

uam in
ndens ,
, & Spí-
ntes

GLOSSARIUM
ad Scriptores
MEDIÆ & INFIMÆ
LATINITATIS
TRES IN TOMOS DIGESTUM.

ACCEDIT DISSERTATIO de Imperatorum Constantinopolitanorum, seu de inferioris ævi vel Imperii, uti vocant, Numismatibus.

TOMUS I.

A.

GLOSSARIUM
ad Scriptores
MEDIÆ
&
INFIMÆ
LATINITATIS.

ATINITAS

LUTETIÆ PARISIORUM, *curâ et impensis* LUDOVICI BILLAINE. M.DC.LXXVIII.

S. le Clerc in.

J. Nolin sculp.

GLOSSARIUM
ad Scriptores
MEDIÆ & INFIMÆ
LATINITATIS,

IN QVO

LATINA VOCABULA NOVATÆ SIGNIFICATIONIS, aut usus rarioris, Barbara & Exotica explicantur, eorum Notiones & Originationes reteguntur:

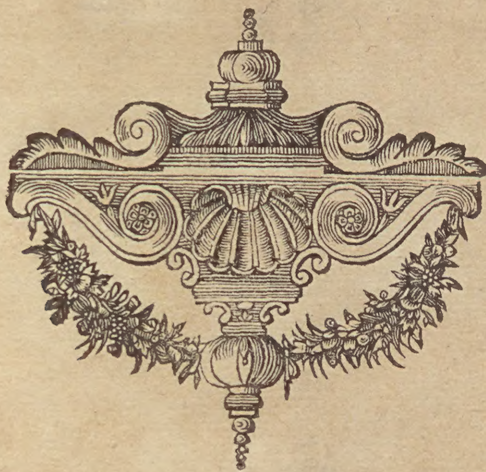
Complures ævi medii Ritus & Mores, Legum, Consuetudinum municipalium, & Iurisprudentiæ recentioris Formulæ, & obsoletæ voces:

Vtriusque Ordinis, Ecclesiastici & Laïci, Dignitates & Officia, & quamplurima alia observatione digna recensentur, enucleantur, illustrantur.

E libris editis, ineditis, aliisque monumentis cùm publicis, tum privatis.

Auctore CAROLO DV FRESNE, *Domino* DV CANGE,
Regi à Consiliis, & Franciæ apud Ambianos Quæstore.

TOMUS PRIMUS.



LUTETIÆ PARISIORUM.
Typis GABRIELIS MARTINI.
Prostat apud LUDOVICUM BILLAINE, Bibliopolam Parisiensem.

CIↃ. IↃC. LXXVIII.
Cum Privilegio Regis Christianissimi ad annos XXX.

SVMMA PRIVILEGII
REGIS CHRISTIANISSIMI.

AUCTORITATE Regia ſancitum eſt, ne quis *Gloſſarium ad Scriptores mediæ & infimæ Latinitatis*, *auctore* CAROLO DU FRESNE, *Dom.* DU CANGE, intra XXX. annos à prima Operis editione numerandos imprimat, aut alibi impreſſum in hoc Regno divendat, præter ejuſdem D. DU CANGE voluntatem, aut eorum quibus id juris conceſſerit; hocque omnibus perinde clarum, notum, indictum habeatur, ac ſi Regii Diplomatis ſententia Operis initio præfigatur, ſinive poſtponatur. Qui ſecus faxit, Librorum confiſcatione, & pœnis Regio Diplomate declaratis mulctabitur. Datum Pariſiis die II. Maii anno M. DC. LXXVI.

De Mandato Regis, ſignatum, DES VIEUX.

Quod quidem Diploma in Acta Typographorum Pariſienſium relatum eſt die XXV. *Decembris eodem anno à* DIONYSIO THIERRY, *Syndico.*

Idem D. DU CANGE jure ſuo ceſſit Viduæ EDMUNDI MARTINI, Typographi Pariſienſis; illa verò LUDOVICO BILLAINE, Bibliopolæ Pariſienſi, die XXVII. Auguſti anno M. DC. LXXVI.



PRÆFATIO AD GLOSSARIUM. DE CAUSIS CORRUPTÆ LATINITATIS.

I. PRÆCLARE olim dixit Heraclitus apud [a] Platonem, τὰ ὄντα ἰέναι τὰ πάντα, καὶ μένειν οὐδὲν, nec rectè minus apud eundem Socrates, μεταπίπτειν πάντα χρήματα, καὶ μηδὲν μένειν. Ea quippe est rerum quæ sub cælo sunt natura & conditio, ut quemadmodum ortum habent suum, ita & interitum consequantur. Nihil in iis firmum constansque est: & quod semel in lucem prodiit, abdat se se in decursu temporis, ac tandem extinguatur necesse est: unde bellè Seneca [b] dixit Certis ire cuncta temporibus, nasci debere, crescere & extingui, nullique rei non senectutem suam esse: ita ut quod protulit ac dedit sua sponte natura, quasi tamen beneficii pœniteat, retractare ac resumere videatur: ἡ πάντα δοῦσα, καὶ κομίζεται φύσις. Quin & homo ipse, qui εἰκὼν τοῦ νοητοῦ Θεοῦ, [c] Hierocli, τίμιον καὶ ἱερὸν ζῶον, [d] Psello, dicitur, perpetuæ istius instabilitatis & vicissitudinis insigne præbet exemplum. Ex infantiâ sensim ad adolescentiam, hinc per statæ virilisque ætatis robur in senium, tandemque in mortem delabitur. Quid mirum, si linguæ perinde ipsæ quibus cogitationes suas exprimit explicatque, nedum sibi constent, & ut sua initia, sua incrementa, ita & sua pariter decrementa obtineant. Scitè igitur, meo quidem judicio, quidam ex eruditis dixere, vivum quoddam & spirans in earum mutationibus humanæ vitæ exprimi simulacrum, ut quæ velut infantes in suo balbutiant ortu, cultu deinde artisque disciplinâ sensim adolescant, ac rursum ex ejusdem artis desuetudine ad pristinam

[a] *Plato in Cratylo.*

[b] *Seneca epistola 71.*

[c] *L. de Provid. p. 26.*

[d] *De operat. dæmon. p. 18.*

redigantur infantiam, vel etiam interdum omnino evaneſcant. Quod ſanè compluribus accidiſſe evidens per ſe ſe, manifeſtumque eſt, cùm modò ſit invenire quænam fuerint Pœnorum, Phœnicum, Gallorum, Germanorum, Britannorum, Hiſpanorum, aliarumque gentium linguæ, quarum nulla, vel certè pauciſſima ſuperſint veſtigia, & quæ nondum prorſus exolevere, tantùm à primævâ ſui abſint origine, & ab eâ in quam evaſere præſtantiâ, ut fatendum ſit in miſerabile prolapſas ſenium, ad ſuam quodammodo rediiſſe balbutiem, ſic ut non eædem quæ priùs, ſed diverſæ prorſus eſſe videantur. Proinde veriſſimum quod ait Varro [e], » Conſuetudinem loquendi eſſe in motu, itaque ſolere fieri ex meliore de» teriorem: *Vetuſtas enim*, ſubdit idem Scriptor, *non pauca depravat, multa tollit. Quem puerum vidiſti formoſum, nunc vides deformem in ſenecta. Tertium* » *ſæculum non videt eum hominem, quem vidit primum.* Multa ſunt, inquit [f] Scri» ptor Anglus, quæ nullam ſtabilem ac firmam naturæ ſuæ ſedem, & quaſi » ideam habent: in quibus moris & conſuetudinis præcipuum jus & tan» quam imperium eſt, ut ex ejus decreto cuncta fiant & adminiſtrentur: » cujuſmodi linguas & habitus & mores dicimus hominum viventium, quæ » nulla ſtabili in ſede, ſed in perpetuo motu ac mutatione conſiſtunt. Ne» que enim teſtamentum ſolùm, & ſuprema voluntas hominis incerta, va» riabilis, &, ut Jureconſultus ait, ambulatoria cenſetur uſque ad mortem: » ſed & ipſa hominis facies, & oris lineamenta, & tota quaſi figura corpo» ris, & veſtis forma, & geſtus ratio, quamdiu quis in vivis degit, identi» dem immutantur. At ubi ſemel ex iis exceſſerit, ſtabilitatem quandam » ſuam conſequuta ſunt: ut neque ex ejus voluntate, quæ jam nulla eſſe » poteſt, nec ex arbitrio poſterorum, quod tantum jus in fato functum non » habet, variari atque aliter effingi queant, vel alterationem ullam accipe» re. Id porro ipſum in Linguis accidiſſe quis inficiari audeat? nonne enim » tres illas præſtantiſſimas, Latinam, Græcam, & Hebraïcam, injuriâ tem» poris, tanquam Saturni edacitate voratas adeo atque conſumptas vide» mus; ut ubi maximè illæ frequentarentur olim à vulgo, ibi hodie ne » intelligantur quidem? ſed quemadmodum civium illorum, qui maximè » vel in Athenienſium Republicâ florebant, ut Themiſtoclis, Ariſtidis, » Cimonis, Miltiadis; aut in Romanâ, ut Appii, Pauli, Fabii, Papyrii, » Camilli memoriam & cognitionem non à plebe, quæ nunc Romana eſt, » vel Athenienſium efflagitare poſſumus, quippe quæ nihil horum ſciat, » vel inaudierit; ita neque illi hodie de eorum Linguâ quicquam reſpon» dere poſſunt. Solùm illud de utraque re certum & exploratum habemus, » quod è monumentis librorum ſedulitate ac diligentiâ poſſit erui. Ergo » nec hujus ætatis doctis hominibus, cùm quid de Linguæ illius antiquæ, » & in libris tantùm ac monumentis veterum viventis ſono comminiſcun» tur, quod ex iiſdem libris non poſſunt comprobare, fides eſt adhibenda. » Non hercle magis quàm ſi hiſtoriam aliquam de priſcis illis viris ac anti» quorum factis concinnarint, quæ nuſquam à quoquam veterum fuerit » relata. Quis enim Italos, Gallos, & Hiſpanos Latinè unquam locutos ſibi perſuaſerit ex hodiernis eorum linguis, quæ Latinam ut matrem agno» ſcunt, & à quâ genus ducunt. [g] Ita paulatim Linguarum omnium fato, (ver» ba ſunt viri doctiſſimi) inquilinorum ac mancipiorum ex omni natione ac » turbâ externâ, vulgique cuncta depravantis licentiâ, Latialis ſermo cor» ruptus ac vitiatus eſt, ut mater filias, pingue quiddam & agreſte ſonan» tes, veluti alieni ſanguinis abdicaverit: natæ parentis ſermonem non in» telligant, & ut intelligant, ærumnabili labore nutricis an novercæ lin» guam diu perdiſcere inter pueritiæ pœnas ac ſupplicia numerent. Nec ipſæ

[e] *Lib. 8. de L. L.*

[f] *Thom. Smith. lib. 1. de Lingua Græca pronunt.*

[g] *Oct. Ferrarius.*

ſorores ſe ſe inter ſe noſcitant, & ſicut animis, ita ſermone diſſidentes ad «
Linguæ commercium ſequeſtro uti coguntur, ac portenti loco inter eadem «
alvo editas, ſurda verba, muta loquacitas, mentiſque interpres oratio «
egens interprete: *Tantum ævi longinqua valet mutare vetuſtas.* Quamquam «
id minimè mirum videri debet, *cùm*, ut diximus, [h] *deficiat omne quod naſcitur.*

II. Jam verò ſi ejuſdem Linguæ Latinæ, cujus gratiâ hanc Diſſertationem inſtituimus, originem & incrementa inveſtigemus ac perſcrutemur, quis non animadvertit crebras illas quo utitur ſermonis mutationes, quibus ut Linguæ cæteræ, juxta temporum viciſſitudines, obnoxiam ſe vidit? Latinus ſermo, ait [a] Soſipater Chariſius, cum ipſo homine civita- «
tis ſuæ natus, ſignificandis intelligendiſque quæ diceret præſtitit. Poſt- «
modum planè ſupervenientibus ſæculis accepit artifices, & horum ſoler- «
tiæ obſervationibus captus eſt, paucis admodum partibus orationis nor- «
mæ ſuæ diſſentientibus, regendum ſe regulæ tradidit, & illam loquendi «
licentiam ſervituti rationis addixit. quæ ratio adeo cum ipſâ loquelâ ge- «
nerata eſt, ut hodie nihil de ſuo analogiæ inferat. Ea enim quæ ad expli- «
candam elocutionem jam apud ſenſus noſtros educata ſunt, à confuſio- «
ne veritatis diſſeminavit, & diſparibus paria copulavit ad affectionis re- «
gulam argumento ſimilium. [b] Verùm quam artis diſciplina, elegantiſſimorumque auctorum imitatio rudem perpoliverat, brevíque ad ſummam perfectionis dignitatem perduxerat, quæque florente republicâ viguerat ac ſteterat quandiu Romana res ſtetit, exinde cum Imperio ipſo ſenſim deflexit, & quod in cæteris rebus accidere ſolet, per eoſdem gradus & incrementa quibus adoleverat, revocata, priſtinam rurſus ad infantiam balbutiemque redacta eſt. Ita Latinæ Linguæ ſua quodammodo fuit infantia vel pueritia, adoleſcentia, & ſenectus: vel potiùs ætates quatuor, ſi quaſi virilis ſeu conſtans ætas adoleſcentiæ & ſenectuti interſeratur. [c] La- «
tinas enim Linguas quatuor quidam eſſe dixerunt, priſcam, Latinam, «
Romanam, mixtam: priſcam quâ vetuſtiſſimi Italiæ Populi ſub Jano & «
Saturno ſunt uſi, incondita ut ſe habent Carmina Saliorum, ſcilicet «

Quum neque Muſarum ſcopulos quiſquam ſuperarat, «
Nec dicti ſtudioſus erat: «

Latinam deinde, quam ſub Latino & Regibus Tuſciæ cæteri in Latio «
ſunt locuti, ex quâ fuerunt XII. Tabulæ ſcriptæ: Romanam, quæ poſt «
Reges exactos in populo Romano viguit, quam Nævius, Plautus, En- «
nius, Virgilius Poëtæ; ex Oratoribus Gracchus, Cicero, cæterique effu- «
derunt: mixtam denique quæ poſt Imperium latiùs promotum ſimul «
cum moribus & hominibus in Romanam civitatem irrepſit, integrita- «
temque verbi per ſolœciſmos & barbariſmos corrupit. Priſcam igitur cum infantiâ, Latinam cum virili quaſi ætate, Romanam cum juventute, mixtam denique cum ſenectute licebit comparare. De poſtremâ, ſcilicet mixtâ, (ut ſileamus de [d] iis qui Latinæ Linguæ quatuor aſſignant ætates, auream, argenteam, æneam & ferream) ſermonem inſtituere decrevimus, ac inveſtigare potiſſimùm, quid Latini ſermonis elegantiam nitoremque adeo deturparit, & vitiaverit, ut in quoddam quaſi ſenium prolapſa ſequioribus ſæculis, ad interitum propemodum veniſſe videatur. [e] Atque huic quidem quarto & jam ſeneſcentis Linguæ tempori Eloquentiæ Magiſtri ſolent aſcribere Gellium, Macrobium, Lampridium, Spartianum, Trebellium Pollionem, utrumque Victorem, Juriſconſultorum centones, qui in Pandectis in unum quaſi corpus conflati, Tacitum, & alios ejuſmodi argumenti & ſtyli, qui ad æta-

[h] *Quintil. l. 5. c. 10.*
[a] *L. 1. p. 35.*
[b] *Sirmond. ad Inſcript. Scipion. Barbati.*
[c] *Iſid. l. 9. c. 1.*
[d] *Schoppius.*
[e] *Robert. Conſtant.*

tem Imperatoris Gordiani pervenere. Ab eo quippe tempore penitus extinctæ sunt Latinæ puritatis reliquiæ, & barbaries undequaque, non modò Italiam, sed & Romam ipsam invasit, atque cæteras exinde provincias Romani Imperii, in quibus utcunque Latinæ Linguæ puritas hactenus servata fuerat, florente adhuc Republicâ ac Imperio. Tunc enim barbaris has pervadentibus, non incolæ duntaxat, verùm etiam Lingua ipsa quasi sub jugum missa servitutem passa est, ita ut vix tantillùm se se in aliquot Scriptoribus non prorsus incultis extulerit, conservaritque incolumem, cùm in vulgo fœditate barbaricâ vitiata passim jaceret.

III. Atque ut institutæ Disputationis initium faciam, statuendum mihi videtur in primis, quid sit Latinitas, quidve hac voce intelligatur, ut in quibus corrupta vitiataque fuerit, inde percipiamus. *Latinitas*, inquit [a] Auctor ad Herennium, *est quæ sermonem purum conservat ab omni vitio remotum:* vel, ut [b] Sosipater Charisius, [c] Diomedes, & [d] Maximus Victorinus, *est incorrupta loquendi observatio secundùm Romanam Linguam.* Ut denique [e] S. Prosper: *Ea est, ni fallor, judicata Latinitas, quæ breviter & apertè, observatâ duntaxat verborum proprietate, res intelligendas enuntiat, non quæ vernantis eloquii venustate luxuriat.* Constat autem, ut asserit [f] Varro, his qua- » tuor, naturâ, analogiâ, consuetudine, & auctoritate. Natura, inquit, » verborum nominumque immutabilis est, nec quicquam aut minus aut » plus tradidit nobis quàm accepit. Analogia, sermonis à naturâ proditi » est ordinatio, quæ barbaram Linguam ab eruditâ dissociat. Consuetudo, » seu ratio curiosæ observationis, uti ab aliis appellatur, non ratione, ana- » logiæ, sed viribus par est, ideo solùm recepta, quòd multorum consen- » sione convaluit: ita tamen ut illi artis ratio non accedat, sed indulgeat. » Auctoritas denique in regula loquendi novissima est: nam ubi omnia de- » fecerint, sic ad illam, quemadmodum ad sacram anchoram decurritur: » non enim quicquam aut rationis, aut naturæ, aut consuetudinis habet, » cùm tantùm opinione secundùm veterum lectionem recepta sit, nec » ipsorum tamen, si interrogentur cur id secuti sint, scientium. Quæ quidem omnia brevi epilogo complectitur [g] Victorinus, scribens, Latinita- » tem constare tribus modis, ratione, auctoritate, consuetudine. Ratio- » ne secundùm Technicos, id est, artium traditores: auctoritate, veterum » scilicet lectione: consuetudine, quæ doctorum modo loquendi usu pla- » cita assumptaque sunt.

[a] *Auctor ad Herenn.*
[b] *Sosipater.*
[c] *Diomedes.*
[d] *Victorinus.*
[e] *L. 3. de Vita contempl. c. ult.*
[f] *Varro de L. L.*
[g] *Victorin. de Arte Gramm.*

IV. Cùm igitur in Linguâ Latinâ, de quâ nobis est sermo, contra naturam, analogiam, consuetudinem, & auctoritatem peccatur, tum Latinitas corrumpitur ac vitiatur, neque hac appellatione donari debet, quæ suis non insistit legibus. Porrò contra naturam peccatur, si vox Latina non sit; contra analogiam, si prava sit verborum constructio: contra consuetudinem denique ac auctoritatem, si verba non multorum consensione recepta, vel proborum Scriptorum judicio firmata sint. Atque ut de consuetudine & auctoritate quædam præmittamus, [a] verborum » alia vetera sunt, nova alia: nam si Plautina sunt, aut Enniana, quantum- » cunque longo tempore non audita proferuntur in lucem, vetera sunt: » sin à Quintiliano vel Gellio, vel aliquo eorum qui tum, vel etiam ali- » quot pòst sæculis vixerunt, ut Apuleio aliisque ejusdem ætatis Scripto- » ribus efficta ac usurpata, qui non reperiebantur Ciceronis atque Octavii » temporibus, sub quibus constans Latinæ Linguæ ætas vulgò censetur, » nova sunt, etsi ante mille quadringentos annos constituta compactáque » fuerant. Prisca illa & obsoleta, quæ ante Ennium, & ista nova & ridicu- » la, quæ post Aulum Gellium invaserant in Latinam Linguam, castior

[a] *Smith. l. 1. de Ling. Græcæ pronunt. p. 9.*

loquendi ratio respuit, & qui sibi Aristarchi vices in illo labore desumpserunt, pepulere foro. Cùm, ut ait [b] Theon Sophista, curare debeant præsertim qui dilucidè & apertè scribere contendunt, ut voces non modò poëticas, figuratas seu metaphoricas, sed & confictas & peregrinas vitent: κατὰ δὲ τὴν λέξιν, φυλακτέον τῷ σαφηνίζοντι, τὰ ποιητικὰ ὀνόματα λέγειν, καὶ πεποιημένα, καὶ τροπικά, καὶ ἀρχαῖα, καὶ ξένα, καὶ ὁμώνυμα. Cætera porrò in Latinitate vitia ad duo potissimùm reducuntur à Grammaticis, solœcismum & barbarismum. [c] Solœcismus ab iisdem definitur corruptio, non dictionis, sed constructionis: vel, non conveniens orationi sermonis verborumque junctura: vel denique, [d] est contra rationem sermonis disturbans orationem, & vitium in contextu partium orationis contra regulam artis Grammatices factum. Proinde quidquid peccatur contra analogiam, solœcismus est.

[b] Theon in Progymn. p. 34.
[c] Sosipater Charisius l. 2.
[d] Diomed. l. 2.

V. Barbarismus cætera contra Latinitatis receptas regulas peccata spectat: est enim pars vna orationis corrupta, vel contra Romani sermonis legem aut scripta aut pronuntiata vitiosè dictio, corrupta, ac per hoc non Latina. Neque aliter [a] S. Augustinus barbarismum definit, cùm ait, *nihil aliud esse nisi verbum non eis literis, vel sono enuntiatum, quo ab eis qui Latinè ante nos locuti sunt, enuntiari solet.* Quæ quidem barbarismi definitio vitia contra naturam complectitur, cùm scilicet verbum, quod Latinitas non agnovit, usurpatur: contra consuetudinem & auctoritatem, si non vulgò, aut omnium consensione receptum sit, aut graviorum Scriptorum auctoritate roboratum. In hoc enim differunt solœcismus & barbarismus, quòd solœcismus in sensu & in plurium conjunctione sit, barbarismus in voce. Utrumque autem complexus videtur [b] Hermogenes, scribens duo genera esse ἁμαρτημάτων contra λέξιν, scilicet τὴν ἀκυρίαν, & παραφθορὰν, altero solœcismum, altero barbarismum innuens. Est igitur barbarismus propriè in Linguâ Latinâ, cùm vox aliter quàm debet effertur. [c] Martialis:

[a] L. 2. de Doctr. Ch. c. 13.
[b] P. 406.
[c] L. 6. ep. 17.

Cinnam, Cinname, te jubes vocari,
Non est hic, rogo, Cinna, barbarismus?
Tu si Furius antè dictus esses,
Fur istâ ratione dicereris.

Nempe aliud est *Cinna*, aliud *Cinnamus*; aliud *Furius*, aliud *Fur*, tametsi utrumque vocabulum Latinum sit. [d] Et alibi:

[d] L. 1. ep. 66.

Cùm dixi ficus, rides quasi barbara verba,
Et dici ficos, Cæciliane, jubes.
Dicemus ficus, quas scimus in arbore nasci,
Dicemus ficos, Cæciliane, tuos.

[e] Ubi barbarum verbum, *ficus*, non dixit, quasi peregrinum esset, sed quòd in ejus declinatione barbarismum fieri contenderet Cæcilianus: [f] Aliud enim est barbarismus, aliud βαρβαρόλεξις, seu dictio barbara, quam βαρβαρολογίαν vocat [g] Isidorus, cùm barbarismus sit in Latinâ, dum corrumpitur, βαρβαρόλεξις verò in peregrinâ, dum Latinis eloquiis inseruntur voces peregrinæ & barbaræ: cujusmodi sunt de quibus [h] Tertullianus: *Quæ accusatio vocabulorum, nisi aut barbarum sonat aliqua vox nominis, aut infaustum, aut maledicum, aut impudicum?* Quippe barbaram Linguam appellabant, quæ non esset Romanæ legibus adstricta: neque enim aliter [i] S. Augustinus: *Barbarismorum autem genus nostris temporibus tale compertum est, ut & ipsa ejus oratio barbara videatur, quâ Roma servata est.* Et [k] auctor Queroli, ut alios omittam: *Qui Græcorum disciplinas ore narrat barbaro.*

[e] Laurent. Valla l. 1. Eleg. c. 4.
[f] Diom. Fronto. Sarisb. l. 1. Met. c. 18.
[g] Isid. l. 1. c. 31.
[h] In Apol. c. 3.
[i] Lib. de Ordine c. 17.
[k] Querolus.

VI. Enimverò barbarismi, ait [a] Fabius, alii scribendo fiunt, alii loquendo, quia quod malè scribitur, malè etiam dici necesse est; qui vitiosè dixerit, non utique & scripto peccat. Proindeque monet pueros, qui in Grammaticis elementis versantur, ut in rectè scribendo summam curam adhibeant. Et sanè scriptorum seu Antiquariorum incuriâ ac imperitiâ, multa in libros irrepsisse menda constat, quæ fucum faciunt Lectoribus, difficultatesque non modicas ingerunt, [b] dum paragrammata reperiunt, vel minùs aliqua descripta, quæ sensum legentis impediunt, quæ si absque nævo essent, facilè intelligerent. Addendo quippe literas, vel demendo, vocabulorum sententia longè diversa efficitur, ut interdum vocabulum diversa significet. Socrates apud [c] Platonem: Προστιθέντες γράμματα καὶ ἐξαιροῦντες, σφόδρα ἀλλοιοῦσι τὰς τῶν ὀνομάτων διανοίας, ὥστε σμικρὰ πάνυ παραστρέφοντες ἐνίοτε, τἀναντία ποιεῖν σημαίνειν. Ejusmodi pravos descriptores, *negligentes veritatis Librarios* scitè vocat [d] Symmachus. Accidit præterea ut qui notarum compendiis libros describebant Antiquarii, cùm multa occurrerent quæ iis exarari ægrè possent, menda complura in libros inveherent, sensumque autoris sæpe inverterent, quod in iis maximè qui de rebus mysticis agunt, evenisse observat [e] Hieronymus his verbis: *Difficilè grandes libri de rebus mysticis disputantes, notarum possunt servare compendia, præsertim qui furtim celeriterque dictantur: ita in illis confusa sunt omnia, ut & ordine in plerisque & sensu careant.* Vetus est studiosorum ista querela, cùm testetur [f] Tullius suâ ætate libros Latinos adeo mendosè scriptos, ut nesciret quò se verteret. Cujus quidem Librariorum negligentiæ causam eorum festinationi adscribit [g] Palladius, cùm [h] scribant non quod inveniunt, sed quod intelligunt: & dum alienos errores emendare nituntur, ostendunt suos. ita ut persæpe difficile sit deprehendere [i], utrum scriptoris negligentiâ, an dictatoris contigerint imperitiâ: quò fit [k] ut vitium Librarii dormitantis ad culpam interdum referatur interpretis. Accidit deinde ut qui à vitiosis codicibus exscribuntur libri, vel cum iis conferuntur, novis deinceps erroribus infarciantur. Unde aiebat [l] Porphyrius, τῶν παλαιῶν βιβλίων ἐπὶ τὸ χεῖρον κινεῖσθαι τὴν γραφήν. Et [m] S. Hieronymus, *Sciat*, inquit, *Lector, omnia propè verba Hebraïca, & nomina, quæ in Græcâ & Latinâ translatione sunt posita, nimiâ vetustate corrupta, scriptorumque vitio depravata, & dum de inemendatis scribuntur inemendatiora, de verbis Hebraïcis facta esse Sarmatica, imò nullius gentis, dum & Hebræa esse desierint, & aliena esse non cœperint.* Quod sanè, quantum ad codices spectat, qui in Bibliothecis hodie habentur, ortum indè verosimile est, [n] quòd in Monasteriis ex Monachis pueri, vel qui in disciplinis nondum plenè versati erant, ad id operis adhiberentur. Quod cùm in libris Ecclesiasticis describendis etiam accideret, necesse erat, ut ex Quintiliano notavimus, quod malè scriptum erat, malè etiam diceretur. Cùm è contra, ut ait [o] Cassiodorus, *gloriosum profectò sit studium, & humanis ac divinis Literis, ut videtur, accommodum, quod loqui debeas, competenter scribere: & quæ scripta sunt, sine aliquâ erroris ambiguitate proferre.* Cui quidem incommodo ut obviàm iretur, cautum est in [p] Capitulari Aquisgranensi an. DCCXXCIX. *ut si opus esset Evangelium vel Psalterium vel Missale scribere, perfectæ ætatis homines scriberent cum diligentiâ.* Maximè enim, ut ibidem habetur, interest, *libros Catholicos bene emendatos habere: quia sæpe dum bene aliquid Deum rogare cupiunt, per inemendatos libros malè legunt.* In quam sententiam [q] Alcuinus, ubi de scriptoribus seu Antiquariis:

Per cola distinguant proprios & commata versus,
Et punctos ponant ordine quosque suo.

[a] L. 1. c. 9.
[b] S. Hier. ep. 28. ad Lucinium.
[c] Plato. in Cratylo.
[d] L. 1. ep. 18.
[e] Epist. 59. ad Avitum c. 1.
[f] ad Attic.
[g] In Præf. ad libr. de Insit.
[h] S. Hier. Epist. ad Lucinium.
[i] Rather. Veron. in Præf. ad Vit. S. Ursmari.
[k] S. Hieron. epist. 135.
[l] Porphyr.
[m] In cap. 40. Ezech.
[n] Gloss. v. Scriptor.
[o] Lib. de Orthogr. c. 10.
[p] c. 70.
[q] Poëm. 126.

Ne vel falsa legat, taceat, vel fortè repente
Ante pios fratres Lector in Ecclesiâ.

[r] Hanc quidem Antiquariorum incuriam ut caverent Scriptores Christiani, operibus suis adjurationem præmittebant, per Christi nomen, diemque tremendi judicii, ut postquam ea descripsissent, conferrent, & diligenter emendarent ad exemplar, uti S. Irenæus & S. Hieronymus: quod etiam observatum à [f] Joanne Gersono, qui ejusmodi stupidorum scriptorum indiligentiam, inertiam ac stupiditatem hisce verbis carpit: *Videat autem scriptor, ne suum sal infatuet, vel sibi si ei non sapuerit, vel aliis, si corruptum per ineptias scribendi reddiderit: quales verè protulit ætas nostra plurimos, quorum mendosa fuerunt adeo volumina, ut consultius fuisset nulla, quàm talia ministrari, cum literis inconditis sine lege, sine sensu, vel ordine: adeo quidem ut auctori proprio, seu dictatori non intelligibilia viderentur, quantumlibet introspecta. Hanc existimant aliqui non minimam jacturam tribuisse studiis ac universitatibus nostræ tempestatis, dum quilibet admittebatur ad scribendum, non probatus, non cognitus; exemplaria quoque dabantur incorrecta. Quidni multiplicior corruptio sequeretur, junctâ transcribentium vel inertiâ vel ignorantiâ? Si dantur visitatores in artibus mechanicis, ne fraus committatur in operationibus, ut in pannis, in pane, vel cultellis, & cæteris, quis dignè tulerit opus pretiosissimum expers esse visitationis, ne corruptio sua serpat jugiter in deterius? Sic olim apud sanctos Patres habebatur electio super scriptoribus, nec passim admittebatur indoctus, sed usque ad punctorum formationem, qui lucem dant magnam legentibus, examen habebatur. Prisci Doctores, nominatim Irenæus, si non fallit memoria, subjungebant in opusculorum suorum fine terribilem divini nominis obtestationem, ut scripta sua correcta transcriberentur, & per posteros ita fieri persuaderent, alioquin, juxta Hieronymum, quis vel scripsisse, vel emendasse, fructus esset?*

VII. In orthographiam igitur peccata barbariem in Latinam Linguam invexere. Orthographiam porro definiunt [a] Grammatici, rectitudinem scribendi, nullo errore vitiatam, quæ manum componit & linguam. [b] Scribendi autem rationem quatuor modis vitiari, aiunt, per adjectionem, detractionem, immutationem, adnexionem: per adjectionem, cùm additur litera: per detractionem, cùm ea detrahitur: per immutationem, cùm litera pro aliâ ponitur, ut *set*, pro *sed*, quæ sæpe occurrit in libris apud Anglos scriptis: denique per adnexionem, cùm litera syllabæ priori adnectitur, quæ posterioris est. Recorrigitur verò tribus regulis, historiâ, originatione seu etymologiâ, & proportione, quæ à Græcis analogia vocatur. *Verborum novorum & veterum discordia omnis*, ait [c] Varro, *est in consuetudine communi: quot modis litterarum commutatio sit facta, qui animadverterit, scrutari faciliùs origines patietur verborum. Reperiet enim esse commutata, aut literarum demptione, aut additione, aut propter earum artationem, aut commutationem, item syllabarum productionem.* [d] Orthographia apud Romanos consuetudini servit, ideoque sæpe mutata est; olim enim quomodo scribebant, sic & loquebantur; hic enim usus est literarum, ut custodiant voces, & velut depositum reddant legentibus. Itaque exprimere debent quod dicturi sumus. Orthographiam, *id est, formulam rationemque scribendi*, à Grammaticis institutam non adeo observasse Octavium Augustum scribit [e] Suetonius, eorumque videri secutum potiùs opinionem, qui perinde scribendum ac loquamur existiment: quo modo sanè & scriptores aliquot inferioris ævi, qui *Anachorita*, *Cimiterium*, *Iconomus*, & similia extulerunt, quòd ita efferrentur apud Græcos. Fit etiam barbarismus *per transmutationem syllabæ, ut desplicina, pro disciplina; imperiti hoc faciunt aliquando per imperitiam.* Verba sunt [f] Clementis in Collectaneis

[r] *Irenæus. Hieron. in Chr. Euseb. & in Version. Origen. ep. 28. 63.*
[f] *Gerson de Laude Scriptor. consid. 6.*
[a] *Senator de Grammat.*
[b] *Quintil. l. 1. c. 9. Terentius Scaurus de Orthogr.*
[c] *Varro l. 1. p. 6.*
[d] *Quintil. l. 1. c. 13.*
[e] *c. 86.*
[f] *Apud Gol-*

ad Donatum. Ita observat Goldastus in Heitonis Episcopi Basileensis Visione Vettini, [g] *spalmus*, & *spalmodia*, pro *psalmus*, & *psalmodia* perpetuò scriptum in veteri codice. Quæ quidem pleraque in orthographiam peccata etiam arrident, ita ut ea corrigere piaculum ferme fuerit: [h] *tanta est vetustatis consuetudo, ut etiam confessa plerisque vitia placeant.*

dast. ad S. Valerian. [g] *Vide Gloss. in* Suprestes, *in* Salmus. [h] *S. Hieron. 2. Præfat. in Job.*

VIII. Tametsi poëtica verba in oratione solutâ non tam barbariem quàm obscuritatem inducant, vitanda tamen scriptori censent Rhetores: cùm scriptionis emendatæ legibus plerumque adversentur, nec ea admittant qui elocutionis student venustati. Neque enim ab omnibus probatum, quòd Herodotus [a] τῇ λέξει ποιητικῇ semper uteretur, ποιητικώτατα imitaretur, unde Ὁμηρικώτατος indigitatur à Longino. Poëtica autem vocabula potissimùm vocabant, [b] ὅσα τινὸς ἐξηγήσεως δεῖται, quæ non ita plana essent, ut absque explicatione intelligerentur. Sed huic scribendi rationi longè potiùs tribuenda indulgentia, quàm ei quâ nescio quos recentioris ævi scriptores usos videmus, qui non poëtica à priscis probisque Poëtis petita, sed nova, & à se conficta vocabula suis inseruere scriptis: quasi idem sibi liceret quod Poëtis, [c] quibus quia plerumque metro servire coguntur, adeo ignoscitur, ut vitia ipsa aliis in carmine appellationibus nominentur, proindeque hæc [d] *apud Scriptores carminum aut veniâ digna aut laude ducantur*: datâ scilicet ipsâ virtutis laude necessitati. [e] Nam solœcismos & barbarismos, schemata & metaplasmos mutatis nominibus vocarunt: [f] quibus interea detractis suavissima condimenta desiderarentur, ut ait sanctus Augustinus. At dum concessâ Poëtis licentiâ, non Prosaïci dumtaxat scriptores, sed etiam mali interdum Poëtæ malè utuntur, susque deque omnia invertunt; & cùm purioris Latinitatis expertes sint, ut tamen videantur scioli, falsamque sibi eruditionis persuasionem indicant, voces pessimè compactas, ac confictas, aut à Græcis longè petitas, vel etiam malè formatas interserunt, ut de iis dicere liceat, quod de Joviniano hæretico [g] Hieronymus, in eorum scriptis tantam esse barbariem, & tantis vitiis spurcissimum sermonem confusum, ut nec quid loquantur, aut quod narrare volunt, possit intelligi: cùm toti tumeant, toti jaceant: attollant se per singula, & quasi debilitati colubri in ipso conatu frangantur, non contenti nostro, id est, humano more loqui: affectatâ cæteroquin ubique nescio quâ obscuritate quæ Lectoribus intolerandum tædium ingerit, tametsi hos non pœnitere tarditatis liceat, cùm id in legendo patiantur, quod ii passi sunt in scribendo. Quod sanè Anglis olim scriptoribus familiare potissimùm fuit, qui vocibus ineptè confictis sic involvunt omnia, [h] & quibusdam inextricabilibus nodis universa perturbant, ut illud [i] Plautinarum literarum iis possit aptari: *Hæc quidem præter Sibyllam leget nemo, nam divinandum est.* Quippe [k] ut Græci involutè, Romani splendidè, ita pompaticè dictare solebant, ait Willelmus Malmesburiensis; idque, subdit ille, in omnibus antiquis chartis est animadvertere, quantùm quibusdam verbis abstrusis, & ex Græco petitis delectentur: maximè scilicet in Anglo-Saxonum diplomatibus, quæ describuntur passim in Monastico Anglicano, & apud Anglicos scriptores. Ejusmodi est etiam Vita S. Wilfridi Episcopi Eboracensis carmine exarata, in quâ tot voces Græcæ pessimè compactæ, insulsæ, frigidæ, & abstrusæ intermiscentur, ut scriptor ejus Fridegodus instar Heracliti illius, quem σκοτεινὸν appellabant, quòd eum sudantes Philosophi vix intelligerent, jure haberi possit. Neque hisce modò vitiis laborant recentiorum Poëtastrorum carmina, licèt interdum haud omnino inelegantia, sed & ut plurimùm

[a] *Hermogen. περὶ ἰδεῶν l. 2. p. 399. 400.* [b] *Longin. περὶ ὕψους p. 25.* [c] *Theon in Progymn. p. 34.* [d] *Quintil. l. 1. c. 14.* [e] *Id. l. 1. c. 9.* [f] *S. August. l. 2. de Ordine c. 4. Sosipater Charisius, &c.* [g] *L. 1. in Jovin. c. 1.* [h] *Id. in Jovin. l. 1. c. 1.* [i] *Plaut.* [k] *Will. Malmesb. in Vita S. Althelmi c. 5.*

plurimùm nullis metrorum legibus adstricta sunt, in quibus longæ pro brevibus, breves pro longis sæpe usurpantur: quod neque ipse diffitetur [k] Walafridus Strabus in Præfatione ad Visionem Wettini Monachi Augiensis metro à se redditam. *Et si*, inquit, *in pedum mensuris & synalæpharum positione fefelli, contra nullum luctamen inibo: quia ad rumusculos spargendos non egi, sed potiùs ad propositi mei conservationem; quippe cui nec ætas ad talia competit, nec scientia suppetit.* Ejusmodi sunt infinita recentioris ævi edita Poëtarum carmina: qualia etiam fuere Chilperici Regis, qui ut ait [l] Gregorius Turonensis, *confecit duos libros, quasi Sedulium meditatus, quorum versiculi debiles nullis pedibus subsistere possunt: in quibus dum non intelligebat, pro longis syllabas breves posuit, & pro brevibus longas statuebat: & alia opuscula, vel hymnos, sive Missas, quæ nulla ratione suscipi possunt.*

IX. Barbarismum præterea conficiunt βαρβαρολέξεις, de quibus suprà egimus, seu gentium ac populorum propria idiomata, quæ si Latinis misceantur, pro barbaris jure censentur. Quippe, ut est apud [a] Varronem, *verba sunt aut nostra, aut aliena, aut oblivia*, id est, obsoleta. Ξενά, inquit [b] Theon Sophista, sunt τὰ ἑτέροις μὲν ἐπιχώρια, τοῖς δ' ἄλλοις οὐ συνήθη. Barbarismum, ait [c] Quintilianus, *pluribus modis accipimus, unum gente quale sit, si quis Afrum vel Hispanum Latinæ orationi nomen inserat: ut ferrum quo rotæ vinciuntur, dici solet Canthus, quanquam eo tanquam recepto utitur Persius: sicut Catullus Ploxenum circa Padum invenit. Et in Oratione Labieni, sive illa Cornelii Galli est, in Pollionem, Casnar assectator è Galliâ ductum est. Nam Mastrucam, quod Sardum est, illudens Cicero ex industriâ dixit.* Quæ quidem aliis postea inculcat Scriptor eruditus: [d] *Verba aut Latina, aut peregrina sunt. Peregrina porrò ex omnibus propè dixerim gentibus, ut homines, ut instituta etiam multa, venerunt. Taceo de Tuscis & Sabinis, & Prænestinis quoque: nam ut eorum sermone utentem Vectium Lucilius insectatur, quemadmodum Pollio deprehendit in Livio Patavinitatem, licèt omnia Italica pro Romanis habeam. Plurima Gallica valuerunt, ut Rheda ac Petoritum, quorum altero Cicero tamen, altero Horatius utitur. Et Mappam, usitatum quoque Circo nomen, Pœni sibi vindicant: & Gurdos, quos pro stolidis accipit vulgus, ex Hispaniâ duxisse originem audivi.* Hæc nimirum suis inseruere Latinis barbara vocabula, cùm *potentiorem facere Linguam Latinam studerent*, & ubi Latina deessent, ab exteris, sicut illi à Latinis nonnunquam, mutuati sunt, præsertim à Græcis, unde *maxima ex parte Romanus sermo conversus est.*

X. Verùm tum maximè inductum fuisse videtur, ut Latinis barbaræ voces insererentur, cùm ab aliis quàm ipsis Romanis, conscripti libri in provinciis, ubi sermo Latinus utcumque obtinebat, in lucem prodiere, qui ab eo scriptionis charactere longè distarent, quem agnoscit castior puriorque Latinitas, & ut de Livii Patavinitate aiebat ille apud Quintilianum, receptam usitatamque apud suos locutionis rationem redolerent, inspersis ubique ferè indigenis vel proprio arbitratu confictis vocabulis, adeo ut ex iis si non à Latino sermo alius, diversus certè omnino scribendi stylus deprehendatur: cujusmodi fortè fuit Gallicus, quem Squamam Latini sermonis appellabat Sidonius, & is quo Scriptores Afros usos palam est: qui quidem à Latinâ oratione ita alienus est existimatus, ut qui hos illustrare commentariis aggressi sunt, vocum locutionumque Latinis insolentium Glossaria colligere, præmittereque necessarium duxerint.

XI. [a] Sed id potissimùm accidit, cùm victores populi arma in provincias exteras intulerunt, iisque debellatis, non Linguam modò suam ipsi servarunt, verumetiam ut ab iis quos subegerant, usurparetur, summam curam adhibuerunt. Ita Galli nostri veteres expugnatis Græciæ provin-

[k] *Apud Canis. to. 6. Antiq. lect.*

[l] *L. 6. c. 46.*

[a] *Lib. 1. de L. L.*

[b] *In Progymn. p. 35.*

[c] *Lib. 1. c. 9.*

[d] *Eod. cap.*

[a] *Bernard. Albret. l. 1. c. 22.*

est ut tam auditu quàm locutione in brevi non solùm rusticam Linguam perfectè loqueretur, sed etiam literas, in ipsâ Ecclesiâ Clericus effectus, discere cœpit. Ita nempe *rusticam* appellabant, quia à Latinitatis legibus absona esset prorsus, & barbaris potissimùm aspersa vocabulis. Si quid enim verbo expressum vellent quod apud vulgus obtineret, Latinitasque non agnosceret, id se rustico exprimere dicebant: quia *nostri sic rure loquuntur*, aiebat [k] ille. [l] Charta Ludovici Pii Imperat. *Constituit Monachos in Cellâ sancti Pauli, quæ rustico nomine Cormeriacus dicitur.* Alia Caroli Calvi: *In loco qui rustico vocabulo Villalupe vocatur.* [m] Baldricus Noviomensis: *Ad singulare certamen, quod rusticè dicimus Campum, provocaverunt.* [n] Helgaudus denique: *Exuens se vestimento purpureo, quod Linguâ rusticâ dicitur Rocus.* Et alio loco: *Ornamentum quod erat in sex unciis auri dependens à genibus, & quod nos Linguâ rusticâ Lablellos vocamus.* Ubi promiscuè vocabula peregrina & barbara, & Latina novatæ significationis Rustica appellantur. Neque aliter *rustica nomina* dixit [o] Martialis:

[k] *Autor Antibucol.*
[l] *Apud Sammarth. in Abb. Cormer. & Villalup.*
[m] *Lib. 1. c. 10.*
[n] *In Roberto Rege.*
[o] *Lib. 1. ep. 135.*

Nos Celtis genitos, & ex Iberis,
Nostræ nomina duriora terræ
Grato non pudeat referre versu.

& mox:

Nec tam rustica, delicate Lector,
Rides nomina? rideas licebit,
Hæc tam rustica malo, quàm Britannos.

XIV. [a] Ea porrò exteros plerosque consuetudo semper tenuit, Gallos sanè & Germanos, Romanum cultum sonumque properè imitandi, » quod in Francis multimodè ostendi potest, (ut nihil dicam Romanos id » maximè enixos, ut non minùs Imperium, quàm Leges Linguamque suam » quàm longissimè propagarent) qui cùm Galliam totam ex Germaniâ » profecti, in eáque nati & educati occupassent, ita Germanica vocabula » Latinâ normâ reguláque inflexerunt, ut qui hodie Leges Salicas Ripua- » riasque legat, centesimam non intelligat. Si quando enim ad res, de quibus agebatur, Latinè reddendas propria deessent vocabula, aut si essent in Latio, ea ignorarent, tum verò ex receptis ac vulgatis in Latinum sonum efformandi facultatem sibi concessam Scriptores arbitrabantur. Quemadmodum olim Latini ipsi veteres Græca à Græcis, & Græci vicissim Latina in Linguam perinde suam transtulere, quantumvis barbara ea existimarent. Nulla enim est tam fœcunda felixque Lingua, quæ non careat aliquando, quibus res haud sibi vulgares exprimantur, propriis vocabulis. Sola ferè Græca [b] *prolixior fusiorque quàm Latina*, id peculiare habet, ut verborum circumlocutionibus, vel compositionibus, propiùs ad id accedat. Paupertatem cæteræ quandam præ se ferunt, adeo ut ab externis, quod sibi deest, mutuari sæpe cogantur. Atque ut id unico exemplo firmetur, scribit [c] Quintilianus, non habuisse Romanos vocem quâ Rhetoricam dicerent, licèt, inquit, non defuerint qui copiam Romani sermonis augere tentaverint, tum Oratoriam, tum Oratricem eam no- » minando: *sed non omnia nos ducentes ex Græco sequuntur, sicut ne illos quidem,* » *quoties suis utique verbis signare nostra voluerunt: & hæc interpretatio non minùs* » *dura est, quàm illa Flavii Entia, atque Essentia.* Cùm igitur id occurrit, necesse est ut ab aliis Linguis mutuemur, quibus familiaria sunt ea vocabula, quibus caremus: vel si etiam desunt, *ut dicamus quomodo possumus*, ait idem [d] Quintilianus. Quod verò de Rhetoricâ ille scribit, idem de liberalibus ac mechanicis artibus dici debet. Quippe à Philosophis & Theologis efferuntur hodie nescio quæ verborum portenta, quæ purior nusquam

[a] *Guilliman. l. 1. de Reb. Helvet. p. 80.*
[b] *Agell. l. 2. c. 26.*
[c] *L. 2. c. 15.*
[d] *L. 1. c. 14.*

agnovit Latinitas, quorum *inaudita verba tonitrua sunt*, inquit [e] Joannes Sarisberiensis. Sed & quæ religionem spectant, sacraque illius mysteria, innumera sunt ab ipsis institutoribus & primariis illius cultoribus sensim inducta, quæque ab iis deinceps qui Latini sermonis cultui ac elegantiæ studebant, usurpanda etiam fuere, quòd [f] *ea mutari vetaret religio, & consecratis necessariò utendum esset*, quantumvis minùs Latinis. Unde cum præfatione aliquâ ea ferè semper usurpabant: quomodo [g] Facundus Hermianensis, de Theodoro: *Quis enim audiens condidisse libros de Incarnatione, aut ut propriè hoc exprimam, minùs quidem Latino, sed necessario verbo, sicut à Græcis dicitur, de Inhumanatione, (ἐνανθρωπήσεως) Filii Dei, duos eum putet Filios Dei prædicasse?* Et [h] Sanctus Augustinus: *Itaque ut nos jam novo nomine ab eo quod est esse, vocamus Essentiam, quam plerumque Substantiam etiam nominamus.* In Medicis Latina pauca habentur propria, omnia ferè à Græcis, complura etiam ab Arabibus extremis sæculis petita. Ejusmodi perinde sunt recentiorum Jurisconsultorum, seu uti vocant, Practicorum, infinita vocabula, foro Romano prorsùs incognita: tum quòd aliæ se Leges à Romanis in provincias effuderint, tum quòd mores alii, & à veterum moribus alieni diversique sensim obtinuerint, qui & res novas, & nova induxere nomina à barbaris accepta, & ab ipsis hodiernis Jurisconsultis, (quod de Saliorum carminibus à Sacerdotibus suis, aiebat [i] Quintilianus) vix intellecta: adeo ut *Jus Faunorum & aboriginum*, quod de XII. Tabulis dixit ille apud [k] Agellium, esse hodie existiment. Quot præterea sunt in mechanicis artibus, quæ Latinè reddi non possunt, cùm & fortè non noverit Latium ipsum, vel si novit, ad nos vocabula ista non pervenerint: aut certè si alicubi extant, horum vim non omnino percipiamus, quod in unicâ Vitruvianâ Architecturâ licet observare: in cujus vocabulorum notionibus investigandis insudarunt tot viri eruditi, adeo ut vix inter se conveniant, & de unica *Scamellus* voce integri extent Commentarii. Cùm igitur in hisce occasionibus nobis verba desunt quibus res designemus, ab aliis Linguis ea petenda. Scribit [l] Quintilianus νόθον qui non sit legitimus, Græcos vocare, Latinos verò rei nomen cùm non haberent, ideo usos peregrino, cùm, ut [m] alibi ait, sint quædam quæ proprio carent nomine. Ita [n] Fridericus II. Imperator, de aucupio per falcones, quod veteribus incognitum fuit, scripturus, hæc præfatur: *Nam cùm ars habeat sua vocabula propria, quemadmodum & cæteræ artium, & nos non inveniremus in Grammaticâ Latinorum verba congruentia in omnibus, apposuimus illa quæ magis videbantur esse propinqua, per quæ intelligi possit intentio nostra*, à vernaculis nempe mutuò accepta. Quam quidem ὀνοματοποιΐαν non modò minimè improbat, sed & approbat [o] Galenus, scribens eum qui aliquid literis commendare aggreditur, primùm debere res ostendere, quæ suapte naturâ inter se similes sunt, atque ob hoc neglectæ, deinde imponere eis nomina, maximè quoad ejus fieri potest usitata, & à patrio sermone non aliena, ([p] *usitatis enim tutiùs utimur, nova non sine periculo fingimus:*) quòd si hæc ignorat, fingere sibi propria, idque summoperè curare, ut singulis rebus singula adhibeat nomina. Sed & ea pro arbitrio mutandi facultatem indulget, modò observetur ut res ipsæ permaneant. Sic hîc & [q] locis aliis Medicos perstringit, qui vitam omnem de nominibus altercando conterunt, adeo ut nunquam possint ad artis finem pervenire. « *Omnis oratio*, [r] inquit Varro, *cùm debeat dirigi ad utilitatem, ad quam tum denique pervenit, si est aperta & brevis, quæ petimus, quòd obscurus & longus orator est odio, & cùm efficiat aperta ut intelligatur: brevis, ut citò intelligatur, & apertam consuetudo, brevem temperantia loquentis, & utrumque fieri possit sine analo-*

[e] L. 3. Metal. c. 4.
[f] Quintil. l. 1. c. 11.
[g] L. 9. c. 3.
[h] L. 2. de Mor. Manich. c. 2.
[i] L. 1. c. 11.
[k] L. 16. c. 10.
[l] L. 3. c. 7.
[m] c. 12.
[n] Lib. 1. in Prol.
[o] L. de Sympiom. differ.
[p] Quintil. l. 1. c. 10.
[q] L. 2. Nat. facult. l. 1. de Locis affect. l. 9. Therap.
[r] Lib. 7. de Ling. Lat.

„ *gia, nihil ea opus est. -- Præterea quàm utilitatis causâ quæque res sit inventa, si* „ *ex ea quis id consecutus, ampliùs eam scrutari non debet, cùm sit nimiùm otiosi: &* „ *cùm utilitatis causâ verba ideo sint imposita rebus, ut ea significent, si id consequi-* „ *mur unâ consuetudine, nihil prodest analogia.* In hanc sententiam [f] Rhabanus Maurus: *Quamvis in bonis doctoribus tanta docendi cura sit, vel esse debeat, ut verbum quod minùs obscurum sit, vel ambiguum Latinum esse non possit, vulgi autem more sic dicatur, ut ambiguitas obscuritasque vitetur, non sic dicatur ut à doctis, sed potiùs ut ab indoctis dici solet. Quid enim prodest locutionis integritas, quam non sequitur intellectus audientis, cùm loquendi omnino multa sit causa, si quæ loquimur non intelligunt, propter quos ut intelligant loquimur. Qui ergo docet, vitabit verba omnia quæ non docent: & si pro eis aliqua quæ intelligantur, integra potest dicere, id magis eliget: sin autem non potest, sive quia non sunt, sive quia in præsentiâ non occurrunt, utetur etiam verbis minùs integris, dum tamen res ipsa doceatur atque discatur integrè.*

[f] *Lib. 3. de Instit. Cleric. c. 30.*

XV. Nonnullam etiam aliquando apud Scriptores difficultatem ingerunt barbara ista nomina, quibus Latinam inflexionem ita tribuunt, ut genuinam veramque assequi appellationem haud omnino proclive sit. Quærit [a] Fabius, an eâdem ratione per casus duci externa, quâ Latina, „ conveniat: ac si reperias, inquit, Grammaticum veterum amatorem, ne- „ get quicquam ex Latinâ ratione mutandum. Subdit deinde, & si recen- „ tiores instituerint Græcis nominibus Græcas declinationes potiùs dare, „ quod tamen ipsum non semper fieri potest, sibi tamen placere Latinam „ rationem sequi quousque patitur decor, præsertim si auctoritatem con- „ suetudo non superet: tum enim qui Græcam (seu alterius Linguæ) figu- „ ram sequi malit, non Latinè quidem, sed extra reprehensionem locutu- „ rum. Quæ quidem eò potissimùm ex Quintiliano descripsimus, ut quod videmus in controversiam hodie adduci, an familiarum nominibus, vel prædiorum aut dignitatum titulis, in Latinis libris exarandis, vernaculâ, an verò Latinâ ratione utendum sit, leviter attingamus. Et certè Latinos Græcosve Scriptores barbarica seu extranea hominum, aut regionum, vel oppidorum nomina immutasse, Latinamque iis inflexionem dedisse, probant quæ supersunt eorum monumenta: tametsi dum quæ vernaculè enuntiata nota sunt, ipsâ inflexione Latinâ subobscura facerent, atque adeo incerta. Quis enim, ut id unico aut altero firmem exemplo, hodie agnoscit priscam & Gallicam Icii vel Itii portus appellationem, quam Latinâ ratione extulit Cæsar? Quis Lutavici Galli Ducis apud eundem Scriptorem? Si quippe portus Itius Gallis dictus fuit *Wits*, quemadmodum vero similius est, cùm etiamnum hac nomenclaturâ donetur *Witsan*, ubi olim stetit, quod [b] alibi pluribus probavimus argumentis: Lutavicus verò Gallis *Lutawic*, vel *Ludwic* appellatus, quod aliqui volunt, quæ similitudo vel affinitas cum Latinis à Cæsare confictis vocabulis? nam in his, ut & in tractuum & oppidorum nominibus, quorum meminit, divinationi indulgendum omnino, cùm nihil quippiam certi de Gallicâ priscâque vel etiam genuinâ enuntiatione constet. Atque id in Magni Thuani præclarâ illâ Historiâ expostulant nonnulli, maximè rerum nostratium minùs scientes, quòd propria virorum illustrium, locorumque nomina, juxta Fabii consilium, veterumque Scriptorum exemplo, Latinâ ratione expresserit, quæ aliàs nativis suis appellationibus reddi ægrè possunt, nisi ab iis qui in rerum familiarumque Gallicarum, vel etiam Geographiæ cognitione versati sunt. Atque cùm ii pauci admodum sint, indicem conficiendum existimavere viri eruditi, Thuanique familiares, quô tot nomina propria Latinâ ratione descripta verna-

[a] *Lib. 1. c. 9.*

[b] *Dissert. ad Joinvill. 28.*

culi ac suis appellationibus donarentur. Verùm licèt quod de priscis illis è Græciâ vel Latio Scriptoribus attigimus, rariùs occurrere in confesso sit, ut Græcam aut Latinam inflexionem barbaricis vocabulis non semper tribuant; constat saltem Sanctos Patres, qui eloquentiâ præclaráque dicendi arte præstiterunt, cæterosque, propriis quotquot habentur in veteri Testamento, seu hominum, seu locorum nominibus, nullam Linguæ suæ declinationem dare: ita ut dicere liceat, veterum Artium magistrorum auctoritatem, ab insolitâ quadam apud eos consuetudine superatam. Sed & quosdam videmus queri, quòd qui hodie libris à se editis cognomina sua, vel suorum prædiorum titulos inscribunt, id edant vernaculè, cùm Latinè secundùm Fabii consilium debuissent. Quam sanè non semel agitatam à viris doctis, serióque discussam controversiam meminimus, qui eò visi sunt concedere, ut quibus haud ægrè dari possunt Latinæ terminationes, seu, ut Fabii verbo utar, quousque patitur decor, nomina edantur Latinè: id est, cùm quæ sint vernacula, aut fuerint, satis perspicitur: contrà verò non ita immutanda, vel Latinis aut Græcis ejusdem notionis edenda vocabulis, quæ Scriptorum nomina, vel titulos, aut dignitates in incerto prorsus relinquant. Quis enim Gerardum de Gerardis in Desiderio Erasmo agnoscat, Joannem Palæonhydorum in Joanne de *Oude-Water*, Janum Vittorium *da Rossi* in Jano Nicio Erythræo, Casaubonum in Hortobono, ut cæteros prætereani? Adde quòd nisi vernaculis adjuncti articuli serventur, nomina in incerto manent. Atque id causæ fuit ut vir doctissimus, & cui plurimum debet Rerum familiarumque Francicarum cognitio ac historia, Andreas *du Chesne*, qui primo se Quercetanum nominaverat, postea *Duchesnium* appellaverit. Quam tamen scribendi rationem non probarunt alii, qui *Chesneum*, vel *Chesnium* laudarunt: cùm in *Duchesnius*, duplex litera majuscula debeat præponi, altera articulo, altera ipsi nomini, quod Latinæ scribendi rationi omnino repugnat. Quod quidem in memoriam revocat Ludovicum *de la Cerda* Societatis JESU, virum admodum eruditum, qui in [c] Adversariis sacris cum Nicolao Abramo ejusdem Societatis paulò acriùs expostulat, quòd se *Lacerdam* laudasset: *Nicolaus, inquam, Abramus*, (ait ille) *cujus ego nomen meliùs teneo quàm ille meum, qui me citans Lacerdam nominat. Ego enim Joannes Ludovicus de la Cerda nominor. Itaque Cerdam debuisset dicere, non Lacerdam. Sed ignosco homini ignoranti nostrum idioma: apud Hispanos enim La vicem habet articuli, ut la plaça, la terra, la yglesia. Rursum dicitur de la plaça, de la terra, de la yglesia.* Ita ille non probasset Duchesnium dici, quem tamen hac nomenclaturâ laudari par est; cùm ita se ipse appellari voluerit. Quæ quidem tot hac super re sententiæ effecere, ut plerique satius duxerint sua prout vernaculè obtinent nomina libris suis præponere, ut quæ fuerint percipiat sciatque Lector, Scriptoribus cæterùm à quibus nominandi erunt, prout quisque censuerit, ea describendi facultate ultro concessâ. Atque hæc obiter observasse suffecerit.

[c] *p.* 497.

XVI. Enimverò, ut redeat unde divertit oratio, quis adeo imperitus qui non modò complura ex omnium ferè gentium idiomatibus in Latinam Linguam immissa fuisse non sciat peregrina vocabula, & ab ipsâ sui origine, & quando maximè efflorescebat, atque adeo inclinato & collabènte Romano Imperio, sed & subinde in cæteras Linguas omnes? Scribit [a] Fabius peregrina verba ex omnibus propemodum gentibus, ut homines, ut instituta etiam multa, in Latium venisse. Notum illud ex [b] Suetonio, cùm quidam verbum peregrinum pro Latino usurparet, & ad reprehensorem Augusti auctoritatem opponeret, audivisse statim,

[a] *Quintil. l.* 1. *c.* 9.

[b] *Sueton.*

Cæsarem Gallos Romanâ civitate donare posse, Gallorum verba non posse. Sed & tradit Sanctus [c] Hieronymus, omnium penè Linguarum verbis usos Hebræos: & [d] Jornandes, *Nemo est*, inquit, *qui nesciat animadverti usu pleraque nomina gentes amplecti, ut Romani Macedonum, Græci Romanorum, Sarmatæ Germanorum, Gothi plerumque mutuentur Hunnorum.* Rectè igitur dixit [e] Rhenanus, existimare se, hodie Linguas omnes nonnihil esse mixtas, puram nullam. Quot enim ab Arabibus, vel Mauris, quibus diu paruere, accepta vocabula servant Hispanicæ provinciæ, quorum Catalogum contexuere Tamaridus, cum Nebrissensis Lexico excusum, & [f] Bernardus Aldretus in Originibus Linguæ Castellanæ? Quot ab Anglo-Saxonibus major Britannia? quot à veteribus Francis Francia nostra? Cùm, ut ait idem [g] Rhenanus, satis constet provincialem Gallorum sermonem ex peculiari illâ veterique Linguâ multas adhuc habere voces immixtas; ex Germanicâ, quam Franci intulere, quamminimùm, sed tamen aliquid. Quot denique Catalania ac Aragonensis tractus, ipsáque Italia à Provincialibus nostris voces accepit? Tametsi non desunt, in quibus est [h] vir plurimùm eruditus, qui Bembum carpant, quòd voces, quarum origo, aiunt illi, acumen ejus effugerat, Gallis Provincialibus adscripserint, cùm tamen nemo ignoret eam Galliæ partem, id est, Narbonensem, ideo Provinciam appellatam, quòd prima ex Gallicis Imperio Romano subjecta, & in provinciam redacta fuerit. Quod sanè etsi verum sit, non ideo tamen sequitur Provincialia idiomata non accepisse Catalanos & Italos, cùm quæ hodie servant, non pro Hispanicis vel Italicis à probatis Scriptoribus habeantur, tametsi Hispanica & Italica Lingua, perinde ac Provincialis, Latinæ origines suas debeat, cùm, ut ait [i] Sanctus Hieronymus, *unaquæque provincia & regio habeat proprietates suas.* Iis porrò non immoror, qui plerasque ex vulgaribus Linguis Græcæ ortus suos debere contendunt, quod de Francicâ hodiernâ Joachimus Perionius & Henricus Stephanus, de Italicâ Monosinius, [k] de Hispanicâ Matutius & Aldretus, de Anglicâ Stephanus Skynnerus, qui verborum Catalogos subinde contexuere, quæ à Græciâ profluxisse volunt. Neque potiori jure audiendi illi qui omnes ferè vulgares Linguas ab Hebraïcâ accersunt, in quibus est [l] Stephanus Guichartus. Sed & autor est [m] Josias Simlerus Conradum Gesnerum meditari cœpisse origines Germanicorum vocabulorum ex Hebræâ, Græcâ, & Latinâ Linguâ.

XVII. Verùm ut Franci nostri armorum gloriâ ac bellicâ fortitudine, rariùs affinitatum jure, quod Austriacis Principibus accidit, Imperium suum in regiones exteras longè latéque propagarunt, ita & Linguam eò suam transtulere. Hanc enim si non transmissam omnino, ab eâ saltem vocabula complura mutuatos earum incolas, & in suam sensim intulisse constat. Ex quo factum postea, ut in acta & diplomata, quæ, ut fieri tum solebat, Latino exarata idiomate à Notariis vel amanuensibus conscribebantur, eadem in Latinam terminationem deflexa persæpe insererent. Ejusmodi quippe multa in iis occurrunt, & apud Historiarum Scriptores, quæ cùm indigenæ hodie haud agnoscant, in eorum genuinâ retegendâ notione sæpe laborant: præsertim verò quæ Leges spectant, cùm Europa ferè universa suas à Franciâ nostrâ mutuò acceperit, ipsásque admiserit. Quæ enim regio ab eorum armis intacta, vel cui non aliquando imperaverit? An utrumque Imperium Francorum non fuit? Occidentali initium & incrementum dedit Carolus Magnus, tenuit id ejus stirps diu, eoque nomine non Germaniæ modò, sed & toti Italiæ jus dixit. Paruit Orientale, & Constantinopolis ipsa Flandrensibus, & Curtenæis è

stemmate

[c] In cap. 7. Isaiæ.
[d] L. de Reb. Get. c. 9.
[e] L. 2. Rer. Germ. p. 116.
[f] Aldretus l. 3. c. 15.
[g] L. 2. Rer. Germ. p. 117.
[h] Octav. Ferrarius.
[i] In Math. c. 26.
[k] Matute in Prosapiâ Christi, ætat. mundi 2. c. 4. §. 5. Bern. Aldret. l. 3. de Orig. Ling. Castell. c. 1.
[l] In Harmon. etymol. Linguar.
[m] In Vita Conradi Gesneri.

Stemmate Francico proceribus. Græcia ferè universa eâdem tempestate nostros agnovit dominos, iisque in regionibus stabilitæ Leges Francicæ, quo modo servatam Linguam Francicam docent eorum diplomata, ex quâ in Commentarios suos retulere interdum vocabula Græci recentiores Historici. Calabriam, Apuliam, & Siciliam Normannos nostros obtinuisse quis ignorat, quibus vario jure successere deinceps Principes è Sanguine regio, qui & Hungariæ, Poloniæ, Majoricæ, Corsicæ, Sardiniæ possedere subinde regna? In iis porrò servatam Linguam Francicam, maximè in Regum Palatiis, satis docet [a] Hugo Falcandus. Narrat enim, cùm plerique ex aulicis qui in Regium Cancellarium conspiraverant, Comitem Henricum Reginæ fratrem ab ejus amicitiâ divulsum, ad Regni negotia capessenda impellerent, illum respondisse, *Francorum se Linguam ignorare, quæ maximè necessaria esset in Curiâ.* Hierosolymitanum & Cyprium Regnum sua perinde debent initia & progressus Francis nostris, qui & Linguam & Leges suas eò intulerunt, semperque servarunt, quamdiu iis paruit. Regum Hierosolymitanorum & Cypriorum servantur etiamnum Leges, Assisiarum nomine, nostro conscriptæ idiomate. In Græciâ ipsâ, seu Orientali Imperio, dum Francorum fuit, Lingua pariter Francica obtinuit, non Constantinopoli duntaxat, sed & in cæteris quæ à primariâ istâ urbe pendebant provinciis, diu etiam postquam à Græcis recepta est; adeo ut tradat [b] Raimundus Montanerius, Scriptor Catalanus, suâ ætate, hoc est, circa annum MCCC. in Moreæ Principatu, & in Ducatu Atheniensi, Linguam Gallicam æquè ac Parisiis in usu fuisse vulgari: *E parlaven axi bell Frances, com dins en Paris.* Neque intacta ab eorum armis ac dominatione Hispania. Ut enim Caroli Magni expeditiones Hispanicas sileam, Lusitaniæ Regno initium dedit Princeps Francicus: Catalania diu etiam Reges nostros, & usque ad S. Ludovici tempora dominos agnovit, indeque Lusitanos & Catalanos complura à Francis accepisse vocabula agnoscit [c] Bernardus Aldretus Cordubensis Canonicus. Sed & Navarra interior iis paruit, citerior eorum est.

[a] *Falcandus de Calamitat. Siciliæ.*

[b] *In Histor. Aragon. c. 261.*

[c] *Lib. 2. del Origen. de la Lingua Castellana c. 3.*

XVIII. Quid quod majori Britanniâ à Normannis nostris expugnatâ, Lingua Francica ita propagata est in ejus provinciis, ut Anglica & Saxonica, quæ tum vigebant, extinctæ ferme fuerint: adeo ut inter tot Regum & privatorum diplomata, nulla Anglico, sed omnia aut Latino aut Gallico idiomate conscripta habeantur usque ad sæculum decimum quartum. Willelmo quippe Normannorum Duci, statim atque firmavit Imperium, primùm curæ fuit, ut Francicam induceret, Anglicam ut barbaram quadam desuetudine aboleret. *Tum enim*, inquit [a] Ingulfus, *cœpit terra sub Rege & sub aliis Normannis Anglicos ritus dimittere, & Francorum mores in multis imitari. Gallicum idioma omnes magnates in suis Curiis, tanquam magnum gentilitium loqui, chartas & chirographa sua more Francorum conficere, & propriam consuetudinem in his & in aliis multis erubescere.* [b] Alibi verò de Normannis: *Ipsum etiam idioma tantùm abhorrebant, quòd leges terræ, statutaque Anglicorum Regum Linguâ Gallicâ tractarentur, & pueris etiam in scholis principia literarum Grammatica, Gallicè, ac non Anglicè tractarentur: modus etiam scribendi Anglicus omitteretur, & modus Gallicus in chartis & in libris omnibus admitteretur.* Id ipsum tradit [c] alio loco, additque post Normannorum adventum in has provincias, chartas veterum Regum Anglorum pro Monasteriis partim duplicatas tam Gallicâ manu, quàm Saxonicâ descriptas. *Manus etenim Saxonica*, ait ille, *ab omnibus Saxonibus & Merciis usque ad tempora Regis Alfredi, qui per Gallicanos doctores omnibus literis apprimè instructus erat, in omnibus chirographis usitata, à tempore domini*

[a] *p. 895.*

[b] *p. 901.*

[c] *p. 912.*

Regis dicti (Guillelmi) *desuetudine viluerat, & manus Gallicana, quia magis legibilis, & aspectui perdelectabilis præcellebat, frequentiùs in dies apud omnes Anglos complacebat. Et licèt omnibus Anglicis & Normannis manus Saxonica extiterat inusitata penitus & invisa, ac tunc maximè cum gente suâ contemptui habita, & nimiùm inaccepta.* In eandem sententiam [d] Robertus Holkotus Dominicanus qui vixit circa an. MCCCL. *Narrant historiæ quòd cùm Willelmus Dux Normannorum Regnum Angliæ conquisivisset, deliberavit quomodo Linguam Saxonicam posset destruere, & Angliam & Normanniam in idiomate concordare: & ideo ordinavit quòd nullus in Curiâ Regis placitaret nisi in Gallico, & iterum quòd puer quilibet ponendus ad literas, addisceret Gallicam, & per Gallicam Latinam, quæ duo usque hodie observantur.* Hisce denique adjungendus [e] Gervasius Tilesberiensis: *Anglos,* inquit, *usus tenebat filios suos apud Gallias nutrire ob usum armorum, & ad Linguæ nativæ barbariem tollendam.*

[d] *Lect. 2. super Sapientiam.*

[e] *Lib. MS. de Otiis Imper.*

XIX. Adeo denique Gallicanæ Linguæ in Angliâ usus invaluerat, ac præsertim in Regum Aulâ, ut S. Ulstano Episcopo Wigorniensi, ab inimicis, qui à Regiis illum consiliis amovere satagebant, nihil ferè aliud objectum fuerit, præter simplicitatem & illiteraturam, *quàm quòd quasi homo idiota esset, qui Linguam Gallicanam non noverat, ac proinde Regiis Consiliis interesse non poterat.* Unde ipso Rege consentiente, & hoc dictante depositus est, uti narrat [a] Matthæus Parisius: quemadmodum olim Claudius splendidissimum virum, Græciæque provinciæ Principem, verùm Latini sermonis ignarum, non modò albo judicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit, ut est apud [b] Suetonium. Ita sensim prorsus extincta ferè Lingua Anglicana in Anglia: quâ de re extat querela [c] Henrici Huntindonensis: *Cui autem non comparet amorem cælestium, & horrorem terrestrium, si cogitet non solùm Reges eorum,* (Anglorum) *& Principes, & populum deperiisse, verùm etiam stirpem omnem, & Linguam, & mentionem simul defecisse? etsi de aliis mirum non esset, de Linguâ tamen, quam unam inter cæteras Deus ab exordio Linguarum instituit, mirandum videtur.*

[a] *An. 1095.*

[b] *Sueton.*

[c] *Lib. 1. Hist. p. 300.*

XX. Id sanè ita ægrè tulit populus Anglicanus, ut non semel suos exoraverit Principes, ut nativæ suæ Linguæ usus tamdiu, in foris præsertim publicis, desitus reduceretur, abrogareturque penitus Gallicum idioma, cui plebs ægrè adsuescere poterat: quod tandem sancivit Edwardus III. in eo Parlamento quod Londini celebratum est XVII. Kal. Novemb. anno MCCCLXVII. & productum usque in festum S. Bricii, quo die Rex natus fuerat, annis ætatis suæ quinquaginta exactis: *In suo jubilæo,* inquit [a] Thomas Walsinghamus, *populo suo se exhibuit gratiosum, reis majestatis suæ regiæ offensas indulgendo, vinctos liberè abire permittendo, & exules revocando: ad petitionem etiam Communitatis placita in Linguâ maternâ, & non Gallicâ versari jussit.* Verùm radices jam altiùs fixerat Gallica Lingua, in judiciariis tribunalibus præsertim, in quibus & formulæ fori Gallicani, & feudalia vocabula nimis invaluerant, quàm ut tam facilè convelli posset & extingui, uti observat Joannes Fortescutus, Angliæ olim Cancellarius, & Summus Justitiarius, adeo ut post Edwardum, extremis etiam sæculis, rerum forensium libros Gallico idiomate ediderint aliquot ex Anglicis Jurisconsultis, atque in iis Guillelmus Stanfordius, Rastallus, & alii. Adde quod & eorum [b] feciales verbis Gallicis armorum insignia etiamnum describunt. Sed præstat de Gallicæ Linguæ apud Anglos usu audire disserentem eundem [c] Fortescutum Anglum: » In Universitatibus » Angliæ, inquit, non docentur scientiæ, nisi in Linguâ Latinâ: & Leges » terræ illius in triplici Linguâ addiscuntur, videlicet Anglicâ, Gallicâ, & » Latinâ. Anglicâ, quia inter Anglos Lex illa maximè inolevit; Gallicâ,

[a] *p. 179.*

[b] *Ralph. Brook. York, &c.*

[c] *L. de laudib. Angl. c. 48.*

“quia poſtquam Galli duce Willielmo Angliæ Conqueſtore terram illam obtinuerunt, non permiſerunt ipſi eorum Advocatos placitare cauſas ſuas niſi in Linguâ quam ipſi noverant, qualiter faciunt & omnes Advocati in Franciâ, etiam in Curiâ Parlamenti ibidem. Conſimiliter Gallici poſt eorum adventum in Angliam ratiocinia de eorum proventibus non receperunt niſi in proprio idiomate, ne ipſi inde deciperentur. Venari etiam & jocos alios exercere, ut talorum & pilarum ludos non niſi in propriâ Linguâ delectantur. Quo & Anglici ex frequenti eorum in talibus comitivâ, habitum talem contraxerunt, quòd huc uſque in ludis hujuſmodi & compotis Linguâ loquuntur Gallicanâ, & placitare in eâdem Linguâ ſoliti fuerunt, quouſque mos ille vigore cujuſdam ſtatuti quamplurimùm reſtrictus eſt. Tamen in toto huc uſque aboleri non potuit, tum propter terminos quoſdam, quos plus propriè placitantes in Gallico quàm in Anglico exprimunt: tum quia declarationes ſuper brevia originalia tam convenienter ad naturam brevium illorum pronuntiare nequeant, ut in Gallicâ, ſub quali ſermone declarationis hujus formulæ addiſcuntur. Reportantur etiam ea quæ in Curiis Regiis placitantur, diſputantur, & judicantur, ac in libros ad futurorum eruditionem reducuntur in ſermone ſæpe Gallico. Quamplurima etiam ſtatuta Regni illius in Gallico conſcribuntur: unde accidit, quòd Lingua jam in Franciâ vulgaris, non concordat aut conſimilis eſt Gallico inter Legis peritos Angliæ uſitato, ſed vulgariter quadam ruditate corrupta, quod fieri non accidit in ſermone Gallico infra Angliam uſitato, cùm ſit ſermo ille ibidem ſæpius ſcriptus quàm locutus.”

XXI. Neque in Angliæ modò, ſed & in Scotiæ Regno Linguæ Gallicæ uſus invaluit: quod ex variis Regum tabulis hoc idiomate, præſertim ſub exitum ſæculi XII. deſcriptis colligere licet, apud [a] Matthæum Weſtmonaſterienſem, [b] Thomam Walſinghamum, [c] Guill. Prynneum, & alios, cùm ii forſitan ſe ad Anglicorum, vel etiam noſtrorum Principum, qu buſcum varia ſubinde pepigere fœdera, Linguam & mores componerent.

XXII. Atque hic quidem tam latè porrectus prolatuſque Linguæ Francicæ noſtrorumque inſtitutorum apud exteras gentes uſus, in eam me ſemper ſententiam adduxit, quò exiſtimarem difficile eſſe ut quod ſum aggreſſus operis ab alio pro rei ſatis dignitate conficiatur, quàm à Gallo, & eo quidem qui non modò quâ hodie utimur, ſed & exoletam illam quâ patres noſtri loquebantur, cujuſque in Gallo-Belgicis provinciis apud vulgus nonnulla ſuperſunt veſtigia, probè noverit. Non quòd revera ad id aggrediendum id ſatis eſſe putem, cùm & conſuetudinum noſtrarum municipalium abſtruſas voces, & Juriſprudentiæ Gallicæ formulas noſſe præterea debeat. Quâ quidem in cognitione licèt non ita me verſatum haud diffitear, dicam tamen ingenuè quod res eſt, pleroſque editos ac ineditos, qui præteritis longè ſæculis idiomate noſtro Francico jam obſoleto aliquid ſcripto mandarunt, atque adeo veteres noſtros Poëtas ſat accuratè evolviſſe: quibus abſque res noſtrates illuſtrare haud omnino promptum ſit. Atque id cauſæ fuit ut verba Latinobarbara Francicobarbaris perſæpe explicare, & ritus, qui in deſuetudinem abiere pridem, rurſum in lucem revocare, vel illuſtrare fuerim conatus. Quæ quidem ſcribendi ratio in iis quæ criticam exquirunt manum, haud reſpuenda hactenus viſa eſt, ſed in hoc quod aggredimur argumento, eò tolerabilior videri debet, quòd Gallicas voces Latio utcunque donatas, non aliis ferè quàm Gallicis enucleari poſſe pro certo ſit.

[a] *Matth. Weſtm. an.* 1292.
[b] *Walſingh. an.* 1297. *Addit. ad Matth. Pariſ.*
[c] *Guill. Prynneus in Libert. Ecclеſ. Angl. p.* 400. 529. 534. 649. 553. 668. 1053.
[d] *Knygton. p.* 282.

XXIII. Enimverò quod ego de Gallicâ Gallus, Germanus de Germanicâ, Anglus, si non de Anglicâ, saltem de Anglo-Saxonicâ idem judicium feret, cùm in Latino-barbaram Linguam multa irrepserint ab utrâque deducta vocabula, ut non defuerint [a] qui satius esse existimarent, edi Glossaria ab unoquoque gentis suæ Scriptore, quia is faciliùs certiúsque quid è suæ nationis genio proficiscatur, perspiciet: & cùm varii sic » variè operam partientur, solùm superfuturum ut aliquis postea exsurgat, » qui pulcrè adeo priorum adjutus laboribus, hunc judicio bono superad» dat, ut ex iis condat opus plenum justumque, vel ejusmodi saltem quod » à perfectione proximè abesse videatur, cùm nemo ferè sit qui unum se » perficere hoc omne posse speret. Et sanè non dissimulem optandum esse ut in singulis nationibus prodeant viri docti, qui Linguæ suæ idiomata, vim eorum, notionem, origines, sed & desuetas & pridem obsoletas voces adamussim investigent, explicentque: cùm in enodandis illustrandisque ætatis mediæ Scriptoribus non mediocris inde lux affulsura sit. Et quamquam id utcumque præstitere qui singularum Linguarum edidere vocabularia, non eâ tamen quâ par erat diligentiâ in id incubuere argumenti, ut ex iis suppetat unde, quæ tot subinde enascuntur ejusmodi Auctores legentibus, difficultates facilè solvantur. Trita enim persequuntur ferè semper, & quæ in usu sunt, quæ extra usum omittunt, nudos vocum significatus, non origines proferunt, fortè quia iis ignotæ. Nam ut in eas inquiratur, eruditione, literaturâ, & lectione plurimâ opus est, quibus plerumque carent, qui huic operæ studia sua curasque conferunt.

[a] *Vossius in Præfat. ad lib. de Vitiis sermon.*

XXIV. Sed hæc generatim dicta sint: neque enim defuere viri admodum eruditi, qui Linguas suas subinde illustrarunt, Galli, Itali, Germani, Angli, etsi ex iis pauci Linguis obsoletis explanandis operam suam contulerint: quæ tamen ferè unica est in hocce studii genere necessaria cognitio: cùm [a] *ætatis suæ verbis loquantur*, iisque potissimùm utantur Scriptores, quæ tum cùm scribebant, obtinebant: quæ cùm jam à vulgari usu longiùs recesserint, nobis prorsus sint incognita, ita ut in horum evolvendis libris necesse sit hærere Lectoribus, nisi aliunde quidpiam adhibeatur subsidii. Ex iis verò qui Linguas suas obsoletas illustrare conati sunt, præcipuam imprimis laudem merentur Angli, qui in Saxonicâ, quæ in totâ ferè majori Britanniâ diu obtinuit, enucleandâ, ita insudarunt, ut absque eorum vigiliis, Anglo-Saxonum Regum Leges, etiam quæ Latio subinde donatæ sunt à veteribus Scriptoribus, haud perciperemus, cùm ejusce Linguæ vocabulis, ut formalibus, ubique aspersæ sint, quemadmodum etiam aliquot Regum Normannicorum: in quâ quidem palæstrâ maximâ cum laude versati sunt viri eruditissimi Henricus Spelmannus, Emericus Casaubonus Magni Isaacii filius, Joannes Somnerus, aliique, ex quorum Commentariis hausisse nos multa ingenuè agnoscimus, tum ad Anglicos Scriptores illustrandos, tum etiam ad vocabulorum nostrorum origines retegendas, cùm & Saxonicæ suas interdum debeat nostra, ut longè plura Germanica Lingua, cujus quodammodo matrix habetur.

[a] *Agell. l. 1. c. 10.*

XXV. Enimverò ut in viam redeat, à quâ longiùs fortean divertit oratio, & ut de Barbarismo, quo universa Latinitas fœdata vitiatáque est, quæ supersunt dicenda paucis absolvamus; is in privis vocibus, uti jam observatum, totus versatur, quarum aliæ nec usu nec ortu sunt Latinæ, quemadmodum βαρβαρολέξεις, seu vocabula peregrina, de quibus egimus: aliæ verò ortu quidem sunt, non tamen usu, cùm apud proba-

tos Scriptores neutiquam occurrant, quæ cùm utcumque Latinæ ſint, aliquid tamen vulgarium locutionum redolent. Innumeras ejuſmodi complectuntur Gloſſaria vetera, de quibus mox acturi ſumus, noſtrumque complures continet. Aliæ denique Latinæ ſunt, vel Græcæ originis, ſed alterius prorſus ſignificationis ab eâ quâ uſos veteres conſtat: quæ invectæ tum maximè, cùm Religio Chriſtiana in Romanum ac Latinum orbem ſe ſe effudit. Nam cùm novis ceremoniis ac ritibus, & à paganicis omnino diverſis conſtaret, utereturve; Sancti Patres qui florente adhuc Romanorum, ut Imperio, ita & Linguâ, vixere, in explicandis deſcribendiſque Religionis ſuæ myſteriis, ac inſtitutis, vocibus uſi ſunt potiſſimùm, quas Latinitas agnoſceret, vel certè minimè abdicaret, à genuinâ quantumvis & receptâ notione ac ſignificatione recederent. Factum deinde ut eas interdum inflecterent, & immutarent, novas etiam & priſcis Scriptoribus ignotas adinvenirent, cùm quæ à Fidelibus percipi vellent ac intelligi, vocabulis purioris Latinitatis reddi vix poſſe arbitrarentur, quod ſuprà monuimus. Unde Anathaſius, apud [a] Vigilium Tapſenſem, objicienti Arrio novum *Homoouſii* nomen in Symbolum inductum, reſpondit, Eccleſiaſticæ ſemper moris fuiſſe diſciplinæ, ſi quando Hæreticorum nova doctrina exurgeret, contra inſolentes quæſtionum novitates, rebus immutabiliter permanentibus, nominum vocabula immutare, & ſignificantiùs rerum naturas exprimere, quæ tamen exiſtentium cauſarum virtutibus congruerent, & quæ magis eaſdem antiquitus fuiſſe demonſtrarent, non ortus novitatem inſinuarent. Atque id exemplis deinde firmat, aitque contra primos Hæreticos inductam *Chriſtianorum* appellationem: contra Sabellianos, Patri novum *Innaſcibilitatis*, & *Impaſſibilitatis* nomen Eccleſiam impoſuiſſe: contra Fotinum, *Filium Deum ex Deo, Lumen de Lumine; Similem Patri*, contra Eunomium: ita *Homoouſion*, id eſt, unius ſubſtantiæ, contra Arrium tum primùm dixiſſe. [b] Multa etiam ſunt vocabula ab Hebræis petita, quæ ſine ullâ interpretatione ſervavit Eccleſia, ut eſt illud, *Alleluya, Amen, Maranatha, Ephod, Oſanna*, & cætera quæ in ſacris Scripturis aſperſa paſſim habentur: quæ quoniam ex Judæis fuerat congregata, nihil ad Credentium ſcandalum innovandum cenſuit; ſed ita ut à parvo imbiberant, tradidit. Poſtea verò quàm in univerſas gentes Evangelii dilatatus eſt ſermo, non potuere ſemel ſuſcepta mutari. Addit deinde Origenes, propter vernaculum Linguæ uniuſcujuſque idioma, non poſſe ita apud alios ſonare, ut apud ſuos dicta ſunt, & multò melius eſſe non interpretata ponere, quàm vim eorum interpretatione tenuare. [c] Mitto conficta ab Hæreticis magis portenta quàm nomina, quæ ad imperitorum & muliercularum animos concitandos, quaſi de Hebraïcis fontibus hauſere, barbaro ſimplices quoſque terrentes ſono, ut ſunt Baſilidianorum *Armagil, Barbelon, Abraxas*, & ridiculum *Leuſiboron*, præterea Latina *Theſaurus, Balſamum*, & aliquot alia Manichæorum. Verùm omiſſis quæ admiſit Eccleſia, quot ſunt verba inſolentia, audaciùs tranſlata, ab obſoletâ vetuſtate petita, aut poëticâ licentiâ uſurpata, quæ in Orationum prooemiis vitanda præſertim ait [d] Fabius, quibus uſos videmus paulò recentioris Latinitatis ex Chriſtianis Scriptores: qui univerſam ſermonis ſui ſeriem ita iis intricant, ut in iſtis ſenticetis inoffenſo pede Lectori progredi non liceat. Atque, ut alios ſileam, quot ejuſmodi occurrunt ſalebræ apud Sidonium, Ennodium, & ejuſce ævi cultiſſimos aliàs Scriptores? Quot voces Ciceronianæ Latinitati incognitæ, à vetere repetitæ, audaciùs confectæ & tranſlatæ, ex quibus nonnullas interdum ſelegimus, prætermiſſis aliis, quæ ab eruditiſſimis commentatoribus enu-

[a] *Vigil. Tapſ. l. 1. Contra Arrium c. 11. 12. lib. 1. Contra Arr. Sabell. & Photin. c. 20.*

[b] *S. Hieron. epiſt. 137. 145.*

[c] *Idem ep. 29. in Vigilantium, & in 64. Iſaia.*

[d] *Quintil. l. 4. c. 1.*

cleantur, ne in immensum opus nostrum excresceret?

XXVI. Latinam præterea Linguam deturparunt Interpretes, seu qui Latio donarunt, vel Græcorum, vel aliarum gentium Scriptorum monumenta. Nam cùm haud planè ea intelligerent; vel vocabula ex Latinis, quibus quæ intelligebant redderent, non essent ad manum, aut ea minimè agnosceret Latinitas, tum vel Græcas, vel barbaras Scriptorum voces Latinâ inflexione malè semper formatas, Latinis quas meliores rebantur, interdum & novas arbitratuque suo confictas inseruere. Deinde cùm in Linguis penè omnibus diversa sit scribendi ratio, diversusque styli character, fieri aliter vix potest, quin si quis Scriptoris, quem Latinis verbis vertendum suscepit, mentem exprimere velit omnino, à probâ Latinitate non recedat aliquando, vel certè nescio quid obscuri ac implexi Lectoribus obtrudat. „ *Difficile est enim alienas lineas insequentem non alicubi excidere: & arduum ut quæ in aliâ Linguâ bene dicta sunt, eundem decorem in translatione conservent. Significatum est aliquid unius verbi proprietate, non habeo meum quo id efferam, & dum quæro implere sententiam, longo ambitu vix brevis viæ spatia consumo. Accedunt Hyperbatorum anfractus, dissimilitudines casuum, varietates figurarum, ipsum postremò suum, &, ut ita dicam, vernaculum Linguæ genus.* Verba sunt [a] Hieronymi, quibus consona sunt quæ [b] alibi ait, „ Non debere putidâ nos verborum interpretatione torquere, cùm damnum non sit in sensibus, quia unaquæque Lingua suis proprietatibus loquitur: & hæc [c] S. Augustini scribentis, Habere omnem Linguam sua quædam propria genera locutionum, quæ cùm in aliam Linguam transferuntur, videntur absurda. [d] Vigilius Tapsensis, *Difficiliùs*, inquit, *integritas sensuum in aliam Linguam pari potest sermonis venustate servari.* [e] Quanta enim apud Græcos bene dicuntur, quæ si ad verbum transferamus in Latino non resonant: & è regione quæ apud nos placent, si vertantur juxta ordinem, apud illos displicebunt. Proinde censebat [f] Tullius non exprimi verbum è verbo necesse esse, ut Interpretes indiserti solent, cùm sit verbum quod idem declaret, magis minusve usitatum: sed quod uno Græci, si aliter non potest, idem pluribus verbis exponendum. Neque aliter sensit [g] S. Hilarius, dum ait, ex Græco in Latinum ad verbum expressam translationem afferre plerumque obscuritatem, dum custodita verborum translatio eandem absolutionem non potest ad intelligentiæ simplicitatem conservare. [h] Quippe dum interpretationis κακοζηλίαν sequimur, omnem decorem translationis amittimus: & hæc esse debet regula boni Interpretis, ut idioma alterius Linguæ, suæ Linguæ exprimat proprietate. Quod quidem & Tullium in Protagora Platonis, & in OEconomico Xenophontis, & in Demosthenis contra Æschinem oratione fecisse convincimus: & Plautum, Terentium, Cæciliumque, eruditissimos viros, in Græcis Comœdiis transferendis. Neque ex eo quis Linguam Latinam angustissimam putet, quòd non possit verbum de verbo transferre, cùm etiam Græci pleraque nostra per circumitus transferant, & verba Hebraïca non interpretationis fide, sed Linguæ suæ proprietatibus nitantur exprimere. [i] Largus Designatianus, *Cavi*, inquit, *fateor, ne ad verbum verba transferrem, quominus pleraque Linguarum diversitate congruerent, si parum ponderis in significationibus fieret.* Atque inde fit ut ejusmodi translationes quæ verbum verbo reddunt, obscuræ plerumque sint, & pro barbaris ac insulsis à peritioribus habeantur. Extat [k] Nicolai PP. I. Epistola ad Michaëlem Imperatorem Constantinopolitanum, qui Romanam, seu Latinam Linguam, Scythicam & Barbaram vocaverat, quòd quæ Româ vel ex Italiâ Constantinopolim perferebantur Epistolæ, in Græ-

[a] In Præfation. in Chron. Euseb.
[b] Ep. 135.
[c] Lib. de Vera Relig. c. 50.
[d] L. 1. Contra Eutych. c. 15.
[e] S. Hier. ep. 101. c. 4.
[f] Lib. 3. de Finib.
[g] Lib. de Synod.
[h] S. Hier. epist. 135. adde epist. 165. c. 3.
[i] Largus Design.
[k] Apud Baron.

cam translatæ Linguam, barbarum nescio quid subolerent, non ex ipso Linguæ Latinæ defectu aliquo, sed quòd ab imperitis Interpretibus Græcâ utcumque Linguâ donarentur, ubi sic Pontifex reponit: *Si jam sæpe nominatam Linguam ideo barbaram nuncupatis, quoniam à translatoribus in Græcam dictionem mutata barbarismos generat, non Linguæ Latinæ, sed culpa est, ut opinor, Interpretum, qui quando necesse est, non sensum è sensu, sed violenter verbum edere conantur è verbo.* Quippe sæpe accidit, aiebat [l] Hieronymus, ut » dum verbum de verbo exprimimus, & dum syllabas sequimur, perdamus « intelligentiam. Quod verò in iis quæ è Latinâ in Græcam vertuntur « Linguam, expostulant Græci Byzantini, id nos potiori jure in iis quæ è Græcâ ejusce ætatis in Latinam translata sunt à nostris, hodie querimur: cùm nec Græca nec Latina dici queant, quæ utriusque Linguæ perperam formatis, imò barbaris omnino vocibus scateant, cùm tot aspergantur salebris, ut quantumvis in Græcâ priorum sæculorum Linguâ non modò, sed & recentioris ævi, vel etiam in Latinâ admodum quis versatus fuerit, hærere semper necesse habeat. Atque id quidem in unico Anastasio in Gestis Summorum Pontificum licet observare; apud quem tot voces Græcanicæ malè compactæ ac descriptæ interseruntur, ut non à Latinis, sed ab horum temporum Græcis Scriptoribus sua hausisse, quibusdam omnino persuasum sit: vel certè nimiâ quadam affectatione à Græcâ Linguâ, in cujus cognitione sat mediocriter versatus erat, in speciem eruditionis pleraque mutuatum vocabula. Vel denique, quod longè potiùs censuerim, quod suâ adhuc ætate vulgaria illa ac semigræca, vel barbarogræca vocabula Romæ & in Italiâ obtinerent, quò à Byzantinis illata sensim fuerant, dum iis illa parebat. In enodandis verò ac dissolvendis, quæ in hoc Scriptore crebriùs occurrunt, iis difficultatibus, OEdipo ferè semper opus est: quod inde tamen accidisse existimaverim, non quòd ab eo perperam efficta verba vel reddita, verùm quod ab Antiquariis Græcæ Linguæ ignaris malè descripta sint. Sed & ejusmodi Latinorum Interpretum incuriam & ignorantiam attigit [m] Gregorius Magnus: *Indicamus præterea, inquit, quia gravem hîc difficultatem Interpretum patimur. Dum enim non sunt qui sensum de sensu exprimunt, sed transferre proprietatem semper volunt, omnem sensum dictorum confundunt. Unde agitur ut ea quæ translata fuerint, nisi cum gravi labore intelligere nullo modo valeamus.* Quæ quidem Magni Pontificis querela, in eundem etiam Anastasium jure potest retorqueri, cùm in Theophanis Historiæ & aliorum Græcorum ejusce ævi Scriptorum versione ita se se gesserit, ut dum totus est in proprietate Græci sermonis transferendâ, nova finxerit vocabula, Latinitati prorsus ignota, quorum significatus, nisi Græca ipsa vocabula inspiciantur ac conferantur, ægrè percipi possunt ac divinari.

[l] *Ep.* 135.

[m] *Lib.* 8. *ep.* 42.

XXVII. Neque minùs adscribenda Notariorum, seu Tabellionum publicorum imperitiæ Latini sermonis barbaries. Nam ut res altiùs repetatur, & ab ipsis Principibus barbaris, qui Galliæ nostræ primi imperarunt, quis non animadvertit Latinitatis interitum in eorum Legibus Latinè utcumque exaratis, in quibus & desunt Grammaticæ regulæ, & permiscentur barbara, ignotaque hodie vocabula, vel quòd quibus ea efferrent, fortè ignorarent, vel, si indulgentiùs agendum, quòd formalia & ex iis essent quæ mutari vetaret, non religio, sed barbarica Jurisprudentia. Si vetera Regum prioris Stemmatis diplomata, cujusmodi sunt quæ à Doubleto, veteraque placita quæ nuper à viro summæ eruditionis Joanne Mabillonio edita sunt, inspiciantur, nemo est qui profligatam ac penè extinctam ejusce ævi Latinitatem non agnoscat: tam-

etsi fatendum inter has barbaricas nænias prodiisse identidem cultiora longè scripta, præsertim sub ipsa Principatus Francici initia, cùm scilicet superessent adhuc nitidæ elocutionis scintillæ quædam: quod ex Sidonii, Aureliani, & similium opusculis colligimus, & ex aliquot Chlodovæi epistolis. Sed abiit sensim postea in deterius, adeo ut in laudatis placitis & plerisque veterum formulis nihil ferè Latinitatis, barbariei plurimùm occurrat. Ac si aliquantulùm revixit Caroli M. curâ & industriâ, rursúmque instaurata est, haud diu id sanè stetit, bellis civilibus inter Ludovici Pii filios flagrantibus, universámque deinde Franciam Normannis invadentibus & depopulantibus. Ita enim siluit inter arma Latina Lingua: siluere, vel potiùs extinctæ penitus fuere disciplinæ omnes, & si quid ex iis superfuit, Clericos ac Monachos ferè tantùm spectavit, quos ad ea servanda studia adstrinxit Ecclesiastici ordinis professio. Cùm igitur is mos invaluisset, ut quæ in publicum emitterentur diplomata, vel quæ conscriberentur epistolæ, Latino idiomate exararentur, deessentque apud Laïcos qui Latinas literas scirent, è Clericorum, [a] quos ideo *Literatos* nudè interdum vocabant, ordine, sibi adsciscebant Proceres & Magnates, qui amanuensium & secretariorum vices agerent, quos inde *Clericos* suos appellabant, vel *Capellanos*, quòd & capellis suis domesticis præessent, in iisque sacra munia obirent, quod pluribus alibi docemus. Atque hi quidem non adeo erant Latinis imbuti literis, ut nitidè & adamussim scriberent; sed cùm has leviter, summisque, ut aiunt, labris attigissent, ea utcumque conscribebant, ita ut ubi Latina, quibus quæ vellent exprimere, non occurrerent, è vernaculâ Linguâ, Latinâ iis datâ inflexione, vocabula depromerent, non observatis cæteroquin religiosiùs in ipsâ sermonis serie, in quibus minùs versati erant, Grammaticorum regulis. Quod quidem accidit deinde Actuariis ac Notariis publicis, qui ut plurimùm mercede conducti, non eâ essent quâ par erat eruditione, cui studia minimè sua impenderant, ut dictionis flores nitorémque elocutionis magnopere curarent.

[a] *Gloss. in* Literati.

[b] *In Gloss. vv.* Brevis, Capellanus, Clericus.

XXVIII. Jam verò mirum videri minimè debet, si difficillimis temporibus, post vastationem Romanarum provinciarum, communemque depopulationem, barbaries ipsa consecuta est; si, tot inter bellorum tumultus, inter tot gentes exteras, & ab ipso profectas Aquilone, quæ has torrentis instar pervaserant, disciplinæ omnes quodammodo interierint. Quòd si, inquit [a] Hieronymus de Vandalorum & Gothorum in orbem Romanum irruptionibus agens, juxta inclytum Oratorem, Silent inter arma Leges, quantò magis studia scripturarum, quæ & librorum multitudine, & silentio, ac Librariorum sedulitate; quodque proprium est, securitate, & otio dictantium indigent? Adde quòd neque publicæ haberentur scholæ, quas barbari ipsi aspernabantur: nec veteribus incolis otium facultásque suppeteret hisce applicandi rebus animum, quibus aliàs obstabat rei familiaris angustia & egestas, quam *disciplinarum novercam* scitè vocat [b] Autor libri de Disciplinâ Scholarium, Boëtio perperam vulgò adscripti. [c] Tum enim quemdam sibi Latinum sermonem horum sæculorum homines eruditi confinxere, qui quidem cùm veros ac genuinos fontes non attigissent, sed nescio quos turbidos rivos essent sectati, non omnino, sed utcumque Latinè loquebantur. Enimverò quis nescit hanc esse ferè semper eorum mentem, qui provincias exteras armis quærunt, obtinentque, ut subactorum Linguam abhorreant, &, si id facilè fieri posset, suam in eas immitterent? Præsertim verò barbaros istos Septemtrionales, qui in totum ferme Romanum Imperium se se effuderant,

[a] *Epist.* 81.

[b] *cap.* 6.

[c] *Thom. Smith. lib.* 1. *p.* 10.

effuderant, literarum studia aversatos, satis testantur verba ista [d] Sidonii Apollinaris: *Negotiatores militant, milites negotiantur, student pilæ senes, aleæ juvenes, armis Eunuchi, literis Fœderati*: quâ postremâ voce Gothos intelligit. Et alio loco: *Ructat inter cives pugnas, inter barbaros literas.* Sed & tradit [e] Procopius Amalasunthæ, Theoderici Regis Italiæ uxori, graviter quondam succensuisse Proceres Gothos, quòd Athalaricum filium præceptoribus literis imbuendum tradidisset: cùm existimarent literas à fortitudine longè esse disjunctas, traditamque à senibus institutionem in timiditatem & animi humilitatem plerumque deflectere: itaque oportere ut in re bellicâ futurus animosus gloriáque insignis, amoto doctorum metu, armis exerceretur. Viluere igitur, seu potiùs desiere hisce de causis in provinciis quas ii pervaserant literarum studia omnia, inductáque sensim cùm in moribus, tum in Linguâ barbaries, apud Nobiliores præsertim, qui Principibus suis placere, & in eorum versari palatiis ambiebant. Mansit interea in plebe vulgaris ille sermo Romanus, quo illa utebatur antea, cùm aliquot ex honoratioribus, utpote à præceptoribus edocti, Latinâ ac tersâ aliquatenus oratione uterentur: non illâ quidem quæ posterioribus paulò sæculis obtinuit, sed quæ magis ad Latinitatem accederet, atque adeo quam *Quotidianum* [f] Suetonius, *Pedestrem sermonem* vocant [g] Vegetius, [h] Trebellius Pollio, & [i] Vopiscus: πεζὸν [k] Constantinus Porphyrogenitus: *Vulgarem*, [l] Serenus Sammonicus: *Simplicem*, [m] Honoratus Massiliensis & [n] Eligius Noviomensis: *Ruralem*, [o] Dinamius Patricius: *Usualem*, [p] Sidonius: *Publicum*, auctor Vitæ S. Theodardi: *Plebeium*, [q] S. Isidorus, & auctor Vitæ S. Hermelandi Abbatis: *Rusticum* denique alii. Nam cùm simplici sermone, nec affectatis Rhetorum ornamentis chartæ mandare se quidpiam profiterentur Scriptores, id se rustico (quod suprà attigimus) scribere dicebant, ut qui ad rusticorum seu popularium sermonem proximè accederet: [r] *aliam enim videtur habere naturam sermo vulgaris, aliam viri eloquentis oratio.* Quomodo nempe scribit [s] Hieronymus, Fortunatianum natione Afrum Aquileiensem Episcopum, in Evangelia brevi & rustico sermone scripsisse Commentarios. [t] Joannes II. PP. in Epistola ad Cæsarium Arelatensem Episcopum: *Qui chartulam istam cum supradictis titulis Canonum non fuerit aspernatus, nec pro rusticitate despexerit, &c.* [u] Idacius in Præfatione libri contra Varimadum: *Cujusdam Varimadi Africani propositionibus — rustico quidem sermone respondens, &c.* [x] Ruricius Episcopus Lemovicensis: *Exigit solliciti cordis affectus, ut imperitioris promatur affatu: nec erubescit rusticitatis opprobrium, dummodo impleat caritatis imperium.* [y] Et alio loco: *Cogitis enim nos auribus peritiæ vestræ verbis rusticis injuriam inferre frequenter, dum apices nostros sæpius vultis accipere.* [z] Cathwlfus in Epistolâ ad Carolum M. *Placuit mihi rustico verbo, quamvis sicut sum ignarus, tamen vobis scribere in vestram pietatem, confidens ut meæ stultitiæ venia detur, & vestra merces apud Deum copiosior fiat.* Et revera rusticitatem magnam advertere est in hâc Epistolâ, quæ vix Latina est. Prologus MS. in Historiam Relationis S. Sebastiani, ex Codice Vindocinensi: *Neque in eo verborum phaleras, neque eloquii venustatem attendatis; non enim qualiter, quantumve volui, sed ferè qualiter quantumque potui, & licet rusticè, verba tamen edidi: ut enim egregius doctor Hieronymus ait, Tolerabilius est verba rusticè, quam falsa disertè proferre.* [a] Helpericus in Prologo ad librum de Computo: *Præsertim cùm sim ingenio rudis, sermone impeditus, & ne rusticano quidem eloquio balbutire sufficiens, &c.* Denique [b] auctor Vitæ S. Silvini Episcopi Tolosani in Prologo: *Præfata Abbatissa eam* (Vitam olim scriptam) *investigans, in corruptis membranulis, jamque nimiâ vetustate ex parte deletis,*

[d] *L. 1. epist. 8. lib. 2. ep. 1.*
[e] *Lib. 1. de Bello Goth. c. 2.*
[f] *In Aug. c. 86.*
[g] *In Præfat. l. 3. Artis veter.*
[h] *Trebell.*
[i] *Vopisc.*
[k] *De Adm. Imp.*
[l] *C. 19.*
[m] *In Vita S. Hilar. Pictav.*
[n] *Homil. 1.*
[o] *In Præfat. ad Vit. S. Maximi.*
[p] *Lib. 4. ep. 10.*
[q] *In Præfat. ad Regul.*
[r] *Quintil. l. 12. c. 12.*
[s] *Descript. Eccles.*
[t] *Joannes II. PP.*
[u] *Idacius.*
[x] *Lib. 2. ep. 16.*
[y] *Id. ep. 40.*
[z] *To. 2. Hist. Franc.*
[a] *Helperic. apud Mabillonium in Analect.*
[b] *Apud Catellum p. 842.*

quam sæpius relegens animadvertit partim rusticè, partim vitiosè compositam ferè juxta normam literalis artis. [c] Rusticum sermonem appellabant, qui artis Grammaticæ regulis, aut Rhetorum figuris apprimè non esset subactus, sed nudus ac simplex, quemadmodum etiam appellatur à Lactantio, sed & ab Honorato Massiliensi in Vita S. Hilarii Pictaviensis: *Si peritorum turba defuisset, simplici sermone rusticorum corda nutriebat.* Et à [d] Ratherio Veronensi: *Simplex autem, & ut ita dicam, penè rusticus, cùm totus sermonis textus altus possit » videri sapientibus, à nobis ideò minimè visus est commutandus.* Quare non inve» nustè dici videtur, aiebat Quintilianus, aliud esse Latinè, aliud Grammati» cè loqui, id est, secundùm exactiores Grammaticæ Leges, quemadmodum loquuntur ii, quos *Scholasticos* vocabant. [e] Severus Sulpitius, *Sedebat autem*, inquit, *S. Martinus in sellulâ rusticanâ, ut est in usibus servulorum, quas nos rustici Galli Tripetias, vos verò Scholastici, aut certè tu, qui de Græciâ venis, Tripodas nuncupatis.* Rusticum igitur sermonem non humiliorem paulò duntaxat, & qui sublimi opponitur, appellabant, sed eum etiam qui magis reperet, barbarismis, solœcismisque scateret, quem appositè [f] Sidonius *squamam sermonis Celtici*, alibi, *rubiginem trivialium barbarismorum* vocat, *rusticum* scilicet *& impolitum sermonem*, ut est in Epistola Eadburgæ apud [g] Baronium, & sicuti describitur ab [h] Anonymo in Miraculis sancti Agili: *Sed & si quis movetur rusticitate sermonis, solœcismorumque inconcinnitatibus, quia minimè vitare studui, audiat quia regnum Dei non est in sermone, sed in virtute, neque apud homines bonos interesse, utrum vina vase aureo, an ligneo propinentur.* Rusticum igitur ferè semper appellabant, qui nullis vel Grammaticæ, vel Orthographiæ legibus astringitur; ut rusticos Scriptores, [i] *qui rusticitatis enormitate incultique sermonis ordine sauciant, imò deformant examussim normatam orationis integritatem, politumque ejus lumen infuscant ex arte prolatum.* [k] Gellius: *Quod nunc autem barbarè quem loqui dicimus, id vitium sermonis, non barbarum esse, sed rusticum; & cum eo vitio loquentes, rusticè loqui dictitabant.* [l] Publius Nigidius: *Rusticus fit sermo, si aspires perperam. Itaque id vocabulum, quod dicitur vulgò Barbarismus, qui ante Divi Augusti ætatem purè atque integrè locuti sunt, an dixerint, nondum equidem inveni.* In ejusmodi rustici insulsique sermonis specimen afferre placet Epitaphia aliquot, quæ in urbe Lugdunensi leguntur, ut alia ejusmodi præteream, ex quibus colligere liceat, qualis fuerit Latinæ Linguæ apud vulgares usus, vel certè quantùm à primævâ sui puritate, & *ab ubertate Gallici nitoréque sermonis*, quem mirè prædicat [m] Hieronymus, in deterius sensim prolapsa sit, quinto potissimùm sæculo. Primum à I. Spono [n] sic describitur. † EPITAPHIVM HVNC QVINTVIS (*quod intuis*, pro *intueris*) LECTOR BONE RECORDATIONIS AGATI NEGVTIATORIS MEMBRA QVIESCVNT, NAM FVIT ISTE STACIO MISERIS ET PORTVS EGINIS OMNEBS ARTS FVIT PRECIPVE LOCA SANCTORVM ADSEDVE ET ELEEMOSINAM ET ORATIONEM STVDVIT. VIXIT IN PACE ANNIS LXXXV. OB. VIII. KAL. APRILIS LXI. PC. IVSTINI INDICT. QVARTA. Alterum ita concipitur: † HOC TVMVLO IACET BONOM MEMORIOM RAPSO CVI VIXIT ANN. XXXV. Tertium denique: HOC TVMVLO QVIESCIT BONE MEMORIE CESARIVS VIXIT ANVS XIV. REOVIBIT IN PACE SVB DIE X KAL DECEMBRIS ANASTASIO ET RVFO VV CC. (an. 482.)

XXIX. Non mirum igitur si Carolinis sæculis, vel paulò antè, in Galliâ, Italiâ, & Hispaniâ, sic deturpata deinceps fuerit Latina Lingua, quæ barbarorum illuvie toties fœdata fuit: quod qui cognoscere volet,

[c] Gellius l. 13. c. 16.

[d] In Præfat. ad Vitam S. Ursmari.

[e] Dial. 2. de Vita S. Martini.

[f] L. 3. ep. 3. l. 4. ep. 10.

[g] An. 725. n. 23.

[h] Lib. 1.

[i] Diomedes l. 1. de Orat.

[k] L. 13. c. 6.

[l] In Commentariis Grammaticis.

[m] S. Hieron. ep. 4.

[n] In Antiq. Lugdun. p. 48. 49.

legat ex Hispanicis Scriptoribus unicum Elipantum Archiepiscopum Toletanum, cujus extant fragmenta quædam inter[a] Alcuini opera: legat ex Gallicis, ut de Italicis sileam ac Longobardicis, plebeios illos Annales, quos edidit [b] Andreas Duchesnius, de quibus ita [c] Regino Prumiensis in Chronico: *Hæc quæ suprà expressa sunt, in quodam libello reperi, plebeio & rusticano sermone composita, quæ ex parte ad Latinam regulam correxi.* Neque aliæ sunt Marculfi, & quæ à viris doctissimis subinde editæ sunt Formulæ, quas cum nævis suis, ex ipsis scriptis codicibus, rursum publicâ luce donavit [d] V. C. Stephanus Baluzius, quibus ille novas adjunxit longè magis barbaras, & quæ ubique ferè OEdipo indigeant, ut quæ nullâ verborum connexione cohæreant, barbarisque passim inspergantur vocabulis: quod certè non ipsis modò Scriptoribus, sed descriptoribus interdum adscribendum facilè mihi persuaserim.

[a] *p. 998.*
[b] *To. 2. Hist. Franc.*
[c] *Regino.*
[d] *In nova Edit. Capitul.*

XXX. Neque tamen ejusmodi Latinæ Linguæ inducta sensim & longiùs propagata depravatio effecit, ut illius deleretur usus omnino, cùm à vulgo etiam intelligeretur: quod satis arguunt tot quas manibus terimus Latino idiomate conscriptæ, & ad populum habitæ in ædibus sacris homiliæ à Præsulibus Africanis, Gallis, Hispanis, aliisque, quas quidem publicè non recitassent, si ab omnibus intelligi se debere non essent arbitrati. Sic nempe hodie in provinciis nostris Gallicis, in quibus tot penè Linguæ Gallicæ usurpantur idiomata, quot eæ numero sunt, Lingua purior Gallica ab omnibus intelligitur in publicis concionibus. Fatendum tamen ante Carolum Magnum literarum disciplinarumque in Galliis ita evanuisse studia, ac Linguæ præsertim Latinæ, ut stante Regum nostrorum priore Stemmate, vix se se tantillum extulerit: quod probant quæ de veteribus formulis suprà observavimus, & de Chilperici Regis Latinis seu barbaro-Latinis scriptis tradit Gregorius Turonensis. Id etiam testatur [a] Anonymus Scriptor de Miraculis S. Florentii: *Liberales siquidem artes*, inquit ille, *usque temporibus Domni Karoli Imperatoris, prædecessoribus nostris ita extiterunt extraneæ, ut in Galliæ regionibus etiam inter summos Pontifices vix aliquis, negligentiâ præpediente, reperiretur, qui urbanitate eloquii synodales saltem valeret venustate exolvere definitiones. Sed quoniam favente Deo, instantiâque Domni supradicti Imperatoris, quæ vetustiores neglexerant, moderniores adsecuti sunt.* Et [b] Scriptor Vitæ S. Urbani Lingonensis Episcopi: *Exterarum quippe persecutio gentium, & intestina etiam bella Regum, sic postponi fecerant liberalium studia literarum, ut usque ad tempora Caroli Magni vix possent in Galliis inveniri, qui in scientiâ Grammaticæ artis essent efficienter instructi.* Id ipsum profitetur [c] Carolus ipse in eâ Constitutione, quam edidit de Scholis per singula Episcopia & Monasteria instituendis: *Nam cùm nobis in his annis à nonnullis Monasteriis sæpius scripta dirigerentur, in quibus quod pro nobis fratres ibidem commorantes in sacris & piis orationibus decertarent, significaretur, cognovimus in plerisque præfatis conscriptionibus eorundem & sensus rectos, & sermones incultos: quia quod pia devotio interiùs fideliter dictabat, hoc exteriùs propter negligentiam discendi Lingua inerudita exprimere sine reprehensione non valebat, &c.*

[a] *MS.*
[b] *Ex Cod. MS.*
[c] *Apud Sirmond.*

XXXI. Quòd verò suprà laudatus Scriptor anonymus de Galliæ nostræ in Linguâ Latinâ barbarie ante Caroli M. tempora, idem de Hispaniâ post Saracenorum irruptionem testatur [a] Alvarus: ubi neglectis & posthabitis Scripturis sanctis, earumque sacris Interpretibus, quotquot supererant Christiani, Arabum Chaldæorumque libris evolvendis incumbebant, *gentilitiâ eruditione præclari, Arabico eloquio sublimati, Ecclesiasticam pulcritudinem ignorantes, & Ecclesiæ flumina de Paradiso manantia, quasi vilissi-*

[a] *In Indiculo luminoso.*

ma contemnentes, legem suam nesciebant, & Linguam propriam non advertebant Latini, ita ut ex omni Christi collegio vix inveniretur unus in milleno hominum genere, qui salutatorias fratri posset rationabiliter dirigere literas, cùm reperirentur absque numero multiplices turbæ, qui eruditè Chaldaïcas verborum explicarent pompas. Quod quidem abundè firmat quæ de Elipanto Toletano suprà diximus. Sed & inde satis arguimus unde tot voces Arabicæ in Hispanam subinde se se intulerint.

XXXII. Neque eâ in re felicior fuit Britannia post Saxonum, ac Danorum maximè irruptiones, ut ex [a] Ælfrico docemur, cujus verba hîc apponam: *Sedulò cavendum est igitur Dei servis & viris Ecclesiasticis, ne in diebus nostris sacra deferveat aut deficiat eruditio, quemadmodum per paucos jampridem annos in Angliâ contigit, ita ut Anglicorum Sacerdotum nullus, donec Dunstanus Archiepiscopus & Æthelwaldus Episcopus in vitâ monasticâ doctrinam resuscitassent, epistolam Latinè scribere, aut interpretari posset.* Dunstanum verò Archiepiscopum Cantuariensem ut *artium liberalium in totâ insulâ post Regem Alfredum excitatorem mirificum:* quemadmodum Athelwaldum, quem alii Adilwaldum & Ethelwodum vocant, Wintoniensem Episcopum, *ob sanctitatis studium & doctrinarum exercitium* commendat [b] Willelmus Malmesburiensis. Vixit uterque obiitque Alfredo regnante, [c] qui quidem extinctas ferè in Angliâ literas primus excitavit, scholas publicas Oxonii instituit, & optimates suos ad literaturam addiscendam in tantum provocavit, ut ipsi filios suos, vel si filios non haberent, servos saltem suos literis commendarent. Obiit ille anno DCCCXCIX. successoremque habuit Edwardum cognomento Seniorem.

[a] *Ælfric. in Præfat. ad Grammat. Saxon.*
[b] *p.56.244.*
[c] *Brompton. p.814.*

XXXIII. Sic porrò in disciplinis sorduit Gallia nostra, usque ad tempora Caroli M. *qui*, ut ait [a] Monachus Egolismensis, *à Româ artis Grammaticæ & computatoriæ magistros secum adduxit in Franciam, & ubique studium literarum expandere jussit. Ante ipsum enim Domnum Regem Carolum in Galliâ nullum studium fuerat liberalium artium.* Quod quidem maximi Principis in liberales artes studium ita etiam prædicat [b] Alcuinus in Epistolâ ad eundem Carolum M. *Nec fastidiosa segnities legentium benevolentiæ magistri justè deputari debet, si plurimis inclitum vestræ devotionis studium sequentibus forsan Athena nova perficeretur in Franciâ: imò multò excellentior, quia hæc Christi nobilitata magisterio omnem Academiæ exercitationis superat sapientiam.* Et [c] Lupus Abbas Ferrariensis scribens ad Eginhardum: *Amor literarum ab ipso ferè initio pueritiæ mihi est innatus, nec earum, ut nunc à plerisque vocantur, superstitiosa otia fastidio sunt. Et nisi intercessisset inopia præceptorum, & longo situ collapsa priorum studia penè interiissent, largiente Domino, meæ aviditati satisfacere potuissem. Siquidem vestrâ memoria per famosissimum Imperatorem Karolum, cui literæ usque eò deferre debent, ut æternam ei parent memoriam, cœpta revocari, aliquantùm quidem extulere caput, satisque constitit veritate subnixum præclarum dictum, Honos alit artes, & accenduntur omnes ad studia gloriâ.* Quod verò subdit de honore literatis hominibus à summo Principe impenso, observatum etiam ab ipso [d] Eginhardo: *Artes liberales studiosissimè coluit, earumque doctores plurimùm veneratus, magnis sublimabat honoribus.* Neque minori postea studio Romanas ac Græcas disciplinas coluit Carolus Calvus, Magni ex filio Ludovico nepos; quod testatur inprimis [e] Hericus Monachus S. Germani Autisiodorensis in Epistolâ illi inscriptâ, ad Vitam ejusdem Sancti carmine à se editam: *Multa sunt vestræ monumenta clementiæ, multa symbola pietatis. Illud vel maximè vobis æternam parat memoriam, quòd famatissimi avi vestri Caroli studium erga immortales disciplinas, non modò ex æquo repræsentatis, verùm etiam incomparabili fervore tran-*

[a] *Mon. Egolism. in Vita Caroli M. an. 787.*
[b] *Epist. 10.*
[c] *Epist. 1.*
[d] *In Vita Caroli M.*
[e] *Heric. Monach.*

ſcenditis : dum quod ille ſopitis eduxit cineribus, vos fomento multiplici tum beneficiorum, tum auctoritatis uſquequaque provehitis, imò, ut ſublimibus ſublimia conferam, ad ſidera perurgetis. Ita veſtrâ tempeſtate, ingenia hominum duplici nituntur adminiculo, dum ad ſapientiæ abdita perſequenda omnes quidem exemplo allicitis, quoſdam verò etiam præmiis invitatis. Ac tandem concludit : *Quidquid igitur literæ poſſunt, quidquid aſſequuntur ingenia, vobis debent.* [f] His proinde Principibus, ne quid ampliùs dicam, ſua debent initia Scholæ publicæ ac Monaſticæ, & omnium diſciplinarum in Franciâ inſtauratio, dum interim duplex apud vulgus vigeret idioma, Francicum ſcilicet & Romanum. Francici enim uſus erat in Regum noſtrorum Palatiis ſtante potiſſimùm [g] primo Regum Stemmate, atque adeo ſub Carolo M. & Ludovico Pio, cùm ii Linguâ ſuâ Sicambricâ loquerentur, quod ab aliis obſervatum ; apud reliquum verò vulgus & quod à Romanis Gallis ortum duxerat, Lingua, uti vocabant, Romana, ſeu ruſtica ac ſemibarbara ſemper obtinuit, quæ ex quo Imperii provinciæ inter Ludovici Pii filios partitæ ſunt, qui Germanicis imperavere, Theotiſcam, quam *&* [h] *Barbaram* vocabant: qui Francicis, Romanam ſervarunt, quod potiſſimùm ex [i] Fœdere quod inter illos pactum eſt, licet colligere, in quo Ludovicus II. Romanâ, quæ Caroli erat; Carolus Theotiſcâ, quæ Ludovici, ſacramentum præſtiterunt, cùm uterque plebem circunſtantem, Ludovicus Theodiſcâ, Carolus Romanâ antea eſſent allocuti.

[f] *Vide Gloſſ. in v.* Schola.
[g] *Freherus.*
[h] *V. Gloſſ. in v.* Barbarus.
[i] *Nithardus l. 3.*

XXXIV. At quam Romanam noſtri, *Limoſinam* appeliavere non modò [a] Itali, ſed & Hiſpani præſertim, apud quos diu in uſu fuit. Ex quo enim exacti ab Hiſpaniâ Mauri, redactum eſt potiſſimùm vulgare idioma ad tres Linguas, Vaſconicam, ſeu Biſcaïnam, quæ in Biſcaïâ, Navarrâ, Guipuſcoâ, & Alvâ obtinuit: Caſtellanam alteram, quæ rarioris fuit uſus, utpote barbaris aſperſa vocabulis, à quibus tum demùm eſt purgata, cùm ad unicum Principem tota Hiſpaniarum poteſtas rediit. Hâc autem Linguâ uſi præſertim Caſtellani, Toletani, Leonenſes, Aſturienſes, Extremadurenſes, & Granatenſes. Sed & viguit in Galliciâ, Andaluſiâ, Luſitaniâ, ac Aragoniâ, exteris ſubinde vocabulis, Arabicis, Francicis, aliiſque intermixtâ. Tertia denique fuit Limoſina, cujus uſus fuit in Catalaniâ, in Comitatibus Ruſcinonenſi & Ceritanenſi, in Aquitaniâ, Occitaniâ, atque adeo, ut Scriptores Hiſpani volunt, in ipsâ Regum noſtrorum aulâ. A Catalaniâ in Valentiæ, Majoricæ & Minoricæ Regna poſtea tranſiit, quòd ea ad Barcinonenſes Principes perinde ſpectarint.

[a] *Dant. in Purg. cant.* 26.

XXXV. De Limoſinæ Linguæ origine ac nomenclaturâ varia varii ſcripſerunt. [a] Calça, [b] Eſcolanus, & [c] Andreas Boſchus à Lemovicum, urbe Galliæ notiſſimâ, denominatam volunt, indéque in Catalaniam tranſiiſſe, cùm Francorum noſtrorum exercitus Pyrenæos montes tranſgreſſi has inſedere provincias, ex variis tum gentibus conflati, maximéque ex eâ Occitaniæ parte, in quâ ſita eſt urbs *Catalens*, cujus incolæ toti Catalaniæ nomen dedere, uti Catellus & Hiſpani Scriptores volunt. Ut ut ſit, conſtat idem eſſe ferè Catalanorum idioma, quod Provincialium noſtrorum, quod in Catalaniam inductum à Comitibus Barcinonenſibus vero proximum eſt, ex quo Provinciæ Comitatum ſuis adjunxere dominiis. Ea quippe Lingua nitida adeo, florida, culta ac polita habita eſt, ut nulla ferè extiterit regio, in quam non immiſſa fuerit, cùm maximè in Principum aulis magno in pretio haberentur Poëtæ Provinciales, eorumque poëmata, ut genio quaſi dotata ſingulari, ubique ferè legerentur. Eſcolanus & Boſchus de hâc Linguâ ſcribentes, aiunt, quòd fuit *tant gra-*

[a] *Calça in Catalania c. 16.*
[b] *Eſcolanus in Hiſt. Valentiæ to. 1. c. 14.*
[c] *Andr. Boſch. de titul. honor. Catalan. l. 1. c. 2. §. 4. 5. l. 2. c. 17.*

tiosa, cortesana, sententiosa, y dolça, que noy ha llenga que ab mes breus paroles, diga mes alts, y meillors conceptes tenint en tot vna viva semblança ab sa mare Latina. Ella fonc la que la donà Principi al versos, y rimes que usaron en Roma, cantant ab elles ab so de consonancies, las dissonancies de las passions ab aguts y dolços pensamens, &c. Subdunt deinde hujus idiomatis vocabulis crebriùs poëmata sua aspersisse Petrarcham, quod observarunt etiam ejus Interpretes. Raimundus Montanerius qui vixit circa annum MCCC. Historiam suam hac Linguâ exaravit: & [d] Carbonellus in Chronico, ejusdem idiomatis tabulas variaque acta descripsit.

[d] *In Chron.*

XXXVI. Certè Linguam hanc, Provincialem scilicet, in Regum nostrorum Palatiis primitus usitatam, evincunt quæ ex eâ delibavit [a] Nithardus, à quo Romana appellatur, quæ haud omnino diversa ab eâ quâ utuntur Provinciales nostri: quod facile erit assequi utramque comparanti. Unde rectè, opinor, dixit [b] Vadianus, „ Salicam Legem Romanos, „ hoc est, Provinciales vocare, qui Romanâ, id est, Provinciali Linguâ ute- „ bantur; cùm Provincialium nomine omnes de Alverniâ, & Vasconiâ, & „ Gothos Provinciales appellatos autor sit [c] Raimundus *de Agiles*. „ Ut verò res plana fiat, placet sacramentum Ludovici Regis, cujus meminimus, Romanâ Linguâ descriptum à [d] Nithardo hîc proponere: *Cumque Karolus*, inquit, *hæc eadem verba Romanâ Linguâ perorasset, Lodhwicus, quoniam major natu erat, prior hæc deinde se servaturum testatus est: Pro Deo* [e] *amor, & pro Christian poblo, & nostro comun* [f] *salvamento dist di en avant, in quant* [g] *Deus* [h] *savir* [i] *& podir me dunat, si* [k] *salvarejo cist meon fradre Karlo, & in adjudha, & in cadhuna cosa, si cum om* [l] *per dreit son* [m] *fradre salvar dist,* (l. *dust*) *in o* [n] *quid il mi altre si fazet, & ab Ludher nul plaid nunquam prindrai, qui meon vol cist meon fradre Karle in damno sit.* Quæ sic Latinis istius sæculi verbis sonant: *Pro Dei amore, & pro Christiano populo, & nostro communi salvamento inantea* (seu deinceps) *in quantum Deus sapere & posse mihi dederit, salvabo,* (seu salvum & incolumem præstabo) *hunc meum fratrem Karolum, & in auxilio, & in unaquaque causa* (i. re, Gall. *chose*) *ut homo per drictum* (seu jus) *suum fratrem salvare debet,* in *eo quod ille mihi alter faceret, & cum Lothario nullum placitum unquam capiam, quod meâ voluntate huic meo fratri Karolo in damno sit.* Sacramentum verò populi Romanâ pariter Linguâ sic describit idem [o] Nithardus: *Si Lodhwigs sagrament que son fradre Karlo jurat, conservat, & Karlus* [p] *meos sendra* (f. senior) *de suo* [q] *part non los* [r] *tanit, si jo returnar non* [s] *lint pois, ne jo ne veuls* (al. neuls) *cui eo returnar* [t] *int pois in nulla adjudha contra Lodhwig nun si juer.* Id est, Linguâ ejusce ævi Latinâ, quantum licet assequi: *Si Ludovicus sacramentum quod suo fratri Karolo jurat, conservat, & Karolus meus senior ex suâ parte non illud tenet, si ego retornare non possim, vel nolim ad eum retornare, in nullo ei auxilio ero contra Ludovicum.* Ubi observare licet in Romanâ veteri istâ Linguâ, servatas ac usurpatas aliquot Latinas voces, ut *amor, nunquam, jurat, conservat, contra, in damno sit:* præterea alias Francis nostris haud ita pridem in usu, ut *salvarejo*, ubi nostri *sauverai-je, adjudha,* pro *ayude*, quomodo Picardi, dicunt: *meon vol,* ubi nostri, *mòn voill, &c.* Quædam etiam alia occurrunt vocabula malè descripta, ut *salvar dist:* legendum enim *dust*, id est, *debet:* nam Theotiscum hoc loco præfert, *scal*, quod idem sonat apud Keronem: & in sacramento populi, pro *meo sendre*, Bodinus habet *sender*, sed legendum videtur *senior*, quæ vox vulgaris usus etiam erat. Pro *tanist*, Bodinus habet *taint*, *i. tenet*, quemadmodum Normanni etiam efferunt. Quæ sequuntur paulò intricatiora sunt: *si jo returnar non lint pois*, hisce reddidi: *si ego retornare nequeo*, sic enim Theotisca sonant; *nemag* quippe idem valet quod

[a] *Lib. 3.*
[b] *Lib. de Monast. Germ.*
[c] *In Hist. Hierosol.*
[d] *Bodin. l. 5. c. 6. p. 633.*
[e] *amur.*
[f] *salvament.*
[g] *ds.*
[h] *sanir.*
[i] *pordi.*
[k] *salverio.*
[l] *por.*
[m] *fradra.*
[n] *qui id un altre si faret.*
[o] *Bodin.*
[p] *meo sender.*
[q] *par.*
[r] *taint.*
[s] *luit.*
[t] *me, vel ait.*

nequeo, non possum: mag exponitur *possum* apud Keronem. Reliqua quæ non magis sunt expedita, nescio an bene reddiderim, *ne jo, ne neuls*, (al. *veuls cui eo returnar nit pois*, ubi *pois* Theutonicè redditur *mag, i. possum*. Neque etiam voces postremæ planæ sunt, *nun li juer*, ubi legendum puto *fuer, i. fuero*, nam Theotiscum hoc loco præfert *ne wirdhit*, quæ vox, vel certè *wirthit*, quæ eadem est, *fuerit*, exponitur in Capitulari Theotisco Ludovici Pii apud [u] Browerum, ut *theru*, non semel pro *ipse, ille*, ponitur, quæ vox occurrit in eodem sacramento: ubi enim *ne neuls*, Theotiscum præfert *noh thero*. Atque hæc quidem Romana Nithardi, licèt mendis utcumque carere non dubitem, velim Lector conferat cum veteri chartâ vernaculâ in Ruthenensi Comitatu, ubi Lingua Lemovicina perinde usurpata, sub Ludovico VI. hoc est, circa annum MC. exaratâ, quam descripsimus ex [x] Tabulario Abbatiæ Conchensis, ut idioma ejusce ævi cum idiomate ævi Carolini comparet. *Ego in Dei nomine, ego Hector, & Pontius de Cambolas, & ego Falcas, daquesta hora ad enant ella villa de Pradis, home ni femena de las crodes enins non y prendren, ni ly feren, ni ly queeyren, ni son aver, no ly tolren, ni fac nou lo faren, ni deforas los crous home ny femena que sien en la villa sia esta dehors, se per forfactura que faran aquez no no fazian, & à quo no faran tro el Abat, & al Priour, quella villa tenria clamat o acsem una vice vel duas. Et se els reddezer nos o fazio que non pressen subre nostre dreich, & senescian, & o efrangrian fers* XIII. *dias al so monimemt del Abbat, o de so messatgue, o del mongue que la vila tenria, o de so messatgue, o emenderan aissi o tenren, & o atendren per se, & senes engan per es saints Evangelis. Authores Ademarus Ruthenensis Episcopus, & Odolricus Archidiaconus, & Guillelmus & Azemarus Dauriat, Bac de Petra bruna, Folquenis de Segur, Bernardus qui vocatur Græcus, Bernarz Guiralz della Salas, Bernarz de Cannet, Deusdet de Cannat, & Peire de la Vallada, Rainalz lo Monges, & altre molt que ouiro, & que audiro. Regnante Ludovico Rege.*

[u] *In Propasc. Annal. Trevir. n.* 14.

[x] *Ch.* 566.

XXXVII. Inter hæc tamen non extincta omnino Latina Lingua, licèt in senium quodammodo abierit, totque etiam barbararum gentium colluvies hanc vel deturparit, vel absumpserit, cùm neque posthac ampliùs usu hominum frequentaretur: hanc enim qui in literis utcumque versati fuere, vel sacris ordinibus initiati, ut rerum Ecclesiasticarum studiis necessariam excoluerunt. Quinetiam servata ab ipsis (quod mirari licet) barbaris Romanorum provincias pervadentibus: cùm hac, tum in legibus suis, publicisque decretis, tum etiam in actis quà publicis quà privatis, tanquam quæ ab omnibus intelligeretur, usos passim legamus, quia fortè Linguam suam nativam, ut barbaram insulsamque ejus pronuntiationem aures mollioribus assuetas naturaliter refugere persuasum haberent: quod non in Galliis modò, sed & in cæteris quæ Romanis olim paruerant provinciis accidisse comperimus. Vel certè quòd iis potissimùm Romanis scriberentur, quos subjugarant, qui longè potiori majorique erant numero quàm barbari ipsi quibus ii parebant, cùm denique Romanis Gallis ignota prorsus esset Lingua barbarica. Id porrò non minimè ad Latinæ Linguæ commendationem conducit, quòd inter tot barbararum gentium ubique ferè terrarum quasi exundationes se se utcumque servarit incolumem: ita ut Romana Ecclesia propriam sibi effecerit, & cæteræ nationes etiam remotissimæ, & quas Romani nunquam attigerant, non in Scholis modò publicis, verùm etiam in actis ferè omnibus eâ usi legantur. Unde ortum deinde ut Ecclesia Romana, *Latinæ Linguæ* nomenclaturâ intelligatur in quodam [a] Stephani PP. IX. diplomate: *In quorum sorte non inferius Cluniacense Cœnobium, quod ab ipso suæ fundationis primordio ha-*

[a] *In Bullario Cluniac. p.* 15.

ctenus evibrat longè latéque ſanctæ converſationis jubar ſanctiſſimum : adeo ut faciendo & docendo extiterit, & exiſtat Gallicanis, Germanicis, Italicis, & planè cunctis Latinæ Linguæ Monaſteriis forma atque ſpeculum. Atque id quidem in Galliâ noſtrâ ſic obtinuit, ut & acta publica ac privata pleraque & ſuprema Curiarum judicia, Latino fere idiomate ſemper deſcriberentur, quod ſeriùs deſitum Franciſco I. regnante.

[a] Thomas Smithus l. 1. de pronunt. Ling. Gr. p. 9.

» XXXVIII. [a] Accidit deinde, quod fieri ſolet, ut gnavi homines & » induſtrii, tanquam frugi patres-familias, quæ in ſuâ cujuſque ætate fue» runt vocabula, tanquam variorum cujuſdam longi anni temporum bac» cas & fruges & vindemiam, in Libros, quaſi in quaſdam cellas & horrea » & ſpecus condiderint antè longo tempore, & invexerint. Itaque quædam » in dulcibus ac ſuavibus Commentationibus, tanquam in melle & paſſo, » & defruto ſervata, quædam in contentionibus acribus & vehementi» bus quaſi in quodam ſalſo atque aſpero ſucco & durâ muriâ cooperta, » quædam in parvis & exilibus opuſculis, quaſi in ſeriis, & cupis, & dolio» lis, quædam in magnis & ingentibus voluminibus, tanquam in vaſto » ſpecu atque horreo concluſa, uſque ad nos integra, illæſa, intacta, pura, » putáque venerunt. In hoc penu eſt quicquid illius veræ ac veteris Linguæ » fœtus ac fructus fuit, quicquid extra eſt, ſpurium eſt, adulterinum eſt, nec » Germanum ac verum, ſed adſcititium ac ſuccedaneum. Et quamquam » plurima quidem amiſimus per temporis injuriam, quæ vel extincta pror» ſus interierunt, vel abdita neque dum reperta ignorantur, magnum ta» men theſaurum, & infinitam copiam Græcarum ac Latinarum vocum » reperimus, ac in uſu habemus. Nam præterquam quòd in veterum Scri» ptorum monumentis patet omnibus, emerſere ſubinde rei literariæ ſtu» dioſi, quibus curæ fuit ſelecta utriuſque Linguæ, ac reconditiora etiam » vocabula colligere, & poſteritati ſervare, Gloſſarum nomine in publicum » hactenus emiſſa. In iis porro Gloſſis non modò probæ nitidæque Latinitatis vocabula, ſed etiam antiquata, obſoleta, interdum etiam recèns inducta, denique & barbarica vitiataque inſerta ſunt ab earum deſcriptoribus, qui tritico ſuo infelicia inſperſerunt lolia, ſeu ut ait [b] Hepheſtion, ἀψινθίῳ κατέπασεν Ἀττικὸν μέλι. Quò factum deinceps, ut dum nullo delectu, ejuſmodi vocabulis utuntur imperiti, [c] *qui ruſticum putant omne quod noſcitur, quibuſque adulterium Linguæ etiam placet*, non jam Latinè loquuntur, ſed barbarè : cùm iis à quibus exaratæ ſunt Gloſſæ (de primis earum auctoribus loquor) non ea mens fuerit, ut horum vocabulorum promiſcuus eſſet uſus; ſed ut cùm apud Scriptores occurrerent, ſignificatus à Lectoribus perciperetur. Unde rectè dicebat [d] Varro, *inductis non tam iraſcendum,* » *quàm hujuſce pravitatis patronis.* Propterea Gloſſas appellarunt Græci [e] Lin» guam ſecretiorem, ut γλωσσήματα, uoces minùs uſitatas; quæ ſcilicet à veteribus Scriptoribus inductæ, à communi uſu receſſerant : quemadmodum γλῶσσαν definit [f] Galenus ὅσα τῶν ὀνομάτων ἐν μὲν τοῖς πάλαι χρόνοις ἦν συνήθη, νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐστί· τὰ μὲν τοιαῦτα, inquit, γλώττας καλοῦσι. Et infrà : Ἡ γλῶσσα παλαιόν ἐστι ὄνομα τῆς συνηθείας ἐκπεπτωκός. Neque aliter [g] Theon Sophiſta : Τὰ ἀρχαῖα, τὰ πάλαι συνήθη, νῦν δὲ ἐκλελοιπότα. Atque his addit Galenus ea vocabula, quæ à quibuſdam è veteribus inventa, ab aliis tamen deinceps nec admiſſa nec uſurpata ſunt : unde conficit duo eſſe genera Gloſſarum, ſcilicet, ἢ τοῦ κοινοῦ πᾶσιν ὀνόματος ἐκπεσόντος, τῆς ἐπικρατούσης συνηθείας, ἢ τοῦ γινομένου πρός τινος τῶν παλαιῶν, μὴ παραδεχθέντος ὅλως εἰς τὴν συνήθειαν, quomodo, ſubdit ille, Hipocrates τὰ μὲν ἐκ τῶν ὄντων οὐ συνήθων ὀνομάτων παραλαμβάνει, τὰ δὲ αὐτὸς ποιεῖ, τὰ δὲ καὶ τοῖς σημαινομένοις ὑπαλλάττει. Quibus quidem poſtremis verbis tertium Gloſſarum genus inducit, eorum ſcilicet vocabu-

[b] Hepheſtion Rigaltii.

[c] S. Hieron. epiſt. 22. c. 13.

[d] Lib. 8. de Ling. Lat.

[e] Quintil. l. 1. c. 2. 14.

[f] Galen. in Gloſſ. Hippocr.

[g] Theon p. 34.

vocabulorum, quorum genuina ſignificatio in aliam detorquetur, quod Dioſcoridem, & Artemidorum Capitonem non ſemel feciſſe [h] obſervat: cujuſmodi etiam complura occurrunt apud Latinos ævi medii Scriptores, præſertim Eccleſiaſticos, quæ in noſtro Gloſſario explicantur. Ita igitur librum inſcripſit Galenus, τὴν Ἱπποκράτους γλωσσῶν ἐξήγησιν, in quo enucleat, οὐ μόνον ὅσα τοῖς ἄλλοις παλαιοῖς ὑπάρχοντα συνήθη τῶν ὀνομάτων, οὐκέτι ἐστὶν ἐν ἔθει νῦν, ἀλλὰ καὶ ὅσα κατά τινα τρόπον ἴδιον αὐτὸς ἐποιήσατο ὁ Ἱπποκράτης, ἢ μετενεγκὼν ἀπὸ τοῦ συνήθους, ἢ σχῆμα περιθεὶς ἕτερον, ἢ τὸ σημαινόμενον ὑπαλλάξας. Sed & γλώσσας Græci propriè vocabant ξενικὰ, ſeu peregrina vocabula, uti docent [i] Ariſtoteles & [k] Clemens Alexandrinus: ξένα nempe τὰ ὀνόματα, τὰ ἑτέροις μὲν ἐπιχώρια, τοῖς δὲ ἄλλοις οὐ συνήθη, ut ait [l] Theon Sophiſta. Ejuſmodi fuere Diodori Ἰταλικαὶ, Hermonis Κρητικαὶ, & Philemonis Ἀττικαὶ γλῶσσαι, quæ laudantur ab Athenæo, & aliis, quibus adjungi poſſunt Phrynichi & Thomæ Magiſtri editæ Ἀττικῶν ὀνομάτων συλλογαί. Laudantur præterea nonnulli alii Gloſſographi ab eodem Athenæo, ſcilicet Pamphilus, Philetas, Timarchidas, & Nicander Colophonius, qui γλώσσας Heroïco verſu ſcripſit, unde ἐποποιός appellatur: ut & Dioſcorides Junior ab Galeno. Hanc denique vocem ad Poëticorum vocabulorum explicationem, latiori fortè quàm par eſt extenſione, retulit [m] Julius Pollux. Et certè *Gloſſulas Poëticas* memorat alicubi [n] Diomedes. Enimverò cùm in ejuſmodi Gloſſis, unà cum obſoletis, confictis, & peregrinis, vulgò etiam receptæ, & quæ in communi uſu verſantur, inſertæ fuerint, factum deinceps ut *Gloſſas* promiſcuè dicerent quaſvis dictiones quæ aliis explicarentur: vel *Gloſſulas*, uti appellantur in [o] Gloſſis ab Henrico Stephano editis, ubi λέξεις exponuntur. Neque aliter [p] Alcuinus, ſcribens *Gloſſam eſſe unius verbi vel nominis interpretationem.* Eâdem ferme ratione Gloſſas acceperunt recentiores Grammatici, ut ex Ugutione & Joanne de Janua colligimus, quorum hæc ſunt: *Gloſſa eſt expoſitio ſententiæ & ipſius literæ: quia non ſolùm ſententiam, ſed & verba attendit. Vel Gloſſa eſt expoſitio ſententiæ literam continens & exponens: unde & dicitur Gloſa, quaſi Gloſſa, id eſt, Lingua, quia tanquam Lingua doctoris adeſſet, exponeret, ſic literæ exponendæ inſiſtit, & vim enucleat.* Hîc porrò non moror ineptas recentiorum Grammaticulorum nugas. Eâdem deinde ratione *Gloſſemata* dicta vocabula minùs uſitata, uti obſervatum ex Quintiliano: quæ vox, licèt ex nullo Græco Scriptore afferatur, occurrit præterea apud [q] Varronem, à quo laudantur *qui Gloſſemata interpretati ſunt*, & apud [r] Soſipatrum. Hinc quinque genera locutionum ſtatuit [s] Diomedes, Rationale, Artificiale, Hiſtoricum, Gloſſematicum, & Commune: ubi Gloſſematicum videtur illud quod ex Gloſſis, ſeu vocibus antiquatis ac peregrinis, vel etiam ex earum collectione conflatum eſt, qualis eſt illa Gloſſarum ſylloge, quæ Iſidorum autorem præfert, ſeu ille Hiſpalenſis fuerit, ſive quivis alius, in quâ obſoletæ complures, & quæ rariùs alibi occurrunt, habentur, ab antiquariis perperam ſæpe deſcriptæ. Hæc porrò fuſiori ſermone diſſeruimus, ut Lector tandem perciperet cur noſtro operi titulum indiderimus Gloſſarii potiùs quam Dictionarii, cùm vetera aliquot, & obſoleta à priſcis Latinis olim uſurpata, à recentioribus rurſum neſcio quo fato reducta, præterea barbara ſeu peregrina, Latina etiam, ſed novatæ ſignificationis, hoc eſt, quæ à rectâ, & eorum proprio ſignificatu deflectunt, vocabula contineat: atque ut verbo dicam, quæ Latinitas, ſeu [t] *incorrupta loquendi obſervatio ſecundùm Romanam Linguam*, non agnoſcit.

XXXIX. In his igitur, quarum meminimus, Gloſſis, ſeu Gloſſariis, Latina interdum vocabula miſcentur, ab ultimis jam obliteratis tem-

[h] *In verbo* ἀπεβρέξαντο.
[i] *Ariſtot. de Poët. & de Rhet.*
[k] *Clemens Alex. l. 1.*
[l] *Theon p. 30.*
[m] *Pollux.*
[n] *Lib. 2. p. 420.*
[o] *P. 327. 527.*
[p] *In Grammat.*
[q] *Lib. 6. de Ling. Lat.*
[r] *Soſip. l. 1. Inſt. Gram.*
[s] *Diomed. l. 2.*
[t] *Diomed. l. 2. Maxim. Victorin. de Re Gram.*

poribus repetita, quæ studio peculiari, nullóque sæpe delectu usurpata sunt ab inferioris ævi Scriptoribus in speciem quandam reconditioris do-
» ctrinæ, [a] quòd verba à vetustate repetita non solùm magnos assertores
» habere, sed etiam afferre orationi majestatem existimarent, cùm & au-
» ctoritatem antiquitatis habeant, & quia intermissa sunt, gratiam novitati
» similem parent : [b] tametsi opus sit modò, ut neque crebra sint hæc, ne-
» que manifesta, quia nihil odiosius est affectatione. Deinde penè ridicu-
» lum est malle sermonem quo locuti sunt homines, (quem *veternosum di-*
» *cendi genus* appellat [c] Sidonius) quàm quo loquantur : quod exprobratum olim [d] Tuberoni I C. legimus, qui sermone antiquo affectavit scribere, ex quo parum grati ejus libri habiti sunt. Sed & [e] Octavius Augustus monebat
» vitandos esse reconditorum verborum fœtores, præcipuamque curam ha-
» bendam sensum animi quàm apertissimè exprimere : irridebátque Tibe-
» rium exoletas interdum & reconditas voces aucupantem, & M. Antonium
» ut insanum increpabat quasi ea scribentem quæ mirentur potiùs homines
» quàm intelligant. Aiebat denique dandam operam ne molestè scribamus
» aut loquamur.

[a] Quintil. l. 1. c. 11.
[b] Idem.
[c] Lib. 1. epist. 1.
[d] Lib. 2. D. de Orig. Jur.
[e] Sueton. in Aug. c. 86.
[f] Horat. l. ep. 1.

Jam Saliare Numæ carmen qui laudat, & illud
Quod mecum ignorat, solus vult scire videri :
Ingeniis non ille favet, plauditque sepultis,
Nostra sed impugnat, nos, nostraque lividus odit.

XL. Idipsum longè postea objecit [a] Hincmarus Remensis Archiepiscopus Hincmaro Laudunensi Episcopo, qui in scriptis suis plurima ex ejusmodi Glossulis collecta abstrusa vocabula nullo judicio interseruerat : *Verba quoque*, inquit, *abstrusa, & undecumque per Glossulas collecta & sine ratione posita, quæ in hoc scripto tuo posuisti, sicut & in aliis Domino Regi, & mihi olim directis congessisti, redarguunt te typo jactantiæ, cùm dicat* [b] *Apostolus, Vocum novitates devita, &, Malo quinque verba loqui in Ecclesiâ ad ædificationem, quàm decem millia verborum in Linguâ. Qui enim Linguam in quâ natus es, non solùm non loqui, verùm nec intelligere nisi per interpretem potes, cùm suppeterent sufficienter verba Latina, quæ in his locis ponere poteras, ubi Græca & abstrusa, & interdum Scotica, & alia barbara, ut tibi visum fuit, nothata atque corrupta posuisti.* Et infrà : *Nos etiam moderni Glossarios Græcos, quos suatim Lexicos vocari audivimus, sed & sapientum scripta de nominibus abstrusis habemus, & adeo sensatuli sumus, ut dictatiunculas eò usque circumducere & producere possimus, quatenus verba Græca vel abstrusa de Glossariis adsumpta in admirationem vel stuporem nescientibus seu scalpentibus aures habentibus proferre possimus.* Denique in [c] Concilio Dusiacensi I. eundem Laudunensem sic carpit : *Quapropter nunc tibi iterum, Frater, scribo, non pueriliter sermonibus per Glossulas exquisitis, ut studes, quò sine ullo intelligentiæ ac instructionis fructu, à fatuis inanes admirationis rumusculos capias, nec quasi aërem verberans, vel mundanæ sapientiæ verbis, aut sæculari militiâ tecum pugno, sed virtute dispositionis divinæ, &c.* Ubi sanè Glossaria quæ ab Henrico Stephano, deinde à Bonaventura Vulcanio edita sunt, videntur intelligi, cùm eo quo uterque vixit Hincmarus ævo, in Franciâ nostrâ passim haberentur, vel etiam Linguæ Græcæ cognitio Carolo Calvo regnante utcumque floruerit, quod testatur [d] Hericus Monachus S. Germani Autissiodorensis in ejudem S. Vita carmine à se editâ, quem sic alloquitur in Epistolâ illi inscriptâ : *Luget Græcia, quam sui quondam incolæ jamdudum aspernantur, vestrâ potiùs magnanimitate delectati, studiis allecti, liberalitate confisi : Luget, inquam, se olim singulariter mirabilem, ac mirabiliter singularem à suis destitui. Dolet certè sua illa privilegia, quod nunquam hactenus verita est, ad climata nostra transferri.*

[a] In Opusc. 55. Capitul. c. 43.
[b] 1. Timoth.
[c] Part. 2. c. 20.
[d] Heric. Mon. in Vita S. Germani.

XLI. Inter tot autem quæ labentibus sæculis prodiere Glossaria, seu λεξικὰ, primas procul dubio tenere illa debent ac præferri cæteris, cùm propter venerandam, quâ præstant potissimùm, antiquitatem, tum ob extincta ferè, ac oblivione sepulta, quæ in lucem rursum revocant reconditioris Latinitatis vocabula. Atque ea jure merito ut incomparabilia passim venditantur à [a] viris eruditis, quorum auctorem Justiniani ævo superiorem fuisse existimant: à professoribus fortè ac Grammaticis Constantinopolitanis, qui in utrâque Linguâ florebant circa ea tempora, quod ex Prisciano & aliis colligere licet, condita: in quibus tamen reperiuntur voces aliquot, vel obsoletæ, vel à veteribus tantùm usurpatæ, vel denique quas cultior Latinitas omnino non admiserit. Servatur etiamnum in Bibliothecâ Monasterii S. Germani Parisiensis, unde ea olim deprompserat Henricus Stephanus, vetus Codex alter sub Carolo Calvo Rege uncialibus literis à quodam Martino sat malè descriptus, in quo horum alterum, Græco Latinum scilicet, continetur: qui quidem codex mendis licèt ubique scateat, non modicum tamen conferre potest ad emendandum illud quod editum est. Fuit ille Ecclesiæ olim Laudunensis, ut ex hac Epigraphe colligitur: *Hunc librum dederat Bernardus & Adalelmus Deo & sanctæ Mariæ Laudunensis Ecclesiæ: si quis abstulerit, offensionem Dei & S. Mariæ incurrat.* Sed quod observandum, Glossario præfigitur Epistola, nescio an collectoris, vel auctoris, quam hîc describere visum est, ut cuivis liceat de eâ judicium ferre: *Dilectissimo Abbati S. M. fidissimus amicus veram in Christo salutem: Lectis epistolæ vestræ literis, Amantissime Abba, per quas me super quibusdam quæstiunculis consulere voluistis, animadverti diligentiam efficacis ingenii vestri nequaquam rerum temporalium tumultibus succumbentem, sed Scripturarum meditationibus laudabiliter inhærere. Atque idcirco dignum est ut piè pulsanti aperiam, imò ipse per me pandere dignetur, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, qui aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit, splendor est lucis æternæ, & speculum sine maculâ. Accipite igitur* ἐρωτήσεων *vestrarum solutiones, quas de Græcorum fontibus haurire studuimus, & vobis legendas sine præjudicio altioris fortè interpretationis transcripsimus.* Quæ quidem Epistola fortasse scripta fuerit Smaragdo S. Michaëlis ad Mosam Abbati, qui vixit anno DCCCXX. cujus nomen, vel dignitas hisce literis SM. designetur.

[a] *Lud. Cariol. 3. Antiq. lect. c. 4. Salmas. lib. de Modo usur. p. 703.*

XLII. Laudatur deinde Dictionarium SALOMONIS Abbatis S. Galli, postea Episcopi Constantiensis, qui præceptorem habuisse Isonem S. Galli Monachum, cujus sunt Glossemata in Prudentium, obiisseque dicitur ann. DCCCCIX. Dictionarii Salomonis meminit [a] Chronicon Episcopatus Constantiensis, ut & [b] auctor Chronici Augustani, ubi de Henrico Abbate SS. Udalrici & Afræ: *Salomonis Constantiensis Episcopi Dictionarium Magnum, quem Papiam appellant, scribi fecit.* Unde videtur confici Papiæ nomine donatum, qui sæculo pòst integro vixit, quòd is fortè à Salomone pleraque hauserit in eo quod postmodum composuit Glossario. Salomonianum verò esse non ausim asserere, nullo præsertim auctore, quod characteribus Longobardicis descriptum habetur in duobus grandioribus voluminibus, altero in Bibliothecâ D. Jolii Cantoris Parisiensis à litera A. usque ad literam I. altero à litera I. usque ad ultimam, in Bibliothecâ S. Germani Parisiensis; quod integrum in Bibliothecâ Vaticanâ extare etiam didicimus. Longè enim ante Papiam scriptum apparet, cùm multa contineat vocabula quæ ille non habet, Papiæque non meminerit, sed Scriptores classicos præsertim recenseat citetque, Ciceronem, Virgilium, Placidum, Eutropium, Orosium, Isidorum, Eucherium, Ambrosium, Hippocratem, Galenum, Origenem, seu eorum

[a] *Chron. Episcopat. Constant. p. 635.*
[b] *Part. 2. c. 2.*

Interpretes, prætereaque Glossas, quas sæpius nomine *Antiquarum Glossarum* donamus in nostro Glossario. Glossas Salomonis non semel laudat [c] Goldastus, quas extare ait Constantiæ, & in Cœnobio S. Galli, ut & librum de Septem artibus liberalibus. Sed & [d] alibi videtur innuere Glossarium istud, quod ex omnibus veterum Glossariis collectum ait, ab Isone Magistro Monacho S. Galli, qui obiit anno DCCCLXXI. ut auctor est Hepidannus, nomine discipuli sui Salomonis Constantiensis Episcopi fuisse editum. Atque illud quidem Glossarium, quod interdum Longobardicum, interdum Ecclesiæ Parisiensis appellamus, cæteris quæ subsecuta sunt, jure præferri debet, cùm ex pravis illis ac semibarbaris vocabulis, quæ ea induxere, vix habeat; præterea quæ ex Glossis interdum aliquot laudat: sed synonyma complura, eaque à probis Scriptoribus repetita contineat. Verùm qui illius auctorem excepere deinceps ejusmodi Glossarum collectores, non eo quo par erat delectu vocabula suis lucubrationibus intrusere, sed posthabitis iis quæ cultior agnoscit Latinitas, nova vel à se conficta, vel à semibarbaris deprompta Scriptoribus malo, ut aiunt, fato induxere. Inde enim accidit ut artium ac disciplinarum Magistri has novitiorum curas & infaustas racemationes veterum eruditissimis perfectissimisque Commentariis, qui nativum sermonem Latinum unà cum lacte materno imbiberunt, anteponerent, & in Scholis suis, pueris vel addiscendas, vel consulendas curarent. Adeo ut nesciam an ulla unquam deterior pestis juventuti corrumpendæ & à regiâ veterum viâ deducendæ grassata fuerit, quàm cùm profligatis & in exilium missis veteribus, dispendiosi novorum istorum hominum Commentarii in illorum locum subrogati sunt.

[c] *In Not. ad S. Valerianum p. 102. & ad Versus Columbani, & l. 1. Alemann. p. 392. Simler. in Bibl.*
[d] *Idem Goldast. in Alamannicis p. 230.*

XLIII. [a] Eodem quo Salomon Constantiensis Episcopus sæculo vixit ÆLFRICUS Anglus, Abbas Abindonensis, deinde Archiepiscopus Cantuariensis, qui non modò Grammaticam Saxonico-Latinam, sed & Glossarium Latino-Saxonicum, non literarum quidem ordine, sed secundùm certa rerum ac argumentorum capita conscripsit, in quo complura vocabula aut novè dicta, aut rarioris usus reperiuntur. Illud Oxonii editum curâ Guillelmi Somneri, cum ejusdem Dictionario Saxonico-Latino-Anglico an. MDCLIX. Obiit ille anno MXVI.

[a] *Joan. Pitseus de Scriptor. Angl.*

XLIV. Floruit porrò PAPIAS, cujus paulò antè meminimus, anno MLXIII. ut est in Chronico Alberici MS. non verò anno MCC. ut [a] Trithemius tradidit. Alberici verba sunt: *Anno MLIII. anno decimo tertio Imperatoris Henrici filii Conradi, Papias librum suum, videlicet Elementarium doctrinæ rudimentum edidit: quod probatur per numerum annorum, ubi agit de ætatibus sæculi in primâ literâ, & enumerando pertingit usque ad hunc annum.* Prostat verò ejus Glossarium typis editum curâ Bonini Mombritii, (cujus sunt Vitarum Sanctorum duo volumina) Venetiis an. MCCCCXCVI. mens. April. XIX. Sanè non tam de novo condidisse, quàm antea utcumque digestum ac elaboratum Glossarium auxisse videtur ipse innuere, in Præfatione, verbis hisce: *Jam verò de hujus artis nomine non prætermittendum videtur, quod quidem & si olim quia verbi, & simpliciter unius alterius dictionis retinebat interpretationem, Glossarium vocaretur; jam verò definitionibus, & secundùm regulas notationibus, sententiis quoque, & multis id genus superadditis, altiùs atque aptiùs Elementarium doctrinæ erudimentum nominari poterit.* In eo porrò condendo decennium insumpsisse testantur versus adscripti Papiæ exemplari Aquicinctinensi, & à viro doctissimo Joanne Mabillonio exscripti, quos hîc apponam, ubi nescio quis Rainaldus nominatur, à quo hic codex descriptus fuit:

[a] *De Script. Eccl.*

Si durante die nunquam tenebresceret orbis,
Visibus humanis nulla lucerna foret.
Sic in Scripturâ qui prospicit omnia clarè,
Non eget istius commoditate libri.
Sed quoniam quivis qui noverit omnia non est,
Est amplectendus omnibus iste liber.
Instar apis mella collecta labore decenni
Cunctis Papias ista legenda dedit.
At cibus ut noster de divite ditior esset,
Apposuit nobis has Raïnaldus opes.
Ne tali nostra dulcedine mensa careret,
Extitit ejus in hoc officiosa manus.
Istud habe gratum munus, Salvator, & illi
Perpetuam requiem comparet iste labor.
Hunc amet, hunc relegat, hoc delectetur, & omni
Hunc studio servet, Grex Aquicincte, tuus.
Scripti tempus habet qui Ihesu copulat annis
Undecies centum septuaginta tribus.
Noveris ista legens, quòd pro mercede laboris,
Non aurum scriptor postulat, imò precem.
Ergo precem redde, quoniam pretiosius auro
Est prece devotâ propitiare Deum.

Scripsisse præterea Papiam Epistolarum librum ad diversos, auctor est Trithemius. Edidit etiam Elias Putschius inter Grammaticos veteres Notarum veterum explicationes ex Papiæ Glossario, quas in MSS. Codicibus, quos videre contigit, non animadverti.

XLV. [a] Eâdem ferme tempestate, quâ Papias, vixit JOANNES DE GARLANDIA Anglus, anno scilicet MXL. Haraldo in Angliâ regnante, qui multa scripsit, atque in iis Synonymorum in arte Alchymisticâ expositionem secundùm ordinem literarum, editam Basileæ cum ejus Alchymiæ Compendio ann. MDLX. cujus etiam circumferuntur Synonyma & Æquivoca versibus descripta, quæ cum Commentario typis edita sunt Coloniæ anno MCCCCXCV. & in scholis vulgò legebantur; quemadmodum [b] Ebrardi Betuniensis Græcismus, seu Liber carmine conscriptus de Figuris, deque octo orationis partibus, editus Lugduni an. MCCCCXC. cum Expositionibus Vincentii Metulini, ejusdemque Elementa Grammatica Lovanii edita: qui an ille ipse sit cujus Antihæresim contra Valdenses hæreticos vulgavit Jacobus Gretzerus, dubium facit Distichon ab [c] Antonio Sandero & [d] Valerio Andrea allatum:

Anno milleno centeno bis duodeno
Condidit Ebrardus Græcismum Bethuniensis.

Secundùm enim hos versus Græcismum suum conscripserit ille anno MCXII. Verùm cùm vox *bis*, referri etiam possit ad *centeno*, quod sanè magis arridet, proindeque scripserit anno MCCXII. idem censeri potest cum eo qui contra varias Valdensium sectas, quæ sub exitum sæculi undecimi, & initium duodecimi tum primùm innotuere, scripsit. [e] Laudantur præterea ejusdem Ebrardi Epistolæ secundùm artem dictatæ, ex Bibliothecâ Monasterii Dunensis in Flandriâ.

[a] *Balæus Pitseus.*
[b] *Henricus à Gandavo de Script. Eccl.*
[c] *Sander. in Bibl. MSS. p. 222.*
[d] *In Bibl. Belg.*
[e] *Sander. in Bibl. MSS. p. 203.*

XLVI. Papiam excipit UGUTIO Pisanus, qui longè fusius, ac multâ vocabulorum & ἐτύμων accessione auctius edidit, sive Glossarium, sive Dictionarium, quod MS. in Bibliothecis passim reperitur: nam typis excusum non puto, quod cùm ars typographica inventa est, in scholis

haberetur illud quod à Joanne de Januâ ex Papiâ & Ugutione confectum est. In Præfatione verò consilium operis & nomen suum ita aperit: *Opus igitur divinâ favente gratiâ componere statuimus, in quo, præ aliis, vocabulorum significationes, significationum distinctiones, derivationum origines, etymologiarum assignationes, & interpretationum reperientur expositiones: quorum ignorantiâ Latinitas naturaliter indiga quâdam doctorum pigritiâ non modicùm coarctatur. Nec hoc tantùm ut vitream cenodoxiæ fragilitatem lucrifaciamus, adimplere conabimur, quantùm ut omnium scientiæ literarum invigilantium communis inde utilitas efflorescat. Nec minus descendat in mentem, nos in hoc opere perfectionem insinuatim adhibere, cùm in humanis nihil ad unguem inveniatur expolitum, licèt aliis de hac eadem re tractantibus quadam singulari perfectione haud injuriâ videri possumus excellere. Nam hîc parvulus delectabitur suaviùs; hîc adultus uberiùs cibabitur; hîc perfectus affluentiùs delectabitur; hîc Gignosophistæ triviales, hîc Didascali quadriviales, hîc Legum professores, hîc Theologiæ perscrutatores, hîc Ecclesiarum proficient gubernatores: hîc supplebitur quicquid hactenus scientiæ defectu prætermissum est; hîc elimabitur quicquid à longo tempore malè usurpatum est. Si quis quærat operis hujus quis actor fuerit, dicendum est Deus. Si quærat quod operis hujus fuerit instrumentum, respondendum est quòd patriâ Pisanus, nomine Hugutio, quasi Eugetio, id est, bona terra, non tantùm præsentibus, sed etiam futuris: vel Hugutio, quasi Vigitio, id est, virens terra, non solùm sibi, sed etiam aliis.* Ex his tamen quis ille Ugutio fuerit, & quo vixerit sæculo, non percipimus: sed id docemur ex Chronico Nonantulano MS. cujus verba hîc describemus: *Per hæc tempora* (circa an. MCXCII.) *Agno Ugutio natione Pisanus, Episcopus Ferrariensis, qui datus à Sede Apostolicâ Coadjutor Abbati Monasterii Nonantulani prodigo homini, ex libro Papiæ, qui illic est, librum derivationum composuit.* Ejus obitum circa annum MCCXII. conjicit Ughellus, cui hæc de Ugutione haud nota fuerunt. Laudatur porrò is sub nomine Pisani à nescio quo Poëta infimi ævi MS.

Est commune Gigas, Pisanus ut asserit: unum
Approbo Galterum, qui protulit, Una gigantum.

XLVII. Papiam & Ugutionem exscripsit, auxitque tandem JOANNES DE JANUA, operique suo titulum dedit, *Summa, seu Catholicon,* unde postmodum quæ prodiere Dictionaria, hoc nomine ferè donata sunt, cui præmisit multa ad Grammaticæ regulas spectantia. Quando verò illud absolverit, hisce verbis indicat in ipso libri fine: *Immensas omnipotenti Deo Patri & Filio & Spiritui sancto gratiarum referimus actiones, qui nostrum Catholicon ex multis & diversis doctorum texturis elaboratum atque contextum, licèt per multa annorum curricula in millesimo ducentesimo octuagesimo sexto anno Domini, Nonis Martii ad finem usque perduxit.* Quis verò fuerit, ipsemet in V. *Janua*, edocet: *Item à Januâ portâ dicta est Janua, quædam civitas potens, nobilis, pulcra, & dives, juxta mare sita, & est quasi introitus & porta Lombardiæ, Tusciæ, Provinciæ. Hujus civitatis oriundus fuit compilator præsentis libelli, qui dicitur Prosodia vel Catholicon. Compilator siquidem hujus operis dictus Frater Joannes Januensis de Balbis, de Ordine Fratrum Prædicatorum modicus, qui etiam compilavit alium libellum in Theologia, qui dicitur Dialogus de quæstionibus animæ ad spiritum: qui etiam composuit quoddam opus Paschale, ubi scilicet de facili reperitur Pascha, scilicet hoc opus Paschale composuit antequam Ordinem intraret.* Prostat autem Joannis de Janua Catholicon non semel typis editum, Venetiis scilicet anno MCCCCLXXXVII. quo sum usus codice potissimùm, & à Magistro Ægidio auctum & recognitum, & denuò ab Ascensio Badio auctum, Lugduni per Joannem de Platea anno MDXIV. Cæterum monet [a] Philippus Bosquierus Minorita in Catalogo

[a] *In Not. ad Gerson. de Laude Scriptor.*

MSS. librorum Bibliothecæ Monasterii S. Ghisleni Joannem de Luna appellari. Sed vereor ne malè legerit: de quo hæc subdit: *Addo quòd & si* [b] *Erasmus Roterodamus Catholicon Januensis infamet, & velut de gradu dejiciat, quà Latinitas spectatur, ego tamen in rebus Theologicis sentio non contemnendum.*

[b] *Erasm. de Ratione studii, & in Colleg.*

XLVIII. Prodiit eâdem tempestate MATTHÆI SILVATICI Mantuani Dictionarium Medicum: vivebat enim ille anno MCCXCVII. ut ipsemet [a] testatur, proinde ante an. MCCCXX. uti scribit [b] Trithemius: quod quidem opus *Pandectas Medicinæ* appellavit, unde *Pandectarius* vulgò indigitatur, in quo voces Latinæ, Græcæ, Arabicæ, & Exoticæ, quæ rem medicam utcumque spectant, ita aliis vocibus redduntur, ut sani aliquid expiscari haud promptum sit, propter depravata, si non auctoris, saltem exscriptorum vitio vocabula: adeo ut de hisce Pandectis judicium istud suum interposuerit Otto Brunsfeldius, & ipse Medicus: *Certè*, inquit, *in re medicâ veteris Pandectarii errata tam manifestaria sunt, ut prorsus perspecta nemini non sint, nisi qui sanæ eruditionis ac veterum Scriptorum nihil attigit: in quo tertia ferè semper dictio corrupta vitiatáque, aut certè barbara, obsoleta, vel exotica est: nec paulò diversa omnia ab magorum & necromanticorum præstigiosis nomenclaturis, ut nescias rerumnè an malorum potiùs dæmoniorum sint nomina.* Sed de his videant peritiores Medici, Linguæque Arabicæ potissimùm periti, qui unici duntaxat judicium ferre meâ quidem sententiâ possunt.

[a] *Trithem.*
[b] *In V. Brucus.*

XLIX. Habentur præterea Glossæ variæ cùm ineditæ, tum editæ in sacra utriusque Testamenti scripta, quæ cùm secundùm libros digesta sint, non omnino Lexicorum nomine censeri debent: tametsi vocabula quæ in iis explicantur, Dictionariorum vicem videantur supplere. Harum aliæ incertis auctoribus latent in Bibliothecis, quæ non tanti visæ sunt, ut editionis sumptus promererentur. Aliæ suos laudant auctores, quas inter maximè eminent hocce titulo inscriptæ in codicibus Corbeiensis Monasterii, S. Germani Paris. & Collegii Navarrici Parisiensis: GUILLELMI BRITONIS *Ordinis Fratrum Minorum opusculum difficilium vocabulorum Bibliæ, ex Glossis Sanctorum, in quo præmittit suum præambulum metro confectum: pòst prosaïcè procedit.* Ita autem hi versus sat malè digesti leguntur:

Difficiles studeo partes, quas Biblia gestat,
Pandere, sed nequeo latebras nisi qui manifestat
Auxiliante Deo, qui cùm vult singula præstat.
Propria ponuntur hæc nomina pauca, sed oro,
Qui legis indulge mihi, qui brevis esse laboro,
Si quem profectum retines, hoc opus est Deitatis,
Quicquid non rectum patet hîc, quicquid ruditatis,
Supplens defectum, Lector, studio pietatis
Corrige, correctum sit in usum posteritatis.
Scematis ignarus stylus est, non abnuo limam,
Nam pollere facit operam correctio primam.
Desuper irradia scribenti gratia Dia,
Sis Dux, sis socia mera lux, & vera Sophia.

Ad calcem verò libri isti alii leguntur versus:

Hic ego doctorum compegi scripta sacrorum,
Floribus auctorum loca certa notando librorum,
In serie quorum textus patet hîc positorum.
Prævia cunctorum, confirmatorque bonorum

Lux occultorum, via veri, lux dubiorum,
Sit tibi cælorum Rex, gloria, culmen honorum,
Quod completorum datur hîc mihi meta malorum,
Egis egenorum, miser ô, quia dego Minorum,
Te precor ipsorum comitem me fac meritorum
Sorte beatorum, quòd sim velut unus eorum.

Fuit autem Guillelmus iste Brito [a] ex antiquorum Britonum stirpe in Cambriâ natus, ut auctores sunt ex Willoto Pitseus, & Waddingus in Annalibus Minorum [b] ad an. MCCCLVI. quo ille obiit, ubi & viri elogium perstringit. Ejus etiam fortasse sunt Synonyma, quæ Britonis nomen præferunt, edita Parisiis per Dionysium Rosseum an. MDVIII. Hanc eandem lucubrationem perperam alii adscribunt nescio cui Joanni Ægidio Ordinis Eremitarum S. Augustini.

[a] Pitseus.
[b] N. 51.
[c] Ph. Labbeus in Bibl. Mss. p. 205.

L. Similis argumenti extat liber inscriptus MAMMOTRECTUS, in quo voces Bibliorum perinde enucleantur. Nominis rationem & etymon sic in Prologo prodit auctor: *Et quia morem gerit talis decursus pædagogi, qui gressus dirigit parvulorum, Mammotrectus poterit appellari.* Imò *Mammothreptus*, ex Gr. μαμμόθρεπτος, quâ de voce præ cæteris [a] Augustinus. Hunc è Regio Lepidi ortum, quæ civitas prope abest Mutinâ, appellatumque MARCHESINUM, ex Ordine Minorum, ac floruisse in Provinciâ Bononiæ & Custodiâ Ferrariæ circa ann. MCCC. auctor est [b] Waddingus. [c] Sixtus verò Senensis vixisse ann. MCCCCL. scribit. Is liber primùm excusus Moguntiæ in ipsis artis typographicæ initiis, anno scilicet MCCCCLXX. servatur enim in Bibliothecâ Collegii Navarrici Parisiis, ad cujus calcem hæc leguntur: *Explicit Mammetractus arte imprimendi seu caracterizandi absque calami exaratione sic effigiatus, & ad eusebiam Dei industriè per Petrum Schoiffer de Gernschem in civitate Moguntinâ feliciter consummatus anno Dominicæ Incarnationis* M. CCCC. LXX. *in vigilia Martini.* Cujus quidem codicis à primis typographiæ repertoribus excusi non meminit Naudæus in accuratissimâ quam de ejus ortu instituit dissertatione. Rursum deinde Metis impressus est anno MDIX. ac demum Venetiis anno MDXCVI.

[a] Serm. 2. in Psal. 30.
[b] Wadding. de Scriptor. Minor.
[c] Sixt. Sen.

LI. Accessere denique sub exitum sæculi decimi quinti, aut sequentis initium, Dictionaria, librique alii Grammatices, quorum usus etiam in scholis maximè invaluit, ut *Vocabularius compendiosus ex Summa Januensis, Huiguicione, & Papia excerptus*, editus Venetiis anno MCCCCXC. [a] cujus auctorem nescio quem Nicolaum præferunt quidam codices scripti, in Bibliothecâ Monasterii S. Martini Tornacensis: & *Vocabularius Breviloquus*, typis editus Argentinæ an. MCCCCXCI. uterque Joannis de Janua Catholici Compendium, additis tamen & insertis subinde vocabulis aliquot, non tamen melioris notæ, quæ in Januensi non habentur. Nec scio an alii sint diversique prorsus ab eo quem *Papiam abbreviatum* vocant codices MSS. Bibliothecæ Puteanæ, qui libri seu compendii istius auctorem laudant [b] Martinum de Arenis sub anno MCCCVII. Prostat præterea Vocabularius alter *Catholici parvi* titulo donatus, seu Dictionarium Latino-Gallicum, in quo complura vocabula à puriori Latinitate jure proscripta continentur, typis incertis, sed antiquis, (Rotomagi editum laudat [c] Sanderus) ex quo selectas quasdam voces, quòd ineditum putaret, ex MS. Bibliothecæ Thuanæ erutas, libello de Linguâ Francicâ inseruit Philippus Labbeus. [d] Laudatur præterea *Catholicon parvum* Roberti Veisi Angli. Ejusmodi etiam est *Catholicon Armorico-Franco-Latinum à Joanne Lagadec Diœcesis Trecorensis, compositum ad utilitatem Clericorum novellorum Britanniæ*: ita enim libri titulus concipitur, editi Lantriguieri à Joanne

[a] Sander. in Bibl. Mss. Belgii p. 137.
[b] Bibl. Mss. Labb. p. 43.
[c] In Bibl. Mss. Belg. p. 132.
[d] Pitseus p. 904.

Casnez, v. Novemb. anno MCCCCXCIX. Prodiere præterea eâdem tempestate Dictionaria varia, scilicet *Vocabularius optimus*, *Gemma vocabulorum dictus*, editus Daventriæ anno MDII. aliud, *Gemma Gemmarum* inscriptum, Coloniæ editum anno MDII. & Dictionarium *Dionysii Nestoris* Minoritæ Novariensis, eodem anno Argentinæ publicatum, qui quidem Catholici & Ugutionis, uti vocat, somnia singulis ferè paginis redarguit. [e] Legebantur denique in scholis sub initium decimi sexti sæculi, & antea, Grammatices libri modò ignoti, ut *Maximiani Grammatica*, *Doctrinale Alexandri de Villa Dei*, *Partionale*, & *Combinale Grammaticæ*: *Guidonis de Fontenaio Biturici Magna Synonyma*, *Grammaticæ regulæ*, *Epitheta*, *Differentiæ vocabulorum*: quibus successere demum Joannis Despauterii Ninivitæ, qui obiit circa annum MDXIV. & aliorum subinde ejusce generis Grammaticalia opuscula, quibus utuntur hodie scholæ nostrates. Ex iis porrò veteribus Dictionariis vel Glossariis, de quibus hactenus egimus, vocabulorum etymologias interdum describimus, ridiculas & putidas, quibus, quòd non subinde refellantur, nolimus à Lectoribus existimari assensum nos præbere. Neque enim ejusmodi næniis confutandis tanti visum est immorari, cùm quales sint, ex se se satis ostendant: *Horum quippe sententias prodidisse refutasse est*, quod de hæreticorum perfidiâ aiebat [f] Hieronymus.

[e] Vide Hist. Academiæ Paris. to. I. p. 518.

[f] Epist. 54. & Epist. 91. c. 3.

LII. Ejusmodi igitur Latina Dictionaria ad amussim minimè exacta, neque à Latinitatis sordibus purgata, in scholis publicis passim habebantur: [a] quorum compactores malæ interdum fidei damnare licet, quòd „ quantumvis isthuc esse corruptum & adulterinum scirent, non putarent „ tamen aut otii sui esse, quo delectabantur, aut negotii, quod gravius „ esse existimabant, quicquam in rebus istis innovare, ita quidem ut „ de Latinis sentirent ut Latini, loquerentur & docerent ut barbari, & vo- „ cum mutationem ullam in Lexicis suis faciendam putarent: magna adeo „ vis est, magnum pondus, auctoritas plurima consuetudinis & usus, ut „ vitiosa retinere, bona negligere, recta contemnere, prava colere, æqua „ repudiare, quàm rectis insistere, bonosque auctores prælegere, ac in „ Latinitate duces sibi assumere maluerint ætatis istius Scriptores, ipsique „ artis Grammaticæ doctores. Sed cùm veritas haud facilè convellatur, „ nec per usucapionem aboleatur, revixit tandem studiosorum operâ, „ quæ quasi intermortua tot sæculis jacuerat Latinitas: ita ut ratione tempo- „ rum mutatâ, discussâ barbariei caligine, veternosâque ablegatâ dicendi ratione, omnibus summo studio ad perfectissimam Linguarum cognitionem incumbentibus, literarum gloria in illam magnitudinem excreverit, ut non defuerint absolutæ eruditionis viri, qui non tantùm præstantissimis Latii luminibus opponi mererentur, verùm etiam cum priscis de ingeniorum felicitate contenderent. Extitere enim circa ea tempora, post Franciscum Petrarcham, qui literas à multo ævo sepultas è Gothicis tumulis primus ferè excitaverat, LAURENTIUS VALLA civis Romanus, & NICOLAUS PEROTTUS Saxoferratensis, Sipontinus Episcopus, ut omittam HADRIANUM Cardinalem, & aliquot alios, qui defæcandæ Latinitati insudarunt, quorum alter scriptis sub annum MCCCCL. Elegantiarum Latinæ Linguæ libris sex: alter sub annum MCCCCLXX. publicato grandiori Commentariorum ejusdem Linguæ volumine, cui Cornucopiæ nomen indidit, cum duobus singularum dictionum indicibus, Græco altero, altero Latino, qui justi Dictionarii vicem præstant, non quatriduanam, sed quadringentis ampliùs annis extinctam & sepultam Latinitatem excitarunt, & rursum in lucem eduxerunt. Horum de-

[a] Thom. Smith.

nique insistens vestigiis, primus ab barbaricâ illâ fæce Dictionaria hactenus in scholis recepta purgavit AMBROSIUS DE CALEPIO in agro Bergomensi, ([b] quidam filium Comitis Calepiensis fuisse volunt, quorum quidem Comitum meminit [c] Celestinus in Historiâ Bergomensi) unde & CALEPINUS appellitatur, edito Dictionario ex veteribus Scriptoribus prophanis & Catholicis, in quo multa se contra Priscianum, atque adeo ipsum Laurentium Vallam, præstantiorum Scriptorum auctoritate nixum dixisse & observasse profitetur in epistolâ operi præfixâ; quam, quia in vulgatis Calepinis non est edita, hîc describere operæpretium duximus. Prodiit autem primùm, ni fallor, circa annum MD.

[b] Borrichius de Lexicis Latin. p. 3.
[c] Cælest. in Hist. Bergom. part. I. l. 7. c. 6.

Ambrosius Calepinus Eremitanus, Senatui, populoque Bergomensi Salutem plurimam dicit.

Plures anni sunt, magnifici consummatissimique viri, ex quo vel à prophanis, tum veteribus tum recentibus, vel à Catholicis, & iis sanè doctissimis, sanctissimisque viris, complurimas Dictionum interpretationes, quàm mihi ad pernoscendas auctorum sententias idoneæ viderentur, excerpere, atque in unum cœpi cogere. Quod planè opus sic à me susceptum esse velim existimetis, ut aliis, & mihi in primis, usui quandoque futurum esse considerem. Non enim tam instruendorum aliorum, quam mei exercendi ingenii gratiâ id efficere aggressus sum. Nam cùm à teneris (ut aiunt) unguiculis inter Sacratorum numerum faventibus superis relatus fuissem, & neque declamationibus, refragante naturâ, me dedendum putarem, neque percipiendæ Philosophiæ ulla mihi à Patribus facultas daretur, quippe qui in id temporis incidissem, quo de salvandis animis tantummodo cogitandum foret, cùm nec tempus omnino frustra terendum ducerem, haud iniqua res visa est, ea me amplecti studia, quæ certam præ se ferrent humanitatem. Neque verò eo vel temeritatis, vel dementiæ redactus sum, ut bonarum artium studiosis satis me facere posse existimem, quando nemo, licèt sapientissimus, id unquam præstare potuerit, certoque sciam me nec tanto ingenio, tantáve litteraturâ præcellere, ut quæ à Nonio Marcello, Festo Pompeio, Pediano, Servio, Donato, Varrone, cæterisque Latinæ Linguæ luminibus elucubrata fuerint, ego ipse magis religioni dedicatus, quàm cuipiam disciplinæ, clariùs, aut enucleatiùs scribere posse confiderem. Verùm quia in præstantissimis illis litterarum antistitibus plurima desiderabantur, ego, ut communi studiosorum utilitati consulerem, ac meis pro viribus suscepti muneris officio cumulatissimè satisfacerem, ea carptim ex omnium penè disciplinarum monumentis exprimere conatus sum, multa contra Laurentium Vallam, contra Priscianum, aliosque auctores, præstantiorum auctoritate nixus. Plus enim apud me Ambrosii, Hieronymi vel Augustini gravitas & doctrina valet, & Græcorum, quàm Laurentii Vallæ studiosa reprehensio. Id autem bene maléve fuerim assecutus, judicent alii. Hoc unum affirmare ausim nostrum hoc opus & vocabulorum multitudine, & propositionum interpretamento, & auctorum citatione, ordineque, Dictionaria cuncta superare. Quod cùm in volumen amplum excrevisset, ac illud multorum rogatu emittere statuissem, Patriam delegi, cui id dedicarem. Nam cui potissimùm consecrari opus de re litterariâ debuit, nisi patriæ, & illi quidem patriæ, in quâ magno & excellenti ingenio viri sunt, qui de gravitate, de juris prudentiâ, deque omni scientiarum genere præclarè meriti essent, quos ego tanquam obices oblatrantibus constitui opponere. Ferè enim plerique omnes qui in litteris præsertim aliquid edidere, id Principi, vel Senatui cupiam inscripsere, quærentes ut ab eorum potentatu ac magnitudine laboribus suis apud omnes auctoritatem, & ab invidis tutelam, munimenque pararent. Prudenter id quidem, quando ita veteri consuetudine fieri videmus, ut omni in re, quæ Principes probant, ea cæteri laudent, cupiant, tueantur. Scio namque futuros esse, qui labori nostro detrahant. Ita enim fit, ut quæcunque mortales agant, sive privatim, sive publicè, calumniæ subjacere certum sit, nec divinis operibus maledi-

ca Lingua parcit : tantum sibi humanus arrogat intellectus. Ego non nisi volentibus hæc legenda trado. Multa sanè fateor à me tradita sunt, quæ alii probent, ab aliis vitio dentur, quod plerisque etiam doctissimis usu venisse compertum est. Velle suum cuique est, (inquit Poëta) nec voto vivitur uno. Domus quæ apud forum extructa est, quæ editior sit, vel depressior quàm æquum videatur, sæpe contenditur. Difficile reor omnibus placere posse. Sed ego non solùm cuipiam me non præpono, sed nec æquiparo quidem, eligens cum Propheta abjectus esse in domo Dei. Quare si meum opus à vobis acceptum fuerit, illudque probasse videamini, abesse non poterit, quin à tam gravibus, tam doctis, támque eloquentibus viris laudatum, laudandum quoque reliqui existiment. Multa verò, immo penè innumerabilia desunt in hoc opere. Quis enim universa multis etiam queat comprehendere voluminibus? Verùm ne longiùs epistolam evagari patiar, finem dicendi faciam, si modo hoc unum vos monitos effecero, quod ad rem plurimùm conducere videtur: quippe quod unamquamque Dictionem inventu facilem reddit. Nam omnes orationis partes, aut simplices sunt, aut compositæ. Quæ simplices sunt, suo quoque loco pro duarum triumve litterarum præcedentium ordine collocantur. Compositarum alias cum simplicibus, alias per se, secundùm variam multiplicemque earum significantiam, coaptavi, ab A littera initium sumens.

LIII. Calepinianum exhinc Dictionarium, nescio an tum primùm in Galliâ, Parisiis editum est anno MDX. quo idem Calepinus obiisse dicitur, cum hoc titulo: F. AMBROSII CALEPINI *Bergomatis, professionis Eremitanæ, Dictionarium ex optimis quibusque auctoribus, Nonio Marcello, Festo Pompeio, M. Varrone, Pædiano, Servio, Donato, Cornucopiæ Perottino, Laurentio Valla, Tortellioque: præterea ex Suida Græco, aliisque compluribus, nullo ferè vocabulo Cornucopiæ prætermisso studiosè collectum, & ab Ascensio diligenter recognitum atque impressum.* Prodiit altera deinde editio Parisiensis anno MDXXV. Idib. Augusti, sumptibus Joannis Parvi & Ponceti *le Preux*, cum hoc titulo: F. AMBROSII CALEPINI *Bergomatis, Eremitanæ professionis, viri undecumque doctissimi Lexicon ex optimis quibusque auctoribus collectum, novis additamentis, quæ nondum ad nos pervenerant, ipsiusmet auctoris autographis illustratum, quæ hoc signo .... indicantur. Adducuntur & Joannis Badii frugiferæ annotationes stellâ notatæ. In summâ hoc in opere recondita latet eruditio, ita ut nullum vocabulum Cornucopiæ, immo nullius Dictionarii quæratur prætermissum, &c.* Huic porrò ejusdem Calepini epistola præponitur, quam ille iteratæ ac postremæ suæ editioni præmiserat, quam Venetiis anno MDIX. factam quidam scribunt, in quâ tum se decrepitâ fuisse ætate, visû etiam præ senectute privatum testatur. Hanc perinde hoc loco describendam duximus, cùm alibi vix occurrat.

Ad clarissimum & sapientissimum Theologum Dominum Magistrum Egidium Viterbiensem totius Augustiniani gregis Eremitarum Pastorem dignissimum, Ambrosius Calepinus Bergomas, ejusdem religionis de Observantia nuncupatæ minimus, S. P. D.

Quum hominem, senem præsertim, bullam, quæ dicitur esse non ignorarem, meque ingravescens ætas colligendas jam esse sarcinas admoneret, dictionum interpretamenta olim quidem à me edita, proximis verò annis incudi reddita, & aliquanto diligentiùs amussitata collegi, effecique ut castigatiora & uberiora in manus hominum exire possent. Hoc verò quicquid est operis, quamvis & ipse nomini tuo dicare exoptarem, idque ipsum religiosi quotquot Bergomi degunt Collegæ nostri pro suâ quisque in te pietate à me certatim contenderent, hærebam tamen, neque ingenii tui judicium præsertim, ut Secundus ait, lacessitum subire audebam. Neque enim sic toto ut dici solet, cælo errabam, ut non viderem eum esse te quem quasi Lucillianum illum Persium omnium doctissimum metuere etiam eruditi debeant. Quis enim, quæ-

ſo, vel unicam oden tuam Egidii Romani laudes continentem legere potuit, ut te ſummum in Poëticâ non agnoſceret? Quis librum de Eccleſiæ incremento à te conſcriptum, & divinâ Pontificis Maximi voce laudatum non admiratur? Quis Eloquentiæ tuæ fulmina æquaverit? Quis ad populos te concionantem audivit, qui non voces tuas Pauli eſſe tonitrua non exiſtimaverit? Quis tuæ illius dialecticæ ſubtilitatis ceratinas & ſoritas effugerit? Quem porrò lateat quantum in iis quæ Phyſica, quæque item Metaphyſica nominantur, quantum denique in ſacrarum literarum ſtudiis ſemper excellueris? Quid plura, te unum intelligebam cui nihil non lectum, nihil non intellectum eſſet. Sed bene quem ſumma doctrina formidabilem effinxerat, eundem vitæ ſanctitas amabilem reddidit. Neque enim mihi quamvis à te longiſſimè conſtituto neſcire permittitur quàm bonus commiſſi tibi gregis paſtor exiſtas, ut languentes foveas, ut demiſſos erigas, ut ſalubribus medelis aut venienti morbo occurras, aut eundem ſi fortè irroboraverit, amoveas. Noſter Ordo, quod diu exoptavimus, te auctore eſt integratus, te Magiſtro ſibi reſtitutus, te intercedente ſummis privilegiis honeſtatus, quæ cùm animo volverem, facilè percipiebam, te qui univerſos ita dirigeres, ſingulos non contemnere. Hoc denique quaſi addita obrepſit audacia, meque illuc impulit, ut ad te quaſi ad numen aliquod confugerem, & qualeſcumque vigilias meas tibi dicarem. Quod factum meum boni conſulas obſecro, memineriſque me quaſi non poſtremæ notæ villicum hac ipſâ dicatione rationem otii mei exhibere tibi voluiſſe, quem tu vel ut diligens paterfamilias inſpicere non gravaberis, vel certè ut bonus paſtor ne puſillæ quidem ovis fœtum tibi contemnendum putabis, ſed umbrâ potiùs tui nominis proteges. Quod ſi, ut ſpero, feceris, ad ſummam votorum meorum perveniſſe mihi videbor, ac tuo quaſi colophonio ſuffragio, ut in veteri verbo eſt, adjutus, in ſingulis etiam tribus puncta omnia tuliſſe me exiſtimabo, nec ætatis tantùm noſtræ oblatratores, ſed & celebratum illum veteribus modum contemnam. Vale Pater R. & Congregationem noſtram, ac præſertim Bergomenſem Conventum habe commendatiſſimum. Nam & te, ut debent, omnes mirificè amant ac reverentur, & me decrepitum jam ſenem atque oculis captum mirâ pietate complectuntur. Bergomi Kalendis Octobris MDIX.

LV. Sic auctum deinceps, noviſque vocabulis adornatum Calepinianum Dictionarium, in magnam voluminis molem excrevit, dum quiſque pro libitu obſervationes eò ſuas immittit, librumque ſuffarcit nominibus etiam propriis ac Geographicis, licèt nihil ad Latinam Linguam ſpectantibus: quod quidem neſcio an ab ipſo Calepino in primis editionibus præſtitum fuerit, cùm eas non viderim, tametſi in primâ Pariſienſi aliquot, & in iis quæ Venetiis alibique confectæ ſunt, multò plura occurrant. [a] Quæ quidem vir multi judicii ac ſingularis literaturæ Conradus Geſnerus Tigurinus, in Calepiniano Dictionario à ſe recenſito, & ſupra quatuor millibus vocabulorum ex probatiſſimis auctoribus aucto, cum proſodiæ, id eſt, quantitatis ſyllabarum notis, in Onomaſticum peculiare rejecerat, in editionibus Baſileenſibus an. MDXLIV. & MDLX. poſtremâ ex Pauli Manutii obſervationibus plurimùm adauctâ. Et ſanè mirandum ab ejuſmodi vocabulis, quæ rurſum malo fato in alias editiones irrepſere, Calepinianum Dictionarium non purgaſſe virum in hiſce literarum ſtudiis verſatiſſimum Joannem Paſſeratium, à quo poſtremò adornatum eſt, cùm aliunde infinitis aliis Latinis vocabulis, maximè Scriptorum qui vel prioribus Romanæ reipublicæ ſæculis, vel etiam inclinante paululùm Latinitate floruerunt, adaugeri potuiſſe, quæ tamen omiſſa ſunt, pro certo habeatur, adeo ut ex iis duo ferè alia confecerit volumina Matthias Martinius. Sed & iis præſertim adornari debuit quæ à probæ Latinitatis auctoribus peti poſſunt, ac Tullianis maximè, quæ tanto ſtudio Marius Nizolius, Robertus Stephanus, & alii ordine literarum

[a] *Joſias Simler. in Vita Conradi Geſneri.*

collegerunt. Quâ de re meritò queritur vir doctus Olaus Borrichius in eâ Dissertatione, quam de Lexicis Latinis & Græcis edidit, Hafniæ excusâ anno MDCLX. Tot igitur subsidiis, doctorumque virorum conatibus, revixit intermortua Latinitas, & abdicatis insulsis istis Lexicis, à quibus barbaries ipsa fovebatur, successere longè tersiora, & ab omni illo quo priùs scatebant squallore purgata, quorum in scholis Academiisque publicis, feliciori eruditionis ac literaturæ fato, hactenus usus invaluit.

Auspicibus venere Deis cæl̀oque secundo
Non nota elapsis commoda temporibus.
Quæ priùs obscuris fuerant infusa tenebris,
Sensa Poëtarum jam per aperta volant.
Antè salebroso Latialis Lingua veterno
Obruta, vix poterat triste levare caput.
Et pro Romano Geticus pollebat ubique
Sermo: vel hoc si quis durior alter erat.
Nemo Maronæi volvebat dona laboris:
Nemo Catullæos Bilbilicosve sales.
Delituit Cicero spurcâ contemptus in algâ:
Tu quoque cum Marco Quintiliane tuo.
Livius, & Naso, dulcisque Propertius, & qui
Cantavit Nemesin dexteriore lyrâ.
Lucanus, Senecæque duo, Juvenalis Aquinas,
Tranquillus, Tacitus, Persius atque Pedo.
Stella, Macer, Flaccus, tersique Papinius oris,
Deliciæ Latii Plautus & eloquii.
Plinius, Italicus, Celsusque, Apuleius, Aratus,
Et quicumque bonus scriptor, opertus erat.
Infelix plebes Papiam Ebrardumque legebat:
Scriptáque barbaricis vix bene nota Getis.
In precio fuerant Uguitio, Catholiconque;
Atque Mamotrecti semilatina lues.
At nunc auspicibus superis cæl̀oque secundo
Induit antiquum Romula Lingua jubar.
Sic post millenos ales reparabilis annos
Abjecto renovat omne decus senio.
Contulit huic operi Gazes Theodorus, & acer
Vallensis multùm: tuque Philelphe simul.
Hinc Itali crevere viri: crevere juventus
Gallica Pieriis deliciata sacris.
Nec te Pice sagax: nec te Beroalde silebo:
Nec te cum musis Politiane tuis.
Addo Marullum illis & blandidicum Pontanum:
Et Carmelitam, Mantua dia, tuum.
Qui simul Hermoleos, non verò Barbarus ore
Dicitur: hi Linguæ restituere decus.
Illorum impressit pubes Germana labores:
Et gens in prælis Gallica fecit idem.
Sic pedepressim aucta est Italæ cultura loquelæ:
In variâ necnon castra tetendit humo.
Quis nunc tricosus, quis fusculus auctor habetur:
Ad quem scriptorum non via lata patet?

Cuncta innotescunt limâ scrutata severâ:
Quæque priùs fuerant turbida, clara micant.

Istis haud incomptis carminibus lusit olim Petrus Bouherius Sabulensis in Elucidarium Conradi de Mure Canonici Thuricensis, à se repurgatum & adornatum anno MDXIII. [b] Vixit autem Conradus anno MCCLXXIII. ut auctor est Conradus Gesnerus, isque est qui novum Græcismum condidit, ut ipsemet in præfatione istius operis testatur. Atque hæc quidem de veteribus ac etiam paulò recentioribus Glossographis adnotasse sufficiat.

LVI. Jam verò haud nescius sum fore complures, qui inferioris ævi Scriptorum, quibus nulla est elegantia Latinitatis, vel munditia, abstinendum lectione eò arbitrentur potissimùm, quòd scriptionis stylum, locutionisque characterem vitiet ac corrumpat: ut suam omnem sermonis elegantiam, & Latini eloquii venustatem stridore lectionis Hebraïcæ sordidatam fuisse agnoscit [a] Hieronymus: *Nos, ut scis*, inquit, *Hebræorum lectione detenti, in Latinâ linguâ rubiginem obduximus: in tantum, ut loquentibus quoque nobis stridor quidam non Latinus interstrepat.* Sed & [b] Julius Severianus, etsi oratori " juris studium non omittendum existimaret, non tamen penitus appetendum " censebat: cùm si se multùm scientiæ juris dederit, plurimum de " cultu orationis atque impetu amissurus sit, cùm alia sit Jurisconsultorum, " alia Oratorum dicendi scribendique ratio. Adde quòd, ut ait [c] Fabius, " non assuescendum est sermoni, qui dediscendus sit, quia ipsa magis per" tinaciter hærent, quæ deteriora sunt. [d] Difficulter enim eraditur, quod " rudes animi perbiberunt, proclivisque est malorum æmulatio: & quorum virtutes assequi nequeas, citò imiteris vitia. [e] Quinetiam objectum Herodoto, quòd de Barbaris, id est, exteris populis, Historiam suam conscribens, eorum sermonem imitatus dicatur, ut auctor est Theon Sophista: Καὶ βαρβαρικῶς φαμὲν εἰπεῖν πολλάκις τὸν Ἡρόδοτον, καίτοι Ἑλληνιστὶ γράφοντα, ὅτι τοὺς ἐκείνων λόγους μεμίμηται. Et de versibus suis, dum apud Getas exul degeret, exaratis, aiebat [f] Ovidius:

Nec te mirari, si sunt vitiosa, decebit,
Carmina quæ faciam penè Poëta Getes.
Ah pudet, & scripsi Getico sermone libellum:
Structáque sunt nostris barbara verba modis.

" Querentur etiam quòd propter hoc ipsum quòd pravi sunt laudentur, [g] & tanquam sermo rectus & secundùm naturam enuntiatus nihil ha" bere ex ingenio videatur, illa quæ utcunque deflexa sunt, tanquam ex" quisitiora miremur. Non aliter quàm distortis & quocunque modo pro" digiosis corporibus, apud quosdam majus est pretium, quàm iis quæ ni" hil ex communis habitus bonis perdiderunt: atque etiam qui specie ca" piuntur, vulsis lævatisque, & inustas comas acu comentibus, & non suo " colore nitidis, plus esse formæ putant, quàm possit tribuere incorrupta " natura, ut pulcritudo corporis venire videatur ex malis moribus. Digna, " inquit [h] Vossius, hæc pueris est oratio, quos ab ejusmodi Scriptoribus ip" si etiam arcemus. Siquidem hos demum iis commendamus, qui jam sub" acti sunt in optimis auctoribus, ac minimùm Historiarum disciplinarum" que rudimentis imbuti. Nec enim jam ætate ac judicio firmatioribus " metuendum inde erit illud periculum quod formidant: atque ut fortasse " aliquid amitteretur de castimoniâ sermonis, pulcrè id tum compensabi" tur utilitate rerum præstantissimarum, quas ex Scriptoribus iis addiscimus. [i] Plerique enim rudes literarum dum de tractatibus hominum disertorum quippiam legunt, verbositatem solam discunt, absque ullâ do-

[b] Bibl. Gesneri.
[a] Epistola 130. & in Prologo lib. 2. in Epist. ad Galat.
[b] In Syntom.
[c] Quintil. lib. 1. c. 1.
[d] S. Hieron. ad Lætam.
[e] Theon. Sophista in progym. p. 89.
[f] Lib. 4. de Ponto el. 13.
[g] Quintil. l. 2. c. 5.
[h] In Præfat. de Vit. Serm.
[i] S. Hiern. Epist. 8. ad Demetriad.

ctrinæ reconditioris, quâ ii ferè semper carent, notitiâ. Ea quippe sunt aliquando studia illorum qui eruditorum nomen sibi arrogant, ut vocabulorum argutiis, periodorum concinnitatibus, trivialisque eloquentiæ flosculis toti insistant, humaniorum literarum, solidiorisque doctrinæ cultum negligant, & veterum ac ævi medii auctorum lectionem aspernentur, quâ subinde possent illustrari, quas sibi tractandas suscipiunt, rerum argumenta, [k] *priùs imperitorum magistri, quàm doctorum discipuli.* Ac de ejusmodi Scriptoribus haud insulsè, opinor, dixit nescio quis nostræ ætatis Satyricus, Nihilum præclaris verbis ac elegantibus persæpe includere horum quantumlibet laboriosas lucubrationes. [l] *Jacet enim omnis oratio, in quâ tantùm verba laudantur:* cùm id in primis cavere debeat qui ad scribendum se se accingit, ut non jejuna sit, neque in solâ verborum connexione vel compositione tota hæreat ac versetur; sed eâ perlectâ habeat Lector, unde instructior evadat ac doctior. Ita plerique suas ineptias vulgò obtrudunt, & se deridendos præbent somniis, versiculis, & declamationibus: de iis loquor quisquiliis, quæ simul ac prodeunt, [m] scombros, thus, [n] & piper, & quidquid chartis amicitur ineptis, tunicæ vestiunt; Chartæ emporeuticæ [o] Plinianæ. Hinc tot ἡμερόβιοι Libelli, qui, ut [p] Plautinis utar,

Quasi solstitialis herba paulisper sunt,
Repentè exorti sunt, repentinò occidunt.

Nullus interim tam imperitus Scriptor est, aiebat [q] Hieronymus, qui lectorem non inveniat similem sui, multóque pars major est Milesias fabellas revolventium, quàm Platonis libros. In altero enim ludus est & oblectatio, in altero difficultas & sudor mistus labori. [r] Magna pars studiorum amœnitates quærimus: quæ verò tractata ab aliis dicuntur immensæ subtilitatis, obscuris rerum tenebris premuntur. Nemo porrò inficiari audeat non classicos veteresque duntaxat, sed & recentiores paulò Scriptores amplissimam suppeditare sæpenumero scribendi, scriptáque illustrandi materiam, quorum sermonem vel dicendi rationem, rerum interim solidiorum argumentis ab iis depromptis, despicari liceat: est quippe quævis ἀνάγνωσις, ἔξοφη λέξεως, aiebat Apollonius Rhodius, apud [s] Theonem Sophistam. Quidquid enim ii causentur, [t] *non obstant hæ disciplinæ per illas euntibus, sed circa illas hærentibus*, ut Fabii verbo utar, & quando, cum his *non habitandi electione, sed itinerandi necessitate versamur*, quod de Grammaticis ac Poëtis dixit [u] sanctus Augustinus. Adde [x] quòd artis oratoriæ magistri inutile haud esse existimant etiam corruptas aliquando & vitiosas orationes legi palàm pueris, ostendique in his quàm multa impropria, obscura, tumida, humilia, sordida, lasciva, effeminata sunt.

LVII. Fuit etiam hæc Gentilium expostulatio, quorum studium omne in verborum & sermonis elegantiâ positum erat, qui sacros Christianorum libros, quòd ineleganter essent scripti, merámque redolerent barbariem, aversabantur: seu, ut [a] ait Lactantius, scriptis cælestibus, " quia videbantur incompta, non facilè credebant, quia aut ipsi erant diserti, aut diserta legere volebant, & quæ auribus blandiuntur assueti " dulcibus & politis, sive orationibus, sive carminibus, divinarum literarum " simplicem communémque sermonem pro sordido aspernabantur. Quasi " verò Deus, inquit ille, & mentis & vocis, & linguæ artifex disertè loqui " non potest: cùm summâ prudentiâ carere fuco voluerit ea quæ divina " sunt, ut omnes intelligerent quæ ipse loquebatur. Sed & [b] S. Hieronymus fatetur primis adolescentiæ annis, Tullio, Platone, cæterisque ejusmodi Gentilibus Scriptoribus perlectis, in semetipsum reversum Prophetas legere cœpisse: *Sed horum*, subdit ille, *sermo horrebat incultus, & quia lumen*

[k] *Idem Hieron.*
[l] *Id. Epist. 13.*
[m] *Martial. l. 4. Ep. 87.*
[n] *Hor. l. 2. Epistola 1.*
[o] *Plin. l. 13.*
[p] *Plaut. Pseud. c. 12.*
[q] *In Præf. ad lib. 12. Comm. in Esaiam.*
[r] *Plin. in Præfat.*
[s] *Theon in Progymn. pag. 5.*
[t] *Quintil. l. 1. c. 13.*
[u] *Lib. 1. de Musica c. 1.*
[x] *Quintil. l. 2. c. 5.*
[a] *Epit. c. 3. l. 6. Instit.*
[b] *Epist. 22. cap. 13.*

cæcis oculis non videbam, non oculorum putabam esse culpam, sed solis. Quinetiam ævi nostri Sectarii vulgatam versionem eò vellicarunt, quòd voces aut minimè Latinas, & velut ignotas, aut planè obsoletas, vel denique minùs congruentes contineat. In quos [c] viri pii ac eruditi insurrexere non semel, variisque à sacris Libris, & sanctorum Patrum auctoritatibus petitis argumentis, eas non mutari, imò servari, ponique debuisse probarunt: tum quòd res de quibus agitur rectè omnino exprimerent, tum quòd paulò humilior oratio vulgarium hominum maximè captui accommodatior sit, &, ut ait [d] S. Augustinus, plerumque consuetudo loquendi vulgaris utilior est significandis rebus, quàm integritas literata. *Mallem quippe*, ut ait, *cum barbarismo dici, Non est absconditum ossum meum, quàm ut ideò esset magis* " *apertum, quia magis Latinum est.* Quò spectant ista [e] Hieronymi: *Illud autem* " *semel monuisse sufficiat, nosse me cubitum & cubita neutrali appellari genere: sed pro simplicitate & facilitate intelligentiæ, vulgique consuetudine ponere masculino: non enim nobis curæ est vitare sermonum vitia, sed Scripturæ sanctæ quibuscumque verbis disserere.* Et [f] alio loco, *Camisiæ* vocabulum usurpaturus, *Volo*, inquit, *pro legentis facilitate abuti sermone vulgari.* Ex quibus interim animadvertere licet vulgarem sermonem Latinum non semper ad Grammaticæ leges exactum fuisse hacce tempestate. Sic igitur verborum argutias deridebant sancti Patres, cùm rebus disquirendis, non sermonum lenociniis insisterent. Aiebat Origenes [g]: Ο᾽ διαιρῶν παρ' ἑαυτῷ φωνὴν, καὶ σημαινόμενα, καὶ πράγματα, καθ' ὧν κεῖται τὰ σημαινόμενα, οὐ προσκόψει τῷ τῶν φωνῶν σολοικισμῷ, ἐπ' ἂν ἐρευνῶν εὑρίσκῃ τὰ πράγματα, καθ' ὧν κεῖνται αἱ φωναὶ ὑγιῆ· καὶ μάλιστα ἐπ' ἂν ὁμολογῶσιν οἱ ἅγιοι ἄνδρες τὸν λόγον αὐτῶν καὶ τὸ κήρυγμα, οὐκ ἐν πειθοῖ σοφίας τῶν λόγων, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως. In eandem sententiam [h] Augustinus Contra Cresconium Grammaticum: *Demosthenes clarissimus Oratorum, quibus verborum tanta fuit cura, quanta rerum auctoritas nostris, cùm tamen nonnullam ei locutionis insolentiam objecisset Æschines, negavit ille in eo positas esse fortunas Græciæ, illónc an illo verbo usus fuerit,* (pro Ctesiphonte) *& an huc & illuc manum porrexerit: quantò minus nos laborare debemus de regulis derivandorum nominum, quando sive hoc, sive illud dicamus, intelligitur sine ambiguitate quod dicimus, quorum non in expolitione sermonis, sed in demonstratione veritatis est major intentio.* [i] Sanctus Hieronymus: *Unde & leporem artis Rhetoricæ contemnentes, & puerilis ac plausibilis eloquii venustatem, ad sanctarum Scripturarum gravitatem confugimus, ubi vera vulnerum medicina est, ubi dolorum certa remedia, &c.* Sic vetus [k] Scriptor præcepta daturus Scholaribus, *Hæc autem*, inquit, *ad intelligentiæ cognitionem suscepimus peragenda, pristinum modum tractandi ferè omittentes, nonnunquam leviori stylo perusi, quoniam in majori parte pro rudibus informandis est executio, & tanto levior dilucidandi debet esse translatio.* Quinetiam ea mens fuit quorumdam Philosophorum, ut verborum lenociniis operam non darent, nec eleganter scribere curarent, sed res ipsas potissimùm spectandas censerent. De Plotino aiebat [l] Porphyrius: Ἔγραφε δὲ οὔτε εἰς κάλλος ἀποτυπούμενος τὰ γράμματα, οὔτε εὐσήμως τὰς συλλαβὰς διαιρῶν, οὔτε τῆς ὀρθογραφίας φροντίζων, ἀλλὰ μόνου τοῦ νοῦ ἐχόμενος. Ea etiam fuit veterum Christianorum scribendi vivendíque ratio, ut eloquentiam non quærerent, non flagitarent Linguæ nitorem, sed animæ quærerent puritatem, [m] cùm apud eos solœcismus magnus & vitium, turpe quid narrare vel facere censeretur.

[c] Baron. an. 57. n. 175. an. 331. n. 58. & seqq. Franc. Turrian. l. 2. pro Epist. Pontif. cap. 2. Filesac. l. 1. Select. c. 14.

[d] in Psal. 38.

[e] In Ezech. cap. 40.

[f] De Veste sacerdot.

[g] Philocal. cap. 4.

[h] Lib. 2. Contra Crescon. cap. 1.

[i] Epist. 34. cap. 1.

[k] Liber de Disciplin. Scholar. in Proœmio.

[l] Porph.

[m] S. Hieron. Adv. Helvid. cap. 8.

LVIII. Sanctorum igitur Patrum in eo cura præsertim fuit, ut *stylo Ecclesiastico* scriberent; id est, ut deposito sermonis cothurno libros suos divinæ Scripturæ flosculis adornarent, reperentque potiùs, quàm verborum exquisitione tumerent: non compositâ oratione, plausuque populari,

lari, qui solet imperitorum aures decipere, atque palpare, sed oratione simplici, & ecclesiastici eloquii veritate, ut ait [a] Hieronymus. Sed & id maximè curabant ut à vulgo intelligerentur, ejusque captui se se accommodarent, cùm [b] omnium operum virtutem sententias putarent, ab hisque sanctitatem & virilitatem petendam, quando nos in omnia delitiarum genera vitiaque, dicendi quoque ratione deflexImus. Quippe, ut ejusdem [c] Hieronymi verbis utar, quod in disertissimis viris Græciæ legimus, Asianum tumorem Attico siccabant sale, & luxuriantes flagellis vineas falcibus reprimebant, ut eloquentiæ torcularia, non verborum pampinis, sed sensuum, quasi uvarum expressionibus, redundarent. [f] Iis nempe minor fuit verborum custodia, cùm intellecturi non timebantur. Hinc [g] S. Augustinus, Non timemus, inquit, ferulas Grammaticorum, dum tamen ad veritatem solidam & certiorem perveniamus. Et [h] S. Prosper: Tam simplex & apertus, etiam minùs Latinus, disciplinatus tamen & gravis debet esse sermo Pontificis, ut ab intelligentiâ sui nullos quamvis imperitos excludat, sed in omnium audientium pectus cum quadam delectatione descendat. Alia enim est ratio declamatorum, & alia debet esse doctorum. Illi elucubratæ orationis pompam totis facundiæ suæ viribus concupiscunt, illi rebus inanibus pretiosa verborum indicant ornamenta, isti veracibus sententiis ornant & commendant verba simplicia. Illi affectant suorum sensuum deformitatem tanquam velamine quodam phalerati sermonis abscondere, isti eloquiorum sacrorum rusticitatem pretiosis sensibus venustare, &c. Et [i] alio loco: Cæterum de accuratione dictionis elaboratæ non satago, nec mihi pudori est, si disputatio mea, quæ fortè probatur in rebus, aliquos inanium verborum sectatores horrore incomptæ orationis offendat: quia quod ab homine doctore studendo non didici, id exhibere loquendo non potui. Et tamen cùm sententiarum vivacitatem sermo ex industriâ cultus enervet, quis non judicet me affectationem compositionis debuisse contemnere, etiamsi eam potuissem velut dicendi peritus implere, &c. [k] Ruffinus Aquileiensis: Non ergo spernas simplicitatem & impolitos sermones: nec enim mei operis est divinæ doctrinæ, scripturæque, sophisticè & eloquenter signare sermones, sed suadere mentes hominum in fide & operibus veritatis. [l] Neque aliter præfatur haud inelegantis venæ Poëta inferioris ævi, Leonius Presbyter, S. Benedicti Parisiensis Canonicus, in Historiâ sacrâ:

[a] *Epist. ad Lætam, & Epist. 139.*
[b] *Quintil. l. 1. c. 14.*
[c] *Epist. 4.*
[f] *Quintil. decl. 306.*
[g] *S. Aug.*
[h] *L. 1. de Vita contempl. c. 23.*
[i] *Cap. 24.*
[k] *In Prologo ad lib. 3. de Vitis Patrum.*
[l] *In Cod. MS. Loisselliano.*

At tu cui pravus semper nova carpere mos est
Ingenia, & priscas extollere laudibus artes,
Non rerum inspectis, Judex temerarie, causis,
His saltem incipias discasque ignoscere livor,
Nec tenuis tantisque impar facundia rebus,
Inclita magnorum nec te moveant mediocri
Gesta Patrum digesta stylo; sic vera referri,
Sic divina volunt, sanctus sic denique Moses
Hæc sacra expromens oracula simpliciore
Tradidit eloquio. Picto sermone necesse est
Ficta loqui, magnoque attollere parva boatu.
His satis est splendor suus. Adde quòd ista
Scribimus ingeniis rudibus, puerisque legenda
Tradimus, ut puras primùm sacra lectio mentes
Imbuat, & melior doctrina preoccupet aures,
Hic scelerum pœnas, virtutum præmia discant;
Divinoque rudes jam participare timore

Incipiant, tenerisque Deum cognoscere ab annis,
Et fidei prima hæc habeant elementa fideles.

Denique, ut cæteros qui id argumenti sunt prosecuti, omittam, Salvianus carpens quosdam sui temporis Scriptores [m], qui verborum sectabantur amœnitates, & ut sive utiles ac probas, sive inutiles atque improbas materias sibi delegissent, seriem tantùm rerum nitore verborum » illustrarent, Nos autem, inquit, qui rerum magis quàm verborum ama- » tores utilia potiùs, quàm plausibilia sectamur, neque id quærimus ut in » nobis inania sæculorum ornamenta, sed ut salubria rerum emolumenta » laudentur. In scriptiunculis nostris non lenocinia esse volumus, sed re- » media; quæ scilicet non tam otiosorum auribus placeant, quàm ægroto- » rum mentibus prosint, magnum ex utraque re cælestibus donis fructum » reportaturi. Atque inde illud [n] Hieronymi, Inter Christianos verborum » vitia non solere reprehendi.

[m] *In Pref. ad lib. 1. de Provid.*
[n] *Lib. 2. in Ruffin. c. 2.*

LIX. Proinde ita legendos sacros libros suadebat [a] Cassiodorus, ut » Scripturæ divinæ idiomata nullâ præsumptione temerarentur, ne cùm ad » intellectum communem quæ dicta sunt, trahere cupimus, cælestium ver- » borum puritas dissipetur. Idiomata enim legis divinæ dicuntur propriæ » locutiones, quas communis usus non habere cognoscitur: quæ quidem » cùm occurrunt, ista nobis ab expositoribus aperienda desideremus, non » eorum aliquid sacrilegâ voluntate truncemus. Nec illa verba tangenda sunt, » quæ interdum contra artem quidem humanam posita reperiuntur, sed au- » ctoritate multorum codicum vincantur: corrumpi siquidem nequeunt, » quæ inspirante Domino dicta noscuntur. Regulas igitur elocutionum » Latinarum, id est, Quadrigam Messii, omnimodis non sequaris, ubi » tamen auctoritate priscorum codicum convinceris. Expedit enim inter- » dum prætermittere humanarum formulas dictionum, & divini magis » eloquii custodire mensuram. Et [b] Joannes Gersenius: *Veritas est in Scripturis sanctis quærenda, non eloquentia: omnis enim Scriptura sacra eo spiritu debet legi, quo facta est. Quærere potiùs debemus utilitatem in Scripturis, quàm subtilitatem sermonis.*

[a] *Senator l. de Div. lect. c. 15.*
[b] *Lib. 1. de Imit. Chr. c. 5.*

LX. Enimverò etsi plerique sanctorum Patrum à puriori recedentes Latinitate, nedum receptis, verùm etiam barbaris usi sint vocabulis non ideo tamen elegantiæ omnis atque literaturæ expertes fuisse sunt censendi. Cùm id affectatione quâdam vulgarem sermonem præferrent cultiori, ut ad eorum captum, quos Christianæ Religionis imbuere præceptis, aut à quibus volebant in concionibus intelligi, orationes suas » componerent. Græcam facundiam, quod de S. Paulo dicebat [a] Hierony- » mus, contemnebant, vel certè, quod est humilitatis, dissimulabant, ut » prædicatio eorum non in persuasione verborum, sed in signorum virtute » consisteret: spernentes alienas opes, qui in suis divites erant: cùm præ- » terea [b] *nollent ea cavere quæ sano intellectui nihil detrahunt.* Nec sum de nominibus anxius, aiebat ipse [c] Quintilianus: vocet enim ut voluerit quisque, dum vis rerum manifesta sit, appareatque hoc temporis, illud esse naturæ. Atque hanc quidem veterum Patrum in dissimulandâ rectè dicendi ratione affectationem testatur [d] Hieronymus, cùm ad Paulum Concordiensem Vitam Pauli Eremitæ mittere se ait, *in quâ propter simpliciores quos- » que multùm in dejiciendo sermone laboraverat.* Auctor est [e] Tullius suâ etiam » ætate visos, *qui impoliti & consultò rudium similes & imperitorum videri vole- » bant*: quod quidem de Scriptoribus Ecclesiasticis, aliâ licèt mente, prodit » [f] Arnobius, scribens etiam quosdam sapientiæ deditos non tantùm ab- » jecisse sermonis cultum, verùm etiam cùm possent ornatiùs atque ube-

[a] *S. Hier. l. 1. in Ruffin. c. 4.*
[b] *S. Aug. l. 2. de Doct. Christ. c. 13.*
[c] *Quintil. l. 5. c. 10.*
[d] *Epist. 21.*
[e] *De Orat.*
[f] *Lib. 1.*

riùs eloqui, trivialem ſtudio humilitatem ſecutos, ne corrumperent ſcili- «
cet gravitatis vigorem, & ſophiſticâ ſe potiùs oſtentatione jactarent. «
Exiſtimabant quippe cum Chriſtianis ac fidelibus ſimplici utendum «
eſſe oratione, ſermoniſque abjiciendum cothurnum, [g] quòd ea conve- «
nire videretur Chriſtiani ſtylo, non ad oſtentationem, ſed ad utilitatem «
hominum conſcribentis. [h] S. Hieronymus: *Eccleſiaſtica interpretatio etiam-* «
ſi habet eloquii venuſtatem, diſſimulare eam debet & fugere, ut non otioſis Philoſo- «
phorum ſcholis, pauciſque diſcipulis, ſed univerſo loquatur hominum generi. [i] Hinc «
Gregorius M. ſic ſtylum ſuum incultum & inelegantem excuſat: *Unde & ipſam*, inquit, *artem loquendi, quam magiſteria diſciplinæ exterioris inſinuant, ſervare deſpexi. Nam ſicut quoque hujus Epiſtolæ tenor enuntiat, non metaciſmi colliſionem fugio, non barbariſmi confuſionem devito: ſitus motuſque præpoſitionum caſuſque ſervare contemno. Quia indignum vehementer exiſtimo ut verba cæleſtis oraculi reſtringam ſub regulis Donati.* Quæ quidem Gregorii verba exſcripſerunt [k] Grimlaïcus in Præfatione ad Regulam Solitariorum, & Felix Girwenſis ad Vitam S. Guthlaci. Ita [l] Braulio Cæſarauguſtanus Archiepiſcopus in Præfatione ad Vitam S. Æmiliani: *Melius ſiquidem eſt ut vera minus eruditè, quàm ut ficta narrentur eloquenter, quod in Evangeliis Salvatoris perfacilè intelligitur, quæ populis ſermone ſimplici prædicantur.* Et mox: *Quamobrem diſciplinarum ſæcularium ſtudium etſi ex parte attigi, omnino hîc ſervare contempſi, ne & intelligentiæ difficultatem minùs eruditis facerem, & Jericuntinâ Lingua conturbarem Iſraëlitica caſtra. Dicturus igitur ea quæ inſtitui dicere, volo lectorem auditoremque monere, ut non hîc verborum avidum, ſed religione plenum præbeat auditum: ſin autem illuc ſpectat, jam hinc diſcedat, ne moras infructuoſas expendat.* Similibus præfationibus lectorum & auditorum animos præparant plerique Scriptorum. [m] Ruffinus Aquileienſis in Præfat. ad lib. 2. de Vitis Patrum: *Non tam ex ſtylo laudem requirens, quàm ex narratione rerum ædificationem futuram legentibus ſperans.* Et in Præfatione ad libros Recognitionum Clementis: *Nec mireris ſi fortè tibi in eo minùs ſolito floridus eloquentiæ vultus appareat: nihil intereſt dummodo ſenſus idem ſapiat.* [n] Cyprianus in Præfatione ad Vitam S. Cæſarii Arelatenſis: *Unum hoc in præſentis opuſculi devotione à lectoribus petimus, ut ſi caſu aliquo ſimplicitas eloquii noſtri ad eruditorum aures & cenſuram adducatur, non arguant quòd ſtylus noſter videtur pompas verborum & artis Grammaticæ leges negligere: nobis enim actus, verba & merita tanti viri bonâ fide narrantibus, lux ſufficit operum ejus & ornamenta virtutum.* [o] Paulus Emeritenſis Diaconus in Præfatione ad Hiſtoriam Epiſcoporum ejuſdem Sedis: *Omittens phaleratas verborum pompas, & prætermittens facundiæ ſpumas, nunc etiam ea quæ omnimodis vera ſunt, ſimpliciter veraciterque narramus. Nam ſi ea quæ luce clariora eſſe noſcuntur, obſcuris ſermonibus involvere voluerimus, audientium animos non inſtruimus, ſed fatigamus: quia cùm multorum imperitorum minùs intelligit ſenſus, fatigatur auditus.* [p] Auctor Vitæ S. Præjecti in Prologo: *Si quis captus amore Pontificis legere decreverit, non quærat in his Tullianam eloquentiam, nec Oratorum facundiam, non Philoſophorum floſculos, & Hiſtoricorum diverſas affectiones, ſed puritatem ſanctæ Eccleſiæ. Neque enim aquila extenſis alis ſemper ad æthera volitat, ſed crebriùs remiſſioribus pennis divertit ad terras: & inter regias dapes, etiam vilia poma, lactucæque agreſtes optimæ quoque cenſentur.* Quæ quidem ex parte mutuatus eſt à [q] Juvenco. Denique, ut cæteros ejuſmodi omittam, agmen claudat [r] Almannus Altivillarenſis Monachus: *Ipſas Grammaticæ cautelas, quibus à barbariſmo aut ſolœciſmo cenſet ipſa cavendum, aut nihil aut parum curamus in hujus rei moderatione, cùm quæratur veritas, & debeat faceſſere vanitas, & optemus fugere contrarium, cùm inſiſta-*

[g] S. Baſil. ep. ad Diodor. apud Facund. Hermian. l. 4. c. 2.
[h] Hieron. Ep. 52. ad Pammachium.
[i] S. Gregor. M. in Ep. ad Leandr. in Comment. lib. Job.
[k] Grimlaïc. in Prolog.
[l] Apud Bivarium.
[m] Ruffin.
[n] Cyprianus.
[o] Paulus Emerit.
[p] Vita S. Prajecti.
[q] Juvencus in Præf.
[r] Apud Mabillon. to. 2. Analect. p. 92.

mus gravitati pro viribus mentis. Nimirum censebant sancti Patres [f] pompam istam sermonis, & orationem missam per regulas, concionibus, litibus, foro, judiciisque servandam, dandamque illis, imò qui voluptatum delinimenta quærentes, omne suum studium verborum in lumina conferebant.

LXI. Proinde non continuò abjiciendi de manibus incompti illi, & quoad sermonis characterem malè feriati libri, atque adeo barbari, maximè si quid in se contineant quod nos doceat, sive ad vitæ institutum, moresque formandos, sive ad eruendam præteritarum rerum cognitionem & memoriam: [a] cùm eorum præsertim studium fuerit ut utilitatem juvandi præferrent gratiæ placendi. Licèt enim complures ex Scriptoribus ac Poëtis, naturæ fortean vitio, orationis sublimitatem, quàm Græci ὕψος vocant, non sint assecuti, non ideo contemnendi, cùm & etsi communibus ac vulgaribus utantur verbis, [b] κοινοῖς καὶ δημώδεσι τοῖς ὀνόμασι, καὶ οὐδὲν ἐπαγομένοις, atque ex ipsâ vocabulorum concinnatione ac compositione vix laudem mereantur, ipsi tamen repere haud dicendi sint, ut qui eloquii humilitatem rerum ac cogitationum magnitudine compensent. Puerilis sanè, inquit [c] Arnobius, atque angusti pectoris reprehensio, quam si admitteremus, ut vera sit, abjiciamus ex usibus nostris quorumdam fructuum genera, quòd cum spinis nascantur, & purgamentis aliis quæ nec alere nos possunt, nec tamen impediunt perfrui nos eo quod principaliter antecedit, & saluberrimum voluit esse natura. Quid enim officit, ô quæso, aut quam præstat intellectui tarditatem, utrùmne quid grave an hirsutâ cum asperitate promatur? inflectatur quod acui, aut acuatur quod oportebat inflecti? aut quî minùs id quod dicitur verum est, si id numero peccetur aut casu, præpositione, participio, conjunctione? Deinde cùm de rebus agitur ab ostentatione submotis, quid dicatur spectandum est, non quali cum amœnitate dicatur: non quid aures commulceat, sed quas afferat audientibus utilitates. Neque alia fuit Zenonis Citiæi [d] Philosophi sententia, qui in nummo non elegantiam scripturæ spectandam esse aiebat, sed pondus & materiam, adeóque nihil referre existimabat, quàm elegans sit oratio, sed quàm utilis; ac proinde monebat discipulos ut non circa voces & vocabula memoriam, sed circa intelligentiam mentem exercerent. Commodum igitur in quavis re spectandum, ac præsertim in libris, [e] quos non est æquum haberi malos, quibus bene uti licet. *Nemo*, inquit [f] Scriptor ævi inferioris, *pro eo quòd Scriptorem fortassis justè contemnit, si quid utilitatis ex hoc opere consequi voluerit, contemnendum pariter arbitretur, quia tritico in se contrito vilitas cophini nihil derogat: nec aqua contemnitur, quam usibus omnium plumbi fistula subministrat.* Ita nempe rem, sensumque attendendum, non verba existimabant. [g] Gregorius Nanzianzenus apud Facundum Hermianensem, nihil pro vocabulorum diversitate dissidendum censebat, cùm ad eundem sensum omnium diversitas provocet intellectum. Et [h] Aponius, *Si cui sordet*, inquit, *agrestis & hispidus sermo, si habet in se reconditum sal, non syllogismorum resonantia verba, sed sensum requirat.* Neque aliter Romani, qui Scriptorum suorum veterum non sunt aspernati lectionem, qui etsi, ut ait [i] Varro, *allium & cæpe eorum verba olerent, tamen optimè animati erant*, id est, optimè sentiebant. Et [k] Virgilius ipse Poëtarum Princeps, dum Ennium legeret, à quodam quid faceret inquisitus, respondit, *aurum se in stercore quærere.* Legebat quippe [l] *auri fragmenta caduci inter arenarum scopulos.* [m] *Lucet* enim interdum *margaritum in sordibus, & fulgor gemmæ purissimæ etiam in luto radiat*: quæ [n] *à prudente debet curari, colligi, & reperta dignitati ingenuæ revocari.* An nobis non licet legere

[f] Arnob. l. 1.
[a] Plin.
[b] Longin. περὶ ὕψους p. 61.
[c] Arnob. l. 1.
[d] Laërt. l. 7.
[e] Quintil. l. 2. cap. 17.
[f] Chron. Montis Sereni.
[g] Orat. 39. lib. 1. c. 3.
[h] In Prologo ad Cantica Cantic.
[i] Varro in Bmiargo.
[k] Apud Senat. lib. de Divin. lect. cap. 1.
[l] Prudent. in Psychom. v. 457.
[m] S. Hieron. Ep. 26. c. 3.
[n] Primasius Utic. in Præf. ad Apocalypsim.

[o] de spinis rosam, de terrâ aurum, de conchâ margaritum: vel idem agere quod apes, quæ ex variis quidem floribus quos pervolitant, ea duntaxat decerpunt quæ sibi ad opus profutura putant, cætera prætermittunt? Sed & ex venenatis ipsis interdum floribus quædam hauriunt unde mella sua conficiant. [p] *Operis mei est & studii*, aiebat S. Hieron. de hæreticorum libris, *multos legere, ut ex plurimis diversos flores carpam, non tam probaturus omnia, quàm quæ bona sunt electurus: assumo multos in manus meas, ut à multis multa cognoscam, secundùm illud quod scriptum est, Omnia legentes, quæ bona sunt retinentes.* [q] Sed & in malâ segete bonum aliquod spicum sæpe reperitur, & in testaceis vasculis thesaurus interdum reconditur. Quocirca jure carpuntur nescio qui magistelli, qui cùm apud ævi inferioris Scriptores quidpiam barbari, vel minùs sani deprehendunt in vocibus, aut in verborum sententiis, criticam illicò immittunt manum, eas immutant, aliasque nullo ferè judicio obtrudunt, cùm recentiora sua & paulò cultiora Lectoribus fore longè gratiora, licèt falsò, sibi persuadeant. Nam cùm in ejusmodi scriptis non elegantiam sermonis quæramus, quam à tot disertissimis Oratoribus & Historicis petere licèt, quæ ipsi prodiderunt, eorummet verbis, etsi minùs Latinis, vel etiam incomptis, edoceri non minima est voluptas. [r] Si enim eloquentiam quæris, Demosthenes aut Tullius legendus est. Adde quòd in iis quæ illi inducunt, sæpe latent venerandæ antiquitatis vestigia, quæ modò cogimur ignorare. Hinc tot Sanctorum Vitas interpolatas legimus à quibusdam sciolis, dum eas ad cultiorem Latini sermonis nitorem reducere conantur, & qui dum nævum illius ætatis medicari student, deformant potiùs pulcritudinem faciei, quàm ornant. [s] Auctor Vitæ S. Pauli Episcopi Armorici: *Hujus sancti viri gesta scripta quidem reperi, sed Britannicâ garrulitate confusa, ut legentibus fierent onerosa. Negligebantur ergo virtutum clara ingenia Scriptoris ignavi culpâ. Inconveniens enim verborum sententia sententiarumque compositio nullâ attentionis docilitate aut benevolentiæ delectatione sibi Lectorem comparabat. Erat igitur tota neglecta in omnibus: pro quâ re utilitati multorum commoniti, & corporali præsentiâ B. Pauli provocati, —— longitudinem sententiarum adbreviare curavimus, & verborum ordinem, prout potuimus, ad unguem direximus.* Ita ille & similes interpolatores dum scribillandi, & ex aliorum laboribus sua consarcinandi laborant prurigine, fucum faciunt Lectoribus. Id sanè, neque injuriâ, objectum & crimini datum viro cæteroquin summæ eruditionis, & cui plurimùm debent literæ, Laurentio Surio Cartusiano, qui in magno illo quod aggressus est opere de Vitis Sanctorum, plerasque longè aliter quàm in scriptis Codicibus descriptas invenerat, edidit, mutatis interdum sententiis, sæpius etiam interpolatis vocabulis insolentibus ac ignotæ, ut rebatur, vel difficilis significationis, in quo quidem quotquot sunt eruditi, ejus fidem meritò expostulant. Quod in re literariâ damnum, laboriosâ omnino curâ, ac diligentiâ singulari resarciunt hodie viri suprà laudem omnem, qui Sanctorum gesta ab ipsis hausta fontibus, & prout ab ipsis etiam exarata sunt auctoribus, luce publicâ donant, ac illustrant. Sed & hæc interpolatorum vesania effecit ut genuinos Joannis Joinvillæ fœtus desideremus, quos ab editis longè abesse docet autographa ipsius Epistola, quàm olim descripsimus. Proinde de ejusmodi Scriptoribus idem dicere liceat, quod de puerulis balbutientibus, [t] *qui linguæ offensione fiunt dulciores.*

LXII. Fatendum tamen maximè hanc esse complurium mediæ ætatis Scriptorum scribendi rationem, ut in eorum libris animus peregrinari non expetat, qui si quædam bona contineant, scatent persæpe pravis ac supervacaneis: adeo ut patentia interdum non sine fastidio peragran-

[o] *S. Hier. Ep. 22.*

[p] *S. Hieronym. Epist. 75.*

[q] *Idem Epist. 39.*

[r] *S. Hieron. Ep. 130. & in Præfat. ad lib. 8. Comment. in Esaiam.*

[s] *Ex MS. Cod.*

[t] *S. Hieron. Epist. 9.*

da sint arva salebrosa, vel senticeta, priusquam occurrat ubi pes certò figatur, vel unde aliquid sani hauriatur aut reconditi: in quod certè si quis inciderit, habebit fortasse quod scriptioni suæ præclarum inserat blema. Credamus summis oratoribus, aiebat [a] Quintilianus, qui veterum „ Poëmata, vel ad fidem causarum, vel ad ornamentum eloquentiæ assu- „ munt. Nam præcipuè quidem apud Ciceronem, frequenter tamen apud „ Asinium, & cæteros qui sunt proximi, vidimus, Ennii, Accii, Pacuvii, „ Lucilii, Terentii, Cæcilii & aliorum inseri versus, summâ non eruditio- „ nis modò gratiâ, sed etiam jucunditatis, quùm poëticis voluptatibus à „ forensi asperitate respirent. Quibus accedit non mediocris utilitas, quùm „ sententiis eorum, velut quibusdam testimoniis, quæ proposuere confirment. Ita nempe veteres illi disertique omnino oratores à priscis illis Poëtis ac Scriptoribus, licèt fortè ab eâ quæ tum vigebat sermonis elegantiâ procul abessent, præclaras sententias mutuari, easque laudare non indignum putabant, [b] cùm de nominibus anxii non essent, dum vis rerum ipsa manifesta esset. Adde quòd tædiosorum ejusmodi librorum molestia his qui optatam cursu contingere metam student, devoranda est, cùm [c] nullus tam malus auctor sit, qui non aliquâ sui parte prodesse possit, nullusque tam gravis cibus, qui non studiosi stomachi calore concoquatur. Studiosorum, hoc est, eorum qui discendi cupiditate tenentur, „ duplex genus est, aiebat [d] Antonius Augustinus; alteri enim nocere exi- „ stimant linguarum peritiam, antiquitatis cognitionem, differendi aut di- „ cendi artem, & cæteras disciplinas, quibus tamen veteres Jurisconsultos „ exornatos fuisse negare non possunt: alteri his omnibus libenter operam „ dant, & cæterorum ignaviam, quam etiam stupiditatem appellant, ve- „ hementer irrident. Utrosque admonendos esse potiùs quàm irritandos „ semper censui: peccare enim quosdam ex utroque genere hominum vi- „ deo, dum præter modum aut hi suavitate dictionis atque ornamentorum „ capti minùs in hanc ipsam disciplinam incumbunt, aut illi nec verbis nec „ sententiis sibi ipsi constant, in utrisque hærent, artis docendi rudes at- „ que imperiti. Sic statuo, inquit [e] Vossius, etsi multo augustius sit sape- „ re, quàm dicere, esse tamen dignum sapiente intelligere omnes, etiam „ barbaros, at interim convenienter loqui auribus Romanis. Ejusmodi enim sunt Scriptores recentioris paulò ætatis, ut hos legisse semel necesse fuerit, qui in istorum sæculorum, ac maximè Ecclesiasticis rebus peregrinus omnino esse noluerit: [f] quos quidem ita leget vir prudens, ut magis judicet quàm sequatur. Rectè ergo dixit [g] Antonius Aprutinus Episcopus, „ extare monumenta majorum, quæ etsi non accuratè magnificéque scripta „ sint, continent tamen aliquid quod legi possit, & sunt cognitione dignis- „ sima, iis præsertim qui non tam Scriptorum elegantiam desiderant, „ quàm notitiâ delectantur antiquarum rerum. Huc igitur non veniant „ Criticastri delicatulas delibaturn amœnitates, verbis utor [h] viri doctissi- „ mi, neque ad stribliginem dictionis semibarbaræ creetur nausea. Sanè „ non est optandum Monachos nostros Latiniores fuisse, aut rebus suis di- „ gniores. Servanda est singulis temporum suorum meritorúmque prærogativa, aiebat [i] Sidonius. Quidquid tulerunt sæcula, ferendum est nobis. „ Qui à rudiori ævo expectat elegantias, optat ille [k] *voce ut loquatur psittaci coturnix.* Alia tempora alios Scriptores habent. Historia autem cùm sit uni- „ versæ antiquitatis conservatrix, omnium ætatum auctores desiderat; nec „ minùs à mediocri, quàm à comptiori stylo suppetit nobis vera ac ge- „ nuina rerum anteactarum cognitio. Scripturis deinde celsioribus sepositis, „ humilioribus licet interdum animum reficere. Abscedant igitur quibus

[a] *Lib. 1. c. 8.*
[b] *Id. l. 5. c. 10.*
[c] *Plin.*
[d] *In Præfat. ad Julian. Antecess.*
[e] *In Epist. ad Eric. Oxenstern. præfixa lib. de Vit. serm.*
[f] *S. Hieron. Epist. ad Lætam, 7.*
[g] *Lib. de Reb. gest. Brachii.*
[h] *Jo. Marsham in Propyleo ad Monast. Anglic.*
[i] *Sidonius p. 2. Sirm.*
[k] *Martial. l. 10. ep. 3.*

[1] non sunt suaves epulæ quæ non placentam redolent, quas non condit Apicius, in quibus nihil de magistrorum hujus temporis jure suffumat. [1] S. Hieron. ep. 130.

LXIII. Atque his quidem hactenus, de causis corruptæ Latinitatis ad Glossarium in antecessum prælibatis, modò superest ut nostri in hoc aggrediendo opere consilii rationem aperiam Lectori, ut ad illud vel perlegendum, vel consulendum, prout libuerit, edoctus accedat. Emensis utcumque classicis ac veteribus, ad recentioris ætatis utriusque Linguæ Scriptores accessi eò lubentiùs, quòd cùm nova prorsus ac mihi antea peregrina ex iis addiscerem in dies, non mediocri inde sensim animi voluptate afficerer. Nam etsi aliquantulùm deterreret insulsus dictionis character, censebam non tam spectanda verba, quàm res ejusmodi mente retinendas, quas à probatæ Latinitatis auctoribus edoceri minimè liceret: cùm præterea ex ipsis, quæ barbara appellamus, vocabulis occurreret persæpe nescio quid unde plurimum perciperetur eruditionis, tum ad instituta moresque majorum nostrorum, tum ad vulgarium vocum origines retegendas. Quæ quidem, cùm memoriâ complecti omnia quæ legimus haud facile sit, in adversaria referebam, ne elaberentur, ita ut sensim, ac aliud ferè agendo rerum inferioris ætatis immensa penè succreverit seges, quam ita digesseram, ut cùm liberet faciliùs quæsita occurrerent. Quippe [2] Ovid. lib. 3. de Ponto. Eleg. 9.

Non liber ut fieret, sed uti sua cuique daretur
Littera, propositum curaque nostra fuit.
Post modò collectas utcunque sine ordine junxi,
Hoc opus electum ne mihi fortè putes.
Da veniam scriptis; quorum non gloria nobis
Caussa, sed utilitas officiumque fuit.

Neque enim eâ accuratione quæ istius erant argumenti, à me sunt observata, quin quamplurima elapsa sint: ut qui noveram viros undecumque doctissimos, aut in hac palæstrâ magnâ cum laude jam desudasse, aut id sibi tractandum sumpsisse, idque scriptis suis palam esse professos, adeo ut præcipua duntaxat, & quæ extra communem usum essent omnino mihi adnotanda censerem, ad memoriæ, siquando ea recordari oporteret, subsidium. Ita nempe Isaacum Vossium, scriptis quamplurimis clarissimum, ab hoc argumento, in quod multa jam legendo contulerat, ut erat immensæ lectionis, deterruit, non Spelmanniani tantùm Glossarii pars prior edita, & quæ sperabatur altera, sed & quòd Joannes Meursius in Glossario Græco-barbaro, Latino-barbari etiam publicandi spem fecerat, & quòd nescio quis Guillelmus Noompsius, tum temporis adolescens, id se aggredi operis palam fecerat. At iis demortuis, pœnituit virum doctissimum intermissi laboris, omniaque ejusce argumenti in chartas suas non retulisse. Damnum tamen quodam modo istud ut sarciret, quæ jam olim in adversaria sua retulerat, recollegit, excussisque priùs editis Glossariis, maximè quæ Scriptoribus inferioris ævi ab editoribus adjuncta sunt, quâ ille erat literarum ferè omnium amplitudine, in unum volumen compegit ac retulit quamplura vocabula, quibus & criticam manum interdum adhibuit. Dumque alia, majoraque in hanc rem molitur ac pollicetur, ejus consilia mors abrupit, literatis omnibus semper nimiùm immatura. Glossarii deinde Spelmanniani prodiit pars posterior, quæ etsi multa observatu digna licèt indigesta contineat, priore tamen longè inferior: ut

mirum ſit virum doctiſſimum operi, quod eruditi quique tot votis tantoque ſtudio expeterent, extremam manum non appoſuiſſe, cùm prioris partis editioni quæ anno MDCXXVI. prodiit, annis XV. ſuperfuerit: obiit enim anno MDCXLI. ætatis LXXVIII. Cujus quidem rei cauſam eſſe aliam non arbitror, quàm quòd Anglicanæ Eccleſiæ Conciliorum collectioni ac editioni, veteribuſque eruendis monumentis, totum dediſſet ſe ſe, Gloſſarium verò quantum exigebat dignitas argumenti abſolvere, immenſi nimiique eſſet laboris.

LXIV. Atque id quidem quod viros tantos, & in rerum fermè omnium literarumque cognitione conſummatos toties ab incœpto revocavit, non ſemel etiam à propoſito me deterruit. At cùm viderem pleroſque ex iis qui id hactenus ſibi tractandum ſuſceperant, nudis paſſim vocibus exponendis, Grammaticiſque quiſquiliis incubuiſſe potiſſimùm, Spelmannum verò rebus Saxonicis Angliciſque, in quibus apprimè verſatus erat, inſtitiſſe maximè, adverteremque in ſacris ac Eccleſiaſticis, aliis etiam prophanis inferiorum ſæculorum ritibus, atque adeo vocabulis multa conferri poſſe, quæ ille aliique non attigerant; quamplura denique in Francicis noſtris, imò & exteris elucidandis vel illuſtrandis deſiderari: ſubiit animum rem intentatam vel certè non confectam aggredi, & quantumvis forſitan ſupra vires, ejuſcemodi ſcribendi ſuſcipere argumentum, quod literarum ſtudioſis profuturum arbitrarer. Cùm igitur permulta ex ingenti Scriptorum, quos identidem levandi tædii vitandique otii causâ in manus ſumpſeram, numero adeſſent animadverſa, tot doctorum virorum inſiſtendo veſtigiis, ea recenſere, & utcumque digeſta in lucem emittere publicam decrevi. Quod quidem feci, ut non diſſimulem, animo ſat reluctanti, cùm & argumenti immenſitas accurationem diligentiamque excluderet, atque tot difficultatibus, quæ apud Scriptores occurrunt, enucleandis ea eſſet neceſſaria, quam mihi deeſſe agnoſcebam, cognitio. Sed importunis tandem victus amicorum flagitationibus, qualiacumque iſta ſunt, non ſine famæ forſitan periculo, vel etiam diſpendio, eruditorum oculis placuit exponere. Atque id cùm aggredior, ecce quod unico volumine conficiendum ſperaveram, in tria excreviſſe animadverto: unde novum poſtea in corrigendis tam vaſtæ ac multiplicis literaturæ mendis negotium acceſſit, quod qualis ſit faſtidii, cùm innumeri penè Scriptorum loci recenſendi, ſimulque cum adverſariis exactè conferendi ſunt, norunt qui ſtudiorum ſuorum monumenta typis commendant. [a] Verùm licèt propè infinitum mihi laborem proſpicerem, & ipſâ cogitatione ſuſcepti muneris fatigarer, durandum eſſe, quia cœperamus, & ſi viribus deficiemur, animo tamen perſeverandum, ſpemque in eo qui vires dat ponendam exiſtimavimus.

[a] *Quintil. l. 4. c. 1.*

LXV. Noſtrum porrò hoc opus ita digeſſimus, ut minimè ingratum fore etiam politioris literaturæ amatoribus non uſquequaque diffidamus, qui ſcilicet in evolvendis præclaræ eruditionis, veteribus nempe, Scriptoribus, ſtudia ſua ut plurimùm conferunt, qui cùm in ævi inferioris incidunt libros, hærere coguntur ferè ſemper, quos ejuſmodi ſalebræ planâ & inoffenſâ percurrere lectione non ſinunt, cùm nulla penè ſit inter utrumque literaturæ genus affinitas, nec qui in humanioribus literis, claſſiciſque perlegendis auctoribus, operam ſuam collocant, quidpiam continuò in iſtis percipiant. [a] Hinc optandum dicere ſolebat Joſephus Scaliger, ut infimi ſæculi Gloſſaria quis conſcriberet. Noverat quippe nonnulla interdum occurrere, quæ in perlegendis libris doctiores quoſ-

[a] *Scaligeriana p. 144.*

que

que remorantur, nec omnia iis esse semper explorata. Quin & reperient in hoc Glossario qui inferioris sunt in literis subsellii: unde molestias suas sublevent, dum barbaro-Latina, aut peregrinæ notionis vocabula inter legendum se se offerent.

LXVI. Occurrunt igitur apud medii & infimi ævi Scriptores infinita propemodum vocabula, quæ aut ignotæ, aut novatæ significationis, aut denique barbara sunt, & cùm eorum notio minimè plana sit aut perspicua, Lectorem ad alia properantem non modò retardant, sed etiam quandoque sistunt, & ab eorum lectione propter obscuritatem prorsus avertunt. *Ignotum verbum*, inquit [a] Augustinus, *facit hærere Lectorem, aut ignota locutio, quæ si ex alienis Linguis veniunt, aut quærenda sunt ab earum Linguarum hominibus, aut Linguæ eædem, si & otium est & ingenium, ediscendæ, aut plurium interpretum consulenda collatio est.* Equidem memini, aiebat [b] Vossius, cùm primitus aurum duntaxat tractare adsuetus, abderem me in hos seu ferreos seu lutulentos Scriptores, crebrò evenisse, ut propemodum non magis eos intelligerem, quàm si alium in orbem delatus fuissem. Ac interfui aliorum simili querimoniæ, qui eos jamdiu de manibus abjecerant, quia de eorum mente assequendâ desperarent: quando, ut dici solet, legere & non intelligere, verius sit negligere. [c] Proinde sæpe accidit ut qui in probis Auctoribus scioli sibi videntur, incipiant rursus esse discipuli in iis quæ mediæ ætatis appellamus. Ei igitur qui ad Scriptores legendos animum adjecerit, & nihil quod cognitione dignum existimet sibi elapsum voluerit, vocabulorum notiones erunt tenendæ, cùm absque eo nihil ferè scire possit: est enim, ut ait [d] Epictetus, *principium eruditionis verborum intelligentia*, ἀρχὴ παιδεύσεως ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις. *Si nescieris virtutem vocis*, inquit [e] S. Paulus, *ero ei cui loquor barbarus, & qui loquitur mihi barbarus.* Quæ ita expressit Thadæus Notarius Vicentinus [f]:

Vir qui non intelligit verbum quod loquatur,
Esse per Apostolum barbarus monstratur,
Qui fert, Si nescieris tu virtutem vocis,
Ero tibi barbarus talibus in locis,
Et tu mihi barbarus, frater, per hoc eris,
Dum non intellexero dicere quod quæris.

Proinde si res velis percipere, voces ipsas primùm scire debes. Rectè enim [g] Plato dixit, ὃς ἂν τὰ ὀνόματα εἰδῇ, εἴσεται καὶ τὰ πράγματα, *qui gnarus est vocabulorum, gnarus erit & rerum.* E contra, [h] *dicere aliquid, nec ejus quod dicitur varias significationes discernere, nihil aliud est quàm confundere.* Omnis namque quæ à ratione suscipitur de aliquâ re institutio, debet à definitione proficisci, ut intelligatur quid sit id de quo disputetur, ut est apud [i] Tullium, quod ad vocabulorum significationem referri rectè potest, absque cujus notione frustra te librorum lectioni committas. Unde ea est recentiorum scribendi ratio, ut cùm res haud omnino tritas ac obvias enarrant, si quid abstrusi in vocibus occurrat, paululùm subsistant, earumque vim Lectores suos doceant, tum quòd sæpe contineant in se multam eruditionem, tum quòd hac ignoratâ prorsus ipsis hærere necessum sit. Hinc [k] Baronius: *Voces obscuras interdum declarare ratio instituti, cui nos obligavimus, exigit: quod haud putamus ingratum esse Lectori. Quonam pacto, quæso, rerum gestarum narratio innotescet, nisi voces quædam exoticæ & exoletæ in ea positæ explicentur?* Sed quàm necessaria sit in re literariâ, atque adeo in republicâ verborum accurata interpretatio, satis Jurisconsulti amplissimo de Verborum significatione titulo in Pandectis demonstrarunt.

[a] *Lib. 2. de Doct. Christ. c. 14.*
[b] *In Præf. p. 9.*
[c] *S. Hier. Præfat. in Daniel.*
[d] *L. 2. c. 17.*
[e] *S. Paul.*
[f] *In Versib. de Eccelino & Alberico Romano.*
[g] *In Cratylo.*
[h] *Maximus Martyr adversus Pyrrhum.*
[i] *Cic. lib. 1. de Offic.*
[k] *An. 262. n. 60.*

LXVII. Verùm etſi ex iis complura, non omnia tamen quæ apud ejuſmodi Scriptores habentur, in hiſce voluminibus complectimur, nec quæ in iis exponimus quâ par eſt fortè eruditionis ac diligentiæ dignitate tractata magnis illis ingeniis videbuntur. Nec dubitamus multa eſſe quæ & nos prætererint, ut dicam cum [a] Plinio, homines enim ſumus, & occupati officiis, ſucciſiviſque temporibus iſta curamus: proinde ego planè iſtis adjici poſſe multa confiteor, nec his ſolis, ſed & omnibus quæ edidi, ut obiter caveam iſtos Homeromaſtigas. [b] *Quis enim ſcire omnia aut reminiſci poteſt?* Quis libros omnes ſe legiſſe, inferioris ætatis dico, audeat profiteri?

> [c] *Legiſſe libros omnium qui ſcripſerint,*
> *Laborioſum eſt, longiuſque ſæculo.*

Certè *per innumeros librorum cucurrimus agros*, aiebat [d] ille, ſed non omnes evolvimus, & ex iis quos legimus elapſa multa, quòd ex eorum genere eſſe arbitraremur, [e] *quæ neſcire inter virtutes habentur;* ſcilicet [f] *quæ ſcita non conferunt, & ignorata non lædunt.* Deinde cùm id conſilii paulò ſeriùs ceperimus, non omnia quæ in illud argumentum conferri poſſent à nobis obſervata ultro agnoſcimus. [g] *Sæpe enim præſumimus aliquid memoriâ retenturos, & cùm id putamus, non ſcribimus, nec nobis poſtea, cùm volumus, venit in mentem.* Sed & [h] non mediocres tenebræ in ſilvâ ubi hæc captanda, neque eò quò pervenire voluimus, ſemitæ ſemper tritæ, neque non in tramitibus quædam objecta, quæ euntem retinere poſſent. Verùm hac in re quidpiam nos conſecutos ſaltem arbitrabimur, ſi ex iis quæ à peritioribus obſervari potuiſſent, nonnulla deprehendimus, vel explanavimus. [i] In magnâ ſilvâ boni venatoris eſt indagantem feras, quamplurimas capere, nec cuiquam culpæ fuit non omnes cepiſſe. Deinde [k] cur Scriptoris induſtriam reprehendas, qui Herois atavum tritavumque non potuerit reperire, cùm ipſe tui tritavi matrem non poſſis dicere: quibus, non omnia nos inveſtigare vel ſcire poſſe innuebat Romanorum doctiſſimus. Proinde liceat dicere cùm [l] Priſciano: *Ne pigeat à me ignorantiâ forte prætermiſſa, vel vitioſè dicta; nihil enim ex omni parte perfectum in humanis inventionibus eſſe credo.* Deinde cùm infinita ſit in vetuſtis Auctoribus ejuſmodi vocabulorum copia, nec quiſquam eo ſit ingenii acumine, ut ſingula quæque annotet: nec hominis unius quantumvis perſpicacis ætas & vires ſufficiant ad omnia perſcrutanda, non potuimus non multa præterire, & poſteris eruenda relinquere, in quibus & ipſi, ſi in hoc argumento verſari velint, deſudare habeant.

[a] In Procemio.
[b] Facund. Hermian. l. 10. c. 10.
[c] Thomas Naogeorgius.
[d] Adam. Brem. p. 75.
[e] Quintil. l. 1. c. 14.
[f] Joan. Sariſb. in Metalog. c. ult.
[g] S. Auguſt. l. 4. de Anima ad Vincent. c. 7.
[h] Varro l. 4. de Ling. Lat.
[i] Columella l. 5. c. 1.
[k] Varro l. 6. de Ling. Lat.
[l] In Epiſt. ad Julian. Conſul.

LXVIII. Non deerunt fortè etiam qui minùs probent trita ac obvia, complura etiam interdum, quorum ex ſe notio perſpicua eſt, vocabula; vel denique quòd ex veteribus tabulis vocum quiſquiliæ ac nullius penè momenti interſerantur: ac proinde [a] Fabii illud objiciant, *Perſequi quidem quid quis unquam vel contemptiſſimorum hominum dixerit, aut nimiæ miſeriæ, aut inanis jactantiæ eſſe, & detinere atque obruere ingenia meliùs aliis vacatura. Nam qui omnes etiam indignas lectione ſchedas excutit, anilibus quoque fabulis accommodare operam poteſt.* Quibus quidem ut reponam, fateor multa eſſe in hoc Gloſſario,

> [b] *Quæ pueris etiam promptum occurrere parvis.*

Sed ea eſt ſcriptionis ejuſmodi ratio, ut delectui locum dare haud facile ſit, cùm quæ omnibus nota putamus, peritioribus perſæpe ignota ſint, aut ſi ſunt perſpecta, ea auctoritatibus ſtabilita ac confirmata intueri non diſpliceat. Accedit quòd qui materiam ſcribendo aliquam ſibi deligunt, nihil ex iis quibus illuſtrari utcumque poteſt, omit-

[a] L. 1. c. 14.
[b] Terentian. Maur.

tere debent, [c] *ardui duntaxat laudem expetentes, non favorem ex obviis.* In his igitur interpretandis & explanandis, id inprimis curarum habuimus, ut nulla præterirentur vocabula, quantumvis levia, quæ aliquam lucem expeterent, adeo ut ad infima quæque demittere interdum calamum non piguerit, nullaque vox ferè occurrerit, quæ à communi Latinitatis usu recederet, quæ non à primævâ sui origine deducta declarataque sit, vel saltem indicata & observata. In apertis enim verbis supervacanea interpretatio visa est, cùm nulla ingenii laus sperari debeat è re tam humili, & ab omni ostentatione procul positâ: [d] & *stultissimum sit docere quod noverit ille quem doceas.* At ubi latior se se campus aperuit, plus oneris quàm mihimet primò imposueram, sponte suscepi, & instituti ratione non satis sæpe perpensâ, totum me dedidi in enodandis ac investigandis abstrusioribus cùm vocibus, tum ritibus ac moribus, rem haud ingratam facturum me arbitratus, si quæ in desuetudinem longè abierant, & quæ Lectoribus difficultatem movent, prolixiori interdum parergo plana facerem, Scriptorum invicem peractâ comparatione: in quibus Pieridum sæpe peragro loca nullius antè pressa solo, consultò tamen omissis quampluribus, quibus ea potuissent adornari. Quippe, ut ait [e] Fabius, si quantum de quacunque re dici potest persequamur, finis operis non reperietur. [f] Neque per singulas species exequi patitur natura rerum, quod qui sunt facere conati, duo pariter subierunt incommoda, ut & nimium dicerent, nec tamen totum. [g] Sed & non omnia mandanda sunt literis, ut aliis aliquid ad narrandum relinquatur. De vocibus verò Latinis obsoletis & antiquis, quas interdum indicamus, idem ferè dicere licet, quod Socrates apud [h] Platonem, videri barbarum quod ignoramus, *φαῖμεν ὃ ἐὰν μὴ γινώσκωμεν βαρβαρικόν τι τοῦτο εἶναι.* Mox subdit: *εἴη μὲν οὖν ἴσως ἄν τι ἀληθεία, καὶ τοιούτων αὐτῶν. εἴη δὲ κἂν ὑπὸ παλαιότητος τὰ πρῶτα τῶν ὀνομάτων ἀνεύρετα εἶναι. διὰ γὰρ τὸ πανταχῇ στρέφεσθαι τὰ ὀνόματα, οὐδὲν θαυμαστὸν ἂν εἴη, εἰ ἡ παλαιὰ φωνὴ πρὸς τὴν νῦν βαρβαρικῆς μηδὲν διαφέρει.*

[c] Terent. Maur.
[d] S. Hieron. Epist. 22. c. 12.
[e] In Præf. l. 1.
[f] Idem l. 5. c. 10.
[g] Symm. l. 1. ep. 40.
[h] In Cratylo.

LXIX. Reperientur perinde alii qui nobis vitio vertant, quòd crebriùs istis indulgeamus *παρεκβάσεσι*, seu egressionibus, uti à [a] Fabio, vel excessibus, ut ab utroque [b] Plinio appellantur, atque hinc inde exspatiemur: & quòd libri titulum, quod monet Plinius alter, non sæpius legerimus, nosque identidem interrogaverimus, quid scribere incœperimus. Quibus quidem ut faciamus satis, velim intelligant, eam nobis fuisse mentem, ut hæc qualiscumque lucubratio nostra non jejuna omnino prodiret in publicum, veterum, atque recentiorum aliquot Glossariorum more, quæ verba cum solâ explicatione complectuntur. Nam etsi interdum vocabula quæ paucis expediuntur, nostrum contineat, ea tamen quæ eruditionis ac literaturæ admittere quidpiam poterant, pro virili illustrare id nobis curæ ac pensi inprimis fuit, ubi [c] *ne quid esset incognitum, vitanda fuit nimiùm constricta brevitas:* præsertim cùm veteres nostrorum mores, ac ferme obliteratos & oblivione sepultos ad Scriptorum intelligentiam detegendos, & rursum in lucem revocandos existimaremus. Quâ quidem in re firmandâ, non Latinos modò, sed etiam ævi supparis Scriptores vernaculos adhibuimus, erutos plerosque è manuscriptis codicibus, cùm [d] reverentia debeatur verbis Auctorum, tum quia quandam à magnis nominibus antiquitatis præferunt majestatem, tum quia dispendiosiùs ignorantur, cùm ad urgendum, aut resistendum, potentissima sunt. Sed & licèt modernorum & veterum sit sensus idem, venerabilior est vetustas. Tametsi haud sum ignarus esse quosdam quibus non om-

[a] L. 4. c. 3.
[b] In Præfat. & Plin. jun. l. 9. ep. 26.
[c] Diomed. de Orat.
[d] Joan. Sarisb. lib. 3. Metal. c. 4.

nino placent vernacula ista vetera, Latinis admixta; quibus respondere liceat verbis [c] Hieronymi, Peregrinas istas merces tantùm volentibus navigare: balsamum, piper & poma palmarum rusticos posse non emere. Mihi interim ipsis Scriptorum locis, quæ in medium afferuntur, firmare satius visum est, tum [f] ut in perquisitione talium quæstionum numerositas librorum quærenti animæ laboriosa non esset, sed multiplicem Lectoris sitim hæc collecta brevitas satiaret: tum etiam [g] ut si qua ex his displicuerint, erroribus meis paratior sit venia, quia non erunt referenda ad culpæ titulum, de quibus testificatio adhibetur Auctorum. Quòd si in quibusdam aliquando plus quàm instituti ratio videbatur exigere, sermo noster excurrat, & si currente rotâ, dum urceum facere cogitat, amphoram interdum finxit manus, noverit Lector tunc [h] laudandam duntaxat brevitatem, cùm moras rumpens intempestivas nihil subtrahit cognitioni justorum. Cæterùm quamvis patula sit hæc nostra lucubratio, [i] *tamen in singulis suam continet brevitatem.* Multa enim [k] ex multorum libris decerpta concinnâ brevitate conclusimus; ut nec jejuna parum instruat compensatio, nec verborum prolixitas fastidium legentibus moveat. [l] Ita nempe solemus qui ingenio parum fidimus, satietatis periculum fugere.

[c] In Trad. Hebr. in Prol.
[f] Julian. Tolet. in Progn.
[g] Isid. in Præfat. ad lib. de Off. Eccl.
[h] Ammian. l. 15. initio.
[i] Diomed.
[k] Phocas Grammat.
[l] Plin. lib. 8. ep. 21.

LXX. Sed & nuda interdum damus verba, & absque ulla explicatione, Scriptorum locis tantùm descriptis,

[a] *Hæc sunt viribus quoniam altiora nostris:*

seu [b] quod, ut nihil ampliùs dicamus, excederent intelligentiam nostram. Alia sunt exili literâ expedita, & præterita obscura multa, quod de C. Ælii Carminum Saliorum interpretatione dixit [c] Varro, & [d] in quibus sicut à perfectâ scientiâ procul sumus, levioris culpæ arbitrati sumus, quodcunque dicere, quàm omnino nihil dicere. Neque tamen ab his colligendis, quòd eorum ignoraremus vim ac notionem, abstinere visum est, [e] cùm nulla sint magis mandanda memoriæ, quàm illa verborum locutionumque genera, quæ ignoramus, ut cùm peritior occurrerit, de quo quæri possunt, vel talis lectio quæ ex præcedentibus vel consequentibus, vel utrisque, ostendat quam vim habeat, quidve significet quod ignoramus, facilè adjuvante memoriâ possimus animadvertere & discere. [f] Hæc ergo tanquam quæ supra vires nostras essent, aliis reservare maluimus, quàm minùs plena proferre: & cùm melius sit in occultis confiteri ignorantiam, quàm periculosam sumere audaciam. Si qua tamen Lectores proposita invenerint vocabula, nec soluta; non ideo sibi nihil collatum putent; nonnulla enim pars inventionis est nosse quod quæras, ait sanctus [g] Augustinus: adde quod [h] pars scientiæ est scire quod nescias. *Fateor me*, inquit [i] Walafridus Strabo, *nec reperisse cuncta quæ dilucidare cupivi, nec cuncta potuisse quæ reperi, cùm & rerum magnitudo sciendi cupiditatem succenderet, & diversitatum confusio fastidii nimietatem præberet. Habebit tamen in his Lectoris mei curiosa vestigatio, & si non copiam satietatis quâ delectetur, qualemcunque tamen inquisitionis quâ meliùs exerceatur.*

[a] Terentian. Maur.
[b] Ruffin. in Præfat. ad lib. Recognit.
[c] Lib. 6.
[d] S. Hier. in Ezech. 40.
[e] S. Aug. lib. 2. de Doct. Chr. c. 14.
[f] Senator, l. de Anim. c. 4.
[g] S. Aug. l. 1. Quæst.
[h] S. Hier. Præf. ad l. 13. Ezech.
[i] Walafrid. Strabo.

LXXI. Sunt denique voces aliæ, quæ conjecturis utcumque illustrantur, & cùm res obscura videretur, nec occurreret ubi certò pedem figere liceret, leviter attinguntur: [a] in re enim naturaliter obscura, qui exponendo plura quàm necesse est superfundit, addit tenebras, non adimit densitatem. Proinde [b] ubi ingenio non fuit locus, curæ testimonium promeruisse contentus, paucis quæ dicenda videbantur absolvi, ita ut in iis quæ omnibus nota sunt vocabulis, seu, ut [c] Fabii verbo utar,

[a] Macrob. in Somn. Scip. l. 2. c. 4.
[b] Quintil. l. 3. c. 1.
[c] L. 4. c. 1.

quæ apertiora ſunt, quàm ut docenda ſint, vel quæ frequentiùs occurrunt, quàm ut exemplis confirmandum ſit, indicatâ eorum duntaxat notione, Scriptorum, ſi qui adeſſent, locos laudare ſatis duxerim, à quibus uſurpata eſſe conſtaret: inutilibus cæteroquin reſecatis, ne illorum more agere viderer, [d] qui ne parum multa ſciſſe videantur, ea conquirunt quæ nihil ad rem pertinent: cùm præterea, [e] quoties exitus rei oſtendit priora, debeamus hoc eſſe contenti, quo reliqua intelliguntur. [f] Nec enim complecti omnia vel in hac parte vel in cæteris poſſumus, contenti rationem plura quæſituris oſtendere. [g] Sermonis igitur latitudinem fugi, ſenſuſque qui latum quærunt certaminis campum, in anguſtum conſtitui, ut faſtidium lectionis auferrem.

[d] Auctor ad Heren.
[e] Quintil. l. 4. c. 2.
[f] Id. l. 5. c. 1.
[g] Liber de Prædeſtinatione.

LXXII. Cùm verò in rebus iis exquirendis, quarum cognitio quibuſdam eſt obſtructa difficultatibus, ut aut quod verum ſit, aut ad id quàm proximè accedat, eliciatur, recentiorum Scriptorum ſententias cogor expendere, ita mihi verſandum ſemper exiſtimavi, ut nullius famam læderem, nullius in nomen luderem, nullius famam imminuerem. Si quando enim ab his diſſentio, ſuppreſſo ferè ſemper nomine ſententiam edico, maximè ſi in vivis ſunt.

> [a] *Hunc ſervare modum noſtri novere libelli,*
> *Parcere perſonis, dicere de vitiis.*

Quando enim ſine nomine contra vitia ſcribitur, qui iraſcitur, accuſator eſt ſui, ait [b] Hieronymus. [c] Et ſanè Auctores claros in literis nominari in eâ parte quâ reprehenduntur, inhumanum eſt, licèt qui talia libris complexi ſunt, nomina inſcripſerint. [d] Utique par eſt ſine derogatione perſonæ ſententiam impugnari, nihilque turpius quàm cùm ſententia diſplicet, rodere nomen Auctoris. Longè quidem probabilius, ut opinioni falſæ, quatenus tamen error tolerabilis eſt, ut parcatur interdum propter hominem, quàm ut propter opinionem homo carpatur. Singula ſuis ſunt examinanda judiciis, & paria meritis præmia conferenda: ita tamen ut rigorem manſuetudo clementiæ vincat. Præfractam illam & gladiatoriam quorumdam violentiam non laudo, aiebat [e] vir magnus, qui non tanquam vindices veritatis, licèt id profiteantur, ſed tanquam ultores offenſæ alicujus cum aliis Scriptoribus agunt, nec quicquam ſcribere poſſunt ſine contumeliâ, quaſi major iis laus accedat ex aliorum condemnatione. [f] Quod certè neque in ipſis de religione controverſiis quiſquam ſani vir ingenii probet omnino: quod quidem dum agitur, procul aberrant ab eo quem ſibi propoſuere ſcopo, qui Lectorem perſuadere conantur: cùm argumentis pugnandum ſit, non convitiis, ſi in tuas partes trahere adverſarium velis, ne te aliquâ factione implicatum, vel pravo affectum animo arbitretur. Tametſi aliter cenſuit [g] Hieronymus, qui nunquam hæreticis ſe peperciſſe non ſemel profitetur, imò omni ſtudio egiſſe, ut hoſtes Eccleſiæ ſui quoque hoſtes fierent. Utinam, inquit [h] Voſſius vir perinde doctiſſimus, fœdus ille ſcribendi modus, qui ſic noſtris temporibus in famam hominum graſſatur, ſublatus eſſet de terris, Scriptoribus ſalvis. Quo loco ille Jacobi Gretzeri in Adrianum Junium Socerum & Joannem Meurſium nimis virulentum calamum carpit: quem perinde non probat [i] Lucas Holſtenius, ut nec aliorum qui Scriptorum ἀστοχίας, ſive ἀκειδίας inſectantur, non ſuperſtitum duntaxat, ſed & eorum qui pridem obierunt. [k] Scitum illud Planci, cùm diceretur Aſinius Pollio orationes in eum parare, quæ ab ipſo aut liberis poſt mortem Planci ederentur, ne reſpondere poſſet, *Cum mortuis non niſi larvas luctari.* Adde quòd [l] quiſquis aliorum ſententias im-

[a] Martial. l. 10. Epig. 32.
[b] Hieron. l. 1. in Ruffin. c. 3.
[c] Quintil. l. 1. c. 10.
[d] Joan. Sariſb. l. 1. Metal. c. 12.
[e] Joſeph. Scalig. Ep. 443.
[f] Vide Boland. in Præfat. to. 1. c. 2. §. 6.
[g] In Præf. in lib. contra Pelag.
[h] Voſſius lib. de Vitiis ſerm. p. 174.
[i] Epiſt. 19. ad Petr. Lambec.
[k] Plin. in Prol.
[l] Joan. Sariſb. lib. 2. Met. c. 18.

» pugnat, existimare debet, quod cùm ab aliis dissentit, & dissensum » scripto profitetur, se perinde objicit reprehensionibus plurimorum. Qui » enim loquitur, judicatur ab uno, vel à paucis: qui scribit, omnium sen- » tentias excipit, & totius orbis, & totius ætatis se exponit judicio. Verùm cùm illud sit præsertim Scriptorum consilium, ut si qua proferant emittantque in publicum, non continuò velint indubitatam sibi fidem haberi, sed ea prout sentiunt chartæ mandant, ut rationum pondus Lector expendat, & has quidem si probet, præstet assensum: sin contra, quod velit & quod placeat eligat: hæc certè mihi semper mens fuit, cùm sententiam meam in dubiis quandoque interposui, ut salvum sit unicuique » in omnibus judicium, [m] ut qui nec me pariter cujusquam sectæ, velut » quadam superstitione imbutus addixerim. [n] Cur enim nobis non liceat » salvâ honorificentiâ quæ eruditis debetur hominibus, aliquid in eorum » scriptis improbare atque respuere, si fortè invenerimus quòd aliter sen- » serint, quàm veritas habet, divino adjutorio, vel ab aliis intellecta, vel » à nobis. Talis ego sum in scriptis aliorum, tales volo esse intellectores » meorum. Interdum etiam ita Scriptorum sententias describo, ut Lectoris relinquam arbitrio quam de pluribus eligat. Et si quis non aliorum » opiniones, sed nostram scire dicat desiderare, reponam cum [o] Hierony- » mo, noluisse me sic unum recipere, ut alios videar condemnare.

[m] *Quintil. l. 3. c. 1.*
[n] *S. Aug. epist. 111.*
[o] *In Proœm. lib. 11. in Esaiam.*

LXXIII. Dum interim aliud agimus, vulgarium vocabulorum etymologias ac originationes interdum inquirimus, non ex professo qui- » dem, [a] magnam quippe molestiam suscipit, Chrysippi instar, qui ratio- » nem omnium vocabulorum investigat, sed prout se se res ipsa offert. » Neque enim ex iis sum, [b] qui si quid novum insonuit auribus, non satis » putant nosse quid significando valeat, nisi etiam unde dicatur exqui- » rant: [c] Stoïcorum scilicet more, qui unde verba sint ducta studiosè in- » dagabant. [d] Sed cùm habeat originatio usum necessarium, quoties inter- » pretatione res de quâ quæritur eget, contineatque in se multam eruditionem, sive illa ex Græcis Latinisque, atque adeo ex obsoletis nostratium vocibus, sive denique ex Historiarum veterum notitiâ orta tractetur, non omittenda omnino visa est. [e] Τῶν ὀνομάτων, aiebat Socrates apud Platonem, τὰ μὲν πρῶτα, τὰ δὲ ἐκ προτέρων συγκείμενα: seu, ut [f] Varro, *Duo verborum* sunt *principia, impositítiorum, & declinatorum: alterum ut fons, alterum ut rivus. Impositítia nomina esse voluerunt quampaucissima, quò citius ediscerentur: declinata quamplurima, quæ istoc opere faciliùs omnes, quibus opus essent, discerent.* [g] Primigeniorum istorum nominum alia quidem casu, alia certâ quadam ratione imposita sunt. Eorum quæ casu, nullam habendam rationem: eorum verò quæ consultò ab ipsis repertoribus vel auctoribus imposita erant, etymologias diligenter notandas censebat idem Socrates: [h] Οὐ γὰρ φύσει ἑκάστῳ πεφυκέναι ὄνομα οὐδὲν οὐδενὶ, ἀλλὰ νόμῳ καὶ ἔθει τῶν ἐθισάντων τε καὶ καλούντων. Quæ quidem nominis impositio non vulgarium hominum fuit: [i] Οὐ φαῦλον ἡ τοῦ ὀνόματος θέσις, οὔτε φαύλων ἀνδρῶν, οὔτε ἐπιτυχόντων. Sed cùm ejusmodi primariæ nominum impositionis rationes assequi non semper liceat, tametsi generatim loquendo, [k] ὄνομ' ἐστὶν, ὡς ἔοικε, μίμημα φωνῆς ἐκείνου ὃ μιμεῖται, καὶ ὀνομαζόμενος, ὁ μιμούμενος τῇ φωνῇ ὃ ἂν μιμεῖται, derivatis præsertim hactenus institit Etymologice. Fatendum tamen plenum esse aleæ id genus studii quod hæret in divinationibus, quæ si » non falsæ prorsus, persæpe incertæ sunt: cùm [l] ut somniorum interpre- » tatio, ita verborum origo pro cujusque ingenio prædicetur. [m] Nam & si » conjectura dicta sit à conjectu, id est, directione quadam rationis ad ve- » ritatem, non ea tamen est veritas illa, ut sistat se se statim ac repræsen-

[a] *Varro.*
[b] *S. Aug. lib. 12. de Genesi ad liter. c. 18.*
[c] *Cicero l. 1. de Offic.*
[d] *Quintil. l. 1. c. 10.*
[e] *Plato in Cratylo.*
[f] *Lib. 7. de L. L.*
[g] *Plato in Cratylo.*
[h] *Plato.*
[i] *Plato.*
[k] *Plato.*
[l] *S. Aug. in Princip. Dialect. c. 5.*
[m] *Quintil. l. 3. c. 7.*

tet inquirentibus. Obstant quippe nubeculæ nescio quæ ferè semper, quibus obumbratur, ita ut pleno se lumine non patiatur conspici. Licèt enim similitudinis veri quidpiam appareat, non eò usque tamen ut certum quid statuere ac stabilire quispiam audeat. [n] Εἴ τις ζητῶν τὰ πράγματα ἀκολουθεῖ τοῖς ὀνόμασι, σκοπῶν οἷ ἕκαστον βούλεται εἶναι, ἆρ' ἐννοεῖς ὅτι οὐ μικρὸς κίνδυνός ἐστιν ἐξαπατηθῆναι, aiebat Socrates, apud Platonem. Quod quidem ut fatear ingenuè, effecit, ut non tam facilè ejusmodi conjecturis indulserim, imò ut in iis parcus, & providè nimiùm cautus fortasse fuerim, quin & ab iis sæpe abstinuerim, [o] more Academicorum, qui vitantes præcipitium falsitatis, in eo quidem modestiores sunt, quòd defectum suum minimè diffitentur, & in rerum ignorantiâ positi ferè de singulis dubitant. Quod quidem longè tutius est, quàm incerta temerè definire: tametsi interdum, quod aiebat [p] Hieronymus, quasi per cryptam ambulanti rarum desuper lumen conspiciatur. Satis enim norunt quotquot sunt eruditi, quàm periculosæ sint in verborum etymis investigandis conjecturæ, & quàm fallaciter plerumque suis conjectoribus adblandiantur: sic ut, inquit [q] Varro, de originibus verborum qui multa dixerit commodè, priùs boni consulendum, quàm qui aliquid nequiverit, reprehendendum: præsertim cùm dicat Etymologice non omnium verborum posse dici causas.

[n] Plato in Crat.
[o] Joan. Saresb. in Policr. l. 7. c. 1.
[p] Præfat. in Daniel.
[q] Lib. 6. de L. L.

LXXIV. Non desunt quippe ex hominibus apprimè doctis, qui dum Linguarum suarum cunabula venantur, ne quicquam relinquant intactum, à Græcis veteribus, vel à puriori Latinitate originationes accersunt, verbaque sic inflectunt, ut si reducantur ad primariam vocem, obscuræ omnino, duriusculæ, & ægrè detortæ videantur, ita ut utraque inter se commune nihil propemodum habeant: qui denique, ut Aristophanes & Apollodorus, apud [a] Varronem, verba ex verbis ita declinari volunt, ut verba literas alias adsumant, alia amittant, alia commutent, seu ut ait Socrates [b] apud Platonem, ἐμβάλλοντες πολλὰ ἐπὶ τὰ πρῶτα ὀνόματα, τελευτῶντες ποιοῦσι μηδ' ἂν ἕνα ἀνθρώπων συνιέναι ὅ τι ποτὲ βούλεται τὸ ὄνομα. Neque enim vis inferenda vocabulis in eorum investigandis originibus, cùm nihil simile vero succurrit: [c] Οὐ δεῖ ταῦτα προσβιάζεσθαι, ἐπεὶ μὴ ἔχοι ἄν τις εἰπεῖν περὶ αὐτῶν. Spectandum verò maximè ut in ejusmodi disquisitionibus, φωνή, σχῆμα, & χρῶμα consonent. In Linguarum deinde vernacularum quæ Latinam ut matrem agnoscunt, etymis indagandis, minimè adhibendæ Græcæ voces, nec ab iis repetendæ etymologiæ, nisi priùs in Latinitatem transierint, cùm in vulgari sermone recepta nusquam fuerit Lingua Græcanica, sed Latina, eaque corrupta. Unde in ejusmodi etymis præclaram Latinitatem vix etiam adhiberi debere plerique opinantur. Si quis igitur id studii persequi uberiore omnium fructu in animo habuerit, non continuò ad Græcas vel Latinas, sed ad obsoletas illas vulgares voces, situ jam obrutas atque antiquatas recurrat, consulatque Scriptores uniuscujusque Linguæ paulò superioris ætatis, à quibus hauriet indubiè unde conjecturas suas firmare longè tutius poterit; [d] quo modo apud Græcos & Latinos, qui in disciplinâ, quam ἐτυμολογικὴν vocant, desudarunt, ab ipsamet Græcâ vel Latinâ Linguâ originationes suas ferè semper formarunt: tametsi non inficias ierim eas interdum ab exteris repetendas. Aiebat quippe Socrates apud Platonem Græcos aliàs quidem ipsos universim, tum verò eos maximè qui barbarorum ditioni subjectas regiones incolebant, multa nomina à barbaris sumpsisse, ac proinde quemvis allucinaturum, qui illorum vocabulorum rationem ad Græcæ Linguæ regulam exigat, & non ad illam Linguam

[a] Lib. 5. de L. L.
[b] In Cratylo.
[c] Ibid.
[d] Varro lib. 4.

ex quâ originem duxerunt, εἴ τις ζητεῖ ταῦτα κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν φωνήν, ὡς εἰκότως κεῖται, ἀλλὰ μὴ κατ' ἐκείνην ἐξ ἧς τὸ ὄνομα τυγχάνει ὄν. Verùm, ut dicam quod res eſt, non ſemper vocabulorum omnium ſcrupuloſiùs inquirendæ ſunt origines, cùm infinita ſint quæ primigenia, complura etiam à vulgo formata & ſenſim inducta: alia denique ab exteris barbariſque accepta nationibus, ſicque poſtmodum immutata, ut unde noſtri ea acceperint haud facile ſit expiſcari. Deinde, ut ſcribit [e] Varro, „ *non omnis impoſitio verborum extat, quod vetuſtas quædam delevit, nec quæ extat ſine mendo omnis impoſita, nec quæ rectè eſt impoſita certa manet. Multa enim verba literis commutatis ſunt interpolata. Omnis origo eſt noſtræ Linguæ è vernaculis verbis, & multa verba aliud nunc oſtendunt; aliud autem ſignificabant.* His accedit, quòd, ut alibi attigimus, in ſingulis Italiæ, Galliæ, ac Hiſpaniæ provinciis, tot ferè ſunt idiomata, quot eæ ſunt numero, à quibus ſæpe viciſſim voces mutuantur, quarum incertæ origines, quòd ex iis complures primigeniæ ſint. De ſolâ Galliâ Narbonenſi aiebat [f] Auſonius:

[e] Lib. 4. de L. L.

Quis memoret portuſque tuos, monteſque, lacuſque,
Quis populos varios diſcrimine veſtis & oris?

[f] Auſon. in Urbib. 11.

Scribit Julius [g] Cæſar Belgas, Aquitanos, & Celtas Linguâ, inſtitutis, & legibus inter ſe diſcrepaſſe. Qui igitur Linguarum vulgarium etymologias inquirit, peculiaria provinciarum idiomata probè noſcat neceſſe eſt, cùm etymon quod à Græcis, aut Hebræis, vel à longinquis petit regionibus, à vicinis ſæpe repetendum ſit. Idque in noſtrâ Francicâ licet potiſſimùm advertere, cujus origines ægrè aſſequetur, qui Belgico-Francicam apprimè non noverit, hoc eſt, eam quâ patres noſtri loquebantur, antequam ab impurâ illâ fæce purgatior evaderet. Quæ quidem non eo dico animo ut damnari velim laudandos tot eruditorum virorum in hocce genere ſtudii conatus, (quod nec Socrates apud Platonem, nec Varro togatorum doctiſſimus, aliique non pauci è veteribus averſati ſunt) qui præclaros de Linguis ſuis Commentarios ediderunt, quarum veras origines ſæpe attigerunt, & ſi quando deflectant à ſcopo, multa proferunt alia quæ docent, à probis repetita Scriptoribus.

[g] Lib. 1.

LXXV. Atque hæc quidem de Etymologicâ diſciplinâ, in quâ ſi quando ipſemet etiam à vero aberraverim, ut & in cæteris vocabulis quæ explicanda illuſtrandaque ſuſcepi, veniam facilè mihi à benigno Lectore impetrandam perſuadeo, cùm ſcriptis ipſe meis tantum abeſt ut indulgeam, quin me primum illorum, ac fortè ſeveriorem cæteris cenſorem exhibeam. De libris ſuis aiebat [a] Ovidius:

[a] De Ponto l. 3. El. 9.

Ipſe ego librorum video delicta meorum,
Cùm ſua plus juſto carmina quiſque probet.

Et alibi:

Cùm relego, ſcripſiſſe pudet, quia plurima cerno,
Me quoque qui feci judice digna lini.

Et de ſuis [b] S. Auguſtinus: *Ego autem difficillimè bonus judex lego quod ſcripſerim; ſed aut timidior recto, aut cupidior. Video etiam interdum vitia mea: ſed hoc malo audire à melioribus, ne cùm me rectè fortaſſe reprehendero, rurſus mihi blandiar, & meticuloſam potiùs mihi videar in me, quàm juſtam tuliſſe ſententiam.* [c] „ Levium ingeniorum eſt, quia nihil habent, nihil ſibi detrahere. „ Magna verò ingenia multaque nihilominus habitura convenit etiam ſimplex erroris confeſſio, præcipuéque in eo quod utilitatis causâ poſteris traditur, ne qui decipiantur eadem ratione quâ quis antè deceptus eſt. „ [d] Ita Hippocrates clarus arte Medicinæ videtur honeſtè feciſſe, qui quoſdam

[b] Epiſt. 3.

[c] Cornel. Celſus l. 8. c. 4.

[d] Quintil. l. 3. c. 8.

dam errores suos, ne posteri errarent, confessus est. Et M. Tullius non dubitavit aliquos suos jam editos libros, aliis postea scriptis ipse damnare, sicut Catulum, atque Lucullum, & alios. Etenim supervacuus foret in studiis longior labor, si nihil liceret melius invenire præteritis. In magno opere, & immenso scriptionis argumento, somnum aliquando obrepsisse, non mirabitur eruditus Lector, & veniam, ut spero, dabit. [e] Nolim igitur arbitrari sic legi meos libros velle, tanquam Prophetarum, vel Apostolorum, de quorum scriptis quòd omni errore careant, dubitari nefarium est. [f] Errasse scribentem, aut lapsum esse in sermone, novum non est, &, ut opinor, veniâ dignum est: quia & Scriptura dicit, *In multis enim offendimus omnes: qui autem in verbo non offendit, hic perfectus est vir.* Ea est lucubrationis istius moles, in quâ tam multa describuntur, ut accurata ubique adhiberi potuerit diligentia, [g] cujus laudem simul & celeritatis nullus assequitur. Τὸ μέγα βιβλίον ἴσον εἶναι τῷ μεγάλῳ κακῷ, aiebat Callimachus apud [h] Athenæum: [i] grandium quippe librorum graves materiæ in eandem scedulam nullâ unquam diligentiâ compinguntur: & magnus liber, ut vulgò dicitur, magna sæpe seges est errorum, [k] cùm ad plenum nosse omnia, in nullo labi, unica duntaxat Angelorum perfectio sit. Deinde

Sæpe aliquod verbum cupiens mutare, relinquo:
Judicium vires destituuntque meum.
Sæpe piget (quid enim dubitem tibi vera fateri?)
Corrigere, & longi ferre laboris onus.

[e] S. Aug. ep. 197. [f] Ruffin. l. 1. in S. Hieron. [g] Apul. de Deo Socrat. [h] Athen. lib. 3. c. 1. [i] Joan. Sarisb. epist. 172. [k] Id. lib. 3. Metal. c. 3. [l] Ovid. l. 3. de Ponto Eleg. 9.

Proinde liceat dicere cum [m] S. Augustino: *Si aliquid vel incautius, vel indoctius à me positum est, quod non solùm ab aliis, qui videre id possunt, meritò reprehendatur, verùm etiam à meipso, quia & ego saltem postea videre debeo si proficio, nec mirandum est, nec dolendum, sed potiùs ignoscendum atque gratulandum, non quia erratum est, sed quia improbatum. Illius quippe scripta summa sunt auctoritate dignissima, qui nullum verbum quod revocare deberet, omisit. Hoc qui non est assecutus, secundas partes habeat modestiæ, quia primas non potuit habere sapientiæ: & quia non voluit omnia pœnitenda dixisse, pœniteat quæ cognoverit dicenda non fuisse.* [n] Ab omnibus igitur corripi, ab omnibus emendari paratus sum: [o] nec me pigebit, dum vivo, & hæc quæcunque scripsero, vel meâ diligentiâ, vel amicorum monitu, vel invidorum vituperatione, si justa fuerit, emendare: [p] neque enim ut Pomponius ille Sabinus Tragœdiarum scriptor, Ad populum provoco. [q] Arguat qui volet meum ratione vel auctoritate mendacium, & ego vel ad inimici vocem non refugiam emendari, imò & amicum ducam, qui meum castigabit errorem. [r] Nec pigebit me sicubi hæsito quærere; nec pudebit sicubi erro discere. Proinde quisquis hæc legit, ubi pariter certus est, pergat mecum: ubi pariter hæsitat, quærat mecum: ubi errorem suum cognoscit, redeat ad me; ubi meum, revocet me. [s] Utinam hoc qualecunque opus tam multos inventores habere posset, quàm multos contradictores habebit: [t] cujus quidem, si quid mihi creditur, multùm doleo sortem, de quo non tantum expecto fructum, quantum suscepi laborem. [u] Quippe cùm vel sola Grammatica omni studiorum genere plus habeat operis, quàm ostentationis, [x] inter tam multa scribendi genera & argumenta, quæ ab illâ statuuntur, videlicet rationale, artificiale, & historicum, glossematicum, rerumque communes locos & status, haud scio an ullum molestius extet, quàm λεξικῶν Commentarios scribere. Nam tot vocum

[m] Ep. 7. ad Marcell. [n] Gregor. M. lib. 2. Ep. 37. [o] Priscian. in Præfat. lib. 6. [p] Plin. lib. 7. Ep. 17. [q] Joan. Sarisber. in Prolog. ad Policr. [r] S. Aug. l. 1. de Trinit. c. 2. 3. [s] Id. lib. 3. de Trinit. [t] Facund. Hermian. l. 10. c. 1. [u] Quintil. [x] Otho Brunsfeld.

» ſilvas & turbas ſeriatim in ſuas claſſes digerere, earum notiones Scripto-
» rum locis firmare, omnium ferè gentium ritus antiquitateſque retegere,
» & illuſtrare; quod in eâ lucubratione utcumque ſum aggreſſus, præter-
» quam quòd res eſt immenſi tum laboris, tum ſtudii, etiam magiſtrum
» requirit in bonorum Auctorum lectione diligenter verſatum exercitatum-
» que: maximè qui non unius peculiariter diſciplinarum artiumque, ſed
» omnium ferè vocabula à communi captu prorſus aliena velit examuſſim
» exquirere. Et hæc quidem appoſitè deſignatéque efferre, ad polycleti,
» quod dicitur, regulam exprimere, hoc opus, hic labor eſt. Cùm enim vix protritiſſima quæque teneamus, tantum abeſt ut in abſtruſis & ab uſu communi prorſus remotis, vel antiquatis, abſque offenſione incedere quiſquam ſe poſſe audeat profiteri.

[y] Terent. Maur.

[y] Fronte exile negotium,
Et dignum pueris putes:
Aggreſſis labor arduus,
Nec tractabile pondus eſt.

Quod quidem de hocce præſertim ſcriptionis genere dicere jure merito poſſumus, tum propter immenſitatem materiæ varietatemque rerum, quæ ſi non pertractari omnino, attingi ſaltem leviter debuere: tum quòd fieri aliter non poteſt, ut in accuratâ quantumvis præteritorum, antiquitatiſque inveſtigatione ſemper aliquid non deſit, quod primus ipſe animadvertit, qui inquirit.

[z] Plin. in Prol.

» [z] Rem eſſe arduam aiebat Plinius, vetuſtis novita-
» tem dare, novis auctoritatem, obſoletis nitorem, obſcuris lucem, faſti-
» ditis gratiam, dubiis fidem, omnibus verò naturam, & naturæ ſuæ om-
» nia. Quæ ſanè difficultates, & alia id genus argumenta, ut jam ſemel atque iterum monui, ab inchoato opere non ſemel deterruere, ac tædium ejuſmodi ingeſſere animo tam longi quaſi labore itineris defatiga-
» to, ut deſperatione ſubitâ illius conficiendi conſilium, labore omni vetere
» contempto, non ſemel abjecerim, vel ſaltem hæredi, quod aiebat [a] idem
» Plinius, mandare ſtatuerim, tum etiam ne quid ambitioni dediſſe vita judicaretur. At inſtitere contrà amici, monueréque ſubinde, id genus eſſe

[a] In Prol.

» ſtudii cui edendo pares haud facilè occurrerent, niſi operis ac editioni
» ipſemet præeſſem ac incumberem, nec me deterrere debere, quòd ea
» lucubratio non eſſet ad unguem expolita, ſuiſque numeris abſoluta, cùm
» in rebus arduis non aſſecutis voluiſſe, abundè pulcrum atque magnifi-
» cum ſit. Deinde eſſe certè quidem aliquid, (quod de eloquentiâ aie-
» bat [b] Fabius) conſummatam diſciplinarum cognitionem, ad quam per-
» venire natura humani ingenii non prohiberet: quod ſi non contingat,
» altiùs tamen ire qui ad ſummà nituntur, quàm qui præſumptâ deſpera-
» tione quò velint evadendi, protinus circa ima ſubſiſtunt: eóque magis
» impetrandam veniam, ſi ne minora quidem illa, verùm operi quod in-
» ſtituimus, neceſſaria præterierim. Sed & illud [c] Soſipatri Charisii oppo-
» nebant, Ipſam quidem rerum naturam tam finitam, ut nobis noviſſi-
» mum ſui aſſignet, nedum artes quarum conſummationibus imbecillitas
» humana non ſufficit, vel propter extremum difficultatis laborem, vel ſola
» earum inventione ſatiata. Et ſanè quid poteſt abſolutum eſſe quod aſſi-
» duè pro ſubtilitate cujuſque ingenii aſtruitur? Non ideo tamen nullæ
» ſunt, quia illas ſubinde adjectionibus tutas non patimur. Quare conten-
» ti ſimus eo quod repertum eſt, cùm in omni rerum ratione partes quo-
» que menſuram ſui habeant, & naturam nec aliter profectam eſſe videa-

[b] Quintil. in Præfat.

[c] Soſip. Chariſius l. 1. Inſt.

tur, quod interim est. Hisce & similibus argumentis [b] ita suffudere « pudorem negantis, ut plus considerarent quid illi cuperent, quàm quid « me facere conveniret. « [b] S. Hier. Epist. 9.

Cur igitur, si me videam delinquere, peccem,
Et patiar scripto crimen inesse, rogas?
Non eadem ratio est sentire, & demere morbos:
Sensus inest cunctis, tollitur arte malum.

[c] Ovid. l. 3. de Ponto Eleg. 9.

LXXVI. Non mirum igitur si ægrè ac invitus ferè Commentarios istos emitto in publicam lucem, quos à nemine videri vellem, si omni- « bus abscondere possem. [a] Quem enim rudis & impolitus artifex fece- « rit anulum, ab aliis videri formidat, omnes inspectores non lauda- « turos, sed judicaturos expectat. Et ostendit itaque & metuit, quia sibi & « de opere suo minimè credit, & de alterius judicio non confidit: dum id « soli sibi ante examen perfectè non placet, in examine displicere plus « timet. Sic ostendentis & paventis accipiat Lector munusculum nostrum: « [b] judicet quod placuerit, & rescribat quod judicaverit, ut si refrigerato « inventionis amore, diligentiùs repetitos, si Deus vitam dederit, Lector « perpendam, & à mendis purgati editione alterâ, si tanti habeantur, limatiores libri prodeant. Sæpe enim accidit, [c] ut semper addat aliquid « stylus, & scribendi morâ, crescatque ipsâ cogitatione oratio. [d] Interim « qui volet proferat meliores epulas, & me conviva utatur, aut qualicun- « que cœnâ nostrâ contentus sit. Ego verò satis me præstitisse arbitrabor, « si miseram utcunque sustinuerim antiquitatem, aliorumque ingenia ad eandem illustrandam excitaverim, & si inter mala multa, quædam mediocria, quædam etiam bona protulerim, cùm aliter, ut ait [e] Martialis, non fiat liber.

[a] Robert. Abbas in Prolog. ad Cantica Cantic.
[b] Quintil.
[c] S. Hieron.
[d] Id. Ep. 50.
[e] Martial. l. 1. Ep. 17.

LXXVII. Verendum deinde mihi satis adverti, ne quod viris longè doctioribus aliàs objectum legitur, & mihi opponeretur, ac proinde minorem sibi gratiam conciliaret hoc qualecunque opus, [a] quòd plera- « que non inventa per me, sed ab aliis tradita contineat, & cornicem « Æsopi alienis coloribus adumbraverim: [b] ut factum impudenter dicant, « qui nostro nomini voluerimus ex aliorum laboribus libare laudem; & si « volumen istud prehenderint antiqui, seu paulò recentioris ævi Scripto- « res, & suum quisque de libris suis tulerit, nihil quod nostrum velimus « relinquatur. Sed fateri non pudet, multa non primi tradidimus, [c] com- « munia sunt quæ cum veteribus ac recentioribus sentimus. Omnes aut « nostra aut aliena referimus, aiebat [d] vir doctissimus, neque tamen pari auctoritate censemur. Debetur more majorum antiquitati & senectuti honos, cui studuimus potissimùm, dum in ipsos fontes digitum intendimus, res Scriptorum firmavimus auctoritate, qui si ab aliis jam laudati, norunt plus satis viri eruditi, eosdem libros nos legere, neque uni conscriptos: ut meritò [e] Quintilianus pravum illud quorundam studium circa Scriptores Artium sugillet, Nihil eisdem verbis, quæ prior aliquis « occupasset, finiendi: quæ ambitio, inquit, procul aberit à me. Quin & « observat Plinius conferentem Auctores se deprehendisse à juratissimis & « proximis veteres transcriptos ad verbum, neque nominatos, non, in- « quit, Virgilianâ virtute ut certarent. [f] Aiunt enim Mantuanum vatem, « cùm ex eo quòd versus quosdam transtulisset Homeri, compilator vete- « rum diceretur, respondisse magnarum esse virium Herculi clavam extor- « quere de manu. Sed & Tullius, qui in arce Romanæ eloquentiæ stetit, «

[a] Quintil. l. 3. c. 1.
[b] Auctor ad Heren.
[c] Octavius Horatian. l. 4. p. 81.
[d] Anton. Augus. in Prolog. ad Glossar. Juliani Antecess.
[e] L. 2. c. 16.
[f] Plin. in Prol.
[g] S. Hier. in Tradit. Hebraic. in Prolog.

» Rex oratorum, & Latinæ Linguæ illustrator, repetundarum accusatus
» est à Græcis. Et Terentius Comœdiarum prologos in defensionem sui
» scenis dabat, quòd urgeretur à Luscio Luscinio, & quasi publici ærarii
» fur, Poëta accusaretur. Quæ quidem magnorum virorum exempla obtrectatoribus proponere visum est, ut vel inde discant, omnes ferè quæ in publicum exeunt lucubrationes, ex propriis vix confici, earumque auctores oblatis quasi opibus uti posse interdum. Ego verò sic porrò in hac lucubratione versatus sum, ut cæteros Glossographos ferè non consuluerim, nisi post confectas ex propriis schedis vel adversariis observationes, ne vulgarem viam ingressus, alienis vestigiis totus demum viderer insistere: ex quibus quidem si quid aut à me prætermissum, aut ignoratum esset, quod chartæ mandari dignum videretur, excerpsisse non diffiteor,
» factâ Auctorum perhonorificâ mentione: [h] ita tamen ut ab aliis confecta
» non damnem, sed post priorum studia quod potuerim laborare curaverim,
» [i] & in iis quæ alii jam occupaverant, Lectorem ad eos amandare satius
» duxerim, ne viderer potiùs aliena quàm mea quæsisse. Non defuerunt enim variis temporibus viri doctissimi, quorum vigiliis & lucubrationibus debemus, ut dubiis quibusdam lux allata sit, quique in eâ quâ nos palæstrâ desudarunt, & non sine summâ eruditionis laude versati sunt. Alii quippe generalia aggressi sunt Glossaria, cujusmodi sunt Henrici Spelmanni Archæologus, & Joannis Gerardi Vossii libri duo de Vitiis Sermonis Latini, ut aliquot alios è paulò recentioribus omittam. Alii Scriptoribus mediæ ætatis à se editis, aut illustratis, subjunxere vocum insolentium, & ab bonæ Latinitatis usu alienarum explanationes ordine literarum, quæ Commentarii vicem præberent. Non desunt præterea ex viris eruditis, qui multa ad hoc opus pertinentia, etsi non ex professo, obiter saltem scripto posteris reliquerunt. In his verò quæ ab aliis sunt occupata, præterquam quòd ad cætera attentiùs perscrutanda quæ illorum diligentiam fefellerunt, quasi nobis iter aperiunt, fatendum post tantas messes, in uberrimâ studiorum disciplinarumque segete, non contemnendum restare spicilegium: quod voluminis nostri magnitudo, quod nedum omnia quæ explicationem aliquam postulant, complectitur,
» abundè convincere potest: [k] ita ut pro novitate rerum, veterem materiam
» novam fieri, & ex vetere novum ædificium novâ curâ instaurari posse
» nemo diffiteatur. Quantacunque enim sit nostra lucubratio, multis adhuc augeri posse ultro agnoscimus, cùm fieri nequeat ut in amplissimâ rerum gravissimarum varietate non supersint difficultates aliæ, & salebræ apud Scriptores, quæ aut oculos fugere, aut hominis quantumvis eruditi captum soleant superare. Verùm si quis nostri laboris æquus arbiter, aliorum fortè inspexerit in hoc genere lucubrationes, de hac nostrâ, qualiscunque tandem illa sit, non sinistram adeo sententiam feret, vel be-
» nigniùs pronuntiabit. [l] Quæ cùm ita se habeant, nil aliud superest, nisi
» ut Lectorem obsecrem, ne laborem meum reprehensionem existimet
» aliorum. In tabernaculo Dei offert unusquisque quod potest. Alii aurum
» & argentum, & lapides pretiosos: alii bissum & purpuram & coccum
» offerunt, & hiacynthum. Nobiscum bene agitur, si obtulerimus pelles
» & caprarum pilos.

[h] S. Hier. lib. 2. in Ruffin. c. 7.
[i] Id. in Epitaph. Nepotian.
[k] S. Hier. Ep. 30. & in Præfat. ad Hebr. nom.
[l] S. Hier. lib. 2. in Ruffin. c. 7.

LXXVIII. Aliud est deinde genus hominum ex iis qui utcunque literis dant operam, qui magnam laudis gloriam inde sibi accedere putant, si quid in Scriptorum libris expiscentur, quod carpere possint: &
» securi aliena subsannant, dum sua simili periculo non exponunt: [a] qui,

[a] Apon. in

inquam, per singulas syllabas, antequam sensum desudantis contingant, « [a] Prol. ad Cantic.
subsannando verba condemnant. « Cantic.

[b] —— *Forsan multò præstantior alter* [b] Terent. Maur.
Pauca reperta putet, quàm plura invenerit ipse:
Deses & impatiens minus hæc obscura putabit.
Pro captu lectoris habent sua fata libelli.

Sunt qui aliquid discere affectant, ait [c] Lupus Abbas Ferrariensis, & velut in edito sitos loco studiosos quosque imperiti vulgò aspectantes, si quid in eis culpæ deprehenderint, id non humano vitio, sed qualitati disciplinarum assignant. Certè non defuere qui nos [d] usurpatores ardui operis sugillarent, & lucubrationem hanc nostram vellicarent, priusquam edita prodiret in publicum, atque adeo nec visam, nec lectam: cùm institutum nostrum reprehenderent, operamque frustra hîc positam vellent, quasi post tot hactenus in eo genere studii publicatas eruditissimorum ævi nostri hominum vigilias, ausu temerario, ac penè sacrilego conatu, libros hosce moliremur, novi nihil aut parum dicturi. Quasi verò Aristotelem in Philosophiâ à scribendo deterruerit Platonis amplitudo: vel Aristoteles ipse cæterorum æqualium, & qui longè pòst vixere, studia restinxerit, & post Ciceronem & Demosthenem Oratoriam artem nullus excoluerit: quasi denique excellentium virorum premere vestigia non liceat. Ita enim sentire solent scioli quidam, [e] & qui maximè docti sibi videntur, qui dictionem sanam & insanam ferme appetitu pari revolvunt, non ampliùs concupiscentes erecta quæ laudent, quàm despecta quæ rideant. Neque porrò eram nescius, dum in tam illustre literatorum theatrum prodirem, fore ut in ejusmodi varia incurrerem hominum judicia. Neque me latebat quàm sit res quorumlibet etiam censuris obnoxia verborum interpretatio, ac proinde & laboris & temporis, & meæ quoque existimationis me subire aleam mihi non erat obscurum. Quippe [f] qui scribit, multos sumit judices: alius in alterius livet ac grassatur ingenium. Ille si unus sermo defuerit, quasi claudam orationculam diffugit. [g] Deinde in rebus humanis nihil sic elimatum, ut aliquâ parte detractioni non pateat: cùm mala de merito, bona autem de livore carpantur. Unde detractorum aculeos æquanimiùs tolerare constitui, qui scilicet malunt aliena carpere, quàm sua componere, vel emendare. [h] Felices, inquit Fabius, essent artes, si de illis soli artifices judicarent. Poëtam non potest nosse, nisi qui versum potest struere. Philosophos non intelligit, nisi qui scit dogmatum varietates. Manufacta, & oculis patentia magis probant artifices. Nostra quàm dura sit necessitas potest animadverti, quòd vulgi standum est judicio: & ille in turbâ metuendus, quem cùm videris solum, despicias. Hoc præteriens tetigi, ut eruditis contentus auribus, non magnopere curemus quid imperitorum de ingenio nostro rumusculi jactitent. Dicam rursum cum Terentiano [i]:

[c] Epist. 1. [d] Jul. Severian. [e] Sidon. l. 3. Ep. 14. [f] Epist. ad Præsidium Diacono 9. oper. S. Hieron. [g] Joan. Sarisber. in Prolog. ad Metalog. [h] S. Hier. Epist. 26. c. 4. [i] Terent. Maur.

Sed me judicii non pœnitet: hæc bene vobis
Commisi, quibus amor est & prudentia juxtà,
Et labor in studiis semper celebratus inhæret:
Vos sequar, in vestro satis est examine tutum.

In eam enim spem veni, ut judices præsertim experiar, qui in hac eâdem arenâ aliquando decertarunt, aut hoc decurrere stadium, quò vires

k Orderic. Vital. l. 6. p. 597.

„ ipsi suas periclitarentur, aliquando tentarunt. [i] Conticescant igitur, obse-
„ cro, qui nec sua edunt, nec aliena benignè suscipiunt, nec, si quid
„ eis displicet, pacificè corrigunt. Discant ea quæ nesciunt, & si discere
„ nequeunt, patiantur saltem symmathetas suos edere quæ sentiunt.
Proinde

i Josephus Iscanus de Excidio Trojano.

[k] Vive liber, liberque vive: sed si qua nocebunt,
Disce libens livore nihil sublimius esse,
Cùm tibi mordaces obliquent læva cachinnum
Murmura, cùm cupient linguis lacerare prophanis.
Sit utinam invidiâ dignus, quæ summa lacessit,
Quam pascit præsens, extremaque terminat ætas.

a Joan. Sarisber. in Metal.

b L. 1. contra Eutych. c. 15.

c In Præfat.

d Pomp. Mela in Proœm.

e Octav. Horatian.

f Lib. 1. in Ruffin. c. 4.

g Ep. 133.

h Joan. Lucius, Ren. Chopin. Ann. Robert.

LXXIX. In iis porrò quæ à me pertractantur in hisce volumini-
„ bus, non elocutionis splendorem spectavi, sed [a] placuit ut hoc ipsum
„ tumultuario simplicique sermone dictarem, cùm ad Scriptorum senten-
„ tias subtiliter examinandas animum potiùs adverterem, nec ad verba
„ expolienda studium superesset, aut otium. Quæso igitur Lectorem, ut
„ [b] Vigilii Tapsensis verbis utar, ut vilitatem nostri sermonis usquequaque
„ non despiciat, quia & fortassis potuit eloquentiùs oratio comi. Cùm nos
„ ita stylum temperaverimus, ut rem potiùs quàm verba legentibus com-
„ mendaremus. Et maximè hoc opus cothurno tumentis eloquii inflari non debuit, cùm in iis quæ in rerum versantur investigatione, criticum omne, nihil de oratore sperari debeat, sed cura simplicis & diligentis solertiæ. Ejusmodi enim sunt lucubrationes istæ, ut de iis proferre liceat
„ quod de suis [c] Plinius, nec ingenii esse capaces, nec admittere exces-
„ sus, aut orationes sermonesve: vel quod [d] Pomponius Mela de Geogra-
„ phiâ, impeditum esse opus, & facundiæ minimè capax. Nam & ipsum operis argumentum orationem non tam gravem, quàm perspicuam & interpretationi aptam requirit. Cùm enim totum sit in concinnandis & examinandis auctorum locis, ut vel vocabulorum genuina eruatur significatio: vel ut ritus veteres moresque obsoleti, actâ eorundem Scripto-
„ rum inter se comparatione, elucescant, [e] eloquentiæ non opus est, sed la-
„ boris. Commentarii enim quid operis habent, ait [f] Hieronymus, alte-
„ rius dicta edisserunt, quæ obscurè dicta sunt, plano sermone manifestant:
„ multorum sententias replicant, & dicunt, Hunc locum quidam sic edis-
„ serunt, alii sic interpretantur: illi sensum suum & intelligentiam his te-
„ stimoniis & hac nituntur ratione firmare, ut prudens Lector cùm diversas
„ explanationes legerit, & multorum vel probanda vel improbanda didi-
„ cerit, judicet quid verius sit, & quasi bonus Trapezita adulterinæ mo-
„ netæ pecuniam reprobet. [g] Quid ad interpretem sermo compositus, ait
„ idem Scriptor, cujus professio est, non quò ipse disertus appareat, sed
„ quò eum qui lecturus est, sic faciat intelligere, quomodo ipse intellexit
„ qui scripsit. Huc accedit quòd nulla ferè est ævi recentioris quæ hîc tractantur rerum affinitas cum veterum moribus, quibus ignotæ fuere, ut veterum complures hodie ignorantur, quòd in desuetudinem abierint. Si quis enim ex verborum similitudine res nostras hodiernas, aut paulò superiorum sæculorum, ad Romanorum mores ac ritus vellet componere, non tam eas illustraret, quàm tenebras illis caliginemque offunderet. Quemadmodum [h] quidam ex recentioribus Jurisconsultis res nostras Forenses Romani fori expressere vocabulis, qui cùm ea minimè publici esse saporis satis perciperent, ut ipsi intelligerentur, Glossaria,

quibus utcunque plana fierent, libris suis præmittere operæpretium censuerunt. Quò sanè referre hoc loco placet quæ in hanc rem habet [i] Scriptor Anglus, dum ait, qui apud Scotistas, & in multis formulis Jureconsultorum barbarè loquitur & malè Latinè, probari: qui purè, venustè, Latinè, licèt graviter & copiosè disserat, tamen omni irrisione ludi, & arrogantiæ notari: id quod, inquit, in Senatu nostro accidisse superiore die animadverteram. Nam cùm rogationem apud nos de amici sui honore quidam ferret, & quia Latinè per statuta jubemur id facere, scripsisset ita, *Supplex à vobis contendit Titius, ut, &c.* cùm ferebatur, à multis imperitis hominibus continuò propter Latinitatem, antiquata est. Quod cùm ille intellexisset, animadverso errore suo, scripsit ita, *Supplicat vestris Reverentiis Titius, quod, &c.* Statim rogatio, nemine usquam contradicente, accepta est. Risimus, subdit ille, in illâ Academiâ quæ formulis omnibus in judicio supersedere patitur, & ubi Latinæ Græcæque Linguæ fons & propagatio debeat esse, scribendi magis formulam, quia Latina fuit, ad antiquationem, quàm æquitatem rei petitæ, quia justa videbatur, ad impetrationem valuisse. Didicimus tamen etiam inde consuetudinis usûsque longævi non levem esse auctoritatem, nimirum ad abolendam rogationem apud imperitos & ineptos: non ad constituendam Latinitatem apud doctos & disertos. Quanquam enim reprehendebatur, etiam cum repulsæ mulctâ, propter Latinitatem petitio, tamen neque reprehensio, neque repulsa poterat efficere, quo minus magis esset Latina quæ rejiciebatur, quàm quæ fuerat accepta. Hactenus ille. Unde colligi datur haud proclive esse formulas semel receptas abolere & antiquare, deinde ejusmodi scriptionis genus quod totum in interpretatione versatur, ita esse debere, [k] ut interpretatio ipsa alio interprete non egeat: quod plerisque nimiùm disertis accidere solet, quod suprà attigimus, ut major sit intelligentiæ difficultas in eorum explanationibus, quàm in iis quæ explanare conantur. [l] Sterili materiâ rerum natura, hoc est, vita narratur, aiebat Plinius, & hæc sordidissimâ sui parte, ut plurimarum rerum, aut rusticis vocabulis, aut externis, imò barbaris, etiam cum honoris præfatione ponendis. Satius igitur duximus, aliorum Glossographorum exemplo, paulò squalidiori sermone res patrias, ipsásque nostrates formulas, & ut eæ tum efferebantur, atque adeo cum ipsâ barbaricâ & incultâ minusque interdum Latinâ loquendi ratione proponere. Verbi enim gratiâ, *feudum, terram*, aut *Ecclesiam deservire*, non semel dicimus, quòd sint formalia verba, ac proinde ut familiaris loquendi modus exhibeatur. Neque enim nobis ignotum has & ejusmodi locutionis formulas barbaras esse, quæ si Latinis purioribus efferrentur, non tam planæ essent, quod monendum fuit, ne quis in hisce continuò criticum agat. [m] Quâ quidem scribendi ratione etsi aliquantum Lectores fatigentur, rerum intentos virtutibus calculum saltem veritati daturos, [n] nec jejunæ maciem orationis, ad ea quæ sunt caligantibus impedita sententiis expedienda, omnino rejiciendam existimaturos confidimus. [o] Denique si quid minus à nobis, aut secus quàm oportuit dictum est, veniam postulamus: aut enim verborum nos copia defecit, ut aut quod sentiebamus exprimere nequiremus, aut quæ sentienda fuerant, exilitate ingenii, & mentis infirmitate sentire non valuimus. Sed si opere displicemus, saltem studio placeamus. Sit acceptum voluisse, si displicet non potuisse nostrum.

[i] Thom. Smith. l. 1. de Pronun. Ling. Gr.

[k] S. Hier. Epist. 139.

[l] Plin. in Præfat.

[m] Gregor. Bætic. l. 1. de Fide.

[n] Boëtius in Præfat. ad lib. de Arith.

[o] Vigil. Taps. l. 5. contra Eutych. c. 26.

LXXX. Hac igitur tanquam futuri operis crassâ quadam & rudi

informatione præmiſsâ, expoſitáque inſtituti mei ratione, quâ quicquid non tam præſtiti, quàm præſtare ſum conatus, Lectoribus proponere ſtatueram, ſupereſt ut quorum ope adjutus extremam arduo & laborioſo operi manum impoſuerim, paucis aperiam, cùm [a] „benignum & plenum „ingenui pudoris ſit fateri per quos profeceris, & contrà [b] ingratus ſit & „perverſi ingenii, qui profectus ſui diffitetur auctorem. Ego certè, iis „præſertim debere me plurimùm ingenuè fateor, qui Scriptores non veteres duntaxat, ſed & quos ætas ſequior tulit è tenebris erutos, hactenuſque neglectos, etiam hac ipſâ quâ vivimus tempeſtate, ab interitu vendicant, qui quidem etſi nitidâ non omnino, imò inſulſâ interdum, ne dicam barbarâ perſæpe oratione libros ſuos conſcripſerint, habent tamen, quod jam attigimus, unde magna eruditionis ſeges accedere poſſit. Ejuſmodi ſanè ſunt à viris omni virtutis, & eruditionis genere ornatiſſimis è Societate JESU, JOANNE BOLANDO, GOTEFRIDO HENSCHENIO, & DANIELE PAPEBROCHIO, immenſo ſtudio undique conquiſiti, ſummoque reipublicæ Chriſtianæ bono editi Scriptores, qui Sanctorum vitas ac geſta literis mandarunt, quos ii eruditiſſimis commentariis, in quibus quidquid eſt reconditioris literaturæ, occurrit, illuſtrarunt. Horum veſtigiis inſiſtunt ex ordine Benedictino, ut alios ſileam, LUCAS ACHERIUS, & JOANNES MABILLONIUS, pari vitæ integritate & literarum cognitione inſignes, quorum alter Scriptorum hactenus ineditorum, non ſpicilegium, ſed meſſem integram demetendam literatis omnibus expoſuit, confecto tandem nuper tomo decimo-tertio: alter Analectorum duobus jam editis, aliiſque paratis voluminibus, Auctorum qui ejuſdem Ordinis Sanctorum Vitas reſque geſtas ſcriptis exararunt, collectioni, cum collega Acherio magnâ cum laude incumbit, hancque eruditis obſervationibus adornat. Horum induſtriâ, quâ ſunt comitate ac humanitate, codices manuſcriptos ex inſtructiſſimâ Sangermanenſi Bibliothecâ evolvere ſæpe contigit, unde noſtrum hoc opus indidem illuſtraretur. Neque ab iis divellendus vir ſimili erga nos benevolentiâ ac ſingulari prorſus eruditione JOANNES BAPTISTA COTELERIUS, Regius Linguæ Græcæ Profeſſor, qui editis duobus antiquorum Patrum, qui Apoſtolicis temporibus floruerunt, voluminibus, cum eruditis adnotationibus, idem modò ferè in Græcis præſtat, quod in Latinis Scriptoribus Acherius, Monumentis Eccleſiæ Græcæ, è veteribus codicibus erutis, primoque jam publicato volumine, aliis proximè ſubſecuturis. Neque perinde reticendus vir clariſſimus STEPHANUS BALUZIUS, qui indefeſſo ſtudio publicandis Scriptoribus operam collocat, nuperque Regum noſtrorum Capitula accuratâ prorſus diligentiâ conquiſivit, collegit, contulit, digeſſit, notiſque ac veteribus formulis & monumentis locupletavit, ex quibus Gloſſarium noſtrum colluſtrandi oborta ſæpe facultas & occaſio. Ubi tamen monendus Lector, non ubique ſemper in laudandis ſeptem Capitularium libris ejus me editionem ſecutum, cùm res dudum eſſet confecta ex Pithœanâ, & quidquam in adverſariis mutare haud levis fuiſſet laboris. Mihi denique duo ſuperſunt viri clariſſimi ac doctiſſimi hac in parte commemorandi, quorum alter eſt PETRUS CARCAVIUS Bibliothecæ Regiæ Curator digniſſimus, cujus diligentiæ quantum illa debeat acceſſionis & incrementi, ut & numiſmatum veterum locupletiſſima ac verè Regia Gaza, norunt quotquot ſunt in hac urbe Galliarum primariâ eruditi. Is enim & manuſcriptos ejuſdem Bibliothecæ codices, & ra-

[a] Plin. in Procem.
[b] Joan. Sariſber. l. 1. Metalog. c. 5.

riores ex editis, singulari nobis urbanitate suppeditavit. Alter est nobili beneficentiâ, & rerum nostrarum cognitione inter paucos illustris, ANTONIUS VIONIUS* Herouvallius, literatorum ferè omnium nostræ ætatis commendatione notissimus: qui citius impetrantibus, quàm im- « plorantibus coacervatas undique literarias opes liberali manu distri- « buens, (verbis utor viri docti) unus sterilitatem temporum, regionum « inopiam vel sustulit, vel sublevavit: qui Historiæ nostræ in lacinias di- « scerptæ veriùs quàm descriptæ integritatem dedit ac nitorem. Is enim « quâ est animi magnitudine, & incredibili in literas omnes amore, quibus juvandis totus natus est, veteres codices, tabularia, ac diplomata quæ vel habuit, vel quæ in manus venere, mecum statim communicavit: ita ut quod ex manuscriptis monumentis toties excerpta in hocce Glossario laudantur, hujus præsertim liberalitati acceptum referre Lector debeat. In quibus quidem describendis ab eo nominando consultò abstinui, tot beneficiorum in me collatorum palam in ipso libri limine contestationem editurus.

LXXXI. Sed inter tot homines eruditos, an præterire silentio possim Virum undequaque ornatissimum, quem irreparabili literarum detrimento, atque adeo immenso bonorum omnium & totius Orbis Gallici dolore, mors præmatura nuper absumpsit, studiorum fautorem, & hujusce operis incentorem præcipuum?

[a] *Hunc dico, qui Linguâ potens*
Minorem Atridam præterît,
Orando pauca & musica;
Qui grandines Ulixei,
Mellifluentem Nestora,
Concinnatorem & Tullium.

[a] *Auson. Epist. 3.*

Hunc, inquam,
Quem nemo fando dixerit,
Qui non priùs laudaverit.

Is est illustrissimus GUILLELMUS LAMONIUS, Bavillæ Marchio, & Senatus Parisiensis Princeps, cujus immensa aliunde merita infinitarum penè rerum illustrabat cognitio, quam pervigili lectione ac studio pertinaci à primo ætatis flore sibi acquisierat: quamque demùm sic postea excoluit & auxit, ut prodigii sit instar ipsum adhuc adolescentem præcipuis Senatus functum dignitatibus, rebus publicis subinde gerendis, ac toti postea Curiæ præfectum à Rege moderatorem, tot potuisse ac tam diversi generis disciplinis animum informare. Quid enim ipsum fugit in multiplici Linguarum scientiâ, quid in literis certè humanioribus, de quibus graviter appositéque semper disserentem, etiam ex tempore, nemo qui audiit, non suspexit? Quis ad felicissimam & incredibilem illam quâ valebat memoriam, ingenio adeo perspicaci, ac tam solido adjunctam judicio non obstupuit? Cujus mentem egregia illa ac singularis eloquentia, seu verborum spectes elegantiam, seu sententiarum dignitatem, seu etiam dicendi gratiam, non perstrinxit, cùm aut in amplissimo Senatu, aut in Regis Maximi conspectu peroraret? Sed licèt tantâ præstaret eruditione, ingeniique elegantiâ ac comitate, [b] quas compertum est viris præsertim primariis necessarias esse, quibus absque naturæ « bona quasi incompta, aut etiam horrida despectui sunt, contráque ea « æternam gloriam pariant: [c] illud tamen studiorum omnium culmen an- «

[b] *Victor. Schotti in Maxent.*

[c] *Sidon. l. 1. Epist. 9.*

tevenit, quod haberet huic ſcientiæ conſcientiam ſuperiorem. Quæ quidem animi facultates doteſque tantæ, ut nihil dicam de illuſtrium [d] Id. l. 1. Epiſt. 3. » in primis ſplendore natalium, [d] cui pater, ſocer, avus, proavus, urba- » nis, Palatinis, militaribuſque magiſteriis inſignes fuere, ad ſupremum Themidis thronum jure merito eum communi omnium applauſu extulerunt. Quo in Magiſtratu ſingulari cum prudentiâ, vigilantiâ, moderatione & morum integritate ita eſt verſatus, ut quâ erat animi amplitudine, tot gravibus licèt occupatiſſimus diſtineretur negotiis, quà officiis maximis, quà amicitiâ Principum impeditus, ſe ſe viris quibuſque eruditis amicum adeo affabilemque exhibuerit, quaſi nihil aliud ipſi incubuiſſet muneris ac penſi, quàm literati illius otii in familiari eorum con- [e] Lib. 8. Epiſt. 12. » ſuetudine deguſtare delicias. De ipſo dixerim, quod de Titinnio Capi- » tone [e] Plinius junior: Studioſos amabat, fovebat, provehebat, multo- » rumque qui aliqua componunt, portus, ſinus, præmium, omnium erat » exemplum: ipſarum denique literarum jam ſeneſcentium reductor ac » reformator. Domum ſuam recitantibus præbuit, auditoria, non apud [f] Cicero. » ſe tantùm, eâ benignitate frequentavit, [f] ut qui dignitate Principibus » excellebat, par infimis eſſe videretur. Nec ipſi porrò ſatis fuit eximias iſtas animi virtutes, aut à naturâ comparatas, vel arte ac ſtudio acquiſitas excultaſque dotes poſſidere, niſi & eas ad illuſtres filios, locupletius veluti ac nobilius longè patrimonium, curâ pervigili paternáque dili- [g] Quintil. l. 3. c. 9. » gentiâ transfunderet. Nam ſi, quod ait [g] Fabius, afferunt laudem li- [h] Victor Schotti in Claudio. » beri parentibus, ſui ſimiles genuit, [h] quaſi contra naturæ legem, quæ » crebrò tanquam ex induſtriâ malos è bonis, agreſtes è doctioribus, & [i] Sidon. l. 1. Ep. 4. » cæteros ejuſmodi ſeu contrà gignit: quo demum exemplo ſapientium » plures caruiſſe liberis utilius duxere. [i] Vegetis iis quantumlibet & alacri- » bus exemplum, pigrioribus paulò ac deſidibus incitamentum dedit: & » ſi quod eum quocunque animo deinceps æmulantur, ſibi forſitan quod » conſequantur debent, illi debebunt procul dubio quod ſequuntur. Horum alterum poſt exacta haud vulgari cum laude in forenſibus Cancellis prima veluti Juris Civilis ſtudiorum crepundia, Senatorem in Curiam, tum in arcanum Regis Conſilium Supplicum libellorum Magiſtrum allectum, Patroni deinde Regii in ampliſſimo, cui præerat, Senatu dignitate fungi voluit; non tam ut domeſticæ gloriæ velificaretur, quàm ut magnificum ei campum aperiret, in quo eruditionem ſuam, eloquentiam, vitæque integritatem pro dignitate demonſtraret: quod perfecit toties in maximi momenti negotiis, ſpectante cum incredibili gaudio patre, ad omnium uſque admirationem. Sed & filium alterum paribus inſiſtere veſtigiis, ac per ipſoſmet penè honorum gradus aſcendere voluit, quò iiſdem ſe ſe doctrinæ, facundiæ, ac virtutum luminibus, quibus hodie effulget, in regiis perinde Conſiliis conſpicuum exhiberet. Quin & hac domeſticâ laude non contentus, extera & aliunde petita, quibus undequaque locupletaretur, ornamenta in familiam inducere ſtuduit: dum in generum adſcivit eâdem certè morum integritate, ſed & eruditione pariter, ac eloquentiâ ſingulari, avitâ etiam clarum gloriâ, Virum ampliſſimum, ACHILLEM HARLÆUM, Comitem Bellomontanum, Regium in eodem Senatu Procuratorem. Unde contigit ut raro, & inaudito forſitan hactenus exemplo idem Senatus ille ſupremus, ſi non prorſus regeretur, ſplendorem certè præcipuum ab unicâ ejus familiâ deſumeret. Conſtans adeo in illâ fuit, tantáque virtutis ac probitatis exiſtimatio, ut Princeps invictiſſimus, cui pridem erat explorata, tot

unâ fascibus ac dignitatibus hanc cumulare non dubitarit. Neque intra civiles duntaxat supremosque in Curiâ Magistratus, quorum ad gloriam præsertim pertinent studia literarum, illam continere voluit, cùm & generum haberet alterum non modò antiquâ præcipuâque nobilitate, sed & inter Regiarum copiarum Præfectos inprimis illustrem: ut cùm ab vetere illâ, ac Militari Lamoniorum gente post longam avorum seriem genus ipse duceret, ab eâ quâ diu fulsit armorum professione illam decedere omnino non pateretur. [k] Falsò ergo creditur judicii nescia esse Fortunam, quæ tot in eum, familiamque congessit honores, cùm & præteritorum memor, & prudens futuri, ei rependerit quicquid cæteris præstitit. Neque enim erratica est, à quâ scimus alios donum cepisse, hunc præmium. Quid mirum igitur, ut eò redeam unde tantillùm deflexi, si tot ingenii, eloquentiæ, ac doctrinæ ornamenta, quæ ad totius rei publicæ commodum & gloriam totâ vitâ excoluerat, suspexere quotquot sunt in Orbe Gallico eruditi; & si non statuis in Rostris positis, ut viros disertos Romani, vel templis, quo modo Platonem Græci, sed τῇ βιβλίων ἀναθέσει, quemadmodum τοὺς ἄνδρας τοὺς ἐλλογίμους honorandos censebat Orator [l] Aristides, cohonestandum existimarunt: librorum, inquam, dicatione ac nuncupatione, quâ non tam honorum, quibus præfulgebat, fastigia, quàm consummatam disciplinarum cognitionem cum singulari humanitate conjunctam, cæteráque vitæ ejus decora posteritati commendarent. [m] An non etiam licuerit inter olores canoros anserem obstrepere, & balbutientem idem aliquatenus præstare, quod universus penè ætatis nostræ consessus, & in hac qualicunque lucubratione eximii literarum parentis ac fautoris præcipui nomen memoriamque celebrare; quod quidem paternarum virtutum imitatoribus liberis haud ingratum fore non dubitem, cùm eas in patre, quibus & ipsi insigniter adornantur, citra omnem invidiam ac minimam assentationis suspicionem prædicari animadvertent: [n] tametsi vereri debuerim ne vulnus nondum obductum exasperem, & virtutis ejus recordatio fiat doloris instauratio.

[k] Symmac. lib. 1.

[l] Sacror. Serm. 5. extremo.

[m] Symmach.

[n] S. Hier. Epist. 8.

LXXXII. Jam verò priusquam huic Præfationi finem imponam, superest ut aliquid dicam de eâ, quæ operi nostro subjungitur, Dissertatione *de Imperatorum Constantinopolitanorum, seu inferioris, uti vocant, Imperii Numismatibus*. Atque hanc quidem licèt ad Glossarii argumentum minùs spectare fatendum sit, non ita tamen ab eo discedit, ut non habeat aliquid cum ipso commune, cùm non recentioris duntaxat Græcitatis, sed & Latinitatis in re monetariâ voces complures hîc exponantur fusiore interdum commentario, eóque non semel Lectorem in nostro Glossario remittamus. Huc accedit, quòd mediæ etiam ætatis mores, ritusque persæpe enucleantur. Denique cùm id argumenti ab ejusmodi antiquitatum indagatoribus hactenus neglectum sit, haud supervacaneum fortè videbitur, si quas nullâ observatione dignas censuere, quòd barbariem totæ spirent, ejusce ævi monetæ quoquomodo, atque adeo ita illustrentur, ut non prætermittendam earum cognitionem, spurcasque illas quantumlibet quisquilias inter tot præclara, quibus Gazophylacia sua adornant, κειμήλια, locum habere posse tandem cogantur agnoscere. Hanc porro Dissertationem olim conscripseram, ut esset veluti introductio ad Imperatorum Constantinopolitanorum Numismata, quæ haud mediocri studio ex Regis Christianissimi, aliorumque eruditorum virorum Museis conquisita, collecta ac digesta in ordinem secundùm ipsorum Augustorum Familiarum Genealogias, ex

utriusque Linguæ Scriptoribus adornatas, ære incidi Regiis impensis curaveram, ut essent Historiæ Byzantinæ, quæ hactenus elegantissimis typis Lupareis prodierat, quod ei deesse videbatur, insigne aliquod ornamentum. Sed cùm vix spes sit fore ut hoc qualecunque opus, nescio quo fato, in lucem aliquando prodeat, hocce de Nummis Augustorum inferioris ævi Syntagma ab eo avellendum putavi, & in postremam Glossarii nostri partem rejiciendum, quandoquidem id voluminis utcunque moles pateretur, ut vel saltem inde haberent, quod jam monui, Rei antiquariæ studiosi, quò hanc Monetariæ supellectilis partem deinceps minimè respuant, cùm multa doctiorum indagatione & cognitione haud indigna in eo contineri ex nostris observationibus animadvertent: interim dum ipsa Augustorum Byzantinorum cusa hactenus Numismata, nostrâ, si fors ita tulerit, vel alterius operâ publici juris fiant. Sed & ne quid ad id argumenti deesset, binas alias Dissertatiunculas subjecimus, Marquardi Freheri alteram de Saphiro Constantii Imperatoris, alteram ejusdem & Josephi Scaligeri, de Constantini postremi Constantinopolitani Imperatoris numismate argenteo, quod hæc seorsim in folio ferme unico editæ vix hodie occurrant.

LXXXIII. Cæterum,

Si qua videbuntur chartis tibi, Lector, in istis,
Sive obscura nimis, sive Latina parum:
Non meus est error, nocuit Librarius illis,
Dum properat versus annumerare tibi.

[a] Quæ quidem ex Martiale duplici de causâ præponenda duximus, tum ut si quid occurrat quod aures accuratis Grammaticorum præceptionibus assuetas offendat, id tanquam à rectè loquendi scribendique legibus abhorrens non illico damnet Lector, & criticorum more quidpiam emendandum existimet, [b] *ne dum Scriptoris vitium putat, & errorem emendare dum vult, faciat:* sed ætatis illius agnoscat conditionem, quæ nullis erudita magistris incultam barbariem redolebat: deinde ut quæ ex publicis documentis, vel ex alienis Commentariis laudantur, prout in ipsorum exemplaribus, vel editis, vel scriptis, quibus usi sumus, continebantur, ea nos summâ cum fide descripsisse persuasum habeat. Proinde si non Auctorum incuriæ, certè Librariorum *properantium*, ut Poëtæ verbo utar, seu ut cum Scriptoribus ipsis agatur humaniùs, celeritati, vel sæculi infelicitati errores sunt condonandi. Quæ verò operas spectant σφάλματα, fatendum aliquot, imò mirandum non irrepsisse plura, cùm à nobis subinde collecta, non eo essent quo par erat digesta ordine in adversariis, imò tumultuariâ satis operâ, nec sat benè descripta. Ex iis tamen quæ alicujus momenti esse viderentur, & sub manum inter relegendum occurrerunt, ne cuipiam offendiculo sint, quædam emendavimus: cætera levia & quæ facilè assequi Lector possit, pro suâ ille humanitate boni consulet, & si aliquando viderit numerum pro numero positum, & ejusmodi quæ Hipparchus παρεσφάλματα vocat, pro æquanimitate suâ vel corriget vel condonabit, cùm hæc communia sint iis qui tam longos ἐπιλογισμοὺς tractant. Appendices porrò singulis voluminibus adjunxi, tum ut si quid perperam à me scriptum sit retractem, tum ut quæ jam excusa novis Auctorum locis qui me fugerant, & lucem aliquam dare poterant, firmarem.

[a] L. 1. Epigr. 8.

[b] S. Hieron. in Isaiam 15.



INDEX



INDEX
SEU
NOMENCLATOR SCRIPTORUM MEDIÆ ET INFIMÆ
LATINITATIS.



N hoc parando condendoque Indice onus mihi longè majus imposui, quàm primò constitueram. Nam cùm quidam ex familiaribus meis animadverterent complures in hoc nostro Glossario laudari Scriptores, quorum nec esset apud literatos usus omnino communis, neque nomina ipsa satis explorata, rem haud ingratam Lectoribus facturum me existimarunt, si & ætatem quâ singuli vixere, & ubinam typis editi reperirentur, levi calamo adnotarem: cùm ex iis nonnulli non seorsim vulgati, sed in aliorum Auctorum majoribus voluminibus, vel in Scriptorum alicujus literariæ facultatis, aliisque ejusmodi collectionibus quodammodo delitescant. Sed dum monentibus morem gerere, remque ipsam aggredi statui, intervenere ecce alii, qui cæteros etiam illaudatos inferioris Latinitatis Scriptores laudatis adjungendos censerent, ævo pariter quo quisque floruit breviter indicato: cùm præsertim res sit ab instituto nostro haud aliena, scireque intersit in quorum gratiam, quibusve elucidandis nostra hæc qualiscumque lucubratio insudarit. Parendum igitur mihi utcunque fuit amicis etiam atque etiam id efflagitantibus, licèt imparato, & qui ad hoc argumentum nihil ferè comparaveram, imò neglexeram quibus poterat aliquatenus adornari. Huc accedit quòd plerosque ex rarioribus mutuò acceptos ab amicis, vel ex majoribus desumptos Bibliothecis, ac redditos libros hanc in rem consulere haud jam promptum esset, & quod urgente acriùs Typographo ad id aggrediendum haud satis superesset otii ac temporis. Ne tamen eorum expectationi non responderem, operi manum admovi, licèt seriùs quàm argumenti dignitas postularet, Indicemque hunc ita digessi, ut Lector inde potiùs primis quasi labris rem delibet, quàm satiatus abscedat, cùm aliæ occupationes & temporis angustia neque prolixiorem neque accuratiorem esse sinerent. Nominatos enim ferè duntaxat inveniet, neque omnes tamen, etsi plerosque, mediæ ætatis Latinos Scriptores, adjunctis annorum quibus vixere characterismis, sumptóque initio à collabente Latinitate, quod circa Antoninorum AA. tempora accidisse constat, ad medium usque quintum decimum sæculum, quo studiosorum operâ rursum Latini eloquii splendor effloruit. Sed & interdum quo ex iis aliquot, maximè qui in Glossario nostro laudantur, loco reperiantur, obiter indicamus. Id enim satis esse existimamus ad institutum nostrum, cùm liceat plura nosse cupientibus illos consulere qui de Bibliothecis commentarios conscripsere, quorum nomina congessit Philippus Labbeus, eo in libello, quem Bibliothecam Bibliothecarum *inscripsit. In eo quippe recensentur qui catalogos Scriptorum, vel secundùm scientiarum artiumque facultates, vel secundùm nationes, vel denique secundùm dignitates, ac religiosorum Ordinum sodalitates contexuere. Quæ quidem in hoc Indice ferè semper hunc in finem adnotare curavimus, ut Lector qui alia de quolibet Scriptore, vel quæ ille scripserit, rescire voluerit, continuò ad ejusmodi catalogos confugere valeat: interim dum exurgat vir aliquis eruditus, qui tót jam publicata de Scriptoribus volumina in unum quasi fascem cogat, non prætermissis etiam qui à veteribus laudantur Scriptoribus, ignotis modò & temporum injuriâ absumptis, & qui supersunt hactenus ineditis, quorum prostant indices evulgati, quamquam fateor id non exigui esse studii ac laboris.*

Sed & huic Catalogo ex iis quos subinde laudamus, librorum indices aliquot subjunximus, quorum auctores hactenus incerti: præterea Codicum manuscriptorum, Latinorum, Græcorum, & vernaculorum: Gallicorum etiam Scriptorum, Italicorum, Hispanicorum, qui superioribus sæculis vixere, editique prostant: Catalogum Tabulariorum, seu uti vocant, Chartulariorum, unde desumptæ tot quæ adducuntur veteres Tabulæ: ac denique recentiorum Scriptorum qui complura alia diplomata ac vetera monumenta suis inseruere lucubrationibus, ac proinde nobis suppeditarunt. Quos quidem indices absit ut ad multiplicis lectionis ostentationem annectamus, quod suspicari quis posset, quan-

do in his consultum esse voluimus unius commodo Lectoris, qui etiam expensâ laboris nostri molestiâ, si in immenso hoc quasi pelago à rectâ interdum viâ fortè deflexerimus, indulgentiùs condonabit. Tametsi non dissimulandum hosce perinde indices non eâ accuratione digestos, ut multa quæ in eos debuissent referri, non elapsa sint: cùm id consilii, ut attigimus, seriùs ab amicis, sed & ab ipso Typographo suggestum sit, ac Editione ferme confectâ. Proinde non miretur quis, si alia interdum laudata in Glossario deprehendat, quæ in indicibus non reperiantur.

Hìc denique monendus Lector, in Auctorum mediæ ætatis Nomenclatore, cùm Conciliorum volumina laudantur, Labbeanam, ut dum citatur Bibliotheca Patrum, postremam, hoc est, Lugdunensem Editionem intelligi debere.

A

ALANUS *de Lima*, Anglus, Carmelita, Theologus, ob. an. 1420.

ALANUS *de Rupe. Vide Sander. part. 2. p.* 84.

ALANUS. Teukesburiensis Abbas, ob. an. 1201.

ALBANUS, Anglus, ad S. Albanum Monachus.

ALBERICUS, Diacon. Cardinalis, Monachus Casinensis, vix. an. 1084. *Vide Paul. Diac. & I. B. Marum, Boland.* 22. *Jan.*

ALBERICUS *de Rosate*, Bergomensis, Jurisconsult. vix. an. 1350.

ALBERICUS *Veerus*, ex Comitum Oxoniensium familia, vix. an. 1250.

ALBERICUS Monachus Trium fontium, ejus Chronicon MS. desinit in an. 1242.

ALBERIUS V. C. circa an. 1230. *tom.* 6. *Ughelli pag.* 25.

ALBERTANUS Brixiensis Causidicus, *De arte loquendi & tacendi, edit. an.* 1483. *&* 1491. vix. an. 1246. al. 1208.

ALBERTINUS *Mussatus*, Patavinus, de Gestis Henrici VII. Imp. &c. *Edit. à Felice Osio an.* 1636. ob. prid. Kal. Jun. an. 1329. *Vide Vossium pag.* 792. *& Portenar. in Patavio pag.* 273.

ALBERTINUS *Mantuanus*, Augustin. Theolog. vix. an. 1400.

ALBERTINUS, Ord. Min. scripsit Sermones, &c.

ALBERTUS, scriptor Vitæ S. Guilielmi Eremitæ, cujus fuit discipulus. *Vide Bolandum tom.* 4. *p.* 448.

ALBERTUS Aquensis Ecclesiæ Canonicus & Custos, vix. an. 1110. *In Gestis Dei pag.* 184. *& apud Reineccium.*

ALBERTUS Argentinensis, Chronicon perduxit ad an. 1378. *Edit. ab Urstisio.*

ALBERTUS *Arhemius*, Cartusianus, ob. an. 1444.

ALBERTUS *à Bonstetten*, scriptor Vitæ S. Nicolai Tolentini qui excessit an. 1306. *Vide Sur.* 10. *Sept.*

ALBERTUS, aliis *Albertonus*, Brixianus, Ord. Prædicat. vix. an. 1340. *Vide Sander. pag.* 180. 189.

ALBERTUS *è Drepano*, Siculus, Carmelita, ob. an. 1297.

ALBERTUS Frisingensis Episcopus, scriptor Vitæ SS. Kiliani, Colomani, & Tornani, ob. an. 1359.

ALBERTUS *Galioti*, Parmensis Jurisconsult. vix. c. an. 1230.

ALBERTUS Halberstadensis Episcopus, Theolog. ob. an. 1365.

ALBERTUS *Leodiensis* Monachus, vix. an. 880.

ALBERTUS *Magnus*, Ord. Prædicat. Episcopus Ratisponensis vix. an. 1280. *Ejus opera Lugduni edita* 21. *vol.*

ALBERTUS Metensis Monachus, Benedictinus Historicus, vix. an. 1038. *Sigebert. Trith.*

ALBERTUS *Patavinus*, Augustinianus, Ægidii Romani discipulus, ob. an. 1328.

ALBERTUS Augustinian. Montis Vinearum Patavii Prior, scriptor Vitæ B. Beatricis Atestinæ, &c. vix. an. 1230.

ALBERTUS *Patavinus*, cogn. *Novellus*, Augustin. Theologus, vix. an. 1293. *Vide Portenarium in Patavio pag.* 452.

ALBERTUS *Pisanus*, Ord. Min. Magister Generalis, ob. an. 1239. *Wadd.*

ALBERTUS *Sartianus*, Mediolanensis, Ord. Min. ob. an. 1450.

ALBERTUS, Saxo, Augustin. Theolog. vix. an. 1031. *Possev.*

ALBERTUS Sigebergensis, Benedict. Theolog. vix. an. 1450.

ALBERTUS Stadensis Abbas, Chronicon perduxit ad an. 1256. *Edit. à Steinhemio an.* 1587.

ALBERTUS *Suhovius*, Osnaburgensis Decanus, vix. an. 1445.

ALBERTUS Patriarcha Hierosolymitan. auctor Regulæ Carmelitarum, vix. an. 1190.

ALBRICIUS Londinensis, vix. an. 1217.

ALBUINUS Presbyter de Virtutibus & vitiis, MS.

ALCUINUS Abbas S. Martini Turon. ob. 10. Maii an. 804. *Edit. à Duchesnio. Vide præterea tom.* 2. *Spicileg. pag.* 631. *tom.* 9. *p.* 111. *tom.* 2. *SS. Ord. Bened. pag.* 189. *tom.* 3. *p.* 601.

ALDHELMUS vel *Althelmus*, Abbas Malmesburiensis deinde Episcop. Schireburnensis, ob. 28. Maii an. 709. *in Epist. Hibernicis Usserii, tom.* 5. *Canisii part.* 2. *pag.* 798. *in Bibl. Patr. tom.* 13. *&c.*

ALDOBRANDINUS *Cavalcantes*, Florentinus, Augustinian. Theol. *Possevin.*

ALDOBRANDINUS *Paparonus*, Ord. Præd. an. 1287. *tom.* 8. *Bol. p.* 181.

ALDRICUS Senonensis Episcopus, ob. an. 840. *Vide Epistolas Lupi Ferrariensis.*

ALDRICUS, Anglus, Jurisconsult.

ALEXANDER I. PP. ob. 3. Maii an. 132. *Vide Concil. &c.*

ALEXANDER II. PP. ob. 21. April. an. 1073. *Vide Concil. &c.*

ALEXANDER III. PP. ob. 27. Aug. an. 1181. *in Concil. post Petrum Cellensem, tom.* 5. *Spicileg. pag.* 572. *tom.* 24. *Biblioth. Patr. pag.* 1519. *&c. Vide Lud. Jacob.*

ALEXANDER IV. PP. ob. 25. Maii an. 1261. *in Concil. tom.* 6. *Spicileg. pag.* 485. *Vide Lud. Jacob.*

ALEXANDER V. PP. ob. 3. Maii an. 1410. *Vide Lud. Jacob.*

ALEXANDER *Alemannicus*, Saxo, dictus *Doctor illibatus*, Ord. Min. Theolog.

ALEXANDER *de Alexandria*, Ord. Minor. Generalis Minister, Theolog. ob. an. 1314.

ALEXANDER *de Ancilla*, Florentinus, Decret. Doctor, vix. an. 1355. *Vide Lambec. lib.* 2. *Bibl. Cæsar. pag.* 385.

ALEXANDER, Aquicintensis Abbas, scriptor Vitæ sancti Gossuini Abbatis, vix. circ. an. 1100. *Edit. Duaci an.* 1620.

ALEXANDER Abbas S. Augustini Cantuar. vix. an. 1217.

ALEXANDER *de Campo longo*, Patavinus, Jurisconsult. Prior sancti Leonardi Patavii, ob. an. 1405. *Scard.*

ALEXANDER, Cantuariensis Monachus, vix. an. 1120.

ALEXANDER Celesini Cœnobii Abbas, de Rebus Rogerii Comitis Siciliæ, sub quo vix. *tom.* 3. *Histor. Hispan.*

ALEXANDRI Cicestrensis Canonici laus Sapientiæ divinæ, *in Bibl. Sangerman. Cod.* 798.

ALEXANDRI Conventrensis Episcopi Constitutiones sub an. 1237. *tom.* 11. *Concil. pag.* 515.

ALEXANDER Essibiensis, Canonicus Regularis, vix. an. 1220.

ALEXANDER *de Hales*, Anglus, Ord. Min. Theologus insignis, ob. 6. Kal. Sept. an. 1250.

ALEXANDER *Magius*, cogn. *Bassanus*, Patavinus, Jurisconsult. vix. c. an. 1400. *Vide Scardeon. pag.* 242.

ALEXANDER Monachus, auctor Chronici Monasterii S. Bartholomæi de Carpineto, vix. sub Celestino III. PP. *tom.* 9. *Ughelli p.* 1231.

ALEXANDER *Neckam*, Anglus, Abbas Verolamensis, ob. an. 1227. multa scripsit, quorum quædam edita. *Vide Historiam Academiæ Paris. tom.* 2. *pag.* 725.

ALEXANDER *de Imola*, Jurisconsult. vix. an. 1420.

ALEXANDER *de S. Elpidio*, Italus, Augustin. Eremitar. Magister Generalis, vix. an. 1330.

ALEXANDRI II. Regis Scotiæ Statuta, *edita à Joan. Skenæo in LL. Scotic.* ob. an. 1249.

ALEXANDER *de Tartagnis*, Imolensis, IC. ob. an. 1477.

B

C

D

E

F

G

H

HERMANNUS, Mon. Cisterciensis. Ord. vix. an. 1440.

HERMANNUS *Contractus*, Monachus S. Galli, vix. an. 1040. *Ejus Chronicon edit. à Canisio to. 1. & aliis.*

HERMANNUS, Eremitarum in Noricis, seu Waldsassensis Abbas, Theolog. vix. an. 1214.

HERMANNUS *de Lerbeke*, Ord. Præd. auctor Chronici Comitum Schawenburgensium, *editi ab H. Mebomio an.* 1620. vix. an. 1414.

HERMANNUS, Mindensis, Ord. Præd. vix. an. 1270.

HERMANNUS, Monachus, de Miraculis S. Mariæ Laudun. ad Bartholomæum Episcop. Laudun. *edit. post Guibertum p.* 526.

HERMANNI *de Petra*, Ord. Cisterc. Sermones. *Vide Sander. p.* 314.

HERMANNUS *de Saxonia*, Ord. Min. de Casib. conscientiæ.

HERMANNUS *de Schildis*, Augustinianus, Theologus, vix. an. 1340.

HERMANNUS *Petra de Stutdorp*, Cartusiensis Theolog. ob. an. 1428.

HERMIAS, Philosophus Christianus, *tom. 4. Bib. Patr.*

HEROLDUS, Hirsaugiensis Monachus, de Laude Martyrum, vix. an. 1149.

HERRANDUS, aliis *Stephanus*, Germanus, Abbas Ilsemburgensis, al. Episcopus Halberstadensis, ob. an. 1107. *Vide Trith.*

HERVARDUS, Archidiac. Leodicensis, vix. an. 1200. *to. 2. Analect. Mabillonii p.* 536.

HERVEUS, Dolensis Monachus, in Isaiam, ad Joan. Abbat. Dolensem, MS. vix. an. 1130.

HERVEUS *Natalis*, Armoricus, Ord. Præd. Prior Generalis, ob. Narbone an. 1325. *Vide Sander. 2. part. p. 39. Bellarm.*

HESSO, Scholasticus, vix. an. 1120. *edit. à Tengnagelio cum Domnizone an.* 1612.

HETETO, Abbas Augiensis, deinde Episcop. Basileensis, vix. an. 924. *to. 5. SS. Ord. Bened. p.* 263.

HIEREMIÆ *Judicis*, Compendium Moralium notabilium. *Vide Sander. p.* 225.

HIEREMIAS *de Montanione*, Patavinus IC. scripsit Compendium sapientiæ, ob. an. 1300. *Scardeon. Sander. p.* 199.

HIERONYMUS *Otho*, Perpiniacensis, Carmelita, Episcopus Elnensis, vix. an. 1420.

HIERONYMUS, Pragensis, Eremita Camaldulensis, de Vita S. Romualdi, ob. an. 1440. *tom. 4. Boland. p.* 124.

HIERONYMUS *à Sancta fide*, ex Judæo Christianus, sæc. 15. *tom. 26. Bibl. Patr. p.* 528.

HIERONYMUS *de S. Marco*, Anglus, Ord. Min. Philosophus.

S. HIERONYMUS, Stridoniensis, Presbyter, ob. 30. Sept. an. 420.

HIERONYMUS *Vallensis*, Patavinus, Poëta, vix. an. 1443.

HIGINUS, auctor *Prædestinati*, ut ex Hincmaro & aliis quidam volunt. *edit. à Sirmondo, & to. 27. Bibl. Patr. p.* 543.

S. HILARIUS, Archiep. Arelat. ob. 5. Maii an. 454. *edit. seorsim, & to. 2. Bol. p.* 17.

S. HILARIUS, Pictavensis Episcopus, ob. 13. Jan. an. 367. aut seq.

S. HILARUS PP. ob. 10. Sept. an. 467. *In Concil.*

HILDA, Abbatissa in *Herethеu*, in Anglia, ob. an. 680.

HILDEBERTUS, Moguntinus Archiep. vix. anno 938. scripsisse dicitur aliquot Vitas Sanctorum.

HILDEBERTUS, Episcop. Cenomanensis, deinde Archiep. Turonensis, ob. 18. Dec. an. 1132. *V. to. 4. Spicil. p. 244. to. 13. in append. p. 260. tom. 1. Analect. Mabillonii p. 293. Bibl. Cluniac. p. 414. to. 21. Bibl. Pat. &c. to. 9. Bol. p. 83. to. 11. p.* 634.

HILDEFONSUS, Archiep. Toletanus, vix. an. 662. *to. 12. Bibl. Pat. to. 1. Spicil. p.* 310.

HILDEGARDIS, Abbatissa S. Ruperti in Diœcesi Moguntina, cujus extant Revelationes, ob. an. 1180. *Vide Chron. MS. Alberici an.* 1140. 1153. 1169. 1170. *Trith. & Sander. part. 2. p. 168. tom. 23. Bibl. Patr. p.* 535.

HILDEGARIUS, Episcop. Meldensis, vix. sub Carolo C. *to. 2. SS. Ord. Bened. p.* 610.

HILDEMARUS, in Regulam S. Benedicti. *in Bibl. Sangerman. cod.* 667.

HILDERICUS, Pauli Diaconi Aquileiensis auditor, Abbas Casinensis, ob. an. 834. *Vide Petr. Diacon. &c.*

HILDUINUS, Anglus, Theologus.

HILDUINUS, Abbas S. Dyonisii, cujus extant *Areopagitica*, obiisse dicitur 30. Oct. an. 842.

HILDUINUS, Abbas Laubiensis, deinde Episcopus Veronensis, & Archiepiscop. Mediolan. scripsit Gesta Abbat. Laubiensium. vix. an. 920.

HILDWARDUS, Episcopus Halberstadensis, *tom. 1. Bibl. Labbei p.* 682.

HILLINUS, Monachus Corbeiensis, de Martyrio S. Foliani.

HINCMARUS, Episcop. Laudunensis, vivebat adhuc an. 868. *edit. cum Hincmaro Remensi.*

HINCMARUS, Archiepisc. Remensis, ob. 21. Decemb. an. 842. *Edit. à Sirmondo 2. to. Vide præterea Concilia Labbei tom. 8. p. 568. 1731. 1901. &c. to. 2. Spicileg. p.* 882.

HIPPOLYTUS, Florentinus, Ord. Min. scriptor. Miraculor. S. Æmilianæ de Circulis, vix. an. 1248.

HIPPOLYTUS, Portuensis Episcopus, seu Martyr, vix. an. 229. *apud Bucherium in Canone Paschali p.* 289.

HOELI *Boni*, Principis Walliæ, Leges, *to. 9. Concil. p. 600. & in Concil. Anglic.* vix. an. 940.

HOMOBONUS, Cremonensis Episcop. an. 1223. *to. 7. Bolandi p.* 753.

HONORATUS, Constantinæ in Africa Episcopus. *Gennad.*

HONORATUS, Massiliensis Episcopus, scriptor Vitæ S. Hilarii Arelat. &c. *Gennad.*

S. HONORIUS I. PP. ob. 11. Oct. an. 638. *Vide Concil. & to. 12. Bibl. Patr.*

HONORIUS II. PP. ob. 14. Febr. an. 1130. *Vide Concilia.*

HONORIUS III. PP. ob. 18. Mart. an. 1227. *De ejus Epistolis aliisque scriptis, vide Lud. Jacob.*

HONORIUS IV. PP. ob. 11. April. 1287. *Vide Lud. Jacob.*

HONORIUS, Augustodunensis, cogn. *Solitarius*, quibusdam Scholasticus, aliis Presbyter, aliis denique Abbas Ord. S. Benedicti dictus, vix. an. 1130. secundùm al. an. 1220. *Ejus opera edita ab Andr. Schotto, & to. 20. Bibl. Patr. p.* 963.

HONORIUS, Monachus Anglus, vix. an. 1090.

HONORIUS, Scholasticus, vix. sæculo 6. *to. 1. Analect. Mabillonii p.* 367.

S. HORMISDA PP. ob. 6. Aug. an. 523. *Vide Concilia.*

HROSWITA, Monialis Gandersheimensis, vix. sub Ottone M. Imp. *Ejus opera edita an.* 1501.

HUBERTINUS *de Casali*, Ord. Minor. deinde Cartusiensis, vix. an. 1300.

HUBERTUS *de Bobio*, IC. vix. c. an. 1230.

HUBERTUS *de Bonacurso*, Italus, IC. vix. c. an. 1230.

HUBERTUS *Gualterus*, Anglus, Cantuariensis Archiepiscopus, ob. an. 1205.

HUBERTUS, scriptor Vitæ S. Gudilæ Virg. vix. post an. 1047. *Boland. to. 1. p.* 514.

HUCARIUS, Levita, Anglus, Cornubiensis, vix. an. 1040.

HUCBALDUS, Elnonensis Mon. ob. 1. Jul. an. 937. *ed. to. 2. Bolandi p. 1040. to. 2. SS. Ord. Bened. p. 710. 937. Vide Sigeb. c. 107. Trith. Val. Andr. Vossium, &c.*

HUGO, Argentoratensis, Ord. Præd. Theolog. vix. an. 1296.

I

JOANNES *de Kikulleu*, de Gestis Ludovici Hungariæ Regis, cui fuit à secretis, *edit. cum Twrocz.o*, *p.* 92.

IOANNIS *Kyllyngworth* Canones tabularum. *Vide Sander.* 2. *part. p.* 37.

JOANNES *Kinighamus*, Anglus, Carmelita, Theologus, ob. 4. Id. Maii an. 1399.

JOANNES *Langdenus*, Anglus, Cantuariensis Monachus, Historic. ob. an. 1420.

JOANNES *Langhamus*, Anglus, Augustin. Philosoph.

JOANNES *Langtonus*, Anglus, Carmelita, Historic. ob. an. 1434.

JOANNES *Lathberius*, Anglus, Ord. Min. Theologus, vix. an. 1406.

JOANNES, Laudensis Monach. discipulus S. Petri Damiani, cujus Vitam scripsit. *Inter Opera Petri Damian. & to.* 5. *Bol. p.* 416.

JOANNES *Lelandus*, cogn. *Senior*, Grammaticus, Anglus, ob. penult. April. an. 1428.

JOANNES *Lemovicensis*, aliàs *Launha*, de Stylo Dictionario, &c. vix. sub Theobaldo Navarræ Rege. *Vide Sander. p.* 204. 302.

JOANNES *Leo*, Romanus, Ord. Præd. de Gestis Concilii Basileensis, MS.

JOANNES *Ligdatus*, Buriensis in Anglia Monachus, Theologus, multa scripsit, *de quibus Pitseus*, ob. an. 1440.

JOANNES *Lignanus*, IC. Bononiensis, vix. an. 1380. *Mantua. Vide Cod.* 294. *Bibl. Sangerman.*

JOANNES de *Ligneriis*, Philosophus, vix. an. 1330.

JOANNES *de Ligniano*, IC. vix. an. 1400.

JOANNES, Lombariensis Episc. Basileensis, vix. c. an. 1420.

JOANNES *Londinensis*, auctor Chronici Anglici.

JOANNES *Loneius*, Anglus, Carmelita, Theologus, ob. an. 1390.

JOANNES *Longiacus*, Aquitanus, vix. sub Clemente VII. PP.

JOANNES *Lossensis*, Ord. Bened. scripsit Leodicensem Hist.

JOANNES *Lotts*, Anglus, Augustin. Theolog. ob. an. 1436.

JOANNES *Luccus*, Anglus, Theologus, vix. an. 1420.

JOANNES *Ludovicus Lambertarius*, Patavinus, IC. auctor Statutor. Patavin. vix. an. 1382. *Mantua.*

JOANNES *Lutterellus*, Oxoniensis Academiæ Cancellarius, Theol. vix. an. 1340.

JOANNES *Major*, Anglus, Theologus.

JOANNES *Malvernæus*, Anglus, Histor. vix. an. 1342.

JOANNES *Mandwithus*, Anglus, Mathematicus, vix. an. 1346.

JOANNES, Macrobii deflorator, de Differentiis Græci Latinique sermonis, *edit. inter Grammaticos Putschii*, *p.* 2770.

JOANNES *de Mandevilla*, Nobilis Anglus, cujus habetur *Itinerarium*, &c. ob. Leodii 17. Nov. an. 1372.

JOANNES *Marcanova*, Patavinus, Poëta, Medicus, & Antiquarius, vix. an. 1445.

JOANNES *Marchinellus*, Carmelita, Leodicensis, Theolog. vix. an. 1410.

JOANNES *de Marcia. Vide Sander. part.* 2. *p.* 170.

JOANNES *Markeleius*, Anglus, Ord. Min. Theolog. ob. an. 1376.

JOANNES *de Marliano*, Medicus, vix. an. 1430.

JOANNES *Marro*, vel *de Mare*, Anglus, Carmelita, Theologus, ob. 18. Mart. an. 1407.

JOANNES *Marsicanus*, S. R. E. Cardinalis, Episc. Tusculanus, ob. sub Paschali II. PP.

JOANNES *Marfeldus*, Anglus, Medicus.

JOANNES *Mauburnus*, sive à *Bruxella. Vide Sander. part.* 2. *p.* 56.

JOANNES *Maxentius*, Scytha, & Presbyter Antiochenus, vix. an. 525. *edit. cum S. Fulgentio, & to.* 10. *Bibl. Patr.*

JOANNES *Mearus*, Norwicensis Monachus, Theolog.

JOANNES, *Mercius* dictus, quia in Regno Merciorum natus, vix. an. 1150.

JOANNES *Minius*, seu *de Muro vallium*, Picenus, Ord. Min. Minister Generalis, deinde Cardinal. ob. an. 1312.

JOANNES *Miræus*, qui & *Lilleshulus*, Anglus Mon. vix. an. 1403.

JOANNES *Monachus*, Diœcesis Ambian. Episc. Meldensis, & Cardinal. fundator Collegii sui nominis Parisiis, ob. 22. Aug. an. 1313.

JOANNES, Monachus Casinensis, Medicus, Constantini Africani discipulus, ob. an. 1072. *Petr. Diac. c.* 35.

JOANNES *Monachus*, Ord. Celestinorum, ac S. Petri Celestini discipulus.

JOANNES, Monach. Majoris Monasterii, scriptor Vitæ Gaufredi Ducis Normann. & Gestorum Consulum Andegavensium, vix. sub. Ludovico VII.

JOANNES *de Molinis*, Gallus, Carmelita, vix. an. 1360.

JOANNES *de Monte Casale*, Genuensis, Ord. Min. Theolog. vix. c. an. 1300.

JOANNES *Morlandinus*, Lemovicensis, Ord. Prædic. Cardin. ob. an. 1358.

JOANNES *Moven*, Londinensis Episcopus.

JOANNES *à Mechlinia. Vide Sander. part.* 2. *p.* 56.

JOANNES *Multonus*, Anglus, Carmelita, ob. an. 1400.

JOANNES *de Muris*, Pitseo *de Muriis*, Anglus, de Musica. *Cod. Reg.* 384.

JOANNES *de Montesono*, Ord. Præd. sub Urbano VI.

JOANNES *à Naone*, de Familiis Patavinis, *laudatur à Felice Osio.*

JOANNES *Nider*, Ord. Præd. Theutonicus, vix. an. 1430.

JOANNES *Noblet*, Gallus, Carmelita, vix. c. an. 1435.

JOANNES *Nonantulanus*, scripsit Vitam S. Fortunati Episcopi Engubini. *tom.* 1. *Vghelli p.* 707.

JOANNES *Noviomensis* summa, *in Bibl. Collegii Claromontani Paris.*

JOANNES *Nuscensis*, Montis Virginis Monachus, scriptor Vitæ S. Guillelmi, vix. c. an. 1200.

JOANNES *Oczko*, Bohemus, Archiepisc. Pragensis & Cardin. ob. an. 1381.

JOANNES *Olveius*, Anglus, Ord. Cartus. vix. an. 1350.

JOANNES *Ovinhellus*, Anglus, Carmelita, Theologus, ob. an. 1438.

JOANNES *Oxfordius*, vel *de Oxonio*, Norwicensis Episcopus, ob. an. 1200.

JOANNES *Oxraccus*, Anglus, Philosophus.

JOANNES, Canonicus de novo Burgo, Anglus, Historicus, vix. an. 1257.

JOANNES *Palmerus*, Anglus, IC. vix. an. 1033.

JOANNES *de Paloma*, Barcinonensis Archidiac. vix. an. 1420.

JOANNES *de Parisiis*, cogn. *Pungens asinum*, Ord. Prædic. vix. an. 1303. *to.* 2. *Monarchiæ Goldasti. Vide Trith. & Hist. Academiæ Paris. to.* 4. *p.* 967.

JOANNES *Parisis*, dictus *Qui dort*, de Potestate Regia, & Papali, & de Christo & Anti-Christo. *In Bibl. Sangerman. codd.* 294. 602.

JOANNES *de Parma*, Bononiensis, Ord. Min. Minister General. vix. an. 1260.

JOANNES *Paschallus*, Anglus, Carmelita, Theol. ob. an. 1361.

JOANNES *Peccamus*, Anglus, Ord. Min. Theologus, multa scripsit, *de quibus Pitseus*, *& alii*, ob. an. 1292.

JOANNES *de Persico*, Cremonensis, Augustinian. Theol.

JOANNES *Perusinus*, auctor *Description. Terræ Sanctæ*, MS.

JOANNES *Philotechnus*, de Triangulis, &c. *V. Sand. p.* 200.

JOANNES *Picus*, Histor. Anglus, vix. an. 1115.

JOANNES *Plaeth*, Theutonicus, Professor Hildebergensis, vix. an. 1430.

JOANNES *de Plano Carpini*, Ord. Min. S. Francisci discipulus, vix. an. 1246.

JOANNES *Polemarius*, Barcinonensis Archidiaconus, vix. an. 1433. *edit. to.* 4 *Canisii, to.* 12. *Concil. p.* 1364.

JOANNES *Polestedus*, Angl. Carmelita Theol. ob. an. 1341.

JOANNES *Polus*, Anglus, scriptor Vitæ S. Walburgæ, ob. an. 1410.

JOANNES *Prædicator*, Canonista. *Sander. p.* 177.

JOANNES, Præmonstratens. Abbas secundus, vix. an. 1260.

JOANNES

JOANNES *de Vineta*, Armoricus, Carmelita, vix. c. an. 1348.

JOANNES *Vinetus*, Armoricus, auctor Chronici Ord. Carmelitani, vix. an. 1238. *Miræus.*

JOANNES *Vitalis à Furno*, Ord. Min. Cardinalis, an. 1386. *In Cod. Thuano* 164. *edit.*

JOANNES *Vitoduranus*, Ord. Min. Historiam scripsit, ob. an. 1215. ad an. 1348.

JOANNES *Ultricuria*, Anglus, Theol. ob. an. 1392.

JOANNES *Uptonus*, Carmelita, ob. an. 1442.

JOANNES *Wanifletus*, Anglus, Carmelita, Theologus, vix. an. 1418.

JOANNES *Waldebius*, Anglus, Augustin. Theologus, ob. an. 1393.

JOANNES *Wallingfordus*, Anglus, Histor.

JOANNES *Walsinghamus*, Anglus, Carmelita, Theol. ob. an. 1310.

JOANNES *Walterus*, Anglus, Mathematicus, ob. c. an. 1412.

JOANNES *de Werdena*, Germanus, Ord. Min. vix. an. 1330.

JOANNES *Wellis*, Ramesiensis in Anglia Monachus, Theologus, vix. an. 1382.

JOANNES *Whetamstedus*, ad S. Albanum in Anglia Monachus, Theologus, multa scripsit *de quibus Pitseus*, vix. an. 1440.

JOANNES *Wiccamus*, Anglus, Theolog.

JOANNES *Wichinghamus*, Anglus, Ord. Min. vix. an. 1362.

JOANNES *Wiltonus*, Senior, Anglus, Augustin. Theol. & Philosophus, ob. an. 1310.

JOANNES *Wiltonus*, junior, Anglus, Westmonasteriensis Monach. Theolog. vix. an. 1360.

JOANNES *Winchelsæus*, Anglus, Ord. Min. Theolog. & Philosophus, ob. an. 1326.

JOANNES *Wratingus*, Anglus, Walthamensis Canonicus, Theolog.

JOANNES *Wrothamus*, Anglus, Carmelita, Theologus, ob. an. 1407.

JOANNES *de Ymenhusen*, Theutonicus, c. an. 1360.

JOANNINUS *de Mantua*, Ord. Præd. vix. an. 1300. *Vide Hist. Albertini Mussati p.* 70.

JOCELINUS *Braclandus*, Anglus, vix. an. 1214.

JOCELINUS, Monach. de Furnesio, de Vita S. Patricii, vix. c. an. 1130. *to.* 7. *Bol. p.* 540.

JOHEL, Monachus S. Petri ad Culturam apud Cenomanos, de Miraculis S. Nicolai, ad Natalem Abbatem S. Nicolai Andegav. *In Bibl. Sangerman. Cod.* 470. 636.

JONAS, Episcopus Aurelianensis, ob. an. 841. aut seq. *to.* 1. *Spicil. p.* 1. *to.* 5. *SS. Ord. Bened. p.* 293. *to.* 14. *Bibl. Patr.*

JONAS, Italus, Monachus Bobiensis, vix. an. 665. *to.* 2. *SS. Ord. Bened. p.* 116. 123. 160. 439. *to.* 7. *Bol. p.* 43. *to.* 8. *p.* 786.

JONAS, Monachus Fontanellensis, scriptor Vitæ S. Vulfranni, vix. sæculo 8. *to.* 3. *SS. Ord. Bened. p.* 355.

JONAS, Caroli C. Imp. Notarius. *Vide to.* 4. *Spicil. p.* 496.

JONAS, Scriptor Vitæ S. Huberti Episc. Leodiensis.

JORDANUS, Augustinian. vix. an. 1410.

JORDANUS *Magister*, vix. an. 1320. Ejus Chronicon *edit. à Schardio. Vide Vossium p.* 788.

JORDANUS *Nemorarius*, Mathematicus, vix. an. 1235. *Edit. Paris. an.* 1296. *&c.*

JORDANUS *Quedelinburgius*, Saxo, Augustinian. an. 1441. al. 1389. scripsit Vitas Patrum sui Ord. *Romæ edit. an.* 1587. *Vide Sander.* 2. *part. p.* 56. 82. *& Miræum.*

JORDANUS *Ruffus*, Calaber, de Cura equorum ad Fridericum Imp. MS. *extat etiam Gallicè.*

JORDANUS *Saxo*, Ord. Præd. Theologus Parisiensis, an. 1221. *Edit. Romæ an.* 1587.

JORNANDES, Ravennensis Episcopus, vix. sub Justiniano Imp. *edit. seorsim, & to.* 11. *Bibl. Patr.*

JOSEPHUS *Barbarus*, Venetus, cujus extant *Itineraria ad Tanaim, & in Persiam, an.* 1446. *Edit. post Persica Bizarri.*

JOSEPH *Iscanus*, seu *Excestrensis*, Anglus, Poëta, cujus extat *Poëma de Bello Trojano, &c.* vix. an. 1173. seu, ut vult Pitseus, an. 1210. *Vide Hist. Academiæ Paris. to.* 2. *p.* 751.

JOSEPH, Sacerdos, an. 846. *to.* 12. *Spicileg. p.* 600.

JOSSELINUS *de Cassanis*, Decretista.

S. IRENÆUS, Episcopus Lugdunensis, ob. an. 201. *Incertum Latinene, an Græce scripserit.*

IRNERIUS, I C. dictus *Lucerna Juris*, ob. c. an. 1190. *Fichard.*

ISAAC *ex Judæo*, cujus *Librum fidei edidit Sirmondus*, vix. ante an. 400. *Edit. etiam to.* 20. *Bibl. Patr. Vide Gennad.*

ISAACI, Episcopi Lingonensis, Canones, *editi à Sirmondo, Labbeo, Baluzio, &c. Vide Cod.* 658. *Bibl. Sangerm.*

ISAACUS, Abbas de Stella, Ord. Cisterc. vix. sub finem sæculi 12. *to.* 1. *Spicil. p.* 345. *Vide Possevin.*

ISIDORUS *Asturicensis*, vix. an. 675.

S. ISIDORUS, Episcopus Cordubensis, vel Pacensis, ut alii volunt, Cæsaraugustanus, quem vulgò *Seniorem* vocant, ut ab Hispalensi distinguatur.

S. ISIDORUS, Episcopus Hispalensis, ob. 4. April. an. 636. *Ejus Opera seorsim edit. Vide to.* 1 *Spicil. p.* 286.

ISIDORUS *Mercator*, quem Possevinus eundem cum Hispalensi esse putat. *Vide Concil.*

ISIDORUS, Episcopus Pacensis, vixit an. 754. *Ejus Chronicon edit. à Sandovallio an.* 1615.

ISO *Magister*, Monachus S. Galli ob. an. 871. *Vide Alamannica Goldasti to.* 1. *p.* 230. *& Prudentium Wensii in Not. p.* 771.

JUHELLUS, Archiep. Turonensis, an. 1233. *to.* 2. *Spicil. p.* 606. *to.* 11. *Concil. p.* 476.

JULIANUS, seu *Julius*, Anglus, I C.

JULIANUS *Antecessor*, vix. c. tempora Justini jun.

JULIANUS, Capuanus Episcopus, Pelagianus, ob. sub Valentiniano. *Gennad.*

S. JULIANUS *Pomerius*, Episcop. Toletanus, ob. 8. Mart. an. 690.

JULIANUS, Toletanus Episcopus, diversus à Juliano Pomerio, vix. c. an. 680. *Ed. to.* 1. *Hist. Franc. p.* 821. *to.* 12. *Bibl. Patr. p.* 590. *to.* 2. *Bol. p.* 536.

S. JULIUS I. PP. ob. 12. April an. 352. *Vide Concil.*

JULIUS *Aterianus*, Historicus, de quo *Trebellius Pollio.*

JULIUS *Cæsarinus*, Romanus, Episc. Grossetanus, Cardin. ob. an. 1444.

JULIUS *Capitolinus*, *edit. inter Scriptores Historiæ Augustæ*, vix. sub Constantino M.

JULIUS *Maternus Firmicus*, de Erroribus prophanarum Religionum, vix. an. 340. *Edit. seorsim.*

JULIUS *Florus*, auctor Chronici de Rebus Aquitanicis à Carolo C. ad an. 1140. *Miræus.*

JULIUS *Pomerius*, natione Maurus, Abbas Arelate, vix. an. 500.

JULIUS *Severianus*, *edit. inter Rhetores.*

JULIUS *Titianus*, pater Titiani qui junioris Maximini præceptor fuit. *Vide Vossium.*

JULIUS, Urgelitanus Episcopus, vix. an. 540. *In Bibl. Patr. & to.* 3. *Spicil. p.* 1111.

JUNCTA *Bevagnas*, Ord. Min. vix. an. 1350. *Boland. to.* 5. *p.* 300.

JUNILIUS, Episcopus Africanus, vix. c. an. 552. *In Bibl. Patr. to.* 10. *p.* 339.

IVO, Episcop. Carnotensis, ob. 23. Decemb. an. 1115.

S. JUSTINIANUS, Episcopus Valentinus in Hispania, vix. an. 540. *Vide Isidor. &c.*

JUSTINUS, Argentoratensis Episcopus, vix. an. 680.

JUSTINUS *Lippiensis*, scripsit *Lippiflorium*, seu Poëma de rebus gestis Comitum Lippiensium, *edit. ab H. Meibomio an.* 1620. vix. sub Simone Episcopo Paderbon. an. 1274.

JUSTUS, Cisterciensis Abbas, an. 1300. *to.* 26. *Bibl. Patr.*

K

L

M

N

Nicolaus *Caracciolus*, Neapolit. Ord. Præd. Card. ob. an. 1389.

Nicolaus, Carmelitarum Ord. Prior Generalis, vix. an. 1270.

Nicolaus, Clarevallensis Mon. S. Bernardo ab epistolis, vix. an. 1152. *In Bibl. Patr. to. 22.*

Nicolaus *de Clemengis*, Doctor Paris. ob. c. an. 1440. *Ejus elogium & scripta recensentur in Hist. Academiæ Parisi. to. 5. p. 908. & in Hist. Collegii Navarrei. V. to. 7. Spicil. p. 138.*

Nicolaus *de Cusa*, S. R. E. Card. Episc. Brixiensis, ob. prid. Id. Aug. an. 1464.

Nicolaus *Dinchelspuhelius*, Suevus, vix. tempore Concilii Constantiensis. *Vide Miræum.*

Nicolaus *Durhamus*, seu *Dunelmensis*, Carmelita, Theol. vix. an. 1370.

Nicolaus *Dinkelspule*, Teutonicus, vix. an. 1420.

Nicolaus, Dunelmensis Mon. vix. an. 1169.

Nicolaus *Eimericus*, Gerundensis, Ord. Præd. vixit an. 1358

Nicolaus *Fachinehamus*, Anglus, Ord. Min. Theol. ob. an. 1407.

Nicolaus *Farinula*, Ord. Præd. Philippi Pulcri Regis Fr. à Confessionib. ob. an. 1323.

Nicolaus *Ferneham*, Anglus, ob. an. 1241.

Nicolaus, Florentinus, Medic. ob. an. 1412. *Trith. Sander. p. 195.*

Nicolaus *de Flii*, Dunelmensis Episc. Historic. Angl. vix. an. 1201.

Nicolaus *de Fractura*, Abbas S. Vincentii ad Vulturnum, in Regul. S. Benedicti, scripsit an. 1299. *In Bibl. Sangerman. Cod. 806.*

Nicolaus *Gallicus*, Carmel. 7. Prior Generalis, vix. an. 1270.

Nicolaus *Gorraus*, Anglus, Ordin. Præd. vix. an. 1350.

Nicolaus *Gelantius*, Episc. Andegav. *ejus Statuta Synodalia an. 1269. edita to. 11. Spicil. p. 201.*

Nicolaus *Gorhamus*, Anglus, Ord. Præd. Theolog. multa scripsit *ex quibus quædam edita*, ob. c. an. 1400.

Nicolaus *de Hanapis*, ex diœcesi Remensi, Ordin. Præd. Patriarcha Hierosol. ob. an. 1288. *Edit. vide Sander. p. 182. 270. 271.*

Nicolaus *de Harcileg*, Friburgensis, Ord. Prædic. Theolog. vix. an. 1355.

Nicolaus *Hastifragus*, Anglicè *Breakspeare*, ob. an. 1159. *Ejus quædam edita extant. Vide Pitseum.*

Nicolaus *Hostreshamus*, Angl. Medic. vix. an. 1443.

Nicolaus *Jaquerius*, Ord. Præd. Insulis, vix. an. 1442. scripsit contra Valdenses.

Nicolaus *Insulensis de Furno. Vide Sander. part. 2. p. 135.*

Nicolaus *de Laine*, S. Gerardi Abbas, ob. an. 1448.

Nicolaus, Leodiensis Canon. de Gestis S. Lamberti, vix. c. an. 1120. *to. 1. Hist. Leodiensis p. 371. tom. 1. Analect. Mabillonii p. 303. Valer. Andr.*

Nicolaus *Linnensis*, Anglus, Carmel. Mathematic. vix. an. 1370.

Nicolaus *de Lira*, Ord. Min. ob. 23. Oct. an. 1340.

Nicolaus *Lokman*, Germanus, Ord. Min. Theolog. vix. an. 1440.

Nicolaus *Marianus*, Mantuanus, Ord. Min. vix. an. 1312.

Nicolaus *Martini de Prato*, Thuscus, Ord. Præd. Card. ob. an. 1341.

Nicolaus, Montignius, Castelli S. Martini ad Scarpum Abbas, scriptor Annalium Monasterii Viconiensis, &c. vix. an. 1308.

Nicolaus, Mutinensis, JC. vix. an. 1340.

Nicolaus *Mutius*, Venetus, Ord. Min. vix. an. 1238.

Nicolaus *de Neapoli*, JC. vix. an. 1300.

Nicolaus *Nus*, vix. c. an. 1130. *Vide Sander. part. 2. p. 151.*

Nicolaus *Occamus*, Angl. Ord. Min. Theol. vix. an. 1120.

Nicolaus *Oresmius*, Episc. Lexoviensis, vix. an. 1378. *Ejus elogium contexuit Jo. Launoius in Hist. Collegii Navarrei. Extat to. 26. Bibl. Patr.*

Nicolaus, Siculus, Panormitanus Episc. vix. an. 1435.

Nicolaus *de Pennaforti*, auctor *Summæ Theologicæ*, *in Bibl. Sangerman. Cod. 525.*

Nicolaus *Pontius*, Oxoniensis Theol. vix. an. 1410.

Nicolaus *à Prato*, seu *Martini*, Tuscus, Ord. Præd. S. R. E. Card. ob. an. 1321.

Nicolaus *Radcliffus*, Angl. ad S. Alban. Mon. ob. an. 1390.

Nicolaus *Ristonus*, Anglus, vix. an. 1410.

Nicolaus *Ruzonis*, Tolos. Carmel. vix. c. an. 1390.

Nicolaus *Roselli*, Tarraconensis, Ord. Præd. ob. an. 1362.

Nicolaus, S. Crucis in Austria Mon. vix. c. an. 1410.

Nicolaus *à S. Martino*, ex agro Mantuano, Ord. Præd. vix. an. 1312.

Nicolaus *Secundinus*, Constantinop. scripsit de Rebus Turcicis usque ad captam Constantinop. *edit. Lovanii.*

Nicolaus *Smeregus*, Notarius Vicentinus, Chron. scripsit ab an. 1200. ad an. 1279. *Edit. à Felice Osio cum Albertino Mussato an. 1636.*

Nicolaus *Stanfordius*, Angl. Ord. Cisterc. vix. an 1310.

Nicolaus *Suafhamus*, Anglus, Carmel. Theologus, ob. an. 1449.

Nicolaus, Suessionensis Mon. scriptor Vitæ S. Godefridi Episc. Ambian. qui ob. an. 1118. cujus æqualis fuit. *Sur. 8. Nov.*

Nicolaus *de Susato*, Teuton. vix. an. 1417.

Nicolaus *Theutonicus*, Ord Præd. Theol. vix. an. 1355.

Nicolaus *Trevereth*, Ord. Præd. in Senecæ Tragœd. MS. vix. an. 1360.

Nicolaus *Trivettus*, Anglus, Ord. Præd. Chronic. perduxit ab an. 1126. ad an. 1307. *Edit. to. 8. Spicil. p. 438. de aliis scriptis vide Pitseum, qui eum obiisse an. 1326. scribit.*

Nicolaus *Tudeschus*, Abbas Siculus, Archiep. Panormit. Card. ob. an. 1443.

Nicolaus *Voigelt*, Friburgensis, vix. an. 1438.

Nicolaus *Uptonus*, Anglus, JC. *cujus Libri editi à Bysseo*, vix. an. 1441.

Nicolaus *Walkingtonus*, Anglus, Kirkehamensis Mon. vix. an. 1193.

Nicolosa *Sanuta*, pro restitutione ornamentorum matronalium. *V. Sander. part. 2. p. 221.*

Nigellus *Wirekerus*, Anglus, Mon. & Præcentor Eccl. Christi Cantuar. vix. an. 1220.

S. Ninianus, Britannus, ob. an. 432. *Sixtus Sen. Pitseus, &c.*

Nithardus, S. Angilberti filius, Caroli M. ex filia nepos, scribebat an. 844. *Edit. tom. 2. Hist. Franc. p. 359.*

Nizo, Mediolacensis Abbas, de Vita S. Basini Trevir. Archiep. vix. c. an. 1070. *Bol. to. 6. p. 315.*

S. Norbertus, Ord. Præm. fundator, Archiep. Magdeburgensis, ob. 6. Jun. an. 1134. *In Bibl. Patr.*

Notgerus, Leodiensis Episc. ob. 10. Apr. an. 1007. *to. 1. Hist. Leod. to. 3. Bol. p. 372.*

Nothelmus, Londinensis, Cantuar. Archiep. ob. an. 739.

Notingus, Episc. Constantiensis, ob. an. 934. *Vide Alamannica Goldasti to. 2. p. 154.*

Notkerus *Balbulus*, Monachus S. Galli, auctor Librorum 2. de Gestis Caroli M. ob. an. 912. *V. Alamannica Goldasti to. 2. p. 195. to. 5. Canisii part. 2. post pag. 728. to. 6. p. 761.*

Notkerus *Medicus. to. 5. Canisii part. 2. post pag. 728.*

Novatianus, Romanæ urbis Presbyter, auctor hæresi Novatianorum, vix. sub Gallo & Volusiano. *Hieron.*

Novatus, Catholicus, *edit. in Regul. Holstenii, in Bibl. Patr. to. 5.*

Nuno *Sancius*, Dom. Rossilionis, an. 1217. *to. 8. Spicil. p. 366.*

PALFURIUS

PALFURIUS *Sura*, Historic. vix. sub Valeriano & Gallieno Impp. *Trebell.*

PANDULPHUS, Capuanus, Presbyt. Casin. vix. an. 1060. *Vide Petr. Diac.*

PANDULPHUS, Mon. Casin. Ostiensis Episc. ob. an. 1134. *Vide Petr. Diac.*

PANDULFUS *Pisanus*, S. R. E. Card. ob. sub Celestino III. PP.

S. PASCHALIS I. PP. ob. 12. Mart. an. 824. *Vide Lud. Jacob.*

PASCHALIS II. PP. ob. 18. Jan. an. 1118. *Ejus Epist. habentur in Concil. to. 3. Spicil. à pag. 126.*

PASCHASINUS, Lilybei in Sicilia Episc. vix. an. 443. *Vide Isid. Bucher. in Can. Paschali p. 75. & Concil.*

PASCHASIUS, S. R. E. Diac. ob. 3. Maii c. an. 312. *In Bibl. Patr. to. 8. p. 807.*

PASCHASIUS *Rathbertus*, Corbeiensis Abbas, ob. 26. April. an. 851. *Vide to. 12. Spicil. p. 1. to. 5. SS. Ord. Bened. p. 453. to. 14. Bibl. Patr. Boland. to. 1. p. 96.*

PASTOR *de Albernaco*, Gallus, Ord. Min. Archiepiscop. Ebred. Card. ob. an. 1354.

PASTOR, Episc. contra Priscill. scripsit. *Gennad.*

PATERIUS, S. R. E. Notarius & Secundicerius, S. Greg. M. discip. vix. an. 600. *Edit. cum eod. Gregorio.*

S. PATRICIUS, Hibernorum Apost. ob. an. 492. *Ejus Opusc. edidit Waræus an. 1656. Vide Pitseum.*

PAULINUS, auctor Tractatuum de initio Quadragesimæ, &c. *Gennad.*

PAULINUS, Aquil. Patriarcha, ob. 11. Jan. an. 802. *In Bibl. Patr.*

PAULINUS *Diaconus*, scriptor Vitæ S. Ambr. &c. vix. an. 418. *Vide Isid. Bar. hoc an. n. 12. 13. 14. 15.*

S. PAULINUS, Nol. Episc. ob. 22. Jun. an. 431. *Edit. à Rosweido, & P. F. Chifflet.*

PAULINUS *Petricordius*, seu Petricoricensis dictus, scriptor Vitæ S. Mart. Nolano junior. *Vide Bibl. MSS. Labbei p. 65.*

PAULINUS, Presbyter, discip. S. Ephrem. *Gennad.*

PAULUS I. PP. ob. 28. Jun. an. 767. *Vide Concil. & Lud. Jacob.*

PAULUS, vel *Paululus*, scriptor Vitæ S. Erardi Ratisp. Episc. *Bol. to. 1. p. 535.*

PAULUS, Aquileiensis Diac. & Mon. Casin. vix. sub Carolo M. *Vide Petr. Diac. & J. B. Marum ad eund. ubi de ejus scriptis.*

PAULUS, Bernrietensis, Augustin. Episc. Augustanus, *edit. Ingolstad. an. 1610. to. 10. Bol. p. 551.*

PAULUS *Bonetus*, Narbon. Carmel. vix. c. an. 1400.

PAULUS *Carthagena*, Episc. Burgensis, ob. c. an. 1435.

PAULUS *de Castro*, JC. Bonon. ob. an. 1437. seu, ut alii volunt, 1457.

PAULUS, Diac. scriptor Hist. Episc. Met. *to. 6. Spicil. p. 661.*

PAULUS, Emerit. Diac. de Gestis Episcopor. Emerit. vix. an. 650. *Edit. à Bivario in Chron. Pseudo-Maximi à pag. 515. to. 4. Bol. p. 64. to. 8. p. 908.*

PAULUS, Episc. auctor libri de Pœnit. *de quo Gennad. &c.*

PAULUS *Florus*, Hist. vix. sub Justin. cujus res gestas scripsit carm. ut auctor est Aleman. ad Procop. Anecdot.

PAULUS *Gerardus*, Florent. Mathematicus, vix. an. 1327.

PAULUS *Gualducius*, è Pilestris, Florent. Ord. Prædic. Patriarc. Grad. Theol. vix. an. 1320.

PAULUS *de Heredia*, Hisp. vix. an. 1464.

PAULUS *de Liazariis*, JC. Joan. Andreæ auditor, vix. an. 1340.

PAULUS, è Liguria, seu Genuensis, Mon. Casin. vix. an. 1100. *Vide Petr. Diac. c. 36.*

PAULUS, Diac. Neapolit. sub Car. M. *to. 3. Bol. p. 483. V. Sigeb.*

PAULUS *Orosius*, Hisp. vix. sub Arcadio & Honorio AA.

PAULUS *de Perusio*, JC. Bibliothec. Roberti Regis Siciliæ, vix. an. 1350.

PAULUS, Presbyt. Pann. vix. an. 430. *Gennad.*

PAULUS *de S. Maria*, ex Judæo Christ. Burgensis Episc. vix. an. 1434.

PAULUS *de Venetiis*, Augustinianus, Theolog. ob. 15. Jun. an. 1428.

PAULUS *Warnefridus*, Diac. Aquil. ob. c. an. 801. *Habetur ejus Hist. Longobard.*

S. PELAGIUS I. PP. ob. 4. Mart. an. 559. *Vide Concil.*

PELAGIUS II. PP. ob. 8. Febr. an. 590. *Vide Concil.*

PELAGIUS, Hæresiarches, vix. an. 390. *Gennad.*

PELAGIUS *Alvarus*, Hisp. Ord. Minor. Silvensis in Lusit. Episc. vix. an. 1320.

PELAGIUS, Diac. Eccl. Rom. qui Vitas Patrum in Latinum sermonem vertit, *de quo multa Rosweidus*, vixit c. an. 580.

PELAGIUS, Ovet. Episc. vix. an. 1100. *Ejus Hist. edit. à Sandovallio an. 1615. & 1634.*

PEMBOGULLUS, Anglus, Philosoph.

PEREGRINI, Abbatis Hist. Abbat. S. Mariæ de Font. diœc. Turon. vix. an. 1134. *to. 5. Spicil. p. 105.*

PEREGRINUS *Bononiensis*, Ord. Min. Hist. vix. an. 1310.

PEREGRINUS, Germ. Hirsaug. Mon. vix. an. 1100.

PEREGRINI, Episc. Propugnaculum fidei adv. Hæreses, vix. an. 970. *Vide to. 17. Bibl. Patr. p. 456.*

PEREGRINI, Mon. Speculum Virg. *in Bibl. Sangerm. Cod. 367.*

PERPETUUS, Turon. Episc. an. 474. *to. 5. Spicileg. p. 105. to. 9. Bol. p. 750.*

S. PETROCUS *Corinius*, seu Cornub. vix. an. 564.

PETRONIUS, Bononiensis in Italia Episc. ob. an. 385. *Gennad. &c.*

PETRUS *Abaelardus*, Theolog. notissimus, vix. an. 1140. *Ejus Opera edidit A. Duchesnius.*

PETRUS *de Abano*, Patav. Medic. & Philosoph. ob. an. 1316. *Vide Portenar. in Patavio p. 272.*

PETRUS *Alberti*, Major Prior Cluniac. vix. an. 1420.

PETRUS, Alectensis, Senogall. Episc. Augustin. auctor Itiner. Greg. XI. PP. sub quo vixit, *edit. à Bzovio.*

PETRUS *de Aliaco*, Compendiensis, Episc. Anic. & Camerac. ob. 8. Aug. an. 1415. *Ejus elogium & scripta vide apud Launoium in Hist. Collegii Navarr.*

PETRUS *Alphonsus*, ex Judæo Christ. de Discipl. Cleric. &c. vix. an. 1106. al. 1091. *to. 21. Bibl. Patr. Vide Sander. p. 192. 205.*

PETRUS *de Alvernia. Vide Sander. p. 200. 205.*

PETRUS *de Ancharano*, Bonon. JC. Baldi auditor, vix. an. 1385. 1399.

PETRUS *de Andlo*, vix. sub Friderico III. *edit. à Frehero.*

PETRUS *Andreas de Castaneis*, Carmelita, de Vita S. Andreæ Corsini, vixit an. 1440. *to. 2. Boland. p. 1064.*

PETRUS *de Andria*, Ord. Præd. S. Thomæ discipulus, vix. an. 1270.

PETRUS *Anglicus*, Ord. Prædicat. Theologus, vix. an. 1340.

PETRUS *de Apono*, cogn. *Conciliator*, Patavinus, Philosoph. vix. an. 1310. *Edit. Venet. 1502.*

PETRUS, Aquensis Archiep. in libros Sententiarum, vix. c. an. 1318.

PETRUS *Aquilanus*, vel *de Aquila*, cogn. *Scotellus*, & *Doctor sufficiens*, Ord. Min. Theolog. *Vide Bibl. Sangerman. Cod. 321.*

PETRUS *Argentoratensis*, Carmelita, scripsit de Bello Argentin. sub Episc. Galtero, vix. an. 1270.

PETRUS *de Argentina*, Augustin. *Vide Sander. part. 2. p. 246.*

PETRUS *Aureoli Verberius*, Ord. Minor. Archiepisc. Aquensis, Card. ob. 27. April. 1321.

PETRUS *S. Autberti*, Camerac. Canonicus, de Martyrio S. Dympnæ, &c. *apud Sur. 15. Maii.*

PETRUS *Babion*, Anglus, Theologus, & Poëta, vixit an. 1317.

PETRUS *è Balneo*, Augustin. Theol.

PETRUS *Barcinonensis*, Ord. Præd. auctor *Pugionis Judæorum*, vix. an. 1297.

PETRUS *Bassetus*, Anglus, Historic. vix. an. 1430.

PETRUS *de Bellapertica*, Burg. JC. vix. an. 1300.

an. 455. *Edit. à Pithœo, Labbeo, &c.* alia scripsit.

PROSPER, Regiensis Episc. *to.* 13. *Spicil. p.* 254. *to.* 8. *Bibl. Patr.*

PROTERIUS, Patriarcha Alexandrinus, an. 455. *Vide Isid. & Bucher. in Canon. Paschali p.* 82.

PRUDENTIUS *Aurelius Clemens*, Hispanus, Poëta Christianus, vix. an. 405.

PRUDENTIUS, Tricassinæ civitatis Episc. ob. an. 861. *to.* 15. *Bibl. Patr. p.* 467.

PTOLEMEUS *de Luca*, Ord. Præd. Torcellanus Episc. auctor Chron. *edit. Lugd. to.* 5. *Hist. Franc. p.* 893. *to.* 23. *Bibl. Patr.* vix. an. 1342.

PUBWELLUS, cogn. *Sophista*, Anglus, Philosoph.

PULEX *de Custoza*, Vicentinus, Poëta, vix. an. 1310.

Q

QUALICHINUS, scripsit Historiam Alexandri M. versibus an. 1236. MS.

QUINTIANUS, Asculanus Episc. *Vide Bibl. MSS. Labbei p.* 27.

QUINTUS *Julius Hilarion*, auctor Chron. quod *edit. to.* 6. *Bibl. Pat. p.* 373. vix. c. an. 400. *Vide Lambec. lib.* 2. *de Bibl. Cæsar. p.* 853.

QUIRICUS, Barcinonensis Episc. vix. an. 650. *to.* 1. *Spicil. p.* 311. *to.* 2. *Analect. Mabillonii p.* 76.

R

RABANUS *Maurus*, Moguntiensis Archiep. ob. 4. Febr. an. 856. *Ejus Opera edita. Vide præterea Stewart. p.* 635. *to.* 6. *Canisii p.* 688. *to.* 2. *Capitular. p.* 1378. *to.* 8. *Conc. p.* 1845. *&c.*

S. RADBODUS, Ultrajectinus Episc. ob. an. 917. *Vide Trith. Valer. Andr. &c.*

RADBODUS, Noviomensis, scripsit Vitam S. Medardi Episc. Noviom. *Cod. Thuano* 593. *V. Boland. to.* 6. *p.* 84. *to.* 10. *p.* 32.

RADEVICUS, Frisingensis Canon. Ottonis Frisingensis Sacellanus & Continuator, *edit. cum eod. Ottone.*

RADULPHUS *Actonus*, Anglus, Theol. vix. an. 1320.

RADULFUS, S. Albani in Anglia Mon. vix. an. 1150.

RADULPHUS *Ardens*, Pictavus, vix. an. 1100. *Ejus sermones editi.*

RADULPHUS *Baldoccus*, Anglus, Lond. Episc. Histor. ob. an. 1313.

RADULPHUS *Bockingus*, Anglus, Ord. Præd. vix. an. 1270.

RADULPHI *Britonis*, Quæstiones super librum de Anima, *in Bibl. Sangerm. Cod.* 327.

RADULPHUS, Coggeshalensis, Anglus, Mon. Cisterc. vix. an. 1228. *Ejus extat Chron. Terræ Sanctæ in Bibl. S. Victoris Paris. MS. Vide Pitseum.*

RADULPHUS *de Diceto*, Anglus, *cujus Historiæ habentur editæ cum Hist. Angl.* vix. an. 1210

RADULPHUS, Eleemosynarius, Angl. Mon. Westmon. ob. an. 1160.

RADULFUS, Flaviacensis Mon. vix. an. 912. *Edit. Col. an.* 1536.

RADULPHUS *Fresburnus*, Anglus Carmel. vix. an. 1274.

RADULFUS *de Hengham*, Angliæ Justitiarius, ob. an. 1309. *Edit. Londini an.* 1616.

RADULPHUS *Londinensis*, Anglus, Theolog.

RADULPHUS *à Longo Campo*, Anglus, scripsit Comment. in Anticlaudianum.

RADULPHUS *Marrhamus*, Anglus, Augustin. Histor. vix. an. 1380.

RADULPHUS *Kelleius*, Anglus, vix. an. 1347.

RADULPHUS *Niger*, Anglus, vix. an. 1217.

RADULPHUS, Ord. Præd. de Vita S. Richardi Episc. Cisterc. vix. an. 1270. *to.* 9. *Bol. p.* 282.

RADULFUS *de Prællis*, Magister Hospitii Caroli V. Reg. Fr. *Vide Bibl. MSS. Labbei p.* 65.

RADULPHUS *Rediptorius*, Anglus, Ord. Min. Theol. vix. an. 1350.

RADULPHUS *Remingtonus*, Anglus, Histor.

RADULPHUS *de Rivo*, Tungrensis Decanus, de Gest. Episc. Leodiens. ob. 3. Nov. an. 1403. *to.* 3. *Hist. Leod. p.* 1. *to.* 26. *Bibl. Patr. p.* 289. *Vide Valer. Andr.*

RADULPHUS *Spaldingus*, Anglus, Carmel. Philosoph. ob. an. 1390.

RADULPHUS *Strodus*, Anglus, vix. an. 1370.

RADULFUS, Trudonensis Abbas, scriptor Chron. ejusd. Monast. & Vitæ Lietberti Episcopi Camerac. vix. c. an. 1078. *to.* 9. *Spicileg. p.* 675. *to.* 2. *Analect. Mabillonii p.* 499. 535.

RADULPHUS, Villariensis Mon. *Vide Valer. Andr.*

RADULPHUS *de Ulmonte*, Gallus, vix. an. 1368. *Vide Hist. Acad. Paris. to.* 4. *p.* 827. 987.

RAGIMBERTUS, S. Valerici Abbas, de ejusd. S. Valerici Vita, cui propè coævus fuit. *to.* 9. *Bol. p.* 16.

RAIMUNDUS *de Agiles*, al. *de Agilers*, Canonicus Podiensis, auctor Histor. Hierosol. in Gestis Dei, vixit an. 1100.

RAIMUNDUS *de Altoponte*, Gallus, Augustin. Theolog. vix. an. 1402.

RAIMUNDUS *Boquierius*, Narbonensis, Ord. Carmel. Generalis Magister, ob. an. 1388.

RAIMUNDUS *de Camillac*, Gallus, Episc. Atrebat. Card. ob an. 1373.

RAIMUNDUS *de Capua*, Ord. Præd. Magister Generalis, ob. an. 1399. *to.* 10. *Bol. p.* 792. *to.* 11. *p.* 853.

RAIMUNDUS *Hugonis*, Ord. Prædic. an. 1368. *to.* 6. *Bol. p.* 725.

RAIMUNDUS *Lullus*, 3. Ord. S. Francisci, ob. 26. Mart. an. 1315.

S. RAIMUNDUS *de Pennaforti*, Ord. Præd. ob. 6. Jan. an. 1275. *Ejus Summa edita.*

RAIMUNDUS, Ord. Præd. *edit. Coloniæ an.* 1502.

RAIMUNDUS *Sebeide*, Hispanus, vix. an. 1430.

RAINALDUS, Subdiaconus & Mon. Casin. Poëta. *Vide Petr. Diac. c.* 44. *& I. B. Marum.*

RAINALDUS, ex Comitibus Marsorum, S. R. E. Card. ob. an. 1165.

RAINALDUS, Prior S. Eligii in Isaiam, &c. MS.

RAINALDUS, Lingonensis Episc. de Vita S. Mamantis, *edit. in Bibl. Floriac.*

RAINALDUS, ex Vezelianensi Abbate Lugdun. Archiep. scripsit Vitam S. Hugonis Abbat. Cluniac. *edit. in Bibl. Clun. & to.* 11. *Bol. p.* 648. *Vide Henric. Gandav.*

RAINALDUS I. Remensis Archiep. an. 1093. *to.* 5. *Spicil. p.* 519.

RAINAUDI *Gibbonii*, Mon. S. Germani Paris. Commentaria Græca in Lucam cum Scholiis Latinis. *In Bibl. Sangerman. Cod.* 85. 86. 87.

REINERUS *Alemanni*, auctor *Faceti*, editi cum Catone & aliis. *Vide Sander. p.* 206.

RAINERIUS *de Arsendis*, Forolivienfis, JC Bartholi præceptor, vix. an. 1330. *Vide Portenarium in Padua p.* 225.

RAINERUS, Cellensis Mon. scriptor Vitæ Gisleni, vixit 11 sæculo. *to.* 2. *SS. Ord. Bened. p.* 788. 796.

RAINERUS *Sachonus*, Placentinus, Ord. Præd. contra Valdenses, *edit. à Gretzero, & in Bibl. Patr.* vix. an. 1254.

RAINERUS, S. Jacobi Leodic. Prior scripsit Hist. Leodic. ab an. 1194. ad an. 1230. MS.

RAINERUS, S. Laurentii prope Leodium Mon. de Gestis S. Lamberti, vix. c. an. 1130. *to.* 1. *Hist. Leodiensis p.* 411.

RAINERUS, scriptor Translat. SS. Eutychetis & Acutii. vix. an. 773. *to.* 6. *Ughelli p.* 898. *& Caracciol. p.* 349.

RAINHAMUS, Anglus, Philosophus.

RAMANTIUS, Ord. Præd. vix. an. 1350.

RANGERIUS, Lucensis Episc. scripsit carmine Vitam S. Anselmi Episc. Lucensis. *Domnizo l.* 2. *c.* 3.

RANULFUS *de Glanvilla*, Anglus, vix. sub Henrico II.

Rege Angl. an. 1230. *Edit. Londini an.* 1604. *V. Pitſ.*

RANULPHUS *Higdenus*, Anglus, *Ceſtrenſis*, Mon. auctor Chron. &c. ob. an. 1377. *Vide Selden. in Præfat. ad Scriptor. Angl. p.* 48. *& Pitſeum.*

RANULPHUS *Lokeſlains*, Angl. Ord. Min. Theolog. vix. an. 1310.

RAPHAEL *Cumanus*, al. *Comenſis*, JC. vix. an. 1416.

RAPHAEL *Fulgoſius*, Placentinus, JC. vix. an. 1416.

RASO *Bonuſvicinus*, Steinfeldenſis, Ord. Præm. Canon. vix. an. 1238.

RATHERIUS, Veron. Epiſc. ob. an. 974. *to.* 1. *Hiſt. Leodienſis p.* 179. *to.* 2. *Spicil. p.* 161. *&c. to.* 12. *p.* 37. *to.* 3. *SS. Ord. Bened. p.* 250. *to.* 9. *Concil. p.* 1268. *V. Trith. Valer. Andr. &c.*

RATPERTUS *Turegienſis*, S. Galli Mon. Chron. ejuſd. Monaſterii perduxit ad an. 783.

RATRAMNUS, Corbeienſis Mon. c. an. 860. *to.* 1. *Spicil. p.* 318. *to.* 1. *p.* 1. *to.* 15. *Bibl. Patr. p.* 442.

RECTUNUS, ſcriptor Vitæ S. Margaritæ, cui coævus fuit, MS.

RECUPERATUS, vel *Recuperus de Petramala*, Aretinus, Ord. Præd. an. 1287. *to.* 8. *Bol. p:* 181. 210.

REGINALDUS, Angl. Cantuar. Mon. Poëta.

REGINALDUS, Eyſtet. Epiſc. ſcriptor Vitæ SS. Wilibaldi, Nicolai, Blaſii, & Unibaldi, vix. an. 965.

REGINALDUS *Langhamus*, Anglus, Ord. Min. Theol. vix. an. 1410.

REGINALDUS *de Piperno*, Anglus, Theolog.

REGINALDUS, Ord. Præd. S. Thomæ Aquinat. ſocius.

REGINALDUS *de Puteolis*. *Vide Sander. p.* 169.

REGINALDUS, Ord. Min. Rotomag. Archiep. Card. Epiſc. Portuenſis.

REGINALDUS *Umber*, Ord. Min. Theol. vix. an. 1300.

REGINO, Prumienſis Abbas, vix. uſque ad an. 908. *Ejus habentur Annales, & Libri de Eccleſ. diſciplina.*

REIMBALDUS, Canon. Leodienſis, de Vita Canonica, &c. *V. Sander. part.* 2. *p.* 255.

REINHARDUS *de Fronthoven*, Teut. Ord. Præd. vix. c. an. 1415.

REMBERTUS, Hamburgenſis Archiep. de Vita S. Anſcharii, cui ille ſucceſſit. *to.* 3. *Bol. p.* 408.

REIMANNUS, ſive *Ouſmannus*, ſcriptor Vitæ S. Cadroe Abb. *to.* 6. *Bol. p.* 474.

REMEDIUS, Curienſis Epiſc. vix. an. 813. *Vide tom.* 2. *Alamannic. Goldaſti p.* 154. 157.

REMIGIUS, Autiſiodorenſis Mon. vix. an. 890. *In Bibl. Patr. to.* 16. *Cod. Reg.* 514. *V. Sigeb. c.* 123. *Bellar. &c.*

REMIGIUS, in Donatum. *Vide Sander. p.* 206.

RENARDUS, Magiſter, *in Cod. Reg.* 1655.

RENATUS *Profuturus Frigeridus*, Hiſtoricus, cujus meminit *Gregor. Turon. l.* 2. *Hiſt. Fr.*

RENATUS, Vindocin. Mon. Poëta, *in Cod. Reg.* 1069.

RESTITUTUS, Lond. Archiep. vix. an. 350.

RHEMNIUS *Fannius*, Grammaticus & Poëta, Arnobii diſcipulus, ſcripſit carmine de Ponderibus & Menſuris, *edit. à Pithœo & al.*

RHETICIUS, Auguſtodunenſis Epiſc. vix. an. 1320.

RICERUS, Italus, S. Franciſci ſocius, *edit. an.* 1554. *Lovanii.*

RICHARDUS, Anglicus, Medicus, vix. an. 1230.

RICHARDUS *Adagoniſta*, Anglus, JC. vix. an. 1210.

RICHARDUS, Armachanus Archiepiſc. vix. an. 1357. *Trith. Pitſ. V. Cod.* 324. *Bibl. Sangerm.*

RICHARDUS *Aungervillus*, Dunelm. Epiſc. vix. an. 1349.

RICHARDUS *Barrus*, Anglus, Theol.

RICHARDUS *Belgravius*, Anglus, Carmel. Theolog. vix. an. 1320.

RICHARDUS *Billinghamus*, Anglus, Philoſophus, vix. an. 1360.

RICHARDUS *Blitonius*, Anglus, Carmelita, Theolog. ob. an. 1334.

RICHARDUS *de Buri*, Dunelm. Epiſc. vix. an. 1350.

RICHARDUS *Cambrius*, Hiſtor. Anglus.

RICHARDUS, Canon. Regul. Angl. vix. an. 1200.

RICHARDUS, Cantuar. Archiep. ob. an. 1184.

RICHARDUS *Caſtriconenſis*, Angl. Ord. Præd. vix. an. 1270.

RICHARDUS *Chefferus*, Anglus, Norwicenſis Mon. vix. an. 1354.

RICHARDUS *Chillingtonus*, Angl. Decanus Eccl. Lond. Theol. vix. an. 1360.

RICHARDUS *Ciceſtrenſis*, Weſtmonaſt. Mon. Hiſtoric. vix. an. 1348.

RICHARDUS *Clapoellus*, vel *Clapwellus*, Angl. Ord. Præd. Theol. vix. an. 1290.

RICHARDUS, Cluniac. Mon. Hiſtor. vix. an. 1160.

RICHARDUS *Coninghtonus*, Anglus, Ord. Min. Theol. ob. an. 1330.

RICHARDUS *Cornubienſis*, Angl. Ord. Min. Theolog.

RICHARDUS *Cricliaden*, Canon. Regular. Theol. vix. an. 1310.

RICHARDUS *Depedalus*, Angl. Carmel. vix. an. 1381.

RICHARDUS, Diviſienſis, Angl. Wintonienſis Monach. vix. an. 1190.

RICHARDUS *Dominicanus*, ſeu Ord. Præd. Theol.

RICHARDUS, Elienſis Mon. Angl. vix. an. 1220.

RICHARDUS *Eſteſleius*, Angl. de Vita Pandionæ Virg.

RICHARDUS *Faſtolfus*, Fontanus in Anglia Abbas, vix. an. 1150.

RICHARDUS *Feribrigus*, Anglus, Philoſophus, vixit an. 1360.

RICHARDUS *Fiſacrius*, Angl. Ord. Præd. Theol. vix. an. 1330.

RICHARDUS *Fizacrius*, Ononienſis, Ord. Præd. ob. an. 1248.

RICHARDUS *Flemingus*, Lincoln. Epiſc. vix. an. 1430.

RICHARDUS *Folshamus*, Norwicenſis Mon. vix. an. 1410.

RICHARDUS *è Grandiſilva*, Gallus, Mon. de Laude Claræ vallis, *edit. cum S. Bernardo.*

RICHARDUS *Graſdalus*, Angl. Hiſtor. vix. an. 1420.

RICHARDUS *Greckeladenſis*, Anglus, Canon. Regul. ob. c. an. 1310.

RICHARDUS *Grimcaſtrius*, Anglus, Hiſtor.

RICHARDUS, Haguſtaldenſis Mon. & Prior, cujus Hiſt. *edita inter Hiſt. Angl. an.* 1652. ob. an. 1190.

RICHARDUS, cogn. *Rollus*, dictus etiam *Hampolus*, Anglus, Eremita, multa ſcripſit, *de quib. Pitſeus*, ob. an. 1349. *Ed. to.* 26. *Bibl. Patr.*

RICHARDUS *Kendallus*, Anglus, Gramm. vix. an. 1431.

RICHARDUS *Lavinghamus*, Anglus, Carmel. Theol. multa ſcripſit, *de quibus Pitſeus*, ob. an. 1381.

RICHARDUS *Ledredus*, Londinenſis, Ord. Minor. ob. an. 1360.

RICHARDUS, cogn. *Magnus*, Angl. Theol. ob. an. 1231.

RICHARDUS *Maidſtonus*, Anglus, Carmel. Theolog. ob. 1. Julii an. 1396.

RICHARDUS *Malumbra*, vel *de Malumbris*, Cremonenſis, JC. vix. an. 1310.

RICHARDUS, Medicus.

RICHARDUS *Melcheshamus*, Angl. Ord. Ciſterc. Theol.

RICHARDUS *Midletonus*, ſeu *de Mediavilla*, Angl. Ord. Min. Theol. ob. an. 1300.

RICHARDUS *de Montibus*, Lincoln. Cancellar. Theol.

RICHARDUS *Northallus*, Anglus, Carmel. Theolog. Archiep. Dublinienſis, ob. an. 1397.

RICHARDUS *Nottinghamus*, Anglus, Theol. vix. an. 1320.

RICHARDUS *Pariſienſis*, de 12. Patriarchis, *in Bibl. Sangerm. Cod.* 199.

RICHARDUS *Petronus*, Senenſis, Card. vix. an. 1300.

RICHARDUS *Phiſaia*, Anglus, Ord. Præd. vix. an. 1270.

RICHARDUS, Pictavienſis, Ord. Cluniac. Hiſtor. vix. c. an. 1260.

RICHARDI, Piſtavienſis, Chronicon MS. laudatur à Frehero.

RICHARDUS *Pluto*, Monachus Cantuarienſis, vix. an. 1181.

RICHARDUS *Porlondus*, Anglus, Ord. Min. Theol.

RICHARDUS, Abbas de Pratellis, Theolog. *in Bibl. Sangerm. Cod.* 607.

RICHARDUS, Præmonstratensis, Anglus, Abbas, vix. an. 1190.

RICHARDUS *Radulfus*, Armachanus Archiep. ob. an. 1359.

RICHARDUS, Ord. Min. Remensis Archiep. vix. an. 1270.

RICHARDUS *Ringstedus*, Anglus, Theol.

RICHARDUS *Rufus*, Anglus, Ord. Min. dictus *Philosophus admirabilis*, vix. an. 1250.

RICHARDUS *Ruys*, Anglus, Ord. Min. Theol.

S. RICHARDUS, cogn. *Sacrista*, Anglus, Ord. Cisterc. de Harmonia.

RICHARDUS *de S. Angelo*, Casin. Mon. in Regulam S. Benedicti, *in Bibl. Sangerm. Cod.* 802.

RICHARDUS *de S. Germano*, Chron. perduxit ad an. 1243. *Edit. to.* 3. *Ughelli.*

RICHARDUS *à S. Victore*, natione Scotus, ob. 10. Mart. an. 1173. *Edit.* 2. *to.*

RICHARDUS *Scropus*, Eboracensis Archiep. ob. 8. Jul. 1405.

RICHARDI, Sarisberiensis Episc. Constitutiones sub an. 1216. *to.* 11. *Conc. p.* 245.

RICHARDUS *de Senis*, S. R. E. Cardinalis, vix. an. 1300.

RICHARDUS, Syracusanus, Presbyter Anglus, vix. an. 1181. *Rad. de Diceto, Pitseus, &c.*

RICHARDUS *Stadleius*, Anglus, Ord. Cisterc. Theol. vix. an. 1336.

RICHARDUS *Stravanellius*, Anglus, Ord. Præd. vixit an. 1295.

RICHARDUS *Snetishamus*, Anglus, Theologus, vixit an. 1420.

RICHARDUS *Tenettus*, Anglus, Carmelita, Philosoph. vix. an. 1390.

RICHARDUS *Tetfordiensis*, Anglus, Theol.

RICHARDUS, cogn. *Theologus*, Anglus, Canon. Regul. vix. an. 1240.

RICHARDUS *Ullerstonus*, Anglus, Theologus, vix. an. 1430.

RICHARDUS *Walingfordus*, Anglus, ad S. Albanum Mon. Mathem. ob. an. 1326.

RICHARDUS *Wichius*, Anglus, Theologus, vix. an. 1390.

RICHARDUS *Wickinghamus*, Anglus, Carmel. Theol. ob. an. 1381.

RICHARDUS *Wichius*, Anglus, Cicestrensis Episc. ob. an. 1252.

RICHARDUS *Weterstetus*, Anglus, Acad. Cantabrig. Cancellar. vix. an. 1350.

RICHARDUS, Abbas Casin. scripsit in Regulam S. Benedicti, vix. an. 1256.

RICHARDUS *à S. Laurentio*, Pœnitentiarius Rotomag. de Viris Illustr. Ord. Cisterc. MS.

RICHARDUS, Sophista. *Vide Sander. p.* 201.

RICHERIUS, S. Martini Metensis Abbas, de Vita S. Martini Episc. Turon.

RICHERIUS, Mon. auctor Hist. Abbatiæ Senoniensis, vix. an. 1167. *to.* 8. *Spicil. p.* 271.

RICIUS *Polentonus*, Patavinus, vix. an. 1413. *Vide Voss. de Hist. Lat.*

RICOBALDI, Ferrariensis Chron. totius orbis, *in Cod. Puteano* 1166.

RICULFUS, Helenensis Episc. an. 915. *Edit. in Not. ad Reginon. de Eccl. discipl.*

RICULFUS, Suessionensis Episcopus, vix. an. 889. *V. Concil. to.* 9.

RIGORDUS, Medicus, scriptor Vitæ Philippi Aug. Reg. Franc. sub quo vixit, *edit. to.* 5. *Hist. Franc.*

ROBERTUS *de Arbrissello*, fundator Ord. Fontis-Evraldi, ob. an. 1117.

ROBERTUS *Alingtonus*, Anglus, Theol. Philosophus, vix. an. 1400.

ROBERTI *Anglici* Quadrans, *in Bibl. Sangerm. cod.* 615.

ROBERTUS *Avesberiensis*, Anglus, Histor. vix. c. an. 1340.

ROBERTUS *Baconus*, Anglus, Londin.

ROBERTUS *Balsacus*, Anglus, vix. an. 1450.

ROBERTUS *de Bardis*, Cancellarius Paris. *in Cod. Reg.* 182.

ROBERTUS *Bastonius*, Anglus, Carmelita, ob. c. an. 1310.

ROBERTUS *de Bertiis*, de Sacramentis, in libr. Sentent. de formula conscribendarum Epistolarum, &c. *in Bibl. Sangerm. cod.* 334. 661.

ROBERTUS *de Bellofoco*, Sarisber. Canon. vix. an. 1190. *Pits.*

ROBERTUS *Blondelli*, vixit sub Joanne Rege Franc. *in Cod. Reg.* 935.

ROBERTUS *Bridlingtonus*, Anglus, Ord. Cisterc. Theol.

ROBERTUS *de Brugis*, primus Abbas Dunensis, an. 1238. *Sander. p.* 182.

ROBERTUS, Cantuar. Archiep. an. 1300. *to.* 11. *Conc. p.* 1402. 1439.

ROBERTUS *Canutus*, Anglus, Canonicus Regularis, vix. an. 1170.

ROBERTUS, Gallus, Carmel. vix. c. an. 1350.

ROBERTUS, Casin. Abbas, vix. an. 1045.

ROBERTUS, Mon. Celestinus, S. Petri Celestini discipulus, cujus Vitam scripsit, MS.

ROBERTUS *Cervinus*, al. *Carewalii*, Anglus, Theol. & Philosoph. vix. an. 1326.

ROBERTUS *Cestrensis*, Anglus, Histor.

ROBERTUS *Cibollius*, Paris. Theol. ob. an. 1459. *Vide Hist. Collegii Navarrei.*

ROBERTUS *Chorcon*, Card. *V. Jac. Petitum in Pœnit. Theod. p.* 367.

ROBERTUS *Colmannus*, Anglus, Ord. Min. vix. an. 1428.

ROBERTUS *Colman*, Anglus, Ord. Min. Theol. vixit an. 1428.

ROBERTUS *Contonus*, aliàs *Cothon*, Anglus, Ord. Min. Theol. vix. an. 1340.

ROBERTUS *Crucius*, Anglus, Ord. Min. Theolog. & Philosoph. vix. an. 1300.

ROBERTUS *Cursonus*, vel *Curtonus*, Mon. Westmon. vix. an. 1218.

ROBERTUS *Dodefordus*, Anglus, Rames. Mon. vix. an.

ROBERTUS *Dominicanus*, i. Ord. Præd. Angl. Theol.

ROBERTUS *Eliphatus*, Anglus, Ord. Min. Theol. vix. an. 1340.

ROBERTUS *Feribrigus*, Angl. Philosoph. vix. an. 1350.

ROBERTUS *Fininchamus*, Anglus, Ord. Min. vix. c. an. 1460.

ROBERTUS *de Flamesborc*, Canonicus S. Victoris, auctor Pœnitentialis, *in Bibl. Sangerm. cod.* 312.

ROBERTUS *Foliothus*, Anglus, Herefordiensis Episc. vix. an. 1170.

ROBERTUS *de Glaucestria*, Anglus, Histor.

ROBERTUS *Grimmus*, Anglus, Benedict. vix. an. 1320.

ROBERTUS *Grossetteste*, Angl. *Greathead*, Lincolniensis Episc. ob. 7. Id. Octob. an. 1153. *Multa scripsit, è quibus quædam edita. Vide Pits. Prynneum to.* 3. *Libert. Angl. p.* 1134. 1185. *& ejusdem Roberti librum de Cessatione Legalium, edit. Londini an.* 1658.

ROBERTUS *Gentilis*, Anglus, Benedictinus, Theologus.

ROBERTUS, Glocestrensis Dux, vix. an. 1140.

ROBERTUS *Hardebius*, Anglus, Carmelita, vixit an. 1450.

ROBERTUS *Herefordensis*, Anglus, Histor.

ROBERTUS *Holkot*, Anglus, Ordinis Prædicatorum, vixit an. 1349. *Multa scripsit, ex quibus quædam edita.*

ROBERTUS *Humbletonus*, Anglus, Ord. Præd. Theol. vix. an. 1390.

ROBERTUS *Hundeslavus*, Anglus, Ordinis Sanctissimæ

S

SEXTUS *Rufus*, vir Consularis, qui Historiæ Romanæ Epitomen scripsit, vixit sub Valentiniano Imp.

SIAGRIUS, de Fide adversus hæreticos scripsit. *Gennad.*

SIBERTUS *de Beka*, Geldrensis, Carmelita, vixit an. 1320.

SIBERTUS, S. Pantaleonis Colon. Prior, vix. an. 1136. *to. 2. Analect. Mabillonii p. 495.*

SIBRANDUS, Frisius, Horti Mariæ Abbas, scriptor vitæ S. Siardi ejusdem loci Abbatis, ob. an. 1238.

SICARDUS, Cremonensis Episcopus, Histor. vixit an. 1160.

SIDONIUS *Apollinaris*, Arvernorum Episcopus, obiit 23. Aug. an. 482. *ejus opera illustrarunt Colvius, Savaro, Sirmondus*, &c.

SIFFRIDUS, Misnensis Presbyter, Chronicon perduxit ad an. 1307. *Edit. cum Hist. German.*

SIGEARDUS, S. Albani Monachus, *to. 5. Canisii part. 2. p. 648.*

SIGEBERTUS, Gemblacensis Monachus, obiit 5. Oct. an. 1113. *Edit. seorsim. V. præterea to. 3. Bol. p. 227. Sur. 1. Feb. 23. Maii, 15. Nov.* &c. *Vide eundem Sigeb. c. 171.*

SIGEBERTUS, cogn. Pius, Orientalium Saxonum in Anglia Rex, obiit an. 652.

SIGIBERTUS, Corbeiensis Monachus, scriptor Vitæ S. Voymonis Bremensis Archiep. vixit an. 905.

SIGOARDUS Remensis Canonicus, sub Fulcone Archiep. *to. 1. Labbei p. 362. to. 1. Hist. Academ. Paris. p. 288.*

SIGWOLFUS, Monachus, Anglus, vixit an. 790.

SILVESTER *Giraldus*, Cambrensis, *Edit. cum Hist. Anglic.* ob. an. 1210. *De ejus scriptis multa Pitseus.*

SILVIUS *Bonus*, Britannus, vixit an. 410.

SIMEON, Dunelmensis Præcentor & Monachus, *cujus habentur scripta inter Histor. Anglic.* vixit an. 1164.

SIMON, Afflighemensis Monachus. *Vide Henric. Gandav. & Trith.*

SIMON *Ailwardus*, Anglus, Poeta, *de Ludo Scacorum*, vix. an. 1456.

SIMON *Alcoccus*, Anglus, Theologus, vixit an. 1380.

SIMON *Baringuedus*, Tolosanus, Augustin. Theolog. vixit an. 1390.

SIMON *de Borsamo*, Archiepisc. Mediolan. Cardin. ob. an. 1381.

SIMON *Bredonus*, seu *Biridanus*, Anglus, Astrologus, vix. an. 1386.

SIMON *Burnestonus*, Anglus, Ord. Præd. Theolog. vix. an. 1337.

SIMON *de Cassia*, Augustinianus, vixit an. 1340.

SIMON *Corbeiensis*, al. *e Corbilo*, Gallus, Carmelita, Theolog. vixit an. 1312.

SIMON *de Covino*, an. 1348. *in Biblioth. Reg.*

SIMON *de Cremona*, Augustinianus, obiit an. 1348.

SIMON *Dominicanus*, i. Ord. Præd. Theolog.

SIMON *Fevershamensis*, Anglus, Philosophus, vixit c. an. 1370.

SIMON *Fidatus*, dictus *à Cassia*, Augustinianus, ob. 2. Febr. an. 1348.

SIMON *Fraxinus*, vulgò *Ashé*, Herefordiensis Canonicus, Poëta, vix. an 1200.

SIMON *Gandavensis*, Londinensis, Theologus, Sarisburiensis Episcopus, vix. an. 1298.

SIMON, Monachus Hafflighemensis, vixit c. an. 1310. *Vide Sanderum p. 134.*

SIMON *Hentonus*, Anglus, Ord. Prædic. Theol vixit an. 1360.

SIMON *Jacumæus*, Gyratii Episcopus, deinde Thebanus Archiepiscopus, vix. an. 1400.

SIMON *de Janua*, cujus sunt notæ aliquot marginales in Alexandrum Iatrosophistam, vixit c. an. 1300. *Vide Cod. Reg. 334.*

SIMON *Islepus*, Cantuariensis Archiep. ob. an. 1366.

SIMON *Langhamus*, Cantuariensis Archiepiscopus, ob. an. 1376. *Vide to. 2. Concil. p. 2034. & Pits.*

SIMON *Langtonus*, Stephani Cantuar. Archiep. frater, ob. an. 1248.

SIMON *Mephamus*, Cantuar. Archiep. ob. an. 1333.

SIMON *Southraius*, Anglus, ad S. Albanum Monachus, Theolog. vixit an. 1382.

SIMON *de Spira*, German. Carmelita, vixit c. an. 1340.

SIMON *Stochius*, Anglus, Ord. Carmelitarum Magister, obiit 16. Maii an. 1265.

SIMON *Sudberius*, Cantuariensis Archiep. ob. an. 1381.

SIMON *de Tornaco*, Theologiæ Professor, vixit an. 1216. al. 1284. *Vide Sander. p. 169. Henric. Gandav. Trithem.* &c.

SIMON *Tornaquitius*, Florentinus, Monachus Bened.

SIMON *Tunstedus*, Anglus, Ord. Min. Philosophus, ob. an. 1369.

SIMON *Wichinghamus*, Anglus, Carmelita, Theolog. vixit an. 1360.

SIMPLICIANUS, Episcopus, S. Augustini familiaris. *Gennad.*

S. SIMPLICIUS PP. obiit 2. Mart. an. 483. *Vide Concil.*

SIMPLICIUS, S. Benedicti discipulus, obiit an. 576. *Vide Petr. Diacon. & J. B. Marum.*

S. SIRICIUS PP. ob. 22. Febr. an. 398. *Vide Concil.*

SIVIARDUS, Anisolensis Abbas, vix. ineunte sæculo 8. *to. 1. SS. Ord. Bened. p. 642.*

S. SIXTUS I. PP. ob. 6. April. an. 142. *Vide Concil.*

S. SIXTUS II. PP. ob. 6. Aug. an. 261. *Vide Concil.*

S. SIXTUS III. PP. ob. 28. Mart. an. 448. *Vide Concil. & to. 7. Biblioth. Patr.* p. 804.

SMARAGDUS, aliàs *Ardo* dictus, Anianensis Monachus, obiit 7. Mart. 843. *multa scripsit. Vide Codd.* 171. 269. 358. 370. 371. 412. 413. 493. 525. *Bibl. Sangerman.*

SMARAGDUS, S. Michaëlis ad Mosam Abbas, floruit an. 820. *to. 5. Spicileg. p. 1. V. Honor. Augustod. c. 6.*

SOMNIATORIS Monachi Postillæ in Evangelia, *in Bibl. Sangerman. Cod. 709.*

S. SOTER PP. ob. 22. April. an. 179. *Vide Concil.*

SOZOMENUS, Pistoriensis, scriptor Historiæ universalis, vix. sæc. 14. *Volaterr.*

STANTONUS, Anglus, Mathematicus.

STEPHANARDUS *Flamma*, Historiam carmine confecit, ut observat Jovius in Vicecomit. Mediolan. vixit an. 1290. Vide *Galvaneus supra, & Possevin.*

S. STEPHANUS I. PP. ob. 2. Aug. an. 260. *V. Concil.*

STEPHANUS III. PP. ob. 26. April. an. 757. *In Concil. & in Cod. Carolino.*

STEPHANUS IV. PP. ob. 1. Feb. an. 772. *V. Concil.*

STEPHANUS V. PP. ob. 25. Jan. an. 817. *V. Lud. Jacob.*

STEPHANUS VI. PP. ob. an. 891. *Vide Concil.*

STEPHANUS VII. PP. ob. an. 909. *Vide Concil.*

STEPHANUS IX PP. ob. an. 943. *Vide Lud. Jacob.*

STEPHANUS X. PP. ob. 28. April. an. 1028. *In Concil. & Bibl. Patr.*

STEPHANUS Anglicus, Carmelita, Theologus, vix. an. 1417.

STEPHANUS, Anglus, Jurisperitus.

STEPHANUS, Augustodunensis Episcopus, vix. an. 950. *Edit. in Bibl. Patr.*

STEPHANUS *Bisuntinus*, Ord. Prædic. Magister Generalis, ob. an. 1294.

STEPHANUS *Brickingtonus*, Anglus, Cantuariensis Mon. Histor. vix. an. 1380.

STEPHANUS *Brounus*, Anglus, Monach. Theol. vix. an. 1340.

STEPHANUS, Cantuariensis Archiep. an. 1205. *to. 3. Spicil. p. 55. 137 179.*

STEPHANUS, Cellæ novæ in Hispania Mon. de Vita S. Rudesindi Dumiensis Episcopi, vix. C. an. 1200. *to. 6. Bol. p. 107.*

STEPHANUS III. Cisterciensis Abbas, autor *Chartæ caritatis*, edit. *in Nomastico Cisterc.*

nica Goldasti tom. 2. p. 96. & Possevinum.

UDALRICUS, in Commentar. Aponii & Lucæ Abbatis, *to. 14. Bibl. Patr. p. 128.*

UDALRICUS *à Lentzburg*, Curiensis Episcop. obiit an. 1355. *Voss.*

UDALRICUS, Monachus, scriptor Consuetudinum Cluniacensis Monasterii, vixit c. an. 1100. *edit. to. 4. Spicil. p. 21.*

UDALRICUS, al. *Hericus, Herlinger à Wrmberg*, Abbas, Scriptor Chronici sui Monasterii, vixit an. 1253.

UDASCALCUS, Abbas, vix. c. an. 1150. *to. 2. Canisii p. 203. Vide Alamannica Goldasti to. 2. p. 198.*

VEGOIA, Agrimensor, edit. inter Gromaticos.

VERECUNDUS, Africanus Episcopus, scripsit carmine de Resurrectione & de Pœnitentia. *Vide Appendicem Isidori.* Laudatur etiam Verecundus Presbyter in Canticum Exodi.

VENERICUS, Vercellensis, obiit an. 1077. *Edit. à S. Schardio & Frehero.*

VERNERIUS, Bononiensis, JC. vixit an 1200.

VERUS, Hispalensis Episcopus, de Vita Eutropii Episc. vixit c. an. 760.

UFFINGUS, Monachus Wertinensis, de Vita S. Ludgeri Episc. Mimigardensis, &c vixit sub Ottone II. aut III. c. an. 1000. *to. 8. Bol. p. 659. Surius 4. Sept. Vide Suffridum Petri.*

S. VICTOR I. PP. obiit 28. Jul. 202. *Vide Concil.*

VICTOR III. PP. obiit 15 Sept. an. 1087. *Ejus Dialogi editi Romæ & Parisiis. De aliis scriptis vide Petrum Diac. de Viris illustr. Cassin. c. 18. Possevin. Lud. Jacob, & al. to. 18. Bibl. Patr.*

VICTOR, Capuanus Episc. scripsit adversus Victorii Canonem Paschalem an. 545. vixit an. 480. *tom. 3. Bibl. Patr.*

VICTOR, Cartennensis in Mauritania Episcop. vixit c. an. 450.

VICTOR Tunonensis, vel Tunnonensis in Africa, autor Chronici editi non semel, obiit Constantinopoli an. 566.

VICTOR Uticensis, vel Vitensis, in Africa, obiit 11. Aug. c. an. 488. *edit. an. 1569. & à P. F. Chiffletio.*

VICTORIANUS *Buconius*, Castellianæ in Mauritania Episcopus, vixit an. 450.

VICTORINUS, Afer, S. Hieronymi in Rhetorica præceptor, vixit sub Constantio, *edit. à Sirmondo, & to. 4. Bibl. Patr.*

Claudius Marius VICTOR, Gennadio *Victorinus*, Rhetor Massiliensis, qui Genesim carmine expressit, vixit sub Theodosio & Valentiniano, *edit. an. 1560. Vide Miræum de Script. Eccl. p. 103.*

S. VICTORINUS, Petabionensis in Pannonia Episcopus, passus 2. Nov. an. 302. vel 303. *Hieron. Belarm. ed. to. 3. Bibl. Patr.*

VICTORIUS, Trithemio *Victorinus*, Aquitanus, cujus extat Canon Paschalis, vixit an. 460. *Gennad.*

VIGILANTIUS, Presbyter, Gallus, Hæreticus, contra quem scripsit S. Hieronymus, &c.

S. VIGILIUS PP. obiit an. 555. *Vide Concil.*

VIGILIUS, Afer, Tapsensis Episcopus, multa contra Arianos scripsit c. an. 550. *edit. à P. F. Chiffletio, & in Bibl. Patr.*

VIGILIUS Diaconus, scriptor Regulæ Monachorum.

S. VIGILIUS, Tridentinus Episcopus, obiit 26. Jun. an. 400. vel 405.

VINCENTIUS Beluacensis, Ord. Præd. obiit c. an. 1256.

VILCO, *Jaërsma*, Frisius, Historicus, c. an. 1120. *Suffrid. Petri.*

VINCENTIUS *Cadlubcus*, Cracoviensis Episc. Historiæ Polonicæ scriptor, obiit an. 1226.

VINDICIANUS, Comes Archiatrorum sub Valentiniano Aug. *Vide Marcellum Empir. p. 26. 253. edit.* 1536

VINCENTIUS Belvacensis, Ord. Prædic. vixit an. 1240. *Ejus opera 4. to. edita.*

VINCENTIUS *Carsulanus*, Ord. Præd. scripsit Histor. PP *Vide Volaterr.*

VINCENTIUS *è Casali*, Ord. Præd. Theolog. vixit an. 1217.

VINCENTIUS, Conventriensis, Anglus, Ord. Min. vixit an. 1251.

S. VINCENTIUS *Ferrerius*, Valentinus, Ord. Prædic. obiit 5. April. an. 1419.

VINCENTIUS *Gruner*, Germanus, vixit an. 1410.

VINCENTIUS, Lirinensis Monachus, cujus extat Commonitorium adversus hæreses, &c. vixit an. 434.

VINCENTIUS, Presbyter, Gallus, scripsit in Psalmos.

VIRGILIUS *Solivagus*, Hibernus, obiit an. 784.

S. VITALIANUS PP. obiit 27. Jan. an. 669. *Vide Concil.*

VITALIS *Canel*, Oscensis Episcopus, vixit sub Jacobo I. Rege Aragon. *Vide Molinum in Repertorio p. 72. 159.*

VITELLIUS, Afer, vixit sub Constante, filio Constantini. *Gennad.*

ULRICUS *de Argentina*, *Vide Sander. 2. part. p. 70.*

S. URBANUS I. PP. obiit 25. Maii an. 233. *Vide Concil.*

VITALIS *de Furno*, Vasatensis diœcef. Ord. Minor. Cardinalis, Episcopus Albanensis, obiit 16. Augusti an. 1327.

VITELLIUS, Afer, vixit an. 360.

VITUS *Cortonensis*, Etruscus, Ord. Min. Historicus, vixit an. 1250.

ULMARUS, Vedastinus Monachus, *tom. 5. SS. Ord. Bened.*

ULPHO, Vastenensis Monachus, de Vita S. Catharinæ Suecicæ, obiit an. 1433. *to. 8. Bol. p. 505.*

VOCONIUS, Castellani in Mauritania Episcopus.

VOLCMARUS, Furstenfeldensis Abbas, Boiorum Historicus, cujus meminit Aventinus, vixit c. an. 1314.

URANIUS, Presbyter, qui de obitu S. Paulini Nolani, cui adfuit, scripsit, *edit. à Surio & P. F. Chiffletio in Paulino illustrato p. 224.*

URBANUS II. PP. obiit 28. Iulii an. 1099. *Vide Concil. & Lud. Jacob.*

URBANUS III. PP. obiit 20. Oct. an. 1187. *Vide Concil. & Bibl. Patr.*

URBANUS IV. PP. obiit 2. Oct. an. 1264. *Vide L. Jacob. to. 25. Bibl. Patr.*

S. URBANUS V. PP. obiit 19. Decemb. an. 1370. *De scriptis vide Lud. Jacob, to. 4. Spicil. p. 199. to. 9. p. 284.*

URBANUS VI. PP. obiit 15. Octob. an. 1389. *Vide Concil. & Lud. Jacob, præterea to. 7. Spicil. p. 243.*

URSINUS, Monachus, de non rebaptizandis hæretic. vixit an. 440. *Gennad.*

URSINUS, Scriptor Vitæ S. Leodegarii Augustodun. Episcopi, *to. 2. SS. Ord. Bened. p. 698.*

URSIO, Altimontensis Abbas, vixit an. 1054. scripsit vitam S. Marcelli, *edit. to. 2. Bollandi p. 9.*

URSUS, Ecclesiæ Romanæ Diaconus, vitam S. Basilii Lat. vertit. *In Vitis Patrum.*

USUARDUS, Monachus & Abbas S. Salvatoris Vicecomitis, cujus habetur Martyrologium, vixit c. an. 806. *Sigebert. c. 85.*

UTHO, Argentoratensis Episcopus, de Vita SS. Arbogasti & Amandi, vixit an. 950.

UTREDUS *Boltonus*, Dunelmensis in Anglia Monachus, Theologus, vixit an. 1380.

VULCATIUS *Gallicanus*, edit. inter Scriptores Historiæ Augustæ, vixit sub Diocletiano.

VULCATIUS *Terentianus*, Historicus, vixit sub Gordianis. *Vide Capitolin.*

WALAFRIDUS *Strabo*, Augiensis Abbas, obiit an. 859. *Vide Alamannica Goldasti to. 1, p. 229. to. 2. p.*

OPUSCULA ET SCRIPTA ΑΔΕΣΠΟΤΑ, seu quorum Scriptores Anonymi, quæ in Glossario laudantur.

SCRIPTORES VERNACULI,
Gallici, Italici, Hispanici, paulò superioris ætatis.

ALAIN Chartier.
Berry Heraud d'Armes en l'Hist. de Charles VII. Roy de France.
Christine de Pise au Tresor des Dames, vixit sub Carolo V. Rege Franc.
Chronique de Flandres.
Chronique scandaleuse de Louis XI. Roy de France.
Les Coustumes des Villes de France.
Enguerrant de Monstrelet en sa Chron.
Geoffroy de Villehardoüin en l'Hist. de la Conqueste de Constantinople.
Georges Chastellain en l'Hist. de Jacques de Lalain.
Le grand Record de Liege.
Guillaume Stanford, des Plets de la Couronne.
Histoire d'Artus Duc de Bretagne, Connétable de France.
Hist. du Mareschal Boucicaut.
Honorat Bonnor, en l'Arbre des batailles
Jacques de Hemricourt au Miroir d'Hasban; des Guerres de Liege, vixit an. 1398.
Les Loix de Guillaume le bâtard Roy d'Angleterre.
Jean Bouteiller en sa somme rurale, vixit an. 1402.
Jean Britton Evesque d'Herefort aux Loix d'Angleterre, ob. an. 1275.
Jean Froissart en sa Chronique.
Jean Sire de Joinville en l'Hist. de S. Louis.
Jean d'Orronville, dit Cabaret, en l'Hist. de Louis III. Duc de Bourbon.
Juvenal des Ursins.
Littleton, vixit an. 1533.
Octavien de S. Gelais.
Pierre de Fontaines en son Conseil.
Gioanni, Matteo, & Filippo villani Hist Fiorent.
Franciscus Petrarcha.
Vita di EZZelino terzo da Romano, autore Pietro Gerardo Paduoano suo contemporaneo. In Venetia 1560. At Vossius in Hist. Lat. Festum Longinum recentiorem scriptorem hujusce vitæ autorem esse observat.
Conquesta de la Illa de Menorca an. 1286. apud Mich. Carbonellum.
Cronica del Rey En Pedro d'Arago; desinit in an. 1380. edita à Mich. Carbonello.
Cronica de Dom James primer Rey d'Arago, per En Ramon Montaner, edita en Barcelona an. 1562.
Cronica del Cid Ruy Dias Campeador en Salamanca an. 1546.

LIBRI MSS. LATINI,
qui in Glossario laudantur.

ÆGIDIUS Corboliensis de Virtutibus Antidotorum.
Ægidius Parisiensis.
Annales Francorum Victoriani.
Chronicon Alberici Mon. Trium Fontium.
Chronicon Abbat. Corbeiensium, ex Bibl. Corbeiensi.
Chronicon Franc. desinens in an. Caroli V. ex Bibl. Thuana.
Chronicon Nonantulanum.
Chronicon Saxonicum seu Magdeburgense, ex Bibl. S. Germani Paris.
Consuetudines inter Dominos & Vassallos in Catalania, Ex Bibl. Thuana.
Curiæ generales Cataloniæ, ex Bibl. Thuana.
Galfridi de Vinosalvo Poëtria, ex Bibl. Thuana.
Historia fundationis Abbatiæ Bonæ vallis in diœcesi Carnotensi, ex Schedis Duchesnii.
Historia fundationis Abbatiæ Miratorii in diœcesi Lugdun. ex Schedis Andr. Duchesnii.
Hist. Rothonensis Monasterii in Armorica, ex Schedis Andr. Duchesnii.
Glossæ ad Alexandrum Iatrosophistam, ex Bibl. Regia Cod. 1188.
Glossæ ad Boëtium de Consol. ex Bibl. S. Germani Paris.
Glossæ ad Canones Concilior. ex Bibl. Regia.
Glossæ Medicæ, Cod. Reg. 1486.
Glossæ ad Prudentium, ex Bibl. S. Germani Paris.
Glossæ ad Cod. Theodos. ex Bibl. Reg.
Glossæ ad Disticha Magistri Cornuti, seu Joannis de Garlandia, ex Bibl. Thuana.
Glossæ Lat. Gallicæ, ex Bibl. Thuana.
Glossæ antiquæ, charactere Longobardico exaratæ, ex Bibl. D. Jolii Cantoris Ecclesiæ Parisiensis, & Sangermanensi.
Glossæ Lat. ex Bibl. Reg. Cod. 1701.
Gloss. Lat. Cod. Reg. 1012.
Glossæ Corbeienses.
Joannes Tilleberiensis, ex Bibl. Thuana.
Jordanus Rufus Calaber de Medicina equorum, ex Bibl. Thuana.
Landulfus de Columna.
Leonius Presbyter Canonicus S. Benedicti Paris. ex Bibl. D. Jolii Cantoris Eccl. Paris.
Liber Differentiarum, ex Bibl. S. Germani Paris.
Liber Ordinis S. Victoris seu Regul. Canonicor. ejusdem Monasterii, ex Bibl. Victorina.
Libertates concessæ Barcinonensibus à Petro Rege Arag. 1285.
Ordinarius Ecclesiæ Rotomagensis.
Papias.
Petrus Pictor.
Pœnitentialis MSS. ex Bibl. Thuana.
Pontificalis Eccl. Senonensis.
Radulfus Coggeshalensis, ex Bibl. S. Victoris Paris.
Sacramentarium S. Gregorii, ex Bibl. Eccles. Beluacensis.
Glossæ Biblicæ,
Smaragdi Grammatica, ex Bibl. S. Germani Paris.
Statuta urbis Massiliensis.
Synodale Ecclesiæ Andegavensis.
Ugutio Pisanus Episcopus, ex Bibl. Collegii Navarrei Paris.
Usatici Barcinonenses, ex Bibl. Thuana.
Warnerius in Scottum Poëtam, ex Bibl. Thuana.
Willelmi Britonis Glossarium, ex Bibl. Corbeiensi.

ACTA, VITÆ, MIRACULA, Translationes, &c. Sanctorum, MSS.

Libri aliquot Græci MSS.

SCRIPTORES GALLICI VERNACULI, qui soluta oratione scripserunt, MSS.

POETÆ VERNACULI GALLICI veteres MSS.

Jaques Millet de la destruction de Troie.
Jean Evard.
Li Lusidaire.
L'Ordene de Chevalerie de Huë de Tabarie.
Philippes Mouskes Evesque de Tornay en son hist. de France. Ex Bibl. Regia.
Le Reclus de Moliens.
Le Roman d'Alixandres.
Le Roman d'Amile & d'Amy.
Le Roman d'Aubery.
Le Roman du Chevalier au Barisel.
Le Roman de Florimond.
Le Roman de Garin le Loherans.
Le Roman de Gaydon.
Le Roman de Girard de Vienne par Bertrand le Clerc.
Le Roman de Guillaume de Dole.
Le Roman de S. Jean Baptiste.
Le Roman de Jordain de Blaye.
Le Roman des Miracles du Chevalier.
Le Roman de Parise la Duchesse.
Le Roman de Philippe de Macedoine.
Le Roman de la prise de Jerusalem par Titus.
Le Roman du Renard.
Le Roman de Roncevaux.
Le Roman de la Rose.
Le Roman de Rou & des Ducs de Normandie composé par Maistre Vacce Chanoine de Baieux natif de l'Isle de Grenezay, en l'an 1160.
Le Roman de Thibaud de Mailly.
Le Roman de la Violette.
Le Rosier de S. Denys.
Vie de S. Denys Areopagite.
La Vie de sainte Marie.

TABVLARIA, REGESTA.

Regestum Alexandri IV. PP. ex Bibl. Reg.
Regestum Domus publicæ Ambian.
Regestum Comitatus Andegavensis.
Assisiæ Campaniæ.
Reg. Campaniæ ex Bibl. Regia.
Reg. Campaniæ ex Bibl. Thuana.
Reg. Campaniæ, seu liber Principum, ex Camera Comput. Paris.
Regestum Carcassonense.
Regestum Censuum Comitatus Bigorræ.
Reg. Castri Lidi.
Regestum censuum Carnoti.
Regestum Constabulariæ Burdegalensis.
Reg. Communiæ Divion. ex Bibl Petaviana.
Regestum feodorum Burgundiæ.
Regestum Feodorum Campaniæ.
Regestum Feodorum Franciæ.
Regesta Parlamenti Parisiensis vetera, quæ *Olim* vocant.
Regestum Feodor. Ecclesiæ Lingonensis.
Regestum homagiorum nobilium Aquitanorum.
Regestum Inculismense.
Regestum Joannis de S. Justo.
Regestum Ludovici Regis Siciliæ & Ducis Andegav.
Regestum Castri Meliandi.
Regestum Magnorum dierum Trecensium.
Regesta Memoralium Cameræ Computor. Paris.
Regestum Nundinarum Trecensium.
Regesta Pater, Noster, Qui es in cœlis.
Reg. Philippi Augusti Herouvallianum.
Regestum Pinconiense.
Regesta Regum Francor. complura ex Archivo Regio.
Computum Stephani *de la Fontaine* an. 1350. 1351.
Regestum Comitum Tolosæ.

TABVLARIA SEV CHARTVLARIA
Ecclesiarum, Monasteriorum, &c.

Abbatiæ Absiensis.
Abbatiæ S. Acheoli Ambian.
Abbatiæ S. Albini.
Abbatiæ Altæ ripæ.
Eccles. Ambianensis.
Ecclesiæ S. Andreæ Viennensis.
Abbatiæ Angercacensis.
Ecclesiæ Arelatensis liber rubeus, & liber albus.
Eccl. Augustodunensis.
Eccl. Autisiodorensis.
Abbat. Bellilоci in Lemovicib.
Abbat. S. Bertini Audomarensis.
Abbat. Brivatensis.
Abbat. Burguliensis.
Eccl. Cadurcensis.
Eccl. Carnotensis.
Abbat. Casauriensis.
Abbat. Cluniacensis.
Abbat. Conchensis in Ruthenis.
Abbat. Corbeiensis.
Abbat. S. Crucis Talemontensis.
Eccl. S. Cyrici Nivernensis.
Abbat. Dervensis.
Abbat. S. Dionysii de Capella in Biturigibus.
Abbat. S. Dionysii Paris.
Abbat. S. Dionysii Lemovicensis.
Prioratus de Domina in Delphinatu, Ord. Cluniac.
Abbat. Doncheriensis.
Eleemosynæ S. Pauli Viennensis.
Abbat. Forensis.
Capituli S. Firmini Ambian.
Abbatiæ Fiscanensis.
Abbat. Flaviniacensis.
Eccl. S. Flori in Arvernis.
Abbat. Floriacensis.
Abbat. Frigidi montis.
Abbat. S. Fusciani Ambian. diœces.
Abbat. Fusniacensis.
Abbat. S. Genovefæ Paris.
Abbat. Gorziensis.
Eccl. Gratianopolitanæ.
Eccl. Gratianopolitanæ sub Hugone Episcopo.
Abbat. S. Joannis Ambian.
Abbat. S. Joannis de Jardo.
Abbat. S. Judoci ad mare.
Abbat. S. Laudi Andegav.
Priorat. Lehunensis.
Eccl. Lingonensis Regestum feodorum.



DIPLOMATA ET VETERES TABULAS fuppeditarunt præterea ex Scriptoribus editis, præ cæteris, qui hîc defcribuntur.

Elementa Saxonica quæ à Latinis differunt.

d	f	g	r	ſ	t	th	w	y
ᵭ	ꝼ	ᵹ	ꞃ	ꞅ	ꞇ	ð	ƿ	ẏ



Errata aliquot quæ in hiſce voluminibus obiter relegenti occurrerunt Lector ita emendabit, alia pro ſua humanitate condonabit.

IN PRAEFAT.

Pag. 75. *lin.* 24 *omiſſa vox* literatorum, *poſt* noſtræ.

IN I. VOLUMINE.

2. 6. Scaniæ.
16. 36. Noviomenſes.
17. 15. literas: quod.
23. 21. Arvernenſem.
30. 9. *dele* paſſim.
49. 53. littus.
80. 8. etiam, *pro* denique.
86. 13. *dele* ſe.
16. *Duras*.
90. 68. Fulgen-
108. 58. Agilolfingi.
66. Aginnentes.
109. 37. onerare.
112. 35. apud Orderic.
113. 25. Agrares.
121. 29. Macarium.
125. 45. alvaverus.
127. 37. matabunt.
159. 35 Amandalarius.
163. 14. ἴσως.
181. 67. Ατ]ικὴν.
183. 48. *dele* vide &c.
188. 62. Chaucero.
190. 64. appellatum.
191. 53. in Anglo.
194. 31. Cod.
200. 3. Aigradum.
203. 8. habitæ ſint.
258. 11. ferri.
304. 16. munere.
308. 4. Ænhamenſibus.
330. 44. *house*.
333. 28. detonſis.
339. 23. arquemia.
355. 53. Ioinvilla.
390. 68. quarum.
398. 10. Ex edicto.
448. 68. *poſt* ἀκαθάριστον, *adde* Gloſſ. Gr. Lat.
473. 73. Hieron. epiſt. 57.
501. 23. vitilitigator.
502. 55. Hiſtoria Francica.
520. 56. iure.
526. 40. frondium.
535. 63. Beneventanum.
545. 61. Epigr.
564. 26. ut alterum alteri non ſubſterneretur.
575. 42. φολιδωτόν.
612. 69. falconariorum.
627. 38. πανηγυρίζειν.
639. 47. Imperatoris appenſa.
653. 51. Maieſtatem.
667. 48. καβαλλος.
681. 36. Epiſcopis.
45. purgandi.
852. 9. Rufus.
853. 54. duabus.
861. 42. Statutum.
988. 44. cap. cap.
1049. 54. collactaneus.
1076. 8. amoveri.
1153. 5. *haiſne*.
1197. 27. Deſcript. T. S.
1283. 25. Grypta.
1329. 34. Cuſire.

IN II. VOL. *prima parte*.

48. 4. Bergomi.
65. 23. lib. 1. c.
135. 69. Doana.
314. 27. cap. 2.
424. 64. Fidamen.
538. 10. freniſculi.
572. 63. Galandravum.
577. 59. Galileæ.
652. 56. *gaaiiss*.

In altera parte.

17. 17. heterodoxis.
51. Ignis ſubcutaneus.
23. 7. *dele* &c.
25. 27. mulcta, emenda.
34. 51. Catalanenſes.
60. 60. infert.
63. 70. Necrologium Eccleſiæ Pariſienſis 8. Id. &c.
117. 46. mimus.
139. 59. Liſoio.
166. 36. *dele*, Per amorem Dei, vide Viſiones Flotildis.
173. 14. regatur.
182. 11. iuita.
202. 21. annixi.
212. 47. *deleſei*.
253. 51. Leporium.
340. 4. viris.
373. 64. manualis.
426. 21. χειροθεσία.
445. 5. Capitul. 4.
613. 10. χαρακτηρίζεται.
636. 20. de.
647. 4. *dele* ſubdit.
664. 22. ἐκτυποῦντα.
687. 68. naribus.
714. 37. Sophianæ.
888. 32. κατηχητής.

IN III. VOL.

16. 33. Magal.
25. 23. Obſcuriloquium.
24. obſecratio.
46. 44. Opentheft.
Ibid. open
56. 45. εὐκτήριον.
83. 44. *pro* &, *lege* id eſt.
133. 69. æquande.
151. 15. παραφωνισταί.
54. ſcutella.
173. 25. aitque.
209. 57. ſubditur.
227. 5. à pitiſſando.
230. 42. de Villanova.
252. 24. eum.
262. 65. crebra.
265. 12. camelaucium.
282. 38. πιπίζειν.
65. cinnamomo.
314. 8. Meledunum.
336. 15. cui ſubiungitur.
353. 24. πυλή.
357. 62. portubus.
445. 21. κατηγητής.
452. 42. Seudotyrum.
530. 8. Reclauſus.
558. 22. in ea.
562. 36. Alfonſum.
593. 58. Grangiis.
605. 68. Riaria.
625. 38. Victor Vitenſis.
628. 30. Inſculptus.
631. 13. *dele* fuiſſe.
657. 6. Sago Indo.
667. 26. donatio.
674. 66. ſaumaticum.
717. 7. ſcafa.
721. 2. ſquama.
722. 53. 54. ſquama, ſquamatus.
723. 52. ſquamula.
734. 67. quomodo.
744. 14. chorographia.
755. 7. neceſſarii.
779. 37. electa Dom. Ieſu Chriſti.
911. 69. ſpithama metiri.
934. 38. cervi.
1107. 19. ſunt.
1318. 4. Vicedominatum.
1363. 12. vineatica.
1380. 18. *Goupius*.
1430. 15. Pitſeo.

GLOSSARIUM



GLOSSARIUM ad Scriptores MEDIÆ & INFIMÆ LATINITATIS.

A



A Litera numeralis, quæ 500. designat, ut cæteræ Alphabeti literæ alios numeros, de quibus suis locis: *genus numeri*, inquit Baronius, *haud ab omnibus receptum, & si aliquando receptum, dissuetudine jam abolitum.* Habetur verò illud cum Valerio Probo, Paulo Diacono, & aliis qui de Numeris scripserunt, editum inter Grammaticos antiquos pag. 1683. Exarati etiam prostant versus, qui totius Alphabeti characteribus eosdem numeros assignant, quos descripsit idem Baronius, & ante eum Joannes Noviomagus lib. 1. de Numeris cap. 10. paulò diversos ab iis qui habentur apud Ugutionem MS. cujus hæc sunt: *Nota quòd qualibet figura literarum invenitur aliquem numerum repræsentans, quamvis non sit in frequenti usu, qui istis versiculis distinguitur.* Primus autem sic concipitur:

Possidet A. numeros quingentos ordine recto.

Vide literam P. Porro eidem literæ A, si recta linea superaddatur, quinque millia significat.

A. in superscriptione cantilenæ, *ut altiùs elevetur, admonet.* Ita Notkerus in Opusculo inscripto, *Quid singulæ literæ in superscriptione significent cantilenæ*, edito tom. 5. Antiq. lect. Canisii part. 2. p. 739. de quo sic Eckeardus Junior lib. de Casibus S. Galli cap. 4. *In ipso quoque* (Antiphonario) *primus ille* (Petrus) *literas Alphabeti significativas notulis, quibus visum est, aut susum aut jusum, aut ante aut retro, assignari excogitavit, quas postea cuidam amico quærenti Notker Balbulus dilucidavit.* Fuit autem Petrus ille Romanus, quem Adrianus PP. Carolo M. petente in Galliam misit, ut ibi Cantum Romanum Ecclesias doceret. Vide *Nota musica*.

AAMUND. Vide *Amund*.

AASUOREN-EED. Andreas Suenonis Archiep. Lundensis, lib. 7. Legum Daniæ cap. 6. *Si reus tandem quarta vice comparuerit, vel citatus, vel ad suam innocentiam comprobandam, licèt nullum præcedere debeat actoris juramentum, quod aasuoren eed dicitur, tamen ad candentis ferri judicium admittetur, quod skiersieun linguâ patriâ dicitur.* Quale autem fuerit istiusmodi juramentum, alibi sic declarat: *Hæc est forma juramenti, quod candentis ferri judicium antecedit: ut affirmet actor sub jurisjurandi religione, quòd non odii causâ, non lucri gratiâ, reo imposuerit furti crimen; sed quia scit eum veraciter rem sibi furti vitio subtraxisse.* est autem *eed* Theutonibus juramentum.

ABACINARE, *Abbacinare*, oculis privare, excæcare, præsertim per ferrum candens, aut pelvim ferream, vel æream, (quam Itali & nostri *Bacinum* vocant, unde vocis etymon) oculis excæcandis objectam. Itali *Abbacinare* etiamnum dicunt. Sed quidam, atque in iis V. Cl. Ægidius Menagius in Originib. Italic. non à *bacino*, ut Commentatores Boccacii, & Jacobus Pergaminus; sed à *bacio*, quæ vox Florentinis locum *opacum* sonat, deducunt: ita ut *abacinati* sint ii, qui quasi per tenebras vident, non omnino cæcati. Sed potior videtur aliorum sententia, cùm is excæcandi modus antiquus sit, eoque usi legantur veteres, ut constat ex Platone in Gorgia. Liberius apud Gellium lib. 10. c. 17.

Democritus Abderites, Physicus Philosophus,
Clypeum constituit contra exortum Hyperionis,
Oculos effodere ut posset splendore æreo,

In radiis solis aciem effodit luminis,
Malis bene esse ne videret civibus.

At Plutarchus lib. περὶ Πραγμοσυνης, Democritum ait objectu ac repercussione igniti speculi sibi visum ademisse, ἀπερεισάμενον εἰς ἔσοπτρα πυρωθέντα, καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν ἀνάκλασιν δεξάμενον. Atque inde, ni fallor, μυδείασιν Græci appellarunt eum oculorum morbum, quo *pupilla effunditur & dilatatur, aciesque ejus hebescit*, uti describitur à Celso lib. 6. cap. 6. & Hesychio. Nam eorum qui per μυδρὸν seu ferrum candens excæcabantur, ita desiccabatur oculorum humor omnis, ut illorum hebesceret acies, & visus dilataretur, proindeque, si non esset omnis videndi facultas adempta, diffuso eo spiritu per quem videtur; omnia minora quàm sint, viderent. Sæpe enim eveniebat ut per μυδρὸν cæcati, lumine non omnino privarentur, sed quasi per tenebras viderent: quod de Henrico Dandulo Venetorum Duce olim à nobis observatum in Notis ad Villhard. n. 34. & aliquot aliis ex Histor. Byzantina desumptis exemplis probari potest. Hanc porro à *bacino* etymologiam fulcit locus insignis apud Nangium in Chronico an. 1102. *Henricus Rex Anglorum Robertum Ducem Normanniæ fratrem suum, à Hierosolymis reversum, Regnum suum inquietantem, bello victum cepit, & ei lumen, pelvi candente & valde ignescente apposita, extinxit, &c.* Item alius apud Will. Thorn in Chron. lib. 2. cap. 8. *Instititit erga Barones suos, & impetravit ab eis, quod prædictus Robertus deberet exoculari & excæcari cum bacili ardenti.* Ubi perperam *batili* præfert codex editus: nec enim rectè *batillo* emendat Somnerus. *bacile* autem & *bacinum* idem sonare, docemus infrà. Jam verò de voce *Abacinare*, Sanutus lib. 3. parte 11. cap. 1. de eodem Henrico Dandulo Duce Venetorum: *Qui à Græcis fortè abacinatus, quasi visum amisit.* De eodem Joan. Bapt. Egnatius lib. 9. de Exemplis virorum illustrium Venetæ civitatis cap. 12. *Qui Legatus ad Manuelem Imp. missus, cujus jussu luminibus planè privatus est, candente lamina area ejus oculis objecta, quam ille intueri continuò cogeretur.* De hac excæcandi ratione agunt præterea Anna Comnena lib. 15. Alexiad. p. 480. Pachymeres lib. 3. cap. 10. &c. Vide etiam Joann. Villaneum lib. 2. cap. 13. & lib. 8. cap. 36.

Erant & variæ aliæ excæcandi rationes. Apud S. Augustinum lib. 3. contra Cresconium cap. 42. Circumcelliones Donatistæ, *novo & inaudito sceleris genere, oculis calcem aceto permixto infundentes & infercientes*, eorum lumen extinguebant. Neque absimilis reos excæcandi modus fuit, quo usi olim Persæ, infuso oculis aceto fervido, apud Procopium lib. 1. Persic. cap. 6. Ἔλαιον ἑψῶντες, καὶ αὐτὸ ὡς μάλιστα ζέον ἐς τοὺς ὀφθαλμοὺς οὔτι μύοντας ἀποχέοντες, ἢ περόνην τινὰ σιδηρᾶν καταικεντοῦντες, καὶ ταύτῃ τῶν ὀφθαλμῶν τὰ ἐντὸς χέοντες. seu ut Regia Editio habet, ἢ περόνην τινὰ σιδηρᾶν πυρακτοῦντες, &c. qua etiam excæcandi ratione Græcos Byzantinos usos testatur Laonicus lib. 1. p. 23. Edit. Reg. Interdum chordâ ad frontem circumductâ eruebantur oculi. Anonymus Valesianus de Constantino M. *Qui acceptâ chordâ in fronte diutissimè tortus, ita ut oculi ejus creparent.* Hinc *Crever les yeux*, nostris familiaris loquendi formula. Procopius in Hist. arc. c. 16. extremo: Νευρὰν βοείαν ἐς τὴν ἀνθρώπου τὴν κεφαλὴν ἀμφὶ τὰ ὦτα περιελίξαντες, τὴν νευρὰν στρέφειν τε καὶ σφίγγειν ἐκέλευε, καὶ τοὺς μὲν οἱ ὀφθαλμοὺς Θεοδώρα ἐκπεπηδηκέναι τὴν οἰκείαν λιπόντες χώραν ὑπώπτευεν. Adde Chronicon C P. laudatum ab Alemanno ad hunc locum, & Meursium in Κόρδα. Denique Pachymeres lib. 5. cap. 30. ait erutos oculos τοῖς περιστρεφομένοις πασσάλοις. In Chronico Sublacensi sub ann. 1003. scalpello percussos oculos legimus: *Jussu dominorum illorum phlebotomati sunt oculi ejus, & cæcus factus est.* Jam verò excæcationem inter pœnas in reos decretas receptam apud veteres & recentiores restantur Ælianus lib. 3. Var. cap. 24. Historiæ Byzantinæ Scriptores, & Francorum Annales passim, Greg. Turon. lib. 6. cap. 46. Lucas Tudensis æra 880. Matth. Paris an. 1085. Sugerius ep. 47. Miræus in Donat. Belg. lib. 2. cap. 29. præterea leges Wisigoth. lib. 2. tit. 1. §. 7. Bajwar. tit. 6. §. 1. Canuti Saxonicæ §. 27. Willelmi Nothi Reg. Angl. apud Rogerum Hoved. & Lambardum, Henrici I. Regis Angl. apud Rad. Coggeshalensem MS. an. 1106. & eundem Hoved. p. 784. Stabilimenta S. Ludovici, Lambert. Schafnaburg. an. 1074. Decreta S. Ladislai Reg. Hungar. lib. 2. cap. 13. &c.

ABACISTA. Vide *Abacus*.

ABACIUM, ἀβάκιον, Abacus. Fragm. Petronii: *Abacia & cucumi omnia exposcit, &c.*

ABACOT, pileus augustalis Regum Anglorum duabus coronis insignitus. Vide Chron. an. 1463. Edw. IV, pag. 666. col. 2. lib. 27. Ita Spelman.

ABACTOR. Charta Roberti Regis Franciæ ann. 20. apud Louvetum in Bellovaco: *Si quis autem, quod absit, contra hoc nostræ regiæ Majestatis præceptum venire tentaverit, si præpotens sit, centum libris auri multetur: si mediocris fortunæ, decem: si abactor, regiæ ultionis vindictam cum detrimento patiatur.* Ubi *Abactor* pro *Exactore* sumitur. Vide in hac voce.

Abactor, Isidoro lib. 10. Orig. *est fur jumentorum & pecorum, quem vulgo Abigeum vocant, ab abigendo scilicet.* Addit Joannes de Janua: *Unde latrones etiam Abactores vocamus.* Paulus lib. 5. Sentent. cap. 18. *Abactores sunt, qui unum equum, duas equas, totidemque boves, capras decem, aut porcos quinque abegerint.* Senator lib. 4. Ep. 49. *Fridiladum locis vestris præesse censuimus, qui abactores animalium legitima severitate coerceat, homicidia resecet, &c.* & lib. 7. Ep. 1. *Signa tua abactores timeant, fures pavescant.* Propriè enim abiguntur pecora, cùm furto surripiuntur, quæ *diripi*, in Lege 8. Cod. Theod. de jurisd. dicuntur. Paulinus Natali 6. de bobus:

Nocte miser quadam somno graviore sepultus,
Amisit taciti furto prædonis abactos.

Senator lib. 8. Epist. 32. *Insidiis rusticorum abactos sibi asserit caballos.* Vide Leg. 1. 2. 3. Cod. Theod. *Quib. equor. usus*, &c. & infrà *Abigare*.

ABACUS, mensa in qua vasa & pocula ad cœnam reponuntur. Glossæ vett. *Abacus, Delphica*, μυλοσέλιον. Glossæ vett. MSS. Corbeïenses: *Abacus, vel Abax, pars capitelli, vel tabula lusoria, vel mensa marmorea, in qua antiqui mittebant calices.* Juvenalis sat. 13.

Lectus erat Codro Procula minor, urceoli tres,
Ornamentum abaci: necnon & parvulus infrà
Cantharus, & recubans sub eodem marmore Chiron.

Abacus, quid sonet apud Vitruvium lib. 4. cap. 1. lib. 7. cap. 4. docent præ cæteris Bernaldinus Baldus de verbor. Vitruvianor. significat. & Salmasius ad Vopiscum p. 443.

Abacus, Arithmetica: nam Arithmetici, in abaco, vel mensa pulvere conspersa numerorum notas delineabant: unde Martianus Capella ejusmodi abacum dixit esse *mensulam hyalini pulveris respersione coloratam.* Persius sat. 1.

Nec qui abaco numeros, & secto in pulvere metas
Scit risisse vafer.

Vide Gruteri Inscr. p. 224. Willelmus Malmesb. lib. 2. ait, *Gerbertum Remensem* à Saracenis Hispanis didicisse *Astrologiam, Abacum, cæterasque artes.* Henricus Knyghton lib. 1. Chron. cap. 3. *Omnium liberalium artium peritus, abacum præcipuè, lunarem computum & cursum rimatus.*

Abacista, qui *Abaco* operam dat, ratiocinator, supputator, λογιστὸς, Barbaris, *Algorista*, Italis olim *Abbachiere*, nunc *Abbachista*. Guill. Malmesbur. lib. 2. Hist. Angl. cap. 10. de eodem Gerberto: *Abacum certè primus à Saracenis capiens, regulas dedit, quæ à sudantibus Abacistis vix intelliguntur.* Fridericus II. Imp. lib. 2. de Venat. cap. 42. *Conjungendo pollicem extensum pollici, & replicet indicem ad extremitatem pollicis, & erit modus secundùm quem Abacistæ tenent*

ſeptuaginta cum manu : & alii digiti ejuſdem manus replicentur in palmam ſub illis duobus digitis, ut firmiùs ſuſtententur, ad ſimilitudinem tenentis numerum ternarium : & ſic ex replicatione indicis ſuper pollicem, & trium digitorum in palma ſub illis, teneat manum ad formam Abaciſtæ tenentis ſeptuaginta tria. Vide *Signum*.

ABADIR, *lapis*, in Gloſſ. Iſidori. Papias : *Abaddir, Deus dicitur, quo nomine lapis vocatur, quem devoravit Saturnus pro Iove. Dicitur quoque Abaddier, vel Abdira, vel Abderites, quem Græci Badelion vocant.* Vide eumdem in *Abdira*, & Salmaſium ad Lamprid. p. 181.

ABANDUM, *Abandonum*, res arbitrio cujuſque expoſita, in *bannum* miſſa, proſcripta, *choſe abandonnée.* Charta Communiæ Incrensis ann. 1158. *Si quis verò abandum ab aliquo acceperit, ſi diſrationare ſe jure accepiſſe non poterit, lege qua vivit, reddet illud. Si autem defenſum ei fuerit, in injuria & violentia erit, venienſque ille cum duobus teſtantibus quòd ſuum abandonum eſt contradictum, ad majoris Communiæ clamorem ſuum jus diſrationatum habebit.* Charta Communiæ S. Quintini ann. 1195. & Criſpiaci an. 1205. *Vbicumque Burgenſis pro catallo ſuo abandon acceperit, ſine forisfacto accipiet. Quòd ſi quis negaverit, Burgenſis judicio Scabinorum per juſtitiam noſtram aſſequi debet : & ſi quis Burgenſis abandon abſtulerit, Burgenſi reddet catallum.* Charta Communiæ Hamenſis : *Si quis de Communia ſuum habandum capere voluerit, non illud capiat, niſi duobus teſtibus adhibitis : quòd ſi defenſum fuerit, & clamor inde ad Majorem & Iuratos delatus fuerit, totam querelam ſuper teſtimonio teſtium denominatam obtinebit. ſi autem ſuum habandon in pace dimiſerit, & poſtea debitum & habandum negaverit, ad Iuſtitiam trahetur per rationabiles plegios, &c.* Rurſum : *Qui autem defuerit, totam querelam amittet : verùm qui abandon cepit ante litis ingreſſum, de abando ſuo in ſaiſina erit.* Charta Communiæ Atrebatenſis an. 1211. art. 15. *Si Miles Burgenſi pecunias debens, ſe inde ſubdiderit Legi Scabinorum coram eis, eumque non juverit Iuſtitia noſtra ab eo requiſita, Burgenſis vadium Militis & abandon capiet intra partem civitatis ſine forisfacto.*

Dare in abandonum, Gallis, *Abandonner*, Italis *Abbandonare*, deſerere, dimittere, derelinquere. Charta anni 1234. in Tab. Eccl. Ambian. *Dedit in abandonum præfato Capitulo terram ſuam, quam tenet de Vicedomino Ambian.*

Ponere in Abandonum. Charta ann. 1225. in Tabul. Abb. ſancti Joannis Ambian. fol. 288. *Rogavi dominum meum Willelmum de Kaieu, ut pro me ſe & ſuos heredes obligaret dicto domino Reginaldo & ſucceſſoribus ſuper dicta venditione tenenda & obſervanda, ponens in habandonum ſuum quidquid de ipſo teneo in feodo de Kaieu, ut inde reſtitueret dicto Reginaldo vel ſucceſſoribus ejus omne damnum quod incurrerent occaſione dictæ emptionis.* Alia Beatricis Comitiſſæ Guinenſis apud Ducheſnium : *Ego & Balduinus filius meus poſuimus in abandonium D. Ludovico quidquid tenemus de ipſo.*

Vocis apud nos vulgaris etymon accerſit Stephan. Paſchaſius lib. 8. Diſquiſit. Francic. cap. 36. à *bannum*, putatque effictam ex tribus voculis, *à, ban, don*, quaſi *datio in bannum* : quæ quidem viri docti conjectura licèt quodammodo vera ſit quoad originem vocabuli, falſum tamen ex tribus voculis conflatum eſſe, cùm ex duabus tantùm, *à* & *bandon*, effictum ſit ; ita ut res *poſita in abandonum*, eadem ſit quæ *in bannum*, vel *in bandum miſſa* eſt, id eſt, proſcripta ; ac proinde ut derelicta primo occupanti cedat : nam & *bandum* pro *bannum* uſurpatum infrà docemus. Sic Poëtæ noſtrates vernaculi vocem hanc paſſim dividunt. *Le Roman de Garin MS.*

Tos mes treſors vos eſt à bandon mis.

Idem :

Prenez ma terre tot à voſtre bandon.

Alio loco :

La cité fut aſſiſe à environ,
Flamenc l'aſſiſtrent d'une part à bandon.

Idem Poëta :

Li fet crier par toſt l'oſt à bandon,
Que nus ni praigne vaillant un eſperon.

Chronicon MS. Bertrandi Gueſclini :

A Lucebonne fu le Roy & cils Baron,
Et Pietres vint à li à force & à bandon.

Quibus in locis *bandon* ut plurimum ſumitur pro *arbitrium* : quòd res derelictas & proſcriptas cuilibet pro ſuo arbitrio occupare licitum ſit. Ita hæc verba Will. Tyrii lib. 14. cap. 4. *pro arbitrio*, vertit Hugo *Plagon* ejuſdem Gallicus interpres MS. *à ſon bandon.* Qua etiam notione *abandon* accipi conſtat in Conſuetudinibus noſtris municipalibus, cùm de porcis, aut aliis animalibus agunt, quæ pro libito incuſtodita paſcunt in agris : ut in Aurelianenſi art. 156. Normann. cap. 8. Nivernenſi cap. 15. art. 6. cap. 17. art. 2. 6. 7. & Meledunenſi art. 179. Aſſiſiæ Hieroſol. MSS. cap. 111. *Si aucun autre que Chevalier doit déte, que il ait connu en Court, ou que il ait eſté prové, ſi com la Court l'a eſgardé, ou connu, ou recordé, & li Seignor li commande que la paie dedans ſept jours, & il ne la paie, & il ait choſe de quoy il le puiſſe paier, & le Seignor le puiſſe trover, il le doit faire prendre, & faire vendre guage à bandon, tant que celuy à qui il doit, ſoit payé.* Vide præterea cap. 189.

ABANTE. Vetus epitaph. Romæ : *Fundi hujus dominus infans hîc jacet ſimilis Deo. hunc abante oculis parentis rapuerunt nymphæo in gurgite, &c.* ἀπὸ ἐνώπιον, ἀπὸ προσώπου, in libris ſacris. Galli dicerent, *de devant les yeux de ſon pere.*

ABARCA, Hiſpanis eſt quoddam calceamenti genus, priſcis illis ſæculis, ac etiam præſentibus, repandorum calceolorum inſtar ; ex caprina ſeu boaria pelle confectum, ad aſpera & montoſa loca peragranda habile & aptum, proptereaque paſtoribus ac ruſticanis hominibus in montanis ipſis valde commune. Ab ejuſmodi calceo cognomentum *Abarcæ* inditum tradunt Sanctio Navarræ Regi, qui regnum iniit anno 905. quòd in illud primùm veniſſet, *indutus & calciatus, ac ſi eſſet paſtor*, vt eſt in Hiſtoria Pinnatenſi. De Sanctio ita Lucas Tudenſis : *Fecit ſibi & ſuis militibus de coriis crudis & ligneis viminibus, ruſticorum more, calceamenta, quæ vulgariter Avarcas & Baraliones vocant, & nocte Alpes Roſcidæ-Vallis per nives tranſiit.* Vide Rodericum Tolet. lib. 5. de Reb. Hiſp. c. 22. Blancam in Comm. Rer. Arag. & Sebaſt. de Cobarruvias in Theſauro linguæ Caſtellanæ.

ABARCENUM, *Inhoneſtum*, in Gloſſ. Iſid. Papias MS. & edit. habet *Abartenum.*

ABARDILLA. Hominium Geraldi de Moiſſaco Raymundo Comiti Toloſano præſtitum an. 1244. in Regeſto Toloſ. p. 14. *Praxeriam illam, & marguillum, quam & quod habemus in flumine Tarni, cum rappis, abardillis, piſcariis, & omnibus aliis juribus & pertinentiis ſuis, &c.*

ABARNARE, rem clam & occulte geſtam probationibus judicialiter manifeſtare : ex Saxonico Abaꞃian, denudare, prodere, oſtendere, manifeſtare. Leges Kanuti Regis Angl. cap. 104. (in Sax. 74.) *Si homo furtivum aliquid in domo ſua occultaverit, & ita fuerit abarnatus, rectum eſt ut inde habeat quod quæſivit.* Leges Henrici I. Reg. Angl. cap. 75. *Si Francigena, qui parentes non habeat, in murdro perimatur, habeat pretium natalis ejus murdri* non abarnaverit Rex de Hundredo, ubi invenietur 40. marcas argenti, &c.* & cap. 91. *Si quis Francigena occidatur, & interfector ignoretur, &c. ſi parentes ſecundùm legem repetentes, vel probantes non habeant, ſint illius qui murdrum abarnaverit, &c.*

ABASA, in Gloſſis Iſid. *infirma domus, quaſi ſine vaſe.* Papias MS. *Abſo, infirma domus.* Editus, *Abbaſon.*

Breviloquus : *Abaso, domus infirma, vel infirmi. & dicitur ab eo quod est sine, & basis, id est, fundamentum.* Quibus locis legendum censent quidam *infima* : ita ut domus fuerit depressa, nec multùm edita. Verùm repugnat Glossarium Ælfrici, in quo *Abaso, infirmatorium*, ꞅeocꞃa manna huꞅ esse dicitur, id est, ægrorum hominum domus, uti verba Saxonica sonant.

ABASTARDARE. Vide *Bastardus.*

ABASTRA, *Folia vitis*, in Gloss. MS. apud Franciscum à Quercu Anglum, in Etymolog.

*ABATARE, *Abbatare*, prosternere, ex Gall. *Abbatre*, Italis *Abbatere.* Libertates MSS. villæ S. Desiderii in Campania an. 1228. *Si aliquis aliquem invenerit in nemoribus suis abatantem, &c.*

Abatare se, bona decoquere, mensarias rationes mala fide creditoribus renuntiare. Vox ita conficta ab Hispanis, quibus *abatirse*, est *se dejicere* ; quia decoctores ita bona sua seu aliena decoquunt, ut quasi prostrati jaceant, nec erigere se ulteriùs valeant : quibus opponuntur ii *qui stant*, qui nempe eo sunt in statu, ut creditoribus facere satis possint. Sic apud Latinos *mergi ære alieno* dicuntur, qui vix emergere possunt. Libertates concessæ Barcinonensibus à Petro Rege Aragonum an. 1285. MSS. *Quicumque tenens officium vel ministerium, qui emerit aliquam mercaturam ad opus officii vel ministerii sui, sive sit mercator, sive alius, qui se abatat, capiatur in persona, sicut caperetur pro commanda, nisi ostendere potuerit, quòd casu fortuito amiserit eam.* Secunda Curia Generalis celebrata Barcinone an. 1299. à Jacobo II. Rege Aragon. MS. *Item quòd quilibet Campsor, qui se abatat, vel qui jam steterit, vel sit abatut, quòd nunquam teneat tabulam Cambii, nec aliquod officium nostrum ; sed quod habeatur & præconizetur pro infami & pro abatut per civitatem, & per locum ubi usus fuerit officio : & quòd detineatur captus, quousque satisfecerit, & quòd non comedat nisi panem & aquam.* Curia Generalis Catalaniæ sub Alphonso Rege Arag. an. 1333. MS. *Ordinamus quòd quicumque mercator vel draperius, & eorum negotiatores seu factores tenuerint commandas alterius, vel merces, aut alias res quas receperint es abatran, fugiendo, vel se absentando, puniantur, &c.*

Abbatiderit. Pactus Legis Salicæ tit. 45. *Si quis hominem de barco abbatiderit*, id est, amoverit, dejecerit.

Moneta abatuda, pretio diminuta. Charta Simonis Comitis Leicestriæ & Montisfortis an. 1209. in 30. Regesto Tabularii Regii ch. 44. *Si tempore solutionis hæc moneta Melgoriensis fuerit abatuda seu deteriorata, &c.* Chronicon vernaculum MS. in Tabulario S. Maglorii Parisiensis :

L'an mil deus cens soissante-trois.
Furent abatus li Mansois,
Li Escuciau, li Angevin,
Ainsi furent li Poitevin.

ABATIS. Papias : *Abatis, subauditur præpositus, id est, qui batos, id est, mensuras regias, dispersit.* Alibi : *A batis, qui præest mensuris.* Gloss. Saxon. Ælfrici : *Abatis*, ꞅæꞇꞅelleꞃe. Guillelmus Brito in Vocab. MS. *Abatis, media correpta, qui cum batis dividit avenam : Batus dicitur Provendre in Gallico.* Alibi : *Batus in Gallico, Provender, sc. præbendarium vas, cum quo avena distribuitur equis. Præbenda avenæ*, passim in Computo Hospitii S. Ludovici à nobis descripto in Notis ad Joinvillam p. 108. Breviloquus : *Abatis, qui vel cum bato dividit avenam, vel alia frumenta.* Unde Ebrardus Bethun.

Abatis ad cœnam, dat equis Abatis avenam.

Olla patella :

Lixa, Cliens, Abatis, Botulus, Cocus, Esca, Batellus.

Disticha Magistri Cornuti, seu Joannis de Garlandia :

Sunt Anaphos, Piscina, Batos, Abatis, Cocus, Orcham.

Ubi Glossa : *A Bato dictum Abatis : est proprium nomen neutrius gen. & indeclinabile, & est mensura qua mensuratur prabenda avenæ quæ datur equis in abatta, vel aliis ad hujus officium deputatis.* Dicitur igitur *A batis*, ut *A secretis*, *A caliculis*, qui scilicet *bato* præest.

Cujusmodi autem fuerit *Abatis* munus, bellè describitur in Bulla aurea Caroli IV. Imp. cap. 27. *Imperatore, vel Rege ipso, in sede regia, sive solio imperiali sedente, Dux Saxoniæ officium suum agat hoc modo. Ponetur enim ante ædificium sessionis imperialis, vel regiæ, acervus avenæ, tantæ altitudinis, quòd pertingat usque ad pectus vel antelam equi, super quo sedebit ipse Dux, & habebit in manu baculum argenteum, & mensuram argenteam, quæ faciant in pondere 12. marcas argenti ; & sedens super equo, primò mensuram eandem de avena plenam accipiet, & famulo primitus venienti ministrabit eandem : quo facto, figendo baculum in avenam, recedet, & Vicemarescallus ejus, putà de Pappenheim, accedens, vel eo absente Marescallus Curiæ, ulteriùs avenam ipsam distribuat.* Unde colligitur *Abatis* & Marescallorum munus idem fuisse. Jam verò palam & publicè in Magnatum ædibus avenam officialibus ac domesticis distribui solitam à Camerariis vel Senescallis, docet vetus Poëma MS. *de Parise la Duchesse* :

Quant il orent mangé, el palais sont entrez,
A une cheminée s'assirent lez à lez,
Li Chamberlencs commence l'Avoine à escrier :
Qui or veut de l'avoine, s'an vingne demander.

Bertrandus Clericus in Poëmate MS. de Girardo Viennensi :

Girard appelle Renér,
Frere, dist-il, queuz est vostre pensez ?
Sept jors toz plains avons ci séjornez,
Qu'à Karlon le Roi n'avons parlé,
N'a sa Cort ne mangé ne disné,
Ne pris avaine, ne denier monéé.

Infrà :

Et si ne l'ai veu ni esgardé,
Ne à sa Cort ne mangé ne disné,
Ne pris avaine, un denier recouvré.

Rursum :

Li Seneschaux se prise à adrener,
Il ot vestu un frec ermine cher,
Et un bliaut qui ot fait entaller,
Doné li ot un nouvel Chevalier,
Si l'en fist plus orgoillos & fier,
En sa main tinst un baston de pomer,
A haute voix commença à hucher :
Or à l'avaine, Sergent & Escuier,
Ou par la Croiz que requerent Paumer,
Se vos me faite un petit corrocer,
N'en aurois point pour Deu le droiturer.

ABAUDIRE, *Exaudire*, ἐπακούειν, in Gloss. Gr. Lat. Interdum contemnere, non audire. Acta S. Nicephori Mart. num. 12. *Respuo & blasphemo opera manuum hominum, imo abaudio qui hujusmodi errorum pestibus seipsos tradere contendunt.* Vide *Obaudire.*

ABBAS, vox Syriaca, quæ Patrem sonat. S. Augustinus epist. 177. *Paulus dicit Romanis* (8.) *scribens, In quo clamamus, Abba Pater, in uno nomine duabus utitur linguis : dicit enim Abba Hebræo vocabulo Patrem, & Latinè nominat identidem Patrem.* Adde eundem lib. 3. de Consens. Evangel. cap. 4. & Isid. lib. 7. c. 13. Ebrardus Bethun. in Græcismo :

Abba Pater signat, hinc Absalon exit, & Abbas.

Fortunatus lib. 3. Poëm. 10. ad Paternum Abbatem :

Nominis officium jure, Paterne, geris.

Concilium Parisiense VI. lib. 1. cap. 37. *Decet, imo necesse est, ut Abbates Canonicorum attendant ut quid Abbates vocentur : si patres spiritales sunt, & filios spiritales Domino gignunt, — meritò Patres appellantur.*

Atque inde Præfectos Monasteriorum *Abbates* vocarunt veteres, quòd Monachorum veluti *Patres* sint; quomodo & non semel appellari, in hac voce, infrà ostendemus.

Abba absque *s*, passim scriptum reperitur. *Abba Felix*, apud Facundum Hermianensem libro contra Mocianum. Idem tamen postea: *Lampridius Presbyter & Abbas Hierosolymitani Monasterii*. Abbo de Obsid. Parisiensi lib. 2.

Tempestate sub hac Hugo princeps obit Abba.

Alibi:

— Ebolus fortissimus Abba.

Odo in Vita S. Majoli: *Et ab omnibus Dominus & Abba honoratur.* Bernardus Morlanensis de Contemptu mundi:

Qui bene disputat, & cito computat arte scholari,
Non petit actibus, at petit artibus Abba creari.

Ita apud Desiderium Episc. Cadurcensem Epist. 2. Monachum Sangallensem lib. 2. de Carolo M. cap. 15. & in veteribus tabulis apud Aimoinum lib. 5. de Gest. Francor. cap. 42. Doubletum in Hist. Sandionys. Beslium in Hist. Comit. Pictavens. & al.

Abbates, dicti Latinis & Græcis Scriptoribus, universim Monachi omnes, præsertim senio ac vitæ sanctitate venerandi: qua notione nos *Patres* eosdem vulgò appellamus. *Nam illud honoris est, ut quotidie senibus dicamus, Pater*, ut ait S. Augustinus in Collat. Carthagin. cap. 242. Papias: *Pater dicitur multis modis, deitate, doctrina, senectute, generositate.* Lexicon Gr. MS. Reg. Cod. 2062. Ἀββᾶς ὁ γέρων, ὁ πατήρ. Ita Cassianus Collat. 1. cap. 1. Mosem & Germanum commonachos, *Abbates* vocat. Regula S. Columbani cap. 7. *Cùm tanta pluralitas eorum sit, ita ut mille Abbates sub uno Archimandrita esse referantur.* Epiphanius de Locis SS. ἔχει δὲ ἡ αὐτὴ μονὴ Ἀββάδες χιλίους, καὶ χίλια κέλλια: *Monasterium Monachos seu Patres mille continet, & cellulas mille.* In iis scilicet non numeratis, qui vulgò Monasterio & Monachis inserviunt. Sic Theophanes pag. 378. τοὺς μητροπολίτας ἐκ τῶν Ἀββάδων ἐν τοῖς πρωτίστοις θρόνοις προεβάλλετο. Adde p. 306. 397. Anna Comnena lib. 2. Alex. Joannem Ducam Cæsarem scribit à Byzantiis, quos ille cum Alexio Comneno obsidebat, per contumeliam τὸν Ἀββᾶν vocitatum, quia propter affectatam tyrannidem in Monasterium trusus fuerat à Michaële nepote, & Monachum egerat. Sic lib. 13. Basilium Monachum Bogomilicæ hæreseos auctorem, τὸν δαιμονιώδη Ἀββᾶν, & Cedrenus Monachum, qui Philippicum imperaturum vaticinatus fuerat, ψευδαββᾶν, vocant. In Menologio, SS. XX. Patres Synaitæ, quorum festum colitur 20. Martii, ἅγιοι Ἀββάδες dicuntur. Ita passim Palladius in Lausiacis, Vita S. Joann. Eleemos. cap. 11. n. 65. cap. 13. n. 85. S. Ephrem de compunct. & hum. acquir. cap. 71. & Serm. ascet. Concil. œcum. VI. & VII. act. 2. Vitæ Patrum, &c. Fuere tamen ex Monachis sanctitate & vitæ integritate illustribus, qui *Patris* nomen vt nimis ambitiosum, à se amoliti sunt, *Fratris* compellatione contenti, ut S. Bernardus Epist. 62. Guigo Prior Majoris Carthusiæ apud Petrum Venerab. lib. 1. Epist. 25. ipseque Petrus Epist. quæ inter Bernardinas 353. extat. Id etiam videtur haud probasse S. Hieronymus lib. 2. in Epist. ad Galatas: *Cùm autem Abba Pater Hebræo Syroque sermone dicatur, & Dominus noster in Evangelio nullum Patrem vocandum nisi Deum: nescio qua licentia in Monasteriis vel vocemus hoc nomine alios, vel vocari nos acquiescamus, &c.* Vide eumdem lib. 4. in Matthæum.

Abbas, Genuensibus, dictus Prætor, seu Rector Populi Genuensis. In conventionibus initis inter Carolum Regem Siciliæ & Commune Genuæ anno 1307. in Bibl. Regia, non semel mentio fit *Nicolai Frambe Abbatis populi*. Eadem nomenclatura præterea donatus is qui Peræensibus seu Galatinis ὁμοφύλοις imperitabat, eò à Rep. Genuensi legatus seu *Consul* missus. Pachymeres lib. 13. cap. 27. Γενοῦνται μὲν οὖν οἱ κατὰ πόλιν ἄρτι πρώτως παρὰ τοῦ σφῶν συνεδρείου Ἀββᾶν δεξάμενοι· δηλοῖ δὲ ἡ φωνὴ τὸν ἡγούμενον. Ἔχει δ' οὗτος τὴν τοῦ δήμου προστασίαν, ὡς παρὰ Ῥωμαίοις ὁ Πραίτωρ τοῦ δήμου πάλαι. Ita forte Genuenses Rectores suos appellarunt, quia præcipuæ nobilitatis viros *Antianos*, seu γέροντας vocabant, quomodo apud Suidam δημογέροντες, οἱ τοῦ δήμου ἐντιμότατοι olim dicti. Hesychius, γέροντες, ἔντιμοι.

Abbas, Præfectus Monasterii, qua notione vox notissima. Observo tantum in Abbatum electionibus, perinde ac Episcoporum, requisitum olim Laicorum consensum, ex Regula scilicet S. Benedicti cap. 64. Hugo Flaviniacensis in Chron. p. 268. *Quid multa, electio ad Laicos relata est, & præceptum atque consilium præfati Patris illis relatum est, in quo omnis assentiret Congregatio.* Infrà: *Electionem igitur quantum in se erat, laudat Episcopus, & inquirit utrum in hac consentiret Conventus & populus.* Et pag. 241. de seipso in Abbatem electo: *Me — requisivit ab eo* (Lugdunensi Archiepiscopo) *in Abbatem, quod vix obtinuisset, nisi Canonicorum & Laicorum suffragia ad id expetendum sibi adhibuisset.* Epist. 33. inter Sugerianas: *Notum fieri volumus — quòd nos omnes S. Ricabrii Monachi Domnum Petrum Bituricensem Monachum consilio & assensu religiosarum nostræ Provinciæ personarum, ac Militum, & Procerum nostrorum, Clericorum etiam ac Burgensium regulariter & canonicè nobis in Pastorem elegimus.* Adde Epist. 35. Moris istius rationem petere licet ex Cypriano lib. 1. Epist. 4. *Coram omni synagoga jubet Deus constitui Sacerdotem, id est, instruit, & ostendit ordinationes sacerdotales non nisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere, ut plebe præsente vel deregantur malorum crimina, vel bonorum merita prædicentur, ut sit ordinatio justa & legitima, quæ omnium suffragio fuerit examinata.* Et infrà: *Episcopus deligatur plebe præsente, quæ singulorum vitam plenissimè novit, & uniuscujusque actum de conversatione perspexit.*

Abbas Abbatum. Pontius Cluniacensis Abbas in Synodo Romana ann. 1116. *Abbatem Abbatum* inauditâ nomenclaturâ se appellavit, qui à Joanne Caietano Papæ Cancellario rogatus Cluniacenses à Casinensibus, an hi ab illis Regulam accepissent, respondit, non Cluniacenses modò, verùm omnes in Romano orbe Monachos Regulam S. Benedicti à Casinense accepisse Cœnobio. Ergo, inquit Cancellarius, jure hæc prærogativa Casinensi Abbati concedi debet. Hæc ferme Petrus Diac. lib. 4. Chron. Casin. cap. 62. quibus consonant verba S. Odilonis Abbatis Cluniacensis apud Leonem Ostiensem lib. 2. cap. 54. qui cùm Casinum venisset, & ab Abbate Casinensi Theobaldo pastoralis baculus ei offerretur in processione, illum accipere renuit, *dicens nequaquam dignum esse illo præsente hujusmodi gestare virgam: indecens nimiùm & contra fas omne ducens, quempiam Abbatum manu pastoralem præferre virgam, ubi Benedicti Vicarium, Abbatum scilicet omnium Abbatem, adesse contingeret.* Certè hanc prærogativam Casini Abbati concessere Summi Pontifices, ut cæteros ejusdem Ordinis Abbates in consessibus præcederet. Paschalis II. in Bulla ann. 1113. in Bullario Casin. tom. 2. pag. 130. *Ac tamte, quàm omnes successores tuos in omni conventu Episcoporum seu Principum, superiorem omnibus Abbatibus consedere, atque in judiciis priorem cæteris tui Ordinis viris sententiam proferre decernimus.* Charta Lotharii Imp. an. 1137. Ibid. pag. 157. *Unde iterum atque iterum decernimus — ut supradictus locus vigore ac honorificentia omnia præcellat Monasteria quæ constructa vel construenda sunt in toto orbe terrarum, & totius Christianitatis Abbates & Monachi honorem & reverentiam deferant.* Nicolaus I. PP. Desiderium Abbatem Casinensem *Vicarium suum* constituit *ad correctionem omnium Monasteriorum & Monachorum*, intra præfinitos limites, in Bulla, quam descripsit

Angelus à Nuce ad lib. 3. Leon. Ost. cap. 13. Vide eumdem Leonem lib. 2. cap. 53. Fuit etiam in Ecclesia CP. dignitas quædam, quæ ἄρχων τ̃ μοναστηρίων dicebatur, cujus meminit Theosterictus in vita S. Nicetæ num. 43. & Joannes Cantacuzenus lib. 1. cap. 50. Apud Byzantios Hegumenus seu Abbas Monasterii Dalmati dicti, cæteris Monasteriis quoad supremam in disciplina monastica potestatem præerat, eoque nomine dicitur idem Dalmatus in Concilio Ephesino, πρεσβύτερος ἢ ἀρχιμανδρίτης, πατὴς μοναστηρίων. Ita *Catholicus*, seu Abbas & Hegumenus universalis dictus S. Eutychius, antequam Patriarchatum CP. consequeretur, quòd omnium in Urbe Regia Monasteriorum cura ei demandata esset, ut tradit Eustathius in illius vita num. 18. S. Benedictum Abbatem Anianæ ab Imperatore cunctis in Regno suo Cœnobiis præfectum, *ut sicut Aquitaniam Gothiamque normâ salutis instruxerat, ita etiam Francos salutifero imbueret exemplo*, tradit Ardo illius discipulus cap. 8. n. 36. Vide Chronicon Farfense p. 671.

Abbas Canonicorum, nempe Regularium, & *Abbas Canonicus*. Concil. Aquisgran. II. cap. 2. *Ut Abbates Canonici gregibus sibi commissis instanter invigilent*. His opponuntur canone seq. *Abbates Monachorum*. Capitul. Caroli M. lib. 5. cap. 79. *Unusquisque Episcopus sciat per singula Monasteria, quantos quisque Abbas Canonicos in Monasterio suo habeat, & hoc omnino ambo pariter provideant, ut si Monachi fieri voluerint, regulariter vivant; sui autem canonicè vivant omnino*. Præceptum Ludovici Pii pro Monast. S. Columbæ Senon. *Quia tunc temporis Abbatem Canonicum — inibi præesse contigerat*. Concilium Parisiense cap. 37. *Decet, immo necesse est, ut Abbates Canonicorum attendant, ad quid Abbates vocentur, &c.* Charta Capituli Canonicorum S. Laudi Andegavensis: *Et hoc præcepit & voluit ad signum quod Comites Andegavenses pro omnibus Ecclesiis sint Domini & Abbates Ecclesiæ S. Laudi*. Vide Epist. 276. tom. 4. Hist. Franc. & Ordericum Vital. lib. 6. p. 622. Sunt, inquit Molanus lib. 2. de Canon. cap. 5. quædam Canonicorum Ecclesiæ, in quibus Abbas est sæcularis, Præposito dignior, cujusmodi in Diœcesi Leodiensi 12. recensentur in Chron. Leod. in Richario cap. 43. qui quidem Abbates, nomine tenus ita nuncupantur, nullo cæteroquin Abbatum habitu, atque adeo nec mitrâ nec pedo donati, etsi primum in Canonicorum consessu locum obtineant. Negat porro idem Molanus hanc Abbatum nomenclaturam supremæ Collegiorum Canonicalium dignitati inditam, quod in iis, ubi superest, Ecclesiis vel Collegiis primitus Monachi fuerint, cùm pro certo haberi debeat in plerisque, ubi adhuc viget ea appellatio, neutiquam Monachos extitisse.

Abbas Capellæ Palatinæ. Vide *Capellanus*.

Abbas Cardinalis, cui indultum est privilegium & nomen *Cardinalis*. Hugo Monach. Cluniac. in Epist. ad Pontium Abbat. Cluniac. scribit, Calixtum PP. cùm Cluniacum venisset, *communi suorum assensu assidentium largitum esse Cluniacensi Ecclesiæ speciali & propriæ suæ, ut Abbas Cluniacensis semper & ubique Romani fungatur officio Cardinalis*; idque Bulla ac privilegio edito statuisse.

Abbas Cardinalis, alia notione in Bulla Urbani II. PP. an. 1097. apud virum eruditum Joannem Mabillonium tom. 4. Vitar. SS. Ordinis S. Benedicti, p. 448. *Placuit — ut utrique loco, sicut antea fuerat, Abbas Cardinalis restitueretur, &c.* Id est, *Abbas in capite*, ut habet Charta Guillelmi Episcopi Trecorensis apud Augustin. *du Pas* in Stemmate Penteuriensi p. 17. *Abbé en chef, en titre*: agitur enim de duabus Abbatiis simul unitis, & hac Bulla à se divulsis, quibus dati Abbates proprii ac *Cardinales*. Vide *Episcopus Cardinalis*.

Abbates interdum dicti ii quos *Curatos primarios*, vernaculè *Curez primitifs*, appellamus. Nam ex veteribus instrumentis constat parochiales omnes Ecclesias & civitatis & diœcesis habuisse ministrum unum majorem, alterum medium, tertium infimum. Minister major dicebatur *Abbas*, *Custos*, & tandem dictus est *Rector*. Ministri medii dicebantur *Presbyteri*, & tandem *Capellani*. Minister infimus appellabatur *Sacrista*, qui Abbati & Presbyteris inserviebat, & quæ in Ecclesia minora sunt officia, peragebat. Presbyteri seu Capellani habebant curam animarum *in actu*, id est, habebant actuale exercitium Curæ, cùm Missas celebrarent, & Sacramenta plebi administrarent. Abbas verò seu Rector habebat curam *in habitu*, eique licebat per seipsum ministrare Sacramenta: sed præsertim illius id erat muneris, ut super vniversam Parochiam invigilaret, videretque si Presbyter officio suo rectè fungeretur. Hæc ferè Michaël Monachus in Sanctuario Capuano, qui hujusce rei exempla aliquot profert, quibus adjungenda ea quæ habet Ughellus tom. 7. Italiæ Sacræ p. 506. & seqq. & 601.

Abbacomites, *Abbicomites*, dicti Comites ac nobiles Laici, quibus datæ erant à Regibus Abbatiæ & Ecclesiæ jure beneficii, seu, ut aiunt, *in Commendam*. Gerbertus Epist. 17. *Scire cupit, an Hugo, quem vestra lingua Abbacomitem dicitis, uxorem duxerit*. Hugo Flaviniacensis in Chron. part. 2. cap. 15. *Cui tamen plurimum restitit Hugo Autisiodorensis, qui Abbicomes dictus est, cujus cognatam Constantiam Robertus (Rex) habebat uxorem*. Baldricus lib. 1. Chron. Camerac. cap. 70. *Tunc temporis Abbas-Comes Abbatiam B. Humberti, cui Episcopum Stephanum Rex Carolus præfecerat, possidebat*. Gesta Consulum Andegav. cap. 4. n. 1. *Nam recepta est Christiana devotione & fidelitate Potestas illa, quæ suo tempore cum reverentia pia & humilitate Abbacomitatus est dicta, à successoribus verò ejus in arrogantius vocabulum, quod est Ducamen, mutata*. Et infrà n. 3. *Per Hugonem Abbacomitem Suessionis Episcopus factus*.

Monasteria porro & Abbatias Laicis in beneficium ob reipublicæ necessitates & tuitionem concessisse Reges Franciæ, observare est ex Capitulis Caroli M. lib. 5. cap. 181. Concilio Aquisgran. II. cap. 3. Can. 19. Meldensi an. 845. c. 9. Synodo ad Theodonis-villam in Capitul. Caroli C. tit. 2. cap. 3. & 5. Ivone Carnot. Epist. 181. &c. Id verò primum fecisse Carolum Martellum consentiunt Scriptores omnes, eoque nomine *æternaliter perditum* seu damnatum finxerunt quidam, ut est apud Baron. an. 889. n. 31. Vide Hugonem Flaviniacensem in Chronico p. 107. Extat apud Doubletum Diploma Lotharii Imp. in quo fit mentio Matfridi Comitis, qui Abbatiam S. Dionysii *regio retinebat jure beneficiario*. Joannes VIII. PP. Epist. 143. *Ut de Abbatia S. Augentii quam divæ memoriæ Carolus Imperator fideli suo & filio Ecclesiæ nostræ jure beneficiario tribuit*. Baldricus lib. 1. Hist. Camerac. cap. 70. de Isaaco Comite Cameracensi: *Ipsamque regiam ac locupletem Abbatiam S. Gaugerici cum omnibus appendiciis sibi beneficiatam regio jure tenebat*. Charta Caroli Calvi an. 864. in Cod. donat. piar. Miræi lib. 1. cap. 18. *Adelinus Comes, qui & largitu nostro Rector Monasterii S. Petri & S. Bavonis, quod vocatur Gand, &c.* Willelmus Comes Arvernensis in Tabulario Brivatensi, ch. 308. *Ubi ego dono regio Abatiale videor fungere officium*, in Ecclesia scilicet S. Juliani. Infinita porro prostant exempla Comitum Laicorum, qui Ecclesiarum ac Monasteriorum sese inscripsere Abbates: aliquot ex iis congessit Beslius in Hist. Comitum Pictav. cap. 1. Atque Laici isti Abbates statuebant *Decanos, qui curam haberent Monachorum*, ut est apud Continuatorem Aimoini cap. 42. Interdum etiam Monachis ipsis præerat Monachus cum nomine & titulo *Abbatis*. Descripsit Gallandus in Tract. de Franco alodio pag. 295.

Chartam continentem controversiam inter Monachos S. Albini, & Canonicos S. Licinii Andegavensis, in qua dicitur utrosque *habuisse Abbates: Monachos, Monachum nomine Hincbertum; Canonicos, Laicum nomine Tetbaudum*, & controversiæ judicem delegisse *Comitem Fulconem utrorumque Abbatum Archiabbatem*, utpote qui prædia harum Ecclesiarum possidebat, eoque nomine *Abbatem* sese inscribebat. *Abbates Monasticos* etiam appellatos observat Hemereus in Augusta Viromanduorum p. 114. ex sermone de Tumulatione S. Quintini. Exinde Reges ipsi, qui jure an injuriâ proceribus istis successerant, sese perinde Abbates inscripserunt: ita Reges Philippus I. Ludovicus VI. atque adeo Duces Aurelianenses *Abbates Monasterii S. Aniani Aurelian.* inscripti leguntur apud Hubertum in Hist. ejusdem Ecclesiæ. Chronicon Turonense: *Obiit Hugo præpotens Abbas Ecclesiæ beatissimi Martini & Dux Francorum. Inde Galliæ Reges sibi nomen assumunt Abbatis Protectoris sancti Martini: & in primo ingressu Regis in Ecclesiam recipitur cruce erecta à Clero ejusdem Ecclesiæ, & præstat juramentum conservationis privilegiorum.*

Sed & Duces ac Comites Galliæ eosdem sibi arrogavere titulos vt hereditarios, cum & Monasteriorum bona non modica sibi retinuissent ac asseruissent, ex quo eorum decessores jure beneficiario ab Regibus easdem Ecclesias impetrarant; quas ut Ducatus ac Comitatus suos, quos eodem jure, hoc est, ad vitam, possidebant, ad posteros, inclinata & profligata Regum auctoritate, transtulere. Inde igitur passim legimus Duces Aquitaniæ *Abbates* sese *S. Hilarii Pictaviensis* inscripsisse, apud Beslium p. 253. 269. 283. 284. 285. 449. 451. Comites Andegavenses, *Abbates S. Albini & S. Licinii*, apud Sammarthanos in Episcopis Andegavens. & Gallandum lib. de Franco alod. Comites Pontivenses, *Abbates S. Wlfranni*, in Hist. Eccles. Abbavillensi lib. 1. cap. 60. Comites Viromandenses, *Abbates S. Quintini*, apud Hemereum in Aug. Virom. in Reg. p. 30. 31. 32. 33. 34. 35. Ejusmodi verò Abbatiarum & Monasteriorum invasiones ac usurpationes non semel prohibitas observare est, præsertim in Capitul. Caroli M. lib. 6. cap. 321.

Verùm licèt Summi Pontifices ipsique Episcopi erga Reges ac Principes, ut à Monasteriis sæculares submoverent, Ecclesiasque Monachorum juri addicerent, subinde instarent; vix tamen id obtinuere, nisi sub initium tertiæ Regum stirpis: cùm ii hac se excusatione tegerent, res Ecclesiasticas sublatas ex integro restituere non posse, *ne suæ reipublicæ militiam defraudare viderentur*, ut est in Epistola Nicolai I. PP. ad Odonem Episcopum Belvacensem, apud Loisellum, in quo hæc præterea habentur: *In sæcularium verò manus atque potestatem ipsa Monasteria nulla deinceps ratione vel occasione perveniant, quia non est leve ante oculos summi Judicis discrimen religiosis locis & Monasteriis Deo dicatis sæcularem præficere potestatem, & ei contradere pastoralis curæ sollicitudinem, qui quid sit Pastor, ignorat, nec quærit lucrum animarum, sed pecuniæ censum; nec in divinis cultibus servitium impendatur, sed ut suis usibus ad dominationis votum deserviatur.*

Abbates Milites, in aliquot chartis Occitanicis, dicti Laici Milites, qui certa Abbatiarum & Monasteriorum bona possidebant, eoque nomine ad earumdem Ecclesiarum protectionem & tuitionem tenebantur. Pactum inter Simonem Comitem Montisfortis & Abbatem Moissacensem 14. Septemb. 1212. in Regesto 30. Tabularii Regii ch. 13. *Item in prædicta Concordia posuerunt, & concesserunt inter se prædictus Comes & prædictus Abbas, & Conventus, de illis mansis & bordariis, in quibus dominus Comes habebat unum Captemium pro Abbate Milite: ut de illis, in quibus debebat habere unam pro Captemio, pro Abbate Milite*, &c. Et infrà: *Sciendum est, quod quidquid habemus apud Moissacum, & in honoribus S. Petri, totum tenemus de Abbate: & exinde homagium nos facere debemus; pro his autem omnibus debemus Captenere, & tutari dominum Abbatem & Conventum & Ecclesiam S. Petri, &c.* Anno verò 1219. præstitum est hominium *al revera Abbat*, à Comite Monfortensi; cujusmodi etiam à Philippo Rege Franc. qui Comitibus Tolosanis successerat, factum an. 1284. arguit Charta ejusdem Regis, cujus hæc sunt: *Cùm nobis constet quòd ea quæ habemus & tenemus in villa Moissaci & Provilla, & in honoribus S. Petri Moissaci, pro Abbate Milite, Comites Tolosani à Monasterio Moissaci in feudum cum homagio tenuerunt, nos etiam recognoscimus nos tenere in feudum prædicta ab iisdem Abbate & Conventu, &c.* Ex quibus perspicuum fit *Abbates Milites* eosdem esse qui *Abbatiarii* dicti posterioribus sæculis apud Beneharnenses, Bigorritanos, & in vicinis Provinciis, qui primitus *Abbates Laici*, *Abbats Laics* in Consuet. Beneharn. art. 1. §. 30. seu nudè *Abbates* nuncupantur in Tabulariis Ecclesiarum Luci, S. Savini, & S. Petri Generensis: *Laici* scilicet, qui decimas Ecclesiarum possident, & jure patronatus in iis gaudent. Horum ædes à quibus hæc jura pendent, ut plurimum Ecclesiis adnexæ sunt, censenturque nobiles, atque adeo à *talliis* & tributis sunt immunes, perinde ac agri iis attributi, ut qui quondam bonorum Ecclesiæ pars fuerunt. Ejusmodi Abbatum numerus propemodum infinitus est apud Beneharnenses & Bigorritanos, qui in Tabulis Monasteriorum Luci, S. Savini, & S. Petri Generensis, passim *Abbatum* appellatione donantur, quod Ecclesiarum Parochialium, quas *Abbatiolas* vocabant, & Fori Navarrenses *Abbadiados*, bona possiderent. Hinc etiam patet *Milites*, Comitum & Ducum exemplo, bona Ecclesiastica invasisse, ea scilicet tempestate, qua bellis intestinis ac Normannorum irruptionibus tota conflagrabat Gallia; vel certè Ecclesias ipsas ac Monasteria bonorum suorum protectores illos delegisse, quibus, ut in sui tuitionem ac protectionem eos obstringerent, partem bonorum Ecclesiasticorum ipsasque decimas concessere. Vide Cujacium lib. 1. Feud. cap. 1. Catellum in Hist. Occitan. pag. 627. 628. & Marcam in Hist. Beneharn. lib. 11. cap. 28. Nec multùm diversi ab iis

Abbates Laici, apud Hibernos & Guallenses, de quibus ita Silvester Giraldus lib. 2. Itiner. Cambr. cap. 4. *Hæc Ecclesia, sicut & aliæ plures per Hiberniam & Walliam plures, Abbatem Laicum habet. Usus enim inolevit & prava consuetudo, ut viri in Parochia potentes tanquam œconomi, seu potiùs Ecclesiarum Patroni & Defensores à Clero constituti, postea processu temporis aucta cupidine totum jus sibi usurparent, & terras omnes cum exteriore possessione sibi impudenter appropriarent, solum altaria cum decimis & obventionibus Clero relinquentes, & hæc ipsa filiis suis Clericis & cognatis assignantes. Tales itaque defensores, seu potius Ecclesiarum destructores, Abbates se vocari fecere, & tam nomen indebitum, quàm rem quoque sibi assignari præsumpsere.*

Abbates Episcopi dicti olim in Sicilia, Catanæ & Montis Regalis Abbates; quia cùm à Regibus Siculis extructa essent iis in locis Monasteria, eorum Abbates postmodum à Summis Pontificibus Episcopi creati fuere, eorumque Ecclesiæ, Cathedrales factæ: hac tamen conditione, ut qui Abbas à Monachis eligeretur, esset & Episcopus. Bulla Urbani II. PP. pro erectione Episcopatus Catanensis apud Rocchum Pirrum: *Præsenti decreto statuimus ut — quicumque in prædicta Ecclesia à Monachis electus fuerit in Abbatem, idem populo quoque præesse debeat in Antistitem. — Idemque Abbas & Episcopus, & Mo-*

nasterium regulariter, *& Clerum & populum universum canonicè Rege domino opitulante procuret.* Ita Theobaldus primus Montis Regalis Monasterii à Guillelmo Rege Siciliæ an. 1176. conditi Abbas, in variis Chartis *Abbas & Episcopus Regalis Monasterii S. Mariæ novæ*, seu *Abbas & Episcopus* nudè inscribitur, apud eumdem Pirrum. Fortunatus lib. 5. Poëm. 1. de Cæsario Arelatensi Episcopo:

Qui fuit Antistes Arelas, de sorte Lirini,
Et mansit Monachus, Pontificale decus.

Vide Metropolim Salisburgensem tom. 3. pag. 290. & infrà in *Episcopus Abbas*.

Abbas Chorepiscopus. Vide *Chorepiscopus*.

Abbates exempti à jurisdictione Episcopi seu Ordinarii, & nudè à Romana Sede dependentes ex speciali privilegio, in quos acriùs invehuntur S. Bernardus lib. 3. de Consider. cap. 3. & 4. & Petrus Blesensis Epist. 68. & 90. Scribit Matth. Paris an. 1257. statutum fuisse Romæ à Summo Pontifice, *ut quilibet qui in Abbatem exemptum extunc eligeretur, Romanam Curiam adiret confirmandus & benedicendus.* Vide V.Cl. Bosquetum ad Epistolas Innocent. III. PP. pag. 11. & infrà in voce *Monasteria exempta*.

Abbates Mitrati, quibus Episcopalia ornamenta, id est, Mitram, Sandalia, Chirothecas, ac Annulum deferendi à Summis Pontificibus indidem jura indulta sunt: quod non Episcopi duntaxat, quorum privilegiis detrahebatur, graviùs tulere, sed ipsi interdum Abbates non probavere: adeo ut ejusmodi Mitratos acerbiùs perstrinxerint S. Bernardus Epist. 42. Petrus Blesensis Epist. 90. & Thomas Cantipratanus lib. 1. de Apib. cap. 6. Vetus est Episcoporum querela, *Monachos jura Episcoporum insatiabiliter ambire*, ut est in Chronico Casin. lib. 4. cap. 80. & tamen incredibile dictu quàm latè hoc privilegium indultum legatur. Unde cùm offenderentur Episcopi, quòd in Conciliis & Synodis Abbates, quibus jus Mitræ erat, ab Episcopis non distinguerentur, hoc discrimen instituit Clemens IV. ut in Synodis exempti Mitris aurifrigiatis, sed sine gemmis, laminisque aureis vel argenteis utantur; non exempti simplicibus albis & planis: in aliis verò locis utrisque iis uti Mitris liceat, quas Sedis Apostolicæ indulta permiserint, Viterbii 19. Kal. Septemb. an. 2. At in Ordine Præmonstratensi Abbates Mitra aut Chirothecis non utuntur, ex communi consilio Abbatum ejusdem Ordinis, *ne forsan ex ipsis supercilium elationis quis assumat, aut sibi videatur sublimis, cùm his uti se viderit, quæ Pontificibus, & majoribus Ecclesiarum Prælatis à Sede Apostolica sunt concessa.* Verba sunt Innocentii III. PP. lib. 1. Epist. pag. 118. qui istud Decretum suo firmavit. Interdum etiam Summi Pontifices potestatem Legatis suis indulsere jus Mitræ Abbatibus, quos ad id eligerent idoneos concedendi, cujus rei exemplum prodit Historia Monasterii S. Nicolai Andegavens. pag. 107. Vide Goffridum Vindocin. lib. 2. Epist. 27. Chronicon S. Sophiæ Benevent. pag. 689. & Decreta Calomani Regis Hungar. lib. 2. cap. 37.

Abbas Palatii, qui aliàs *Archicapellanus*. Vide in voce *Capellanus*. Apud Ughellum in Archiepiscopis Salernitanis, *Dauferius Archidiaconus & Abbas Capellæ Palatii* subscribit Diploma Amati Archiepisc. Salern. circa an. 990. pag. 509. 511. Sed hoc loco *Abbas* idem valet ac *Curio*, Presbyter Ecclesiæ.

Abbates Regales. Vide *Monasteria Regalia*.

Abbas secundarius, dictus Præpositus Monasterii, seu, ut hodie eum vocant, *Prior*, quòd vices ageret Abbatis primarii. Regula S. Benedicti cap. 65. de Præpositis: *Qui æstimantes se secundos esse Abbates, assumentes sibi tyrannidem, scandala nutriunt.* Sidonius lib. 7. Epist. 17. *Quæso ut Abbas sit Frater Auxanius supra Congregationem, tu verò & supra Abbatem.* Vide Savaronem.

Abbatissæ, Præfectæ Monasteriis Virginum, seu Sanctimonialium, *Matres Monasteriorum*, uti à quibusdam vocantur, *Matres Monacharum*, apud Joannem de Janua: *Abbatissæ quæ Sanctimonialibus præesse videntur*, in Concilio Parisiensi an. 829. lib. 3. cap. 18. Earum ille subiere locum, quas *Diaconissas* appellabant, quæ in sacris Liturgiis ac Synaxibus, sequiori sexui præibant, ut suis locis docemus. Prohibentur verò Abbatissæ *foras evagari, aut inter villas residere, suisque voluptatibus deservire*, in Epist. Ludovici Pii ad Sicharium Archiepisc. Burdegalensem.

Abbatia, Monasterium cui præest Abbas, vel Abbatissa. Vox nota.

Abbatia, ipsum Abbatis regimen ac gubernatio. Concilium Meldense an. 845. cap. 10. *Talis Abbatia, quæ Paternitas Latino nomine dicitur, funditùs removeatur.*

Abbadia, pro *Abbatia*, in primo Testamento Vidradi Abbatis Flaviniacensis, edito à viro doctissimo Joanne Mabillonio.

Abbatiola, Capella, Sacellum, Ecclesiola, Ecclesia minor, seu *minus*, ut vulgò loquimur, *Beneficium.* Capitula Caroli C. an. 853. cap. 3. *Missi inquirant de Capellis & Abbatiolis ex casis Dei in beneficium datis.* Charta an. 903. apud Perardum in Burgundicis: *Fulberti videlicet Abbatis ipsius Abbatiolæ S. Joannis.* Chronicon Corbeïæ novæ: *Dominus Ludwicus Imp. tradidit Monasterio locum Huxeri, cum omnibus finibus suis, Evesburg & Meppiam Abbatiolas, & cætera prædia in Aquilone.* Charta Leonis IX. PP. apud Meurissium in Episcopis Metensib. pag. 356. *Præterea verò Ecclesiam, immo Abbatiolam S. Felicis ipsi loco adjacentem*, &c. Vide Monachum Sangall. lib. 1. cap. 14. Fulcuinum de Gest. Abbat. Lobiens. cap. 28. Doubletum in Hist. Sandionys. p. 465. 779. Annales Novionenses Vassorii p. 693. &c. Observavimus suprà in veteribus Foris Navarræ lib. 1. & 2. *Curas* appellari *Abbadiados*.

Abbatiuncula, in Charta Caroli Simplicis Reg. Franc. apud Baldricum Noviom. lib. 1. Chron. Camerac. cap. 67.

Abbatisare, Abbatem agere. Liber de Morimundensis Cœnobii in agro Mediolanensi desolatione: *In hac autem* (Abbatia) *eodem tempore abbatizabat vir venerabilis dominus Florius.* Chronicon Casauriense lib. 4. *Et exclusum judicio, iterum coëgit abbatisare.* Cæsarius lib. 6. Mirac. cap. 10. *Quæ hodie abbatisat in jamdicto Cœnobio.* Utitur & lib. 7. cap. 40. vt & Laurentius Leodiensis in Episcop. Vird. pag. 343. Chronicon Aulæ Regiæ cap. 9. Matth. Paris. an. 1257. &c.

Abbatiare, eadem notione apud Guibertum lib. 1. de Vita sua cap. 7. & in Chronico Episcoporum Albigens. non semel.

ABBASCIATUM. Vide *Ambasciare*.

ABBATARE. Vide *Abatare*.

ABBECCARE. Vide *Beccus*.

ABBETATOR, vox forensis apud Anglos, *Incitator, Instigator*, qui alium ad facinus aliquod perpetrandum exacuit, tutaturve facturum. Hæc Spelmannus, qui à Saxonico accersit. Monasticum Anglic. to. 1. pag. 342. *Procuratores, Notarios, Nuncios, manutentores, fidejussores, abbetatores, attornatos, deputatos, actores, &c.* Sententia edita in Hugonem Dispensatorem an. 1326. apud Knyghtonem: *Et pur ceo que vous abbetastes & procurastes discorde entre nostre Seigneur le Roy, & la Royne, & les altres del Realme, si serez emboëllez, &c.* Vide Fletam lib. 1. cap. 34. §. 47. lib. 2. cap. 1. §. 13. cap. 52. §. 35. Eduardum Cokum ad Litleton. sect. 475. W. Stamfordium de Placitis Coronæ, & Rastallum in Expositione vocum Legum Anglic.

ABBOBUTA. Vetus Charta Lusitanica æræ 904. apud Rodericum *da Cunha* in Hist. Episcoporum Portensium

sium 1. part. cap. 12. *Ostium de sinistro juxta oraculum Baptistæ & Martyris Joannis, quem simili modo fundavimus, & de puris lapidibus construximus, columnas sex cum vasibus* (basibus) *totidem posuimus, ubi abbobuta tribunalis est constructa*, &c. Versio Lusitanica habet *abobeda*.

ABBUTARE. Vide *Butum*.

ABCTURIUM. Liber Sacramentorum Gregorii M. ubi de Ordine ad Ecclesiam dedicandam: *Deinde incipiat Pontifex de sinistro angulo ab Oriente, scribens per pavimentum cum cambuta sua Abcturium, usque in dextrum angulum Occidentis*, &c. Ita enim præferre Codicem Remensem, monet Menardus, ubi alii habent A, B, C. Unde conficitur *Abcturium*, esse *Abecedarium*, seu Alphabeti literas. Quod alii *Abgatorium*, vel *Abgetorium* vocant, ut mox dicetur: proinde efferendam hanc vocem, quasi scriptum esset *Abecetorium*. *Abici* dicunt Itali. At Codex Ecclesiæ Senonensis scriptus sub Menardo Archiep. habet *Abecenarium*. De eo verò more describendi literas Alphabeti in pavimento in dedicationibus Ecclesiarum, agunt præter Menardum, Scriptores qui de Ritibus Ecclesiasticis libros edidere.

ABDICIUM, *Secretum, occultum, vel absconditum*. Breviloq.

ABDITORIUM, arcæ species, in qua quid *additur* vel reconditur. Inventarium Ecclesiæ Eboracensis tom. 3. Monastici Angl. p. 173. *Item unum coffur, & una pixis de ebore ornata cum argento deaurato. Item tria abditoria, & 3. pixides de ebore ornatæ cum cupro deaurato.*

ABDITUS, Vilis, minoris momenti. Ita *abdita oppida*, usurpat lex 14. Cod. Theod. de Oper. publ.

ABEBRARE. Vide *Vasa*.

ABECEDARIUS, qui prima literarum elementa docetur: *puer literis elementariis & calculo imbutus*, apud Capitolinum in Pertinace. Horatius:

—*Pueris dant crustula blandi*
Doctores, elementa velint ut discere prima.

Petrus Damianus lib. 6. Ep. 17. *In literario ludo, ubi pueri prima articulatæ vocis elementa suscipiunt, alii quidem Abecedarii, alii Syllabarii, quidam verò Nominarii, nonnulli etiam calculatores appellantur: & hæc nomina cùm audimus, ex ipsis continuò, qui sit in pueris profectus, agnoscimus.*

Abecedarius Psalmus. Vide *Psalmus*.

Abecedarium, prima literarum elementa. Auctor Mamotrecti: *Alphabetum, Abcedarium*. Will. Malmesbur. lib. 2. de gest. Pontific. *Tum Lanfrancus ex prima collocutione intelligens quam propè nihil sciret, Abecedarium ipsi expediendum exposuit, ferociam hominis Italica facetia illudens.*

ABECENARIUM. Vide *Abcturium*.

ABELLARIUM. *Vide Abollagium*.

ABEREMURDRUM. Vide *Eberemurdrum*.

ABERGARE. Vide *Herebergum*.

ABETTUM, Auxilium, incitamentum. Fleta lib. 1. c. 18. §. 4. *Quòd veritatem dicam, nec quantum in me est, celari permittam, nec per alicujus abettum, vel procurationem vel aliqua amittam, quin veritatem dicam.* §. 14. *Per cujus procurationem & abettum*, &c. Charta Gallica apud Henricum de Knyghton lib. 5. p. 2716. *Item par ledit acrochment les avantdits Robert de Verc Duc d'Irlande, & Michel de la Pole Cont de Suffolc, per assent & conseille dudit Alexandre Erchevesk de Vervek, ont faits que nostre Seigniour le Roy sans assent du Royaume ou deserte d'eux, lour ad doné per lour abete moult diverses Seignouries*, &c. Id est, eorum consilio ac incitamento. Adde Will. Stamfordium lib. 2. de Placitis Coronæ pag. 105. Vide *Abbetator*.

ABEYANTIA, Vox forensis, cujus notio petenda à Littletone sect. 646. *Le plus haut briefe que ils poient aver, est le briefe de* Juris utrum, *lequel est graund proofe que le droit de fée n'est en eux, ne en nul autre. més le droit de fée simple est en abeyance, ceo est à dire, que il est tant seulement en le remembrance, entendement & consideration de la ley. Car moi semble que tiel chose & tiel droit que est dit en divers livres estre en abeyance, est à tant à dire en Latyne*, talis res vel tale rectum, quæ vel quod non est in homine ad tunc superstite, sed tantummodo est, & consistit in consideratione & intelligentia legis, & quod alii dixerunt, talem rem, aut tale rectum fore in nubibus. Ad quem locum rectè Eduardus Cokus, *res in Abeyantia esse*, Leguleios dixisse conjectat, quæ nondum sunt definitæ, aut sententiâ comprobatæ, sed sunt adhuc *in expectatione*. Gallis enim, præsertim Belgis nostris, *beer* est *expectare*, *inhiare rei alicui*. Adde Rastallum in verbo *Abeiance*.

ABGATORIA, *Abgetorium*, Abecedarium, elementum cujuscumque scientiæ. Ita S. Patricius Apost. Hibern. quosdam libellos à se conscriptos continentes doctrinæ christianæ elementa appellavit. Mathæus Westmonast. de eodem S. Patricio: *Abgetoria quoque 345. & eo ampliùs scripsit, totidem Episcopos ordinavit.* Tirechanus apud Waræum lib. 1. de Script. Hibern. *Baptizavit quotidie homines, & illis literas legebat, & abgatorias.* Iterum lib. 2. *Scripsit illi abgatorias, & benedixit eum benedictione Episcopi.* Quam quidem vocem *Elementa* significare alibi docet, & specialiter lib. 2. ubi de Mac-erca: *Et scripsit elementa, & benedixit eum benedictione Presbyteri. Abjectoria* perperam habet Balæus. Formata autem vox ex tribus prioribus literis Alphabeti A, B, C. quam postremam literam ut K pronuntiant Hiberni: hinc factum ut *Abketoria* primum ab iis, deinde ad molliorem sonum paulatim deflectente usu, *Abgatoria* & *Abjectoria* dicta sint. Vide *Abcturium*.

ABGISTINUM, Grando minutissima, dicta Minoricensibus Insulanis, in Epist. Severi Episcopi Minoricensis, apud Baron. an. 418. n. 60.

ABIATICUS. Vide *Aviaticus*.

ABJECTARE, *Increpare, exprobrare*. Papias.

ABJECTIRE, Vadimonium deserere, deficere in lite, *se laisser juger par defaut*: jus suum abjicere, deserere, *placitum non custodire*. Formula vetus Lindebrogiana 158. quæ *Jectiva* inscribitur: *Ad quod placitum veniens memoratus ille*, (actor) *ibi in placito nostro cùm per triduum, seu ampliùs, ut lex jubet, placitum suum custodisset, & memoratum illum* (reum) *abjectisset vel solsatisset, ipsum nec venisse ad placitum, nec ulla sunnia nuntiasse affirmat.* Ejusmodi sunt quæ habentur in Placito Chlodovæi Regis apud Joann. Mabillon. tom. 4. Actor. SS. Ordin. S. Bened. p. 618. *Sed venientes ad ipsum placitum ipsi Agentes jam ipsi Abbati Noviento in ipso Palatio nostro, per triduos, per plures dies, ut lex habuit, placitum .... custudissent, & ipso Ermenoaldo Abbati abjectissent, vel sosadissent, ipsi nec venissit ad placitum, nec misso in vice sua dirixsisset, nec ulla sunnia nunciasset*, &c. Alia pag. seq. *Et in ipso Amalchbercto abjectissit vel subsadissit.*

Abjectus, qui vadimonium deseruit, qui defecit. Idem quod *Jectivus*; à dejecti & dejiciendi vocabulo: *qui est en defaut, qui est forclos.* Marculfus lib. 1. form. 37. *A quo placito veniens memoratus ille ibi in Palatio nostro, & per triduum seu ampliùs, ut lex habuit, placitum suum custodisset, & memoratus ille abjectus sit, vel solsatissit.*

Jectivus, idem quod *Abjectus*. Formulæ vett. Bignonii cap. 1. *Dum diceret eò quòd ante hos dies ipse homo sacramentum intra ipsam casam Dei vel ipsius Abbatis habuisset adhramitum, ad suam ingenuitatem tensandum, in ipso mallo in Basilica Sancti illius ob hoc jurare debuisset, & ipse homo de ipso sacramento jectivus remansit, & ipse homo nullatenus rationes potuit tradere, per quod ingenuus esse deberet, vel ipsum sacramentum jurare potuisset.* Ibid. form. 4. *Et negligens & jectivus exinde adesset.* cap. 22. 38. *Et placitum suum neglexit, & jactivus exinde remansit.* Capit. Caroli C. tit. 31. §. 32. *Mittat quisque Comes Missum suum, qui ipsa sacramenta auscultet, ne ipsi homines jectivi inveniantur.*

Jectio. Capit. Caroli C. tit. 31. §. 33. *Sed expectet qui sacramentum ante Quadragesimam servatum accepit, si 40. dies & 40. noctes ante illud Quadragesima non habuit, sine ulla legali compositione, vel jectione, usque ad diem Lunæ post octavas Paschæ: & tunc quod legaliter accepit, legaliter & perficiat.* Ubi *legalis jectio*, est legitimus defectus.

Jectiscere, jectivum facere, vel potiùs de eo qui *jectivus* fit. Capitul. Caroli C. tit. 31. §. 35. *Multi inde contendunt, & se inter se jectiscunt.* Infrà: *Et in tantum contendunt, ut etiamsi intra Quadragesimam sacri jejunii quadragesimus dies advenerit, suum sacramentum se jurare debere contendant, & contra causatores suos, si ad hoc audiendum non venerint, jectiscant.*

Geitivus, pro *Jectivus*. Vetus Notitia judicati an. 868. apud Perardum in Chartis Burgundicis p. 148. *Notitia Geistcartæ, qualiter Heldebertus geitivus apparuit pro ea causa, unde Alcaudus Advocatus S. Stephani & S. Benigni — in mallo publico — prædictus Alcaudus ipsum Hedelbertum mallavit, & dixit*, &c. Infrà: *Sed quia Heldebernus ibi non venit, nec suam acloniam* (f. exoniam) *denuntiavit, in omnibus Geitivus apparuit: tum judicaverunt ipsi Scabinei, ut Alcaudus hanc Notitiam Geistcartæ acciperet, quod & fecit*, &c.

Geistcarta, ea est quæ *Charta jectiva* dicitur in form. 158. apud Lindenbrog. qua scilicet quis placito excidisse ob *defectum*, & quod juri non steterit, edicitur. Ubi alia Notitia an. 870. ibid. *Prædictus Alcaudus judicium & Geistcartam in manu tenens*, &c.

ABIETARIUS, *Carpentarius qui de abiete operatur*. Joann. de Janua.

ABIGARE, Abigere. Lucifer Calaritanus de non parcendo in Deum delinquentibus: *A qua ter per Arrianos abigavit coluber ille.* i. abegit. Hinc

Abigator, abactor, ἀπελάτης, in Gloss. Græc. Lat.

Abigeator, in Collat. Legis Mosaïcæ tit. 11. & apud Paulum IC.

Abigeatus, dicitur tale furtum, vel etiam terrefactio ipsarum pecudum. Joann. de Janua.

Abigevus, pro *Abigeus*. Gloss. Lat. Gr. *Abigeus*, Ἀπελάτης. Bracton lib. 3. de Action. c. 6. *Quantitas discernit furem ab Abigevo, secundùm quod furtum fuerit majus vel minus, ut si quis suem surripuerit, fur erit; & si quis gregem, Abigevus erit.* *Abigerum* scribit non semel Papias MS. *Abigeus, latro, fur jumentorum & pecorum, ab abigendo. vel qui seducit alienum servum, vel pecus: nam Abigere est expellere, minare, seducere, unde Abactor.* Idem: *Abactor, est fur jumentorum & pecorum, quem vulgò Abigerum vocant, ab Abigendo.* Editus habet *Abigeus*. Alibi: *Plagiarius, Abigerator, qui mancipium, aut pecus alienum seducendo distribuit.* Ita etiam Codex editus. *Abigeos* ejusmodi fures vocant passim IC. Auctor Græcismi:

Qui pecus aut pecudes habitant, hi sunt Abigei.

Sic in MS. sed legendum *abigunt*. Glossæ nomicæ MSS. Ἀπελάτης, κυρίως λέγεται, ὅστις θρέμματα ἀπὸ βοσκῆς, ἢ βουκολίων ὑποσύρει, ἢ ἀπὸ τῶν ἀγελῶν ἵππους. ὁ γὰρ βοῦν ἢ ἵππον πλανώμενον εὑρὼν, οὐκ ἔστιν ἀπελάτης, ἀλλὰ κλέπτης. Vide Parerga Alciati.

Abiges, idem quod *Abigeus*, apud Jo. de Janua & alios.

ABINCEPS, pro *deinceps*, non semel occurrit in Vita S. Anselmi Lucensis Episc. n. 4. 27. 33. in Hist. Wambæ Regis p. 822. apud Thwroczium in Maria c. 5. &c.

ABINDE, Inde, ab eo tempore. Passim.

ABINTUS, Intus, *au dedans*. Commodianus instr. 64.

Extinguis teipsum, quando te incendis ab intus.

ABISHERSING, Leguleis Anglicis est *quietum esse de amerciamentis coram quibuscumque de transgressione probata*. Quidam Codd. habent *Mishersing*. Ita Rastallus in Exposit. vocum Leg. Anglic. Vide *Mishering*.

ABJUDICARE, rem de qua controversia est, per judicium auferre, Latinis scriptoribus. Gloss. Lat. Gr. *Abjudico*, ἀποκρίνω. Joan. de Garlandia in Synonymis:

Quod dat judicio Judex, adjudicat: & quod
Aufert judicio Judex, abjudicat illud.

Baldricus Noviom. lib. 3. c. 75. *Terram, quam de Episcopo tenebat, ei abjudicavere.* Charta Balduini Comitis Gisnensis apud Duchesnium in Hist. Gisnensi pag. 124. *Statimque curtis illi à censualibus abjudicata est.* Alia ejusdem Balduini an. 1202. p. 131. *Prædicto Guiffredo — eamdem decimam abjudicavimus.* Charta Herberti Abbatis S. Autberti Cameracensis an. 1197. In Tabul. Abb. Montis S. Martini: — *Perinde Joannes de Serainviler feodum istud sibi abjudicavit, cognoscens & ipse tertiò sub testimonium hominum suorum — quòd nihil juris haberet in eo, idemque à Paribus suis judicatum est.* Ubi *sibi abjudicavit*, idem est quod, se se exuit, devestivit. Utuntur etiam Jus feodale Saxonicum cap. 24. §. 24. 30. Fleta lib. 2. &c. Vide *Forisjuridicare*.

ABJURARE, Papiæ, est *rem creditam perjurio negare*. Item, *furari*. Est etiam proscribere, exilio damnare, vel terram & provinciam ejurare, relinquere, & in exilium abire. Ebrardus in Græcismo:

Abjurat patriam nunquam rediturus in illam.

Arnoldus Lubecensis lib. 2. c. 41. *Dux verò per triennium terram abjuravit*, &c. Lex Friderici I. Imperat. apud Conradum Urspergensem: *Fines Imperii per annum & diem abjuret.* Charta Philippi Augusti. Reg. Franc. an. 1188. in M. Pastorali Eccles. Paris. ch. 1. *Cùm — propter homicidia & incendia & alia forisfacta, quæ in terra nostra & Canonicorum fecerant — à terra nostra & ipsorum abjurati essent, &c.*

Abjuratio verò, quid propriè sit apud Anglos, docet Willelmus Stamfordius in Placitis Coronæ lib. 2. cap. 40. *Abjuration, est un serement que home ou feme preignont, quant ils ont commise felony, & fuè à l'Eglise, ou Cimitoire, pour tuition de lour vies, eslisant plustost perpetual banissement hors del realme, que à estoiser à le ley, & d'estre trié del felonie.* Mox addit eam legem à S. Edwardo Confessore primitus institutam. Cùm igitur aliquis capitali crimine perpetrato ad Ecclesiam, seu uti vocabant, ad *Sanctuarium* confugiebat, asyli jure gaudebat; tum verò *Coronator*, seu Judex Coronæ, ad reum accedebat, & ab eo excipiebat delicti confessionem: quâ editâ, ut intra 40. dies Regnum abjuraret, imperabat. Quo facto, reus à *Sanctuario*, seu Ecclesia asyli jure gaudente, excedebat, sola camisia & tunica indutus, & ut ait Britto cap. 25. *ove un croys de fust en sa main, deschaucé, desceint, à teste descouverte, en pur cote soule.* Id est, cum cruce ex ligno confecta in manibus, quæ quidem crux, signum erat servatæ vitæ per Religionem, ut ait Polydorus Virgilius. Gravamina Ecclesiæ Anglicanæ art. 22. *Cùm aliquis ad immunitatem Ecclesiæ fugitivus existat, — aliquando fugitivus eripitur violenter, aliquando postquam secundùm Regni consuetudinem terram abjuraverit, ut infra 40. dies exulet se, à publica strata, positis insidiis, extrahitur & suspenditur, & damnabiliter quandoque interficitur.*

Abjurationis autem sacramentum iis verbis concipitur apud Stamfordium: *Hoc audis, Domine Coronator, quòd ego sum latro bidentium, vel alicujus alterius animalis, vel homicida unius, vel plurium, & felo Domini Regis Angliæ. Et quia multa mala & latronicia, vel hujusmodi in terra feci, abjuro terram Domini Regis Angliæ. Et quòd debeo me festinare versus portum de tali loco quem mihi dedisti; & quòd non debeo abire de altera via: & si faciam, volo quòd sim captus sicut latro & felo Domini Regis; & quòd ad talem locum diligenter quæram transitum, & quòd non expectabo illic, nisi fluxum & refluxum; si transitum habere potero; & nisi tanto spatio transitum habere potero, ibo quolibet die in mare usque ad genu, tentans transire: & nisi hoc potero infra 40. dies continuos, mittam me iterum ad Ecclesiam sicut latro & felo Domini Regis: sic me Deus adjuvet, &c.*

Abjurationis ritus & conditiones docent Jura & Consuetudines Normann. c. 24. (nam interdum Latinam Gallicæ Editioni præferimus, quam licebit consulere

cui id lubebit.) *Diffugiens autem ad Ecclesiam, vel ad loca sancta, per octo dies potest in Ecclesia morari; nono autem die ab eo est inquirendum, utrum se exponere voluerit Justitiæ laicali, vel se tenere Ecclesiæ. Quotiescumque enim voluerit, se Justitiario potest reddere laicali, vel tenere Ecclesiæ. Si autem se tenere voluerit Ecclesiæ, patriam forsjurabit in forma, præsentibus Militibus & viris aliis fide dignis, qui super hoc, si opus fuerit, valeant recordare. Hoc autem audiant omnes assistentes, quod tu de cætero in Normanniam non intrabis, nec alicui malum vel detrimentum propter hanc prisoniam per te vel per alium dictæ terræ facies, vel habitatoribus ejusdem facere procurabis: sic Deus & sacrosancta te adjuvent. Hæc verba jurans de se debet exprimere. Et hoc facto, ab eo audiatur per quas partes Normanniæ exire elegerit: & eidem secundum distantiæ quantitatem terminus competens assignetur exeundi: nec exiens ultra unius noctis spatium in ulla villa poterit immorari, nisi gravi & evidenti infirmitate teneatur, nec ad loca reverti jam transacta, sed per viam ab eodem expressam debet metas exire Normanniæ. Postea verò de eo, ut de forbanizato devitando, vel capiendo in omnibus agendum est.* Adde cap. 82. Easdem abjurationis conditiones multis prosequuntur Bracton lib. 3. tract. 2. cap. 16. Idem Stamfordius, & Rastallus in Expositione vocum obscurarum in Legibus Angl. quibus adde Leges Edwardi Conf. c. 19. Conc. Lambetense an. 1261. cap. de his qui ad Ecclesiam confugiunt, Provinciale Ecclesiæ Cantuar. lib. 3. tit. 28. p. 365. Articulos oblatos à Prælatis Angliæ Regi Edwardo II. an. 1316. c. 10. 15. in Conciliis Britann. tom. 2. &c. Vide *Pax Ecclesiæ.*

Abjuratio porrò Clericos non spectabat: nam *Clericus pro felonia fugiens ad Ecclesiam pro immunitate habenda, asserens se esse Clericum, non compellebatur Regnum abjurare; sed legi Regni se reddens, gaudebat ecclesiastica libertate, juxta consuetudinem Regni usitatam.* Ita Provinciale Eccl. Cantuar. lib. 3. tit. 29.

Cæterum non absimilem omnino apud Danos abjurationis observatum ritum, docemur ex Suenone in Legibus Castrensibus cap. 14. ubi de reo læsæ majestatis: *Hac itaque forma conveniendum decreverunt, si quem Rex de proditione vel crimine majestatis . . . . . . donec ita velificus ventus impleverit, ut intuentium se aspectui subduxerit: aut si Favonio non favente, remis undas impulerit, donec remorum aspectu cunctorum oculis subtraxerit, in littore tenentur præstolari. Ubi verò paulò longiùs provectum in pelago delitescere existimaverint, classico clangore ternis vicibus vociferantes, antiquæ confœderationis jura ipsi resignare debent. Sin autem in solo natali extiterit, & prædicti sceleris crimen incurrerit, universum militare collegium ad nemoris densitatem eum comitari tenetur, inque nemoris fronte præstolari, donec se adeo recedendo semoveret, opaca quælibet tesqua legens, ut eorum clamorem aut vociferationem exaudire non valuerit. Deinde universa commilitonum legio totis unà viribus trina vociferatione validè proclamabit, ne alia ad eos via redire possit. Quo facto hac lege tenentur astricti, ut si quisquam commilitonum, uno saltim comite aut telo superior illi postmodum occurrerit, eumque non invaserit, ejusdem ignominiæ & probrosæ nuncupationis jacturam subire teneatur.* Rem etiam eandem pluribus perstringit Saxo Grammaticus lib. 10.

ABIUS. Vide *Aviaticus.*

ABLACTARE, Ἀπογαλακτίζειν, *à lacte extrahere vel removere, segregare,* Joanni de Janua. Ebrardus Bethuniensis in Græcismo:

Ablactat puerum, quem mater ad ubera portat,
Ut lac sugat ab his, ablactat eum removendo.

Occurrit non semel in Libris sacris, ex quibus præterea docemur celebrata convivia in die *ablactationis,* Gen. 20.

ABLADIUM, Bladum seu frumentum ex agro demessum. & *Ablatum, Ablais,* in Consuetudine Ambianensi art. 214. Pontivensi art. 107. 110. 158. & Peronensi art. 105. Arestum Parisiense ann. 1463. *Ad ducendum eorum expensis præfata abladia ad grangiam dictorum actorum.*

ABLATIO, Exactio, *tolta.* Charta Ludov. VII. an. 1175. ex Tabul. Fossatensi f. 152. *Liberos deinceps esse constituimus ab omni tallia, ablatione, & exactione, & questa.*

ABLINGUARE, Linguâ eluere, lambere, lingere, Gall. *Licher.* Synodus Coloniensis an. 1280. cap. 7. *Si supra lignum vel lapidem, aut terram solidam sanguis* (Dominicus) *ceciderit; illa pars, si commodè fieri potest, ablingatur à Sacerdote, & postmodum radatur, &c.* Ubi leg. *ablinguetur*: neque enim probo emendationem appositam, *abluatur.*

ABLITIGATUS, Proscriptus. Decretum Alberti I. Imp. de absolutione Regis Bohemiæ à banno Imperiali an. 1305. *Sive sint banniti, sive proscripti, vel ablitigati per nos, vel per alios, &c.* Vide *Elitigatus.*

ABLUCINARE. Jo. de Janua: *Ablucinatio, i. lucis alienatio, & absentatio. & derivatur ab ablucino, quod componitur ex ab, & lucino, as.*

ABLUNDA, *Palea,* Papiæ & Ugutioni.

ABLUTES, *plurali num. sunt loca cœnosa & aquis plena, quæ & ablutia dicuntur, —quòd minimè sunt abluta.* Joan. de Janua, ex Gloss. Isid.

ABLUVIO, *Mundatio sordium,* Papiæ; fortè *inundatio. Abluvium* dicitur quibusdam universalis inundatio, *κατακλυσμός.*

ABMATRIMONIUM, idem quod *Forismaritagium,* quod vide. Charta Henrici Imp. an. 931. apud Miræum in Cod. donat. piar. lib. 1. cap. 30. *Campestria & silvestria jura, & mortimanus, & abmatrimonia tam liberè in sempiternum possideat, sicut fundator ipsius —possederat.* Vide *Licentia matrimonii.*

ABMICON. Acta Murensis Monasterii pag. 37. *Ubicumque vel quandocumque hic in terra nostra potestate aliquis abmicon faciendus, ac constituendus, vel justificandus est, illuc debet dari aratrum cum ferramentis, &c.* Locus asterisco ut mendosus notatus.

ABNORMIS, *Enormis, Inormis,* qui non est rectus, extra normam, *ἀγνώμων.* Huic opponitur *Normis,* seu *Normalis*: nam sic legendum in veteri Fragmento Agrimensorum contendit Salmasius, pro *enormis.* Gloss. Græc. Latin. Ἄρυθμος, *Abnormis, enormis.* Horat. *Rusticus abnormis sapiens.* Utitur etiam Apuleius. Baldricus in Chron. Camerac. lib. 3. cap. 1. *Cùm suas opes intactas reliquerit, Episcopales verò abnormi effusione consumpserit.* Vide *Inormis.*

Abnormitas, Enormitas. Gloss. Gr. Lat. Ἀρυθμία, *Abnormitas, enormitas.* Salvianus lib. 1. de Gubern. Dei: *Possum quidem divino munere per singulas post diluvium generationes probare quæ dico, sed & enormitas vetat, & tamen certa quædam & majora sufficiunt.*

ABOCATOR, pro *Advocator,* vel *Advocatus,* in veteri placito in Chronico Wlturnensi lib. 2. pag. 690.

ABOCELLUS, Cæcus, Gall. *Aveugle,* eadem originatione. Charta S. Audomari in Chron. MS. S. Bertini, & apud Folcardum de vita S. Bertini cap. 6. *Hæc abocellus feci, & alius manum meam tenens scripsit & subscripsit.* Utitur præterea Petrus Blesensis serm. 18. & 43. Hinc Itali *avocolare* formarunt pro *excæcare,* quasi *aboculare. Avocolus,* in Vita S. Zitæ virg. Lucensis cap. 1.

ABOCULO *librum legere,* clausis oculis, in Petronii Fragmento.

ABOLEFIERI, novè, pro *Aboleri.* Victorinus contra Manichæos pag. 165. *De oppressis ergo Regnis se victor auxit omnipotens, & quod ingenitum percontaris, promittis abolefieri, vel auferri.*

ABOLENTIA, Progenies, familia, gens, genus, quasi *avolentia*: vox formata ab *avus.* Charta Hispanica æræ IIII. apud Antonium de Yepez, in Chron. Ord. S. Benedicti tom. 6. pag. 450. *Ego verò non habeo filio, quia nunquam habui virum, nec frater, nec soprino, nec ulla gens quæ veniat de ipsa abolentia.*

ABOLLAGIUM, *Abeillage,* in Consuetud. Juliodunensi cap. 1. art. 13. cap. 3. art. 3. *Abeillon* in Burbonensi art. 337.

Aboillage in Charta an. 1319. Tabularii Castri-Meliandi in Biturigibus. Jus nempe quod habet dominus feudi, in apum examinibus, quas *Abeilles* vocamus, quæ reperiuntur in silvis & nemoribus vassallorum. Charta an. 1319. in Tabulario Castri-Meliandi: *Abollagium nemorum de Nichier, quod abollagium eidem nobili pertinebat ratione suæ Castellaniæ de Castromeliandi. Inventio apum* dicitur in Tabulario S. Benigni, apud Perardum pag. 95. *Inventionem etiam vasorum apum, ubicumque illis contigisset, dederunt, atque in silvis & planis suis.* Chronicon Besuense pag. 601. *Et inventionem venationis sive apum, quæ nostræ partis est, & quam homines illorum invenerint, Monachis concedimus. Troëve de vaisseaux d'els*, in Consuetud. Hannoniensi cap. 106. art. 13. *Espave d'avettes, qui sont mouches à miel*, in Turonensi tit. 1. art. 17. *Espave d'abeilles*, art. 54. *Utilitas apium*, in Charta Henrici Imperat. an. 1065. ex Tabulario S. Maximini Trevir. in Probat. Hist. Limburg. pag. 29. Adde Consuetud. localem Prulliaci, Andegavensem art. 12. Cenomanensem art. 13. Arvennensem cap. 26. art. 7. Marchensem art. 325. & Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 163. & ibi Notas nostras. Vide infrà *Apiarium*, & *Vas*.

Abellarium, eadem notione. Edictum Jacobi Regis Aragoniæ ann. 1228. de Pace & treuga: *Omnia animalia aratoria tantùm & instrumenta aratoria, columbaria, palleria, abellaria, olivaria & molendina in prædicta pace constituimus.* Quo loco Edictum Nunonis Sancii D. Rossilionis de eadem Pace & treuga an. 1217. habet *alvearia, sive palumbaria*, &c.

ABOMINARIUM, *Liber ubi abominationes scribebantur.* Ita Joan. de Janua. Vide *Pejerarium*.

ABOMINATIO, Vox Medicorum; nausea, fastidium cibi, actio vomiturientis, Gall. *Envie de vomir.* Constantinus Afric. lib. 4. de Morbor. cognit. cap. 10. *Cùm homo antequam cibum accipiat, abominationem patiatur, mali chymi in stomacho esse intelliguntur.* Adde cap. seq. Idem lib. 9. Pantechn. cap. 27. *Abominatio & vomitus aut ex cibi sunt quantitate, aut de qualitate, aut de humorum putredine.*

ABOBSITUS, Tenebris involutus. Gloss. Lat. Gr. *Abobsiti*, ἀποσκοτισθέντες. *Abobsum*, ἀποσκοτῶ.

ABONNATI, dicuntur dominorum feudalium subditi, quorum præstationes ex condicto, pacto, vel privilegio ad certam ac definitam pecuniæ, aut alterius rei solutionem sunt limitatæ, ita ut talliis, ac cæteris servitiis non sint obnoxii; quemadmodum sunt *homines de corpore*, vel servi, quibus pro libito *tallias* ac onera domini imponunt. Vox conficta ex *bonna*, terminus, limes: nam ut agri certis limitibus definiuntur, ita ejusmodi *abonnatorum* præstationes suis finibus, limitibus, ac conditionibus constant, quas domini servare tenentur. Hinc passim in Consuetudinibus nostris municipalibus *hommes & serfs abonnez, musniers abonnez, taille abonnée, loyaux aides, devoirs, roncins de services abonnez, &c.* Charta an. 1298. *Ipsum Hugonem & Benevenutam de Tiseio ejus uxorem abonnamus, & liberos esse volumus —— ab omni tallia, corveia, questa, & ab omni alio genere & onere servitutis, — pro 4. libris ceræ dicto Priori — in festo S. Remigii annis singulis persolvendis.* Arestum anni 1310. *In modum qui sequitur extitit ordinatum. videlicet quòd homines abonnati de S. Desiderio & de aliis locis pertinentibus ad dictum dominum de S. Desiderio, commorantes apud Catalaunum, qui non sunt de tallia, nec de manu mortua, &c.* Charta Savarici Vicecomitis Thoarcensis an. 1269. *Cest establissement est entendu des rachats qui estoient à mercy: car cil qui sont aboni, demeurent en leur estat.*

Abonnagium, in Charta laudata an. 1298. *Non obstante libertate seu abonnagio antedictis.*

Abonagium pro *fixione metarum*. Vide *Bonagium*.

ABORRIS, *Scandalosus*, in Gloss. Isid. fortè *abnormis*.

ABPATRUUS, *Pater propatrui.* Papias.

ABRA, ἄβρα, ancilla, famula honoratior, cujusmodi ditiores ad honestiora servitia, seu ministeria domi suæ alunt. Gloss. Græc. MS. Reg. cui titulus στέφανος λέξεων, Ἄβρα, ἡ οἰκότειψ, καὶ περὶ χεῖρα θεράπαινα. Joan. de Janua & Guillelmus Brito in Vocab. MS. *Abra, secundùm Ugutionem, est ancilla liberata, & dicitur ab ara, quòd ad aram servum vel liberum faciebat antiquitus, &c.* Auctor Græcismi:

Abra, pedissequæ nomen, propriumque puellæ.

Alius:

Abra, pedissequa, vel cameraria dicitur esse.

Nostris *Fille de chambre.* Gloss. Anglosax. Ælfrici: *Abra, i. ancilla*, ðinen þyln. Chron. Casauriense lib. 3. *Dum puella cum lenone dulcibus alloquiis frueretur, abra involvebat circa calcaria longam camisiam, qua erat indutus.* Vita S. Gudilæ virg. cap. 2. *Præeunte ejus abra, cum laterna pravii luminis.* Domnizo lib. 1. de vita Mathild. cap. 2.

Reginam claram sumptam simul ejus & abram
Alta Canossa tenet.

Vide libr. Judith cap. 10. 16. & in verbo *Dula*.

Abra etiam sumitur pro concubina. Hesychius, Ἄβρα, δούλη, παλλακή. Ἄβραι, νέαι δοῦλαι. Vetus Pœnitentiale MS. *Qui uxores habent, contineant se abris 40. dies ante Pascha, & Natale Domini, & omni Dominica.*

ABRA. Charta Hugonis Comitis Campaniæ in Tabulario Dervensi: *Consuetudinem quandam quam abram vocant, ex proprio vino dedit, &c.*

ABRACADABRA, Inscriptio amuleti apud Serenum Sammonicum pro hemitritæo, cap. 53.

Inscribis chartæ, quod dicitur Abracadabra, &c.

Quæ quidem inscriptio Sammonicum Basilidis hæretici, qui sub Hadriano vixit, sectatorem fuisse arguit, cui pro summo deo fuit nescio quis ΑΒΡΑΞΑΞ, à quo dii reliqui dimanarent, quique Angelos septem, cælorum septem præsides, ac præterea eorum trecentas sexaginta quinque Virtutes contineret, juxta anni dies; idque ob septem literas, numeralemque eorum valorem, quæ simul collectæ numerum 365. conficiunt. Complures vidimus gemmas hacce *Abracax* inscriptione, quæ Basilidianis hæreticis amuleti vice fuere contra morbos & malos dæmones; quas inter præclara est illa quæ habetur in Musæo RR. PP. Canonicorum Regularium Sanctæ Genovefæ Parisiensis, cum hac inscriptione: ΑΒΡΑΣΑΞ. ΑΔΩΝΑΙ. ΔΑΙΜΟΝΩΝ. ΔΕΞΙΑΙ. ΔΥΝΑΜΕΙC. ΦΥΛΑΞΑΤΕ. ΟΥΑΒΙΑΝ. ΠΑΥΛΕΙΝΑΝ. ΑΠΟ. ΠΑΝΤΟC. ΚΑΚΟΥ. ΔΑΙΜΟΝΟC. Vide Baronium anno 120. num. 10. Gassend. de vita Peirescii an. 1600. Chiffletium, &c.

ABRENUNTIARE, *A se renuntiando removere, renuere, postponere, despicere.* Joan. de Janua.

Abrenuntiare diabolo & pompis ejus, formula observata in Baptismo. Cùm enim quis baptizandus ad Ecclesiam venit, priusquam immergatur, interrogatur à Sacerdote, *Utrum abrenuntiet diabolo & pompis ejus.* Cui respondet, *Abrenuntio.* Ἀποτάσσομαί σοι, Σατανᾶ, καὶ τῇ πομπῇ σου, καὶ τῇ λατρείᾳ σου, apud Joan. Chrysost. ad Antioch. Homil. 21. Ejusdem formulæ meminere Cyprianus Epist. 7. Tertullian. de Corona Milit. & alii, præter Scriptores de Ritibus Eccles.

ABREPTITIUS Vide *Arreptitius*.

ABRIGEUM. Vide *Obryzum*.

ABROCAMENTUM, Vox forensis, emptio mercium integrarum, priusquam vel ad nundinas, vel ad forum rerum venalium deferantur; earumdemque deinceps per portiones distractio. Spelmann.

ABROGARE, *Ablegare*, in Gloss. Isid.

ABROGANS, *Humilis*, in Glossis Isid. cui contrarium est *arrogans*.

ABROSTURA. Vetus Charta Normannica, apud Columbum in Blancalanda pag. 550. *In parco autem suorum tantùm porcorum quietationem, & communem cum nostris, & similiter post nos cum porcis domini, libertatem &*

abrosturam unam, & coria cervorum & omnium bissarum, &c.

ABSARE, *Absarius*. Vide *Absus*.

ABSCEDÆ, *Ædificii lateres, cuniculi*, apud Papiam editum. Sed legendum videtur *latentes cuniculi*, qui longiùs in terram *abscedunt*.

ABSCEDERE, Cedere, rem quampiam, aut jus suum in alterum transferre, *ceder*. Wichbild Magdeburgense art. 20. §. 1. *Invenitur tandem judicialiter, quòd cum heredum consensu si proprium illud sibi abscessum, vel resignatum non sit*. Infrà: *Cùm verò—proprium seu hereditatem abscesserit, & ille eandem acceptaverit, ulteriùs per sententiam quærat, ex quo quidem abscessionem fecit, an istud proficere ei possit in suo jure*, &c. Et §. 2. *Dicendo, quemadmodum tibi domus seu hereditas coram judicio abscessa, resignata, donatáve est*. Adde artic. 21.

ABSCIDILIUM, *Cultellus, quo ungulæ equorum abscinduntur*. Breviloq.

ABSCONDERE, Purgare se. Capitula Ludovici II. Imp. tit. 2. cap. 4. *Si quis autem negaverit factum, si comprobatus non fuerit, propria manu se abscondat*. Quo loco, *abscondere*, idem valet ac *excondicere*, *escondire*, *excondire*, id est, purgare se sacramento interposito, aut adhibitis testibus, ut infrà docemus: unde nescio an non legendum sit, *escondiat*, vel *excondicat*. Vide *Excondicere*.

ABSCONSA, Cæca laterna, qua Monachi ut plurimum utuntur in obeundis dormitoriis. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 36. *Absconsam præparet cum candela, &c.* Adde cap. 41. Lanfrancus in Decretis pro Ord. S. Bened. cap. 1. sect. 1. *Debet Prior cum absconsa accensa per chorum ire, ac videre quàm regulariter sedeant*. Occurrit pluries apud eundem pag. 259. 278. 280. 282. apud Udalricum in Consuetud. Cluniacens. pag. 32. 95. 130. 174. 213. in Vita S. Gregorii Episc. Armeni n. 10. apud Gillebertum Lunicensem Episcopum de Usu Ecclesiastico, *&c.* Galli Monachi *Esconses* appellabant. MS. Corbeiense de Mensa Abbatis, de Thesaurario: *Debet enim prioribus, pueris Monachis portantibus laternam & esconse candelam, &c.* Est enim *escondre*, abscondere apud Guill. *Guiart* MS.

Pierres, qui ne sont pas legieres,
Grosses sont celes des perieres,
Qui se vont en la vile escondre,
Et font les couvertures fondre.

Consa & *Sconsa*, eadem notione non semel. Consuetudines Floriacensis Cœnobii: *Unus verò de infantibus in consa à Magistro suo præparata affert candelam accensam*. Vita S. Gosuini lib. 3. *Sconsas—numquam Prior vel Abbas habuit, nisi illam quæ omnium communis fuit*. Vide Monasticum Anglic. tom. 3. pag. 171. 331.

ABSCULTATORES. Vide *Audientia*.

ABSE, *Spontaneus*, in Glossis Isid. Galli dicunt, *De soi*.

ABSENS, eadem notione qua *Abstentus*, (de quo vocabulo infrà) usurpatur in Capitulis Caroli M. lib. 7. cap. 215. ubi de Devota peccante & pœnitente: *Priusquam in Ecclesia admittatur ad orationem, ad nullius convivium Christianæ mulieris accedat. Quòd si admissa fuerit, etiam hæc quæ eam receperit, habebitur absens*. Id est, abstinebit pariter ab ingressu Ecclesiæ, seu habebitur pro excommunicata.

Absentem se facere, devestire se de re aliqua, exuere possessione, & eam in alium transferre. Charta vetus an. 1075. pro Monast. Pinarolensi, in Probat. Hist. Sabaud. *Exinde ultimam facio traditionem & vestituram, & me exinde foris expuli, warpivi, & absentem feci*. habetur rursum pag. 23. Occurrit præterea hæc formula in Charta Mathildis Comitissæ, quam descripsit Baronius an. 1102. & in alia apud Ughellum tom. 3. pag. 415. tom. 4. pag. 1160. & in Bullario Casinensi tom. 2. pag. 102.

Absitum facere, eadem notione. Tabularium Casauriense an. 22. Ludov. Imp. Loth. F. *Et juxta legem meam per cultellum & festucam notatum seu gazonem terræ vobis exinde ad vestram partem corporalem facio investituram, ad vestram proprietatem habendum, & me inde foras expuli, & absito feci, faciendum exinde à præsenti die, tam vos quàm heredes vestri, aut cui vos dederitis, vel habere statueritis, proprietario nomine quidqu id volueritis, &c.*

Absititium se facere, in veteri Charta apud Ughellum tom. 3. Ital. sacr. pag. 49. 51.

ABSENTARE, *Amovere, absentem facere, vel esse*. Joan. de Janua.

Absentare se. Concil. Cæsaraugust. c. 4. *Nulli liceat se de Ecclesia absentare*. Petrus Damian. lib. 1. Epist. 9. *A Conciliis se synodalibus absentavit*. S. Ambrosius in Actis S. Sebastiani cap. 17. n. 60. *Non potes temetipsum nec à spectaculis tollere, neque judicandis negotiis absentare*. Dinamius: *Qui de cordis non absentatur arcano*. Utitur etiam Herimannus de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 4. Willel. Brito lib. 6. Philipp. v. 494. lib. 7. v. 22. &c. Vide legem 4. Cod. Theod. de Decur. & quæ ibi notavit Jacobus Gotofredus, & Savaro ad Sidon. lib. 9. Epist. 13.

Absentaneus, qui se semper absentat. Joan. de Janua.

Absentatus, deperditus, amissus, Gallis *Egaré*. Lex Longobard. lib. 2. tit. 36. §. 6. *Et dixerit quòd munimen suum absentatum fuisset*. id est, Charta seu diploma non reperiretur. *Abensté*, in Consuetud. Leodiensi art. 24. 106. 107. dicitur de eo qui *absentare se* cogitur, *qui est obligé de s'absenter*.

Absentivus, in Fragmento Petronii: *Sed ne diutius absentivus essem, voluptatem mihi negavi*.

Absentare, abesse. Valerianus Cemelensis Homil. 9. *Ecce hic dicit: Clavis deest, custos absentat; cùm primùm reversus fuerit, accipies*. Et Homil. 11. *Assistente igitur Deo ac servatore nostro, sine dubio dominatio diabolicæ potestatis absentat*. Eucherius in Homil. *De templo Dei absentare non expedit Sacerdotem*.

Absentatio, in Epist. 58. ex Francicis tom. 1. Hist. Franc. apud Gregor. VII. PP. lib. 1. Epist. 44. 45. &c.

ABSENTUM pro *Absinthium*, legi in Codice MS. Apulei de Herbis, monet Salmasius ad Lampridium, indeque *Absentatum vinum*, apud eundem Lampridium in Codice Palatino, pro *absintiatum*, uti editus præfert.

ABSIDA, vel *Apsida*, fornix, ex Gr. ἁψὶς, arcus, fornix. Papias: *Absida est hemispherium*. Gloss. Lat. MS. Reg. *Emispherium, Absida*. Honorius Augustod. lib. 1. de Imagine mundi c. 77. *Absides*, id est, *circuli*. Durandus in Ration. *Exedra est absida, sive volta*. Ælfricus in Gloss. Saxon. *Absida*, ȝinepealc cleoȝa *vel* poꞃtic. id est, rotunda concameratio, vel porticus. Gloss. Gr. Lat. ἁψὶς, *forfex, arcus, fornix*. Isidorus lib. 14. cap. 18. *Utrum absidam, an absidem dicere debeamus, hoc verbi genus ambiguum quidam Doctorum existimant*. S. Hieronymus lib. 2. in Epist. ad Ephes. *In summo cæli fornice, & ut ipso verbo utar, apside*. Senator lib. 8. Epist. 33. *Hic erumpit aquarum perspicua & dulcis ubertas, ubi in modum naturalis antri absidis fabricata concavitas, sic perspicuos liquores emanat, ut vacuum putes lacum, quem non dubitas esse plenissimum*. Ordericus Vital. lib. 9. pag. 719. *Multi autem abibunt, qui nunquam redibunt, donec ad proprias absides astra redeant*. Perperam edit. *obsides*.

Absida, Pars ædis sacræ interior, in qua altare collocari solet, sic appellata, quòd sit quodammodo separata à templo, & proprio fornice tecta & convoluta. Gregorius Turon. de vitis Patrum cap. 7. *Ante altare, basilicæ fundamenta jecit, erectaque absida miro opere construxit & transvolvit*, cap. 16. *Ventumque est ut sanctum Munus juxta morem Catholicum signo Crucis superposito benediceretur: at ille intuitus, vidit quasi ad fenestram absidæ scalam positam*, &c. Zixilanes in Vita S. Ildefonsi Episcopi Toletani: *Et elevatis oculis, aspexit in circuitu ejus, & vidit omnem absidam Ecclesiæ repletam Virginum turmis de cantationibus David modula-*

ta suavitate aliquid decantantibus. Petrus Damian. lib. 3. Epist. 8. *Teneo scilicet claustrum post absidam Ecclesiæ tuo dumtaxat habitaculo dedicatum,* &c. Id est, retrochorum, seu potiùs Presbyterium; neque enim hic locus asterisco indiget. Hugo Flaviniacensis in Chronico pag. 112. *Reliquias Hierosolymitanas in principali absida locis congruis venerabiliter collocavit.* Vide Analecta viri doctissimi Joan. Mabillonii tom. 1. pag. 108. Mitto reliqua quæ non ita pridem in hanc sententiam congessimus in Descriptione Ædis Sophianæ n. 51.

Absidia. Gesta Dagoberti I. Reg. Franc. cap. 17. *Foris quoque desuper absidiam illam, infra quam veneranda Martyrum corpora tumulaverat, — ex argento purissimo mirificè cooperuit.*

Absida, Feretrum in quo reliquiæ Sanctorum continentur, sic fortè appellatum, quòd in absidem seu cameram desuper convolvatur. Gesta Consulum Andegavensium cap. 3. n. 26. ubi de Relatione corporis S. Martini: *Absida siquidem quam deferebant, erat fusilis ex auro & argento, quod dicitur electrum, spissitudine duorum digitorum, actoremque operis B. Perpetuum insculptor designarat, suffragio literarum,* &c.

Absida, in Glossis MSS. est *latior pars ædis.*

Absidatus, Cameratus, concameratus, in absidis seu arcûs formam tectus. Gloss. Lat. Gr. *Arcutus,* τοξωτός, ἐπικαμπής, ἀψιδωτός. *Porticus absidata,* apud P. Victorem in Descr. Romæ reg. 4. Senator lib. 4. Epist. 51. *Caveas illas saxis pendentibus absidatas, ita juncturis absconditis in formas pulcherrimas convenisse, ut cryptas magis excelsi montis crederes, quàm aliquid fabricatum esse judicares.*

Absidicula, apud Joannem Diac. lib. 4. Vitæ S. Gregorii M. PP. cap. 84.

ABSIGNARE, ἀποσφραγίζειν, in Gloss. Lat. Gr. resignare, desigillare, *décacheter.*

ABSITANUM, εἶδος χρυσοῦ, in Gloss. Gr. Lat.

ABSO. Vide *Abaso.*

ABSOLERE, *ab usu recedere.* Papias.

ABSOLVERE, Liberum dimittere. Lex Wisigoth. lib. 9. tit. 1. §. 2. *Si quis alienum servum in fuga lapsum, ferro vinctum, aut in quocumque ligamine constitutum absolverit.* Eugippius in S. Severino: *Captivos gratanter absolveret.* Vide Ughellum tom. 7. pag. 977.

Absolvere, interdum mittere, remittere in patriam, domum. Anastas. in Hist. Eccl. *Hunc nos baptizantes, ad propriam absolvimus regionem.* Ubi Theophanes in Cod. Vatic. habet ἀπεστείλαμεν, in Regio ἀπελύσαμεν. Agobardus de Bapt. Judæor. *Post paululum fecistis ut ingrederer, sed nihil audivi, nisi absolutionem discedendi.* Id est, licentiam, facultatem discedendi.

Absolutoriæ litteræ, quæ re confecta, Missis ac Legatis dantur, cùm domum remittuntur. Hugo Flaviniac. in Chron. pag. 254. *Ut reversis Missis suis cum litteris absolutoriis, ibi quoque à suffraganeis & diœcesi sua viaticum acciperet.*

Absolvere, Donare, dimittere, contradere, in possessionem mittere. Tabularium Conchense in Ruthenis ch. 91. *Eustorgius de Macennago dimisit & absolvit sancto Salvatori de Conchas — Ecclesiam de S. Mameto,* &c. Tabularium Abb. Belliloci in Lemovicib. *Facta gurpitio ista vel absolutio in mense Junii,* &c. Et antè: *Si — aliqua persona contra gurpitionem vel absolutionem illam calumniam generare præsumpserit.* Ibidem: *Quamobrem omnia absolvimus Deo sanctoque Petro Bellilocensi in manu domini Abbatis.* Vide Miracula S. Ludgeri Episc. Miming. num. 39.

Absolutionem facere, Jubere, jussionem dare, vel potiùs facultatem ac licentiam dare aliquid faciendi. Charta Dagoberti Archiepiscopi Bituricensis an. 990. *In ipsius* (Episcopi defuncti) *loco jubeo & absolutionem facio ad Coepiscopos nostros eligere & benedicere Gausbertum Sacerdotem,* &c. Infrà: *Nos* (Episcopi) *unà cum auctoritate & absolutione Domni Archiepiscopi nostri — recepimus in nostro Episcopali numero atque Collegio proclamatum Gausbertum,* &c.

Absolvere defunctos, est dicere *Collectam* mortuorum, *Absolve, Domine, animas fidelium defunctorum.* Odo Episcopus Parisiensis in Præceptis synodalibus §. 7. *Sacerdotes audito Parochianorum suorum obitu, statim absolvant eos cum Psalmis pro defunctis, & Collecta.* Statuta Ordinis de Sempingham p. 781. *Patres & matres, fratres & sorores & consanguinei defuncti Fratrum nostri Ordinis in annuo Capitulo in Conventu nominativo debent absolvi,* &c. Vita S. Gilberti Institutoris ejusdem Ord. *Recitatis Sanctorum passionibus, & absolutis defunctis.*

Absolutionis dies, apud Baldricum Noviom. lib. 3. cap. 74. in Vita Lietberti Episc. Camerac. cap. 54. & apud Silvestrum Giraldum in Itinerar. Cambriæ lib. 2. c. 11. vulgò *le Jeudy Absolu,* feria nempe quinta ante Pascha, qua Pœnitentes absolvi solebant. Joannes Episcop. Abrincensis de Offic. Eccles. pag. 41. *Ipso die hora sexta populus ad Ecclesiam conveniat: si Episcopus fuerit, convocatio pœnitentium & absolutio, chrismatis & olei consecratio, juxta Episcopalem ritum ordinetur: ubi verò defuerit, inprimis tam Clerus, quàm populus prostrati in terra cum lacrymis & gemitu absolutionem criminum à majori Sacerdote accipiant.* Gillebertus Episcopus Lunicensis de Usu Ecclesiast. *Absolvit Præsul populum de venialibus in Capite jejunii; de criminalibus in Cœna Domini.* Vide observata à Menardo ad librum Sacramentorum Gregorii pag. 231. & seqq. ubi de absolutionis formulis. Adde V. Cl. Steph. Baluzium ad Reginonem pag. 654. & quæ observamus infrà in voce *Reconciliare.*

Absolutio, Indulgentia, à peccatis remissio. Ordericus Vitalis lib. 5. *Et generali Edicto festivam stationem ad sancti Pontificis corpus — fieri decrevit, ad quam Parochianos pæne omnes monitis & absolutionibus atque benedictionibus invitavit.*

Absolutoriæ litteræ, quibus Pontifex excommunicatum, ab excommunicatione à se absolutum esse denuntiabat, in Concilio Burdegalensi an. 1262. cap. 1.

ABSOLUTE *ordinari.* Vide *Titulus.*

IN ABSOLUTO, voces Agrimensoribus propriæ, apud quos agri *in absoluto* remanere ac teneri dicuntur, qui sine lege & finitione sunt, id est, finibus ac limitibus non terminantur, apud Frontinum & Aggenum.

ABSONIARE. Sacramentum fidelitatis Anglosaxonicum laudatum à Somnero: *In illo, Deo, pro quo sanctum hoc sanctificatum est, volo esse nunc domino meo N. fidelis & credibilis, & amare quod amat, & absoniare quod absoniet, per Dei rectum & seculi competentiam.* Saxonicum habet, eal ascunian ðet he ascunhaþ, &c. est autem ascunian, devitare, fugere, detestari.

ABSPES, Sine spe, ἀπελπίζων. Occurrit in Vita S. Onuphrii cap. 10. *Abspes etiam multoties vitæ.*

ABSTANTIA. Vitruvius lib. 9. cap. 4. *quod aiunt solem, cum longiùs absit abstantia quadam.* A verbo *absto,* quod usurpat Horatius de Arte Poëtica:

Ut pictura poësis erit, quæ si propiùs stes,
Te capiet magis, & quædam, si longiùs abstes.

ABSTERIUM. Vide *Asceterium.*

ABSTERNERE, *Abjicere, repellere,* in Glossis Isid.

ABSTERSORIA, in ministeriis sacris. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis an. 1295. *Duo abstersoria de panno lineo, cum extremitatibus cordatis de serico, ad extergendum digitos post Perfusionem in majori altari.* Alibi: *Item duæ tuallæ abstersoriæ — item 1. abstersorium tuallum. — item 1. tualla abstersoria.*

ABSTINAX, Abstinens. Fragmentum Petronii: *Et quid si non abstinax non fuisset? quinque dies aquam in os suum non conjecit, non micam panis; tamen abiit.*

ABSTINERE, activa significatione usurpavit Marcellus Empiricus cap. 29. *Gallinam per totum diem à cibo abstineto.* Cælius Aurelianus Siccensis lib. 5. Chron. cap. 10. *Erit à cibo abstinendus ægrotus.* Ita etiam non semel Plautus.

Abstinere aliquem communicatione, communione, idem est

ac *Excommunicare*. Caldonius in Epistola, quæ est 39. inter Epistolas Cypriani: *Abstinuimus communicatione Felicissimum*. mox: *Abstinuimus Sophroniam*. Avitus Vienn. Epist. 14. *Proinde qua sit abstinendus conditione, præcipite*. Usurpatur passim in Concilio Eliberitano, Toletano I. c. 4. 13. 15. Vasensi I. c. 7. apud Commodianum instruct. 61. &c.

Abstinentia, eodem sensu apud Fulbertum Carnot. Epist. 83. de Presbytero lapso: *Ab officio removendus est, & tandiu abstinentiâ castigandus est, quousque relicto vitio, & per Dei gratiam superato, revocari videatur idoneus*.

Abstentus, Excommunicatus, apud eumdem Cyprianum Epist. 38. & 55. & lib. de Lapsis. In Concil. Tolet. I. can. 46. apud Guibertum lib. 3. de Vita sua cap. 5. &c.

Abstinentes, iidem videntur qui *Continentes*, vel qui jejunia observant & ab escis abstinent. S. Cyprianus, seu auctor de Singularitate Clericor. *Quid per hypocrisin vult ab hominibus abstinens dici, & in secreto carnibus & ebrietate distendi?* Vita S. Tilonis Mon. n. 22. *Quis tantorum Monachorum cuneos aspiciens, quis virile agmen concordiæ cernens non obstupescat, in quo nullus nocens, nulla detractionis susurratio, sed similitudo abstinentium, & certamen officiorum?* Vita S. Præjecti Mart. posterior num. 7. *Dum cum hospitibus abstinentibus convivaretur, & pisces omnimodis anxius non haberet, &c.* mox de iisdem: *Cum pœnitentibus residens ad mensam remansit*.

Abstinentes, Hæretici in Hispania, Gallia, & Aquitania, *separantes persuasionibus conjugia hominum, & escarum abstinentiam promittentes, &c.* Vide Philastrium de Hæresibus.

ABSTIPULARE, Dimittere, *werpire*. Charta Conradi II. Imp. an. 1146. pro Monasterio S. Maximini Trevirensis: *Comes per omnia Archiepiscopo satisfaciens, rejuravit ei fidelitatem, & werpivit ei in præsentia nostra, & omnium qui affuerunt, Abbatiam, & omnem abstipulavit de ea calumniam, & sic ab Archiepiscopo absolutionem & beneficium suum recepit*.

ABSTULA, pro *Astula*. Breviloq. *Abstula*, i. *napta*. Unde,
Abstula, vel napta, sarmentum, malleolusque
Quisquiliam stipulæ possunt ignem revocare.
Vide *Astula*.

ABSTULTUS. Vide *Toltus*.

ABSUS, & *Apsus*, Incultus ager, qui vulgò in Chartis opponitur *vestito*, hoc est, culto. Charta Caroli C. apud Perardum: *Terras apsas* (vel *absas*) *ubi possint seminari modii 150*. perperam *aptas* editum. Tabular. Eccl. Nivernensis: *De Curte Patriniaco in villa Cosma mansos vestitos 2. — in Possione mansos 3. vestitos, quartus verò absus*. Charta Odonis Regis Franc. in eodem Tabul. *In pago Matiscensi in villa Fisciaco de potestate S. Cyrici mansos 3. vestitos cum terra apsa ad ipsam potestatem in eadem villa aspiciente — de potestate mansos tres apsos*. Tabul. Bellilocense in Lemovic. n. 95. *De terris verò absis, si homo aliquid fecerit, Judex recipiat quod exierit; & si censum solvere noluerit, in Vicariis recipiant, & si reddere noluerit censum, &c.* Charta Ottonis I. Imp. in Hist. Episcop. Metensium: *De qua terra sunt mansa 11. 5. vestita, alia verò sex manent absa*. Annotatio Arnonis Ep. to. 2. Antiq. lect. Canisii p. 485. *Tradidit mansos 30. inter vestitos & apsos*. Charta Caroli Regis Burgundiæ filii Lotharii Imp. to. 12. Spicileg. Acheriani: *Colonica una vestita, & altera absa, cum vercaria. — In Luciaco vercaria una absa, &c.* Charta Adalberonis Episcopi Metensis apud Meurissium p. 308. *De qua terra sunt mansa undecim, quinque quidem vestita, alia verò sex manent absa*. Charta Guidonis Flamenchi Militis Lemovic. an. 1284. *Pratis, pascuis, aquis, riperiis, ribagiis, terris cultis & incultis, absis & vestitis*. Charta Caroli III. Imp. ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ: *Genoliacum quoque villam cum portu & mercato, habentem capellam & mansos inter absos & vestitos triginta tres, cum omnibus ad ipsam pertinentibus*.

Interdum *absus* ager dicitur non modò vacans, sed & prorsus incultus ac pasturæ idoneus. Charta Herivei Episcopi Eduensis in Tabulario ejusdem Ecclesiæ: *Mansos duos penitus absos & omni cultura destitutos, pascuis solummodo animalium aptos*. Annotatio Arnonis Episcopi: *Tradidit in pago Drungoë territorium quantumcumque possidere visus fuit, quod nunc jacet apsum*. Occurrit porrò hæc vox passim in veteribus Chartis, in Capitulari de villis c. 67. in Chron. Besuensi p. 548. Chron. S. Benigni p. 370. 421. 423. 454. apud Baldricum l. 1. Chr. Camer. c. 52. in Hist. Comitum Augustodun. pag. 48. apud Perardum in Burgundicis p. 51. & alibi passim.

Absare, *absum* facere, *mettre en friche*. Tabul. S. Dionysii de Capella in Diœcesi Bituric. charta 66. & 149. *Noverint quòd Dalmas de Iricione quasdam calumnias in molendino de Espaleo tempore Radulfi Prioris antecessoris nostri posuerat, pro quibus destructum, & sicut dicitur, absatum fuerat*.

Absarius, qui *absos* & incultos agros scindit ac colit. Constitutio Caroli Crassi de Feudis ann. 890. *Mansionarius 5. solidos, Absarius 30. denarios, Bunatarius 15. suppleant*.

Abseitas, terra *absa*. Charta Caroli Regis Franc. pro Monasterio S. Andochii Augustod. apud Labeum lib. 1. Miscellan. *In villa quæ vocatur Quintiacus, Abbatiolam S. Germani mansorum 20. cum omnibus abseitatibus & vineis, cunctisque ad se pertinentibus*. Alia apud Sammarthanos an. 858. ubi de eadem Abbatia: *Nihil enim amplius in eodem prædio habebant, nisi unam vineam & terram abseitatis*.

Absiditas, eadem notione, in Tabulario S. Florentii Salmuriensis: *Alanus & Egio Britannorum Monarchi tempore Geraldi Abbatis S. Florentii confirmaverunt donum ejusdem potestatis in absiditatem redactæ, vulgò Livriacum, in pago Redonensi situm, per genitorem eorum Gaufredum*. Charta Rodmundi Episcopi Augustod. In Tabul. ejusdem Ecclesiæ: *Quæ scilicet res sunt sitæ in Comitatu Belnensi — mansi scilicet 3. vestiti, & absiditates 5. pertinentes ad Biliniacum fiscum*. Charta Aganonis Episc. Carnotensis, apud Sammarthanos: *Est quadam terra in absiditate redacta S. Petri, &c.*

Apsitas. Tabular. Brivatense ch. 366. *Videtur autem ipsa absitas sita esse juxta villam quæ dicitur, &c.* De vocabulorum istorum etymo ac notione non una est Scriptorum sententia. Cæsarius Prumiensis in Glossario ad vetera ejusdem Monasterii diplomata, *mansos absos* dictos ait, *quòd non haberent cultores, sed dominus eos haberet in sua potestate*, eosque esse quos vulgò *Vroynde* vocant. Kilianus observat *Vrunte*, esse agrum compascuum & communem ad pascenda pecora, qui proinde non colitur ac scinditur. Nicolaus *le Maistre* lib. 3. de Bonis Eccles. cap. 1. *Mansum absum* seu *apsum* opinatur esse prædium nudum & investe, sine instrumento rustico; eoque nomine opponi *manso vestito*, seu *instructo fundo*, uti habet Ulpianus leg. *Instrumento*. D. *de Instructo vel instrum. leg.* Ego verè à verbo *absum*, vel *abesse* formatam vocem existimo, ita ut *ager absus* sit is in quo cultura aut semen *abest*, cujusmodi sunt *squalidi agri*, apud Gromaticos, *qui à cultura exierunt*: & ψιλαὶ χῶραι, in Gloss. Græco-Lat. seu χελάζουσι, & *vacantes*. Nec obstat quòd *apsus* interdum cum P. scribatur, cùm constet veteres P. pro B. non semel in scribendo adhibuisse, atque adeo in ipsa voce *apsens*, ut colligitur ex Grutero 61. 1. 436. 2. Hanc conjecturam juvat lex 11. Cod. Theod. de Veteranis, in qua *loca absentium squalida, & situ dissimulationis horrentia*, non quidem vacantes terræ quæ dominos non habent, sed eæ quæ dominos habent, rerum negligentes, intelliguntur, uti viri docti censent.

ABSYNTIUM, Potio mellita, monachica. Consuetudines Floriacenses pag. 405. *His tribus diebus post cymbali*

pulsationem, qui voluerit, bibet de absynthio melle confecto, quod Refectorarius antè præparavit, & posuit in cyphis singulorum.

ABTERMINATUS, Ἀφορισθεὶς, ἤτοι ἐξορισθεὶς, in Gloss. Lat. Græc. i. Exilio damnatus.

ABUNDAT, Sufficit. *Collatio Carthag.* 1. *cum Donatistis*, cap. 162. *Abundat nos absenti præjudicasse*. Cap. 163. *Abundat nos Innocentium Urbis Romæ esse Episcopum dixisse.*

ABUNDUS. Eckehardus junior de Casibus S. Galli c. 9. *Cum pane abundo & quinque mensuris de cervisia*, id est, *multo*.

ABUTI, non uti. Papias: *Abuti, malè uti quo bene debet uti, vel modicè contemnere, & non uti, modò nimiùm uti.* Commodianus instr. 63.

Luxuria suadet, abutere, bellum vicisti.

Paulinus Epist. 21. *Justificatur superbia, quæ huic mundo superbit, & contemnit hoc sæculum, omnibusque magnis ejus & dulcibus speciosis abutitur.* Epist. 36. *Tamen & simplici sensu secundùm literam, cùm res postulat, non abutendum est.* Epist. 27. *Tua verò sanctitas non solùm de abusione licitorum, & abstinentia commodorum visibilium Christianæ paupertatis divitem gloriam tenet.* S. Augustinus Epist. 59. *Omnia hæc magis ad corruptionem valeat, cùm superstitiosè ab eis abstinetur, ut eis homo abutatur, id est, non utatur.* Regula S. Isidori cap. 13. *Orarium, birros, planetas non est fas uti, (Monachum) neque illi indumenta vel calceamenta, quæ generaliter cætera Monasteria abutuntur.* i. quorum usus non est in cæteris Monasteriis.

Abuti, pro *uti* usurpat Baldricus Noviom. lib. 3. c. 69. *Sentiens Imperator se blanditiis impetrare non posse quod petebat, cœpit abuti violentia.* Aldhelmus Abbas Malmesburiensis: *Quorum gemmato tua sagacitas dogmatum favo aliquantisper abusa est.* Vetus Charta in Tabulario Ecclesiæ Viennensis fol. 72. *Terras autem Ecclesiarum quas antecessores sui, & ipse Ecclesiis extorserant, quas etiam Amedeo viventi toleraverat Papa abuti, promisit & pepigit in manu domini Papæ penitus in fine suo relicturum Ecclesiis pro anima sua*, &c.

Abuti, igne consumere. Auctor incertus de limitibus: *Terminos sanctificales ponunt, ubi illos sacrificii opportunitas suadet poni, hoc est, loci commoditas, in quo sacrificium abuti possint.*

Abuti cum accusativo. Commodianus instruct. 56.

Abuteris domini mandata, & te filium inquis.

Adde Decretum Gundemari Regis in Concilio Toletano, & vide Ivretum ad Symmachium lib. 3. Epist. 46. & Salmasium in Disquis. de Mutuo p. 136.

ACADIA. Pactum inter Thomam Comit. Sabaudiæ & Abbatem Pinarolensem an. 1246. *Tam in monte quàm in plano, & villis, & hominibus, & acadiis, & silvis, & pascuis.*

A CAMPRASSA, Ludentium & aleatorum conventiculum, Gallis *Brelan*. Charta dominorum Canneti in Provincia an. 1338. *Nulla persona extranea vel privata in castro de Canneto seu ejus territorio faciat à camprassam, sive conventiculum à jure prohibitum.*

ACAPTARE. Vide *Accaptare*.

ACARNARE. Vide *Carnaticum*.

ACCABUSSARE, καταποντίζειν, Gallis *bailler la Cale*, Immergere, in mare demittere: pœna in meretrices & lenones vulgò decreta etiamnum apud Burdegalenses, qua scilicet in cavea ferrea inclusi in mare demittuntur, & subtus navim denuo submerguntur. Statuta MSS. Massiliensis urbis lib. 5. contra eos qui ludendo jurant: *Et si illos 12. denarios dare & solvere non poterit, accabussetur, penitus indutus cum vestibus quas tunc detulerit, in portu Massiliæ, vel in vallato quod est in Portali Callatæ, usque ad Portale S. Martini, tot vicibus quot juraverit.* Ubi *accabussare*, videtur idem esse quod *immergere*; est enim Occitanis, *cabussa*, *faire la culbute*, prono capite prolabi. Vide Consuetud. Solensem tit. 16. art. 6. & quæ de hac pœnæ specie observat Cleiracus ad Leges maris Oleronenses art. 31.

ACCANTARE, *Iterum vel juxtà cantare*, Joanni de Janua.

ACCANTATOR. Vide *Incantum*.

ACCAPTARE, *Acaptare*, *Accapitare*, *Accapitum*, *Accaptagium*, *Accaptamentum*, *Reaccapitum*, &c.

Acaptare ad aliquem, ut *caput* & dominum agnoscere, capere. Capit. Caroli C. tit. 16. cap. 7. *Et propter hoc jam ultra ad illum non debeat* (f. habeat) *consilium acceptare.* & cap. 13. *Et illi simulat ut ad alium seniorem meliùs quàm ad illum acaptare possit, veniat ad illum.* mox: *Et quod Deus illi cupierit, & ad alium seniorem acaptare potuerit, pacificè habeat.*

Accaptare, Capere ad *accapitum*, hoc est, capere, vel possidere feuda aut quævis alia bona sub *accapitorum* conditione ac onere. Charta fundationis Montis-Albani an. 1144. *Et si feudatarii qui accaptant honorem de domino Comite, volunt vendere, vel impignorare feudum, faciant hoc consilio Comitis, aut sui ministri; ita ut dominus Comes habeat de uno quoque solido venditionis unum denarium, & de uno quoque solido impignorationis unum obolum.* Tabular. Archiepiscopatus Arelatensis fol. 2. *Et quòd non tollat ei, nec ejus successoribus supradictos homines, neque quos consilio suo inantea accatabit.* Charta Guillelmi V. Ducis Aquit. apud Beslium pag. 392. & Labeum in Miscel. to. 1. *Fac castrum per tale conventum, ut si ego valeo accaptare cum Comite Fulcone de pretio meo & tuo, una pars sit tua, & alia mea.* Charta Raimundi Comitis Barcin. apud *Diago* lib. 2. cap. 86. *Et ego Raimundus Comes Barchinonensis dono uxori meæ Almodi, & filiis, quos de ea habuero, omnia quæ acaptavi in Balagario.* Charta Raimundi Comitis Tolosæ an. 1088. *Quod videlicet acaptaverunt ab illis de Rocamaura.* Tabularium Ecclesiæ Uticensis an. 1156. pag. 8. *Castrum de Blandaco cum acaptis quæ in eodem castro idem Episcopus fecerat.* Infrà: *Si autem aliquid in eodem castro quolibet modo acaptaverint, totum ab Episcopo & successoribus suis teneatur & possideatur.* Hinc nostri vocem *acheter*, seu ut Picardi efferunt, *acater*, vel ut est apud Froissartem 1. vol. cap. 190. *achapter*, pro *emere*, hauserunt; quod qui à domino prædium in *accapitum*, vel cum onere præstationis, vel etiam in emphyteusin accipit, dato pretio illud sibi habeat ac comparet. Vide Jacob. *Bourgoing* lib. de Orig. & usu vulgarium vocum pag. 22.

Accapitare alicui, Relevium facere, vel exsolvere, vel aliquem pro domino, & velut pro *capitali* domino agnoscere. Bracton lib. 2. c. 35. §. 1. *Est etiam aliud genus tenementi quod datur in maritagium, & ubi non fit homagium ante tertium heredem inclusivè positum, propter commodum donatoris per reversionem.* mox ait: *Cum autem plures fuerint coheredes, omnes accapitabunt filiæ primogenitæ, & maritus primogenitæ homagium faciet capitali domino de toto feodo*, &c. Fleta lib. 2. cap. 50. §. 6. *Sed omisso illo medio, capitali domino acapitet, & ei respondeat de eisdem servitiis. — nec liceat hujusmodi capitali domino ulteriùs ipsum tenentem distringere, dum prædictus tenens se offerat acapitare ei, & facere ei servitia debita & consueta de quantitate tenementi.* Vide lib. 3. cap. 16. §. 7. 38. & quæ de *Paragiis* observavimus in Dissertat. 3. ad Joinvillam.

Accapitum, quod vulgò *Relevium*, seu agnitio in dominum. Charta Michaëlis Archiepisc. Arelatensis an. 1214. qua concedit Comiti Monfortensi Bellocadrum & Argentiam, in Regesto Tolosano fol. 17. *Item confitemur nos recepisse à vobis pro accapito 1400. marchas boni & legalis argenti.* Alia an. 1231. ibid. fol. 25. *Item concessit quòd quando detentores possessionum quæ tenentur ab Ecclesia ad censum annuum, vel in feudum, in incurrimentum ceciderint, vendentur possessiones illæ personis competentibus bona fide, & Ecclesia habeat inde vendas & acapitas.* Occurrit ibi pluries. Vide Histor. Episcopor. Cadurcensium n. 166.

Acca-

Acaptatio, idem quod *Accapitum*, in Charta Isli Episcopi Tolosani: *Et pro hoc fevo dederunt illorum domino Præposito 5. solid. acaptationis.*

Acaptagium, vox ejusdem notionis. Regestum Constabulariæ Burdegalensis notatum A. fol. 55. *Acaptagia, quæ alibi Relevia dicuntur; levata eodem anno in eadem Senescallia.*

Acaptamentum, idem quod *Acaptagium*. *Vendagia & accaptamenta* in Consuet. municipal. Bergeraci an. 1368. art. 69. Charta Petri Episcopi Inculism. an. 1178. in Regesto Inculismensi: *Licèt hominem recognoscerent, tam achaptamentum mille solidorum debere constanter negabant.* Alia Episcopi Aginnens. an. 1217. in Regesto Carcasson. *Et dabit in mutatione Comitis seu Episcopi acaptamentum in recognitione dominii unum hestearium, pro quo procurationem quam ab eodem requirebat, sibi remisit.*

ad *Accapitum dare*, *seu in emphyteusin*. Charta an. 1213. in Regesto 49. Philippi Pulcri Regis Franc. ex Tabulario Regio num. 160. *Videlicet quòd dictus Dom. Petrus de sancta Cruce donet, dare & donare teneatur in emphyteusin seu accapitum — dictam limeriam, &c.* Alia Ludovici Hutini Regis Franc. an. 1315. pro Monspeliensibus: *Item concessimus de feodis & retrofeodis in emphyteusin vel accapitum datis & translatis in personas ignobiles, &c.* Alia Jacobi Regis Majoricar. an. 1310. *Damus in accapitum seu emphyteusin alcheriam nostram, &c.* Alia ann. 1229. *Ut tu & prædictam Condaminam — in emphyteosin seu in accapite, si volueritis, dare valeatis.* Adde Chronologiam Episcopor. Lodovensium pag. 154. 240. & Gassendum in Notitia Ecclesiæ Diniensis pag. 20.

Reaccapitum. Scribit Rocheflavinus in Provinciis Occitaniæ & Aquitaniæ *Accapita* dici jura quædam quæ debentur domino fundi & directo, pro mutatione emphyteotæ, sive illa morte, sive matrimonio, venditione, permutatione, cessione, heredis institutione, legato, aut alio quovis modo eveniat: contrà *Reaccapita*, mutationem domini spectare. Notitia anni 1144. apud Catellum lib. 2. Rerum Occitanarum cap. 17. *De uno quoque casali, qui habebat sex stadios in latitudine, & 12. in longitudine, habeat dominus 12. denarios de acapte, & omni anno à Martio servitium 12. denariorum, & reacapte, quando evenerit, 12. denarios.* Infrà: *Carbonellus faber habeat de laboratoribus suis censum qui vocatur* Lause: *& faciat & reparet ferramenta molendinorum; retento ibi pretio & usu suo; & propter hoc præbeat domino acapte 10. solidorum, & 5. solidorum reacapte, quando evenerit.*

Retroaccapitum in Consuetudine Tolosæ part. 4. tit. de Feudis, art. 18. Charta Occitanica an. 1244. in Regesto Tolosano fol. 73. *Terras heremas & condrezelas, e albres domestques, e salvaidies, e bosc, e bartas, e prats, & aigas, e cavis, e esplechius, e atemprivas, e hommes, e sembres, & ceses, & acapites, e reireacapites, & senhorias, &c.*

ACCARO, Instrumentum rusticum. Petrus Crescentius lib. 1. de Agricult. cap. 6. *Et superducta iterum dicta terra cum vangis & accaronibus*, &c.

ACCAVALSTER, *Ab anteriori parte calvus, sicut recalvaster à posteriori.* Ebrardus de Bethunia:

> *Est accalvaster vir calvus ab anteriori*
> *Parte, recalvaster retro calvus habetur.*

ACCELERANTIA, Celeritas, apud Petrum Diac. Casinens. de Corpore S. Benedicti Casini.

ACCENGIA. Vide *Andecinga*.

ACCENSA, Census, datio ad censum. Jo. Hocsemius in Hugone 72. Episc. Leod. cap. 23. *Major in villa & Advocatus à Prumiensi Abbate domino villæ villam tenebat ad accensam.* *Accense* & *Adcense*, in Consuetudine Burbonensi cap. 34. Bituricensi titulo 9. art. 21. Vastanensi articulo 6. *Accensement* in Parisiensi antiqua art. 191. *Adcensement* in Vitriacensi articulo 23. Parisiensi art. 109. *Acensement* in Catalaunensi artic. 194. Aurelian. artic. 412. *Accensissement* in Trecensi art. 58. 148. & Calvimontensi art. 56. 116.

Accensiva, eadem notione in Charta Hugonis D. Brecarum an. 1203. in Hist. Brecensi p. 24.

Accensare, *Acensare*, dare ad censum, Gall. *Acenser*, *donner à cens*, in Consuetud. Bayonensi tit. 4. art. 1. & in Chron. Flandr. cap. 110. Tabul. Castri-Meliandi: *Accensavit, & nomine accensationis in perpetuum concessit & tradidit*, &c.

Accensare se alicui, certis conditionibus ac stato pretio quidpiam conficere. Curia Generalis Barcinon. art. 1291. *Item quòd aliquis scriptor non audeat se accensare vicario, bajulo, vel alicui officiali.* Libertates Salvæterræ in Ruthenis an. 1284. *Concessimus prædictis hominibus quòd possint accensare de Milite, & emere de omni venditore qui vendere voluerit, nisi sit feodum, vel res feodales.*

Accensatores, Firmarii. Concilium Burdegalense an. 1255. c. 14. *Accensatores autem decimarum à laicis, si laici fuerint, simili sententia se noverint irretiri.* Ubi perperam *assensatores* editum. *Accenseurs* verò & *Adcenseurs*, qui dant ad censum, dicuntur in Consuet. Bituricensi tit. 15. art. 8. Burbon. art. 141. 371. & Marchensi art. 168.

ACCENSIUNCULA. Glossarium Latino-Græcum ἐπιληψία ἡ νόσος, *Accensiuncula, morbus comitialis*. Ita etiam MS.

ACCENSOR. Gloss. Lat. Græc. *Accensor*, εἰσαγωγεὺς, εἰσηγητὴς, βούλαρχος. In Gloss. verò Græc. Lat. εἰσαγωγεὺς, est *lator, institutor*. Sed videtur legendum *delator*: nam apud Hesychium, εἰσαγωγεὺς, (sic enim emendant viri docti, pro εἰσαγωγὴ) dicitur esse ἀρχὴ Ἀθήνησι τῶν τὰ ἐγκλήματα εἰσαγόντων. Ita porro emendandum etiam in voce εἰσηγητὴς, in eodem Gloss. pro *lator*. Unde confici videtur *accensorem*, eumdem esse cum delatore. Sed hæc vetera spectant.

Accensor, Acolythus, cui incumbit cura accendendi lumina in Ecclesia. Hesychius: δᾳδοῦχος, λυχνάπτης, λαμπαδηφόρος. Græcis recentioribus, κανδηλάπτης. Honorius Augustod. lib. 3. cap. 64. *Acolythus, qui est accensor luminum.* Isidor. lib. 7. Orig. de Acolythis: *Tunc enim accenduntur luminaria ab eis, & deportantur.* Isidorus junior: *Ad Acolythum pertinet præparatio luminarium in Sacrario.* Vide Paulum Silentiarium, in Descript. sanctæ Sophiæ part. 2. v. 69. & infrà in *Acolythus*.

ACCENTHURARIA, Vas in quo thus accenditur. Francisc. de Sacra quercu in Etymolog.

ACCEPTA, *Genus navis*, in Glossis Isidori. Fortè *Acceptor*, *genus avis*.

Acceptæ, agri portiones viritim assignatæ, aut quæ sortito obtigerunt. Ita Agrimensores hanc vocem usurpant, Siculus Flaccus & Hygenus.

Acceptiones, eadem notione apud Siculum Flaccum p. 21.

ACCEPTABULUM. Vide *Acetabulum*.

ACCEPTATOR. Lucifer Calaritanus, lib. 1. pro S. Athanasio: *Hæc cùm scripta memineris, existimas acceptatores personæ nos tuæ futuros.* Infrà: *Et vis, Constanti, quia sis in sublimitate degens Regali, accipi tuam personam.*

ACCEPTOR, Accipiter, quem vulgò *Sparvarium* reddimus. Gloss. Latino-Græc. *Acceptor*, ἱέραξ. Gloss. Isidor. *Pipiunculus, accipiter, acceptor.* Papias: *Accipiter, est avis armata ungulis, ab accipiendo dicta, eo quòd sibi capiat, & ab aliis rapiat.* Vox Latio veteri cognita, teste Sosipatro lib. 10. in usum revocata demum à Scriptoribus medii ævi, & in Legibus antiquis sat frequens, in Salica tit. 7. §. 1. 2. 3. Burgund. add. 1. cap. 11. in Lege Longob. tit. 104. §. 18. 19. 20. in Concil. Suession. can. 3. ut habet Codex Belvac. in Capitulari 1. Caroli M. an. 802. cap. 19. & in Pœnitentiali Halithgarii Episc. Camerac. cap. 10. ubi perperam Menardus corruptam vocem ait, pro *accipiter*.

Acceptor, Qui aucam mordet, in Lege Alaman. tit. 99. §. 20. in Capitul. ad eandem Legem cap. 36. *Gansbapich* dictus in Lege Bajuvar. tit. 20. §. 2. Vide *Ganta*.

Acceptor, Qui gruem mordet. Vide *Cranohari*.

Acceptor, qui anates persequitur, *Anetapich*, dictus in Lege Bajuv. tit. 20. §. 3. Monachus Sangallensis lib. 2. de Carolo M. cap. 21. *Cum verò falconem suum de aneta vellet extrahere*. Matth. Westmon. an. 870. *Cum accipitre solus brevem naviculam ingressus, ut in insulis maris & terræ vicinis anates & aviculas aucuparetur*. Willelmus Brito lib. 11. Philipp.

——Imbellesque velut dispergit anates
Accipiter, quando atra fames jecus vlcerat ejus.

Vetus Chron. an. 1272. *Circa falconem qui anatem inter salices corripuerat, &c.* Falcones verò, quibus anates communiter pro præda sunt, *Lanarios* nostri vocant, ut observat Albertus M. lib. 23. de Animal. cap. 8. Meminit præterea Porphyrius lib. 3. de Abstin. pag. 267. accipitrum qui perdices, & qui palumbos involant, quos φαωοφόνυς vocat, à φάσσα, *Palumbus*. Hesychius : λαγοθήρας, ἀετῶ εἶδος.

Acceptor domitus, in Lege Ripuaria tit. 36. §. 11. i. ad venationem mansuefactus, aut edoctus.

Acceptor mutatus, in ead. Lege tit. 36. §. 11. qui jam annum egit, & plumas exuit, Gall. *Mué*. Vide *Muta*.

ACCEPTORIUM, Salinum, *Saliere*, in vet. Gloss. Lat. Gall. MS. ex Bibl. Thuana, n. 525.

ACCEPTORIUM. Epistola 41. inter Epistolas S. Bonifacii Moguntinensis Archiepiscopi : *Libellum quemdam habes, qui non est major acceptorio duarum septimanarum, quem ego legere cupio*. Ubi videtur intelligi tot foliis constitisse hunc librum, quem sibi dari cupiebat, quot Officium Ecclesiasticum duarum septimanarum continebat. At cur id *acceptorium* appelletur, non planè assequor, nisi legendum sit *Exceptorio*, aut *Excerptorio*.

ACCESSA, Accessio, Accessus, *accessa maris*, *recessa maris*. Servius in Fragm. *Constat & in illo loco accessam maris vsque ad montem pervenire*. Itinerarium Burdegalense : *Facit mare Oceanum accessa & recessa per leugas plus minus centum*. Itinerarium Jerosolymitanum Antonini Monachi : *In loco verò vbi transierunt, exit mare de majore pelago, & extenditur in multis millibus, quia habet accessa & recessa*. *Accessus maris*, in Addit. ad Legem Frision. tit. 12.

ACCESSIO, In Gloss. Græc. Lat. ἐπισημασία ἐν πυρετῷ, accessio febris. Epist. scripta sub nomine I. C. sub Carolo M. *Mittam in eis pustellas, accessiones, & langores, & omne genus infirmitates*.

Accessio, Acquisitio. Charta Ludovici Pii Imperat. in Chronico Farfensi pag. 654. *Et vndecumque ad eos tam per venditiones, accessiones, commutationes possessionesque eidem Monasterio — venit*.

ACCESSOR, pro *Assessor*, in Charta an. 1337. apud Ughell. tom. 7. pag. 616.

ACCESSORIUS, Vox fori Anglici, inquit Spelmannus, in quo ita appellatur is qui sceleris conscius, facinoroso subvenit, sive ope, sive consilio. Duplex autem est : alius ante perpetratum scelus, aut feloniam, ut loquuntur, utpote qui vel suadet, vel imperat. Alius post effectum; & hoc fit, vel celando facinus, aut reum; vel alimentum ei, evadendive occasionem subministrando. Istæ autem considerationes, ultra feloniarum reos non extenduntur : nam in læsæ Majestatis criminibus, nulli habentur accessorii, vel secundi, sed primarii omnes, &, vt vocant, principales, parique ideo plectuntur judicio.

ACCESSUS. *Per accessum* Summus Pontifex eligi dicitur, cùm Cardinales omnes unanimi consensu ad eum *accedunt*, & Papam salutant. Vide Ceremoniale Roman. lib. 1. sect. 1.

ACCIATUS, In Breviloquo, est *cultellus magnus & acutus, & dicitur quasi ac rescindens; & sunt plura nomina idem significantia*. Unde :

Acciatus pugio, conjungo novacula cultris,
Cultellosque, spatas, rasoria, jungimus illis.

Danti, *Azza*, est securis, *accetta* Italis, nostris *Hache*.

ACCIDENCIA, σύμβασις, in Gloss. Græc. Lat.

ACCIDENTIVUS, Accidens. Vita S. Fructuosi Episc. n. 25. *Nervorum diutina & accidentiva conglutinatio*.

ACCIDIA, *Accidiari*. Vide *Acedia*.

ACCINGIA. Vide *Andecinga*.

ACCIPITARES, *Id est, aucellatores*, in Capitulari de villis cap. 45. *Oiseleurs*, accipitrarii, quomodo fortè legendum.

ACCIPITRUM *captura*, Inter jura dominica recensetur in Charta Alani Comitis Penteuriæ apud Augustinum *du Pas* pag. 20. *Retenta mihi ferarum fuga, & accipitrum captura*.

ACCLAMARE, Idem quod *Clamare*, vendicare, asserere, *Reclamer quelque chose*. Simeon Dunelmensis : *Et cùm ipsa Elfleda esset Comitissa, — acclamavit ipsa jure hereditario has supradictas terras*.

Acclamare, Vocare, accire. Baldricus lib. 3. Chron. Camerac. cap. 25. *Azelinus Laudunensis quemdam Ebulonem laïcum nomine, antea suum Secretarium & sua calliditatis conscium acclamavit, & ut Rex concederet, suis adulationibus impetravit, &c.* Vide *Clamare*.

ACCLIBANUS, *Obliquus*, in Glossis Isidori : ubi fortè legendum *Acclivus*.

ACCLINATORIUM, *Locus in quo acclinari vel requiescere possumus*. Ugutio.

ACCOGNITARE. Vide *Adcognitare*.

ACCOLÆ, Coloni, seu ascriptitii, qui simul cum prædiis venibant. Isidor. lib. 10. *Accola, eo quòd adveniens terram colat*. Papias : *Accolæ, vicini, propinqui, adventitii, eo quòd advenientes terram colant, dicti ab accolere, i. habitare*. W. Brito : *Accola, cultor loci in quo non est natus. Unde quidam,*

Accola non propriam, propriam colit incola terram.

Gloss. MS. Regium cod. 1013. *Accola, qui alienam terram colit. Accola, qui in eodem loco manet. Accolæ, vicini, Advenæ cultores, vel habitatores*. Gloss. Lat. Græc. *Accola*, μέτοικος, πάροικος, ἔνοικος, γεωργός. Charta Caroli M. in Chron. Laurish. an. 776. *Nec ad homines suos tam ingenuos, quàm & servientes, seu accolas ipsius Monasterii distringendum*. Antiquitates Fuld. lib. 1. trad. 39. *Unà cum domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis*. Ita apud Marculfum lib. 1. form. 13. Hinc restituendum constat pariter *accolabus*, in trad. 21. pro *accolabiis* : unde Spelmannus *Accolabium* perperam confinxit, pro domo rustica quam accolæ habitant : quippe his locis *accolabus*, idem valet ac *accolavis*, seu *accolis*.

Accolæ, Mansi, qui accolarum erant, & ab iis colebantur. Annales Francorum Bertiniani, & Chronicon Normannorum an. 866. *De uno quoque manso ingenuili exiguntur 6. denarii, & de servili 3. & de accola unus, & de 2. Hospitibus 1.* Tabularium S. Remigii Remensis : *Theutbertus & Hrodoernus ingenui tenent accolam 1. arant mensuras, & corrogant, ut ingenuiles mansi. — est ibi aspiciens accola 1. & est in Concia villare. —— habet & ipsa accola campos 2. habentes map. 6.* Alibi : *Sunt ibi accolæ 2. una solvit sol. 2. pullos 2. altera den. 12.* Ibidem : *Sunt mansi ingenuiles 45. serviles 32. accolæ 2. donant annis singulis spelta modios 545. ordei mod. 1045. &c.*

Accolavus, in plurali *Accolavi*, Accolæ. Marculfus lib. 2. form. 41. *Quidquid reliqui accolavi vestri faciunt, nos reddere spondimus*. Formulæ veteres Pithœi cap. 23. *Et quod vobis ex hoc legitimè redditur, terræ debetur, sicut reliqui accolavi nostri reddunt*.

Accolana. Formula 62. inter Lindenbrogianas : *Tam in terris, mansis, — accolabus, merito accolanarum, vineis*. Ubi *meritum accolanarum*, est reditus domus

rusticæ, nisi legendum sit *accolavorum*.

ACCOMMODARE, pro *Commodare*, apud Gregor. Magn. lib. 7. Epist. 44. 60.

ACCORPORARE, Incorporare. Ammianus lib. 16. *Inflabant itidem has malorum civilium buccinas, potentes in Regia ea re ut damnatorum petita bona suis accorporarent.*

Adcorporare, eadem notione in lege 30. Cod. Th. de Hæretic.

ACCREDERE, Mutuo dare, nostris *Accroire*. Epistol. 118. ex Sugerianis: *Ut de redditibus Pictaviæ pecunia, quam ei accredideram, mihi sine diminutione solveretur.*

ACCREDITUS, Fidus, vel qui auctoritatem apud aliquem sibi creavit, nostris *Accredité*. Dudo lib. 2. de Actis Normannor. pag. 81. *Frisonum quidam de gente natus, qui erat illis accreditus.* Vide *Creditus*.

ACCUBATUS, Morbus caducus. Constantinus Africanus lib. 1. de Morbor. curat. cap. 22. *Passionem, qua subitò homines cadunt, antiqui frequenter habuerunt, & pessimum morbum vocaverunt: vulgus dicit accubatum, & iram Dei esse.*

ACCUBIA, Acus, acicula, Ital. *agugla*, Gall. *Aiguille*, vel *Epingle*. Joan. Diaconus lib. 4. Vitæ S. Gregorii PP. cap. 80. *Pallium ejus bysso candente contextum nullis fuisse cernitur accubiis perforatum.* Fortè *acculis*, vel *acubus*.

ACCUBITUS, Cubitus. Egesippus de Distant. locorum Terræ Sanctæ pag. 105. *Super lacum in accubitum Judææ, Segur—ostenditur*, id est, qua parte Judæa situ suo *cubitum* effingit.

Accubitare se, Cubito inniti, *s'Accouder*. Adrianus Præposit. Malbod. in Historia translat. S. Aldegundis, n. 5. *Unus ad pedem, alius ad pedem humiliter accubitando se inclinaverunt.* Chron. Bertrandi Guesclini:

Dessus une fenestre s'est allé aqueuter.

Nos vulgò *Accouder* dicimus, cubito inniti. Vide Dudonem lib. 2. de Act. Norman. pag. 72. 77.

Adaccubitare. Abbo lib. 2. de Bellis Parisiac.

Cujus adaccubitat puteus vestigia, &c.

Accubitus, pro *cubatu*, aut *cubitu*, Gall. *la Couchée*. Ita videtur usurpasse Guibertus lib. 5. Hist. Hierosol. cap. 24. *Ciborum, accubituum, excubiarum, frigorum, pluviarumque sustinuere miserias.*

Accubita, seu *Accubitus*, Græcis ἀνακλιντήρια, i. *reclinatoria*, uti appellantur à Wilramo Abbate in Cantica Canticor. cap. 2. quæ in Lexico Græc. MS. Regio cod. 2062. sic definiuntur: Ἀκκούβιτα, στρωμναὶ μαλακαὶ εἰς ὕψος ἠρμέναι. Glossæ aliæ in cod. 930. σιβάς, χαμαικύπιον, ἀκούβιτον ἀπὸ δένδρων. Balsamoni in can. 74. Synodi Trull. & Joanni Episcopo Citri in Responsis ad Cabasilam, *Accubitum*, ἅπαν στρωμνῆς κατασκεύασμα εἰς ὕψος ἠρμένον καὶ μαλακὸν, esse dicitur. Θρόνον ἀνάκλιτον dixit Plutarchus in Romulo. Lampridius de Commodo: *Nec cubuit in Accubitis facilè, nisi quæ pilum leporinum haberent, aut plumas perdicum subalares, sæpe culcitras mutans.* Est igitur *Accubitum* vel *Accubitus*, locus editior ad quem accumbimus, seu potiùs mensa ad quam accumbunt convivæ.

Accubitus, Mensa, vel sedes ad mensam, ad quam accumbitur. Charta Ottonis Frisingensis Episcopi an. 1157. in Metropoli Salisburgensi tom. 2. pag. 107. *Quod videlicet in celebrandis ordinibus in annotatione post sedem Cathedralem primum locum in Processione solenni Præpositus vester aliis Præpositis præferatur, in refectorio accubitum qui principali oppositus est, habeat is*, &c.

Accubitatus, de eo qui ad mensam accumbit, apud Sugerium in Ludov. VI. *Finita verò Missa, erectis in claustro palliis strato mensis, materialem agnum tanquam thoris accubitati, cætera nobilis mensæ fercula consueto more suscipiunt.* Braulio Cæsaraugust. in Vita S. Æmiliani c. 24. *Cum causâ convivii fuisset accubitatus.*

Accubitus, & *Accubita*, Prandia ac convivia ipsa. Papias: *Accubitus, prandia, quasi accibitus epularum.* Respexit illud Isidori lib. 20. Orig. cap. 1. *Accubitum à cibo vocatum, quasi ad cubitum epularum.* Acta S. Basilisci Martyr. n. 1. *Magistrianus & qui cum eo erant, facto terræ motu, surrexerunt de accubitu præ magno timore, relictoque prandio, trementes venerunt*, &c. Vide Rufinum in Regulam S. Basilii cap. 10.

Accubitus vastatorii, Jus prandii, pastus, *droit de giste & de past*. Charta Conradi Imp. an. 1145. *Exactiones, tallias, quas quidam precarias vel petitiones nominant, vel accubitus vastatorios*, &c. Vide *Pastus*, *Prandium*, *Procuratio*.

Accubitus, Triclinium in quo ad mensam adcumbitur. Itinerarium Hierosol. Antonini Monachi: *Deinde venimus miliario 3. in Canan, ubi Dominus fuit ad nuptias, & accubuimus in ipso accubitu.* Infrà de Gethsemani: *In quo sunt tria accubita, in quibus ille* (Christus) *accubuit*. *Accubitalia triclinia*, refectoria Monachorum vocat Ordericus Vitalis lib. 2. pag. 412. S. Athanasius de Imagine Berytensi: Χριστιανός τις ἔλαβεν ἐν οἰκίῳ κελλίον παρά τινος, ἐν ᾧ κατοικῶν ἀντικρὺ τοῦ ἀκκουβίτου αὐτοῦ ἔπηξεν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Hinc *Accubitus* appellata olim triclinia majoribus ædibus sacris adjuncta, in quibus Pontifices è Clero & Laïcis præcipuos convivio excipiebant post sacra peracta, de quibus multa observamus in nostra Constantinopoli Christiana, ubi de *Tribunali novemdecim accubituum* agimus.

Nescio an ab *accubitis* orta sit vox *acube* & *aucube*, Poëtis nostris sat frequens, pro tentorio, vel tabernaculo, quòd in iis *accumbant* milites, atque adeo ut in tricliniis conquiescant. *Le Roman de la Prise de Hierusalem MS.*

Enseignes & aucubes & maint Indepenon.

Alibi:

Anviron la Cité firent lor tres drecier,
Pavillons & aucubes, & grands paissons fichier.

Le Roman de Girard de Vienne MS.

Vianne assaillent environ & es lés
Tandent acubes & paveillons & trés.

Accubitus, vel *accubita*, ipsæ *accubitoriæ* vestes, quæ *Accubitis* insterni solent, Græcis κατάκλιτα, ut quibusdam placet. Gloss. Lat. MS. Reg. Cod. 1013. *Peristromata, gemina tegmina, vel accubitus.* Alibi: *Tegmina, accubitus, peristromata.* Eædem *Accubitalia* dicuntur apud Pollionem in Claudio.

ACCULEARE, vel *Accculare*, in angustias, vel in arctum redigere, ex Gallico *Acculer*. Chronicon Wil. Nangii an. 1256. *Per Pontem de Ceperano, ubi erat ad terram Apuliæ & Laboris introitus, ingressus, usque ad S. Germanum accullearunt.*

ACCUSA, pro *Accusatio*, in Charta anni 1345.

Accusatio Simplex, Triplex. Vide *Lada*, *Ordalium*.

ACEDIA, *Accidia*, *Acidiari*, *Acidiosus*. *Acedia, tædium*, in Gloss. MS. Ugutio: *Accidia, tristitia, molestia, anxietas, vel tædium.* Breviloq. *Acidia dicitur indurata mentis tristitia, quæ, dum quis laborat, vertitur in tædium.* Suidas: ἀκηδία, ἡ ῥαθυμία, ἀχθηδὼν, λύπη. *Acedia*, juxta Cassianum lib. 10. de Cœnob. Instit. c. 1. & Collat. 5. c. 2. 9. *est tædium & anxietas cordis, quæ infestat Anachoretas & vagos in solitudine Monachos.* S. Althelmus Episcop. de 8. principalibus vitiis n. 6.

Hinc aciem sextam torpens accidia ducit,
Otia quæ fovet, & somnos captabit inertes,
Importuna simul verborum frivola fontum;
Instabilis mentis gestus, & corporis actus:
Inquietudo simul stipatur milite denso.

Cæsarius lib. 4. cap. 27. *Acedia est ex confusione mentis nata tristitia, sive tædium & amaritudo animi immoderata, qua jocunditas spiritalis extinguitur, & quodam desperationis præcipitio mens in semetipsa subvertitur: dicitur autem acedia, quasi acida, eo quòd opera spiritualia nobis acida reddat & insipida.* Conradus Fabar. de Casib. S. Galli cap. 5. *Erat namque jocundus in facto, blandus verbo, — cui nulla unquam se inculit*

acedia. S. Bernard. Epist. 78. *Tædium & acediam procul pellit sanctarum varietas observationum.* Liber Faceti:

Accidiam linque, quæ dat mala tædia vitæ.

Liber vernaculus MS. cui titulus *le Miroir: Li quars pechié de Pereche, con apele en clerkois, accide.* Bellè etiam *Acediam* describit Guigo Prior Carthusiæ lib. de Quadripertito exercitio Cellæ cap. 24. *Apprehendit te multotiens, cùm solus in cella es, inertia quædam, langor spiritus, tædium cordis, quoddam & quidem valdè grave fastidium sentis in teipso: tu tibi oneri es; interna illa quâ tam feliciter uti solebas, suavitas jam defecit tibi; dulcedo quæ tibi inerat heri & nudiustertius, jam in magnam amaritudinem versa est. Ex toto aruit ille quo abundantissimè perfundi solebas, lacrymarum humor; spiritualis in te emarcuit viror; interiit decor; dilaniatam & dilaceratam, confusam & discissam, tristem & amaricatam portas animam tuam, & ubi eam ad quietem componas, non habes. Non jam sapit tibi lectio, oratio non dulcescit,* &c. De *Acedia* alia vide apud S. Antiochum Homil. 57. Petrum Blesens. Epist. 97. Petr. Damian. lib. 4. Epist. 11. Theodulfum in Capit. cap. 31. S. Thomam 2. 2. q. 35. art. 8. &c.

Acediari. Indignari. Gloss. MS. Regium: *Accidiatur, stomachatur.* Papias: *Accidiari, stomachari; unde accidia, quæ est tædium animi, vel anxietas, vel contra.* Balbus: *Accidiari, tristari, anxiari, vel habere tædium, vel indignari.* Hincmarus Laudun. ad Hincmar. Rem. tom. 2. pag. 335. *Nec inde debetis acidiari, si de his loquor.* Vide Eccles. cap. 6. & 22. Henricus Rosla in Herlinsberga:

Accidior justè? potiùs premerent alienos.

Versus de S. Francisco apud Waddingum ann. 1226.

Sicubi turbatur Franciscus & accidiatur.

Accidiosus, & *Acediosus*, apud Balbum & Ugutionem, *molestus, tristis, anxius.* Gloss. Saxon. Ælfrici: *Accidiosus, vel tædiosus:* aÿolcen. Regula S. Benedicti cap. 48. *Ne fortè inveniatur Frater acidiosus, qui vacet otio & fabulis, & non sit intentus lectioni.* Occurrit etiam in Vita S. Sulpitii Pii Episc. Bituric. cap. 10. n. 42.

ACELEXIA. Vide *Litifatus.*

ACELLA, pro *axella*, in Gestis Regum Francor. cap. 24. Vide *Axella.*

ACENCENARE, sive *computare*, in Observantiis ad Foros Aragonenses, apud Michaëlem *Del Molino* in Repertorio p. 75. v. Infrà: *Et pro quibus rebus ipsam getam facere debent, & videant acencenationes & compartimentum quod facient, ut intersint cum hominibus dicti loci,* &c.

ACEPHALI. Isidorus lib. 2. de Eccles. offic. c. 3. *Duo sunt genera Clericorum, unum Ecclesiasticorum sub regimine Episcopali degentium, alterum Acephalorum, id est, sine capite, quem sequantur ignorantium. Hos neque inter Laicos secularium officiorum studia, neque inter Clericos religio detentat divina, sed solutos atque oberrantes sola turpis vita complectitur & vaga.* De iis agunt Concilium Moguntiac. can. 22. Meldense an. 845. c. 57. Parisiense c. 10. Ticinense an. 850. c. 18. Melfitanum ann. 1079. can. 9. Capitul. Caroli C. tit. 6. cap. 57. Burchard. lib. 2. cap. 226. &c. Apud Reginonem anno 865. Hucbertus frater Thietbergæ concubinæ Lotharii, *acephala* dicitur, quòd, ut est in Annalibus Francor. Metensibus an. 864. fuerit *Clericus conjugatus*, ac proinde Clericatus regulis minimè addictus. Goffridus Abbas Vindocin. lib. 2. Epist. 27. *Acephali non sumus, quia Christum Salvatorem caput habemus, & post ipsum Romanum Pontificem.* Hæc porro suggerit, quia Monasterium suum ab Ordinarii jurisdictione exemptum erat. Adde Ordericum Vitalem lib. 3. pag. 464. & Vitam S. Theodardi apud Catellum pag. 764. Vide *Presbyter Domesticus.*

Acephali, in Legibus Henrici I. Regis Anglor. cap. 21. dicuntur ii, qui nec Regem, nec Ecclesiam, nec Barones, aut dominos feudales agnoscunt, cùm pauperes sint, & nullum tenementum possideant, ratione cujus eos ut *capita* sua recognoscant.

Acephali, Hæretici quidam sic dicti, quòd neminem suæ hæresis auctorem agnoscerent, ut est apud Isidorum lib. 8. cap. 15. & Adonem Viennensem in Chronico. De iis vide Notas Sirmondi ad Facundum Hermianensem.

Acephala regio, nulli Episcopo subjecta. Concilium Avenionense an. 1209. can. 5. *Ad hæc vallem de Tretis, quæ ut acephala in nullius diœcesi dicitur esse instituta, D. Episcopo Regiensi Apostolicæ Sedis Legato ad custodiam decernimus specialiter assignandam, qui spirituali, & etiam si oportuerit, materiali gladio expellat ex ipsa hæreticam pravitatem,* &c.

ACERA. Versus vett. in Hist. S. Martini de Campis, pag. 17.

Per parvas partes perfectas itur ad artes,
Subveniunt magnis animalia parva....
Hic capiendo feras, hic pisces, hic & aceras.

ACERRA, pro *acra*. Charta Henrici Reg. Angl. in Mon. Anglic. tom. 1. p. 442. *Præterea do eis & confirmo in eleemosynam 40. acerras terræ de assartis, &c.* Vide *Acra.*

ACERNA, pro *acerra*, inter ministeria sacra. Necrologium Ecclesiæ Parisiensis prid. Non. Maii: *Dedit —— 4. pallia & 2. dalmaticas, & tunicam unam, & duos urceolos argenteos, cum acerna argentea.* Papias: *Arca thuris, vel thuribulum, vel thurarium.* Continuator Hist. Episcopor. Virdunensium pag. 271. *Optimam acerram eidem Episcopo cum gemma pretiosa dedit.*

ACETABULUM, Scutella acetaria, ὀξυβάφιον, in Gloss. Lat. Græc. *Vinaigrier.* Vox Latinis Scriptoribus nota. Isidorus lib. 2. cap. 4. *Acetabulum, quasi Acetaforum, quòd acetum ferat.* Ugutio: *Acetarium & dicitur acetabulum, & acetaforium, quòd ferat acetum, & appendat 12. dragmas.* Joannes de Janua habet *acetoferum.* Testamentum S. Remigii apud Flodoardum lib. 1. cap. 18. *Acetabulum argenteum pondo centum siclorum.*

Acetabulum, mensuræ species, Græci ὀξύβαφον vocant. *Acitabulus* Isidoro lib. 14. c. 25. *Acceptabulum* Vegetio lib. 2. Artis veterin. c. 53. *Acetabulum* lib. 3. cap. 15. Apitius lib. 6. c. 6. *Accipe olei acetabulum majorem — aceti acetabulum minorem.*

Acetabulum, quid sit in sacris libris non omnino constat, Exod. 25. v. 29. c. 37. v. 16. Num. 17. v. 13. Glossæ Biblicæ MSS. *Acitabulum, vas rotundum ubi vinum juxta altare servatur.* W. Brito in Vocab. *Acetabulum, vel Acetarium vas est aceti. Unde in Exod. cap. 37. ubi fit mentio de Aceta...., aicit Glossa, quibus acetum ferebatur, sed quòd nunquam vel rarò occurrit de oblatione aceti; sic dicit Magister in Hist. Quidam dicunt Acetabula, ubi scilicet fundebantur à Sacerdote quæ debebant offerri, ut viderent utrum accepta, i. idonea essent, an non.* Græcus Interpres τρύβλιον vertit.

Acetaforum. Vide *Acetabulum.*

ACETALLUM, in Breviloquo dicitur, *vas in quo aceta probantur; vel vas aceto plenum; vel vas ad acetum recipiendum; vel vas in quo liquida omnia probantur.*

ACETRUM, ex Hispanico, *Açetre*, urna ænea, situla ænea. Occurrit apud Innocent. III. PP. lib. 13. Epist. 61.

ACHA. Gloss. Sax. Ælfrici: *Acha, i. virtus:* ꝼꞇꞃenꝫð, i. vis, vigor, virtus.

ACHANUM, Morbi species in bobus, de quo Vegetius lib. 3. Artis veterin. cap. 2.

ACHELANDIUM. Vide *Chelandium.*

ACHESO, *Occasio*, exactio, tributum, pensitatio indebita, vexatio. Charta Mathæi de *Montmorency* an. 1205. apud Duchesnium: *Facimus in perpetuum liberos & immunes ab omnibus malis consuetudinibus, & malis achesonibus, & omnibus corveis,* &c.

Le Roman de Vacce MS.

Cil a moult tous ses homes laidement demenez,
De plais & d'achesons damagiez & grevez.

Vide *Occasio.*

Achesonatus, in eadem Charta; vexatus, vel mulctatus, *Condamné à l'amende. Quicumque autem non reddet mihi censum vel caponem ad terminos qui dicti sunt, reddet mihi 7. sol. pro amenda: si autem achesonatus fuerit, quòd censum suum vel caponem non bene reddiderit, si voluerit jurare quòd censum suum reddidit, sicut debuit, per juramentum suum quittabitur de amenda. Gaces bruslez:*

Et fins amis à tort achesonnez.

Joannes Erardus:

Dame tant m'ont felons achesonnez,
De par vous ai fete eeste entreprise, &c.

ACHIMITENSES. Vide *Acœmeta*.

ACHINUS, *dicitur hortolanus in villis residens, non habens mansos.* Breviloq.

ACHIROPICTOS, vox hibrida, pro ἀχειροποίητος. Ita appellabant quasdam Deiparæ imagines, quas divinitus, nec arte humana pictas putabant, de quibus Commentarium scripsit Jacobus Gretzerus. Charta Tancredi Regis Siciliæ apud Ughellum in Archiep. Rossanensib. *Ingressi venerabilem Ecclesiam Archiepiscopatus Rossani, in qua reverenda imago sanctæ Dei genitricis Mariæ, quæ dicitur — achiropictos, colitur,* &c.

ACHOR, Gloss. Saxonicum Ælfrici: *Achor. i. conturbatio:* ðreᵹinᵹ. Saxonibus, ðreᵹenð, est turbidus.

ACIA, *Ala*, in Gloss. Isid. In Gloss. Lat. Græc *Acia*, ῥάμμα exponitur. Italis *accia*, est linum vel stuppa. Vide *Atia*.

ACIARE, *Ferrum durissimum*, Papiæ, chalybs, Gall. *Acier*.

ACIARIUM, Acuum theca, βελονοθήκη, in Gloss. Gr. Lat. ῥαφιδοθήκη, in Lat. Græc.

Aciarium, Chalybs; ferri durissimi squamma, seu indurata ferri acies, quam *acier* vulgò vocamus, Italis, *Acciaio*, *ferro raffinato*, ut est apud Academicos Cruscanos. Gloss. Lat. Græc. *Aciarium*, στόμωμα, perperam *acciarium*. Græcis verò στομῶσαι est indurare, ut est in iisdem Glossis. *Indurare aciem* dixit Plinius lib. 34. cap. 14.

ACIDONICUS, Acidus. Alexander Iatrosophista lib. 2. Passion. *Neque amaritudinem in ore sentiunt, sed magis acidonicum sentiunt.* Lib. 3. *acidonicum ructare.*

ACIDIA. Vide *Acedia*.

ACIES, Lanx trutinæ. Anastasius Bibliothec. in versione Vitæ S. Joannis Eleemos. à Leontio Episcopo scriptæ cap. 7. n. 37. *Vidit in somnis seipsum rationem ponentem, & omnes actus suos super stateram appendere. In una quidem acie congregabantur Mauri quidam deformes: in alia verò acie aliorum quorumdam erat candidatorum, &c.* Ubi indubiè in Græco Leontii, vox φάλαγξ usurpata, quæ Græcis *trutinam*, seu *lancem*, & *aciem* exercitûs significat.

Acies terminorum, apud Agrimensores, qua invicem concurrunt. Caius: *Si terminus in tres acies constitutus fuerit, tres lineas auctoris ostendit: si in quatuor acies, quadrifinium facit.*

ACINARI, *tricari, in parvo morari*, in Gloss. Isid. quod faciunt qui in acinis uvarum eruendis tempus terunt, vel qui de *acinis* disputant. Casaubonus *apinari* restituit. Eum consule ad Pollion. in Gallienis, ut & Rosweidum in Glossar. ad Vitas Patrum. Vide *Acies*.

ACISCULUM, σκαφίον, ἤτοι ὄρυξ κηπουρική, in Gloss. Græc. Lat. Gloss. Sax. Ælfrici: *Acisculum*, pic, i. *fossorium*. Vide *Fasculum*.

ACITABULUM. Vetus Gloss. *Acitabulum*, ὀξυβάφιον. Ita autem propriè appellatur crepitaculum, quod fuit ex istius Musicæ specie, quam ὀξυβάφων μουσικὴν vocant Græci. Breviloq. *Acitabula sunt Musica instrumenta ænea vel argentea, quæ percussa sonum faciunt grandiorem.* Papias: *Acitabulum, quasi acutum ferro dicitur, id est, sonabulum.* Ugutio: *Cimbala, acintabala sunt, quæ percussa ad invicem, se sic tangunt, & sonum faciunt, sic dicta, quòd cum ballematica similiter percutiuntur.* Senator lib. 5. Epist. 51. *Quid acitabulorum tinnitus? quid dulcissimi soni referam varia percussione modulamen?* Vide *Acetabulum*.

ACITARA, Stragulum, vox Hispanica. Testamentum Ranimiri Regis Aragon. æræ 1099. In Hist. Pinnatensi lib. 2. cap. 38. *Et meos vestitos, & acitaras, & collectras, & almucellas, & servitium de mea mensa, &c.* Ubi Martinezius: *Y acitaras, ô cames, colectos, y almuças, con todo el servicio de mi mesa.* Alia Stephaniæ Reginæ uxoris Garsiæ Regis apud *Yepez* in Chronico Ord. S. Bened. tom. 6. *De meos panos & acitaras, quomo, delectos, sic est de vestimentis, exceptis quos dedi.* Nescio an legendum sit *acitaras*, pro *citaras*, in Charta alia Hispanica æræ 1016. apud eumdem *Yepez* tom. 5. Et 150. *solidos pro servitio de mesa, (mensa) & 170. solidos per cruces & calices, & coronas pro in Ecclesia, & 4. citaras, & alia ornamenta multa,* &c.

ACLEA, Campus, vel locus querceus, quercetum, à Saxonico ac, *quercus*, & lea, *campus, locus.* Asserus Menevensis in Vita Ælfredi: *In loco qui dicitur Aclea, i. in campulo quercus, diutissimè pugnaverunt.* Flor. Wigorn. an. 851. *In aclea, i. in campo quercus.* Ethelwerdus lib. 4. Hist. Angl. cap. 3. *A certamine quod gestum est juxta condensum, quod Aclea nuncupatur.*

ACLONIA. Vetus Notitia judicati in Chartis Burgundicis Perardi pag. 148. *Sed quia Heldebernus ibi non venit, nec suam acloniam denuntiavit, in omnibus geitivus apparuit: tunc judicaverunt ipsi Scabinei, &c.* Videtur legendum *Exoniam*.

ACOEMETI, *Achimitenses.* Liberatus Diac. in Breviario cap. 18. *Per quemdam Monachum Achimitensem,* &c. Meminit *Cyrilli Abbatis Acymetensis* Nicolaus I. PP. Epist. 10. ut Monasterii *Aquimiti*, Gelasius PP. lib. adversus Nestorium & Eutychem. Victor Tunnensis in Chron. *Et ipsa damnatio Acacio Constantinopolim, Legatis missis per Monachos Monasteriorum Achimitensium atque Dii, ingeritur.* Rectiùs alio loco: *Primasius quoque Acœmetensi Monasterio relegatur.* Nam dicti Græcis Ἀκοίμητοι Monachi, quòd in eorum Monasteriis divinum Officium noctu diuque, nullo interposito cessationis intervallo, celebraretur & cantaretur, divisa in hunc finem in tres cœtus Monachorum sodalitate, ita ut peracto à priori in Ecclesia Officio, secundus, & mox tertius succederet: sicque nullâ horâ Ecclesia à laudibus & canticis vacaret. Hujuscemodi instituti auctorem agnoscit Nicephorus Callist. lib. 15. c. 23. S. Marcellum Apamiensem, cujus festum agunt Græci 29. Decemb. alii, ut Synaxaria, & auctor Vitæ Marcelli, Alexandrum Abbatem, cui ille successit in ea dignitate: καὶ ποτὲ μὲν ὁ Θεῖος Ἀλέξανδρος πρὸς τῷ ἱερῷ οἴκῳ τοῦ μεγάλου ἐν Μάρτυσι Μηνᾶ τὴν ἄσκησιν ἐπεδείκνυτο. ὕστερον δὲ καὶ πρὸς αὐτὸ τοῦ Πόντου στόματι σεμνὸν ἱδρύεται φροντιστήριον, ὃ δὲ καὶ νόμον ἐπάγει καινὸν μὲν, ἀλλὰ τὰ ἀπανταχοῦ κάλλιστον, μηδέποτε τῶν εἰς Θεὸν ὕμνων τὸ συνεχὲς διακόπτεσθαι, ἀλλὰ τῇ καταδιαχῇ τῶν λειτουργούντων ὑπαλλαγῇ τὴν ἀσίγητον καὶ ἄπαυστον τῷ Δεσπότῃ ἀποπληροῦσθαι δοξολογίαν. Florebat verò Alexander an. Chr. 420. de quo etiam consulendus Anonymus in illius Vita cap. 5. apud Bolandum 15. Januar. Monasterii τῶν ἀκοιμήτων Constantinopoli meminerunt passim Scriptores, Theodor. Lector lib. 1. Evagrius lib. 3. cap. 18. 21. &c. Theophanes p. 104. 122. Cedrenus in Leone, &c.

Porrò à Græcisne Orientalibus ejusmodi continui & perpetui in Ecclesia cantus & Officii celebrandi morem, Monachi nostri Occidentales, an verò isti à nostris hauserint, vix ausim definire, cùm eum à primæva Monasteriorum, in Ecclesia Romana, origine & institutione obtinuisse constet: maximè in Monasterio Agaunensi à Sigismundo Burgundiæ Rege erecto ac fundato. Ita enim in Charta dotationis, seu potiùs in Synodo Agaunensi, Victorius urbis Gratianopolitanæ Episcopus ait: *Rectè mihi videtur ut secundùm plenissimam devotionem Domini Regis, & psallendi institutionibus*

fiant novem Normæ, id est, Granensis, Isiana, Jurensis, & Melvensis, & ceteræ, ut succedentes sibi in officiis Canonicis, id est, Nocturnis, Matutinis, Prima, Tertia, Sexta, Nona, & Vespertina, in hanc die noctuque indesinenter Domino famulentur. Sed & ipse Dagobertus in Monasterio S. Dionysii à se constructo & fundato, *ordinem psallentium instar Monasterii Agaunensium, & S. Martini Turonensis, ut ibidem laus Dei perenniter haberetur, instituit*, ut scribit Andreas Silvius in Chron. Marcianensi. Chronicon Divionense MS. de Monasterio S. Benigni: *Contulit Rex Guntrannus Deo & S. Benigno ad victum Monachorum, &c. Insuper etiam instituit ut ad similitudinem Monasterii sanctorum Agaunensium, diu noctuque divinum persolveretur Officium.* Idem de Luxoviensi Monasterio testatur S. Bernardus in Vita S. Malachiæ: *Ad has nostras Gallicanas partes S. Columbanus ascendens, Luxoviense construxit Monasterium, factus ibi in gentem magnam. Aiunt tam magnam fuisse, ut succedentibus sibi vicissim choris, continuarentur solennia divinorum, ita ut ne momentum quidem diei ac noctis vacaret à laudibus.* Primis enim iis sæculis tantus religionis & strictioris vitæ fervor floruit, ut Monachorum numerus & cœtus in immensum excresceret, adeo ut in quibusdam ex iis ad 300. 400. & etiam 500. censerentur; unde cùm Ecclesia universos simul capere non posset, necesse erat ut inter se Officii celebrandi horas partirentur, & in *Choros*, ut vocabant, se se distribuerent, aut certè in varia Ecclesiæ Sacella, seu Altaria, vel Cappellas secederent, ibique sua exequerentur officia, certo præscripto modo & ordine, quem ex Angilberto Centulensi Abbate pluribus refert Hariulfus lib. 2. cap. 11. Acta S. Quirini Mart. n. 12. *Disciplinæ monasticæ rudimenta posuere in hoc Cœnobio* (Ilminensi) *Monachi è S. Gallo acciti, —quorum numerus ad 150. excreverat: & ut seniorum traditione accepimus, tantus Deo militantium Fratrum exercitus in tres quinquagenas fuit distributus, ut uno exeunte quinquagenario Chorum, laboris, refectionis seu quietis gratiâ, continuò alius ad stativas vigilias succederet, adeoque die ac nocte sine interpolatione suæ Deo laudes depromerentur.* S. Althelmus de laude Virg. cap. 26.

In queis nempe decem Monachorum millia florent,
Cantibus assiduis, & Psalmis carmine crebro, &c.

Epitaphium Raimberti Episcopi Virdunensis:

Te veteres ponit structore, novosque resumit
Hæc ædes mores, in qua noctuque diuque
A Monachis laudes divinæ vociferantur.

Charta Pipini Reg. pro Monast. S. Dionysii, apud Doubletum pag. 703. *Ut sicut tempore antecessorum Regum ibidem in ipsa sancta Basilica psallentius per turmas fuit institutus, sicut Ordo sanctus edocet, die noctuque perenniter in ipso sancto loco celebraretur.* Eadem ferme habentur in Præcepto Clodovæi Regis pro eodem Monasterio.

Atque inde Græcis ejusmodi Monachi dicti ἀκοίμητοι quòd diu noctuque psallerent in Ecclesia, nullaque hora vacaret à laudibus divinis, quas ex eo *laudis perennis* nomine agnoscunt Scriptores nostri. Ἄληκτος ὑμνολογία dicitur Ignatio Diac. in Vita S. Nicephori Patr. CP. ἄπαυστος λειτουργία, Joanni Euchaitæ pag. 32. 33. quam ille in Ecclesia Sophiana à Constantino Monomacho institutam ait: *Indeficiens psalmodia*, in Vita S. Angilberti Abbatis Centulensis cap. 2. n. 16. *Sic ad mensam, sic ad lectos, sic ad omnia omni tempore exibant,* (Monachi Centulenses) *ut indeficiens psalmodia in Ecclesia Salvatoris omni tempore permaneret.* Ita lucernas ἀκοιμήτους appellabant Græci, quæ in Ecclesia perpetuò ardent, ut est apud Ignatium Diac. in Vita S. Nicephori Patriarchæ Constantinop. n. 7. Pachymerem lib. 2. cap. 21. Anonymum de Locis Hierosolymit. & alios. Vide *Norma*. Proinde perperam vir doctus lib. 1. de Monachis primitivæ Eccles. cap. 9. censuit dictos *Acœmetas*, quòd insomnes, & nunquam conniventes oculis, perpetuis se vigiliis exercerent.

Açofrare. Charta Sanctii Regis Aragonum æræ 1132. apud Martinezium in Historia Pinnatensi lib. 3. cap. 26. *Ita quòd homines & feminæ, qui in dictis locis domos vel terras S. Joannis tenebunt, sint franqui & liberi ab omni servitute mea, & dominorum, qui pro tempore erunt de Torres & de Vicient, in perpetuum, sed peitent & açofrent, ut sint vassalli proprii sancti Johannis.*

Acla, Modus agri. Charta Grodegandi Archiepiscopi Metensis, apud Mauricium: *Molendinum unum cum tribus jurnalibus, aclam unam solventem denarios decem.* Infrà: *Quicumque mansum, vel aclam, de terra nostra possederit, moriens bovem unum ad curtem dabit.* In Charta quæ habetur in Appendice ad Flodoardum, *ada* legitur, ita ut in alterutra error sit, legendumque *acla*, aut *ada*, proclivi mendo: *In Verviaco 8. mansos & dimidium, & in villa Columnis adas duas in Comitatu Remensi.* Ita etiam *alla*, pro *acla* videtur perperam scriptum in Charta Caroli Simplicis pro Corbiniaco in Hist. S. Marculfi pag. 88. & apud Marlotum in Metropoli Remensi lib. 4. cap. 7. *De terra verò indominicata ad summum Tilidum mappaticos quatuor super fluvium Suppiam, in villa Condato allas septem, & molendinum unum,* &c.

Acolei, *Introitus*. Papias.

Acolhenza, Benevolentiæ significatio, nostris *Accueil*, vel *Accueillance*. Charta Alboacemi Regis Mauri Conimbricensis an. Chr. 734. apud Sandovallium in Rege Favila: *Monasterium de Montanis, qui dicitur Laurbano, non peche nullo posante, quoniam bona intentione monstrant mihi loco de suis venatis, e faciunt Saracenis bona acolhenze, & nunquam invenit falsum neque malum animum in illis qui morant ibi,* &c.

Acolytus, *Acoluthus*, Proximus hypodiaconatui gradus, ut patet ex Synodo Romana Sylvestri, can. 7. ubi Episcopo parere jubetur *Presbyter*, *Diaconus* Presbytero, Diacono *Hypodiaconus*, huic *Acolytus*, Acolyto *Exorcista*, cui *Lector*. Dicti autem *Acolyti*, quasi ἀκόλουθοι: sunt enim veluti famuli Ecclesiastici, utpote qui vilioribus Ecclesiæ ministeriis deputantur, ut cereis deferendis, &c. Unde apud S. Cyprianum Epist. 28. 55. 78. 79. S. Augustinum Epist. 62. 100. S. Gregor. lib. 7. Indict. 1. Ep. 7. *Acoluti* nominantur. Gloss. Græc. Lat. ἀκόλουθος, *sequutor, pedissequus, consequens.* Hesychius: ἀκόλουθος, ὁ νεώτερος, παῖς.

De eorum officio & ordinatione, sic Ordo Romanus, & Liber Sacramentorum sancti Gregorii: *Acolyti, cùm ordinantur, primùm quidem ab Episcopo doceantur, qualiter in officio suo agere debeant; sed ab Archidiacono accipiant ceroferarium cum cereo, ut sciant se ad accendenda Ecclesiæ luminaria mancipari: accipiant & urceolum vacuum,* (*ad effundendum vinum in Eucharistia Corporis Christi*, ita Codex MS. Senonensis Eccles.) *dicente sibi Episcopo: Accipite urceolum ad suggerendum vinum & aquam in Eucharistiam Sanguinis Christi.* Isidorus lib. 7. Orig. cap. 12. *Acolyti Græcè, Latinè Ceroferarii dicuntur, à deportandis cereis, quando Evangelium legendum est, aut sacrificium offerendum: tunc enim accenduntur luminaria ab eis, & deportantur.* Eadem propemodum habent Alcuinus lib. de div. Offic. cap. de Ecclesiastico Ord. & cap. de Tonsura, Amalarius lib. 2. cap. 10. Honorius Augustod. lib. 1. cap. 178. Stephanus Eduensis lib. de Sacrament. cap. 4. Gillebertus Lunicensis Episcop. de Usu Ecclesiastico, Ivo Carnot. Serm. de Excellentia sacrorum Ordin. & in Decret. Innocent. III. de Mysterio Missæ, Hugo Rotomagensis Archiepisc. lib. 2. contra Hæretic. sui temporis cap. 5. Lanfrancus de Celanda Confess. &c. Vide præterea Anastasium in Bonifacio V. pag. 45. & Capitul. Caroli Magni lib. 7. cap. 27.

Acolyti, Mansio seu exedra *Acolytorum* juxta Ecclesiam aut Secretarium Ecclesiæ. Anastasius Bibl. in Gregorio IV. PP. pag. 166. *Fecit etiam juxta Acolyti pro*

quiete Pontificis — *hospitium parvum*, &c.

Acoluthi Sedis Apostolicæ octo ordinarii, qui cum Pontifex apud lectum paramenti, & similiter in Ecclesia est celebraturus, & induitur sacris vestibus, circumstant genuflexi, & ornamenta subministrant Diaconis Cardinalibus, &c. Ceremon. Rom. lib. 3. pag. 320.

ACONITARIUS, Veneficus, qui *aconitum* seu venenum propinat: φαρμακοπώλης, in Gloss. Græc. Lat.

ACONOMINTUS, *Qui nulli communicat*. Papias. Ita etiam in MS. sed legendum *acoinonitus*, ex Græco ἀκοινώνητος.

ACOPHILUS, In Breviloquo, dicitur *Pincerna*. Fortè *ascophylax*, ex Græca voce.

ACQUIETARE. Vide *Quietus*.

ACRA, In Legibus Henrici I. cap. 16. & alibi passim, est certa terræ portio mensurata, variæ tamen quantitatis, pro diversis regionum & provinciarum moribus. Vetus Regestum Cameræ Computor. Paris. *Viginti quatuor soleæ pedis faciunt perticam terræ, 4. virgatæ faciunt acram: pertica terræ facit 24. passus, seu soleas pedis: 40. perticæ terræ faciunt virgatam: duæ virgatæ faciunt arpentum.* Tabular. Blancalandanum apud Columbum pag. 557. *Acra capit vergeas 4. vergea perticas 40. pertica pedes quadratos 24.* Apud Anglos, *Acra*, ut est in Historia fundationis Abbatiæ de Bello: *Habuit in longitudine 40. perticas & 4. in latitudine, pertica verò 16. pedes. Quòd si Acra habebat 20. perticas in longitudine, habebat octo in latitudine, & sic per reliqua.* Eadem habet Gervasius Tilesberiensis. At postea Statuto anni 31. Eduardi I. bis octogies perticam continuit. Joan. Cowellus ait apud Anglos *acram* esse quantitatem terræ sexdecim perticas in longitudine continentem, & totidem in latitudine. Apud Hybernos, Spelmanno auctore, ter Anglicam Acra continuit. Hodie *Acra* latiori significatione pro jugero accipitur, ut in Consuetud. Norman. art. 158. 159. Vide Rastallum v. *Acre*.

De vocabuli etymo rectè, opinor, conjectat Spelmannus ab *Ager* deduci, ut *ager* sit terræ portio suis mensuris & limitibus definita, ab Anglosaxonico æcer, aut Germanico *Acker*, quod *agrum* significat: eoque sensu, inquit idem Scriptor, villæ quædam in pago Norfolciensi nomina sibi asciverunt, *Castleacre*, quasi castellum in agro, vel ager ad castellum pertinens; *Southacre*, ager Australis; *Westacre* ager Occidentalis. Vide *Ager*. Salmasius ad Solinum pag. 683. ab *Acna* deducit, quæ Columellæ certus est mensuræ agri modus. Heroni ἄκαινα est mensura decem pedum.

Agra, pro *Acra*, in Monastico Anglic. tom. 3. p. 17.

ACRAMENTUM & *Acrementum*, augmentum, ex *accrescere*: Gall. *Accroissement*. Charta Roberti Comitis Notinghamiæ in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 39. *Præter hoc dedi & concessi prædictæ Ecclesiæ* — *de acremento unam virgatam terræ*, &c. *Acramentum*, in eodem Monastico tom. 3. pag. 62.

ACRIMONIÆ, Vexationes, exactiones, in Charta an. 1056. apud Ughellum in Episcopis Vercellensibus. pag. 1077.

ACRIMONIUM. Gloss. Græc. Lat. ἀπιμία, *acerbitas, acrimonium*.

ACRIVIOSE, Accuratè, ex Græc. ἀκριβῶς. Isidorus Pacensis Episcopus in Chronico æra 788. *Quos quatuor* (annos) *si secundùm quosdam Historiographos demere volueris, qui acriviosè expleto 56. Octaviani regno, annos seculi 5210. supputando affirmant, &c.*

ACROISIA. Vita & Miracula S. Gilberti de Sempingham tom. 2. Monastici Angl. pag. 694. *Inter medios hostes, qui ei insidias tetenderant, quasi acroisia percussos, ad instar Elizei transierunt.* Legendum *aorasia* ex Græc. ἀορασία, *cæcitas*.

ACROMA, Caput, summitas, τὸ ἄκρον. Uffingus Monachus in Carmine de S. Ludgero Episc. Mimigardensi:

Nunc quoque signorum juvat efficientia, quorum
Pondere Gorgonei terebravit acromata monstri.

ACROSTICUM. Vide *Crustica*.

ACRUMEN, Acredo, acrimonia. Gloss. Lat. Græc. *Acremonia*, δειμία. *Acrum*, δειμύ, δεινόν. Ubi legendum fortè *acrumina*. Constantinus Africanus lib. de Victûs ratione: *Nullum acrumen detur, antequam febris absolvatur.* Academicis Cruscanis *Agrume* est nomen genericum omnium olerum acrium. Matthæus Sylvaticus in Pandect. *Acrumina, Gr. acuta, ut cepe, alex, & similia.* Dantes in Parad. cant. 17. *A molte fia savor di forte agrume.* Ita *Egrunnus*, seu *aigrun*, usurparunt nostri. Compotus Præpositurae Parisiensis an. 1333. *De Præpositura Montislerici, de hallagio,* — *de trublæ, de pondere, & costuma bestiarum,* — *de Egruno,* — *de arrivagio,* — *de trubla,* — *& de Costuma culcitrarum.* Regestum Peagiorum Parisiens. *Tuit cil qui sont regratiers à Paris, & marchandent d'aigrun, doivent 4. den. &c.* Infrà est titulus *du tonlieu & du hallage d'aux, d'oingnons, & de semence de toute matiere d'aigrun.* — *nul aigrun sans teste ne doit riens de tonlieu.* — *nul semence des autres aigruns ne doivent rien de coustume.* Alibi: *Nul ne peut estre regratiers à Paris, de fruit & d'aigrun, c'est assavoir de aulx, ou ongnons, d'eschallongnes, & de toute maniere de tel egrun,* &c.

ACTA, *ab Actis*, Actuarii, exceptores, actorum scriptores, in Nov. Justin. 38.

Ab Actis fori, apud Gruter. 445. 9. 10. & in leg. *Per hanc*. Codic. de Advocat. divers. judic.

Ab Actis Senatus, apud Gruter. 389. 6. 446. 3. 457. 2. 458. 6. Vide Pancirolum ad Notit. Imperii.

ACTARII, *Diversis actibus occupati*. Papias. Joan. de Janua habet *Actuarii*.

Actarius, pro *actuarius*, commentariensis. Vetus Inscriptio ACTARIUS LEG. VII. Vide Baron. ad 27. Martii.

ACTERGUM. Charta Ludovici Ultramarini Regis Franciæ, in Tabular. Cluniac. in Probat. Histor. Vergiacensis pag. 42. *Sunt autem prædictæ res in pago Matiscense, in villa quæ dicitur Materias, & in actergo quæ dicitur Nerunda, super fluvium Gronna, &c.*

ACTILE. Prima Statuta Roberti I. Regis Scotiæ cap. 27. quod est *de armaturis pro guerra: Quilibet paratus sit cum actiliis & harnesiis prædictis circa octavas Paschæ.* — *& quicumque habens 10. libras in bonis, non habuerit omnia armorum actilia prædicta, perdat omnia bona sua.* Pro *utensilibus* militaribus vox hæc videtur sumi. Galli quævis instrumenta *Outils* vocant.

ACTIO, Officium, ministerium, munus, Gallis *Commission*. Senator lib. 3. Epist. 25. *Amamus publicis actionibus personas inserere morum probitate conspicuas.* Victor Utic. lib. 2. *Censet primò tyrannus jussione terribili, ut nemo in ejus palatio militaret, neque publicas ageret actiones, nisi se se Arianum fecisset.* Leo PP. Epist. 77. *Ut* — *Andream ab Archidiaconi actione submoveris.* Gregorius Turon. lib. 4. Hist. cap. 42. *Pœninus verò hujus municipii Comitatum regebat, cumque ad renovandam actionem munera Regi per filium transmisit, &c.* Fortunatus in Vita S. Medardi Episcopi cap. 2. *Dicit ad Eleutherium quemdam comparem, quòd publica in actione comitivam adsumeret.* Epistolà Gogi 22. ex iis quæ habentur tom. 1. Hist. Franc. *Saluto Flitomerem, qui sub præterito Sacerdote actionem Ecclesiæ laudabiliter gubernavit. Actio Comitatus, Patriciatus, Ducatus*, apud Marculfum lib. 1. cap. 8. *Domesticorum actiones* cap. 39. *Actiones domorum*, in Concilio Carthag. I. cap. 6. Vide præterea Senatorem lib. 6. Epist. 18. 25. lib. 7. Epist. 14. 22. lib. 8. Epist. 16. 20. 31. lib. 9. Epist. 4. & alibi non semel. Gregorium M. lib. 8. Epist. 51. Gregor. Turon. lib. 5. cap. 48. Vitam S. Bathildis num. 6. Vitam S. Sergii Mart. num. 1. Concil. Vernense an. 755. cap. 16. Codicem

cem Carolinum Epistola 54. *&c.*

Actiones, Acta, instrumenta actionum. *Actiones fisci concremari* jubentur in leg. 3. Codic. Theod. de jure fisci.

Actio, Canon Missæ, sic dictus, *quia in eo Sacramenta conficiuntur Dominica*, inquit Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 22. Honorius August. lib. 1. cap. 8. *Missa quoddam judicium imitatur; unde & Canon Actio vocatur. Actio autem est causa quæ in publico conventu coram Judicibus agitatur.* Idem cap. 103. *Canon dicitur Regula, quia per eum regulariter fit Sacramentorum confectio. Hic etiam Actio dicitur, quia causa populi in eo cum Deo agitur.* Vide Hugonem à S. Victore lib. 2. de Offic. Eccles. cap. 29. Bernonem Augiensem cap. 1. & Micrologum cap. 12. Hugo Flaviniacensis in Chronico pag. 234. de Victore II. PP. *Hic igitur consecratus ab Ostiensi Episcopo, cum Missas apud S. Petrum diceret, infra Actionem judicio Dei percussus est.* Auctor Historiæ Trevirensis tom. 12. Spicilegii Acheriani pag. 245. *Jussus est Missam celebrare, & Canonem, qui Secreta vel Actio dicitur, sicut cetera, excelsa voce decantare, &c.* Apud Menardum in libro Sacramentorum ex Codice Remensi describitur *Benedictio nuptiarum*, cujus initium ita concipitur, *Incipit Actio nuptialis*, & in ipso contextu occurrunt verba, *infra Actionem* (ut & in Ritu ordinandi Episcopi apud Mabillonium tom. 2. Analect. pag. 472.) Ubi vir doctus existimat *Actionem nuptialem, esse celebritatem nuptiarum quæ fit inter Missarum solennia.* Sed non advertit *Actionem* hoc loco esse *Canonem* ipsum Missæ, quæ in hac benedictione peragitur, cum certis aliquot precibus ac orationibus quæ *Canoni* ipsi interseruntur, quibus exactis *percomplebatur Canon plenarius*, ut ibi habetur.

Actiones Synodorum. Aliud est *Synodi sessio*, aliud *actio*, cùm in uno interdum consessu plures causæ vel actiones explicari soleant. In Synodo Calchedonensi sex primæ sessiones sex omnino actiones continent; singulæ singulas. At Sessio septima tres actiones amplectitur, septimam, octavam & nonam. Octava autem unicam actionem, nempe decimam. Denique Synodi universæ sessiones, sive ut Liberatus cap. 13. vocat, *Secretarii*, fuere duodecim, actiones verò sexdecim. Sirmondus ad Facundum Hermian. lib. 5. ex eodem Liberato, qui id pluribus explicat cap. 13. 14.

ACTIONARE, in jus vocare. Galli etiamnum dicunt, *Actioner, intenter une action.* Occurrit apud Will. Thorn in Chron.

ACTIONARICUM, Idem quod *Actio*, munus publicum. Synodus Ravennensis sub Joanne VIII. PP. cap. 15. apud Holsten. cujus lemma est, *Ut nemo patrimonia Ecclesiæ petat: — Porticum sancti Petri, monetam Romanam, ordinaria & actionarica publica, ripam, portus & Ostiam.*

ACTIONARIUS, Idem qui *Actor*, *Agens*, vel cui *Actio* seu provincia aliqua demandata est. Glossæ veteres: *Actionarii, qui res nostras agunt.* Aliæ: *Actionarii, Comites, actiones & jura perquirentes.* Galli dicimus, *Agens, Commissionaires, ou Commissaires.* Capitulare Sicardi Principis Beneventani an. 836. *De Actionariis verò ambarum partium ita stetit, ut illæsi debeant ambulare per Actiones suas, utilitates suas peragendo, & nullus præsumat eis injuriam aut læsionem facere. — Si autem aliquis præsumpserit Actionem occidere, utilitatem suam peragentem, ipsa persona omnibus modis tradatur.* Vide Chronicon Farfense tom. 3. Hist. Franc. pag. 653. 657. 664. Chron. S. Vincentii de Wlturno ibid. p. 679. 686. Will. Gemetic. lib. 3. cap. 7. Legem Longobard. lib. 1. tit. 9. §. 28. Gregorium Magn. lib. 1. Epist. 43. 71. lib. 7. Ind. 2. Epist. 103. lib. 9. Epist. 35. lib. 12. Epist. 31.

Actionarii publici apud eundem Gregor. Magn. lib. 10. Epist. 3.

Actionarius, Efficax. Alexander Iatrosophista lib. 1. Passionum: *Est enim satis actionarium medicamen.* ubi Glossæ MS. *Efficax.*

ACTIONATOR. Gloss. Anglo-Saxon. Ælfrici: *Actionator*, ꝼolc-ᵹeꞃeꝼa. i. actionarius, vel populo præfectus, præpositus: ex Saxon. ꝼolc, populus, & ᵹeꞃeꝼa, Comes, Præfectus, Præpositus.

ACTO, vel *Achteo*, octo, in Pacto Legis Salicæ tit. 80. §. 9. Belgis, *acht.*

ACTON. Vide *Aketon.*

ACTOR, *Defensor, patronus, causidicus, advocatus, cursor*, Papiæ. Lex Ripuar. cap. 58. §. 20. *Servi Ecclesiarum non per Actores, sed ipsi pro semetipsis in judicio respondeant.* Fortunatus in Vita S. Medardi: *Jugum adhuc disciplinæ sub tutoribus ferentem & Actoribus.*

Actor, Villicus, qui res domini curat, qui prædiorum illius curam agit. Gloss. MS. Reg. cod. 1013. *Actor, villicus, instructor, ortator.* Aliud Gloss. *Villicus, actor exactor villæ pensionis.* Gloss. Græc. Lat. πράκτωρ & πρακτής, *Actor, coactor, exactor*, qui scilicet pensiones villarum exigit.

Actores Dominici, qui res domini agunt, & eorum possessionibus ac utilitatibus invigilant, in leg. 11. Cod. Theod. de Jurisdict. leg. 4. de Conlat. fundor. apud Gregor. Turon. lib. 9. cap. 38. in Lege Longobard. lib. 2. tit. 52. §. 17. in Capitular. Car. M. lib. 4. cap. 44. qui *Actores domini*, in iisdem Capit. 7. Car. M. lib. 7. c. 60. *Actores rerum domini*, in Lege Wisigoth. lib. 6. tit. 1. §. 2. appellantur.

Actores Ecclesiæ, propriè appellati, qui bona, possessiones, & facultates Ecclesiarum administrabant, veluti earumdem œconomi, vel villici: seu, ut Pithœus censet in Comitibus Campaniæ, *Advocati*, & *Defensores Ecclesiarum.* Palladius Episcopus in Epistola ad Desiderium Episcopum Cadurcensem: *Quia frater suus Deotherius Presbyter Actorem Ecclesiæ Santonicæ egit.* Gregorius Turon. lib. 7. cap. 22. *Denique anno superiore commotum quendam levem è civibus, Ecclesiæ Actores fecit interpellare. Tunc postposita justitia, res quas olim Ecclesia possidebat, sub specie emptionis abstraxit, &c.* Atque ita *Actores Ecclesiæ* intelligi debent apud Alexandrum I. PP. Epist. 1. 2. 3. in Decret. Julii I. PP. cap. 7. in Epist. 1. Stephani II. PP. in Concilio Aurelianensi V. c. 17. Turon. II. cap. 24. apud Justinianum in Nov. 3. Gregorium Magn. lib. 1. Epist. 9. 53. lib. 2. Ind. 11. Epist. 43. Marculfum lib. 2. form. 4. Flodoardum lib. 2. Hist. Rem. cap. 17. 18. in Addit. 3. Ludov. Pii cap. 12. &c. Denique in Testamento Hildevaræ Ravennæ condito ann. Christi 523. quod Bibliotheca Regia asservat, & ut eximium antiquitatis fragmentum hoc loco inserere operæ pretium duximus, ne posteritati pereat. .·..· *Possessionesque P.·.· sine vi, metu, doloque, vel.·.·.·.· & circumventionis studio, sed deliberatione propria & voluntate prona scribendam dictavi, quam rogatorum à me nobilissimorum testium, vel propriæ manus meæ* (sic) *subscriptione firmavi, quam cum gestis vos actoresque vestros quibuslibet duxeritis allegandam professionibus .·.·.·.·. non deerit tuis posterumque* (sic) *tuorum utilitatibus in futurum, de qua re & de quibus omnibus stipulanti tibi d.·.· simo adque Apostolico viro Ecclesiæ suprascriptæ urbis Episcopo s.·.· ei & actoribus vestris pariter in præsentia constitutis Ego Hildevara quæ superius olim jam perfectæ ætatis in verbis solemnibus spopondi. Actum in Classe salida in Iduum Novembrium Maximo VI. Consule. Hildevara huic cessioni adque donationi à me factæ in beatissimo adque Apostolico viro Ecclesio Sacerdote Ravennatis Ecclesiæ ad omnia quæ superius tenentur adscripta relegi conse.·.·. & subscripsi, & testes ut subscriberent conrogavi, stipulantique SS. Vir Beatissime, & actoribus tuis in præsentia constitutis in verbis solemnibus spondi. Ego Johannes vestræ hujus donationis cessionisque instrumento rogatus ab Hildevara I. fœmina.*

Actores

Actores Regis, qui res à Rege sibi demandatas agunt, in Lege Longobard. lib. 1. tit. 9. §. 16. tit. 25. §. 21. tit. 30. §. 10. tit. 34. §. 10. lib. 2. tit. 17. §. 1. in Gestis Dagoberti cap. 18. apud Hincmar. de Ordine Palatii cap. 23. &c.

Actores Fisci Regii, in Leg. Wisig. lib. 12. tit. 1. §. 2. Capit. Caroli M. lib. 4. §. 3. *Actor Patrimonii Regii*, in Lege Burgund. tit. 50. §. 3. *Actor Curtis Regiæ*, in Legib. Luitprandi Regis Longob. tit. 39. §. 3.

Actores Provinciarum, *Exactores & receptores publici debiti* dicuntur in Gloss. MSS. ad Codicem Theodos. lib. 1. in Cod. Reg. sign. 1197. Horum mentio est in Leg. Wisigoth. lib. 12. tit. 1. §. 2.

Actores Villarum, Villici, apud Julium Firmicum lib. 3. Math. cap. 11. in Capitul. Caroli M. lib. 4. cap. 41. in Lege Longobard. lib. 1. tit. 25. §. 78. &c. *Actor domus*, apud Sidon. lib. 5. Epist. 20. qui *Agens domus* dicitur apud Gregorium Turon. lib. 7. *Actor loci*, in Lege Wisig. lib. 6. tit. 1. §. 1. *Actor possessionis*, in Lege Burgund. tit. 50. §. 1. Vide Senatorem lib. 4. Epist. 40.

ACTOREA *Pars*, Actor, actoris pars, cui opponitur reus, in Speculo Saxonico lib. 3. art. 33.

ACTORNATUS. Vide *Atturnatus*.

ACTUARIUS, in Gloss. Lat. MS. est *Acta qui facit*. Papias: *Scriptor publicus, qui facit acta*. Jo. de Janua: *Actualis est, qui acta facit; Actuarius, diversis actibus occupatus*.

Actuarii propriè dicti, qui annonam à susceptoribus accipiebant, dato pittacio, in quo continebatur quantum accepissent, eamque postmodum militibus erogabant, ut colligere est ex titulo Codicis Theodos. *de Erogatione militaris annonæ*, leg. 11. 13. 16. 24. 28. & tit. *de Numerariis & Actuariis* leg. 3. 5. 10. 14. 15. Erant autem tot *Actuarii*, quot numeri militares, ut docet lex 16. de Erogat. milit. ann. Horum meminere Ammianus lib. 20. & lib. 25. extremo, Eutropius, Aurelius Victor, & Trebellius Pollio in Victorino. Vide *Actus*.

Actuarii, iidem qui *Actores*. Charta Ludovici III. Imp. in Tabulario Viennensis Ecclesiæ fol. 78. *Innotuerunt quandam partem villæ quæ vocatur Fornis, in Comitatu Viennensi sitam, temporibus priscis à Religiosis Christianis Matris Ecclesiæ S. Mauricii Viennensium Urbi conlatam, non longo tempore præterito, inter reliquarum subtractionem rerum injustè ob incuriam priorum Prælatorum ejusdem Ecclesiæ (&) Actuariorum fuisse sublata*.

Actuarius limes, apud Agrimensores dictus ab actus latitudine, qui agrum per jugera discriminabat. Nam duo actus quadrati jugerum faciebant, cujus eadem erat latitudo cum unius actus longitudine. Vide Salmasium ad Solinum p. 677. 678.

Actuarii pali, Hygino, qui defigebantur inter centenos vicenos pedes, sic dicti ab actus longitudine, quæ per 120. pedes porrigebatur.

ACTUBERNALIS, *Vicinus, proximus*. Papias. Sed legendum *Adtubernalis*, ut apud Festum.

ACTULA, ittus, ora, Gloss. Græc. Lat. ἀκτὴ, ἡ τῆς θαλάσσης, *actula, ora*.

ACTUS, idem quod *Actio*, officium, ministerium. S. Cyprianus Epist. 55. *Cùm — singulis Pastoribus portio gregis sit adscripta, quam regat unusquisque & gubernet, rationem sui actus Domino redditurus. In actu publico constituti*, in Appendice Sermonum de Diversis S. Augustini, serm. 3. Hincmarus opusc. 29. *Jussistis ut — veniret ad causas vestras, id est, ad judicia sæcularia, & suum advocatum de suo capite, videlicet de suo quod ipse egit actu — donaret*. Eadem notione usurpant lex 9. §. 2. Cod. de Bonis proscript. l. 1. Cod. Theod. de Assess. l. 6. de Honor. l. 3. de Numerar. &c. Jul. Firmicus lib. 3. c. 13. & 14. Concilium Carthag. I. c. 6. Senator lib. 6. Epist. 12. lib. 7. Epist. 7. 14. 24. &c.

ACTUS, Pagus, *Actoris*, seu Comitis, aut Vicarii districtus, vicaria. Vetus Charta apud Perardum in Burgundicis p. 21. *Peciola de terra, quæ est sita in actu Oscarense, in fine Elariacense*. Adde Chartam aliam Eremberti p. 144.

Actus, Vox Gromaticorum & Agrimensorum, Græcis πλέθρον, Gloss. MSS. Reg. sign. 1013. *Actus agri spatium 120. ped.* Isidorus lib. 15. c. 15. *Actus est minimus latitudine pedum 4. longitudine 160.*

Actus quadratus undique finitur pedibus 120. hunc Bœtici aripennem dicunt, ab arando scilicet. Isidor. Papias: *Actus mensura quæ habet centum viginti pedes in latitudine. Hæc arpennum dicitur*.

Actus duplicatus jugerum facit. Isid.

Actum intervicinale, quatuor pedes latum, qua jumenta agi possunt. Papias ex Festo. Jurisconsultis *Actus*, est jus agendi vel jumentum, vel vehiculum. Ebrardus Bethuniensis:

Est Actus via quæ currus jumentaque ducit,
Sed per iter, sine jumentis & curribus, ibis.

Vide Rigaltium ad Gromaticos.

Actus Apostolorum, Liber Ecclesiasticus, qui vulgò *Acta Apostolorum*; apud Anastasium in S. Silvestro PP. & in Chron. Besuensi p. 514. &c. Ita apud Thuribium Astoricensem Episcopum in libris apocryphis recensentur *Actus S. Thomæ, Actus S. Andreæ, Actus S. Joannis, quos sacrilego ore Leucius conscripsit*.

ACUARII, Anastasio Bibl. in versione Synodi VIII. act. 9. οἷον βελονάδες, σωλυσιανοὶ, ἱππιάδες, &c. *Acuarii, stabularii, veterinarii, seu medici equarii*.

ACUBICULA. Extat hocce vocabulum in Legibus Francor. Basileæ editis lib. 1. c. 75. *Fœminæ (in die Dominico) opera textilia non faciant, nec capulent vestitus, nec consuant, vel acubicula fiant*. Sed ibi mendum subesse advertit Spelmannus ex Capitulis Caroli M. lib. 1. c. 81. ubi eadem verba leguntur: ibi enim editur *Acupictile*. Unde frustra Meursius emendationem tentavit.

ACUCULA, diminut. ab *Acus*, quasi minor acus; sic autem *Discerniculum* dicitur. *Acum* Martialis, *Acum crinalem* Apuleius lib. 8. *Acum crinibus distinguendis* Tertullianus lib. de Pœnitentia; *Acum discriminalem* S. Hyeronimus Apol. ad Rufin. *Acum comatoriam* Petronius vocant, ubi Woweren. & Erhard. consulendi, & alii Criticorum filii. Gallis *Aiguille de teste*. Excerpta ex veteri Lexico de æreis: *Acucula*, βελόνη, ex quibus emendandæ Glossæ Græc. Lat. βελόνη, *Acusa, Acus*, seu ut habet Cod. MS. *Acubula, acus*: scribendum enim *Acucula*, quomodo habet Onomast. vetus. Lex 1. Cod. Theod. de Repud. *Si præter hæc tria crimina repudium marito miserit, oportet eam usque ad acuculam capitis in domo mariti deponere*. *Acum* verò inter ornamenta muliebria recenset lex 27. §. 2. D. de Auro & arg. Constit. synodales Episcopi anonymi an. 1237. to. 2. Concil. Angl. de Monialib. *Nec in velo acus argenteas audeant deportare*.

Acucla, Scaplum, κνίστρον, in Gl. Gr. Lat. pro *acucula*. Vide *Agagula*.

AÇUDA. Vide *Açutum*.

ACULUS, *Ministerialis domus Regiæ*, in Glossis Isidori.

ACUMI. Fragmentum Petronii: *Abacia & acumi omnia exposcit, intestina mea noverat, &c.*

ACUNYDARE, *Aquindare*, Diffidare, vox Catalanica. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 81. *Si quis aliquid eis nocuerit, vel aliquod damnum, vel forisfactum eis fecerit, ipsa teneat die per acunydatum à Potestate*. Cap. 110. *Si quis dixerit seniorem suum habere diffidatum, vel acunydatum, si hoc probare nequiverit, emendet omnia mala facta, quæ propter hoc hac occasione fecerit, &c.* Cap. seq. *Omnes homines postquam aquindaverunt Potestates, teneant eis pacem & treugam 30. diebus, & Potestates ad Vicecom. vel Comitores, 15. diebus, & ad Valvasores & ad alios Milites 10. diebus*. Cap. 115. *Item statuerunt — quòd si aliquis per semetipsum, vel per suum nuntium voluerit aquindare, vel diffidare suum seniorem, semel possit facere, &c.* Constitutiones Catalaniæ MSS. cap. 1. *Quod si quis infregerit, non habebit meum amorem, sed sub aquindamento erit meo*. Alio loco: *Cùm exierit à Curia Regis, teneat se pro suo acunydato*. Infrà: *Et nullus Baronum terræ recipiat in honore suo, nec det ei consilium, vel juvamen, imò aquindent eum statim, & faciant ei guerram*. Charta Ildefonsi Regis Aragon. an. 1187. pro libertatibus villæ Amiliani (*Milhau*) in Occitania, in Reg. Lud. Hutini Reg. Fr. f. 7. *Vel non fuerit aquindatus vel diffidatus, &c.* Vide tom. 8. Spicil. Acheriani p. 386.

ACUPEDIUM. Gloss. Gr. Lat. ὀξυποδία, *acupedium, aden-*

satio. Ὀξυπεδῶ, *adenso, denso. Acupedius, vel secundùm aliquos Acupediens, i. Cursor, quasi acutis pedibus currens. Acupedineus, velox, vel ad acupedium pertinens. Acupedilius, velox.* Ugutio, Breviloq. Jo. de Janua, ex Festo.

ACUPICTUS. Isidorus lib. 19. Orig. c. 22. *Acupicta vestis, acu textilis, aut acu ornata. Eadem & Phrygia. Hujus enim artis periti Phrygii omnes dicuntur.* Virgil. lib. 11. Æneid. *Pictus acu tunicas.* Ubi Servius: *Nomine artis qualis esset tunica demonstravit, nam hujusmodi vestes acupictæ dicuntur.* Testamentum Leodebodi Abb. apud Helgaudum: *Oralia ad mensam unà cum cappis, & vela 2. acupicta.*

Acupictilis. Anastasius Bibl. in Leone IV. p. 177. *Velum acupictile habens hominis effigiem sedentis super pavonem unum.* Ibidem p. 187. *Fecit vestes de fundato tres habentes unam tabulam acupictilem interclusam.* Adde Capitula Caroli M. lib. 1. cap. 81.

Acupictura. Regula S. Cæsarii ad Monachos cap. 42. *Plumaria & acupictura, & omne polymitum — nunquam in Monasterio fiant.* Acupicturæ verò artifex Hesychio dicitur, Βελονοποικίλτης, ὁ τῇ ῥαφίδι ὑφηπνιῶν ἢ ζωγραφῶν.

ACUS, Acicula, spinula, nostris *Espingle*, qua *Pallium Archiepiscopale* constringitur, seu configitur. Ordo Roman. *Pallio superinduitur, & configitur per acus in planeta retro & ante.* Occurrit ibi non semel, ubi de Pallio Pontificis agit. Bruno Signiensis de Vestimentis Episcopalibus: *Acus autem non ad pungendum, id est, non propter hujus vitæ compunctionem, ut quidam putant, sed ad planetam palliumque jungendum inventæ sunt. Quædam enim ansulæ antiquitus in planetis positæ erant, quibus acus inserebantur, & pallium simul cum planeta firmabant, ne à suo loco pallium moveretur.* Charta Joannis Archiep. Capuani an. 1301. in Sanct. cap. p. 263. *Item tres acus de argento cum lapidibus pro palleo.* Propriè verò *Acus* dicitur pars fibulæ, qua illa clauditur & astringitur. Trebellius Pollio: *Fibulam auream cum acu Cypria unam.* Fortunatus lib. 8. poemate 4.

Chrysolitha auratam fibula claudit acum.

Acus, Calamistratorium, in Gloss. Isid. Vide *Acucula.*

ACUTA, Febris violentior. Vita S. Margaretæ Hungariæ n. 53. *Rex Ladislaus cùm pluribus diebus acutam continuè passus fuisset, &c. Acuta Febris*, in Vita Lietberti Episc. Camerac. c. 9. *Acutæ passiones* apud Cælium Aurelian. lib. 3. Tardarum passionum cap. 5. & apud Ordericum Vital. p. 873. *Acuti morbi*, apud Constantinum Afric. lib. 10. Pantechn. cap. 5. Celsus lib. 3. cap. 1. ait Græcos divisisse morbos omnes in duas species: *Alios namque ex his acutos, alios longos esse dixerunt.*

In Acutis laborare. Cæsarius lib. 10. cap. 44. *Cùm tempore quodam laborarem in acutis, ac semel & secundo post crisim recidivassem.* lib. 11. cap. 36. *Monachus quidam bonæ vitæ laborabat in acutis.* lib. 12. cap. 36. *Idem Steppo cùm in acutis laboret.* Ita lib. 1. cap. 25. & alibi non semel.

Acuta, in Musica. Vide *Superacuta.*

ACUTELA, *Acumen*, Joanni de Janua.

ACUTIA, *Versutia: Acutus, Versutus*, Papiæ. Ekkehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 10. *Quæ acutia sua versipelli resumpserat.* cap. 11. *Miror te numquam hominis pigere, qui astu suo semper tuas exuperavit acutias.* cap. 16. *Valeant odibiles illi, qui te acutiis suis à bono avertere moliuntur. Sotularium acutia*, i. cuspides, *rostra*, in Vita Mariæ de Mailliaco n. 36.

ACUTIATOR, Qui acuit, samiarius: Gall. *Aiguiseur.* Gloss. Lat. Gr. *ἀκονητής, Samiarius, cociarius, acutiator.* Idem *Acutor* dicitur Joanni de Janua.

ACUTIM, *Acutè*, Joanni de Janua.

AÇUTUM, Ædificii species, Hispanis, quæ vox occurrit non semel in Foris Aragonensibus apud Michaëlem *del Molino* in Repertorio in hac voce, & in v. *Apprehensio*, ubi jungitur cum *Cequia*, i. Fossa rivi. Hispanis *Açuda*, est rota hauritoria. Idem Molinus p. 265. describit Chartam Alphonsi I. Regis Aragon. æræ 1153. quæ facta dicitur *in illa acuda civitatis Cæsaraugustæ.*

ACUTUS, Clavus aut gomphus. Ebrardus in Græcismo c. 12.

Clava, genus baculi: clavis, sera: clavus, Acutus.

Mamotrectus ad 41. Isaiæ: *Clavis, i. acutis. Acutum cuprinum*, dixit Vegetius lib. 3. de Re veterin. cap. 2. Innocentius Agrimensor, *Acutum Cyprinum*, pro clavo æreo, quem *Cyprinum Clavum* vocat Palladius. Pelagius libello 15. n. 48. *Impossibile est navim fabricare sine acutis.* Bonifacius Episcopus Atinensis in Sermone de SS. Nicandro, Marciano & Marco: *clavos acutissimos in vertice beati cœperunt infigere Marci, idololatræ impiissimi in vertice ejus acutos figebant, &c.* Vita S. Potiti Mart. n. 20. *Et allatum acutum jussit eum in capite usque deorsum in eum figi.* Occurrit ibi pluries. Vita ejusdem S. ex MS. Neapolitano habet hoc loco, *clavum ferreum, clavum acutum.* Utuntur præterea Macrobius & Isidorus lib. 19. cap. 33. Auctor versionis Italicæ lib. Petri Crescentii de Agricultura p. 62. *Masanè Mandorli si ficca un' aguto, si o pertugia in molti lueghi.* & p. 275. *Se ichiovi, o vero aguti saranno d'oro.*

Acutus, Panis triangulus, in Glossis MSS. in Regio Cod. 113.

ACYRALIS. Vide *Lito.*

ACZADUS, ex Hispanico *Açada*, Capreolus, bidens. Innocentius III. PP. lib. 13. Ep. 161. de Burgensi Ecclesia: *Ferrum caldararum, acetrum, tres aczados, totidem aczadas, 4. cistas sc utellis plenas, &c.*

AD, præponitur sæpe locorum nominibus, ex familiari ac vulgari loquendi formula, qua nos *ire ac pergere* dicimus *ad quadam loca*: cujusmodi exempla passim proferunt Itineraria vetera Antonini & Hierosolymitanum, & Peutingeri Tabulæ. Ita apud Ammianum lib. 27. Mediolani locus occurrit *Ad Innocentes* appellatus. Græcos etiam recentiores ita locutos docuimus in Descript. S. Sophiæ n. 18. Sed & Dafnense Palatium ad Antiochiam, ἐπιδάφνην dictum, quasi ἐπὶ τὴν Δάφνην, par est credere. Regino anno 962. *In quodam monte qui dicitur ad sanctum Leonem. Pontes* in Pictonibus, castrum, *ad Pontes* vocari scribit Anonymus in Miraculis S. Eutropii Episcopi Santonensis n. 22. Vide Theosterictum in Vita S. Nicetæ Hegumeni n. 28.

ADA. Vide *Acla.*

ADÆQUATIO, Æqua bonorum partitio inter hæredes, in Lege Longob. lib. 2. tit. 29. §. 3. cujusmodi *adæquationis*, seu *exæquationis* bonorum formulæ habentur apud Lindenbrog. form. 67. 68. 69. & 70. Vide *Æqualentia.*

ADÆRARE, Pretium addicere, ære æstimare, ad æris pretium redigere, vulgò *Adpretiare.* Gloss. Lat. Gr. *Adærat*, ἐξαργυρίζεται, ἀπχαλκίζει, *Aderatio.* ἐξαργυρισμός. Gloss. Lat. Gr. ἀπαργυρισμὸς, *Aderatio.* ἐξαργυρίζω, *Adæro.* Lex Burgund. addit. 2. §. 7. *Solidi qui à tempore Alarici Regis adærati sunt.* & Lex Wisigoth. lib. 4. tit. 5. §. 7. *Post parentum obitum aderatione adhibita, &c.* Joan. Diaconus in Vita S. Gregorii M. PP. lib. 2. cap. 24. *Cunctorum patrimoniorum prædiorumque reditus — adæravit.* Breviloq. *Adærata prædia dicuntur, ex quibus æs proveniebat. Adæratæ annonæ*, in leg. 31. Cod. de Erogat. milit. annonæ, cùm scilicet annonæ in ære persolvuntur. Vide Casaubonum ad Theophrasti Characteres p. 332. & ad Sueton. Salmasium ad Pollionem p. 338. & Jacobum Gothofredum ad leg. 28. Cod. Theod. de Erogat. milit. annonæ.

Adærare. Bulla Adriani I. PP. an. 772. in Bullario Casinensi tom. 2. p. 13. *Et ecce obnixè nos, Religiosissime Dei cultor, dinosceris poposcisse, ut ex nostri persona studuissemus adærari, qui sine nostra inquietudine easdem vestras causas subtiliter perscrutare, vobisque justicias facere deberet.*

ADAGONISTA, *Incitator, certator*, Joanni de Janua, pro *Antagonista.*

ADALIDES, Auditores, Mauris Hispanis; apud Rodericum Tolet. lib. 3. de Reb. Hispan. cap. 24. aliàs *Adalides* dicuntur *Itineris ductores.* Leges Alphonsinæ part. 2. tit. 22. lege 1. *E por esto los llaman Adalides, que quiere tanto dezir como guiadores, que ellos deven aver ensi todas estas cosas sobredicas, para bien saberguir las huestes & las caval-*

gadas en tiempo de guerra. De eorum munere sic Gregorius Lopez ex lege 4. *Adalides potestatem habent judicandi circa ea quæ contingunt in hostium incursibus, seu cabalcatis, & super divisione prædæ cum perditorum restitutione: jussa imponunt Amogaberibus & peditibus; ponunt etiam de die speculas seu atalayas, & noctu auscultatores, vulgò dictos Escuchas; ordinant Estalgaras, & insidias seu celatas; creant etiam Almocadenos, qui sunt capitanei super pedites, &c.*

ADALINGUS, *Adelingus, Ethelingus, Edelingus, Edlingus, &c.* voces unius & ejusdem originis, Saxonicæ nempe, quæ *Nobilem* & natalium splendore illustrem quempiam significant; ab æðel, vel eðel, *Nobilis*, quam etiamnum usurpant Germani eo significatu. Gloss. Keronis, *Nobilibus, Adelem.* Lex Angliorum & Werinorum tit. 1. *Si quis adalingum occiderit, 600. sol. comp. qui liberum occiderit, &c. qui servum occiderit, &c.* Ita tit. 2. 3. 4. & 5. ubi trifariam hominum conditionem apud Saxones distributam observare est, in *Adalingos* seu Nobiles, *Liberos, & Servos.* Quod firmatur ex Nithardo lib. 4. *Saxonica gens omnis in tribus ordinibus divisa consistit. Sunt enim inter illos qui Edhilingi, sunt qui Frilingi, sunt qui Lazzi illorum linguâ dicuntur: Latinâ verò linguâ hoc sunt Nobiles, ingenuiles, serviles.* Vocis vim attigit etiam Simeon Dunelm. & ex eo Rog. Hovedenus an. 887. *In loco qui dicitur Ethelingaege, id est, Nobilium insula.* Math. Westmonasteriensis & Bromptonus habent, *Ethelinghey* & *Ethelingeie, quod interpretatur insula nobilium.* Nec dubium quin ab hac voce formata sint Anglosaxonica illa vocabula appellativa, *Ethelredus, Athelunus, Ethelbaldus, Ethelulfus, Ethelstanus,* Regum Anglosaxonum familiaria nomina.

Edwardus Confessor in suis Legibus cap. 35. vocem *Adeling* effictam vult ex *Athel*, nobilis, & *Ling*, imago; *quæ conjunctè*, inquit, *sonant nobilis imago.* Ab Edwardo hausit quæ habet in hanc sententiam Bromptonus p. 907. Verùm Spelmannus auctor est Saxonibus in more fuisse patrio nomini *Ling* subjungere, cùm vel filium, vel juniorem denotare vellent, verbi gratiâ, *Eadmundling*, pro filio Eadmundi: indeque plerasque Arctoas nationes terminationem istam retinuisse in nominibus appellativis; quæ earum originem designabant. Unde *Salingi* dicti à *Sala* fluvio, à quo profecti; *Nordalingi*, quasi filii Aquilonis; *Easterlingi*, quasi soboles Orientis. Vide Cluverium in Germania antiqua lib. 1. c. 15. & Besoldum in Dissert. de Ordine equestri p. 4.

Ab hac igitur originatione dictos putant *Adelingos*, Regum præsertim filios & hæredes. Leges Edwardi loco citato: *Rex verò Edwardus Edgarum filium eorum secum retinuit, & pro suo nutrivit: & quia cogitabat hæredem eum facere, nominavit Adeling, quem nos dicimus Domicellum. Sed nos indiscretè de pluribus dicimus; quia Baronum filios vocamus Domicellos, Angli verò nullum nisi natos Regum.* Leges Hoeli Boni: *Vrchrichiad, i. Edling, qui post Regem habet succedere, &c.* Certum autem Regum filios *Adelingos* vocitatos. Ita apud Simeonem Dunelm. de Gestis Angl. an. 866. *Elfredus, id est, Clito Adeling.* Apud Henricum Huntindon. lib. 5. *Beorthsigt filius Brithnodi Adeling.* Et lib. 6. *Quidam Anglorum Eadgar Adeling promovere volebant in Regem.* Charta Ælfredi Regis in Monastico Anglic. to. 1. p. 203. *Ad insulam Clitonum quæ Anglicè usitato nomine Aedlingaeg nuncupatur.* Unde colligitur *Clitones* & *Adalingos* eosdem esse. Adde Ordericum Vital. lib. 12. p. 855. 869.

Adelinga, Ordo Nobilium. Gotefridus Viterb. an. 776. de Longobardis agens: *Omnes Reges illi fuerunt Adelingi, id est, de nobili prosapia, quæ apud illos dicitur Adelinga.*

ADAMATICA, Arbor Paradisi terrestris, cujus fructum manducavere Adam & Eva. Petr. Chrysolog. Serm. 54.

ADAMIANI, dicti quidam Hæretici qui Adæ imitantur nuditatem; unde & nudi orant, & nudantes se mares & fœminæ conveniunt, &c. S. Augustin. lib. de Hæres. & Isidor. lib. 8. cap. 5.

ADAMPLIARE, pro *Ampliare. Adampliare templum donis*, in veteri Inscriptione.

ADAQUARE. Gloss. Latino-Gr. *Adaquat*, ποτίζει. Gloss.

Græco-Lat. ποτίζω κτῆνος, *Adaquo.* Lex Wisig. lib. 8. tit. 3. §. 15. *Pecora — adaquentur tantummodo, & teneantur inclusa.* Saxo Grammat. lib. 10. Hist. Dan. p. 179. *Qui verò adaquandi tempore ita sodalis equo usus fuisset, &c.* Theodol.

En adaquare gregem simul & relevare calorem
Nostra venit Phronesis.

Utuntur Sueton. in Galba cap. 7. Gregor. M. lib. 11. Epist. 5. Interpres Bibliorum, &c. Italis *Adacquare*, est irrigare.

ADARCA. Vide *Targa.*

ADAUGMA, *Augmentum, additamentum.* Joan. de Jan.

ADBREVIARE, *Breviare*, Joanni de Janua, in brevia redigere, *Imbreviare, adimbreviare*, Italis *Abbreviare.* Mathæus Westmonasteriensis an. 1297. *Mandante Rege — adbreviare quot equitaturas quisque posset invenire ipsi Regi processuro ad bellum.*

ADCOGNITARE, *Accognitare*, notum vel *cognitum* facere. Gloss. Lat. Gr. *Adcognoscit*, ἐπιγινώσκει. Hincmarus Rem. opusc. 5. de Coercendis militum rapinis: *Quarum exemplar Dominationi vestræ transmitto, ut secretè eum teneatis, & ad aliquem diem jubeatis venire fideles vestros, dicentes quia eis adcognitare vultis undecumque vobis placet dicere, &c.* Capit. Caroli Calv. tit. 16. *Et habet — omnes fideles suos convocatos, ut omnibus suam voluntatem — accognitet.* Tit. 28. in fine: *Hanc nostram constitutionem — relegi, adcognitari, & observari mandamus.* Inde *adcognitatio* & *cognitatio*, tit. 30. *Cognitamentum*, tit. 27

ADCONSILIARE, Consilium dare, consulere. Notitia vetus in Pancharta Nigra Turonensi: *Ille verò audiens dolorem fratrum, condoluit ipsum, & adconsiliavit eos, ut starent in Curciaco villa, quoadusque cum eis pariter — exinde loqueretur.*

ADCORDABILES *denarii*, qui dantur domino vice laudimiorum, cùm possessiones censuales distrahuntur, aut permutantur: quia eo casu dominus & vassallus, si in distractione aut venditione nulla pecuniæ solutio intervenerit, invicem conveniunt: *Ils s'en accordent ensemble*; unde ejusmodi laudimia, *accordemens* dicuntur in Consuet. Bituricensi tit. 6. art. 1. 6. 7. 8. &c. Charta privilegiorum Castri-Meliandi in Butirigib. an. 1318. *Et octo denarios censuales, adcordabiles, redituales vendiderunt, quitaverunt, &c.*

ADCORPORARE. Vide *Accorporare.*

ADCREDITATUS, Cui fides habetur, cui creditur, Gall. *Accredité.* Hugo Farsitus lib. de Miraculis S. Mariæ Suessionensis cap. 8. *Cùm vadem non haberet, quem pro se daret, dedit Dominam sanctam Mariam vadem — pactionis suæ perficiendæ: sic ergo valde adcreditato, dimissus est.* Vide *Accredere.*

ADCREDULITARE, Fidem facere, purgare se, sacramento omnem criminis suspicionem amovere, ita ut alii justè adducantur ut credant ab illo haud commissum. Leges Inæ Westsax. Regis cap. 36. apud Bromptonum: *Qui in Collegio fuerit, ubi aliquis occisus sit, adcredulitet se quod eum non percussit.*

ADCRESCENTES, dicti potissimùm milites φολλάζοντες, seu qui non militabant, sed militaribus numeris adscripti, in locum legitimorum militum amissorum subrogabantur, ut ita numerus, si quando esset imminutus, repararetur, in leg. 11. Cod. Theod. de Re militari, & leg. 6. & 7. de Tyronib. & leg. un. de Classic. ad quarum legum illustrationem adhibendus omninò auctor vetus subditus Notitiæ Imperii cap. 5. *Supplementa* appellantur in leg. 9. Cod. Theod. de Tyron. leg. 3. de Tabular. & apud Ammian. lib. 21. *Supplementa*, inquit, *Legionibus scripta sunt indictis per provincias Tyrociniis.* Ejusmodi sunt apud nos *les Recreuës*, milites scilicet, qui in locum amissorum *adcrescunt.* Adde leg. 7. Cod. Theod. de Censu.

ADDAMNARE, Damnum inferre, Gall. *Endommager.* Vetus Notitia apud Louvetum in Bellovaco p. 530. 1. Edit. *Quòd Drogo Miles Monciaci res & possessiones Ecclesiæ B. Petri Belvacensis olim violenter invasit, deprædavit, incendit, devastavit, multisque modis addamnavit; silvam quoque quæ est juxta Bonnicurtem — fecit incidi & seminari, &c.*

ADDECIMARE, In 1. Reg. cap. 8. v. 14. 17. est *Decimam accipere*. Mamotrectus. ἀποδεκατοῦν, in Gr. vers.

ADDEXTERARE, Tegere latus dextrum, ad dextram cujuspiam stare, incedere, considere. Baldricus in Chronico Cameracensi lib. 3. cap. 38. *Eam* (Imperatricem) *in processionem Domnus Episcopus addextravit*. Ceremoniale Cencii Camerarii: *Deinde duo de majoribus Cardinalibus addextrant usque ad altare*. Clemens IV. PP. apud Odoricum Raynald. an. 1311. n. 13. *Cùm ipse Pontifex equum ascenderit, teneat stapedium sellæ ejus, & arrepo fræno aliquantulum ipsum adextret. Sponsam addextrare*, apud S. Bernardum serm. 77. in Cant. n. 1. *Le Roman d'Auberi MS.*

Elles en ont le Chevalier mené,
Jusqu'à l'ostel l'ont toûjours adextré.

Alibi: *Et Gascelins va s'amie adestrant.*

Addestrare Florentini dicunt, pro *andar alla staffa de Principi*, seu Principi ad equum inservire.

ADDICTARE, Idem quod *indictare*, (quod vide) deferre, postulare in judicio. Henr. Knighton lib. 5. *Quem Rex fecit addictari, & exulare per leges Regni*. Alibi: *Et fuerunt addictati 35. de Belgrade, & sic opportuit finem facere*. Latinis scriptoribus *addicere*, est condemnare, *addictus*, condemnatus, uti pluribus probavit Savaro ad Epist. Sidonii Appoll. Aliud significat vox *addicter*, Gallica, in Consuet. Wissanti art. 5. *Par icelle coûtume est deu double relief de la rente que doit l'heritage, s'il n'est expressément addicté par le bail à rente, &c.* Id est, nisi expressè stipulatum. Itali & Florentini *additare* dicunt pro *accennar col dito*, digito monstrare, indicare.

ADDISRATUS. Vide *Adiratus*.

ADDITIO, Leguleis Anglicis dicitur quod præter nomen & agnomen homini datur, quo illius status, gradus, conditio, ars sive ministerium, & patria designantur, quæ quidem in qualibet actione, in qua utlagaria seu exilium decerni potest, addi & apponi debet nomini rei, ex Statuto Henrici V. an. 1. cap. 5. Rastallus.

ADDORMIRE, Obdormire, somno sopiri, unde Galli *s'Endormir*, hauserunt. Itinerarium Burdegalense: *Est locus, ubi Jacob, cùm iret in Mesopotamiam, addormivit*.

ADDRETIARE, *Addressare*, juri stare, ex verbo *drictum*, Gall. *Droit*. Regiam Majestatem lib. 2. cap. 74. §. 9. *Si contra dominum suum, & non juxta assisam, (purpresturam fecerit) tunc distringetur occupator, ut veniat ad curiam domini sui, id addressaturus*. Gervasius Dorobernensis an. 1170. *Quod erunt coram Domino Rege, die quem eis constituerit, ad rectum faciendum, & addretiandum ei, & hominibus suis quod addretiare debuerunt*. Charta Comitis Burgundiæ an. 1227. in Tabul. Campaniæ Thuani f. 153. *Si nos non voluerimus eis adreciare ad dictum esgardum, — si, quod absit, ipsum decedere contingeret, usque dum fuerit adreciatum ad dictum & esgardum jam dictorum*. Hinc vox Gallica *Addresser*.

ADELINGUS. Vide *Adalingus*.

ADELPHI, Monachi, Fratres, ἀδελφοὶ, in Vita MS. S. Magnobodi Episcopi Andegav. cap. 26. Vide Meursium in Ἀδελφᾶτον.

ADELSCALC, Minister Principis, servus Principis: vox composita ex German. *Edel*, nobilis, & *Scalc*, servus, minister. Decretum Tassilonis Ducis Bajuvar. part. 1. cap. 7. *Servi Principis, qui dicuntur Adelscalc*.

ADEMPRUM, vel *Ademprivum*. Cæsar Nostradamus in Hist. Provinc. p. 398. ait esse jus quoddam à Comitibus Provinciæ subditis suis impositum, ad expensas faciendas pro maritandis seu nuptui collocandis filiabus, pro expeditionibus Hierosolymitanis subeundis, & pro terris acquirendis: quo casu eadem esset vis vocabuli, ac *Auxilii*, de quo suo loco. Sed videtur hæc vox non solius Provinciæ terminis circumscripta, cùm in Occitania, atque adeo in Hispania etiam *Adempra* nota fuerint, sumique ut plurimum pro quavis præstatione videantur. Charta Raymundi *de Termes*, in Tabulario Carcasson. fol. 69. *Nullum jus vel dominium habeo, nec jurisdictionem aliquam, nec ademprum, nec habere debui in toto castro*. Alia pro Castro Moissacensi, in Regesto Tolosano fol. 19. & 20. *Retinuerunt insuper quòd Consules pro tempore constituti non sint immunes à collatione, quin conferant in quæstis & ademprìs factis communitati villæ per D. Comitem*. Alia Charta an. 1231. ibid. fol. 68. *Venationes, feuda & alodia, expletiva, & adempriva, oblias & donationes*. Alia Petri Regis Arag. an. 1212. *Cum servitiis, usaticis, & aliis omnibus ademprivis, &c.* Curia Generalis Barcinon. sub Petro II. Rege Arag. an. 1283. cap. 45. *Adempriva lignorum, pascuorum, & aquarum, castrorum — fiant prout est antiquitus fieri consuetum*. Vide Catellum in Comitibus Tolosanis p. 225. & Mich. *del Molino* in Repertorio p. 26. Nec scio an huc pertineat quod habent Usatici Aquarum mortuarum: *Sint immunes ab omnibus quæstis, talliis, & toltis, & mutuo coacto, & omni ademptu coacto*. Nam ejusmodi vocabuli ab *ademptis rebus*, originem rectè, ut opinor, accersit Dion. Salvaingus in Tract. de Jurib. domin. cap. 40. Charta Willelmi Regis Rom. an. 1252. in Probat. Hist. Sabaud. *Necnon adempta, quæstas, tallias, alias exactiones consuetas, &c.* Ita *ademptio* in veteri Charta apud Columbum in Episcopis Sistaricensibus lib. 3. n. 13. idem sonat quod *tolta*.

Adempramentum, eadem notione. Usatici Barcinonenses cap. 18. *Castrum cum adempramento ejus, &c.* cap. 109. *In bajulia vel guarda unde quis habuerit hominaticum vel censum, si hoc secundùm bene posse suum defenderit, habere debet — ibi moderatum stacamentum, & moderatum adempramentum*.

Ademprare. Charta an. 1312. pro Pariagio Castri de Venescio in Occitania, in 48. Regesto Philippi Pulcri Regis Fr. n. 29. *Item quòd homines dictorum locorum se possint ademprare in locis circumvicinis, sicut consueverunt*. Michaël *del Molino* in Repertorio p. 224. col. 4. *Milites & infanciones possunt montes regales juxta forum ademprare & pascere, &c.*

ADEMPTIO, *Ademptus*. Vide *Ademprum*.

ADENTIA, Præsentia, à verbo *adesse*. Charta Cresimyri Regis Dalmatiæ an. 1059. apud Jo. Lucium lib. 2. Hist. Dalm. cap. 15. *Illud in audientia & adentia prælibatorum astantium autorizo*.

ADEPS. Joan. de Janua: *Adeps, pinguedo exponitur, ex ad, & epulum, quia epulis pinguedo solet addi. — Adeps propriè est pinguedo interior, & quæ intestinis annexa est*. Papias: *Adipata, edulia adipe condita, cibi pingues*. Descriptio Bonorum Monasterii Sanctimonialium Deiparæ Suession. an. 858. *Adipis modii 100. ad diversa Monasterii luminaria, & ad condiendos cibos Sanctimonialium vel supervenientium hospitum*. Charta Caroli C. pro Monasterio Sangermanensi: *Et pro modiis viginti adipis, &c.* Statuta Cluniacensia Petri Venerab. cap. 15. *Statutum est ut omni die Adventus Domini, excepta prima Dominica, ab adipe, quâ in 12. lectionum festis usu esse solebat, omnes abstineant*. Adde cap. 53. Petrus Diac. lib. 4. Chr. Casin. cap. 66. *Non carnes, non adipem, non vinum ab illo tempore sumpsit*. Adipem autem seu sevum sua ætate in conficiendis candelis adhibitum testatur etiam S. Augustinus lib. 2. de Morib. Manich. *Quid de adipe respondebitis, qui propè omnes Italas lucernas illuminat?*

ADEPTUS, Exponitur δωρεὰν λαβὼν, in Gloss. Gr. Lat.

ADEPSIT, pro *adeptus est*, occurrit apud S. Eulogium Cordub. in Apologetico.

ADEPTICUS, *Qui de facili acquiritur*. Jo. de Janua.

ADESCATIO, *Dieta, cibatio*, apud Math. Silvaticum in Pandect.

ADFATOMIA, *Adfatimire*. Vide *Affatomia*.

ADFIDARE, *Adfiduciare*. Vide *Affidare*.

ADFIGERE, Vox propria in Legibus, cùm scilicet Capitulum aliquod iis additur, *adfigitur*. Leges Luitprandi Regis Longob. tit. 63. *De servis fugacibus, quia jam antea Capitulum istum adfiximus, &c.* Tit. 54. *Ideo autem hoc scripsimus, quia etsi adfictum in Edicto non fuit, &c.* Adde tit. 69. §. 5. tit. 75. §. 1. tit. 91. §. 2. tit. 104. §. 4. tit. 110. §. 1.

ADFILIARE, In filium adoptare. Anianus ad leg. 2. Cod. Theod. de Legit. hered. *Adoptivum, id est, gestis ante curiam adfiliatum. Affilié ou adopté*, in Consuetud. Sanctonensi art. 1. Honoratus *Bonnor* Salonensis, *en l'Arbre des Batailles*, 4. parte c. 106. *Je traite la question, sçavoir, si*

la Reine Jeanne de Naples a pû affilier le Roy Louïs, &c. Vide Caium in Instit. Parerga Alciati, & Cujac. lib. 7. Observ. cap. 15.

Adfiliatio, Affiliatio, adoptio in filium. Gloss. Lat. MS. Regium cod. 1013. & Gloss. Isid. *Adfiliatio, adoptio, pane naturæ imitatio.* Habentur etiam eadem verba in Breviloquo.

Affiliatio, acquisitionis species. Chronicon Farfense p. 657. & 663. *Solenni donatione contulerunt quæ ad eos ex concessione Regum, Reginarum, vel Ducum, vel per affiliationem, vel comparationem, vel alium quemlibet attractum pervenerint.* Vide *Filiolatus*.

ADFRAMIRE. In Pacto Legis Salicæ titulus 49. concipitur *de Adframire*, ubi in Editione Pithœana est 48. *de Afatomie.* Vide Wendelinum.

ADFRUTABULUM, *Vasculum*, in Glossis Isidori.

ADGISTARE. Vide *Agistare*.

ADGNÆUM *repræsentare*, apud Guillimannum in Explicatione vocabulorum ævi inferioris lib. 1. cap. 9. *Auff gnad und ungnad stellen*, exponitur.

ADGNASCI, IC. sæpe est pro *nasci*: inde *agnatio*, pro liberis, aut liberorum procreatione, apud Marculfum lib. 2. form. 29. ut & in leg. 1. Cod. Theod. de Collegiatis, in leg. 19. eod. Cod. de divers. Offic.

ADGRAVARI *aliquem*, in Jure Hungarico, punire victum, *Meghuntet, terhelni birsagolni.*

ADHABERE, pro *habere*, tenere, possidere. Tabular. S. Victoris Massil. sub an. 12. Caroli M. *Et sicut alias res ipsas quæ justè ad Domnum Regem Karolum obtingebant in aloda Antener adhaberet per ipsam misculationem, seu & ipsam Caladium villam visus fuit de ipsa casa Dei abstrahisse.* Charta Arnulfi Regis apud Baldric. lib. 1. Chron. Camer. cap. 62. *Et quidquid exinde fiscus noster exigere poterat, in luminaribus ipsius Ecclesiæ concinnanda perpetualiter concessimus adhabendum.* Adde cap. 77. Tabularium Brivatense ch. 252. *Habeatis atque possideatis jure proprio adhabendum, vendendum, donandum, &c.* Tabularium Ecclesiæ Viennensis fol. 24. *Tantum & nos vobis ipsas res jam dictas & superiùs scriptas manibus tradimus atque transfundimus, perpetualiter adhabendi, vendendi, donandi liceat, commutandi, vel quicquid exinde facere volueritis, &c.*

ADHÆRERE, pro *adjungere*. Anastasius in Stephano III. PP. *Adhærens eidem Imperiali misso, quemdam propriæ gentis nefarium virum, &c.*

ADHÆREDARE, Mittere in possessionem: *Adheriter* in Consuetudinib. Hannoniæ cap. 77. 80. Montium cap. 46. Camerac. tit. 1. art. 3. Insulæ tit. 1. art. 56. 156. Turnacensi tit. 20. art. 25. &c. *Paternis hæreditatibus adhæreditatus*, in Vita Lietberti Episc. Camerac. cap. 2. Compositio inter Will. de Hollandia & Ludovicum Comitem de Los an. 1206. quæ extat in Regesto Honorii III. PP. lib. 1. *Ad dictum & arbitrium D. Philippi debet dominus Willelmus adhæredare Comitem de Los de omnibus supradictis.* Occurrit ibi non semel. Jo. de Condato MS. in Dominican.

Le siecle en as ahir eté.

Chron. Flandriæ cap. 86. *Et là se dessaisit de sa terre, & en adherita sa fille.* Vide *Hæreditare*.

ADHOA, sumitur ut plurimum pro jure *Relevii*, aut *Racheti*, uti passim videre est apud Andream de Isernia & Mathæum de Afflictis in Consuet. Neapolit. Marinum de Freccias de Feudis Sicil. lib. 2. tit. de Relevio, in principio, Jacobum de Axello Neapolitanum, in tractatu de jure Adohæ, Relevii, atque Subsidii, edito Lugduni an. 1558. Joan. Francisc. Capiblancum in tractatu de jure & offic. Baron. erga vassallos, pragm. 1. num. 56. &c. Exponitur *servitium militare*, in Charta Joannæ Reginæ Siciliæ an. 1366. qua Margareta Borbonia Imperatrix Constantinopolitana Margotæ de Novavilla Magistræ suæ quoddam casale concedit, *movens in capite à Curia nostra sub certo militari servitio, seu adhoa.*

Adhoamentum, eadem significatione occurrit in Statutis Honorii IV. PP. pro Regno Neapol. apud Odoricum Raynaldum an. 1285. n. 48. Diploma Caroli Neapolitani Regis filii an. 1328. apud Ughellum in Episc. Aprutinis: *Sub feudali servitio seu Adhoamento.* Adde Chron. Ricardi de S. Germano an. 1235. & Bullarium Casinense to. 2. p. 175.

Adhogamentum, in Charta Friderici II. Imp. an. 1221. in eodem Bullario Casinensi to. 2. p. 252. *Eximentes castra, casalia, & homines ipsius Monasterii ab omni jugo servitutis vel adhogamenti, sive de demanio, sive de feudis fuerint.*

ADJACENTIÆ, Loca vicina, eidem domino, aut dominio parentia, vel subjecta, *adjacentia*, appendices, *Dépendances*. Placitum Chlodovei III. to. 4. Actor. SS. Ord. S. Bened. p. 619. *Cum omni integritate sua vel adjacentias, &c.* Charta Alaman. n. 26. apud Goldast. *Prædictum locum cum omnibus adjacentiis.* n. 39. *Cum omnibus adjacentiis & adpenditiis.* n. 50. *Campis, pratis, silvis, ajacentiis, & appenditiis.* Charta Odonis Bajocensis Episc. *Deinde terram reddo quæ dicitur — cum adjacentiis suis.* Utuntur præterea Flodoardus lib. 1. Hist. Rem. cap. 20. Historia Translat. S. Guthlaci n. 15. &c. Vide l. 2. Cod. de Bonis vacantib.

ADJACTIVUS. Vide *Jactivus*.

ADIMBREVIARE, Idem quod *Imbreviare*. Utitur Fleta lib. 2. cap. 27. §. 1. Vide *Adbreviare, Imbreviare*.

ADJORNARE, *Adjurnare*, Diem dicere alicui, citare, in jus vocare, vox forensis; Gall. *Adjourner*. Capitula Caroli M. lib. 5. cap. 151. *De hominibus Ecclesiast. seu fiscalinis, qui non erant adjurnati, quando in Cenomanico pago fuimus.*

Adjornare Angli pro comperendinare, vadari, in ulteriorem diem ponere, usurpant: Galli, *Remettre à un autre jour.* Statuta Davidis II. Regis Scotiæ cap. 21. *Tenens erit iteratò summonitus legitimè, & assisa per Justitiarium adjornata ad alium diem legitimum*, i. continuata ad certum diem.

ADIPATA, *Edulia adipe condita, cibi pingues.* Papias.

ADIRATUS, *Adisratus*, dicitur de re, non tam deperdita, quam quæ non est ad manum. Galli *Esgaré* dicunt, Gallobelgæ *Adiré*, Consuet. Biturig. tit. 9. art. 28. *Egaré, ou adiré.* Consuetudo vetus Normanniæ cap. 87. *Querelle des choses adirées. Esdiré*, in Consuetudine municipali de Labourt tit. 20. art. 1. *Maître Vacces au Roman de Rou MS.*

Puis a dit au Duc en l'oreille,
Que il a eu moult merveille
De la cuillé qu'il a trouvée,
Qu'il ont au mangier adirée.

Bracton lib. 3. tract. 2. cap. 32. §. 2. *Poterit enim rem suam petere ut adiratam, per testimonium proborum hominum, & sic consequi rem suam quamvis furatam.* Fleta lib. 1. c. 38. §. 1. *Poterit rem suam petere civiliter ut addisratam, quamvis furatam.* Et lib. 2. cap. 1. §. 5. *Si (res) petatur tanquam adirata.* Videtur vox orta à Latino *adærare*, adeo ut res *adirata*, sit ea quæ amissa & deperdita, & quæ *adæratur*, seu cujus pretium æstimatur, quod possessori reddendum sit. Vel à voce Italica *adirato*, iratus: nam qui sunt *irati*, seu quorum ira provocatur, *(qui sont faschez contre quelqu'un)* ab eorum consortio abstinent, quibus irascuntur, ita ut ampliùs non compareant, uti priùs, cum iis; quæ vis est vocis *adiratus*, in re quæ ampliùs non comparet.

ADIRECTARE, *Adtingere*, in Gloss. MS. Regio cod. 1013. Infrà: *Adtingere, adirectare.*

ADJUMENTIA. Vetus Charta Massiliensis ann. 780. apud Sammarthanos in Episcopis Massiliensibus: *Quod villa Caladius unà cum appendiciis suis, vel omnes adjumentias suas, mancipia, &c.* Sed legendum puto *adjacentias*.

ADJURARE, Ad sacramentum adigere. Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. cap. 28. *Post hæc adjurent accusatores vel testes eorum in illorum Baptisma, vel aliis diversis adjurationibus, &c.* Regula Magistri cap. 61. *Cùm per aliqua divina aut sancta fueris adjuratus.* Bromptonus an. 1088. *Concordiam cum fratre fecit — Rex autem adjuraverat eum, & omnia quæ pater suus habuerat conquirenda.*

Adjuratus, juramento obstrictus: *Adjuré*, in Consuetud. Hannoniensi cap. 77. 80. art. 4. Helmodus lib. 1. cap. 3. *Ea conditio à Rege proposita est, ut abjecto dæmonum cultu Christianæ fidei Sacramenta susciperent, essentque tributarii & subjugales Domini Dei — & Francis adjurati, unus cum eis populus efficerentur.* Roger. Hovedenus in Ricard. I. *De*

facili credere non possum, quòd Rex Franciæ hæc de me vobis mandaverit, cùm ipse dominus meus sit, & socius adjuratus in illa peregrinatione.

ADJUSTITIARE, Adæquare, coæquare, mensuram suo archetypo adæquare, *Ajuster*. Charta an. 1266. apud Loisellum in Bellovac. *Recipient pondus & ballancias drapperiæ à telonneariis Belvac. & si sit discordia de suo pondere, adjusticiabit ad pondus teloneariorum*, &c.

ADJUTORES dicuntur, qui Magistratibus, seu potiùs Officialibus quibusvis adjungebantur, ut in muniis obeundis essent qui eos *adjuvarent*: Græcis, βοηθοί. Suidas: αἰύτωρ παρὰ Ῥωμαίοις, βοηθός. Gloss. Lat. Græc. *Adjutor*, βοηθός. Vide Synaxaria 18. Janu. in S. Theodulo. *Boethi Logistarum*, in leg. 4. Cod. de Tabular. lib. 10. *Coadjutors*, in Foris Beneharn. Rubr. 1. art. 16. & Rubr. *de Notaris*, art. 7. Valerius Probus de Notis: ADI. *Adjutor*. Senator lib. 6. Epist. 6. *Adjutor etiam Magistri nostris præsentatur obtutibus, ut vicaria sorte beneficii eligamus ejus præsidium, qui nobis præstat fidele servitium. Adjutores & Primicerii diversorum officiorum*, in leg. 20. Cod. Theod. de Palatinis sacr. largit.

Adjutor illustris Comitivæ sedis, in Collat. 1. Carthag. initio. Paulinus Epist. 39. sub finem: *Commuta in melius militiam, ut æterno Regi incipias militare. Et nunc, ut audio, qui Adjutor & tutor es civium, fias comes Christi*, &c. ubi alludit ad *Adjutores Comitum*.

Adjutor Comitis rei privatæ, in Actis sanctæ Susannæ. Vide legg. 16. 17. 20. Cod. Theod. de Palatin. & l. 4. de Executor.

Adjutor commentariorum officii V. Cl. & spectabilis Proconsulis, in Collat. 2. Carthag.

Adjutor Commentariensis, in leg. 5. Cod. Theod. de Custodia reor. qui βοηθὸς κομῤτων dicitur Prochoro de Rebus gestis S. Joannis Evangelistæ.

Adjutor sacri Consistorii. Concilium Calchedonense act. 14. Κωνσταντῖνος ὁ καθωσιωμένος βοηθὸς τοῦ θείου Κωνσιστορίου.

Adjutor Cornicularii, in Notit. Imper. non semel, in vet. Inscript. apud Gruter. 561. 11. in leg. ult. de Jure immunit. leg. 10. Cod. Theod. de Cohortalib. &c. In Collat. 1. Carthag. fit mentio *Exitiosi Adjutoris cornicularii*. Inscriptio nondum edita, in loco *Catoura* dicto, haud procul Aleppo: ΑΦΙΕΡΩΤΕ. ΙΜΙΛΔΙΩ. ΡΗΓΕΙΝΩ. ΤΩ. ΕΞ. ΟΥΛΠΙΑC. ΡΗΓΙΛΛΗC. ΚΑΙ. ΑΙΜΙΛΛΙΟΥ. ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ. СΤΡΑΤΕΥCΑΜΕΝΩ. ΕΤΗ. Ε. ΒΟΗΘΩ. ΚΟΡΝΙΚΟΥΛΑΡΙΩΝ. ΥΠΑΤΙΚΟΥ. ΖΗCΑΝΤΙ. ΕΤΗ. ΚΛ. ΜΗΝΕC Α ΜΕΧΡΠΤΑΝΗ ΜΟΥΚΤΟΥΓΜΕΤΟΥC.

Adjutor Magistri officiorum, in leg. 3. Cod. Theod. de Agentib. in rebus, leg. 1. Cod. Just. de Magistro offic. apud Liberatum Diac. cap. 13. Evagrium lib. 2. Senatorem lib. 6. Epist. 6. &c. Concil. Calchedon. act. 3. Ἑλλαδόνιος ὁ θαυμασιώτατος βοηθὸς τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου Μαγίστρου τῶν θείων ὀφφικίων.

Adjutor Numerorum V. C. & spectabilis Vicarii, in Collat. Carthag. 2. c. 1. Collat. 3. c. 169.

Adjutor Palatinorum officiorum, in leg. 4. Cod. Th. de Execut. l. 17. de Palatinis, idem qui *Adjutor Magistri officiorum*.

Adjutores de Schola Numerariorum, in Notit. Imperii.

Adjutor Præfecti Urbis, seu *urbani officii*, in l. ult. Cod. de Offic. Præf. urb. & apud Symmachum lib. 10. Epist. 36.

Adjutor Præfecti Prætorio, in leg. 8. Cod. Theod. de Numer.

Adjutor Præfecti Annonæ, in vet. Inscript. apud Gruter.

Adjutor Præsidis, in Actis S. Nestoris Episcopi & Martyris num. 6.

Adjutor datus Prætori peregrino, in veteri Inscript. apud Gruter. 399. 6.

Adjutor Proconsulis, in veterib. Inscript. apud Gruter. 331. 3. 371. 8.

Adjutor Provinciæ. Val. Probus de Notis: ADI. P. *Adjutor Provinciæ, vel patriæ, vel populi.*

Adjutores Quæstoris sacri Palatii, in leg. 15. Cod. de Proxim. sacror. scrin.

Adjutores electi de Scriniis, Adjutores memoriales de Scriniis, in Notit. Imperii: *Obsecundatores sacrorum Scriniorum*, in leg. 3. Cod. Th. de Proxim. *Adjutores Scrinii memoriæ* 12. in Novella Constitut. Justiniani *De adjutorib. Quæstoris*, edita à Fr. Pithœo.

Adjutor Secretorum. Concil. Calchedon. act. 1. Κωνσταντῖνος ὁ καθωσιωμένος Μαγιστριανὸς, καὶ βοηθὸς τῶν θείων σηκρήτων.

Adjutores Regii, Ministri Regii, qui in regiis mandatis conficiendis Principem ipsum adjuvant. Additio 2. Capitul. Caroli Magn. cap. 24. *Ut in eligendis adjutoribus vestris & reipublicæ ministris, qui vice vestra populum Dei regere & gubernare, atque judicare debent, solertissimam providentiam habeatis.* Eadem habentur in Concilio Parisiensi VI. lib. 3. c. 23. & in Concil. Aquisgranensi II. cap. 3. can. 11. & 12.

Adjutor Eleemosynæ. In Codicillo Philippi Pulcri Regis Franciæ exarato apud Fontembliaudi die Jovis ante festum S. Andreæ Apostoli an. 1314. quod habetur in ejusdem Regesto Tabularii Regii, mentio fit *Fratris Joannis de Grandiprato, tunc Eleemosynarii, & Magistri Guillelmi de Lineis Adjutoris Eleemosynæ & Clerici ejusdem Regis.*

Adjutor, Officium in Coquina Regia, in Ordinat. Hospitii sancti Ludovici Regis ann. 1261. *Aideurs*, in alia an. 1285. *Adjutores Fourreriæ*, in eadem Ordinat. an. 1261.

ADJUTORIUM, Præstatio quæ à subditis Principi fit pro eo adjuvando in ejus necessitatibus, vel sanè eo prætextu. Charta Alexandri Comitis Cupersanensis an. 1102. *Data vel angaria, aut auxilium, quod ex nostræ gentis Consuetudine collecta vocatur.* Adde Ughellum tom. 7. pag. 1073. & Constitut. Sicul. lib. 3. tit. 19. Vide *Auxilium*.

ADLASSARE cervum, aprum, persequendo lassare, fatigare, Gallis *Lasser un cerf à la chasse*. Pactus Legis Salicæ tit. 26. §. 5. *Si quis cervum lassum, quem alterius canes moverunt & adlassaverunt, involaverit aut celaverit*, &c. §. seq. *Si quis aprum, quem alieni canes moverunt & alassaverunt, occiderit.* Ita Editio Heroldi: aliæ habent *lassaverunt*.

ADLATERARE, *Allaterare*, Latus tegere, ad latus incedere. Aelredus Rievallensis in S. Edwardo: *Sequebatur præeuntes, adlaterantibus eum viris duobus, senex quidam.* Vide *Addextrare*.

Allateralis, Socius, qui est vel ad latus incedit. Radulfus de Diceto: *Joannem S. Thomæ Martyris quondam allateralem exilii socium. Sigillum sinistro lateri Chartæ allaterare*, apud eumdem, Gallis, *Mettre le seau à costé du titre.* Vide *Lateralis*.

ADLEGARE. Vide *Allegare*.

ADLEGIARE, Lege seu sacramento interposito se purgare, culpa se eximere, facinus diluere. Leges Alvredi Regis Westsaxon. apud Jo. Brompton. cap. 4. *Si se velit adlegiare, secundùm Regis Weregildum hoc faciat.* Cap. 13. *Si accusetur, inde adlegiet se per 60. hidas, vel dimidium emendationis amittat.* Leges Wilelmi I. Angl. Regis cap. 68. *Et si Anglicus bellum nolit, Francigena compellatus adlegiet se in jurejurando contra eum per suos testes, secundùm legem Normannorum.* Et cap. 70. *Et si Anglicus nolit se defendere per bellum, vel per testimonium, adlegiet se per Dei judicium.* Leges Henrici I. cap. 63. *Et cogentibus circumstantiis in cæteris accusationibus allegiandus est.* Ita vocem *allegiare* usurpant eædem Leges Henrici cap. 41. 63. 66. 86.

Aleger, in Statuto Ricardi II. an. 13. *Et si charter de mort d'homme soit allegé devant quiconque Justice*, &c.

Aleier, in Legibus Normannicis Willelmi I. cap. 41. *Ki tort eslevera, u faus jugement fera pur curruz, ne per hange, seit en la forfaiture le Rei de 40. sols, s'il ne pot aleier que plus dreit fair nel sot.* Id est, qui injuriam egerit, aut falsum judicium irâ aut odio, ductus, vel bonorum habendorum gratiâ fecerit, sit in forefactura Regis de 40. solid. si non potest adlegiare se, quòd rectius judicium facere non potuit. In Consuet. Aquensi seu *d'Acs*, tit. 12. art. 3. *Aleier, est declarer par serment.* Adde art. 1. 2. 4. & Consuet. S. Severi tit. 10. art. 1. 2. 3.

Aleauter, in Assisis Hierosol. MSS. cap. 65. hoc est verum & fidelem se probare: *Leal* enim Gall. fidelis, verax; ex Lat. *Legalis*. *Et le quarent que l'on lieve, si com est dit ci-dessus, comme espariur, doit respondre maintenant à celui qui ensi le lieve: Tu mens, & je suis prest que je m'en aleaute contre toy, & défende mon cors contre le tien.* Et infrà: *Et le quarent qui est ensi levé & torné, com est avant dit, ne s'en aleaute, si com est dessus devisé, il y a toujours perdue vois & respons en court, & sera tenu à faus & desloiau toute sa vie.* Et cap. 69. *Alaiauter & défendre quelquun.* Vide Magnum Recordum Leodiense p. 57. 70.

ADLENTARE *barbam*, Mollem & flexibilem reddere, apud Cantipratanum. Gloss. Isid. *Lentandus, flectendus.* Ordericus Vitalis lib. 7. de filiabus Roberti Wiscardi: *Officium illarum erat mane, dum Imperator* (CP. Alexius Commenus.) *de stratu surrexisset, manusque suas ablueret, mappulam & pectinem eburneum afferre, & barbam Imperatoris pectere.* Gloss. Græc. Lat. συνεχὴς ὑπέρθεσις, *Adloncinatio, continuatio.* Ubi Codex MS. S. Germani habet *delentinatio*. Unde videtur legendum *adlentinatio*, ex verbo *adlentinare*, lentè aliquid agere, conficere. Vide Academicos Cruscanos in *Allentare*.

ADLICULA, *genus vestis*, in Gloss. Isidori.

ADLITTARE, Ad littus appellere. Arnoldus Lubec. lib. 5. cap. 2. *Cancellarius cum Comite Adolfo, aliisque amicis apud Cyprum adlittavit.* Vide *Adripare*.

ADLOBRIUS. *Gallus civis de Gallia.* Ita Gloss. MS. Regium sign. 1013. sed legendum videtur. *Allobrox*. Gloss. Isid. *Allobroga, Gallus rufus.*

ADLOQUUTOR, *Consolator*, in Gloss. Arabico-Lat.

ADLUVIÆ, *loca cœnosa*, in Glossis Isidoris.

ADMALLARE. Vide *Mallum*.

ADMANNIRE. Vide *Mannire*.

ADMANUENSES. Concilium Oscense æræ 636. c. 2. *Quòd si quidquam malum de quoquam* (Clerico) *fama dictaverit, per veram & certissimam Clericorum probationem, vel virorum admanuensium, — omnia argutissimè perquirantur.* Ubi *admanuenses viri* videntur esse, qui *manu* jurant, seu manibus sancta Evangelia tangentes; nam *jurare super sacra*, i. Evangelia, vetantur Clerici, quorum assertio pro sacramento erat: unde *Fidedigni* dicuntur. Vide in hac voce.

ADMANSIONES. Glossæ Medicæ MSS. ex Cod. Regio sign. 1486. *Admansiones, i. In sero.* Alibi: *Admansionem, quia omnis reumatica passio in nocte exacerbatur.*

ADMARTYRIZARE, Martyribus adsistere, ipsos ad constantiam hortari. Commodianus instr. 58.

Si refrigerare cupis, admartyriza.

Vetus Inscriptio Romæ: *Mandrosa martyrum obsequiis devota transegi falsi seculi vitam.*

ADMASURUS *pannus*. Leo Ost. lib. 1. Chron. Casin. c. 58. *Pannum altaris diarodynum byzant. 16. tapetia optima 16. pro bysant. 67. pannum admasurum pro byzantiis 8.* &c.

ADMENSURARE. Charta Philippi Aug. an. 1285. pro villa Ferrariensi apud Morinum in Hist. Vastinensi p. 707. *Feodus verò qui adeo modicus fuerit, quòd ad 12. denarios esse non debeat, admensurabitur.* Hoc est, sua ei mensura dabitur

Admensuratio, ad mensuram redactio, inquit Bractonus lib. 4. de Assisa novæ dissaisinæ cap. 35. §. 1. quæ locum habet, cùm quis plura habet quàm expediat. Vide eundem lib. 3. tract. 1. cap. 1. §. 1. lib. 4. tract. 5. cap. 17. §. 2. & Fletam lib. 4 c. 23. §. 2. *Admensuratio dotis*, apud Rad. de Hengham in Parva cap. 2. *Admesurement de doüaire*, breve, quo mulieris dotalitium ad legitimum modum reducitur. *Admesurement de pasture*, breve aliud, quo pastiones inter participes, prout cuique competit, dividuntur. Rastallus. Ad de Statutum 2. Westmonaster. cap. 7. & 8. ubi de utraque admensuratione.

ADMERCIARE. Vide *Amerciare*.

ADMEZATORES, dicti in Regno Neapolitano & Sicilia Arbitri ex privatorum consensu electi, ad decidendas supremo jure quæstiones & lites, *qui nullam aliam jurisdictionem habebant, nisi quæ ab eligentibus conferebatur eisdem*, ut est in Constit. Friderici lib. 1. Const. Sicul. tit. 79. Hos idem Imp. in posterum fieri prohibuit. Vox efficta ex Italico *Mezzo*, medius, Gall. *Mediateur*. Putat Meursius eamdem fuisse Μεσαζόντων apud Byzantinos dignitatem, quos sic appellatos censet, quòd qui jure agere inter se nollent, ad eum deferrent lites suas componendas: quomodo Aristoteles μέσους & μεσιδίους judices & arbitros vocat. Sed viro magno non assentior: erant enim μεσάζοντες, Curiæ Constantinopolitanæ Officiales, quorum Princeps operâ utebatur in expediendis privatis negotiis: aut certè quibus intermediis ad Principem patebat accessus, quod fuit olim apud Francos nostros Referendariorum munus. Id colligitur ex Cantacuzeno lib. 3. cap. 15. & lib. 4. cap. 29. ubi vocem μεσάζειν ea notione usurpat, & ex Nicetâ in Man. lib. 1. cap. 23. præterea ex Ducæ Hist. Byz. cap. 21. & 22. ubi *Vezirios* Turcicos μεσαζόντων appellatione donat, quòd videlicet per eos Turcici Sultani res omnes quà privatas, quà publicas conficiant.

ADMIGRARE, in ædem seu villam alicujus, etiam invito domino, possidendi animo ingredi, in Pacto Legis Salicæ tit. 48. §. 2. ubi Lex Salica tit. 47. habet tantùm *migrare*.

ADMILLUS, apud Bromptonum pag. 1248. sed perperam, pro *Admiralius* editum occurrit.

ADMINISTRATOR, Leguleis Anglis dicitur ille cui defuncti bona administranda ab Ordinario committuntur, cùm nulli extant executores testamentarii, quorum quidem bonorum usque ad eorum valorem tenetur, & non ultrà, nisi ea dissipasse convictus fuerit. Si ille decesserit, administratio non transit in ejus heredes; sed alius ab Ordinario decernitur ac eligitur Administrator. Vide Rastallum in Expositione vocum Legum Anglic.

ADMINICULATOR, ab adjuvando dictus & adminiculando. Hic septimus erat ex Officialibus Romanæ Ecclesiæ, pro viduis, pupillis & egenis procurabat; quod munus hodie *pauperum Advocatus* facit. Ita Panuinius. Vide Luithprandum lib. 6. cap. 6. extremo.

ADMIRABILIS, *Admiralius*. Vide *Amir*.

ADMISSARIUS *equus*. Ugutio: *Fortes & bonos equos Admissarios vocamus, quia admittuntur inter armenta ad coitum, vel ad arandum, vel ad trahendum.* Eadem propè habent Jo. de Janua & W. Brito. Gloss. Lat. Græc. ἐπιβάτης, *Admissarius*, qui alio loco ἐπιβαίνων ἵππος dicitur. Gloss. Græc. Lat. ὀχευτὴς, *admissarius*. *Equus ascensor equarum*, in Foris Bigorrensib. art. 12. Plautus in Milite Glorioso: *Ad equas fuisti scitus admissarius.* S. Augustinus contra Epist. Manichæi cap. 31. *Non attendit passerem parietinum, in cujus comparatione quivis Admissarius frigidissimus invenitur.* Vide eumdem lib. 5. de Civit. Dei cap. 7. Vetus Interpres Juvenalis Sat. 8. *Et pater armenti: Taurus, aut admissarius.* Conventio Pacis inter Elsatiæ proceres & civitates an. 1051. *Equi autem admissarii, quod vulgariter Stunt vocantur, & vineæ & segetes sub hac pacis conditione permaneant.* Qua verò cura educandus & alendus equus admissarius, præclarè omnino Virgil. lib. 4. Georg.

Tu modò quos in ſpem ſtatues ſummittere gentis,
Præcipuum jam inde à teneris impende laborem, &c.

Vide Marcellum Empir. cap. 32. Vegetium lib. 1. de Arte veter. cap. 24. &c. *Admiſſarius aſinus*, apud Palladium de Re ruſtica lib. 4. cap. 14.

Amiſſarius, in Lege Salica tit. 40. §. 5. Alaman. tit. 69. Edit. Heroldi. Ripuar. tit. 5. 18. & apud Marculfum in formul. Vide *Emiſſarius*.

Ammeſſarius, in Charta Romualdi Ducis Beneventani: *Ammeſſarium unum cum jumentis ſuis, caballos domitos, &c.* In alia: *Amaſſario tres cum jumentis ſuis.* Vide Chronicon Benevent. S. Sophiæ. pag. 607. 611.

Admiſſura, ὀχεία, in Gloſſ. Lat. Græc. aliud Gloſſ. ὀχεία, *admiſſura, admiſſum. Admiſſura ſerotina*, Gen. c. 30. ubi Will. Brito: *Admiſſura dicitur, quando bruta animalia, & propriè jumenta ad coitum admittuntur. Admiſſuræ venereæ*, apud Apuleium lib. 7. Statius lib. 1. Silv. 2.

——*Habet admiſſura parentes.*

Admiſſio, apud Varronem lib. 2. de Re ruſtica cap. 7.

Admiſſus, apud Vegetium lib. 1. de Arte veterin. c. 24.

ADMISSIONALES, qui introducendis ad Imperatorem hominibus præfecti ſunt: ſeu quibus *in palatio admittendi, vel ſalutandi officia creduntur*, ut ait Jul. Firmicus lib. 4. Math. cap. 14. *Qui admiſſionibus præſunt*, ut vetus Interpres Juvenalis Sat. 4. Lampridius ait de Alexandro Imp. quòd *ſalutaretur quaſi unus de Senatoribus, patente velo, Admiſſionalibus remotis.* Quod verò ad vela & cancellos ſtarent, *Admiſſionales cancellarii* appellantur in Notitia Imperii, ut quidam volunt, tametſi Edita *Admiſſiones cancellarii* præferat, ita ut diverſa fuerint officia. Horum munus, *officium Admiſſionis* dicitur Suetonio in Veſpaſ. cap. 14. aut *officium Admiſſionum* in leg. 11. Cod. de Privil. eor. qui in ſacro Palat. milit. & in Notit. Imp. & *officium Admiſſionalium*, in l. ult. c. de Diverſ. offic. nam plures erant, eorumque partita erant munia, ita ut alii aliis in cauſis ac negotiis ad Principem admitterent, ut ille *Homilus* dicitur *legationum Admiſſionalis*, apud Herennium Philonem in legat. ad Caium. Primus autem Admiſſionalium, *Magiſter Admiſſionum* Vopiſco in Aureliano, & Ammiano lib. 15. huic qui proxima erat dignitate, *Proximus Admiſſionum*, eidem Ammiano lib. 22. dicuntur. Sed de Admiſſionibus & Admiſſionalibus, multa jam antè congeſſere Theodorus Marcilius, Pancirolus, Savaro, Henricus Valeſius, Salmaſius, Jacobus Gotofredus, & alii.

ADMOAGIUM, idem quod *Admodiatio*. Litteræ Guiſcardi Epiſcopi Matiſcon. an. 1267. in 31. Regeſto Chartophylacii Regii fol. 46. *Super quadam conſuetudine vini, quæ vocatur admoagium.* Id eſt, quod ex pacto *admodiationis*, ſeu firmæ, vel emphyteuſis domino feudali præſtatur. Vide *Admodiare*.

ADMODIARE, Modum ponere, diminuere. Palladius Epiſcop. in Epiſt. ad Deſiderium Cadurcenſem Epiſcopum: *Me tamen pœnitet incautè & minùs inculto ſenſu, vel impolito ſermone ſtylum exaraſſe, unde offenſam ſanctæ animæ veſtræ potueram incurrere, niſi veſtra bonitas admodiaſſet.* i. leviorem offenſam effeciſſet.

Admodiare, Fundum dare ad firmam, vel in emphyteuſin, vel etiam alienare ſub certa præſtatione tot modiorum frugum, de quibus convenit. *Admodier*, in Conſuetudine Hannonienſi cap. 81. *Admoiſonné*, pro *baillé à ferme*, in Computo bladorum terræ Campaniæ an. 1348. Charta an. 1224. in Tabulario Lehunenſi char. 80. *Admodiaverunt nobis quidquid habebant in molendinis de Ponte, tam in blado, quàm in farina, tam in nemore, quàm in aqua — per 4. modios bladi*, &c. *Admodiationes* & *gazeras, niſi de decimis*, prohibentur accipere Sacerdotes, in Statutis Synodalib. Odonis Pariſienſ.

Admodiator, *Admodiateur*, in Conſuet. Melodunenſi art. 322. cui prædium admodiatum eſt, ſeu datum ad firmam.

ADMODUM, Omnino, equidem. Salvianus lib. 1. de Gubernat. Dei: *Omnes admodum homines qui pertinere ad humani officii culturam exiſtimarunt, ut aliquod linguarum opus ſtudia ingeniorum excuderent, &c.* Infrà: *Aiunt igitur — ideo in hoc ſeculo deteriorem admodum ſtatum eſſe meliorum.* Lib. 2. *Cùm — omnes admodum ſuos cum pauciſſimis fugeret.* Lib. 3. *Dimittamus — quæ in libris poſtea de Religione conſcriptis omnes admodum Chriſtianos legimus pertuliſſe.*

ADMONITIO, Debitoris admonitio, appellatio, interpellatio: Gall. *Sommation, Adjournement.* Lex Salica tit. 52. §. 2. *Per ſingulas admonitiones.* tit. 54. *Per tres admonitiones.* Additio Ludov. Pii Imp. ad Legem Salicam §. 4. *Si poſt ſecundam Comitis admonitionem aliquis ad mallum venire noluerit.* Item citatio in l. 4. §. 2. Cod. de In jus vocando.

ADMONITOR, conjungitur cum *Portitore præcepti*, in leg. 7. Codic. Theod. de Execut. *Compulſor, Exactor, Admonitor, Portitorve præcepti, Agens in rebus*, &c.

ADMONITORIA, Epiſtola qua Judex abſentem in jus citat: quam ad abſentem *Admonitor* defert. Formula 116. inter Lindenbrogianas: *Quoniam Imperialibus ſanctionibus cautum eſt ut abſentes contra quos actiones exercere cupiunt, in judicio copiam ſui facere edictis citentur: idcirco ego judex has admonitorias tibi delego, quatenus in judicio præſentiam tui facias*, &c.

ADMONTARE, *Acervare*, in Gloſſ. Arabico-Lat. Hiſpani *Ammontonar* dicunt.

ADMORTIZATIO, Prædiorum tranſlatio in manum mortuam, ſeu prædiorum acquiſitio facta à Monaſteriis & Collegiis religioſis, vel etiam Laïcis, quæ ſemel acquiſita, in commercio, mutationibus, aliiſque prædiorum oneribus obnoxia eſſe deſinunt, nec adventitia feudorum commoda producunt, verbi gratiâ, *laudimii, Wardæ, Maritagii, relevii, &c.* Tranſlatio autem ſeu acquiſitio iſta fieri non poteſt, niſi Principis ac domini conſenſus intervenerit; cui de damno cavere tenetur Manus mortua, tertia totius pretii parte ſemel exſoluta. Nam ex lege communi ſacræ Baſilicæ prædiorum ſunt incapaces. Vide in hanc rem quæ ſcripſere vetus Conſuetudo Franciæ lib. 2. Renatus Chopinus lib. 1. de Doman. tit. 13. Baquetus, Loiſellus, Altaſerra de Ducib. & Comitib. Provinc. lib. 1. cap. ult. & alii.

Extant tamen complures Chartæ in Tabulario Eccleſiæ Carnotenſis, paulò ante ann. 1300. quibus ſuperiores, ſeu uti hîc vocantur, *primi & ſecundi domini feodales*, prædia huic Eccleſiæ conceſſa *admortificant*, ita ut ea in poſterum *in manu mortua teneant*, addita tamen clauſula, *quantum in eos eſt*, vel *quantum ad ipſos pertinet.* Et certè conſenſus ſuperiorum dominorum in ejuſmodi prædiis Eccleſiis conceſſis neceſſarius fuit, cùm inde feudorum ſervitia minuerentur. Sed hæc attigiſſe ſufficiat. Obſervo tantùm quale jus fuerit Prælatorum Franciæ, qui *Pares* ſunt, in ejuſmodi amortizationibus ex Regeſto Parlamenti ſign. B. in Areſtis Epiphaniæ an. 1277. fol. 39. *Quatenus Prælati Pares admortizare poſſunt, Conſtitutio per Philippum III. in hunc modum: Ordinatum fuit per Conſilium Domini Regis, Rege præſente, quòd Archiepiſcopus Remenſis & Epiſcopi Pares Franciæ admortizare non poterunt ſuum demanium, nec feoda quæ ab ipſis tenentur immediatè: ſed ſua retrofeoda poterunt admortizare. Alii verò Epiſcopi qui non ſunt Pares, nec domanium ſuum, nec feoda ſua, nec retrofeoda poterunt admortizare.* Extat tamen aliud Areſtum in eodem Regeſto fol. 87. inter Areſta Pentecoſt. an. 1290. quo dictum fuit, *quòd ſi Comes Nivernenſis, aliqua Eccleſiis & piis locis caritativè admortivit, vel poſuit in manibus burgenſium, vel perſonarum ignobilium ob remunerationem ſervitiorum, vel ob aliquam aliam gratiam ſine receptione alicujus pecuniæ, hoc ſibi ſuſtinebitur. Sed ſi aliquid admortivit, vel in manibus burgenſium, vel perſonarum ignobilium poſuit pro pecunia, dominus Rex utendo jure ſuo poteſt & poterit ad eadem aſſignare.*

ADNIGRATI, *Proſtrati, ſubacti, vilificati.* Papias.

ADNI-

ADNIHILARE, ad nihilum reducere, propriè respuere. Gloss. Gr. Lat. ἐξουθενῶ, *Adnihilo, Sperno, Respuo*; ἐξουθένισμος, *Adnihilatio*; ἐξουθενητὴς, *Spretus, Adnihilator.*

ADNUNCIATIO, *Annunciatio*, Promulgatio: *Annuntiare*, promulgare, Publicare: occurrit passim in Capit. Caroli Calvi. Adde Annales Francorum Bertinianos an. 862. & Capitulare 1. Caroli M. an. 801. cap. 34.

ADOBARE, Exornare, Italis *Addobbare*. Charta Joannis Archiep. Capuæ an. 1301. in Sanctuario Capuano: *Una corrigia de seta rubea adobata de argento.* Perperam editum *adebata*.

Adobare, Armis instruere, Militare cingulum alicui conferre: vox confecta ex *adoptare*, quòd qui aliquem armis instruit ac Militem facit, eum quodammodo adoptet in filium. Senator lib. 4. Epist. 2. *Per arma posse fieri filium, grande inter gentes constat esse præconium: quia non est dignus adoptari, nisi qui fortissimus meretur agnosci.* In veteribus Statutis Patavii, quæ extant in publico urbis Tabulario, præcipitur, ut qui electus fuerit Potestas Vincentiæ, *faciat se fieri Militem adobatum.* Quo loco *Miles adobatus* dicitur is qui cum ceremoniis consuetis militiæ dignitatem & cingulum adipiscitur. Ordericus Vitalis lib. 3. p. 467. *Deinde ab eodem Duce decenter est armis adornatus.* Robertus *Bourron* in Hist. M S. Merlini & Arthuri: *Or aten jusques à le matin que je t'adouberay, & te donray armes. Le Roman de Garin:*

Adouber vueil l'enfant Girbert mon fil,
Si m'aidera ma guerre à maintenir.
C'est bien à fere, Sire, dit Auberi,
Envoyez-le l'Empereres Pepin,
Si fera bien Chevalier le meschin.

Idem:

Adoubés moi, Biax Oncles, dit Garin.
Et dit Fromond, Volentiers, biax amis.
Or vos alez bagnier & revestir, &c.

Le Roman de Girard de Vienne M S.

Mes d'une chose me dites verité,
Se onques fûtes Chevalier adobé.

Le Roman d'Auberi M S.

Sire, dit-elle, pour Deu de Paradis,
Soit adoubez mes freres Auberis,
En toutes cors en iert plus Seignoris.
Volentiers, Dame, dist Raols li gentis,
Le jor meismes n'y a plus terme mis,
Fu Chevaliers ses freres Auberis.
Mais tant ont il envers luy entrepris,
Que il de robe ne l'ont mie porquis,
Ne d'escarlate, ne de vair, ne de gris,
Que de devant ne s'en ierent partis,
Muli se hasterent pour lor maus anemis,
Raoul l'adoube qui estoit ses amis,
Premiers li chausse ses esperons massis,
Et puis li a le branc au costel mis,
En col le fiert, si con il ot apris,
Tien, Auberi, dit Raols li gentis,
Que Dame Dex, qui en la Crois fu mis,
Te doinst pooir contre tes anemis.
Dex vos en oie, Sire, dist Auberis,
Amengier voil pour Deu de Paradis, &c.

Le Roman de Florimond M S.

Sire, je suis à vous venus,
Assés fu grans, fors & creus,
Or si voudroie estre adoubez.

Le Roman de Gaydon M S.

Là me fist-il Chevalier adouber.

Infrà:

Se ne fussiés Chevaliers adoubés.

Philippus *Mouskes* in Ludovico VIII.

S'estoit Cevaliers devenus
De la main le Roi proprement,
Qui l'adouba mouli ricement.

Hinc *Adoubati* nudè, Milites dicti. *Le Roman de Garin:*

Ricard s'en vet à Laon la Cite,
En sa compagne trois cens des adoùés.

Occurrit passim apud Poëtas nostrates.

ADOLESCENTIARI, νεανίζειν, in Glossis MSS. apud Vossium, Adolescentum more agere. Utitur etiam Varro apud Nonium.

ADOPRARE, ex Ital. *Adoperare*, in Actis B. Thomassi Eremit. Camald. n. 40. Adhibere, uti, pro *operari*, *efficere*. Vetus Charta an. 1056. apud Ughellum tom. 1. part. 2. *Habeat in omnibus licentiam — causare, agere, & ragunare, & adoprare, &c.* Nec scio an hæc vox restituenda sit in Charta Sanctii Regis Aragon. æræ 1090. apud Martinezium in Hist. Pinnatensi lib. 3. cap. 9. *Adhuc unum do eis solarem, ut ipsi se adopraverint, in quo possint facere bonas casas ad habitandum.* Ubi editum *adoptaverint*.

ADOPTARI per Baptismum, dicebatur is qui ad Baptismum ab aliquo offerebatur, pro quo ille spondebat apud Sacerdotem baptizantem: unde non modò qui baptizabatur, *filii adoptivi*, vel saltem *filioli*, patrinus verò *patris spiritualis* & *adoptivi* appellationem exinde retinebant: sed idem patrinus in signum veluti adoptionis legitimæ, munus aliquod eidem filiolo, tanquam successionis suæ portiunculam conferebat, quod *filiolatum* vocabant. Hesychius: υἱοθεσία, ὅταν τις θετὸν υἱὸν λαμβάνῃ, καὶ (alii emendant καλὰ) ἅγιον βάπτισμα. Monachus Sangallensis lib. 2. c. 29. de baptizatis Normannis. *Qui à primoribus Palatii quasi in adoptionem filiorum suscepti, &c.* S. Bonifacius Moguntin. Episcop. Epist. 15. *Homo quidam alterius filium de sacri baptismatis fonte elevans, adoptavit sibi in filium, cujus postea viduatam duxit uxorem.* S. Rembertus in Vita S. Anscharii Archiep. Hamburg. n. 10. de Heroldo Danorum Rege: *Ipse* (Lud. Pius) *de sacro fonte suscepit, sibique in filium adoptavit.* Simeon Dunelmensis de Gestis Anglorum an. 994. *Quem Rex honorificè suscepit, confirmari ab Episcopo fecit, sibi in filium adoptavit, regiaque munera donavit.* Dudo de Actis Normann. lib. 3. p. 101.

Quin & adoptivam prolem susceptus ab alma,
Extollensque salutiferi baptismatis unda.

Alios congessimus locos in Dissert. 22. ad Joinvillam p. 274. Vide *Filiolus, Filiolatus, Patrinus, Pater spiritualis.*

Adoptare in hæreditatem, vel in adfatimi, per scripturarum seriem, seu per traditionem, & testibus adhibitis, secundum Legem Ripuariam, tit. 48.

Adoptare sibi in maritum, pro *nubere*, apud Hovedenum p. 686.

Adoptare in Militem, i. Vassallum sibi facere apud Albertum Stadensem an. 1072. Vide *Miles*.

Adoptio filiorum, jure Francorum permissa iis qui liberos non habebant, fiebatque traditione bonorum, eorum reservato usufructu, coram Rege, vel Comite, & Scabinis, vel Missis dominicis, qui ad justitias faciendas in provincias mittebantur, ut est in Capitul. Caroli M. lib. 6. cap. 207. Adoptionis verò formulæ habentur apud Marculf. lib. 2. form. 13. & apud Lind. form. 58. 59.

Adoptiva femina, Adscititia, συνείσακτος, in Concilio Bracarensi I. cap. 15. & in Collect. Canonum Martini Braccar. cap. 32.

ADOPTARIUS, *Puer ex adoptato natus*, in Gloss. Isid.

ADORARE, in sacris litteris, & apud scriptores Ecclesiasticos, sæpe pro *honorare* & venerari sumitur. Paulinus Natali 9.

Ecce Sacerdotis reditum satiatus adoro,
Suspiciens humili retantem in pectore Christum.

Gregorius M. lib. 9. Epist. 9. *Aliud est picturam adorare, aliud per picturam quid sit adorandum addiscere.*

De adoratione Imperatorum, seu salutatione, multa congessit Jacobus Gotofredus ad leg. un. Cod. Theod. de Præpositis sacri cubiculi, ut & Salmasius ad Hist. August.

Adoratio barbara, in Legibus Canuti Regis, quæ paganorum more fit, qui idola adorant, vel Solem, Lunam, ignem, & alia hujusmodi. Adde Canones editos sub Edgaro §. 16.

ADPECTORARE, *Applicare ad pectus*, in Gloss. Isid. Gloss. Lat. Gr. *Adpectora*, περιβάλλε, θώρηξον.

ADPENNIS. Vide *Apennis*.

ADPERTINET, pro *Pertinet*. Galli dicunt *Appartient*. Innocentius de Casis literar. *Medius fons ad ipsam adpertinet*. Idem: *Eidem fundo adpertinet*.

ADPETULANTIA, *Procacitas*, in Glossis Isidori.

ADPLENE', Cumulatè, abundanter: Gallis *à plein*. Vita S. Leodegarii: *Adplenè in omnibus disciplinis politus*.

ADPLICARE, Vide *Applicare*.

ADPORTIO. Vide *Aprisio*.

ADPREHENDERE, Discere, memoriâ complecti, Gall. *Apprendre*. Paulus PP. Epist. ad Pipinum Franc. Reg. in Codice Carolino: *Ad instruendum eos in psalmodiæ modulatione, quam ab eo adprehendere — nequiveram*.

ADPRETIARE, *Appretiare*, Pretium rei cuipiam imponere. Will. Brito in Vocab. *Appretiare, pretium determinare*. Lex Alemann. tit. 75. *Illam optimam vaccam 4. tremisses licet adpretiare. Pretium adpretiare*, in Lege Salica tit. 52. *Adpretiare pecus*, in Leg. Bajwar. tit. 13. c. 8. & Capit. Car. M. lib. 5. c. 14. Charta fundationis Monasterii Fontanensis in Norman. tom. 2. Monastici Angl. p. 974. *Quorumque autem ipse Abbas appreciavit de hominibus ejusdem Radulphi, sive dono recepit, seu cujuslibet rei gratiâ conquisivit, idem Radulphus concessit*. Et mox: *Concessit quoque idem Rex huic Fontanensi Ecclesiæ, per gratiam Regis, pietatis suæ libertatem de omnibus propriis rebus suis, & potestatem vendendi, & appretiandi liberè & absolutè, atque immunitatem & quietantiam de omnibus theloneis & consuetudinibus*. Vide Fletam lib. 1. cap. 18. §. 8. 9.

Appretiari, Laudare, commendare, *Priser*. Leges Edw. Confess. *Quam (legem) cùm Rex Willelmus audisset cum aliis regni sui legibus, maximè appretiatus est eam, & præcepit ut observaretur per totum regnum*.

ADPRIMITUS, pro *Primitus, primùm*, in Vita S. Wnebaldi Abb. Heidenhem. n. 8. 12.

ADPROPIARE, Studere, curare. Vetus Interpres Epistolæ S. Barnabæ: *Adpropiavi vobis pauca mittere, ut fidem vestram consummatam habeatis*. Græca habent: ἐσπούδασα κατὰ μικρὸν ὑμῖν πέμψαι. Vide *Appropiare*.

ADPROPRIARE. Vide *Appropriare*.

ADQUE pro *Absque*, in Capitulari 1. Caroli M. an. 802. cap. 9. apud V. Cl. Steph. Baluzium.

ADQUIETARE. Vide *Acquietare*.

ADRAMIRE, *Adhramire*, *Arramire*, Cavere, promittere, obligare se coram judice rem quanpiam se facturum; verbi gratiâ juraturum, testes adducturum, aut duello jus suum probaturum.

Adhramire, in sacramentis ac testimoniis vox frequens: ubi *adhramire sacramentum*, est cavere se certa die & certo loco juraturum, aut testes adducturum: *Promettre ou s'obliger de faire serment*. Lex Salica tit. 39. *Ille qui per vestigium sequitur res suas, debet per tertiam manum adhramire*. Infrà: *Quòd si ille qui per vestigium sequitur — per tertiam manum adhramire noluerit, &c.* ubi hoc loco Editio Heroldi tit. 40. habet, *non offerre per tertiam manum voluerit*. Ex quo evidenter patet *adhramire*, esse offerre testes & sacramentum. Lex Longob. lib. 2. tit. 55. §. 20. & Capit. Caroli M. lib. 3. cap. 58. *Ut sacramenta, quæ ad Palatium fuerint arramita, in Palatio finiantur: & si Sacramentales cum ipso venire noluerint, jussione dominica, aut sigillo, vel judicio, ad Palatium venire cogantur*. Et §. 36. *Ibi sacramenta juranda sunt, ubi antiquitus fuit consuetudo sacramenta arramire, vel iurare ubi mallum habeatur*. Eadem præferunt Capit. Car. M. lib. 4. cap. 28. *Habere sacramentum adhramitum*, in Formulis veter. incerti Auctor. form. 1. *Sacramentum per fistucam adhramire*, form. 2. Capitularia Caroli M. pro partibus Saxoniæ c. 31. *Si cuilibet homini sacramentum debet, adrameat illum ad Ecclesiam sacramento ad diem statutum*. Ubi perperam editum *aframeat*. Stabilimenta S. Ludovici lib. 2. cap. 26. *Et se il veut aramir ou jurer que il ne fit la requeuste*. *Testimonia* seu *testes adhramire*, in Formulis incerti Auctoris cap. 3. Nam *testimonia*, idem valet quod *testis*: unde nostri *Témoins* dicunt. Ita usurpat etiam vetus Placitum sub Carolo Rege, editum à V. Cl. Steph. Baluzio in Append. Capitul. *Arloinus mandatarius suam agramivit testimonia, nuper veniens Arloinus ad suum placitum quod arrhamitum habuit, & ibidem sua testimonia protulit bonos homines & idoneos, &c.* Vetus Notitia sub Ludovico Pio apud Perardum in Burgundicis p. 34. *Proinde taliter Fridelono judicatum fuit, ut tale testimonia arremisset in proximo mallo, post 40. noctes quem ipse Comes in Augustidunensi tenet, ut secundum legem suam Salicam adprobat, sicut superiùs postulavit, aut faciat quod lex est*. Alia Notitia sub eodem Lud. p. 36. *Placitum suum legibus attendidit, unde ante hos dies per judicium testimonia arremivit, ante viri illustris Theodorico Comiti, &c.* Alia ibid. p. 147. *Et dixit quòd tales testes haberet, & per judicium Scabinorum Waldricus arramivit post 40. noctes in proximo mallo, quod—ipsi Missi tenent, ipse Alcaudus cùm sua testimonia adprobare faciat*. Charta Balduini Episcopi Noviomensis an. 1064. apud Vassorium: *Post quorum judicium octo dierum petivit inducias, in quibus meditatus aut suos quòd vera fateretur, adramiret testes, vel meorum, unde probare vellent, testimonium reciperet*. Charta Communiæ Meldensis an. 1170. in Chartular. Campaniæ Thuani fol. 299. *Si quis verò alicui sacramentum facere debuerit, & ante arramitionem sacramenti se in negotium suum iturum dixerit*. Eadem habentur in Charta Communiæ Suessionensis ann. 1181. & Crespiaci an. 1223.

Vadium adhramire. Charta Chlodovei III. Regis apud eruditum Mabillonium: *Aut hoc conjurare deberet, quòd ipso Waddio eodem anno memorato Chainone Abbati nunquam adchramisset*. Alia ejusdem Regis: *Postea memoratus Chrotcharius aut etiam amplius placitum suum, ut lex habuit, custodisset, & ipso Amalchberctho abjectissit, vel subsadissit, ipsi Amalchberctus nec venisset ad placitum, nec ipsum unde Barone suo Inlustri viro Ermetario quondam per ipsas præceptionis habuit achramitum, nullatenus præsentasset, nec nulla sunnia nunciasse affirmat*. Adde Capitulare 3. an. 813. cap. 15.

Arramire bellum, seu duellum, est promittere in judicio rem de qua agitur, duello se probaturum. Tabularium Vindocinense Thuani ch. 9. *Pro his rebus acquietandis arramivimus bellum in Curia Vindocinensi, causæ nostræ fidentes, & ad hoc provocati*. Et ch. 159. *Abnegavit se esse servum S. Martini, & de hoc arramivit bellum contra nos*. *Aramir bataille*, in Consilio Petri *de Fontaines* à nobis edito cap. 21. n. 11. id est, *duellum arrhamire*. Inde postea vox eadem usurpata in bellis, uti vocant, publicis. Curia generalis Catalaniæ in villa Cervariæ an. 1359. *Insuper ordinavimus quòd dehinc ab 1. mensis Madii, & ab inde ad duos annos proximè venturos, aliquis Baro, Miles, homo de Paratico, vel homo villæ honoratus, nequeat aliquem guarrejare, aut arremire, vel juntas de relono facere*. Willelmus *Guiart* an. 1196.

Pour biau neant s'est arami
D'avoir mandé tante personne.

Chronicon Bertrandi Guesclini MS.

Si sont li Sarazin de combatre aramis.

Aramir un tournois. Balduinus de Condato MS.

Et il est entre deus rens mis,
Ains que tournois soit aramis,
Et il void d'armes son content.

Hinc *Aramie*, pro bello indicto.

Le Roman de Garin:

Ne la guerre ne l'aramie
De Gadifer n'aceva mie.

Philippus *Mouskes* MS.

Mes Pepin ne l'aceva mie,
Ersi demora l'aramie.

Et mox:

Ne la guerre ne l'aramie,
De Gadifer n'aceva mie.

Joannes de Condato MS.

Bien quiday que par aramie,
Se fussent illuec assemblé.

Le Roman de Charité MS.

Martins, Nicolas, & Remis,
Sunt chils qui Diex a arramis
Encontre chez hautes personnes.

Arramare, idem videtur quod *adhramire*: vox frequens apud Practicos Anglos, apud quos v. g. *arramare juratam in assisa*, vel *assisam arramare*, est profiteri probaturum se jus suum in assisa. Ita Bracton lib. 3. de Act. c. 11. §. 11. 12. 13. lib. 4. tract. 1. c. 37. 38. tract. 5. c. 7. §. 1. & Fleta lib. 4. c. 2. §. 22. c. 5. c. 9. §. 1. c. 20. §. 5. c. 22. §. 1. lib. 5. c. 2. §. 2. 3.

Raymatus, idem quod *Arramatus*. Prima Statuta Roberti I. Regis Scotiæ c. 22. *Qui super hoc convictus fuerit, sit raymatus ad voluntatem Regis.* Cap. 24. §. 2. *Sit adjudicatus ad personam domini Regis, & sit raimatus ad voluntatem Regis.* Secunda Statuta ejusdem. Rob. c. 12. *Et dissaisitor sit raymatus & redemptus.*

Aremia, Arrama, in Foris Beneharn. cap. *de Boscages*, art. 3. *Errame* in Consuet. Claromontensi in Bellovacis art. 4. *Aramme* in Vadensi art. 7. *Arramitio*, vel *Reclamatoria*; id est, actio, qua quis rem repetit, suamque esse sacramento facto aut testibus adhibitis probaturum se cavet: atque inde vox Practicis nostris familiaris, *arrement, suivant les anciens arremens*, id est, *secundùm veteres arramitiones*. Charta an. 1293. in 2. Reg. Parlamenti sign. B. fol. 3. *Regem Angliæ ut 20. die post instans festum Nativit. Domini, quam eidem peremptoriè & secundùm omnia erramenta assignamus, &c.* Ibid. fol. 66. *Pronuntiatum fuit, quòd dicti Milites de præmissis curiam non haberent, & retinuit Curia cognitionem de prædictis, remisit arramenta apud Meledunum coram Ballivo.* Vide Regest. 1. fol. 96. &c.

Sæpe etiam sumitur hæc vox pro mulcta quæ irrogatur pro *defectu*, seu *defalta*, cùm videlicet actioni intentatæ quis non respondet, ut in laudatis Consuetudinibus. Charta an. 1259. in M. Pastorali Eccl. Parisiensis, lib. 1. ch. 21. *Et ad ejusmodi placita & etiam ad omnia alia Major cum Præposito, loco Capituli Parisiensis, debet, si voluerit, interesse emendæ & aremiæ cum omni genere probationum, &c.* Vide Bellomanerium cap. 61.

Aramita, eadem notione non semel in veteri Notitia tom. 12. Spicilegii Acheriani.

Arramina. Tabularium S. Dionysii an. 1244. de Majore de Grandiputeo: *Habet omnimodam justitiam in hominibus & hospitibus S. Dionysii, citationes, arraminas, districta, abonagia, denarios, &c.*

Ejusdem videtur notionis & originis vox *Desramme* in Usaticis MSS. Vicecomitatus Aquarum Rotomagi, tit. *de faire Loi, que on appelle Derramme. La loi que l'en appelle Desramme par la Coustume de Normendie est faite en plusieurs manieres, & plusieurs conditions, aucune fois par 2. tesmoings, ou par 3. ou par 4. ou par 5. ou par 6. ou par 7. & ne surmonte point le nombre de 7. tesmoins par la Coustume de Normendie, & ne pour quant en la Vicomté de l'Eauë de Rouën, se elle est gagie contre la Court, & cil qui l'a gagie, li fera la tresuue en cette forme: C'est assavoir que la Justice dira à celui qui a gagié la loy, se il est garny & appareillé, de sa loy faire. Se il dit ouïl, adont il fera escarie la loy en cette fourme, sa main estenduë sur le Livre, & dira aprés cil qui tendra les Plés: Se Dieu m'ait & ses Sains, l'argent que vous me demandez, je ne le vous dois pas: ou dira, je ne le fis pas cen: & adont se doit lever sus du serement, & departir s'en. Et dont les autres aideours* (consacramentales) *sans appeller & sans detrier, & qui ne soit soubçonnés ne par prieres, ne par prins, se doivent aproucher chascun pour soy au livre la main estenduë dessus, & puis dire l'escarissement en cette fourme: Du serment que N. a chi juré, sauf serment a juré, se Dieux m'ait & ses Sains; & tel maniere tous les autres doivent jurer: en quoi se muent, rien ne delessent des parolles qui leur sont escaries de la Justice, si comme il est dessus dit. Cil qui gaja la loy ou la Desramme perdra: & se aucun gage la loy ou Desramme contre aucun autre que contre la Court, il la pourra faire soy siste main.*

Jam verò de vocis etymo non una est sententia. Besslius ab *Affirmare* formatam vult; Wendelinus à *Rama*, seu *Ramallum*, quod est, uti sentit, locus in quo judicia exercentur, deducit; ita ut *adhramire* sit sistere se in judicio, quod in *Rama*, seu *Ramallo*, habetur, atque in illo præstare juramentum de dando aut faciendo quod judicabitur. Bosquetus ad Epistolas Innocentii III. PP. *arrhamire* ab *arrha* deducit, quòd qui adrhamibant, facturos se quidpiam, arrham dabant seu mittebant, fortè chirothecam aut festucam, ut est in formula 2. inter formulas incerti Auctoris: quam sententiam videtur amplecti Bignonius in Notis ad Legem Salicam, qui putat *adrhamire* eamdem habere vim, quam habet *arrer*, apud nos, *ab arrha data.*

ADREGNIARE, Equum fræno tenere & adducere, *Amener un cheval par les resnes.* Veteres scriptores frena *Regnes* vocant, quibus scilicet equus regitur. Leges Henrici I. c. 83. *Ipsum corpus solito defunctorum more componat, — super clypeum, si habeat, & lanceam suam figat, & arma circummittat, & equum adregniet, &c.*

ADRESPONSUM. Vide *Responsales, Responsum.*

ADRIPARE, Ad ripam appellere, Italis *Arripare*, Gallis *Arriver.* Charta Zuentibaldi Regis apud Vill. Hedam in Hist. Episc. Traject. *Cum navibus adripantibus, aut ibidem commanentibus.* Vide *Adlittare.*

Arripare. Charta an. 1243. in Regesto Tolosano fol. 89. *Quòd possint piscare quandocumque voluerint per Garonnam & per Arigiam, & navigare, & arripare cum eorum corseriis liberè, &c.*

Arripagium, Arrivagium, tributum quod pro appulsu navis in portum exsolvitur. Tabularium Fossatense: *Et habet ibidem arripagium in flumine Maternæ de qualibet navi ibidem onerata vel exonerata.* Vetus Charta apud Paradinum in Hist. Lugdun. lib. 2. c. 104. *Quòd dominus Abbas & successores sui perpetuò habeant duntaxat arrivagia, inventiones, in quibuscumque rebus consistant, & piscationes, ac emolumenta piscationis à ponte Rhodani usque ad caput Insulæ Regularium S. Irenæi.* Occurrit etiam in Compoto Præpositurae Parisiensis an. 1333. Locum damus in *Egrunum.* Charta Philippi Ebroicensis pro Mellenti incolis an. 1320. in Tabulario Prioratus S. Nicasii fol. 72. *Et seront frans & quites — de roüage, de panage, de terrage, de pelage, de passage, d'arrivage, & de toutes autres coustumes, &c.*

ADRODERE, vox propria τῶν παραχαρακτῶν, quos *des Rogneurs de monoyes* dicimus. Lex 1. Cod. Theod. de Ponderator. *Emptio venditioque solidorum, quos excidunt aut diminuunt, aut (ut proprio verbo utar cupiditatis) adrodunt, tanquam leves eos vel debiles nonnullos repudiantibus impeditur.*

ADRUMARE. Gloss. MS. Regium: *Adrumavit, Rumorem attulit.* Gloss. Isidori: *Rumare, Rumores adferre.* Gloss. Græc. Lat. φημίζω, *vulgo, Adrumo, conrumo.* Ugutio: *Rumare, Rumores facere: Adrumare, Rumores afferre, corrumare, Rumores dicere.* Festus: *Adrumavit, rumores fecit.* Baldricus in Chronico Cameracens. lib. 3. cap. 19. *Antequam Legiam pervenisset, adrumatur ei Ducem rediisse.* id est, per rumorem significatur. Testamentum Herberti Comitis Viromand. an. 1059. apud Joan. Carpentarium in Histor. Cameracensi pag. 7. *Unicuique c. solidos post obitus mei adrumationem enumerari volo.* Id est, statim atque obitus mei rumor & fama pervenerit.

ADRUNCARE, *Evertere.* Papias MS.

ADSALIRE, *assalire*, Adoriri, invadere. Ugutio: *Assalire, Aggredi, Invadere, Arripere*. Galli *Assaillir* dicunt. Synodus Helenensis an. 1027. *Ut nemo in supradicto Comitatu, vel Episcopatu habitans assaliret aliquem suum inimicum ab hora Sabbati nona*, &c. *In via adsalire, villam adsalire*, passim in Lege Salic. tit. 14. §. 10. tit. 16. §. 2. tit. 19. §. 10. tit. 44. in Capit. Car. M. lib. 5. tit. 212. apud Marculfum lib. 1. form. 29. 39. in vett. Formul. c. 30. apud Dudonem lib. 2. de Gest. Norman. p. 74. Hugonem Flaviniac. in Chron. p. 243. Rigordum an. 1190. Nangium in Gestis Philippi III. p. 534. &c.

Adsalitura, in Capit. Carol. C. tit. 12. 29. & 30.

Adsultus. Gregor. Turon. lib. 2. Mirac. cap. 5. *Cùm in adsultu gladii eum non potuisset attingere*, &c.

Assultus. In Concilio Islebonensi c. 16. apud Innoc. III. lib. 14. Epist. 126. &c. Papias: *Assultus, Impetus*. Vide Petr. Diac. lib. 4. Chr. Casin. c. 105. Baldric. l. 3. c. 73. *Assaillies*, apud Villharduinum n. 83. 86. 87. &c. *Assultus præmeditatus*, inter crimina, quorum cognitio ad Regem spectat, in Legibus Henrici I. cap. 10. 80.

Assaltus, Gallis *Assaut*, in legibus Edwardi Confess. c. 12. & Henrici I. cap. 80. & apud Rigordum an. 1190. Charta Conradi I. Imp. apud Ughellum tom. 4. pag. 807. *Et super seniorem suum, & Monachos, & Clericos suos de manibus tollendo assaltum faciant*, &c. Charta Conradi II. Imp. an. 1151. in Bullario Casinensi tom. 2. pag. 168. *Fodrum quoque & albergariam, & districtum, collectas, bannum, placitum, assaltum, & cetera quæ regii juris sunt*, &c. Adde pag. 259. *Suite d'assault*, in veteri Consuetudine Normanniæ cap. 75. *L'en fait suite d'assaut & de paix brisée en diverses manieres, selon la diversité des lieux: car l'en suit d'assault de charuë, d'assault de chemin, d'assault de maison, d'assault de champ*, &c.

ADSAPORARE. Vide *Saporare*.

ADSCRIPTITII. Vide *Ascriptitii*.

ADSECLÆ, *Domestici familiæ, agazones, pedissequi, lenones*, in Gloss. Isid. Gloss. Lat. Græc. *adsecla*, παράσιτος.

ADSECTATOR, ἐρεθιστὴς μαθητῶν, in Gloss. Lat. Græc. ad verbum *Irritator discipulorum*.

ADSECURARE. Vide *Assecurare*.

ADSEDA, aliàs *Adsella, sella quadrijugis*, in Glossis Isidori.

ADSELLARE. Vide *Sella*.

ADSENTATIO, Assensus, consensus, in l. 5. Cod. Theod. de Locat. fundor. juris emphyt.

ADSERVIARE, ex Gallico *Asservir*, servitio obnoxium facere. *Res adserviata*, in Libertatib. Villæ Bellijoci an. 1274. i. servitio alicui obnoxia.

ADSESSOR *dicitur qui assidet ad gesta publica transcribenda*. Ita Glossæ MSS. Regiæ ad Codicem Theodos.

ADSIMILARE, *Assimilare*, effingere, similem facere. Papias: *Repræsentat, Assimulat, Effingit, Figurat*. Gloss. Lat. Græc. *Adsimilatio*, ἀφομοίωσις. Gesta Regum Francor. cap. 181. *Deditque eis Chlodoveus — baltheos & armellas adsimilatas de auro; sed deintus æramen & cuprum erat deauratum sub dolo factum*. Gregorius Turon. lib. 2. Hist. cap. 42. *Sed totum adsimilatum auro: erat enim æreum deauratum sub dolo factum*. Arnobius Junior in Psalm. 147. *Crystallum hoc grandinis memorat Dei lapidationem, quam panibus fractis & buccellis adsimulat*. Vide *Simulare*.

ADSIMULARE, Simulare, *Faire semblant*. Lex unic. Cod. Theod. de Hirenarchis: *Hirenarcharum vocabula, quæ adsimulata provincialium tutela, quietis ac pacis per singula territoria non sinunt stare concordiam*. Paulus lib. 5. Sentent. *Vaticinatores, qui se Deo plenos adsimulant*. Utuntur Plautus, Cicero, & alii è classicis Latinis. Adde Gesta Regum Francor. cap. 32.

Adsimulatio, Dissimulatio, actio ipsa *adsimulandi*, in l. 18. Cod. Theod. de Episcop.

ADSITA, *arbor cui incolumi aliud quod sustineat adjungitur*. Papias.

ADSOLARE, *Assolare*, Ad solum & terram deprimere: *Assoula*, Occitanis. Joan. de Janua: *Assolatus, ad solum deductus. Naum cap. 1. Montes commoti sunt ab eo, & colles desolati sunt: vel secundùm aliam literam, & colles assolati sunt, i. ad solum deducti, ad solitudinem redacti, de solio depositi*. W. Brito in Vocab. MS. *Assolatus, i. vanus, & dicitur ad solum, i. ad terram redactus, de solio depositus, & ad solitudinem redactus*. Tertullianus Apologet. c. 5. *Si honorem inquietant divinitatis, si majestatis vestigia adsolant*. Ita legit Rigaltius ex Cod. Fuldensi, ubi Editi præferunt *obsoletant*. Aliud est

Assolare, in Bulla Benedicti VIII. PP. tom. 1. Ughelli part. 1. pag. 137. *Simulque pratum in integrum cultum & assolatum, situm in campo qui vocatur*, &c. Charta Benedicti de Pontio Episc. Portuensis apud eumdem Ughellum tom. 1. pag. 143. *Simulque pratum in integrum cultum & assolatum situm in campo*, &c. Ubi *assolatum pratum*, est ad culturam redactum secundùm usum agriculturæ: dicimus enim *Assoler les terres*, cùm primo anno arantur, altero frumento, tertio trimestri frumento seruntur.

ADSPICIENTIÆ, Adjuncta, *pertinentiæ*, appendices. Charta Ludovici Regis an. 853. apud Guillimann. lib. 3. de Reb. Helvet. cap. 4. *Curtim nostram — cum omnibus adjacentiis, vel adspicientiis ejus*, &c.

ADSTATIM, pro *statim*, crebrò occurrit in Chronico Windesemensi lib. 1. cap. 1. 13. 17. 42. lib. 2. cap. 31. 41. 42.

ADSUETUDO, pro *Consuetudo*, tributum, pensitatio. Ordericus Vitalis lib. 3. p. 461. *Ut nec sibi nec aliis aliquam adsuetudinem seu reditum præter beneficia orationum à Monachis — liceret exigere*.

ADTAMINARE. Vide *Attaminare*.

ADTEMPERIES, Temperamentum. Lex 2. Cod. Theod. de Custod. reor. *Ut judicibus immodicè sævientibus fræni quædam adtemperies adhibita videatur*.

ADTEMPTARE, Sollicitare, inlicere: *Adtemptatio*, sollicitatio, leg. 2. Cod. Theod. de Raptu vel matrim. sanct. leg. 5. de Locat. fundor. jur. emphyt, leg. 26. de Episcopis.

ADTENDARE. Vide *Tenda*.

ADTERMINARE, Terminum ponere, diem causæ dijudicandæ præfigere, Gallis *Aterminer*. Leges Edwardi Confess. Reg. Angl. c. 3. *Item diximus quod dignum esset, qui rectum alicui disforciat — vel in Bocland, vel in Falcland, ut ei adterminetur in Folcland, quando velit ei rectum facere coram Præposito suo*. Leges Adelstani Regis cap. 7. *Volumus ut rectum & jus publicum judicetur in omni causa, & adterminetur quando id impleatur*.

ADTONDUS, *Atondus*. Charta Hispanica æræ IIII. apud *Yepez* in Chron. Ordin. S. Benedicti tom. 6. *Equos & bacas* (vaccas) *quantas habuit in meo jure, damus, atque concedimus, de caballos atque boves, & de meo ganato, & de meos adtundos, duas tertias integras ad ipsum locum plantare concedimus*. Alia æræ 1011. ibid. *Et de illas hæreditates alias, & de illos cabalos, & alias loricas, & illos atondos damus illas per confessiones & ganatos, & sua reposita, sicut cum illo meo germano verbum habuimus*.

ADTOXICATUS, Toxico, vel veneno infectus, *impotionatus*. Historia Mortis & Miraculorum S. Leonis IX. PP. n. 30. *Qui adtoxicatus maleficiis mulieris*, &c.

ADTRAHERE, Acquirere. Formulæ veteres c. 27. *Tam quod regio munere perceperat, & quàm de diversis partibus per venditiones, donationes, cessiones, commutationes adtraxerat*. Charta Caroli M. in Chronico Laurisham. an. 776. *Quidquid adhuc ex munere Regum, seu Reginarum, seu quod pro collata populi, vel de comparato, vel de quolibet adtractu augmentare, vel immeliorare, seu adtrahere potuerint*. Alia ejusdem Ca-

roli M. anno I. regni, ex Tabulario Corbeiensi: *Ut quidquid — ab ipsis Abbatibus inibi servientibus fuit attractum, aut inantea ibidem, Deo auxiliante, à quibuslibet hominibus fuerit melioratum vel augmentatum, &c.* Vita S. Desiderii Episcopi Cadurcensis cap. 18. *Multa terrarum compendia, multa villarum prædia adquisivit, non quidem ulli tollendo, sed benefaciendo, eodemque adtrahente, multaque beneficia affluenter attribuente.* Primum Testamentum Widradi Abb. Flaviniac. *Et si aliquid comparavero, vel adtraxero, &c.*

Adtractus, vel *Adtractum*, comparatum, acquisitum. Charta Chlodovei III. Regis ann. 2. *Quidquid ipse Ingoberchtus vel memorata Angatrudis, tam de alote parentum, quàm de comparato, vel de qualibet adtractum ibidem tenuerint, vel possiderint, &c.* Charta inter Alamannicas Goldasti 39. *Quidquid genitor meus — de quolibet adtracto in loca illa habuit.* Et ch. 50. *Quantumcumque mihi in jam dicto pago advenit tam de paternico, quàm de maternico, seu de comparato, vel qualicumque adtractu noscitur ad me pervenisse.* Occurrit passim apud Marculfum lib. 2. form. 6. 7. 11. 23. &c. in Form. antiq. apud Doubletum p. 718. 724. Ughellum tom. 5. p. 602. &c.

Contractum, eadem notione in formula 62. ex Lindenbrogianis. Sunt qui *comparatum* volunt esse id quod dato pretio, *conlatum*, quod gratuito quæritur. *Adtractum* denique, quod velut merces industriæ & lucrum laboris obvenit.

ADTROPARE, τροπολογεῖν, Tropicè, per tropologiam loqui, scribere. Arnobius Siccensis in Psalm. 37. *Bene quidem voluit adtropare in beati Job passionem, istum Psalmum exponendo: sed qui passionem Job legere & scire desiderat, meliùs facit si ipsum ejus librum discutiat.* Guibertus lib. I. de Vita sua c. 16. *Ita moralem executus sum in omnibus tropum, ut penitus immutatato locutionum ordine initia continuarentur ac supremum.*

ADVENÆ, Alienigenæ, extranei, qui vulgò *Albani*, nostris *Aubains*, qui dimisso proprio domicilio, aliò migrant, & alibi sedes figunt: qui aliunde veniunt. Gloss. Lat. Græc. *Advena*, μέτοικος, ἔπηλυς. Lex Longob. l. I. tit. 25. §. 50. *De servo fugace, & advena homine, si in alia judiciaria inventus fuerit, &c.* §. 5. *Ut mancipia adventitia & fugitiva nullus præsumat recipere.* Adde Capit. Car. M. lib. 3. c. 18. Cap. Caroli C. tit. 12. §. 9. tit. 13. §. 6. tit. 23. §. 6. tit. 31. §. 31. & l. 239. D. de verbor. signific. Consuet. municipales Belaci in Pictonibus in Reg. Inculism. *Item homines ibidem advenæ, qui dominum nondum fecerint in villa eadem, sub custodia & dominio Comitis sunt.* Vide *Albanus*.

ADVENTIO, Translatio reliquiarum, nempe Sancti alicujus. Ado Viennensis 4. Idus Januar. *Adventio sancti Hermetis.* Vide ibi Rosweidum.

ADVENTITIUS, Advena, Albanus. Breviloq. *Adventitius, Advena, qui aliunde venit.* Gloss. Græc. Lat. ἔπηλυς, *Advena, Adventitius.* ἐπίσακτος, *Inductitius, Advena, Adventitius.* Capitul. 3. an. 806. c. 4. Capit. 2. ad Legem Bajuvar. §. 4. & lib. 4. addit. 2. c. 2. *de Adventitiis: Ut cùm Missi nostri ad placitum venerint, habeant scriptum, quasi sint in illorum missarico.* Similia habentur in Edicto Pistensi in Capitul. Caroli C. tit. 31. §. 31. Lambertus Ardensis: *Sed dum contra eos rixarentur, & decertarent quandoque Ardenses, adventitios illos & servilis conditionis opprobria notabiles esse verborum objectione turpium improperaverunt, &c.* Regestum Philippi Aug. *Major & Jurati Calniaci dixerunt quòd adventitii Castellaniæ Calniacensis sunt domini Calniaci.* Vide Bractonum l. 4. tract. I. c. 28. §. 5. *Mancipia adventitia & fugitiva*, in Leg. Longob. lib. I. tit. 25. §. 66. *Adventitiæ merces*, apud Ammian. lib. 14. *Adventitiæ species*, quæ ex aliis provinciis importantur, l. un. Cod. Theod. de Saccar. Urb.

Adventitia. Gloss. Lat. Græc. *Adventitium*, ξένον, ἐπήλυδον. *Adventitia bona*, quæ ex successione, vel aliunde obveniunt: *Biens adventifs*, in Consuet. Burbonensi art. 174. & Arvernensi cap. 14. art. I.

Adventor, Advena, adventitius, vel hospes. Vetus Inscriptio 181. I. C. *Aurunceius, cotta, colonis, incolis, hospit. adventoribus, servisque eorum, lavationem ex sua pecunia in perpetuum dedit.* Utitur Plautus. In Gloss. Græc. Lat. ἐργοδότης, est *Adventor*, locator operis.

ADVENTORIA, apud Martialem in Præfat. lib. 12. est epistola quæ adventanti amico mittitur obvia. *Litera adventus prævia*, apud Sidon. lib. 5. Epist. 16. πρόδρομος Plinio lib. 4. Epist. 9. *Præcursoria* eodem lib. Epist. 13. *Metatoria* eidem Sidonio lib. 8. Epist. II.

ADVENTUS, Tempus quod Natale Domini præcedit, constans 4. septimanis, quod à S. Petro institutum ait Durandus lib. 6. cap. 2. n. I. quanquam non idem semper fuit Hebdomadum & Dominicarum numerus: nam in Missis Ambrosianis *de Adventu Domini*, sunt sex Dominicæ, & prima subsequitur festum S. Martini, quod testatur etiam Radulfus Tungrensis propos. 16. Vide Abbonem Monach. apud Baron. an. 1001. n. 5. & Menardum ad Sacrament. Greg. M. p. 215.

Sed & illud pariter observandum, à Natali Domini, sive Adventus, primam Dominicam, sive Hebdomadem modò appellari quæ remotior est, quartam verò quæ proxima: antiquitus verò inverso numerandi ordine, proximior prima, remotior quarta dicebatur, uti docemur ex Amalhario lib. 3. de Offic. Eccles. cap. II. & libro Sacrament. Gregorii PP. Versus qui habentur in Martyrologio S. Victoris Parisiensis:

Adventum Domini non est celebrare Decembris
Post ternas Nonas, vel quintas ante Kalendas.

Vel sic:

Andreæ festo vicinior ordine quovis
Adventum Domini feria prima colit.

Vide Honorium Augustod. lib. 2. de Imag. mundi cap. 107. De nomine, sic Rupertus lib. 3. de divin. Offic. cap. I. *Tempus quod Dominicæ Nativitatis memoriam antecedit, ideo Adventus nuncupatur, quia totus ejus Ecclesiasticus ordo juxta contemplationem Adventus Domini dispositus est. Advenire autem rectè Dominus dicitur, qui ubique est invisibili præsentia majestatis, dum assumpto quod visibile est nostrum, usibus carnis visibilem se ostendit, &c.* Cur à Fidelibus institutus sit, docet Honorius Augustod. lib. 3. cap. I. Will. Neubrigensis lib. 5. c. 17. *Erat autem hiems, & Dominici Natalis solennis exspectatio, quæ Adventus Domini dicitur, erat in Januis.*

Adventus, tributi species. Tabular. Burguliense fol. 59. *Gaufredus gener calumniatur, requirens ab eis relevamentum, ita ut nec ab ipso, nec ab aliquo hæredum suorum ampliùs requireretur. Postea cœpit quoque quærere aliam occasionem, quam Adventus vocant, pro quo petebat quotanno sibi reddi unum sextarium frumenti, & duos avenæ, & unum modium vini, &c.*

Adventus franci plegii. Vide *Plegium francum*.

Jocundus Adventus, tributum quod Domino exsolvitur, cùm primùm ad aliquam dignitatem pervenit, verbi gratiâ cùm Reges ad regnum educuntur. Compotus Thesaurariorum Franc. 1316. *Pro dono facto Regi ratione jocundi adventus sui & exercitus Flandriæ 500. lib. Tur.* Vide Cognatum in Hist. Tornacensi lib. 4. cap. 15. extremo, & Chopinum lib. I. de sacra Polit. tit. 8. §. 13. Adde præterea Concilium Lateranense IV. c. 57.

Ab Episcopis etiam exactas ejusmodi præstationes in eorum *jucundo adventu* legimus in Gestis Abbatum S. Germani Autissiodor. cap. 18. & apud Hubertum in Probat. Hist. Ecclesiæ S. Aniani p. 62. Adde Constit. Sicul. lib. 3. tit. 18.

ADVERARE, Rem veram esse probare, nostris *Averer*: vox fori Aragonensis, de qua Michaël *del Molino* in Repertorio in v. *Adveratio*.

ADVERSARI, *Contraire*: *sed Boëtius dicit Adversamini vitia. i. respuite.* Papias.

ADVERSATIONES, Tributa, exactiones, malætoltæ, in Charta an. 1300. quam vide in verbo *Gandargium.*

ADVERSIPEDES, ἀντίποδες, in Gloss. Lat. Græc. quos primùm nominasse in Philosophia Platonem tradit Diogenes Laërtius.

ADVISARE, *Avisare*, ex Gall. *Advis*, *avis*, consilium: Italis *Avisare*, Gallis *Adviser*, *aviser*, consulere, deliberare. Nicolaus Clemangis in tract. de Annatis non solvendis pag. 82. *Certi qui cum deputatis Dom. Cardinalibus convenirent ad advisandum.* Infrà: *Adducendo in medium rationes & justificationes, quas priùs longè advisaverant.*

Avisare. Libell. de Fundat. Monaster. Bigaugiensis p. 253. *De eo Archiepiscopus doli nescius avisatur à quodam, &c.* Ericus Upsalensis lib. 3. Hist. Suecicæ an. 1504. *Dicens quomodo avisatus esset, & certissimè informatus.* Infrà: *Desuper avisarent, &c.* Ita lib. 5. p. 104. lib 6. p. 205. *praavisatus.* lib. 4. p. 117. Thom. à Kempis in Chron. Montis Agnetis cap. 1. *Ad avisandum locum quietudini aptum.* Chron. Windesem. lib. 1. *Hic ergo, frater, sis avisatus, & caveas tibi.*

Avisamentum, Consilium, sententia, *Avis.* Charta Henrici VI. Regis Angl. tom. 2. Monast. Angl. *De avisamento & consensu consilii nostri concessimus.* Henric. de Knighton lib. 4. *Per avisiamentum procerum certorum ad hoc Parliamentum assignatorum.* Adde Walsingham. p. 509.

Advisor, qui dat consilium, *qui donne advis.* Testamentum S. Fulcranni Episcopi Lodovensis: *Tali tenore ut Macfredus Episcopus sit provisor & Pater & ordinator & defensor ac tutor ipsius Monasterii, & omnes Canonici S. Genesii Sedis Lutevensis advisores & consolatores propter Deum, quatenus illis aterna merces reddatur à Domino Jesu Christo.*

ADVIVERE, pro *vivere*, superstitem esse, ἐπιζῆν, in lege Wisigoth. l. 4. tit. 2. §. 13. lib. 5. tit. 2. §. 4. lib. 12. tit. 3. §. 13. Occurrit etiam passim in formulis, *dum advixerit*, *dum advixero*; & in l. 1. C. Theod. de Legit. hæred. Monet Hermolaus Barbarus apud Plinium lib. 15. c. 18. *advivit*, legi in MS. ubi Editi præferunt *vivit.* Utuntur etiam Tertull. de Anima c. 57. lex 28. §. 5. D. de Liber. leg. l. 20. D. de Adimend. legit. hæred. Capitolinus in Antonino Pio, Vetus Inscriptio p. 1115. 8. &c. Vide Cujac. lib. 8. Obser. c. 36. & Rosweidum in Gloss. ad Vitas Patrum.

ADULA, *Caput lini*, in Breviloquo.

ADULALRIUS, *Vulgariter, dictus bestiarum custos*, apud Michaëlem *del Molino* in Repertorio Fororum v. *Bestia.*

ADULCERARE, *Ulcerare*, ἑλκοποιεῖν, in Gloss. Græc. Lat.

ADULTER *solidorum*, παραχαράκτης, in l. 5. Cod. Theod. de Falsa moneta; *Adulterator moneta*, in l. 1. Cod. Theod. de Consolatione æris, & l. 8. de Indulgent. crimin. Hinc *Adulterini solidi*, *nummi*, *adulterina Moneta* passim.

ADULTERIUM, Stuprum, & quævis fornicatio. Gregorius Turon. lib. 9. cap. 37. de Droctigisilo Episcopo: *Et licèt esset vorax cibi, ac potator vini extra modum quàm sacerdotalem cautelam decet, tamen nullum de eo adulterium quispiam est locutus.* id est, à nullo est infamatus, non de adulterio, opinor, sed de quovis alio crimine, aut defectu. Lex Wisigoth. lib. 3. tit. 4. §. 5. *Si filiam in adulterio pater in domo sua occiderit, &c.* §. 7. *Si puella ingenua sive vidua ad domum alienam adulterii causâ venerit, & ipsam ille uxorem habere voluerit, &c.* Ita *adulterium* pro *stupro*, & *adulterare*, pro *stuprare*, usurpatur §. 2. 8. 14. 15. 16. 17. 18. In Lege Burgund. tit. 44. 61. & in Lege Longob. passim. Bonifacius Moguntin. Archiep. Epist. ad Athelbaldum Regem, apud Baron. an. 745. n. 10. *Si virgo paternam domum cum adulterio maculaverit.*

Atque inde forsitan *Avoutres* nothos appellarunt nostri, & quotquot non ex legitima copula nati erant, uti vox hæc videtur usurpari in Consuetudine Britanniæ art. 480. & 481. Præterea in Assisiis Hierosolymit. MSS. cap. 62. ubi *traitours*, *bastars & avotres*, recensentur inter eos qui *Warandiam ferre* non possunt; *qui ne peuvent porter garantie en la haute Cour*: nisi *Avoutres* propriè dicti fuerint, qui ex adulterio nati erant: nam *avoutere* est adulterium, in Recluso *de Moliens* in *Miserere*: *Par pechié plus lait qu'avoutere.* Florentini *avolterio* dicunt.

Adulterium præterea dicitur pœna vel multa quæ adulteris irrogatur, vel jus vindicandi adulterii. Domesdei: *De adulterio per totam Chent* (Cantium) *habet Rex hominem, Archiepiscopus mulierem, &c.* Alibi: *Adulterium vel raptum faciens 8. sol. 4. d. emendabat homo, & fœmina tantumdem: Rex habet hominem adulterum, Archiepiscopus fœminam.* Rursum: *Vidua si se non legitimè commiscebat, 20. sol. emendabat: puella verò 10. sol.* Vide Chronicon Besuense pag. 672.

Apud Anglos, Adulterium *Wera* emendari sanxit Henricus I. cap. 11. & 12. At Legibus Edmundi Regis cap. 4. apud Brompton. p. 859. adulter sicut homicida punitur. Canutus verò hominem adulterum in exilium relegari, fœminæ nasum & aures præcidi jubet, in Legibus part. 2. cap. 6. & 50. Vide Martialem lib. 3. Epigr. 84.

Apud Saxones, Adulterii pœna qualis fuerit, docet his verbis Bonifacius Moguntin. Archiep. in Epist. ad Athelbaldum Regem: *In antiqua Saxonia* (i. Germanica) *si mulier maritata, fracto fœdere matrimonii, adulterium perpetraverit, aliquando cogunt eam propria manu per laqueum suspensam vitam finire: & super bustum illius incensa & concremata corruptorem ejus suspendunt. Aliquando congregato fœmineo exercitu, flagellatam eam mulieres per pagos circumquaque ducunt, virgis cadentes, & pungentes minutis vulneribus cruentatam & laceratam de villa ad villam mittunt, & occurrunt semper nova flagellatrices, zelo pudicitia adducta, usquequo eam aut mortuam aut vix vivam derelinquant.* Vide Petrum Opmerum in Chronolog. p. 345.

Apud Wisigothos adulter & adultera marito adducebantur: & si adulter filios non habebat, ejus bona eidem cedebant, ut est in Lege Wisigoth. lib. 3. tit. 4. §. 1. 3. 12.

Adulteri apud Hispanos castrabantur. Lucas Tudensis, de Bamba Rege: *Testantur hac ab illis adulteris abscissa membra virilia, quibus pro fornicatione hanc ultionis irrogabat jacturam.* Vide Luithprandum lib. 6. cap. ult. Leges Ælfredi Reg. cap. 25. Saxonem Grammaticum lib. 5. Hist. Danicæ p. 77. præterea Valerium Maximum lib. 6. cap. 1. Martial. lib. 2. Ep. 60. &c.

Apud Aragonenses, *secundùm Foros antiquos, si conjugatus aut conjugata erant deprehensi in adulterio, amittebant vestes suas, & solvebant 60. sol. de calumnia. Et si conjugatus cum conjugata erant deprehensi in adulterio, solvebant dictam calumniam duplicatam; & si non poterant solvere dictam calumniam, flagellabantur, ut patet in Foro antiquo tit. de Adulterio lib. 8. fol. 33.* Ita Michaël *del Molino* in Repertorio Foror. Aragon.

Adulterorum apud Polonos pœnam ejusmodi fuisse, dum adhuc pagani essent, tradit Ditmarus lib. ult. p. 106. *Si quis alienis abuti uxoribus, vel fornicari prasumit, hanc vindicta subsequentis pœnam protinus sentit: in pontem mercati is ductus per follem testiculi clavo affigitur, & novacula prope posita, hic moriendi, sive de his absolvendi dura electio sibi datur.*

Adulterarum pœnam, apud Bohemos *decapitationem* fuisse docet Vita S. Adalberti Episcopi Pragensis n. 9.

Cujusmodi autem fuerit apud Francos adulterorum pœna, dicetur in verbo *Trotare.*

In libertatibus concessis villæ Blaziliæ in Arvernis à Bertrando D. Mercorii an. 1316. *Si aliquis capiatur in adulterio, persolvat centum solidos Podienses, aut fustigetur; & sit in electione hominis capti vel mulieris de fustigatione vel solutione prædictis.* Vide leg. 4. Cod. Theod. Quorum appellat. non recip.

Adulteros, vocant scriptores Ecclesiastici, qui civitatis Episcopo adhuc superstite, ejusdem Episcopatum invadunt, aut qui quempiam ad Episcopatum promoveri patiuntur, Episcopo adhuc vivente. Episcopus enim promotione sua spiritales nuptias cum Ecclesia sua contrahit. Liberatus Diacon. c. 14. *Cumque super hoc multa dubitatio processisset, volentibus civibus neminem penitus ordinare, ne adulteri viderentur, (Dioscoro quippe vivente) novissime in Proterium universa sententia declinavit.* Cap. 17. *Porro haretici, ut jam dictum est, Petrum latenter instituerant, quem jussit Zenon Imperator expelli, tanquam hæreticum & adulterum, &c.*

ADULTURUM, *Adultrium*. Charta an. 1217. apud Ughellum in Episcopis Veronensib. *Cùm iniisset contractum cum D. Thelardo quondam Veronensi Episcopo super jurisdictione, districtu, & honore, & adulturo, quæ vulgò plebania nuncupatur, & erimaria* (leg. *eremania*) *& fodro porti, ejusque curtis, &c.* Ibi mox, *adulturum*. Infrà: *Omnem honorem, omnem plebaniam sive adultrium, omnem fodrum, &c.* Sic alibi rursum: *De plebania sive de adultrio.*

ADUNARE, Colligere, in unum cogere. Gloss. Gr. Lat. ἀθροίζω, *Aduno, congrego, glomero.* Italis *Adunare* Henricus Rosla in Herlingsberga: *Præsul Sifridus Hildenshemensis adunat fortia Castra satis & terribiles equitatus.* Charta Rogerii Reg. Siciliæ pro Messanensibus apud Bonfil. Constantium: *Volumus etiam quòd ubicumque mercatores & navigiorum domini civitatis fuerint adunati à tribus ultrà, possint Consulem eligere.* Adde Legem Longob. lib. 1. tit. 9. §. 1. Concilium Budense an. 1279. cap. 3. &c. Usi etiam Justinus non uno loco, Gellius lib. 2. cap. 29. Senator lib. 5. Epist. 3. & alii. Vide Salmasium ad Vopiscum p. 460. & Olaum Borrichium lib. de Variis linguæ Latinæ ætatibus p. 4.

Adunatio, In unum collectio, collecta, *Assemblée de gens.* Lex Longobard. lib. 1. tit. 17. *Ut nullus per sacramentum, nec per aliam obligationem adunationem faciat.* Adde tit. 18. §. 2. *Adunatio voluntatum*, apud Senator. lib. 4. Epist. 33. Adde Epist. 36.

Adunatus, μονόχωρος ἐν τάβλῃ, in Gloss. Græc. Lat. De locis in alveo seu tabula lusoria, qui sua habebant nomina, quorum fuere *Antigonus*, *Divus*, & hic fortè *Adunatus*, ex Agathiæ Epigram. lib. 1. Anthol. cap. 61. egit Salmasius ad Vopiscum p. 468.

ADUNCARE, Unco illigare, suspendere. Vita S. Tillonis Mon. cap. 2. *Hamo crucis, ut draco, aduncatus à domino est, & capistro ligatus ut jumentum.*

ADUNDATORIUM, ἐξομβριστήριον, in Gloss. Lat. Gr. clepsydra hortulanorum; Gallis *Arrosoir*.

ADVOARE, *Advoatio*. Vide *Advocare*.

ADVOCARE, Rem factam agnoscere, rem in se suscipere, Gallis *Advouër*. Hujus notionis originem prodit Lambardus his verbis: *Erat in more positum, ut si quis rem furto surreptam mercatus, eandem alteri vendidisset, atque is porro rem illam cuiquam alienasset, idemque fecissent alii præterea plures; domino tamen per leges licebat rem suam ubivis deprehensam suo sibi jure vindicare. Tum verò ejus, quem penes erat res deprehensa, partes erant, venditorem proferre, causæque illum advocare, ut is venditionem præstaret, atque in se reciperet. Is demum causæ advocatus, alium citabat aliquem, atque ita alio alium advocante, in ipsum tandem furti auctorem culpa transferebatur.* Id ipsum Franci veteres dicebant, *Voucher à garantie*, quod idem est ac *Appeller son garant.* Qua quidem notione, *advocare* accipitur in Legibus Inæ Regis apud Bromptonum cap. 52. 59. in Legibus Ethelredi part. 2. cap. 9. part. 3. cap. 10. & in Legibus Edwardi Regis Saxonicis cap. 2. Ab ejusmodi rerum venditarum *advocationibus*, translata postmodum vox ad id quod quis ut suum, aut à se factum agnoscit. Concilium Lugdun. an. 1274. cap. 22. *Recognoscendo seu profitendo ab illis ea tanquam à superioribus se tenere, seu ab ipsis eadem advocando, prout in quibusdam partibus Gallicanis vulgariter dicitur advouër.* Chron. Nangii an. 1296. *Nihil ab eo se tenere in feodo aut quoquo modo alio advocabat.* Adde eundem sub an. 1301. Fleta lib. 1. cap. 15. §. 4. *Si vir ipsum in domo sua susceperit, nutrierit, & advocaverit ut filium suum.* Statutum Ludovici Hutini Reg. Franc. an. 1315. editum à Pithœo, cap. 54. *Donec fuerit advocatus ut burgensis noster.* Vide Consuetud. municipales apud Raguellum, verbo *Advouër*, & Littletonem sect. 457. Statutum 2. Westmonasteriense an. 13. Edw. I. cap. 2. &c.

Advouare, eadem notione, ex Gallico *Advouër*, in Concilio Salmuriensi an. 1315. cap. 1. *A personis laïcis tanquam à superioribus, ea quæ ab Ecclesia tenent, advouantes se tenere. Advouationes*, ibidem.

Advocare, Advocatum postulare, vel sub Advocati patrocinio se ponere: *s'Advouër de quelqu'un*. Charta Margaretæ Comitissæ Flandriæ pro Ecclesia Tornacensi an. 1250. *Ita tamen quòd dictus Episcopus & successores, qui nos & successores nostros Comites Flandriæ, qui pro tempore fuerint, si indiguerint auxilio, advocabit, nec alium dominum secularem poterunt advocare.* Ubi Charta Walteri Episcopi Tornacensis ejusdem anni habet: *Non possumus alium dominum secularem, quam illustrem dominum Comitem Flandriæ, qui pro tempore fuerit, advocatum pro auxilio habendo postulare, vel etiam invocare.* Vide Acta Murensis Monasterii pag. 22.

Advocare, Gall. *Aveer*, in Assisiis Hierosol. cap. 189. *Quant gent à qui l'on a la dethe coneuë en Court, ou qui l'on prove, si comme ils doivent, veullent estre payés, doit venir devant le Seignor en Court, & requerre au Seignor que il li fasse paier si come il doit par l'assise, si come dethe connuë en Court de tel dethe que tel li conneist; & le Seignor li doit respondre que il en fera volentiers ce que il devra par l'aveément de sa Court, que elle avoie ce que il en fera; & la Court doit ce me semble avoier de ce ensi le Seignor que il mande semondre par trois de ses homes come Court celuy ou celle qui la dethe connust, &c.* Cap. 257. *Et là doivent assembler les plus anciens de la contrée, & toutes manieres de gens par qui ils cuident estre aveés, &c.*

Advocatio, Vassallorum professio, *Adveu.* Statutum Ludovici Hutini an. 1315. edit. à Pithœo c. 4. *Nec recipiemus novas advocationes vassallorum seu hominum Ecclesiasticorum.*

ADVOCATI *Ecclesiarum*, qui jura, bona, & facultates Ecclesiarum tuebantur: quibus id muneris conferebatur, ut essent qui in publicis judiciis earum causas defenderent, & actoris vel rei partes agerent. Hos tum primum post Consulatum Stiliconis institutos innuit Synodus Carthaginensis can. 99. *pro causis Ecclesiæ*: quia ut est in Chronico Mosomensi, *Ecclesia semper justo Advocato contra malignantes opus habet.* Atque deinceps statutum à summis Pontificibus & Principibus, ut Episcopi, Abbates, & Ecclesiæ, *Advocatos sive defensores bonos haberent*, in Concilio Romano sub Eugenio II. PP. Moguntiac. cap. 50. Duziacensi I. p. 225. Edit. Celloti, in Capitul. ex Lege Salica & Gombata cap. 14. in Lege Longobard. lib. 2. tit. 47. §. 7. 5. 6. 9. &c. Atque hi quidem non una *Advocati* appellatione, sed ex variis sibi injunctis muneribus, diversis etiam subinde nominibus donati leguntur. Nam &

Defensores passim nuncupati, quòd ad Ecclesiarum defensionem & tuitionem deligerentur. Carolus M. in Cap. an. 769. editis à V. Cl. Steph. Baluzio cap. 1. se se *regni Francorum rectorem & devotum sanctæ Ecclesiæ defensorem atque adjutorem* indigitat, ubi in variis diplomatibus *Advocatus* inscribitur. Gregorius IX. PP.

in Epistola ad Fridericum II. Imp. *Cùm Advocatus Ecclesiæ idem intelligi debeat quod Defensor; si Defensoris omittis officium, nomen impropriè retines Advocati. Advocati sive Defensores*, in Concilio Moguntino, in Actis Murensis Monasterii p. 4. in Vita S. Emeranni apud Canisium, in Testamento Widradi Abbatis Flaviniacensis sub finem, in Testamento Hadoindi Episcopi Cenomanensis apud Brissonium lib. 7. Formul. in Lege Bajwar. tit. 1. cap. 1. in Capitul. Caroli M. lib. 5. cap. 2. 31. 46. 234. in Capitul. Caroli Calvi tit. 40. cap. 2. apud Monachum Sangall. lib. 2. cap. 15. Aimoinum lib. 4. Hist. Franc. cap. 34. Hariulfum lib. 4. cap. 12. Dudonem de Actis Normann. p. 96. 104. Ademarum Cabanensem p. 171. Udalricum in Præfat. ad lib. 1. Consuetud. Cluniac. in Chartis variis apud Besliūm in Episcopis Pictavensib. pag. 17. 18. Miræum in Donat. Belgic. lib. 2. c. 52. Justellum in Hist. Arvern. p. 19. Hemereum in Augusta Viromand. p. 96. &c.

Deinde quòd Ecclesiarum causas agerent & curarent, *Causidici* interdum nominati, ut in Bulla Urbani II. PP. de qua mox, & in Charta Rodulphi Aquitanorum atque Burgundionum Regis apud Justellum in Hist. Turenensi p. 16. *Qualem communiter munburdum & causidicum habeant.* Ubi *Munburdi* iidem sunt qui *tutores*, quomodo appellantur in Charta Henrici Ratisponensis Episc. in Metropoli Salisburgensi to. 3. p. 250. *Tutores & Actores*, quòd Ecclesiarum tutelam susciperent. Atque ut *Pastores* res Ecclesiasticas curant, ita ii Ecclesiarum res seculares: unde *Pastores laïci* appellantur in Tabulario Tutelensis Ecclesiæ: *Cernentes Monachi privatos se esse Pastore laïco, qui honorem illorum defensaret, petierunt sibi Bernardum Vicecomitem Torennæ, ut defensaret, &c.* Quo sensu *Pastores Ecclesiastici* appellantur in Epistola Nicolai PP. an. 868. apud Loisellum in Historia Bellovacensi pag. 240.

Ejusmodi Ecclesiarum Advocati ex ordine erant *Scholasticorum*, id est, *Advocatorum, qui in actu erant vel in munere defensionis causarum*, ut est in Codice Canonum Africanor. cap. 97. Nam Ecclesiæ suos antea *Defensores* habebant, sed ex ordine Ecclesiastico, ut satis indicat idem Codex: qui etiam *OEconomi* appellabantur, cùm rerum & facultatum Ecclesiasticarum iis cura incumberet. Atque inde *Defensorum laïcorum* origo manavit, cùm aliàs Clerici laïcorum fora terere, & litibus causisque vacare vetarentur.

Postmodum verò id munii attributum, non viris *scholasticis*, sed militaribus ac potentioribus, ut essent qui non linguâ duntaxat, sed & armis jura tuerentur Ecclesiarum, quarum protectionem in se recipiebant. Ita Ecclesia Romana Longobardorum tyrannide oppressa Reges Franciæ & Imperatores Occidentales sibi in *Advocatos* delegit. Vita Caroli M. de eodem: *Quem postea Romani elegerunt sibi Advocatum S. Petri contra Reges Longobardorum.* Pipinus in veteri membrana apud Baronium an. 761. n. 18. *Rex Francorum & Defensor Romanus* nuncupatur. Sic apud Ditmarum lib. 6. Henricus II. à Benedicto PP. coronâ donatus, *Advocatus S. Petri meruit fieri.* Chunradus Imperator apud Browerum lib. 3. Antiq. Fuld. cap. 17. *Romanorum Rex & Advocatus Pacificus* dicitur; ut apud Radevicum, Fridericus I. *Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Defensor.*

Et si hæ Regiæ tutelæ Romanam Ecclesiam potissimùm spectasse videantur, quæ viris potentissimis indigebat ad repellendos validissimos hostes; cæteræ etiam quæ sub ipsis Principibus suorum interdum hostium & usurpatorum patebant injuriis, Advocatis pariter opus habuere, qui & vim vi repellerent, & si jure agere necesse esset pro iis responderent.

Primitus autem eligebantur *Advocati* in præsentia Comitum ab ipsis Episcopis & Abbatibus, ut est in Lege Longobardorum lib. 2. tit. 47. §. 1. 2. 4. 7. cujus moris extat diploma apud Ughellum in Italia sacra tom. 7. pag. 1419. Quæ quidem sibi Advocatos deligendi facultas Ecclesiis indulta à Regibus & Principibus passim legitur in veteribus Tabulis, cum hac Formula, quæ habetur in Charta Caroli Reg. pro Frotario Arch. Burdegalensi, & Ecclesia S. Juliani in *Comitatu Brivatensi*, in 1. vol. Memorial. Cameræ Computor. Parisiens. fol. 39. *Liceat eis qualemcumque sibi sua sponte elegerint Advocatum habere: ipsumque Advocatum nemo præsumat temerario ausu distringere, sed nostro coram Comite Palatii res jam prælibati Martyris, videl. S. Juliani absque alicujus inquietudine vel morarum dilatione liceat inquirere, &c.* Alias ejusmodi videre licet in Historia Episcopor. Bremensium pag. 120. in Chronico Abbatum Laubiensium pag. 605. in Actis Murensis Monasterii pag. 16. 17. 18. in Chronico Laurishamensi pag. 73. in Chronico Montis-Sereni pag. 147. in Privilegiis Ecclesiæ Hamburgensis pag. 151. 155. apud Miræum in Notitia Ecclesiar. Belgii cap. 87. 101. in Diplomat. Belg. lib. 2. cap. 35. in Codice Donat. piar. cap. 72. in Spicilegio Acheriano tom. 12. pag. 106. apud Ughellum tom. 2. pag. 108. Justellum in Hist. Turenensi pag. 16. Nicolaum Zillesium in S. Maximino part. 2. pag. 27. 29. in Metropoli Salisb. tom. 1. p. 245. tom. 2. p. 247 275. tom. 3. pag. 285. in Hist. Guinensi p. 46. &c.

Interdum petebantur *Advocati* ab ipso Rege seu Principe, à quo deligebantur, ut est in Capitulis Caroli M. lib. 5. cap. 31. lib. 7. cap. 308. vel ab ipso ultro dabantur, ut est apud Aimoinum in Vita S. Abbonis Floriac. cap. 16. in Chronico Gemblac. pag. 112. in Chronico Besuensi in Chlotario, in vett. Tabulis apud Doubletum pag. 723. in Hist. Guinensi pag. 263. in Hist. Bencharn. pag. 248. in Codice Donat. piar. cap. 76. &c. Vel denique ab ipsis Episcopis, ut in Chronico Senoniensi lib. 2. cap. 5. Interdum à summo Pontifice, ut in Diplomate Leonis IX. PP. apud Gretzerum in libris de Cruce pag. 2621. Sæpe denique Ecclesiarum fundatores ipsi earum advocatiam sibi & posteris reservabant, ut in Chronico Montis-Sereni an. 1127.

Imprimis autem observandum, quòd in Capitulis ex Lege Salica & Gumbata cap. 14. cavetur, *ut Advocati habeant in illo Comitatu*, in quo sunt Ecclesiæ, *propriam hæreditatem.*

Ad hoc igitur Advocatos habere jussi sunt Episcopi, Abbates, & Sacerdotes, quia cùm ii sæcularia placita adire vetentur, si quid quærere aut in jure respondere necesse haberent, id per Advocatos facere possent, ut est in Codice Canonum Afric. cap. 97. in Concil. Mogunt. cap. 12. in Lege Longob. lib. 3. tit. 1. §. 11. & alibi passim.

Deinde cùm legibus cautum sit, ut nemo Clericorum jurare præsumat, & in prima litis contestatione jusjurandum calumniæ omnes principales personæ subire teneantur, ut hoc officium *Advocatis* suis delegare possint, sanxit Lex Longobard. lib. 2. tit. 47. §. 8. 11. lib. 3. tit. 32. §. 1. Sed & eadem Lex lib. 2. tit. 47. d. §. 8. singulis Episcopis, Abbatibus & Abbatissis concedit, ut duos Advocatos habeant, *unum qui causam procuret, alterum qui sacramenta deducat.*

Intererant igitur Comitum placitis, & ut patroni, Ecclesiarum suarum jura tuebantur. Hincmarus Laudun. ad Remensem: *Et ideo legaliter & regulariter eas* (res) *cùm cæteris mansis ad Pauliacum pertinentibus per sex menses possedi, donec idem Ansgarius regia potestate ipsas obtinuit, non Advocato meo ad mallum, ut publicæ se habent leges, pro rebus ipsis mannito.* Adde in eandem sententiam Adrevaldum lib. 1. de Mirac. S. Bened. cap. 24. 25. 28. Chronicon S. Vincentii de Wlturno lib. 2. pag. 690. 691. & Chartas veteres apud Bignonium ad Marculfum, & Duchesnium in Hist. Vergiac. pag. 19. 31. 112. Justellum in Hist. Turenensi pag. 11. Perardum pag. 33. 34. 35. Ughellum tom. 5. pag. 278. 1489. tom. 7. pag. 1296. 1418. Besliūm in Ducibus Aquitan. pag. 176. &c.

In distractionibus ac alienationibus rerum Ecclesiasticarum requirebatur eorum consensus, ut colligitur ex Joanne Sarisberiensi Epist. 6. & 10. Et si hoc loco

Advocati

Advocati, videntur iidem, quos hodie *Patronos* vocamus; vel saltem eorum interventu has factas constat ex Chronico Laurisham p. 68.

Si donationes aut restitutiones fierent Ecclesiis, eas illi ratas habebant, ut est in Privilegiis Ecclesiæ Hamburg. p. 168. & in Tabulario Persiacensi apud Perardum p. 23.

Advocatorum denique munus erat Monasterii bona *ab omni rapina & indebitis exactionibus illæsa* conservare, ut est in Charta Ecberti Bambergensis Episcopi in Metropoli Salisburgensi tom. 2. pag. 29.

Eorum denique consiliis Abbates utebantur in majoris momenti negotiis, ut est in Chronico Laurisham. p. 74.

Postmodum verò Advocati, qui ad hoc primò instituti erant, ut in Comitum placitis ac mallis jura Ecclesiarum, tanquam Patroni, tuerentur; ipsimet judicia exercuere, jusque dixere Ecclesiarum suarum vassallis. Ter autem in anno, quemadmodum Comites, *placita* sua seu *malla* tenebant, quæ *tria generalia placita*, dicuntur in Charta Adalberonis Episcopi Metensis an. 1065. apud Meurissium. Charta Henrici IV. Imp. an. 1114. in Actis Murensib. p. 12. *Et ter in anno si necesse fuerit, aut in ipso loco, aut ubicumque vel quandocumque Abbati visum fuerit, invitatus ab illo veniat, & ibi placitum justum pro causis & necessitatibus Monasterii rite peragat.* Alia Henrici Palatini Rheni an. 1093. apud Miræum in Diplom. Belg. lib. 2. cap. 35. *Nunquam ad publicum placitum considebit, nisi à Fratribus, si res ita poposcerit, invitatus fuerit. Cùm invitatus fuerit, serviatur ei quod honori ejus sit congruum, &c.* Charta Henrici II. Imp. an. 1023. apud Nicol. Zyllesium: *Nullumque placitum præter tria jure debita in Abbatia tenere præsumant.* Charta Conradi Imp. an. 1145. pro Monasterio Marsnensi: *In talibus placitis generalibus quotannis servitium determinatum, tertiam partem pecuniæ in tribus placitis generalibus acquisitæ, recipiet Advocatus. — de redditibus S. Remigii per villicum & scabinum placitabit Præpositus sine Advocato. Si effusio sanguinis, seu banni infractio, seu latrocinium infra alodium emerserint, placitare non poterit Præpositus sine Advocato, & exinde tertiam partem recipiet Advocatus.* Fulcardus Abbas Lobiensis in Epist. ad Henricum Imp. queritur, quòd in villis sui Monasterii, *in aliquibus quatuor, in aliquibus tres, in aliquibus etiam septem sint Advocati, qui præter tres generales placitos, quandoque volunt, ibi sigillatim placitant.* Charta alia Adalberonis Archiepiscopi Hamburgensis: *Tribus etiam annuatim diebus ad placita sui Advocati ex condicto veniant, & bannum pro quolibet suo commisso tantùm quatuor solidis redimant.*

Ne porrò gratis placita ista tenere viderentur *Advocati*, concessa iis est, ex recepto usu, tertia pars *bannorum*, seu mulctarum, quæ in reos & injustè litigantes decernebantur: ita tamen ut nihil præterea exinde possent exigere, cùm partes duæ aliæ in usus Ecclesiæ cederent; quæ quidem tertia bannorum pars judicum semper fuit in mulctis judiciariis, ut constat ex Lege Bajwar. tit. 2. c. 16. Eberhardus Archiepiscopus Saltzburgensis in Chronico Reicherspergensi, ubi de Advocato Saltzburgensi: *Qui videlicet de beneficio principalis Advocatiæ sibi collatæ, prædictum Cœnobium* (Reicherspergense) *sine omni gravamine defendat, contentus nimirum justitia trium bannorum, quorum duo in usum Præpositi & Fratrum, tertium in usus ipsius Advocati cedat.* Charta Caroli M. pro Monasterio Augiensi apud Nauclerum generat. 27. *Insuper statuimus atque jubemus quicquid placitando ibidem acquirat* (Advocatus) *tertia parte — sibi retenta, duas Abbati reddat, &c.* Alia Friderici II. Imp. an. 1193. pro Monasterio S. Quirini Tegernesehensi: *Et tertia pars bannorum sit Advocatorum, duæ partes sint Abbatis & Fratrum, Wergelda Abbatis & Fratrum sit, & mancipium pro mancipio.* Charta Henrici III. Imp. an. 1056. apud Nicol. Zyllesium: *De bonis autem quæ* (in) *Advocatorum placitis publicata fuerint, duæ partes Abbatis, tertia verò pars in eodem anno tantùm anno rerum & frugum Advocatorum erit, postea verò nihil ad eos pertinet, quid Abbas inde disponere velit.*

Hinc passim *Tertii banni* Advocatorum mentionem fieri observare est in veteribus Tabulis, in Chronico Reichersp. pag. 200. 214. in Actis Murensis Monasterii pag. 22. in Chronico Hirsaugiensi an. 1075. in Metropoli Salisburgensi tom. 3. pag. 239. 244. 308. 312. 399. & alibi non semel: quæ quidem tertia *bannorum* pars, *Tertius denarius* dicitur in Gestis Abbatum Laubiensium pag. 603. in Charta Ludovici Comitis Lonensium an. 1155. apud Chiffletium in Vindiciis Hispanicis p. 39. in Charta Adalberonis Episcopi Metensis apud Meurissium & Miræum in Cod. Donat. Piar. cap. 54. & in Chronico Mosomensi pag. 660. *Tertia pars pecuniæ in generalibus placitis acquisitæ*, in Charta Henrici Imp. an. 1145. in Cod. Donat. piar. cap. 95. *Tertia pars compositionum*, in Charta Henrici Ratisponensis Episcopi an. 1138. in Metropoli Salisburgensi: *Tertia pars legum*, in Diplomate Caroli M. apud Doubletum pag. 723. si tamen genuinum est; denique *Tertia pars emendarum*, in Chronico Senoniensi lib. 2. cap. 5.

Tenebantur præterea Ecclesiarum Præsules, dum hæcce obirentur placita, *Advocatis* & eorum famulis certa ac definita præbere cibaria. Charta Henrici III. Imp. an. 1056. pro Monasterio S. Maximini Trevirensis, apud Nicol. Zyllesium: *Et quicquid ibi placitando acquisierint, duæ partes Abbatis, tertia ipsorum* (Advocatorum) *erit, eadem verò die Abbas ipsi Advocato, quicumque est, servitium dabit, duos scilicet modios panis, Frinskingos 4. ovinos, & amam unam vini: si amplius habere voluerit, de placito habebit.* Jura Bambergensis Ecclesiæ pro Advocatia, in Metropoli Salisburgensi tom. 3. p. 50. *Insuper piæ memoriæ Eberhardus Episcopus, præter justitiam, causa majoris benevolentiæ constituit ei servitium ad Placitum suum; scilicet duos modios tritici, vel ducentos panes, 2. porcos, quorum unus valeat 20. nummos, alter 25. 10. gallinas, 20. caseos, 10. ova, 2. urnas vini, 4. urnas cerevisiæ, 6. modios pabuli: hoc servitium datur ei in* Oesterhoven *diebus placiti sui.*

Sed *Advocati* levioribus ejusmodi commodis ac emolumentis non contenti, alia insuper jura in Ecclesiarum prædiis non sibi duntaxat asseruere, sed & ipsa interdum usurpavere prædia. Tantaque eorum fuit pravitas, rapacitas, ac tyrannis, ut sæpe à Principibus amoverentur, iisque substituerentur alii: quod præcipitur in Lege Longobard. lib. 2. tit. 47. §. 1. atque inde Advocatorum exactiones, usurpationes, & tyrannides carpere passim legimus Scriptores, Adrevaldum lib. 4. de Miracul. S. Bened. cap. 6. 17. Anonymum de Miracul. S. Rictrudis, Gualbertum in Polyptyco Marcianensi, Abbonem Floriacensem Abbat. in Canonib. c. 2. Aimoinum in Vita ejusdem S. Abbonis cap. 17. Bertoldum Constantiensem an. 1098. Anonymum in Histor. Trevirensi, p. 250. Sugerium lib. de Administrat. sua, cap. 4. Auctorem Actorum Murensium pag. 4. Auctor. Histor. Archiepiscop. Bremensium an. 1344. Auctor. Chronici Laubiensis, p. 602. 603. Concilium Lateranense IV. can. 45. Ecclesiarum denique Prælatos in variis Chartis apud Odoricum Rainaldum an. 1203. Ughellum tom. 1. Ital. sacræ p. 934. Zyllesium in S. Maximino p. 47. Wiguleium Hondium in Metropoli Salisburgensi to. 2. p. 3. 30. 277. to. 3. pag. 250. 251. 398. &c. Ejusmodi porrò Advocati *damnosi & cupidi* appellantur in Capitulari 1. Caroli M. an. 802.

Ut igitur coërcerentur ejusmodi Advocatorum exactiones & usurpationes, Summi Pontifices & Principes curam identidem adhibuere; & ut intra suos limites munus sibi impositum exercerent, juraque sibi debita, & Legibus definita perciperent, non semel sta-

tuere. Hinc in Concilio Remensi an. 1148. can. 6. & in Lateranensi sub Innocentio III. cap. 45. *Præter jus & beneficium antiquitus constitutum sibi aliquid accipere vel usurpare* vetantur.

Inde etiam provisum à Principibus, ut ratæ haberentur Advocatorum præstationes, quæ *legitima Advocatorum jura* dicuntur Ditmaro lib. 2. pag. 22. & ut in Diplomatibus, in quibus de eorum institutione agitur, ea describerentur, quæque habentur in Gestis Abbatum Laubiensium pag. 603. in Codice Donat. piar. cap. 95. in Hist. Guinensi pag. 191. apud Hemereum in Augusta Viromand. pag. 96. &c. Quibus adjungenda videtur in eandem sententiam Bulla Nicolai PP. ad Theodericum Virdunensem Episcopum, ex Tabulario S. Vitoni: *Et quia nobis significasti ipsos Fratres super vexatione Advocatorum suorum te sæpius convenisse in Deo, sicut rogasti, pro pace & quiete eorum, secundùm quod à Duce Gozelone in præsentia prædecessoris tui Richardi Episcopi determinatum insinuasti, Nos hic conscribere & confirmare dignum duximus constitutum, & confirmamus Apostolica auctoritate, ut Advocatus ad tria annualia placita cum uno socio veniat, & cum Ministerialibus ea legitimè teneat, & justitias ibi factas judicio Scabinorum pro posse pauperum determinet, & de communi adquestu ipsa die vivat, & de residuo suum Tertium habeat de leude, & de sanguine facto. Si Abbas per se rectum acquirere potuerit, nihil inde Advocatus habebit. Si verò eum advocare necesse fuerit, & justitia facta suum Tertium habebit. Si aliqua causa necessitate Ecclesiæ urgente Abbas eum invitaverit, vel parte defensionis transitum habuerit, victum competentem de parte per Ministerialem accipiet. Si verò pro suo tantùm negotio venerit, de suo vivet: præter hæc nihil sui juris esse noverit.* Extat porrò Charta Gozelonis seu Gotefridi Ducis & Marchionis, cujus hîc mentio fit, in eodem Tabulario.

Interdum Advocatorum stipendia pro libitu Abbatum erant, quorum erat ea definire. Chron. Montis-Sereni an. 1127. *Me verò dum vixero, & post me seniorem de filiis meis, vel quemlibet hæredem meum seniorem Advocatum habeant, cui nihil, nisi ad proprium velle, secularis servitii debeant.* Adde an. 1156.

Denique postquam rerum publicarum status eo devenit, ut cuilibet sua jura armis & bello prosequi ac tueri liceret; Episcopi, Abbates, & cæteri Ecclesiarum Præsules, quibus arma ferre in Conciliis toties interdictum est, non jam *Advocatis*, qui res suas in placitis ac mallis defenderent & tutarentur, opus habuere, sed Militibus ac proceribus, qui suos in prælium vassallos possent educere. Atque ut *Advocatos* suos, vel proceres, quos ad sui tutelam adsciscebant, magis sibi devincirent, ac obstringerent, bonorum Ecclesiarum suarum partem aliquam iis indulsere, quæ clientelari jure ab ipsis Ecclesiis in feudum possiderent: & hac ratione saltem tanquam Ecclesiarum vassalli earum bellis interesse tenerentur.

Morem istum res Ecclesiæ *Advocatis & Defensoribus* inbeneficiandi perantiquum esse docet Testamentum Hadoindi Episcopi Cenomanensis sub an. 652. apud Brissonium. Helgaldus in Vita Roberti Regis p. 68. *Totam terram sanctæ Crucis* (Ecclesiæ Aurelianensis) *quam Fulco Episcopus pro adjutorio sui Hugoni potentissimo Belvacensi dederat, &c.* Mitto quæ in hanc rem habent Ingulfus p. 891. Arnoldus Lubecensis lib. 3. c. 18. Ratbertus de Casibus S. Galli cap. 2. & Chartæ veteres apud Buzelinum lib. 3. Gallo-Fland. c. 20. Nicolaum Zyllesium in S. Maximino pag. 40. Loisellum in Hist. Bellovacensi pag. 248. Louvetum in Hist. ejusdem urbis lib. 1. cap. 22. pag. 647. 648. Justellum in Hist. Turenensi pag. 19. &c.

Atque prædia quidem ejusmodi, uti duximus, ab Ecclesiis concessa *Advocatis*, jure clientelari iis obnoxia erant, earumque Præsulibus fidei sacramentum seu hominium *Advocati* præstabant. Unde tam crebrò legimus *Advocatos* Ecclesiarum, quarum erant *Advocati*, Ecclesiis ipsis jure feudali fuisse obnoxios. Charta Adalberonis Episcopi Metensis an. 1065. apud Meurissium & Miræum in Cod. Donat. piar. cap. 54. *Præsente Udone — eandem Advocatiam in beneficio à nobis habente, & Ottone Subadvocato.* Neque tamen semper id obtinuit: nam interdum Advocati ratione Advocatiæ Regi, vel Principi obnoxii erant, si nempe ab eo Ecclesiis dati essent Advocati. Nam cùm Princeps jure Monarchiæ Ecclesiarum omnium Regni sui *Defensor* sit & *Advocatus*, si quem iis tutandis committit *Advocatum*, Regius is est vassallus. Potiori verò jure, si Rex ipse *Advocatus* institutus fuerit & electus ab Ecclesia, vel si Ecclesiam construens ac dotans, Advocationem sibi reservarit, & alii commiserit: tunc enim *Advocatus* delegatus Regem ut *Majorem Advocatum* dominum agnoscit. Atque ita capienda Charta *Drogonis de Mello* an. 1233. in Tabulario Andegavensi Cameræ Comput. Paris. fol. 32. 48. qua agnoscit, tenere se *Custodiam & Advocatiam* Regalis Monasterii Cormeriacensis, *de domino Rege in feodum & homagium ligium de dono reverendæ memoriæ domini quondam Regis Francorum.*

Ejusmodi igitur Advocatorum munus fuit, ut si ad hoc necessitas compelleret, res & facultates Ecclesiarum bello tutarentur, earumque milites ac vassallos in aciem & campum educerent. Polyptychum Marcianense: *Qui nunc Advocatus immeritò nuncupatur, olim Defensor Ecclesiæ laudabiliter vocabatur: quoniam sapientia, ratione, armis etiam, si res exegisset, omnia quæ erant Ecclesiæ, viriliter defendebat, & vigilanter protegebat.* Complura hujusce rei prostant exempla apud Scriptores, quos Lectori indicasse suffecerit, Lambertum Schaffnaburgensem an. 1071. ejus Continuatorem an. 1304. Diedericum Monachum de Illatione S. Benedicti cap. 6. in Fragm. Historiæ tom. 3. Hist. Francor. p. 337. 345. in Historia Landgravor. Turingiæ cap. 80. 82. in Charta Ottonis I. Imp. pro Ecclesia Gemblacensi, & in alia apud Beslium in Episcopis Pictavensibus.

Præterea si in Regalem expeditionem submonerentur Episcopi & Abbates, eorum vassallos in aciem conducebant: definitumque erat, quid in iis occasionibus ab Ecclesiis præstandum iis esset ad apparatum expeditionis, ut est apud Malbrancum lib. 8. de Morinis cap. 46. in Charta Balduini Comitis Flandriæ an. 1056. pro Monasterio S. Martini: *Ut quicumque Advocatus fuerit in Regalem expeditionem iturus, unum baconem, & unam pensam caseorum, & unum equum ad summariam, vel pro his unam marcam argenti ab Abbate accipiat.*

Sed & eorum erat Ecclesiarum vexilla, cùm in propriis Ecclesiarum bellis, tum etiam in Regalibus expeditionibus deferre. Triumphus S. Lamberti cap. 3. *Contrà verò suum Episcopus vocavit exercitum, & Rasoni Militi portandam mandavit banneriam: quia Hasbaniæ Advocatus factus de medio, cujus hoc ferre est, hæredem nullum præter duas puellas parvulas dereliquerat. Proxima ergo tertia feria ante Ascensionem Domini, dictus Raso in medio majoris Ecclesiæ, ut moris est, armatus est, & vexillum accipiens, cum civitatis populo urbem egreditur, &c.* Quod verò hîc traditur de Hasbaniæ Advocatis, Leodiensis Ecclesiæ signiferis, id ipsum scribunt Ægidius Monachus Aureævallis cap. 101. & Joannes Hocsemius in Arnolfo à Marka cap. 17. quorum extincta gente, Episcopi præcipuis in re militari ac strenuis viris, vel fidentioribus, vexillum suum committere solent, ut tradit Radulfus de Rivo cap. 5. & 7. Charta Philippi II. Imp. pro Leodicensibus, quæ descripta legitur in magno Recordo Leodiensi pag. 8. *Li Evesque de Liege doit envoier à Liege, assavoir le Voeit de Hasban avec 40. Chevaliers, liquel prendront l'Estendart S. Lambert, & ju-*

rerat ledit Voeit ensaint que celi portera il feablement, ne ne lairat, si mort ou prison soit l'encombre, & en tele maniere il doit conduire l'ost de Liege, &c.

Id etiam de Advocato Tornacensis Ecclesiæ testatur Distichum allatum à Buzelino lib. 3. Gallo-Flandr. cap. 9.

Signifer Ecclesiæ vexilli munere grato,
Et Castellanus feudum capit à Cathedrato.

Quibus verbis, inquit Buzelinus, innuitur Advocatum fuisse Signiferum Ecclesiæ, & Castellanum Tornacensem suas investituras ab Episcopo Tornacensi accepisse. Statuta Ecclesiæ S. Martini Turonensis: *Dominus de Prulliaco est propugnator* (Advocatus) *& Canonicus de Consuetudine, & habet præbendam in blado, vino, & nummis: & debet portare vexillum B. Martini cum Comite Andegavensi, & facere per se vel per alium bella Capituli B. Martini.* Ita Comes Vilcassini, ut *Advocatus* Monasterii S. Dionysii, ejusdem Monasterii *Signifer* erat, ut habet Sugerius lib. de Administrat. sua cap. 4. quod pluribus etiam docuimus in ea Dissertatione ad Joinvillam, quam de Auriflamma instituimus. Scribit præterea ex veteribus Tabulis Guesnaius in Annalibus Massiliensib. ann. 855. Willelmum Vicecomitem Massiliensem *rexisse S. Victoris vexillum*, ut celeberrimi nempe in Provincia Monasterii *Advocatum*.

Interdum *Advocati* ipsi Advocationes suas aliis in beneficium, seu in feudum dabant, vel quòd potioris longè dignitatis essent, ut Ecclesiarum & Monasteriorum expeditionibus possent interesse, ut sunt Reges ac Principes: vel quòd bellis suis ac publicis negotiis ita distinerentur, ut alienis vacare fas iis non esset. Extat Charta Balduini Comitis Flandriæ an. 1064. pro Monasterio Einhamensi apud Miræum lib. 1. Diplom. Belgic. cap. 33. quâ, *cùm propter occupationes ac curas Principatus sui istius Monasterii tuitioni omnino ut Advocatus invigilare non possit, vicem sui in parvis tantum negotiis, sibi majora reservans, Arnulpho Aldenardensi Castellano committit.* Vide Notitiam Eccles. Belgii cap. 90.

Verùm causa præcipua cur Ecclesiarum Advocationes in alios ab Advocatis transferrentur, ea fuit quòd plerumque ex Ecclesiæ prædiis, quædam essent in longinquis regionibus à fidelibus identidem indulta, quæ Advocati, viri licèt proceres ac potentes, tueri non poterant: quòd ab iis procul abessent, vel etiam quòd in Principum exterorum dominiis jacerent. Quod colligere licet ex Lamberto Ardensi pag. 149. & aliquot Chartis apud Loisellum in Hist. Bellovacensi pag. 248. Louvetum in Histor. ejusdem Urbis lib. 1. pag. 647. 648. & Hemereum in Augusta Viromand. in Regesto p. 40.

Ex quo accidit, ut tot essent fere *Advocati*, quot majora Ecclesiarum prædia. Gesta Abbatum Lobiensium p. 602. *Castellanus Tudiniensis, quod nobis adjacet castri, totam præfecturam* (Advocatiam) *Abbatiæ debet tenere in manu sua, nec aliquos debet sustinere Defensores vel Advocatos, nisi qui hæreditarii sunt hæreditate antecessoria. Modò habentur in villis S. Petri multi Advocati, imò raptores, qui præter tres generales placitos, quandocumque volunt, ibi sigillatim placitant, &c.* Charta Henrici Ducis Bavariæ in Chronico Reicherspérg. *Vocatus in Advocatiam prædii, quod dicitur Mustuer, mutuati ab Ecclesia Bambergensi*, &c.

Atque hi quidem minores *Advocati*, seu qui ab Ecclesiarum Advocatis prædiorum tutelas in se recipiebant, *Subadvocati* passim dicuntur, quemadmodum *Subdefensores* vocat Gregorius VII. PP. lib. 6. Epist. 8. qui *Defensorum Ecclesiæ* vices agebant. Hos *Secundos Advocatos* appellat liber de Fundatione Monasterii Gozecensis p. 235. *Proadvocatos* Charta Henrici II. Imp. an. 1023. apud Nicolaum Zyllesium in S. Maximino: *Postadvocatos* alia Conradi Imp. an. 1026. apud eundem: *Viceadvocatos* alia an. 1074. in Metropoli Salisburgensi tom. 2. pag. 534. *Subadvocatores* alia ibidem tom. 3. pag. 244. *Advocatos infeodatos* Speculum Saxonicum lib. 3. art. 64. §. 13. *Advocatos Feudales* Wichbild Magdeburg. art. 16. §. 2. quorum *Advocatiæ segregatæ* dicuntur in Chronico Reicherspergensi p. 205. *Advocatiæ prædiorum* p. 214. *Advocatiæ quæ jure feudali in beneficio tenentur*, in Privilegiis Ecclesiæ Hamburg. pag. 200. Vide Diplomata Belgica Miræi lib. 2. cap. 43.

Sic igitur minores isti Advocati munia sua obibant, ut primoribus Advocatis ratione clientelæ obnoxii essent, iisque hominia præstarent: qui Advocati præcipui, *Majores se & Principales & Summos* Ecclesiarum *Advocatos* se se inscribebant. In Chronico Trudonensi lib. 5. pag. 394. 405. 459. *Comes de Lembourg* dicitur *Major Advocatus* ejusdem Monasterii, cui suberat Gislebertus *Comes de Duram Advocatus*. Ita *Principalis Advocatus*, in Chronico Reicherspérg. pag. 200. 202. 215. in Chartis Eberhardi Archiepiscopi Saltzburgensis & Henrici Ducis Bavariæ, apud Buzelinum lib. 2. Gallo-Flandr. cap. 22. Extat Charta Philippi Comitis Flandriæ an. 1176. in qua Martianensis Abbatiæ *Summum* se *Advocatum* esse ait, eique subesse, ac de se tenere alios Advocatos possessionum ejusdem Ecclesiæ: *Quæ omnes cum appendiciis suis sub mea protectione & Advocatione sunt, qui ejusdem Ecclesiæ sum Advocatus, & Advocati earumdem possessionum de me tenent suas Advocationes.* Similia habet Diploma Margaretæ Comitissæ Flandriæ pro eodem Monasterio an. 1246. apud eundem Buzelinum. In Historia Landgraviorum Turingiæ cap. 143. Rudolphus Saxoniæ Dux dicitur *Advocatus Generalis* Archiepiscopi Moguntini.

Verum cùm ejusmodi Subadvocatorum multitudine gravarentur Ecclesiæ, propter consuetas eorum exactiones ac rapacitates, cùm Ecclesiarum bona potiùs dilapidarent, quàm tutarentur ac servarent; exortæ subinde graves in eos querelæ, adeo ut sibimet caverent Ecclesiæ, vel earum Fundatores, dum Advocatos deligerent, hac apposita ferè semper conditione, ut *Subadvocatos* iis instituere non liceret, nisi de ipsarum consensu. Charta Urbani II. PP. pro Monasterio Hirsaugiensi apud Trithemium: *Non solùm super cellam majorem licet Abbati Subadvocatum constituere, sed per singula prædia & cellulas suas, ubi nihil etiam sibi juris à Prioribus illic constitutis, in beneficiis providendis, vel etiam Ecclesiis investiendis subtrahitur. Advocato autem sic constituto, non liceat contra voluntatem Abbatis Subadvocatum vel Causidicum per prædia Monasterii disponere, sed omnia illibata secundùm privilegia custodire.* Id etiam colligere est ex variis aliis Tabulis in Actis Murensis Monasterii pag. 22. in Chronico Reicherspergensi pag. 200. 209. 214. in Metropoli Salisburgensi tom. 2. pag. 6. tom. 3. pag. 125. 239. 240. 243. 244.

Abrogati tandem Subadvocati in Concilio Remensi an. 1148. c. 6. *Auctoritate Apostolica prohibemus, ut nullus Advocatus præter beneficium antiquitus constitutum aliqua sibi accipere, vel usurpare præsumat. Subadvocatos verò vel exactores eorum modis omnibus ab Ecclesiarum infestationibus prohibemus.*

Advocatus, Patronus, cui jus competit præsentandi Ordinario ad Beneficium vacans. Cùm enim sæpe Monasteriorum Fundatores Advocatiam sibi & posteris reservarent, inde manavit postmodum jus Patronorum, quos *Advocatos* alii vocant, qui jus habent præsentandi Ordinario ad Beneficium vacans: cujusmodi reservationum prostant exempla in Appendice Reineccii ad Witikindum p. 40. apud Monachum Pegaviensem de Wiperto Groicensi an. 1106. in Privilegiis Ecclesiæ Hamburg. p. 159. in Diplomat. Belg. Miræi lib. 1. cap. 33. lib. 2. c. 35. in Codice Donat. piar. c. 38. in Actis Murensis Monast. p. 18. 20. &c. Apud Willelm. Thorn. in Chronico cap. 13. §. 11. *Advocatio sive patronatus.* Vide

Bracton. lib. 4. tr. 2. c. 3. Fletam lib. 5. c. 5. Buzelin. lib. 2. cap. 18. pag. 331. & Spelmann.

Advocati urbium ac Regionum memorantur nonnulli proceres: verbi gratiâ, *Bertholdus de Zeringen Dux & Rector Burgundiæ, Dei & Imperiali gratia Thuregici loci legitimus Advocatus, quod Kastwogt dicitur*, inscribitur in Charta an. 1187. In alia an. 1210. *Dei & Imperatorum ac Regum dono judex constitutus & Advocatus, qui vulgo Kastvogt dicitur in omne Thuregium Imperialem jurisdictionem tenens*. Ubi *Kastwogt*, idem apud Theutones valet, quod *Castri tutor*; est enim *Kast*, Castrum, & *Vogt*, tutor, protector. Ita Henricus Comes Lovaniensis in literis an. 1086. *Comitem & Advocatum patriæ Brachbantensis* se inscribit, apud Miræum in Notitia Eccles. Belg. cap. 109. & Theobaldus Comes Ferretensis in Annalib. Colmariensibus ad an. 1293. ab Adolpho Rege Romanorum *Terræ Alsatiæ Advocatus* institutus fuit, qui eam contra Gallorum insultus tueretur. Apud Henricum Rebdorfensem in Chron. an. 1258. *Dux Rudolphus — constituitur Advocatus terræ in Suevia ab Imperatore socero suo*. Huc etiam pertinent quæ habet Raymundus de Agiles, dum ait captis Hierosolymis, cùm de Rege creando ageretur, Episcopos respondisse, *non debere ibi eligi Regem, ubi Deus passus & coronatus est, — sed esset aliquis Advocatus, qui & civitatem custodiret, & custodibus civitatis tributa regionis divideret & redditus*. Dodechino an. 1100. *Godefridus gratiâ Dei Ecclesiæ S. Sepulcri nunc Advocatus* dicitur. Albertus Aquensis lib. 5. cap. 2. *His itaque divinis rebus prælatis & præordinatis, Boemundum dominum & Advocatum urbis constituerunt, &c.* Adde Laurentium Leodiensem in Histor. Episcopor. Virdunensium pag. 293.

At non desunt qui plerosque ex proceribus istis existimant hosce sibi arrogasse titulos, non quòd revera has provincias ut earum Advocati regerent; sed quòd Monasteriorum ac Ecclesiarum in iis sitarum defensores ac Advocati essent. Quemadmodum Albertus Austriæ Marchio, Leopoldi filius primogenitus *factus* dicitur *Advocatus omnium Monasteriorum terræ Austriæ*, in Historia Cœnobii Melicensis, id est, Marchio: ita ut Dux Zeringianus Ecclesiæ Zurigensis, Comes Lovaniensis Ecclesiæ Nivellensis in Brabantia sitæ Advocati fuerint.

Advocati Matriculares, Ecclesiæ matricis Cathedralis. Vetus Charta apud Wiguleum Hondium in Metropoli Salisburgensi tom. 2. pag. 254. *Consensu Hainrici Frisingensis Ecclesiæ Episcopi, & conniventia Matricularium Advocatorum nostrorum Bernardi Gruba & Sigibitonis Comitis de Neunburgk — fundavit cellam ac Prælaturam*, &c.

Advocati Cameræ & Imperii, qui publicæ pecuniæ functionem & procurationem Imperatoris vicem gerebant; qui & *Advocati Fisci*, & tandem denique *Fiscales* dicti: erant hi sub *Cameræ nuntiis*, quorum cum Ducibus æquata habebatur potestas. Ita Goldastus tom. 1. Rerum Alamannic. pag. 180.

Liber Advocatus, in Chronico Senoniensi lib. 2. c. 17.

Advocatus, Tutor, *Ballivus*, qui nomine tutorio res pupilli administrat & tutatur. Charta Willelmi Archiepisc. Remensis S. R. E. Cardinalis an. 1199. in Tabulario Campaniæ Thuano fol. 193. *Noverit universitas vestra quòd soror nostra A. Francorum Regina, id quod clamabat in Advocatia terræ nepotum suorum & nostrorum W. Comitis Sacricæsaris, & Stephani fratris ejus, totum quitavit & remisit*. Et infrà: *Quandiu nepos noster Th. Comes Trecensis Palatinus terram prædictorum W. & St. tenebit per Advocatiam*. Charta Petri Decani Trecensis an. 1207. *Notum facimus quòd carissima domina nostra & Advocata nostra Blancha illustris Comitissa Campaniæ, &c.* Sic in aliis Tabulis Philippi Abbatis S. Lupi Trecens. an. 1211. Charta Odonis Ducis Burgund. an. 1209. In Tabul. Campan. Bibl. Thuanæ fol. 218. *Notum facio — quòd ego laudo, approbo & concedo judicium illud, quod carissimus dominus meus Philippus illustris Franciæ Rex fecit de Theobaldo filio carissimi consanguinei mei & fidelis mei Comitis Theobaldi, & de Blancha matre ejus, quæ Comitatum Campaniæ tenebat per Advocatiam: videlicet quòd nec ipse Th. nec Blancha mater sua respondere debent de terra de qua dictus consanguineus meus Th. tenens erat, cùm decederet, antequam dictus Th. filius ejus habeat xx. & unum annum*. Charta an. 1040. apud Hemereum in Augusta Viromanduorum pag. 113. *Ego Yvo Thesaurarius Monasterii S. Quintini, & ad tempus Advocatus honoris fratris mei Roberti, qui & futurus hæres honoris patris mei, &c.* Charta Communiæ Noviomensis an. 1181. *Qui in via Sanctorum fuerint, viduæ etiam quæ filios non habent adultos & arma ferentes, & puellæ sine Advocato, nullas debent consuetudines*. Gallis *Avouërie*, vel *Vourie*, ut est in Consuetudine Vitriacensi art. 70. 100. 141. 143. tutela, patria aut maritalis potestas. Vetus jus municipale Comitatus Campaniæ art. 20. *Il est coustume en Champaigne que se enfens noble demeurent de pere & de mere, soient noble ou de pere ou de mere. Se il y a hoir ainsné, il doit avoir l'avouërie de ceaulx qui sont sousaagiés: & tant comme ils seront en avouërie, li avoüé n'en perdront, ne gagneront.*

Advocator, idem qui *Advocatus*, in Chronico S. Vincentii de Wlturno pag. 690. *Præcepit — ut statim pergerent ad ipsum Abbatem cum suis Monachis & Teudelasio Abocatore eorum reinvestirent*. Ita & pag. seq. *Rodelgardus Castaldeus Advocator Episcopi Salernitani*, in Chartis apud Ughellum tom. 7. p. 500. 506. 977. Adde tom. 8. p. 47. 139.

Advocator, Patronus. Ordo Romanus, ubi de Processione Pontificis: *Advocatores autem Ecclesiæ stant quidem cum majoribus, non autem procedunt cum eis, sed ipsi tantummodo sequuntur sellarem Pontificis, cum Acolyto qui aquammanus portat.*

Advocator, Campio, qui pro alio monomachiam à judice decretam subit. Lex Longob. lib. 2. tit. 55. §. 40. *Lites suas — per consimiles Advocatores per pugnam dirimant*. §. 39. *Campiones* appellantur qui in isto *Advocatores*. Gallis scriptoribus *Advoüez*, passim dicuntur. Vide *Campio*. Aliud sonat *Advoateur*, in Consuetudine Angeriacensi art. 12. & Santonensi art. 12. ubi is est, qui pecus *in damno* captum ut suum *advocat*, id est, agnoscit.

Advocatissa, Mulier seu nobilis fœmina, cui jure feudi Advocatia alicujus Monasterii competebat: in libro de Fundatione Monasterii Gozecensis pag. 237.

Advocaria, ex Gallico *Advouërie*; pensitatio quæ præstatur domino, pro ea quam impendit civibus protectione; aliis *Salvamentum* dicitur. Tabularium Eccl. Ambian. *Sciendum etiam quòd unaquæque domus villæ, in qua manet aliquis, si duas furcas habuerit, 2. sextar. avenæ debet pro Advocaria; si unam furcam, unum sextarium.*

Advocatia, Protectio, tuitio. Baldricus in Chron. Cameracensi lib. 1. cap. 10. *Abbatis Advocatiam imploravit*. Infrà: *Advocatiam Dei & S. Vedasti sibi profuturam assumpsit*. Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 5. *Erat autem Barisiacus cum appendentibus villis sub Advocatia ejus*. Charta Theodorici Comitis Flandriæ an. 1166. *Quæ à præfato Theodorico seu patre ejus Yvano collata sunt, in nostram & successorum nostrorum Advocatiam & defensionem suscepimus.*

Advocatia: *Officium Advocatiæ villæ Paterniacensis*, in Charta an. 1314. in Probat. Hist. Sabaud. p. 146. Advocati munus, jus, officium. In lib. 1. Feud. tit. 1. §. 1. *Advocatia, quæ vulgo Viaria dicitur*. Charta an. 1148. in Hist. Monast. S. Mariæ Suession. pag. 437. *Advocatiam super villas Cavinionum scilicet, Esiacum, &c.*

Advocatiæ Imperii, in Chron. Casin. cap. 35. Charta Henrici Imperat. apud Dodechinum an. 1110. *Regalia*

sunt civitates, Ducatus, Marchiæ, Comitatus, moneta, teloneum, Advocatiæ, omnia jura Centurionum, id est, villicorum, &c. Vide Gregorium VII. PP. lib. 2. Epist. 14.

Advocatia, Præstatio quæ fit Advocatis. Charta Everhardi Archiepiscop. Salisburgensis an. 1231. in Metropoli Salisburg. tom. 3. p. 65. *Remittens eis Advocatiam, id est, procurationes.*

Advocatia, Advocati infeudati districtus. Speculum Saxon. lib. 1. art. 35. §. 2. *Argentum sub terra absconditum nemini excidere licet; sine proprietarii illius loci voluntate. Si verò voluntas ipsius advenerit, in operis loco Advocatiam obtinebit.* Art. 59. §. 4. *In una Advocatia non nisi unus potest esse bannus.* Lib. 3. art. 64. §. 5. 8. *Si Comes partem Comitiæ alteri conferat; aut Judex seu Advocatus, partem judicii, seu Advocatiæ, hoc agit perperam, & est contra jus attentatum.* Vide Albertum Stadensem an. 1089.

Advocatia, Datio Campionis, qui *Advocatus*, Gallis *Avoué* dicitur. Charta Blanchæ Comitissæ Campaniæ de divisione terrarum inter filias Baronum, an. 1212. in Tabular. Campaniæ Thuani, fol. 8. *Si aliquis firmato duello ad hoc devenerit, quod coram Justitia dederit Advocatiam illam infra dies qui ei jure possent assignari, decesserit, non ideo perdit querelam suam ille qui duellum firmavit, qui ei dederit Advocatiam suam; sed liceat ei alium substituere loco illius qui decessit.*

Advocatio, Districtus Advocati, in Charta Willelmi Castellani S. Audomari an. 1205. *Quicumque servus, vel de Advocatione mea existens infra villas S. Bertini, & extra nunc manent,* &c.

Advocatio, Tutela, protectio. Gerbertus Epist. 22. *Reges Francorum filio suo favere dicite, nihilque eos aliud conari, nisi tyrannidem Henrici Regem se facere volentis sub nomine Advocationis, velle destruere.*

Advocatio, idem quod *Viaria*, seu *Vicaria*, jurisdictio media, *moyenne Justice*, in Chartis non semel, quas laudamus in voce *Vicaria*.

Advocatio, Pensitatio seu præstatio pro jure Advocationis, vel pro tutamento: tributum quod Advocato exsolvitur. *Reditus Advocationis*, in Charta Balduini Comitis Flandr. an. 1038. apud Buzelinum. *Advocatio & Advocatoria exactio*, in Charta Conradi Ratisponensis Episcopi an. 1209. in Metropoli Salisburg. tom. 3. p. 248. Alia Adalberti Comitis Viromanduorum sub Leudulfo Noviom. Episcopo: *In his ergo S. Quintino datis rebus nullus hæredum vel propinquorum meorum, non Comes, nec Vicecomes, nec ejus liberæ ingenuitatis homo aliquid amodo accipiat causâ consuetudinis seu Advocationis,* &c. Alia Gerardi Comitis Matisconensis an. 1180. in Bibl. Cluniac. pag. 1443. *Orta est querela inter nobilem virum Gerardum Comitem Matisconensem & Monachos Cluniacenses super indebitis consuetudinibus, — siquidem in villis Monachorum, Advocationem & custodiam quærebat, ubi Monachi illum habere non asserebant. In aliis verò locis ubi constabat illum Advocationem habere, indebitas exactiones & insolitas consuetudines usurpabat,* &c. Charta an. 1205. in Tabulario S. Bertini: *Ab omni servitute, Advocatione & consuetudine & exactione — liberi erunt.* Concilium Coloniense an. 1310. c. 3. *Monemus omnes terrarum dominos — ne de cætero occasione Advocatiarum, quas quidam ex eis super bona Ecclesiastica habent, vel quocumque alio nomine vel colore ad hoc quæsito, tallias, collectas, exactiones, petitiones, assisias, contributiones, servitia indebita, & ultra quàm jus Advocatiæ juxta Scabinorum sententiam, ubi Advocati sunt, permittit, — exigere aut recipere præsumant.* Computum Domanii Comitatus Bononiensis an. 1474. *des Advoeries d'Estaples & Rombly, que doivent les habitans d'icelles villes à la Toussains, qui se croissent & amoindrissent selon le nombre des mesnages estans en la ville & bourgaige d'Estapies, dont chascun chief doit demy polkin d'aveine, les veuves un cart de polkin.* Computum Comitatus Pontivi an. 1474. fol. 1. *Cens, rentes, recognoissances, & Advoueries deues au Roy à cause de sa Comté de Pontieu.* Vide *Viaria*.

Advocatio, Anglis *Adwouson*, jus præsentandi Ordinario aliquem ad Beneficium vacans, in Littletone sect. 10. 180. Fleta lib. 5. cap. 9. §. 21. *Divisionem non recipiunt Advocationes Ecclesiarum, — quamvis Ecclesia, quæ est quasi subjectum ratione diversarum Baroniarum ab antiquitate dividi possit.* Baldricus lib. 3. Chron. Camerac. cap. 57. *Qui Ecclesiam S. Gaugerici in Advocationem tenebat.* Adde Regiam Majestat. lib. 1. cap. 2. §. 2. 3. lib. 2. cap. 16. 42. 45. 61. 67. lib. 3. cap. 33. Sugerium de Administrat. sua cap. 12. &c. Vide *Patronus*.

Advocatoria, ipsum Advocati munus, in Notitia veteri apud Loisellum in Hist. Bellovac. pag. 248.

Advocatura, idem quod *Advocatio*: Jurisdictio media, *Moyenne Justice*, vel quod præstatur sub specie Advocaturæ, seu tutamenti, vel *salvamenti*. Hariulfus in Chronico Centulensi lib. 4. cap. 21. *Sub excommunicatione interdixit, ne aliquis ampliùs in illa villa, neque per vim, neque per deprecaturam, neque per Advocaturam, de omissis consuetudinibus ampliùs aliquid expeteret.* Charta Odonis Episcopi Bellovacensis an. 1140. apud Loisellum. p. 269. *Concesserunt in eleemosynam quidquid habent in villa & in terra Theoleti, videlicet Advocaturam & Vicecomitatum, & quidquid habebant ibi aliud.* Tabularium S. Vitoni Virdunensis: *Quietum & ab omni prorsus Advocatura liberum.*

Advocaticii, qui Advocatorum jurisdictioni obnoxii sunt. Chronicon Colmariense 1. part. an. 1271. *Comes Radulfus de Habspurc posuit exactionem super homines suos Advocatitios, & accepit ab eis 20. mille quartalia frumenti.*

ADVOLI, in Aresto 20. Aug. an. 1411. ex Gallico, *Avolez*, *Advenæ*, uti etiam in eodem Aresto dicuntur, in Hist. Betuniensi pag. 116. qui aliunde venerunt, *advolarunt*. Froissart. 1. vol. cap. 39. *Et ceux qui estoient ainsi banis, dont il y avoit foison, se tenoient à S. Omer, le plus, & les appelloit-on Avolez.*

ADVOTUM. *Retentio feudi per Advotum*, in Charta Rotroci Comitis Perticensis, an. 1136. apud Souchetum: *Reterne du fief par aveu*.

ADURACLA, Species vitis, de qua Petrus de Crescentiis lib. 4. cap. 3. cujus vetus Interpres Gallicus *Duraclan*, vertit.

ADYTUM, ἄδυτον, Græcis; recentioribus ἱερὸν, secretior ædis aut Ecclesiæ pars solis Sacerdotibus pervia. Leo Ostiens. lib. 3. Chron. Cas. cap. 31. (aliàs) 33. *Fecit & cancellos ex ære 4. ante altare, inter chorum & adytum hinc inde statuendos.*

ÆDES, Templa paganorum nudè appellant leges 8. & 18. Cod. Theod. de Paganis, quæ *ædes templorum*, in leg. 3. cod. tit. dicuntur. In Excerptis ab Henrico Stephano ex veterib. Lexicis p. 259. titulus ita concipitur: *De ædibus*, περὶ ναῶν.

ÆDIFICARE, Exemplum præbere: quo sensu vocem *Edifier*, usurpamus; vel docere, instruere. Annianus Pelagianus in Epist. præfixa versioni Homiliarum S. Joan. Chrysostomi: *Adhuc Antiochiæ Presbyter hæc, quibus Ecclesiam illam ædificabat, scripta composuit.* Gregorius M. lib. 9. Epist. 9. *Picturas imaginum, quæ ad ædificationem imperiti populi fuerant factæ,* &c. Concil. Narbonense sub Recaredo Rege, de Presbytero ignaro: *Mittatur in Monasterium, quia non potest ædificare populum.* Jacobus de Vitriaco in Hist. Occid. cap. 7. *Pauci autem addiscebant ut ædificarentur, vel ædificarent.* *Liber ædificatorius* apud Ingulfum p. 870. Adde S. Fulgentium Ep. 2. Ordericum lib. 5. p. 590. &c.

ÆDIFICIUM. Vide *Ædificium*.

ÆDILITAS, Custodis Ecclesiæ munus ac dignitas in Collegiis Canonicorum. Charta Folcuini Episcopi Tervanensis anno Ludov. Reg. 26. apud Folcardum in lib. 1. Miracul. S. Bertini cap. 7. *Ædilitatem seu custodiam ip-*

stius Basilicæ, &c. Alia Lietberti Episcopi Cameracensis an. 1066. in Hist. Camerac. Joan. Carpentarii: *Ædilitatem verò & Præposituram, quæ mei juris erant, — huic Ecclesiæ contuli.*

ÆDITUUS, Ostiarius, gradus Ecclesiasticus; cui ædis sacræ custodia incumbit, *Custos*. Paulinus Epist. 6. *Ipsius ordinatione in presbyteratu ordinatus sum, fateor, invitus, non fastidio loci: nam testor ipsum, quia & ab æditui nomine & officio optavi sacram incipere servitutem,* &c. Frodoardus in Adriano PP.

Amplicat Ædisti locupletans dotibus ædem.

Ubi leg. *Æditui*. Vide *Ostiarius*.

Æditùare, Æditùum agere. Vetus Inscriptio pag. 312. 5. *Æditùavit an.* x. Occurrit præterea in alia p. 1088. 5.

ÆGRIMONIA. Ugutio: *Ægrimonia*, *Ægritudo*. Occurrit in Concilio Toletano XVI. can. 1. & 4. & apud S. Eulogium lib. 3. Memor. SS. cap. 10.

Ægrimonium, eadem notione. Gl. Gr. Lat. ἀῤῥωστία, *Ægrimonium, Morbus, Languitudo, Languitas, Infirmitas.*

ÆGRIPOMIUM, *Autumnus*, φθενόπωρον, in Gloss. Græc. Lat. MS. In edito hæc habentur: φθενόπωρον, *Autumnum, Agriponnum, pluralia non habent.* φθενοπωρινὴ, *Autumnalis.* φθείνω, *Tabeo, tabesco.* Ex quibus patet primum, φθείνω scribi, pro φθίνω, deinde autumnum φθινόπωρον appellari, quod ea anni tempestate poma & arborum fructus maturescant, deficiant, atque velut ægri tabescant.

ÆGYPTILLA, *Gemma, ab Ægypto, ubi invenitur.* Ugutio.

ÆMIDUS, *Tumidus, Inflatus*, in Glossis, Isidori.

ÆNEA. Gregorius M. lib. 9. Epist. 40. *Pervenit ad me, quia in ea Ecclesia, quæ Ænea dicitur, sæpe in Hierosolymorum urbe, vestræ Ecclesiæ jurgia nascuntur.* Ubi Altaserra ædem hanc sic appellatam opinatur, quòd *foribus æneis distingueretur*. Ego verò legendum puto, è *Nea*, vel ἡ νέα, i. nova Ecclesia. Vide Luithprandum lib. 3. cap. 8.

ÆNEIA, *Ænescia*. Vide *Ainescia*.

ÆNEUM, Caldaria salinaria, in qua sal coquitur & conficitur. Charta an. 1034. in Antiquitatib. Vosagensib. lib. 5. cap. 7. *Apud Vicum aheneum unum cum duobus sessibus,* &c. Vide *Aquafervens, Caldaria,* & *Ænulum*.

Æneum frumentum. Hujus meminit lex unica Codice Theod. de frumento Carthaginensi, in qua traditur illius pensitationi obnoxia fuisse certa *corpora*, seu prædia vel agros, atque adeo Magistratus, seu Duumviros, Carthagine. Sed quale illud fuerit, omnino non constat, cùm apud alios scriptores vox hæc non reperiatur. Vide quæ in hanc rem habet Jacobus Gotofredus, & infrà in v. *Ærariæ annonæ*.

ÆNIGMA, *Moneta*, in vet. Gloss. ut auctor est Jacobus Gotofred. At in Gloss. Isidori, est *figura, sive typus, sive species*, nempe monetæ. Certè ita usurpat etiam Prudentius in hymno S. Laurentii.

ÆNIVIUM. Epitaphium Gebehardi Archiep. Salzburg. apud Canisium tom. 6.

Esuriens victum, petat ultro nudus amictum,
Et vagus hospitium, vallis es ænivium.

ÆNULUM. Ugutio: *Cacabus, Lebes, Æneum, Ænulum, idem sunt.* Jo. de Janua: *Enulum, ab æs dicitur, id est, parvum aenum, seu caldarium.* Vide *Emolæ*.

ÆPHI. Vetus Agrimensor tit. *de mensuris liquidorum: Urnæ 2. amphoram complent, quæ sunt modia 3. quod in aridis dicitur Æphi. Ephi*, in vet. Test.

ÆQUITERNUS, *æquè æternus*. Sidonius lib. 8. Epist. 13. *Prævidens se se per æterna secula æquiterna supplicia passurum*, pro *æquè æterna*. Vide *Æviternus*.

ÆQUATIO. Concilium Toletan. I. cap. 10. *Clericos, si qui obligati sunt, vel pro æquatione, vel pro genere alicujus domus, non ordinandos, nisi probatæ vitæ fuerint, & Patroni consensus accesserit.* Ubi æquatio videtur esse tributum quod domino præstatur. Vide *Peræquatio*.

ÆQUALENTIA, Divisio hæreditatis, vel bonorum, per æquales partes: *æqua lance*, dixit Marculf. lib. 2. form. 14. Formul. vett. Bign. c. 39. *Placuit atque convenit inter illum & germanum suum illum de alode quæ fuit genitoris sui, ut inter se æqualentia dividere, vel exæquare deberent.* *Epistola æqualentiæ*. Formulæ vett. Pithœi cap. 46. *Dulcissima filia mea, illa, diuturna, sed inter nos impia consuetudo tenetur, ut de terra paterna sorores cum fratribus portionem non habeant. Ideoque per hanc Epistolam æqualentiæ te, Dulcissima filia mea,* &c. — *qui contra hanc epistolam æqualitatis ordine venire tentaverit,* &c.

ÆQUIDIUM, Solstitium. *Æquidium autumnale*, apud Miræum in Dipl. Belg. lib. 1. cap. 31. *Æquidialis*, ἰσήμερος, in Gloss. Lat. Gr. & apud Festum.

ÆQUILANCIUM, *Æquatio*, in Gloss. Isid. ἰσοῤῥοπία, ubi malè *æquilatium* habetur. *Æqua lance*, apud Symmachum lib. 1. Epist. 86. lib. 2. Ep. 56. lib. 10. Ep. 53. *Æqua lance & libramentis paribus*, in leg. 1. C. Th. de Ponderator. Fredegarius in Chron. c. 85. *Thesaurus Dagoberti — æquilancia dividitur.* Id est, æqua lance.

ÆQUILIBRATOR *Regis*, quo nomine ac munere insignitus donationem factam Majori Monasterio à Roberto de Sabulio, (*Sablé*) & uxore ann. 1067. subscribit quidam Baldricus, statim post Episcopos: quem subsequuntur, Ingenulfus Magister Pincerna, Radulphus Dapifer, Walerannus Camerarius, &c. ubi *Equilibrator*, aut *Æquilibrator Regis*, is est, opinor, qui aliàs *Magister Regis* seu Pædagogus dicitur. Tum enim Philippus Rex vix ætatis annum attigerat 13. aut 14. Sic autem appellatur, quòd herilem puerum in *æquilibritate*, ac ἰσονομίᾳ, ut loquitur Tullius, seu vitæ æquabilitate contineret. Ejusmodi munus est illius quem hodie *Gouverneur du Roy*, dicimus. Vide *Bajulus*.

ÆQUINOMIUS, idem quod *Æquivocus*, ejusdem nominis. Thomas Archid. in Hist. Salonitana cap. 3. de S. Domnione: *Quia æquinomius erat B. Domnio Pontifici.*

ÆQUIVOCUS, συνώνυμος, *homonymus*, in Vita Ludovici Pii ann. 837. qui eodem nomine appellatur. Flodoard. lib. 2. Hist. Rem. cap. 20. *Ludovicus ab æquivoco suo restitutus est in regnum.* Charta Hermengardæ Reginæ Burgundiæ ann. 1057. in Tabulario Ecclesiæ Gratianop. sub Hugone Episcopo fol. 33. *Quia istam domum duo homines æquivoci, id est, quuuno nomine vocantur, id est, Ebo, possident.* Guntherus lib. 1. Ligurini:

Alter at æquivocum sibi consimilemque Rogerum
Progenuit.

Henric. Rossa in Herlingsberga, de 4. Henricis Impp.

Quatuor æquivocum sibimet qui nomen habebant.

Occurrit passim. Hinc

Æquivocari, eodem nomine vocari. Petrus Blef. serm. 23. de Maria Magdalena: *Quia sicut æquivocatur B. Virgini vocabulo,* &c. Mathæus Vindocinensis in Thobia:

Solvitur in puerum patris partus, æquivocatur
Nomine progenies sedulitate patris.

Æquivocus. Atto Episcop. in Capitulari cap. 48. ubi Clerici vetantur auguria exquirere. *Si quis post hanc cognitionem, Ecclesiasticam contemnens doctrinam, ad . . . Prophetas, aut Angelos, vel aliquos Sanctorum defunctorum, quos Æquivocos falsò vocant, abierit, eorumque pravis doctrinis inhæserit, anathema sit.*

ÆQUORARE, *Navigare*, in Gloss. Arabico-Lat.

Æquorabiliter, Navigio, navigando. Isidorus Pacensis Episcopus æra 690. *Adversus quem Constans Augustus mille & amplius lembos adgregans, infeliciter decertavit, & vix cum paucis equorabiliter aufugiens evasit.* Legendum *æquorabiliter*.

ÆRA, Era, *Hera*, Supputatio, numerus, computus, scriptoribus mediæ ætatis: nam veteres *æra* vocabant in rationibus, quæ vulgus hodiernum *Item* vocat, quod primum est, in notatione *æræ*. Rufus Festus in Breviario Rerum gestar. Pop. Ro. *Morem secutus calculonum, qui ingentes summas æris brevioribus exprimunt, res gestas signabo, non eloquar.* Faustus Reiensis lib. 1. de Spiritu-Sancto: *Sacer numerus dicimus, quia trecenti*

in æra sive supputatione signum Crucis, &c. Bernaldus Presbyter de Reconciliatione lapsorum pag. 272. *Notandum quoque quia æra nonnumquam abusivè pro Capitulo ponitur, ut in illo scripto Toletani Concilii, ubi de ordine tenendæ Synodi tractatur.* Isidorus: *Per singulos Evangelistas numerus quidem Capitulis affixus adjacet: quibus numeris subdita est æra quædam minio notata, quæ indicat in quoto Canone positus sit numerus, cui subjecta est æra: verbi gratiâ, si est æra prima, in primo Canone, &c.* Lex Wisigoth. lib. 2. tit. 3. §. 3. *Sciat se idem mandator censura illius legis noxium retineri, quæ continetur lib. 5. tit. 1. æra secunda.* Ita lib. 6. tit. 2. §. 5. *Ad legis illius teneatur satisfactionem, obnoxius, quæ in hoc libro 6. sub titulo 2. eræ prima, &c.* Hincmarus Remensis in Ferculo Salomonis:

Hæc ut vobis nulla desit, Karle, gratia.
Versuum mensura pandit, atque ærarum quantitas.

Habetur in Bibl. Thuana vetus Canon. Codex, qui in sectiones vel capita dividitur, quæ *Heræ* appellantur: ubi interdum HR. per contractionem scribitur. Ita etiam in veteri forma celebrandi Concilii provincialis, apud Mabillonium, Conciliorum Canones per *heras* laudantur, p. 458. 459. Faustus Reiensis vel Regiensis Epist. 6. *Per Crucis enim signum & per sacrum Jesu nomen apud Græcos, herá utrius supputationis imprimitur.* Capitula ad Legem Alamannor. cap. 27. Edit. V. Cl. St. Baluzii: *Si litus fuerit in Ecclesia & in heris generationis dimissus fuerit, 13. sol. & tremisso componat.* Ubi *hera Generationis* videtur appellari series ipsa Generationis, ut tam ipse quàm filii & nepotes libertatem consecuti fuerint: *in Ecclesia* verò *manumissus* litus intelligitur, *Æra dierum*, pro *numeri dierum*, apud Hildericum.

Æra, vel *Era*, annos numerandi ratio Hispanis olim familiaris, quæ 38. annis annos Christi excedebat. Julianus Toletanus Episc. lib. 3. contra Judæos: *Jam verò residuus annorum numerus, à tempore nativitatis Christi, usque in præsens, in promptu est unicuique & scire, si volet, & supputare, si placet, assumptis scilicet annis, secundùm eram, ab ipsa Domini incarnatione. Era enim inventa est ante 38. annos, quàm Christus nasceretur; nunc autem acclamatur Era esse 624. detractis igitur 38. annis, ex quo Era inventa est, usque ad nativitatem Christi, residuum sunt 586. anni.* Manuscriptus Codex ex Bibl. Thuana: *Ut cognoscas quota sit era quolibet anno, annis Domini Jesu Christi adde 28. & numerus qui collectus fuerit, erit era. Verbi gratiâ modò currit annus J. C. 1274. adde illis 28. & resultabit iste numerus 1302. talis erit præsentis anni, scilicet anno 1274. mutatur autem in Kalendis Januarii.* Porro annos numerandi per æras in Hispania sensim ratio desiit. In Castilia nempe à Joanne I. Rege, in Curia, quam Segoviæ habuit anno Chr. 1383. decretum, ut abrogata æra, anni Christi publicis instrumentis apponerentur. Quod in Aragonensi Regno anno 1359. in Lusitanico denique ann. 1415. perinde obtinuit. Vide Leges Partidas seu Alfonsinas parte 3. tit. 3. lege 7. At cur ab eo anno Æræ initium sumpserint, multa viri docti congessere, tametsi vix inter se conveniant, cùm veram rationem assequi haud promptum sit, atque in iis Papias in v. *Æra*, Aldersius in Geographia Nubiensi pag. 224. Joannes Ceccanensis in Chron. Fossæ-Novæ statim initio, Covarruvias lib. 1. Variar. resolut. c. 12. lib. 4. c. 18. n. 7. Surita in Indice rer. Aragon. ann. Chr. 710. Vaseus in Chron. Hisp. c. 22. Amb. Morales, Rexendius, Josephus Scaliger de Emendat. tempor. lib. 5. Baronius in Notis ad Martyrol. 22. Octob. Loaysa in Notis ad Concilium Iliberitanum, Petavius lib. 10. de Doctr. temp. cap. 68. lib. 11. cap. 47. tom. 3. Dissert. var. ad Uranolog. cap. 3. & in Breviario temp. Bivarius ad Pseudochron. Maximi, Sebast. Cobarruvias in Thesauro linguæ Castellanæ v. *Era*, &c.

Æra, quivis annus. Luithprandus in Legat. *Armiger hujus* (Imperatoris CP.) *sagitta calamo immissa, æram in Ecclesia ponit, quæ prosequitur, quo nimirum tempore imperare cœperit, & sic æram, qui id non viderunt, intelligunt.* Ubi alii *aram* legunt, ita ut *ara*, mensa seu tabula fuerit, in qua descripta fuerit inscriptio: sed *æra* hîc omnino pro anno ponitur. Sic apud Dudonem lib. 3. de Actis Normann. p. 11. *Transacta denique duarum herarum intercapedine, &c.* Extat in Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ sub Hugone Episcopo fol. 91. Charta ejusdem Episcopi, quæ sic clauditur: *Facta carta ista 4. Kal. Augusti anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo, Luna 18. Indictione 8. Era millesima centesima octava.* Sed videtur amanuensis omisisse vocem *trigesima*. Ex qua saltem Charta colligitur per *æras* interdum annos numerasse Francos nostros.

ÆRAMENTUM, Plinio & Paulo lib. 3. Sentent. c. 7. opus ex ære confectum, ferramentum. Papias: *Æramentum, as æquum vulgus vocat, quòd in modum sit coloris æris.* At apud Gregorium M. lib. 12. Epist. 30. videtur hæc vox sumi pro quovis utensili agricolarum: *Pastores verò ipsos per possessiones ordina, ut ex cultura terræ ferre aliquid utilitatis possint; æramenta verò omnia quæ vel in Syracusis, vel in Panhormo, juris Ecclesiastici esse possunt, distrahenda sunt, priusquam ipsa vetustate funditus pereant.* Ita

Æramen videtur usurpari in Notitia veteri Bignonii cap. 39. & in Testamento Fulradi Abbatis S. Dionysii: *Aurum, argentum, codices, eramen, ornamenta Ecclesiarum, &c.* Aliàs pro ære habent Gesta Regum Francorum c. 18. *Deditque eis Chlodoveus — baltheos & armellas adsimilatas de auro, sed deintus æramen erat & cuprum, &c.* Ubi Gregorius Turon. lib. 2. cap. 42. *Sed totum adsimilatum auro: erat enim æreum deauratum sub dolo factum.*

ÆRARIÆ *annonæ*, quæ *aderatæ* in pretiis exhibentur, pretio taxantur, leg. 34. 35. 36. Cod. Theod. de Erogat. milit. annon. Vide *Adærare.*

AEREA, *Aria*, *Aëria*, ex Gall. *Aire*, nidus accipitris. Charta Forestæ cap. 13. apud Math. Paris. ann. 1215. & Joann. de Burgo in Pupilla oculi cap. 22. *Unusquisque liber homo habeat in boscis suis aerias accipitrum, spervariorum, falconum, aquilarum, & heronum.* Adde Fletam lib. 2. cap. 41. §. 7. 46.

ÆRENERVUS, Nervus æreus instrumenti musici, cui vice nervorum insunt æreæ chordulæ. Jul. Firmicus lib. 6. cap. 31. *Musicos faciunt, qui lyræ vel harenarios, vel ærenervos dulci modulatione percutiant.*

ÆSCULATOR. Gloss. Gr. Lat. χαλκολόγος, *Nummularius*, *Æsculator.* Vide *Nummularius.*

ÆSTIMATIO, Opinio, sententia, Gall. *Estime.* Ordericus Vitalis lib. 11. *Hæc nimirum consilio Baronum mariti sui relicto, æstimationem suam præferebat.*

Æstimatio capitis. Vide *Wera.*

ÆSTIMIUM, *Æstimatio.* Hygenus: *Possessiones pro æstimio ubertatis angustiores sunt assignatæ.* Occurrit non semel apud Agrimensores. Festus: *Æstimiæ, Æstimationes.* Galli *Estime* dicunt.

ÆSTIVA, *Estiva*, *Æstivare.*

Æstiva, apud Servium ad 4. Georgic. *sunt loca umbrosa, in quibus per æstatem pecora vitant solis calorem.* Et Lactantius ad istud Statii ex lib. 1. Thebaïd.

—— Umbrosi patuere æstiva Lycæi.

Æstiva dicuntur pecorum stabula, tempore æstatis umbrosa. Charta Sanctii Regis Aragon. æræ 1063. apud Martinezium in Hist. Pinnatensi lib. 2. cap. 27. *Hæc est carta quam facio de illa æstiva, quæ dicitur Leserim, &c.* Mox: *Rogaverunt me illi infantes, qui erant in illa schola, ut darem eis unam æstivam: & dedi illis illam æstivam, quæ dicitur Leserim, quæ est in termino de Aruxe, de illo rivo de Gabardito, &c.* Tabularium S. Petri Generensis apud Marcam in Hist. Beneh. lib. 9. cap. 3. *Garsias-Arnaldi Comes Bigorrensis dedit B. Petro totam tertiam partem mercati Lurdensis, — & dedit duas Estivas, scilicet Garenderam & Marentam.* Tabularium S. Savini Levitanensis apud eun-

dem cap. 9. *Prædictam vallem Abbas & Monachi S. Savini liberam & quietam possideant, — neque nos, neque successores nostri ibi potestatem atque padoentiam habeant, neque bestias suas, qualescunque sint, nisi per consilium & voluntatem Abbatis S. Savini ad Estivas illius vallis introducant.* Et infrà: *Insuper ad luminaria S. Savini butirum, quod per totas illas Estivas censualiter accipiebamus, præfato Monasterio concedendo dimittimus.*

Æstivare dicuntur pecora, quæ in *Æstivis* seu pascuis, æstate pascunt. Varro lib. 1. de Re rustica cap. 1. *Itaque greges ovium longè abiguntur ex Apulia in Samnium æstivatum, &c.* Charta ann. 1127. apud eundem Marcam lib. 5. cap. 29. *Ut armenta eorum in Alpibus liberè possint æstivare. Estiver le bestail és montagnes*, in Consuetudinibus Arvernensi sub finem, & Marchensi art. 361. Contrà, *hiverner le bétail de foin & de pailles*, pecora domi pascere fœno ac palea. Apud Occitanos *Estibadou* & *Estivandié*, appellantur coloni partiarii & *medietarii*, *ab æstivis* in quas pecora sua abigunt.

ÆSTIVALIA, Ocreæ, calceorum species, quibus æstate utebantur. Gloss. Lat. Gall. *ocrea; heuse, ou estivaux.* Vide *Osa*. Statuta Hospital. S. Juliani in Anglia in Addit. ad Math. Paris. p. 162. *Æstivalibus largis seu botis pro calceamentis utuntur.* pag. 168. *Calceamenta pedum sint caligæ & æstivalia: sint sotulares erecti, &c.* Computum Stephani *de la Fontaine* Argentarii Regii ann. 1351. tit. *Chaucemente pour le Roy*, seu de Calceatura: *Guillaume Loisel Cordoüannier du Roy pour 5. paires d'Estivaux, & 52. paires de soliers.* Occurrit ibi pluries.

Stivale, pro *Æstivale* dixit eadem notione Cæsarius lib. 10. Miracul. cap. 29. Gesta Legationis Ambassiatorum Ludovici Ducis Andegav. ad Judicem Sardiniæ 1378. *Ocrea sive stivalia de corio albo more Sardico — obtulerunt.* Declarationes Congregat. S. Justinæ ad Regulæ S. Benedicti cap. 55. *Vitetur curiositas & pretiositas in gladiis, tabulis, calcaribus, stivalibus, &c.*

ÆTAS, nudè, quæ vulgo *majoritatis*, cùm quis suæ tutelæ est. Unde qui nondum hanc ætatem attigit, *infra ætatem esse* dicitur, in Lege Longob. lib. 2. tit. 29. §. 2. 3. 4. &c. *Intra ætatem constituti*, in lege 3. Cod. Theod. de Sponsalib.

Ætas perfecta, 25. annorum, in leg. ult. Cod. de His qui ven. ætat. & alibi passim, è contrà *imperfecta*, pupillaris, in leg. 5. C. Th. de Sponsal. & §. ult. Instit. de Attiliano tutore, &c.

Ætas plena, majoritas, ætas 21. annorum. Quoniam Attach. cap. 91. §. 2. *De hærede vero cùm sit 14. annorum, vel ultra, usque ad plenam ætatem, si se maritaverit sine licentia domini sui, &c.* Littleton. sect. 103. *Al age del heire de 21. ans, lequel est apelé plein age*, Charta Joannis Regis Hierosol. ann. 1214. in Tabulario Campan. *Scire vos volumus quòd consuetudo antiqua & per jus approbata talis est in Regno Franciæ, quod nullus ante viginti & unum annos potest vel debet trahi in causam de re quam pater ejus teneret sine placito, cùm decessit.* Vide Jus Feudale Saxonum tit. 18. §. 2.

Ætas plena in Milite, quem vulgo *Chevalier* dicimus, est 21. annorum completorum, ita ut 22. attigerit, Ita Regiam Majest. lib. 2. c. 41. Bracton lib. 2. c. 37. §. 2. lib. 5. tract. 5. c. 21. §. 1. Fleta lib. 1. cap. 9. §. 3. Quoniam Attachiam cap. 91. §. 2. Littleton sect. 103. Stabilim. S. Ludov. lib. 1. cap. 71. &c.

Ætas plena in fœminis, quoad Feodum Militare, est 14. annorum completorum, in Regiam Majest. lib. 2. c. 41. §. 3. seu 15. annorum, ut vult Bracton lib. 2. c. 37. §. 3. Quoad matrimonium, 12. annor. expletorum in Legibus Luitprandi Regis tit. 86.

Ætas plena in Sockmannis est 15. annorum completorum. Regiam Majest. lib. 2. c. 41. §. 4. Bracton lib. 2. c. 37. §. 2. Fleta lib. 1. cap. 9. §. 5. cap. 11. §. 6. Stabilim. S. Ludov. lib. 1. cap. 140.

Ætas plena fœminarum in Socagio, est, *cùm possunt & sciunt domui suæ disponere, & ea facere quæ pertinent ad dispositionem & ordinationem domus.* Bracton. lib. 2. c. 37. §. 2. *—quod quidem esse non poterit ante 14. vel 15. annum, quia hujusmodi ætas requirit discretionem & sensum.*

Ætas plena in Burgensibus, est, *cùm hæres denarios discretè sciverit numerare, & pannos ulnare, & alia negotia paterna exercere. Sic non definitur tempus, sed per sensum & maturitatem suam.* Bracton ibidem, & Fleta lib. 1. c. 11. §. 7. Adde Regiam Majest. lib. 2. cap. 41. §. 5. Vide Rastallum in verbo *Age prier*.

Ætas Baroniæ, qua quis à tutela liber Baroniam seu terram suam tenere potest, ætas scilicet 21. annorum. Charta Matthæi D. de Montemorenciaco an. 1274. *Promisimus quoque facere & procurare ad sumptus nostros, quòd fratres & sorores nostri Mathæi prædicti nunc minores, quàm citò ad ætatem Baroniæ pervenerint; & majores etiam prædicta omnia & singula volent, laudabunt, & penitus approbabunt.* In veteri Consuetud. Franciæ lib. 2. *Par la Coustume de France en cas de fief noble, masle n'est aagé pour fief tenir, s'il n'a passé 15. ans, & la fille 14. ans.*

Ætas legitima, apud Longobardos est annorum 19. in Lege Longob. lib. 2. tit. 29. §. 1. Adde Leges Luitprandi Regis tit. 74. §. 1.

Ætas secularis, triginta annorum, apud Symmachum lib. 5. Epist. 54. Ex eorum opinione, qui ut auctor est Servius ad Æneid. seculum hoc spatio definiebant.

Ætas penultima. Vita S. Theofredi n. 3. *Venerabilem virum praelegit Eudonem nomine, sublimem statura, penultima decoratum ætate*, id est, plena adolescentia.

Ætas Lunæ, nostris, *le jour de la Lune*. Vita S. Joannis Eboracensis Episc. cap. 3. *Phlebotomata est in quartana Lunæ ætate.*

ÆTERNABILIS, Æternus. *Æternabilis domus*, Palatium Principis, in l. 5. Cod. Theod. de Locat. fundor. *Æternabilis urbs*, Roma, in l. 3. eod. Cod. de Collat. donat.

ÆTHER, neutro genere, usurpatum à Mario Victore Massiliensi lib. 1. Ennodio lib. 2. Epist. 13. lib. 6. Epist. 38. Fortunato lib. 9. carm. 1. Aldelmo, & aliis.

ÆVITANEUS, *Qui in ævo durat*, in Glossis Isidori.

ÆVUM, Mundus. Commodianus instruct. 2.

De resurrectione quoque docetur in ipsa
Et spe, fortunatum rursum docetur in ævo vivendi,
Idola si vana relinquantur, neque colantur.

Et Instr. 34.

——Nihil nisi vanitas ævi.

Ævum, Ætas. Gregorius Turon. de Vitis Patrum cap. 8. *Cùm —— essem quasi octavi anni ævo.*

ÆVUS, Longævus, æternus. Gloss. Theotiscum Lipsii: *Ewethon*, *Æternum*. Epist. Pauli PP. ad Pipinum: *Implorantes crebrò divinam misericordiam, ut ævis vos ac prosperis in solio Regni conservans tueatur temporibus.* Occurrit non semel in Epistolis Summorum Pontificum tom. 3. Hist. Franc. pag. 734. 746. 748. 749. 758. 759. 760. 764. & in Diplomatibus Regiis, apud Doubletum in Hist. San-Dionys. pag. 693. 695. 697.

AFA, ex Græco ἀφὴ, Pulvis. Gloss. Græc. Lat. MS. παλαισῶν ἀφὴ, *argula*, sive *argilla*, perperam *regula* in Edito. Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Ægyptium video in afa volutantem.* Martialis lib. 7. Epigram. 66. *Et flavescit haphe.*

AFANTICA. *Fundus Afanticorum mole depressus*, in leg. 4. Cod. de Censitorib. exponitur in eadem lege: *Squalidior, jejunus, defectus*, cui opponitur *cultus & opimus*. Vox, ut quidam putant, formata à Græco ἄφαντος, *Evanidus*: quo sensu *Evanidas arbores* dixit Columella lib. de Arborib. cap. 17. quæ parum *spuctus* ferunt.

AFFA, *Talpa*, in Breviloquo.

AFFA-

AFFACINATUS, Impudens, Italis *Affaciato*. Epiſtola Honorii III. PP. an. 1231. apud Ughellum in Archiepiſcopis Piſanis: *Nec allegare potes profectò quòd ignores civitatem eandem interdicto concluſam, eo quòd non receperis literas illas, per quas id tibi fuerat demandatum, cùm talis ignorantia non ſolùm ſit craſſa, ſed etiam affacinata.*

AFFACTORES, Sutores veteramentarii, *Savetiers*. Charta an. 1144. apud Catellum lib. 2. Rerum Occitan. p. 324. *Omnes ſutores, ſive affactores extranei vel privati, qui ad mercatum præfati loci venerint, & merces ſui officii attulerint, &c.* Vide infrà *Affectatores*.

AFFAITAMENTUM, Tributum, penſitatio. Charta Thomæ Comitis Sabaudiæ an. 1246. *Sine Tertio & Affaytamento, & ficto proinde Monaſterio dando, vel aliqua exactione.* Occurrit ibi pluries. Italis *Affaticamento*, eſt fatigatio, vexatio, cujuſmodi nominibus tributa interdum donari conſtat.

AFFAMATÆ *pennæ*, debilitatæ, non denſæ, ex Gallico *Affamé*, quomodo ſunt fame confecti, quos *Affamez* dicimus. Fridericus II. Imp. lib. de Arte venandi cap. 30. *Et ſi non læduntur in membris, vix eſſe poterit, quòd ita producant totas pennas amplas & claras, & viridis coloris ſicut Ramagii, & raró producunt eas, quòd non ſint aliquæ ex ipſis corroſæ vel affamatæ.*

AFFAMEN, Affatus. Charta Lotharii Regis Provinciæ tom. 12. Spicilegii Acheriani pag. 131. *Hujuſmodi igitur fidelium noſtrorum audientes affamina, illorumque precibus libenter faventes, &c.*

AFFARE, Prædium ruſticum, Occitanis & Provincialibus, vel bona, facultates quævis. Charta anni 1212. in Tabulario S. Victoris Maſſil. fol. 110. *Tres Domini & Vicecomites Maſſiliæ diviſerunt concorditer totum affare, quod ipſi habebant, vel habere debebant in caſtro Albaniæ — diſtinguentes & denotantes ſingillatim tres partes quas de dicto affari fecerunt.* Homagium Bertrandi *des Baux*, D. *de Berre & d'Iſtre* an. 1262. in libro albo Archiepiſcopatus Arelat. fol. 304. *Recognoſco me habere & tenere in feudum à B. Trophimo & à vobis totum affare meum quod habeo apud Pontem S. Geneſii.* Extat Bulla Joannis XII. PP. apud Wadding. an. 1317. in Regeſto pag. 58. qua Vicecomes Beneharni concedit *Affaria de Froxo, d'Eſtigarde, &c.* Occurrit paſſim in aliis Chartis apud Columbum in Epiſcopis Siſtaricenſibus lib. 2. n. 46. lib. 3. n. 50. & Sammarthanos in Archiepiſc. Arelat. n. 52. & in Epiſcop. Tricaſtinenſibus n. 32. Apud Italos *Affare*, eſt conditio, fortuna. Joannes Villaneus lib. 9. cap. 79. *Giovanni XXII. nato di Caorſa di baſſo affare, ſedette Papa anni 18. &c.* Boccacius: *Fermamente avaritia non mi dee havere aſſalito per huomo di picciolo affare*, id eſt, *di poco valore. Huomo di baſſo affare*, idem Villaneus lib. 9. cap. 74. Alibi: *Huomo di poco affare.*

Affarium, idem quod *Affare*. Charta an. 1274. *Confiteor vobis D. Henrico Comiti Ruthenenſi — quòd ego emi affarium vocatum le Caſte, manſum vocatum la Correira, ſitos in parochia, &c.*

Ferium, pro *Affario*, ſeu prædio. Charta Willelmi Vicecomitis Maſſilienſis apud Gueſnaium in Annalib. Maſſil. pag. 303. *Hoc eſt, Eccleſiam S. Petri de Galignano, cum ferio quæ Roſtagnus tenet.*

Affarium, Negotium. Charta an. 1222. apud Perardum pag. 327. *Ita tamen quòd ſi Dux vel Duciſſa illud me requiſierit pro affario ſuo, &c.* Vide *Afferus*.

AFFATOMIA, *Adfatomia, adfatimus, affatimia, adfatimire.*

Affatomiæ, in vett. Gloſſ. apud Pithœum, dicuntur *donationes quæ fiunt, feſtuca in ſinum ejus cui donabatur, projectâ*, qua ille in poſſeſſionem rei donatæ mittebatur. Lex Salica tit. 48. qui inſcribitur: *De Affatomie: In cujus laiſum feſtucam jactaverit, & heredem appellaverit.* Occurrit ibi non ſemel. Dubitatum ſub Ludovico Pio Imp. quid eſſet *Affatomie*, ut colligitur ex ejus Capitulari 3. an. 819. c. 10. ubi definitur *traditio: De Affatomia, dixerunt quòd eſſet traditio.*

Affatimire, vel *Adfatimire*, ſeu ut habet Editio Heroldi, *Adfatinnire*, in Lege Rip. cap. 49. eſt donare *per Affatomiam*, ſeu *per Adfatimum*, ut eſt cap. 48. & 49. *Quòd ſi Adfatimus fuerit inter virum & mulierem*, i. donatio per *adfatimum*. *Affatimia* in vet. Form. apud Pithœum.

Epiſtolæ adfatimæ, in Formula ex Lindenbrog. 50. Chartæ donationis.

AFFECTATORES, iidem qui *Affactores*, de quibus ſuprà. Charta an. 1144. pro Montalbanenſibus in Regeſto Comitatus Toloſæ Cameræ Comput. Pariſ. fol. 27. *Omnes ſutores ſive affectatores extranei vel privati, qui ad mercatum ipſius loci venerint, & merces ſui officii attulerint, &c.* Alia an. 1190. fol. 87. *Qui coria affectata bovum vel vaccarum, vel equorum vel equarum attulerint, &c.* Vide Hiſt. Occitanicam Catelli p. 324.

AFFECTIVA *imaginum adoratio*, in Hiſtoria Miſcella, & apud Anaſtaſium, ubi Theophanes an. 10. Leonis Iſauri habet, σχετικὴ τῶν σεπτῶν εἰκόνων προσκύνησις, quæ ſcilicet *affectu & caritate animæ noſtræ ad vultum faciei imaginis aptatur*, ut loquitur Synodus Romana ſub Stephano IV. PP. act. 4. Sententiæ Patrum de Adorat. Imag. ἔστι δὲ καὶ σχετικὴ καὶ ἀσπαστικὴ προσκύνησις ἐκ φιλικῆς διαθέσεως καὶ συγγνώμονος, οἰκείωσιν καὶ εὔνοιαν τοῖς ἠγαπημένοις ἐπαγγελλομένη. Synaxaria in S. Theophilo Confeſſore 10. Octob. ἤρξατο διαλέγεσθαι περὶ τιμῆς καὶ σχέσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων. Huc referendi verſus altari S. Clementis Venetiis inſcripti:

Nam Deus eſt quod imago docet, ſed non Deus ipſa:
Hanc videas, ſed mente colas quod noſcis in ipſa.

Et iſti:

Effigiem Chriſti, qui tranſis, pronus honora:
Non tamen effigiem, ſed quid deſignat adora.
Eſſe Deum ratione caret, cui contulit eſſe,
Materiale lapis, effigiale manus.
Nec Deus eſt, nec homo præſens quam cernis imago.
Sed Deus eſt & homo, quem ſacra ſignat imago.

Vide quæ à nobis obſervantur ad Alexiadem Annæam pag. 293. & in Deſcriptione Ædis Sophianæ n. 61.

AFFECTUS, Filii, conſanguinei, uxor, nepotes, &c. Vide P. Pithœum ad Collation. Legis Moſaïcæ tit. 6. Savaronem ad Sidon. lib. 6. Epiſt. 4. & Roſweidum in Gloſſ. ad Vitas Patrum.

AFFERATORES, Anglis Practicis, *Ceſſors of mulcts in Court leets*: dicuntur, inquit Spelmannus, qui in Curia nuncupata Leta (interdum alibi) mulctas recognoſcunt & moderantur, ad hoc electi & jurati. Anglis *Affeerors*, de qua voce multa Cowellus, & Raſtallus.

AFFERI Scriptoribus Anglis, jumenta, vel caballi colonici. Ita Fleta lib. 2. cap. 73. §. 6. cap. 76. §. 8. 9. Will. Thorn in Edw. II. *Homines prædictos per averia ſua, videlicet equos, & boves, & afferos graviter diſtrinxit.* Monaſticum Anglic. tom. 1. pag. 841. *Dedi etiam — quoddam pratum — & paſturam ad 20. vaccas & 1. taurum, ad 200. oves, ad 11. ſues — & ad 10. boves, & unum afferum ad carrucam ſuam.*

Affrus eadem notione. Statutum Weſtmon. 2. cap. 18. *Vicecomes liberet ei omnia catalla debitoris, exceptis bobus, & affris carucæ.* Charta Willelmi *de Percy* D. *de Kildale*, in eodem Monaſtico Angl. tom. 2. p. 291. *Ad 10. boves & duos affros in prædictis paſturis.*

Sunt igitur *afferi* & *affri*, equi agriculturæ idonei: unde fortè quævis bona *affaria* dicta ſunt; quæ vox traducta ad negotia, Gallis *Affaires*, quòd qui bona ſua tutanda habeat, negotia habere, ac iis implicitus dicatur. Jam verò neſcio an vocis, *afferus*, etymon arceſſi debeat ab *aver*, ſeu habere, noſtris *Avoir*, qua utimur etiamnum pro bonis quæ *habemus* & poſſide-

mus. Nam & nostri olim & Angli *aver* dixerunt, unde *affer* vox formari potuit. Certè id videtur innuere Spelmannus, qui ait etiamnum Northumbrenses *afaulse aver*, seu *afer*, dicere, pro equo nequam & segni. Vide *Averium*.

AFFIBULARE, Fibulâ constringere. Hugo de Cleeriis de Majoratu Franciæ: *Pallium quo in Curia affibulatus erit, Dispensatori dabitur, &c.* Ibidem: *Desibulare, pallio se exuere.* Charta Octaviani Cardinalis sub Alexandro IV. apud Ughellum tom. 3. pag. 634. *Cotta vel superanea affibulatis.* Hinc Gallis *Affubler*, pro induere, operire, de eo qui pallium humeris, aut velum capiti fibulâ annectit. *Le Roman de Rou MS.*

La fist d'un mantel afluber,
Du plus riche qui pout trouver.

Infrà:

Son mantel jus à terre mist,
Tout destubé dessus s'asist.

Le Roman de Garin:

Vestent bliaus & peliçons hermins,
Et afublerent les manteaux sebelins.

Idem Poëta:

Desafublée, chauciée en eschapins.

Ita *Diffibulare*, est fibulam dissolvere: qua voce usus Martialis in re obscæna. Vide *Fibulatorium*.

AFFICAVAGIUM. Charta anni 1245. in Tabulario Comitum Tolosæ pag. 66. *Et medietatem obliarum & Afficaugiorum* (sic) *infrascriptorum, & donationum pertinentium scilicet 3. sol. Morlan. quas Aicairreria debet nobis reddere Afficavage quolibet anno, & illorum 3. sol. de Afficavadge Joan. Vacce & 2. sol. boni hominis, &c.* Videtur esse præstatio illa quam vassallus domino feudi præstat ex infeodationis conditione. *Affeager des terres non cultivées, & en prendre rentes avec retention d'obeïssance*, in Consuetud. Britan. art. 358.359. vel certè vox deducta ab *affictus*, de qua mox, ut sit *Afficavagium*, datio ad *affictum*, seu censum. Vide *Fuiagium*.

AFFICTUS, Census, reditus. Breviloq. *Affictus dicitur census, qui datur ratione prædiorum.* Academici Cruscani: *Afitto, auverbial. posto con i verbi, Dare, & torre, s'intende dare e pigliare beni d'altri à tempo per pagargliene il prezzo convenuto. Pigliar à fitto, conducere, dare à fitto, locare.* Acta Innocentii III. PP. *In aliis autem regionibus proprium percipiebat affictum.* In cap. ult. ext. de Restit. spol. quod est Gregorii IX. *Possessionem pensionum & affictuum.* Ubi Glossa interlinearis MS. *id est, censuum.* Constitutiones Joannis Archiepiscopi Nicosiensis an. 1322. cap. 8. *Emptionem, seu venditionem, affictationem, seu alium quemcumque contractum, &c.* Cujacius: *Affictus, reditus, vulgare verbum Italorum, qui affictare dicunt, pro locare prædia sub pensione certa.* Pontanus in Consuetud. Blesens. tit. 6. art. 78. *Quædam sunt pensiones, seu, ut vulgus Doctorum Italicorum appellat, affictus, qui pro locatione fundi ad modicum tempus, putà annum, triennium, aut quinquennium, certis diebus seu terminis solvuntur, &c.*

AFFIDARE, Fidem suam alicui obstringere, fidem dare, fide data polliceri, promittere, obligare se. Ugutio: *Fiduciare, fiduciam præstare, quod vulgariter dicitur Affidare.* Italis *Affidare* est *assicurare*, tutum reddere. Charta Eadredi Regis in Monastico Angl. tom. 1. pag. 169. *Præcipio quòd omnes homines fugitivi quos iidem Monachi per testimonium 4. vel 5. hominum fide dignorum — possunt affidare suos nativos esse, reducantur.* Regiam Majestatem lib. 2. cap. 48. §. 10. *Maritus inde nullum homagium — facere debet; sed cum affidatione fidelitatem tantum.* Tabularium Vindocinense fol. 210. *Quidquid de rebus S. Clementis abstulerat, reddere promisit, & ne aliquid peius faceret, pariter affidavit.* Occurrit passim. Vide Chronic. Casin. lib. 4. cap. 25. Constitut. Sicul. lib. 2. tit. 37. §. 2. Ingulfum pag. 875. Rogerum Hovedenum p. 675. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 428. 677. Fletam lib. 2. cap. 1. §. 25. Radulfum de Hengham in Magna, cap. 6. Probat. Hist. Castilion. pag. 32. Odoricum Rainaldum an. 1229. n. 3. &c. Ita *Affier*, Franci nostri olim dixere. *Le Roman de Vaces, ou de Rou MS.*

Et li Duc l'afia qu'elle lui feroit donnée.

Gaces bruslez, Cant. 33.

Et si mes cuers si affie,
Du deuil morray, &c.

Alibi:

Mais esperance m'affie,
Que cil doit mort ce trover.

Chronicon MS. Bertrandi Guesclini:

Par tel convenant vous li affierez
Que le lendemain du jour, qui ci vous est mandez,
Renderez le Chastel, &c.

Le Roman du Renard, De Pace jurata:

Par sa terre l'a fait jurer,
Et à ses homes affier.

Affidatus, cui fides ac securitas data est, in Historia Cortusiorum lib. 9. cap. 15.

Desaffidare, A fiducia, vel *Affidia* discedere, fiduciæ datæ nuntium mittere. Vitalis Episcopus Oscensis apud Hieron. Blancam in Comment. Rer. Arag. *Juxta Cartam pacis nullus sine diffidamento debet alteri damnum dare.* Et mox: *Infantiones autem inter se semper teneantur se desaffidare, nisi pro morte patris, vel exhæredatione.* Alibi: *Nam si sine diffidamento talia fierent, esset proditionis pœna. Sic idem debet esse hic, cùm desafidamentum, vel expedire, in his non possit habere locum.*

Affidare, Desponsare, virginem sibi despondere, Gall. *Fiancer.* Lambertus Ardensis: *Relicta & postposita Eustachia Comitis S. Pauli, quam priùs affidaverat, filia, — aliam legitimo matrimonio sibi adjunxit.* Alexander III. PP. in Appendice Concilii Lateranensis III. part. 12. cap. 6. *Pro eo quod postquam eam affidavit, carnaliter propinquam ejus cognovit, &c.* Litteton sect. 39. *Quand il vient à l'huis del Monastery ou d'Esglise d'estre espousé, & là aprés affiance entre eux fait, il endowe la femme de sa entiere terre, &c.*

Affidantiata causa, Practicis Hispanis, dicitur *lis contestata*. Vide Michael. *del Molino* in Repertorio Foror. Aragon. v. *Clamum*.

In Constitutionibus Siculis titulus 38. lib. 3. est *De Animalibus in pascuis affidandis*; id est, de conventione facienda, vel pacto, de licentia pascendi animalia in pascuis, certis conditionibus: quæ quidem conventio dicitur ibidem

Affidatura, quæ & *Affidatio* vocatur, ut & in Charta Caroli Regis Siciliæ an. 1277. apud Ughellum tom. 7. Ital. sacr. pag. 807. & 1072.

Affidatio, Locatio. Vita S. Gilberti Episcopi Cathenensis in Scotia: *Piscator mercenarius salmonum piscationem à domino terræ illius Cathenensis certa pecuniæ summa in affidatione possidebat, &c.*

AFFIDATI, Adventitii, qui se domini alicujus patrocinio ac tutelæ, fide data, ac sacramento interposito, addicebant & commendabant: unde & *Commendati* & *Recommendati* dicuntur in Constitut. Siculis lib. 3. tit. 7. & 8. ubi homines demanii affidatos vel recommendatos habere nulli licet, nisi à Principe licentiam impetraverit, vel certè eo jure gauderet: nam Barones in Regno Siciliæ id juris habebant. Charta Willelmi Regis Siciliæ an. 1179. apud Ughell. tom. 7. pag. 984. *Potestatem indulsimus ad opus ipsius Ecclesiæ 25. homines affidandi juxta usum & consuetudinem Ecclesiarum & Baronum illarum partium, qui potestatem habent homines affidandi.* Innocentius III. PP. lib. 2. Epist. ad Acheruntinum Archiep. *Auctoritate præsentium indulgemus, ut homines qui se tibi vel Ecclesiæ tuæ recommendare voluerint, quod secundùm terræ con-*

suetudinem Affidatio nuncupatur, — *tibi recipere liceat, & absque contradictione cujuslibet retinere*. Charta Guillelmi Comitis Marsici an. 1179. apud eundem Ughellum tom. 7. p. 704. *Concedimus etiam eidem Ecclesiæ & Prioribus ejusdem liberam potestatem affidandi 65. homines cum eorum familiis ex aliis partibus Adventitios in loco Raye*; — *videlicet per demanium & supra demanium nostrum: quos volumus semper habere liberam potestatem emendi hæreditagia ab hominibus nostris Marsici*, &c. Effectum & vim Affidationis declarat Charta an. 1105. apud eundem pag. 1071. *Et habeat liberam potestatem affidandi & recipiendi in dominio suo & in jurisdictione sua omnes homines qui voluerint recipere dominium ipsius Ecclesiæ*, &c. Vide eundem Ughellum p. 978. 979. 983. 984. & tom. 9. pag. 97. 98.

Affidamentum, idem quod *Affidatio*. Vetus Charta MS. *Notum* — *quòd facta est concordia inter Willelmum Tolosanum Comitem, & Raymundum Comitem Barchinonensem & Carcassonensem, & Raimundum filium ejus, de discordia quam habuerunt de ipso Castello de Laurago, in quo jamdictus Tolosanus Comes quærebat adfidamentum per sacramentum, & non potuit habere ullum hominem* — *qui vidisset aut audisset facere adfidamentum per sacramentum de prædicto Castro*, &c.

Affidia, Fides data, promissio per fidem, *Affidatio*. Occurrit apud Thwroczium in Ladislao cap. 63.

Affidiare, idem quod *Affidare*, *Affidiam* dare. Willelmus Malmesbur. lib. 2. Hist. Novellæ pag. 188. *Juravit & affidiavit Imperatrix Episcopo, quòd, &c.* Infrà: *Idem juraverunt & affidiaverunt pro ea*, &c.

AFFIDUCIARE, idem quod *Affidare*. Tabularium Vindocinense fol. 202. *Nomina hominum qui fidem suam affiduciaverunt propter carrucas manutenendas, &c.* Tabularium Majoris-Monasterii charta 11. *Et de his adfiduciavit nos per fidem, osculans inde ob signum fidei Priorem nostrum*. Tabularium Eccles. S. Laudi Andegavens. fol. 79. *Pactiones istas recognovit, & adfiduciavit cum propria manu in manum prædicti Joannis*.

Adfiducia. Tertullianus de Carne Christi: *Quam tu adfiduciam reputas, ut non natus, adversus conscientiam suam natum se existimari sustineret?* Vide *Fiducia*.

AFFILIATIO. Vide *Adfiliatio*.

AFFINIS, Finis, terminus, limes, in Charta Benedicti de Pontio Episcopi Portuensis, apud Ughellum in Ital. sacra, tom. 1. pag. 137. 139. Alia apud Baronium an. 1019. n. 8. *Quanta nunc usque detinui* — *concludunt affines*. Infrà: *Vel quibus aliis nuncupantur vocabulis inter affines: à primo latere incipiente*, &c.

Affinis, Confinis, non semel apud Ordericum Vitalem lib. 8. & 9. pag. 708. 722. 729. &c.

AFFIRMARE. Vide *Firmare*.

AFFOCARE, Focum facere, Gallis, *Faire du feu*. Italis *Affocare*, est *accendere ò metter fuoco*. Charta Gualteri D. Wangionis rivi an. 1261. apud Perardum in Burgundicis pag. 499. *Merannum & omne genus lignorum in* — *nemoribus* — *ad ædificandum, affocandum, clausuras & alia sibi necessaria faciendum*, &c. In alia vernacula an. 1277. apud eundem pag. 541. *L'usage por tout mes bois, por affoër, por marronner, por edifier*, &c. Vide infrà *Affuiagium*, & *Nemus mortuum*.

Affocatus, qui jure *foci*, seu domus, vel *ressenndisiæ*, domino est obnoxius. Libertates concessæ Barcinonensibus à Petro Rege Aragon. an. 1283. *Si causa est inter dominum & vassallum, sive inter dominum & rusticum, qui vassallus, sive rusticus, sit solidus & affocatus ipsius*, &c.

AFFOLARE, Papiæ, qui *affulare* habet, *leviter tangere, assentari, obedire*. Nostris *Affoler*, est leviter lædere, vulnerare, quod facere solent qui invicem nugantur, dum se se propellunt. Charta Theobaldi Comitis Campaniæ de Libertatibus hominum de Viconovo an. 1228. in Tabulario Campan. Thuani fol. 155. *Percussio hominis sine armo non moluto cum sanguinis effusione, 15. sol. emendabitur. Percussio hominis cum armo moluto, dum tamen mors non sequatur, neque affolamentum, 60. sol. emendabitur*. Alia an. 1247. in Tabulario Camp. Bibl. Reg. fol. 343. *Li afolez aura lo tiers de l'avoir à celui qui l'afolera*. *Le Roman d'Aubery MS.*

De Sarazins i ot molt affolez.

Le Roman de Vacces MS.

A-il feu ou mellée, a-il home affolé?

Adde Consuet. Bayonensem tit. 7. art. 17. & Labourtensem tit. 4. art. 1. 3. tit. 7. art. 11.

Effolatura. Charta an. 1243. de Lege *de Landousies*, in diœcesi Laudun. *Pro plaga cum cultello punctam habente persolventur 15. libræ. De effolatura & morte fiet quod jus dictabit*. *Affolure*, in Consuetud. Tornacensi, tit. de Criminib. art. 12. 15. 22. & Hannoniensi cap. 40. Charta Odardi Dom. Hamensis an. 1328. *Sauf à iceli Seigneur le cas d'affolure*.

AFFORARE, Æstimare, pretium rei venali, aut alteri, imponere, vel constituere. Charta an. 1316. apud Willelmum Thorn in Chron. *Et quòd amerciamenta prædictorum tenentium afforentur & taxentur per sacramentum Parium suorum*. *Affeurer* & *afforer* nostri dicunt; *Affeurer* Consuetudo Normanniæ cap. 20. *Afforer* cæteræ passim, in quibus *afforer le vin*, est vino pretium ponere; droit *d'aforage*, tributum quod domino loci præstatur pro æstimatione vini quod particulatim à tenentibus venditur. Est igitur *afforare*, *mettre à feur & à prix*: *Feur* verò pro pretio, interdum pro proportione apud nos sumitur. Unde *fuer vini*, pro *foragium*, in Charta Philippi Flandriæ Comitis an. 1176. Vox fortè ex *Fodrum* ducta, metaphorâ sumptâ ab iis qui dominiis *fodrum* seu certam quantitatem fodri quotannis, vel in certis occasionibus pensitare tenebantur; quod quidem si non reipsa præstaretur, saltem illius exsolvebatur pretium, *fodro* taxato & *affodrato*: nam inde *feur* & *feurre* pro palea usurpamus, quod idem est quod *fodrum*. Vide *Forum* & *Foragium*.

AFFORCIARE, Fortiorem reddere, augere, Gallis *Renforcer*. Bracton. lib. 4. Tract. 1. cap. 19. §. 4. *Cùm juratores in veritate dicenda sunt sibi contrarii*, — *de consilio Curiæ afforciatur assisa, ita quòd apponantur alii juxta numerum majoris partis quæ dissenserit, &c.* id est, augeatur numerus testium.

Afforciatus, Spissior pannus, Gall. *Renforcé*. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis ann. 1295. *Item Capa Roberti le Moyne de cendato afforciato albo, cum margaritis antè, loco morsus*. Alibi: *Capa* — *de panno aureo lineato, cum sendato rubeo afforciato*.

Afforciamentum. Vide *Efforciare*.

AFFORESTARE. Vide *Foresta*.

AFFOSTRATA, *Reditus*, in Glossis Isidori, ubi reponit Wlcanius *Apostropha*. An *afforata*? nam *afforagia* & *res afforatæ*, reditus ac tributi loco sunt. Sed vox non est Isidoriani sæculi.

AFORARE, juxta *foros*, seu Leges ac Consuetudines receptas, facere, judicare: contrà, *Desaforare*, *foris*, id est, Legibus contraria *facere*. Vetera Acta Aragonensia apud Molinum in Repertorio: *Item quòd dictus Justitia ad querelam partis dicentis se esse desaforatam, in omni casu civili & criminali posset (præsertim firmando de directo coram eo contra desaforantem & partem contrariam) inhibere*, — *ne procederent in processu vel executione aliqua reali, vel personali contra querelantem, dicentem se desaforatum: & taliter processum impedire, quod si opus esset, Alguazirium caperet, vel quosil et executores, donec Justitia Aragonum declarasset, posse procedi, vel debere supersederi, & sic fore processum aforamentum, vel desafforamentum*. Idem Molinus: *Ad Justitiam Aragonum pertinet declarare, an literæ domini Regis, vel Primogeniti, directæ suis officialibus sint desaforatæ, vel contra libertates Regni, vel non*. Vide *Forus*.

AFFRANQUIRE, *Francos*, id est, liberos & immunes reddere: *Affrancare* Italis, Gall. *Affranchir.* Charta Eschivati Comitis Bigorræ ann. 1266. *Affranquivimus omnes homines quicumque venerint, populaverint, & casaverint se in castro de Bidalos ab omni censu & questa.* Alia Raimundi Comit. Tolosani ann. 1238. pro quitatione castri de *Stretefons*, in Regesto Comitum Tolosæ fol. 44. *Salvis tamen affranquimentis, si ipse Aimericus de Castro novo fecerit de aliquibus infantibus prædictorum hominum & mulierum: de quibus affranquimentis essent authentica instrumenta.* Vide Catellum in Comitibus Tolosanis p. 220. & infrà in verbo *Manumissio.*

AFFRONTATIO, Terminus, limes qui in fronte prædii vel agri est. Charta Sanctii Regis Aragonum ann. 1093. apud Catellum in Comitib. Tolosanis p. 93. *Insuper dono illud Castrum — cum suo termino & allodibus omnibus, cunctisque affrontationibus, & universis suis pertinentiis.* Charta Hispanica, in Vita B. Oldegarii Episc. Barcinonensis n. 3. *Quantum istæ affrontationes includunt atque terminant.* Adde *Diago* in Comitibus Barcinon. lib. 2. cap. 28. Vide *Condamina.*

AFFRUS. Vide *Afferus.*

AFFUGARE, pro *Fugare.* Joann. Brompton. *Offa eodem anno eum affugavit.*

AFFUIAGIUM, idem quod *affocagium*, jus excidendi ligni in nemore ad focum suum, seu ad ignem domi accendendum. Vox formata ex *Affoer*, de qua in verbo *Affocare.* Tabularium Cisterciense in Probat. Hist. Vergiac. p. 113. *Dedit eis nummos & panes quos reddere solent homines de Wallurhe & de Quincy pro affuiagio silvæ de Engincourt, & dedit eis fuiagium de Segroith & 6. sextarios annonæ.* Alia ann. 1253. in Regesto Feodorum Burgundiæ fol. 72. *Super hoc quod nos asserebamus nos habere plenum affuagium & plenum usagium in nemoribus dicti Ducis, &c.*

AFFURABULUM, *Vasculum*, Ugutioni.

AFEURCILLARE, *Labefactare*, Papiæ: at Joanni de Janua est, *Valde, vel juxta, aliquid suspendere, vel concutere.*

AFORAMENTUM. Vide *Desaforare.*

AFOCIS. Anastasius Bibl. in Benedicto III. pag. 204. *In Monasterio B. Martini fecit canistra exafoci duo ex argento purissimo pensantes libr. 4.* Sed legendum *exafoti*: intelligit enim canistra ἑξάφωτα, quæ sex lucernis constabant.

AFORIS, Gallis, *de dehors.* Joannes de Janua: *Aforis, Adverbium loci, penult. correpta, significat de loco, & in loco.* Utuntur Possidius in Vita S. August. cap. 26. Octavianus Horatian. lib. 4. Rer. medicar. p. 87. Alexander Iatrosoph. lib. 2. Passion. Nizo in S. Basini Arch. Trevir. Vita n. 17. Constantinus Afric. lib. 3. de Morbor. curat. cap. 13. lib. 4. c. 8. & alii passim.

AFRA, Avis species. Alexander Iatrosoph. lib. 1. Passionum: *Pisces, aut afras, aut pipiones, accipiant.* Ubi Glossæ MSS. *Afras, aves esse aiunt.*

AFRICANUS, *Negotiator*, Ugutioni. Vide *Syrus.*

AFRONES, Stulti, ex Gr. ἄφρονες. Passio S. Victoris Massil. MS.

Afrones & bruti mortem nec usque secuti.

AFUMENTUM, *Dumetum*, in Breviloquo.

AGGAGULA, *Agagula, Agula.* Glossæ Isidori: *Aggagola, lenocinator, pantomimus.* Infrà: *Agagula, lenocinator.* Alibi: *Accucula, acutus solers.* Item: *Acucula, Acutus, solers, Agagula.* Scribitur *Agagula* in Excerptis Pithœanis. Jo. de Janua, *Agula, Leno, quasi agens gulam*: sed videtur legendum *Agagula*, vel *aggagula.* Edictum Theoderici Regis cap. 54. *Maritus his criminibus convictam dimittat uxorem, si adulteram, si maleficam, vel etiam quam vulgus appellat Aggagulam, in judicio potuerit adprobare.* Quidam vocem Gothicam esse putant, alii à Latino accersunt. At cùm in Glossis Isidori *Agagula sit pantomimus*, videtur idem esse in iisdem Glossis *Aculus*, ubi *ministerialis domus Regiæ* definitur. Nam pantomimos *ministeriales*, & *ministellos*, dictos infrà docemus.

Agaga, ejusdem fortè notionis, ac *Agagula.* Fragmentum Petronii de Cæna Trimalcionis: *Non omnia artificia servi nequam narras: agaga est, ac curabo stigma habeat.*

AGALMA, *Figura, quasi agens imaginem alterius*, uti nugatur Franciscus de Sacraquercu, ex alio, forte. In Gloss. MSS. *Agalma, dicitur Aposfragisma, vel imago sigilli*, ἄγαλμα, simulacrum. Martianus Capella lib. 6. de Pallade:

Quam docto assimilant habitu, qui Agalmata fingunt.

Charta Edgari Regis pro Westmonasteriensi Ecclesia an. 968. *Ego Dunstanus hanc libertatem Crucis agalmate consignavi.* Dudo Decanus S. Quintini in Præfat. ad Acta Normannorum:

Alloquio celebris, virtutum agalmate pinguis.

Infrà: *Nitebat enim progenerum nobilitate, florebat bonitatum agalmate.* Rursum pag. 136. *Probitatum agalmate florens.* Utuntur Fridegodus in Vita metrica S. Wilfridi cap. 47. Herigerus in Vita S. Landelini, &c.

Sed aliud videtur sonare apud Raynerum Monach. Cellensem in Miraculis S. Gisleni: *Corpus sindone munda diligentissimè involutum, & sub agalmatis clave firmissimè obseratum in eadem urna deponitur.* Ubi *agalma clavis* videtur esse sigillum clavi impressum, cujusmodi passim habent antiquariorum scrinia.

AGAPE, Gr. ἀγάπη, sic Christiani vocabant communes cænas, seu epulas, quas ut mutuæ charitatis indices ac illices primis seculis in præcipuis solennitatibus celebrabant, in ipsis etiam Ecclesiis, quod postremum improbatum postea, & Conciliorum canonibus vetitum. Glossæ MSS. ad Concilium Laodic. can. 27. *Agapen, convivia.* Acta SS. Numidarum Martyrum num. 12. *Quocum ego & Marianus, quasi ad agapen spiritu dilectionis & caritatis raperemur.* Sed cùm de multiplici hac Christianorum Agape, jam olim quæ sancti Patres ac Concilia in hanc rem dixere, à viris doctissimis annotata sint, ad eos Lectorem amandare satius videtur, ne actum agere, & aliorum scripta expilare videamur. Consulat igitur qui hæc nosse volet, Baronium ann. 57. n. 132. an. 391. n. 39. an. 691. n. 27. & seqq. eundem de Martyrologio Romano cap. 4. Auctorem Romæ subterraneæ lib. 6. cap. 27. Gazæum ad collat. 24. Cassiani cap. 12. Binium in Notis ad Concil. Laodicen. & Carthagin. sub Siricio PP. Justellum ad Canones Eccl. univ. Ferrandum in Disquisit. Reliq. Salmasium de Jure Attico & Romano cap. 3. & 4. Meursium, Cerdam, Spelman. & alios.

Agape, Eleemosyna, refectio pauperum. Glossæ MSS. *Agapis, Caritas vel refectio pauperum.* Alibi: *Agape, Caritas vel caritativi hospites.* In Sacramentario Gregorii M. ex Bibl. Ecclesiæ Belvacensis, habetur *oratio ad Agapen pauperum.* Gloss. Ælfrici: *Agape, Ælmeyye* Eleemosyna. Ugutio: *Agape, Eleemosyna erogata.* Ita autem Eleemosynas appellarunt Christiani, quòd communibus istis conviviis pauperes adhiberent, eorumque causâ quodammodo illa peragerentur. Unde S. Augustinus Fausto Manichæo respondens, qui Christianos sacrificia vertisse in *Agapes*, & idola in martyres &c. calumniabatur: *Agapes nostræ*, inquit, *pauperes pascunt, sive frugibus, sive carnibus.* lib. 20. contra eundem Faust. cap. 4. & 20. Vett. Glossæ ad can. 27. Concilii Laodic. *Convivium pauperum, Agape dicitur.* Concilium Tullense ann. 859. c. 14. *Qui enim Agapen Pauperum, & sustentationem peregrinorum, & eleemosynam defunctorum defraudant, apud SS. Patres eorum necatores vocantur.* Herigerus Lobiensis de Vita S. Ursmari:

Indicens Agapen simul & jejunia crebra.

Domnizo lib. 2. de Vita Mathildis cap. 12.

Dans Agapen grandem, nutriens inopes, tribulantes.

Decreta S. Steph. Regis Hung. lib. 2. c. 17. *Si—Agape*

facere voluerit pro animæ redemptione sui mariti, qualitercumque velit. Vita S. Vodali Benedicti n. 5. *Ipseque — statim pauperi Agapen ad ostium petenti dedisset.* Vita S. Alberti Abbat. Cambronensis n. 13. *Erat liberalissimus erga pauperes Christi: nam per singulos dies Agapen illis faciebat.* Acta Murensis Monasterii p. 55. *Ea conditione ut singulis annis in anniversario ejus sufficiens ministerium caterva Congregationis habeat, & Agapes pauperum ipsa die inde fiat.* Vita S. Simonis Comitis Crispeiensis cap. 10. *Accidit autem ut quadam die viator esuriens illic Agapen postularet, &c.* Ita usurpant præterea Pelagius libello 10. n. 5. 46. libello 13. n. 15. libello 5. n. 31. Palladius cap. 18. Heraclides cap. 5. Regino lib. 2. de Eccl. discipl. cap. 443. &c.

Agape, Caritas, quæ vis est vocis Græcæ, titulus honorarius. Marculfus lib. 1. form. 51. *Uberem strenuitatis vestræ Agapen erga nos potissimo jure flagrantem literarum serie non omittimus excitare.* Vide Jonam in Præfat. ad Vitam S. Columbani. Ita etiam Græci ἀγάπην non semel usurpant, ut pluribus docet Meursius.

AGAPETA, vel *Agapetes*, Papiæ, *Lenocinator, & qui cum fœminis illicitè conversatur procacius clericus.* Porro Clericos istos ἀγαπητοὺς vocabant, quòd cum mulieribus ac virginibus, quas domi sub *Agapetarum* seu *dilectarum* appellatione detinebant, prava commercia habere dicerentur. Julianus Antecessor const. 3. ex Nov. 6. *Nulla autem facultas Diaconissis tributa est, habere secum quosdam veluti fratres, sive cognatos, vel quos dicere solent ἀγαπητούς.* Hinc S. Hieronymus Epist. 22. ad Eustochium: *Unde in Ecclesias Agapetarum pestis introiit? unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? imo unde novum concubinarum genus? &c.* Idem ad Oceanum de Vita Clericorum, de Clericis agit, *qui Agapetas amplius quærunt, quàm Christum.* Erant igitur *Agapetæ* virgines aut viduæ, quæ specie cælibatus ac virginitatis nuptiis nuntium mittebant, & cum Clericis in eadem domo habitabant, ac ne qua pravi consortii suspicio esset, sese invicem *dilectos* ac *dilectas* appellabant, vel etiam, *fratres*, aut *sorores* Ugutio: *Agapetæ, Ancilla dicitur quæ Christo nubere vovit.* Has Græci συνεισάκτους vulgo vocant. Vide S. Epiphan. hæres. 63. & 79. & Chrysost. serm. contra Concubinarios, & quæ notarunt Pithœus ad Julianum Antecess. & Jacobus Gotofredus ad legem 44. Cod. Theod. de Episcop.

AGARITUDO, *Suspirium, vel anxietas.* Breviloq. an *ægritudo*?

AGASO, *Minister, officialis*, in Glossis Isid. Gloss. Lat. Gr. *Agaso*, δοῦλος, κτηνέασια, fortè κτηνῶν. Jo. de Janua: *Agaso, propriè dicitur qui curat jumenta, quasi agens somarium. Quandoque tamen Agaso dicitur Domesticus minister asinorum: ita dicit Ugutio. Unde Græcismus:*

Est asinorum pastor agaso, boumque bubulcus.

In leg. 2. Cod. Theod. de Cohortalib. *Agasones* dicuntur *servi & ministri* Stationariorum.

AGAULIZARE. Vita S. Pirminii cap. 26. *Ut perspicuè intelligere daret, quàm suavibus anima illa in cælo fruc retur melodiarum cantibus, cujus in terra defuncto corpori animatæ materiæ agaulizaret sonus.*

AGAUNUM, celeberrimum ad inferiorem Valesiæ limitem Monasterium, à situ appellatum volunt, quòd inter saxa & rupes constructum sit: *Agaunum* enim *accolæ, interpretatione Gallici sermonis, saxum dicunt*, ut est in Historia S. Mauricii isthic cum Thebea legione interfecti. His consentanea sunt quæ habet auctor Vitæ S. Romani Abbatis Jurensis n. 1. *Quamvis ergo Agaunus vester Gallico priscoque sermone, tam primitus per naturam, quàm nunc quoque per Ecclesiam, veridica præfiguratione, Petri petra esse dignoscitur, &c.*

AGELLARIUS, *Rusticus, qui agrum colit*, Ugutioni. Vide *Agrarius*.

AGENDA, Officium divinum, officium Missæ, sacra Liturgia. Ita autem dicitur, quòd veteres *Agere Missas* dicerent, ut infrà observamus; nam *Missa* generatim primitus quodvis officium erat. Concil. Carthag. II. sub Cælest. PP. can. 9. *In quibusdam locis sunt Presbyteri, qui — complurimis in domiciliis agant Agenda, quod disciplinæ incongruum cognoscit esse Sanctitas vestra.* Infrà: *Quisquis Presbyter inconsulto Episcopo Agenda in quolibet loco voluerit celebrare, &c.* Eadem habentur in Cap. Caroli M. lib. 5. c. 38. lib. 6. c. 234. in Addit. 4. Lud. Pii c. 49. Incertum tamen an his locis *Agenda mortuorum*, intelligatur, quæ nudè *Agenda* dicebatur, uti mox observamus. S. Benedictus in Reg. *Cæteris verò Agendis ultima pars ejus orationis* (Dominicæ) *dicatur, ut ab omnibus respondeatur, Sed libera nos à malo.* Idem cap. 13. *Agenda matutina vel vespertina non transeat.* Innocentius I. PP. Epist. 1. ad Decentium: *Quem morem vel in consecrandis mysteriis, vel in cæteris Agendis arcanis teneat.* Sulpitius Severus de Vita S. Martini: *Admonet pro consuetudine expectare in Ecclesia populum, illum ad agenda missarum solennia debere procedere.*

Agendi dies, in quibus *Agendæ*, seu Ecclesiastica officia peraguntur. Liber cui titulus *Expositio Missæ*: *Hæ orationes duæ dicuntur, una super Diptychos, altera post lectionem nominum, & hoc quotidianis, vel in Agendis tantummodo diebus.*

Agenda diei, Officium diei seu festi. Geraldus in Vita S. Stephani Grandimont. cap. 3. n. 17. *Exceptis Ecclesiastici officii regularibus debitis, Agenda videlicet diei, & B. Mariæ, & fidelium defunctorum.*

Agenda Missarum, apud Ægidium Monach. Aureæ-Vallis in Alberone II. Episc. Leod. cap. 34.

Agenda Mortuorum, Officium vel Missa pro defunctis, in Synodo Carthaginens. II. can. 9. in Antiphonario S. Gregorii, & in veteri Kalendario Romano apud Allatium de Dominicis & hebdomadibus Græcorum p. 1493. apud Joannem Abrinc. Episc. de Eccl. offic. &c. Inquisitiones de Presbyteris cap. 89. apud Reginonem de Ecclesiast. disciplin. *Similiter ordinem & preces in exequiis atque agendis defunctorum.* Gervasius Tilleberiensis MS. part. 3. de Otiis Imperial. cap. 18. de quodam Episcopo: *Dum Agendam mortuorum sedulus orator passim deambulando cantaret.*

Agenda, nudè, pro *Agenda Mortuorum* dicitur, ut auctor est Durandus lib. 7. cap. 35. n. 1. Anast. Bibl. in S. Leone II. PP. *Hic fecit constitutum — ne Mauri quondam Episcopi* (Ravennatis) *anniversitas, aut Agenda celebretur.* Beda in Vita S. Augustini: *Per omne sabbatum à Presbytero loci illius Agendæ eorum solenniter celebrantur.* Vide Berengosium Abb. lib. 3. de Invent. S. Crucis cap. 11.

Agenda, Liber Baptismatis vel Benedictionis, Joanni de Janua: in quo scilicet officia Ecclesiastica continentur.

Agenda Capituli, Totum id quod in Capitulari loco, seu Capitulo, vel legitur, vel tractatur. Ita præfert titulus in Collectario Burfeldensi, ut auctor est Haeftenus.

Agenda Regni, Negotia, res. Charta Ricardi I. Reg. Angl. apud Radulfum de Diceto in Imaginib. Histor. p. 659. *Præcipimus ut secundum dispositionem vestram de omnibus agendis Regni nostri, tam de Castellis quàm de Escaëtis, absque omni occasione faciatis.*

AGENFRIDA, Verus dominus, merus possessor: Anglo-Saxonibus agen-ꝼꞃiꞇea. Leges Inæ cap. 50. *Si* (porcus) *non fuerit ibi sæpius quàm semel, det agenfrida solidum unum.* Saxon. habet agen ꝼꞃiꞇe, vel ꝼꞃiꞇea. Vide easdem Leges Inæ apud Bromptonum cap. 45.

AGENHINE, Anglis, *Familiaris*, seu *famulus domesticus.* Ita porro iis dicebatur qui tertia nocte apud aliquem hospitatus erat: tunc enim tenebatur paterfamilias perinde de eo respondere tanquàm de sui ipsius famulo, & illatas ab eo injurias resarcire, si delinquentem Justitiæ non sisteret. Leges Edw. Confess. cap. 27. *Si quis hospitaverit privatum vel alienum,*

qui Anglicè Uncuþ *dicuntur, poterit eum noctibus habere duabus tanquam hospitem: qui si forisfecerit, non incurrat Dominus pro hospite: — quem si tertia nocte hospitatus fuerit, & is alicui forisfecerit, habeat eum ad rectum, tanquam de propria familia, quod Anglicè dicitur* Tƿa niȝt ȝest, ðrid niȝht aȝen hine, id est, duabus noctibus hospes, tertia habitus est domesticus: est enim aȝen, *proprius*, & hine, *famulus*. Similia habet Bracton lib. 3. tract. 2. cap. 10. *Item secundùm antiquam consuetudinem dici poterit de familia alicujus, qui hospitatus fuerit cum alio per tres noctes, quia prima nocte dici poterit,* Uncuth (i. incognitus) *secunda verò* Gust, (i. hospes) *tertia nocte hogenehyne*, i. familiaris, domesticus famulus; est enim Anglis *hoine* & *hogh*, domus: hinc famulus. Leges Henrici I. cap. 9. *Nemo ignotum vel vagantem ultra triduum absque securitate detineat.*

AGENTES, dicuntur qui rebus agendis præsunt, & à Proceribus iis præficiuntur. *Agentes potentum* in Concilio Aurel. IV. c. 26. qua notione usurpant Fortunatus in Vita S. Radegundis cap. 34. & Baudonivia in Vita ejusdem S. Radegund. cap. 6. *Agens domus*, apud Gregor. Turon. lib. 7. cap. 42. qui *actor* lib. 9. c. 35. *Agentes & ministri Monasterii*, in Chronico S. Vincentii de Vulturno p. 687. *Agens Regis*, in Charta Odardi Dom. Hamensis an. 1328. *Et se en ce cas li dis Sires, ou si hoirs estoient defaillans de faire de ce bonne Justice, lidis Maires & Jurés se pourroient traire & doloir à l'Agent du Roy, & par l'Agent du Roy lidis Sires & si hoirs seront contraint à faire justice du mesfait*, &c.

Agentes, Officiales ac Ministri Regii, quorum munus *Actio* inde appellatur. Gregor. Turon. lib. 6. cap. 19. *Mittit nuncios Comitibus, Ducibusque & reliquis Agentibus, ut collecto exercitu in Regnum Germani sui irruerent.* Marculfus lib. 1. form. 11. *Ille Rex, omnibus Agentibus*, &c.

Agentes in rebus, qui Principis jussis obsecundabant, eorum mandata in provincias perferebant *Magisteriani* etiam appellati, quòd sub Magistro Officiorum militarent. Hieronym. in Abdiam c. 1. *Eos enim quos nunc Agentes in rebus vel Veredarios appellant, veteres Frumentarios nominabant.* Ejusmodi Agentium in rebus passim mentio apud Scriptores quos laudat Jacobus Gotofredus ad tit. Cod. Theod. de Agentibus in rebus, ubi copiosè de eorum munere, scholis, & privilegiis.

AGENTIAMENTUM, Instauramentum, ex Gallico *Agencement, Estorance*: in Consuetud. Tolosæ part. 3. tit. de Dotibus.

AGER, Terræ, seu agri portio, certis limitibus & mensuris definita, quam alii *Acram* vocant. Math. Paris. an. 1083. *Rex Willelmus misit Justitiarios per omnes Angliæ Comitatus, & inquirere fecit quot agri, vel jugera terræ, uni aratro sufficerent per annum in singulis villis.* Lib. Rames. sect. 245. *Terra unius hidæ, & terra 28. agrorum.* Sect. 297. *In Houctonensi Campo unum agrum juxta viam.* Tradit. Fuld. lib. 2. trad. 224. *De terra culta atque arabili agros 54.* Trad. 229. *In villa quæ dicitur Aschaa, 80. agros propriæ hæreditatis.* Occurrit ibi iterum sub fin. lib. 3. p. 588. Huc etiam spectare videntur verba Isidori lib. 15. Orig. cap. 15. *Actum, provinciæ Bœticæ rustici, agrum vocant. Agnam*, pro *agrum*, habent hoc loco Gromatici; est autem actus, ut ibidem definitur, mensura agri *latitudine pedum 4. longitudine 160.*

AGERE. Capitula Herardi Archiep. Turon. cap. 58. *Ut exequiæ mortuorum cum luctu secreto — fiant, — & ut 30. diebus amici & parentes pro eis agant.* Id est, *Agendam Mortuorum* faciant. Vide *Agenda*, & *Missa*.

AGGAUDERE, pro *Adgaudere*, apud Petrum Venerab. Epist. 16.

AGGER, Iter publicum, Via Militaris. Gloss. *Agger, Strata, via publica.* Servius ad 5. Æneid. *Agger est mediæ stratæ eminentia coaggeratis lapidibus strata.* Ammiano lib. 18. & 19. *itinerarius agger. Agger publicus*, in leg. 2. Cod. Th. Ne quis in palat. maneat. & leg. 4. & 5. Cod. eod. de Itinere muniendo. Vide Bergerium lib. de Viis Imperii.

Agger terræ propter fine fundorum antiquitus ingestus, in Lege Bajwar. tit. 11. §. 3.

AGGESTUS. Anonymus in Vita S. Basoli Confess. cap. 10. *Usque hodie observatur, ut si fuerit in præfato saltu promota qualibet venatio, & intra aggestum illius silvulæ hinc & inde prominentem ingressa fuerit, nec canis, nec venator quilibet postea illam prosequi audebit.* Eadem habet Adso Monac. in ejusdem Sancti Vita cap. 23. ubi *Aggestum*, vel *Aggestus*, videtur esse ambitus, seu incinctus silvæ, *aggere* quodam munitus, quomodo Tacitus *aggestum* usurpat. *Aggestus petrarum*, apud Jul. Frontinum de Coloniis. *Aggestus ramis arborum diversarum, & junco, & manipulis constructus*, apud Ammianum lib. 20. Id præterea testatur Procopius lib. 2. de Bello Persico cap. 26. qui ejusmodi *aggeres*, Romanis ἄγεστα dici auctor est, quem locum laudat Suidas in verbo ἄκιστα, ubi Meursius ἄκεστα restituit. Certè ἄκιστα etiam legitur in Gloss. Gr. MS. Regio cod. 2062. ubi eadem verba, quæ Suidas, habet. Vide. Aurel. Victoris Epit. in Caligula, Scriverium ad Vegetium pag. 585. & Meursium. Ab hac voce nata, ni fallor, apud nos, in quibusdam provinciis vulgaris loquendi formula: *Sçavoir les agés d'une maison, ou d'une ville*, pro, scire vias ac itinera.

AGGINARE, *Explicare*, in Glossis Isidori.

AGIÆ, *Glandolæ*, in Glossis Isidori.

AGGLATA. Vide *Occlata*.

AGGRANTIA. Vita B. Rogerii Abb. Ellantii in diœcesi Remensi cap. 10. *Mortuus denique erat sibi, ut omnibus viveret, omnibus subveniret: multam proinde aggrantiam sparserat vir ille sanctus, quem sic affecerat sollicitudo fraternæ caritatis.* Ubi fortè leg. *fragrantiam*. Galli dicerent: *Il avoit laissé une bonne odeur de soy.*

AGGRAVATIO, Repetita & iterata excommunicatio. Vide Statuta Synodalia Nicolai Episcopi Andegav. an. 1272. cap. 4.

AGGREGARIUS. Thwroczius in Uladislao Rege Hungar. cap. 34. *Poloni & Sclavi, quos præda delectabat, aggregario milite muniti, &c.* Videtur legendum, *ac gregario.*

AGIAMA. Breviloq. *Agiama, dicuntur quædam loca in navibus quæ per artationem remorum veniunt, vel dicuntur foramina per quæ hortator remos accedit.*

AGILD, ex Saxonico æȝild, aliàs orȝild, *Insolutus, Inultus, sine compensatione*, talis & tam sceleratus, ut ob hujus interfectionem pretium, quod *Weregildum* vocant, non exigatur. Leges Alvredi cap. 6. *Si Utlaga efficiat ut occidatur, pro eo quòd contra Dei rectum, & Regis Imperium stet, — jaceat Agild.* In Legib. Kanuti Regis cap. 88. *Si quis eum inter agendum perimat, Agilde jaceat.* In Legibus Henr. I. cap. 88. corruptè habetur *Egilde*, pro *Agilde*.

AGILOLFUNGI, dicti qui erant de genere Ducum Bavariæ, in Lege Bajwar. tit. 2. cap. 20. ex quibus, Regum nostrorum indulto, esse debebant Duces omnes Bavarici, ab ipsismet Regibus electi & constituti, §. 3. Chronicon. Fredegarii cap. 52. *Quidam ex proceribus* (Austriæ) *de gente nobili Ayglolfinga, nomine Chrodoaldus.* Ditmarus lib. 5. p. 55. ait *Bavarios ab initio Ducem eligendi liberam habuisse potestatem.*

AGINENSES, Hæretici, qui vulgo Waldenses, apud Robertum de Monte in Chr. ann. 1178. ab Aginno Occitaniæ urbe.

AGIOPELAGUS, *Mare Cycladum*, Æthico, corruptè pro *Ægæopelagus*, ex quo *Archipelagus* postmodum formatum. Mappa mundi tom. 2. Gestorum Dei per Francos p. 287. *Et illud mare in aliqua sui parte vocatur Agios pelagos, quod apud nos sonat sanctum mare.* Sanuto Epist. 20. *Lazopelagus dicitur: Tgiopelagus*,

apud Anonymum Barensem ann. 1055. Porro Domini Eubœenses, seu Nigriponti, *Duces* se se inscripsisse *Agiopelagi*, observatum olim à nobis in Hist. Gallo-Byzantina lib. 8. n. 31. Αἰγαιοπέλαγη τῶ ἀρχῆς mentio est in Menæis 12. Martii in S. Theophane.

AGISCUS. Charta Rudesindi Episcopi Dumiensis æræ 930. apud *Yepez* in Chron. Ord. S. Benedicti tom. 5. p. 424. ubi de ministeriis sacris: *Calices argenteos, — signos cum agiscos duos, & tertium ministrandissimum, campanas duas, cingulos auro gemmatos duos, &c.* ubi *agiscus* videtur poni pro *ansa*.

AGISTARE, *Adgistare*, *Agistator*, *Agistamentum*, voces Scriptoribus Anglicis sat frequentes, à Gallico *Giste*. Est autem *Agistare*, animalia seu pecora in silvam immittere, quò ibi jaceant, & pascant, certa anni tempestate, in designatis ab Agistatoribus locis: Galli *Gister* dicunt. Ita

Agistare boscum, silvam, campum, est certum pecoris numerum compascendi jus habentibus assignare in bosco, silva, aut campo. Capitula Placitorum Coronæ Regis apud Hoved. in Ric. I. pag. 784. *Item præcipit — quòd 4. ponantur Milites ad adgistandos boscos suos, & ad recipiendum pannagium suum.* Mox: *Item præcipit quòd nullus adgistet boscos suos infra metas forestæ suæ, antequam bosci eorum adgistentur.* Charta Forestæ Joannis Regis Angl. apud Parisium: *Unusquisque liber homo agistet boscum suum in foresta pro voluntate sua, & habeant pannagium suum.* Vide Fletam lib. 2. c. 41. §. 31.

Agistare animalia, in boscum aut forestam immittere, in Fleta lib. 2. cap. 41. §. 15. Inquisitiones de forisfacturis forestæ in Additam. ad Matth. Paris. cap. 12. *Inquiratur etiam de equis, equitiis, & aliis averiis agistatis infra forestam Regis, per quæ pastura forestæ nimis oneratur.* Ibidem: *Inquiratur qui forestarii cœperint finem pro diversis animalibus agistandis.* *Agistare porcos*, in Monastico Angl. tom. 2. p. 230.

Agistare, Pensionem imponere, tributo ornare: metaphora ducta à boscis, aut forestis, quæ pascuis sunt obnoxiæ. In Actis forens. Edw. I. Regis Angl. apud Seldenum in Mari clauso lib. 2. p. 191. occurrit mentio *terrarum ad custodiam maris agistatarum*, i. ut interpretatur idem Seldenus, *pensione seu tributo onustarum.* Et apud Spelmannum in Ordinat. Marisci *de Runney*, dicuntur *terræ agistatæ*, quarum possessores ripas seu aggeres vicinos contra impetus aquarum munire tenentur. Neque alio sensu Historia Fundationis Prioratus de Wigmore in Agro Hereford. Gallicè scripta, tom. 2. Mon. Angl. p. 215. *Et pur plus tost haster cel ranzon, si pria il qu'il vousist granter pur metter un agistement d'argent sur sa gent.* i. ut promptiùs liberationem ejus procuraret, petiit licentiam sibi dari pecuniam à vassallis suis corrogandi.

Agistator, qui pascuis silvaticis præest, & ne ultra metas præscriptas animalia evagentur, aut ultra diem præstitutum pascant, invigilat. Charta Joannis Regis Angl. de Foresta, ann. 1215. *Agistatores nostri debent accipere panagium suum.* Monasticum Angl. tom. 1. pag. 939. *Extra omnem potestatem forestariorum, viridariorum, regardatorum, agistatorum, & omnium aliorum baillivorum forestæ nostræ.* Vide Fletam lib. 2. c. 41. §. 3. & Manwodum in Legibus Forestarum cap. 11. fol. 80.

Agistamentum, jus pascendi animalia in boscis, aut forestis. Hoved. loco citato: *Est sciendum quòd incipit adgistamentum dom. Regis 15. die ante Festum S. Michaelis, & durat 15. diebus post festum S. Michaelis.*

AGITARIUM, Cunabulum, quòd ad infantes ad somnum provocandos agitetur & moveatur. Vita S. Pardulfi cap. 18. *In agitario, quod vulgo berciolum vocant, pannis constrictum imposuit.*

AGITATORES, Aurigæ, *qui agitandi munus exercent*, in leg. 3. Cod. de Scenicis, qui equos curules in Circo agunt & agitant. Gloss. Gr. Lat. ἐλάτης ἵππων, *Agitator*. Gloss. Lat. Gr. *Auriga, Agitator*, ἡνίοχος, ἐλάτης. Ita emendo, pro *agitur*. Lamprid. in Commodo: *Voluit etiam in Circo quadrigas agitare.* In Cursibus publicis *animalia publica fuste agitari* vetantur in leg. 1. C. de Cursu publico. Recensentur autem *agitatores*, ut & pantomimi & histriones, inter viles personas ac inhonestas, in leg. 4. C. de Spectaculis. Proinde ii sunt de quibus hæc habet Concilium Arelatense I. sub Silvestro PP. can. 4. *De agitatoribus qui fideles sunt, placuit eos, quandiu agitant, à communione separari.* Eadem statuuntur in Concilio Arelatensi II. ann. 452. can. 20. ubi *Agitatores sive Theatrici dicuntur.* Capit. 5. Caroli M. incerti anni cap. 1. & lib. 7. cap. 104. novæ Edit. 142. *Nec ad pugnam properarent, nec arma ferrent, nec homines — necarent, nec agitatores sanguinum fierent, &c.* *Agitatores* autem ideo proscribuntur, quòd plerique ex iis magicis artibus uti crederentur, ut adversariorum suorum equos in certamine frangerent & impedirent, sicque palmam consequerentur: quod ex leg. 9. Cod. de Malefic. colligitur, præterea ex S. Hieronymo in Vita S. Hilarionis, Ammiano lib. 26. & ex Senatore lib. 3. Epist. 51.

AGIUS, *Ayus*, ἅγιος, Sanctus. Charta Edmundi Reg. Angl. in Monast. Angl. p. 15. 17. *Ego — triumphalem trophæum agiæ Crucis impressi.* Et pag. 122. *Agio & alto Domino zabaoth regnante.* Adde Ingulphum p. 882. S. Bonifacius Episc. Moguntin. Epist. 1. *Agiis frustratis*, &c. *Agius Pontifex*, in Vita S. Andomari cap. 1. 3. Utitur etiam Fridegodus in S. Wilfrido cap. 6.

Ayus, pro *Agius*. Papias: *Aius, Sanctus.* Breviloq. *Aios Latinè, i. agios Græcè.* Stephanus Episc. Leod. in Vita S. Lamberti cap. 2. *Eodem tempore ayus Pontifex Theodardus, &c.* Ubi loci fallitur Chapeavillus, qui nomen proprium esse putat. Et cap. seq. *sanctus* dicitur *Theodardus*. Vide Triumphum S. Remacli lib. 2. cap. 36. Glaber lib. 4. cap. 6. *Exclamavit, ut Christianis mos est, — Aios, Kyrie eleison.*

AGMANILE. Vide *Aquimanile*.

AGMEN. Charta Hispanica æræ 1111. apud Antonium de *Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 3. *Pro Ecclesia parrochitana, vocabulo S. Mametis, territorio Melgare, super agmen vocitato Cea, quæ fuerat diruta ab Ismaelitico hoste, &c.* ubi scrib. *amnem*, vel *flumen*.

AGMINALES *Equi*, in leg. 18. D. de Muneribus & onerib. *Patrimoniorum munera duplicia sunt: nam quædam ex his muneribus, possessionibus, sive patrimoniis indicuntur, veluti agminales equi, vel mulæ, & angariæ, atque veredi.* In leg. 4. & 6. Cod. Th. de Cursu publico, *agminales seu paraveredi* dicuntur, ita ut *agminales* iidem sint qui *paraveredi*. *Agminales* autem vocatos probabile est, quòd gregatim, ἀγεληδὸν *agminatim*, prope civitates nutrirentur & haberentur ad cursus publicos.

AGNAFUS, Fullonem non expertus, ex Gr. ἄγναφος, ἄγναπτος. Vetus Charta Cornutiana à Suaresio edita: *Necnon & in palliis pallium holosericum agnafum auroclavum.*

AGNATIO, *Agnitio*, Liberi. Lex Wisigoth. lib. 10. tit. 1. §. 17. cujus titulus est, *De mancipiorum agnitionibus dividendis: Hac rationabiliter naturæ lege compellimur, agnitionem ancillæ, quæ servo alieno juncta pepererit, inter utrosque dominos æqualiter dividendam.* At lib. 3. tit. 2. §. 4. habetur *Agnatio*, id est, nati, liberi: *Agnatio autem servi domino computetur.* Ita etiam in Edicto Theoderici Regis §. 65. *Quoties se ancillæ ingenuus, aut originarius, aut servus fortè miscuerit, necesse est ut omnis matrem sequatur agnatio, id est, filii omnes ad dominum ancillæ pertineant.* Adde leg. un. Cod. Th. de Inquilinis & colonis, & cap. ult. Capitularis ann. 829. Testamentum S. Aredii: *Necnon & mancipiola hæc & agnitia eorum inferius comprehensa, &c.* Ita ibi non semel, apud Mabillonium in Analectis tom. 2.

Agnationis charta, qua dominus servi, cui se ingenua junxit, illis indulget, ut qui ex eis nascentur, liberi per-

maneant. Hujus formula habetur apud Marculfum lib. 2. cap 29. Vide Senatorem lib. 7. Epist. 40.

AGNELLINI *Panni*, Ex Gall. *Peaux d'agneaux*. Statuta Cluniac Petri Venerab. cap. 16. *Nullus fratrum nostrorum pannis — qui appellantur Agnellini, exceptis Theutonicis, & iis adjacentibus Monachis — vestiatur.* Charta ann. 1288. apud Perardum in Burgundicis p. 562. *Pro quolibet sacco lanarum & aignelinorum.*

AGNILE, ut Ovile, agnorum stabulum. Gloss. Græc. Lat. MS. ἀγνῶν, ὁ τόπος, *Agnile.*

AGNINA, Caro agni, ἀρνειον κρέας, in Gloss. Græc. Lat. Anna Comnena lib. 8. Alexiad. pag. 230. ἀλλ' ἡλίε ἀνατέλλοντος λύκου ἢ ἀρνὶε κρέας ἐδόμεθα.

AGNITIO. Vide *Agnatio.*

AGNUS, pro *Castus*, ex Græc. ἁγνός. Occurrit non semel in Actis Martyrii SS. Didymi & Theodoræ n. 6. 8.

Agnus, Monetæ aureæ species. Vide *Multo.*

Agnus Dei. Alcuinus: *Sergius PP. constituit ut tempore confractionis Dominici Corporis, Agnus Dei à Clero & Populo decantetur.* Eadem habent Amalarius lib. 3. cap. 33. Berno Augiensis Abbas, Micrologus c. 18. Walafrid. Strabo lib. de Reb. Eccles. cap. 22. Chronicon Reichersp. an. 684. Florent. Wigorn. pag. 568. &c. *Tertius Agnus Dei*, apud Petrum de Vineis lib. 1. Epist. 1. in quo additur, *Dona nobis pacem.*

Agnus Dei. Mos erat, verbis utor Sirmondi ad Ennodium, ut ex cereo Paschali qui Sabbato Sancto conceptis precibus sacratus fuerat, particulæ decerperentur, ac populo die Dominica post Albas post sacram Communionem distribuerentur, unde suffitum in ædibus suis facerent, vel agros vineasque munirent adversus dæmonum præstigias, aut contra fulgura, ac tonitrua. Qui quidem mos olim extra Urbem duntaxat. Romæ enim cerei Paschalis vice ceram oleo perfusam benedicebat Archidiaconus, inde particulas in Agnorum effigiem expressas asservabat, populo similiter, die qua dictum est, dividendas. Quæ res nimirum originem dedit cereis Agni cælestis imaginibus, quæ à Pontificibus ipsis augustiore postea ritu consecrari cœperunt. Id passim docent Ordo Romanus in Ordine de Sabbato Sancto, Alcuinus lib. de Offic. divin. Durandus lib. 6. Ration. cap. 79. Amalarius, &c. Adde præterea Ceremoniale Roman. lib. 1. sect. 7. lib. 2. sect. 2. Baronium an. 58. n. 76. & Joan. Molanum orat. 1. in qua de istiusmodi *Agnus Dei* fusè disserit. Chron. Dolense editum à Labeo, an. 1306. *Clemens PP. V. — Agnus Dei magnam copiam consecravit.* Vitæ Abbatum S. Albani: *Sic non obstitit fulguri impressio Papalis cerea, in qua Agnus Dei figuratur*, &c. *Particulas ceræ pro benedictione sumere*, habet Gregorius Turon. de Vit. Patr. cap. 8.

Agnus Paschalis, qui *juxta Romanam auctoritatem, in Pascha benedicitur, non ad altare, sed ad communem mensam*, ut est in Micrologo cap. 54. Benedictionis formula extat in Ordine Romano.

Agnus fundens aquam. Anastasius Bibl. in S. Silvestro: *In labium fontis Baptisterii Agnum ex auro purissimo fundentem aquam —— in læva Agni B. Joannem Baptistam, &c.* Vulgo autem Agnum sancto Prodromo appingi solitum palam est, ex his verbis: *Ecce Agnus Dei*, &c.

Agnus aureus, inter ornamenta Ecclesiarum recensetur apud eumdem Anastasium in Vitis PP. p. 28. 32.

Agnorum consuetudo, præstatio ex agnis. Charta Ludovici VII. an. 1145. pro Bituricensib. *Consuetudo agnorum quam Præpositus & Servientes nostri capere debent, capiatur à Ramis-Palmarum usque ad quindenam Paschæ*, &c.

AGONIA, *Alacritas, vel vigor*, in Glossis Arabico-Lat. ex Græc. ἀγωνία. Joan. de Janua: *Agonia, vigor, fiducia.* Aliàs ἀγωνία, est *sollicitudo*, in Gloss. Græc. Lat.

AGONIZARE, Laborare, operam collocare, ponere, ad aliquid peragendum. Acta Martyrum Tarasii & socior. apud Baron. an. 290. n. 24. *Probus* (Martyr) *dixit*, (Præsidi) *Non quiescis pro dæmoniis agonizare.* Vita S. Maglorii Episc. Dolensis cap. 9. & 11. *Si id exequi agonizaveris.*

Agonizare, Decertare. Odo Cluniacens. lib. 2. de Vita S. Geraldi cap. 1. *Athleta cælestis militiæ dudum in palæstra mundanæ conversationis agonizans, cuneos vitiorum viriliter debellavit.* Vita S. Rictrudis cap. 12. *Gymnasium Monasteriale, ubi stadium vitæ præsentis agonizando percurreret. Martyrii agonizatio*, apud Gregor. Turon. de Vitis Patrum cap. 7. Vide Eccles. 4. 33.

Agonizare, Extremum spiritum ducere, cùm vita scilicet cum morte luctatur: Italis *Agonizare*, nostris *Agonizer*. Leporius Presbyter in libro Emendationis, de Christo: *In hoc maximè fides nostra consistit, ut credamus unicum Filium Dei — pro nobis omnia secundum carnem fuisse perpessum, & non sibi agonizasse, sed nobis, &c.* Liber 5. Insinuat. divin. S. Gertrudis cap. 2. *Exacto mane quodam, ita malè valuit, quòd putabatur agonizare.* Occurrit ibi non semel, & apud Cæsarium lib. 1. Mirac. cap. 35. l. 5. c. 8. l. 6. c. 36. & alios. Ditmarus lib. 6. pag. 77. *Et jam stola induta in agone laborantem vidi.*

Agonizare, Invadere, adoriri, impetere: *Attaquer une place.* Histor. Obsid. Jadrensis cap. 4. *Viriliter ipsum* (montem) *cœpit agonizare.* Galli dicerent *Travailler.*

AGONOTHETA, pro *Agonista*, bellator. Ugutio: *Agonitheta, qui vel quæ est in agone, i. pugil.* Vita S. Ermelandi Abb. MS. *Omnibus mundi spretis pompis, cæterorum commilitonum vallatus præsidio, Agoniteta virilis, omnium virtutum consectans iter.* Vita S. Castrensis Episc. n. 1. *Hoc modo conati sunt gloriosos agonothetas Christi à cultu divinæ legis evertere.* Occurrit præterea in libello de Miraculis S. Quintini in Insula cap. 2. apud Hemereum, & Ordericum Vitalem lib. 7. pag. 642. lib. 8. p. 669. In Vita S. Wnebaldi cap. 5. apud Adenulphum Archiepisc. Capuanum in Vita S. Marci Galilei Atinensis Episcopi, &c. Aliàs in Gloss. Lat. Græc. ἀγωνοθέτης, dicitur *Munerarius*, de qua voce multa habet P. Faber lib. 1. Agonist. cap. 18.

AGRA. Vide *Acra.*

AGRARE, Ambulare, ire. Victorinus Afer de Principio diei p. 200. *Et ideo quacunque sol respexerit, diem & horas fieri. Ita cùm peragrans agrando delato spatio horas mutet.*

AGRARIÆ, Vigiliæ, excubiæ. Modestus de Vocabulis rei militaris: *Sive ad vigilias vel agrarias faciendas, sive ad opus aliquod, vel ad cursionem campi exeunt milites, &c.* Scriptor tacticus post Notit. Imperii cap. penult. *Vigiliis & agrariis exercendis.* Ita *vigilias & agrarias* jungit Vegetius lib. 2. cap. 22. lib. 3. cap. 8. *Stationes agrariæ*, apud Ammian. lib. 14. 16. 25. 31. Vide quæ ad hunc Scriptorem annotat V. Cl. Henr. Valesius de vocis etymo, ut & Salmasius ad Spartianum.

AGRARIENSES, Navigii species, in l. un. Cod. Theod. de Lusoriis Danubii; sic autem dictæ, quòd *agrarias*, id est, excubias & vigilias exercerent. Ἀγράρια perinde vocabant Byzantini naviculas aut lembos, quibus Imperatores Fretum Constantinopolitanum emetiebantur, cùm peregrè ibant, (unde fortè etiam ejusmodi navigio nomen) & in suburbana palatia secedebant. De iis non semel Constantinus Porph. de Admin. Imperio c. 51. & Anna Commena lib. 6. & 7. pag. 181. & 205. Erant præterea *Agraria*, naves piscatoriæ: ἁλιευτικὰ ἀγράρια apud Theophanem, eadem quæ Nicetæ in Isaacio Angelo lib. 1. n. 6. τὰ πρὸς ἰχθύων ἄγραν dicuntur.

AGRARIUM, *Agrerium*, tributum, seu vectigal, quod ex agris penditur, quod in quibusdam Galliæ provinciis *Agrier*, dicitur, in aliis, *Champart, terrage. Agraticum* in l. 11. Cod. Th. de Veteran. Lex Bajwar. cap. 1. tit. 13. *De Colonis vel servis Ecclesiæ qualiter serviant, vel qualia tributa reddant, hoc est, agrarium.* Marculfus lib. 2. for. 36. *Ita ut ab hac die ipso jure proprietario,*

prietario, si ita convenit, aut reditus terræ in tuam revoces potestatem, & nullam functionem, aut reditus terræ, vel pascuarium, aut agrarium — exinde solvere debeatis. Idem Marculfus: *Vel pascuarium, aut agrarium, aut carropera.* Constit. Chlotarii an. 560. post Concil. Parisiense II. *Agraria, pascuaria, vel decimas porcorum Ecclesiæ pro fidei nostræ devotione concedimus.* Charta Willelmi II. Episcopi Pictavensis apud Beslium p. 87. *Et Ecclesia decimam & agrarium habebit, & messores laboris sui debitum.* Usatica Regni Majoricar. MSS. *Salvo censu sive agrario dominorum.* Alibi: *Si aliquis honor emphytheoticus, seu qui ad censum seu agrarium teneatur.* Constitutiones Cataloniæ MSS. *Salvis censibus & agrariis constitutis.*

Agrerium, idem quod *Agrarium*, ex Gall. *Agrier*, ut est in Consuet. Marchensi art. 331. *Agriere*, in Santonensi art. 21. *Agrer*, in Solensi tit. 31. art. 4. 5. *Agrere*, in Burdegalensi art. 86. 102. 103. Tabularium Abbatiæ S. Amantii: *Gaufredus dederat decimam partem decimæ, & de agrerio similiter.* Et alibi: *Tempore messis agrerium se legaliter reddituros fide pollicentes.* Occurrit ibi pluries, & in Concilio Marciacensi an. 1326. can. 29. Vide Rocheflavinum de Rebus feodalibus cap. 5.

AGRAVARES, Rustici, apud Victor. in Constantino.

AGRARIUS, *Rusticus qui colit agrum. Unde Eccl. 38. Cum operario agrario de omni opere tracta.* Joan. de Janua. Vide Casaubon. ad Spartianum p. 35.

AGREAMENTUM, Consensus, *Agrément* Ridiculè definitur apud Rastall. & Leguleios Angl. *Aggregatio mentium in re aliqua facta vel facienda.* Vide *Gratum.*

AGRESTA, Omphacium, *Verjus*, uti vertit vetus Gallicus Interpres Petri de Crescentiis lib. 4. cap. 24. ex Italico *Agresto*, quasi *Aigret*, acidulus. Albertus Argentin. in Chronico pag. 155. *Eodem anno — medio Junii, vineis dudum efflorescentibus, grana communiter sufficiebant ad agrestam: ita quòd non est memoria blada & vina adeo floruerunt tempestivè.*

AGRICOLA. Diploma Joannæ Comitissæ Flandr. apud Buzelin. lib. 2. Gallo-Fland. cap. 30. *Vendidit etiam — dimidium bonarium prati, & dimidium agricolæ, 10. modios avenæ*, &c. Vide *Colonus, Rusticus.*

Agricolanus, agricultor, Joanni de Janua.

AGRIDIUM. Liber Miracul. S. Fidis cap. 21. *B. Virgo ita eum fando prosequitur: Scias me, inquam, hactenus minimè fuisse interpellatam, pro hujusmodi re, ut ista est, pro qua nostra sollicitas suffragia, cùm ex diversis morbis valida contulerim agridia.* Quo loco vox *agridia*, nisi mendum subsit, *auxilia*, aut *ægrorum sanationes* significat.

AGRIFARE, Ungues protendere: *Grifes* enim dicimus ungues avium. Fridericus II. Imp. lib. 1. de Arte venandi cap. 56. *Bistardæ & anates campestres contra aves rapaces horripilant plumas, agrifando se, & elevant alas*, &c.

AGRIPEDALIS, *Agripennus.* Vide *Arapennis.*

AGUAYT, Insidiæ. Usatici Barcinonenses MSS. editi à Raimundo Berengarii & Adelmodi Comit. Barcinon. cap. 2. *Si quis se miserit in aguayt, & considerata mente requisierit Militem, & cum fuste ceciderit eum*, &c. Ibidem cap. 3. *Aguayt & Encalz de cavallario & assalt de castello, emendetur per hominaticum & per aliscaram, sicut visum fuerit judicanti qui judicaverit illam causam.* Adde caput 73. Concilium Helenense an. 1065. *Si quis verò infra hanc trevam se miserit in aguet, vel ipsum aguet stabiliter pro morte vel apprehensione alicujus hominis, aut pro apprehensione alterius castelli, & tamen si hoc agere non potuerit, similiter emendet ad judicium Episcopi*, &c. Ex voce *Guayta, Gaita, Gueta*, Excubiæ, vigiliæ. Nam qui alicui insidias molitur ac struit, ut eum opprimat, idem facit quod qui in excubiis jacet, ut advenientes exploret. Hinc *Aghais* in Consuet. Lillensi art. 63. idem valet quòd *exploratio*, uti pluribus observat Gallandus lib. de Franco alodio pag. 80. Vide *Wacta.*

Aguitare, Insidias struere, Gall. *Guéter.* Concilium Narbonense an. 1054. can. 5. *Insidiando aut aguitando*, &c.

AGULA, vel *Agala, Moneta*, in Glossis Arabico-Lat. Vide *Agagula.*

AGULANI, inter populos qui Saracenis vel Turcis parebant, cùm Franci nostri Syriam ingressi sunt, recensentur passim à Scriptoribus rerum Hierosolymitanarum; sed an hæc appellatio gentis sit, an verò sectæ, incertum planè, cùm & ii Publicanis & Azimitis jungantur, quæ indubiè nomina sectariorum sunt. De Agulanis id unicè prodit Guibertus lib. 5. Gestor. Dei cap. 8. *Eorum siquidem quos Agulanos appellant, tria numero millia extitisse feruntur, qui neque gladios, neque lanceas, aut sagittas, nulla penitus arma formidant, quia omni ex parte cùm ipsi, tum equi eorum ferro adoperiuntur. Hi nihil armorum prorsus in bellis præter enses usui habent.* His consona habent Robertus Monachus lib. 6. Baldricus lib. 5. & alii.

AGULIA, Obeliscus, ex Italico *Aguglia.* Christophorus de Bondelmontibus in Descriptione Constantinopoleos à nobis edita: *Deinde agulia ex uno lapide in quatuor æneis taxillis in altum erecta cernitur cubitorum 24.* Octavianus *de S. Gelais* in Viridario honoris, de Obelisco Romano:

Prés cette Eglise a une grande eguille,
De fin porphyre, & dessus une pomme.

AGUSADURA. Pactum an. 1231. inter Alfonsum Comitem Pictavensem & Albertum Abbatem S. Theodardi Montis-Albanensis: *Concessit Comes quòd Abbas haberet quartam partem salini supradicti: verumtamen concessit si idem Comes dimittat vel derelinquat salinum universitati villæ, &c. — Concessit eidem Abbati medietatem eorum quæ percepit idem Comes in dictis villis occasione de las agusaduras. Verumtamen si dominus Comes dimittat, vel derelinquat las agusaduras, quod facere potest, Abbas habebit, &c.* Olim non licebat agricolis vomeres aliaque utensilia ferrea rustica aliis *exacuenda* tradere, quàm iis qui à Comite Tolosano ad id præfecti erant, quibus certa pensitatio præstabatur, quæ in Provinciæ Comitatu *Agusadura*, in aliis locis *Agusadge* appellabatur. Quidam putant idem esse quod aliis *Reillage* dicitur, à voce *Reille*, quæ vomerem significat.

AGUTARITUS. Vide *Canis argutarius.*

AGUZO, Cuspis, Italis *Aguzzare*, in cuspidem acuere. Constitut. Neapol. lib. 2. tit. 37. §. 1. *Campiones habeant clavas æquales, non spinosas, nec cum aguzonibus.*

AIGLOLFINGA. Vide *Agilolfingi.*

AHALEPTE. Vide *Chunna.*

AHANARE, Agrum colere, laborare. Nam *Ahaner*, est anxiè laborare, cum *anhelitus* difficultate captare aërem; quod faciunt qui labori, seu agriculturæ, insistunt. Vox ficta ab *Anhelare*, seu potiùs ab ægra & coacta anhelatione, quàm emittunt, qui labori succumbunt, *Ahan.* Vide Jacob. *Bourgoing* lib. de Orig. & usu vulgar. vocum pag. 7. Charta M. Abbatis S. Vedasti Atrebat. an. 1245. *Si autem homo non manens super terra debente gabulum, velit terram debentem gabulum ahanare, ipse potest, &c.* Ibidem: *Ita videlicet quòd equus possit ahanare eo modo quo voluerit homo cujus erit, — & equus aquitabit totam terram quam aliquis ad garbam per ahanagium fidele ahanabit: & postquam homo terram suam ad gascheriam & Martium ahanaverit, ipse potest eam persequi cum tot equis, quot sibi placuerit.* Rob. *de Bourron* in Merlino MS. *Canques ils labourent & ahenoient, aloit à mal. Terres ahanables*, pro *labourables*, in Consuetud. Bononiensi art. 170. 174. *Ahans, Terres à labeur*, in Consuet. Montensi cap. 50.

Ahanagium. Charta Balduini D. *de Walaincourt*, an. 1224. in Tabulario Abbatiæ Montis S. Martini: *Ni-*

hil juris aut dominii retinens, (indictis terris) sed quidquid juris & dominii habebant in eis, cum ahanagio ipsarum futuro Ecclesiæ sæpedictæ concedens.

AHTEID, Sacramenti genus apud Boios. Decretum Tassilonis in Lege Bajw. cap. 6. *Sacramentum quod Ahteid dicitur, juret in Ecclesia cum tribus, &c.* Ubi Lindenbrog. *Aht*, bannum Imperii, *Eid*, juramentum.

AJACIS, *Aicis*. In Tabulario Ecclesiæ S. Juliani Brivatensis passim occurrunt hæc verba: *In Aice Brivatense, Ambronense, Nonatense, Cantillanico, Montanico, Riomense, &c.* Ubi in aliquot Chartis aliis pro hac voce habetur: *In Vicaria Brivatense, Nonatense, &c.* In Charta 160. fol. 92. *In ipso Aice, seu in ipsa Vicaria.* Ubi perperam *in arce* reposuit aut legit Justellus in Probat. Hist. Arvern. pag. 10. Et Ch. 248. *In ipso Ajace & in ipsa Vicaria.* Ch. 250. *In ipsa Ajace Brivati, in ipsa villa quæ dicitur Fontanas — & in ipsa Ajace Comiense curtem nostram, &c.* Ch. 351. *In Comitatu & Vicaria Brivatense, in ipso Ajace, cedo Deo, &c.* Adde Ch. 260. 281. 297. In Ch. 323. habetur *Agice*. Vetus Charta ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ fol. 25. *Est autem ipsa Ecclesia sita in Episcopatu Gratianopolitanensi, in Aice castro quæ nominant sancto Georgio.* Occurrit etiam passim hæc vox in Libro Mirabili, seu Tabulario Abbatiæ Conchensis in Ruthenis. Arverni hodie *Aize*, vocant agrum, vel terram incultam ædi alicui adjacentem.

AICHATA. Charta Philippi Regis Franc. an. 1310. pro Libertatibus Bastidæ in Petrogoricis, ex 47. Regesto Tabularii Regii n. 38. *De sommata ferri, pannorum lanceorum 2. den. de sotularibus, de calderiis, anderiis, patellis, aichatis, payroliis, cutellis, falcillis, sarpiis, piscibus salsatis, & rebus consimilibus, dabit venditor extraneus in die fori pro leuda & pro intragio 2. den.*

AIDUS, Adjutor, Gall. *Aide*. Edictum Rotharis Regis Longob. tit. 109. §. 1. *Ad Evangelia sancta juret cum 12. aidis suis, id est, sacramentalibus.* Ubi Lex Longob. lib. 2. tit. 55. §. 5. habet *aliis suis*: sed prior lectio tolerari potest.

AILATA, in Legibus Adelstani Regis Angl. cap. 6. *Si verbum non direxerit, ut ailata sit.* Ubi quidam *aplata* restituunt. Vide in hac voce.

AIN. Florentius Wigorn. p. 590. de Ludovico Balbo Rege Franc. *Pater sibi uxorem Adelheidam conjunxit, quæ post mortem viri genuit filium nomine Ain, id est, Carolum.*

AINESCIA, *Ænescia, Enecea, Eyneia*, pars hæreditatis quæ ad primogenitum ætatis privilegio pertinet. *Aisnesse* in Consuet. Norman. art. 115. 175. *Aisneage*, in Consuet. Rupellensi art. 54. 55. & Britannica art. 669. Vide Interpretem veteris Consuetudinis Normanniæ cap. 34. sub finem. Glanvilla lib. 7. cap. 3. *Salvo capitali mesuagio primogenito filio pro dignitate æneſciæ suæ.* Occurrit apud Bractonum lib. 2. cap. 34. & alibi passim.

Eneya. Statuta secunda Roberti I. Scotiæ Regis cap. 3. *Si aliqua hæreditas, de qua unica secta tantum debetur ad plures hæredes, participes illius hæreditatis, devolvatur, ille qui eneyam, i. capitalem partem illius hæreditatis habet, unicam sectam faciat pro se & participibus suis.*

Eylnescia apud Math. Paris. an. 1240. seu potius *Eisnetia*, uti scribitur apud Bractonum lib. 2. cap. 77. & in Fleta lib. 5. cap. 9.

Enitia pars, quæ primogenitum spectat, apud Littleton. sect. 245. *Einecia*, vel *Einescia filia*, id est, primogenita, in Monastico Angl. tom. 1. pag. 913. tom. 2. pag. 870. Porro vox *Aisné*, Gallica, confecta ex *ains*, antè, & *né*, natus.

AIOT, Vestis species. Gaufridus Vosiensis lib. 1. cap. 7. *Chlamydes vel cappas perforaverunt, quas vocant Aiot.*

AIRA, *Airalis*. Vide *Area*.

AIRBANNUM. Vide *Heribannum*.

AIRO, Ardea, ardeola, avis: nostris *Heron*. Vide Fridericum lib. 1. de Venat. cap. 4. 20. 21.

AISANTIA, Vox forensis, facultas quàm quis habet utendi in alieno prædio, rebus non suis, vel ex jure municipali, vel proprietariorum concessione, à Gallico, *Aisance*, commoditas. *Usagia sive aisantiæ terræ nostræ*, in veteri Charta apud Buzelinum pag. 396. Charta Rogerii Episc. Laudun. an. 1180. in Tabular. Abb. *de Thenailles: Dedit omnes aisancias & pasturas de Bouconvilla.* Vide Chartas alias apud Duchesn. in Hist. Codiciacensi pag. 349. Perardum in Burgundicis pag. 198. Hemereum in Augusta Virom. in Reg. pag. 42. &c.

Esentia. Charta S. Ludov. an. 1266. in Regesto Normanniæ signato P. *In altera medietate landæ ad animalia sua esenciam suam habeant.*

Aisiamentum, Gallis *Aisement*, Italis *Agiamento*. Regiam Majestatem lib. 1. cap. 13. *Terram petitam amittet cum fructibus, commoditatibus, aisiamentis, & pertinentiis suis.* Lambertus Ardensis: *Communia populi sui aisiamenta & planitiem camporum — concludens.* Will. Abbas Andrensis: *Comes quoque Balduinus super aisiamento in palude de Hotinghen à nobis in perpetuum habendo, &c.* Vide Chronicon Andrense pag. 346. Monasticum Angl. tom. 2. pag. 916.

Aisimentum, in Testamento Guillelmi D. Montispessulani an. 1146. *Donec de aisimento ipsius terræ habeat perceptum & recuperatum quod valeat duo millia solidorum.* Occurrit ibi etiam semel. Regestum censuum & feodor. Carnotensium fol. 57. *Les jarbes & les tourtiaus deus illec, & és villes d'environ pour l'aiesement que ils ont en la forest, & est chascun un tourtel de un denier, dont tous ceus qui ont aisement oudit bois, doivent un tourtel, &c.*

Eisiamentum, in eodem Monastico Angl. tom. 1. p. 47. apud Will. Thorn. & Duchesn. in Hist. Guinensi pag. 258. & in Probat. Hist. Drocensis pag. 251.

Aisiæ, Pertinentiæ, ubi liberè percipi possunt *Aisiamenta*. Charta Libertatum Solemniaci in Arvernis MS. *Si aliquis intraverit de die ortum vel vineam alicujus hominis situm vel sitam in aisiis vel pertinentiis dictæ villæ, &c.*

Hesia. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 916. *Ascendendo per veterem sepem, & sic per vetus fossatum & haiicium, usque ad hesiam extra boscum.* Sunt qui vocem Gallicam *Aise*, ab *otium* deducunt. *Agio* Itali dicunt.

AIUS. Vide *Agius*.

AKETON, *Acton*, Sagum militare, quod aliàs *Gambezonem* vocabant; ex Gallico *Hoqueton*, aut *Hauqueton*; seu potiùs ex Cambrico-Britannico, *Actwm*, lorica, dupla, duplodes, apud Boxhornium. *Hoqueton*, ex Gr. ὁ χιτὼν, dictum vult Perionius. Thomas Walsingh. in Ed. III. *Indutus autem fuit Episcopus quadam armatura, quam Aketon vulgariter appellamus.* Chronicon Bertr. Guesclini MS.

L'escu li desrompi, & le bon jazerant,
Mais le hauston fut fort, qui fut de bouquerant.

Le Roman du Riche & du Ladre MS.

Se tu vueil un auqueton,
Ne l'empli mie de coton,
Mais d'œuvres de misericorde,
Afin que Diables ne te morde.

Le Roman de Gaydon MS.

Sor l'auqueton vest l'auberc jazerant.

Infrà:

Sor l'auqueton, qui d'or fu pointurez,
Vesti l'auberc, qui fu fort & serrez.

Charta Oudardi Dom. Hamensis an. 1328. *Se aucuns hustins est fais as armes en ladite ville, teles come auqueton, espée, coutel, & boucler, &c.*

Acton, eadem notione in primis Statutis Roberti I. Regis Scotiæ cap. 27. *Quilibet habeat — in defensione*

regni, unum sufficientem actonem, unum basinetum, & chirothecas de guerra, &c.——Qui non habuerit actonem & basinetum, habeat unum bonum habergellum, & unum capitium de ferro.

ALA. Vide *Celia*.

ALÆ, Latera Ecclesiæ, quomodo les *Ailes de l'Eglise*, dicimus. Gl. Lat. Gr. *ala*, ἐξέδρα, ἄλημα, &c. Gervasius Dorobernensis in Descript. Ecclesiæ Cantuariensis: *Ad bases pilariorum murus erat tabulis marmoreis compositus, qui Chorum cingens & Presbyterium, corpus Ecclesiæ a suis lateribus, quæ Alæ vocantur, dividebat.*

ALAANDAL, Caro nervosa, apud Constantinum Africanum lib. de Vita & spiritu. Vox Arabica.

ALABASTARIUS, apud Simeonem Dunelm. in Henr. I. pag. 250. idem qui *Arcubalistarius*, nostris *Arbalestrier*: *Eminebat machina unde sagittarii & alabastarii præliabantur.* Nam & vulgus *Albalétrier* dicebat.

ALACADIE. Tabular. Brivat. ch. 405. *Habet censum porcum 1. multonem 1. de civada sestarios 2. per agnum den. 3. per alacadie den. 6. gallinam 1. per sictorem den. 1.*

ALACRIMONIA, *Letitia*, in Glossis Isidori, apud Papiam, & Joannem de Janua. Gallis *Alegresse*.

ALALAGMA, ex Gr. ἀλάλαγμα. Vita S. Droctovæi Abbat. *Cum una concrepet alalagma tonanti.* Vita S. Eusebiæ Abbatissæ Hamaticensis:

Quem non integritas vitæ docet hoc alalagma.

ALAMANDINÆ, *Alavandinæ*. Anastasius Bibl. in S. Silv. *Fecit angelos 4. ex argento—cum gemmis Alavandinis in oculos.* Idem in Greg. IV. p. 164. *Obtulit—albas majores numero 29. Alamandinas majores numero 20. albas modicas, &c.* Visitatio Thesaurariæ ædis S. Pauli Londoniensis ann. 1295. *Item crux de platis argenteis deauratis undique, cum duabus camahutis in brachiis, & duobus magnis lapidibus superiùs & inferiùs, & alamandina in medio, & aliis multis lapidibus & perlis in circuitu, continens partem ligni Crucis.* Infrà: *Casula de rubeo samito—cui inseruntur 4. berylli, & 3. circuli aymallati, & 4. lapides sculpti, & 4. alemandini, & in medio agnus Paschalis.* Ita usus obtinuit ut *Alamandinæ* dicerentur, quæ *Alabandinæ* vel *Alavandinæ* dicuntur; gemmæ scilicet ex Alabanda Cariæ urbe, de quibus Plinius lib. 37. c. 2. 27. Breviloq. *Alabanda, lapis pretiosus.* Papias: *Alabandina gemma, ab Alabanda dicitur.* Ugutio: *Alabanda, regio Asiæ, unde Alabandina gemma.*

ALAMANESCA Chlamydis species, qua *Alamanni* utebantur. Statuta Massiliensia MSS. ann. 1276. *Chlamys Alamanesca cum penna & cum caputio vel almussa.*

ALAMINUS. Vitalis Episcopus Oscensis, de Magistratibus Saracenorum Hispanic. *Est etiam inter Saracenos Officialis, qui Alamin, id est, fidelis, linguâ Arabicâ appellatur, qui debet causas minimas, non excedentes duos solidos terminare, & exercet in Curia Zavalachen apparitoris officium vel sagionis.——Ideo dictus Fidelis, quia fideliter debet jura Regis perquirere.*

ALANUS, Canis species veteribus nota, Hispanis *Alano*, Nebrissensi *Molossus*. *Furtum alani vel leporarii*, in Foris Aragon. tit. de Venatorib.

ALAPA, *Alapam dare, & aurem torquere in testimonium*, in Legibus Ripuar. tit. 60. §. 1. *Si quis villam—ab alio comparaverit, & testamentum accipere non potuerit, si mediocris res est, cum 6. testibus,—si magna cum 12. ad locum traditionis accedat, & sic eis præsentibus pretium tradat, & possessionem accipiat, & unicuique de parvulis alapas donet, & torqueat auriculas, & postmodum testimonium perhibeant.* Credo id actum, aut agi solitum, ut testes postmodum, cùm in rei gestæ testimonium advocarentur, in memoriam revocarent se eo in loco alapis cæsos, aut auribus vellicatos. Vide *Testes per aurem attracti*.

Alapa Militaris, dicitur Scriptoribus Latinis medii ævi, ictus qui tyronis ad Militarem dignitatem promovendi collo aut humeris, ense vel gladio, quo Miles fiebat, infligebatur. Mos, ni fallor, derivatus à manumissionibus: *quos enim manumittebant, eos alapâ circumagebant*, ait vetus Scholiastes Persii Sat. 5. Cujus ritus mentio est apud Claudianum in 4. Consulatum Honorii, Sidonium in Consulatum Anthemii, & aliquot alios. Militaris quippe ordo, quo quis donabatur, facultatem dabat utendi armis militaribus, suique juris Militem efficiebat. Magnum Chron. Belgicum ann. 1247. *Plerique Milites moderni temporis patrimoniis intendentes, omissis sumptuosis solennitatibus, saltem per infractum colaphum Militarem consequuntur dignitatem.* Lambertus Ardensis: *Eidem Comiti in signum Militiæ gladium lateri, & calcaria sui Militis aptavit, & alapam collo ejus inflixit.* Alio loco: *Licèt enim Militarem nondum recepisset alapam, in armis tamen strenuus erat.* Et mox: *Et ei Militarem non repercutiendus dedit alapam, & Militaribus eum in virum perfectum dedicavit sacramentis.* De ejusmodi alapis Militaribus agunt passim Scriptores. Joann. de Beka in Ottone III. Ep. Traject. de Militari inauguratione Willelmi Comitis Hollandiæ in Regem Roman. electi, qui à Bohemiæ Rege in æde Coloniensis urbis præcipua Militari cingulo accinctus est anno 1247. *Illis itaque dictis, Rex Bohemiæ grandem dedit ictum in collo tyronis, ita dicens: Ad honorem Dei omnipotentis te Militem ordino, ac in nostro collegio te gratanter accipio.* Historia Cortusiorum lib. 11. cap. 2. *Imperator—sedens in equo fecit (Franciscum de Carraria) Miluem, & cum palma eum percutiens super collum, ait: Esto bonus Miles, & fidelis Imperii.* Ceremoniale Roman. lib. 1. sect. 7. de Milite à summo Pontifice facto: *Tum accipiens illius ensem nudum, ter Militem percutit planè super spatulas, dicens: Esto Miles pacificus, strenuus, fidelis & Deo devotus.*

Trinam illam percussionem observo præterea in Actis Parlamenti Parisiensis 16. Mart. ann. 1415. ubi enarrant quemadmodum Sigismundus Rex Romanorum, qui Regis Caroli VI. permissu, causis dijudicandis in suprema Curia præsidebat, Guidonem Pestellum *Militem* fecerit, quòd de Senescalli Bellicadrensis officio cum Guillelmo Signeto Milite litiganti, objiceretur, nondum Militare adeptum cingulum, cùm Senescallus aut Baillivus, ex Regum Edictis, nemo fieri posset, nisi esset Miles: *Oyant qu'on proposoit contre ledit Signet par le conseil de Pestel, que iceluy Signet n'estoit pas Chevalier, & Pestel l'estoit, presens tous, luy assis pardessus les Presidens, & au plus haut, appellé ledit Seignet, en disant que à luy appartenoit, bien de faire Chevaliers, & print d'un de ses gens son espée, & ledit Seignet mis à genoux prés du Greffier, frappa trois grans coups ledit Roy sur le dos dudit Seignet: puis fit deschausser l'un de ses esperons dorez, & luy fit chausser par l'un de ses gens, & l'y ceindre une ceinture où estoit pendu un cousteau long pour espée. Car ainsi avoit-il paravant recommandé l'avancement de la cause dudit Seignet.*

Galli nostri ejusmodi alapas Militares, *colées* appellant, quòd collo infligerentur. Breviloq. *Alapa est faciei percussio, sicut colaphus colli.* Unde Ebrardus Beth.

Dic alapam malæ, colli colaphumque.

Harum auctorem Arturum Britannum quidam faciunt Mythologi. Robertus *de Bourron* in Hist. Merlini MS. *Et sachent tout cil qui ceste ystoire escoutent, que che fu li premier hom qui donna colée à Chevalier nouvel, que che fu li Rois Artus. L'Ordene de Chevalerie de Huë de Tabarie MS.*

Et en aprés li demanda,
S'il falloit plus nulle cose:
Sire, oil, mais faire ne l'ose.
Que chou est dont? chest li colée.
Pourquoy ne me l'avés donnée?
Et dit la Senefianche,
De celuy qui l'a adoubé,
A Chevalier & ordonné, &c.

Le Roman de Garin MS. describens eandem Militarem ceremoniam:

Huë demande Froberge au Pont d'or fin,
Regnant la ceint qui volentiers le fist,
Hauce la paume, ens el col le feri,
Par un petit que il ne l'abati.

Le Roman de Jordain de Blaye MS.

Se mes chiers peres vous ceinsist or le brant,
Et la colée vous donnast maintenant.

Vetus Ceremoniale MS. de Militari inauguratione : *Lors le Prince ou aucun Seigneur Chevalier, luy donne la colée, & luy ceint l'espée dorée.* Chron. MS. Bertrandi du Guesclin :

Aussi-tost que l'Anglois dequoy nous vous parlons,
Ot receü coulée, & de l'honneur le don.

Vide præterea Monstrelletum 1. volum. cap. 155. & 3. vol. in Regis Ludovici XI. coronatione : Historiam congressus Ludov. XII. Regis Fr. & Ferdinandi Reg. Aragon. cap. 3. Hoserium in Militib. Ord. S. Spiritus & alios, ex quibus, & hîc laudatis Scriptoribus satis colligitur errasse Duchesn. in Notis ad Alanum Chart. & lib. 2. Hist. Guin. c. 6. qui putavit ejusmodi alapas Militares manu, non gladio in collum tyronis impactas. Vide Joan. Cameniatam de Excidio Thessalonicæ c. 28.

Per alapum, seu *colaphum* servum facere, in Speculo Saxonico lib. 3. art. 32. §. 5. Vide *Transcornati*.

Alapare, *Alapas minari*, Papiæ. Gloss. Lat. Gr. *Alapaeur*, ἀλαπάζω.

Alapizare, *Alapas dare*, Ugutioni.

Alapista, *Alapistarum strepitus* apud Arnobium. Ita enim restituit Scaliger, pro *solapitarum strepitus*, aitque *Alapistas* dici mimos, ac ludiones qui exactis ludis ac comœdiis, sibi invicem alapas infligebant, ut plebem ad risum concitarent.

Alapator, κολαφιστής exponitur in Excerptis veteris Gloss. pag. 275. quia petulantes ac jactabundi gaudent aliis colaphos incutere, ait Vossius.

Alapus, *qui propter mercedem alapas patitur*, in Glossis Isid. cujusmodi sunt, quos *Alapistas* vocat Arnobius.

ALARICA, Papiæ, *hasta vehemens triangulam ferrum habens*. Vide *Phalarica*.

ALATORES. Papias : *Venator, dictus quasi venabulator, à venatione scilicet, quòd bestias perimat. Horum quatuor sunt officia, Vestigatores, Indicatores, Alatores, Pressores.*

ALATUS. Vide *Manualia*.

ALAUDA, vox Gallica vetus, Latinis *galerita*, sive cassita avis, ut Plinius lib. 11. cap. 38. Suetonius in Jul. cap. 24. Marcellus Empiricus cap. 29. tradunt. Gregorius Turon. lib. 4. cap. 31. *In Ecclesia Arverna dum matutinæ celebrarentur Vigiliæ, in quadam civitate avis Corydalus, quam Alaudam vocamus, ingressa est.* Ita Marcellus loco laudato : *Corydalus avis, id est, quæ Alauda vocatur.* Suprà : *Avis galerita, quæ Gallicè Alauda dicitur.* Adhelelmus Episcopus Sagiensis in Miraculis S. Opportunæ cap. 14. *Vidit aviculam nomine Accredulam, quam vulgus vocavit Alaudam.* Hoc etiam vocabulo Galli legionem appellasse auctor est Plinius : *Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederunt Alaudæ.* Inde Gallos Legionarios Cicero *Alaudas* vocat Philipp. 1. 5. 13. & Suetonius in Julio cap. 24. Boxhornius ab Hebræo *Alafata*, quod millenarium sonat, deducit, quàm verè, alii judicent. Adde Gotop. Bekanum lib. 1. Gallic. pag. 12.

ALAUDUM. Vide *Allodium*.

ALBA, Gemma, unio, margarita, ab albedine & candore. Suidas : ἄλβα, ὁ μαργαρίτης. Quippe *margaritarum dos omnis*, ut ait Plinius, est *in candore, magnitudine, orbe, livore & pondere.* Tertullianus de Cultu mulier. *Et margaritæ canderent, & ceraunia coruscarent.* Eidem, *Rubentis maris grana candentia dicuntur.* Lampridius in Heliogabalo : *Fabam cum electris, & orizam cum albis exhibens. Albas præterea in vicem piperis piscibus & tuberibus conspersit.* Senator lib. 9. Ep. 6. *Assumsit Indici maris de albarum candore fama locupletior.* Fortunatus Pictaviensis lib. 6. Poem. 2.

Saphyrus, Alba, Adamas, Crystalla, Smaragdus, Iaspis.

Et lib. 10. Poem. 13.

Unde tibi datæ sunt Alba, Topazus, Onyx.

Anastasius in S. Silvestro PP. *Altare auroclusum cum gemmis prasinis & hyacinthinis, & albis* 120. Idem in Gregorio IV. *Albas modicas habens circum capitis coronam diversè filopares.* Et in S. Vitaliano : *Evangelia aurea cum gemmis albis miræ magnitudinis in circuitu.* Leo Ostiensis lib. 2. cap. 61. *Tres pannos de altari, unum cum albis, alium cum cruce & frizo, &c.*

Albulæ, eadem notione. Gregorius M. lib. 12. Epist. 7. *Tres annulos transmisi, duos cum hyacinthis, & unum cum albula.*

Alpha, pro *Alba*. Charta Ferdinandi M. Regis Hispan. æræ 1101. apud Anton. de *Yepez* tom. 6. *Coronas tres aureas, una ex his cum sex alphas in gyro, &c.*

ALBA, Vestis seu tunicæ species, à candore sic nuncupata. Epistola Valeriani Imp. apud Pollionem : *Vestes diversas* 16. *Albam subsericam, Paragaudem triuncem unam.* Ibidem : *Albam subsericam unam cum purpura succubitana.* Sed & longè postea *Albas* fuisse promiscui usus, ex eo colligimus, quòd laïcis in Monasteriis degentibus tribuat Lanfrancus Cantuar. Archiep. Epist. 13. *Plerique autumant manipulum esse commune ornamentum omnium, sicut & albam & amictum : nam & in Cœnobiis Monachorum etiam laïcum cum Albis induuntur.* Quinetiam

Alba, pro veste muliebri usurpari videtur apud Bertham Sanctimonialem in Vita S. Adeleidis Virg. n. 27.

Alba, Papiæ, *vestis sacerdotalis linea & stricta, quæ camisia dicitur, & Poderis, & Talaris, & Subucula.* Ordo Romanus : *Lineam Dalmaticam, quam dicimus Albam.* Alcuinus lib. de Offic. divin. *Poderis, quæ vulgò Alba dicitur.* Amalarius lib. 2. Eccl. offic. *Postea camisiam induimus, quam Albam vocamus.* Adde Rupertum lib. 1. de Divin. offic. cap. 20. Innoc. III. PP. de Sacrificio Missæ lib. 1. cap. 10. 51. Durandum lib. 3. Ration. cap. 3. & alios qui de Ritibus & officiis Ecclesiasticis scripsere. Concilium Carthaginense IV. can. 4. *Diaconus tempore oblationis tantùm, vel lectionis Albâ utatur.* Albis tamen promiscuè in Ecclesia & extra Ecclesiam usos Clericos docent Leo IV. de Cura pastorali, Riculfus Episcopus Suessionensis in Statutis ann. 889. cap. 7. & Regino de Vita & conversation. Presbyt. cap. 66. ubi Presbyteri vetantur *in Alba, qua in suo usu utuntur, Missas cantare.* Porro *Albas* ejusmodi sacerdotales opere Phrygio interdum exornatas colligimus ex Eckeardo de Casibus S. Galli cap. 10. *Inter quæ præter casulas sericas, cappas, & stolas, Alba est illa Philologiæ nuptiis insignis* : quas scilicet descripsit Martianus Capella. Unde mirum videri debet, res etiam prophanas vestibus sacris intextas & adscriptas.

Alba Paschalis. Cyprianus in Vita S. Cæsarii Arelatens. *Cùm quodam tempore deesset sanctis manibus aurum & argentum, rogareturque stipem à paupere, — ingressus in cubiculum suum, casulam, qua in processionibus utebatur, & Albam Paschalem inde profert, daturus egeno, &c.* Ubi *Alba Paschalis*, ea est qua Cæsarius in Paschalibus festis, seu solennibus utebatur. Idem Cæsarius in Testamento suo : *Indumenta Paschalia, quæ mihi data sunt, omnia illi serviant.* Nam *Paschatis* vocabulo dies Dominicos & præcipua anni festa appellari infrà docemus.

Albas gerere, & *esse in albis*, & *albati*, dicuntur Clerici, dum *Albis* induti procedunt, vel officia Ecclesiastica peragunt. Paulus Diacon. Emeritensis in Vita S. Fidelis Episc. Emerit. *Dum in atrium cum multis filiis Ecclesiæ tenderet, ut mos est, Archidiaconus cum Clero in albis ab Ecclesia venientes coram eo astiterunt.* Rupertus lib. 2. de Divin. offic. cap. 22. *Solenne enim in hujusmodi festis omnes in Albis stare, vel pro-*

cedere. Vitæ Abbatum S. Albani : *Et quando in capis vel Albis fuimus*, &c. Charta ann. 1190. apud Perardum in Burgundicis p. 264. *Solennitatem B. Benigni in Albis, & translationem ejusdem 12. Lectionum in Ecclesia nostra fieri compromiserunt.* Glossæ MSS. in Cod. Regio 1013. *Albas gerentes, candida veste vestiti.* Vide Udalricum in Consuetud. Cluniacensis Monasterii lib. 3. cap. 6.

ALBA, Vestis candida, quam induebant recens baptizati, in puritatis & innocentiæ, quam profitebantur, symbolum : ἐσθὴς φωτιστική, in Martyrio Bacchi junioris pag. 84. Statim enim atque de fonte nudi egrediebantur, stola alba induebantur. Albis autem vestibus ideo post baptismum indutos Christianos, opinantur passim viri doctiores, quòd, ut ait S. Paulus ad Ephesios cap. 5. *antea tenebræ erant, nunc autem lux in Domino.* Quæ est sententia Clementis Alexandrini lib. 1. Pædag. cap. 6. Unde *nova baptismatis lux* baptismus dicitur in Cod. Theod. Græcis φώτισμα. *Dealbatus fonte baptismatis*, in Charta Edbaldi Reg. Angl. apud Will. Thorn in Chr. pag. 2125. Vide Theodulfum Aurelian. de Ordine baptismi c. 14. S. Zeno Veron. Ep. invit. 2. ad Fontem : *In Fontem quidem nudi demergitis, sed ætherea veste vestiti, mox inde surgetis.* Lactantius carmin. de Resurr.

Candidus egreditur nitidis exercitus undis.

Paulinus Epist. 12.

Inde parens sacro ducit de Fonte Sacerdos
Infantes niveos corpore, corde, habitu.

Idem in Epist. ad Macharium, de quodam sene recens baptizato : *Ad unanimitatem tuam de rudi matris Ecclesiæ fœtu immaculatum candente lanicio Pastor egregii gregis, sed magni pignoris munerator, & encænium spiritale transmisi.* Valentinianus in leg. ult. Cod. Theod. de Spectaculis : *Quandiu cælestis lumen lavacri imitantia novam sancti baptismatis lucem vestimenta testantur.* Faustus Regiensis Epist. ad Paulinum : *Niveus sanctæ regenerationis candor.* Ordo Romanus : *Et deportantur ipsi infantes* (baptizati) *ante eum*, (Episcopum) *& dat singulis stolam candidam, & chrismale, & decem siliquas, dicens : Accipe vestem candidam & immaculatam, quam perferas ante tribunal D. N. Jesu Christi in vitam æternam.* Concilium Rotomagense ann. 1059. can. 19. *Ut baptizati in eadem Ecclesia in qua regenerationis gratiam acceperunt, & in qua Parochiani existunt, per octonos dies in albis repræsententur cum cereis ardentibus.* Conradus Urspergensis ann. 1124. *Infantes suos in Sabbato sancto Paschæ & Pentecostes cum candelis & cappa, quæ dicitur vestis candida, & patrinis comitantibus ad baptismum deferant, eosque veste innocentiæ indutos per singulos dies usque in octavum diem ejusdem Sabbati ad Ecclesiam deferant, & celebrationi divini Officii interesse satagant.* Ubi *cappam* appellant quod alii *chrismale*. Dabantur *Albæ* sumptu Ecclesiæ ut innuit Greg. M. lib. 7. Ind. 1. Epist. 2. Ejusmodi porro vestis *Albæ* Baptizatorum mentio est passim apud Scriptores, Dionys. Areop. de Hier. Eccles. cap. 1. 2. 5. S. Cyrillum catechef. 4. Jobium apud Photium n. 223. Joan. Moschum cap. 207. Socratem lib. 7. cap. 17. S. Augustinum Epist. 168. serm. 137. de Tempore, S. Ambrosium lib. de his qui myster. init. Prudentium lib. 1. adversus Symmach. Gregorium M. lib. 7. Indict. 2. Epist. 5. Fortunatum lib. 5. poem. 4. Gregor. Turon. lib. 5. cap. 11. de Vitis Patrum cap. 1. Lambertum in Vita S. Heriberti Archiep. Coloniensis n. 21. Alcuinum de Offic. divin. Rabanum Maurum de Institut. Cleric. lib. 1. cap. 29. Amalar. lib. 1. de Eccl. offic. c. 29. 33. Honorium Augustod. lib. 1. cap. 243. Durandum lib. 6. Ration. cap. 82. in Concilio Insulano ann. 1288. c. 17. &c.

Quod verò de Baptizandorum & Baptizatorum nuditate tradunt Scriptores, quidam in dubium vocant de sequiori sexu. Verùm id etiam de iis disertim refertur à Chrysostomo in Epist. ad Innocentium, Joanne Moscho cap. 3. Cypriano seu auctore libri de Singularitate Clericorum, & in Concilio IV. sub Menna act. 5. p. 751. Edit. Colon. 1618. Vide quæ in hanc rem adnotamus ad Alexiadem.

In Albis positi autem & *Albati* dicebantur recens baptizati, donec *Albas* deposuissent. Acta martyrii S. Stephani PP. *Eum erudiens baptizavit, & in Albis positum Presbytero consignavit.* Paulus Warnefridus lib. 6. de Gestis Langob. cap. 15. de Theodoaldo Rege Anglos. *Cum Romam pervenisset, à Sergio PP. baptizatus, Petrusque est appellatus, & adhuc in Albis constitutus, ad regna cælestia migravit.* Ejusdem Regis Epitaph.

Fonte renascentis quem Christi gratia purgans
Protinus albatum vexit in arce poli.

Henric. Huntindon. lib. 3. Hist. p. 328. *Baptizati sunt & liberi ejus, — quorum duo adhuc albati mortui sunt.* Vide Gregorium Turon. lib. 1. de Mirac. c. 67. lib. de Glor. Confess. cap. 54. 92. lib. 2. Hist. c. 30. Gesta Regum Francor. cap. 14. &c.

Albas verò vestes deponebant Sabbato ante Octavas Paschæ. Ordo Roman. *Ab ipso die ad Sabbatum ante Octavas Paschæ, quo die alba tolluntur vestimenta à nuper baptizatis.* Alio loco : *Sabbato infra Albas Albati, qui in Sabbato sancto baptizati fuerint, albis vestibus exuuntur.* Mox sequitur *benedictio* aquæ *ad albas deponendas.* Ita Amalarius locis citatis, Rupertus Tuitiensis lib. 8. de Divin. offic. cap. 16. & alii. Proinde rectè Jobius Monachus apud Photium, dixit ἑπτὰ ἡμέρας τοὺς βαπτιζομένους λαμπροφορεῖν, cùm octavo albas deponerent.

Quod verò Latini, *Albas deponere*, nostri *Desauber* dicebant : quæ vox non ita pridem obtinebat in Picardia nostra, ubi octavo post infantium baptisma die, agebantur convivia, & singulis totius fere agnationis puerulis erogabantur placentulæ, idque *Desaubage* dicebant. Est autem *desauber*, albas tollere. *Le Roman de Charité MS.*

S'il puet ta casure perdras, casulam.
Et aprés seras desaubés.

Albæ, Hebdomada, quæ Pascha subsequitur. Nominis rationem exponit Rabanus lib. 2. de Instit. Cleric. cap. 10. *Quos septem dies Albas vocitamus, propter eos qui in sancta nocte baptizati, albis per totam hebdomadam, utuntur vestibus.* Ægidius Aureæ-Vallis Monachus in Hugone Episc. Leod. c. 111. *In Hebdomada quæ post Albas sequitur. Albæ Paschales*, in Epist. 9. Gelasii I. PP. & apud Joan. Diac. in Vita Greg. M. lib. 4. c. 88. in Concilio Lond. ann. 1175. can. 15. &c.

Albæ præterea, dicta interdum ipsa Dominica, quæ Albarum hebdomadam subsequitur. Vetus Pœnitent. MS. *A Pascha usque in Albas, & in Ascensa Domini, &c.*

Albaria hebdomada. Miracula S. Walpurgis lib. 4. cap. 11. *Transeunte namque festiva solennitate Paschali, dum Albaria sequens adveniret hebdomada, &c.*

ALBA FIRMA. Vide *Firma*.

ALBAGIA. Vita B. Andreæ de Galerannis n. 23. *Cùm redirent, navis in albagia posita, ab octo galeis piratarum invaditur.* Academicis Cruscanis *Albagia*, vanitatem, & superbiam significat : at hoc loco ex præcedentibus videtur denotare securitatem, ita ut sit, cùm *navis secura esse videretur.* Vide V. C. Ægidium Menagium in Orig. Italic.

ALBALA. Vide *Albaranum*.

ALBALISTA, idem quod *Alabastarius*, de quo suprà, Gall. *Arbalestrier*, apud Henricum Knightonum ann. 1339. & 1340. nam & *Aubaleste* nostri dicebant pro *Arbaleste*. Libertates concessæ villæ *de Vitré* à Theobaldo Comite Campaniæ ann. 1230. MSS. *Chascuns de la Commune de Vitré, qui aura vaillant 20. livres aura aubeleste en son ostel, & quarriaux jusque 50.* Vide *Arbalista*.

ALBANENSES, Hæretici iidem qui *Albienses*, si S. Antoninum & Wesembecium audimus, ab *Albiensi* civitate ita nuncupati. Sed *Albanenses* ab *Albiensibus* disertè distinguit Raynerus contra Waldenses cap. 6. ubi

de eorum hæresi agit, tametsi Albiensium seu Waldensium sectarios.

ALBANA, Vitis species, quæ tardissimè pullulat, & est uva alba, modicum longum habens granum, & satis faciens magnos botros & spissos & longos, & mediocriter fructificat, &c. Petr. de Crescentiis lib. 4. cap. 4. 14.

ALBANIA. Charta Occitana an. 1298. in Regesto Philippi Pulcri Regis Franc. an. 1299. n. 13. ex Tabular. Regio: *Item prata ad secaturam seu falcationem 6. hominum per diem unam ad valorem cum albaniis, seu saltis, 70. solid. rendualium.*

ALBANATUS. Vide *Albanus.*

ALBANICUS, Scotus. Vide *Albanus.*

ALBANI, qui aliàs *Advenæ*, *Alienigenæ*, *Adventitii*; qui videlicet ex dominorum suorum prædiis, vel dominiis, in aliorum dominorum prædia vel dominia veniunt, & in iis sedes suas figunt. Diploma Lotharii & Lud. Reg. Fr. ex 9. regesto Philip. Pulcri ch. 7. in Tab. Regio: *Nec de liberis hominibus, Albanisque ac colonis in supradicta terra commanentibus aliquem censum vel redibitiones accipere præsumat.* Eadem pæne verba habentur in Bulla Benedicti VII. apud Hemereum de Acad. Paris. cap. 4. Tabular. Molismense: *Omnibus autem extraneis hominibus, undecumque advenientibus, quos Albanos vocant, amore sancti illic manere cupientibus, dedit in totum usuarium, in aqua scilicet & in silva, & in communi pascua.* Charta an. 1065. *Vel homines potestatis ipsius Cœnobii, vel advenis, quos Albanos vocant, vel servis tam Sanctorum quàm hominum, infra procinctum commanentibus.* Regestum Feodorum Campaniæ fol. 6. *Dominus de Arzilleriis tenet de Rosnaco medietatem S. Stephani & Justitiam, & Brandoviler & Juilli, & Albanos, & homines Sanctorum.* fol. 71. *Hageno de Saron ligius de forti domo de Ablevai, &c. & de Justitia, & de teloneo, & de pedagio Meriaci, & de hominibus Albanis de Meriaco sub ipso inventis.* fol. 106. *Feodum est apud Poceum in prato Comitis, & Albanos qui veniunt in villa, & de eadem villa.* fol. 111. b. *Feodum est in hoc quod habet in foro, & Justitia, & pedagio de Meriaco, & hominibus Albanis, & in forterícia, &c.* fol. 116. b. *Feodum est domus sua & li marois qui sunt in capite villæ, & homines Albani de Taichi, & illi Albani de Charlemaison, & illi qui possunt ire in potestatem Joyaci.*

Aubenæ quasi *advenæ*, iidem qui *Albani*. Statutum Philippi Pulcri Reg. Franc. an. 1301. in Regesto 36. Chartophylacii Regii fol. 134. *Collectores per nos deputati in negotiis manuum mortuarum, Aubenarum, & bastardorum.* Infrà: *In bona saisina percipiendi & habendi bona talium bastardorum & Aubenarum decedentium.* Aliàs, nostris, *Aubene*, seu *Aubaine*, est jus quod habet fiscus in Albanorum decedentium bonis, ut in Consuet. Senonensi art. 9. Altisiod. art. 13. &c. quod in aliis *Aubaineté*, *Aubanité*, & *Aubenage* appellatur.

Jura dominorum in Albanos varia fuere. Interdum enim præstabant ii quotannis certum censum domino. Charta Ludov. Reg. Franc. an. 1225. In Regesto Andegav. pag. 31. *In præsentia nostra & Baronum, Militum, & multorum aliorum, declaratum est per judicium apud Salmurium, quòd nos habemus in tota terra Regalis Abbatiæ Cormeriacensis, raptum, murtrum, & 4. denarios de singulis albanis, & exercitum, & equitationem.* Sed præcipuum in eosdem Albanos dominorum jus illud fuit, quòd si nullis relictis liberis, decederent, eorum bona domino cederent. Stabilimenta S. Ludovici l. 2. c. 30. *Se aucuns aubains ou bastard muert sans hoir, ou sans lignage, li Roy est hoirs, ou li Sires sous qui il est, se il muert el cuer du Chastel.* Regestum de Nundinis Campaniæ: *Toutes manieres d'aulbains d'outremontains, qui sont marchans des Foires, se ils muirent dedans le cours de la Foire, sans hoirs de leurs corps, l'avoir est acquis au Roy.* Habentur hæc passim in Consuetudinibus municipalibus: de quo jure plura scripsere Chopinus & Baquetus in libris de Dominio, & alii.

Albanos præterea *vestigare & sequi* possunt domini, quorum primitus & ab origine incolæ sunt, hoc est, revocare in patriam. Vide Chartam Mathildis Dom. Teneremondæ an. 1221. apud Miræum in Don. Belg. lib. 1. cap. 92. ubi *Albini* dicuntur; & Consuetudines municipales Galliæ, quæ hujusce juris passim meminerunt.

Albanare, in *Albanorum* ordinem cogere, vel Albanorum loco habere: ita ut iisdem præstationibus & obsequiis obnoxii sint, quibus cæteri *Albani*. Charta Philippi Aug. Franc. Regis an. 1222. ex Tabul. Episcop. Paris. in Bibl. Puteana: *De Albanatis forinsecis, concedimus quòd solvant Episcopo in una septimana consuetudines debitas, ac si nunquam fuissent albanati, nec de cætero albanentur, nisi sint estagiarii Parisienses. De albanatis qui sunt de corpore Parisiens. & de suburbiis ejusdem civitatis, non potest Episcopus nec ejus successores aliquam exigere consuetudinem.* Joan. Hocsemius in Adolfo à Marka cap. 5. *Et communi consilio quasi novi Principes, Milites ac Burgenses suis præceptis parere nolentes, Albanos fecerunt, quodam genere proscribendi.* Hoc est, in advenarum ordinem eos redegerunt, adempto jure civitatis, quo tanquam cives, seu *burgenses* gaudebant: longè enim potior fuit Burgensium conditio, quàm *Albanorum*; adeo ut in contumeliam posterior illa verteretur, ut quæ ad servilem accederet. Lambertus Ardensis: *Sed dum contra eos rixarentur, & decertarent, quandoque Ardenses Adventitios illos, & servilis conditionis opprobrio notabiles esse, verborum objectione turpium improperaverunt.* In Pacto Tongrensi an. 1403. quod descriptum legitur in Magno Recordo Leodiensi pag. 29. statuitur nullum fieri posse Albanum, nisi Burgensis sit: *Nul ne soit fait Aulbains, s'il n'est Bourgeois.* Adde pagg. 30. 51. 59. 85. 89.

Quidam porro censent *Albanos* ita dictos primitus Scotos, *quibus consuetudo peregrinandi pæne in naturam versa erat*, ut ait Walafridus Strabo lib. 2. de Vita S. Galli cap. 47. indeque traductam vocem ad omnes extraneos, qui in locum aliquem incolatus ergô transmeabant: nam *Albanos* & *Albanicos* appellatos fuisse constat. Leges Edwardi Confess. cap. 35. *Si fuerit Anglicus, vel Dacus, vel Waliscus, vel Albanicus, vel Insulicola. Scoti Albaniæ*, in Legibus Willelmi Nothi cap. 51. Vide Buchananum lib. 1. Hist. Scot. &c. Alii quasi *alibi natos* appellatos volunt.

ALBARANGI *digitorum*, Extremitates ossium quæ junguntur cùm digitis, & apparent cùm distringunt manus in dorso manus. Math. Silvaticus. Vox, ni fallor, Arabica, à Medicis recepta.

ALBARANUM, Apocha, vel breviculus, Hispanis *Albala*. Charta an. 1316. Guillelmi de Bastida Campsoris Barcinonensis: *Et si contigerit vos posse invenire, vel habere apocham, seu albaranum legitimum in forma publica—solutionis dictæ quantitatis, &c.* Occurrit ibi pluries. Hist. Translationis S. Honorati Arelat. apud Vincent. Baralem: *Aperientesque loculum, in quo beata ossa includebantur, albaranum verbis sequentibus inveniunt, &c.* Curia Generalis Catalaniæ in villa Montis-Albi sub Alphonso Reg. Arag. an. 1333. *Non fiat computum, sive albaranum quitationis suæ.* Vide tom. 9. Spicilegii Acheriani pag. 247. & Michaëlem del *Molino* in Repertorio Foror. Aragon. in voce *Albaranum.*

Albala. Charta Hispanica æræ 988. apud *Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 5. p. 435. b. *Demumque abiit in oppido Leça, & scripsimus nomen ejus in albala inter nomina offerentium.*

ALBARETA, *Albereta*, *Albareda*, *Albares*, Arboretum, locus arboribus, quas perinde Itali *Alberi* vocant, consitus.

Albareta, & *Albereta*. Charta anni 1245. in Regesto Chartar. Comitatus Tolos. in Camera Comput. Paris. *Vendiderunt eidem domino Comiti totum illud pratum, & albaretam, & unum arpentum.* Alia an. 1236. ibid. fol. 5. *Prata, pascua, barras, alberetas, ramerios, devesios, &c.* Alia apud Guesnaium in Massilia p. 256. *Ab ipsa ripa fluminis ubi vocant albareta.*

Albaretum, in Charta Aistulfi Regis Longobard. apud Ughellum in Italia sacra tom. 2. pag. 106. nescio an eodem significatu.

Albareta, *Albareda*. Tabularium Conchense in Ruthenis ch. 103. *Et illo prato de Roseto cum ipsas albaretas, cum ipsas vernias similiter dimittimus S. Salvatori.* Tabular. Eccl. Cadurcensis: *Engars de Limairac dedit 4. sestairadas de terra, & unam albaredam ad fontem Avannas.*

Albares, eadem fortè notione. Charta Rivipullensis æræ 888. apud *Yepez* in Chron. Ord. S. Benedicti tom. 4. *Et descendit per ipso torrente, qui est inter albares & alodes sanctæ Mariæ, &c. Desrober bois & aubarede sec ou verd*, in Consuetud. Burdegal. art. 111. *Aubaredes, taillis, & jeunes pinhadars*, in Consuet. Aquensi tit. 11. art. 8. 10. Hispanis *Albarada*, & *Albarrada*, est maceria apud Nebrissensem: interdum etiam pro *repagulo*, seu *barreria* usurpatur.

ALBARRANEUS, idem est quod *Extraneus* in Foris Aragon. ut testatur Michael *del Molino* in Repertorio.

ALBARUM, & *Alvarium*, apud Innocentium Agrimensorem de Casis literarum, videtur esse alveus fluvii, vel fossa.

ALBATORES *Coreorum*, seu coriorum, qui coria dealbant, in Fleta lib. 2. cap. 52. §. 35. iidem videntur qui *Pelliparii*.

ALBATI. Vide *Alba*.

ALBAVERÆ *Gemmæ*. Anastasius in Benedicto III. PP. *Rete totum ex gemmis albaveris & bullis aureis conclusas etiam auri petias in se habens smaltitas*, &c. Idem in Gregorio IV. *Fecit vestem auro textilem habentem Nativitatem, Baptismum — habentem in capite historiæ gemmas albas 380. hyacinthinas 50. prasinas 22. & in circuitu alvaviras, legente de nomine D. Gregorii PP.* Et pag. 206. *Factum miro opere totum ex gemmis alvaberis & bullis aureis.* Ubi quidam *albaveras* & *alvaveas gemmas*, candidissimas interpretantur: sed, ni fallor, hoc loco *Albaveræ gemmæ* sunt subpurpureæ, seu purpureæ candicantes: nam *verum* dixere Latini, quod Græci ἀληθινόν. Vide in verbo *Alithinus*.

ALBELLUS. Lambertus Ardensis pag. 79. 80. *Qui cùm ad sepeliendum —— ad Monasterium deferretur Andriæ, requievit in colle super Bramas in invio juxta quadrivium vel compiti locum, ob cujus rei memoriam delata est ibi crux lignea & elevata, & albellus cum tilia juxta crucem ad peregrinorum & quorumlibet viatorum ibi plantata est requiem & præsidium. Postea verò ab opposito veniens vis calida venti crucem à loco suo removit, & acclivis, ut adhuc ad oculum patet, ne totaliter corruat, sustentatur.*

ALBEOLUS. Vide *Alveolus*.

ALBERGA, *Albergium*, *Albergaria*, *&c.* Vide *Heribergum*.

ALBERGELLUM. Vide *Halsbergum*.

ALBESCITAS *cæli*, apud S. Augustinum in Soliloquiis lib. 1. cap. 13. Quo sensu *albens* cælum dixerunt Sisenna lib. 4. Hist. Symmachus lib. 1. Epist. 7. *Cælum albescens* Gregor. Turon. lib. 10. Hist. cap. 15. lib. 2. de Mirac. cap. 18.

ALBERUS, Arbor, Ital. *Albero*. Charta Longobardica apud Ughellum tom. 8. pag. 78. *Et fluvio Tamari usquedum commiscetur in fluvio Sabati, cum aquis & alberis, & ripis suis*, &c.

ALBEXI. Vide *Alguexi*.

ALBIANUS. Gloss. Græco-Lat. λευκόχεσις, *Albianus*.

ALBIDIA, Anglia, quæ olim Albion, dicta semel ac iterum Willelmo Britoni lib. 4. & 9. Philipp.

ALBIGENSES, Hæretici ita dicti ab Albigensi civitate in Occitania, ubi multùm invaluerunt, Philippo Augusto & Ludovico VIII. regnantibus, quorum initia, progressus & hæreses multis passim recensent Scriptores. Math. Paris. an. 1213. *Dicuntur autem Albigenses ab Albia civitate, ubi error ille dicitur sumpsisse exordium.* Vide Rogerum Hoved. pag. 556. & alios ejusce temporis Scriptores. *Aubijois* & *Aubejos*, Poëtis nostratibus appellantur. *L'Ordene de Chevalerie de Huë de Tabarie MS.*

Ja li bon durer ne porroient,
Se che n'est fors de Sarazins,
D'Aubejois & de Barbarins.

Guillelmus *Guiart* MS.

En cel temps fu d'Aubijois Sires
Simon le Comte de Monfort.

Titulus Chronici Guillelmi de Podio Laurentii: *Incipit Chronica Magistri Guillelmi de Podio-Laurentii super historia negotii à Francis, Albigensibus vulgariter appellatis, i. Albejots, &c.*

ALBINEUS, Equorum color, apud Palladium in Martio tit. 13.

ALBINI, & *Albarii*, Tectores, qui parietes tectoriis seu incrustationibus inducunt. Glossar. Græco-Lat. κονιατής, *Dealbator*, *Albinus*, *tector*. λευκωτής, *Dealbator*. Horum opera *Albaria* dicuntur apud Plin. lib. 36. cap. 23. Vitruv. lib. 7. cap. 2. & in Gruteri Inscr. 172. 2. *Tectorium* autem & *Albarium* seu *Album opus* in eo differunt, quòd qui parietes dealbant, opus etiam tectorium faciunt: nam & *tectorium* est omne opus Albarium, non omne tamen tectorium Album est, sed illud duntaxat quod nuda calce constat. *Tectorium* fit arenata calce, vel marmoraco, *Albarium* calce mera: inde *Albini* & *Albarii*, qui dealbant. Græci κονιατὰς vocant tam *Albarios*, quàm *tectores*. Ita Hesychius & alii.

ALBITAS, *Albiditas*, *albedo*, in Breviloquo.

ALBIOLUS. Ugutio: *Alvus & albus, pro ventre, & hic albo, indeclinabile, id est, liber in quo nomina Sanctorum scribuntur: unde Albiolus dicitur.* Salmasius censet idem esse quod *Alveolus*, in veteri Instrumento publicæ securitatis, apud Brisson. lib. 6. Formul. *Mortaria marmorea duo valente siliqua aurea una, albiolo ligneo uno valente nummos aureos 40.* nostris *Auge*.

ALBITIO *furfuris*, apud Apuleium de Virtutib. herbar. cap. 20. §. 2. furfures ipsi, & squammulæ furfuraceæ albicantes.

ALBO, *Albus*. Ugutio: *Albo indeclinab. est liber in qua nomina Sanctorum scribuntur.* Chronicon Centulense Hariulfi lib. 4. cap. 17.

Abba Angelrannus loculo quæ paucula nostro
Contulit, hic retinet scriptus qui cernitur albus.

ALBOR, Albedo. Mamotrecti auctor: *Albor, color albus.* Ita legit in Levitico cap. 13. ubi Editio recentior habet *in colorem album*. S. Cyprianus de Discip. & hab. Virg. *Execraris canitiem, detestaris alborem.* Cælius Aurelianus lib. 2. de Tard. passion. cap. 7. *Ovi alborem* dixit, ut & Apitius lib. 1. cap. 6. quem idem Apitius lib. 5. cap. 3. lib. 6. cap. 6. & alii *Albumen*, Plinius *Alburginem* vocant. *Dantes* in Purgat. cap. 6.

Vedi l'albor che per lo fumo raia.

Hispanis *albor*, est aurora.

ALBORIUM, *Arcus de Alborio*, Gall. *Arc de aubour.* Charta pro Vicariis Bituricensib. ex Tabul. S. Sulpicii Bituric. *Qui adportaverit ferros & clavos ad vendendum, habebit Vicarius unum denarium, ex hastis unam hastam, ex arcis de alborio, unam arcam, ex terceriis unum tercerium.* Nostri *Aubour* & *Aubier* vocant, quod Latini *Alburnum*: at cùm hæc ligni pars rei omni inutilis sit, *roboraque dealburnari* soleant, ut ait Plinius, cùm in opus mittuntur, aliud sonare hanc vocem dicendum est. Vide *Arcubalista*.

ALBUFFERIA. Testamentum Joannis Reg. Aragon. an. 1272. in Spicilegio Acheriano tom. 9. pag. 249. *Assignamus omnes reditus nostros civitatis Valentiæ, cum salinis & albufferia ejusdem.*

ALBULÆ, Maculæ oculorum, Mathæo Silvatico. Vide *Alba.*

ALBURNUS, Subalbus. Gesta Consul. Andegav. cap. 12. n. 4. de Cometa: *Splendoris alburni radium — producens.* Vox Latinis haud ignota.

ALBUS. Statuta Ordinis de Sempingham pag. 730. *Exceptis infirmis, qui si voluerint, album comedere poterunt in Adventu, — sed non carnes, &c.* Id est, *panem album.* Ita pag. 734.

Albus, Moneta argentea minutior, Gallis *Blanc*, Italis *Biancho.* Ægid. Aureæ-Vallis Monachus in Hugone Episcopo Leod. cap. 111. *Reddidit 15. millia librarum alborum, & centum libras Leodienses ad opus Ecclesiæ.* Chronicon Valciodorense: *Pro quo habemus ad guionagium suum 40. solidos alborum.* Vide *Asperi*, *Blancus*, & Bizarri Persica pag. 453.

ALCACERIA. Vide *Alcheria.*

ALCAVALA, *Alcabala*, Tributum, pensitatio: vox Hispanica, ab Arabibus hausta. Charta Alphonsi VIII. Regis Castellæ æræ 1213. apud Anton. de *Yepez* in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 7. *Et de ulla re vestra portaticum, neque alcavala unquam persolvatis, nec vos nec vestri homines.* Alia Ximenæ *Diaz* uxoris Roderici *Diaz* cogn. *Cid*, æræ 1101. ibid. *Sive de maximas & minimas alcabalas*, &c.

ALCAYDUS, ita Judices civitatum vocabant Saraceni Hispanici, Vitalis Episcopus Oscensis de Magistratib. Saracenorum Hispan. *In quibusdam locis Judices, in quibusdam Alcaydi, dicti Justitiæ nuncupantur.* Charta Lorbanensis apud Sandovallium in Favila: *Christiani habeant suum Comitem de sua gente, qui manuteneat eos in bono juzgo, secundùm solent homines Christiani; & illi component rixas inter illos, & non mutabunt hominem sine jussu de Alcayde, seu Alvacide Saraceno, &c.* A Saracenis traducta postmodum hæc dignitas ab ipsis Hispanis Christianis ad civitatum suarum Judices. Vide Oyhenartum lib. 2. Notit. Vascon. cap. 6.

Alcalis, eadem notione, in Charta Adelfonsi Regis Aragon. apud Blancam pag. 640. *Et suos Alcales quod non ipsum judicet.* Concilium apud Pennam Fidelem an. 1302. can. 13. *Si Alcales, vel Majorini, vel alii Rectores civitatum, vel aliorum locorum deliquerint*, &c.

Alcaydus meretricum seu *uxoratorum*, qui de meretricibus & adulteriis cognoscebat: ita olim dictus Officialis in Aragonia. Michael *del Molino* in v. *Adulterium.*

Alcaydus Honoris, idem qui *meretricum.* Vide eundem in *Alcaydus.*

ALCHAZ. Charta Rudesindi Episcopi Dumiensis æræ 930. apud Anton. de *Yepez* in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 5. pag. 424. *Cingulos auro-gemmatos duos, alios argenteos exauratos, ex quibus unum gemmatum, alias lineas 10. casulas silineas 10. alias casulas 13. quinque de Alchaz, sex Sera y chardena, septima Barragan 8. cardena marayce 9. vermelia exageg 11. linea cardenea, & duas planetas urtiones, orales 11. ex quibus unum auro & argenteo compositum, &c.* Voces omnino barbaræ, quarum notionem aliquis fortè me felicior inveniet.

ALCHERIA, *Alqueria*, *Alquaria*, Villa paucarum domorum, quam nostri vulgo *Hameau* vocant. Sebastianus Cobarruvias: *Alqueria, es la casa sola en el campo donde el labrador del, se recoge con su gente y haro de la brança, por estar lexos de poblado, y que el diase le fuera en ir y venir, no habitando en la misma tierra que labra, y assi vale tanto como casa de la brança, y dode ay muchas destas casas, apartadas unas de otras, pero en una comarca, dize el ladre Guadix, què el nombra alcarria, y alqueria, son de una raiz, y que valen tanto, como aldeas, que es caria.* Charta Jacobi Regis Aragon. ann. 1230. apud Guesnaium in Annalib. Massil. p. 360. *Damus — infra civitatem Majoricarum, vel extra, trecentas domus cum una Meschida in ipsa civitate, — 39. operatoria, & 7. alcherias in terminio civitatis Majoricarum cum 25. jovatis terræ.* Alia Jacobi II. Regis Majoricar. ann. 1310. in Comera Comput. Paris. *Damus ad accapitum, sive in emphytheosin, — alcheriam nostram quæ est in terminis de S. Aginno vocata Alcheria Blanca, cum tota laboratione ejusdem, & cum omnibus terminis & pertinentiis suis.* Alia anni 1261. *De alcheriis, rafallis, campis, vineis, &c.*

Alquaria, *Alqueria*, eadem notione. Charta MS. Lupi Examinis de Luzia, data apud Majoricas 6. Id. Aug. 1231. *Dono, concedo, & laudo per alodium francum atque liberum Deo & Domui S. Georgii — quandam alquariam, quam habeo in introitu vallis de Muzo, versus Occidentem, sicut affrontatur ab Oriente, &c.* Alia Jacobi Regis Aragon. ann. 1250. *Quòd possitis plantare vineas in terminis dictorum locorum, & alqueriarum tot quot volueritis.*

Alcaceria, vel *Alcahria*, ex Hisp. *Alcaçar*, vox Arabica, inquit Sebastianus *de Cobarruvias*, quæ domum fortem, castellionem, domum regalem, sonat, quasi *domus Cæsarea*, domus Regis. Pactum initum inter Jacobum Regem Aragonum & Nobiles Aragonenses de conquirendis Balearibus insulis, datum Barcinone anno 1229. 5. Kl. Sept. *Et nos similiter habeamus partem omnium prædictorum secundùm numerum Militum & hominum armatorum qui nobiscum fuerint, retentis nobis alcaceriis & staticis Regum in civitatibus ultra debitam portionem nobis competentem.* Ita MS. Charta: sed apud Joannem Dametum in Hist. Balearici Regni pag. 203. habetur *Alcahris*: pag. 208. *Alqueriis.*

Voces propriæ Majoricensibus, apud quos *Alqueria*, significat *lugar de pocas casas como de muchas, Beled.* Ita autem Arabes seu Mahumetani, dum Baleares insulas possidebant, villas appellarunt, voce Arabica, deducta ab *Alquehir, que es lo mesmo que casa de fuera*, inquit Joan. Dametus in *Historia general del Regno Balearico*, p. 272. unde etiam origo nominis urbis celeberrimæ *Cayri.* Neque aliunde Vascones nostri hauserunt suum *alcarerria*, quibus idem sonat, ut auctor est Oyhenartus.

At de vocis notione, paulo aliter Michael *del Molino* in Repertorio Foror. Aragon. v. *Feria*: *Et scias quia alcaçaria de qua fit mentio in dicto foro antiquo, est quidam locus, seu quædam platea parva, in qua Judæi congregabantur ad emendum & vendendum vestes & supellectilia domus, & alia mobilia.*

ALCHIMIA. Vide *Chimia.*

ALDEA, Hispanis, *Aldea*, Vicus paganus, pagus, nostris *Hameau.* Occurrit non semel apud Rodericum Archiep. Tolet. lib. 7. cap. 26. 27. lib. 8. cap. 14. 15. lib. 9. cap. 4. & 9. in Concilio apud Pennam Fidelem ann. 1302. can. 13. in Charta Adelphonsi Regis Hispaniæ æræ 1164. apud Anton. *de Tepez* tom. 4. p. 458. &c. Vide Sebastianum Cobarruviam in Thesauro Linguæ Castellanæ, in hac voce.

ALDERMANNUS, Vox Anglosaxon. ex alder, senior, Princeps, & man, homo, composita. *Aldermanni* autem dicuntur magnates, viri præcipui, Comites, Barones, seniores. Leges Edwardi Confess. cap. 35. *Sicut modò vocantur Greve, qui super alios præfecturas habent: ita apud Anglos antiquitus vocabantur Ealdormen, quasi Seniores; non propter senectutem, sed propter sapientiam & dignitatem.* Leges Alvredi cap. 44. apud Bromptonum: *Aldermannus, quem Latinè Comitem vel Seniorem dicunt.* Leges Forestarum Canuti Regis cap. 3. *Pro liberalibus semper habeantur, quos Dani Ealdermen appellant.* Adde cap. 21. Leges Inæ cap. 26. apud Bromptonum pag. 759. *De pugna in domo Regis, vel in Ecclesia, vel in domo Aldermanni vel Baronis, &c.*

Aldre-

Aldremannus, in Legibus Ethelredi cap. 7. in Legibus Henrici I. cap. 8. & in Monastico Anglic. tom. I. pag. 234. 235.

Traducta postmodum hæc vox ad Comites & Præfectos Provinciarum, Civitatum, & Hundredorum, qui vice Regia jus dicebant, qua quidem notione id vocabuli usurpari passim deprehendas in Legibus Alvredi cap. 17. 40. 42. 44. 48. apud Bromptonum, in Legibus Canuti cap. 44. & Inæ cap. 6. 49. Math. Paris. an. 1196. *Excellentiores civium, (* Londinensis urbis *) quos Majores & Aldermannos dicimus.*

Aldermannus Hundredi, Præpositus Hundredi seu Centuriæ, ut Decanus Decuriæ: fortè idem qui *Centenarius*, qui etiam Hundredo imperitabat. Porro Aldermanni Hundredi dignitas videtur inducta, vel certè nomen inventum ab Henrico I. Ejusdem Regis Leges cap. 8. *Præsit autem singulis hominum novenis Decimus, & toti simul Hundredo unus de melioribus, & vocetur Aldremannus, qui Dei leges & hominum jura vigilanti studeat observantia promovere.* Neque fortè fuere alii ab iis, quos *Senescallos Hundredorum* Angli vocant. Vide Leges Edw. cap. 35.

Aldermannus Regis, seu *Regius*, Anglo-Sax. Cyningeȝ ealdoꞃmen, Missus Dominicus, ut videtur, seu Judex Regius civitatis, vel Hundredi, id est, qui in Comitatu vel Hundredo Regio nomine præsidebat, resque ad Regium jus aut fiscum pertinentes dijudicabat. Alius fortè ab *Aldermanno Hundredi*, qui ex ipso Hundredo ac Centuria ad ejusdem præfecturam eligebatur, ut minor Judex & pedaneus. Leges Alvredi Regis cap. 41. apud Bromptonum: *Si quis coram Aldermanno Regis pugnet in publico*, (Spelman. *in placito*) *emendet Weram & Witam, sicut rectum sit, &c.* Eo igitur spectant Leges Edwardi Confess. cap. 35. *Habent etiam Aldermanni in civitatibus Regni hujus in Bailliviis suis, & in burgis clausis, & muro vallatis, & in castellis eamdem dignitatem & potestatem & modum, qualem habent Præpositi Hundredorum & Wapentachiorum in Bailliviis suis sub Vicecomite Regis per universum regnum: debent enim & leges & libertates & jura & pacem Regis, & justas consuetudines Regni — pro posse suo servare, &c.* Adde Leges Willelmi Nothi cap. 56.

Aldermannus totius Angliæ, Æthelstanus Dux Orientalium Anglorum dictus fuit, ut & Æthelwodus & Ailwinus ejusdem filii. Hanc dignitatem prædicat in Ailwino illius Epitaphium, quod legebatur in Ecclesia Ramesiensi, quam an. 969. magnificè fundavit, & habetur in Monast. Angl. tom. I. pag. 240. *Hic requiescit D. Ailwinus incliti Regis Eadgari cognatus, totius Angliæ Aldermannus, & hujus sacri Cœnobii miraculosè fundator.* Idem Ailwinus simpliciter *Aldreman* nuncupatur in Charta Edgari Regis pro fundatione ejusdem Monasterii, ibidem pag. 234. 235. At quæ fuerit *Aldermanni Angliæ* dignitas, haud bene constat: putat Spelmannus eamdem fuisse quæ posterioribus sæculis *Capitalis Angliæ Justitiarii*, idque elicit ex libro Ramesiensi sect. 49. *Cui foro Ailwinus Aldermannus, & Ædricus Regis Præpositus, Judices præsidebant.* Nam & *Aldermannos*, Judices appellatos fuisse diximus.

Aldermannus de Gilda mercatorum Oxoniæ, in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 141. Judex *Gildæ* Oxoniensis, seu qui mercatorum lites dijudicabat.

Aldermannus Hospitalis, in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 372. *Hospitale unius Aldermanni & 14. Fratrum & Sororum.* Videtur esse is qui Hospitali præfectus erat.

Aldermannia, Præpositura, Præfectura castri vel villæ: Galli *Prevostez* vocant ejusmodi villas ac prædia quæ ad Monasteria, aut Canonicorum Collegia spectant, & Monachis aut Canonicis ad vitam, vel ad certum tempus cum reditibus conceduntur. Will. Thorn in Chr. an. 1278. *Nicolaus Abbas cum consensu sui Conventus concessit & dimisit cuidam magistro Nicolao Doge Aldermanniam de Westgats, quæ tunc ad istud Monasterium pertinebat, tenendam & habendam cum omnibus appendiciis, — reddendo inde annuatim in thesauraria nostra 10. libr. sterlingorum pro omnibus servitiis*, &c.

ALDIUS, Papiæ dicitur, *qui adhuc servit patrono.* Glossæ vett. laudatæ à Lindebrogio: *Aldius, statu liber. Aldius est libertus cum impositione operarum factus.* Quæ posterior definitio, aut descriptio firmatur ex Lege Longobard. lib. I. tit. 25. §. 53. *Si Aldius cujuscunque in casa alterius nesciente domino suo fugerit, cum inventus fuerit, sic debet dare homo ipse, qui eum habuerit, operas, quomodo de servo.* Atque inde ejusdem esse conditionis dicuntur *Aldii* in Italia, qua *Fiscalini*, & *Liti* in Francia. Eadem Lex Longobard. lib. 3. tit. 20. *Aldiones vel Aldiæ ea lege vivant in Italia, qua Fiscalini vel Liti vivunt in Francia.* Patronos habebant perinde ac liberti, ut est in lib. 2. tit. 35. §. 3. tit. 44. §. 1. 4.

Fuit igitur *Aldius* ex genere servorum, tametsi peculiaris & propria fuit servorum species, ab aliis nimirum servis diversa: unde inter servos Aldii passim recensentur in eadem Lege Longobard. lib. 1. tit. 6. §. 4. tit. 7. §. 17. tit. 8. §. 1. 2. 3. &c. tit. 9. §. 26. tit. 25. §. 57. 58. tit. 31. §. 3. lib. 2. tit. 16. tit. 25. §. 53. tit. 31. tit. 55. §. 16. Manumittebantur autem Aldii, seu ab operis eximebantur, non in Ecclesia, ut servi, sed per chartam, lib. 2. tit. 34. §. 5. De vocis etymo nescio an quis probet quæ habet Dominicus lib. de Prærogat. allodior. cap. 1. n. 8.

Aldia, Femina ejusdem conditionis, qua *Aldius*, in Lege Longobard. lib. 1. tit. 15. §. 2. lib. 2. tit. 12. §. 2. 3. 7. 9. tit. 40. §. 1. lib. 3. tit. 20. *Aldia, id est, quæ de libera matre nata est*, lib. 1. tit. 30. §. 5.

Aldiana, Aldia, in Charta Henrici I. Imp. apud Baron. an. 1014. n. 9. *Cum servis & ancillis Aldionibus & Aldianis utriusque sexus.*

Aldiaricii, in Charta Longobardica, in Bullario Casinensi tom. 2. pag. 4. *Tam Aldiaricios quàm & servulos, &c.*

Aldiones, iidem qui *Aldii*. Lex Longobard. lib. 3. tit. 20. *Aldiones vel Aldiæ ea lege vivant in Italia, in servitute dominorum suorum, qua Fiscalini vel Liti vivunt in Francia.* Lib. 2. tit. 12. §. 7. *Si Aldius cujuscunque Aldiam alterius tulerit ad uxorem, & filios ex ea procreaverit, & mundium ex ea non fecerit, sint filii ejus Aldiones, cujus & mater fuit.* Tit. 44. §. 1. *De Aldionibus, quæ de personis suis Aldiones sunt, &c.* Adde lib. 1. tit. 25. §. 82. 83. tit. 32. §. 5. lib. 2. tit. 11. §. 4. 9. tit. 25. §. 8. 14. tit. 29. tit. 32. tit. 44. Capitulare Radelchisi Principis Beneventani cap. 14. *De illorum substantiis cum servis & ancillis & Aldionibus.* Cap. 18. *Si contentio fuerit de rebus aut servis, aut ancillis, seu Aldionibus eorum.*

Illaldiones, eadem notione. Quædam Constitutio Caroli Magni ab Amerbachio edita cap. 15. *Non est nostra voluntas ut homines Placentini per eorum præceptum de curte Palatii nostri Illaldiones recipiant.* Ubi particulam *il*, quidam censent eamdem esse quæ apud Italos obtinet, pro *ille*, vel *hic*, seu nostro *le*.

Aldionarii, recensentur inter Officiales Regios, in Charta Caroli M. quæ extat in Chronico Farfensi pag. 653. *Ducibus, Comitibus, Castaldiis, Vicariis, Centenariis, Aldionariis, vel reliquis fidelibus nostris.* Ubi videntur longè potioris fuisse conditionis, quàm *Aldii* & *Aldiones*.

Aldionariciæ, *Aldiorum* & *Aldionum* habitacula, quæ cum ipsis possessionibus vænibant. Charta Ludovici & Lotharii Impp. in Chronico Farfensi pag. 658. *Monasteriolum supradictum cum — cellulis, territoriis, ædificiis, familiis justè pertinentibus, casis, massaritiis, aldiariciis, bovillicariis, vaccariciis, Alpibus, &c.* Alia in Bullario Casinensi tom. 2. pag. 4. *Omnia in integrum unà cum casa aldiaricia . . . . singula casalata*

ad ipsa curte pertinente. Alia Desiderii Regis pag. 12. *Curtes cum massaricias & bovolcaricias & aldiaricias, casis cum montibus & alpibus, lacoras & piscationes, &c.* Ibidem pag. 17. *Aldiariciæ & Aldiales casæ, &c.*

ALDUS. Charta Hlotarii Regis Franc. apud Beslium in Comitib. Pictav. pag. 260. *Atque ad hoc detinendum curtes 2. cum suis appenditiis nostro daremus præcepto, & duos, quod aldos nuncupant, ejusdem loci incolæ, &c.* Sed ex sequentibus videtur legendum, *quod alodos nuncupant.*

ALEBRA, in Glossis Isidori, *bona quibus alimur. Alibre, Alimentum.* Breviloq. *Alimen, i. Alimentum. Alibum, i. nutrimentum.*

ALEGIUM. Charta Capituli Silvanectensis an. 1162. in Chartulario Campan. Bibl. Reg. fol. 484. *Cætera verò, id est, mortuam manum, licentiam matrimoniorum, & alegia inter nos æqualiter dividentur.* Idem fortè cum *Allevio*, de quo in Charta Simonis Episcopi Meldensis, & Mariæ Comitissæ Trecensis an. 1184. in Tabulariis S. Dionysii & S. Genovefæ: *Ut fierent ante stabilitionem communiæ capitagia, forismaritagia, & allevia interfectorum, sanguinem & mortuam manum Abbati D. Dionysii & sanctæ Mariæ Genovefæ, sicut dominis suis ex integro reddant.* Vide *Leigium.*

Aliud est *Alegement*, in Regesto Peagiorum Parisiens. *Nul ne doit rien de l'alegement de sa nef, ne par grant eau, ne par petit.* Est enim quod *levamentum* quibusdam Scriptoribus dicitur, minus scilicet navigium, in quod *alleviandæ* navis gratiâ merces demittuntur. *Alleges*, vel *Souleges* nuncupamus ejusmodi navigia. Vide *Levamentum.*

ALEMBICUM, Math. Silvatico, *Vas distillatorium, in quo fit aqua rosa.* Infrà: *Alembich, Arabibus, est superius coopertorium vasis, & aquam rosatam & alia hujusmodi ad distillandum.* Vox Arabica.

ALENARARII, Accipitum species, quos vulgo *Lanarios*, seu *Laniers* appellant. Vide in *Putura.*

ALEPIMAN. Consuetudinarium laudatum à Spelmanno: *Omnis Alepiman de tota soca de Hecham debet singulis annis 1. denarium de chevagio, & operabitur per 3. dies in autumno, exceptis illis qui ab hac servitute liberi sunt.* Ex quibus videntur *Alepimanni* fuisse mancipia rustica: *chevagii* enim solutio, servorum erat.

ALERS, vel *Allers, doctus, quasi alienus ab arte, per contrarium.* Ugutio, Joann. de Januâ.

ALESES. Concilium Narbonense an. 1054. can. 22. *Præcipimus etiam ut equos nemo rapiat, nisi homo desuper fuerit inventus armatus. Aleses verò nemo incendat.* Legendum puto, *messes.*

ALETOL, Præstationis species, apud Normannos nostros. Charta Radulfi Abbatis Fiscanensis in Tabulario Fiscanensi fol. 33. *Relaxavimus probis & fidelibus nostris de Ria & eorum hæredibus in perpetuum costumam illam, quæ vocatur Aletol, pro 120. marchis argenti, quas ipsi contulerunt Ecclesiæ Fiscanensi.*

ALETUDO, *Alimonium, alimentum, nutrimentum, τροφή*, in Gloss. Græc. Lat.

ALEVOSUS, ex Hispanico *Alevoso*, Proditor, traditor: *Aleve*, proditio. Rodericus Toletanus lib. 7. Hist. Hisp. cap. 16. *Comes Amalaricus sic dicitur respondisse: Si sum fidelis, aut proditor, aut alevosus, nescio, &c.* Vide Leges Alfonsinas part. 7. tit. 3. leg. 6.

ALFANEGUE, *Alfanex.* Charta Hispanica æræ 1016. apud Anton. de *Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 5. *Lectos cum suos tapetes, — cum suos plumatos paleos, & Græciscos, & suas sabanas literatas, & fateles alfanegues, inpanos gratiscos, (Græciscos) & 16. Ganapes paleas, &c.* Testamentum Arnaldi Archiepisc. Narbon. an. 1149. apud Catellum: *Laxo coopertorium martrinum & pelles meas de alfanex, &c.* Infrà: *Præter fulcra serica & coopertorium unum de alfanex.* Vox videtur origine Arabica.

ALFAQUAQUUS, apud Gregorium Lopes ad Leges Alfonsinas, 2. part. tit. 31. lege 1. *Alfaquaqus seu redemptor captivorum feret vexillum semper erectum quocunque vadat, & per viam regalem & rectam pergat, non extra, in eaque maneat noctu, &c.* Ubi Lex: *Alfaqueques, tanto quiere dezir en Aravigo, como omes de buen ayerdad, que son puestos para sarar los captivos, &c.*

ALFARDA, Vox Hispanica, seu potiùs Arabica, in Foris Aragon. Tributum Principi debitum. Vide Michaelem *del Molino* in Repertorio in hac voce.

ALFECHNA, Vox Arabica, in Fœdere inito inter Sanctium Pampilonensium Regem & Almugdadyrium an. Chr. 1073. apud Blancam in Comment. Rer. Aragon. *Et si noluerit se levare Sanctius Ranimiriz de terra de Almutadyr: statim cavalguet Sanctius Rex super Sanctio Ranimiriz ad faciendum damnum in sua terra, & inter ambos donent ei alfechna, sicut in ligamentos primos scriptum est.* Apud Martinezium in Hist. Pinnatensi lib. 2. cap. 24. *Alfetna* legitur. *Non requiram contra tuam partem plus terram, nisi istam quam pater meus mihi donat, & suprà est scriptum: in qua non ponam tibi azaquia, aut alhodera, qua tibi terram tuam tollam, nec pro pacem, nec pro alfetna, nec cum Mauros, nec Christianos.*

ALFERUS, Hispanis vexillifer, vexillarius; vox efficta ex Latino Aquilifer, uti censent Ambrosius Morales in Hist. Hispan. tom. 2. pag. 7. Oyenartus in Notitia Vasconiæ lib. 2. cap. 4. & alii quos laudat V. C. Ægid. Menagius in Originibus Ital. pag. 32. & 952. Sed potior videtur aliorum sententia, qui ab Arabico deducunt, *Alpheres*, Eques. Chartam Adelphonsi Imperatoris Hispaniæ æræ 1188. *Nunio sancti Petri*; & aliam æræ 1215. *Martinus Gunsalvi subscribunt cum dignitate Alferi Imperatoris*, apud *Yepez* tom. 5. pag. 438. & in Bibl. Cluniacensi pag. 1436. de qua dignitate apud Navarros agit eodem capite Oyenartus.

Alferena, Vexillum Alferi. Vetus Charta apud eundem *Yepez* tom. 6. pag. 17. *Et contrarius fuisti contra meos inimicos & infideles, & mecum tenuisti mea alferena.*

ALFETAR. Constantinus Africanus de Anima & spiritu: *Procedit quoque ex parte cerebri, & descendit per os colli in omne alfetar, qui sunt nodi spinæ, &c.* Vox Arabica.

ALFETNA. Vide *Alfechna.*

ALFETUM, Caldarium, calefactorium, hypocaustum, cujus usus erat in probationibus aquæ calidæ. Vox Saxonica *Alfæt*, composita ex ælan, aliàs onælan, accendere, & ꝼæt, vas, quasi calefactionis vas. Leges Adelstani Regis apud Bromptonum cap. 19. *Et si aquæ judicium sit, calefiat donec excitetur ad bullitum, & sit alfetum ferreum, vel æneum vel plumbeum.*

ALFOZIS. Charta Ferdinandi Comitis Castellæ æræ 972. apud Anton. de *Yepez* in Chron. Ordinis S. Benedicti tom. 1. pag. 31. Appendic. *Fromesta, Avia, Ferrera, istæ prædictæ cum omnibus villis suis ad suas alfozes pertinentibus, carneros domus octo faciunt se ad unum.* Infrà: *Cum suis villis ad suam alfozem pertinentibus, per omnes domus singulos arienzos.* Ibidem: *De unaquaque alfoze, singulos boves.* Habetur hæc formula passim in hac Charta.

ALFUNDICUS. Vide *Fundacus.*

ALGALIA, & *Argalia*, Instrumentum quo liquores in vesicam mittuntur. Math. Silvaticus.

ALGAMMATA, Summitates. Ita Glossa ad hunc versum Magistri Cornuti, seu Joannis Garlandi:

Tardus ad Uranici scandes algammata cæli.

ALGARDUM. Vide *Halgardum.*

ALGEBRA, Scientia numerorum, de cujus vocis etymo sic Joannes Schrivelius, in brevi Regularum Algebræ descriptione: *Porro harum regularum inventionem adscribunt Diophanto Græco scriptori, qui ut auctor Regiomontanus, libris 13. eas descripsit, atque ut Latini Rei & Census, sic Arabes regulas illas vocabulo suo appellare solent Algebras.* Pseudo-Ovid. lib. 1. de Vetula:

Sed quia de ludis fiebat sermo, quid illo
Pulcrius esse potest exercitio numerorum?
Quo divinantur numeri plerique per unum
Ignoti notum, sicut ludunt apud Indos
Ludum dicentes Algebræ, Almuc grabalæque, &c.
Idem lib. 2.
Algebræ memor, qui ludus Arithmeticorum.

ALGENIA, *Dolor algidus, ab Algeo dicitur, quia facit algere.* Joann. de Janua. *Algiosus*, ῥιγεινός, in Gloss. Lat. Gr.

ALGIA, Modus vineæ vel agri. Vetus Charta in Tabulario Ecclesiæ Viennensis fol. 31. *Quòd Boso Miles & uxor ejus Vandalmodis pro remedio animarum suarum concedunt Deo sanctoque Mauricio aliquantulum hæreditatis suæ, videlicet algiam unam vineæ ex parte terræ Leutardi in villa quæ nominatur Garzinus, in loco qui dicitur Chavagneus, &c.*

ALGORISMUS, Arithmetica, numerandi ars, Hispanis, *Alguarismo.* Vox Arabica. Mathæus Paris ann. 1252. *De quibus figuris hoc maximè admirandum, quòd unica figura quilibet numerus repræsentatur, quod non est in Latino, vel in Algorismo.* Vita B. Hermanni Josephi n. 41. *Cifra algorismi.* Vide Clavium lib. 1. Algebræ cap. 1.

ALGOZIRIUS, vulgo Hispanis, *Algozyr.* Occurrit in Curia generali Catalaniæ Cervariæ celebrata sub Petro III. Rege Arag. ann. 1359. Idem qui

Alguazilus, vel *Alguazirus*, Justitiarii dignitas apud Arabes. Rodericus Toletan. in Hist. Arab. cap. 39. *Tunc Rex Issem misit Zabor Justitiarium, qui apud eos dicitur Alguazilus.* Occurrit ibid. cap. 36. & 46. Vocem retinent etiamnum Hispani, *Alguazil*, estque apud illos Officialis Præfecti, vel illius judiciorum executor. Leges Alfonsinæ, seu Partidæ, part. 2. tit. 9. lege 20. *Alguazil llaman en Arabigo, aquel que ha de prender, & de justiciar los omes en la Corte del Rey, por su mandado, o de los Juezes que judgan les pleytos, &c.* Ubi plura de ejus functione. Vide Repertorium Michaelis *del Molino* in hac voce.

Alguacellus, in Charta Silonis Regis Ovetensis ann. 777. apud Sandovallium.

ALGUEXIS, *Albexis.* Charta Ferdinandi I. Regis Hispaniæ æræ 1101. apud *Yepez* in Chronico Ord. S. Bened. tom. 6. *Mantos duos aurifusos, alio alguexi auro texto, cum aliis Græcisco, inde misso Cardeno, casula auro fusa, cum dalmaticis duabus auro fusis, & alia albexi auro texta.*

ALHOBZES, in Charta Alfonsi I. Regis Aragonum apud Blancam in Comment. Rerum Aragon. p. 789. vox Arabica, qua arces & castella denotantur, ut idem Blanca existimat. Locum vide in *Rancurantes.*

ALHODERA. Vide *Alfechna.*

ALIAMA, vel *Alcama*, Hispanis, est Synagoga Judæorum, Concilium, coitio, &c. Hinc *& conciliariter seu aliamaliter obligari*, dixit Michael *del Molino* in Repertorio Foror. Aragon. in v. *Censualia.*

ALIBUM. Vide *Alebra.*

ALICULA, *Allicula.* Papias: *Allicula, signum vestis, genus vestis.* Fragmentum Petronii: *Barbarus ingens fasciis cruralibus alligatus, & alicula subornatus polymita, &c.*

ALIDA. Charta ann. 1276. apud Perardum in Burgundicis pag. 534. *Decimam bladi, vini, leguminum, cæparum, alidarum, cannabium, &c.* Fortè hîc *alida* est *allium*, nostris *Ail.*

ALIENATUS *morbus*, in bobus, ita dictus, inquit Vegetius lib. 3. Artis veterin. cap. 23. *quòd animalibus eripit sensus.*

ALIENIGENÆ, Extranei, qui aliunde veniunt locum aliquem incolere, *Aubains*, Albani. In veteri Charta Gallica, *Alienes.* Gloss. Lat. Gr. *Alienigena*, ἀλλοεθνής. Alterius fundi incola, in leg. 2. Cod. Theod. de Desertorib. Isidorus lib. 10. *Alienigena, qui alienæ regionis est, & non ejus ubi est.* In Regesto Philippi Aug. Herouvalliano: *Comes Flandrensis & Comitissa Ada & Comitissa Alienor habuerunt alienigenas per totam terram suam.* Alibi: *Vidit tempore Comitissæ Flandriæ quòd capiebat alienigenas ubicumque eos inveniebat, & nullus Miles poterat retinere hominem alienigenam, nisi dominus Calniaci.* Adde Perardi Burgundica pag. 299. & Monastic. Angl. tom. 1. p. 618. Vide *Albanus.*

Alienes dicuntur Leguleis Anglis vernaculis, ii quorum patres, atque adeo ipsi alieni extra regni metas nati, in regnum veniunt commorandi gratiâ. Eorum liberi, dummodo alienigenæ ipsi non sint ex hostibus Regis, non alienigenæ erunt, sed Angli: similiter si quis regnicola cum Regis licentia regno excedat, ejus liberi non erunt alienigenæ. Rastallus.

ALIENIGENARE, Distrahere, vendere, alienare. Vetus Inscript. Romæ: *Qui hoc monimentum vendere aut alienigenare voluerit, dabit ærario Populi Romani, &c.* Charta Alamannica 1. inter Goldastinas: *Si autem potestas Monasterii istam traditionem inrumpere, & eos alienigenare conaverit.* Tabul. Eccl. Caturcens. *Post suum discessum alii Clerici similiter teneant—non habeant licentiam donare, vel alienigenare.* Occurrit ibi non semel.

ALIENUS, Exemptus; *Alienare*, Eximere. Lex 4. Cod. Theod. de Collatione donat. *Hunc à conlatione jubemus esse alienum.* Lex 84. eodem Cod. de Decurionibus, *Quos aut objectus debilitatis alienat, aut senectus pigra remoratur.* Willelmus Tyrius lib. 12. cap. 10. *Juniorem Boamundum — ab Antiochia quæ paterna ei hæreditas erat, — fecerit alienum.*

ALIENILOQUIUM. Eucherius de Græcis nominibus: *Allegoria, alieniloquium, vel potiùs inventio.*

ALIERIUS, Arboris species, Belgis nostris, *Alier.* Charta Henrici Comitis Trecensis ann. 1165. in Tabul. Campan. *Notum facio, quòd in foresta mea de Joyaco quercum, fagum, pomum, pyrum, esculum, alierium, & corberium propriæ defensionis meæ, & proprii juris mei ita habeo, quòd nemo nisi illi soli, quorum nemora fuerint, ad prædictas arbores manum apponat. Illi verò ad solum herbergagium suum eos poterit accipere.*

ALIFANI, *Calices poculorum.* Papias.

ALIGERARE, Volare, apud Alvarum in Vita S. Eulogii Presb. & Mart. n. 21. *Columba — secans aëre pennis, super corpus Martyris aligerans sedit.*

ALIGINNASIUM. Charta Edmundi Regis Angl. tom. 2. Monastici Anglic. pag. 842. *Caveant hæc frangentes claustra infernalia, gaudeantque Jesu aliginnasio hæc augentes eulogia.* Distinguenda fortè verba, *ali ginnasio.*

ALIMIA, *Incorruptum quid, ut unguentum.* Ita Papias MS. Editus habet *alivia.*

ALIMOTUS, Vide *Halimot.*

ALIPHANUS, *Scyphus parvus habens parvum foramen ad modum vitri gutturati, & dicitur quasi alens infantes.* Breviloq.

ALIPHASIS. Charta Rudesindi Episc. Dumiensis æræ 930. apud *Yepez*, in Chron. Ordin. S. Benedicti tom. 5. *Plumatios digniores paleos 10. alios subminores 8. aliphases vulturinos 5. almocallas morgomes 6. fatoles paleos 2.* ubi *paleus*, est ex pallio, sericus: *almocala* pro *almucella.* Vide in *Almucia.* Sic passim voces depravantur in veteribus tabulis.

ALIQUALITER, Ex parte, quodammodo, in Histor. Cortusiorum lib. 11. cap. 11.

ALIRUNNÆ, *Aliorumnæ.* Vide *Alyrumnæ.*

ALISORIUM, *Cultellus sutoris.* Breviloq.

ALISCARA. Vide *Harmiscara.*

ALISTRARE, *Humectare*, in Glossis Isidori.

ALITARIS, *Meretrix, quæ à scurris nutritur.* Breviloq.

ALITER, Malè, perperam. *Aliter agere*, malè, perversè, indecorè. Phrasis familiaris Goffrido Vindocin. lib. 1. Epist. 7. lib. 2. Epist. 7. 8. lib. 3. Epist. 27. 41. lib. 4. Epist. 12. 47. &c.

ALITHINUS, Gr. ἀληθινός, Purpureus. Anastasius Biblioth. in S. Zacharia. *Simulque & vela serica alithina quatuor.* Occurrit passim apud hunc Scriptorem in

Vitis PP. pag. 122. 127. 131. 132. 139. 140. 142. 165. Edit. Reg. & in Hist. Eccl. pag. 95. Trebellius in Claudio, chlamydes purpureas *veri luminis* vocat. Epist. Michaelis Balbi & Theophili Impp. ad Ludov. Pium apud Baron. ann. 824. *Tyria duo, blattas veras duas, diarodina duo, &c.* Græca habuerunt ἀληθινάς. Myrepsus ait, rubiam τὰ ἀληθινὰ βάπτειν, *vero colore inficere. Urina rubea alythina*, apud Constantinum Afric. lib. 8. Pantechn. cap. 3. 5. Utuntur Græci recentiores crebrò hac voce in hac significatione. Moschopulus MS. ad cap. 4. Agapeti: βυσσὸς, τὸ κόκκινον βάμμα, ὅπερ λέγουσιν ἰδιωτικῶς τὸ ἀληθινόν. Hesychius: Κιννάβαρι, χρῶμα ἀληθινόν. Vide Salmasium ad Trebellium Pollionem.

ALIVUS, vel *Alinus*, dicitur agger juxta aquam. Breviloq.

ALLA. Vide *Acla*.

ALLAH, vox Arabica, Deus. Charta Alboaçem Regis Mauri Conimbricensis ann. 734. apud Sandovallium in Rege Favila: *Si Christianus fuerit (iverit) ad mesquidam, vel dixerit malè de Allah, vel Mahamet, fiant Maurus, vel matent eum.*

ALLASSON, ex Græco ἀλλάσσων, versicolor, qui subinde colorem mutat. Vopiscus in Saturnino: *Calices tibi allassontes versicolores transmisi.* Vide ibi Salmasium.

ALLATERARE. Vide *Adlaterare*.

ALLEC, pro *Halec*, *pisciculus ad salsamenta idoneus, vel liquamen ex piscibus*. Papias.

ALLECTATIO, Illecebra. Acta Martyrum SS. Tharaci & Sociorum apud Baron. ann. 290. *Præses dixit: Verùm quid loquor tecum in allectatione? Tharacus dixit: Allectatio tua tecum sit.* Ubi *in allectatione*, videtur sumi pro suaviter, dulciter, ab *allicere*, vel *allectare*, quod est *frequenter allicere*, apud Papiam.

ALLECTI, *Allectores*, λογγεύτοι, veteri Glossatori apud Cujac. lib. 11. Obser. cap. 26. sic dicti quòd suscipiendis tributis fiscalibus *allegentur*, leg. 11. 12. & 13. Cod. Theod. de Suscept. præpos. & arcar. Eorum officium *Allegatio* in leg. 11. Cod. eod. *Allectura* in Lugdunensi Inscript. apud Gruterum pag. 375. *L. Besio — Allectori Galliarum ob allecturam fideliter administratam.* Occurrunt præterea apud eundem non semel *Allectores* pag. 245. & 471. Vide Sidon. lib. 5. Ep. 7. & ibi Savaron. & Jacob. Gothofredum ad leg. 13. Cod. Theod. de Susceptor.

ALLEGARE, Latinis Scriptoribus, est mittere, vel aliquem legare ad alium. Papias: *Allegare, mittere, mandatis instruere.* S. Augustinus Epist. 159. *Ad eum quoque literas dedi, quas rogo ut ipse illi tradere, & allegare, si opus est, non graveris.* Adde S. Ambros. Epist. 32. *Allegare testes*, producere in jure; *allegare preces*, supplicare per scriptum, quod ad judicem seu Principem mittitur. Gloss. Gr. Lat. ἱκεσίαν προσφέρω, *Allego*. Gloss. Lat. Gr. *Adlegat*, παρέχεται μάρτυρας. δέησις προσκέεται, προσαγγέλλει. Apuleius in Apol. *Tacitas preces Deo allegasti.* Optatus lib. 3. *Cùm easdem preces apud Africanos judices allegarent.* Ubi observanda loquendi formula, *apud judices*: inde enim alia orta: *Donationum instrumenta apud acta allegare*, in leg. 3. Cod. Theod. de Donat. pro *in acta referre*. Qui enim actis publicis rem à se factam vel impetratam inseri curat, *apud acta allegat*. Sed & *gestis allegare* dixerunt. Testamentum S. Hadoindi Episc. Cenomanensis: *Et ibi testamentum meum cùm apertum fuerit, vobis prosequentibus, apudque publica gestis municipalibus faciatis allegare.* S. Augustinus Epist. 158. *Si necesse fuerit, etiam gestis jubete allegari Epistolas meas.* Papianus lib. Responsor. tit 2. *Donatio — si gestis fuerit allegata.* Et alibi passim. *Allegatio gestis inserta*, in lege 3. Cod. Theod. de Hæretic. *Allegationis gesta*, apud eundem Augustinum lib. 2. contra Petilian. lib. 2. cap. 97. Adde cap. 83. 92. lib. 3. cap. 57. *Donationes solenni gestorum allegatione firmare.* apud eundem Papianum tit. 24.

Interdum *alligare*, pro *allegare*. Charta ann. 1032. apud Columbum de San-Rufensibus Canonicis: *Tempus legis istius donationis causa non sine gestorum testificatione valebat, nunc verò post hanc legem nec qualibet donatio valere potest, si gestibus fuerit alligata.* Charta Vindiciani Episcopi Atrebat. apud Baldricum lib. 1. cap. 25. *Lex priscorum quoque exposcit auctoritatem, ut quicunque voluerit de rebus suis propriis vendere, cedere, condonare, suum strumentum secundùm legem Salicam licentiam habeat alligare.* Primum Testamentum Widradi Abbatis Flaviniac. *Quam manu mea propria subterfirmavi, & bonorum hominum signis, vel alligationibus roborandam decrevi.* Adde Gregor. M. lib. 2. Ind. 10. Epist. 9. lib. 7. Ind. 1. Ep. 6. Ind. 2. Ep. 72. 86. lib. 10. Ep. 12. lib. 12. Ep. 10. Chartam veterem apud Doubletum pag. 739. & Marculfum lib. 2. form. 27. ubi habetur formula ejusmodi *allegationum*, & in acta publica donationes aut testamenta referendi.

Allegationes partium, in leg. 2. C. de Relationib. leg. 11. Cod. Theod. de Appellat. rationes, quas reus & actor producunt. Gloss. Gr. Lat. διδασκαλία πράγματος, *Allegatio*, *instructio*. δικαιολογία, *Allegatio*: hinc nata nostris vox familiaris, *Alleguer*, de eo qui instrumenta, vel testes, vel rationes pro suo jure tuendo profert.

Allegationes, pro legatis in acta publica relatis, apud Anastasium in S. Julio PP. *Donationes, commutationes, vel traditiones, aut testamenta, vel allegationes*, &c. quo sensu *allegare* usurpat Flodoard. in Gestis PP. in Zachar.

Allegata sacris locupletia prædia cedunt.

Idem in Stephano II.

Sicque Duci sese allegans, fidoque patrono.

i. se ei committens, donans. Tradit. Fuld. lib. 3. cap. 1. *Warmundus — quædam beneficia in Wiggeres — in manus Gerboldi Comitis de Hennaberg ea lege allegavit, ut eadem beneficia & mancipia in altari S. Bonifacii in Fulda pro remedio animæ suæ fratribus ejusdem Ecclesiæ in recordationem anniversarii ipsius delegaret.*

Allegatores, in Charta ann. 1207. apud Catellum in Comitib. Tolosan. pag. 230. videntur dici sponsores, vades, &c.

ALLEGARE, Ligare, sacramento sibi devincire, in suam *Ligam* trahere: Italis *Allegare, far lega.* Benno Cardinalis in Vita Gregor. VII. PP. *Clericos & Laïcos juramentis allegavit, ne ulla ratione ullo tempore condescenderent in causa Regis.*

Allegatus, Confœderatus, nostris *Allié*: quasi fœdere invicem *ligatus*: hinc etiam *Alliance*, vox Gallica pro *parentela*, seu cognatione, qua cognati & agnati invicem alligantur. Vide V. Cl. Ægid. Menagium in Orig. Ital. Lewoldus Northovius in Chronico Markano ann. 1347. *Inter Episcopum & cives Leodienses & ipsorum allegatos pax est facta.*

ALLEGIARE. Vide *Adlegiare*.

ALLEN, vox, quam Ludovicus II. Dux Burbonensis pro symbolo usurpavit; quæ characteribus aureis transversariè exarata legitur in scuto argenteo, in Oratorio, quod superiori Castelli Molinensis Capellæ adjacet, & in Capella Burbonensi ad Luparam, Lutetiæ: quod quidem symbolum dimisit postea, viceque illius hocce verbum usurpavit, ESPERANCE. Vide Orronvillam in Vita ejusdem Ludovici cap. 3. & Favynum in Theatro Honoris pag. 767.

ALLELUIA, vox Hebraïca, quæ *Laudate eum*, significat: unde Amalario lib. 4. cap. 48. dicitur *ad gaudium & laudem pertinere*. Gloss. Græc. MS. Regium cod. 1673. Ἀλληλούϊα, αἶνος τῷ ὄντι θεῷ, ἢ αἰνεῖτε τὸν Χριστόν. S. Augustinus Serm. 1. de Divers. c. 1. *Nostis quia Alleluia Latinè dicitur, Laudate Deum.* Sic Serm. 5. cap. 9. Serm. 6. cap. 9. Arnobius Junior in Psalm. 104. *Alleluia in isto Psalmo principium sumpsit, quam qui interpretantur, Gloria Deo Creatori omnium; verum dicunt.* Sed de vocis significatione, & ejus usu in Ecclesiasticis officiis multa suggerunt Scriptores de Divinis officiis, præterea Baron. ad Martyrol. 22. April. & in Annal. ann. 384. n. 22. Binius ad Concil. Tolet. IV. can. 11. Haeftenus lib. 7. Disq. Monast. tract. 8. disq. 1. & alii.

Alleluia clausum, quando in sacris liturgiis desinit cantari. Regula Magistri cap. 28. *A Pascha usque ad Pentecosten non licet jejunare, quia Sabbatum Paschæ claudit tristitiæ jejunia, & Sabbatum Pentecostes aperit lætitiæ Alleluia: & Sabbatum Pentecostes claudit Alleluia, & aperit jejunia: sed Ecclesiis clauditur Alleluia.* Vetus Placitum sub Guillelmo I. Rege Angliæ apud Seldenum ad Eadmerum p. 199. *Ab illo die quo clauditur Alleluia, usque ad Octavas Paschæ, &c.* Petrus *de Fontaines* in Consilio à nobis edito cap. 5. §. 6. *Sairemens cesse dés le commencement de l'Avent, duskes à lendemain de la Tessaigne, & deske l'Alleluie clost, jusques à la quinzaine de Pasques.* Charta Gallica ann. 1282. in Hist. Monast. S. Mariæ Suesson. *Et si volons — que toutes les Dames & les Renduës, qui aprés l'Auleluie se saineront, aient leur sainiez ainsi come en autre tans.* In omnibus autem Ecclesiis Alleluia cantari à Paschate ad Pentecosten, auctor est S. Augustinus Epist. 86. 119. & Serm. 5. de Divers. cap. 9. sed extra Paschale tempus Damasum PP. in Ecclesia Romana instituisse, ut caneretur certis temporibus, auctor est Gregorius M. lib. 7. Epist. 63. uti illius verba capienda censet Baronius. Unde & in Dominicis quæ sunt ab octava Epiphaniæ usque ad Septuagesimam, & in Dominicis quæ sunt ab octava Pentecostes usque ad Adventum, cantatur, ut observat Durandus lib. 5. cap. 4. n. 5.

Alleluia dominicalia, quæ diebus dominicis cantantur, apud Honorium Augustod. lib. 4. cap. 98.

Alleluia duplex, quod repetitur, ac bis dicitur. Vide Durandum lib. 6. cap. 89.

Alleluia, in clamore bellico pronunciatum testantur Constantinus de Vita S. Germani lib. 1. cap. 19. apud Surium tom. 4. Ado Viennensis in Chronico, ubi de eodem S. Germano, & Ordericus Vitalis lib. 12. pag. 887.

Alleluiaticum. Gregorius Turon. de Vitis Patrum cap. 6. *Alleluiatico cum Capitello expleto.* Regula S. Aureliani: *Binos Psalmos cum suis alleluiaticis dicant.* Zixilanes Episcopus Toletanus in Vita S. Ildephonsi Episcopi Toletani n. 3. *Psallebat* (Clerus) *Alleluiaticum, quod ipse Domnus Ildefonsus nuper fecerat, Speciosa facta est, Alleluia.* Vide *Psalmi Alleluiatici.*

Alleluiaticum melos. Victor Uticensis: *Lector unus pulpito sedens Alleluiaticum melos canebat.* Alcuinus de Officiis divinis: *Unde & in Officio Missæ earundem vigiliarum festivum Alleluiaticum melos intermittimus.* ἀλληλουϊάριαι λιταὶ, in Synodo Trull. cap. 75. *Alleluiaticum Invitatorium*, *Alleluiaticæ Antiphonæ*, quæ per *Alleluia* clauduntur apud Joannem Episcop. Abrincensem de Offic. Ecclesiast.

ALLENÆ, *Corrigiæ frænorum.* Papias.

ALLETES. Consuetudines & Usatica Vicecomitatus Aquarum Rotomagi MSS. *Entre les autres coustumes, il est une coustume que l'en appelle les alletes, à laquelle coustume il appartient que de Pasques jusques à la Trinité, quiconque porte poisson d'eau douce à col, il paye 1. den. à cheval 4. den. en boutaille 1. den. mais qu'il ait mis le poisson de son col en la boutaille, & se il y a mis autrement, il paiera 4. den. pour la boutaille.*

ALLEVAMENTUM, Impositio tributi, Gallis, *Levée.* Charta Guillelmi Comitis Forcalquerii ann. 1206. pro Manoscensibus: *Remitto — omnia mala usatica, & omnia mala allevamenta, omnesque malas & pravas consuetudines, &c.*

ALLEVIARE, Levem facere, Gall. *Alleger.* Charta Guidonis Comit. Pontivi, apud Hariulfum lib. 4. cap. 22. *Nostram præsentiam adiit, deprecans ut consuetudinem 20. porcorum quam habebant in villa —— alleviarem.* Alia Henrici Comit. Trecensis an. 1165. in Tabul. Eccl. Meldensis fol. 2. *Meldensem monetam nec possum mutare, aut alleviare.* Charta Philippi Regis Franc. ann. 1309. in 2. Regesto ejusd. Reg. ex Tabulario Regio n. 192. *Item mercaturas quas dicti mercatores tradent & liberabunt per compotum batelariis, alleviando naves pro veniendo de Lora apud Harefleu, &c.* *Alleuvier un étang*, in Consuetud. Trecensi art. 87. & Vitriac. art. 37. (sic enim in iis legendum arbitror) est aquam ex stagno effundere, ut faciliùs fiat piscatio. Italis *Alleviare*, est exonerare.

Alleviamentum, Levamen, Gallis, *Allegement*, in Miracul. S. Ludgeri Episc. n. 24. Vide V. C. Ægidii Menagii Origines Italic. verbo *Aleggiare.*

ALLEVIUM. Vide *Alegium.*

ALLEUM, pro *Allium*, & *Alleatus* pro *Alliatus*, allio conditus, occurrit apud Will. Thorn.

ALLIBRATI, *dicuntur qui descripti sunt in libro civium, vel Comitatus alicujus civitatis.* Breviloq.

ALLICULA. Vide *Alicula.*

ALLIGARE, Confœderare, *Alligatus*, Fœderatus, apud Falcon. Bevenentanum pag. 261. 281. 288. Vide *Allegare*, *Adlegiare.*

ALLIGER, *Gallus*, in Gloss. Isidor. quasi ad Ligerim habitans, inquit Wlcanius.

ALLIMPOLE, Delirus, ut videtur, in Chronico Windesheimensi lib. 2. cap. 50. *Eo quòd plusquam octogenarius, inutilis, & grandævus, sensuque deficiens allimpole videretur.*

ALLITOR, *Cementarius.* Breviloq.

ALLO, in Breviloquo, dicitur *Instrumentum acuendi cultellos, & est lapis rotundus, cum quo, vel in quo faber purgat instrumenta, ut sint acuta. Dicitur etiam Alla.*

ALLOCARE, Admittere rem ut veram & probatam, vox forensis: Gall. *Allouër.* Bracton lib. 3. tit. de Corona cap. 2. *Poterit —— petere sibi allocari, quod appellans est latro cognoscens, &c.* Occurrit ibi pluries, & in Fleta lib. 1. cap. 20. §. 114. lib. 5. cap. 4. §. 18.

Præsertim verò *allocari* dicebantur *libertates Ecclesiarum*, cùm Justitiarii itinerantes, aut alii à Principe ad id selecti, instrumenta & chartas, in quibus eæ continebantur, evolvebant, vel de iis *inquestas* faciebant. Ejusmodi sunt *allocationes* in Itinere Camerarii Scotici cap. 39. §. 42. ubi de *allocationibus factis per Prapositum burgi.* Harum formula extat apud Willelmum Thorn cap. 3. *Anno supradicto sederunt domini Hervicus de Stontone, & socii sui Justitiarii itinerantes in Comitatu Cantiæ, coram quibus allocata est suprascripta libertas*, (Ecclesiæ S. Augustini Cantuar.) *pro qua Abbas submonitus fuit ad respondendum eis, Quo waranto clamat habere* Soke & Sake, Grithbretch, *in terra & in aqua in maneriis suis, &c.* Infrà: *Et quòd omnes illæ libertates aliàs in ultimo itinere Joannis Berewik & sociorum suorum Justitiariorum itinerantium in Comitatu isto allocatæ fuerunt, &c.* Adde pag. 1962. *Alloüances*, Angli istius generis *allocationes* vocant. Charta Edw. III. Reg. apud eundem Thorn pag. 2077. *Si vous truessez par chose de record, come par alloüance, ou en autre manere, que les predecessours ledit Abbé ont esté payez desdits dis livres du manoir avantdit, &c.* Vide Stamfordium lib. 2. de Placitis Coronæ cap. 45.

Allocabilis, Qui allocari potest. Fleta lib. 1. c. 20. §. 138.

Essonium allocabile, quod admitti & recipi potest: excusatio quæ recipi potest, in primis Statutis Roberti I. Regis Scotiæ cap. 26.

Porro vocem *Allocare*, à Gallica *Alouër*, plerique deducunt: sed unde vox *Allouër* efficta sit, non planè constat: nam vix crediderim idem sonare, quod *locum dare*, uti quidam censent: quippe nostris locus, *Lieu*, dicitur, non *Lou*. An igitur à voce, *Louër*, id est, *Locare*, aut *elocare*, ut qui *allocant aliquid*, idem agant quod qui ædes locationi addicunt, cujus usum inquilino permittunt? an verò à *laudare*, seu *allaudare*, (nam & hoc vocabulo usus est Plautus) quod idem est quod probare? Certè constat nos etiamnum *Loüer* & *aggreer*, usurpare, pro *admittere.* Sed & *allocare*, pro *locare* usurpat Thwroczius in Calomano Rege Hungar.

cap. 62. *Allocans pecunia maxima exercitum copiosum.* Ita MS. Codicem præferre monet Editor. Consuetud. Normann. art. 67. *Le Seigneur peut saisir pour sa vente les bestes pasturantes sur son fonds, encore qu'elles n'appartiennent à son vassal, ains à ceux qui tiennent l'heritage à loüage, ou qui ont alloüé lesdites bestes.* Ubi *allouer* est locare, conducere. Itali *Allogare*, pro *dar luogo* dicunt, vel pro *dare in affitto*, locare, ut pluribus docent Albertus Acharizius, Jacobus Pergaminus, & Cruscani. Denique ab *allaudare*, deducta fortè vox, *Aloser*, apud Poetas nostrates, pro laudare. *Le Lusidaire:*

Moult fu courtois & alosés.

Le Roman de Garin:

Es vos Guillaume de Monclin l'alosé.

Occurrit passim apud hunc Scriptorem. Guillelmus *Guiart:*

Mult le deust bien aloser.

Le Doctrinal:

Vous ne vous devés mie par mesdire avanchier,
Ne pour vous aloser autrui desavanchier.

ALLOCATUS, *Alloquatus*, Procurator, qui pro alio agit, spondet; qui ad id *locatus*, vel *allocatus* est, ut vicarii vicem agat. Concilium Andegavense an. 1269. can. 1. *Quidam domini temporales & eorum allocati, inhibent seu inhiberi faciunt subditis suis, &c.* Libertates Salvæ-Terræ in Diœcesi Rutenensi an. 1284. *Alienigenæ — quæ dictum defensum ignoraverint, pœnæ non subjaceant, sed alias ad nostri allocati arbitrium puniantur.* Charta anni 1290. in Regesto Comitum Inculismensium in Camera Comput. Paris. *Quem sic condemnatum per eosdem Abbatem & Conventum, seu alloquatos eorum, dictus Comes, vel alloquatus suus, debet recipere ad requisitionem eorum, &c.* Alia Isabellæ Dominæ Credonii an. 1265. in eod. Regesto: *Et s'il avenoit que le Comte ou ses gens ne feissent tort ou force ésdites choses, é ge l'eusse requis, ou fet requerre lui ou ses aloez, & il me fu defaillans d'amender le forfet, &c.* Adde Concilium Salmuriense an. 1253. can. 8. 24. Langiense an. 1278. can. 2. Littletonem sect. 514. & Chartas aliquot apud Augustinum *du Pas* in Stemmatibus Armoricis part. 1. pag. 251. & in Stemmate Acignianensi pag. 591.

ALLODIUM, pro *Laudamento*, seu *Laudimio*, Gallis *Lots & ventes.* Charta Friderici Imp. an. 1157. in Bibl. Sebusiana cent. 1. cap. 81. *Ut nulla persona magna aut parva — à præfatis fratribus, servis & colonis eorum pedagium, exactionem, leydam, aut aliquid simile petere, vel levare, aut de acquisitis allodium accipere præsumat: sed liberi & immunes vendant, acquirant, transeant,* &c. Metellus in Quirinalibus pag. 92. *Mortuus occultatur, ut allodium capiatur, quod singulis promiserat Principibus tribui.* Vide *Alodis.*

ALLOGUS. Papias: *Allogus, nota quæ in libris adhibetur ad mendas.*

ALLOPITIUM, pro *Alopecia*, ex Græc. ἀλωπεκία, defluvium capillorum. Liber Mirabilis seu Tabularium Abbat. Conchensis in Ruthenis, ch. 59. *Perculsa divinitus multa febre & allopitio, &c.*

ALLOQUI, Impugnare, impetere, contradicere, in Wichbildo Magdeb. art. 4. §. 1. art. 61. §. 1. 2. art. 69. 82. &c.

Alloquutio, Contradictio, ibid. art. 4. §. 1.

ALLOVERIUM, Marsupium, Gallis olim nostris, *Aloiere.* Fleta lib. 2. cap. 82. §. 2. *Trituratores ac ventrices nequicquam bladi furentur in suis sotularibus, cirotecis, alloveriis, bursis, seu pantoneriis, vel sacculis.* *Le Roman du Dit du Chevalier MS.*

Riche cheinture, & aloiere,
Que chascun appellent Gibeciere.

ALLUGO. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Allugo*, ꝩẏne. *Alluginosus*, ꝩẏniꝫ, id est, mucidus, ubi *Uligo*, & *Uliginosus*, restituit Somnerus.

ALLUX. Gloss. Isid. *Allex, pollex in pede.* Festus: *Allex, pollex scandens proximum digitum: quod velut insiliisse in alium videatur.* Ita quidem veteres: at posteriores *Allux* dixerunt. Ebrard. Bethuniensis in Græcismo:

Est manuum pollex, sed dicatur pedum allux.

Onomasticum: *Hallux*, ἀντίχειρ. S. Althelmus lib. 1. de Virg. cap. 42. *Dum linis olei liquore delibutis digitorum articulos & palmarum pollices obvolverent, simulque pedum alloces truciter adnecterent.* Ascriptum in MS. *alloces* esse digitos in pedibus crassiores.

ALMAFIL. Charta Rudesindi Episcopi Dumiensis æræ 930. apud Anton. de *Yepez* in Chronico Ordin. S. Benedicti tom. 5. *Calices argenteos exaratos tres, ex quibus unum Franciscum, & eorum pateris, & quatuor auratos subminore, quintum de Almafil cum sua patena.*

ALMANACH, Ephemeris, seu Kalendarium. Id nominis ab Arabibus impositum censet Scaliger, ad Manilium & ad Propertium; conflatum autem ex *al*, articulo Arabico, & μὴν, dictione Græca *mensem* denotante.

Alii ab Ægyptiis longè ante Arabas celeberrimis olim Astrologis profectum vocabulum censent, cùm constet ex Porphyrio appellationem *Almenach*, & descriptionem *Almenachicam* (ἀλμεναχικὰ) ipsius etiam ætate passim usitatam fuisse apud Ægyptios, ex ipsius verbis quæ citantur ab Eusebio lib. 3. de Præp. Evang. cap. 4. Ita ut sic appellarint prædictiones rerum maximè contingentium ex ordine serieque mensium dispositas atque descriptas. Vide Olaum Wormium in Fastis Danicis lib. 1. cap. 2.

ALMARIA, *Almarium*, pro *Armarium*; Gall. *Aumaire. Armaire*, in Consuetud. Normanniæ. Chronicon Moguntinum: *Purpuram optimam de almaria tollens, sibi fecit vestes.* Gervasius Dorobern. in Ricardo I. *Omnia etiam Ecclesiæ almaria confregit, cartas & privilegia quædam igne cremavit.* Tabularium Fossatense fol. 123. *De consilio Abbatis vel Thesaurarii quem ex nunc ibi instituimus, — qui thesaurum & almarium cum ejus pertinentiis, videlicet libris Ecclesiæ custodiat.* Vide *Armarium.*

ALMILUCERNA, in Breviloquo dicitur *locus amœnus, qui frequenter illustratur.*

ALMITAS, Sanctitas. Vita S. Adhalardi: *Duces progenie, sed ditior almitate.* Ermenricus in Vita S. Soli cap. 10. *Hæc idcirco tibi sic exposui, ut certior sis de almitate hujus emeriti viri.* Est etiam titulus compellatorius apud Marculfum lib. 1. form. 6. Desiderium Episcop. Cadurcensem Epist. 1. 13. 15. &c. Joannem VIII. PP. Epist. 66. & alibi non semel, Sigefridum Moguntinum Episc. Epist. 5. Bedam in Vita S. Cuthberti Episc. n. 2. in Vita S. Cuthburgæ in Procem. in Gestis Innocentii III. PP. pag. 70. &c.

ALMITIES, *Pulcritudo*, ὡραιότης, in Glossis Græc. Lat. Hinc emendandum Gloss. Lat. Græc. *Almetes*, κάλλος εὐατροφῆς, legendum enim, *Almities*, κάλλος, εὐατροφή.

ALMOCABAL, Magistratus nescio quis Saracenicus apud Mauros Hispanos. Charta Alphonsi VIII. Regis Castellæ æræ 1119. apud Anton. de *Yepez* tom. 7. *Et vestras tendas nullus Alvacil, neque Almuserifus, neque Almoçabel violenter intret, &c.*

ALMOCADENUS, Capitaneus peditum, Hispanis. Vide Leges Alfonsinas part. 2. tit. 22. lege 5.

ALMOMOR, Mensa Synagogæ Judaïcæ. Joan. Math. Tiberinus in Actis S. Simonis à Judæis necati n. 9. *Cadaver super almomor extenderunt: est enim Almomor mensa quædam ante altare, ubi Psalmos, Antiphonas, Hymnosque decantant.*

ALMOGAVARES. Vide *Almugavares.*

ALMONERIA. Vide *Eleemosynaria.*

ALMORAVIDES. Vide *Amoravisii.*

ALMUCIUM, *Almucia, Aumucia*, Amiculum, seu amictus quo Canonici caput humerosque tegebant. Joan. de Janua in v. *Flamen: Quicunque erat Sacerdos in*

signum Sacerdotii deferebat Almucium. Gloss. Lat. Gall. *Apex*, *Aumuce*. In Statutis Massiliensibus MSS. *Capucium & almutia*, idem sunt. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 66. *Nec cucullas, id est, capparones, vel pileos, id est, almutias habere debent.* Radevicus lib. 2. de Gestis Friderici Imp. cap. 67. *Cum pellibus nigro pallio coopertis, & nigro almutio.* Will. Thorn in Chron. an. 1330. *Quæsivit Episcopus in quali habitu esset: responsum est quod in tunica de Burneto, & almucia sine cuculla.* Cucullâ caput, reliquâ almuciâ, humeri tegebantur. Statuta Ecclesiæ Viennensis apud Joan. *le Lievre* cap. 26. de Canonicis: *A festo S. Martini usque ad Pascha portabunt capas nigras supra pellicium. & à Pascha usque ad festum omnium SS. portabunt superpellicium sine capa, & in capite capellum de griso, quem vulgariter almuciam vocant.* Statuta Ecclesiæ Noviomensis apud Vassorium: *Intrantes Chorum dictæ Ecclesiæ Canonici — si per majus ostium intraverint, depositâ almuciâ, cum reverentia caput inclinare debent versus altare.* Vide Chronicon Montis-Sereni pag. 153. Monastic. Anglic. tom. 2. pag. 464. Concil. Senon. an. 1346. can. 2. tom. 2. Spicil. pag. 132. 133. Chron. Windes. lib. 1. cap. 42. lib. 2. c. 16. Molanum lib. 3. de Canon. cap. 5. & 8. Haeftenum lib. 5. tract. 3. disq. 4. Sansovinum & Stringam in Venetia lib. 1. cap. 155. &c.

Fuit etiam Almucia, Monachorum propria. Clemens V. PP. in Concilio Viennensi statuit *ut almutiis de panno nigro, vel pellibus, caputiorum loco, uterentur.* Vide Clementin. *Ne in agro domin.* & Regulam S. Benedicti cap. 55.

Fuit & virorum laïcorum. Statuta MSS. urbis Massiliensis an. 1293. *Ordinamus quòd nullus sartor accipiat de vestimentis hominum masculorum ultra taxationes infrascriptas, videlicet de Huca cum caputio, vel almussa cum pennis 2. sol. & sine penna 18. den. Item de Huca cum sendata & caputio vel amussa 2. sol. & 6. den. &c.* Chron. Flandr. cap. 105. *Or issirent-ils de Paris, & encontra le Roy l'Empereur son oncle assez prés de la Chapelle, entre S. Denys & Paris. A leur assemblée l'Empereur osta l'aumusse & chaperon tout jus: & le Roy osta son chapel tant seulement.* Comput. Stephani *de la Fontaine* Argentarii Regii an. 1351. cap. *des pennes. Pour 24. dos de gris à fourrer aumuçes pour le Roy 36. sols.* Cap. *de l'orfevrerie: 99. grosses perles rondes baillées à Guillaume de Vaudeschar pour mettre en l'aumuçe qui soustint la Couronne du Roy à la feste de l'Estoille.* Ita coronam supra almuciam Rex deferebat. Ceremoniale Romanum lib. 1. sect. 5. *Ubi Imperator sedens, depositâ almuciâ, primò induit sandalia, &c.* Sed & ipsæ feminæ almucias gestarunt. In Computo ejusdem Stephani an. 1350. *Pour fourrer unes braceroles, & une aumuce pour ladite Madame Ysabel.*

Almucella, Parvula almucia. Testamentum Ranimiri Regis Aragon. æræ 1099. apud Martinezium in Hist. Pinnatensi lib. 2. cap. 38. *Et meos vestitos, & acitaras, & collectras, & almucellas, & servitium de mea mensa, &c. Almoçala*, in Charta æræ 1016. apud Tepez tom. 5. pag. 444. *Almuçalla grezisca*, in alia æræ 1011. tom. 6. pag. 451. Testamentum Arnaldi Archiepisc. Narbonensis an. 1149. apud Catellum: *Insuper laxo illi omnem substantiam meam, quam ibi habeo, præter tapetia & almucellas quæ laxo Ecclesiæ S. Justi.* Vetus Rotul. an. 1234. *Pro duabus almucellis ad juvenem Reginam, &c.* Occurrit ibi pluries. Porro *Almuciarum* artifices *Aumuciers* dicebantur Parisiis, uti ex eorum Statutis quæ servantur in Camera Computorum discere est. Vide *Aliphasis*.

Armutia. Concilium Ravennense an. 1314. can. 10. *Capita cooperiant pileo, vel bireto, vel armutia oblonga ad aures.* Ita in Concilio alio Ravennensi an. 1317. can. 4.

Amicia. Monasticum Anglic. tom. 3. part. 2. pag. 36. *Penulas autem hujus amiciarum caprinas esse volumus, vel agninas, &c.* Adde pag. 99. Jam verò ex præallatis satis patet almucias primitus capita operuisse, ita ut à capite pellis pars retro penderet, quæ collum tegeret, pars verò ea quæ caput operiebat, formæ esset quadratæ, & quatuor veluti cornua effingeret: quod potissimùm licet inspicere in antiquis picturis Canonicorum, in Regesto Cameræ Computor. Paris. de Feodis Comitatus Claromontensis in Bellovacis, & apud virum doctissimum C. Molinetum de Vestib. Canonirum Regularium pag. 97. Atque hinc jam licet haurire unde ejusmodi pileorum, quos vulgo *Bonnets quarrez* appellamus, usus fluxerit, qui non alii sunt, quàm almuciarum pars quæ caput tegebat, resectâ caudâ, quod quidem pauci, opinor, hactenus adverterunt: iique tum obtinuere, cùm almuciæ vel in brachiis, vel supra humeros gestari cœpere. Vide Paschasium lib. 4. Disquisit. Francic. cap. 15.

Quod ad vocis etymon spectat, censet Bayffius lib. de Re vestiaria, ab amiciendo dicta almucia, quasi *amicula*, quæ ut auctor est Festus, & ex eo Isidorus lib. 19. cap. 25. fuerunt mulierum vestimenta. Alii, ut Joan. Cognatus in Hist. Tornac. lib. 2. à Theotisco seu Flandrico deducunt, *Hoft Mutse*, hoc est, capitis pileus, qua appellatione donantur almuciæ in Testamento Radulfi *Corsbout* Decani S. Petri Lovaniensis an. 1380. quo confert *duo almutia* dicta *Bontemutsen*, hoc est, pileos ex pellibus confectos. Eidem consona habet J. Banck in Taxam Cancellariæ Romanæ. Almutias ita descripsit Petrus Damian. lib. 5. Epist. 16. de Clerico nitidulo, uti vocat: *Ita ut caput ejus nunquam nisi gibellinica pellis obtegeret.*

ALMUDAYNA. Usatica Regni Majoricar. an. 1248. MSS. *De omni clamo, sive neget, sive dubitet reus, sive confiteatur, primùm à Curia consilio proborum hominum sententia feratur, quæ talis est: Per totam istam diem pausate cum vestro adversario, vel firmate directum, vel in sero ascendatis in Almudaynam: si non Almudaynam ascenderit, habetur pro firmato directo, & exibit inde directum.* In Editis apud Joan. Dametum in Hist. Regni Balearici pag. 268. *pro firmamento directi* habetur. Fit mentio *Almudaynæ in civitate Majoricensi*, & domorum quæ in ea sunt, in aliis Chartis apud eundem Dametum pag. 315. & 333. Idem videtur qui Hispanis & Aragonensibus *çalmedina*.

ALMUGAVARI, *Almogavares*, Milites Hispani, ob animi generositatem celebres: quos quidam ab Avaribus seu Hunnis, qui primitus Hispanias & Gallias insederunt; alii, quòd ex Arabibus & Sarracenis Hispanis genus ducebant, sic appellatos volunt. Ἀμωγάβαροι appellantur apud Pachymerem lib. 11. cap. 13. & Nicephorum Gregoram lib. 7. pag. 153. *Almogavares* in Legibus Alfonsinis parte 2. tit. 22. lege 2. ubi ita dicuntur *Equites*, respectu peditum: denique *Armogaires* in veteri Charta Gallica in Camera Comput. Parisiensi. Josephus Scaliger lib. 1. Epist. pag. 245. *Almogaveres, sunt milites quales Martolossi.* Sebastianus Cobarruvias: *Amogavares, dizen averse llamado antiguamente con lengage Arabigo, los soldados viejos y platicos, que non pudiendo seguir los campos, estan entretenidos en algun præsidio. El Padre Guadix dize significar el que tra nuevas, que en Arabigo se llama* Muhavir. *Estos de ordinario estan hablando de las cosas que han visto, y porque han passado en la guerra. Tamarid, Adalides de Corsarios.* De Amogavaris agunt Lucas Tudensis æra 1273. Rodericus Tolet. lib. 9. de Reb. Hispan. cap. 16. & Moncada in Hist. Catalan. cap. 7. Adde præterea quæ de iis diximus in nostra Hist. Gallo-Byzant. lib. 6. cap. 24. Hos perperam Meursius, cum *Ampsivariis*, de quibus Notitia Imperii confundit.

ALMUNIA, Prædii rustici species, apud Hispanos. Charta Sanctii Regis Aragonum æræ 1132. apud Martinezium in Hist. Pinnatensi lib. 3. cap. 9. *Concedo prædicto Cœnobio — illam meam almuniam, vocatam Day-*

mus, quæ afrontat, ex una parte cum Torredellas, &c. Alia Alfonsi VI. Regis æræ 1133. apud Anton. de *Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 6. *In quo loco incipit alia via, per quam descendunt usque in viam publicam super almuniam Regis,* &c.

ALMUS, Cognomentum Ludovici Imp. Caroli Magni filii, qui vulgo *Pius* dicitur, in Chronico S. Vincentii de Wlturno pag. 694. Leo Ostiensis lib. 1. cap. 18. *Ludovicus Imperator qui cognominatus est Almus, vel Sanctus.* Vide Brissonium in Formulis pag. 50.

ALMUSERIFUS. Charta Alfonsi VIII. Regis Castellæ æræ 1213. apud Anton. de *Yepez* in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 7. *Et vestras tendas nullus Alvacil, neque Almuserifus, neque Almoçabel violenter intret, &c.*

ALMUTAZAPHUS, Magistratus apud Aragonenses, cujus munus est intrare domos, & in iis res furatas perquirere, ponderare panes, & mensurare vinum, &c. Vide Repertorium Michaelis *del Molino*, in hac voce.

ALNIDUS, Alnetum, locus ubi crescunt alni: *Aulnaye*, in Consuet. Aurelian. art. 152. & Stampensi art. 187. Charta Caroli Reg. Franc. apud Hariulfum lib. 3. cap. 16. *De silva bunnaria 20. de conciso bunnaria 5. & de marisco quadrellos 110. & de alnido bunnarium 1.* Isidor. lib. 17. cap. 7. *Alnus vocatur, quod alatur amne: proximè enim aqua nascitur, nec facilè extra undas vivit. Hinc tenera & mollis, quia in humecto loco nutritur.* Will. Brito lib. 8. Philipp.

Difficiles ubi densa vias alneta tegebant.

Froissart. 2. vol. cap. 126. *Et Bretons & François les chaçoient en fossez par aunois & bruieres.*

Alnini fustes, in Lege Salica tit. 63. §. 1. Ex quo loco viri docti rectè conjiciunt veteres Francos nostris loca paludosa incoluisse.

ALNUM, *Lignum, i. vernum*, in Gloss. Isid. sed legendum videtur *vervum*, aut *veru*.

ALODIS, *Alodus, Alodium, Alaudum, &c.* voces unius ejusdemque originis ac notionis, quæ variè in veteribus Tabulis & apud Scriptores exarantur: ac *Alodis* quidem ferè semper in Legibus, Capitularibus & Formulis antiquis: *Alodus*, in Charta apud Besl um in Comitibus Pictav. pag. 239. *Alodum*, in Capitulari Carlomanni Regis apud Vernis Palatium cap. 6. *Alodium*, apud Goffridum Vindocinensem lib. 1. Epist. 2. 3. 15. 18. *Alaudum*, in Chartis Burgundicis Perardi pag. 25. 26. 27. 33. & in Tabulario S. Mariæ Santonensis: *Alaudis*; apud *Diago* in Comitibus Barcinonensibus lib. 2. cap. 13. 27. in Charta an. 1030. apud Sammarthanos in Archiepisc. Aquensibus n. 19. & in aliis apud V. Cl. Stephan. Baluzium editis post Capitul. n. 120. 127. Vernaculè verò *Aleu, Aleu franc*, vel *Franc aleu*, in Consuetudinibus municipalibus & alibi passim: *Franc-aloud*, in Consuetud. Ducatus Burgundiæ: *Franc aloy*, in Meldensi: *Franc-aleuf*, in Trecensi & Vitriacensi.

Est autem *Alodis*, vel *Alodium*, quivis fundus. Ugutio: *Fundus pro agro, & propriè pro Alodio.* Ebrardus Bethuniensis in Græcismo cap. 12.

Alodium, Fundum dicas, Fundum maris imum.

Dudo lib. 2. de Actis Norman. pag. 83. *Ut teneat ipse (Rollo) & successores ejus ipsam terram ab Epta fluviolo ad mare, quasi fundum & alodum in sempiternum.* Infrà: *Dedit itaque filiam suam Gislam nomine uxorem illi Duci, terramque determinatam in alodo & in fundo, à flumine Eptæ, &c.* Ubi *fundus*, & *alodus*, idem sonant quod *proprium immobile*; quomodo dicimus, *Donner en fonds, en heritage, en propre.* Unde

Alodium, idem esse dicitur quod *Prædium*, id est, Possessio, Hæreditas. Ugutio, & ex eo Guillelmus Brito in Vocabular. MS. *Prædium dicitur possessio, villa, ager, seu perpetuum allodium: & dicitur allodium, hæreditas quam vendere & donare possunt, ita (al. ut) est mea propria.* Addit Breviloquus: *Et propriè vocatur fundus, sive curia rusticalis, ad quem agri vel mansus pertinent.* Gloss. Lat. Gall. *Prædium, Possession ou heritage, Aleux.* Alio loco: *Allodium, Alloere, comme Heritage, Fons, Trefons.* Lex Longobard. lib. 2. tit. 6. §. 9. *Si prædium, id est, alodium habuerit.* Charta Rorigonis Comitis an. 839. in Tabulario S. Mauri ad Ligerim: *Meæ prædium possessionis hæreditariæ, hoc est, alodum nostrum qui est in pago Andegavensi, &c.* Abbo Monachus serm. 5. *Res Christi transferunt sibi in prædium & alodium possessores sacrilegi.* Lambertus Ardensis: *Hæc autem fuerunt ea quæ — de allodiis sive prædiis in feodum commutavit Adela, &c.* Ditmarus lib. 7. *Quicquid in Salbezvilla in beneficium habuit, in prædium ab his acquisivit.* Tabularium S. Andreæ Viennensis: *Hoc est, decimas totius possessionis quam habemus in potestate castri — sive per alodium, sive per feudum, &c.* Differt enim *Beneficium*, vel *Feudum* à *Prædio* seu *Alodo*, quod idem sonat, id est, ab immobili proprio; quomodo *Honor*, seu *Beneficium*, ab *Alodo*, in Capitulis Caroli C. tit. 19. *Et concedit vobis ut omnes in honoribus & alodis vestris interim consistatis.* Quippe *beneficium* erat ad vitam, *Prædium*, seu *Alodus*, hæreditas, proprietas. Adde Capitula Caroli Mag. lib. 1. cap. 132. lib. 3. cap. 20. 81. Ita passim usurpant Lex Salica cap. 62. Lex Bajuvar. tit. 2. cap. 1. §. 3. tit. 11. cap. 5. tit. 17. c. 2. Lex Ripuariorum tit. 55. & Lex Angliorum tit. 6. in quibus *alodis* semper in contextu per vocem, *hæreditas*, redditur. *Alodis parentum*, apud Marculfum lib. 1. form. 12. lib. 2. form. 4. 6. 9. in Formulis Lindenbrog. c. 16. 30. 48. 51. 62. 67. Vetus Charta apud Columbum lib. 2. de Episc. Vivariens. n. 54. *Concedimus ad ipsum sanctum locum aliquid de rebus nostris, quia nobis de alode parentum nostrorum legibus obvenit.* Tabular. Deiparæ Santonensis: *Alaudum meum sive hæreditatem, quam dedit mihi pater meus, & mater mea in die nuptiarum mearum.* Hariulfus lib. 1. Chron. Centul. cap. 15. *Paternæ hæreditati, quam nostrates alodium vel patrimonium vocant, se se contulit.* Charta Odonis Regis Franc. apud Besllum pag. 201. *Concedimus etiam — alodos nostros propriæ originis, id est, Crespiacum*, qui à parentibus contigerant. *Patrimonium & alodium proprium*, apud Goffridum Vindocin. lib. 1. Ep. 2. Pancharta Nigra Turonensis, apud Beslium pag. 209. *Alodum meum proprium quem hæreditavi, &c. Terra propria*, apud Gregor. Turonens. lib. 3. Hist. cap. 15. *Ex jure proprio*, in Chron. Malleacensi: nam quæ hæreditario jure possidentur, sunt propria possessorum. In Capitulari Compendiensi Caroli Calvi an. 868. cap. 2. *Alodis* & *proprietas*: ut in Pancharta Nigra Turon. apud Beslium pag. 138. 202. 209. *Alodum*, & *proprium* confunduntur. Joannes VIII. PP. Ep. 108. & 129. *Proprietates, quas vos alodum dicitis.* Tabularium Persiacense, apud Perardum pag. 29. *Qualiter ego — alodum meæ proprietatis Floriacensi Monasterio tradiderim, &c.* Adde pag. 30. Charta Bertrandi Comitis Provinciæ an. 1039. *Dono, trado, cedo fideli meo Fulconi Vicecomiti Massiliæ, & uxori suæ Odilæ aliquid de alode meo, quæ est in Comitatu Tolonensi, hoc est totum hoc quod tenent ad feus in Sexfurnos dono eis ad propriam alodem.* Sic *dare ad alodem*, in Synodo Suession. II. c. 2. in Capitular. Caroli C. pag. 87. 88. 116. 1. Edit. *In alodem relinquere*, in Chartis Parensalib. cap. 21. Ita etiam bona dicuntur *transire in alodem*, quæ in proprietatem dantur, apud Eadmerum lib. 1. Hist. pag. 18. Hinc *Alodium* interdum opponitur *Comparato*, in Formulis veteribus apud Bignonium 1. Edit. pag. 250. 379. & Lindenbrog. cap. 17. 18. 49. 66. licèt aliàs sæpe etiam pro *comparato* promiscuè usurpetur. Capitularia Caroli C. pag. 241. *Et illorum alodes de hæreditate, & de conquisitu, &c.* Adde pag. 108. 247. 318. 345. 389. 394. Hincmarus Remensis Opusc. 53. *Ut in mansis suis*

suis de alode, vel naturali, vel comparato, feminas habeant, quæ illorum pannos lavant, &c. Tabularium Lascariense apud Marcam in Hist. Beneharn. pag. 375. *Cum alodio etiam, id est, terra quam præscriptus Vicecomes & ejus uxor acquisierant, &c.* Tabular. Brivatense ch. 277. *De illorum alode quæ ex conquisto illis advenit, mansos 2. &c.* Tabular. S. Andreæ Viennensis: *Terram illam quam adquisivi in alodum de potestate & jure S. Mauricii & S. Petri foras portam dimitto nepoti meo Stephano: hereditarium verò alodum meum dono filio meo & Ecclesiæ S. Andreæ, unde ipse est Monachus.* Adde Gaufridum Vindoc. lib. 1. Ep. 2. 3. &c.

Alodium, nudè positum, sæpe pro prædio immuni, & quod nulli præstationi aut oneri obnoxium est, usurpatur. Tabularium Vindocin. ch. 55. *Habebat vineæ agripennum unum allodialiter immunem, hoc est, ab omni censûs & vicariæ redhibitione liberum.* Charta ann. 1078. in eodem Tabulario n. 291. *Est autem naturaliter allodium, ab antiquo nullam omnino cuiquam reddens consuetudinem, eidemque à progenitoribus jure hæreditario contingens.* Alia ejusdem anni 1078. n. 315. *Reddit ea terra 2. den. census, cùm antè semper alodium fuisset.* N. 237. *Dum priscis coleretur temporibus, 12. den. census solvebat: quia verò modo vasta est, nihil census reddit, sed est alodium.* N. 333. *Est tam parva, ut vix in ea seminari possit modius unus frumenti, sed tamen valde bona, & prorsus sicut alodum libera.* Tabular. Majoris Monasterii ch. 17. *Cujus etiam manufirmæ censum de meo jure in eorum transfero dominium, ut hæc non manufirma, sed alodus deinceps existat Majoris Monasterii Monachorum.*

Erat igitur *alodium*, prædium non modò ab omni præstatione liberum, sed & à quolibet servitio reali & personali immune, licèt illius possessor dominum agnosceret, à quo illud tenebat in *feudum honoratum*. Charta Bertrandi de Montelauro ann. 1274. *Vendo & ex causa venditionis trado, cedo, pro libero & franco & absoluto & immuni alodio, tamen cum consilio D. Petri Regis Arragonum ac domini Montispessuli, in quo infrascripta tenentur in feudo, & pro feudo honorato sine præstatione census, usatici, canonis, & alterius servitii, tam realis, quàm personalis, & alterius cujuslibet generis, scilicet omnes res quas habeo vel habere visus sum in decimaria de Terminis, &c.* Vide *Feudum honoratum.* Hinc *tenere in alodium*, in Consuet. Pictav. art. 52. *tenir en aleu.* Charta Willelmi Ducis Normann. ann. 1042. in Monast. Anglic. tom. 2. pag. 959. *Dedi — terram quam Wicbotus Barbatus tenebat in alodio liberam & absolutam ab omnibus consuetudinibus mihi pertinentibus.* Domesdei: *Warochselle tenet Rex. Gueda Comitissa tenuit de Godwino Comite in alodium. Tunc geldavit pro 5. hidis, modò pro 2. hidis & dimidia, terra est 10. carucarum.* Alibi: *Cetingley Almar tenuit de Rege Edwardo sicut alodium*, id est, nulli servitio vel præstationi obnoxium. Vetus Charta inedita: *In nom. Dom. ego Bernardus Guillelmus de Monbasen dono ad alodium sine enganno cum hac carta tibi Guillelmo Montispessulani & infantibus tuis, —— & quantum alodii homo vel femina ibi habet per me, & quantum alodii nunc habeo & mihi eventurum est in toto terminio ipsius castelli, &c. 7. Id. Aug.* 1113. Alia: *Ego Guillelmus Montispess. dono ad fevum cum hac carta tibi Bernardo-Guillelmo de Monbasen castellum & villam de Monbasen; & totum hoc quod mihi dedisti ad alodum, totum dono tibi ad fevum, ut tu, Bernarde-Guillelme, & posteritas tua istum fevum mihi & posteritati meæ serviatis & hominium faciatis, &c.* 1113. Tabularium Ecclesiæ Gratianopolitanæ sub Hugone Episcopo fol. 69. *Similiter & illud cortile habebamus ad feudum de prædicto Episcopo & reddimus sive vendimus illud hortile Episcopo prænominato per alodum & omnibus successoribus suis.* Occurrit ibi passim hæc formula, *per alodum dare*, id est, *pro alodo*, vel *in alodum.*

Quod verò hîc nudè *Alodium*, dicitur, interdum *Alodium liberum* appellatur, ut immunitas prædii denotetur. Charta anni 1125. apud Miræum in Donat. Belg. c. 82. *Unà cum curtilibus — cum libero alodio culturæ nostræ.* Chronicon Besuense pag. 560. *Item dederunt mansum unum liberrimi alodi permaximum, seu coloniam pergrandem in villa Besueta, &c. Alodium regale*, liberum. Charta Fulconis Comitis Andegav. ann. 1033. *Hæc omnia sine censu & sine decima, libera & quieta, ut regale alodium.*

Duplex autem alodium statuunt Consuetudines municipales, alterum nobile, alterum villanum, *Aleu noble, Aleu roturier.* Alodium villanum, dicitur prædium quod nullam habet jurisdictionem seu *Justitiam*, cujus possessor nullam debet præstationem nec laudimia. Ita Trecensis art. 54. & Vitriacensis art. 20. 59. Ejusmodi sunt prædia, quæ *alodia* nudè appellari in Tabulario Vindocinensi diximus. *Alodium nobile*, illud est, quod jurisdictionem seu superiorem justitiam habet, & nulli hommagio aut servitio feudali, nullisque laudimiis obnoxium est. Ita Consuetudines Parisiensis art. 302. Trecensis art. 53. Vitriacensis art. 19. 52. & Normannica art. 102. Ejusmodi autem alodia, nobilia scilicet & villana, etsi immunia & libera dicantur, à superioritate alterius non tamen eximuntur, ut est in lib. de Feud. tit. de Alod. Unde alodium liberum aliquatenus feudum est, sed immune à servitiis feudalibus: tametsi diversum à feudo franco, quod licèt liberum à servitiis, hominio tamen obnoxium est. Charta Raimundi *Xarmar de Invidio* Militis ex Comitatu Ruscinon. ann. 1318. *Quæ omnia vendidi & tradidi pro franco & libero alodio, credens illa esse alodium, & in veritate sunt, & esse debent feudum, & de feudo nostro, & tenentur ac teneri consueverunt in feudum pro vobis & nostris.*

Fatendum tamen sæpe *Alodia* nullos agnovisse dominos, quod licet colligere ex aliquot veteribus tabulis. In Regesto Comitatus Tolosæ fol. 42. extat Homagium Bernardi V. Comitis Convenarum præstitum Raymundo Comiti Tolosano mense Novembri ann. 1244. in quo agnoscit quòd *feoda, quæ modò recepit à D. Comite Tolosæ, ipse & antecessores ejus non tenuerant in feodum ab aliqua sæculari vel Ecclesiastica persona, imò erat alodium proprium, & ita ipse & antecessores ejus tenuerant pro alodio à tempore cujus memoria non existebat.* Charta alia B. Episcopi Ruthenensis ann. 1239. ibid. fol. 6. *Quòd siquidem Podium est allodium nostrum & Ecclesiæ Ruthenensis, de quo nunquam recognoscendo vel aliter respondimus, vel respondere debemus alicui domino temporali.* Tabularium Vindocinense ann. 1077. *Quòd videlicet alodium pater ejus & prædecessores ipsius absque ulla dominatione vel servitio longo tempore jure hæreditario possederunt.* Charta Guichardi Episcopi Matiscon. in Regesto Feodor. Burgund. ann. 1169. *Guillelmus de Saliaco Domicellus asserens per juramentum suum res, jura, dominia & usagia inferiùs annotata ab aliquo non tenere, sed eadem in francum, purum, & liberum alodium se habere, pro suo commodo evidenti accepit in feodum ligium à nobili viro Hugone Duce Burgundiæ cum homagio manuali quingentas panalatas terrarum sitarum apud Chigiacum, &c.* Charta Roberti Comitis Drocensis ann. 1206. in Tabul. Campaniæ: *Comitissa verò mihi concessit per istas conventiones, quòd ego possum facere unam fortericiam in allodio meo de Fara — ego verò posui in eorum feodo ligio totum allodium meum quod est in dominio Branæ & Faræ, quod videlicet allodium à domino non tenebam. Et est sciendum quòd de hoc allodio quod posui in ligio feodo Comitissæ & filii sui Theobaldi & dominorum Campaniæ, totus ligius sum, &c.* Alia Mathæi Ducis Lotharing. ann. 1220. ibid. *Notum — quòd Novum-Castrum in Lothoringia, quod de allodio meo erat, —— recepi in feodum & homagium de Blancha Comitissa Trecensi, &c.* Vide Hist. Episcopor. Lodovensium pag. 131. 135. Probat. Hist. Drocensis pag. 271. Joannem Dametum in Hist. Regni Balearici

pag. 315. 319. &c.

Jam verò quare *Alodiarii* prædia sua interdum in feudum ultro erigi curarent, servitiisque feudalibus se se adstringerent, præclarè aperit Lambertus Ardensis: *Audierat sæpius, & à patribus suis didicerat, quòd antiqui nobiles multi in Ghisnensi terra manentes, postquam reverendæ & dignè memoriæ memorandæ Pontivi quondam & S. Pauli atque Ghisnarum Comes Walbertus sæculo vale dixit, & terram Ghisnensium non infirmis & imbecillibus dereliquit hæredibus, à viris nobilibus, sive Episcopis, sive Abbatibus, sive Præpositis, vel etiam quibuscunque Ecclesiarum Prælatis, aut personis, ut majoris militarent nominis auctoritate, & sub majorum protectione in secura pace viverent, similis conditionis dono, & sua in feodum susceperint prædia. Hæc autem fuerunt ea quæ per eundem & ad eundem Episcopum de allodiis sive prædiis in feodum commutavit Adela, &c.*

Alodium habere in re aliqua. Libertates concessæ villæ Montisbrusonis M. Nov. ann. 1223. à Guigone Comite Forensi, MSS. *Si aliquis habeat alodium in re aliqua, & obligaverit alodium alicui, le benevisers* (beneficiarius) *non debet dare aliquid pro investitura illi qui alodium pignori accepit. Item si ille qui habet alodium in re aliqua, vendiderit vel donaverit, vel alio modo alienaverit alodium suum, le benevisers non tenetur dare aliquid pro investitura, nisi unum denarium de solido, vasto pretio re æstimata, si res fuit aliter quàm vendendo alienata, &c.*

Alodiarius, Alodarius, Aloarius, qui *Alodum*, seu prædium, etiam domino obnoxium, possidet; *tenens*. Domesdei: *Quando moritur Alodiarius, Rex inde habet relevationem terræ, excepta terra S. Trinitatis.* Willelmus Gemeticensis lib. 3. cap. 8. *Abbatique locum cum tota villa tradidit, quam ab alodiariis auro redemit.* Thomas Walsinghamus p. 419. eadem verba habet: sed perperam editum, *à lodariis*, divisa voce. Vetus Charta apud Guesnaium in Annalibus Massiliensibus p. 255. *Iidem homines* (villæ) *qui se dicebant alodiarios, &c.* Goffridus Vindocinensis lib. 2. Epist. 7. *Si pro consecratione professionem, pro professione ab alodiario B. Petri subjectionem vobis vindicastis, &c.* De se loquitur Abbate Monasterii Vindocinensis, quod *alodium S. Petri* esse dixit lib. 1. Epist. 2. 3. 15. 18. In inscriptione verò ejusdem Epistolæ 18. & 25. *Alodiarium Apostolicæ sedis* se nominat. Neque alii sunt quos *aleutiers* vocat Consuetudo Hannoniæ cap. 61. 68. 69. 77. 78. 80. 81. 84. 95. Vide Historiam Monasterii S. Audoëni Rotomag. pag. 461. 462.

Aloarii, & *Aloerii* eadem notione. Domesdei: *Lanseswite Godwinus tenet de Comite Ow,* (Augi) *& de eo septem aloarii.* Consuetudines Catalaniæ inter Dominos & Vassallos MSS. cap. 55. *Si duo vel tres Masoverii, vel aloerii, franchi erunt intra terminos alicujus castri, &c.* Vide in *Mansonarius*. Cap. 58. *Si aliquis dominus aloerius alicujus castri habens duos filios dividat castrum in duas partes, &c.* Cap. seq. *Si duo pares aloerii sint in eodem castro, &c.* Qui verò *aloerii* hîc nominantur, *Aloers* appellantur in Consuetudinibus Catalaniæ vernaculis MSS. *Si alcuns alohes, Cavaliers, ho vilains, &c.* Cap. seq. *Si alcuns aloher es en alcun castel, senior del castel conten ab eyl del alou, e diu que no hes alou, lodit aloher no es tengut de monstrar en poder deldit senyor del castel, &c.*

Hinc colligere licet quid sibi velit hæc vox, cujus notionem vir doctissimus ignorare se profitetur, in Formulis vett. cap. 29: *Et tales colpus ei dedi, pro quibus ipse mortuus est, & quod feci, super me fecit, & ego hodie ipsum facio infra damnum & forbatudum infra noctes 42. sicut lex est & nostra consuetudo, apud tres aloarius, & 12. conlaudantes juraverunt, & linguas eorum legibus direxerunt.* Formulæ eædem cap. 33. *Insequenter verò post ipsum tres aloariæ & 12. conlaudantes juraverunt, & de linguis eorum legibus dixerunt.* Ubi *aloarii* sunt homines qui alodos possidebant, quorum sacramenta exigebantur in actorum confirmationem. Nam *apud tres aloarius*, idem valet quod *cum tribus aloariis*. Vide *Apud*.

Alodialis, idem quod *Alodarius*, seu *tenens*. Charta Willelmi Ducis Normann. ann. 1042. in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 959. *Dedi etiam Ecclesiam Radulfi villæ, & unum alodialem in ipsa villa.* Infrà: *Dedi quoque unum alodialem in Amundavilla, quietum ab omni consuetudine.*

Jam verò de horum vocabulorum etymo variæ sunt auctorum sententiæ. Cujacius *alodium* dictum vult, quasi sine *lode*, quod ejus possessor sit sine *lode*, & nemini sit *Leodes*, id est, vasallus. Budæus à laudatione auctoris effictum vocabulum fingit, *quo qui prædia eo jure habent, laudare, hoc est, nominare auctorem suum nemini tenentur.* Rhenanus & Vadianus à voce Germanica *anlodt* deducunt, quòd ea bona familiis velut coagmentata & conjuncta essent, ex *aën* & *lodt*, *adsortium*, sors quæ ad aliquem pervenit familiæ herciscundæ judicio. Alii ab *ald*, voce, quæ *vetus antiquumque* significat, apud Aventinum in Gloss. quæ notatio, inquit Bignonius, ad hæreditatis & paternam terram proximè accedit. Dominicus de Prærog. allodior. alodem dictam opinatur quasi *ohn leiden*, id est, sine subjectione: à voce *leidem*, quæ Germanis, pati, subire significat, sicut & subjectionem & servitium. Non desunt præterea qui alodem à voce Theutonica *los* deducunt, quæ sortem sonat, quasi alodium sit prædium quod sine sorte obvenit. Spelmannus à *Leod*, *populare*, Saxonico: ita ut *aleod*, sit idem, quod *prædium populare*, oppositum feudo, quod est *prædium dominicale*. Quidam hanc vocem ejusdem originis esse volunt, qua *Alauda*, quæ vox est Gallica, ut mox innuimus: nam & *alaudum* pro *alodum*, elatum etiam constat. Vide Raguellum. Wendelinus ab *alder* etymon accersit, quòd *alodis* sit legitima hæreditas, quæ ab *alders*, id est, majoribus nostris, defertur, vel ab *äel*, quod sonat legitimum, ingenuum, & *lod*, onus, vel *laden*, tollere, auferre, &c. Denique plerique è doctioribus existimant vocem esse primigeniam Gallicam vel Francicam, quæ prædium, ac rem proprietario jure possessam denotat: quos inter est Gallandus. Mitto hoc loco ridiculum etymon quod habet auctor Breviloq.

ALOGIA, *Convivium sine sermone, quia antiqui silenter prandebant.* Ita Breviloq. Gloss. Lat. MS. Regium cod. 1013. *Alogia convivium, Græcè.* Aliud Gloss. Græc. MS. Reg. cod. 1673. ἀλογία Παραχή. S. Augustin. Epist. 86. *Quo possimus dominicâ alogiâ refecti omnes æquali corde dignè cantare: Saturasti, Domine, animam inanem, &c.* Et infrà: *Quid est autem alogia, quod verbum ex Græca lingua usurpatum est, nisi cùm epulis indulgetur, ut à rationis tramite devietur. Unde animalia ratione carentia dicuntur aloga, quibus similes sunt ventri dediti, propter quod immoderatum convivium, quo mens in qua ratio dominatur, ingurgitatione vescendi ac bibendi quodammodo obruitur, alogia nuncupatur.* Vide Fragm. Petronii p. 44.

ALOGOS, Infans. Gloss. Sax. Ælfrici: *Infans, vel alogos*; unspprecende cild. Prima vox *mutus*, sonat, altera *infans*.

ALOIGNA, Cepe Ascalonita, *Eschaloigne*, *Eschalotes*. Fleta lib. 2. cap. 12. §. 4. *Centena ceræ, Zucarii, piperis, cumini, amigdalarum, & aloignæ; continet 13. petras & dimidiam.*

ALONASON. Ordericus Vitalis lib. 11. pag. 834. *Guillelmus Ebroicensium Comes —— decrevit Deo in proprio fundo domum ædificare, in qua electi alonazontes cum vera religione Regi Regum congruè possent militare.* Hinc emendandus idem Scriptor pag. 833. *Super Rogerium Cluniacenses alonaxdi tale scripserunt epitaphium, &c.* Legendum enim, *alonazontes*. At unde hæc vox orta, non omnino planum. ἅλων Græcis est *area*,

unde ἀλωνίζειν, *in areis versari*. Sed quid *area* cum Monachis commune habet? erunt fortè qui *μονάζοντες* legendum censeant.

ALOPEX, Vulpes, ex Gr. ἀλώπηξ. Versus inscripti cuidam Ecclesiæ, apud Leonem Ost. lib. 1. cap. 12.

Ore truces ululare lupi sub nocte silenti,
Alopicesque olidæ dudum gannire solebant.

ALPARGATES, Spartea, calcei ex funibus, Hispanis *Alparga*, in Constitut. Teresianarum cap. 8. Vide *Abarcæ*.

ALPES, vocati non modò montes qui Italiam ab Gallia & Germania disterminant, sed etiam universim quivis montes altiores. Gloss. Lat. Gr. *Alpes*, ὄρη ὑψηλά. Isidor. lib. 4. cap. 8. *Alpes propriè montes Galliarum sunt, de quibus Virgilius, Aërias Alpes, & dicendo aërias Alpes, verbum expressit à verbo : nam Gallorum lingua Alpes, alti montes vocantur.* Quæ quidem hausit à Servio ad illud Virgilii lib. 3. Georg. *aërias Alpes* : ubi ait à Gallis *aërios montes Alpes* vocari. Hac igitur notione, *Alpes* Pyreneos montes appellavit Ausonius Epist. 24. ut & Fortunatus lib. 6. poem. 2. & 7. lib. 10. poem. 25. quo sensu *Alpinos Hispanos* dixit ex Catone Gellius. Ita Atho Monti, *Alpis* nomen non semel tribuit Sidonius carm. 2. & 9. *Alpes Arvernas* dixit Fortunatus Pictav. Episcopus : *Alpes Astoricenses*, Osmundus Episcopus Astoricensis in Epist. ad Idam Comitissam Boloniæ : *Alpes Dofrinas* in Dania Saxo Grammaticus lib. 8. pag. 134. Dudo lib. 1. de Actis Normann. *Quarum Dacia —— præmagnis alpibus emunita*. Adam Bremensis cap. 229. *Normannia quæ suis Alpibus circumdat Sueoniam.* Occurrit iterum cap. 239. *Alpes montis Zebraii*, *Alpes Roscidæ vallis*, apud Lucam Tudensem pag. 86. 90. *Alpi d'Apennine*, apud Joann. Villaneum lib. 1. cap. 33. *Alpes Romaniæ*, apud Albertum Aq. lib. 2. cap. 43. lib. 3. cap. 33. *Alpes Bastarnicæ*, in Tabula Itineraria : quæ *Mons Carpates* Ptolemæo, nudè *Alpes*, Jornandi. *Alpes ultra caput Danubii* statuit etiam Eustathius ad Dionysium. Adde Ermenricum in Vita S. Soli cap. 4.

Alpes, Pascua montana, quo æstate pecora aguntur & pascuntur, ea scilicet quæ in montium convallibus sita sunt. Nam non desunt qui genuina notione *Alpes*, montium seu collium angustias significare censent : atque in iis Procopius lib. 1. de Bello Goth. pag. 186. Edit. 1607. ἄλπεις δὲ καλοῦσι τὴν ἐν στενοχωρίᾳ δίοδον οἱ ταύτῃ γενομένοι ἄνθρωποι. Et Eustathius ad Dionysii περιήγ. pag. 42. qui ταύτην τὴν λέξιν ait ταὐτὸν δύνασθαι τῇ κλεισούρᾳ. A Procopio hausit Lexicon Gr. MS. Reg. cod. 2062. ἄλπεις, αἱ ἐν στενοχωρίᾳ δίοδοι. Charta Notherii Veronensis Episcopi ann. 921. apud Ughellum : *Portionem etiam meam de silva quæ dicitur Forojuliana : ibidem addo & campum meum in Luxino ad Alpes faciendas.* Alia ann. 1168. apud Augustinum *de la Chiesa* in Hist. Pedem. cap. 26. *A Carolo Episcopo Taurinensi quasdam Alpes in valle Lancei sitas acquisivit.* Acta Murensis Monasterii pag. 52. *Provideat & ordinet qualiter ad Alpes pecora mittentur.* Adde pag. 53. 54. Annotatio Arnonis Episcopi, apud Canisium : *una cum campis, silvis, alpes, aquis, aquarum decursibus, &c.* Ibid. *Tradidit suprà dictus Dux in præscripto pago duos alpes qui vocantur Ganzo & Laduza, in quo sunt tantummodo pascua ovium.* Chartæ Alemannicæ Goldasti n. 27. *Hobas in VVZinuillare, & alpem pascuam ad Monasterium contradidit.* Donationes factæ Ecclesiæ Salisburgensi cap. 1. tom. 6. Antiq. lect. Canisii : *Dedit idem Dux ad eandem sedem colonias, & silvam magnam cum pratis & pascuis ibidem pertinentibus, & alpes duas ad pascua pecudum.* Cap. 3. *Ad cucullas colonos sex, & prata & silvam & alpes quatuor.* Cap. 8. *Saltum ad venationem atque ad pascua pecorum alpes, &c.* Conradus de Fabaria de Casib. S. Galli cap. 20. *Donavit Ecclesiæ curtem ad Cresarum — cum familia multa, cum planis, alpibus, & pascuis.* Bertaldus Zuifaltensis Abbas de Origine sui Monasterii : — *In montanis prope positis amplas alpes, vel Salicæ terræ agros.* Charta Ludovici Pii ann. 838. pro Monasterio Anianæ : *Et inter confinia de pago Ruthenico seu Nemascense alpes ad pecora alenda, seu alios usus.* Occurrit etiam eadem notione *Alpa* in Chartis Aleman. n. 86. *A Meggelit alpâ, à portaris Alpa.* Ita usurpatam hanc vocem observare est in variis Tabulis apud Ughellum tom. 1. pag. 898. 915. tom. 2. p. 107. 130. tom. 5. p. 1115. Columbum lib. 1. de Episcopis Valentin. n. 342. Guichenonum in Bibliotheca Sebusiana cent. 1. cap. 32. 81. Acherium tom. 10. Spicileg. pag. 637. & alios passim. Vide *Æstiva*.

Alpagium, Jus ipsum pascendi pecora in alpibus, vel pensitatio pro facultate ea adigendi in alpes. Tabular. Ecclesiæ Tarentasiensis : *B. Comitissa Sabaudiæ mater Domini Comitis, Cartæ hujus auditoribus Sal. in Do. Notum facio universis, quòd medietas pascuorum & alpis in monte supra Altam Curiam, ad Comitatum pertinens, quam medietatem in usus proprios converti injuriosè, cùm commune esse vicinis habitatoribus certum esset, & eam ex antiquis temporibus pacificè possedissent : ad monitionem autem vener. Patris & Tarentasiensis Archiepiscopi, & ejusdem Ecclesiæ Capituli, recognoscens quod injustè hoc fecerimus, ad pristinum statum revocamus, sicut inveneramus..... retenta medietate alpagii, sicut...... quatenus habuerat Comitatus. Testes Aimo de Aima Canonicus Tarentas. Eccl. Rollandus Miles de Turnone, Willelmus Balb. & Aimo Milites de Aima. Petrus Gonterii Mistralis de Salino, Ebrendus Mistralis de Musterio, Blancus de Salino, Anselmus de Cors. Actum anno grat. M. CC. XII. XIV. Kal. August. apud Salinum in domo mea.* Chartam integram à nobilissimo viro Joanne Constantino Comneno nobis communicatam hîc descripsimus, quòd ex ea tandem eruatur Beatricem Viennensem Humberto III. Sabaudiæ Comiti marito superstitem vixisse, etsi secus tradatur ab eruditissimo Scriptore Sam. Guichenono, qui etiam hujus Chartæ meminit pag. 263.

Alpaticum, eadem notione, in Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ sub Hugone Episcopo fol. 42. *Et medietas de alpatico de montibus qui sunt super Vilarbonold.* Et fol. 18. *Et alpaticum de Chalveto usque ad Rivum brugientem.* Rursum fol. 50. *Et habeo quartam partem de alpatico de aqua quæ vocatur Vort, usque ad altiora loca montium, &c.*

ALPHA. Vide *Alba*.

ALPHABETUM, in modum crucis bis in pavimento describit Pontifex, cum consecrat Ecclesiam. Bruno Signiensis de Consecrat. Ecclesiæ, & alii rituum Ecclesiasticorum Scriptores passim, ubi de consecratione Eccl. Vide *Abecturium*, *Chirographum*.

ALPHARACES. Vide *Farius equus*.

ALPHINUS, in ludo scacorum, persona, quam nostri *le Fol*, vocant, Itali *Alfino*. Alanus in Parabolis :

Sic inter schachos Alphinus inutilis extat,
Inter aves bubo, &c.

Pseudo-Ovidius lib. 1. de Vetula, ubi de scacorum ludo :

Sex species saltus exercent, sex quoque Scaci :
Miles & Alphinus, Roccus, Rex, Virgo, Pedesque.

Infrà :

Obliquè salit Alphinus, &c.

ALQUARIA. Vide *Alcheria*.

ALQUITRANUM, Naphta, bitumen Babylonicum, *Alquitran*, Hispanis. Secunda Curia Generalis Cataloniæ sub Jacobo Rege Arag. ann. 1299. MS. *Nec etiam aliquis possit extrahere de terra nostra istas res prohibitas, scilicet peguntam, cepum, alquatranum, fustam, canabum, filum, &c.*

ALSACIA, *Alsaccia*. Lex Ripuar. tit. 58. §. 19. *Hoc etiam constituimus ut hominem Regium Romanum, vel tabularium interpellatum in judicio non tanganet, & nec alsacia requirat.* Edit. Heroldi *alsaccia* præfert.

ALSBERGUM. Vide *Hauberc*.

ALSIERINA, Vasa unguentaria. Gloss. Saxon. Ælfri-

ci: *Fictilia, vel Samia, &c. Alsierina*: ꝩeaðde, læmene ꝩatu. i. unguentarium fictile vas. Sed Legendum videtur *Maserina*. Vide *Mazer*.

ALSOS. Charta Adelfonsi VI. Imperatoris Hispaniæ ann. 1086. apud Anton. de *Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 6. *Quoniam quidem oportet vos de vestris artibus vivere, & ire per diversas terras, mando & detesto quòd nullus aliquis pignoret vos pro Alsoz, neque pro hæreditate S. Facundi, nec illis pro vobis.* Legendum fortè *Alodos*.

ALTANUS. Gloss. Sax. Ælfrici: *Altanus*, poðen. quæ vox Saxonica *Vodanum*, seu Mercurium sonat. Vide *Vodan*.

Altanus, Auster, Gall. *Autan*. Papias: *Ethesia, aura ab aquilone flans, Altanus dicitur.*

ALTARE. pars templi in quo erectum altare conspicitur, apud Gregor. Turon. lib. 2. Hist. cap. 14.

Altare, Ecclesia succursalis. Capitula Caroli C. tit. 5. c. 7. *Si necessitas populi exegerit, ut plures fiant Ecclesiæ, aut statuantur altaria, cum ratione & auctoritate hoc faciant.*

Altare viaticum, quòd per viam portetur, propter quod portabile vel viaticum appellatur, apud Durandum lib. 1. Ration. cap. 6. n. 34. *Tabula itineraria* dicitur in Ordine Romano: *Altare portatile, Altare gestatorium*, apud Hugonem Flaviniacens. in Chr. pag. 166. *Altare portatile ligatum auro*, in Charta Philippi Bellovac. an. 1217. in Probat. Hist. Drocensis pag. 244. *Altare gestatorium*, apud S. Anselmum lib. 3. Epist. 158. *Lapis portatilis*, in Synodo Bajocensi ann. 1300. c. 20. Vide eruditum Joan. Mabillonium in Præfat. ad tom. 3. SS. Ord. S. Bened. n. 78.

Altaria lavari solent, cùm ab hæreticis, aut schismaticis polluta creduntur, si super ea celebraverint. Vide Paulum Diac. lib. 3. Chr. Casin. cap. 68. (al. 69.) & Innocent. III. in Concil. Lateran. can. 4.

Nudantur etiam & lavantur altaria in Cœna Domini. Vide Joannem Abrinc. Episc. de Off. Eccl. pag. 42. 44. & lib. Sacrament. Greg. pag. 88.

In altari offerre, apud Marculfum lib. 1. form. 1. de Donationibus quæ fiebant Ecclesiis, earum instrumentis super altaria positis, quo solenniores essent, ac ipsi Deo factas constaret. Lex Alemannorum cap. 1. §. 1. ubi de donationibus factis Ecclesiæ: *Et qui hoc facere voluerit, per chartam de rebus suis ad Ecclesiam, ubi dare voluerit, firmitatem faciat, & testes sex vel septem adhibeat, & nomina eorum ipsa charta contineat, & coram Sacerdote, qui ad eandem Ecclesiam deservit, super altare ponat: & proprietas de ipsis rebus ad ipsam Ecclesiam in perpetuum permaneat.* Adde Leg. Bajwar. cap. 1. §. 1. Formula verò traditionis & offertionis super altare extat in Capit. Caroli M. lib. 6. cap. 285. Tabular. Vindocinense Thuani ch. 8. *Quod dum ex more super altare posuissent, hi de nostris interfuerunt testes.* Ch. 15. *Qua celebrata venditione traditionem ipsorum alodiorum posuit idem Hugo super altare S. Medardi, his qui aderant cernentibus cunctis, & reclamante nullo.* Charta Adelfredi Episcopi Bononiensis ann. 1045. apud Ughellum tom. 2. pag. 16. *Concedo — & quidquid in sancta Episcopali Ecclesia offertur, seu in altari ponitur, vel in pavimento locatur, &c.* Chronicon Mauriniacense lib. 1. *Donum quod Rex pater suus nobis fecerat concessit, & sumptas in manibus literas super altare posuit, & ita donum patris confirmavit.* Chronicon Andrense: *Et ita in nomine Domini imponendo manum super altare, fecit donum, videntibus & audientibus &c.* Ordericus Vitalis lib. 5. *Donationem super altare adhuc sacrosancta consecratione madidum deposuit.* Vide eundem pag. 575. 576. 584. 587. 590. 591. 594. 595. Chronicon S. Vincentii de Wlturno pag. 675. &c. Extant alia hujus ritus exempla passim in veteribus Chartis, & apud Scriptores.

Caput altari imponere, in signum professæ subjectionis & servitutis. Arnolfus lib. 1. Miraculor. S. Emmeranni cap. 12. *Qui capita cum manibus religiosè altari S. Emmeranni imponentes, professi sunt se Martyri perpetuos censuales.* Vita S. Virgilii Episcopi Juvanensis cap. 7. *Ad Juvanense Monasterium specialiter caput suum in servitium Dei declinavit, singulis annis, quoad vixit, in signum subjectionis suæ aliquod obsequium illud persolvendo.*

Altare contra altare erigere dicuntur hæretici, qui post habita unione Ecclesiastica, ab ea secedunt, & novam quodammodo religionem inducunt, apud Optatum Milevitan. Cyprianum, Augustinum lib. 2. contra Crescon. cap. 2. Epist. 162. 171. &c.

Altaria Principum: nam & ea sibi, vel certè nomen asserebant. Impp. Honorius & Theodos. *Si quis rescriptum de nostris altaribus meruerit*, in l. ult. Cod. Justin. de Locat. fund. Iidem Impp. *Nunquam ad unius litigatoris querimoniam nostris altaribus suggestio offeratur.*

Jurare ad altare. Vide *Jurare*.

Altare complecti ad fidem faciendam. Chronicon Montis-Sereni an. 1126. *In Ecclesia B. Petri altare complexus, quasi ad probandum quòd Henricus pro femina commutatus fuisset, ita se obligavit, ut si idem filius esset Henrici Marchionis, ipse sui corporis perderet sanitatem.*

Altare, Ecclesia, vel obventiones ac reditus altaris, seu Ecclesiæ: maximè decima Ecclesiastica. Concilium Claromontanum an. 1095. can. 3. *Ecclesiæ quæ vulgari vocabulo apud eos* (Gallos) *altaria nuncupantur*, & apud Goffridum Vindoc. lib. 3. Epist. 12. Idem Concilium an. 1095. can. 6. *Ut nullus sibi præbendam emat. — hoc idem de altari & omni Ecclesiastico beneficio fiat.* Adde can. 7. Gregorius VII. PP. lib. 4. Epist. 22. *Illud verò commune malum pæne totius terræ, videlicet quòd altaria venduntur.* Concilium Illebonæ an. 1080. cap. 4. *Nullus laïcus in redditibus altaris vel in tertia parte decimæ aliquid habeat.* Charta Philippi Aug. an. 1196. pro Abbate S. Mellonis Pontisarensis: *Exceptis altari & decimis quæ remanent Ecclesiæ S. Mellonis.* Acta Murensis Monasterii pag. 35. *Ergo quòd istud altare istius loci principale est altare, quisquis isto altari præponitur, sive Monachus, sive Clericus sit, ille etiam debet dotem & decimam & omnia cætera jura Ecclesiæ in sua habere potestate, quòd hoc nusquam audivimus in uno loco esse duas principales Ecclesias & duo Altaria.* Fulbertus Carnot. Epist. 20. *Ususfructum verò altarium, quem tui antecessores Laïcis tradiderunt, te alendis debilibus publica voce destinare suadeo.* Idem Epist. 34. *Decimas & oblationes altarium, stipem videlicet pauperum, suo Episcopo inconsulto, sæculari militiæ tradit.* Traimundus Clarevallensis Epist. 2. de Monachis: *Villas, molendina, Ecclesias, & altaria possident, fidelitates & hominia suscipiunt.* Charta Warini Episcopi Bellovac. an. 1023. *Ipsa Ecclesia, scilicet S. Vedasti, in Episcopio nostro villam Angicourt habere noscitur, nosque altare ipsius Ecclesiæ possidemus. Ipsius ergo altaris tertiam partem — Ecclesiæ prædicti Sancti contribuimus, &c.* Hist. Afflegemensis Monasterii cap. 20. *Robertus Comes Junior S. Andreæ locum nobis in eleemosynam tribuit: altare verò ejusdem loci, licèt sui foret juris, tamen quia spiritale donum est, ab Episcopo Noviomensi, in cujus diœcesi locus ipse situs est, nobis firma stabilitate donari fecit.* Herimannus de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 38. *Quinque altaria, quæ alteri filio suo nomine Adam Canonico acquisierat, nobis dari impetravit, quæ nobis singulis annis plusquam 30. librarum pecuniam reddunt.* Cap. 45. *Altaria villarum memoratarum, prata, nemora, terras arabiles, &c.* Cap. 67. *Sed quia proposuerat nec Altaria, nec Ecclesias, vel decimas recipere, sed solummodo de labore manuum suarum — vivere, nihil de Ecclesiasticis redditibus — voluit habere.* Adde cap. 73. 95. Vide Chartam Philippi I. Reg. Franc. an. 1066. apud Merlotum in Chron. S. Nicasii Remens. pag. 621.

Altaria, vel *Altaria & decimæ*, conjunctim, Decimæ

Ecclesiarum, quæ ad ipsos Ecclesiarum Præsules pertinent, & quæ sæpe à Laïcis usurpatæ ac possessæ sunt. Charta Philippi Reg. Franc. an. 1076. in Chron. Monaster. S. Joannis de Vineis pag. 50. *Sed postmodum mors quæ intravit in orbem terrarum, quamplurimos Laïcos & pseudo-Christianos in tantum excæcavit, ut quidam altaria vel decimas in beneficia extorquerent, quidam verò in abusum miseræ hæreditatis converterent.* Alia Theobaldi Suessionensis Episcopi, ibidem pag. 40. *Ut altaria quæ de beneficio nostro (sed quemadmodum alii Principes sæculi hujus sacrilego more tenebat) recepissem, &c.* Concilium Pictavense an. 1109. c. 9. *Ut neque Clerici, vel Monachi per pecuniam altaria vel decimas à Laïcis vel quibuslibet personis sibi acquirant, &c.* Cap. 16. *De decimis & altaribus, quæ Laici injustè & contra sacros Canones detinent, &c.* Charta Amaluini Abbatis Silvæ-Majoris an. 1207. in Tabul. Campan. *Quòd nos insimul faciemus ibi villam novam, in qua nos & Ecclesia Bellevallis habebit altare & decimam liberam & quietam.* Vide Lambertum Ardensem p. 140. Urbanum II. PP. Epistola 12. in Appendice Epist. 20, &c.

Altarium redemptiones, dicebantur certæ quædam præstationes, quæ dabantur Episcopis, quotiescumque Ecclesiarum quæ Monachorum juris erant, *Personæ*, uti vocabantur, mutabantur. Nam cùm Ecclesiæ omnes ad Episcopos pertineant, uti habent Concilia & Synodi, eas illi interdum Monasteriis aut Capitulis Canonicorum donabant, aut à fundatoribus donari permittebant, retenta ea præstatione, quæ *Redemptio altaris* dicta est, veluti in signum dominii, quod Ecclesia matrix sibi reservabat, atque adeo reservatis ipsis Ecclesiarum decimis. Vide *Persona*. Nam si *altaria* Congregationibus Canonicorum vel Monachorum *per personas* darentur, *mortuis personis*, in manus Episcoporum redibant, nisi essent per eorum scripta vel privilegia confirmata, ut est in Concilio Claromont. an. 1095. can. 7.

Hæc igitur *altarium redemptio*, venditionis nomine donata est, quòd à Monachis post mortem vel inmutatione *personæ* redimi dicerentur: quod prohibitum fuit, salvo Episcoporum censu annuo, in eodem Concilio Claromontano can. 3. & Nemausensi an. 1096. Id etiam antea vetarat Leo IX. PP. Wibertus in illius Vita pag. 86. *Venditiones altarium anathemate prohibuit: sed constituit ut partes decimarum ad Episcopum pertinentes, aut quisque Præsul sibi teneret, aut cuique vellet tribueret, partem autem ad altare pertinentem proprio Pastori Ecclesiæ gratis concederet.* Charta Rogerii III. Catalaunensis Episcopi: *Altaria hæc habenda personas, — eo jure, ut quando persona obierit, persona alia à Monachis oblata restituatur sine muneris acceptione.* Vide Gregor. VII. lib. 4. Epist. 7. Hugonem Flaviniac. pag. 198. Florentium Haræum in Castellanis Islensibus lib. 2. pag. 175. Buzelinum lib. 2. Gallo-Flandr. cap. 13. pag. 306. & Locrium in Chron. Belg. an. 1111.

Eas redemptiones *Relevationes* etiam appellatas in Tabulario Vindocinensi observare est: in quo Theodoricus Carnotensis Episcopus dat eidem Monasterio tria altaria absque *relevatione*: cùm ejusmodi Ecclesiarum redemptiones inventæ fuissent instar redemptionum feudorum, quæ *relevationes* dicuntur. Quo nomine donatur *Consuetudo* quædam *inaudita*, quâ Vicecomes Thoarcensium Haimericus exigebat ab Abbate S. Albini, *qui noviter onus susceperat Abbatis, equum unum centum solidorum, aut solidos centum pro mutatione & relevatione Abbatis. Dicebat enim — quòd quicunque noviter crearetur Abbas in Monasterio S. Albini, prædictum pro sua ordinatione præjudicium solveret Vicecomiti*, ut est in veteri Notitia apud Charlonyum ad Historiam Inculismensem Corliæi. Vide quæ observarunt Sirmondus ad Goffridum Vindocinensem lib. 3. Epist. 12. & Marca ad canon. 7. Concilii Claromontani.

Altaria sub censu annuo, remota *redemptione*, & à Conciliis interdicta, postmodum contulere Episcopi: sed in hunc abusum graviùs invehitur Goffridus Vindocinensis lib. 3. Epist. 12. cùm per annos singulos censum exigere ab Ecclesiis, *annua*, seu *plurimorum annorum simonia* sit, inquit ille. Extant Chartæ istius abusus testes complures in Tabulario S. Dionysii, quas inter duas selegimus: *Cum Daimbertus Archiepiscopus in gremio S. Matris Ecclesiæ suorum celebraret Conventum, venit in præsentiam suam Abbas S. Dionysii Adam nomine, deprecans, ut altare de Belna, quod esse solebat ad personam Vicarii, ei in censum mittere dignaremur. Cujus petitioni assensum Daimbertus concessit ei, salvis consuetudinibus suis, circadis & synodis. Dat. mense Septemb. in Ecclesia S. Stephani publicè, regnante Ludovico Rege anno 5.* Alia: *Adam Abbas S. Dionysii ad Daimbertum Archiepisc. Senonensem accessit, rogans & deprecans ut Ecclesiam quandam, quæ est in pago Vastinensi, in honore B. Lupi consecratam, ei sub annuo censu, remota omni persona Vicarii, mittere dignaretur. Cujus piæ petitioni Daimbertus annuens, & præfatam Ecclesiam sub annuo censu posuit, ita ut deinceps persona Vicarii remota in censum sol. 6. publicæ monetæ istius loci, in quo Ecclesia sita est, annuatim redderet, mense Maio an. 1120. Ind. 13.* Chartas alias istius abusus testes proferunt Hariulfus lib. 4. Chron. Centul. cap. 22. Hemereus in Augusta Viromand. in Regesto pag. 41. 42. 43. Florentius Haræus in Castellanis Islensibus pag. 170. 171. & Gallandius lib. de Francoalodio pag. 75. 76.

Altarium, pro *Altare*, usurpant non semel inferioris ætatis Scriptores. Gloss. Lat. Græc. βωμισκεῖον, *Altarium*: alibi, θυσιαστήριον, *Altarium, sacrarium*. Gloss. Lat. Græc. *Altarium*, ἐπιβωμίς. Sulpitius Sever. lib. 1. Hist. *Altarium ex duodecim lapidibus sub monte constituit.* Idem Dial. 2. de S. Martino: *Cùm jam altarium, sicut est solenne, benediceret.* Ita passim Gregorius Turon. Ratbertus de Casib. S. Galli, & alii.

ALTAREBRUNUM. Vetus Charta apud Joan. Schefferum ad Chronicon Upsalense pag. 152. *Item duas pallas bissinas cum altarebruna aurea.* Infrà: *Obtulit præterea dicta Domina Ducissa Ecclesiæ Upsalensi duas bonas cappas de papavere, duas pallas, alteram cum altarebruno, &c.*

ALTARISTA, Sacellanus, in Miraculis S. Catharinæ Suecicæ. *Altariste*, in Statutis Metensib. tit. 1. artic. 126.

ALTARAGIUM, *Alteragium*, *Altelagium*, Obventio altaris. Charta Oliverii Episcopi Lincolniensis tom. 2. Monastici Anglic. pag. 881. *Vicaria in Ecclesia S. Martini de Stamforde — consistit in toto altaragio dictæ Ecclesiæ.* Alia Ricardi Dunelmensis Episc. p. 152. Ibid. *Et medietatem decimæ bladi cum toto alteragio ejusdem.* Monasticum Anglic. tom. 3. pag. 139. *Similiter Vicarius de Colingham, habeat totum alteragium, exceptis decimis fœni & nutrimentorum animalium provenientium de Dominico domini Regis.* Occurrit ibi pluries, & pag. 227. & part. 2. pag. 45. Will. Thorn cap. 30. §. 4. *Ita quòd prædictus Vicarius — prædictis oblationibus & obventionibus, non bladis aut garbis, nisi plantatis, aut pede fossis, ad altaragia communiter spectantibus, contenti, &c. Obventiones alteragiorum* in Vitis Abbatum S. Albani. Regestum Clementis V. PP. in Bibl. Regia: *Cùm itaque alteragium de Ostade Cameracensis diœcesis, quod — in dicta Ecclesia obtinuit, per liberam resignationem — in manibus nostris factam & à nobis admissam, vacet ad præsens, nullusque de illo præter nos disponere possit, &c.*

Altelagium. Necrolog. Eccles. Ambian. *Ob. Theobaldi Episc. qui dedit nobis altelagia de Chessoy, &c. quorum altelagiorum omnes proventus in anniversario suo debent in Ecclesia nostra tali modo distribui.* Vetus Codex Ecclesiæ Carnotensis fol. 79. *Hæ sunt Ecclesiæ super quas Capitulum habet redditus, qui vocantur altala-*

gia, *& primo in Decanatu. Estubleium reddit 15. sol. Gastelle 15. sol. &c.* Alibi: *Apud Devas habet Capitulum 22. sol. perpetui reditus super Ecclesiam Presbyterum pro altalagio ipsius Ecclesiæ qui pertinet Matutinariis.* Ita sæpe *Curiones*, uti vocamus, *primarii*, Gall. *Curez primitifs*; obventiones altaris aut earum partem sibi reservabant.

ALTARARIUS, idem qui *Altarista*, Vicarius Ecclesiæ, qui altare deservit, cui assignari solent emolumenta quæ Presbyteris & Curionibus proveniunt ratione altaris. Bulla Urbani V. an. 1368. *Te Altararium altaris Basilicæ Principis Apostolorum de Urbe usque nostrum placitum — constituimus & etiam deputamus, ibi recipiendi omnes & singulas oblationes, obventiones, ac fructus, redditus, & proventus ad dictum altare pervenientes, &c. & generaliter omnia quæ ad dicti altariatus spectant officium, &c.* Extat integra apud Waddingum an. 1368. n. 9.

ALTE, & *basse*, Supremo jure, *Souverainement*. Charta Hugonis *de Lezignan* Comitis Marchiæ an. 1242. in Not. ad Joinvillam pag. 49. *Nos & terram nostram altè & bassè ipsius Domini Regis supposuimus voluntati.* Libertates villæ de *Villereys* an. 1253. *Quæ quatuor forisfacta* (furtum, homicidium, raptus & adulterium) *haut & bas ad nostram remanent voluntatem.* Charta S. Ludovici Regis an. 1259. *In ipsos altè & bassè compromiserunt. Le Roman de Girard de Vienne:*

Là li ont fait homage & feauté
Cil dou pais volaintiers & de gré,
Et haut & bas deviennent si juré.

Vide Probat. Hist. Monmorenciacæ pag. 96. 97.

ALTER, pro *alius*, apud Tertullian. de Cultu femin. cap. 2. & in leg. 2. Cod. Theod. de Pistoribus.

ALTERCARI, Invicem confabulari, disserere, ratiocinari. Gloss. Lat. Græc. *Altercatur*, ἀντιπαρακεῖται, διαλέγεται. S. Cæsarius Arel. in Ep. ad Oratoriam Abbatiss. *Cùm verò annuntiandum verbum Dei te Fratribus affectaveris, seu pro utilitate animarum, tenoreque regulæ constituendo necessitas incubuerit altercandi.* Anastasius Bibl. in S. Agapeto: *Et primùm cœpit habere altercationem cum piissimo Principe Justiniano de religione, &c.*

Altercatio, ἀμοιβαῖοι λόγοι, in Gloss. Lat. Græc. Dialogus, collatio, sed propriè invicem in sententia dissidentium. Laudantur à Gennadio de Scriptoribus Eccles. *Liber altercationis* Juliani Episcopi Capuani & S. Augustini *amborum partes suas defen[illegible]tium*; & *Altercationes*, *quas* Eugenius Carthaginensis Episcopus *cum Arianorum Præsulibus per internuntios habuit, ab eo conscripta.* Qui denique nuper editi sunt à viro doctissimo D. Luca Acherio tom. 10. Spicil. Consultationum Zachæi Christiani & Apollonii Philosophi libri tres, hocce titulo inscribuntur in Codice Lemovicensi, *Altercatio Apollonii Philosophi cum Zachæo Christiano.*

Altercari, Velitare, præliari, in Hist. Obsid. Jadrensis 1345. lib. 2. cap. 9.

ALTERIBALANIS, *dicitur lucernarum usibus aptum.* Papias.

ALTERITAS, *Vicissitudo*, Joanni de Janua. Ebrardus Betun. cap. 12.

Corporis alteritas affectio dicitur esse,
Ac spectat mentis affectus ad interiora.

S. Augustin. de Musica lib. 6. *Cùm adhibentur ea quæ nonnulla, ut ita dicam, alteritate corpus afficiunt.* Guigo in Vita S. Hugonis Episcopi Gratianopolitani n. 13. *Hujusmodi alteritatum in eo ad finem usque non cessavere vicissitudines.* Petrus de Vineis lib. 3. Epist. 32. *Quem ad te semper habuimus dilectionis affectum nunquam variare posset alteritas.*

ALTERNARE, Disceptare, rem in utranque partem versare. Gloss. Græc. Lat. σκέπτομαι, *Alterno, cogito, consulto.* Claudianus Mamertus in Præfat. ad libros de Statu animæ: *Primus liber — de animæ statu varium cum adversario luctamen alternat.* Vide Savaronem ad Sidon. lib. 4. Epist. 3.

Alternare, Mutare, variare, in Leg. Henrici I. Reg. Angl. c. 68. Item commutare. Tabul. Monast. Longipontis in diœcesi Paris. *Ego Ludovicus Rex Francorum quandam terram quæ juxta portam Parisiensem est apud Montlheri, quæ etiam erat Monachorum S. Mariæ de Longoponte, ab eisdem alternavi, eo scilicet tenore, quòd tot jugera de mea propria cultura de Albaspina, quæ vicinior est eis, illis reddidi, &c.*

ALTERNITAS. Vetus Glossarium MS. ἐπαλληλότης, *consequentia, alternitas.* Gerardus Abb. in Vita S. Adelardi Corbeiensis Abbatis cap. 6. *Unica fervens in eum amoris caritate, gaudebat & dolebat, mutua animi alternitate.*

ALTERPLEX. Vide *Altriplex*.

ALTERUTRARE. Mathæus Vindocinensis in Thobia:

Dulcis amicorum redolet congressus amicos,
Expedit affectus alterutrare suos.

Ubi Glossa exponit, *alternatim ostendere*, in MS. Thuano cod. 525.

ALTIBOARE, *Clamare*, in Gloss. Arabico-Lat.

ALTILE, dicitur quod alendo saginatum & pinguefactum est. Unde *gallina altilis*, & *altiles aves*, quæ saginatæ sunt. Glossæ Lat. Græc. *Altiles*, σιτιστά. Glossæ MSS. *Altile est quicquid manu nutritur.* Gloss. Isidori: *Altilis, pasta, ab alendo.* Papias; *Altilis ab alendo dicitur, i. pinguis gallina, eò quòd alatur.* Idem: *Altilia dicuntur volatilia saginata studio.* Ebrardus Betun. in Græcismo:

Ornix silvarum solet altilis esse domorum.

σιτιστὰ πετεινά, 22. Matth. v. 14. *Volature*, in Consuetud. Aquensi tit. 12. art. 9. S. Severi tit. 10. art. 9. *Volture*, in Aurelianensi art. 162. Regula S. Aureliani cap. 35. *Pulli vel cuncta altilia in Congregatione non ministrentur, &c.* Utuntur Gellius, Macrobius, Apuleius, & alii.

Altiliarius, qui altilia, seu aves nutrit, pascit, saginat, ὀρνιτοτρόφος, in veteri Glossario pag. 275.

ALTIMETER, *quo metiuntur altitudines: quoddam instrumentum est.* Papias.

ALTITUDO, Titulus honorarius Regum, in veteribus Tabulis Regum Franc. apud Camusatum in Antiq. Trecensib. pag. 80. Beslium in Comit. Pict. pag. 171. 243. Acherium tom. 12. Spicileg. pag. 119. 125. &c. Ita Græci ὕψος, & κορυφὴν usurpant. Vide Eustath. ad Dionysii Perieg. pag. 2. col. 2.

ALTRICARI, pro *Altercari*, apud Thwroczium in Stephano Rege Hungar. cap. 26.

ALTRIPLEX, *Alterplex*, duplex. Ugutio: *Altriplex, animo duplex.* Papias: *Duplex, dolosus.* Gloss. Isidori: *Altriplicem, duplicem, dolosum.* Ita enim legendum pro *artiplicem*. Vide Festum. Gerardus Abbas Silvæ-Majoris in S. Adalardo cap. 5. *Illi autem minimum erat in talibus consulere, utpote qui alterplicem imperii curam solebat disponere, nisi fratrum diligentia evictus esset aut caritate.*

ALTULUS. Vide *Pradisterium*.

ALVA, *Alvea*. Pars sellæ equestris. Silvester Giraldus lib. 1. Itiner. Cambriæ c. 4. *Eadem quoque sagitta per partem illam sellæ, quæ Alva vocatur, usque ad ipsum equum lethaliter transpenetrante.* *Alveam* habet Rigordus an. 1215. *Ibi percussus fuit in alia acie Michael de Harmes à quodam Flandrensi lancea per scutum, loricam, & femur, & consutus fuit alveæ sellæ, & equo, & ita tam ipse quàm equus corruerunt in terram.*

ALVABERÆ. Vide *Albaveræ*.

ALVARA. Charta Sanctii Regis qui ad Samorram obiit, apud Anton. de *Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 5. pag. 469. *Et damus illam decimam de Annanam, & tam de sale, quàm etiam de argento, & de totas illas alvaras, & de fossaderas, sive de ligno, & de quantis calumniis inde acciderint, quæ ad me pertinent, &c.*

ALVARIDUS, *Alvarilus*, Judex apud Saracenos Hispanos. Charta Alphonsi VIII. Regis Castellæ, æræ

1213. apud Anton. de *Yepez* tom. 7. *Et vestras tendas nullus Alvacil, neque Almuserifus, neque Almoçabel violenter intret.* Apud eundem, Chartam Alphonsi VII. Imperat. Hispan. æræ 1156. subscribunt *Gomez Nuñiz, Alcaidus de Talavera, & Julianus Alvacil de Toledo.* Vide *Alcaidus.*

ALVEA. Vide *Alva.*

ALVEOLUS, *Albeolus.* Ordericus Vitalis lib. 1. pag. 371. *Edwardum verò & Edmundum filios Eadmundi, elegantes alveolos, in Daciam relegavit.* Idem lib. 11. pag. 837. de quodam puero nobili: *Helias autem — amabilem albeolum festinanter quæsivit, inventumque diligenter in exilio inter cæteros enutrivit.* Et lib. 12. pag. 868. de filio Regis Henrici I. Regis Angliæ submerso an. 1119. *Unde tener albeolus post longam tolerantiam frigore vires amisit, — relapsusque in pontum obiit.* Vide *Albiolus.*

ALVEOLUS, *Alveolum*, Vas in quod *lavatorii* aqua effunditur. Glossæ MSS. *Capistrum, vas quod dicitur alveolum.* Gallis *Auge.* Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 12. *Sabbato etiam, quando fieri debet Mandatum, post prandium, sive post Nonam, secundùm tempus, afferet alveolos, & aquam calidam in claustro in uno vase, &c.* Ibid. cap. 4. *Aquam calidam & bacinos, & manutergia & alveolum pedibus & manibus eorum abluendis providere, &c.*

Albiolum, eadem notione, dixit vetus Instrumentum plenariæ securitatis, quod in Bibliotheca Regia in cortice descriptum servatur: *Mortaria marmorea duo valente siliqua aurea una, albiolo ligneo uno valente nummos aureos quadraginta.* Auctor Chronici Flandriæ cap. 41. extremo vocem *Auge*, pro feretro usurpavit: *Et là les mist-on en trois auges de plomb.*

ALVETUM. Mathæus Westmonast. pag. 169. edit. 1601. *Habet alvetum insula permaximum, quod cervos & capras & illius generis bestias continet multas.* Fortè legendum *Alnetum*: nam loquitur de insula paludibus obsita, in quibus *Alni* vulgo crescunt. Vide *Alnidus.*

ALYPTINUS, Sculptus. Papias: *Alyptina, sculpta, depicta. Alyptes, sculptor, vel plagarius.*

ALYRUMNÆ, ita dictæ Magæ, apud Gothos. Vetus Gloss. *Necromantia, Helliruna.* Jornandes de Rebus Geticis cap. 24. *Reperit in populo suo quasdam magas mulieres, quas patrio sermone Alyrumnas is ipse cognominat.* Trithemius in Breviar. annal. ubi de Marcomiro: *Vaticinantem à sagacitate vocarunt Alyrunam.* Hodie etiam à Germanis *Alrunen*, Magas vocari constat. Olaus Wormius in Monumentis Danicis pag. 514. 523. in Literatura Runica cap. 3. & in Fastis Danicis lib. 1. cap. 1. & lib. 3. cap. 3. ait *Runas* Danos literas suas figurarum ductibus à cæteris aliis discrepantes olim generatim vocasse; quarum quibusdam ad res gestas consignandas, & ad scribendum, aliis Magi in incantationibus & præstigiis suis uterentur. Additque literas istas inde *Ram runer* appellatas, seu Runas amaras & acerbas, quòd in perniciem aliorum plerumque earum cederet abusus: eos verò qui *Runis* erant instructi, quique Astronomiæ & Magiæ operam dabant, *Runer*, vel à muneris præstantia *Adelruner* dictos, quòd in re literaria cæteros præcellerent: quod nomen ipsis etiam feminis attributum, unde vocem *Alruna, Alirumna*, & *Alioruma* effinxerunt Scriptores, seu potiùs depravarunt.

Runarum sanè nomen literis omnibus Danicis attributum constat, quas quidem in oblongioribus baculis scribere solebant, quod testatur præter Fortunatum Saxo Grammaticus lib. 4. *Proficiscuntur cum eo bini Fengonis satellites, literas ligno insculptas (nam id celebre quondam genus chartarum erat) secum gestantes, quibus Britannorum Regi transmissi sibi juvenis occisio mandabatur.* Id etiam probant varia istiusmodi ligna inscripta ab eodem Wormio allata lib. 2. Fastor. Danicor. *Antiqui autem*, ait Brynolphus in Notis in Saxonem MSS. *Suas runas, hoc est, literas tabellis ligneis, quas Spioldkefle nominarunt, commiserunt, non atramento, pigmento aut colore illitas, verùm cultellis incisas, &c.* Hinc fortè *Runen* Germani dixerunt, pro *insusurrare*, quod faciunt Magi: unde *susurri magici*, de quibus diximus ad Cinnamum. Hanc porro *Runa* vocabuli vim firmat inprimis Fortunatus lib. 7. Poëm. 18.

Barbara fraxineis pingatur Runa tabellis,
Quodque papyrus agit, virgula plana valet.

Ubi *runa*, pro litera, seu Germanorum characteribus sumitur: quo loco Codex MS. S. Germani Paris. habet *Rhuna.* Runicorum characterum tabellam exaravit idem Wormius in Literatura Runica pag. 60. censetque, conjectura haud omnino improbanda, literas aut characteres, quos Chilpericum Francorum Regem Francicis addendos statuisse narrant Gregorius Turon. lib. 5. cap. 45. & Aimoinus lib. 3. Hist. Franc. cap. 41. non Græcos, sed Runicos, id est, Gothicos fuisse. Hunc consulat velim quisquis ejus argumenta volet expendere. Vide præterea Loccenium lib. 2. Antiq. Suecicar. cap. 14.

ALYTARCHÆ, in leg. 2. Cod. Theod. de Equis curulib. qui ludis præerant, sic dicti, quòd ludis qui fiebant in honorem Deorum, τοῖς ἀλύταις, id est, μαστιγοφόροις præessent, ut censent Varinus Phavorinus, Cujacius, & Jacob. Gotofredus. Nam *Rhabdoforos*, seu *mastigophoros* ab Elæis ἀλύτας vocatos scribit Auctor Etymologici: at Petrus Faber lib. 1. Semestr. cap. 18. ab ἀλύειν, quod est *lætari, exultare*, ac præ gaudio dissolvi, deducit, quod utique in ludis usuveniebat, ita ut Alytarchæ fuerint quasi publicæ voluptatis arbitri, seu *Tribuni voluptatum*, uti etiam appellabantur; qui ejusmodi ludorum curam habebant.

AMA, *Amula.* Papias: *Amæ, vasa sunt in quibus sacra oblatio continetur, ut vinum.* Ordo Romanus: *Tunc venit Subdiaconus ferens in brachio dextro patenam, & in sinistro calicem, in quo recipiuntur amulæ populorum, &c.* Infrà: *Pontifice oblationes populorum suscipiente, Archidiaconus suscipit post eum amulas, & refundit in calicem majorem, tenente eum Subdiacono, quem sequitur cum scypho super planetam Acolytus, in quem calix impletus refunditur.* Ibidem: *Ornato verò altari, tunc Archidiaconus sumit amulam Pontificis de Subdiacono Oblationario regionario, & refundit super colum in calicem, &c.* Anastasius Bibl. in S. Silvestro PP. *Donavit amas argenteas duas pensantes singulæ libras denas.* In Gregor. IV. *Ipse Pontifex fecit amas argenteas 6. quæ præcedunt per omnes stationes, pensantes libr. 13.*

Amula, minor *ama.* Papias: *Amula, vas vinarium. Amulæ dicuntur quibus offertur devotio, sive oblatio, simile orceolis.* Glossæ MSS. *Amula, vas offertorium. Hamula oblatoria*, in veteri Charta Cornutianensi edita à Suaresio. Ordo Romanus: *Amulæ argenteæ ad vina fundenda paratæ.* Anastasius Biblioth. in Gregorio III. PP. *Amulas superauratas paria duo.* In Hadriano: *Calicem unum, hamulam offertoriam unam.* Ita cum aspiratione scribitur apud Ugutionem: *Hamula, fiala in similitudinem urceoli.* Chronicon Casinense lib. 1. cap. 28. *Tulit in coronis, baziis, & hamulis, garalibus, & cochleariis argenti libras 500.* Vide Gregorium M. lib. 1. Epist. 42.

Ama, est etiam mensura vinaria. Charta Anselmi Abbatis Laurisham. apud Hubertum Leodiensem de Palatinorum Comitum orig. *Persolvere autem debent Curtarii 4. amas vini, & 20. malter siliginis.* Anselmus Leod. cap. 88. *Si pignoris loco vini poneret amam.* Liber Eccl. Leod. apud Chapeavillum: *Commemoratio D. Notgeri Episc. nostri, pro quo habemus amam vini de Frangeis, & 12. modios speltæ.* Vide Joan. Hocsemium in Henrico Episcopo Leod. c. 3. in Adolfo c. 15. Probat. Hist. Limburg. pag. 29. &c.

Hama, majus dolium vinarium, in Hist. Trevirensi pag. 221. *Triginta hamas præparat, in quibus singulis fin-*

gulos milites electos — collocat, &c. Apud Latinos, *Ama* est vas aquarium restinguendis incendiis, de quo Juvenalis Sat. 14. & Plin. lib. 10. Epist. 42. Contrà Holstenius in Notis ad Passionem SS. Perpetuæ & Felicitatis, ait amas apud hos Scriptores fuisse falces grandiores, seu ferramenta recurva longissimis contis suffixa, qualia incendii compescendi aut extinguendi causâ passim apud nos conspiciuntur: unde lex 12. D. de Instruct. leg. *amas* & *harpagones* conjungit.

AMADERE. Charta 69. inter Alaman. Goldasti: *Petivit ut per precariam ei præstare deberemus, quod — ita fecimus in ea ratione, ut per annis singulis censum exinde solvat 15. siclas de cervisia — & in omni Zelga jornale unum arare, & 3. dies asecare, & 3. amadere.* Id est, tres dies ad secandam, & 3. dies ad colligendam messem dare teneatur. Galli dicimus *Amasser*.

AMALI, Gens ita dicta apud Gothos nobilissima. Jornandes de Rebus Geticis: *Ordinant super se Regem Alaricum, cui erat post Amalos secunda nobilitas.* Infrà: *Quis namque de Amalo dubitaret, si vacasset eligere?* Sub finem: *Huc usque Getarum origo, ac Amalorum nobilitas.* Hanc non uno prædicat loco idem Scriptor, ut & Senator lib. 4. Epist. 39. lib. 5. Epist. 43. lib. 8. Epist. 9. lib. 9. Epist. 1. 25. lib. 10. Ep. 2. lib. 11. Epist. 1. 13. Ab gente ista nobilissima fluxere, opinor, *Amalasuintæ, Amalafredæ, Amalaburge, Amalarici*, & similia apud Jornandem nomina.

AMALUPUS, *qui & canicula* recensetur ab Isidoro lib. 20. cap. 15. inter rustica instrumenta.

AMAMEN, inquit Auctor Breviloqui, *Amamentum, amasurus, omnia idem, id est, amatio.*

AMARA, *Cloaca, cubiculus*, κοπρώνος, in Gloss. Græc. Lat. ubi videtur legendum *tubiculus*. Hinc nostrum *Mare*, pro palude. Vide *Mare*.

AMANDALACIUS, Amigdalus, Gall. *Amandier*, in Capitulari de Villis cap. 70.

AMANERE, Gloss. Græco-Lat. *Amaneo*, ἀποκοιτῶ, quasi seorsim & sejunctim maneo. Gloss. Lat. MS. Regium: *Amanet, extramanet.* Gloss. Arabico. Lat. *Amaneo, extramaneo.* Gloss. Isid. *Amansit, exspectavit.* Vide Salmasium ad Capitolinum pag. 82.

AMAJORARE, Augere. Charta Guillelmi D. Montispess. an. 1103. *Vicarius non amajorabit, nec minorabit placita Montispessulani.*

AMARICARE, Exasperare, exacerbare, *Amarum facere, vel defatigare*, Joanni de Janua: Italis, *Amariciare.* Lucifer Calaritanus de Regib. apostat. *Quia amaricaverunt me ipsi.* Gregorius Magn. lib. 12. Epist. 50. *Eumque à me tristem amaricatumque repuli.* Adde lib. 5. Moral. cap. 2. & lib. 2. Miraculor. S. Bertini cap. 5. Henric. de Knighton lib. 1. cap. 14. *Tostius — amaricatus indignanter recessit.* Nec scio an legendum *amaricare*, pro *amarizare*, apud Plinium Valerianum lib. 1. cap. 17.

Amaricatio, Dolor, nos dicimus *Amertume d'esprit*. Vetus Charta apud Ughellum tom. 7. Ital. sacr. pag. 262. *Insuper firmamus vobis, ut si exinde alia qualiscumque charta inventa dederit suptus vobis, illam mittamus sine vestra damnietate vel amaricatione.*

AMARITIA, Amarities, Amaror. Gloss. Græco-Lat. πικρία, *Amaritia, Amaritudo, Acrimonium.*

AMARUS, *Locus amarus*, Aridus, ingratus, macer. Siculus Flaccus de Condit. agror. *Si quid amari & incerti soli est, id assignatione non datur.* Columella lib. 2. cap. 2. *Solum limosæ paludis & uliginis amaræ.* Plinius lib. 17. cap. 5. *Terra amara, sive macra.*

AMASATUS *mansus*, in quo extructa sunt ædificia, *mansiones*, Gall. *Maisons*. Charta Willelmi D. de Montepessulano, an. 1103. *Dono tibi — & in uno quoque manso amasato de terra unam saumatam de lignis in Nativitate D. per singulos annos.* *Amaser, heritages amasez, non amasez, amasemens*, passim in Consuetudinibus municipalibus, Atrebat. antiqua art. 62. 147. 160. Hesdin. art. 40. Tervanensi art. 1. Camerac. tit. 8. art. 12. &c. Contra, *Dismasatus*. *Castellarium Sparpaliæ dismasatum*, in Charta ann. 1255. apud Ughellum tom. 7. pag. 1140.

AMASCO, *Amare cupio*, in Gloss. Isidor.

AMASIONES, pro *amasii* dixit Prudentius lib. Peristeph. hym. 14. v. 182.

AMASIRE, In manso constituere. Charta anni 1239. apud Rouverium in Reomao pag. 262. *Pacificati sumus in hunc modum, quòd borda jam dicta ita maneat, quòd Abbas vel Prior de Asiaco non possunt aliquem amasire.*

AMASSARITIA. Vide *Massaritia*.

AMATIXUS, pro *Amathistus*, Lapis pretiosus, in Charta Heccardi Comitis Augustodunensis apud Perard. in Tabulis Burgundicis p. 26.

AMBACTUS, Cliens, servus conductitius: vox Gallica. Festus: *Ambactus, Ennio, Lingua Gallica servus dicitur.* Glossar. *Ambactus*, δοῦλος μισθωτὸς, ὡς Ἔννιος. Cæsar de Bello Gall. de Equitibus Galliæ agens: *Eorum* inquit, *ut quisque est genere copiisque amplissimus, ita plurimos circum se ambactos, clientesque habet.*

Remanet etiamnum in Germania & Belgio vocabuli vestigium. Nam in civitatibus passim Flandricis, aliisque nonnullis *Ambachten* ejusmodi Corpora dicuntur, quæ unum sibi legunt, cujus auctoritatem perinde atque capitis sui venerantur. Unde & ii *Ambachten heeren* Belgico idiomate, *Ambactorum* quasi *Dynastæ* intelliguntur, aut certè viri tales, penes quos sit rerum summa, & in coloniis territoriisque dominatus. Regiones ipsæ in Ambactias distribuuntur: unde pro, *in Comitatu Engelberti*, aliquando in diplomatibus legere est, *in Engelbrechtes Ambachte*, vel *Ambechte*, uti testatur Freherus lib. 1. Orig. Palat. Apud Keronem, *Officina, Ambahti: Officium, Ambahti: Officia, Ambaht*, exponuntur. Apud Kilianum, *Ambacht*, est *officium, præfectura, jurisdictio civitatis.* Lexicon Germanicum vetus apud Lipsium lib. 3. Epist. 44. *Ambachtman, ministri.* Quam vocem Somnerus à Saxonico embeðman, *minister*, & embeahtian, *ministrare* deducit. At Salmasius lib. de Usuris, nequaquam vocem esse Gallicam contendit, hæcque Festo addita esse ab illius Abbreviatore, & in Cod. MS. haberi post hæc Festi verba: *Aut præpositio loquelaris significat circum, unde suprà servus ambactus, id est, circumactus dicitur.* Vide eundem ad Hist. August. Pithœum lib. 1. Adversf. cap. 8. Pontanum in Gloss. Turnebum in Advers. Cluverium in Germ. antiq. lib. 1. c. 8. 13. &c.

AMBAGES. Thwroczius in Maria Regina Hungar. cap. 4. *Et ambages ut suasionibus regem femineum erga populum spretum redderent, cunctas regni ad partes mittit.* i. submissas personas.

AMBAGINES, pro *ambages*, Difficultates, calamitates. Glossæ Gr. Lat. περίοδος, *Amfractus, circuitus, ambago.* Isidorus Pacensis Episcopus æra 772. *Abdimelec ex nobili familia super Hispaniam Dux mittitur ad principalia jussa: qui dum eam post tot tantaque prælia reperit omnibus bonis opimam, & ita floridè post tantos labores reppletam, ut diceres augustalem esse malogranatam, tantam in ea penè per 4. annos irrogat petulantiam, ut paulatim labefactata à diversis ambaginibus maneat executa.*

AMBAGIOSUS, *Circulosus*. Glossæ MSS.

AMBAR, *Ambare, ambra*, vulgo, *Ambre*: stercus piscis. Lexicon ἰατρικὸν, Ἄμπαρ μυρεψικὸν, κόπρος ἰχθύος. Joann. de Janua: *Ambra, species valde cara, & dicitur ab ambrosia.* Historia Translat. S. Sebastiani cap. 15. n. 74. *Revulsoque sarcophagi operculo, mirifica virtutis ambare suaviter redolentis viri faciem demonstrant.* Jacobus de Vitriaco lib. 3. Hist. Orient. pag. 1143. *Magnam partem delitiarum Ægypti in auro & argento, perlis & pomis ambræ, filis aureis, &c.* Vocem Mauris familiarem esse observat Philander ad Vitruvii lib. 8. cap. 3. Vide Serapionem lib. Aggregat. cap. 196.

AMBASCIA, Legatio, injunctum munus, negotii peragendi ac conficiendi alicui demandatum munus. Lex Burgund.

Burgund. Addit. 1. tit. 17. *Quicumque asinum alienum extra domini voluntatem præsumpserit, aut per unum diem aut duos, in ambascia sua.* Pactus Legis Salicæ tit. 1. §. 3. *Si in dominica ambascia fuerit occupatus.* Alia Editio habet *ambaxia.* Pithœana: *Si in jussione Regis fuerit occupatus.* Ex quibus liquet *ambasciam*, idem sonare quod *jussio*, munus scilicet alicui demandatum, nostris *commission.* Nec scio an aliter accipi debeat in Pœnitentiali S. Columbani: *Qui præsumit facere ambasciam, non permittente eo qui præest, libera & effrenata processione, absque necessitate, 50. plagis inhibeatur.* Id est, qui ex patria egredi, vel peregre proficisci præsumit. Nam ita *ambascia* sumitur in Lege Burgund. nempe pro itinere in legatione obeunda. Vocem hanc inde retinuere Itali, quam pro anxietate ac fastidio usurpant; fortè quòd qui *ambasciam* suscipiunt obeundam, morosi sint & anxii ut plurimùm: cujusmodi sunt qui negotiis alienis implicantur. Dantes:

Et però lievo su, vinci l'ambascia,
Con l'animo, che vince ogni bataglia.

Et alio loco:

Non ti meravigliar, ch'io n'abbia ambascia.

Ambasciare, Legationem obire, seu potiùs nomine alterius quidpiam efferre, nuntiare, referre. Hincmarus Epistola 13. ad Ludov. III. Regem: *Remitto autem illum ad vos, ut coram fidelibus vestris, aut profiteatur se ita dixisse, aut veraciter deneget talia vobis ex mea parte ambasciasse. Unde puto, ut sicut in nomine interprisum est, ita sit & in ambasciato. Nam ipse frater noster à vobis ad me rediens ambasciavit mihi ex vestra parte, ut pedem meum basiaret.* Idem in Visione Bertholdi Presbyteri: *Et ambasciavi ex illorum parte quod mihi jussum fuerat.* Ubi *Ambasciatum*, est sermo ipse legati seu nuntii. Sic quoque videtur vox accipienda in inscriptione Epistolæ Pauli PP. quæ extat in Codice Carolino, & tom. 3. Hist. Fr. pag. 378. *Exemplar Epistolæ —— in qua continetur abbasciatum* (malim *ambasciatum*) *Remedii Episcopi & Andecarii Comitis, qualiter justitias B. Petri — apud Desiderium quondam Regem ex parte receperit, & reliquas justitias faciendum pollicitus est.* Ubi *Ambasciatum* non est legatio ipsa, quod vult Gretzerus, sed legati rerum à se actarum narratio, vel relatio: tametsi id ipsum interdum sonet, ut in Capitulari de villis cap. 16. *Si judex in exercitu, aut in wacta, seu in ambasciato, aut alicubi fuerit, &c.*

Ambasciare præterea dicebantur Proceres, qui ab Episcopis aut Abbatibus interponebantur ad donationem aliquam pro suis Ecclesiis ab Imperatoribus aut Regibus impetrandam. Has enim donationes *ambasciasse*, id est, suo interventu obtinuisse dicebantur ii, eoque nomine Chartas ipsas subscribebant, in quibus semper mentio fiebat, has donationes ad illorum preces factas fuisse. Charta Caroli Calvi ann. 877. apud Miræum in Donat. Belg. *Signum Caroli gloriosiss. Imp. Aug. Domina Richildis Imperatrix ambasciavit.* Alia Carlomanni Regis Franc. pridie Nonas Martii ann. 5. regni, Indict. I. *Actum apud Trupchiacum villam — Theodericus & Ansc harius Comites ambasciaverunt.* Alia ejusdem Regis apud V. Cl. Steph. Baluzium in Notis ad Concilia Narbonensia pag. 71. *Dat. prid. Non. Junii, ann. 3. Indict. 4. Norbertus Notarius ad vicem Archiepiscopi recognovi. Hugo venerabilis Abba hoc ambasciavit.* Ubi observandum Chartam hanc rogatu ejusdem Abbatis concessam esse. Charta alia Caroli C. pro Ecclesia Narbonensi apud eundem V. Cl. Steph. Baluzium in Appendice ad Capitularia n. 78. sic clauditur: *Hudolricus inclitus Marchio hoc ambasciavit.* Ita apud Perardum in Burgund. p. 155. aliud Diploma ejusdem Caroli C. sic pariter clauditur: *Audacher Notarius ad vicem Gauselini recognovit & subscripsit. Boso Comes ambasciator. Data, &c.* Ubi Boso *ambasciator* dicitur, quòd ad illius preces Carolus donationem fecerit, quod quidem ex contextu Diplomatis patet: id est, *interventu*, uti habetur in aliquot aliis Chartis Lamberti & Berengarii Regum Italiæ, Ottonis I. Imperat. & al. apud Ughellum tom. 2. pag. 124. 125. 129. 130. 194. 203. 208. 209. 518. Denique describitur Charta alia Caroli Simplicis pro Abbatia Auriliacensi à P. Dominico à Jesu Carmelita, in Vita S. Geraldi, quæ sic clauditur: *Willelmus Comes ambatiavit.* Nec scio an vim vocis alio verborum contextu expresserit Aeltfryth Regina, Eadgari Anglorum Regis uxor, in subscriptione, quæ extat apud Seldenum ad Eadmerum pag. 159. quæ sic se habet: *Ego Ælfthryth legitima præfati Regis conjux, mea legatione Monachos eodem loco, Rege annuente, constituens, crucem impressi.* Nam *legatio* idem est quod *ambascia*.

Ambasiata, Gallis, *Ambassade.* Mamotrectus: *Nuncium, Ambasiata.* Breviloq. *Ambasiata est legatio Conciliorum vel Principum in causis suis.* Carolus IV. de Vita sua pag. 105. Edit. Reineccii: *Ludovicus Bavarus solennem suam ambasiatam ad Regem Joannem misit.* Adde Thwroczium in Ludovico Rege Hungar. cap. 4. & Joan. Carmessonum in Vita S. Petri Thomasii cap. 5.

Ambassiatio, eadem notione apud Mathæum Paris pag. 381.

Ambasciaria, Legatio, in Hist. Cortusiorum lib. 4. cap. 3.

Ambasciator, *Ambassiator*, *Ambaxiator*, Legatus, internuntius, qui jussa Regis, aut domini sui defert. Auctor Breviloq. *Ambasiator est Legatus Principis in arduis negotiis.* Concil. Constantinop. sub Menna Act. 4. pag. 696. Edit. 1618. *Heraclius Diaconus Ambasiator Euphræmii Patriarchæ Theopolitani. Stephanus Diaconus & Ambasiator Episcopi Cæsareensis.* Vide Thwroczium in Attila cap. 13. in Ludovico cap. 4. &c.

Imbassiator, *Negotia imbassiatoria*, tom. 1. Monast. Anglic. pag. 154.

Istorum vocabulorum etymon variè varii accersunt: quidam enim, ut Scaliger, Salmasius ad Hist. Aug. Wlcanius, Spelmannus, & alii à voce Gallica *Ambactus*, Cliens, deducunt, ut *ambascia* sit legatio obita à cliente, aut famulo; *ambasciator*, famulus ipse, cui legati onus imponitur, aut cui res quæpiam mandatur perferenda. Lindenbroghius à Germanico *ambacht*, opera, *ambachten*, operari, deducit, cui subscribunt Paulus Merula & Vendelinus: ita ut *ambasciator* is sit qui operas suas locat ad obeundam legationem, quod certè quidam perhonorifica legatorum negotiatione indignum censent. Albertus Acharisius in Vocabulario Italico ab *ambulare*: alii denique ab Hebræo etymon accersunt. Vide Origines Francicas & Italicas V. Cl. Ægidii Menagii.

AMBIDEXTER, Judex qui ab utraque parte dona accipit. Galli dicerent, *Qui prend à droite & à gauche.* Bracton lib. 3. tit. de Corona cap. 1. *De Vicecomitibus & aliis Ballivis ambidextris, qui capiunt de utraque parte.* Adde Rastallum in hoc verbo.

AMBIENTISSIME, in Epist. 9. inter Francicas tom. 1. Hist. Franc.

AMBIFARIE, *Ambifariam*, Bifariè. Ugutio: *Ambifariam, discretim, id est, ex ambabus partibus.* Claudianus Mamertus lib. 1. de Statu animæ cap. 2. *Quicquid afficitur, contrariis congruentibusque pariter obnoxium ambifariè subditur passioni.* Vide *Amfariam*.

AMBIGENA, Androgynus, hermaphroditus: utriusque generis, seu sexus. Petrus Blesensis Epist. 9. *Ambigena non generant, teste Hippocrate, &c.*

AMBIGINES, *Loca flexuosa, anfracta*, in Gloss. Lat. MS. Regio Cod. 1013. & apud Papiam. Vide *Ambago*.

AMBIGIOSUS, Papiæ, *Circulosus, ambagibus plenus.* fortè *Ambagiosus*.

AMBIGONIUS, dicitur *ille triangulus, qui hebetem angulum habet*, Ugutioni: vox hibrida.

AMBIGUUM, Indefinitum. Frontinus de Limitib. agror.

In ambiguo videtur hic ager, & velut indefinitè remansisse. Idem de Coloniis: *Pro æstimio libertatis legem sunt secuti, ubi termini ambiguum nunquam receperant.*

Ambiloquus, *Bilinguis, qui nunc hoc, nunc illud affirmat, unde Ambiloquium, talis locutio.* Ugutio & Joan. de Janua.

Ambities, *Ambitio*, Ugutioni.

Ambitio. 2. Paralip. cap. 16. *Posueruntque eum super lectum suum plenum aromatibus & unguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combusserunt super eum ambitione magna.* Ubi Mamotrectus: id est, *apparatu magno*, & Græc. Edit. καὶ ἐποίησαν αὐτῷ ἐκφορὰν μεγάλην ἕως σφόδρα.

In Ambitu, Circa, quomodo Galli dicunt, *aux environs.* Ethelwerdus lib. 4. cap. 3. *In eodem anno, post Pascha, in ambitu letanias, cometa apparuit.*

Ambix, Vas materiæ testeæ, vel vitreæ, Cælio Aureliano Siccensi lib. 4. Tardar. passion. cap. 7. ἄμβιξ, Hesychio, Athenæo, & aliis.

Amblacium, Instrumentum rusticum. Adalardus in Statutis antiquis S. Petri Corbeïens. lib. 2. c. 1. *Ipsi dent unusquisque ad hortum, cui deservit, in tertio anno aratrum 1. cum amblacio & conjunclis, quando necesse fuerit.*

Ambo, Pulpitum, tribunal Ecclesiæ, ad quod gradibus ascenditur. Papias: *Ambonem dicendo, gradum significamus.* Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 6. *Ambo ab ambiendo dicitur, quia intrantem ambit & cingit.* At constans est doctiorum sententia à voce Græca ἀναβαίνειν, Latinam formatam. Hesychius ait ἄμβωνας esse τὰς καταβάσεις τῶν ὀρῶν. Lexicon Græc. MS. Reg. Cod. 930. Ἄμβων, παρὰ τὸ βῶ, τὸ βαίνω, καὶ ὁ ὑψηλὸς τόπος. Aliud Cod. 2062. Ἄμβων, ὁ ὑψηλὸς τόπος, παρὰ τὸ βῶ, βῶν, καὶ ἀνάβων, καὶ κατὰ συγκοπὴν ἄμβων. Infrà: ἄμβων, ἡ τῆς πέτρας ὀφρῦς. Paulus Warnefridus in Episcopis Metensib. in Chrodegango: *Construxit etiam ambonem auro argentoque decoratum, & arcus per gyrum throni ante ipsum altare.* Historia Episcoporum Autisiodor. cap. 45. *Ambonem ibi vilem aspiciens, cryptis honestissimè compositis desuper, honorificè constructum locavit.* Anastasius in Sergio PP. *Hic fecit ambonem & incyburium in Ecclesia, &c.* *Pulpitum Ecclesiæ* semel ac iterum vocat Victor Tunonensis.

Ad conscendendum ambonem duplex patebat ascensus, ut ex Silentiario probavimus in Descriptione S. Sophiæ n. 75. quod firmatur præterea ex iis quæ habet Durandus lib. 4. Ration. cap. 24. n. 17. *Dicitur autem ambo, — quia gradibus ambitur. Sunt enim in quibusdam Ecclesiis duo paria graduum, sive duo ascensus in illum per medium chori, unus à sinistris, videlicet versus Orientem, quo fit ascensus: alter à dextris, videlicet versus Occidentem, quo fit descensus.* Ugutio: *Ambo, pulpitum, ubi ex ambabus partibus sunt gradus.* Anastasius in S. Silvestro PP. pag. 17. *Fecit basilicam B. Laurentio Martyri — in qua fecit gradum ascensionis & descensionis, &c.*

In ambone legebantur *Lectiones, Epistolæ & Evangelia* in sacris Liturgiis. Ceremoniale Episcopor. lib. 1. cap. 12. *Ambones, ubi Epistolæ & Evangelium decantari solent.* Chronicon Casinense lib. 3. cap. 19. *Gradum etiam ligneum ejusdem operis extra chorum, ambonis in morem pulcherrimè statuit, in quo & nocte Lectiones, & Epistolæ, ac Evangelia ad Missas præcipuarum festivitatum legerentur.* Ita Editio Angeli à Nuce: nam Broliana perperam *Umbonis* præfert. Benedictus III. PP. Epist. 12. ad Episcopos in Regno Caroli constitutos: *Qualiter olim sacrorum fuit conjunctus numero Clericorum, adeo ut in divinis celebrandis mysteriis more Subdiaconorum sacras Lectiones conscendens populo nuntiaret.* Gregorius Nazianz. Orat. 1. in Julianum pag. 59. de eodem Juliano: ὁ τῶν θείων ὑπαναγνώστης ποτὲ λογίων, καὶ τῆς τοῦ μεγάλου βήματος ἠξιωμένος τιμῆς. Nicephor. Callist. lib. 14. c. 10. ὑπὸ τὸν ἄμβωνα, ὃ βῆμα τῶν ἀναγνωστῶν ἐστί.

In ambonis parte superiore bini erant gradus: alter altior, in quo Evangelium legebatur; alter inferior, in quo Epistola. Ordo Romanus: *Subdiaconus verò qui lecturus est, ascendit in ambonem, ut legat, non tamen in superiorem gradum, quem solet ascendere qui Evangelium lecturus est.*

Neque tantùm Lectiones & Evangelia, sed etiam quæ ad populum recitanda vel exhibenda erant, in ambonibus recitabantur aut exhibebantur. S. Martinus I. PP. in Synodo Lateranensi: *Capitula numero novem in ambone prædicans, &c.* Annales Francorum an. 800. *Ipse Pontifex coram omni populo, in B. Petri Basilica Evangelium portans, ambonem conscendit, invocatoque Trinitatis nomine, de objectis se criminibus jurejurando purgavit.* Vide Anastasium in Pelagio PP. Capitula Caroli Mag. lib. 1. cap. 88. *In ambone ipsa auctoritas coram populo legatur.* In ambone Imperatores coronatos testatur Theophanes pag. 405. 418. 419. 426. & Auctor incertus post eundem Theophanem pag. 431.

In ambonibus etiam orationes, seu *sermones*, habebantur ad populum. Epiphanius lib. 10. Histor. Tripart. cap. 4. *Episcopus verò Eutropio sub altare jacente, nimioque repercusso timore, residens super ambonem, ubi solebat priùs facere consuetum sermonem.* Iso Magister de Miraculis S. Othmari Abbat. cap. 4. *Quendam Archipresbyterum ambonem conscendere, ac vice sui sermonem ad populum facere jussit.* Prudentius Peristeph. Hym. 11. de S. Hippolyto:

Fronte sub adversa gradibus sublime tribunal
Tollitur, Antistes prædicat unde Deum.

Socrates lib. 6. cap. 5. καθεζεὶς ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος, ὅθεν εἰώθει καὶ πρότερον ὁμιλεῖν, χάριν τοῦ ἐξακούεσθαι. Cæterùm extat adhuc Romæ veteris ambonis forma in Ecclesiis S. Clementis, S. Pancratii, & S. Laurentii extra muros. Vide quæ de ambone Ecclesiæ Sophianæ congessimus in ejusdem ædis Descriptione n. 74. 75.

Ambolagium. Vide *Anabolagium.*

Ambostis, *Pugillus, pugnus*, in Gloss. Arabico-Lat.

Ambra, *Ambrum, Amber*, Anglo-Saxonibus, vasis vinarii genus, vel mensura: ex Latino *amphora*, ut videtur, deducto vocabulo. Leges Inæ Regis Westsax. tit. 74. apud Brompton. 12. *ambræ cervisiæ Walisca.* — 10. *plena ambra butyri.* Leges Adelstani Regis apud eundem tit. 3. *De duabus meis firmis dent eis singulis mensibus ambra plena farinæ.* Liber Evidentiarum Ecclesiæ Christi Cantuariensis: *Et reddere debet 120. mensuras, quas Angli dicunt* ambres, *de sale.* Cujus verò quantitatis fuerit amphora, pluribus tradunt Lambardus & Spelmannus. Nescio an *amphora* apud Will. Thorn pag. 1804. lin. penult. sit idem quod *ambra.* Vide *Ambar.*

[A]mbro. Gloss. Isid. *Ambro, devorator, consumptor, patrimoniorum decoctor, luxuriosus, profusus.* Joan. de Janua: *Ambro, lecator, lurco, manducus, ardelio, ganeo. Sed interest: ambro dicitur ille, qui bene scit judicare de sapore ciborum, & libenter gustat bene saporata: lurco dicitur ille, qui gulosè & immundè omnia devorat, &c.* Gildas de Excidio Britann. *Illi primores inimici ac si ambrones lupi profunda fame rabidi.* Galfridus Monemuthensis lib. 5. cap. 4. *Prosternite viri obstantes ambrones, prosternite.* Adde lib. 5. cap. 6. lib. 6. cap. 3. Althelmus de Octo principalib. vitiis cap. 1.

Dum vetitum ligni malum decerperet ambro.

Idem cap. 5. de Virg. *Ambronibus & lurconibus vetitam degustans alimoniam.* Adde Epist. 1. Bonifac. Mogunt. Festum Pompeium, & Cluverium lib. 2. Germ. Antiq. cap. 4. &c.

Ambroninus, inquit idem Joan. de Janua, *ab ambro, quod est leccator, unde quidam cùm vellet alium redarguere, ait: Tu habes lurconinam buccam, & ambronina labia. volens significare, quòd multùm & turpiter comedebat & libenter de bene saporatis.*

AMBROSIANUM. Vide *Hymni Ambrosiani.*

AMBROSINI, Nummi Dominorum & Ducum Mediolani, S. Ambrosii equo insidentis, & flagellum dextra tenentis imagine insignes, cujusmodi passim videre est. Ii autem cudi cœpere, ex quo Luchinus Vicecomes, Mediolanensium copiarum ductor ab Azone patruele suo constitutus, victoriam insignem de Leodrisio Vicecomite, Azonis patruo, reportavit an. 1339. 21. Febr. quo in prælio ferunt S. Ambrosium ab omnibus conspectum scutica hostes cædentem; ideoque Mediolanenses ei victoriam adscripsisse. Postmodum in rei memoriam sanctum Antistitem hac specie in nummis suis effingi curarunt Domini Mediolanenses. Historiam narrant Bossius, Corius, Jovius, & alii. Sed vexilli Mediolanensis S. Ambrosii nomine insigniti longè antea mentio occurrit, nempe sub an. 1160. in Hist. Archiepisc. Bremensium pag. 104.

AMBULACIUM, Caducum mali Punici. Cælius Aurelianus lib. 5. Chron. cap. 2. pag. 129. 1. edit. *Aut mali Punici foliis viridibus, vel ejus caduco, quod Latini Ambulacium vocant.* At lib. 4. cap. 3. pag. 102. habet *ampullagium: aut decoctione mali Punici, vel ejus caduci, quod Græci Cytino roas appellant, nos ampullagium.* Ita etiam editio posterior. Græc. κύτινος ῥοιᾶς.

AMBULARE, Ire, proficisci, equo vehi, peregre ire. Glossæ MSS. *Bitit, ambulat. Bitire, ire.* Infrà: *It, ibit, ambulavit. Ambula in jus,* apud Plautum. Anonymus Valesianus de Constantino M. *Ambula Constantinopolim ad Justinum Imperatorem.* Messianus Presbyter in Vita S. Cæsarii Arelat. lib. 2. *Effecit ut vir Dei ad civitatem illam ambularet.* Gregorius Turon. lib. 9. Hist. cap. 20: *Non est optimum ut neptis mea ambulet ubi soror sua est interfecta.* Ita lib. 6. cap. 11. de Vitis Patrum cap. 7. Regula 1. SS. Patrum cap. 8. Decretio Childeberti cap. 7. Lex Alemann. tit. 23. §. 4. Lex Longobard. lib. 1. tit. 14. §. 6. 7. 8. Capitula Caroli C. pag. 135. Marculfus lib. 1. form. 23. Hincmarus tom. 2. pag. 593. Concilium Wormaciense an. 868. can. 18. Anastasius in Vitis PP. pag. 27. 32. 35. 37. 38. &c. Vetus Testamentum passim, &c.

Deambulator, qui peregre proficiscitur. Eckehardus de Casibus S. Galli cap. ult. *Deambulatoribus peregrinis, qui Romam ibant, jungitur.*

Ambulare super aliquem. Lex Longob. lib. 1. tit. 9. §. 19. *Qui super aliquem ambulaverit, & sic eum pro quacunque causa occiderit, &c.* Galli dicerent: *Courir sur quelqu'un.*

Ambulare, Pertinere. Charta Dagoberti Regis, apud Henschenium de Tribus Dagob. pag. 28. *Qualiter omnes res juris nostri in pago Laudemburgensi, & quidquid ad nostram urbem ambulare visum est, & omne quod ad fiscum nostrum hactenus pertinebat, &c.*

Ambulare pecunia dicitur, quæ, ut vulgò loquimur, currit, cursum habet, in usu est, *a cours*, in Pragmatica sanctione Justiniani cap. 19. *Vadere*, in Concilio Francofordiensi an. 794. can. 5. *Et in omni emporio vadant isti novi denarii, & accipiantur ab omnibus.* Vide *Moneta usualis.*

AMBULATOR, Equus, qui *Tolutarius* Senecæ, *Gradarius* Lucilio, *Asturco* Plinio dicitur, cui mollis alterno crurum explicatu glomeratio est: nostris *Haquenée, cheval d'amble*, Hispanis, *Cavallo amblador.* Papias MS. *Astructor*, (Asturco) *equus ambulator*: editus habet *Asterco.* Joan de Garlandia in Synonymis, ubi de equis variis: *Istis curristam jungamus Ambulatorem.* Igitur ab *Ambulare*, ita dictus, non à Gr. ἀμβλύνειν, uti vult Perionius. Adelbertus Abbas Heideimhensis: *Dum reliquias Richardi Regis ad Ecclesiam filii sui defferret, Ambulatorem abstulerat.* Eckeardus junior de Casibus S. Galli, cap. 15. *Ambulator, cui ipse insederat, alacritatem equorum post se sentiens, caput concutiens, exultare cœpit.* Vide eundem cap. 10. & 11. S. Bernardus Epist. 2. *Tu sedens super Ambulatorem tuum, indutus purpura & bysso, circuis plateas. Equus Ambulatorius*, apud Fulbertum Epist. 111. Occurrit præterea in Speculo Saxon. lib. 3. art. 51. §. 2.

Ambulare, nostris *aller l'amble.* Vegetius lib. 1. de Arte veterin. cap. 56. *Minutim autem equus ambulans, commodiùs vehit, & pulcriùs videtur incedere.* Vita S. Willelmi Abbat. Roschildensis n. 45. *Quodam die quum ad negotia domus exiret, equitavit quendam roncinum. Frater autem qui cum eo ibat, considerans pulcritudinem equi, & dispositionem membrorum ejus, ait, Proh dolor! quod talis equus non ambulat. Cui Abbas, Credisne quod poterit ambulare? At ille, Minimè credo, quia senex est, & naturalem minimè immutabit cursum, — & hæc dicens cœpit eum urgere calcaribus. Ille verò soliti cursus oblitus, gressus faciebat planos, bene ambulando, quamdiu vir Dei dorso ejus insedit.*

Ambulans, idem qui *ambulator*, Italis *ambiante.* Constitutio Caroli Crassi Imp. de Feudis cap. 5. *Et duo equi, unus currens, alter ambulans, addantur.*

Ambulatorium, Equus, seu, ut efferebant nostri, *Equitatura.* Lambertus in Vita S. Heriberti Archiep. Coloniensis n. 22. *Clam mandat se — data ei argenti libra, ambulatorio Episcopi eum imponat.* Quo loco Rupertus Abbas in Vita ejusdem Sancti n. 24. *equum* habet. Gaufredus Malaterra lib. 4. cap. 26. *Comes autem sciens urbem juri Apostolici Urbani & S. R. Ecclesiæ competere, susceptis mille quingentis aureis, & sex ambulatoriis, urbi & messibus suis parcendum indicit.*

Ambulatrix, Equa tolutaris. Eckeardus junior de Casib. S. Galli cap. 1. *Sternatur utique ambulatrix mea, — ascendensque equitem illam velocissimam, &c.*

Ambulatura, Incessus tolutaris, Gall. *amble*, Italis *ambiadura.* Vegetius lib. 4. Artis veterin. cap. 6. *Statura & positione à cæteris equorum generibus non plurimùm differunt: sed solius Ambulaturæ quadam gratia discernuntur à cæteris. Gradus est minutus & creber, & qui sedentem delectet, & erigat; nec arte doceatur, sed naturæ veluti jure præstetur.* Vide eundem lib. 2. cap. 5. Vegetius lib. 4. de Re militari cap. 6. *Inter colatorios & eos quos guttonarios vulgus appellat, Ambulatura eorum media est. Ambulatio volubilissima*, apud Monachum Sangal. de Rebus Caroli M. lib. 1. cap. 26. *Le Roman de Gaydon* MS.

Charles chevauche à la barbe florie,
Et li Dus Gaydes l'ambleure serie.

Vetus Poëma de Vulpe Rege Coronato MS.

Un autre i envoiés le pas,
Ou les galos, ou l'ambleure.

Joan. de Condato MS.

M'en aloie grant aleure,
Si com palefroi l'ambleure.

Bocacius: *Noi aviano perduto il trotto per l'ambiadura.*

AMBULATORIUM, *Locus aptus ad ambulandum*, Joanni de Janua. Est etiam pedatura murorum, seu mœnium, πεῖπατος, apud Constantinum Porph. de Admin. Imp. cap. 29. Διάβατα Harmenopulo: nostris, *Rempart.* Gloss. Lat. Græc. *Ambulacrum*, Διάστημα, πείπατος. Vita S. Aniani Episcopi Aurelian. apud V. C. Hubertum: *Pontifex fisus in Domino, per muri ambulatorium Sanctorum gestans pignora, &c.* Vide *Pedatura.*

AMBULUS, *Cursor, qui causâ festinationis legatur.* Joan. de Janua.

AMBUS, *Malcus*, in Glossis Isidori.

Ambi, Servi, ab ambiendo i. circumeundo dicti. Ugutioni.

AMBUSILLA, *Venter*, in Gloss. Isid. Ugutio: *Ambutilla* (sic in MS.) *venter qui ambabus partibus cilletur, id est, movetur per os & anum.*

AMEN. Breviloq. *Amen, i. Verè vel fideliter, sive æternaliter, Item idem est quod, Fiat. Item idem est quod, Veritas.* Græcismus:

Verum, verè, fiat, Amen tria denotat ista,
Si verum, nomen, adverbium sit tibi verè,
Amen, Amen, verè, duo sunt adverbia verè,
Amen pro, fiat, tibi verbum deficiens est.

Lexic. Græc. MS. Reg. cod. 2062. Αμλὼ, πεπεσωκὼς, ἀληθῶς, ἢ ἀντὶ φῶτα. Vide præter Scriptores de Officiis divinis, Baron. an. 57. n. 163. N. Fullerum lib. 1. Miscell. sacr. cap. 2. & Card. Bona lib. 2. Rer. Liturgic. cap. 5. n. 6.

AMENDULA, Amygdala, *Amendola* Italis, nostris *Amende*, vel *Amande*. Anastasius in Benedicto III. pag. 206. *Necnon amendulas aureas numero* 11. *& gemmas chrysoclavas pendentes* 10. *precepit fieri.* Id est, ornamenta in amygdalæ speciem confecta & formata.

AMENTARE, in Gloss. Græc. Lat. est ἀπονοεῖν. Ugutio: *Salire est propriè quod vulgò dicitur Amentare, & pertinet ad animalia irrationabilia. Amentare* & *ammentare*, pro *in mentem* seu *memoriam revocare*, Itali dicunt:

AMERCIARE, *Amerciamentum*, voces fori Anglici & Scotici. Est autem *Amerciare*, mulctam seu pœnam pecuniariam pro delicti modo & qualitate in reum decernere. Pœna ipsa *Mercia* & *Amerciamentum* appellatur, *Enmerciment* in Charta Gallica apud Knyghtonem pag. 2731. eadem quæ Saxonibus Anglicis *Wita*, mulcta scilicet quæ levioribus delictis imponitur: nam quæ majoribus, *Wita major*; quæ gravissimis, *Compositio* dicitur. Apud veteres autem, certo bovum, ovium, aut aliorum animalium numero æstimabatur, ut auctor est Agellius lib. 1. cap. 2. quod in Scotia etiam obtinuisse docemus in v. *Vacca*. Deducta porrò ejuscemodi vocabula à Gallico *Mercy*, id est, Misericordia, quomodo etiam interdum mulcta ipsa nuncupatur; seu quòd soleat irrogari crimen confitenti & *misericordiam* petenti: seu quod qui deliquit, sit in *misericordia* Regis vel Judicis, qui pro libito mulctam imponit. Quoniam Attachiamenta cap. 33. *Quòd si non fecerit, potest amerciare.* Charta libertatum Angliæ Regis Joannis: *Liber homo non amercietur pro parvo delicto, nisi secundùm modum ipsius delicti.* In Concilio Lambethen. an. 1261. habetur cap. *de Clericis amerciatis per Judicem sæcularem.* Math. Paris an. 1242. *Civitates & burgi, & fere omnes villæ graviter amerciantur.* Vide eundem pag. 596. 597. 673. Synodum Exoniensem an. 1287. can. 12. Leges Scoticas, & libros Anglorum forenses, Edw. Cokum ad Littletonem sect. 194. Rastallum, &c.

Amerciamentum Regale, est cùm Vicecomes, Coronator, aut alius Regis Officialis, à Justitiariis supremis, qui in munere obeundo perperam egerunt, amercientur. Vide *Mercia*, *Misericordia*.

AMERMUMNES, Vide *Amir*.

AMFARIAM. Gloss. Lat. MS. Regium cod. 1013. *Amfariam, pro amborum partibus.* Isid. Glossæ habent, *per amborum partes*. Occurrit apud Erchembertum. Vide *Ambifariam*.

AMFRACTURA, ex Gall. *Enfrainte*, i. banni fractura, infractura. Charta Thomæ de Roya an. 1138. apud Hemereum in Augusta Viromanduorum: *Districtum quoque, Latronem, Bannum, & Amfracturam in prædictis terris Abbatem & ministros ejus Ecclesiæ habere concessi.*

AMIANTI. Anastasius in S. Silvestro PP. *Ubi candela est — nixum verò ex stippa amianti.* Legendum *mixum verò ex stupa amianta*, id est pura, ex Græc. ἀμίαντος, purus, immaculatus: στύπη verò, στυπεῖον, *stupa*.

AMICALIS, *Amicabilis*. Gloss. Græc. Lat. MS. Φιλικὸς, *Amicalis*. Editum, *Amicabilis* habet. Isonis Glossæ: *Amico, amicabili.* Joan. de Janua: *Amicalis, ab Amicus*, &c. Occurrit apud Petrum Cellensem lib. 1. Ep. 9. 15. lib. 8. Epist. 17.

Amicaliter, Amicè, apud Fortunatum in Epistola præfixa 1. libro Poëm.

Amicabilis, apud eundem Petrum Cellensem lib. 6. Ep. 10. lib. 7. Ep. 5. & in Vita S. Majoli c. 6. Utitur etiam Plautus in Milite glor. Ulpianus, & Lex. 3. c. de Episcop. & Cler.

Amicabiliter, pro *amicè*, in Genealogia Regum Daniæ à St. Stephanio vulgata.

Amicabilis compositor, qui alio nomine *Arbitrator* dicitur, in Regiam Majest. lib. 2. cap. 4. §. 10.

AMICARE, Amicum reddere, quempiam sibi conciliare. Papias: *Amicari, ab amico dicitur, & amicitia & amicabilis, vel amicalis, id est, amicitiæ aptus.* Will. Brito lib. 1. Philippid. *Sic Regem nostrum sibi Rex cælestis amicat.* Conradus Uspergensis in Henrico III. *Legimus — quod fictis omnino beneficiis Alexius Imperator tantos sibimet heroas amicaverit.* Utitur præter Statium & aliquot è veteribus, Baldricus in Chron. Camerac. lib. 3. cap. 7. *Amicari alicui*, apud Joan. de Janua, & in Historia Cortusiorum lib. 1. cap. 9.

AMICARIUS, ἐρωμένοπράτης, ἐρωμένοπώλης, ἐρωμένοπρ-ράτης, apud Diomedem lib. 1. amasiorum *leno*, vel qui *amicas*, seu meretrices aliis porrigit.

AMICIA. Vide *Almucia*.

AMICITER. Glossæ MSS. *Amicabiliter, amiciter.*

AMICITIA. *Tenere in amicitiam* prædium quodvis dicebatur, qui ultro, & ex mera benevolentia sibi concessum, & ad libitum tradentis utendum profitebatur. Tabularium Vindocinense Thuani char. 73. *Illam* (manufirmam) *tenebit de D. Abbate, aut in fevum, aut in amicitiam, ita ut recognoscat se nihil juris in ea habere, nisi quantum ei à nobis concessum est ad tempus, &c.* Occurrit etiam in Tabulario Majoris-Monasterii. Vetus Charta apud Hondium in Metropoli Salisburgensi part. 2. pag. 570. *Prætaxatam itaque decimationem idem Ortolfus in manum D. Henrici Præpositi resignavit: quam ipse ad tempus vitæ suæ, non jure beneficii, sed jure amicitiæ à Præposito accepit.* Vide *Drudaria*.

Amicitia, Amica, seu *amicabilis* compositio. Leges Ethelredi Regis apud Venetyngum §. 17. *Et ubi Thaynus habet duas optiones amicitiæ vel lagæ*, (i. purgationis) *& amicitiam elegerit, stet hoc ita firmum, sicut & ipsum judicium.* Adde Leges Henrici I. Reg. Angl. cap. 54.

Amicitia, Titulus compellatorius, in Epist. 71. ex Sugerianis.

Amicitia, seu *Communia Jurata*, cujus vi oppidi incolæ amicitiam sibi invicem sacramento firmabant. Ita porrò Communiam Ariensem in Atrebatibus appellabant, ut *Amicos*, quos alii *Juratos*. Ejus Chartam descripsit D. Lucas Acherius tom. 11. Spicilegii pag. 351. ubi hæc habentur art. 1. *Omnes ad Amicitiam pertinentes villæ, per fidem & sacramentum firmarunt quòd unus subveniret alteri tanquam fratri suo in utili & honesto.* §. 14. *Præfectus Amicitiæ: Amicus contumeliatus*, &c. *Respector Amicitiæ Insulensis*, in Charta an. 1238. in Probat. Hist. Guinensis pag. 515. qui *Rewart*, seu *Major* urbis.

AMICTATUS. Habentur apud Hieronymum Blancam in Comment. Rerum Aragon. Binæ literæ Eximinii Petri de Salanova Justitiæ Aragonum inscriptæ *Iacobo D. G. Regi Aragonum, Sardiniæ, & Comiti Barcinonæ, ac sanctæ Romanæ Ecclesiæ Vexilliario amictato, & Capitaneo generali.* Sed utrobique legendum puto, *Ammirato*.

AMICTORIUM, *Amictus*, *opertorium*, ἀμβόλαιον, in Glossis Græc. Lat. *Lineæ vel amictoria, linteamen amictorium*, in Lege 48. Cod. Th. de Cursu publico.

AMICTUS, Primum ex sex indumentis Episcopo & Presbyteris communibus. Sunt autem illa, Amictus, Alba, Cingulum, Stola, Manipulus, & Planeta, ut est apud Innoc. III. PP. lib. 1. de Myster. Missæ cap. 10. Idem cap. 50. *Lotis itaque manibus assumit amictum, qui super humeros circumquaque diffunditur, — duo vasculi quibus amictus ante pectus ligatur, signant &c.* Bruno Signiensis de Vestiment. Episcopi, &c. *Et amictus quidem, quo & collum stringitur, & pectus tegitur, interioris hominis castitatem designat; tegit enim cor, ne vanitates cogitet; stringit etiam collum, ne inde ad linguam transeat mendacium.* Amalarius lib. 2. de Eccles. offic. cap. 17. *Amictus est primum vestimentum*

nostrum, quo collum undique cingimus. Vide Rupertum lib. 1. de Divin. Offic. cap. 19. Joan. Episc. Abrinc. de Offic. Eccl. pag. 65. & Durandum lib. 3. Ration. cap. 2. Chron. Centulense Hariulfi lib. 2. cap. 10. *Albas Romanas cum amictis suis auro paratas sex.*

AMICUS. Amicos appellabant Imperatores, quos & *Comites*, qui scilicet in eorum comitatu, & in deliciis erant, quorum etiam opera in rebus gerendis utebantur. Unde *Comites* & *Amicos* fere semper jungi advertere est, ut in leg. 4. Cod. Theod. de Accusation. apud Spartianum in Hadriano, Capitolinum in Antonino Pio, Lampridium in Alexandro, & in hac Inscript. SENTIO. SEVERO. QUADRATO. C. V. COS. AMICO ET COM. AUG. N. Constantinus M. in leg. 6. Cod. Theod de Annona & tribut. Rufinum Præfectum Prætorio *parentem Amicumque suum* vocat: atque inde fluxit, ut Reges nostri, quando ad Magnates & primi ordinis proceres scribunt, Amicos & fideles, *Amez & feaux* appellent. In Vita Ludovici Imp. an. 817. *Egiddeo* dicitur *Regalium primus Amicorum*: *Eghinarto* in Annal. *inter omnes Amicos Regis primus.*

Amici propinquiores, in Foro Anglico, *Prochein amy*, qui admittuntur ad prosecutionem jurium pupillorum & minorum, si ii absint. Statutum 2. Westmonasteriense cap. 17. *In omni casu quo minores infra ætatem implacitare possunt, concessum est, quod si ejusmodi minores elongati sint, quod minùs personaliter sequi possint, propinquiores amici admittantur ad sequendum pro eis.* Adde 1. Statutum Westmon. cap. 48.

AMILIARIUS *lapis, est vocatus, quia ubi positus est, Miliarium ostendit viantibus, ab, a, &, miliarium, quia miliario aptantur* Ita Ugutio & Joan. de Ianua.

AMILICATUS. Octavius Horatianus lib. 4. Rer. medicar. pag. 106. *Octavo tamen mense non facilè nutribiles sunt*, (partus) *non est amilicatus fœtus, pro ratione ponderis.*

AMIR, Arabibus, Dominus. *Amir Gazis*, apud Ordericum lib. 10. extremo: ἀμὴρ, Annæ Comnenæ & aliis: à qua voce ortum ducunt *Amiræ* & *Amiralii* apud Saracenos & Turcos, Satrapæ, nempe urbium vel provinciarum Præfecti, atque adeo supremi Sultani qui Chaliphæ suberant. Martyrium S. Bacchi junioris pag. 106. ὁ στρατηγὸς ὁ παρ' αὐτοῖς, ὁ κ[illegible]μηρᾶς ὀνομαζόμενος. Anastasius Biblioth. ad VIII. Synod. act. 1. *Hamiram Græci vocant Principem Saracenorum: interpretatur autem, ut ferunt, lingua eorum, Præpositus.* Variè porrò efferuntur apud Scriptores ejusmodi vocabula.

Admiralius, Apud Math. Paris. an. 1272. *Admiralius Joppensis natione Saracenus, quæ dignitas apud nos Consulatus vocatur.* Adde pag. 169. 170. & Ordericum Vitalem lib. 9. pag. 736.

Admirallus. Fragm. de Statu Saracenor. tom. 5. Hist. Franc. *Convenerunt 60. Admiralli, qui sunt quasi Comites & capitanei exercituum.*

Amiraldus. Epistola Stephani Comitis Carnotensis an. 1098. tom. 4. Spicilegii Acheriani: *Cassianus Antiochiæ Admiraldus, id est princeps & dominus.* Robertus Monach. lib. 4. Hist. Hierosf. *In eo conflictu occisus est Cassiani Magni Regis Antiochiæ filius, & duodecim Admiraldi Regis Babyloniæ, quos cum suis exercitibus miserat ad ferenda auxilia Regi Antiochiæ. Et quos Admiraldos vocant, Reges sunt, qui provinciis regionum præsunt. Le Roman de Garin* MS.

Dit l'Amiraut, fetes me l'amener.

Alibi:

Dex quel eschec l'Amiraut i conquist
De murs, de mules, & de chevaus de pris.

Guill. *Guiart* MS. an. 1248.

Sont mors à cele desevrance,
Deus Amiraus de grant puissance.

Le Roman d'Aubery MS.

Bien te porroie vanter en ton païs,
Que tel n'auroit Amiraux ne Marchis.

Meral, pro *Amiralis*. Chronicon Montis Sereni an. 1190. *Soldanum cum multis nobilibus, qui Meral dicuntur, in Iconium compulit.*

Amiratus. Vita Caroli Mag. an. 801. *Legatus Amirati Abraham, qui in confinio Africæ in fossato præsidebat.* Adde Aimoinum lib. 4. Hist. cap. 9. & Annales Francor. Guillelmus Apuliensis lib. 3. Rerum Normannic. pag. 28.

Nominis ejusdem quodam remanente Panormi
Milite, qui Siculis datur Amiratus haberi.

Le Roman d'Aubery MS.

Si s'en ira à si riche amiré,
Que il ne l'ait en mult grande cherté.

Ammiratus, apud Raymundum de Agiles, pag. 164.

Amurati, apud Aitonum cap. 50.

Admiratus, apud Fulcherium Carnotensem lib. 1. cap. 5. 7. &c.

Ammiredæ, in Epistola Ludovici II. Imp. ad Basilium Imp. Constantinop. apud Baron. *Tres Ammiredas, qui totam Calabriam depopulabantur, & numerosam multitudinem Saracenorum prostraverunt.*

Amiraus. Sigebertus in Chron. *In Regno Saracenorum quatuor Prætores statuit, qui Amirai vocabantur; ipse vero Amiras dicebatur vel Protosymbolus.*

Admirarius, apud Leonem Ostiensem lib. 3. cap. 43. (al. 45.) & Petrum Diacon. lib. 4. cap. 11.

Admiravisus, Amiravisus. Guibertus lib. 4. cap. 14. *Occubuerunt siquidem istic duodecim ex eorum primoribus viri, quos verbo Chaldaico Satrapas, secundùm eorum barbariem Admiravisos dicunt.* Et lib. 5. cap. 8. *Ihierosolymorum Præfectus (quos barbarica illi lingua Admiravisos vocant) &c.* Adde Math. Paris pag. 35. Præsertim verò ita dictus Bagdatensis Sultanus. Robertus Monach. lib. 5. Hist. Hierosf. *Dominus noster Admiravissus Babyloniæ mandat vobis Francorum Principibus, &c.*

Admirabilis. Math. Paris. an. 1236. *Rex Africæ qui dicitur vulgariter, Admirabilis mundi.* An. 1251. *Regi Marok, quem Admirabilem mundi appellare consuevimus.* Ita apud Ordericum pag. 735. 795. vox hæc supremis Sultanis tribuitur.

Ameradiæ, Amiraliorum præfecturæ, districtus, ἀμηραδίαι, Constantino Porph. de Administrando Imperio cap. 25.

Amiralius, Amirallus, Amiraldus, Admirallus, &c. Voces etiam usurpatæ apud Christianos, qui cùm viderent Saracenos ita suos classium præfectos appellare, id nominis postmodum suis itidem classium præfectis indiderunt. Nam frustra agunt qui aliunde vocis *Amiral*, seu *Admiral*, apud nos originem deducunt, ut Edwardus Cokus ad Littlet. sect. 439. qui à Saxonico aen mereal, id est præfectus maris, seu classis, etymon accersit. Alfonsus IX. Castellæ Rex *in Partidis*, part. 2. tit. 24. lege 3. *Almirante es dicho, el que es cabdillo de todos los que van en los navios para fazer guerra sobre mar, &c.* Primi autem ita summos classium suarum præfectos appellasse videntur Siculi. Romualdus in Chronic. MS. an. 1149. *Georgium, virum utique maturum, sapientem, providum & discretum, ab Antiochia adductum, magnum constituit Ammiratum.* Exinde Genuenses, ut colligitur ex Mathæo Paris an. 1244. *eis (galeis) præfuerunt Potestas Januæ, quem Admiratum vocant, & majores civitatis, &c.*

Ammiratus, Ammiratorum dignitas, qua donati leguntur apud Siculos sub Rogerio Rege, *Georgius*, de quo suprà, an. 1142. apud Rocchum Pirrum tom. 1. pag. 276. tom. 2. p. 392. qui *Magnus Ammiratus* dicitur Romualdo, an. 1152. & *Maio* sub Willelmo Rege, apud Baron. an. 1156. Antonium Beatillum lib. 2. Hist. Barensis pag. 109. Ughellum tom. 7. p. 120. & eundem Pirrum tom. 1. pag. 316. quia nempe plures Ammirati erant in hoc regno, ut ex Charta laudata an. 1142. quam ii subscribunt, colligitur.

Amirmumnes, sic appellati Bagdatenses, atque adeo su-

premi Sultani, qui sub Chalifa universæ rerum administrationi præerant: Ἀμερμουμνᾶ Cedreno, Zonaræ, & Constantino Porphyrogenito: Ἀμερμνᾶ Annæ Comnenæ: *Amermuni* Fredegario Scholastico: *Amiralmumin*, in Epistola 3. Leonis III. PP. *Amiramomemini* Roderico Toletano lib. 6. de Rebus Hispan. cap. 32. lib. 7. cap. 34. in Hist. Arabum cap. 31. *Amormomini* Bernardo Monacho in Itinerario Terræ-Sanctæ: *Miramomelini* Lucæ Tudensi æra 1129. *Miramummelini* apud Rigordum an. 1211. *Hemirmomelini* an. 1195. *Mirmumni*, in Vita S. Wilibaldi à Sanctimoniali edita cap. 15. 21. *Almamuni* & *Amir-Almumanini* in Chronico Orientali: quas quidem voces *Credentium Principem*, seu *Fidelium Dominum* significare apud Arabas pluribus docuimus ad Alexiadem pag. 371. 372. At aliter de vocis notione scribit Isidorus Pacensis in Chronico æra 750. *Ulit Amir Almuminin, quod idioma regni in lingua eorum resonat, Omnia prosperè gerens.* Corruptè porrò habet *Molanus* Historia Hierosolymitana pag. 1152. *Eo tempore gentilis quidam Seuvarius nomine, sub Molano, quem patria lingua Dominum dicunt, universam procurabat Ægyptum.*

AMISSARIUS. Vide *Admissarius*.

AMISTID, *Vas parvissimum*, Papiæ.

AMIS, & *Amisitis*, quibusdam dicitur *Furcula retis, vel hami*: Ugutioni verò est *lignum bifurcatum, per quod venatores expandunt retia ad capiendas feras*. Aliis denique est *furcula, quæ levat rete, quo capiuntur aves*.

AMISTERIUM. Constitutiones Petri I. Regis Aragon. apud Podium Cerdanum MSS. an. 1225. *Exceptis Militibus & filiis eorum, à 15. annis supra, qui inter se guerram habuerint, cum toto suo amisterio.* Id est, cum ministris, & familia.

AMITANES, pro *Amitæ*, in Legib. Luitprandi Regis Longob. tit. 114. §. 2.

AMMA, Mater spiritualis. Hesychius: Ἀμμά, μήτηρ, τροφός. Pelagius libello 18. n. 19. *Vos estis fatuæ, nam hæc & vestra & mea est amma.* Ex Palladio in Hist. Lausiaca, cap. 42. ὑμεῖς ἐστὲ σαλαί, αὐτὴ γὰρ καὶ ὑμῶν καὶ ἐμοῦ ἀμείνων ἐστὶ, ἀμμάς ἐστιν. οὕτω γὰρ καλοῦσι τὰς πνευματικὰς μητέρας. Adde cap. 37. 38. 137. 138.

AMMA, Isidoro lib. 12. cap. 7. Bubo, strix nocturna. *Hæc avis*, inquit ille, *vulgò Amma dicitur, ab amando parvulos, unde & lac præbere dicitur nascentibus.*

AMMAN, apud Germanos & Belgas, etiamnum dicitur Prætor, Præfectus, Prætor causarum civilium. In Charta Balduini Comitis Flandr. an. 1119. in Tabul. S. Bertini, subscribunt, *Rodulphus Amman de S. Folquini kerca, Alfgerus Amman de S. Georgio, Bernuldus Amman de Broburg, &c.* Vide Chartam an. 1125. apud Miræum in Don. Belg. cap. 82. Neque hæc vox incognita in media ipsa Francia: quippe in Consuetudinibus Perusæ in Arvernis an. 1275. à Thomasserio l. 1. c. 66. edit. hæc legimus: *Nequns hom, ne nequne femme de la Paerose ne doet lo fire, ne so Amant, gager sans arazoner, &c.* Apud Metenses, ut auctor est Meurissius in Præfat. ad Hist. Episcop. Metens. pag. 19. *Amans*, dicuntur regionarii Notarii, qui acta publica conficiunt & conservant, nomenque desumunt à Parochiis in quibus habitant.

AMMANTARE. Vide *Mantum*.

AMMAYLARE. Vide *Enamelatus*.

AMMISCERE, pro *commiscere*, *Ammistio*, pro *commistio*, occurrit non semel apud S. Fulgentium in Epist. 1. de conjugali debito, & apud Veterem Interpretem Alexandri Iatrosophistæ MS. in libris Passionum.

AMMINICULUM *vitis*, quasi *Adminiculum*, paxillus, pedamentum, palus cui vitis innititur. Lex Longob. lib. 1. tit. 25. §. 34. *Si quis vitem expoliaverit, id est, amminicula tulerit.* Rufinus in Præfat. in libr. Judæ: ἕλικα *vitem dicunt Græci, non tam palmitem, quàm illos runciculos vel cincinnulos palmitis, quibus succrescens palmes ipse innectere & suspendere solet, vel palis, vel quibuscumque innititur amminiculis, quos capreolos, ut arbitror, appellant agricolæ, cujus nexibus tutus, & sine lapsus periculo, vel gravatur fructibus palmes, vel vaga proceritate distenditur.*

AMNENSIS, *Qualibet villa circa amnem sita.* Joan. de Janua. Veteres Glossæ: *Amnenses*, παραποτάμιοι.

AMNISTRARE. Charta Heccardi Comitis Augustod. ex Tabulario Prioratus Persiaci in Burgund. apud Perardum pag. 26. *Uno fanono viridi, cum brusdo uno deiglifo, uno estuno, cum sirico amnistrare, turribulum minore, &c.*

AMODO, ἀπὸ τοῦ νῦν, Deinceps. Onomastic. *Amodo*, ἀπὸ τούτου. Gregorius Turon. lib. 3. Hist. cap. 5. *Plange amodo, qui per consilium nequam, factus es parricida sævissimus.* Passim.

AMOENA, *Xenium*, in Glossis Arabico-Lat. fortè *Xestium*, ξέστος, ξέστιον, est enim in Glossis Lat. Græc. *Amœnus*, σύσκιος τόπος, locus umbrosus. Alibi *Amœnia*, αἱ ἀκταί. Joan. de Janua: *Amœnium, locus pulcer & delectabilis*, vel *Amœnitas*. Vide Angelum à Nuce ad cap. 17. Leonis Ostiensis lib. 1. Chronici Casin. ubi de voce *Amœnus*.

AMOGAVARI. Vide *Almugavari*.

AMOLA. Itinerarium Hierosolymit. Antonini Monachi: *Deinde venimus — in civitatem Cæsaream, in qua adoravimus pro veneratione Amolam, & canestellum sanctæ Mariæ.* Ita in MS. Codice, fortè pro *amula*. Vide *Ama*.

AMOLOGARE, pro *Omologare*, non semel in Charta anni 1345.

AMOLUM, *Flos farinæ tenuis, dictum quasi à mola egestum.* Papias.

AMOND. Vide *Amund*.

AMONA, *Calamus mensuræ*, Ugutioni.

AMONITIO, Cibaria, unde Galli, *Pain d'amonition.* Chronicon Novalicense lib. 1. cap. 31. *Vir venerabilis Hugo, cùm quadam die, secundum morem, Abbatiæ suæ cellas causa providentiæ & amonitionis circuiret.* Ubi *providentia*, est *pourvoiance*: nam nostris *Pourvoieurs* dicuntur, qui cibariis coemendis in magnatum domibus addicti sunt.

AMOR. *Amores canere*, Amatorias cantiones cantare. Commodianus Instr. 34.

Bellatur ibi, dein cantatur pro Psalmis amor.

Et Instr. 60.

Saltatis in domibus, pro Psalmis cantatis amores.

Amor, Consensus. Consuetudo Comitatus Bigorræ: *Nemo Militum terræ castellum sibi audeat facere sine amore Comitis.* Id est, sine illius consensu & voluntate.

Dies amoris, in Fleta lib. 6. cap. 14. §. 18. *Si autem post defaltam capiatur dies amoris prece partium, vel transferatur loquela ab uno judice ad alium, per hoc renunciatur defaltæ.* Ubi *diem amoris capere*, est quod Galli dicunt, *prendre jour pour l'accommodement d'une affaire, d'un procés.*

Amor. Capitul. 3. ann. 813. cap. 25. *Quicquid in amore in alterum furatum habent, in duos geldos componere faciat.* Cap. 26. *quicquid in amore Fresiones injustè tulerint, &c.*

AMORAVII, apud Ordericum Vitalem lib. 13. pag. 891. 893. dicuntur Saraceni Africani; fortè quòd in Africa degeret gentis *Amirmumelinus*, seu Chalipha, vel magnus Sultanus, quem *Amiravisum* vocabant, uti suprà innuimus. Nec, opinor, diversi sunt ab iis, quos *Almoravides* nuncupant Scriptores Hispani, Mauri scilicet Africani, qui in Hispaniam transierunt à Rege Sibiliæ Mauro evocati, Alfonso VI. regnante. Pelagius Episcopus Ovetensis in Adefonso Rege, æra 1123. (Chr. 1085.) *Post hæc cum tantis prosperitatibus ad tantam elationem pervenit, ut Almoravides extraneas gentes, quæ ex Africa in Hispaniam per Regem Abenhamet misit, cum quibus prælia multa fecit, & multa contumelia, dum vixit, accepit ab eis.* Alii sunt *Amoravisii*, apud Poetas nostrates, Slavi scilicet *Moraviam* in Germania incolentes. *Le Roman d'Aubery* MS.

Anquetius oirre ô ses Amoravis.
Le Roman de Garin MS.
Combatus & as Senes & as Litis,
Et as Danois, & as Amoravis.
Alibi :
Tui les ot de la gent Apolin,
Hongres, Venarres, Acopars, Beduins,
Des Esclavors, & des Amoravis.

AMORENSES *Catti*, Martures, *Martres*, vel mures Pontici, qui apud *Amoravios* in Africa nascuntur, de quibus Alderisius in Geographia Nubiensi pag. 9. Petrus Cluniac. Abbas in Statutis Congr. Clun. cap. 17. *Nil se habere non parva piorum, eisque adhærentium multitudo putabat, nisi ex pilosis illis & condensis — Numantinorum, hoc est, juxta modernos, Amorensium Cattorum pellibus contecto multi pretii coopertorio lectus muniretur pariter & ornaretur.*

AMOTIBILIS, Qui amoveri potest, nec est perpetuus in aliqua dignitate, apud Bractonum lib. 2. cap. 5. §. 5.

AMOROSUS, *Plenus amore*, Joanni de Janua, Italis *Amoroso*, Gallis *Amoureux*.

AMOXERE, *Amorete*. Charta Ferdinandi I. Regis Hispan. æræ 1101. apud Anton. de *Yepez* in Chron. Ord. S. Benedicti tom. 7. *Calicem & patenam ex auro cum olovitreo, stolas aureas cum amoxere argenteo, & opera ex auro, & aliud argenteum ad amorete, habet opera olivitrea, & capsam eburneam operatam cum aureo, & alias duas eburneas, &c.*

AMPA, Amphora. Glossæ Biblicæ MSS. *Scyphus, ampa. Ampa dicitur quasi anopansa.*

AMPARARE, Tueri, protegere, Hispanis, *Amparar*: Occitanis, *Empara*. Guillelmus de Podio Laurentii in Chr. cap. 27. *Post Concilium autem generale Comes Raimundus secessit in Hispaniam, & filius ejus venit in Provinciam, — fuitque dictus filius amparatus à civibus Avenionensibus & receptus, & conversa est terra ad eum: similiter Venaisini, &c.* Cap. 42. *Adierunt Comitem Tolosanum, eumque suum fecerunt dominum, ut civitatem contra Comitem & Episcopum amapraret.*

Emparare. Veteres Consuetudines Jaccæ in Aragonia: *Si quis faciat comandas in Jacca, sit illa comanda salva & secura: si verò fuerit latro, vel raptor, qui non posset facere justitiam, vel stare directo & rationi, si aliquis de illo conqueritur, emparet Merinus illam comandam.* Id est, illius protectionem suscipiat. Vide Michaëlem *del Molino* in Repertorio in v. *Emparamentum.*

Amparare, Invadere, occupare: quod faciunt qui rei alicujus tutelam ac protectionem suscipiunt, dum eam suam faciunt: Gallis *s'Emparer de quelque chose*. Occurrit in Charta Ermengardis Vicecomitissæ Narbon. ann. 1155. apud V. Cl. Steph. Baluzium ad lib. 8. P. Marcæ de Concord. Sacerdotii & Imper. cap. 18. & in Notis ad Concilia Narbonensia pag. 134. *Imparare*, eadem notione in Charta Raimundi Comitis Barcinon. an. 1137. apud eundem.

Amparare, Amparantia, Amparamentum: Protectio, tutamen, tutela: Hispanis *Amparo*.

Empara. Libertates Barcinonæ ann. 1283. MSS. *Si emphiteota non tenet emparam sibi factam à domino, præstet domino 5. sol. per emparam fractam: & si emphiteota offert domino firmam juris cum effectu, tenetur dominus desemparare illud quod emparavit, &c.* Charta ann. 1308. *Sic quod libello D. Regis* (Majoricarum) *respondere non tenetur, donec empara facta per dictum D. Regem de rebus feudalibus & feudo prædicto facta, sit absoluta, &c.*

Amparantia, in Charta quæ refertur in verbo *Capterere*.

Emparantia. Charta Petri Regis Arag. ann. 1209. apud Sammarthanos in Archiepiscopis Aquensibus n. 30. & apud Marcam in Hist. Beneharn. pag. 311. 471. & 483.

Emparamentum. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 59. *Qui pacem, treugam, emparamentum, vel manutam fregerit, aut violaverit, sive falsaverit, &c.* Declaratio verbi, *Emparamentum*, per Petrum Regem Arag. in Curia Generali Cataloniæ ann. 1351. MS. *Declaramus verbum*, Emparamentum, *in usatico positum, idem quod verbum, Quidaticum, vel Protectio, significare.*

Imparantia, in Charta Ildefonsi Regis Aragon. apud Marcam in Hist. Beneharn. pag. 471.

Aparazmus, pro *amparasmus*, in Charta Alboaceni Regis Mauri Conimbricensis ann. 734. apud Sandovallium in Rege Favila: *Emant & vendant sine pecho, tali pacto quòd non vadant foras sine nostro Aparazmo & bene velle.*

Imparare, idem quod *Amparare*. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 27. *Imparare ipsum fevum poterit, quandocunque voluerit.* Epistola 42. inter Sugerianas: *Turris ipsa — omnino imparata est, & de munitione & de victuali etiam.* Ibidem: *Noveritis — Gavarritanum Vicecomitem in præsentia omnium convenisse super imparatione & infestatione terræ Domini Regis ab ipso & suis.* Charta Vulgrini Comit. Engolismensis ann. 1147. *Quòd nec ego nec aliquis ex hæredibus meis aliquid istorum imparemus.*

Desemparare, Hispanis, *Desamparar*, *destituir y dexar de favoreçer al qu tenia necessitad de nuestra ayuda y amparo*, apud Sebastianum Cobarruviam. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 96. *Si rusticus desemparaverit hoc quod rectè ei emparatum erit, pro sola præsumptione det solid. 5. & si rem inde traxerit, restituat ei in duplo, salvo suo jure. Miles verò quod desemparaverit, solvat, & quod abstulerit, restituat in simplum cum sacramento.*

Desemparare, Remittere, *Déguerpir*, *desemparer*. Charta Raimundi Berengarii Marchionis Provinciæ apud Guesnaium in Annalib. Massiliensibus ann. 1230. *Remittimus & desemparamus — vobis Hugoni D. G. Arelatensi Archiepiscopo — omnia pedagia & exactiones, &c.*

Desemparatio, idem quod *Gurpitio*. Vetus Charta apud eundem Guesnaium pagina 329. *De desemparatione quam fecerunt Hugo Gaufridi, & Bertrandus Gaufridi — de choris omnibus infra ambitum Massiliæ constructis, &c.*

Desemparati. Sebastianus Cobarruvias: *En Valentia ay una Confradia de los Desemparados: laqual entiera los que han sido muertos en el campo, y una ymagen devotissima, que llaman Nostra Señora de los Desemparados, siempre que ay alguno dizen, que le oyen dar tres golpes a las puertas del retablo a do la henen con gran veneration cerrada, y a la parte dende hallon acostarse un ramo de açucevas, que tiene en la mano derecha, van a buscar el desemparado.*

AMPHIBALUS, vel *Amphiballus*, idem quod *Amphimallus*: neque enim ab ἀμειβάλλειν vox deducitur, ut quidam censent. Gloss. S. Benigni: *Amphibalus, byrrhus villosus.* Papias: *Amphiballus, birrus villatus, vel planeta.* mox: *Amphiballus, byrrus, lodix villosus.* Ugutio: *Amphibalus i. sclavina, quæ est vestis circumpilosa vel villosa.* Joann. de Janua: *Ansibolus, vestis quæ est villosa, sicut est sclavina, quæ circumcluditur.* Gloss. Ælfrici: *Amphibalum*, ꝛuh-hꝛæᵹel. i. vestis hispida. Sulpitius Severus de Vita S. Martini Dial. 2. *Amphibalum sibi tunicam latenter eduxit.* Infra: *Indutum amphibalo veste — videbat.* Fortunatus lib. 3. de Vita S. Mart. cap. 1.

Qui tunicæ interiùs non inspiciebat amictum
Amphibali exteriùs, dum membra obtecta laterent.

Amphibalum caput etiam texisse docet Vita S. Boniti Episcopi Claromontani cap. 2. *Amphibali summitas ipsa.* Et cap. 7. *Ut partem amphibali mei, qua caput tegitur, retineat.* Vita S. Deicoli Abbatis Lutrensis n. 20. *Antequam sessum pergeret, birrum suum, quem Græci amphibalum vocant, deponere voluit, refrigerandi gratia.* Chronicon Laurisham. in Henrico VI. pag. 86.

Et sunt ...mensis induti calceamentis, amphibalis longis utentes & spatiosis. Testamentum S. Remigii apud Hincmarum: *Amphibalum album Paschalem relinquo, stragula columbina duo.* Vide S. Audoënum in Vita S. Eligii lib. 2. cap. 6. Gregor. Turonens. de Gloria Confess. cap. 59. Vitam S. Fructuosi Archiep. Bracarensis n. 8. Commeneum Album in Vita S. Columbæ Abbatis Hyensis cap. 27. &c. præterea Salmasium ad Hist. Aug. pag. 391.

AMPHIMALLUS, ex Græc. ἀμφίμαλλος, utrinque villosus. Propriè autem tunica hispida, villosa. Gloss. Lat. MS. Reg. Cod. 1013. *Camasus, Amphimallus.* Gregorius Magn. lib. 10. Epist. 52. *Pro eo quòd hiemalem vestem non habeat, & quia aliquid sibi à nobis petiit debere transmitti, fraternitati tuæ ad hoc per laborem præsentium transmisimus amphimalum, tunicam, vel pectoralem, &c.* Vide veterem Interpretem Juvenal. ad Sat. 3.

AMPHISEPIRE, pro *Circumsepire*, in Hymno quodam Ecclesiastico laudato à Goldasto tom. 1. Rerum Alemann. pag. 216. vox hibrida.

AMPHITHEATER, pro *Amphitheatrum.* Occurrit in Vita S. Potiti Martyr. ex MS. Velseri c. 4. *Et impletus est Amphitheater populo.*

AMPHORA. Vide *Ambra.*

Amphora, apud Gromaticos quid sit, vide Gloss. Rigaltii ad eosdem Scriptores.

AMPLARE. Vide *Applare.*

AMPLIORARE, Ampliare, ampliorem facere. Baldricus Noviomensis lib. 1. cap. 65. *Qui res ejusdem sedis Ecclesiæ amplioravit.* Utitur præterea cap. 113.

AMPULLÆ, Vasis & Ministeriis Ecclesiasticis vulgò accensentur. Breviloq. *Ampulla est vas amplum, sive olla ampla: vel dicitur propriè vas amplum, quod datur ad altare, in quo servatur vinum vel aqua.* Gillebertus Lunicensis Episcopus, de Usu Ecclesiastico: *Ampulla cum vino, & altera cum aqua.* Anonymus Poëta de Episcopis Eboracensibus:

Jussit ut obryzo non parvi ponderis auro
Ampulla major fieret, qua vina Sacerdos
Funderet in calicem, solennia sacra celebrans.

Codex Vaticanus de Lucio PP. apud Baronium an. 1145. *Dedit etiam ampullas ad servitium altaris optimas & mirabiles.* Chronicon Moguntinum pag. 384. *De indumentis quotidianis, crucibus, ampullis attinentibus, — cuilibet calici erant speciales ampullæ argenteæ, & pixis argentea ad hostias deputata. Præter hos calices erant tres aurei; in uno horum poterat celebrari, qui etiam suas habuit ampullas.* Adde Anastasium in Joanne III. PP. Chartam Heccardi Comitis Augustodun. apud Perardum in Burgundicis pag. 26. Statuta Odonis Episcopi Parisiensis cap. 5. n. 4. Concilium Nimociense an. 1298. & Synodum Bajocensem an. 1300. can. 20.

Ampullarum præterea usus fuit ad *Oleum pro Catechumenis & infirmis*, & *Chrisma* conservandum. Capitula Caroli Magni lib. 1. cap. 162. *Presbyter in Cœna Domini tres ampullas secum deferat, unam ad Chrisma, alteram ad Oleum ad Catechumenos inungendum, tertiam ad infirmos.* Offerebantur autem ampullæ oleo repletæ à Fidelibus hac ipsa die ad Chrisma conficiendum, & Oleum benedicendum pro Catechumenis & Energumenis, ut docent Alcuinus lib. de Divin. offic. Walafridus Strabo lib. de Rebus Ecclesiast. cap. 24. & Honorius Augustodun. lib. 3. cap. 23. Liber Sacramentorum Gregorii Magni ex Bibliotheca Bellovacensi: *In ipso die conficitur chrisma in ultimo ad Missam. Antequam dicatur, Per quem hæc omnia, Domine, semper bona creas, levantur de ampullis, quas offerunt populi, & benedicit tam dominus Papa, quàm omnes Presbyteri.* Huc fortè spectant ista Optati Milevitani lib. 2. *Ampullam quoque chrismatis per fenestram ut frangerent, jactaverunt.* Meminit denique Flodoardus lib. 1. Hist. Remensis cap. 12. *Ampullæ olei* ad infirmos. Vide *Chrismal, Chrismarium, &c.*

Ampulla Remensis, in qua sacrum Chrisma, quo unguntur Reges Francorum, asservatur. Hincmarus Remensis tom. 1. pag. 744. & in Annalib. Francor. Bertinianis, an. 868. de Chlodoveo: *Et cælitus sumpto chrismate, unde adhuc habemus, perunctus in Regem sacratus.* Flodoardus lib. 1. Hist. Remens. cap. 13. de ejusdem Chlodovei baptismo: *Sanctificato denique fonte, nutu divino chrisma defuit. Sanctus autem Pontifex oculis ad cælum porrectis, tacitè traditur orasse cum lacrymis; & ecce subitò columba ceu nix advolat candida, rostro deferens Ampullam cælestis doni chrismate repletam, &c.* Adde Aimoinum lib. 1. Hist. Franc. cap. 16. Nicolaus de Braia in Ludovico VIII. de S. Remigio:

——— *Cujus prece rorem*
Misit in Ampullam cælestem Rector olympi,
Corpus ut hoc lavacro Regis deberet inungi,
Deficeretque liquor ibi corpore Regis inuncto.

Vide Will. Armor. lib. 1. Philipp. p. 99. 101. Hubertum Morum lib. de Sacris unctionibus, Tenecurium de Ampulla Remensi, & alios nostrates Scriptores.

AMPULLAGIUM. Vide *Ambulacium.*

AMULA. Vide *Ama.*

AMUND, *Amond, Aamund*, Liber à tutela, vel custodia; sui juris, à *mundio* liber. Vide in *Mundius.* Lex Longobard. lib. 2. tit. 12. §. 6. *Si dominus ancillæ eam liberaverit, & amond fecerit à se, aut si eam vendiderit.* Et tit. 32. §. 4. *Nulli liceat aldio cujuscunque qui amunt factus non est, sine voluntate patroni sui, terram aut mancipium vendere neque liberum dimittere.* Tit. 35. §. 1. de servo manumisso: *Si quis servum suum proprium aut ancillam suam liberos dimittere voluerit, sit illi licentia qualiter ei placuerit: nam qui sulfreal & à se extraneum, id est, amund, facere voluerit, sic debet facere, &c.* *Aamond*, scribitur in Edicto Rotharis Regis tit. 91. §. 1. 2. 3. &c. in Legib. Luitprandi tit. 36. §. 1. Astulphi tit. 8. §. 1. &c.

AMUSTIA, in Miraculis B. Coletæ n. 8. Tunicæ Monialibus propriæ species, quæ ad genua usque pertingebat: unde quidam putant sic dictam, quòd ad mediam corporis partem tantùm excurreret: ex Gallico, *à moitié.*

AN, pro *Vel, Aut*, usurpasse non semel Scriptores, observarunt, Juretus ad Symmachum lib. 9. Epist. 42. & Jacobus Gothofredus ad leg. 128. Cod. Theod. de Decur. Mamertinus in Panegyrico: *Duo an tria ferme è vetere memoria amicorum paria proferuntur.*

ANA, apud Latinos Scriptores aliquot, ut apud Græcos ἀνα, æqualem quandam distributionem significat. Ebrardus Betuniensis in Græcismo cap. 8.

Quatuor Ana notat, sursum, Æqualeque, Retro,
Sicut Anadiplosis, Anatheosis, Anathema,
Et juxta Physicos, Ana duos scrupulos

Philastrius in Catalogo hæreseon pag. 70. *David — cùm videret homines dæmoniis immolare, in Hierusalem civitate, quatuor choros posuit secundùm mundi aditus ana septuaginta duo: quatuor etiam hominibus positis & psallentibus, atque arcam Dei custodientibus, &c.* Ubi *Chori* 72. sunt Chori *singuli* 72. hominibus constantes. Leo Ostiensis lib. 3. c. 31. (al. 33.) *Sex etiam candelabra magna tres cubitos altitudinis habentia de productis ac sculptis argento laminis fecit ana sex vel quinque librarum.* i. singula quæque ponderis 6. vel 7. librarum. Charta an. 1091. apud Ughellum tom. 7. Italiæ sacræ pag. 262. *Id est, aureos solidos quingentos quinquaginta de Tari novi, ana Tari quatuor per solidum.* Id est, singulis quatuor Tarenis solidum conficientibus. Similia ferme habentur in alio Diplomate ibidem pag. 397. Extat aliud pag. 601. in quo hæc leguntur: *Petebat à prædicto Abbate prædictæ Ecclesiæ sibi dari per eum omni anno in festo Nativitatis Domini Iesu-Christi, & in festo Paschæ Resurrectionis Dominicæ, ana duodecim Par. de oblatis debitam sibi pro prædicto jure Patronatus, &c.* id est, 12. *Tarenos* (nam hic *Tari* legendum constat) singulis istis festis, & tom. 8. pag. 211. *Pro prandio*

prandio festi passionis S. Bartholomæi, qualiter consueverat percipere ana quatuor denariis de illis qui tunc expendebantur per civitatem Beneventi. Sic etiam, ut habet Ebrardus, hac voce uti solent *Physici*, seu Medici. Constantinus Africanus lib. de Morborum cognit. cap. 1. *Sinapis quoque vel nasturtii semen ana drach. 1. temperatum cum aceto licet intingere.* Passim apud hunc Scriptorem & cæteros Medicos. Ἀνὰ verò apud Græcos Scriptores hac notione usurpatum vocabulum constat, præsertim apud Dioscoridem lib. 2. cap. 91. & in Græco textu Novi Testamenti non semel, Math. 20. Luc. 9. Joan. 2. &c.

ANABALA. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Anabala*, pinpel, quæ vox Saxonica nostrum *Wimple*, seu *Guinple*, videtur efferre. Somnerus ibi restituendum *Anaboladium* censet.

ANABASII, Veloces nuntii, qui equis curribusque conscensis velociter aliquid perferunt: ἀνάβασις enim Græcè *Ascensum* significat. S. Hieronymus adversus Ruffin. lib. 3. cap. 1. *Idcircone Cereales & Anabasii tui per diversas provincias cucurrerunt, ut laudes meas legerent?*

ANABATRUM, Gradus, dignitas, ex Græc. ἀνάβατρον. Pseudo-Ovidius de Vetula lib. 1.

Ille putas, qui sic adipiscitur hoc anabatrum,
Cujus habet turpem promotio reproba caussam, &c.

ANABOLADIUM, Isidoro lib. 19. cap. 25. est *Amictorium lineum feminarum, quo humeri operiuntur, quod Græci & Latini sindonem vocant.* Addit Ugutio: *circa renes alligatum stricte, latitudine diffusum, omne genus continens colorum.* Gloss. Sax. Ælfrici: *Anaboladium, vel sindo*: linen heafoder ƿrigelr, i. lineum tegumentum, quod caput tegit. Ex Græco ἀναβάλλεσθαι, quod est *indui, amiciri*.

Anabolagium, idem quod *Anaboladium*, vestis Pontificalis. Ordo Romanus: *Tunc cæteri Subdiaconi Regionarii secundùm ordinem suum accipiunt ad induendum Pontificem illa vestimenta, alius lineam, alius cingulum, alius anabolagium, id est, amictum.* Alio loco: *Ambolagium, id est, amictum, quod dicitur Humerale.* Perperam alibi *Anagolagium* scribitur. Leo III. PP. in Bulla de Advocatia sanctæ Crucis in Werdea, apud Gretzerum in Horto S. Crucis part. 3. *Statuit idem Manegoldus pensionem ipsam esse anabolagium, id est, fanonem, stolam cum auro, manipulum, & cingulum.*

ANACARA. Vide *Nacara*.

ANACHORETÆ, Monachi, qui in solitudines se se recipiunt, & ἀναχωροῦσι, *cujusmodi vitæ auctor fuit Paulus, illustrator Antonius, princeps Joannes Baptista*, ut ait S. Hieronymus Epist. 22. ad Eustoch. S. Benedictus in Regula cap. 1. *Secundum genus* (Monachorum) *est Anachoretarum, id est, Eremitarum, &c.* Epiphanius in Compendio Fidei: τινὲς δὲ τῶν μοναζόντων κατοικοῦσι τὰς πόλεις, τινὲς δὲ καὶ ἐν μοναστηρίοις καθέζονται, καὶ ἀπὸ μήκοθεν ἀναχωροῦσι. Isidoro Pelusiotæ Anachoretæ dicuntur οἱ ὄρεσι καὶ νάπαις ὁμιλοῦντες, οἱ τὰς ἀκρωρείας τῶν ὀρῶν κατοικοῦντες, οἱ πρὸς τὰς τῶν ὀρέων κορυφὰς ἀναδεδραμοῦντες, οἱ ἐν τοῖς ὄρεσι τὰς ἑαυτῶν πηξάμενοι καλύβας τοῦ μοναδικοῦ ἕνεκεν βίου. S. Gregorius Nazianzenus de Essæis: οἱ κόσμου χαρίσαντες ἑαυτοὺς, καὶ τῷ Θεῷ τὸν βίον καθιερώσαντες ἁγιορεῖται. De eorum vita ac conversatione præclarè auctor Consultationis Zachæi lib. 3. cap. 3. *Hi autem, quibus primus observantiæ gradus est, soli eremum ac squalentia deserti loca habitant, verisque vocabulis nuncupati singularem transigunt vitam, aut cavatis in habitaculum saxis subterraneis specubus à sole & imbribus temperantes, pane veteri & sine ciborum adjectione vescuntur, sumentes purum è fontibus potum. Vestitus talibus aut pellicius, aut cilicinus est, & totius vitæ usus in agone mentis & corporis, &c.* Primis porrò Ecclesiæ sæculis, imò ante Paulum, nullos fuisse Eremitas conjicit Scaliger in Elencho, ex hoc Tertulliani loco. *Non sumus*, inquit, *silvicolæ, & exules vitæ.* Vide Cassianum, Isidorum, lib. 2. de Eccl. offic. cap. 16. &c.

Anachoresis, Secessio, eidem Cassiano lib. 2. Collat. cap. 2. lib. 5. cap. 4. & Fulberto Carnot. Epist. 61.

Anachorita, Cellula Inclusorum. Inquisitiones Archidiacon. Lincolnensium an. 1233. cap. 48. *An aliqua Anachorita facta sit sine assensu Episcopi.*

ANACLETA. Testamentum Leodebodi Abbatis apud Helgaudum in Vita Roberti Regis Francorum: *Pari modo vasa dono argentea anacleta pensantia libras* 8.

ANACLITERIUM, apud Spartianum, ex Græc. ἀνακλιτήριον, pars lecti, ad quam pulvinum ponebant sustinendo capiti. Vide Salmasium.

ANACTEUS. Vide *Anax*.

ANAFUS. Vide *Hanapus*.

ANAGLYPHUS, Cælatus, sculptus, ex Græc. ἀνάγλυφος. Vetus Interpres Juvenalis Sat. 14. *Hic læve argentum. Anaglyfa sigillis. Virgilius, & aspera signis.* Quod expressit Metellus in Quirinalibus:

Qui bibitur scypho vivis signis anaglypho.

Eucherius Lugdun. in 3. Reg. cap. 17. *Anaglypha dicuntur Latine cælaturæ, cælata. Sunt autem vasa aurea, vel argentea signis eminentioribus extra intusque expressa: hæc & alio nomine sculpta vocantur. Anaglypha vasa dicta, quod superiùs sint sculpta.* Eadem habent Isidorus lib. 20. cap. 4. & Papias. Idem Papias: *Anaglyphica, eminens sculptura.* Glossæ MSS. *Anaglyfa, vasa supersculpta.* Ugutio & Will. Brito: *Anaglypha dicuntur supereminentes picturæ, sicut fieri solet in frontibus quarundam Ecclesiarum.* Ebrardus Betuniensis in Græcismo:

Dic cælaturas, quas Græcus anaglypha dicit.

Anastasius in S. Silvestro pag. 18. *Calicem argenteum anaglyphum.* In S. Damaso pag. 131. *Donavit scyfum anaglyphum pens. libr.* 10. In Leone III. p. 131. *Fecit supra Crucem anaglyphum intersatilem.* Leo Ostiensis lib. 1. cap. 28. *Vasa argentea anaglypha inaurata.* Vita S. Odilonis Abbatis Cluniac. cap. 23. *Vitreis quibusdam vasculis anaglypha fusilitate cælatis.* Chronicon Gemblacense: *Anaglypho opere cælatus, decoratus.* Vita S. Urbani Episcopi Lingon. cap. 1. *Capsa opere anaglypho decorata.* Ita in Vita S. Joannis Eleemosyn. cap. 9. n. 52. apud Sugerium lib. de Administr. sua cap. 32. & alios non semel.

Anaglypha, fem. gen. Opus anaglyphum. Ratbertus de Casib. S. Galli cap. 1. *Crucem etiam illam honorandam S. Mariæ, Tutilone nostro anaglyphas parante ex eodem auro & gemmis mirificavit.* Idem: *Picturas & anaglyphas carminibus & epigrammatis decorabat.* Et infrà: *Rogatur ibi morari, usque dum thronum Dei in bractea altaris aurea cælaret, cui similem anaglypham raro usque hodie videre est alteram.*

Anaglyphatus, eadem notione qua *Anaglyphus*. Anastasius in S. Innocentio PP. *Scyphum argenteum anaglyphatum.*

Anaglypta in asperitatemque excisa, dixit Plinius lib. 33. cap. 11. *Anaglypticum metallum*, Sidonius lib. 9. Epist. 13. *Trulla argentea anaglypta*, in veteri Inscriptione apud Gualterum in Tabulis Siculis n. 358.

Anaglyphicum opus. Chronicon Fontanellense cap. 16. *Calices argenteos deauratos anaglyphico opere paratos.*

Anaglypharius, Cælator, sculptor. Papias: *Anaglypharius, Sculptor.* Gloss. Lat. Gall. *Anaglypharius, Peintre ou Entailleur.* Vetus Interpres Juvenalis Sat. 9. v. 142. *Opifices, servi argentarii, laboriosi, anaglypharii.*

ANAGNOSTICUM, ἀναγνωστικὸν, Græcis, id omne est quod legitur, aut recitatur: unde Ennodius lib. 1. Epist. 4. & lib. 8. Epist. 5. pro Epistola aut quovis scripto vocem hanc usurpat: ut & Gregorius Magn. lib. 7. Indict. 2. Epist. 128. *Item anagnostico ante longum tempus, dulcissima mihi vestra Excellentia, Neapolitano quodam juvene veniente, mandare curaverat, ut piissimo Imperatori scriberem.* Ita etiam Sulpitius Archiepisc. Bituricens. in Epist. ad Desiderium Episcopum Cadur-

censem, quæ est 64. inter Francicas tom. 1. Histor. Franc.

ANAGRIPH, *Anagrip.* Lex Longob. lib. 1. tit. 31. §. 1. de fornicatione : *Ut ille qui fornicatus fuerit, eam tollat uxorem, componat pro culpa, id est, anagriph sol.* 15. Lib. 2. tit. 2. §. 1. *Tunc maritus qui eam acceperit uxorem, componat pro anagrip sol.* 20. *& propter faidam alios* 20. Tit. 7. §. 1. *Et ideo faidam & anagrip nomine componere debet.* Quibus in locis vocem hanc barbaram variè interpretantur Glossographi. Boherius, qui primus has Leges edidit, interdum pro *culpa* simpliciter, mox pro *culpa* seu *præsumptione* poni ait. Lindenbrogius ex veteri Glossario, *Anagriph, culpam præsumptionis* vertit. Spelmannus à Saxonico, ut solet, etymon accersit, sententia, quantùm ad vocis notionem spectat, minùs probabili. Ut ut sit, Leges ipsæ vim vocabuli clarè explicant. ecce enim : *Componat pro culpa, id est, anagriph, &c.* Est igitur significatus *Anagriph, pro culpa.* Quod præterea docemur ex Papia : *Anaglyp,* (l. *Anagryp*) *id est, propter culpam.* Ugutio MS. Collegii Navarræi : *Anagripa, propter culpam, vel anagripa, manu agripare carnem.* Certè Germanis *angreiff*, vel *aengriip*, est congressus, assultus, aggressio, *aengriippen*, comprehendere, arripere : hinc etiamnum dicimus *Agriper*, voce obsoleta, pro *arripere unguibus*; & *Griffes*, ungues & falculas, quibus res prehenditur. Proinde *anagriph*, erit culpa rei præsumptæ ac prehensæ. In Legibus Luitprandi tit. 98. *Anegrip* scribitur.

ANALOGIUM. Balbus in Catholico : *Analogium ab ἄνω, sursum, & Legium; pulpitum : unde Analogium, quia ibi suprà legitur.* Idem : *Pulpetum à publico dicitur, Analogium, Lectrum, Legitorium, quia ibi publicè legunt, ut possint conspici à populo.* Est igitur Balbo analogium idem quod ambo. Consentit Papias : *Analogium dicitur, quòd sermo inde prædicetur.* Et Ugutio : *Analogium, ab λόγος, quod est sermo : quia ibi suprà sermocinamur.* Ita etiam usurpatur in veteri Expositione Missæ. Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 6. *Analogium* dicitur, *quòd in eo verbum Dei legatur & annuntietur.* Alcuinus lib. de Divin. offic. & Remigius Autisiod. lib. de Celebrat. Missæ : *Defertur Evangelium ad analogium præcedentibus cereis.* Reinerus in hist. Translationis SS. Euticetis & Acutii Martyrum apud Caracciolum : *Penes autem psallentium Deo agminum sedem, quibusdam lapideis cocleis Lector scandens, argenteo per gyrum Antistitis studio ambiri secernit analogio.* Ratpertus de Casib. S. Galli cap. 9. *Tumbam S. Galli cum reliquis altaribus, & analogio atque Confessione ita innovari—fecit.* Eckehardus Jun. cap. 1. *Infantulis per ordinem lectitantibus, & analogio descendentibus.* Adde Vitam Caroli Abbat. Villariensis n. 4. Gilbertum in Miracul. S. Amandi n. 1. &c. Joan. de Janua habet *anolegium*, & *Analogium.* Willelmus Thorn in Chr. sub an. 1240. *Anologium*, à Græc. ἄνω.

Analogium interdum etiam sumitur pro pluteo portatili, aut inferiore, cujusmodi in templis nostris utimur, ubi Evangelium & Epistolarum liber ponuntur & leguntur : unde *pulpitum manuale* videtur appellari in veteribus Glossis : quòd ad manum sit, & manu, quò opus est, feratur. Chronicon Francicum tom. 4. Hist. Franc. pag. 96. *Analogium Hispanico metallo fieri fecit fusoria arte compactum, cui præeminet deaurata Aquila sparsis alis.* Monachus Pegaviensis an. 1109. *Velamen optimum quod analogio summis in festis superponitur, in quo Evangelium recitari solet.* Acta Murensis Monasterii pag. 29. *Linteum analogio subter Evangelium ponendum in festivis diebus.* Gregor. Turonens. lib. 1. de Mirac. cap. 94. *Analogius, in quo, libro suprapósito, cantatur aut legitur.* Udalricus lib. 1. Consuetud. Cluniac. cap. 12. *Intrat Diaconus alba & stola indutus, & textum Evangelii portans, quem præcedunt unus Ostiarius Ecclesiæ cum analogio, in quo legatur.* Lanfrancus in Decretis pro Ord. S. Benedicti cap. 1. *Lector ante analogium pariter orans, usquedum qui ordinem tenet, oratione facta se erigat.* Et infrà : *Secretarii discooperiant omnia altaria, & parent duo analogia, unum quod in Capitulo est, alterum in Monasterio. Analogium nocturnale,* in quo nocturni leguntur apud Eckehardum jun. de Casib. S. Galli cap. 1. *Analogium Evangelicum,* ibidem. Utuntur præterea hac notione Cæsarius lib. 8. cap. 37. Will. Thorn an. 1240. S. Benedict. in Reg. cap. 9. Steph. Eduensis Episc. lib. de Sacram. altar. cap. 4. 12.

Analogium, pro Martyrologio, seu Necrologio, videtur etiam sumi apud laudatum Udalricum in Consuetud. Clun. lib. 3. c. 10. quod est de Præcentore : *Ipse supervenientes breves Fratrum defunctorum accipit, & in analogio notat.* Fortè quòd Martyrologium semper in analogio esse soleat, ex quo promuntur quæ ad diei anniversaria seu obitus peragenda sunt.

ANAPHUS, *Anapus.* Vide *Hanapus.*

ANARGYRI, ἀνάργυροι dicti passim Scriptoribus Græcis & aliquot ex Latinis, SS. Cosmas & Damianus, quod gratis medicinæ artem exercerent. Vide Althelmum de Laude virg. c. 24.

ANATA. Vide *Aneta.*

ANATAS, *Anathe.* Formula 136. ex Lindenbrogianis : *Me gravis necessitas & anatas pessimè oppresserunt.* Papias : *Anathe, sollicitudine, cura.* Vox fortè Longobardica : quamquam non desunt qui à Græco ἀνία, dolor, mæstitia, deduci posse putant. Alii ab *Anitas*, senectus, γραότης, ut exponitur in Glossis Isidori & Græco-Latinis : quippe ut est apud Ausonium,

——————*Ipsa senectus*
Objicit innumeris corpus lacerabile morbis.

Festus ait *Anatem, morbum anuum dici, id est, vetularum, sicut senium, morbum senum.* At Joanni de Janua, *Anates, tis, est morbus qui solet ano, id est, culo, evenire, sicut contigit Philistæis.* Denique in Catholico Armorico *Anes*, Gall. *Mesaise* redditur.

ANATES *de Faraone*, Ægyptiæ, apud Fridericum II. lib. 1. de Venat. cap. 23. *quæ sunt variæ, ex albo, nigro, & rubeo, & habent inter nares & frontem quoddam tenue carneum rubeum elevatum ad modum cristæ, non tamen incisum, sicut est galli crista, &c.*

ANATHEMA, quid sit apud veteres, quave notione etiam posteriores vocem hanc usurparint, hîc non omnino disquiram, cùm rem hanc copiosè tractarint Baronius ann. 57. n. 169. Albaspinæus lib. 2. Observat. cap. 4. Petavius in Miscellan. exercitat. ad Julianum cap. 13. 14. 15. 16. Salmasius ad Solinum, Joan. Filesacus ad Vincentium Lirinensem, Lindenbrogius, & alii. Id tantùm lubet adnotare, *Anathema*, propria notione, apud Scriptores Ecclesiasticos significare inflictam ab Episcopo vel Concilio excommunicationem, non tamen quamvis ἀκοινωνησίαν, sed eam quæ cum execratione & maledicto decernitur. Nam non omnes qui à fidelium communione, & ab Ecclesiæ ingressu abstinere propter delictum jubentur, uti sunt quos Pœnitentes vocant, anathemate damnari dicuntur : sed ii qui omni præterea precum consortio ac publica mentione, convictu, colloquio, salutatione fidelium privantur. Unde in Capitulis Caroli C. tit. 6. §. 56. præcipitur, ut non temere *Anathema* imponatur, *nisi unde canonica docet auctoritas : quia Anathema æternæ mortis est damnatio, & non nisi pro mortali debet imponi crimine, & illi qui aliter non potuerit corrigi.* Vide Hincmarum Opusculo 55.

Anathematizare, Anathemate percutere, excommunicare, ἀναθεματίζειν. Nicolaus I. PP. Epist. 7. *Rodaldus dudum Episcopus, nunc autem depositus & excommunicatus de cætero cum anathematizato Photio, &c.* Utuntur Facundus Hermianensis, & alii Scriptores passim.

Anathemare, Anathematus. Glossar. Lat. MS. Reg. *Anathemo, Excommunico.* Aliud : *Abominatus, abjectus, dimissus, anathematus.* Ugutio : *Anathema Maranatha, i. perditio in adventu Domini : Maranatha enim adventus dicitur.* Observat Salmasius ad Tertull.

de Pallio in MSS. Commonitorii S. Augustini ad Faustum, *Anathemare* bis legi, pro *Anathematizare*. Utitur idem Faustus Regiensis pag. 18. 19. &c. edit. 1586. ut & Concilium Toletan. I. adversus Priscillian. Epist. sub nomine Jesu Christi scripta sub Carolo M. edita à V. Cl. Steph. Baluzio, &c.

Anathemabilis, Anathemate feriendus, vel dignus. Arnobius Siccienfis junior in Psalm. 110. *Ut anathemabilis Manichæus somniatus est.*

Anathematicus, eadem notione. Synodus Beneventana ann. 1059. *Et quia erat anathematicus, ab omni altaris ministerio depositus, &c.*

ANATICLA, *Anaticula*, Cardo qui in foribus circumvertitur. Gloss. S. Benedicti cap. de Habitatione: *Anaticla*, ἐπιστρόφιγξ. Ab ἀνατέλλω, dictam vocem opinantur quidam, i. *orior, converto*: inde ἀνατολαὶ *Cardines cæli* appellantur. Formulæ solennes Lindenbr. n. 154. *Per ostium & anaticula (ipsius casæ) sicut in ipsa cessione est insertum, ad partem illius Ecclesiæ visus fui tradidisse.* N. 156. *Per cartulam venditionis ad filium suum affirmavit, per ostium & anatalia (l. anaticla) per herbam & vitem ei visus tradidisse & consignasse.* Apud Plautum in Asinar. *Anaticula, est parvula anas.* Vide *Investitura per ostium.*

ANATINUS, penult. prod. *Pullus anatis*; Joan. de Janua.

ANAVUS, vox Wallica. Leges Hoeli Boni Regis Walliæ cap. 23. *Mendosus, id est, anavus, &c.*

ANAX, Rex, ex Gr. ἄναξ. Ethelwerdus lib. 4. Hist. Anglor. cap. 9.

Fungitur interea regno post Anax in arce.

Infrà:

Nobilis ex stirpe frondens Saxonum
Eadgarus Anax.

Adde lib. 4. cap. 3. extremo.

ANAX, Vasis species, apud Gregorium Turonensem lib. de Gloria Confess. cap. 8. *Patenam & urceum, qui Anax dicitur, in patriam deferunt.* Sed hoc loco *Anax*, non tam vas quàm materiam quandam esse, ex qua vasa conficiebantur, colligere licet ex Historia Episcoporum Autisiodorensium, in qua *Anacteus*, ut adjectivum, vasis aliis adjungitur. Cap. 20. *Missorium anacteum pensantem lib. 30. — Bacchonicam aliam anacteam pensantem, &c. — Scutellam anacteam pensantem, &c.* Et sic ibi non semel. Ubi vasa ista *anactea* ejusdem fortè materiæ vel operis, atque adeo nominis fuere, ac ea quæ *anacæa* dicuntur Plauto in Rudente:

Credo hercle anacæo datum quod biberet.

Alii legunt *anancæo*: ubi sanè idem esse, *anacæum*, quod *anacteum*, prorsus existimo: ab *anace* scilicet *anaceum* efformatum, ut ab *anacte*, *anacteum*. Plautiniani vocabuli vestigium agnosco in Glossis Lat. Gr. *Apnades*, Θηρικλεῖον, ἐστὶν εἶδος ἀργυρώματος. Legendum enim fortè *Anaces*, Θηρίκλειον, &c. Sed & Altasserra apud Gregorium M. *anacem* pro *anatem* legendum censet lib. 4. Epist. 40. *Unam verò anatem cum duobus parvulis Atticis pro vestri amoris gratia transmittere præsumpsi.* Ubi *Attica*, vasa fictilia pariter interpretatur, sic nuncupata ab Attica regione: & ab *anace*, vocem *Anap* vel *Hanap* Gallicam, pro scypho grandiori inde deductam putat, non improbabili omnino conjectura; cùm in Glossis laudatis littera P. licèt fortè transposita, in voce eadem reperiatur. Utcunque sit, videtur *Anax*, fuisse materia quædam argentea, vel vas quoddam argenteum, εἶδος ἀργυρώματος, cùm in Historia Episcoporum Antisiodorensium, pondus observetur, perinde ac aureorum vel argenteorum vasculorum. Ἀκὴν χύβαν Hippocrati ἐχῖνον appellari annotat Phavorinus, & Ἀττικὸν, ἀγγεῖον esse eidem Hippocrati. Sed an id nomenclaturæ Gregorii ævo adhuc perstiterit, aliorum esto judicium.

ANBLATUM, Nidus avis, Fr. de Sacra quercu in Etymol.

ANCA, *Ancha*, *Ancus*, Coxendix, ex Italico *Anca*, & Gallico *Anche*. *Anca*, in Processu de vita & miracul. S. Thomæ Aquin. n. 64.

Ancha. Mamotrectus ad 41. Job: *Torax, i. lorica & anterior pars trunci vel corporis à collo usque ad stomachum, quam nos dicimus ancham.* Constantinus Africanus lib. 2. cap. 8. *Ossa pedum medici in tria dividunt. Sunt etiam coxarum, sunt etiam ancharum, sunt & crurum atque pedum. Ancharum ossa antè & retro superiùs cum ani ligantur ossibus, cujus unaquæque pars in tria dividitur ossa. Os medium atque superius propriè ancha vocatur, quæ ligatur cum ani ossibus concavitatem suam intrantibus; hæc propriè ancha vocatur, pixis verò ejus concavitas.* Adde lib. 4. cap. 17. lib. 5. cap. 14. 17. & lib. 2. Pantech. cap. 10. Occurrit præterea apud Fridericum II. Imp. lib. 1. de Venatione cap. 27. 33. 36. &c. Mundinum in Anatomia, in Actis B. Thomasi Camaldul. & apud Petrum de Crescentiis lib. 9. de Agricult. cap. 7. & alibi non semel.

Hanca, in Statutis antiquis Canonicorum S. Quintini in Viromanduis.

Ancus. Joannes Episc. Signensis in Vita S. Berardi Episc. Marsorum: *Affer quatuor panes, affer ancum porci, vinum defæcatum affer, &c.* Ubi fortè legendum, *ancam*.

ANCHORA, *Anchorago*, Piscis species; *Salmo*, quibusdam. Chronicon Abbatiæ S. Trudonis lib. 13. *Inter duo, leguminum videlicet & olerum, fercula piscem quotidie dabat: scilicet aut magnos lucios, aut anchoram, sive salmonem, vel halec recentia.* Mox: *De anchora tanta portio, quanta palmæ hominis latitudo pollice juxta eam complicato. Portiones verò lucii & salmonis minores erant, quia carior est piscis & spissior.*

Anchorago. Senator lib. 12. Ep. 4. *Destinet carpam Danubius, à Rheno veniat anchorago exormis, tonsicula quibuslibet laboribus offeratur.*

ANCHORA, est nota quædam quæ apponitur in libris. Est autem duplex, superior & inferior. Superior dicitur, cujus ferrum recurvum supernè est, apponiturque *ubi aliqua res omnino est*. Anchora inferior, cujus recurva pars infernè est, *ubi aliquid vilissimè aut inconvenientiùs denuntiatum est*. Isidor. lib. 1. Orig. cap. 20.

ANCHORAGIA, *Anchoragium*, Tributum quod pro facultate figendi in portu anchoram conceditur: quomodo ἀγκυρέβολον, i. μισθὸν ἐλλιμένων interpretatur Hesychius. *Droit d'ancrage* appellatur apud Guilleterium in Athenis hodiernis pag. 116. Charta Jacobi Regis Majoricarum ann. 1302. *Pensum, mensuraticum, & ancoragium.* Charta Guidonis Regis Hierosol. ann. 1190. apud Guesnaium in Annal. Massil. *Per hæc omnia loca liceat vobis liberè intrare & exire, commorari, & negotiari cum magnis navibus, & lignis parvis de riberia & sine ulla drictura & Tertiaria, vel Anchoragia, & absque omni exactione.* Recensentur præterea *Anchoragia* & *Ankeragia*, inter tributa alia, in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 718. 976.

Anchoragius portûs, Italis & Siculis *Ancoragio del porto*, sic dictus Officialis in Siciliæ aliquot oppidis maritimis, penes quem jus erat facultatem concedere appellentibus, in portu anchoras figendi. Vide Philadelphum *Mugnos* lib. 1. Theatri Geneal. Sicil. pag. 50. 51.

ANCHORARE, *Anchoriare*, *Anchoras figere, ligare, firmare*, Joanni de Janua: Galli *Ancrer* dicunt. Henric. de Knigthon: *Et anchoriaverunt in mari alto plusquam uno milliare à terra.* Idem: *Et in crastino anchoraverunt cum tota classe.*

ANCHORARII lapides apud Cæsarium lib. 8. cap. 63. *Lapides anchorarii valde ponderosi sunt, emant ergo tales lapides ad futuram fabricam SS. Apostolorum. — non multo pòst cùm extenderetur Ecclesia — in fundamento positi sunt.* Ex quibus percipimus *Anchorarios* dictos, ejusmodi lapides, quod sicut anchoræ in profundum mare missæ navem continent, ita in imum fundamentorum dejecti universum sustentent ædificium. Nam anchora propriè navium fundamentum est. Virgilius:

——— *Anchora fundabat naves.*

Ita non semel *Anchera* pro fundamento, apud Plinium Apuleium, & Solinum. Hesychius : *ἀγκύραι μεταφορικῶς αἱ ἀσφάλειαι.*

ANCHIROMACUS, Navis species sic dicta, *quòd celeritate sui anchoris & instrumentis reliquis navium vehendis sit apta*, ut est apud Isidorum lib. 19. cap. 1. & Ugutionem. Glossæ Isid. *Ancyromagus, genus navigii.* Gloss. Ælfrici Saxon. *Archiromachus*, ꝩꝑiꝼꞇ-ꝩcip, i. celer navis. Ubi restituendum *Ancyromacus.*

Angromagus, eidem Ugutioni. Historia Obsidionis Jadrensis lib. 1. cap. 25. *Quidam paro discurrens per mare, in qua erant fere viri Jadertini circà 30. quandam angromagum Raguseorum alto pelago detexerunt, &c.*

Anquiromagus, Papiæ, & Joanni de Janua. *Anquiromagus, genus navigii celer dictus, quòd anchoris & aliis instrumentis sit aptus.*

Anguiromagus, in eadem Hist. Obsid. Jadrens. lib. 1. cap. 36.

ANCILLA, Mulier serva, apud Plautum & alios non semel. Aimoinus lib. 3. de Miracul. S. Benedicti cap. 20. *Siquidem eam sanaverit, habeat ipsam ancillam in sempiternum.* Vetus Charta apud Joann. Roberti in Vitam S. Huberti pag. 292. *Me cum mea tota sobole tradidi per liberam manum beatæ Gertrudi in ancillam — tradidi autem me sub hac lege indissolubili, ut tam ipsa, quàm tota progenies mea & posteritas, 16. Kal. April. singulis annis pro capitali censu ad capitale Virginis altare unum denarium persolvamus, pro mortuamanu tantumdem. Ancele*, in Charta vernacula ann. 1221. apud Duchesnium in Prob. Hist. Guinensis pag. 240.

Ancilla Regia aut Ecclesiastica, in Lege Ripuar. tit. 58. §. 9. 14. quæ ad Regem aut ad Ecclesiam pertinet. Adde Leg. Wisig. lib. 3. tit. 2. §. 3. & Legem Salic. tit. 27.

Ancilla palatii, in Legib. Luitprandi Regis Longob. tit. 19. §. 1. tit. 21. §. 3. & in Lege Longob. lib. 2. tit. 9. §. 3. eadem quæ

Ancilla geneciaria, vel *de genecio*, id est, ἐξ γυναικείου, & muliebri famulatu, in Lege Alam. tit. 80. Vide *Gynæceum.*

Ancilla vestiaria, in Lege Alaman. tit. 80. §. 1. ea fortè quæ libera est, sed stipendio famulatum impendit, præstque rei vestiariæ, vel vestibus conficiendis.

Ancilla gentilis, opponitur *Ancillæ Dei*, in Legibus Luitprandi Regis Longob. tit. 69. §. 3. in Lege verò Longobardorum lib. 1. tit. 31. §. 2. *Ancillæ Romanæ.* Unde conficitur *gentilem* ancillam, eam esse quæ origine barbara est. Vide Leges Luitprandi Regis tit. 69. §. 3.

Ancillæ pensiles, quæ ad pensum & fusum famulantur. Lex Longobard. lib. 2. tit. 9. §. 2. *Si servus liberam mulierem aut puellam ausus fuerit sibi conjugio sociare, — tunc liceat Gastaldio Regis aut Actori, aut Sculdasio, ipsam in curtem Regis ducere, & intra pensiles ancillas constituere.* Vide *Gynecæum.*

Ancillæ Dei, Monachæ, Devotæ : uti Monachi, *Servi Dei* appellati. Concilium Romanum ann. 721. *Si quis Monacham, quam Dei ancillam appellamus, in conjugium duxerit, anathema sit.* Zacharias PP. Epist. ad Pipinum cap. 5. *De Monachis, id est, Ancillis Dei, &c.* Gregor. M. lib. 6. Epist. 23. *Ancillas Dei, quas vos Græca lingua Monastrias dicitis.* Vide lib. 3. Epist. 9. Possidium in Vita S. Augustini cap. 26. Concilium Liptinense can. 7. Suession. ann. 744. can. 3. Gennadium de Script. Eccl. in Eutropio, &c. Vetus Epitaphium in Monasterio S. Victoris Massil. descriptum à R. P. D. Joanne Mabillonio to. 4. Vit. SS. Ordin. S. Benedicti p. 539. *Per hic requiesset in passe Eusebia religiosa magna ancela Domini, &c.*

Ancillæ Dei, Monasteriales, in Synodo à S. Bonifacio congregata can. 15.

Ancillatus, Ancillarum servitus. Charta Joannis Abbatis S. Bertini in Tabulario ejusdem Monasterii : *Manasses Comes Gisnensis calumniatus fuit de servili conditione & ancillatu Riquaram, Hadwidem & Judittam filias ejusdem Riquaræ, &c.*

Ancillatio, eadem notione in Charta laudata in v. *Befeht.*

ANCILLATRUM, pro Ancillatione. Arnobius lib. 7. *Tunc deinde salutet adclinis, ancillatrum servuli pavibundis trepidationibus imitatus.* Sic locum restituunt viri docti ex Cod. Regio.

ANCINGA. Vide *Andecinga.*

ANCIPERE, dicitur, qui *Anceps* est. Gloss. Lat. Gr. *Ancipit*, ἀμφιβάλλει. *Ancipites*, ἀμφίβολοι. *Ancipiti*, ἀμφιβληθέντες.

ANCINUS, pro *uncinus*, seu *uncus*, occurrit non semel in Miracul. B. Simonis Tudertini n. 26.

ANCIRIANA *lana.* Epistola Bonifacii PP. ad Edwinum Regem Angl. apud Bedam lib. 2. Hist. Angl. cap. 10. *Id est, camisiam cum ornatura in auro una, & læna anciriana una,* (direximus) *quod petimus ut eò benignitatis animo gloria vestra suscipiat, quo à nobis noscitur destinatum.* Ita præfert eadem Epistola apud Bromptonum p. 781.

ANCLABEO. Vide *Andecabeo.*

ANCLENA, *Instrumentum ferreum forte*, in Glossis Isidori.

ANCLIDIA, *Rota hauritoria, vel sentina, & dicitur ab anclo, as*, inquit Joannes de Janua, cui *Anclare*, est *furari*, vel *haurire*. Ugutio MS. habet *Anclia.*

ANCLIONES, *Incantatores, vel * noncii*, Ugutioni MS. ubi fortè legendum *Cocliones.* Vide *Caucularii.*

ANCRA, *Ancrea*, vallis. Gloss. Lat. Gr. *Ancræ*, ἄγκεα, αὐλῶνες. Gloss. Gr. Lat. αὐλὼν, στενὸς ἐπιμήκης τόπος, *Ancrea.* Ita MS. Codex duobus locis, ubi editus perperam habet *Averca.*

ANCRIMA. Ugutio : *Ancrima est funis navis, qui ad malum antenna religatur. Unde Anianus :*

Atque ancrima regat stabilem fortissima cursum.

ANCUBA, *Succuba*, in Glossis Isid. Joan. de Janua ex Papia : *Ancuba, succuba, subintroducta, ab am, quod est circum, & cubo, as.*

ANCULUS, *Ministerialis domus Regiæ*, in Glossis Isidori. Salmasius ad Hist. Aug. pag. 225. ex Gr. ἄγγελος deducit. Vide *Cauculus.*

ANDAMIUS, Ambulacrum, Hispanis *Andamio.* Charta Beremundi II. Regis, æræ 1035. apud *Yepez* in Chron. Ord. S. Benedicti tom. 5. p. 438. *A meridie partibus, suo porto integro, & suas piscarias, & suos rennales, & suos andamios, & saltus, & olibeta, &c.*

ANDARE, vox Italica & Hispanica, Ire, proficisci, ambulare, pergere. Charta Adelfonsi Imp. æræ 1160. apud Oyenart. in Notit. Vascon. *Similiter dono vobis lignare, & taylliare, & pascuere in illos montes — in circuitu de Sangossa, quantum potueritis in uno die andare & tornare.* Albertus Stadensis ann. 1179. *Data sententia,* (à summo Pontifice) *volenti loqui deposito non est data audientia, sed hostiarii clamabant, Levate, andate.* Ubi perperam Editum *audate.* Vide Gloss. Ital. V. Cl. Ægidii Menagii, qui multa de origine hujus vocis habet.

Andamentum, Tributum pro transitu. Charta Raimundi Trencavelli filii B. Trencavelli Vicecomitis Biterrensis, ann. 1211. in Regesto 30. Chartophylacii Regii, litt. 2. *In castellis & villis, in forciis & bastidis, — in terris & vineis — in leudis & pedagiis, in argentifodinis & ferrifodinis, in foriscapiis & andamentis, in heremis locis & condrictis, &c.*

Andata, Italis, *Andata*, Hispanis, *Andadura*, Iter. Charta ann. 1320. *Et francisiam eundi, veniendi, & standi seu mittendi in aliquibus exercitibus, itineribus cavalcatis, succursibus, vel andatis, qui & quæ fient, vel fieri contigerint, &c.*

Anditus, vel *Andita*, Italis *Andito*, Via, aditus, platea. Charta Alphani Archiep. Salernitani apud Ughellum : *De plateis, & anditis & viis suis.* Adde tom. 8. pag. 78. 659. Charta Roberti Siciliæ Regis ann. 1321.

apud Waddingum tom. 3. in Regesto pag. 126. *Domus seu apotheca —— sita in civitate Neapolis, in platea portus, intus anditus, seu transendam communem.* Infrà: *Intus transendam & anditum communem.* Perperam ibi scribitur *Auditus.*

ANDECABEO, *Anclabeo.* Gloss. Isidori: *Anclabeo vel Auriclabeo, i. Lex Longobardorum.* Ugutio MS. *Andecabeo & Auricabeo, i. Lex deorum, hæc Longobard.* Quærunt viri docti quid sibi velint hæ voces: Wulcanius & Lindenbrogius censent ita appellari propria nomenclatura Legem Longobardorum, ut *Bellagines*, apud Jornandem, dicuntur Leges Gothorum. At Laurentius Pignorius & Vossius longè aliter sentiunt: quippe hæc vocabula, *i. Lex Longobardorum*, apposita ab Isidoro volunt, ut indicaret voces *Andecabeo* & *Auricabeo*, reperiri in Lege Longobardorum, proindeque eas esse, quæ lib. 2. t. 14. §. 17. leguntur, *Andigaverit & Arigaverit.* Nam in Edit. Heroldi lib. 1. t. 91. §. 11. p. 186. pro his habentur ista: *Id est, andegauvero, & andegauverit*: proinde *andecabeo*, pro *andegauvero*; & *Auriclabeo*, pro *Arigavero*, perperam scribi apud Isidorum & Ugutionem. Sed apud eundem Ugutionem quid hæc vocabula sonent, *i. Lex deorum, hæc Longob.* non promptum est assequi. Nam per *Legem deorum*, nescio an Legem *Deirorum*, seu Northambrorum, intellexit, ita ut *Andecabeo* hanc appellari putaverit, *Auriclabeo* verò Legem Longobardorum: vel certè priorem vocem in Lege Deirorum, alteram in Lege Longobardorum haberi, innuere voluerit, quod minùs videtur probabile, cùm utraque in Lege Longobardica occurrat. In Codice Ugutionis Navarræi Collegii tantùm hæc habentur: *Andicabeo & auricabeo, i. Lex Longobardorum.* De horum porro vocabulorum genuina significatione infrà agemus.

ANDECINGA, *Ancinga, Accingia*, Modus agri. Lex Bajwar. tit. 1. cap. 14. *Andecingas legitimas, hoc est, perticas decem pedum habentem, 4. in transverso, 40. in longo, arare, seminare, claudere, colligere, trahere & recondere* debent servi & coloni Ecclesiæ.

Ancinga, eadem notione. Tabularium Eccl. Augustod. *Mansum ingenuile 1. qui solvit mense Martio sol. 2. — facit corvadam & ancingiam, facit quinzinas in opere, &c.* Infrà: *Seminat de frumento indominicato in ancingia mod. 1. trahit fimum carr. 5. in ancingia si est pull. 3. ipso termino.* Charta Chrodegangi Episcopi Metensis ann. 765. apud Meuriss. in Hist. Episcop. Metensium pag. 168. *Ad terram indominicatam pertinent quatuor mansi cum ancingis suis.* Alia apud Perardum pag. 161. *Invenimus ibi manso indominicato, aspiciunt ibi ancingas 100. — est ibi pratus indominicatus, aspiciunt ibi ancingas 600. — & solvent carra 5. de fenis, dominico, & facient ancingas & corvadas, & sovincta, & airbanno solidos 2. & denarios 8. &c.* Hinc *pertica ancingalis*, in Chronico S. Benigni pag. 422. *Dedit Episcopus juxta murum castelli aream habentem in longo perticas ancingales novem, & per latum perticas octo.* Idem Chronicon. ann. 919. *Emit pratum unum habens in longum perticas ancingales 65. & in latum perticas 32.* quo postremo loco monet Editor, in aliis MSS. legi *andecingales*, quod idem est.

Anzinga. Charta Benedicti seu Bennonis Episcopi Metensis, apud Meurissium p. 300. *De terris arabilibus anzingas septem & jornale unum de vineis, &c.* Infrà: *De silva minuta anzingam unam.* Charta Karlomanni Regis ann. 881. in Tabulario Benigniano apud Perardum pag. 158. *Quòd dederit prædictus Episcopus Baldrico paginam terræ ex rebus S. Aniani cum farinario, continentem in se azingas duas, & quartam partem unius jornalis, &c. Et in alio loco, in Apsa villa, anzingam unam & quartam partem alterius, &c.* Alia ann. 907. apud eundem pag. 55. *Concessimus —— de terra adjacente in longo perticas legitimas anzingales 8. & in transverso 2.*

Accingia. Charta Adami Vicecomitis Meledunensis, in Tabul. S. Victoris Paris. ch. 10. *Simon Miles de Grangis dedit —— medietatem decimæ ejusdem villæ, & unam accingiam prati, & unum arpentum terræ.*

Accengia, Encengia. Charta ann. 1263. in M. Pastorali Ecclesiæ Paris. lib. 2. ch. 119. *De septem quarteriis terræ, de quibus una accengia sita est in censiva Petri Pavonis.* In Charta præcedenti ann. 1255. *Nobis dedit & concessit —— videlicet encengiam unam in censiva Petri Pavonis —— & unum quarterium vineæ, &c.*

Anceingia. Necrologium Eccl. Parisiensis 3. Non. Decemb. *Dedit —— 30. sol. annui census —— super unam anceingiam tam terræ, quàm vineæ, &c.* Nicolaus *le Maistre* lib. 3. de Bonis Ecclesiarum c. 6. ait *Andecingas* nihil esse aliud, quàm certum aratoriæ operæ pensum, quod villani, seu coloni dominis persolvunt, Gallis, *Corvée*, nuncupatum. Sed ex allatis perspicuè patet *Andecingam* & *Ancingam* modum ac mensuram agri fuisse certo perticarum numero constantem: tametsi non diffitear, *facere andecingam* vel *acingiam*, in Lege Bajwariorum, & in Tabulario Augustod. esse *corvatæ* speciem, cujus ratione tenebantur servi ac coloni ad certum agri modum colendum, arandum, ac metendum.

ANDEDA, *Andela, Andeins.* Vide *Andena.*

ANDELANGUS, *Andelago, Andilago, Andalagus, Anlagus.* Voces quæ crebrò occurrunt in veteribus traditionum Chartis, hac ferme semper formula, *Per festucam atque per andelangum tradere, donare*, præsertim in Formulis Lindenbrogianis 18. 55. 57. 58. 75. 82. 127. 152. 183. Charta ann. 868. apud Malbrancum lib. 6. de Morinis cap. 29. *Dono igitur, donatumque in perpetuum esse volo legaliter per festucam & andelaginem rem proprietatis meæ, &c.* Tabularium Persiense apud Perardum in Burgundicis pag. 25. *Ut sicut per instrumenta Kartarum vobis tradidi, & per quadium & andalugum, seu per istos breves commemoratum habeo.* Et pag. 27. *Seu per guadium & andelagum, vel per ipsos breves vobis tradidi.* Tabularium Casauriense ann. Ludov. II. Imp. 25. *Constat me Salego, qui fuit Gastaldio de Furcone — ex natione Francorum, propria mea bona voluntate vendidimus, tradidimus, & secundùm meam Saligam legem, per festucam & andelaginem, & per ramos arborum, tradidi tibi Ludovico Imp. Serenissimo Augusto curtem meam, &c.* Vetus Charta apud Chiffletium, in Luminibus Salicis cap. 6. *Hanc scriptionem per fistucam, wasonem, & andilaginem, & sponsionem suprà scriptorum ramos de arboribus jure ipsius Monasterii tradedimus perpetualiter habendum & possidendum, &c.* Alia Mathildis Comitissæ ann. 1079. apud Franciscum Mariam: *Tradidit per wasonem terræ, & fistucum nodatum, seu ramo arborum, atque per cultellum & wantonem, seu andilaginem, &c.* Rursum apud eundem: *Tradidi per wasonem terræ, & fistucum nodatu, seu ramo arborum, adque coltellum, & guantone, simulque andilagine, &c.* Adde Gallandum lib. de Franco alodio pag. 317. 318.

Incertum hactenus manet quid propriè sit *Andelanga*, vel *Andelago*, in hisce formulis. Nam quod Malbrancus loco citato, *crematram* interpretatur, non video planè unde id hauserit. *Soliti sunt*, inquit *antiquitus in symbolum juris proprii tradere in manus possessori triticeam spicam, si quid arabile donaretur; vel andelaginem, i. crematram, si domus vel habitaculum.* Quod verò *crematram* vocat, respexit fortè ad *andelam*, seu sustentaculum focarium, quod vulgo *Landier*, dicimus: quod tamen aliud est à cremacra. Utcunque sit, hæc annotatio Malbranci admodum incerta est. Spelmannus, ut solet, ad linguam Saxonicam recurrit, aitque anðlanȝ, longitudinem significare: quod & firmat Somnerus in Gloss. Saxonico. Esto, sed nihil hæc notio ad rem facit: nisi anðlanȝ idem valeat quod *fustis*, seu *baculus* longior: nam *per fustem* investituras olim fieri solitas docemus. Quòd si hæc sententia vera est, inde fortean hillis nostris, seu *Andouilles*, inditum,

nomen, quòd longioris baculi speciem referant, existimare fas erit. Wendelinus *Andelangum* idem sonare ait, quod *traditio in manus*, mancipatio, ex, *in handen langhen*, tradere in manus: at in formulis hæc vox quidpiam corporale sonat.

ANDENA. Magister Cornutus in Distichis MSS.

Stipes ut andena sustentet deperit ardens.

Ubi Glossa: *Andena est ferrum quo appodiantur ligna in foco, ut meliùs luceant, & meliùs comburantur, & est idem quod Repofocinium, & dicitur Andena, quasi ante vaporem, id est, calorem, &c.* Papias: *Andena, instrumentum ferreum foci.* Auctor Breviloqui: *Andela, vel andena, est ferrum supra quod opponuntur ligna in igne, quod alio nomine dicitur hyperpyrgium.* Catholicon Armoricum: *Lander, Gall. Landier, Lat. Verutentum, item hæc Andena.* Gloss. Saxon. Ælfrici: *Andena, vel tripes*, brand-isen. Unde Teutonibus, *Brand-iiser*; Anglis *à Brandiron*; nostris *Landier.* Capitulare de Villis c. 42. in Supellectili Villarum, recenset *vasa area, plumbea, ferrea, lignea, andedos, andenas, cramacutos, &c.* Nescio an huc pertineat quod habent vett. Glossæ: *Landica*, ἰσχαρίδιν. Certè ἰσχάρα est *focus*, cui apponuntur *andenæ*.

Anderia idem videtur sonare, quod *Andena*, in Charta an. 1308. *De calderiis, anderiis, patellis, aycharis, parroliis, cutellis, falciliis, sarpis, &c.* Ex Gall. *Landier.*

ANDENA, Gallis *Andain*, tantum spatii, quantum quis divaricatis cruribus dimetiatur, ab *Andare*, Italico, ire. Liber Prioratus Dunstapl. cap. 5. *In qualibet pola habet 4. polas, sive 8. andenas jacentes simul.* Vocem Gallicam expressit Necrologium Ecclesiæ Carnotensis: *Quicquid idem Major habebat in pratis Capituli, quæ sunt apud Mentenon, — scilicet custodiam & margines, qui vulgo dicuntur Andeins.* Vide *Andena.*

ANDIGARE, *Andigavum*, *Andigaver*, *Arigare*, *Arigavum*, voces ejusdem originis, Longobardicæ scilicet, sed diversæ notionis. Nam

Andigare dicitur is, qui adhuc sanus de rebus suis disponit, testatur: contrà, *Arigare*, & *Arrigare*, qui infirmus & æger. Papias: *Andigaver & arigaver, id est, in sanitate & infirmitate.* Eadem habet Glossarium vetus, apud Lindenbrogium, præterquam quod *Andigavum* & *Arigavum* præfert. Idem Gloss. *Arigare, in infirmitate res suas ordinare.* Ugutio in MS. Collegii Navarræi: *Avolenam mandigavir & alligavir, i. in sanitate & infirmitate.* Lex Longob. lib. 2. tit. 14. §. 17. *Si casu faciente mortuus fuerit, & antè judicaverit res suas proprias, se vivente, id est, andigaverit, & arigaverit secundùm Legem Longobardor. non habeat cui donaverit.* Editio Basil. habet hoc loco, id est *andigavero & andegauverit.* Et, *arrigare secundùm Legem.*

ANDITUS. Vide *Andare.*

ANDOCMITUS, *Andoctemitus.* Pacti Legis Salicæ titulus 54. inscribitur *de Andocmito*: ubi alii Codices habent *Andoctemito.* Editionis verò Pithœi, *de eo qui grafionem ad res alienas tollendas injustè invitaverit.* Wendelinus vocem ex tribus compositam ait, *aende acht meter*, seu *vermeter*, id est, *apud actam clarigator*: ita ut andoctemitus sit is, qui Comitem vel summum Magistratum adit, eique suggerit se habere *actam*, i. meditari vindictam adversus aliquem, invitareque illum ut hunc vel apprehendat, vel captis pignoribus coerceat. Est enim *acht*, collineatio seu meditatio vindictæ. Similis est titulus 51. Legis Ripuar. de eo qui grafionem ad res alienas invitat.

ANDROCHIA, *Androchiarium.* Fleta lib. 2. cap. 87. de Caseatrice: *Androchia pudica esse debet, — & laboriosa daeriæ, — non enim permittat quòd aliquis vel aliqua in androchiarium sibi ingrediatur aliquid ablaturus. Ejus autem officium est vasa officio suo competentia per scriptum à Præposito recipere, —— lac per talliam recipere, caseum, facereque butyrum, &c.*

ANDROMEDA, Vestis de pellibus ovium arietum, & dicitur ab *andros* Græcè, quod est *aries* Latinè. Ita interpres Joan. de Gallandia in Synonymis:

Vestes quæ fiunt de solis pellibus hæc sunt,
Pellicium, Rheno, quibus Andromeda sociatur.

ANDRONA, Festo & aliquot Scriptoribus Latinis *Andron*, Compitum, locus publicus ubi viri invicem confabulantur, *Galeries.* Papias: *Andra, Androna, viarum concursus, angiportus.* Lexicon Gr. MS. Reg. Cod. 930. Ἀνδρόνα, οἶκος ἔνθα οἱ ἄνδρες εἰώθασι ἀθροίζεσθαι. Gloss. S. Benedicti cap. de Navigatione: *Androna*, ἀνδρών. Joannes de Janua & Breviloq. *Androna, est spatium inter duas domos. Androneum est locus domicilii, ubi multi viri habitant, sicut Gynecæum, dicitur locus ubi multæ mulieres conveniunt.* Joannes Diaconus in Vita S. Gregorii lib. 2. cap. 29. *Dum quendam pauperem in angustis andronarum recessibus inveniri mortuum contigisset.* Concilium Chartag. II. can. 47. & Atto Episc. in Capitul. cap. 44. *Clericus per plateas & andronas — non ambulet.* Hincmarus Rem. in Opusc. 55. Capitulor. cap. 45. *Pro motibus incompositi animi tui, undecunque & per andronas de hora in horam appellas.* Petrus Damiani lib. 3. Epist. 4. *Pecunia per regiones, andronas, vel angiportus erogatur.* Utitur & lib. 8. Epist. 11. ut & Thomas Archid. in Historia Salonitana cap. 40. Græci, ut auctor est Vitruvius lib. 6. cap. 10. ἀνδρῶνας appellant *itinera, quæ inter duas aulas media sunt interposita*, μεσαύλια. Est etiam *Andron*, atrium, seu locus domicilii longitudine angustior, in quo viri plurimi morabantur, auctore Sexto Pompeio. Vide Nicetam in Manuele lib. 3. n. 4. & in Alexio Man. F. n. 6.

Androna, videtur sumi pro muro apud Scriptores Italos. Rollandinus in Summa Notariæ scripta ann. 1265. *Cujus tales dicuntur confines —— ab aliis duobus lateribus sunt viæ publicæ cum medietate andronæ sive muri, positæ vel positi inter ipsam domum venditam, & ipsam medietatem ejusdem andronæ sive muri.* Utuntur etiamnum Itali pro atrio. Academici Cruscani: *Androne, andito à terreno d'onde dalla porta di fuore si va al cortile, od alla scala della casa.*

Androna denique usurpatur pro ea parte currus operta, in qua qui vehuntur, sedent, quòd longiusculæ porticus speciem referat. Vita S. Hugonis Abbatis Eduensis n. 19. *Nam resolutis poplitibus, cruribusque extensis recepit corpus suum ex medio totum, pulsansque ostiolum andronæ, quæ super carrucam erat, rogabat sibi aperiri.*

ANDROPOLIS. Durandus lib. 1. Ration. cap. 4. n. 3. *Cœmeterium, Polyandrum, sive Andropolis, quod idem est.* N. 6. *Similiter & Andropolis quod idem est, sepulcrum dicitur, quasi sine pulsu, &c.*

ANEGARE, Ital. *Annegare*, Gall. *Noyer*, Submergere, demergi. Lex Alaman. tit. 83. §. 3. *Si quis clausuram in aqua fecerit, & ipsa aqua inflaverit, & ibi alicujus pecus anegaverit, vel famulus, vel infans, &c.* V. *Necare.*

ANEGRIP. Vide *Anagriph.*

ANELACIUS, Cultellus brevior, sica. Math. Paris p. 274. *Genus cultelli quod vulgariter Anelacius dicitur.* Pag. 277. *Lorica erat indutus, gestans anelacium ad lumbare.* Pag. 551. *Gestabant autem gladios, bipennes, gæsa, sicas, & anelacios.* Pag. 582. *Et subitò extrahens sicam quam bajulavit, scilicet anelacium, ipsum continuò evisceravit.* Et pag. 613. *Et insuper à singulis punctus cultellis, qui dicuntur anelatii.* Vox Chancero familiaris. Watsius ait esse sicam Hibernicam, quam *Skein* vocant, qui cum ista ædificant, pugnant, & cibos secant.

ANELIA, *Pugna, & dicitur ab anelus.* Joannes de Janua.

ANETA. Breviloq. *Aneta, avis quædam aquatica: Anetarius, masculus istius avis.* Aliud Gloss. *Aneta, avis aquatica. Aneta, Ened.* Nostris *Anete*, Italis *Anitra*: Anas femina. Lex Salica tit. 7. §. 5. *Si quis anserem domesticum, aut anetam furaverit.* Editio Heroldi habet *Anatam.* Lex Alaman tit. 99. §. 19. *Aneta, gariola, ciconia.* Monachus Sangall. lib. 2. de Reb Caroli Magni cap. 21. *Cùm verò falconem suum de a-*

neta vellet extrahere. Eneta, pro *Aneta*, in Capitulari de Villis cap. 40. Vide Specul. Saxon. lib. 3. art. 51. §. 1. & Albertum Stadensem pag. 180.

ANETAPICH, *Accipiter qui anates mordet*, in Lege Bajwar. tit. 20. cap. 1. ubi Editio Heroldi cap. 28. *Anotapuch*, præfert. Vide *Acceptor*.

ANFELDTYHDE. Leges Adelstani Regis Angl. cap. 19. apud Brompt. de Purgatione per aquam calidam: *Et si Anfeldtyhde sit, immergatur manus post lapidem, vel examen usque ad Wrisle.* Ubi loci emendat juxta Saxonicum Somnerus, *Et si anfeal tihle*, uti præfert Concilium Grateleanum an. 928. can. 8. i. si simplex accusatio fuerit. Accusationum enim erant apud Saxones duo genera, simplex scilicet & triplex. Simplicem vocarunt, cùm reus adjunctis sibi duobus aliis interponeret juramentum: triplicem, quoties cum aliis quinque juraret una: nisi Presbyter foret, qui simplicem una, triplicem autem bina (ut vocant) manu absolvebant. Hæc idem Somnerus.

ANFIBOLUS. Vide *Amphimallus*.

ANGARATHUNGI. Vide *Gargathingi*.

ANGARGNACO, Bajwariis, dicitur *equus deterior, qui in hoste utilis non est*, in Lege Bajwar. tit. 13. cap. 10. §. 3. cujusmodi sunt equi *angariis* destinati: unde fortè vocis origo.

ANGARIÆ, dicuntur jumentorum vel plaustrorum præstationes, & quidem per viam directam, ut *parangariæ* alioversum: in lege 7. Cod. de Fabricensib. lib. 11. & in leg. 4. Cod. Theod. de Cursu publ. &c. quod pluribus docet Jacobus Gothofred. ad d. leg. 4. *Animalia in angariam præstita*, in Lege Wisigoth. lib. 5. tit. 5. §. 3. Lex Bajwar. tit. 1. cap. 14. §. 4. *Angarias cum carro faciant. Carrarum angariæ*, apud Marculfum lib. 1. form. 1. Vide *Parangaria*.

Angariæ, præterea onera dicuntur agris aut personis imposita. Gloss. Lat. Græc. *Angaria*, ϖειργασία, ἀκουσία ἐργασία. Ugutio & Will. Brito in Vocab. MS. *Angaria dicitur compulsio, vel injusta coactio, ab ango, is.* Breviloq. *Angariæ sunt personalia servitia, quæ quis in persona sua implere cogitur, sive cùm quis propriis sumptibus servit. Vel angariæ, sunt opera possessionibus imposita, sive cùm quis sumptibus servit alienis vel in re sua, vel in equo, vel in asino, vel hujusmodi. Indictiones, opera, vel angariæ*, in Lege Wisigoth. lib. 12. tit. 1. §. 2. Ita Capitula Caroli Magni lib. 1. cap. 81. lib. 7. cap. 367. Capitul. Caroli Calvi tit. 23. cap. 14. Chartæ Alemannicæ Goldasti cap. 42. &c. Occurrit hac notione passim apud Scriptores, & in veteribus Tabulis. Hinc *angaria*, pro qualibet vexatione, injuria, animi anxietate. Guntherus lib. 2. Ligurini:

Hujus ab antiquo Comitatum in finibus urbis,
Solus ab angariis Italorum pæne solutas,
Præsidio Ligurum Guido Blandratensis habebat.

Goffridus Vindoc. lib. 3. Epist. 38. *Melius vobis dicent Fratres nostri, qui angarias portaverunt.* Math. Paris: *Legentibus innotescit, quot angariis & injuriis nos miseros Anglos exagitat Curia Romana.* Vide Gregor. M. lib. 1. Epist. 59. 68. *Angariæ mentis*, apud Burchardum de Casib. S. Galli cap. 13.

Engaria, pro *Angaria*, occurrit apud Fulbertum Carnotensem Epist. 14. 110.

Angariare, Ἀγγαρεύειν, *Compellere, vel injustè regere.* Ugutioni. Glossæ Isidori: *Angario, cogo.* Hac notione utitur Interpres Math. cap. 5. S. Augustinus Epist. 158. *Cùm ab eorum hominum necessitatibus vaco, qui me sic angariant, ut eos nullo modo liceat evitare, nec contemnere oporteat.* Auctor libri de Disciplina scholarium, qui falsò Boëtio adscribitur, cap. 6. *Expeditis his quæ ad scholaris eruditionem digesta sunt, dilucidandi moderatione observata, nec angariare lectorem sermonis brevitate curamus, nec dilectione confundere.* Petrus Chrysolog. serm. 38. *Angariare hominem suis actibus occupatum.* Paulus Warnefrid. lib. 3. de Gestis Langob. c. 6. *Nemo aliquem injustè angariabat, nemo vexabat.* Vita S. Fursei Confess. n. 16. *Et ad eum inquirendum tres sibi sagaces viros angariavit.* Ingulphus pag. 895. *Clericos Pegelandenses angariabant, & perangariabant.* Fortè scripsit *parangariabant*, spectavitque *Parangarios*, de quibus suo loco: utitur præterea Thwroczius in Petro Rege Hungar. cap. 35. & in Maria, in Præfat.

Angariare, Deferre, carro vel equo vehere. Charta Grodegangi Episcopi Metensis an. 765. apud Meurissium pag. 168. *Debent — avenam de silva quæ ad villam Isinburc pertinet, ad Paternivillam angariare.* Infrà: *debent — fœnum secare, & in horreum ducere, torcular verrere & æquare, angariam usque ad flumen Saræ, aut pro redemptione 10. denarios.*

Angarizare, Compellere, injustè exigere, vel angariam facere. Will. Brito in Vocabular.

Angarizator, in Vita S. Castrensis Episc. cap. 2. Tortor.

Angarialis, Tractoria ad cursum publicum, *pro animalibus quæ in angariam præstabantur*, uti habet Lex Wisigoth. loco laudato. Acta Concilii Arelatensis: *Quoniam Lucianum, Capitonem, — & Nasutium Episcopos — dignitas ejus* (Constantini Imp.) *ad lares proprios venire præcepit, angarialem his cum annonaria competenti usque ad Arelatensem portum — dedimus.* *Angarialem copiam*, habere dicitur in leg. 4. Cod. Theod. de Cursu publ. cui facultas datur angariis seu cursu publico uti, quæ facultas per tractoriam conceditur.

Angariales, qui *Angariis* seu *corvatis* obnoxii sunt. Bulla Sergii PP. apud Ughellum tom. 1. pag. 707. *Massaritiis, tributariis atque angarialibus.* *Angariales terræ*, in Charta Arnulphi Imp. apud Ughell. tom. 3. pag. 706. censui obnoxiæ.

Angariarius, Angariis & operis obnoxius. Lexicon Gr. MS. Reg. Cod. 930. ἄγγαρος, ἐργάτης, ὑπηρέτης. Vetus Gloss. *Angariarius, qui agrum locat, ut angariam accipiat.* In MS. scriptum est *Angarianus*. Hinc emendandæ Glossæ Isidori, in quibus perperam editum *Angaria avianus*, pro *angarianus*, vel *angariarius*. Hac notione vocem hanc usurpant Constitutiones Siculæ lib. 2. tit. 32. lib. 3. tit. 20. 39. *Angararii & Extaliati*, in Charta Guillelmi Regis Siciliæ an. 1179. apud Ughellum tom. 7. pag. 704. in alia an. 1296. pag. 714. 715. *Angareni* & *Angararii* dicuntur, quos diversos fuisse ab *extaliatis*, docet.

Angarius, Ugutioni, Joanni de Janua, & Willelmo Britoni, *Pedellus, compulsor injustus, exactor.* Vide *Inhibitor*.

Angarii, in Constit. Neapolit. tit. 47. iidem qui *Angariarii*. Ranfridus IC. qui scribebat anno 1215. ut ipsemet testatur: *Angarii sunt qui servitium faciunt propriis expensis, puta tot operas in septimana: & sic vulgariter dicuntur in multis partibus Angarii. Et tales villani, qui de personis faciunt operas, vocantur vulgariter Angarii.*

ANGARIUM, definitur *Equicinium, & officina ubi equi sufferrantur*, in Wichbild Magdeburg. art. 125. Breviloq. *Angarium est locus ubi sufferrantur equi, ab angulo, vel angusto, vel ango, is, unde,*

Faber in angario annectit babata gumpha.

Belgis nostris *Angar*, est locus seu ædificium quodpiam desuper tectum, cætera pervium, cujusmodi sunt equicinia, in vicis & plateis: sic autem appellatus videtur, quòd in ejusmodi ædificiis asservarentur equi angariales, & ad cursus publicos destinati.

ANGELUS, Legatus, Nuntius, &c. Græc. ἄγγελος. Gloss. MS. Regium: *Angelus, nuntius, gaudium.* Martianus Capella lib. 2. de Genio: *Et quoniam cogitationum arcana superæ annuntiat potestati, etiam Angelus poterit nuncupari.* Ekkeardus junior de Casib. S. Galli cap. ult. *Angelus Imperii.*

Angelus, Vexillum præcipuum apud Impp. Occidentales, quod S. Michaelis effigie insigneretur. Witikiu-

dus lib. 1. de Gest. Saxon. *Imperatorem in primis, mediis, & ultimis versantem videntes, coramque eo Angelum, (hoc enim vocabulo effigieque signum maximum erat insignitum) acceperunt fiduciam magnamque constantiam*. Lib. 3. *In quinta* (acie) *quæ erat maxima, & dicebatur Regia, ipse Princeps vallatus lectis ex multis militum millibus, alacrique juventute; coramque eo Angelus, penes quem victoria, denso agmine circumseptus, &c.* Eadem habet Conradus Urspergensis pag. mihi 222. Apud Græcos Imperatores sequioris ævi, inter varia, quibus in cæremoniis Palatinis & Ecclesiasticis utebantur, vexilla, primum etiam fuit, quod τὸ Ἀρχιστρατήγου, seu S. Michaelis, appellabant, ut auctor est Codinus de Offic. cap. 6.

Angelus, Titulus quo summi Pontifices, aliique Episcopi compellari solebant. Justinianus Comes, postea Imperator, in Epistola ad Hormisdam PP. *Comperimus — ad Angelum vestrum hinc discedentes iter arripuisse*. Infrà: *Quamobrem etiam & à viris reverendissimis Episcopis — ab Apostolatu vestro ad nos Angelus vester destinare dignetur.* Relatio Archimandritarum Syriæ ad eundem Hormisdam post 22. Epistolam ejusdem Pontificis: *Quoniam Deus & doctorem, & medicum animarum constituit vos & vestrum Angelum, &c.* Libellus Porphyrionis Diaconi Alexandrini ad Leonem I. PP. in Concilio Calchedonensi Act. 3. δέομαι τῆς ἡμετέρας ἀγγελικῆς στρατηγίας καταλειφθῆναι μοι. *Angelica sedes vestra*, in Epistola Episcoporum Dardaniæ ad Gelasium PP. Hinc *Coangelici* dicuntur summi Pontifices. Anastasius Biblioth. in Præfat. ad Synodum VII. *Domino coangelico Joanni Pontifici summo & universali Papæ*, &c. Idem in Vitis PP. pag. 216. & alibi non semel hocce epitheto donat summos Pontifices. Concilium Romanum an. 853. dicitur actum *anno 1. Pontificatus sanctissimi ac coangelici & universalis quarti Papæ Leonis septimo*: ut Concilium aliud Romanum an. 877. *à Domino & coangelico Papa*. Adde Annales Francor. Bertinianos an. 868.

Sed id etiam epitheti datur interdum ipsis Episcopis. Vetus Charta apud Rubeum lib. 5. Histor. Ravennat. *Dum resideret ibidem Honestus coangelicus Archiepiscopus S. Ravennatis Ecclesiæ, &c.* Adde pag. 257. Apud Lambecium lib. 5. de Cæsarea Bibliotheca pag. 124. ἰσάγγελος epitheton tribuitur Joanni Tranensi in Apulia Episcopo: quomodo apud Palladium in Historia Lausiaca cap. 43. Theodosius M. ὁ ἐν ἀγγέλοις ἀριθμούμενος dicitur. His porrò titulis insigniuntur summi Pontifices & Episcopi, quia in Apocalypsi Sacerdotes *Angeli* appellantur, & per *Angelos* intelliguntur: & ut ait S. Remigius Remensis Episcopus in Epistola ad Falconem Tungrensem, *sub vocabulo Angeli traditur actionis forma Pontificiæ.* Isidorus Hispalensis in Epist. ad Massenum Episc. *In angulo Ecclesiæ Præpositum utique, id est, Sacerdotem ostendit — Joannes Evangel. &c.* Joannes VIII. PP. Epist. 292. *Sacra Scriptura Sacerdotes Domini aliquando Deos, aliquando Angelos nominat.* In VIII. Synodo can. 11. Episcopi dicuntur ferre τύπον τῶν ἁγίων καὶ ἐπουρανίων ἱεραρχῶν. Denique Riculfus Suessionensis Episcopus in Constitut. an. 889. ad Presbyteros: *Ad vos enim plebium pertinet cura & solicitudo, & ex vobis pendet earum salus, utilitas, atque animarum profectus. Scriptum namque est de vobis* (Malach. 2.) Labia Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est. *Angelus namque Latino eloquio nuntius dicitur: & vos quidem Angelorum ministerium expletis, quando vestras plebes instruitis atque docetis.*

Angelus, Nummus aureus Francicus. Vetus Regestum: 7. *Febr.* 1340. *fiebant Angeli fini, ponderis* 33. & 2. *tert.* 23. *Aug.* 1341. *Angeli ponderis* 38. & 1. *tert.* Vide infrà v. *Moneta.*

ANGELICA *vestis*, Habitus Monachicus. Florentius Wigorniensis de Gregorio VII. PP. *Quia finem vitæ suæ aspiciebat, & tacitò induebat se angelicam vestem, &c.* Willelmus Abbas Metensis Epist. 5. *Multi etenim tales, sub angelico habitu delitescunt; quorum sic misera est conversatio, tantaque vitæ perversitas, &c.* Anonymus in Vita S. Pauli Virdunens. n. 5. *Votis itaque omnium, cum benedictione Patris Monasterii, angelicum schema induitur.* Ἀγγελικὸν σχῆμα, in Euchologio Græcorum pag. 499. & in Vita S. Nili junior. pag. 112. τὸ ἀγγελοπρεπὲς καὶ πανάγιον σχῆμα, in Martyrio Bacchi junioris p. 86. 119. Passim Scriptores Græci. Hinc ἀγγελικὴ ἀκολουθία, in eadem Vita S. Nili junioris, Ordo ad habitum angelicum induendum. Monachorum autem habitus, *Angelicus* appellatur, quòd & ii dicantur *Angeli* à SS. Patribus, eorumque vita *Angelica*. S. Eucherius de Laude eremi, sub finem, de Monachis Lerinensibus: *Incessu modesti, obedientia citi, occursu taciti, vultu sereni, prorsus ipsa protinus contemplatione Angelicæ quietis agmen ostendunt.* S. Eulogius in Epist. ad Willesindum Episcopum Pampilon. *Quid referre de Sanctorum virtutibus lingua potest mortalis, qui in terris positi angelicè vivunt, & qui licèt inter homines conversentur, propositum verò gerunt cæleste.* Sanctimonialium *angelicum ordinem* vocat Concilium Forojuliense an. 791. can. 12. S. Antiochus in Epist. ad Eustachium: τοῦτο δὲ μόνον λέγω, ὅτι ὡς ἀληθῶς ἦσαν ἄνθρωποι θεῖοι, ἐγὼ δεῖ ἀνθρώπους αὐτοὺς καλεῖν, καὶ μὴ ἀγγέλους. Idem Homilia 14. ἐξαιρέτως δὲ ἡμεῖς οἱ τῷ κόσμῳ δῆθεν ἀποταξάμενοι, καὶ τὸν ἀγγελικὸν βίον ἐπαγγειλάμενοι. Adde Homil. 105. Georg. Pachymerem lib. 11. cap. 22. & quæ ad Euchologium adnotavit vir doctissimus Goarus pag. 517. nos etiam ad Alexiadem de ea re egimus.

Angelicum verò *habitum* sumere dicebantur morituri Laïci, qui priùs quàm vitâ excederent, Monachicis indumentis indui postulabant, ut orationum Monachorum essent participes; eorumque ad id nomina in Calendario, seu Necrologio, scriberentur, ut annotat S. Anselmus lib. 2. Epist. 21. Cujus moris exempla proferunt præter Græcos Scriptores seu Byzantinos, Luithprandus lib. 3. cap. 5. Leo Ost. lib. 1. cap. 44. lib. 2. cap. 91. lib. 3. cap. 38. (al. 40.) Petr. Diac. lib. 4. cap. 72. Aimoin. de Mirac. S. Benedicti lib. 4. cap. 3. Ordericus Vitalis pag. 594. 627. 716. 787. 688. Cæsarius lib. 2. Miracul. cap. 16. lib. 7. cap. 8. lib. 12. cap. 2. lib. 22. cap. 15. Fragmentum Hist. Andegav. cap. 5. tom. 10. Spicileg. Gesta Dominor. Ambasiensium cap. 4. n. 8. Historia Monasterii S. Nicolai Andegav. p. 3. 32. Heremannus de Restaurat. S. Martini Tornacensis, &c. Vide *Monachus ad succurrendum.*

ANGELICI, Hæretici, qui Angelos ut Deos colebant: de his Epiphanius & Augustinus lib. de Hæresib.

ANGER, pro *armiger*. Glossæ Isid. *Anger, spatharius, qui angit, i. stringit spatham.* Joan. de Janua: *Anger, spatarius, ab ango, eo quòd angenter, s. strictè spatam teneat. Vel hic Anger, i. cruciator. Vel Anger, genus serpentis, quod angulosè & tortuosè incedat. unde versus:*

Anger angit gladios, serpens est, & cruciator.

ANGIA, Isidoro in Gloss. *ferrum buculæ scuti*: Papiæ, *ferrum intra buculam scuti.*

ANGILDUM, Simplex *gildum*, aut *Weregildum*: seu simplex valor hominis vel rei alicujus: Compensatio pro simplice rei vel hominis æstimatione: ex Saxonico an, una, & ʒilꝺ, solutio, pretium, compensatio ut *twigildum*, compensatio duplex: *trigildum*, compensatio triplex, &c. Leges Inæ Regis capit. 24. apud Bromptonum: *Si tuus Genereat, id est, colonus, vel villanus furatus fuerit, & amittas eum, si habeas plegium, admoneas eum de angildo: si tu non habeas, redde tu angildum, & non sit ei in aliquo remissius.* Adde Leges Alvredi cap. 7. 11. Vide *Gildum.*

ANGINA, *Taberna*, in Glossis Arabico-Latinis. an *Tubera*? nam *Anginæ, tubera porcorum* vocantur.

ANGISTRUM, Hamus, Ugutioni: ex Gr. ἄγκιστρον. Est etiam instrumentum chirurgorum, apud Isidorum lib. 4. cap. 11. apud quem *ancistrum* restituit Vossius.

ANGLESCHERIA. Vide *Englescheria*.

ANGLICUM

ANGLICUM *opus.* Liber anniversariorum Basilicæ Vaticanæ apud Joan. Rubeum in Vita Bonifacii VIII. PP. pag. 345. *Quinque aurifrigia, quorum tria sunt de opere Cyprensi, & unum est de opere Anglicano, & unum est ad Smaltos, &c.* Leo Ost. lib. 2. cap. 33. (al. 34.) *Loculus ille mirificus — argento & auro gemmisque Anglico opere subtiliter ac pulcherrimè decoratus.* Ubi quidam perperam restituunt *anaglifo.* De Anglorum porro in artibus solertia, sic Gesta Guillelmi Ducis Normann. & Regis Angl. pag. 211. *Anglicæ nationis feminæ multum acu & auri textura, egregiè viri in omni valent artificio.*

ANGONES, dicuntur, linguâ Francicâ, tela seu hastæ, quibus Franci utebantur. Sic verò describuntur ab Agathia lib. 1. *Brevia*, inquit, *tela quæ ipsi angones vocant; cujus pars major ferro obducta est, ita ut ex ligno aliquid præter membrum vix extet: in superiori ferro tanquam hami utrinque sunt, & deorsum vergunt.* Similia ex Agathia habent Eustathius, auctor Etymologici & Suidas. Ex qua *angonum* descriptione, Lipsii in Poliorceticis sententiâ quibusdam arridet, qui nostras securiculas describi censuit, quas, vocabulis haud abludentibus, Belgæ *Haecken*, nos Galli *Haches* appellamus. *Aichou*, & *achou* etiamnum securiculas vocant Arverni, vocibus ab *ango* vel *aggo*, deductis, ut existimat vir doctus. *Angonum* meminit etiam Pachymeres lib. 12. cap. 30. Ἰταλικοῖς τόξοις καθωπλισμένοι, αὐτοὶ δὲ μετὰ πολλῶν, καὶ πολλῶν ἐπιχωρίων δοράτων, ἃ δὴ τὸ παλαιὸν ἄγγωνες ἐκαλοῦντο, τὸν πόλεμον ἀνεθάῤῥουν.

ANGROMAGUS. Vide *Anchoromacus.*

ANGUILLA. Glossæ Isidori: *Anguilla, est qua coercentur in scholis pueri, quæ vulgo scutica dicitur.* Gloss. Ælfrici: *Anguilla, vel scutica, ypipa.*

ANGUILLARIS, *Anguillarium*, Locus fluminis, ubi capiuntur *anguillæ*: vel ut habet Ugutio, *locus ubi anguillæ habitant.* Charta Rohonis Episcopi Inculismensis in Tabul. Abbatiæ S. Amantii: *Silvis, pratis, aquis, farinariis, anguillariis.* Alibi in eod. Tabul. *Sed & ad anguillarem faciendum, & ad molendinos construendos dederunt boscum, &c.* Observat porro Wendelinus in Lege Salica, & aliis ejusmodi, non aliorum piscium fieri mentionem, quàm *Anguillarum*, & quidem fluviatilium, non item lacustrium: unde conjicit eas Leges non alibi latas quàm circa prata Brabantiæ versus Hercam, ubi inexhausta fere est anguillarum piscatio.

ANGULA, *Anguilla*, in Glossis Arabico-Lat.

ANGULARIS, Colatorium, quod vulgo *Chausse* vocamus, quia in angularem formam desinit. Apitius lib. 7. cap. 4. *Suffundes liquamen, fricabis, in angularem refundes simul cum offellis, &c.* Utitur etiam alio loco.

ANGULOSUS, πολυγώνιος, in Gloss. Gr. Lat.

ANGUSTIARI, pro *Angi*; angore, mœstitia affici. Hildegardis in Vita S. Roberti Confessoris: *Mater præ timore angustiata & gravata.* Occurrit non semel.

Angustiosè, Difficulter, cum angore, apud Math. Paris.

ANGUSTIPORTUM. Gloss. Gr. Lat. στενωπὸς, *Angustiportum, Angustus, Angiportus, Angulus.*

ANGUTIO, Aviculæ species, Petro de Crescentiis lib. 10. de Agricult. cap. 7.

ANHELA, Halitus, anhelitus, Gall. *Haleine.* Vita Aidani Episcopi Fernensis in Hibernia cap. 4. n. 26. *Viditque unam* (bestiam) *magnam & fortiorem cæteris, — aperto ore, quæ erat parata se devorare: cujus anhela Regem ad se traxit, & pæne devoravit.*

ANHELITUS. Gregorius Turon. lib. 3. Hist. cap. 28. & Gesta Regum Francorum cap. 25. *Sed neque anhelitus venti in illo loco senserunt.* Phrasis nostris familiaris: *Ils n'ont pas senti en ce lieu-là une haleine de vent.*

ANHLETA. Fridegodus in Vita S. Wilfridi cap. 1. de Britannia: *Anglicus extruso colit hanc anhleta Britanno.* Ubi Editor, an *Athleta*? Videtur vox Anglosaxonica, fortè *anhlota*, tributarius, à voce de qua mox.

ANHLOT, *Anlot, Anlote.* Leges Willelmi Nothi cap. 54. *Omnis Francigena qui tempore Edwardi propinqui nostri, fuit in Anglia particeps consuetudinum Anglorum, quod ipsi dicunt* Anhlote & Anscote, *persolvat secundum legem Anglorum.* Lambardi Editio legit *Anehlot*, & *an Scote*, & in margine, vulgo *Scot*, & *Lot.* Sensus est, ut unusquisque pro more patriæ sortem & partem suam persolvat. *Hlot* enim sors est, *Scot* pars, seu vectigal: *an* verò articuli vice præponitur, ut apud Gallos, *un.*

ANI. Vide *Chunna.*

ANILIA, *Amentia, fatuitas*, in Glossis Isidori. Malim, *Anitia*, vel *Anitas*, ut sit anuum delirium. Vide *Anitas.*

ANIMA, Homo, nostris etiam *Ame.* Hist. S. Clementis I. PP. *Ita ut in die illa quingentæ animæ & eo amplius baptizati in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, perfecti in fide Christi abscederent.* Passio S. Sebastiani: *Omnis familia quæ erat in domo Nicostrati, animæ 33. promiscui sexus & ætatis, &c.* S. Audoënus in Vita S. Eligii l. 2. c. 40. *Tanta fuit copia decimæ, ut decima accolarum pars centum animæ ad partem B. Eligii forte devenirent.* Gregorius Turon. lib. 8. cap. 30. *Animas in captivitatem subdentes.* Ordericus Vitalis lib. 2. *In nave 276. animæ fuerunt.* Adde Translationem S. Sandaletii n. 9. Theophanes ann. 18. Mauricii; ἐγὼ δὲ τοὺς αἰχμαλώτους ἀποδίδωμι αὐτῷ κατὰ ψυχὴν νόμισμα ἓν κομιζόμενος παρ' αὐτοῦ, i. in singula capita. *Capitatio animarum*, in leg. 6. Cod. Th. de Conlat. donat. est ea quæ pro servis, adscriptis, censitis prædiorum præstatur, quæ ψυχικὴ συντέλεια dicitur in Constit. Gr. Anastasii leg. ult. cap. de Annona & trib. *Humana capitatio*, ead. leg. 6. Vide Genes. cap. 46. &c.

Anima, pro *Vita.* Regestum Petri Diac. Casin. n. 409. *Contra animam nostram cogitaverunt & consiliaverunt. In animam alicujus insidiari*, in Edicto Rotharis Regis Longob. tit. 75. §. 1. *Contra animam aut sanguinem patris insidiari*, tit. 61. §. 2. *Animæ periculum incurrere*, tit. 86. §. 2. in Leg. Longob. lib. 1. tit. 17. §. 2. & alibi non semel. *In animam alterius conjurare*, apud Willelmum Neubrig. lib. 5. cap. 20.

Pro anima judicare feudum, pro animæ redemptione aliquid Ecclesiis concedere, in Constitut. Friderici I. Imp. apud Radevicum lib. 4. cap. 7.

In animam alterius jurare. Vide *Jurare.*

ANIMÆQUUS. Gloss. Lat. MS. Regium sign. 1013. *Animoæquus, longanimis, sive patiens.* In Glossis Isid. *Patiens animo.* Gloss. Lat. Gr. *Animæcum*, ἰσόψυχον. Leg. *Animæquum.* Lucifer Calaritanus lib. 1. ad Constantium Imp. pag. 73. *Animæqui estote, &c.* Plautus in Rudente:

Ergo animus æquus optimum est ærumnæ condimentum.

Animæquior, eadem notione. Concilium Rom. sub Gregorio II. *Animæquiore mente.* Versus Salomonis Episc. ad Dadonem:

Illud cum recolens . . . animæquior exsto.

Occurrit apud Bedam in Vita S. Cuthberti Episc. n. 22. in Vita S. Popponis Abbat. cap. 2. 3. in Vita S. Hadelini Confess. n. 10. apud Helmodum lib. 1. cap. 71. in veteri Testamento, & alibi non semel.

ANIMAL, Equus aut jumentum. Lex 9. Cod. Theod. de Re milit. *Cum propriis animalibus eò usque veniendum est, ubi obsequium cursuale succedit.* Paulus Diaconus in Heraclio: *Romani animalia sua nocte & adaquaverunt & acceperunt.* Aimoinus de Mirac. S. Bened. lib. 3. cap. 6. *Tam est invalidus, ut impetrare nequeat, quatenus proprio animali suus revehatur Monachus.* Adde Gaufredum lib. 1. de Vita S. Bernardi cap. 2. n. 4.

Animalia, sæpe pro equis ad cursum publicum destinatis; quæ *Animalia publici cursus* dicuntur in leg. 8. Cod. Th. de Cursu publ. vel *Animalia publica*, in leg. 2. 10. 53. 60. Cod. eod. Symmachus lib. 2. Epist. 27. *Diligentiæ tuæ ratio digeratur, quæ possit ostendere quo numero animalia collocaris, & quo apparatu instru-*

xeris mansiones. Capitolinus in Maximino: *Tanto impetu mutatis animalibus cucurrit, ut quarta die Romam veniret.* Animalium autem publici cursus nomine non modò *Equi intelliguntur*, quos *cursuales* vocant lex 64. Cod. Th. de Cursu publ. & Senator lib. 4. Epist. 44. lib. 5. Epist. 5. sed & *Asini*, *Boves* & *Muli*: de asinis l. 38. & 41. de bobus l. 1. 11. 55. & de mulis l. 8. 53. eod. tit. Cod. Th. Camelos addit Theophanes pag. 39. ubi & boum meminit. Vide Socratem lib. 3. cap. 1. & quæ notavit Juretus ad Symmachum lib. 2. Epist. 27.

Animal de hoste, Mulus: *Beste d'armée.* Charta Remundi de Canavellis Domicelli in Comitatu Ruscinonensi ann. 1298. *Pro dicta medietate decimæ medietatem cujusdam animalis mulini de hoste in adjutorium illius animalis, quod vobis & successoribus vestris domus de Conaco teneor facere, quotiescunque vos vel successores vestri in dicto castro de Conaco ire contigerit ad partes Yspaniæ, pro bellando contra inimicos fidei, &c.* Alia Charta anni 1308. Berengeri de Canavellis filii Remundi: *Et pro dicta sexta parte fit & præstatur & præstari debet dicto Regi, tanquam domino de Conaco, quotiescunque ipsum vel ejus successores in dicto castro ire contigerit ad partes Yspaniæ, pro bellando contra inimicos fidei Catholicæ, unum mulum vel mulam, quod dicitur animal de hoste.* Anastasius in Historia Eccl. anno 9. Copronymi: *Animal mulinum ascendit — humana voce loquens.* Ubi Theophanes ζῶον μυλικὸν ἄσπλον. Agobardus lib. contra Legem Gundobaldi cap. 11. *Pro uno asino molino*, qui idem est quod *animal mulinum*, id est, ex *mulorum* genere: nisi ita appellatum fuerit quod ad *molas*, & *mulina* laborare soleat. Vetus Epigramma ex Pithœanis pag. 160.

Cùm possis parvo sumptu conducere asellum,
Qui soleat teretes volvere rite molas.

Index Homeri Græcobarbari: ἡμίονον, τὸ μυλάει. Mulos Hispanicos non semel commendat *le Roman de Garin*:

Toute la terre raemplissent d'avoir,
D'or & d'argent & de murs Espanois.

Animal ad clausum pedem, quod *non dividit ungulam*, seu *quod non habet divisam ungulam*, Levit. cap. 11. & Deuteronom. cap. 24. Charta ann. 1300. in Regesto Philippi Pulcri Regis Fr. ann. 1299. n. 35. ex Tabul. Regio: *Cum chacia ad animal ad clausum pedem, & cum cæteris dictæ Sergentiæ juribus, &c.*

Animalia minuta, Pecudes, in Legibus Luitprandi Regis Longob. tit. 83. §. 3. *Averia, sive animalia minuta*, in Charta Ludovici Lavallii Gubernatoris Delphinatus apud Dion. Salvaingum in Tract. de Jurib. dominicis pag. 309. 310. Verùm quidam censent pro *animalia minuta*, legendum *muta*, ut in Regiam Majestatem lib. 4. cap. 27. *Propter averia, id est, animalia muta.* Ita apud Bractonum lib. 3. tract. 2. cap. 37. §. 1. Gloss. vet. *Muta bestia*, ζῶον ἄλογον. Vetus Scholiastes Juvenal. sat. 15. v. 143. *A grege mutorum: animalium, pecorum.* Senator lib. 2. Epist. 13. ubi de musica: *Hinc Orpheus mutis animalibus efficaciter imperavit, vagosque greges, contemptis pascuis, ad audiendi epulas potiùs invitavit.* Lex Longobard. lib. 1. tit. 21. §. 3. *Si caballus cum pede, bos cum cornu damnum fecerit, vel si porcus cum dente hominem intricaverit, aut si canis momorderit, — componat damnum aut homicidium cujus animal fuerit, cessante in hoc capitulo faida, quod est inimicitia, quod muta res fecit, non studium.*

Animalia, seu averia otiosa, quæ agriculturæ non inserviunt, ut sunt oves, sues, volatilia, &c. Fleta l. 4. c. 17. §. 15. *Si fiat districtio per oves vel bestias carucarum, cùm sint alia averia otiosa.* Charta Henrici III. Regis Angl. tom. 2. Monast. Anglic. pag. 209. *Decem boves, 10. vaccas, & 20. porcos, & 300. oves, & 2. tauros, & 20. animalia otiosa, 40. capras. Animalia otiosa & pigra*, apud Vegetium l. 3. Artis veterin. c. 12.

Animal errans, *aberrans.* Vide *Erraticum.*

ANIMATORIA *olla*, χύτρα τετρημένη, in Gloss. Gr. Lat. quæ in summo spiramentum habet, pertusa.

ANIMESCO, *Irascor*, θυμοῦμαι. In Gloss. Gr. Lat.

EX ANIMO, Memoriter, Gall. *Par cœur.* Regula Magistri cap. 44. *Lectionem verò, cui jussum fuerit, ut ex animo recitet, non ex codice legat.* Grimlaïcus in Regula Solitar. cap. 64. *Lege Evangelia, ut memoriter retineas, sed & alias ex animo meditare scripturas.* Ἀποστηθίζειν, ex memoria recitare, dicunt Græci. Vide *Cor.*

ANITAS, *Senectus*, in Glossis Arabico-Latinis; γραιότης in Glossis Gr. Lat. & apud Jo. de Janua.

ANITERGIUM, vox ficta, ut *facitergium*, cujus notio satis patet. Petrus Damiani lib. 1. Epist. 9. *Materias congerebat, quibus ad requisita naturæ necessaria Fratribus anitergia ministraret.* Vide *Cloacarius.*

ANLAGO. Vide *Andelago.*

ANNALE. Gloss. Lat. Gr. *Annale*, ἐνιαυσιαῖον. *Anniversarium*, aliàs *Annuale.* Ugutio: *Annale, idem quod Anniversarium, scilicet dies qui pro mortuis celebratur singulis annis.* Sumitur verò hæc vox ut plurimum pro Missis quæ celebrantur per anni spatium pro defunctis, uti interpretatur Lindwodus ad Provinciale Eccl. Cantuar. lib. 3. tit. 23. pag. 329. & 345. 2. Edit. Qua notione occurrit apud Willelmum Thorn in Chr. pag. 1894. & in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 149. &c. Vide *Annuale.*

Annale. Chronicon S. Benigni pag. 426. *Rex restituit — mercatum die Sabbati, quod est in burgo omnibus septimanis, & medietatem annalis, quod est in festivitate sancti Benigni.* Eadem habentur in Charta Rodulphi Regis Francor. apud Perardum in Burgundicis pag. 162.

Annale. Charta Odonis Ducis Burgundiæ ann. 1206. apud eundem Perardum pagina 299. *Nec eidem* (alienigenæ) *liberum villæ forum conceditur, donec per annum & diem in illa fecerit mansionem: & si tunc forum velit requirere, & annalia villæ rite executus fuerit, sibi villæ forum conceditur.* Id est, si per annum rite quæ civium sunt, executus fuerit.

ANNALES, Acta publica quæ per annos digeruntur, in leg. 65. Cod. Theod. de Appellat.

Annales, Census annui species. Charta ann. 1236. in Regesto Tolosano Cameræ Comput. Paris. fol. 51. *Et questas, & toltas, & albergas, & mandatos, & annales, census & usus, oblias cum pertinentibus dominationibus, quartos & quintos, & agrarios, & decimas, &c.*

Annales baculi seu Calendarii, apud Olaum Magnum lib. 16. Hist. Sept. cap. 20. in quibus fastos suos inscribebant Dani, de quibus copiosè Olaus Wormius lib. 1. de Fastis Danicis cap. 2. & 3.

ANNATA, Reditus unius anni ab eo qui recèns in demortui Episcopi, aut Abbatis, locum succedit, exsolvi summo Pontifici solitus, de cujus origine, ac usu, consulendi Renatus Chopinus lib. 2. Monast. tit. 1. §. 14. lib. 1. de Eccles. Polit. tit. ult. art. 18. 19. lib. 3. tit. 3. art. 4. 5. 6. 7. Petrus Mathæus in Constit. PP. pag. 131. 142. 157. 206. 258. & alii.

ANNATHES, *Proximi*, Papiæ.

ANNATUS, Primogenitus, *ante natus*, ex Gallico *Ainsné*, vel *Aisné*, in veteri Aresto ann. 1254. apud Pithœum in Consuet. Trecens. art. 14. Vide Jacob. Bourgoing de Origine & usu vulgarium vocum pag. 70.

Annatæ oves, i. unius anni, quæ annum unum ætatis habent. Fleta lib. 2. cap. 79. §. 4. Vide *Superannatus.*

ANNICULATUS, Ætas unius anni. Alexander Iatrosophista MS. l. 2. Passion. cap. 83. *Unus porcaster & hedus, & ipsi medioeres inter duros teneros, i. anniculatum aut bimatum habentes.* Lex Salica tit. 2. §. 4. *Si quis tertussum porcellum furaverit, usque ad anniculatum, &c.* §. 5. *Si quis verò porcum post anniculatum furaverit.* Ex quibus patet *anniculatus*, non idem esse quod *anniculus*, uti vult Wendelinus.

ANNICULUS, Agnus, aut ovis, unius anni. Exod. 12. *Erit agnus sine macula, masculus, anniculus.* Levit. 14.

Ovis annicula. Liber qui *Aurora* inscribitur :

Masculus anniculus, qui foret absque nota.

Gl. Lat. Gr. *Anniculus*, ἐνιαυσιαῖος. Tabul. S. Remigii Remensis : *Donat annis singulis de sigilo mod.* 1.— *anniculum* 1. *pullos* 3. *ova* 15. Infrà : *Donant de sigilo modios* 7. — *anniculos* 7. *agnum* 1. *pullos* 22. *ova* 122. Rursum : *Donat uno anno fœtas* 2. *cum agnis* 2. *altero anno anniculos* 2. *facit ad pratum dies* 3.

ANNIVERSARIUM, *Anniversitas*, Dies annuus, quo officium defunctorum pro aliquo defuncto peragitur, ipso obitus recurrente die. Liber Differentiarum : *Annus, totius anni spatio est, ut annua merces. Anniversarium est, quum repetentibus annis idem dies colitur, ut est cœna anniversaria. Anniculum, cùm unum annum habet, ut anniculus puer. Annotinus, prioris anni, ut annotinum vinum. Annale, est res aliqua, quæ totius anni ordinem continet, ut annalis liber.* Alcuinus lib. de Divin. offic. *Anniversaria dies ideo repetitur defunctis, quoniam nescimus qualiter eorum causa habeatur in alia vita.* Interdum pro *annali*, seu officio Missarum quod omni die per annum pro defunctis peragitur, ut notat Lindwodus ad Provinciale Cantuar. Eccl. p. 329. 2. Edit. quomodo videtur intelligi debere in Capitulis Caroli M. addit. 1. cap. 73. *Ut pro Abbate defuncto anniversarium fiat officium.*

Anniversarium. Thwroczius in Ludovico Rege Hungar. cap. 4. *Et pervenit domum suam in Wisegrad in anniversario sui recessus.* i. anno post recessum elapso.

Anniversitas. Anastas. Bibl. in Leone II. *Hic fecit constitutum — sed & ne Mauri quondam Episcopi anniversitas aut agenda celebretur.*

Anniversalis. Joannes VIII. Epist. 91. *Quia intimasti Pontificio nostro anniversalem magnæ recordationis Domini Ludovici Imperatoris fieri, & ut pro eo proprias orationes celebraremus, rogasti, &c.*

De anniversariorum pro defunctis antiquitate, vide Gazæum ad Cassian. collat. 19. c. 1. & Haeftenum lib. 8. Disquisit. Monast. tract. 1. disq. 4.

ANNONA, Triticum, frumentum, bladum. Kero Monach. S. Galli in Vocab. *Annonam, Lybleita.* i. ut opinor, *Bladum*, nostris *Blé.* Lex Salica tit. 24. §. 1. *Si quis ingenuus in alieno molino annonam furaverit.* Passim apud Scriptores. Vide Statuta antiqua Corbeiensis Abbatiæ lib. 1. c. 6. Gregorium Turon. lib. 3. de Mirac. S. Mart. cap. 3. de Gloria Confess. cap. 107. Capitula Car. M. lib. 1. cap. 128. 131. lib. 4. tit. 73.

Annona, Panis. Lex Longob. lib. 1. tit. 25. §. 25. *Si quis mancipium alienum sciens fugax esse, nesciente domino susceperit, aut annonam dederit, aut ostenderit viam, &c.* Ita in Regula Magistri cap. 26. & in leg. 1. Cod. de Frumento urbis CP. Hinc *annonæ binæ, ternæ*, apud Scriptores Historiæ Augustæ, i. panes duo, tres.

Annona porcorum, Esca, glans. Sugerius de Administratione sua cap. 11. *Talliam, & annonam porcorum, ovium, agnorum, — ab eadem terra more antecessorum suorum abripuerat.*

Annona mixta, Gall. *Blé mesteil*, frumentum *sigalæ* admixtum. Tabularium S. Remigii Remensis : *Hinc exeunt frumenti modii* 16. *mixtæ annonæ modii* 60.

Annonæ ærariæ. Vide *Ærariæ.*

Annona, Præbenda. Notitia ann. 929. apud Joachimum Vadianum : *Post hæc eo in Conventum nostrum introducto, omnis Congregatio concessit ei annonam unius Fratris, &c.*

Annonagium, Tributum ex annona. Charta Willelmi Comitis Cabillon. ann. 1180. in Bibl. Cluniac. pag. 1441. *In universa terra ejus non habeo talliam, vel porcellagium, vel messionagium, seu annonagium, vel corredum.* Habetur etiam apud Perardum pag. 244. Vide *Mestiva, Frumentagium, Messio.*

Annonarius, dicitur *erogator & dispensator annonæ*, in Legibus Wisigot. lib. 9. tit. 2. §. 6. apud quos, per singulas civitates atque castella erant ejusmodi officiales seu magistratus, qui militibus *annonam* sine fraude exhiberent. Interdum & Comes civitatis hujus rei curam gessit, ut ex lib. 9. tit. 2. §. 7. colligitur. Glossarium Græcolat. ἀννῶνα, *salarium.* Hac notione *Annonarii* dicuntur in leg. 3. Cod. Theod. de Numerar.

Annonaria area, in qua frumentum excutitur, in Lege Burgund. tit. 23. §. 2.

Annonariæ regiones, quæ olim dictæ fuerint, pluribus disputant Salmasius, Gothofredus, Sirmondus, & alii qui de Suburbicariis commentati sunt.

Annonaria præpositura, in Monasteriis : huic præfectus erat Monachus, cui vel annonæ colligendæ, & in Monachorum victum erogandæ cura demandata erat, vel certè panis Monachis distribuendi, apud Innoc. III. PP. lib. 13. Ep. 55.

Annonarius est aliquis habens multas annonas. Breviloq.

Annonarium, granarium, vel locus, ubi reponuntur annonæ. Breviloq.

Annonari, Annona cibari, ali, annonam percipere. Paulus Diaconus Neapolit. in Vita S. Mariæ Ægypt. cap. 6. *Unusquisque autem se annonabat, prout poterat, aut volebat. Nam unus portabat corpori ad mensuram sufficiens, &c.* S. Ambrosius, seu alius auctor in Actis S. Sebastiani cap. 12. n. 43. *Si ergo non navigantibus, sed imperantibus, homines quod annonantur, ascribunt, &c.* Baldricus Camer. l. 3. c. 52. *Reditibus agrorum annonantur.*

ANNOSITAS, Multorum annorum series. Joannes de Janua : *Annositas, antiquitas.* Notitia ex Tabulario S. Victoris Massiliensis : *Per annositatem seu per legem tricenariam possidere.* Petrus Cellensis lib. 9. Epist. 5. *Calamus noster annositate & desuetudine quassatus, &c. Annositate se tueri*, in leg. 113. Cod. Th. de Decurion. *Annositatis cursus*, in leg. ult. eod. Cod. de Prædiis navicul. *Priscorum annositas*, apud Suenonem in Præfat. ad Hist. Danicam.

ANNOTATIO. Chr. Reicherbergense ann. 423. *Septima annotatio Carthaginensis Synodi habita est sub Honorio Augusto, &c.* Idem ann. 426. *Sub isto Theodosio Minore fuit octava annotatio Africanæ Synodi, &c.*

ANNOTATORES, qui inlatarum specierum breves seu rationes conficiebant, Tabularii, in leg. 3. Cod. Th. de Susceptoribus.

ANNUALE, *Annale*, Anniversarium, officium scilicet Ecclesiasticum, quod pro defuncto aliquo, die ejus obitus recurrente, in Ecclesia quotannis celebratur. Brevil. *Annuale, anniversarium* : Galli. *Annuel* dicunt : *Annovale*, apud Joan. Villaneum lib. 1. cap. 22. Charta anni 1078. apud Fr. Mariam in Mathildi Comitissa lib. 3. *Hanc conditionem Episcopo imposuimus, ut annuale, vel anniversarium matris meæ Beatricis honorificè celebretur.* Crebrò occurrit.

Annualis. Charta Notkeri Episcopi Veronensis ann. 921. *Ita ut in tribus diebus ante ejus annualem, — omnes generaliter Sacerdotes — Missam cantent.*

Annuale, idem quod *Annata*, reditus annuus Præbendæ Canonici defuncti. Necrologium S. Victoris Parisiensis. Kl. Augusti, de Ludovico VII. Rege Franc. *Annualia quoque regalium Abbatiarum, aliaque multa nobis donavit*; precibus scilicet D. Stephani de Garlanda Archid. Paris. ut est in eodem Necrolog. 2. Id. Januar. Charta Roberti Abbatis S. Victoris Parisiensis in M. Pastorali Eccles. Paris. lib. 20. ch. 85. *Super eo quòd dicti Religiosi dicebant se debere percipere annuale in pane & vino, ubicumque decederent socii D. Episcopi Parisiensis, &c.* Charta Joan. D. Castrivillani ann. 1260. *Volo quòd Prior de Marmissa — habeat annalia Canonicorum decedentium, &c.* Charta Henrici Abbatis, fratris Ludovici VII. Regis Fr. in Annalib. Monasterii S. Victoris 1. vol. *Beneficium autem supradictorum annualium Ecclesiæ B. Victoris hoc modo collatum est, ut per annum redditus Præbendarum Canonicorum decedentium Ecclesia S. Victoris ex integro habeat, &c.*

ANNUITAS, Annuus reditus, pensio alicui, vel in perpetuum, vel ad tempus præstitutum, concessa, cujus solutione liberum tenementum non oneratur, inquit Joan. Cowellus. Monasticum Anglic. tom. 2. p. 375.

376. — *habenda & tenenda in feodo simplici de capitalibus dominis, per servitia consueta* —— *solvendo annuitates prædictas.* Adde tom. 3. pag. 22. Charta Thomæ Archiepisc. Eboracensis : *Annuitatem sive pensionem annuam centum solidorum sterlingorum, &c.* Infrà : *Ac de annuitate sive annua pensione hujusmodi, &c. Annuity*, Angli dicunt. *Brief de annuitie*, apud Littletonem sect. 219. *Breve annuitatis*, quo *creditor* debitorem convenit, cùm pensionem annuam constitutæ pecuniæ percipere non potest. Vide Rastallum.

ANNULARE, Pro nihilo habere, vel rem ita rescindere, ut nulla deinceps habeatur, quo sensu vocem *Annuler* passim usurpamus. Optatus lib. 2. *Sacerdotium in nobis annullare visus.* Occurrit Ecclesiast. c. 25. & alibi non semel.

ANNULARIUS, *Annularium.* Ugutio : *Annularius, qui facit annulos. Annularium, locus ubi fiunt annuli.*

ANNULUS *arrarum nomine datus*, seu sponsalitius vel pronubus, in Lege Wisigoth. lib. 3. tit. 1. §. 3. *Annulo sponsam subarrare*, in Lege Longob. lib. 2. tit. 37. §. 1. Nicolaus PP. Epist. ad Bulgaros : *Postquam arrhis sponsam sibi sponsus per digitum fidei annulo insignitum desponderit.* De annulo pronubo, passim veteres scriptores. Vide Baron. ann. 58. n. 51. & seq. Gassendum in Vita Peirescii lib. 4. & Joannem Bapt. Laurum de Annulo pronubo Deiparæ Virginis.

Annulus de junco. Constitutiones Ricardi Episcopi Sarisberiensis ann. 1217. cap. 55. *Nec quisquam annulum de junco vel quacunque vili materia, vel pretiosa, jocando manibus innectat mulierculorum, ut liberiùs cum eis fornicentur : ne dum jocari se putat, honoribus matrimonialibus se astringat.* Huc spectat quod scribit Brolius lib. 1. Antiquit. Parisiensium pag. mihi 69. eos qui in foro Ecclesiastico, ob illicitam antea initam copulam, *Officialis* judicio matrimonium invicem contrahere coguntur, in ædem S. Marinæ sacram deduci, ibique Curione *annulo junceo*, seu ex *palea*, confecto desponsari.

Annulus Regius, quo Reges utebantur ad subsignanda diplomata. Agobardus lib. de Insolentia Judæorum : *Quos indiculos, licèt ex sacro nomine vestro recitarentur, & vestro annulo essent signati, nullatenus tamen credidimus ex judicio vestro tales prodiisse.* Faustus in Vita S. Mauri de Theodeberto Rege : *Vocans Ansebaldum qui scriptionibus Regalium testamentorum præerat, præcepit ei, ut antequam de Monasterio egrederetur, testamentum de iisdem scriberet rebus, ac de annulo Regis, regali firmaret more.* Theganus de Ludovico Pio cap. 19. de villis regiis : *Fidelibus suis tradidit eas in possessiones sempiternas, & præcepta construxit, & annuli sui impressione cum subscriptione manu propria roboravit.* Hugo Flaviniac. in Chron. pag. 107. *Aliaque quam plurima quæ chartis manu propria inseruit, quas Regis annulus roboravit.* Hinc formula vulgaris omnibus ferme Regum & Imperatorum diplomatibus adscripta : *Et ut inviolabilem obtineat firmitatem, manu propria subterfirmavimus, & annuli nostri impressione signari jussimus.*

Erant autem annuli regii Regum imaginibus & nominibus insigniti. Gesta Francor. cap. 12. *Requirentes invenerunt in thesauro Regis annulum, Clodovei inscriptione vel imagine insculptum.* Ejusmodi est Childerici Regis annulus, qui in ejus sepulchro juxta Tornacum inventus, in Gazophylacio Regio asservatur, cujusque ectypum exhibuit Joan. Jacobus Chiffletius in Anastasi, cujus ea est inscriptio : CHILDERICI REGIS. Præterea alter Ludovici Pii apud Petrum Fr. Chiffletium in Hist. Tornutiensi pag. 195. cujus hæc est epigraphe : XPE. PROTEGE. HLUDOWICUM IMPERATOREM.

Annuli Regii cura ac custodia penes Referendarium erat. Gregorius Turon. l. 5. Hist. c. 3. *Siggo quoque Referendarius, qui annulum Sigeberti tenuerat.* Vita S. Boniti Arvernorum Episc. tom. 1. Hist. Fr. *Cùm à Sigeberto Rege enixè diligeretur, annulo ex manu Regis accepto, Referendarii munus adeptus est.* Adde Fridebodum in Vita S. Audoëni, Angradum in Vita S. Ansberti, Aimoinum lib. 4. Histor. cap. 41. & quæ notamus in voce *Referendarius.* Quod igitur annulo Regio signarentur Regum diplomata, inter præcipua eorum ornamenta is recensetur in Gestis Francor. cap. 11.

Annulus Pontificum, Prælatorum : Chronicon Mauriniacense lib. 3. *Ipsos quoque annulos, in quibus ad ipsos (Episcopos) pertinens Ecclesiæ desponsatio exprimitur, sine respectu misericordiæ abstulit.* Charta Joannis Arch. Capuani ann. 1301. *Item annulum unum Pontificalem de auro magnum. Item quendam alium annulum de auro.* De annulo Episcopali vide Honorium Augustod. lib. 1. cap. 206. Innocentium III. lib. 1. Epist. pag. 329. & Durandum lib. 3. Ration. cap. 14.

Annulum transmittere, seu annulo misso aliquem accersere. Lex Bajwar. tit. 2. §. 14. *Si quis jussionem Ducis sui contempserit, vel signum quale visus fuerit Dux transmittere, aut annulum, aut sigillum, si neglexerit venire, &c.* Vide Theophylactum Simocatt. lib. 8. cap. 11.

Annulus, qui vulgo *Collare*, seu *le Carcan*, quo reorum colla astringuntur, *Collistrigium.* In Consuetud. Juliodunensi cap. 2. art. 8. *Avoir ceps, fer, & anneaux*, dicitur esse ejus qui mediam Justitiam habet.

ANNUNTIUM, Nuntium, quod annunciatur. Ambrosius super Egesippum : *Irridebant Prophetarum annuntia, fas omne calcabant.* Dantes in Purg. cant. 14.

Come à l'annuntio de futuri danni.

ANNUS. Non quæ apud veteres, qui Christum præcesserunt, anni ratio, sed quàm diversa etiam post Christum natum apud omnes fere gentes fuerit, hîc disquirere videtur operæpretium : cùm absque hacce notione in perlegendis mediæ ætatis Scriptoribus plerisque tenebræ offundantur, dum suam quique annos numerandi, & eorum initia auspicandi rationem servant : quod quidem breviter prosequemur, indicatis auctorum locis qui hac de re ex professo commentarios ediderunt, ut ex iis lectoribus haurire liceat quæ pluribus pertractare Glossarii institutum non patitur.

Græcorum computos ærasque præcipuas esse tres inter eruditos convenit. Nam aliam esse dicunt quæ ab initio rerum ad Christi in uterum adventum aut natalem annos computat 5493. aliam quæ annos numerat 5501. tertiam quæ 5509. constituit. Primam Antiochenam appellant aliqui, secundam Æthiopicam, tertiam Alexandrinam. Priorem verò Petavius Alexandrinam, tertiam Romanam. Hac postrema utuntur Scriptores ferè omnes Byzantini, præter Georgium Syncellum, Theophanem, & auctorem Miscellæ, apud quos anni mundi & Christi octo minùs, quàm æra communis, colliguntur : cujus rei rationem multis explicat idem Petavius in Auctario lib. 8. cap. 1.

Annos mundi, ut & Indictiones, auspicantur Græci, seu Byzantini Scriptores à Kal. Septemb. uti passim observare est apud Cedrenum, Scylitzem, Pachymerem, Cantacuzenum, Phranzem, &c. unde ejusmodi Indictio Constantinopolitana dicitur apud Petavium, &c.

Anni Martyrum, seu Epochæ Diocletianeæ ab Ægyptiis Christianis Ecclesiæ Alexandrinæ, hactenus usurpatæ, initium desumitur à persecutione Diocletiani, quam in annum 302. vel 303. vulgo conjiciunt Chronologi : qua de re extant virorum doctissimorum conjecturæ ex Concilio Cirthensi potissimum desumptæ, Baronii, Scaligeri, Petavii, & novissime V. Cl. Joannis Broei, in ea Disquisitione, quam de Initio persecutionis Diocletianeæ & Epocha Concilii Cirthensis inscripsit. Ab hac autem æra Martyrum, Alexandrini, Abyssini, & alii annos suos auspicantur. Vide Adonem Viennensem in Chron. initio Constantini, & ann. 527. Chronicon Orientale pag. 85. 109. 124. 125. 127. 146. 202. & doctissimum Henschenium in Exegesi præliminari ad tom. 3. Martii cap. 2. n. 11.

Anni Seleucidarum, quibus Judæi plurimum usi sunt, postquam sub dominatu Græcorum esse cœperunt, à Seleuci Regis exordio initium sumunt, quod ab illo anno procedere, qui ante Christianam æram putatur 312. & est periodi Julianæ 4402. quo 117. Olympias iniit. Duplex est horum annorum initium: nam alias à verno tempore & à Nisan Judaïco; alias ab autumno & Tisri progrediuntur. Rursus interdum lunares anni, interdum Juliani usurpantur & fixi. Judæi in annis contractuum (ita annos Seleucidarum vocant) lunares adhibent. Syromacedones, sive Antiocheni post Julianam anni formam editam solares adsciverunt, atque ab Hyperbereteo, sive Octobri Juliano duxerunt exordium. Hæc ferè Petavius, quem consule.

Annos præterea Antiocheni peculiari ratione putabant, à mense Octobri ducto eorum initio, & ab anno mundi 3935. & Periodi Julianæ 4665. qua quidem æra, quam χρηματισμὸν τῆς Ἀντιοχείας vocat, utitur præ cæteris Evagrius lib. 2. cap. 12. lib. 4. cap. 9. Vide eundem Petavium lib. 10. de Doctr. temp. cap. 62. & lib. 3. Ration. cap. 14.

Anni gratiæ, dicti quòd à Natali Christi initium sumant, ut auctor est Josephus Scaliger in Canonibus isagog. pag. 275. ubi observat Æthiopes æram Martyrum dupliciter putare, aut ab annis expansis Diocletiani, aut à periodis Dionysianis: ab annis enim Diocletiani abjectis omnibus 532. reliquos esse annos gratiæ. Vide eundem de Emendat. tempor. pag. 693.

Annos ab Christi Incarnatione numerandi primus auctor fuit Dionysius cognomento Exiguus, qui Justiniano imperante, & cum Cassiodoro familiarissime sæculo Christi sexto vixit. Scribit Petrus Gassendus in Kalendario Romano cap. 5. Dionysium, cùm annorum series in Canone beati Cyrilli ab anno Diocletiani 153. incœpta, nihil aliud foret, quàm eorundem annorum Diocletianorum consecutio; indignum existimasse circulis sacris innectere impii Tyranni, persecutorisque memoriam, satiusque duxisse seriem annorum ab ipsa Christi Domini Incarnatione adhibere. Sed cùm is cyclum suum ad Christi Incarnationem accommodasset, & primum ejus annum nominasset eum, in quo Christus conceptus & natus erat, qui Dionysium secuti sunt, cùm viderent hominum vitam non ab eorum conceptione, sed ab ortu vulgo putari, animadverterentque præterea Nativitatem Christi non longè abesse à fine anni Juliani, & Circumcisionem ipsis Kl. Januarii celebrari, communi fere consensu constituere, ut primus Christi annus ab ejus Nativitate duceret exordium. Unde factum est deinde, ut æra communis invaluerit uno anno inferior æra Dionysii, servato tamen toto cyclo Dionysiano in cæteris, id est, Luna, Sole, Litera Dominicali, & Indictione, solo excepto capite, quod pridem observatum à Petavio lib. 12. de Doctrina tempor. cap. 2. 3. & in Appendice pag. 890. & lib. 4. part. 2. Ration. cap. 1. & Jacobo Grandamico de die Natalis Christi pag. 84.

Scribit denique Ægidius Bucherius in Chronologia Regum Francorum sect. 1. supputationem annorum à Christo nato in antiquis historiis ante 750. circiter vix usurpatam: deinceps verò sub Pipino Rege ejusque filio Carolo M. paulatim invaluisse: quod ex Annalibus, quos edidit Duchesnius, planè colligere licet.

Anni secundùm Evangelium. Gervasius Dorobernensis: *Est & alia inter Compotistas & Chronicorum scriptores error, & dissonentia. Nam inter supputationem Dionysii, & illam quæ secundùm Evangelium esse dicitur, anni reperiuntur 22. — si quis autem annos Domini, qui secundùm Evangelium dicuntur esse conscripti, nosse desiderat, supputationi Dionysii, quem imitamur, 22. annos apponat: hæc est enim de annis Domini inter Evangelium, & præfatum Dionysium dissonantia, sicut in suis Chronicis testatur Marianus Scotus, spatium scilicet annorum viginti duorum*. Utraque supputatione utitur Florentius Wigorniensis.

Francos annum olim auspicatos à Kl. Martiis videtur innuere Decretum Tassilonis cap. 2. §. 12. & Lex Alemann. tit. 18. §. 5. *Nec in mallo publico transactis tribus Kalendis Martiis post hæc ancilla permaneat in perpetuum*. Et Concilium Vernense ann. 755. cap. 4. *ut bis in anno Synodus fiat. Prima Synodus mense primo, quod est Kalendis Martiis, &c.*

Observat Henschenius in Exegesi de Genealogia Regum Dagobertinorum cap. 1. n. 3. Gregorium Turonensem & Fredegarium annos à Natali Domini visos inchoasse, aut saltem Romano more à Kalendis Januarii: necdum inquit, recepta consuetudine, quæ deinde paulatim per omnes Francorum ditiones propagata est, à Paschate ad Pascha annos computandi.

Iidem tamen & alii è veteribus Scriptoribus annos à Passione Domini interdum numerasse videntur, Gregorius nempe Turonensis in Historia Francorum sub finem librorum 1. 3. & 10. Fredegarius in Historia Epitomata cap. 73. Victor Tunnensis in fine Chronici, & auctor Historiæ Francorum jussu Childebrandi Comitis scriptæ cap. 109. Leguntur Chartæ tres in Tabulario Conchensis Abbat. in Ruthenis, quarum prima, quæ est 19. sic clauditur: *Actum est hoc anno ab Incarnatione Domini* 1062. *à Passione* 1029. Altera, quæ est 20. *Ista Ecclesia dedicata est, & domus iste firmatus est* 15. *Kalendas Decemb. die Jovis, Luna* 22. *anno ab Incarn. Dom.* 1060. *à Passione* 1028. *&c.* Tertia est 64. *Anno ab Incarnat. Dom.* 1093, *à Passione* 1059. *&c.* Adde Theotfridum Epternacensem in Florib. lib. 1. cap. 6.

Annos *à Transitu*, seu morte *sancti Martini* non semel putat Gregorius Turonensis, quem mortuum anno 401. vel 402. probat Petavius lib. 11. de Doctr. temp. c. 4. & parte 2. Rationarii l. 4. c. 12. anno verò 400. Petrus Franciscus Chiffletius in erudita illa, quam nuper edidit Dissertatione, *de S. Martini Turonensis temporum ratione*.

Sub altera Regum Francicorum stirpe annos à Christi Nativitate ordiuntur Scriptores omnes qui secundo & tertio Historiæ Francicæ volumine habentur: verbi gratiâ Carolum M. Romæ Imperatorem dictum aiunt die Christi Natalitio anno 801. qui more jam recepto adhuc erat 800. Poëta Saxonicus lib. 4.

Festa dies cælis eadem celeberrima terris,
Virginei partus, Christique refulserat ortus,
Post octingentos, ex quo processerat, annos.

Idem Carolus, in ejus Vita, obiisse dicitur 5. *Kl. Febr. anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi* 814. ubi annus Incarnationis intelligitur annus à Natali Domini incœptus, ut apud Nithardum anno 813. in Chronici Fontanellensis Fragmento, & alibi passim. Breve Adalardi epocham hanc præfert: *Anno Incarnationis* 822. *mense Januar. Indict.* 15. *regni Ludovici* 8. Vetus Charta Zuentebaldi, sic clauditur apud Doubletum p. 809. *Data* 11. *Kl. Febr. anno Incarnat. Dom.* 896. *Indict.* 14. *anno verò regni Domini Zuentebulchi primo*, Concilium Valentinum III. in præfatione, dicitur celebratum fuisse *anno* 855. *ab Incarnatione Lothario Imperante* 15. *Indict.* 3. *mense Januario* 6. *Idus ejusdem mensis, &c.* Ita Concilium Ticinense, *anno Incarnationis Dominicæ* 855. *Indict.* 3. *mense Februario, die mensis ejus* 4. Synodus Ticinensis, *an. Incarnationis* 876. *Indict.* 9. *mense Febr.* In quibus præallatis locis conveniunt anni Christi à Nativitate incœpti cum Indictionibus. Proinde evanescunt viri doctissimi conjecturæ in nupera Conciliorum Editione tom. 7. pag. 1848. & tom. 8. pag. 39. 160. & alibi, qui annos Incarnationis à 25. Martii vel à Paschate ea tempestate numeratos fuisse existimat: quo in errore versatur etiam Beslius in Regibus Aquitanicis pag. 40.

At sub tertia Regum stirpe Franci nostri annorum exordium ab Domini Incarnatione, hoc est, à 25. Martii, putarunt, licèt quando is mos cœperit, non planè liquet. Extat Charta in Spicilegio Acheriano tom. 11. quæ sic

clauditur : *Acta sunt autem hæc anno jam pæne finito decimo post millesimo, Indictione 9. Epacta 14. mense Februarii, feria 2. Luna 20. sub Imperio Roberti clarissimi Regis Francigeni sive Aquitaniani.* Ubi Indictio incidit in annum 1011. anni exordio à Kl. Januarii desumpto.

Neque tamen obstitit, quin Kalendæ Januariæ primus anni dies semper habitus sit. Extat enim Charta Drogonis Ambianensis Dom. *de Vinacourt*, in Tabulario Vicedomini Ambian. fol. 69. cum hoc temporis adscripto charactere : *Fait en l'an de l'Incarnation de Notre Seigneur Jesus-Christ* 1183. *el mois de Janvier lendemain du premier jour de l'an.*

Sed ut verum fatear, addubitari potest, an ea tempestate Franci nostri à 25. Martii, an verò à Paschate annos numerare cœperint, quod postremum labentibus sæculis obtinuisse constat : adeo ut si Pascha post 25. Martii, vel in mensem Aprilem incideret, *ante* vel *post Pascha* apponerent, secundum diem in quem incidebat dies Paschatis dominicus, ita ut *ante Pascha* annum proximè elapsum; si *post Pascha*, apponeretur, annum subsequentem denotaret : verbi gratia, extat Charta data 4. *Aprilis anno* 1375. *ante Pascha*, quod extitit eo anno, secundùm hodiernum annos putandi modum, 22. ejusdem mensis : ita perinde alia legitur data 20. *Aprilis anno* 1376. *post Pascha*, quod extitit 13. ejusdem mensis die, ipso anno, secundùm hodiernum putandi annos morem.

At cur Paschatis, primus anni dies fuerit apud nostros, vel certè initium anni, variæ sunt sententiæ. Josephus Scaliger Epist. 226. ait Gallos veteris Ecclesiæ secutos consuetudinem, qui Pascha & Paschalem hebdomadam, novum annum vocabant, quæ quidem probo vade indigent. Ego verò, missis quæ in hanc rem conferri possunt, existimaverim id inde manasse, quod, ut ait Joannes Hocsemius, cujus verba mox dabimus, ab ipsis Ecclesiæ ferè primordiis, ea obtinuisset consuetudo, ut tabella Cereo Paschali appenderetur, in qua annus currens describeretur, indeque ejus initium putarent Franci : iis enim fuit mos iste proprius. Unde in Tabulario Lingonensi legitur diploma cum hac temporis nota : 12. *mensis Februarii, Indict.* 12. *anno* 1328. *more Gallicano.* Aliud : *Anno Domini* 1384. *sumpto à Paschate more Gallicano, die* 6. *mensis Maii.*

Sed tandem Caroli IX. Regis Edicto anni 1564. cautum est, ut in Galliis, in publicis privatisque tabulis ab Kl. Januarii annorum repeteretur exordium.

De Trevirensibus, hæc habet Browerus lib. 18. Annal. Trevir. pag. 1052. 1. Edit. *Carolum IX. Gallorum Regem more veteri sublato ad annum* 1567. *edixisse constat, ut Januariæ Kalendæ annum deinceps aperirent, quod etsi hic & alibi passim obtineat, nescio tamen quid Notariis & Scribis Trevericis antiquitatis adhæreat, ut de stylo suo & jure non concedant, sed iis in publica scriptura* 25. *Martii sacratissimæ Virginis Annunciationis sacer dies primus in anno Treverico maneat.* Vide Josephi Scaligeri Epistolam 226. pag. 484.

Beda de Ratione temporum cap. 13. auctor est veteres Anglos menses suos juxta Lunæ cursum computasse, annumque auspicatos ab 8. Kal. Janu. die, quo Natale Domini celebratur : quod testantur firmantque vetera Regum Anglosaxonum Diplomata apud Ingulfum, & in Monastico Anglicano, quæ annos *Incarnationis* præferunt, quos à Natali Christi orsos esse satis declarat Charta Edwardi Confessoris in eodem Monastico tom. 1. pag. 62. quæ sic clauditur : *Acta apud Westmonasterium* V. *Kalendas Januarii die sanctorum Innocentium anno Dominicæ Incarnationis* MLXVI. *Indictione III.* Nam hic annus 1066. 28. Decembris, secundùm nostram annos ineundi rationem, esset tantùm 1065. qui quod annus à Natali initium apud Anglos duceret, fuit 1066.

Idem etiam annos Incarnationis computandi mos servatus est in Anglia à Normannis, saltem Guillelmo ipso Notho regnante, ut ex aliquot Chartis colligitur in eodem Monastico tom. 1. pag. 43. 53. &c. Nam deinceps vix ulla in Anglicis diplomatibus annorum nota reperitur, cùm Regia regni annos, cætera nullos ferè præferant.

Atque hinc fluxit, ut hos annorum characterismos Historiis & Chronicis suis Scriptores Anglici adscripserint. Gervasius Dorobernensis : *Inter ipsos etiam Chronicæ scriptores nonnulla dissensio est. Nam cùm omnium vnica & præcipua sit intentio annos Domini, eorumque continentias supputatione veraci enarrare, ipsos Domini annos diversis modis & terminis numerant; sicque in Ecclesiam Dei multam mendaciorum confusionem inducunt. Quidam enim annos Domini incipiunt computare ab Annunciatione, alii à Nativitate, quidam à Circumcisione, quidam verò à Passione. Cui ergo istorum magis credendum est? Annus solaris secundùm Romanorum traditionem, & Ecclesiæ Dei consuetudinem à Kl. Januarii sumit initium : in diebus Natalis Domini, hoc est, in fine Decembris sortitur finem. Quomodo ergo utriusque vera poterit esse computatio, cùm alter in principio, alter in fine anni solaris annos incipiat Incarnationis? Vterque etiam annis Domini unum eundemque titulum apponit, cùm dicit anno ab Incarnatione tanto vel tanto facta sunt illa & illa. His aliisque similibus ex causis in Ecclesia Dei orta est non modica dissensio.* Idem Gervasius Dorobernensis : *Hac, ut æstimo, ratione inducti sunt omnes fere qui ante me hujusmodi Chronicas scripserunt, ut à Natali Domini subsequentis anni sumerent initium. — Hac ergo intentione postposita, prædecessores meos sequi cupio, & annos suscriptos à Natali Domini incipio.*

Apud Germanos perinde Christi Nativitas annum aperuit. Wippo de Vita Chunradi Salici : *Eodem anno, ut suprà, id est, à Nativitate Salvatoris* 1027. *Indict.* 10. *&c.* Descripsit Doubletus pag. 830. Chartam Henrici Imp. quæ sic clauditur : *Data* 7. *Kal. Febr. anno Dominicæ Incarn.* 1056. *Indict.* 9. Ubi Indictio convenit eidem anno. Bruno de Bello Saxonico : *Natalis Christi festivitatem, ubi* 1076. *annus ab Incarnatione Domini inchoatur, &c.* Infrà : *Transacto verò Natali Domini proximo, qui* 1081. *ab Incarnatione Domini cœptus annus erat.* Venericus Vercellensis in Apologetico Henrici IV. Imp. *Vbi tunc dimicatum est in ipsa Nativitatis Domini vigilia, quæ tunc obvenerat die Dominica, quando terminum accepit annus ab Incarnatione Domini* 1088. Joannes Hocsemius in Gestis Pontificum Leodiensium cap. 1. *Et ne circa discretionem temporum, præcedentis videlicet & sequentis, error quicquam valeat perturbare, attendendum est, quòd à tempore cujus memoria non existit, annorum Nativitatis Domini cumulatio, sive cujuslibet anni succrescentis initium in Cereo consecrato Paschali hactenus appensa depingi tabula consuevit, & ab illa hora annus Dominicus inchoabat. Sed quia Romana, & Coloniensis Ecclesia Leodiensis Metropolitica sedes, in die Natalis Domini annorum ponebant principia singulorum, cujusmodi diversitate plures occurrebant difficultates, & frequentes errores, ne diutius in hoc irrationabiliter membrorum à capite discreparet : statutum est ut à Nativitate Domini nuper præterita, quæ* 1333. *usque ad Pascha sequens scribi juxta morem pristinum debuisset, anticipando tempus, anni deinceps initium capiatur.* Adde cap. 7. 11.

Non tamen id semper obtinuit : extat enim apud Chiffletium in Beatrice Cabilonensi pag. 113. Charta Henrici Imp. cum hac temporis nota : *Datum apud Bernum* 5. *Kal. Januarii, Indictione* 13. *anno Dominicæ Incarnationis* 1224. *anno regni nostri* 5. Quippe anno 1224. sumpto à Kal. Januarii initio, currebat Indictio 12. anno verò 1225. Indictio 13.

In Italia annos à Nativitate auspicabantur, ut observat Covarruvias tom. 2. Resol. variar. lib. 1. cap. 12. §. 1. Concilium Coloniense ann. 1310. can. 23. *Statuimus*

etiam ut ex nunc de cætero annus Domini observetur, & in Nativitate Christi innovetur à quolibet anno, prout sacrosancta Romana Ecclesia id observat, quæ est omnium Ecclesiarum caput & magistra : ut errores & difficultates, qui propter diversitatem incœptionis anni Nativitatis ejusdem, multotiens evenerunt, de cætero evitentur. Charta an. 1377. *Anno à Nativitate Domini* 1397. *Ind.* 1. *secundum cursum & consuetudinem civitatis Mediolani,* 2. *Decemb. &c.* Joann. Hocsemius cap. 7. *Anno Domini* 1272. *parum ante Nativitatem Domini, vel* 1273. *post Natale, prout data tunc mutatur in Curia Romana, &c.*

Pisani, inquit Covarruvias part. 2. Variar. resol. lib. 1. cap. 12. n. 2. initium anni Incarnationis adsumunt novem mensibus ante Nativitatem : qua ratione annus à Nativitate quinquagesimus, erit & ejusdem numeri ab Incarnatione usque 25. diem Martii; & ab eo die, qui est quinquagesimus annus à Nativitate, erit quinquagesimus primus ab Incarnatione : qui quidem usus potiùs placuit quibusdam, quàm is quo Florentini utuntur, tribus mensibus post Nativitatem incipientes numerum annorum Incarnationis : unde juxta computationem hanc annus quinquagesimus à Nativitate usque ad 25. diem Martii erit quadragesimus nonus Incarnationis, & ab eo die erit quinquagesimus Incarnationis simul Nativitatis. qui tandem usus apud Romanam Curiam omnino servatur, &c.

Ex quibus interpretari licet Diploma Nicolai II. PP. quod profert Baronius ann. 1060. n. 4. ubi sic clauditur : *Datum Florentiæ 6. Idus Januarii anno ab Incarnatione Domini N. J. C.* 1059. *anno* 1. *Pontificatus ejusdem Nicolai, Indict.* 13. Ex quo conficit annum Christi 1059. adhuc fuisse : sexagesimum enim annum Incarnationis à die annunciationis numerandum fuisse, fuisseque adhuc & annum 1. Nicolai : secundum enim hoc anno, eodem mense Januario, numerari incœpisse, Indictionem verò 13. utrique convenire tempori notato, tam Pontificis, quàm Domini Incarnationis.

Extat in MS. Codice Usaticorum Barcinonensium in Biblioth. Thuana fol. 234. 235. Charta Petri Regis Aragon. data Perpiniani 16. Decemb. ann. 1350. qua statuit in posterum annorum initium computandum à die Nativitatis Christi, & ut, omissis Nonis, Idibus, atque Kalendis, numerus dierum describatur.

Cypri Regni incolæ annum pariter à Nativitate putabant. Charta, cujus initium sic concipitur : *Anno à Nativitate* 1378. *Indict.* 1. *septimo Martii secundùm cursum Regni Cypri.*

Islandi annum à festo Natalitiorum Domini ordiuntur veteri consuetudine, quam jus patrium retinere coegit, inquit Olaus Wormius lib. 1. Fastor. Danic. cap. 12. at apud Suenonem in Legibus Castrensib. cap. 7. *Circuncisionis dies* dicitur *novum annum inchoare.*

De annis Mahumetanorum, vide in verbo *Hegira.*

De annis Hispanorum, vide *Æra.*

Atque hæc summatim de variis annos putandi rationibus ad mediæ ætatis Scriptores intelligendos scripta sufficiant : quæ quidem ut faciliori methodo percipiantur, placuit primò tabellam à Christo nato ad annum 660. hocce loco inserere, Epochas, Christi vulgarem Dionysianam, Periodi Julianæ, Græcorum, Seleucidarum, æræ Hispanicæ, Cyclos præterea solis & lunæ Julianos, Indictiones, Litteras Dominicales, & Paschatis dies, continentem : cui subjungimus aliam, continentem præterea Chataiorum, Arabum, Persarum, ac Chowarezmiorum Epochas, ex traditione Ulug Beigi, ad Periodum Julianam & Epocham Christi vulgarem Dionysianam in annis expansis, à Joanne Gravio redactam. Ex quibus quidem tabulis & laterculis, Lectori statim ac solo intuitu percipere licebit, ad quem Christi annum ejusmodi minime protritæ Epochæ referendæ sint.

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar.	Anni Mundi juxta Græcos.	Anni Solares Seleucidarum à 1. die Oct.	Anni Æræ Hispanicæ.	Cyclus Solis Julian. cum Litteris Dominicalibus.	Cycl. Lunæ Julian.	Indictio.	Paschatis dies. A Aprilem, M Martium denotat.
1	4714	5509	313	39	10 B	2	4	M. 27
2	4715	5510	314	40	11 A	3	5	A. 16
3	4716	5511	315	41	12 G	4	6	A. 8
4	4717	5512	316	42	13 FE	5	7	M. 23
5	4718	5513	317	4[illegible]	14 D	6	8	A. 12
6	4719	5514	318	44	15 C	7	9	A. 4
7	4720	5515	319	45	16 B	8	10	A. 24
8	4721	5516	320	46	17 AG	9	11	A. 8
9	4722	5517	321	47	18 F	10	12	M. 31
10	4723	5518	322	48	19 E	11	13	A. 20
11	4724	5519	323	49	20 D	12	14	A. 5
12	4725	5520	324	50	21 CB	13	15	M. 27
13	4726	5521	325	51	22 A	14	1	A. 16
14	4727	5522	326	52	23 G	15	2	A. 8
15	4728	5523	327	53	24 F	16	3	M. 24
16	4729	5524	328	54	25 ED	17	4	A. 12
17	4730	5525	329	55	26 C	18	5	A. 4
18	4731	5526	330	56	27 B	19	6	A. 24
19	4732	5527	331	57	28 A	1	7	A. 9
20	4733	5528	332	58	1 GF	2	8	M. 31
21	4734	5529	333	59	2 E	3	9	A. 20
22	4735	5530	334	60	3 D	4	10	A. 5
23	4736	5531	335	61	4 C	5	11	M. 28
24	4737	5532	336	62	5 BA	6	12	A. 16
25	4738	5533	337	63	6 G	7	13	A. 1
26	4739	5534	338	64	7 F	8	14	A. 21
27	4740	5535	339	65	8 E	9	15	A. 13
28	4741	5536	340	66	9 DC	10	1	M. 28
29	4742	5537	341	67	10 B	11	2	A. 17
30	4743	5538	342	68	11 A	12	3	A. 9
31	4744	5539	343	69	12 G	13	4	M. 25
32	4745	5540	344	70	13 FE	14	5	A. 13
33	4746	5541	345	71	14 D	15	6	A. 5
34	4747	5542	346	72	15 C	16	7	M. 28
35	4748	5543	347	73	16 B	17	8	A. 10
36	4749	5544	348	74	17 AG	18	9	A. 1
37	4750	5545	349	75	18 F	19	10	A. 21
38	4751	5546	350	76	19 E	1	11	A. 6
39	4752	5547	351	77	20 D	2	12	M. 29
40	4753	5548	352	78	21 CB	3	13	A. 17
41	4754	5549	353	79	22 A	4	14	A. 9
42	4755	5550	354	80	23 G	5	15	M. 25
43	4756	5551	355	81	24 F	6	1	A. 14
44	4757	5552	356	82	25 ED	7	2	A. 5
45	4758	5553	357	83	26 C	8	3	A. 25
46	4759	5554	358	84	27 B	9	4	A. 10
47	4760	5555	359	85	28 A	10	5	A. 2
48	4761	5556	360	86	1 GF	11	6	A. 21
49	4762	5557	361	87	2 E	12	7	A. 6
50	4763	5558	362	88	3 D	13	8	M. 29
51	4764	5559	363	89	4 C	14	9	A. 18
52	4765	5560	364	90	5 BA	15	10	A. 2
53	4766	5561	365	91	6 G	16	11	M. 25
54	4767	5562	366	92	7 F	17	12	A. 14
55	4768	5563	367	93	8 E	18	13	M. 30
56	4769	5564	368	94	9 DC	19	14	A. 18
57	4770	5565	369	95	10 B	1	15	A. 10
58	4771	5566	370	96	11 A	2	1	M. 26
59	4772	5567	371	97	12 G	3	2	A. 1
60	4773	5568	372	98	13 FE	4	3	A. 6
61	4774	5569	373	99	14 D	5	4	M. 29
62	4775	5570	374	100	15 C	6	5	A. 11
63	4776	5571	375	101	16 B	7	6	A. 3
64	4777	5572	376	102	17 AG	8	7	A. 2
65	4778	5573	377	103	18 F	9	8	A. 14
66	4779	5574	378	104	19 E	10	9	M. 30
67	4780	5575	379	105	20 D	11	10	A. 19
68	4781	5576	380	106	21 CB	12	11	A. 10
69	4782	5577	381	107	22 A	13	12	M. 26
70	4783	5578	382	108	23 G	14	13	A. 19
71	4784	5579	383	109	24 F	15	14	A. 7
72	4785	5580	384	110	25 ED	16	15	M. 22
73	4786	5581	385	111	26 C	17	1	A. 11
74	4787	5582	386	112	27 B	18	2	A. 3
75	4788	5583	387	113	28 A	19	3	M. 23
76	4789	5584	388	114	1 GF	1	4	A. 7
77	4790	5585	389	115	2 E	2	5	M. 30
78	4791	5586	390	116	3 D	3	6	A. 19
79	4792	5587	391	117	4 C	4	7	A 4
80	4793	5588	392	118	5 BA	5	8	M. 26

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar.	Anni Mundi juxta Græcos.	Anni Solares Seleucidarum à 1. die Oct.	Anni Æræ Hispanicæ.	Cyclus Solis Julian. cum Litteris Dominicalibus.	Cycl. Lunæ Julian.	Indictio.	Paschatis dies. A Aprilem, M Martium denotat.
81	4794	5589	393	119	6 G	6	9	A. 15
82	4795	5590	394	120	7 F	7	10	M. 31
83	4796	5591	395	121	8 E	8	11	A. 20
84	4797	5592	396	122	9 DC	9	12	A. 11
85	4798	5593	397	123	10 B	10	13	A. 3
86	4799	5594	398	124	11 A	11	14	A. 16
87	4800	5595	399	125	12 G	12	15	A. 8
88	4801	5596	400	126	13 FE	13	1	M. 30
89	4802	5597	401	127	14 D	14	2	A. 19
90	4803	5598	402	128	15 C	15	3	A. 4
91	4804	5599	403	129	16 B	16	4	M. 27
92	4805	5600	404	130	17 AG	17	5	A. 15
93	4806	5601	405	131	18 F	18	6	M. 31
94	4807	5602	406	132	19 E	19	7	A. 20
95	4808	5603	407	133	20 D	1	8	A. 12
96	4809	5604	408	134	21 CB	2	9	M. 27
97	4810	5605	409	135	22 A	3	10	A. 16
98	4811	5606	410	136	23 G	4	11	A. 8
99	4812	5607	411	137	24 F	5	12	M. 24
100	4813	5608	412	138	25 ED	6	13	A 12
101	4814	5609	413	139	26 C	7	14	A. 4
102	4815	5610	414	140	27 B	8	15	A. 24
103	4816	5611	415	141	28 A	9	1	A. 9
104	4817	5612	416	142	1 GF	10	2	M. 31
105	4818	5613	417	143	2 E	11	3	A. 20
106	4819	5614	418	144	3 D	12	4	A. 5
107	4820	5615	419	145	4 C	13	5	M. 28
108	4821	5616	420	146	5 BA	14	6	A. 16
109	4822	5617	421	147	6 G	15	7	A. 8
110	4823	5618	422	148	7 F	16	8	M. 24
111	4824	5619	423	149	8 E	17	9	A. 13
112	4825	5620	424	150	9 DC	18	10	A. 4
113	4826	5621	425	151	10 B	19	11	A. 24
114	4827	5622	426	152	11 A	1	12	A. 9
115	4828	5623	427	153	12 G	2	13	A. 1
116	4829	5624	428	154	13 FE	3	14	A. 20
117	4830	5625	429	155	14 D	4	15	A. 5
118	4831	6626	430	156	15 C	5	1	M. 28
119	4832	5627	431	157	16 B	6	2	A. 17
120	4833	5628	432	158	17 AG	7	3	A. 1
121	4834	5629	433	159	18 F	8	4	A 21
122	4835	5630	434	160	19 E	9	5	A. 13
123	4836	5631	435	161	29 D	10	6	M. 29
124	3837	5632	436	162	21 CB	11	7	A. 17
125	4838	5633	437	163	22 A	12	8	A. 9
126	4839	5634	438	164	23 G	13	9	M. 25
127	4840	5635	439	165	24 F	14	10	A. 14
128	4841	5636	440	166	25 ED	15	11	A. 5
129	4842	5637	441	167	26 C	16	12	M. 28
130	4843	5638	442	168	27 B	17	13	A. 10
131	4844	5639	443	169	28 A	18	14	A. 2
132	4845	5640	444	170	1 GF	19	15	A. 21
133	4846	5641	445	171	2 E	1	1	A. 6
134	4847	5642	446	172	3 D	2	2	M. 29
135	4848	5643	447	173	4 C	3	3	A. 18
136	4849	5644	448	174	5 BA	4	4	A. 9
137	4850	5645	449	175	6 G	5	5	M. 25
138	4851	5646	450	176	7 F	6	6	A. 14
139	4852	5647	451	177	8 E	7	7	A. 6
140	4853	5648	452	178	9 DC	8	8	A. 25
141	4854	5649	453	179	10 B	9	9	A. 10
142	4855	5650	454	180	11 A	10	10	A. 2
143	4856	5651	455	181	12 G	11	11	A. 22
144	4857	5652	456	182	13 FE	12	12	A. 6
145	4858	5653	457	183	14 D	13	13	M. 29
146	4859	5654	458	184	15 C	14	14	A. 18
147	4860	5655	459	185	16 B	15	15	A. 3
148	4861	5656	460	186	17 AG	16	1	M. 25
149	4862	5657	461	187	18 F	17	2	A. 19
150	4863	5658	462	188	19 E	18	3	M. 30
151	4864	5659	463	189	20 D	19	4	A. 19
152	4865	5660	464	190	21 CB	1	5	A. 10
153	4866	5661	465	191	22 A	2	6	M. 26
154	4867	5662	466	192	23 G	3	7	A. 5
155	4868	5663	467	193	24 F	4	8	A. 7
156	4869	5664	468	194	25 ED	5	9	M. 29
157	4870	5665	469	195	26 C	6	10	A. 11
158	4871	5666	470	196	27 B	7	11	A. 3
159	4872	5667	471	197	28 A	8	12	A. 23
160	4873	5668	472	198	1 GF	9	13	A. 14
161	4874	5669	473	199	2 E	10	14	M. 30
162	4875	5670	474	200	3 D	11	15	A. 19
163	4876	5671	475	201	4 C	12	1	A. 11
164	4877	5672	476	302	5 BA	13	2	M. 26
165	4878	5673	477	203	6 G	14	3	A. 15
166	4879	5674	478	204	7 F	15	4	A. 7
167	4880	5675	479	205	8 E	16	5	M. 23
168	4881	5676	480	206	9 DC	17	6	A. 11
169	4882	5677	481	207	10 B	18	7	A. 3
170	4883	5678	482	208	11 A	19	8	A. 23

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar.	Anni Mundi juxta Græcos.	Anni Solares Seleucidarū à 1. die Oct.	Anni Æræ Hispanicæ.	Cyclus Solis Julian. cum Litteris Dominicalibus.	Cycl. Lunæ Julian.	Indictio.	Paschatis dies. A Aprilem, M Martium denotat.
171	4884	5679	483	209	12 G	1	9	A. 8
172	4885	5680	484	210	13 FE	2	10	M. 20
173	4886	5681	485	211	14 D	3	11	A. 19
174	4887	5682	486	212	15 C	4	12	A. 4
175	4888	5683	487	213	16 B	5	13	M. 27
176	4889	5684	488	214	17 AG	6	14	A. 15
177	4890	5685	489	215	18 F	7	15	A. 31
178	4891	5686	490	216	19 E	8	1	A. 20
179	4892	5687	491	217	20 D	9	2	A. 12
180	4893	5688	492	218	21 CB	10	3	A. 3
181	4894	5689	493	219	22 A	11	4	A. 19
182	4895	5690	494	220	23 G	12	5	A. 8
183	4896	5691	495	221	24 F	13	6	M. 31
184	4897	5692	496	222	25 ED	14	7	A. 16
185	4898	5693	497	223	26 C	15	8	A. 4
186	4899	5694	498	224	27 B	16	9	M. 27
187	4900	5695	499	225	28 A	17	10	A. 16
188	4901	5696	500	226	1 GF	18	11	M. 31
189	4902	5697	501	227	2 E	19	12	A. 20
190	4903	5698	502	228	3 D	1	13	A. 12
191	4904	5699	503	229	4 C	2	14	M. 28
192	4905	5700	504	230	5 BA	3	15	A. 16
193	4906	5701	505	231	6 G	4	1	A. 8
194	4907	5702	506	232	7 F	5	2	M. 24
195	4908	5703	507	233	8 E	6	3	A. 13
196	4909	5704	508	234	9 DC	7	4	A. 4
197	4910	5705	509	235	10 B	8	5	A. 24
198	4911	5706	510	236	11 A	9	6	A. 9
199	4912	5707	511	237	12 G	10	7	A.
200	4913	5708	512	238	13 FE	11	8	A. 20
201	4914	5709	513	239	14 D	12	9	A. 5
202	4915	5710	514	240	15 C	13	10	M. 28
203	4916	5711	515	241	16 B	14	11	A. 17
204	4917	5712	516	242	17 AG	15	12	A. 8
205	4918	5713	517	243	18 F	16	13	M. 24
206	4919	5714	518	244	19 E	17	14	A. 13
207	4920	5715	519	245	20 D	18	15	A. 5
208	4921	5716	520	246	21 CB	19	1	A. 24
209	4922	5717	521	247	22 A	1	2	A. 9
210	4923	5718	522	248	23 G	2	3	A. 1
211	4924	5719	523	249	24 F	3	4	A. 14
212	4925	5720	524	250	25 ED	4	5	A. 5
213	4926	5721	525	251	26 C	5	6	M. 28
214	4927	5722	526	252	27 B	6	7	A. 17
215	4928	5723	527	253	28 A	7	8	A. 2
216	4929	5724	528	254	1 GF	8	9	A. 21
217	4930	5725	529	255	2 E	9	10	A. 13
218	4931	5726	530	256	3 D	10	11	M. 29
219	4932	5727	531	257	4 C	11	12	A. 18
220	4933	5728	532	258	5 BA	12	13	A. 9
221	4934	5729	533	259	6 G	13	14	M. 25
222	4935	5730	534	260	7 F	14	15	A. 14
223	4936	5731	535	261	8 E	15	1	A. 6
224	4937	5732	536	262	9 DC	16	2	M. 28
225	4938	5733	537	263	10 B	17	3	A. 10
226	4939	5734	538	264	11 A	18	4	A. 2
227	4940	5735	539	265	12 G	19	5	A. 22
228	4941	5736	540	266	13 FE	1	6	A. 6
229	4942	5737	541	267	14 D	2	7	M. 29
230	4943	5738	542	268	15 C	3	8	A. 18
231	4944	5739	543	269	16 B	4	9	A. 3
232	4945	5740	544	270	17 AG	5	10	M. 25
233	4946	5741	545	271	18 F	6	11	A. 14
234	4947	5742	546	272	19 E	7	12	A. 6
235	4948	5743	547	273	20 D	8	13	A. 19
236	4949	5744	548	274	21 CB	9	14	A. 10
237	4950	5745	549	275	22 A	10	15	A. 2
238	4951	5746	550	276	23 G	11	1	A. 22
239	4952	5747	551	277	24 F	12	2	A. 7
240	4953	5748	552	278	25 ED	13	3	M. 29
241	4954	5749	553	279	26 C	14	4	A. 18
242	4955	5750	554	280	27 B	15	5	A. 3
243	4956	5751	555	281	28 A	16	6	M. 26
244	4957	5752	556	282	1 GF	17	7	A. 14
245	4958	5753	557	283	2 E	18	8	M. 30
246	4959	5754	558	284	3 D	19	9	A. 19
247	4960	5755	559	285	4 C	1	10	A. 11
248	4961	5756	560	286	5 BA	2	11	M. 26
249	4962	5757	561	287	6 G	3	12	A. 15
250	4963	5758	562	288	7 F	4	13	A. 7
251	4964	5759	563	289	8 E	5	14	M. 23
252	4965	5760	564	290	9 DC	6	15	A. 11
253	4966	5761	565	291	10 B	7	1	A. 2
254	4967	5762	566	292	11 A	8	2	A. 23
255	4968	5763	567	293	12 G	9	3	A. 8
256	4969	5764	568	294	13 FE	10	4	M. 30
257	4970	5765	569	295	14 D	11	5	A. 19
258	4971	5766	570	296	15 C	12	6	A. 11
259	4972	5767	571	297	16 B	13	7	M. 27
260	4973	5768	572	298	17 AG	14	8	A. 15

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar.	Anni Mundi juxta Græcos.	Anni Solares Seleucidarum à 1. die Oct.	Anni Æræ Hispanicæ.	Cyclus Solis Julianus cum Literis Dominicalibus.	Cyclus Lunæ Julianus.	Indictio.	Paschatis dies. A. Aprilem, M. Martium denotat.
261	4974	5769	573	299	18 F	15	9	A. 7
262	4975	5770	574	300	19 E	16	10	M. 23
263	4976	5771	575	301	20 D	17	11	A. 12
264	4977	5772	576	302	21 CB	18	12	A. 3
265	4978	5773	577	303	22 A	19	13	A. 23
266	4979	5774	578	304	23 G	1	14	A. 8
267	4980	5775	579	305	24 F	2	15	M. 31
268	4981	5776	580	306	25 ED	3	1	A. 19
269	4982	5777	581	307	26 C	4	2	A. 4
270	4983	5778	582	308	27 B	5	3	M. 27
271	4984	5779	583	309	28 A	6	4	A. 16
272	4985	5780	584	310	1 GF	7	5	M. 31
273	4986	5781	585	311	2 E	8	6	A. 20
274	4987	5782	586	312	3 D	9	7	A. 12
275	4988	5783	587	313	4 C	10	8	M. 28
276	4989	5784	588	314	5 BA	11	9	A. 16
277	4990	5785	589	315	6 G	12	10	A. 8
278	4991	5786	590	316	7 F	13	11	A. 31
279	4992	5787	591	317	8 E	14	12	A. 13
280	4993	5788	592	318	9 DC	15	13	A. 4
281	4994	5789	593	319	10 B	16	14	M. 27
282	4995	5790	594	320	11 A	17	15	A. 16
283	4996	5791	595	321	12 G	18	1	A. 1
284	4997	5792	596	322	13 FE	19	2	A. 20
285	4998	5793	597	323	14 D	1	3	A. 12
286	4999	5794	598	324	15 C	2	4	M. 28
287	5000	5795	599	325	16 B	3	5	A. 17
288	5001	5796	600	326	17 AG	4	6	A. 8
289	5002	5797	601	327	18 F	5	7	M. 24
290	5003	5798	602	328	19 E	6	8	A. 13
291	5004	5799	603	329	20 D	7	9	A. 5
292	5005	5800	604	330	21 CB	8	10	A. 24
293	5006	5801	605	331	22 A	9	11	A. 9
294	5007	5802	606	332	23 G	10	12	A. 1
295	5008	5803	607	333	24 F	11	13	A. 21
296	5009	5804	608	334	25 ED	12	14	A. 5
297	5010	5805	609	335	26 C	13	15	M. 28
298	5011	5806	610	336	27 B	14	1	A. 17
299	5012	5807	611	337	28 A	15	2	A. 2
300	5013	5808	612	338	1 GF	16	3	M. 24
301	5014	5809	613	339	2 E	17	4	A. 13
302	5015	5810	614	340	3 D	18	5	A. 5
303	5016	5811	615	341	4 C	19	6	A. 18
304	5017	5812	616	342	5 BA	1	7	A. 9
305	5018	5813	617	343	6 G	2	8	A. 1
306	5019	5814	618	344	7 F	3	9	A. 14
307	5020	5815	619	345	8 E	4	10	A. 6
308	5021	5816	620	346	9 DC	5	11	M. 28
309	5022	5817	621	347	10 B	6	12	A. 17
310	5023	5818	622	348	11 A	7	13	A. 2
311	5024	5819	623	349	12 G	8	14	A. 22
312	5025	5820	624	350	13 FE	9	15	A. 13
313	5026	5821	625	351	14 D	10	1	M. 29
314	5027	5822	626	352	15 C	11	2	A. 18
315	5028	5823	627	353	16 B	12	3	A. 10
316	5029	5824	628	354	17 AG	13	4	M. 25
317	5030	5825	629	355	18 F	14	5	A. 14
318	5031	5826	630	356	19 E	15	6	A. 6
319	5032	5827	631	357	20 D	16	7	M. 22
320	5033	5828	632	358	21 CB	17	8	A. 10
321	5034	5829	633	359	22 A	18	9	A. 2
322	5035	5830	634	360	23 G	19	10	A. 22
323	5036	5831	635	361	24 F	1	11	A. 7
324	5037	5832	636	362	25 ED	2	12	M. 29
325	5038	5833	637	363	26 C	3	13	A. 18
326	5039	5834	638	364	27 B	4	14	A. 3
327	5040	5835	639	365	28 A	5	15	M. 26
328	5041	5836	640	366	1 GF	6	1	A. 14
329	5042	5837	641	367	2 E	7	2	A. 6
330	5043	5838	642	368	3 D	8	3	A. 19
331	5044	5839	643	369	4 C	9	4	A. 11
332	5045	5840	644	370	5 BA	10	5	A. 2
333	5046	5841	645	371	6 G	11	6	A. 22
334	5047	5842	646	372	7 F	12	7	A. 7
335	5048	5843	647	373	8 E	13	8	M. 30
336	5049	5844	648	374	9 DC	14	9	A. 18
337	5050	5845	649	375	10 B	15	10	A. 3
338	5051	5846	650	376	11 A	16	11	A. 6
339	5052	5847	651	377	12 G	17	12	A. 15
340	5053	5848	652	378	13 FE	18	13	M. 30
341	5054	5849	653	379	14 D	19	14	A. 19
342	5055	5850	654	380	15 C	1	15	A. 11
343	5056	5851	655	381	16 B	2	1	M. 27
344	5057	5852	656	382	17 AG	3	2	A. 15
345	5058	5853	657	383	18 F	4	3	A. 7
346	5059	5854	658	384	19 E	5	4	A. 23
347	5060	5855	659	385	20 D	6	5	A. 12
348	5061	5856	660	386	21 CB	7	6	A. 3
349	5062	5857	661	387	22 A	8	7	A. 23
350	5063	5858	662	388	23 G	9	8	A. 8

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar.	Anni Mundi juxta Græcos.	Anni Solares Seleucidarum à 1. die Oct.	Anni Æræ Hispanicæ.	Cyclus Solis Julianus cum Literis Dominicalibus.	Cyclus Lunæ Julianus.	Indictio.	Paschatis dies. A. Aprilem, M. Martium denotat.
351	5064	5859	663	389	24 F	10	9	M. 31
352	5065	5860	664	390	25 ED	11	10	A. 19
353	5066	5861	665	391	26 C	12	11	A. 11
354	5067	5862	666	392	27 B	13	12	A. 27
355	5068	5863	667	393	28 A	14	13	A. 16
356	5069	5864	668	394	1 GF	15	14	A. 7
357	5070	5865	669	395	2 E	16	15	M. 23
358	5071	5866	670	396	3 D	17	1	A. 12
359	5072	5867	671	397	4 C	18	2	A. 4
360	5073	5868	672	398	5 BA	19	3	A. 23
361	5074	5869	673	399	6 G	1	4	A. 8
362	5075	5870	674	400	7 F	2	5	M. 31
363	5076	5871	675	401	8 E	3	6	A. 20
364	5077	5872	676	402	9 DC	4	7	A. 4
365	5078	5873	677	403	10 B	5	8	M. 27
366	5079	5874	678	404	11 A	6	9	A. 16
367	5080	5875	679	405	12 G	7	10	A. 10
368	5081	5876	680	406	13 FE	8	11	A. 2
369	5082	5877	681	407	14 D	9	12	A. 12
370	5083	5878	682	408	15 C	10	13	M. 28
371	5084	5879	683	409	16 B	11	14	A. 17
372	5085	5880	684	410	17 AG	12	15	A. 8
373	5086	5881	685	411	18 F	13	1	M. 31
374	5087	5882	686	412	19 E	14	2	A. 13
375	5088	5883	687	413	20 D	15	3	A. 5
376	5089	5884	688	414	21 CB	16	4	M. 27
377	5090	5885	689	415	22 A	17	5	A. 16
378	5091	5886	690	416	23 G	18	6	A. 1
379	5092	5887	691	417	24 F	19	7	A. 21
380	5093	5888	692	418	25 ED	1	8	A. 12
381	5094	5889	693	419	26 C	2	9	M. 28
382	5095	5890	694	420	27 B	3	10	A. 17
383	5096	5891	695	421	28 A	4	11	A. 19
384	5097	5892	696	422	1 GF	5	12	M. 24
385	5098	5893	697	423	2 E	6	13	A. 13
386	5099	5894	698	424	3 D	7	14	A. 5
387	5100	5895	699	425	4 C	8	15	A. 25
388	5101	5896	700	426	5 BA	9	1	A. 9
389	5102	5897	701	427	6 G	10	2	A. 1
390	5103	5898	702	328	7 F	11	3	A. 21
391	5104	5899	703	429	8 E	12	4	A. 6
392	5105	5900	704	430	9 DC	13	5	M. 28
393	5106	5901	705	431	10 B	14	6	A. 17
394	5107	5902	706	432	11 A	15	7	A. 2
395	5108	5903	707	433	12 G	16	8	M. 25
396	5109	5904	708	434	13 FE	17	9	A. 13
397	5110	5905	709	435	14 D	18	10	A. 5
398	5111	5906	710	436	15 C	19	11	A. 18
399	5112	5907	711	437	16 B	1	12	A. 10
400	5113	5908	712	438	17 AG	2	13	A. 1
401	5114	5909	713	439	18 F	3	14	A. 14
402	5115	5910	714	440	19 E	4	15	A. 6
403	5116	5911	715	441	20 D	5	1	M. 29
404	5117	5912	716	442	21 CB	6	2	A. 17
405	5118	5913	717	443	22 A	7	3	A. 2
406	5119	5914	718	434	23 G	8	4	A. 22
407	5120	5915	719	445	24 F	9	5	A. 14
408	5121	5916	720	446	25 ED	10	6	M. 29
409	5122	5917	721	447	26 C	11	7	A. 18
410	5123	5918	722	448	27 B	12	8	A. 10
411	5124	5919	723	449	28 A	13	9	M. 26
412	5125	5920	724	450	1 GF	14	10	A. 14
413	5126	5921	725	451	2 E	15	11	A. 6
414	5127	5922	726	452	3 D	16	12	M. 22
415	5128	5923	727	453	4 C	17	13	A. 11
416	5129	5924	728	454	5 BA	18	14	A. 2
417	5130	5925	729	455	6 G	19	15	A. 22
418	5131	5926	730	456	7 F	1	1	A. 7
419	5132	5927	731	457	8 E	2	2	M. 30
420	5133	5928	732	458	9 DC	3	3	A. 18
421	5134	5929	733	459	10 B	4	4	A. 3
422	5135	5930	734	460	11 A	5	5	M. 26
423	5136	5931	735	461	12 G	6	6	A. 15
424	5137	5932	736	462	13 FE	7	7	A. 6
425	5138	5933	737	463	14 D	8	8	A. 19
426	5139	5934	738	464	15 C	9	9	A. 11
427	5140	5935	739	465	16 B	10	10	A. 3
428	5141	5936	740	466	17 AG	11	11	A. 22
429	5142	5937	741	467	18 F	12	12	A. 7
430	5143	5938	742	468	19 E	13	13	M. 30
431	5144	5939	743	469	20 D	14	14	A. 19
432	5145	5940	744	470	21 CB	15	15	A. 3
433	5146	5941	745	471	22 A	16	1	M. 26
434	5147	5942	746	472	23 G	17	2	A. 15
435	5148	5943	747	473	24 F	18	3	A. 31
436	5149	5944	748	474	25 ED	19	4	A. 19
437	5150	5945	749	475	26 C	1	5	A. 11
438	5151	5946	750	476	27 B	2	6	M. 27
439	5152	5947	751	477	28 A	3	7	A. 16
440	5153	5948	752	478	1 GF	4	8	A. 1

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar.	Anni Mundi juxta Græcos.	Anni Solares Seleucidarum à 1. die Oct.	Anni Æræ Hispanicæ.	Cyclus Solis Julianus cum Literis Dominicalibus.	Cyclus Lunæ Julianus.	Indictio.	Paschatis dies. A. Aprilem, M. Martium denotat.
441	5154	5949	753	479	2 E	5	9	M. 23
442	5155	5950	754	480	3 D	6	10	A. 12
443	5156	5951	755	481	4 C	7	11	A. 4
444	5157	5952	756	482	5 BA	8	12	A. 23
445	5158	5953	757	483	6 G	9	13	A. 8
446	5159	5954	758	484	7 F	10	14	M. 31
447	5160	5955	759	485	8 E	11	15	A. 20
448	5161	5956	760	486	9 DC	12	1	A. 11
449	5162	5957	761	487	10 B	13	2	A. 27
450	5163	5958	762	488	11 A	14	3	A. 16
451	5164	5959	763	489	12 G	15	4	A. 8
452	5165	5960	764	490	13 FE	16	5	M. 23
453	5166	5961	765	491	14 D	17	6	A. 22
454	5167	5962	766	492	15 C	18	7	A. 14
455	5168	5963	767	493	16 B	19	8	A. 24
456	5169	5964	768	494	17 AG	1	9	A. 8
457	5170	5965	769	495	18 F	2	10	M. 31
458	5171	5966	770	496	19 E	3	11	A. 20
459	5172	5967	771	497	20 D	4	12	A. 5
460	5173	5968	772	498	21 CB	5	13	A. 27
461	5174	5969	773	499	22 A	6	14	A. 16
462	5175	5970	774	500	23 G	7	15	A. 1
463	5176	5971	775	501	24 F	8	1	A. 21
464	5177	5972	776	502	25 ED	9	2	A. 12
465	5178	5973	777	503	26 C	10	3	M. 28
466	5179	5974	778	504	27 B	11	4	A. 17
467	5180	5975	779	505	28 A	12	5	A. 9
468	5181	5976	780	506	1 GF	13	6	M. 31
469	5182	5977	781	507	2 E	14	7	A. 13
470	5183	5978	782	508	3 D	15	8	A. 5
471	5184	5979	783	509	4 C	16	9	M. 28
472	5185	5980	784	510	5 BA	17	10	A. 16
473	5186	5981	785	511	6 G	18	11	A. 1
474	5187	5982	786	512	7 F	19	12	A. 21
475	5188	5983	787	513	8 E	1	13	A. 6
476	5189	5984	788	514	9 DC	2	14	M. 28
477	5190	5985	789	515	10 B	3	15	A. 17
478	5191	5986	790	516	11 A	4	1	A. 9
479	5192	5987	791	517	12 G	5	2	M. 25
480	5193	5988	792	518	13 FE	6	3	A. 13
481	5194	5989	793	519	14 D	7	4	A. 5
482	5195	5990	794	520	15 C	8	5	A. 25
483	5196	5991	795	521	16 B	9	6	A. 10
484	5197	5992	796	522	17 AG	10	7	A. 1
485	5198	5993	797	523	18 F	11	8	A. 21
486	5199	5994	798	524	19 E	12	9	A. 6
487	5200	5995	799	525	20 D	13	10	M. 29
488	5201	5996	800	526	21 CB	14	11	A. 17
489	5202	5997	801	527	22 A	15	12	A. 2
490	5203	5998	802	528	23 G	16	13	M. 25
491	5204	5999	803	529	24 F	17	14	A. 14
492	5205	6000	804	530	25 ED	18	15	A. 5
493	5206	6001	805	531	26 C	19	1	A. 18
494	5207	6002	806	532	27 B	1	2	A. 10
495	5208	6003	807	533	28 A	2	3	M. 26
496	5209	6004	808	534	1 GF	3	4	A. 14
497	5210	6005	809	535	2 E	4	5	A. 6
498	5211	6006	810	536	3 D	5	6	M. 29
499	5212	6007	811	537	4 C	6	7	A. 11
500	5213	6008	812	538	5 BA	7	8	A. 2
501	5214	6009	813	539	6 G	8	9	A. 22
502	5215	6010	814	540	7 F	9	10	A. 14
503	5216	6011	815	541	8 E	10	11	M. 30
504	5217	6012	816	542	9 DC	11	12	A. 18
505	5218	6013	817	543	10 B	12	13	A. 10
506	5219	6014	818	544	11 A	13	14	M. 26
507	5220	6015	819	545	12 G	14	15	A. 15
508	5221	6016	820	546	13 FE	15	1	A. 6
509	5222	6017	821	547	14 D	16	2	M. 22
510	5223	6018	822	548	15 C	17	3	A. 11
511	5224	6019	823	549	16 B	18	4	A. 3
512	5225	6020	824	550	17 AG	19	5	A. 22
513	5226	6021	825	551	18 F	1	6	A. 7
514	5227	6022	826	552	19 E	2	7	M. 30
515	5228	6023	827	553	20 D	3	8	A. 19
516	5229	6024	828	554	21 CB	4	9	A. 3
517	5230	6025	829	555	22 A	5	10	M. 26
518	5231	6026	830	556	23 G	6	11	A. 15
519	5232	6027	831	557	24 F	7	12	M. 31
520	5233	6028	832	558	25 ED	8	13	A. 19
521	5234	6029	833	559	26 C	9	14	A. 11
522	5235	6030	834	560	27 B	10	15	A. 3
523	5236	6031	835	561	28 A	11	1	A. 16
524	5237	6032	836	562	1 GF	12	2	A. 7
525	5238	6033	837	563	2 E	13	3	M. 30
526	5239	6034	838	564	3 D	14	4	A. 19
527	5240	6035	839	565	4 C	15	5	A. 4
528	5241	6036	840	566	5 BA	16	6	M. 26
529	5242	6037	841	567	6 G	17	7	A. 15
530	5243	6038	842	568	7 F	18	8	M. 31

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar.	Anni Mundi juxta Græcos.	Anni Solares Seleucidarum à 1. die Oct.	Anni Æræ Hispanicæ.	Cyclus Solis Julianus cum Literis Dominicalibus.	Cyclus Lunæ Julianus.	Indictio.	Paschatis dies. A. Aprilem, M. Martium denotat.
531	5244	6039	843	569	8 E	19	9	A. 20
532	5245	6040	844	570	9 DC	1	10	A. 11
533	5246	6041	845	571	10 B	2	11	M. 27
534	5247	6042	846	572	11 A	3	12	A. 16
535	5248	6043	847	573	12 G	4	13	A. 8
536	5249	6044	848	574	13 FE	5	14	M. 23
537	5250	6045	849	575	14 D	6	15	A. 12
538	5251	6046	850	576	15 C	7	1	A. 4
539	5252	6047	851	577	16 B	8	2	A. 24
540	5253	6048	852	578	17 AG	9	3	A. 8
541	5254	6049	853	579	18 F	10	4	M. 31
542	5255	6050	854	580	19 E	11	5	A. 21
543	5256	6051	855	581	20 D	12	6	A. 5
544	5257	6052	856	582	21 CB	13	7	M. 27
545	5258	6053	857	583	22 A	14	8	A. 16
546	5259	6054	858	584	23 G	15	9	A. 8
547	5260	6055	859	585	24 F	16	10	M. 24
548	5261	6056	860	586	25 ED	17	11	A. 12
549	5262	6057	861	587	26 C	18	12	A. 4
550	5263	6058	862	588	27 B	19	13	A. 24
551	5264	6059	863	589	28 A	1	14	A. 9
552	5265	6060	864	590	1 GF	2	15	M. 31
553	5266	6061	865	591	2 E	3	1	A. 20
554	5267	6062	866	592	3 D	4	2	A. 5
555	5268	6063	867	593	4 C	5	3	M. 28
556	5269	6064	868	594	5 BA	6	4	A. 16
557	5270	6065	869	595	6 G	7	5	A. 1
558	5271	6066	870	596	7 F	8	6	A. 21
559	5272	6067	871	597	8 E	9	7	A. 13
560	5273	6068	872	598	9 DC	10	8	M. 28
561	5274	6069	873	599	10 B	11	9	A. 7
562	5275	6070	874	600	11 A	12	10	A. 9
563	5276	6071	875	601	12 G	13	11	M. 25
564	5277	6072	876	602	13 FE	14	12	A. 13
565	5278	6073	877	603	14 D	15	13	A. 5
566	5279	6074	878	604	15 C	16	14	M. 28
567	5280	6075	879	605	16 B	17	15	A. 10
568	5281	6076	880	606	17 AG	18	1	A. 1
569	5282	6077	881	607	18 F	19	2	A. 21
570	5283	6078	882	608	19 E	1	3	A. 6
571	5284	6079	883	609	20 D	2	4	M. 29
572	5285	6080	884	610	21 CB	3	5	A. 17
573	5286	6081	885	611	22 A	4	6	A. 19
574	5287	6082	886	612	23 G	5	7	M. 25
575	5288	6083	887	613	24 F	6	8	A. 14
576	5289	6084	888	614	25 ED	7	9	A. 5
577	5290	6085	889	615	26 C	8	10	A. 25
578	5291	6086	890	616	27 B	9	11	A. 10
579	5292	6087	891	617	28 A	10	12	A. 2
580	5293	6088	892	618	1 GF	11	13	A. 21
581	5294	6089	893	619	2 E	12	14	A. 6
582	5295	6090	894	620	3 D	13	15	M. 29
583	5296	6091	895	621	4 C	14	1	A. 28
584	5297	6092	896	622	5 BA	15	2	A. 2
585	5298	6093	897	623	6 G	16	3	M. 25
586	5299	6094	898	624	7 F	17	4	A. 14
587	5300	6095	899	625	8 E	18	5	M. 30
588	5301	6096	900	626	9 DC	19	6	A. 18
589	5302	6097	901	627	10 B	1	7	A. 20
590	5303	6098	902	628	11 A	2	8	M. 26
591	5304	6099	903	629	12 G	3	9	A. 15
592	5305	6100	904	630	13 FE	4	10	A. 6
593	5306	6101	905	631	14 B	5	11	M. 29
594	5307	6102	906	632	15 C	6	12	A. 11
595	5308	6103	907	633	16 B	7	13	A. 3
596	5309	6104	908	634	17 AG	8	14	A. 22
597	5310	6105	909	635	18 F	9	15	A. 14
598	5311	6106	910	636	19 E	10	1	M. 30
599	5312	6107	911	637	20 D	11	2	A. 19
600	5313	6108	912	638	21 CB	12	3	A. 10
601	5314	6109	913	639	22 A	13	4	M. 26
602	5315	6110	914	640	23 G	14	5	A. 15
603	5316	6111	915	641	24 F	15	6	A. 7
604	5317	6112	916	642	25 ED	16	7	A. 22
605	5318	6113	917	643	26 C	17	8	A. 11
606	5319	6114	918	634	27 B	18	9	A. 3
607	5320	6115	919	645	28 A	19	10	A. 23
608	5321	6116	920	646	1 GF	1	11	A. 7
609	5322	6117	921	647	2 E	2	12	M. 30
610	5323	6118	922	648	3 D	3	13	A. 19
611	5324	6119	923	649	4 C	4	14	A. 4
612	5325	6120	924	650	5 BA	5	15	M. 26
613	5326	6121	925	651	6 G	6	1	A. 15
614	5327	6122	926	652	7 F	7	2	M. 31
615	5328	6123	927	653	8 E	8	3	A. 20
616	5329	6124	928	654	9 DC	9	4	A. 11
617	5330	6125	929	655	10 B	10	5	A. 3
618	5331	6126	930	656	11 A	11	6	A. 10
619	5332	6127	931	657	12 G	12	7	A. 8
620	5333	6128	932	658	13 FE	13	8	M. 30
621	5334	6129	933	659	14 D	14	9	A. 19

SEQUITUR TABELLÆ CHRONOLOGICÆ PARS ALTERA,

continens præterea Epochas Cathaiorum, Arabum, ac ChovvareZmiorum, ex traditione Ulug Beigi, ad Periodum Julianam & Epocham Christi vulgarem Dionysianam, in annis expansis à Joanne Gravio Anglo reductas.

Anni Epochæ Christianæ à Kalendis Januarii.	Anni Periodi Julianæ à Kalendis Januarii.	Anni mundi juxta Græcos.	Anni Solares Epochæ Rumeæ, h. e. Græcæ, seu Seleucidarum, à primo die Octobris, cum feriis initialibus.		Æra Hispanica.	Cyclus Solis Julianus, cum literis Dominicalibus.		Cyclus Lunæ Julianus.	Indictio Romana.	Paschæ dies. A. Aprilem, M. Martium denotant.	Anni Epochæ Chataiæ, solares sc. Anni Venni 8864 ... labentis, ab ingressu Solis in medium Aquarii deducti.	Anni Cycli sexageni simplicis.	Anni Cycli Chataiorum comp. è tribus Cyclis sexagenis.	Anni Epochæ Arabicæ Lunares, ab Hegira Mohammedis deducti, cum diebus & feriis initialibus, quibus Moharram, sive primus Arabum mensis, juxta medium motum Lunæ incipit.			Anni Epochæ Persicæ 365. dierum ab ὀνθρονισμῷ Yezdejerd deducti, cum diebus & feriis initialibus, quibus Fervardin, sive primus Persarum mensis, incipit.		
Ann.	Ann.	Ann.	Ann.	F.		Ann.		An.	An.		Ann.	An.	Ann.	Ann.	Mens.	D. F.		Mens.	D. Fer.
622	5335	6130	934	6	660	15	C	15	10	A. 4	9039	19	79	1	Jul.	15.5			
623	6	1	935	7	1	16	B	16	11	M. 27	9040	20	80	2	Jul.	4.2			
624	7	2	936	2	2	17	AG	17	12	A. 15	9041	21	81	3	Jun.	23.7			
625	8	3	937	3	3	18	F	18	13	M. 31	9042	22	82	4	Jun.	12.4			
626	9	4	938	4	4	19	E	19	14	A. 20	9043	23	83	5	Jun.	1.1			
627	5340	6135	939	5	665	20	D	1	15	A. 12	9044	24	84	6	Maii	22.6			
628	1	6	940	7	6	21	CB	2	1	M. 27	9045	25	85	7	Maii	10.3			
629	2	7	941	1	7	22	A	3	2	A. 16	9046	26	86	8	Apr.	30.1			
630	3	8	942	2	8	23	G	4	3	A. 8	9047	27	87	9	Apr.	19.5			
631	4	9	943	3	9	24	F	5	4	M. 24	9048	28	88	10	Apr.	8.2			
632	5345	6140	944	5	670	25	ED	6	5	A. 12	9049	29	89	11	Mar.	28.7	1	Jun.	16.3
633	6	1	945	6	1	26	C	7	6	A. 4	9050	30	90	12	Mar.	17.4	2		4
634	7	2	946	7	2	27	B	8	7	A. 24	9051	31	91	13	Mar.	6.1	3		5
635	8	3	947	1	3	28	A		8	A. 9	9052	32	92	14	Febr.	24.6	4		6
636	9	4	948	3	4	1	GF		9	M. 31	9053	33	93	15	Febr.	13.3	5	Jun.	15.7
637	5350	6145	949	4	675	2	E	11	10	A. 20	9054	34	94	16	Feb.	2.1	6		1
638	1	6	950	5	6	3	D	12	11	A. 5	9055	35	95	17	Jan.	22.5	7		2
639	2	7	951	6	7	4	C	13	12	M. 28	9056	36	96	18	Jan.	11.2	8		3
640	3	8	952	1	8	5	BA	14	13	A. 16	9057	37	97	19 20	Jan. Dec.	1.7 20.4	9	Jun.	14.4
641	4	9	953	2	9	6	G	15	14	A. 8	9058	38	99	21	Dec.	9.1	10		5
642	5355	6150	954	3	680	7	F	16	15	M. 14	9059	39	98	22	Nov.	29.6	11		6
643	6	1	955	4	1	8	E	17	1	A. 13	9060	40	100	23	Nov.	18.3	12		7
644	7	2	956	6	2	9	DC	18	2	A. 4	9061	41	101	24	Nov.	6.7	13	Jun.	13.1
645	8	3	957	7	3	10	B	19	3	A. 24	9062	42	102	25	Oct.	27.5	14		2
646	9	4	958	1	4	11	A		4	A. 9	9063	43	103	26	Oct.	16.2	15		3
647	5360	6155	959	2	685	12	G	2	5	A. 8	9064	44	104	27	Oct.	6.7	16		4
648	1	6	960	4	6	13	FE	3	6	A. 20	9065	45	105	28	Sept.	24.4	17	Jun.	12.5
649	2	7	961	5	7	14	D	4	7	A. 5	9066	46	106	29	Sept.	13.1	18		6
650	3	8	962	6	8	15	C	5	8	M. 28	9067	47	107	30	Sept.	3.6	19		7
651	4	9	963	7	9	16	B	6	9	A. 17	9068	48	108	31	Aug.	23.3	20		1
652	5365	6160	964	2	690	17	AG	7	10	A. 1	9069	49	109	32	Aug.	11.7	21	Jun.	11.2
653	6	1	965	3	1	18	F	8	11	A. 21	9070	50	110	33	Aug.	1.5	22		3
654	7	2	966	4	2	19	E	9	12	A. 13	9071	51	111	34	Jul.	21.2	23		4
655	8	3	967	5	3	20	D	10	13	M. 29	9072	52	112	35	Jul.	10.6	24		5
656	9	4	968	7	4	21	CB	11	14	A. 17	9073	53	113	36	Jun.	29.4	25	Jun.	10.6
657	5370	6165	969	1	695	22	A	12	15	A. 9	9074	54	114	37	Jun.	18.1	26		7
658	1	6	970	2	6	23	G	13	1	M. 25	9075	55	115	38	Jun.	8.6	27		1
659	2	7	971	3	7	24	F	14	2	A. 14	9076	56	116	39	Maii	28.3	28		2
660	3	8	972	5	8	25	ED	15	3	A. 5	9077	57	117	40	Maii	16.7	29	Jun.	9.3
661	4	9	973	6	9	26	C	16	4	M. 28	9078	58	118	41	Maii	6.5	30		4
662	5375	6170	974	7	700	27	B	17	5	A. 10	9079	59	119	42	Apr.	25.2	31		5
663	6	1	975	1	1	28	A	18	6	A. 2	9080	60	120	43	Apr.	14.6	32		6
664	7	2	976	3	2	1	GF	19	7	A. 21	9081	1 (1. Cycl. Sexag. Simpl. Chat. Ven.)	121	44	Apr.	3.4	33	Jun.	8.7
665	8	3	977	4	3	2	E	1	8	A. 6	9082	2	122	45	Mar.	23.1	34		1
666	9	4	978	5	4	3	D	2	9	M. 29	9083	3	123	46	Mar.	13.6	35		2
667	5380	6175	979	6	705	4	C	3	10	A. 18	9084	4	124	47	Mar.	2.3	36		3
668	1	6	980	1	6	5	BA	4	11	A. 9	9085	5	125	48	Feb.	19.7	37	Jun.	7.4
669	2	7	981	2	7	6	G	5	12	M. 25	9086	6	126	49	Feb.	8.5	38		5
670	3	8	982	3	8	7	F	6	13	A. 14	9087	7	127	50	Jan.	28.2	39		9
671	4	9	983	4	9	8	E	7	14	A. 6	9088	8	128	51	Jan.	17.6	40		7
672	5385	6180	984	6	710	9	DC	8	15	A. 25	9089	9	129	52 53	Jan. Dec.	7.4 26.	41	Jun.	6.1
673	6	1	985	7	1	10	B	9	1	A. 10	9090	10	130	54	Dec.	15.5	42		2
674	7	2	986	1	2	11	A	10	2	A. 3	9091	11	131	55	Dec.	5.3	43		3
675	8	3	987	2	3	12	G	11	3	A. 22	9092	12	132	56	Nov.	24.7	44		4
676	9	4	988	4	4	13	FE	12	4	A. 6	9093	13	133	57	Nov.	13.5	45	Jun.	5.5
677	5390	6185	989	5	715	14	D	13	5	M. 29	9094	14	134	58	Nov.	2.2	46		6
678	1	6	990	6	6	15	C	14	6	A. 18	9095	15	135	59	Oct.	22.6	47		7
679	2	7	991	7	7	16	B	15	7	A. 3	9096	16	136	60	Oct.	12.4	48		1
680	3	8	992	2	8	17	AG	16	8	M. 25	9097	17	137	61	Sept.	30.1	49	Jun.	4.2
681	4	9	993	3	9	18	F	17	9	A. 14	9098	18	138	62	Sept.	19.5	50		3
682	5395	6190	994	4	720	19	E	18	10	M. 30	9099	19	139	63	Sept.	9.3	51		4
683	6	1	995	5	1	20	D	19	11	A. 19	9100	20	140	64	Aug.	29.7	52		5
684	7	2	996	7	2	21	CB	1	12	A. 10	9101	21	141	65	Aug.	17.4	53	Jun.	3.6
685	8	3	997	1	3	22	A	2	13	M. 26	9102	22	142	66	Aug.	7.2	54		7
686	9	4	998	2	4	23	G	3	14	A. 15	9103	23	143	67	Jul.	27.6	55		1
687	5400	6195	999	3	725	24	F	4	15	A. 7	9104	24	144	68	Jul.	17.4	56		2
688	1	6	1000	5	6	25	ED	5	1	M. 29	9105	25	145	69	Jul.	5.1	57	Jun.	2.3
689	2	7	1001	6	7	26	C	6	2	A. 11	9106	26	146	70	Jun.	24.5	58		4
690	3	8	1002	7	8	27	B	7	3	A. 3	9107	27	147	71	Jun.	14.3	59		5
691	4	9	1003	1	9	28	A	8	4	A. 23	9108	28	148	72	Jun.	3.7	60		6
692	5405	6200	1004	3	730	1	GF	9	5	A. 14	9109	29	149	73	Maii	22.4	61	Jun.	1.7
693	6	1	1005	4	1	2	E	10	6	M. 31	9110	30	150	74	Maii	12.2	62		1
694	7	2	1006	5	2	3	D	11	7	A. 19	9111	31	151	75	Maii	1.6	63		2
695	8	3	1007	6	3	4	C	12	8	A. 11	9112	32	152	76	Apr.	21.4	64		3

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar.	Anni Mundi juxta Græcos.	Anni Epochæ Seleucidarum Solares, à 1. die Octobris.		Æra Hispanica.	Cyclus Solis.	Cyclus Lunæ.	Indictio Romana.	Paschæ dies. A. Aprilem, M. Martium denotant.	Anni Epochæ Chataiæ solares, à medio Aquarii.	Anni Cycli simplicis sexageni.	Anni Cycli Chataiorum comp. è tribus Cyclis sexagenis.	Anni Epochæ Arabicæ lunares, ab Hegira, h. e. fugâ Mohammedis, juxta medium Lunæ motum.	Anni Epochæ Persicæ 365. dierum, ab [illegible] Yezdegerd.
Ann.	Ann.	Ann.	Ann.	F.		Ann.	An.	An.		Ann.	An.	Ann.	Ann. Mens. D. F.	Ann. Mens. D. Fer.
696	9	4	1008	1	4	5 BA	13	9	M. 26	9113	33	153	77 Apr. 9.1	65 Maii 31.4
697	5410	6205	1009	2	735	6 G	14	10	A. 15	9114	34	154	78 Mar. 29.5	66 5
698	1	6	1010	3	6	7 F	15	11	A. 7	9115	35	155	79 Mar. 19.3	67 6
699	2	7	1011	4	7	8 E	16	12	M. 23	9116	36	156	80 Mar. 8.7	68 7
700	3	8	1012	6	8	9 DC	17	13	A. 11	9117	37	157	81 Feb. 25.4	69 Maii 30.1
701	4	9	1013	7	9	10 B	18	14	A. 3	9118	38	158	82 Feb. 14.2	70 2
702	5415	6210	1014	1	740	11 A	19	15	A. 23	9119	39	159	83 Feb. 3.6	71 3
703	6	1	1015	2	1	12 G	1	1	A. 8	9120	40	160	84 Jan. 23.3	72 4
704	7	2	1016	4	2	13 FE	2	2	M. 30	9121	41	161	85 Jan. 13.1	73 Maii 29.5
705	8	3	1017	5	3	14 D	3	3	A. 19	9122	42	162	86 Jan. 1.5 87 Dec. 21.2	74 6
706	9	4	1018	6	4	15 C	4	4	A. 4	9123	43	163	88 Dec. 11.7	75 7
707	5420	6215	1019	7	745	16 B	5	5	M. 27	9124	44	164	89 Nov. 30.4	76 1
708	1	6	1020	2	6	17 AC	6	6	A. 15	9125	45	165	90 Nov. 19.2	77 Maii 28.2
709	2	7	1021	3	7	18 F	7	7	M. 31	9126	46	166	91 Nov. 8.6	78 3
710	3	8	1022	4	8	19 E	8	8	A. 21	9127	47	167	92 Oct. 28.3	79 4
711	4	9	1023	5	9	20 D	9	9	A. 12	9128	48	168	93 Oct. 18.1	80 5
712	5425	6220	1024	7	750	21 CB	10	10	A. 3	9129	49	169	94 Oct. 6.5	81 Maii 27.6
713	6	1	1025	1	1	22 A	11	11	A. 19	9130	50	170	95 Sept. 25.2	82 7
714	7	2	1026	2	2	23 G	12	12	A. 8	9131	51	171	96 Sept. 15.7	83 1
715	8	3	1027	3	3	24 F	13	13	M. 31	9132	52	172	97 Sept. 4.4	84 2
716	9	4	1028	5	4	25 ED	14	14	A. 16	9133	53	173	98 Aug. 24.2	85 Maii 26.3
717	5430	6225	1029	6	755	26 C	15	15	A. 4	9134	54	174	99 Aug. 13.6	86 4
718	1	6	1030	7	6	27 B	16	1	M. 27	9135	55	175	100 Aug. 2.3	87 5
719	2	7	1031	1	7	28 A	17	2	A. 16	9136	56	176	101 Jul. 23.1	88 6
720	3	8	1032	3	8	1 GF	18	3	M. 31	9137	57	177	102 Jul. 11.5	89 Maii 25.7
721	4	9	1033	4	9	2 E	19	4	A. 20	9138	58	178	103 Jun. 30.2	90 1
722	5435	6230	1034	5	760	3 D	1	5	A. 12	9139	59	179	104 Jun. 20.7	91 2
723	6	1	1035	6	1	4 C	2	6	M. 22	9140	60	180	105 Jun. 9.4	92 3
724	7	2	1036	1	2	5 BA	3	7	A. 16	9141	1 (1. Cycl. Shance Vga.)	1	106 Maii 29.2	93 Maii 24.4
725	8	3	1037	2	3	6 G	4	8	A. 8	9142	2	2	107 Maii 18.6	94 5
726	9	4	1038	3	4	7 F	5	9	M. 24	9143	3	3	108 Maii 7.3	95 6
727	5440	6235	1039	4	765	8 E	6	10	A. 13	9144	4	4	109 Apr. 27.1	96 7
728	1	6	1040	6	6	9 DC	7	11	A. 4	9145	5	5	110 Apr. 15.5	97 Maii 23.1
729	2	7	1041	7	7	10 B	8	12	A. 24	9146	6	6	111 Apr. 4.2	98 2
730	3	8	1042	1	8	11 A	9	13	A. 9	9147	7	7	112 Mar. 25.7	99 3
731	4	9	1043	2	9	12 G	10	14	A. 1	9148	8	8	113 Mar. 14.4	100 4
732	5445	6240	1044	4	770	13 FE	11	15	A. 20	9149	9	9	114 Mar. 2.1	101 Maii 22.5
733	6	1	1045	5	1	14 D	12	1	A. 5	9150	10	10	115 Feb. 20.6	102 6
734	7	2	1046	6	2	15 C	13	2	M. 28	9151	11	11	116 Feb. 9.3	103 7
735	8	3	1047	7	3	16 B	14	3	A. 17	9152	12	12	117 Jan. 30.1	104 1
736	9	4	1048	2	4	17 AG	15	4	A. 8	9153	13	13	118 Jan. 19.5	105 Maii 21.2
737	5450	6245	1049	3	775	18 F	16	5	M. 24	9154	14	14	119 Jan. 7.2 120 Dec. 28.7	106 3
738	1	6	1050	4	6	19 E	17	6	A. 13	9155	15	15	121 Dec. 17.4	107 4
739	2	7	1051	5	7	20 D	18	7	A. 5	9156	16	16	122 Dec. 6.1	108 5
740	3	8	1052	7	8	21 CB	19	8	A. 24	9157	17	17	123 Nov. 25.6	109 Maii 20.6
741	4	9	1053	1	9	22 A	1	9	A. 9	9158	18	18	124 Nov. 14.3	110 7
742	5455	6250	1054	2	780	23 G	2	10	A. 1	9159	19	19	125 Nov. 3.7	111 1
743	6	1	1055	3	1	24 F	3	11	A. 14	9160	20	20	126 Oct. 24.5	112 2
744	7	2	1056	5	2	25 ED	4	12	A. 5	9161	21	21	127 Oct. 12.2	113 Maii 19.3
745	8	3	1057	6	3	26 C	5	13	M. 28	9162	22	22	128 Oct. 2.7	114 4
746	9	4	1058	7	4	27 B	6	14	A. 17	9163	23	23	129 Sept. 21.4	115 5
747	5460	6255	1059	1	785	28 A	7	15	A. 2	9164	24	24	130 Sept. 10.1	116 6
748	1	6	1060	3	6	1 GF	8	1	A. 21	9165	25	25	131 Aug. 3[illegible].6	117 Maii 18.7
749	2	7	1061	4	7	2 E	9	2	A. 13	9166	26	26	132 Aug. 19.3	118 1
750	3	8	1062	5	8	3 D	10	3	M. 29	9167	27	27	133 Aug. 8.7	119 2
751	4	9	1063	6	9	4 C	11	4	A. 18	9168	28	28	134 Jul. 29.5	120 3
752	5465	6260	1064	1	790	5 BA	12	5	A. 9	9169	29	29	135 Jul. 17.2	121 Maii 17.4
753	6	1	1065	2	1	6 G	13	6	M. 25	9170	30	30	136 Jul. 7.7	122 5
754	7	2	1066	3	2	7 F	14	7	A. 14	9171	31	31	137 Jun. 26.4	123 6
755	8	3	1067	4	3	8 E	15	8	A. 6	9172	32	32	138 Jun. 15.1	124 7
756	9	4	1068	6	4	9 DC	16	9	M. 28	9173	33	33	139 Jun. 4.6	125 Maii 16.1
757	5470	6265	1069	7	795	10 B	17	10	A. 10	9174	34	34	140 Maii 24.3	126 2
758	1	6	1070	1	6	11 A	18	11	A. 2	9175	35	35	141 Maii 13.7	127 3
759	2	7	1071	2	7	12 G	19	12	A. 22	9176	36	36	142 Maii 3.5	128 4
760	3	8	1072	4	8	13 FE	1	13	A. 6	9177	37	37	143 Apr. 21.2	129 Maii 15.5
761	4	9	1073	5	9	14 D	2	14	M. 29	9178	38	38	144 Apr. 10.6	130 6
762	5475	6270	1074	6	800	15 C	3	15	A. 18	9179	39	39	145 Mar. 31.4	131 7
763	6	1	1075	7	1	16 B	4	1	A. 3	9180	40	40	146 Mar. 20.1	132 1
764	7	2	1076	2	2	17 AG	5	2	M. 25	9181	41	41	147 Mar. 9.6	133 Maii 14.2
765	8	3	1077	3	3	18 F	6	3	A. 14	9182	42	42	148 Feb. 26.3	134 3
766	9	4	1078	4	4	19 E	7	4	A. 6	9183	43	43	149 Feb. 15.7	135 4
767	5480	6275	1079	5	805	20 D	8	5	A. 19	9184	44	44	150 Feb. 5.5	136 5
768	1	6	1080	7	6	21 CB	9	6	A. 10	9185	45	45	151 Jan. 25.2	137 Maii 13.6
769	2	7	1081	1	7	22 A	10	7	A. 2	9186	46	46	152 Jan. 13.6	138 7
770	3	8	1082	2	8	23 G	11	8	A. 22	9187	47	47	153 Jan. 3.4 154 Dec. 23.1	139 1
771	4	9	1083	3	9	24 F	12	9	A. 7	9188	48	48	155 Dec. 12.5	140 2
772	5485	6280	1084	5	810	25 ED	13	10	M. 29	9189	49	49	156 Dec. 1.3	141 Maii 12.3
773	6	1	1085	6	1	26 C	14	11	A. 18	9190	50	50	157 Nov. 20.7	142 4
774	7	2	1086	7	2	27 B	15	12	A. 3	9191	51	51	158 Nov. 10.5	143 5
775	8	3	1087	1	3	28 A	16	13	M. 26	9192	52	52	159 Oct. 30.2	144 6
776	9	4	1088	3	4	1 GF	17	14	A. 14	9193	53	53	160 Oct. 18.6	145 Maii 11.7
777	5490	6285	1089	4	815	2 E	18	15	M. 30	9194	54	54	161 Oct. 8.4	146 1
778	1	6	1090	5	6	3 D	19	1	A. 19	9195	55	55	162 Sept. 27.1	147 2
779	2	7	1091	6	7	4 C	1	2	A. 11	9196	56	56	163 Sept. 16.5	148 3
780	3	8	1092	1	8	5 BA	2	3	M. 26	9197	57	57	164 Sept. 5.3	149 Maii 10.4
781	4	9	1093	2	9	6 G	3	4	A. 15	9198	58	58	165 Aug. 25.7	150 5
782	5495	6290	1094	3	820	7 F	4	5	A. 7	9199	59	59	166 Aug. 15.5	151 6
783	6	1	1095	4	1	8 E	5	6	M. 25	9200	60	60	167 Aug. 4.2	152 7
784	7	2	1096	6	2	9 DC	6	7	A. 11	9201	1 (1. Cycl.)	61	168 Jul. 23.6	153 Maii 9.1
785	8	3	1097	7	3	10 B	7	8	A. 2	9202	2	62	169 Jul. 13.4	154 2

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan. Ann.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar. Ann.	Anni Mundi juxta Græcos. Ann.	Anni Epochæ Seleucidarum Solares, à 1. die Octobris. Ann.	F.	Æra Hispanica.	Cyclus Solis. Ann.		Cyclus Lunæ. An.	Indictio Romana. An.	Paschæ dies, A. Aprilem, M. Martium denotant.	Anni Epochæ Chaldaicæ solares, à medio Aquarii. Ann.	Anni Cycli simplicis sexageni. An.	Anni Cycli Chataiorum comp. è tribus Cyclis sexagenis. Ann.	Anni Epochæ Arabicæ lunares, ab Hegira, h. e. fugâ Mohammedis, juxta medium Lunæ motum. Ann.	Mens.	D. F.	Anni Epochæ Persicæ 365. dierum, ab Ἰεζδεγερδ Yezdejerd. Ann.	Mens.	D. F.
786	9	4	1098	1	4	11	A	8	9	A. 23	9203	3	63	170	Jul.	2. 1	155		3
787	5500	6295	1099	2	825	12	G	9	10	A. 8	9204	Lunæ Ver. 4	64	171	Jun.	21. 5	156		4
788	1	6	1100	4	6	13	FE	10	11	M. 30	9205	5	65	172	Jun.	10. 3	157	Maii	8. 5
789	2	7	1101	5	7	14	D	11	12	A. 19	9206	6	66	173	Maii	30. 7	158		6
790	3	8	1102	6	8	15	C	12	13	A. 11	9207	7	67	174	Maii	19. 4	159		7
791	4	9	1103	7	9	16	B	13	14	M. 27	9208	8	68	175	Maii	9. 2	160		1
792	5505	6300	1104	2	830	17	AG	14	15	A. 15	9209	9	69	176	Apr.	27. 6	161	Maii	7. 2
793	6	1	1105	3	1	18	F	15	1	A. 7	9210	10	70	177	Apr.	17. 4	162		3
794	7	2	1106	4	2	19	E	16	2	M. 23	9211	11	71	178	Apr.	6. 1	163		4
795	8	3	1107	5	3	20	D	17	3	A. 12	9212	12	72	179	Mar.	26. 5	164		5
796	9	4	1108	7	4	21	CB	18	4	A. 3	9213	13	73	180	Mar.	15. 3	165	Maii	6. 6
797	5510	6305	1109	1	835	22	A	19	5	M. 23	9214	14	74	181	Mar.	4. 7	166		7
798	1	6	1110	2	6	23	G	1	6	A. 8	9215	15	75	182	Feb.	21. 4	167		1
799	2	7	1111	3	7	24	F	2	7	M. 31	9216	16	76	183	Feb.	21. 1	168		2
800	3	8	1112	5	8	25	ED	3	8	A. 19	9217	17	77	184	Jan.	31. 6	169	Maii	5. 3
801	4	9	1113	6	9	26	C	4	9	A. 4	9218	18	78	185	Jan.	19. 3	170		4
802	5515	6310	1114	7	840	27	B	5	10	M. 27	9219	19	79	186 187	Jan. Dec.	9. 1 29. 5	171		5
803	6	1	1115	1	1	28	A	6	11	A. 16	9220	20	80	188	Dec.	19. 3	172		6
804	7	2	1116	3	2	1	GF	7	12	M. 31	9221	21	81	189	Dec.	7. 7	173	Maii	4. 7
805	8	3	1117	4	3	2	E	8	13	A. 20	9222	22	82	190	Nov.	26. 4	174		1
806	9	4	1118	5	4	3	D	9	14	A. 12	9223	23	83	191	Nov.	16. 2	175		2
807	5520	6315	1119	6	845	4	C	10	15	M. 28	9224	24	84	192	Nov.	5. 6	176		3
808	1	6	1120	1	6	5	BA	11	1	A. 16	9225	25	85	193	Oct.	24. 3	177	Maii	3. 4
809	2	7	1121	2	7	6	G	12	2	A. 8	9226	26	86	194	Oct.	14. 1	178		5
810	3	8	1122	3	8	7	F	13	3	M. 31	9227	27	87	195	Oct.	3. 5	179		6
811	4	9	1123	4	9	8	E	14	4	A. 13	9228	28	88	196	Sept.	23. 3	180		7
812	5525	6320	1124	6	850	9	DC	15	5	A. 4	9229	29	89	197	Sept.	11. 7	181	Maii	2. 1
813	6	1	1125	7	1	10	B	16	6	M. 27	9230	30	90	198	Aug.	31. 4	182		2
814	7	2	1126	1	2	11	A	17	7	A. 16	9231	31	91	199	Aug.	21. 2	183		3
815	8	3	1127	2	3	12	G	18	8	A. 1	9232	32	92	200	Aug.	10. 6	184		4
816	9	4	1128	4	4	13	FE	19	9	A. 20	9233	33	93	241	Jul.	29. 3	185	Maii	1. 5
817	5530	6325	1129	5	855	14	D	1	10	A. 12	9234	34	94	202	Jul.	19. 1	186		6
818	1	6	1130	6	6	15	C	2	11	M. 28	9235	35	95	203	Jul.	8. 5	187		7
819	2	7	1131	7	7	16	B	3	12	A. 17	9236	36	96	204	Jun.	27. 2	188		1
820	3	8	1132	2	8	17	AG	4	13	A. 8	9237	37	97	205	Jun.	16. 7	189	Apr.	30. 2
821	4	9	1133	3	9	18	F	5	14	M. 24	9238	38	98	206	Jun.	5. 4	190		3
822	5535	6330	1134	4	860	19	E	6	15	A. 13	9239	39	99	207	Maii	26. 2	191		4
823	6	1	1135	5	1	20	D	7	1	A. 5	9240	40	100	208	Maii	15. 6	192		5
824	7	2	1136	7	2	21	CB	8	2	A. 24	9241	41	101	209	Maii	3. 3	193	Apr.	29. 6
825	8	3	1137	1	3	22	A	9	3	A. 9	9242	42	102	210	Apr.	23. 1	194		7
826	9	4	1138	2	4	23	G	10	4	A. 1	9243	43	103	211	Apr.	12. 5	195		1
827	5540	6335	1139	3	865	24	F	11	5	A. 12	9244	44	104	212	Apr.	1. 2	196		2
828	1	6	1140	5	6	25	ED	12	6	A. 5	9245	45	105	213	Mar.	21. 7	197	Apr.	28. 3
829	2	7	1141	6	7	26	C	13	7	M. 28	9246	46	106	214	Mar.	10. 4	198		4
830	3	8	1142	7	8	27	B	14	8	A. 17	9247	47	107	215	Feb.	27. 1	199		5
831	4	9	1143	1	9	28	A	15	9	A. 2	9248	48	108	216	Feb.	17. 6	200		6
832	5545	6340	1144	3	870	1	GF	16	10	M. 24	9249	49	109	217	Feb.	6. 3	201	Apr.	27. 7
833	6	1	1145	4	1	2	E	17	11	A. 13	9250	50	110	218	Jan.	26. 1	202		1
834	7	2	1146	5	2	3	D	18	12	A. 5	9251	51	111	219	Jan.	15. 5	203		2
835	8	3	1147	6	3	4	C	19	13	A. 18	9252	52	112	220 221	Jan. Dec.	4. 3 25. 7	204		3
836	9	4	1148	1	4	5	BA	1	14	A. 9	9253	53	113	222	Dec.	13. 4	205	Apr.	26. 4
837	5550	6345	1149	2	875	6	G	2	15	A. 1	9254	54	114	223	Dec.	2. 1	206		5
838	1	6	1150	3	6	7	F	3	1	A. 14	9255	55	115	224	Nov.	22. 6	207		6
839	2	7	1151	4	7	8	E	4	2	A. 6	9256	56	116	225	Nov.	11. 3	208		7
840	3	8	1152	6	8	9	DC	5	3	M. 28	9257	57	117	226	Oct.	31. 1	209	Apr.	25. 1
841	4	9	1153	7	9	10	B	6	4	A. 17	9258	58	118	227	Oct.	20. 5	210		2
842	5555	6350	1154	1	880	11	A	7	5	A. 2	9259	59	119	228	Oct.	9. 2	211		3
843	6	1	1155	2	1	12	G	8	6	A. 22	9260	60	120	229	Sept.	29. 7	212		4
844	7	2	1156	4	2	13	FE	9	7	A. 13	9261	1. Cyclus Chatai. 1	121	230	Sept.	17. 4	213	Apr.	24. 5
845	8	3	1157	5	3	14	D	10	8	M. 29	9262	2	122	231	Sept.	6. 1	214		6
846	9	4	1158	6	4	15	C	11	9	A. 18	9263	3	123	232	Aug.	27. 6	215		7
847	5560	6355	1159	7	885	16	B	12	10	A. 10	9264	4	124	233	Aug.	16. 3	216		1
848	1	6	1160	2	6	17	AG	13	11	M. 25	9265	5	125	234	Aug.	4. 7	217	Apr.	23. 2
849	2	7	1161	3	7	18	F	14	12	A. 14	9266	6	126	235	Jul.	25. 5	218		3
850	3	8	1162	4	8	19	E	15	13	A. 6	9267	7	127	236	Jul.	14. 2	219		4
851	4	9	1163	5	9	20	D	16	14	M. 22	9268	8	128	237	Jun.	4. 7	220		5
852	5565	6360	1164	7	890	21	CB	17	15	A. 10	9269	9	129	238	Jun.	22. 4	221	Apr.	22. 6
853	6	1	1165	1	1	22	A	18	1	A. 2	9270	10	130	239	Jun.	11. 1	222		7
854	7	2	1166	2	2	23	G	19	2	A. 22	9271	11	131	240	Jun.	1. 6	223		1
855	8	3	1167	3	3	24	F	1	3	A. 7	9272	12	132	241	Maii	21. 3	224		2
856	9	4	1168	5	4	25	ED	2	4	M. 29	9273	13	133	242	Maii	9. 7	225	Apr.	21. 3
857	5570	6365	1169	6	895	26	C	3	5	A. 18	9274	14	134	243	Apr.	29. 5	226		4
858	1	6	1170	7	6	27	B	4	6	A. 3	9275	15	135	244	Apr.	18. 2	227		5
859	2	7	1171	1	7	28	A	5	7	M. 26	9276	16	136	245	Apr.	7. 6	228		6
860	3	8	1172	3	8	1	GF	6	8	A. 14	9277	17	137	246	Mar.	27. 4	229	Apr.	20. 7
861	4	9	1173	4	9	2	E	7	9	A. 6	9278	18	138	247	Mar.	16. 1	230		1
862	5575	6370	1174	5	900	3	D	8	10	A. 19	9279	19	139	248	Mar.	6. 6	231		2
863	6	1	1175	6	1	4	C	9	11	A. 11	9280	20	140	249	Feb.	23. 3	232		3
864	7	2	1176	1	2	5	BA	10	12	A. 2	9281	21	141	250	Feb.	12. 7	233	Apr.	19. 4
865	8	3	1177	2	3	6	G	11	13	A. 22	9282	22	142	251	Feb.	1. 5	234		5
866	9	4	1178	3	4	7	F	12	14	A. 7	9283	23	143	252	Jan.	21. 2	235		6
867	5580	6375	1179	4	905	8	E	13	15	M. 30	9284	24	144	253 254	Jan. Dec.	10. 6 30. 4	236		7
868	1	6	1180	6	6	9	DC	14	1	A. 8	9285	25	145	255	Dec.	19. 1	237	Apr.	18. 1
869	2	7	1181	7	7	10	B	15	2	A. 3	9286	26	146	256	Dec.	9. 6	238		2
870	3	8	1182	1	8	11	A	16	3	M. 26	9287	27	147	257	Nov.	28. 3	239		3
871	4	9	1183	2	9	12	G	17	4	A. 15	9288	28	148	258	Nov.	17. 7	240		4
872	5585	6380	1184	4	910	13	FE	18	5	M. 30	9289	29	149	259	Nov.	6. 5	241	Apr.	17. 5
873	6	1	1185	5	1	14	D	19	6	A. 19	9290	30	150	260	Oct.	26. 2	242		6
874	7	2	1186	6	2	15	C	1	7	A. 11	9291	31	151	261	Oct.	15. 6	243		7
875	8	3	1187	7	3	16	B	2	8	M. 27	9292	32	152	262	Oct.	5. 4	244		1

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan. Ann.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar. Ann.	Anni Mundi juxta Græcos. Ann.	Anni Epochæ Seleucidarum Solares, à 1. die Octobris. Ann.	F.	Æra Hispanica.	Cyclus Solis. Ann.		Cyclus Lunæ. An.	Indictio Romana. An.	Paschæ dies. A. Aprilem, M. Martium denotant.	Anni Epochæ Chataiæ solares, à medio Aquarii. Ann.	Anni Cycli simplicis sexageni. An	Anni Cycli Chataiorum comp. è tribus Cyclis sexagenis. Ann.	Anni Epochæ Arabicæ lunares, ab Hegira, h. e. fugâ Mohammedis, juxta medium Lunæ motum. Ann.	Mens.	D. F.	Anni Epochæ Persicæ 365. dierum, ab Ἰσδεγέρδ Yezdejerd. Ann.	Mens.	D. F.
876	9	4	1188	2	4	17	AG	3	9	A. 15	9293	33	153	263	Sept.	23.1	245	Apr.	16.2
877	5590	6385	1189	3	915	18	F	4	10	A. 7	9294	34	154	264	Sept.	12.5	246		3
878	1	6	1190	4	6	19	E	5	11	M. 23	9295	35	155	265	Sept.	2.3	247		4
879	2	7	1191	5	7	20	D	6	12	A. 12	9296	36	156	266	Aug.	22.7	248		5
880	3	8	1192	7	8	21	CB	7	13	A. 3	9297	37	157	267	Aug.	11.5	249	Apr.	15.6
881	4	9	1193	1	9	22	A	8	14	M. 2	9298	38	158	268	Jul.	31.2	250		7
882	5595	6390	1194	2	920	23	G	9	15	A. 8	9299	39	159	269	Jul.	20.6	251		1
883	6	1	1195	3	1	24	F	10	1	M. 31	9300	40	160	270	Jul.	10.4	252		2
884	7	2	1196	5	2	25	ED	11	2	A. 19	9301	41	161	271	Jun.	28.1	253	Apr.	14.3
885	8	3	1197	6	3	26	C	12	3	A. 11	9302	42	162	272	Jun.	17.5	254		4
886	9	4	1198	7	4	27	B	13	4	M. 27	9303	43	163	273	Jun.	7.3	255		5
887	5600	6395	1199	1	925	28	A	14	5	A. 16	9304	44	164	274	Maii	27.7	256		6
888	1	6	1200	3	6	1	GF	15	6	A. 7	9305	45	165	275	Maii	15.4	257	Apr.	13.7
889	2	7	1201	4	7	2	E	16	7	M. 23	9306	46	166	276	Maii	5.2	258		1
890	3	8	1202	5	8	3	D	17	8	A. 12	9307	47	167	277	Apr.	24.6	259		2
891	4	9	1203	6	9	4	C	18	9	A. 4	9308	48	168	278	Apr.	14.4	260		3
892	5605	6400	1204	1	930	5	BA	19	10	M. 23	9309	49	169	279	Apr.	2.1	261	Apr.	12.4
893	6	1	1205	2	1	6	G	1	11	A. 8	9310	50	170	280	Mar.	22.5	262		5
894	7	2	1206	3	2	7	F	2	12	M. 31	9311	51	171	281	Mar.	12.3	263		6
895	8	3	1207	4	3	8	E	3	13	A. 20	9312	52	172	282	Mar.	1.7	264		7
896	9	4	1208	6	4	9	DC	4	14	A. 4	9313	53	173	283	Feb.	18.4	265	Apr.	11.1
897	5610	6405	1209	7	935	10	B	5	15	M. 27	9314	54	174	284	Feb.	7.2	266		2
898	1	6	1210	1	6	11	A	6	1	A. 16	9315	55	175	285	Jan.	27.6	267		3
899	2	7	1211	2	7	12	G	7	2	A. 10	9316	56	176	286	Jan.	17.4	268		4
900	3	8	1212	4	8	13	FE	8	3	A. 2	9317	57	177	287 288	Jan. Dec.	6.1 25.5	269	Apr.	10.5
901	4	9	1213	5	9	14	D	9	4	A. 12	9318	58	178	289	Dec.	15.3	270		6
902	5615	6410	1214	6	940	15	C	10	5	M. 28	9319	59	179	290	Dec.	4.7	271		7
903	6	1	1215	7	1	16	B	11	6	A. 17	9310	60	180	291	Nov.	23.4	272		1
904	7	2	1216	2	2	17	AG	12	7	A. 8	9321	1	1	292	Nov.	12.2	273	Apr.	9.2
905	8	3	1217	3	3	18	F	13	8	M. [illegible]1	9322	2 (Cyclus Shanc Yen.)	2	293	Nov.	1.6	274		3
906	9	4	1218	4	4	19	E	14	9	A. 3	9323	3	3	294	Oct.	21.3	275		4
907	5620	6415	1219	5	945	20	D	15	10	A. 5	9324	4	4	295	Oct.	11.1	276		5
908	1	6	1220	7	6	21	CB	16	11	M. 27	9325	5	5	296	Sept.	29.5	277	Apr.	8.6
909	2	7	1221	1	7	22	A	17	12	A. 19	9326	6	6	297	Sept.	19.3	278		7
910	3	8	1222	2	8	23	G	18	13	A. 1	9327	7	7	298	Sept.	8.7	279		1
911	4	9	1223	3	9	24	F	19	14	A. 21	9328	8	8	299	Aug.	28.4	280		2
912	5625	6420	1224	5	950	25	ED	1	15	A. 12	9329	9	9	300	Aug.	17.2	281	Apr.	7.3
913	6	1	1225	6	1	26	C	2	1	M. 28	9330	10	10	301	Aug.	6.6	282		4
914	7	2	1226	7	2	27	B	3	2	A. 17	9331	11	11	302	Jul.	26.3	283		5
915	8	3	1227	1	3	28	A	4	3	A. 9	9332	12	12	303	Jul.	16.1	284		6
916	9	4	1228	3	4	1	GF	5	4	M. 24	9333	13	13	304	Jul.	4.5	285	Apr.	6.7
917	5630	6425	1229	4	955	2	E	6	5	A. 13	9334	14	14	305	Jun.	23.2	286		1
918	1	6	1230	5	6	3	D	7	6	A. 5	9335	15	15	306	Jun.	13.7	287		2
919	2	7	1231	6	7	4	C	8	7	A. 25	9336	16	16	307	Jun.	2.4	288		3
920	3	8	1232	1	8	5	BA	9	8	A. 9	9337	17	17	308	Maii	22.2	289	Apr.	5.4
921	4	9	1233	2	9	6	G	10	9	A. 1	9338	18	18	309	Maii	11.6	290		5
922	5635	6430	1234	3	960	7	F	11	10	A. 21	9339	19	19	310	Apr.	30.3	291		6
923	6	1	1235	4	1	8	E	12	11	A. 6	9340	20	20	311	Apr.	20.1	292		7
924	7	2	1236	6	2	9	DC	13	12	M. 28	9341	21	21	312	Apr.	8.5	293	Apr.	4.1
925	8	3	1237	7	3	10	B	[illegible]	13	A. 17	9342	22	22	313	Mar.	28.2	294		2
926	9	4	1238	1	4	11	A	15	14	A. 2	9343	23	23	314	Mar.	18.7	295		3
927	5640	6435	1239	2	965	12	G	16	15	M. 25	9344	24	24	315	Mar.	7.4	296		4
928	1	6	1240	4	6	13	FE	17	1	A. 13	9345	25	25	316	Feb.	25.2	297	Apr.	3.5
929	2	7	1241	5	7	14	D	18	2	A. 5	9346	26	26	317	Feb.	13.6	298		6
930	3	8	1242	6	8	15	C	19	3	A. 18	9347	27	27	318	Feb.	2.3	299		7
931	4	9	1243	7	9	16	B	1	4	A. 10	9348	28	28	319	Jan.	23.1	300		1
932	5645	6440	1244	2	970	17	AG	2	5	A. 1	9349	29	29	320 321	Jan. Dec.	12.5 31.2	301	Apr.	2.2
933	6	1	1245	3	1	18	F	3	6	A. 14	9350	30	30	322	Dec.	21.7	302		3
934	7	2	1246	4	2	19	E	4	7	A. 6	9351	31	31	323	Dec.	10.4	303		4
935	8	3	1247	5	3	20	D	5	8	M. 29	9352	32	32	329	Nov.	29.1	304		5
936	9	4	1248	7	4	21	CB	6	9	A. 17	9353	33	33	325	Nov.	18.6	305	Apr.	1.6
937	5650	6445	1249	1	975	22	A	7	10	A. 2	9354	34	34	326	Oct.	7.3	306		7
938	1	6	1250	2	6	23	G	8	11	A. 22	9355	35	35	327	Oct.	28.1	307		1
939	2	7	1251	3	7	24	F	9	12	A. 14	9356	36	36	328	Oct.	17.5	308		2
940	3	8	1252	5	8	25	ED	10	13	M. 29	9357	37	37	329	Oct.	5.2	309	Mar.	31.3
941	4	9	1253	6	9	26	C	11	14	A. 18	9358	38	38	330	Sept.	25.7	310		4
942	5655	6450	1254	7	980	27	B	12	15	A. 10	9359	39	39	331	Sept.	14.4	311		5
943	6	1	1255	1	1	28	A	13	1	M. 26	9360	40	40	332	Sept.	3.1	312		6
944	7	2	1256	3	2	1	GF	14	2	A. 14	9361	41	41	333	Aug.	23.6	313	Mar.	30.7
945	8	3	1257	4	3	2	E	15	3	A. 6	9362	42	42	334	Aug.	12.3	314		1
946	9	4	1258	5	4	3	D	16	4	M. 22	9363	43	43	335	Aug.	1.7	315		2
947	5660	6455	1259	6	985	4	C	17	5	A. 11	9364	44	44	336	Jul.	22.5	316		3
948	1	6	1260	1	6	5	BA	18	6	A. 2	9365	45	45	337	Jul.	10.2	317	Mar.	29.4
949	2	7	1261	2	7	6	G	19	7	A. 22	9366	46	46	338	Jun.	30.7	318		5
950	3	8	1262	3	8	7	F	1	8	A. 7	9367	47	47	339	Jun.	19.4	319		6
951	4	9	1263	4	9	8	E	2	9	M. 30	9368	48	48	340	Jun.	8.1	320		7
952	5665	6460	1264	6	990	9	DC	3	10	A. 18	9369	49	49	341	Maii	22.6	321	Mar.	28.1
953	6	1	1265	7	1	10	B	4	11	A. 3	9370	50	50	342	Maii	17.3	322		2
954	7	2	1266	1	2	11	A	5	12	M. 26	9371	51	51	343	Maii	6.7	323		3
955	8	3	1267	2	3	12	G	6	13	A. 15	9372	52	52	344	Apr.	26.5	324		4
956	9	4	1268	4	4	13	FE	[illegible]	14	A. 6	9373	53	53	345	Apr.	14.2	325	Mar.	27.5
957	5670	6465	1269	5	995	14	D	8	15	A. 19	9374	54	54	346	Apr.	4.7	326		6
958	1	6	1270	6	6	15	C	9	1	A. 11	9375	55	55	347	Mar.	24.4	327		7
959	2	7	1271	7	7	16	B	[illegible]	2	A. 3	9376	56	56	348	Mar.	13.1	328		1
960	3	8	1272	2	8	17	AG	[illegible]	3	A. 22	9377	57	57	349	Mar.	2.6	329	Mar.	26.2
961	4	9	1273	3	9	18	F	[illegible]	4	A. 7	9378	58	58	350	Feb.	19.3	330		3
962	5675	6470	1274	4	1000	19	E	[illegible]	5	M. 30	9379	59	59	351	Feb.	8.7	331		4
963	6	1	1275	5	1	20	D	[illegible]	6	A. 19	9380	60	60	352	Jan.	29.5	332		5
964	7	2	1276	7	2	21	CB	[illegible]	7	A. [illegible]	9381	1 (Cycl.)	61	353	Jan.	18.2	333	Mar.	25.6
965	8	3	1277	1	3	22	A	[illegible]	8	M. 26	9382	2	62	354 355	Jan. Dec.	6.6 29.4	334		7

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan. Ann.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar. Ann.	Anni Mundi juxta Græcos. Ann.	Anni Epochæ Seleucidarum Solares, à 1. die Octobris. Ann.	F.	Æra Hispanica.	Cyclus Solis. Ann.		Cyclus Lunæ. An.	Indictio Romana. An.	Paschæ dies. A. Aprilem, M. Martium denotant.	Anni Epochæ Chataiæ solares, à medio Aquarii. Ann.	Anni Cycli simplicis sexageni. An.	Anni Cycli Chataiorum comp. è tribus Cyclis sexagenis. Ann.	Anni Epochæ Arabicæ lunares, ab Hegira, h. e. fugâ Mohammedis, juxta medium Lunæ motum. Ann.	Mens.	D. F.	Anni Epochæ Persicæ 365. dierum, ab ἐνθρονισμῷ Yezdejerd. Ann.	Mens. D.	F.
966	9	4	1278	2	4	23	G	17	9	A. 15	9383	3	63	356	Dec.	16.1	335		1
967	5680	6475	1279	3	1005	24	F	18	10	M. 31	9384	4	64	357	Dec.	6.6	336		2
968	1	6	1280	5	6	25	ED	19	11	A. 19	9385	5	65	358	Nov.	24.3	337	Mar. 24.	3
969	2	7	1281	6	7	26	C	1	12	A. 11	9386	6	66	359	Nov.	13.7	338		4
970	3	8	1282	7	8	27	B	2	13	M. 27	9387	7	67	360	Nov.	3.5	339		5
971	4	9	1283	1	9	28	A	3	14	A. 16	9388	8	68	361	Oct.	23.2	340		6
972	5685	6480	1284	3	1010	1	GF	4	15	A. 7	9389	9	69	362	Oct.	11.6	341	Mar. 23.	7
973	6	1	1285	4	1	2	E	5	1	M. 23	9390	10	70	363	Oct.	1.4	342		1
974	7	2	1286	5	2	3	D	6	2	A. 12	9391	11	71	364	Sept.	20.1	343		2
975	8	3	1287	6	3	4	C	7	3	A. 4	9392	12	72	365	Sept.	9.5	344		3
976	9	4	1288	1	4	5	BA	8	4	M. 23	9393	13	73	366	Aug.	29.3	345	Mar. 22.	4
977	5690	6485	1289	2	1015	6	G	9	5	A. 8	9394	14	74	367	Aug.	18.7	346		5
978	1	6	1290	3	6	7	F	10	6	M. 31	9395	15	75	368	Aug.	8.5	347		6
979	2	7	1291	4	7	8	E	11	7	A. 20	9396	16	76	369	Jul.	28.2	348		7
980	3	8	1292	6	8	9	DC	12	8	A. 11	9397	17	77	370	Jul.	16.6	349	Mar. 21.	1
981	4	9	1293	7	9	10	B	13	9	M. 27	9398	18	78	371	Jul.	6.4	350		2
982	5695	6490	1294	1	1020	11	A	14	10	A. 16	9399	19	79	372	Jun.	25.1	351		3
983	6	1	1295	2	1	12	G	15	11	A. 8	9400	20	80	373	Jun.	14.5	352		4
984	7	2	1296	4	2	13	FE	16	12	M. 23	9401	21	81	374	Jun.	3.3	353	Mar. 20.	5
985	8	3	1297	5	3	14	D	17	13	A. 12	9402	22	82	375	Maii	23.7	354		6
986	9	4	1298	6	4	15	C	18	14	A. 4	9403	23	83	376	Maii	13.5	355		7
987	5700	6495	1299	7	1025	16	B	19	15	A. 24	9404	24	84	377	Maii	2.2	356		1
988	1	6	1300	2	6	17	AG	1	1	A. 8	9405	25	85	378	Apr.	20.6	357	Mar. 19.	2
989	2	7	1301	3	7	18	F	2	2	M. 31	9406	26	86	379	Apr.	10.4	358		3
990	3	8	1302	4	8	19	E	3	3	A. 20	9407	27	87	380	Mar.	30.1	359		4
991	4	9	1303	5	9	20	D	4	4	A. 5	9408	28	88	381	Mar.	19.5	360		5
992	5705	6500	1304	7	1030	21	CB	5	5	M. 27	9409	29	89	382	Mar.	8.3	361	Mar. 18.	6
993	6	1	1305	1	1	22	A	6	6	A. 16	9410	30	90	383	Feb.	25.7	362		7
994	7	2	1306	2	2	23	G	7	7	A. 1	9411	31	91	384	Feb.	14.4	363		1
995	8	3	1307	3	3	24	F	8	8	A. 21	9412	32	92	385	Feb.	4.2	364		2
996	9	4	1308	5	4	25	ED	9	9	A. 12	9413	33	93	386	Jan.	24.6	365	Mar. 17.	3
997	5710	6505	1309	6	1035	26	C	10	10	M. 28	9414	34	94	387	Jan.	13.4	366		4
998	1	6	1310	7	6	27	B	11	11	A. 17	9415	35	95	388 389	Jan. Dec.	2.1 22.5	367		5
999	2	7	1311	1	7	28	A	12	12	A. 9	9416	36	96	390	Dec.	12.3	368		6
1000	3	8	1312	3	8	1	GF	13	13	M. 31	9417	37	97	391	Nov.	30.7	369	Mar. 16.	7
1001	4	9	1313	4	9	2	E	14	14	A. 3	9418	38	98	392	Nov.	19.4	370		1
1002	5715	6510	1314	5	1040	3	D	15	15	A. 5	9419	39	99	393	Nov.	9.2	371		2
1003	6	1	1315	6	1	4	C	16	1	M. 28	9420	40	100	394	Oct.	29.6	372		3
1004	7	2	1316	1	2	5	BA	17	2	A. 16	9421	41	101	395	Oct.	17.3	373	Mar. 15.	4
1005	8	3	1317	2	3	6	G	18	3	A. 1	9422	42	102	396	Oct.	7.1	374		5
1006	9	4	1318	3	4	7	F	19	4	A. 21	9423	43	103	397	Sept.	26.5	375		6
1007	5720	6515	1319	4	1045	8	E	1	5	A. 6	9424	44	104	398	Sept.	16.3	376		7
1008	1	6	1320	6	6	9	DC	2	6	M. 28	9425	45	105	399	Sept.	4.7	377	Mar. 14.	1
1009	2	7	1321	7	7	10	B	3	7	A. 17	9426	46	106	400	Aug.	24.4	378		2
1010	3	8	1322	1	8	11	A	4	8	A. 9	9427	47	107	401	Aug.	14.2	379		3
1011	4	9	1323	2	9	12	G	5	9	M. 25	9428	48	108	402	Aug.	3.6	380		4
1012	5725	6520	1324	4	1050	13	FE	6	10	A. 13	9429	49	109	403	Jul.	22.3	381	Mar. 13.	5
1013	6	1	1325	5	1	14	D	7	11	A. 5	9430	50	110	404	Jul.	12.1	382		6
1014	7	2	1326	6	2	15	C	8	12	A. 25	9431	51	111	405	Jul.	1.5	383		7
1015	8	3	1327	7	3	16	B	9	13	A. 10	9432	52	112	306	Jun.	21.3	384		1
1016	9	4	1328	2	4	17	AG	10	14	A. 1	9433	53	113	407	Jun.	9.7	385	Mar. 12.	2
1017	5730	6525	1329	3	1055	18	F	11	15	A. 21	9434	54	114	408	Maii	29.4	386		3
1018	1	6	1330	4	6	19	E	12	1	A. 6	9435	55	115	409	Maii	19.2	387		4
1019	2	7	1331	5	7	20	D	13	2	M. 29	9436	56	116	410	Maii	8.6	388		5
1020	3	8	1332	7	8	21	CB	14	3	A. 17	9437	57	117	411	Apr.	26.3	389	Mar. 11.	6
1021	4	9	1333	1	9	22	A	15	4	A. 2	9438	58	118	412	Apr.	16.1	390		7
1022	5735	6530	1334	2	1060	23	G	16	5	A. 25	9439	59	119	413	Apr.	5.5	391		1
1023	6	1	1335	3	1	24	F	17	6	A. 14	9440	60	120	414	Mar.	25.2	392		2
1024	7	2	1336	5	2	25	ED	18	7	A. 5	9441	1	121	415	Mar.	14.7	393	Mar. 10.	3
1025	8	3	1337	6	3	26	C	19	8	A. 8	9442	2	122	416	Mar.	3.4	394		4
1026	9	4	1338	7	4	27	B	1	9	A. 10	9443	3	123	417	Feb.	21.2	395		5
1027	5740	6535	1339	1	1065	28	A	2	10	M. 26	9444	4	124	418	Feb.	10.6	396		6
1028	1	6	1340	3	6	1	GF	3	11	A. 14	9445	5	125	419	Jan.	30.3	397	Mar. 9.	7
1029	2	7	1341	4	7	2	E	4	12	A. 6	9446	6	126	420	Jan.	19.1	398		1
1030	3	8	1342	5	8	3	D	5	13	M. 29	9447	7	127	421 422	Jan. Dec.	8.5 28.2	399		2
1031	4	9	1343	6	9	4	C	6	14	A. 11	9448	8	128	423	Dec.	18.7	400		3
1032	5745	6540	1344	1	1070	5	BA	7	15	A. 2	9449	9	129	424	Dec.	6.4	401	Mar. 8.	4
1033	6	1	1345	2	1	6	G	8	1	A. 22	9450	10	130	425	Nov.	25.1	402		5
1034	7	2	1346	3	2	7	F	9	2	A. 14	9451	11	131	426	Nov.	15.6	403		6
1035	8	3	1347	4	3	8	E	10	3	M. 30	9452	12	132	427	Nov.	4.3	404		7
1036	9	4	1348	6	4	9	DC	11	4	A. 18	9453	13	133	428	Oct.	24.1	405	Mar. 7.	1
1037	5750	6545	1349	7	1075	10	B	12	5	A. 10	9454	14	134	429	Oct.	13.5	406		2
1038	1	6	1350	1	6	11	A	13	6	M. 26	9455	15	135	430	Oct.	2.2	407		3
1039	2	7	1351	2	7	12	G	14	7	A. 15	9456	16	136	431	Sept.	22.7	408		4
1040	3	8	1352	4	8	13	FE	15	8	A. 6	9457	17	137	432	Sept.	10.4	409	Mar. 6.	5
1041	4	9	1353	5	9	14	D	16	9	M. 22	9458	18	138	433	Aug.	30.1	410		6
1042	5755	6550	1354	6	1080	15	C	17	10	A. 11	9459	19	139	434	Aug.	20.6	411		7
1043	6	1	1355	7	1	16	B	18	11	A. 3	9460	20	140	435	Aug.	9.3	412		1
1044	7	2	1356	2	2	17	AG	19	12	A. 22	9461	21	141	436	Jul.	29.1	413	Mar. 5.	2
1045	8	3	1357	3	3	18	F	1	13	A. 7	9462	22	142	437	Jul.	18.5	414		3
1046	9	4	1358	4	4	19	E	2	14	M. 30	9463	23	143	438	Jul.	7.2	415		4
1047	5760	6555	1359	5	1085	20	D	3	15	A. 19	9464	24	144	439	Jun.	27.7	416		5
1048	1	6	1360	7	6	21	CB	4	1	A. 3	9465	25	145	440	Jun.	15.4	417	Mar. 4.	6
1049	2	7	1361	1	7	22	A	5	2	M. 26	9466	26	146	441	Jun.	4.1	418		7
1050	3	8	1362	2	8	23	G	6	3	A. 15	9467	27	147	442	Maii	25.6	419		1
1051	4	9	1363	3	9	24	F	7	4	M. 31	9468	28	148	443	Maii	14.3	420		2
1052	5765	6560	1364	5	1090	25	ED	8	5	A. 19	9469	29	149	444	Maii	2.7	421	Mar. 3.	3
1053	6	1	1365	6	1	26	C	9	6	A. 11	9470	30	150	445	Apr.	22.5	422		4
1054	7	2	1366	7	2	27	B	10	7	A. 3	9471	31	151	446	Apr.	11.2	423		5
1055	8	3	1367	1	3	28	A	11	8	A. 16	9472	32	152	447	Apr.	1.7	424		6

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan. Ann.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar. Ann.	Anni Mundi juxta Græcos. Ann.	Anni Epochæ Seleucidarum Solares, à 1. die Octobris. Ann.	F.	Æra Hispanica.	Cyclus Solis. Ann.		Cyclus Lunæ. An.	Indictio Romana. An.	Paschæ dies. A. Aprilem, M. Martium denotant.	Anni Epochæ Chataiæ solares, à medio Aquarii. Ann.	Anni Cycli simplicis sexageni. An.	Anni Cycli Chataiorum comp. è tribus Cyclis sexagenis. Ann.	Anni Epochæ Arabicæ lunares, ab Hegira, h. e. fugâ Mohammedis, juxta medium Lunæ motum. Ann.	Mens.	D. F.	Anni Epochæ Persicæ 365. dierum, ab Ἰσδεγέρδ Yezdejerd. Ann.	Mens.	D. F.	Anni Epochæ Gelalææ solar. ab æquin. verno, sive à meridie prox. seq. ingressum Solis in Arietem in horizonte Chovvarezmiorum.
1056	9	4	1368	3	4	1	GF	12	9	A. 17	9473	33	153	448	Mar.	20.4	425	Mar.	2.7	
1057	577 0	656 5	1369	4	109 5	2	E	13	10	M. 30	9474	34	154	449	Mar.	9.1	426		1	
1058	1	6	1370	5	6	3	D	14	11	A. 19	9475	35	155	450	Feb.	27.6	427		2	
1059	2	7	1371	6	7	4	C	15	12	A. 4	9476	36	156	451	Feb.	16.3	428		3	
1060	3	8	1372	1	8	5	BA	16	13	M. 26	9477	37	157	452	Feb.	5.7	429	Mar.	1.4	
1061	4	9	1373	2	9	6	G	17	14	A. 15	9478	38	158	453	Jan.	25.5	430		5	
1062	577 5	657 0	1374	3	110 0	7	F	18	15	M. 31	9479	39	159	454	Jan.	14.2	431		6	
1063	6	1	1375	4	1	8	E	19	1	A. 20	9480	40	160	455 456	Jan. Dec.	3. 24.	432		7	
1064	7	2	1376	6	2	9	DC	1	2	A. 11	9481	41	161	457	Dec.	12.1	433	Feb.	29.1	
1065	8	3	1377	7	3	10	B	2	3	M. 27	9482	42	162	458	Dec.	2.6	434	Feb.	28.2	
1066	9	4	1378	1	4	11	A	3	4	A. 16	9483	43	163	459	Nov.	21.3	435		3	
1067	578	657 5	1379	2	110 5	12	G	4	5	A. 8	9484	44	164	460	Nov.	10.7	436		4	
1068	1	6	1380	4	6	13	FE	5	6	M. 23	9485	45	165	461	Oct.	30.5	437		5	
1069	2	7	1381	5	7	14	D	6	7	A. 12	9486	46	166	462	Oct.	19.2	438	Feb.	27.6	
1070	3	8	1382	6	8	15	C	7	8	A. 4	9487	47	167	463	Oct.	8.6	439		7	
1071	4	9	1383	7	9	16	B	8	9	A. 24	9488	48	168	464	Sept.	28.4	440		1	
1072	578 5	658 0	1384	2	111 0	17	AG	9	10	A. 8	9489	49	169	465	Sept.	16.1	441		2	
1073	6	1	1385	3	1	18	F	10	11	M. 31	9490	50	170	466	Sept.	6.6	442	Feb.	26.3	
1074	7	2	1386	4	2	19	E	11	12	A. 20	9491	51	171	467	Aug.	26.3	443		4	
1075	8	3	1387	5	3	20	D	12	13	A. 5	9492	52	172	468	Aug.	15.7	444		5	
1076	9	4	1388	7	4	21	CB	13	14	M. 27	9493	53	173	469	Aug.	4.5	445		6	
1077	579 0	658 5	1389	1	111 5	22	A	14	15	A. 16	9494	54	174	470	Jul.	24.2	446	Feb.	25.7	
1078	1	6	1390	2	6	23	G	15	1	A. 8	9495	55	175	471	Jul.	13.6	447		1	An.
1079	2	7	1391	3	7	24	F	16	2	M. 24	9496	56	176	472	Jul.	3.4	448		2	1
1080	3	8	1392	5	8	25	ED	17	3	A. 12	9497	57	177	473	Jun.	21.1	449		3	2
1081	4	9	1393	6	9	26	C	18	4	A. 4	9498	58	178	474	Jun.	10.5	450	Feb.	24.4	3
1082	579 5	659 0	1394	7	112 0	27	B	19	5	A. 24	9499	59	179	475	Maii	31.3	451		5	4
1083	6	1	1395	1	1	28	A	1	6	A. 9	9500	60	180	476	Maii	20.7	452		6	5
1084	7	2	1396	3	2	1	GF	2	7	M. 31	9501	1 (1. Cycl. Shanee Vas.)	1	477	Maii	9.5	453		7	6
1085	8	3	1397	4	3	2	E	3	8	A. 20	9502	2	2	478	Apr.	28.2	454	Feb.	23.1	7
1086	9	4	1398	5	4	3	D	4	9	A. 5	9503	3	3	479	Apr.	17.6	455		2	8
1087	580 0	659 5	1399	6	112 5	4	C	5	10	M. 28	9504	4	4	480	Apr.	7.4	456		3	9
1088	1	6	1400	1	6	5	BA	6	11	A. 16	9505	5	5	481	Mar.	26.1	457		4	10
1089	2	7	1401	2	7	6	G	7	12	A. 1	9506	6	6	482	Mar.	15.5	458	Feb.	22.5	11
1090	3	8	1402	3	8	7	F	8	13	A. 21	9507	7	7	483	Mar.	5.3	459		6	12
1091	4	9	1403	4	9	8	E	9	14	A. 13	9508	8	8	484	Feb.	22.7	460		7	13
1092	580 5	660 0	1404	6	113 0	9	DC	10	15	M. 28	9509	9	9	485	Feb.	11.4	461		1	14
1093	6	1	1405	7	1	10	B	11	1	A. 17	9510	10	10	486	Jan.	31.2	462	Feb.	21.2	15
1094	7	2	1406	1	2	11	A	12	2	A. 9	9511	11	11	487	Jan.	20.6	463		3	16
1095	8	3	1407	2	3	12	G	13	3	M. 25	9512	12	12	488 489	Jan. Dec.	10.4 [illegible]	464		4	17
1096	9	4	1408	4	4	13	FE	14	4	A. 13	9513	13	13	490	Dec.	18.5	465		5	18
1097	581 0	660 5	1409	5	113 5	14	D	15	5	A. 5	9514	14	14	491	Dec.	8.3	466	Feb.	20.6	19
1098	1	6	1410	6	6	15	C	16	6	M. 28	9515	15	15	492	Nov.	27.7	467		7	20
1099	2	7	1411	7	7	16	B	17	7	A. 10	9516	16	16	493	Nov.	16.4	468		1	21
1100	3	8	1412	2	8	17	AG	18	8	A. 1	9517	17	17	494	Nov.	5.2	469		2	22
1101	4	9	1413	3	9	18	F	19	9	A. 21	9518	18	18	495	Oct.	25.6	470	Feb.	19.3	23
1102	581 5	661 0	1414	4	114 0	19	E	1	10	A. 6	9519	19	19	496	Oct.	15.4	471		4	24
1103	6	1	1415	5	1	20	D	2	11	M. 29	9520	20	20	497	Oct.	4.1	472		5	25
1104	7	2	1416	7	2	21	CB	3	12	A. 17	9521	21	21	498	Sept.	22.5	473		6	26
1105	8	3	1417	1	3	22	A	4	13	A. 9	9522	22	22	499	Sept.	12.3	474	Feb.	18.7	27
1106	9	4	1418	2	4	23	G	5	14	M. 25	9523	23	23	500	Sept.	1.7	475		1	28
1107	582 0	661 5	1419	3	114 5	24	F	6	15	A. 14	9524	24	24	501	Aug.	21.4	476		2	29
1108	1	6	1420	5	6	25	ED	7	1	A. 5	9525	25	25	502	Aug.	10.2	477		3	30
1109	2	7	1421	6	7	26	C	8	2	A. 21	9526	26	26	503	Jul.	30.6	478	Feb.	17.4	31
1110	3	8	1422	7	8	27	B	9	3	A. 10	9527	27	27	504	Jul.	19.3	479		5	32
1111	4	9	1423	1	9	28	A	10	4	A. 2	9528	28	28	505	Jul.	9.1	480		6	33
1112	582 5	662 0	1424	3	115 0	1	GF	11	5	A. 21	9529	29	29	506	Jun.	27.5	481		7	34
1113	6	1	1425	4	1	2	E	12	6	A. 6	9530	30	30	507	Jun.	17.3	482	Feb.	16.1	35
1114	7	2	1426	5	2	3	D	13	7	M. 29	9531	31	31	508	Jun.	6.7	483		2	36
1115	8	3	1427	6	3	4	C	14	8	A. 18	9532	32	32	509	Maii	26.4	484		3	37
1116	9	4	1428	1	4	5	BA	15	9	A. 2	9533	33	33	510	Maii	15.2	485		4	38
1117	583 0	662 5	1429	2	115 5	6	G	16	10	M. 25	9534	34	34	511	Maii	4.6	486	Feb.	15.5	39
1118	1	6	1430	3	6	7	F	17	11	A. 14	9535	35	35	512	Apr.	23.3	487		6	40
1119	2	7	1431	4	7	8	E	18	12	M. 30	9536	36	36	513	Apr.	13.1	488		7	41
1120	3	8	1432	6	8	9	DC	19	13	A. 18	9537	37	37	514	Apr.	1.5	489		1	42
1121	4	9	1433	7	9	10	B	1	14	A. 10	9538	38	38	515	Mar.	21.2	490	Feb.	14.2	43
1122	583 5	663 0	1434	1	116 0	11	A	2	15	M. 26	9539	39	39	516	Mar.	11.7	491		3	44
1123	6	1	1435	2	1	12	G	3	1	A. 15	9540	40	40	517	Feb.	28.4	492		4	45
1124	7	2	1436	4	2	13	FE	4	2	A. 6	9541	41	41	518	Feb.	18.2	493		5	46
1125	8	3	1437	5	3	14	D	5	3	M. 29	9542	42	42	519	Feb.	6.6	494	Feb.	13.6	47
1126	9	4	1438	6	4	15	C	6	4	A. 11	9543	43	43	520	Jan.	26.3	495		7	48
1127	584 0	663 5	1439	7	116 5	16	B	7	5	A. 3	9544	44	44	521	Jan.	16.1	496		1	49
1128	1	6	1440	2	6	17	AG	8	6	A. 22	9545	45	45	522 523	Jan. Dec.	[illegible] [illegible]	497		2	50
1129	2	7	1441	3	7	18	F	9	7	A. 14	9546	46	46	524	Dec.	14.7	498	Feb.	12.3	51
1130	3	8	1442	4	8	19	E	10	8	M. 30	9547	47	47	525	Dec.	3.4	499		4	52
1131	4	9	1443	5	9	20	D	11	9	A. 19	9548	48	48	526	Nov.	23.2	500		5	53
1132	584 5	664 0	1444	7	117 0	21	CB	12	10	A. 10	9549	49	49	527	Nov.	11.6	501		6	54
1133	6	1	1445	1	1	22	A	13	11	M. 26	9550	50	50	528	Oct.	31.3	502	Feb.	11.7	55
1134	7	2	1446	2	2	23	G	14	12	A. 15	9551	51	51	529	Oct.	21.1	503		1	56
1135	8	3	1447	3	3	24	F	15	13	A. 7	9552	52	52	530	Oct.	10.5	504		2	57
1136	9	4	1448	5	4	25	ED	16	14	M. 22	9553	53	53	531	Sept.	28.2	505		3	58
1137	585 0	664 5	1449	6	117 5	26	C	17	15	A. 11	9554	54	54	532	Sept.	18.7	506	Feb.	10.4	59
1138	1	6	1450	7	6	27	B	18	1	A. 3	9555	55	55	533	Sept.	7.4	507		5	60
1139	2	7	1451	1	7	28	A	19	2	A. 23	9556	56	56	534	Aug.	27.1	508		6	61
1140	3	8	1452	3	8	1	GF	1	3	A. 7	9557	57	57	535	Aug.	16.6	509		7	62
1141	4	9	1453	4	9	2	E	2	4	M. 30	9558	58	58	536	Aug.	5.3	510	Feb.	9.1	63
1142	585 5	665 0	1454	5	118 0	3	D	3	5	A. 19	9559	59	59	537	Jul.	26.1	511		2	64
1143	6	1	1455	6	1	4	C	4	6	A. 4	9560	60	60	538	Jul.	15.5	512		3	65
1144	7	2	1456	1	2	5	BA	5	7	M. 26	9561	1 (1. Cycl.)	61	539	Jul.	3.2	513		4	66
1145	8	3	1457	2	3	6	G	6	8	A. 15	9562	2	62	540	Jun.	23.7	514	Feb.	8.5	67

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar.	Anni Mundi juxta Græcos.	Anni Epochæ Seleucidarum Solares, à 1. die Octobris.		Æra Hispanica.	Cyclus Solis.		Cyclus Lunæ.	Indictio Romana.	Paschatis dies. A. Aprilem, M. Martium denotat.	Anni Epochæ Chataiæ solares, à medio Aquarii.	Anni Cycli simplicis sexageni.	Anni Cycli Chataiorum comp. è tribus Cyclis sexagenis.	Anni Epochæ Arabicæ lunares, ab Hegira, h. e. fugâ Mohammedis, juxta medium Lunæ motum.				Anni Epochæ Persicæ 365. dierum, ab [illegible] Yezdegerd.				Anni Epochæ Gelalææ solares, ab æquinoctio verno.
Ann.	Ann.	Ann.	Ann.	F.		Ann.		An.	Ann.		Ann.	An.	Ann.	Ann.	Mens.	D.	F.	Ann.	Mens.	D.	Fer.	Ann.
1146	9	4	1458	3	4	7	F	7	9	M. 31	9563	3	63	541	Jun.	12	4	515			6	68
1147	5860	6655	1459	4	1185	8	E	8	10	A. 20	9564	4	64	542	Jun.	1	1	516			7	69
1148	1	6	1460	6	6	9	DC	9	11	A. 11	9565	5	65	543	Maii	21	6	517			1	70
1149	2	7	1461	7	7	10	B	10	12	A. 3	9566	6	66	544	Maii	10	3	518	Feb.	7	2	71
1150	3	8	1462	1	8	11	A	11	13	A. 16	9567	7	67	545	Apr.	29	7	519			3	72
1151	4	9	1463	2	9	12	G	12	14	A. 8	9568	8	68	546	Apr.	19	5	520			4	73
1152	5865	6660	1464	4	1190	13	FE	13	15	M. 30	9569	9	69	547	Apr.	7	2	521			5	74
1153	6	1	1465	5	1	14	D	14	1	A. 19	9570	10	70	548	Mar.	28	7	522	Feb.	6	6	75
1154	7	2	1466	6	2	15	C	15	2	A. 4	9571	11	71	549	Mar.	17	4	523			7	76
1155	8	3	1467	7	3	16	B	16	3	M. 27	9572	12	72	550	Mar.	6	1	524			1	77
1156	9	4	1468	2	4	17	AG	17	4	A. 15	9573	13	73	551	Feb.	24	6	525			2	78
1157	5870	6665	1469	3	1195	18	F	18	5	A. 31	9574	14	74	552	Feb.	12	3	526	Feb.	5	3	79
1158	1	6	1470	4	6	19	E	19	6	A. 20	9575	15	75	553	Feb.	1	7	527			4	80
1159	2	7	1471	5	7	20	D	1	7	A. 12	9576	16	76	554	Jan.	22	5	528			5	81
1160	3	8	1472	7	8	21	CB	2	8	M. 27	9577	17	77	555 556	Jan. Dec.	11 31	2 7	529			6	82
1161	4	9	1473	1	9	22	A	3	9	A. 16	9578	18	78	557	Dec.	20	4	530	Feb.	4	7	83
1162	5875	6670	1474	2	1200	23	G	4	10	A. 8	9579	19	79	558	Dec.	9	1	531			1	84
1163	6	1	1475	3	1	24	F	5	11	M. 24	9580	20	80	559	Nov.	29	6	532			2	85
1164	7	2	1476	5	2	25	ED	6	12	A. 12	9581	21	81	560	Nov.	17	3	533			3	86
1165	8	3	1477	6	3	26	C	7	13	A. 4	9582	22	82	561	Nov.	6	7	534	Feb.	3	4	87
1166	9	4	1478	7	4	27	B	8	14	A. 24	9583	23	83	562	Oct.	27	5	535			5	88
1167	5880	6675	1479	1	1205	28	A	9	15	A. 9	9584	24	84	563	Oct.	16	2	536			6	89
1168	1	6	1480	3	6	1	GF	10	1	M. 31	9585	25	85	564	Oct.	4	6	537			7	90
1169	2	7	1481	4	7	2	E	11	2	A. 20	9586	26	86	565	Sept.	24	4	538	Feb.	2	1	91
1170	3	8	1482	5	8	3	D	12	3	A. 5	9587	27	87	566	Sept.	13	1	539			2	92
1171	4	9	1483	6	9	4	C	13	4	M. 28	9588	28	88	567	Sept.	3	6	540			3	93
1172	5885	6680	1484	1	1210	5	BA	14	5	A. 16	9589	29	89	568	Aug.	22	3	541			4	94
1173	6	1	1485	2	1	6	G	15	6	A. 8	9590	30	90	569	Aug.	11	7	542	Feb.	1	5	95
1174	7	2	1486	3	2	7	F	16	7	M. 24	9591	31	91	570	Aug.	1	5	543			6	96
1175	8	3	1487	4	3	8	E	17	8	A. 13	9592	32	92	571	Jul.	21	2	544			7	97
1176	9	4	1488	6	4	9	DC	18	9	A. 4	9593	33	93	572	Jul.	9	6	545			1	98
1177	5890	6685	1489	7	1215	10	B	19	10	A. 24	9594	34	94	573	Jun.	29	4	546	Jan.	31	2	99
1178	1	6	1490	1	6	11	A	1	11	A. 9	9595	35	95	574	Jun.	18	1	547			3	100
1179	2	7	1491	2	7	12	G	2	12	A. 1	9596	36	96	575	Jun.	7	5	548			4	101
1180	3	8	1492	4	8	13	FE	3	13	A. 20	9597	37	97	576	Maii	27	3	549			5	102
1181	4	9	1493	5	9	14	D	4	14	A. 5	9598	38	98	577	Maii	16	7	550	Jan.	30	6	103
1182	5895	6690	1494	6	1220	15	C	5	15	M. 28	9599	39	99	578	Maii	6	5	551			7	104
1183	6	1	1495	7	1	16	B	6	1	A. 17	9600	40	100	579	Apr.	25	2	552			1	105
1184	7	2	1496	2	2	17	AG	7	2	A. 1	9601	41	101	580	Apr.	13	6	553			2	106
1185	8	3	1497	3	3	18	F	8	3	A. 21	9602	42	102	581	Apr.	3	4	554	Jan.	29	3	107
1186	9	4	1498	4	4	19	E	9	4	A. 13	9603	43	103	582	Mar.	23	1	555			4	108
1187	5900	6695	1499	5	1225	20	D	10	5	M. 29	9604	44	104	583	Mar.	12	5	556			5	109
1188	1	6	1500	7	6	21	CB	11	6	A. 17	9605	45	105	584	Mar.	1	3	557			6	110
1189	2	7	1501	1	7	22	A	12	7	A. 9	9606	46	106	585	Feb.	18	7	558	Jan.	28	7	111
1190	3	8	1502	2	8	23	G	13	8	M. 25	9607	47	107	586	Feb.	8	5	559			1	112
1191	4	9	1503	3	9	24	F	14	9	A. 14	9608	48	108	587	Jan.	28	2	560			2	113
1192	5905	6700	1504	5	1230	25	ED	15	10	A. 5	9609	49	109	588	Jan.	17	6	561			3	114
1193	6	1	1505	6	1	26	C	16	11	M. 28	9610	50	110	589 590	Jan. Dec.	6 26	4 1	562	Jan.	27	4	115
1194	7	2	1506	7	2	27	B	17	12	A. 10	9611	51	111	591	Dec.	15	5	563			5	116
1195	8	3	1507	1	3	28	A	18	13	A. 12	9612	52	112	592	Dec.	5	3	564			6	117
1196	9	4	1508	3	4	1	GF	19	14	A. 21	9613	53	113	593	Nov.	23	7	565			7	118
1197	5910	6705	1509	4	1235	2	E	1	15	A. 6	9614	54	114	594	Nov.	12	4	566	Jan.	26	1	119
1198	1	6	1510	5	6	3	D	2	1	M. 29	9615	55	115	595	Nov.	2	2	567			2	120
1199	2	7	1511	6	7	4	C	3	2	A. 18	9616	56	116	596	Oct.	22	6	568			3	121
1200	3	8	1512	1	8	5	BA	4	3	A. 9	9617	57	117	597	Oct.	11	4	569			4	122
1201	4	9	1513	2	9	6	G	5	4	M. 25	9618	58	118	598	Sept.	30	1	570	Jan.	25	5	123
1202	5915	6710	1514	3	1240	7	F	6	5	A. 14	9619	59	119	599	Sept.	19	5	571			6	124
1203	6	1	1515	4	1	8	E	7	6	A. 6	9620	60	120	600	Sept.	9	3	572			7	125
1204	7	2	1516	6	2	9	DC	8	7	A. 25	9621	1 (1. Cyclus Cha. viii.)	121	601	Aug.	28	7	573			1	126
1205	8	3	1517	7	3	10	B	9	8	A. 10	9622	2	122	602	Aug.	17	4	574	Jan.	24	2	127
1206	9	4	1518	1	4	11	A	10	9	A. 2	9623	3	123	603	Aug.	7	2	575			3	128
1207	5920	6715	1519	2	1245	12	G	11	10	A. 22	9624	4	124	604	Jul.	27	6	576			4	129
1208	1	6	1520	4	6	13	FE	12	11	A. 6	9625	5	125	605	Jul.	15	3	577			5	130
1209	2	7	1521	5	7	14	D	13	12	M. 29	9626	6	126	606	Jul.	5	1	578	Jan.	23	6	131
1210	3	8	1522	6	8	15	C	14	13	A. 18	9627	7	127	607	Jun.	24	5	579			7	132
1211	4	9	1523	7	9	16	B	15	14	A. 3	9628	8	128	608	Jun.	14	3	580			1	133
1212	5925	6720	1524	2	1250	17	AG	16	15	M. 25	9629	9	129	609	Jun.	2	7	581			2	134
1213	6	1	1525	3	1	18	F	17	1	A. 14	9630	10	130	610	Maii	22	4	582	Jan.	22	3	135
1214	7	2	1526	4	2	19	E	18	2	M. 30	9631	11	131	611	Maii	12	2	583			4	136
1215	8	3	1527	5	3	20	D	19	3	A. 19	9632	12	132	612	Maii	1	6	584			5	137
1216	9	4	1528	7	4	21	CB	1	4	A. 10	9633	13	133	613	Apr.	19	3	585			6	138
1217	5930	6725	1529	1	1255	22	A	2	5	M. 26	9634	14	134	614	Apr.	9	1	586	Jan.	21	7	139
1218	1	6	1530	2	6	23	G	3	6	A. 15	9635	15	135	615	Mar.	29	5	587			1	140
1219	2	7	1531	3	7	24	F	4	7	A. 7	9636	16	136	616	Mar.	19	3	588			2	141
1220	3	8	1532	5	8	25	ED	5	8	M. 26	9637	17	137	617	Mar.	7	7	589			3	142
1221	4	9	1533	6	9	26	C	6	9	A. 11	9638	18	138	618	Feb.	24	4	590	Jan.	20	4	143
1222	5935	6730	1534	7	1260	27	B	7	10	A. 3	9639	19	139	619	Feb.	14	2	591			5	144
1223	6	1	1535	1	1	28	A	8	11	A. 23	9640	20	140	620	Feb.	3	6	592			6	145
1224	7	2	1536	3	2	1	GF	9	12	A. 14	9641	21	141	621	Jan.	23	3	593			7	146
1225	8	3	1537	4	3	2	E	10	13	M. 30	9642	22	142	622	Jan.	12	1	594	Jan.	19	1	147
1226	9	4	1538	5	4	3	D	11	14	A. 19	9643	23	143	623 624	Jan. Dec.	1 21	5 2	595			2	148
1227	5940	6735	1539	6	1265	4	C	12	15	A. 11	9644	24	144	625	Dec.	11	7	596			3	149
1228	1	6	1540	1	6	5	BA	13	1	M. 26	9645	25	145	626	Nov.	29	4	597			4	150
1229	2	7	1541	2	7	6	G	14	2	A. 15	9646	26	146	627	Nov.	19	2	598	Jan.	18	5	151
1230	3	8	1542	3	8	7	F	15	3	A. 7	9647	27	147	628	Nov.	8	6	599			6	152
1231	4	9	1543	4	9	8	E	16	4	M. 23	9648	28	148	629	Oct.	28	3	600			7	153
1232	5945	6740	1544	6	1270	9	DC	17	5	A. 11	9649	29	149	630	Oct.	17	1	601			1	154
1233	6	1	1545	7	1	10	B	18	6	A. 3	9650	30	150	631	Oct.	6	5	602	Jan.	17	2	155
1234	7	2	1546	1	2	11	A	19	7	A. 23	9651	31	151	632	Sept.	25	2	603			3	156
1235	8	3	1547	2	3	12	G	1	8	A. 8	9652	32	152	633	Sept.	15	7	604			4	157

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan. Ann.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar. Ann.	Anni Mundi juxta Græcos. Ann.	Anni Epochæ Seleucidarum Solares, à 1. die Octobris. Ann.	F.	Æra Hispanica.	Cyclus Solis. Ann.	Cyclus Lunæ. An.	Indictio Romana. An.	Paschæ dies, A. Aprilem, M. Martium denotant.	Anni Epochæ Chataiæ solares, à medio Aquarii. Ann.	Anni Cycli simplicis sexageni. An.	Anni Cycli Chataiorum comp. è tribus Cyclis sexagenis. Ann.	Anni Epochæ Arabicæ lunares, ab Hegira, h. e. fugâ Mohammedis, juxta medium Lunæ motum. Ann. Mens. D. F.	Anni Epochæ Persicæ 365. dierum, ab ἐϖοχῆς Yezdejerd. Ann. Mens. D. F.	Anni Epochæ Gelalææ solares, ab æquinoctio verno. Ann.
1236	9	4	1548	4	4	13 FE	2	9	M. 30	9653	33	153	634 Sept. 2. 4	605 5	158
1237	5950	6745	1549	5	1275	14 D	3	10	A. 19	9654	34	154	635 Aug. 23. 1	606 Jan. 16. 6	159
1238	1	6	1550	6	6	15 C	4	11	A. 4	9655	35	155	636 Aug. 13. 6	607 7	160
1239	2	7	1551	7	7	16 B	5	12	M. 27	9656	36	156	637 Aug. 2. 3	608 1	161
1240	3	8	1552	2	8	17 AG	6	13	A. 15	9657	37	157	638 Jul. 22. 1	609 2	162
1241	4	9	1553	3	9	18 F	7	14	M. 31	9658	38	158	639 Jul. 11. 5	610 Jan. 15. 3	163
1242	5955	6750	1554	4	1280	19 E	8	15	A. 20	9659	39	159	640 Jun. 30. 2	611 4	164
1243	6	1	1555	5	1	20 D	9	1	A. 12	9660	40	160	641 Jun. 20. 7	612 5	165
1244	7	2	1556	7	2	21 CB	10	2	A. 3	9661	41	161	642 Jun. 8. 4	613 6	166
1245	8	3	1557	1	3	22 A	11	3	A. 19	9662	42	162	643 Maii 28. 1	614 Jan. 14. 7	167
1246	9	4	1558	2	4	23 G	12	4	A. 8	9663	43	163	644 Maii 18. 6	615 1	168
1247	5960	6755	1559	3	1285	24 F	13	5	M. 31	9664	44	164	645 Maii 7. 3	616 2	169
1248	1	6	1560	5	6	25 ED	14	6	A. 16	9665	45	165	646 Apr. 26. 1	617 3	170
1249	2	7	1561	6	7	26 C	15	7	A. 4	9666	46	166	647 Apr. 15. 5	618 Jan. 13. 4	171
1250	3	8	1562	7	8	27 B	16	8	M. 27	9667	47	167	648 Apr. 4. 2	619 5	172
1251	4	9	1563	1	9	28 A	17	9	A. 16	9668	48	168	649 Mar. 25. 7	620 6	173
1252	5965	6760	1564	3	1290	1 GF	18	10	M. 31	9669	49	169	650 Mar. 13. 4	621 7	174
1253	6	1	1565	4	1	2 E	19	11	A. 20	9670	50	170	651 Mar. 2. 1	622 Jan. 12. 1	175
1254	7	2	1566	5	2	3 D	1	12	A. 12	9671	51	171	652 Feb. 20. 6	623 2	176
1255	8	3	1567	6	3	4 C	2	13	M. 28	9672	52	172	653 Feb. 9. 3	624 3	177
1256	9	4	1568	1	4	5 BA	3	14	A. 16	9673	53	173	654 Jan. 29. 7	625 4	178
1257	5970	6765	1569	2	1295	6 G	4	15	A. 18	9674	54	174	655 Jan. 18. 5	626 Jan. 11. 5	179
1258	1	6	1570	3	6	7 F	5	1	M. 24	9675	55	175	656 Jan. 7. 2 657 Dec. 27. 7	627 6	180
1259	2	7	1571	4	7	8 E	6	2	A. 13	9676	56	176	658 Dec. 17. 4	628 7	181
1260	3	8	1572	6	8	9 DC	7	3	A. 4	9677	57	177	659 Dec. 5. 1	629 1	182
1261	4	9	1573	7	9	10 B	8	4	A. 24	9678	58	178	660 Nov. 25. 6	630 Jan. 10. 2	183
1262	5975	6770	1574	1	1300	11 A	9	5	A. 9	9679	59	179	661 Nov. 14. 3	631 3	184
1263	6	1	1575	2	1	12 G	10	6	A. 1	9680	60	180	662 Nov. 3. 7	632 4	185
1264	7	2	1576	4	2	13 FE	11	7	A. 20	9681	1 (1. Cycl. [illegible])	1	663 Oct. 23. 5	633 5	186
1265	8	3	1577	5	3	14 D	12	8	A. 5	9682	2	2	664 Oct. 12. 2	634 Jan. 9. 6	187
1266	9	4	1578	6	4	15 C	13	9	M. 28	9683	3	3	665 Oct. 1. 6	635 7	188
1267	5980	6775	1579	7	1305	16 B	14	10	A. 17	9684	4	4	666 Sept. 21. 4	636 1	189
1268	1	6	1580	2	6	17 AG	15	11	A. 8	9685	5	5	667 Sept. 9. 1	637 2	190
1269	2	7	1581	3	7	18 F	16	12	A. 24	9686	6	6	668 Aug. 30. 6	638 Jan. 8. 3	191
1270	3	8	1582	4	8	19 E	17	13	A. 31	9687	7	7	669 Aug. 19. 3	639 4	192
1271	4	9	1583	5	9	20 D	18	14	A. 15	9688	8	8	670 Aug. 8. 7	640 5	193
1272	5985	6780	1584	7	1310	21 CB	19	15	A. 24	9689	9	9	671 Jul. 28. 5	641 6	194
1273	6	1	1585	1	1	22 A	1	1	A. 9	9690	10	10	672 Jul. 17. 2	642 Jan. 7. 7	195
1274	7	2	1586	2	2	23 G	2	2	A. 1	9691	11	11	673 Jul. 6. 6	643 1	196
1275	8	3	1587	3	3	24 F	3	3	A. 14	9692	12	12	674 Jun. 26. 4	644 2	197
1276	9	4	1588	5	4	25 ED	4	4	A. 5	9693	13	13	675 Jun. 14. 1	645 3	198
1277	5990	6785	1589	6	1315	26 C	5	5	M. 28	9694	14	14	676 Jun. 4. 6	646 Jan. 6. 4	199
1278	1	6	1590	7	6	27 B	6	6	A. 17	9695	15	15	677 Maii 24. 3	647 5	200
1279	2	7	1591	1	7	28 A	7	7	A. 2	9696	16	16	678 Maii 13. 7	648 6	201
1280	3	8	1592	3	8	1 GF	8	8	A. 21	9697	17	17	679 Maii 2. 5	649 7	202
1281	4	9	1593	4	9	2 E	9	9	A. 13	9698	18	18	680 Apr. 21. 2	650 Jan. 5. 1	203
1282	5995	6790	1594	5	1320	3 D	10	10	M. 29	9699	19	19	681 Apr. 10. 6	651 2	204
1283	6	1	1595	6	1	4 C	11	11	A. 18	9700	20	20	682 Mar. 31. 4	652 3	205
1284	7	2	1596	1	2	5 BA	12	12	A. 9	9701	21	21	683 Mar. 19. 1	653 4	206
1285	8	3	1597	2	3	6 G	13	13	M. 23	9702	22	22	684 Mar. 8. 5	654 Jan. 4. 5	207
1286	9	4	1598	3	4	7 F	14	14	A. 14	9703	23	23	685 Feb. 26. 3	655 6	208
1287	6000	6795	1599	4	1325	8 E	15	15	A. 6	9704	24	24	686 Feb. 15. 7	656 7	209
1288	1	6	1600	6	6	9 DC	16	1	M. 28	9705	25	25	687 Feb. 5. 5	657 1	210
1289	2	7	1601	7	7	10 B	17	2	A. 10	9706	26	26	688 Jan. 24. 2	658 Jan. 3. 2	211
1290	3	8	1602	1	8	11 A	18	3	A. 2	9707	27	27	689 Jan. 25. 6	659 3	212
1291	4	9	1603	2	9	12 G	19	4	A. 22	9708	28	28	690 Jan. 3. 4 691 Dec. 23. 1	660 4	213
1292	6005	6800	1604	4	1330	13 FE	1	5	A. 6	9709	29	29	692 Dec. 11. 5	661 5	214
1293	6	1	1605	5	1	14 D	2	6	M. 29	9710	30	30	693 Dec. 1. 3	662 Jan. 2. 6	215
1294	7	2	1606	6	2	15 C	3	7	A. 18	9711	31	31	694 Nov. 20. 7	663 7	216
1295	8	3	1607	7	3	16 B	4	8	A. 3	9712	32	32	695 Nov. 9. 4	664 1	217
1296	9	4	1608	2	4	17 AG	5	9	M. 26	9713	33	33	696 Oct. 29. 2	665 2	218
1297	6010	6805	1609	3	1335	18 F	6	10	A. 14	9714	34	34	697 Oct. 18. 6	666 Jan. 1. 3	219
1298	1	6	1610	4	6	19 E	7	11	A. 16	9715	35	35	698 Oct. 8. 4	667 4	220
1299	2	7	1611	5	7	20 D	8	12	A. 19	9716	36	36	699 Sept. 27. 1	668 5	221
1300	3	8	1612	7	8	21 CB	9	13	A. 10	9717	37	37	700 Sept. 15. 5	669 670 Dec. 31. 7	222
1301	4	9	1613	1	9	22 A	10	14	A. 2	9718	38	38	701 Sept. 5. 3	671 1	223
1302	6015	6810	1614	2	1340	23 G	11	15	A. 22	9719	39	39	702 Aug. 25. 7	672 2	224
1303	6	1	1615	3	1	24 F	12	1	A. 7	9720	40	40	703 Aug. 14. 4	673 3	225
1304	7	2	1616	5	2	25 ED	13	2	M. 29	9721	41	41	704 Aug. 3. 2	674 Dec. 30. 4	226
1305	8	3	1617	6	3	26 C	14	3	A. 18	9722	42	42	705 Jul. 23. 6	675 5	227
1306	9	4	1618	7	4	27 B	15	4	A. 3	9723	43	43	706 Jul. 13. 4	976 6	228
1307	6020	6815	1619	1	1345	28 A	16	5	M. 26	9724	44	44	707 Jul. 2. 1	977 7	229
1308	1	6	1620	3	6	1 GF	17	6	A. 14	9725	45	45	708 Jun. 20. 5	978 Dec. 29. 1	230
1309	2	7	1621	4	7	2 E	18	7	A. 30	9726	46	46	709 Jun. 10. 3	679 2	231
1310	3	8	1622	5	8	3 D	19	8	A. 19	9727	47	47	710 Maii 30. 7	680 3	232
1311	4	9	1623	6	9	4 C	1	9	A. 11	9728	48	48	711 Maii 19. 4	681 4	233
1312	6025	6820	1624	1	1350	5 BA	2	10	M. 26	9729	49	49	712 Maii 8. 2	682 Dec. 28. 5	234
1313	6	1	1625	2	1	6 G	3	11	A. 15	9730	50	50	713 Apr. 27. 6	683 6	235
1314	7	2	1626	3	2	7 F	4	12	A. 7	9731	51	51	714 Apr. 16. 3	684 7	236
1315	8	3	1627	4	3	8 E	5	13	M. 23	9732	52	52	715 Apr. 6. 1	685 1	237
1316	9	4	1628	6	4	9 DC	6	14	A. 11	9733	53	53	716 Mar. 25. 5	686 Dec. 27. 2	238
1317	6030	6825	1629	7	1355	10 B	7	15	A. 3	9734	54	54	717 Mar. 15. 3	687 3	239
1318	1	6	1630	1	6	11 A	8	1	A. 23	9735	55	55	718 Mar. 4. 7	688 4	240
1319	2	7	1631	2	7	12 G	9	2	A. 8	9736	56	56	719 Feb. 21. 4	689 5	241
1320	3	8	1632	4	8	13 FE	10	3	M. 30	9737	57	57	720 Feb. 11. 2	690 Dec. 26. 6	242
1321	4	9	1633	5	9	14 D	11	4	A. 19	9738	58	58	721 Jan. 30. 6	691 7	243
1322	6035	6830	1634	6	1360	15 C	12	5	A. 11	9739	59	59	722 Jan. 19. 3	692 1	244
1323	6	1	1635	7	1	16 B	13	6	M. 27	9740	60	60	723 Jan. 9. 1 724 Dec. 28. 5	693 2	245
1324	7	2	1636	2	2	17 AG	14	7	A. 15	9741	1	61	725 Dec. 17. 2	694 Dec. 25. 3	246
1325	8	3	1637	3	3	18 F	15	8	A. 7	9742	2	62	726 Dec. 7. 7	695 4	247

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar.	Anni Mundi juxta Græcos.	Anni Epochæ Seleucidarum Solares, à 1. die Octobris.		Æra Hispanica.	Cyclus Solis.	Cyclus Lunæ.	Indictio Romana.	Paschatis dies, Aprilem, M. Martium denotat.	Anni Epochæ Chataiæ solares, à medio Aquarii.	Anni Cycli simplicis sexageni.	Anni Cycli Chataiorum comp. è tribus Cyclis sexagenis.	Anni Epochæ Arabicæ lunares, ab Hegira, h. e. fugâ Mahammedis, juxta medium Lunæ motum.	Anni Epochæ Persicæ 365. dierum, ab ἀναγορεύσει Yezdegerd.	Anni Epochæ Gelalææ solares, ab æquinoctio verno.
Ann.	Ann.	Ann.	Ann.	F.		Ann.	An.	Ann.		Ann.	An.	Ann.	Ann. Menſ. D. F.	Ann. Menſ. D. Fer.	Ann.
1326	9	4	1638	4	4	19 E	16	9	M. 23	9743	3	63	727 Nov. 26.4	696 5	248
1327	6040	6835	1639	5	1365	20 D	17	10	A. 12	9744	4	64	728 Nov. 16.7	697 6	249
1328	1	6	1640	7	6	21 CB	18	11	A. 3	9745	5	65	729 Nov. 4.6	698 Dec. 24.7	250
1329	2	7	1641	1	7	22 A	19	12	A. 23	9746	6	66	730 Oct. 24.3	699 1	251
1330	3	8	1642	2	8	23 G	1	13	A. 8	9747	7	67	731 Oct. 14.1	700 2	252
1331	4	9	1643	3	9	24 F	2	14	M. 31	9748	8	68	732 Oct. 3.5	701 3	253
1332	6045	6840	1644	5	1370	25 ED	3	15	A. 19	9749	9	69	733 Sept. 21.2	702 Dec. 23.4	254
1333	6	1	1645	6	1	26 C	4	1	A. 4	9750	10	70	734 Sept. 11.7	703 5	255
1334	7	2	1646	7	2	27 B	5	2	M. 27	9751	11	71	735 Aug. 31.4	704 6	256
1335	8	3	1647	1	3	28 A	6	3	A. 16	9752	12	72	736 Aug. 21.2	705 7	257
1336	9	4	1648	3	4	1 GF	7	4	M. 31	9753	13	73	737 Aug. 9.6	706 Dec. 22.1	258
1337	6050	6845	1649	4	1375	2 E	8	5	A. 20	9754	14	74	738 Jul. 29.3	707 2	259
1338	1	6	1650	5	6	3 D	9	6	A. 12	9755	15	75	739 Jul. 19.1	708 3	260
1339	2	7	1651	6	7	4 C	10	7	M. 28	9756	16	76	740 Jul. 8.5	709 4	261
1340	3	8	1652	1	8	5 BA	11	8	A. 16	9757	17	77	741 Jun. 26.2	710 Dec. 21.5	262
1341	4	9	1653	2	9	6 G	12	9	A. 8	9758	18	78	742 Jun. 16.7	711 6	263
1342	6055	6850	1654	3	1380	7 F	13	10	M. 31	9759	19	79	743 Jun. 5.4	712 7	264
1343	6	1	1655	4	1	8 E	14	11	A. 13	9760	20	80	744 Maii 25.1	713 1	265
1344	7	2	1656	6	2	9 DC	15	12	A. 4	9761	21	81	745 Maii 14.6	714 Dec. 20.2	266
1345	8	3	1657	7	3	10 B	16	13	M. 27	9762	22	82	746 Maii 3.3	715 3	267
1346	9	4	1658	1	4	11 A	17	14	A. 16	9763	23	83	747 Apr. 23.1	716 4	268
1347	6060	6855	1659	2	1385	12 G	18	15	A. 1	9764	24	84	748 Apr. 12.5	717 5	269
1348	1	6	1660	4	6	13 FE	19	1	A. 20	9765	25	85	749 Mar. 31.2	718 Dec. 19.6	270
1349	2	7	1661	5	7	14 D	1	2	A. 11	9766	26	86	750 Mar. 21.7	719 7	271
1350	3	8	1662	6	8	15 C	2	3	M. 28	9767	27	87	751 Mar. 10.4	720 1	272
1351	4	9	1663	7	9	16 B	3	4	A. 17	9768	28	88	752 Feb. 27.1	721 2	273
1352	6065	6860	1664	2	1390	17 AG	4	5	A. 8	9769	29	89	753 Feb. 17.6	722 Dec. 18.3	274
1353	6	1	1665	3	1	18 F	5	6	A. 24	9770	30	90	754 Feb. 5.3	723 4	275
1354	7	2	1666	4	2	19 E	6	7	A. 13	9771	31	91	755 Jan. 25.7	724 5	276
1355	8	3	1667	5	3	20 D	7	8	A. 5	9772	32	92	756 Jan. 15.5	725 6	277
1356	9	4	1668	7	4	21 CB	8	9	A. 24	9773	33	93	757 Jan. 4.2 758 Dec. 24.7	726 Dec. 17.7	278
1357	6070	6865	1669	1	1395	22 A	9	10	A. 19	9774	34	94	759 Dec. 13.4	727 1	279
1358	1	6	1670	2	6	23 G	10	11	A. 1	9775	35	95	760 Dec. 2.1	728 2	280
1359	2	7	1671	3	7	24 F	11	12	A. 21	9776	36	96	761 Nov. 22.6	729 3	281
1360	3	8	1672	5	8	25 ED	12	13	A. 5	9777	37	97	762 Nov. 10.3	730 Dec. 16.4	282
1361	4	9	1673	6	9	26 C	13	14	M. 28	9778	38	98	763 Oct. 30.7	731 5	283
1362	6075	6870	1674	7	1400	27 B	14	15	A. 17	9779	39	99	764 Oct. 20.5	732 6	284
1363	6	1	1675	1	1	28 A	15	1	A. 2	9780	40	100	765 Oct. 9.2	733 7	285
1364	7	2	1676	3	2	1 GF	16	2	M. 24	9781	41	101	766 Sept. 28.7	734 Dec. 15.1	286
1365	8	3	1677	4	3	2 E	17	3	A. 13	9782	42	102	767 Sept. 17.4	735 2	287
1366	9	4	1678	5	4	3 D	18	4	A. 5	9783	43	103	768 Sept. 6.1	736 3	288
1367	6080	6875	1679	6	1405	4 C	19	5	A. 18	9784	44	104	769 Aug. 27.6	737 4	289
1368	1	6	1680	1	6	5 BA	1	6	A. 9	9785	45	105	770 Aug. 15.3	738 Dec. 14.5	290
1369	2	7	1681	2	7	6 G	2	7	A. 1	9786	46	106	771 Aug. 4.7	739 6	291
1370	3	8	1682	3	8	7 F	3	8	A. 14	9787	47	107	772 Jul. 25.5	740 7	292
1371	4	9	1683	4	9	8 E	4	9	A. 6	9788	48	108	773 Jul. 14.2	741 1	293
1372	6085	6880	1684	6	1410	9 DC	5	10	M. 28	9789	49	109	774 Jul. 2.6	742 Dec. 13.2	294
1373	6	1	1685	7	1	10 B	6	11	A. 17	9790	50	110	775 Jun. 22.4	743 3	295
1374	7	2	1686	1	2	11 A	7	12	A. 2	9791	51	111	776 Jun. 11.1	744 4	296
1375	8	3	1687	2	3	12 G	8	13	A. 22	9792	52	112	777 Jun. 1.6	745 5	297
1376	9	4	1688	4	4	13 FE	9	14	A. 13	9793	53	113	778 Maii 20.3	746 Dec. 12.6	298
1377	6090	6885	1689	5	1415	14 D	10	15	M. 29	9794	54	114	779 Maii 9.7	747 7	299
1378	1	6	1690	6	6	15 C	11	1	A. 18	9795	55	115	780 Apr. 29.5	748 1	300
1379	2	7	1691	7	7	16 B	12	2	A. 10	9796	56	116	781 Apr. 18.2	749 2	301
1380	3	8	1692	2	8	17 AG	13	3	M. 25	9797	57	117	782 Apr. 6.6	750 Dec. 11.3	302
1381	4	9	1693	3	9	18 F	14	4	A. 14	9798	58	118	783 Mar. 27.4	751 4	303
1382	6095	6890	1694	4	1420	19 E	15	5	A. 6	9799	59	119	784 Mar. 16.1	752 5	304
1383	6	1	1695	5	1	20 D	16	6	M. 22	9800	60	120	785 Mar. 5.5	753 6	305
1384	7	2	1696	7	2	21 CB	17	7	A. 10	9801	1	121	786 Feb. 23.3	754 Dec. 10.7	306
1385	8	3	1697	1	3	22 A	18	8	A. 2	9802	2	122	787 Feb. 11.7	755 1	307
1386	9	4	1698	2	4	23 G	19	9	A. 22	9803	3	123	788 Feb. 1.5	756 2	308
1387	6100	6895	1699	3	1425	24 F	1	10	A. 7	9804	4	124	789 Jan. 21.2	757 3	309
1388	1	6	1700	5	6	25 ED	2	11	M. 29	9805	5	125	790 Jan. 10.6 791 Dec. 30.4	758 Dec. 9.4	310
1389	2	7	1701	6	7	26 C	3	12	A. 18	9806	6	126	792 Dec. 19.1	759 5	311
1390	3	8	1702	7	8	27 B	4	13	A. 3	9807	7	127	793 Dec. 8.5	760 6	312
1391	4	9	1703	1	9	28 A	5	14	M. 26	9808	8	128	794 Nov. 28.3	761 7	313
1392	6105	6900	1704	3	1430	1 GF	6	15	A. 14	9809	9	129	795 Nov. 16.7	762 Dec. 8.1	314
1393	6	1	1705	4	1	2 E	7	1	A. 6	9810	10	130	796 Nov. 6.5	763 2	315
1394	7	2	1706	5	2	3 D	8	2	A. 19	9811	11	131	797 Oct. 26.2	764 3	316
1395	8	3	1707	6	3	4 C	9	3	A. 11	9812	12	132	798 Oct. 15.6	765 4	317
1396	9	4	1708	1	4	5 BA	10	4	A. 2	9813	13	133	799 Oct. 4.4	766 Dec. 7.5	318
1397	6110	6905	1709	2	1435	6 G	11	5	A. 22	9814	14	134	800 Sept. 23.1	767 6	319
1398	1	6	1710	3	6	7 F	12	6	A. 7	9815	15	135	801 Sept. 12.5	768 7	320
1399	2	7	1711	4	7	8 E	13	7	M. 30	9816	16	136	802 Sept. 22.3	769 1	321
1400	3	8	1712	6	8	9 DC	14	8	A. 18	9817	17	137	803 Aug. 21.7	770 Dec. 6.2	322
1401	4	9	1713	7	9	10 B	15	9	A. 3	9818	18	138	804 Aug. 10.4	771 3	323
1402	6115	6910	1714	1	1440	11 A	16	10	M. 26	9819	19	139	805 Jul. 31.2	772 4	324
1403	6	1	1715	2	1	12 G	17	11	A. 15	9820	20	140	806 Jul. 20.6	773 5	325
1404	7	2	1716	4	2	13 FE	18	12	M. 30	9821	21	141	807 Jul. 9.4	774 Dec. 5.6	326
1405	8	3	1717	5	3	14 D	19	13	A. 19	9822	22	142	808 Jun. 28.1	775 7	327
1406	9	4	1718	6	4	15 C	1	14	A. 11	9823	23	143	809 Jun. 17.5	776 1	328
1407	6120	6915	1719	7	1445	16 B	2	15	M. 27	9824	24	144	810 Jun. 7.3	777 2	329
1408	1	6	1720	2	6	17 AG	3	1	A. 15	9825	25	145	811 Maii 26.7	778 Dec. 4.3	330
1409	2	7	1721	3	7	18 F	4	2	A. 7	9826	26	146	812 Maii 15.4	779 4	331
1410	3	8	1722	4	8	19 E	5	3	A. 22	9827	27	147	813 Maii 5.2	780 5	332
1411	4	9	1723	5	9	20 D	6	4	M. 13	9828	28	148	814 Apr. 24.6	781 6	333
1412	6125	6920	1724	7	1450	21 CB	7	5	A. 3	9829	29	149	815 Apr. 12.3	782 Dec. 3.7	334
1413	6	1	1725	1	1	22 A	8	6	A. 23	9830	30	150	816 Apr. 2.1	783 1	335
1414	7	2	1726	2	2	23 G	9	7	A. 8	9831	31	151	817 Mar. 22.5	784 2	336
1415	8	3	1727	3	3	24 F	10	8	M. 31	9832	32	152	818 Mar. 12.3	785 3	337

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan. Ann.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar. Ann.	Anni Mundi juxta Græcos. Ann.	Anni Epochæ Seleucidarum Solares, à 1. die Octobris. Ann. F.	Æra Hispanica.	Cyclus Solis. Ann.	Cyclus Lunæ. An.	Indictio Romana. An.	Paschæ dies. A. Aprilem, M. Martium denotant.	Anni Epochæ Chataiæ solares, à medio Aquarii. Ann.	Anni Cycli simplicis sexageni. An.	Anni Cycli Chataiorum comp. è tribus Cyclis sexagenis. Ann.	Anni Epochæ Arabicæ lunares, ab Hegira, h. e. fugâ Mohammedis, juxta medium Lunæ motum. Ann. Mens. D. F.	Anni Epochæ Persicæ 365. dierum, ab ἀνῃρημένῳ Yezdegerd. Ann. Mens. D. F.	Anni Epochæ Gelalææ solares, ab æquinoctio verno. Ann.
1416	9	4	1728 5	4	25 ED	11	9	A. 19	9833	33	153	819 Feb. 29.7	786 Dec. 2.4	338
1417	6130	6925	1729 6	1455	26 C	12	10	A. 11	9834	34	154	820 Feb. 17.4	787 5	339
1418	1	6	1730 7	6	27 B	13	11	M. 27	9835	35	155	821 Feb. 7.2	788 6	340
1419	2	7	1731 1	7	28 A	14	12	A. 16	9836	36	156	822 Jan. 27.6	789 7	341
1420	3	8	1732 3	8	1 GF	15	13	A. 7	9837	37	157	823 Jan. 16.3	790 Dec. 1.1	342
1421	4	9	1733 4	9	2 E	16	14	M. 23	9838	38	158	824 Ian. 5. 1 825 Dec. 25. 5	791 2	343
1422	6135	6930	1734 5	1460	3 D	17	15	A. 12	9839	39	159	826 Dec. 15.3	792 3	344
1423	6	1	1735 6	1	4 C	18	1	A. 14	9840	40	160	827 Dec. 4.7	793 4	345
1424	7	2	1736 1	2	5 BA	19	2	A. 23	9841	41	161	828 Nov. 22.4	794 Nov. 30.5	346
1425	8	3	1737 2	3	6 G	1	3	A. 8	9842	42	162	829 Nov. 12.2	795 6	347
1426	9	4	1738 3	4	7 F	2	4	M. 31	9843	43	163	830 Nov. 1.6	796 7	348
1427	6140	6935	1739 4	1465	8 E	3	5	A. 20	9844	44	164	831 Oct. 21.3	797 1	349
1428	1	6	1740 6	6	9 DC	4	6	A. 4	9845	45	165	832 Oct. 10.1	798 Nov. 29.2	350
1429	2	7	1741 7	7	10 B	5	7	M. 27	9846	46	166	833 Sept. 29.5	799 3	351
1430	3	8	1742 1	8	11 A	6	8	A. 16	9847	47	167	834 Sept. 18.2	800 4	352
1431	4	9	1743 2	9	12 G	7	9	A. 10	9848	48	168	835 Sept. 8.7	801 5	353
1432	6145	6940	1744 4	1470	13 FE	8	10	A. 2	9849	49	169	836 Aug. 27.4	802 Nov. 28.6	354
1433	6	1	1745 5	1	14 D	9	11	A. 12	9850	50	170	837 Aug. 17.2	803 7	355
1434	7	2	1746 6	2	15 C	10	12	M. 28	9851	51	171	838 Aug. 6.6	804 1	356
1435	8	3	1747 7	3	16 B	11	13	A. 17	9852	52	172	839 Jul. 26.3	805 2	357
1436	9	4	1748 2	4	17 AG	12	14	A. 8	9853	53	173	840 Jul. 15.1	806 Nov. 27.3	358
1437	6150	6945	1749 3	1475	18 F	13	15	M. 31	9854	54	174	841 Jul. 4.5	807 4	359
1438	1	6	1750 4	6	19 E	14	1	A. 13	9855	55	175	842 Jun. 23.2	808 5	360
1439	2	7	1751 5	7	20 D	15	2	A. 5	9856	56	176	843 Jun. 13.7	809 6	361
1440	3	8	1752 7	8	21 CB	16	3	M. 27	9857	57	177	844 Jun. 1.4	810 Mov. 26.7	362
1441	4	9	1753 1	9	22 A	17	4	A. 16	9858	58	178	845 Maii 21.1	811 1	363
1442	6155	6950	1754 2	1480	23 G	18	5	A. 1	9859	59	179	846 Maii 11.6	812 2	364
1443	6	1	1755 3	1	24 F	19	6	A. 21	9860	60	180	847 Apr. 38.3	813 3	365
1444	7	2	1756 5	2	25 ED	1	7	A. 12	9861	1. Cycl. Shanac Ven.	1	848 Apr. 19.1	814 Nov. 25.4	366
1445	8	3	1757 6	3	26 C	2	8	M. 28	9862	2	2	849 Apr. 8.5	815 5	367
1446	9	4	1758 7	4	27 B	3	9	A. 17	9863	3	3	850 Mar. 28.2	816 6	368
1447	6160	6955	1759 1	1485	28 A	4	10	A. 9	9864	4	4	851 Mar. 18.7	817 7	369
1448	1	6	1760 3	6	1 GF	5	11	M. 24	9865	5	5	852 Mar. 6.4	818 Nov. 24.1	370
1449	2	7	1761 4	7	2 E	6	12	A. 13	9866	6	6	853 Feb. 23.1	819 2	371
1450	3	8	1762 5	8	3 D	7	13	A. 5	9867	7	7	854 Feb. 13.6	820 3	372
1451	4	9	1763 6	9	4 C	8	14	A. 25	9868	8	8	855 Feb. 2.3	821 4	373
1452	6165	6960	1764 1	1490	5 BA	9	15	A. 9	9869	9	9	856 Jan. 23.1	822 Nov. 23.5	374
1453	6	1	1765 2	1	6 G	10	1	A. 1	9870	10	10	857 Ian. 11. 5 858 Dec. 32. 2	823 6	375
1454	7	2	1766 3	2	7 F	11	2	A. 21	9871	11	11	859 Dec. 21.7	824 7	376
1455	8	3	1767 4	3	8 E	12	3	A. 6	9872	12	12	860 Dec. 10.4	825 1	377
1456	9	4	1768 6	4	9 DC	13	4	M. 28	9873	13	13	861 Nov. 28.1	826 Nov. 22.2	378
1457	6170	6965	1769 7	1495	10 B	14	5	A. 17	9874	14	14	862 Nov. 18.6	827 3	379
1458	1	6	1770 1	6	11 A	15	6	A. 2	9875	15	15	863 Nov. 7.3	828 4	380
1459	2	7	1771 2	7	12 G	16	7	M. 25	9876	16	16	864 Oct. 27.7	829 5	381
1460	3	8	1772 4	8	13 FE	17	8	A. 13	9877	17	17	865 Oct. 16.5	830 Nov. 21.6	382
1461	4	9	1773 5	9	14 D	18	9	A. 5	9878	18	18	866 Oct. 5.2	831 7	383
1462	6175	6970	1774 6	1500	15 C	19	10	A. 18	9879	19	19	867 Sept. 25.7	832 1	384
1463	6	1	1775 7	1	16 B	1	11	A. 10	9880	20	20	868 Sept. 14.4	833 2	385
1464	7	2	1776 2	2	17 AG	2	12	A. 1	9881	21	21	869 Sept. 2.1	834 Mov. 20.3	386
1465	8	3	1777 3	3	18 F	3	13	A. 14	9882	22	22	870 Aug. 23.6	835 4	387
1466	9	4	1778 4	4	19 E	4	14	A. 6	9883	23	23	871 Aug. 12.3	836 5	388
1467	6180	6975	1779 5	1505	20 D	5	15	M. 29	9884	24	24	872 Aug. 1.7	837 6	389
1468	1	6	1780 7	6	21 CB	6	1	A. 17	9885	25	25	873 Jul. 21.5	838 Nov. 19.7	390
1469	2	7	1781 1	7	22 A	7	2	A. 2	9886	26	26	874 Jul. 10.2	839 1	391
1470	3	8	1782 2	8	23 G	8	3	A. 22	9887	27	27	875 Jun. 29.6	840 2	392
1471	4	9	1783 3	9	24 F	9	4	A. 14	9888	28	28	876 Jun. 19.4	841 3	393
1472	6185	6980	1784 5	1510	25 ED	10	5	M. 29	9889	29	29	877 Jun. 7.1	842 Nov. 18.4	394
1473	6	1	1785 6	1	26 C	11	6	A. 18	9890	30	30	878 Maii 28.6	843 5	395
1474	7	2	1786 7	2	27 B	12	7	A. 10	9891	31	31	879 Maii 17.3	844 6	396
1475	8	3	1787 1	3	28 A	13	8	M. 26	9892	32	32	880 Maii 6.7	845 7	397
1476	9	4	1788 3	4	1 GF	14	9	A. 14	9893	33	33	881 Apr. 25.5	846 Nov. 17.1	398
1477	6190	6985	1789 4	1515	2 E	15	10	A. 6	9894	34	34	882 Apr. 14.2	847 2	399
1478	1	6	1790 5	6	3 D	16	11	M. 28	9895	35	35	883 Apr. 3.6	848 3	400
1479	2	7	1791 6	7	4 C	17	12	A. 11	9896	36	36	884 Mar. 24.4	849 4	401
1480	3	8	1792 1	8	5 BA	18	13	A. 2	9897	37	37	885 Mar. 12.1	850 Nov. 16.5	402
1481	4	9	1793 2	9	6 G	19	14	A. 22	9898	38	38	886 Mar. 2.6	851 6	403
1482	6195	6990	1794 3	1520	7 F	1	15	A. 7	9899	39	39	887 Feb. 19.3	852 7	404
1483	6	1	1795 4	1	8 E	2	1	M. 30	9900	40	40	888 Feb. 8.7	853 1	405
1484	7	2	1796 6	2	9 DC	3	2	A. 18	9901	41	41	889 Jan. 29.5	854 Nov. 15.2	406
1485	8	3	1797 7	3	10 B	4	3	A. 3	9902	42	42	890 Jan. 17.2	855 3	407
1486	9	4	1798 1	4	11 A	5	4	M. 26	9903	43	43	891 Ian. 6. 6 892 Dec. 27. 4	856 4	408
1487	6200	6995	1799 2	1525	12 G	6	5	A. 15	9904	44	44	893 Dec. 16.1	857 5	409
1488	1	6	1800 4	6	13 FE	7	6	A. 6	9905	45	45	894 Dec. 4.5	858 Nov. 14.6	410
1489	2	7	1801 5	7	14 D	8	7	A. 19	9906	46	46	895 Nov. 24.3	859 7	411
1490	3	8	1802 6	8	15 C	9	8	A. 11	9907	47	47	896 Nov. 13.7	860 1	412
1491	4	9	1803 7	9	16 B	10	9	A. 3	9908	48	48	897 Nov. 3.5	861 2	413
1492	6205	7000	1804 2	1530	17 AG	11	10	A. 22	9909	49	49	898 Oct. 22.2	862 Nov. 13.3	414
1493	6	1	1805 3	1	18 F	12	11	A. 7	9910	50	50	899 Oct. 11.6	863 4	415
1494	7	2	1806 4	2	19 E	13	12	M. 30	9911	51	51	900 Oct. 1.4	864 5	416
1495	8	3	1807 5	3	20 D	14	13	A. 19	9912	52	52	901 Sept. 20.1	865 6	417
1496	9	4	1808 7	4	21 CB	15	14	A. 3	9913	53	53	902 Sept. 8.5	866 Nov. 12.7	418
1497	6210	7005	1809 1	1535	22 A	16	15	M. 28	9914	54	54	903 Aug. 29.3	867 1	419
1498	1	6	1810 2	6	23 G	17	1	A. 15	9915	55	55	904 Aug. 18.7	868 2	420
1499	2	7	1811 3	7	24 F	18	2	M. 31	9916	56	56	905 Aug. 7.4	869 3	421
1500	3	8	1812 5	8	25 ED	19	3	A. 19	9917	57	57	906 Jul. 27.2	870 Nov. 11.4	422
1501	4	9	1813 6	9	26 C	1	4	A. 11	9918	58	58	907 Jul. 16.6	871 5	423
1502	6215	7010	1814 7	1540	27 B	2	5	M. 27	9919	59	59	908 Jul. 6.4	872 6	424
1503	6	1	1815 1	1	28 A	3	6	A. 16	9920	60	60	909 Jun. 25.1	873 7	425
1504	7	2	1816 3	2	1 GF	4	7	A. 7	9921	61	61	910 Jun. 13.5	874 Nov. 10.1	426
1505	8	3	1817 4	3	2 E	5	8	M. 23	9922	62	62	911 Jun. 3.3	875 2	427

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan. Ann.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar. Ann.	Anni Mundi juxta Græcos. Ann.	Anni Epochæ Seleucidarum Solares, à 1. die Octobris. Ann.	F.	Æra Hispanica.	Cyclus Solis.		Cyclus Lunæ. An.	Indictio Romana. Ann.	Paschatis dies. A. Aprilem, M. Martium denotat.	Anni Epochæ Chataicæ solares, à medio Aquarii. Ann.	Anni Cycli simplicis sexageni. An.	Anni Cycli Chataiorum comp. è tribus Cyclis sexagenis. Ann.	Anni Epochæ Arabicæ lunares, ab Hegira, h. e. fugâ Mohammedis, juxta medium Lunæ motum. Ann. Mens. D. F.	Anni Epochæ Persicæ 365. dierum, ab [illegible] Yezdejerd. Ann. Mens. D. Fer.	Anni Epochæ Gelalææ solares, ab æquinoctio verno. Ann.
1506	9	4	1818	5	4	3	D	6	9	A. 18	9923	3	63	912 Maii 23.7	876 3	328
1507	6220	7015	1819	6	1545	4	C	7	10	A. 4	9924	4	64	913 Maii 12.4	877 4	429
1508	1	6	1820	1	6	5	BA	8	11	A. 23	9925	5	65	914 Maii 1.2	878 Nov. 9.5	430
1509	2	7	1821	2	7	6	G	9	12	A. 8	9926	6	66	915 Apr. 20.6	879 6	431
1510	3	8	1822	3	8	7	F	10	13	M. 31	9927	7	67	916 Apr. 10.4	880 7	432
1511	4	9	1823	4	9	8	E	11	14	A. 20	9928	8	68	917 Mar. 30.1	881 1	433
1512	6225	7020	1824	6	1550	9	DC	12	15	A. 11	9929	9	69	918 Mar. 18.5	882 Nov. 8.2	434
1513	6	1	1825	7	1	10	B	13	1	M. 27	9930	10	70	919 Mar. 8.3	883 3	435
1514	7	2	1826	1	2	11	A	14	2	A. 6	9931	11	71	920 Feb. 25.7	884 4	436
1515	8	3	1827	2	3	12	G	15	3	A. 15	9932	12	72	921 Feb. 14.4	885 5	437
1516	9	4	1828	4	4	13	FE	16	4	M. 23	9933	13	73	922 Feb. 4.2	886 Nov. 7.6	438
1517	6230	7025	1829	5	1555	14	D	17	5	A. 12	9934	14	74	923 Jan. 23.6	887 7	439
1518	1	6	1830	6	6	15	C	18	6	A. 4	9935	15	75	924 Jan. 12.3	888 1	440
1519	2	7	1831	7	7	16	B	19	7	M. 24	9936	16	76	925 Jan. 2.2 / 926 Dec. 22.5	889 2	441
1520	3	8	1832	2	8	17	AG	1	8	A. 8	9937	17	77	927 Dec. 11.3	890 Nov. 6.3	442
1521	4	9	1833	3	9	18	F	2	9	M. 31	9938	18	78	928 Nov. 30.7	891 4	443
1522	6235	7030	1834	4	1560	19	E	3	10	A. 20	9939	19	79	929 Nov. 19.4	892 5	444
1523	6	1	1835	5	1	20	D	4	11	A. 5	9940	20	80	930 Nov. 9.2	893 6	445
1524	7	2	1836	7	2	21	CB	5	12	M. 27	6941	21	81	931 Oct. 28.6	894 Nov. 5.7	446
1525	8	3	1837	1	3	22	A	6	13	A. 16	9942	22	82	932 Oct. 17.3	895 1	447
1526	9	4	1838	2	4	23	G	7	14	A. 1	9943	23	83	933 Oct. 7.1	896 2	448
1527	6240	7035	1839	3	1565	24	F	8	15	A. 21	9944	24	84	934 Sept. 26.5	897 3	449
1528	1	6	1840	5	6	25	ED	9	1	A. 12	9945	25	85	935 Sept. 14.5	898 Nov. 4.4	450
1529	2	7	1841	6	7	26	C	10	2	M. 28	9946	26	86	936 Sept. 4.7	899 5	451
1530	3	8	1842	7	8	27	B	11	3	A. 17	9947	27	87	937 Aug. 24.4	900 6	452
1531	4	9	1843	1	9	28	A	12	4	A. 9	9948	28	88	938 Aug. 14.2	901 7	453
1532	6245	7040	1844	3	1570	1	GF	13	5	M. 31	9949	29	89	939 Aug. 2.6	902 Nov. 3.1	454
1533	6	1	1845	4	1	2	E	14	6	A. 13	9950	30	90	940 Jul. 22.3	903 2	455
1534	7	2	1846	5	2	3	D	15	7	A. 5	9951	31	91	941 Jul. 12.1	904 3	456
1535	8	3	1847	6	3	4	C	16	8	M. 28	9952	32	92	942 Jul. [illegible].5	905 4	457
1536	9	4	1848	1	4	5	BA	17	9	A. 16	9953	33	93	943 Jun. 19.2	906 Nov. 2.5	458
1537	6250	7045	1849	2	1575	6	G	18	10	A. 1	9954	34	94	944 Jun. 9.7	907 6	459
1538	1	6	1850	3	6	7	F	19	11	A. 21	9955	35	95	945 Maii 29.4	908 7	460
1539	2	7	1851	4	7	8	E	1	12	A. 6	9956	36	96	946 Maii 19.2	909 1	461
1540	3	8	1852	6	8	9	DC	2	13	M. 28	9957	37	97	947 Maii 7.6	910 Nov. 1.2	462
1541	4	9	1853	7	9	10	B	3	14	A. 17	9958	38	98	948 Apr. 26.3	911 3	463
1542	6255	7050	1854	1	2580	11	A	4	15	A. 9	9959	39	99	949 Apr. 16.1	912 4	464
1543	6	1	1855	2	1	12	G	5	1	M. 25	9960	40	100	950 Apr. 5.5	913 5	465
1544	7	2	1856	4	2	13	FE	6	2	A. 13	9961	41	101	951 Mar. 24.2	914 Oct. 31.6	466
1545	8	3	1857	5	3	14	D	7	3	A. 5	9962	42	102	952 Mar. 14.7	915 7	467
1546	9	4	1858	6	4	15	C	8	4	A. 25	9963	43	103	953 Mar. 3.4	916 1	468
1547	6260	7055	1859	7	1585	16	B	9	5	A. 10	9964	44	104	954 Feb. 20.1	917 2	469
1548	1	6	1860	2	6	17	AG	10	6	A. 1	9965	45	105	955 Feb. 10.6	918 Oct. 30.3	470
1549	2	7	1861	3	7	18	F	11	7	A. 21	9966	46	106	956 Jan. 29.3	919 4	471
1550	3	8	1862	4	8	19	E	12	8	A. 6	9967	47	107	957 Jan. 19.1	920 5	472
1551	4	9	1863	5	9	20	D	13	9	M. 29	9968	48	108	958 Jan. 8.5 / 959 Dec. 28.2	921 6	473
1552	6265	7060	1864	7	1590	21	CB	14	10	A. 17	9969	49	109	960 Dec. 17.7	922 Oct. 29.7	474
1553	6	1	1865	1	1	22	A	15	11	A. 2	9970	50	110	961 Dec. 6.4	923 1	475
1554	7	2	1866	2	2	23	G	16	12	M. 25	9971	51	111	962 Nov. 25.1	924 2	476
1555	8	3	1867	3	3	24	F	17	13	A. 14	9972	52	112	963 Nov. 15.6	925 3	477
1556	9	4	1868	5	4	25	ED	18	14	A. 5	9973	53	113	964 Nov. 3.8	926 Oct. 28.4	478
1557	6270	7065	1869	6	1595	26	C	19	15	A. 18	9974	54	114	965 Oct. 23.7	927 5	479
1558	1	6	1870	7	6	27	B	1	1	A. 10	9975	55	115	966 Oct. 13.5	928 6	480
1559	2	7	1871	1	7	28	A	2	2	M. 26	9976	56	116	967 Oct. 2.2	929 7	481
1560	3	8	1872	3	8	1	GF	3	3	A. 14	9977	57	117	968 Sept. 21.7	930 Oct. 27.1	482
1561	4	9	1873	4	9	2	E	4	4	A. 6	9978	58	118	969 Sept. 10.4	931 2	483
1562	6275	7070	1874	5	1600	3	D	5	5	M. 29	9979	59	119	970 Aug. 30.1	932 3	484
1563	6	1	1875	6	1	4	C	6	6	A. 11	9980	60	120	971 Aug. 20.6	933 4	485
1564	7	2	1876	1	2	5	BA	7	7	A. 2	9981	1	121	972 Aug. 8.3	934 Oct. 26.5	486
1565	8	3	1877	2	3	6	G	8	8	A. 22	9982	2	122	973 Jul. 28.7	935 6	487
1566	9	4	1878	3	4	7	F	9	9	A. 14	9983	3	123	974 Jul. 18.5	936 7	488
1567	6280	7075	1879	4	1605	8	E	10	10	M. 30	9984	4	124	975 Jul. 7.2	937 1	489
1568	1	6	1880	6	6	9	DC	11	11	A. 18	9985	5	125	976 Jun. 26.7	938 Oct. 25.2	490
1569	2	7	1881	7	7	10	B	12	12	A. 10	9986	6	126	977 Jun. 15.4	939 3	491
1570	3	8	1882	1	8	11	A	13	13	M. 26	9987	7	127	978 Jun. 4.1	940 4	492
1571	4	9	1883	2	9	12	G	14	14	A. 15	9988	8	128	979 Maii 25.6	941 5	493
1572	6285	7080	1884	4	1610	13	FE	15	15	A. 6	9989	9	129	980 Maii 13.3	942 Oct. 24.6	494
1573	6	1	1885	5	1	14	D	16	1	M. 22	9990	10	130	981 Maii 2.7	943 7	495
1574	7	2	1886	6	2	15	C	17	2	A. 11	9991	11	131	982 Apr. 22.5	944 1	496
1575	8	3	1887	7	3	16	B	18	3	A. 3	9992	12	132	983 Apr. 11.2	945 2	497
1576	9	4	1888	2	4	17	AG	19	4	A. 22	9993	13	133	984 Mar. 30.6	946 Oct. 23.3	498
1577	6290	7085	1889	3	1615	18	F	1	5	A. 7	9994	14	134	985 Mar. 20.4	947 4	499
1578	1	6	1890	4	6	19	E	2	6	M. 30	9995	15	135	986 Mar. 9.1	948 5	500
1579	2	7	1891	5	7	20	D	3	7	A. 19	9996	16	136	987 Feb. 27.6	949 6	510
1580	3	8	1892	7	8	21	CB	4	8	A. 3	9997	17	137	988 Feb. 16.3	950 Oct. 22.7	511
1581	4	9	1893	1	9	22	A	5	9	M. 26	9998	18	138	989 Feb. 4.7	951 1	512
1582	6295	7090	1894	2	1620	23	C	6	10	A. 15	9999	19	139	990 Jan. 25.5	952 2	513
1583	6	1	1895	3	1	24	B	7	11	A. 10	10000	20	140	991 Jan. 14.2	953 3	514
1584	7	2	1896	5	2	25	AG	8	12	A. 1	1	21	141	992 Jan. 4.6 / 993 Dec. 23.4	954 Oct. 21.4	515
1585	8	3	1897	6	3	26	F	9	13	A. 21	2	22	142	994 Dec. 12.1	955 5	516
1586	9	4	1898	7	4	27	E	10	14	A. 6	3	23	143	995 Dec. 1.5	956 6	517
1587	6300	7095	1899	1	1625	28	D	11	15	M. 29	4	24	144	996 Nov. 21.3	957 7	518
1588	1	6	1900	3	6	1	CB	12	1	A. 17	5	25	145	997 Nov. 9.7	958 Oct. 20.1	519
1589	2	7	1901	4	7	2	A	13	2	A. 2	6	26	146	998 Oct. 30.5	959 2	520
1590	3	8	1902	5	8	3	G	14	3	A. 22	7	27	147	999 Oct. 19.2	960 3	521
1591	4	9	1903	6	9	4	F	15	4	A. 14	8	28	148	1000 Oct. 6.8	961 4	522
1592	6305	7100	1904	1	1630	5	ED	16	5	M. 29	9	29	149	1001 Sept. 27.4	962 Oct. 19.5	523
1593	6	1	1905	2	1	6	C	17	6	A. 18	10	30	150	1002 Sept. 16.1	963 6	524
1594	7	2	1906	3	2	7	B	18	7	A. 10	11	31	151	1003 Sept. 5.5	964 7	525
1595	8	3	1907	4	3	8	A	19	8	M. 26	12	32	152	1004 Aug. 26.3	965 1	526

Vennus 8865mus, constans è 10000. ann. solar. incipit.

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan. Ann.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar. Ann.	Anni Mundi juxta Græcos. Ann.	Anni Epochæ Seleucidarum Solares, à 1. die Octobris. Ann.	F.	Æra Hispanica.	Cyclus Solis. Ann.		Cyclus Lunæ. An.	Indictio Romana. An.	Paschæ dies. A. Aprilem, M. Martium denotant.	Anni Epochæ Chataiæ solares, à medio Aquarii. Ann.	Anni Cycli simplicis sexageni. An.	Anni Cycli Chataiorum comp. è tribus Cyclis sexagenis. Ann.	Anni Epochæ Arabicæ lunares, ab Hegira, h. e. fugâ Mohammedis, juxta medium Lunæ motum. Ann.	Mens.	D. F.	Anni Epochæ Persicæ 365. dierum, ab Yezdejerd. Ann.	Mens.	D. F.	Anni Epochæ Gelalææ solares, ab æquinoctio verno. Ann.
1596	9	4	1908	6	4	9	GF	1	9	A. 14	13	33	153	1005	Aug.	14.7	966	Oct.	18.2	518
1597	6310	7105	1909	7	1635	10	E	2	10	A. 6	14	34	154	1006	Aug.	4.5	967		3	519
1598	1	6	1910	1	6	11	D	3	11	M. 22	15	35	155	1007	Jul.	24.2	968		4	520
1599	2	7	1911	2	7	12	C	4	12	A. 11	16	36	156	1008	Jul.	13.6	969		5	521
1600	3	8	1912	4	8	13	BA	5	13	A. 2	17	37	157	1009	Jul.	2.4	970	Oct.	17.6	522
1601	4	9	1913	5	9	14	G	6	14	A. 22	18	38	158	1010	Jun.	21.1	971		7	523
1602	6315	7110	1914	6	1640	15	F	7	15	A. 7	19	39	159	1011	Jun.	10.5	972		1	524
1603	6	1	1915	7	1	16	E	8	1	M. 30	20	40	160	1012	Maii	31.3	973		2	525
1604	7	2	1916	2	2	17	DC	9	2	A. 18	21	41	161	1013	Maii	19.7	974	Oct.	16.3	526
1605	8	3	1917	3	3	18	B	10	3	A. 10	22	42	162	1014	Maii	8.4	975		4	527
1606	9	4	1918	4	4	19	A	11	4	M. 26	23	43	163	1015	Apr.	28.2	976		5	528
1607	6320	7115	1919	5	1645	20	G	12	5	A. 15	24	44	164	1016	Apr.	17.6	977		6	529
1608	1	6	1920	7	6	21	FE	13	6	A. 6	25	45	165	1017	Apr.	6.4	978	Oct.	15.7	530
1609	2	7	1921	1	7	22	D	14	7	A. 19	26	46	166	1018	Mar.	26.1	979		1	531
1610	3	8	1922	2	8	23	C	15	8	A. 10	27	47	167	1019	Mar.	15.5	980		2	532
1611	4	9	1923	3	9	24	B	16	9	A. 3	28	48	168	1020	Mar.	5.3	981		3	533
1612	6325	7120	1924	5	1650	25	AG	17	10	A. 22	29	49	169	1021	Feb.	22.7	982	Oct.	14.4	534
1613	6	1	1925	6	1	26	F	18	11	A. 7	30	50	170	1022	Feb.	10.4	983		5	535
1614	7	2	1926	7	2	27	E	19	12	M. 30	31	51	171	1023	Jan.	31.2	984		6	536
1615	8	3	1927	1	3	28	D	1	13	A. 19	32	52	172	1024	Jan.	20.6	985		7	537
1616	9	4	1928	3	4	1	CB	2	14	A. 3	33	53	173	1025 1026	Jan. Dec.	9.1 29.1	986	Oct.	13.1	538
1617	6330	7125	1929	4	1655	2	A	3	15	M. 26	34	54	174	1027	Dec.	18.5	987		2	539
1618	1	6	1930	5	6	3	G	4	1	A. 15	35	55	175	1028	Dec.	8.3	988		3	540
1619	2	7	1931	6	7	4	F	5	2	M. 31	36	56	176	1029	Nov.	27.7	989		4	541
1620	3	8	1932	1	8	5	ED	6	3	A. 19	37	57	177	1030	Nov.	15.4	990	Oct.	12.5	542
1621	4	9	1933	2	9	6	C	7	4	A. 11	38	58	178	1031	Nov.	5.2	991		6	543
1622	6335	7130	1934	3	1660	7	B	8	5	M. 27	39	59	179	1032	Oct.	25.6	992		7	544
1623	6	1	1935	4	1	8	A	9	6	A. 16	40	60	180	1033	Oct.	14.3	993		1	545
1624	7	2	1936	6	2	9	GF	10	7	A. 7	41	∴ 1	1	1034	Oct.	3.1	994	Oct.	11.2	546
1625	8	3	1937	7	3	10	E	11	8	M. 30	42	2	2	1035	Sept.	22.5	995		3	547
1626	9	4	1938	1	4	11	D	12	9	A. 10	43	Cycl. Sinic. Vet. 3	3	1036	Sept.	12.3	996		4	548
1627	6340	7135	1939	2	1665	12	C	13	10	A. 4	44	4	4	1037	Sept.	1.7	997		5	549
1628	1	6	1940	4	6	13	BA	14	11	A. 23	45	5	5	1038	Aug.	20.4	998	Oct.	10.6	550
1629	2	7	1941	5	7	14	G	15	12	A. 15	46	6	6	1039	Aug.	10.2	999		7	551
1630	3	8	1942	6	8	15	F	16	13	M. 31	47	7	7	1040	Jul.	30.6	1000		1	552
1631	4	9	1943	7	9	16	E	17	14	A. 20	48	8	8	1041	Jul.	19.3	1001		2	553
1632	6345	7140	1944	2	1670	17	DC	18	15	A. 11	49	9	9	1042	Jul.	8.1	1002	Oct.	9.3	554
1633	6	1	1945	3	1	18	B	19	1	M. 27	50	10	10	1043	Jun.	27.5	1003		4	555
1634	7	2	1946	4	2	19	A	1	2	A. 16	51	11	11	1044	Jun.	16.2	1004		5	556
1635	8	3	1947	5	3	20	G	2	3	A. 8	52	12	12	1045	Jun.	6.7	1005		6	557
1636	9	4	1948	7	4	21	FE	3	4	M. 23	53	13	13	1046	Maii	25.4	1006	Oct.	8.7	558
1637	6350	7145	1949	1	1675	22	D	4	5	A. 12	54	14	14	1047	Maii	15.2	1007		1	559
1638	1	6	1950	2	6	23	C	5	6	A. 4	55	15	15	1048	Maii	4.6	1008		2	560
1639	2	7	1951	3	7	24	B	6	7	A. 24	56	16	16	1049	Apr.	23.3	1009		3	561
1640	3	8	1952	5	8	25	AG	7	8	A. 8	57	17	17	1050	Apr.	12.1	1010	Oct.	7.4	562
1641	4	9	1953	6	9	26	F	8	9	M. 31	58	18	18	1051	Apr.	1.5	1011		5	563
1642	6355	7150	1954	7	1680	27	E	9	10	A. 20	59	19	19	1052	Mar.	21.2	1012		6	564
1643	6	1	1955	1	1	28	D	10	11	A. 5	60	20	20	1053	Mar.	11.7	1013		7	565
1644	7	2	1956	3	2	1	CB	11	12	M. 27	61	21	21	1054	Feb.	28.4	1014	Oct.	6.1	566
1645	8	3	1957	4	3	2	A	12	13	A. 16	62	22	22	1055	Feb.	16.1	1015		2	567
1646	9	4	1958	5	4	3	G	13	14	A. 1	63	23	23	1056	Feb.	6.6	1016		3	568
1647	6360	7155	1959	6	1685	4	F	14	15	A. 21	64	24	24	1057	Jan.	26.3	1017		4	569
1648	1	6	1960	1	6	5	ED	15	1	A. 12	65	25	25	1058	Jan.	16.1	1018	Oct.	5.5	570
1649	2	7	1961	2	7	6	C	16	2	A. 4	66	26	26	1059 1060	Jan. Dec.	4.5 24.2	1019		6	571
1650	3	8	1962	3	8	7	B	17	3	A. 17	67	27	27	1061	Dec.	14.7	1020		7	572
1651	4	9	1963	4	9	8	A	18	4	A. 9	68	28	28	1062	Dec.	3.4	1021		1	573
1652	6365	7160	1964	6	1690	9	GF	19	5	M. 31	69	29	29	1063	Nov.	21.1	1022	Oct.	4.2	574
1653	6	1	1965	7	1	10	E	1	6	A. 15	70	30	30	1064	Nov.	11.6	1023		3	575
1654	7	2	1966	1	2	11	D	2	7	A. 5	71	31	31	1065	Oct.	31.3	1024		4	576
1655	8	3	1967	2	3	12	C	3	8	M. 28	72	32	32	1066	Oct.	21.1	1025		5	577
1656	9	4	1968	4	4	13	BA	4	9	A. 16	73	33	33	1067	Oct.	9.5	1026	Oct.	3.6	578
1657	6370	7165	1969	5	1695	14	G	5	10	A. 1	74	34	34	1068	Sept.	28.2	1027		7	579
1658	1	6	1970	6	6	15	F	6	11	A. 21	75	35	35	1069	Sept.	18.7	1028		1	580
1659	2	7	1971	7	7	16	E	7	12	A. 13	76	36	36	1070	Sept.	7.4	1029		2	581
1660	3	8	1972	2	8	17	DC	8	13	A. 28	77	37	37	1071	Aug.	26.1	1030	Oct.	2.3	582
1661	4	9	1973	3	9	18	B	9	14	A. 17	78	38	38	1072	Aug.	16.6	1031		4	583
1662	6375	7170	1974	4	1700	19	A	10	15	A. 9	79	39	39	1073	Aug.	5.3	1032		5	584
1663	6	1	1975	5	1	20	G	11	1	M. 25	80	40	40	1074	Jul.	25.7	1033		6	585
1664	7	2	1976	7	2	21	FE	12	2	A. 13	81	41	41	1075	Jul.	14.5	1034	Oct.	1.7	586
1665	8	3	1977	1	3	22	D	13	3	A. 5	82	42	42	1076	Jul.	3.2	1035		1	587
1666	9	4	1978	2	4	23	C	14	4	A. 25	83	43	43	1077	Jun.	23.7	1036		2	588
1667	6380	7175	1979	3	1705	24	B	15	5	A. 10	84	44	44	1078	Jun.	12.4	1037		3	589
1668	1	6	1980	5	6	25	AG	16	6	A. 1	85	45	45	1079	Maii	31.1	1038	Sept.	30.4	590
1669	2	7	1981	6	7	26	F	17	7	A. 21	86	46	46	1080	Maii	21.6	1039		5	591
1670	3	8	1982	7	8	27	E	18	8	A. 6	87	47	47	1081	Maii	10.3	1040		6	592
1671	4	9	1983	1	9	28	D	19	9	M. 29	88	48	48	1082	Apr.	29.7	1041		7	593
1672	6385	7180	1984	3	1710	1	CB	1	10	A. 17	89	49	49	1083	Apr.	18.5	1042	Sept.	29.1	594
1673	6	1	1985	4	1	2	A	2	11	A. 2	90	50	50	1084	Apr.	7.2	1043		2	595
1674	7	2	1986	5	2	3	G	3	12	M. 25	91	51	51	1085	Mar.	27.6	1044		3	596
1675	8	3	1987	6	3	4	F	4	13	A. 14	92	52	52	1086	Mar.	17.4	1045		4	597
1676	9	4	1988	1	4	5	ED	5	14	A. 5	93	53	53	1087	Mar.	5.1	1046	Sept.	28.5	598
1677	6390	7185	1989	2	1715	6	C	6	15	A. 18	94	54	54	1088	Feb.	23.6	1047		6	599
1678	1	6	1990	3	6	7	B	7	1	A. 10	95	55	55	1089	Feb.	12.3	1048		7	600
1679	2	7	1991	4	7	8	A	8	2	A. 2	96	56	56	1090	Feb.	1.7	1049		1	601
1680	3	8	1992	6	8	9	GF	9	3	A. 21	97	57	57	1091	Jan.	21.5	1050	Sept.	27.2	602
1681	4	9	1993	7	9	10	E	10	4	A. 6	98	58	58	1092 1093	Jan. Dec.	10.2 30.6	1051		3	603
1682	6395	7190	1994	1	1720	11	D	11	5	M. 29	99	59	59	1094	Dec.	20.4	1052		4	604
1683	6	1	1995	2	1	12	C	12	6	A. 18	100	60	60	1095	Dec.	9.1	1053		5	605
1684	7	2	1996	4	2	13	BA	13	7	A. 2	101	1	61	1096	Nov.	28.6	1054	Sept.	26.6	606
1685	8	3	1997	5	3	14	G	14	8	A. 22	102	2	62	1097	Nov.	17.3	1055		7	607

Anni Epochæ Christianæ à Kal. Jan. Ann.	Anni Periodi Julianæ à Kal. Januar. Ann.	Anni Mundi juxta Græcos. Ann.	Anni Epochæ Seleucidarum Solares, à 1. die Octobris. Ann.	F.	Æra Hispanica.	Cyclus Solis. Ann.	Cyclus Lunæ. An.	Indictio Romana. Ann.	Paschatis dies. A. Aprilem, M. Martium denotat.	Anni Epochæ Chataiæ solares, à medio Aquarii. Ann.	Anni Cycli simplicis sexageni. An.	Anni Cycli Chataiorum comp. è tribus Cyclis sexagenis. Ann.	Anni Epochæ Arabicæ lunares, ab Hegira, h. e. fugâ Mohammedis, juxta medium Lunæ motum. Ann. Mens. D. F.	Anni Epochæ Persicæ 365. dierum, ab ἐνθρονισμοῦ Yezdejerd. Ann. Mens. D. Fer.	Anni Epochæ Gelalææ solares, ab æquinoctio verno. Ann.
1686	9	4	1998	6	4	15 F	15	9	A. 14	103	3	63	1098 Nov. 6.7	1056 1	608
1687	6400	7195	1999	7	1725	16 E	16	10	M. 30	104	4	64	1099 Oct. 27.5	1057 2	609
1688	1	6	2000	2	6	17 DC	17	11	A. 18	105	5	65	1100 Oct. 15.2	1058 Sept. 25 3	610
1689	2	7	2001	3	7	18 B	18	12	A. 12	106	6	66	1101 Oct. 4.6	1059 4	611
1690	3	8	2002	4	8	19 A	19	13	M. 26	107	7	67	1102 Sept. 24.4	1060 5	612
1691	4	9	2003	5	9	20 G	1	14	A. 15	108	8	68	1103 Sept. 13.1	1061 6	613
1692	6405	7200	2004	7	1730	21 FE	2	15	A. 6	109	9	69	1104 Sept. 1.5	1062 Sept. 24.7	614
1693	6	1	2005	1	1	22 D	3	1	M. 22	110	10	70	1105 Aug. 22.3	1063 1	615
1694	7	2	2006	2	2	23 C	4	2	A. 11	111	11	71	1106 Aug. 11.7	1064 2	616
1695	8	3	2007	3	3	24 B	5	3	A. 3	112	12	72	1107 Aug. 1.5	1065 3	617
1696	9	4	2008	5	4	25 AG	6	4	A. 22	113	13	73	1108 Jul. 20.2	1066 Sept. 23.4	618
1697	6410	7205	2009	6	1735	26 F	7	5	A. 7	114	14	74	1109 Jul. 9.6	1067 5	619
1698	1	6	2010	7	6	27 E	8	6	M. 30	115	15	75	1110 Jun. 29.4	1068 6	620
1699	2	7	2011	1	7	28 D	9	7	A. 19	116	16	76	1111 Jun. 18.1	1069 7	621
1700	3	8	2012	3	8	1 CB	10	8		117	17	77	1112 Jun. 6.5	1070 Sept. 22.1	622

Annus & dies, in Chartis apponi solebant, ut vim haberent. Lex Alaman. tit. 43. *Scriptura non valeat, nisi in qua annus & dies evidenter ostenditur.* Adde Legem Bajwar. tit. 15. §. 13. Capit. Caroli Magni lib. 6. c. 147. Leges Burgorum Scoticor. capite 9. & legem 34. §. 1. D. de Pignoribus & hypoth.

Annus & dies, pro anno completo, *An & jour*. Lex Friderici I. Imperatoris apud Usperg. an. 1187. *Fines Imperii per annum & diem abjuret.*

Annus & dies, Practicis nostris, *An & jour*, Præscriptionis species in variis casibus usurpata; verbi gratia, in Lege Longob. libro 2. titulo 43. §. 3. *res in bannum missa, si per anni & unius diei spatium illam esse in banno permiserit possessor, ad fiscum devolvitur.* Similia habentur in Speculo Saxon. libro 1. art. 38. §. 2. *Qui per annum & diem in proscriptione Imperatoriæ majestatis, steterit, ille juri erit alienus, & ejus feudum domino liberum vacabit, necnon ejus proprietas esse Imperii majestatis pronuntietur.* Ubi Glossa Germanica *annum & diem* esse sex hebdomadas & annum unum annotat, fortè in favorem absentis aut delinquentis. In formula venditionis servi, venditor stipulatur *eum sanum usque anno & die*, Galli dicerent, *garantir an & jour.* In Libris feudorum, qui intra annum & diem feudi investituram à domino non petit, feudum amittit. Occurrunt similia multa in Consuetudinibus municipalibus.

Annus & vastum, vel *Annus, dies & vastum*, pars est prærogativæ regiæ, quâ proficuâ terrarum & tenementorum ad eos spectantium, qui feloniæ, aut proditionis minoris condemnantur, contra dominum feudi, ad annum & diem vendicat, & præterea vastationem tam terrarum quàm tenementorum hujusmodi, nisi dominus feudi eadem competenti pretio redemerit. Ita Cowellus, & Rastallus. Willelm. Thorn. pag. 2015. *Habet — catalla felonum & fugitivorum hominum & tenentium suorum, cum anno & vasto, in omnibus maneriis suis existentium ubicunque damnatorum.* Infrà: *Hujusmodi catalla* (fugitivorum) —— *ad Regem pertinere debent cum anno & vasto.* Adde pag. 1898. Monastic. Anglic. tom. 1. p. 977. & Fletam libro 1. cap. 28.

Annus gratiæ. Concilium Coloniense an. 1310. cap. 15. *Nullus item* (Clericus) *annis gratiæ abutens, fructus annorum suorum spuriis, vel concubinis suis leget, aut donet.*

Anni subditi. Concilium apud Theodonisvillam an. 821. c. 1. *Siquis Subdiaconum calumniatus fuerit, vulneraverit, vel debilitaverit, & convaluerit, 5. quadragesimas sine subditis annis pœniteat, &c.* Ita can. 2. & 3. Canone verò 4. *Siquis Episcopo insidias posuerit, comprehenderit, vel dehonestaverit, 10. quadragesimas cum subditis annis pœniteat, &c.* Ubi *anni subditi*, sunt subsequentes. Ibidem can. 1. *Si autem mortuus fuerit, singulas supradictas quadragesimas cum sequentibus annis pœniteat.*

ANOLOGIUM. Vide *Analogium*.

ANPITS, Catalanis, est *antemurale*, seu *murus antepectoralis*; nam *pis* & *pits*, ut Catalanis, ita & nostris Poëtis & Scriptoribus vernaculis, est *Pectus*. Consuetudines Catalaniæ inter dominos & vassallos MSS. capite 55. *Tenentur operari in muris, & vallis, & lizis, & antemuralibus, sive anpits, & propugnaculis, sive Barbecanes.* Charta anno 1284. in Regesto Feodorum Burgundiæ 1. parte fol. 93. in Camera Comput. Paris. *Muro quoque permisi item claustrum claudi, cujus altitudo à ripa interiori sit unius lanceæ, absque batalliis, & muro antepectorali.* Ita autem appellatur, quòd murus sit brevior, nec *pectus* alterius muri, quo castrum cingitur, altitudine sua excedat. Charta Petri Regis Majoricar. anno 1232. *Cum antemurali, qui dicitur Barbacana, qui est murus brevis ante murum nostri orti.*

ANQUIROMAGUS. Vide *Anchoramacus*.

ANSA, in Breviloquo, dicuntur *vasa circumpicta, vel cælata, ab* am, *circum*, & cedo. Fortè leg. *Cælo*.

Ansa, Joanni de Janua, *Auris per quam cortina, vel vestis suspenditur.* Vide Exodum cap. 26. & 36. Gregorius Magnus libro 2. Moral. *Sed ecce quæstioni quæstionem jungimus, & quasi, dum ansam solvere nitimur, nodum ligamus.* Interim emendandum Gloss. Lat. Gr. *Ansa*, ἴουλος, ὠτίον σκεύους.

Ansa, apud Vitruvium libro 2. capite 8. Fibula ferrea quâ paries continetur: nostris *Clef*.

Ansa, Genus tormenti, in Glossis MSS.

ANSARIUM, *Cultellus sutoris, cum quo purgat pelles.* Breviloq.

Ansarium, Vectigal. Vide Cujac. lib. 14. Observat. c. 3.

ANTCHOTE. Vide *Anhlote*.

ANSES, Semideus. Vox Gothica, qua Gothi Proceres suos appellabant. Jornandes de Reb. Goth. capite 13. *Magnaque potiti per loca victoria, jam Proceres suos, quasi qui fortuna vincebant, non puros homines, sed Semideos, id est, Anses vocavere.* Vide Loccenium lib. 1. Antiq. Suecic. c. 4.

ANSES. Charta Philippi Regis Franc. anno 1312. pro mulieribus pœnitentibus Dullendii in Picardia, in 48. Regesto ejusdem Regis n. 136. *Renaudus Abbesse anses 12. den. super domum quæ fuit patris sui inter duas portas S. Sulpicii. Joannes Crinchone 6. den. anses super grangiam suam, &c.* —— *Michaudus Engelarde unam eminam bladi anses de terra sua contigua fonti, &c.* — *Item ratione caritatis sancti Nicolai 18. den. anses, videlicet 12. den. de domo Simonis Damplicis, &c.*

ANSLEHIN. Charta Alaman. 80. apud Goldastum: *Cum jure patronatus Ecclesiæ, hominibus, feodis quæ vulgariter dicuntur Anslehin, vel Erbelehin, agris, pratis, &c.* Vide *Leen*.

ANSUL, Genus ponderis apud Anglos, idem fortè quod etiamnum *avuncell weight* dicunt, ut ait Somnerus. Willelm. Thorn in Chr. *De pede, pollice, cubito, & palma, — de ansul, balancibus & mensuris, &c.*

ANTARTES, Rebellis. Lexicon Gr. MS. Reg. Cod. 2062. Νεωτερόποιος, ἀντάρτης, τύραννος. Gloss. Gr. Lat. Ἀντάρτης, *rebellio, perduellio.* Gloss. Lat. Gr. *Delliones*, (Leg. *Duelliones*) ἀντάρται, κακοδοσίωτοι, τύραννοι, καὶ τυραννίδες. Ita emendandum. Acta S. Martinæ Virg. cap. 1. *O Alexander antarta Christianorum.* Concilium CP. sub

Menna Act. 5. Ἀπίδωνεν Ἀμάρτης ὁ αὐτάρτης τ̃ παιδὸς.

Intarta, pro *Antarta*. Papias: *Intarta, perversus*. Anastas. Bibl. in S. Deusdedit p. 45. *Venit Neapolim quæ tenebatur à Joanne Compsino intarta.* Chron. Fontanell. c. 3. *Actum est bellum inter Carolum Exarchum & Ragenfridum intartam.*

Intartizare, eidem Papiæ, est *pervertere, disturbare, rebellare, insurgere.* Anastas. in Theodoro PP. p. 48. *Mauricius cum ipsis quibus antea devastaverat Ecclesiam Dei, intartizavit adversus Isacium Patricium.* Idem in Adeodato pag. 52. *Mezzetius qui erat in Sicilia cum exercitu Orientali, intartizavit, & arripuit Regnum.*

ANTECOENIUM, vel *antecœnia, merenda, sive cibus qui ante cœnam sumitur.* Ugutio & Joan. de Janua, ex Isidoro lib. 20. c. 2.

ANTECURRERE, Cursu antevertere, in Lege Longob. lib. 1. tit. 25. §. 17.

ANTECURSOR, *Præcursor*, πρόδρομος, in Gloss. Gr. Lat.

ANTECUSTODIA. Vide *Antegarda*.

ANTEFERRI *alicui*, dicitur qui præcedit, in l. ult. C. Theod. de Incorporat. ut *antelata constitutiones orationibus, precibus, &c.* in l. 16. Cod. Th. de Navicul. quæ orationes & preces præcesserunt.

Anteferri præterea dicuntur Rescripta Principum, quæ *proposito programmate in locis celeberrimis* proponuntur, in l. 37. C. Th. de Hæret.

ANTEGARDA, ex Gall. *Avant-garde*, Prima acies. *Ulterior custodia, quam Wardam vocant*, apud Thomam Walsinghamum p. 314. Gesta Ludov. VII. Reg. Franc. c. 12. *Mos erat in exercitu, quòd unus de magnis Baronibus faciebat quotidie antegardam, & alius retrogardam cum sufficienti numero militum.* Alibi: *In illo conflictu Christi militia tam damnoso, non fuit aliquis de antegarda.* In Charta Alphonsi Imp. an. 1258. apud Hieron. Vignerium in Alsatica Hist. p. 143. *Debes facere nobis antecustodiam in eundo, & retrocustodiam in redeundo. Chevetain de l'avant-garde*, in Hist. Fr. MS. quæ extat in Bibl. Memmiana: *Le Comte du Perché, qui estoit Chevetain de l'avant-garde, mit ses gens en bonne ordonnance.*

Antegardam facere & retrogardam in exercitu Regis, Senescalli Franciæ officium fuisse tradit Hugo de Cleeriis in tract. de Senescallia Franciæ, qui *protutelam*, & *retutelam* appellat. Id juris *Marescallo* Franciæ adscribit Willelmus Brito lib. 8. Philipp.

> *Cujus erat primum gestare in prælia pilum,*
> *Quippe Marescalli claro fulgebat honore.*

Extitit olim controversia inter Theobaldum Campaniæ & Fernandum Flandriæ Comites, utri eorum primam in exercitu Regis Franciæ aciem regere competeret: cùm contenderet uterque id sibi ex jure & possessione competere. Re tandem in litem deducta, hocce pacto, quod ex Tabulario Campaniæ, in Camera Comput. Paris. asservato, f. 279. hîc damus, ad tempus sopita est: *Ego Theobaldus — Notum, &c. quòd cùm esset controversia inter me ex una parte, & carissimum consanguineum meum Ferrandum Comitem Flandriæ ex altera, de antegarda & retrogarda in exercitu domini Regis faciendis, ita ad preces carissimi domini nostri Ludovici Regis Francorum illustris ad concordiam sumus revocati: scilicet quòd dictus Comes Flandriæ semel faciet in exercitu domini Regis eundo in Britanniam, & bis retrogardam, quia ego feceram similiter in dicto exercitu domini Regis. Deinde in eodem exercitu in eundo in Britanniam simul faciemus antegardam & retrogardam. Hæc autem omnia fient salvo jure meo & salvo jure F. Comitis Flandriæ tam in saisina quàm in hæreditate. Ita scilicet quòd illud quod jam feceram, non præjudicabit Comiti Flandriæ, nec illud quod facturus erit Comes Fl. præjudicabit mihi. Datum an. gr. 1230. sabbato ante festum S. Bartholomæi Apost.*

ANTEJURAMENTUM, & *Præjuramentum*, Angli olim appellabant *juramentum de calumnia*, quod ab accusatis & accusatoribus æquè exigebatur, priusquam in litem descenderent, quod præsertim cavetur in Legibus Æthelstani Regis cap. 23. apud Lambardum; & ab accusatore quidem in hujusmodi antejuramento deficiente, accusator liber evadebat. Leges Philippi Comitis Neoportuensis an. 1164. *Si fur vocatus accusatus fuerit, ferro candenti se excusabit: si culpabilis permanserit, suspendetur. & si accusans in antejuramento defecerit, accusatus liber erit.* Ab accusato etiam exactum docent Leges Henrici I. c. 66. *Si quis furtum (l. furti) vel hujusmodi periculosa capitalium compellatione pulsetur, secundum Legem Wessex, antejuramentum à compellante habeat, (f. habeatur) &c.* Vide præterea cap. 64. & 92. & Leges Kanuti c. 42. & 43. apud Bromptonum. Tanto autem rigore usi sunt Angli in hocce antejuramento ab accusato exigendo, ut vel ad ordalium, seu purgationem canonicam, nisi eo priùs præstito, non admitteretur. Concilium Triburiense an. 895. c. 21. *Si quis Presbyter contra laïcum, vel laïcus contra Presbyterum aliquam habet querimoniæ controversiam, Episcopo regente, sine personarum acceptione finiatur, & laïcus præjuramento*, (al. per juramentum) *si necesse sit, constringatur: Presbyter verò per sacram consecrationem interrogetur, &c.*

ANTELA, *Antella*, Antilena, equi pectorale, nostris, *Poitrail.* Glossæ Isidori: *Antela, Antilena, sicut Postela, Postilena.* Ugutio & Joan. de Janua: *Antela, ab ante & telon, quod est longum, componitur: cingulum illud quod ante pectus equi tenditur.* Ebrardus Bethuniensis in Græcismo cap. 10.

> *Est antela quod est in pectore quadrupedantis,*
> *Dicatur postela quod est à posteriori.*

Adde Isidorum libro 20. cap. 16. Gloss. Lat. Gr. *Antelena*, Στερνιστὴρ, ὅ ἐστιν ἱμὰς ἵππων περὶ τὸ στῆθος. Aimoinus libro 3. de Miraculis sancti Bened. cap. 6. de Equo: *Hæc ita gesta esse comperi, à quibus & sella ostendebatur, quæ dilapsa cum equo fuerat; cujus scandilia, quamvis nova, & antellam suis impatiens pedibus ipse disruperat.* Occurrit præterea in Bulla aurea Caroli IV. Imp. cap. 27.

ANTELABRUM. Gloss. Lat. Gr. *Antelabrum*, Χείλη σκύφων, ὡς καὶ βέμον: sic enim emendo.

ANTELATARE, *Proponere, anteponere*, προτίθημι in Gloss. Gr. Lat. quod & *anteferre* dicebant. Nam *præferre* & *anteferre* constitutionem, idem valet quod promulgare; ut *antelata* & *prælata*, constitutio, idem est quod promulgatio. Vide Brissonium in Formulis p. 367.

ANTELUCANUM, Crepusculum, *eruptio auroræ ante lucem canens; i. albens*, Joan. de Janua. *Antelucanum tempus*, Tullio. Historia fundationis Monasterii Mertgatensis in Anglia: *Accidit autem in antelucano vigilantem in lecto suo sedere.*

ANTEMALUM, *Præteritum malum*, in Glossis Isidori.

ANTEMANE. Gloss. MS. Regium Cod. 1013. *Auroræ, nubes roseæ, Antemane.* Per *nubes roseas* expressit ῥοδόσφυρον ἠῶ, apud Poëtas Gr.

ANTEMANICA, *Antemanicia*, Pars vestis quæ ante manicas induitur, *Avant-manches.* Glossæ Arabico Lat. *Antemanica, ornamentum brachii, quod ante manicam apponitur.* Vetus Scheda Thuana: *Calcias renelenas paria 1. pallas 4. antemanicias paria 1. &c.*

ANTEMISSÆ *arbores*, apud Siculum Flaccum libro de Condit. agrorum, Frontinum, & Aggenum, dicuntur, quas nonnulli inante possessionum suarum fines dimittere solent intactas, ex quibus neque frondem, neque lignum, neque cremium cædant, ut magnitudine cæteras antistent, & sic observationem finium præstent.

ANTEMURALE, Murus exterior, quo cætera urbis aut castelli mœnia cinguntur, & muniuntur, ne ad illa statim hostibus accessus pateat; unde & *Promurale* appellatur ab Isidoro lib. 15. Orig. c. 2. *eo quòd*, inquit, *sit pro munitione muri.* Auctor Mamotrecti ad 9. Judic. *Propugnaculum, est antemurale, sive pinna murorum, quia de eo pugnatur.* Jo. de Janua: *Antemurale dicitur defensio ante murum.* Occurrit passim apud Scriptores.

Antemurale,

Antemurale, in Ceremoniali Cardinalium Paris Crassi lib. 2. c. 22. vestibulum altaris, Presbyterii, seu potius Bematis dicitur, quod Græci *Soleam* appellarunt: *Episcopo in vestibulo altaris, id est, antemurale existenti, & nondum Presbyterium ingresso, &c.* Sed videtur disjungenda vox *ante murale*, id est, *ante murum* seu cancellum, qui Presbyterium dirimit à Choro. Vide *Murale*.

ANTENATUS, *Privignus*, in Glossis Isid. ut & Hispanis, *Antenado, el hijo nacido antes del presente matrimonio*. Est etiam primogenitus, ex Gallico *Aisné*: formatur enim vox hæc Gallica ex *ains*, quod est ante, & *né*, id est, natus. Antenatis opponuntur *postnati*. Occurrunt hæc vocabula passim apud Bractonum, Fletam, & alios IC. Anglos. Philippus *Mouskes* in Hist. Franc. MS.

Willelmes ses fius li ainsnés
Fu d'Engletiere couronnés.

Antenati, Italis, sunt antecessores, prædecessores. Math. Villaneus lib. 11. c. 79. *Il padre era gentile huomo mercatante, & antico borghese con li suoi antenati.* Vide *Annatus*.

ANTEORTARE. Vide *Obstare*.

ANTEPECTORALIS *murus*. Vide *Anpits*.

ANTEPEDES, *Obsequia amicorum, vel ipsi amici obsequentes*, in Glossis Isid. & apud Joan. de Janua. Agræcius: *Circumpedes, sunt obsequia servorum: antepedes, (vel antipedes) amicorum.* Utitur Juvenalis. Vide Salmasium ad Trebell. Pollionem pag. 336.

ANTEPENDIUM, Velum quod antè pendet, ut *dorsale*, ad dorsum. Vetus Charta apud Joan. Schefferum ad Chronicon Upsaliense p. 152. *Item duas stukas de panno aureo — item unum antependium de veluto blanco & glauco, totum factum clypeis argenteis deauratis.* Infrà: *Item aliud par dorsalis & antependii de papavere.*

ANTEPONERE. Edictum Rotharis Regis Longob. tit. 10. *Si quis mulieri liberæ aut puellæ in via se anteposuerit, aut aliquam injuriam intulerit, &c.* Edictum Luitprandi Regis tit. 110. §. 10. *Si pro quacunque causa homines rusticani se collegerint, id est, consilium & seditionem facere præsumpserint, & cuicunque se anteposuerint, aut mancipium aut peculium de manu tulerint, &c.* Adde §. 11. & Legem Longobardor. lib. 1. tit. 17. §. 3.

ANTEPORTALE. Vide *Portale*.

ANTEPOSITIO, Agger, qui ante domum fluvio vicinam exstruitur. Charta an. 1160. apud Ughellum tom. 7. pag. 575. *Liceat — subtus in medio sedio & fovea unum molinum, vel duo, si voluerit, construere, & ædificare in alveo prædicti fluminis, palos regere, & antepositiones & elevatas facere & habere, & attacatas per dictam terram ipsius Monasterii S. Clementis construere, &c.* Vide *Attacatura*.

ANTES, στίχοι ἀμπέλων, in Gloss. Lat. Græc. Fortunatus lib. 5. Poëm. 1.

Rebus apostolicis direxit vinitor antes.

ANTESTARE, Prohibere ne quis rem aliquam faciat, intercedere, se interponere, quod faciunt qui ante aliquem stant. Lex Aleman. tit. 23. §. 2. *Si quis legitimè tributum antesteterit, per jussionem judicis sui, 6. sol. sit culpabilis.* Lex Longob. lib. 1. tit. 25. §. 22. *Si — mancipium de manibus ejus tulerit, aut antesteterit*, id est, impedierit quo minus fuga elapsum servum recuperaverit. Tit. 36. §. 2. *Si ei in via antesteterit.* id est, si obstiterit ne pertransiret, quod *viam obstare* appellat Lex Salica. Adde Edictum Rotharis Regis Longob. tit. 10. & 83. Leg. Longob. lib. 1. tit. 30. §. 8. 9. 10. & Ughellum tom. 1. Ital. sacr. pag. 392. 491. tom. 5. p. 1507. tom. 6. p. 269. 1245. &c. Vide *Obstare*.

ANTETEMPLUM, πρόναον, in Gloss. Græc. Lat. V. *Pronaus*.

ANTEVIARE, Præire. Fortunatus lib. 4. Poëm. 26.

His venit Helias, illis in curribus Enoch,
Anteviando suos, hinc Petrus, hinc Stephanus.

ANTHEROPSITA. Anastasius Bibl. in Stephano II. PP. *Præcedens in Letania cum sacratissima imagine Domini Dei & Salvatoris nostri J. C. quæ Antheropsita nuncupatur.* Sed ibi legendum *Acheropita*, rectè conjectat Editor: intelligitur enim imago J. C. ἀχειροποίητος, de qua copiosè Gretzerus lib. de Imaginibus non manufactis.

ANTHYPATUS. Gloss. Græc. Lat. Ἀνθύπατος, *Proconsul*. Ἀνθυπατεία, *Proconsulitas, Proconsularitas.* Sed hæc veterum *Proconsulum* dignitatem spectant, quæ sub Imperatoribus Constantinopolitanis nudus titulus fuit, quo non modò suos aulicos, sed etiam exteros Principes ac viros illustres interdum donabant. Chronicon Casin. lib. 2. cap. 2. *A Mariano quoque Anthypato, Imperiali Patricio, &c.* Apud Ughellum tom. 7. Italiæ sacræ pag. 393. & 394. habetur Charta *Joannis Imperialis Patricii, Anthypati, Vesti, & Ducis Amalphitanorum.* Et tom. 8. p. 69. alia *Landulphi Anthypati, Patricii & Principis Beneventani.* ubi perperam *Antipatri* editum.

ANTIA, *Ferrum in scuto*, in Glossis Isidori.

ANTIANI apud Genuenses, & in aliquot Italiæ oppidis, dicti Patricii, Nobiles, qui ætate, auctoritate & honore cæteros incolas præcellunt, atque adeo ipsi magistratus. Ἀρχηγέσιες, Primates ordinum, seu decuriæ primi, in leg. 5. Cod. de Episcop. audient. Vide Probat. Hist. nostræ Gallo-Byzantinæ pag. 11. & Joan. Villaneum lib. 6. c. 51. 84.

ANTIBIBLIUM, *Pignus librorum, liber, codex*, in Gloss. MS. Regio Cod. 1013. in Gloss. Isid. *Pignus librorum, codex pro codice.* Joanni de Janua, *Pignus pro codice mutuato datum.*

ANTICIPARE, pro *Accipere*, haberi in Codice Palatino Capitolini monet Salmasius pag. 70.

ANTICULÆ, quæ *Scamella* aliis dicuntur. Liber 2. Miraculorum S. Richarii n. 8. *Cœpit manibus pedibusque repere, — & breves illi anticulas facientes, ut in illis iter velut reptando valuisset habere, illicò miserunt.*

ANTIDICOMARITÆ, apud Facundum Hermianensem lib. 8. cap. 7. ἀντιδικομαριανῖται Epiphanio, hæretici Arabes, qui Mariam post Christum natum viro suo commixtam asserebant.

ANTIDOTUM, Remedium medicum, *Medicina*, Ἀντίδοτον eadem notione apud Nicetam in Andron. lib. 2. num. 13. Gloss. Lat. Gall. *Antidotum, Remede ou avancement.* Octavius Horatian. lib. 2. Rer. medicar. cap. 15. *Ut sunt apium, cicer, gramen, — & reliqua quibus antidota vel decoctiones conficiuntur.* Passim apud hunc Scriptorem, Alexandrum Iatrosophistam, & Medicos. Petrus Damiani lib. 6. Epist. 30. *In omni vita sua nunquam sanguinem minuit, nunquam antidotum sumpsit.* Lib. 8. Epist. 6. de Medicis: *Cuncta eis noxiæ delectationis edulia minaciter interdicunt, antidota insuper & amara propinant.* Thomas Archidiac. in Hist. Salonitana cap. 19. *Erat præcipuè eruditus in scientia physicali, ita ut respiciendo in faciem sani hominis, prænosceret quo ægritudinis genere, & quo foret tempore invadendus, quove medelæ antidoto posset languoris evitare discrimen.* Vide Fortunatum in Vita S. Germani Paris. Episc. cap. 20.

Antidotare, in Glossis veteribus, *prævenire medicaminibus, avertere morbos imminentes, corrigere præsentes.* Will. Brito lib. 12.

— Super afflictos tam grande periclum
Antidotare volens, &c.

ANTIFRO, *Genua figere.* Ugutio.

ANTIGENA, ὁ πρεσβυγενής, in Gloss. Lat. Græc.

ANTIGRAPHUS, *Antigrapheus.* Glossæ Isidori: *Antigraphus, Cancellarius.* Ugutio, & ex eo Joannes de Janua: *Antigraphus, scriptor, idem est & Cancellarius, qui & Archigraphus dicitur, quòd rescribit literis missis ad dominum suum. Unde Antigraphia, vel Archigraphia, id est, ejus dignitas, scilicet Cancellariæ.* Sunt igitur *Antigraphi* generatim scriptores. Glossar. Ælfrici: *Antigraphus*, ƿriteꞃe, id est, scriptor. Ordericus Vitalis lib. 1. *A priscis doctoribus edita, & ab Antigraphis scripta considero.* Nisi quis legendum malit *artigraphis.* Propriè autem *Antigraphi*, seu *Antigraphei*, dicti Cancellarii, & Magistri scriniorum. Glossæ MSS. *Antigrapheus, antiquarum rerum scriptor, à commentariis,*

Cancellarius. Extat Gregorii Magni Epistola 28. libri 1. scripta *Aristobolo, Expræfecto & Antigrapho*. Et in lib. 2. Ind. 11. Epist. 7. *Sebastianus gloriosus Antigraphus nuncupatur*. Scholiastes Juliani Antecessoris: *Quatuor scrinia sunt: primum quod dicitur Libellorum: secundum Memoriæ: tertium Dispositionum: quartum Epistolarum; unde & quatuor Antigraphei sunt*. Gloss. Græc. Lat. Ἀντιγραφεὺς, *Dictator, Rescriptor*. Ἀντιγραφεὺς τῆς μνήμης, apud Petrum Patricium in Eclog. Legat. Vide Salmasium ad Hist. Aug. pag. 480. 481.

Antigraphus, apud Isidorum lib. 1. Orig. cap. 20. est una è notis sententiarum, quæ *cum puncto apponitur, ubi in translationibus diversus sensus habetur*.

ANTILOQUUS, *Antiloquium*. Ugutio: *Antiloquus, qui primò loquitur, Antiloquium, prima locutio*. Eadem habet Joan. de Janua. *Anteloquium* dixit Macrobius lib. 2. Saturn. cap. ult. & lib. 7. cap. 4. Vide Juretum ad Symmach. lib. 1. Epist. 71.

Antiloquium, Contradictio, obloquutio. Nestorius Patr. Constant. in Epist. ad Celestinum PP. *Fraternas nobis invicem debemus collocutiones,— quorsum hoc antiloquium?*

ANTIMONIUM, Stibium, Græcis στίμμι, cujus quidem vocis originem incertam, ut & usum antimonii veteribus incognitum, fatentur peritiores medici. Hac usus est voce Constantinus African. lib. de Gradib. p. 381. qui quidem anno 1100. vivebat.

ANTIPARIES, Paries alteri oppositus, idem quod *Antemurale*. Matthæus Westmonast. an. 1304. *Immensa quidem tormenta ictu unius lapidis, duos antiparietes de arce, in vertice rupis fundatos, quasi sagitta per filum advolans, perforarunt*. Vide *Antemurale*, & *Barbecana*.

ANTIPEMPTON. Anastasius in Leone III. PP. pag. 133. *Fecit aquamanus antipemto deauratas paria duo*. Reinerus de inventione Reliquiarum SS. Eutychetis & Acacii apud Ughellum: *Crucem Domini ex auro purissimo fecit admirabili artificio compactam; quod splandoclastum & Antipenton vocabatur*. Utrobique legendum videtur *Antipephton*, ex Græco ἀντίπεφτον, id est, ἀντίπεφτος χρυσὸς, *aurum recoctum*, quomodo *obryzum* vocabant. Vide *Aurum coctum*.

ANTIPHONA, est Cantus Ecclesiasticus alternus, cùm scilicet à duobus choris alternatim Psalmi aut Hymni concinuntur. Ita Isidorus lib. 6. Orig. cap. 19. & lib. 1. de Eccl. off. cap. 7. Gloss. Lat. MS. Regium: *Antifona, Vox reciproca*. τὰ ἀντίφωνα, Germano Patriarc. Constantinop. in sacra Theoria. Concil. Ephesinum: καὶ ἀναστάντα πάντα τὰ μοναστήρια, ἅμα τοῖς Ἀρχιμανδρίταις αὐτῶν, ἐξῆλθον ἐπὶ τὸ παλάτιον, ψάλλοντες ἀντίφωνα. Concilium Toletanum I. can. 9. *Nulla Professa vel vidua absente Episcopo vel Presbytero, in domo sua Antiphonas cum Confessore, vel servo suo faciat*.

Antiphonarum apud Græcos auctor creditur S. Ignatius, à quo formam illam alterna vice cantandi in Ecclesiam Antiochenam profluxisse tradunt Georgius in Vita S. Joannis Chrysost. Socrates lib. 6. cap. 8. Nicephor. Calist. lib. 13. cap. 8. Amalarius de Eccl. off. lib. 4. cap. 7. Walafrid. Strabo cap. 28. &c. alii Flavianum & Diodorum *Antiphonarum* usum Antiochenæ tradidisse scribunt, ut Theodoretus, & ex eo Sigebertus, & Radulphus Tungrensis.

Apud Latinos verò primus S. Ambrosius Antiphonas constituit, Græcorum exemplum imitatus; ex hinc in cunctis occiduis regionibus earum usus increbuit, inquit Isidorus lib. 1. de Eccl. offic. cap. 7. quod & testatur Paulinus in illius Vita: ne populus mœroris tædio contabesceret, ait S. Augustinus lib. 9. Confess. Adde Sidonium lib. 5. Epist. 17. Sigebert. an. 338. Raban. lib. 2. de Instit. Cleric. cap. 50. Durandum lib. 5. Ration. cap. 2. n. 30. & seqq. & Durantum lib. 3. de Ritib. Eccles. cap. 17.

Antiphonæ strictiùs loquendo, in Ecclesiasticis officiis, dicuntur meræ ex variis Psalmis diversorum versuum, qui magis solennitatis mysterium exprimunt, eclogæ, quæ Psalmis ipsis concinendis præmittuntur: seu sententiæ quæ Psalmum antecedunt, quia, ut ait Amalarius lib. 4. de Eccl. offic. ad ejus symphoniam Psalmus cantatur per duos choros, ipsâque Antiphonâ conjunguntur duo chori. Vide Concilium Turonense II. can. 18. Differt autem *Antiphona* à *Responsorio*, quòd in Responsoriis unus dicat versum, in Antiphonis autem alternent versibus chori.

Antiphona ad Introitum, quæ in Introitu Missæ canebatur. Walafrid. Strabo lib. de Reb. Eccles. cap. 22. & Micrologus cap. 1. *Interim cantatur Antiphona ad introitum, quæ ab introitu Sacerdotis ad altare hoc nomen meruit habere*. Ita etiam appellatur in libro Sacramentorum Gregorii Magni, statim initio. Fortunat. lib. 5. Poem. 3. *In natalitio Gregorii Episcopi, cum Antiphona dicere rogaretur, in Missa dictum*. Eadem quæ *Introitus* vocatur. Vide in hac voce, & Menardum ad Sacram. Gregor. pag. 3.

Antiphonæ processionales, quæ in processionibus canuntur, apud Joann. Episc. Abrinc. de Offic. Eccles. pag. 38.

Antiphonæ Rogationales, quæ dicuntur in Rogationibus, apud eundem Joan. Episc. Abrinc. de Off. Eccl. p. 55.

Antiphonæ Alleluyaticæ. Vide *Alleluya*.

Antiphonæ invitatoriæ, *quæ*, inquit Amalarius lib. de Ord. Antiph. cap. 69. *currunt per Dominicas noctes*.

Antiphonam levare, Canendo præcinere. Eckehardus junior de Casib. S. Galli cap. 1. *Antiphonamque præoptatam ipse in Evangelium levavit, & clarè percantavit*.

Antiphonatim, Alternis choris. Florentius Wigorn. *Celestinus PP. constituit ut Psalmi David 150. ante sacrificium antiphonatim decantarentur*. Occurrit præterea apud Galterum Tervan. in Vita Caroli Comit. Flandr. Epitaphium S. Nicetii Archiepiscopi Lugdun.

Psallere præcepit, normamque tenere canendi
Primus, & alterutrum tendere voce chorum.

Vide ejusdem Vitam ex Jurensi Cod. n. 3.

Viget apud Græcos alia antiphonatim canendi ratio, quam παρακοντάκιον appellat Leo Imp. in Tacticis, cap. 7. §. 12. ubi hæc habet: γυμνάσεις εἰς τὸ ἐφέρχεσθαι ἀλλήλοις ἀνδρὰς β. καὶ ὑποχωρεῖν, καὶ πάλιν ἀπελαύνειν, καὶ ἐξελίσσειν, κατὰ τὸν τύπον παρακοντακίου. In quem locum Philippus Pigafetta, quem non viderat Meursius: *Il moto militare che al numero* 11. (al. 12.) *raconta qul' Imperatore, e tratto dal canto che usano i caloieri ne loro divini l'Offici, nomata Paracontaci, conciosia che Paracontaci sono himni de' Sancti, i quali sono alternatamente cantati in questa maniera. Sara un choro de quatra caloieri, che canterano le laudi di un Santo, due di loro prima cantano, & poi tacciono, & gli altri due poi il canto ripigliano, & poi cessano, & ricominciano que gli altri due, & in forma tale si vanno vincedevolmente cambiando, & dando luogo*. Ita etiam describitur alternus & ἀντίφωνος iste cantus à Jacobo Goaro ad Eucholog. Græc. p. 123.

Antiphonarium, Liber continens *Antiphonas* totius anni. Agobardus lib. de Divina psalmodia: *Necesse fuit omnem sacrorum officiorum seriem, quæ solito Cantorum ministerio per totum anni circulum in Ecclesiasticis conventibus exhibetur,— diligentiùs & pleniùs in libello, quem usitato vocabulo Antiphonarium nuncupant, colligere atque digerere*. Hujus auctorem Gregorium Magnum fuisse ait Joan. Diaconus in illius Vita lib. 2. cap. 6. *Antiphonarium centonem Cantorum studiosissimus nimis utiliter compilavit*. Rupertus lib. 2. de Divin. offic. cap. 21. *Gregorius Antiphonarium regulariter centonizavit & compilavit*. Adde eundem Agobardum lib. de Correctione Antiphonarii cap. 15. Scripsit Amalarius Fortunatus librum *de Ordine Antiphonarii*. Idem liber dicitur etiam *Responsonarium*, à *Responsoriis*, quæ ibid. continentur, ut observat Durandus lib. 6. Ration. cap. 1. num. 24. Vide Monachum Egolismensem in Vita Caroli Magni an. 787.

Antiphonarium diurnum, & nocturnum, quorum scilicet usus in diurnis & nocturnis officiis. Chronicon Casin. lib. 3. cap. 62. *Antiphonaria de die duo in choro semper habenda, Antiphonarium de nocte*.

ANTIPODIUM, Anterior sellæ pars, cui equitantes manu innituntur. Albertinus Mussatus lib. 12. de Gest. Ital.

post Henric. Rubrica 2. *Ut in equis in curia Domini considentes, plerumque & super sellarum antipodiis dormitantes descensum Domini expectarent.* Vide *Appodiare.*

Antipodium, Subselliorum Monasticorum, quæ nostris *formæ* dicuntur, pars posterior, quæ anteriori seu podio opponitur. Odo Cluniac. lib. de Vita S. Geraldi cap. 11. *Ita suspensus in contemplatione stetit, ut nec sederet, nec vel paululum in antipodium recubaret.*

ANTIQUALIA. Thwroczius in Chron. Hungar. part. 1. cap. 24. *In quodam oppido — cujus antiqualia hunc usque in diem durant.* Maceriæ, ruinæ, Gallis *Antiquailles*: Italis *Anticaglia*. Joan. Villaneus lib. 1. cap. 38. *Ancor' hoggi in Terma si vede dell' anticaglia.*

ANTIQUARIUS. Isidorus lib. 6. Orig. cap. 14. *Librarii iidem qui & Antiquarii vocantur. sed Librarii sunt, qui nova & vetera scribunt, Antiquarii qui tantummodo vetera, unde & nomen sumpserunt.* Glossæ veteres: *Antiquarius*, ἀρχαιογράφος, καλλιγράφος. Sunt igitur *Antiquarii* qui vetustate obsoletos libros componunt, reparant, describunt, ut est in l. 2. C. Th. de Studiis liber. urb. Rom. & l. 10. Cod. de Proximis sacror. scrin. Vide Senator. de Divin. lect. cap. 15. 30. Sidon. lib. 9. Epist. 16. S. Augustin. Serm. 44. Auson. ad Probum, Ordericum lib. 3. pag. 470. &c.

Antiquaria ars, apud S. Hieron. Epist. ad Florentium. Vita S. Nili junioris pag. 157. καὶ μαθὼν παρ' αὐτῷ τὴν τῆς καλλιγραφίας δυσδιόρθωτον τέχνην.

Antiquare, καλλιγραφεῖν, in Glossario veteri. Eadem Vita S. Nili junioris pag. 29. ἀπὸ πρωῒ ἕως τρίτης ὀξέως ἐκαλλιγράφει, λεπτῷ καὶ πυκνῷ χρώμενος ἰδιοχείρῳ. Infrà p. 33. καὶ πήξας ἐπὶ τῷ ξύλῳ, δι' αὐτῆς τῶν τοσούτων βιβλίων τὸ πλῆθος ἐκαλλιγράφησε. *Manu antiquaria libros conscribere*, in Chronico Novalicensi cap. 20.

Antiquariorum domus, in Monasteriis, quod & *Scriptorium* dicitur. Vitæ Abbatum S. Albani pag. 41. *Hic primitus Antiquariorum domum Abbatis sui jussione rexit, librorumque copiam huic Ecclesiæ contulit.*

ANTIQUUS, Senex, ex vernaculo *Ancien*, *Ancestre*. Falco Beneventanus an. 1136. *Quique antiquorum suorum sequebantur honestatem.* Occurrit in Vita Mariæ de Mailliaco. Joannes Villaneus non semel vocem *Antico* hac notione usurpat. Vide *Senex*.

ANTISCOPI, pro *Antiepiscopi*, pravi Episcopi non semel appellantur in vita S. Theodardi Archiepisc. Narbon. apud Catellum.

ANTISECUS, *Antè*, ἔμπροσθεν, in Glossis Græco-Lat. Vide *Postsecus*.

ANTISIGMA, una è notis sententiarum, quæ *ponitur ad eos versus, quorum ordo permutandus est, sicut & in antiquis auctoribus positum invenitur. Antisigma cum puncto, ponitur in iis locis, ubi in eodem sensu duplices versus sunt, & dubitatur qui potiùs eligendus sit.* Isidor. lib. 1. Orig. cap. 20.

ANTISMICUS, *Urbanus, non amarus, non iracundus*, Joan. de Janua. Videtur legendum *Anticynicus*.

ANTISPER, πρὸ τούτου, in Gloss. Lat. Græc. ut *tantisper*.

ANTISTITA, *Abbatissa*, in veteri Charta quam laudat Hieron. Henningius in Geneal. Rhetiæ Curiensis Principis: *Sacerdotissa*, Ugutioni. Occurrit hæc vox apud Plautum.

ANTISTITARE, Episcopum agere, in Excerptis ex veteribus lectionibus MSS. Ecclesiæ Vesontionensis nuper editis à viro doctissimo Petro Francisco Chiffletio dissertat. 2. de Conversione Constantini M. *Tunc temporis Hilarius antistitabatur Crisopoli.*

ANTISTITIUM, Joanni de Janua, *vel Sacerdotium, divinum: unde, Marcus, venerabili antistitio præeminebat.*

Antistitium, pro Monasterio occurrit non semel in lib. Miraculor. S. Thomæ Cantuar. Arch. edito à Stapletono.

ANTITAS, *Antiquitas*, in Breviloquo, ex quo emendandæ Glossæ Lat. Græc. *Antas*, γερουσία. legendum enim *Antitas*. Infrà: *Antites*, γερουσία. Fortè pro *Antiquitas*. Alibi: *Antiquitas*, ἀρχαιότης.

ANTISTROPHA, *Reciproca conversio, quando totum Responsorium convertitur.* Papias.

ANTITHETARIUS. In Legibus Canuti Regis Angl. apud Bromptonum, lemma capitis 47. *de Antithetario*, inscribitur: sed in ipso capite vox ipsa deest. Legis autem sensu penitus inspecto, eum qui illatam accusationem, recriminatione, id est, contraria intentata actione, fategerit repellere, *Antithetarium* vocari censet Somnerus.

ANTOPIUS. Anonymus Barensis in Chron. an. 1046. *Et ceciderunt Græci, & multi antopi per gladio & in mare.* Expressit, ni fallor, vocem Græc. ἄνθρωποι, viri.

ANTRILLUS, *Instrumentum lapicidarum.* Breviloq.

ANTRUSTIO. Vide *Trustis*.

ANVANNA. Vide *Auvanna*.

ANUBDA, *Anupda*, *Anuda*, Præstationis vel oneris species. Charta Hispanica an. 824. apud Sandovallium: *Et omes qui venerint ad populandum ad illa Branoosfaria, non dent anupda, non vigilias de castellos, nisi dante tributum, & infurtione, quantum poterint ad Comite, &c.* Alia æræ 1010. apud *Yepez*, t. 5. p. 456. *Ipsas las cum foro ex lecto quæ non pro homicidio non anuguvera, neque foratera, neque saione, de Comite non teneat.* Alia æræ 1016. tom. 5. pag. 444. *Ut non habeant istas villas & istos terminos super saionem, nec fossatum, nec anuda, neque alicidio (scrib. homicidio) neque erbatico, nec portatico in terminis de Castella.* Alia æræ 1018. tom. 1. *Et ad populandum damus ibidem licentiam, ut qui ibi habitaverit, nulla habeat super se regalia, aut comitialia imperia, neque respondeat aliquid ad ejus debita, non pro furtum, neque pro homicidium, neque pro fornitio, non pro manneria, neque pro serina, neque pro fossare, neque pro anubda, neque pro castellia, neque pro facienda villa, &c.* Alia Aldefonsi VI. Regis æræ 1118. tom. 3. *Ut nullus minister meus vel hæredum meorum, vel aliarum quarumlibet potestatum intra terminos Monasterii audeat intrare, vel pignus accipere, aut in omnibus villis vel Ecclesiis, seu hæreditatibus quæ juris eorum sunt, per manus saionis sigillum ponere, sive pro homicidio, sive pro fossatore, sive pro roxo, sive pro castellato, sive pro abnuda, aut pro nuntio, aut pro pignore, aut pro furto, &c.* Alia Ferdinandi I. Regis Castellæ æræ 1100. tom. 1. *Ut non patiantur nulliusmodi aliquod detrimentum nostri sayonis, nec nullius hominis non pro fossato, non homicidio, non pro furco, non pro fornitio, non pro annubda, non pro castelleria, non pro annassia, non pro nulla calumni de hoc mundo, &c.* Alia Sanctii Re. tom. 5. pag. 468. 469. *Ut sint liberæ omnes hæreditates vestræ, & absque injuria cujuslibet personæ Regalis & Pontificalis & Laicalis, sine saione, sine homicidio, sine fosato, sine anupta, &c.* Adde pag. 472. & tom. 6. pag. 486. 490. Videat Lector an ex hisce locis vocis notionem percipiat.

ANUGUERA. Vide *Anubda*.

ANULARE, Coloris species, qua pictores utuntur. Isidor. lib. 19. Orig. cap. 17. *Anulare quod vocant, candidum est, quo muliebres picturæ luminantur. Fit & ipsum ex creta admixtis vitreis gemmeis.* Ab eo hausit Papias.

ANUREPORESIS. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Anureporesis, id est, homo utriusque generis*: bæddel.

ANWEGUN. Reinerus contra Waldenses cap. 5. de iisdem hæreticis: *Primò de Baptismo dicunt, quòd Catechismus nihil sit. — Item quòd oblatio illa quæ dicitur Anwegun, sit adinventio.* Ad marginem scripsit Gretzerus * Illyr. *Auwegen*. Freher. *Alwegen*.

ANXILLA, *Olla superiùs stricta.* Breviloq.

ANXIMONIA, Anxietas. In Vita S. Guthlaci cap. 31.

ANXIFERIUS, *Mœstificus.* Papias.

ANZINGA. Vide *Andecinga*.

APACARE, Satisfacere, contentum reddere, Italis, *Appagare, dar' sodisfattione.* Pacta inita inter Francos & Venetos, in Gestis Innocentii III. PP. p. 92. *Si autem aliquid residuum fuerit, debemus per medietatem inter nos & vos dividere, donec fuerimus apacati.*

Apaltus, *Ital. Appalto*, Locatio. Synodicum Raphaelis Archiep. Nicosiensis sub an. 1252. c. 18. *Denuntiamus excommunicatos omnes qui non restituunt, vel restitui faciunt integrè & plenariè decimas Ecclesiæ Nicosiensi, de omnibus possessionibus, animalibus, apaltibus, & redditibus suis, &c.* Eadem habentur in Concilio Nemosiensi an. 1298. c. 4. ubi pro *apaltibus*, editum *appactis*. Unde fortè vocis etymon. Adde aliud Concil. Nemosiense an. 1340. cap. 1.

Apaltor, Manceps, *Ital. Appaltatore*. Idem Synodicum c. 19. *Prohibemus Clericis & præcipuè Presbyteris & Diaconibus, ne commercia vel officia sæcularia exerceant, maximè inhonesta: & ne sint casalium aut redituum apaltores, aut procuratores Militum, &c.* Vide *Apatisatio*.

Apanare, Panem ac cibum porrigere, pascere: panem enim pro quocunque alimento usurpari palam est. Agellius lib. 9. c. 2. *Ad Herodem adiit nobis præsentibus palliatus, ac petiit æs sibi dari εἰς ἄρτους.* Et in Orat. Dominica, *Panem nostrum da nobis hodie.* Ita in Lege Salica tit. 57. §. 5. & tit. 59. §. 1. *Panem & hospitalitatem dare*, idem est quod *pascere, & hospitium dare*, quod habetur in tit. 76. §. 1. Edit. Heroldi. *Panem & aquam dare*, in Capitulari Sicardi Princip. Benevent. c. 1. *Panem & aquam natura desiderat*, inquit Seneca Epist. 25. *nemo ad hæc pauper est: intra quæ quisquis desiderium suum conclusit, cum ipso Jove de felicitate contendat, ut ait Epicurus.* Adde Epist. 110. Charta anni 1328. Dominorum Canneti in Provincia: *Omnis persona extranea vel privata caveat ne infra castrum Canneti, seu ejus territorium receptet & occultet, seu etiam apanet aliquem latronem.* Et mox: *Quod intelligimus, si tales apanatores, vel auxilium præbentes, scirent esse latrones eos quos apanarent. Apaner une fille*, est dotem, seu legitimam portionem bonorum filiæ conferre, ita ut cæteris hæreditatis bonis renuntiet, in Consuetudine Nivernensi cap. 23. art. 24. Marchiensi art. 220. 224. 292. Burbon. art. 265. 305. & seq. & in Consuet. loci de *Thear* in Biturig. art. 25. *Apanager*, in Silvanectensi art. 66. Burbon. art. 265. Bituricensi tit. 5. art. 17. & Turonensi art. 284.

Apanamentum, Apanagium, ab eodem fonte, pro eo quod ad victum & in alimentum secundogenitis præstatur & conceditur à parentibus: *Soustenance* dicitur Petro de Fontanis in Consilio cap. 34. nam in pluribus Galliæ provinciis, ut ait Petrus de Vineis lib. 6. Epist. 25. *Major natu, exclusis minoribus fratribus & cohæredibus, solus in castro succedit, inter eos nullo tempore dividendo.* Quippe Baroniæ, seu majora prædia ac feuda, divisionem non recipiunt, nec inter hæredes dividuntur, sed ad solum primogenitum pertinent: qui tamen tenetur assignare *apanagium* fratribus suis secundogenitis, seu certam quandam *provisionem*, uti & vocatur, id est, pensionem in alimentum pro dignitatis ac natalium ratione. Aresta O. SS. an. 1269. in 1. Reg. Parlam. fol. 60. *Alienora Comitissa Leicestriæ petebat à Comite Engolismensi portionem in Comitatu Engolismensi ratione fraragii spectantem ad ipsam ex parte... quondam matris ipsius Comitissæ Leicestr. & proaviæ Comitis supradicti. Sed idem Comes in contrarium respondebat, quòd dicta Comitissa Leicestr. in tali petitione non debebat audiri, cùm dictus Comitatus esset impartibilis, nec unquam fuerit per quotas partitus, licèt multi casus acciderint, in quibus si esset partibilis, debuisset partiri. Super quibusdam facta inquisitione diligenti, fuit per inquestam inventum, quòd dictus Comitatus nunquam fuit per quotas partitus vel divisus: tamen per Comites seu Comitissas dominos Comitatus prædicti inter filios & filias, fratres & sorores, factæ fuerunt quædam partes, quæ in partibus illis Appanamenta dicuntur. Et cùm judicatum fuisset, quòd dicta Comitissa pro dicta petitione non deberet audiri: tunc petiit D. Comitem Engolismensem & D. Gaufridum de Leziguen adjornari. Quibus adjornatis & præsentibus, tertia die eadem Comitissa petiit à dictis Comite & Gaufrido sibi appanamentum fieri secundùm Consuetudinem terræ. Qua petitione facta, auditis responsionibus dictorum Comitis & Gaufridi, & visis inquestis super hoc factis & diligenter intellectis, absolutus fuit per judicium dictus Gaufridus à prædicta impetitione ipsius Comitissæ, cùm ipse appanatus fuerit, & per appanamentum teneat, nec per Consuetudinem terræ, quæ liquidò inventa est esse talis per istam inquestam, appanamentum facere debeat appanatus. Dictus autem Comes fuit per judicium condemnatus ad faciendum dictæ Comitissæ annuum perpetuum appanamentum quadringentarum libratarum terræ monetæ currentis in Comitatu Engolismensi prædicto. Item condemnatus fuit idem Comes in octingentis libris monetæ Engolism. pro arreragiis 2. annorum à tempore litis motæ. In hujus autem pronuntiatione sententiæ expressè fuit dictum, quòd dicta Comitissa in terra hujusmodi sibi adjudicata non haberet domum seu forteritiam per istam sententiam, quia omnia loco domus plus sibi dederat de terra.* Pactum an. 1323. quod refertur in Probationibus Histor. Castilionensis p. 100. *Ledit Iehan son frere ne devoit, ne povet demander en ladite Comté de Blois, que apanage tant seulement. Ledit Iean disant & maintenant le contraire que il devoit avoir droit de partage en ladite Comté, &c.* Ubi *apanagium*, divisioni seu *partagio* opponitur: nam *apanagium* est certa pensio, seu annuus reditus ratione prædii quod divisionem non recipit, assignatus secundogenitis, quo sibi *panem* ad victum comparent: *partagium* verò, divisio ipsa prædiorum.

Et sanè ea Francorum nostrorum mens fuit, dum morem hunc induxere, uti major natu solus in majoribus prædiis, nusquam inter fratres ercíscundis, succederet, ut nobilium familiarum dignitas integra, illibatusque splendor permaneret, dum ad unicum ex liberis universa majorum prædiorum perveniret successio. Quippe si ea divisionem reciperent, lapsu temporis, crebra ac frequenti partitione, ad nihilum reducerentur. Proinde satius duxerunt, etsi id quodammodo juri naturali adversetur, ut secundogeniti sola, ut dixi, *provisione* ad victum contenti, vel clericalem aut cælibem vitam eligerent, vel bella sectarentur, nisi aliunde illos bonis ditari contingeret.

Proferam in hujus recepti jampridem apud nostros moris bina exempla in sola familia Monspeliensi, ac primùm quidem ex Testamento MS. Guillelmi D. Montispessulani filii Ermessendæ 3. Idus Dec. 1146. *Bernardum Guillelmum filium meum dimitto Guillelmo filio meo majori, ita scilicet ut usque ad ætatem 18. annorum bene faciat eum docere, & in litteris studere: & si tunc voluerit Clericus fieri, & ad sacros ordines promoveri, Dominus Montispessulani teneat illum honorificè secum, ita scilicet ut equos, & arma, & armigeros, & victum, & vestitum sibi honorificè administret, & Bernardus nihil aliud in toto honore ipsius aliquo jure petere possit; vilis enim hæreditas nobilem hominem non decet.* Aliud exemplum subministrat Testamentum Guillelmi D. Montispessulani filii Mathildis Ducissæ pridie Non. Novemb. 1202. *Volo quòd filius meus major natu, postquam Tortosa (filius secundogenitus) equitaverit, cum armis, det ei toto tempore vitæ suæ annuatim 1000. sol. & pro his sit contentus omnibus aliis bonis meis.*

Ex quibus patet eam fuisse Dominorum Monspeliensium mentem, ut omnis nobilissimæ familiæ dignitas illæsa permaneret, dum ad unicum Montispessulani Dominum perveniret hæreditas. Id ipsum de Comitibus Flandriæ tradit Lambertus Schaffnaburgensis an. 1071. *In Comitatu Balduini ejusque familia id multis jam sæculis servabatur, quasi sancitum lege perpetua, ut unus filiorum qui patri potissimùm placuisset, nomen patris acciperet, & totius Flandriæ principatum solus hæreditaria successione obtineret. Cæteri verò fratres, aut huic subditi, dictoque obtemperantes, ingloriam vitam ducerent, aut peregrè profecti, magis propriis rebus gestis florere contenderent, quàm desidia ac socordia dediti, egestatem suam vana majorum opinione consolarentur: hoc scilicet fiebat, ne in plures divisa provincia, claritas illius familiæ per inopiam rei familiaris obsoleret.* Neque alia pariter fuit Principum quorundam mens, qui legum condendarum

auctoritatem sibi arrogarunt, dum statuere, ut tota bonorum successio unicum spectaret primogenitum, secundogeniti certis ac statis pensionibus pro victu & vestitu ad vitam contenti essent: quod etiamnum obtinet in Pontivensi Comitatu, & in aliquot aliis Franciæ provinciis.

Neque alio jure Reges nostri liberos suos secundogenitos certis pariter pensionibus contentos esse voluere. Nam cùm Regnum Franciæ per se sit divisionis expers, utpote suprema *Baronia*, secundogeniti in partem successionis pervenire non possunt: sed pro natalium dignitate ac prærogativa tuenda, à Regibus donantur certis quibusdam pensionibus, quæ assignantur in statis ac designatis prædiis, vel etiam ipsis prædiis, quibus ii fruuntur, quamdiu eorum masculina stirps superstes est: qua extincta *apanamentum* ad Fiscum regium ipso jure redit. Nam feminæ ex Lege Salica regiorum prædiorum successionis sunt incapaces. Prostat Diploma Ludovici Hutini Regis Franc. an. 1315. pro Carolo Comite Marchiæ, in quo mentio fit *des heritages & possessions qui li sont & seront assignées & délivrées, tant pour cause de apanage & provision pour cause du Royaume de France, comme par la succession de nostre tres-chere Dame & mere, &c.* Ubi satis innuitur bona quæ Regum secundogenitis donantur, non hæredii, sed *apanamenti* ac *provisionis* jure assignari: quorum ea est natura ac species, ut deficiente secundogenitorum linea directa, ad Regiam Coronam ipso jure revertantur: quod quidem ex antiqua Regni consuetudine obtinuisse evincit Arestum sequens, cujus meminit Tillius, quod ex schedis Peirescianis olim descripsimus: *Notum sit omnibus, quod cùm dudum sanctæ memoriæ Ludovico quondam Francorum Rege defuncto, bonæ memoriæ Alfonsus quondam Comes Pictaviæ postmodum decesserit, illustrissimo Domino Rege Philippo possidente & tenente Comitatum Pictaviæ & terram Alverniæ; Procurator serenissimi Principis Caroli Regis Siciliæ fratris dicti Alfonsi quondam Comitis Pictaviæ, & patrui dicti Dom. Philippi Regis Franciæ, in Curia dicti domini Regis Franciæ dictum Comitatum Pictaviæ & terram Alverniæ petiit deliberari, & reddi à dicto Domino Philippo Regi Siciliæ Carolo suprà dicto; cùm dictus Carolus frater dicti Alfonsi Comitis quondam esset proximior, quàm dictus dominus Rex Philippus, qui dicti Alfonsi tantummodo nepos erat: allegans insuper Procurator, & Consuetudinem Regni generalem & specialem locorum, ubi bona consistebant prædicta dicto Domino Carolo suffragari: præmissa petens idem Procurator, cùm idem Alfonsus Comes dictum Comitatum Pictaviæ, ut partem terræ ab avo dicti Domini Philippi Regis Francorum habuisset, ut dicebat Procurator præfatus. Verùm parte dicti Dom. Regis Philippi in contrarium proponente, quòd de generali Consuetudine hactenus à multis generationibus Regum plenius observari, cùm donatio quæcunque hæreditagii procedit à domino Rege uni de fratribus suis, donatario ipso sine hærede proprii corporis viam universæ carnis ingresso, donationes ipsæ ad ipsum donatorem, aut ejus hæredem succedentem in Regno, revertuntur pleno jure. Et in hoc casu nepos patruum excludit, cùm idem nepos suo jure, & generali Consuetudine in omnibus personam prioris donatoris repræsentet. Adjiciens pars D. Regis Philippi, quòd defuncto Rege, filioque Regis primogenito succedente in regno ejusdem Regis, fratres portionem certam bonorum patris, tertiam, quartam, vel quintam, seu quotam non possunt petere, sed nec petentes audiuntur: sed primogenitus quantum vult, & quando vult, eis confert. His autem non contenta pars Regis proposuit Consuetudines speciales locorum, ubi bona petita sita sunt, tales esse, quòd in omnibus Baroniis tales donationes decedentibus donatariis sine hærede proprii corporis, non ad fratrem donatarii, sed ad filium donatoris succedentem in Regno, mortuo donatore, revertuntur pleno jure. Itaque pluribus aliis rationibus & persuasionibus propositis hinc inde, ac negatis hinc inde factis, & Consuetudinibus, quatenus contrariabantur ad invicem, de Consuetudinibus hinc inde propositis, prout decuit, à testibus juratis diligentiùs inquisito, visis & attentis & testamento quodam, & litteris, & depositionibus testium super dictis Consuetudinibus, auditore die certa assignato ad audiendum judicium, anno Dom.* MCCLXXXIII. *feria IV. post Invocavit me, dicta die, videlicet Dom. Rege Philippo ex una parte, & Dom. Rege Siciliæ ex altera præsentibus: Per jus pronuntiatum fuit dictum Dom. Regem Siciliæ non habuisse, nec habere jus petendi Comitatum Pictaviæ, & terram Alverniæ; ac ipsum Dom. Philippum Regem absolvit Curia ab impetitione Regis Caroli prænotati. Huic judicio præsentes adfuerunt, &c. Pronuntiatum in Parlamento incœpto in crastino festi Omnium SS. anno Dom.* MCCLXXXIII.

APANTETERIUM. Gloss. Lat. Græc. Ἀπαντητήριον, *Apanteterium, diversorium.*

APARAZMUS. Vide *Amparare.*

APARES. Vide *Appares.*

APATISATIO, Pactum, conventio. Litteræ Thomæ de Monte-Acuto Comitis Sarisberiensis apud Nic. Uptonum lib. 2. de Officio Militari cap. 12. *Concedimus per præsentes bonum & salvum conductum, ac salvam gardiam, sive securitatem apatisationis. Epactio*, vel *pactio*, in Tabul. S. Dionysii Lemovic. cap. 5. *Apastis*, apud Monstrelletum 2. vol. pag. 81. 83. b. *Apatiçer* apud Juvenalem Ursinum in Epist. ad Status Blesenses: *Esquelles choses le pauvre peuple de tous Estats cuidant mettre remede, delibera de soy apaticher à la Garnison plus prochaine; mais tantost toutes les autres Garnisons commencerent à courir villages, voulans avoir patis.* Idem in Epist. ad Carol. VIII. Reg. an. 1439. *Apatissoient les villages à huit ou dix places, & si on paroit, on aloit mettre le feu és villages.* Alanus Charterius, *au livre des 4. Dames*:

Et desir tient tost apastis,
Mon vouloir, qui est amatis.

Pastis, in Charta Caroli V. Reg. Franc. an. 1372. *Les raenzons & pastis, qui par les Barons estoient faits sur nos sujets.* Ex prædictis satis liquet *apatisationem*, *Apastis*, *Pastis*, & *Apatiser*, ab eodem fonte derivari, à *pacto* scilicet, non verò à *pastu*, ut perperam censuit Duchesnius, ita ut *apatisatio* nihil aliud sit quàm pactum initum cum aliquo; *apatiser* verò, pacisci. Vide *Apaltus*, *Appatiamentum*, *Pactum.*

APELLA, Judæus circumcisus, quasi *sine pelle.* Horat. lib. 1. Serm. Sat. 5.

—— *Credat Judæus apella,*
Non ego.

Aurora in Exodo:

Extinguit Domini factus apella puer.

APELLAREA. Vide *Applare.*

APENARII. Trebellius in Gallienis: *Carpenta cum mimis & omni genere histrionum: pugiles sacculis non veritate pugnantes: Cyclopea etiam luserunt omnes apenarii, ita ut miranda & stupenda quædam monstrarent.* Casaubonus monet in quibusdam MSS. legi *apinarii* & *apennarii*. Meursius vocem formatam ex ἀπήνη censet, quæ vox Græcis *currum asinis aut mulis junctum* sonat: ita ut ἀπηνάριοι aurigæ fuerint.

APENDICE cedri, ἐπὶ τοῦ πήγματος, in Inscript. apud Gruter. 601. 10. Officium Domus Augustæ, cui arcularum aut aliarum rerum è cedro compactarum cura erat, inquit Salmasius: est enim *pendix*, idem quod *pendigo*, apud Arnobium: *Pendigines statuarum, &c.*

APENDIMENTUM, Appendix, Gall. *Appendances.* In Charta an. 1218. apud Guichen. in Probat. Hist. Sabaud. pag. 62.

APENNIS, scriptum dicitur, confectum in gratiam eorum qui incendio, aut hostili deprædatione, chartas, quibus possessionum suarum proprietatem & jura ostendere poterant, deperdiderant. Tunc enim coacta loci plebe, ipsoque coram Judice facta accurata inquisitione, aliud conficiebatur instrumentum, quo in posterum re-

rum suarum jura firmarentur: idque duplici facto exemplari, quorum unum in foro civitatis publico affigeretur, ut omnibus innotesceret, alterum penes possessorem remaneret, qui ad majorem rei cautelam, Regi ipsi, aut loci Principi, firmandum proferret. Unde *relatum* & *Chartula relationis* dicitur in formulis veteribus à Bignonio & Lindenbrogio editis, quia ex aliorum relatu conficiebatur. Incertus auctor in formulis post Marculfum cap. 45. quod inscribitur, *Relatum quod dicitur Apennis: Mos nobilium Romanorum adsuevit, & ratio juris deposcit, ut si cujuscunque domus igne crementur, is per speciem scripturarum Chartulam relationis, quæ dicitur Apennis, recipiat.* Formulæ vett. secundùm Legem Rom. cap. 28. *Consuetudine hujus loci, vel etiam legis terrenæ justitiæ constat esse perfectum, ut quicunque ab incendiis, vel hostibus, seu à latronibus fuerit perpessus dispendium, oportet hoc casu in foro publico, vel civitate, cum Curia publica & Defensore, vel reliquis civibus publicare.* Reliqua prætermittimus, quæ ad firmanda suprà allata spectant, cùm ea inspicere Lector possit. Sed notandum in MS. Regio Cod. 1097. *Adpennem*, & *Appennem*, hoc loco haberi.

APERIRE. *Aperti honores*, *Aperta beneficia*, *Aperta feuda*, dicuntur, cùm vacant, nec possessorem habent. Capitula Caroli Calvi tit. 43. c. 8. *Si antequam redeamus, aliqui honores aperti fuerint, considerandum est quid exinde agatur.* Eginhardus Epist. 50. *Ut aliquam consolationem ei faciatis de beneficiis, quæ hinc in nostra vicinia absoluta & aperta esse noscuntur. Aperta feuda*, in vet. instrumento apud Pontanum lib. 7. Rer. Danicar. pag. 389. *Fief wide & ouvert*, in Consuetud. Blesensi art. 47. 76. 77. 78. *Ouvert, découvert, ouverture de fief*, in aliis passim. Contra feudum operire, *Couvrir le fief*, in Consuet. Monfortensi art. 46. cùm vassallus possessionem feudi, præstito hominio, iniit.

Apertæ literæ, quæ vulgo *patentes*. Synodalis Epistola Concilii Viennensis ad Paschalem PP. *Cujus confirmationis argumentum per apertas nobis literas significare dignemini.* Occurrit præterea in Chartis aliquot Danicis an. 1321. & 1323. apud Pontanum lib. 7. Hist. Dan. pag. 430. 433. Eædem *Chartæ apertæ*, dicuntur in Charta Caroli Imperat. in Chronico Laurisham. an. 779. *Ex nostra auctoritate habeant, & defensare valeant secundùm legem, sicut per apertam chartam usque nunc auctoritas Regum defensavit & denuo confirmavit.*

Aperta terræ, Aratro proscissæ, in Charta Longobardica tom. 1. Italiæ sacræ pag. 47. 48. *Aperire terram*, tom. 9. pag. 277. Vide *Aprisio*.

Aperti limites, qui ex lege patent, & pervii sunt itineribus & mensuris agendis, apud Hygenum de Limitibus.

APERTIO, *Apertionis mysterium*; Ceremonia qua Sacerdos accedentis ad Baptismum nares & aures tangit, dicens *Epheta, id est, adaperire.* S. Ambrosius lib. de Initiandis cap. 1. *Aperite igitur aures, & bonum odorem vitæ æternæ inhalatum vobis munere Sacramentorum carpite, cùm Apertionis celebrantes mysterium diceremus, Epheta, quod est adaperire, &c.* Idem lib. 1. de Sacram. cap. 1. *Ergo quid egimus Sabbato? nempe Apertionem. Quæ mysteria celebrata sunt? Apertionis.*

Versus apertionis, in Regula Magistri cap. 44. *Domine, labia mea aperies*, quo scilicet sacra Liturgia aperitur.

APERTORIUM, Officina, taberna aperta, in qua artifices palam opera sua conficiunt: ex Gallico, *Ouvroir*, tametsi vox hæc Gallica ab *opere*, vel *opera* nostris, *œuvre*, deducta videatur, unde *œuvroir*, & *ouvroir*, pro officina: nam & *Ouvrier*, pro opifice dicimus. Charta an. 1194. apud Catellum in Historia Occitana lib. 4. pag. 645. *Si verò ad tabulas numularias, vel ad apertoria, vel domos civium Biterris confugit, non debet inde violenter extrahi, &c.*

APERTULARIUS, seu *Apercularius*, *Effractor*, in Glossis Lat. MSS. Regiis Cod. 1013. & Isidori.

APES, *Apis*, Alveare apum. Lex Salica Edit. Heroldi tit. 9. §. 1. *Si quis apem de intro clavem furaverit.* Editio Pithœi habet: *Si quis unum vas apium, &c.* §. 3. *Si quis unam apem, hoc est, uno vascello, furaverit, &c.* Editio Pith. *Si quis unum vas cum apibus, &c.* Interdum ipsum apum examen. Lex Bajuvar. tit. 21. cap. 18. *Si apes, id est, examen alicujus, ex apili elapsum fuerit, &c.* Adde cap. 9. Vandelbertus de Miraculis S. Goaris cap. 32. *Ego tibi pro munere unam apim (sic enim vocare rustici examen apum consueverunt) huc protinus afferam.*

Apiarium. Ugutio: *Apiarium, locus ubi sunt, vel mellificant apes.* Gloss. S. Benedicti: *Apiarium*, μελισσῶν. vox Columellæ nota. Lex Wisigoth. lib. 8. tit. 6. §. 3. *Si quis apiaria in civitate, aut in villa, forsitan construxerit, &c. Vas apum*, in Lege Salica tit. 9. §. 1. *Vasculum apum*, in Leg. Bajuvar. tit. 21. cap. 9. *Alvearia apum cum ipsis apibus* projecta ab obsessis in hostes, in Hist. Australi an. 1289. *Apium decimæ* apud Ordericum Vital. lib. 5. pag. 582. *Apium utilitates*, in Charta Henrici V. Imp. an. 1112. apud Nicol. Zyllesium in S. Maximino, pag. 49. Vide Capitul. de villis cap. 17.

Apiculare, idem quod *Apiarium*, in Lege Longobard. lib. 1. tit. 25. §. 37.

Apifer, *Magister apum*, Ugutioni.

Apile, Alvearium apum, in Lege Bajuvar. tit. 21. §. 8. *Si apes, id est, examen alicujus ex apili elapsum fuerit, &c.*

Apiferium, & *Apisterium*, Alvearium apum, Ugutioni.

APHOPLISTÆ, ἀφοπλίσαι, Exarmatores. Julianus Antecessor constit. 15. §. 10. *Cumque in provinciis Præsides justi mittuntur, superfluum est latrunculatores mittere, & eos quos biocolytas, id est, qui violentias prohibent, vel aphoplistas vocant; id est, eos qui privatis hominibus arma habere non concedunt, ne rapinas aut cædes faciant, &c.* Ugutioni vox nota, sed perperam explicata: *Aphoplista, qui privatis omnibus arma ænea habet, vel cædere faciens.*

APHYTREARIA. Testamentum Audonis Episcopi Veronensis an. 11. Ludovici Pii, apud Ughellum: *Ut si Patriarcha vel Abbas — ipsam curtem subtrahere voluerint, aut per qualecunque ingenio alicui ea dederint, sin (sive) per aphytrearia, aut in beneficio, aut si Patriarcha ad manus suas tenuerit, &c.* Sed legendum per *emphyteosin*, aut *præstariam*, aut quid simile.

APHUS. Charta Alani Episcopi Autissiodorensis apud Sammarthanos: *Si Episcopus venerit in villam, — accipiet patellam, cacabum, scutellas, aphos, culcitras.* Sed videtur legendum *cyphos*, seu *scyphos*.

APIARIUM. Vide *Apes*.

APICELLÆ. Charta Willelmi Regis Siciliæ apud Ughellum tom. 7. Ital. Sacr. pag. 409. *Insuper confirmamus eidem Minorensi Ecclesiæ omnes homines de eadem terra, qui dicuntur Apicellæ, præfatæ Ecclesiæ pertinentes, apothegarios 2. & furnarios 2. mandantes & firmiter præcipientes, ut tam homines ipsi, qui dicuntur Apicellæ, quàm & ipsi 2. apothegarii — ei respondeant.*

APICES, pro scriptis, epistolis, passim usurparunt ævi inferioris Scriptores. Vide Savaronem ad Sidonium, & Juretum ad Symmachum.

APICIOSUS, *Calvus*, *Calvaster*, in Gloss. Isid. Festo *Apica*, dicitur *ovis quæ ventrem glabrum habet.*

APICIRE, *Ligare*. *Apicitus*, *Ligatus*. Gloss. Isid.

APIDISCUS. Gloss. Sax. Ælfrici: *Apidiscus*: peb-hoc, id est, pecten.

APIO, *Ligo*, in Gloss. Arabico-Lat.

APLANARE, Planum reddere, colere. Gall. *Aplanir*. Charta Hispanica æræ 818. apud Sandovallium in Sylone Rege, & Yepezium tom. 3. *Non est dubium, sed multis manet notissimum, quòd istum locum, quod dicunt Oveto, tu jam dicta Maximus erexisti, & aplanasti illum cum servos tuos, & scalido nemine possidente*

& populasti de monte, &c. Ubi scalidus ponitur pro squalidus. Infrà: *Hunc locum squalidum à nemine havitante irrumpimus.*

APLANES, Firmamentum: ex Græco ἀπλανής, i. *non erraticus*. Macrobius lib. 1. de Somnio Scipionis: *Prima illa stellifera sphæra, quæ proprio nomine dicitur cælum, Aplanes apud Græcos vocatur, continens & arcens cæteras.* Joan. de Janua: *Aplanos, vel Aplane, vel Aplanes, id est, firmamentum, quasi sine errore, quia semper movetur in eodem loco, & acuitur in fine.* Dungalus Reclusus de Solis Eclipsi ad Carolum Magnum: *De novem circulis, qui Aplanem illum ambiunt, hoc est, maximam sphæram, in qua 12. signa videntur infixa, & cui subjectæ 7. aliæ sphæræ, &c.* Infrà: *Maximæ sphæræ 12. signa continenti, quæ Aplanes vocatur.* Rursum: *Mundani ergo anni finis est, cùm stellæ omnes, omniaque sidera, quæ Aplanes habet, à certo loco ad eundem locum ita remeaverint, &c.* Radbodus Episcop. Carm. in S. Suibertum Episcopum:

Nonne tuas modulis oblectat dulcibus aures
Orbibus Aplanes obvius empyreis?

APLATA. In veteri Expositione verborum Juris MS. apud Spelmannum, hæc leguntur: *Aplata, hoc est, pro certo.* Etiamnum dicimus, *à plat*, pro, *planè*.

APLAUSTRUM, pro *aplustrum*, vel *aplustre*, in Vita S. Appiani Monachi Ticinensis n. 10. Est porro *aplustrum, tabulatum ad decorandum superficiem navis adpositum.* Ita Schol. Juvenal. Sat. 10.

APOCALIGUS, Miles caligatus. Adrianus PP. Epist. ad Irenem & Constantinum Impp. in Concilio Nicæno II. act. 2. & ex eo Joannes VIII. PP. Epist. 200. de Tarasio Patriarcha Constantinop. *Quia ex Laicorum ordine, & imperialibus obsequiis deputatus, repentè Patriarchatus culmen adeptus est, & apocaligus contra sanctorum Canonum censuram factus est Patriarcha.* Id est, qui adhuc gregarius miles, novitius in rebus Ecclesiasticis & tyro, statim factus est Patriarcha: quomodo *à caliga ad Consulatum pervenisse* Marium dixit Seneca lib. 5. de Benef. Caliga enim spectavit potissimùm manipularios & gregarios: cùm universim *caligati* dicerentur στρατιῶται ἔνοπλοι εὐτελέστεροι καὶ ἀδοξότεροι, ut est in Novella Justin. 74. unde ejusmodi tyronum & militum militiæ, ἀποκάλιγοι στρατεῖαι, *caligatæ militiæ*, dicuntur Modestino lib. 3. Excus. in leg. 10. §. 1. D. de Excusat. In ea enim legendum arbitror ἀποκαλίγους, pro ἀπὸ καλίγος, etsi aliter videatur Salmasio ad Hist. Aug. pag. 290. quod suadet Adrianus PP. nisi hoc loco proverbium Castrense, *à Caliga*, intellexerit, uti usurpatum dixi à Seneca.

APOCHA, *Apoca.* Petrus Damiani in Vita S. Odilonis cap. 19. *Protinus idem Portuensis Episcopus — Apostolicæ legationis apocas dirigit.* Græcis ἀποχὴ, est *acceptilatio*, ut *apocha* Senatori. Gloss. Lat. Græc. *Acceptilatio*, ἄποχον γεγραμμένον. Hîc verò diploma quodvis significat.

Apochare, in Leg. 1. & 2. Cod. Theod. de Tribut. in ipsis specieb. infer. est pecuniam pro specie ipsa dare, species adærare. Nam cùm Provinciales species in urbem comportare pro tributo tenerentur, ut ab itinerum gravamine se se liberarent, pretium speciei ipsius susceptoribus dabant, qui collatoribus apochas seu securitates, tanquam re exsoluta, dabant: quod vetant binæ istæ leges.

APOCOPUS, Spado, abscissus. Julius Firmicus lib. 3. Mathes. cap. 14. *Si vespertini ambo in diurna fuerint genitura, inefficaces & apocopos reddent, & qui nihil agere possunt.* Suidæ, ἀπόκοποι, sunt ἐκτομίαι, interdum & ἀσθενεῖς, id est, debiles & imbecilles. V. *Impotens.*

APOCRISIARIUS, Nuntius, Legatus. Glossæ Basilic. ἄγγελος, ὁ σημαίνων, ὁ ἀποκρισιάριος, ἢ ὁ τῆς ἀγγελίας — διαστέλλων. Lexicon Gr. MS. Reg. Cod. 2062. πρέσβυς, ὁ παράκλητος, ἢ ὁ ἀποκρισιάριος. Chronicon S. Vincentii de Vulturno: *Imperator — Apocrisiarium suum sibi admodum carissimum illuc dirigere curavit, &c.* Willelmus Tyrius lib. 2. c. 19. *Ipse cum paucis Constantinopolim ingressus, — præcedentibus eum Imperialibus apocrisiariis, suam Imperatori præsentiam exhibuit.* Idem lib. 18. cap. 24. *Insuper & de Imperiali latere mittitur illustris apocrisiarius, &c.* Ita vocem, ἀποκρισιάριος, non semel usurpant Theophanes, Cedrenus, Nicetas, Constantinus Porph. & alii.

Id porro nominis inditum Legatis, quod ἀποκρίσεις, seu *responsa* Principum deferrent. *Responsa* enim non modò Rescripta Principum ad supplicantium libellos, sed etiam quævis decreta & mandata appellabant. Sic Justinianus Nov. 25. τὰ βασιλικὰ παραγγέλματα à decessoribus suis ἀποκρίσεις dicta fuisse scribit. Atque inde Procopius lib. 3. de bello Vandal. veredarios scripsit esse, qui εἰς τὰς βασιλικὰς ἀποκρίσεις mittuntur: quo loco, ἀποκρίσεις appellat *negotia*: nam & *Responsorum* appellatione negotia, quæ inter personas invicem dissitas peragebantur, donarunt Scriptores inferioris ævi, ut suo loco dicetur.

Apocrisiarius, Cancellarius, qui sigillum Principis servat, & diplomata regia signat. Jo. de Janua: *Apocrisiarius, Secretarius, Consiliarius, vel etiam dicitur Cancellarius, quia ipse est Secretarius Regis, vel Imperatoris, & ejus secreta scit.* Penes eum cura erat annuli Regii, quo diplomata & regia præcepta subsignabat. Honorius Augustod. in Gemma animæ lib. 1. cap. 185. *Huic* (Episcopo) *dum regimen committitur Ecclesiæ, baculus quasi Pastori, & annulus velut Apocrisiario, id est, secretorum sigillatori, traditur.* Proinde idem fuit *Apocrisiarius*, qui *Referendarius*: nam & Referendarium servasse annulum regium suprà ostendimus, in verbo *Annulus*. Id præterea firmat Frigebodus, scribens S. Audoënum fuisse *Apocrisiarium Regis*; quem Gesta Dagoberti c. 39. 43. & Aimoinus lib. 4. c. 41. *Referendarii* munus obiisse narrant, Ordericus Vitalis lib. 12. initio, Gelasium PP. quem Cancellarii munus antea gessisse ait, *Apocrisiarium Præsulum* mox vocat.

At postea in aula Regum, *Apocrisiarii* munus fuit circa res Ecclesiasticas: unde & *Responsalis negotiorum Ecclesiasticorum* dicitur ab Hincmaro lib. de Ord. Palatii cap. 13. idque officii gerebat, quod Constantinopoli *Apocrisiarius Romanæ Ecclesiæ*, cujus instar erat: neque enim à Sede Apostolica delegabatur, sed deligebatur à Rege. Idem c. 16. *Apocrisiarius, quem nostrates Capellanum, vel Palatii custodem appellant, omnem Clerum sub cura & dispositione sua regebat. Cui sociabatur summus Cancellarius, qui A secretis olim appellabatur, erantque illi subjecti prudentes & intelligentes ac fideles viri, qui præcepta Regia absque immoderata cupiditatis venalitate scriberent, & secreta illius custodirent.* Adde cap. 19. & 20.

Apocrisiarii præterea dicti præsertim qui à Pontifice Romano, vel etiam ab Archiepiscopis ad Comitatum mittebantur, quo res Ecclesiarum suarum peragerent, & de iis ad Principem referrent. Si enim quæpiam ingrueret difficultas in rebus Ecclesiasticis seu politicis, quæ à Principe definiri deberet, vel de qua consulendus ille esset, per Apocrisiarium, qui in Comitatu, seu Principis curia agebat, actitabatur, qui & Pontificem, à quo missus erat, de Principis, & vicissim Principem de Pontificis responsis, tanquam internuntius, admonebat, quousque res legitimo exitu donaretur. Justinianus Nov. 6. c. 2. *Propterea sancimus si quando propter Ecclesiasticam occasionem inciderit necessitas, hanc aut per eos qui res agunt, sanctissimarum Ecclesiarum, quos Apocrisiarios vocant, aut per aliquos Clericos huc destinatos, aut per suos œconomos, notam Imperio facere aut nostris administratoribus, ut impetrent quod competens est.*

Neque tamen id juris Episcopos omnes spectavit, sed Patriarchas tantùm, cùm & Metropolitani & Episcopi cæteri, si Principem consulere, & ad eum referre necesse haberent, id per Patriarchæ, cui subjecti erant, *Responsalem* facere tenerentur: quod indicat eadem Justiniani Novella cap. 3. dum prohibet ne Metropolitæ vel Episcopi Imperatorem adeant, nisi à *Referendario* Ecclesiæ Constantinopolitanæ, *vel ab Apocrisiario cujusque*

diœceseos sanctissimorum Patriarcharum exhibeantur.

At Romani Pontifices Constantinopolim *Responsales* suos delegabant, ex ordine potissimùm Diaconorum desumptos. *Diaconorum enim*, ut ait Alcuinus lib. de Divin. offic. cap. Quid significent vestimenta, *est ire ad Comitatum:* unde in sandaliis suis ligaturam habent perinde ac Episcopi, quorum munus est *huc illuc discurrere per parochiam*, ut ait idem Alcuinus. Huc etiam fortasse spectant Glossæ Isidori, in quibus, *Apocrisiarius* dicitur *Minister Ecclesiæ Romanæ:* seu munus *Apocrisiarii* designare voluerint, seu per *Ministrum*, Diaconum intellexerint. Gesta sub nomine Acacii: *Tunc temporis Anatolius quidam Presbyter Alexandrinus apud Constantinopolim morabatur. Hæc enim consuetudo prædictis est, ut ad Comitatum vicibus Clerici dirigantur, ne quid fortè causæ vel necessitatis emergat.* Qui quidem Anatolius, dum Apocrisiarii Alexandrinæ Ecclesiæ munere Constantinopoli fungeretur, ad Patriarchicam in eadem Urbe Regia evectus est dignitatem: τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας ἀποκρίσεις ποιούμενος, ut ait Theodorus Lector lib. 5. in VII. Synodo act. 1.

Atque hunc mittendorum de Sede Apostolica *Responsalium* Constantinopolim morem Hincmarus Remensis in lib. de Ordine Palatii cap. 13. obtinuisse ab ipsis Novæ Romæ incunabulis tradit, quamquam id alii longè postea invaluisse contendunt; nec nisi circa Justiniani tempora auditum *Responsalium* in Urbe Regia nomen, quos inter, hi à me obiter adnotati:

Vigilius Diaconus sub Silverio PP. & Justiniano, apud Anast. in Silver. p. 39.

Pelagius Diaconus sub Agapeto & Vigilio PP. & Justiniano Imp. apud Procopium in Hist. arcana, Liberatum cap. 22. 23. & Anastasium in Vitis PP. p. 41.

Stephanus Diaconus, Pelagii successor, apud Facundum Hermianensem lib. 4. cap. 3. 4. Ferrandum Diacon. lib. 4. Allatium de Consensu utriusque Ecclesiæ lib. 1. cap. 17. n. 4.

Laurentius Diaconus, sub Pelagio PP. apud Gregorium M. lib. 4. Epist. 38.

Gregorius Diaconus, qui postmodum summus fuit Pontifex, sub Pelagio I. PP. & Tiberio Imp. apud eundem Gregorium M. lib. 3. Dialog. cap. 36. Joannem Diacon. in ejus Vita, Baronium an. 584. n. 14. &c.

Sabinianus Diaconus, sub eodem Gregorio M. an. 593. apud eundem Gregor. lib. 2. Ind. 11. Epist. 52. lib. 3. Epist. 19. 81.

Bonifacius Diaconus, sub eodem Gregorio & Phoca Imp. an. 603. apud eundem Gregor. M. lib. 11. Epist. 46.

Martinus, postmodum PP. apud Anastas. p. 50.

Anastasius qui obiit an. 666. Vide Collectanea Anast. Bibl. sub finem, & Chronic. Casin. lib. 3. c. 8.

Enimvero Apocrisiarii Sedis Romanæ ad Imperatores CP. mittebantur, ut res Ecclesiasticas procurarent. Gregorius M. lib. 3. Dial. c. 36. *Dum jussione Pontificis mei in Constantinopolitanæ urbis Palatio responsis Ecclesiasticis observirem:* verbi gratiâ, si quædam de fide oborirentur quæstiones, aut componenda essent Ecclesiarum dissidia, aut alia ejusmodi negotia, personam illi Summi Pontificis induerent, ac supremo jure dirimerent, vel certè de iis ad Pontificem referrent. Constantinus Imp. Epist. ad Leonem PP. προετρέπομεν τὴν ὑμετέραν πανίερον κορυφὴν ἀνυπερθέτως ἐκπέμψαι τὸν παρ' αὐτῆς ὁριζόμενον ἀποκρισιάριον, ἐφ' ᾧ τοῦτον κατὰ τὴν βασιλίδα καὶ θεοφύλακτον ἡμῶν διάγειν πόλιν, καὶ ἐν τοῖς ἀνακύπτουσιν, εἴτε δογματικοῖς, εἴτε κανονικοῖς, καὶ ἁπλῶς ἐκκλησιαστικοῖς ἅπασι πράγμασι τὸ τῆς ὑμετέρας ἁγιωσύνης ἐξεικονίζειν πρόσωπον. Exempla profert Anastasius Bibl. in Martino PP. p. 49. & 50. Ex quo præterea docemur Apocrisiariis Apostolicis addictam fuisse *Domum Placidiæ*, in qua Oratorium exstructum erat, quod *Altare sanctæ Sedis* Romanæ appellat, quia in eo sacris Liturgiis more Latinorum vacabant: de qua quidem Domo pluribus agimus in nostra Constantinopoli Christiana.

At quæ eorum fuerit dignitas, seu potiùs qualis fuerit ejusce dignitatis gradus, video in dubium vocari. Certè in Synodo habita Constantinopoli sub Menna Patriarcha post obitum Agapeti, *Pelagius Diaconus Apostolicæ Sedis* post omnes Episcopos in Actis Concilii recensetur. Quandoque tamen si extraordinaria à summo Pontifice ei delegaretur jurisdictio, in qua vices ipsius ageret, tunc cæteros, non Episcopos duntaxat, sed etiam Patriarchas anteibat: cujus rei exemplum profert Liberatus cap. 23. Nullam enim habebant jurisdictionem ex officii & muneris ratione, nisi à Pontifice imponeretur: cujusmodi est jurisdictio illa Responsalibus attributa apud Gregor. M. lib. 2. Epist. 46.

Desiit tandem mos ille mittendorum *Responsalium* in Urbem Regiam quodam temporum intervallo, occasione hæresis Monothelitarum; cujus acerrimi propugnatores fuerant Sergius, Pyrrhus, & Paulus Patriarchæ Constantinopolitani, Imperantibus Heraclio & Constante. Postmodum Vitalianus PP. electus *Responsales* quidem *juxta consuetudinem* Constantinopolim misit, inquit Anastasius, qui Constanti electionem & ordinationem suam significarent: sed ii, Romanæ Ecclesiæ privilegiis denuo sancitis, statim domum reversi sunt. Sopitis denique schismatum dissidiis per Sextam Synodum œcumenicam, Constantinus Imperator à Leone II. PP. Apocrisiarium ad se mitti postulavit, sed cum plenæ Legationis auctoritate, ut liquet ex act. 18. VI. Synodi, id est, qui emergentes de fide quæstiones & Ecclesiastica omnia negotia, illius vice, dirimendi jus haberet. Imperatoris postulationi acquievit Pontifex, & Constantinopolim misit *Constantinum Subdiaconum*, nulla tamen concessa Legationis potestate. Tandem ineunte sæculo VIII. Iconoclastarum exorta in Oriente hæresis, Ecclesiæ Constantinopolitanæ cum Romana commercium abrupit omne, ita ut haud liberum fuerit summis Pontificibus mittere suos Responsales in Urbem Regiam.

At capta à Francis Constantinopoli rursum summi Pontifices in urbem miserunt Cardinales, qui non Apocrisiariorum duntaxat, sed & *Legatorum à latere* vicem agerent, Patriarchis modum imponerent, facta curiosiùs indagarent, nutantes sublevarent, omnia denique exequerentur, quæ ad firmandas res Ecclesiæ idonea arbitrarentur. Vide Notas nostras ad Villhard. n. 194. & in verbo *Responsum*.

Apocrisiarius, Officium Monasticum, quod describitur ab Udalrico lib. 3. Consuetud. Cluniacens. cap. 12. *Apocrisiarius est, qui custodit Ecclesiæ thesaurum, & in cujus manu est quidquid ad altaria offertur, &c.* Fuit igitur Apocrisiarii officium idem quod *Thesaurarii*. quod etiam firmat Papias: *Apocrisiarius, Thesaurarius, vel Legatus.* Huic præterea portarum Ecclesiæ aperiendarum & claudendarum munus incumbebat: & *semper in Ecclesia morabatur excubiis, ibi dormiebat & legebat*, ut ait idem Udalricus. quod etiam observat Anonymus Floriacensis lib. 4. de Miraculis S. Benedicti cap. 44. *Porro Apocrisiarius ipsius sacri loci, — Laico cuidam qui sub eo basilicæ excubias observare solebat, &c.*

Apocrisiariatus, Dignitas Apocrisiarii, seu Legati. Humbertus contra Græcor. calumnias: *Apocrisiariatus sui tempore.*

APOCRYPHA, *quæ ab hæreticis sive schismaticis conscripta & prædicata sunt, & nullatenus recipit Catholica & Apostolica Ecclesia Romana.* Ita Concilium Romanum sub Gelasio, in quo ea recensentur. Jo. de Janua: *Apocrypha propriè dicuntur illa scripta, quorum origo ignoratur: & quamvis ibi sint multa vera, tamen non habentur in auctoritate propter plura falsa quæ ibi continentur.* Bernaldus Presbyter Constantiensis lib. de Reconciliatione lapsorum pag. 258. *Apocrypha autem dici Ecclesiastici Doctores tradunt, non quia omnia mentiantur, sed quia dubiæ & suspectæ auctoritatis esse videantur. Nam sæpissime multa canonica suis næniis interserunt, quæ nequaquam Catholici cum eisdem næniis refutare debebunt.* Vide Leonem I. PP. Epist. 9. cap. 15.

APOCU-

APOCULANIUS *orcus*, in Fragm. Petronii, ubi Adrianus Valesius legendum putat *abocularius*, tenebricosus, cæcus.

APOCULARE, à poculis discedere, in Fragm. Petronii.

APODANEA, *dicta Ecclesia S. Michaëlis, à pedis vestigio ibi impresso.* Ita Papias: sed alia notione videtur accipi apud Jacobum Cardinalem de Anno jubileo cap. 3. *Alteramque ipsi jam tactæ* (Basilicæ S. Petri Lateran.) *principali formæ apodaneam, quia illius inobedientes, schismaticique, extorres fiunt, suis utrisque infra complecti verbis extimamus.*

APODIARE. Vide *Podium.*

APODIXA, Ἀπόδειξις Harmenopulo lib. 2. tit. 2. §. 7. 8. & IC. Græcis, quasi ἀπόδειξις, id est, cautio de suscepta pecunia, inquit Cujacius ad African. tract. 9. Apocha, Acceptilatio, Gall. Quittance. Constit. Siculæ lib. 1. c. 49. §. 2. de Notariis. *Et de receptis — gratis faciant apodixas, & ipsi recipiant antapocham de solutis.* Charta Joannæ Reginæ Neapolit. an. 1344. apud Waddingum in Regesto, to. 3. p. 308. 309. *Concedens ipsa Regina — auctoritatem plenariam faciendi singulis officialibus de computis eorum — absolutiones, quietationes, apodixas, finales remissiones, & pactum de ulteriùs non petendo.* Infrà: *Prædicti, Thesaurarii & alii deputandi de solutis apodixam faciendi plenam habeant potestatem.* Vide to. 7. Ughelli p. 899. 1081. & Jacob. Gotofred. ad l. 23. Cod. Th. de Susceptorib.

Apodissa, apud Petrum de Vineis lib. 5. Epist. 105.

APODIXIS, Specimen, experimentum, ex Gr. ἀπόδειξις. Gloss. Lat. MS. Reg. *Apodixis, Ostensio.* Symphosius in Hist. Apollonii Tyrii p. 20. *Magister, incipe discipuli tui apodixin præclaram laudare.* Athanasius in Vita S. Antonii: δι' ἀποδείξεως λόγων. Vita S. Theophanis Confess. n. 14. διὰ φυσικῶν καὶ γραφικῶν καὶ δογματικῶν ἀποδείξεων τοὺς — εἰκονομάχους ἐλέγξας.

Apodixes. Papias: *Apodixes est ostensio.* Ugutio: *Apodixen, ostensio, fantasia, probatio, experimentum, virtus, potestas.* Ἀπόδειξις, *demonstratio, designatio, probatio, adprobatio.* S. Ambrosius lib. 4. Epist. 34. ubi de S. Agnete: *Crudelissimo omnium feminarum, ad filium meum voluisti apodixen tuæ artis magicæ demonstrare?* Vita MS. S. Arnulfi Episcopi Turonensis: *Tibi satis esse debuit, quod hactenus apodixem artis tuæ exercuisti, ac prævaluisti in veneficiorum tuorum ingeniis.* Paulus Diac. in Vita Gregorii M. *Duos magos pecuniis ex placito locat, ut in sanctum Apostolicum ad vindictam ejus apodixen artis suæ exercerent.* Ordericus Vitalis lib. 11. *Et apodixen medicinalis peritiæ super desperatum juvenem exercere cœpit.* Vide Henricum Valesium ad lib. 4. Hist. Theodoriti cap. 8.

APOFLATIZARE, *caput afflare, purgare*, in Glossis MSS. ad Alexandrum Iatrosoph.

APOGÆUM, pro *hypogæum.* Liber 2. Miracul. S. Bertini cap. 18. *Sub ipso altaris loco quoddam apogæum duris lapidibus tegulis, antiquoque cæmento operosè conditum offenditur.*

APOLOGETICUM, Papiæ, *satisfactionis judicium, verum testimonium.* Charta Caroli M. apud Ughellum to. 5. p. 1563. *Et quia termini ejusdem Ecclesiæ in confiniis Mantuanis, — & res ipsius Episcopii conjacent, apologeticum idem Pontifex habebat, in quo omni remota dubitatione, res jam præfatæ Ecclesiæ per singula loca & vocabula, terminique & confiniæ insita erant, &c.*

APOLOGIA, *Excusatio*, Ugutioni. Glossæ veteres: *Apologia, vel Apologesis, excusatio: hinc Apologeticus sermo, excusativus.* Eadem ferè Papias & Joannes de Janua. Gloss. Gr. Lat. ἀπολογία, *excusatio, purgatio, satisfactio.* ἀπολογοῦμαι, *excuso me.* Porro *Apologias* vocant excusationes & purgationes, quibus Sacerdotes sacra facturi, excusant se quòd indigni ad tam veneranda & tremenda mysteria accedant, quarum formulæ complures habentur in libro Sacramentorum Gregorii M. p. 242. Edit. Menardi: harum loco *Confessio*, seu *Confiteor*, dicitur. Missa Romana edita ab Illyrico: Quomodo *Sacerdos apologetica celebrare debeat, antequam ad Missarum celebrationem accedere debeat, &c.* Vide Menardum ad Sacrament. Gregorianum p. 242. & Cardin. Bona lib. 2. Rer. Liturg. c. 1. n. 1.

APOLUTIUM, *Vestibulum, seu locus ubi vestes exuendæ abluuntur.* Breviloq. Fortè *Ablutium.*

APOPHORETUM, ἀποφόρητον, pro munere è convivio feferri solito, vel dono quovis in munerum editione & dignitatum votis, ut apud Symmachum, usurpasse veteres palam est, ex iis quæ adnotarunt Raderus ad Martialem, Casaubonus ad Suetonium, Beroaldus ad Apuleium, Rosweidus ad Paulinum, cæterique Criticorum filii.

Postmodum pro ipso vase, in quo munera ipsa reponebantur, vox *Apophoreta*, usurpata, nam ita effertur ab Isidoro lib. 20. Orig. c. 4. de vasis escariis: *Apophoreta, à Græcis, à ferendo poma, vel aliquid, nominata; est enim plana.* Quo loco *Apoforetum & Apofertum* habet Joan. de Janua: aitque *Apoforeta esse vasa sic dicta à ferendo poma, &c.* Qua notione videtur usurpasse Paulinus Epist. 1. ad Severum: *Ac ne panis siligineus tibi modum nostræ humilitatis excedere videretur, misimus testimonialem divitiarum nostrarum scutellam buxeam, ut apophoritum voti spiritalis accipies, &c.* Sed & pro vase ad deferendum reliquias vocem hanc usurpari observat Mamotrectus ad Legendam SS. Vitalis & Agricolæ: *Apophoreta, vasa, à ferendo poma, vel aliquid, aliud dicta: vel vasa consecrata, in quibus beatus Ambrosius portabat reliquias.* Quo sensu habetur apud Glabrum Rodulf. lib. 4. c. 3. *Ossa evellens è cineribus nuperrimè defunctorum hominum, sicque impositis in diversis apophoretis, venditabat apud plurimos pro sanctorum Martyrum & Confessorum reliquiis.* Id mox *cassellam* & *feretrum* vocat. Et cap. 5. *Ad quos etiam multa delata sunt corpora Sanctorum, atque innumerabiles sanctarum apophoretæ reliquiarum.* Eadem notione usurpat auctor Vitæ S. Hugonis Abbatis S. Martini Eduensis n. 28. *Multa Sanctorum pignora in diversis apophoretis, ut solitum erat facere, illuc delata sunt à fidelibus, &c.*

APOPLARIUS. Charta donationis factæ Ecclesiæ Cornutianæ edita à Suaresio: *Vela holoserica holoblattea 2. vela apoplaria coccoprasina cancellata duo.* ubi Suaresius ad oram libri: lego *aploblattia*, sive *aploblattea*.

APORIA, ἀπορία, Paupertas. Gerardus Abbas Silvæ Majoris in Vita S. Adelardi Corbeiensis Abbatis c. 3. *Sed rerum mundi aporiam sponte sibi inferebat, quia in Christo pauper esse volebat.* Flodoardus lib. 14. carm. 18.

Ejus ab aporia se se compescere censent.

Aporiare, ad paupertatem, angustiam, ἀπορίαν, reducere, ita ut qui in hoc statu fuerit, nesciat quo se vertat. Laurentius Novariensis Episcop. homil. 1. *Mens perdita obstupescit, spes depravata liquescit, omnisque futurorum intentio aporiata torpescit, dum unusquisque perpendit, &c.* Rigordus: *De eadem medietate donabunt illis qui per tallias aporiati sunt.* Chron. Reichersperg. an. 1111. *Ad dehonestandam vel aporiandam Ecclesiam.* Tho. Walsinghamus in Richardo II. *Permisit suos spoliare patriam, aporiare vulgus.* Infrà: *De substantia rerum pretiosarum amissarum, sive pecunia, qua pauperes aporiati sunt.* Math. Paris: *Et ad Judæos aporiandos destinabantur.* Sed hæc obvia. Vide Ordericum Vital. lib. 12. p. 892. Vitam S. Geraldi Abbatis n. 9. &c. Alia notione occurrit in Charta Edgari Reg. Angl. pro reformat. Monast. apud Seldenum ad Eadmerum: *In civitate degentes, in refectorio pompaticas lascivasque sæcularium delicias, ut melancoliam aporiantes, licitis caritativi utantur cibariis.* Ubi *aporiare* est *vitare.* Glossæ MSS. *Aporio, affligo. hinc aporia, paupertas.*

Aporiari verò neutrum, Angi, hærere, dubitare, ex Græco ἀπορεῖν. Papias: *Aporiari, tribulari, conviciari, vel quasi pauper abijci. nam Aporos Græcè pauper.* Activi verbi à neutro differentiam notat vetus Grammaticus apud Spelmannum:

Aporio, si sit activum, tanta notabit,
Indicat & aperit, depauperat atque revelat.
Cùm neutrum, signat tunc anxior atque laboro;
In sensu & tali deponens vult reperiri.

Ugutio: *Aporiare, laborare, vel laborando sudare, anxiari, & tunc est neutrum. Interdum passivè sumitur pro depauperari & pauperem facere.* Epist. Gelasii PP. ad Rusticum Episcop. Lugdun. to. 5. Spicilegii Acheriani: *Licèt aporiantes & angustiati, confidimus in eum qui dabit cum tentatione proventum. Aporiamur*, pro hærentes sumus, & anxiamur, usurpavit etiam S. Pauli Interpres 2. ad Corinth. 4. 8. Vide Amalarii Episcopi Epist. 6. to. 7. Spicilegii Acheriani, & Laurentium Mellifluum in Orat. de Chananæa p. 35.

APORIUM. Charta Constantiæ Imperatricis apud Rocchum Pyrrum in Notitia Eccl. Siciliæ to. 1. p. 131. *Ipsi notario Rainaldo dedimus potestatem, ut ubicunque vel apud quemcunque prædictos villanos, seu filios, vel descendentes eorum, necnon excadentias, & ipsorum aporia invenerit, liceat ei ex auctoritate magnitudinis nostræ capere, — Barones vel Bajuli, qui villanos ipsos & eorum aporia detinent, &c.* Vide *Apportum*.

APOSFRAGISMUS, Sigillum, ἀποσφράγισμα. Regula Solitariorum cap. 15. *Post ingressionem autem præcipiat Episcopus ostium retrusionis cellulæ aposfragismo suo sigillare.*

APOSTARE, Postponere, violare. Leges Eduardi Confess. tit. de Eterochiis 35. *Qui leges apostabit — wera suæ reus sit apud Regem.* — Quæ totidem pæne verbis habentur in Legibus Henr. I. c. 12. nisi quod *apostatabit* legitur. Unde *Apostare* & *Apostatare leges*, his locis nihil aliud sonat, quàm *leges postponere, violare*, à legum observatione deficere, ἀποστατεῖν, quod aliis verbis cap. 34. Legum Henrici sic concipitur: *Qui prævaricator vel eversor conscriptæ legis extiterit, &c.* Eadem etiam locutionis formula usus est Lambertus Ardensis: *Tandem à Saracenis captus legem Christianam & fidem, & paternas apostatavit traditiones.* Vide *Apostatare*.

APOSTATA, qui à vera seu Christiana religione deficit, Ἀποστάτης, *prævaricator*, S. Ambrosio in Epist. ad Theodosium Imp. ubi de Juliano Apostata. Jo. de Janua: *Apostata, Perversus, Renuntiatus, Refuga, Retromissus.* Avitus Viennensis Epist. 4. *Quasi jam Apostatas, id est, ab standi firmitate deciduos, necesse est à Communione suspendi.* Decretum Nicolai II. PP. in Synodo Romana an. 1059. editum: *De his autem Clericis qui tonsuram projiciunt, & à Clericatu recedunt, quos Apostatas Julianistas jure vocitamus, statuimus, ut nisi ad professionem Clericatus redierint, omni Christiana communione priventur.* Vide titulum Codic. de Apostatis, lib. 1.

Apostatare, à vera religione deficere; *prævaricare*, S. Ambrosio in Epistola ad Theodosium Imp. *Si Julianus non est ultus Ecclesiam, quia prævaricaverat.* Ibidem: *Si aut prævaricari cogatur, aut subire martyrium.* Salvianus lib. 6. de Gubern. *In spectaculis quædam apostatatio fidei est, & à symbolis ipsius & cælestibus sacramentis lethalis prævaricatio.* Victor Utic. lib. 3. de Persecut. Vandal. *Hic dudum fuerat apud nos in Ecclesia Fausti baptizatus, — post verò dum apostataret, tantæ extitit feritatis adversus Ecclesiam Dei, &c.* Vide Concil. Arelat. I. can. 23. Arelat. II. can. 25. Joannem Diac. lib. 4. de Vita Gregor. M. cap. 86. Paulum Emerit. Diacon. de Gestis Episcop. Emeritensium in S. Masona cap. 4. Specul. Saxon. lib. 2. art. 13. §. 6. &c. μαγαρίζειν apud Theophanem, *Apostatare* vertit Anastasius Biblioth.

Apostatare præterea dicuntur Monachi, cùm voto obstricti cucullam exuunt, & ad vitam sæcularem redeunt. Auctor Breviloqui ait apostasiam in tribus consistere, *primò quidem in demissione fidei Christianæ, secundò in demissione habitus religionis, tertiò in demissione tonsuræ Clericalis.* S. Cyprianus Epist. 54. *Qui vel apostataverunt, & ad sæculum, cui renuntiaverant, reversi gentiliter vivunt.* Capitula Caroli M. lib. 6. c. 139. *Quicunque post sanctæ religionis professionem apostatant, & ad sæculum redeunt.* Concilium Triburiense an. 895. c. 27. *Si postmodum relicto Clericatus habitu, à castris dominicis quibus adscriptus est, profugus & apostata elabitur, & ad sæculum egreditur, &c.* Concilium Remense an. 1049. c. 8. *Ne quis Monachus vel Clericus à suo gradu apostataret.* Vide Cæsarium Eysterbach. lib. 2. de Mirac. c. 2. lib. 12. c. 29. *A pristina virtute apostatare*, apud Fulbertum Carnot. Epist. 58.

Apostasia, eadem origine & notione apud Joannem Portarum Monachum Epist. 5. p. 431.

Apostaticus, proselytus, scilicet qui procul salit de una secta in aliam, in Breviloquo. At Joanni de Janua, *Apostaticus* est *perversus*. Italis, *Apostatico* idem qui *Apostata*. Hugo Flaviniacensis in Chron. p. 226. de Wiberto antipapa: *Invasit Sedem Apostolicam, à damnatis & excommunicatis suique similibus in apostaticum, non Apostolicum electus.*

Apostatizare. Charta Humberti Episcopi .... ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolit. fol. 86. *Hanc verò mancipationis chartam de prælibatis rebus quam vobis facimus, non tantùm irritam fieri optamus, verùm etiam hoc tangentem seu quærentem anathematizamus, & in vice Petri Apostoli hos vel has apostatizamus, eorum vitam suorumque corpora foras Ecclesias & orationes Christianorum dejicimus. Apostatizando ad laicalem conversionem redire*, in Lege Wisigoth. lib. 3. tit. 5. §. 3.

APOSTILLI. Vide *Apostoli*.

APOSTOLIUM. Epistola Clodovæi I. Regis Fr. ad Episcopos: *De cæteris quidem captivis laicis, qui extra pacem sunt captivati, apostolia, cui volueritis, arbitrii vestri non est negandum.* Concil. Aurelian. II. c. 13. *Abbates, Martyrarii, Reclusi, vel Presbyteri apostolia dare non præsumant.* Sed ibi perperam vox hæc effertur: nam legendum *Epistolia*, uti dicuntur in Concil. Turon. II. c. 6. *Ut nullus Clericorum vel Laïcorum, præter Episcopos, epistolia facere præsumat.* Et in Concilio Calchedonensi act. 15. can. 11. πάντας τοὺς πένητας, ϗ δεομένους, ἐπικουρίας, μετὰ δοκιμασίας, ἐπιστολίοις, εἴτουν εἰρηνικοῖς ἐκκλησιαστικοῖς μόνοις ὁρίσαμεν ὁδεύειν, ϗ μὴ συστατικοῖς. διὰ τὸ τὰς συστατικὰς ἐπιστολὰς προσήκειν τοῖς οὖσι μόνοις ἐν ὑπολήψει παρέχεσθαι προσώποις. Ex quibus percipimus *epistolia*, literas fuisse, quas *Pacificas* vocarunt veteres, quas pauperibus aut iniquè oppressis, & Ecclesiæ subsidium implorantibus dabant Episcopi, cùm *Commendatoriæ* spectarent viros honoratiores.

APOSTOLICÆ *Ecclesiæ*, dictæ olim Cathedrales omnes, etsi in confesso esset Apostolicæ Ecclesiæ principatum in Romana vigere, ut ait S. Augustinus Epist. 162. cujus etiam hæc sunt: *De Collegis agebatur, qui possent aliorum Collegarum judicio, præsertim Apostolicarum Ecclesiarum, causam suam integram reservare.*

APOSTOLICUS. Olim, & nascente primùm Ecclesia, universim Episcopi omnes, *Apostolici*, dicti, interdum adjuncta *Episcopi, viri*, aut alia voce, tanquam *Apostolorum* successores: seu potiùs, quòd quisque in sua diœcesi vices Apostolicas ageret. Sic Fortunatus ad Gregorium Turon. Episcopum scribens, ipsum *Dominum Apostolicum* vocat, in Prologo ad S. Martini Vitam, & ad lib. 1. Poëm: ut & Euphronium Episcopum Turon. lib. 3. & Nicetium Trevir. eod. lib. poëm. 10. Ita etiam apud Marculfum promiscuè legimus: *Ille Rex viris Apostolicis patribus nostris: Apostolico illi Episcopo.* Et lib. 1. form. 6. *Domino sancto Apostolicæ Sedis dignitate colendo illi Episcopo.* Form. 7. *Vir Apostolicus ille, illius urbis Episcopus, &c.* In Epist. Clodovei Regis ad Synodum Aurelian. II. *Dominis sanctis*

& Apostolica Sede dignissimis Episcopis, Clodoveus Rex. Et Fortunatus lib. 5. in Epist. ad Syagrium Augustodunensem: *Domino sancto & Apostolica Sede dignissimo Domno Syagrio Papæ, Fortunatus.* Sed hæc passim obvia. Inde Episcopalis sedes *Apostolica* dicta Sidonio lib. 6. Epist. 1. ad Lupum Trecensem.

Verùm sicut *Papæ* appellatio, quæ Episcopis omnibus communis primò fuit, postmodum soli summo Pontifici adscripta legitur, ita & *Apostolici*; qua quidem Scriptores ævi medii sæpe, ne dicam semper, Papam indigitant, quia, ut ait Gregorius M. lib. 5. Epistola 37. *Cùm multi sint Apostoli, pro ipso tamen principatu, sola Apostolorum Principis sedes in auctoritate convaluit.* Rupertus Tuitiensis lib. 1. de Divin. offic. cap. 27. *Aliorum quidem Apostolorum successores Patriarchæ sunt dicti: Petri autem successor pro excellentia Principis Apostolorum, Apostolicus nominatur.* Idem Gregorius lib. 1. Dial. c. 4. *Quis est iste vir rusticus qui auctoritatem sibi prædicationis arripuit, & officium Apostolici nostri Domini, sibimet indoctus usurpare præsumit:* Capitula Caroli C. tit. 30. §. 4. *Adportavit mihi — Boso domni Apostolici epistolas.* Tandem in Concilio Remensi an. 1049. *Lectis sententiis super hac re olim promulgatis ab orthodoxis Patribus, declaratum est, quòd solus Romanæ Sedis Pontifex, universalis Ecclesiæ Primas esset, & Apostolicus.* In eodem Concilio *excommunicatus est etiam sancti Jacobi Archiepiscopus Galliciensis, quia contra fas sibi vendicaret culmen Apostolici nominis.*

At cur Pontifex Maximus, non *Apostolus*, sed *Apostolicus* passim dicatur, omnino ridicula & insulsa videtur Claudii Taurinensis Episcopi sententia, quam jure sugillat Dugalus, qui Ludovico Pio imperante vixit. Sic enim ille de Papa Paschali: *Apostolicus autem dicitur, quasi Apostoli custos, aut Apostoli fungens officium.* Parum certè feliciter, cùm, ut ait Dugalus, *Apostolicus* simplex nomen sit, & derivativum ab *Apostolus*; non enim dicitur *Italicus*, Italiæ Custos, &c. Imò *Apostolicus* dictus summus Pontifex adjectivè respectu vocis Papæ, ut Apostoli successor. Vide Leges Alfonsi IX. Regis Castellæ parte 1. tit. 5. lege 2. & Casaubonum Exercit. 14. in Baron. §. 4. an. 32. n. 5.

Apostolicare, Apostolare, summum Pontificatum obtinere. Charta an. 1059. apud Jo. Lucium lib. 2. Hist. Dalmat. c. 15. *Beatissimo Papa Nicolao universaliter mundo apostolicante.* Tabular. S. Severini Burdegal. *Gocelinus ego Pontificatus mei temporibus, Papa Gregorio apostolante, dum episcoparer, lis ingens orta est, &c.*

Apostolicatus, Papatus, in Vita S. Eusebii Episcopi Vercellensis, initio.

Apostolatus. Gloss. Lat. Gr. ἀποστολή, *Apostolatus.* Ipsa Episcoporum dignitas, ac titulus honorarius. Epistola Vitalis & Constantii ad Capreolum Episcopum Carthagin. *Ideoque provoluti genibus exoramus humiles servi tui sanctum Apostolatum vestrum, ut informetis parvitatem nostram, &c.* Sidonius lib. 6. Epist. 4. ad Lupum Episc. Trecensem: *Præter officium quod — eminenti Apostolatui tuo sine fine debetur.* Et Epist. 7. ad Fontelum Vasion. Episc. *Ego quoque ad Apostolatus tui notitiam — accedo.* Ita passim apud Hadrianum PP. Ep. 92. Codicis Carolini, Ruricium lib. 1. Ep. 14. lib. 2. Epist. 8. 49. 50. 57. Ennod. lib. 5. Ep. 17. Avitum Ep. 10. 23. 37. 59. Fortunat. Epist. ad Euphron. Turon. Episc. lib. 3. Poëmat. Epist. 44. & 45. to. 1. Hist. Francor. p. 874. &c.

Verùm ut *Apostolici* appellatio penes summum Pontificem mansit, ita & *Apostolatus* vox pro suprema Paparum dignitate usurpari cœpta. Paulus Warnefrid. de Gestis Langob. lib. 4. c. 30. *B. Gregorius migravit ad Christum, — cujus in locum ad Apostolatus officium Sabinianus est ordinatus.* S. Bernardus Epist. 38. *Eugenii Apostolatus excusat me.* Inde pro titulo honorario usurpata vox. Honorius Imp. in Rescripto ad Bonifacium I. PP. *Petimus uti quotidianis orationibus Apostolatus tuus studium ac votum tuum — dignetur impendere.* Joannes Sarisber. Ep. 110. ad Alexandrum PP. *Cùm ergo Apostolatus vestri culmen nequeamus pro toto visitare.* Epistola Nicolai PP. apud Loisellum: *Sed quoniam Sanctitas tua retulit, ac suggessit Apostolatui nostro, quòd, &c.* Ita passim apud Scriptores. Philippus *Mouskes* in Hist. Francor. MS.

Adont l'Empereris Henris,
Ki n'estoit fols ne esmaris,
Desposa le Pape Grigore,
Ce nos raconte li Estore,
Par aquoison le mist en trape,
Por çou que Grigore cil Pape
De son avoir ot acaté
Le don de l'Apostolité
Trois mil livres de deniers,
As Cardinaux fos & laniers.

APOSTOLUS, Liber Epistolarum S. Pauli, qui in Ecclesia ad Missam legi solet. Liber Sacrament. Gregorii M. *Deinde sequitur Apostolus*, id est, lectio ex Apostolo. Hincmarus Rem. to. 2. opusc. 7. p. 149. *Usque ad Evangelium in Missa stare solent & recedunt, statim post Apostolum, id est, post Epistolam, hanc admonitionem nostram — legite.* Isidorus Hispal. apud Ivon. Carnot. Decret. part. 6. cap. 1. *Apostolum & Evangelium legat*, quo loco Gratianus *Epistolam*, pro, *Apostolum*, habet. Vide Concilium Toletan. I. c. 2. & Toletanum IV. c. 12. Regulam Magistri cap. 46. &c.

Ita in Ecclesia Græca vocem, Ἀπόστολος, pro libro Epistolarum S. Pauli usurpatam legimus. Cyrillus Scythopolitanus in Vita S. Sabæ: ἅμα δὲ καὶ κατέπειγεν αὐτὸν τό τε ψαλτήριον διδάξαι με, καὶ τὸν Ἀπόστολον. Codinus de Offic. c. 6. ὁ ἀναγινώσκει τὴν προφητείαν, καὶ τὸν Ἀπόστολον ὁ Πρωταποστολάριος. Erat præterea apud Græcos Liber alius, quem πραξαπόστολον nuncupant; quòd præter Epistolas Pauli, & alias Canonicas, Actus etiam Apostolorum contineret. De hoc agunt Typicum Sabæ, & Triodium.

Apostolicum, in Ordine Romano: *Subdiaconus autem qui lecturus est, sub cura sua habebit Apostolicum, & Archidiaconus Evangelium.* ἀποστολικὸν βιβλίον, apud Cabasilam in Exposit. Liturg. c. 22.

APOSTOLI, vox nota Livio & Jurisconsultis, & in Jure Canonico frequens. Erant autem *Apostoli*, dimissoriæ litteræ, quas Episcopus Laïco, vel Clerico, in alienam diœcesim transituro dabat, laïco quidem ut ibi ordinaretur; Clerico verò, ut vel ordinaretur, vel ordinatus sacrificaret, vel in alienæ Ecclesiæ catalogum referretur. Dabantur etiam Apostoli ab Officialibus & Ecclesiasticis judicibus, quoties Romam ad summum Pontificem provocabatur, in quas provocationes invehitur Hildebertus Episcop. Cenomanensis Epist. 82. quòd per eas *Pontificalis censura pereat, & omnis conteratur Ecclesiæ disciplina.* Quis enim, *inquit, raptor ad solam anathematis comminationem non statim appellabit? &c.* Arnulfus Lexov. in Epist. pag. 12. *Appellatum est ergo à Monachis ad Oct. Pentecost. Apostoli postulati & traditi.* Concilium Lugd. an. 1245. *Si quis in judicio — ad nos duxerit appellandum — petat Apostolos, quos ei præcipimus exhibere, in quibus appellationis causam judex exprimat.* Ejusmodi Apostolorum formulam accipe ex Rollandino in Summa Notariæ: *Dimissoriæ litteræ quæ appellantur Apostoli. Sanctissimo Patri Domino Alexandro sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Pontifici, Philippus Bononiensis Archidiaconus, seipsum ad pedum oscula beatorum. A Sanctitate vestras recepi litteras in hunc modum: Alexander, &c. Cùm igitur ad executionem mandati vestri humiliter & devotè procedens partes easdem coram me legitimè fecerim evocari, idem Antonius omnem causæ processum sub forma ad vestram audientiam appellavit: Coram vobis, Domine Philippe, &c. ponendo appellationis formam. Verumtamen, sanctissime Pater, communicato Concilio sa-*

pientum, ipsius appellationi non duxi aliquatenus differendum, tunc ipsum monitum ab examine mei judicii evocavi: præcepi tamen eidem, ut usque ad 40. dies cum his litteris vestro se conspectui præsentaret. In cujus rei testimonium præsentes litteras proprii sigilli munimine roboravi. Ejusmodi formulas alias descripsit Jo. Sarisber. in Epist. Sed & interdum pro quibusvis *literis*, uti vocant, *appellationis*, hæc vox usurpata. Charta an. 1038. *Ab eadem interlocutoria, ut injusta, salva vestri gratia & reverentia appello in his scriptis ad D. Regem Majoricarum, & instanter Apostolos peto mihi concedi & tradi.* Vide Joan. Hocsemium an. 1341. & Souchetum ad Ep. 219. & 220. Ivonis Carnot.

Apostilli, eadem notione apud Math. Paris p. 458. *Si quis ad Papam duxerit appellandum, causam appellationis in scriptis assignare deproperet, petat apostillos, quos ei præcipimus exhiberi.*

APOSTOLI, Legati, nuncii. Luithprandus in Legat. *Consonantia scripta juramento firmata sunt, ut omnium gentium Apostolis, id est, nuntiis, penes nos Bulgarum Apostoli præponantur.*

Apostoli apud Judæos, *qui ad exigendum aurum atque argentum à Patriarcha certo tempore diriguntur*, in l. 14. C. Th. de Judæis. Coronarium scilicet, cujus canon anniversarius erat, & à Judæis pensitari solebat. Vide Jacobum Gotofredum ad hanc leg. ubi multa de Apostolis Judæorum.

Apostoli, Papiæ, dicuntur *hæretici quidam, hoc sibi nomen sumentes, quia nihil proprium possidentes, nequaquam recipiant aliquid in hoc mundo possidentes.* Iidem qui *Apostolici* appellantur à S. Augustino lib. de Hæres. cap. 40.

Apostolici præterea extitere alii hæretici, tempore S. Bernardi, in quos gravius invehitur Serm. 66. in Cantic. qui ita se appellabant, quòd sese successores Apostolorum jactitarent. V. Rainer. contra Vald. c. 6.

Apostoli in Concilio Herbipolensi an. 1287. c. 34. nescio an alii ab *Apostolicis* S. Bernardi: *Leccatores seu reprobatos Apostolos, in eorum reprobata regula manere vetantes omnino: volumus quòd nullus Clericus, nulla sæcularis persona, intuitu religionis eorum, ac insolito habitu, eos de cætero recipiat, aut eis alimenta ministret, &c.* De iis etiam agit Synodus Cicestrensis an. 1289. c. 39. quos *falsos fratres* vocat, & *à Sede Apostolica titulum professionis non habentes.*

APOSTROPHARE, Alloqui, Gall. *Apostropher*. Utitur Silvester Giraldus in Topogr. Hibern. dist. 1. cap. 22.

APOTACTITÆ, ἀποτακτῖται, hæretici ita appellati, quòd bonis omnibus renuntiarent, quasi dicas *Renuntiantes*, ut *Encratitæ*, id est, *Abstinentes*. Horum mentio est in l. 7. C. Theod. de Hæret. Iidem videntur qui *Apostoli*, seu *Apostolici*, de quibus suprà.

APOTHECA, Officina, unde Itali *Boteca*, Galli *Boutique*; locus ubi merces aliæve res asservantur, & reconduntur, horreum. Gloss. S. Benedicti, cap. de Habitatione: *Horreum*, ἔνδοχον, ἢ ἀποθήκη. Hariulfus lib. 3. c. 1. *Ipsas partes intulerunt in apothecam cujusdam custodiendam.* Hugo Falcandus: *Multi Sarracenorum qui in apothecis suis mercibus vendendis præerant.* Vide Constit. Sicul. lib. 3. tit. 34. §. 3. *Apothecæ vini*, apud Evodium lib. 2. de Miracul. S. Steph. c. 3.

Potheca & *Apotheca*, in Chartis Italicis apud Ughellum to. 7. Ital. sacr. p. 400. 404. 410. 417.

Apothecar, pro *apotheca*. Fortunatus Epist. ad Syagrium Episcop. Augustod. *Unde luctus & merces, & unus rigans oculis, alter bibens auribus, quod iste torcular & in fletu, ille apothecar & in fructu.*

Botica, ex Hispanico *Botica*, in Concilio Palentino an. 1388. c. 5.

Hypotheca, in Concilio Monspeliensi an. 1258. c. 9. *Operatorium scilicet, sive mensam, hypothecam, vel similia pro vendendis mercibus tenentes.*

Apothecarii, qui apothecas, seu *bothegas* tenent, in Charta an. 1178. apud Ughell. to. 7. p. 410. Tabular. Ecclesiæ Cadurcensis: *In tale verò conventum, dum ego vivo, Gausbertus teneam & possideam, & post obitum meum teneat Apothecarius & Cellerarius S. Stephani, qui arma non præsumant in stipendia Fratrum: & si arma præsumpserint, teneant alii duo qui non præsumant.*

Apothecarii, Apothecarum seu horreorum curatores. Glossar. Græco-Lat. Ἀποθηκάριοι, *Horrearii*. Ἀποθήκη, *Horreum*. Breviar. Canon. Fulg. Ferrandi c. 133. *Ut Clerici apothecarii vel ratiocinatores non ordinentur.* Concil. Carthag. I. sub Julio PP. c. 9. *Et ipsis non liceat Clericos nostros eligere apothecarios, vel ratiocinatores.* Ubi *apothecarii* latiori significatione dicuntur qui curatoriis, aut tutelaribus ratiociniis erant obnoxii, ut quidam censent.

APOZIMARE, ἀποζεματίζειν, *apozema*, seu decoctum medicamentum infundere. Octavian. Horatianus lib. 1. Rer. medicar. c. 19. *Sales triti, ac in linteolo ligati aceto infundantur, & ex hoc vulnus tandiu apozimandum est, vel infundendum, donec sanguinem eliciat.* *Apozima* enim dicebant pro *Apozema*. Macer de Herbis:

His potiùs seminum, vel apozima proderit huic.

Aposia, Excoctio, in Querulo sub finem.

APPAR & *Apar*. Liber Differentiarum MS. *Inter Appares & Pares: Appares, quod videtur; (sic) Pares, qui obsequuntur.* Papias: *Suppar, compar, appar, composita.* *Appares* porrò vel *Apares* vocant inferioris sæculi Scriptores Epistolas generales, quæ uno exemplo, paucis mutatis, ad diversos mittuntur. Anastasius in S. Hadriano PP. p. 108. *Apparem istius donationis per eundem Ætherium adscribi faciens.* Ubi pro exemplo, seu uti dicimus *copia* vox sumitur. Post Novellam Theodosii & Valentiniani de Amota militantibus fori præscript. ad Ariovindum Magistrum Militum: *Eodem exemplo Aspari viro illustri Comiti Exmagistro Militum & Exconsuli bis ordinario.* Atque hæ quidem Epistolæ *uniformes* dicuntur apud Nicolaum PP. I. Epist. 8. in fine: *Necnon & Epistolam uniformem, quam quibusdam claris Urbis Constantinopolitanæ Senatoribus singillatim scribendam atque mittendam fore prævidimus.* Epistolæ autem istius quæ est 16. titulus sic concipitur: *Nicolaus —— singulis quibusdam Senatoribus Constantinopoleos, aparibus.* Ubi vox *aparibus*, non ad vocem *Senatoribus* refertur, sed per receptam hac ætate formulam additur, ut innuatur uno exemplo dictatas & missas Epistolas ad diversos, quæ pluries occurrit apud Gregorium Magn. interdum per *apparibus*, interdum per *aparibus*, cum unico P. descripta, lib. 1. Epist. 24. 25. lib. 2. Indict. 11. Epist. 49. lib. 5. Epist. 29. 52. 54. lib. 7. Indict. I. Epist. 15. Ind. 2. Epist. 27. 39. 112. lib. 9. Epist. 52. lib. 10. Epist. 7. & apud Joannem VIII. PP. Epist. 99. 191. 227. sed & apud Gregorium VII. PP. lib. 1. Epist. 4. quæ ad diversos inscribitur, hæc habentur: *Incœptis quidem aparibus, sed circa finem singulis Epistolis juxta locorum & personarum competentiam discrepantibus. Data Romæ, &c.* Adde lib. 2. Epist. 16. Ita apud Radulfum de Diceto, epistola quam Richardus Anglorum Rex nobilibus, quibus Regni curam commiserat, dum sacram peregrinationem obiret, hanc præfert inscriptionem: *Richardus Rex Angl. Willelmo Cancellario, G. Filio-Petri, W. Marescallo, & H. Bard, & W. Briwer, apparibus.* Salmasius in lib. de Jure Attico & Romano vocem distinguendam putat, *à paribus*, ut sit ἀπὸ τοῦ ἴσου, ἀπὸ τοῦ ἰσοτύπου, ἰσοτύπως, epistola scilicet eodem quo alia exemplo scripta. Sed loci suprà allati videntur evincere, *aparem*, vel *apparem* similem denotare, vel potiùs exemplum alterius scripti, maximè locus Anastasii. At cur *aparibus* vulgo scriberetur in ablativo, existimaverim indicari Epistolas *pari* tenore, vel certè *aparibus* seu similibus descriptas, singulisque (quibus aliàs generatim inscribuntur) licèt eodem contextu inscriptas ac missas. Charta Ludovici Pii pro Monast. S. Dionysii in Tabulario ejusd. Ecclesiæ: *Duas super hoc jure pari tenore conscriptiones fecerunt, easque manibus firmaverunt*

propriis, ut altera earum in archivo ipsius Monasterii— servaretur: alteram verò nostræ magnitudini direxerunt, ut illam Palatinis scriniis juberemus recondi.

APPARAGIUM. Vide *Paragium*.

APPARATUS, ita appellata Glossa Accursii ad Digestum & Codicem, sed & quivis commentarius. Rollandinus in Summa Notariæ cap. 3. *Vi pignoris obligaverunt unum codicem scriptum in cartis hedinis cum Apparatu domini Accursii.* Hinc emendandus Will. Thorn in Chron. an. 1274. *Contulit huic Ecclesiæ Bibliam pulcram, & totum corpus Juris opperatu ordinario glossatum.* Legendum enim *apparatu*. Tancredus IC. Bononiensis in Præfat. ad Compilation. Decretalium: *Decretales dicuntur super quarum expositionibus plures Doctores Bononiæ Glossas plurimas varias & diversas posuerunt, & apparatus plures super eis fecerunt atque scripserunt.* Vide *Parata*.

APPARATURIUM, *Ubi res quæcunque paratur*, in Glossis MSS. Reg. Cod. 1019. Hinc emendandæ Glossæ Lat. Græc. *Apparatorium*, ἐξαρτιστήριον. Ubi perperam Edit. *Apparitorium*. Ut & apud Papiam in V. *Apparitor*, cui dicitur, *Ubicumque res parantur, vel adjutorium.*

APPARITIO, pro Apparitoribus ipsis, non semel in Codice Theod. Glossæ Græc. Lat. τάξις ἀρχόντος, *Officium, apparitio.* Malè Edit. *Apparatio.* Coronatus Notarius in Actis S. Zenonis Episcopi Veronensis: *Ut hoc Rex Gallienus audivit, missis Apparitionibus ad perquirendum sanctum virum cœpit sollicitè demandare.* Vide Collat. III. Carthagin. c. 29.

APPARTIAMENTUM, Partitio, divisio bonorum inter liberos. Consuetudines Tolosanæ: *Si in ultima voluntate sua relinquat — vel jure institutionis, vel appartiamenti, &c.*

APPARAMENTUM. Charta MS. Petri II. Regis Aragon. an. 1283. pro libertatibus Catalaniæ: *Item quòd animalia Militum, & arma sui corporis, nec apparamenta suæ domus non pignorentur pro aliquo debito eorundem.* Hispanis, *Paramentos de sala*, aulæa, peristromata.

APPATIAMENTUM. Charta Amanevi de Lebreto Militis an. 1400. *Nunc verò fortiùs solito depauperati propter exactiones appatiamenti factas per Nopar Cavimontis, & quia dicti Nopar & sui complices gentes armorum nituntur mercham exigere, pro quadam summa pecuniæ excessiva in causa appatiamenti prædicti, licèt solverint dictum appatiamentum, &c.* Vide *Apatisatio*.

APPELAREA. Vide *Applare*.

APPELLATORES, Fures, Anglis. Articuli Cleri Anglicani oblati Edwardo II. Regi an. 1316. cap. 10. *Placet etiam domino Regi, ut latrones & appellatores, quandoque voluerint, possint Sacerdotibus sua facinora confiteri.* Thom. Walsing. in Richard. II. p. 288. *Captas nempe mulieres in prisona, quæ vocatur Dolium, incarcerarunt. Postremò perductas ad conspectum publicum, descissa cæsarie, ad modum furum, quos Appellatores dicimus, circumduci fecerunt.* Generaliter autem *Appellatores* & *Approbatores*, Angli vocant, eos qui crimen aliquod seu feloniam commisere, eamque ultro confessi, criminis socios ad judicem *appellant*, vel *approbant*, id est, deferunt. Vide *Approbator*.

APPELLITUM, vel *Appellitus*, Submonitio seu evocatio populorum ad vindicanda maleficia. Quadruplicem porro *appellitum* recensent Practici Aragonenses, *Appellitum de tolli fortiam, appellitum apprehensionis, appellitum criminalem, & appellitum manifestationis.* De singulis agit Michaël *del Molino* in Repertorio Foror. Aragon. quem quivis consulere poterit, cùm hisce non liceat immorari. Vide *Juncta* & *Concursus*.

APPELLUM, in jus vocatio, accusatio: propriè enim in criminalibus actionibus vocem hanc usurpant Angli, vulgo *Appeale*. Vide Bractonum lib. 3. de Corona cap. 11. §. 2. 3. Fletam lib. 1. cap. 34. & Rastallum. Articuli Cleri Anglicani an. 9. Edw. II. cap. 16. *Admittunt accusationem illorum, quam ipsi communiter vocant Appellum, &c.*

Appellare dicitur qui *appellat*, aut accusat: vel qui *appellum*, seu accusationem suam prosequitur. Brompton: *Cùm Rex eum intuitus esset, de proditione & morte Alfredi fratris sui appellavit in hæc verba: Godwine, ego te appello de morte fratris mei, quem proditionaliter occidisti.*

APPENDARIA, Appendix, appensum domui tectum, seu potiùs ædificium rusticum levioris pretii ac momenti respectu eorum quæ *capita mansuum* appellabantur, cujusmodi sunt ea quæ vulgo *Appentis* vocamus. Joan. de Janua: *Appendix, mansiuncula quæ magnæ domui adhæret, scilicet quod appenditur parieti, non habens tectum divisum in duo latera.* Brito in Vocab. MS. *Aphe-duo, est appendix: Gallicè dicitur* Appentis, *mansiuncula quæ adhæret magnæ domui: & dicitur projectum, si de lignis; mœnianum, si de lapidibus constructum sit.* Tabular. Claromontense apud Justell. in Probat. Hist. Arvern. p. 21. *Ego Balbus cedo Domino Deo unum mansum in villa de Carinaco, & unam appendariam, quæ fuit feus Bertrandi Galli, & unum campum de duobus sextariis, & istæ duæ appendariæ & campus erant alodium Willelmi Comitis.* Testamentum S. Fulcranni Episc. Lodovensis n. 5. apud Boland. 13. Febr. *Et de villa, quam vocant Balmas, mansos tres, & unam appendariam.* Charta fundationis Eccles. S. Petri in urbe Aniciensi apud Labeum tom. 2. Bibl. pag. 751. *Unam appendariam ad Gallinas nutriendas*: ubi perperam editum *appendaciam*; rectiùs *appendariam*, apud Sammarthanos in Episcopis Podiens. n. 32. Occurrit passim in Tabulariis Brivatensi & Conchensi in Ruthenis.

Appendicula, idem quod *Appendaria*. Tabular. Brivatense ch. 354. *Cedimus — unum mansum cum farinariis, & unam appendiculam, & pratum, &c.*

Appenditia. Tabularium Prioratus de Paredo fol. 66. *Dederunt — appenditiam unam, quæ sita est juxta villam quæ dicitur Nauliacus, ipsaque appenditia vocatur Vernedum Gundaldi.* Fol. 69. *Et terram de Brunisils, & appenderiam de rua merdosa, &c.*

Appendicium, Joanni de Janua, *appendix* seu *appendaria*. Richardus Hagulstad. lib. de Eccles. Hagulstad. cap. 3. *Ipsum quoque corpus Ecclesiæ appendiciis & porticibus undique circumcinxit.* Miracula S. Eutropii Episcopi Santonensis n. 15. *Erat enim locus quo ipsi detinebantur captivi, quoddam appendicium extremæ partis domus Præpositi, &c.*

Appendentiæ, Appenditiæ, pro eo quod *Dépendances* appellamus, crebriùs occurrit, quàm ut immoremur rei firmandæ.

APPENDIUM, Pretium, vel pondus. Petrus Damian. lib. 7. Epist. 7. *Si nullius erat pretii, sicut dicitur, ergo mille talenta argenti, ne unius quidem poterant ovi appendio supputari.*

APPENNAGIUM. Vide *Apanare*.

APPENNIS. Vide *Arpennis*.

APPENSIONARE, Ad pensionem dare, *Donner à pension*, in Libertatibus Burgi in Bressia an. 1397. apud Guichenonum pag. 24.

APPERSONARE. Vide *Persona*.

APPERTINENTIÆ, idem quod *Pertinentiæ*, appendices, *Appartenances & dépendances.* Ditmarus lib. 5. pag. 55. *Hanc urbem — cum appertinentiis, &c.*

APPETIATUS, Resartus. Ulpho in Vita S. Catharinæ Suecicæ n. 37. *Cùm haberet manicas consumptas & appetiatas.* Vide *Petia*.

APPIA, *Æstiva, calens, temperata*, in Glossis Isidori. Ita repono, pro *cadens*.

APPLARE, *Cochlear*, Isidoro in Glossis. Auson. Ep. 20.

Jam patinas implebo meas, ut parcior ille
Majorum mensis applaria succus inundet.

In Gloss. sancti Germani, *Appia*, εἶδος σκεύους, ὡς Πανούσιος. Videtur legendum, *Applar*: nam ut *cochlear* & *cochleare* dicitur, ita & *Applar* & *Applare.* Papias: *Amplare, ris, cloca, signum, cam-*

pana. ubi leg. *applare*, quo vocabulo campanam vocat, quòd *applaris* formam referat. Salmasius ad Pollionem vas fuisse existimat ovis *hapalis*, deinde aliis quibuslibet obsoniis capiendis aptum, indeque dictum. *Ovorum hapalorum* meminit Marcellus Empiricus.

Apellarea, *Apellaria*, idem quod *applare*. Paulus PP. Epist. 15. in Cod. Carolino: *Pro vera benedictionis causa, direximus vobis apallaream unam, spatham ligatam in gemmis, cum baltheo suo.* Anastasius in Sergio PP. pag. 61. *Hic posuit in abside Basilicæ suprascripta, super sedem, apallaream (al. apellariam) argenteam pens. sing. libras 120.* Id est, operuit sedem operimento ex laminis argenteis in figuram & formam applaris seu cochleæ.

APPLEGIARE. Vide *Plegium*.

APPLICARE, Divertere, hospitari, appellere. Glossæ Lat. MSS. *Appellens, Applicans.* Alibi: *Appulit, Advexit, Adminuit, Adplicavit.* Gloss. Lat. Græc. *Applicata*, καταλύσαντα. *Applicatio*, καταγώγιον. Alibi: προσπέλασις, *Applicatio.* Ita non semel utuntur Latini Scriptores veteres. Lex Longobard. lib. 3. tit. 12. §. 5. *Neque per forciam suam in mansione arimanni se applicet.* Charta Sisulphi Ducis Beneventani in Chronico S. Sophiæ pag. 612. *Ut neque posteris aut judicibus nostris per nullam quamvis rationem in ipsum Monasterium quamlibet personam ad habitandum, aut pro ora adplicandum quisquam mittatur.*

Sed propriè nostri hac voce utebantur pro *in campo, in agro, sub tentoriis degere*, quod solenne fuit Wisigothis & Burgundionibus, atque adeo Francis nostris, cùm iter agerent, uti observatum à nobis in Notis ad Alexiadem p. 334. ex Lege Wisigoth. lib. 8. tit. 12. §. 3. & tit. 4. §. 25. & ex Lege Burgundion. tit. 38. §. 7. Edicto Rotharis Regis Longobard. tit. 108. &c. Id etiam firmat Gregorius Turonensis lib. de Vitis Patrum cap. 17. *Cùm propinqui ad urbem, cadente sole, fixis tentoriis mansionem pararent, &c.* Et liber 1. de Miraculis S. Dionysii cap. 10. *Bertrandus quidam Comes iter faciens, tempore æstivo, divertit temere in pratum fonti, qui vulgari vocabulo Tricina dicitur, contiguum, ibique figi jussit tentoria, &c.* Adde Itinerarium S. Willibaldi n. 9. Hinc ἄπληκτον, Græci recentiores pro castris, seu loco ad quem exercitus *applicat*, & ubi tentoria figit, usurparunt. Glossæ MSS. ἄπληκτον, κατάλυμμα. *Applicatus*, apud Ethelwerdum lib. 4. cap. 3. ἀπληκτεύειν, castra ponere, in Chronico Alexandrino pag. 692.

Applicari ad Deos, Exodi cap. 22. & in Capit. Caroli Mag. lib. 6. cap. 22. de fure: *Si latet, dominus domus applicabitur ad Deos, & jurabit quòd non extenderit manum in rem proximi sui, &c.* Ubi Græcus Interpres, προσελεύσεται ὁ κύριος οἰκίας ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, καὶ ὀμεῖται, &c.

Applicium, Diversorium, hospitium. Ethelwerdus lib. 4. cap. 3. an. 878. *Appliciumque firmunt hiemale in loco Cippanhamme.*

Applicare se alicui. Vide *Commendati*.

APPLUMBARII *Papæ*, dicuntur Glossatori Gratiani, qui summorum Pontificum bullis plumbum aptant.

APPLUMBATIO, *Applumbatura, diversarum materiarum consolidatio, ut auri, argenti, plumbi, stanni, &c. & earum materiarum conjunctio dicitur Applumbatura.* Ita Breviloq. Gloss. Græc. Lat. σιδήρου ἕνωσις ἐκ τοῦ μολίβδου, *Ferruminatio*, διὰ μολίβδου, *plumbatura dicitur.* Vide Bractonum lib. 2. cap. 2. §. 3. Fletam lib. 3. cap. 2. §. 12. & Glossographos Juris civilis.

APPODIARE. Vide *Podium*.

APPONERE, Pignori dare, penes aliquem deponere rem pro debiti securitate. Gregorius Magn. lib. 1. Epist. 42. *Quia omnes res suas quas in Sicilia habuit, vel venundedit, vel apposuit.* Ibid. *Suppositorium aliquod argenteum pro uno solido dicitur esse appositum.* Guillelm. Neubrigensis lib. 1. c. 2. de Roberto Duce Normanniæ: *Accepta à fratre Guillelmo summa non modica, Normanniam illi apposuit.*

APPORTIONAMENTUM, vox fori Anglici, dicitur de tenemento alicui censui obnoxio, quo diviso inter hæredes, dividitur etiam census respectu partium. Rastallus.

APPORTUM, Vectigal, tributum, census qui dominis infertur, adfertur. vox forensis. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 603. *Ita quòd proficua manerii & Ecclesiæ prædictæ ultra sustentationem unius Prioris & socii sui Capellani, divina in Prioratu prædicto pro animabus prædictis in perpetuum celebraturorum, nomine Apporti quolibet anno præfatis Abbati & Conventui in subventionem sustentationis suæ prædictæ solverentur: qui quidem socius dicti Prioris Capellanus, causâ inopiæ dicti Prioratus, amovetur, etiam prædictum apportum præfato Abbati & Conventui subtrahitur, à tempore captionis dicti manerii, &c.* Et p. 607. in Charta cujus lemma est, *De asportatis Religiosorum: Præterea inhibet Rex — ne de cætero tallagia, census, impositiones, apporta, seu alia quæcunque onera aliquibus Monasteriis — imponant.* Hac notione vox *apport* usurpatur in Consuetud. Arvernensi cap. 31. art. 31. 32. Sed aliud sonat in Consuetud. Remensi art. 240. 241. 246. 254. Est enim ibi *apport*, quidquid bonorum uxor marito in dotem confert.

APPOSITUS, Episcopus intrusus, contra Canones electus. Concilium Moguntinum an. 1071. *Illud verò quod maximè in causa fuit de Constantiensi apposito inter fratres studiosè ventilatur, &c.*

APPOTIARE, Potionem seu venenum propinare, præbere, *Empoisonner.* Arnoldus Lubecensis lib. 2. cap. 3. *Ipsa nocte Rex veneno interiit, appotiatus, ut dicitur, à fratre suo, &c.* Vide *Potionare*.

APPREHENDERE, Discere, ex Gallico, *Apprendre.* Fulbertus Carnot. in Hymno de S. Pantaleone: *Unde pater more patrum, lætus ac sollicitus fecit eum liberales artes apprehendere.* Eckehardus minimus de Casib. S. Galli cap. 7. de Musica: *Quæ cùm cæteris artibus sit naturalior, & quamvis difficiliùs apprehensa, usu quidem sit commodior ac suavior, &c.*

APPREHENSIO. Tabularium Conchensis Abbatiæ in Ruthenis ch. 26. *Dimitto malos usus & apprehensiones, & tortos, quos pater meus habuit, vel aliquis homo per illum in villa de Palatio.* Ch. 365. *Et in totam prædictam villam totum decimum de apprehensionibus hominum, & medietatem decimi de animalibus eorum.* Et ch. 545. *Ut Geraldus de Rofiaco qui juxta sub ditione mea assistit, per manum Abbatis & Monachorum sanctæ Fidis, in unaquaque apprehensione unum solummodo denarium habeat, quandiu in servitio & fidelitate eorum permanserit.* Charta Henrici Imp. an. 1014. apud Ughellum in Episcopis Savonensibus: *Insuper etiam jubemus ut in his prænscriptis confinibus castella non ædificentur, neque aliqua superimposita à Marchionibus, vel à suis Comitibus vel Vicecomitibus prædictis hominibus fiat, scilicet de fodro, de apprehensione hominum, vel saltu domorum, &c.*

Apprisio, eadem, ut videtur, notione. Bulla Stephani VII. PP. apud Catellum lib. 5. Historiæ Occitan. p. 774. *Statuentes — ut nulli unquam parvo aut magno homini liceat quamlibet forciam, vel apprisionem in omnibus rebus ejus facere, aut potestatem aliquam habere, vel aliquem distringere, &c.* Vide *Aprisio* & *Captio*.

APPRENTICII, ex Gallico, *Apprentis*, Tyrones, discipuli, qui ediscendi alicujus artificii ex pacto ad tempus constitutum serviunt: à voce Gallica *Apprendre*, discere, quòd qui discunt, animo scientiam, aut artem, apprehendant. Est, inquit Cowellus lib. 1. Instit. tit. 3. §. 10. apud Anglos certa personarum conditio, servorum instar, libera tamen & ingenua, eorum nimirum quos *Apprenticios* dicimus, qui ad artem aliquam mechanicam, sive aliàs mercenariam perdiscendam heris suis, conventione sua parentum vel gubernatorum astringuntur. Hi enim in herorum potestate sunt, durante tempore conventionis, & illis acquirunt non sibi vel parentibus suis, nisi aliter conventum fuerit. Hi dominis spondent haud pauca, & hæc præcipuè, quòd per tempus

conventum bene & fideliter domino suo servient, secreta sua celabunt, præcepta sua licita & honesta libenter ubique facient, &c. Vide Fortescutum de Legib. Angl. cap. 8. & Thomam Smith lib. 3. de Republ. cap. 10. Thomas Walsinghamus in Richardo II. pag. 301. *De Londoniis multi apprentitii, plures servi, sumptis albis capuciis, invitis magistris & dominis sunt profecti.* Henric. de Knighton lib. 5. an. 1381. *Apprentitii quoque relictis magistris suis illuc accurrebant.*

Apprentitii Juris, vulgò *Scholares Juris*, qui ediscendarum legum civilium, vel etiam regni, scholas & Academias publicas frequentant. Idem Walsinghamus p. 249. *Locum qui vocatur Temple-Barre, in quo Apprentitii juris morabantur nobiliores, diruerunt.* Alibi pag. 329. *Joannes Blake juris Apprentitius.* Henric. de Knighton lib. 5. *Juratos quoque civitatis & juris regni Apprentitios — interfecerunt.* Dictos etiam *Apprentitios ad Legem* auctor est Spelmannus; qui alios *Apprentitios ad Barras* recenset, qui scilicet post exacta juris studia in scholis, cancellos fori, (quos *Barras* vocant, unde *Barreau*, pro ipso foro) salutare, atque illic causas agere permitterentur. Andreas Horn in Speculo Justitiarum, seu *Mirrour aux Justices*:

Hanc Legum summam, si quis vult mira tueri,
Perlegat, & sapiens si vult orator haberi.
Hoc Apprentitiis ad Barras Ebore munus,
Gratum Juridicis utile mittit opus.
Horn mihi cognomen, Andreas est mihi nomen.

Vide Fletam lib. 2. cap. 37.

APPRETIARE. Vide *Adpretiare*.

APPROBATOR. Vide *Probator*.

APPROPIARE, *Approximare, Appropinquare*, Joanni de Janua, qui à *propius* deducit: Gall. *Approcher*. Exod. cap. 4. vers. 4. *Ne appropies, inquit, huc.* Lucæ 10. *Appropians alligavit vulnera ejus.* Occurrit præterea aliis locis in veteri Testamento. Lucifer Calaritanus lib. 1. pro S. Athanasio pag. 82. *Custodite judicium, facite justitiam, appropiavit enim salutare meum advenire*: Infrà: *Petunt a me judicium, & appropiare Deo desiderant.* Simon Dunelmensis lib. de Eccles. Dunelm. cap. 6. *Quia dies mortis, vel vitæ magis illius quæ sola vita dicenda est, jam appropiaret introitus.* Lambertus Ardensis: *In abdito cordis sui cubiculo intendebat, ut si quo modo aliqua feudali sublimatione Ghisnensis terræ finibus appropriare, & in ea pedem figere potuisset, &c.* ubi videtur leg. *appropiare*. Heremannus de Restaurat. S. Martini Tornac. cap. 1. *Jam verò si scholæ appropiares, cerneres Magistrum Odonem, &c.* Vide *adpropiare*.

APPROPRIARE, Rem *propriam* sibi facere, in suos usus & sua commoda convertere. Glossar. Lat. Græc. *Appropriare*, νοσφίζειν. Auctor Mamotrecti: *Vendico, approprio.* Apud Aurelianum Siccensem lib. 2. de Tardis passion. cap. 13. *ciborum appropriatio* dicitur, quorum succus per digestionem in propriam hominis substantiam convertitur. Vincentius Belvacensis lib. 32. cap. 92. *Et in primis locum in quo erat Mahomeria, reconciliavit Legatus, qui dudum in altera ejusdem urbis* (Damiatæ) *captione B. Virginis Ecclesiæ deputatus fuerat & appropriatus.* Chronicon Upsalensium Archiepiscopor. n. 10. *Mansionem suam in Beremi & Grenly cum suis pertinentibus & attinentiis omnibus appropriavit.* Sed

Appropriare, propriè usurpatur in foro Ecclesiastico de Ecclesiis aut beneficiis Ecclesiasticis, quæ Ecclesiis principalibus aut Monasteriis à quibus dependent, uniuntur, earum fructibus in proprios Ecclesiæ, quibus *appropriantur*, usus redactis. Synodus Exoniensis an. 1287. can. 84. *Obventiones & oblationes quas fieri contigerit in capellis ubi matrix Ecclesia religiosis est appropriata personis, non ipsis Religiosis cedant, sed Vicariis duntaxat inibi canonicè constitutis.* Charta Regis Angl. tom. 1. Monastici Angl. pag. 327. *Concessimus & licentiam dedimus dictis Priori & Conventui, quòd ipsi & successores sui Ecclesiam parochialem S. Andreæ — quæ est de advocatione & patronatu suis propriis, ut dicitur, appropriare, & eam sic appropriatam in proprios usus tenere possint, &c.*

Ejusmodi *appropriationum* abusus attigit Alexander IV. PP. in Regesto anni 7. Epist. 23. ex Bibl. Regia: *Tunc siquidem referentibus vobis accepimus quòd Religiosorum quorundam non solùm Angliæ, sed & aliorum regnorum avara cupiditas, qui, ut vestro utamur eloquio, appropriationem Ecclesiarum parochialium in regno Angliæ à Sede Apostolica ex falsis causis hactenus obtinuere sibi concedi in eodem regno, usque adeo latè patet, quòd illud veneno hujusmodi totaliter ferè in suis partibus jam infecit: quoniam ex hoc divinus in eis cultus perit, intermittitur hospitalitas, jura Episcopalia detrahuntur, pauperibus clauduntur ostia pietatis, ac proficientibus Clericis, dum spes provisionis adimitur, proficiendi studium minoratur. Inter alia quoque scandala, quæ de hujusmodi Ecclesiarum appropriationibus suborta proponitis, signanter exprimere curavistis, &c.* Vide idem Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 18. 57. 182. 433. Ingulfum pag. 860. Concil. Londinense an. 1268. cap. 23. Inquisitiones Archidiaconor. Lincolnensium an. 1233. cap. 35. Lindwodum pag. 88. 2. Edit. Rastallum, præterea Consuetudinem Britanniæ art. 269. 306. 319. 433. 443.

APPRUARE, vel *Approvare* sibi, vel se de re aliqua; hac frui & uti ad sua commoda & suas necessitates: quasi in *provandam*, seu *præbendam* sibi asserere, vel (fortè) sibi *appropriare*. Fleta lib. 2. cap. 73. §. 19. *Nulli Ballivo sit vile, si de rebus domini dominam possit appruare, ut de suis ordeis braseum, de lanis pannum, de linis telas, & hujusmodi fieri: vel si equum, pullum, vel palafredum de furfure, fabisque educi, faciatque nutriri, &c.* ubi *Appruare*, est commodum domini facere de prædiorum exitibus, *faire le profit du maistre*.

Approvamenta, Approviamenta, emolumenta & fructus qui ex prædiis proveniunt, Gallis *Profits*. Thomas Walsinghamus pag. 57. *Posueruntque custodes qui medio tempore exitus & approviamenta terræ ad opus illorum, quorum intererat, custodirent.* Ita in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 133. 607. 608. 632.

Appruator, qui domini commodis invigilat, & ejus reditus & commoda percipit & auget. Fleta lib. 2. cap. 76. §. 1. *Præpositus autem tanquam appruator & cultor optimus, per villatam electus, &c.* Cap. 82. §. 2. *Nullus Præpositus ultra unum annum remaneat irremotus, nisi pro fideli ac optimo appruatore, &c.*

Appruare, propria significatione, uti est apud Rastallum, dicitur, cùm qui Communiam habet *in vasto* terræ domini, & dominus partem vasti terræ includit ad suum commodum, relicta participibus sufficienti Communia ad egressum & regressum. Statutum Westmonasteriense 2. cap. 50. *Domini vastorum, boscorum, & pasturarum, appruare se possunt de vastis & pasturis illis, nonobstante contradictione tenentium suorum, dummodo tenentes ipsi haberent sufficientem pasturam ad tenementa sua, cum libero ingressu & egressu ad eadem.* Infrà: *Ita quòd domini hujusmodi vastorum, boscorum, & pasturarum, salva sufficienti pastura hominibus suis, approvare sibi possint de residuo.* Ubi *approvare*, exponitur in Statuto Mertonensi cap. 4. *Commodum suum facere.* Monasticum Angl. tom. 1. pag. 781. *Scilicet à terra de Hiltone per viam Regiam, & sciendum quòd bene liceat prædicto Waltero appruare sibi & suis infrà dictas divisas, ita tamen quòd iidem Abbas & Conventus habeant liberum & largum ingressum & regressum, & sufficientem pasturam ad 300. oves.* Radulfus de Hengham in Parva cap. 7. ait disseisinam fieri, *cùm manuopus alicujus impeditur per Superfluosam, & hoc in tenemento diu antè appruato, vel de tenemento de novo appruando, verbi gratiâ, si quis vastum suum non prius appruatum redigat in culturam, &c.*

APPULSARE. Wil. Brito in Vocab. *Accire, significat advocare, vel appulsare*.

APPUNCTARE, *Appunctuare*, Litem non tam pacto definire, quàm eo partes adducere, ut de re controversa tanquam certa conveniant. unde rectè *Appunctamenta* forensibus dici censuit Budæus, *acta & conventa controversiæ.* Galli dicunt *Apointer une affaire, Appunctuatio, Appointement.* Charta an. 1337. apud Guichenonum in Hist. Sabaudica pag. 164. *Et convenit per pactum expressum appunctuatum, &c.* Vita Gregor. XI. PP. pag. 223. *Fuitque pro appunctuatione & perfectione tractatus hujusmodi, &c.* Formula frequens in Curiarum placitis, cùm res omnino certè definiri non potest, quòd ea non omnino constet, nec partes inter se conveniant. Arestum an. 1357. in Probat. Hist. Castil. p. 108. *Tandem dictis partibus super præmissis & aliis ad plenum auditis, appunctatoque per nos, quòd castrum & villa prædictæ realiter & de facto in manu nostra ponerentur, &c.* Aliud Arestum an. 1396. pag. 178. *Super quibus antedictis partibus per dictas gentes Compotorum nostrorum ad tradendum rationes suas per modum memoriæ, unà cum suis literis & munimentis, ac in jure appunctuatis, &c.* Id est, in jure receptis, ac de quibus partes conveniunt. Aliud 5. Octob. 1394. pro Lugdunensib. *Et partes in factis contrariis appunctatæ, &c.*

Appuntare. Vide Ughellum in Italia sacra tom. 3. p. 294.

APRALE. Charta Ruthenensis an. 1307. ex Regesto 2. Philippi Pulcri Regis Franciæ, in Chartophylacio regio ch. 4. *Videlicet quasdam domos faciendas & construendas in quodam aprali ipsius domini Regis sito in dicto castro de Naiaco, juxta portale vocatum Del Pontet, &c.*

APRISIA, vox forensis; inquisitionis in jure factæ species, cujus mentio occurrit in Arestis aliquot; estque ea inquisitio quæ fit ad *appretiandam* rem aliquam, unde vocis origo. Regestum Parlamenti Paris. signatum B. fol. 53. *Visa aprisia seu appretiatione 200. librarum terræ, &c.* Adde fol. 78. Charta an. 1314. in 50. Regesto Tabularii Regii n. 7. *Inquestæ seu aprisiæ super iisdem excessibus inchoatæ.* Vide Loisellum in Hist. Bellovac. pag. 289. 300. 301. Fusè autem *de Aprisiis* disserit Philippus *de Beaumanoir* cap. 40. quæve sit differentia inter *aprisiam*, & *inquestam* docet.

APRISIONES, & *Apprisiones*, in Chartis Caroli Mag. Ludovici Pii & Caroli Cal. pro Hispanis, quæ dictæ fuerint, non adeo bene constat. Anton. Dominicy lib. de Prærogativa alodior. c. 11. n. 1. 2. Jacobus Gotofredus ad leg. un. Cod. Th. de Rei vindicat. Casanova, & aliquot alii censuere ita appellata novalia, seu novales, rupturas, arva primùm proscissa, ac *aperta*, quasi *aperitiones*, quomodo vulgo dicimus *ouvrir la terre*, pro *agrum proscindere*: nam & Itali *aprire*, pro *aperire*, etiamnum dicunt, ita ut agri isti inculti & in solitudinem redacti à Regiis ipsis Marchionibus, ut est in Constitut. Ludovici Pii, Hispanis qui se de potestate Saracenorum subtraxerant, à Carolo M. excolendi dati fuerint. Sed longè, ni fallor, absunt à vero, cùm *aprisiones* dicti ii fuerint agri, tanquam *adportiones*, hoc est, *in portionem* seu sortem dati, quos ii postmodum ex eremis & incultis ad cultum traduxerunt: quod sanè inprimis evincit Præceptum laudatum Ludovici Pii pro Hispanis descriptum in to. 2. Hist. Franc. p. 321. in quo hæc habentur: *Et si quispiam eorum in partem quam ille ad habitandum sibi occupaverat, alios homines undecunque venientes attraxerit, & secum in portione sua, quam adportionem vocant, habitare fecerit, &c.* Infrà: *Et si aliquis ex his hominibus, qui ab eorum aliquo attractus est, & in sua portione collocatus, locum reliquerit, &c.* Ubi viri iidem doctissimi *aprisionem*, pro *adportionem* legendum contendunt, quòd ita legi in aliquot aliis similis tenoris diplomatibus adverterint. Verùm nemo erit sani omnino ingenii, qui iis seriò inspectis ac perpensis, præsertim quæ pronuper edidit vir doctissimus Steph. Baluzius in Appendice ad Capitularia Regum Francor. non continuò pedibus eat in nostram sententiam: quod quidem ut faciliùs de hac controversia judicet eruditus lector, locos hîc proponere operæpretium visum est. Præceptum Caroli M. pro Hispanis: *Nullum censum superponere præsumatis, neque ad proprium facere permittatis: sed quoad usque illi fideles nobis aut filiis nostris fuerint, quod per triginta annos habuerunt per aprisionem, quieti possideant.* Præceptum aliud ejusdem Caroli M. ex Tabulario Narbonensi: *Nos verò concedimus ei ipsum villarem & omnes suos terminos & pertinentias suas ab integro, & quantum ille cum hominibus suis in villa Fontejoncosa occupavit vel occupaverit, vel de heremo traxerit, vel infra suos terminos, sive in aliis locis vel villis seu villare occupaverit, vel aprisione fecerit cum hominibus suis.* Aliud Diploma Lud. Pii: *Postulans idem Ramo Comes Clementiam nostram, ut eum cum prædicto Monasterio & Monachis ibi degentibus, unà cum rebus quæ tam ipsi ex heremo traxerunt, vel ex adprissionem acceperunt, — sub mundeburdo & defensione atque immunitatis tuitione constitueremus.* Aliud Caroli C. *Quas siquidem aprisiones præfatorum Hispanorum progenitores per licentiam seu concessionem avi nostri Karoli ac post obitum illius, genitoris nostri Augusti Ludovici, ex deserti squalore habitabiles frugumque uberes proprio labore fecerunt.* Infrà: *Cum dictis aprisionibus sive hæreditatibus, id est, domibus, vineis, &c.* Aliud ejusdem Caroli: *Habuerunt per aprisione cultum vel incultum, &c.* Aliud ejusdem Principis pro Barcinonensibus apud *Diago* in Historia Comitum Barcinonensium lib. 2. cap. 4. *Placuit etiam nobis illis concedere, ut quidquid de eremi squalore in quolibet Comitatu ad cultum frugum traxerint; aut deinceps infra eorum aprisiones excolere potuerint, integerrimè teneant atque possideant.* Alia denique Charta ejusdem Caroli apud Catellum in Historia Occitana pag. 559. & Casanovam lib. de Franco alodio p. 300. pro iisdem Hispanis: *Quas siquidem aprisiones præfatorum Hispanorum progenitores per licentiam seu concessionem Imperatoris avi nostri Caroli, ac post obitum genitoris nostri Augusti Ludovici, ex deserti squalore habitabiles frugumque uberes proprio labore fecerunt, &c.* Vetus Placitum an. 876. *Et vos præfati judices me interrogastis, si potuissem per legitimos placitos habere scripturas aut legitimos testes, aut quodlibet verum documentum, per quod probare potuissem, ut sæpe dictus locus per beneficia, vel adprisionem Comiti regalem servitium persolvi debeat, &c.* Charta Ludovici Regis an. 866. *Et donum S. Cucuphatis & S. Felicis ad locum Octavianum, cum aprisionibus, adjacentiis & omnibus ibidem pertinentibus.* Aliud Judicatum an. 884. *Ad proprio iste Andreas retinet ad aprisione pro partibus de villa quæ dicitur, &c.* Infrà: *Non eas teneo injustè, sed per legis ordinem eos teneo per aprisione, & per præceptum Regis, & pro partibus de suprà dicta villa.* Stephanus VII. PP. in Epist. ad Archiep. Narbon. apud Catellum lib. 5. Rerum Occitan. p. 773. *Statuentes — ut nulli unquam parvo aut magno homini liceat quamlibet forciam vel apprisionem in omnibus rebus ejus facere, aut potestatem aliquam habere, &c.* Ubi videtur accipi pro usurpatione Ecclesiæ prædiorum incultorum, quæ in *apprisionem* tanquam derelicta vulgo à Regibus concedebantur. Charta donationis factæ à Berengario Comite Barcinonensi civitatis Tarraconensis Ecclesiæ Romanæ an. 1090. apud Baronium an. 1091. n. 9. *Et ut Principes universi, vel omnes alii qui mecum insudaverunt ad præfatæ urbis restaurationem, habeant in confinio hujus urbis, paralodium, suam aprissionem, vel quod acceperint per manus nostræ largitionem, non inde persolventes aliquam pensionem, nisi fortè compuncti amore Dei voluerint ipsi persolvere sua gratuita voluntate.* Ex quibus perspicuè patet *aprisiones* non fuisse duntaxat *terras eremas*, sed eos potissimùm agros revera incultos, quos Hispani ab Regibus nostris dono accepere, & inter se in varias *portiones* divisere: proindeque rectè scribi in laudato Diplomate Ludovici Pii *adportionem*.

APRONES, Avium species. Fridericus II. lib. I. de Venat. cap. 18. *Grues, aprones, anseres, anates, & hujusmodi multo magis propter intemperiem aëris transeunt.*

APSIDA. Vide *Absida.*

APSUM, *Vellus ovis*, Senatori lib. de Orthograph. *Vellus lanæ*, in Glossis Isidori.

APSUS. Vide *Absus.*

APTABILIS, Aptus. S. Gaudentius Brixiensis Episcop. in Serm. in die ordinationis suæ dicto: *Suscepi hoc summi Sacerdotii munus, nec merito dignus, nec ætate aptabilis, nec doctrina maturus.*

APTAMENTUM. Consuetudines MSS. Riomi in Arvernis an. 1270. *Nec ferramenta, nec utensilia aptamenta, cum quibus panem suum lucratur — pignorentur.* Charta Occitanica habet hoc loco: *Ny ferramen, ny espletamen en los quas son pa hom gazanha.*

APTIFICARE, Aptum judicare: Galli dicunt *Juger estre à propos.* Marculfus lib. 2. form. 27. *Igitur, juxta quod mihi aptificavit, taliter inter nos convenit.* Form. incerti Auct. c. 26. *Sed dum solidos ipsos minimè habui, unde transsolvere debeam, sic mihi aptificavit, ut brachium in collum posui, &c.* Form. vett. Bignonii c. 25. de Mandato: *Et quicquid exinde egeris, gesserisve, apud me in omnibus, & ex omnibus ratum & aptum atque transactum, in omnibus definitum esse cognoscas.* Capitulare Caroli M. an. 797. apud Holstenium: *Omnes unanimiter consenserunt & aptificaverunt, ut de illis Capitulis, &c.* Ibidem c. 2. *Omnes statuerunt & aptificaverunt, &c.* Charta an. 841. In Tabul. Belliloci Lemovic. *Unde accepimus à te pretium, in quo nobis bene complacuit, vel aptificatum fuit.* Charta Theodorici Reg. Franc. *Ermenteus in præsenti taliter fuit professus, quòd ipsa villa — vindedisit, & juxta sui aptificatione pretio exinde recepisit.* Adde Epistolam Caroli M. de Victoria Avarica, sub finem, & Notas Tyronis p. 198.

Aptum. Tabular. Brivatense ch. 210. *Et componat cui aptum est auri libram unam, &c.* Id est, solvat ei ad quem id spectat, vel cui convenit.

APUD, pro *cum*, vel *per*. Formulæ veteres Bignonii c. 2. *Et taliter ei fuit judicatum, ut hac causa apud proximiores parentes suos, octo de parte genitoris sui, & octo de parte genitricis suæ — jurent.* Ubi *apud parentes*, idem valet quod *cum parentibus*. Et cap. 39. *Ibique veniens homo aliquis nomine ille, suggessit eo quòd apud nostrum signaculum hominem aliquem — mannitum habuisset.* Id est, *cum literis annulo nostro signatis.* Formulæ secundùm Legem Roman. c. 30. *Conjurare debeat apud homines visores & cognitores, &c.*

AQUA, Alveus, rivus. Innocentius de Casis litterarum: *Locus — duas aquas, sive duos alveos habeat.* Idem: *Duas aquas vivas.*

Aqua viva, perennis, jugis, nostris *Eau vive*, quæ semper fluit. Apud Innocentium Gromatic. *Sub se aquam vivam habens.* Seneca lib. 3. Nat. quæst. *Non cœlestem esse, nec collectitium humorem, sed quod dici solet, vivam aquam.* Hoc sensu verò *vivam aquam* dici observat Cujacius, quo Virgilio *vivum saxum, vivum flumen, vivus lacus, & viva terra*, id est, naturalis.

Aqua cisternina. Cælius Aurelianus Siccensis lib. 5. Chron. cap. 10. *Aqua imbrialis offerenda, quam vulgo cisterninam vocant.*

Aqua, inquit Math. Silvaticus in Pand. *aliquando sumitur pro succo, ut aqua absinthii*, i. *succus absinthii.* Infrà: *Aqua casei vel lactis, serum.* Adde Joannem de Garlandia in Synonymis Chymicis.

Aquæ cursus, seu cognitio de delictis quæ in aquæ cursu contingunt, in Chron. Hugonis Flaviniac. p. 132.

Aquarum dimersiones, quæ, ut ait Durandus lib. 6. Ration. c. 81. n. 10. *tempore Paschali fieri solebant, ne quia homines vigilaverunt in Quadragesima, in his sanctis diebus dormire velint.*

Aquam sordidam & stercoratam super sponsam jactare, in Lege Longob. lib. 1. tit. 16. §. 8.

Aqua calida vel tepida, in sacrificio adhiberi solita à Græcis. Innocentius IV. PP. in Epist. ad Ottonem Cardinalem Tusculanum §. 8. *Porro in appositione aquæ sive frigidæ, sive calidæ, sive tepidæ, in altaris sacrificio suam, si velint, consuetudinem Græci sequantur, &c.* Consulendus omnino in hanc rem vir doctissimus Jacobus Goarus ad Euchologium Græcorum pag. 148.

AQUA, Baptismus, Aquæ salutaris lavacrum. Tertullianus de Pœnitentia: *Si ab aquis peccare desistimus.* Lib. de Baptismo: *Deinde Dominus post aquam segregatus in desertum.* Eodem libro: *Felix sacramentum aquæ nostræ.* Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Et mihi Spiritus dictavit aliud petendum ab aqua nisi sufferentiam carnis.* Id est, post perceptum baptisma. Sed in ipsis quoque Scripturis SS. quotiescumque *aqua* sola nominatur, Baptismum innui prolixè docet Cyprianus Epist. 63. V. Rhabanum in Allegor. MSS.

Aqua benedicta, Aqua aspersionis. Anastasius in Alexandro: *Hic constituit aquam aspersionis cum sale benedici in habitaculis hominum.* Micrologus cap. 46. & Honorius Augustод. lib. 3. c. 27. *Alexander Papa quintus à B. Petro constituit ut sal & aqua benedicerentur, ad conspergendum populum, & habitacula eorum, quod & nos in omni Dominica juxta Canones sequimur.* Ex his facile est emendare Scriptorem Vitæ S. Guthlaci cap. 40. *Illa etiam partem glutinam salis à sancto Guthlaco ante consecratam arripiens in aquam apertoriam levi rasura mittebat.* Legendum enim *aspersoriam* nemo non videt. Vide quæ de *Aqua benedicta* & ejus apud Christianos usu ac virtutibus congessere Durandus lib. 4. Ration. c. 5. Marsilius Columna in Hydragiologia, Baronius an. 57. n. 106. & seqq. an. 132. n. 4. Franciscus Turrianus lib. 3. pro Epistolis Pontific. cap. 9. lib. 5. cap. 4. illustriss. Episcopus Monspeliensis ad Epistol. Inn. III. PP. & alii.

Aqua Sancta, apud Ardonem in Vita S. Benedicti Anianensis n. 39. Charta an. 1176. apud Ughellum in Episcopis Veronensib. *D. Jonathas Concordiensis Episcopus & D. Aldemarius Xantonensis Episcopus fecerunt aquam sanctam cum aqua & sale, & iverunt per tres vices deforis Ecclesiam, &c.* Mox: *Fecerunt aquam benedictam cum sale, cinere, & vino, & sanctificaverunt altaria, &c.*

Aqua Exorcizata, eadem quæ *Benedicta*, quia in illius benedictione *exorcizantur* dæmones, jubenturque ut ab ea recedant. Sacramentarium Gregorii M. ex Bibl. Ecclesiæ Belvacensis: *Oratio aquæ exorcizatæ in domo. Exorcizo te creatura aquæ in nomine Dei Patris omnipotentis, & in nomine Jesu Christi Filii ejus Domini nostri, ut fias aqua exorcizata ad effugandam omnem potestatem inimici.* Gordianus Monachus in Vita S. Placidi Mart. c. 58. *Rogavit — ut totius Monasterii ambitum Aqua exorcizata respergeret.* Braulio Cæsaraugust. in Vita S. Æmiliani c. 24. *Salem exorcizat, & aquæ commiscet more Ecclesiastico, ac domum ipsam aspergere cœpit.* Marbodus Diac. in Vita S. Licinii Episc. Andegav. *Exorcizatis aquis lavat infirmum, & ad sacrarum manuum tactum dicto citius lepra disparuit.* Adde Capitul. Theodori Cantuariensis c. 80. & Vitam S. Petri Cavensis n. 21. Odonem Cluniacensem l. 2. de Vita S. Geraldi c. 21. 26. Librum Miraculor. S. Winoci cap. 22. &c.

Aqua sanctificata. Regula S. Benedicti: *Fratres aquis se sanctificatis perfundant. Sanctificatum elementum*, apud Petrum Cluniac. lib. 1. de Miracul. cap. 7.

Aqua reconciliationis, Aqua benedicta qua asperguntur Ecclesiæ quæ reconciliantur. Vide *Reconciliare.*

Beneficia aquæ benedictæ, dicuntur in Synodo Exoniensi an. 1287. c. 29. *fuisse à majoribus ab initio instituta intuitu caritatis, ut ex eorum proventibus pauperes Clerici exhibeerentur in Scholis, ibidem taliter proficerent, ut aptiores & magis idonei fierent ad majora.* Mox addit eadem Synodus: *Statuimus quòd in Ecclesiis*

quoque à Scholis Civitatis, vel Castrorum Diœcesis ultra 10. *non distantibus milliaria, aquæ benedictæ beneficia solis Scholaribus assignentur.* Deinde jubentur Presbyteri Parochiales Clericos magis idoneos ad ejusmodi beneficium præficere, *qui sciant & valeant in divinis officiis sibi congruè deservire, & suis mandatis obtemperare:* quibus si parochiani subtrahere velint eleemosynas consuetas, ad ipsas erogandas moveri vel compelli debent. Ex quibus colligitur hîc agi de *Parochiarum*, uti vocamus, *Clericis*, qui etiamnum in aliquot Galliæ Provinciis statim post peractam majorem Missam, *aquam benedictam* in parochianorum domos deferunt, eaque familiam universam aspergunt, brevi facta ad id oratione. Agunt præterea de ejusmodi aquæ benedictæ beneficiis Statuta Alexandri Episcopi Coventriensis an. 1237. *Sed quia plerique Scholares carent necessariis, quorum scientia multi per gratiam Dei poterunt ædificari, volumus ut Scholares ferant aquam benedictam per villas rurales, si sint qui postulent & indigeant.* Statuta Ægidii Episcopi Sarisberiensis an. 1256. *Personæ vel Vicarii dabunt beneficium aquæ benedictæ Clerico pauperi scholari, ita quod veniat omnibus solennibus diebus ad Ecclesiam serviendum, de qua habet dictum beneficium.* Charta J. Cantuariensis Archiep. in Monastico Anglic. to. 3. p. 229. *Volumus insuper ibidem esse duos Clericos Scholasticos per parochianorum, de quorum habeant vivere eleemosynis, industriam eligendos, qui aquam benedictam circumferant in Parochia & Capella diebus dominicis & festivis, in divinis ministrantes officiis, & profestis diebus disciplinis scholasticis indulgentes.* Huc etiam videtur spectare Charta Leonardi Episcopi Cæsenatis an. 1175. apud Ughellum to. 2. pag. 460. *Id est, plebem integram S. Victoris, qui vocatur in Valle, cum titulis & Capellis, necnon & oblationibus, & decimationibus, & aqua sancta, & unctionibus vivorum & mortuorum, &c.* Occurrit rursum infrà, & in alia Charta ibid. p. 469. ubi per *aquam sanctam* nudè, intelliguntur obventiones ex *aqua benedicta*, qua non modò populum, sed & domus ipsas aspergi ab antiquo obtinuit, uti diximus. *Consecratio fontis & aquæ per domos spargendæ*, apud Riculfum Suessionensem Episcopum in Constitut. cap. 5.

Circuitiones cum aqua benedicta inter jura Parœciarum recensentur ab Innocentio III. PP. lib. 13. Ep. 31. Nam solis Presbyteris Ecclesiarum, seu Curionibus, jus erat *die Dominico cum psallentio circumire Ecclesiam suam unà cum populo, & aquam benedictam secum ferre*, uti præcipitur in Capit. Caroli M. lib. 5. cap. 220.

AQUÆ, vel *Aquæ frigidæ judicium*, una ex purgationibus vulgaribus quas *judicia Dei* appellabant: qua criminis alicujus suspectus, vel de gravi aliquo facinore delatus, in aquam demergebatur: ita ut si supernataret, nocens ac reus; contra si in imum delaberetur, innocens judicaretur. Annales Francorum Bertiniani an. 876. *Hludovicus Hludovici Regis filius, decem homines aqua calida, & decem ferro calido, & decem aqua frigida ad judicium misit coram eis qui cum illo erant, petentibus omnibus ut Deus in illo judicio declararet, si plus per rectum ille habere deberet portionem de regno, quam pater suus dimisit ex ea parte quam cum fratre suo Carolo per consensum illius & per sacramentum accepit: qui omnes inlæsi reperti sunt.* Wibertus in Leone IX. PP. cap. 2. *Utrum integrè reddidissent rerum suarum decimationem sub judicio aquæ frigidæ perscrutabantur.* Charta fundationis Abbatiæ S. Severi apud Marcam in Hist. Benearn. lib. 3. c. 8. *Tandem complacuit illis judicium facere in aqua frigida, &c. Cum aqua frigida ad judicium Dei exire*, apud Hincmarum in Opusculo 55. Capitulor. cap. 43. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 101. *Verè judex aliter noverit, nisi hoc quod judicaverit ad verum, traxerit per sacramentum, & per batayam, vel per judicium aquæ frigidæ, vel calidæ.* Charta Ildefonsi Regis Aragonn. an. 1187. pro libertatibus villæ Amiliani, in Regesto Ludovici Hutini Regis Fr. p. 7. *Item ille adversus quem maleficium factum fuerit, vel proditio, si alium accusaverit, de quo aliqua suspicio sit Curiæ, accusans præstabit sacramentum de calumnia, quòd credit illum accusatum forefactum de quo eum accusat fecisse: & exinde accusatus recipiet judicium aquæ frigidæ.* Constitutio Jacobi I. Regis Aragon. *Si quis intra hanc prædictam pacem Domini, aliquod malum alicui fecerit, in duplum ei componat, & postea per judicium aquæ frigidæ treugam Domini in Sede sancti Petri emendet.* Charta Communiæ Tornacensis an. 1187. *Si aliquis super alicujus morte fuerit accusatus, & per legitimos testes illum occidisse probari non poterit, judicio aquæ frigidæ innocentiam suum probabit.* Idem statuitur de eo qui *de nocte* aliquem *armis molutis* vulneraverit. Apud Gregor. lib. 5. Decret. cap. 8. Presbyter de homicidio infamatus, *judicio aquæ frigidæ suam innocentiam probasse dicitur.* Adde Wibertum in Vita S. Leonis IX. PP. cap. 1.

Ejusmodi porro *probationis vulgaris* speciem *Aquæ judicium* nudè crebrò appellant veteres Tabulæ & Scriptores. Charta Philippi Augusti Regis Franc. an. 1200. pro Universitate Parisiensi contra Præpositum Parisiensem: *Nisi fortè elegerit* (idem Præpositus) *Parisiis publicè aquæ subire judicium, in quo si ceciderit, damnatus erit; si liberatus, nunquam Parisiis vel alibi in terra nostra Præpositus noster vel Ballivus erit.* Ita usurpant Leges Forestarum Canuti Regis c. 13. Statuta Willelmi Regis Scotiæ cap. 15. 16. Statuta Alexandri II. Regis Scotiæ cap. 7. Regiam Majestatem lib. 4. cap. 3. §. 4. Decreta Ladislai Regis Hungariæ lib. 1. cap. 28. lib. 3. cap. 1. Chronicon Flaviniacense pag. 244. Gervasius Dorobernensis pag. 1590. Historia Vezeliacensis lib. 4. Bracton lib. 3. tract. 2. cap. 15. §. 2. Adde Ughellum to. 7. Ital. Sacr. pag. 864. *Aqua judicialis* dicitur in Tabulario Angeriacensi fol. 30. *Judicium aquæ exorcizatæ*, apud Guibertum lib. 3. de Vita sua cap. 16. Interdum tamen *aquæ* nomine utramque & *frigidam* & *calidam* intelligi posse non diffiteor, ut in Tabulario Prioratus S. Nicasii de Mellento an. 1280. fol. 50. *Cum omni libertate & plena justitia, videlicet cum banno & sanguine, aqua & duello, & aliis hujusmodi libertatibus.* Hîc enim tam *judicium aquæ frigidæ*, quàm *calidæ* intelligi potest.

Jam verò quo nixi fundamento veteres judicium aquæ frigidæ adinvenerint, pluribus docet Hincmarus Remensis de Divortio Lotharii & Tetbergæ p. 60. *Et quoniam — ostendimus divina auctoritate baptismum esse judicium, unde & Jordanis baptisma designans interpretatur Rivus judicii, quo Princeps mundi mendax, & pater ejus, foras ejicitur, & baptismus Dei est consilium, divini viri ad ignota investiganda invenerunt judicium aquæ frigidæ. In quo aquæ frigidæ judicio, ad invocationem veritatis quæ Deus est, qui veritatem mendacio cupit obtegere, in aquis, super quas vox Domini Dei intonuit, non potest mergi, quia pura natura aquæ naturam humanam, per aquam baptismatis ab omni mendacii figmento purgatam, iterum mendacio infectam, non recognoscit puram, & ideo eam non recipit, sed rejicit ut alienam, &c.* Idem ad Hildegarium Episcop. Meldens. pag. 676. *Solertia Christianitatis, inter acta & agenda judicia consistentis, ex antiquo sanxit & frequentavit judicium quod fit per aquam, quodque sub Noë factum fuerat in Arca fidei, liberans innocentes, & condemnans noxios.* His consentanea habent Orationes ipsæ, quæ à Sacerdote pronuntiabantur in exorcismo aquæ frigidæ, de quibus mox.

In *aquæ* igitur *frigidæ* examine, nocens ac reus supernatat, innocens in imum delabitur, ut ex Hincmaro colligitur. Ita etiam Orationes in adjuratione aquæ à Sacerdote facta: *Ut si de hoc furto scisti, aut vidisti, aut bajulasti, aut in domum tuam recepisti, aut consentiens*

aut consentaneus exinde fuisti, aut si habes cor incrassatum vel induratum, evanescat cor tuum, & non suscipiat te aqua, neque ullum maleficium contra hoc prævaleat, sed manifestetur. Iisdem infrà ferme similia habentur. Idem Hincmarus de Divortio Lotharii: *Sed in aquæ frigidæ judicio, non constare videtur, quòd innoxii submerguntur, aqua* (f. aquam) *culpabiles supernatant.* Historia Vezeliacensis lib. 4. extremo: *Sequenti die adducti sunt illi duo qui videbantur revocati ad judicium examinis aquæ, quorum unus omnium judicio salvus per aquam factus est: alter porro remersus in aquam ferè omnium ore damnatus est.* Et infrà: *Iterum ipso petente ad aquæ judicium reductus, & secundò demersus, nec vel parum ab aqua receptus est.* Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 14. *de quodam fure: Ineffabili commento gazophylacium prorupit, & copiosius aurum gemmasque tulit. Quibus tultis, celebrato jam sacri laticis judicio, in hunc cum aliis Matriculariis injectus est, superque natando convictus, cum quo & alii primi damni cognitores, quorum alii furcis illati, aliis verò parsum.* Idem Scriptor capite 16. de quibusdam hæreticis: *At quia talium est negare, & semper hebetum clam corda seducere, addicti sunt judicio aquæ exorcizatæ. — Dixi ad Episcopum: Quoniam testes absunt, cœpto eos addicite judicio. — Missas itaque egit Episcopus, de cujus manu sub his verbis sacra sumpserunt: Corpus & Sanguis Domini veniat vobis ad probationem hodie. Quo facto piissimus Episcopus & Petrus Archidiaconus, vir fide integerrimus, qui ut non subjicerentur judicio, eorum promissa respuerat, ad aquas procedunt. Episcopus cum multis lacrymis letaniam præcinuit, deinde exorcismum fecit: inde sacramenta dedere se nunquam contra fidem nostram credidisse, aut docuisse. Clementius in dolium missus, acsi virga supernatat. Quo viso infinitis gaudiis tota effertur Ecclesia, &c.* Hermannus Monachus de Miraculis S. Mariæ Laudun. cap. 28. de quodam fure: *Ubi dum servaretur, quadam nocte vas maximum aqua impleri, seque in eo ligatum fecit deponi, tentare scilicet volens utrum in aqua intus mergeretur, an supernataret. Cùm verò se sine ulla dilatione vidisset ab aqua receptum fuisse, & ad vasis fundum pervenisse, exhilaratus dixit se nihil ultrà timere, sed sponte in aquam ingressurum fore.* Sed res cùm serio acta est, longè aliter successit, uti infrà narratur. Adde Loccenium lib. 2. Antiq. Suecicar. cap. 7.

Interdum pluries in aquam demergebantur, si plurium criminum suspecti haberentur. Hincmarus to. 1. pag. 608. *Sic & inventus in judicio noxius, si fuerit fortè super plura suspectus, iterato est judicio examinandus, quousque inveniatur emendationis confessione probatus.*

Colligabantur verò immergendi. Idem Hincmarus de Divortio Lotharii p. 607. *Conligatur autem fune qui examinandus in aquam demittitur: — qui ob duas causas conligari videtur, scilicet ne aut aliquam possit fraudem in judicio facere, aut si aqua illum velut innoxium receperit, ne in aqua periclitetur, ad tempus valeat retrahi.* Infrà: *Et hoc examinandus judicio conligatus in aquam dimittitur, & conligatus retrahitur, & aut purgatus statim judicio arbitrorum absolvitur, aut usque ad purgationem conligatus judicio examinatur.* Eadem habet Opusculo 59. pag. 681. Denique Leges Æthelstani Saxonicæ. c. 23. Edit. Latinæ 30. *Si aqua gelida faciunda est quæstio, ad sesquiulnam funis in aquam mergitor.*

Qui in ejusmodi judicio *cadebat*, ut loquitur Charta allata Philippi Augusti, *perire* vulgò dicebatur. Assisæ Henrici II. Regis Angliæ, apud Rog. Hovedenum, de eo qui *retatus* fuerit de murtro vel latrocinio, &c. *Eat ad judicium aquæ, & si perierit, alterum pedem amittat. Et apud Northamtune additum est pro rigore justitiæ, quòd dextrum similiter pugnum cum pede amittat, & regnum abjuret.* Idem Hovedenus p. 566. *Sed quia judicio aquæ perierat, &c.* Et p. 804. *Donec judicio aquæ vel ferri se mundaverit, & si perierit, suspendatur.* Gervasius Dorobern. in Chron. an. 1195: *Ibique per ministros Regis judicio aquæ mundati sunt, vel perierunt.*

Jam verò quo pacto istud judicium, & cum quibus ceremoniis perageretur, pluribus docemur non modò ex loco allato Guiberti, sed & ex Ordine ad exorcismum aquæ frigidæ, quem habent Juretus ad Ivonis Carnotensis Epist. 74. Delrius lib. 4. Disquisitionum magicarum quæst. 4. sect. 4. Pithœus in Gloss. ad Capitul. Caroli M. Lindenbrogius post formulas solennes, Spelmannus, Goldastus to. 2. Alemannicorum p. 178. denique vir doctissimus Joannes Mabillonius to. 1. Analector. p. 47. Ex quo quidem ordine ea tantùm quæ ad peragendi judicii formam pertinent, depromere operæpretium videtur, cùm orationes ipsas quas *Benedictionis aquæ judicii* indigitat Gilbertus Lunicensis Episcopus, de usu Ecclesiastico, apud laudatos Scriptores legere cuivis promptum sit. Ita autem se habent: *Cùm hominem vis mittere ad judicium aquæ frigidæ ob comprobationem, ita facere debes: accipe illos homines quos vis mittere in aquam, adduc eos in Ecclesiam, & coram omnibus illis cantet Presbyter Missam, & fac eos ad ipsam Missam offerre. Cùm autem ad Communionem venerint, antequam communicent, interroget Sacerdos cum adjuratione ista, & dicat: Adjuro vos homines per Patrem & Filium & Spiritum sanctum, & per Christianitatem quam suscepistis, & per S. Trinitatem quam docuistis, & per istas sanctas reliquias, vel sanctam venerationem quæ in ista Ecclesia sunt, ut non præsumatis accedere ad hoc sanctum altare, nec istam sacram Communionem accipere ullo modo, si hanc causam vestræ reputationis (hoc est, illa vel illa) fecistis, aut consensistis, aut scitis quis hoc egit. Si autem tacuerint, aut nullam professionem inde dixerint, accedat Sacerdos ad altare, & more solito communicet: postea verò communicet illos qui in aquam mittendi sunt. Cùm autem communicat, dicat Sacerdos ad altare: Corpus hoc & Sanguis Domini nostri Jesu Christi sit vobis ad probationem hodie. Expleta Missa, accipiat Sacerdos Crucem & Evangelium, & incensum, & pergat ad locum destinatum cum aspersione aquæ benedictæ, ubi probentur. Et cùm venerint ad ipsum locum, det illis hominibus bibere de aqua benedicta. Cùm autem dederit, unicuique dicat: Hanc aquam dedi vobis ad probationem hodie. Postea conjuret aquam, ubi illos mittere debet, dicens ita: Adjuro te, aqua, &c. Post conjurationem autem aquæ, exuat eos vestimentis suis,* [*& induat eos vestimentis de Exorcista, & alliget in eis singulariter sinus rectæ consuetudinis*] *faciatque eos osculari Evangelium & Crucem, & posthac aspergat super unumquemque ex ipsis de ista aqua benedicta, & dicat adjurationem sequentem, & projiciat eos statim singulariter in ipsam aquam. Hæc autem omnia facere debet jejunus: & neque illi antea comedant, neque ipsi qui eos mittant. Sequitur exorcismus, &c.* Hactenus Ordo ad exorcismum aquæ frigidæ, cui consonant Leges Æthelstani Saxonicæ §. 23. Codex verò MS. quem laudat Mabillonius, hæc subdit: *Hoc autem judicium creavit omnipotens Deus, & verum est; & per domnum Eugenium Apostolicum inventum est, & omnes Episcopi, Abbates, Comites, seu omnes Christiani per universum orbem eum observare studeant, quia multis probatum est, & verum inventum est. Ideo enim ab illis inventum est & institutum, ut nulli liceat super altare manum ponere, neque super reliquias vel Sanctorum corpora jurare.* Idem etiam Codex à Domno Apostolico in Franciam ejusmodi judicium missum indicat. In Codice MS. S. Laurentii prope Leodium, in quo plures Hincmari tractatus descripti leguntur, habetur idem Ordo ad examen aquæ frigidæ, tametsi non iisdem planè verbis, cum hocce prœmio: *Examen aquæ frigidæ. Quando Romani propter invidiam tulerunt Domino Leoni Papæ oculos & linguam propter thesaurum S. Petri, tunc venit*

ad Imperatorem Karolum, ut eum adjuvaret de suis inimicis. Tunc Imperator reduxit eum Romam, & restituit eum in locum suum, & thesaurum supradictum non potuit invenire nisi per istud judicium. Quod judicium fecerunt beatus Eugenius & Leo & Imperator, ut Episcopi & Abbates & Comites firmiter teneant & credant, quia probatum habuerunt illi sancti viri quia illud invenerunt. Cùm volueris hominem mittere ad examen aquæ frigidæ, apprehende illos quos vis examinare, & duc eos ad Ecclesiam, &c.

Ex his planum fit coram ipsis Sacerdotibus peracta ejusmodi aquæ frigidæ examina, quod testantur præterea Leges Edw. Confess. cap. 9. Verùm id improbat Eckeardus junior de Casib. S. Galli cap. 14. *Adsciscunt sibi Presbyteros, qui animas hominum carissimè vendant, feminas nudatas aquis immergi impudicis oculis curiosi perspiciant, aut grandi se pretio redimere cogant.* Quin & in ipsa Ecclesia actitata legere est. In Concilio Helenensi an. 1065. *Et postea per judicium aquæ frigidæ trevam Domini in Sede sanctæ Eulaliæ emendet.* Præterea in Statutis Calomanni Regis Hungariæ lib. 1. *Judicium ferri & aquæ in aliqua Ecclesia fieri indicimus, nisi in Sede Episcopi & majoribus præposituris.*

Hanc porro aquarum exorcizationem seu benedictionem attigit præterea Hincmarus de Divortio Lotharii: *Quando qui putatur & qui est noxius, in aquam examinandus dimittitur, à dimittentibus secundùm quandam formam baptismatis Dominus invocatur, quatenus veritas unde requiritur, demonstretur, & tenebras ignorantiæ nostræ inluminare dignetur, ne aut innocens injustè à nobis damnetur, aut nocens sua negatione, aut diabolica fraude, aliquo modo impunitus evadat. Sed & ipse qui examinandus in aquam dimittitur, invocationem invocantium sua responsione & denotatione confirmat, juxta formam quodammodo ante baptisma, &c.* Idem Opusc. 39. *Aqua frigida, sicut & in baptismate, sacratur.* Guibertus lib. 3. de Vita sua c. 14. *Celebrato jam sacri laticis judicio, in hunc cum aliis matricularius injectus est.* Et cap. 16. *Addicti sunt judicio exorcizatæ aquæ.* Infrà: *Missas itaque egit Episcopus, de cujus manu sub his verbis sacra sumpserunt: Corpus & sanguis Domini veniat vobis ad probationem hodie. Quo facto piissimus Episcopus & Petrus Archidiaconus — ad aquas procedunt. Episcopus cum multis lacrymis Letaniam præcinuit, deinde exorcismum fecit. Inde sacramenta dedere se nunquam contra fidem nostram docuisse aut credidisse, &c.* Denique Durandus lib. 4. Ration. c. 4. n. 10. ait quatuor esse genera *aquæ benedictæ*, atque in iis primam recenset *Aquam in qua fit judicium purgationis, quæ*, inquit, *in usu non est.* Sed prohibitum tandem in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. PP. c. 18. Ne ullus Clericus aut Sacerdos *purgationi aquæ ferventis, vel frigidæ, seu ferri candentis, ritum cujuslibet benedictionis aut consecrationis impendat.*

Judicium aquæ frigidæ rusticos ac infimæ conditionis homines spectasse colligimus ex Legibus Scoticis, seu Regiam Majestatem, lib. 4. c. 3. §. 4. & Glanvilla lib. 14. cap. 1. *Tenetur accusatus se purgare per Dei judicium, scilicet per ferrum calidum, si fuerit liber homo, vel per aquam, si fuerit rusticus, secundùm diversitatem conditionis hominum.* His consentit Hincmarus Remensis to. 2. p. 543. *Ut si præfati sui homines, quia non liberæ conditionis sunt, aut cum aqua frigida, aut cum aqua calida inde ad judicium Dei exirent, quid inde Deus ostenderet, mihi sufficeret.* Conventus Alsaticus anno 1051. §. 6. apud Goldastum: *Plebeius autem & minoris testimonii rusticus aquæ frigidæ se expurget judicio.*

Verùm non semel viros nobiles ejusmodi aquæ judicium subiisse legimus. Hovedenus p. 566. *Inter quos quidam nobilis & dives captus fuit, nomine Johannes Senex, qui cùm per judicium aquæ se mundare non posset, obtulit Domino Regi quingentas libras argenti pro vita habenda. Sed quia ipse judicio aquæ perierat, noluit Rex denarios illos recipere, sed præcepit eum suspendi in patibulo.* Narrat præterea Conradus Abbas Uspergensis Welphonem quemdam Comitem sub Conrado II. Imp. *judicio aquæ frigidæ innocentiam suam probavisse.* Id etiam firmat quod in Præpositum Parisiensem statutum suprà observavimus. Vide Gervasium Dorobern. an. 1195. p. 1590.

Ejusmodi autem *aquæ frigidæ judicium* interdixit Ludovicus Pius Imp. in Lege Longob. lib. 2. tit. 55. §. 31. in Capitul. Wormatiensi an. 829. c. 12. & in Addit. 4. Capitul. Caroli M. c. 80. al. 115. Interdixit etiam Fridericus I. Imp. in Constit. Sicul. l. 2. tit. 31. ut & Alexander II. Rex Scotiæ in Statut. cap. 7. §. 3. quia, ut quidam existimarunt, quasi rebaptizaretur qui in nomine Domini aquis immergebatur. Sed hanc rationem improbat Hincmarus Remensis de Divortio Loth. & Opusc. 39. licèt non modò aliam non afferat, sed & ipse fateatur, haud uno loco, hanc judicii speciem baptismum repræsentare. Tandem ut cæteras vulgares purgationes, hancce proscripsit Ecclesia, vel certè non admisit, ut constat ex libr. 5. Decretal. tit. 34. c. 8.

Observat denique Delrius examen per aquam hæsisse postmodum in solo crimine maleficii, seu magiæ, ita tamen ut sine ulla Dei invocatione, sine ullo ritu pietatis aliquid præferente, quasi per ludum judices eo abutantur in quibusdam Germaniæ regionibus. Quas enim fama vel aliarum depositione suspectas habent, eas statim absque ulteriore inquisitione capiunt, captasque extra urbem deducunt, & in aquam frigidam ita concipiunt, ut dextra manus sinistro pedi, sinistra verò dextro pedi sit alligata, & si supernatat, veneficas vehementiùs suspicantur, & idcirco duriori subijciunt quæstioni: sin submergantur, innocentes esse putant: magicis præstigiis, ut par est credere, adscribentes, si supernatent. Ad ejusmodi veneficarum examen videntur spectare quæ habet auctor Vitæ Ludovici Pii an. 834. *Gerberga — tanquam venefica, aquis præfocata est.* Nithardus lib. 1. an. 835. de eadem: *Gerbergam more maleficorum in Ararim mergi præcepit.* Adeo ut jam olim maleficæ immersione examinari solerent.

Ad vulgare aquæ frigidæ examen non videtur referri posse, quod auctor libri de Miraculis B. Mariæ Rupis Anatoris apud Cadurcos lib. 1. cap. 36. prodit de uxore Gastonis Vicecomitis Beneharnensis, quæ procurati abortus accusata, in fluvium de ponte præcipitata, innocentiam suam supernatando probavit, cùm in vulgari aquæ examine supernatantes rei arguerentur: *Enimverò in modum subiiuræ judicium aquæ, ligata, ab altissimo ponte Castri Salvaterra nomine projecta est in profundum torrentem. — Illa verò super undas profundissimi torrentis miseratione Domini, plusquam ter posset arcus jacere sine mersione delata consedit arenis, unde sui cum gaudio reportaverunt ad propria.* Hisce ferè similia habet Gregorius Turonensis lib. 1. Miraculor. cap. 69. & 70.

AQUÆ *ferventis judicium*, seu examen, quo quis de crimine suspectus, quo se purgaret, manum in aquam ferventem nudato brachio immittebat: atque si illæsam extraheret, innocens; si contrà, reus pronuntiabatur. *Judicium ferventis aquæ* appellatur in Lege Frision. tit. 3. §. 6. In lege Longob. lib. 1. tit. 9. §. 29. 35. 39. & in Capitul. 1. an. 819. c. 1. lib. 4. Capitul. c. 13. &c. *Examinatio aquæ ferventis*, in Lege Wisigoth. lib. 6. tit. 1. §. 3. & in Lege Frision. tit. 3. §. 4. *Ad examinationem ferventis aquæ Dei judicio probandus accedat.* Ibib. §. 5. Adde tit. 14. §. 3. *Ad aquam ferventem se idoniare*, in lib. 4. Capitul. Caroli M. Append. 2. c. 33. *Aqua ferventi se expurgare, purificare*, in cap. 15. 20. Caus. 2. q. 5. *Aqua bulliente se expurgare*, apud Burchardum Episcop. Wormaciensem in Lege familiæ. *Judicium aquæ ferventis*, apud

Joannem Sarisberiensem Epist. 122. Agobardus lib. Contra Judicium Dei cap. 1. *Jube ferrum vel aquas calefieri, quas inlæsis manibus attrectem.* Speculum Saxon. lib. 1. art. 39. *Vel ferrum candens manibus portent, vel in aquam bullientem brachium usque ad cubitum imponant.* *Aqua calida*, in Charta Ferdinandi Regis Castellæ æræ 1081. apud Yepez to. 6. *Quòd si aliquis homo, qui sit de mandatione Regis, moratur in domo sancti Andreæ, sit absolutus ab imperio Regis, & propter aliquam calumniam non faciat aliud judicium, ni det quinque homines, qui sint digni aqua calida defendendi. Le Roman du Renard MS.*

Voir il n'ot onques en moi part,
En tel maniere, n'en tel guerre,
Si que j'en feroie un juise.* (*judicium)
De chaude yaüe, & de fer chaud.

De istiusmodi examine multa præ cæteris habet Hincmarus Rem. de Divortio Lotharii & Tetbergæ: *Vicarius ipsius feminæ ad judicium aquæ ferventis exiit, & postquam incoctus fuerat ipse repertus, eadem femina maritali toro ac conjugio regio — est restituta.* Infrà: *Constat nimirum, ut inquiunt, quia in aqua ignita coquuntur culpabiles, & innoxii liberantur incocti, quia de igne Sodomitico Lot justus evasit inustus, & futurus ignis qui præibit terribilem judicem, Sanctis erit innocuus, & scelestos aduret, ut olim Babylonica fornax quæ pueros omnino non contigit, neque contristavit, vel quicquam molestiæ eis intulit, sed vincula eorum comburens, incendit quos reperit de Chaldæis ministros Regis, qui eam succendebant.*

Istis igitur exemplis hanc examinis & purgationis formam induxere veteres, quæ in orationes in Ordine exorcismi vel benedictionis aquæ calidæ retulere, ex qua sequentia excerpsimus, quæ ad ritum hujusce examinis illustrandum spectant: *Cùm homines vis mittere ad comprobationem judicii aquæ calidæ, primùm fac eos intrare cum omni humilitate in Ecclesia, & prostratis in oratione dicat Sacerdos has orationes* (quas prætermittimus.) *His orationibus completis surgatur pariter, & coram hominibus illis cantet Presbyter Missam, & faciat ad ipsam Missam offerre. Cùm autem ad Communionem venerint, antequam communicet, interroget Sacerdos cum adjuratione, & dicat: Adjuro vos, &c.* (ut suprà ubi de aquæ frigidæ judicio) *Deinde imponatur ignis subter caldaria, & dicat Sacerdos has orationes, quando ipsa aqua calescere cœperit, &c. & qui manum mittit in aquam ad ipsum examen, dicat Orationem Dominicam, & signet se signaculo Crucis, & festinè deponatur ipsa aqua fervens desuper juxta ignem, & judex perpendat ipsam lapidem inligatam ad mensuram N. infra ipsam aquam more solito, & sic inde extrahat eam in nomine Domini ipse qui intrat ad examen judicii. Postea cum magna diligentia sic fiat involuta manus sub sigillo judicis signata, usque in die tertio, quo visa sit viris idoneis & æstimata.* Quæ hîc habentur de lapide inligato, distinctiùs explicantur in Legibus Adelstani Regis: *In aqua fervente accipiat homo lapidem qui per funem suspendatur in simpla probatione per mensuram palmæ, in tripla autem unius ulnæ; manus verò sigilletur, & aperiatur, ut suprà diximus in consecratione ferri.* Nimirum lapis fune desuper alligatus in cacabum demergebatur, quem reus extraheret, immissa in aquam ferventem manu, vel brachio.

Ex ordine porro ad benedicendum aquam ferventem patet, in *aeno*, vel *æneo*, id est, cacabo, seu olla calefactam aquam igne supposito. Glossæ Græc. Lat. χαλκεῖον, *olla, æneum, miliarium.* Hinc in Lege Salica tit. 55. §. 1. *Ad æneum mallare; Si quis ad æneum mallatus fuerit, & forsitan convenerit, ut ille qui admallatus est, manum suam redimat, &c.* adde §. 7. *Manum suam in æneum mittere*, in Pacto Legis Salicæ tit. 76. §. 2. *Ad æneum fidem facere*, in eodem Pacto tit. 59. §. 1. Pactum Childeberti & Chlotarii §. 4. *Si homo ingenuus in furto inculpatus, ad æneum provocatus manum incenderit, quantum inculpetur, furtum componat.* Gregorius Turonens. lib. 1. Miracul. c. 81. *Factis rei veritas approbetur: succendatur igni æneus, & in ferventi aqua annulus cujusdam projiciatur: qui verò eum ex ferventi unda sustulerit, ille justitiam consequi comprobatur.* Adde lib. de Gloria Confess. cap. 14. Leges Adelstani Regis apud Bromptonum pag. 856. *Si aquæ judicium fit, calefiat, donec excitetur ad bullitum, & sit alfetum* (caldarium) *ferreum vel æreum, vel plumbeum, vel de argilla; & si anfeldthythe sit,* (id est, simplex accusatio) *immergatur manus post lapidem vel examen usque ad Wriste:* (id est, carpum) *& si triplex accusatio sit, usque ad cubitum.* Quod verò *æneum* veteres, alii *caldariam* appellarunt. Lex Longobard. lib. 1. tit. 33. §. 1. *Si quis servum alienum sine voluntate domini sui in sacramentum miserit, aut manum in caldaria mittere fecerit, &c.* ubi Editio Heroldi *calderiam*. *Examen caldariæ*, in Usaticis Barcinonensibus cap. 46. *Deinde quidquid jurent, per examen caldariæ demonstrent.* Cap. 74. *Respondere debent Bajulis suis de eorum directis per calderiam, etiam sine judicio.* Cap. 10. *Uxores rusticorum manibus propriis per calderiam — se expient.* *Caldaria judiciaria*, in Charta Gastonis Vicecom. Beneharn. an. 1282. in Hist. Beneharn. lib. 5. cap. 10. n. 2. cap. 28. n. 4. *Concessi quoque eidem Ecclesiæ caldariam judiciariam cum marmore, ita quòd in toto Archidiaconatu non habeatur, nisi ibi tantummodo:* ubi *marmoris* voce intelligitur, ni fallor, vas marmoreum ad examen per aquam frigidam.

Cacabus, pro examine ferventis aquæ usurpatur in Charta an. 1102. apud Ughellum tom. 7. pag. 864. *Ferrum cacavum, pugnam, aquam vobis non judicabit, vel judicari faciet.* Joannes Tinnemuthensis in Vita S. Paterni Episcopi Venetensis n. 4. *Tunc in fervore spiritus jubet Paternus aquam in æneo cacabo, donec ferveret, calefieri, & manum immittens, albam & frigidam post aliquantulum moræ spatium traxit.*

Sed præstat veterem Notitiam ex adversariis Peirescianis à me dudum descriptam, ad istius examinis suprà allatos firmandos ritus, vice corollarii hoc loco inserere: *Arnulfus, Amara Farina cognominatus, S. Mariæ Monasterio vineas suas post mortem filiorum suorum Laurentii & Frogerii, si absque liberis migrarent à sæculo, in perpetuum concessit. Quibus nullo remanente hærede defunctis, Gaufridus Adelelmi filius, Telbertusque Præpositus, Odilaus, atque Lambertus se se hæredes illius propinquitate sanguinis asserentes, donationem illam irritam fore debere proclamantes, prædictis vineis calumniam imposuerunt, quod in Curia S. Mariæ ante Richildim Abbatissam veraces, sublimesque personæ, quorum nomina subterscribuntur,* APERTA LEGE *probandum fore judicaverunt. qui videlicet calumniatores hominem suum, Hermaldum nomine, sicut dijudicatum fuerat, in sanctiss. Trinitatis Ecclesiam, ubi calefiebat aqua, deduxerunt. Sed Deus omnipotens, judex justus & rectus S. matris suæ famularum, tanti non patiens injuriam detrimenti, nec viri fidelis volens eleemosynam remanere in manus iniquorum, aperto manifestavit judicio illos prædictarum calumniatores injustè extitisse vinearum. Nam prædictus Hermaldus Missa celebrata, corporisque Christi ac sanguinis Communione percepta, necnon & jurejurando super Sanctorum reliquias pro more persoluto, ita oculorum lumine privatus erat, ut vix ad sartaginem in quam manum missurus erat, sicut ipse postea omnibus qui aderant, retulit, recedere potuisset. Immissam verò manum ita ex aqua lotam retraxit, ut ipse non solùm in manu, verùm etiam interius pæne usque ad intima cordis se combustum confiteretur, & ille, & magistri sui, prædicti scilicet calumniatores, reatum suum signi virtute cognoscere cogerentur. Qui etiam dum in manum, sicut moris est, sigillare permitteret, rogaretur; aiebat se nullatenus posse præ dolore pati, ut aliquid manum illam contingeret. Servatus in manu nuda usque ad diem tertium, inflatam admodum & excoricatam, sanieque jam carne putrida effluentem dexteram invitus ostendit. Ita divini-*

tus ostensa veritate, & falsitate detecta, rectè acquisitæ omnino remanserunt Cœnobio vineæ. Nomina judicum sive testium Gaufridus de Meduana, Clarembaldus atque fratres ejus, Adelaldus, Gaufridus, &c. Habetur alia Charta in hanc rem in Hist. Monast. S. Nicolai Andegav. pag. 67. Quibus omnibus addenda quæ habent Sibrandus à Sicama ad Legem Frision. tit. 14. ex Jure Frisico vernaculo, & Kilianus in *Waeter-or-deel.*

AQUAGIUM, *Aquagangium.* Festus: *Aquagium, quasi aquæ agium, id est, aquæ ductus appellatur.* Breviloq. *Aquagium, Aquæductus, scilicet canalis in quo ducitur aqua.* Gloss. Ælfrici: *Aquagium*, ꝩeꞇeꞃꝺeoꞇe, id est, canalis. Catholicon Armoricum: *Aquagium, la voye par lequel l'en mene l'eaue de son propre chemin.* Est igitur *Aquagium*, fossa per quam aqua ducitur, in locis palustribus, seu per quam elicitur. Gloss. Græco-Lat. ὑδραγωγεῖον, *Aquiductium, Aquarium, Aquagium.* Charta Hilsundis Comitissæ Striensis an. 992. apud Miræum in Diplom. Belg. *Cum omni jure, wancapio, teloneo, molendino, censu, pedagio & aquagio in pratis, silvis, agris, &c.* Gerardus Abbas Silvæ Majoris in S. Adelardo cap. 4. *Quippe quasi aliquod aquagium manabant ex eis lacrymæ.* Ordinatio marisci de Rameney facta tempore Henrici III. & Ed. I. *Non liceat alicui facere dammas vel fordas, aut alia impedimenta in aliquibus landeis, watergangiis, fossatis sive aquagiis communibus in marisco prædicto.* Scribitur ibidem &

Aquagangium eadem notione: *Eodem modo fiat & observetur in omnibus aquagangiis infra præcinctum dicti marisci.* Item mox: *Et quod ipse* (Baillivus) *in propria persona sua omnes collectores & expenditores, tam generales scottas, quàm speciales aquagangias, assessas, ut prædictum est, onerabit, per sacramentum fideliter levare, expendere & computare.* Ubi *aquagangiæ assessæ*, videntur esse *taxationes impositæ.* Occurrit vox *aiguage*, inter præstationes in Regesto *censuum* Carnotensis urbis fol. 12. & 18.

AQUALE, Canalis, rivus. Vetus Notitia ex Tabul. S. Benigni apud Perardum in Burgundicis pag. 16. *Ibi aquale ad farinarios 3.*

Aqualis, eadem notione. Charta Jacobi Regis Aragon. an. 1313. *Insuper vobis dono omnes pasturales, aquas & aquales boscos & meneres, &c.*

AQUALICIUM, *Locus, vel guttatorium, per quod aqua foras mittitur, & elicitur à proprio alveo.* Breviloq.

AQUALIUM, *Summa pars capitis*, in Glossis Isid.

AQUAMANILE, *Aquimanile. Aquamanus, &c.* Est autem

Aquamanile, uti definitur à Lanfranco Archiepiscopo Cantuar. Epist. 13. *vas inferius, in quod manibus infusa aqua delabitur. Urceolus verò, vas superius, unde lavandis manibus aqua infunditur.* Ordo Romanus: *Aquamanile, hoc est, vas manuale, quo scilicet manus lavantur.* Joan. de Janua: *Aquimanile, dicitur res super quod cadit aqua, qua abluuntur digiti Sacerdotum post sumptionem Corporis Christi.* Catholicon Armoricum: *Aquamanilla, Piscine en quoi le Prestre lave les mains.* Chronicon Fontanellense cap. 14. *Urceos duos cum aquamanilibus.* Cap. 16. *Aquamanile, & urceum argenteum mirabili opere.* Occurrit ibi rursum, tum etiam *Aquimanile*, inter ministeria & vasa Ecclesiæ in Concilio Carthaginensi IV. can. 5. apud Fortunatum in Vita S. Radegundis cap. 26. Hariulfum in Chronico Centulensi lib. 2. cap. 10. Anastasium Bibl. in Gregorio III. pag. 72. Hugonem Rotomagensem lib. 2. de Hæret. cap. 5. in Chronico Casin. lib. 3. cap. 57. lib. 4. c. 90. &c.

Aquæmanile. Idem Chronicon Casin. lib. 2. cap. 99. *Aquæmanilia argentea duo.* Unde emendandus locus alter lib. 1. cap. 56. Edit. Brolianæ: *Urceolum quoque cum aqua & manili suo.* legendum enim *Aquamanili.* Traditiones Fuld. cap. 35. *Cortinas & aquæmanilia, urciolos, &c.* Ita apud Anastasium in S. Innocentio & in Sixto III. pag. 23. 25. 26.

Aquimanile, χέρνιβον, in Gloss. Lat. Græc.

Aquiminile, in l. 3. §. 3. D. de Supell. legat. rectiùs

Aquiminale, in Gloss. Lat. Græc. *Trulleum, & Guttum, & Aquiminale*, χερνίβον, ξεστόν.

Agmanile. Historia Episcopor. Autisiodor. cap. 20. *Agmanilia pens. lib. 2. & unc. 9.*

Aquamanus. Anastasius in Leone III. pag. 153. *Enimvero ubi supra fecit aquamanus antipemto deauratas paria 2. pensantes simul libr. 29.*

Aquammanus. Ordo Romanus: *Patenam quotidianam, calicem, scyphos, & pugillares, &c.* Alibi: *Sequuntur sellarem Pontificis cum Acolytho qui aquammanus portat.*

Ex præallatis patet *Aquimanile, &c.* fuisse trulleum, seu vas quod vulgò *Bacinum* appellamus, in quod aqua ad manus lavandas infunditur, contra quam apud Latinos, apud quos *Aquæmanale*, urceolus fuit, sic dictus, inquit Varro lib. 2. de Vita Populi Romani apud Nonium, quòd eo aqua in trulleum effunderetur, quasi à manando. Verùm fallitur, ait Scaliger, nam à manibus dictum, estque id vas quod postea *Aquimanile* appellatum. Sed, ut dixi, hanc vocem posteriores pro trulleo usurparunt.

Illius etymon attigere, qui per *Aquamanus*, vel *Aquammanus* extulere: nam innuere voluerunt eam loquendi formulam, qua nobis, aut convivis, aquam ad manus lavandas ministrari petimus. Unde in Gloss. Lat. Græc. *Aquamanus*, per νίψασθε effertur, ubi legendum νίψατε, *lavate*, vel ut alii censent, νίψασθαι. Et in Excerptis veteris Gloss. *Aquam manibus*, ὕδωρ πρὸς χεῖρας, quod iisdem pæne verbis effert Auctor colloquii, i. *Affer aquam manibus*, ἔνεγκε ὕδωρ πρὸς χεῖρας. Loquendi formula vulgaris apud Plautum in Trucul. & in Persa. Vide Cujac. lib. 2. Observat. & lib. 10. cap. 13. 17. Perperam porro Lydius, Spelmannus, & vir doctissimus ad Epistolas Innoc. III. ita appellari apud recentiores Scriptores censuerunt vas illud quod in ingressu Ecclesiæ aqua lustrali plenum collocari solet.

AQUARIA. Sugerius Abbas S. Dionysii de Reb. in administr. sua gestis cap. 23. *Consuetudinem autem, quam vulgo dicunt Aquariam, festivissimo Regis Dagoberti anniversario, refectioni Fratrum assignavimus.* Bulla Innocentii II. PP. an. 1172. in Hist. S. Martini de Campis pag. 172. *Apud Ruam, Vertunnum, & Waber, reditus salis, & aquarias piscium.* Tabular. Fiscanense an. 1216. fol. 48. *Abjuravi Deo & Ecclesiæ S. Trinitatis Fiscanensis omnes inventiones, & omnes escaetas portus de Isport, cujuscunque modi fuerint, & omnem consuetudinem allectium & makerellorum, & aquarias eorundem, & le flet, & porpeis, & esturjon, & piscem, qui dicitur Crassus piscis.* Idem videtur, quod *Aquatia.* Vide in hac voce.

AQUARIUM, idem quod Aquale. Gloss. Græco-Lat. ὑδραγωγεῖον, *Aquarium.* Charta Ludovici Pii Imp. pro Ecclesia Mutinensi apud Ughellum tom. 2. pag. 118. *Similiter & donationem quam fecit de molendino prope stratam, cum accessione, sive aquario quod pertinebat ad curtem Regis civitatis novæ, &c.* Adde pag. 137. Charta Friderici Imp. an. 1178. apud eundem to. 7. pag. 1434. *Cum — silvis, pratis, pascuis, capilo, aquario, herbatico, &c.* Charta Sicula an. 1185. apud eundem tom. 9. pag. 67. *Et aquarium juxta eum* (molendinum) *qui ex parte mortitii ad nostras cecidit manus.* Chronicon Andrense pag. 631. *Ita quod nec in aqua, nec in piscibus, nec in aquario, junco, nec in terra, &c.*

Aquarium, Alveolus, *Auge*, ad quem adaquantur animalia. Ordericus Vital. lib. 6. *Ingens saxum in domum suam devexit, ibique aquarium sibi suisque jumentis facere voluit.* Sic etiam Cato cap. 1. de Re rustica.

Aquaricium, idem quod *aquarium.* Vetus Charta Abbatis Agaunensis in Probat. Hist. Sabaud. *Cum exitibus & perviis, & aquaricio, quæ ibi pertinet.*

AQUARIUS. Gloss. Lat. Græc. *Aquarius*, ὑδραγωγός. Gloss. Græc. Lat. ὑδραχόος, *Aquarius*, canalis. Alibi: ὑδροφόρος, *Aquarius.* Joan. de Janua: *Aqua-*

rius, *serviens qui portat aquam*. Jul. Firmicus lib. 4. cap. 6. *Faciet bubulcos, armentarios, aquarios, pastores, &c.* Lib. 8. cap. 25. *Balneatores faciet, mediastinos, & aquarum ministros.* Lampridius in Commodo: *Aquam gessit ut lenonum minister.* Nempe in balneis: ii νεροφόροι dicuntur in Passione sancti Patricii Episcopi n. 7. 28. April. quam vocem non intellexere viri doctissimi: ὁ δὲ ὅσιος Πατρίκιος εἰσελθὼν ἐν τῷ ζέματι, ὡς εἰς νεροφόρον ἐνήχετο, ubi legendum, ὡς εἷς νεροφόρων, tanquam unus ex *aquariis*. Vide Salmasium ad Vopiscum p. 515.

Aquarii, Isidoro lib. 8. Orig. cap. 5. & Papiæ, *Hæretici, dicti, quia aquam solum offerunt in Calice sacramenti.* Horum meminit S. Augustin. hæresi 64. S. Joan. Chrysost. homil. 83. in Matth. Rhabanus, &c.

AQUATIA, *Aquatura*. Charta Guidonis Comitis Pontivi an. 1100. in Tabulario Abbat. S. Judoci: *Notum fieri volo quòd dedi Ecclesiæ præfati Confessoris 7. aquatias apud Waben, & 1. apud Stapulas, &c.* Alia Joannis Comitis Pontivi an. 1190. apud Joseph. Ignatium in Hist. Comitum Pontivi: *Dedi etiam & concessi dictæ Ecclesiæ in perpetuum jus reditus & donationis de piscibus maris, quas habebant priùs, de qualibet navi territorii illius in mari piscante, — cum tribus aquatiis in quolibet anno ad nutum dictorum Monachorum, ita tamen quòd quilibet rector navis pro se & suis nautis habeat pro qualibet aquatia in die S. Quintini 6. panes valoris quilibet unius denarii monetæ Pontivensis, sicut mos est.* Idem auctor in Hist. Eccles. Abbavil. cap. 84. *aquatiam*, ait esse jus piscandi tribus diebus in anno. Aliter tamen, ni fallor, Computum dominii Bononiensis Comitatus an. 1478. in Camera Comp. Paris. *Recepte de eawes deues au Roy, c'est à sçavoir que chascun pescheur allant aux grosses & menues cordes depuis le Candelier, doivent au Seigneur en saison de Caresme une marée, & sur ce on leur rabat leur acq.*

Aquatura, idem sonat quod *Aquatia* apud eundem Ignatium pag. 301. Charta Philippi Reg. Francorum an. 1075. *Dimidiam piscaturam in duabus aquis, & anguillas de altera aqua, & 6. aquaturas Ruæ.*

AQUATICUM, jus utendi aqua. Charta Pandolfi & Landolfi Ducum Beneventanorum in Chron. S. Sophiæ Benevent. *Cum cunctis piscationibus inde vel aquatico.* Alia Friderici Imp. an. 1175. pro Ecclesia Bellicensi: *Ad hæc omnia civitatis Regalia, videlicet Monetam, Telonium, Pedaticum, Ripaticum, Aquaticum — Pascua, — concessimus.* Alia Romualdi Archiepisc. Salernitani an. 1180. apud Ughellum tom. 7. pag. 572. *Et quoniam per terram vacuam ipsius — tempore irrigationis hortorum — immittebatur de aqua fluvii Lirni ad irrigandum tam hortos Ecclesiæ Salernitanæ, quàm aliorum: & proinde causa aquatici, ipsi Lucæ annuus census dabatur, &c.* Adde eundem Ughellum tom. 4. pag. 483.

Aquaticum, in forestis. Charta Philippi Pulcri Regis Francor. an. 1309. in Regesto ejusdem Regis ch. 16. ex Tabulario Regio: *Volumus tamen quòd ipse & ejus hæredes dictæ domus, seu castri custodes habeant in foresta nostra aquatici usagium ad fagum & mortuum boscum pro calfagio ejus in eadem domo seu castro tantummodo expediendo.*

AQUATICUS, *Hydrus*, in Glossis Isidori. V. *Natrix*.

AQUATURA. Vide *Aquatia*.

AQUAVIRILE. Gloss. Arabico-Lat. *Luxus, Aquavirile.* Occurrit præterea sub litera A. nulla explicatione addita.

AQUÆMOLINA, Mola aquaria. Charta an. 968. in Tabulario Casauriensi: *Silvis, ripis, ripinis, aquis, aquæmolinis, seu decursibus vel usibus aquarum, &c.*

AQUENSE *servitium*. Vide *Bos aquensis*.

AQUIDUCA *medicamina, quæ Græci Hydragoga vocaverunt.* Cælius Aurelian. lib. 3. Chronion cap. 8.

AQUIDUCTIUM, *Aquarium*, ὑδραγώγιον, in Gloss. Gr. Lat. MS. Editum habet ὑδραγωγεῖον, *Aquiductium, Aquarium, Aquagium.*

AQUILA, Lectrum, seu Analogium in modum aquilæ alas expansas habentis confectum, in quo libri Ecclesiastici qui in Ecclesia leguntur, reponuntur: qua quidem aquilæ specie S. Joannes Evangelista designatur. Hugo Flaviniac. in Chronico pag. 165. *Instrumentum verò illud, quod paratum est receptui textus Evangelii, Joannes Evangelista in similitudine aquilæ volantis adornat.* Sugerius de Administrat. sua cap. 32. *Aquilam verò in medio chori ammirantium tactu frequenti deauratam, reaurari fecimus.* Necrologium Ecclesiæ Ambianensis: *Id. Nov. obitus Milonis de Bonavilla & Adæ uxoris ejus, ac liberorum, & eorundem, pro quorum anniversarii institutione, Jacobus dictorum conjugum filius loco distributionis dedit nobis Aquilam cupream in choro existentem, super quod legitur Evangelium, & fuit Aquilæ pretium sexies 20. librarum.* Gesta Francor. usque ad Robertum MSS. ex Bibl. Loiselliana, an. 1014. *Porro multis ipsam sacratissimam ædem honestavit ornamentis: inter quæ Analogium Hispanico metallo fieri fecit fusoria arte compactum, cui imminet aquila alis expansis.* *Aiglier*, vocat Charta vernacula Guillelmi Comitis Hannoniensis an. 1409. apud Ægid. Waldum in Hist. Lobiensi lib. 9. pag. 441. Vide Durandum lib. 4. Rational. cap. 24. n. 20.

Habuere etiam Græci suas *Aquilas* in ædibus sacris. Euchologium de Ordinatione Episcopi pag. 305. καὶ προσφέρεται ὑπὸ τῶν κληρικῶν ὁ ὑποψήφιος ἄχρις τῆς οὐρᾶς τοῦ ἀετοῦ, κρατῶν ἐπὶ χεῖρας αὐτοῦ ἐγγράφως τοὺς θείους λιβέλλους τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ μέλλων χειροτονῆσαι αὐτὸν ἀρχιερεύς. ubi Goarus perperam, ni fallor, *Aquilam in pavimento depictam* dixit: erat enim Analogium, ad quod lecti sacri libelli. Infrà: εἶτα προσφέρεται ὑπὸ τῶν κληρικῶν αὐτοῦ ὁ ὑποψήφιος ἄχρι καὶ μέσου τοῦ ἀετοῦ, κηρύσσοντ τὴν προσαγωγὴν αὐτοῦ ὁ ἐντιμότερος τῶν κληρικῶν, &c. ubi locum *aquilæ* designare videtur per μέσου τοῦ ναοῦ.

Aquilam vertere. Ditmarus lib. 3. pag. 29. *Post hæc autem Imperator omni studio ordinavit expeditionem suam adversus Lotharium Regem Karolingorum, qui in Aquisgrani palatium & sedem regiam, nostrum semper respicientem dominium, valido exercitu præsumpsit invadere, sibique, versa aquila, designare. Hæc stat in Orientali parte domus, morisque fuit omnium hunc locum possidentium ad sua vertere regna.*

AQUILINI, *Dæmones, qui in similitudine aquilæ apparent.* Joan. de Janua.

Aquilinus color. Joannes Diac. de Vita Gregorii Magni lib. 4. cap. 84. *Mento à confinio maxillarum decibiliter prominente, colore aquilino & livido, nondum, sicut postea ei contigit, cardiaco.* Est igitur color *aquilinus* idem qui *lividus*, nec fortè alius ab Aquilo colore, qui Festo *fuscus & subniger est, à quo*, inquit, *Aquila dicta videtur.* Gloss. Lat. Græc. *Aquilum*, μέλαν. Plautus: *Aquilo est corpore, statura haud magna.* Quòd si ab aquila aquilinus color dictus est, fulvus intelligi potest: nam & Claudianus fulvum Jovis armigerum dixit. *Le Roman d'Auberi MS.*

Forqueres point le destrier aquilant.

Quidam Codd. MSS. Joannis Diaconi habent hoc loco, *aquilino & vivido.*

AQUIMITI. Vide *Acœmeti*.

AQUIMOLA, Molendinum aquaticum, *Aquaria mola*: nostris, *Moulin à eau.* Gloss. Lat. Græc. ὑδραλέτης, *Aquemolus*. ὑδρομύλη, *Aquamulina*. Sic in MS. unde forte *Molinum*, vox. Anastasius Bibl. in Leone IV. pag. 196. *Aquarum copiam ad populum confortandum, & cæteras utilitates humanas aquimolasque molentes pleniter subministrabant.* Idem in S. Hadriano p. 111. *Quam videlicet domocultam cum massis, fundis, casalibus, vineis, olivetis, aquimolis, &c.* Charta Benedicti de Prato Episcopi Portuensis, apud Ughellum in Ital. sacra: *Aquis perennibus, cum locis ad aquimolam faciendam.* Adde Petr. Damian. lib. 6. Epist. 21. Habetur passim in Chartis Italicis, cujusmodi molarum aquariarum nulla occurrat apud IC. mentio: unde conjectarunt qui-

dam recentius esse inventum. Verùm Augusti tempestate, vel paulo ante Augustum, *molas aquis actas, Romæ in Tiberi primùm factas*, auctor est Pomponius Sabinus ad Virgilii Moretum: idque testatur Antipatri Thessalonicensis Epigramma, quod à Salmasio in Notis ad Lamprid. & Solinum refertur. Agunt etiam de iis Vitruvius lib. 10. cap. 10. Plinius lib. 9. cap. 10. Procopius lib. 3. Goth. Senator lib. 3. Var. Epist. 31. l. 10. C. de Aquæductu lib. 11. l. 4. de Canone frumentar. urb. Romæ C. Theod. lib. 14. tit. 15.

AQUINDARE. Vide *Acunydare*.

AQUIVERGIUM, Aquarum divergium, diverticulum; vox Agrimensorum. Innocentius: *Habet sub se juncina, & foras aquivergia.* Idem: *Sub se cannicias & res palustres habet, & foris aquivergia.*

ARABAM. Papias: *Arabam interpretatur insidiæ.* Ita MS. Codex: sed Editus habet *Araba*: vox fortè Longobardica.

ARABICI, *Hæretici dicti ab Arabia, in qua sunt orti, dicentes animam & corpus simul mori, simul resurgere.* Papias. De Arabum circa animarum originem, mortalitatem, immortalitatem, transmigrationem, &c. consulendus omnino Abrahamus Echellensis in Historia Arabum cap. 12. 13. 14. 15. &c.

ARABILIS. Breviloq. *Arabilis, dicitur quod est aptum & bonum ad arandum, ut terra est arabilis.* Charta an. 964. ex Tabulario S. Petri Treverensis: *Ego Sigefridus Comes — dedi ad altare S. Petri — lineam in eadem Marcha, & in Comitatu Bedensi arabilem unum, & inter terram arabilem & prata jugera 73. & quicquid ad eundem arabilem pertinere dignoscatur. Arabilis terræ jugera* 106. in Traditione Fuldens. lib. 1. trad. 92.

ARACHILD. Vide *Hereschild*.

ARACIUM. Vide *Haracium*.

ARADRADIT. Vide *Aratraib*.

ARAGAICUS, Morbi equini species: *Cùm in equi ventre fiunt torsiones, & intestina rugitum faciunt, & indigesta & liquida emittit stercora, &c.* apud Petrum de Crescentiis lib. 9. de Agricult. cap. 22. ubi vetus Interpres Gallicus habet *argaratus*.

ARAHUM. Lex Ripuar. tit. 10. §. 1. *Ad placitum veniens cum 3. testibus in araho conjuret.* Tit. 32. §. 3. *Cum 7. Rachimburgiis in araho conjurare debet.* Tit. 33. §. 2. *Sibi septimus in araho conjuret.* Tit. 41. §. 1. *Si quis ingenuus ingenuum ligaverit, & ejus culpam cum 6. testibus in arabo non approbaverit.* Adde tit. 77. Basileensis Editio Legum Ripuar. an. 1530. passim legit cum aspiratione *haraum*, quam vocem pro loco consecrato, vel honorato, à Saxonico ap, vel ape, id est, honor, pietas, deductum putat Spelmannus: ut sit *in araho conjurare, approbare*, in Ecclesia & loco sacrato sacramentum præstare. Nam *omne sacramentum in Ecclesia & super reliquias jurabatur*, ut est in Capit. Caroli Mag. lib. 6. cap. 209. At Guillimannus libr. 1. de Reb. Helvet. pag. 80. ait vocem hanc à Germanico, *arn rechten*, deduci, sonareque, *coram judicum consilio*.

ARALIA. Domesdei tit. de Essexia: *Silva 20. porc. 10. acr. prati, 2. runcal. 4. aralia, 23. porc. 50. oves, 24. capones, 2. vasa apis.* Ubi *aralia* videntur esse agri ad arationem idonei, cui opponuntur *runcaliæ*, id est, agri sentibus obsiti. Vide *Araturia terra*.

ARANGIA, Ital. *Arancio*, Kiliano *Aranje-appel*, Gall. *Orenge*, malum citrinum, quod Scholiastæ Nicandri νεράντζιον. Myrepso, νεράντζια, arbor quæ mala fert aurea. Math. Silvaticus: *Pomum arantiæ, id est, citrangulum, vel citromelum.* Hugo Falcandus: *Videas ibi & lamias acetositate sua condiendis cibis idoneas, & arangias acetoso nihilominus humore plenas interius, quæ magis pulcritudine sua visum oblectant, quàm ad illud utiles videantur.* Vide Salmasium ad Solinum p. 955.

ARANEA, Retis subtilioris species, qua capiuntur aviculæ: describitur à Petro de Crescentiis lib. 10. de Agricult. cap. 23.

ARANSCARTI. Lex Bajwar. tit. 12. cap. 8. *Si quis messes alterius initiaverit maleficis artibus, quod Aranscarti dicunt.* Ubi Lindenbrogius: *Aran* spica est frumenti, sive arista, & *cart*, læsio, sive fissura, unde & *lidiscarti*, *orscarti*, &c. de quibus suis locis. Est igitur *Aranscarti*, maleficium sortilegorum, quo aristas, sive spicas inanes ac vacuas faciunt, non verò *auris abscissio*, uti vult Vossius.

ARANTINUS *paropsis*. Cyprianus lib. 1. Vitæ S. Cæsarii Arelat. n. 17. *Custodiens illud quod Dominus in arantino paropside tinxit panem, non in argenteo vase.*

ARAP, Raptus. Assisiæ Hierosolym. MSS. cap. 97. *Qui veaut appeller houme d'arap, ou de brisure de chemin, ou de force quelle qu'elle soit, &c.* Cap. 98. *Et se feme qui ait Baron, veaut faire apeau du murtre, ou d'omecide, ou d'arap, ou de brisure de chemin, &c.*

ARAPAGARE, *Effodere, vel sculpere ab area, & ponitur simpliciter pro effodere, & componitur ab area, & pagus quod est villa. Arapagatus, ab area effossus.* Unde Plautus in Aulularia: *Aurum mihi intus arapagatum est.* (Editio habet *harpagatum*) Ita Joannes de Janua, cui ut assensum in omnibus det Lector, haud velim. Vide *Harpagare*.

ARAPENNIS, *Arepennis, Aripennis, Aripennus, Arpennis, Arpentum, Agripennus, &c.* Voces unius ejusdemque significationis, quarum quædam veteribus Scriptoribus etiam notæ; mensura, qua finitores & agrimensores agros metiuntur, quam cum *jugero* vel *jurnali*, vulgò confundimus.

Arapennis. Vetus auctor de Limitibus agrorum pag. 311. *Arapennis quem semijugerum dicunt, id est, quod & Actus major, habens undique versum pedes 210. perticas verò 12.* Alius pag. 297. *Actus quadratus undique finitur pedibus 120. hunc Betici arapennem dicunt, &c.*

Arepennis, apud Columellam lib. 5. cap. 1.

Aripennis. Glossa MS. ad Caii Institut. in Cod. Bibl. Regiæ 1197. *Jugerum in longitudine pedes 240. in latitudine 220. Aripennis est semijugerum in longitudine pedum 120. in latitudine 170. duo aripennes jugerum faciunt, qui est centuria.* Occurrit apud Festum & in Notis Tyronis: præterea apud Gregor. Turonens. lib. 1. Hist. cap. 6. in Legib. Wisigoth. lib. 8. tit. 4. §. 25. lib. 10. tit. 10. §. 14. & apud alios à nobis mox laudandos.

Aripennus, apud Joannem VIII. PP. Epist. 122.

Aripendium vineæ, in Tabulario Conchensi in Ruthenis ch. 159. 161. & alibi non semel.

Arpennis, in Decretione Chlotarii Reg. §. 13. & apud Reginon. in Chronic. pag. 19.

Agripennus. Tabularium Vindocinense Thuani ch. 20. *Notum, &c. domnum Germundum fratrem nostrum 30. agripennos emisse, &c.* Ch. 66. *Dat similiter alios duos agripennos vinearum.* Chart. 55. *Habebat vineæ agripennum unum alodialiter immunem.* Adde Chartam 343. Charta Gaufredi Comitis Mauritaniæ in Biblioth. Clun. pag. 542. *Vicum Ecclesiæ etiam supramemoratæ adjacentem cum decem prati agripennis.* Adde pag. 545.

Agripenna. Ordericus Vitalis lib. 5. *Et duas vinearum agripennas — dedit.* Adde pag. 587. 777.

Agripennis, apud eundem Ordericum Vital. lib. 5. p. 591.

Agripennii agri apud Papiam, *illi dicuntur qui non in toto quadrati, sed in longo sunt.*

Agripennales & *Agripedales perticæ*, in Chron. Besuensi, pag. 525. quæ alibi *arpennales* dicuntur. Charta an. 877. in Tabulario S. Benigni apud Perardum pag. 155. *De alio verò fronte strada publica pergit, & habet in longum perticas agripedales 36. & per transversum perticam unam, &c.* Adde pag. 156. 159. Vide *Pertica*.

Arpentum. Lex Bajwar. tit. 1. cap. 14. §. 2. *Pratum arpento uno claudere, &c.* Charta Caroli Crassi Imp. tom. 7. Spicilegii Acheriani pag. 185. *Colonicam unam — cum sex arpentis ex vinea.*

Non una autem eademque est aripennis in Gallia nostra mensura: nam *Arpennis Parisiensis* constat 100. perticis, pertica verò 22. pedibus, quæ in quadratum redactæ, dant 220. pedes, hoc est, 10. perticas pro latere jugeri

jugeri quadrati, quod 48400. pedibus quadratis constat: quapropter nostrum arpentum Romano jugero majus est, quod pedes 28800. complectebatur.

Arpennis Nivernensis constat 4. *quarteriis*, seu quartis, quarteriæ 10. *tesis*, (toises) *tesa* 6. pedibus, pes 12. pollicibus. Consuet. Nivernens. cap. 37. art. 23.

Arpennis Perticensis constat 100. perticis, pertica 24. pedibus, pes 13. pollicibus. Consuet. Pertic. art. 39.

Arpennis Dunensis constat 100. perticis, pertica 20. pedibus. Consuet. Dunens. art. 51.

Arpennis de Marchesnoir, 100. chordis, chorda 22. pedibus. Ibid.

Arpennis Pictavensis continet 80. passus in latera singula. Consuet. Pictav. art. 197.

Arpennis Comitatus Marchiæ, idem continet quod *sexterata*. Consuet. March. art. 426.

Arpennis Montargensis continet 100. chordas, chorda 20. pedes, pes 12. pollices. Consuetud. Montarg. cap. 22. art. 22.

Arpennis Claromontensis in Bellovacis constat 100. virgis, virga 26. pedibus. In quibusdam locis constat tantum 72. virgis. Consuet. Claromont. art. 241.

Arpennis seu Jornale apud Armoricos constat 20. chordis in longitudinem, & 4. in latitudinem extensis: chorda verò 24. pedibus regiis. Consuet. Brit. art. 263.

Arpennis silvæ, in Ducatu Burgundiæ, constat 440. perticis; Jurnale terræ, vineæ, aut prati, 360. perticis.

Rectè porro observat Spelmannus, posterioribus sæculis vocem *Aripennis* non aliàs ferè usitatam reperiri, quàm in vinearum aut pratorum mensurationibus. quod quidem verum esse firmabunt loci aliquot ex Scriptoribus & Chartis desumpti, quos his describere operæpretium videtur. Testamentum S. Cæsarii Arelatensis Episcopi: *Plus minus centum aripennes vineæ, & trecentorum modiorum campos reservavimus.* Infrà: *De vetere vinea vix 30. aripennes contulimus.* Gregor. Turon. lib. 5. Hist. cap. 29. *Statutum enim fuerat, ut possessor de propria terra unam amphoram vini per aripenne redderet.* Hariulfus lib. 3. cap. 7. pag. 495. *De terra setici sex, & de vinea aripennes octo.* Charta Caroli Crassi mox laudata: *Colonicam unam — cum sex arpentis ex vinea.* Ita etiam passim in Domesdei, quem laudat idem Spelmannus, in Tabulario Vindocinensi, uti constat ex Chartis quas descripsimus, in Charta Odonis Regis apud Beslium in Ducib. Aquit. pag. 210. & Rangenfredi Episcopi Carnotens. apud Duchesnium in Hist. Monmorenc. pag. 6. Adde Probat. Hist. Castrovil. p. 5.

Jam verò de vocis etymo, vetus Auctor de Limitibus pag. 297. *arapennem* ab arando dictum scribit, à quo hauserunt Isidorus lib. 15. Origin. cap. 15. Papias, Ugutio, & alii.

Columella lib. 5. cap. 1. vocem Gallicam esse ait, Josephus Scaliger, & Salmasius ad Solinum volunt *aripennem* dictum quasi *arvipendem*, quia *arvipendio*, id est, funiculo, agros olim metiebantur. Gloss. Lat. Græc. *Arvipendium*, σχοῖνος γεωμετρικός. Nec obstat, inquit Salmasius, quòd verbum, *pendere*, de ponderibus tantùm accipiatur, cùm & certum agri modum *libram* dixerint etiam veteres, ut auctor est Hygenus.

ARASCILD, *Arscild*, *Arischilt*. Vide *Herescild*.

ARATA. Charta Henrici Ducis Bavariæ an. 1276. in Metropoli Salisburgensi tom. 2. pag. 339. *Adjicimus etiam de gratia speciali, ut provisores dicti Cœnobii de hominibus in suis prædiis residentibus, quoad debita, aratas, vituperia, tractus gladiorum, & violentias quascunque, perpetuam læsionem, quæ vulgo lem dicitur, non inferunt, judicare valeant.* ubi *lem*, vel *leme*, est mutilatio, vitium, Kiliano.

ARATER, pro aratrum, apud Hygenum de Limitibus non uno loco: *Qua falx & arater ierit.*

ARATICUM, Agrarium Tabular. S. Remigii Remensis: *In Iuperiaco est mansus dominicatus, cum ædificiis & viridario. Sunt ibi avergariæ III. ubi possunt seminari de sigilo modii XX. de terra forastica culturæ IV. campi II. recipientes semine speltæ modios CCCXX. ubi possunt colligi de fœno carrucæ VIII. Pascl. map. Theutarius ser. ten. mans. serül. I. arat, hibernat, sat, map. I. long. pertic. lat. III. facit, corrogat. II. æstivant, sant, simul donant araticum de omni conlaboratu pull. III. ova XXV. ligni car. I. aut den. IIII. clausuram car. tempore vindemiæ dies XV. aut din. II. facit brazium, & vigl. caropr. & omne servitium sibi injunctum, &c.* Ubi observandæ voces, *arat*, *hibernat*, *sat*, *&c.* quæ servitutis speciem denotant, ratione cujus tenentes, & qui operas debebant, arare tenebantur terras dominorum intra manerium suum: quod *arare & herciare ad curiam domini*, vocat non semel Domesdei: quod etiam habetur in Lege Bajwar. tit. 1. cap. 4. Idem Tabularium: *Omnes mansi donant araticum in tertio anno decimam de vervecibus.* Alibi: *Facit in anno corrogat. 4. donat araticum extra avergariam & pratum, fœtam 1. cum agno, & anniculum 1. pullos 3. &c.* Ibidem: *Donant araticum de hibernatica, de ordeo, &c.* Ibidem: *Omnia mansa donant araticum & decimam de vervecibus.* Vide *Arativum*.

ARATIVUM. Lex Alemann. tit. 22. *Qualiter servi Ecclesiæ tributa solvere debent: ancillæ autem opera imposita sine neglecto faciant, servi dimidium sibi, & dimidium in dominico arativum reddant.* Idem quod *Agrarium* in Lege Bajwar. tit. 1. cap. 14. §. 1.

ARATORIA, Terra ex agro culto sumpta ad *Investituram*. Formulæ veteres: *Notitia traditionale, — illi delegavit — ipsas res de quantum in sua largitione loquitur, vel insertum est, ante bonis hominibus per hostium & aratoria visus fuit consignasse.* Alia Notitia traditionis ibid. *Qualiter veniens ille die illo in villa illa ante bonis hominibus per hostium & aratoria, seu terra, & herba, ab homine aliquo nomine illo rem illam visus fuit tradidisse.* Alia formula habet: *Per terra, & per herba, & per hostium visus fuit tradidisse.* Alia denique: *Per terra & herba, per hostium & aratura, &c.*

Aratoria, Agri aratorii, in leg. 7. C. de Bonis proscriptor. *Quid in vineis, olivis, aratoriis, pascuis fuerit inventum.* *Terra aratoria*, in Capitul. 2. an. 813. cap. 19. in Charta an. 799. apud Boland. 26. Mart. pag. 634. & in alia apud Ughellum tom. 5. pag. 656. 657. & alibi passim.

Araduria. Tradit. Fuldens. lib. 1. *Absque 22. jugeribus inter prata & terram araturiam.* Alibi: *Trado in loco qui dicitur — de terra araturia 40. jugera.* Passim ibi. Vide pag. 462. 521. 526. *Arduria* lib. 1. tradit. 25.

Aradria eadem notione in Tabulario Brivatensi ch. 188. *Et terra aradria una quæ ad ipsam casam pertinet.*

Aratria, ibidem ch. 214. *Vineam unam cum aratriis, cum ortis & campis*, &c.

Araduria ib. ch. 293.

ARATRAIB, *Aritraib*. Lex Langobard. lib. 1. tit. 19. cap. 25. *Si casam ubi viri habitant, disturbaverit, componat, sicut in hoc Edicto legitur, aratraib, id est, sibi tertiam.* Ubi Edictum Rotharis Regis Longobard. tit. 105. §. 28. habet *havit rabid*. Papias: *Aritraib, id est, sibi tertiam in Lege.* Ita in 2. MSS. Editus verò: *Aritraib, id est, 5. tertia in Lege.* Ugutio: *Aratrapap, id est, dominicum* * *sequitur. Aradradit, id est, cum justitia, i. consolidus*, sic in MS. In Cod. Navarræo: *Aradradip, cum justitia, i. solidus.*

ARATRUM, idem quod *carrucata terræ*, quantum terræ uno aratro arari potest. Helmodus lib. 1. cap. 12. *Dabatur autem Pontifici annuum de omni Wagirorum — terra tributum, quod scilicet pro decima imputabatur, de quolibet aratro mensura grani, & 40. resticuli lini, & 12. nummi puri argenti — Slavicum vero aratrum; par boum aut unus conficit equus.* Adde cap. 14. Idem cap. 88. *Porro Slavicum aratrum perficitur duobus bobus & totidem equis.* Vita B. Mariani Abbatis Ratisp. cap. 2. n. 20. *Vineas 2. ac 7. aratra in Austria Deo & B. Jacobo destinavit.* Occurrit ibi non semel, & cap. 5. & 6. Will. Thorn. in Chron. an. 616. *Hoc*

manerium est 30. aratrorum. Et an. 687. *Idem Rex dedit eidem Abbatissæ terram duorum aratrorum, &c.* Passim apud hunc Scriptorem. Vulgo dicimus, *Une ferme, ou une terre d'une ou de 2. charrues, ou plus.*

Aratrum circumducere, in Lege Bajuvar. tit. 17. §. 2.

ARATUM, Aratio. Concil. Aurelian. III. c. 28. *De opere rurali, id est, arato, vel vinea, vel sectione, messione, &c.*

ARATURA, Aratio agri, quam Tenens Domino debet ex debito & stato servitio. Capitulare 5. an. 803. c. 17. *Ut liberi homines nullum obsequium Comitibus faciant, nec Vicariis, neque in prato, neque in messe, neque in aratura, aut vinea, &c.* Monasticum Anglic. to. 2. p. 302. *Sacrista sive Præfectus acciperet liberum censum, videlicet de qualibet acra 2. denarios: Celerarius habebat araturas, & alia servitia, videlicet araturam unius rodæ qualibet acra sine cibo.*

Araturæ, quævis operæ, *corveiæ*, vel servitia. Tabularium S. Remigii Remensis: *Wandefridus tenet mansum servilem I. pro omni aratura & servitio providet silvam, & nutrit.* Occurrit ibi non semel. Vide *Arura*.

ARBALISTA, Ballistarius, seu *arcubalistarius*, Gall. *Arbalestrier*. Petr. Tudebodus lib. 2. de Hierosf. Itinere: *Consiliati sunt in unum qualiter fecissent fodere turrem, & arbalistæ & sagittarii qui eos defenderent.* Triumphus S. Lamberti de Castro Bullonio cap. 1. *Pæne ab omni securus injuria, nisi ab ipso vallis confinio ei jaculum intentet cum sui periculo cautus arbalista.*

Arbalistarius, eadem notione non semel.

ARBANNUM, *Airbannum*. Vide *Herebannum*.

ARBERGARIA. Vide *Albergaria*.

ARBITRAGIUM. Guillelmus de Guillevilla in Paraphrasi Symboli Apostol.

> *Ex Maria ergo pium Pacis traxit Commercium,*
> *Nova reparans fœdera, Et reddens arbitragium,*
> *Sed ad patris arbitrium Obtulit propter scelera*
> *Mundi beata viscera,*

ARBITRARE, pro *arbitrari*, in Epist. 69. inter Francicas.

ARBITRATOR, *id est, amicabilis compositor*, in Regiam Majest. lib. 2. c. 4. §. 10. Rollandinus in Summa Notariæ c. 6. *Differentia est inter Arbitrum & Arbitratorem: nam Arbiter est qui judicis partes sustinet, & qui cognoscit ordinario judicio, sicut judex, & ab ejus sententia appellari non potest, & sententia ejus dicitur arbitrium. Arbitrator est qui non servato juris ordine cognoscit & definit amicabiliter inter partes: & pronuntiatio ejus dicitur laudum; & ab hac potest appellari, & illud peti reduci ad arbitrium boni viri.* Charta an. 1284. apud Joan. Lucium lib. 4. de Regno Dalmat. p. 183. *Judex, arbiter, arbitrator, & amicabilis compositor, &c.*

Arbitrari, Sententiam ferre arbitri nomine. Tabularium Ecclesiæ Carnotensis ch. 5. *Iidem arbitri partibus in sua præsentia constitutis plenum dare arbitrium noluerunt, asserentes se non debere super earum consuetudinibus vel libertatibus arbitrari.* Alexander III. PP. ad Archiepisc. Eboracens. *Quoniam igitur non decet te aliquatenus sustinere, ut quod perperam arbitrati sunt, inco rectum debeat relinqui, &c.* Ita etiam apud Rollandinum in Summa Notariæ c. 6.

Arbitratum, Sententia arbitri, Italis *Arbitrato*. Gloss. Gr. Lat. MS. ἀπόφασις μεσίτου, ἤτοι διαιτητῦ, *Arbitratum*. Editum *Arbitratio* habet.

Arbitratus, μεσιτία, in vet. Gloss.

Arbitrium, Sententia arbitri. Festus: *Arbitrium dicitur sententia quæ ab Arbitro statuitur: Arbitrarium autem, cùm adhuc res apud arbitrium geritur.* Vox etiam aliis Scriptoribus Latinis nota. Alexander III. PP. *Vel si arbitrium ipsum noveris æquitate subnixum, ad observantiam ipsius utramque partem appellatione remota compellas.* Innocent. III. *Perpendimus arbitrium quod — dicebatur super eodem negotio promulgasse, contra formam juris & compromissi dictatum fuisse.* Occurrit præterea apud Thom. Archid. in Hist. Salonitana c. 32. extremo, in Charta S. Ludovici an. 1259. quæ extat to. 9. Spicilegii Acher. in Chronico Montis Sereni p. 155. 156. &c.

Arbiterium. Gloss. Isid. *Arbiterium, collectio arbitrorum multorum, i. ipsa consensio.* Ita non semel scribi in Pandectis Florent. tit. de Receptis arbitr. monet Cujacius lib. 10. Observ. c. 37. Vetus Inscript. 550. 1. *Arbiterio Larciæ Fortunatæ uxoris.*

Arbitrium, in Regiam Majest. lib. 2. c. 2. definitur: *Actus legitimus personarum, super civili quæstione & querela in quasi — judicio contendentium.*

Arbitrium conditum, ultimum, morientis, testamentum, l. 17. C. de Testament. l. 107. 124. Cod. Th. de Decurion.

Per Arbitrium judicium, opponitur *judicio per legem*, in Legibus Luitprandi Regis Longob. tit. 21. §. 2. 3. cùm scilicet ex animi sententia pronuntiat. Idem Luitprandus p. 232. *Quoniam alii volebant per usum, alii per arbitrium judicare.*

ARBOR *finalis, notata, clavitata.* Inter agrorum terminos recensentur passim Arbores à Gromaticis, à quibus ideo finales, à Papiano tit. 39. lib. Resp. *Terminales, arbores quæ fines dirimunt*, in §. 6. Inst. de Offic. jud. dicuntur. Siculus Flaccus de Condition. agror. *Si arbores finales observabuntur, videndum erit quæ sint arborum genera. Nam quidam in finibus naturales qualescunque arbores intactas finales observant, alii diversas: quidam de cunctis ex ipsis arborum generibus unum tantum genus in finibus relinquunt, quo manifestum jus appareat, finales loca munierunt, ut materiæ differentia argumento sit, &c.* Lex Bajuvar. tit. 11. cap. 5. *Quotiens de commarchanis contentio nascitur, ubi evidentia signa non apparent in arboribus, aut in montibus, &c.* Vide Fletam lib. 4. c. 2. §. 17. & Chartam 99. Alemannicam Goldasti, & Bracton. lib. 4. Tract. 1. c. 8. §. 1.

Certis porrò incisuris aut notis in trunci cortice incisis notabantur; undè & *Notatæ* dicuntur eidem Flacco. Aggenus Urbicus: *Finis multis documentis servabitur, terminis, & arboribus notatis, & fossis, &c.* Et *incisæ*. Tabularium Vindocin. charta 470. an. 1091. *A parte silvæ quasdam arborum incisiones ad instar divisionum similiter fecerunt, quas arbores incisas ob divisionem silvæ suæ & haiarum instituerunt, & in suo dominio retinuerunt.* Tabularium Abbatiæ de Rota fol. 9. *Quibus congregatis, idem Albinus fines nostræ terræ cœpit perambulare, ac incisuras arborum, quæ easdem terras terminabant, eisdem demonstrare, ostensioni cujus præfatus Hugo noluit credere.* Et fol. 11. *Qui cum illo peragrantes terram supradictam, ei indicaverunt, & arbores in circuitu natas inciderunt, easdemque incisas ejusdem terræ metas esse dixerunt.* Vetus Charta in Chronico Laurishamensi an. 764. *De illo rubero* (robore, quercu) *qui est de Ecclesia S. Nazarii ad partem meridianam inter partem S. Petri per Agilofum & suos consortes signo incisa: — & de ipso rubero ad partem aquilonis, sicut illa incisio arborum in ipsa die facta fuit, quæ vulgo lachus appellatur, sive divisio, &c.* Infrà: *Sicut illa incisio arborum seu lachus in ipsa die facta fuit.*

Has autem notas & incisuras, *Decurias* appellat Papianus loco citato, quòd in decussem effictæ essent, ut & Lex Bajuvar. tit. 11. cap. 3. §. 2. Lex Wisigoth. lib. 8. tit. 6. §. 1. lib. 10. tit. 3. §. 3. *Theclaturas*, Lex Longob. lib. 1. tit. 26. §. 1. Cujus vocabuli vim esse eandem puto, quæ apud nos *esclat, esclatme*, fragmentum, astula. Charta Desiderii Regis Longob. in Bullario Casinensi to. 2. p. 14. *Et deinde per ipsa via percurrentes per arbores teclatos habentes literas Omega, &c.* Vide *Teclatura*.

Interdum *Clavitatæ arbores* appellantur, quòd in earum truncis *clavi*, notarum loco figerentur. Gromaticus Arcerianus: *Arbores notatas scire debemus in idioma regionis, quas clavitatas vocant. Incisurarum* porro

in terminis meminit præterea incertus Agrimensor p. 272. *Terminus si incisuram habuerit, rivum aut fossatum significat, aut fluvium ostendit.* Infrà: *Terminus si aliquam scissuram, hoc est, taliaturam habuerit, montem scissum, id est, taliatum ostendit.*

Arbor signata. Lex Salica tit. 29. §. 29. *Si quis arborem, post annum quàm fuerit signata, capulare præsumpserit, nullam exinde habeat culpam.* Lindenbrogius de Arboribus finalibus notatis, de quibus suprà, hæc intelligenda putat: secus Bignonius, cùm de finibus nullum hìc verbum, quinimo quod de anno additur, contrarium evincat. Neque certum etiam, an per *arborem signatam*, finalem intellexerit Lex Longob. lib. 1. tit. 25. §. 37. *Si quis de arbore signata in silva alterius apes tulerit, &c.* §. 38. *Si quis de arbore signata in silva alterius accipitrem de nido tulerit, &c.* Charta Mathildis Comitissæ an. 1096. in Bullario Casinensi to. 2. p. 116. *Antiqui homines qui bene sciebant veritatem, munstraverunt finem terræ, & signaverunt arborem in circuitu, & ita firmiter juraverunt esse juris S. Benedicti, &c.* Sed hìc *arbor signata* pro termino est.

Arbor inserta, in Lege Salica tit. 29. §. 16. *Si quis in agro alieno arborem insertam exciderit, &c.* *Arbor insita*, apud Servium 2. Georg.

Arborem juxta viam evertere. Vetus Placitum sub Guillelmo I. Rege Angliæ, apud Seldenum ad Eadmerum p. 199. *Demonstratum fuit quòd Rex Anglorum nullas Consuetudines habet in omnibus terris Cantuariensis Ecclesiæ, nisi solummodo tres. Una, &c. — altera si quis arborem incidit juxta regalem viam, & eam super ipsam viam dejecerit.*

Arbores jacentivas & sine fructu, in cujuslibet silva ad usus suos incidendi libera potestas datur, in Lege Burgund. tit. 2. §. 1. 3. *Bois Chablis.*

Arbores sacrivi, quas ut sacras colebant pagani. Concilium Autisiod. can. 3. *Non licet — inter sentes aut ad arbores sacrivos, vel ad fontes vota exolvere.* S. Eligius Noviomensis Episc. in Homil. & apud S. Audoënum in illius Vita: *Nulli creaturæ præter Deum & Sanctos ejus, venerationem exhibeatis, vel arbores, quos sacrivos vocant, succidite.* Hinc emendant viri docti Legem Longob. lib. 2. tit. 38. §. 1. *Qui ad arborem, quam rustici sanguinum vocant, atque ad fontanas adoraverit.* ubi *sacrivum* legunt. Sed Editio Heroldi p. 232. habet, *quàm rustici Sanctium vocant.* *Arbores consecratæ* in Concilio Nannetensi c. 20. *Ut arbores dæmonibus consecratæ, quas vulgus colit, & in tanta veneratione habet, ut nec ramum vel surculum inde audeat amputare, radicitus excindantur.* Sedulius Presbyter lib. 1. Paschalis operis cap. 20. *Alius arboreis radicibus aras instituens, dapes apponens, ramos ac robora flebiliter orare non cessat, ut natos, domos, rura, conjugium, famulos, censumque custodiant.* Paulinus Epist. 38. ad Jovium: *Unde enim putas tantam miseris mortalibus vel superbiæ vel ignaviæ perversitatem inolevisse, ut non colentes Deum, dæmoniis aut elementis subditis sibi serviant, aquas, ignem, sidera, arbores & simulacra venerantes cum impiissima divinæ majestatis injuria? Votum in arbore vovere*, in veteri Pœnitentiali MS. Ejusmodi arborum cultores ξυλολάτρας vocat Nicetas Paphlago in Encomio S. Hyacinthi p. 8.

Quanta verò religione observarint veteres Galli arbores, querceas præsertim, docent Plinius lib. 16. cap. 34. & alii, ubi de Druydibus. Sed & sub arboribus vota olim reddita evincunt quæ habentur Genes. c. 18. Oseæ c. 4. & lib. 4. Reg. c. 16. & 18. Vide Cluverium in Germ. antiq. lib. 1. c. 34.

Diu etiam post Christi inductam religionem arborum & lucorum cultum adeo invaluisse ac viguisse in Africa, Germania, Italia, Gallia, aliisque Provinciis constat, ut in eo evellendo multùm insudarint Pontifices Regesque ipsi: quod testantur S. Augustinus Serm. 215. & 261. de Tempore, Serm. 241. de Divers. Gregorius M. lib. 7. Indict. 1. Epist. 5. & 20. Gregor. Turon. lib. 2. Hist. c. 10. Consilium Arelat. II. c. 20. Carthaginense V. c. 15. Turonense II. c. 22. Autisiodor. c. 3. Toletan. XVI. c. 2. Braccarense c. 22. Francoford. c. 43. Halitgarius lib. 6. Pœnitent. c. 6. l. 12. Cod. Theod. de Paganor. sacrif. Lex Longob. lib. 2. tit. 38. §. 1. Capitul. Caroli M. tit. 64. lib. 7. c. 236. Capit. ejusdem de Partib. Saxoniæ c. 20. Capitul. 1. incerti anni c. 41. Edgarus Rex Angl. in Canonib. Saxon. cap. 1. §. 16. Ladislaus Rex Hungar. in Decret. c. 22. Nicetas Paphlago in Vita S. Hiacynthi Amastriani p. 7. quibus adjungenda quæ habent de ejusmodi arborum cultu Procopius lib. 4. Goth. c. 3. Helmodus lib. 1. c. 84. Adam Bremensis c. 86. 234. Baldricus lib. 2. Chron. Camerac. c. 4. Vita S. Severi Episc. Abrincat. n. 2. Vita S. Juliani Episcop. Cenoman. Vita S. Amandi Fundatoris Monasterii Nantuensis apud Guichenonum, &c.

Arbores, Candelabra majora in Ecclesiis multis instructa luminibus, quæ à terra surgunt. S. Bernardus de Vita & morib. Relig. c. 11. *Cernimus & pro candelabris Arbores quasdam erectas, multo æris pondere, miro artificis opere fabricatas, nec magis coruscantes superpositis lucernis, quàm gemmis.* Paulus Silentiarius in Descript. S. Sophiæ part. 2. de ejusmodi candelabris:

κεῖνα γὰρ ἢ κώνοισιν ὀξυτρεφέεσσιν ὁμοῖα
δένδρεά τις καλέσειεν.

& versu 473.

καί τις ἀνὴρ στεφάνοιο χορεστασίης τε δοκεύων
δένδρεα φεγγήεντα, λιπαλγέα θυμὸν ἰαίνει.

Arbor, in duello. Speculum Saxon. lib. 1. art. 63. §. 6. & Wichbild Magdeb. art. 35. §. 7. ubi duelli formam describunt: *Cuilibet eorum* (*duello contendentium*) *judex unum, qui arborem sub Phalagam ejus* (desunt hæc tria vocab. in Wichb.) *ferat, ordinabit, qui ferentes neminem eorum ullatenus impedient. Sed si eorum quis ceciderit, vel vulneratus fuerit, arborem petierit, & judex hoc licentiaverit, arborem interponant. postquam circulo pax est nuntiata, &c.*

Arbor, Malum navis, vulgo *l'arbre d'un navire*, vox veteri Latio haud incognita. Gloss. vet. *Arbor navis*, ἱστὸς πλοίου. S. Gregorius M. lib. 3. Dial. cap. 36. *Ex navi clavis perditis arbor abscissa est, &c.*

ARBORAGIUM. Charta Ecclesiæ Deiparæ Scardonensis in Dalmatia an. 1307. apud Joan. Lucium: *Se obligaverunt solvere pro arboragio porti, & pro transitu barchanei libr. 600.* Facultas fortè erigendi *malum navis* in portu.

ARBORATURA, δένδρου καρδία, in Gloss. Gr. Lat. *Arborata*, eadem notione ibidem legitur.

ARBORETUM, Locus arboribus consitus: δενδρών, ὁ τόπος, in Gloss. Gr. Lat. Occurrit in Statutis antiq. Monasterii Corbeiensis cap. 1. to. 4. Spicilegii Acheriani. Utitur etiam Gellius.

ARBUSTARITIÆ, Exactionis species. Charta Ludovici Imp. an. 901. apud Cælestinum & Ughellum in Episcopis Bergomensib. *Nec ullas publicas arbustaritias aut redhibitiones, vel illicitas occasiones, sive angarias superimponere audeat: & quia ipsi nostri dilecti fideles nostræ innotuerunt mansuetudini, quòd ab ipsius Ecclesiæ pertinentibus, quadam venationes, arbustaritiæque injustè & contra omnes leges —— exquirantur, &c.* Nos dicimus *Arabuster*, vel *Tarabuster quelqu'un*, pro *vexare*, metaphorâ ductâ ab *arbustis* seu sentibus quæ itinerantium pedes intricant.

ARBUSTATUS, Arbusculis consitus, idem quod *Arbustosus*. In Glossis Græc. Lat. σύνδενδρος, *Arbusculosus, Ramosus.* Idem quod *arbustatus* in Bulla Joannis XXII. an. 1321. apud Waddingum tom. 3. *Item alius campus de terra arbustatus. — alia petra de terra arbustata.* Italis *Arbustoso.*

ARCA, *Arcella*, *Arcatura*, voces Gromaticis & Agrimensoribus familiares, apud quos *Arcæ* dicuntur, signa finalia per possessionum extremitates constituta, sive constructa. Frontinus de Coloniis: *Adrianus ager —— fi-*

nitur per rationem arcarum, riparum, &c. Idem: *Limitum delineatio est per rationem arcarum.* Lex Wisigoth. lib. 10. tit. 3. §. 3. *Quotiescunque de terminis fuerit orta contentio, signa quæ antiquitus constituta sunt, oportet inquiri: id est, aggeres terræ sive arcas, quas propter fines fundorum antiquitus apparuerit fuisse constructas, congestas.* Charta Theodemiri Regis Gallæciæ æræ 610. apud Bivarium in Notis ad Pseudochronicon Maximi pag. 451. *Unicuique civitati suam tribuimus diffinitionem, seu portionem, ac per villarum cacuminaque montium, seu antiquorum castrorum, vel archarum confinia eis terminos ingessimus.* Est igitur *Arca* nomen genericum, quo termini omnes significantur. Gloss. Lat. Græc. *Arcæ*, ἄκρα κτισμάτων, leg. κτημάτων. Papias: *Arca, ab arcendo dicta, fines enim agri custodit, eosque adiri prohibet.*

At cùm *arcæ* à cæteris limitibus, formâ & figurâ diversæ fuerint, censendum potiùs peculiarem & propriam fuisse appellationem certi cujusdam termini, cujus cùm usus creber esset in finiendis agris, factum inde ut cæteri limites *Arcarum* vocabulo intelligerentur. Nam Hygenus de Limitib. constit. pag. 222. *Arcam* repræsentat formâ quadratâ, atque intus cavâ, quemadmodum sunt *arcæ*, sive cistæ, unde & nomen inditum; cum cæteri limites, ut variâ & diversâ figurâ, ita & appellatione ab eodem donentur. Vide Salmasium ad Solin. p. 1206. Vetus Placitum an. 17. Ludovici Pii editum à V. Cl. Steph. Baluzio in Append. ad Capitul. n. 34. *Et perquisierunt terminos de ipsa villa, archas & fixorias & vindemates. —— & testificaverunt & juraverunt, & fuerunt per ipsas archas & fixorias.* Alia an. 881. n. 116. *Cellam S. Clementis cum —— terminis suis atque archis.* Occurrit ibi rursum, & in aliis ibid. n. 118. 119.

Arcella, ab *Arca*, diminutivum. Vitalis Gromatic. *Invenies arcellam in trifinio positam.* Frontinus: *Asculanus ager terminis Claudianis in modum arcellæ est demeritus.* Apud Cæsarium in Regula ad Virgines cap. 26. *Arcella*, cistula est. *Arcellula*, apud Gregorium Turon. lib. 10. Hist. cap. 16. Vide Theodericum in Hist. Translat. S. Celsi Episc. Trevir. n. 17.

Arcatura, eadem notione apud Senatorem lib. 3. Epist. 52. *Miramur tanta animositate fuisse litigatum, quòd aut terminis, testibus, aut fluminum ripis, aut arcaturis constructis, aliisque signis evidentibus constat esse definitum.*

Arca, Fiscus, thesaurus publicus, non semel in Inscriptionibus: *Arca Pop. Rom.* apud Grut. 1033. 8. *Arca publica*, 386. 4. *Judex arcæ Galliarum*, 455. 10. *Arca vicarianæ sedis*, apud Senatorem lib. 2. Epist. 24. Vita Ludovici Pii an. 814. *Ut singulis annis septem millia solidorum auri arcæ publicæ inferret. In arca publica functionem exsolvere*, in Lege Wisig. lib. 5. tit. 14. §. 19.

Arcæ Ecclesiarum, quibus olim præfecti erant Diaconi. Paulinus lib. 4. de Vita S. Martini:

Protinus astanti Diacono, quem more priorum
Antistes sanctæ custodem legerat arcæ.

Inde *Arcarii*, Arcarum Ecclesiæ custodes, de quibus infrà.

Arca pecuniæ, apud Anastas. in S. Stephano.

Arca. Statuta Synodalia Odonis Episcopi Paris. *Non permittantur Prædicatores super arcas celebrare, nec pulsare campanas per vicos, nec loqui in Ecclesiis, nec præsentare reliquias, sed tantùm deferant ferenda, & Sacerdotes pro illis loquantur.* f. areas, i. Cœmeteria.

Arca granaria. Charta plenariæ securitatis scripta sub Justiniano, apud Brissonium lib. 6. Formul. *Arca granaria minore ferro legata valente siliquas aureas duas.*

Arca, Pars corporis, quam thoracem appellamus, sic dicta, ut videtur, quòd in ea intestina omnia recondantur, tanquam in arca. *Domus stomachi*, Commodiano instr. 76. Papias: *Thorax à Græcis dicitur pars anterior trunci à collo usque ad stomachum, quam nos Arcam dicimus, quòd sit ibi arcanum.* Unde legendum videtur *arca*, pro *orca*, apud Constantinum African. lib. 2. Commun. locor. Medic. cap. 6. cujus lemma est, *de spatula, furcula, vel orca.* Nam, ut ait idem Auctor, furcula est, *ubi spatiositas est pectoris.* Sic *arcam* pro *pectore* usurpat Fortunatus in Præfat. ad libros de Vita S. Martini:

Nam celsum meritis Martinum ad sidera notum,
Cùm sint vota mihi, non valet arca loqui.

Id est, pectus. Et lib. 1. de Vita ejusdem Sancti, ubi mortuum ab eodem resuscitatum describit:

Incubuit super exanimis pallentia membra,
Et premit arca sacri, ne hunc deprimat arca sepulcri.

Et lib. 3.

Quæ facies, oculi, genæ, pes, arca, figura.

Lib. 4. Poëm. 11. *Arca pectoris.* lib. 7. Poëm. 8. lib. 8. Poëm. 5. de Deipara:

Infra arcam abscondens fulgida luna jubar.

Nos etiam Galli usitato loquendi modo, hanc corporis sentinam, *coffre*, vocamus. Catholicon Armoricum: *Coff*, Gall. *Ventre*, Lat. *venter.* Ita Anglis *chest*, est non modò arca, cista, capsa, sed etiam *pectus.* Vide *Capsum.*

Arcula, κιβωτὶς, λάρναξ, in Gloss. Lat. Græc. Marcellus Presbyt. in Vita S. Felicis Presb. Nolani cap. 3. *Sed nec donante sibi sancta arcula de prædio curavit accipere.* id est, ærario Ecclesiastico, ex quo sportulæ Presbyteris distribuebantur, ut docemur ex S. Cypriano Epist. 34. 66. Vide Meursium in ἄρκλαι.

Arcagium. Vetus Charta apud Ordericum Vitalem lib. 5. *Videlicet Ecclesiam —— & medietatem decimæ illius villæ, cimiterium, —— necnon Monasterii arcagium, quantum Goselinus tenuit.* Fortè *areagium.*

Arcaria, τραπεζιτική, in Gloss. Lat. Græc. Ita enim lego, pro τραπεζιτικά, ut intelligatur *ars mensaria*, in qua qui pecuniam servat, *Arcarius* dicitur, nostris, *celui qui garde la caisse.*

Arcaria, dignitas *Arcarii*, apud Anastas. in S. Agathone pag. 53.

Arcarius, cui arcæ publicæ, sive thesauri cura demandata erat. Gloss. Græco-Lat. ὁ ἐπὶ τῆς δημοσίας τραπέζης, *Arcarius.* Gloss. Latino-Græc. *Arcarius*, οἰκονόμος. Gloss. Isid. & Papias, *Arcarius, actor, dispensator.* Brito: *Arcarius, qui custodit vel facit arcam, vel custos thesaurorum. Vicarius Arcarii* in Inscript. apud Grut. 580. 10. *Arkarius Reip. Amerinorum.* 1091. 7. *Arcarius Præfectorum* apud Senatorem lib. 1. Epist. 10. Occurrit non semel in Cod. hac notione. Charta Witlasii Regis Merciorum apud Ingulfum pag. 856. *Arcarius meus omnes expensas hujusmodi, cùm dicti ministri mei annumeraverint, pro fisco integrè acceptabit.* Vide Ordericum lib. 10. pag. 798. 799.

Arcarius Ecclesiæ Romanæ, recensetur inter officia Ecclesiastica apud Anastasium in S. Agathone & in Constantino PP. pag. 53. & 65. & apud Luithprandum lib. 6. cap. 6. extremo, apud Joannem VIII. PP. Epist. 294. Ughellum tom. 1. Ital. sacr. pag. 1101. &c. *Ecclesiæ Arcarius* apud Odonem Abbatem lib. de Miracul. S. Mauri cap. 10. Vide *Archidiaconus Ecclesiæ Romanæ.*

Arcarii, Sagittarii, *Archers*, in Epistola Episcopi Acconensis ad Honorium III. PP. tom. 8. Spicilegii Acheriani, in Actis Innocentii III. PP. p. 10. 143. 147. apud Silvestrum Girald. lib. 1. Itiner. Cambriæ cap. 5. &c. *Arcarii* Anglici olim multi æstimati. Chronicon Bertrandi Guesclini MS.

Et sans les bons archiers du bon pays Anglois.

Ita Froissart. 1. vol. pag. 296. Tasso cant. 1. stanz. 44. Dux Clivensis in Tacticis pag. 81. &c. De *Francis Arcariis*, qui vulgò nostris, *Francs-archers*, consulendi Monstrelletus 3. vol. pag. 13. & Berrius in Carolo VII. pag. 165.

Arcatura. Vide *Arca.*

Arcaturia. Falco Beneventanus: *Ad frangendam, ut ita dicam, arcaturiam ivit.* Palorum sepem in publicum privatumque commodum structam ad arcendam constringendamque perennis fluminis aquam hîc interpretatur Camillus Peregrinus, populari vocabulo plerisque

etiamnum in Italiæ locis usurpato. quo sensu fortè dicuntur *Archaux*, in Consuetudine municipali *de Menetou sur Cher*, art. 23. ubi de servitutibus realibus: *Les garennes & archaux en ladite riviere de Cher sont défendus.* Vide *Arca*, *Arcatura*.

ARCE, pro ἀρχῇ, dignitas. Indiculus Dagoberti Regis ad Sulpitium Archiep. ex Vita S. Desiderii Episcopi Cadurcensis MS. *Proinde dum vos arcem Metropolitani scimus tenere, &c.* Vita S. Theodardi Archiepiscopi Narbonensis apud Catellum pag. 766. *Ut omnis qui Pontificatus illius arcem sortitus erit electione, &c.* ubi *arce* videtur vox formata, non ex *arx*, quod volunt viri docti, sed ex Græco ἀρχῇ. Eadem Vita pag. 759. *Vel consensu omnium Episcoporum ejus Provinciæ, cui præponendus est qui ἀρχῶν regimini ejusdem curamque nihilominus pastoralem susceperus est, &c.* Et pag. 757. *Expetitur ad suscipiendam Diaconatus ἀρχῶν.* Infrà: *Ex eo tempore quo Diaconatus ἀρχῶν suscepit.* Nolim tamen omnino contendere voculam *arcem* hisce locis non posse deduci ab *arx*. Eadem Vita pag. 765. *Regum Francorum ad quos celsitudo principatus ejusdem terræ specialiter pertinet.*

ARCELLA, Vide *Arca*.

ARCELLINA, inter ministeria vel vasa sacra, in Charta Ferdinandi M. Regis Hispaniæ æræ 1101. apud Anton. *de Tepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 6. *Tertia verò (Corona) est diadema capitis mei aureum, & arcellinam de crystallo auro coopertam, & crucem auream cum lapidibus, &c.* ubi fortè *arcellina*, minor arca.

ARCEPELLONES, *qui vulgo dicuntur ingeniarii*, inquit Ugutio.

ARCEPS. Vide *Archivum*.

ARCERII, Sagittarii, Italis *Arcieri*, nostris *Archers*. Acta Alexandri III. an. 1175. *Procedentes in multa fortitudine militum, peditum, armatorum, & arceriorum versus Alexandriam.* Vide *Arcarii*.

ARCESSITIO, Mors, qua scilicet ex hoc mundo ad Deum arcessimur, evocamur. Vox S. Cypriano familiaris, Epist. 22. *Si quis post arcessitionem meam abs te pacem petierit:* id est, postquam à Deo ex hac vita evocatus fuero. Utitur etiam in Exhortat. ad Martyres, ut & Ruricius Lemovicensis Episcopus lib. 2. Epist. 4.

ARCETICA *ægritudo*. Thomas Walsinghamus an. 1286. *Cuipedum ac manuum ferè ossa abstulerat arcetica ægritudo.* Sed legendum *arthretica*.

ARCEUTUM, in Tabulario Lascariensis Ecclesiæ, *Arceut*, vel *Arcieut*: vox Beneharnensibus nota, apud quos ita appellatur *jus procurationis*, seu certa pensitatio, quæ Episcopo ab Abbatibus & Ecclesiarum Præpositis exsolvebatur, loco procurationis, aut *Recepti*, sive receptionis. *Arceber* enim apud illos est *recipere*, ut observare est apud Marcam lib. 1. Hist. Beneh. cap. 28. n. 18. lib. 3. cap. 8. n. 6. lib. 5. cap. 31. n. 2. Fit mentio *Arceuti* istius, seu *des Arciuts*, in Foris Beneharn. tit. 1. art. 30. tit. 20. art. 3. Vide *Receptus*.

ARCHARIUM, Archivum, tabularium, arca ubi monumenta vetera reconduntur: ἀρχεῖον, seu ἀρχεῖον. Vita S. Pauli Episc. Virdun. cap. 5. n. 11. *De quibus propria manu privilegium conscripsit, & in archario ejusdem Ecclesiæ — condidit.*

ARCHERARIUS, Sagittarius, ex Gall. *Archer*, apud Ordericum Vitalem lib. 3. pag. 466. Vide *Arcarius*.

ARCHERIA, fenestricula oblongior, & strictior in urbium & castrorum muris, per quam sagittarii, vel balistarii sagittas suas aut tela in obsidentes emittebant. Willelmus Brito lib. 1. Philipp.

—— *Muros*
Subtus fulciri facit, aptarique fenestras
Strictas & longas, ut strenuus arte latenti
Immittat lethi prænuntia tela satelles.

Gesta Lud. VII. Regis Francor. cap. 21. *In limitibus strictis murorum ambitu interclusis, erant Turci qui per fenestriculas longas & strictas, quas archerias vocant, nostros lanceis & sagittis infestabant.* Charta anni 1239. in Tabul. Comitat. Montisfortis: *Assecuravimus D. Comiti Montisfortis contra omnes gentes — tali modo quòd non possumus habere in eodem castro archeriam, nec arbalisteriam, nec cernelium, (Creneau) neque scutum.* Vetus Interpres MS. Willelmi Tyrii lib. 4. cap. 13. *Cil de la Ville regardoient par les archieres & par les hourdeis la contenance de l'ost.* Et lib. 5. cap. 20. *Per cancellos murorum*, sic vertit, *par les archieres. Le Roman du Renard MS.*

Les archieres sont à quarniax,
Par où il traient les quarriax
A domager la gent le Roi.

Τοξική, Harmenopulo lib. 2. tit. 4. §. 47. 48. 49. 87. τοξικὴ θυρίς apud Hieronymum ex Symmacho Comm. in Ezech. 40. Ita enim hunc locum capiendum censet Fullerus lib. 6. Miscell. sacr. cap. 13.

Arqueria, in Consuetudinibus Catalan. Vide *Masoverius* & *Neyriale*.

Archeria, species *Sergenteriæ*, seu feudi servientis, quod qui possidet, arcum habere pro servitio domini, vel *archeriam* castri illius servare tenetur. Charta exarata an. 18. Henrici III. Regis Angl. apud Edw. Cokum ad Littleton. sect. 157. *Joannes de Archier, qui tenet de domino Rege in capite per serjeantiam archeriæ, &c.*

ARCHERIUS, idem quod Arcerius. Petrus de Vineis lib. 2. Epist. 9. *Magnam nobis quantitatem archeriorum & gentis alterius destinavit.* Occurrit in Gestis Consulum Andegav. cap. 13. n. 3. 4.

ARCHIABBAS. Vide *Abbas*.

ARCHIACOLA. Vide *Archiscolus*.

ARCHIACOLYTHUS. Cùm in Ecclesiis Cathedralibus olim quatuor essent Canonicorum ordines, Presbyterorum scilicet, Diaconorum, Subdiaconorum, & Acolythorum: quilibet suis capitibus suberant, Presbyteri Archipresbyteris, Diaconi Archidiaconis, Subdiaconi Archisubdiaconis, Acolythi denique Archiacolythis. *Archiacolythorum* nomen etiamnum in Ecclesia Capuana durare observat Michaël Monachus in Sanctuario Capuano pag. 576. sed illos cum Acolythis nullum neque in choro, neque in Capitulo ordinem facere, omnesque ex libito & solo, ut aiunt, nutu, posse amoveri. Meminit Benno Cardinalis *Archiacolythi Ecclesiæ Romanæ*.

ARCHIALITER, Primariè. Bonifacius in Vita S. Livini Episc. & Martyr. cap. 2. *Ipsius Regis optimatum princeps, & præ cunctis aulicis suis primatibus archialiter apicem gerens.*

ARCHIANTISTES, Archiepiscopus, vox hybrida. Utuntur Ditmarus lib. 6. 7. pag. 77. 91. & alii. Epitaphium Brunonis Archiepiscopi Coloniensis:

Archos Antistes, cui clara Colonia sedes.

ARCHIARIUS. Vide *Cinerarius*.

ARCHIATRI, Medici Principis, & qui in sacro palatio militant: de quorum dignitate multa congessere Cujacius ad l. un. de Comitibus & archiatris sacri Palatii, Joannes Filesacus lib. 1. Selector. pag. 321. Jacobus Gothofredus ad tit. *de Medicis*, Cod. Theod. Altaserra ad lib. 2. Epistolar. Gregorii Magni, &c.

Archiatriæ dignitas, in l. 8. Codic. Theod. de Archiatris.

Habuere etiam Reges nostri ab ipsis Regni incunabulis *Archiatros* suos, quos ætas nostra *Primos Regis Medicos* vocat. Horum qualemcunque seriem à nobis digestam, nequid ad illustrandam mediam ætatem desit, hîc damus.

Mareleifus Archiater sub Childeberto Rege. Gregor. Turon. lib. 5. c. 14.

Petrus Archiater sub Theoderico Rege. Fredegar. in Chron. c. 27.

Henricus Carnotensis cognomento *Surdus*, Archiater Henrici I. Reg. Fr. Orderic. Vital. lib. 3. an. 1059. Will. Gemetic. lib. 7. cap. 38.

Obizo sub Ludovico VI. cujus Epitaphium quod extat in Claustro S. Victoris Paris. descripsit Gabriel Naudæus lib. de antiquitate Scholæ Parisiensis. Vide Joan. de Tolosa in Annal. Victorianis.

Ægidius Corboliensis sub Philippo Aug. de eo Guill. Brito sub finem Philippid. & Naudæus libro laudato p. 35. 36.

Magister Joannes de S. Albano, Decanus S. Quintini, natione Anglus, Physicus Regis Philippi Aug. circ. an. 1215. Vide *Jacobita*.

Magister Ernaudus Pictavinus, Canonicus S. Quintini, Domini Regis Physicus, sub an. 1235. Hemeræus in Aug. Virom. p. 222.

Mag. Robertus de Duaco, Physicus Regis, seu, ut habet Naudæus, Margaritæ S. Ludovici uxoris, & Canonicus Silvanectensis. Naudæus p. 41. 42.

Mag. Rogerus de Pruvino, Physicus Regis, & Canonicus & Cancellarius S. Quintini, sub S. Ludovico, de quo idem Hemeræus p. 234.

Mag. Dudo, Physicus & Clericus S. Ludovici an. 1270. de eo Guill. Carnot. de Vita & mirac. S. Lud. p. 477.

Dudo Physicus Regis sub Philippo Pulcro an. 1285. idem fortè qui suprà. Vide Not. ad Joinvill. p. 114.

Henricus de Hermondavilla, Philippi Pulcri Archiat. Naudæus p. 41.

Gaufridus de Courvot, Physicus Regis an. 1321. ex vet. Rotulo Cameræ Comput. Paris.

Everardus de Conty sub Carolo V. Naudæus p. 44.

Gervasius Chrestien, Canonicus Parisiensis, Lexoviensis & Bajocensis, Archidiaconus Carnotensis, Physicus Regis, fundator Collegii quod in Academia Parisiensi illius nomen retinet, an. 1367. obiit an. 1382. & jacet in Ecclesia Bajocensi. Vide Brolium lib. 2. Antiq. Paris. p. 543. 2. Edit.

Joannes Tabari, Canonicus Parisiensis, postmodum Episcopus Morinensis an. 1384. Vide Gall. Christ.

Guillelmus de Harsely, sub Carolo VI. hujus elogium perstringit Froissart. 4. vol. cap. 44. 45. & seqq. & cap. 50.

Jacobus de Partibus, Canonicus Tornac. & Parisiensis Archiat. Caroli VII. perpetuus & familiaris Avicennæ, Commentator. Naud. p. 48.

Enguerrandus de Parenti, Decanus Facultat. Parisiensis, Arch. Ludovici XI.

Jacobus Coitier, Archiater Ludovici XI. à quo Ballivus Palatii, ac deinde Præses Clericus in Camera Computor. constituitur an. 1482.

Adam Fumée, Turonensis, Doctor Monspel. Magister Requestarum, & Archiater Regum Caroli VII. Ludovici XI. & Caroli VIII. demum Custos sigilli Regii obiit Lugduni.

Joannes Martini, Gabalitanus, Doctor, Decanus Universitatis Monspeliensis, Magister Cameræ Comput. sub Carolo VIII. obiit an. 1491. ejus meminit Bertrandus to. 1. consil. 201.

Joannes Trosseleri, Gabalitanus, Doctor & Cancellarius Academiæ Monspeliensis, Archiat. Caroli VIII. obiit Senis in expedit. Neapolitana an. 1495.

Gabriel Miron, Perpinianensis, Archiat. Caroli VIII.

Jacobus Ponceau, Aurelianensis, Archiat. Caroli VIII. & Magister Cameræ Comput. Paris.

Joannes Avis, Archiat. Ludovici XII.

Guill. Copus, Archiat. Ludovici XII. & Francisci I.

Joannes Goüeurot, Perticensis, Archiat. Francisci I. Vide Ægid. *Bry* in Hist. Pertic. lib. 5.

Ludovicus Burgensis, Arch. Francisci I. & Henrici II.

Joannes Fernelius Ambianus, Archiat. Henrici II. vir scriptis suis commendatissimus, obiit Parisiis 26. April. an. 1558. annos natus 52. Illius elogium descripsere Thuanus lib. 14. Hist. Sammarthani in Elog. viror. illust. Croëselius in Elog. Adr. Morlerius in Hist. Ambian. Hilario de Costa in Delphinis, Tiraquellus de Nobilit. cap. 31. & alii.

Joannes Chapelain, Arch. Henrici II. & Caroli IX.

Guillelmus Milet, sub Francisco II.

Joannes Mazille, Bellovacensis, Archiat. Caroli IX. Vide Loisellum in Adversar. Bellovac. p. 226.

Franciscus Miron, Archiat. Caroli IX.

Marcus Miron, Dom. *de l'Hermitage*, Archiat. Henrici III. sub quo legationes obiit, pater Caroli *Miron* Archiepiscopi Lugdun.

Andreas du Laurens, Arelatensis, Doctor & Professor in Universit. Monspel. Archiat. Henrici IV. obiit Parisiis annos natus 55.

..... *de la Riviere*, Archiat. Henrici IV.

..... *d'Aliboux*, Arch. Henrici IV.

..... *Heroard*, Archiat. Ludovici XIII.

..... *Bouvard*, Archiat. Ludovici XIII.

..... *Vallot*, Archiat. Ludovici XIV. obiit an. 1671.

Antonius d'Aquin, Archiat. Ludovici XIV.

ARCHIBUS. Vide *Archivum*.

ARCHICANCELLARIUS, qui cæteris aulæ vel Palatii *Cancellariis* seu *Notariis* præerat: *Summus Cancellarius* dictus Hincmaro de Ordine Palatii cap. 16. *qui*, ut ait, *Asecretis olim appellabatur, eramque illi subjecti prudentes & intelligentes ac fideles viri, qui præcepta regia absque immoderata cupiditatis venalitate scriberent, & secreta illius fideliter custodirent*. Charta Lotharii Imperat. an. 844. in Tabulario Ecclesiæ Viennensis fol. 3. *Agilmarus venerabilis sanctæ Viennensis Ecclesiæ vocatus Archiepiscopus, & sacri Palatii nostri Archicancellarius*. Hic porro *Archicancellarii* titulus sub 1. & 2. Regum nostrorum stirpe, & Imperatoribus Germanicis maximè obtinuit, ut colligere licet ex Chronico S. Vincentii de Vulturno pag. 675. 676. 677. Chron. Farfensi pag. 858. Ratperto de Casib. S. Galli cap. 10. & ex veteribus Tabulis apud Scobingerum in Notis ad Vadianum pag. 145. Miræum in Notitia Eccles. Belgii cap. 20. 59. Doubletum pag. 811. Labeum in Cancellariis Franciæ non uno loco, ubi & *summi Cancellarii* interdum indigitantur.

Posterioribus verò sæculis apud Germanos *Archicancellarii* dignitas in tres divisa est partes ab Imperatoribus, quòd ejusmodi officii munia nimium oneris haberent, ob idque Trevirensi Archiepiscopo Gallia universa attributa, seu potiùs ea Galliæ pars quæ Regni Arelatensis nomine censebatur, Moguntino Germania, Coloniensi denique Italia: ita ut suam quisque Provinciam, prout Imperator sedes mutasset, negotiis gerundis, diplomatis annulo signandis, atque omnium questibus audiendis, & minuendis denique controversiis, administraret, quod ab Ottonis Magni ævo repetit Browerus lib. 16. Annal. Trevir.

Ac primùm quod ad Trevirensem attinet, sat constat eam obtinuisse dignitatem, dum Lotharingiæ regnum florebat, quod probat idem Browerus lib. 9. p. 529. 542. 1. Edit. indeque Regni Arelatensis, postquam in Imperatorum dominium transiit, Archicancellarii titulum sibi arrogasse, quem primus, ut observat idem Scriptor, sumpsit Boëmundus Archiepiscopus, qui obiit an. 1299.

Archicancellarius Regni Burgundiæ, dignitas qua præfulget Archiepiscopus Viennensis, quam Fridericus I. Imper. confirmavit in favorem Stephani Archiepiscopi, diplomate an. 1157. quod habetur in Vienna Joannis à Bosco & Levrii cap. 42. hisce verbis: *Tibi verò Stephano dilectissimo nostro venerabili Archiepiscopo dignitatem ab antecessoribus nostris collatam, indivisam conservantes, recognoscimus: videlicet ut in Regno Burgundiæ sacri Palatii nostri Archicancellarius, & summus Notariorum nostrorum semper existas, &c.* Totidem habentur in alio Diplomate Friderici II. Imperatoris pro Humberto Archiepiscopo an. 1214. quod descripserunt idem Joannes à Bosco & Sammarthani in Gallia Christiana. Extat aliud diploma Lotharii Imp. an. 842. apud Chiffletium in Historia Tornutiensi pag. 269. in quo Agilmarum Archiepiscopum Viennensem Archicancellarium Palatii appellat. Ragamfredus Archiepiscopus Viennensis in Charta Ludovici Imperatoris in Tabulario Ec-

clesiæ Viennensis, dicitur *sacri Palatii Notariorum summus*, & in subscriptione, *Archicancellarius*. Prostant tandem diplomata aliquot in eodem Tabulario Ecclesiæ Viennensis, Hugonis & Lotharii Regum Italiæ & Burgundiæ ab aliis quàm ab Archiepiscopis Viennensibus subscripta; ac primum quidem anni 945. sic clauditur: *Gisebrandus Episcopus & Cancellarius ad vicem Bosonis Episcopi & Archicancellarii recognovi*. Alterum an. 937. *Petrus Cancellarius ad vicem Gerlanni Abbatis & Archicancellarii recognovi*. Alia Guonradi Regis an. 25. *Einricus ad vicem Keroldi Episcopi recognovi*. Alia ejusdem Regis an. 972. *Datum est Viennæ præceptum istud publicè per manum primi Cancellarii Eidoardi in sacro Palatio jussu Regis*. Alia denique Chonradi Regis an. 992. in Tabulario Monasterii S. Andreæ Viennensis: *Ego itaque Kerarchis indignus Sacerdos præscripti Regis ac Reginæ humillimus Capellanus jussus ad vicem Haimonis Valentinensis Episcopi Archicancellarii scripsi atque subscripsi.*

Archicancellarius Imperatricis, seu Augustæ, dignitas qua in Germania Abbas Fuldensis, ante quadringentos annos emicuit, ut auctor est Christophorus Browerus lib. 1. Antiq. Fuldens. cap. 15. hunc enim titulum cum prærogativa sedis, Berthous Abbas, Lothario Imperatore, seu à majoribus olim acceptum, sibi adscripsit: quem præterea Carolus IV. in Diplomate an. 1358. quod recitat Goldastus tom. 1. Constitut. Imperial. p. 344. Henrico Abbati & successoribus indulsit; illud adjiciens, ut quoties Imperatricem vel Reginam Romanam coronari, aut in veste Imperiali seu Regia sedere vel stare contigerit, Abbatem tunc id habiturum muneris, ut illius coronam, cum more vel ordine poscente à capite ipsius deponi debuerit, deponat ac teneat, rursumque capiti imponat.

ARCHICANTOR *Ecclesiæ Romanæ*, Primicerius scholæ Cantorum. Beda lib. 1. de Monast. Wiremuthensi cap. 6. *Adeo ut ipse Apostolicus ad profectum Monasterii hujus, quod illud nuper fundasse gaudebat, Joannem illi Abbatem, atque Archicantorem Romanæ Ecclesiæ, — in Britanniam Româ deducendum præstaret*. Adde Florentium Wigorniensem pag. 564.

Archicantator Ecclesiæ S. Petri Romæ, apud Henricum Huntundinensem lib. 4. Hist. pag. 335.

ARCHICAPELLANUS. Vide *Capellanus*.

ARCHICERARIUS, *Summus Princeps*, Ugutioni. Idem fortè qui *Primicerius*.

ARCHICLAVUS, *Archiclavis*, dignitas Ecclesiastica, eadem quæ *Thesaurarii* in Ecclesiis Cathedralibus, & in Monasteriis: quæ quidem dignitatis appellatio maximè viguit in Ecclesia S. Martini Turonensis. Monachus Altisiod. in Chronico. *An. Henrici Imp.* 10. *Herveus Archiclavis B. Martini Turonis obiit*. Idem ann. 1040. Mainardum *Senonensis Ecclesiæ Archiclavem*, qui Gelduino Senonensi Archiepiscopo successit, appellat, qui Odoranno an. 1032. ejusdem Ecclesiæ *Thesaurarius* dicitur. Ita Herveus qui Monacho Altisiod. & Glabro Rodulpho lib. 3. cap. 4. prædicti S. Martini Turonensis Monasterii *Archiclavis* appellatur, ab auctore rerum gestarum Pontificum Turonensium *Thesaurarius* indigitatur: *Herveus*, inquit, *Thesaurarius ipsius S. præsulis jecit fundamentum hujus Ecclesiæ, quæ hodie cernitur*. Inscriptio sigilli Henrici fratris Ludovici VII. apud Duchesnium: *Henricus filius Regis sancti Martini archiclavis*. Vide Hericum Monachum de Miraculis S. Germani Autisiod. cap. 50. Beslium in Comitib. Pictav. pag. 181. 202. 210. 253. & Doubletum in Hist. Sandionys. pag. 810. S. Petrus Apostolus *Archiclavus totius Monarchiæ Ecclesiarum*, appellatur in veteri Charta quæ extat lib. 1. Bibl. Sebus. cap. 1.

ARCHICOMES, Titulus Comiti Flandriæ ob summam potestatem datus à Willelm. Britone, lib. 4. Philipp.

Flandricus Archicomes, Francorum Rege relicto,
Regis ad Anglorum partes jam transtulerat se.

ARCHICRIMINATOR, Princeps reus. Rythmi in obitum Henrici VII. Imp. *Hæresiarcha pallide, insidiator callide, ô archicriminator.*

ARCHICUSTOS, dignitas in Monasteriis majoribus Ordinis S. Benedicti. Contin. Aimoini lib. 5. cap. 45. *Anno 4. Lotharii Regis — Galtherius Archicustos extitit Decanus Cœnobii S. Germani*. Charta Lotharii Regis apud Doubletum pag. 786. *Deodatus Monachus & Archicustos Ecclesiæ S. Dionysii*. Ubi idem Doubletus *Capicerium* interpretatur. In lib. 3. Miraculor. S. Dionysii cap. 9. occurrit quidam *Otrannus Archicustos scopi capitum*, in eodem Monasterio: ubi eruditus Mabillonius monet ita legi in MSS. nescio an per *scopi*, intelligatur id quod *chevet*, ibidem vocant, caput scilicet Ecclesiæ, & cujus cura Archicustodis erat, siquidem Archicustos idem fuerit qui *Capicerius*, qui *capitii* custos fuit, quod hîc scribi videtur. Vide *Custos*.

ARCHIDIACONUS, Primus inter Diaconos, qui cæteris *Diaconis* præest: dignitas Ecclesiastica, qua donatum S. Stephanum conjicit S. Augustinus Serm. 94. de Diversis, quòd primus à S. Luca inter 7. Diaconos nominetur: unde ait, *Inter Diaconos nominatus primus, sicut inter Apostolos Petrus*. & à Luciano in Epist. de ejus inventione, *Primicerius Diaconorum*, & *Archidiaconus* dicitur. S. Hieronymus ad Evagrium: *Diaconi eligant de se quem industrium noverint, & Archidiaconum vocent.*

Cùm igitur Archidiaconorum ordo & gradus alius non esset, quàm Diaconorum, inde ut nemo ad eum promoveretur, nisi antea esset Diaconus, statuerunt passim Synodi, ut Claromont. sub Urbano II. cap. 3. Romana an. 1139. can. 10. Remensis an. 1148. can. 9. Londinensis apud Continuat. Florentii Wigorn. p. 661. 662. Si quis autem Archidiaconus Presbyter fieret, priori dignitate defungebatur, ut satis testatur Sidonius lib. 4. Epist. 24. ubi de Joanne Archidiacono, *in quo seu gradu, seu ministerio*, inquit ille, *multùm retenius propter industriam, diu dignitate* (id est, Presbyteri) *non potuit augeri, ne potestate posset absolvi*. Vide Vitam Lietberti Episcopi Cameracensis cap. 17. Laxata exinde disciplina usus obtinuit, ut *Archidiaconatus* etiam Presbyteris deferretur. Apud Hincmarum in Capitul. an. 877. memorantur Guntharius & Oilardus Archidiaconi Presbyteri.

Tanta porro habita est dignitas Archidiaconi, ut *Episcopi Vicarius* dicatur in Ordine Romano, ut qui vices Episcopi in illius diœcesi exequatur, & Ecclesiarum visitandarum ipsius loco curam suscipiat. Unde *oculus Episcopi* appellatur in Epistola B. Clementis, apud Fulbertum Epist. 34. & Hugonem Flaviniac. in Chron. pag. 200. Charta Stephani Parisiensis Episc. in Tabulario ejusdem Ecclesiæ: *Archidiaconi verò qui oculi & Asecretis Episcopi dicuntur, & Ecclesiæ Dei provisores, & Episcopalis domus & mensæ procuratores, ab Apostolis & eorum successoribus substituti inveniuntur, &c.* Apud Anastasium S. Lucius P.P. *potestatem dedit omnis Ecclesiæ Stephano Archidiacono suo, dum ad passionem pergeret*. Et Ursinus in Vita S. Leodegarii cap. 2. *Deinde — Archidiaconus effectus, cura sub Pontifice omnibus Ecclesiis ipsius diœcesis est prælatus*. Quale autem potissimùm fuerit Archidiaconorum munus pluribus exequitur Isidorus junior Epist. ad Leudfred. *Archidiaconus imperat Subdiaconis & Levitis, ad quem pertinent ista ministeria, ordinatio vestiendi altaris à Levitis, cura incensi, & sacrificii necessaria sollicitudo, qui Levitarum Apostolum & Evangelium legat, &c. sollicitudo quoque parœciarum & ordinatio & jurgia ad ejus pertinent curam, — ipse inquirit parœcias cum jussione Episcopi, &c.* His addenda quæ habent Charta Ebonis Archiepiscopi de ministris Remensis Ecclesiæ, post Flodoardi Histor. Remensem ex Sirmondo & Marloto, & Hincmarus in Capitulis Archidiaconibus datis.

Ad Archidiaconum spectabat Ecclesiastici thesauri custodia, illiusque dispensatio, ut & cæteros Ecclesiæ Diaconos. Ita Isidorus junior Epist. ad Leudfred. Prudentius

Hym. in S. Laurent. Petr. Chrysolog. serm. 135. Paulin. lib. 4. de Mirac. S. Martini, Gregor. III. lib. 1. Epist. 10. extra de Offic. Archid. Anastasius Bibl. in S. Cornelio PP. S. Lucio, S. Stephano pag. 8. 9. Thomas Archidiaconus in Hist. Salonitani cap. 5. &c. De Archidiaconorum officio plura habet idem Ebo Archiep. Remensis in Indiculo de Ministris.

Habebant præterea Archidiaconi jurisdictionem suam, quæ *audientia Archidiaconi* dicitur lib. 5. Capitul. cap. 171. sed quasi *Officiales* Episcopi, uti appellantur à Radulpho de Diceto in Imaginib. Histor. pag. 581. Nam, ut ait Isidorus junior, *sollicitudo paræciarum; & ordinatio, & jurgia ad ejus pertinent curam.* Unde ab eorum sententiis appellatio procedebat ad Episcopum, ab Episcopo ad Archiepiscopum, &c. quapropter inter ordinarios accensentur ab Innocentio III. PP. lib. 14. Epist. 44. ad quam consulendus Bosquetus. Adde Petrum Cellens. lib. 7. Epist. 10. Joannes Sarisberiensis Epist. 156. hisce verbis sui ævi Archidiaconorum in administranda justitia mores carpit: *Erat, ut memini, genus hominum, qui in Ecclesia Dei Archidiaconorum censentur nomine, quibus vestra discretio omnem salutis viam querebatur esse præclusam. nam, ut dicere consuevistis, diligunt munera, sequuntur retributiones, ad injurias præmium faciunt, calumniis gaudent, peccata populi comedunt, quibus vivitur ex rapto, ut non sit hospes ab hospite tutus.* Vide Joan. de Deo in Pœnitentiario lib. 5. cap. 10. & Altaserram lib. 1. Dissertat. Juris Canonici cap. 15. Sed longè antea *Archidiaconorum cupiditas* notata, ut ex Capitulari an. 744. cap. 12. & Addit. 4. Capitul. c. 145. observare est.

Archidiaconi in Ecclesiis Cathedralibus plures interdum instituti, iisque districtus attributi, in quibus visitationes suas quotannis exercerent, atque hi à districtuum eorundem appellationibus, Archidiaconi sui districtus in Ecclesia Cathedrali N. dicuntur, vel *majores*, aut *minores Archidiaconi*, secundùm varias Ecclesiarum super hac re ordinationes ac institutiones. Vide Galliam Christian. Sammarthanorum in Episcopis Autisiodor. n. 58.

Archidiaconi in Ecclesia Anglicana post Episcopos & Abbates, primi & digniores habebantur, uti tradunt Scriptores Vitæ S. Thomæ Cantuar. Archiep. cap. 5. & colligitur ex libro 3. Provincialis Cantuar. tit. 1. lib. 5. tit. 4. ubi ante Decanos nominantur. Hostiensis ait revera Archidiaconum esse majorem ratione jurisdictionis, & extra Ecclesiam, & in hoc *Decanum* ei subesse debere: sed intra Ecclesiam & in celebratione divinorum, & quoad ordinem, subesse debere *Decano*. Sed in his omnibus, inquit Lindwodus, consideranda est Ecclesiarum consuetudo, secundùm quam Decanus, simpliciter loquendo, major est Archidiacono. In Ecclesia Cadurcensi Archidiaconi primas sedes tenent post Episcopum, ut est in Historia Episcopor. Cadurc. n. 114.

Archidiaconus S. Ecclesiæ Romanæ, dignitas, qua functus legitur Gelasius II. PP. antequam Pontifex fieret, in illius Epitaphio. Meminit præterea Anastasius in S. Cornelio PP. in S. Lucio, S. Stephano, S. Sixto II. Valentino II. &c. eorundem Pontificum Archidiaconorum. Apud Gregorium Magn. lib. 2. Epist. in Præfat. legimus *depositum fuisse Laurentium, qui primus fuerat in ordine Diaconii Sedis Apostolicæ, propter superbiam & mala sua.* In Diplomate Pauli PP. apud Baron. an. 761. n. 17. subscribit post Presbyteros S. R. E. *Petrus Archidiaconus S. Sedis Apostolicæ.* Tradit Panvinius abrogatam fuisse hanc dignitatem à Gregorio VII. ipsiusque loco *Camerarium* institutum, qui *arcam* & ærarium Ecclesiæ Romanæ servaret: id enim *Camerarii* potissimùm munus fuisse, ut & Diaconorum & Archidiaconorum in Ecclesiis, suo loco ostendimus. Occurrunt tamen post Gregorium VII. aliquot Archidiaconi Ecclesiæ Romanæ, sub Urbano II. apud Eadmerum lib. 2. pag. 52. & sub Innocentio II. apud W. Tyrium lib. 15. cap. 13. Meminit præterea Archidiaconi Ecclesiæ Romanæ Cencius Cardinalis in Ceremoniali, ubi agit de inauguratione summi Pontificis apud eundem Baronium an. 1191. adeo ut in dubium veniat quod habet Panvinius.

Archidiaconus Cardinalis in Ecclesia Augustodunensi occurrit non semel in Tabulario ejusdem Ecclesiæ. In veteri Notitia subscribit *Marbodus Cardinalis Archidiaconus* Ecclesiæ Andegavensis, postmodum Episcopus. Vide *Cardinalis*.

Archidiaconi in Monasteriis. Ingulphus in Hist. Croyland. pag. 886. *Officio etiam Sacristæ tunc in augmentum portionis suæ officium Archidiaconatus super totam Parochiam Croylandiæ assignavit.* Hi *Archidiaconi Abbatum* dicuntur, in Articulis observandis inter Fratres professos Domus S. Juliani juxta S. Albanum, in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 378.

Sed & Abbates ipsos Archidiaconi muneres functos legere est apud Lupum Ferrar. Epist. 80. Extat Charta an. 1061. apud V. Cl. Jacobum Petitum post Pœnitentiale Theodori pag. 664. qua Episcopus Abrincensis Abbatem S. Michaëlis in Monte Archidiaconum suum instituit in dicto Monte, sub certis conditionibus.

Archidiaconus & *Archidiaconatus mensæ*, apud Innocentium III. PP. lib. 14. Epist. 122. in Ecclesia Pampilonensi, cujus curæ erant *mensa* & reditus Capituli ejusdem Ecclesiæ: quod iis verbis satis designat idem Pontifex: *Et conventus nihil de sua mensa recepit, à tempore quo dictus Archidiaconatus fuit collatus eidem.*

Archidiaconatus, feudi jure possessus, à viris sæcularibus, etiam temporibus Caroli Mag. quippe in hujus Capitulari 1. an. 805. cap. 15. Capit. 4. ejusdem anni cap. 2. lib. 1. Capitul. cap. 110. lib. 6. cap. 266. *ut Archidiaconi non sint laici*, præcipitur. Vetus Charta apud Catellum lib. 5. Rerum Occitan. pag. 872. *Ut tunc temporis erat mos Milites tenere Archidiaconatus.* Ordericus Vitalis lib. 3. pag. 496. sub an. 1066. *Fulcoius Radulphi de Caldreio filius — Archidiaconatum quoque, quem in feudo ab antecessoribus suis de Archiepiscopo Rotomagensi tenebat, Monachis dedit.* Innocentius III. PP. lib. 14. Epist. 122. *Archidiaconatum S. Gemmæ, cui tunc temporis præsidebat, ignorante Capitulo, pro magna pecuniæ quantitate pignori cuidam Militi obligavit, &c.* Archidiaconatus dati ad firmam, quoad jura spiritualia, meminit Provinciale Eccles. Cantuar. lib. 5. tit. 4. Vide *Procuratio*.

ARCHIDICTUS. Dudo lib. 3. de Moribus Norman. pag. 140.

Archidictus rector verum si quislibet esset,*
Posset veridica scribere quæ cuperet.

ARCHIDUX, Titulus tributus à Scriptoribus, Ducibus majoris auctoritatis & imperii. In Chronico S. Trudonis lib. 1. Pipinus sub Dagoberto dicitur *Archidux Austriæ, seu Austrasiæ inferioris.* Sigebertus an. 959. *Bruno Archiepiscopus Coloniensis, & Archidux Lotharingiæ, secundas partes in regno fratris sui potenter & industriè administrabat.* Idem titulus eidem Brunoni tribuitur à Rogero Abbate S. Pantaleonis Colon. in illius Vita cap. 17. & 27. propter plurium Ducatuum curam ipsi à Cæsare commissam. *Lotharingiæ & Brabantiæ Archidux*, apud Dinterum lib. 1. Chron. cap. 17. Charta Friderici I. Imp. an. 1156. pro erectione Austriæ in Ducatum, apud Miræum in Donat. Belg. lib. 2. cap. 52. *Si quibusvis imperii curis publicis Dux Austriæ præsens fuerit, unus de Palatinis Archiducibus est censendus.* Cur porro Austriæ Duces, & quando quove jure titulum Archiducis primò usurparint, haud bene constat. Scribit Andreas de Vinea Gilbertum Borbonium Comitem Monpenserii creatum à Carolo VIII. Rege Franciæ *Archiducem Cessæ* in Regno Neapolitano.

ARCHIELECTUS, Electus in Archiepiscopum. Cæsarius Monach. Heisterbachensis in Chronico MS. Archiepiscopor. Coloniensium, anno 1228. *His diebus Archielectus Henricus rediens à Roma domum Ducis de Lemborc, quam ipse in præsentia ejusdem Electi ædificaverat, dejecit.*

ARCHI-

ARCHIEPERARE. Joannes Sarisberiensis Epist. 159. *Quoniam hoc indicto census, & Ecclesiarum vexatio in Cancellarium ejus qui nunc aut archieperatur, ut credo, aut archieperari contendit, ut æmuli mentiuntur, penitus retorquenda est.* Et Epist. 176. *Qui primus in Anglia scindi Ecclesiæ vnuatem, quod omnes noverunt, & archieperandi, quod plurimum suspicantur, ambitione tractus, totius hujus discordiæ fomes in primis extitit & inventor.* Voces depravatæ: scriptum fortè fuit in Cod. MS. *archierare*, vel *archierevare*, ex Gr. ἀρχιερᾶν, vel ἀρχιερεύειν, *archiepiscopare*, de qua voce infrà.

ARCHIEPISCOPUS, Papiæ *summus Episcoporum, qui tam Metropolitanis quàm Episcopis præsidet.* Rabanus lib. 1. de Instit. Cleric. cap. 5. Ἀρχιεπίσκοπος *Græco vocabulo dicitur, quòd sit summus vel Princeps Episcoporum: tenet enim vicem Apostolicam, & præsidet Episcopis cæteris: singulis enim provinciis praeminet, quorum auctoritate & doctrina cæteri Sacerdotes subjecti sunt, sine quibus reliquis Episcopis nihil agere licet, nisi quod singulis in propria parochia commendatum est. Sollicitudo enim totius provinciæ ipsi commissa est, & omnes superius designati ordines uno eodemque vocabulo Episcopi nominantur, sed privato nomine quidem utuntur propter distinctionem potestatum, quam singulariter acceperunt.* Gillebertus Lunicensis Episcopus de Usu Ecclesiastico: *Cui rursum duo Episcopi cum suis Ecclesiis uni Archiepiscopo subjunguntur, cujus Ecclesia subscribitur diœcesis, & habet in propria sede septem gradus, & tres ordines Fidelium. Habet ergo extra Parochias & Monasterium, & ut plurimum viginti Episcopos regit, ut minimum verò tres.*

Archiepiscopi vocem à Patriarchis Alexandrinis primùm invectam quidam volunt, qui cùm primò soli essent in Ægypto Episcopi, creatis subinde aliis, ut est in Eutychii Originibus, *Archiepiscopos* se nominarunt. Primus autem videtur hoc usus vocabulo S. Athanasius Apol. 2. pag. 791. Alexandrum Patriarcham Alexandrinum ita indigitans. Dehinc in Concilio Ephesino an. 431. Cyrillus Hierosolymorum, & Cælestinus Romanorum Archiepiscopi appellantur. Sic etiam Leo I. PP. non semel in Concilio Calchedonensi. Anastasius de S. Felice: *Venerabilis Felix Archiepiscopus sedis Apostolicæ urbis Romæ.* Vide Cujacium ad Novellam 11. Leonem Allatium lib. 1. de Consensu utriusque Ecclesiæ cap. 18. Morinum lib. 1. Exerc. cap. 10. Meurissium in Episcopis Metensib. pag. 56. Joannem Marshamum in Præfat. ad tom. 1. Monastici Anglic. &c.

Archiepiscopi etiam interdum dicti ipsi Episcopi, quibus ex quadam prærogativa jus pallii concessum est à summis Pontificibus. Idque in Occidente aliquoties observatum infrà videre est in verbo *Pallium*. At cùm in Oriente Metropolitanorum & Archiepiscoporum eamdem esse dignitatem, scribat Balsamon in Medit. & in eo solummodo differre, quòd Metropolitanus habeat sub se Episcopos, in quos jus exerceat, Archiepiscopus nullos; videntur ii Archiepiscopi aliquid habuisse commune cum Episcopis, quibus jus pallii concessum est à summis Pontificibus, quibus perinde in nullos Episcopos jus erat, sola pallii dignitate & Archiepiscopi titulo cæteris superiores.

Archiepiscopus sacri Palatii, idem qui *Archicapellanus*. Vide *Capellanus*.

Archiepiscopare, in Archiepiscopum creare. Diploma Agapeti II. PP. ad calcem Chronici Reichersperg. *Supradictam Lauriacensem Ecclesiam — archiepiscopamus, & in culmen Metropolitanum sublimamus.*

ARCHIFRATER. Collatio S. Maximi Martyris, apud Anastasium in Collectaneis, & Baron. an. 656. *Nunquam disputavi tecum, nisi semel cum sanctissimo Presbytero domino Theocharisto & archifratre, propter Primicerium, jussus per literas super hoc.*

ARCHIGERONTES, in l. 6. C. de Episcop. audient. dicuntur primates plebis Alexandrinæ, seu qui quasi principes summoque honore & loco erant inter artifices. Ita Jacob. Gothofredus ad leg. 1. Cod. Th. de Alexandrin. primatib.

ARCHIGILIT, *Similiter novum*, Ugutioni. vox fortè Longobardica.

ARCHIGRAPHUS, præcipuus inter Scriptores. Sic Livium vocat *Archigraphum Patavinum* Albertinus Mussatus lib. 1. de Gest. Henrici VII. in Prolog. & in Poëmat.

Plaudeat Archigraphi si non mihi tibia Livi.

Est etiam eidem *Archigraphus Regiæ Majestatis*, Notarius vel Cancellarius Regius, lib. 4. de Gestis Italicorum post Henricum, Rubr. 2. Vide *Antigraphus*.

ARCHIGUBERNUS, ex Gr. ἀρχικυβερνήτης, navis seu classis præcipuus gubernator, præfectus, apud Jabolenum IC. l. 46. D. Ad SC. Trebell.

ARCHIJUSTITIARIUS, supremus Angliæ Justitiarius. Radulf. de Diceto in Imag. Histor. an. 1179. *Henricus Rex Anglorum instituit 3. Episcopos Regni totius Archijustitiarios.* Alibi: *Wintoniensem, Eliensem, & Norwicensem Episcopos Archijustitiarios Regni, & certis in locis — constituit.* Vide *Justitiarius*.

ARCHILEVITA, Archidiaconus, dignitas Ecclesiastica. Goffridus Vindoc. lib. 2. Epist. 17. *De domno Archidiacono, &c.* Et mox: *Gloriosus vester Archilevita.* Petrus Pictaviensis in Epitaphio Gelasii II. PP.

Cùm prius ex Monacho pro multa strenuitate
Archilevita foret & Cancellarius urbis.

Vita S. Boniti Episc. Claromont. cap. 4. *Cantinus Archileviticæ minister.* Pudentius lib. περὶ στεφάνων, in S. Laurentio *Archilevita*.

Hic primus è septem viris, Qui stant ad aram proximi,
Levita sublimis gradu, Et cæteris præstantior
Claustris sacrorum præerat, Cælestia arcanum domus,
Fidis gubernans clavibus, Votasque dispensans opes.

Occurrit passim. Adde Innocent. Ciron. in Parat. Decret. pag. 70. Vide *Levita*.

ARCHILOGOTHETA, Archicancellarius: ita indigitatur S. Heribertus Coloniensis Archiepiscopus apud Lambertum in ejus Vita n. 8. & Rupertum Tuitiensem cap. 7. cui cap. 5. dicitur *primus Cancellarius*.

ARCHILOGUS, *Princeps, vel primus in sermone: Archilogium, sermonis principium*, Ugutioni.

ARCHIMANDRITA, Abbas, seu *Princeps Monachorum*, uti appellatur in Regula S. Isidori cap. 6. ex Gr. ἀρχιμανδρίτης. Papias: *Archimandrita, pater spiritualium ovium, heremita agens annos ferè 50. Memphitici & Palæstini Archimandritæ*, apud Sidonium lib. 8. ep. 14. Avitus Vienn. Epist. 2. *Copiosæ Monachorum multitudinis præpositus fuit, cujus officii personas Episcopi Orientales Archimandritas appellant.* Regula S. Columbani cap. 7. *Cùm tanta pluralitas eorum sit, ita ut mille Abbates sub uno Archimandrita esse referantur.* Adde Concilium Forojuliense an. 791. can. 7. Hist. translat. S. Sebastiani cap. 6. n. 24. Ughell. tom. 7. Ital. sacr. pag. 1298. &c.

Archimandrita, quivis Prælatus, etiam Archiepiscopus. Dagobertus Archiepiscopus Bituricensis in Charta an. 990. *Primæ sanctæ Bituricensis Ecclesiæ sedis Archimandritam se inscribit.* In Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ *Amblardus Lugdunensis Archimandrita* dicitur. Adde Vitam S. Gebehardi Archiepisc. Salisburg. apud Canisium tom. 6. pag. 1251. Vitam S. Adalberti Episc. Pragens. n. 6. 9. & Vitam S. Theodardi apud Catellum pag. 757. Analecta Mabillonii tom. 1. p. 98. &c. Ita etiam ab Justiniano usurpatam hanc vocem observarunt alii. Vide *Mandra*.

Archimandritissa, Abbatissa, in Nov. Justiniani 4. & 109. & in Capitul. Caroli M. lib. 2. cap. 29.

ARCHIMARTYR. Utitur Maximus Madaurens. Epist. ad S. Augustin. 43.

ARCHIMETATOR, qui metata in castris & exercitibus ordinat, disponit, *Mansionarius*, recentioribus. Arnoldus Lubecensis lib. 3. cap. 28. *Qui ut sapiens archimetator ipsam expeditionem prudenter ordinavit.* Vide *Metator*.

ARCHIMETROPOLITANUS, pro *Metropolitanus*, in Indiculo Dagoberti Regis, qui extat in Vita S. Desiderii Episc. Cadurcens. cap. 7. Sed mendum esse observavit Steph. Baluzius ex Cod. MS. ubi legitur, *proinde dum vos arcem Metropolitani scimus tenere, &c.*

ARCHIMINISTER *sacri Palatii*, dignitas Palatina, qua donati leguntur *Boso Dux*, Richildis Augustæ frater, sub Carolo Calvo, in Synodo Ticinensi an. 876. & in Tabulario S. Benigni apud Perardum pag. 154. & *Suppo* Piceni Comes sub Ludovico juniore, apud Guillelmum Biblioth. in Hadriano II. p. 229. 230. 232. Idem autem sonat quod *Major domus*, qui cæteris domus Regiæ *Ministris*, seu Officialibus, præerat, & *Magister officiorum* apud Romanos Impp. dicebatur. Vide *Minister*.

Neque alia, opinor, fuit dignitas *Ministri Imperatoris & Imperii*, quam Matfrido Proceri Palatii & Comiti Aurelianensi sub Ludovico Pio adscribit Agobardus Lugdun. ad quem scribens, hæc subdit pag. 207. *Elegit vos ante mundi constitutionem futurum nostris periculosis temporibus Ministrum Imperatoris & Imperii, & præ cæteris honorificavit, & ditavit, &c. — constituitque vos in latere summam regentis, quatenus & in dispositione æquitatis illi essetis suffragator, & in remuneratione beatitudinis particeps.*

ARCHIMONASTERIUM S. Remigii Remensis, in Epistola Joannis XIII. PP. ad Adalberonem Remensem Archiepiscopum pro privilegiis ejusdem Monasterii. *Archimonasterium Cluniacense*, & *Archimonasterium Saviniacense*, in veteri Charta apud Joannem Mariam *de la Mure*, in Hist. Eccles. Lugdun. p. 382. *Archimonasterium Landavense*, in Monastico Anglic. tom. 3. p. 190.

ARCHINOTARIUS, Primicerius Notariorum, diversus à summo Cancellario. In Diplomate Ludovici Imp. filii Lotharii in Tabul. Casauriensi; subscribit *Ructemirus Archinotarius*, unà cum *Tractemiro Archicancellario*. At in Chartis Hlotarii Imp. apud Doubletum pag. 744. 745. *Hilduinus Archiepiscopus sacri Palatii Notarius summus*, qui *Archicancellarius* in aliis, & in Charta ejusdem Hlotharii tom. 12. Spicilegii Acheriani pag. 109. *aulæ Archinotarius* indigitatur.

ARCHIOECONOMUS, qui Ecclesiarum œconomis præest, in Capitulis Caroli Mag. lib. 2. c. 29.

ARCHIPALATINUS *Præsul*. Vide *Archicapellanus*, in *Capellanus*.

ARCHIPARAPHONISTA, Vide *Paraphonista*.

ARCHIPATER, dicitur Bruno Coloniensis Archiepiscopus, apud Baldricum lib. 1. Chron. Camerac. cap. 84. Willelmus Brito lib. 12. Philipp.

Nec minus Archipater Remorum cum Senoniensi, &c.

Archipatres vocat Dudo in Præfat. ad Acta Norman. priscos & famosos duces:

Archipatres prisci pariter, proceresque moderni,
Scipio, Pompeiusque, Cato, &c. Adde pag. 106.

ARCHIPELAGUS, Vide *Ægeopelagus*.

ARCHIPHONISTA, Archicantor, dignitas Ecclesiastica. Chartam Alrici Episcopi Astensis sub an. 1020. subscribit *Rozo Archiphonista*, apud Ughellum: sed legendum *Archiparaphonista*. Vide *Paraphonista*.

ARCHIPIRATA, Amiralius, classis præfectus. Gloss. Lat. MS. Regium Cod. 1013. *Archipirata, Princeps*. Glossar. Saxonic. Ælfrici: *Archipirata*, ẏlꝺeſꞇ piciŋ, id est, *Pirata præcipuus*. In Charta Edgari Regis Angl. an. 971. tom. 1. Monastici Anglic. pag. 17. subscribit *Mascusius Archipirata*. Ita apud Ottonem de S. Blasio cap. 39. & 41. Margaritus Siciliæ Regum Guillelmi II. & Tancredi Amiratus, *Margarita Archipirata potentissimus illius terræ Baro* indigitatur. Idem *potentissimus piratarum*, dicitur Alberto Stadensi an. 1195. Vide *Pirata*.

ARCHIPOLITES, Ugutioni, *Princeps civium*. Item Archiepiscopus, Metropolitanus. Fridegodus in S. Wilfrico cap. 26.

Cursores sed jam præmiserat Archipolites
Theodorus.

ARCHIPONTIFEX, Summus Pontifex, apud Galfridum Monemuthensem: Archiepiscopus, in Vita S. Theodardi Episcopi Tolosani pag. 759. in Decretis Synodalib. Ænhomensibus, c. 1. 3. &c. *Archipontificatus*, in Epistola S. Bonifacii Mogunt. ad Cuthpertum Archiepiscopum Cantii.

ARCHIPOTA, *magnus Potator*, Ugutioni.

ARCHIPRÆSUL, apud Galfridum Monemuth. Hovedenum, Ditmarum, & alios; Archiepiscopus.

Archipræsulatus, in Gestis Guillelmi Ducis Normann. & Regis Anglor. pag. 195.

ARCHIPRESBYTERI dignitas alia fuit prioribus sæculis, alia posterioribus. Olim quippe Archipresbyteri dicti qui in Ecclesia cathedrali Episcopi quodammodo Vicarii erant. Isidorus in Epist. ad Leudefredum Cordubensem Episcopum: *Archipresbyter se esse sub Archidiacono, ejusque præceptis, sicut Episcopi sui, obedire sciat, & quod specialiter ad ejus-ministerium pertinet, super omnes Presbyteros in ordine positos curam gerere, & assiduè in Ecclesia stare, & quando Episcopi sui absentia contigerit, ipse vice ejus Missarum solennia celebret, & Collectas dicat, vel cui ipse injunxerit.* Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccles. cap. ult. *Sunt etiam Archipresbyteri in Episcopiis*, (f. Episcopiis) *Canonicorum curam gerentes*. Breviloquus: *Archipresbyter, Princeps Presbyterorum, vel qui supra Clericos in aliqua Ecclesia habet aliquam jurisdictionem Ecclesiasticam secundum consuetudinem loci.* De Archipresbyteris Ecclesiarum Cathedralium intelligendus Liberatus Diaconus cap. 14. *Novissimè in Proterium universorum sententia declinavit, utique cui & Dioscorus commendavit Ecclesiam, qui & eum Archipresbyterum fecerat.* Ut & Concilium Carthaginense IV. an. 398. can. 17. *Ut Episcopus gubernationem viduarum & pupillorum ac peregrinorum non per seipsum, sed per Archipresbyterum, aut per Archidiaconum agat.* Concilium Emeritense an. 666. can. 10. *Communi deliberatione sancimus, ut omnes nos Episcopi, infra nostram provinciam constituti, in cathedralibus nostris Ecclesiis, singuli nostrûm Archipresbyterum, Archidiaconum, & Primisclerum habere debeamus.* Observat Ughellus in Ecclesia Veronensi etiamnum Archipresbyteralem dignitatem primam esse à Pontificali, ut in Perusina, Innocentius III. PP. lib. 1. Epist. pag. 30. Edit. Venetæ. Sixtus V. an. 1586. apud eundem Ughellum in Episcopis Tusculanis: *Archipresbyteratum, qui dignitas major post Pontificalem.* Vide Gregor. Turon. lib. 1. de Miracul. cap. 78. & Joan. de Deo in Pœnitentiario lib. 5. cap. 11.

Archipresbyteri deinde dicti, qui hodie *Decani rurales*, Archidiaconis subjecti. *Archipresbyter, quod alicubi dicitur Decanus*, in Concilio Claromontano an. 1095. can. 3. *Archipresbyteri vicarii* in Concilio Turonensi II. an. 567. can. 19. *Qui presbyterorum qui per minores titulos habitant, vitam jugi circumspectione custodiunt, &c.* in Capitulis post Synodum Ravennatem an. 904. apud Baron. n. 26. De his agunt idem Concilium Turonense II. an. 567. can. 7. Autissiodor. an. 578. can. 20. 43. 44. Synod. Remensis an. 630. can. 19. Ticinensis an. 850. can. 13. 853. c. 5. 6. Capitula Caroli Calvi tit. 5. c. 3. Gregorius IX. lib. 1. tit. 34. Joan. de Deo loco laudato, &c.

Archipresbyteratus, Districtus Archipresbyteri ruralis, apud Arnulphum Lexov. in Epist. p. 49. Vide Altaserram lib. 1. Dissertat. Juris Canon. cap. 16.

Archipresbyter Franciæ dicitur Fulradus Abbas S. Dionysii in Epistola Adriani PP. apud Flodoardum lib. 2. Hist. Remens. cap. 17. qui cap. 12. *summus Capellanus Regis Pipini* indigitatur.

Archipresbyter Cardinalium, apud Bennonem in Gestis Hiltebrandi pag. 40. tituli S. Mariæ Majoris nempe. Vide *Cardinalis*.

ARCHIPROTOPAPATUS. Vide *Presbyter Joannes*.

ARCHIROMACUS. Vide *Anchoramacus*.

ARCHISACERDOS, Archiepiscopus, apud Fortunatum lib. 3. Poëmat. 11. & in Vita S. Theodardi Episcopi Narbon. apud Catellum pag. 758. in Concilio Cloveshoensi an. 800. &c.

ARCHISACRISTA. In Charta Riccardi Comitis Ayelli an. 1193. mentio fit *Archisacristæ Archiepiscopi Salernitani*, apud Ughellum tom. 7. Ital. sacr. pag. 575. Vide *Sacrista*.

ARCHISCHOLARIS. Auctor de Disciplina Scholarum, cui falsò Boëtii nomen adscriptum, cap. 6. *Si quis verò horum discipulorum sagacitate oblectaverit, Archischolari conjungendus est; ut vel eis recordationis seriem fideliter imprimat, vel exarandi diligentiam commendet: magnum siquidem ex his utilitatis fomentum colligitur.* Ubi *Archischolaris* idem videtur qui *Proscholus*. Vide in hac voce.

ARCHISCHOLUS, seu *Magister scholarum*, id est, Scholasticus; dignitas Ecclesiastica, in Vita Lietberti Episcopi Camerac. cap. 2. & 4. unde emendare licet Durandum lib. 2. Ration. cap. 1. n. 14. ubi perperam *Archiacola*, pro *Archischola*, scribitur, uti appellatur apud V. Cl. Catharinum in Dissert. de Consuetudinibus municipalibus pag. 14.

ARCHISCRINIUS, Thesaurarius Ecclesiæ. Apud Beslium pag. 291. Charta Guillelmi Ducis Aquitanorum sic subscribitur: *Data mense Junii anno* * 40. *regnante Rege Lothario. Boso S. Petri Archiscrinius jubente domno Guillelmo Duce hanc Chartam scribere jussit.*

ARCHISCRUTINARIUS, Officium Monasticum. Vide Ughellum tom. 4. pag. 1321.

ARCHISELLIUM, princeps sedes. Occurrit in Notis, quæ Tyroni aut Senecæ adscribuntur pag. 163.

ARCHISENIOR. Vita S. Pharonis cap. 72. *Archiseniores principum*, id est, præcipui inter magnates, qui Græcis ἀρχιγέροντες, primates ordinum, seu decuriæ primi, in leg. 5. Cod. de Episcop. audientia.

ARCHISOLIUM, præcipua sedes. Wippo de Vita Conradi Salici p. 429. *Ad locum qui dicitur Aquisgrani Palatium, pervenit; ubi publicus thronus regalis ab antiquis Regibus, & à Carolo præcipuè locatus, totius Regni archisolium habetur.* Ita Ottoni à S. Blasio cap. 21. *archisolium Arelatense* Arelate dicitur, Regni Arelatensis sedes præcipua, ut cap. 34. *Iconium, Soldani archisolium:* & *Panormus, Siciliæ archisolium*, cap. 40. Adde cap. 46.

ARCHISTERIUM. Vide *Asceterium*.

ARCHISTRATICUS. *Monasterium S. Archistratici*, Charta anni 1077. apud Ughell. in tom. 7. Italiæ sacræ pag. 110. Ita appellabant Monasterium S. Michaëli dicatum, quem Principem militiæ cælestis vocant Patres: στρατηγὸν & ἀρχιστρατηγὸν τῶν ἀΰλων ταγμάτων. Joannes Euchaitarum Episcopus pag. 52.

ἀρχιστράτηγε τῶν ἄνω στρατευμάτων.

Principem militiæ cælestis exercitus, Ignotus Casinensis cap. 3. Luithprandus lib. 1. cap. 2. *Fabricavit autem pretioso & mirabili opere juxta palatium Orientem versus Ecclesiam quam νέαν, id est, novam vocavit, in honore summi & cælestis militiæ Principis Archangeli Michaëlis, qui Græcè* Ἀρχιστρατηγὸς *appellatur.* Vide eundem lib. 3. cap. 8. Ita etiam Zonaras tom. 3. p. 138. 196. Scylitzes, Nicetas in Man. lib. 7. Vita S. Nili junioris p. 25. 126. 155. Gregoras, Codinus, & alii Monasteria S. Michaëli Archangelo dicata vocant. Magno porro cultu veneratos Græcos S. Michaëlem arguunt præ cæteris ipsius imagine insignitum vexillum, ἀρχιστράτηγος appellatum, quod in præcipuis ceremoniis delatum testatur Codinus de Offic. cap. 6. n. 20. atque adeo crebræ ei dicatæ ædes sacræ. Neque minori apud nos reverentia colitur, quibus pro Regni Francici Angelo tutelari haberi constat, ejúsque festum solenniter feriatum, ex Caroli Mag. fortè instituto; quod sanè colligere licet ex Cathwlphi ad eundem Epistola, descripta in tom. 2. Histor. Francor. pag. 667. qua Imperatori suadet, ut *Missam S. Michaëlis & S. Petri passionem in publico celebrare Regno ejus constitueret.* Ex qua saltem nondum hac tempestate feriatum S. Michaëlis in Francia festum, docemur.

ARCHISUBDIACONUS, primus inter *Subdiaconos*, quemadmodum *Archidiaconus* primus inter *Diaconos*. Ordo Romanus: *Archidiaconus levat Calicem, & dat eum Archisubdiacono, quem tenet juxta cornu altaris.* Memoratur ibi non semel, & in Concilio Autisiodor. can. 6. ubi Codices alii habent *Subarchidiaconus*. Chartam Adenulphi Episcopi Capuani subscribit inter cæteros *Jacobus Archisubdiaconus*, in Sanctuario Capuano pag. 575. Vide Molanum lib. 2. de Canonicis cap. 32.

ARCHITARIUS, pro *Archiater*. Gregorius Turonens. lib. 2. de Mirac. S. Martini cap. 1. *Vocavi Armentarium Architarium, & dico ei: Omne ingenium artificii tui impendisti, pigmentorum omnium vim probasti, &c.*

ARCHITECTOR, vel Architectus, *Faber, qui facit tecta*, Joan. de Janua. Occurrit in Vita B. Torelli Papiensis n. 11.

ARCHITERIUM. Vide *Asceterium*.

ARCHITHEATER, Archimimus, aut qui primas in Theatro obtinebat, apud S. Augustin. Epist. 67. nisi hoc loco *Archiater*, legendum sit, uti contendit Filesacus lib. 1. Select.

ARCHITON. Epistola apologetica Ludovici II. Imperat. ad Basilium Imperat. apud Baron. an. 871. num. 61. *Sed nec hoc admiratione caret, quòd asseris Principem Arabum Protosymbolum dici, cum in voluminibus nostris nihil tale reperiatur, & vestri Codices modò Architon, modo Regem, vel alio quolibet vocabulo nuncupent.* ubi legendum videtur, *Archonta*, ἄρχοντα.

ARCHITRICLINUS, pro *Metropolitanus*, *Archiepiscopus*; Tidericus Langenius in Saxonia:

Architriclini sunt Metropoles ibi bini,
Utpote Bremensis, venerandus Magdeburgensis.

ARCHIVUM, *Archium*, *Archibus*, *Arceps*, &c. *Archivum*, Scrinium, locus ubi asservantur Chartæ publicæ. Isidorus lib. 20. Orig. cap. 9. *Arca dicta quòd arceat visum atque prohibeat. Hinc & Archivum, hinc & Arcanum, id est, secretum unde cæteri arcentur.* Ex eo Papias: *Arca dicta quòd arceat visum, vel furem: hinc & Arcivum, secretum.* Alibi: *Archiva, Armaria, tabularia dicta, quòd arceant, id est, prohibeant visum: hinc Archivi, Librarii, vel Armarii dicuntur.* Lex Wisigothor. lib. 12. tit. 3. §. 28. *Archiva Ecclesiæ.* Gregorius Turonens. lib. 9. Histor. cap. 42. *Universalis Ecclesiæ archivum.* Annales Francor. an. 813. *Et in archivo Palatii exemplaria illarum habebantur.* *Archivum Palatii* habetur etiam in Charta Ludovici Pii an. 19. Imper. in Tabulario S. Dionysii num. 26. quod & *Imperialis aulæ reconditorium* ibidem appellatur. Flodoardus lib. 2. Hist. Remens. cap. 19. *Archivum Ecclesiæ tutissimis ædificiis —— construxit.* Adde Baldricum in Chronico Cameracensi lib. 1. cap. 76. Hac etiam usus est voce Ulpianus.

Archium. *Archia Romana*, apud Tertullianum lib. 3. adversus Marcianum. Utitur etiam Paulus lib. 4. Sentent. tit. 6. ubi Cujacius. Suidas: Ἀρχεῖα, ἔνθα οἱ δημόσιοι χάρται ἀπόκεινται. Glossæ MSS. ex Bibl. Regia Cod. 2062. Ἀρχεῖον, χαρτοφυλακεῖον, ἔνθα οἱ δημόσιοι χάρται κεῖνται, ἢ τὸ Παλάτιον. Glossæ aliæ Codic. 930. Ἀρχία, ἔνθα οἱ δημόσιοι χάρται ἀπόκεινται, χαρτοφυλάκιον, ἢ τὰ χρεῖα τῶν κειτῶν. S. Ignatius in Epist. ad Philadelph. οὐ γὰρ πρόκειται τὰ ἀρχεῖα τοῦ Πνεύματος. Justinianus Nov. 74. ἐν τοῖς ἐκκλησίας ἀρχείοις. Vetus Inscriptio inedita, reperta nuper an. 1670. Smyrnæ in area Consulis Batavi.

ΝΑΙΣ. ΕΡΜΟΥ. ΤΟΥ. ΔΙΟΚΛΕΟΥΣ.
ΑΓΟΡΑΣΑΣΑ. ΤΟΠΟΝ. ΨΙΛΟΝ. ΚΑΤΕ
ΣΚΕΥΑΣΕ. ΤΟ. ΜΝΗΜΕΙΟΝ. ΤΩ. ΚΑΤΟΙ
ΧΟΜΕΝΩ. ΤΙΩ. ΣΟΣΙΜΩ. ΚΑΙ. ΕΑΥΤΗ. ΚΑΙ.

ΤΟΙΣ. ΘΡΕΜΜΑΣΙ. ΚΑΙ. ΠΡΟΚΛΗ. ΤΗ. ΤΡΑ ΦΕΙΣΗ. ΥΠ. ΑΥΤΗΣ. ΕΞΟΥΣΥΑΝ. ΕΧΟΥ ΣΗΣ. ΑΥΤΗΣ. ΕΠΙΘΕΤΕΙΜΑΙ. ΣΟΣΟΝ. ΕΙΣΙΝΚΗ ΣΕΣΘΗΣΕ. ΤΑ. ΙΜΟΝΗ. ΜΙΔΕΝΟΣ. ΕΧΟΝΤΩ. ΕΞΟΥΣΙΑΝ. ΕΤΕΡΟΝ. ΒΑΛΕΙΝ. ΕΝΤΑΛΛΟΤΡΟΣΑ ΤΑΥΤΗ. ΤΗΣ. ΕΠΙΓΡΑΦΗΣ. ΑΠΕΤΕ ΘΗ. ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ. ΕΙΣ. ΤΟ. ΑΡΧΕΙΟΝ.

Archivium, apud Anastasium Biblioth. in S. Siricio, & in S. Cælestino PP.

Arcivum. Will. Brito in Vocabul. *Arcivum, Librarium, vel Armarium*. Leo Ostiensis lib. 3. cap. 30. *De arcivo Lateranensis Palatii*.

Arcibus. Formulæ veteres cap. 9. *In Arcibo Ecclesiæ Episcopi servantur*.

Archibus, in Conciliis Africanis sub Cælestino can. 53. *De Archibo & matricula Numidiæ*. ubi Codex Græc. cap. 86. περὶ τῶ χαρτοθεσίε ἢ ματρικίε τῆ Νυμιδίας. Eadem Concilia sub Innocentio I. *Ut matricula & arcibus Numidiæ, &c.* Glossæ MSS. ad eadem Concil. *Arcibus, Armarius, Liberalius*. Eædem Glossæ: *Arcivas, Arcas*. Vetus Scheda scripta an. 7. Tiberii Imperat. Constantinop. apud virum doctissimum Joan. Mabillonium tom. 2. Analector. pag. 12. *De Archibo Ecclesiæ, &c.*

Arceps. Marculfus lib. 2. for. 38. *Dignum est ut gesta ex hoc conscripta — tibi tradantur, ut in Arcipibus publicis memoranda serventur*.

ARCHIZUPANUS. Vide *Zupanus*.

ARCHONIUM, Joanni de Janua, *dicitur acervus manipulorum, vel aliarum rerum*. W. Brito in Vocab. MS. & Mamotrectus: *Archonium dicitur acervus manipulorum, vel gelimarum, vel aliarum rerum. Gelima autem dicitur garba, & dicitur garba, quòd genu & manibus ligata est. Dicitur Archonium ab arctus, &c.* Lib. Ruth cap. 3. v. 7. *Isetque ad dormiendum juxta archonium manipulorum*. Codex MS. S. Germani Paris. *Ad dormiendum juxta archonium manipulorum venit*. Ubi Hugo Cardinalis: *Archonium est acervus gelimarum in imo latus, in summo acutus*. Hoc verò loco *acervum manipulorum* præfert Editio vulgata.

Arconizare, seu *Archonizare*, manipulorum acervos congerere. Et

Aconomola, locus ubi *Archonia* reconduntur. Synodus Sodorensis in Mannia cap. 1. *In antiquo statuto Iconomi grana decimalia, ac si propria arconizabant, & ad sua fœnilia ducebant ac custodiebant, quousque rector, vel ejus procurator, ob ea commodiùs venire posset, — modernis verò diebus rectores grana decimalia in arconomolis accipiunt ob majorem Iconomorum commoditatem*.

ARCHONTES, Proceres. Fridegodus in S. Wilfrido c. 11. ubi de consecratione Episcopi:

Gemmata vehitur Archontum more curuli.

Adde cap. 47. extrem. Ita porro appellabantur Magnates Aulæ Constantinopolitanæ. W. Tyrius lib. 20. cap. 18. *Ex quo enim in Ægyptum descenderant ejus Archontes, &c.* Luithprandus lib. 3. c. 9. *Romanæ dignitatis ἄρχοντες, id est, Principes*. Adde Pachymerem lib. 9. cap. 16. Horum uxores Ἀρχοντίσσαι dicuntur Nicetæ Chron. in Isaac. lib. 3. cap. 11. Ordo ipse Ἀρχόντων, seu Nobilium, Ἀρχοντικὸν Annæ Commenæ lib. 1. Alexiad. Ἀρχοντικῇ τάξις Cantacuzeno in Procemio Hist. qui nostris vulgò *Baronagium*, & *Barnagium*. Vide Notas nostras ad Alexiadem.

ARCHUS, Princeps, vel Magistratus. Passio S. Marcianæ Virg. MS. *Ante archos sedenti vocabantur, &c.*

ARCIBUM. Vide *Archivum*.

ARCIFINIUS *ager*, qui nulla mensura, nec ullis limitibus claudebatur, sed montibus, aut viis, aut rivis, fluviis, arboribus, aut quodam culturæ discrimine terminabatur. Vide Agrimensores.

ARCILAURUS. Glossæ Isonis Magistri: *Rhododafnin: Arcilaurum, genus herbæ, id est, Arcilauros, i. foliis similis lauro: nam dafnis Gr. Laurus dicitur*.

ARCINA. Vide *Arsina*.

ARCISTA, *Arcistes, Sagittarius*, in Glossis Lat. MSS. & apud Papiam: *Arcites*, in Gloss. Isid. Gloss. Lat. Græc. *Arcutes* τοξόται. ubi alii legunt *Arquites*, vel *Arquites*, ut apud Festum. Aldhelmus Abbas Malmesbur. *Utpote belliger in meditullio campi arcistes — nervosis tenso lacertorum volis arcu, spiculisque ex pharetra exemptis, &c.* Odo Cluniac. lib. 1. de Vita S. Geraldi cap. 4. *Scilicet ut molossos ageret, arcista fieret, cappos & accipitres competenti jactu emittere consuesceret*. Occurrit etiam in Vita S. Fructuosi Episc. Bracar. cap. 4.

ARCISTERIUM. Vide *Asceterium*.

ARCIVUS, εἰρκτικὸς, κωλυτικὸς, in Gloss. Græc. Lat.

ARCLA, pro *arcula*, κιβωτὸς, σορὸς, κάμπτρα, λάρναξ, in veteribus Glossis MSS. Editæ verò perperam *arcela* præferunt.

ARCOBALISTA, in Breviloquo, *genus balistæ*. χειροβαλλίστρα, Heroni in illius descriptione: vulgo *Arbaleste*. vox nota.

ARCONIZARE. Vide *Archonium*.

ARCORA, Papiæ, *dicuntur quæ supra columnas fiunt*. Arcus, numero multitudinis, fem. gen. solent enim Longobardici Scriptores, veteres præsertim, nomina quædam masculini generis, per *ora* in plurali fem. efferre, verbi gratiâ, *il corpo, le corpora*, pro *i corpi*; *pratora*, pro *prati*; *gradora*, pro *gradus*; *fundora*, pro *fundi*. Sic apud Anastasium Bibl. in Vitis Pontif. passim *arcora*, pro *arcus* ponitur, uti docent variantes lectiones ad hunc Script. Edit. Regiæ pag. 285. 305. 306. 307. & 312. Atque hoc loco satis sit hæc semel monuisse, cùm ejusmodi terminationes quæ fucum facere solent, crebrò occurrant apud Latinos ex Italia Scriptores. Sed & Itali ipsi hodierni eandem terminationem in ejusmodi vocabulis retinuere: *borgora* enim pro *borgo*: *hortora*, pro *orto*, dixit Joannes Villaneus lib. 4. cap. 7. Vide *Arcus*.

ARCOVOLUS, *Arcovolittus*. Charta Joannis Episcopi Ticinensis an. 922. apud Ughellum in Episcopis Veronensibus: *Loco igitur dotis offero eidem oratorio inter Arcovolittos & Arcovolos numero 7. necnon & hortum in eodem castro positum*. Infrà: *Seu & Arcovolos & Arcovolittos positos prope oratorium nostrum, &c.* Italis *Arcovolto*, est fornix, camera: *Arcovoltare*, locum fornice tegere. Vide an ad hunc locum quadret.

ARCTIO, *Arcio*, Francis, *Arçon de la selle*, Hisp. *Arzon*, Italis *Arcione*. *Arcus*, apud Fridericum II. Imperat. lib. 2. de Arte venandi cap. 71. Joannes Monachus in Vita S. Odonis Abb. Cluniac. lib. 2. *Prædictum namque sacculum nec tunc pauperi reddidit, sed arcioni sellæ appendit*. Ubi sic emendo, pro *arctiori*. est enim *Arcio*, idem quod nostris *Arçon de la selle*, ephippii seu sellæ *arculus*. Salmasius ad Hist. Aug. *Arciones vocamus, ab arcu, quòd in modum arcus sint incurvi*. Græci recentiores κούρβια vocant.

ARCUARE, Arcum tendere. Charta Henrici de Soliaco an. 1240. apud Duchesnium in Probat. Hist. Drocensis pag. 274. *Et Aanor Comitissa uxor nostra poterit similiter venari in dictis forestis, & arcuare, vel (ad) mandatum ejus, quandocunque voluerit*. Infrà: *Poterimus ibi venari & arcuare per nos & per nostros quandocunque voluerimus*.

ARCUBIUS, *qui cubat in arce*. Gloss. Isid. Joan. de Janua.

ARCULA, *Vehiculum hominis unius*. Ugutio. Vide *Arca*.

ARCUS. Papias: Arcus vel *fornix curvatus, aut camera, ad similitudinem ejus plicitus*. Interdum idem quod *Apsis*. *Arcus Presbyterii*, apud Anastasium pag. 157. Paulus Warnefridus in Episcopis Metensibus: *Fabricare jussit — altare ipsius atque cancellos, Presbyterium, Arcusque per gyrum*.

Interdum, nec semel, vocem hanc usurpat idem Anastasius pro ornamento quodam in ædibus sacris appen-

di solito, sic fortè dicto, quòd arcus formam haberet. In Leone I. *Obtulit aureum Arcum supra Confessionem S. Crucis pensantem libr. quatuor.* In Leone III. pag. 141. *Fecit vero ubi supra Arcum majorem ex argento mundissimo deaurato suprà in ingressu vestibuli pensant. lib.* 131. In Paschali: *Ubi desuper (altare) Arcum musivo exornatum decenter instruxit.* In Leone IV. *Obtulit in Basilica B. Petri —— Arcus de argento mundissimo numero* 13. Adde pag. 152. 153. 188. 205. &c.

Honor arcuum. Cencius Camerarius in Ceremoniali: *Missâ autem celebratâ, revertitur ad Palatium coronatus cum processione & honore arcuum, repræsentatione legis à Judæis, &c.* Infrà: *Universæ etiam scholæ Palatii, Clerici Romani pro thuribulo, Judæi pro repræsentatione legis, structura arcus tale Presbyterium accipiunt, &c.*

ARCUS de *Aubur*, in Monastico Anglicano tom. 2. pag. 602. Arcus bellici species. Regestum Philippi Augusti fol. 159. *Habet sagittam & arcum de aubour cum corda. Le Roman de Garin MS.*

Arc d'aubour porte, & sajetes d'acier.

Infrà:

Il prend son arc d'aubor, si le tendié,
Met en la corde un grand carrel d'acier,
Le Comte avise de prés, & si le fiert,
De sa sajete li met el cors plein pié.

Arcus balearis, Balista, *Arcubalista*, *Arbaleste*, apud Albertum Aquens. lib. 1. c. 35. lib. 3. c. 41. lib. 6. cap. 9. 16. Vide *Arcio.*

ARDALIO. Gloss. Isid. *Ardalio, gluto, vorax, manduco.* Joan. de Janua: *Ardelio, leccator, qui ardens est in leccacitate, vel leccatione.* Occurrit apud Martialem & alios.

ARDAMO. Gloss. Ælfrici: *Ardamo, i, gusto*: ic. ꝼeꞃmecȝe.

ARDARICANUS, Monetæ species. Additamentum 2. Legis Burgundionum §. 6. *De monetis solidorum præcipimus custodire, ut omne aurum quodcunque pensaverit, accipiatur, præterquam istas 4. monetas, Valentiniani, Genavensis, & Gothium, qui à tempore Alarici Regis adærati sunt, & Ardaricanos.* Ubi fortè legendum *Alaricanos*, Regis scilicet Alarici.

ARDENTES appellati à nostris, qui igneo quodam morbo correpti, toti quodammodo *ardebant*, & membris depastis, sensim consumebantur: unde *ignis gehennæ* dicitur in Vita S. Eleutherii Episcopi Tornacensis num. 19. Hunc morbum veteres *sacrum ignem* vocabant, *hoc est, crudelem & pessimum*, quomodo Donatus ad 7. Æneid. Virgilii vocem *sacer* interpretatur: *unde*, subdit ille, *& ignis sacer dicitur morbus, qui hominem perniciosè persequitur.* Idem Virgilius 3. Georg.

——Nec longa deinde moranti
Tempore, contractos artus sacer ignis edebat.

ἐρυσιπέλας Græcis nuncupatur, ut est in Gloss. Græc. Lat. MS. ubi *ignis sacer*, & *ignis sacer* redditur. Liber Miraculorum S. Theoderici Abbatis Remensis: *Ea tempestate sacer ignis, quem Græci heresipilam dicunt, divinæ administrationis index, Flandriæ incubuerat partibus.* Et alio loco: *Anno* IIII. *tanta efferbuit mortalitatis pestilentia, &c.*

Cur porro *Ardentes* dicti qui hoc morbo laborabant, indicat Anonymus de Miraculis S. Agili cap. 5. *Deus per ejus meritum operatur sanationes, & maximè Ardentium restinguit ignes.* Et Letaldus Monachus in Miraculis S. Maximini Abbatis Miciacensis: *Medio ferè Augusti ingens lues populum Aurelianensem devastare cœpit: divino etenim igne membra ardebant humana, cujus ardori nulla poterat concurrere ars humana.* Vita B. Israëlis Canonici Doratensis MS. *Igitur hac de causa ex longinquis regionibus innumera turba ardentium ad Scotorensem Ecclesiam confluxerat, &c.* Atque inde ædiculæ sanctæ Genovefæ sacræ, Lutetiæ Parisiorum, *Ardentium* nomen inditum, quod sub an. 1130. Ludovico VI. regnante, D. Virginis Genovefæ intercessionibus, ad ejus feretrum, quo ædificata deinceps fuit loco, complures hac lue contacti sanati fuerint, ut est apud Brolium lib. 1. Historiæ Parisiensis. Liber de Excellentia sanctæ Genovefæ: *Et membra — cœpit morbus igneus consumere, quem Physici sacrum ignem appellant, ea nominum institutione, qua nomen unius contrarii, alterius significationem sortitur, &c.* ubi plura de istiusmodi morbi sanationibus ejusdem sanctæ Virginis intercessionibus. Ad ædem etiam Deiparæ Parisiensis delatos & sanatos igne sacro laborantes, auctor est Flodoardus in Chronico an. 945. quod præterea firmatur ex Charta Decani & Capituli Parisiensis an. 1248. in M. Pastorali ejusdem Ecclesiæ lib. 20. ch. 106. *Statuimus sex lampades ardentes singulis noctibus perpetuò in Ecclesia Parisiensi, ubi infirmi, & morbo, qui ignis sacer vocatur, in Ecclesia laborantes consueverunt reponi.* Ut porro hæc *ignis sacri* plaga, in pestilentiæ modum sæpius homines, maximè in Gallia pervaserit, tradunt passim Scriptores, Vita S. Genulfi lib. 2. cap. 39. Glaber Rodulfus lib. 1. Hist. cap. 1. Anonymus de Miracul. S. Benedicti cap. 8. 9. Acta translationis S. Martialis apud Besium in Comitibus Pictavensibus pag. 312. Tortarius de Translat. S. Mauri pag. 352. Ordericus Vitalis lib. 12. pag. 886. Hugo Flaviniacensis in Chron. pag. 187. Liber Miraculorum S. Amandi cap. 4. Vita S. Lucæ junioris n. 77. Hugo Farsitus de Miracul. S. Mariæ Suession. cap. 1. 7. Ivo Carnot. Epist. 204. Albericus in Chronico MS. an. 1089. 1109. & 1114. Odorannus eod. anno 1114. Henricus Huntindon. lib. 1. pag. 299. Chronicon Malleacense an. 1114. Chronicon Andrense an. 1129. & 1142. Conradus Uspergensis, & alii. Vide præterea Bolandum ad Vitam S. Antonii 17. Januarii pag. 156.

ARDESIA, Lapidis cærulei species, ex quo in tenues lamellas seu scandulas fisso, ædium tecta operiuntur: Gallis *Ardoise.* Martinus in Vita B. Mariæ de Malliaco n. 32. *Tectum ligneum — in lapidem commutavit, quod Ardesias vocant.* Mirum *Ardesias* incognitas fuisse veteribus, quæ hodie passim habentur. Refert enim Plinius lib. 16. cap. 10. Romanos usos scandulis, seu ligneis assulis, & sectilibus asserculis. Nostri, inquit Philander ad Vitruvii lib. 1. cap. 1. *utuntur cærulei in nigro sectilibus laminis crustisve. Is lapis serra dentata, ut lignum secatur, assulatimque frangitur, non ut cæteri in cæmenta, Ardesiam vocamus, credo ab ardendo, quòd è tectis ad solis radios veluti flammas jaculetur.* Vide *Scalia.*

ARDIMENTUM, Nebrissensi *Ardimiento*, Flagratio, deflagratio: Italis *Ardimento*, Audacia, Audentia; Catalanis verò expeditio militaris. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 113. *Qui fecerint scire Saracenis cavalcatam, vel ardimentum Potestatis, vel discooperuit eum de consilio suo, vel de secretis, emendet, &c.* Poëta Gallicus MS.

Honnis sont hardemens, où il n'a gentillesse.

ARDURIA *terra.* Vide *Aratoria.*

AREA, *Arealis, &c.* Gloss. Græc. Lat. χαλάζων τόπος, *Area*, ager aut locus qui nec colitur nec aratur. Chronic. Laurisham. *Duas huobas cum area in Winenheim sitas, multa pecunia ab hæredibus comparatas.* Tradit. Fuldens. lib. 1. trad. 81. *Unam aream habentem in longit. virgas* 24. *&c. cum omni ædificio.* Lib. 3. trad. 34. *Tres areas cum totidem domibus.* Trad. 43. *Area in qua Ecclesia stat. — 25. jugera arearum, pratorum verò* 10. Miracula S. Ludgeri Episcopi Mimigardensis: *Aream quandam comparavit, & Ecclesiæ S. Ludgero construendæ assignavit.* Adde Vitam B. Mariani Abbat. Ratispon. n. 16. Relationem Adelberti Abbatis Heindenheimensis pag. 352. 356. Probationes Historiæ Brecensis pag. 5. Castrivillanæ pag. 5. &c.

Areæ salinarum & piscationum, in Vita S. Landberti Episcopi Lugdun. n. 3. Testamentum Widradi Abbat. Flavin. *Et colonica in pago Amavorum Fraxino, & areas in salinis — similiter & areas in Augustodunum civitate.* Frotharius Epist. 27. *Contigit in nostra provincia præsenti anno sal fore carissimum, eo quòd propter pluvias in areis maritimis, ubi fieri solebat, non potuisset perfici.*

Charta vetus apud Beslium in Comitib. Pictav. *Ebolus Comes concessit Monachis S. Cypriani aliquid ex beneficio in re S. Nazarii, una cum area ad salinas faciendas. Aire de marais salant*, in Consuetud. Pictavensi art. 190. Sanctonensi art. 129. *aires où se font les lins*, in Claromont. art. 240. Vide Cujac. lib. 9. Observat. cap. 8.

Areæ & *Ariæ vineæ*, passim in Tabulario Prioratus de Paredo.

Area, Cœmeterium. Acta Proconsularia in causa Felicis Episcopi, apud Baron. an. 314. n. 24. *Tollat de vestris aliquis in area, ubi orationes facitis, &c.* Gesta purgationis Cæciliani: *Cives in area martyrum fuerunt inclusi.* Tertullianus ad Scapulam cap. 3. *Areæ non sint sub Hilariano nostro Præside, cùm de areis sepulturarum nostrarum acclamassent, areæ ipsorum non fuerunt, messes enim suas non egerunt*, id est, cœmeteria. Pontius Diaconus in Actis martyrii S. Cypriani: *Sepultus est in area Candidi Procuratoris.* Samson Abbas S. Zoili in Præfat. lib. 2. Apologetici: *Corpora ut fuerant sub areis Dei posita, è suis loculis vespilo traxit.*

Area. Annales Colmarienses an. 1288. *Dedicata fuit in Wissenburg area Fratrum Prædicatorum.* An. 1289. *In festo Catharinæ primam Missam in area propria decantaverunt* iidem. An *area* ibi sumitur pro *Ecclesia*, ut vox *cœmeterium* interdum usurpatur?

Areæ, inter vasa Ecclesiastica recensentur apud Hariulfum lib. 3. cap. 3. sed ibi videtur legendum *arcæ*.

Area, Accipitrum nidus, Gall. *Aire.* Fridericus II. lib. 2. de Venat. cap. 3. *Aves rapaces pullos suos à se abjiciunt, — & ideo raro possunt se invenire, nisi ad certum locum, exspectant se invicem aliquando prope nidum suum consuetum, qui à quibusdam Area dicitur.*

Areola, Arealis, Arialis, ejusdem notionis, qua *Area*, locus & ager incultus, vacuus. Tradit. Fuld. lib. 1. tradit. 3. 20. *motales, id est, jugeres, & unam arialem.* Trad. 10. *Totum & integrum, id est, arialis, domibus, ædificiis, terris, silvis, &c.* Alibi: *Donamus unam arialem cum sua structura & ad illam pertinentem hobam.* Rursum alibi: *Unam hobam, & ad eam pertinentem arialem cum integra ædificii structura.*

Arealis, in iisdem Tradit. Fuld. pag. 474.

Arialis, in Testamento Joannis Episcopi Ticinensis an. 922. apud Ughellum in Episcopis Veronensib. *Cum eo ariale molendini exinde simul pertinente.*

Areola. Breviloq. *Areola, parva area, vel viridarium, vel hortulus ubi nutriuntur arbores bonæ & herbæ virtuosæ.* Occurrit præterea in Tradit. Fuld. p. 467. a 469. a: *Dimidia areola legalis* lib. 3. tradit. 103. Vide *Hevastat.*

Aira, Area, Gallis *Aire.* Tabular. S. Amantii Inculism. *Ortos & airas, atque maisnamenta.* Et alibi: *Et terram quæ est deforis ad airas & ad ortos & viridaria.* Vetus Poëta MS.

Nés fu de Mazovie, & nourri de vostre aire.

Ayrale, Area, seu locus ædificio aptus, quasi *Areale*, mansura, Gall. *Masure.* Tabularium Abbatiæ Conchensis in Ruthenis ch. 91. *Dedit Eustorgio airalum juxta mansionem Girberti de Arolas.* Ch. 118. *Et istam Ecclesiam, & airalos, & vinataria, &c.* Libertates MSS. Salvæterræ in Ruthenis an. 1284. *Præterea in domo qualibet, seu airali dicta villa, longa de 10. canis, & lata de 4. ad mensuram Figiaci, debemus annuatim percipere in festo S. Andreæ Apost. 6. denarios censuales.* Charta Philippi Regis Franc. an. 1312. pro paragio castri de Venescio in Occitania ex 48. Regesto ejusdem Regis in Tabulario Regio n. 29. *Item offerunt medietatem omnium ayralium deinceps ædificandorum in castro de Venescio — seu eorum terminalibus, &c.* Infrà: *Ita tamen quòd si dicta ayralia ædificanda post ædificia prædicta ratione vetustatis, antiquitatisve, seu aliàs destruerentur, seu delerentur, quòd dominus Rex ipsa ayralia infra annum pro parte ipsum contingente haberet, &c.*

AREATICUM, Agrarium. Tabularium S. Remigii Remensis: *Donant de vino mod. 1. de arcatico mod. 1. & decimam de vino.* Vide *Araticum.*

AREGATA, & *Aregaza*, Pica avis Italis, & Petro de Crescentiis lib. 10. de Agricult. cap. 4. 20.

AREGNARE. Vide *Areniare.*

AREN, pro *arena.* Archithrenius lib. 8. cap. 11.

Omnibus hoc sphæris: sed qua directus orizon
Ustam cingit aren, æqualis dirigit ortus,
Zodiaci quartas tropicas ubi flectit habenas
Sol, noctique diem punctis finalibus æquat.

Et lib. 9. cap. 4.

—— Sed ad austrum porrigit Indos,
Et sitientis aren sepelit sub sole recessus.

ARENÆ, dicta Amphitheatra, ab *arenis* in quibus pugnabant gladiatores. Salvianus lib. 6. de Gubern. Dei: *Colitur namque & honoratur Minerva in Gymnasiis, Venus in Theatris, Neptunus in Circis, Mars in Arenis, Mercurius in Palæstris.* Fredegarius Scholast. cap. 65. de Heraclio Imp. *Fuit pugnator egregius: nam & sæpe leones in arenis & inermis plures singulus interfecit.* Aimoinus lib. 3. cap. 1. *Treveris in Arenis civitatis præsidio locato conatibus ejus restiterunt.* Ratherius Veronensis Episcopus in Qualit. conject. de Veronensi Amphitheatro: *Ipse in Circum quod Arena dicitur, ob custodiam mansitaret.* Testantur Panvinius, & Hieronymus *d'alla corte* lib. 1. Hist. Veronensis, Amphitheatrum Veronense etiamnum *Arenas* appellari. Historia Trevirensis pag. 208. *Civium pars aliquanta in Arena civitatis, id est, Amphiteatro, quam munierant, liberata est. Arenarum Nemausensium* mentio fit in Historia Wambæ Regis: *At ubi feroces nostrorum animos sustinere non possunt, intra Arenas* (Nemausenses) *quæ validiori muro antiquioribus ædificiis cingebantur, se muniendos includunt.* Charta Ildefonsi Regis Aragonum & Bernardi Atonis Vicecomitis Nemausensis an. 1179. *Civitatem de Nemauso — & castrum & fortitudinem de Arenis, quæ prope eandem civitatem constituta est.* Versus antiqui in Arnaldum Episcop. Nemaus.

Hic locus insignis fuit urbs habitata malignis
Gentibus, unde ruit quod scelerata fuit.
Carolus hanc fregit, postquam sibi marte subegit,
Ob Saracenos, quod tueretur eos.
Cùm Nemausenas exuri jussit Arenas,
Aptas præsidio perfidiæ populo.

Nomen etiamnum retinet, ut testatur Poldus Albenas, qui, uti hodie etiamnum visitur, ejus figuram exhibuit in Antiquitatibus Nemausensibus. Meminit præterea Chronicon Episcoporum Petracoricensium *Arenarum Petracoricensium* sub an. 1157. *Sub hoc Boso Comes Petracoricensis super locum Arenarum Petracoricensium excelsam turrim exædificavit.* Occurrit etiam *castrum Arenarum* Massiliæ in Charta an. 1152. apud Guesnaium in Annalib. Massil. an. 1288. num. 13. Denique in Consuetud. Bituric. tit. 11. art. 20. fit mentio *de la fosse des Arenes de Bourges.* Unde conficitur amphitheatrum olim ibi extitisse. *Arenas Remenses* commemorat Marlotus in Metropoli Remensi lib. 1. cap. 5. *Parisienses ante S. Victorem*, Charta an. 1284. in Hist. Academiæ Parisiensis tom. 3. pag. 238.

Arena, ipsi amphitheatrales ludi. Acta S. Euphemiæ Virg. & Mart. edita à Prospero Martinengio: *Mox igitur Proconsul jussit arenam parari, & eos ad ursos ferocissimos tradi.* Ubi Metaphrastes ab eodem editus: *θεῖναι ἐπιτέλεσαι.*

Arenales idem quod *Arena*, amphitheatrum. Extat Charta Jacobi Regis Aragon. an. 1299. in qua fit mentio *novi Hospitalis pauperum, quod situm est in Arenali de Gerunda.*

Arena. Laurentius Leod. in Hist. Episcopor. Virdunens. *Villam quoque sui juris Prisvillare, & arenam cum portu & piscatura —— contulit.*

Arena Puteolana, Pulvis Puteolanus, de quo Vitruvius lib. 2. cap. 6. Plinius lib. 35. cap. 11. Seneca lib. 1. Natur. quæst. cap. 20. & Anonymus de Re architecton. cap. 27.

30. Sidonius Carm. 2.

Namque Dicarchææ translatus pulvis arenæ
Intratis solidatur aquis, durataque massa
Sustinet advectos peregrino in gurgite campos.

Bulla Clementis IV. PP. an. 1265. tom. 9. Spicilegii Acheriani pag. 226. *Et omnem materiam ad ædificia opportunam, puta lapides, arenam quæ Puteolana vocatur, cæmentum, & similia.*

ARENARIA, *Sicca*, in Gloss. Isid.

ARENARIÆ, Varroni & Ciceroni Orat. pro Cluentio. *Arenaria* verò Vitruvio lib. 2. cap. 4. dicuntur *Arenæ fodinæ*, seu agri qui *arenas* suppeditant. Nescio an de iis intelligendæ binæ Chartæ veteres apud Ughellum in Italia sacra tom. 1. parte 1. pag. 107. *Cum puteis, fontibus, rivis, aquis perennibus, ædificiis, parietinis, arenariis, adjunctis adjacentibusque suis, &c.* Et part. 2. pag. 198. *Cum cellis, & arenariis, & parietinis antiquis, &c.* Nam ibi *Arenariæ*, sive *Arenaria*, ædificiis ac parietinis videntur adjungi.

Arenarium, appellabant Christiani cœmeterium, seu cryptas arenarias, quarum usus non modò inserviebat humandis defunctorum corporibus, ex quo nomen est inductum, sed & persecutionis tempore ad latebras Christianorum. Ita Baronius an. 130. n. 2. ubi ejusmodi *Arenaria* graphicè describit. Anastasius in S. Silvestro: *Fecit basilicam, — in agrum Veranum, supra arenarium cryptæ.* Alii Codd. habent: *In agro Verano sub arenario.* Idem in Theodoro: *Eodem tempore relevata sunt corpora SS. Martyrum — quæ erant in arenario sepulta, via Numentana, &c.* Acta SS. Marii & Marthæ cap. 4. *In eodem loco decollati sunt sub arenario.* Acta Hippolyti, Eusebii & sociorum Martyrum: *Corpora illorum — Hippolytus qui & Diaconus collegit, & sepelivit via Appia, milliario ab urbe, in arenario ubi frequenter conveniebant.* Prudentius περὶ στεφάνων, Hymn. 1.

Inlitas cruore sancto nunc arenas incolæ
Confrequentant obsecrantes voce, votis, munere.

Ubi Iso Magister, *arenas, sepulcra* interpretatur.

ARENARII. Concil. Calchedon. Act. 10. pag. 300. Edit. 1618. συναγαγὼν ὄχλον ἄτακτον μετὰ ξιφῶν, καὶ ἄλλων τινῶν ἐρηναρείων, ἐπιστῆλθε. Infrà: ἐπιστῆλθε τῇ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ μετὰ ξιφῶν, καὶ ἱερηναρίων, καὶ ἄλλων τινῶν. Ubi vetus versio *Arenarios* habet, id est, Gladiatores qui in arena depugnant. Unde legendum ἀρηναρίων conjiciunt viri docti: mallem ἀρμαρείων, nisi constans esset lectio.

ARENDA, Curatio, administratio, Hungaricè *Warung*. Goldast.

ARENGA, *Arengare*, *Arengaria*.

Arenga, Oratio publica, declamatio, concio, Italis *Aringa*, Gallis *Harangue*. Breviloquus: *Arenga est apta & concors verborum sententia, quæ ponitur post salutationem in privilegiis arduorum negotiorum.* Chronicon Windesemense in Prœmio: *Prolixis igitur arengarum interlocutionibus postpositis, &c.* Utitur etiam Rollandinus in Chronico lib. 3. cap. 15.

Arengare, Concionari, *Haranguer*, apud eumdem Rollandinum lib. 4. cap. 12.

Arengum, pro *Arenga*, ex Italico *Aringa*, in Historia Cortusiorum lib. 2. cap. 11.

Arengaria, Italis, & maximè Florentinis, *Ringhiera*, & *Aringhiera*, locus editior, ubi concionantur publicè: *Luogo dinanzi al Palazzo, dove, quando entrava la Signoria, il Podestà salito in bigoncia, che cosi si chiamava quel pulpito di Pergamo, d'entrel quale arengava, è faceva un' orazione, &c.* Ita *il Varchio* in Dialogo *delle lingue.* Charta anni 1322. *Quæ statuta lecta & publicata fuerunt ad arengariam, &c.* De vocis origine multa, tametsi incerta, scripsere Jacobus Pergaminus & aliquot alii Scriptores Itali, quorum sententias expendit V. Cl. Ægidius Menag. in Originib. Italic. Utcunque sit, videtur vox nostra *Arengerie* inde orta, pro loco ubi viri tumultuantur ac verbis contendunt.

AREMIA. Vide *Adramire.*

ARENIARE, in jus vocare, *ad rationem ponere*, vocare, *Araisonner*, & per contractionem *Arainier. Le Roman de Garin:*

Voy le mesage, s'il l'a araisonné.

Thomas Walsinghamus in Edwardo III. pag. 164. *Item quòd nullus Clericus sit areniatus coram Justitiariis suis.* Henr. Knigthon in Ed. II. *Hugo Spenser ductus coram domino Willelmo Trussel Justiciario, areniatus est coram eo ad barrum in forma quæ sequitur, &c.* Radulfus de Hengham in Magna, cap. 9. pag. 52. *Exceptis placitis unde magna assisa arraimiata fuit, vel duellum vadiatum, &c.* Spelmannus opinatur iis locis, quibus id vocabuli occurrit apud Scriptores reponendum *arramare*: sed *areniare*, non est *fræno cohibere*, quia nostris *resne* frænum sit, uti censet idem Spelmannus. *Arraignier*, dixit Littleton sect. 442. *Si home soit disseisi, & il arraigne un assise.* *Arregnare*, eadem ferè notione in Charta an. 1292. apud Joannem Lucium de Regno Dalmatico pag. 187. *Arregnando consuluit* id est, ratiocinando, vi rationum.

ARENTARE. Vide *Arrentare.*

ARENTARIA. Statuta Walteri *de Grey* Archiepiscopi Eboracensis an. 1250. *Statuimus autem quòd decimæ de artificibus, & mercatoribus, & lucro negotiationis, sive de arentaria, fabris, textoribus, & omnibus aliis stipendiariis — dentur, &c.*

ARERAGIUM, *Arrieragium*, *arreragium*, ex Gall. *Arrerage*, *Arrierage*, debitum quod in Jure *Reliquum* dicitur. Quon. Attach. cap. 46. *Non potest illud tenementum — saisire pro arreragiis firmarum suarum.* Vide Statuta Roberti III. Regis Scotiæ cap. 14. & Raguellum. Occurrit passim.

AREST. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis an. 1295. *Sex panni de Arest, quorum duo fracti. Item 3. magni panni penduli consuti, in quorum quolibet continentur sex panni de Arest, parvi valoris, &c. — Item unus pannus de Arest.*

ARESTA, Arista. Fleta lib. 2. cap. 76. §. 7. ubi de Bobus: *Arestæ enim straminis ordeacei rugitus eorum impediret.*

ARESTUM, à Leguleis Anglis usurpatur, cùm quis reus capitur & in carcerem conjicitur, seu vi Brevis, seu à quovis homine: nam reos majestatis, traditores, & infractores pacis quivis potest auctoritate propria capere, & in carcerem compingere. Rastallus.

Arestare, Detinere, Gallis *Arrester*. Speculum Saxon. lib. 2. art. 10. §. 1. *Proscriptus licitè diebus feriatis vel ligatis arestetur, vel detineatur.* Lib. 2. art. 27. §. 10. *Si resisterent pignorationi, cum clamore violentiæ arrestentur.* Lib. 3. art. 78. §. 5. *Ad arestandum eum secundùm juris formam.* Concil. Tolosanum an. 1225. *Per quorum terram transitum fecerit, damna restituant, nisi pro posse eum arestaverint, & prædam defenderint, &c.* Wil. Thorn in Chron. *Alios — arrestavit & imprisonavit.* Thom. Walsinghamus pag. 248. *Peregrinos universos cujuscunque conditionis existerent arestantes, jurare compulerunt.* Utitur etiam Albertus Argentin. pag. 144. Vide Lindanum in Teneræmonda p. 219.

ARESTA, apud Gallos sunt decreta, seu judicia forensia, à superiori judice, à quo nulla intercedit appellatio, lata, cujusmodi sunt Parlamentorum: quæ sic appellata videntur, quòd post varias ab inferioribus & pedaneis judicibus de re quapiam latas sententias, litem & controversiam supremo examine & judicio definiant ac decidant: *Arrester* enim nostris, est decernere, statuere. In Regestis Parlamenti & magnorum Dierum Trecensium, suprema hæc decreta variis appellationibus subinde donantur: in his enim quadruplicis generis & appellationis judicia suprema, seu à superioribus judicibus lata observare est, *Aresta* nempe, *Judicia*, *Consilia*, & *Præcepta* seu *Mandata*, cum hac appendice, *Facta in tali Parlamento, aut in Diebus Trecensibus talis anni, per Magistros tenentes Parlamentum, aut Dies Trecenses.*

Aresta, dicebantur judicia, à judicibus post patrono-

rum seu advocatorum hinc inde orationes auditas publicè recitata. Eorum pronuntiationis formula hæc erat : *Quibus rationibus utriusque partis hinc inde auditis, dictum fuit per Arestum Curiæ, &c.*

Judicia erant decreta post inspectas & diligenter examinatas judiciarias inquisitiones & *aprisias*, à quopiam ex ipsis judicibus, qui de iis ad Curiam referebat, factas, in scriptis & secreto consessu relata, nec publicè recitata : *Jugemens rendus sur les procés par écrit, & sur les enquestes.* Judiciorum pronuntiationis formula erat : *Visa inquesta & diligenter inspecta, &c. pronuntiatum fuit per Curiæ judicium, &c.*

Consilia dicebantur dilationes quæ litigantibus à judice dabantur, quo litem nondum maturam aut instructam admisso advocatorum consilio instruerent, judicio in alium diem dilato. Pronuntiationis Consiliorum formula ejusmodi erat : *Dies Consilii assignata est tali, super tali lite, ad aliud Parlamentum proximum, aut ad alios Dies Trecenses.* Unde hodierna pronuntiationis fluxit formula, in ejusmodi litibus, post peroratas patronorum causas, *Apointé au Conseil, & à écrire & produire.*

Denique *Præcepta* seu *Mandata* appellabantur decreta, Baillivis, Senescallis, aliisve inferioribus judicibus missa aut delegata, quibus jubebantur præstituta à Parlamento generalia decreta in suis judiciis, & assisiis observare ; aut inquisitiones judiciarias facere, interdicta publicare, & alia hujusmodi à Curia sibi demandata exequi. Eorum verò ista hæc erat formula : *Injunctum est Baillivo tali, ut, &c.* Hæc jam à me observata in Dissertat. 2. ad Joinvillam. Vide *Arretare*, in voce *Rectum.*

ARETICA. Mathæus Westmonast. an. 1285. de Honorio IV. PP. *Cui pedum ac manuum ferè officium abstulerat aretica ægritudo, &c.* Sic utraque Editio, sed legendum *arthretica* vel *arthritica*, ἀρθρῖτις, morbus articularis.

ARETHECA. Charta Joannis Archiep. Capuani an. 1301. in Sanctuario Capuano pag. 263. *Item tres acus de argento cum lapidibus pro palleo : item par unum arethecarum de seta alba cum smaltis impernatis, quod donavimus ipsi Ecclesiæ Beneventanæ.* Sed legendum videtur *chirothecarum.*

ARGA, vox Longobardica, quæ inertem & inutilem sonat. Glossæ MSS. *Arga, inutilis vel timidus.* Lex Langob. lib. 1. tit. 5. §. 1. *Si quis alium Argam per furorem clamaverit.* Paulus Warnefridus lib. 6. cap. 24. *Memento, Dux Ferdulfe, quòd me esse inertem & inutilem dixeris, & vulgari verbo Arga vocaveris.* Propriè autem *Arga*, is dicitur, *cujus uxor mœchatur, & ille tacet*, id est, adulterio uxoris manus dat, vel certè de eo præ socordia nequaquam est sollicitus. Papias : *Arga, cucurbita.* Addit Ugutio, *vel simulacrum.* Boherius ad Legem Longobard. *Si quis vocaverit alium Argam, id est, cucurbitam, quod est nomen verbale secundum gl. 1. cap. 1. §. Item si fidelis in verbo cucurbitaverit, &c.* A Græco ἀργὸς, *ignavus, iners*, vocem *Arga*, deducunt Cujacius & alii. Didymus de Demosthene : ἀκύντης ὢν περὶ τὰς συνουσίας, ἐλέγετο ἀργός. Neque diversa, opinor, videtur vox *Sarga*, apud Isidorum in Gloss. & Papiam, ubi exponitur, *non idoneus cujuslibet artis professor.* Apud Papiam, est *sed professor.* Vide *Cucurbita, Cugus.*

ARGA. Vita S. Fructuosi Episcopi Bracarensis cap. 3. *Loca nemorosa, argis densissima, aspera, & fragosa.* an *virgis?* Cambrobritannis *Argae*, est clausum, clausura, in Lexico Britannico veteri Buxhornii.

ARGANA. Vide *Pradisterium.*

ARGASTERIUM, *Magisterium, unde Anianus : Videlicet hujus artis argasterium apparuit.* Ugutio : fortè, ex Græc. ἐργαστήριον. Vide *Argisteria.*

ARGENTARIA, *Argenteria*, Argenti fodina, Italis *Argentiera.* Inter Regalia accensentur *Argentariæ* in lib. 5. de Feud. Charta Ricardi Regis Roman. an. 1263. in Probat. Histor. Sabaudiæ : *Cum juribus, plateaticis, molendinis, furnis, argentariis, angariis, parangariis, &c.*

Argentearia. Vincentius Belvac. lib. 31. cap. 143. *Soldanus autem habebat in terra sua 6. vel secundum quosdam, 10. millia argentearias, quarum unica quotidie 10. millia Soldanos valebat. Argentearia de Lebena quotidie valet, ut dicitur, tres rotas argenti depurati quæ valent tria millia Soldanos, solutis operariis.*

Argenteria, eadem notione. Vox satis frequens in Chartis Provincialibus apud Columbum in Episcopis Vivariensibus pag. 213. 219.

Argentaria, vicus seu platea ubi habitant Argentarii. Auctor Queroli : *Sacellum in parte argentaria ex diverso. Vicum argentarium* dixit S. Augustinus lib. 7. de Civit. Dei cap. 4. ἀργυροπρατεῖον, apud Theophan. an. 5. Justiniani.

ARGENTARIUM, Armarium in quo vasa argentea reconduntur, apud Ulpianum leg. 19. D. de Auro arg. mundo leg. V. Basilic. Eclog. 44.

ARGENTARIUS, Will. Britoni, dicitur *is qui custodit argentum.* Glossæ Lat. Græc. Ἀργυροφύλαξ, *Argentarius.* Ejusmodi munus fuit *Argentarii Regis* in aula Regum nostrorum, penes quem Thesaurarii Regii ex fisco quotannis certam pecuniæ summam deponebant ad domus Regiæ impensas, de qua rationes inibat in Camera Computorum : is autem anno 1351. 400. libr. pro vadiis percipiebat, ut docemur ex Computo Stephani *de la Fontaine Argentier du Roy*, quod in eadem Camera asservatur.

Argentarii autem Latinis Scriptoribus, propriè sunt ἀργυροπράται, sive ἀργυραμοιβοὶ, quos vulgo *Cambiatores*, seu *Changeurs* dicimus, ut pluribus probat Salmasius lib. de Usuris pag. 490. Dicti etiam *Coactores*, unde emendare licet Gloss. Lat. Græc. Κομάκτωρ, *Argentarius* : legendum enim Κοάκτωρ. Sed hoc jam observatum à Cujacio, Salmasio, & aliis. Vide Gregorium Magn. lib. 9. Epist. 23.

Argentarii, iidem etiam qui monetarii, atque ita *Præpositos Argentariorum*, in Lege Wisigoth. lib. 2. tit. 4. §. 4. intelligendos quidam volunt.

Argentarii, in leg. 37. Cod. Theod. de Decurionibus, qui argento vel auro arma militaria ornabant. unde iidem cum *Barbaricariis*, in Notitia Imperii videntur : ubi *Præpositi Barbaricorum sive Argentariorum* non semel occurrunt. Vide *Barbaricarius.*

Argentarii fabri, qui argentea opera conficiunt, in Lege Burgund. tit. 10. §. 4. *Qui fabrum argentarium occiderit, &c.* Ubi Editio Heroldi *Argentarium* nudè habet. Ita vocem hanc usurpat Anastasius Bibliothecar. in Vita S. Demetrii Martyris pag. 76. Edit. viri doctissimi Joan. Mabillonii tom. 1. Analect. pag. 76.

Argentarius Miles, in libro Scacarii, qui Gervasio Tilesber. ascribitur, dicitur *qui ab inferiore scacario ad superius defert loculum examinandi argenti.* Ubi videtur *Miles* poni pro gregario famulo.

ARGENTOCLUSUS, apud Anastasium in S. Silvestro pag. 16. 28. Vide *Inclusor.*

ARGENTUM *Regis*, *Argentum finum*, Gallicè *Argent le Roy*, *Argent fin*, in veteribus Regum nostrorum de Monetarum fabrica & fusione statutis, intelligitur de ea materia argentea, quæ est undecim denariorum, & 12. granorum puri argenti, hoc est, in qua est pars vicesimaquarta ærea : nam argentum purum, seu *finum* illud est quod constat 12. denariis puræ seu finæ materiæ argenteæ, quanquam adeo purum vix reperitur. Hæc porro in hanc rem olim à nobis exscripta ex Regesto *Noster*, Cameræ Computorum Parisiensis, fol. 205. hocce loco, ut minùs trita, etsi vernacula, inserenda censuimus. *Argent le Roy est & doit estre à une maille d'argent fin. Car argent fin est à 12. den. d'aloy, & d'argent le Roy à 11. den. obole. Et se l'endit tele monnoie est à 8. den. d'argent le Roy, si prent l'en l'argent le Roy à 12. den. & le fin à 12. den. ob. & vaut chascun den. 24. grains, & 12. grains maille.*

maille, ainsi ont porté chascun denier d'aloi d'argent fin un grain en argent le Roy, si comme qui diroit, Ceste monnoie est à 4. den. d'argent fin, c'est à dire que il est à 4. den. 4. grains argent le Roy; & ainsi des autres.

Es comptes des monnoies est dit, C'est le compte de la monnoie de tel lieu, de tele monnoie à tant d'argent le Roy fait par tel. & ne dit l'en pas, d'argent fin: car anciennement quant l'Emperiere faisoit monnoie, l'en disoit en ses monnoies d'argent fin, & ainsi faisoit l'en és monnoies des Rois, Ducs, Princes, & Comtes qui tenoient de luy. Et afin que il ne semblast que le Roy de France fut homme de l'Emperiere, & que il tenist de lui, il fu ordené par le Conseil des Pers de France, que l'en diroit, argent le Roy, qui est à une maille prés d'argent fin.

Argent fin est à 12. den. ob. d'argent le Roy.

Gros Tournois de S. Loys & les autres }
Argent signié en vessellés & mailles Tierces vieilles } *sont à 12. den. d'argent le Roy.*

Estallins d'Angleterre & d'Escoce }
Gambroisins de Philippe }
Chevaliers de Guillaume } *sont à 11. den. ob. argent le Roy.*
Passavants neufs }
Fors de Nevers de Philippe }

Mailles d'argent signées Vieilles de 3 den. T. de cours, sont à 11. den 6. gr. argent le Roy.

Se aucun vouloit ouvrer argent le Roy, & achetoit argent fin, & fut l'achat & la délivrance tout à un marc, il le peut faire, més que le prix de la délivrance & de l'achat soient considerez estre d'une valeur, si comme qui acheteroit un marc d'argent le Roy 58. gros, l'en n'en devroit donner que 56. gros, se l'en les délivroit à argent le Roy, c'est toute une valeur, car Argent fin en emporte bien plus que Argent le Roy; & coment que il semble que il donne plus grant pris, c'est assavoir 58. gros, si ne donne-il pas plus de 56. gros argent, car il achete argent, & délivre argent, & semble que le seurcrois de l'argent fin que il achete, il doit rendre, puis que il délivre Argent le Roy, qui bien se pourroit monter à tel prez demi gros.

ARGERUS. Charta an. 1153. apud Ughellum tom. 5. Italiæ sacræ pag. 418. *Decimam terrarum vestrarum de villis plebis & argeris, &c.*

ARGIS, navis, sic dicta ab *Argo*, quæ prima navis fuisse dicitur, qua Jason in Colchidem navigavit. Gregorius Turon. in Vita MS. B. Maurilii Episc. Andegavens. cap. 10. *Argis haud modica mercibus referta per Ligerim vehebatur.* Idem cap. 15. *Repentè immanis emersus è gurgite piscis prosiluit in argim.*

ARGISTERIA, Papiæ: *Stationes, nundinæ, popinæ.* Alibi: *Ypotetenæ*, (l. hypothecæ) *argisteria, domus.* Rursum: *Popinæ, argistariæ, nundinæ, plateæ.* In Breviloq. *Argisteria, stationes nundinarum.* Ex Græco ἐργαστήριον, officina, taberna. Isidorus lib. 15. cap. 6. *Ergasterium, locus est ubi aliquod opus fit, &c.* Vide *Argasterium.*

ARGOIDO. Rythmi in Veronam, tom. 1. Analector. Mabillonii: *Quorum corpora simul condidit Episcopus aromata & galbanen, stacten, & argoido, mirrha, gutta, & casia, &c.*

ARGUMENTUM, Papiæ, *Argutè inventum*: propriè ars vel stropha qua quis fallitur. Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Est victus argumentis Diaboli* Gregorius Magn. lib. 5. Epist. 31. *Sub quolibet ingenio vel argumento.* Lex Burgundionum tit. 84. §. 2. *Nec extraneo per quodlibet argumentum terram liceat comparare.* Vita S. Odonis Abbatis Cluniacensis: *Cùm viderent suam nullo modo prævalere industriam, vertebant se ad alia argumenta.* Math. Paris. an. 1226. *Defensores urbis lapides pro lapidibus, tela pro telis — remittentes, & argumenta pro argumentis excogitantes, vulnera Galligenis letifera inferebant.* Vide Salmasium ad Tertulliani Pallium pag. 79.

Argumentatio, eadem notione. Aigradus Monach. in Vita S. Ansberti Archiepiscopi Rotomagensis cap. 4. *Erat etiam in sæculari argumentationis astutia prudens.*

Argumentosus, Ingeniosus. Quintilianus lib. 5. *In picturis quoque argumentosa opera vocamus.* *Apes argumentosæ*, apud Willelmum Neubrigensem lib. 1. cap. 14. Will. Tyrius lib. 19. cap. 11. *Siraconus — vir in nostram argumentosus perniciem.* Adde librum 2. Miraculorum S. Bertini cap. 10.

Argumentosè, Ingeniosè, apud Ordericum Vitalem lib. 6. pag. 599.

Argumentum, Machina qua aves in aquis capiuntur. Charta Childeberti Regis pro Monasterio S. Germani Parisiensis: *De argumentis verò per quæ aves possunt capi super aquam, &c.*

Argumentum, Machina bellica. Luithprandus lib. 5. cap. 6. *Argumentum quo ignis projicitur.* Anastasius Bibliothec. in Historia Ecclesiastica pag. 73. *Repromittit Chagano se tradere civitatem, & exterminatorio instrumento facto, quod Arietem nominant, civitatem adeptus est, dicentes quòd barbari argumentosum ingenium & alias plures urbes in servitutem redegerunt.*

Argumentosus. Joannes de Janua: *Machinosus, Argumentosus, ingeniosus ad machinas faciendas.*

Argumentum, in examinatione aut supplicio reorum. Vita S. Nicasii Episc. Lugdunens. *Argumenta quibus constringebantur adstricti, cùm suo baculo tetigisset, statim vigor est ferri confractus.* Passio S. Euphemiæ apud Prosperum Martinengium: *Confestim descripta sunt omnia argumenta rotarum. Argumenta lapidum*, ibidem: ubi Metaphrastes habet ὄργανον τῶν τροχῶν, μηχανικὸν ὄργανον. Italis *argumenti*, sunt etiam ferramenta, instrumenta.

ARGUTARIUS. Vide *Canis.*

ARIÆ, Isidoro & Papiæ, *Mortuorum pulvinaria*, sed legendum *arcæ* censet Ludov. de la Cerda. Certè *Ariæ* scriptum invenitur in MS. Papiæ Codice.

ARIALIS. Vide *Area.*

ARIBANNUM. Vide *Heribannum.*

ARIBLATONES, Papiæ, *Negotiatores de loco ad locum transeuntes.*

ARIENÇUS, *Arienzus.* Charta Hispanica Fernandi Comitis Castellæ, æræ 972. apud Anton. *de Tepez* in Chron. Ord. S. Benedicti, tom. 1. pag. 31. appendic. *Istæ prædictæ cum omnibus suis villis ad Alfozes pertinentibus, per omnes domus singulos arienços.* Occurrunt hæc verba ibi pluries, sed ferè semper scribitur *arienzos.*

ARIETEM *levare*, superstitionis, aut inhonesti ludicri species apud Anglos. Inquisitiones Archidiaconorum Lincolniensis diœcesis an. 1233. c. 30. *An alicubi leventur Arietes, vel fiant scotallæ, vel decertetur in præeundo cum vexillo matricis Ecclesiæ?* Synodus Wigorniensis an. 1240. can. 38. *Ne intersint ludis inhonestis, nec sustineant ludos fieri de Rege & Regina, nec Arietes levari, nec palæstras publicas fieri, &c.* Statuta provincialia Walteri Episcopi Dunelmensis an. 1255. *Insuper interdicimus levationes Arietum super rotas, & ludos quibus decertatur ob bravium exequendum.*

ARIGAVER. Vide *Andigaver.*

ARIMANDIA, *Arimanni.* Vide *Herimanni.*

ARINCHADA, Modus agri, Hispanis *Arançada.* Charta Philippi Regis Franciæ & Navarræ an. 1319. apud Sandovallium in Episcopis Pampilon. pag. 100. *Tres arinchadas terræ nostræ juxta dictum palatium situatas, &c.* Occurrit ibi pluries.

ARIOLARI, *Ariolandi peccatum.* Stephanus Tornac. Epist. 120. *Mandatis Apostolicis nolle acquiescere, peccatum ariolandi est; & scelus idololatriæ, nolle obedire.* Utitur præterea hac loquendi formula, quæ sumpta est ex 1. Regum cap. 15. v. 23. Epist. 121. ut & Joan. Sarisberiensis Epist. 198. 282.

ARIPENNIS. Vide *Arpennis.*

ARIRAGIDA. Vide *Harireda*.

ARISCHILIT. Vide *Herischild*.

ARISTA, Piscium ossiculum, ἀκανθα, nostris *Areste*. Joannes de Janua ex Ugutione: *Arista, ab areo, es, quia primò areat, id est, spica, vel spicula, spice & piscium. Unde dicimus aristatos pisces, qui plures habent aristas.* Ausonius in Mosella, de Perca pisce:

——Solidoque in corpore partes
Segmentis coëunt, sed dissociantur aristis.

Alibi:

Viscere præ tenero fartim congestus aristis.

Vita S. Philiberti lib. 2. cap. 83. apud Cl. Chiffletium in Tornutio: *Una aristarum quæ in ejus* (lupi marini) *eminent dorso, gutturi inhæsit vorantis.* Occurrit præterea apud Stephanum Episc. Redonensem in Vita S. Guillelmi Firmati n. 33. & in Hist. Relationis S. Richarii n. 13. Vide *Aresta*.

ARISTATO, Pallæ, pallia, seu stragula defunctorum tumbis & monumentis imposita. Lex Salica tit. 16. §. 4. *Si quis aristatonem super hominem mortuum capulaverit, &c.* Tit. 57. §. 3. *Si quis aristatonem, id est, staplum, super mortuum capulaverit, &c.* Quo loco Codex Heroldi tit. 58. §. 4. habet: *Si quis cheristaduna super hominem mortuum capulaverit, &c.* Ubi Wendelinus Aristatonem Germanicum *Eere-staet* esse ait, quæ vox *honorarium decus sonat.* Porro pallis & tapetibus tegi & insterni solitos Sanctorum, atque adeo nobilium & honoratiorum tumulos, testantur præterea Gregorius Turonens. lib. de Gloria Confess. cap. 20. 21. 30. 55. 79. de Mirac. lib. 1. cap. 72. lib. 2. c. 33. de Mirac. S. Martini lib. 2. cap. 10. de Vit. Patr. cap. 8. 9. 15. 19. Evodius Uzalensis de Miracul. S. Stephani c. 3. Baudovinia in Vita S. Radegundis cap. 29. Acta S. Agathæ n. 15. Vita S. Eucherii Episc. Aurelian. n. 12. Gotselinus lib. de Miracul. S. Augustini Cantuar. cap. 1. Avitus Viennensis lib. 3. Poëmat. vers. 253. Vita S. Eparchii pag. 523. tom. 2. Bibl. Labei, Concilium Arvernense can. 3. Capitula S. Bonifacii Moguntini cap. 20. Helmod. lib. 1. cap. 79. &c. Vide *Palla*.

Hinc fluxit mos mortuorum feretra pallis Ecclesiasticis obvoluta in Ecclesiam deferendi. Guillelmus Apuliensis lib. 2. de Gestis Norman. de Roberto Guiscardo:

Utile figmentum versutus adinvenit, atque
Mandat defunctum, quod quemlibet esse suorum
Gens sua testetur, qui cùm quasi mortuus esset
Impositus feretro, pannusque obducere cera
Illitus hunc facie jussus latitante fuisset,
Ut Normanorum velare cadavera mos est.

ARISTOPHORIUM, Ugutioni, *Vas ad potus & prandia deferenda rusticis in agro aptum, &c.* ex Græc. ἀριστοφόρον.

ARITRAIB. Vide *Aratraib*.

ARIZZUS. Glossæ Isonis Magistri ad Prudentium: *Rudera: arizzi, vel stercora.*

ARMA, feminini gener. Dositheus Magister in Gloss. *Inermis, sine arma.* Gesta Regum Francor. cap. 10. *Nullus tam sordidam & incultam armam habet, quàm tu.* Lex Burgundion. tit. 18. §. 3. Edit. Heroldi: *Ille cujus arma est, nihil pro hoc solvat.* Lex Longobardorum cap. 4. ejusdem Edit. *Si quis cum sagitta vel qualibet arma plagam intra capsam fecerit, &c.*

Arma clamare, conclamare: *Crier aux armes.* Capitulare 3. an. 813. cap. 36. *Quisquis audit arma clamare, & ibi non venerit, &c.*

Arma, Scutum & lancea, dicuntur in Capitulari 3. an. 606. cap. 1. & in Capitulis Caroli Magn. lib. 3. cap. 22. Concilium Karrofense an. 986. cap. 3. *Si quis Sacerdotem aut Diaconum, vel alium quemlibet ex Clero arma non ferentem, quod est scutum, gladium, loricam, galeam, invaserit, &c.* Vide Tabellam Caroli Calvi descriptam à V. Cl. Stephano Baluzio tom. 2. Capitular. pag. 1276. ubi Regius Armiger & lanceam & scutum Principis tenet.

Arma, pro viris armatis, seu *Gens d'armes*. Thwroczius in Prologo ad 2. partem Chr. Hungar. *Qui redeuntium fuerint capitanei, ac quantus numerus armorum in exercitu illorum fuerit, &c.* Ibid. cap. 2. *Universum cœtum armorum, quem ducebant, in 7. exercitus diviserunt.* Vide *Armatus*.

Armorum benedictio, eorum nempe, qui in sacras expeditiones proficiscebantur. Honorius Augustod. lib. 1. cap. 181. *Horum* (Sacerdotum) *officium est Missas celebrare, —populum ad Missam vel nuptias, vel arma, vel peras, vel baculos, vel judicia ferri, & aquas, —benedicere.* Vide *Vexillum*.

Armorum custos, dictus videtur non tam is, cui armamentarii, quod ὁπλοφυλάκιον appellat Joannes Cananus pag. 191. quàm is, cui armorum in castris servandorum cura incumbebat, in vett. Inscript. apud Gruter. 518. 5. 546. 9. 569. 7. Habebant autem singulæ Legiones suos armorum custodes, 568. 11.

Armis contendere, Monomachia, judicio duelli se purgare, in Consuet. Sicul. lib. 3. §. 47.

Arma dare, Armis cingere, honorare, Militem, seu Equitem creare, armis Militaribus induere: *Arma accipere*, Militari cingulo accingi. Tacitus de Germanis: *Arma sumere non antè cuiquam moris, quàm civitas suffecturum probaverit, tum in ipso Concilio, vel Principum aliquis, vel pater, vel propinquus scuto frameaque juvenem ornant. Hæc apud illos toga, hic primus juventæ honos.* Vita Ludovici Pii an. 791. *Patri Regi Rex Ludovicus Ingelheim occurrit, indeque Renesburg cum eo abiit, ibique ense, jam appetens adolescentiæ tempora, accinctus est.* Et an. 837. *Dominus Imperator filium suum Carolum armis virilibus, id est, ense cinxit, corona regali caput insignivit, &c.* Willelmus Malmesb. lib. 2. de Gest. Angl. c. 2. de Æthelstano Rege: *Nam & avus Alfredus prosperum ei regnum imprecatus fuerat, videns & gratiosè complexus speciei spectatæ puerum, & gestuum elegantium: quem etiam præmaturè Militem fecerat, donatum chlamyde coccinea, gemmato baltheo, ense Saxonico, cum vagina aurea.* Henricus Huntindon. lib. 8. Hist. *An. 14. Henrico nepoti suo David Rex Scotorum virilia tradidit arma.* Hovedenus part. 1. *Post hac in hebdomada Pentecostes filium suum Henricum apud Westmonasterium, ubi curiam suam tenuit, armis Militaribus honoravit.* Thomas Walsinghamus pag. 507. *Kl. Febr. die Dominica in vigilia Purificationis, Edwardus* (Rex) *juvenis suscepit arma militaria cum multis aliis, &c.* Galbertus in Vita Caroli Comitis Flandr. n. 111. *Nondum enim juvenis ille arma acceperat, sed Militiæ virtutem arripuerat.* Robertus *Bourron* in Merlino MS. *Et si vous pri qu'en guerdon de mon service, me doigniés armes, & me fetes Chevalier.* Philippus *Mouskes* in Philippo Aug.

Tant qu'Artus li biaus & li fiers,
Devint à Gournai Chevaliers,
Armes & cevaus li donna
Rois Felippes ki l'adouba.

Le Roman d'Aubery MS.

Armes li donne, & un riche destrier,
Et de sa paume li donne un coup plenier,
Que Dex li doint i estre bons Chevaliers.

Ubi per *arma*, his locis, ut plurimum, solus ensis intelligitur, quo accingebatur novus Miles.

Sed & interdum armis omnibus is instruebatur. Ordericus Vitalis lib. 8. de Henrico postmodum Rege Anglor. hujus nominis primo: *Hunc Lanfrancus Dorobernensis Episcopus dum juvenile robur attingere vidit, ad arma pro defensione Regni sustulit, eumque lorica induit, & galeam capiti ejus imposuit, eique ut Regis filio, & in regali stemmate nato Militiæ cingulum in nomine Domini cinxit.* Id ipsum prodit Joannes Monachus Majoris Monast. de Gaufredo Andegavensi Duce Normanniæ Milite facto: *Induitur lorica incomparabili, ——calciatus est caligis ferreis, ——clypeus leunculos aureos imaginarios habens collo ejus suspenditur, &c.* Locum integrum dedimus in Dissert. 22. ad Joinvillam,

eoque spectare diximus ista Senatoris ex lib. 4. Epist. 2. ubi de adoptione per arma, ex qua *Militaris* dignitas & ordo profluxit: *Damus quidem tibi equos, enses, clypeos, & reliqua instrumenta bellorum, &c.* Otto de S. Blasio cap. 26. *Fridericum Suevorum Ducem gladio accingi armisque insigniri disposuit.* Adde eundem Ordericum Vitalem lib. 3. pag. 489. lib. 6. pag. 623. lib. 11. pag. 811. 825. 831. lib. 12. pag. 875.

Armorum præparatio, Militia, cinguli Militiæ accinctio. Tabular. B. Mariæ Columbensis diœcef. Carnotens. *Et pro supradicta villa sibi in tribus auxilium impenderet, scilicet in corporis sui redemptione, aut in filii sui armorum præparatione, aut in filiæ suæ matrimonii conventione.*

Arma deponere & relinquere jubebantur, quibus ob crimen aliquod imponebatur pœnitentia publica. Vetus Pœnitentiale: *Qui occiderit Monachum aut Clericum, arma deponat.* Adde Pœnitentiale Roman. cap. 2. 34. Concilium Wormaciense can. 26. 30. Moguntiac. an. 888. can. 16. Triburiense an. 895. can. 5. Romanum an. 1078. can. 5. Synodicum Concilii Tricassini an. 867. Capitula Caroli Magni lib. 6. can. 90. 97. Legem Longobard. lib. 2. tit. 13. §. 5. Additionem 2. Ludovici Pii c. 1. Addit. 4. c. 117. novæ Edit. Canones sub Egaro Rege datos cap. de Satisfactione §. 10. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 68. Burchardum lib. 6. c. 8. Ivonem lib. 10. cap. 37. & Epist. 60. Vitam Ludovici Pii an. 833. 834. Vitam B. Simonis Comitis Crispeiensis cap. 3. &c. Vide *Scastlegi*.

Arma & equos suis senioribus dare. Vide *Heriotum.*

Armis & honoribus emendare, in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 36.

Per arma jurare. Vide *Jurare.*

Arma libera, quæ liberum, id est, virum ingenuum & nobilem solum spectant. Leges Guillelmi Nothi Regis Angl. cap. 65. de Manumissione servorum: *Et tradat illi libera arma, scilicet lanceam & gladium. Arma liberorum* dicuntur etiam *lancea & gladius*, in Legibus Henrici I. cap. 78.

Arma molita, vel *moluta*, samiata, polita, acuta. Leges Siculæ lib. 1. tit. 8. §. 1. *Si armis molitis impugnatus fuerit, liceat se armis molitis defendere.* Tit. seq. *Arma molita & prohibita. Arma moluta*, apud Bractonum lib. 3. Tr. 2. cap. 19. §. 2. in Libertatibus Teneræmundæ art. 4. Charta Communiæ Peronensis an. 1207. *Si aliquis de nocte vel de die armis molutis aliquem vulneraverit, &c. Arma emolita*, apud Fletam lib. 1. c. 33. §. 6. *Gladius emolutus*, in Libertatibus villæ *de Villereys. Armes esmoulues*, in Stabilimentis S. Ludov. lib. 2. c. 11. & in Consuetud. Montensi cap. 50. *Espée ou autre harnois émoulu*, in Consuet. Bayonensi tit. 26. art. 11. *Fer émoulu*, in Consuet. S. Severi tit. 18. art. 5. Chronicon Besuense pag. 697. *Quadam die cùm in fabrica fabri cultellum emoleret.*

Arma mutare, vel *commutare in signum fœderis*, seu fraternitatis. Ethelredus: *Quid plura? annuit Edmundus, & Knutho de Regni divisione consensit.—dispositis itaque armis, in oscula ruunt, —deinde in signum fœderis vestem mutant & arma, reversique ad suos, modum amicitiæ pacisque præscribunt, & sic cum gaudio ad sua quisque revertitur.* Florentius Wigorniensis hocce ritu contractam fraternitatem innuit, dum rem eandem enarrat: *Ubi pace, amicitia, fraternitate, pacto & sacramento firmata, Regnum dividitur.* Ita apud Homerum Glaucus & Diomedes arma invicem mutarunt, Ιλ. ζ v. 235.

Ος πρὸς Τυδεΐδην Διομήδεα τεύχε᾽ ἄμειβεν.

Hoc porro ritu adoptionem fraternam *per arma* contractam ex Gaufredo Malaterra lib. 2. cap. 46. pluribus ostendimus in Dissertat. 21. ad Joinvillam.

Armorum ostensio, Monstre d'armes. Aresta O. SS. 1293. in Regest. Parl. f. 99. *Cùm Dom. de Piceio compellere vellet burgenses suos de Piceio, ut ad mandatum ipsius facerent ostensionem armorum, Majore & Scabinis de Piceio se opponentibus, & dicentibus, quòd ad mandatum ipsius non tenebantur facere dictam ostensionem, sed ad mandatum nostrum libenter facerent: visis chartis dictæ Communiæ, & partium rationibus intellectis, pronuntiatum fuit quòd dicti burgenses ad mandatum dicti domini sui ostensionem armorum facere tenebantur.* Vide *Monstrum.*

Arma plena, quæ Militem spectant, *Armes de Chevalier*, seu omnimoda arma. Chronic. Aulæ Regiæ c. 13. *Dicunt quòd tunc in exercitu Regis Bohemiæ fuerunt 7000. virorum in equis pugnantium, in plenis armis, & sub galeis.* Rogerus Hovedenus an. 1181. *Ut unusquisque homo habens centum libras Andegavensis monetæ in catallo, haberet equum, & arma militaria plenariè; omnis autem homo habens in catallo 40. vel 30. vel 25. libras Andegavensis monetæ ad minus, haberet albergellum, & capellum ferreum, & lanceam & gladium: cæteri autem omnes haberent wanbasiam, capellum ferreum, & lanceam, & gladium.* Regestum Feodorum & Servitiorum in Camera Computorum, fol. 3. *Ces 4. fiez servent au Chasteau de Torigny en pleines armes par 15. jours.* fol. 6. *Guillaume le Moine tient fié à pleines armes.* Et alibi sæpe. Chronicon Flandriæ cap. 34. *Et fut le Comte d'Artois armé en ses pleines armes.* Cap. 49. *Et allerent tous ses machiers* (massiers) *armez entour lui en pleines armes.* Cap. 67. *Et estoit le Roi armé de ses pleines armes.* Joannes Abbas Laudunensis in Speculo Historiali MS. lib. 11. cap. 6. *Et estoit le Roi armé de ses plenieres armes.* At quæ propriè fuerint *plena arma*, pluribus docet vetus Consuetudo Normanniæ MS. 2. parte cap. 25. *Se aucun est attaint de teles querelles contre Chevalier, il leur doit amender par plaines armes, & ce est par le cheval & par le hauberc, par l'escu & par l'espée & par le heaume. Se cil à qui le mesfet fut fet, n'est pas Chevalier, ne il n'a point de fieu de hauberc, més il deffent son fieu par plaines armes, l'amende li doit estre fete par un roncin, par un gambiex, par un chapel, & par une lame; & par ces choses doit-il fere satisfation de l'amende.* Vide Probationes Historiæ Sabaudicæ pag. 248.

Arma præsumere. Vide *Apothecarius.*

Arma tormentalia. Thwroczius in Chron. Hungar. in Carolo Rege cap. 99. ubi describit pompam funebrem ejusdem Regis: *Tres solennes dextrarii ipsius domini Regis Karoli suis phalerati purpureis ornamentis, super quos Milites strenui armis ejusdem domini Regis induti sedebant, ante fores Ecclesiæ steterunt, quorum quidem Militum unus armis tormentalibus regiæ excellentiæ convenientibus erat ornatus, & alter ad hastiludium aptus, tertius verò armis bellicis Regiæ majestati competentibus erat circumseptus.* Ubi legendum *torneamentalibus.* Nam alia erant torneamentorum arma, alia hastiludiorum, seu *justarum*, ut probavimus ad Joinvillam dissert. 6. & 7. sed & *Tormentum*, pro *Torneamentum* habet Epithaphium Rogeri de Mortuo mari tom. 2. Monastici Angliç. pag. 229.

Militiam scivit, semper tormenta subivit.

Armorum proclamatio. Charta Ottonis M. Imperat. an. 877. apud Hermannum Stangefolium in Annalib. Westphalic. lib. 2. pag. 151. *Constituimus etiam ut nullus hominum, vel Advocatus alienam jurisdictionem in civitate prænominata habeat, excepta Abbatissa Assendiensi, præter intruncationem manuum, vel armorum proclamationem.* Vide *Hereschild.*

Arma, Gentilitia insignia, nostris vulgo *Armes*, vel *Armoiries*; *Arme*, Italis. Usurpata hæc vox videtur, ex eo quòd insignia gentilitia in clypeis ac scutis depinguntur, quæ Latini propriè *Arma* appellabant. Ac primum quidem *Arma* dixere, *quibus ipsi tuemur*, ut *tela quæ emittimus*, ut ait Isidorus. Nec dissentit Varro lib. 4. de Lingua Lat. qui *Arma* dicta esse *ab arcendo*, quòd *his arceamus hostem*, scribit. Præsertim verò scutis ipsis id nominis tributum: nam *Ancilia*, *Arma* appellata, auctor est Nonius Marcellus: *Ancile, scutum grande, unde etiam arma & ancile appellatur.* Quo loco fortè le-

gendum *arma ancilia*, uti in hac Inscriptione: *Mansiones saliorum palatinorum à veteribus ab armorum ancilium custodia constitutas longa ætate neglectas pecun. sua reparaverunt*, &c. Neque aliter Poëtæ intelligendi, dum *picta arma* habent, quòd in scutis militum ac ducum insignia depingerentur. Virgilius:

——Et pictis Arcades armis.

Idem lib. 10.

Astur equo fidens, & versicoloribus armis.

Lucanus lib. 1.

Pugnaces pictis cohibebant Lingones armis.

Alibi:

——Et pictis conspectus in armis.

Valerius Flaccus lib. 1.

Insequeris casusque tuos expressa Phalere,
Armageris.

Ita etiam Græci ὅπλον pro scuto non semel usurpant. Gloss. Lat. Græc. *Scutum*, ὅπλον. *Scutum*, θυρεὸς, ἀσπὶς, καὶ ὅπλον. In Psalm. 5. 75. 90. ὅπλον per *scutum* redditur. Annotat præterea Leo Imp. in Tacticis, quos ὁπλίτας, Græci vocant, sua ætate σκυτάτους appellatos.

Neque tamen desunt, qui existimant *Arma* non semper pro scutis, sed interdum pro ipsis quæ in scutis depingebantur insignibus, usurpari apud Virgilium lib. 1.

Aut Capyn aut celsis in puppibus arma Cayci.

Ibidem:

——Hic illius arma,
Hic currus fuit.

Et lib. 10.

Pacem orare manu, præfigere puppibus arma.

Denique lib. 1.

Hic tamen ille urbem Patavi, sedesque locavit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit
Troïa.

Quæ quidem imitatus videtur Silius Ital. lib. 13.

Jam Phryx condebat Lavinia Pergama victor,
Armaque Laurenti figebat Troïa luco.

Virgilium porro hoc loco sic accipiendum prodit Messala Corvinus lib. de Progenie Augusti: *In templis arma & insigne armorum suspendit: nam post exactam militiam, laboresque militiæ, mos fuit suspendere arma. Ideo arma fixit Troia, Troia fuit inter arma templis affixa, armorum insigne*, id est, *sus*. Livius: *Samnites præter cæteros apparatus, ut acies sua fulgeret novis armorum insignibus fecerunt. Duo exercitus erant, scuta alterius auro, alterius argento celaverunt*, &c. ubi *insignia armorum*, sunt scutorum & clypeorum picturæ. Rodericus Toletanus lib. 9. de Reb. Hisp. cap. 13. *Armorum suorum insignia fecit nigra, quæ alibi & in bellis præferebat.*

Arma amittere, vel *armis carere* dicebantur, quorum clypei in hostium potestatem venerant, vel qui in prælio victi fuerant: tunc enim ii, aut eorum liberi, si rursum uti armis vellent, tenebantur de hostibus acceptum dedecus præliando eluere & vindicare; alioquin nec pro Militibus habebantur, nec ad mensam Militum sedere fas iis erat. Nam is mos invaluerat, ut tradit Salanova apud Hieronymum Blancam, *ut nemo nisi Miles ad mensam Militis sederet*: si contrà agerent, fecialium partes erant, eorum mantile lacerare. Hujusce ritus præclarum habetur exemplum apud Willelmum Hedam, in Friderico Episcopo Ultrajectensi, sub an. 1395. quippe narrat *Comiti Ostrevandiæ Willelmo mensæ Regis Francorum assidenti cum aliis Principibus, fecialem, quem Heraldum vocant, lacerasse mantile sibi antepositum, objicientem indignum fore, quòd aliquis interesset mensæ Regiæ carens insigniis armorum, innuentem insignia ipsius Willelmi apud Frisios Orientales amissa.* Rem ipsam pluribus exequitur Joannes à Leydis in Chron. lib. 31. cap. 50. Porro de ejusmodi clypeis perditis intelligendus Dudo lib. 3. de Morib. Norman. ubi de Richardo Duce, cujus parens ab Arnulpho Flandriæ Comite per insidias cæsus fuerat: *Iste puer constituatur istius Regni Princeps, scutumque perditum patris scuto reformantes restaurantesque ejus soboli, obstemus repugnando volentibus dominari nobis.*

Arma reversata, in degradationibus nobilium, qui feloniæ damnati erant: si quis enim proditionis reus damnatus esset, continuò ad majorem ignominiam, nobilitate non modò excidebat, sed & ipsius liberi nobilium prærogativa privabantur, atque in hujusce rei signum, arma proditoris publicè invertebantur, seu *reversabantur*. Thomas Walsinghamus, pag. 192. *Inter probra verò quæ Duci intulerat, arma ejus in foro sunt publicè renversata.* Chronicon MS. Bertrandi Guesclini:

Oy, dist l'Escuier, regardés la douleur,
Les armes de Bertrand, ou tant a de vigueur,
Ont penduë laidement, ainsi come trahiteur,
Et traisnée aussi au long d'un quarrefort,
Et les ont enversée, en monstrant par frenour,
Que Bertrand de Glaiequin a cuer de boiseour.

Habetur in Chartophylacio Regio, in Scrinio Navarræ, sacco 4. Charta Joannis *de Greilly* Capitalis *de Buch*, ann. 1364. quæ est 6. qua is captus in prælio Cocherellensi, & in libera Regis custodia detentus, ab ea non recessurum se profitetur: consensum suum præbens, ut si secus ageret, pro falso, malo, ac perfido Milite haberetur, atque in perfidiæ signum arma sua inverterentur: *ses armes fussent mises & tournées dessus & dessous.* Henricus de Knighton lib. 3. pag. 2546. de Hugone Spensero: *Et primò vestierunt eum uno vestimento cum armis suis reversatis*, &c. Joannes de Badio aureo in Tract. de Armis pag. 44. *Item nota quando portans arma debet dishonorari propter proditionem, fugam, vel fidem ruptam, tunc arma sunt pingenda per transversum.* Vide Seldenum de Titulis honorariis pag. 789. 2. Edit.

ARMACALCI, Papiæ, *Navis armamenta, vel qui in puppibus arma portant.*

ARMANDIA. Vide *Arimannia.*

ARMARE, Arma dare, Militem facere, Militare cingulum cingere. Orderic. Vital. lib. 12. *Ibi Guillemus Clito Roberti Ducis Normannorum filius armatus est.* Charta Aldephonsi Imperatoris Hispaniæ apud Dubletum pag. 891. *Hæc charta facta fuit eo anno quo dictus Imperator armavit filium suum Regem Fernandum Militem in Palentia, in festo Natalis Domini.* Vide suprà, *Arma dare.*

ARMARIA. Diploma Friderici Imp. an. 1220. pro Ecclesia Bononiensi, apud Ughellum tom. 2. pag. 23. *Specialiter regalias & armarias, quæ & quas in castellis & locis suis & in eorum pertinentiis habet*, &c. Videtur legendum *arimanias*. Vide *Heremannus.*

ARMARIA, *Armarium*, Bibliotheca. Vetus Interpres Juvenalis Sat. 3. v. 219. *Armariam sive Bibliothecam.*

Armarium, eadem notione Latini Scriptores usurpant. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Bibliotheca, vel Armarium, vel Archivum*: booc hord. id est, librorum thesaurus. Tertullianus de Cultu femin. *Scio Scripturam Enoch —non recipi à quibusdam, quia nec in armarium Judaicum admittitur. Armarium librorum*, apud Julium Paul. lib. 3. Sentent. Anastasius Bibl. in S. Zacharia: *Hic in Ecclesia prædicti Principis Apostol. omnes codices domus suæ proprias, qui in circulo anni leguntur ad matutinos, in armarii opere ordinavit. Armarium Palatii*, in Epistola Ludovici Pii ad Magnum Archiepisc. Senonensem. & in altera ad Sicharium Arch. Burdegalens. quod *archivum Palatii* dicitur in ejusdem Imp. Præcepto pro Hispanis an. 816. Adde Udalricum lib. 3. Consuet. Cluniac. cap. 10. Vide Britannicum ad Juvenal. Sat. 7. & Savaronem ad Sidon. lib. 2. Epist. 9. Ita *amaire* nostri usurparunt. *Le Roman d'Alexandre MS.*

Cele estoire trouvons escrite,
Que vous vueil raconter & ratraire,
En un des livres de l'amaire,
Monseigneur S. Pere à Biauvés,
De la fu cist livres retrais.

Armaria Italica. Viſio Guetini cap. 2. *Ædificium quoddam facturi, in modum armariorum Italicorum præfiguratum, ad incluſionem ejus.* Ubi Codex alius: *Armarioli vel aliarum figurarum præfig.*

ARMARIUS, Cuſtos Bibliothecæ. Idem etiam qui in Eccleſiis & Monaſteriis *Cantor*, vel *Præcentor* dicitur, cui librorum, præſertim Eccleſiaſticorum, cura incumbit. Herimannus de Reſtaurat. S. Martini Tornacenſis cap. 38. *Monachus factus in Cœnobio noſtro Armarii ſeu Cantoris officium 47. annis tenuit.* Udalricus lib. 3. Conſuet. Cluniac. cap. 10. *Præcentor & Armarius: Armarii nomen obtinuit, eò quòd in ejus manu ſolet eſſe Bibliotheca, quæ & in alio nomine Armarium appellatur. Hæc eſt obedientia, quam ex more nullus meretur, niſi nutritus.* Ejus ſpeciale munus deſcribitur ibi pluribus, & lib. 1. cap. 35. 45. lib. 2 c. 30. 31. in veteri Conſuetud. Floriac. Cœnobii pag. 392. 394. 395. in lib. MS. Ordinis S. Victoris Pariſienſis cap. 19. & in Chron. Abbat. S. Trudonis lib. 1. p. 352. *Monaſterii Armarius*, in Vita S. Petri Abbat. Cavenſis n. 27. Vetus Martyrolog. S. Martini de Campis: *Armarius cappa pretioſa indutus Chorum tenebit.* Ex quibus refellitur Card. Bona lib. 2. Rerum Liturg. cap. 14. n. 5. qui apud Udalricum *Armarium*, Cellarii curatorem interpretatur.

ARMATA, Exercitus, Gall. *Armée.* Itali ac Florentini præſertim *arm...* vocant claſſem ſeu exercitum navalem. Ita Joan. Villaneus lib. 4. cap. 30. lib. 7. cap. 83. lib. 8. cap. 14. & alii paſſim, quanquam & interdum pro exercitu terreſtri uſurpant. Charta Rogerii Regis Sicil. pro Meſſanenſibus, apud Bonfilium Conſtantium: *Facere teneatur armatam per mare, vel per terram.* Infrà: *Nullus civis Meſſanenſis ad ſtolum & armasam quamcunque regalem, etiam per mare, ſeu per terram ire cogatur invitus.* Occurrit in Charta Conventionis Imperatoris Græcorum & Communis Januenſium an. 1261. poſt Hiſtoriam noſtram Gallo-Byzant. pag. 10. 11. Vide Meurſium in Ἀρμάδα.

ARMATORIUM, Locus ubi arma induebant Factiones, vel earum armamentarium: ἀρματωεῖα τῶν πρασίνων meminit Cedrenus pag. 448. Vide noſtram Conſtantinopolim Chriſtianam.

ARMATURA, Armorum exercitatio, exercitium militare, quo milites à Campidoctoribus inſtituebantur in campo. Gloſſarium laudatum à Rigaltio: ἀρματούρα ὁπλίμα, μελέτη πεζῶν. *Multiplex armaturæ ſcientia*, apud Ammianum lib. 14. *Militares armaturas exercere*, apud Jul. Firmicum. Cujuſmodi verò eæ fuerint, docet Henricus Valeſius ad eundem Ammianum pag. 51. & 105.

Armaturæ poſtmodum ſingulariter dicti milites, qui in principiis legionum erant, qui ſcilicet ea exercitatione imbuti fuerant, ut auctor eſt Vegetius: quo ſpectat hæc Inſcriptio: CANDIDIÆ. URBANÆ. MATERNINUS. PARDUS. ARMATURÆ. XKII. MARIT. F. C.

Armaturæ præterea milites fuere in Comitatu Imperatoris, quorum duæ ſcholæ recenſentur in Notitia Imperii ſub diſpoſitione Magiſtri officiorum, Armaturæ ſcilicet ſeniores, & Armaturæ juniores. Horum dux *Tribunus Armaturarum* dicebatur. Apud Ammianum lib. 14. 15. & 27. occurrunt *Mellobaudes* & *Balcobaudes Armaturarum Tribuni.* Sic porro appellatos exiſtimat Pancirolus, quod graviſſimis armis, ſeu potiùs omni armorum genere inſtructi eſſent; vel certè quòd eorum ſchola conflata eſſet ex iis qui ſub Campidoctore armis inſtituti erant. Ita Joan. Villaneus lib. 11. cap. 45. 84. vocem, *Armadure*, pro militibus armatis uſurpat.

Armatura, in Gloſſ. Græc. Lat. πανοπλία, arma quæ quis induit; *Armeure* noſtris: quæ quidem vox etſi Latinis Scriptoribus haud ignota, occaſionem mihi præbebit hoc loco deſcribendi varia armorum genera, quibus utebantur Franci noſtri extremis ſæculis, & antequam eorum exoleviſſet uſus, ex Inventario Ludovici Magni Regis Franciæ an. 1316. quod aſſervatur in Rotulo pergameno in Camera Computorum Pariſienſi, hocce titulo:

C'eſt l'Inventoire des Armeures, & premierement de celles que Doublet a renduës aux Executeurs.

Premierement 33. Hantes Gorgieres doubles de chambli. Item uns pans & uns bras de jazeran d'acier. Item uns pans & uns bras de roondes mailles de haute cloüeure. Item uns pans & uns bras d'acier plus fors de mailles rondes de haute cloüeure. Item uns pans & uns bras d'acier, & le camail de meſme. Item 3. coleretes Pizaines de jazeran d'acier. Item une barbiere de haute cloüeure de chambli. Item un jazeran d'acier. Item un haubergon d'acier à manicles. Item une couverture de jazeran de fer. Item une couverture de mailles rondes demy cloées. Item une teſtiere de haute cloueure de maille ronde. Item un haubert entier de Lombardie. Item 2. autres haubergons de Lombardie. Item 3. paires de chauces de fer. Item 8. paire de chauçons, & un chauçon par deſſus. Item unes plates neuves couvertes de ſamit vermeil. Item deux paires de plates autres couvertes de ſamit vermeil. Item un couteau à manche de fuſt & de fer, qui fu S. Louys, ſi comme l'en dit. Item 3. paires de greves, & 3. paires de pouloins d'acier. Item 6. autres paires de greves d'acier, & 2. paire de pouloins. Item 2. heaumes d'acier. Item 5. autres heaumes, dont li uns eſt dorez, & 5. chapeaux roons, dont les 2. ſont dorez. Item 2. cors d'acier. Item 2. bacinez roons. Item 4. eſpées garnies d'argens, dont les 2. ſont garnies de ſamit, & les deux de cuir. Item une eſpée garnie d'or & de cuir. Item une eſpée à parer garnie d'argent, le pommel & le poing eſmaillé. Item 8. eſpées de Toulouze, & deux Miſericordes. Item 17. eſpées de Bray. Item une eſpée de Jean d'Orgeret, & 2. eſpées & une Miſericorde de Verz. Item 15. eſpées de commun. Item 15. coutiaus de commun, & 7. fers de glaives de Toulouze. Item 2. de commun, & le bon fer de glaive de le Roy, Item 2. chanfrains dorez, & un de cuir. Item une fleur de lys d'argent doré de mauveſe preure à mettre ſus le haume le Roy. Item uns gantelez couvers de velveil vermeil. Item 16. bannieres couſues des armes le Roy. Item 13. bannieres batuës des Armes le Roy. Item 18. pennonciaux batus des Armes le Roy. Item unes couvertures, une flanchieres, unes picieres, & une tunicle de velveil, les fleurs de lys d'or de Chipre. Item une cote gamboiſée de cendal blanc. Item 2. Houces & 2. tunicles des Armes de France, & le chapiau de meiſmes. Item 2. tunicles & un gamboiſon de bordure des armes de France. Item 2. tunicles batuës des armes de France. Item 2. manches broudées. Item 3. paires de bracieres en cuir des armes de France. Item 2. paires de reſnes de fer. Item 4. paires d'eſperons garnis de ſoye, & 2. paires garnis de cuir. Item une teſtiere, & une croupiere garnie des armes de France. Item un eſtuiaus de plates garny de ſamit. Item 2. chapiaus de fer couvers. Item 3. eſcus pains des armes le Roy, & un d'acier. Item 16. paires de couvertures batuës & une non per des armes le Roy. Item 5. cotes batuës des armes le Roy fourrées, & une defourrées. Item 3. cottes battuës defourrées des armes le Roy. Item 22. penonciaux batus des armes le Roy. Item une couverture de gamboiſons, broudées des armes le Roy. Item 3. paires de couvertures gamboiſées des armes le Roy, & unes Indes jazeguenées. Item 2. paires de couvertures batuës, & une coliere des armes le Roy. Item une quantité d'aiguillettes & las à armer. Item 6. bacinets. Item une paire d'eſtamine à couvrir chevaux. Item un cuiſſiaux gamboiſez, & uns eſquivelans de cuir. Item une tunique & une houce de drap des armes de France & de Navarre, d'or de Chipre, les fleurs broudées de pelles. Item une houce & une tunique de drap ſimple des armes de France & de Navarre. Item un vieil jupel des armes de France à fleurs broudées. Item cote, bracieres, houce d'eſcu, & chapel de Veluyau. & couvertures à cheval des armes du Roy, les fleurs de lys d'or de Chypre, broudées de pelles. Item Picieres & Flanchieres de ſamit des armes le Roy, les fleurs de lys

tiunt auctor Vitæ Ludovici Pii & Annales Francorum Fuldenses) traduntque non Vivianum, sed Theotonem Abbatem S. Martini eo in prælio cecidisse. Proinde cùm certum sit Vivianum Abbatem S. Martini Turonensis superstitem fuisse Carolo Calvo regnante, non alius quærendus est Vivianus, qui Canonicos Turonenses ad eundem Regem introduxerit. Nam in Historia translationis S. Gorgonii in Majus Monasterium, in diœcesi Turonensi, anno 846. scripta à Monacho qui interfuit, Vivianus n. 8. apud Bollandum 11. Martii, *Illustris Vivianus Comes & Monasterii S. Martini Rector* interfuisse pariter dicitur, cum Landranno Turonensis civitatis Archiepiscopo, & Ratnaldo ejusdem loci Abbate. Canonicos verò S. Martini Turonensis, hîc delineari satis produnt præterea, ut opinor, versus, in quibus Perpetui & Bricii, qui sedi Turonensi præfuere, fit mentio, ubi de villis quas eidem Monasterio restitui Carolus præceperat:

Reddis eas, Cæsar, Martini pro veneratu
Domni, seu precibus semper amabilibus
Perpetui, necnon Bricii tutamine sancti,
Proque aliis reliquis, ô Paradise, tuis.

Notum denique ex Sulpitio Severo in Vita S. Martini, in ejusdem Sancti Monasterio Turonensi, *nullam aliam artem habitam, exceptis Scriptoribus, cui operi minor ætas potissimùm deputabatur*: quam quidem antiquariam & librariam artem à Monachis & Canonicis subinde cultam argumento est præclarus ille Bibliorum Codex Carolo Calvo oblatus. Hæc strictim annotasse sufficiat in tam præclaro Historiæ nostræ monumento: quæ enim cætera spectant, & pallium quadrangulum, fasciolas, sagum militare, spatham Regiam, baculum Regium, casulam, manipulum, &c. in hisce verbis enucleata paulo fusiùs reperiet Lector, cui præterea Liliorum Francicorum vestigia in hisce tabellis non semel efficta licebit animadvertere.

Armigeros Regum, in Chartis Regum Hispanicorum crebrò subscripsisse, observare est apud Antonium *de Yepez* in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 1. pag. 23. 39. appendicis: tom. 7. 4. pag. 456. tom. 5. p. 433. tom. 6. pag. 449. tom. 7. pag. 26. appendicis, &c.

Armigeri, posterioribus sæculis appellati sunt potissimùm nobiles inferioris ordinis, quòd in bellis Militum seu Equitum *arma* gererent, quo iis in præliis induerentur. Nam cùm graviora essent Militum arma, habebant illi Armigeros suos, qui ea deferebant, donec opus haberent. Unde ὁπλοπάροχοι, interdum & ὁπλοφόροι vocantur in veteribus Glossis Græc. Lat. Aliud Gloss. MS. *Armiger*, *armiportator*. Observat Britannicus ad Juvenalem Sat. 1. Armigeros etiam olim dictos servos, qui dominos suos sequentes, scutum, reliquaque *arma* gerebant. Hinc Plautus in Casina: *Potius quam illic servo des armigero nihili atque improbo, &c.* Nostrorum verò Armigerorum munus sic bellè describit auctor Vitæ sancti Gamelberti n. 5. *Pater autem cùm eum nutriret, &, ut moris est, ad usum Militiæ instrueret, Armigerum sibi aliquoties fecit, armaque Militaria aut suspendit puero, aut præcinxit.*

Præsertim autem scuta Militum deferebant & hastas: unde *Scutarii* & *Scutigeri*, vulgo *Escuiers*, appellabantur. Willelmus Brito lib. 2. Philipp. de Guillelmo *des Barres*, egregio Milite:

Is se clam medio furatus ab agmine Regis,
Armigeri spoliat clypeo latus, & rapit hastam.

Willelmus *Guiart*:

Trois Escuiers qui portent lor escus,
Et en lor poins les rois espies molus,
Devant eux moinent les auferans quernus.

Ex quibus patet Armigerorum præterea munus fuisse equos dextrarios Militum manu deducere, donec in præliis iis indigerent. Idem Poëta:

Ces Chevaliers à lor ostez venir,
Ces blans haubers endesser & vestir
Les Escuiers ces bons chevaux tenir.

Le Roman de Merlin, seu Robertus *de Bourron*, de quodam Armigero: *Et li valés saut avant sour son ronchin, & maine le destrier en destre, & Baudemagus monte seur son palefroi tous armés, fors de son escu, & de son glaive, que li valés li porte.* Ubi *Valés* idem est ac *Escuier*, ut infrà docemus. Armigerorum denique officium erat Militibus deservire, eorumque mandatis omnino obsequi. *Le Roman de Garin:*

Li Escuier se poinent de servir.

Incertus Auctor in Historia Archiepiscoporum Bremens. an. 1337.

Respondit humiliter se non eminere
Sanguine, divitiis, nec tamen egere,
Sed de mediocribus genitum sincerè,
Qui sponte nobilibus multum serviere.

Vide Albertum Aquensem lib. 3. cap. 29. lib. 9. cap. 5.

Armigeri igitur vox seu appellatio tributa inde quibusvis servientibus, uti *Valletorum*, ut infrà probamus. Leges Edwardi c. 21. *Archiepiscopi, Episcopi, Comites, Barones, & omnes qui habent sacham — milites suos & proprios servientes, scilicet dapiferos, pincernas, camerarios, pistores & coquos sub suo Friburgo habeant, & item isti suos armigeros, vel alios sibi servientes.* Ingulphus pag. 886. *Quinquagenarius* (ætate Monachus) — *habeat Clericum seu garcionem servitio suo specialiter attendentem, qui exhibitionem victualium recipiet de parte Abbatis, modo & mensura quibus ministratur garcioni unius armigeri in Abbatis aula.* Vide *Escuderius*.

Armigeri Honorarii, *Escuiers d'honneur*. Froissart. 4. vol. cap. 62. *Mais leur fut à ce Parlement ordonné que — jusques à vingt Chevaliers, & quarante Escuiers d'honneurs, iront en France devers le Roy, &c.* Hodie in Regum nostrorum Palatio, *Escuier d'honneur*, appellant, qui Reginæ est à manibus.

Tonsus instar armigeri, Apud Ordericum Vitalem lib. 12. pag. 880. *Guillelmus verò Lupellus à quodam rustico captus arma sua illi pro redemptione sui dedit, & ab eo tonsus instar Armigeri, manu palum gestans, ad Sequanam confugit.* An quòd solis Militibus, non verò Armigeris fas esset cæsariem nutrire? Certè non memini me id legisse: nisi fortè Ordericus spectaverit famulos domesticos, quos *Armigeros* vocabant. Vide *Scutarius*.

ARMILAUSA, *Armelausa*, *Armilausia*, *Armilaisia*, *Armigasia*, *Armilcasia*, *&c.* Sagum Militare, quod thoraci superinduitur. Isidorus lib. 19. Orig. cap. 22. *Armelausa vulgo vocata, quòd antè & retro divisa, atque aperta est; in armos tantùm clausa, quasi armiclausa, C. litera ablata.* Vet. Interpr. Juven. Sat. 5. *Viridem thoraca*, apud eundem Poëtam, *Armilausiam prasinam* interpretatur. Curtas Militum tunicas, ad genua usque pertingentes, ἀρμελαύσια appellat etiam Mauricius in Strategicis; quòd ἐπάνω τῶν ὅπλων induantur, dicta, vult præterea Suidas. *Sclavinam* interpretatur Ugutio: *Armelausus* (leg. *Armelaus*) *vestis tantùm humeris clausa, & antè & retro divisa, vel vestis tantùm humeros tegens, sicut scapulare Monachorum.* Gloss. Isid. *Armelaus, scapulare Monachorum.* Joannes de Janua *armelus* habet. Idem Ugutio: *Armellausa, sic dicta quòd antè & retro aperta sit, in armis tantùm clausa, & est Sclavina.* Scriverius ab *Armilausis* populis, quorum mentio fit in Tabula Itiner. Peutingeri, ejusmodi vestem dictam opinatur.

Vestem militarem facit etiam Paulinus Epist. 3. *Cùm præterea facie non minùs quàm armilausâ ruberet.* Et Epist. 7. *Sibi ergo ille habeat armilausam suam, & suas caligas, & suas buccas.* Passio S. Bonifacii Martyris edita ab Holstenio: *Vir est quadratus — coccinea armelausia indutus.* Anastasius Bibl. in Gregor. II. pag. 70. de Luithprando Rege Longobard. *Atque sic ad tantam compunctionem piis monitis flexus est, ut quæ fuerat indutus exueret, & ante corpus Apostoli poneret, mantum, armilaisiam, balteum, spatam, atque ensem deauratum.* Ex iis

iis emendandum Diploma Athelberti Regis Anglor. *Missurum etiam argenteum, scapton aureum, item sellam cum freno aureo, & gemmis exornatam, speculum argenteum, armilaisia oloserica, camisiam ornatam prædicto Monasterio gratanter obtuli.* Ita repono pro *armilcasia*, ut est in Monastico Anglicano tom. 1. pag. 24. Perperam etiam *armigaisia* apud Willelmum Thorn pag. 1762. v. 24. editum legitur.

Almuciis Canonicorum *Armilausiorum* nomen inditum à quibusdam, quòd reliquæ vesti superadderetur. Tabularium Laudunense apud D. Lucam Acherium in Notis ad Guibertum: *Capitulum an.* 1398. *ea conditione investiendum* (Decanum) *censuit, ut dum installaretur, & fidem juramento præstaret, almutium, sive armilausam ipse non haberet,* (quia nondum sacris erat initiatus) *sed in manus Buticularii, sive Syndici Ecclesiæ deponeret.* Infrà: *A Capitulo impetravit, ut sibi dehinc liceret uti hujusmodi armilausa, sic tamen ut illam in brachio deferret, non verò illam gestaret in capite.*

ARMIDOCTOR. Gloss. Græc. Lat. ὁπλοδιδάσκαλος, *Armidoctor*: perperam *Armiductor*, apud H. Stephanum in vet. Gloss. cap. de Militia. Idem qui *Campidoctor*, de quo Stewechius ad Vegetium lib. 1. cap. 13. & Salmasius ad Lampridium pag. 232.

ARMILLUM, *Armilla, Armellum*, ornamentum brachiorum. Gloss. Lat. Græc. *Armilla, Armellum*, ψέλλιον, κλάβιον. *Armillarius*, ψελλιοποιός. Atque illud Gallis nostris proprium fuisse docet Strabo lib. 4. χρυσοφοροῦσι δὲ περὶ μὲν τοῖς τραχήλοις στρεπτὰ ἔχοντες· περὶ δὲ τοῖς βραχίοσι καὶ τοῖς καρποῖς ψέλλια. Et Polybius lib. 2. πάντες δ' οἱ τὰς πρώτας κατέχοντες σπείρας, χρυσοῖς μανιάκοις καὶ περιχείροις ἦσαν κατακεκοσμημένοι· τοῦτο δ' ἐστὶ χρυσοῦν ψέλλιον, ὃ φοροῦσι περὶ τὰς χεῖρας, καὶ τὸν τράχηλον οἱ Γαλάται. Erant autem ejusmodi *armillæ Gallicæ* latioris segmenti instar, lapillis ac margaritis intextæ, quæ si non totum brachium, certè inferiorem brachii partem tegebant, unde & *brachialia* dicuntur, interdum & *manicæ*. Glossæ Biblicæ MSS. *Armillæ propriæ virorum sunt, collatæ victoriæ causa militibus, ob armorum virtutem: unde & quondam Virilia dicebantur. Ab intellectu autem circuli armilla non discrepat, quia ipsa quoque hoc, ubi ponitur, ambiendo constringit: sed armilla latiùs extenditur, circulus rotundus fit.* Sed & hodie superiores Germani *Armil*, sive *Armel*, eam vestium partem, qua lacerti brachiaque teguntur, vocant, uti monet Cluverius lib. 1. Germ. antiq. cap. 8. Vide Gregor. Turonens. lib. 2. Hist. cap. 42. & Gesta Reg. Franc. cap. 18.

Has etiam *Armillas* Danis militibus tribuunt Dudo de Act. Norman. lib. 1. pag. 64. 65. Will. Malmesburiensis lib. 2. de Gest. Angl. cap. 12. Saxo Grammaticus lib. 2. pag. 28. 33. Florentius Wigorn. & Hovedenus; ad quas jurare solitos scribit Ethelwerdus lib. 4. Histor. Anglic. cap. 3. *Eique statuunt jusjurandum in eorum armilla sacra.* Nisi hoc loco *Armilla* genus armorum fuerit: quod conjici potest ex Capitulis Caroli Mag. lib. 6. cap. 223. *Ut armillæ & bruniæ non dentur negotiatoribus:* hac enim lege vetantur arma distrahi mercatoribus. Has denique armillas, quas & *baugas* vocabant, ut præcipua Regiæ dignitatis ornamenta habuisse Francos nostros, pluribus docuimus ad Alexiadem pag. 261. 262. quod etiam de Danis ac Anglis testatur Simeon Dunelmensis lib. 2. de Dunelmensi Ecclesia cap. 13. & Thomas Walsinghamus pag. 196. Vide Luithprandum lib. 1. cap. 7. & infrà in *Bauga.*

Armilla petasonis, apud Apicium lib. 7. cap. 9. pellis est seu cutis quæ armis tanquam armillæ inhæret, illosque obtegit, & quòd armis, id est, humero deportetur ceu armillum. Ita Gabriel Humelbergius.

ARMILLUM, *Vas vinarium aptum ad portandum in humeris.* Ita Ugutio. Gloss. Isid. *Armilium, crater, vas vinarium.* Gloss. Lat. Græc. *Armilium*, σκύφος.

ARMINIA *pellis*. Vide *Herminus*.

ARMISCARA. Vide *Harmiscara*.

ARMISPATHA. Papias: *Armillæ propriè virorum sunt, — eædem & circuli, & brachiales, rotundæ, id est, bogæ, armispathæ.* Vide *Bauga*.

ARMIZATUS, Paratus, Ital. *Armeggiato*. Sanutus lib. 2. part. 4. cap. 24. *Galeæ verò Januensium — quæ prope terram morantes tenebant proras paratas, vel armizatas in contrarium dicti venti.*

ARMUS. Vide *Spatula*.

ARMUTIA. Vide *Almutia*.

ARNALDENSIS, Monetæ species, Vicecomitum fortè Leomaniæ, quibus familiare fuit Arnaldi nomen. Charta Joan. *de Greilly* Senescalli Vasconiæ an. 1283. in Regesto Constabulariæ Burdegalensis fol. 221. *Habuisse & recepisse — à Joanne Episcopo Aginnensi 3000. librarum bonorum Arnaldensium.* In alio Reg. sub an. 1303. *In Agenno currunt Arnald. Chapot. & Petragor.* Regestum Comitum Tolosæ fol. 30. *Mille libræ Arnaldensis monetæ*, in Litteris Arnaldi Odonis Vicecomitis Leomaniæ an. 1248.

ARNALDIA, Morbi species, sed incerta, nisi fortè *alopecia* fuerit. Rogerus Hovedenus in Ricardo I. pag. 693. *Deinde uterque Rex incidit in ægritudinem, quam Arnaldiam vocant, in qua ipsi usque ad mortem laborantes, capillos suos deposuerunt.* Eadem habet Bromptonus pag. 1201. Nicolaus Trivettus an. 1191. *Gravissimam incurrit ægritudinem, quæ vulgò Arnaldia vocatur.* Codex Editus habet *Arvoldia*, sed perperam.

ARNALDISTÆ, Hæretici, ab Arnaldo Brixiano Clerico appellationem nacti. De iis agunt Otho Frising. lib. 2. de Gestis Frid. cap. 20. S. Bernard. Epist. ad Guidon. Legat. & Gerhous Reicherspergensis lib. 1. de Investig. Antichristi.

ARNITUS. Fredegarius Schol. cap. 64. *Totamque Persidam suæ ditioni redegit, captis exinde multis thesauris, & 7. arnitis, tribus annis circiter Persida vastata, ejus ditioni subjicitur.* Ad oram annotatur in aliis Codd. legi, *aeltis, aeltiarnitis, & welharnetis.* Sed obscurum per obscurius.

ARNULPHINUS, Monetæ species, quæ currebat in Provinciæ Comitatu sub ann. 1465. valebatque ducato cum dimidio.

AROAGIUM, Facultas, ni fallor, linum vel cannabim in aqua macerandi & eluendi, à voce Gallica, *Rouir*. Charta Guidonis Episcopi Ambian. an. 1226. ex Tabulario Ecclesiæ Ambian. *In alia autem aqua tam superiùs quàm inferiùs habent homines Ecclesiæ Ambianensis liberum aroagium, & communes usus, hoc excepto quòd ibi non possunt piscari, vel aquam ad alia loca divertere, vel illud impedimentum, quod dicitur castigiare, de novo facere.*

AROLUS, Genus retis quo aves capiuntur. Describitur à Petro de Crescentiis lib. 10. de Agricult. cap. 22.

AROMATIZARE, Odorem spargere, redolere, Joanni de Janua. Catholicon Armoricum: *Flaeryaffmat, G. flaerier bon & souëf, Aromatizare.* Jocelinus in Vita S. Patricii n. 3. *Velut ex promptuario pleno spiritualium unguentorum divinum odorem intrinsecus manante, foras aromatizabat multiplicium miraculorum copia.* N. 9. *Consuevit — multarum orationum odoramenta aromatizare.*

ARONCALE. Vide *Roncale*.

ARPA. Gloss. Ælfrici: *Arpa*, Æpen-ȝeat, id est, *porta areæ*, juxta Somneri Glossar. Saxon. sed fortè idem fuerit quod *Harpa*. Vide in hac voce, & in *Arpa*.

Arpa. Math. Silvaticus in Pand. *Alharbe est quædam avis quæ in nostra lingua vocatur Arpa, quæ est facta ut milvus.*

ARPAGA. Ugutio: *Succinus, gemma quædam, quam Græci vocant electrum, fulvi & cærulei coloris, fertur arboris succus esse, & ob id dicitur succinus. Vocatur & à quibusdam Arpaga, ab arpe,* (ἁρπάζειν) *quod est rapere, quia attractu digitorum accepta, vel coloris omnia folia & vestium fimbrias rapiat, & paleas, sicut magnes ferrum.*

ARPAGO, *Genus vasis. Unde Josephus : Fecit vasa aurea, ollas, caldarias, & arpagones.* Ugutio.

ARPATA, Mensuræ species. Tabularium S. Petri Generensis apud Marcam in Hist. Benehărn. lib. 5. cap. 25. n. 8. *Odo Castelliensis — dedit B. Petro, in eodem mercato Arpatam salis in perpetuum possidendam.*

Arpaxare. Vide *Harpagare.*

ARPENNIS. Vide *Arapennis.*

ARPETA, corruptè pro *Erpeta*, seu *Herpeta*, ignis sacer, ἕρπης, Græcis : tumor exulceratus à flava bile sincera proveniens. Chronicon S. Maxentii, seu Malleacense an. 1014. *Obiit Petrus Abbas — morbo arpeta, id est, igni inextinguibili, sive se consumens.* Infrà : *Fuit homo — qui pedem morbo arpeta perdidit.* Scribonius Largus cap. 63. *Facit hoc medicamentum ad carbunculos, & ad ignem sacrum, & ad Zonam, quàm Græci ἕρπητα dicunt.* Est autem *Zona* species ignis sacri. Adde eundem cap. 246. Marcellum Empir. cap. 11. Celsum lib. 5. cap. 27. & Conradum Ursperg. in Henrico V. Vide *Ardens.*

ARQUATURÆ, *Forfices*, Papiæ. Notæ Tyronis : *Arquat. Arquatura.* Vide *Arcatura.*

ARQUENNIA, pro *Alchymia*, seu *Chymia*, in Novellis diffinitionibus Ordinis Cisterciensis distinct. 7. cap. 7.

ARQUERIA. Vide *Archeria.*

ARQUINTALE. Charta Willelmi D. Montispessulani an. 1103. *Dono etiam ego Willelmus Bailaticum Arquintalis, & tertium denarium in Arquintali, & medallias quas donant homines Montispessulani & Longobardi pro Arquintali.* Vide *Quintale.*

ARQUITES, Arcubus instructi, sagittarii. Acta S. Marcelli PP. lib. 2. cap. 4. n. 12. *Funduntur populi, procedunt arquites pueri ex omni parte, videntur properare itinera ad gloriam Sancti.* Vide Nonium & Gloss. Gr. Lat.

ARRA *nuptialis.* Petrus Chrysolog. serm. 140. *Ad Virginem Deus aligerum portitorem mittit : nam dat arram, dotem suscipit qui fert gratiam. Annulus arrarum nomine datus*, in Legib. Wisigoth. lib. 3. tit. 1. §. 13. Gregorius Turon. lib. 4. Hist. cap. 41. *Præceptionem ad Judicem loci exposuit, ut puellam hanc suo matrimonio sociaret, dicens, Quia dedi arram in desponsatione ejus.* Infrà : *Et ideo gloria vestra præceptionem deposco, ut filiam suam mihi tradat in matrimonio, alioquin res mihi liceat ejus possidere, donec sexdecim solidorum millibus acceptis, me ab hac causa removeam.* Vide IC. & Salmasium ad Capitolinum pag. 254.

ARRARE, Spondere. Erchempertus in Ducib. Benevent. cap. 22. *Contrarius illi semper & ingratus extitit, adeo ut etiam filio illius natam suam necessitate ductus arraret.* Gregorius Turon. de Vitis Patr. cap. 20. *Cùm ad legitimam pervenisset ætatem, — ut arram puellæ quasi uxorem accepturus daret impellitur.*

ARRAIATUS, Instructus, ex Gallico, *Arrayé.* Charta Ricardi Regis Angl. apud Willelm. Thorn : *Gentes sufficienter munitas & arraiatas.* Henr. Knyghton lib. 3. an. 1313. *Adeo quod non occurrit quempiam retroactis temporibus vidisse aliquem Comitem duxisse pulcram multitudinem hominum in equis, sic bene arraiatorum.* Alio loco : *Rediit tota fortitudo Scotorum in 3. aciebus distincta & bene arraiata.* Et mox : *26. mille hominum bene arraiatorum.* *Arredare* & *Corredare*, pro instruere, ornare, usurparunt etiam veteres Scriptores Itali. Auctor Novellarum antiquarum, Nov. 82. *Comandò, che quando sua anima fosse partita del corpo, che fosse arredata una ricca navicella, coperta d'un vermiglio sciamito, &c.* Joan. Villaneus lib. 6. cap. 45. *Fece fare alla lor galea, le vele nere, & tutti gli arredi neri.* Idem lib. 7. cap. 120. *Vestimenti & arredi & apparecchiamenti di ricca festa.* Galli *Arroy* dicunt.

Arriare, eadem notione. Vide *Monstrum.*

Arrayamentum, Ordo, ornatus, instructio. Gall. *Arrayement, Arroy.* Knyghtonus : *Rex Edwardus misit D. Reginaldum — ad explorandum & videndum de arrayamento dicti navigii.* Occurrit apud eundem iterum. Chronic. Flandr. cap. 49. *Puis feit le Roy de France son arroy, & prit avec lui tous ses hauts hommes.* Vide Edward. Cokum ad Littlet. sect. 234.

ARRAMARE, *Arramire.* Vide *Adrhamire.*

ARREATOR. Tabularium S. Juliani Brivatensis an. 1282. *Consules, Procuratores, Arreatores, & Administratores, &c.* Vox ejusdem originis, qua *Arraiatus* : est enim *Arreator*, qui res curat, instruit.

ARRECTATUS. Vide *Rectatus.*

ARRENTARE, *Arentare*, ad censum ponere, ad canonem annuum, vel ad emphyteusim prædium locare. *Arrenter*, in Consuet. Montensi cap. 12. 28. Turon. art. 303. Lodunensi cap. 15. art. 11. & 12. *Mettre à rente.* Charta Edwardi I. Regis Angl. *Nec terræ vel tenementa eorum ea occasione arententur.* Willelmus Thorn : *Prædictæ sectæ tenentium prædictorum de prædictis borghis arentatæ fuerunt ad 10. sol. per annum.* Charta Edw. II. Regis Angl. tom. 2. Monastici Angl. pag. 273. *Dedimus & concessimus — 122. acras — reddendo nobis per annum — 56. solidos, ad quos prædictæ 122. acræ — ad vasta & assarta sua in diversis forestis arrentanda assignatos arrentabantur.* Fleta lib. 4. cap. 5. §. 17. *Si quis arentaverit in curia sua finem pro pulcrè placitando, &c.*

Arrendare, eadem notione in Statutis Ordinis Hospitalar. S. Joan. Hierosf. tit. 17. §. 1.

Arrendatio. Taxa Cancellariæ Apostolicæ tit. 19. *Et si clausula arrendationis non sit in literis, tunc demantur, &c.* Ubi Joannes Bank ridiculè dixit *arrendationem* esse *virium alicujus subjectionem.* Nam præterquam quòd non omnino promptum est divinare quid hisce verbis velit, probabile est tamen *arrendationem* esse, quod vulgò *pensionem* in Beneficiis Ecclesiasticis appellamus. Nam

Arrenditia, idem valet ac *reditus*, seu *census* annuus. Charta Ludovici II. Imp. apud Ughellum tom. 6. Italiæ sacræ pag. 1309. *Cum — massaritiis, aldionaritiis, arrenditiis, &c.* Id est, possessionibus quæ censui obnoxiæ sunt. Ita Galli *Arrentement* appellant dationem ad censum. *Adcenses & arrentemens de maisons* in Consuetudine Namurcensi art. 19. & Vastanensi art. 6. *Arrentissement*, in Bononiensi art. 127.

Arrendatores jurium Regalium, in Foris Aragonensib. seu conductores. Vide Michaëlem *del Molino* in Repertorio in hac voce.

ARREPTUS, *Arrepticius*, Dæmoniacus, Italis, *Arretizio* : κατεχόμενος ὑπὸ δαίμονος, apud Strabonem, δαιμονιόληπτος, apud Chrysost. Ugutio : *Arreptitius, qui arripit, vel arripitur, sicut Dæmoniacus, & Arreptitia dicitur Dæmoniaca.* Ebrardus de Betunia in Græcismo :

Sunt Arreptitii vexati dæmone multo.
Est Energumenus quem dæmon possidet unus.

Gloss. Lat. MS. Regium : *Ariolus, Arreptitius, quasi divinus.* Walafrid. Strabo de Vita S. Galli cap. 18. *Jussit eos Dux venire in cubiculum, in quo arreptitia servabatur.* Vide S. Augustinum lib. 2. de Civitat. Dei cap. 4. Cassian. Collat. 7. Vitam S. Mariani Abbatis Ratispon. cap. 5. Baron. an. 713. n. 15. &c.

Arrepti, iidem qui *arreptitii.* Concilium Arausican. I. can. 16. & Arelat. II. can. 41. *Qui palam aliquando arrepti sunt — non assumendi ad ullum ordinem Clericatus. Arrepti à dæmone homines*, apud Gregor. Turonens. lib. 1. Miracul. cap. 69. Aigradus Mon. in Vita S. Ansberti Archiepisc. Rotomag. cap. 11. *Mulier quædam à dæmone arrepta.* Rudolphus in Vita Rabani Mauri n. 40. *Puella — subitaneo impetu spiritus maligni arrepta.* Theodorum quendam Præsidem *diabolica intentione arreptum* dixit Honorius PP. Epist. ad Sergium Subdiac. apud Holstenium in Collect. Rom.

Abreptitius, Furiosus, in Breviloquo. Petrus Damiani lib. 1. Epist. 9. *Abreptitius quidam in tantam furiosæ mentis prorupit insaniam.*

ARRERAGIUM. Vide *Areragium.*

ARRIARE. Vide *Arraiare*.

ARRIGARE. Vide *Andigare*.

ARRINGUM. Vide *Arenga*.

ARRIPAGIUM, *Arrivagium*. Vide *Adripare*.

ARRIVA, Maleficii species. Charta Philippi Regis Franc. an. 1310. pro Libertatibus oppidi Bastidæ in Petragoricis, ex Regesto 47. Tabularii Regii n. 38. *Item si arrive, vel alia maleficia occulta enormia facta fuerint in Bastida vel honore, seu partium dictæ Bastidæ, fiet——emenda super iis secundùm bona statuta & bonos usus approbatos in Comitatu Tolosæ.*

ARROGIUM, Rivulus, Hispanis *Arroyo*. Vetus Notitia Hispanica æræ 829. apud Anton. *de Yepez* tom. 4. Chronici Ord. S. Benedicti pag. 448. *Et descendit ubi intrat arrogio, quæ dicunt Rubisco, in Syle, & concludе per illum arrogium di Rubiscum, &c.* Charta Garciæ-Fernandi Comitis æræ 1010. apud eundem tom. 1. *Et de illa serra in directo usque ad illo vadiello de illo arrogio quæ exiit de valde* (valle) *Pecurgo, & de alia pars de illo arrogio de illo fenax per directo, &c.*

ARROTA. Meminit Sandovallius in Episcopis Pampilonensib. pag. 81. Chartæ æræ 1173. qua Rex Navarræ Ramiresius Monachus cuidam Ecclesiæ concedit *illa sua arrota quæ vocatur de Fontevera* : cujus vocis notionem ignorare se profitetur idem Scriptor.

ARRUMPERE. Vide *Rumpere*.

ARS, Machina, unde Gallis, *Artillerie*. Albertus Aq. lib. 2. Hist. Hierosol. cap. 35. *Quidam Longobardus genere magister & inventor magnarum artium & operum.* Vide *Artificium*, *Artillator*.

ARS, *Artes*, Grammatica. Diomedes lib. 2. *Artium genera sunt plura, quarum Grammaticè sola literalis est, ex qua Rhetoricè & Poëticè consistunt : idcirco literalis dicta, quòd à literis incipiat.* Q. Rhemnius Palæmo in Arte Grammatica : *Abundè dictum sit de præpositionibus : nam cætera habemus in Artibus plenissimè dicta.* Cledonius : *Quodam tempore dum Ars in Capitolio tractaretur.* Priscianus in Prologo ad lib. 1. *Quid enim Herodiani Artibus certius?* Valerius Probus lib. 2. Grammaticarum institut. *Artium instituta quoniam sufficienter tractavimus, nunc de catholicis nominum verborumque rationibus doceamus.* *Libri artium*, seu de Grammatica, apud Marium Plotium lib. de Metris in Præfat. Habetur *Phocæ Grammatici Ars de nomine & verbo*, ubi sic præloquitur :

Ars mea multorum es, quos sæcula prisca tulerunt :
Sed nova te brevitas asserit esse meam.

Arnobius junior in Conflictu cùm Serapione : *Dicitur autem creasse librum artis Rhetoricæ Orator, & Grammaticus librum artium condidisse.* Smaragdus in Præfat. ad Commentar. in Donatum : *Aliud est de arte tractare, & aliud de Deo loqui.* Guithmundus lib. 1. de Verit. Eucharist. *Is ergo cùm juveniles adhuc annos in scholis ageret, elatus ingenii levitate, ipsius magistri sensum non adeo curabat, —— libros insuper artium contemnebat.* Infrà : *Doctorem se artium profitebatur.* Arnoldus Lubecens. lib. 3. c. 3. *Quia in artibus bene profecerat, Scholas ibidem regendas acceperat.* Adde cap. 5. & Provinciale Cantuariensis Eccl. lib. 5. tit. 4. *Artis Grammaticæ periti*, apud Ordericum Vitalem lib. 3. pag. 462. Anonymus Poëta de Episcopis Eboracensibus :

Artis Grammaticæ vel quid scripsere magistri,
Quid Probus atque Focas, Donatus, Priscianusque,
Servius, Euticius, Pompeius, Comminianus.

Ebrardus Betuniensis in Græcismo cap. 20.

Sunt adjectiva verborum adverbia semper,
Sicut testatur Artis doctissimus actor.

Ita *artem* nudè non semel vocat Rhetoricam Quintilianus lib. 3. cap. 1. & alibi.

Facultas Artium, in Academiis, ea dicitur in quibus, artibus liberalibus Grammaticæ, Rhetoricæ, ac Philosophiæ studium impenditur : cujus elogium ita perstringunt Statuta ejusdem Facultatis in Academia Viennensi Austriæ : *Inclyta Facultas Artium liberalium cæterarum Facultatum utique pia nutrix, quia suos alumnos ipsis impartitur, tanquam fortes agonistas : & si qui forsan aliunde ipsis advenerint, revera tanquam abortivi sunt respectu lacte Artium liberalium & facundæ matris Philosophiæ nutritorum. Filii namque Facultatis Artium aptiores sunt ad quævis studia etiam altiora, dummodo tamen non duxerint se emancipandos ante tempora à provida matre sua; Facultate scilicet Artium ipsis rite constituta, volantes sine pennis, sed variis plumis Artium liberalium habitualiter decorati, apicem utique cujuscumque etiam facultatis scientificæ faciliùs adipiscuntur, interiores ejus subtilitates, etiamsi difficiles sint, medullitus penetrando.*

Artidoctor, Doctor seu *Magister in Artibus*, in Testamento Geraudi Archidiaconi Ambian. an. 1271. descripto in Historia Majorum Abbatisvillæ pag. 203.

Artista, in Vita Jordani Generalis Prædicatorum, qui *Artibus* studium & operam suam impendit.

Artigraphus, Grammaticus, seu Artis Grammaticæ scriptor, τεχνογράφος. Carolus Magn. lib. 2. de Cultu Imag. cap. 30. *Ad secundam definitionis speciem, quæ ab Artigraphis ὀνοματικὴ, id est, notio, dicitur, convaluit.* Apud Senatorem lib. de Orthographia, Donatus, Phocas, Nisus, & Gratus Grammatici, *Artigraphi* dicuntur : apud Sosipatrum lib. 2. de Instit. Grammat. Romanus, *disertissimus artis scriptor*, *Cledonius nempe Constantinopolit. Grammaticus, cujus liber de Grammatica *Ars* inscribitur. In lib. 3. Miraculor. S. Dionysii, in Prologo, *Methodius optimus Græcorum Artigraphus* indigitatur. Anonymus in Vita S. Hieronymi : *Huic viro in literarum studiis plerique cathegetæ, id est, præceptores fuerunt, Donatus nempe artigraphus, Romanis eum imbuens elementis, liberaliumque artium sapore sufficienter replens Magister extitit illi, &c.*

Ars sancta. Vide *Sortes Sanctorum*.

ARSACIDÆ. Vide *Assasini*.

ARSEDA, *Stella valde splendens*, secundùm Ugutionem.

ARSENA, Armamentarium, vulgò *Arsenal* : Italis *Arzenale*. Sanutus lib. 2. part. 4. c. 12. *Oportet ad illius* (navigii) *conservationem in posterum in locum pertrahi coopertum——qui locus ubi dictum conservatur navigium, Arsena vulgariter appellatur.* Dantes in Infern. Cant. 21.

Quale ne l'arzena de' Vinitiani,
Bolle l'inverno la tenace Pece,
A rimpalmar di legni lor non sani.

De vocis etymo ita nugatur Sansovinus in Venetia lib. 8. *La casa dell' Arsenale, che s'interpreta* Arx Senatus, *cioé fortezza, bastione, antemurale, & sostegno del Senato contra l'armi de gli infideli.* Alii vocem Turcicam putant, seu Arabicam, ex voce, ut aiunt, *Darcenaa*, quæ idem sonat, ablata prima litera : quod minùs probabile videtur, cùm ἀρσηνάλης armamentarium Constantino diceretur, longè antequam Turci Constantinopolim pervenissent, Theophilo Michaëlis filio imperante, ut ex Inscriptione, quæ à Grutero & aliis refertur, constat. Ego verò ab *ars* deductam existimo, quæ sequioribus Latinis, perinde ac *ingenium*, machinam denotavit, uti suprà ex Alberto Aquensi observatum est, ita ut locus fuerit in quo *artes*, id est, machinæ bellicæ, quas etiamnum *Artilleries* dicimus, reponebantur : nam quod *Artilleriam*, ab arcubus dictam scribit Vossius, vix est vero simile. Vide Jacob. *Bourgoing*. lib. de Orig. & usu vulgarium vocum pag. 12.

ARSENOQUITA, ex Græc. ἀρσενοκοίτης, *masculorum concubitor.* Ratherius Veronensis : *Quam perdita tonsuratorum universitas tota, si nemo in eis qui non aut adulter, aut sit arsenoquita.* Vetus Scheda de Ordinatione Episcopor. edita à V. Cl. Stephan. Baluzio post Capitul. *Inquirat illum de quatuor Capitulis, id est, de arsanoquita, quod est cubans cum masculo, &c.*

ARSINA, *Arcina*. Charta Hugonis de *Belpin* Militis an. 1218. qua vendit villam *de Pi* in Ceritania : *Et ostem, & cavalcatas, & seguis, & cucucias, & exorquias, & homicidia & intestationes & arsinas.* Ita non semel in Chartis aliis, quas in verbo *Cugucia* descripsimus. Charta an. 1312. in 48. Regesto Philippi Pulcri Reg. Franc.

ex Tabul. Regio n. 134. *Si arsuræ vel incendia, vel alia maleficia facta fuerint in dicta villa, &c.* Ubi *arsina* est *incendium*, *vel crimen incendii*, seu potiùs cognitio de crimine incendii, quod nostri *arsin* vocabant, ut colligitur ex his quæ habent Hemeræus in Augusta Viromand. pag. 294. & Vassorius in Noviomensi Historia pag. 946. *Arsis* etiam dicebant: nam Ecclesia S. Petri quæ *des Arsis* dicitur Parisiis, *de Arsionibus* nuncupatur in Tabulario Monasterii S. Petri Fossatensis fol. 1. Vide Haræum in Castellanis Islensibus pag. 142. 143. *Faire arsons*, incendia excitare, in Charta vernacula Joannis Regis Angliæ apud Willelm. Thorn pag. 2481.

Arcina, eadem notione, in Charta R. Abbatis Caroffensis an. 1308. ex 2. Regesto Philippi Pulcri Regis Franc. in Tabulario Regio n. 11. *Item si arcinæ, vel alia maleficia occulta facta fuerint in dicta bastida vel honore, &c.*

ARSINA, Supellex quævis, Occitanis. Synodus Nemausensis an. 1284. cap. *de Veneratione Ecclesiæ: Quia quidam Clerici Ecclesias sic exponunt supellectilibus, & arsinis ipsius, & etiam alienis ut potiùs domus Laicorum, quàm Dei basilicæ videantur: idcirco firmiter prohibemus, ne ejusmodi supellectilia seu arsinæ in Ecclesiis admittantur, nisi propter bellum, aut incendia repentina, seu alias necessitates urgentes, &c.*

ARSINEUM, *Vestis mulieris rubei coloris & ardentis.* Ugutio.

ARSINUM, *Pondus 35.* (granorum) Saladino de Ponderibus.

Arsinum, in Gloss. Lat. Græc. δάκριμα, redditur. Sed idem videtur quod *Arsura*, de qua voce mox.

ARSURA, in Domesdei, dicitur auri vel argenti conflatio purpurgationis ergò vel examinis. Modum rei exhibet Niger liber Scacarii Gervasio Tilleberiensi ascriptus cap. *de Officio Militis Argentarii.* Nam magno tunc usui illic fuit ad examinandas pecunias Regi solutas, propterea quod in multis locis & diversè admodum cudebantur. *Arsura* etiam dicta ipsa metalli inter conflandum diminutio: & *libram* aiunt *tot ardere denarios*, quot per ignem *purgatorium* amiserit. Prædictus verò liber Scacarii, seu Auctor Dialogi Fiscalis, Salisburiensem Episcopum, (Rogerum Cadomensem) sub Henrico I. *Arsuram* instituisse refert: cùm idem Rex frumentarios & esculentos redditus in pecuniarios commutasset, numero atque pondere persolvendos. *Hic*, inquit, *postmodum ex mandato Principis accessit ad Scaccarium, ubi cùm per aliquot annos præsedisset, comperit hoc solutionis genere non plenè fisco satisfieri. Licèt enim in numero & pondere videretur satisfactum, non tamen in materia. Consequens enim non erat, ut si pro libra una, numeratos 20. solidos etiam libræ ponderis respondentes, solvisset, consequenter libram solvisset argenteam. Poterat enim cupro, vel quovis ære mixtam solvisse, cùm non fuerit examinatio. Ut igitur Regiæ simul & publicæ provideretur utilitati, habito super hoc Regis consilio, constitutum est, ut fieret ordine prædicto firma* (id est, annui census) *combustio vel examinatio.* Capite verò præcedenti *combustionis* seriem pluribus describit, aitque *non esse legitimam Regni hujus monetam, si examinata libra decidat plusquam 6. denar. à pondere quàm numerata respondet.* Sed restituit, non instituit *combustionis* hunc morem Sarisberiensis Episcopus, cùm jam inde ab Guillelmo Notho Henrici I. parente nota fuerit, ut ex variis locis Domesdei constat. Tit. *Chent. Archiepisc. Cantuariens. civitas Cantuar. Item reddit nunc 30. libras arsas & pensatas, & 24. lib. ad numerum.* Alibi tit. *Lencolescire, Rex Chircheby: Tempore Regis Edwardi valebat 40. lib. modò 60. sol. pondere & arsura.* Alibi non semel occurrit, *ad pensum & arsuram, ad pensum solum, ad pondus & arsuram, ad pondus solum.* Hæc ferme ex Spelmanno.

Arsuras etiam vocabant monetariorum & argentariorum scopaturas ac reliquias rursum igni excoctas. Gotselinus Monachus lib. de Miracul. sancti Augustini Cantuar. Episc. cap. 15. *Indagabant curiosè aurifices, argentarios, monetarios, trapezetas, cæterosque metallorum fusores pro illorum fusilibus cineribus & purgamentis, pro spumis & scoriis, vel testularum fragmentis in quibus massas suas liquefecerant, æstimata pretia offerentes, has reliquias emptas corradebant & conscopabant, unde hujusmodi collectas scopaturas vocitant, quas illi torridis fluentis abluebant, conflatamque duritiem duro lapide comminuebant, his minutiis suo igni conflatis pretiosam massam extorquebant. In tali negotio venientes ad oppidum Bathan, emptasque ex more copiosas arsuras, quas dicunt scopaturas, ad proximum flumen ferebant diluendas, &c.*

Arsura, Erpeta. Meierus lib. 3. Annal. Flandr. an. 1088. *Subsecutus est pestilens ille morbus, qui ignis sacer vocatur, quam tum Arsuram vocabant quidam.* Vide *Ardentes*.

ARTABULARIUS, *Craticula*, in Glossis Arabico-Lat.

ARTAGIUM. Charta Goffredi Comitis Cannarum an. 1105. apud Ughellum tom. 7. Ital. sacr. pag. 1072. *Concedimus iterum ut eadem matrix Ecclesia Cannarum possideat omnium rerum suarum, & suorum hominum vendentium & ementium tam in Cannis, quàm deforis, & in casalibus ubicunque: possideat etiam omnium suorum hominum artagium sutrum* (f. **suarum*) *terrarum, calnarum* (f. & aliarum) *venientium ad laborandum cum sua adfidatura.*

ARTATOR. Sanutus lib. 2. part. 4. cap. 8. *Quilibet dictæ gentis, quorum artator es, ex prærogativa ferreo baculo potiatur.*

ARTAVUS. Liber Regulæ Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 19. ubi de scriptoribus Monachis: *Sed nec scriptoria, nec artavos,* (sic) *nec cultellos, nec scarpellia, nec membranas — suscipiat.*

ARTELABO, Papiæ, *artificium laborata vestis.* Fortè quasi *artelaboratus.* Fortunatus lib. 2. de Vita sancti Martini:

Hinc abacum picto bombycina flore decorant
Artelaborata, & vel qualia pensat aragne.

Nicolaus de Braia in Ludovico VIII.

—— *Fracturaque machina muros*
Artelaboratos.

ARTEMO, *Instrumentum arietis*, in Glossis Isid. ubi *artis* quidam legendum putant.

ARTEPTA, *Genus vasis, ut pugilla.* Papias.

ARTERIATUS, *Cujus fauces rheumatizant. Arteriatum, medicina quæ prodest meatui gutturis.* Ugutio. Vide *Rheumatidiare*.

ARTICULARIUS. Gloss. Græc. Lat. MS. καρποδέσμιος, *Lemniscus, Articularius, Fasciola.* Editum habet *Lemniscens, articularia fasciola.* Idem: καρποδέσμιος πεμ-λημμένος, *Lemniscatus.* Perperam in MS. *Leminis castus.*

ARTICULUS. *Super articulos manus prosterni*, leviorum culparum satisfactio apud Monachos. Usus antiqui Ordinis Cisterciensis cap. 68. De Lectore qui versum dicit pro alio: *Festivis quidèm diebus super articulos manus, privatis verò super genua prosternatur, ponens cucullam sub manibus, & sic inclinans revertatur ad sedem. Similiter super articulos manuum satisfaciant omnes in loco in quo sunt, quoties fallaciam in oratorio incurrerint, non divertentes dextrorsum vel sinistrorsum. Pro nota cantus tantùm non solemus satisfacere. Humiliare se super genua, vel articulos*, cap. 70. & paulò antè cap. 75. & Institutiones Capituli ejusdem Ordinis an. 1256. cap. 6.

ARTIDOCTOR. Vide *Ars.*

ARTIFICIARIUS, Artifex, Gallis *Artisan*, in Chronico Henrici *de Knyghton* pag. 2600.

ARTIFICINA, *In qua artes exercentur*, in Gloss. Isid. & apud Ugutionem.

ARTIFICIUM, Papiæ, *Præstigium, fallacia, magisterium.*

Artificium, Supellex, quicquid arte confectum est. Capi-

tula Caroli Mag. lib. 6. cap. 305. *Quæcunque ei* (Ecclesiæ) *offeruntur in — pratis, aquis, aquarumve decursibus, artificiis, libris, utensilibus, &c.*

Artificium, Ars, *Mestier*. Regula S. Macarii cap. 30. *Ut intra Monasterium artificium non faciat ullus, nisi ille cujus fides probata fuerit, &c.* Concil. Carthag. IV. can. 51. *Clericus —— artificio victum quærat.* Can. 52. *Clericus victum & vestimentum sibi artificiolo vel agricultura —— paret.*

Artificiarius, quivis Opifex, Artifex. Angl. *Artificer*. H. de Knyghton: *Simili modo fiebat de aliis artificiariis in burgis & villis.*

Artificium, Machina bellica. Historia Cortusiorum lib. 7. cap. 7. *Fiunt vineæ, sive gatti, pontes, & scalæ, machinæ, & alia artificia ad oppugnandum.* Quæ quidem vox pro *ædificium* scripta videtur apud eosdem lib. 1. cap. 9. & lib. 2. cap. 19. Vide *Ars.*

Artificium, Corpus artificum, *Corps de mestier*, apud Henricum Knyghtonum. Locos vide in *Secta.*

ARTIGARE. Vide *Andigare.*

ARTIGRAPHUS. Vide *Ars.*

ARTILEATOR, Machinarum, quas *Artilleries* dicimus, fabricator. Statutum Edwardi II. Regis Angl. de officio Senescalli Aquitaniæ, & Conestabilis Burdegalensis, in Regesto Aquitan. fol. 80. *Item ordinatum est quod sit unus artillator, qui faciat balistas, carellos, arcos, sagittas, lanceas, spiculas, & alia arma necessaria pro garnizionibus castrorum.* Quid autem *Artilleriæ* vocabulo intellectum olim, docemur ex Guill. *Guiart* an. 1304. ubi de prælio ad Montem Puellarum.

Nul ne pense ore à lecherie,
Plusieurs vont à l'artillerie,
Qui fut sans que ce trufle lise,
Prés des tentes le Roy assise.
Artillerie est le charroi,
Qui par Duc, par Comte, ou par Roy,
Ou par aucun Seigneur de terre,
Est chargié de quarriaus en guerre,
L'arbalestes, de dars, de lances,
Et de targes d'unes semblances,
De tiex harnois là prendre seulent,
Li desgarni qui prendre en veulent,
Cil qui les délivrent, en baillent
A ceus à qui tiex choses faillent.

Le Roman du Chevalier au Barisel MS.

Avoit fait son Chastel fermer,
Qui mout estoit bien batilliés,
Si fort est & si bien artilliés,
K'il ne cremoit ne Roi ne Comte.

Martialis de Paris, in Vigiliis Caroli VII.

S'il les monta & artilla
Ce feu Roy selon son desir,
Et grandement les rabilla,
Car à cela prenoit plaisir.

Vide Froissartem 2. vol. pag. 28. 30. &c. Monstrelletum 1. vol. cap. 29. & Gloss. Meursii in ἀρτιλλεία.

ARTINUM. Will. Armoricus in Philippo Aug. an. 1219. *Racemi demum collecti adeo usti erant, quòd nihil aliud esse videbatur, quàm artinum torculari jam pressum.* Legendum puto *tartinum*, à *tarta*. Vide in hac voce.

ARTISELLIUM. Fragmentum Petronii: *Decem partes dicit, librum ab oculo legit, threcium sibi de diariis fecit, artisellium de suo paravit, & duas trullas.* Fortè *antisellium.*

ARTISTA. Vide *Ars.*

ARTITUS, εὔτεχνος, δεξιὸς, in Gloss. Lat. Græc.

ARTOCASEUS. Joan. de Gallandia in Synonymis:

Panis, artocopus, pastillaque, liba, placenta,
Jungitur artocrea, simul artocaseus istis.

Ubi Interpres: *Artocaseus, dicitur panis decoctus cum caseo & ovis.*

ARTOCOPUS, apud eumdem Joan. de Gallandia, *Panis elaboratus ad opus Domini*, Ugutioni.

ARTOCREAS, Papiæ, *Panis carnem continens*; vulgò *tortella*, inquit Joannes de Janua. Est præterea portio, ut vocant, Monachica, *quæ jure antiquo continere debebat quinque ova & caseum*, ut est in Chronico Trudonensi lib. 13. pag. 508.

ARTONA. Vita S. Severi Abbatis Agath. cap. 11. de pane paximatio, in modum eulogiæ transmisso, & cruce signato: *Hujus planè crucis artonæ comestio non puto vacare mysterio.* Ubi Editor *artonam*, paniciam interpretatur, ab ἄρτος, panis.

ARTOTYRITÆ, Hæretici in Galatia, sic dicti, quòd panem & caseum offerant in sacrificiis. Philastr. & Papias.

ARTOX, Papiæ, *malus reus.* Fortè *atrox, malus, reus.*

ARTURUM *exspectare*, Proverbium apud Anglos, quorum credula adeo fuit olim fides, ut Arturum Regem denuo regnaturum persuasum haberent. Guillelmus Neubrigensis in Prooemio ad Historiam: *Sive etiam gratia placendi Britonibus, quorum plurimi tam bruti esse feruntur, ut adhuc Arturum tanquam venturum expectare dicantur, eumque mortuum nec audire patiantur.* Petrus Blesensis Epistola 57.

Quibus si credideris,
Expectare poteris
Arturum cum Britonibus.

Nicolaus de Braia in Ludovico VIII.

Hic Brito præsumens Arturum vivere Regem, &c.

Josephus Iscanus de Excidio Trojano:

Sic Britonum ridenda fides & credulus error,
Arturum expectant expectabuntque perenne.

Vide Hermannum Monachum de Miraculis S. Mariæ Laudun. lib. 2. cap. 16.

ARTURIA *terra*. Vide *Araturia.*

ARVA, femin. gen. Ager, interdum regio, provincia. Chronicon Novalicense lib. 1. cap. 30. *Erat præterea in arva Francorum Monasterium quoddam ditissimum in honore S. Medardi Confessoris fundatum, &c.* Vetus Charta anno 7. Rodulfi Regis Burgundiæ exarata, ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ: *Prædicta cespis sita est in pago Gratianopolis, in agro Salmoriacense, in villa Cotonaco, & cingitur undique ex eadem arva infra hanc definitionem, &c.*

ARVAS, Papiæ, *Demens.*

ARULA, Craticula, in Gloss. Isid. Papiæ, *est patella carbonum, craticula, vel vas æneum quadrangulum, in quo ignis ardet, vel in quo prunæ vel carbones asportantur.* Gloss. Ælfrici: *Arula, vel Batilla*: ȝẏꝛ-panne. Scholiastes Aristoph. ad Acharn. ἐσχάραν, τῶν νῦν ἀνθρακιᾶν ἀρύλαν. Ita *arulam* vertit Interpres Græcus Exodi cap. 27. & 38. & Hierem. cap. 38. Ordericus Vitalis lib. 6. pag. 622. *Librum quoque* (S. Ebrulfi) *& arulam argento coopertam, & cambutam, atque cinctorium, &c.*

ARUM, apud Occitanos, Territorium, fortè pro *arvum*. Tabular. Ecclesiæ Cadurcensis: *Breve divisionale, in ipso aro, de ipsa villa quæ dicitur Roca.* Infrà: *Cedo vobis vinea mea quæ est in aro de Cassanoles.* Tabularium Conchense in Ruthenis ch. 9. *Et alia condamina quæ est in aro Sagni: similiter in ipso aice, in villa Planiolas, casa dominicaria.* Ch. 11. *Vel quantumcunque in ipso aro visus sum habere.* Infrà: *Similiter in pago Arvernico, in aro quæ vocatur Rocolas.* Sic non semel feminini gen. ibidem vox effertur. Ch. 35. *Et ipsas res in pago Rotinico, in ministerio condadense, in aro de Garzaguas, &c.* Ch. 127. *In Vicaria Sermacense, in aro quæ vocatur, &c.* Vide *Arva.*

ARUMARE, *Rumorem afferre*, Papiæ. Perperam *arvinare* Editum.

ARVINARE. Gloss. Lat. Gall. *Arumatus, Encraissié.* Leg. *Arvinatus, impinguatus*, ut apud Joan. de Janua ab *Arvina*, pinguedo. Græcismus:

Intus adeps, arvina foris, pinguedoque quævis.

ARUMPERE, Vide *Rumpere.*

ARUNCALE. Vide *Runcale.*

ARURA, Ager satus, segetes ipsæ. Gloss. Lat. Græc. *Arva*, ἄρουρα, γῆ, χώρα. Beda de Orthographia: ἄρουρα, *Ar*,

vum. Glossæ aliæ: *Segetes*, ἄρουραι. Rursum: *Seges*, ἄρουρα καὶ λήϊον. Hesychius: Ἄρουρα, ἡ γῆ, ἀπὸ τοῦ ἀροῦσθαι. ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ, ἡ σπορεία. Glossæ aliæ MSS. Ἄρουρα, ἡ πρὸς σποράν ἐπιτήδεια γῆ. Heliodorus lib. 2. Æthiopic. de Nilo: τῇ παρόδῳ γεωργεῖ τὰς ἀρούρας. Menologium Græcor. 11. Januar. εἰργάζετο μικρὰς ἀρούρας ἐν τῇ νάπῃ. Marcellus Empiricus c. 8. *Lacertas pessimas, quæ in segetibus morantur, quas Græci aruras vocant, comburito.* Porrò auctor est Strabo lib. 18. Ægyptum olim divisam in Præfecturas, quæ rursum in Toparchias; easque in portiones alias, quarum minimæ ἄρουραι erant, distributas: quod etiam attigit Orus Apollo lib. 1. cap. 5. qui ἄρουραν, μέτρον γῆς, seu modum agri fuisse ait. Atque de his aruris intelligendus Evagrius interpres Vitæ S. Antonii cap. 1. *Aruræ autem erant ei 300. uberes & valde opimæ.* Ubi Græcum retinuit, quod sic se habet: ἄρουραι δὲ ἦσαν τριακόσιαι, ἄφοροι καὶ πάνυ καλαί. Aruram pedibus 50. constitisse auctor est Suidas.

Arura, Aratio. Velius Longus de Orthographia: *Filix, quam ita credo dictam, quòd sit mirus felix aruræ.* Fleta lib. 2. cap. 73. §. 1. de officio Baillivi Manerii: *Deinde campos, boscos, prata, pasturasque ambiat, & aspiciat, ne inde damna fiant in aruris.* §. 2. *In initio igitur temporis seminandi & rebinandi continuè sint cum carucis Ballivus, Præpositus, & Messor per totam dietam, donec aruras suas legitimè compleverint, &c.* Cap. 82. § 2. *Una acra pro frumento trinam exigit aruram.* Adde Bractonum lib. 2. cap 16. Charta Ricardi Regis Angliæ in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 835. *Ex dono Joannis de Ponton 20. acras terræ, & 2. toftos — cum pastura ad 100. oves, & ad tot aruras, quibus eadem terra coli posset.* Ita *airure*, in Consuetud. Normanniæ art. 119. *Il doit paier les airures, laburs, & semence, à celui, &c.* Adde art. 483. *Bœufs d'arée*, boves aratorii, in Consuetud. Santonensi art. 16.

ARVUSCAMPUS, quomodo *arvus ager*, apud Plautum Trucul. aratus. Leg. Rothar. Reg. Longobard. tit. 108. *In octogild ipsum caballum componat, pro eo quòd ipsos* (caballos) *de arvo campo quod est fonsaccar, movere præsumpserit.*

ARX. Vide *Arce*.

ASCALONIÆ, quæ *cepæ Ascaloniæ* Plinio lib. 19. cap. 6. & Apicio lib. 4. cap. 2. nostris inde *Eschalottes*: Adalardus in Statutis Corbeiensis Monasterii lib. 2. c. 1. *Ascaloniæ quoque, allia, cepe, &c. Eschaloingnes*, in Regesto Peagiorum Parisiensium. Will. *Guiart* MS. an. 1213.

Jaçoit ce que ge vous esloingne,
N'aurés perte d'une eschaloingne.

Ascalonicæ, in Capitulari de Villis cap. 70.

Scalongia, eadem notione. Matth. Silvaticus: *Cepitia*, id est, *scalongia*, *ceputia*.

ASCELLA, *Ascilla*, *Assellia*, *Axella*, *Axilla*, nostris, *Aisselle*.

Ascella. Isidorus lib. 11. & ex eo Papias: *Ascella locus sub brachio; dicta quia ab eis ascellis brachia cillentur, id est, moventur.* Glossar. Ælfrici: *Ascella vel subhircus*, oxn. Alexander Iatrosophist. lib. 1. Passion. ubi de Melancholicis: *Aliqui suspicantur se esse vas fictile: alii quoque gallum, ut & imitentur eum ad cantandum, & etiam ascellas percutiunt.* Utuntur passim Scriptores, Interpres Biblior. non semel, Marcellus Empiricus cap. 18. Gregorius Turon. lib. 5. Hist. cap. 31. lib. 7. c. 29. Odo Cluniacens. lib. 2. de Miracul. S. Mart. cap. 9. Theodericus de Miraculis S. Celsi Episc. Trevirensis cap. 1. Baldricus lib. 1. Chron. Camerac. cap. 11. Goscelinus lib. de Miracul. S. Augustini Cantuar. cap. 1. Auctor Vitæ S. Lupicini Abbat. Jurensis n. 2. Cæsarius lib. 5. Miracul. cap. 8. Petrus Cellensis lib. 5. Epist. 25. Sugerius in Ludovico VI. cap. 18. Guibertus lib. 1. de Vita sua cap. 22. Constantinus African. lib. 3. de Morbor. curation. cap. 16. lib. 7. cap. 1. lib. 2. de Communib. locis Medic. cap. 12. Gesta Consulum Andegavensium cap. 3. n. 23. Durandus lib. 3. Rational. c. 11. &c.

Assellia, apud Michaëlem Scotum lib. de Physionomia cap. 2. *Nascuntur* (pili) *in naribus nasi, in maxillis masculis sub assellis. Assellæ*, cap. 4.

Axella, Papiæ, *Ala*, *pilosa membra sub brachiis dicuntur*, — *quas quidam axellas dicunt.*

Ascellata vena, quæ & basilica: nam vena quæ in *ascellas* vadit, se in quatuor venas dividit, quarum tertia in manum per armum secedit, eaque vocatur *ascellata* & *basilica*. Ita Constantinus African. lib. 2. Commun. loc. Med. cap. 12.

Ascellare, Furcula alaris, qua contracti innituntur ad *ascellas*, vulgo *Potence*. Aimoinus lib. 2. Miraculor. S. Germani Episc. Parisiensis cap. 2. de quodam contracto: *Cum ascellaribus venit ante sancti Patris sepulcrum. Iso* de Miraculis S. Othmari lib. 1. cap. 10. *Duobus sustentaculis inter ascellas suffultus.*

ASCELLA, pro *assella*, *Asserculus*, nostris *Aisselle*. Tabul. S. Remigii Remensis: *Donant de spelta modios 324.* — *de banno 27. den. de ascellis 710. de scindulis 350. fœtam uno anno, &c.* Occurrit ibi pluries. Sugerius in Ludovico VI. *Acerrimè dimicantes, scutis confractis, ascellas, ostia, & quæque lignea sibi præponentes, portæ insistunt, &c.* Infrà: *Vilissimum ascellam sibi præferens, fronte nudo ascendens, ad sæpem usque pervenit.*

Axilia, idem quod *Ascella*. Census Eccl. Augustod. in Tabulario ejusdem Ecclesiæ: *Summa* — *perticarum circulorum 157. Scindularum 995. Axilium 987.* Occurrit ibi semel ac iterum.

Axila. Capitulare de Villis cap. 62. *Quid de axilis & alio materiamine, &c.*

ASCELLA, pro *ala*, Gallis *Aisle*. Gregorius Turonensis lib. 2. Hist. cap. 16. *Inante absidem rotundam habens, ab utroque latere ascellas eleganti constructas opere, &c.* Frustra hoc loco *astellas* reponit Meursius: *ascellæ* enim apud Gregorium sunt ædis sacræ latera interiora, quæ alii *alas* vocant. Vide in hac voce.

ASCENDERE, Contradicere. S. Anselmus lib. 3. Epist. 10. *Dicunt mihi quia prohibeo Regem dare investituras, — nec ascendo eis ex adverso.* Infrà: *Non enim quod objiciunt de Clericis fieret, nisi investituræ, quibus ex adverso ascendo, non fierent.* Ibidem: *Et in tantum ex adverso ascendo.*

Ascendere, in animalium admissione. Stephanus Tornacensis Epist. 95. *Imminet tempus ascendendi, & balantes ovium voces rude matrimonium in proximo sibi coaptare festinant.*

ASCENSA, Ascensio, festum Ascensionis Dominicæ. *Ascensa Domini*, in libro Sacramentorum S. Gregorii, in Regula Magistri cap. 28. in veteri Kalendario apud Allatium de Dominicis & Hebdom. Græcor. pag. 1490. &c. Vetus Pœnitentiale: *A Pascha usque in Albas, & in Ascensa Domini, & Pentecostem, &c.* Extat in Pontificali MS. Ecclesiæ Senonensis *Benedictio in Ascensa Domini.* Versus antiqui apud Sansovinum & Stringam in Venetia lib. 1. cap. 151.

Si quis in Ascensa Domini cùm venerit illuc, &c.

ASCENSORIUM, Gradus, quo ascenditur. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Ascensorium*: ſtæger, id est, gradus, scala, à ſtigan, scandere. Wippo de Vita Chunradi Regis, de eodem Chunrado: *In brevi tantum proficiens ut nemo dubitaret, post Caroli Magni tempora, aliquem sede digniorem non vixisse: unde extat proverbium: Sella Chunradi habet ascensoria Caroli. De hoc proverbio quidam de nostris, &c.*

Chunradus Caroli premit ascensoria Regis.

Petrus Blesensis serm. 24. *Brevis est scala, non laboriosa, tribus tantùm distincta ascensoriis, etiam quodlibet ascensorium trium est palmarum.* Ricardus Hagulstad. *In ipsis verò cochleis, & super ipsas ascensoria ex lapide, &c.* Adde Galbertum in Vita Caroli Comitis Flandr. n. 102.

Ascensorium, quod aliàs *Monteia*. Vide in hac voce. Charta Henrici Regis Francor. in Tabulario S. Maglorii Paris. *Unum iterum molendinum, & unum ascensorium piscium situm juxta Ecclesiam Karentona villa.*

Ascensus. Anastasius Bibl. in S. Hadriano PP. p. 116. *Ecclesiam S. Stephani — similiter renovavit, unà cum cœmeterio B. Cyriacæ, seu ascensum ejus. Ascensum*, pro gradu, dixit lex 45. Cod. Th. de Operib. public. sed hic fortè *Ascensus* pro *ambone* sumitur.

Ascetæ, Monachi, qui virtutem, continentiam, ac vitam angelicam excolunt. Gloss. Lat. Gr. *Cælibes*, ἄγαμοι, ἀσκηταί. Aliud Gloss. MS. Reg. Cod. 930. ἀσκητὴς, ἐγκρατὴς, continens. Tertulliano de Præscript. cap. 14. *Exercitati* dicuntur: ἀσκηταὶ καὶ τῆς ἀρετῆς φροντισταί, Basilio M: τὸν ἀσκητικὸν αἱρούμενοι (& ἑλόμενοι) βίον, lib. Synod. Eorum vita ἄσκησις appellatur S. Athanasio in Vita S. Antonii, γυμνασία μοναχικὴ Isidoro Pelusiotæ lib. 1. Epist. 92. Sub hac autem exercitatione comprehendit Philo lib. 3. Allegoriar. Legis, τὰς ἀναγνώσεις, μελέτας, θεραπείας, τῶν καλῶν μνήμας, ἐγκράτειαν, τῶν καθηκόντων ἐνέργειαν, &c. Christophorus Angelus lib. de Statu hodierno Græcorum Græcè edito Londini an. 1619. cap. 26. & seqq. triplicem esse ait apud Græcos Monachorum ordinem, μοναστικὸν, ἀναχωρητικὸν, vel κελλιωτικὸν, & ἀσκητικὸν, additque ἀσκητὰς eosdem esse cum Eremitis.

Asceterium, ex Græc. ἀσκητήριον, Monasterium, locus exercitio & disciplinæ virtutum destinatus: ἀσκητῶν καταγωγὴ, Theodoreto lib. 6. & 10. Therapeut. Lexicon Græc. MS. παρθενῶνες, τὰ μοναστήρια, τὰ ἀσκητήρια. Vide Novellam Justin. 59. Baron. an. 301. n. 22. 31. Casaubonum exercit. 2. ad eundem Baron. cap. 13. Nebridium *à Mundelhein* Antiquit. Monastic. Epist. 7. &c. Mirè autem hanc vocem depravarunt Scriptores inferioris ævi, ut ex sequentibus patebit. Nam

Archisterium interdum scribitur. *Interius archisterium*, apud Evagrium in Vita S. Antonii cap. 52. S. Audoënus Episcopus Rotomag. in Vita S. Eligii lib. 1. c. 10. *Vestimenta etiam & quæcunque erant necessaria, illico archisteriis cum exultatione destinans*. Alibi: *Dignum tandem sanctarum Virginum construxit archisterium*. Diedericus Monachus lib. de Illatione S. Benedicti in Præfat. *Ex Monachorum archisterio. Archisterium Anianense*, in Annalibus Anianensibus MSS. & in Vita MS. Caroli Mag. jussu Friderici Imperat. scripta lib. 2. Occurrit alibi non semel, in Passione S. Vitalis Mart. n. 8. apud Berengosium Abbat. lib. 1. de Inventione S. Crucis cap. 16. lib. 3. cap. 4. Fridegodum in Vita S. Wilfridi cap. 46. Abbonem Floriacens. Abbat. in Canonib. cap. 14. Petrum Diacon. de Viris illustrib. Monasterii Casinensis in Prologo & c. 30. Theotfridum lib. 1. cap. 7. lib. 2. cap. 5. lib. 4. cap. 2. 7. Langium in Chronico Citiensi an. 1469. in Charta Pontii Arelatensis Archiepisc. apud Acherium in Spicilegii tom. 6. pag. 430. &c. Vide virum doctissimum Joan. Mabillonium ad Vitam S. Theofredi pag. 47.

Interdum hanc vocem pro principatu seu Episcopali dignitate usurpant Scriptores. *Archisteria Episcopalia*, in Vita S. Deicoli cap. 1. Vita S. Severi Episcopi Ravenn. n. 3. *Quod uxoratus ad Archisterium Ravennæ accesserit*. Theodericus in Hist. Invent. S. Celsi cap. 1. *Quod Treverica Metropolis — merito totius Galliæ Archisterium sit hactenus vocitata*. Porro vocabuli etymon ab Ugutione & aliis allatum jure exploditur: *Archisterium, Monasterium, ab archo & sterion, quasi dicas statio principalis, id est, spiritualis statio, vel dicitur archisterium, eo quòd regulis & disciplinis arcetur*.

Architerium dixit auctor Hist. Translat. reliq. S. Faustæ tom. 2. Hist. Franc. & apud Labbæum tom. 2. Bibl. & Bolandum.

Architrium, Vita S. Euphrasiæ cap. 6. in Vitis Patrum.

Arcisterium, habent Aymoini Continuator lib. 5. cap. 41. Simeon Dunelm. pag. 89. Edgarus Rex in Legibus Hydensis Monasterii cap. 9. & veteres aliquot Chartæ Regum Angl. in Monastico Angl. tom. 1. pag. 101. 218. & 235. & apud Seldenum ad Eadmerum pag. 155. Vita S. Walburgis n. 17. Vita S. Willibaldi, vett. Chartæ Hispanicæ apud *Yepez* in Chron. Ord. S. Benedicti tom. 1. pag. 91. b. appendicis pag. 38. tom. 5. append. 18. b. tom. 4. pag. 49. 436. b. tom. 5. pag. 66. b. 90. 445. b. apud Sandovallium in Episcop. Pampilon. pag. 34. 35. Vett. Glossæ, *Arcisterium, Monasterium*.

Assisterium, Papiæ, *Monasterium*. Ugutio: *Assisterium, Monasterium Græcè, vel dicitur ab assistendo. Assistria, Monialis ibi assistens*.

Acistarium non semel in Charta Lusitanica æræ 1067. in Hist. Episcoporum Portensium 1. parte pag. 185. 186.

Ascysterium, dixit S. Eulogius in Memor. Sanct. lib. 2. cap. 10. *Ego quidem volumen hoc illis tantummodo ascysteriis commentaveram, è quibus prior ille Monachorum globus ad resistendum mendacissimo vati processerat*. Idem *acysterium* habet.

Ascetriæ, Feminæ continentes, quæ à Monachabus differebant, ut *Asceterium* à Monasterio: à Monachabus scilicet, quæ in solitudinibus domicilia habebant. Juliani dictatum de Consiliariis: *Si emerserit de Clericis, vel Monachis, vel Ascetriis, &c.* Julianus Antecessor cap. 460. *Si quis contra Clericum, vel Monachum, vel Diaconissam, vel Monastriam, vel Ascetriam habeat aliquam actionem, &c.* Ita cap. 494. Gregorius Magn. Epist. ad Theodistam: *Ancillis, quas vos Græca lingua Ascetrias dicitis*. Menologium Basilii in S. Phasic 21. April. εἶχε δὲ καὶ θυγατέρα χριστιανὴν ἀσκήτριαν, &c. Psallebant autem illæ in elationibus funerum, ut docent leges 45. 48. de Episcop. & Cleric.

Asciare. Guibertus lib. 2. de Vita sua cap. 6. *Is etiam qui epilepsim, id est, caducum patiebatur morbum, à spiritu immundo allidi in terram, spumare, stridere dentibus, & asciare perhibetur, quod oratione solùm & jejunio curari posse asseritur*.

Asciatus. Joan. de Gallandia in Synonymis:

Asciatus, pugio, conjunge novacula, culter,
Cultellusque, spata, rasoria jungitur illis.

Ubi Interpres ait *asciatum* esse cultellum magnum, posseque dici cultellum quo pergamenum dividitur.

Asciculus, *Asciola, dolabra*. In Glossis Isid.

Ascini, ex Græc. ἄσκηνοι, qui laribus & tecto carent, apud Ennodium lib. 9. Epist. 20.

Asciterium. Vide *Asceterium*.

Asco, Piscis species. Walafridus Strabo ad Grimaldum Capellanum de morte Wetini:

Interea dulcis fertur mihi normula piscis
Asconis calidi, sequitur vas denique musti, &c.

Ascodrogitæ, Hæretici in Galatia, qui utrem inflatum ponunt, & cooperiunt in sua Ecclesia, & circumeunt eum insanientes potibus, non intelligentes quod ait Salvator, utres novos sumendos, inque eos vinum novum mittendum, non in veteres. Vide Philastrium, & alios qui de hæresibus scripsere.

Ascogefrus, ἀσκογέφυρος, Pons ex utribus confectus, qui describitur ab Anonymo de Rebus bellicis subjecto Notitiæ Imperii. Veteres porro ejusmodi pontibus usos auctor est Plinius lib. 6. cap. 29. *Arabes Ascitæ appellati, quoniam bubulos utres binos sternentes ponte, piraticam exercent sagittis venenatis*. Solinus de iisdem: *Bubulis utribus contabulatas crates superponunt*. Ascitas verò usos χελώναις δερματίναις ἐξ ἀσκῶν, scribit præterea auctor Peripli. Vide Lucanum lib. 4. ubi de ponte à Basilo confecto.

Ascomanni, Piratæ, fortè dicti ad instar Arabum *Ascitarum*, quibus id nominis inditum, quòd utribus, seu naviculis ex utribus confectis, piraticam exercerent, voce hybrida ab ἀσκὸς, utris, & *man*, homo: nam & *ascum* pro navicula usurpat Lex Salica. Aliter tamen censet Jacobus Eyndius in Chronico Zeland. lib. 2. quem consule pag. 164. Adam Bremensis cap. 73. *Classis Piratarum, quos nostri Ascomannos vocant*. Cap. 212. *Ipsi enim Piratæ quos illi Witingos appellant, nostri Ascomannos, Regi Danico tributum solvunt*. Horum præterea meminit cap. 111. Albertus Stadensis an. 788. & Historia Archiep. Brem. in Bezelino. Vide *Ascus*.

ASCOPA. Joan. de Janua: *Ascopa vas est aquaticum utripensile.* Judith c. 10. *Imposuit itaque abræ suæ ascopam vini:* alii Codd. habent *ascoperam*. Sueton. in Claudio c. 46. *Alterius collo & ascopa deligata.* Sic enim Casaubonus in MSS. Codd. legi testatur: cujus vocis vim cùm non perciperet, *ascoperam* restituit. Glossar. Saxon. Ælfrici: *Asscopa:* ȝlaxe oððe cylle, id est, lagena, sive cadus, uter. Sic etiam legendum putem in Glossis Lat. Græc. *Ascopa*, ἀσκοπυτίνη. perperam enim editum, *ascora*, ἀσκοπύθνη. Sic Gloss. Græc. Lat. perinde emendandum: ἀσκοπυτίνη, *Ascura*: legendum enim *Ascupa*.

ASCOPERA, idem quod *Ascopa*, marsupium. Lexic. Græc. MS. Reg. Cod. 2062. ἀσκόπηρα, τὸ μαρσίπιον, ἤτοι σακοφάτιον. Chronicon Gemblacense: *Cùm sciret tantum ad usus suos & suorum non nisi in ascopera modicæ quantitatis vinum haberi.*

ASCRIPTITII, dicti Coloni, Agricolæ, Villani, qui aliunde orti, in aliorum Dominorum villas & prædia pergunt, ibique eorumdem licentiâ, sedes suas figunt, & sub annui census conditione in cæterorum subditorum transeunt statum, & in album ascribuntur; ita ut perinde & ii distrahi & transferri queant unà cum ipsis prædiis quæ excolunt, unde & pro servis glebæ habentur. Papias: *Ascriptitii, qui capitis dant aliquod pretium. Ascriptitii bonorum, hoc est, homines seu rustici ad bona pertinentes*, in Speculo Saxon. lib. 1. art. 21. §. 2. ἐναπόγραφοι, in Concilio Calchedon. Act. 6. cap. 1. Bracton. lib. 1. cap. 11. §. 1. *Qui quidem dicuntur glebæ ascriptitii & nihilominus liberi, quia licèt faciant opera servilia, cùm non faciunt ea ratione personarum, sed ratione tenementorum.* Et mox: *Et ideo dicuntur glebæ ascriptitii, quia tali gaudent privilegio, quòd à gleba amoveri non poterunt, quandiu solvere possunt debitas pensiones.* Idem lib. 1. cap. 6. §. 1. ait *Ascriptitium* verè liberum esse, licèt quibusdam servitiis sit astrictus. Liber Niger Scaccarii, cap. *de Danegeldo*: *Ascriptitii de Regni jure non solum ab iis quæ modò possident, ad alia loca à dominis suis transferri possunt: verùm etiam ipsi quoque licitè venduntur, vel quomodolibet distrahuntur, meritò tam ipsi, quàm terræ quas excolunt, ut dominis suis serviant, dominia reputantur.* Regiam Majest. lib. 2. cap. 12. §. 3. *Si eum* (villanum) *ad se liberandum alicui donaverit, vel vendiderit cum gleba, id est, cum terra; & tales nativi ascriptitii lege Imperatoria nuncupantur.* Vitæ Abbatum S. Albani: *Qui ascriptitiorum & aliorum servilis conditionis testamenta impediunt.* Constit. Neap. lib. 3. tit. 2. *Ascriptitios sine voluntate & assensu eorum, quorum juri subditi sunt & potestati, nullus Episcoporum ordinare præsumat. Ascriptitia conditio*, in Capitul. Car. Magn. lib. 6. cap. 118. Adde Constit. Siculas lib. 3. tit. 2. & 3. ubi *adscriptitii* cum *servis glebæ* junguntur. Consule præterea quæ habent IC. de Adscriptitiis, & Salmasius lib. de Modo usurar.

ASCUS, Navicula, scapha, Anglo-Saxonibus *Asc*: vox fortè orta ex Græc. ἀσκὸς, utris; χεδία δερματίνη ἐξ ἀσκῶν, auctori Peripli; cujusmodi sunt scaphulæ, quibus in paludibus & stagnis piscatores utuntur, quas etiamnum *Nascon* & *Ascon* vocari auctor est Bignonius. Lex Salica tit. 23. §. 3. *Si quis navem vel ascum de intro clavem furaverit, &c.* §. 4. *Si quis ascum de intro clavem repositam, & in suspenso pro studio positum furaverit.*

Wendelinus ab *asco*, vocem Flandricam *schus*, sive *schuet*, id est, scapha parvula, ortam putat, quæ catena jacta circum arborem aliquam in ripa stantem alligatur, ac sera etiam clauditur, magna ejus parte, interim dum illic hæret, demersa, ita ut de arbore dependeat: unde *Ascus in suspenso* esse dicitur in Lege Salica. Neque fortè absurdum videbitur, si dicamus loca aliquot in Hollandia & provinciis vicinis inde appellata: verbi gratiâ, *Ascoloa*, portus ascorum, *Ascodilf*, fossa ascorum, *Ascoburg*, burgum ascorum, &c. tametsi aliter videatur Jacobo Eyndio. Vide *Ascogefrus*, & *Ascomannus*.

ASECARE. Vide *Amadere*.

ASECRETIS, indeclinabile, seu *à secretis*, Secretarius, qui Procopio lib. 2. de Bello Persico cap. 7. τῶν ἀπορρήτων γραμματεὺς dicitur, seu qui τὰ τοῦ Βασιλέως ἀπόρρητα γράφει, ut ait idem Scriptor in Historia arcana. Epistola sancti Nicephori Patriarchæ Constantinop. ad Leonem III. PP. καὶ γὰρ τῶν βασιλικῶν ὑπογραφεὺς ἐτύγχανεν ὢν· Ἀσηκρῆτις ὃ τοῦτον καλεῖν εἰώθαμεν τῆς Λατινίδος γλώττης ἴσμεν ἐκφώνημα. Menæa 8. Mart. in S. Theophylacto Episcopo Nicomediensi: καὶ τῷ ἀφηγουμένῳ ἐντυχὼν τῶν ἐν ταῖς βασιλικαῖς σκρίνεσιν ὑπηρετουμένων, Ἀσηκρῆτας αὐτοὺς καλοῦσι Λατίνων φωνῇ. Apud Agathonem Diacon. Ecclesiæ Constantinop. in Epilogo, Artemius seu Anastasius Imp. τῶν Ἀσηκρητίων σχολῆς πρότερον γενόμενος ἐναρίθμιος fuisse dicitur. Carolus Magn. lib. 4. de Cultu Imag. cap. 9. *Mox ut Leontius Asecreta conspexit, magnum se sui erroris emolumentum invenisse putavit.* Petrus Diacon. lib. 4. Chron. Casin. cap. 68. *Postquam Asecretis efficitur, Logothetam illum — Imperii statuit.* Corippus lib. 1.

Hinc secreta sacræ tractans Demetrius aulæ.

Vide Anastasium in S. Agathone PP. pag. 53. in Nicolao I. p. 214. Petrum Diaconum lib. 4. Chron. Casin. cap. 68. & suprà in *Archidiaconus*. A Latinis Græci vocabulum ἀσηκρῆτις hauserunt, uti pluribus observavimus ad Cinnamum pag. 492. 493.

Est etiam *Asecretis* interdum idem qui *Consiliarius*. Glossar. Saxonicum Ælfrici: *Asecretis, vel Principis Consiliarius*; ȝeꞃuna. Saxonibus ȝeꞃine est mysterium: mysticis enim ac secretis Principum consiliis intersunt Consiliarii. Michaël Psellus in Vita Simeonis Metaphrastæ: καὶ πρῶτα μὲν ταῖς μυστικωτέραις ἐφεστήκει τῶν πράξεων, καὶ τοῖς ἀπορρήτοις βουλεύμασι κοινωνὸς παρειστήκει τοῖς συμβουλεύουσι. Joannes VIII. Epist. 87. ad Ludovicum Balbum: *Te quoque, fili carissime, auctoritate sancti Spiritus Dei nostri, ad vicem genitoris vestri domni Caroli perpetui Imp. Augusti Asecretis constituo meum Consiliarium, qui, ut dici solet, pars animæ meæ fuit.* Charta Roberti Regis Francor. apud Duchesnium in Probat. Hist. Monmorenciacæ pag. 16. *Ad Majestatis nostræ mansuetudinem supplex accessit noster Asecretis Manasses Comes, postulans, &c.* Annales Francor. Bertiniani an. 866. *Per Waltharium suum Asecretis domesticum, Papa Nicolao quæ sibi visa sunt, secretiùs mandant.* Regino an. 901. *Luidwardus Episcopus Vercellensis Ecclesiæ, quondam Imperatoris familiarissimus, & Consiliarius à secreto.* Vide eundem an. 887. Apud Hincmarum de Ordine Palatii cap. 16. *Summus Cancellarius, qui Asecretis olim appellabatur.* Chronicon Moriniacense lib. 2. *Ad auxilium — Domini Stephani Cancellarii Regis & Asecretis confugerunt.* Gervasius Tilleberiensis MS. lib. 2. de Otiis Imper. *Consilio Asecretum suorum postposito.* Adde Anonymum de Miraculis S. Hugonis Abbat. Cluniac. in Biblioth. Cluniac. p. 452. Ingulphum in Hist. Croyland. pag. 878. Chron. Mauriniacense pag. 373. &c.

ASELLUS, Machina bellica. Henricus Rossa in Herlingsberga:

Non hîc unigena fabricatur machina: nomen
Hæc Librilla tenet, quasi saxea pondera librans:
Obtinet illa suis: sed hirundinis hæc: stat Aselli
Illa vocata nota, &c.

ASEMUS, ex Græc. ἄσημος. *Tunicæ asemæ*, apud Lampridium, sine clavo: σημεῖον, clavus vestis. Vide Casaubonum & Salmasium ad Hist. August. & infrà in *Episemus*. In Synonymis Chymicis Joannis à Garlandia, pro *asmum, id est, pondus*, legendum *asemum*. In Gloss. MSS. Regiis Cod. 2062. ἄσημον, ὁ ἄργυρος, *argentum infectum*.

ASIATIM. Concilium Basiliense sess. 21. *Laudes divinas per singulas horas, non cursim ac festinanter, sed asiatim, ac tractim, ac cum pausa dicenti, &c.* Sed legendum videtur *asciatim*, id est, *divisim*. Joan. de Janua: *Asciatim, adverbium, id est, dolatim, cesim, carptim, divisim.*

visim, & dicitur ab asciare, vel ascia.

Asinus. Aimoinus Floriac. lib. 3. de Miraculis S. Benedicti cap. 4. *Gaufredus propter vires, non propter pigritiam, Asinus cognominatus.*

Asinorum Ordo, ita dictus Ordo S. Trinitatis, seu *Mathurinorum*, quòd cùm iter agerent, asinis tantùm vehi iis ceret, non equis, ut habet Albericus, & ex eo Magnum Chronicon Belgicum an. 1199. Vetus Chronicon tom. 2. Spicilegii: *Anno Domini* 1198. *Pontificatus Innocentii PP. III. an. 1. cœpit & institutus est Ordo S. Trinitatis, quem solebant appellare Ordinem Asinorum, eo quòd asinos equitabant, non equos.* Eorundem Regula quæ habetur lib. 1. Epist. Innocentii III. pag. 306. Edit. Venetæ: *Equos non ascendant, nec etiam habeant: sed asinos tantùm liceat ascendere datos, vel accommodatos, vel de propriis nutrituris susceptos.* Sed id immutatum in Regula iis tradita à Clemente PP. an. 1267. cap. 2. ubi hæc habentur: *Liceat Fratribus equos ascendere, & equitaturas tales habere quales potuerint, & sibi viderint expedire, dum nimis notabiles non existant.* Computum Hospitii Regis an. 1330. *Les Freres des Asnes de Fontainebliaut, où Madame fut épousée.*

Asinorum sepultura. Vide *Imblocare.*

Asinare, Asino vehi, apud Luithprandum in Legatione: *Asinando, ambulando, equitando.* Olim asino vehebantur humiliores. Lampridius in Heliogabalo: *Qua pilento, quæ equo sagmario, quæ asino veheretur.* Chrysostomus in Epist. ad Titum observat Patriarcham Constantinop. asino vehi solitum: ἐπὶ ὄνῳ ὀχεῖται.

Asinarius, ὀνηλάτης, in Gloss. Græc. Lat. Vide *Vigiles.*

Asinata, Onus asini. Tabularium Ecclesiæ Viennensis: *Et in decimis quas ibidem habeo singulis annis, duas asinatas vini, & unum sextarium avenæ.* Alio loco: *Easdem decimas ita concedit, ut inde singulis annis in investituram, eminam frumenti & asinatam vini sibi vel successoribus ejus persolvat.* Charta anni 1233. in Bibl. Sebus. *Voluit ut à debitoribus vinearum decimam recipiat, quanquam noluerint, antequam perveniat ad decimam asinatam.* Charta anni 1283. in Regesto Feodorum Burgundiæ fol. 73. *Sur laquelle terre nous avons* 18. *livres de sols Viennois de servise, &* 4. *asnées de frement, &c.* Charta Mathæi Comitis Bellimontis: *Dedit — usuariam consuetudinem in nemoribus suis quantum quidem asinus ad usum eorum afferre poterit, &c.*

Asola. Math. Silvatic. in Pandect. Medic. *Anse, est modus ligationis, & nodationis qui vulgo dicitur Asola, quasi nodus qui immediatè cùm quis vult, solvitur.* Vox Italica.

Aspagium, *Aspatgium*, Juris dominici species. *Aspagium*, apud Columbum in Historia Episcoporum Valentin. pag. 199.

Astpagium, in Charta de affario *de Lodieres* in Arvernis an. 1468. qua nescio quis dimittit *jus investiendi, devestiendi clamores, sanguinem, banna, emendas, astpagia, incisionem, &c.* Vide *Haspagium.*

Aspaldare. Charta Papiensis an. 1179. *Ad præparandum ipsos duos locos — videlicet ad fossidandum & aspaldandum, & faciendum baltreschas.* Italis *spaldo*, est meniani species.

Aspargia, *Aspergia*, præstationis species. Charta Ceciliæ Comitissæ Convenarum an. 1301. apud Justellum in Hist. Turenensi pag. 103. 104. 105. *Cum jure percipiendi & exigendi pontonagia, pedagia, botagia, dralhas, quidagia, aspergia, leudas, &c.* Occurrit ibi pluries, & in Chartis sequentibus, ubi *Aspargiis* scribitur.

Asperi, *Aspri, Aspratura.* Latini *Asperos nummos* vocabant, recenter cusos, necdum usu tritos & leves. Sueton. in Nerone: *Aurum obryzum & nummum asperum ingenti fastidio exegit.* Persius Sat. 3. *Quid asper utile nummus habet.* Sed aliam originem *habent* monetæ, quas *Asperorum* nomine donavere, præsertim Græci recentiores, qui *Aspros*, vel *Aspra*, appellant monetam minutiorem *albam*, seu argenteam, cum qua Monetarii majorem, tam argenteam, quàm auream commutare solent: Græcis enim ἄσπρος album significat, ut liquet ex Chronico Alexandrino pag. 724. 766. 781. 876. Theophane pag. 144. Constantino Porphyrogenito de Adm. Imp. pag. 117. & aliis à Glossographis passim laudatis. Glossæ Græco-Lat. δηνάριον, λευκόν, *Asprum.* Hinc in iisdem Glossis, *Aspratura*, κόλλυβος, idest, moneta minor: ἀσπρότης, *Aspritudo, Candor.* λευκόν, *Asprum.* Vide Leunclavium in Pandecte Turcico cap. 18. & Meursium in Gloss. & suprà verbo *Albus.* Vincentius Bellovac. lib. 30. cap. 75. *Cham suum habet tributum ad minus* 15. *Drachmas, seu Asperos, qui bene valent* 30. *sterlingos*: nempe super tributarios *terræ. Anagh.*

Aspergo, *Vestis feminarum, vel vestium superfluitas, quod & Firma dicitur, unde Aspergineus.* Ugutio.

Aspernabilis, Contemptor. Capitolinus de Maximino: *Moribus aspernabilis.* Vide Salmasium.

Aspernamentum. Collatio Legis Mosaicæ tit. 5. Moyses dicit: *Qui manserit cum masculo mansione muliebri, aspernamentum est, ambo moriantur.* In Levit. cap. 20. pro *aspernamentum est*, habetur, *uterque operatus est nefas.*

Aspicere, Pertinere, spectare. Vetus Notitia apud Guichenonum in Probat. Hist. Bressensis pag. 225. *Et quidquid ad dictum locum aspiciebat, aut aspicere videbatur, totum ad integrum — devotè obtulit.* Occurrit passim. Observat tamen Littletonus sect. 184. res ad *Maneria* propriè pertinere & *appendere*, ut advocationem, communiam pasturæ, &c. solos verò *villanos*, seu adscriptitios glebæ, ad eadem Maneria *aspicere* dici: *Et est à savoir que nul chose est nosmé Regardant à un mannor, &c. fors que villeine: mès certaine autres choses, comme adwouson & common de pasture, &c. sont nosmés Appendants al mannor, ou al terres, & tenemens, &c.*

Aspicuus, Conspicuus. Ausonius Epist. 24.

Semper in aspicuis prodentur scripta favillis.

Aspidicæ, *Uncini, incastraturæ, fimbriæ, catenulæ.* Papias.

Aspita, *Ruina*, in Gloss. Isid. & apud Papiam.

Aspitare. Vita S. Joannis Eleemosynarii cap. 51. *Uno hinc & altero hinc aspitantibus.* Ita in MSS. legi pro *assistentibus* monet Rosweidus.

Aspratiles *pisces, pisces saxosi*, Papiæ. Occurrunt ii non semel apud Alexandrum Iatrosophistam in libris Passionum; qui conchas habent: sic nominati ab asperitate squammarum, vel à locis in quibus degunt. Ita Mathæus Silvaticus. His opponuntur *Leiostrea*, apud Lampridium in Heliogabalo, ostrea λεῖα & levia. Plinius lib. 5. Medic. cap. 43. *Omnem aspratilem piscem, videlicet ut sunt lupi, cervi, pisces de flumine qui petram habent, &c.*

Aspratilis terminus. Incertus auctor de Limitib. *Terminus — aspratilis, qui velut signinum coagulatus lapis naturalis fuerit.* Occurrit pluries. *Aspratilis petra*, apud Innocent. de Casis litterarum.

Aspratura, κόλλυβος, in Gloss. Negotiatio argentariorum, sive ipsa permutatio. Vide Salmasium de Usuris pag. 454. 492.

Aspredo, pro *Asperitas.* Usurpant auctor de Montibus Sina & Sion, & Celsus lib. 5. cap. 27.

Asprio, Monetæ species. Vetus Charta plenariæ securitatis exarata Ravennæ sub Justiniano, apud Brisson. lib. 6. Formul. *Albiolo ligneo valente nummos aureos* 40. *sacma valentes asprione aureo uno, scamnile cum agnos valente siliquas aureas duas.* Infrà: *Arca clave clausa ferro legata valente siliquas aureas duas: alia arcella minore rupta valente siliqua una semis asprionis, tina clusa valente siliqua una asprionis, cocumella, &c. — sacorio valente siliqua una asprionis, — rapo valente asprione, modio valente asprione, &c.* Vide *Asper.*

Aspritudo. Vide *Asper.*

ASSA. Meminit Rocchus Pirrus in Notitia Ecclesiæ Cephalitanæ sub an. 1304. Diplomatis Regis Siciliæ, quo jura antiqua Cephaledensis Ecclesiæ, quæ *assas super gabellis Cephaludii* appellat, revocantur. Fortè pro *assisas*, nisi ita legendum sit.

Assagium. Bulla Alexandri IV. PP. an. 1255. apud Ughellum tom. 1. pag. 68. *Ecclesiam S. Mariæ de Fulano in Quatuor urcam, & unum assagium, & dimidium salinis fundi Furani, &c.* Vide *Assa*.

ASSAITUM, *Bitumen*, Ugutioni. Ita MS. sed legendum videtur *aspaltum*, vel *asfaltum*, ex Ital. *Aspalto* & *Asfalto*, & Græco, ἄσφαλτος.

ASSALIRE. Vide *Adsalire*.

ASSARIUM, Assis, vel nummus. Gloss. *Assarium*, ἀσσάριον, μονομάχιον, δηνάριον, νουμμίον. Gloss. Græc. Lat. ἀσσάριον, *hic as*. Lexic. Græc. MS. Reg. Codic. 930. ἀσσάριον, πεντανούμιον, ἢ δεκανούμιον. Papias & Ugutio: *Assarium, nummus, assis vel figura denarii*. Vide Cujac. lib. 7. Obs. c. 33. & Salmasium ad Solinum pag. 954. & ad Capitolinum pag. 251.

Est etiam Græcis recentioribus ἀσσαρίον instrumentum quoddam ex duobus laterculis æneis compactum, κλειδίον appellatum, (δηνάριον, in Glossis laudatis) quòd instar haberet claustri ferrei, non quòd claviculæ simile esset. Hero in Mechanicis, qui illud describit, nominis originem à Romanis accersit.

ASSARTUM. Vide *Essartum*.

ASSASINI, Populi, qui habitabant in Montibus Phœniciæ in terminis Damasci, Antiochiæ, & Halapiæ, munitissimaque habebant castra. Variè autem id nominis effertur à Scriptoribus: quippe

Assasini, Jacobo de Vitriaco in Hist. Hieros. cap. 14. dicuntur, Nangio ann. 1236. Mathæo Paris, & aliis non semel.

Assisini, Will. Tyrio lib. 14. cap. 19. lib. 20. cap. 1. Mathæo Paris pag. 67. 644. 678.

Assidei, Monacho S. Mariani Autisiod. p. 93.

Assassi, & *Accini*, Rogero Hoved. p. 716. 751.

Arsacidæ, Rigordo pag. 35. Mathæo Paris p. 121. in Gest. S. Ludovici an. 1236.

Hansesisii, Guill. Neubrig. lib. 4. c. 24. lib. 5. cap. 16.

Hakesins, Philippo *Mouskes*.

Haussasis, in veteri Scriptore vernaculo MS. & apud Radulfum Coggeshalensen in Chron. MS.

Hassaiuti, Mathæo Paris pag. 678.

Heissesin, Arnoldo Lubec. lib. 7. cap. 10.

Chasii, χάσιοι, Annæ Comnenæ lib. 6. Alexiad. pag. 176. & Nicetæ in Isaac. lib. 1. n. 1. in Alex. lib. 3. n. 6. χασίσιοι, Phocæ in Descript. T. S. cap. 3.

Agunt de eorum moribus prædicti Scriptores, ut de eorum Principe, quem vulgo *Senem*, vel *Vetulum de Montanis* appellant, quòd in montibus Phœniciæ habitaret: (de quo in verbo *Senex* agimus) præterea Joinla in Vita S. Ludov. Vide quæ ad hunc Scriptorem observamus pag. 87.

Assasinorum appellatio translata postea ad sicarios, homicidas, grassatores: sed eos præsertim, ut auctor est Skenæus ad Leges Scoticas, qui ab alio pecuniam vel mercedem accipiunt, alterius interficiendi causâ, & qui hujusmodi scelus, data mercede, fieri procurant, aut mandant. Nicolaus de Cusa lib. 3. de Concord. Cathol. cap. 34. *Si quis illos assisinos acceptaverit, debet talis ut publicus hostis capi, &c.* Charta Sigismundi Imp. an. 1412. apud Guichenonum in Hist. Sabaud. *Puniendi maleficos, assassinos, robatores, &c.* Utuntur Cortusii lib. 1. Hist. Joan. Villan. lib. 9. cap. 231. 290. lib. 12. cap. 8. & alii Scriptores passim.

ASSASI, Vide *Assasini*.

ASSATH, Purgationis species apud Wallos seu Cambro-Britannos, quâ 300. Sacramentalibus, id est, compurgatoribus, reus se liberabat. Hanc inposterum fieri prohibuit Henricus V. Vide Spelmannum.

ASSECULARE, Comitari; *Assecula*, Comes, à *Sequor*. Guibertus lib. 2. de Vita sua cap. 1. *Largissimo jam discipulorum assecùlante conventu, &c.*

ASSECURARE, *Adsecurare*, Pignore vel fidejussione interposita securum facere, Gallis *Asseurer*, *donner seureté*. Charta Pacis inter Regem Angliæ Henricum II. & filios, apud Rogerum Hoved. an. 1174. *Adsecuravit in manu D. Regis patris sui, quòd illis qui servierunt ei, nec damnum nec malam aliquod hac de causa faciet.* Sed propriè *assecuramentum* spectabat dominos & vassallos. Constitutiones Siculæ lib. 3. tit. 16. *Domini à vassallis suis assecurari debent, videlicet de vita, membris & captione corporis sui, & terreno honore.* Ricardus Hagulstadensis: *Se se ad invicem sacramentorum obligatione assecurant.* Epistola 58. ex iis quæ habentur tom. 4. Histor. Francor. *Ego Henricus assecurabo Regi Francorum sicut domino vitam suam & membra sua, & terrenum honorem suum: si ipse mihi assecuraverit sicut homini & fideli suo vitam meam & membra mea, & terras meas quas mihi conventionavit, de quibus homo suus sum.* Epist. 62. ibid. *Comes de Mellento honorem totum de Gornaco assecuravit Regi contra omnes homines ad magnam vim & parvam, &c.* Tabular. Campaniæ: *Ego Mathaus Dux Lotharingiæ & Marchio notum facio —— quòd ego Agnetem de Novo-castro & Petrum filium ejus assecuravi, nunquam in personas eorum manus violentas missurus, sed eadem libertate, qua antè fruebantur, gaudere permittam; super quo obsides ei constitui, &c. Dat.* 1221. Adde Fulbertum Epist. 6. Ericum Upsalensem lib. 3. Hist. Suecicæ pag. 95. &c.

Assecuramentum præterea apud Legulcios, dicitur securitas, qua coram judice, vel domino feudali, qui inter se inimicitias ob crimen aliquod perpetratum exercent, sibi invicem de *nihil faciendo* cavent. Est autem *assecuramentum* una è quatuor viis aut rationibus, quibus inter propinquos contentio ob cædem, aut aliud facinus oborta, quam *Belli* nomine indigitabant, finiebatur. Philippus de Bellomanerio MS. cap. 59. *La quarte maniere comment guerre faut, si est par asseurement: si come quant li Sires commant les parties cievetains à asseurer l'un l'autre.* Id est: *Quarto denique bellum finitur assecuramento: cùm videlicet dominus feudi litigantibus imperat, ut sibi invicem de securitate fidem præstent.* Id autem hocce pacto fiebat: alter litigantium, qui bellum inire verebatur, aut qui jam bello indicto, ab eo recedere volebat, quia fortè non aderant vires æquales quibus se adversus hostem tueretur, adibat dominum feudi, citatoque hoste, ab eodem domino petebat, ut sibi & suis ab hoste fides sacramento de vitæ & bonorum suorum securitate præstaretur, totius interim litis & contentionis judicio in domini aut judicis sui arbitrium relato. Quo facto, dominus vassallo suo imperabat, ut securitatem istam præstaret, quam non ipse modò observare, sed etiam agnati, cognative, qui unà cum illo bellum amplexi erant, tenerentur. Ita ut si assecuramentum à quoquam ex agnatis violatum esset, licèt *belli*, ut vocant, *Capitaneus*, seu Dux, non adfuisset, tanquam reus assecurationis violatæ, in judicium citaretur. Atque in eo differebat *Assecuramentum* à *Trevia*, quòd *Trevia* securitatem daret quandiu bellum durabat; *assecuramentum* verò, ut & *Pax*, vim perpetuò haberet. Formula autem assecuramentorum quæ coram judice dabantur, habetur in veteribus Reg. Parlam. Paris. in hæc verba: *Dominus N. non habet gardam de me, nec de meis, nec ipse, nec sui.* quod verbis Gallicis ita conceptum puto: *Monsieur tel n'a pas garde de moy,* (id est, *ne se gardera pas*) *ni lui ny les siens.* In 1. Reg. fol. 101. in 2. Reg. sign. B. fol. 40. 42. 43. Salanova apud Blancam: *Item quod dicitur, Caveat sibi ab inimicis suis, & consanguineis interfecti; sic intelligatis, quando manifestum est homicidium: aliàs si negaretur ante probationem, esset assecurandus per consanguineos & amicos interfecti.* Vide præterea Concil. Bituricense an. 1336. cap. 12. Oyhenartum in Notitia Vasconiæ pag. 334. 335. 1. Edit. Magnum Recordum Leodiense pag. 56. &c. Universam materiam assecuramentorum prosequuntur

Consuetudines municipales nostræ, Perticensis art. 9. Marchensis art. 157. Arvernensis cap. 10. art. 1. 3. 4. 5. Melodunensis art. 4. Senonensis art. 8. 169. Trecensis art. 124. 125. Calvimontensis art. 100. Pontivensis art. ult. Cameracensis tit. 22. art. 8. Juliodun. cap. 39. art. 3. Pictavens. art. 419. Rupell. art. 9. Præterea Michael *del Molino* in Repertorio Foror. Aragonens. in v. *Assecuramentum*: nos etiam pluribus de Assecuramentis scripsimus in Dissert. 29. ad Joinvillam.

ASSEDARE. Vide *Assidere*.

ASSEDIARE, Vox Italica, Obsidere, oppugnare, Gall. *Assieger*. Vita SS. Emerii & Candidæ n. 6: *Venerunt in civitatem vocatam Querquens, & Rex tenuit eam assediatam per 7. annos.*

ASSEGIA, Piscis species, Occitanis fortè nota, in Charta Raimundi Comitis Tolosani an. 1181. apud Catellum in Hist. Comitum Tolosæ p. 216.

ASSELLARE. Vide *Sella*.

ASSEMBLATA *illicita*, est trium aut plurium in unum locum conventus, ad illicitum aliquod violenter perpetrandum. Cowell. Ex Gallico, *Assemblée illicite*.

Assemblatio, Conventus initus ad litem componendam. Charta Mathæi Comitis Bellimontis an. 1207. apud Doubletum in Hist. Sandion. p. 896. *Notum facio — quòd cùm peterem ab Abbate B. Dionysii domino meo assemblationem apud Spinam de Maslers, super omnibus querelis quæ inter me & ipsum emergerent, & ipse Abbas mihi eam non mihi recognosceret: tandem sapienti usus consilio, in præsentia domini mei Abbatis B. Dionysii in Curia ipsius apud B. Dionysium ipsi assemblationi in perpetuum renuntiavi, & ipsum quitavi, & recognovi quod debeo venire in Curiam ipsius pro recto faciendo & accipiendo super omnibus querelis, &c.*

Assemblea, in Statutis Ord. Hospital. S. Joannis Hieros. tit. 1. §. 4. tit. 8. §. 4. quid sit, sic exponitur tit. 19. de Verbor. significat. §. 12. *Assembleas Galli Congregationes vocant, quo utimur, quando Fratres nostri pro aliquibus rebus ad Ordinem nostrum spectantibus unà conveniunt.* Jacobus Pergaminus in Memoriali linguæ Italicæ: *Assembrare, assembrarsi, voci Provenzali usate da scrittori antichi, significano ragunarsi, congregarsi, abbocarsi insieme à publico parlamento: quindi vienne assembrea, o assemblea, che vale ragunanza & abboccamento.*

ASSENNATIO, Assignatio, addictio, Gall. *Assignation*. Charta an. 1228. *Ego autem assignationem & assennationem istam — laudavi*, in Probat. Hist. Castil. p. 48. *Assene conventionel*, in Consuetud. Lillensi art. 23. 28. *Doüaire & assene*, in Hannoniensi c. 53. 72. 80. Montensi c. 21. Valentianensi art. 84. *Assenement*, in Burbonensi art. 409. &c.

ASSENTANEUS, *Consentiens*, in Gloss. Isidori: *Consentaneus*. Statuta Ordinis S. Gilberti: *Qui conscius sit & assentaneus in iis quæ ipse vendiderit, &c.* Occurrit etiam apud Albertum Argentin.

ASSENTIÆ, *ab assentio, tis, id est, assentationes, adulationes*. Papias.

ASSERTOR, Advocatus, causidicus. Vetus Judicatum sub Carolo M. apud Catellum lib. 5. Rerum Occitan. p. 742. & Steph. Baluzium: *Ibique in supradicto nunc judicio veniens homo nomine Arluinus, qui est assertor, vel causidicus & mandatarius Danielo Archiepiscopo, &c.* Habentur eadem verba ibidem pluries. Aliud Judicatum an. 1021. apud Diagum lib. 2. Hist. Comit. Barcinon. c. 31. ubi Comes controversiam ad judices Ecclesiasticos remittit: *Volo ut justitia non depereat, sed ut me aut meo Assertore præsente citò compleatur.* Infrà: *Assistente quodam procere Guillermo & agente per imperium Comitis vocem querelantium unà cum ipsis justitiam petiit.*

Assertor pacis. Vide. *Pax*.

ASSENSOR. Vide *Accensare*.

ASSESIA *retis*, Positio vel jactus retis in fluvio. Charta fundationis Abbatiæ Blancælandæ an. 1154. apud Columbum: *In Chetevilla terram Hugonis Tauri, & pisces exclusæ, quocunque modo capiantur, & assesiam retis in novio molendini ad capiendas anguillas, & si voluerint in eo facere piscaturam.*

ASSESSOR, qui tributa peræquat vel imponit. Vide *Assidere*.

Assessor ferculorum, qui fercula in mensa ponit, *qui assied les plats*. *Asseour*, in libro Gallico de Ministris Regis Angliæ à Cowello laudato. Occurrit in Fleta lib. 2. c. 14. §. 2. cap. 16. §. 1.

Assessores, pro *Ascensores*, vel *Sessores* equorum, in Chronico Colmariensi semel ac iterum an. 1297.

Assessoria, Assessoris, seu judicis munus, in Concilio Albiensi sub Zoeno Legato Sed. Apost. cap. 14.

ASSEWIARE, ex Gall. *Asseicher*, Siccare, desiccare. Charta Regis Edw. III. Regis Angl. to. 2. Monast. Angl. p. 354. *Quod ipsi mariscum prædictum cum pertinentiis assewiare, & secundùm legem marisci vallis includere, & in culturam redigere, — & mariscum sic assewiatum, &c.* Hinc reponenda vox *Assevier*, pro *Assouver*, in Consuetudine Nivernensi cap. 37. art. 22. ubi de stagno agitur, quod ex sui natura non siccatur.

ASSIDEI. Vide *Assasini*.

ASSIDELA, *Mensa, juxta quam sedemus*. Ugutio. Vide *Cillaba*.

ASSIDERE, *Assedare, Assessus, Assessio, Assessor*.

Assidere est censum describere, taxare, imponere, peræquare: *talliam*, sive impositum vectigal vel tributum cum æqualitate singulis viritim taxare. Galli dicunt *Asseoir la taille*. Math. Paris an. 1232. *Provisum est generaliter — quòd prædicta Quadragesima hoc modo assideatur & colligatur.* Will. Thorn in Chr. *Tailliagium assessum*. Et mox: *Et fuit quodlibet feodum Militare assessum tunc ad 40. sol.* Occurrit passim apud ejus ævi Scriptores.

Assidere, Assignare annuos reditus ex prædiis designatis percipiendos. Charta Henrici R. Angl. in Bibl. Clun. pag 1399. *Manerium Rex Stephanus dedit, & assedit eis pro 100. marcis.* Alia an. 1272. apud Guichenon. in Hist. Bressensi: *Cum 40. libratis terræ — quas assidere debet super suis reditibus, &c.* Vide Loisellum in Bellovaco p. 295.

Assedare, idem quod *Assidere*, peræquare, assignare. Iter Camerarii Scotici cap. 39. §. 45. *Si de communibus profectibus Burgi legalis fuit assedatio & levatio.* Adde Statuta Willelmi Regis Scotiæ, Statuta Davidis II. cap. 23. 42. & Rastallum in verbo *Assed*.

Assessi, Gall. *Assis à la taille*, quibus rata pecuniæ impositæ exsolvenda taxata est, apud. Math. Paris.

Assidi quibusdam dicti, ab *Assidere*. Papias, *Assidi, capite censi*.

Assisus reditus, inquit Spelmannus, in maneriis dicitur certus ille & immobilis census qui domino solvitur ex prædiis liberis, unde & *liber* appellatur: estque mobili & nativo contrarius. Assisæ de *Clarendon* apud Hovedenum in Henr. II. *Baillivi Domini Regis respondeant ad Scaccarium tam de assiso reditu, quam de omnibus perquisitionibus suis.*

Assidatio. Vide Argentreum in Hist. Britann. p. 325.

Assessio, Ipsa tributi impositi taxatio, peræquatio. Will. Thorn: *In tailliagiis & assessionibus quomodo debeant respondere.*

Assesores, Peræquatores, censuum descriptores, qui censum per capita aut pro modo facultatum tributariis imponunt, Gallis *Asseeurs*. Vita S. Sulpitii Episc. Bituric. cap. 6. n. 27. *Urget ut Bituricam plebem cum Ecclesia Sacerdotibus nefando censu conscribat. — indicto jejunio assessorem alloquitur blandè.* Infrà, *sævissimus assessor* dicitur. Adde Math. Paris an. 1215. & 1232.

ASSIDERATUS. Vide *Sideratus*.

ASSIDUARE, de eo qui *assiduus* est in re aliqua, apud vet. Interpretem Eccles. c. 30. v. 1. & Petrum Blesensem Epist. 31.

ASSIDUITAS, *Residentia*, quæ debetur à Canonicis, seu aliis Beneficiatis, in suis Ecclesiis. Tabularium S. Aniani Aurelian. *Ego Philippus D. G. S. Aniani Decanus, & universum ejusdem Ecclesiæ Capitulum; ex consilio Dom. Regis Ludovici fratris nostri & beneplacito firmiter statuimus, ut tantùm Canonici in claustro manentes, aut si extra claustrum manserint, huic Ecclesiæ assiduitatem reddentes, integros suarum præbendarum reditus habeant. Assiduitatem verò vocamus, & juxta consilium Do. Alexandri III. PP. determinavimus, ut ille tantùm dicatur Assiduus, qui huic Ecclesiæ soli Canonicum servitium exhibebit. Qui autem extra claustrum manserint, aut huic Ecclesiæ assiduitatem servitii non reddiderint, singulis annis tantum 20. solidos habeant, &c.* Charta Odonis Episc. Parisiensis an. 1204. *Si verò major Matricularius laicus circa servitium Ecclesiæ assiduitatem non fecerit, &c.* Vide *Residentia*.

ASSIGNATURÆ. Acta Martyrii S. Vassii Santonensis n. 4. ubi idem Sanctus cuidam Naumancio qui agrum, cujus se hæredem dicebat, ab eo repetebat: *In hoc namque tempore pauca est possessio mea, non enim habeo unde tibi reddere possim tuas assignaturas.* Occurrit ibi semel ac iterum.

ASSIMETRA, *Nomen generale omnium mansorum adjacentium villæ, vel civitati, ab assideo, & metros, mensura.* Ita Breviloq. Alia videtur notione usurpasse Archithrenius lib. 3. cap. 8.

—— Nunc elimasse laborat
Pressius Euclidis numeros, cogitque quod esse
Linea non possit numeri divisa secundum
Extrema & medium, quodque est assimetra costæ
In duo quadratum, partita diametros aut est
Par impar numeris, &c.

ASSIMULARE, Gall. *Assembler, mettre ensemble*, simul cogere, colligere. Claudianus lib. 2. in Rufinum:
Frænaque & immanes pharetras arcusque sonoros
Assimulat.

Saxo Grammatic. lib. 2. *Æra favillis assimulans, &c.* Leges Henrici I. Reg. Angl. c. 80. de Via regia: *Tanta vero debet esse, ut inibi duo carri sibi possint obviari, & bubulci de longo stumbli sui possint assimulare.* Hildebertus Cenoman. de Mysterio missæ:
His ita præmissis, secretò Presbyter orat,
Secretas memorans, assimulansque preces.

Perperam editum *assimilans.* Vide Gronovium ad Statium cap. 5. & V. Cl. Nicolaum Catharinum lib. 2. Observat. p. 18. & suprà in *Adsimulare*.

ASSINSIUM, Herba amara. Vetus Gloss. Lat. Gall. MS. ex Bibl. Thuana: *Hoc assinsium, gloigne.* Occurrit semel ac iterum apud Mathæum Vindocinens. in Tobia.

ASSINUS, Mensuræ frumentariæ species, vulgo *Aissin.* Charta Philippi Regis Franc. an. 1308. ex 2. Regesto ejusdem Regis n. 9. in Tabulario Regio: 84. *assinos avenæ annui reditus, &c.* Alia Garini Episcopi Suessionensis an. 1313. *Vendent premierement au lieu que on dit Grant Champ, vingt-huit ayssins demy setiers moins. Item aus Chavens sis ayssins & demy, quatre verges moins, &c. Duo assini avenæ*, in Lege Vervinensi an. 1233. art. 1. *Quatuor assini terræ*, art. 2. quomodo *modii terræ* dicuntur.

ASSIRTUS. Anastasius in S. Hilaro PP. p. 28. *Et in medio lacum porphyreticum cum concha assirta in medio aquam fundentem.* Ubi alii Codd. habent *raita.* Fortè *striata*, ut & infrà: *Lacus & conchas triantas*; seu ut alii Codd. præferunt *castriatas.* Leg. *striatas.*

ASSIS, Pecunia quævis. *Assis publicus*, Pecunia publica quæ in Fiscum infertur, apud Senatorem lib. 12. Epist. 15. Publica functio, illatio. *Assis tributarius*, apud eundem lib. 12. Epist. 16. Pecunia quæ in vectigal penditur: ita in l. 12. Cod. Theod. de Indulg. tributor.

ASSIS, *Assiatus.* Lex Longobard. lib. 1. tit. 25. §. 30. *Si quis assem de sepe assiata, unam aut plures tulerit, componat sol. 1. Si quis de sepe stantaria facta vimen tulerit, comp. sol. 1. Si autem perticas transversarias tulerit, solvat sol. 2.* Ubi *sepes assiata*, videtur esse illa quæ ex asseribus, seu tabulis sectilibus conficitur, quas nos etiamnum *Aisses* vocamus: *stantaria*, quæ è palis aut perticis in rectum positis compacta est. Porro *Assis* Plauto & aliis, est tabula sectilis.

Assis, Assidis, in genit. eadem notione: usurpat Juncta in Vita B. Margaretæ de Cortona c. 1. ut & Petrus de Crescentio lib. 2. de Agricult. cap. 87. lib. 5. p. 279. & alibi non semel: unde eidem *assidiculæ*, lib. 10. cap. 33. 36.

ASSISA, & *Assisia*, Littletoni sect. 234. est *nomen æquivocum*: varias enim & diversas significationes, apud Leguleios nuperos habet, quas singulas persequi operæpretium videtur. Ac primùm

Assisæ & Assisiæ dicuntur Comitia publica, conventus & consessus proborum hominum, à Principe, vel domino feudi electorum, qui pro tribunali jus dicunt, lites dirimunt, de rebus ad rem publicam spectantibus statuta conficiunt: *Malla publica, placita*, quomodo ἕδραι βουλῆς dicuntur apud Hesychium. Apud Anglos verò Assisa, definitur sessio Justitiariorum duorum itinerantium cum Justitiariis Pacis, ut vocantur, in urbe capitali uniuscujusque Comitatus, bis in anno, ut audiant placita, lites componant, & pro tribunali jus dicant. Ita Watsius. Vetus Jus Municipale Normann. 1. part. distinct. 5. cap. 6. *Assise est une assemblée de plusieurs sages hommes en la Court del Prince, en laquelle cen qui y sera jugié, doit avoir perdurable fermeté. Car se l'en nie cen qui aura esté fet ès plés de la Viscomté, l'en le puet escuser par une desrene. mès cen qui est fet en l'assise, ne rechent nulle desrene; ains est ferme à toûjours par le recort de l'assise: & entre deux assises doit avoir 40. jours.* Charta Philippi Augusti apud Rigordum an. 1190. *Ballivos nostros posuimus, qui in bailliviis suis singulis mensibus ponent unum diem, qui dicitur Assisia, in quo omnes illi qui clamorem facient, recipient jus suum per eos, &c.*

Ejusmodi verò *Assisæ* in locis publicis & patentibus, ut alia olim placita, veluti ante januas Ecclesiarum, aut in cœmeteriis peragebantur. Regestum Constabulariæ Burdegal. fol. 137. *Assisias suas tenebunt Lemovicenses ante januas Monasterii S. Martini, & in cœmeterio Ecclesiæ S. Michaelis.* Deligebanturque ad id majores villæ, & quæ populo abundarent, intra Regis, aut domini feudi, jurisdictionem, ad majus litigantium commodum. Edictum Philippi Pulcri à Pithœo editum, art. 16. de Baillivis: *Nec teneant eas in locis in quibus non est villa, aut habitatio gentium populosa.* Cogebantur verò assisiæ in Francia ex eodem Decreto Regio, de duobus mensibus ad duos menses, atque indicebantur à Baillivis & Senescallis in fine cujuslibet assisiæ: *Præcipimus quòd Senescalli & Baillivi nostri teneant assisias suas in circuitu senescalliarum & bailliviarum suarum de duobus mensibus ad duos menses ad minus.* Interdum per singulas quindenas.

Formula autem cogendorum apud nostros à Baillivo proborum hominum, seu vassallorum feudi, qui *Assisis* interesse tenebantur, ejusmodi fuit, quam ex veteri Regesto damus: *Michel de Paris Bailly de Vermandois, au Prevost de Mondidier, Salut. Nous vous mandons que vous faciez crier nos Assises de Mondidier solempnellement aus lieus acostumés au Dimanche devant la Chandeleur prochain à venir, & faites adjorner les hommes le Roy jugeans en la Chastellerie de Mondidier par Serjans le Roy, qu'il soient ausdites Assises si souffisament que les causes desdites Assises puissent estre délivrés; & nous certefiez des noms des hommes que vous aurez fait adjorner. Et le faites si diligemment, que defaut n'y ait. Donné à Chauny le Venredi aprés Noël l'an* 1318. Si quis ex iis deesset, pecuniaria mulcta puniebatur. Compotus Baillivæ Turon. an. 1337. *De legibus (mulctis) Assisiarum, videlicet de deffectibus*

hominum nobilium, qui consueverant solvere pro quolibet defectu 5. sol. Aßisiarum seu comitiorum juridicorum mentio est passim in Consuetudinibus municipalibus, locis à Raguello indicatis : quarum aliæ *magnæ*, aliæ *minores* dicuntur, ut in Consuet. Pictav. art. 19. 74.

Grandis Aßisa, seu *Grande Aßise*, occurrit etiam in Consuetud. Inculismensi art. 4. 7. & Rupellensi art. 1. in quibus *Magna Aßisa*, dicitur conventus juridicus qui Comiti, Vicecomiti, Baroni & Castellano competit ratione majoris justitiæ, & quater indicitur quotannis, in quo appellationes minorum Assisarum dijudicantur ab eorum Ballivis. *Minores* verò *Aßisæ* eæ sunt quæ à Comitum, Vicecomitum, Baronum & Castellanorum Præpositis, seu Judicibus pedaneis, quintodecimo quovis die tenentur. *Minores* istas *Aßisas* intelligit Chronicon Andrense pag. 552. *Ex consuetudine quoque patriæ nostræ in Curia nostra per singulas quindenas humanas leges & judicia mundana constat exerceri.*

Assisæ præterea appellatione donabatur quidquid in *Assisis* definiebatur inter litigantes, quod pro supremo judicio erat. Regiam Majestatem lib. 1. c. 13. §. 3. *Sciendum est quòd lites decisæ legitimè per magnam assisam Domini Regis, postmodum nulla occasione resuscitantur.* Adde Quoniam Attach. cap. 82. §. 1. Atque id Juri Normannico suprà laudato consentaneum est. Maximè verò id quòd statuebatur ad publicum Regni, aut vassallorum omnium commodum, pro lege erat, utpote in *Assisis*, communi proborum & *Legalium* hominum consensu decretum. Regiam Majestatem lib. 3. cap. 27. §. 2. *Ex beneficio constitutionis Regni, quæ aßisa nominatur.* Hoved. *Aßisæ Henrici Regis factæ apud Clarendonum.* Fridericus II. Imp. in Constit. Sic. lib. 1. tit. 41. *Quæ igitur ad ipsorum cognitionem pertinent, prædecessorum nostrorum Aßisis comprehensa apertiùs diffinimus.* Adde lib. 3. tit. 36. Glanvillam lib. 9. cap. 10. Bractonum lib. 3. tract. 2. cap. 3. §. 6. &c. Prædictis addo quæ habent Assisiæ Hierosol. MSS. cap. 105. *Les Aßises doivent estre tenues & maintenuës fermement en toutes choses : & de ce que hom ne sera certain qui soit aßise, doit tenir selon l'usage & la longue coustumance, & de ce que Court aura fait esgart, ou connoissance, ou recort, qui soit aßise, doit estre tenu & maintenu come aßise. Car les Aßises ne peuvent en plusiors choses estre provées, que par lonc usage, ou pour ce que l'on a vehu user & faire come aßise, & ce est maniere de Loy, & doit estre, & est tenuë au Royaume de Hierusalem & de Chipre meaus que Leis, Decrés, ne Decretales, que le Seignor dou Roiaume doit jurer, & jure ains que il soit retens à Seignor, de garder & maintenir les assises, & les lons usages, & les bons coustumes dou Roiaume de Hierusalem.* Hinc

Assisiæ rerum venalium, pro Decreto Regio, seu eo quod in Assisiis, vel Comitiis & Placitis generalibus à Ballivis & Justitiariis definitum est super rerum venalium qualitate, quantitate, pondere, mensura & pretio, in Constitut. Neapolitanis lib. 1. tit. 57. §. 2. tit. 63. lib. 3. tit. 36. §. 5. Mathæus Paris an 1201. *Eodem anno Rex fecit generaliter acclamari, ut legalis assisa panis inviolabiliter sub pœna collistrigiali observaretur.* —*ita quòd pistores poterunt sic vendere, & in quolibet quartario lucrari tres denarios, &c.* Monastic. Angl. tom. 2. *De amerciamentis suorum tenentium provenientibus pro assisa Regis non servata, ut de pane, cervisia, & mensuris falsis.* Fleta lib. 1. cap. 17. *Habet Rex in potestate sua, ut Leges & Consuetudines & assisas in Regno suo provisas, approbatas & juratas.* Le Roman d'Aubery MS.

A tant maniuent aux dens la miche alise,
Tant que chascune à sa force reprise,
Et beurent eue qui venoit de Tamise,
Dist Senehaut, mult vaut miex ceste assise,
Que cent mil livres, ou pan de ma chemise.

Vide Littletonem sect. 234.

Assisia, interdum sumitur pro ipso tributo, quod ex consensu optimatum & populorum in *Assisis* coactorum imponi decernitur. Joan. Hocsemius in Henrico Episc. Leod. cap. 5. *Cùm Leodienses Electo promissam solvere pecuniam non valerent, & Electo connivente assisiam, seu malatoutam super venalibus posuissent.* Ægid. de Roya an. 1299. *Et inhibuerunt vulgo, ne acclamarent assisiam deponi.* Magnum Chronicon Belgicum an. 1288. *Levabant in præjudicium Canonicorum in urbe exactionem, seu assisiam rerum venalium.* Charta Galteri Regitest. Comitis pro Burgensibus de *Raucourt* & *Heraucourt*, April. 1255. *Ultra duos solidos quos debet solvere de assisia, nec majorem emendam Præpositus poterit extorquere.* Apud Joan. Villaneum lib. 8. cap. 32. *Comincio à raddopiare al popolo assise, gabelle, & malatolte.* Idem lib. 8. cap. 54. *Assisi importabili.* Hinc formata ac contracta vox

Sissa, pro tributo, in Foris Aragonensibus : *Sisa*, Hispanis; *Sissarii*, Sissarum exactores. Vide Michaëlem *del Molino* in Repertorio in vocib. *Albaranum*, & *Sissa*.

Accisia, pro *assisa*, & tributo, non semel in Chartis Imperatorum, apud Joannem Voppium in Historia Aquisgranensi lib. 3. n. 2. pag. 19. 20. *Telonium sive accisia de vino, &c.*

Assisa, interdum pro mulcta, seu *emenda*. Vetus Consuetudo municipalis Britanniæ tit. 18. *Des assises, amandes & desdomages deus par cause de bestail.* Et art. 395. *Le Seigneur pour le bestail qui seroit trouvé en son domaine, peut demander l'assise, ou desdommage à son choix.* Adde art. 420.

Assisa, sumitur etiam pro brevi quodam Regio, quo quis ob certa delicta vel crimina, litesve alias, quarum probatio incerta est ex instrumentis, in jus vocatur. *Assisæ* autem nomine donatur, quia ab *Assisa* præcipitur Vicecomiti, ut 12. juratores submoneat, qui de rei veritate testimonium ferant, ut est in Regiam Majest. lib. 1. cap. 12. 13. 14. & in Fleta lib. 4. cap. 1. §. 7. & apud Littletonem sect. 234. Appellationis rationem allatam firmat, recensetque aliquot ejusmodi assisas, veluti *Novæ dissaisinæ, de Morte antecessoris, Ultimæ præsentationis, de Communi pastura*, & hujusmodi, quas duelli tollendi gratiâ ab Henrico II. Rege Angliæ institutas ferunt.

Sed & alia multa *per assisam* probari docent Leges Scoticæ, nempe quæstio ætatis majoris vel minoris, in Regiam Majest. lib. 2. cap. 43. quæstio dominii inter Dominum & Vassallum, lib. 1. cap. 12. lib. 1. cap. 63. limites terrarum inter vicinos, lib. 2. cap. 74. occultatio thesauri inventi, lib. 4. cap. 4. quæstio status, in Quon. Attach. cap. 56. deforciamentum factum Ministris Regis, in Statut. Vill. II. Regis Scotiæ cap. 4. & alia quæ tædet enumerare.

Assisa non tantùm usurpatur pro *brevi*, quo quis ad probandum per assisam citatur, sed etiam pro ipsa *jurata*, seu pro ipsorum juratorum testimoniis. Duplex autem hac notione fuit assisa, *Magna* seu *Grandis*, & *Minor* seu *Ordinaria*.

Assisa Magna fuit solennior illa *jurata*, quæ in *brevi de recto* (quod omnium solennius est & maximum, utpote quo de mera proprietate agitur) è Militibus omnino constat numero 12. gladio cinctis, non vulgari modo per Vicecomites electis, ad hoc juratos, & 12. deinde electis, ut quidam asserunt, adjunctos. Apud Cowellum *Grandis assisa* definitur actio petitoria, sic dicta, quòd cum possessoria, quam *Parvam Assisam* vocant, & ordinariam, 12. hominum veredicto decidatur, in ista 24. Milites gladio cincti esse solent. Glanvilla lib. 2. cap. 7. *Est autem Magna Assisa regale quoddam beneficium, clementia Principis, de consilio procerum populis indultum, à quo vita hominum & status integritati tam salubriter consulitur, ut in jure quod quis in libero soli tenemento possidet retinendo, duelli casum declinare possunt homines ambiguum, ac per hoc contingit insperatæ & prææmaturæ mortis ultimum evadere supplicium, vel saltem perennis infamiæ opprobrium, & inverecundi verbi, quod*

in ore rectè turpiter sonat consecutivum. Ex æquitate autem maximè prodita est legalis ista institutio; jus enim quod post multas & longas dilationes, vix evincitur per duellum, per beneficium istius constitutionis commodius & acceleratius expeditur. Aßisa enim ipsa tot non exspectat essonia, quot duellum, ut ex sequentibus liquebit. Ac per hoc & laboribus hominum parcitur, & sumptibus pauperum. Præterea quanto magis ponderat id judiciis plurium idoneorum testium fides, quàm unius tantùm; tanto majore æquitate nititur ista constitutio, quàm duellum. Cùm enim ex unius jurati testimonio procedat duellum, duodecim & minùs legalium hominum exigit ista constitutio juramenta. Math. Paris an. 1240. pag. 364. de Magna Assisa: 12. *Milites accincti gladiis fuerunt electi in Aßisa, de consensu partium: & consenserunt partes in 10. quia duo non comparuerunt.* Vide Statutum 2. Westmonasteriense cap. 41. & Fletam lib. 4. cap. 5. §. 6.

Aßisa Minor, seu *Ordinaria*, est jurata in assisiis prædictis, quæ non è Militibus, sed 12. liberis & legalibus hominibus patriæ per Vicecomitem conscribitur. Et hæc quidem jurata, non de proprietatibus cognoscit, sed possessore. Vide Fletam lib. 4. cap. 1. §. 7. c. 5. §. 4. 5. 6. ubi forma cogendi ejusmodi assisas præscribitur, & de iis agitur qui in ea consistere possunt.

Aßissa dicitur *capi in modum Aßisæ*, vel *in modum juratæ*. In *modum Aßisæ*, sic, ut si fundata intentione querentis, tenens se statim ponat in assisam sine aliqua exceptione, & respondeat intentioni querentis, &c.

Aßisa cadit in juratam, cùm non constat de re de qua lis est, ita ut necesse sit ut in modum juratæ terminetur negotium, quia hinc inde erit probatio, & non Assisa, &c. Vide Bractonum lib. 4. Tract. 1. cap. 34. §. 3. 4. Fletam lib. 4. cap. 15. & 16. cap. 10. §. 12. lib. 5. cap. 6. §. 53. 54. cap. 22. §. 11. Littletonem sect. 234. &c.

Aßisa cadere dicitur, cùm *nullitas*, ut Practici loquuntur, legitima opponitur. In quibus verò casibus, pluribus recitat Fleta lib. 4. cap. 15. lib. 5. cap. 6.

Aßisa, est præterea idem quod *Actio possessoria*. Vide Cowellum.

Aßisa, interdum sumitur pro tempore quod conceditur alicui, infra quod licet in judicio agere, & alium in jus vocare, qui vim aliquam, aut aliquid injustè fecit, quod certum aliquid tempus præscriptionis esse videtur, infra quod agere licet, & extra, vel post quod agere non licet in judicio, ut observat Skeneus ad lib. 2. Regiam Majestat. cap. 74. §. 13.

Aßisa aquarum. Charta Friderici II. Imp. pro Ecclesia Panormitana an. 1211. apud Rocchum Pirrum p. 145. *Perpetuò confirmamus omnes villanos & possessiones, vineas, jardina, & prædia urbana, & rustica, aquas & assisas aquarum, &c.*

Denique prædictis addere placet vocem *Aßise*, Italis, vel certè Joanni Villaneo, idem valere quod priscis nostris Scriptoribus, *Devise*, seu *Livrée*. Idem Scriptor lib. 8. cap. 13. *Tutti giovani vestiti col Re d'una partita discarlatto verdebruno, tutti con selle d'una aßisa à palafreno rilevato al arjento & ad oro, con l'armée à quartieri, &c.* Ita usurpat lib. 10. cap. 226. lib. 12. c. 107.

Aßisare, Decernere, statuere in *Aßisa*. Prima Statuta Roberti I. Regis Scotiæ cap. 2. *Item ordinatum est & assisatum, quod, &c.*

Aßisia, Pensio annualis. Constitutio Joannis Archiepisc. Nicosiensis an. 1321. cap. 7. *Nec eorum alteri* (Patrono vel Defensori) *poßint perpetuam aßisam seu pensionem annualem constituere in futurum, &c.* Mox: *Revocantes — omnes aßisias seu pensiones — Advocatis à Monasteriis datas.*

Aßisi, in Ecclesiis Cathedralibus Beneficiati, minores tamen ordine Canonicis, in Ecclesiis Cypriis, qui videntur functi officio Canonicorum, quos *Vicarios* dicimus: vel quibus assignata est *aßisia*, seu pensio annualis, quasi *Pensionarii*. Ejusmodi *Aßisiorum* mentio est passim in Conciliis Nicosiensibus nuper editis, in Constit. Nicosiensib. cap. 9. 30. 31. in Constitut. Odonis Legati an. 1248. c. 11. 14. 21. in Concilio Nimociensi an. 1298. c. 12. 17. in Constitut. Joannis Archiepisc. Nicosiensis an. 1320. c. 1. 3. alia an. 1321. c. 3. 5. & apud Joannem Carmelsonum in Vita S. Petri Thomasii Patr. Constantinop. n. 53.

Aßisia, Munus ipsum Assisii. Statuta Philippi Archiepiscop. Nicosiensis an. 1350. *Statuimus — ut nullus in Ecclesia nostra Nicosiensi existens in ordine Sacerdotali de cætero promoveatur ad aßisias Diaconales & Subdiaconales.* Vide *Vicarii in Ecclesiis Cathedralibus*.

ASSISINI. Vide *Aßaßini*.

ASSISTERIUM. Vide *Asceterium*.

ASSISTRIX, Comes. Hericus Rosla in Herlinsberga:

Gloria constantis aßistrix, mulcta fugati.

ASSOCIARE, Comitari, *Accompagner*. Acta Alexandri III. PP. *Et alios magnates cum ipso destinavit, qui eum gloriosè conducerent, splendidè associarent, atque ad Romanam urbem gloriosè deferrent.*

Associare, Gall. *Faire pariage*, vel *pareage avec quelqu'un*, id est, aliquem in partem dominii suorum prædiorum adsciscere: quod solebant Monasteria & Ecclesiasticæ personæ factitare, ut à potentum & vicinorum invasionibus bona sua tutarentur, potentiorum protectione & tutela hac ratione suscepta: Quo spectant quæ à Senatore dicuntur lib. 2. Epist. 16. de Tertiis Gothicis: *Factum novum & omnino laudabile: gratia dominorum de cespitis divisione conjuncta est: amicitiæ populis per damna crevere, & ex parte agri defensor acquisitus est, ut substantiæ securitas integra servaretur.* Vide *Tertia*. Aresta Pentecost. an. 1287. in Regesto Parlamenti sign. B. fol. 76. *Priori B. Mariæ ratione associationis de Dimonte, deliberata fuit per judicium dimidia pars denariorum, quos D. Rex de Lombardo bastardo, qui burgensi de Dimonte, qui decessit Trecis, &c.* Occurrit ibi non semel. *Accompagner*, hac notione nostri dicebant. Charta Hugonis de *Neblans*, anni 1265. in Regesto feodorum Burgundiæ 2. part. fol. 150. *Ay acompagnié & accompagnons monseignor le Duc & ses hoirs à toutes les choses que ge ay, & puis & dois avoir en més, en terres, en bois, en preZ, &c. en Justices, & Seigneuries, &c. & voil & entant que li accompagnement desusdiZ, soit tel que ge ai la moitié en toutes les choses desusdites, &c. doing & ottroi à don fet entrevis à Mons. le Duc la moitie de toes ces choses, &c.* Vide Vignerium in Originibus Alsaticis pag. 81.

ASSNASARE, *Assuasare*. Leges Alvredi Regis Westsaxiæ cap. 39. *Si quis habeat lanceam super humerum suum, & homo assnasetur, vel impungatur, solvat werram ejus sine wita. Si autem oculos assnaset, reddat werram ejus, &c.* Sic emendat Somnerus, ubi Editio præfert *assuasare*, aitque esse vocem effictam ex Saxonico Onyrnareð & Aynære, uti legitur in Edit. Saxonica Lambardi cap. 32. ubi Legem hanc sic vertit: *Si quis hastam humero gestarit, in quam alius fortè fortuna impegerit, æquum esse videtur capitis æstimationem sine omni mulcta ei imperare.* Est igitur *assnasare*, hastam sic deferre, ut occidatur impingens. Ita enim eadem Lex denuo recensita & Latinè versa in Legibus Henrici I. cap. 54. *Si quis lanceam ferat super humerum, & inde quis occidatur, &c.*

ASSOCIUS, *Consocius, consors, contribulis, confredustus*. Ita Ugutio. Vide *Associare*.

ASSOLARE. Vide *Adsolare*.

ASSULA, pro *Astula*, Fragmentum; Joanni de Janua, *id quod cadit de ligno, cùm dolatur.* Henricus Monachus de Miraculis S. Germani Autisiodor. Episcopi cap. 30. *Namque illustri cuidam viro B. Germani reliquias postulanti, assulam ex cupresso, qua quondam sacrum tegebatur corpus, ab Archiclavo Ecclesiæ meminimus esse concessam.* Canonicus Cisoniensis in Vita S. Arnulphi Martyris.

Vestis Sancti scinditur,
Sinus plenus assulis
Patet coram famulis

Ad Arnulfi gloriam.
Infrà:
Ipse sibi conscius,
Recedens quantociùs,
Secum defert assulas,
Quas dum distribueret,
Videt quòd resumeret
Primas esca formulas.

ASSULTUS. Vide *Adsalire.*

ASSUMMARE, Gall. *Sommer*, in summam totalem redigere. Vitæ Abbatum S. Albani: *Summa debitorum ad 600. marcas est assummata.*

ASSUMPTIO, Dies mortis Sancti alicujus, quo scilicet ejus anima in cælum assumitur. *Assumptio S. Joannis Apostoli & Evangelistæ*, apud Ordericum Vitalem lib. 5. p. 593. & in Vita Godefridi Comitis Campebergensis cap. 54. Propriè verò dicitur transitus B. Mariæ, ut ait Durandus lib. 7. Ration. cap. 1. num. 19. Frodoardus in Leone IV. PP.
Tandem clara dies Reginæ Adsumptio cælis
Regiparentis adest.
Adde Serm. S. Autberti Beneventani tom. 4. SS. Ord. S. Benedicti pag. 266. Vide *Dormitio.*

Assumptio, idem videtur apud Anglicos Practicos, quod constitutum in Jure Romano. Cowell. lib. 4. Instit. Jur. Anglic. tit. 6. §. 2.

ASTA, Modus agri. Vetus Notitia, apud Perardum in Tabulis Burgundicis p. 108. *Adcensaverunt eidem domuį unam astam prati ad Roserias positi sub censu 3. nummorum.* Ubi *asta* scribi pro *hasta*, idemque esse videtur, quod *lancea.* Italis enim *asta* est, quod Latinis *hasta.* V. *Lancea.*

ASTAGIUM. Charta Ludovici VI. Reg. Franc. an. 1108. ex Tabulario S. Samsonis Aurelian. *Quatenus consuetudinem quandam, quam Astagium vulgo nominant*, —— *ipsis Canonicis liberam & ab omni jure regio quietam donantes concederemus.* Ubi fortè legendum *Estagium*, nostris *Estage.* Vide *Stagium*, & infrà, *Astaticum.*

Astadia, idem quod *Asta.* Charta Libertatum Montis-Albani an. 1231. in Regesto Comitatus Tolosæ Cameræ Comput. Paris. fol. 27. *Census & usus tales sunt, de unoquoque casali quod habeat 6. astadias in latitudine, & 12. in longitudine, habeat dominus 12. den. à capite, &c.* Vide *Hasta.*

ASTALIUS. Lex Longobard. lib. 1. tit. 1. §. 6. *Si quis contra inimicum pugnando collegam suum dimiserit, aut astalium fecerit, id est, si eum deceperit, & cum eo non laboraverit, &c.* Ubi Boherius: *Astalius, descendit ab astu, id est, dolo vel malitia.* Cujacius: *Astalium facere, frustrari, decipere.* Vide infrà, *Asto animo.* Angli decipulum, *astale* vocant.

ASTANEA. In supellectile Casinensis Ecclesiæ vendita pro redemptione captivorum, recenset Leo Ost. in Chronic. Casin. lib. 1. cap. 58. (al. 55.) *hostiales 3. pro Byzantiis 12. astaneas 2. pro Byzantiis 8. pulvinaria serica tria, &c.* Alii Codd. habent *castaneas.*

ASTARIA, Maritima, campus planus mari adjacens. Sanutus lib. 2. part. 4. cap. 25. *Infra terram sunt montes alti per astariam gradiendo.* Et mox: *Hæc est maritima, seu astaria, quæ à Joppen usque ad Damiatam protenduntur.* Eodem cap. *Ista est astaria quæ à Damiata usque in Alexandriam computatur.*

ASTATICUM, idem quod *stagium*, mansio, residentia. Charta Rogerii Vicecomitis Biterrensis an. 1194. apud Catellum lib. 4. Rerum Occitan. *Sed ipse homo vel femina debet tenere astaticum infra ambitum civitatis.*

ASTEDUM. Vide *Hastedum.*

ASTHELBLINC. Charta Grodegangi Episcopi Metensis an. 765. apud Meurissium: *In secundo semper anno debent ad Molendinum Patersheim tredecim denarios, quod vulgo dicitur asthelblinc.*

ASTELLA. Vide *Astula.*

ASTILE, seu Hastile, baculus longior, cui crux, quæ defertur in Processionibus, infigitur. Leo Ost. lib. 2. cap. ult. *Crucem auream — cum tripode argenteo deaurato, & astili onychino argento & auro ornato. Hastile*, apud Adamnanum lib. 1. de Locis SS. cap. 8. *In Cruce lignea, cujus hastile in duas intercisum est partes.* Occurrit non semel Exodi cap. 25. &c. Vide *Asta.*

ASTILLA. Anastasius in Leone III. pag. 127. *Super altare majus fecit tetravela holoserica alythina 4. cum astillis, & rosis chrysoclabis.* Hesychius *astelas*, vitis speciem esse ait: φέρμια, ἅ ἔνιοι ἀσίλας, τὰς ἐκ σχοίνων πλεκομένας. Sed an *astelæ* ad *astillas* Anastasii referendæ sint, alii judicent. Hispani *astillas*, Occitani *estalos* vocant, quæ Græci κάρφη, Latini *assulas.*

ASTIPULATOR, in Ordine Romano, dicitur is cujus licentia & consensu virgo religionis habitum sumit.

ASTO *animo*, sæpe occurrit in Leg. Longobard. pro *voluntariè, doloso & malo animo.* Lib. 1. tit. 9. §. 13. tit. 16. §. 7. tit. 19. §. 1. tit. 23. §. 4. tit. 24. § 4. tit. 25. §. 44. lib. 2. tit. 21. §. 5. tit. 55. §. 12. Ugutio: *Asto, Voluntariè.* Has voces usurpatas à Plauto in Pœnulo, Accio apud Nonium, & aliquot IC. in lege 4. de Furtis, leg. 15. Qual. quis defend. se deb. leg. 3. de Homin. lib. leg. 1. de Dam. injur. pæne obsoletas in usum revocarunt non modò Longobardi, sed & Itali, apud quos *Astio*, est invidia, odium, *Astioso*, invidus, *Adastiare, Adastiarsi*, invidiâ corrodi. Dantes in Purgat. Cant. 6.
Vidi'l Conte Orso, & l'anima divisa
Dal suo corpo per astio, è per inveggia.
Vocis etymon à Latina *Astus*, nec aliunde accersendum, quidquid dicant viri docti, qui à *fastidium*, vel *fascinus*, deducunt. Nam & Plautus *Astum* adjectivè usurpavit in Trucul. ubi *Astis fallaciis confertum* dixit. Vide *Atia.*
Juramentum de asto, in Lumbarda, quod idem est quod juramentum de calumnia in judicio comentioso fori civilis vel Ecclesiastici. Nicol. Upton de Officio milit. lib. 2. cap. 4.

ASTOLIGIT, *Quod in animo iniquo quæritur*, Ugutioni MS. In Cod. Navarræo: *Astor, voluntariè. Astogilt, quod in animo iniquo quæritur.* Ex eodem fonte, ac *Asto animo.*

ASTOPATUS, seu potiùs *Estopatus*, ex Gallico *Estouppé*, quasi dicas *stuppâ obstructus.* Regiam Majestatem lib. 2. cap. 72. §. 1. *In viis publicis astopatis — in aquis distornatis à recto cursu.*

ASTRABA, Tabella ubi pedes requiescunt, in Glossis Isidori & apud Papiam. Ita Glossæ Lat. Græc. *Astraba*, σανὶς, ὑποπόδιον. Sic enim rectè emendant viri docti, pro *astrama.* Suidæ verò ἀστράβη, est τὸ ἐπὶ τῶν ἐφίππων ξύλον ὃ κρατοῦσιν οἱ καθεζόμενοι. Phavorino & Glossis MSS. τὸ σαγμοσέλλιον. Ex quibus conficitur *Astrabas* fuisse stapedes secundùm Isidorum: secundùm Suidam sellæ arcum, quem *Arçon* vulgo dicimus, vel sellam ipsam, ut est in Anonymi loco allato à Suida, aut instratum sellæ, juxta Phavorinum. Denique in Glossar. Anglo-Sax. Ælfrici: *Astraba*, ꝼoꞃbꞃeꞇ exponitur. Somnero verò ꝼoꞃbꞃeꞇ, *confractus*, id est, fortè curvatus, quomodo est sellæ arcus. Vide *Arctio.*

ASTRAGUS. Alexander Iatrosophista MS. lib. 2. Pass. cap. 66. *Aut de creta astrago calefacto supersedeat, aut de cimolea terra calente & extincta in vino, aut in astrago balneorum, similiter cum vino perfuso.* Ubi Gloss. MSS. *Astrago, i. pavimentali, de creta enim fit pavimentum.*

ASTRARIUS. Vide *Astrum.*

ASTRIHILTHET. Leges Edwardi Confessoris c. 30. *Hi qui pacem Regis habent, vel manu, vel brevi, ei fidelis existant. — qui si nimis confidens in pace quam habet, per superbiam alicui forisfecerit, damnum restauret, & iterum tantumdem, quod Angli vocant astrihilthet.* In marg. ascriptum, aliàs *atrihilthet.*

ASTRINGA. Charta fundationis Monasterii Salvensis Diœcesis Nemausensis an. 1029. apud Catellum in Comitibus Tolosan. lib. 1. c. 17. *Seu etiam timentes congeronis antiqui timorem atque terrorem, & ut eruat nos Dominus ab ejus machinamentis multimodis, & con-*

nectet eum suis astringis in cubilibus regni cælestis, &c. id est, vinculis astringentibus.

Astrosus, *Malo sidere natus. Astrosus, Lunaticus.* Isidor. in Gloss. & in Orig. lib. 10. & ex eo Ugutio.

Astruco. Vide *Asturcus.*

Astrum. Bractonus lib. 4. Tract. 3. c. 11. *Unde videndum, si nepos & avunculus sub eadem potestate antecessoris simul fuerint astrarii tempore mortis, eo quod ambo reperiuntur in atrio sive in astro, &c.* Adde lib. 2. cap. 36. §. 6. Fleta lib. 4. c. 2. §. 8. de Nativis: *Qui à magno tempore extra astrum suum villanum ad loca remotiora se transtulerunt.* Infrà: *Villanis autem in veteribus astris suis commorantibus non competit hujusmodi remedium.* §. 9. *Si in astris suis fuerint commorantes.* Radulfus de Hengham in Parva, cap. 8. *Cùm à magno tempore fugerint, & ad remota loca extra astrum se transtulerint, &c.* Infrà: *Villanis quidem in astro commorantibus non competit hujusmodi remedium, &c. Laudabilis homo astrarius,* in eod. Fleta lib. 1. c. 47. §. 10.

Vox deducta à Saxonico eorð, focus, foculare, fornacula: unde postea toti domui nomen inditum. Hinc eorð-cniht, famulus domesticus; eorð-fæst, paterfamilias. Ex eorð verò Anglo-Normanni *Astre* formarunt, idque appellationis domibus applicarunt, quas Franci nostri *Feus*, seu focos, etiamnum vocabant. Sed & nostris vox *Astre* non omnino incognita: nam & focos & caminos *Atres*, seu *Astres*, appellamus. *Le Reclus de Moliens* in Miserere:

Qui n'a ses enfans dont repaistre,
Dont il a sept ou huit à l'aistre.

Unde proverbialis manavit formula: *Sçavoir les atres du logis*, de eo qui cubicula, caminos, & omnia penetralia rectè novit, seu, ut vulgo dicimus, *les Estres. Le Roman du Renard MS.*

Lors s'en vient droit à la fenestre,
Com cil qui bien savoit l'estre.

Præterea ex præallatis ex Bractono observare est *astrum* & *atrium*, promiscuè dictum: nam hoc loco *atrium*, non est nostrum *Court*, sed domus ipsa: proinde *Astrarii*, iidem sunt qui *astro addicti*, seu *Mansionarii*, de quibus suo loco, qui Anglo-Saxonib. Heorð fæst dicebantur. Gloss. Saxon. circa tempora Edw. III. exaratum: Heorð-fæst, *Astro addictus.* Sed & admodum videtur vero simile Occitanos suum *Estare*, & *Stare*, pro quavis domo inde deduxisse, cùm Galli, seu Gallo-Normanni domos *Estres*, & *Atres* vocarent. Consuetud. Cantii: *Le astre demurra al puné*, id est, *astrum seu domus remanebit secundogenito.* Vide *Stare.*

Astula, Segmentum. Servius Danielis, & ex eo Isidorus lib. 17. Orig. c. 6. *Astula, à tollendo nuncupata, quasi abstula. Fomes, est astula quæ ab arboribus excutitur recisione, &c.* Alii censent vocem formatam ex *Astula*, tabula sectilis. Nostris *Esclat.* Marcellus Empiricus c. 29. *Lupi stercus, dummodo non in terra inventum, sed supra fustem, aut supra astulas, aut supra juncum, colliges.* Beda lib. 3. Hist. Angl. c. 2. *Multi de ipso ligno sanctæ Crucis astulas excidere solent.* Adde lib. 3. c. 13. Paulinum Epist. 11. 12. & Natali 10. &c.

Astella, apud Adamnanum lib. 2. de Locis SS. c. 1.

Hastula, in Vita S. Erkenwaldi Episcopi Lundoniensis: *Verùm etiam hastulæ ab eo* (feretro) *abscissæ, & ad ægrotos allatæ, citam eis salutem parabant.*

Astur, *Asturco, Asturcus, &c.* Accipiter major, qui *Astur* Julio Firmico dicitur, *Astor*, Italis; *Autour*, Gallis; *Astou* Occitanis.

Astur. Charta Bertrandi Episcopi Agathensis an. 1249. in 30. Regesto Archivi Regii, ch. 101. *Et in recognitionem totius feodi antedictus Episcopus ipse debet annuatim Comiti & hæredibus suis unum saurum Asturem, & unam marcam argenti, si fuerit requisitus.*

Asturco, Papiæ, *Accipiter major.* Ebrardus Betuniensis in Græcismo cap. 9.

Asturco Dextrarius est, Astur caput ejus,
Nam priùs Astur equum dextrandi repperit usum.

Infrà:

Asturco, Quadrupes: Asturco dicitur ales.

Joan. de Janua: *Asturco Dextrarius, ab Astur, pro gente: quia apud illam gentem hujusmodi equi abundant. Est etiam idem quod Accipiter.* Idem Papias: *Asturco, equus ambulator.*

Austurco, apud Radulphum Hengham in Summa Magna, cap. 1. pag. 6.

Austurcius Sorus, apud Bractonum lib. 5. tract. 1. cap. 2. §. 1.

Asturcus, in Chronico Cambriæ: *Feofavit Odoardum de Clerke de quarta parte — pro custodia Asturcorum suorum.*

Austurcus, in Fleta lib. 2. cap. 41. §. 7.

Austur, apud Fridericum II. Imp. lib. 2. de Venat. cap. 2. *Sunt & de avibus rapacibus Austures, sperverii: & istæ comprehenduntur sub Accipitre. Omnes autem aves rapaces, tam istæ quibus homines utuntur, quàm aliæ quibus non utuntur, sub istis duobus generibus comprehenduntur, scilicet in Falcone & Accipitre. Et quamvis hoc nomen Accipitris plures attribuant soli Austuri, nos tamen dicimus ipsum esse genus omnium avium rapacium, quæ capiendo & non feriendo, ut Falco, venantur, sicut prædicti Austur & Sperverius, utpote hoc nomen ab Accipio, Accipis, derivatum.*

Austorius, in 1. Regesto Constabulariæ Burdegal. fol. 131. *Unum Austorium saurum vel mutatum. Austor*, in Foris Beneharnensib. tit. 1. art. 27. *Austors & Esparbers*, in Consuetud. Solensi tit. 13. art. 9. 10. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 106. *Rusticus si invenerit — Accipitrem, i. Austor, statim denuntiet domino suo, & accipiat ab eo qualem mercedem inde ei senior dare voluerit.*

Ostorius. Charta Communiæ Rotomag. an. 1207. *Vicecomes Rothomagensis de qualibet navi habebit 20. solidos, & Cambellanus de Tanquarvilla unum ostorium, vel 16. solidos, si nullum ostorium habuerint.*

Le Roman de la Prise de Hierusalem par Titus, MS.

Cent oustor, cent griefaut, & cent paile roé.

Le Roman de Gaydon MS.

Et voit venir ô lui un Escuier,
Qui sor son point portoit un ostor gruier.

Le Roman de Vacce MS.

Bien sout esprevuier duire, & ostor, & faucon.

Atallia. Vide *Tallia.*

Atambor. Vide *Tamburlum.*

Atanulum, *Genus vasis*, Isidoro in Glossis.

Atareça. Vetus Charta donationis Hispanica apud Sandovallium: *Mea divisa & meos atondos, id est, mea sella Morzerzel cum suo freno, & mea espata, & mea cinta, & meas espulas, & mea atareça, cum sua hasta, & alias meas espatas labratas, & meas loricas, & meos elmos, & alias espatas quæ non sunt labratas, & meas atareças, & meos cavallos, & meos mulos, & meos vestitos, & alias meas espolas, & alio freno argenteo, quantum potueritis invenire.*

Ategar, Telum Saxonicum, cujus meminit Florentius Wigorn. pag. 211. 2. Edit. suban. 1040. *In manu sinistra clypeum, cum umbonibus aureis & clavis deauratis, in dextera lanceam auream, quæ lingua Anglorum hategar nuncupatur.* Quo loco *hastile ferreum* habet Wilelmus Malmesb. lib. 2. de Gestis Angl. cap. 12. Hovedenus verò pag. 439. *Ategar*, sine aspiratione. In Glossario Anglo-Saxonico Somneri, Ategar seu Ætgare, exponitur *framea, falarica*, eidem Ateon, est mittere, & gar, telum: unde fortè *Ategar*, missilis species fuerit.

Atelabus. S. Hieronymus in illud Esaiæ cap. 33. *Sicut colligitur brucus, &c. Ex locusta brucus nascitur, & quousque habeat alas, sic vocatur. Cùm autem alæ crescere cœperint, Atelabus dicitur; cùm autem plenè volare cœperit, est locusta, &c.* Vide Joann. Sarisber. l. 6. c. 1.

Atenia,

ATENIA, pro *Antilena*, apud Thwroczium in Carolo Rege Hungar. cap. 99.

ATERGUS, Retro, κατόπιν, ἀπὸ νώτου, in Glossis Lat. Græc.

ATH, *Atha*, *Athe*, voces Anglo-Saxonicæ: *Juramentum*, Anglis *Oath*: præsertim verò ita appellatur *purgatio per sacramentum*. Leges Ethelredi Regis cap. 1. *Si est accusationibus infamatus, ad triplex ordalium vadat. Si dominus ejus dicat quòd neutrum ei fregit vel ath, vel ordel, &c.* Charta Edmundi Regis apud Malmesburiensem de Gestis Angl. lib. 2. *Concedo Ecclesiæ S. Mariæ Glastonæ — libertatem, jura, consuetudines, & omnes forefacturas omnium terrarum suarum, i. Burghgerita, & Hundred, Setona, athas, & ordelas, &c.* Fœdus Edwardi & Guthurni Regum cap. 9. *Ordel & athes sint interdicta diebus festivis & legitimis jejuniis.*

ATHAGIL, Græcis φαντασία, seu imaginatio. Constantinus African. de Vita & spiritu p. 312. *Et cum his operatur athagil, quam Græci φαντασίαν vocant, &c.* Vox, ni fallor, Arabica.

ATHARGRATI. Lex Bajwar. tit. 3. cap. 1. §. 4. *Si quis in eo venam percusserit, ut sine igne sanguinem stagnare non possit, quod Athargrati dicunt, &c.* Germanis *Ader*, est vena; Anglis *To grate*, rodere, vel terere. *Atargier*, vel *Atarger*, Franco-Belgis est sistere, remorari. Ægidius *de Viezmesons*, cantu 2.

Si li dis sans atargier.

Le Roman d'Aubery MS.

A tant s'en va, n'i volt plus atargier.

Li Lusidaires MS.

Ne li vaurra plus atargier,
Saint Michiel i envoiera
Qui d'un effoudre l'ocira.

Hemricurtius de Bellis Leodiensibus cap. 55. *Dont li bons Chastelains de Varenne, qui estoit leur cuzien germain, fut piés à tretant affoleis, e atargiez de leur mort, comme ilh avoit esteit de ses dois freres.* Ita fortè *Athargrati*, erit sanguinem fluentem sistere, *Arrester le sang qui coule de la veine.* Vide *Targa*.

ATHAUDREGIL. Vide *Taudregil*.

ATHENASI, qui aliis *Athanati*, apud Tudebodum lib. 2. Quemadmodum olim apud Persas erat Legio militaris quam τῶν ἀθανάτων appellabant, ut docemur ex Procopio lib. 1. de Bello Persico, Theophane in Theodosio Jun. A. 18. Freculpho to. 2. lib. 5. c. 10. & aliis Scriptoribus, quos laudat Brissonius de Regno Persarum: ita habebant Byzantini Imperatores, Persicorum Principum simiæ, suos Immortales, quos à Nicephoro Logotheta, qui sub Michaele Duca rerum potitus est, tunc demum institutos refert Bryennius lib. 4. n. 4. Quibus id nominis videtur inditum, quòd pacis æquè ac belli tempore militarent, essetque eorum cohors *schola vacationis semper ignara*: quod de peculiari quadam Caroli M. Imp. caterva militari dixit Monachus Sangallensis l. 2. c. 26. Unde Anna Comnena lib. 2. Alexiad. de Athanatis agens, ait fuisse στράτευμα τῆς Ῥωμαϊκῆς δυνάμεως ἰδιαίτατον, quia videlicet pacis perinde ac belli tempore Imperatoribus merebant. Consule præterea Glossaria Rigaltii & Meursii.

ATHERA. Cassianus Collat. 15. c. 10. *Pulmentum, quod illi (Ægyptii Monachi) Atheram nominant.* Hesychio ἀθήρα seu ἀθάρα, est edulium quoddam quod Ægyptii ex tritico & lacte conficiunt. Plinio l. 22. c. 25. medicamentum fuisse dicitur, & Dioscoridi lib. 2. c. 114. pulticula nempe liquidior & sorbilis ex tritico zeaque molitis, inque tenuissimum pollinem redactis confecta, infantibus conveniens.

ATHLANA. Fragmentum Petronii: *Athlanam in ingenuum nasci tam facile est, quàm accedere isthoc.* Legendum fortè *Sthlavum*, id est, servum: nam σθλάβος dixisse Græcos nuperos, pro σκλάβος, alibi à me observatum. Neque enim Petronio Fragmentum istud temere adscribendum, longeque inferioris esse ætatis, jure censent viri docti.

ATHISCÆ lib. 3. Esdræ cap. 2. *Libatoria argentea duo millia quadringenta, athiscæ argenteæ 30. phialæ aureæ 30.* Ubi Mamotrectus, *Athiscas, vasa potoria & pateras* interpretatur. Græca Editio θυΐσκας habet.

ATIA, *Atya*, *Aatia*, Odium: ex Anglosaxonico fortè hatunȝ, odium, invidia: unde Anglis *Hate*, malitia, & Germanis, *Haet*, odium, & Italis, *Astio*, invidia: vel potiùs à Græco ἄτη, nocumentum. Unde proverbium cujus meminit Ausonius in Ludo septem Sapientum, ἐγγύα πάρα δ' ἄτα. Bracton lib. 3. tit. 2. cap. 5. §. 3. *Utrum appellati sint odio vel atya, vel per verum appellum.* Cap. 8. §. 7. *Inquiras — unde rectatus sit vel appellatus de morte illa, odio & atya, vel eo quòd inde culpabilis sit: & si odio & atya, quo odio, vel qua atya, &c.* Vide Statutum 1. Westmonasteriense cap. 11. *Atie* etiam eodem significatu dixerunt nostri. Philippus *Mouskes* MS. in Lothario:

Et li manda que boinement
Presist, & manda Parlement
Al Duc Ricard de Normendie,
Pour defaire celle aatie
De son neveu, & de son pere,
Et de la mort Carlon son frere,
Ki mort estoit en sa prison
A Ruen, pour la fole tençon.

Guillelmus *Guiart* MS. ann. 1248.

Sont li frere au Roi en estant,
Qui ne vont mie contrestant
Cele ahatie, ainçois la loent.

Chronicon Bertrandi *du Guesclin* MS.

Dix Anglois vont sur luy, luy font mout hastie,
Lançent, fierent, & ruent pour li tolir la vie.

Atine etiam usurpatum pro nocumento, & *Atiner*, nocere, eadem vocis origine. Assisiæ Hierosolymitanæ MSS. cap. 87. *Il lor doit dire que il s'en offrent de celle atine, que il ne veaut ores que la bataille soit gagée en sa Court.* Guill. *Guiart* anno 1204.

Cele Islette qui s'en esseve,
Est si haute au dessus de l'éve,
Que Saine par nule cretine
N'a povoir d'i faire atine.

Et anno 1205.

Qui pour Anglois atainer,
Comencent le mur à miner.

Le Doctrinal MS.

Qui font grans aatines, outrages & desrois.

Aliud porrò sonat *Aatir*, in Chronico Bertrandi Guesclini:

Sire Bernard, vos m'avés aati.

Rursum:

Seignors Barons, ge me suis aati
Contre Fromond, & envers ses amis.

Ibidem:

Les glaives en leur main se sont fort aasti.

Est enim *aatir* his locis *exacerbare*, vel *animum exacerbare*, ex nocumento vel damno quod quis accepit. Sed & Græci ἀάτειν pro *nocere*, dixerunt, voce per pleonasmum ab ἄτη ducta. Hesychius: ἀάται, ἄγαν βλάπτει.

Acia pro *Atia*, in Fleta lib. 1. c. 25. §. 5. c. 26. §. 3.

ATILLUS, *Astutus, expeditus*, Ugutioni. Fortè *Artitus*.

ATINA. Charta Constantiæ Boemundi Antiocheni Principis viduæ an. 1117. apud Ughellum to. 7. Ital. Sacr. p. 668. *De omnibus rebus quæ venduntur ab illis — videlicet de auro & argento, & cujuslibet equitationis, & atinis & pannis sericis & lineis, pellibus griseis, berariis, & arminiis, & cujuscunque modi, &c.*

ATRABATICÆ *vestes*, *Atrabatica saga*, *birri Atrabatici*, ab Atrebatibus in Gallia dicuntur, ut censet Salmasius ad Pollionem, licèt Suidas, vetus Lexicon Regium Cod. 2062. & Codinus in Originib. CP. ab

atro colore ejusmodi vestes dictas velint, itáque appellari τὸ ἐνεαμπελινὸν χρῶμα, quem tamen colorem inter coccinum & muriceum fuisse scribit vetus Scholiastes Juvenalis. Eædem videntur quas Itali *Arazzo* vocant. Academici Cruscani: *Arazzo, panno tissuto à figure, per uso di parare è addobare, datto così dal fatto nella citta d'Arazzo.*

ATRAMENTALE, in Gloss. Lat. Gr. μελανοδόχον. *Atramentarium*, καλαμάριον.

ATRIAMENTUM, Incinctus, terræ continentia; Gallis, *Pourpris, Etendue de terre.* Formulæ veteres Bignonii n. 43. *Habet ipsa casa in atriamenta membra in gyro tanta, de lateribus vel frontibus casæ vel terræ illorum, & illorum.* Ita *Atrium* videtur etiam sumi in Decretione Chlotarii Regis §. 13.

ATRITUDO, Nigredo, μελανία, in Gloss. Gr. Lat.

ATRIUM, Latinis Scriptoribus est area ante ædem porticibus & columnis cincta, unde & *Peristylium* & *Impluvium*, dicebatur: αἴθειον Græci etiam vocarunt, quòd sub dio esset. Utramque Atrii formam expressit Gloss. Lat.Gr. *Atrium*, Μεσαύλιον, Περισῶον. Nam & αὐλὼ atrii, Aream Græci vocant, porticus verò Atrium cingentes, περισῶον, & τετρασῶον, *quadriporticum*, interdum & *triporticum*, pro ratione numeri porticuum. Will. Brito in Vocabul. MS. *Atrium, magna ædes ampla & spatiosa domus, & dictum Atrium, quòd addantur ei tres porticus.* Præsertim verò ita appellabant ea impluvia porticibus cincta, quæ ædibus sacris obversabantur, in quorum meditullio erat fons perennis aquæ. Anastasius in S. Symmacho: *Ante fores Basilicæ gradus fecit in Atrio & Cantharum.* Idem in S. Dono: *Hic Atrium B. Petri Apostoli, quod est ante Ecclesiam in quadriporticum magnis marmoribus stravit.* Leo Ost. lib. 3. c. 26. *Atrium ante Ecclesiam, quod nos Romana consuetudine Paradisum dicimus.* Illud autem asyli & immunitatis jure donatum erat, perinde ac ipsa ædes sacra. Decretio Chlotarii Regis post Legem Salicam, §. 13. *Nullus latronem vel quemlibet culpabilem —— de Atrio Ecclesiæ trahere præsumat. Quòd si sunt Ecclesiæ, quibus Atria clausa non sint, ab utraque parte parietum terræ spatium arpennis pro Atrio observetur.* Capitula Caroli M. ad Legem Salicam §. 3. *Si quis ad Ecclesiam confugium fecerit, in Atrio ipsius Ecclesiæ pacem habeat, &c.* Leges Edwardi Confess. c. 6. *Quicunque reus —— causa præsidii ad Ecclesiam confugerit; ex quo Atrium Ecclesiæ tenuerit, à nemine insequente nullatenus apprehendatur.* Idem statuitur in Lege Longobardorum lib. 2. tit. 40. §. 5. & in Capitularibus Caroli Mag. lib. 1. c. 140. lib. 7. c. 125. Porrò Atrium portis, iisque consecratis, clausum erat. Capitulare 1. an. 819. cap. 1. Lex Longobardorum lib. 1. tit. 9. §. 30. 36. & Capitularia Caroli M. lib. 4. c. 13. *Atrium Ecclesiæ, cujus portæ reliquiis fuerunt consecratæ.*

Atrium, Cœmeterium: quia in Ecclesiarum *Atriis* fidelium sepulturæ erant, ut suprà indicatum. Ebrardus in Græcismo cap. 11.

Atria dic aulas, eadem & cimiteria dicas,
Et loca sacrorum, &c.

Leges Adelstani Regis Angl. §. 33. *Nunquam juramento postea dignus sit; nec in sanctificato Atrio aliquo jaceat, si moriatur.* Pœnitentiale Rom. tit. 7. c. 25. *In Atrium Ecclesiæ, ubi sepulta sunt corpora fidelium.* Concilium Nannetense cap. 6. *Ut in Ecclesia nullatenus sepeliantur, sed in Atrio, aut in porticu, aut extra Ecclesiam.* Baldricus in Chr. Camerac. lib. 3. c. 21. *In Atrio subterratus.* Hincmarus in Capit. de Reb. Magistri c. 15. *Si (Ecclesia) Atrium habeat munitum.*

Atrium cadaverum, apud Ditmarum lib. 1. p. 10.

Atrium & altare. Charta Guarini Episcopi Ambianensis ex Tabulario Abbat. S. Fusciani: *Ibertus Clericus qui dimidium altaris & Atrii in villa quæ Sanctis dicitur, tam Ecclesiastico quàm hæreditario jure tenebat, &c.* Infrà: *Totum videlicet altare & Atrium cum appenditiis præsenti privilegio confirmamus.* Bulla Innocentii PP. an. 1142. in Hist. S. Martini de Campis p. 171. *Altare & Ecclesiam, Atrium de Campiniaco.* Occurrit ibi pluries. Alia Theobaldi Episcopi Parisiensis, pag. 186. *Ecclesiam de Lupera, cum Atrio & tertia parte decimæ.* Charta Adalberonis Episcopi Virdunensis an. 1135. ex Tabulario S. Vitoni: *Isdem autem Presbyter, si aliqua rationabili ex causa eodem in Atrio habere voluerit mansionem secundùm sancita Canonum, cellam tantummodo Ecclesiæ adhærentem habebit, in qua solus cum domestico sibi Clerico vel famulo habitabit, ne mulierum aliquarum frequentia, vel ullius rei familiaris confluentia, Ecclesiæ injuriam, & Fratribus ingerat molestiam.* Vide Concilium Islebonense c. 12. 13.

Atrium, in Vita S. Theodardi Archiepiscopi Narbon. Apud Catellum lib. 4. Rerum Occitanar. p. 751. videtur sumi pro atrio Ecclesiæ: *Cumque Concilium istud strenuè ageretur in atrio Pontificalis Ecclesiæ, essetque inibi grandis multitudo fidelium, &c.*

Atrium sauciolum, Prætorium, forum judiciale, seu potiùs locus publicus, in quo rei & damnati morte mulctantur. Acta Passionis B. Cypriani Mart. *Idem Galerius Maximus Proconsul eadem die Cyprianum sibi offerri præcepit, in atrio sauciolo sedenti.* Editio an. 1560. habet *sautio.* Concilium Matisconense II. c. 19. *Ut ad locum examinationis reorum nullus Clericorum accedat, neque intersit atrio sauciolo, ubi pro reatus sui qualitate quispiam interficiendus est.* Gloss. Gr. Lat. τετρωμένος, *Saucius, truculentus.*

Atrium, Mensuræ agrariæ species. Pelagius Episcopus Ovetensis in Addit. ad Historiam Sebastiani Episcopi Salmanticensis, æra 827. *Ædificavit insuper Ecclesiam Rex Adefonsus à circio, quæ est atrium unum distans à suo Palatio, in memoriam sancti Juliani Martyris.*

ATTACATURA, Vox Italica. Charta an. 1160. apud Ughellum to. 7. Ital. Sacr. p. 575. *Ædificare in alveo prædicti fluminis, palos regere, & antepositiones & elevatas facere & habere, & attacaturas per dictam terram —— construere, per quas ab ipso alveo, & usque ipsum molinum vel molendini aqua ducatur, &c.*

ATTACHIARE, *Attachiator, Attachiamentum*, voces forenses, apud Anglos & Scotos Leguleios frequentes, à Gallico *Attacher* deductæ. Est enim *attachiare* reum, vincire, ligare. Unde in Legib. Baronum Scoticorum, seu Quoniam Attachiamenta cap. 1. §. 2. *Attachiamentum* dicitur esse *quoddam vinculum legitimum, per quod pars defendens invita astringitur ad standum juri, & respondendum parti de se quærenti juridicè.* Variis autem modis, ut ibidem subnectitur, fit Attachiamentum: *Aliquando enim fit per bona partis defendentis, utpotè in placitis de debitis, & conventione, & quando implacitatur de rebus mobilibus. Quia primò debent res & bona partis defendentis attachiari & teneri, quousque securitatem fecerit per plegios ad respondendum & standum juri parti conquerenti, & tunc relaxatur Attachiamentum. Aliquando etiam Attachiamentum fit per corpus hominis, utpote in placitis de transgressione, ut cùm aliquis vulneraverit aliquem, per corpus debet attachiari, & non per bona sua: vel si noluerit pati Attachiamentum per corpus, vel si se retraxerit à Baillivis, bona sua attachiabuntur per Baillivum, donec dederit Baillivo securitatem de stando juri, &c. Debet autem Attachiamentum fieri per Baillivos, vel eorum Servientes præsentatos in Curia & Juratos. Atque hi Attachiatores dicuntur, capiuntque rebelles & fugientes seu fugitivos, qui non sunt juris patientes.* Statutum Edw. Regis Angl. in Regesto Constabulariæ Burdegal. fol. 79. de Senescalli Vasconiæ officio: *Habeat 8. Servientes juratos qui faciant Attachiamenta, & exequantur alia mandata Senescalli Vasconiæ.* Concil. Lambethense an. 1261. *Tunc Vicecomites & alii quicunque Ballivi attachiantes &*

distringentes, &c. Atque hæc ad Attachiamentorum materiam explicandam ex prædictis Legibus delibasse sufficiat. Tantùm moneo horum vocabulorum manere etiamnum in Gallia vestigium: *Attaches* enim appellamus, facultatem quàm dat Judex loci cuivis Apparitori aliorum Judicum sententias exequendi intra suæ jurisdictionis limites. Adde Rastallum. Sed & *Attaquer* dicimus, quempiam aggredi, adoriri, invadere, in aliquem manus immittere, quod faciunt *Attachiatores*. Jam verò unde hæ voces etymon ducant, vide in *Taschia*.

ATTÆDIARE, Tædio afficere, apud Joan. Majorem de Gestis Scotorum lib. 2. cap. 1. & Ericum Upsalensem lib. 3. Hist. Suecorum an. 1299. Etiamnum dicimus eodem sensu, *Attedier quelqu'un*. Albertus Argentin. an. 1345. *Nutrix autem ejus — de mora reversionis Andreæ attædiata, egressa cameram*, &c.

ATTAINTUS, *Attainctus*, Vox fori Anglici & Scotici; Criminis convictus: Galli dicunt, *Atteint & convaincu*. Leges Baronum Scotic. c. 83. *Nullus defamatus, tanquam receptator latrocinii, debet puniri, antequam malefactor fuerit convictus, vel attayntus de latrocinio illo*. Statuta Alexandri IV. Scotiæ Regis cap. 25. §. 3. *Et qui aliter quàm sic facit, & de hoc convictus fuerit & attaintus, ponatur in carcere*, &c. Rogerus Hovedenus: *Si dominus feodi negat hæredibus defuncti saisinam ejusdem feudi, — & inde attaintus fuerit, remaneat in misericordia Regis*. Charta an. 1212. Apud Florentium Haræum in Castellanis Insulensib. p. 206. *Vidit quemdam hominem ex hominibus S. Petri, qui erat convictus, id est, attains, in Castello liberari per Ecclesiam S. Petri*.

Attaincta, *Attincta*, Convictio in actione criminali, aut manifestus cujuslibet criminis reatus: Anglis, *Attaints. Serment fait en attaint & en bataille*, apud Littleton. Sect. 294. Monasticum Anglic. to. 2. p. 187. *Habebat etiam idem Nigellus de concessione dicti Comitis attinctas de 24. in Curia sua Juratas, & multa alia, quæ modò in Curia non permittitur de Haulton*. Vide Bractonum lib. 4. Tract. 5. c. 4. Fletam lib. 2. c. 2. §. 9. lib. 5. c. 22. §. 8. 16. Brittonem c. 97. 98. And. Horn. c. 4. Sect. 19. c. 5. Sect. 1. 77. & Sect. 4. p. 324. & Rastallum.

Duplex autem est *Attincta*, seu convictio: altera ex verisimilitudine, altera per defectum seu eremodicium, cùm accusatus scilicet judicium fugit. Prior confessione, duello, aut veredicto probatur; altera lite intentata, quandiu reus exulat.

ATTAMINARE, *Adtaminare*, pro *Contaminare*. Gloss. Isid. *Attaminat, inquinat*. Occurrit apud S. Ambrosium non semel, Cassianum Collat. 21. c. 26. S. Augustinum lib. 12. de Civit. Capitolinum, Victorem in Pio, in l. 5. Cod. Theod. de Contrah. empt. in fragmento Tertulliani de Execrandis Gentium diis, &c. At apud eundem S. Augustinum Epist. 59. pro *attingere*, videtur usurpari: qua ferme notione in Glossis Isidori *adtaminare* est, *usurpare*. Apud Joannem de Janua: *Attaminari, Adversari*. Ugutioni, *Attaminare, est purgare farinam cum setatis*. Gallis, *Passer par le tamis*. Gloss. Lat. Gr. *Attaminatus*, χειρωθεὶς, μιωθείς.

ATTANUBA, *Genus vasis*, Papiæ.

ATTEMERARE, pro *Temerare*. Frodoardus de Pontific. Romanis in Calisto:

— *Summi capitis clarissima membra*
Attemerare ausos.

ATTASSARE. Vide *Tassare*.

ATTEGIA, Ædicula, ab *adtegendo*, quod est περικαλύπτειν, inquit Salmasius, ἡ σκήνη, καλύβη. Papias: *Attegiæ, Maurorum casulæ dicuntur, quia ad tempus teguntur*. *Attegiæ Maurorum*, apud Juvenal. Sat. 14. *Dirue Maurorum attegias*. Vetus Inscriptio: *Deo Mercurio attegiam tegulitiam compositam Severinus Satullinus C. F. ex voto posuit L. L. M.* Joan. Diac. lib. 4. Vitæ S. Gregor. PP. cap. 96. *Ut attegias & fenestras & vicini dormitorii tabulas aggressus diriperet*. Bulla Leonis IX. PP. apud Ughellum in Episc. Portuens. *Pergente recto itinere per solariam, & usque ad attegiam piscatoriam*. Ethelwerdus lib. 4. Hist. Angl. c. 5. *Pellunt ingenuos passim, attegias figunt in oppido*, &c. ἀττέγιαι, eadem notione apud Leon. in Tact. cap. 5. §. 2. Nostris, *Hutes de soldats*. Rufinus apud Josephum, σκηνοποιεῖσθαι, *attegias componi*, transtulit. Pœnorum vocabulum.

Attigia, in Bulla Benedicti IX. PP. an. 1033. apud Ughellum to. 1. p. 119. Adde p. 136.

ATTELATUS *equus*, & *Distelatus*, in Charta Henrici Abbatis Fiscanensis; id est, ad carrum aptatus, & ex carro sublatus: Gallis, *Cheval attellé & destellé*. Vide *Namium*.

ATTERMINARE, Intra terminos & fines alicujus regionis ponere. Epistola Trajectensis Ecclesiæ edita à Tegnagelio: *Qui quartam partem Episcopatus nostri Terwanensi Episcopio Regni Franciæ, auctoritate domini Papæ, atterminare conatus est*, id est, *adscribere*.

ATTERRAMENTUM, Gall. *Atterissiment*, in Edicto Henrici II. an 1554. art. 6. Alluvio. In Tabul. Abb. S. Dionysii an. 1294. Mathæus de *Montmorency*, & Joanna ejus uxor, *à molestatione desistunt, quam faciebant Abbati & Conventui S. Dionysii super atteramentis quarundam insularum Sequanæ*.

ATTICA. Vide *Anax*.

ATTICINARI, *Ad ignem titiones advicinare*, Joanni de Janua. *Attiser le feu*.

ATTIFICIUM. Libertates Castellinovi in Biturigib. an. 1258. apud Thomasserium in Consuetud. Bituric. cap. 83. *Et quòd existentes in dicta libertate non possint emere vel acquirere à dictis hominibus nostris de tallia vel mortalia, attificia, vel immobilia quæ ad ipsos homines jure hæreditario devenerunt, vel devenient in futurum: verumtamen liceat eis emere, vel acquirere à prædictis hominibus attificia sive immobilia acquisita. Ubi attificiorum* voce videntur intelligi res mobiles, proindeque *artificia*, ni fallor, legendum.

ATTIGUUS, Adjacens, proximus. Anastasius in S. Innocentio: *Possessionem Fundanensem cum adjacentibus attiguis*. Ita in Sixto III. Utitur etiam Apuleius.

ATTILLAMENTUM, Instructio, instructus, apparatus: Italis, *Attillatura*. Fleta lib. 1. cap. 25. §. 9. *Batellus cum onere omni, & attillamento*. Lib. 2. cap. 85. de carrectario: *Ejus est scire phalera, attillamenta — carectis appendentia*.

ATTINCTA. Vide *Attaincta*.

ATTINERE. Cæsarius Heisterb. lib. 6. cap. 5. *In Parœcia S. Pauli quæ attinet Ecclesia S. Andreæ*, &c. id est, quæ proxima est; quomodo *Attenir* usurpamus.

Attinentiæ, Appendices. Ericus Upsalensis lib. 4. Hist. Succicæ pag. 134. *Terras & attinentias regni*, &c. Utitur etiam alibi. Thwroczius: *Tandem antedicti trini dextrarii solennes cum armis & operimentis omnibus ipsorum gloriosissimis, seu attinentiis*, &c.

ATTITULARE, Adscribere. Charta Conradi Episcopi Pataviensis an. 1156. *Ecclesia Richerspergensis — licet jure fundi ad Archiepiscopum Salzburgensem respiciat, tamen ex Ecclesiastico regimine attitulata est Ecclesiæ nostræ, utpote sita in diœcesi Pataviensi*: id est, pertinet ad Ecclesiam nostram. Albertus Aquensis lib. 7. cap. 6. *Centum equites cum 200. peditibus Ramæ attitulavit, qui assiduè cives Assur impugnarent*: id est, imposuit, *mit en garnison*.

Attitulare, Dedicare, consecrare. Rupertus in Præfat. ad libros de Divinis officiis: *Multa eorumdem operum tuo nomine attitulavi, nonnulla nomine Domini Coloniensis Archiepiscopi*: id est, tibi dedicavi, consecravi.

Attitulare, Titulum libro apponere, dare. Rufinus de Origene: *Ex his præcipuè libris quos περὶ ἀρχῶν attitulavit*. Galli dicunt *Intituler*.

ATTOGATIO. Glossæ veteres: *Attogatio, Paradisis*: παρένδυσις emendat Casaubonus: id est, toga quæ tunicis superinduitur.

ATTORNATUS. Vide *Atturnatus*.

ATTRACTARE, Attrahere, persuadere, Gall. *Attirer*. Leges Luitprandi Regis Longobard. tit. 94. §. 2. *De illa muliere quæ se turpiter attractare permittit, &c.*

ATTRACTUM. Vide *Adtractum*.

ATTRACTUS, idem qui *Contractus*, mancus, membris captus, Italis *Attratto, ritratto, storpiato, impedito delle membra*. Vita S. Nicetii Episcopi Lugdun. n. 8. *Dæmoniacis remedium, attractis vigorem integrum — confert*. Vide *Contractus*.

ATTRACTUS, Facultas quam habet dominus feudi, retinendi homines alterius dominii, ita ut à propriis dominis repeti non possint. Charta Hugonis Ducis Burgund. an. 1172. pro fundatione S. Capellæ Divionensis, apud Perardum: *Concessi — ut videlicet Clerici ei deservientes liberum habeant attractum in villa Divionensi, eodem modo quo habeo, id est, libertatem retinendi homines, eandem quam habeo in villa Divionensi*. Eadem habentur in Chartis Odonis Ducis ann. 1201. & 1202. pro Communia Belnensi. Occurrit præterea in alia ejusdem Odonis an. 1196. pag. 341. & alia Milonis D. Noeriorum an. 1239. pag. 245. 272. 275. & 444. Charta Goffredi Comitis Andegavor. de Consuetudinibus terræ S. Sergii, apud Sammarthanos: *Birbiagium etiam de toto attractu in omnia ovilia illorum dominica per universas terras suas, excepto attractu extraneorum hominum, de quibus ipsam consuetudinem habere dinoscor*.

ATTRACTUS, in Jure Hungarico, Reus cui lis intenditur; in jus tractus, *Elo Ideztetot*.

ATTRONCARE. Libertates MSS. villæ S. Desiderii in Campania an. 1228. *Si aliquis servientium domini —— aliquem invenerit in nemoribus suis abbatantem; pro forefacto illo equi, boves, & biga qui ibi inventi fuerint, erunt in voluntate domini. Si verò ita esset, quod ipsum qui abbatavit in dictis nemoribus, infra leucam bannatam inveniret, ipsum per Scabinos, si posset, attroncaret; & si attroncare posset, equus, boves, & biga qui ibi deprehensi essent, erunt in voluntate domini. Ille verò qui collo portabit, si in dictis nemoribus deprehensus fuerit & attroncatus, sicut suprà diximus, forefactum illum per 60. solidos emendabit.*

ATTURNATUS, *Atturnare, Atturnamentum, Attornatus, &c.* Voces forenses. *Atturnati & Attornati* dicuntur in Jure Anglico & Normannico, Procuratores, qui aliena negotia, ex speciali mandato, in foro agunt, & dominorum suorum jura tuentur ac promovent. Breviloq. *Atornati dicuntur Procuratores apud acta constituti, in C. un. de Stat. Monach. l. 6. §. Porro.* Vetus Jus municipale Norman. MS. 1. part. distinct. 2. cap. 16. *Li Atorné, est cil qui pardevant Justice est atorné pour aucun en Eschequier, ou en Assise, où il aet recort, pour poursuivre & pour défendre sa droiture. Et si doit estre receu en autre tel estat de la querelle, comme celluy en est à li atorné. Et quant il l'a atorné, li atornez ne doit estre de rien oïs, fors de la querelle dequoy il est atorné, &c.* Charta Henrici Regis Norvagiæ apud Walsing. pag. 58. *Constituimus & ordinavimus — nostros veros & legitimos Attornatos & Procuratores.* Ingulfus: *Et prædictas villas in suam possessionem, tanquam atturnatus dictorum senum, eorum nomine tituloque recepit.*

Attornare, Procuratorem constituere ad rem quampiam. Bracton lib. 2. *Item videndum est, si dominus attornare possit alicui homagium & servitium tenentis sui contra voluntatem ipsius tenentis, & videtur quòd non.*

Attornamentum, ipsa procuratio. Apud Littletonem sectio 551. inscribitur *de Attornement*. Præterea.

Attornamentum, ait Spelmannus, est transitus vassalli, seu tenentis, ab obsequio domini vendentis, in obsequium ementis, quod fit vel traditione denarii, vel præstatione fidelitatis, vel nudo ipso in venditionem assensu. Vide Rastallum.

Prædictis addere lubet quasdam regulas, & axiomata de *Atturnatis*, quæ habentur in Regesto primo Joannis de S. Justo in Camera Computorum Paris. in Scacariis Normanniæ: *Attornari non potest aliquis, etiam in scacariis, ante terminum I. currentem assignatum, sicut vidi in scacario de Domino de Veteriponte, qui fecit citari Joannem de Bruecourt in scacario, & statim voluit facere attornare, quòd facere non potuit. Attornatus non potuit facere attornatum. Attornatus non potest fieri per litteras nisi volens & consentiens. Attornatus non potest mutari nisi volens & consentiens. Attornatus non fit ab aliquo nisi post causam motam, &c.* In Scacario Paschæ anni 1217. *Judicatum est, quòd sustinens placitum, & non est aturnatus, in misericordiam debet esse.* Aresta an. 1294. in Reg. Parl. B. f. 105. *Ordinatum fuit in isto Parlamento, quod in Normannia absens possit institui attornatus.* Attornatus non potest fieri sine brevi Cancellariæ. *Miror* cap. 5. *Abusion est à reteiner atorny sans breve de la Chancerie.* Idem de his qui Attornati esse possunt, cap. 2. sect. 11. *Attornés poient estre tous ceux auxqueux le y veuille suffrer: fems ne poient estre attorneyes, ne enfans, ne serfe, ne nul qui est en garde ou auterment faut de foy, ne nul criminous, ne nul essoigne, ne nul que n'est à la foy le Roy, ne nul que ne poet estre counter, &c.* Ad de Rafulf. de Hengham in Magna cap. 7. de *Attornatis faciendis*.

Atturnatus Regis, Regius Procurator vel Advocatus.

Horum vocabulorum etymon à Gallico, *Tourner*, accersunt plerique, id est, vertere, commutare, rem unam in vicem alterius dare. Alii *Atturnatos* dictos censent, quasi *ad Turnum*, id est, ad vicem alterius constitutos: ego verò potiùs censuerim à *Turnis Vicecomitum*, id est, placitis & assisis vocem effictam, quia *ad turnum* seu ad placitum citabantur rei, & in jus vocabantur.

ATZEMBLARIUS. Vide *Azemularius*.

AVAGANT. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 101. *Mariti uxores suas reptare possunt de adulterio, etiam per suspicionem: & illæ debent se expiare inde per illorum avagant per sacramentum, & per batayam, si ibi fuerint manifesta indicia, vel competentia signa.* Ubi fortè per *Avagant*, Advocati, sive Campiones intelliguntur, per quos duellum iniri statuitur.

AVALARE, in mari, aut fluvio, deorsum navigare, vel è montibus aut collibus descendere. *Aval* enim nostris, est locus inferior, depressus. Charta Philippi Aug. Reg. Francor. an. 1207. apud Duchesn. in Normannicis pag. 1063. *Nullus mercator cum mercatura sua poterit transire Rotomagum per Sequanam ascendendo, vel avalando.* Et infrà: *Naves quoque — poterunt ascendere & avallare per aquam Sequanæ.* Aresta an. 1293. in Regest. Parlam. B. fol. 100. *Quòd quicunque mercatores undecunque sint, cum mercibus suis ascendendo & avalando possint transire pontem Rotomagi, &c.* Charta Philippi Reg. Franc. an. 1219. in Tabul. S. Genovefæ Paris. *Tres partes illius redditus quem pater eorum habuit in avalagio Sequanæ versus S. Dionysium, &c.* Historia Bellorum sacrorum MS. *Et tant atendirent, kil virent ke Sarrazins avaloient les montagnes d'autre part.* Froissart. 3. vol. cap. 102. *Ils passerent outre le plus tost qu'ils peurent, & s'avalerent devers Brabant.* Cantipratanus lib. 1. cap. 11. *Descensus notularum in ipso cantu, quos Galli* Avallées *dicimus.* Ita *avallare* usurpant Itali. Dantes in Purgat. cant. 8.

Or avalliamo hormai
Tra le grandi ombre.

Avalison. In Computis Domanii Comitatus Pontivi an. 1369. 1409. &c. mentio fit *des avalisons du Vivier de Haut lés Rue, &c. de l'avalison du noc volant dudit Vivier.* id est, de evacuationibus aquarum vivarii.

AVALTERRÆ. Math. Paris an. 1249. pag. 516. *Hic quoque Comes Hugo navem mirabilem paraverat in Regno Scotiæ, — in qua transfretari cum Boloniensibus & Flandrensibus, & cum illis qui vulgariter de Avalterris dicuntur, posset audacter.* Additamenta ad eund. Paris pag. 146. *Orta est contentio lamentabilis inter Flandrenses qui dicuntur de Avaltere, & Francos illis parti-*

bus conterminos. Ubi indubiè *Avalterra*, sunt eæ provinciæ quas continet Germania inferior, *le Pays-Bas* etiamnum dicta: *aval* enim idem valet quod inferior, quasi *ad vallem*, vel *in valle*. Ut porro Germaniæ inferioris Metropolis fuit olim *Colonia Agrippina*, ut est in Libello provinciarum civitatumque Galliæ, & ab Ammiano Marcellino lib. 15. *secunda Germaniæ*, id est, inferioris, *urbs magni nominis*, appellatur; ita posterioribus sæculis, quæ ei adjacent provinciæ, *pagus inferior* dictæ sunt, *Terre d'aval*, vel *Avalterre*, quod idem sonat, populique ipsi *Avalenses* seu *Avalois* nuncupati. *Le Roman de Garin MS.*

Normant, Breton vindrent voirement,
Et Avalois, Flamenc, & Loheranc.

Alibi:

Et Avalois, & cil d'outre le Rin,
Et Brebançons qui sont Chevaliers fin.

Philippus *Mouskes* MS. in Philippo Augusto:

Li Avalois crient Coulogne.

Chronicon Flandriæ cap. 10. *Le Roy d'Angleterre estoit si riche homme, qu'il avoit tous les Avalois & les Bouchiers avec luy par son grant avoir: & par cecy endommageoit moult le Royaume de France. Le Reclus de Moliens en son* Miserere *MS.*

Ainsi font tout Estrelinois,
Et li Escot & li Danois,
Thyois, Braibant, & Avalois,
Tiennent de Estrelins les Lois.

Guillelmus *Guiart* MS. an. 1297.

Où le Roy Edoüart trouverent,
Qui lors ot les Avalois,
Bien soissante mil Galois.

AVANTAGIUM, Facilitas, opportunitas: ex Gallico, *Avantage*. Fridericus II. Imp. lib. 2. de Arte venandi cap. 5. *Prædicta verò species falconum generaliter nidificant in rupibus altis & in locis prædictis, ut aves quas capere volunt pro pastu suo & pullorum suorum, quas & per violentiam longi volatus quem habent, acquirunt, faciliùs videant, & avantagium habeant capiendi eas, &c.*

AUBANI, *Aubena*. Vide *Albanus*.

AUBERGOTUM. Vide *Halbergum*.

AUCA, *Anser*, Occitanis *Auc*, *Auco*, *Auqueto*; Italis, *Occa*; nostris, *Oye*. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Auca*: ʒoſ. Gloss. Arabico-Lat. *Auca*, *Anser*. Ita etiam Ugutio. Gloss. Græco-Lat. χὴν, *Auca*, *Anser*. Ex χὴν verò formatum *Auca*, vel *Oca*, quidam putant. Capitulare de Villis cap. 62. *Quid de pullis & ovis, vel anseribus, id est, aucis, &c.* Adde cap. 18. Lex Alaman. tit. 99. §. 20. *Accipiter qui aucam mordet.* Marculfus lib. 1. for. 11. *Aucas tantas, fasianos tantos, &c.* Willelm. Malmesb. lib. 5. Hist. pag. 159. *Causam ferunt morbi augmentati, quòd ea die allium cum auca præsumpserit.* Infrà: *Similes pennis aucarum.*

Aucam, pro ave femina usurpat Speculum Saxon. lib. 3. art. 51. §. 1. *Auca ova ponens & gallina tribus nummis persolventur.* Burchard. lib. 19. *Pullos aucarum, pavonum, pullos gallinarum.* Occurrit præterea apud Bedam in Vita S. Cuthberti Episcopi n. 54. apud Felicem Gyrvensem in Vita S. Guthlaci n. 25. Edit. Boland. Leonem Ostiensem lib. 1. cap. 30. Ignotum Casinensem cap. 12. Silvestrum Giraldum in Topograph. Hiberniæ dist. 1. cap. 11. 18. in Traditionib. Fuldensib. lib. 2. trad. 236. in Legibus Burgorum Scoticor. cap. 50. in Regula S. Gilberti de Sempingham pag. 768. in Vitis Abbat. S. Albani pag. 84. in Chronico Andrensi pag. 628.

Aucarius, in Glossario Ælfrici, ʒochaꝼuc, id est, accipiter, Falco, nempe is qui *aucas* venatur. Nostri *Aucarios*, seu *Oyers*, vocabant, quos hodie *Cuisiniers*, vel *Traiteurs*, ut constat ex Statutis MSS. Artificum Parisiensium tom. 1. fol. 190.

Aucipasta, *Auca domi pasta*. *Pastas* enim generatim vocabant aves domesticas, seu quæ domi pascebantur. Glossæ Isidori: *Altilis, Pasta, ab alendo.* Vetus Scholiastes Juvenalis ad Sat. 5. *Altilis & Flavi: Pasta vel aprunæ. Volantia nutrita*, apud Cælium Aurelianum Siccensem lib. 4. Tardarum passionum cap. 3. *Anser altilis*, in Fragmento Petroniano de Cœna Trimalcionis. Capitulare de Villis cap. 28. *Ut aucas pastas & pullos pastos ad opus nostrum — sufficienter habeant.* Charta Caroli Calvi an. 862. pro Monasterio S. Dionysii apud Doubletum: *Unà cum censu, qui in volatilibus de molendinis & cambis debet exire, cum pulpastis & aupastis*, (aucipastis) *sicut à longo tempore mos fuit.* Chronicon Fontanellense cap. 16. *Ad Nativitatem Domini aucipastas 4. pullipastas 12. pullos 9. &c.* Occcurrit ibi pluries. Vide *Pullipasta*.

Auga, non semel in Tabulario S. Remigii Remensis. Vide in *Augtiones*.

Oga, in Vita S. Winwaloei Abbat. n. 6. *Anser*, in alia Vita ejusdem Sancti dicitur n. 13.

Occa. Joan. de Janua: *Anser est quædam avis, quæ dicitur occa.*

Ocha. Notitia S. Albini Andegavens. apud Gallandum lib. de Franco alodio pag. 296. *Frisingam, porcellos, & ochas, & gallinas, & ova, &c.*

Auca, interdum pro qualibet avi sumitur. Gloss. Lat. Gr. *Auca*, πτηνόν.

Aucellus, perinde quælibet avis dicitur in eodem Gloss. Lat. Græc. *Aucellus*, στρουθίον. Nam rectè observant viri docti στρουθία appellare Græcos Scriptores πάντα τὰ μικρὰ τῶν ὀρνίθων, quasvis aviculas: quomodo Itali quamlibet avem *uccello* vocant, & *uccellare*, pro *aucupari* usurpant, quasi hoc esset *aucas* capere. Neque aliunde petendum vocis nostratis *Oyseau* etymon constat. Lex Salica tit. 7. §. 7. *Si quis aucellum de trappa furaverit.* Ita quidam Codic. MSS. uti monet Lindenbrogius, ubi Editi præferunt: *Si quis turturem, &c.*

Aucellatores, iidem qui *Accipitrarii*, in Capitulari de Villis cap. 42.

Aucellatio, Aucupium, Gall. *Oisellerie*. Concilium Parisiense an. 1312. part. 4. cap. 4. *Prohibemus etiam ne venatione silvatica, sive aucupio, vel aucellatione in propriis personis utantur.*

Aucella. Gloss. Lat. MS. Regium sign. 1013. & Isidori: *Aucella, ortigometra, matrix coturnicum.* Apuleius lib. 9. Metamorph. *O bona aucella, & satis fœcunda, quæ multo jam tempore quotidianis nos pastibus saginasti.* Apicius lib. 5. cap. 3. *Esitia minuta facies quadrata, & coques simul turdos, vel aucellas, vel de pullo conciso, &c.* Infrà: *Pisum coques & cerebella, vel aucellos, vel turdos à pectore exossatos, &c.* Adde lib. 4. cap. 5. lib. 8. cap. 7. Perperam Humelbergius *avicellas* reponit.

Porrò nostri non modò suum *Oye*, inde hauserunt pro ansere, sed & olim *Oë* dicebant. *Le Roman de Garin:*

Grues & Gentes, & Oes, & Poucins.

Atque inde nomen mansit plateæ Parisiis, quam vulgo *la ruë aux Ours* dicunt, pro *la ruë aux Oues*, uti appellari in veteri Charta S. Martini de Campis observatum à Duchesnio in Adversariis MSS.

AUCARIUS, in Legibus Hungaricis, Perjurus, Hungaris *Ludas*.

AUCONES, *Incantatores, vel vicini*, in Glossis Isidori, ubi legendum *divini*. *Aucones* enim intelligit, qui per *aucarum* seu avium volatum *divinant*, & ariolantur.

AUCTARE, *Constringere*, in Glossis Isid. ubi videtur leg. *anctare*, ab *angere*.

AUCTENTUM. Vita S. Adalberti Episcopi Pragensis cap. 34. apud Canisium tom. 5. Antiq. lect. ubi de visione quadam lecti sericis ornamentis amicti: *Sursum verò in capite* (lecti) *erat aureis litteris scriptum: Munus hoc auctentum filia sponsatur. Cujus visionis ordinem cùm aliquibus narrando exponeret, Vide, inquiunt illi, quia Christo secundante, Martyr eris futurus.* Surius habet hoc loco, *Munus hoc donat tibi filia Regis.*

AUCTIONARII. Gloss. Lat. MS. Regium Cod. 1013. *Auctio, publica venditio. Auctionarius, qui emit.* Gloss.

Isid. *Auctionarius, qui pluris emit.* Ugutio & Joannes de Janua: *Auctionarius, mercator, qui res suas auget, & propriè dicitur ille, qui hic vel illic res parvas & veteres, & tritas & ruptas emit, ut postea carius vendat.* Gloss. Lat. Gall. MS. Thuanum: *Auctionarius, Regratiers.* Gloss. Græc. Lat. πράτης, *venditor, auctor.* Britannicus ad Sat. 7. Juvenalis observat *auctionem* dici *ipsam venditionem, quæ publicè fit, ab augendo*, quòd rerum pretia augeantur ab emptoribus, seu venditoribus. *Auctionarii publici.* Gregorius Magn. lib. 1. Epist. 42. *Priusquam labores suos vænundare valeant, compelluntur tributa persolvere, quæ dum de suo unde dare non habent, ab Auctionariis publicis mutuò accipiunt, & gravia commoda pro eodem beneficio accipiunt.* Charta Ludovici Pii Imperat. in Tabulario Monast. S. Mauri Fossat. pag. 8. inscribitur, *omnibus Episcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, Telonariis, Auctionariis, vel omnibus rem publicam administrantibus.*

AUCTIONATOR, in Gloss. Lat. MS. Regio: *Qui auctionem facit.* S. Hilarius Arelat. in Orat. de S. Honorato: *Diripitur itaque vario misericordiarum opere vexata, adhuc tamen larga substantia, & æqualiter ad patrimonium propinquus atque extraneus auctionator admittitur.*

AUCTOR, apud Latinos Scriptores & I C. dicitur dominus rei, vel venditor qui rem vendit, dominiumque illius habere se profitetur, probatque. Unde apud Ciceronem *malus auctor* audiebat, qui *auctoritatem*, quam in re habere se contendebat, probare non poterat. Et *auctoritatem defugere* dicebatur is, qui nolebat se auctorem profiteri, ut contrà qui auctorem se promiserat, auctoritati obnoxius erat. Denique *auctorem suum laudare* dicebatur emptor, qui nominabat dominum suum, à quo emisset, si res empta in eo esset, ut evinceretur. Hæc præmittenda fuerunt, ut eandem vim ac notionem habuisse id vocabuli posterioribus ac infimis sæculis tandem constaret. Marculfus lib. 1. form. 36. *Si aliquis per quodlibet ingenium eum inquietare voluerit, licentiam haberet in vice auctorum suorum ipse vel advocatus suus eorum causas adsumere.* Charta Austindi Burdegalensis Archiepiscopi apud Marcam in Hist. Benearn. lib. 4. cap. 7. *Post hæc Bernardus Comes, ut solet fieri in talibus, & ut mos regionis illius, illius fundi empti auctorem à me expetere cœpit, quem præstò habens sibi obtuli, qui nihil habens quod diceret, tacuit.* Charta Gaufredi Comitis Ruscinonensis an. 1167. *Si aliquis homo sive sit Miles, sive rusticus — prædictam aquam tibi vellet auferre, — nos promittimus per stipulationem, quòd erimus auctores tui atque fideles adjutores, &c.* Ita accipitur in Edicto Theoderici Regis cap. 12. in Lege Wisigoth. lib. 2. tit. 2. §. 1. in Lege Ripuar. tit. 57. §. 2. 6. 7. tit. 65. §. 2. in Capit. Caroli Mag. lib. 3. cap. 43. in Charta Theoderici Regis apud Doubletum in Hist. Sandionysiana pag. 687. in Leg. Rotharis Regis Longob. tit. 93. §. 2. &c.

Secundus auctor, Fidejussor, sponsor, βεβαιωτὴς, in Gloss. Græc. Lat. Alibi: παραπράτωρ, *secundus auctor.* quia nimirum ipse qui vendit, primus auctor est, fidejussor verò *secundus auctor*, qui suo periculo affirmat illum bonum esse auctorem: nam *Auctor* propriè est venditor. Vide leg. 4. D. de Eviction. & Casaubonum ad Theophrasti Characteres pag. 252. & ad Hist. Aug. p. 286.

Auctor Dominicus, in Lege Longob. lib. 2. tit. 52. §. 17. *Auctor Ecclesiarum*, in form. 16. Sed iis locis legendum *actor.*

Auctores, Magistri, Professores, in leg. un. C. de Studiis liber. urbis Romæ.

AUCTORARE, Se in servum accepto pretio dare, vel se ad ludum gladiatorium pretio addicere. Gloss. Lat. Gr. *Auctoratus*, αὐθαίρετος εἰς δοῦλον ἑαυτὸν βάλλων, καὶ μονόμαχος. Posteriori significatione usurpatur hæc vox in leg. 2. Cod. Th. de Gladiat.

AUCTORITAS, Diploma Regis, Imperatoris, summi Pontificis. Gloss. Lat. Græc. *Auctoritas*, αὐθεντία, ἀξιοπιστία, βεβαίωσις, πρόσταγμα. Hinc frequens illa in Chartis Regiis formula: *Et ut hæc auctoritas perpetuum obtineat vigorem, manu propria firmavimus, &c.* apud Marculf. lib. 1. form. 3. 4. Beslium in Comit. Pict. pag. 165. 172. in Regib. Aquitan. pag. 18. & alios passim. Gregorius Turon. lib. 9. Hist. cap. 41. *Quod cùm Childeberto Regi nunciatum esset, statim directa auctoritate, præcepit Macconi Comiti, ut hæc reprimere omni contentione deberet.* Adde cap. 30. & 44. ejusdem lib. Chronic. Fontanellense cap. 1. *Clodoveum adiit, uti — patris sui confirmaret auctoritatem.* Et mox: *Edita est jussu ejusdem Regis — auctoritas confirmationis.* Hugo de S. Victore lib. 2. de Claustro animæ, de Monacho Curiali & Causidico: *Oneratur chartulis, auctoritatibus fultus (Roma) revertitur, ponit diem causæ, personas inducit, &c.* Ferrandus Diac. in Breviario Canon. cap. 68. *Ut Episcopus qui secunda vel tertia auctoritate conventus fuerit, & venire contempserit, &c.* Anastasius in S. Liberio: *Tunc missa auctoritate per Catulinum Agentem in rebus, simul Ursatius & Valens venerunt ad Liberium.* In S. Bonifacio: *Ambo Augusti missa auctoritate hoc præceperunt.* In S. Hormisda: *Sumpsit itaque Imperium Justinus, & direxit auctoritatem suam ad Papam Hormisdam.* Et mox: *Hic Papa Hormisda perrexit ad Regem Theodoricum Ravennam, & cum ejus consilio misit auctoritatem ad Justinum Imp.* Patriarchium Bituricense cap. 30. *Ostendit ei falsam auctoritatem, seu præceptionem.* Adde Constitut. Chlotarii Regis an. 560. cap. 5. 7. 9. Synod. Valentinam an. 589. cap. 3. Capit. Carol. Mag. lib. 1. c. 88. Flodoardum lib. 2. Hist. Rem. cap. 4. Bedam lib. 2. Hist. cap. 40. Capitul. Caroli Calvi pag. 97. 346. 397. Vitam S. Boniti Episc. Claromont. cap. 2. n. 5. Concil. Palæst. sub Victore I. PP. Baldricum lib. 1. Chr. Camerac. cap. 37. 76. Vitam seu Obitum S. Abbatis Nuncti apud Bivarium ad Chron. Maximi, Paulum Diacon. Emerit. in Vita S. Masonæ Episc. Emerit. cap. 15. apud eundem Bivarium, Sammarthanos in Archiepisc. Aquens. n. 22. &c. Porro *auctoritates* Principum rescripta in Codice Theodosiano appellari etiam constat, l. un. de Centurion. leg. 31. de Petitionib. leg. 3. de Re militari; sed & titulo ejusdem Cod. *de diversis rescriptis*, additum à Gothis, *Item de auctoritatibus*, uti præfert Editio Tiliana, quidam censent. Interdum etiam pro Edicto Judicis hanc vocem usurpatam, evincit lex un. Cod. Si certum petatur de chirogr. Constitutio Chlotarii II. in Concilio Parisiensi V. an. 615. §. 24. *auctoritas vel edictum* appellatur.

Auctoritas, in veteribus aliquot Inscriptionibus apud Gruter. 355. 1. 387. 3. reperitur, ubi Scaliger *Senatusconsultum nondum receptum* interpretatur.

Auctoritas, Titulus honorarius summis Pontificibus tributus, ab Hincmaro Remensi apud Flodoardum lib. 3. cap. 12.

Auctoritativè, ut *potestativè*, in Concilio Meldensi an. 845. cap. 58. Glossæ MSS. in Prudentium ex Bibl. S. Germani Paris. Cod. 561. *Dicunt carere animas nocte Dominica pœnis, hoc piè, non auctoritativè.*

AUCTORIZARE, Joanni de Janua, est *affirmare*, seu potiùs confirmare. Sigebertus Gemblac. in Vita S. Sigeberti Regis Austras. cap. 3. *Hoc totum edicto regali & procerum attestatione auctorizavit.*

Auctorizare, dicebantur domini, aut venditoris liberi, vel uxores qui vel quæ venditiones & distractiones ab iis factas approbabant, iisque consensum suum præstabant. Interdum verò, quo rata esset & firmior venditio, emptores, ultra constitutum venditori pretium, liberis aut uxori venditoris certam etiam summam persolvebant, veluti indemnitatis gratiâ. Tabularium Vindocinense Thuani charta 175. *Auctorizaverunt etiam hoc capitales domini ejusdem terræ, scilicet Fulco Comes Vindocinensis, Andreas Barba qui habuit inde 5. solidos, Lebertus qui habuit inde 8. solid. de istorum auctoramentis testes fuere, &c.* Idem Tabularium an. 1078. *Post Natale*

Domini comparaverunt unum arpentum vineæ de Gaufredo, favente Radulfo Presbytero filio suo, de pueris autem qui necdum valebant loqui, permisit quòd eos auctorizare faceret, cùm venirent ad ætatem loquendi.

Auctoramentum, αὐθεντικὸν, in Glossis, consensus domini, vel uxoris, aut liberorum in venditionibus. Ibidem, Charta 283. quæ est Burchardi III. Comitis Vindocinensis an. 1075. *Quas* (nundinas) *Guido Comes ejus prædecessor auctorizaverat. Radulfus quoque Vicecomes, ad quem maximè hæc licentia pertinebat, acceptis 60. sol. perpetuò eas fieri & haberi concessit, qua de re propria manu posuit jamdictus Comes auctoramentum super altare.* Charta 290. *Data Agneti uxori uncia auri pro auctoramento.* Charta 324. *Uxor ejus Helvisa habuit 4. sol. pro auctoramento, eo quòd terra eadem de ipsiusmet videretur esse patrimonio. an.* 1079. Vide in voce *Casamentum.*

AUCTORIZABILIS, Receptus. Chronicon Mauriniacense lib. 3. *Electionem, quam irritam apud nos esse per litteras innotuimus, nobis quasi auctorizabilem præsentatis?*

AUCTORIUM, Jeanni de Janua: *Illud quod additur rei mensuratæ, cùm venditur: est etiam cibus qui mensæ vacuatæ superadditur.* Ita etiam Breviloq. sed legendum *auctarium.* Plautus *auctarium adjicere* dixit.

AUDACITER, pro *audacter.* Glossæ MSS. ad Canones Concilior. *Audacter, Audaciter.* Velius Longus: *Audacter Latinum est, sed Audaciter melius, &c.* Contrà Quintilianus lib. 1. cap. 10. *Inhærent tamen quidam molestissima diligentiæ perversitate, ut audaciter potiùs dicant, quàm audacter, licèt omnes Oratores aliud sequantur.* Augustinus in Grammatica: *Quæ in i desinunt, in ter syllabam mittunt adverbia, ut agili, nobili, audaci, difficili; agiliter, nobiliter, audaciter, difficiliter.* Occurrit in Codice Epistolar. S. Bonifacii Archiepisc. Mogunt. Epist. 97. Utuntur etiam aliqui è Latinis.

AUDIENTES, dicti Scriptoribus Latinis Ecclesiasticis, qui Græci κατηχούμενοι, vel quòd antequam ad Baptismum admitterentur, fidei Christianæ erudirentur mysteriis: vel quòd priusquam sacra fieret Liturgia, *Scripturas audirent*, ut est in canone 21. Concilii Nicæni Arabici. ἀκροώμενοι, in Concilio Nicæno can. 11. ὠρισμένος ὁ ἀκροάσεως χρόνος, cap. 12. Theodulfus Aurelianensis de Baptismo cap. 2. *Catecuminus, Audiens, sive Instructus interpretatur.* S. Cyprianus Epist. 13. *Audientibus, etiam si qui fuerint periculo præventi, & in exitu constituti, vigilantia vestra non desit.* Epist. 14. *Optatum inter Lectores Doctorem Audientium constituimus.* Tertullianus de Pœnitentia: *Audientes optare intinctionem non præsumere oportet.* Anonymus de Baptismo hæreticor. à Rigaltio editus: *Licèt negator ille antea vel hæreticus fuerit, vel Audiens, vel audire incipiens, qui nondum baptizatus sit, &c.* Collatio Carthaginensis, cum Donatistis cap. 197. *Ipse est Episcopus qui rebaptizatus est, & factus est Audiens.* Concilium Wormaciense sub Hadriano II. PP. cap. 27. *Post expletum verò quinquennii tempus, ingrediatur Ecclesiam, sed inter Audientes tantummodo sit, vel dum facultas conceditur, sedeat.* Ita etiam vocem κατηχούμενοι, per *Audientes* reddunt Isidorus Mercator & Dionysius Exiguus in Concilio Laodiceno cap. 4. 5. 8. Adde cap. 30. Capitul. Caroli Mag. lib. 5. cap. 69. 71. Addit. 3. cap. 69. Concil. Triburiense an. 895. can. 5. Capitula Theodori cap. 37. &c.

Audientes. Capitulare 4. an. 805. cap. 3. *De Justitiis Ecclesiarum Dei, viduarum, orphanorum, pupillorum, ut in publicis judiciis non dispiciantur audientes, sed diligenter audiantur.*

AUDIENTIA, Judicium. Sulpitius Severus lib. 2. Hist. *Episcopis audientiam reservare.* Lex Wisigoth. lib. 2. §. 2. *Audientia non tumultu aut clamore turbetur, sed in parte positis, qui causas non habent, illi soli judicium ingrediantur, quos constat intercesse debere.* Lex Burgund. tit. 19. §. 1. *Qui ante audientiam cujuscunque pignora abstulerit.* Flodoardus lib. 2. Hist. Rem. *Si quis Episcopus res quæ ab alia Ecclesia possidentur, quocunque ingenio, aut callida cupiditate pervaserit, aut sine audientia præsumpserit usurpare.* Gregorius Turon. lib. 10. cap. 19. *Increpitus cur hominem absque audientia ab urbe rapi, & in custodiam retrudi præcepisset.* Ratherius Veronensis Epist. 3. *Cepit me, retrusit in custodiam—ita hæc egit, & sine audientia.* Vide Concil. Remense an. 630. c. 16. Cabilonense c. 6. Conventum apud Andelaum an. 587. Edictum Chlotarii II. in Concilio Parisiensi V. can. 3. &c. Passim in Codice Just. & Theodos.

Audientiam alicujus appellare, ad judicium provocare, apud Petr. Cellens. lib. 1. Epist. 16. *Audientiam Principis appellare*, in Legib. Wisig. lib. 2. tit. 1. §. 23. Vide I C.

Audientiam tenere. Capitulare de Villis cap. 56. *Ut unusquisque Judex in eorum ministerio frequentiùs audientias teneat, & justitiam faciat.*

Audientia, Controversia, lis. Charta an. 1021. apud Diagum lib. 2. de Comit. Barcinonens. cap. 31. *Anno Dominicæ trabeationis post millesimum vigesimo primo, orta est audientia in conspectu Domini Berengarii Marchionis Comitis, &c.* Alia an. 1024. ex Tabulario Urgellensi apud Cl. V. Stephan. Baluzium in Append. ad Capitul. n. 145. *Justè debent reverti omnes res quas Episcopus requirit, unde modò audientia est, in jus atque dominium Orgellitanæ Ecclesiæ, &c.* Infrà: *Et cum decimis & primitiis de Castellono suprascripto, unde audientia nuper à me acta est.*

Audientialis charta, qua quis ad Principis judicium evocatur, citatur, apud Marculfum lib. 1. form. 28.

Audientiale opus, in Concilio Meldensi can. 77.

Audientia, pro Auditu. Prudentius lib. Peristeph.

Surdis fruendam reddere audientiam.

Audientia, Tributum, vel tributi species. Charta Petri Episcopi Salernitani, apud Ughellum tom. 1. pag. 501. *Et si nos aut nostris successoribus quamcunque conditionem, aut audientiam, aut quemcunque censum vel servitium imponere voluerimus, &c.* Alia anni 1208. in Tabulario Fossatensi fol. 23. *Teloneum, foragium, toragium, audientias, haias, saccum, vanrum, &c.* Alia Petri Episcopi Parisiensis an. 1212. ibid. fol. 30. *Super pastu & audientiis, &c.* Alia fol. 111. *Duos denarios de audientiis quos in festo S. Mauri nobis debebant, &c.* Rursum: *Audientiæ de Varennis ibidem recipiendæ in festo B. Andreæ Apostoli 26. sol. 6. den. & recipiuntur istæ audienciæ ratione domorum ibi existentium, videlicet pro qualibet domo 4. den. Paris. &c.* Id porro nominis præsertim apud Aurelianenses obtinuit. Charta Ludov. VII. Reg. Franc. an. 1178. pro Aurelianensibus, in Regesto Philippi Aug. f. 72. & apud Franc. *le Maire* in Hist. Aurelianensi pag. 323. *Nullus homo societatem habens cum homine de audientiis totam reddat consuetudinem, sed eam tantùm partem quæ ipsum contigerit.* Ubi *Audientia* redditur à prædicto Scriptore, *Oüance*, qui addit id vocabuli banniciones & proclamationes denotare, quæ fiebant pro *jure consuetudinum* seu pensitationum, in *Hallis* publicis, ubi ministri audientiales, quos *Sergeans Audienciers* appellabant, quoslibet banno publico invitabant ad solutionem ejusmodi præstationum, quod in hunc modum concipiebatur:

Entre vous Bourgeois Marchans,
Qui voulez jouir des Oüances,
Venez suivant les Ordonnances
Paier le droit des Oüances. Aux Halles.

Quo in *Hallarum* loco iis qui ejusmodi *consuetudines* seu præstationes quotannis exsolvebant, à Domanii Exactore vel Receptore dabatur carnis porcinæ fragmentum: erat autem jus audientiarum unius trezeni. Occurrit etiam vox *Ovance*, in Charta an. 1286. in Tabulario Abbatiæ S. Dionysii: *Vente d'heritages chargez entre autres choses d'une geline, 4. deniers d'oyance, une maille de Hayes à Noël.* Charta alia an. 1295. ibid. *Vente par Marguerite la Gaianne de Champigny aux Reli-*

gieux, d'une maZure chargée de diverses prestations, d'une corvée aux feraisons aux Seigneurs de Champigny, & en 2. deniers d'oyances, paiable chacun à la Saint-Denys.

Ex prædictis vocabuli vis non omnino percipitur: nec scio an *audientiæ* voce olim intellectæ sint præstationes illæ quæ ab iis qui ad placita convenire tenebantur, fiebant, quas *Eulogiarum* nomenclatura donat Polypticus Floriacensis: *Si ibi sunt Cavaticarii, debent Kalend. Octob. den. 4. & unam diem in banno, & ad 3. audientias venire cum suis Eulogiis.*

Jam verò Ministri isti Audientiales, *Abscultatores* videntur appellari in Charta Philippi Aug. an. 1287. pro iisdem Aurelianensibus in ejus Regesto Herouvalliano fol. 103. *Idem tenendum esse præcipimus, ut Præpositus noster per aliquem de Servientibus suis de domo & mensa sua, qui Bedelli & Abscultatores appellantur, circa burgensem aliquem nihil omnino disrationare possint.*

AUDIRE, Judicare. Appendix Codicis Theodos. à Sirmondo edita Constit. 18. *Episcopale judicium ratum sit omnibus, qui se audiri à Sacerdotibus adquieverint. Cùm enim possent privati inter consentientes, etiam judice nesciente, audire, his licere id patimur, quos necessariò veneramur.* Ita IC. passim. Vide Senator. lib. 1. form. 37.

Audire, pro *velle*. Capitula Ludovici Pii an. 824. c. 9. apud Holstenium, de testibus: *Quòd si dissenserint, & quædam pars testium uni præbuerit testimonium, & alia alteri: tunc interrogatur si audierit per pugnam illorum testimonium approbare.* Phrasis Gallica, *S'il entendoit prouver son témoignage par le duel.*

AUDITIONALIS *Scholasticus*, Patronus, Advocatus, qui in *Audientiis*, seu judiciis publicis pro clientibus perorat: qui *Scolasticus Forensis* in Concilio Sardicensi, *Scholasticus Jurisperitus*, Augustino Tract. 7. in Joann. Marius Mercator in Commonitorio: *Huic Pelagio adhæsit Cælestius, nobilis natu quidem, & illius temporis Auditionalis Scholasticus.*

AUDITOR, Judex: *audire* enim judex, Præfectus urbi, Præses dicitur, qui cognoscit, judicat, in l. 6. D. de Dote leg. l. 12. D. de Instrum. *Auditor vice sacra*, l. 3. C. Ubi Senat.

Auditores, Inquisitores, qui de rebus controversis à judicibus delegabantur ad earum veritatem detegendam, adhibitis *auditisque* testibus, (unde *Auditores* dicti) & de iis ad ipsos judices quorum judiciis intererant, referebant. Vetus Placitum apud Ughellum in Comensibus Episcopis p. 278. *Cùm in judicio resideret Adalgerius Missus & Cancellarius D. Regis Henrici — & cùm eo judices Papienses, Joannes, &c. Judices sacri Palatii, Adam, Andreas, — & reliqui plures Auditores, &c.* Baldricus lib. 3. Chr. Camerac. c. 61. *Faciens illum semper consistere in præsentia sua, & in judiciis suis tam publicis quàm privatis Auditorem in primis, & mox judicem insistere.* Petrus Diaconus lib. 4. Chr. Casin. c. 66. *Logothetam, Exceptorem & Auditorem Imperii illum constituit.* V. cap. 109. Historia Archiepiscoporum Bremens. an. 1144. *Præpositus & Palatinus constiterunt ad negotii ventilationem: auditores aderant Thietmarus Verdensis Episcopus, Albertus Marchio, Comes Hermannus.* In veteri Regesto Parlamenti Paris. an. 1301. *Die Jovis post Lætare Hierusalem, Magister Clemens reddidit in Curia processum inchoatum per ipsum inter Comitem Claromontensem & Monachos de Jardo. Ego P. Bituris tradidi eum in tribus peciis Cantori Aurelian. & Mag. Andreæ, Potheron datis Auditoribus ad perficiendum dictum processum. Auditores à latere Regis destinati*, in Fleta lib. 2. c. 2. §. 4.

Auditores denique appellati qui postmodum *Notarii*: *Auditeurs*, in Consuetudinibus municipalibus Ambianensi antiqua art. 65. Pontivensi art. 69. S. Pauli art. 42. Claromontensi art. 198. urbis Insulensis art. 64. 95. Ubi venditionum aut alienationum contractus fieri debere coram *Auditoribus*, vel judicibus statuitur. At in Claromontensi, loco citato, *Notarii* videntur appellari, qui scilicet contrahentium voluntates audiunt, easque scriptis mandant. Vide Roverium in Hist. Reomaensis Monasterii pag. 599.

Auditor, qui instrumenti confectioni, aut chartæ lectioni testis adest. Charta Almodis Comitissæ Marchiæ, in Tabulario Hospital. Montismorilionis in Pictonibus: *Hoc donum concesserunt filii ejus — auditores hujus concessionis sunt Petrus, &c.* Charta Theobaldi Chabot in eodem Tabul. *Quando Comitissa & Boso hoc concesserunt, audivit Aubertus de Choec; & quando concessit Adelbertus Comes, audivit Willelmus Bernart.* Alia apud Hier. Blancam in Comment. Rer. Aragon. pag. 791. *Testes sunt hujus rei visores & auditores, &c.* Alia apud Doubletum pag. 492. *Hoc viderunt & audierunt isti, &c.*

Auditor Romani Imperii, apud Petrum Diac. lib. 4. Chron. Casin. cap. 68.

Auditor in Curia Papæ vocatur qui vice judicis alicujus causam vel causas audit. Breviloq.

Auditor Cameræ Papæ, qui audit negotia super thesauro Papæ, & super his quæ ad Cameram Papæ pertinent, in eodem Breviloquo.

Auditor Contradictoriarum, in Curia Papæ, qui audit impetrantes rescripta ad lites, vel aliter ad jus commune pertinentes gratias. Ita idem Breviloq. Vide Ceremoniale Rom. lib. 3. p. 318. 319. 322. 327. Octavianum Vestrium de Romanæ aulæ judiciis lib. 1. p. 8. lib. 2. p. 15. & 26. ubi plura de Auditoribus Curiæ Romanæ.

Auditores, iidem qui *Audientes*, seu Catechumeni. Isidorus lib. 7. Orig. c. 4. *κατηχούμενος, Græcè, Auditor dicitur.* Tertullianus lib. de Pœnitentia: *Nemo ergo sibi aduletur, quia inter Auditorum tyrocinia deputetur.* Nicolaus PP. Epist. ad Rivoladrum Episc. in Append. 18. *Ut triennio ante fores Ecclesiæ pro peccatis suis oraturus consistat, & deinde inter Auditores permaneat quadriennio: ut septem annorum curricula absque Communione dominici Corporis & Sanguinis ducat.*

Auditor, apud Manichæos, secundus fuit gradus ejusmodi hæreticorum: cùm primus *electorum esset. Atque ii*, inquit S. Augustinus Epist. 74. *carnibus vescuntur, & agros colunt, & si voluerint, uxores habent: quorum nihil faciunt qui vocantur Electi.* Vide eumdem lib. 2. de Morib. Manichæor. cap. 18. lib. de Hæresib. cap. 46. lib. contra Fortunat. l. 20. contra Faustum Manich. lib. de Utilit. credendi cap. 1. &c.

AUDITORIUM *sacrum* habere, qui judices dicerentur, docet Scholiastes Juliani Antecess. in Constit. 17. c. 63. *Auditorium sacrum dicebatur, ubi formalibus verbis causæ allegabantur: & vestem induebat qualem in Palatio, & veluti Campacos, & sic ingrediebantur omnes ad eos.*

Auditorium, κατηχουμένιον, locus in Ecclesia in quo consistebant *Audientes*, seu Catechumeni; vel locus ubi fideles verba Concionatorum excipiebant, quomodo vox hæc usurpari videtur in Concilio Carthagin. IV. c. 24. *Sacerdote verbum faciente in Ecclesia, qui egressus de Auditorio fuerit, excommunicetur.* Charta Radulfi Delicati ex familia Comitum Vilcassini, in Tabul. S. Martini de Campis: *Eodem die quo uxor sua HaZecha honore debito sepulta est apud S. Martinum in Auditorio ante Crucifixum.* Certè constat in ea Ecclesiæ parte, quam hodie *navim* appellant, olim νάρθηκα, ut quidam censent, homilias suas Episcopos egisse. Hanc etiam ἀκρόασιν, Audientium stationem in Ecclesia vocat Gregorius Thaumaturgus. Nec scio an per ἀκροατήριον, in Concilio Calchedonensi Act. 14. ea pars templi intelligatur: κληθεὶς ἐν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τῇ κατ' Ἀντιόχειαν συνελθούσῃ ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ; an verò porticus superiores, quas & *Catechumenia* appellarunt veteres: quomodo etiam vox ἀκροατήριον fortè capienda apud Eustathium in Vita Eutychii Patr. CP. n. 37.

Audi-

Auditorium, Domus, vel cubiculum in Monasteriis, ubi excipiebantur advenientes, hospites, & salutaturi: *Salutatorium*. Gloss. Saxonicum Ælfrici: *Auditorium*, ϒppæc hur, i. domus colloquii. Concilium Cabilonense II. c. 61. *Cum nullo masculo* (Sanctimonialibus) *colloquium habere liceat, nisi in Auditorio, & ibi coram testibus.* Additio 2. Capitul. Caroli Magn. c. 16. & Concilium Parisiense VI. c. 46. *Si colloquendum cum aliqua Sanctimonialium ratio expostulat, id non alibi, nisi in constituto loco, id est, in Auditorio, &c.* Eckeardus Junior de Casibus S. Galli c. 16. *Abbas autem post Laudes egressus, in Auditorio eum salutat.* Idem cap. 10. ad introitum Ecclesiæ *Auditorium* statuit: *Et cùm ad introitum Ecclesiæ, ubi locus Auditorii est, venissent.* Et cap. seq. *Abbas in Auditorio debilis residens.* Infrà: *Postea verò in Auditorio convenientes.* Vita S. Aicadri cap. 11. *Susceptis Monachis ad domum auditorii eos perduxit, eorumque pedes lavit.*

Auditorium præterea appellabant Cluniacenses & Cistercienses Monachi, & alii, locum in quo conveniebant Monachi, quòd in eo essent Monachicæ Scholæ, ibique Præceptores docerent, & discipuli audirent Magistros docentes. Gloss. Gr. Lat. ἀκροατήριον, *Auditorium*. Statuta S. Dunstani: *A primo pulsu vespertinalis synaxis silentium teneatur in Claustro, usquequo Capitulum finiatur alterius diei, excepto Auditorii loco: qui & ad hoc maximè eo censetur nomine, quòd ibi audiendum sit, quid à Præceptore jubeatur, non verò fabulis, aut otiosis ibi aut alicubi vacare loquelis oportet.* Liber Usuum Cisterciensium cap. 72. *In Auditorio non loquantur plures, quàm duo simul cum Priore tempore lectionis, nisi fortè Prior pro aliqua necessitate plures sibi convocandos judicaverit.* Adde c. 15. 55. 75. & Rainardum Abbatem Cisterc. in Instit. c. 80. Juxta Capitulum statuitur in eodem libro Usuum c. 113. Scholas publicas *Auditorii* appellatione donasse veteres notum est. Vide Vitam Willelmi Ducis n. 22. Edit. Mabillonii, Vitam S. Roberti Abbatis Molismensis n. 6. Hugonem Archidiac. Turonensem de Miraculo in Translat. S. Martini p. 359. Regulam Ordinis de *Sempingham* to. 2. Monastici Anglic. pag. 717. 768. &c.

AVELLANARIUS, Nux avellana arbor, Gallicè, *Avelinier*, in Capitulari de Villis c. 70.

AVENAGIUM, in veteri Charta apud Argentreum in Hist. Britann. p. 307. & in Pacto inito inter Gaufredum Dom. Vauventi, & Abbatem Malleacensem an. 1232. vectigal, seu pensitatio ex avenis, dominis pensitari solita: *Avenage*, *Costuma avenæ*, in Libertatib. S. Paladii in Biturig. an. 1279. in Consuet. Andegav. art. 128. Dunensi art. 27. 28. Blesensi art. 40. Cenomanensi art. 138. Marchensi art. 125. 173. &c. Regestum Feodorum Andegavensis Comitatus an. 1387. & 1388. *Jean Sire de Sermaises homme lige de ses Feuries & Avenages & de la Gamberaye, à 15. jours de garde à Baugé.* Chronicon Laubiense pap. 602. *Precaturas, imò rapinas, quas nullas omnino habere debent, de avena, de multacibus, — non precando, sed tollendo faciunt.* In Consuetudine locali Castelli-Novi in Biturigib. tit. 2. art. 25. *Serfs ou Bourgeois d'avenage*, dicuntur eidem præstationi obnoxii. Vide Thomasserium lib. 2. Consuet. Bituric. c. 90. p. 196.

Avenariæ, Arva in quibus solæ excrescunt avenæ: *Avenaries*, in Consuetud. de *Soesmes* art. 2.

AVENTARE, Ugutioni, *Avenas eradicare*, Papiæ, *truncare, & eradicare*. Leg. fortè *Avenare*.

AVENTURA, Eventus, Gallis *Aventure*. Wilbrandus ab Oldenborg in Itiner. Terræ Sanctæ: *Juxta illud situs est quidam mons satis amœnus quem Montem de Aventuris appellant. Sicut enim ex veridica relatione audivimus, quicunque sex septimanis jejunaverit, & pœnitentialibus illis diebus peractis communicaverit, & sic jejunus dictum montem intraverit, procul dubio boni eventus & fortunati sibi occurrunt.*

Aventuræ, Hastiludia, torneamenta, equestres decursiones. Mandatum super Juratis ad arma, in Additam. ad Math. Paris p. 149. *Quòd nulli conveniant ad turniandum, vel burdandum, nec ad alias quascunque aventuras.* Fori Hispanici: *Qui en Castra cavallo ayeno, o otra animalia, que por ventura ten su Señor en garda, &c.* Ubi Lex Wisigoth. habet lib. 8. tit. 4. §. 4. *quadrupedem qui fortè ad stadium servatur.* Vim vocis *ventura* non intellexit Lindenbrogius. Vide *Fortunium*. Besoldus de Linguarum immutat. nostrum *Aventure*, fors, fortuna, à Germanico *abentheür* deducit: sed à Latino *eventus, eventura*, videtur potiùs vocis etymon arcessendum.

Aventura, Caducum, seu quidquid ex confiscationibus & *Escaëtis* domino feudi aut prædii quasi fortuitò obvenit. Charta Jacobi Reg. Aragon. an. 1254. *Damus & concedimus* (D. Petro Infanti Portugalliæ) *omnibus diebus vitæ vestræ tantum dominium & jurisdictionem Majoricarum & Regni ejusdem per terram & mare, & aventuras terræ & maris, & etiam justitias, colonias, &c.* Guillelmus *Guiart* in Philippo Aug.

Lors iert receveur des rentes,
Des aventures & des ventes,
Par Paris, par Senlis, par Rains.

Declaratio terræ *de Courcillon* in Andibus: *Vente des terres & aventures, neant icy, parce que l'on ne scet si aucune chosse i escherra.* Adde Statutum Philippi Magni Regis Franc. an. 1319. pro Camera Computor. Necrologium Ecclesiæ Parisiensis Non. April. *Dixhuit hostises seans en ladite ville chargées de 20. s. de parisis de menu cens, & aventures dessusdites. Aventures & emolumens*, in Magno Recordo Leodiensi p. 66.

AVERAGIUM. Vide *Averium*.

AVERARE, Probare verum esse, *Averer*, *Verifier*: Italis *Auverare*, confirmare, & pro vero affirmare. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 49. *Averent illos per sacramentum, &c.* Charta Jacobi Reg. Aragon. an. 1228. *Reficiemus vobis omnes missiones, quas inde feceritis, vobis eas averantibus ad Consuetudinem Barcinonensem.* Vide *Inveritare*.

Averamentum, apud IC. Anglos, est cùm quis ad rescindendum Breve quod alius impetravit, litem intendit; vel exceptionem contra actionem sibi intentatam proponit: tunc enim quod in excipiendo protulit, probare, prout judex decreverit, offert, diciturque hæc oblata conditio *Appel en averement*. Vide Rastallum.

AVERCORNE, Frumentum quoddam censuale, tenentium sive vassallorum opera, jumentis scilicet ac plaustris, ad granarium vel horreum domini deferendum, in Charta an. 1263. quæ extat apud Willelmum Thorn in Chron. p. 1912. Vox formata, ex *Aver*, jumentum, & *Corne*, granum, frumentum, annona, apud Anglos.

AVERGARIA, Modus agri, apud Campanos nostrates. Tabularium Monasterii S. Remigii Remensis: *In Luperciaco est mansus dominicatus, cum ædificiis & viridario, sunt ibi avergariæ 3. ubi possunt seminari de sigilo modii 20.*

AVERUM, *Averium*, *Avere*, *Averius*, *&c.*

Avera, & *Averia*, dicuntur facultates, bona, & omnia quæ sunt in bonis: res præsertim mobiles, veluti pecuniæ, ex Gall. *Avoir*, habere, possidere. Testamentum Philippi Aug. Regis Franc. apud Rigordum: *Omnes homines nostri adjuvent eum de corporibus suis & averis.* Et infrà: *In receptionibus averi nostri Adam Clericus noster præsens erit, & eas scribet.* Idem Rigord. an. 1196. *Taxata pactione, quòd salvis corporibus suis, & averis, & equis, & armis cum pace recederent.* Charta ejusdem Philippi Regis an. 1207. *Naves quoque & homines ipsorum cum averiis & pecuniis suis poterunt ascendere & avalare per aquam Sequanæ.*

Avere, in Chartis Hispanicis. Vetus Charta Hispanica æræ 819. apud Ambrosium Moralem lib. 13. cap. 18. & Sandovallium in Sylone Rege: *In istum sanctum locum venimus cum averos nostros, &c.* Pactum

inter Alphonsum Regem Castellæ & Sanctium Regem Navarræ, apud Hovedenum: *Et in toto quantum Rex Adelfonsus tenet de Rege Navarræ, melioret cum suo proprio avere, quantum voluerit & poterit.* Testamentum Guifredi Comitis Ceritaniæ an. 1035. *Excepto ipsum avere, quod Bernardus tenet in villa Fornols.* Vetus Poëta Hispanus de Alexandro M. apud Bivarium:

Una cosa que dixo, debedes bien creer,
Que à muy rica tierra, è sobre grand aver, &c.

Guill. *Guiart* an. 1297.

Qu'au Roy de France se rendirent,
Tuit communément sans descors,
Souves les avoirs & les cors.

Vide Gloss. ad Villharduinum, voce *Avoir*.

Averiæ, ex Hispanico *Averias*, quod idem sonat ac *Avera*, bona, pecuniæ, &c. Curia Generalis Catalaniæ habita Cervariæ sub Petro III. Rege Arag. an. 1359. MS. *Statuimus quòd Officiales nostri qui sunt assueti de causis criminalibus recipere averias, nequeant easdem accipere, nisi delatus de crimine pecuniariter fuerit condemnatus, vel remissionem per pecuniam receperit de eodem, pro quibus averiis nequeant recipere ultra quatuor, ac etiam Algozirii, & Curiæ ejusdem, & ipsam taxationem faciat, cum consilio duorum Consiliariorum civitatis Barcinonensis.*

Averii, Averia, Equi, boves, jumenta, oves, cæteraque animalia quæ agriculturæ inserviunt, aut in agricolæ bonis & facultatibus, seu ut vocant, *Instaurameuto*, computantur. Regiam Majestatem lib. 4. c. 27. *Hoc placitum dilationem non recipit, propter averia, id est, animalia muta, ac diu detineantur inclusa. Animalia* simpliciter dicuntur, suprà cap. 22. *Ad capiendum aliquam summam magnam averiorum, seu animalium in namum.* Leges Baronum Scotic. c. 23. *Dominus meliorem averiam, sive animal de suis catallis habebit.* Littleton sect. 71. *Si come jeo bayle à un home mes berbits à campester, ou mes boefs à arer la terre, & il ocist mes avers, &c.* Monasticum Anglic. to. 2. p. 23. *Concessi eis habere omnia averia sua in parco meo.* P. 142. *Habeant singulis annis in perpetuum 20. averia intrantia in pratis de, &c.* Adde pagg. 191. 256. 281. 309. 425.

Præsertim verò voces istæ usurpatæ leguntur pro *jumentis*, aut equis qui aratro junguntur, vulgò *Chevaux de charruë.* Domesdei, in Monastico Anglic. to. 3. p. 305. *Pastura 100. ovibus, unus averius, unus porcus, 7. oves, &c.* Ibid. p. 306. *Quinquaginta acræ prati, & una piscaria, 9. averii, 2. runcini, 27. porci, 100. oves.* Monasticum to. 1. p. 112. *Cum instaurameuto 8. boum, unius averii, & 122. ovium.* Capitula Placitorum Coronæ, apud Hovedenum in Ricardo I. pag. 745. *Inquiratur autem de quot bobus & averiis singulæ carrucæ valeant instaurari, & quot & quantum instauramentum singula maneria possit sustinere.* Et mox: *Erit autem pretium bovis 4. solidi, & vaccæ similiter, & averi similiter, & ovis crispæ 10. denarii, &c.* Vitæ Abbatum S. Albani p. 76. *Centum equos, quorum alii erunt manni, alii verò runcini, alii summarii, alii veredarii, alii verò averii.* Vide Fletam l. 1. c. 20. §. 118. 119. Somnerus perperam ab *Ouvrer*, laborare, agrum colere, vocem hanc deducit.

Averagium, Rastallo & Spelmanno, est *carropera*, seu vecturæ onus, quod tenens domino exsolvit cum *averiis*, seu equis, bobus, plaustris, curribus. Hinc crebrò *quietum esse de averagiis*, in veteribus Chartis. Vetus Charta apud eundem Spelmannum: *Sciendum est quod unumquodque averagium æstivale fieri debet inter Hokday & gulam Augusti.* Alia apud Somnerum in Tractatu de *Gavelkind* pag. 189. *Item pro averagiis 13. sol. & 4. denar.* Adde pag. 187. Addit præterea idem Spelmannus, *Averagium* interdum esse detrimentum, quod in vectura, mercibus accidit: verbi gratiâ, si frumentum corrumpatur, vinum fluat, merces in tempestatibus ejiciantur. His adduntur vecturæ sumptus & necessariæ aliæ impensæ. Meminitque idem Statuti inediti de *Averagiis* mercium è navibus projectarum. Nescio an ad ejusmodi *Averagia* pertineat, quod habetur in Monastico Anglic. to. 1. p. 302. *Solebant etiam homines villæ ire apud Langinhet, & reportare averagium de anguillis de Southraye.*

Averpeny, Tributum quod præstatur pro immunitate *carroperæ*, seu vecturæ. Rastallus in Expositione antiq. vocabulorum: *Averpeny, hoc est, quietum esse de diversis denariis, pro averagio Domini Regis*, id est, à vecturis regiis, quæ à tenentibus Regi præstantur. Monasticum Angl. to. 1. p. 302. *Habent & Averpeny, scilicet pro singulis 30. acris 2. denarios.* Occurrit passim in Chartis Anglicis cum aliis ejusdem terminationis vocabulis, to. 2. p. 134. 286. 558. 625. 653. &c.

AVERTA, in leg. 12. Cod. de Cursu publ. l. 47. 48. C. Th. eod. tit. est pera seu mantica: ita enim hanc vocem interpretatur vetus interpres Horatii in lib. 1. Sat. 6. *Averta est pera seu mantica ad vestes viatorias, aliaque necessaria condenda.* Hinc

Avertarius equus, in l. 22. Cod. Theod. eod. tit. qui scilicet avertæ ferendæ adsumitur, equus sagmarius, *Mallier.*

AUFUGARE, idem quod *Fugare.* Vide in hac voce.

AUGA. Vide *Auca.*

AUGIA, Campus pascuus amni adjacens, vel amne circunfusus, ex Germ. *Au*, vel *Aw.* Erchinfridus in Vita S. Colomanni: *Est autem prope Danubium quædam speciosa & delectabilis augia, in qua noviter constructa fuit basilica.*

AUGMENTARE. Glossæ veteres MSS. ad Canones Conciliorum ex Bibl. Reg. ad can. 13. Concilii Nicæni: *Convaluerit, augmentaverit, fortiam acceperit, sanaverit.* Conventus apud Andelaum an. 587. *Cum civitatibus, agris, — tam quod præsenti videntur tempore possidere, quàm quod adhuc Christo Præsule justè potuerint augmentare, &c.*

AUGTIONES, Minores aucæ, anaticulæ. Tabularium S. Remigii Remensis: *Summa volatilium, augarum 87. augtion. 48. pullorum 156. pulliculorum 182. vascula apum 21.*

AUGUSTALIS, qui & *Præfectus Augustalis*, cui Ægypti ad similitudinem Proconsulis, lege sub Augusto lata, imperium datum est. Nec enim fasces consulares ingredi Alexandriam licuit: cujus rei Cicero contra Gabinium meminit. Fertur enim apud Memphim in aurea columna Ægyptiis literis scriptum, tunc demum Ægyptum liberam fore, cùm in eam venissent Romani fasces, & prætexta Romanorum. Huic Alexandria sedes fuit, ut colligitur ex subscriptione l. 1. C. Theod. de Alexandrinæ plebis Primat. & l. 1. Dig. de Offic. Præf. August. Atque inde non semel *Augustalis Præfectus* τ̃ Ἀλεξανδρείας ὕπαρχος, vel Αὐγουστάλιος dicitur, ut Socrati lib. 4. c. 16. lib. 5. c. 16. lib. 7. c. 13. Sozomeno lib. 7. c. 15. Palladio in Hist. Laus. c. 117. Jo. Moscho cap. 71. 207. Liberato Diac. cap. 23. &c. Primus autem Magistratum hoc nomine iniit

Tatianus, Valentiniano & Valente Augg. III. Coss. cui successere alii, nempe

Publius, Modesto & Arintheo Coss.

Tatianus II. Gratiano Aug. IV. & Merobaudo Coss.

Palladius, Valentiniano V. & Merobaudo Coss.

Tatianus III. Valente VI. & Valentiniano Coss.

Adrianus, Eusebio & Olybrio Coss.

Paulinus, an. 385. & 386. l. 10. Cod. Th. de Fide test. l. 12. de Susceptorib.

Hypatius, Gratiano V. & Theodosio I. Coss.

Florentius, an. 384. 385. 386. l. 1. C. Theod. de His qui pleb. aud. l. 9. de Fide testium, l. 112. de Decurionib.

Erythrius, an. 388.

Alexander, an. 390.

Evagrius an. 391.
Hypatius an. 392.
Potamius an. 392.
Remigius an. 396. Hujus mentio apud Claudianum & Synesium.
Archelaus an. 397.
Callistus an. 422. Theophan. p. 72.
Cleopater an. 435.
Theodorus sub Theodosio juniore. Liberat. c. 14.
Anthemius sub Zenone. Id. c. 16.
Apollonius sub eodem Zenone. Id. c. 17. 18.
Theodosius filius Calliopi sub Anastasio. Id. c. 18.
Dioscorus. Id. c. 20.
Rhodo. Id. c. 23.
Liberius. Ibid.
Calliopius an. 25. Anastasii. Theoph.
Manuel Armenus an. 25. Heraclii. Theophan.

Augustalitas, Dignitas & munus Augustalis Præfecti, in lege 11. Cod. Theod. de Censitoribus.

AUGUSTALIS, Nummus aureus Imperatorum Occidentis, dictus quasi *moneta Augusti*, à Friderico II. primùm cusus. Chronicon Richardi de S. Germano an. 1231. *Nummi aurei, qui Augustales vocantur, de mandato Imperatoris in utraque Sicilia, Brundusii & Messanæ cuduntur.* Et infrà: *Mense Junii quidam Thomas de Pando novam monetam auri, quæ Augustalis dicitur, ad S. Germanum detulit distribuendam per totam Albatiam, — ut ipsa moneta utantur homines in emptionibus & venditionibus suis juxta valorem ei ab imperiali providentia constitutum, ut quilibet nummus aureus recipiatur & expendatur pro quarta unciæ, — annotata figura Augustalis erat, habens ab uno latere caput hominis cum media facie, & in alio aquilam.* Hujus fit mentio in Constitutionib. Siculis lib. 1. tit. 21. 22. 28. 32. 41. 89. §. 4. tit. 96. §. 6. tit. 100. lib. 2. tit. 3. 13. 15. 16. lib. 3. tit. 35. & apud Odoricum Rainaldum an. 1285. n. 35. Idem &

Augustarius, dictus, *Agostaro*, Joanni Villaneo lib. 6. cap. 22. de quo sic Academici Cruscani: *Agostaro, nome di moneta d'oro antica, di valuta d'un fiorino è un quarto d'oro; da una banda dellaquale era improntata la testa dello'mperador Federigo: dall'altra un' aquila, al modo degli antichi Cesari Augusti, dalquale ebbe forse tal nome.* Diarium Computi Thesauri, incipiens à 1. Januar. 1297. *6. Febr. cepimus super Regem pro denariis Regi traditis pro negotiis secretis suis 865. Floren. aur. de Florentia, & 140. Regales aureos grossos, & 180. Duplices auri, & 3. grossos Augustarios auri.* Occurrit ibi iterum.

Ejusmodi Augustarios aureos videre nuper licuit ex Gazophylacio V. Cl. D. Bigoti in Curia Auxiliorum Rotomagensi Senatoris, aurei Hispanici magnitudinis & ponderis, in cujus parte altera efficta ipsius Imperatoris imberbis lusca protome, laureata & paludamento instructa, quomodo effinguntur vulgò in nummis priores Imperatores Constantinopolitani, cum hac inscriptione, CESAR AUGUSTUS. In altera conspicitur aquila pedibus insistens, obtorto collo, alisque expansis, cum hisce characteribus, FRIDERICUS.





Ex hac descriptione alii videntur ab Augustariis nummi illi, de quibus Joachimus Vadianus lib. 1. de Monast. Germ. pag. 41. *Ergo & Franci Augustorum nomine non in nummis solùm, sed etiam in sigillis suis ostentarunt: ac nummi quidem per Alemanniam excusi altera parte tantùm monetam præferebant, altera vacui, id quod hodie in illis fit, quos vulgo denarios, Helvetii alicubi Augustas, littera inversa cognominant, &c.*

AUGUSTAS, *Amplitudo*, in Glossis Arabico-Lat.

AUGUSTATICUM, Donativum Augusti, largitio publica ab Imperatore populo aut militibus facta. Δωρεὰ Καίσαρος, *congiarium*, in Gloss. Græc. Lat. Suidas: ῥόγα, ἡ τῶν βασιλέων εὐσέβεια, καὶ ἡ φιλοτιμία. Marcellinus Comes: *Augustatico suo dudum Anastasius militibus præstito, donativum quoque hoc fratre Consule tribuit.*

AUGUSTEA, *Charta quæ ab Augusto mittitur, vel genus chartæ, sic dictum in honore illius.* Joan. de Janua.

AUGUSTEUM, *Genus marmoris album, tempore Augusti primò inventum.* Ugutio.

AUGUSTUS. Charta Communiæ Increnfis an. 1158. ex Tabulario Increnfi pag. 71. *Concessum est etiam ut omnes homines de Communia suum habeant Maritum apud villam à Purificatione S. Mariæ Candel. usque ad medium Aprilem, & à festivitate S. Joannis Baptist. suum similem habeat Augustum usque ad festivitatem omnium Sanctorum. Et si in Communia redire voluerint, ipsi & sua salva erunt.* Id est, facultatem habeant urbe excedendi autumni tempore, ad metendas & colligendas messes suas. Nos dicimus, *Faire l'Aoust.*

AVIA. Charta Alemannica Goldasti cap. 17. *Ego igitur Toto ad Monasterium S. Galli dedi in præfato loco 4. in juchos, & vineam in avia, unius hominis labore procurandam.*

AVIARIUM, ὀρνιθοτροφεῖον, in Gloss. Lat. Græc. & in Regula S. Isidori cap. 19. locus aptus nutriendis avibus villaticis, uti apud Varronem lib. 3. de Re rust. cap. 3. Columellam lib. 5. cap. 8. Palladium lib. 1. de Re rust. cap. 23. & alios. Græci ὀρνιθῶνα appellant. Anastasius in Hist. Eccles. *Invenerunt & in his palatiis aviaria, & dorcades & asinos agrestes, & pavones & fasianos infinitæ multitudinis: necnon in vivario ejus leones ac tigrides, &c.* Ubi ὀρνιθῶνες habet Theophanes.

AVIATICUS. Vide *Avius.*

AVICULARIUS, Officium in Coquina Regia, in Ordinat. Hospitii S. Ludov. Regis an. 1261. in alia an. 1285. *Oyselier* dicitur: qui Latinis fortè *Aviarius*, ὀρνιθοκόμος, Procopio lib. 1. Vandal. cap. 2.

AVIDERE, Avidum esse, ἀπληστεύεσθαι, in Gloss. Gr. Lat.

AVINUM, *quasi extra vinum, id est, aqua mixtum.* Joan. de Janua.

AVIONES, Avi, progenitores. Chronicon Novalicense cap. 18. *Nos, neque nostri pertinentes, non fuimus de vestro Monasterio, pro eo quia aviones nostri vobis pertinentes non fuerunt.* Charta Adelchisi Regis Longobard. in Bullario Casinensi tom. 2. pag. 10. *Omnes res illas quæ domino & genitori vel genitrici nostræ advenere de Verissimo avione nostro, &c.*

AVIRUNATUS, Remus, quo navis impellitur, quem *Aviron* dicimus. Charta Simonis Comit. Northampton. in Monastico Angl. tom. 1. pag. 850. *Hæc divisa extitit terra mea temporibus antecessorum meorum à terra aliorum dominorum. In sicco & marisco —— à Swerord —— debet homo ad hoc electus super pedes suos, quo profundiùs potuerit, intrare; & dum ultra ire nequiverit, avirunatum unum octo pedibus longum introrsus de deverso lanceando propellere, & à loco quo avirunatus ille transnatare desierit, spatium 40. pedum per cordam debet mensurari, ibique signum in aquam infigi.*

AVIS. Chron. Virdunense Hugonis Abbatis Flaviniac. parte 2. cap. 7. *Fecit & hinc simile opus in turrium extructione: cùm enim jam in altum structura porrigeretur, & instrumentum illud, quod Avis nomine, subvectione cæmenti aptatum perpauci essent qui ferrent, —— ut sumeret illud instrumentum, & cæmentum collo, ut moris est, subveheret, ammonuit.*

Aves francæ, nostris *Oiseaux francs*, quorum scilicet usus est in venatione. Aresta O. SS. an. 1292. in Regesto Parlamenti B. fol. 95. *Super petitione quam Abbas & Conventus S. Wlmari in Bosco ediderat contra Comitem Boloniæ proponente capiendi francas aves in terra Ecclesiæ, &c.*

Avis S. Martini, Cornix, sic dicta quòd circa festum

S. Martini hiemalis videri demum incipiat. Petrus Blesensis Epist. 65. *Si à sinistra in dexteram avis S. Martini volaverit. Le Roman du Renard MS.*

Jà riens qui plus le desconforte,
Ce fu quant il vint à la porte,
Entre un frasne & un sapin,
A veu l'oisel saint Martin,
Aßés hucha, à destre, à destre,
Mais li oisiaus vint à senestre.

Vide *Verta*.

AVISARE. Vide *Advisare*.

AVISTUPOR, Terriculum avium in hortis: Priapus. Vitruvius lib. 7. *Non enim statuas ponemus, quales in hortis ridiculas illius avistuporis Dei.*

AVIUS, vel *Abius*, in Charta Amalphitana apud Ughellum tom. 7. Ital. sacræ p. 394. & in Pacto Gregorii Ducis Neapolit. an. 911. apud Camillum Peregrinum.

Aviatica hæreditas, Alodis, prædium avitum. Lex Ripuar. tit. 56. §. 3. *Sed dum virilis sexus extiterit, femina in hæreditatem aviaticam non succedat. Donationes aviaticæ*, apud Papianum lib. Resp. tit. 24. *Aviaticæ res*, in Decreto Childeberti Regis cap. 1. *Nepotes ex filio, vel filia, ad aviaticas res cum avunculis vel amitis sic venirent in hæreditatem, &c. Avica terra*, Avita, in Lege Salica tit. 72. Edit. Heroldi. Gloss. Lat. Græc. *Avitus*, παππῷος. *Biens avitins, vulgairement dits Pappoaux*, in Consuetud. Aquensi tit. 1. art. 1. *Papoaige*, in Consuet. Baionensi tit. 5. art. 1. tit. 11. art. 7. tit. 19. art. 27. 42. *Biens obtenus de lignée, vulgairement dits de Papoaige.* Adde Consuetud. Laburtensem tit. 9. 10. &c.

Aviaticus, Ex filio nepos, ab *avo* oriundus. Lex Longobard. lib. 3. tit. 8. §. 4. & lib. 3. Feudor. tit. 1. §. 3. *Si verò filios non habuerit, & aviaticum ex masculo filio reliquerit, pari modo beneficium habeat.*

Abiaticus, eadem notione, in Charta Adeleidis Imperatricis Ottonis III. Imp. uxoris, (siquidem genuina est) in Bullario Casinensi tom. 2. pag. 48. *Pro anima tertii Ottonis mei abiatici, &c.* Alia an. 1385. *Quia ipse Georgius habet in ejus potestate liberos 13. inter filios & filias, abiaticos & abiaticas, seu nepotes procreatos ex filiis.* Occurrit etiam apud Bertramum in Vita S. Francæ Abbatissæ num. 70. Hinc fortè nostris *Avelets* dicuntur ex filio nepotes.

AULA, Curia Baronis, in veteri Rotulo apud Spelmannum: *Aula ibidem tenta tali die, &c.*

Aula Ecclesiæ, Navis Ecclesiæ. Gervasius Dorobernensis in Descript. Cantuar. Ecclesiæ: *Ab hac versus Occidentem Navis, vel Aula est Ecclesiæ, subnixa utrinque pilariis octo.* Utitur non semel. Eadmerus lib. 6. Hist. pag. 141. *In medio Aulæ majoris Ecclesiæ decenter sepultus est.*

Aula, Area. Charta Caroli Calvi apud Doubletum pag. 791. *Duos mansos, & 2. alterius mansi partes, necnon aulas duas, atque molendinum 1. cum piscatorio 1. juxta pontem.*

AULAICUS, pro *Aulicus*. Tabularium Brivatense ch. 437. *Si autem Abbas, aut Comes, Aulaicus, aut Clericus, &c.*

AULARIUS, *Aulicus, Palatinus*, in Glossis Isidori. Αὐλάριος verò apud Hesychium, αὐλωρὸς, οἰκοφύλαξ, idem qui *Ostiarius*, vel *Atriensis*.

AULATICUM, Aulæum, *Tapisserie*. Testamentum Arnaldi Archiepisc. Narbonensis an. 1149. apud Catellum: *Laxo Canonicis — omnem supellectilem meam domus meæ Narbonæ, in lectis videlicet, pannis vel aulaticis.*

AUMARIUM, Armarium, Gallis *Aumaire*. Gloss. Sax. Ælfrici: *Aumarium, vel armarium*, ælcer cynner cæpe hur. Fulgentius Placiades: *Aumarium dicitur locus secretus publicus, sicut in theatris aut circo: unde & Petronius Arbiter ait: In aumarium memetipsum conjeci. Vacces au Roman de Rou MS.*

Ne laissa crois, ne chasse, ne calice en aumaire.

Vide Scaligerum ad Festum.

AUMENTARE, pro *Augmentare*, occurrit in veteri Codice Victorino.

AUMUCIA. Vide *Almucia*.

AUNCIATUS, Antiquus, ex Anglico *Auncien*, Galli *Ancien* dicunt. Brompton lib. 2. cap. 24. §. 6. *Sicut charta eorum aunciata est, & libertas anterior.* Mox: *Quod si illi, de quibus quæritur, chartam habuerit aunciatam, nunquam tamen usi fuerint ipsi.*

AUNICULA, *Auctio minor supra fundum*, in Glossis Isidori. Fortè *Auctiuncula*.

AVOLORII *bona*, in Foris Aragonensibus, *dicuntur illa quæ sunt acquisita ex successione parentum vel consanguineorum. Et ideo si pater acquisivit aliqua bona titulo lucrativo vel oneroso, aliàs quàm ex successione parentum vel consanguineorum, non dicerentur bona avolorii, & sic non possent extrahi per consanguineum vigore beneficii de la Saca, &c.* Ita Michaël *del Molino* in Repertorio, ubi plura de hac materia. Sic *bona avolorii*, sunt ea quæ Longobardi *aviatica* appellabant, ex Hispanico *Abuelo*, avus.

AVOLTA, Gall. *Voute*, Concameratio, tholus. Math. Paris in Vitis Abbatum S. Albani: *Eadem quoque Capella in arduum surgens super eam crepidinem, quæ vulgariter avolta dicitur, dormitorii diminutionem supplet & defectum.* Quo loco auctor malè utitur voce crepidinis, pro concameratione.

AVORTARE, Abortare, Abortum edere, Gall. *Avorter*. Lex Wisigoth. lib. 6. tit. 3. §. 2. *Si quis per aliquam occasionem mulierem ingenuam avortare fecerit.* Et §. 6. *Si ancillam servus avortare fecerit.*

Avorsus, Aborsus, abortus, in iisdem Legibus lib. 6. tit. 3. §. 1. 4. 7. in Legibus Bajwar. tit. 7. §. 18. 19. & apud Halitgarium in Pœnitentiali c. 7. apud Menardum.

AUPASTA. Vide *Aucipasta*.

AURA, Tempestas, ventus vehementior. Gloss. Lat. Gr. *Aura*, αὔρα, πνοή. Nonius Marcellus: *Aura, ventorum vis.* Glossæ Isonis Magistri: *Tempestas, aura.* Vita S. Venantii fratris S. Honorati Arelat. *Contra tantas aquarum & aurarum varietates, &c.* Monachus Wertinensis in Poëmate rythmico *Litania* dicto, de Miraculis S. Ludgeri Episcopi Mimigardensis:

Grando, nix, pluviæ illo erant tempore:
Quibus verbis istis stultus maledixit:
Auram hoc tempore fecisti, Diabole,
Sit tempestas ista tecum maledicta.

Albertus Stadensis an. 1249. *Pons in civitate Misna impetu tempestatis totus confractus corruit, & infinitum populum qui ibidem propter horrorem auræ confugerat, obtruncavit.* Henricus de *Knyghton* an. 1326. *Accidit quòd aura flante (ignis) attigit quandam celluram, & excrevit in flammam, &c.* Thomas Walsingham. p. 226. *Cùm naves nostræ quæ jam portum tenebant, reverti non poterant, — quia videlicet & aura erat eis contraria, & malitia loci suspecta. Magna aura*, apud Ott. de Morena.

Aura levatitia, Tempestas excitata in aëre à *Tempestariis* vi incantationis. Agobardus Lugd. Arch. lib. contra Tempestarios: *Dicunt enim mox ut audierint tonitrua, & vident fulgura, Aura levatitia est. Interrogantes verò quid sit Aura levatitia, — confirmant incantationibus hominum, qui dicuntur Tempestarii, esse levatam, & ideo dici levatitiam auram.* Galli vulgò dicunt, *Il s'est élevé un air tempestueux*, pro, *Excitata est tempestas.*

Procellam ad auram convertere, Proverbium: rem mitigare, ad lenitatem se convertere. Livo Rex Armeniæ in Gestis Innocentii III. PP. pag. 127. *Quia ad audientiam vestram appellabamus, procellam ad auram consilio domini P. Cardinalis convertere studuerunt.*

AURA. Vetus Custumarium de Ickam manerii in Cantio apud Somnerum in libro de *Gavelkind* pag. 74. *Et isti Cotarii nusquam capient auram, nisi apud Ickham, vel Erembling.*

AURARIA *ars*, in Vita B. Tiemonis apud Tengnagelium. *Proc. aurariarum*, in veteri Inscript. *Collegium aurariarum*, in alia 12. 6.

Auraria functio, pensio, præstatio, in Codice Theod. & Justin. tributum quod in auro præstatur. Vide Sena-

torem lib. 2. Epist. 26. 30. Ejus susceptor χρυσοποδέκτης dicitur in Gloss. Græc. Lat. *Susceptor aurarius.*

AURARII, in Glossis MSS. *Laudatores, vel fautores, vel adulatores*: qui *auram* captant, id est, favorem; vox Latinis hac notione sat frequens. Vide Salmasium ad Vopiscum pag. 409.

AURATOR, χρυσωτής, in Gloss. Græc. Lat.

AUREA. Vide *Frigdora.*

AUREALE, Ugutioni, *Oreler, quod ad aurem ponitur, & aureale quidam vermis orelere, quia libenter intrat aurem.* Ebrardus Betun. cap. 11.

Dicitur Aureale, quoniam supponitur auri:
Cervical, cervici: pulvinar, quia pluma est.

AUREARII. Charta Ottonis M. Imp. an. 950. pro Ecclesia Ratisponensi: *Cum — mansionariis, barschalkis, aureariis, bruenariis, cidelariis, molendinis, viis, &c.* Vide *Auraria.*

AUREOLA, Joanni de Janua, *est præmium quoddam merito redditum.* Vide eundem in verbo *Virgo.* Mathæus Westmon. an. 1284. *Alfonsius Regis primogenitus veniens ad Westmonasterium, quandam aureolam, quæ fuerat quondam Principis Walliæ Leolini, cum aliis jocalibus afferebat, quibus beati Regis Edwardi feretrum ornabatur.* Vide *Aurea.*

AURICABEO. Vide *Anclabeo.*

AURICINDUS, *Artifex qui scindit aurum.* Ugutio.

AURICULARE, Auribus aliquid insusurrare. Thomas Walsinghamus pag. 262. *Capita, modò velut ad auriculandum, jam quasi ad osculandum invicem, — conjunxerunt.* Gall. *Parler à l'oreille.*

AURICULARE, Gall. *Oreiller*, Pulvinar, pulvinus. Anonymus de Morimondensis Cœnobii in agro Mediolanensi desolatione: *Perscrutantes itaque Dormitorium totum, strata, coopertoria, auricularia, cucullas, tunicas asportaverunt.* Chron. Andrense an. 1214. *Abbate verò equitante, si invitatus fuerit, duo linteamina cum auriculari ad ejus lectum tenetur providere.* Fragmentum Historicum editum à viro doctissimo Joanne Mabillonio tom. 1. Analector. pag. 53. *In illo tempore Monachis Gallicanis est indultum, ut femoraliis, laneis camisiis, pelliciis, botis, caperonis de pelliis, almuciis, coopertoriis, aurioclaribus, & pro infirmis, culcitris uti possent.* Ubi legendum *auricularibus*, tametsi sic præferat Codex MS.

Auricularium, eadem notione, apud Innocent. III. lib. 13. Epist. 61.

AURICULARES. Blandinus Monach. in Miraculis S. Agathæ cap. 1. de quadam surda curata à S. Agatha: *Nocte itaque orationi vacans, paululum dormire cœpit. affuit interventrix muliebri habitu admodum ornata, — infelicibus auribus auriculares mittens, protinus disparuit.* Digitos fortè *auriculares*, vix enim credam intellexisse Blandinum id quod *Oreillette* vocat Pibracius:

Mieux nous vaudroit des oreillettes prendre, &c.

Quibus nempe aures occluduntur. Fortè etiam per *Auriculares*, intellexit auriscalpia, quibus aurium sordes quæ auditum impediunt, eruuntur. Glossar. Lat. Græc. *Auricularium*, ὠτογλυφίς. Ita corrigo, pro *Aurisclarium.* Meursius *Auriscalpium* emendat, sed priori emendationi favent vestigia literarum. Vox formata ex *auricula*, ὠτίειον, in eodem Gloss.

AURICULARIS, Secretorum conscius, Consiliarius, Galli dicimus, *Qui a l'oreille du Prince.* Ugutio: *Auricularis, Amicus id est, secretus, consiliator.* Will. Tyrius lib. 19. cap. 18. *Prima facie visi sunt, qui ei* (Regi) *familiariùs astabant, auriculares & cubicularii penes quos consiliorum regiorum erat auctoritas.* Ekkehardus junior de Casib. S. Galli cap. 3. *In auricularem & intimum Episcopi manus misisti.* Cap. 16. *Auricularis patris tui fuit ille hominum vilissimus.* Henr. de Knyghton lib. 5. Hist. *Rex Ricardus venit Londonias cum ingenti honore, comitantibus eum auricularibus suis.* Petrus Diac. lib. 4. Chron. Casin. cap. 68. *Postquam A secretis efficitur, Logothetam illum — constituit: & cùm Imperatoris in aure versaretur, scripsit altercationem inter se & adversarium Casinensis Cœnobii Abbatem.* Will. Neubrigensis lib. 5. cap. 27. *Eliensis Episcopus ad auriculam Principis pro officio positus, nam Cancellarius erat regius.* Chronicon Gemblacense: *Olbertum Abbatem religiosiùs cæteris vivere libenti accipiebat animo, & eum dignatus suo latere & auricula, eum contendere sua provocabat gratia.* Vide Arnoldum Lubecens. lib. 3. cap. 8.

Auriculares, Auscultatores, *Espions.* Chronicon Novalicense lib. 5. cap. 3. *Hic denique mittens auriculares & præcones, qui lustrarent civitates & castellas, ne homines inconsultè loquerentur de eo.*

AURICULARIUS, ὠτακουστής, in Gloss. S. Benedicti. Gloss. Lat. MS. Regium & Isidor. *Auricularius, Auscultator.* Sæpius verò pro fido Consiliario. Brito: *Auricularius, id est, Secretarius, ab Auricula, quia secreta solent dici in aure. Auricularius, Secretus, Consiliator.* Lib. 2. Regum cap. 23. *Fecitque eum sibi David auricularium à secreto*, id est, Secretarium, Consiliarium. Lambertus Scafnaburg. an. 1076. *Ex his sibi Auricularios à secretis, ex his tam familiarium, quàm publicorum negotiorum Procuratores instituebat.* Lambertus Ardensis: *Sciens Reinaldum esse — Regi Franciæ auricularium & consanguineum, & in omnibus ei assidentem & obsequentem.* Passio sanctorum Wlfadi & Rufini tom. 2. Monastici Anglic. pag. 120. *Quem sibi Auricularium & Consiliarium — ac rectorem à se secundarium in toto regno suo — constituerat.* Charta Simonis II. Ducis Lotharingiæ an. 1176. in Antiquitatibus Vosegi, de Drogone de Monciaco: *Qui patris nostri Senescalius extiterat, & fidelis Auricularius secretorum.* Adde Ordericum Vitalem lib. 10. pag. 776. 788. Librum de Fundat. Gozecensis Monast. pag. 229. Lambertum Schafnaburg. an. 1063. &c.

Auricularius, interdum pro Secretario, seu amanuensi usurpatur. Vita Sancti Audoëni Episcopi Rotomagensis cap. 5. *Sanctus Audoënus, cognomento Dado, Auricularii locum & munus in aula Regis obtinuit, itemque ad obsignanda scripta vel edicta Regia, quæ ab ipso conscribebantur, sigillum vel annulum Regis custodiebat.* Ita Angilbertum Abbatem Centulensem Caroli M. Secretarium, ab Alcuino joculari nomine Homerum dictum, idem Alcuinus Epist. 83. & Carm. 116. & 177. appellat, quem Epist. 84. *Manualem*, id est, amanuensem vocat.

AURIFEX, in Pacto Legis Salicæ tit. 11. §. 6. si Wendelinum audimus, non est *Aurifaber*, sed *Carpentarius*, quòd in ea scribatur, *Aurificem sive Carpentarium*, ita ut voces synonymæ sint. Sed constat crebrò vocem, *sive*, pro conjunctiva, *&*, usurpari. Neque enim quis dicat eodem tit. Editionis Pithœi §. 5. fabrum eundem esse cum vinitore, vel carpentarium eundem ac venatorem, quòd illa præferat hæc verba: *Aut fabrum sive vinitorem, aut carpentarium sive venatorem.*

Aurificina, Fabrica *aurificum. Aurificium, ipsum opus & exercitium quod fit in auro*, Ugutioni. Glossar. Lat. Græc. *Aurificina*, χρυσοχεῖον. Ebrardus in Græcismo:

Aurificina locus, in quo faber excoquit aurum.

AURIFILUM, Filum aureum, *Fil d'or.* Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis an. 1295. *Cum arboribus & avibus diasperatis, quarum capita, pectora, & pedes, & flores in medio arborum, sunt de aurifilo contexta.* Alibi: *Duo amictus de filo aureo, aliquantulum lati & plani.*

AURIFLAMMA, *Olifiamma, Oloflamma, Aurea flamma*, vexillum fuit proprium Monasterii S. Dionysii in Francia, quod Monachi in bellis, quæ pro bonorum suorum, aut privilegiorum tuitione suscipere cogebantur, suo deferendum Advocato porrigebant, qui illud ex Abbatis manibus, certis precibus ad id ab eo recitatis, ex Sancti monumento, cui appensum erat, acceptum, in præliis, tanquam Ecclesiæ & Monasterii signi-

fer præferebat : hic enim primus fuit Auriflammæ usus.

Vocis etymon censent plerique à materia & colore sumi debere. Cùm enim Labari, seu gonfanonis formam præferret, cujusmodi ædes sacræ habere etiamnum solent, atque iis uti in publicis processibus, ejus materiam fuisse aiunt ex rubeo serico ignei & coruscantis coloris, atque ab igne auri & fulgore sandaracæ, cui flammeus color tribuitur à Plinio lib. 35. cap. 6. *Auriflammæ* nomen inditum. Sanè de hujus sacri vexilli colore & materia consentiunt Scriptores. Willelmus Brito lib. 2. Philipp.

Ast Regi satis est tenues crispare per auras
Vexillum simplex, cendato simplice textum,
Splendoris rubei, Letania qualiter uti
Ecclesiana solet, certis ex more diebus.
Quod cùm flamma habeat vulgariter aurea nomen,
Omnibus in bellis habet omnia signa praire.

Et ex eo Guillelmus *Guiart.*

Oriflamme est une Baniere
Aucun poi plus forte que guimple,
De cendal resoiant & simple,
Sans pourtraiture d'autre affaire.

Præterea Chron. vernac. Flandr. cap. 67. *Et tenoit en sa main une lance, à quoy l'Oriflamme estoit attachié, d'un vermeil samit, à guise de gonfanon à 3. queuës, & avoit entour houppes de soye verte.* Eadem verba habet Joannes Abb. Laudunensis in Speculo Historiali MS. lib. 11. cap. 8. Radulphus *de Presles* apud Doubletum in Hist. Sandionysiana lib. 1. cap. 41. *Et si portez seul d'entre les Roys, ô Roy, l'Oriflambe en bataille, c'est à sçavoir, un glaive (une lance) tout doré, où est attachée une banniere vermeille.* Ex quibus licèt non modò quæ fuerit *Auriflammæ* materia, quisve materiæ color, sed & cujus formæ & figuræ extiterit, abundè satis percipiatur, non tamen planè videtur evinci ab ipso colore nomen *Auriflammæ* manasse, cùm, & si flammeum rubeus quocumque modo repræsentet, nihil auri in ejusmodi vexilli descriptione occurrat, præterquam in ipsa lancea, cui hærebat, quam Preslius auratam fuisse scribit. Neque enim aurea fuit prætextum fimbria, ut Chiffletius finxit, sed viridi, quod expressim notat Chronicon Flandriæ.

Malim igitur *Auriflammam* appellatam à voce Scriptoribus medii sæculi passim recepta, nempe à *Flammulum*, vel *Flammula*, quæ quodvis vexillum significat, uti in hoc verbo dicemus : cui adjuncta fuerit vox *Aurea*, quòd hasta cui erat infixa, auro obducta fuerit : quod præter Preslium testatur Inventarium vetus Thesauri Sandionysiani apud Doubletum : *Estendard d'un cendal fort espais, fendu par le milieu en forme d'un gonfanon, fort caduque, enveloppé autour d'un baston couvert d'un cuivre doré, & un fer longuet, aigu au bout.* Sed & Scriptor Historiæ Caroli VI. ex Thuana Biblioth. enarrans ut Domino d'*Aumont* Auriflammæ gestandæ præfectura à Rege demandata sit, hæc adjungit : *Sic vexillum ferre dignum duxit, donec ingruente belli necessitate hastæ aureæ applicasset.*

Jam verò *Auriflammam* peculiare fuisse Monachorum vexillum, quod eorum Advocati deferrent iis in bellis quæ suscipere cogerentur contra bonorum suorum invasores, firmatur ex usu passim recepto : cùm id muneris præsertim Advocatos spectarit ; ut in ejusmodi bellis Ecclesiarum, quarum *Defensores* erant, vexilla præferrent : unde & sæpe *Signiferi Ecclesiarum* dicuntur, ut suprà observavimus, cùm de Advocatis egimus.

Eo igitur nomine Vilcassini, seu Pontesiæ Comites, qui Sandionysiani Monasterii protectores & *Advocati* erant, fortè quòd plurima ex illius bonis intra eorum ditionem sita essent, *Auriflammam*, quæ præcipuum fuit ejusdem Monasterii vexillum, detulere in expeditionibus bellicis, quas suscepere pro eorum tutatione : quæ est viri doctissimi Andreæ Duchesnii sententia in Hist. Bethuniensi lib. 1. cap. 3. Atque inde fortassis manavit, ut *Auriflamma* crebrò, & ferè semper, vexillum S. Dionysii vocitetur à Scriptoribus, non quod duntaxat in Ecclesia S. Dionysii asservaretur, sed quòd peculiare esset Monasterii in militaribus expeditionibus vexillum. Gesta Ludov. VII. cap. 4. *Vexillum B. Dionysii quod Gallicè* Oriflambe *dicitur.* Rigordus an. 1215. *Revocatur vexillum B. Dionysii, quod omnes præcedere in bella debebat.* Infrà : *Adveniunt legiones Communiarum, quæ ferè usque ad hospitia processerant, & vexillum B. Dionysii.* Gesta S. Ludovici an. 1249. *Præcedente quoque juxta ipsos in alio nassello B. Dionysii Martyris vexillo.* Apud Joinvillam, *la Banniere de S. Denys* dicitur. Ita etiam passim in Hist. Garini MS.

Je vos comant l'Ensegne S. Denys.

Infrà :

Et Garin porte l'Ensegne S. Denys.

Alio loco :

Devant en vient l'Enseigne S. Denys,
Blanche & vermeille, nus plus bele ne vit.

Alibi denique *Auriflammam sancti Dionysii* appellat :

Les gens Girbert vit venir tos rengiés,
Et l'Oriflambe S. Denys baloier.

Unde vix mihi persuadeam Reges nostros *Auriflammam* prætulisse in bellis suis ante Ludovicum VI. à quo Vilcassinensis Comitatus comparatus fuit. Sed qui plura volet de Auriflamma, consulat quæ de ea congessimus in Dissertat. 18. ad Joinvillam, ex qua etiam prædicta excerpsimus. His adde Raymundum Montanerium in Chronic. Regum Aragon. c. 119. 123. 138. 139. & Joannem *Goulain* Carmelitam in versione Gallica Rationalis Durandi exaratam an. 1372. jussu Caroli V. Regis Franc. fol. 41. 42.

Auriflamma, interdum dictum præcipuum aciei vexillum. Albertinus Mussatus de Gest. Henrici VII. cap. 2. de eodem Cæsare : *Nec minus extemplo Aquilas, auream que flammam explicans, in Florentiæ fines processit. Le Roman de Guiteclin MS.*

Mainte Enseigne y baloie tainte en grene,
L'Oriflambe Karlin est devant premeraine.

Et alibi :

Les Enseignes de soie vont avant baloiant,
L'Oriflambe Karlin au premier chef devant.

Alius Poëta MS.

Requourent cele part où virent l'Oriflour.

AURIFRIGIA, *Aurifrisia*, *Aurifrisum*, Fimbria aurea, limbus aureus, Gall. *Frange d'or* : neque enim hisce vocabulis intelligitur opus Phrygium auratis filis intextum, quod volunt viri docti. Chronicon Laurishamense p. 95. *Cappa tres cum aurifrigiis, palla altaris cum aurifrigio, &c.* Chronic. Moguntinum Conradi Episcopi : *Casula violacea latis & magnis aurifrigiis.* Math. Paris an. 1246. *In capis choralibus & infulis aurifrisia concupiscibilibus.* Charta an. 1213. apud Ughellum to. 7. p. 289. *Cappam unam de examito rubeo cum lista de aurofriso.* Occurrit passim.

Quod verò Latini sequioris ævi Scriptores *aurifrisium* vocant, nostri & Angli *Orfroy* dixere. Vetus Vocabularium Anglicum, *Orfrey of a vestiment, Aurifrigium.* Historia Prioratus Wigmorensis in Anglia : *Dona à Moines l'Eglise une Chape de queor pourpre, assés honneste, & richement aourné des orfreys. Le Roman de Garin :*

Bien fu vestuë d'un paille de Biterne,
Et un orfrois a mis dessus sa teste.

Alio loco :

Vestus moult noblement de sendaus & d'orfrois.

Alius Poëta MS.

Le ban de Macidoine qui fu listé d'orfrois.

Philippus *Mouskes* MS.

D'autre part li Quens Jofrois,
Viestus de samis & d'orfrois.

Aurifrasium dixit Ordericus Vitalis lib. 6. p. 603. qua voce Gallicam, *Orfrais*, expressit : *Adelina quoque*

uxor Rogerii de Bellomonte Albam aurifrasio Comite ornatam Uticensibus contulit.

AURIGRAFUS, Ugutioni & Joanni de Janua, *qui auream scripturam facit. Aurigraphia, Aurea scriptura.* χρυσογράφος, Scylitzæ pag. 450. & Joëli in Chron. pag. 177. Liber Translationis S. Sebastiani: *Textum deinceps sacrorum Evangeliorum aureis characteribus exaratum—obtulit.* Ordericus Vitalis lib. 5. *Luitprandus Langobardorum Rex donationem patrimonii Alpium Cottiarum, quam Aripertus aureis scriptam literis Romam direxerat,— confirmavit.* Ex qua verò materia constarent ejusmodi aureus, ut & cæteri colores in exarandis & ornandis libris adhiberi soliti, docet imprimis Papias, in verbo *Libri: Scribebantur autem* (libri) *diversis coloribus, quos facere poteris hujusmodi factis confectionibus. Argenteas literas facies, si eris florem & alumen æquis ponderibus in argento contriveris. Aureas facies, si alumen & eris florem æquo pondere aceto infusum de auro in aurum, usque ad mellis Attici grassitudinem triti perduxeris. Æreum colorem facies, si sal & alumen rotundum æqui ponderis in æreo vasculo aceto infuso in æramento teras, usque ad mellis Attici grassitudinem. Hoc etiam ferreum facit.*

AURILEGIUM, *Locus ubi reponitur aurum, scilicet thesaurus: ubi legitur, id est, colligitur aurum.* Ugutio & Joan. de Janua.

AURILEGULUS, Qui aurum è fodinis eruit: in l. 5. C. de Metallis & Metallar. & l. 9. Cod. Theod. eod. tit. Gloss. Gr. Lat. χρυσορύκτης, *Aurilegulus.* Gloss. Lat. Gr. *Aurilegulus,* χρυσεκλέκτης. Paulinus Poëm. 30.

Callidos aurilegulos in aurum
Vertis, & versos imitaris ipsa,
E quibus vivum fodiente verbo
Eruis aurum.

Aurilegi ambrones, in Epistola 1. S. Bonifacii Archiep. Mogunt. Manilius lib. 5.

Quærere sub terris aurum, furtoque latentem
Naturam eruere omnem, orbemque invertere præda
Imperat, &c.

Vide Jacob. Gothofred. ad Cod. Th. d. tit. de Metallis & Metallar.

AURIPERCUSSOR, Aurifaber, in Tabulario S. Genovefæ Paris. an. 1285.

AURIPETIA, Fragmentum ex auro, *Piece d'or*, vox composita ex *petia*, Gall. *Piece.* Anastasius Biblioth. in Benedicto III. p. 206. *Isdem Præsul* (fecit) *pulcherrimi decoris rete factum miro opere ex gemmis albaveris, & bullis aureis, conclusas etiam auripetias in se habens smaltitas.*

AURIPICTUS, Auro pictus. Monasticum Anglic. to. 3. p. 333. *Caput S. Gamalielis auripictum, cum lapidibus circa humeros insertis.*

AURIS. *Aurium abscissio*, & *incisio*, fuit olim inter pœnas à Legibus receptas: nam templorum & rerum sacrarum spoliatoribus aures findebantur, Legib. Saxonum. Additio ad easdem Leges tit. 12. *Qui fanum effregerit, &c. finduntur aures ejus, & castratur, &c.* Ea etiam pœna mulctabantur servi fugitivi. Gregorius Turon. lib. 5. Hist. cap. 48. de Leudaste servo facto: *Cumque bis aut tertiò reductus à fuga lapsu teneri non posset, auris incisione mulctatur.* Vide eundem lib. 9. c. 38. & Aimoinum lib. 3. c. 43.

Sed & fures omnes. Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 29. *Et qui emble soc de charruë, & qui emble autres choses, robes ou deniers, ou autres menuës choses, il doit perdre l'oreille al premier meffet, & de l'autre larrecin il pert le pié, & au tiers larrecin, il est pendable.* Computum terræ Campaniæ an. 1348. *A Jean l'Espicier Garde de la Prevosté de Grans, por Justicier à Grans 2. femmes, ausquelles on couppa les oreilles por souppçon de larrecin.* In Computo Domanii Peronæ an. 1520. fol. 101. de fure: *Lequel depuis a esté condamné à estre exorillé, bastu de verges, & banni.* Eadem pœna statuitur in Charta Communiæ Bituricensis an. 1181. & in Consuetudine municipal. Bellaci MS. ab Adelberto III. Comite Marchiæ edita in eos qui in vineis damna faciunt: Edicto Cazimiri Regis Poloniæ an. 1368. in eum qui in curia Militis minutas quascunque res substraxerit. Adde Fletam lib. 1. c. 38. §. 10. 11. Decreta S. Stephani Regis Hungar. lib. 2. cap. 40. & Thomasserium in Consuetud. Bituric. p. 65. 69. 229.

Statutam eandem pœnam non modò in furtis, sed etiam aliis delictis, observare est ex Statutis Henrici V. Regis Angl. *tempore guerræ*, quod extat apud Nic. Uptonum lib. 4. de Militari officio p. 140. in Edicto Philippi Pulcri. de duellis art. 6. apud Cowellum lib. 4. tit. 18. §. 47. 49. Porro aurium abscissionem pertinere ad majores Justitiarios annotant Consuetudines Silvanectensis art. 106. Andegav. art. 148. & Juliodun. cap. 39. art. 12.

Testes per aurem attracti. Lex Bajwarior. tit. 15. cap. 2. *Ille testis per aurem debet esse tractus, quia sic habet Lex vestra.* Tit. 16. cap. 2. *Si quis testem habuerit per aurem tractum.* Cap. 6. *Adprehendat manum proximi sui, & dicat, Sic me Deus adjuvet, & illum inter vos cujus manum teneo, quòd ego ad testem illum inter vos per aurem tractus fui de ista causa ad veritatem dicendam.* Charta exarata an. 35. Caroli M. in Metropoli Salisburgens. to. 3. p. 322. *Coram residentibus & adstantibus multis, & testes usu Bajoariorum per aures ex utriusque partibus tracti, &c.* Charta Arnolfi Ducis Bajoariorum an. 808. ibidem to. 1. p. 131. *Coram Clero & omni populo & multis testibus, sicut mos est, per aurem attractis firmata.* Alia Honorii II. PP. an. 1125. ibid. to. 2. p. 51. *Harum rerum omnium testes per aurem attracti sunt Fridericus Advocatus, duo filii Adelberti Comitis, &c.* Charta Henrici Ratisponensis Episcopi an. 1137. ibidem to. 3. p. 286. *Hujus autem traditionis & institutionis testes sunt more Bavarorum auribus tracti, Albertus Decanus, &c.* Similes formulæ habentur ibid. pag. 460. 463. in Chronic. Reicherspergensi pag. 175. 177. 178. 193. 212. & apud Gretzerum in Episcopis Eystetensibus pag. 462. Hinc ea fortè apud nos recepta loquendi formula, *Se faire tirer l'oreille pour dire quelque chose.*

Aures torquere & alapas dare testibus. Lex Ripuariorum tit. 60. §. 1. *Ad locum traditionis cum eodem numero pueris accedat,—& sic eis præsentibus pretium tradat, & possessionem accipiat, & unicuique de parvulis alapas donet, & torqueat auriculas, ut ei postea testimonium præbeant. Testes tracti*, in Legib. Alaman. tit. 94. Charta Widonis de Montefalcone ann. 1112. in Tabulario Eccl. Augustod. *Hujus dimissionis testes,— Poncius Canonicus de Rebello, qui infans tunc ibi colafum accepit, ne quandoque traderet oblivioni.*

Ex his docemur olim testibus vellicatas & *tractas aures*, & *alapas* inflictas, quò testimonii à se editi vel edendi memoriam servarent: quod apud priscos Romanos in usu fuit. Qui enim in jus vocabat, ei cui litem intendebat, denuntiabat ut ad Prætorem veniret: si parebat, Prætor adibatur; sin minùs, qui vocabat, testem adducebat, eique auriculam vellebat, atque ita adversario manum injiciebat. Alioqui nisi antestatus esset, manum injicere, & ad Prætorem, judicemque rapere non licebat, eratque injuriarum actio adversus eum qui secus fecerat, comparata. Plautus in Persa:

Nonne antestaris?
Tuan' ego caussa, carnufex cuiquam
Mortali libero aures atteram?

Virgil. Ecl. 6.

— Cynthius aurem
Vellit & admonuit.

Et Horatius lib. 1. Sat. 9.

—— Casu venit obvius illi
Adversarius: Et quo tu turpissime? magna
Exclamat voce, & Licet antestari? ego verò
Oppono auriculam, rapit in jus, clamor utrinque,
Undique concursus,

Ubi Acron: *Olim qui antestabantur, auriculam contingebant. — Tangens autem auriculam, his verbis loquebatur, Licet antestari? Si ille respondisset, Licet; injectione manus adversarium suum in jus trahebat, &c.* Meminit hujus ritus Clemens Alexandr. Stromat. lib. 5. τὰ διὰ δικαιοσύνην ζυγὰ καὶ ἀσέλεια, ῥαπισμοί τε καὶ αἱ τῶν ὤτων ἐπιληψεις. Huc præterea spectat Guidonis Laurini Lapillus antiquus, cujus Rævardus meminit ad Leges XII. Tabul. cap. 5. cui insculpta erat manus atterens auriculam, cum hac inscriptione ΜΝΗΜΟΝΕΥΕ, i. *Memor esto.*

AURISAMITUM. Vide *Examitum*.

AURISCIDUS, *Qui scindit aurum*. Jo. de Janua.

AURISIA, ex Gr. ἀορασία, Cæcitas, tenebræ. Jacobus de Vitriaco lib. 3. p. 1140. *Ex angustia famis diversa morborum genera vexabant eos, & inter cætera incommoda quæ sustinuerunt, noctibus quasi aurisia percussi, nihil videre poterant.*

AURIZUM, pro *Obryzum*. Chronicon Novalic. lib. 5. *Potula erant auro aurizo plena balsami.*

AUROBRUSTUS. Vide *Brusdus*.

AUROCHALCUS, pro *Aurichalcus*. Anastasius in S. Silvestro PP. *Fecit autem candelabra aurochalca in pedibus 10.*

AUROCLAVUS, pro *Auroclavatus* apud veterem interpretem Juvenalis Sat. 6. Charta donationis Ecclesiæ Cornutianæ edita à Joanne Suaresio: *Pallium holosericum auroclavum.* Ibidem: *Vela tramoserica auroclava, vela blattea auroclava paragaudata.* Rursum: *Vela linea auroclava clavatura quadra.* Occurrit ibi pluries.

AUROCLUSUS. Vide *Inclusor*.

AUROLENTUS, *Auro plenus*, Isoni Magistro ad Prudent. lib. Peristeph. Hym. 6. v. 49. Ita *rosulentum*, à *rosa*, sicut *rorulenta*, à *rore*, dixit idem Prudentius ibidem Hym. 9.

AUROR, Aureus fulgor. Henricus Rossa in Herlingsberga:

Erumpunt portis acies aurore decora.

Aurorare, Illuminare, ab aurore dicitur. Gloss. Isid. Joan. de Janua.

AUROSUS, Opimus, πολύχρυσος, in Gloss. Græc. Lat.

AUROTEXTILIS, Pannus auro textus, Gall. *Drap d'or, tissu d'or.* Anastasius in S. Vitaliano: *Obtulit super altare illius pallium aurotextile.* Apud eundem pag. 36. 37. *Auro textus.*

AURUM. *Aurum ad Responsum*, quod destinatum est ad perferenda in provincias per veredos *Responsa*, seu mandata Principum, vel quod Responsalibus dabatur. Scrinio auri istius præerat *Primicerius scrinii auri ad Responsum*, seu, ut quidam Codices præferunt, *aureæ*, nempe *massæ*; eratque sub dispositione Comitis sacrarum largitionum, ut & *Primicerius scrinii aureæ massæ*. Vide Notitiam Imperii.

Aurum Arabicum. Otto Frising. lib. 2. de Gestis Friderici cap. 22. *Accipe nunc, Roma, pro auro Arabico Theutonicum ferrum.* Henric. Knyghton pag. 2321. *Hic ensis fuit de nobilissimo auro Arabico, &c.* Thwroczius in Hist. Hungar. part. 2. cap. 3. *Ei equum album magnum cum sella deaurata auro Arabiæ —— miserunt.*

Aurum coccinum. Charta Ottonis Imp. an. 873. pro fundatione Monasterii Gundersheimensis, apud Henricum Meibomium ad Witikindum pag. 103. *Necnon omnibus rebus cujuslibet professionis, excepto auro coccino, &c.* nisi divelli verba debeant.

Aurum coctum, quod aliàs *obryzum*, in leg. 1. Cod. Th. de Ponderator. *Aurum coquere*, in leg. un. eod. Cod. de Auri publici prosecutoribus. S. Audoënus in Vita S. Eligii: *Cum — vellet domesticus simul ac monetarius aurum ipsum fornacis coctione purgare, ut juxta ritum, purissimum ac rutilum aulæ Regis præsentaretur metallum, &c.* Fortunatus lib. 5. Poëm. 5.

O quoties coctum Zona micat aura per aurum!

Capitula Caroli Calvi tit. 32. cap. 24. *Ut in omni Regno nostro non ampliùs vendatur libra auri purissimè cocti, nisi 12. libras argenti de novis & meris denariis. Illud verò aurum, quod coctum quidem fuerit, sed non tantùm ut ex eo deauratura fieri possit, libra una de auro vendatur decem libris argenti de novis & meris denariis.* Historia Translat. S. Gorgonii cap. 12. *Et quidquid perdideris, ego cocto auro restaurabo.* Charta Henrici Imp. an. 1012. apud Ughell. tom. 2. pag. 514. *Sciat se compositurum ducentas libras auri cocti.* Alia an. 1265. apud eundem pag. 653. *Sub pœna cocti auri librarum quatuor.* ἄπεφθος χρυσὸς, apud Themistium orat. 13. & Scholiastem Thucydid. lib. 1. ἐξάπεφθος χρυσὸς, apud Simocattam lib. 5. Hist. Mauric. cap. 13. ubi fortè ἐξάπεφθος quis legerit, ut intelligatur aurum sexies coctum. Gloss. Lat. Græc. *Auricoctor.* χρυσεψητής. Statuta MSS. pro Aurificibus Parisiens. an. 1355. *Nul Orfevre ne peut ouvrer d'or à Paris, qui ne soit à la tousche de Paris, o meilleur, laquelle tousche passe tous les ors dont l'on euvre en nulles terres, lequel a 19. karats & 7. quints.*

Aurum comparatitium, quod pro veste militari & canonica comparanda à tributariis præstabatur in l. 3. Cod. Th. de Re militari.

Aurum coronarium, quod Imperatoribus Romanis ultro conferebatur in auro vel in coronis aureis, signisque diversis, ob partas victorias, aut lætitiam aliquam, à Senatoribus & aliis Magistratibus: interdum necessitate aliqua postulante indicebatur. A Satrapis etiam pro devotione quam debebant Imperio Romano, solenniter offerebatur. Vide Monumentum Ancyranum Augusti, & titul. Cod. Th. *de Auro coronario*, & ibi Jacobum Gothofredum, & Valesium ad Ammiani lib. 25. p. 301.

Aurea massa, vel *Auri massa*, vel *Auri illatio*, quod scilicet à tributariis pensitabatur, vel à susceptoribus vectigalium publicorum in massam conflatum ad sacras largitiones transmittebatur, ut est in leg. 13. Cod. Th. de Suscept. nam hac lege sanxit Valentinianus Aug. ut tributariis facultas esset vel solidos solvere, vel materiam auri quam exsolvere tenerentur susceptoribus, in massam redigere: utque iidem susceptores solidos ipsos, si recepissent, in massam pariter redactos ad sacras largitiones transmitterent, sub quarum Comite militabat *Primicerius aureæ massæ*, ut est in Notitia Imperii.

Aurum merum. Vide *Merus*.

Aurum argento mistum vetatur in Edicto Pistensi Caroli Calvi cap. 33. cui opponitur *Aurum merum*. Vide in *Merus*.

Aurum oblatitium, quod ultro, & non ex necessitate, vel ordinaria collatione Senatores Principi offerebant, veluti Principatus initio, vel quinquennalibus, aut decennalibus, vel post victoriam à Principe adeptam, speciem tamen necessitatis quandam habuit, ubi de eo offerendo decretum Senatus intervenisset. Vide Jacobum Gothofredum ad l. 5. Cod. Th. de Senatorib.

Aurum pagense, tributum quod ex pagis cogebatur. Vide *Inferenda*.

Aurum pœnosum, Auri lustralis collatio, à qua pauperes non immunes erant, unde *pœnosum* dictum, ut habet vetus Auctor quæstionum veteris ac novi Testamenti, quæst. 75. *Didrachma, Capitulum, vel tributi exactio intelligitur, non prædiorum: quod nunc pœnosum aurum appellatur, quia & pauperes exiguntur.* χρυσάργυρον posteriores Græci appellarunt, à qua ne νευρορράφος, seu *sutor* quidem immunis erat, ut est apud Libanium orat. contra Florentium pag. 427. De Chrysargyro, vide Meursii Glossarium.

Aurum primum, Obryzum, purum, apud Math. Westmon. an. 1251. Vide Dissertat. 20. ad Joinvillam pag. 258.

AUSARE, *Nominare*. Ugutioni.

AUSBERGOTUM. Vide *Halsbergum*.

AUSCULTARE, & *Ascultare*, dicuntur Monachi, qui priusquam in Ecclesia quod sibi injunctum est, legant, recitent,

recitent, vel canant, coram eo cui id curæ incumbit, Lectiones suas recitant, & ab ipso non modò seriem Lectionis accipiunt, sed etiam quo illa vocis tono recitanda sit, docentur. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 34. *Fratres qui in Ecclesia sive ad Missam, sive ad Matutinas, aliquid legere habent, debent ab Armario ascultare. Abbas autem & Prior ascultare non coguntur. quod ad Missam legendum est, ausculteur in spatio quod est inter Capitulum & Tertiam. —— Fratres, qui officiis deputati sunt, si id quod habent legere, horis constitutis auscultare non possunt; postmodum cùm eis vacat, auscultent. —— Frater verò qui primam Lectionem habet legere, debet hora auscultandi Lectionem, librum in quo legendum est, in Claustrum referre, & postquam omnes auscultaverint, in locum suum referre.* Lanfrancus in Decretis pro Ordine S. Benedicti cap. 5. *Quicunque lecturus vel cantaturus est aliquid in Monasterio, si necesse habeat, ab eo* (Cantore) *priusquam incipiat, debet auscultare.*

AUSSORINGHE. Consuetudines Arkenses an. 1231. in Tabulario S. Bertini: *Quòd si armis molutis fuerit* (læsus,) *tres libras, & arma duo, & 10. solidos læso, & impensas in medicum: Wapeldrinc, tres libras domino, & 20. solidos læso: Aussoringhe, tres libras domino, & 20. solidos injuriam passo.*

AUSSUS, *Ausus.* Tabularium Abbatiæ Conchensis in Ruthenis ch. 362. *Et habet censum unum sestarium de sigile, & 18. denarios, & multonem cum ausso, & agnum, & receptum cum 4. Militibus, &c.* Ch. 384. *Et in mense Madio unum multonem cum ausso, & unum agnum, &c.* Ch. 451. *Habet censum unum sestarium de sigile, & 18. denarios & cum auso multonem, & agnum, &c.*

AUSTORIUS. Vide *Astur.*

AUSTRARE, *Humefacere, ab Austro.* Papias.

AUSTRIA, *Austrasia*, dicta ea pars Galliæ quæ cis Rhenum sita est, quòd ad Orientem sit respectu *Neustriæ*, quæ est ad Occidentem. Prioribus enim Imperii Gallici sæculis, tota Gallia in *Austriam, Neustriam, Burgundiam, Aquitaniam, & Franciam* dividebatur. Charta Caroli Simplicis Regis Franc. pro Monasterio S. Martini Turon. ex 47. Regesto Tabularii Regii n. 137. *Et frui rebus quæ habentur in Austria, Neustria, Burgundia, Aquitania, & Francia, &c. Austria* igitur ea pars dicta quæ ad Orientem erat, unde *Orientalis Francia* non semel appellatur, in qua & Metensis civitas statuitur, in Litteris Ludovici III. Regis Lotharingiæ in Tabulario Gorziensi pag. 95. 100. *Actum anno ab Incarnatione Domini 876. Indict. 9. Epacta 22. Conc. 7. anno 8. regni Hludovici serenissimi Regis in Occidentali parte Franciæ regnantis. Actum Metis civitate in Dei nomine feliciter.* Charta alia Ludovici ejus filii: *Data 6. Idus Maii anno Dom. Incarn. 878. Ind. 11. Ep. 14. Conc. 2. an. 3. Ludovici in Orientali Francia regnantis. Actum Metis civitate. Osterland* dicitur in Annalibus Francor. Metensib. an. 688. *Pipinus Orientalium Francorum, quos illi propria lingua Osterlandos vocant, suscepit principatum.* Aimoinus lib. 1. Hist. Franc. cap. 4. *Has omnes provincias dum Franci occupavissent, illam regionem quæ Septentrionem versus tenditur, & inter Mosam & Rhenum est, Austriam: illam autem quæ à Mosa ad Ligerim usque pertingit, Neustriam vocaverunt.* Gesta Dagoberti Regis cap. 31. *Dagobertus Rex Metis urbem veniens, Sigebertum filium suum in Regno Austriæ sublimavit, sedemque Metis habere permisit.* Isidorus Pacensis Episcopus in Chron. æra 769. *Tunc Abdiraman suprafatum Eudonem Ducem insequens, — cum Consule Franciæ interioris Austriæ nomine Carolum, virum ab ineunte ætate belligerum — sese infrontat, &c.* Obiter porro hîc monendum, *Eudonis* Ducis Franciæ, seu potius Aquitaniæ, filiæ, hoc loco mentionem fieri, quam ille Munuzæ ex Maurorum gente, qui in Asturicensi Hispaniæ provincia regnum obtinebat; in uxorem dedit: de quo etiam Munuza egit Sebastianus Salmanticensis Episcopus p. 47. De *Austria* agunt passim Scriptores nostri.

Austrasia, eadem notione. Vita Sigeberti Regis filii Dagoberti: *Eam partem Franciæ, quæ vergit ad Meridiem & Orientem, vocabant Austrasiam: eam quæ vergit ad Aquilonem & Occidentem, vocabant Neustriam.* Passim apud Scriptores nostros. Hinc *Austrasii, Austrasiani, & Austrasii Franci*, dicti iisdem Franci, qui ex Austriæ regno erant.

AUSTRINATUS, *Macer, i. vento austro corruptus.* Papias.

AUSTUR. Vide *Astur.*

AUTHENTICUS. Gloss. MS. Reg. Cod. 1197. *Authenticum, auctoritate receptum.* Jo. de Janua: *Authenticus, auctoritate plenus, vel fide dignus, cui primò credebatur ex sui dignitate. Item Authenticus, dicitur etiam nobilis.* Hinc

Authenticæ personæ, Proceres, magnates, apud Sugerium lib. de Administr. sua cap. 32.

Authenticum, Originale instrumentum. Hesychius: κύειον, ἴδιον, αὐθεντικὸν γράμμάτιον. Greg. M. lib. 1. Epist. 42. *Vel authentica, vel exemplaria. Authentica chartula*, apud eundem lib. 2. Indict. 11. Epist. 3. lib. 8. Epist. 55. Nicolaus I. PP. Epist. 8. *Cùm autem Legati vestri venerint, mittite, quæsumus, & epistolas authenticas, quas per Rhadoaldum & Zachariam dudum Episcopos misimus dudum vestræ Eminentiæ, &c.* Idem Epist. 27. *Quarum* (literarum) *exemplaria, ne authenticæ istarum, aut interceptæ, aut à quibusdam fortasse dehonestatæ, aut perditæ — fuissent, Magnitudini tuæ per hunc gerulum transmittimus.*

Authentica, eadem notione. Carolus Magnus in Epist. ad Magnum Archiepisc. Senonensem: *Et hanc authenticam, ut præmisimus, diligenter — transcribi percenseas.*

Authenticæ, Novellæ Constitutiones Justiniani appellari cœptæ, ex quo rejecta Juliani Antecessoris versione seu editione, earumdem barbara Bulgari tempore facta translatio, quòd uberior videretur, ab Accursio recepta est, qui *Authenticam* appellavit, quoniam ex ipso Græco originali ad litteram traducta esset. Ita Alciatus lib. 2. Parerg. cap. 46. & Antonius Augustinus in Præfat. ad Julianum.

Authenticare, Confirmare, quam vocem etiam usurpant Itali. Hesychius: αὐθεντεῖν, ἐξουσιάζειν. ἐναυθεντεῖν, apud Annam Comnen. lib. 5. Alex. p. 132. de quarum vocum notionibus, consule Glossaria Meursii & Fabroti, & Allatium lib. 1. de Utriusque Eccles. consensu c. 21. n. 4. Ekkehardus Minimus de Vita B. Notkeri Balbuli cap. 16. *Omnia canonizavit, — & disciplinas quas docuerunt, totum authenticavit.* Petrus de Vineis lib. 3. Ep. 14. *Mandata quoque generalia quæ communiter hactenus recepistis, ut particularis ex eis & integra nobis habilitas offeratur, authenticari per manum publicam faciatis.*

Authenticatus, Canonizatus. Stephanus Episcop. Tornacensis Epist. 231. de Canonizatione S. Geraldi Fundat. Silvæ majoris: *Hoc anno à Domino Papa Romæ debita Missarum solennitate authenticatus, & in Catalogo Sanctorum meruit ascribi.*

AUTICAX, Equini morbi species, *cùm ex dicta agritudine capitis humores descendunt ad oculos, facientes eos lacrymare, vel in eis planum vel turbulentiam ac ruborem vel caliginem, propter quæ non valet equus, ut decet, respicere, vel videre.* Petrus de Crescentiis lib. 9. de Agricult. cap. 26.

AUTOCEPHALI. Græci αὐτοκεφάλους Episcopos appellarunt, qui à Patriarchis non dependebant ratione jurisdictionis, sed eodem ac illi αὐτοκεφαλίας jure gaudebant, nulli alii subjecti. Unde in sexta Synodo can. 39. qui etiam refertur à Constantino Porphyrogenito lib. de Adm. Imp. c. 48. Nova Justinianopolis τὸ δίκαιον ἔχειν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, *jus Constantinopoleos*

habere dicitur. Id autem juris in Ecclesia Orientali habuere præterea Archiepiscopus Bulgariæ, & alii nonnulli Metropolitani, ἀπὸ φιλοτιμίας βασιλικῆς, inquit Balsamon de Privilegiis Patriarcharum. In Ecclesia Occidentali idem privilegium sibi arrogasse Archiepiscopos Ravennates, auctor est Anastasius in Dono P.P. *Hujus temporibus Ecclesia Ravennatum, quæ se ab Ecclesia Romana segregaverat, causa Autocephaliæ, denuo se pristinæ sedi Apostolicæ subjugavit.* Idem in Leone II. *Sed & typum Autocephaliæ, quem sibi elicuerant,* (Archiepiscopi Ravennates) *ad amputanda scandala sedi Apostolicæ restituerunt.* Unde patet id privilegium consecutos Archiepiscopos Ravennates, vel à summis Pontificibus, vel ab Imperatoribus Constantinopolitanis, vel denique per usurpationem, maximè cùm Roma ab eorum Imperio avulsa, solus ferè in Italia Græcis Augustis remansit Ravennensis Exarchatus: ita ut nec Patriarchis Constantinopolitanis parerent, quibus nunquam paruerant; nec Pontificibus Romanis, qui ab Imperatoribus Orientis defecerant. Sed ab Italia demum omnino expulsis Græcis, hanc Ravennatis Ecclesiæ autocephaliam abrogavere summi Pontifices, & statuere *ut Ecclesia Ravennas sub ordinatione sedis Apostolicæ esset, & ut juxta antiquam consuetudinem in civitatem Romanam* veniret Archiepiscopus *ordinandus*, ut ibidem narrat Anastasius. Vide Hieronymum Rubeum lib. 4. Hist. Ravennat. p. 209.

AUTOMATA. Vita S. Hilarii Arelatensis Episcopi: *Jam quemadmodum salinas expetens, automata propriis manibus, & sudore confecerit.* Ubi *automata* videntur esse instrumenta mechanica sponte moventia, quibus aqua ex salinis eruitur. *Aquarum expressiones,* αὐτομάτων, dixit Vitruvius lib. 9. cap. 9.

AUTOPRACTI, dicebantur ii quibus id privilegii indultum erat, ut ad tributa solvenda à compulsoribus, ut cæteri, non admonerentur, aut compellerentur; sed ultro, & *spontaneæ voluntatis studio*, ut loquitur lex 34. Cod. Th. de Annona & trib. ea inferrent. Ejusmodi erant dignitate præcellentes viri, & vitæ honestate eminentes possessores. Vide l. 4. eod. Cod. Ne Conlat. translat. postul.

AUTORIZARE. Vide *Auctorizare.*

AUTUMA, æ, *Existimatio*, Ugutioni.

AUTUMNALIA, Fructus terræ qui autumni tempore maturescunt, Messes. Radulfus de *Hengham* in Magna cap. 5. *Ista autem ultima lex potest vadiari ad salvandum autumnalia, aut reditum assisum.*

AUTUMNARE, Rapere, decerpere, uti faciunt ii qui autumni tempestate fructus ex arboribus avellunt. *Autumnos fructus decerpere*, in l. 2. Cod. Th. de Feriis. Vita S. Deicoli Abb. Lutrensis c. 9. *Ut res quas fidelium largitas — loco concessit, — studio rapaci penitus sibi autumnarent.* Consuetudo Andegavensis art. 499. ubi de operis seu *corvatis*: *En esté pour faucher, fener, aouster, vendanger, &c.* Gall. *Faire l'aoust.*

AUTUMNUS. Bajwarii annos suos per *Autumnos* numerabant, (ut Anglo-Saxones per *Hiemes* in Legib. Canuti Regis cap. 19. & Dani, apud Wormium in Fastis Danicis c. 7.) Lex Bajwar. tit. 7. cap. 19. §. 4. *Per singulos annos, id est, Autumnos singulos.* Olim Germani, ut auctor est Tacitus, quid esset *Autumnus*, non norant. Sic ille lib. de Morib. German. *annum quoque ipsum non in totidem digerunt species. Hiems & ver & æstas intellectum ac vocabula habent: Autumni perinde nomen ac bona ignorantur.* Quando verò *Autumnus* apud nos, ut & cæteræ anni tempestates incipiant; docent versus isti apud Lindwodum:

> *Dat Clemens Hiemem, dat Petrus Ver Cathedratus,*
> *Æstuat Urbanus, Autumnat Bartholomæus.*

Autumnus, pro *autumnalis*, occurrit apud Ovidium, Manilium, Gellium, Tertullian. Ausonium, &c. Vide Jac. Gothofred. ad l. 2. C. Th. de Feriis.

AUVANNA, Umbraculum ligneum projectum, quod fenestræ vel officinæ appenditur; Gallis *Auvan*: fortè quòd *vanni alti* instar suspendatur, aut quòd ventum arceat, quasi *obtevent*: vel quòd in plateam progrediatur, ex Gallico *Avancer*, quasi *Avance*. Charta Communiæ Hamensis: *Siquis ædificaverit, novum ponet ædificium ubi vetus fuit, in anteriore autem parte domus, supra viam, duos auvannos; unum scilicet super alium, singulosque duorum pedum facere poterit, &c.* Eadem Charta Gallica, *deux avauvens.* Charta an. 1205. apud Duchesnium in Probat. Hist. Monmorenciacæ p. 75. & 100. *Salvis auvannis domorum, ita quòd non noceant hominibus ad pedem, neque equitantibus.* Libertates concessæ Barcinonensibus à Petro Rege Aragonum an. 1283. *Si de lucernis, cloacis, de parietibus & anvannis — fuerit quæstio, &c.* Sic in MS.

AUVARDUM. Vide *Esgardum.*

AVUNCULUS, pro *Patruo* promiscuè usurpatum legere est apud Scriptores mediæ ætatis. Vide Decretionem Childeberti Regis c. 1. & Capitularia Caroli C. p. 161. 296. Editionis Sirmondi.

Avunculus, uti post Pithœum observat Beslius in Hist. Comit. Pictav. cap. 10. interdum etiam dicitur, *le cousin qui a le germain sur l'autre*, quod in Britannia Armorica maximè usurpatur. Unde ejusmodi cognatos, dicimus, *Oncles à la mode de Bretagne.*

AVURSA. Lex Bajwar. tit. 13. cap. 4. *Dicit ad reum, qui animal compellebat ad mortem, Recipe animal quod læsisti, quod nos Avursam vocamus.* In Edit. Heroldi habetur *avorsam*, in Cod. Regio *avursum*, in Metensi *aborsum*. Spelmannus, Saxon. a-ƿyrse, id est, pejus deterius, Anglis hodie *Wrse.*

AVUS. Vide *Batuda.*

AUXILIA Romani appellarunt copias militares quæ à sociis vel fœderatis mittebantur; differebantque ea à Legionibus, quæ ex Romanis constabant. Ita Vegetius lib. 2. c. 1. & 2. Victor Schotti in Maximiano: *Huic postea cultu numinis Herculei cognomentum accessit, uti Valerio Jovium: unde etiam militaribus auxiliis longè in exercitum præstantibus nomen impositum. Auxilium*, inquit Varro, *appellatur ab auctu, cùm accesserant qui adjumento essent, alienigenæ.*

AUXILIUM, vox forensis; Gallis, *Ayde, droit d'ayde.* Sic autem appellatur quædam tributi & vectigalis species, quam tenens seu vasallus domino capitali, pro ingruente aliqua necessitate, præstat, & ob sumptuum necessariorum onera. Suidas αὐξίλια, οἱ Ρωμαῖοι τὰ τοιαῦτα τέλη προσαγορεύουσι. Mathæus Paris an. 1232. *Quibus* (Magnatibus) *Rex proposuit, quòd magnis esset debitis implicatus, — unde necessitate compulsus, ab omnibus generaliter auxilium postulavit.* Rogerus Hoveden. p. 778. *Eodem anno Richardus Rex accepit de unaquaque carrucata terræ, sive hida totius Angliæ quinque solidos de auxilio. Adjutorium* dicitur in Constit. Siculis lib. 3. tit. 18. & 19.

Duplicis verò generis est *Auxilium*, legitimum scilicet, & liberum seu gratiosum. *Legitimum* vocant, quod à Lege, vel à Consuetudine inductum est, cujusmodi sunt tria illa Auxilia quæ in omnibus pæne Consuetudinibus municipalibus domino feudi asseruntur, cùm videlicet primogenitum filium Militem facit; cùm filiam primogenitam primùm nuptui collocat, ac tertiò, si ipse è captivitate redimendus sit. Ea igitur Auxilia, quòd à Legibus firmata sint, *legitimæ talliæ* dicuntur in Charta Guillelmi de Plesseio, in Tabulario Abbatiæ de Rota: *Et propter legitimas tallias, videlicet de Militia primogeniti filii, &c. Leaux aydes*, in Tabulario Feodorum Pictav. & in Charta Herberti *de Marçay* Militis anni 1272. quæ extat in Tabulario S. Hilarii Magni Pictav. & in Consuetudine Lodunensi cap. 8. §. 1. 7.

Quòd verò à Consuetudine manare videantur, Auxilia consuetudinaria, *Aydes Coustumieres* appellantur in Consuet. Normann. cap. 31. Eadem etiam *Auxilia communia* dicuntur, in Arestis Candelosæ an. 1257. in 1. Reg. Parlam. p. 90. Ejusmodi autem Auxilia nihil de-

trahunt feudi dignitati, cùm ad personas pertineant quæ liberè tenent, & non ad tenementum quod liberè tenetur, ut ait Bracton lib. 2. cap. 16. §. 8. & ex eo Fleta lib. 3. c. 14. §. 9. *Quæ quidem auxilia fiunt de gratia, & non de jure, pro necessitate & indigentia domini capitalis, & non sunt prædialia, sed personalia.— & ut hujusmodi auxilia citiùs vel graviùs quàm justùm sit, leventur, provisum est quòd de feodo unius Militis integro 20. solidi tamùm tribuantur & leventur, de 20. libratis terræ, quam quis tenuerit in socagio, 20. sol. & de majori plus, & de minori minus, secundùm terræ quantitatem: nec pro filio levetur priusquam 15. fuerit annorum, nec pro filia ante ætatem 7. annorum, &c.* Ita Bracton.

Dicitur præterea *Auxilium capitale*, *Ayde-Chevel*, in veteri Consuetud. Normanniæ MS. 1. part. Sect. 3. cap. 25. quod domino capitali præstatur. *Aydes-Chevels de Normandie sont dits Chevels, por iceu que l'en les doit rendre as Seigneurs-Chevels. Adecertes trois Aydes-Chevels sont accoustumées à payer en Normandie, —pour Chevalerie du fils aisné, le second pour le mariage de sa fille aisnée, & le troisiesme pour le rençon du Seigneur.* Adde novam Consuetud. art. 166. 168. In Delphinatu *Taille Seigneuriale* vocatur, ut auctor est Dion. Salvaingus Tract. de Jurib. dom. c. 49. *Aide de Noblesse*, in Consuetudine Britanniæ art. 91. quòd iis auxiliis etiam nobiles perinde ac reliqui tenentes obnoxii sint.

Quandoque, & crebrò *rationabilia Auxilia* appellantur, non quòd ipsa ratio dictet ea præstanda domino à vassallo, sed quia moderatiùs sint à vassallis exigenda, & secundùm eorum facultates, ne nimio onere prægraventur. Quo sensu accipitur *rationabile Auxilium*, in Charta libertatum Angliæ à Rege Joanne concessarum apud Math. Paris. an. 1215. *Nullum scutagium, vel auxilium ponam in regno nostro, — nisi ad corpus nostrum redimendum, & ad primogenitum filium nostrum Militem faciendum, & ad primogenitam filiam nostram semel maritandam. & ad hoc non fiet nisi rationabile Auxilium. Aydes raisonables*, in Statuto 1. Westmonasteriensi cap. 36. & in Regiam Majestatem lib. 2. cap. 73. §. 1. *Poterit idem hæres rationabilia Auxilia ab hominibus suis exigere: ita tamen moderatè, quòd secundùm facultates & quantitatem feudorum suorum, non videantur nimis gravari.* Ita passim *Auxilium rationabile* capiendum apud Bractonum lib. 2. c. 7. §. 4. cap. 16. §. 8. c. 36. §. 9. in Fleta lib. 3. c. 14. §. 9. & in Monastico Anglic. to. 1. p. 374. & to. 2. p. 663. ut & *Leaux aydes*, in Charta Edwardi I. Regis Angliæ apud Seldenum de Titul. honorar. 2. part. cap. 5. §. 36. *Forspris fuit reall & reasonable ayde pour lui rendre hors de prison, ou ses heires, quel heure qu'ils fussent emprisonnez.* Præterea in Consuetud. Turonensi art. 90. & seq. Juliodunensi cap. 8. art. 2. 3. 6. 8. 10. cap. 14. art. 17. Pictavensi art. 188. 189. & Insulensi art. 70.

In eo autem differebat *Tallia* ab *Auxilio*, quòd *Tallia* ad libitum domini pro qualibet necessitate exigeretur à subditis, qui isti pensitationi obnoxii erant, nempe à servilis conditionis hominibus: *Auxilium* verò exigi non poterat, nisi in his casibus qui à Lege aut Consuetudine inducti erant. Charta anni 1310. in Regesto Rerum Andegav. in Camera Computor. Paris. fol. 60. *Tailles ne sont mie aydes, ne de nom ne leur semblent: car tailles sont levées pour cas de necessité, & de volenté de Prince. Mais celles aydes nul ne puet lever, si ce n'est ù cas pour quoy elles sont deuës.*

Alterius generis fuere Auxilia quæ *libera* & *gratiosa* appellabant, quòd dominis pro ingruente aliqua necessitate imprævisa, à vassallis & subditis pensitarentur gratuitò & ex mero eorum arbitrio, cùm nulla lex existeret, aut statutum municipale, quo ad id exsolvendum cogerentur. Mathæus Paris an. 1241. *Cives Londinenses contra consuetudinem & libertatem civitatis, quasi servi ultimæ conditionis sub nomine aut titulo liberi Adjutorii, seu Tallagii, quod multùm eos angebat, Regi, licèt inviti & renitentes, numerare sunt coacti.*

Gratiosa verò, & *Aydes gratieuses* vocabant nostrates Galli, quia ex mera vassallorum *gratia* domino exsolvebantur, quomodo *gratiosa munuscula* dixit Marculfus lib. 2. for. 1. Extat in Regesto Memorabilium Cameræ Computor. Parisiensi notato C. fol. 64. Diploma Philippi Regis Franc. 7. Febr. an. 1349. quo certum tributum urbis Parisiensis incolis ad annum impositum, ex mera eorum gratia concessum agnoscit, *qu'il les tient à subside gratieux.* Ejusdem præterea tenoris ibidem extant Chartæ Joannis Regis anni 1350. sed & Rex idem in alio Diplomate, quod habetur in Regesto Rerum Andegavensium fol. 72. in eadem Camera Comput. Paris. an. 1353. subsidia à Nobilibus, Clero & Plebeiis Comitatuum Andegavensis & Cenomanensis, propter ingruentia bella sibi concessa, *Aides gratieuses* vocat. Verùm quod ex mera gratia, & libero subditorum & vassallorum arbitrio dominis aut Principibus primùm pensitabatur, id postea in legem & necessitatem transiit: cujusmodi sunt tributa varia & vectigalia Regum nostrorum, quæ nomine Auxilii, vel Subsidii exiguntur.

Auxilium pro Militia primogeniti filii, primum vulgò ponitur inter tria legalia Auxilia, quæ dominus à vassallis suis exigere potest. Extat in Regesto ejusdem Cameræ Comput. incip. ab anno 1309. Mandatum Philippi Pulcri an. 1313. quo Senescallo Santonensi præcipit, ut exigat à subditis suis *l'ayde accoustumée deuë pour la Chevalerie de son fils aisné.* In eadem Camera Comput. habetur aliud Regestum cui titulus est: *La queuïllette de* 10000. *Paris. que la Ville de Paris paye pour la Chevalerie du Roy Loys, fils le Roy Philippe le Bel l'an* 1313. Extat præterea ibidem *Compotum subsidii impositi pro Militia Regis Ludovici.* Cùm verò statim ac natus esset filius domini, à vassallis ejusmodi auxilium pro ejus Militia deposcerent, tandem ab Edwardo I. Rege Angl. Statuto Westmonast. cap. 35. an. 3. cautum est in beneficium vassalli, ut *Auxilium non peteretur* ad filium Militem faciendum, ante ætatem 15. annorum. At Statuto Roberti I. Scotiæ Regis c. 18. *potest quis levare istud subsidium ad faciendum filium suum Militem, antequam sit de ætate* 15. *annorum.* Vide Constitut. Sicul. l. 3. tit. 18.

Auxilium pro primogenita filia semel maritanda, alterum è tribus Auxiliis quæ à Lege & Consuetudine inducta sunt, jam inde à Guiscardi temporibus, hoc est, circa annum 1080. obtinuisse deprehendimus, vel potiùs circa ea tempora inductum. Tradit enim Guillelmus Apuliensis lib. 3. Rerum Normannicarum, Guiscardum Mathilde secundogenita filia, Raymundo Berengarii Comiti Barcinonensi nuptui collocata, Auxilium à vassallis suis exegisse, qui cùm in Helenæ primogenitæ cum Constantino Duca nuptiis, nihil ejusmodi præsumpsisset deposcere, id ægrè sunt passi, tanquam rem novam faceret, insuetamque hactenus sibi pensitationem imponeret.

Cunctis conjugii, quæ postulat ordo, peractis,
Sollicitat Comites Dux & quoscunque potentes;
Dona petens, læti quibus & vir & uxor abire
Donati valeant: nec enim priùs Imperiales
Altera cùm proles thalamos Michaëlis adisset,
Quodlibet Auxilium dederant: communiter illi
Omnes tristantur, quasi vectigalia posci
A Duce mirantes, sed non obstare valentes.

Liber Rubeus Scacarii Anglici laudatus à Seldeno libro de Titul. honorariis, 2. part. capite 5. §. 17. *Cùm Rex Henricus filius Imperatricis Duci Saxoniæ filiam suam Mathildam nuptum traderet, à quolibet sui regni Milite marcam unam in subsidium nuptiarum exegit.* In Camera Computor. Parisiens. extat *Compotus subsidii impositi pro maritagio Reginæ Angliæ Dominæ Isabellis an.* 1309. Extat & alter *Compotus subsidii pro maritagio Ducissæ Burgundiæ filiæ Regis Philippi Magni.* Vide Petrum de Vineis lib. 5. Epist. 16. Habetur denique in 1. vol. Memorialium ejusdem Cameræ Com-

putor. Par... ..gnato A. fol. 4. Arestum Curiæ Parlamenti, *Sabbati post Reminiscere*, anno 1309. quod etiam refertur à Chopino lib. 2. Monastici tit. 2. §. 15. quo Clerum Normannicum à subsidio Regi præstando *pro maritagio Catharinæ Regis Franciæ primogenitæ & Angliæ Reginæ*, immunem non esse decretum est. Præterea Statuto Edwardi I. Regis Angl. Westmonast. cap. 35. cautum fuit in beneficium vassalli, ut *Auxilium* non peteretur ad maritandam filiam, antequam septimum ætatis attigisset annum, nec tunc quidem plus quàm 20. sol. de singulo feodo Militari, tantundem è singulis 20. libratis terræ colonicæ, quam socagium vocant. Primogenita autem filia interdum ea intelligitur prima ex filiabus quam dominus nuptum dat. Libertates Castellinovi in Biturigib. an. 1258. — *Quando filiam suam primogenitam maritaverit: licèt autem dicatur de primogenita, nihilominus intelligitur de illa filia quam primò duxerit maritandam.* Adde Consuet. localem ejusdem oppidi tit. 2. art. 11.

Quæsitum etiam an ejusmodi Auxilium extenderetur ad filiam primogenitam filii primogeniti defuncti, hoc est, ad neptem ex primogenito. Nam cùm Carolus II. Siciliæ Rex *Auxilium* pro Beatricis, ex Caroli-Martelli filii primogeniti Hungariæ Regis neptis, nuptiis, à Provinciæ Comitatus incolis extorquere decrevisset, Aptenses contrà intercesserunt, tanquam rem novam tentaret. Expostulationis acta edita an. 1297. hæcce verba præferunt: *Et Communiæ dictæ civitatis injunxistis ut pro maritatione illustris Dominæ Beatricis filiæ excellentis viri D. Karoli Regis Ungariæ, bonæ memoriæ quondam, faceremus talliam in dicta civitate, seu grossum fogagium, sicut & pro filia Domini nostri Regis, quæ tamen rem novam inducit indebitam, & jugum servitutis indebitum.* Vide Michaëlem *del Molino* in Repertorio Fororum Aragon. in voce *Dos* pag. 114. & pag. 140. V. Cl. Dion. Salvaingum in Tract. de Jurib. dom. pag. 522. & Auctores ab eo laudatos.

Auxilium pro redemptione Corporis Domini, si ab hostibus capi contingat, tertium è legitimis Auxiliis vulgo ab omnibus admissis recensetur, omnium indubiè justissimum. Tradit Rogerus Hovedenus pro redemptione Ricardi Regis Angliæ Auxilium ab Anglis exactum, *& de unoquoque feodo Militis 20. solidos exsolutos.* Id etiam protensum videtur ad liberationem uxoris domini, aut primogeniti filii, apud Walsingham. in Edw. II. cùm Rex idem in Parlamento subsidium pro redemptione nobilis viri Joannis de Britannia Comitis Richmundiæ nuper capti per Scotos expeteret: *hæc petitio penitus est negata, sub ista replicatione, quòd tantùm pro Rege, Regina & filiorum Regis primogenito, si in captivitate tenerentur, foret contributio facienda.* In Consuetudine Lodunensi cap. 8. art. 2. *Quand il est prisonnier des ennemis de la Foi, ou de ce Roiaume.* Vide Constitut. Sicul. lib. 3. tit. 18. Consuetud. Normanniæ art. 168. 169. 170. & Salvaingum pag. 529.

Auxilium pro relevio, seu racheto, ut legitimum agnoscit Regiam Majestat. lib. 2. cap. 73. §. 1. *Postquam verò conventum fuerit inter dominum & hæredem tenentis sui, de rationabili relevio dando & recipiendo, poterit idem hæres rationabilia auxilia ab hominibus suis exigere.* Et §. 6. *Si igitur ad hujusmodi auxilia reddenda possit dominus suos distringere tenentes, multò fortiùs pro relevio suo, & servitio de feudo sibi debito, districtionem eo modo licitè poterit facere.* Vetus Consuetudo Normanniæ cap. 34. *Ayde de relief est deuë quant le Seigneur meurt, & son hoir releve vers celui de qui il tenoit son fief, & celle ayde doit estre faite par demy relief. Et pource doit l'en sçavoir que generalement tous les fiefs qui doivent relief, doivent aide de relief de la mort au Seigneur: & cette ayde est deuë aux hoirs des Seigneurs, &c.* In eo Pacto quod inter Philippum Pulcrum Reg. & Carolum Comitem Vadensem fratrem ex una parte, & Carolum II. Regem Siciliæ ex altera, pro Comitatuum Andegavensis & Cenomanensis cessione in gratiam matrimonii ineundi inter eundem Carolum & Margaretam Regis Siculi filiam, mens. Decemb. an. 1289. hæc leguntur: *Pro hujusmodi exoneratione procuranda habebimus & percipiemus totum emolumentum quatuor Auxiliorum terrarum, scilicet Auxilium pro Redemptione nostra, pro Militia filii nostri, pro Racheto terræ nostræ, & pro Maritagio filiæ nostræ prædictæ.* Istius Auxilii, ut à lege inducti, meminit præterea Consuetudo Normanniæ art. 165. & Augensis Comitatus apud Gallandium lib. de Alodio pag. 78.

Auxilium pro subsidio Terræ Sanctæ, inductum videtur à Ludovico VII. Rege Franciæ. Nam cùm à Papa Eugenio sacris interdictus esset, quòd Petrum Archiepiscopum Bituricensem sede sua dejectum nunquam deinceps se admissurum jurasset, *tandem S. Bernardo persuadente, ad hoc est cor Regis inclinatum, ut Archiepiscopum susciperet, & pro transgressione perjurii, Hierosolymam se promitteret profecturum.* Tunc enim *per totam Galliam facta est exactio generalis, nec sexus, vel ordo, vel dignitas quempiam excusavit, quin Auxilium Regi conferret. Vnde factum est ut ejus peregrinatio multis imprecationibus persequeretur.* Hæc Mathæus Paris ad an. 1146. qui iis consona alia habet an. 1250. p. 518. Exemplo igitur Ludovici, Ricardus I. Angliæ Rex Auxilium pariter extorsit à subditis, cùm ad iter Hierosol. se accinxit anno 1190. uti testatur Hovedenus pag. 665. Cæteri deinceps Franciæ proceres, quò tam longinquæ peregrinationis, vel potiùs expeditionis, quam inire seu pietas, seu gloriæ amor cogebat, impensis facerent satis, hanc legem indixere vassallis & subditis suis, ut quoties in Terram Sanctam bellandi contra fidei hostes gratiâ proficiscerentur ipsi, in partem sumptuum, quos facere tenebantur, certum vectigal, Auxilii nomine, pensitarent. Charta anni 1171. in Tabulario S. Stephani Nivernensis: *Contra præfatam libertatem novam exactionem & impositionem facere cœpit, — videlicet quòd pro tribus tantummodo casibus, si captus se redimeret, si filiam suam nuptui traderet, si Hierosolymam pergeret, tria millia solidorum per manus Prioris à Burgensibus haberet.* Consuetudines municipales urbis Martelli in Vicecomitatu Turenensi: *Vicecomes verò habitantibus in villa Martelli, nihil penitus auferre, sed ipsi debent eum adjuvare, præter cæteras consuetudines, tribus causis, scilicet si Hierosolymis ire, aut filiam maritare voluerit, aut captus fuerit & redemptus.* Charta Alfonsi Comitis Tolosani an. 1269. *Vsitatum esse in Pictavia, quòd nobiles Comitatus Pictavensis dominis suis Crucesignatis congruum debent præstare auxilium pro subsidio Terræ Sanctæ.* Idem etiam obtinuit in Vicecomitatu Lemovicensi. Chron. S. Martialis an. 1274. *Inter cætera condemnavit eosdem* (Lemovicenses) *ad exsolvendum Vicecomiti Lemovicensi, qui pro tempore fuerit, ad voluntatem ejusdem Comitis, pro qualibet quatuor necessitatum, scilicet novæ Militiæ, filiæ Maritandæ, Redemptionis ab hostibus, & Subsidii Terræ Sanctæ.* Sed & in Baugiacensi territorio, ut constat ex Charta libertatum Baugiacensis oppidi à Guidone Dom. Baugiaci concessarum an. 1250. quæ extat apud Guichenonum in Hist. Bressiensi pag. 64. Sed missis quæ in eandem rem conferri possunt, addo tantùm in litteris anni 1272. Dominum Montisferrandi in Arvernis quatuor Auxilia percipiendi jus habere, annotari, scilicet, *l'aide de Chevalerie, l'aide de sa fille mariée, de la rançon de son corps pris en guerre, & de l'allée d'outremer.* Ejusmodi Auxilium inductum præterea legitur Legibus municipalibus Burgundicis art. 4. Burbonensibus art. 344. Arvernensibus cap. 15. Pictavens. art. 188. Marchensib. art. 130. in Libertatibus Villæ Francæ an. 1256. MSS. in Libertatibus MSS. villæ S. Desiderii in Campania an. 1228. Salvæterræ in Ruthenis an. 1284. villæ Sagiaci an. 1347. pag. 511. apud Perardum pag. 509. in Charta Hugonis Ducis Burgundiæ an. 1182. apud eundem Perardum pag. 300. in Charta an. 1306. pro Vicecomitatu Lautricensi in Regesto Philippi Pulcri Regis Francor. an.

1299. Tabularii Regii n. 165. &c.

Auxilium pro emptione terræ in vita domini semel facienda, occurrit in Pacto quod initum est anno 1310. inter Carolum Vadensium & Andium Comitem, & Barones Andegavenses & Cenomanenses, in Regesto Andegavensi Cameræ Comput. Paris. fol. 56. Tabularium Burguliensis Monasterii fol. 131. *Istæ duæ masuræ debent 5. sol. de tallia, pro redemptione carceris & pro una emptione in vita sua, & pro matrimonio primogenitæ.* Charta Sibyllæ viduæ Guichardi Do. Bellijoci an. 1203. in Tabul. Cluniacensi Thuano: *Et quittavit omnes tallias & collectas in tota terra S. Petri Cluniacensis, nisi pro duabus rebus tantùm, videlicet pro maritanda filia Bellijoci, aut pro acquirenda terra.* Alia Guillelmi Episcopi Carnotens. an. 1166. *Dicebat enim Vicecomes* (Castriduni) *quòd ad filium, vel filiam, vel sororem maritandam, ad redemptionem quoque corporis sui, ad terram acquirendam, vel recuperandam, si quis etiam dominorum suorum exhæredet, ad hæc omnia si pecuniam impendere oporteret, competens auxilium ei exigere liceret.* Denique Carolus II. Siciliæ Rex Bulla sua aurea 9. Novemb. an. 1290. Forcalquerii incolas ab omni focagio eximit, præterquam in his sex casibus: *Si nos vel nostros in Comitatu Forcalquerii successores ad Regem, vel Imperatorem Romanum, seu ad Romanorum Regem, vel Imperatorem electum accedere, vel in Terra Sancta subsidium transfretare, aut quempiam ex filiis nostris, vel nostrorum in Comitatu Forcalquerii Militiam recipere, aut nos vel successorum ipsorum aliquos filiam maritare, terram emere, aut personali redemptioni subjacere contingeret.* In ejusmodi præstando Auxilio conditionem apponit Charta Hugonis Ducis Burgundiæ an. 1182. in Regesto Feodorum Burgund. fol. 124. *quòd si Dux Jerosolymam adeat, vel filiam suam maritet, vel captus sit & redemptus, vel terram emat unde universa terra sua gravetur, ipse ab Abbate Ecclesiæ B. Mariæ auxilium debet petere, &c.* Sed & obtinuit ejusmodi Auxilium in ipso Siciliæ Regno, uti constat ex Decreto Willelmi Regis, quod habetur lib. 3. Constit. Sicul. tit. 18. In Consuetudine Britanniæ art. 86. exigitur ut dominus emat terram suæ proximam. Adde Libertates Sagiaci in Burgundia apud Perardum pag. 511. Chartam Hugonis Vicecom. Castriduni an. 1166. in Hist. Perticensi pag. 193. & Speculatorem lib. 4. part. 3. de Feudis pag. 306.

Auxilium pro Militia Domini. Charta Thomæ Comitis Perticensis an. 1214. in Tabular. Major. Monasterii: *Milites nostri de Castellario Bellisanensi talliam de feodis suis & hominibus suis nobis debent tantummodo feudaliter pro his 4. rebus quæ sequuntur; pro prima Militia nostra, pro prima captione nostra de guerra, pro Militia filii nostri primogeniti viventis, & pro prima filia nostra maritanda.*

In Cameræ Comput. volumine signato B. fol. 46. est Arestum Parlamenti an. 1285. quo incolæ oppidorum Wastinensis provinciæ ad præstandum pro Regis Militia auxilium damnati sunt, licèt privilegio speciali ab eo præstando se se assererent immunes: *Visis chartis pronuntiatum fuit per jus, quod dictæ chartæ non liberant eos, quin ad solvendum auxilium Militiæ Domini Regis teneantur.*

Auxilium pro Militia fratris, occurrit in Constitut. Frider. Imp. lib. 3. Constit. Sicul. tit. 19.

Auxilium pro Militia cujuslibet viri nobilis, habetur in Consuetudinibus Andegavens. & Cenoman. in Regesto Rerum Andegavens. fol. 60. *Quand noble homme, ou Gentilhomme estoit fait Chevalier.*

Auxilium pro filio primogenito maritando, apud Cognatum lib. 4. Hist. Tornacensis cap. 15.

Auxilium de maritanda filia postgenita, in Scotia locum habuit, ut patet ex Statutis secundis Roberti I. Regis Scotiæ cap. 18. §. 1. & in Sicilia ex Constitutionibus Neapolitanis lib. 3. tit. 19. Pro filio uxorando, ait Speculator in tit. de Feudis §. Quon. num. 67. non confert vassallus; quia tunc dominus recipit dotem cum nuru sua, idemque ditatur. Sed quando filiam nuptui tradit, dotem cum ea dat, & sic fit pauperior, ideóque à vassallo juvari debet. Et hac de causa manifestum est, quòd vassallus tenetur dare subsidium domino, pro filia pòst nata nuptui collocanda. Quod Zazius de Feudis part. 7. num. 50. etiam ad filiam spuriam extendit.

Auxilium pro maritanda sorore, in Regno Siciliæ obtinuit, ut colligitur ex lib. 3. Constit. Sicul. tit. 18. & ex Charta an. 1211. apud Ughellum tom. 1. pag. 784. Præterea in Regno Angliæ. Math. Paris in Henrico III. an. 1235. *Eodem tempore cepit Rex carucagium, scilicet 2. marcas de caruca, ad maritagium sororis suæ Isabellæ.* Idem an. 1242. *Dederunt — unum magnum scutagium ad sororem suam Imperatricem maritandam.* Sed & in Gallia. Charta permutationis Vicecomitatus de Lautrico an. 1106. in Regesto an. 1299. Philippi Pulcri Regis Franc. Tabularii Regii, num. 165. *Necnon & subsidium seu subventionem, & jus eorundem quod seu quam homines seu gentes Lautreguesii scilicet totius Vicecomitatus & Baroniæ de Lautrico eidem D. Bertrando & ejus successoribus facere debent & tenentur in quatuor casibus infrascriptis: scilicet si eum contingat ad statum Militiæ promoveri; item si eum contingeret transfretare; item si contingeret ejus filiam vel filios, aut sorores matrimonio copulari; item si oporteret vel contingeret ipsum à captione, vel carceris detentione redimi, vel etiam liberari.* Vide Chartam Hugonis Vicecomitis Castriduni an. 1166. apud Ægid. *Bry* in Hist. Perticensi pag. 193.

Auxilium pro ædificatione, aut munitione castri, non semel itidem memoratur. Charta Gaufredi Comitis Andegav. qua villanos S. Dionysii & Spineti absolvit ab omni tributo: *excepta submonitione pro prælio in adversarios, vel castello faciendo in marchia.* Et mox: *Submonitio pro prælio publico, vel castello in marchia sui honoris faciendo.* Vide Sammarthanos in Abbatia Omnium SS. Andegav. Libertates concessæ villæ Montisbrusonis à Guigone Comite Forensi an. 1223. MSS. *In alodiis quæ habebant homines Montisbrusonis, quando villa facta est libera, habebit Comes omnia usagia sua, præter talliam & toutam, nisi fieret collecta communiter pro firmando castro, per mandamentum ipsius castri.* Charta Henrici D. Solliaci an. 1301. pro libertatibus Aiæ in Biturigibus: *Si autem in guerra captus fuero, vel aliquot castrum meorum disruptum fuerit, vel filiam meam maritavero, vel Crucesignatus fuero, unumquodque dictorum quatuor ab ipsis burgensibus auxilium impetrabo & requiram, & mihi secundùm facultates suas sponte sua tenebuntur auxiliari.* Tabularium Vindocinense ch. 109. *Has consuetudines perdonat G. Comes in perpetuum Deo & S. Mauricio, & Canonicis, — excepta submonitione pro prælio in adversarios, vel castello faciendo in marchia, ita ut non submoneantur posthac nisi à Majore vel Canonico S. Mauritii: & de submonitione illa si Major vel Canonicus deliquerit, ipsi emendent Comiti.* Et infrà: *Excepta submonitione pro prælio publico, vel castello in marchia sui honoris faciendo.* Charta Philippi Aug. an. 1214. in Tabulario Abbatiæ Burguliensis: *Et debent auxilium ad adducendum ramentum ad faciendum capitale ædificium domini de Nonancourt rationabiliter, quando opus erit, & erunt submoniti.* Charta Rogeri de *Toeny* D. Novigenti-Eremberti an. 1190. *Ab omnibus angariis, malis consuetudinibus & omnibus corveis sint liberi, nec submonitione mea, vel alicujus hominis mei, si fieri contingat, ad girum, vel aliquem equitatum, vel expeditionem; nec ad fossata, seu clausuram castri mei Novigenti, quòd nunc extat, vel alterius si construi contingat, cogantur proficisci, nisi ad defensionem, ita duntaxat, si aliquis exhæredare cupiens vellet obsidere.* Alia Primihli Marchionis Moraviæ an. 1235. *Nullus autem inquietet eam villam pro castrorum ædificatione, vel imminenti expeditione.* Hist. Archiepisc. Bremensium an. 1142. *Concessit etiam omnes colonos Ecclesiæ ab omni censu, expeditione, villæ vel urbis munimine, & petitione pretaria, liberos*

& immunes. Henricus Huntindonensis lib. 6. Hist. de Guillelmo Notho Rege Angliæ: *Ad castella solus omnes fatigabat construenda*. Tabularium S. Crucis Talemondensis fol. 3. *Neque moneantur ut eant homines occidere, vel terras Christianorum prædare, neque castellum, neque vallum facere, neque in quoquam sint angariati, sed ab omni perturbatione bellorum laborent in pace quieti*. Vide Chartam Guillelmi Ducis Aquitaniæ an. 1010. pro fundatione Abbatiæ Malleacensis apud Sammarthanos, & aliam an. 1241. in Probat. Hist. Castilionensis pag. 55. *Domuum regalium ædificatio*, in Monast. Anglic. tom. 2. pag. 16.

Hujus exactionis occurrit crebrò præterea mentio in Chartis Anglicis, à qua ne Monachi quidem ipsi immunes erant, ut est in Epistola S. Bonifacii Moguntini ad Cuthbertum Archiepisc. Cantii sub finem, præfixa Concilio Cloveshovensi. Charta Wiglafii Regis Merciorum an. 833. tom. 1. Monastici Angl. pag. 123. *Hoc modo per ævum liberabo à pastu Regis & Principum, & ab omni constructione Regalis villæ*. Alia Eadgari Regis Angl. pag. 141. 200. 203. *Liberas dono ab omni servitio, exactionibus fiscalibus — exceptis pontis & arcis constructione, & expeditione contra hostem*. Alia Aelfredi Regis pag. 203. *Ut ab omnium regalium tributorum, & exactione operum, atque pœnalium causarum, absque expeditione sola, arcis & pontium structura immunis & libera permaneat*. Alia ejusdem Regis pag. 216. *Tribus tantummodo exceptis communium laborum utilitatibus, si contingat expeditionem promoveri, arcem pontemque construi*. Adde Vitam S. Attractæ Virg. num. 13. Seldenum ad Eadmerum pag. 159. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 503. 669. 850. 922. 939. & alibi passim. Ad καςροκτισίαν operas suas contulisse Principum subditos, colligitur etiam ex Leone in Tacticis cap. 20. §. 71. quò præterea videtur pertinere Novella Theodosii & Valentin. de Postulando: *Nulla eis inspectio, nulla ingeratur peræquatio, nulla operis extructio, nulla discussio, nullum ratiocinium imponatur*.

Auxilium ad guerram domini manutenendam, quod *pro expeditione* vulgo appellant Diplomata veterum Regum Angliæ proximè à nobis allata. Regiam Majest. lib. 2. cap. 73. §. 3. *Utrum verò ad guerram suam manutenendam, vel ut maritet filiam suam primogenitam, possint hujusmodi auxilia petere quæro? Obtinet autem apud quosdam, quòd non possunt tenentes suos distringere de jure, nisi quatenus illi tenentes velint facere*. Regestum Philippi Aug. Herouvallianum fol. 131. *Dominus Vernonis habet auxilium pro filio suo primogenito faciendo Milite, & de prima filia sua maritanda, & de prima redemptione corporis sui capti, de guerra domini sui: & quando dominus Vernonis ibat in exercitum cum Duce Normanniæ, Dux ei dabat tale auxilium, quale Dux volebat, &c. Aide de l'ost*, dicitur in Regesto Feodor. & servitiorum fol. 254. *Et tient demy fié de haubert, pour lequel il doit, si comme est dit, ayde de l'ost & de la chevauchée, quant elle est levée en Normandie*. Vetus Consuetudo Normanniæ cap. 44. *Il y a aucuns fiefs de haubert qui doivent à leur Seigneur le service de l'ost, qui doit estre fait au Prince: les autres doivent l'ayde de l'ost. Ceux qui doivent le service, sont tenus à le faire en l'ost, ou envoier personne pour eux qui le fasse avenaument. Ceux qui doivent l'ayde, ne la doivent payer ne rendre devant que le Prince leur ait ottroié la quantité de l'ayde du fief. Mais quant l'ayde sera determinée & ottroiée par le Prince, chacun sera tenu la rendre à la semonce de quinze jours, si comme il tient du fief sans nul delay, &c.*

Auxilium pro defensione terræ. Statuta Honorii IV. PP. pro Regno Neapolitano an. 1285. quibus exactiones omnes tolluntur, præterquam in 4. casibus: *Primus est pro Defensione terræ, si contingat invadi regnum invasione notabili, sive gravi, non procurata, non simulata, non momentanea, sive facilè transitura, sed manenti. Secundus est pro Regis persona redimenda, &c. Tertius pro Militia sua seu fratris sui, consanguinei & uterini, sive alicujus ex liberis suis, &c. Quartus est pro Maritanda sorore simili conjunctione sibi conjuncta, vel aliqua ex filiabus suis aut neptibus suis, &c.*

Auxilium pro eundo ad Imperatorem. Charta Caroli II. Regis Siciliæ an. 1290. suprà laudata: *Si nos vel nostros in Comitatu Forcalquerii successores ad Regem vel Imperatorem Romanorum, seu ad Romanorum Regem, vel Imperatorem electum accedere — contingeret*. Adde Chartam aliam an. 1238. quæ describitur apud Joffridum in Historia Niciensi pag. 182.

Auxilium consuetudinarium Vavassorum & aliorum hominum tenentium de dominico & de feodis, in Regesto Philippi Aug. fol. 92.

Auxilia Vicecomitum, quæ Vicecomitibus seu Ballivis præstabantur, in Anglia præsertim. Fleta libro 3. capite 14. §. 9. *Sunt etiam aliæ præstationes, ut Auxilia in Comitatu Vicecomitum, &c.* Charta Henrici II. Regis Angl. to. 2. Monast. Anglicani p. 184. *Salvo scutagio unius Militis, de Assisis veteribus & novis, de Auxiliis Vicecomitum, & Præpositorum de Hundredo*. Pag. 245. *Et tenet eas per servitium 40. denariorum per annum ad Auxilium Vicecomitis*. Adde Ingulphum p. 875.

Auxilia Burgi. Chronologia Augustinensis Cantuariens. an. 1104. *Carta ne servientes qui nec emunt, nec vendunt, nec mercatum ducunt, tallientur ad Auxilia burgi Cantuar.*

Auxilium Episcopi. Ita appellabant *pecunias & procurationes*, quas Episcopi *à personis Ecclesiarum* subinde exigebant, quas & *Consuetudines Episcopales, quandoque Synodales, quandoque denarios Paschales vocabant*, ut est apud Alexandrum III. PP. in Appendice ad Concilium Lateranense III. part. 2. c. 9.

Auxilium pro consecratione sua, exigendi ab hominibus suis Episcopo concessit Guillelmus Rex Siciliæ, in Constitut. Sicul. lib. 3. tit. 18. Vide *Adventus*.

Auxilium etiam ab hominibus suis exigendi facultatem iisdem Episcopis idem Rex indulsit *pro corredo suo*, scilicet cùm in terris eorum Regem hospitari, vel *corredum* ab eis recipere contingeret; ibidem: cujus quidem Auxilii meminit Hincmarus Remensis ad Clerum Laudun. *Ne etiam quasi ad receptionem Regis vel Legatorum, aut ad ornatus suæ Ecclesiæ faciendos adjutoria quasi petendo, potiùs autem exigendo — accipiat*.

Auxilium præterea iisdem Episcopis exigendi à subditis facultatem indulsit idem Rex, cùm à Domino Papa ad Concilium evocantur: ibidem. Charta Ludov. VII. an. 1171. pro Abbate Trenorchiensi, in Regesto Philippi Aug. Herouvalliano fol. 136. *Abbas deinceps nullam super Burgenses faciet talliam, nisi pro Auxilio aut procuratione nostra, aut procuratione D. Papæ, aut Cardinalium, aut si Abbas submonitus fuerit ad Concilium, vel ad Curiam D. Papæ, &c.* Tabularium Prioratus de Paredo fol. 98. *Retentum est quòd ad Curiam Apostolici, vel ad Curiam Regis iturus Episcopus* (Nivernensis) *à Presbyteris Cluniacensium Ecclesiarum questum si fecerit, non tamen violentum*. Vide Joffridum in Hist. Episcopor. Niciensium p. 181. & V. Cl. Jacobum Petitum post Pœnitentiale Theodori p. 666. 717.

Auxilium à Presbyteris sui Archidiaconatus, ex licentia Episcopi, interdum exigebant Archidiaconi. Chartam descripsit idem Petitus post Pœnitentiale Theodori p. 482.

Secunda auxilia. Joan. Sarisber. Epist. 49. *Unde cùm in extremis ageremus, domino vovimus inter cætera, quòd consuetudinem de secundis Auxiliis quam frater noster Archidiaconis imposuit, destrueremus, &c.*

Auxilium denique Episcopis exigendi facultatem concessit idem Guil. Rex Sicil. cùm ab Rege ad exercitus sui servitium evocantur, dummodo in exercitu fuerint. Ibid.

Auxilium pallii, quod scilicet Archiepiscopo à Presbyteris diœcesis pensitabatur pro eundo Romam ad *Pallium* Archiepiscopale sumendum. Descripsit Schef-

ferus ad Chronicon Upsalense Chartam cum hoc lemmate: *Taxus subsidii pallii, secundùm quod fiebat contributio Cleri anno Dom.* 1343. *ante Natale Domini Domino Hemmingo, priùs Præposito Arosiensi, facto Archiepiscopo Upsaliensi, &c.*

Auxilium Triennarium, seu *Comitis*, in Normanniæ Ducatu. Charta Reginaldi *Babou* Junioris Ballivi Rotomag. an. 1294. ex Regesto Philippi Pulcri Regis Franc. incipiente ab anno 1299. in Chartophylacio Regio: *Videlicet septem solidos annui reditus, & quinque solidos auxilii triennarii, quod dicitur Auxilium Comitis, & levatur anno quo colligitur Foagium super* 60. *acris terræ, quas Guillelmus de Monasterio tenet per vavassoriam non liberam, &c.*

AUXILLA, *Auxillula*, *Olla vel Urna, vel mensura*, Ugutioni. Joan. de Janua: *Auxilla, ab augeo, olla, vel mensura parum major quàm Justa, unde auxillula, parva olla, vel parva talis mensura*. At Festo est *Oliva parvula*. Vide *Justa*.

AUZEDA. Charta scripta sub Philippo I. Francor. Rege in Tabulario Conchensi in Ruthenis num. 26. *Similiter dimitto medietatem de auzedas, & medietatem de placitis & justitiis, &c.*

AYCHARA. Vide *Anderia*.

AYEC, AYEC. Michaël *del Molino* in Repertorio Fororum Aragon. *Bestiam currentem si aliquis portaverit, debet dicere, Ayec, Ayec, quod est vulgare antiquum Aragonum: aliàs si hoc non dixerit, tenetur emendare damnum datum per bestiam.*

AYRALE. Vide *Area*.

A. X. Browerus lib. 2. Antiquit. Fuld. c. 10. in vetustis Fuldensis Monasterii Martyrologiis, seu potiùs Necrologiis, A. & X. litteras, *Ancillam Christi* denotare ait.

AXA. Charta Philippi I. Regis Franc. pro Monasterio S. Audoëni Rotomag. to. 13. Spicileg. Acheriani p. 289. *Ad ultimum verò decimationem silvarum, axarum, molendinorum, denariorum, equorum, &c.*

AXAMIT. Vide *Examitum*.

AXATUS, Cervorum clamor, vel vox, apud Felicem Gyrwensem Monachum in Vita S. Guthlaci n. 22.

AXELLÆ, *Axilia*. Vide *Ascellæ*.

AXIMA. Charta an. 1287. in Miraculis S. Ambrosii Senensis: *Vovit quòd ad ejus sepulturam portaret unam aximam, & omni anno iret ad ejus altare, &c.*

AXIOMATICI, Magistratus, Magnates, Proceres. Glossar. Græco-Lat. Ἀξιωματικὸς, *Honorarius, qui honorem gerit*. Aliud Glossar. *Dignitosus*, Ἀξιωματικός. Breviloquus: *Axioma, Dignitas; inde Axiomaticus, dignitatem habens*. Glossæ Nomicæ MSS. πάνδημός ἐστιν οἱ λοιποὶ πολῖται χωρὶς τῶν ἀξιωματικῶν. Guillelmus Biblioth. in Hadriano II. PP. p. 223. *Eum cum Pontificali pallio impositum præcedentibus Axiomaticis, & subsequentibus reliquis turbis in urbem redire — conspexerant*. Anastasius in Hist. Ecclesiastica: *Cum aliis quinque, tribus quidem Comitibus, duobus verò Axiomaticis*. Vide Joan. Diaconum in Vita Gregorii M. PP. lib. 1. c. 25. Ἀξιωματικοὶ, apud Modestinum lib. 6. Excusat. & lib. 6. Basilic. Ἀξιωματικοὶ τοῦ λαοῦ, apud Palladium in Vita Chrysostomi p. 85. Editionis V. Cl. Emerici Bigoti. Hinc Ἀξιωματικὸν, *Salarium* quod *Axiomaticis* à Rege pensitatur, in Glossis, Basilic. & apud Photium in Nomocan. tit. 8. c. 7.

AXIOTOMA. Vide *Servitium mensæ*.

AXOVAR, ex Hispanico *Axuar*, Supellex, utensilia. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 97. *Si quis virginem violenter corruperit, aut ducat eam in uxorem, si illa & parentes ejus voluerint, & dederint ei suum axovar, aut donet illi maritum de suo valore.*

AZADIUM, *Azidium*. Charta Caroli Crassi an. 880. apud Ughellum to. 2. p. 187. *Arenam, carnarium, azidium, publica pascua, vias, ingressus, &c. Azadium* scribitur in pag. 203.

AZAQUIA. Vide *Alfechna*.

AZARDUM, Sors, ex Gallico *Azard*, vel *Hazard*. Synodicum Raphaëlis Archiepiscopi Nicosiensis pro Græcis, editum cum Constitut. Nicosiensibus, c. 15. *Item denuntiamus excommunicatos — omnes illos qui publicè in domibus suis manutenent & sustinent ludum azardi*. Ita *ludus azardi*, in Constitut. Joannis Archiep. Nicosiensis an. 1320. cap. 16. In Constitutione anni 1251. ibid. habetur *ludum hazardi*. In Concilio Nemosiensi an. 1298. cap. 4. *Qui publicè tenent ludum taxillorum in domibus suis.*

AZARUM, Chalybs, Gallis, *Acier*. Diodorus Euchyon lib. 1. Polychemiæ c. 2. *Limaturæ argenti puri, æris rubri, ferri, azari, plumbi, stanni*. Hispanis *Azarcum*, est plumbum combustum.

AZEMILA, Hispanis, Mulus sagmarius. Charta Sanctii Ramirezii Regis Aragonum apud Martinezium in Hist. Pinnatensi c. 27. *Adhuc stabilio, ut nullus sit ausus pro ulla querela pignorare azemilas S. Joannis, neque jumentum Monachi, in quo ipse residet quotidie, neque manum levare super eum, vel ferire*. Petrus Salanova Justitia Aragonum in Observantiis: *In solutionibus, caloniis, & azemilis, &c. Adzemble*, apud Raimundum Montaner. in Chron. Reg. Arag. c. 136. 139. 233. & alibi, & in Chron. Petri IV. Regis Arag. lib. 3. c. 18. 19. 20. 21. &c. Ubi vox ista pro impedimentis militaribus sumi videtur.

Azemblarius, *Atzemblarius*, Mulio, Hispanis *Azemilero*. Curia Generalis Catalaniæ in villa Perpiniani an. 1351. MS. *Sancimus quòd si quis Azemblarius, & sui coadjutores, & Portarii nostri, in capiendo animalia nobis & Curiæ nostræ necessaria denuntiati fuerint deliquisse, &c.* Alia Curia Generalis Catalaniæ in villa Montissoni an. 1363. *Portarii, vel Azemularii, aut Superazemularii, seu eorum loca tenentes, qui non servaverint constitutionem editam per nos in villa Cervariæ, &c.* Lemma capitis sic concipitur, *de Atzemblariorum salariis*. Vide Raimundum Montanerium in Chron. Aragon. cap. 136. 139.

Innemilus, idem quod *Azemila*, vel *Azemilus*, Mulus. Charta Rudesindi Episcopi Dumiensis æræ 930. apud Anton. de *Yepez*, in Chron. Ord. S. Benedicti tom. 5. *Adicimus & inter mulos & cavalos, E M. equos majores sic. C secundo greges vacarum, & Celticos 5. innemilos, id est, Zumalzisi in nave fracta; id est, in Barrosa, &c.*

AZENIA. Diploma Regis Veremundi II. Regis Hispaniæ apud Hieron. Blancam: *Do & concedo curtem in civitate nova, — & azeniam integram in vado, quem dicunt domini Garziæ. — & ibi in Teliares quartam portionem in alia azenia*. Aliud Ranimiri Regis, apud Anton. de *Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 3. *Et dedistis nobis pro ipsa villa tres azenias in Zamora ad Olivares juxta Palatium nostrum.*

AZIDIUM, Vide *Azadium*.

AZYMITÆ, à Græcis Catholici Romani per ludibrium appellati, quòd in sacrosancto sacrificio azymis panibus uterentur, non fermentatis. Ἀζυμῖται ἱερεῖς, Latini Sacerdotes, Joanni Episcopo Citri in Responsis ad Cabasilam. Leo IX. PP. ad Michaëlem Patr. Constantinop. *Latinos verè Catholicos, atque maximi Petri familiares discipulos — cessate subsannando Azymitas vocare*. Legatio Humberti Cardinalis Silvæ-Candidæ: *Et colloquium denegavit, & Ecclesias ad Missas agendas interdixit, sicut & priùs Latinorum Ecclesias clauserat, & eos Azymitas vocans, verbis & factis ubique persecutus fuerat*. Sigebertus an. 1054. *Latinos vocabant Azymitas, & eos nimis persequentes, eorum Ecclesias claudebant, de fermentato sacrificabant*. Ita Chronic. Nangii an. 1055. Chronicon Reichersperg. an. 957. Vide S. Anselmum Cantuariensem Episcop. de tribus Waleranni quæstionibus cap. 2. & Anselmum Episcopum Havelbergensem lib. 3. Dialogor. cap. 14. pag. 228.

Præterea ita appellati populi quidam, qui Sultanis

ac Saracenis parebant, cùm Franci Syriam invaserunt, quanquam nomenne gentis, an sectæ, incertum. Nam publicanis vulgò adjunguntur, quos eosdem fuisse cum Manichæis constat. Robertus Monachus lib. 6. Hist. Hieros. *Persæ & Medi, Arabes & Turci, Azymitæ & Saraceni, Curti & Publicani, & diversarum nationum alii multi.* Simeon Dunelmensis in Hist. Angl. *Turcos, Arabas, Saracenos, Publicanos, Azimitas, Persas, Agulanos, & alias multas gentes in ore gladii fugantes.* Sic Baldricus lib. 2. pag. 109. Guibertus lib. 5. cap. 8. & alii Scriptores Rerum Hierosolymitanarum. Ita etiam sua ætate *Azimorum*, seu *Azimitarum*, dominum Soldanum inscribit Sanutus pag. 8. *Soldano Araborum, Azimorum, & Turcorum.*



B



LITERA est numeralis, quæ 300. designat, ut est in Notis numerorum ex antiquo Cod. & apud Ugutionem; unde versus:

Scit B. tercentum sibi cognatum retinere,

Alii sic legunt.

Et B. trecentum per se retinere videtur.

Eidem literæ si recta linea superaddatur, tria millia significat.

B. *In superscriptione cantilenæ, secundùm literas quibus adjungitur, ut bene, id est, multùm extollatur, vel gravetur, sive teneatur, belgicat.* Ita Notkerus in Opusc. *Quid singulæ literæ in superscriptione significent cantilenæ.*

B. pro V. crebrò occurrit in veteribus tabulis & inscriptionibus. Vetus Epitaph. in Ecclesiæ S. Matronæ atrio: *Hic requiescit in somno pacis Renobatus, qui vixit annos 23. depositus Kalend. Julias quater P. C. Basilisci V. C.* Versus qui leguntur in Ecclesia S. Marcelli Capuæ:

Et dat Christo balvas Abbas Alpherius albas,
Ut cæli regnum valeat penetrare supernum.

Ita in veteri Inscr. *abe*, pro *ave*. In alia apud Scalig. de Emendat. temp. pag. 514. *die Beneris*, pro *Veneris*: *abius* pro *avus*; *abiaticus*, pro *aviaticus*. Inscriptio tumuli apud Ughellum tom. 3. pag. 674. *Christe, fabe votis Gregorio, &c.* Sic pariter passim veteres Scriptores Hispanici. Macarius Monachus in Vita S. Viti apud Martinezium in Hist. Pinnatensi lib. 1. *Venatui cerborum aprorumque —— deditus.* Infrà: *Solito more ad fontem deribatur, &c.*

BABATUM, *Ferrum quod annectit faber equo cum gumpho.* Breviloq.

BABEWYNUS, Simiæ species, nostris *Babouin*, Italis *Babbuino*. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis an. 1295. *Imago quædam pulcra beatæ Virginis, —— cum pede quadrato stante super quatuor parvos babewynos.* Hinc puerulos nebulones vulgò *Babouins* appellamus. In Catholico Armorico legimus: *Babouinaff au visag, Gallicè, Conchier le visage, Gersare, ingersare.*

BABIGER, *Stultus. Babigera, stulta.* Gloss. Isid.

BABILLIO. Vide *Babugus.*

BABUGUS, *Stultus, ineptus, Babillio*, Ugutioni: ubi *babillio*, idem videtur qui garrulus, nostris *Babilleur*. sed legendum *Baburrus*.

BABURNUS. Guillelmus de *Baldensel* in Hœdæporico: *Vidi plures baburnos, coctos, mammones, psittaccos mirabiliter instructos, gestibus suis homines mirabiliter ad deductionem provocantes.* Sed videtur legendum *Babuinos.* Vide *Babewynus*.

BABURRUS, *Stultus, ineptus*, in Gloss. Isid. & lib. 10. Orig. Gualdo in Vita S. Anscharii Hamb. Arch. cap. 95.

Ac quidam de plebe truces, hominesque baburri.

Vita MS. Caroli Magni jussu Friderici Imp. exarata lib. 2. cap. 22. *Unde baburrus & insanus ab omnibus reputabatur.*

Baburra, Stultitia, vel ineptia, Ugutioni. Vetus Gloss. *Baburra*, ἄφρων, ἀνόητος, μάταιος, ex Græc. βαβύῤῥας, ὁ πεφυμωεος, apud Hesychium, uti emendat Salmasius, pro βαβύρτας, & in Gloss. pro *Barburra*.

BACÆ, *Baccæ*, Annuli catenarum. Fortunatus in Vita S. Germani Episc. Paris. *Eo discedente, mox catenarum bacæ franguntur, vinctæ januæ reserantur.* Gregorius Turon. lib. 1. Miracul. S. Martini cap. 23. *Omnes baccæ catenarum confractæ ceciderunt.* Vide *Boia*.

Bacæ, Uniones. Prudentius contra Marcionitas:

Colla vel ignitis sincera incingere sertis,
Auribus aut gravidis virides suspendere bacas.

Iso Magister: *Bacas, gemmas rotundas, qui uniones vocantur, &c.*

BACA, Vacca: vox Hispanica. Charta Sanctii Ramirez Regis Aragon. apud Martinezium in Hist. Pinnatensi lib. 3. cap. 27. *Vineæ verò habeant dignitatem ut meæ propriæ, ubicunque fuerint, si ibi inveniantur oves, vel baccæ, seu porci, occidantur, me teste.*

BACALARII, *Bacalaria, Bacalia, &c.* Vide *Baccalarii*.

BACALUSIA. Fragmentum Petronii: *Postquam itaque omnes bacalusias consumpsi, &c.*

BACAPULUS, *Baccapulus*. Gloss. Isidori: *Baccapulus, in quo mortui deferuntur.* Infrà: *Baccal, in quo mortui deferuntur.* Gaufridus Grossus in Vita S. Bernardi Abbat. de Tironio p. 62. *Exinde Pastor extinctus indumentis sacris —— accuratè exornatus, atque bacapulo decentissimè palliato superpositus sacerdotalibus humeris in Ecclesiam translatus est. Capulum*, Festo, id est quo mortui efferuntur. Unde patet perperam Wlcanium vocem *bacapulus*, dividere, legendumque scripsisse, *Bacca, Capulus.*

Baccaulus, scripsere Papias & Joannes de Janua, quibus perinde est *feretrum in quo mortui efferuntur*.

BACAUDA. Vide *Bagauda*.

BACBEREND, *Backberynde*, Latro manifestus, latrocinium deferens à tergo; *back*, Anglis tergum, *berend*, *ferens, seu bajulans.* vel jus quod Baroni competit de hoc crimine in Curia sua cognoscendi ac judicandi. Vide Bractonum lib. 3. tract. 2. cap. 32. num. 2. cap. 35. §. 1. Fletam lib. 1. cap. 38. §. 1. cap. 47. §. 2. & Rastallum.

BACCA, *Baccharium, Bacchonica, Bacchoaica, Bachia, Bachoica*: voces unius ejusdemque originis & notionis, quæ vas vel urceum significant.

Bacca. Gloss. Isid. *Bacca, vas aquarium.*

Baccale, in Ceremoniali Romano lib. 1. sect. 2.

Bacar, ἀγγεῖν εἶδος, in Gloss. Lat. Gr. hinc *Bacario*, in iisdem Glossis, πορνοδιάκονος, qui ejusmodi vas meretriculis lavantibus ministrabat, qui Festo *Aquariolus* dicitur.

Baccharium, Joanni de Janua, *Vas vinarium, & dicitur à Bacchus, & idem dicitur hæc*

Bacanna.

Baccho-

Bacchonica. Hist. Episcop. Autisiod. cap. 20. dedit — *bacchonicam auratam pensantem libr.* XII. Mox: *Aliam bacchonicam anacteam pensantem libr.* X. Occurrit ibi pluries, ubi inter vasa & cimelia Ecclesiastica recensetur. Atque inde emendanda videtur vox

Bacchoaicha, in Testamento Leodebodi Abbatis Floriac. apud Helgaudum in Roberto Rege: *Hoc est bacchoaica pura sigillata transmarina pensantia pondo libr.* X. *quorum unus habet in medio crucem auream*. Reponendum enim indubiè *Bacchonica*, facili emendatione, mutata lit. *a* in *n*. Quidam perperam legunt *Bacchraica*.

Bachia. Papias: *Bachia, primò à Baccho, quod est vinum, dicta, modo in usum aquæ transiit.*

Bathoica, eidem Papiæ, *patena argenti ad sacrificandum*. Fortè *patera*. Ita Isidorus in Gloss. *Batiotica, patera*. Sed his locis *Bacchonica*, perinde legendum censuerim.

Bacchinus. Liber Miraculor. S. Austrebertæ Virg. c. 6. n. 43. *In signum donationis duos ex ære urceos, quos vulgò bachinos vocamus, eius Ecclesiæ ministris transmisit.*

Bacchinon. Gregorius Turon. lib. 9. Hist. cap. 28. *Cum duabus pateris ligneis, quas vulgo bacchinon vocant.*

Bacinus, Italis, *Bacino*, Gallis, *Bacin*, ab eodem fonte, licèt non urceum aut pateram, sed pelvim, polubrum, & malluvium sæpe denotet. Concilium Romanum an. 1099. c. 18. Pictavense an. 1109. c. 13. & Londinense an. 1138. c. 3. &c. *Ut nullus Primatum, Archiepiscoporum & Episcoporum in ordinatione & consecratione Episcoporum vel Abbatum, cappas, tapetia, bacinos, & manutergia, qualibet exactione requirat, vel suscipiat.* S. Bernardus de Vita & morib. Relig. c. 10. *Gestari jubentur mappulæ, scyphi, bacini, candelabra, &c.* Charta Heccardi Comitis Augustod. apud Perardum p. 26. *Bacino ad luminaria*: ubi perperam Editum *batrino*. Liber Ordinis S. Victoris Parisiens. MS. c. 4. *Nec in turibulis, nec in bacinis, &c.* Herbertus de Miracul. lib. 2. cap. 29. *Vidit in spiritu se transpositum in Claravalle, idque gerentem officii, ut cum duobus bacinis, — Fratrum manibus abluendis aquam infunderet.* Vide Historiam Occitanicam Catelli pag. 901.

Baccinum, *Baccino*, Senensibus, vel *Bacino*, quasi *vacinum*, seu *vasculum*, uti vult Acharisius. Chron. Laurishamense: *Calicem deauratum, baccina 2. argentea, thuribulum argenteum.*

Baccinium. Glossæ MSS. *Baccinium, vas aquarium, vel baccea*. Simeon Dunelm. de Gest. Angl. & Ricardus Hagulstad. an. 1126. *Non tapeta, non manutergia, non baccinia, & nil omnino per violentiam exigatur.* Adde Monast. Anglic. to. 3. p. 191.

Bacile, pariter ab eadem origine deducitur, pro pelvi vel polubro. Ital. *Bacile*, *Bacino*. Ceremonial. Episcopor. c. 11. *Duas argenteas lances, seu fontes — quos bacilia vocant.* Leo Ostiens. lib. 3. cap. 57. *Bazili de argento parium unum.* Cap. 73. *Calices onychini 2. bacilia argentea 4.* Chron. Fossæ-novæ an. 1196. *Unum par bacilium, duæ tuallæ*. Occurrit præterea in Historia Translationis S. Landoaldi n. 19. & in Ceremoniali Romano lib. 2. sect. 2. p. 258. Vide *Abacinare*.

Baccile. Lanfrancus in Decretis pro Ordine S. Bened. cap. 1. sect. 2. *Tunc Fratres qui ad Missam induendi sunt, vadant ad locum constitutum, ubi sit optimus ignis à famulis Camerarii præparatus, baccilia quoque, & aqua calida ad abluendas manus.* Sect. 4. *Postea accipiens Abbas baccilia & manutergium.* Occurrit ibi præterea cap. 8. sect. 2. Et in Synodo Londoniensi an. 1125. c. 3. apud Florentium Wigorn. p. 661.

Bacinæ salinariæ, seu *Bacini*, in quibus sal conficitur. Charta Friderici II. Imp. an. 1235. in Regesto Comitum Tolosæ fol. 124. *Videlicet civitates castra, villas, cum plena jurisdictione, omnibus feudis, & solitis pedagiis, usaticis, & saunariis, in idiomate ipso quomodo bacinæ salinæ dicuntur, &c.*

Bacinagium, Tributum salinarium; ex *bacinis* salinariis, vel quantum salis *bacinus* continere potest. Tabularium Abbatiæ Corbeiensis: *Item du bassinage du sel que lesdits Religieux voloient prendre de ceux qui le admenoient à cheval ou à brouëte, aussi bien que de ceux qui l'amenoient à nef ou à navel, sont accoustumé de prendre & lever, & en sont en possession & saisine.*

Aliud est *jus bacini*, in Charta Vicedomini Catalaunensis an. 1581. *Nous avons un droit appellé le droit de Bassin, qui est tel que le Sieur & Dame Vidame peuvent par chacun an prendre un Bassin d'environ un sestier plain de raisins, en quelque vigne qu'il voudroit és environs de S. Michel, &c.*

BACCAL, *Baccapulus*, *Baccaulus*. Vide *Bacapulus*.

BACCALARIA, Prædii rustici species. Tabularium Bellilocense in Lemovicibus Charta 13. quæ est anni 882. *Ecclesiam nostram — quæ constructa est in honorem S. Martialis, cum curte & orto, & exitu, & viridario, & cum ipsa baccalaria integra, quæ ibidem pertinet.* Charta 34. *Cedimus etiam casam nostram dominicariam, cum ipsa baccalaria, cum pratis, silvis, &c.* Charta 89. *Baccalariam meam de Camayraco dimitto Deo & S. Petro post mortem meam ad integrum, &c.* Occurrit passim nudè in hoc Tabulario Ch. 102. 132. 143. 162. &c. & in Tabulario Conchensis Abbatiæ in Ruthenis Ch. 409. 500.

Baccalaria dominicaria, *indominicata*, Prædium rusticum quod ad dominum ipsum spectabat, & ab ipso excolebatur. Idem Tabular. Bellilocense Charta 58. *In eodem loco baccalaria indominicaria.* Testamentum S. Geraldi Auriliacensis Comitis apud Duchesnium in Notis ad ejusdem Sancti Vitam: *Et medietatem de ipsa curte, & ipsum castellum cum baccalaria dominicaria, & duos mansos, &c.* Donatio Godefridi Comitis Cadurcensis circa tempora Caroli Calvi: *Hoc est curtem meam indominicatam, quæ vocatur Igeracus, cum Ecclesia in honore S. Martini constructa, & baccalariis indominicatis.* Ita Dominicus. At Tabularium Bellilocence Ch. 3. habet tantùm, *& bacchalariis & mansis servilibus.* Idem Tabular. Ch. 34. *Hoc est capella nostra indominicata, quæ est fundata in honorem S. Petri, cum ipsa baccalaria indominicata, cum ipso prato, & cum ipso brolio indominicato, &c.*

Baccalariæ pluribus constabant mansis, mansus autem erat 12. jugerum, ut auctor est Papias. Idem Tabular. Belliloc. Ch. 34. *Et alium mansum ubi Ainardus visus est manere, ipsa Capella, cum ipsa baccalaria & cum ipsis mansis.* Charta 47. *Ecclesiam nostram in honore S. Juliani Martyris, cum ipsa baccalaria & mansis ad ipsam pertinentibus.* Interdum decem mansos continuit *Baccalaria*. Bernardus Guido de Ordine Grandimontensi: *Turpio* (Episcopus Lemovicensis) *dedit eis baccalariam, quæ decem mansos tunc continebat.* Turpionis ipsius verba recitat Dominicus: *Do illis villam quæ vocatur baccalaria, quæ decem in se mansos continere videbatur.*

Baccalaria facere, Baccalariorum opus exercere. Tabularium Bellilocense Charta 95. cui titulus est *Breve de exemptis: In illis rusticis, ubi quærere solent opera, habent unam diem cum bovibus, de illis hominibus qui boves habuerint, quandiu baccalaria fecerint, & non: si bacalia, aut judicium firmaverint cum aliquo, si propter hoc redemptionem dederint, non habeat partem Vicarius, nec judex: si sacramentum firmaverint cum lege, & redemptionem dederint, tertiam partem illis reddant.*

Baccalarii, dicti ipsi qui *Baccalarias* tenebant, possidebant, excolebant. Usatici Barcinonenses cap. 46. *Sacramenta rustici qui teneat mansum, & laboret cum pare boum, sunt credenda usque ad 7. solidos platæ. De aliis namque rusticis, qui dicuntur Bacallarii, credantur sacramenta usque ad 4. Mancusos, auri valentiæ, deinde quidquid jurent, per examen caldariæ demonstrent.* Ex quibus primùm eruitur *Baccalarium* dici *rusticum* qui *mansum* excolit: deinde *mansum* rectè à qui-

busdam definiri *fundum qui duobus bobus ad arandum sufficit*: denique *Baccallarios* rusticis ipsis accenseri, licèt rusticis mansorum cultoribus longè honoratiores. *Rusticis* porro annumerari videntur Baccalarii, quòd perinde ac rustici mansarii, si non operibus servilibus, certè aliis oneribus, verbi gratiâ, censui, essent obnoxii. Tabular. Belliloc. Charta 3. *Hoc est curtem meam indominicatam, quæ vocatur Igeracus, cum Ecclesia S. Martini constructa, & baccalariis & mansis servilibus.* Et Charta 57. *Dimitto — medietatem de baccalaria de Monte Galfredo, in tali ratione, ut quandiu vixero teneam, & per singulos annos 4. sestarios de tritico persolvam ad Missam S S. Primi & Feliciani.*

Baccalariorum Ecclesiæ præterea mentionem fieri lego in Catalogo Abbatum Lerinensium, apud Vincentium Barrallium to. 2. p. 151. ubi narratur Gaucelinum Forojuliensem Episcopum sub an. 1038. *unà cum consilio & consensu omnium Canonicorum suorum & Baccalariorum, & aliorum quamplurium utriusque sexus* donationem quandam fecisse Monasterio Lerinensi. Præterea in Tabulario S. Hilarii Majoris Pictav. extat Charta Hugonis *de Surgeres* an. 1211. quæ horum meminit, hocce verborum tenore: *Confirmo eleemosynam B. Hilarii Decani, quam fecit pro suo anniversario B. Hilario 15. sol. & Baccalariis ejusdem Ecclesiæ 6. sol. — Canonicis B. Mariæ de Castro Airaudi 13. sol. & Baccalariis ejusdem Ecclesiæ 4. sol. &c. Baccalariorum* præterea mentio fit in Consuetud. locali Castellinovi in Biturigib. tit. 3. art. 24. ubi Burgenses dicuntur habere omnem justitiam, hancque exercendam à Baccalariis ejusdem urbis committere posse, *par les Bacheliers de ladite ville & bourgeoisie, &c.* Alii porro sunt

BACCALARII recentioribus Scriptoribus, quibus ita dicuntur qui Militarem ordinem consecuti, non erant satis divites, vel quibus idoneus haud erat vassallorum numerus, ut vexillum in præliis educere possent: vel si ejusce essent ordinis, qui *Banneretorum* dicitur, nondum tamen præ ætate illud eduxerant, & ut nostro more loquar, *qui n'avoient pas encore levé Banniere.* Atque ii vulgo *Bacheliers* nostris appellantur, quos ut adolescentes ideo Scriptores nostri repræsentant. Albertus Aquensis lib. 3. cap. 26. *Castrum adolescentum, quod dicitur de Bakelers.* Glaber Rodulphus lib. 5. Hist. cap. 1. de se adhuc adolescente, dum in Monasterio educaretur: *Incipiente diei aurora, currens exiit à domo latrinarum, taliter inclamando, ubi meus baccalaureus est?* Neque ferè aliter Scriptores nostri *Baccalarios* describunt. *Le Roman de Garin M S.*

Trestuit meschin, & Jane Bacheler.

Et alibi:

Janes hom estes, & encor Bacheler.

Le Roman de la Rose:

Un Bachelers jeune c'estoit
Pris à franchise lés à lés.

Le Roman de la Malemarastre M S. Et li joênes Bachelers li dit tout ensi qu'il avoit fait. Le Roman de Fouques de Candie M S.

Bacheler fu, & de joëne jouent.

Ita passim cæteri Scriptores vernaculi, Froissartes 1. vol. cap. 29. 2. vol. cap. 43. 92. 4. vol. cap. 51. Chronicon Flandr. cap. 30. 33. Alanus Charterius p. 263. &c. Baccalarios istos Militares adolescentes indigitant ac repræsentant. Atque inde etiamnum in Picardia nostra adolescentes ac adolescentulas sive juvenculas *Bacheliers* & *Bacheletes* appellari observavit Fauchetus. *Le Roman de Garin:*

Or avant baissellettes, ce leur disoit Bertrand,
La plus pauvre de vous arés asés vaillant.

Porro à Baccalariis istis seu nobilibus adolescentulis, qui juveniliter insultare, ac de se sublatiùs sentire solent, deducta videtur apud Italos vox *Baccalare*, quæ idem sonat: vel potiùs fortè à Baccalariis Academicis: dicitur enim *bacalare, il quale mostrava dover essere un gran bacalare, cioe gran dottore.*

Baccalarios præterea ut minimè divites, ne dicam pauperes, indigitant passim Scriptores: quòd scilicet, non adeo amplæ essent eorum facultates, nec tantùm vassallorum numerum haberent, ut vexilla in acie possent educere, ac proinde *Militum Banneretorum* ordini accenseri. Philippus *Mouskes* in Hist. Francor. M S.

A un Chevalier Baceler,
Ki par pauvreté vot aller
Droit en Pulle à Robert Wiscart, &c.

Itinerarium ultramarinum Guillelmi Comitis Pontivensis M S. ubi de Theobaldo de Domno Medardo: *Hoirs fu de la Conté de S. Paul, mais povres Bacelers estoit, tant con ses oncles vesqui.* Chron. Flandriæ cap. 18. *Ils remarierent cele Marguerite à un vaillant Bachelier des Marches de Bourgogne, qui fut appellez Guillaume de Dampierre, & n'estoit mie riche.* Ita non semel Froissartes 1. vol. cap. 270. 290. 3. vol. cap. 3. 4. vol. cap. 86.

Baccalarius. Historia Prioratus de Wigmore in Anglia, in Monast. Anglic. to. 2. p. 224. *Cingulum Militiæ accepit, unà cum Edmundo de Arundel, & aliis trecentis Baccalariis.*

Bachalarius. Thomas Walsingham. p. 94. *Post decessum Comitis quemdam Bachalarium, nomine Dominum Radulphum de Monthermer, accepit in maritum.*

Bachelarius. Math. Paris: *In hastiludio multi Milites regni, qui se volunt Bachelarios appellari, sunt contriti.* Infrà: *Militem strenuum, qui Bachelariis annumerabatur.*

Bacularis, idem qui *Baccalarius.* Ratherius Veronensis Episc. in Qualitate conjectur. p. 201. *Forsitan in patria sua fuerat Bacularis, ideo illi tam honor omnis est vilis.* Ordericus Vitalis l. 10. p. 785. *Heliæ candidam jusserunt tunicam indui, pro qua Candidus Bacularis solitus est ab illis nuncupari.*

Baccelleria, Ordo ipse *Baccellariorum. Le Roman de Garin:*

La flor de France, & la Bachelerie.

Chronicon Bertrandi Guesclini:

Et puis manda sa gent & sa Bachelerie.

Jo. Villaneus lib. 8. c. 55. *Dov'era il fiore della Baronia e Baccelleria di Francia.*

Baccalariorum verò Ordinem, licèt hos Comitibus, Vicecomitibus, Baronibus, & Castellanis, postponat, satis commendat Consuetudo Andegavensis art. 63. & Cenomanensis artic. 72. *Outre les Seigneurs dessusdits y a audit pays aucuns autres Seigneurs, qui ne sont Comtes, Vicomtes, Barons, ne Chastellains, qui ont chasteaux, forteresses, grosses maisons, places, qui sont parties de Comtez, Vicomtez, Baronies, ou Chastellenies desdits pays; & tels s'appellent Bacheliers, & ont bien telle & semblable Justice, comme ont ceux, dont ils sont partis, &c.*

Baccalarii seu *Baccalaurei* in Academiis, apud Nicolaum de Clemengis lib. de Studio Theolog. & aliis, qui *Bachellarii*, Nic. Trivetto in Chr. an. 1282. *Bachalarii* Walsinghamo p. 51. & *Bacularii*, p. 309. qui in eo gradu sunt, ut ad Doctoratum aspirare possint, quemadmodum *Baccalarii* Militares adolescentes, qui ad *Banneretorum* gradum perinde aspirant. Nam inde *Baccalaureos* Academicos dictos ferè constat. Sacra autem Theologiæ Parisiensis Facultas, ut observat alicubi Filesacus, in quatuor velut ordines distributa est, *Magistrorum, Licentiatorum, Baccalariorum Formatorum, & Baccalariorum Cursorum. Magistri* iidem sunt qui Doctoris lauream consecuti sunt: de *Licentiatis* dicetur suo loco ut & de *Baccalariis Formatis. Baccalarii* denique *Cursores*, sunt Theologiæ Candidati primi generis, qui ad *Cursum* Theologicum explicandum admittuntur, Bibliorum nempe, postea libri Sententiarum Petri Lombardi: unde nata illa distinctio apud majores, Baccalariorum, ut alii *Biblici*, alii *Sententiarii* nuncupentur. Vetus Statutum Academiæ Parisiensis: *Quilibet*

Cursor (Baccalarius) *in Theologia inter primum Cursum & Sententias, tenebitur respondere in Theologia, ad minus semel de Disputatione Tentativa sub Magistro.* Alio loco: *Nisi talis volens admitti, tempus suum probaverit per schedulas Sententiariorum, ac etiam Bibliorum, &c.* Vide Hist. Academiæ Paris. to. 4. p. 391. & Lambecium lib. 2. Comment. de Bibl. Cæsar. p. 128. 129. 131. 134. *Baccalariatus* verò, vel *Doctoratus*, in Academiis Anglicis gradus non obtinent, ut observat Jo. Fortescutus de Laudib. Legum Angliæ cap. 50.

Bachalariare, Bachalarii gradum impertiri, in Bulla Joannis XXII. PP. pro Academia Cadurcensi an. 1332. apud Guill. *de la Croix*, in Hist. Episcop. Cadurc. n. 231. in Statutis Academiæ Viennensis Austriæ in Facultate Artium tit. 9. 10. &c.

Jam verò unde *Baccalariorum* cùm Militarium, tum Academicorum orta vox, non una est doctiorum sententia. Cujacius ad lib. 2. de Feud. tit. 17. à *Buccellariis* veterum, de quibus mox agemus, appellatos putat. *Baccalarios* Academicos à *Bacca laurea* dictos contendit Alciatus ad l. 57. de verbor. significat. Rhenanus à *Bacillis*, quibus donantur, dum Baccaliariatûs gradum consequuntur. Nec abludit Watsius, qui perinde *Baccalarios* militares à *baculo* vocatos opinatur, quod, ut ait, juvenes Milites, postquam in equestribus decursionibus hastas fregissent, linea tantùm armati, non gladiis, sed sudibus baculisque se se mutuò non surdis ictibus in torneamentis robustissimè batuerent. Verùm nobiles viros vel adolescentes baculis in arena decertasse nemo, opinor, nisi harum rerum prorsus ignarus, fatebitur: unde miror virum eruditum huic sententiæ subscripsisse lib. 2. de Comitib. Provincial. cap. 8. Neque fortè eorum, qui à *Baculis*, quibus investiebantur feudatarii, probabilior fuerit opinio, aut Gregorii Tolosani in Syntag. & Antonii Gosselini in Hist. veterum Gallor. cap. 62. qui à *vassis* deducunt, ut *Baccellarii* dicti sint, quasi *Vassallarii*, id est, minores vassi.

Loiseus lib. de Ordinib. cap. 6. n. 49. & 50. *Baccellarios* à vocibus Gallicis, *bas eschelon* appellatos scripsit, quòd Militaris ejusmodi ordo infimus esset.

Tametsi etymon hujusmodi neminem probaturum certò sciam: fatendum tamen hactenus ferè receptam fuisse Claudii Falceti, viri in Antiquitatibus nostris versatissimi, sententiam, *Baccellarios* nempe, seu *les Bacheliers*, appellatos quasi *bas Chevaliers*; quòd Militibus Banneretis dignitate inferiores essent, iisque prærogativam ultro cederent, adeo ut in consessibus publicis, vel etiam in conviviorum accubitis post eos sederent. Nam Baccalariis cum Banneretis sedere jus erat, quod non licebat Scutiferis quantumlibet natalium splendore conspicuis, quod eximiè docet Continuator Nangii Gallicus MS. ad an. 1378. cùm narrat ut Carolus V. Rex Franciæ Carolum IV. Imp. & Regem Romanorum filium in aula sua convivio exceperit: *Et fut l'assiete telle qu'il s'ensuit: L'Evesque de Paris premier, le Roy, le Roy des Romains, le Duc de Berry, le Duc de Brabant, le Duc de Bourgogne, le Duc de Bar: & pour ce que deux autres Ducs n'estoient pas Chevalier, ils mangerent en un autre table.* Ita apud Langobardos consuetudinem fuisse scribit Paulus Warnefridus lib. 1. cap. 23. *ut Regis cum patre filius non pranderet, nisi priùs à Rege gentis exteræ arma suscepisset.* Quod etiam in more fuisse apud Aragonios testatur Eximinus Petri Salanova Justitia Aragonum, lib. *de Privilegiis Baronum & Ricorum hominum: In Aragonia*, inquit, *nullus filius Militis in mensa Militis sedet, donec fuerit factus Miles.* Hujusce porro receptæ apud avos nostros consuetudinis rationem sic prosequitur vetus Poëta in Poëmate MS. cui titulus, *Le Roman du dit du Chevalier*, ubi Scutiferum sic loquentem inducit:

Li dit: Dame, fetes me sage,
Pourquoi c'est que li Escuiers
Ne s'osent pas cointrier
De droit que li Chevaliers sont,
Et le cause pourquoy ils sont
Mis arriere & plus bas assis,
Jaçoit-il que de moult haut prix
Soient aucuns en leur Estat.
La Dame n'y mit pas debat,
Ains dit, Je vous respondray
Tout chou que j'en espoire & sçay:
Ils sont bas & arriere mis,
Et trop plus l'estoient jadis,
Pour eux donner plus grand desir
De tost Chevalier devenir.

Falceti de *Baccelariorum* nomenclatura opinionem amplexus est præ cæteris Andreas Favinus: omnes verò pluribus expendit eruditus Seldenus in Tract. de Titulis honorariis 2. part. cap. 3. §. 24. Sed nescio an non potiùs *Baccellarii* originem suam debeant priscis illis *Baccellariis*, de quibus egimus, qui scilicet *Baccellarias*, prædia sic nuncupata, tenebant & excolebant, adeo ut cùm liberæ & ingenuæ essent conditionis, Baronibus tamen longè inferiores essent: tametsi quæ fuerit eorum omnino conditio, ex præallatis locis vix planum & perspicuum sit. De *Baccellariis* Militaribus, quos *Bacelieri d'arme*, ad Academicorum discrimen vocat Joannes Villaneus lib. 6. cap. 91. lib. 7. cap. 85. 102. alia quædam attigimus in Dissert. ad Joinvillam, in qua de *Banneretis* egimus. De Baccalariis verò Academicis & eorum nomenclatura disputat pariter Cæsar Egassius Bulæus to. 2. de Academia Parisiensi p. 679.

BACCARII, Vaccarii. Charta Langobardica an. 774. apud Ughellum in Archiep. Benevent. *Item & in eodem Gastaldato concessimus baccarios: hi sunt Grauso cum uxore & filiis, &c.* Vide *Baca*.

BACCHA, Belgis *Bake*: Specula, pharus, signum, vel vas littorale, pro nocturno navium accessu. Gualterus in Vita S. Caroli Com. Flandr. n. 20. *Signa quoque, quibus in sublime levatis in id confœderatos accersirent, quæque ob insaniam nimirum bellandi furentium Bacchas lingua illa vocare solebant, prorsus erigi vetuit.* Vide *Becconagium*.

BACCHANIA, *Furor*, Papiæ. Vide *Bachania*.

BACCHARIUM, *Bacchonica*, *Baccile*. Vide *Bacca*.

BACCONES. Gloss. Lat. MS. Reg. *Rustici*, *Baccones*, *Agricolæ*, *Coloni*. Papias: *Baccunus*, *Rusticus*, *Stultus*.

BACCUS, *Bacus*, Navigii latioris species in fluviis, quorum etiam usus est ad transvehendos equos & currus. Charta Roberti Comitis Mellenti in Tabul. Fiscanensi fol. 10. *Confirmavi — liberum transitum navibus suis & baccis quidquid ferant de suo proprio.* Alia Galeranni Comitis Mellenti in Tabulario Leprosariæ Pontis Audomari: *De toto vino meo quod veniet mihi de Francia, sive in bacco, sive etiam in navibus.* Charta Philippi Aug. an. 1216. *De quolibet baco lignis onerato 20. denar. & pro gubernaculo 2. den.* Aresta an. 1260. 1. Reg. Parlam. fol. 22. *Et habebit boscum ad faciendum baccum, & ad reparandum in forestis meis.* Charta Philippi Regis Franc. an. 1308. ex 2. Regesto ejusdem Regis num. 9. in Tabulario Regio: *Item baccum nostrum de Janzi cum blado & aliis reditibus, — & domo baquerii, &c.* id est, ejus qui *baccum* curat & regit. Vide *Bacca*.

BACULA, Scaphula, Gallis *Bacquet*. Encomium Emmæ Reginæ Anglor. lib. 2. pag. 168. *Sanduich sunt appulsi, ejectisque anchoris, baculis exploratores se dedunt littori, & citissimè finitima tellure explorata, ad nota recurrunt navigia, Regique edicunt adesse resistentium parata millia.*

BACHANIA, *Furor*, Joanni de Janua: *Debacchatio*, insania. Baldricus lib. 2. Chron. Camerac. cap. 5. de Energumeno: *Vix tamen teneri poterat, quin ex totis viribus, omni bachaniæ, imperterritus, diabolo violentiam suggerente, vacaret.* Idem cap. 11. *Videntes Canonici Nordmannorum bachaniam circa istam provinciam ubique desævire.* Rectiùs Papias *Bacchania* habet.

BACHARUS. Gloss. Anglo-Sax. Ælfrici: *Bacharus*, mere ſpyn, id eſt, maximus porcus. Somnerus vocem Saxonicam, balænam, porcum marinum, *à vobale*, vertit.

BACHELLARII. Vide *Baccalarii*.

BACHINAL, *Torcular, preſſorium, & dicitur à Bacchus*. Joan. de Janua.

BACCHINON. Vide *Bacinus*.

BACELLUS, Baculus, Bacillus. Gloſſ. Lat. Græc. *βακλίον, bacillum*; *βακτηείδιον, bacillum*. Vide S. Hieron. in Regula S. Pachomii cap. 81. & Gregorium Turon. lib. 2. de Mirac. cap. 22.

BACCINÆ *pelles*, apud Chrodegangum in Regula Canonicorum Metenſium cap. 29. ubi Editio Acheriana habet *vaccinas*. *Calciamenta verò omnis Clerus annis ſingulis pelles baccinas accipiant, ſolas paria quatuor*. Vide *Baca* & *Bacca*.

BACHELARII. Vide *Baccalarii*.

BACHINATOR. Statutum Edwardi Regis Angl. pro officio Seneſcalli Vaſconiæ, in Regeſto Conſtabulariæ Burdegal. fol. 80. *Item ordinatum eſt quòd ſit unus bachinator ad ſupervidenda omnia caſtra & fortalitia Regis in toto Ducatu, & ad ea emendare facienda, quando neceſſe fuerit*. Vocis notionem prodit Chronicon MS. Bertrandi Gueſclini:

Y avoit une Gaite toute jour ajournée,
Qui ſonnoit un bacin, quant la pierre eſt levée.

BACHINUS. Vide *Bacca*.

BACHIO, nis, *quoddam genus ſupellectilis*, Ugutioni.

BACIA, *Baſſia*, Latrina, Gallis, *Baſſe-Chambre*, Camera inferior. Hiſpanis *baxa*, eſt imus, infimus. Libertates conceſſæ Barcinonenſibus à Petro Rege Aragonum an. 1283. MSS. *Quòd vicinus non poſſit facere baciam juxta parietem vicini proprium vel communem, niſi faciat ibi juxta parietem vicini bonum parietem de bono lapide & cemento de uno palmo & dimidio, & de altitudine in quantum fimus & aquæ aſcendunt*. In lemmate capitis ſcribitur *Baſſia*. Vide *Bazia*.

BACIBALLUM. Fragmentum Petronii de Cœna Trimalcionis: *Noveratis Meliſſam Tarentinam, pulcherrimum baciballum*. Galli dicerent, *un beau bijoux*. Vide *Baubella*.

BACIFOLLUM. Tabular. S. Flori in Arvernis: *Medietatem molendinorum, bacifollorum, graneriarum, pratorum, alveorum, &c.* Occurrit ibi pluries. Fortè molendinum ventarium, ſic dictum quòd extructum ſit in modum *batifollorum*, ſeu turrium lignearum. Vide *Batifollum*.

BACILE. Vide *Bacca*.

BACINUS, *Bacinagium*, &c. Vide *Bacca*.

BACINETUM, *Baſinetum*, Caſſis, galea in modum bacini, (de qua voce ſuprà egimus in *Bacca*) confecta, levior *helmo*; Gallis, *Bacinet*. Statuta ſecunda Roberti I. Scotiæ Regis cap. 27. *Habeat pro corpore ſuo in defenſione regni unum ſufficientem actonem, unum baſinetum, & chirothecas de guerra*. Guillel. *Guiart* an. 1214.

Panonceaux & banieres bruire,
Li yaumes, & bacinez reluire.

Idem an. 1270.

Et Clers bacinez à viſieres.

An. 1304.

Hauberjons & tacles entieres,
Eſcus, bacinez à viſieres.

Infrà:

Bacinez brunis à viſieres.

Chron. Franc. MS. in Bibl. Memmiana, in Carolo V. *En ce temps, la couſtume des hommes eſtoit, qu'ils s'armoient à bacinez à camail, à une pointe ague, à un gros orfroy ſur les eſpaules, & chaſcun avoit ſa hache attachée à ſa ceinture*. Computum Stephani *de la Fontaine* Argentarii Regis incip. à 1. Jul. 1352. cap. *d'Orfeverie: Pour faire & forger la garniſon d'un bacinet, c'eſt aſſavoir 35. vervelles, 12. bocettes pour le fronteau tout d'or de touche, & une couronne d'or pour mettre ſur iceluy bacinet, dont les fleurons ſont de feuilles d'eſpine, & le cercle diapré de fleurs de lys. Et pour faire forger la couroye à fermer ledit bacinet, dont les clous ſont de bouſſeaux & de croiſettes eſmaillées de France*. Et infrà: *Pour un bacinet à viſiere, &c.* Adde Froiſſ. 3. vol. cap. 119. 136. Chron. Flandr. cap. 51. 67. & 75. & Chronicon Petri IV. Reg. Arag. apud Carbonellum pag. 202. *Bacin* dixit *le Roman de Kanor MS. Ne puet le cop tenir, qu'il ne ſoit entrés en la coiffe, & li bacins fauſſés*. Et Chronicon Bertrandi Gueſclini MS.

Et Charles eſt treſbuchiés & navrez laidement,
Et tirez par le bacin, & prins moult fierement.

BACO, *Bacco, Bacho, &c.* ex Gallico & Anglico *Bacon*; qua voce promiſcuè donantur porcus ſaginatus uſtulatus & ſalitus, & petaſo aut perna. Will. Brito in Vocabul. MS. *Petaſo dicitur perna porcina, Bacon, Gallicè*. Capitulare 2. an. 813. cap. 10. *Farinam, vinum, baccones, &c.* Vetus MS. Corbeienſe, cui titul. de *Menſa Abbatis: Habet idem famulus de porco uſlato, qui dicitur Bacons, tres juncturas verſus teſtam, ſimiliter tres verſus caudam. De porco qui dicitur Eſcaudeis, habet totum mamillarium à gutture per ventrem uſque ad caudam*. Chrodegangus in Regula Canonicor. Metenſium cap. ult. *De lardo baccones accipiat ſexaginta, &c.* Guibertus Abbas Novigenti lib. 3. de Vita ſua cap. 17. *Annonam meam, & aliquos pariter petaſones, quos vulgo Bacones vocant, diripuerat*. Chron. S. Bavonis an. 941. *Oppidani conſciſo in particulas dimidio bachone, quem ſolum, nec quidquam ampliùs in cibo habebant, fœdabant ſcuta pugnantium*. Tradit. Fuld. lib. 2. ch. 181. *Accepit unum caballum, & unum pallium, & unum gladium, & unum baconem*. Vetus Charta apud Malbrancum lib. 8. de Morinis cap. 46. *Ut quicunque Advocatus fuerit ad regalem expeditionem iturus, unum baconem, & unam penſam caſeorum — accipiat*. Ubi Malbrancus *baconem* nummum eſſe argenteum perperam putavit, ut eodem lib. cap. 16. *Pain de Munition* vertit. *Decimæ piſcium, porcorum, baconum*, in Monaſtico Angl. tom. 1. p. 588. Occurrit hæc vox non ſemel apud Scriptores, Udalricum lib. 3. Conſuet. Cluniac. cap. 11. Galbertum in Vita S. Caroli Comitis Flandriæ num. 117. Silveſtrum Giraldum lib. 1. Itiner. Cambriæ cap. 12. Will. Thorn in Chron. pag. 2585. Forteſcutum de Laudib. Legum Angliæ cap. 35. in Actis Epiſcoporum Eboracenſium pag. 1724. &c. Utuntur etiam Poëtæ noſtrates non ſemel. *Le Roman de Garin:*

Parmi les plaques meint bon tonnel de vin,
Meint bon bacon i veiſſiez geſir.

Alibi:

Truevent as chans meint bon tonnel de vin,
Meint bon bacon, meint fromage à roſtir.

Chronicon Bertr. Gueſclini:

Et vitaille charger, pain & bacons ſalés.

Alio loco:

Les mariens furent oins de craiſſe & de bacon.

Vide præterea Gloſſar. Somneri ad Hiſtor. Angl. & Gloſſ. noſtrum ad Wilharduinum.

BACTEA, inter pocula recenſetur à Papia in voce *Vaſa*. Legendum fortè *bachia*, quæ vox alibi apud eundem occurrit. Locum vide in *Bacca*.

BACTERIUS, *Βακτηεία, βακτήειον, βάκτρον*, Baculus, ſcipio. S. Audoënus in Vita S. Eligii lib. 2. cap. 23. *Poſuitque ſuper eum quem manu geſtabat, bacterium*. Cap. 61. *Alius vir claudus — repens bracterio, corpore curvo*. Cap. 67. *Catenæ —— & compedes illic monſtrantur diſſipati, cippi etiam fracti, & claudorum bacterii in argumento oſtenduntur*. Vita SS. Julii & Juliani apud Mombritium cap. 3. *Arreptoque bacterio, quo ſolebat ſuſtentari*. Perperam *bapterio* editum. Alii Codd. habent *baculo*. Liber Miraculorum S. Deſiderii Epiſcopi Cadurcenſis cap. 6. *Cùm ejus repentè incidit in mente, Deſiderii ſuffragia expetere, eaque ex medicina loti bacterii poſtulare*. Concilium Lemovicenſe an. 1031. ſeſſ. 1. de S.

Martiale: *Discipulum virtute resurrectionis de morte post sex dies Petri bacterio tactum resurgere fecit.*

BACTROPERATÆ, *Vactroperiti*: ita Philosophi appellati, quòd baculum & peram deferrent, ex Græc. βάκτρον, *baculus*, & πήρα, *pera*, *saccus*. S. Hieronymus in cap. 10. Mathæi: *Ex hoc præcepto arguit Philosophos, qui vulgo appellantur Bactroperatæ, quòd contemptores sæculi, & omnia pro nihilo ducentes, cellarium suum vehebant.* ubi leg. *bactroperetæ*. Sed per *peram* videtur intellexisse Hieronymus utres vinarios, quos secum deferebant peregrini: cujus locum respexit indubiè Papias, dum dixit, *Bactroperitas esse qui portant vinum in utribus*: sic enim habet MS. Codex, ubi Editus *vinum utris*. Canones S. Patricii Hibern. cap. 17. *Monachi sunt qui solitarii sine terrenis opibus habitant sub potestate Episcopi vel Abbatis: non sunt autem Monachi, sed vactroperiti, hoc est, contemptores solliciti ad vitam perfectam in ætate perfecta.* Martialis lib. 4. Epigr. 53.

Hunc quem sæpe vides inter penetralia nostræ
Pallados, & templi limina, Cosme, novi
Cum baculo peraque senem, cui cana putrisque
Stat coma, & in pectus sordida barba cadit. Mox:
Esse putas Cynicum deceptus imagine falsa, &c.

Herodianus lib. 1. αὐτὸς φιλοσόφου φέρων σχῆμα, βάκτρον γὰρ τῶν μετὰ χεῖρας, ἡμιγύμνῳ δὲ ἐκκρεμὴς πήρα. De baculo vel clava Philosophorum egere Savaro & Sirmondus ad Sidonii Epist. 11. lib. 4. lib. 9. Epist. 9. Adde Laërtium in Procemio. Ita porro Monachos Ægyptios, Philosophos nempe Christianos, depingit Cassianus lib. 1. Instit. cap. 8. 9. & Collat. 11. cap. 3. Vide virum eruditissimum Joan. Baptistam Cotelerium Professorem Regium, in Notis ad Hermæ Pastorem pag. 50.

BACUCEI, Homines certo quodam dæmonum genere correpti, vel potiùs dæmones ipsi, dicuntur Cassiano Collat. 7. cap. 32.

BACULA. Vide *Baccus*.

BACULARE, Baculo cædere. Speculum Saxon. lib. 1. art. 68. §. 1. *Qui alium baculaverit, ita quòd loca tumescant læsa, &c.* Lib. 3. art. 37. *Qui alium sine vulnere percusserit, aut baculaverit, &c.* Math. Paris an. 1251. *Et quia noluit eorum commentis obsecundare, baculatus est gravissimè.* Utitur præterea an. 1188. & 1253. pag. 108. & 573. Græci recentiores βακλίζειν dixerunt. Glossæ Lat. Græc. *fustigatus*, βακλισθεὶς, à βάκλον, quæ vox occurrit in Concilio Calchedon. Act. 1. στρατιῶται μετὰ βάκλων καὶ ξιφῶν ἐπέστησαν, καὶ τὰ βάκλα καὶ τὰ ξίφη ἐφοβήθημεν. Infrà: στρατιώτας ἡμῖν ἐπήγαγεν μετὰ βάκλων καὶ ξιφῶν. Habetur præterea in Actis SS. Abrahamii & Mariæ cap. 9. Saxo Grammaticus lib. 10. pag. 180. de Canuto Rege Daniæ: *Postmodum verò [illegible]ti ejus — pecuniariæ mulctæ temperamentum accessit. quo tamen sola ligni percussio caruit, quòd eo canes quis abigere soleat: adeo majorum verecundia summam in ictu probroso contumeliam reponebat.*

Præsertim verò *baculari* dicebantur tirones, qui in torneamentis aut hastiludiis non probè se gesserant. Idem Mathæus Paris an. 1248. *Die verò Cinerum cœptum est Torneamentum magnum apud Neubiriam — ibique profectò Willelmus frater domini Regis uterinus, cognomento de Valentia, tyro novellus, ut titulos Militiæ sibi famosos adquireret, se animosa præsumptione — ingessit, sed ætate tener & viribus imperfectus, impetus Militum durorum & Martiorum sustinere non prævalens, multa mansit prostratus, & egregiè, ut introductiones Militiæ initiales addisceret, baculatus.* Eundem morem præterea asserit sub an. 1226. ut & Mathæus Westmonaster. pag. 352. *Ibi multi nobiles, dum conarentur laudem Militiæ promereri, prostrati, verberati, & contriti conculcabantur.*

BACULARIS. Vide *Baccalarius*.

BACULARIUS, Apparitor Ecclesiasticus, bedellus, qui *baculum* manu gestat in signum suæ functionis. Constitutiones Petri Episcopi Ruthenensis Legati Apostolici in Regno Cypri an. 1312. cap. 42. *Item quòd baccularii nostri, & etiam Ecclesiæ, omnes illos qui contra dictas Constitutiones facerent, vel aliquam prædictarum, extunc apertè potestatem habeant citandi eos personaliter coram nobis, &c.* Vide *Virgarius*.

BACULOSUS *Ecclesiasticus*, in Præfatione Legum Hoëli Boni Regis Walliæ, dicitur Episcopus aut Abbas qui baculo pastorali insignitur: *Omnes Ecclesiasticos dignitate baculosos, vel Archiepiscopos, Episcopos, Abbates, &c.*

BACULUS *Pastoralis*, Pedum, *Cambuta*, Episcoporum & Abbatum. Carolus Calv. ad Nicolaum PP. de causa Ebonis: *Omnesque Suffraganei qui eo absente ordinati fuerant, annulos & baculos, & suæ confirmationis scripta, more Gallicarum Ecclesiarum, ab eo (Archiepiscopo) acceperunt.* Gervasius Dorobernensis an. 1183. *Protestatum est etiam — quòd baculus pastoralis Episcopi Rofensis defuncti non in occulto, sed manifestè Cantuariam statim debeat afferri sepulto Episcopo, & in Cantuariensi Ecclesia reservari, donec novus electus consecretur, & eodem baculo instituatur.* *Baculus Episcopalis*, apud Lambertum Schaffnab. an. 1071. Petrus Damian. lib. 2. Epist. 2. *Nunquam certè vidisse me memini Pontificales baculos tam continuo radiantis metalli nitore contectos, sicut erant qui ab Esculano atque Tranensi gestabantur Episcopis. — nec eis profuit quod Pontifices lignei auratis usi sunt baculis, dum Sacerdotii meritum non nitor efficiat vestium, sed spiritualium norma virtutum.* Vita S. Burchardi Episcopi Wirtziburgensis cap. 1. *De tanti viri humilitate scribere quippiam omnino superfluum fuerit, cùm necdum nomen & officium Episcopale valuisset pompaticum, nisi quòd ipsa quæ in loco sepulturæ ejus servatur virga sambucea, semper nobis ad memoriam reducit humilitatis ejus exempla. Unde constat quanto pretiosior sit coram illo qui humilia respicit, & alta à longè cognoscit, pastor Burchardus cum sua pastorali virga modernis pastoribus, qui pascentes semetipsos, vix in ipsis baculis suis aliqua carent pompa.* Hinc apud nostros vulgati versus, qui à Coquillio in Hist. Nivernensi habentur:

Au temps passé du siecle d'or,
Crosse de bois, Evesque d'or.
Maintenant changent les loix,
Crosse d'or, Evesque de bois.

Vide Concil. Tribur. an. 895. cap. 18. & Stephanum Tornac. Epist. 233. 234.

Formam baculorum pastoralium sic describit Hugo à S. Victore in Speculo Eccles. cap. 6. *Baculus pastoralis rectitudine sui rectum regimen significat. quòd autem una pars curva est, & altera acuta, monstrat præesse subjectis, & debellare superbos. Unde dictum est:*

Curva trahit mites, pars pungit acuta rebelles.

Et iterum:

Curva trahit, quos curva regit, pars ultima pungit.

Et item:

Attrahe per curvum, medio rege, punge per imum.

Virga emendationis index, apud W. Malmesbur. lib. 1. de Gest. Pontif. Liber 1. Mirac. S. Dionysii c. 3. *Videt introire senem Clericum Pontificalibus vestibus exornatum, ferentemque in manu baculum à capite arcuatum, in imo reflexum, qualibus antiquiores Pontifices usos fuisse ad Memorias eorum suspensi declarant.* Silvester Giraldus in Topogr. Hiberniæ cap. 33. *Baculos Sanctorum in superiore parte recurvos, auro, argento vel ære contectos — in magna reverentia habere — solent Hiberni.* Vide Honorium August. in Gemma animæ lib. 1. cap. 217. 218. 219. Durandum lib. 3 Ration. cap. 15. & Haëftenum lib. 3. Disquisit. Mon. disq. 5.

Græci perinde βακτηρίαν pro pedo Patriarchali usurparunt. Synodus VIII. act. 7. ubi de exauctoratione Photii: ἄρατε, εἶπε, τὴν βακτηρίαν ἐκ χειρὸς αὐτοῦ, σημεῖον γάρ ἐστιν ἀξίας ποιμαντικῆς, ἧς αὐτὸς ἀνάξιος, &c. Adde Pachymerem lib. 2. cap. 15.

Baculo pastorali non utitur Pontifex Romanus, *tum propter historiam, tum etiam propter mysticam rationem,*

inquit Innocentius III. PP. in Actis ejusdem pag. 64. & lib. 1. Decret. cap. de Sacrof. unct. §. fin. *pro eo quòd B. Petrus Apostolus baculum suum misit Euchario primo Episcopo Trevirensi, quem unà cum Valerio & Materno ad prædicandum Evangelium genti Theutonicæ destinavit: cui successit in Episcopatu Maternus, qui per baculum sancti Petri de morte fuerat suscitatus. Quem baculum usque hodie cum magna veneratione Treverensis servat Ecclesia*, ait idem Pontifex lib. 1. Myster. Missæ cap. 62. Ferulam tamen ei adscribunt Scriptores. Vide *Ferula*.

Baculos pastorales habere Abbates, iisque investiri solitos, palam est. Ordericus Vital. lib. 8. *Per baculum pastoralem, ut eo tempore moris erat, Cœnobii curam — commisit*. At in libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 1. secus esse in eo Monasterio dicitur: *Sciendum quoque est quòd nostra Consuetudo Abbatibus nostris baculum nullo modo concedit*. Mox: *Nec aliqua eum persona præter Priorem claustri post benedictionem Episcopi in sede sua ponere debet, maximè cùm baculo careat; unde nec ad eum pertinet Concilia sive Curias Regum vel Principum frequentare.*

Baculi & annuli controversia, inter Regnum & Sacerdotium, seu de investituris Ecclesiarum, apud Will. Tyrium lib. 12. cap. 25.

Baculus Choralis, quem defert Abbas in Choro, seu cambuta, in Vitis Abbatum S. Albani pag. 92. & tom. 2. Concilior. Angliæ, de modo constituendi Abbatis exempti, sub an. 1255. cap. ult.

Baculi pœnitentium, quibus, inquit Honorius Augustod. lib. 3. cap. 77. eorum *peregrinatio* innuitur; *quia se à regno Dei alienant*: unde cùm Ecclesiæ reconciliabantur, eos deponebant. Ordo Romanus: *Cùm Sacerdos susceperit pœnitentem, si Laïcus est, dimisso baculo, quisquis verò ille est, sive Laïcus, sive Clericus, seu Monachus, suppliciter se inclinet ante Sacerdotem.*

Baculi Cantorum, quos ii in Ecclesia deferebant. Honorius Augustod. lib. 1. cap. 24. *Ex legis præcepto baculos manibus tenebant, qui Paschalem agnum edentes ad patriam tendebant. Secundùm hunc morem Cantores in officio Missæ baculos tenere noscuntur, dum verus Paschalis agnus benedicitur*. Adde cap. 74. Hinc fortè manavit ut *Cantores & Præcentores* in Ecclesiis, dum sacrum peragitur officium, baculos argenteos teneant.

Cum *baculis* ædem sacram ingredi Sacerdotes, cum ad sacras Liturgias celebrandas accederent, sanxit Zacharias. Micrologus cap. 2. *Zacharias vir Apostolicus — constituit ne Sacerdotes ad celebranda Missarum solennia cum baculo intrarent, nec velato capite altari astarent.* Sed eos deponebant, dum Evangelium recitabatur. Ordo quippe Romanus ait, cùm Evangelium à Diacono in Missa recitatur, *baculos omnium deponi de manibus, & in ipsa hora neque coronam, neque aliud operimentum super capita eorum haberi*. Amalarius lib. 3. de Eccl. offic. cap. 18. *de Lectione Evangelii: Usque ad istud officium baculis sustentabamur, modò ut oportet servos ante dominum stare, humiliter stamus, deponentes baculos è manibus*. Adde ejusdem Eclogas de officio Missæ. Hildebertus Cenoman. de celebratione Missæ; ubi *de Evangelio*:

Inde sinistrorsum Domini sacra verba leguntur,
Plebs baculos ponit, stat, retegitque caput.

Infrà:

Ut sis attentus, patiens, erectus in hostem,
Et caput & baculus, & status ipse decent.
Quippe caput retegens attentè audire moneris;
Parcere, cùm baculum projicis, instrueris.

Adde veterem Exposit. Missæ, Honorium Augustod. lib. 1. cap. 34. Hugonem à S. Victore in Spec. Eccl. cap. 7. &c. Neque tamen usquequaque id semper obtinuisse, observare est ex Chrodegango in Regula Canonicorum Metensium cap. 7. *Illud in timore curavimus, secundùm quod Romana Ecclesia tenet, & nostra Synodus judicavit, ut Clerus noster in Ecclesia, quando ad opus divinum adsistit, nisi infirmitate cogente, baculos in Ecclesia manibus non teneant.*

Baculus peregrinationis. Vide *Bracloperetæ*, & *Burdo*.

Baculi Episcopales frangebantur in eorum degradationibus. Chronicon Novaliciense lib. 6. de Abbate exauctorato: *Detestabilem Sarabaïtam cepit, baculum fregit, atque superbum de sede deposuit*. Vita sancti Theodardi Episcopi Narbon. apud Catellum: *Truncatis in conspectu omnium, ac penitus scissis Episcopalibus indumentis, baculisque eorum super eorum capita confractis, — ab omni Clericatus honore dejecti sunt*. Henricus Huntindon. lib. 6. pag. 365. *Leo PP. tenuit Synodum apud VerZolei, ubi Wlf Episcopus Dorsestriæ interfuit, & pæne fractus est baculus ejus Episcopalis, nisi majus pretium dedisset: nesciebat enim officium suum sicut Episcopum deceret*. Florentius Wigorn. pag. 656. *Plurimos Abbates baculis privatos deposuit de sedibus*. Vide *Degradatio*.

Baculus fractus. Bracton lib. 3. Tract. 2. cap. 33. §. 1. de Utlagatis & felonibus: *Qui sic convicti secum portant judicium, sicut finaliter condemnati nullum habent appellum versus aliquem fidelem nec infidelem: quia omnino frangitur eorum baculus*. Adde Fletam lib. 1. c. 38. §. 16.

Baculus Jesu, summæ apud Hibernos venerationis, per quem vulgari opinione sanctus Patricius venenosos ab insula vermes ejecit. Vide Silvestrum Giraldum in Topog. Hibern. dist. 3. cap. 34. & lib. 2. de Hibern. expugn. cap. 18.

Baculi Regii in signum salvæ gardiæ appositi, in Aresto Parlam. Parisf. 2. Jan. an. 1521. Vide *Brandones*.

BACULUS, non tam sceptrum, quàm *virga* Regum, regiminis insigne: quomodo Græci βακτηρίαν quandoque usurpant, quam τ. ἀρχῆς fuisse symbolum, extrema Græcia, tradit Pachymeres lib. 4. cap. 29. & δικανίκιν appellatione, in Magistratibus, non semel donat Codinus de Offic. aulæ Constantinopolitanæ.

Apud Francos verò nostros *baculus* imperii nota fuit præcipua, adeo ut ejus traditione regia dignitas resignaretur. Ita enim Guntrannus Childebertum nepotem sibi successorem declaravit, ut auctor est Gregorius Turonens. lib. 7. cap. 73. & ex eo Aimoinus lib. 3. cap. 69. *Rex Guntrannus data in manu Regis Childeberti hasta, ait, Hoc est indicium, quòd tibi omne regnum meum tradidi*. Ita hastam & sceptrum confundit Claudianus lib. 2. in Rufinum:

Deserat Illyricos fines, Eoa remittat
Agmina, fraternas ex æquo dividat hastas.
Nec sceptri tantùm fueris, sed militis hæres.

Annales Francor. Bertiniani an. 849. *Hludovicus & Carolus germana caritate convenientes, tanto amoris vinculo devincti paruere, ut alter alteri baculos publicè tribuendo, Regum uxores & liberos superstiti commendaret*. Hac quippe *baculi* mutua traditione fœdus invicem sanciebant, ac firmabant, quomodo Ditmarus lib. 7. pag. 99. *Concambium mutuis baculis firmatum* ait. Baculi quippe traditio symbolum fuit investituræ, quod à prisco illo Regum Francicorum ritu fortasse profluxit: nam per illam mutuam à Hludovico & Carolo baculi factam traditionem, uterque Regna sua sibi invicem commendabant.

Baculus autem iste Regius *aureus* fuit, ut est apud Theganum de Gestis Ludovici Pii cap. 19. & in iisdem Annalibus Bertinianis an. 876. *Præsentata sunt Imperatori ab Apostolico transmissa dona, inter quæ fuerunt præcipua, sceptrum & baculus aureus*. Annales Francor. Metenses an. 837. de Ludovico Pio: *Coronam auream in capite gestans, & baculum aureum in manu tenens*. *Baculus flaventis auri* dicitur apud Anonymum de Translat. S. Sebastiani num. 88. ubi de eodem Ludovico Pio: *Baculo flaventis auri innixus*. Neque fortè aliud fuit *sceptrum Regale*, quod in lib. 1. de fundatione Monasterii S. Clementis in Piscaria dicitur datum ab eodem Imperatore, eidem Monasterio, *quod gestabat in dextra, ut illud Abbas portaret in solennibus festis, in loco baculi pastoralis*.

Ejusmodi enim *baculi* regii forma fuit, ut baculi pastoralis formam quodammodo referret, atque adeo hastæ, cùm longior esset. Monachus Sangallensis lib. 1. de Gest. Caroli Mag. cap. 19. de quodam Episcopo: *In tantam progressus est proterviam, ut virgam auream incomparabilis Caroli, quam ad statum fieri jussit, feriatis diebus vice baculi ferendam pro Episcopali ferula improvidus ambiret.* Quo loco Carolus *sceptrum* virgam eandem vocat: *Quidam*, inquit ille, *ex Episcopis non contentus Episcopatu, quem in prima Germaniæ sede obtinet, sceptrum nostrum, quod pro regiminis nostri significatione aureum ferre solemus, pro pastorali baculo, nobis ignorantibus sibi vindicare voluit.* Ex quibus patet promiscuè virgam & sceptrum appellari, quòd *baculus* longior fuit, & staturæ Principis par: quomodo non ab Antoninis duntaxat Cæsaribus, & Ottone III. Imp. gestatos baculos observat Marquardus Freherus, sed & à Regibus nostris tertiæ stirpis Prælatos testantur præter Scriptores, eorum nummi aurei, in quibus & *sceptrum* & *virgam* gestant. Rursum idem Sangallensis lib. 1. cap. 36. *Tunc baculus de arbore malo, nodis paribus admirabilis, rigidus & terribilis, cuspide manuali ex auro vel argento, cum cælaturis insignibus præfixo, portabatur in dextera.* Sugerius in Vita Ludovici VI. cap. 13. & Continuator Aimoini lib. 5. cap. 5. de Ludovici filii inauguratione: *Diademate regni gratanter coronavit, necnon & sceptrum & virgam, & per hæc Ecclesiarum & pauperum defensionem, & quæcunque Regni insignia, approbante Clero & populo, devotissimè contulit.*

Aliud tamen fuit sceptrum à baculo: quippe in Ordine ad coronandum Regem edito à Menardo, non modò sceptrum Regi porrigitur, sed & virga, quæ quidem *baculus* appellatur in Cod. MS. Senonensis Ecclesiæ, in quo idem Ordo describitur, non iisdem licèt omnino verbis: *Ad baculum dandum: Accipe baculum, sacri regiminis signum, ut imbecilles consolides, titubantes confirmes, pravos corrigas, rectos dirigas in viam salutis æternæ.* Sceptrum verò *virgam* appellat: *Accipe sceptrum Regiæ potestatis insigne, virgam scilicet rectam regni, virgam virtutis, qua te ipsum bene regas, &c.* In Ordine ad consecrandum Regem edito à Renato Benedicto, virga appellatur, quæ nostris *manus justitiæ* vocatur: *Positis super altare corona regia, gladio in vagina incluso, calcaribus aureis, sceptro deaurato, & virga ad mensuram unius cubiti vel ampliùs habente desuper manum eburneam, &c.* quæ quidem dicitur *virga virtutis atque æquitatis*, in oratione quam dicit Archiepiscopus, cùm Regi porrigitur sinistra manu gestanda, ut est apud Menardum pag. 282. Habetur in eodem Codice Senonensis Ecclesiæ, *Benedictio ad ordinandum Regem*, ubi *quando sceptrum* datur, Regem sic alloquitur Pontifex: *Accipe sceptrum insigne regnantis, quo significatur regula divinæ æquitatis, quæ bonos regit, & malos conterit. In hac virga regni disce amare justitiam, & odisse iniquitatem.* At verò quando baculus: *Sub hoc baculo commendamus tibi gubernaculum regni Francorum in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, ut populum justè regas, & Ecclesias Sanctorum bene disponas.* Baculi, cujusmodi à Regibus alterius stirpis delatus est, forma describitur in iis Tabellis quas delineari curavit V. Cl. Stephanus Baluzius in Not. ad Capitularia Regum Francor. tom. 2. p. 1279. ubi Lotharius Imperator, & pag. 1276. ubi Carolus Calvus Rex effinguntur: sceptrum verò pag. 1278. in ejusdem Caroli imagine, quod quidem desinere in lilii figuram, uti repræsentari solet in Regiis Armorum insignibus, licet observare.

Sed & Imperatores & Reges Anglicos sceptro ac virga simul donatos in eorum coronationibus tradunt Scriptores: ac de Germanicis quidem Augustis, Witikindus lib. 2. de Coronatione Ottonis M. *Proinde procedit Pontifex cum Rege, tunica stricta more Francorum induto, ponè altare, super quod insignia regalia posita erant, gladius cum baltheo, chlamys cum armillis, baculus cum sceptro ac diademate.* Infrà: *Exinde sumpto sceptro baculoque: His signis, inquit, monitus, paterna castigatione subjectos corripias, &c.*

De Anglicis Regibus audiendus in primis Brompton, ubi de coronatione Ricardi I. Regis Angliæ pag. 1159. *Willelmus Marescallus portans sceptrum regale, in cujus summitate signum aureum Crucis erat: & alter, scilicet Willelmus Comes Sarisberiensis, portans virgam regalem habentem columbam in summitate.* Et mox: *Deinde tradidit ei Archiepiscopus Cantuariensis in manu dextra sceptrum, & virgam regalem in sinistra.* Gervasius Dorobernensis pag. 1587. de eodem Ricardo: *Cùm pervenissent ad gradum altaris, inclinavit Rex super genua, habens baculum aureum in sinistra, & sceptrum in dextra.* Math. Paris de eadem Coronatione: *Post quos veniebant duo Comites, quorum primus portabat sceptrum regale, in cujus summitate signum erat aureum: & alter portabat virgam regalem habentem in summitate columbam.* Denique Thomas Walsinghamus de Coronatione Ricardi II. pag. 196. *Statim post hæc accessit Dominus de Furneval ex officio offerens ei rubeam chirothecam, quam Archiepiscopus benedixit, & imposuit manui Regiæ, dans ei sceptrum, his verbis, — tunc dedit ei Archiepiscopus virgam in alia manu habentem in summitate columbam: nam sceptrum, quod susceperat, consurrexit de rotundo globo aureo, quem tenebat in manu chirothecata, & habebat in summitate signum Crucis, & accepit virgam prædictam cum verbis his, &c.* Virgam Alphonsi Regis Aragonum sic describit Raimundus Montanerius cap. 297. ubi de ejus Coronatione: *E la verga era d'or, è havia tota hora be tres panchs de lloch, è al cap de la verga hi havia un robis lo plus bell que hanch fos vist, e be tant gros com un ou de gallina.* Scribit Ruellius in Pompa funebri Caroli III. Ducis Lotharingiæ pag. 161. Duces Lotharingiæ *manum justitiæ* gestare perinde ac Reges Francorum.

BACUNUS. Vide *Baccones*.

BACUS, Vermis, Italis *Baco*, vel *Bago*. Occurrit in Actis B. Thomassi Camaldul. num. 44.

BADA. Charta Amelii Episcopi Tolosani an. 1111. in Tabul. Abbat. Conchensis in Ruthenis num. 1. *Omnis censsus, & omnis fiduciæ, & omnis reditus, & badæ macellorum & salis, & omnes donationes sint Monachis, &c.*

BADALATIUS, ex Ital. *Badalucco, giostra, scaramuccia*, velitatio, certamen, qua voce utitur Joannes Villaneus hac notione lib. 7. cap. 6. 12. 68. lib. 8. cap. 18. 55. Historia Obsidionis Jadrensis lib. 1. cap. 24. *Scaramutias seu badalatios* (meliùs *badalucios*) *conficiebant.* Hinc *Badaluccare*, eidem Villaneo lib. 8. cap. 76. lib. 9. cap. 51. 322. pro *Velitare, Escarmoucher.*

BADERNA. Vide *Bagerna*.

BADITIS, Gallis veteribus, herba quæ Græcis νυμφαία, Latinis *Clava Herculis*. Marcell. Empir. cap. 33.

BADIVOLA. Vide *Bajanula*.

BADIUS. Vide *Bagius*.

BAE & *Bludie*, quum utraque pars injuriam patitur: tunc enim is priùs auditur, qui primus conqueritur, & ad judicium provocat. Leges Burgorum Scotic. cap. 87. *Si quis verberando aliquem fecerit* blae & bludie, *ipse qui fuerit* blae & bludie, *priùs debet exaudiri, si priùs venerit ad querimoniam suam faciendam, &c.*

BAEN, vel *Bahen, est lamina auri ab aure ad aurem, qua familiares Regum utebantur. Ornamentum colli ex auro & gemmis, quod alio nomine torques potest dici.* Ita Glossæ Isid. Joannes de Janua, & Mamotrectus: *Bahen, ornamentum est colli ex annulis aureis confectum: Bahen enim Græcè, corona Latinè secundùm Rabanum.* Lib. 1. Machab. cap. 13. v. 37. *Coronam auream & bainem quam misistis, suscepimus.* Aliæ Edit. habent *Bahen.* Græca verò βαΐνην.

BAEOL, Vasis species, vox Cambrica, in Legibus Hoëli Boni Regis Walliæ cap. 15.

BAERNA. Vide *Bagerna*.

BAFER, *Grossus, agrestis*, in Breviloquo.

BAFFA, *Baso*, idem quod *Baco*. Papias: *Perna, vulgo*

bassa dicitur. Alio loco: *Petaso, Baso.* Rursum: *Petasunculus, perna lardi, id est, dimidium basonis.* Jo. de Janua: *Perna, baconus, vel bassa porci.* Idem: *Petaso, perna porci, baconus, sive bassa.*

BASSOR, pro *Bosporus*, vel *Bosphorus*. Nicol. Trivettus in Chr. an. 1190. *Transito Bassore, seu brachio S. Georgii, transiit in Armeniam.*

BAFUMARIA, Templum Mahumeto dicatum, quod aliis *Machumaria* dicitur. Raimundus de *Agiles*: *In Ecclesiis autem magnis Bafumarias faciebant.* Alibi; *Habebat & monticulum — ubi duæ erant Bafumariæ, & quædam sepulcrorum casalia.* Charta Bertrandi Comitis S. Ægidii an. 1109. apud Ughellum in Archiep. Genuensib. *Tertiam partem Tripolis ab uno mari usque ad aliud, prout Regis Bufamaria determinat.* Sed leg. *bafumaria.* Qui porro aliis Mahumet eidem Raimundo *Bahumet* appellatur: *Nuntiatum est nobis quòd Papa Turcorum veniret contra nos in prælium*: & quia erat de genere *Bahumet, &c.* Et mox: *Anathematizantes Bahumet, & omnem progeniem ejus.* Vide *Machumaria.*

BAGA, Arca, *Coffre*: unde vox *Bague*, & *Bagage.* Charta Decani Ecclesiæ Leichefeldensis in Monastico Anglic. to. 3. p. 237. *Ducentas marcas pecuniæ in quadam baga de Walhey, in quadam cista nominata Cista gratiæ — duximus reponendas.* Infrà: *Mutuum hujusmodi de bonis Ecclesiæ communibus bagæ prædictæ realiter restituat.*

Baga, idem quod *Boia*. Vide in hac voce.

BAGARIO, *Urceoli genus*, in Gloss. Isid. fortè *Baccarium*. Vide *Bacca.*

BAGAUDÆ, *Bacaudæ*, Factiosorum & rebellium hominum cohors, qui solitudines & castra inhabitabant loci situ munita, atque inde in obvios latrociniis & cædibus grassabantur. Horum nomen primùm in Gallia auditum Diocletiano & Maximiano imperantibus, ut auctor est Paulus Orosius lib. 7. cap. 25. & Eutropius lib. 9. ex quibus Hieronymus in Chronico Euseb. *Diocletianus consortem Regni Herculium Maximianum assumit, qui Rusticorum multitudine oppressa, quæ factioni suæ Bacaudarum nomen indiderat, pacem Gallis reddit.* Victor Schotti: *Per Galliam excita manu agrestium ac latronum, quos Bagaudas incolæ vocant, &c.* Horum etiam, ut latronum sæpe meminit Salvianus, qui sub Honorio & Theodosio vixit. Sic ille lib. 5. de Vero jud. & provident. *De Bagaudis nunc mihi sermo est, qui per malos judices & cruentos spoliati, afflicti, necati, postquam jus Romanæ libertatis amiserant, etiam honorem Romani nominis perdiderunt: & imputatur his infelicitas sua, imputamus his nomen calamitatis suæ, imputamus nomen, quod ipsi fecimus. Quibus enim rebus aliis Bagaudæ facti sunt, nisi iniquitatibus nostris, nisi improbitatibus judicum, nisi eorum proscriptionibus & rapinis, qui exactionis publicæ nomen, in quæstus proprii emolumenta verterant, & indictiones tributarias prædas suas esse fecerunt.* Ex quibus perspicuum fit Bagaudarum defectioni & rebellioni occasionem dedisse judicum & præfectorum avaritiam & rapinam, stetisseque & durasse in Galliis perniciosam hanc factionem longè post Diocletiani ævum, unde postea, si non ipsa Bagaudarum factio, saltem nomen in Hispaniam transiit. Meminit enim non semel Idacius in Chronico *Bacaudarum Tarraconensium*, & *Aracelitanorum*, sub Rechila & Theodorico Gothorum in Hispania Regibus. *Bagaudarum* etiam meminit Eumenius in Paneg. de Schol. instaur. ut & Vita S. Mauricii Mart. ex qua Christianos fuisse docemur. A *Bagaudis* deinde

Bagauda, dicta Regio quam inhabitabant. Prosper Aquit. in Chron. *Omnia pene Galliarum servitia in Bagaudam conspiravere.* Et mox: *Eudoxius arte medicus — in Bagauda id temporis mota delatus, ad Chunnos confugit.* Sed ubinam gentium, haud planè certum. Tradit auctor Vitæ S. Baboleni Abbatis, Fossatensi Monasterio, 4. milliaribus à Lutetia dissito, nomen fuisse *Castrum Bagaudarum*. Charta Caroli Calvi Regis an. 28. ex Tabulario ejusdem Monasterii fol. 13. *In Cœnobio Fossatensi quod vocatum olim fuit castrum Bagaudorum, &c.* At cùm Bagaudæ nullibi ferè pedem figerent, & ubique latrocinarentur, agerentque prædas, probabile est *Bagaudiam* tunc fuisse, ubi morabantur.

Bagaudas à βαγαύδειν, quod est vagari apud Suidam, nescio an verè, deducit Innoc. Cironus in Paratit. Jur. Canon. ut Boxhornius ab Hebræo *Boguedim*, rebellis: at cùm Gallicam vocem esse indicet Aurelius Victor, Altaserra sic dictos censet Bagaudas, quasi silvicolas, à voce *gau*, quæ Gallis silvam sonat. Quid si à *Bagat*, vel *bagad*, uti scribitur à Boxhornio, quæ vox Armoricis & Wallis, proindeque veteribus Gallis, turmam sonat, & hominum collectionem? Catholicum Armoricum: *Bagat, G. assemblée multitude de gens. L. hæc turba. Item hæc turma, compaingnie de trente. Bagat chatal, G. tropel de grosses bestes, ou de brebis. Lat. Grex, armentum, ouhen.* Cæterùm *Baogandas*, seu *Baogaudas* habet prima Salviani Editio an. 1530. *Baugaredos* vocat liber de Castro Ambasiæ n. 8. *Baccaharidas*, Idacius in Chronico in Diocletiano. Non desunt qui Parisienses vulgò *Badauts* per ludibrium appellari, tanquam à primis istis Bagaudis ortum duxerint.

BAGERNA, *Baerna*, *Baderna*, Caldaria, in qua sal conficitur: ex Gallico *Baignoire*, ut videtur. Charta Reginaldi Comitis Burgund. an. 1037. apud Duchesn. in Hist. Vergiac. p. 77. & Labeum to. 1. Biblioth. p. 270. *Dedit Comes apud Salinum villam aream unam cum calderia, quæ alio nomine bagerna vocatur, ut ibi fieret sal.* Occurrit ibi semel ac iterum. *Cuves & Baignoires*, in Consuet. Meledunensi art. 282.

Baerna, eadem notione habetur in Bulla Eugenii III. PP. an. 1147. in Bibl. Cluniac. pag. 1410. Ut

Baderna, non semel in Charta Joannis Burgundiæ Comitis ann. 1260. apud Petrum Chifflet. in Tornutio p. 476.

BAGINELLA. Glossæ MSS. ad Alexandum Iatrosoph. *Siliqua Græca, Baginella.*

BAGUERRA. Vide *Bovera.*

BAGNOLENSES, Heretici, Waldensium & Catharorum sectatores, *in Tuscia, sive in Marchia, vel in Provincia*, ut auctor est Reinerus lib. contra Waldenses cap. 6. à *Bagnolo*, oppido Provinciæ dicti, vulgo *Bagnols.*

BAGULA. Gloss. Anglo-Sax. Ælfrici: *Bagula*, bridel, *i. Frenum.* Infrà: *Bagula, salivare*, brydel. Ubi Somnerus, *fortè pagulum, i. frænum.* Hinc emendandæ Glossæ Isidori: *Pagula, frana.* Legendum enim *bagula.* Auctor τῶν Πατρίων ΚΠ. in Spectaculo 1. de Elephante, quem domi continere non poterat dominus: αὐτὸς δὲ διὰ τὰς βαγύλας ἐλεοφόρεσις κρατῆσαι οὐκ ἐνεδίδου. Nescio an vocis etymon attigit Joannes de Janua: *Bajulum frænum, à bajulo, as, quia eo equus bajulatur.*

BAGUS, *Bagius*, Color equi, qui Latinis, *Badius*, *spadix, phœniceus*, dicitur, interdum *rutilus*, ut Agellio lib. 2. c. 26. *Puniceus*, eidem lib. 3. c. 9. Gloss. Lat. Gr. *Badius*, χελιδονιαῖος. *Badius* verò à Βαΐς, & Βάϊον, ῥάβδος φοινικος, Hesychio: quæ verba idem sonant quod σπάθη & σπάδιξ, ramulus palmulæ. Gloss. Gr. Lat. *Palma*, χεὶρ, καὶ βαΐς, καὶ φοίνιξ. Sic *Badius* erit quasi βάϊδιος. Ugutio: *Badius, est equus, quem antiqui dicebant vadium, à vado, quia fortiùs vadit inter cætera animalia. Ipse est & spadix, quem fœnica tum Græci vocant, &c.* Vide Palladium in Martio tit. 13. Papias MS. *Spadices equi, Bagi, Rufati.* Edit. habet *vagi.* Charta Ferdinandi, Regis Majoric. filii an. 1306. *Pro pretio unius roncini de pilo bagio, quem à vobis nunc emimus.*

Baius, Gallis *Bay*, Hispanis *Vayo*. Charta Bermundi II. Regis æræ 1070. apud *Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti to. 6. *Ad confirmandam chartam istam commutationis caballum baium valentem solidos ducentos — accepi.*

Baiardus

Baiardus, eadem notione. Vita B. Ægidii Minoritæ n. 51. *Et sunt hujusmodi sicut agricola qui arma Rolandi indueret, & cum eis pugnare nesciret: non enim omnes homines equum Baiardum scirent equitare, nec insidentes ei sibi scirent à casu cavere.*

BAHEN. Vide *Baen.*

BAHUDUM, Arcæ species, nostris *Bahud.* Occurrit in Fleta lib. 2. c. 21. Guillelmus *Guiart* an. 1302.

Bidaus nul riens ni refusent,
Ains prennent par tout comme ahurs,
Tentes & coffres & bahurs.

BAJANULA. Vide *Bajulona.*

BAIARDUS. Vide *Bagus.*

BAILIUS, *Bailium.* Vide *Bajulus.*

BAINBERGA, *Bemberga,* Tibiale ferreum militis, ocreæ, cothurni. Gloss. Theotiscum: *Ocreæ, arma crurum, Benbergæ.* Germanis *Been-berghe*, tibialia, ocreæ, quibus teguntur crura: ποδόψελλα σιδηρᾶ Leoni in Tacticis cap. 5. §. 4. Lex Ripuar. cap. 36. §. 11. *Bainbergas bonas pro* VI. *sol. tribuat.* Testamentum S. Everardi Ducis Forojul. in Cod. Donat. piar. & apud Florentium Haræum in Castellan. Insul.. *Bruniam unam, helmum* 1. *& manicam* 1. *ad ipsum opus, bembergas* 2. *mortariolum argenteum unum.* Alibi: *Bruniam unam cum halsberga, & manicam unam, bemivergas duas:* ubi leg. *bembergas.*

BAÏNEM. Vide *Baën.*

BAIRMAN, Qui bonis cedit, apud Scotos. Statuta Willelmi Regis Scotiæ cap. 17. quod inscribitur, *de Cessione bonorum: Bairman qui debet fieri, jurabit in Curia, quòd nihil habet ultra* 5. *solidos &* 4. *denarios, &c.*

BAISSA. Michaël Scotus de Physionomia cap. 20. *Animalium quædam habent in capite cornua, quædam nares, quædam baissas.*

BAISSAMENTUM, Diminutio; vox Gallica, *Baissement.* Charta an. 1307. in Regesto 2. Philippi Pulcri Regis Franc. ex Chartophylacio Regio. ch. 4. *Et sine excusatione partis, sine diminutione seu baissamento, &c.*

BAJULA, Nutrix, in Charta Italica an. 1287. Italis *Bâlia: Gerula,* in vet. Lexico: *Geraria,* apud Plautum in Milite glorioso. *Le Roman d'Aubery MS.*

A sa bajarse l'a maintenant livrée.

BAJULARE, Regere, gubernare. Vita S. Rusticulæ Abbatissæ Arelat. cap. 32. *Quis unquam poterit ore proprio promere, quo ingenio bajulabat exiguitatem nostram, diebus & noctibus pro peccatis nostris Deum deprecans? Bajulare officium,* est *gerere, exercere,* apud Marculfum lib. 1. form. 1.

BAJULARIS, *Juvenis, fortis,* Ugutioni. Fortè *Bacularis.* Vide in *Baccalarius.*

BAJULONA, *Bajanula, &c.* Lectica. *Bajulatoria sella,* Cælio Aureliano Siccensi lib. 1. Acutor. c. 11. *Bajulatoria sessio,* cap. 15. Ugutio: *Bajulona, lectus qui in itinere bajulatur.* Ex quo emendandus, ni fallor, Isidorus in Glossis: *Banadula,* (lib. 25. Orig. c. 11. *Bajanula,* al. *baniola*) *lectus qui in itinere fertur.* & Papias: *Bajanula, lectus qui in itinere bajulatur: unde dicitur Bajaramos beleneas.* Sic MS. Gloss. Saxonic. Ælfrici: *Bajanula,* feŋ-beδ, i. lectus. Denique Joan. de Janua, *Bajunola* habet. His quippe locis vocis etymon suadet restituendum *Bajulona,* ut & apud Ordericum Vitalem lib. 13. p. 907. *Comes autem qui spumanti equo vectus cum pluribus nimis Normanniam intraverat, pallidus & gemens, atque badivola jacens sua revectus visitat.* Hoc enim loco legendum *bajulona,* vel *bajunula* censuerim.

BAJULUM. Vide *Bagula.*

BAJULUS, *Portator,* Ugutioni. Planciades *Vispillones,* ait dictos *bajulos,* qui scilicet mortuos efferunt. Quo sensu usurpat Petrus Chrysologus Serm. 121. & apud Ammianum lib. 14. *Bajulorum Præcentorem,* tibicinem qui vespillonibus præcinebat, interpretantur viri docti. Occurrunt præterea non semel *Bajuli* inter Ecclesiæ Romanæ ministros, qui processionibus publicis intererant, & cruces & candelabra bajulabant. Ordo Romanus, describens processionem Pontificis: *Post Episcopos Presbyteri, deinde Monachi, deinde Schola, deinde Milites Draconarii, id est, qui signa portant, post eos Bajoli, post eos Cereostatarii.* Petrus Diac. lib. 4. Chr. Casin. c. 37. ait *Bajulos cereostatarios, stauroferos, &c.* obviam Roma processisse Henrico Imperatori. Dudo lib. 1. de Moribus Norman. *Bajulant Scholastici candelabra & cruces.*

Bajulus, Pædagogus, qui puerorum curam gerit. Sophoclis Scholiastes in Ajace Lorario; παιδαγωγὸς ἢ παιδοτρίβης, ὁ λεγόμενος βάϊουλος. Vitalis Episcop. Oscensis apud Blancam de Reb. Aragon. *Alii bajuli, i. servuli, vel nutritores,* — *quia consueverunt nutrire filios, & familias dominorum.*

Præsertim verò *Bajuli* dicti, qui filiorum Principis educationi præficiebantur, quorum summa proinde in Palatio dignitas & auctoritas erat. Lupus Ferrar. Epist. 64. *Non admittantur à vobis Monitores, quos Bajulos vulgus appellat, ne gloriam vestram inter se ipsi partiantur.* Atque hoc sensu passim vocem eandem usurpant Hincmarus in Epist. de Ordine Palat. cap. 2. 6. & Opusc. 11. cap. 6. Fredegar. cap. 86. Auctor Vitæ Lud. Pii an. 781. Gesta Dagob. cap. 2. Aimoin. lib. 4. c. 15. 38. Hariulfus lib. 1. cap. 3. Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. cap. 24. Paulus Diac. lib. 23. Hist. Misc. Sigebertus in Vita S. Sigeberti Regis Austras. n. 11. Chronicon. Moissiac. an. 641. &c. *Gregorius Imperialis Pædagogus,* apud Joannem VIII. PP. Epist. 46.

Iidem etiam dicti *Nutritores* Gregorio Turon. lib. 8. Hist. cap. 22. Caper de Verbis dubiis: *Pædagogus, Nutritor puerorum.* Carolus Rex Burgundiæ filius Lotharii Imp. in Charta an. 857. to. 12. Spicilegii Acheriani p. 120. *Comitem Girardum parentem suum ac nutritorem* vocat. Papias: *Bajulus, Nutritor.* Vetus Inscriptio: NERATIO SCOPIO V. C. FILIO CONSULARI CAMPANIÆ CURSUS SATRIUS NUTRITOR EJUS. Adde Gruter. 18. 10. 302. 4. *Nutricius puerorum* apud Adamum Bremensem cap. 54. Claudianus lib. 1. in Rufin. *Nutritoremque puellæ Tradidit.*

At posterioribus sæculis, in Gallia, sub postrema Regum stirpe, quibus filiorum Regis, atque adeo Regum ipsorum, qui nondum adolescentiæ annos attigerant, cura & educatio demandata erat, promiscuè *Pædagogi, Custodes,* & *Magistri* appellati leguntur, uti ex Diplomatibus Philippi I. Reg. Fr. an. 1060. 1062. & 1066. constat, ubi Ingerrannus *Pædagogus, Custos & Magister Regis* passim subscribit. In Charta Ludov. VI. pro Monasterio S. Martini de Campis, *Herluinus* pariter, ut *Magister Regis* subscribit. Apud Ditmarum lib. 4. *Bernhardus Magister Regis* occurrit. Chronicon S. Vincentii de Vulturno p. 675. de Authberto postmodum Archicancellario: *Cœpit ejusdem Imperatoris* (Caroli M.) *Magister & Institutor esse prudentissimus.* Adde Adamum Bremensem cap. 159. In Diplom. pro S. Maglorio Paris. *dato Parisius regnante Roberto Rege anno* 2. *cum gloriosa matre sua Adeleide,* mentio fit Domini *Hugonis Educatoris & Consiliarii Regis.* Adde Hist. S. Audoëni Rothom. p. 463. & Jo. Columbum in Episcopis Vivariensibus lib. 2. n. 46.

Fuit etiam in Constantinopolitano Palatio dignitas inter alias Palatinas non minima, Μέγας βάϊουλος, *Magnus Bajulus,* penes quem erat filiorum Imperatoris cura & educatio, ut passim ex Codino & aliis Scriptoribus Byzantinis docemur. *Gregorius Bajulus Imperialis,* apud Erkempertum in Hist. Langob. Chronicon Vulturnense lib. 3. *Gregorium Bajulum Imperialem Græcorum, qui tunc in Ydronto degebat, cum multis exercitibus* — *Barim introduxerunt.* Hujus mentio est apud Joannem VIII. PP. Epist. 168. 169. 178. Vide Meurs. in Gloss. Fabrotum ad Cedren. & nos in Gloss. ad Villhard.

Bajuli Abbatum, Officiales domestici. Aimoinus de Vita S. Abbonis Floriac. c. 17. *Hos ex Monachis itineris comites assumens, prænominatum Remigium, meque, qui hæc scribo, Aimoinum, cum Guillelmo suæ venerantiæ, juxta Abbatum morem, tum Bajolo. Balivi Monasteriorum*, apud Ingulfum p. 856. 906. *Vita* Abbat. S. Albani: *Extunc poterit electus* (Abbas) *sibi de sociis qui secum commorentur, quos Bajulos dicimus, providere*. Ibidem p. 72. de Abbate: *Exinde solus ut potuit, ut decentiùs intraret, sequentibus Bajulis suis, ivit sessum*. Infrà eadem pag. *Circumdedit sibi habitum suum, assistentibus Bajulis suis*. Pag. 73. *Qui & ipsius Abbatis & subsequentis diu Bajulus extiterat*. Ibid. *Bajulus Abbatis & sigilli custos*. Matth. Paris an. 1257. *Joannes Abbatis Bajulus & Procurator. Camera ballivorum*, in Monasteriis, in Hist. S. Martini de Campis p. 208. Ita etiam Episcoporum Officiales vocabant. Eædem Vitæ Abbatum S. Albani p. 41. *Præcepto Abbatis sui Alexandro Episcopo Lincolniensi adhærens, Bajulique officium exercens, &c.* Hinc fortè *Bajulare officium*, munus aliquod exercere in Monasteriis; dixit Marculfus lib. 1. form. 1. *Ut de vestra Congregatione qui in vestro Monasterio sancta debeant bajulare officia, &c.*

Bajuli Horarum Ecclesiæ, in Tabulario Brivatensi sub an. 1239. 1247. 1256. 1260. &c. Vitæ Abbatum S. Albani p. 70. *Legebantur autem* 12. *eadem nocte de beata Virgine Lectiones, quas corde tenus sine candela Bajuli transcurrere consueverunt.*

Bajuli Obituum novorum, in eodem Tabul. sub an. 1244. 1253. Officiales in Monasteriis, quibus incumbebat recipere & distribuere legata & pecunias destinatas servitio Horarum & Obituum, seu *ad opus Horarum*, ut est in Chartis.

Bajulus, Tutor, *Bail*, *Baillistre*, *Bailliseur*, in Consuetudinibus municipalibus nostratibus passim. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 103. *Tutores vel Bajuli respondeant, si voluerint, pro pupillis*. In Consuetudinibus municipalibus maritus dicitur *Bajulus* uxoris, *Mari & Bail*. Chronicon Flandr. cap. 69. *Et le Roy l'a receu en son hommage, & le Duc son Baron, comme bail d'elle*. Per Assisias Hierosolym. MSS. cap. 168. & 170. *Bailliage ne doit nul avoir, se le fié ne li peut escheir, for que en une sole maniere: se l'eir a pere ou mere, laquelle il ait des deus, celui emporte le Bailliage devant tous les autres par l'assise*. Et cap. 169. *Le Bail n'a point la garde de l'enfant qui est Seigneur de terre, de crainte que la convoitise lui fit faire la garde du loup; mais il doit estre gardé par accort du commun de ses hommes, tant son corps que ses forteresses, & doit avoir son vivre honorablement, & ses forteresses fournies raisonablement des rentes de la Seigneurie*. At cap. 170. *Le pere ou la mere qui ont le Bail de leur enfant, en ont aussi la garde, pource que l'eschétte dou fié ne peut venir à lui*. Philippus Bellomanerius in Consuet. Bellovac. MS. cap. 15. discrimen esse observat *entre le Bail & le garde*.

Bajulia, Tutela, in Consuetudinibus municipalibus nostratibus *Bail*, *Baillie*. Vetus Charta apud *Diago* in Comitibus Barcinon. lib. 2. cap. 70. *Ut teneat eam suo Seniori Comiti Berengario, usque ad illum terminum in quo habet acceptam bajuliam sui nepotis & sui honoris, &c.* Vide *Balia*.

Bajulus, vel *Baillivus*, Italis *Balio*, Magistratus, qui vice Legati ordinarii Venetorum fungebatur Constantinopoli, dum Imperatores Græci ea in urbe imperarent: seu potiùs *Mercatorum Prætor*, ut Platinæ placet in Gregorio XI. Παῦλος, & μπαιῦλος, Pachymeri lib. 2. c. 32. Gregoræ lib. 4. Phranzæ lib. 3. c. 1. & Codino de Offic. cap. 14. n. 13. quomodo hæc vox scribitur apud Ducam cap. 17. ubi de *Ballivo* Ordinis Hierosolymitanorum Militum. At id non semper obtinuit: nam primitus *Potestates* dicti ii Bajuli, ut colligitur ex Statutis Venetor. an 1242. lib. 1. c. 27. *Ballivum* Catelanis, qui Constantinopoli morabantur, præfuisse etiam ait idem Phranzes loco citato.

Bajuli dominorum, in Constitut. Neapol. lib. 3. tit. 10. quibus aliquid agendum à dominis suis demandatum est. Ita etiam appellamus pedaneos & fiscales judices prædiorum & feudorum.

Bajuli gabellati, qui gabellas seu tributa publica exigunt vel recipiunt. Constit. Neapolit. lib. 1. tit. 57. *Statuimus Magistros Camerarios* —— *ipsas rationabiliter diffinire causas quas inter Bajulos gabellatos suæ jurisdictioni subjectos oriri sæpe contingit.*

Bajulivi Conventuales, in Ordine Hospitalariorum S. Joannis Hierosol. præcipui ordinis Consiliarii appellantur Magnus Commendatarius, Marescallus, Hospitalarius, Admiratus, Draperius, & Turcopolerius, *qui Bajulivi Conventuales dicuntur, quia suarum linguarum præsides existunt*. Statuta istius Ordinis tit. 10. §. 1.

Bajulivi Capitulares, in eodem Ordine, ibid. n. 2. qui Capitulis ascripti sunt, Consilioque intersunt: hi sunt Bajuli octo linguarum,

Provinciæ, qui Magnus Commendatarius;
Alverniæ, qui Marescallus;
Franciæ, qui Hospitalarius;
Italiæ, qui Admiratus;
Aragoniæ, qui Draperius, nunc Magnus Conservator;
Angliæ, qui Turcopolerius;
Alemanniæ, qui Magnus Bajulivus;
Castellæ, qui Cancellarius Ordinis,

appellantur. De iis eodem tit. §. 42.

Bajulivorum appellatione præterea veniunt Priores & Castellanus Empostæ, tit. 19. §. 5. Magni Baillivi Hospitalis S. Joan. Hieros. meminit Ducas cap. 17. p. 40.

Ballivus, Regni vel Imperii gubernator, qui vulgo *Regent*: olim *Bail*. Henricus Flandrensis in Epistola ad Innocentium III. PP. in Gestis ejusdem p. 116. *Principes, Barones, & Milites exercitus me Imperii Ballivum elegerunt*. Ipse verò *Imperii moderatorem* se inscribit in eadem Epistola. Vide infrà *Balius*.

Ballivi, nostris, *Baillis*, dicti, quibus justitiæ in provinciis & majoribus civitatibus administrandæ cura à Principe demandata erat, qua notione passim hæ voces occurrunt in Constitutionibus Regum nostrorum. *Ballivos* autem à voce *Bajulus*, dictos omnino constat; non verò à *Baal* idolo, ut sibi somnia finxere Sanjulianus in Hist. Burgundionum p. 167. Golutus in Hist. Comit. Burgund. lib. 2. c. 42. & Joannes Guijonius in Dissertat. de Magistratibus Augustodunensis fori cap. 2. Atque ii Comitum vicem subiere, qui prima & secunda Regum nostrorum stante stirpe id muneris obibant, quod postmodum Ballivi. At cùm Comites inclinata, & frequentibus Normannorum irruptionibus attrita ac penè proffligata eorundem Principum auctoritate, Comitatus suos sibi proprietario jure asseruissent; iidem juris dicendi facultatem tradidere Vicariis, quos *Bajulos* ac *ballivos*, vocabulo ævi istius, vocarunt, quo ita appellabantur quibus rei alicujus cura demandata erat: ut qui *Justitiæ suæ Custodes* essent ac veluti rectores & præsides: quod etiam fecere Reges nostri in iis oppidis ac civitatibus, quæ sui ac proprii juris erant.

De Ballivorum jurisdictione ac cognitione in Regno Siciliæ agunt Constitutiones ejusdem Regni lib. 1. tit. 56. & sequentibus: in Francia verò præ cæteris Edictum S. Ludovici, dat. Parisiis mense Decembri an. 1254. quod recitant Joinvilla, & Nangius in illius Vita sub an. 1256. & Edictum Philippi Pulcri an. 1302. pro reformatione Regni, quod Pithœus edidit post Consuetudinem Trecensem, in quibus habetur sacramentum, quod antequam munus suum inirent, edere tenebantur, cap. 26. & seqq. quod etiam descriptum legitur in 1. Regesto Memorialium Cameræ Computor. Parisiens. fol. 158. hisque verbis concipitur: *Li sermens que doivent faire li Baillis.*

Premierement que vous servirez le Roy bien & loyalement, & garderez son secret & son droit par tout là où vous le sarez,

Item, que vous ferez bon droit & hatif à tous ceux qui auront à faire devant vous pour cause de vostre Office, tant au foible comme au fort, tant au pauvre comme au riche, sans acceptation de personne, quelle qu'elle soit.

Item, que de nulle personne de vostre Baillie, ne d'autre, quelle qu'elle soit, qui est cause devant vous, ou esperez qu'il doie avoir, vous ne prendrez don ne present de vin en tonnel, de beste entiere, comme buef, ou porc, ne vinde ou viandes en autre maniere, fors que pour la souffisance de la journée, ne or ne argent, ne joyaux ne autres choses qui puissent ou doient tourner à mauvaise convoitise.

Ainsi le jurez-vous, Bailly, ainsinc vous aist Diex & ces saintes Evangiles. Extat aliud simile, sed prolixius sacramentum in 8. Regesto eorundem Memorialium pag. 55.

Ballivi isti majores non modò in assisiis suis jus dicebant, sed etiam Regum nostrorum, uti vocant, domania, seu res quæ fisci sunt, exigebant ac cogebant: verbi gratiâ mulctas & emendas pecuniarias, confiscationes, forisfacturas, escaëtas, laudimia, manus mortuas, & alia id genus, de quibus rationem accepti & expensi coram Magistris Computorum Parisiensium quotannis putabant, ut est in Statuto dato Vivarii an. 1319. pro eadem Camera Computorum: cujusmodi Ballivorum Computa in Rotulis membraneis comprehensa infinita propemodum mihi legere contigit beneficio V. C. Dom. *d'Herouval.* Prostat aliud Statutum datum Andegavi mens. Novemb. an. 1323. in Regesto *Noster* fol. 165. in quo hæc de Ballivorum Computis statuuntur.

Item que tous Baillis & Receveurs veenguent compter ordonneement aus drois termes accoustumez sur peine de perdre 60. livres tournois, chascun Bailly à chascun terme, & chascun Receveur des Seneschaucées la moitié de ses gages.

Item que tous les Baillis dou Royaume de France, excepté celuy d'Auvergne, feront les receptes de leurs Baillies, & en compteroit aux termes accoustumez sur la peine dessusdite, & n'y ara autres Receveurs excepté le Receveur de Paris qui ara 100. livres tournois chascun an pour raison de ses gages, & chascun Bailly & le Prevost de Paris aront 500. livres tournois de gages par an, & est faite celle creuë és Baillis pour cause des receptes à leurs Baillies & au Prevost de Paris pour la multitude des besoignes qu'il y a à faire.

De Ballivorum salariis hæc habentur in eodem Regesto f. 415. *Anciennement le Prevost de Paris souloit prendre par tout l'an 292. livres par. pour ses gages, c'est 16. s. par jour, & il prent orendroit chascun an 400. livres par. & 160. livres l'an de don de creuë.*

Les Baillis de Senlis & les autres de France prenoient par jour 16. s. & n'y avoit nul Receveur, & autant prenoit-il orendroit, & s'y a Receveurs qui prennent chascun 80. livres par.

Les Baillis de Normandie souloient prendre chacun 20. s. tourn. de gages par jour, c'est 365. livres tournois par an, & chascun prend orendroit 500. livres tournois de gages par an & oultre ce le Bailly de Rouën prenoit 100. livres tournois par an pour robes & chevaux, & les prend encore.

Les Baillis de Champagne souloient prendre chacun 20. s. tournois de gages par jour, & le Receveur 500. livres tournois, & autant prennent-il orendroit, & aussi les autres Officiaux.

Les Seneschaux souloient prendre, c'est assavoir Poitou, Xaintonge, d'Auvergne, chascun 500. livres tournois de gages par an, Caours & Perrigort ensemble 600. livres, Tolose 700. livres tournois, & aussi prennent-il encore, & avec ce il retenoient les emolumens des seaux des Seneschaucées qu'ils portent.

Le Seneschal de Bigorre souloit prendre 365. livres tournois de gages par an, & il prend orendroit 400. liv. tournois, & li Receveur 100. liv. t. par an.

Li Gouverneres de Lille Mess. Thibaut de Denisy prenoit l'an 1325. en son temps 1000. liv. t. de gages par an, & Mess. Regnaut de Choisel Gouverneres orendroit prent 500. liv. t. par an, & le Bailly souloit prendre 200. liv. par. & n'y avoit Gouverneur ne Receveur, & li present li Receverres 80. liv. par an.

Le Bailly de Crescy souloit prendre 60. liv. tourn. de gages, & il prend orendroit 200. liv.

De tempore quo Ballivi sua computa reddere debebant, habetur aliud Statutum, hisce verbis conceptum:

C'est l'ordonn. comment les Baillifs de France & de Normandie, & les Seneschaux, & les Commissaires de par le Royaume doivent venir compter. Les Baillis de Normandie doivent venir compter le lendemain des Octaves de Pasques & de la S. Martin chascun 2. jour l'un aprés l'autre.

Le Bailly de Roüen, lendemain des Octaves de Pasques, & aura 2. jours pour compter.

Caën aprés aura 2. jours. Caux 2. jours aprés. Constantin 2. jours aprés. Gisors aprés 2. jours.

Les Baillis de France doivent venir compter lendemain de l'Ascension & de la S. Andry, & doit chascun l'un aprés l'autre avoir 2. jours pour compter à chascun terme. Paris, Senlis, Vermandois, Amiens, Sens, Orleans, Bourges, & Tours.

Seneschaux doivent venir compter aux Octaves de la S. Jean chascun an, & aura celluy de Poitou 2. jours, Xaintonge 2. jours, Angoulesme 1. jour, Auvergne 2. jours, Thoulouse 8. jours, Roüergue 2. jours, Carcassone 8. jours, Beaucaire 8. jours, Pierregort 2. jours, Caoursin 2. jours, Lyon 2. jours, Mascon 2. jours.

Champagne à la my-Aoust 8. jours.

La ville de Doüay & toute la terre devers Flandres de la Septembresche. (sic)

Nevers aux Oct. de la Septembresche.

Les Baillis de Normandie aux huitaines de la S. Martin, se il n'y a pleiderie, & se il y a, il soit bon que ils veinssent lendemain de la Toussains.

Les Baillis de France à la S. Andrieu, & aura chascun Bailly de France & de Normandie 2. jours pour compter l'un aprés l'autre.

Navarre rendra de la Thiphaine, & aura 8. jours.

Ensuit tous les Comptes ordinaires ouys, aprés le temps dessusdit pourra l'en oyr les Commissaires des dixiémes, des annuex, de Messaigiers, & autres Commissaires.

Les Comptes de l'Hostel le Roy, de Madame la Royne, avec les joyaux pour 2. termes.

Les Comptes du Tresor pour 2. termes.

Les Comptes des Garnisons.

Statuto Philippi Valesii Regis 8. April. an. 1342. cautum, ne quis Ballivus vel Senescallus sit ex Magistris Requestarum, neque ex Parlamento, in Reg. Memorialium Cameræ Comput. Paris. sign. C. fol. 259. Adde Statutum pro reformat. Regni an. 1302. c. 8.

Ex ordine Militum seligebantur Ballivi, ut auctor est Monstrelletus 1. vol. c. 155.

Interdum *Gubernatores Balliviarum* suarum se se inscribebant, ut ex variis Tabulis, & ex Frossarte 2. vol. c. 24. colligitur: quod postmodum iis interdictum dicto Statuto 8. April. an. 1342.

Si bellum ingrueret, vel à Rege submonerentur & citarentur feudatarii, Ballivi *Communias* Balliviarum suarum in exercitum ducebant, iisque præficiebantur. Homagium Vicarii Salviæ in Occitania, apud Catellum in Hist. Tolos. Comit. p. 36. *Quando dominus Rex vel alius nomine ipsius vult congregare cavalcatas per Bajulos parochiarum, ego debeo mandare dictas cavalcatas per totam dictam Vicariam, per dictos Bajulos, & cogere homines secundùm mandatum domini, ut eant in guerram: & debeo dictos homines conducere, & capdelare per me, vel per alium, cum expensis tamen domini prædicti.* Vide Froissart. 1. vol. c. 121. p. 127. Labeum to. 1. Miscellan. p. 658. Sanjulianum in Augustoduno p. 215. &c.

Ballivorum officia annua erant, & *Vicarios* ad jus dicendum pariter annuos ii deligebant. Ita appellantur in Statuto S. Ludovici an. 1256. quos nostri *Lieutenans Generaux* vocant.

Ballivis, administratione sua durante, possessiones per se vel per alium emere in Ballivia sua, absque Regis licentia, interdictum Statuto S. Ludovici suprà laudato; ut & sibi vel liberis, fratribus aut sororibus, & consanguineis vel cuicunque de familia sua, absque Regis assensu, procurare. Habetur in Camera Computor. Parisiens. sequens Diploma, quod id adstruit: *Johannes, &c. Universis, &c. Exposuit nobis Colardus de Salcibus Ballivus noster Vitriaci, quòd cùm ipse matrimonium contrahi procuraverit de Colardo filio suo, cum filia Radulphi de Dargieres Militis in sua Ballivia commorantis, timeatque ne eidem imputari posset in futurum quòd hoc juxta ordinem facere non potest, absque emenda erga nos incurrenda: Notum facimus quòd attentis gratis servitiis, &c. eidem omnem emendam quam propter præmissa incurrere potuit, remittimus & donamus, nonobstante, &c. Dat. Paris. die 15. Junii an. 1359.*

Denique ut omnis odii aut favoris abesset suspicio in judiciis, statuit Philippus Pulcher ut aliunde assumerentur quàm ex Balliviis ad quas mittebantur, Statuto anni 1302. cap. 17. cui consona habet de Friderico I. Imp. Guntherus lib. 8. Ligurini:

——Cunctasque per urbes
Electos in jure viros, verique sequaces
Imposuit, medio qui cuncta negotia juris
Limite discuterent, nec eos ex urbibus iisdem,
Ne favor aut odium sensus corrumpat eorum,
Sed magis ex aliis ad munera pulcra vocatos
Elegit, sacra vel delegavit ab aula.

Ballivi, finito officio, in sua Ballivia remanere tenebantur per 40. dies, vel saltem procuratorem sufficientem dimittere, ut de se conquerentibus coram illis responderent, quibus id fuisset commissum, ex dicto Statuto S. Ludov. an. 1256. vel 50. & ex Statuto Philippi Pulcri an. 1303. in Regesto 36. Chartophylacii Regii Charta 133. *Item quòd Bajuli facto tempore eorum regiminis morentur & remaneant in locis Bajuliarum suarum per 50. dies continuè parati respondere omnibus de se conquerentibus.* Quod etiam in Scotia factitatum docent Leges Scoticæ Quoniam attachiamenta cap. 101. Id verò & illi & nostri hauserant ex l. 1. Cod. *Ut omnes judices tam civiles, quàm milit. &c.* & ex Novella Theodosii & Valentiniani de Tributis fiscalib.

Neque tantùm in Balliviis suis morari per id temporis, sed etiam in Parlamentis sistere se tenebantur, ut de judicatis in assisiis suis responderent. Philippus de Bellomanerio cap. 61. ait eum qui de *falso judicio* appellavit, debere illud prosequi in proximo Parlamento post appellationem: *mais ajorner le Bailli ne convient-il pas fere, car il est tosjors ajorné as Parlemens à ce jor de lor Baillies contre tos cix qui se voelent plaindre d'eux.* Atque hæc generatim de Ballivis Gallicis: de Anglicis verò sequentia ex Spelmanno & aliis hîc subjicimus.

Ballivus franchesiæ, seu *libertatis*, apud Anglos, est qui in loco immuni, seu portione Comitatus, potestate Vicecomitis subducta, partes Vicecomitis exequitur. Et sunt hujusmodi *Ballivi* eorum similes qui apud Gallos Baronum & Castellanorum appellantur *Ballivi*. Horum mentio est in Statuto 2. Westmonaster. cap. 42.

Ballivi burgorum, sunt in burgis suis Prætoris instar: at sub illo nomine ante sæculum Normannicum non reperiuntur; sed deinceps nunc Aldermannorum locum, nunc *Grevi* & *Portgrevi* obtinuerunt. In hoc autem differunt ab Aldermannis & Grevis, quòd hi plerumque singulis burgis vel civitatibus singuli præficerentur, Ballivi autem, bini, ut olim Londoniis: interdum quatuor, ut Norwici aliquando. Primos etiam Londoniarum *Ballivos* alii Vicecomites appellarunt, qui apud Anglos multo splendidior est Magistratus. Vide Leges Burgorum Scotic. c. 76. §. 1. cap. 104. §. 1.

Ballivus manerii, idem est qui aliàs *Ballivus* seu Præpositus villæ, quasi Vicedominus: nam domini loco omnia administrabat infra manerium, seu villam: tantaque olim ejus erat celebritas, ut absente domino, brevia aliquot Regis, illi tanquam domino mandarentur.

Ballivus domesticus, seu rei familiaris, idem est qui Latinis *Villicus*.

Sunt præterea Quinque portuum, forestarum, Castellorum, aliorumque locorum *Ballivi*, & rei alienæ administrandæ per plures, quos longum esset singillatim enumerare. Præ omnibus autem, munere & multitudine notissimi sunt infimi illi *Ballivi*, qui Vicecomitibus & *Ballivis franchesiarum* sunt à mandatis. Horum autem est desideratos in Curias accersere, partem ream citare, sistere, apprehendere, in custodiam deportare, mulctas & debita exigere, rem judicatam transigere, & hujusmodi. Quæ ut faciant, alii undique discurrunt, & appellantur ideò *Ballivi errantes*, seu *itinerantes*, quales olim apud Romanos *Viatores*. Hoc illud hominum genus est, quod dum plebem per sæcula vexat & depeculatur, honestum Ballivorum nomen turpi infamia perfundit: cùm tamen ipsi non *Ballivi*, at *Subballivi* potiùs sint appellandi. Hactenus Spelmannus.

Baillivia, *Balliva*, nomen est genericum, comprehenditque non modò *Ballivorum* majorum officia ac districtus, sed etiam alias *Præposituras*, *Majorias*, *Vicecomitatus*, & quosvis pedaneorum judicum magistratus, qui in commercio erant, & vænibant, & emebantur, ut est in Edicto S. Ludovici an. 1254. apud Nangium in illius Vita pag. 364. Hinc *Balliva Vicecomitis*, apud Mathæum Paris, & in Vitis Abbatum S. Albani. *Balliva forestæ & forestarii*, in Legibus forestæ, apud eundem Paris, id est, cura forestarum, de quibus etiam forestarii judicia exercebant, vel saltem mulctas imponebant. Vide infrà *Balia*.

Ballivia feodata; Juris dicendi potestas, vel potiùs prædii alicujus cura in feudum data. Tabularium Ludovici Ducis Andegavensis Regis Siciliæ fol. 102. 103. *Michel de la Tousche homme lige deux fois pour la grant Baillie faiée du Chaillant, & à cause de la Baillie faiée de Lennot de Changey. Colette la Bedelle femme lige à cause de la Baillie faiée de Mayenne.*

Bajulia, Tutela, protectio. Testamentum Ranimiri Regis Aragon. æræ 1099. apud Martinezium in Hist. Pinnatensi lib. 2. cap. 38. *Et mitto illum* (filium) *& omnem meam terram, & meum honorem, & meos viros, quæ Deus mihi dedit, in bajulia de Deo & de suis Sanctis, &c.* Infrà: *Ut sint in bayoliam Dei & de sancta Maria, &c.*

Bajulatio, Gubernatio. Annales Franc. Bertiniani an. 861. *Carolus dimisso filio suo Ludovico sub Adalardi —— bajulatione, contra Normannos* proficiscitur. Utitur & Aimoinus lib. 5. cap. 39.

Bajulatio, Gravamen. Charta Goffredi Comitis Conversani an. 1105. apud Ughellum tom. 7. pag. 1072. *Concedimus etiam ut nemo ex hominibus ipsius Ecclesiæ —constringatur ullo tempore ad faciendam bajulationem vel aliquam servitutem, &c.* Adde pag. 1081.

Bajulatio, Bajuli seu judicis officium, in Constitut. Sicul. lib. 1. tit. 56. 59. §. 1. 2. &c.

Bajulatus, Locatio, conductio, datio ad firmam, Gall. *Bail*. Provinciale Ecclesiæ Cantuarensis lib. 3. tit. 9. *Vel sub nomine bajulatus Ecclesiæ ad firmam Laicis conceduntur, &c.*

Balia, *Baillia*, *Balium*, Administratio rerum & bonorum pupilli; *Bail*, *Baillie*, passim in Consuetudinibus municipalibus; *Balia*, Italis: voces deductæ à *Bajulus*, de qua suprà. Tabular. Brivatense Ch. 155. *Et si ipse infans talis fuerit, qui in ballias debeat intrare, ipsi possessores illius loci teneant & nutriant eum: & quando infans ad perfectam venerit ætatem, & de ballia exire poterit, honorem recipiat.* Testamentum Guill. D. Montispessulani an. 1146. *Guillelmus — in garda & in baillia dominæ matris meæ usque ad ætatem 24. annorum pertineat.*

Balia, quævis rerum administratio. Falco Beneventanus in Chron. *Jurejurando firmavit quòd Comestabiliam & Rectoraticum, aut aliquam baliam publicam non acciperet*, &c. Tabularium Brivatense Ch. 28. *Placuitque mihi ut post obitum meum ille teneat in balia, & annis singulis censum reddat*, &c. Charta an. 1159. apud Joffredum in Nicea pag. 175. *Omnes administrationes sive balias*, &c. Charta Comitis de *Homburg*. an. 1312. apud Corium in Hist. Mediol. parte 2. *Dans nobis potestatem & bailiam præcipiendi omnibus Imperii fidelibus*, &c. Joan. Villaneus lib. 1. cap. 25. *Haveva passato il decreto fatto, che nullo dovesse stare in nulla balia piu de cinque anni.*

Baliæ, *Ballivæ*, Officinarum in Monasteriis præfecturæ Monachis demandatæ, apud Innocent. III. PP. lib. 13. Epist. 55. Vide Probationes Hist. Drocensis pag. 237. Mathæus Paris pag. 110. *Monachus ballivam suam, si quam habet, amittat.* Idem alibi: *In qualibet balliva, quas Obedientias dicimus, constituit.*

Balium, idem quod *Balia*. *Balium regni*: Hugo Falcandus de Siciliæ calamit. pag. 671. *Reginam autem præcepit totius regni curam & administrationem (quæ vulgo balium appellatur) tandiu gerere, dum puer ejus prudentiæ esset, quæ negociis providè disponendis sufficere putaretur.* Adde pag. 674. Hac notione occurrit lib. 2. Epistolar. Innocentii III. PP. pag. 484. 488. 494. Edit. Venetæ. *Balium pupillorum*, in Constit. Sicul. lib. 3. tit. 23. 27.

Balius, Gubernator, *Balio*, Italis. Joan. Villaneus lib. 1. cap. 19. *Era Pipino sourano balio & Governatore di tutta Francia.*

Balius, Tutor. Vide Constit. Siculas lib. 2. tit. 7. In Consuetudinibus municipalibus *Bail*, *Baillistre*. Vide *Bajulus*.

Ballia, Districtus jurisdictionis Ballivi, in Regiam Majestatem lib. 1. cap. 15. §. 14.

Baliaticum, idem quod *Balia*; nostris *Baliage*, Gardia, custodia. Charta Willelmi D. Montispessulani an. 1103. *Dono etiam ego Willelmus Baliaticum arquintalis, & tertium denarium in arquintali, & medallias quas donant homines Montispessulani & Longobardi pro arquintali. Bayliwicke*, apud Littletonem sect. 248. *Baliato*, apud Mathæum Villaneum lib. 6. cap. 33.

BAJUNULA. Vide *Bajanula*.

BAJUS. Vide *Badius*.

BALA, Sagma, fascis, onus, sarcina, in modum pilæ, quàm Galli & Itali ballam vocant, compacta. Fleta lib. 1. cap. 22. *Ne quis occultare præsumat aliquam pecuniam in pannis, in fardellis, balis & alibi in loco suspecto. Balla*, apud Mathæum Villaneum lib. 11. cap. 90. Bocacius: *Fece molte balle ben ligate & ben magliate.*

BALAGIUM. Breve commemorationis doni, apud Catellum in Islo Episcopo Tolosano pag. 855. *Et in hoc sevo dedit illis totam siglicem, & totum milium, & balagium, & decimum de sextaratis, boterium, & retrodecimum, & retrocole*, &c. Vide *Palagium*.

BALAIUM, Scopa, Gallis *Balay*. Tabular. Fossatense: *Iidem hospites scopas sive balaia & saccos ad ferendum bladum de granchia*, &c. Vide *Baleys*.

BALANDRANA, Pallii species, nostris *Balandras*, vel *Balandran*. Statuta Ord. S. Benedicti in provincia Narbon. an. 1226. *Illas quidem vestes, quæ vulgò balandrava, & supertoti vocantur, & sellas rubeas, & frana, — penitus amputamus.* Rectiùs *balandrana* præfert. Concilium Albiense an. 1254. cap. 53. *Prohibemus quoque districtiùs ut nulli Regulares cum balandranis seu garmasiis, vel aliis vestibus Laicorum, equitent, vel incedant.*

BALANI, *Grandes viri*, Papiæ. Leg. *Glandes*.

BALANX, pro *Bilanx*, ex Gall. & Anglico *Balance*. Ugutio: *Bajulo, vacillo, hinc & illinc inclinare: unde hæ balances, quia huc & illuc non declinant.* Will. Thorn de *balancibus & mensuris*. *Ballancia*, in Charta an. 1266. apud Loisellum in Bellovaco pag. 197.

BALARE, *Ballare*, *Vallare*, Saltare, choreas ducere, Ital. *Ballare*, Gal. *Baler*. Ugutio: *Ballare, huc & illuc inclinare, vacillare.* Notæ Tyronis: *Ballat, ballator, ballatrix.* Voces à Græco deductæ. Gloss. Gr. Lat. Βαλίζω, *Pergo, gradior*. Βαλίζει, *Ambulat*. Βαλισμα, *hic gressus*. Βαλλίζω, *Ballo*. Lexicon Gr. MS. Reg. Cod. 2062. Βαλλίζειν, τὰ κύμβαλα κτυπεῖν, καὶ πρὸς τὸν ἐκεῖνον κτύπον ὀρχεῖσθαι. Vide Athenæum lib. 8. pag. 362. Ita in Concilio Laodiceno can. 52. vox βαλλίζειν usurpatur. Vide Salmasium ad Histor. Aug. pag. 350. S. Augustinus Serm. 215. de Tempore: *Ista consuetudo balandi de paganorum observatione remansit.* Serm. 216. *Diabolico more balare & saltare.* Ferrandus Diac. in Breviar. Canon. c. 188. *Ut nullus Christianus ballare vel cantare in nuptiis audeat.* Ubi Concil. Laodic. habet βαλλίζειν. Synodus Romana sub Eugenio II. an. 826. c. 35. *Sunt quidam, & maximè mulieres, qui festis ac sacris diebus, atque Sanctorum natalitiis, non pro eorum quibus debent delectantur desideriis advenire, sed ballando, verba turpia decantando, choros tenendo ac ducendo — advenire procurant.* Epistola Liciniani Carthaginis Spathariæ Episcopi ad Vincentium Ebusitanæ insulæ Episcopum, apud Bivarium: *Melinsque erat viro hortum facere, vel iter agere, mulieri colum tenere, & non, ut dicitur, balare, saltare, membra Deo benedicta saltando trajicere, & torquere*, &c. Joan. de Condato MS.

Puis chante, & puis esp̃ringe & bale.

Balator, vel, ut est in Notis Tyronis, *Ballator*, Saltator. Appendix ad Chronicon Leodiense an. 1374. apud Labeum tom. 1. Bibl. pag. 408. *Fuerunt saltatores seu balatores quædam gentes Leodienses, — saltabant & chorizabant*, &c.

Balatio, Saltatio. Isidori Glossæ: *Choreis, balationibus.* Capitula Caroli Mag. lib. 6. cap. 193. *Illas verò balationes & saltationes, canticaque turpia — non faciat.* Vide Concil. Bracarense apud Burchard. lib. 10. c. 39. & Synodum Bajocensem. an. 1300. can. 31. *Le Roman d'Aubery*:

A Ostesin fu li peuples joians
De jeus, de baus, de violes, de chans, &c.

Ballationes, in festo Sanctorum Innocentium, interdictæ in Concilio Copriniacensi an. 1260. can. 2. Vide *Kalendæ*.

Vallare, pro *Ballare*. Vita S. Eligii lib. 2. cap. 15. *Nullus — vallationes, vel saltationes, aut caraulas, aut cantica diabolica exerceat.* Eod. cap. *Ludos etiam diabolicos, & vallationes, vel cantica Gentilium fieri vetate.*

Ballimathia. Ugutio: *Cimbala, acitabula sunt, quæ percussa — sonum faciunt, sic dicta quòd cum ballematica similiter percutiuntur*, id est, in *ballismatiis*, seu in saltationibus. Joannes de Janua, *cum ballemacia*. Codex MS. Canonum *ballematia* habet. Ita etiam Gloss. Isid. *Vallematia, inhonestæ cantationes, & carmina, jocaque turpia*, sic enim legendum. Titulus canonis 23. Concilii Toletani III. *Quòd ballimathiæ & turpia cantica prohibenda sunt à Sanctorum solenniis.* Aliæ Editiones habent *balimanthiæ*, quasi interdicantur divinationes quæ per saltationes fiunt. At in ipso canone saltationes tantùm & turpia cantica vetantur in Sanctorum solennitatibus, ut in Concilio Romano sub Eugenio II. PP. sed legendum videtur *ballismatia*, ex Græco βαλλισμάτιον: nam in Glossis βαλλίζειν, est *ballare*, βάλισμα, seu βάλλισμα, *gressus*, *Pas de dance*: vel βαλλήματον, ex Græc. βάλλειν.

Balisteum, idem quod *Ballematium*, Chorea, vel cantilena, ad quam saltatur; vox deducta à βαλλίζειν, *ballare*, vel *balare*, uti suprà observatum. Vopiscus in Aureliano: *Adeo ut etiam balistea pueri, & saltatiunculas in Aurelianum tales componerent, quibus diebus festis militariter saltitarent.* Nostri eadem notione *Balestiaux*, dixerunt; unde *Balets*, etiamnum appellamus saltationes quæ ad cantilenam fiunt. Petrus Fontanus noster

cap. 27. §. 4. *Ils n'aillent pas chi jor à carolles, ne à giex, ne à balestiaux.* Quibus verbis ea reddidit quæ habentur in leg. 9. C. de Feriis: *Nihil eodem die sibi vindicet scena theatralis, aut Circense certamen, aut ferarum lacrymosa spectacula.*

BALASCUS, Carbunculus, cujus rubor & fulgor dilutiores sunt: Italis, *Balascio*, Gall. *Balais*, vel *Rubis Balais.* Veteres, *candidos carbunculos* appellant ejusmodi lapides. Charta an. 1308. *Infrascripta jocalia, videlicet unam coronam, & unum sertum de auro munitum de perlis, smiraldis, balascis, diamantibus, & robinis; & sex firmalia de auro, munita perlis & lapidibus pretiosis.* A Balascia Indiæ regione, quam *Balarem* Aithonus lib. 1. cap. 6. alii *Balasam* vocant, dicti ejusmodi lapides pretiosi. Paulus Venetus lib. 1. cap. 34. *Balascia est provincia magna: producit hæc lapides pretiosos atque magni valoris, qui à nomine regionis Balasci vocantur.* Alberto Magno, *lapis Balagius, est gemma coloris rubei, lucida valde & substantiæ transparentis, & dicitur esse femina carbunculi.* Statuta MSS. pro Aurificibus Parisiens. an. 1355. *Nul Orfévre ne peut mettre Amatitre avec Balais, ne Esmeraudes, Rubis d'Orient, ne d'Alexandrie, si ce n'est en maniere d'envoirrement servant comme un crystal sans feuille.* *Balascos* Bigorrenses commendat Octavianus *de S. Gelais*, in Viridario honoris:

Et s'ils avoient dessus leurs capelines
Rubis, saphirs, fins balais de Bigorre.

BALASTRUM, *Balneum*, in Glossis Isidori. Vide *Balustrum.*

BALATOFERUM. Testamentum S. Remigii apud Flodoardum lib. 1. Hist. Rem. cap. 18. *Aliis pauperibus tribus, ubi Fratres cotidie pedes lavare debent, quibus etiam balatoferum, quod dicitur Xenodochium, ad hoc ministerium statui, solidus unus dabitur.*

BALATORIUM. Vide *Valcatorium.*

BALAUSTIUM. Petrus Damiani l. 6. Epist. 17. *Palpitent oculi, os per crebra balaustia gannire non cesset, caput etiam nutet, &c.* Legendum fortè *balbustia*, nostris *Begaiemens.* Aliàs Dioscoridi lib. 1. cap. 155. βαλαύστιον, ut Latinis, *Balaustium*, est flos mali punici; Italis *Balaustra*, vel *Balausta.*

BALBA. Charta Ital. an. 1345. *Possunt suas ripas camporum dessus Tanegrum munire, si voluerint, de balbis & plantis, prout voluerint.*

BALBUCA. Vide *Balducta.*

BALCANIFER, ita dictus Vexillifer, apud Templarios Milites, pro *Baldakinifer.* Math. Paris an. 1257. de clade Templarior. *Ea die balcanifer, qui ut alii, qui ceciderunt, cruentissimam de se reliquit hostibus victoriam.* Et an. 1246. de iisdem: *Primicerius eorum & signifer, quem Balcaniferum vocant, &c.* Vide *Baldakinus.*

BALCONES, Italis *Balconi*, Gallis *Balcons*, Exedræ prominentes. Inscriptio quæ legitur in Cœmeterio S. Proculi Veronæ: *Fecit balcones novos super balcones veteres elevari.* Joan. Villaneus lib. 10. cap. 132. *Et al continuo u'era pieno di belle donne a' balconi.* Quidam, inquit Acharisius, vocem propriam Venetorum, alii Genuensium esse aiunt.

BALDAKINUS, *Baldekinus*, Pannus omnium ditissimus, cujus utpote stamen ex filo auri, subtemen ex serico tegitur, plumario opere intertextus, sic dictus quod *Baldacco*, seu Babylone in Perside, in Occidentales provincias deferretur. Vincentius Bellov. lib. 32. cap. 30. *Tertia die fuerunt omnes in blaveis purpuris, & quarta in optimis baldakinis.* Cap. 31. *De baldakino erat tectum superius, sed alii erant panni exterius.* Mathæus Westmonaster. an. 1260. *Tumba (S. Albani) obtulit optimum baldekinum.* Math. Paris an. 1247. *Dominus Rex veste deaurata facta de pretiosissimo baldekino — sedens.* Et an. 1254. *Pallas pretiosas, quas Baldekinos vocant.* Ericus Upsalensis lib. 4. Hist. Suecicæ pag. 118. *Levabant corpora Ducum, & ponentes in feretro, superjacto baldechino, portabant ea de castro.* Adde pag. 120. Necrologium Ecclesiæ Parisiensis 3. Id. Jan. *Insuper dedit nobis quandam bibliothecam bonam & pulcram valentem 30. libr. Paris. & plus: & 2. baldequinos pulcherrimos & deauratos.* Adde Chronicon Rollandini l. 1. cap. 13. & Monasticum Anglic. tom. 3. pag. 177. & seqq. 325. & alibi sæpe. Perperam *Baldetrinus*, pro *baldekinus* bis legitur apud Suffridum Petri in Joanne Hornio Episc. Leod. cap. 45. Malè etiam hæc vox scripta reperitur in Charta an. 1197. apud Ughellum tom. 7. pag. 1275. 4. *Sindones de seta, quarum una est de — alia de catablattio, alia de baldeluno, reliqua verò est rotata.* Legendum enim *baldekino.* Mathæus Villaneus lib. 3. cap. 63. *La bara, o vero la cassa del corpo era coperta con fini drappi, & baldacchini di seta.*

Baldekinus, sumitur etiam crebrò pro umbraculo, seu *umbella.* Ceremoniale Romanum lib. 1. sect. 2. *Portant umbraculum hastilibus octo sustentatum, quod hodie Baldachinum appellant.* Adde Ceremoniale Episcoporum lib. 1. cap. 2. Ita autem dictæ umbellæ, quia ut plurimùm factæ erant ex *baldekino*: qua notione *Baldacchino* usurpant Itali. Mathæus Villaneus lib. 7. cap. 100. *Sopra la sua persona baldacchini di seta, e d'oro adorno intorno riccamente.*

Baldicum, videtur usurpari aut scribi pro baldachino in Annalibus Colmariensib. 1. part. an. 1276. *Fuit & feretrum coopertum nobili baldico, quod Ecclesiæ reliquerunt.* Et in 2. part. eod. an. *Feretrum coopertum fuit baldichino, quod Ecclesiæ reliquerunt.* Paulò suprà: *Hic jusserat vestes pauperibus elargiri, & baldicum cuidam inclusæ.*

Plerique opinantur *Baldakinum* idem esse quod veterum *Babylonicum*: cùm Babylonem *Baldach* hodie appellari constet. Glossar. Lat. Græc. *Babulonicum*, ψιλὴ πολύμιτος. Gloss. Græco-Lat. ψιλὸν, *tenue Babylonicum.* Aliud Glossar. cap. de Divitiis: *Babylonicum*, * σπιοελης. At Plinius lib. 8. cap. 48. *Polymita* à *Babylonicis* distinguit, eaque Alexandrinis adscribit. *Babylonicorum* verò meminit Plutarchus in Catone majore. Observat denique Scaliger in Notis ad Catullum Babylonica appellasse veteres, quæcunque acu picta erant, licèt in Babylonia facta non essent.

Porro vernaculè *Baudequin*, Galli & Angli dixerunt. Gloss. MS. à Spelmanno laudatum: *Baudekin, cloth of silke, Olosericus.* Qua appellatione donata etiam legitur moneta minutior, cujus in commerciis usum prohibendum efflagitarunt Monetarii an. 1308. *Item qu'en l'en face faire la deffense des Baudequins, qui courent communement pour six deniers*, in veteri Scripto Cameræ Comput. Paris. fortè quòd Rex sub *Baldekino* seu umbraculo in throno sedens, in ea repræsentaretur.

BALDANUM *vexillum.* Epistola Livonis Regis Armeniæ, in Gestis Innocentii III. PP. pag. 127. *Sine diffiducia facta contra nos dentes acuerunt, — exercitum nostrum intra & extra muros Antiochiæ sagittaverunt, vexillum baldanum contra nos paraverunt, & quod gravius est, sanguinem Christianum fuderunt.* MS. Regium *balsanum*; Fuxense, *balaoarum*, præferre monuit me V. Cl. Stephan. Baluzius: unde *baldakinum*, legendum fortè.

BALDEA, Choreæ, Gall. *Bals.* Gauterius de Bellis Antioch. *Commessationes fugiunt, ebrietates detestantur, vitant baldea, execrantur stupra.* Vide *Balare.*

BALDICUM. Vide *Baldachinus.*

BALDIOSUS, *Effabilis*, in Gloss. Isidori.

BALDRELLUS, Baltheus, Gall. *Baudrier.* Charta Huberti Militis de Salmuro, regnante Roberto Rege, in Tabulario Burguliensi: *Fuit etiam loricus in pretio valde bonus, & unus caballus. Filii verò ejus duos baldrellos habuerunt.* Francorum baltheos sic describit Leo Aug. in Tactic. cap. 18. §. 85. de Francis: ὁπλίζονται δὲ σκουταρίοις καὶ κονταρίοις, καὶ σπαθίοις κοντοτέροις, ἃ καὶ ἐπὶ ὤμων αὐτῶν διὰ λωρίων ἀναβαστάζουσιν: ἐνίοτε δέ τινες αὐτῶν καὶ διαζώννυνται αὐτά. Catholicon Armoricum: *Baudra*, — *Baltheus.* Ita etiam Poëtæ nostrates. *Le Roman de Garin:*

En piez se leve li Loheranz Garin,
Et ot vestu un bliaut de samiz,
Un baudré ot à grant bandes d'or fin,
A chieres pierres sont attachés & mis,
En sa mein tint un baston de jardin.

Vetus Interpres Gallicus MS. Codicis Justinianei lib. 11. tit. 24. L'Empereres Leon dit: Nus ne mette de ci en avant en son frain, ne en sa sele à chevaucher, ne en son baudré margeries, ne esmeraudes, ne jacinz, &c. Arestum Paris. 9. Maii 1321. Item unam baudream de corio operatam de serico pretii 40. sol. Porrò Baudrarios, Gallicè Baudroiers, vocabant nostri, qui coria quævis parabant. Ex corio verò fiebant balthei.

Baldringus, Idem quod Baldrellus, Baltheus. Adalbero Episc. Laudun. in Carmine ad Robertum Regem:

Ilia baldringo cingit strictissima picto.

Germanis Ring, baltheum sonat, ut in voce Rinca observamus. Bald verò audacem virum, secundùm Walafridum Strabum in Visione Wettini Monachi Augiensis num. 4.

Dicitur Erbaldus, verso sermone vir audax.

Ita baldring fuerit cingulum viri militaris & in armis strenui.

Balducta, Ugutioni, & Joanni de Janua, dicitur lac pressum, à sero scilicet mutata, & dicitur balducta, quasi valde ducta, quia valde ducta est & pressa. Vossius ex Nannio Balbuca habet.

Balea, Baleare, Baleator, Balearius.

Balea, Arcus balearis, Ballista. Joan. de Janua: Balea, à βάλλειν, funda, vel instrumentum, quod vulgo vocatur Balestrum. Hist. MS. Excidii Acconis: Portantes ibidem lapides cujuslibet quantitatis, baleas, & quarellos, lanceas & falcastra, &c. Ibidem: Et ipsis sic dispersis cum Bipedilibus, & communibus Baleis, quarellorum multitudinem emittentes. Baleæ vertigales, apud eundem Scriptorem: Nam quarelli pro Baleis vertigalibus sic ferè & aliis jam fluxerant, nec habebant quid ampliùs balearent. Balistæ vertiginales eidem etiam paulò antè dicuntur: A qualibet balista vertiginali trinos simul quarellos sensim in primam aciem emiserunt.

Baleare, è Baleis, seu Balistis, vel arcubalistis quadrellos seu sagittas emittere. Glossar. Lat. Græc. Baleari, σφενδονῆσαι. Occurrit non semel in eadem Historia Excidii Acconis MS.

Baleator, Fundator vel Balistor, Joanni de Janua.

Balearius, qui aliàs Arcubalistarius. Lucas Tudensis æra 1058. A quodam insigni baleario — inter scapulas sagitta ictus est. Æra 1075. Rex Electos & Milites & Balearios ad civitatem cursu tendere — præcepit.

Balearis arcus, vulgo Arbalestre, apud Albertum Aq. lib. 9. cap. 20. Claudianus in Paneg. in 4. Consul. Honorii:

—Nunc spicula cornu
Tendere, nunc glandes baleari spargere funda.

Baleare instrumentum, Balearica machina. Guibertus lib. 6. Gest. Dei cap. 18. Econtra urbani baleare celeriter ædificant instrumentum, quo jactis ingentibus saxis nitebantur debilitare castellum. Guntherus lib. 3. Ligurini:

Extruitur miræ balearica machina molis,
Quæ valido longum transverberet aëra jactu.

Balena, Ballena, apud Anglos, solius Regis est, perinde ac sturgio, ut habent Bracton lib. 3. de Corona cap. 2. §. 4. & Fleta lib. 1. cap. 46. Leges Scaniæ Andreæ Suenonis lib. 8. cap. 1. Omnes pisces, sive sint mortui, sive vivi, si casu versus terram appulsi, ut manus hominum non possint effugere, occupantibus conceduntur, præter sturgionem qui juri regio, à quocunque repertus fuerit, totus cedit: præter quoque cetum, de quo quicunque primò advenerit, si pedes venerit, fascem suis sufficientem humeris: si eques, onus equi: si auriga, quantum currus trahere poterit: si nauta cum navi venerit, quantum navis sex remorum deportare poterit, deportabit, eventumque rei exactori Regis nuntiabit, alioquin tres marcas nummorum persolvet. Gotselinus in Vita S. Augustini Episc. Cantuar. cap. 2. de Britannico mari: Inter quæ diversa ac magna natilia capiuntur passim, delphini ac vituli marini, atque insuper montuosæ balenæ. Decima balenarum, in Monast. Angl. tom. 1. pag. 30. tom. 3. pag. 4. Vide quæ de Balænis observavit Cleyracus ad Leges maris Oleronenses art. 44.

Balestrum. Vide Balista.

Baleuca. Vide Banleuca.

Baleys, Scopa, nostris Balay. Math. Paris an. 1252. Ferens in manu virgam, quam vulgariter baleys appellamus, à singulis Fratribus disciplinas nuda carne suscepit. Sed hic pro virgeo flagello sumi videtur, quemadmodum etiamnum apud Norfolcienses Anglos, ut autor est Watsius.

Balfardum. Vide Balgard.

Balfridus. Vide Berfridus.

Balgart, Balguard. Charta Philippi Comitis de Los, an. 1054. apud Malbrancum lib. 9. de Morinis cap. 1. Concessi stallum, totiusque villæ teloneum, & quod Theutonicè dicitur Balgart, tensuram, & creditionem, atque omnem exactionem. Quæ totidem verbis habentur in alio Diplomate Philippi Alsatii Comitis Flandriæ an. 1181. apud Miræum in Diplom. Belg. lib. 2. cap. 4. nisi quod Balguard editum est. Idem videtur quod balfard, apud eundem Malbrancum lib. 10. cap. 49. ubi perperam sic scriptum, pro balgard.

Balia, Balium. Vide Bajulus.

Balidinus. Gloss. Saxon. Ælfrici, cap. de Coloribus: Balidinus, hƿyte, fortè legendum Badius, vel Balius: nostris, Bay, Bayard. Vide V. Cl. Ægid. Menagium in Orig. Ital. verbo Balzano.

Baliens, pro Valens, in Charta Longobardica an. 940. apud Ughellum tom. 1. pag. 391. De oleo baliente denarios 12. &c. Occurrit ibi rursum.

Balingium, pro Balineum, vel Balneum, in veteri Inscriptione in Anglia, apud Gruter. 73. 5. Balingium vi ignis exustum Coh. I. Thracum restituit.

Balingaria, Balingarius, Navis bellicæ species. Thom. Walsinghamus in Ricardo II. Tandem pene solus fugiens in balingario, pervenit ad eundem Comitem. Infrà: Receptæ sunt autem ibi vasa—21. cum quibusdam vasis eorum, scilicet 4. Bargis, & uno Balingario. Alibi: Hostes armaverant 5. vasa bellica, qualia Balingarias appellamus. Idem: Una Bargia & 7. Balingariæ periclitatæ sunt ante villam de Calesia. In Henrico V. Cepit 3. Caricas, & unam Halcam, & 4. Balingarias. Froissart. 3. vol. cap. 41. Planté de navires, de galées, de vaisseaux & de ballengers, pour passer en Angleterre. Atque hinc emendandus Spelmannus, qui perperam babinger legit, in hoc verbo. Tractatus MS. de Offic. Heraldorum: Ledit Admiral doit avoir de tous vaisseaux appartenans à la guerre l'administration, comme Barges, de Galées, & Horquées, & Ballenjers, & autres. Balener appellatur in Legibus Alfonsinis part. 2. tit. 25. lege 7. Sic porro dictum videtur ejusmodi navigium, quòd cunabuli quod Balin-ja, seu Balingia vocabant olim nostri, formam referret.

Balinja, ex voce Balinge, quæ etiamnum apud Lemovices obtinet pro cunabulo, vel certè pro fasciis quibus involvuntur infantes. Capitulare de Villis cap. 42. Ut unaquæque villa intra cameram lectaria, culcitas, plumatias, batlinias, drappos,—habeat. Βαζάλια & βαζαλισήεια, cunabula, & cunas vocant Glossæ Græc. Lat.

Balio, Manus, palma, in Glossis Isidori.

Balishus, Moneta Tartarica. Vide Gregorium Abulfaragium pag. 284. 285.

Balista, Ballista, Balestrum, &c. Machina jaculatoria, ex Græco βάλλειν, Hispan. Ballesta, Vulgo Arbaleste. Balista manualis, Joanni de Janua, in voce Machina. Fortunatus lib. 3. Poëm. 10.

Illic est etiam gemino ballista volatu,
Quæ post se mortem linquit, & ipsa fugit.

Lex Wisigoth. lib. 8. tit. 4. §. 23. Si quis — laqueos vel arcus prætenderit, seu balistas. Monachus Vallis Sarnensis in Hist. Albig. cap. 42. Ecce sagitta per bali-

stam ad adversario emissa servientem illum percussit. Guill. Brito lib. 2. Philippid.

Nec tamen interea cessat balista, vel arcus,
Quadrellos hæc multiplicat, pluit ille sagittas.

Apud Sanutum lib. 2. part. 4. cap. 8. recensentur variæ balistarum species, *balistæ grossæ à turno, balistæ à pesarola.* Raimundus Montanerius in Chron. Aragon. cap. 272.

E sen casa nau feyts metre par teror,
Tres ballesters de torn, è quins vol mal simplor.

Balistæ à pectoribus, ibidem cap. 23. *Rectæ balistæ quibus istæ Muschettæ propriè deputantur, sunt balistæ, quæ balistæ à pectoribus nuncupantur. Balistæ cum cornu*, apud Jacobum de Vitriaco lib. 3. pag. 1143. *Inventi sunt in Damiata tribuculi quatuor cum petrariis, & mangonellis plurimis, balistæ cum cornu fortissimæ, magnalium balistarum & arcuum—— magnus numerus.* In Aresto Parlam. Par. 9. Maii recensentur pariter aliæ balistarum species, *balistæ ad unum pedem, balistæ de cornu ad duos pedes, balistæ ligneæ ad duos pedes, balista sine nuce quæ duos projicit quarellos.*

Sæpe etiam *Balista* & *Balistra* accipitur pro machina, qua saxa emittuntur ad quatiendos muros, quarum variæ species, de quibus copiosè præ cæteris egit Angelus Portenarius in Felicit. Patavina lib. 5. cap. 5.

Balestrum, Balestrare, Balestrator. Joann. de Janua, & Breviloq. *Balea, funda, vel instrumentum quod vulgò vocant Balestrum. Balestrare, cum Balestro aliquid projicere, vel percutere.* Ugutio: *Balestrum, Balista, Balestrator, funditor.* Itali *Balestra* & *Balestro* dicunt, ut & *Balestrare*, balistâ quadrellos emittere. Joannes Villaneus lib. 12. cap. 66. *Quando i Genovesi balastravano un quadrello di balestro, quelli saettavano tre saette con lor' archi. Balestra prediera*, apud Petrum Gerardum Patavinum lib. 7. de Ezzelino tyranno pag. 75.

Balistarius arcus, vulgo *Arbaleste*, Ballista. Wil. Brito lib. 2. Philippidos:

Francigenis nostris illis ignota diebus
Res erat omnino, quid balestarius arcus,
Quid balista foret.

Balistarii, nostris *Arbalestriers*, qui arcu baleari utuntur in præliis. Monachus Vallis Sarnaii cap. 63. *Habebant præterea balistarios, qui, &c.* Concilium Romanum an. 1139. cap. 30. *Artem illam mortiferam & Deo odibilem balistariorum & sagittariorum adversus Christianos & Catholicos exerceri de cætero sub anathemate prohibemus.* Concil. Lateranense IV. can. 18. *Nullus quoque Clericus Rottariis aut Balistariis aut hujusmodi viris sanguinum præponatur.* Ubi Interpreti Græcos, *Balistarii*, τζαγγάτοι rectè dicuntur, quod etiam docuimus in Notis nostris ad Alexiadem: sed errat, cùm ῥέρται, *Ruptarios* fuisse censuit. Cæsarius lib. 1. cap. 16. *Quidam balistarius——telum balistæ imposuit, ut sanctum Abbatem feriret.* Sanutus lib. 2. part. 4. cap. 8. *Quilibet balistarius duas balistas habeat.* Thwroczius in Chron. Hungar. cap. 50. *Salomon autem balistarius Regis unum illorum ictu balistæ fulminavit.* Balistrarios Genuenses multi olim habitos alibi, ni fallor, observamus. Id ipsum de Catalanis prodit Raimundus Montanerius in Chron. Aragon. cap. 130. *Los Cathalans son los pus subirans ballesters del mon.*

Ballistra, idem quod *Balista*, Italis *Balestra.* Gloss. Latino-Græc. *Ballistra*, σφενδόνη, μάγγανον πολεμικόν. Gloss. Græco-Lat. βαλλίστρα, *Tormentum murale.* καταπέλτης, *Ballistra.* βολίστρα, apud Constantinum de Administrat. Imper. pag. 203. 210. pro βαλίστρα. Sed his locis pro tormento bellico sumitur, non pro arcu baleari.

Ballistrare, Jaculari. Gloss. Lat. Græc. *Ballistrari*, σφενδονᾶν.

Ballistrarius Anglicus, apud Thwrocz. in Ludov. Rege cap. 37.

Ballistriarii, apud Julianum Antecess. Nov. 79. Vet. Gloss. βαλλίστριον, σφενδόνη.

Balistrariæ, Foramina in urbium muris, per quæ *balistæ* ejaculabantur. Charta Philippi Augusti an. 1218. pro civibus Podiensibus: *Balistrariæ eorum de novo factæ propter guerram penitus obstruantur.*

BALISTEUM. Vide *Balare.*

BALIUS. Vide *Balia.*

BALLANIA. Vide *Balanx.*

Ballare. Tabularium Eccl. Cadurcensis: *Breve quod fecit Gerardus Prior Cadurcensis, & Willelmus Raterii, & alii Canonici, habent in pignus Encrem lo quart de ordeo, & de civada, & de ballare, & de spelta, & gallinas & agnos.*

BALLARE, Scopis expurgare. Gallis *Ballaier.* Occurrit in Fleta lib. 2. cap. 87. §. 2. Vide *Balare* & *Balleys.*

BALLASTRUM, *Balineum*, in Gloss. Isidori & Salmasianis.

BALLATORIUM, Mœnianum, Italis *Ballatoio*, vulgò *Balcone.* Charta Italica an. 1287. apud Bolandum 20. Martii pag. 208. *Cecidit de uno ballatorio suæ domus.*

BALLEA. Gesta Innocentii III. PP. pag. 147. *Se in montem supra domum suam, qui Ballea Neapolis dicitur, receptavit.*

BALLIARE, à Gallico *Bailler*, est attribuere, tradere: apud Anglos autem significat captivum satisdato redimere, sic ut die assignato postea exhibeatur. Cowellus.

BALLIUM, Propugnaculi species. Math. Westmonasteriensis an. 1265. *Eam* (civitatem) *cum exteriori ballio castri bellatorum suorum insultibus occupavit.* Charta Galcheri D. de Nantolio an. 1218. in Tabul. Campan. *Concessit mihi quòd muros reficere possim, qui sunt super motam apud S. Johannem, & facere crenellos,——concessit etiam mihi quòd in circuitu ballii non licebit mihi operari de petra, nisi de licentia, &c.* Charta Henrici I. Regis Angl. in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 267. *Totam terram cum fossato de muro ballii mei Lincolniensis.* Infrà: *Et liberè poterit murum perforare ballii mei Lincoln. ad portam suam faciendam. Le Roman de Garin:*

Il font lor bailles & lor chastiax garnir.

Guill. Guiartus.

Li nobles sont outre les bailles.

Alibi:

Qu'il se fiert du baille és bretesches.

Chron. Flandr. cap. 113. *Et coururent plusieurs fois jusques à la baille, & la meirent en feu.* Ibidem: *Là feirent l'un à l'autre moult grant honneur, & mangerent seant sur les bailles ensemble.*

Vetus Ballium, locus Eboraci sic dictus custodiæ reorum destinatus, in Actis Episcoporum Eboracensium, quòd esset ubi olim *vetus ballium*, seu propugnaculum.

BALLOMER, Falsus dominus, pseudoprinceps, veteribus Francis, apud Gregorium Turon. lib. 7. Hist. cap. 14. 31. lib. 9. cap. 28. & Aymoin. lib. 3. cap. 61. qui Gundibaldum quendam è Græcia profectum, Chlotarii Regis se filium mentientem, à Gunthranno Rege per indignationem vel contemptum vocatum scribunt. Certè *bal*, veteribus Francis, *falsus* dicitur: unde *balmond*, falsus tutor: *mundius* enim est tutor: Kiliano *Balmonden*, & *Baelmonden*, est *malè tueri rem pupilli.* S. Baldomerum Subdiaconum venerantur Lugdunenses 27. Febr. cujus extat Vita apud Bolandum, quæ ad vim vocis alludens, hæc infert: *O virum beatum Baldomerum, in quo nunquam dolus apparuit.* Hinc etiam crebræ Francorum appellationes in *mir* desinentes, ut *Marcomir, Ingomir, Chlodomir*, in quibus *Princeps*, & vir eximiæ dignitatis denotatur.

BALLUCA, Arena aurosa, seu ramenta minutiora auri, necdum excocta. Gloss. Lat. Græc. *Balluca*, ψῆγμα χρυσοῦ ἀκαθάρτου. χρυσίον ψῆγμα ἀκαθάρτον, *Valuca.* Ex quibus videtur restituendum χρυσοῦ ψῆγμα. *Aurea arena*, χρυσάμμος, ἀχώνευτος γῆ, ἢ χρυσῶδης, ut habet aliud Gloss. Occurrit in l. 3. & 4. C. Th. de Metallis, ubi Jacob. Gothofredus.

Alia notione vocem hanc usurpat Sebastianus Salmanticensis

ticensis Episcopus in Veremundo Rege, æra 827. *Sed regalia palatia, balluca, triclinia, prætoria, quis satis pro ipsa pulcritudine valeat commendare?*

BALLUM, Pila, fortè, ex Anglico *Ball*. Statuta Ordinis de *Sempingham* pag. 744. *Nec ad grangias campanas habeant, sed lignea balla ad convocandos Fratres ad horas diei & noctis, ad refectionem.*

BALMA, Lapis sepulcralis, tumba, Arvernis, *Baumo*: quam vocem Provinciales quibusvis sepulcris tribuunt, præsertim verò antris sepulcralibus, quomodo *S. Balmam* vocant antrum in quo asservatur corpus S. Magdalenæ, vulgò *la sainte Baume*, & specum divi Honorati propè Lerinensem insulam; *la sancta Baulma de sancta Honorat*; ut est apud Vincentium Baralem tom. 1. pag. 37.

BALMUND, Falsus tutor. Charta Caroli M. pro Augiensi Monasterio apud Nauclerum, gener. 27: *Eligant huic loco sicut & in cæteris locis suis competenter advocatos & defensores: eo tamen tenore, ut quandocunque sui commissi prævaricator, aut in rebus vel hominibus, quod vulgo balmund dicitur, existat, statim sine mora, sine judicio advocationem perdat.* Vide *Ballomer*.

BALNEARIUM, Balneum, Balnea, *Bagnoire*. Lex Bajwar. tit. 9. cap. 3. §. 1. *Si quis — incendio tradiderit — quæ per se constructa sunt, id est, balnearium, pistoriam, coquinam, &c.* Messianus Presbyter in Vita S. Cæsarii Arelat. *Balnearia ibidem grandibus fastigiis constructa sunt.* Vide Will. Tyr. lib. 12. cap. 25. & Anastasium Bibl. in S. Innocentio.

Balnearius, Custos balnei, in Vita S. Severi Episcopi Neapolitani.

Balneatorium, apud Ingulfum pag. 888. & Will. Thorn pag. 1915. *Bagnoir*.

BALNEATICUM. Veteres Glossæ: *Balneaticum*, βαλανικόν. Vetus Interpr. Juvenal. Sat. 2. *Nisi qui nondum ære lavantur. Infantes: quia pueri non dant balneaticum.* Vita S. Severi Episcopi Neapolitani apud Ughellum: *Quadam die juxta morem homo quidam consuetudinis balnea lavandus ingressus est. Post ablutus aqua, cùm recederet, custos balnei ovum ab eo pro balneatico petiit, quod unusquisque balneaticum pro pretio dare consueverat.* Vitruvius lib. 8. cap. 7. videtur innuere *balneaticum* fuisse vectigal impositum, propter aquam, quæ ex aquæductibus & castellis publicis in balnea derivabatur. *Balnearum reditus*, in Bulla Paschalis PP. an. 1102. apud eundem Ughellum tom. 1. pag. 996.

BALNEATORES, Vopisco, qui balnea præparant. Glossæ Lat. Græc. *Balneator*, βαλανεύς. Ita etiam dicti in Monsteriis, qui Monachorum *balneationes* curant. Consuetudines Eoveshamensis Monasterii in Anglia: *Singulis diebus quando Fratres balneant, balneatores percipere debent de Cellario panem & justam.*

BALNEUM, Genus potûs minimè delicati. Luithprandus in Legatione: *Soli mensæ assident nudæ, paximacium sibi apponentes, balneaque tunc vitro permodico non bibentes, sed sorbillantes.* Et paulò antè: *Parcus, cupidus, allio, cepe, & porris vescens, balnea bibens.* Et sub finem: *Non proderit tibi balneum, quo te assiduè potas in amore B. Joannis Præcursoris.*

BALOTTA, Pilula, vox Italica. Petrus de Crescentiis lib. 10. de Agricult. cap. 28. *Qui autem arcum balottarum exercet, debet balottas habere æqualis ponderis & bene rotundas.*

BALSAMUM, Sacrum chrisma, seu oleum sacrum. Joan. de Deo in Pœnitentiario lib. 5. c. 6. de Episcopis: *Quod petunt pecuniam pro balsamo, contra auctoritatem sanctorum Patrum, &c.* Vide Joan. Sarisberiensem Epist. 69.

BALTEFREDUS. Vide *Berfredus*.

BALTHA, Gothis, Audax. Jordanes in Hist. Goth. *Ordinant super se Regem Alaricum, cui erat ex Baltharum genere origo mirifica, qui dudum ob audaciam virtutis, Baltha, id est, Audax, nomen inter suos acceperat.* Otto Frising. lib. 4. Chron. de eodem Alarico: *Qui lingua eorum ex genere Baltharum, secundo post Amalos, Baltha, id est, audax, vocabatur.* Hinc fortè Italicum *Baldo*, pro *audax*.

BALTHEARE, *Cingere*, in Isid. Glossis. *Baltherire*, à *Baltheus*, habet Joannes de Janua.

BALTHEUS, Zona, qua Episcoporum, Sacerdotum, Ministrorum etiam inferioris gradus Ecclesiastici vestes constringuntur, apud Honorium Augustod. lib. 1. cap. 226. & in libro Sacrament. apud Menardum pag. 260. Annales Anianenses: *Unam verò partem sibi reservavit, quam dedit Benedicto Abbati S. Anianensis Archisterii, videlicet Crucis Dominicis cum gemmis, bratheas aureas contextas cum gemmis, baltheos aureos similiter gemmatos, calices aureos, &c.*

Baltheus, quo Summus Pontifex consecrandus præcingitur. Joannes Diaconus in Vita S. Gregorii Magni PP. lib. 4. cap. 80. *Porro in exilitate balthei, quæ unius pollicis mensuram nunquam excedit, speciem propositi regularis olim à sancto Benedicto statuti, — eum servasse luce clarius manifestat.* Anonymus in Vita Paschalis II. PP. *Deinde in Patriarchale ascendentes Palatium, ad duas curules devenit. Hic baltheo succingitur cum septem exinde pendentibus clavibus, ex quo sciat septem sigillis* (Apoc. 5. 6.) *septiformem Spiritus sancti gratiam cunctarum Ecclesiarum, quibus simul, Deo auctore, præest, regimini in claudendo, aperiendoque, tanta ratione providere debere, quanto solertius id quod intenditur, operatur.* Vide Joann. Sarisberiensem Epist. 42.

Baltheus mundialis, seu sæcularis. Ivo Carnotensis in Chronico apud Lambecium lib. 2. Comment. de Biblioth. Cæsar. cap. 8. in Ludovico Pio: *Ipsius denique tempore cœperunt deponi ab Episcopis & Clericis balthei gemmeis culturis honorati, & cingula auro compta & exquisitè, & alia sæcularia pariter ornamenta.* Charta Einhardi in Chronico Laurisham. pag. 65. *Sunt quidam qui fastu sæculari turgentes — sacris Ecclesiis contradita invadunt, aut ut sibi hæreditario jure retineant, aut mundiali baltheo in beneficio dividant.*

Baltheum auferre, Degradare. Vide Aimoinum lib. 3. Hist. Franc. cap. 63.

BALTRESCA. Vide *Bretachia*.

BALUSTRUM & *Balustrium*, *locus ubi sunt multa balnea, quòd lustretur balneis.* Ugutio & Joan. de Janua. Vide *Ballastrum*.

BALZANUS, vox Italica, *Balzano*, de equo qui in pedibus albas habet maculas. Rollandinus in Summa Notariæ cap. 1. *Unum equum baium Balzanum, &c.*

BAMBALO, *Vambal*, Balbus, ὁ βαμβαίνων, βαμβαλίζων, qui sonitum labris edit. Adamantius Martyr apud Senatorem, lib. de Orthogr. cap. 5. *Bambalo*, ψελλιστής. ubi fortè legendum *Bambalio*; sic enim nescio quem M. Fundum, Antonii III. viri socerum, *propter hæsitantiam linguæ stuporemque cordis* appellatum scribit Cicero Philipp. 3. Gloss. Lat. Græc. ψελλιστής, *Vambal*. Hesychius: Βαβάζειν, τὸ μὴ διηρθρωμένα λέγειν. Hinc

Bambacorax appellatus olim Alexius Commenus Imp. legitur in Epist. Honorii III. 285. lib. 6. quòd balbutiret, & instar corvi crocitando verba effunderet, quod faciunt βαμβαλίζοντες. Alexii verò balbutiem observant etiam Anna filia lib. 1. & Bryennius gener lib. 4. n. 22. Sed & inde Itali *Bambino* puellum, qui adhuc balbutit, dicunt.

BAMBARE. Vide *Bombum*.

BAMBAX, *Bambacarius*, *Bambacinus*. Vide *Bombax*.

BAMBIS, Aranea. Gloss. Isid.

BAMBER, Arena, in Gloss. Isid.

BAMBUM. Gloss. Græc. Lat. MS. Ὀξύγαρον, *Acetarium Bambum*, *Tinctorium*. Editum *acetarium* tantùm habet. *Bambum* autem pro *Bammum*, ex Græc. βάμμα, unde *Bambatus*, intinctus, apud Columellam, & Apuleium.

BANADOLA. Vide *Bajulona*.

BANAUSUS, ex Gr. βάναυσος, Mechanicus, illiberalis. Marsilius Patavinus in Defensore Pacis part. 1. c. 5. *Decebat honorari Deos, & illorum sacra tractari, non à banausis seu mercenariis, qui vilia & maculativa officia exercuerant.*

BANCA, *Bancale*. Vide *Bancus*.

BANCUS, Gall. *Banc*, Senensibus *Banco*, Florentinis *Panco*, subsellium, sedile ligneum longius, quod plures unà sessores capit: ex Saxonico Benc, abacus, scamnum, sedile. Udalric. in Consuet. Cluniac. Monast. lib. 2. c. 36 *Duo sedilia, quæ vulgò bancos vocant.* Joan. Brompton: *Imperator autem probitatem suam admirans, bancos loco caparum in curia sua erexit.* Speculum Saxon. lib. 3. art. 38. §. 4. *Mensam ornabit mensali, & bancum seu scamnum pulvinari, ac sedile cussino.* Siffridus Presb. an. 1025. *Dum igitur pergens in quadam Ecclesia, & fessus super bancum quiesceret.* Wacces en son *Roman de Rou*, de Roberto Duce Normanniæ:

Par Constentinoble passa,
Et à l'Empereur torna,
En dementiers qu'à lui parla,
A la coustume qui ert là,
Son mantel jus à terre mist,
Tout destubé desus s'asist.
Au partir quant il s'en torna,
Le mantel prendre ne daigna.
Un des Grés le vit destubé,
Son mantel li a relevé,
Dist lui que son mantel prist,
Et à son col le rependist.
Et il respondi par nobloi,
Je ne port pas mon banc o moi.
Chascun des Normans autresi
Son mantel à terre guerpi.

Infrà:

Par la Noblesse des Normans,
Qui de lor manteaus firent bans.

Rursum:

Fist l'Emperer en paleis fere
Bans & sieges environ l'aire.

Quidam vocem hanc ex *Abacus*, alii ex *Scamnum*, formatam volunt, alii à *Banc* Germanico deducunt. Vide Gloss. Meursii in Πάγκοι.

Bancus, apud Scriptores Anglicos, sumitur pro Tribunali, quemadmodum *Scamnum*, in Wichbild Magdeburg. art. 11. §. 1. Duplex autem hoc nomine indigitatur Tribunal in Anglia: prius, *Bancus Regius*; alterum, *Bancus Communis*, appellatur.

Bancus Regius, post Parlamentum est totius Regni Tribunal, in quo causæ capitales, criminales & aliæ quæ ad Coronam, seu Hospitium Regis pertinent, aut ad instantiam Regis fiunt, expediuntur. Huic præsidet interdum Rex ipse; unde *Regius* dicitur, sed vulgo *Capitalis Angliæ Justitiarius*, cui assident tres aut quatuor Justitiarii assessores. Officiarii sunt, *Clericus Coronæ*, *Protonotarius*, Ministri inferiores sex. Vide Fortescurum de Laudib. Legum Angliæ cap. 51. & Joan. Cowellum lib. 1. Instit. tit. 2. lib. 4. tit. 11. §. 2.

Bancus Communis, dicitur Curia in qua communia placita, hoc est, lites ex quacunque juris Anglici, quod *Commune* vocant, parte inter privatos natæ, disceptantur: unde & nomen habet. In ea judicant capitalis Justitiarius, Justitiarii assessores 3. vel 4. Officiarii sunt, *Custos sigilli*, *Custos brevium*, *&c.* Pertinet autem jus banci ad regios judices, qui supremo jure lites decidunt. Nam à Curiis Hundredorum & Baronum appellatur.

Uterque verò bancus olim mobilis fuit, nunc in aula Westmonasteriensi fixus. Fleta lib. 2. c. 2. §. 7. *Rex habet Curiam suam — in Banco apud Westmonasterium consimiliter.* Tho. Walsinghamus in Ricardo II. an. 1393. *Hoc anno Bancus Regius & Cancellaria translata sunt de Londoniis Eboracum.* Knyghton lib. 3. c. 13. an. 1302. *Rex fecit movere Bancum & Scacarium Regis apud Londonias, quæ apud Eboracum fuerant per 7. annos.*

Banci narratores, in Vitis Abbatum S. Albani, dicti *Advocati placitantes*, Legulei & causarum patroni.

Francus bancus. Bracton. lib. 4. Tract. 6. cap. 13. §. 2. *Consuetudo est in illis partibus, quòd uxores maritorum defunctorum habeant francum bancum suum de terris Sokemannorum tenentium nomine dotis.* Vetus Charta apud Somnerum in Tractatu de *Gavelkind* pag. 178. *Burga quæ fuit uxor Petri de Bendingue, petit versus Priorem S. Trinitatis Cantuariensis medietatem manerii de Welles, sicut francum bancum suum, ad faciendum firmam 18. dierum, & unde prædictus Petrus quondam vir suus eam dotavit, &c.* Infrà: *Post mortem illius Mathildis, habuit nomine franci banci medietatem illius manerii, &c.* Huc fortè pertinet quod habet Speculum Saxon. lib. 3. art. 38. §. 4.

Bancum justitiarium tenere, apud Westmonaster. p. 374. Præsidere in Banco Justitiarius dicitur.

Bancus, etiam obtinuit in Italia pro foro aut tribunali judicum: *Banco, seggio del Giudice*, tribunal. Extant enim plures Sententiæ, seu Judicata aliquot judicum Cumarum & aliarum urbium in Italia, in veteri Regesto Cameræ Computorum Parisiens. quæ sic clauduntur: *Lecta, lata — & pronuntiata fuit hæc sententia — per D. Potestatem — sedentem in Banco pro Tribunali*, an. 1386. Alia an. 1365. *Lata & in his scriptis sententialiter pronuntiata fuit ista sententia per Dom. Potestatem sedentem in Palatio Communis Novariæ ad bancum juris solitum.* Utitur etiam Bartholus in Tractatu 15. de Falcone, & Additio ad Bartholum in l. *Julianus*, D. de in integr. restitut. Vide Ughellum to. 4. p. 876. Charta Rogerii Siciliæ Comitis Græcè exarata apud Ughellum to. 1. Ital. Sacr. p. 1029. Καὶ δίδομεν αὐτῷ ἄδειαν τὸ ἔχειν βάγκον, τὸ κρατεῖν κριτάς, καὶ κρίνειν αὐτοὺς οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς, &c. Cruscanis Academicis, *Banco, e propriamente quella tavola alla quale risseggono Giudici, o i Magistrati à render ragione, i mercanti à contar denari, a scriver conti.* Vide Joan. Villaneum lib. 11. c. 93. Sed & hæc leguntur in Statutis Communiæ Mechliniensis MSS. *Villa Mechliniensis de cætero habeat — plenum banchum, sive sedem 12. Scabinorum.* Est etiam *Bancus*, stallum, ubi mercatores merces suas exponunt, in Charta anni 1152. apud Catellum lib. 2. Hist. Comitum Tolosæ p. 218.

Bancha, idem quod *Bancus*, Stallum. *Banchæ macellariorum ad vendendum*, in Libertatibus Baugiaci an. 1250. apud Guichenonum in Hist. Bress. pag. 64. 110. Stalla. Anonymus de Morimundensis in agro Mediolanensi Cœnobii desolatione: *Alius panem unum, alius medium, alius buccellam, unusque secundùm quod subterbanchas & scrineos poterant invenire.*

Banchaticum, Tributum ex ejusmodi *banchis*, in Charta Friderici I. Imp. an. 1159. apud Ughellum in Episcopis Astensibus.

Bancale, *Bancalis*, *Banci*, seu subsellii stragulum, tapes quo scamnum, seu *bancus*, insternitur. Glossæ MSS. *Stratoria*, *Bancales*. Hispanis, *Bancal*. Catholicum Armoricum: *Paviot*, Gall. *Banchier*, *Lat. Banchale*. Capitulare de Villis c. 42. *Ad discum, bancales, vasa aurea, plumbea, &c.* Durandus lib. 1. Ration. c. 3. n. 23. *Bancalia, sunt panni quibus super sedes vel bancas in Choro ponuntur.* Vide lib. 6. cap. 81. n. 6. Hariulfus lib. 3. Chr. cap. 3. *Tapeta 6. cortina 3. bancales serici 4.* Lib. Ramesf. sect. 148. Alswara *dedit etiam unam crucem optimam, & pulvinar unum de palla, 2. quoque pelves argenteas, 2. cortinas, unum bancale, & sellam suam cum omni apparatu equestri.* ubi perperam Spelmannus *baneale* legit. Vetus Charta in Auctario ad Matth. Paris p. 158. *Unum librum, & unam cortinam, & unum bancale concedo consensu domini mei Regis.* Monasticum Anglic. to. 1. p. 222. *Quinque altaris pallia, & 7. stragulas, & 2. tapeta, & 7. scamnorum (vel sedilium) tegmina, vulgò bancalia.* Et pag. 130.

tria pallia, cortinas 2. bancalia 2. candelabra duo. Bocacius Nov. 100. *Comincio à ſpazzar le camere, & à far porre capoletti, e pancali per le ſale.*

Banquerium, idem quod *Bancale*. *Banchier*, in Catholico Armorico. Fleta lib. 2. c. 6. §. 1. de officio Camerarii: *Debet diſponere — ut cameræ tapetis & banqueriis ornentur.* Cap. 7. §. 3. *Permiſſum eſt etiam quòd Camerarius ex antiqua conſuetudine habeat omnia vetera banqueria & tapetos, &c.* Statuta MSS. Ordinis S. Joannis Hieroſol. *Linſſeuls, drapilles, tapis, banchiers, veſtemens, barrettes, &c.*

BANDELLUS, Faſcia, ex Gallico *Bandeau*, ſic appellata, quòd *bandi* ſeu vexilli ſpeciem referat. Synodus Colonienſis an. 1280. cap. 5. de Confirmatis: *Et habeant bandellos de panno lineo ſpiſſo ſine fractura & ſine nodo, &c.* Occurrit rurſum infrà. Vide *Binda*.

BANDASIA. Charta Saſſonis Epiſcopi Aprutini anni 1207. apud Ughellum to. 1. p. 398. *Concedimus & confirmamus illam vobis hominibus Terami habitatoribus, libertatem, quam prædeceſſores noſtri conceſſerunt, — & quædam de beneplacito noſtro largimur & concedimus, videlicet ſanguinem, livorem, & bandaſiam, Poteſtatem, & Judices.* Occurrit iterum infrà. Idem videtur quod *bandum*, ſeu *jus bandi*, vel *banni*, id eſt, juriſdictionis.

BANDOSITAS, Inimicitia, *faida*, bellum privatum. Conſtitutio Petri Regis Arag. poſt Curiam Generalem Catalaniæ celebratam in villa Cervariæ an. 1359. MS. *Iterum ordinamus & indicimus inter noſtros Prælatos, Eccleſiaſticas perſonas, Barones, homines de Paratico, & homines villarum honoratos, intus Cataloniam, inter quos guerra, bandoſitas, aut contentio occaſione hujuſmodi, aut aliter exiſtit, treugas duraturas hinc uſque ad primum venturum menſem Madii, & ab ipſo menſe ad duos annos proximè ſequentes. Sic tamen quod tranſacto tempore ipſarum treugarum, quilibet præmiſſorum remaneat in illo eſſe quo nunc exiſtit, in tantum quòd per exitum dictarum treugarum non remaneat in guerra ille qui nunc in guerra non exiſtit: & qui contra fecerit, ultra pœnas in Uſaticis & Conſtitutionibus Cataloniæ editas contra infringentes ſecuritatem & pacem Principis habeatur ipſo facto pro ejecto & ſeparato à pace & treuga. Et ſi hac occaſione caſtra vel loca, aut alia bona ſedentia in aliqua Baronia Cataloniæ exiſtentia ad manum regiam devenirent, debeant infra annum vendi aut aliter alienari conſimili perſonæ, cujus illa caſtra, loca, & bona fuiſſent, aut alii etiam perſonæ infra dictam Baroniam degenti. Et prædictam Conſtitutionem per tempus prædictum duntaxat durare volumus, & non ultra.*

Vandoſitas, pro *Bandoſitas*; Hiſpan. *Vando*, pro *bandum*, edictum. *Guerra, vandoſitates, ſive bollicia cum gentibus armatis*, apud Michaëlem *del Molino* in Repertorio Foror. Aragon. pag. 167.

BANDUM, Vexillum, ſignum militare. Gloſſ. Lat. Gr. *Bandum*, σίγνον. Ugutio: *Bandum, parvum vexillum.* Paulus Varnefr. de Geſtis Langob. lib. 1. c. 20. *Vexillum quod bandum appellant.* Paſſim hac notione occurrit, apud Scriptores, Bennonem de Geſtis Gregorii VII. PP. in Chron. Caſin. lib. 1. cap. 26. apud Radevicum in Frider. lib. 4. c. 71. in Codice Carolino Epiſt. 88. apud Lucam Tudenſem pag. 63. Anaſtaſium in Sergio PP. p. 60. in Leone III. p. 125. &c. *Primores bandorum*, in Anaſtaſii Collectaneis p. 188. A Perſico *Band*, faſcia, accerſit Salmaſius, quòd in modum faſciæ effictum ſit. Bekanus lib. 7. Hermath. *Bant* veteribus Cimbris idem ſonare ait. Alii à Cambrobritannico *Bamnar*, i. vexillum; hauriunt, quod effictum volunt à *Bann*, i. elevatione: eſt enim *bann*, altum, excelſum, apud Boxhornium. Ego verò malim à *bannum*, de qua voce infrà, vocis originem arceſſendam, quòd qui *bannum in rem aliquam mittebant*, ſeu in prædium aut domum, *velum* eidem appendebant, eoque ipſo rem ſuperioris domini eſſe innuebant. Vide in *Velum*.

A Latinis, βάνδον, eodem ſignificatu mutuati ſunt Græci: Procop. lib. 2. Vandal. cap. 2. Τὸ σημεῖον, ὃ δὴ βάνδον καλοῦσι Ῥωμαῖοι. Scholiaſtes Gregorii Nanzianz. 1. in Julian. Τὰ καλύμματα παρὰ Ῥωμαίοις σίγνα καὶ βάνδα, ταῦτα ὁ Ἀττικίζων συνθήματα καὶ σημεῖα καλεῖ. Vide Rigaltium, Meurſium in Gloſſ. & Fabrotum ad Cedrenum. Βάνδον Byzantini ſæpe etiam pro turma uſurpant; uti nos vocem *Bande*, ut Ducas cap. 5. p. 35. Tactici Græci paſſim. Gloſſ. Baſilic. Κουστωδία, στρατιωτικὸν στῖφος, ὃ βάνδον Ῥωμαῖοι καλοῦσι.

Bannum. Vetus Charta apud Mabillonium to. 5. SS. Ord. S. Bened. p. 88. *Qui feſtinantes ſumptum ſecum vexillum Crucis, & ſancti Guillelmi glebam, cum conventu fidelium Monachorum, Clericorum Militum, Laicorum, cum crucibus, bannis, thuribulis, candelabris, ſignis, veſtimentis Eccleſiaſticis, &c.*

Quod verò Latini *Bandum*, ſeu vexillum, Poëtæ noſtrates interdum *Ban* appellant. Vetus Poëta MS.

Lors ralie ſes gens, & refait ſon conrois,
Le ban de Macedoine qui fu liſté d'orfrois,
Fait devant lui porter, ainſi comme il eſt drois,
Là ſe ralioient Grieu & li Macedonois.

Alibi:

Le ban de Macedoine contremont bauloiant,
Banieres & pignons contreval ventelant.

Bandum, pro *Bannum*, crebrò occurrit in Tabulario Caſaurienſi. Italis & Cruſcanis Academicis, *Bando*, eſt *legge, o decreto del Principe, o de' Magiſtrati notificato con ſuono di tromba del Miniſtro publico.* Interdum etiam exilium: hinc *eſſere in bando*, apud Math. Villan. lib. 9. c. 43. lib. 11. c. 70. Bulla Gregor. IX. PP. apud Ughellum in Epiſc. Anagn. *Volumus & mandamus ut dicti duo Electi teneant proventus macelli civitatis eorum, — ſalvis bandis Rectoris, Poteſtatis, ſeu Conſulum.* Βάνδον, pro τοποτηρησία, vel juriſdictione ſeu diſtrictu, uſurpat etiam Conſtantinus Porphyrog. de Adminiſtr. Imper. c. 50. Hinc

Bandire, Sub banno ponere: *Banditi*, proſcripti; vox Italis notiſſima: quibus etiam eſt *notificare per bando*, edicere, vel citare. Vetus Notitia an. 981. apud Ughellum in Epiſc. Marſor. *Illi banditi ſunt ad tertium placitum, & noluerunt venire.*

Corte bandita, indicta, publicata. Petrus Gerardus Patavinus lib. 1. Vitæ Ezelini Romani: *Fu tenuta corte bandita giorni 15. continui.* Lib. 2. *Fu bandito un torniamento, over giuco.* Vide *Abandon*.

Banderium, idem quod *Bandum*, vexillum. Thwroczius in Ludovico Rege Hungar. c. 6. *Multa banderia & captivos Tartaros Regi tranſmiſit.* In Sigiſm. c. 18. *Banderia ſive vexilla in ſignum victoriæ miſit.* *Banderia*, eadem notione, in Hiſt. Cortuſiorum lib. 1. c. 20. lib. 2. c. 16. & alibi non ſemel. *Bandiera*, apud Joan. Villaneum lib. 2. c. 2. lib. 7. c. 2. l. 8. c. 1. lib. 11. cap. 80. *Bandera*, Danti.

Banderarius, *Bandarenſis*, Vexillifer, *Banderaio*, & *Bandereſe*, Italis; *Banderaro*, Joanni Villaneo lib. 7. c. 14. Itinerarium Gregorii XI. PP. *Currebant banderarii Romani velut dementes tubis clangentibus.* Infrà: *Romæ namque Bandarenſes cum ſuis cuneis acceſſerunt.* Βανδοφόροι, Procopio lib. 2. Vandalic. c. 10. Τὸ σημεῖον τοῦ στρατηγοῦ ἐν ταῖς παρατάξεσιν εἰωθὼς φέρειν, ὃν δὴ Βανδοφόρον καλοῦσι Ῥωμαῖοι. Ita etiam Leo Imp. in Tacticis.

Banderarii, Milites quos *Banneretos* alii vocant, in Hiſtoria Cortuſiorum lib. 5. c. 3. lib. 7. c. 4. 15.

Bandora, idem quod *Bandum*, terminatione Longobardica, ut in *Arcora* dictum eſt. Anaſtaſius in Hadriano PP. p. 107. *Ubi eum cum bandora ſuſceperunt.* Radevicus lib. 4. cap. 70. *Dominum Electum ſignis & bandoris præcedentibus ad Palatium* deduxerunt. Sic enim legendum, non *bandonis*, uti liber editus præfert. A *Bandora*,

Bandorenſes, vel *Bandarenſes*, Italis *Bandereſe*, appellati regionum Capitanei, Romæ, ut eſt in Vita Gregor. XI. PP. apud Boſquetum, p. 225. *Romani ſeu eorum Officiales & Rectores ſuo vocabulo Bandarenſes, & duodecim capita Regionum nuncupati; coadunatis ſibi aliis*

quamplurimis tam in civibus, quàm in foraneis natione Italicis, adhuc vivente Gregorio, tamen infirmante, deliberaverunt. Nos *Chefs de bannieres*, vulgo appellamus. *Banderesios* vocat Platina in Greg. II. Vide *Banderarius*.

BANERA, *Baneria, Banerium, Bannearium*, Vexillum, signum bellicum, ex Gallico *Banniere*.

Banera. Willebr. ab Oldenborg in Itiner. *Servi singula vexilla & baneras in manibus gestantes.*

Baneria. Triumphus S. Lamberti cap. 3. *Rasoni Militi portandam mandavit baneriam.* Lambertus Ardensis p. 260. *In signis suis, & armis, & baneriis, &c.* Gesta Ludovici VII. Reg. Franc. cap. 12. *Illa die faciebat antegardam Gaufridus de Ranconio — qui gerebat Regis baneriam, quam præcedebat, prout moris est, vexillum B. Dionysii, quod Gallicè dicitur Oriflambe.* Adde Guill. Nangium in Chron. an. 1254. & Gesta Philippi III. Reg. Franc. pag. 519.

Bannerium. Alb. Argentin. an. 1349. pag. 152. *Bannerium suum — super turrem Ecclesiæ Spirensis constituit.* Adde pag. 159. & vide *Pannerium*. *Banniere lance*, in Chronic. Flandr. cap. 16. Lancea cui adfixa banneria.

Bannearium. Carolus IV. in Vita sua: *Et cùm omnes intrassent, aperui bannearia Bohemiæ & Comitatus Tyrolis.*

BANIGIUM. Will. de Podiolaurentii c. 35. de Obsessione Avenionis: *Actum est divino judicio, sicut credo, quòd iidem cives, timore ubi timor non erat rationabilis, trepidantes de banigio, si permitteretur per villam incedere multitudo, portas civitatis præcludunt, &c.*

BANILIUS. Charta Raymundi Comitis S. Ægidii apud Catellum in Hist. Tolos. pag. 31. *Dono — scilicet villas Segrerii & Brugeriæ, & hujus terræ banilium nomine Martinum Bertrandi dono pro servo altari B. Mariæ.* Et infrà: *Et meos boves cum bubulco nominato Rodulfo, quem pro servo, sicut banilium prædictum trado.* Vide Consuetudinem Aquensem tit. 5. art. 1.

BANLEUCA. Vide *Bannileuca*.

BANNERETI, Milites, quos vulgò *Chevaliers Bannerets* appellamus, viri inter nobiles primarii, qui cùm plura ac majora prædia possiderent, vassallos suos in prælium sub vexillo suo conducebant, cùm à Rege vel Principe submonebantur: & ut ait Rigordus in Vita Philippi Aug. an. 1214. *qui tantæ erant nobilitatis, ut eorum quilibet vexilli gauderet insignibus.* Hinc *Milites vexilla ferentes*, & *vexilliferi*, apud Math. Paris pag. 396. 403. 516. dicuntur, *Bannerarii seu vexillarii*, in Charta an. 1274. tom. 5. Hist. Franc. & in Charta Philippi Pulcri Regis Franc. in 12. Regesto Chartophylacii Regii num. 12. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 846. *Aliquando in guerra Scotiæ habuit de sua familia 26. vexillarios, & communiter de sua secta 140. Milites.* Henricus Knyghton pag. 2452. *Peremptis ergo multis de communi populo, ceperunt circa 15. vexillarios electos & spolia multa. Milites bannarii*, in Regest. Parlam. B. fol. 86. *Rici homines de Señera*, apud Hispanos, appellantur. De *Banneretis* multa congessit Seldenus in libro de Titulis honorar. part. 2. cap. 1. §. 26. nos etiam integram Dissertationem dedimus ad Joinvillam, quæ est nona, quam consule, si lubet.

BANNITA, *Syllaba, i. conglutinatio literarum.* Ugutio. Abbo in Præfat. ad libros de Bellis Parisiacis: *Communibus praterea bannitæ modis cum diæresi & episynalepha non dense usus extiti.* Ubi Glossa ex MSS. ad marg. *syllaba.*

BANNUM, *Bannire, Bannitus, &c.* Non una, sed multiplex apud Scriptores, & in veteribus Tabulis horum vocabulorum est notio: sed potissimùm *Bannum* trino significatu ut plurimùm accipitur: ac primò quidem pro edicto publico, rursum pro mulcta judiciaria, tertiò denique pro districtu ac jurisdictione. Has notiones singillatim expendemus.

Bannum, Edictum publicum, proclamatio, statuti publicatio. Breviloq. *Bannum, secundùm vulgare Gallicorum & Longobardorum, videtur esse Edictum publicum.* Dudo lib. 2. de Actis Norman. *In terra suæ ditionis bannum, id est, interdictum, misit, quod est prohibitio, ut nullus, &c.* Ditmarus lib. 6. *Interdicta est omnibus per bannum regalem à Palatino Comite fuga. Banno interdicere*, lib. 7. pag. 91. Vita S. Gothardi cap. 22. apud Surium: *Femina autem bannos vel proscriptiones negligens, jus ibi funditus perdidit.* Consuetudines Aquarum mortuarum an. 1246. *Concedimus quòd Curia nostra — non possit facere bannum omni tempore vendere res suas libere, &c.* Vide Capitulare 1. Caroli M. an. 802. c. 40. Capitula Caroli Cal. pag. 145. 240. 255. 256. 270. 1. Edit. &c. Ita vocem *Ban* usurpant Consuetudines municipales Andegavensis art. 52. Burdegalensis art. 108. & aliæ passim.

Bannus domni Imperatoris vel Regis, quem per semetipsum consuetus est bannire, id est, de mundeburgio Ecclesiarum, viduarum, orphanorum, &c. in Capitulari 7. Caroli Magni an. 803. cap. 1.

Bannum mittere super rem aut personam aliquam, dicebantur Principes, cùm eam publicato banno seu edicto, in suam protectionem suscipiebant. Notitia an. 1047. apud Ughellum in Episcopis Asculanis: *Insuper misit suum bannum* (Imperator) *super prædictum Episcopum, & super jam supradicta curte, — ut nullus quilibet homo audeat jam dictum Episcopum, vel partem jam dicti Episcopi exinde divestire, molestare, vel inquietare sine legali judicio.* Occurrit passim apud eundem Ughell. tom. 1. pag. 849. 852. 960. Charta Caroli Magni apud Crantzium in Metrop. lib. 1. cap. 2. *Si quisquam hoc idem nemus nostro banno munitum — studio venandi — introierit, &c.* Versus in Vicelinum Archiepisc. Bremensem:

Chartas conscriptas, & res in scripta redactas
Bullis firmavit, bannoque suo stabilivit.

Charta Chunradi II. Imp. an. 1025. in Privilegiis Eccles. Hamaburgensis: *Bannum autem nostrum super omnes hos illic venientes, ut illuc eundo & redeundo habeant pacem, facimus, eundemque bannum nostrum prædicto Archiepiscopo ob suum fidele servitium ea ratione concedimus, &c.*

Forma autem *mittendi bannum* super aliqua re vel persona, quæ fuerit, docet vetus Notitia Judicati an. 981. in Tabulario Casauriensi: *In eadem hora sic prendiderunt Missi sacri Palatii unum fustem in manus suas, & bandum miserunt Præposito, &c.* Alia Notitia an. 1068. apud Franciscum Mariam in Mathilde Comitissa, lib. 3. pag. 140. *Petivit — ut pro Deo & anima domni Regis suorumque mercede mittere bandum super jam dictas res & prædictum Advocatum in Byzantios bonos aureos duo millia, ut nullus quislibet homo, magna parvaque persona, prædictam Ecclesiam de jam dictis rebus sine legali judicio disvestire præsumat. Cumque ipse taliter quæsisset, tunc præfata D. Beatrix & Flaibertus Judex D. Regis ambo simul per fustem, quam in suis detinebant manibus, miserunt bannum super easdem res, & jamdictum Advocatum, ut nullus quilibet homo præfatam Ecclesiam de supradictis rebus disvestire præsumat sine legali judicio. Qui verò fecerit, duo millia bonos Byzantios aureos compositurum se agnoscat, medietatem parti Cameræ D. Imperatoris, & medietatem parti præfatæ Ecclesiæ.* Eadem habentur pag. 153. 161. in aliis Notitiis an. 1073. & 1099.

Bannum ponere super caput alicujus, eadem notione usurpatur in Notitia Judicati an. 1028. in Tabulario Casauriensi: *Et investierunt præfatum Abbatem ex parte Imperatoris, — & posuerunt bannum super caput ipsius Abbatis, ut si aliquis homo de ipsis rebus Monasterii aliquid injustè tollere vel contendere præsumit, — componat de auro libras centum.*

Bannum ponere, proclamare, edicere, *Mettre Ban*, in Consuetud. Lothar. tit. 8. art. 4. tit. 15. art. 10. In Charta Friderici I. an. 1175. pro Ecclesia Bellicensi, apud Guichenonum in Episcopis Bellic. pag. 33. *Nulla persona bannum quod Episcopus in civitate posuerit, infringere*

præsumat. In Charta Friderici II. an. 1238. apud Joan. Columbum lib. 1. de Episcopis Valentin. num. 54. *Banna ponere, & à transgressoribus pœnas exigere*. Charta Communiæ Crespiacensis an. 1223. *Concessimus etiam quòd bannum facere non poterimus super burgenses nec super eorum res, nisi de assensu eorum*. Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 24. *Bers si a toutes Justices en la terre: ne li Rois ne puet mettre Ban en la terre au Baron, sans son assentement: ne li Bers ne puet mettre Ban en laterre au Vavasor*. Vide Legem Longobard. lib. 1. tit. 14. §. 11. & Gallandum de Franco alodiopag. 250.

In Bannum mittere, Confiscare, in fisci potestatem edicto publico redigere: quo loco *mittere* idem valet ac *ponere*: unde nostri *Mettre*. Hincmarus Remensis in Quaternion. ad Regem Carolum pag. 381. *Quidquid de rebus & facultatibus Ecclesiasticis*—— *ad gubernandum acceperat, jussione vestra per Vicecomitem ipsius pagi, in bannum, quod jus lingua Latina proscriptio confiscando vocatur, est missum*. *Bannir les heritages*, in Consuetud. Norman. art. 187. Vide Capit. Caroli Magni lib. 4. cap. 24. Legem Longobard. lib. 2. tit. 43. §. 1. 3. Capitul. Caroli Calvi tit. 30. §. 3. tit. 31. §. 6. &c.

Bannum alicui judicare, Gall. *Condamner au bannissement*, in Capitul. 2. an. 813. cap. 13.

Inbannire, Inbannare, In bannum mittere, in fiscum redigere. Hincmar. Laudun. in Scedula Episcopis & Regi porrecta pag. 433. *Non latere vos scio — res Episcopii Laudunensis Ecclesiæ mihi commissæ, imo quidquid habebam in isto regno, exceptis principali Ecclesia & Episcopi domo & claustro primùm esse inbannata, &c*. Charta Andreæ Episc. Atrebat. an. 1170. in Tabul. Eccles. Ambian. *Unde ipse excommunicatus, & terra sua antecessoris nostri Atrebatensis Episcopi sententia fuerat inbannita*. S. Bernardus Epist. 252. *Super omnia plangitis quòd Ecclesiam S. Foilliani, quæ de Ordine vestro est, Abbas noster de Villari fecerit inbanniri*. Id est, poni sub interdicto, uti mox disertè innuitur. Adde Chartam Communiæ Tornacensis an. 1187. & Hemereum in Augusta Viromand. pag. 161. *Embannir*, in Consuetud. Lotharingiæ tit. 8. art. 4. *Mettre en embannie*, in Consuetud. Barrensi art. 50.

Per bannum ad placitum venire, id est, per submonitionem Regiam. Charta Lotharii Regis Provinciæ an. 855, tom. 12. Spicilegii Acheriani p. 133. *Ad dictum itaque Palatium jam vocitatus Witgarius non solùm venire contempsit, sed etiam bannum nostrum pro nihilo duxit. Jussimus præterea illum denuo ad hoc præsens placitum per bannum venire: sed sicut primum, similiter & secundum & tertium sprevit, jussisque nostris in nullo obediens extitit, &c*. Vide *Mannire*.

Bannum adimplere, in Lege Ripuar. tit. 65. dicitur is qui mandatum regium quod ei per *bannum* & submonitionem indictum est, exequitur: verbi gratiâ, *si banniatur* aut submoneatur ad exercitum.

Bannus rescisus. Vide *Scaftlegi*.

Banna, *quæ in Ecclesiis secundùm consuetudinem eduntur* ante matrimoniorum celebrationem, cap. 6. Extra, Qui matrimon. accus. poss. Provinciale Cantuariense Lindewodi lib. 4. tit. 1. *In matrimonio quoque contrahendo semper tribus diebus dominicis vel festivis à se distantibus, quasi tribus edictis, perquirant Sacerdotes à populo de immunitate sponsi & sponsæ*. Ibidem tit. 3. *Solennis bannorum editio* in matrimoniis. Vide *Edictum*.

Bannitum jejunium. Vide *Jejunium*.

Bannum pacis, quo *pax* indicta est edicto publico. Eckeardus Junior de Casib. S. Galli, cap. 1. *Jubentur à Rege tunc quidem Arnolfo Episcopus & ipsi sub banno pacis ad aulam Moguntiæ venire, ubi causa publicè peracta, rei majestatis lege pronuntiati, ipsi in Ingelheim truduntur*.

Bannus, idem quod *Bannum*, quod vide. Polypticus Floriacensis: *Et faciebat unum bannum in vinea, alium in messe*. Alibi: *Si ibi sunt cavaticarii, debent Kal. Octob. den. 4. & unum diem in banno, & ad 3. audientias venire cum suis eulogiis*. Rursum: *Debet* —— *pro caropera den. 5. bannos 5. unum in vinea, alterum in prato, tertium in messe*.

Bannum Augusti, in Charta apud Paradinum in Hist. Lugdun. lib. 2. cap. 73. *Bans de Mars & d'Aoust*, in Consuetud. *de la Sale de Lille*, tit. 1. art. 13. & Bononiensi art. 40. Atrebat. veteri art. 48. Vide Hist. Tornacensem Cognati lib. 4. pag. 77.

Bannum vindemiarum, Edictum, quo interdicitur vindemias peragere ante statutum à domino loci tempus, in Charta Communiæ Villæ Belnensis, apud Perardum in Chartis Burgundicis. Alia Roberti Ducis Burgund. an. 1232. *Notum — me dedisse hominibus meis Belnensibus bannum, quem tempore vindemiarum in vineis Belnensibus habebam*. Libertates villæ de Chableiis, in Tabular. Campan. *In toto territorio de Chableiis, quod debet bannum suum, non debet aliquis vindemiare vineas suas usque ad festum S. Remigii, nisi per mandatum Comitis, & mandatum B. Martini, &c*. *Ban de vendanges*, in Consuetud. Andegav. art. 185. 186. Cenoman. art. 203. Bituricensi tit. 15. art. 5. & Burbon. artic. 351.

Bannum vini, Jus quod domino feudi competit, cui licet vinum suum particulatim vendere certo dierum spatio, v. g. 40. tenentibus, seu hominibus suis à vini proprii venditione cessantibus. *Ban à vin*, & *ban-vin* dicitur in Consuetud. Turon. art. 102. 295. Andegav. art. 185. Cenoman. art. 201. 202. Marchensi cap. 23. & Juliodun. cap. 9. art. 1. cap. 28. art. 3. Charta Ebonis Dom. Castrimeliandi de Immunitatibus dicti Castri: *Non licebit mihi vel successoribus meis facere bannum vini, nisi per 40. dies per annum, & sic quilibet hominum meorum toto alio tempore liberè ac sine aliqua contradictione vendere poterit vinum suum*. Charta Philippi Aug. an. 1185. apud Morinum lib. 5. Hist. Vastinensis pag. 707. *Eo die quo bannum utrumque nuntiabitur, omnes tabernæ totius balivæ cadent*. Charta Henrici D. Solliaci pro libertatib. *d'Aiz en Berry* an. 1301. *Bannum autem meum habebo singulis annis per totum mensem Maii tantummodo ad vina mea vendenda — ita tamen quòd non potero vendere vinum fecidum vel botatum*. Tabularium Vindocinense Thuani Charta 105. *Præterea suo tempore nemo ausus erat infra banleviam vinum vendere, quandiu Comes suum vinum vendere faciebat, quo aut non emendasset, aut vinum non perdidisset*. Consuetudines Lorriaci: *Nullus Lorriaci vinum cum edicto vendat, excepto Rege qui proprium vinum in cellario suo cum edicto vendat*. Adde Chartam Communiæ Atrebatensis §. 37. Historiam Ducum Burgundiæ Duchesnii pag. 12. Probat. Hist. Monmorenc. pag. 89. &c. Quale verò fuerit jus illud, pluribus definitur in Consuetud. municipali Turon. art. 102. 295. Andegav. art. 184. 186. Cenoman. art. 201. 202. 204. March. art. 318. Lodun. cap. 9. in Libertatibus MSS. villæ S. Desiderii an. 1228. in Charta Communiæ Nivernensis an. 1194. &c. De eo etiam copiosè agunt Julianus Brodeus in Consuet. Paris. art. 7. num. 36. 37. & Dionys. Salvaingus in Tract. de Jurib. dominic. cap. 39. Marca in Hist. Beneharn. lib. 4. cap. 17. num. 8. Rocheflavinus lib. de Juribus dominicis cap. 14. &c. Vide præterea Concil. Parisiense VI. lib. 1. can. 52. Hist. Monast. S. Nicolai Andegav. pag. 6. & 1. Regest. Parlam. fol. 17. sub ann. 1259. &c.

Interdum vox Gallica *Ban-vin*, non unicè vini dominici venum exponendi jus spectavit, sed & interdum distrahendæ carnis. Charta Philippi II. Regis Romanor. an. 1208. descripta in Magno Recordo Leodiensi pag. 11. *En Liege doit estre fait li institution & li assiet de vin deux fois l'an par le Conseil des Eglises & des Citains. Trois banvins à li Evesques de droit: le premier est de vin, se c'est siens propres, à le Pasques: le second des chars devant Quarême: li tiers est à le S. Johan de ses bleits, owyt jours devant le Noël, & owyt jours aprés, &c*. Vide præterea Thomasserium in Consuetudinibus localib. Bituricens. cap. 31. 46. 69.

Bannum usuale, Vetatio consueta. Charta Caroli Magni apud Crantzium in Metropoli lib. 1. cap. 2. *Cum omni integritate in porcis silvestribus, cervis, avibus, & piscibus, omnique venatione quæ sub banno usuali ad forestam deputatur.*

Bannire, Publico banno edicere, jubere, statuere. Decretio Childeberti Regis cap. 8. *Similiter Kal. Mart. Coloniæ convenit, & ista bannivimus, ut unusquisque judex, &c.* Capitulare I. Caroli Magni an. 802. cap. 39. *Iterum bannimus firmiter ut nemo amplius faciat.* Adde cap. 32. Capitul. 2. ejusdem anni cap. 20. Capitul. 7. an. 803. cap. 1. Charta Caroli Comitis Valesii an. 1315. in Tabulario Andegavensi Cameræ Computor. Parisiens. pag. 11. *Faisons sçavoir à tous, que comme ou temps passé nostre Baillif d'Anjou ou terroir & en la Chastellenie de Saumur feist banir & crier ban; que tous ceux qui nous devoient Sergents d'armes, les montrassent pardevant luy, ou à son Lieutenant, pour venir emprez nous & avec nous en la guerre de Flandres, &c.*

Bannire, Citare, submonere, banno seu edicto publico evocare. *Bannire & locis congruis congregare*, in form. 39. apud Lindenbrog.

In exercitum vel hostem bannire. Lex Ripuar. c. 65. *Si quis legibus in utilitatem Regis sive in hoste, sive in reliquam utilitatem bannitus fuerit, & minime adimpleverit, &c.* Adde cap. 67. §. 2. Legem Longob. lib. 1. tit. 14. §. 13. Capit. Caroli M. lib. 5. c. 67. 69. Capit. 2. an. 813. c. 9. *Hostem adnuntiare*, in Capitul. Car. C. tit. 31. c. 3. *Hostem denuntiare*, in Annal. Francor. Bertinianis an. 867. *Hostem indicere*, infrà. *Populum in hostem convocare*, apud Flodoard. lib. 3. Hist. Remens. cap. 18. Capitulare I. Caroli M. an. 802. c. 7. *Ut hostile bannum domni Imperatoris nemo prætermittere præsumat.* Fredegarius c. 73. *Exercitum in auxilium Sisenandi de toto regno Burgundiæ bannire præcepit.* Idem cap. 87. *Jussu Sigeberti omnes Leudes Austrasiorum in exercitum gradiendum banniti sunt.* Capitul. 3. an. 813. c. 32. *Si quis cum armis bannitus fuerit, & non venerit, &c.* Adde cap. 41. *Le Roman de Vacce MS.*

Li Rois Loeis fist semondre & banir son oust.

Hostis bannitus, exercitus submonitus, idem quod *herebannum*, in Capitul. 1. an. 812. c. 2. *Hostile bannum*, in Capitul. 1. an. 802. c. 7. Philippus *Mouskes* in Chlotario IV.

Si asist Roume à ost bannie
Rois Alebrans de Lombardie.

Le Roman de Garin:

Li Rois s'en vet ô sa grant ost bannie.

Infrà:

Fromond les a mandé à ost bannie
Arriereban, dont il fist grant folie.

Chronicon Bertrandi *du Guesclin*:

Et li Quens de Montfort y vint à ost bagnie.
A maint bon Chevalier & de bonne lignie.

Alibi:

Descendirent à pié, si con l'istoire crie,
Fors que le Prince de Galles, & sa grant ost banie.

Balduinus de Condato MS.

Que nus contre li ne se drece,
Ne ne prende sur lui banie,
Que maintenant à ost bannie,
Ne soit cil mesfait amendez, &c.

Assisiæ Hierosolymit. cap. 265. *Se il avenist que le Roy chevauchat à ost bani contre les ennemis de la Crois, & il avenist par aventure que l'ost fust desconfit, &c.* Adde veterem Consuetudinem Normanniæ cap. 44. *Bandire hoste*, apud Joan. Villaneum lib. 6. cap. 77. & lib. 7. cap. 119. Idem lib. 8. cap. 58. *Fece bandire hoste generale per tutto 'l regno. Solenni more indicta expeditio*, apud Lambertum Schaffnaburg. an. 1074. Infrà: *Ilico missis circunquaque nunciis Principes in expeditionem solenni indictione evocant.* Formulæ solennes c. 10. *Cognoscatis in nostram eleemosynam illi, dum & ipse senex esse videtur, taliter nos concessisse, ut de omni hoste, vel omnibus bannis & arribannis sit conservatus, &c.* id est, *exempt de tout ban & arrereban*, seu exemptus sit ab omni *banno* & submonitione pro *hoste* & exercitu.

Ad placitum bannire, in Capitulis ad Legem Salicam cap. 1. §. 17. in Lege Longob. lib. 2. tit. 42. §. 2. tit. 53. §. 22. lib. 3. tit. 12. §. 4. in Capitul. Caroli M. lib. 3. c. 40. 69. in Capitul. 3. an. 803. c. 20. in Concilio Erpfordiensi an. 932. c. 2.

Bannire homines per placita, in Capitul. 4. Caroli M. incerti anni c. 12. &c.

Bannire ad molendinum dicuntur domini, cùm cogunt tenentes suos ad molendinum suum deferre sua frumenta molenda. Fulbertus Carnot. Epist. 14. *Nostris hominibus novam angariam induxerit, banniendo scilicet ut irent ad molendinum S. Audoëni, quinque leucis, ut fertur, ab eorum hospitiis remotum.* Ejusmodi molendina dominica *bannalia* vocant passim Consuetudines municipales.

Bannitus, ipsa proclamatio, seu banni publicatio. Charta Roberti Comitis Drocensis an. 1225. & 1232. *Homines de Bonolio, qui solebant ire per bannitum ad molendina Regis. Bannie & commandement*, in Consuetud. Britan. art. 21. 52. 520. 522. Calvimontensi art. 104. *Bandiment*, in Solensi tit. 10. art. 8. tit. 29. art. 25. Turon. art. 45. Andegav. art. 442. Juliodun. cap. 1. art. 21. 22. cap. 2. art. 7. &c. *Bannée de four ou de molin*, in vetere Consuet. Ambianensi art. 101. & Pontivensi art. 82. *Ban de Molin*, in Perticensi, Normannica & Peronensi.

Bannarii, *Banerii*, qui banno domini subditi, in illius molendino frumentum suum molere debent, in Regesto *Olim* f. 28. *Banniers*, in Consuetudinibus municipalibus nostris passim. Charta Mathæi Comitis Bellimontis: *Concessit etiam saumarium unum ad opus molendini S. Leonori, ea scilicet conditione, quòd banerios aliorum molendinorum Monachi ad suum molendinum nullatenus recipiant.*

Bannire, In *bannum mittere*, edicto publico proscribere, relegare, nostris *Bannir*.

Bannire silvam dicitur, qui ejus ingressum prohibet. Innocentius III. PP. lib. 13. Epist. 95. *Quòd bannierant silvam ipsam, & fecerant custodiri.* Vide *Defensa*.

Banniatio, seu *Bannitio*. Proscriptio. Math. Paris: *A regno Angliæ perpetua bannitione proscriptum.*

Bandire, Edicere, publicare. Charta Rodulphi Regis an. 924. apud Ughellum in Episcopis Veronensibus: *Insuper etiam & nostro bando bandimus, ut si quis, &c.*

Bannus Episcopi, Excommunicatio. Acta Murensis Monasterii p. 13. *Episcopi legitimo banno confirmata, &c.* Fragmenta Capitularium edita à V. Cl. Steph. Baluzio c. 11. *Quisquis bannum vel excommunicationem Episcopi vel Presbyteri superbiendo contempserit, &c.* Adde Reginon. lib. 2. c. 419. Lambertus Schaffnaburg. an. 1074. *Qui cætera religionis jura ausu barbaro temerassent, Episcopali banno ad satisfactionem vocavit.* Infrà: *Ad pœnitentiam sub Episcopali banno evocavit.* Charta Henrici I. Regis Franc. an. 1057. in Hist. Monasterii S. Mariæ Suession. p. 437. *Si verò in supradictis locis bannus aliquando acciderit, Episcopus Ecclesias sine dilatione reconciliet, & nunquam pro aliquo forisfacto ministerium Dei ipsis Ecclesiis remaneat, &c.* Walramus Episcop. Naumburgensis de Investitura Episcopor. *Sequitur autem consecratio, ut bannus Episcopalis banno regali conveniens in communem utilitatem operetur.* Charta Philippi Archiepiscopi Coloniensis an. 1189. *Ut si quis in posterum ausu temerario in contrarium moveretur, banno se sciret obligatum esse, & subjectum maledicto excommunicationis.* Tidericus Langenius in Saxonia de Henrico Imp. excommunicato:

Summo notatus banno fuit ipse notatus,
Non fuit humatus quinquennis post fuit tumulatus.

Banno constrictus, Excommunicatus. Ditmarus lib. 2. *Hic quia Herimannum, dum vixit, banno constrictum*

habuit, suppliciter rogatur à filio, ut & solutionem saltem defuncto impenderet, & in Ecclesia eum sepeliri liceret.

Banniti, Excommunicati. Vita Burchardi Episcopi Wormaciensis: *Bannitos seu à se anathematizatos clementer absolvit.* Raimundus in Summula:

Æger bannitus cupiens sibi sumere corpus,
Hic absolvatur pro re quacunque ligatus
Extiterit.

Ita alibi non semel vocem *bannire*, pro *excommunicare* usurpat:

Nullus habet bannos, nisi personæ speciales,
Ut sunt Pastores, vel eorum legitimati,
Quique suis locis bannire solent, &c.

Vide Gregorium VII. PP. lib. 2. Epist. 46. & Inquisitiones Synodales c. 70. apud Reginonem lib. 2. de Ecclesiast. disciplin. cap. 5.

Banneratus, Proscriptus, banditus, in Additamentis ad Math. Paris pag. 107.

Bannizatus, eadem notione. Charta Potestatis Parmensis apud Mathæum Westmonaster. p. 341. *Nostros quoque bannizatos de suis militibus & populo interfecimus ultra mille, &c.*

Bannerii, scilicet custodes bladorum, vinearum, & fructuum & possessionum, in Usaticis Aquarum mortuarum an. 1246. aliàs *Messarii*, qui nimirum ut *banna* de non involandis bladis, vineis, aut fructibus serventur, invigilant. *Banrars*, in Consuetud. Comitatus Burgundiæ art. 56. & Lotharing. tit. 8. art. 3. tit. 15. art. 11. Charta Fulconis Comitis Andeg. an. 1033. *Si vinum cum banno vendidero, bannerius meus torrentulum de barra non transibit causa capiendi vasa ementium Monachorum vinum.*

Bannerii, Apparitores, submonitores. Concilium Avenionense an. 1279. c. 4. *Si officiales, vel locorum domini quilibet sæculares, seu eorum cursores aut bannerii ceperint Clericum aliquem, &c.*

BANNUM, Pœna & mulcta pecuniaria, qua quis banni seu legis infractor punitur, ut est in Præfat. ad Capitulare Saxonum an. 797. Capitulatio Caroli M. de partibus Saxoniæ c. 15. *Undecunque census aliquid ad fiscum pervenerit, sive in frido, sive in qualicunque banno, &c.* Additio 4. Ludovici Imp. c. 28. *Ut ex his singulis bannus noster persolvatur, si à quoquam frustrata hæc fuerint*, quæ scilicet banno publico vetantur. *Bannum solvere*, in Lege Saxon. tit. 2. §. 9. Conradus Usperg. in Friderico I. *Et ne quis contra illud attentet venire, bannum, id est, pœnam pecuniariam constituit.* Infrà: *Judices quoque præfecit singulis civitatibus Lombardiæ, qui ex parte Imperatoris banna supradicta reciperent.* Usatica Aquarum mortuarum an. 1246. *Cohercio banni, & ipsum bannum sint Curiæ nostræ, — bannum autem tale sit, scilicet de ovibus & capris una pogesia, &c.* Adde Joann. de Collemedio in Vita B. Joannis Episcopi Morinens. n. 21. Occurrit passim hac notione.

Bannum componere, Mulctam exsolvere pro neglecto banno vel violato: *Payer l'amende.* Capitul. Caroli Calvi tit. 9. c. 9. *Sciant quia & bannum nostrum component, & simul cum excommunicatione Ecclesiastica nostram harmiscaram durissimam sustinebunt.* Adde tit. 28. p. 255. 1. Edit.

Bannum mittere, Mulctam imponere. Capitulatio Caroli M. de partibus Saxoniæ c. 30. *Dedimus potestatem Comitibus bannum mittere infra suo ministerio de faida vel majoribus causis in solid. 60. de minoribus verò causis Comitis bannum in sol. 12. constituimus.*

Bannum dominicum, Mulcta quæ domino seu Principi exsolvebatur pro infracto banno dominico, eratque 60. solidorum. Capitulare 1. Caroli M. incerti anni c. 57. *Ut bannus quem per semetipsum Dominus Imperator bannivit, sexaginta solidos solvatur.* Capitul. Caroli M. lib. 6. c. 96. *In triplo cui aliquid abstulit, legibus componat, & insuper bannum nostrum, id est, 60. solidos nobis persolvat.* Capit. Caroli C. tit. 31. c. 15. *Bannum nostrum, id est, solidos 60. componat.* Infrà: *Bannum 60. solidorum componat.* Adde c. 20. 28. Lex Longob. lib. 2. tit. 6. §. 3. *Bannum nostrum, scilicet 60. sol. id est, triplum componat.* Notitia Judicati an. 1024. in Tabulario Casauriensi: *Et prædictus Comes bandum exinde misit, ut quicunque disvestire præsumpserit prædictum Monasterium sine legali judicio, sciat se compositurum bandum, id est, solidos 60. medietatem Regi, & medietatem prædicto Monasterio.* Occurrit hæc loquendi formula in Capitul. Ludovici Pii editis post Capitula ejusdem Imp. an. 824. c. 2. & alibi passim. Unde evincitur simplex bannum fuisse 20. solidorum. Dominicum verò majus dicitur Wadiano, scribenti duplex *bannum* fuisse, minus & majus, quod certa summa auri argentive solvebatur. Hinc

Bannum dominicum componere, solvere, in Capitulis Caroli C. tit. 12. c. 5. 7. 9. tit. 13. c. 6. Capitul. Carlomanni tit. 2. c. 2. 4. in Lege Longob. lib. 1. tit. 9. §. 30. tit. 14. §. 9. 11. lib. 2. tit. 19. lib. 3. tit. 1. §. 31. Capit. Car. M. lib. 3. c. 66. lib. 4. c. 1. 17. 22. 32. & alibi passim.

Bannum Regis, eadem notione, in Charta Balduini Comitis Flandriæ an. 1066. apud Buzelinum: *Si quis autem in aliquo contraire aut contradicere voluerit, centum libras auri persolvat, & bannum Regis, & quod tentavit, irritum fiat.* Ita in alia Eustachii Comitis Bononiensis an. 1070. apud Miræum in Notit. Eccl. Belgii c. 101. Vide Capitulare an. 791. c. 31.

Bannum (dominicum) dupliciter vel *tripliciter componere*, duplici vel triplici mulcta damnari. Capitula Caroli C. tit. 29. c. 3. tit. 41. c. 3. ibidem c. 9. *Quod qui temerare proterve præsumpserit, triplicem legem, & triplex bannum nostrum persolvat.* Capitula Ludovici Pii in nova Conciliorum Editione sub an. 824. c. 2. *Sanguinis effusio in Ecclesia facta cum fuste, si Presbyter fuerit, triplo componatur, duas partes eidem Presbytero, tertiam pro fredo ad Ecclesiam: insuper bannus noster.* Occurrit ibi non semel. Concilium Triburiense an. 895. c. 7. de Sacrilegio: *Ut res Ecclesiæ tripliciter componantur, insuper verò bannus Episcopalis exquiratur.*

Banna grossa & minuta, Majores aut minores mulctæ pecuniariæ, in Charta Amedei Comitis Sabaudiæ an. 1360. apud Guichenonum in Episcopis Bellicens. p. 57.

Bannum plenum. Capitula Caroli C. tit. 31. c. 22. *Qui in uno Comitatu alodem vel beneficia habent, & non tantùm ibi habent, unde plenum bannum valeant solvere, &c.* Dominicum nempe, quod 60. solidorum erat, uti suprà observatum. Vide *Herebannum*.

Bannum vadiare, revadiare, vel *rewadiare*, Pro mulcta à judicibus indicta vadium dare. *Gager l'amende*, in Consuetud. Comitatus S. Pauli art. 32. aliàs 63. *Emendæ gagiatæ*, in Statuto S. Ludovici an. 1259. apud Nangium p. 363. Lex Longobard. lib. 3. tit. 1. §. 43. *Ut bannum nostrum wadiare cogantur.* Vide Capit. Caroli M. lib. 4. c. 70. Hincmarus Laudunensis: *Et pro eo quod in ea mansa intraverat, ut bannum rewadiaret, interpellaretur.* Infrà: *Coëgerunt illum meum alium hominem, ad quem inde nihil pertinebat, ut bannum pro his rewadiaret. Et rewadiato banno, minati sunt, quòd ad mortem illum judicarent pro infidelitate Regis, nisi præsentialiter talia vadimonia daret, ac pro vadimoniis tales fidejussores, qui die statuta easdem res Regis Misso, quasi revestiendo, reconsignaret.* Capitula Caroli C. tit. 31. §. 21. *Ut per tres jam annos bannum — rewadiatum persolvatur, & ubi rewadiatum non est, rewadietur & solvatur.* Vide *Herebannum, Lex.*

Bannus Episcopalis, Mulcta quæ Episcopo exsolvitur. Erant enim mulctæ reorum quæ ad Episcopos spectabant, ut quæ sacrilegis irrogabantur. Concilium apud Theodonisvillam an. 821. cap. 1. *Si quis Subdiaconum calumniatus fuerit, vulneraverit, vel debilitaverit, & convaluerit, quinque quadragesimas sine subditis annis pœniteat, & 300. solidos cum sua compositione & Episcopalibus bannis Episcopo componat. Si autem mortuus fuerit, — Episcopalibus bannis triplicibus componat.* Adde

cap. 2. 3. Concilium Triburiense an. 895. cap. 4. *Si quis Presbyter —— vulneratus fuerit, —— & articulo mortis præventus abierit, pretium Weregeldi tripartita partiatur divisione, id est, altari cui ordinatus fuerat, pars una: Episcopo in cujus diœcesi erat, altera: tertia parentibus de quibus ortus fuerat.* Can. 7. de Sacrilegio: *Sancimus & unanimes judicamus, ut res Ecclesiæ tripliciter componantur, insuper verò bannus Episcopalis exquiratur.* Can. 8. *Nemo contemnat, neque transgrediatur bannum ab Episcopis superpositum.* Infrà: *Si quis post hanc hujus sancti Concilii diffinitionem inventus fuerit corrupisse bannum ab Episcopis impositum, 40. dierum castigatione corripiatur, tantùm in pane, sale, & aqua.* Can. 20. *Jubeat eum dominus Episcopus per bannum à se impositum ad se venire, —— & Comite agente persolvat bannum Regibus debitum.* Vide præterea Decretum Imp. post petitionem Episcop. c. 1. 2. 3. apud Burchard. lib. 6. cap. 6. & Ivonem part. 10. c. 135. Capitulare Ingelenheimense an. 826. can. 1. &c. S. Hilarius PP. Epist. ad Episcopos: *Sacrilegium in atrio factum altari & domino ejusdem loci persolvatur.* Joannes VIII. PP. 17. q. 4. & apud Ivonem part. 3. cap. 98. *Quisquis inventus fuerit reus sacrilegii, istam leviorem compositionem emendet Episcopis ipsis, vel Abbatibus, sive personis ad quas querimonia sacrilegii justè pertinuerit.* Statutum Calixti II. PP. de Trevia Dei in Concilio Remensi an. 1119. *Quòd si hoc non observaverint, sciant esse reos perjurii, — & reddituros capitale, & satisfacturos Episcopo de justitia sua.* Lex Familiæ Burchardi Wormacensis Episc. *Si quis Fisgilinus homo ex familiarem aliquam magnam vel parvam ad injustitiam patraverit, ad bannum Episcopi 5. solidos ut Dagewardus vadetur.* Infrà: *Et per singulas vestimentorum partes bannum Episcopo componat.* Rursum: *Illi quem impugnaverit, pro pugna injustè illata, suam justitiam tripliciter componat, bannum Episcopo persolvat, &c.* De mulctis aliis Episcopalibus, vide Concilium Coyacense an. 1050. cap. 3. 12. Narbonense an. 1054. can. 26. Helenense an. 1165. can. 3. &c.

Bannus francilis, Franci seu liberi hominis mulcta, quæ *Francorum compositio* dicitur in Lege Ripuar. tit. 18. cap. 3. *Bannus Francorum*, in Capitulari 1. Caroli Mag. an. 802. c. 16. apud V. Cl. Steph. Baluzium. Capitularia Caroli Calvi tit. 28. *Quilibet francus homo convictus, quia bonum denarium, id est, merum & bene pensantem, post hunc bannum nostrum ejecerit, medietatem francilis banni componat.* Ibidem: *Missi autem nostri colonos & servos pauperes cujuslibet potestatis non mallent, nec bannum francilem solvere cogant, &c.*

Bannus Dei. Capitula Caroli Cal. 26. pag. 240. *De Dei banno, & de nostro verbo bannivimus, ut nemo hoc ampliùs præsumat.* Simeon Dunelmensis de Gest. Reg. Angl. an. 1074. *Iste Papa Synodo celebrata, ex decreto S. Petri Apostoli & S. Clementis aliorumque sanctorum Patrum & banno, interdixit Clericis —— uxores habere, &c.* Flodoardus lib. 3. Hist. Remensis cap. 28. *Ex verbo Dei & suo atque ex banno Regis ad eandem Synodum convenire jubeant.* Vide Synodum Confluentin. can. 6.

Bannum capitis, Mulcta quæ in pecoribus exsolvitur. Charta Ottonis Imp. an. 937. in Privilegiis Ecclesiæ Hammaburgensis pag. 149. *Ut nullus Judex publicus vel quælibet judiciaria potestas aliquam sibi vindicet potestatem in supradictorum hominibus Monasteriorum, litis videlicet & colonis, vel eos aliquis capitis banno ob capitis furtum, vel quocunque banno constringat, aut aliquam justitiam facere cogat, nisi Advocatus Archiepiscopi, quandiu eos corrigere valuerit.* Eadem habentur pag. 151. Vide *Caput*.

Bannum Christianitatis. Concilium Agathense; *Si quis Presbyter negligens vitæ suæ, pravis exemplis mala de se suspicari permiserit, & populus ab Episcopo juramento sub banno Christianitatis astrictus infamiam ejus patefecerit, &c.* Ubi Gloss. Decretal. *sub pœna fidei suæ.* Vide *Juramentum Christianitatis.*

BANNUM, Districtus, jurisdictio, justitia: ambitus intra quem potestas porrigitur mulctam & proscriptionem bonorum indicendi, vel bannum promulgandi. Charta Adalberonis Episcopi Metensis apud Meurissium p. 308. *Bannum verò eidem loco tali tradimus conditione, ut si quis super eandem terram fur vel sanguinis effusor deprehensus fuerit, per officiales loci discutiatur.* Acta S. Forannani Abb. Walciodorensis num. 20. *Pagum Florinensem cum integro suo banno, & dominicatum beneficium ex eodem banno liberaliter trado.* Chronicon Mosomense: *De mea mensula unam villam, Odontem nomine, cum omni banno suo subtraho.* Charta Willelmi Lucemburgensis Comitis an. 1083. *Curtem quæ dicitur Pris, cum banno & familia, & omnibus redditibus eis concedo.* Alia Henrici Comitis Lucemburg. an. 1182. *Si denique annale mercatum super bannum ipsius loci stabilitum fuerit, teloneum, vel alios mercati redditus accipient.* Versus antiqui de Vicelino Episcopo Bremensi:

Et dotes auxit, & honores accumulavit;
Villam cum decimis, bannum cum parochianis
Pastori primo condonavit Vicelino.

Infrà:

Bishorst cum bannis, bannos cum parochianis,
Cum Wiesteterst decima bannum dedit illi, &c.

Vita S. Ludani peregrini num. 4. *Tandem ad quandam ulmum seu arborem pervenit in diœcesi Argentinensium in banno villæ Northus, secus fluvium, &c.* Gobelinus Persona in Cosmodromio ætate 6. cap. 52. de Meinewerco Episcopo Paderbornensi: *Panem album in quotidiana distributione Canonicis consuetum dandum de banno Ecclesiarum, hoc est, de jurisdictione, primus ibidem ordinavit.* Charta Milonis Abb. S. Remigii Abb. an. 1206. in Tabul. Campan. *Nobiscum partientur in eadem villa in omnibus modis & commodis, videlicet in banno & justitia, & boscho, & plano, & assisia. Bannum & justitia de Sarmaise*, in alia Bernardi Abbatis S. Eugendi an. 1187. ibid. *Bannum aquæ*, in Chron. Laurisham. pag. 87. *Bannum & jurisdictio Archiepiscopi Remensis*, in Reg. *Olim* fol. 29. Vide Consuetud. Sedanensem art. 305. & Lotharing. tit. 15. art. 1. Ita *Bancage* sumitur in Consuetudine Lodunensi art. 7. 8. pro *Banno*, seu districtu domini feudalis.

Bannum Monetarum. Regestum Parlamenti Paris. sign. B. fol. 40. inter Aresta an. 1277. *Pronuntiatum fuit per judicium, quòd dicti Templarii emendas pro transgressione banni monetarum ab hominibus suis in Normannia non haberent.*

Bannum Regale, vel *Bannus Regalis*, *Bannus Imperii*, in Speculo Saxon. lib. 1. art. 59. §. 2. 3. 5. 6. lib. 3. art. 64. §. 6. 7. 9. 13. jurisdictio Regia, Imperialis, judicium quod auctoritate Regia exercetur. *Sub Imperiali banno cognoscere, judicare*, lib. 1. art. 59. lib. 2. art. 12. lib. 3. art. 69. 70. auctoritate Imperiali judicium exercere. *Investituram banni à Rege impetrare, postulare*, lib. 1. art. 59. id est, facultatem judicandi, §. 5. *Bannum confertur sine dominio*, lib. 3. art. 64. §. 9. id est, facultas judicii exercendi. *Bannum à Regia manu habere* vel *suscipere*, in Tabulis S. Maximini Trevirensis an. 1065. apud Duchesnium in Hist. Luxemburg. & in Metropoli Salisburgensi tom. 2. pag. 277. & alibi non semel. Charta Ottonis M. pro Ecclesia Magdeburgensi an. 965. apud Meibomium: *Bannum nostræ Regiæ vel Imperatoris dignitatis in urbe Magdeburg opus construendæ urbi à circumjacentibus illarum partium incolis nostro Regio vel Imperatorio juri debitum Ecclesiæ in eadem civitate constructæ, sanctoque Mauricio in jus perpetuum liberaliter offerimus.* Albertus Stadensis an. 1144. *Investitus est ergo Hartwicus Præpositus & Fridericus Palatinus sororius suus suscepit pannum, (leg. bannum) à Rege Conrado, & statutum est ut esset coadjutor suus, & judicaret pro eo in placitis principalibus.*

Bannum Synodale. Walthramus Episcop. Naumburgensis de Investitura Episcopor. *Postquam autem à Silvestro per Christianos Reges & Imperatores dotatæ, ditatæ*

tatæ, & exaltatæ sunt Ecclesiæ in fundis & aliis mobilibus, & jura civitatum inteloneis, monetis, villicis & scabinis, Comitatibus, Advocatiis, synodalibus bannis per Reges delegata sunt Episcopis, &c.

Bannum bestiarum, in Charta Henrici Imp. an. 1008. apud Chapeavillum & Barthol. Fisenium in Hist. Leodiensi pag. 273. quem consule, si tanti est.

Bannum viæ Regiæ, Jurisdictio quæ in viis majoribus, quas *Regias* vocant, ad dominum superiorem spectat, in Charta Adalberonis Episcopi Metensis apud Meurissium pag. 307. & 308.

Bannum scabinatus. Speculum Saxonicum lib. 3. art. 29. *Liber, seu idoneus, Scabinis bannum sui scabinatus, id est, locum ubi natus est, Scabino dignus ostendere, aut suos progenitores quatuor nominare non oportet, nisi suo æquali in generatione duellum fuerit injungendum.*

Bannalis, qui intra *bannum*, seu districtum alicujus jurisdictionis, justitiæ, vel dominii commanet. *Homines banni*, in veteri Stylo Parlamenti Parisiensis. *Cives qui sub banno sunt*, apud Ivonem Carnot. Epist. 133. Charta Willelmi Comitis Luxemburg. an. 1083. *Dominus autem hujus castri nullum gravamen eis inferat, nec de placitis, vel de hominibus eorum se intromittat, nullamque pretii existimationem à bannalibus eorum exigat, nec homines eorum hospitando vastet. Si bannalis eorum pacem fregerit, vel latrocinium fecerit, extraneus quoque si super bannum eorum fugerit, &c.*

Bannum leugæ, *Bannileuca*, *Banleuca*, *Banleuga*, Modus agri, cujus finibus loci, seu oppidi, vel Monasterii alicus immunitas, vel jurisdictio terminatur; sic dictus, quòd ut plurimum intra *leucæ* spatium, plus minùs quaquaversus porrigatur. Bannum enim, ut suprà annotatum, est Jurisdictio seu districtus intra quem Jus *ponendi bannum* protenditur; *Banlieuë*, Gallis: vox frequens in plerisque Consuetudinibus Galliæ municipalibus. Siculus Flaccus de Condition. agrorum: *Compluribus locis certos dederunt fines, intra quos jurisdictionem habere deberent.* Mox: *Fines lege dati.* Charta Caroli Simplicis Regis Franc. apud Baldricum lib. 1. Chronici Camerac. cap. 67. *Et circum ista loca quantum unius leucæ tetenderit spatium, neque Comes, neque ulla judiciaria potestas freda exercendi potestatem habeat.* Alia Willelmi I. Regis Angl. apud Seldenum ad Eadmerum: *Volo itaque & firmiter præcipio, quatenus Ecclesia illa, cum leuga circumquaque adjacente, libera sit ab omni dominatione & oppressione Episcoporum. Leuga civitatis*, in Charta Communiæ Bituricensis an. 1201. *Leuca bannata*, in Libertatibus MSS. villæ S. Desiderii in Campania. *Bannum leugæ*, apud Ivonem Carnotens. Epist. 101. Gervasius Dorobern. an. 1163. *De Comite Clarensi homagium castelli de Tunebregge cum adjacenti leuga petebat.* Monasticum Anglicanum tom. 1. pag. 316. *Ecclesiam itaque suam de Bello —— cum leuga & omnibus maneriis suis vel possessionibus ad eam pertinentibus ab omni consuetudine terrenæ servitutis liberam & quietam in perpetuum esse constituit.* Adde pag. 313. col. 1.

Bannileuga. Charta Friderici Archiep. Colon. an. 1128. apud Chapeavillum in Notis ad Ægidium Aureæ Vallis Monachum cap. 2. *Ad hoc etiam accedit quòd omnia privilegia, tam bannileugæ, quàm electionis Abbatum, &c.* Tabularium Vindocinense Thuani Charta 349. an. 1080. *Duxit eum Hildradus Prior in Auditorium, rogans illum, ut Vicarium suum venire faceret in curiam S. Trinitatis, sicut est consuetudo, ad recipiendam emendationem de duobus hominibus Monachorum qui bannileugam suam infregerant, quia habebant de cunctis hominibus suis districtum, ut vulgò dicitur.*

Banleuca. Vetus Charta de Ecclesia Ramesiensi: *Cui & fundum cum campis, nemoribus, aquis, paludibus copiosæ circumcinctum dedit, —— banleucam eam appellavit, cujus metæ & bundæ hæ sunt, &c.*

Banlevia. In Tabulario Vindocin. Charta 105. *Suo tempore nemo ausus fuerat infra banleviam vinum vendere.*

Banlieva, in Charta Philippi Augusti an. 1185. apud Morinum cap. 5. Hist. Vastinens.

Banleuga, pro mulcta quæ imponi solet iis qui infra *banleugam* delictum aliquod perpetrant. Vetus Charta apud Beslium in Hist. Comit. Pictav. *Si homo sanctæ Crucis —— eventu hominem occiderit aut vulneraverit, si in castello, sive foris castellum, in toto meo honore bannum non reddat, neque banleugam, neque aliquam aliam consuetudinem, nisi solummodo S. Cruci & ejus Abbati.* Tabularium Vindocinense fol. 209. in Charta Gaufredi de Pruliaco Comitis Vindocin. an. 1097. *Quòd si homines Monasterii S. Trinitatis in burgo Monachorum, & in terris ipsorum, & infra banleugam se verberarent, vel sibi invicem aliquid forfacerent, banleugam Comiti emendarent.* Goffridus Vindocin. lib. 2. Epist. 16. *Ejus castello & castelli banleugæ divinum officium abstulistis.*

Bannilocus, idem quod *Banleuca*, in Chartis Philippi Alsatii & Balduini Comitum Flandriæ an. 1183. & 1202. apud Miræum in Donat. Belgic. lib. 2. cap. 60. & 78. Qua voce redditur vernacula *Banlieu*, qua passim utuntur eadem notione stylus Leodiensis cap. 18. 23. 26. 28. Consuetudo Cameracensis tit. 5. art. 2. tit. 25. art. 3. 4. 7. Valentianensis art. 8. 31. 33. 34. 40. 59. 65. 66. 69. 73. & Namurcensis art. 28. 86.

Bannaria, Districtus, jurisdictio. Extat Charta an. 1133. in Tabul. Abbat. Bonævallis, qua Ursio de Mellaio confirmat *omnia placita totius bannariæ Bonævallis & aliarum villarum circumjacentium, &c.* Infrà: *Concessi itaque ut omnia totius bannariæ placita in Bonavalle fiant, nec alibi nisi in Bonavalle de quacunque submonitione pulsatus aliquo modo respondeat, excepta deductione belli vel ferri calidi, si fortè emerserint: quæ duo tantùm cùm adjudicata fuerint in Bonavalle, inde Mellaicum ducentur, & in Mellaico illa tantùm duo in mea curia finientur.*

Banniri judicium dicitur in Wichbild Magdeburgensi art. 16. §. 1. & 3. cùm illud peragitur.

Banniti, in Speculo Saxonico lib. 1. art. 2. §. 2. 3. 4. art. 3. §. 2. dicuntur liberi homines, qui jura sua ac lites disceptant in Episcoporum Synodis, & in Comitum Judiciis. *Libertas*, inquit illius auctor, *est etiam tripertita, quorum primi Episcoporum Synodum quærere solent, & hi Banniti dicuntur.* Et mox: *Simili modo & sæcularia judicia quærere solent, scilicet Banniti Comitum, &c.* Art. 6. §. 3. agitur de eorum testimoniis, & lib. 3. art. 18. Judex non nisi in legitimo loco judiciali sub imperii banno de Bannitorum criminibus cognoscere potest, lib. 1. art. 59. §. 1. Adde art. 63. §. 1. art. 67. §. 3. lib. 2. art. 3. §. 2. art. 12. §. 1. 4. & lib. 3. art. 45. §. 73. ubi de *Bannitorum* prærogativa. *Banniti*, id est, *digni scabinatu*, lib. 2. art. 12. §. 1. *Banniti seu Scabini*, lib. 3. art. 26. §. 2. *Banniti seu loco scabinali idonei*, art. 45. §. 3.

Bannitorium, *Locus causarum*, aliàs *Auditorium*, in Breviloquo.

BANO. Jura & Consuetudines Normanniæ cap. 8. *Tempus quo terræ sunt communes, tempus banonis vulgariter nuncupatur, quo tempore animalia sine pastore herbas depascunt per campos communiter ac decurrunt. Temps de banon*, in Gallica Editione, quo scilicet *bannum* indicitur pro communi agrorum usu.

BANQUERIUM. Vide *Bancus*.

BANSA, Vitis species, de qua Petrus de Crescentiis lib. 4. cap. 4.

BANSATRICES. Epistola Childeberti Regis de abolendis reliquiis idololatriæ, post Concil. Arelat. V. *Ad nos querimonia pervenit, noctes pervigiles cum ebrietate, scurrilitate, vel canticis, etiam in ipsis sacris diebus —— bansatrices per villas ambulare.* Ita Codex MS. teste Sirmondo & Baluzio. Quid si legendum *balatrices*, vel *dansatrices*? certè ita verborum sensus exigit, nam *Dansatrices*, nostris sunt, *des Danseuses*. Unde verò vox *Danse*, pro saltatione ad Gallos pervenerit, nondum sum assecutus. Vide an arrideat conjectura Salmasii ad Hist. Aug. p. 246.

BANSOLMORA, *Bansulusmora*, Marturinarum pensio, Hungaris, vel ipsa marturina pellis. Decretum Ludovici Regis Hungariæ an. 1351. c. 12. *Nec ratione collectæ marturinarum, bansulusmora vocatarum, amodo & in posterum inolescerent, &c.* Hanc pensionem à Calomano Rege primitus inductam docent Decreta Andreæ Regis an. 1222. c. 22. *Marturinæ juxta consuetudinem à Calomano Rege constitutam solvantur.*

BANSTA. Adalardus in Statutis antiq. Monasterii Corbeiensis lib. 2. c. 1. *Cætera autem vasa ad ipsum officium* (Camerarii) *pertinentia, sicut sunt vanni, banstæ, vel alia qualiber hujusmodi.* Fustem trituræ aptum hîc interpretatur vir doctus, *Fleau*, flagellum, tanquam *bansta* idem sit quod *Baston*: sed vix est ut assentiar. Malim igitur legere *bastæ*, ut clitellæ intelligantur, nam cum vannis, perinde ex viminibus confectis, junguntur.

BANUS, Dignitas notissima apud Dalmatas & Hungaros, penes quos ita dictus provinciæ Gubernator: ipsis Hungaris hodie *Ispan*. Βοάνος, Constantino de Adm. Imp. c. 30. & 31. Μπάνος Cinnamo. Non desunt qui putant ad hanc dignitatem referenda, quæ habet Hesychius: Βάνας, βασιλεὺς παρὰ Ιταλιώταις. οἱ δὲ, μέγιστος ἄρχων. Certè à *ban*, seu *banno*, vel *bando*, id est, vexillo videntur Bani appellati, quòd sub eorum vexillis ac signis provinciales militarent. Vide in voce *Hispanus*: præterea Joannem Seldenum de Titulis honorariis part. 2. cap. 2. n. 5. Jo. Lucium lib. 6. de Regno Dalmat. c. 1. Raynaldum an. 1200. n. 46. Decreta Andreæ Regis Hungar. an. 1222. c. 25. & Notas nostras ad Alexiadem p. 347. & ad Cinnamum p. 449.

Banatus, Dignitas Bani, vel Comitatus, Principatus, Hungaris *Bansag*. Thwroczius in Carolo Rege Hungar. c. 97. *Dionysio tradidit omnia cum dignitate Banatus.* Idem in Maria Rege cap. 1. *Stephanum — ad altum banatus Regni Dalmatiæ elevans apicem.*

BANWERC, Submonitio ad operas, seu *corveias* faciendas: vox conflata ex Belgico *Werc*, opera, opus, & *ban*, bannum. Charta Roberti Comitis Flandriæ, in Tabulario S. Bertini an. 1119. *De terris verò quas S. Bertinus habet, quæ banwerc debent, concessi, ut de unaquaque terra 2. solidi singulis annis ab Abbate Comiti persolvantur.* Alia ejusdem Balduini: *Illi verò qui in prædicta villa ad banwerc constituti sunt, debent Comiti tantùm uthlandes, banwerc, & landwerc, & placitum inde erit Abbatis.* Alia Theodorici Comitis an. 1147. ibidem: *Homines etiam sancti de Comitatu suo in Broburg nullum opus quod banwero vocant, operari debent, nisi ubi homines mei ex communi indictu operantur.* Notitia an. 1159. ibidem: *Dabit Waltero de Ekas & successoribus suis infra Pentecosten & Festum S. Joannis pro banwerc 4. sol.*

BAPHIUM seu *Basium*, locus in quo fucatur vel tingitur purpura. Ugutio: *Baphium, genus purpuræ, unde Baphius, vel Baphiarius, purpureus vel textor talis purpuræ, vel venditor, vel mercator hujus purpuræ: & invenitur simpliciter pro mercatore; & hoc baphium, locus ubi talis purpura efficitur, vel texitur, vel venditur.* *Præpositus baphiis*, apud Lamprid. in Alexandro. *Procuratores baphiorum* varios recenset Notitia Imperii sub dispositione Comitis sacrarum largitionum. *Basia Fenicis*, in l. 18. C. Th. de Murilegul.

BAPTALERIUM, *Baptitorium*. Vide *Batatorium*.

BAPTISMUS. *Baptismus Paschalis & Pentecostes*, quia olim, & ab ipsis Christianismi initiis, hæ duæ potissimùm solennitates ad Baptismum Catechumenorum delectæ leguntur, quod Tertullianus lib. de Baptismo testatur, ut & Siricius PP. in Epist. c. 2. Gelasius I. Epist. 9. S. Leo Epist. 4. & 8. Gregorius M. & alii passim, præter Concilia & Synodos, in quibus Baptismus celebrari vetatur aliis diebus, nisi mortis periculum immineat. Cur autem eæ potissimùm solennitates ad id delectæ fuerint, pluribus tradunt iidem Leo PP. Epist. 4. ad Siciliæ Episc. c. 3. Tertullianus, & alii.

Certè hanc consuetudinem suo ævo, hoc est, circa an. 1100. abrogatam fuisse testatur Theophylactus in Comment. in Lucam ad cap. 10. Cujus quidem antiquandæ legis ea præ cæteris causa extitit quam adfert Rupertus lib. 4. de Divin. off. cap. 18. quod cùm Christianitas crevisset, *periculosum erat tantam multitudinem differri, propter occasiones mortis, ac maximè propter turbam infantium e fidelibus parentibus nascentium, quorum tenera adhuc vita persæpe levi occasione succiditur.* Verùm pristinum celebrandi Baptismum in Paschate & Pentecoste obtinuisse etiamnum longè post annum 1200. extremis sæculis, colligi potest ex Conciliis & Synodis.

Legimus tamen in aliis etiam festivitatibus celebratum Baptismum. Nam Siculi & nostri in Epiphania baptizabant, quod tandem prohibuit Leo M. Epist. 80. Concilium Matisconense II. can. 3. & Concilium Rotomagense anni 1072. Id etiam obtinuisse in Africa Victor Vitensis lib. 2. de Persecut. Vandalica, in Hibernia, Canones S. Patricii cap. 19. apud Græcos, Ratherius Veronensis Serm. 1. de Quadragesima cap. 5. apud Æthiopes & Coptos Josephus Scaliger lib. 7. de Emendat. temp. p. 683. 705. testantur. Chlodovæum M. in Natali Domini baptizatum, auctor est Avitus Viennensis Episcopus Epist. 41. licèt Fredegarius, Hincmarus, & alii quidam baptizatum in solennitate Paschali scribant.

Baptisma generale, Paschatis & Pentecostes. Concilium Rotomagense an. 1072. *Ne generale Baptisma nisi Sabbato Paschæ & Pentecostes fiat. Hoc quidem servato, quod parvulis quocunque tempore, quacunque die petierint, regenerationis lavacrum non negetur.* Honorius III. PP. in Bulla an. 1217. pro Episcopo Papiensi: *Præter matricem Ecclesiam Baptismum generalem fieri penitus prohibemus.*

Baptismum perdere, id est, gratiam Baptismi & innocentiam, ut aiunt, baptismalem. Fortunatus lib. 2. de Vita S. Martini:

Qui malè polluerint lavacri venerabilis undam,
Et sua perdiderint baptismata crimine mersi.

Baptismus campanarum. Vide *Campana*.

Baptismus Crucis, apud Armenos describitur à Willebrando ab *Oldenborg*. in Itinerario, apud Allatium in Symmictis p. 139.

BAPTISTERIUM, Ædes vel locus in Ecclesia seu ædi sacræ adjunctus, in cujus medio erat fons, ubi baptizabantur Catechumeni. Eucherius: *Baptisterium, tinctorium.* *Baptisterii Basilica*, apud S. Ambros. Epist. 13. *Aula Baptismatis*, apud Fortunatum lib. 1. Poëm. 15.

Instaurata etiam sacri est Baptismatis aula,
Quo maculas veteres fons lavat unus aquis.

Adde lib. 2. Poëm. 11.

Baptisteria verò non nisi in majoribus Ecclesiis & Parochialibus constituere fas erat, nedum verò in oratoriis privatis, ut est in Epistola Zachariæ PP. ad Pipinum c. 15. Sed ea ferè semper extructa erant seorsim à templis, iisque adjuncta, ut observare est ex Paulino Epist. 12. & Natali 10. Gregorio Turon. lib. 10. & aliis sine numero.

Oratoria & altaria in Baptisteriis interdum extitisse, docemur ex iis quæ tradit Anastasius in S. Hilaro PP. eundem nempe Pontificem tria fecisse oratoria in Baptisterio Basilicæ Constantinianæ, S. Joannis Bapt. S. Joannis Evangelistæ, & S. Crucis: præterea in Baptisterio Lateranensi oratorium S. Stephani. Idem in S. Symmacho: *Ad fontem in Basilica B. Petri Apostoli oratorium S. Crucis ex argento, Confessionem & Crucem ex auro, &c.* Quem quidem morem indicat etiam Paulinus Natali 10. ubi Baptisterium describit:

——— Medio pietatis
Fonte nitet, mireque simul novat atque novatur.
Namque hodie bis eam geminata novatio comit,
Dum gemina Antistes gerit illic munera Christi,
In geminos adytum venerabile dedicat usus,
Castifico socians pia sacramenta lavacro, &c.

Picturis variis adornata Baptisteria testatur idem Pau-

linus Epist. 12. Anastasius in Leone III. p. 134. *Ipsum verò baptisterium diversis in circuitu decoravit picturis.* Quibus autem adornari picturis solerent baptisteria, bellè describit Ægidius Monachus Aureæ vallis in Oberto Episcopo Leod. cap. 18.

Fontes fecit opere fabrili,
Arte vix comparabili.
Duodecim qui sustinent
Boves, typum gratiæ continent.
Materia est de mysterio,
Quod tractatur in baptisterio.
Hic baptizat Joannes Dominum:
Hic gentilem Petrus Cornelium:
Baptizatur Craton Philosophus:
Ad Joannem confluit populus.
Hoc quod fontes desuper operit,
Apostolos & Prophetas exerit.

Vide Sansovinum & Stringam in Venetia lib. 1. cap. 106. & quæ de Baptisterio Sophiano diximus in Descript. ædis Sophianæ n. 82. 83.

Illud denique observatione dignum existimo: Florentiæ in Italia è regione maximi templi Ecclesia est rotunda S. Joanni Baptistæ sacra: hanc *Baptisterium* appellant, tota & hæc marmorea, habens januas, quas æneæ valvæ operis egregii occludunt. In medio illius Ecclesiæ Baptisterium è marmore lucidissimo positum visitur, in quo Florentini omnes baptismi lavacrum percipiunt, neque alibi quisquam præterquam in hoc Baptisterio aquis salutaribus tingitur. Quæ quidem adnotare libuit, tanquam veteris moris institutum, cùm olim in civitatibus in Ecclesiis tantùm Cathedralibus, aut iis adjunctis Baptisteriis baptismus conferretur, in quibus etiamnum supersunt ejusmodi Baptisteria, tametsi nulli ferè usui. Nota sunt quæ de Baptisterio Sophiano observant Scriptores.

In Baptisteriis mortui sepeliri vetantur in Concilio Altisiodor. c. 14.

Baptisterium, Ecclesia baptismalis, parochialis. Sidonius lib. 4. Epist. 15. *Nam Baptisterium, quod olim fabricabamini, scribitis posse jam consecrari.* Synodus Romana an. 853. c. 40. *Presbyteri verò qui in diversis locis, Baptisteriis, vel quibuscunque aliis sacris oratoriis ordinantur, &c.* Vita Garnerii Præpositi S. Stephani Divionensis apud Perardum p. 131. *Est alia basilica — de qua in prædicta B. Gregorii (Lingonensis Episcopi) Vita scriptum est, quòd domus ejus Baptisterio adhærebat, ab officio baptizandi sic nominata, quòd ibidem sæpius fiebat.* Occurrit sæpe in Charta Longobardica an. 745. apud Ughellum in Episcopis Aretinis. *Ecclesia Baptisterii*, in Vita S. Aviti Episc. Viennensis num. 5. *Hujus labore & industria Baptisterii Ecclesia musivo & marmore mirabiliter ornata, & pavimento venusti operis constructa, ipsumque Baptisterium cum aquæductu & ornatu suo, ad honorem Patriarcharum & Prophetarum, sanctique Joannis Baptistæ, quanta celeritate à fundamentis reædificata sit, &c.* Vide *Ecclesia Baptismalis. Domus Baptismatis*, apud Herimannum de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 43. *Domum illic baptismatis in honore ipsius ædificavit, quo ad laudes divinas sacramentorum ministris celebrantibus populus Deo dignus posset confluere, & charismata divina percipere.*

Baptisterium, Aqua baptismatis, fontes ipsi. Liber Sacramentor. Gregorii M. *Hic mittantur duo cerei intus in baptisterio.* Ubi Ordo Romanus: *Hic deponitur benedictus cereus in fontem.*

Baptisterium, Baptismus ipse. Jo. de Janua: *Baptisterium — dicitur tam pro baptismate, quàm pro loco.* Ebo Remensis de Ministris: *Chorepiscopi ministerium est — in conficiendis divinis sacramentis, & baptisterio, omnium intellectum aperiens excitare.* Vita S. Eusebii Episcopi Vercellensis: *Dum sacrum in mense Martio celebraretur Pascha, in cujus vigilia Papa memoratus sacra perageret, & sacratissimum celebraret baptisterium, &c.* Capitul. Caroli C. tit. 40. c. 1. *Sine illius licentia Missas & baptisteria in eadem civitate præsumit celebrare.* Dudo lib. 2. Actor. Norman. de Rollone recèns baptizato: *Dedit itaque Robertus prima die baptisterii — terram, &c.* Adde Epistolam Livonis Regis Armeniæ in Gestis Innoc. III. PP. p. 127. & Bractonum lib. 3. tit. 2. cap. 21. §. 2. &c. *Le Roman de la Prise de Hierusalem MS.*

Sire, je croi mult bien la sainte Annoncion,
Et le saint Baptestire, & l'Incarnation.

Le Roman de Rou & des Dus de Normandie MS.

Se Rou vouloit pour nous Chrestien devenir,
Bautestire rechoivre, paiennime guerpir, &c.

Baptisterium. Ita Armeni festum Epiphaniæ appellant, quo die Christi baptismus colitur, ut auctor est Willebrandus ab *Oldenborg* in Itinerario Terræ sanctæ, ubi pluribus quomodo hanc festivitatem celebrarent, commemorat, p. 137.

Baptisterium, Liber in quo ritus baptismi & orationes describuntur, vel certè Ordo ad baptizandum. Capitula Caroli M. de diversis rebus an. 789. c. 7. *Ut audiant Episcopi baptisterium Presbyterorum, ut secundùm Romanum morem baptizent.* Capitula ejusdem apud *Saltz.*: *Ut (Sacerdos) signaculum & baptisterium memoriter teneat.* Capitula Guilleberti Episcopi c. 3. *Ut unusquisque baptisterium suum habeat, ut rectè baptizare possit.* S. Bonifacius Mogunt. in Capitul. c. 16. *Ut unusquisque Episcopus in sua parochia diligenter discutiat suos Presbyteros, & faciat ut illorum signacula & baptisteria bene faciant, & edoceant Presbyteros quid in illo baptisterio unumquodque verbum vel sententia per se significet.* Burchardus lib. 19. cap. 8. *Discat — psalterium, Lectionarium cum Evangeliis, sacramentorum librum, baptisterium, & computum cum Ciclo.* Ita etiam in Capitulis Ahytonis Episcopi Basiliensis c. 6. Vide Concil. Remense II. c. 7. Bedam de Remediis peccator. c. 1. &c.

Baptisterium, Obventiones & reditus Sacerdotum ex Baptismis. Charta Teotolonis Archiep. Turonensis an. 933. *De parochia scilicet ipsius Ecclesiæ seu Monasterii, de redditibusque ejus, hoc est, censu, baptisterio, sepultura, &c.* Tabularium Conchense in Ruthenis Ch. 15. *Et quartam partem de sepulturam & baptisterium, & pœnitentiam, & sepulturam de ipsos homines & illas feminas, quæ de aliis parochiis pro amore Domini & sanctæ Fidis ad istam Ecclesiam venerint.* Adde Ch. 33.

BAPTITURA. Vide *Martisia*.

BAPTIZARE, pro *Enuntiare, describere*, apud Masuerum tit. 35. art. 29. Joan. Gallum quæst. 151. & alios nostri ævi Practicos. *Baptizer*, hac notione occurrit in Consuetud. Labourtensi tit. 9. art. 19. tit. 12. art. 10. & Solensi tit. 27. art. 26.

BAPTIZATORIUM, *Baptisterium*, Ugutioni.

BARAHU. Tabularium Prioratus de Paredo in Ducatu Burgundiæ pag. 8. *Accepitque unum equum, & 30. solid. & unam vanam, & unum barahu.*

BARALIO, Calcei species, qua Hispani rustici olim utebantur. Lucas Tudensis æra 1065. *Fecit sibi & suis militibus de coriis crudis, & ligneis viminibus, rusticorum more, calceamenta, quæ vulgariter Avarcas & Baraliones vocant.*

BARATUM, *Barataria, Baratator, &c.*

Baratum, Italis *Baratto*, Permutatio, unde *Barattare, Cambiar una cosa ad un' altra*, permutare; Hispanis *Baratar*, Vasconibus *Barataze*. Charta an. 1247. in Regesto Comitum Tolosæ fol. 48. *Vel pro aliquibus debitis, vel baratis, vel firmantiis, de quibus ipsi tenentur.* Alia an. 1235. ibid. *Durandus de S. Borcio & Durandus ejus filius solverunt Raimundum Comitem Tolosæ de omni hoc quod ipsi ei poterant petere vel acquirere, pro debitis & baratis Vicariæ Tolosæ, vel pro aliis debitis & baratis.* Curia Generalis Catalaniæ sub Petro II. Rege Arag. an. 1283. MS. *Quòd nos nec Officiales nostri non compellamus Christianum solvere usuras Christiano, — ita tamen quòd de baratis hoc non intelligatur.* Alia Curia Jacobi I. Regis an. 1291. *Judæus non possit*

mutuare nec audeat facere aliquem contractum vel baratam de blado vel oleo vel safrano, &c.

Barataria, Fraus, dolus, qui fit in contractibus vel venditionibus; *Baratario*, Occitanis; *Baratteria*, Italis, & Joanni Villaneo lib. 7. cap. 147. lib. 8. cap. 95. lib. 9. cap. 303. lib. 12. cap. 57. Gloss. Lat. Gall. *Dolus, baraz, Tricherie. Dolosus, Bareterres.* Occurrit in Statutis Romæ lib. 1. cap. 16. 44. 46. 97. lib. 2. cap. 87.

Barateria, apud Hortensium Cavalcanum in tract. de Brachio Regio, parte 5. num. 6. *dicitur, quando Judex aliquid petit indebitum, ut justitiam faciat.* Apud eundem

Baraterii sunt *qui prætorium nimis frequentant*, nostris, *Chicaneurs*, vitilitigatores; unde elicimus *Barati* etymon accersi posse à *barris*, de quibus suo loco, seu litium judiciariis instructionibus & præparationibus, in quibus ut plurimum dolus & artificiosæ fraudes miscentur. Italis *Barattieri* dicuntur, qui ex sordido lucro vitam agunt, vel qui judices pecuniâ corrumpunt, atque adeo ipsi judices corrupti.

Baratator, Impostor, deceptor; Italis *Baratiere, che fa baratteria.* Apud Mathæum Paris an. 1239. legimus Fridericum Imp. accusatum, quòd diceret *tres Baratatores fuisse in mundo, Moysem, Christum, & Mahometem.* Ex quo reponendum in M. Chron. Belgico, ubi eam rem ex Alberico refert, *Baratatores* pro *Baratores.* Vita Clementis VI. PP. *Fuit quidam rusticus baratator in Marchia Brandeburgensi, qui aliquandiu se asseruit & simulavit Valdemarum Marchionem dictæ Marchiæ, qui diu antè mortuus fuerat. Barateur*, in Chron. Flandr. cap. 18. Rob. Gaguinus in Poëm. *le Passetemps de l'oisiveté*, scripto an. 1489. de dæmone:

Car il est menteur & parjure,
Grant barateur, & non creable.

Baratadores e engañadores, in Legibus Alfonsinis part. 7. tit. 16. leg. 9.

Barretors, apud Littletonem sect. 701. Anglis à *Barretour* appellantur vitilitigatores, litium querelarumque communium fotores: *Barectatores*, Jo. Cowello lib. 4. Instit. tit. 18. §. 52. Vide Guid. Papæ quæst. 210. *Bareter*, Fallere, in Consuetud. Hannoniensi cap. 98. art. 2. *Barratare*, Italis. Hinc etiam vox

Debareter, pro Fallere, vel in prælio devincere, superare. Chronicon Monspeliense MS. an. 1250. *Prés lo Rei de Fransa, & en aquel an me en fou debarats à la Massora.* Idem an. 1285. *Et en aquel an me teis il meis de Setembre foron desbaratadas 25. galeas del Rei de Fransa, &c.* Et anno 1287. *Et foron tug desbaratat en un loc, que s'apela la Gostare.* Guillelmus Guiart:

Més tousiours sont de champ gettez,
Desconfis & desbaretez,

Idem an. 1270.

Un jour pour les desbareter
Vindrent Sarazins paleter.

Et an. 1304.

Pensent au traire & au geter,
Pour les François desbareter.

Raimundus Montanerius in Chr. Regum Aragon. c. 135. *L'Almirall en Roger de Luria los bach tots desbarats, &c.*

BARBA, *Barbam tangere*, seu primam lanuginem incidere, de quo more apud paganos & Christianos copiosè egimus ad Joinvillam Dissert. 22. pag. 273. Collectio historica quam H. Canisius Anonymi nomine publicavit tom. 2. Antiq. lect. lib. 3. cap. 10. *Ut Alaricus barbam tangeret Clodovei effectus patrinus, &c.* Adde Aimoin. lib. 1. cap. 20. & vide Frischlinum & Henricum Stephanum ad Callimachum Hymno in Dianam versu 298. Turneb. lib. 7. Advers. cap. 14. Lipsium ad 14. Annalium Taciti pag. 454. Commentatores Petronii & Martialis lib. 1. Epigr. 32. lib. 9. Epigr. 17. & 18. Adrianum Valesium ad Paneg. Berengar. & alios Criticorum filios.

Honesta barba, sic appellatus Balduinus IV. Comes Flandriæ in Charta Roberti Regis Franc. an. 1023. quam subscribit, in Probat. Hist. Monmorenc. pag. 15.

Barba falsa. Curia Generalis Catalaniæ celebrata an. 1351. sub Petro Rege Aragon. *Ne quis barbam falsam, seu fictam audeat deferre vel fabricare.*

Per barbam aut capillos trahere, in Lege Longobard. lib. 1. tit. 6. §. 4. & lib. 2. Feud. tit. 27. injuriæ majoris species.

Barbæ benedictio. Ademarus Cabanensis apud Beslium pag. 328. de Jordano Episcopo Lemovicensi: *Inde ad tumulum S. Martialis Missam audivit, & juxta Monasterium eo die regulariter hospitatus est. Crastino barbam benedici jubet & detondi, & sic ad sedem S. Martialis in aula S. Stephani Jordanum duxerunt, & cum baculo pastorali ibi cum gratis honore Pontificatus vestivit.* Editio Labei paulò differt: *Die crastino barbam Electo benedici jubet ac detondi, &c.* quia scilicet

Barbam radere, Sacerdotibus ac Clericis Latinis solenne, contra quàm Græcis. Gregorius VII. PP. lib. 8. Epist. 10. *Scilicet ut quemadmodum totius Occidentalis Ecclesiæ Clerus ab ipsis fidei Christianæ primordiis barbam radendi morem tenuit, ita & ipse frater vester Archiepiscopus raderet.* Vide Æneam Parisiensem lib. Adversus Græcos quæst. 5. & quæ adnotamus ad Alexiadem pag. 283.

Barbam Deo consecrabant, qui eam ponebant Monachi effecti. Vide Vitam S. Willelmi Ducis cap. 23. Edit. Mabillonii.

Barbæ rasio, præcipua apud Francos injuria habebatur. Vide Gesta Dagoberti Regis Franc. cap. 6. 35. Reginonem an. 546. &c. Ita apud Græcos Byzantinos. Willelmus Tyrius lib. 11. cap. 11. *Mos est Orientalibus, tam Græcis quàm aliis nationibus, barbam tota cura & omni sollicitudine nutrire, pro summoque probro, & majori quæ unquam irrogari possit ignominia, reputare, si vel unus pilus quocunque sibi casu de barba cum injuria detrahatur.* Vide Paulum Jovium in Elogio Francisci Philelphi, & Gobelinum Personam in Cosmodromio pag. 266.

Barbam hypothecare. Vide ibidem Tyrium.

Barba, in falcone, sunt *plumæ inferiores, quæ videntur quasi pili, & sunt inter locum rostri, qui cera dicitur, & oculos*, apud Fridericum II. Imp. lib. 2. de Venat. cap. 48.

BARBA, Patruus. Vide *Barbanus.*

BARBACANA, *Barbicana*, Propugnaculum exterius, quo oppidum aut castrum, præsertim verò eorum portæ aut muri muniuntur: unde *Antemurale, promurale, & murus exterior*, non semel appellatur, cujus vocis originem plerique ab Arabibus accersendam putant. Academici Cruscani: *Barbacane, parte di muraglia che si fa da basso à scarpa per sicurezza è fortezza.* Monachus Altisiod. an. 1201. *Murique tam alti quàm solidi, præter antemuralia quædam, quæ Barbacanas vocant, — sunt dejecti.* Guillelmus Armoricus de Gestis Philippi Aug. an. 1203. *In partes Rotomagicas est reversus, & cepit per vim fortericiam, quam vulgus Barbam canam vocat, quæ erat firmata in capite pontis Rotomagicæ civitatis.* Monachus Vallis Sarn. cap. 62. *Abstulerunt eis in unius horæ spatio tres fortissimas barbacanas.* Adde cap. 63. 79. Charta Petri Regni Majoricarum Domini an. 1232. *Qui affrontat — à meridie cum antemurali, qui dicitur barbacana, qui est murus brevis ante murum nostri orti.* Raimundus Montanerius in Chron. Regum Aragon. cap. 227. *E fiu estar obers les postichs de la barbacana, que eren totes les barbacanes enverdescades, &c. Le Roman de Garin MS.*

Haut sont li mur, & parfont li fossé,
Les barbacanes de fin marbre listé,
Hautes & droites, ja greignors ne verrés.

Barbicana. Albertus Aquensis lib. 4. cap. 32. *Inter muros*

& antemurale, quod vulgo Barbicanas vocant. Lib. 6. cap. 10. *Barbicanas, exteriores scilicet muros oppositos, aequato vallo urbis —— dejecit:* Radulfus de Diceto an. 1188. *Fontem etiam duplici muro circundatum, habentem barbicanam novem turribus circumseptam.* Willebrandus ab *Oldenborg*, de Tripoli: *Quarum portas & introitus speciales quadam sinuosae barbicanae intricant & observant.* Idem de Tyro: *In quibus* (muris) *disposita & transposita sunt quinque portae quae introitum civitatis adeo intricant & observant, ut qui eas introeunt, in domo Daedali errare & laborare videantur. Barbacana*, vel *Barbicana*, vox occurrit praeterea apud eundem Albertum Aq. lib. 11. cap. 2. 47. & alios Scriptores à nobis laudatos ad Villharduinum num. 89.

Barbicanagium, Tributum quod pro barbicanis extruendis, vel reficiendis pensitabatur. Monasticum Anglicanum tom. 1. pag. 976. *De kaagio, muragio, paagio, barbicanagio, & de operationibus castrorum, &c.* Vide *Muragium.*

BARBANUS, *Patruus*, Joanni de Janua; *Barba* Italis. Lex Longobard. lib. 2. tit. 55. §. 1. *Si quis ex parentibus, id est, barbanus, quod est patruus.* Ubi Editio Heroldi tit. 59. habet *barba, quod est patruus.* Tit. 69. §. 2. *Barbanes.* Adde lib. 1. tit. 10. §. 1. lib. 2. tit. 14. §. 26. Chronicon Benevent. S. Sophiae pag. 599. 603. &c. Tabularium Casauriense an. 14. Ludov. Imp. Lotharii F. *Vel quod nobis exinde advenit de quodam Petro Episcopo barbane nostro.* Charta Adelaidis Comitissae Sabaud. pro fundat. Abbatiae Pinarolensis apud Episc. Salut. in Chronol. Hist. Pedem. & Guichenonum in Probat. Hist. Sabaud. *Offero pro anima D. Marchionis genitoris mei & Adalrici Episcopi* (*Astensis*) *barbani mei.* Et infrà: *Pro animarum praedictorum Marchionum, & barbani mei, & filii mei, &c.* De vocis etymo vide V. Cl. Aegidii Menagii Origines Italicas.

BARBARATOR. Vide *Barbator.*

BARBARICINI, Βαρβαρικῖνοι, Procopio lib. 2. de Bello Vandalico cap. 13. qui ita appellatos à Sardiniae incolis, auctor est, Mauros quosdam, ad Aurasium montem positos, quos Vandali devicta Africa, ne eos paterentur infestos, in Sardiniam cum uxoribus & liberis ablegarant, ubi eos clausos aliquandiu continuere. Progrediente tempore elapsi illi vicinos Carali montes occuparunt: deinde cùm ad tria millia excrevissent, renuntiarunt latebris, & apertè in locis omnibus grassati sunt. Hos conatus est Gregorius Magn. ad Christianam fidem convertere, quod testantur illius Epistolae lib. 3. Epist. 23. 25. 27. 29. 33. lib. 9. Epist. 17. 18. Horum etiam meminit Justinianus in l. 2. C. de Offic. Praetoris Afric. Hinc fortè *Barbagiam* Sardiniam appellavit Dantes in Purgat. cap. 23.

BARBARICUM, *Clamor exercitus, videlicet quòd eo genere barbari utantur*, Festo: at recentioribus ita appellatur solum Barbarorum, quod *Barbaria*, Rufo Festo in Breviario, Aethico in Cosmograph. Agellio lib. 19. cap. 12. Lampridio in Alexandro Severo, & aliis dicitur. *Barbaries*, Gregorio Turonens. lib. 3. cap. 15. Ammianus lib. 18. *Visus est in Barbarico miles*, id est, in finibus Barbarorum. Canones Eccles. universae can. 206. Τοῖς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόποις. Chronicon Alexandrinum: Τούτοις τοῖς ὑπάτοις, ἐπελάθησε Σεβῆρες εἰς τὸ βαρβαρικόν. Ita Theophylactus Simocatta lib. 5. cap. 13. hanc vocem usurpat, non pro armamentario, uti censent Meursius & Jacobus Gothofredus. Concilia Afric. can. 19. *De provincia Mauritania, propterea quòd in finibus Africae sit, nihil statuimus, siquidem vicina sunt Barbarico.* Graec. Codex, can. 52. Ὅτι ἐν τῷ βαρβαρικῷ παράκειται. Ex quo quidem loco colligi videtur posse *Barbariae* nomenclaturam datam Africanis regionibus quae Impp. Romanis non parebant, quae hodie etiamnum manet. Pentapolim Aegyptiacam Βαρβαρικὴν vocat Anastasius Sinaita in Anagogis sex dierum. *Barbariae* vocabulo Aegyptum videtur intelligere S. Hieronym. ad Damasum: *Et quia pro meis facinoribus ad eam solitudinem commigravi, quae Syriam juncto Barbariae fine disterminat.*

Barbaricum, praeterea dicitur bellum quod in *Barbaros* agitur, suscipitur, expeditio bellica quaevis, bellum quodvis. Capitulare Sicardi Principis Beneventani an. 836. §. 16. *Hoc promitimus, ut non pro quovis excessu barbaricum facere, aut cursas mittere ante primam, secundam, tertiam & quartam contestationem.* Capitula Radelchisi Principis Benev. an. 851. *Quousque ad ipsum tempus, quo barbaricum exortum est inter nos & vos.* Charta Sergii IV. PP. pro Monasterio S. Vincentii de Vulturno: *Tam pacis, quàm barbarici temporis, &c.*

Barbaricum. Gloss. MSS. Reg. & Isidori: *Barbarica, opera de auro. Barbarica, opera subtiliter ornata.* Gloss. MS. Eccl. Paris. *Barbarica, auro ornata.* Gloss. MS. Reg. *Barbarico auro, pretioso.* Corippus lib. de Laudib. Justini:

Ipse triumphorum per singula vasa suorum
Barbarico historiam fieri mandaverat auro, &c.

Ex quibus patet *barbaricum opus* dictum, ex *auro pretioso* confectum, quod *Barbaricum* appellabatur, vel certè quod Barbari hanc artem exornandi arma militaria adinvenissent. Nam inde

Barbaricarii nuncupati, *qui ex auro coloratis filis exprimebant hominum formas, animalium, & aliarum specierum imitabantur subtilitate veritatem*, ut ait Donatus ad 7. Aeneid. seu ut est in leg. 1. C. Th. de Fabricensib. *qui cassides & bucculas tegebant argento, & deaurabant.* Horum mentio fit praeterea in leg. 2. eod. Cod. de Excusat. artif. in Novella Theodosii junioris de Scholar. & in Notitia Imperii, in qua *Praepositi Brambaricariorum*, seu potiùs, uti legendum quidam volunt, *Barbaricariorum*, sub Comite sacrarum largitionum, interdum sub Magistro officiorum statuuntur. Unde satis patet Resendium lib. 1. Antiquit. Lusitan. *Barbaricarios* perperam existimasse fuisse vestium purpura, cocco, aut vermiculo, quae à *Barbaris* terris, id est, peregrinis adlatae erant, infectores, cujusmodi sunt *barbaricae vestes*, apud Lucretium lib. 2. & in libro Anniversariorum Basilicae Vaticanae apud Joan. Rubeum in Vita Bonifacii VIII. PP. pag. 345. *Duo pluvialia de diaspro & panno barbarico.* Vide Turneb. lib. 10. Advers. cap. 18. & Browerum in Annalibus Trevirensibus lib. 4. pag. 251. ult. Edit.

Barbaricum, sic appellatum quoddam medicamentum *ad omnes oculorum causas vel impetus*, apud Marcellum Empiricum cap. 8. Meminit Celsus emplastri *Barbari* dicti lib. 5. cap. 19. quod βάρβαρον Galeno, qui scribit à recentioribus appellari βάρβαρα emplastra, quae bitumine constant, fortè quòd iis Barbari uterentur.

BARBARINI, *Barbari*, Nummi à Vicecomitibus Lemovicensibus cusi. Chronicon S. Martialis Lemovic. *Anno 1211. Hugo li Bruns Comes Marchiae fecit novos Marchiones fieri: eodem anno Guido Vicecomes Lemovicensis novos Barbarinos fecit apud Axiam.* Chron. S. Stephani Lemovic. anno 1263. *Burgenses castri Lemovicensis fecerunt pactum cum Margareta filia Ducis Burgundiae relicta Vicecomitis Lemovicensis, & moneta quae vocatur Lemona,* (al. *Lemocia*) *ubi erat nomen Vicecomitis, omnino cassaretur, licet esset legalis.* Literae Eustorgii Episcopi Lemovic. an. 1127. in Tabul. S. Steph. Lemovic. *Dijudicaverunt, quòd Episcopus Bosoni 40. sol. monetae Barbarinorum dedisset.* Goffridus Abbas Vindoc. lib. 1. Epist. 21. *Caroffensem Abbatem non regulariter electum, sed violenter, ut dicitur, intrusum, pro mille solidis Barbarinorum, barbarica nimis auctoritate consecrari —fecistis.* Ubi loci nescio an bene viri eruditi Sirmondus & Altaserra, *Barbarinos*, pro Arabicis & Barbaris interpretati sint, ut qui post stabilitum in Hispania Saracenorum imperium, rerum potiente altera Regum nostrorum familia, ex commercio ad nos fluxerint. Nam hac appellatione à Vicecomitibus Lemovicensibus, ut *Marchenses* à Comitibus Marchiae, cusos satis docemur ex Chronicis suprà citatis, tametsi nominis ratio mihi hactenus incomperta sit.

BARBARISMUS. Charta R. Cardinalis tit. S. Stephani

in Monte Cœlio an. 1215. pro Reformatione Universitatis Paris. *Non legant in festivis diebus nisi Philosophos, & Rhetoricas, & Quadrivialia, & Barbarismum, & Ethicam, si placet, & quartum Rhetoricorum.* Alia an. 1254. apud Stephanum Paschasium in Disquisitionibus Francicis lib. 9. cap. 13. *Ethicorum libros quinque, tres parvos libros, videlicet principia Barbarismi; Prisciani de accentu, qui simul legantur, &c.* Extat liber Donati, *de Barbarismo* & octo partibus orationis, vet. Edit.

BARBARITANI. Charta Ottonis III. Imp. an. 936. in Bullario Casinensi to. 2. p. 57. *Necnon & campum juxta eandem Ecclesiam regiæ potestati hactenus pertinentem, atque Barbaritanos similiter juris regni nostri pertinentes, cum omnibus eorum pertinentiis, &c.* Alia Henrici Imp. an. 1022. Ibid. p. 74. *Necnon & campum juxta eandem Ecclesiam Regiæ potestati hactenus pertinentem, atque Barbaritanos & Martinenses similiter juris regni nostri pertinentes, &c.*

BARBARUS. Strabo lib. 14. fictitium nomen hoc existimavit, quod vocabuli origo & etymologia Græcis incomperta fuerit. At Abraham Ecchellensis in Hist. Arabum cap. 1. vocem Syrorum esse contendit, apud quos qui eidem Straboni Scenitæ dicuntur, *Barbroie*, vocantur, id est, *filii deserti.*

Quemadmodum autem Græci, ac postmodum Romani cæteros populos, præter seipsos, Barbaros appellavere, ita eodem donati vocabulo Burgundiæ ac Franciæ incolæ, qui post Galliarum clades & vastationes, à Constantio è vicina Germania & Septentrione acciti, & *ab ultimis Barbariæ littoribus avulsi, arva acentia*, ut ait auctor Panegyrici Diocletiano & Maximiano dicti, & destinatas sibi terras coluere.

Quinetiam exinde Burgundiones, postquam in Galliis sedes fixere, regnumque formavere, *Barbaros* se se appellasse constat, ex Lege Gundobada, in qua paris conditionis habentur tam *Barbari*, quàm *Romani*, ut est in tit. 10. §. 1. & tit. 15. §. 1. Id præterea colligitur, ex eo quòd Barbari Romanis in ea Lege semper præponantur. Verbi gratiâ in Præfat. *Si quis judicum tam Barbarus, quàm Romanus — non ea quæ leges continent, judicavit, &c.* Ubi suprà: *Tam Burgundiones, quàm Romani, &c.* ut tit. 4. 6. 7. 9. & alibi passim. Contrà in tit. 44. §. 1. tit. 47. §. 1. &c. *Tam Barbarus, quàm Romanus.* Sed & tit. 55. Barbarorum hospites Romani dicuntur, quod, ut alibi docemus, in partem prædiorum quæ à Romanis possidebantur, adsciti essent Barbari, seu novi incolæ. Præterea observare est ex Fulgentio lib. 1. de Mysterio mediatoris, &c. Trasimundum Regem Vandalorum in Africa, ad quem scribebat, tanquam haud invidioso nomine, *Barbarum* appellari: *Sed quàm rarum hactenus habeatur Barbari Regis animum numerosis regni curis jugiter occupatum tam ferventi cognoscendæ sapientiæ delectatione flammari, &c.* Mox ejus subditos, *Barbaricam gentem* appellat, cui *Romanos* opponit, veteres nempe Africæ incolas.

Apud Francos *Barbari*, quos eosdem reor cum Burgundionibus, eadem prærogativa gaudebant, qua Franci, & qui Lege Salica vivebant, cùm Romani longè inferioris conditionis haberentur. Id colligitur ex Pacto Legis Salicæ tit. 44. ubi, *Si quis ingenuus Francum, aut Barbarum, aut hominem qui Lege Salica vivit, occiderit, 200. solidis culpabilis judicatur. Si verò quis Romanum hominem possessorem occiderit, 100. solidis*, (ita Edit. Pith.) *si Romanum tributarium, solidis 45. tantùm culpabilis judicatur.* Quo loco Editio Tilliana habet: *Si quis ingenuus Francum aut hominem Barbarum occiderit qui Lege Salica vivit, &c.*

Paris denique conditionis *Barbari* & *Romani* censebantur in Regno Gothorum Italico, ut ex Edicto Theoderici colligitur in Præfat. & cap. 32. 34. 44. 145. 154. ubi & *Barbari reipublicæ militantes*, interdum etiam *potentes* fuisse dicuntur, ita ut non fuerint ex infima rusticorum conditione, quod velle quidam videntur. Vide Senatorem lib. 5. Epist. 14.

Barbaros porro posterior ætas appellavit, populos omnes, qui Latina, seu potiùs Romana lingua non loquebantur, seu quorum linguam non noverat. Nam, ut observatum à viris doctis, Græci veteres τὸ βάρβαρον, ἐπὶ φωνῆς tantùm, non ἐπὶ ἔθνους usurparunt. Ovidius lib. 5. Trist. El. 11.

Barbarus hic ego sum, quia non intelligor ulli,
Et vident stolidi verba Latina Getæ.

Præsertim verò Franci nostri Romani, seu qui Romano idiomate utebantur, Transrhenanas gentes omnes, penes quas Theutonicum vigebat, ita appellarunt. Fortunatus lib. 4. Poëm. 26.

Sanguine nobilium genita, Parisius urbe,
Romana studio, Barbara prole fuit.

Idem lib. 6. Poëm. 4.

Hinc cui Barbaries, illinc Romania plaudit,
Diversis linguis laus sonat una viri.

Et lib. 9. Poëm. 1.

Chilperice potens, si interpres Barbarus adsit,
Adjutor fortis, hoc quoque nomen habens.

Walafridus Strabo lib. 1. de Vita S. Galli in Prologo: *Priori nomine nos appellant circumscriptæ gentes quæ Latinum habent sermonem, sequenti usus nos nuncupat Barbarorum.* Et cap. 6. de B. Gallo: *Hanc à Domino gratiam meruit, ut non solùm Latinæ, sed etiam Barbaricæ locutionis cognitionem non parum haberet.* id est, Alemannicæ linguæ. Idem cap. 25. *Ad utilitatem Barbarorum prolata interpretando transfunderet.* id est, Alemannorum. Sic denique *Barbaros* Alemannos vocant idem Strabo lib. de Reb. Eccles. cap. 33. & Baldricus Noviom. lib. 1. cap. 79. ut & regiones ultra Rhenum respectu Galliæ, *Barbaras*, Flodoardus lib. 14. Carm. 18.

Inde fluenta legens Rheni, loca barbara visit,
Sarmatica sævos adiens regione Suevos.

Barbaris denique inscitiam propriam fuisse innuit loco citato Fulgentius: *Per te, inquam, disciplinæ studia moliuntur jura Barbaricæ gentis invadere, quæ sibi velut vernacula proprietate solet inscitiam vindicare.* Hinc igitur

Barbarica & *Barbara lingua*, pro Theutonica, de cujus barbarie, sic Otfridus in Epistola præfixa Evangeliis Theotisc. *Hujus linguæ barbaries, ut est inculta & indisciplinabilis atque insueta capi regulari freno Grammaticæ artis, sic etiam in multis dictis scriptus est propter literarum aut congeriem, aut incognitam sonoritatem difficilis.* Paschasius Corbeiensis Abb. in Vita S. Adalardi cap. 50. *Quis sine mentis scrupulo poterit epistolarum ejus nitorem eloquentiæ recitare? quem si vulgo audisses, dulcifluus emanabat. Si verò idem Barbara, quam Theudiscam vocant, lingua loqueretur, præeminebat claritatis eloquio.* Walafridus Strabo de Reb. Eccles. cap. 7. *Dicam tamen secundùm etiam nostram barbariem, quæ est Theotisca, quo nomine domus Dei appellatur.* Acta S. Mainbodi Martyr. in territorio Bisonticensi n. 8. *Fontem invadunt eum, qui vulgari nomine vocatur Calebrannia, hoc est, Theutonica barbarie, frigida aqua.* Poëta Saxonicus de Gestis Caroli M. lib. 1.

——— Quod Barbara lingua
Nominat Eresburg.

Eodem libro:

Nomen Heristalli dederat cui Barbara lingua.

Lib. 5.

Necnon quæ veterum depromunt prælia Regum,
Barbara mandavit carmina literulis.

De re eadem Eginhartus in Carolo M. *Item Barbara & antiquissima carmina, quibus veterum actus ac bella canebantur, scripsit.* Adelmannus Scholasticus:

Raginbaldus Agrippinas, vir potens ingenio,
Barbaras aures Latino temperans eloquio.

Neque aliis videtur *Barbarismus*, quam *lingua Barbara*, seu Theutonica, apud Sidonium lib. 4. Epist. 17. lib. 5. Ep. 5. *Barbaricè*, id est, Theutonicè, in Capitulis Ahytonis Episcopi Basil. c. 2. *Barbarica facundia*, in Vita S. Deicoli Abb. Lutrensis c. 2. *Vulgare Barbarum*,

apud Pilichdorffium contra Valdenses cap. 35. Ita passim Scriptores, Joannes VIII. PP. Epist. 195. Glaber Rodulphus in Vita S. Guilielmi Abbatis Divionensis n. 27. Theodoricus Mon. lib. de Inventione S. Celsi Episc. Trevirens. cap. 2. n. 16. Vita S. Præjecti Episc. cap. 2. n. 8. Vita S. Adelberti Episc. Pragens. n. 5. Willelm. Brito lib. 9. Philipp. p. 210. &c. Sed & ita Latini Barbarum vocabant quodcunque idioma, quod Romanum non esset. Silius Italicus lib. 3.

——Misit Gallæcia pubem
Barbara nunc patriis ululantem carmina linguis.

Barbarus, Alienigena, extraneus, vel potiùs hostis. Canones Hibernienses lib. 57. cap. 2. *Synodus Hiberniensis ait: Qui præbet ducatum Barbaris, 14. annis pœniteat. Barbarus, id est, alienus. Quis est alienus, nisi qui mora crudeli & immani cunctos prosternit?* Vide *Barbaricum*. Hinc *Barbarias*, vulgo *Barbaries*, vocant Leges nostræ maris, quidquid alienarum regionum in mari perditarum expiscari licet.

Barbaros denique appellatos, quotquot religionem Romanam non profiterentur, non desunt qui putant, ex Salviano lib. 4. de Providentia. Vide quæ in hanc rem congessit Chiffletius in Anastasi Childerici p. 82.

BARBASTERILI, *Duribuccius*, in Glossis Isidori, cui scilicet *buccæ* adeo *duræ* sunt, ut pili in iis enasci vix queant. Vide *Maliberbis*.

BARBATUS. Gloss. Isid. *Barbatus, operarius, intimidus.*

Fratres Barbati, sic appellati ut plurimùm *Fratres Conversi* in Monasteriis, quòd contra quàm Monachi voto astricti, barbam nutrirent, uti etiamnum observare est apud Carthusienses. Exordium Ordinis Cisterciensis c. 15. *Tuncque definierunt Conversos laïcos Barbatos ex licentia Episcopi sui suscepturos, eosque in vita sua & in morte excepto Monachatu, ut semetipsos tractaturos.* Cæsarius Heisterbac. lib. 4. c. 62. *Die quadam Conversum ad se vocans, ait, Nosti, Barbate, quare venerim ad Ordinem?* & lib. 6. c. 20. *Tales sunt multi ex his Barbatis, qui in habitu & tonsura religionis terras circumeunt, & plurimos decipiunt.* Vita S. Erminoldi Abb. lib. 2. c. 2. *Frater quidam, ex his quos Barbatos dicimus, &c.* In Edit. Canisii *Conversus* dicitur. Chronicon Montis Sereni p. 170. *Quidam Fratrum laïcorum, quos Barbatos vocari usus obtinuit, &c.* De iis ita Chronicon Laurishamense:

Nunc quoque Barbati qui sint, attentiùs audi.
Sunt ergo laïci Miliensibus (Monachis) associati.
Quos risus populi dedit hoc agnomine fungi,
Sunt quia prolixis barbis ad pectora pexis
Deformes, hirti, revera moribus hirci,
Barbis hircorum similes, larvis tragicorum.
Quos quia vulgaris circumfert aura favoris,
Austera facie sunt, & tonsi caput altè,
Cautius incisis certoque tenore capillis,
Et sunt immensis induti calceamentis,
Amphibalis longis utentes & spatiosis,
Quos quid habere putant, submissa fronte salutant,
Gratia, Pax vobis, Benedicite, Credite nobis,
Mille Pater noster, demandat grex tibi noster,
Pervenias centum verrunt barbis pavimentum,
Ut domini servos plebs mobilis æstimet ipsos.
Verum fallaces fore se produnt & inanes, &c.

Barbatos Grandimontenses sic exagitat Stephanus Tornacensis Epist. 152. *Luctuosum in Ecclesia Dei spectaculum fideli ac flebili compassione prosequimur. Grandimontenses Conversos miserabilem cœtum Clericorum exulantium barbis prolixis, tanquam cornibus ventilantes, &c.* Vide Miracula S. Wilfridi cap. 8.

Barbati præterea appellati Monachi Ordinis cujusdam Monastici, cujus meminit Albericus an. 1113. *Scripsit quædam de Ordine Fratrum Templi & Barbatorum.* Idem Albericus, & ex eo auctor M. Chronici Belgici an. 1240. *Ordo Fratrum Barbatorum, qui etiam circa hoc tempus cœpit, habebat domos 160.*

BARBATOR. Petrus Blesensis Epist. 14. *Regis curiam sequuntur assiduè histriones, candidatrices, aleatores, dulcorarii, caupones, nebulatores, mimi, barbatores, balatrones, & hoc genus omne.* Quo loco Lud. de Lacerda & Gussanvilla *Barbatores*, barbitonsores innui censent. Verùm cùm adjungantur mimis & balatronibus, nescio an non probabilius videatur, hocce vocabulo describi mimos & scurras, qui larvati in theatris ludunt, quomodo in Bacchanalibus fieri potissimùm solet, in quibus larvæ ipsæ prolixioribus, & formæ insolentis, barbis instructæ sunt, cujusmodi describuntur in Historia Turpini cap. 18. *Habentes larvas barbatas, cornutas, dæmonibus consimiles.* Et longè antè à Tertulliano lib. de Idololatr. c. 14. *Quibus nobis sub barba extranea sunt & neomeniæ, & feriæ aliquando adeo dilectæ, &c.* Unde etiamnum *Barboires* vocantur Belgis nostris, *Barbadouires* Gabalitanis, *Barbauts* Arvernis. Nam nihil aliud est

Barbatoria, apud Gregorium Turonensem lib. 10. Hist. cap. 6. quàm ipsa ludicra *Barbatorum* festivitas, ut & *Barbatoriam celebrare*, larvatum incedere, ludere, nugari: quo loco ait accusatam Abbatissam Pictavensem, *quòd vittam de auro exornatam nepti suæ superfluè dederit, barbatorias intus eo* (Monasterio) *quòd celebraverit.* Scio πωγωνοκουρεῖαν in Gloss. Græco-Lat. & Gloss. S. Benedicti, *Barbatoriam* reddi, id est, barbæ tonsionem. Unde viri docti censuere Abbatissam accusatam, quòd in suo Monasterio artem tonsoriam exerceri passa sit. Fragmentum Petronii: *Servus meus barbatoriam fecit.* Alii quòd in eo primam lanuginem adolescentes ponerent. Adolescentes enim radendi à parentibus & amicis in Ecclesiam adducebantur, & per Sacerdotis vel Episcopi ministerium prima eorum lanugo ponebatur, & tanquam *primitiæ juventutis*, ut est in Ordine Romano, Deo offerebatur, recitata in eum finem oratione, quæ extat in libro Sacramentorum Gregorii M. in eodem Ordine Romano, & in Euchologio Græcorum: de quo more plura congessimus in Dissert. 22. ad Joinvillam. Sed an *Barbatoria* in Glossariis, eadem sit quæ apud Gregorium Turon. viri eruditi decernant: mihi interim non omnino hæc sententia arridet, cùm multo vero similius videatur id esse, quod *Mascarade* nostri vocant. Philippus *Mouskes* in Ludovico VIII. ubi de Pseudo-Balduini supplicio:

I ot d'apriès lui une barboire,
Com diable cornus & noire.

Salmasius ad Lampridium *Babatoriam*, in Glossis *officinam tonsorum* esse existimat, legendumque πωγωνοκουρεῖα.

BARBERIUS, Barbitonsor, ex Gal. *Barbier*. Occurrit in Miraculis S. Goslini Abbat. n. 22.

BARBICALIS, Machinæ seu λιθοβόλου species. Albertus Aquensis lib. 3. cap. 41. *Sequenti die instrumenta trium mangenarum (Franci barbicales vocant) opponunt ponti, quæ portam & turrim portæ ejusque mœnia crebro jactu & impetu saxorum quaterent & impeterent.*

BARBICANA. Vide *Barbacana*.

BARBIRASIUM, Barbæ tonsio. Petrus Damiani lib. 1. Epist. 15. *Ecclesiarum quoque rectores, — tanto mundanæ vertiginis quotidie rotantur impulsu, ut eos à sæcularibus barbirasium quidem dividat, sed actio non discernat.* Occurrit iterum Epist. 20. Idem lib. 8. Epist. 11. *Presbyterum vel Episcopum abire prospiciunt, barbirasos se videre fatentur.* Quippe Presbyteri ac Clerici barbam radebant. Willel. Malmesbur. lib. 3. de Gest. Regum Angl. scribit *speculatores ab Haraldo Anglorum Rege in Willelmi Nothi castra submissos, retulisse pene omnes in exercitu illo Presbyteros videri, quòd totam faciem cum utroque labro rasam haberent.*

BARBITONDIUM, *Tonstrina*, Papiæ. Joanni de Janua: *Tonsura barbæ, vel locus ubi tondetur.*

BARBIZELLUM. Otto Morena in Hist. Rerum Laudensium p. 53. *Erat autem in ipso Gatto* (vinea militari) *quædam trabes ferrata, quam Barbizellum appellabant.*

quam trahentes hi qui intra ipsum Gattum erant, foras plus 20. brachiis projicientes, in murum ipsius castri mirabiliter feriebant.

BARBO. Vide *Barosus.*

BARBOTA, Navis species. Oliverius Scholastic. de Captione Damiatæ: *Accidit ut una navis Templariorum, vi torrentis rapta, prope ripam civitatis præcipitaretur ad hostes, qui cum barbotis & uncis ferreis ipsam impugnaverunt diutiùs.* Idem: *Proximo etiam sabbato cum galeis, barbotis, per flumen cum mangenellis, — nos impetierunt.* Ab Oliverio mutuati sunt quæ habent in eandem sententiam Godefridus Monach. S. Pantaleonis, & Matheus Paris an. 1218. & 1219. Sed perperam apud Godefridum *barbulis*, pro *barbutis* irrepsit. Historia Belli sacri vernacula MS. *Donc se conseillierent ensemble k'il feroient ce di cent 4. barbotes, & seront toutes converres de cuirs biens joins & sierés, & iront aussi bien desous aigues, comme dessus.* Ejusmodi navium tectarum meminit Chronicon Petri IV. Regis Arag. lib. 3. cap. 10. *E eren ne les set uxers grosses qui portaven cavalls, & vint naus grosses appellades naus de covent quison de dues cubertes*, ubi Codex MS. *qui son de 3. & de 2. cubertes.* Schefferus putat eas esse naves quas Sturlesonius in Chronico *Jeernbarden* vocat, quasi dicas *barbam ferream.* Certè supernè tectas fuisse par est credere: nam

Barbotata navigia, ea quæ in modum *barbotarum* tecta sunt, videntur appellari à Sanuto lib. 2. part. 4. cap. 7. *Indiget præterea dictus exercitus, quod ex istis navigiis antedictis aliqua sint incamatata, seu barbotata, tali modo quod homines prædictorum non timeant lapides machinarum.* Vide *Barbuta.*

BARBUSTINUS, *Homo qui fert barbam plenam prorisinis*, in Glossis Isidori: ubi Wlcanius *prurignis* emendat, hoc est, *furfurum*, vel potiùs *porriginis*. Gloss. Gr. Lat. Πίτυρα, *furfures.* Πίτυρον, ἡ ἐν τῇ κεφαλῇ ῥυπάεια, *porrigium.*

BARBUTA, Tegminis species, quo caput tegebant milites, seu equites in præliis. Joan. Hocsemius in Engelberto Episcopo Leod. cap. 35. *Erant omnes armati cum barbutis in capite: & ultimo Rex cum multa gente, supra parvum roncinum; armatus sicut alii cum barbuta.* Acta confœderationis inter Galeacium Mediolani Dominum & Amedeum Comitem Sabaudiæ an. 1362. apud Guichenon. in Histor. Sabaud. pag. 206. *Habere & tenere tenetur ad offensam prædictam barbutas mille, quibus per Dom. Comitem satisfiat.* Et mox: *Habere tenetur suis expensis solùm barbutas trecentum*, hoc est, milites *barbutis* armatos, quos postmodum Itali *Lances*, seu *Lanciarios* appellarunt, ut auctor est Mathæus Villaneus lib. 2. cap. 81. lib. 6. cap. 56. Utuntur eadem notione Thwroczius in Ludov. Rege Hung. c. 16. 21. 23. & Cortusii in Hist. lib. 7. cap. 20. Ariostus in Furioso:

Si pose in capo una barbuta nuova.

Joannes Villaneus lib. 2. cap. 77. *I tutti armati di corazze & barbute, come Cavalieri.* Statuta MSS. Ordinis Militaris *du Saint Esprit au droit desir*, instituti die Pentecostes an. 1352. à Ludovico Rege Neapolitano seu Siciliæ, cap. 24. *Se aucuns des compagnons de l'Ordre se trouvera en aucun fait d'armes, là où le nombre de ses ennemis seront 50. barbuës, ou autres, & la part du Chevalier de l'Ordre n'en s'étendit plus que le nombre de ses adversaires, &c.* Adde cap. 25.

BARCA, Isidoro lib. 19. Orig. cap. 1. *est quæ cuncta navis commercia ad littus portat.* Mox addit: *Hanc navis in pelago propter nimias undas suo suscipit gremio: ubi autem appropinquaverit portui, reddit vicem barca navi, quam accepit in pelago.* Papias: *Barca à bajulando dicta, quæ cuncta commercia majoris navis ad littus portat.* Ugutio: *Barca, navis mercatorum, & quæ merces exportat.* Gloss. Sax. Ælfrici: *Barca*, ꝼlot ſcip, id est, fluctus navis. Paulinus Poëm. 13.

Ut mea salubri barca perfugio foret,
Puppis superstes obruta.

Idem paulo ante *scapham sequacem* vocat. Abbo lib. 1. de Bello Parisiaco:

Quamplures numero naves numerante carentes
Exiat, eas moris vulgò barcas nominare.

Et lib. 2.

——Barcas per flumina raptant.

Idem:

——Barcas agitantque per omnes
Gallia queis amnes fruitur.

Althelmus de 8. vitiis:

Anchora fluctivagam nunc sistat anchora barcham.

Capitulare Sicardi Principis Beneventani an. 836. cap. 13. *Barcas enim quæ ibidem ad oram advenerint, vel pro tempestate subduxerint, aut applicaverint per totam istam plagiam, &c.* Occurrit præterea apud Metellum in Quirinal. pag. 79. Arnoldum Lubec. lib. 2. cap. 8. Alcuinum Poëm. 3. in Actis S. Thyrsi ex MS. Tolos. num. 34. in Passione SS. Hilariæ, Dignæ, &c. apud Velserum, in libro Miracul. S. Wlfranni Episc. num. 8. apud Monachum Florentinum de Expugnata Accone pag. 229. &c.

Vocem à Βᾶρις voce Græca, quæ genus ædificii rotundi, ut est turris, sonat, accersit Salmasius in Kercoëtium. Jul. Scaliger Exercit. 51. in Cardanum, à βάρος, ab oneribus gerendis: alii à *Barca* urbe Africæ. Rodericus Toletanus lib. 1. de Rebus Hispan. cap. 5. à *Barca*, Barcinonem, celeberrimam Hispaniæ urbem nominatam auctor est. Βάρκαν dixere etiam Scriptores Græci recentiores aliquot, Βάρκαι Nicetas in Alexio lib. 1. num. 7. & Harmenopulus lib. 2. tit. 11. §. 9.

Barcella, quæ aliàs *Navicula* dicitur, vas Ecclesiæ in qua thus reponitur ad incensum: Acerra. Charta an. 1197. apud Ughellum tom. 7. Ital. sacr. pag. 1274. *Barcellam unam æneam & superauratam pro incenso immittendo, &c.*

Barketta, Minor barca, seu navicula, apud Petrum de Vineis lib. 2. Ep. 36. lib. 5. Ep. 78.

Barcare, Navim inscendere, vela facere, Gall. *s'Embarquer.* Chronicon Anonymi Barensis an. 1025. *Bugiano cùm Barenses barcavit Messinum.* An. 1038. *Descendit Michail Patricio, — & barcavit cum Maniaki in Sicilia.* An. 1060. *Et Robertus Dux barcavit Sicilia.*

Barcarius, qui barcas facit, vel ducit, Ugutioni & Joanni de Janua. *Barcarii*, in Notitia Imperii, à *Barca* dicti, ut censet Guichenonus in Historia Sabaud. pag. 8. *Præfectus classis Barcariorum Ebreduni Sabaudiæ*, id est, remigum.

BARCALA. Fragm. Petronii: *Videtis, inquit, mulieres, compedes: sic nos barcalæ despoliamur.*

BARCANDA, *Conca ærea*, in Gloss. Isid.

BARCANIARE, *Barganniare*, *Barguinare*, Tricari, tergiversari; Italis *Bargagnare*, nostris *Barguigner*, quod propriè est licitando cunctari, *Marchander.* Ebrardus Betuniensis in Græcismo cap. 9.

Institor est, instat qui pro precio minuendo:
Mercator vendit, institor illud emit.

Capitula Caroli Calvi tit. 28. *Missus Reip. provideat, ut si non invenerit illum denarium merum, & bene pensantem, ut cambiare illum mercanti jubeat. Si autem illum denarium bonum invenerit, consideret ætatem, & infirmitatem, & sexum hominis, quia & feminæ barcaniare solent, & aut ictibus, prout videbit competere, aut minutis virgis — castiget.*

Barganniare. Leges Ethelredi Regis apud Wanetingum editæ cap. 26. *Mercatores qui bonam pecuniam portant ad falsarios, ab ipsis emunt, ut impurum & minus appendens, & inde mangonant, & barganniant, &c.* Leges Edw. Confess. *Nemo bargänniet extra portum, — quod si quis extra portum bargänniet, Owerhinessæ Regis culpa sit.*

Barguinare, eodem significatu. Charta S. Bernardi Abbatis Clarevall. an. 1145. in Tabulario Episcopat. Altisiod. *De illis qui pisces vendunt, Comes habet 4. creditarios, in*

in quibus Episcopus nihil accipit. Si ad alios Thelonearius Episcopi primus advenerit, & primus barguinaverit, tantum accipiet, quantum Curia Episcopi necesse habebit, & Thelonearius Comitis faciet, si pariter venerint, pariter accipient quod invenient. Similiter in aliis victualibus facient. Barguigner, nostris. Joinvilla in S. Ludovico: *Quant le Souldan entendit la bonne volonté du Roy, il dist, Par ma foy, franc & liberal est le François, qui n'a voulu barguigner sur si grant somme de deniers.* Vetus Statutum de Mercatorib. Parisiensib. apud Brodeum in Cons. Paris. art. 89. *Si une personne barguine denrée à l'estail, ou à l'ouvroer d'un Marchand où il veut acheter, &c.* Statutum pro Megiceriis Parisiensibus: *Nul ne puisse berguigner peaux de boucherie au Dimenche, ne aux Festes solennelles, &c.* Occurrit rursum infrà. Libertates villæ de Perusa an. 1260. apud Thomasserium pag. 99. *Si hom estranges bargine aver à la Paerose, &c. Le Roman d'Aubery MS.*

Je suis pucelle, jonette & eschavie,
Si dois bien i estre des homes bargingnie.

Balduinus de Condato MS.

N'est pas tele pane au marchié prise,
Où on bargaigne, où on prise.
Vair & gris & tout autre avoir.

Anglis *to Bargaine*, est pacifcor, stipulor, contraho; *à bargain*, stipulatio, contractus: unde *Bargain & sale*, contractus vicissim compensativus apud Rastallum in Explic. vocum obscurar. Cambrobritannis, apud Boxhornium, *Bargen*, est etiam conventus, contractus, sponsio. A *Bargena*, deducit Scaliger ad Festum.

Barganizator. Controversiarum barganizatores, in Statuto Bervicensi Edw. III. Reg. Angl. an. 20. qui aliis lites suscitant: *Faiseurs de complots, pour susciter des procés à autruy.* A voce Anglica *Bargaine*, pacifcor, stipulor. Vide *Conspirator.* Occurrit præterea vox *Bargaine* in veteri Poëmate MS. cui titulus, *le Roman de la Prise de Hierusalem.*

Dedens Jerusalem ot un temps molt estrange,
Mult iot de vitail delirose bargainne,
Ou i prant un denier d'une sole chastaigne,
Morte est la povre gent, n'i a cel ne se plaigne,
Mult on fait en cest an doloirose bargainne.

Vetus Poëma vernaculum MS. dictum, *les Enseignemens Trebor de vivre saigement:*

Més quant elle est à barquennier,
Ki donques li vodra aider,
Il li saura gré de l'ouraigne,
S'il est prodom cil qui barquenne.

BARCARIUM. Vide *Bercarium.*

BARCELLA. Vide *Barca.*

BARCHANEUM. Charta Ecclesiæ Deiparæ Scardonensis in Dalmatia an. 1307. apud Joan. Lucium pag. 202. *Se obligaverunt solvere pro arboragio porti, & pro transitu barchanei lib. 600. f. barcarum.*

BARCIÆ, Barbari. Gloss. Isid.

BARCUS. Vide *Bargus.*

BARCUSSIUS, Navis species, à *barca*, ut videtur, vox deducta. Thomas Archidiaconus in Histor. Salonitana cap. 36. *Invaserunt 4. barcussios Spalatensium, qui erant missi ab exercitu ad aliud insulæ caput.* Paulus de Paulo sub an. 1402. *Armigeris Regis Ladislavi in uno barcussio supervenientibus.* Joan. Villaneus lib. 6. cap. 70. *Armarono in Genova galeæ, uscieri, batti, e barcosi.*

BARDA. Charta Ildefonsi Comitis Tolosæ an. 1144. apud Catellum in Hist. Occitan. pag. 324. *De Crusellis, quos extranei attulerint & vendiderint, præbeant domino quatuor denarios, & de barda duos.* Academicis Cruscanis, *Barda*, est *armadura di cuoio cotto, o di ferro, con laquel s'armava la groppa, il collo, e'l petto cavalli, che perciò si dicean bardati.* Sed vix putem idem valere quod in hac Charta. Vide clarissimi Menagii Origines Italicas.

BARDÆA, vel *Bardala*, apud Gallos, *alauda* dicitur nominata in veteri Lexico apud Turnebum lib. 13. Adv. cap. 25. lib. 20. cap. 37. Gloss. Lat. Græc. *Bardala*, κορυδαλλὸς, εἶδος ὀρνέν. Excerpta ex vet. Gloss. cap. de Avibus: *Bardea*, (infrà *Bardaia*) κορυδαλλός.

BARDIGIOSUS, Bardus, stultus. Felix Girwensis Monachus in Vita S. Guthlaci num. 9. *Non vanas vulgi fabulas, non ruricolarum bardigiosos vagitus, non falsidica parasitorum frivola.* Gloss. Græc. Lat. Ἀφυής, *Bardus, sine genio.*

BARECTATORES. Vide *Baratator.*

BARELUS. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 370. *In Claustro habeat quilibet Frater Capellanus & litteratus, certam sedem & distinctam, & barelum, vel descam.*

BAREOCIUM. Vide *Carrocium.*

BARGA, *Bargia*, idem quod *barca*, navicula, scapha oneraria, Gall. *Barque*, Ital. *Barca.* Epist. Comitis S. Pauli apud Godefridum Mon. an. 1203. *Vasa navigio apta 200. numero fuerunt, præter naviculas & bargas.* Charta anni 1080. apud Miræum in Diplom. Belg. pag. 295. *Navem unam magnam, quam bargam vocant, ad opus transeuntium habebat Ecclesia Walciodorensis.* Epistola I. Episcopi Acconensis ad Honorium III. PP. *In bargis & galionibus multitudinem pugnatorum —— posuerat. Le Roman d'Alexandre:*

Fait apareiller & querre
Nefs & dromons, buces, & barges.

Will. *Guiart* an. 1395.

Se vont entre eus el port ferir,
Qui mult orent lors nés & barges.

Villharduinus num. 83. *Cil qui de Constantinople leur venoient aidier en barges.* Utitur & n. 108. & 114. Vide Nicol. Trivettum in Chron. an. 1191.

Bargia, eadem notione. Henric. de *Knyghton*, lib. 3. de Event. Angl. cap. 2. *Angli verò per brachium maris venire fecerunt bargias, batellos, naviculas, &c.* Et mox: *Pondus eorum suppressit bargias in profundo.* Observat Spelmannus differre apud Anglos *barcam*, & *bargam*, Anglicè *à barcke* & *à barge*: hac enim (minori) in fluviis tantùm utuntur; illa verò (navicula majori) mare trajiciunt. Quo sensu vocem *Barge* usurpat Villharduinus noster num. 83. 108. 114. Vide Appendicem ad Historiam Scoticam Hectoris Boëthii an. 1466.

BARGANATICUM. Chr. Virdunense an. 755. *Carolus Magnus contulit Deo & S. Petro — ut nullis hominum Flaviniacensis Ecclesia in omni regno suo teloneum daret in civitatibus, mercatis, vicis, villis, pontibus, portibus, nec de rotatico, barganatico, pulveratico, mutatico, salutatico, &c.* Occurrit pluries in Chartis Caroli Magni apud Doubletum in Hist. Sandionys. pag. 708. 709. Incertum vocis etymon, etsi à *barcaniare*, vel *barganiare*, ortum videatur, ita ut pro tributo accipi debeat, quod pro mercibus quæ in foris ac mercatibus venduntur & emuntur, præstatur. Capitul. an. 821. cap. 1. *Volumus —— ut nullus teloneum exigat nisi in mercatibus, ubi communia commercia emuntur ac venundantur.* Adde Capitulare 2. an. 805. c. 13. & lib. 3. Capitul. cap. 12. Vide *Barcaniare* & *Varcinaticum*,

BARGUINARE, *Barganizator.* Vide *Barcaniare.*

BARGIA. Vide *Barga.*

BARGILLA. Papias: *Mantica, pera viatoria, sportella, bargilla, bisaccia, vulgo.* Alibi: *Bargella, bisficcia.* Ita Cod. MS.

BARGINA. Gloss. Anglos. Ælfrici: *Bargina*, boccyel. Est autem boccyel, Anglosaxonibus *pergamenum*, vel *papyrus*: qua notione usus videtur hac voce Althelmus de Laude Virginum cap. 29. de sancto Hieronymo:

Nam rudis & priscæ legis patefecit abyssum,
Septuaginta duos recludens bargina biblos.

Ubi frustra restituit Canisius *pagina.*

BARGINNA, *Bargenna*, *Barginus*, *Bargines*, *Barigena.* Ita variè hæ voces efferuntur, apud Scriptores, quarum notio non omnino obvia ac perspicua. Gloss. Lat. Gr. *Barginna*, νεκροφόρες. Βαρβαρος, ϖεσοφάνησις βαρβάρου. Kirkmannus lib. 2. de Funerib. Roman. cap. 8. ita hæc ca-

pienda censet, ut vox *Barginna*, & Vespillonem, & Barbarum, significaverit, prætereaque fuerit barbarorum acclamatio, quod vix putem. Quin potiùs malim cum Cujacio ad Novell. 43. Justin. existimare *barge-nas*, fuisse *barbaros funerum elatores*, vocemque *Barginna*, esse barbaram, non Latinam, quam à *Baar* videtur accersere Bignonius, & in veteri Glossario Saxonico *feretrum* dici observat, unde fortè, inquit, *Bargina*, pro *funerum elatore*. Flavius Caper lib. de Orthographia: *Bargina, non Barginna, i. homo vitiosæ gentis, quia barbarus interpretatur vitiosus, unde & barbarismus dicitur vitium*. Bargennos, Troglodytidis regionis populos memorat Plinius lib. 5. Denique in Glossis Isidori *Bargines*, sunt *fortes in bello*. His adjungenda, quæ habent Grammatici recentiores. Glossæ MSS. *Bargina, peregrina*. Alibi: *Barginiæ, alienæ & alienigenæ*. Ugutio: *Barginus, & Barginis & hoc Bargine, i. alienigena, peregrinus, à Barus, & genus, vel genitivus, vel Baragines dicuntur fortes in bello, à Baro & genitus: Baronum namque ad modum se agunt, vel sunt fortes, quasi essent geniti à Baronibus*. Eadem ferme Joan. de Janua. Qui verò *Barginus* istis Auctoribus, *Barrigena* dicitur Papiæ: *Barrigena, peregrinus*. Gloss. Lat. MS. Reg. *Barigenæ, Peregrinæ*. Vide præterea Savaronem ad Sidon. lib. 6. Epist. 4. Occitanis *debargina* est *Brouiller, Mettre en desordre*.

BARGUINARE. Vide *Barcaniare*.

BARGUS, *Barcus*, Ramus, truncus arboris, de quo suspenduntur facinorosi. Lex Salica tit. 69. §. 1. *Si quis hominem de bargo, vel furca, sine voluntate judicis dimiserit, &c.* Gloss. apud Pith. *De bargo, de ramo*. Tacitus de Moribus Germ. *Proditores & transfugas arboribus suspendunt*. S. Audoënus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 31. *Hoc apud Regem obtinuerat, ut omnia humana corpora, quæ vel Regis severitate, vel judicum censura—perimebantur, sive per civitates, sive per villas, licentiam haberet; & de bargis, & ex rotis, & de laqueis sepelire*. *Barcus* in Pacto Legis Salicæ tit. 44. §. 9. *Si quis hominem ingenuum de barco abbatiderit sine voluntate, &c.* Hinc ortam Gallicam vocem *Branche* opinatur Wendelinus, quam à *brachium* deducit Salmasius. Vide eundem Salmasium ad Vopiscum p. 446.

Bargus, Senatori lib. de Orthogr. c. 5. est ἀφυὴς, *barba*. Gloss. Gr. Lat. Ἄφρων, *bargus, sine genio*.

BARIA, *Barria*. Gloss. Isid. *Barria, regula, norma, rubrica*. Jo. de Janua: *Baria, à βαρὺ Græcè, quod est grave vel forte. Dicitur hæc baria, bariæ, i. gravis linea summo sinistrè deposita in dextram: & est una de decem figuris accentuum, quæ pro verborum distinctionibus à Græcis apponuntur*.

BARIGENA. Vide *Barginus*.

BARIGILDUS. Capitula Caroli C. tit. 31. cap. 32. *Et ipse (Comes) sic mallum suum teneat, ut Barigildi ejus & Advocati, qui in aliis Comitatibus rationes habent, ad suum mallum occurrere possint*. Ubi Sirmondus: *Barigildi*, apparitores. Unde nunc etiam apud Italos *Barigelli* vocantur principes apparitorum. Academici Cruscani: *Bargelle, capitan de' birri, Circitor*. A voce *Barus*, vel *Baro* deducit Innoc. Cironus, aitque esse *Barigildum*, liberum hominem, qui nunquam fuit servilis conditionis: unde, inquit, Advocati dicuntur *Barigildi*, quòd è nobilioribus & potentioribus assumerentur, in quorum fidem & patrocinium, quasi conspiratione quadam & consensu mutuo Ecclesiæ recurrebant; à *gildo*, seu pretio, quod Advocatis præstabatur, quasi dicantur Advocati stipendiarii.

BARILION. Vide *Parilion*.

BARILE, *Barillus*, Italis *Barile*, Gallis *Baril*, ex Cambro-Britannico *Baril*, cadus, dolium, amphora. Jo. de Janua: *Cadus, vas quod vulgo dicitur Barile*. Edictum Philippi Pulcri pro Nobilibus Campaniæ, apud Pithœum cap. 30. *Item non poterunt (Baillivi) recipere vinum nisi in barillis, potis, seu botellis*. Vitæ Abbat. S. Albani: *Misit barillos lapidibus & sabulone repletos*. Gobelinus Persona in Cosmodromio ætate 6. cap. 80. *Laguncula una, quæ vulgo barile dicitur*. Adde c. 76. 81. Vita S. Andreæ Corsini n. 17. *Qui ejecit de ore ejus unum barile aquæ, & sanatus est*. Philippus *Mouskes*, ubi de Ricardo Rege Angliæ à Duce Austriæ capto:

Et puis si ont al vin tramis
Deus barjus que d'Acre aportoient,
A la taverne les envoient.

Mox:

S'à li Cevaliers demandé,
Qui li baril estoient tel.

V. Meursium in Βαρίλη, & infrà in *Barridus*.

Barillarius, Officium in *Scancionaria Regia*, in Ordinat. hospitii S. Ludovici Reg. an 1261. cui cadorum vinariorum cura incumbebat. Statutum pro Hospitio Philippi Magni an. 1317. *Il y aura devers la bouche 3. barilliers, & mangeront à court*. Aliud Statut. pro hospitio Reginæ Joannæ an. 1316. *Deux barilliers, qui merront les deux sommiers de l'Eschançonnerie*.

Barillagium, Tributum, quod pro iis vasis vinariis præstabatur. Regestum Constabulariæ Burdegal. fol. 38. *Omnes mercatores navis oneratæ de vinis, dent pro barillagio de tota nave 12. den.* Apud Hemereum in Augusta Viromand. an. 1095. *barillagium* solvi annotatur, *par le raison du vaissel, c'est assavoir un denier de chascun acat, ou de chacune vente*.

Barillatum, Minus barile, doliolum, nostris *Barillet*. Fleta lib. 2. c. 5. §. 6. *Militi verò quotidie liberetur à Cellario Regis barillatum vini, ad minus continens unum jalonem*.

Bariola, Laguncula, *Barillet*. Magn. Chron. Belgicum an. 1487. *Quidam vir Januæ habitavit, qui licet absque manibus natus erat, & cum hoc pedibus ambobus à nativitate caruit, lagunculas tamen novas, quæ bariola vulgo vocantur, opere mechanico tam bonas fecit, ac si ambas manus haberet*. Vide an non legendum sit *batiola*. Itali veteres *Barlione*, vas vinarium minusculum vocant.

BARISA, Genus poculi, εἶδος ποτηρίου, in Gloss. Lat. Gr.

BARKETTA. Vide *Barca*.

BARIBLINUS. Historia Episcoporum Frisingensium edita à Gewoldo in Metropoli Salisburgensi: *Item brachium bariblinum, & calicem unum magnum, & tabulam summi altaris comparavit* 1300. *Floren. Remensib.*

BARLIA. Vetus Glossar. à Spelmanno laudatum: *Barlia, vel banlia, orbata*. Eidem Spelmanno videtur idem esse quod *Banleuca*.

BARMBRACCUS. Lex Frison. tit. 4. §. 3. *Qui occiderit canem acceptoricium, vel bracconem parvum, quem barmbraccum vocant, &c.* *Bracco*, canis dicitur, uti suo loco: ergo *barm*, inquit Lindenbrogius, *parvum* significat. At mavult Spelmannus à Saxonico Bapme, deductum vocabulum, quod *gremium* significat, ut *Barmbraccus*, sit *canis gremialis*, quales etiam hodie nobiles feminæ, voluptatis gratiâ, in gremiis fovent.

BARNACES, Hibernis, aves sunt aucis silvestribus similes, de lignis abietinis quasi contra naturam productæ, quibus viri religiosi tempore jejuniorum vescuntur, eo quod de coitu vel de carne minimè procreentur. Brompton p. 1072. Vide Giraldum Cambrensem.

BARNAGIUM. Charta Guillelmi de Rupibus Senescalli Andegav. an. 1219. apud Sammarthanos in Abbatibus Boni-Loci: *Præterea concessi dictis Sanctimonialibus & in perpetuum per totum nemus de Burçay chauffagium & barnagium suum, & dictum nemus ad usus earum*. Ubi videtur legendum *pannagium*.

Barnagium, *Barnatus*. Vide *Baronagium*, *Baronatus*.

BARO. Cornutus ad Persii sat. 5. ait *Gallorum linguâ Barones, vel Varones, dici servos militum, qui utique stultissimi sunt, servos videlicet stultorum*. Sed & Tullius lib. 2. de Finib. lib. 5. ad Attic. Epist. 11. & lib. 9.

Epist. famil. ult. *baronem* pro stolido usurpat, ubi non desunt qui *varonem* legendum censent, uti apud Lucilium, qui ita rupices & rusticos vocat. Apud Cæsarem lib. 1. de Bello civili cap. 9. *baronis* vocem occurrere quidam putant, licèt MSS. Codices ferè omnes *berones* habeant. Nec scio an feliciori conjectura alii *barones*, pro *breones*, apud Senatorem lib. 1. Epist. 11. restituant, tametsi posterioris hujus vocabuli significatus perinde incertus sit.

Certè eadem qua apud Cornutum notione *barones* appellasse videtur Isidorus lib. 9. Orig. cap. 4. præterquam quòd Cornutus quosvis lixas ac calones, seu *militum servos* nuncupatos dixit, is verò, quosvis ministros: *Mercenarii*, inquit, *sunt qui serviunt accepta mercede, iidem & Barones Græco nomine, quòd sint fortes in laboribus: βαρὺς enim dicitur gravis, quòd sit fortis.* Ab Isidoro hausit Papias: *Barones Græcè dicti, quòd sint fortes in laboribus, i. mercenarii.* Et Ebrardus Bethuniensis in Græcismo cap. 8.

Est bares fortis, baroque monstrat idem.

Et cap. 9. ubi vocis *Baro* notiones omnes enucleat:

A gravitate Baro fertur, quod monstrat imago
Ejus; nam Græcè Bares id quod grave signat.
Ac proceres verè dicas sic à probitate,
Sunt proceres procul à carie virtute cluentes;
Ut plures firmant, vireant quod pluribus est vir,
Dicitur, ut credo, magis à virtute virendo.

Joannes de Garlandia in Synonymis:

Baro, baronis, gravis aut autherticus est vir.

Denique Glossæ MSS. *Baro Gr. Lat. vir fortis, unde Barones.*

Barones igitur ministri appellati, non modò Persii & Isidori ævis, sed etiam longè postea: siquidem *Barones Regis* vocatos infrà ostendemus regios *ministros*, & qui ex Regis familia erant. Unde non mirum si traductam hanc vocem ad viros magnates passim legamus, qui Principibus ipsis obsequia & ministeria sua præstabant, seu ex officii ratione, seu ex beneficiis ac feudis, quæ ad ejusmodi obsequia impendenda iis indidem conferri solebant. Quinetiam jam inde ab ipsa Augustini tempestate, *Barones* dicti videntur viri nobiles Principum obsequiis & servitio addicti, vel certè viri militares, & qui primas tenebant in aulis Regum. Is enim Serm. 48. ad Fratres in eremo: *Ubinam est Cæsaris corpus præclarum, ubi apparatus deliciarum, ubi multitudo dominorum, ubi caterva Baronum, ubi acies militum?* Et Serm. 68. ad eosdem: *Dic ubi Imperatores & Reges, ubi Principes aut Barones, ubi aurum & argentum ac ornamenta eorum?* Quibus in locis *Barones* ii fortè fuerint, qui in obsequiis Principum versabantur, ita ut numerosum eorum ac nobilem famulatum indicare voluerit Augustinus. Quemadmodum autem famulos, *homines* vulgo etiam appellabant, ita Franci ac cæteri Boreales populi, postquam Galliam invasere, vel Italiam, *Barones* quosvis viros nominarunt. Ita enim in eorum Legibus

Baro vel *Barus*, pro viro quovis, non semel usurpatur. Gloss. Philoxeni: *Baro*, ἀνὴρ. Lex Sal. tit. 33. §. 1. *Si quis baroni viam obstaverit, aut eum impinxerit 600. den. qui faciunt sol. 15. culpabilis judicetur.* Lex Ripuar. tit. 58. §. 12. *Si quis hominem regium tabularium, tam baronem quàm feminam, de mundeburde Ecclesiæ abstulerit, &c.* Lex Aleman. tit. 76. *Si quis mortaudit barum vel feminam, &c.* Tit. 95. *Si barus fuerit qui feminam percusserit.* Ita etiam Lex Longob. lib. 1. tit. 9. §. 3. *Si quis homicidium perpetraverit in barone, libero vel servo, vel ancilla, &c.* Et tit. 13. *Si quis ex baronibus nostris ad nos venire voluerit, securus veniat.* id est, hominibus. Vide V. C. Steph. Baluzium in Notis ad Capitul. p. 996. 1000. Sed & etiamnum Hispani *varones*, quosvis viros seu homines vocant. Vetus Poëma de Alexandro, apud Bivarium:

Entendio Alexandro luego las volentades,
Dixoles: ya varones quiero, que me oyades.

Atque inde forsitan vox *Baro* pro marito apud nostros usurpata legitur, quem vulgo *Homme* vocant. Nisi *Baronum* appellationem viris ac maritis suis dederint uxores, quomodo *dominorum*, ita ut & *Barones* & *dominos*, eos appellaverint honoris causâ, tanquam rerum suarum atque adeo corporis sui dominos. Sic enim uxor maritum suum compellat apud Marculf. lib. 2. form. 17. cùm ipse ejus se *ancillam* profiteatur: *Itemque eo illa ancilla tua, domine & jugalis meus ille, in hoc testamentum promptissima voluntate scribere atque perpetua conservatione rogavi, ut si tu domne & jugalis meus mihi superstes fueris, &c.* Philippus de Beaumanoir cap. 63. *Se feme appele qui ait Baron, li apiax est de nule valeur, sans l'autorité de son Baron ne se pot mettre en tel cas en cort por appeler.* Assisiæ Hierosolymitanæ MSS. cap. 74. *Feme qui ait Baron, ne peut faire apeau dou murtre, que par l'ottroi de son Baron.* Cap. 98. *Se l'on appelle aucune chose feme qui aura Baron, & il la veut deffendre, il la peut deffendre de son cors; & se il ne la veaut deffendre, elle s'en peut deffendre par un autre Champion, &c.* Ita apud Littletonem Sect. 14. 15. 291. & alios passim, in Chron. Flandriæ vernaculo c. 3. 8. 16. 28. 48. 69. 85. 113. &c. Vide Glossarium Saxonicum Somneri in *Beorn*.

Jam verò cùm *Barones* æquè dicerentur, & famuli & mariti, quòd utrosque, ut suprà observatum, *homines* vulgo appellarent etiam majores nostri: factum etiam inde, ut & vassallos, qui nullo medio sibi obnoxii erant, *Barones* vocarent Reges ipsi ac Principes: nam & ipsi vassalli *homines* perinde passim dicuntur, uti suo loco docemus, utpote peculiari Principum obsequio addicti ex beneficiorum & feudorum ratione, quæ ad id ab iis conferebantur, ut servitia sua impenderent, non modò in rebus militaribus, sed etiam civilibus, verbi gratiâ in placitis. Inde igitur

Barones dicti vassalli qui tenent terras suas immediatè de Rege per servitium Militare, & alia feudorum consueta servitia: quo significatu vocem hanc usurpatam passim constat. Statuta Roberti III. Regis Scotiæ cap. 1. §. 6. *Statutum est etiam quòd quilibet Baro, vel alius tenens de Rege, &c.* Constit. Sicul. lib. 1. tit. 44. *Per Comites, Barones, & eos qui à nobis tantùm feuda in capite tenent, non qui Comitibus & Baronibus aliis teneantur, &c.* Mathæus Paris an. 1110. *Si quis Baronum meorum, Comitum, vel aliorum qui de me tenent, mortuus fuerit.* Math. Westmonast. an. 1244. p. 317. *Fecit notificari per totam Angliam, ut Baro quisque terram tenens à Rege in capite, haberet prompta regali præcepto omnia servitia militaria, quæ ei debebantur, tam Episcopi & Abbates, quàm laici Barones.* Charta Guillelmi Ducis Aquitaniæ in Tabul. Vindocinensi Ch. 83. *Tunc Barones mei, qui me juvare debuissent, à fidelitate mea recedentes mihi graviter nocere cœperunt, &c.* Ex obsequii scilicet ratione, ac feudorum natura. Vide Beslium in Comitib. Pictav. p. 516. 561. Cùm ergo nobiles qui Regum servitio ascripti sunt, cæteris nobilibus præmineant, inde

Barones dici cœperunt proceres ac magnates. Capitularia Caroli C. tit. 15. *Ea etiam quæ in Sparnaco de Episcopalibus Capitulis cum inlustribus viris & sapientibus Baronibus vestris observanda delegistis.* Hincmarus Epist. 1. c. 6. *Nam si illi boni Barones post mortem Pipini, cum duobus fratribus sic sano consilio egerunt, ut pax inter fratres Reges, & inter Regni primores ac populum esset.* Ubi *Barones* & *primores* iidem sunt: quomodo *Farones Burgundiæ* appellat non uno loco Fredegarius Scholasticus regni istius proceres, siquidem iidem sunt cum Baronibus, quod censent viri eruditi. Magnates istos *Bers*, vulgo nostri appellant; eos verò qui & natalium prærogativa, prædiis ac possessionibus & vassallorum numero alios præcellebant, *Hauts Bers*, ut est apud Villharduinum n. 23. 51. id est, *altos* & majoris dignitatis *Barones*. Guillelmus Guiart an. 1214.

Fust Prince, un Ber, ou Eschançon.

Le Roman de Garin:

Amauris point li gentis & li Ber.

De ejusmodi supremis Baronibus, sed iis duntaxat qui nulla Ducis aut Comitis dignitate gaudebant, ita Christina Pisana lib. *du Tresor de la cité des Dames*, 2. part. cap. 9. *Nous parlerons premierement icy ausdites Baronnesses dont y a en France, en Bretaigne, & autre part, qui passeront en honneur & puissance moult de Comtesses est-il, quoy-que le nom de Baron ne soit si haut que de Comte. Mais moult est la puissance grande de aucuns Barons, à la cause de leurs Terres, & Seigneurie, & la Noblesse y est, dont leurs femmes tiennent moult grand estat.* Talis fuit Codiciacensis Dominus.

Barones præterea iidem qui *Pares* Curiæ. Chronicon Andrense pag. 389. & 580. *Barones omnes, qui Pares Castelli vocantur.* Vide Duchesnium in Hist. Monmorenciaca pag. 39. 40. & in voce *Pares*.

Barones, quivis vassalli. Ordericus Vital. lib. 3. pag. 465. *Hoc libenter confirmaverunt — & alii Barones eorum.*

Barones castellenses, apud Radulphum de Diceto an. 1040. qui castella possident, *qui ont chasteaux.*

Barones, in regno Aragoniæ, ut auctor est Vitalis Episcopus Oscensis, iidem sunt qui *Rici homines*, qui *scilicet pluralitate vassallorum decorantur*, cum quibus in exercitum pergunt, cùm à Rege evocantur. Quo sensu etiam Franci *Barones* appellant, qui vexilla in præliis educunt, & cum vassallis suis, præeuntibus iisdem vexillis, in præliis pro Rege pugnant, uti pluribus docuimus in Dissertat. 9. ad Joinvillam pag. 190. 191. Extat Charta Caroli Pulcri Regis Franciæ & Navarræ, qua Alphonsum de Hispania *Baronem & Ricum hominem* Navarræ creat: & ut Baronis & Rici hominis statum manutenere possit, eidem de gratia speciali 60. Militias in regno suo Navarræ concedit, modo consueto tenendas & possidendas. *Varones majores*, in Testamento Ranimiri Regis Aragonum æræ 1099. apud Martinezium lib. 2. cap. 38. *Gasse* vetus Poëta, de Theobaldo I. Comite Carnotensi:

Thibaut fut né de France un des plus haus Barons,
Mult avoit par la terre chasteaux & fors maisons.

Alio loco:

Moult i ot riches hom, grant fu la Baronie.

Barones interdum accipiuntur pro quibuslibet dominis rerum immobilium, ut observat Skenæus ad Leges Malcolmi II. Regis Scotiæ.

Barones in Alemannia sunt in duplici differentia. Alii enim dicuntur simpliciter *Barones*, alii *Semper-Barones*. *Semper-Baro*, is esse fertur, qui à nullo horum feudum habet, sed alii ab ipso; adeoque liber est, ut nulli ad fidelitatis adstringatur juramentum, ut propriè Barones de *Limpurg* esse dicuntur. Est autem Alemannis inveteratus usus, & longè observata consuetudo, non magna, quantum conjicere possum, ratione suffulta, ut Baro copulando sibi Militaris & inferioris generis conjugem, prolem inde creatam degeneret atque *debaronizet*, filiique de cætero *Barones* minimè vocitentur. Comites verò per connubium cum simplicis Militaris generis feminis, natos filios non *decomitant*; sed si eorum filii itidem in Militarium genus nubant, extunc illorum demum proles decomitatur, Militariumque generis ordini deinceps connumeratur, quæ profectò observantia haud satis honesta esse videtur. Verba sunt Petri de Andlo lib. 2. de Imperio German. cap. 12. Vide *Princeps*.

Barones Regis, Magnates qui de domo & familia Regis sunt, vel certè majores Regis vassalli, qui de illo prædia sua nudè tenent. Henricus Huntidonensis lib. 5. Histor. pag. 352. Adelwaldum, qui in acie occubuit an. 3. Edw. Confessoris *Baronem Regis* vocat, quem *Ministrum Regis*, Florentius Wigorniensis. Liber Ramesiensis Ecclesiæ sect. 171. *Unus ex Baronibus Edwardi Regis, Tostius nomine. Barones Regis Franciæ*, apud Westmonast. an. 1140. Idem an. 1264. *Fulco filius Warini Baro Regis occisorum in numero* fuit.

Barones Parlamentarii, in Anglia & Scotia, qui vulgò *Lords of Parlement* vocantur, ii sunt ex majoribus regni Baronibus, qui à Rege nudè pendent, & ad Parlamentum, sive Consilium publicum diplomatibus Regiis evocantur: nam constat in Anglia, ut & in Francia, non omnes qui à Rege prædia sua immediatè tenebant, ad Parlamenta admissos, cùm nimius esset eorum numerus; sed illos tantùm qui proximi essent à Rege, & dignitate, & vassallorum numero cæteros anteirent: prout etiam in ipsis Baronum feudis factitatum suo loco ostendimus. Vide *Pares*.

Barones Scacarii, vel *de Scacario*, apud Anglos, appellantur Magnates, qui in Scacario judicum vice funguntur, quorum præcipuus, *Capitalis Baro Scacarii* appellatur. *Mylords* vulgò ii vocantur, id est, ad verbum *meus Dominus*, seu, ut Galli efferunt, *Messires*, sicut hi qui sunt de majori nobilitate, quandiu scilicet hac dignitate gaudent: nam primitus ex Baronibus Curiæ deligebantur, hoc est, ex magnatibus, qui ratione feodorum à Rege nudè pendebant, & ei hominum præstabant. Ut enim apud nos Pares ipsi non dijudicabantur, nisi à Paribus suis, hoc est, Baronibus; ita apud Anglos, ut auctor est Bracton, *Comites vel Barones non amerciabantur nisi per Pares suos, & secundùm modum delicti, & hoc per Barones de Scacario, vel coram ipso Rege.* Horum prærogativam & auctoritatem sic prædicat Niger liber Scacarii parte 1. cap. 4. *Illic* (in Scacario) *residet Capitalis Domini Regis Justitia, primus post Regem in Regno ratione fori: & majores quique de Regno qui familiarius Regiis secretis assistunt: ut quod fuerit sub tantorum præsentia constitutum, vel terminatum, inviolabili jure subsistat. Verùm quidam ex officio, quidam ex sola jussione Principis resident. Ex officio principaliter residet, immo præsidet primus in Regno, Capitalis scilicet Justitia. Huic autem assident ex sola jussione Principis, momentanea scilicet & mobili auctoritate, quidam qui majores & discretiores videntur in Regno, sive de Clero sint, sive de Curia. assident, inquam, ad discenda jura, & dubia determinanda, quæ frequenter ex incidentibus quæstionibus oriuntur. Non enim in ratiociniis, sed in multiplicibus judiciis excellens Scacarii scientia consistit.* Ex quibus conficitur *Barones Scacarii* desumptos *ex Curia*, hoc est, majori nobilitate, delectosque arbitrio Principis; uti factitatum constat in Gallia, in Parlamentis, in quibus non considebant omnes qui nudè à Rege pendebant, sed ex iis delecti, tam ex Baronibus, quàm ex Clero, seu ex Prælatis qui ratione Regalium Regi nudè erant obnoxii. Qui autem primitus ad nutum Barones Scacarii erant, ii postmodum facti sunt perpetui, & ascripti eidem Curiæ: quod sub Henrico III. vel Edwardo I. factitatum putat Spelmannus. Atque ii titulum hunc honorificum non diutiùs retinent, nisi quandiu in suo officio permanent. Unde autem *Barones Scacarii* dici cœperint, ita scribit Fleta lib. 2. cap. 26. *Justitiarii ibidem* (in Scacario) *commorantes Barones esse dicimus, eo quòd suis locis Barones sedere solebant, dum Comes Nortfolciæ & Marescallus Angliæ locum habuit in sedili, tanquam Capitalis Justitiarius Regis Angliæ, Rege in Regno suo non existente, cujus locum occupat hodie Thesaurarius, sed officium tamen occupare non potest. In lineaque ejus sedet Cancellarius de Scacario, juxta quem Barones, de quibus intuitu provectioris ætatis venerabilior esse videtur, propter quod sub ejus testimonio fieri debent brevia, &c.* Scribit Mathæus Paris an. 1244. pag. 433. statuisse eundem Henricum Regem, *ut duo Justitiarii eligerentur in Banco, & duo ibidem Barones in Scacario constituerentur.* Vide Math. Westmon. pag. 385. 408. 429. Nicolaum Trivettum an. 1264. Will. Thorn. pag. 1957. 2006. Cowellum, &c. Capitalium verò Baronum Scacarii Catalogum contexuit Henricus Spelmannus, ex quo cuivis haurire licet.

Barones terrarii, apud Will. de Podio Laurentii cap. 43. terris & prædiis divites, qui multa prædia possident. Vide *Terrarii*.

Barones majores aliquot in Francia recensentur, quorum jura & privilegia ferme eadem erant quæ Parium Fran-

ciæ, & Comitum, quos Majores perinde vocabant, ut qui in suis Baroniis *amortizandi* & *eleemosynandi* facultatem haberent, *ita tamen quòd tenutæ non emembrentur, seu etiam deformentur*, ut est in Statuto Philippi Regis an. 1275. tom. 2. Ordinationum fol. 322. in quo qui hoc jure gaudere dicuntur, recensentur, *Pares Franciæ primùm, scilicet Comes Flandriæ, Duces Aquitaniæ, Burgundiæ, Britanniæ; Comites Nivernensis, Atrebatensis, Andegavensis, & Marchiæ; Comites alii, Blesensis, Autisiodorensis, Tornodorensis, Drocensis, Claromontensis & S. Pauli*, quibus accensentur deinde *Domini de Narbona, de Bellojoco, & de Coucy*. His tribus majoribus Baronibus duos alios *Soliacensem* & *Credonensem* addit Charta quæ describitur in Probat. Historiæ Guinensis pag. 67. *Item vray est qu'en ce Royaume, ainsi que on dit communément, a 4. Baronies notables & principales du Royaume, lesquelles sont Coucy, Craon, Sully, & Beaujeu. Item qu'entre les autres la Baronnie de Coucy qui est composée de 3. Chastellenies, Coucy, la Fere, & Marle, est une des plus anciennes & des plus notables Baronnies de ce Royaume.* Montmorenciaci Dominos, *Primos Franciæ Barones* vocitatos, pluribus probat Duchesnius lib. 1. Hist. hujus Familiæ cap. 5.

Baronum etiam appellatione donantur majores vassalli, qui non à Rege, sed à majoribus Baronibus nudè pendebant. Liber Ramesiensis sect. 277. *Concesserunt ante Barones Ramesiensis Ecclesiæ — quidquid fecerunt in Capitulo apud Ramsey.* Ita ibi non semel. Constitut. Siculæ lib. 3. tit. 22. *Post mortem Baronis, vel Militis qui à Comite vel Barone alio Baroniam aliquam vel feudum tenuerit, &c.* Gervasius Dorobernensis an. 1183. *Protestatum est etiam — quòd Electus Rofensis ante consecrationem suam homagium D. Cantuariensi Archiepiscopo debeat facere statim post electionem suam super Baronia quam tenet de eo.* Charta Willelmi Talemontensis castri Domini: *Et convocans omnes Barones meos, quos de diversis regionibus adduxeram, quosque in honore meo placitaveram, &c.* Infrà, *Optimates* dicuntur.

Barones Comitatus, apud Anglos, majores vassalli in singulis Comitatibus degentes, qui terras suas nudè & liberè de Rege tenent, unde & *liberè tenentes* dicuntur, & Comitum judiciis ac comitiis intersunt, & cum iis jus dicunt. Leges Edw. Confess. cap. 15. *Quòd per hundredum colligerentur, & sigillis Baronum Comitatus sigillarentur, &c.* Leges Henrici I. cap. 30. *Regis judices sunt Barones Comitatus, qui liberas in eis terras habent, per quos debent causæ singulorum alterna prosecutione tractari.* Hinc brevia Regia ad ejusmodi Barones perinde ac ad Justitiarios & Vicecomites diriguntur.

Barones qui socham & sacham habent, in Legibus Henrici I. cap. 10. id est, *qui habent Curiam de suis hominibus*, ut est in Legibus Edw. Confess. cap. 35. seu omnimodam justitiam & jurisdictionem altam mediam & inferiorem super vassallis suis. Vide *Curia Baronum*.

Barones civitatis Londinensis, id est, *cives*, seu *homines de London*, sed præsertim primarii istius civitatis. Mathæus Westmonast. an. 1253. *Talliantur cives Londinenses, quos Barones consuevimus appellare, quasi servi ultimæ conditionis.* Math. Paris eodem anno, de iisdem: *Quos propter civitatis dignitatem & civium antiquam libertatem Barones consuevimus appellare.* An. 1258. *Londinum destinati convocaverunt totius civitatis cives, quos Barones vocant.* Charta Henrici III. de Libertatib. London. *Barones civitatis London. eligant sibi singulis annis de seipsis Majorem.* Eorum istud erat privilegium ut de nulla re responderent extra civitatem, præterquam de tenuris & contractibus forinsecis, ut auctor est Bracton. lib. 5. Tr. 5. cap. 14. Atque inde fortè *Baroniarum* nomen datum domibus quas Barones Londinenses incolebant, in Placito an. 14. Edw. I. apud Spelmannum: nec scio etiam an eadem de causa *Heroes* Londonienses dicantur apud Ingulphum pag. 877. Id porrò privilegium *magnarum civitatum & villarum exemptarum Burgensibus* adscribit etiam auctor Fletæ lib. 2. cap. 54. §. 8. lib. 6. cap. 37. §. 15. quarum perinde incolæ *Baronum* titulo gaudebant. Nam *Eboraci, Cestriæ, Warvici, Fevershami*, & aliarum civitatum regiis privilegiis insignium cives, eadem *Baronum* appellatione donatos observat Spelmannus. Quod etiam in aliquot Franciæ nostræ urbibus videtur obtinuisse: nam *Barones* cives Bituricenses & Aurelianenses vulgò quidam appellant. De Bituricensibus extat Charta Ludovici VII. an. 1145. in qua hæc habentur: *Quòd si infra urbem* (Bituricensem) *aliquid forifecerint, pro laude Baronum ipsius civitatis emendabunt.*

Barones de quinque Portubus, seu *Quinque portuum*, vulgò appellantur in Anglia, qui degunt in quinque præcipuis Angliæ portubus, vicinæ Galliæ objectis, *Hasting, Dover, Hith, Rumney, & Sandwic*, villisque aliis ad easdem pertinentibus, *Rye* præsertim & *Winchelsey*. Hi propter antiquam nobilitatem summamque gloriam quam in regni defensione, in maritimis præliis reportarunt, non solùm (quod hodie nullis præterea in omni Anglia contingit) *Baronum* appellatione honestantur; sed amplissima illustrissimaque privilegia à priscis Regibus obtinuere. Quippe in Regis coronatione quatuor ex se electos mittunt, qui umbraculum suprà ipsius caput deferunt, eademque die solennibus epulis coram ipso à dextris accumbunt. Indicto etiam Parlamento non burgenses ut burgi, non cives ut civitates, (ipsumque Londinum) nec Milites ut singuli Comitatus, *sed duos peritos idoneos Barones è quolibet portu* per breve regium jubentur mittere, qui & in Parlamentariis submonitionibus locum proximum obtinent à Baronibus Regni. Hodie tamen cum iis non consident, sed Communibus, uti vocant, immiscentur: quod fieri cœptum anno 4. Jacobi Regis, uti pluribus refert Spelmannus, à quo quædam ex præallatis sumus mutuati. Porrò præter recensita privilegia, illud erat potissimum, ut de nullo placito responderent, nisi apud *Shypwey*, ut est apud Bractonum lib. 5. Tr. 5. cap. 14. & in Fleta lib. 2. cap. 54. §. 8. cap. 55. §. 1. lib. 6. cap. 37. §. 15. Baronum Quinque portuum meminerunt præterea Mathæus Westmonast. an. 1293. pag. 419. Willelmus Thorn an. 1368. *Baronum de Sandwic*, Willelmus Thorn. an. 1227. *Baronum de libertate Dovoriæ*, idem Scriptor an. 1364. Vide *Custodes Quinque portuum*.

Ejusmodi privilegiorum auctorem Guillelmum Nothum facit Camdenus in Cantio: Guillelmus, inquit, Victor, ut Cantium, quæ tanquam Angliæ clavis habetur, sibi firmiùs retineret, Connestabilem Castro Doverensi, eundemque Limenarcham quinque portubus ex veteri Romanorum instituto præfecit. Hi sunt *Hastings, Dover, Hith, Rumney, & Sandwich*, quibus *Winchelsey & Rie*, ut præcipua & alia oppidula ut membra adjunguntur: quæ quia bello maritimo operam navare tenentur, immunitatibus gaudent magnis & multis, ipseque Limenarcha, qui semper est è proceribus fidei spectatissimæ, in sua jurisdictione Admiralli auctoritatem in plurimis aliaque jura habet.

At primum Joannem Angliæ Regem hasce immunitates sub hisce conditionibus quinque Portubus Anglicanis concessisse, scribit Henricus de *Knyghton* an. 1207. *Iste quoque Joannes fuit primus Rex Angliæ, qui unquam dotavit 5. portus Angliæ de libertatibus & consuetudinibus, quas usque ad moderna tempora clamant tenere pro sequela navigii, ad quod eodem tempore se perpetuò Regi Joanni obligaverunt, & hæredes suos invenire, quando & quo tempore guerræ Rex habeat necessitatem de eis, videlicet 5. portus antedicti rationaliter præmuniti, quoties Rex mandaverit eis, octoginta naves defensabiles propriis suis expensis per 40. dies, & capient deinceps stipendia à Rege: & hæc fuit causa principalis hujus dotationis propter magnam necessitatem quam habuit de navigio ad passagium suum in Normanniam, quam illo tempore perdidit, ut antedictum est, causâ cujus dotationis adhuc clamant liberiores esse præ cæteris par-*

tibus omnibus Regni Angliæ.

Servitia autem quæ Regi debent, ea sunt, ex Willelm. Thorn: *Hastingus debet invenire 21. naves, in qualibet navi 21. homines, cum sarcone qui dicitur, ad quem pertinent tanquam membra unus vicus in Seford, Pevenesselle, Hedneye, Wincheleye, Rye, Hamme, Wekesborne, Crenethe, & Forthclype.*

Romene debet invenire 5. naves, in qualibet navi 24. homines, cum sarcone, ut suprà. Ad quem pertinent Brombelle, Lyde, Osmarstone, Dengemares, & vicus Romenhale.

Hethe debet invenire 5. naves, in qualibet navi 21. homines, cum sarcone, ut suprà. Ad quem pertinet Westmethe.

Dovoria debet invenire 21. naves, in qualibet navi 21. homines, cum sarcone, ut suprà. Ad quem pertinet Folkstan, Feversham, Mergate.

Sandwicus debet invenire 5. naves, in qualibet navi 21. homines, cum sarcone, ut suprà. Ad quem pertinet Fordwicus, Recolver, Serre & Dale.

Summa navium 57. hominum in eisdem 1188. Summa sarconum in eisdem 57.

Servitium quod Barones quinque portuum præscriptorum recognoscunt facere ad submonitionem Regis per annum, si contigerit per 15. dies ad custum eorum proprium: ita quod primus dies computatur à die quo vela navium erexerunt, usque partes ad quas tendere debent, vel ulteriùs, quando Rex voluerit, ad custum ejus. Vide auctorem Fletæ lib. 1. cap. 22. §. 8.

Qui verò hisce portubus præficiuntur, *Custodes Portuum maris*, dicuntur apud Hovedenum in Ricardo I. pag. 784. & Math. Paris. an. 1211. p. 161. *Custodes quinque portuum*, apud eundem Parisium an. 1236. p. 288. an. 1243. p. 406. & alios. De his pluribus agit Seldenus lib. 2. de Dominio maris c. 14. Diversi porrò ab iis, quos *Capitaneos & Custodes maris* dictos annotat, qui Thalassiarcharum seu Amiraliorum munus obibant.

Baronettos, pro *Banneretis*, de quibus egimus, & scribi & usurpari apud Scriptores Anglicos observat Spelmannus. Thomas de *la More* in Vita Edwardi II. sub an. 1321. *Capitur Comes Lancastriæ, Barones, & Baronetti Commilitones ejus, & Milites 95.* Walsinghamus eod. an. *Capti sunt & in custodia detenti Barones & Baronetti 22. Milites 68. &c.* Statutum Ricardi II. an. 5. *Scit-il Erchevesque, Evesque, Abbé, Prior, Duc, Counte, Baron, Baronet, Chivaler de Countée, Cittizen de Cité, &c.* Ita apud Henricum Knyghton. an. 1296. At Spelmannus in Rotulis Parlamentariis MSS. iis locis, ubi *Baronettos* habent libri impressi, *Banneretos* scribi, & ex MSS. restituendum monet. Sed vix cum illo censuerim *Baronettos*, Barones seu magnates esse qui de aliis quàm de Rege, terras suas tenent. Utut sit, constat an. 1611. Jacobum Magnæ Britanniæ Regem novum *Baronettorum* Ordinem creasse, quem inter Barones Regni & Equestres classes constituit, diplomate quod descripsit Spelmannus.

Baronissa, Uxor Baronis, vel virago, scilicet Baronis habens animum. Jo. de Janua.

Baronia, Prædium à Rege nudè pendens, vel majus prædium, aut feudum. Gervasius Dorobernienss in Henrico II. an. 1163. *Archiepiscopi & Episcopi — habent possessiones suas de domino Rege, sicut Baroniam, & inde respondent ministris & Justitiis Regis.* Constit. Siculæ lib. 1. tit. 39. §. 2. *De Comitatibus, videlicet Baroniis, civitatibus, castris & magnis feudis, quæ in quaternionibus doanæ nostræ Baronum inveniuntur inscripta.* Adde tit. 41. lib. 3. tit. 4. Baroniæ verò à castro quod intra illius fines constructum est, nomen assumunt, ut est in Constit. Sicul. lib. 3. tit. 14. §. 1.

Tenere in Baronia, dicitur in Stabilimentis S. Ludovici lib. 2. cap. 36. qui jus nundinarum, castellaniam, peagium, & ligium estagium in suo feodo habet: *Qui a marchié, Chastellerie, ou paage, & lige estage, il tient en Baronnie, &c.* Hominium Joannis Avennensis Comitis Hannoniensis præstitum Philippo Pulcro an. 1290. mense Sept. *Et sciendum est quod prædictam terram tenebimus ab eodem & successoribus suis in Baronia, & eidem faciemus servitium cum quinque Militibus pro eadem, sicut alii Barones dicti Regni.* Charta ejusdem Regis pro Ludovico fratre: *Teneremur eidem fratri nostro assidere in terra cum nobilitate & Baronia 15. millia librarum parvorum Turonensium annui reditus, — quæ omnia sibi in Comitatu & Baronia assignamus & assidemus.* In alia Joannis Regis an. 1342. dicitur Comes Rociacensis tenere *à une foy & hommage & en Baronnie les terres de Blazon, de Chimelier, & de Mirebeau en Anjou.*

Tenere in Baronia & Comitatu. Charta Philippi Regis Fr. an. 1279. laudata à Duchesnio in Probat. Histor. Ducum Burgundiæ p. 93. *Tenebunt in feodum ligium à dicto Duce & ejus hæredibus in Baronia & Comitatu ad unum feodum & unum homagium — dictos Baroniam & Comitatum Cabilonensem, — ita tamen quòd in Prædictis quæ dicto Duci remanent, dicti Comes & Comitissa & eorum hæredes nihil juris & Baroniæ vel dominii de cætero poterunt reclamare.* Testamentum Hugonis Ducis Burgund. an. 1272. ibid. p. 78. *Civitatem Cabilonensem cum pertinentiis — Baroniam Comitatus Cabilonensis, &c.*

Baronia integra, apud Anglos dicitur constare 13. *feodis & tertia parte unius feodi Militis, quolibet feodo computato ad 20. libratas, quæ faciunt in toto 400. marcas*, in Modo tenendi Parliamentum, cap. de Laïcis: uti *Comitatus 20. feodis unius Militis, quolibet perinde feodo computato ad 20. libratas, quæ faciunt 400. libratas in toto.* Apud Normannos videtur constitisse servitio quinque Militum. Regestum Philippi Aug. Herouvallianum fol. 167. *Ricardus de Harcourt tenet honorem S. Salvatoris de domino Rege per servitium 4. Militum: sed debebat quinque, quando Baronia erat integra.* Fol. seq. *Guillelmus de Hommet Constabularius Normanniæ tenet de domino Rege honorem de Hommeto per servitium 5. Militum, & habet in eadem Baronia 22. feoda Militum ad servitium suum proprium, &c.*

Baronias præterea appellarunt nostri, quatuor principatus in quos divisum fuit regnum Hierosolymitanum, quorum primus fuit regnum Hierusalem, *quod propter sui brevitatem Principatum, seu Baroniam appellabant*; altera *Baronia* fuit Comitatus Tripolitanus; tertia, Antiochiæ Principatus; quarta, Comitatus Rohes. Ita Will. Tyrius lib. 16. cap. 29. Jacobus de Vitriaco lib. 1. c. 30. 31. &c. Gesta Lud. VII. Regis Fr. c. 17. Sanutus lib. 3. part. 7. c. 1. Assisæ Hierosol. Odoricus Rainaldus an. 1291. n. 16. 17. &c.

Baroniæ, Regalia, seu majora dominia Episcoporum ac Prælatorum, quæ à Regibus in feudum tenentur. Math. Westmonaster. an. 1245. p. 320. de Episcopo Cicestriensi: *Baronia ad Episcopatum pertinente privari meruit multo tempore.* Idem an. 1253. p. 352. *Conventus tam de Baronia, quàm de possessionibus Ecclesiæ, &c.* P. 375. de Electo Dunelmensi: *Susceptus à Rege, homagium ei de Baronia perficiens, &c.* Adde p. 430. Mathæus Paris an. 1240. *Rex precibus amicabilibus mitigatus D. Episcopo Cestrensi Rogero, — Baroniam suam in pace benignè restituit.* Idem an. 1257. *Ut Episcopi & Abbates decimam suam darent de Baroniis suis plenariè.* Articuli Episcoporum Angliæ in Addit. ad eundem Parisium p. 131. *Distringuntur Episcopi per Baronias suas, &c.* Monasticum Anglic. to. 1. p. 280. *Dicunt quòd dictus Abbas & prædecessores sui nunquam tenuerunt in Baronia, sed per servitium unius Militis, & tenuerunt Abbatiam illam de domino Rege in Capite.* Adde p. 299. Ea verò Regalia non unica, sed pluribus Baroniis constabant: tot enim erant Baroniæ, quot majora prædia. Thomas Stubbs in Episcopis Eboracensibus: *Rex iratus tres Baronias Archiepiscopatui Eboracensi ex antiquo collatas, & eidem annexas — seisiri fecit.*

Monasticum Anglican. to. 1. p. 210. *Pro Abbate baroniam unam, & pro singulis Monachis qui cum Abbate contra dictum Regem processerant, singula feoda Militum arripuit.*

Id etiam obtinuit in Francia, ut Regalia Episcoporum & Ecclesiarum *Baroniæ* dicerentur. Regestum Parlamenti B. continens Aresta an. 1282. S. Martini fol. 63. *Cùm Episcopus Constanticus nobis conquestus fuisset quòd cùm in villa sua de S. Laudo, quam tenet à nobis per baroniam, tempore mortis prædecessoris sui essent pilloricum, scala & pala, quæ consumptæ sunt, &c.* Et fol. 79. fit mentio *Baroniæ & jurisdictionis* Episcopi Dolensis, & *Baroniæ* Archiepiscopi Remensis: in 1. Regesto fol. 146. *Baroniæ* Episcopi Belvacensis, & in Charta Ludovici Reg. mens. Decemb. 1233. in Charta an. 1307. *Baroniæ Ecclesiæ Lugdunensis*: in Regesto Chartophylacii Regii 17. *Baroniæ & temporalitatis Episcopatus Lingonensis, &c.* Ratione igitur harum Baroniarum, *Barones* interdum Episcopi appellantur. Appendix ad Gregorii Tur. Histor. *Burgundiæ Barones, tam Episcopi, quàm cæteri Leudes, &c.* Nam non modò propter Regalia, ut alii Barones, servitiis omnibus feudalibus obnoxii erant, sed etiam in Comitiis publicis seu Parlamentis sedere iis jus erat, cujus apud nostros usus infinita prostant exempla apud Tillium & alios. In Anglia verò Episcopos in Parlamentis publicis, eo nomine locum & sedem habere constat. Concilium Clarendoniæ habitum an. 1164. art. 11. apud Gervasium Dorobern. *Archiepiscopi, Episcopi, & universæ personæ regni, qui de Rege tenent in capite, habent possessiones suas de Rege, sicut Baroniam, & inde respondent Justitiariis & ministris Regis: & sequuntur & faciunt omnes rectitudines & consuetudines regias, & sicut cæteri debent interesse judiciis Curiæ Regis cum Baronibus, quousque perveniatur in judicio ad diminutionem membrorum, vel mortem.*

Barones in Aragonia qui dicantur, vide in *Rici homines.*

Baronali jure possidere, id est, quemadmodum Barones, vel supremo jure ac dominio, in Bulla Paschalis II. PP. apud Ughellum to. 1. p. 996.

Barones Eleemosynarii, apud Stanfordium, & in Jure Anglicano, dicuntur iidem Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, & Priores, qui prædia sua Ecclesiæ à Rege tenent per *Baroniam*. Baronias enim suas ex *Eleemosyna* Regum perhibentur accepisse, licèt ipsa prædia aliorum sæpe munificentia consequuti fuerint. Quomodo etiam apud nos *Regalia* Ecclesiarum censentur esse ex sola regia liberalitate iis olim concessa.

Baronum jura varia recensentur, quorum aliquot describit Philippus Bellomanerius in Consuetudine Belvacensi MS. cap. 58. qui eorum præcipuum fuisse ait, quod castris ac fortericiis vassallorum suorum in propriis bellis ac negotiis uti iis fas esset, de quo more uberrimam Disputationem instituimus ad Joinvillam, quæ est trigesima.

Aliud præterea Baronibus privilegium adscribit, ut vassallorum tenementa ac prædia possint sibi asserere, si ea aut domibus vel munitionibus suis, vel baroniæ suæ communi utilitati noceant, facta rationabili aliorum prædiorum compensatione: *Més voirs est qu'il ne doit pas estre contraint au vendre, s'il ne li plaist, més l'escange soffisant ne pot il refuser.*

Barones omnem justitiam habent in suis Baroniis. Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 24. *Bers si a toutes justices en sa terre, ne li Rois ne puet mettre ban en la terre au Baron sans son assentement.* Et cap. seq. dicitur Baro habere justitiam murtri, raptus, & incisionis, seu mulieris gravidæ vulneratæ: *Bers si a en sa terre murtre & rat & encis.* Et cap. 4. quod inscribitur, *des cas de haute justice de Baronie*, hi casus recensentur, *traïson, rat, arson, murtre, encis, & tous crimes où il i a peril de perdre vie ou membre, là où l'en fesoit bataille.* Id est, proditio, raptus, incendium, murtrum, incisio, & crimina omnia in quibus mors aut membrorum mutilatio indicuntur, & quorum probatio per duellum decernitur.

Baroniæ divisionem inter hæredes non admittunt Statuta S. Ludovici lib. 1. cap. 24. *Baronnie ne part mie entre freres, se leur pere ne leur a fait partie, més li ainznez doit fere avenant bienfet au puisné, & si doit les filles marier.* Charta Willelmi Comitis Forcalquerii an. 1211. *Fuitque arbitrium Curiæ* (Regis Franciæ) *ad usus & consuetudines Franciæ hactenus approbatas: tale scilicet quod non audierant neque viderant, quòd Baronia aliqua esset divisa pro hærede femina, in qua hæres masculus haberetur: sed hæres femina maritagium accipiebat à patre vel matre sua, vel fratribus suis, &c.* Petrus de Vineis lib. 6. Ep. 25. de Concessione castri: *Quod castrum ipsum à nobis & hæredibus nostris in Capitaniam teneat, & immediatè à nostra Curia recognoscat: vivens jure Francorum, in eo videlicet, quòd major natu exclusis minoribus fratribus & cohæredibus in castro ipso succedat.* His consona habent Consuetudines nostræ municipales à nobis laudatæ ad eadem Stabilimenta. Vide *Curia Baronum.*

Baroniæ titulus quibusdam præterea majoribus prædiis attributus ex privilegio Regum speciali: sed hoc seriùs in Anglia obtinuit. Observant enim Spelmannus & Edwardus Cokus ad Littletonem sect. 1. & 9. Ricardum II. anno regni sui 8. Christi 1387. Joannem *de Beauchampe de Holt* Senescallum Hospitii Regii, *in unum Parium & Baronum Regni* præfecisse, statuisseque ut *idem Johannes & hæredes masculi de corpore suo exeuntes statum Baronis obtineant, ac Domini de Beauchampe, & Barones de Kidesminster nuncupentur.*

Baronia, Ordo nobilium, Baronum, *Baronatus*. Epistola Ludovici VII. Reg. to. 4. Hist. Franc. p. 583. *Postulationibus Cleri, & assensu Baroniæ, toti regno pacem constituimus.* Infrà: *In pacem istam juraverunt Dux Burgundiæ, — & reliqua Baronia quæ aderat.* Henricus de *Knyghton*: *Et obsederunt Athelstanum cum Baronia sua in civitate. Vacce*, vetus Poëta Gallicus:

Moult i ot riches hom, grant fu la Baronnie.

Jo. Villaneus lib. 6. cap. 37. *Con tutta la Baronia di Francia.* Lib. 7. c. 21. *Il Re Carlo con tutta sua Baronia entro in Fiorenza.* Cap. 26. *Col fiore di sua Baronia.*

Baronagium, Baronum seu magnatum ordo, ἀρχοντικὸν Annæ Comnenæ Lib. 1. Alexiad. pag. 11. Math. Paris an. 1239. *Illustris Rex & totum Francorum Baronagium.* Adde p. 605. 634. Math. Vestmonaster. an. 1238. *Rex Henricus sine consilio Baronagii sui maritum Richardum de Clare, &c.* Walsinghamus in Edw. I. *Hoc anno Rex de consilio Baronagii Walliam intravit.* Apud Joannem Villaneum lib. 7. cap. 10. *Baronaggio*, idem sonat ac Baronis dignitas.

Barnagium, vox abbreviata ex *Baronagium*, seu potiùs conficta ex Gallica *Barnage*. Math. Paris an. 1242. *Dominus Rex de consilio Barnagii sui, &c.* An. 1244. *Supposuit se dispositioni & censuræ Regum Francorum & Anglorum, ac Barnagii regnorum eorundem.* Adde p. 501. 445. 659.

Le Roman de Vacces MS.

Mout fu grant le Barnage que Rou out amené.

Le Roman de Garin MS.

Li jors approche, & li Barnage vint,
Haute est la feste que l'Empereur tint.

Guillelmus *Guiart* MS. an. 1179.

Fist assembler tout son barnage.

Alibi:

A grant ost & à grant Barnage,
La refu par lui le veage
De S. Jaques si aquités,
Qu'il i prist cent & sis cités.

Et anno 1248.

Le Roi monte, & tout son Barnage,
Et se rengent és sablonieres.

Sed & sæpe vox *Barnage*, pro nobilitate generis & natalium usurpatur. *Le Roman de Garin*:

Mult fu pruz & Chevalier gentil,
De haut barnage, & de moult riche pris.

Le Lucidaire MS.

S'a grant joie, & ses grans barnages.
Verra-on tourner à hontage.

Interdum pro ipsa animi magnitudine. Vetus Poëta MS.

Que conquis ot li Ber par son barnage grant.

Ita *ber*, pro *generosus*, *magnanimus*. *Le Roman de Garin:*

Sor le chancel monta Hunaut le ber.

Infrà:

Hé Hunaut sire, franc Chevalier & ber.

Le Roman de Florimon MS.

Florimons fu gentis & ber.

Barnatus, quasi Baronatus, Ordo Baronum. Capitula Caroli Calvi tit. 22. *Deus omnipotens nobis donet, ut vestram fidelitatem & vestrum adjutorium, quæ semper contra nos cum omni Barnatu demonstrastis, vobis sic merere possimus, sicut antecessores nostri vestris antecessoribus in bene meruerunt, &c.* Ubi vir magnus *Barnatum* hoc loco interpretatur *fidem & observantiam, quæ Barones & Regis vassallos in primis decet.* Sed vix est ut assentiar, cùm potiùs videantur, *cum omnibus Baronibus*, hæc verba sonare: nam ita *Barné* usurparunt nostri. Philippus *Mouskes* ex Bibl. Regia:

Cilderis fut lues couronnés,
Car loet la tout li Barnés.

Vetus Poëma MS. de Vulpe Rege coronato:

Pour son maintiens, dont li renons
Estoit ja par tout si alés,
Que meismes tout li Barnés
Prisent del tout si sa maniere.

Le Roman d'Aubery MS.

Le fert li Cuens o molt riche Barné.

Le Roman de Garin MS.

Et commanda à son riche Barné,
Communément fussent trestuit armé.

Alibi:

Nul le regarde de France li Barné.

Rursum:

Lors si irai à mon riche Barné.

BAROSUS, Βάκηλος, σοβαρὸς, in vet. Gloss. Gloss. Lat. Græc. *Barbo*, βάκηλος.

BARRA, Fustis, vectis, nostris *Barre*, Hispanis *Barra*, Italis *Sbarra*. Glossæ MSS. *Clater, tri, barra ostii.* Honorius III. PP. ad Episcopum Egolismensem: *Quædam barra ferrea super dextræ suæ pollicem fortuito casu cadens ungulam avulsit ab eo.* De vocis origine quædam habet V. Cl. Ægid. Menag. in Orig. Italic.

Barræ dicuntur præsertim repagula ac septa quæ ad munimenta oppidorum & castrorum, vel ad eorum introitus ac portas ponuntur, ne inconsultis custodibus in eas aditus quibusvis pateat. Will. Brito lib. 3. Philipp.

Stabat enim firmus ut barra repagula firmans.

Infrà:

Tunc Comes exclamat: Barras, gaudete Quirites,
Fregimus, in manibus sunt barræ denique nostris,
Nulla potest nobis jam barrula tollere barras.

Charta Philippi Aug. an. 1195. pro Communia sancti Quintini apud Hemereum: *Servientes villæ & ii qui barras & portas villæ servant, nulli habeant respondere Justitiæ de catallo, nisi coram Majore & juratis.* Alia an. 1306. apud Loysellum in Hist. Bellovac. *Super eo etiam quod nos barras licias feceramus fieri ad portas villæ prædictæ.* Chronicon S. Michaëlis Virdun. *Hic Fredericus propter frequentes Campanorum in Lotharingiam incursiones, in confinio Lotharingiæ & Campaniæ castrum extruxit, quod Barrum, quasi barram nominavit.* Adde Albertum Argentin. pag. 146.

Barra, Septum Curiæ, cancelli, auditorium, ubi causæ coram judicibus ab Advocatis perorantur: nostris, *Barreau*. Henricus de *Knyghton* pag. 2547. *Dominus Hugo de Spencer ductus coram Domino Willelmo Trussel Justitiario, arenatus est coram eo ad barram.* Sic lego, pro *barrum*. Will. Thorn: *Coram quibus vocatus est Abbas, & coram eis stans ante barras, pœnam excessus Monachi sui recepturus, condemnatus est, &c.*

Barræ, interdum etiam dicuntur Exceptiones rei, vel generatim primæ litium instructiones, quæ ad *Barras* fori simplici ac nuda formula peraguntur. Sic porro appellatæ, quòd exceptionibus contra actorem vice repagulorum utatur reus. Philippus de *Beaumanoir* MS. cap. 61. *Se gage sunt por aucunes barres de querelle, non pas du principal du fet, li vainqueres ne gaigne fors que le bare, porquoi li gages furent donné. Et por ce est-il à entendre, se le barre estoit dilatoire, &c.* Et infrà: *A briément parler, toutes barres & exceptions sont dilatoires, par lesquelles besoignes de quoi on plede, ne font fors à alongier. Et celes qu'on appelle peremptoires, sont les resons qu'on met avant, par lesquelles, ou par aucune desquelles, selon le preuve, querele est gaigné.* Et cap. 67. *La û il jugié soit du principal de le querelle, soit de barres.* Exinde primis Curiis, à quibus appellare licet, id nominis attributum. Charta an. 1391. 26. Jan. in Chartophylacio Regio, Scrinio *Bretagne*, num. 74. *Et quòd de defectu vel denegatione juris in dicta patria Britanniæ, ac etiam de malo judicio subditi sui poterant appellare ad Regem, & suam Parlamenti Curiam, salvis tamen dicto Duci barris & gradibus suis de ressorto, sicut prædecessores sui Britanniæ Duces uti consueverant.* Charta alia an. 1394. de eodem Duce Britanniæ, ibidem: *Dit ledit Duc que par la Coustume de son pays, tous les ressorts des Cours & Sieges de ses sujets dudit Duché, & aussi des siens, viennent par contredits de degré en degré à sa Cour & Barre de Rennes, & de Rennes vont par appellation à son Parlement de Bretagne, excepté la Barre & Siege de Nantes.*

Barræ, præterea dicuntur Tributa quævis, præsertim quæ ad urbium & oppidorum *barras* & portas præstantur. Charta an. 1236. in Regesto Comitum Tolosæ fol. 51. *Agros & condaminas, introitus & exitus, prata & pascua, necnon & barras, & alberetas, & ramerios, & devesios, & adempriva, & expletivos, &c.* Charta Geraldi Episcopi Cadurcensis an. 1248. in Historia Episcop. Cadurc. num. 104. *Item contra voluntatem nostram super pontem Caturcensem quemdam soccum, & quamdam barram posuerunt, in quo denarii qui exacti erant à prætereuntibus per pontem prædictum, reponerentur.* Curia Generalis Catalaniæ in villa Montissoni an. 1363. *Eidem barras, pedagia, vel alia nova vectigalia concessimus.*

Barragium, eadem notione, vulgò *Barrage*. Charta an. 1309. in 2. Regesto Philippi Pulcri num. 85. *Nec pedagium seu barragium in honorio castri & castellaniæ de Burdelia solvere compellentur.*

Barragium, Barræ ipsæ. Chronicon incerti Auctoris editum à Catello, an. 1226. *Trepidantes de barragio, si permitteretur per villam incedere multitudo, portas civitatis percla udunt.*

Barrarius, Telonarius, qui tributa *ad barras* exigit. Litteræ Philippi Augusti an. 1207. pro Rothomagensibus in Normannicis Duchesnii: *Nullus civium Rothomagi debet accipere intersignia à Vicecomite ad Barrarium; sed affidet Barrario, quod consuetudinem non debet, si aliter ei crediderit, &c.* Usatica MSS. Vicecomitatus Aquæ Rotomagi: *Se aucun des Sergens de la Vicomté de l'Eaüe & la garde des portes que l'en appelle Barrieres, prent aucun marchant qui s'en voit sans le commandement & le congé des Vicomtes de l'Eaüe, &c.*

Barrare, *Barroyer*, apud Butilerium lib. 1. tit. 34. Statutum Henrici VI. Regis Angl. an. 33. cap. 2. apud Will. Stanford lib. 2. de Placit. Coronæ cap. 27. *Non essent barratæ, neque inhabilitatæ ad prosequendum quamcunque actionem, &c.*

Barreria, *Barrera*, idem quod *Barra*, Gallis, *Barriere*, repagulum, transversarium lignum inter duo alia arrectaria & extantia positum; Græcis βαλβίς. Chronic. incerti

certi Auctoris apud Catellum an. 1217. *Aggressionibus & discursibus qui fiebant circa villam (quos & cives impediebant barreriis & fossatis) adversarios infestabat.* Adde Guill. de Podiolaurentii cap. 30.

Barrera, eadem notione apud Will. Thorn an. 1285.

BARRACANUS, Panni, seu, ut vocant, *Cameloti* species, vulgò *Barracan*; fortè quod licia *barrarum* formam efficiant. Petrus Venerab. in Statut. Cluniacens. c. 18. *Statutum est etiam ut nullus scarlatas, aut barracanos, vel pretiosos burellos, — sive picta quolibet modo stamina habeat.* S. Bernardus de Vita & morib. Relig. cap. 9. *Putasne cujuspiam ibi lectuli opertorium cattinum, aut discolor barracanus operiebat?*

BARRANCUS, vox Hispanica, *Barranco*, Locus cavus, iter tortuosum, impeditum. Occurrit in Charta Sanctii Regis Aragonum æræ 1132. apud Martinezium in Hist. Pinnatensi lib. 3. cap. 9.

BARRAGAN. Vide *Alchaz*.

BARRATA. Synodicon Nicosiense cap. 29. *de Contractibus usurariis*; ubi Notarii & alii Scriptores vetantur eos scribere, & iis interesse: *Ne in contractibus prædictis, quos, ut vulgariter loquamur, Barratas appellant, fidejussores se constituant, aut debitores pro aliis.* Vide *Barra*.

BARRIDUS, Cadus, *Barillus*. Capitulare de Villis cap. 68. *Volumus ut bonos barridos ferro ligatos, quos in hostem & ad palatium mittere possint judices, singuli præparatos semper habeant, & utres ex coriis non faciant.* Vide *Barillus*.

Barridus, *Superbus*, *à barrus dicitur*. Joan. de Janua.

BARRIGENA. Vide *Barginus*.

BARRINI, Hæretici, Valdensium, seu Catharorum asseclæ, in Constitut. Frider. Imp. forsan, inquit Gretzerus, à *Barro* monte circa lacum Larium nomen hoc sortiti, aut à *Barrian*, in agro Cremensi.

BARRIUM, Hispanis *Barrio*, Arvernis *Barri*, quibus ita appellatur ædium ac domorum extra urbem & ad suburbana quædam congeries: unde ea domorum series intra sancti Alarici in urbe Claromontensi suburbium, *les Barri de S. Aliri* dicitur. In Provinciæ verò Comitatu *Barrium* vocant eum ædium numerum qui muris includitur. Vetus Scheda apud Sandovallium de Prælio *de Clavijo*, pag. 224. *Era 987. flamma exivit de mari, & incendit plurimas urbes & villas, & homines, & vestias, & in ipso mare primas incendit, & in Zamora unum barrium, & in Carrione, & in castro Xeriz, & in Burgos centum casas, &c.* Charta Hispanica æræ 1140. apud Anton. de *Yepez*, in Chron. Ord. S. Bened. tom. 6. *Et damus vobis illum barrium ante illa porta quæ respicit ad illum flumen in parte sinistra, ut populetis illum post parte vestra: & fiat integrum barrium illum ad domum S. Mariæ, & vestrum vestrisque successoribus.* Charta Philippi Pulcri Reg. Franc. pro Pariagio villæ Sarlatensis an. 1299. in Regesto ejusdem Regis incip. an. prædicto, ex Chartophylacio Regio, num. 6. *Omnibus habitatoribus dictæ villæ, & barriorum, & ipsius parochiæ, & aliis extra dictam villam & parochiam commorantibus, &c.* Alia an. 1300. ibid. num. 48. *Illas 9. domos seu operatoria quæ sunt in barrio prope portam Arnaldi Bernardi, &c.* Alia an. 1309. in 2. Regesto ejusdem Regis num. 75. *Item duo casalia & dimidium in barrio ejusdem castri.* Charta Libertatum Bastidæ in Petragoricis an. 1310. *Quicunque voluerit habere furnum, poterit facere in dicta bastida & barriis ejusdem bastidæ ad decoquendum panem suum, &c.* Consuetudines Tolosæ, rubrica de Homagiis: *Intus muros, seu portas Tolosæ, seu barria.* Adde eundem Sandovallium in Episcopis Pampilon. pag. 40. Chron. Petri IV. Reg. Arag. lib. 3. cap. 26. & alibi.

Varrium, eadem notione in Charta Hispanica æræ 1010. apud *Yepez*, in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 1. pag. 21. Appendicis: *De ipsa via qui exiit de varrio sanctæ Eugeniæ.* Infrà: *Ad varrio de sancti Johannis, &c.* In alia Alphonsi VI. Regis æræ 1128. apud eundem tom. 6. *Et illo forno, qui est in varrio sancti Laurentii, &c.*

Barriani, Castri incolæ, qui in castri vel oppidi *barris* mansionem habent. Charta Isarni de S. Paulo in Regesto Carcasson. pag. 54. *Consules & universi Milites & barriani ejusdem castri.* Alia ibidem: *Nos & Milites atque barriani de Najaco.*

BARRIZARE. Joan. de Janua: *Scurrilitas, leccacitas, turpitudo, luxuriosa verba, quæ vulgariter barrizare dicuntur, & dicitur à stultis curialitas.* f. *Barrizaia*.

BARROI, *id est*, *Liber*, Papiæ. Vide *Baro*.

BARRUS, Papiæ, *Rufus*, *niger*. Legendum *Burrus*. Gloss. Lat. Græc. *Burrum*, ξανθόν, πυῤῥόν.

Barrus, *qui & elephas dicitur*, apud Petrum Damian. lib. 1. Epist. 15. Vide Festum in *Barrire*.

BARSCALCUS. Annotatio Arnonis Episcopi, apud Canis. tom. 1. Antiq. lect. pag. 486. *Tradidit memoratus Dux in pago Opingor villam nuncupatam Opinga, in qua sunt mansi 20. inter barscalcos & servos, & inter vestitos & apsos, cum campis, pratis, silvis, &c.* Ibid. p. 491. *Item de Ecclesiis parrochialibus, quas in beneficium pertinent, & de barscalcis unà cum servis, sive de eorum territorio dotatæ sint.* Alibi: *Et in ea mansos 60. inter vestitos & apsos, & inter exercitales & barscalcos cum omnibus appendititiis.* Charta Ludovici Regis an. 892. in Metropoli Salisburg. tom. 1. pag. 130. *Cum curtibus & casis aliisque ædificiis, familiis, utriusque sexus mancipiis, parschalcis, sindmannis, herigistnotis, censibus, &c.* Charta Ottonis Mag. an. 950. pro Ecclesia Ratisbon. apud Meibomium: *Cum — silvis, aquis, piscationibus mansionariis, barschalkis, aureariis, brunneariis, &c.* Charta an. 1107. in Metropoli Salisburg. tom. 2. pag. 131. *Notificamus qualiter duæ sorores couterinæ — sub libera parschalcorum conditione constitutæ, prædium suum — delegaverunt, &c.* Ita promiscuè *Barchalci* & *Parschalci* dicuntur in Chartis Germanicis in eadem Metropoli. Vide tom. 2. pag. 179. *Mansi* verò *Barscalci*, videntur esse *colonorum liberorum*, diversi à *mansis servorum*, seu qui à servis coluntur. Vox deducta à *Bar*, vel *Baro*, id est, homo liber, & *Schalck*, servus: quasi *Barscalci* fuerint homines mediæ conditionis inter liberos & servos; vel Baronum servi.

BARTA, Silvæ species. Charta anni 1238. in Regesto Tolosano Cameræ Comput. Paris. fol. 43. *Terras cultas & incultas, videlicet & boscos & bartas, domos & casales, ædificia & bastimenta, &c.* Occurrit ibi non semel fol. 46. 53. &c. simili verborum tenore.

BARTO, *Genus organi*, in Gloss. Isidori, f. *Barbiton*.

BARTON, *Prædium dominicum*, vel *terræ* quas vocant *Dominicales*, hoc est, quas in distributione manerii dominus non elocavit hæreditariè, sed alendæ familiæ suæ causâ propriis manibus reservavit: *Dominicum*, Gall. *Domaine*. Vox in Devonia, inquit Spelmannus, & plaga Angliæ Occidentali bene nota.

BARULAS. Glossæ Isonis Magistri ad Prudentium: *Infans: Barulas.*

BARULI vel *Carbunculi*, Morbus equorum, in eorum tergo, ex superfluitate sanguinis vel humoris, de quo Jordanus Risus Calaber MS. lib. 2. de Medicaminibus equorum.

BARUS. Gloss. Lat. Græc. *Barus*, *burrus*, πυῤῥός. Vide *Baro*, & *Barrus*.

BASANIUM. Charta Petri Parisiorum Episcopi an. 1218. apud Sammarthanos: *Capam viridem & duo tapeta parva de Hispania, quæ sunt in capella nostra, & tres quarellos, unum de corio deauratum, & duos operatos ad basanium nostrum.*

BASCAUDÆ, veteri Interpreti Juvenalis Sat. 12. v. 46. *Vasa ubi calices lavabantur, cacabus.* Papias: *Bascaudæ, conchæ æreæ, genera vasorum.* Vox vetus Gallica, quam etiamnum retinent Cambro-Britanni, qui prisca Gallorum lingua loqui creduntur: est enim iis *Basgawd* & *Basged*, sporta, cophinus, corbis, canistrum: nam vocem Britannicam esse testatur Martialis:

Barbara de pictis venit bascauda Britannis.

Mascauda, in MSS. Codd. Juvenalis legi scribit Petrus Pithœus, pro *Bascauda*. Vetus Glossar. *Macusta*, βαύκη. Ubi rectè *Mascauda* emendat Salmasius.

Basculi, *Basculi*, Prædones, Ruptarii, ex Vasconia, cujus incolæ *Basques*, id est, *Vascones*, appellantur, *Basculi*, apud Turpinum cap. 7. Silvester Giraldus lib. 2. de Expugnat. Hibern. cap. 7. *Urbs Baonensis, quam hodie nostra continet Gasconia, Basclonia caput est, unde Hibernenses provenerant.* Adde Topogr. Hibern. dist. 3. cap. 8. Nicolaus Trivettus an. 1239. *Terra Basclorum, cujus caput est civitas Baiona.* Rob. de Monte an. 1179. *Quidam Basculi, & Navarrenses, & Brebenzones venerunt ad urbem Burdegalensem, & illam vastaverunt.* Chronicon. S. Stephani Lemovic. an. 1204. *Joannes Episcopus Lemovicensis — obsedit Nobiliacum in quo se incluserant quamplures Bascli & ruptarii, qui populum & terram vastabant.*

Basculi, in Chronico Vosiensi cap. 69. & 73. ut & apud Stephanum Tornacensem Epist. 90. Vide Varronem lib. 2. de Re rustica cap. 10.

Basculones, apud Catellum in Hist. Comitum Tolosæ p. 246. &

Basclones dicuntur in Concilio Avenionensi an. 1209. cap. 7. ubi perinde ac hæretici, cum Aragonibus, Brabanzonibus, cæterisque ruptariis & raptoribus excommunicantur: quod antea etiam statuerat Alexander III PP. in Lateranensi Concilio can. 27.

Baseleus, *Baselum*. Papias: *Baseleus dicitur corruptè, is est enim faselus, i. genus navis.* Gloss. MS. Eccl. Paris. habet *Baselum, &c.*

Basella, Parva *basis*. Palladius lib. 1. de Re rust. c. 18. de cella vinaria: *Medium spatium cupis deputabitur, quas ne ambulacra prohibeant, basellis altioribus impositas — possumus collocare.*

Basia *juvenum*. Charta Communiæ S. Joannis Angeriacensis an. 1204. *Concedimus etiam hæredibusque eorum, ut ad libitum suum puellas & viduas suas nuptui tradere, & juvenes uxorare, & basia juvenum & puellarum semper habere sine aliqua contradictione liberè liceat.* Vide *Osculum*.

Basiani, Hæretici, de quibus Facundus Hermianensis lib. 8. cap. 7. ubi videndus Sirmondus.

Basidem, pro *basim*, dixit Fortunatus lib. 8. Poëm. 14.

Basileus, Rex, ex Gr. Βασιλεύς. Gloss. Ælfrici Saxonicum: *Basileus*, Kyninᵹ, i. Rex. Ingulfus: *Totius Occidui climatis orbis terræ basileus.* Fortunatus in Vita S. Medardi c. 9. *Hæret basileus eventu tantæ rei attonitus.* Hanc porro *Basilei* appellationem videntur sibi præ cæteris arrogasse veteres Angliæ Reges. Nam Edgarus, qui in Chartæ initio, quæ habetur to. 1. Monastici Anglic. p. 65. se *Magnæ Britanniæ præsidere* ait; hanc verò sic claudit: *Ego Edgar totius Albionis basileus — confirmavi.* Ita passim ipse & alii, ibidem p. 84. 93. 102. 140. 218. 236. tomo 2. p. 838. 840. 841. 1054. apud Florentium Wigorn. p. 617. Ingulphum p. 884. Will. Malmesburiens. p. 58. Rogerum Hoveden. p. 426. 435. in Addit. ad Math. Paris p. 156. 157. &c. Cummeneus Albus in Vita S. Columbæ Abb. Hyensis c. 25. *Totius Britanniæ Imperator ordinatur.*

Basilei, seu Βασιλέως titulum Imperatores Byzantini nulli alii Principi præterquam sibi competere persuasum habebant, cæteros Ῥῆγας seu Reges appellantes. Gesta Innocentii III. PP. p. 117. de Joannicio Rege Bulgariæ: *Ipse præterea coronam regni legitimè receperat à summo Pontifice: sed ipse qui se appellabat Constantinopolitanum Basilea, coronam Imperii temere usurpaverat à seipso, &c.* Hunc tamen Bulgarorum Regi detulere, quem Βασιλέα dicebant, cujus etiam Legatos, cæterarum gentium Legatis præponebant, ut est apud Luitprandum in Legatione, ubi meminit *Petri Bulgarorum Vasilei.* Vide Scylitzem p. 623. Eundem etiam titulum Carolo M. tribuere Legati Nicephori Imperatoris an. 812. Annales Franc. *More suo Laudes ei dixerunt, Imperatorem eum & Basileum appellantes.* Quo loco Eginhardus habet Βασιλέα. Hanc postmodum appellationem invidere Caroli successoribus iidem Imperatores: qua de re lepidam instituit expostulationem Ludovicus II. Imp. adversus Basilium Macedonem, in ejus Epistola, quam descripsit Baronius an. 871. n. 57. Vide quæ in hanc sententiam adnotavimus ad Alexiadem pag. 236. & ad Joinvillam pag. 316.

Basilicus. In Concilio VIII. Act. 1. ex versione Anastasii ita quidam subscribit: *Ego ille Basilicos — subscripsi.* Ubi idem Anastasius: *Basilicos Græcè dicitur Imperialis natura, aut Exspatharii Imperialis, aut alterius dignitatis. Imperiales homines fuerunt, qui rogati testimonii sui scripto & adstipulatione chirographa sigillatim roboraverunt.* Sed errat toto cælo: sunt enim Græcis βασιλικοὶ, iidem qui *Mandatores*, qui Imperatorum mandata perferebant. Βασιλικὸς ἄνθρωπος, in VII. Synodo, Act. 1. Βασιλικὸς ἄνθρωπος πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ σεπτοῦ ναοῦ ἑστήκει, qui mox βασιλικὸς μανδάτωρ dicitur. Theodorus Studita in Catech. Μήπως βασιλικὸς ἀθρόως ἐλάσεται. Constant. de Adm. Imp. c. 7. Ἡνίκα περάσει βασιλικὸς εἰς Χερσῶνα ἕνεκα τῆς τοιαύτης διακονίας. Ita c. 47. & alibi non semel. In Vita S. Nili junioris p. 91. Βασιλικὸς idem est qui κριτὴς seu judex.

Basiliscus. Guillelmus Bibliothecarius in Stephano VI. p. 237. *Fecit in Ecclesia Domini Salvatoris — vela serica de blattin Bisantea quatuor in circuitu altaris majoris, duo ex his aquilata, & duo de Basilisci, ornata in circuitu de olovero.* Id est, serpentium vel potiùs Regulorum, (avium, quas Græci βασιλίσκους dicunt) figuris exornata.

Basilissa. Gloss. MS. Ecclesiæ Paris. *Basilissa, Imperatrix.* Gloss. Lat. MS. Regium: *Basilla, Regina.* *Basilissam* Angliæ Reginam vocat quidam Monachus in Epistola præfixa Glossario Ælfrici, quia Reges Angliæ *Basileos* se se vulgo inscribebant, uti suprà observatum.

Basilica, Ædes sacra, templum, Ecclesia. Gloss. MS. Eccles. Paris. ex Isidoro: *Basilicæ priùs vocabantur Regum habitacula, unde & nomen habent. — Nunc autem ideo divina templa Basilicæ nominantur, quia ibi Regi omnium Deo cultus & sacrificia offeruntur.* Adde Amalarium lib. 3. de Eccl. offic. c. 2. Honorium Augustod. lib. 1. cap. 127. Canones Hibern. lib. 42. c. 26. Joachimum Vadianum lib. 2. de Colleg. & Monaster. p. 92. Stephanum Durantum de Ritibus Eccl. lib. 1. cap. 1. n. 9. & seq. Baron. ad Martyrol. Rom. 5. Augusti, Adr. Valesium lib. de Basilicis, &c. Cæterùm non assentior viris doctis, qui *basilicas* appellari ædes nondum consecratas volunt.

Basilica aurea, dicta Basilica Lateranensis, seu Salvatoris, Romæ, quæ à conditore dicta est *Constantiniana*, & propter excellentem illius structuram & ornamenta, *Aurea*. Vide Gregor. M. lib. 2. Epist. in Præfat. Anastasium in S. Silvestro, Panvinium, &c.

Basiliculæ privatæ, apud Avitum Viennensem Epist. 6. Sacella & Oratoria.

Basilicæ appellatæ ædiculæ quædam, quas Franci nostri veteres magnatum tumulis imponebant, quòd formam basilicarum seu ædium sacrarum referrent. Nam aliorum inferioris conditionis hominum sepulcris aut *tumba*, aut *porticulus* tantùm superponebatur. Id colligitur potissimùm ex Lege Salica tit. 58. §. 3. 4. & 5. ubi, qui *tumbam* aut *porticulum super hominem mortuum expoliaverit — solidis 15. Si quis verò basilicam super hominem mortuum expoliaverit, 30. solidis culpabilis judicatur.* Ex quibus satis patet *Basilicas* tumulos magnatum spectasse, quarum etiam mentio est in tit. 71. ubi agitur de mulcta illius qui *basilicam voluntario ordine aut fortasse per negligentiam incenderit.* Unde eruunt viri docti ejusmodi basilicas ligneas fuisse, proindeque incendiis obnoxias.

Basilicanus, *Palatinus vel etiam Ecclesiasticus*, Joanni de Janua. Ugutio: *Basilicani, propriè dicuntur qui*

habitant juxta basilicam, & sub alis ejus. Gloss. Lat. Gall. *Basilicanus, Ecclesiastic.*

BASILICARIS, dicta olim una ex portis urbis Remensis, *quæ Collectitia antea vocabatur, scilicet à conferendis mercibus; nunc autem Basilicaris dicitur, eo quòd circa se basilicis dudum præ cæteris portis abundasse feratur: sive quòd euntibus ad Basilicas in vico almi Remigii consistentes pervia fuerit.* Ita Vita S. Guntberti Mart. n. 3. Hodie appellatur *la Porte Bazée.*

BASILICARII, Clerici qui in *Basilica* seu æde sacra, Papæ, Episcopo, aut Sacerdoti sacra facienti ministrant. Isidorus Hispal. Epistola ad Ludefredum Episcopum Cordubensem: *Basilicarios ipse* (Primicerius) *constituat, & matriculas ipse disponat.* Ceremoniale Cencii Camerarii apud Baron. an. 1191. *Statimque ipse Archidiaconus cum Priore Basilicario aptat pallium prædictum super Pontificem.* Clemens IV. PP. apud Rainaldum an. 1311. n. 13. *Consuevit autem Imperator larga Presbyteria omnibus exhibere — Cardinalibus, Primicerio & Cantoribus, Subdiaconis basilicariis, & regionariis, &c.*

Basilicarius, vel *Basiliciarius*, μαλακὸς, ἀγυρτὸς, in Gloss. Lat. Gr. vitiligator, litigator, qui fora frequentat. Vide Casaubonum ad Theophr. Characteres p. 176.

BASILIDES, *Palatinus homo*, ἀνὴρ τῆς βασιλίδος, *i. de aula regia*, in Gloss. Isidori.

BASINDUCA. Charta Rogerii I. Regis Siciliæ apud Ughellum to. 9. p. 675. *Licentia & potestate recipere aquam liberè à flumine Sleti pro faciendis molendinis, basinducis, & casale corio, cum tenementis suis, &c.*

BASSA, *Ovis pinguis.* Vide *Bassus.*

BASSALLUS, pro *Vasallus.* Diploma Ludovici Imp. apud Ignotum Casinensem cap. 6. *Si Comes aut bassi nostri aliqua infirmitate remanserint, aut aliquem excusatum retinuerint, aut Abbates vel Abbatissæ, si plenissimè homines suos non direxerint, ipsi suos honores perdant, & eorum bassalli, & proprium & beneficium amittant. De Episcopis autem, cujuscunque basallus remanserit, & proprium & beneficium perdant.* Vide *Vassus.*

BASSATUM, *Terræ hiatus*, in Gloss. Isid. Vide *Bassus.*

BASSILLARDUS, Pugio, vel sica. Catholicon: *Baselard, clunabulum.* Ita rectè reponit, pro *clinabulum*, Somnerus ex Isidoro & Turnebo lib. 19. Adv. c. 32. Henr. Knyghton lib. 5. *Arrepto basillardo, transfixit Jack Straw in gutture.* Et mox: *Cum alio basillardo penetravit latera ejus.* Idem p. 2731. *Les Vicomtes, — aient pouare d'arrester tous les contravenants, & les baselardes, daggers, & espées.*

BASSUARIA *jumenta*, apud Petrum de Crescentiis lib. 9. de Agricult. p. 79. ubi vetus ejus Gallicus Interpres, *Jumens à bast*, Clitellaria, sagmaria, aliis. Vide *Bastum.*

BASSUS. Gloss. Isid. *Bassus, crassus. Bassus, pinguis, obesus.* Papias: *Bassus, curtus, humilis.* Gloss. Gr. Lat. Παχὺς, *Bassus, grossus, grassus.* Πάχυς, ὑποκοειστικῶς *Bassulus.* Παχύτης, *Bassilitas.* Gloss. Lat. Gr. *Bassus*, ἔγχολος. Joan. de Janua: *Bassan interpretatur pinguedo: unde bassus, i. non altus, quia pinguedo non sinit multùm in altum crescere. Unde Bassare, deponere, & inde hæc Bassa, ovis pinguis.* Italis *Basso*, nostris, *Bas*, depressus, imus. Statuta Hospitalis S. Juliani in Additam. ad Math. Paris p. 164. *Sotularibus bassis, pro calceamentis utantur.* Chron. Montis S. Agnetis c. 1. *Locus bassus complexioni humanæ nequaquam convenit.* Chron. Windes. lib. 2. c. 26. *Ita bassus fuit in seipso, & altus in Deo.* Regiam Majest. lib. 4. c. 36. §. 4. *Omnes bassiores in parentela, sunt rustici*, id est, infimi ordinis.

Bassari, pro deprimi, dixit Joannes Gersen lib. 3. de Imitatione Christi cap. 46. n. 2.

Bassus, pro *Vassus.* Vide in *Vassus.*

BASTA, *Bastum.* Clitellæ, Gallis *Bast.* Italis *Basto.* Gloss. vetus: *Sagma, sella quam vulgus bastum vocat, super quo componuntur sarcinæ.* Gaufredus in Chronico Vosiensi c. 3. *Asinum stravit, &, ut rusticè loquar, superposuit bastas, in quarum una lipsanum Sancti posuit.* A Græco βαστὸς, fustis quo onera portantur: unde βαστάζειν, pro *ferre* & *portare*, deducit Salmasius. Alii vocem effictam ex βασταγὴ, de qua mox, putant.

Basturæ asinorum, in Charta Guillelmi Episcopi Carnotensis an. 1166. in Histor. Perticensi p. 195. Hinc *Bastage*, βασταγὴ, in Consuetud. Aquensi tit. 12. art. 5. 6. S. Severi tit. 10. art. 5. 6. pro pensitatione quæ domino præstatur pro equo clitellato, seu clitellis instructo.

BASTAGA, Onus ipsum, vel oneris transvectio, à βαστάζειν, *ferre.* Hesychius: Βασταγὴ, Βάρος. Publicola Epist. 153. inter Augustinianas: *In Arzugibus, ut audivi, jurantes per dæmones suos, qui ad deducendas bastagas pacti fuerint, &c.* Propriè autem usurpatur pro onere transferendi res publicas aut privatas Principis, in l. 11. Cod. Th. de Cohortalib. *Bastaga privata*, id est, onus transvehendi res privatas Principis, erat sub dispositione Comitis rerum privatarum: *Præpositi bastagarum*, sub dispositione Comitis sacrar. largit. in Notitia Imperii, & in Vita S. Parthenii Episcopi Lampsaceni n. 11.

Bastangarii, qui equis aut mulis res Principis aut publicas ad destinata loca deducebant, in l. 3. & 11. C. Th. de Murilegulis. Breviloq. *Bastangarii secundùm quosdam dicuntur quasi bestiæ angariæ, eo quòd rusticos angariabant ad quintam bestiam præstandam.* Italis *Bastagio*, est bajulus. Math. Villaneus lib. 11. c. 42. *Il corpo suo con due bastagi & un famiglio fu portato alla chiesa.*

BASTARDUS, Nothus, spurius, illegitimus. Vetus Charta in Tabular. Casauriensi: *Trado vobis Giso & Gerardo germanis meis bastardis quartam portionem de omnibus rebus proprietatis meæ.* Adam Bremensis cap. 168. *Ecce Willelmus, cui pro obliquo sanguine cognomen est Bastardus.* Ipse Guillelmus Anglorum Rex in Epist. ad Alanum Britanniæ Comitem: *Ego Willelmus, cognomento Bastardus.* Boxhornius à Cambro-Britannicis etymon accersit, qui vetere etiamnum, ut asserit, Gallorum & Britannorum linguâ utuntur: *Bastardd* enim spurium & nothum vocant, voce composita à *Bas*, non profundus, depressus, & *Tardol*, germinare & pullulare, salire, oriri, ut fontes: quasi dicas, qui non à profunda & antiqua nobilitate ortum deducat, sed qui nuper enatus est & germinavit. Atque inde fortè bastardos nostri appellarunt *Fils de bas*, quasi ex infimæ & humilis sortis femina genitos, & ex *inferiori contubernio*, (vide in *Disparagare*) cujusmodi sunt ut plurimùm meretrices ac concubinæ, in Literis Philippi Ducis Burgundiæ an. 1391. Philippus *Mouskes* MS.

Fille le Roi Henris de bas,
Juliane fu apielée.

Infrà:

Si ot de bas li Rois sis fius.

Historica Francia vernacula MS. ex Bibliotheca Memmiana fol. 268. *Si ala en Puille à Mainfroi son fils de bas.*

De aliis vocis hujusce originibus consulendi præterea Cujacius ad Novell. 18. Justin. Spelmannus, Bisciola to. 2. Horar. subcesiv. c. 9. Besoldus in Thesauro Practico, Cobarruvias in Thesauro linguæ Castil. Menagius in Orig. Ital. Kilianus, &c.

Bastardia, Illegitima nativitas. Aresta Pentecost. an. 1290. in Reg. Parlam. f. 86. *Quantum illa quæ Ballivus Turon. tenebat in manu Regis, & saisiverat super dictum Hardoinetum & fratres suos, propter bastardiam sibi impositam, &c.* Math. Paris an. 1247. *De novo præscribit Rex certam formulam Episcopis de bastardia, utrum scilicet ante matrimonium contractum, vel post nati sint.* Observat Regiam Majestatem lib. 2. c. 50. & 51. *de bastardia*, coram judice Ecclesiastico litigari, quod tradunt etiam Bracton lib. 4. Tract. 3. c. 19. lib. 5. Tr. 5. c. 19. Fleta lib. 5. c. 5. §. 7. lib. 6. c. 39. & Christophorus de S. Germano in Dialogo de fundamentis

Legum Angliæ cap. 6. *Bastardie*, in Consuet. Normann. cap. 27. *Bastardage*, in Burbonensi art. 194. *Bastardia*, Hispanis. *Le Roman de Rou MS.*

De Guillaume avoit grant envie,
Que sur lui alioit seignoirie,
Reproche li sa bastardie.

Abastardare, Bastardum, seu nothum, aut illegitimum pronuntiare. Fragmentum de Episcop. Petragoric. apud Labeum tom. 2. Bibl. pag. 739. *Quem* (Heliam Rudellum Comitem) *mater sua Comitissa — coram eodem Episcopo in Conventu publicè abastardavit, dicens quòd non erat filius Heliæ Comitis.*

BASTARE, Italis, *Bastare, esser à bastanza*, sufficere, quasi *bene stare*. Ugutio: *Sufficere, quod vulgo dicitur bastare*. Vide Origines Italicas V. Cl. Ægid. Menagii.

BASTUS, Sufficiens. Charta Hispanica æræ 1153. apud *Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 4. pag. 437. *Tunc quidem dejecto ab Episcopatu Didaco Priori, cumque Adulfus Abbas, sanctus vir & bonus videret augeri sub se servos Dei, & in illo minimo habitaculo non posse congregari, penitus diruit, & majus satisque congruum & bastum condere cœpit.*

BASTASSIZA, Naviculæ apud Dalmatas species. Charta Capituli Scardonensis an. 1284. apud Joannem Lucium lib. 4. de Regno Dalmatiæ cap. 13. *Obligaverunt se in perpetuum facere conducere — de lignis — quatuor barchas, vulgariter dictas bastassizas.*

BASTERNA, Vehiculum tectum, & feminarum: lectica, gestatoria sella. Servius ad 8. Æneid. *Pilenta sunt vehicula, sicut nunc basternas videmus*. Gloss. Isidori: *Basterna, tecta manualis*. Infrà: *Bortanea*, (leg. *Basterna*) *tecta manualis*. Ubi emendant viri docti *tecta mannalis*, quæ scilicet à *mannis* ducitur. Pro *tecta*, Gloss. MS. Ecclesiæ Paris. literis Longobardicis exaratum, Ugutio, & Joannes de Janua *theca* habent. Certè à *duobus animalibus deportari* basternam scribit idem Isidorus lib. 20. Orig. cap. 12. Unde etiam S. Augustinus Epist. 116. *basterna vehi* dixit. Nam lectica veterum ab hominibus gestabatur: proinde malè quidam apud Isidorum emendarunt, *lectica manualis*, quasi manibus deferretur. Sed quod addit idem Isidorus, appellatam, quasi *viæ sternam*, nihil prorsus sonat. Vetus Epigr. lib. 4. Epigrammatum veterum Pithœi pag. 157. basternam à binis burdonibus deferri pariter testatur:

Hanc geminis portat duplici sub robore burdo:

Omnino etiam tectam, & matronarum propriam fuisse scribit:

Aurea matronas claudit basterna pudicas.

Et infrà:

Provisum est cautè ne per loca publica pergens
Fucetur visis casta marita viris.

Ita Ammianus lib. 14. *Matronæ complures opertis capitibus & basternis per latera civitatis cuncta discurrunt.* Interiora basternarum undique tecta *caveas* appellarunt. Acta S. Susannæ: *Eadem hora Præpedigna ascendit caveam basternæ, & venit ad domum Gabinii.* Et S. Hieronymus Epist. 22. *Præcedit caveas basternarum ordo semivirorum. Mollibus illa instrata erant stramentis*, ut auctor est idem Isidorus, quæ *lectos* videtur appellare Metellus in Quirin. Ecl. 10.

Basterna vectus, qua stratus erat sibi lectus.

Uti rectè emendant viri docti. Capitulare de Villis cap. 64. *Ut carra nostra quæ in hostem pergunt, & basternæ bene factæ sint, & opercula bene sint cum coriis cooperta, &c.* Basternæ meminerunt præterea Scholiastes Juvenalis, Palladius de Re rustica, S. Hieronymus ad cap. 66. Isaiæ, Lampridius in Heliogabalo, Gregorius Turon. lib. 3. Hist. cap. 16. 24. Althelmus de Laude virg. cap. 35. 44. Vita S. Rusticulæ Abbatissæ Arelat. cap. 24. &c. Adde Ughellum tom. 1. part. 2. pag. 200. Βαστέρνιον eadem notione habent Scriptores aliquot inferioris ævi, auctor Vitæ S. Auxentii Archimandritæ, Harmenopulus, Libri Basilic. &c. Vocis originem quidam à Basternis Sarmatiæ populis, alii à Græc. βαστάζειν, deducunt. Vide Juretum ad Symmach. lib. 6. Epist. 15. Salmasium ad Lamprid. & Rosweidum ad Vitas Patrum, ubi multa de Basternis.

BASTIA, *Bastita, Bastile*, Castrum, turris, propugnaculum, vulgò *Bastie, Bastide*.

Bastia, ex Italico *Bastia, steccato*. Charta Friderici II. Imp. an. 1238. *Interdicimus ne — castellum novum, bastiam sive munitionem aliquam facere præsumat.* Occurrit in Historia Cortusiorum lib. 6. cap. 2. lib. 7. cap. 7. 10. 12. lib. 9. cap. 6. lib. 10. cap. 11. apud Joannem Villaneum passim, & apud Petrum Gerardum Patavinum lib. 7. de Ezelino tyranno, &c. Academici Cruscani: *Bastia, longo riparo, composto di legnami, sessi, terra, e simil materia per fortezza de' luoghi, e degli eserciti, oggi trencea, ò trinciera*, Lat. vallum, septum, agger.

Bastida. Charta an. 1204. in Regesto Carcasson. *Licentiam damus ut in locis idoneis quos elegeritis infra terminum prædicti pignoris, possitis novas bastidas sive munitiones ædificare.* Aresta an. 1286. in 2. Regesto *Olim*, fol. 18. *Super justitia illorum qui sunt jurati de bastidis Dom. Regis Franciæ, levantes & cubantes sub Rege Angliæ, sciatur consuetudo bastidarum vicinarum.* Froissart. 1. vol. cap. 111. *Et meit bastides sur les champs & sur les chemins, en telle maniere que nulles pourveances, ne les vivres ne pouvoient venir dedans la ville.* Vide tom. 9. Spicilegii Acheriani pag. 248. & suprà in *Andamentum*.

Bastita, Florentinis *Bastita*. Chronicon Guill. de Podiolaurentii cap. 34. *In transitu ceperunt bastitam Deodati Alamanni, & munitionem quæ ibi erat.* Occurrit in Hist. Obsid. Jadrens. lib. 1. cap. 24. apud Joan. Villaneum lib. 5. cap. 2. lib. 6. cap. 4. &c.

Bastile. Henr. de Knyghton lib. 5. *Dux Britanniæ fecerat unum bastile de meremio à parte maris ad retrahendum eis subsidium ex parte aquæ.* Utitur pluries pag. 2677. Hinc inditum arci Parisiensi nomen *Bastille*.

Bastire, Ædificare, propriè *bastias*, seu *bastitas* exstruere, Gallis, *Bastir*. Epitaph. Joan. Archiep. Viennens. an. 1265. apud Joannem à Bosco in Vienna: *Qui castrum bastide bastivit.*

Bastimentum, ex Gallico *Bastiment*. Tabularium Brivatense ch. 409. *Ut mittam in bastimentum ipsius mansionis centum sol.* Occurrit præterea in Charta an. 1181. apud Catellum in Comitib. Tolosan. pag. 215.

BASTONERIUS, Ῥαβδοφόρος, Apparitor, *bedellus*, Italis *Bastoniere*, virgifer. Petrus II. Rex Aragonum in Charta MS. confirmationis Libertatum & Consuetudinum Catalaniæ: *Ordinamus quòd Vicarii, Procuratores, aut Officiales quicunque, Sagiones, aut Bastonerii nostri, non intrent amodo civitates, &c.*

BASTONICUM, Arctissima custodia. Capitulare Engilenheimense cap. 1. Capitula Caroli Mag. lib. 6. cap. 96. & Caroli Calvi tit. 20. 27. 29. *A Comite adducatur, ut in bastonicum retrusus, usquedum nobis placuerit, pœnas luat.* Regino lib. 2. de Ecclesiast. disciplinis cap. 274. citans hoc caput, habet *bastiniaco*. A Gallico *Baston* dictum putat Spelmannus, fortè quòd custodes carcerum baculis insignes essent, tum ad muneris indicium, tum ad coërcendos incarceratos. Sic ministri Fletæ, antiqui apud Anglos carceris, pictis hodie dignoscuntur baculis, à quibus & ipsimet *Bastons* nuncupati sunt.

BATA. Vide *Batus*.

BATALARE *arma*, *Arma tractare*, Senecæ: *Arma movere*, Manilio, & in veteri Epigrammate: *Manier les armes.* Lex Bajwar. tit. 2. cap. 10. *Dum potest — equum viriliter ascendere, arma sua velociter batalare.* Tit. 3. cap. 1. §. 14. *Mancus digitus impedimentum est ad arma batalare.* Galli *Batailler*, Itali *Batagliare* dicunt, armis congredi, arma viriliter stringere, vibrare. Vide Salmasium ad Spartianum pag. 58.

BATALARIA. Vetus Interpres Juvenalis in Sat. 7.
Stlataria purpura : Illecebrosa. Ennius :
Et melior navis, quam quæ stlataria portat ;
id est, multisonalis, quæ vulgò dicitur Batalaria. Est igitur *Batalaria*, navis, quæ remis suis mare tundit, etiam cum sonitu ; sed an inde formata vox *Batel*, seu *batellus*, pro navicula, non ausim affirmare.

BATALIA, Pugna, prælium; Italis, *Bataglia*; Gallis, *Bataille*. Senator lib. de Orthograph. cap. 5. *Bat, in uno tantùm repperi nomine generis neutri, pluraliter enuntiato, id est, Battualia, quæ vulgò Batalia dicuntur, quæ B mutam habere cognovimus. Exercitationes autem militum vel gladiatorum significant.* Additio 1. ad Legem Burgund. tit. 5. §. 2. *Si ad batalias mulier foras curte sua exierit, & vulnera acceperit, &c.* Helmodus lib. 1. Chronic. Slavor. cap. 93. *Juniores de exercitu, quos præliandi stulta cupido incitabat hostem provocare, & suscitare batalias.*

Batalia, Batala, Duellum, judicium duelli, Gallis *Bataille*. Charta Ludovici Comitis Sacricæsaris an. 1219. ex Tabul. S. Satyri : *Et permitto batalias omnes, quas Grammatici duella vocant, &c.* Libertates Regni Majoric. correctæ per Jacobum Reg. Aragon. an. 1248. *Pro aliquo crimine, vel delicto, vel demanda, non facietis nobiscum vel cum Bajulo aut Curia civitatis, nec inter vos ipsos batalam per ferrum calidum, per hominem, nec per aquam, vel aliam ullam rem.* Tabularium Levitanum apud Marcam lib. 9. Historiæ Beneharn. cap. 2. *Si qua pecunia pro placitis aut batallis de prædicto Monasterio nobis evenerit.* Charta Roberti Abbatis de *Burton*, tom. 2. Monast. Angl. pag. 870. *Ad Abbatem venire debent causâ judicandi latronem, si sit captus, vel causa judicandi bataille.*

BATAILLIÆ, Munimenta urbium aut castrorum, ad quæ *Batailliæ* seu prælia fieri solent, cùm portarum repagula perrumpere hostes conantur : vulgò *Bailles*. Charta Hugonis D. Burgund. an. 1184. apud Perard. & in Regesto Feodor. Burgund. 1. part. fol. 93. *Muro quoque permisi idem castrum claudi, cujus altitudo à ripa interiori sit unius lanceæ, absque batailliis, & muro antepectorali, ita quòd non liceat ulteriùs extendi.* Chron. Flandr. cap. 43. *Et oüirent que les Flamens avoient bataillé une Eglise.* Et cap. 36. *En leur chemin trouverent une Eglise, qui estoit bien bataillée, où les ennemis s'estoient traits.*

BATALLUM, Tudicula, ropalum cymbali, campanæ, ex Gall. *Batail, Batant*; Italis *Bataglio*, vel *Batacchio* : sic dictum quòd æs verberet. Chronicon Valciodorense : *Absconditis omnium campanarum batallis.* Vetus Charta apud Guesnaium in Annalib. Massiliensib. an. 1266. num. 41. *Batallia campanarum etiam ab aliquibus Ecclesiis auferebat.* Vide *Batillus*.

BATATORIUM, *Baptitorium, Batanderium, Baptalerium*, voces unius ejusdem originis & notionis : Battuarium, *Batan de Pannos*, Hispanis, ubi panni tunduntur : *Moulin à draps*, nostris. Charta Hugonis Comitis Trecensis an. 1101. apud Chiffletium in S. Bernardi genere asserto : *Et quòd in finagio prædicti castri nullus unquam molendina, batatoria, vel alia usuaria faciat.*

Baptitorium. Libertates Jasseronis oppidi in Bressia apud Guichenonum : *Furnos, torcularia, molendina, baptitoria, & fullonos in dicta villa nobis retinemus.*

Batitorium, in Charta Amedei Comitis Sabaudiæ an. 1360. apud Guichenonum in Episcopis Bellicens. pag. 57.

Battorium. Tabularium Ecclesiæ Gratianopolitanæ sub Hugone Episcopo fol. 50. *In quibus aquis accipio de placitamento in unumquodque molendinum, quando ædificatur, 5. sol. & in battorium similiter, quando ædificatur.*

Batentorium, Batenterium. Tabularium Ecclesiæ Viennensis fol. 72. *Concedunt & guerpiunt sine omni retinimento Ecclesiæ S. Mauritii quicquid juris habebant in batentoriis de Exauraur, & in appendiciis circumjacentibus, scilicet aquis, clausuris, & terris.* Tabularium Prioratus de Domina Ord. Cluniac. in Delphinatu : *Et pratum juxta Isaram, & in Dominam fluvium molendinum & batenterium, &c.* Fol. 9. *De campo bapienterii.* Fol. 15. *Bantenterium.* Fol. 45. *Dedit Petro Raschat unum batenterium in tali convenientia, ut annuatim redderet supradictis Monachis 6. sestarios salis, & per vindemias unum asinum per totum diem : & si noluerint suum cannavum batere, faciat sine mercede.* Fol. 120. *Petrus & socii ejus debent de batenterio 5. sestarios de sale in festivitate S. Martini.* Fol. 122. *Boso Walterius dedit nobis dimidium batenterium, quem tenet Andreas Raynaldus, unde debet 1. agnum de 7. denar. in Pascha.* Ex quibus videtur hîc *batenterium* sumi pro loco in flumine ubi cannabis tunditur & maceratur. Vide *Aroagium*.

Bathedorium. Tabularium Monasterii S. Andreæ Viennensis : *Constituo ut de Obedientia de Modiaco — nihil de placitis, nihil de mansis mutandis, vel Ministris, nihil de offerendis altaris & decimis dandis, nihil de molendinis seu bathedoriis, & thelonariis, & cæteris hujusmodi aliquis Obedientiarius in propriis usibus deinceps quicquam habere præsumat.*

Buttorium, Buttitorium. Charta Edw. III. Reg. Angl. t. 2. Monastici Anglic. pag. 832. *Usque ad stagnum molendini ipsius Willelmi cum buttorio, & agardino suo ubique usque ad divisas inter Berefod & Wasperton, cum spurte, & quolibet genere buttorii in perpetuum.* Videtur legendum *battorio*, (Battoir) & *battorii*.

Batanderium. Fundatio Abbatiæ Pinarolensis an. 1064. in Probat. Histor. Sabaud. *Cum molendinis & batanderiis.* Charta Galeacii Comitis Virtutum an. 1386. *Furnis, molendinis, paratoriis, batanderiis.* Adde Ughellum tom. 4. pag. 1454. Charta Rogerii Siciliæ Comitis Græcè exarata, apud eundem in Episcopis Melphensibus : Επι ἐπιδίδομεν ἄδειαν ἔχειν — κατασῆσαι μιλους (leg. μύλους) καὶ βαντιδέρια, ἵνα ἔχει τὸ νερὸν ἐλεύθερον εἰς τὸ πινὸς ὀχλήσεται ἄπελον.

Baptalerium. Charta alia pro eadem Abbat. Pinarolensi an. 1078. *Cum areis, terris, — paludibus, molendinis, baptaleriis, fullatoriis, &c.*

BATEICIUM. Charta Galcherii Comitis S. Pauli an. 1289. apud Duchesnium in Hist. Castilion. pag. 36. *Concessi etiam eidem Capellano & successoribus ejus usuarium suum in bateicio de Brogny, — quandiu manserint apud Brogny.* Fortè *Pateicio*, pascuo; *Patis*, nostris.

BATELLUS. Vidde *Batus*.

BATERA, *Genus pateræ, à Batus dictæ.* Joan. de Janua.

BATHINODIUM. Acta S. Forannani Abbatis Walciodorensis num. 21. & Chronicon Walciodorense MS. *Constituit præterea quatenus ex his duabus partibus & potestatibus quasi gens una & populus unus, sibi invicem familiæ hærerent, & sine exactione contraria, & bathinodii quæstu, Florinensis homo ex Walciodorensi potestate mulierem sumens, legitimè sicut sibi parem ducat : sicut versa vice similiter Valciodorensis de Florinensi potestate mulierem sumendo, faciet.* Ubi vir doctissimus Daniel Papebrochius existimat *Bathinodium* dictum esse quasi *Bednood*, id est, *lecti necessitas*, ita ut jus illud fuerit quod prædiorum domini in ascriptitios suos *primæ noctis* habent, de quo pluribus agimus in voce *Merchetum*.

BATHOICA. Vide *Bacchonica*.

BATIFOLLUM, Propugnaculi species, Italis *Batifolle*, nostris *Bastion*, seu, ut quibusdam placet, turris illa lignea, quam *Berfredum* vocabant. Albertinus Mussatus lib. 5. de Gestis Italicor. post Henricum VII. Rubr. 4. *Ad propugnaculum, quod Tusci batifolem vocant, se conferentes, &c.* Hist. Obsid. Jadrensis an. 1345. lib. 2. cap. 16. *Ipsoque die quoddam batifollum cum monos* (id est, una) *machina ultra portum, ubi primitus extitit fticatum, reædificaverunt.* Utitur passim Joan. Willaneus lib. 3. cap. 1. 2. lib. 6. cap. 4. & alibi.

Bacifollum, seu *Batifollum.* Tabularium S. Flori in Ar-

vern. *Medietatem molendinorum, bacifollorum, granerariarum, pratorum, alveorum, &c.* Ubi bacifollum fortè usurpatur pro molendino ventario, cujus ædificium in modum turris seu berfredi extructum est.

BATILLUS, idem quod *Batallum*. Herimannus de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 98. *Quidam verò illusores, eo veniente, omnes batillos campanarum furati sunt.* Vita B. Roberti I. Abbatis Casæ-Dei lib. 2. cap. 16. *Duo majora signa pulsari cœperunt, ac batillus illorum unius dilapsus frontem equi vibrando attigit.*

Batillum, Papiæ, *Thuribulum, pala, ferrum quo colliguntur carbones.* Vide *Batulus*.

BATINUS, *Rusticus*, Ugutioni. *Batinius* habent Glossæ Isid. Papias, *Bacunus*.

BATIOLA, *Vatiola*, diminutivum à *Batus*, vel *Bata*, aut *Batta*, Vasculum, poculum. Gloss. vetus: *Batiola*, ποτήριον. Glossæ aliæ Græc. Lat. Ποτήριον φιαλοειδὲς, *vatiola*. Plautus Colace: *Batiolam octo pondo habebat, accipere voluit.* Gregorius Mag. lib. 1. Epist. 42. *Cui etiam batiolam patris sui restitui volumus.* Vide *Batus*.

BATISCHA. Annales Rerum Pisanarum an. 1156. *Circuierunt undique civitatem castellis & turribus ligneis, batischis, pro timore Friderici Regis Romani venientis.* Ubi legendum videtur *bretischis*, vel *breteschis*. Vide in hac voce.

BATLINIA. Capitulare de Villis cap. 42. *Unaquaeque villa intra cameram lectaria, culcitas, plumatias, batlinias, drappos, — habeat.* Etiamnum Lemovices *Balinges* vocant, quod Franci *Couches*, seu fascias lineas quibus involvuntur infantes: proinde in hac voce, literæ *ia*, consonantem efficiunt. Vide *Balinia*.

BATTERE, Verberare, plagas inferre, Gallis *Battre*, ex Latino *Battuere*. Pactus Legis Salicæ tit. 38. §. 4. *Si quis servum alienum battiderit.* Edit. Pithœana habet *flagellaverit*. Lex Langob. lib. 1. tit. 6. §. 1. *Si — turpiter eum tenuerit aut battiderit.* Tit. 8. §. 24. *Si battiderit, aut percusserit, pro una ferita, &c.* Occurrit prætereа §. 29. & 30. 31. tit. 9. §. 16. 26. tit. 16. §. 4. tit. 25. §. 47. lib. 2. tit. 11. §. 4. Capitulare Sicardi Principis Beneventani cap. 9. *Si quispiam militem vel quamlibet aliam personam simpliciter ambulantem ligare aut battere præsumpserit tempore pacis, &c. Linum battere*, in Capit. Carol. Magn. lib. 1. cap. 81. *Battere in scuria*, Gall. *Battre en grange*, in Capit. Caroli Calvi tit. 3. cap. 29.

Battitura, aliàs *ferita*, Percussio, Italis etiam *Battitura*, in Lege Longobard. lib. 1. tit. 8. §. 31. Math. Silvaticus: *Tubel, id est, batitura seu squamma metallorum cadens ab incude.*

Batteria, Conflictus, pugna in jurgio, ex Gallico *Baterie*, in Fleta lib. 2. cap. 1. §. 25. *Placita bateriæ, sanguinis fusi, debiti, transgressionis, &c.* apud Will. Thorn, quæ vulgò *Mesleiæ* dicuntur.

BATTORIUM. Vide *Batatorium*.

BATTUERE. Papias: *Battuit, concidit, periclitatur.* Gloss. Isid. *Cancellat, concidit, batuit.* Gloss. Lat. Gr. *Battuit*, κατακόπτει. Vetus Charta apud Beslium in Regib. Aquitanis: *Ipse Agnaldus venisset super homines in sua forcia ex villa Cavadado, & exforciasset, & eos batuisset injustè.* Marcellus de Medicam. cap. 36. *Mittes in pilam ligneam, atque illic tandiu batues, donec sit subactissimum.* Apitius lib. 4. cap. 2. *Soleas battues, & curatas compones in patinam.* Utuntur Plautus in Casina Act. 2. Nævius, Sueton. Plinius, &c.

Battuarium. Gloss. Lat. Græc. *Battuarium*, κόπανον. Gloss. Græco-Lat. Κοπανιστήριον, *battuarium*. Κόπανον, *bactulum*.

Battutilis, de metallo dicitur in laminas diducto, atque malleo contuso, *Metail battu*. Anastasius in S. Silvestro: *Basilicam Constantinianam, ubi posuit ista dona: fastigium argenteum battutile, quod habet in fronte Salvatorem sedentem in sella in pedibus, — pens. lib. 120.* In Leone III. *Cereostati batutiles.*

Battutus, Verberatus. Gloss. Lat. Græc. *Battutum*, τυπτηθέν. *Battutum*, κοπτωτόν: sic enim legendum, pro *battatum*, κοκκωτόν. Lex Alaman. cap. 98. §. 2. *Si porcarius ligatus de via ostatus, & vel battutus fuerit. Ferrum battudum*, vel *battutum*, in Formula 119. inter Lindenbrogianas. Italis *Battuto*, est pavimentum, seu solum loci operti: *Terracio, luogo mattonato, scoperto.*

Battuatores, Βαττουισταί, Senatori lib. de Orthograph. cap. 5. qui ab eodem fonte, quo *battualia*, deducit. Vide Salmasium ad Spartianum pag. 59.

BATSUEINS, in Domesdei, *Nautæ*: sed propriè qui in scafulis & minoribus navigiis operam navant, remigantes potiùs quàm velificantes: ut sic dignoscantur à *Buscarlis*, qui grandioribus inserviunt; à *Bath*, cymba, scapha, & *Suant*, operarius. Spelmannus.

BATTUS. Vide *Butus*.

BATUDA, Species piscationis; cùm pisces scilicet in aqua exagitantur, coguntúrque diverberatâ, seu *batutâ*, aquâ in unum locum confugere, quo faciliùs capiantur. Charta Occitanica an. 1311. ex 47. Regesto Tabularii Regii num. 130. *Quòd quicunque de cætero piscabitur in aquis stagnorum Lunelli & Melgorii cum artibus piscandi, videlicet batuda, vel fichorra, vel avus, vel seze, vel retibus subtilibus, vel rezailh, possint applicare ubi voluerint cum piscibus quos cum dictis artibus ceperint, &c.* Infrà: *Et quòd de cætero in aliquo prædictorum stagnorum — non piscentur cum batuda, prout prohiberi dicitur, extitit consuetum. Item ordinavit, quòd quicunque de cætero piscabuntur in aquis dictorum stagnorum cum bruguia, sive cum bologio, sive cum quibusdam aliis artibus, cum quibus usque nunc piscari extitit consuetum, exceptis artibus in proximo capitulo expressatis, teneantur solvere drechuram sive pulmentum consuetum domino, in cujus aquis cum dictis artibus piscabuntur, &c.*

BATULUS. Ado Vienn. in Martyr. 4. Id. August. *Allata sunt omnia genera tormentorum, plumbatæ, fustes, laminæ, ungues, lecti, batuli.* Qua voce, *batillos*, vel *batilla*, innui censet Rosweidus, de quibus Plin. lib. 33. c. 8. lib. 34. c. 11. & Treb. Pollio in Claudio. Sunt autem *batilli*, ferrea instrumenta, palæ similitudine, quibus prunæ in fornacibus colliguntur. Vide Casaubonum ad eundem Pollionem, & suprà in *Batillus*.

BATUS, *Batta*, Mensuræ species. Vetus Agrimensor: *Batus constat modiis 2. totidemque sextariis. Duo bati metretam faciunt, qui sunt sextarii 100.* Isidor. lib. 14. Orig. c. 25. *Batus vocatur Hebraica lingua ab olearia mola, quæ bath apud eos, vel batho nominatur, capiens 50. sextaria, quæ mensura una vice molæ proteritur.* Ebrardus in Græcismo:

Est mensura batus, proprium quoque dicito battus.

Gloss. Ælfrici, *Batus*, Ambeꝛ, i. amphora. Gloss. Lat. Gr. *Batta*, βάτος. Jo. Brompton in Ricardo I. *Similiter & de batis vel amphoris, seu metretis, quas vulgo galones dicimus, legitimas statuit mensuras.* Apud Hebræos βάτος fuit mensura liquid. 72. sextarios Atticos continens, de qua copiosè egit Georg. Agricola lib. 1. de Externis mensuris, quam æqualem amphoræ Atticæ, quæ Græcè μετρητὴς & κάδος dicitur, fuisse ait. At sequioribus sæculis, *batus* vas etiam fuit, quo avenam ad equorum pabulum dimetiri solebant. Gloss. Lat. Gal. *Batus, Mesure, Provenchier*, id est, mensura præbendaria. Hinc qui avenam equis distribuebat, *Abatis* dictus. Vide suprà in hac voce.

BATUS, *Battus*, *Batellus*, Scapha, cymba, Gallis *Bateau*, fortè quòd in modum *Bati*, de quo mox, confecta esset. A *bat* Saxonico, quod scapham & cymbam significat, deducit Spelmannus. Gloss. Ælfrici, *Linter*, Bat.

Batus. Leges Ethelredi Regis cap. 23. *Qui ad pontem veniet cum bato, ubi piscis inest, unus obolus dabatur in telonium.* Monastic. Anglic. to. 3. p. 97. *Et ex dono patris mei unum batum in piscatura Cestriæ, ubicunque voluerint ad piscandum, &c.*

Battus. Diploma Philippi Magni, seu Longi, Regis Franciæ, pro Abbatia S. Wandragisili in Normannia, in Monastico Angl. to. 2. p. 1005. *Liberum quoque transi-*

tum battorum eorum, sive navium, per Sequanam ascendentium, &c. Batti, apud Joan. Villaneum lib. 6. c. 70. 71.

Batellus, Italis *Batello*, Picardis *Batel*, Francis *Bateau*. Godefridus Monachus S. Pantaleonis an. 1218. *Orta est maxima tempestas, & naves separatæ sunt ab invicem, & quædam ex eis batellos suos vi tempestatis amiserunt.* Math. Paris an. 1245. *Misimus ultra aquam per batellos* 300. *Wallenses.* Charta Ricardi Regis Angl. to. 1. Monast. Angl. p. 47. *Cum applicatione, oneratione, & exoneratione navium, batellorum, & aliorum vasorum in dictis aquis, &c.* To. 2. p. 1021. *Unum batellum & unum rete libera ad piscationem.* Adde Chron. Nangii an. 1296.

Batella. Leges Burgorum Scoticorum tit. 125. §. 2. *Naves, naviculæ, batellæ.* V. Fletam lib. 1. c. 25. §. 9. c. 44. §. 1.

BAVA, Saliva, fluor salivæ, Gallis *Bave*, Hispanis *Bava*. Academicis Cruscanis: *Bava, schiuma che da se stessa esce dalla bocca de gli animali. Bavæ in ore*, apud Michaëlem Scotum de Physionomia cap. 12.

BAUBELLA, numero multitudinis, Res pretiosæ, veluti gemmæ, uniones, & alia ejusmodi, quæ vulgo *Babioles* appellamus, aliàs *Joyaux*. Rogerus Hovedenus in Ricardo I. *Tres partes thesauri sui, & omnia baubella sua divisit Othoni nepoti suo Regi Alamannorum. Bambola*, Italis est vitrum speculi, fortassis etiam ipsum speculum. Specula verò sunt in mundo muliebri, unde fortè etiam nostri hauserunt suum *Babiole*. Vide *Baciballum*.

BAUCA, Vasis species. Gloss. Lat. Gr. *Bauca*, εἶδος ἀγγείου. Perperam Editum *bavar*. Gloss. Gr. Lat. Βαυκὶς, *hoc viniferum*, vas scilicet vinarium, Græcis οἰνοφόρον. Sed & pro *hoc*, fortè legendum *vas*. Anastas. in Leone IV. p. 197. *Sed & in Ecclesiis multa dona obtulit. — Cantharam exauratam unam, baucas exauratas* 3. *fibulatoria* 5. Idem in Benedicto III. p. 206. *Coronam ex auro pens. libr.* 4. *baucas ex auro paratissimo duas pens. lib. sparam cum auro purissimo ligatam.*

Vauca, scribitur in Historia Ignoti Casinensis de Rebus Langobard. cap. 10. *Siconolfus Princeps —— de B. Benedicti Cœnobio thesaurum abstulit plurimum: siquidem vice prima baziam argenteam unam, vaucas par unum in gemmis & smaragdis, spara par unum, &c.* Vide *Bauga*.

Boca. Leo Ostiensis lib. 1. cap. 28. *Tulit in calicibus, & patenis, —— phialis quoque & hamulis, bocis, ac fibulis auri libr.* 130. Ubi quidam Codd. habent *bocis*, alii *bocis*.

Boccola, Εἶδος ἀγγείου, in Gloss. Lat. Gr.

Boclaris, idem quod *baucalis*. Necrologium Viennensis Eccl. apud Petr. Chifflet. in Tornutio: 3. *Id. Jan. obiit Boso Rex — qui dedit — casulas* 12. *pallia* 11. *& vestimenta sua aurea regalia, & boclares argenteos.*

Bocularis. Chronicon Centulense Hariulfi lib. 2. c. 10. *Hanappi argentei superaurati* 13. *concha argentea major, — bocularis argenteus unus, urcei argentei cum aquamanilibus suis.* Lib. 3. cap. 3. *Fanones* 14. *boculares* 2. *conchæ* 2.

Bucculare, eadem, ut videtur, origine. Marcellus Empiricus c. 8. *Deinde agitabis diu, & colabis linteo tenui, & mittes in bucculare rude, vel diligenter nitidatum, deinde lento igne decoques.* Cap. 23. *Æris florem — in bucculari decoques.*

Baucalis, idem quod *bauca*, à qua voce deducitur. Gloss. Lat. MS. Regium, & Isidori: *Gellonem, baucalem.* Gloss. MS. Eccl. Paris. *Baucalem, gellonem ubi infusio fit.* Papias: *Gelonis, baucalis, vas.* Alibi: *Baucalius, gello, ubi infusio fit, vas.* Gloss. Lat. Gr. *Gillo*, βαυκάλιον. Gloss. Camberonense: *Gillo, vas fictile, id est, baucalis.* Charta Hugonis Ducis Burgund. an. 1077. pro Ecclesia Avalonensi: *Tersoria tria, baucales tres, cortinæ lineæ sex, &c.* Ex his emendanda Charta alia apud Perardum in Burgund. p. 27. *Etdardo, baucale* 1. *& bracharia aurea una.* Ubi perperam *Braucale* habetur. Alexandrinorum & Ægyptiorum vox fuit, si Philostorgium audimus lib. 1. cap. 4. qui Alexandrum quendam Presbyterum βαυκάλιν nuncupatum ait, διὰ τὸ σαρκὸς ὑπερτραφοῦς ὄγκον ὑπὸ τῶν μεταφρένων αὐτοῦ σεσωρευμένον, ἀγγείοις ὀστρακίνοις ἐκμιμεῖσθαι σχῆμα, ἅπερ οὖν βαυκάλας ἐπιχωρίως Ἀλεξανδρεῖς εἰώθασιν ὀνομάζειν: *propter carnis videlicet quæ supercreverat in dorso ejus, molem, collectam ad modum & imitationem vasis testacei, quod Alexandrini vernacula voce baucalas appellare solent.* A Philostorgio hausit quæ in eam rem habet Nicephorus Callisti lib. 5. cap. 5. Id etiam observat Cassianus lib. 4. de Cœnob. Instit. cap. 16. ubi de Ægyptiis Monachis: *Si quis gillonem fictilem, quem baucalem nuncupant, casu fregerit.* Quæ totidem verbis habentur in Pachomii Instit. §. 5. Βαυκάλιον & βαυκάλιον eadem notione usurpat Achmes cap. 177. ubi perperam καυκαλίῳ habetur, & cap. 198. Βαυκάλιον, Joan. Moschus cap. 19. Prati spirit. Alexander Aphrod. lib. 1. Problem. 94. Vita S. Macharii Abb. Ægypt. c. 5. Gregorius in Vita S. Basilii junioris n. 33. 34. & βαυκάλιν Nicarchus in Epigr. lib. 2. Anthol. p. 161. Edit. H. Steph.

BAUCAGIUM, Præstationis species. Statutum Philippi Pulcri Regis Franciæ an. 1303. in 12. Regesto Chartophylacii Regii ch. 133. *Item ordinamus quòd Pedagiarii seu Leudarii nova pedagia, bautagia, seu leudas non exigant seu levent in locis ubi non est fieri consuetum.*

BAUCENS, vel *Bauceant*, Albo & nigro interstinctus, vel bipartitus. Jac. de Vitriaco p. 1084. *Vexillum bipartitum ex albo & nigro, quod nominant bauceant, prævium habentes.* Hoc vocabulum præsertim usurpant Scriptores vernaculi de equis, quorum pelles nigro & albo interstinctæ sunt. *Le Roman de Garin:*

> *Li Rois sarra sor bauçens le flori.*

Alibi:

> *Et emmenerent de sor bauçens destrier.*

Alibi:

> *L'en li ameine son auferrand destrier,*
> *Ce fu bauçens, qui tant fist à proisier.*

Le Roman de Roncevaux MS.

> *Les chevax brochent bruns, & bauçens, & sors.*

Infrà:

> *Ni a celi n'ait auferrant corsier,*
> *Bausant ou brun, por son cors aaisier.*

Le Roman de Gaydon:

> *Li bruns bausans estoit si volentis,*
> *N'ot plus courant en cinquante païs.*

Will. Guiartus an. 1268.

> *Et destriers de pris henissans*
> *Blans, noirs, bruns, bais, bauçens & bailles.*

BAUCIA. Constantinus African. lib. 7. Pantechn. c. 16. *Est & cibus de quo feces egrediuntur plus quàm accipiatur, sicut baucia sunt & rapula.* Vide *Bausia*.

BAUDEKINUS. Vide *Baldachinus*.

BAUDIA, *Baudator*. Vide *Bausia*.

BAUDOSA, Instrumenti musici species. Aimericus de Peyrato Abbas Moisiacensis, in Vita Caroli M. in Cod. MS. 1343. Bibl. Regiæ:

> *Quidam baudosam concordabant,*
> *Plurimos cordas cumulantes.*
> *Quidam triplices cornu tonabant,*
> *Quædam foramina inclaudentes.*
> *Quidam choros consonantes,*
> *Duplicem cordam perstridentes.*
> *Quidam taborellis rusticabant,*
> *Gressum sonum præmittentes.*
> *Quidam cabreta vasconizabant,*
> *Levis pedibus persaltantes.*
> *Quidam liram & tibiam properabant,*
> *Alios tactu præcedentes.*
> *Quidam harpam altè pulsabant,*
> *Prolixas virgulas sic gerentes.*
> *Quidam rebecam arcuabant,*
> *Muliebrem vocem confingentes, &c.*

BAUGA, *Bauca*, *Boga*. Papias: *Bauca, armilla*. Idem: *Armillæ propriè virorum sunt, — eadem & circuli, & brachiales, rotundæ, id est, bogæ, armispathæ*. Gloss. Latino-Theotiscum apud Lindenbrogium: *Dextralia, latæ armillæ, Bougin*. Capitul. 3. an. 803. cap. 7. & Capitula Caroli Mag. lib. 4. Add. 2. §. 1. al. 4. *Ut bauga & brunia non dentur negotiatoribus*. Lib. 6. cap. 212. *Ut armillæ & bruniæ non dentur negotiatoribus*. Epistola synodalis Concilii Duziacensis I. *Et multis ac variis ornamentis ex auro & gemmis compositis, — inde umgas ad spatas & balteos, & calcaria atque ligaturas hosarum — fieri jussit*. Ubi legendum censuerim *baugas*. Inde dubio procul accersi debet etymon vocabulorum apud nos in re militari receptorum, *Bague, Bagage, Bagues sauves, Armes & bagage*. Rob. *Gaguin* in Poëm. *le Passetemps d'oisiveté*:

Ils ont perdu bagues & tentes,
Dependu harnois & chevaux.

Vide Consuetud. Hannoniensem cap. 109. art. 2. Sed an inde annulis apud nos id etiam nominis inditum, & si mihi indubium, addubitant tamen viri docti, qui à *baccis* accersunt, hoc est, monilibus & unionibus. Ausonius in Mosella, —— *Concharum germina baccas*. Atque inde etiam *Bagatelles*, appellamus non tam nugas, quàm mundum muliebrem, cujusmodi sunt *baugæ*, monilia, dextralia, & alia ejus generis. Goldasto *Bauga*, est tympanum, *bauck*. Olaus Wormius in Lexico Runico, ait veteribus Danis *Baugur* & *Baugs*, annulum sonare.

BAUGARUS, Bavarus, ex Bavaria oriundus, Leoni Ost. lib. 2. cap. 65.

BAVINÆ, Aves quædam maritimæ, in Vita S. Porcarii Abb. Lerin. in Chronolog. Lerin. pag. 223.

BAULARE, Ugutioni, *Latrare, & est propriè Canum*. Mox hæc addit: *Sidonius in libro de Naturis rerum ponit propria verba animalium secundùm vocem, quæ in parte ponemus. Leonum est Rugire: Tigridum Rechanare: Pardorum Felire: Pantherarum Caurire: Ursorum Uncare, vel Sevire: Aprorum Frendere: Lyncum Urcare: Luporum Ululare: Serpentum Sibilare: Onagrorum Mugilare: Cervorum Rugire: Boum Mugire: Equorum Hinnire: Asinorum Rudere: Porcorum Grunnire: Verris Quirritare: Arietum Lorettare: Ovium Balare: Hircorum Miccire: Edorum Vehare: Canum Latrare, seu Baulare: Vulpium Gannire: Catulorum Glattire: Leporum & Parvorum Vagire: Mustellarum Drivorare: Murium Pipitare: Soricum Desticare: Elephantum Barrire: Ranarum Coaxare: Corvorum Crocitare: Aquilarum Glangere: Accipitrum Pipitare: Vulturum Pulpare: Milvorum Bulpare: Olorum Drensare: Gruum Gruere: Ciconiarum Gloitolare: Anserum Sclingere: Anatum Recrissare: Pavonum Paupulare: Gabriarum Fringulare: Noctuarum Caccubire: Cucularum Cucusare: Mulorum Zurgiare: Turdorum Trucilare vel Soccitare: Sturnorum Passitare: Hirundinum Fintinire vel Minurrire: dicunt tamen quòd Minurrire est omnium minutissimarum aviculorum: Gallinæ Crispire: Passerum Cinciare: Apum Bombire, vel Bombilare: Cicadarum Frintinnire*. Similia habet Gloss. MS. S. Germani Paris.

BAURUS. Albertus Argentin. pag. 133. *Ipsos contra Principem animavit, quem nominavit Baurum. Interpretans nomen* Baurus, *id est, nesciens tergere barbam, quia tantam dixit esse fœditatem oris sui, quòd ipsam abjicere non valebat. Baur.* Germanis, rusticus, agrestis: Belgis *Boër*.

BAUSIA, *Baucia*, *Baudia*, Felonia, proditio, crimen capitale. Tabularium Abbatiæ Conchensis in Ruthenis ch. 291. *Excepto furto & bauzia*. Curia Generalis Regis Aragon. in Catalania 19. Kl. Septemb. an. 1321. MS. *Item quòd nullus reptatus de bausia teneatur, &c. de bausiatoribus & traditoribus qui fidem suam noluerunt escondire*. Infrà: *Si aliquis fuerit reptatus in Curia de bausia, sive de proditione aut traditione, vel de fractione treugarum, quod possit fidem suam escundire per batalliam*. Perperam *bansia*, pro *bausia* non semel editum apud Belugam Editionis Ascensianæ. Consuetudines Cataloniæ MSS. c. 1. *Si a quest cas lo vassal no deu esser hoït en neguna manera: car en so que requer fieltat, e per contradic se sequeys bauzia, no espresa neguna defensio*. Cap. seq. *En altra manera quant lo vassal seria remazut en lo terme del castel, no seria entes que aques donada postat aus seria reputad bauzador, so es que auria feyra bauzia, segons Costuma de Cataluñya*.

Baucia. Charta Adefonsi Regis Aragon. æræ 1172. apud Martinezium in Hist. Pinnatensi lib. 5. cap. 28. *Et si aliquis eorum qui modò habet istos honores, vel habebit in futuro, voluerit se erigere in superbiam, & noluerit recognoscere istis Sanctis, sicut & mihi mei homines, & mei fideles, appellant de traditione & de baucia, sicut facerent, si ego essem vivus & præsens, & adjuvent eum per fidem sine fraudem*.

Baudia. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 34. *Quia maxima baudia est*. Cap. 35. *De aliis namque baudiis & malefactis, &c*. Cap. 36. *Quandiu contradixerit, baudator suus erit*. *Boidie*, vel *Boisdie*, nostris Gallis. Gualterus Metensis in Mappamundi MS.

Qui semblant font de maladie,
Par fausse œuvre & par leur boidie, &c.

Le Roman de Gaydon MS.

Qui tos jours font traïson & boisdie.

Le Roman de Garin MS.

Et sembla bien traïson & boisdie.

Philippus *Mouskes* MS. in Philippo I.

Ensi par guerre & par boisdie,
Ot li Rois Henry Normandie.

Idem in Philippo Aug.

Li Quens Renaus s'en fu grevez,
De toutes pars, & accusez,
De traïson & de boisdie.

Auctor des *Instituts en Roman* MS. diabolum vocat *li pere de le felonie & de boidie*.

Occurrit passim apud Poëtas nostrates. Adde veterem Consuetud. Campaniæ art. 38.

Bausiare, *Bosiare*, In dominum insurgere, forisfacere. Ratherius Veronensis Episcopus in Qualitatis conjectura, &c. *Illum cui unam libram argenti pro trabibus emendandis commiseram anno præterito, immaniter inde mihi bausiasse percepi*. Charta Fulconis Nerræ Comit. Andegav. in Tabulario Abbatiæ Vindocin. num. 63. *Illo quoque mortuo habuit eam de Goffrido Comite filio ejus, donec ille in ostagium intravit pro Comite Cenomanico contra illum. Cùm verò Comes Cenomanicus bosiavit Comiti Goffrido, & forostagiavit obsides suos, perjuravit se Herbannus de ostagio, sicut alii ostagii contra Comitem Goffridum, & tenuit se in guerra cum Comite Cenomanico, similiter & duo nepotes ejus Guillielmus de Siliaco & Hubertus frater ejus in eadem guerra Cenomanorum perjuraverunt contra Gaufridum Comitem, & ei bosiaverunt, pro qua re accepit Comes fevum suum, quod ille forisfecerat, &c*. Iterum Charta 197. *Quo mortuo sine hærede legitimo, eo quòd ipse Clericus fuisset, & frater illius Roscelinus qui ei supervixit Comiti Fulconi bosians in guerra Plastulfi adversus eum fecit, unde & ab illo de tota terra sua exhæredatus & ejectus est*. Et Chart. 207. fol. 85. *Comes Goffrido Comiti bosiavit, bellumque intulit*. Ita *Boiser*, Poëtæ nostrates dicunt. *Le Roman de Garin*:

Del vieil Fromond le vieillart tretor,
Qui a boisié son droiturier Seignor.

Alio loco:

Il li escrie, Torne à moi renoiez,
Par meinte fois as envers moi boisié.

Le Roman d'Aubery MS.

Par traïson vuelent le Duc boiser.

Le Roman de Jordain de Blaye MS.

Con li cuivert otil lor Seignor boisié.

Le Roman de la Prise de Hierusalem MS.

Pilate son Prevost, qui tant jor l'a boisé.

Le

Le Roman de Vacces MS.

Ne li boiserai-je de petit ne de grant.

Infrà:

Més si li Rois m'aloit de queque soit boisant, &c.

Theobaldus d'*Argies*. Cant. 5.

Qui n'a talent du trichier, ne du boisier.

Guill. Guiart an. 1207.

Crestiens qui mie ne boisent,
Cà & là par France se croisent.

Idem anno 1296.

En celui termine meismes,
Où faus devise li aprandres,
Se boisa si li Quens de Flandres,
Comme deceus & gabez,
Qu'à Paris tramist deus Abez,
Et manda au Roy là endroit,
Que mais rien de lui ne tendroit;
Et sans autrement suplier,
Le fist adonques deffier.

Chron. MS. Bertrandi *du Guesclin*:

Si se sont assentis à rendre au derrein jour,
A venir à mercy bellement par loy seur,
Chascun la hart au col, a loy de boiseür.

Bausiator, Felo, qui in dominum insurgit, in Chartis suprà laudatis. *Gasces Bruslez*, Cant. 20.

Et amerai cele que j'aim tant,
Et se sui tronmi cuer boiseor,
Qui soit soudains pur faus lausengeor.

Perrinus d'*Angecourt*, Cant. 5.

N'estra mes cuers boissieres ne faintis.

Le Roman du Renard MS.

Ne envers vous estre boisierre.

Bausitæ, Bona mobilia vel immobilia, quæ ex *bausia* ac felonia reorum in fiscum cadunt. *Escaetas* alii vocant. Charta Ottonis Episcopi Vapincensis an. 1281. apud Sammarthanos: *Omnes proventus & bausitæ, quæ ex prædictis jurisdictione & consulatu exiverint, pro medietate pertineant ad Regem, &c.*

Butia, idem quod *bausia*. Charta Alfonsi Imp. Leonensis seu Hispaniæ æræ 1172. apud Michaëlem *del Molino* in Repertorio Fororum Aragon. pag. 266. *Et non habet super illos aliam causam, nisi cum benefacto de Senyore, & habuerunt fueros & usaticos de suos honores quos habuerunt, & inantea accapitabat, quòd non perdidissent illas, nisi per tres butias comprobatas, videlicet unam pro morte de suo Senyore: aliam pro mulierem de suo Senyore adulterare: tertium, qui cum honore de suo Senyore ad alium Senyorem cum illa attenderit. Et si aliquis de illas tres butias de nulla de illis inde reptatus fuerit, &c.*

BAXIO. Vetus Notitia sub Rogerio Rege Siciliæ an. 1144. apud Rocchum Pirrum in Archiepisc. Messan. *Et pervenit usque Sallidam per viam, ubi est magnus baxio, &c.*

BAZAN, nostris *Basane*. Ita vitulinum vel ovinum corium appellant. Vitæ Abbatum S. Albani: *Ocreis de cute, quam vulgò Bazan, appellant.* Alibi: *Conventus calceamenta quæ de vili corio, quod vulgariter Bazan dicitur, in alutam, id est, cordewan, civiliter commutavit.*

BAZANA, *Sacculus*, in Gloss. Arabico-Lat. quia fortè ex corio, seu *bazano* confectus.

BAZIA, *Bacia*. Leo Ostiensis lib. 1. cap. 26. *Tulit* (Siconolfus) *in coronis, baziis, & hamulis, garalibus, & cochleariis argenti libras simul quingentas.* Item paulò pòst: *In anaglyfis baziam unam.* Ignotus Casinensis in Hist. Langob. cap. 10. de eodem Siconolfo: *Abstulit vice prima baziam argenteam unam, vaucas par unum, &c.* Infrà *Baciam* habet: *Et post hæc in Agrifis*, (anaglyphis) *baciam unam, & scaptonem unum Constantinopolitano deaurata fabrefacta vasa opere.* Videtur idem quod *bacile*, & *bacinus*. Alii idem esse *Baziam*, quod *Bauca*, existimant, vas nempe, aut pateram.

BAZONAYA. Petrus I. Rex Aragon. in Constitut. edita apud Podium Cerdanum an. 1225. *Item statuimus quòd si quis monetam Barcinonensem vel Jaccensem falsaverit, vel ad fundendum alicubi portaverit, vel aliquam Bazonayam de Catalonia extraxerit, tanquam monetæ falsarius puniatur.*

BEACITA. Gloss. Saxon. Ælfrici, de Nominibus avium. *Beacita, vel sturnus*: ꞅꞇeaꞃn. Videtur avis, quam *Becace*, aut ea quam *Becacine* vocamus.

BEANUS, Novellus studiosus, qui ad Academiam nuper accessit. Statuta Academiæ Viennensis in Austria: *Item quòd nullus præsumat supervenientes novos, quos Beanos vocant, indebitis quibuscunque exactionibus gravare, aut aliis injuriis aut contumeliis molestare.* Ubi Lambecius: *Beani* definitio latitat in ipsa nominis sui acrostichide, *Beanus Est Animal Nesciens Vitam Studiosorum.* Vox à Gallica *Bejaune*, quasi *Bec-jaune*, ut sunt aviculæ quæ nondum è nido evolarunt. *Bejane* Picardi nostri etiamnum efferunt, itàque rudes & novellos appellitant.

BEATITUDO, Titulus honorarius, quo compellantur Episcopi, apud S. Augustin. Epist. 11. 76. 139. Senatorem, lib. 3. Epist. 37. Avitum Viennens. Epist. 6. 8. 11. 37. Ludovicum Pium Imp. in Epist. ad Sicharium Arch. Burdegalens. Nicolaum I. PP. Epist. 28. & alios passim. Præsertim verò summo Pontifici delatus legitur. Anastasius in S. Hadriano PP. *In ipso exordio consecrationis ejus direxit ad ejus Beatitudinem suos missos Desiderius Longobardorum Rex.* Occurrit ibi non semel. Notum etiamnum Pontifici Romano soli hunc titulum adscribi, qui olim cæteris Episcopis communis erat. Sed & aliis quàm Episcopis, atque adeo Laïcis tribuitur non semel à S. Anselmo in Epistolis. Vide Brissonium in Formulis pag. 361.

BEBORANIA, Præstationis species. Præceptum Caroli Mag. pro Hispanis editum à V. Cl. Steph. Baluzio: *Dicunt etiam quòd aliquas villas quas ipsi laboraverunt, laboratas illis eis abstractas habeatis, & beboranias illis superponatis, & sajones qui per forcia super eos exactant.*

BEBRA, Missilis aut teli species. Vegetius lib. 1. c. 20. *Barbari autem scutati pedites his præcipuè utuntur, quas Bebras vocant, & binas etiam ac ternas in præliis portant.* Bartholinus lib. 4. Austriad.

Quinquaginta bebras, centum delecta juventus,
Pila gerunt humeris, &c.

BEBRINUS. Vide *Bever*.

BECCA, *Besca*, *Bessa*, *Bessus*, nostris *Beche*, aut *Besche*; fortè quòd *becci* seu rostri formam præferat.

Becca. Gloss. Ælfrici: *Ligo, becca, vel palus, vel fustis.*

Besca. Custumar. de *Hecham*: *In communi pastura turbas—cum una sola besca fodient, & nihil dabunt.* Vide Leges Willel. I. Regis Angl. vernaculas cap. 4.

Bescata terræ. Charta Joannis Regis Angliæ tom. 2. Monastici Anglic. pag. 642. *De dono Radulfi—duas acras Flandrenses in novo marisco de Iclesham, & unam bescatam terræ inclusam, cum expensis prædictorum mariscorum in eodem marisco.* Est autem *besclata*, ni fallor, tantum terræ, quantum quis ligone uno die fodere potest.

Bessa. Letaldus de Miracul. S. Maximini Abb. Miciac. num. 34. *Operante eo, suffossorium, quod bessam dicunt, sumit.*

Bessus, Ligo. Adalardus in Statutis antiquis Corbeïensis Monasterii lib. 2. *Unusquisque habeat ad hortum excolendum, sive ad alias necessitates explendas, fussorios 6. bessos 2. dolatoriam, &c.* Arverni etiamnum *Beisse* dicunt.

Bechare, Fodere, nostris *Becher*. Occurrit in Statutis synodalib. Nicolai Episcopi Andegavens. an. 1274.

BECCHARIA, Macellum, laniena, Italis *Beccaria*; nostris *Boucherie*: *Beccaio*, *Beccaro*, lanio Italis. Charta Ogerii Iporicensis Episc. apud Guichenonum in Bibl. Sebusiana cent. 2. cap. 6. *Parochialem quoque Ecclesiam,— cum decimatione omnium tabernarum, becchariarum, mercati, & omnium mercimoniorum quæ infra civitatem fiunt.* Alia an. 1345. *Carnes quæ venduntur ad becchariam.* Vide Albertum Acharisum in Vocabulario Italico, & V. Cl. Ægid. Menagium in Orig. Ital. in *Beccaio*, & Oct. Ferrarium in *Becco*.

BECCO, *Beccum*, Rostrum, vox Gallica vetus, unde

nostris & Belgis *Bec*, Italis *Becco*. Sueton. in Vitellio c. 18. *Cui Tolosæ nato cognomen in pueritia Becco fuerat: id valet gallinacei rostrum.* Quasi *Bec de coc*, ut quidam volunt. Perperam à *bucca* etymon accersit Acharisius.

Beccum. Bracton lib. 3. Tract. 2. c. 28. §. 1. *Si habuerit accipitrem, perdat beccum, & ungues pedum, & caudam.*

Abbecare, vox falconariorum, *becco*, seu rostro impetere, seu crebriùs rostrum infigere, mordicare. Fridericus II. Imp. lib. 2. de Arte venandi cap. 49. *Per hujusmodi scilicet mordicationes, sive, ut ita dicam, abbecationes sæpius iteratas, &c.* Occurrit ibi rursum, & cap. 53.

BECHIN, Germ. *ein bechin*, Pelvis, nostris *Bassin*. Tradit. Fuld. lib. 1. p. 472. *Tradidit — hoc est, mappæ 2. manutergia 1. bechin 1. pelvis 1. lilahan 1.* Et infrà tradit. 39. *Sed & iste breviarius ad ornamentum Ecclesiæ pertinet, id est, turibula deaurata 2. cortinæ 12. orciarii 4. manile 1. conchæ 4. bechin 2.*

BECIARIA, *Bezaria.* Tabularium Conchense in Ruthenis Ch. 203. *Et unum mansum, & unum caput mansum in illa beciaria, cum campos & hortos, &c.* Ch. 219. *Donamus illo manso nostro de Paillaredo, ubi Rainaldus manet, cum ipsa bezaria, cum quantum ad ipso manso aspicit, &c.* Ch. 237. *Cum boscos, cum trolio, cum mansione, cum vernias, cum albaretas, cum pratas, cum beciarias, cum terras cultas & incultas, &c.* Adde Ch. 266. 429.

BECIUM. Vide *Bedum.*

BECONAGIUM, Tributum quod in sustentationem Phari, vel maritimi luminis, quo populus subitò excitetur ad repellendum hostem, confertur. Hæc Spelmannus qui à Saxonico, Beacn, i. signum, accersit, quòd in signum ejusmodi faces accendantur, seu contra hostes, seu ad dirigendas naves. Quid si à *Becco*, de qua voce suprà? Nam nostri promontoria, seu terræ lingulas in mare, aut in fluvios procurrentes, *Becs*, i. rostra, appellant, ubi ut plurimùm Phari, seu turres, eriguntur. Vestigium manet in *Bec d'alier*, ubi coëunt *Elaveris & Ligeris*, fluvii, & in *Bec d'Ambez*, ubi confluunt *Garonna* & *Dordonia*. Potuit etiam conflari id vocabuli ex Belgico *Bake*, specula, pharus, pro nocturno navium accessu. Vide *Baccha*.

BEDALE, *Bedalis.* Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 40. *Et à Septentrione ad quendam bedalem.* Charta G. Vicecomitis Massiliensis apud Guesnaium an. 1016. *Ubi Gerrenus fluvius cadit in bedale de supradicto molendino ad gadium Huvelnæ, &c.* Alia an. 1250. apud Joffridum in Niciensibus Episcopis pag. 184. *Ad ædificandum in dicta terra domum — cum conductu aquæ à bedali dicti Augerii.* Vide *Bedum.*

BEDELLI, Apparitores minores, qui ad judicia citabant, & Baillivorum & judicum pedaneorum sententias, eaque officia, quæ minùs videbantur honesta, exequebantur. Vetus Consuetudo Normanniæ 1. part. sect. 1. cap. 11. *Li bedel sont li mineur Serjant, qui doivent prendre les nans, & les offices faire, que ne sont pas si honestes, & les meneures semonces.* Edictum S. Ludovici an. 1254. ad coërcendos Baillivorum defectus: *Senescalli autem nostri & inferiores baillivi caveant sibi à multitudine bedellorum, & quanto paucioribus poterunt, sint contenti ad Curiarum exequenda præcepta, & illos nominent in assisia publica, aut verò pro bedellis minimè habeantur.* Nec injuria Ludovicus bedellorum numerum inhibuit, qui graves semper populo habiti sunt. Unde Ordericus Vitalis lib. 12. p. 876. *Officiales mali prædonibus pejores sunt. Pagenses nempe, latrunculos fugiendo, seu divertendo, devitare possunt: versipelles verò bedellos nullatenus sine damno declinare queunt.* Hinc bedellos Willelmus Brito in Vocab. *Angarios, compulsores injustos esse* ait. Exactorum & publicanorum prætereа officium egisse bedellos colligimus ex Mathæo Paris. an. 1247. dum Fratres Minores & Prædicatores *Papæ telonarios & bedellos* factos scribit. Et alibi: *Nullus forestarius vel bedellus faciat de cætero scotallum, vel colligat garbas.* Apud Scotos etiam bedellorum officium fuit citare. Leges Burgor. Scoticor. cap. 112. *Citatio facta in burgo super burgensem per servientem domini Regis, sine bedello ejusdem burgi non est valida.* Eorum prætereа erat *nanna* seu pignora capere, ex laudata Normannica Consuetudine, & iisdem Legibus cap. 47. & ex Fleta lib. 1. c. 18. §. 2. Adde easdem Leges Burgor. c. 62. Iter Camerarii Scotici cap. 3. Concilium Lambethense an. 1261. cap. *de apparitorib. sive bedellis*, & Baronium an. 1164. &c. De vocabuli etymo varii varia tradunt. Skeneus à *pedo* hoc est, à baculo, deducit, *propterea quòd hujusmodi servientes virga aut baculo utерentur.* Quam sententiam improbant Spelmannus, Watsius, & Somnerus, qui à Saxonica voce Bidele, quæ præconem significat, deducunt. Vide Edwardum Cokum ad Littleton.

Bedelli Universitatum. Leges Alfonsi IX. Castellæ Regis 2. part. tit. 31. leg. 10. *La Universidad de los Escolares deve aver su mensajero, que llamen en Latin Bidellus, &c.*

Subbedellus, in Provinciali Ecclesiæ Cantuariensis p. 316. 2. Edit. & in Concilio Lambethensi an. 1261.

BEDEWERI, Banditi, proscripti. Math. Paris an. 1258. *Sicque facta est pax (inter Nobiles Romanos) & tranquillitas liberrima, dispersis prædonibus, quos Bedeweros vocant, & Romanis maleficis.* Sed legendum *Berroeros.* Vide in hac voce.

BEDUINI, Populi qui Arabiam incoluere, Halapiam & Crachum versus, nullis certis sedibus, nec in urbibus aut pagis, sed in tabernaculis degentes, unde ita appellati. Nam auctor est Abrahamus Ecchellensis in Hist. Arabum cap. 1. quos *Scenitas* Strabo appellat, *Baduinos* à *badia*, deserto dictos. Horum frequens mentio occurrit apud Scriptores Rerum Hierosolymit. Auctor Historiæ Expeditionis Friderici I. Imp. apud Canisium to. 5. Antiq. lect. *Est autem consuetudo incolarum illius terræ qui silvestres Turci, sive Bedewini dicuntur, carere domibus, & omni tempore degendo in tabernaculis, de pascuis ad pascua se transferre cum gregibus & armentis. Le Roman d'Aubery MS.*

Auque paien ne Torc ne Beduin
Ne me forfirent vaillant un Angevin.

In Epistola Episcopi Acconensis ad Honorium PP. to. 8. Spicilegii Acheriani, *Bolduini*, & *Bebduni* perperam vocantur. Agunt verò de Beduinis Albertus Aq. lib. 12. c. 31. Jacobus de Vitriaco cap. 12. Aithonus cap. 35. 51. 55. Sanutus lib. 2. part. 4. c. 38. lib. 3. part. 14. c. 2. Arnoldus Lubec. lib. 7. cap. 10. Brocardus in Descript. Terræ Sanctæ, &c. Perperam *Beduinos* cum *Assasinis* confundit Joinvilla p. 48. uti monuimus in Notis ad hunc Scriptorem.

BEDUM, seu *Palitium* molendini, in Tabulario majore S. Sergii Andeg. Ch. 29. palorum scilicet series, quæ ad continendam aquam, quo validiùs rotam torqueat, solet supra molendinum infigi. Hodie id *Bonde* vocant. At in Tabulario Conchensis Monasterii fol. 96. videtur significare ipsum rivi alveum: ibi enim Stephanus Miles *de Retuchon* assensum præbet, ut *cùm curabunt bedum, projiciant in utramque ripam pratorum suorum cœnum.* *Becium* aliis dicitur. Mag. Pastorale Eccl. Parisiens. lib. 2. Ch. 12. 14. *Super curatione aivei, sive becii molendini.* Id est, *le Bec*, seu ostium alvei.

BEFAX, vide *Bifax.*

BEFEHT. Charta Ludovici Regis Fr. an. 1124. in Tabulario S. Genovefæ Paris. *Nostram Serenitatem adierunt humiliter deprecando, quandam consuetudinem inter nostros homines trium tantum villarum, scilicet Villæ novæ, Moncii, Caloili, & homines S. Genovefæ olim habitam quæsierunt in futurum servari, & æterna stabilitate inviolabiliter confirmari. Et talis est consuetudo Befeht appellata vulgò, quòd mulieres utriuslibet præfatæ villæ nuptu viris mutuo datæ remanent in maritorum hinc & hinc servitute, à naturali ancillatione penitus destitutæ, & non solùm ipsæ, sed etiam quotquot sunt utriusque

sexus infantes paritura, quam consuetudinem præsentis cartæ præcepto firmavimus.

BEFULCI, Wenedorum Sclavorum epitheton, quos ita vocatos à Chunis scribit Fredegarius in Chron. cap. 48. *eo quòd duplici in congressione certaminis vestita prælia facientes ante Chunos præcederent.*

BEGACIUM. Catholicon Armoricum: *Queffelec, Gallicè Begace, ou Assec. Latinè hoc Begacium. Inde Begaciolum, & secundum aliquos Castrimarginarius.*

BEGHARDI, *Begehardi, Beguini, Beguinæ*, Hæretici exorti primùm in Alemannia, *qui vulgariter Begehardi, quoad viros, & Beginæ quoad feminas nominantur*, inquit Conradus de Monte puellarum lib. de Erroribus Begehardorum editus à Gretzero, in quo illorum errores recensentur. Quomodo verò, & ut non semel à Pontificibus damnata fuerit eorum hæresis, pluribus agunt Odoricus Raynald. an. 1247. n. 56. 1306. n. 18. 1312. n. 17. 57. Waddingus an. 1308. n. 12. 1317. n. 28. & seqq. 1318. Bzovius, & alii. *Beghardorum* etiam meminere Pilichdorffius lib. contra Valdenses cap. 12. Henricus Rebdorff. an. 1306. Continuator Nangii an. 1330. &c. Viri doctissimi ad Vitam S. Catharinæ Senensis n. 79. dictos putant à Saxonico, Beggen, mendicare.

Begardi etiam appellati Fratres Conversi in Ordd. Prædicatorum & Minorum. Annales Colmarienses an. 1302. *In hoc Capitulo* (FF. Prædicatorum) *fuerunt Conversi seu Begihardi, hoc est, Fratres non habentes domicilia, 80. mendicantes cibaria.* Et an. 1302. *Capitulum Fratrum Minorum fuit in Columbaria solenniter celebratum. Comparuere illic 150. Fratres, Conversi seu Begihardi 30. bini & terni in processione per Columbariam transeuntes eleemosynam mendicabant.*

Beguini, iidem qui *Beghardi*: tametsi *Begardos*, viros; *Beguinas*, mulieres potissimùm, & ut plurimùm dictas, evincat Clementina *Ad nostrum*, de Hæreticis. Quod etiam observatum suprà. Auctor Breviloqui: *Beghardus, & Beguina, & Begutta, sunt viri & mulieres tertii Ordinis.* Bernardus Guidonis in Vita Joannis XXII. PP. *Secta quadam pestifera illorum qui Beguini vulgariter appellantur, qui se Fratres pauperes de tertio Ordine S. Francisci communiter nominabant, ex quibus plures fuerunt tanquam hæretici condemnati & combusti.* Non erant tamen revera ex tertio Ordine S. Francisci, sed falsò id asserebant, quo pravas suas opiniones recepti Ordinis auctoritate tuerentur, uti pluribus probat Waddingus. Alvarus Pelagius de Planctu Eccl. lib. 2. c. 51. *Istis ultimis temporibus hypocritalibus plurimi, maximè in Italia & Alemannia, & provincia Provinciæ, ubi tales Begardi & Beguini vocantur, nolentes jugum subire veræ obedientiæ, sed libertate noxia potiri, nec servare regulam aliquam ab Ecclesia approbatam sub manu præceptoris & ducis legitimi, vocati Fraticelli, alii de Paupere vita, alii Apostolici, aliqui Begardi, qui ortum in Alemannia habuerunt, &c.* Math. Paris & Mathæus Westmon. an. 1243. *Eisdem temporibus, quidam in Alemannia præcipuè, se asserentes Religiosos, in utroque sexu, sed maximè in muliebri, habitum religionis, sed levem susceperunt, continentiam & vitæ simplicitatem privato voto profitentes, sub nullius tamen regula coarctati, nec adhuc ullo claustro contenti.* Et paulò antè ex Epistola Yvonis Narbonensis, meminit idem Parisius *novorum Religiosorum* in Vienna Austriæ, *qui Beguini vocabantur. Errores* porrò *Beguinorum & Beguinarum, quorum secta detecta fuit circa an. Dom. 1315. & multi ex eis inventi sunt & indicati qui se dicunt Fratres & Sorores de Pœnitentia de tertio Ordine S. Francisci & fuerunt combusti*, pluribus recenset Guido Carmelita in Summa de Hæresibus fol. 108.

Beguinos ut viros fictæ Religionis ac pietatis non semel perstringit M. Robertus de Sorbona in Serm. de Conscientia: *Vidi quemdam, qui cùm erat coram magnis Beguinis, habebat magnum supertunicale rotundum cum magnis & latis manicis de camelino; & coram mundanis habebat de bruneta, scissum antè & retro, strictum sine manicis, de vario foderatum.* Infrà: *Ergo Beguini sive in sæculo, sive in religione, & libro isto conscientiæ sunt sapientiores; quia frequentiùs & pluries confitentur.*

Begginorum etiam appellatione Valdenses non semel donat Godefridus Monachus S. Pantaleonis an. 1209. 1210. 1211. 1212. 1213.

Beghinæ, Mulieres ejusdem sectæ ac instituti, quo *Begardi* & *Beguini*, quæ unà cum iis pariter damnatæ sunt in Viennensi Concilio, præsertim eæ quæ in Alemannia degebant, ut patet ex lib. 3. Clementinar. tit. 11. cap. 1. lib. 5. tit. 3. c. 3. ubi plura de earum hæresi. Math. Paris an. 1251. *In Alemannia mulierum continentium, quæ se Beguinas volunt appellari, multitudo surrexit innumerabilis, adeo ut solam Coloniam mille vel plures inhabitarent.* In Alemannia, *Kukerin, id est, Pœnitentes* appellatas istas Beguinas tradit Chronicon Senoniense lib. 5. cap. 1. de quibus agit etiam lib. 4. cap. 18. *Fratres & Sorores de Pœnitentia* itidem Beguini & Beguinæ dicuntur in Bulla Joannis XXII. PP. data 7. Kl. Mart. an. 3.

Sed quia passim, præcipuè in Belgio, sub *Beghinarum* nomine virgines Deo verè & sanctè famulabantur, ne nocentium damnatione innocentes involverentur, Joannes XXII. Extravagant. *Ratio recta*, & alia Bulla quam descripsit Aub. Miræus in Diplomat. Belg. lib. 1. c. 91. paternè providit. De *Beguinarum* Belgicarum hodierno instituto, ac vivendi ratione, sic Lindanus: *Hæ medium vitæ genus agunt inter monasticum & sæculare. Certis legibus omnes vivunt: de suo victitant, à votis liberæ sunt. Si nubere visum, migrant & nubunt, non inutili vitæ instituto, cùm sint in illo & in altero sexu, qui neque libertatem ferre possunt, neque arctum imperium, quibus medium hoc vitæ genus saluti esse queat.* Beguinarum vitæ genus describunt etiam Rythmi veteres de Origine & fundatione Monasterii Pratensis in Flandria:

Beginæ namque fuerunt à prima sui ætate.

Mox:

Habebant enim famulam quæ omnibus ministrabat,
Et de juvantibus vitam eis auxilium dabat.
Ibant enim illæ mane ad Albini sanctum templum,
Deum orant, nec inane deforis dabant exemplum,
Tunc non habebant in loco ubi manebant, capellam,
Nec quid sacratum in illo, sed habebant solùm cellam,
Inde casam repetebant, & accipiebant colum,
Otiosum tempus spernebant, nullum cogitantes dolum,
Sæpe veniebant probi qui eos confortabant,
Et munimen consilii illis pro Jesu donabant, &c.

Vide eundem Miræum in Donationib. Belgic. cap. 112. Quasdam tamen votum emisisse testatur Summa Raimundi Fratr. Ord. Prædicat.

Si Beguina Deum sponsum prælegerit, atque
In signum crines præsciderit, ista marito
Si nubit, nupta maneat: sed pœniteat quod
Infregit votum.

Vide Cantiprat. lib. 2. de Apib. c. 38. n. 2. c. 51. n. 12.

At in Gallia Beguinarum institutum cùm contemptui haberetur, sensim desiit, & in earum locum successere Sorores tertii Ordinis S. Francisci, quibus indidem traditæ in urbibus Galliæ earum ædes. Nam in Beguinarum Parisiensium Monasterium translatæ Sorores Ordinis istius tertii S. Francisci, quæ de *Ave Maria* cognominantur, Diplomatibus Ludovici XI. mensis Martii an. 1471. & 6. Martii 1479. quæ habentur in to. 2. Ordinationum ejusdem Regis fol. 326. Quod etiam in urbe Bellovacensi factitatum ab eodem Principe refert Louvetus in Historia Bellov. to. 1. p. 747. 752.

Bigrinæ, pro *Beghinæ*, perperam editum apud Math. Westmonaster. an. 1243.

Beghina, Monetæ minutioris species, in Pacto Tongrensi an. 1403. descripto in Magno Recordo Leod. p. 45.

Beguinagium, Conventus, vel Institutum Beguinarum, in Clementina 1. tit. de Religiosis domibus, & in Vita S. Gertrudis cap. 4. n. 15. &c. *Beghinæ, & habitus Beghi-*

nagii, in Bulla Joannis XXII. an. 1320. apud Waddingum. Vide Continuatorem Nangii an. 1317. Joann. de Condato in Dominicanos MS.

Et encor reteneis de mi
K'a beginage
Ont-il mult volentiers visnage,
Tout aussi enuis com froumage,
Cas mengeroit.

A Begga Pipini Landensis filia, S. Gertrudis Nivellensis sorore, *Beguinarum* nomen & institutum sumpsisse constans est apud Belgas opinio, nullo alio licèt nixa fundamento, quàm nominis Beggæ. Alii à velo capitis appellatas volunt, etsi vela ista ab iis, quæ *Beguinæ* ipsæ deferebant, dicta longè probabilius sit. Willelmus Heda an. 1484. *Quo tempore Ordo divæ Brigitæ instituitur ex religiosis feminis, soluta tamen vitæ, quas Beginas vocant, à velo capitis quo involvi consueverunt, sic dictæ.* Joachimus Hopperus à *Be-ghinnen*, i. incipere, deducit, *quòd principium sive initium quoddam rei monasticæ ponant.* Alii denique à *Bego* quodam istius instituti auctore, *Beguinos* & *Beguinas* nomen hausisse volunt. Ægidius Aureæ vallis Monachus in Radulpho Episcopo Leod. cap. 52. sub an. 1180. *Suscitavit Deus spiritum sancti cujusdam Sacerdotis viri religiosi, qui Lambertus le Begue, quia balbus erat, de S. Christophoro dicebatur, à cujus cognomine mulieres & puellæ quæ castè vivere proponunt, Beguines Gallicè cognominantur, quia ipse primus extitit, qui eis præmium castitatis verbo & exemplo prædicavit.* Quæ quidem hausit ex Vita S. Odiliæ, & ex Joanne Abbatulo lib. 1. cap. 4. totidem habet etiam Chronicum M. Belgicum p. 193. V. *Picardia.*

BEKA. Tabularium Abbatiæ Clarimarisci: *Terminus autem maresci Walcheri est, sicut utraque beka ex una parte, & rivus aquæ ex altera parte dividunt.* Germanis *beke*, est rivus, torrens.

BEINELLUS. Tabular. Fossatense: *Emit etiam omnes beinellos qui sunt in magna foresta, quos vendiderat Joannes Abbas tempore suo cum dicta foresta.*

BELAMIA. Regula data à B. Roberto de Arbressello Monialibus Fontis-Evraldi cap. 12. *Ut non habeant vestimenta fimbriata, neque in dorso, neque in lecto, præter belamiam, sed incisa consuantur, ut tunicæ & chlamydes, & cætera omnia.* Vestis species sic dicta ex Gallico *Belle amie*, quasi *Bella amica*.

BELBUS, *Hyæna*, apud Capitolinum in Gordiano III.

BELFREDUS, *Berfredus*, *Verfredus*, *Berefridus*, *Bilfredus*, *Balfredus*, *Berfreit*, *Belfragium*. Hæc omnia unum sonant, Gall. *Beffroy*. Sic verò appellata machina bellica lignea, in modum excelsioris turris extructa, variis tabulatis, cœnaculis seu *stationibus* constans, rotisque quatuor vecta; tantæ proceritatis, ut ejus fastigium, oppidorum & castrorum obsessorum muros æquaret; cujus parietes, vel tabulis vel cratibus colligati, coriis taurinis & equinis, operti erant, ut ab ignium inextinguibilium ejaculationibus damnum non paterentur. In cœnaculis autem collocabantur milites qui in hostes continuò tela vibrabant, aut sagittas emittebant: infrà verò viri robore præstantes magnis impulsibus muris machinam admovebant. Describitur non semel ejusmodi machina à Scriptoribus, tacito licèt *Berfredi* nomine: à Leone Imp. in Tacticis cap. 15. num. 30. Alberto Aqu. lib. 6. cap. 11. lib. 7. cap. 3. Guiberto de Gestis Dei lib. 6. cap. 18. lib. 7. cap. 6. Ægidio Monacho Aureæ vallis in Alberone II. cap. 35. Tudebodo lib. 5. pag. 805. Froissart. 1. vol. cap. 111. præterea à Poëta vernaculo in Poëmate, cui titulus, *le Roman de Garin*:

Un engin fet, de tel parler n'oi,
Qui ot de haut cent piez tos enterins.
Prés de la porte fist venir tel engin,
A sept estages tot droit de fust chesnin,
Arbalestriers i a mis jusqu'à vint,
Bien fu cloez, couvert de cuir boli.

Modum verò construendorum *Berfredorum*, vel saltem ejusmodi turrium, quas ad urbium & castrorum muros admovere solebant, describit Sanutus libro 2. part. 4. cap. 22. Πυργοκάστελλοι dicuntur in Chronico Alexandr. pag. 900. 906.

Berfredus. Ordericus Vital. lib. 8. *Ingentem machinam, quam Berfredum vocitant, contra munitionem erexit, & copiosè bellicis apparatibus instruxit.* Et mox: *Insecutores armigerum quemdam fecerunt in Berfredum ascendere, & à boreali plaga ignem immittere.* Lib. 12. *Carpentarios Berfredum facientes docebat.*

Berfreit, & *Berefreid.* Willelmus Malmesb. lib. 4. Hist. pag. 141. *Alterum* (machinamentum) *fuit pro lignorum penuria turris non magna, in modum ædificiorum facta, (Berefreid* (al. *Berfreit*) *appellant) quod fastigium murorum æquaret.* Simeon Dunelm. de Gestis Angl. an. 1123. *Videns autem Rex se non ac disposuerat proficere, ligneam turrim, quam Berfreit vocant, erexit.*

Belfragium. Will. Armoricus lib. 2. Philipp. pag. 119.

Cratibus & lignis rudibus belfragia surgunt,
Turribus alta magis & mœnibus, unde valerent
Agmina missilibus, telisque quibuslibet uti,
Devexosque hostes facili prosternere jactu.

Bertefredus, in Charta Innocentii II. PP. apud Ughellum in Episcopis Bergomensibus.

Bilfredus, apud Rolandinum in Chron. lib. 1. cap. 8. lib. 4. cap. 2. lib. 6. cap. 6. lib. 12. cap. 6. Jacobus Hemricurtius in Speculo Hasbanico pag. 180. *Fist faire à Flemale—un belfroit environneit de fosseis, & le nommat le Heis.*

Verfredus, in Epistola Friderici I. apud Willelm. Hedam an. 1190. pag. 320. 1. Edit.

Baltefredus, in Charta Blanchæ de Sabaudia uxoris Galeacii Comitis Virtutum.

Balfridus, in Charta Communiæ Suession. *Belfroy*, in Consuetud. Atrebatensi antiq. art. 98. nova art. 145.

Belfredi nomen à similitudine ejusmodi machinæ bellicæ, postea inditum altioribus turribus, quæ in urbibus aut castris eriguntur, in quarum fastigio excubant vigiles, qui eminus adventantes hostes pulsata, quæ in eum finem appensa est, campana cives admonent, quo sint ad arma parati.

Nec in eum tantùm finem statutæ in berfredis campanæ, ut adventantes nuncient hostes, sed etiam ad convocandos cives, & ad alios usus, prout rei politicæ curatoribus visum fuerit. Unde *Campana bannalis* dicitur Hocsemio, quòd cùm pulsatur, quicunque intra *bannum* seu districtum urbis commorantur, ad conventus publicos ire teneantur. Statuta Gildæ Scoticæ cap. 28. *Nullus regratarius emat pisces, fœnum, avenas,* — *ante pulsationem campanæ in berefrido, &c.* Atque inde *Berfredus* inter privilegia *Communiæ* vulgò accensetur: idque colligitur ex Aresto, seu Statuto Caroli Pulcri dato Paris. an. 1322. quo cives Laudunenses, propter nescio quod commissum in Laudunensem Ecclesiam sacrilegium, jura Communiæ privantur, nempe *jure Scabinatus, Collegii, Majoratus, Sigilli, Campanæ, Berfredi, & Jurisdictionis. Berfredi Brugensis* meminit Chronicon Flandr. cap. 61. 63. quod *Beaufroy* & *Bellefroy* vocat. Sed & *Belfredi* vox, à Saxon. & German. bell, *campana*, & *freid*, pax, videtur deducta, quòd in hisce turribus appenderetur ad convocandos homines in tumultibus bellicis, vel aliis occasionibus, maximè in urbibus, quarum Communiæ *Pacis* nomine non semel donatæ leguntur. Vide *Campana*.

Denique etiamnum *berfredum* appellant nostri ligneam fabricam in campanariis, in quibus pendent campanæ. Charta an. 1282. in Magno Pastorali Eccl. Paris. lib. 20. ch. 220. ubi de campanis: *Berfredum autem tenetur fabrica Ecclesiæ facere & sustentare suis sumptibus.* Vide *Tristegum*.

BELLAGINES, Jura municipalia Gothorum. Jornandes de Rebus Get. cap. 11. de Diceneo: *Physicam tradens, naturaliter propriis legibus vivere fecit, quas usque nunc conscriptas, Bellagines nuncupant.* Andreas Gra-

vius Suecus accersit vocabuli etymon à Saxonico seu Danico bý, habitatio, & laga, lex: ita ut Bellagines fuerint urbium & oppidorum leges. Vide *Laga* & *Bilage*, & Loccenium lib. 2. Antiquit. Suecic. cap. 5.

BELLATORIUM, Pars navis, illa fortè in qua milites pugnare solent. Vide tom. 5. Histor. Francorum pag. 436. 437.

BELLUM, Prælium, qua notione πόλεμος usurpatur apud Leonem Imp. in Tacticis cap. 12. 13. 14. & alibi passim. Historia Miscella: *Tyrannide verò destructa, fit Persarum atque Romanorum circa Martyropolim maximum bellum.* Ubi Theophanes pag. 220. habet πόλεμος μέγιστος. Theodorus Campedonensis de Vita S. Magni cap. 6. *Ea verò hora qua apud Tolbiacum bellum istud commissum est, &c.* Sampirus Episcopus Astoricensis in Adefonso IV. Rege Hispan. *Et bello inito, occidit ibidem ex Agarenis* 12. *millia.* Dudo de Moribus Normann. pag. 96. *Locus autem in quo bellum memorabile fuit, dicitur usque in præsentem diem, Ad pratum belli.* Willelm. Brito lib. 10. Philipp.

In plano planè bello confligat aperto.

Infrà:

Donec lux bello licitam se crastina præstet.

Utuntur præterea Ordericus Vitalis pag. 501. Rigordus, & alii.

Bellum publicum, quod *pugna publica*, & *publicus conflictus* dicitur Vegetio lib. 2. cap. 18. lib. 3. cap. 9. 26. *Prælium publicum* Venerico in Apologetico Henrici IV. Imp. Auctor incertus de Limitibus agrorum: *Quando milites occidebantur in bello publico.* Catwlphus in Epistola ad Carolum Mag. *Longobardorum exercitus ante faciem tuam sine publico bello in fugam conversus.* Charta Hugonis Archiepisc. Lugdunens. an. 1094. *Ut eum à vinculis anathematis, quo innodatus erat pro captione fratris sui Gaufredi, quem in bello publico, ceperat, absolveremus.* Alia Goffredi Comitis Andegav. an. 1048. *De submonitione pro prælio publico, &c. Bellum publicè denuntiatum*, in alia ejusdem Goffredi in Hist. Monasterii S. Nicolai Andegav. Ita apud Bedam de Remed. peccator. cap. 3. Silvestrum Giraldum lib. 1. Itiner. Cambr. c. 9. lib. 2. cap. 2. Ericum Upsalensem lib. 2. Hist. Suecor. pag. 43. &c.

Bellum campale, Prælium publicum: folc-gefeoht, in Chronico Saxonico. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 10. *Qui in bello campali, vel navali, fugerit, &c.* Et cap. 43. *Qui proditor domini sui fuerit, quicunque ab eo in obviatione hostili, vel bello campali fugerit, vel victus fuerit, vel feloniam fecerit, terram suam forisfecit.* Adde cap. 13. Eximinus Petri Salanova de Privileg. Baronum Aragon. *Non tamen tenentur Regi facere exercitum vel cavalcatam, nisi fortè Rex iret ad campale prælium. Campale certamen*, apud Aimoinum lib. 3. de Mirac. sancti Benedicti cap. 7. *Campalis congressus*, in Actis Innocentii III. PP. p. 15. *Lis campalis*, in Charta Adelfonsi Regis Aragon. apud Hieron. Blancam pag. 640. *Bellum campestre*, apud Rogerum Hoved. an. 1187. *Disposuit acies suas ad bellum campestre.* Math. Paris an. 1121. *Actum est campestre prælium inter Ludov. Regem Franc. & Henr. Regem Angl. Conflictus campestris*, in Gestis Innocent. III. PP. pag. 86. Passim apud Scriptores, Guillel. de Podiolaurent. cap. 23. 30. Leon. Ost. lib. 2. Chron. Cas. cap. 38. Florent. Wigorn. pag. 656. Galfridum Monumuth. lib. 1. cap. 5. Petr. de Vineis lib. 1. Epist. 21. 33. lib. 2. Epist. 45. lib. 3. Epist. 82. &c. Hist. Cortusior. lib. 6. cap. 8. Sed & ita usurparunt Scriptores nostri. *Le Roman de Vacce MS.*

Mainte bataille fist, & maint estour champal.

Philippus *Mouskes* in Philippo Aug.

Si envoia son fil Henri,
A moult grant gent, si qu'entre aus deus
Dut estre bataille campeus.

Robertus de Bourrono, in Hist. MS. Merlini & Arthuri: *Ne remanra preudome qui ne recheive mort en une bataille campal.* Et infrà: *Li Roi Arthus & li home li Roi Rion assemblerent or endroit en bataille campal, en une plaine chi devant. Bataglia campal*, apud Joannem Villaneum lib. 7. cap. 111. lib. 11. cap. 8. 13. *Bataille Roiale*, apud Petrum de Fontanis cap. 13. §. 11.

Casus in bello campestri recensetur inter *magna forefacta*, quorum cognitio ad superiorem dominum spectat, in Charta Odonis Ducis Burgundiæ an. 1206. apud Perardum pag. 297. *Bellum campale*, nudè dicitur in alia anni 1220. apud eundem pag. 323.

Bellum nominatum. Vide *Hostis.*

Bellum, Duellum, Monomachia; etiam legibus decreta. Guillelmus Carnotensis de Vita S. Ludovici: *Monomachiam, quæ bellum dicitur, vel duellum, &c.* Leo III. PP. Epist. 4. *Tunc ipse Leo Imperator —— petiit eum Constantino bellum committere, ne pro duobus viris tantorum Christianorum sanguis effunderetur, &c.* Tabularium Vindocin. Charta 122. *Si fortè incolarum aliquis in aliquo excedit, unde aut bellum faciendum sit, aut solitum candentis ferri judicium sit deportandum. Bellum vadiare*, in Legibus Henrici I. Reg. Angl. cap. 59. Scacarium S. Michaël. apud Cadomum an. 1225. *Judicatum est quòd bellum vadiatum nullum sit, ex quo nullus Miles fuit ad visionem.* Regestum 1. Sanjusti in Camera Comp. Paris. *Quæritur utrum mortuo illo qui gagiavit bellum, incipiat causa de novo, &c.* Statuta Willelmi Regis Scotiæ tit. 15. §. 3. *Nulli liceat redemptionem capere de aliquo, post aquæ, vel belli de eo judicium factum. Bellum pugile*, apud Guibertum Abbat. Novigenti lib. 2. de Vita sua cap. 5. sub finem. *Bellum armatum.* Charta Fulconis Comitis Andegavorum pro fundatione Abbatiæ Belliloci juxta Lochas: *Et si in aliquo loco terra mea Abbas loci illius pro qualicunque re bellum fecerit, si homo suus victus fuerit, liberum eum reducat, nec aliquam forsfacturam Præposito vel Vicario emendet. Bellum quod ante Abbatem vel Præpositum loci armatum fuerit, ibi perficietur, vel ubi Abbas illud ducere voluerit. Si verò cum homine meo, aut alicujus mei Militis armatum fuerit, Lucæ fiet, &c.* Ita *bellum* pro duello passim usurpatur, in Foro Morlanensi art. 8. in Legibus Willelmi Nothi cap. 68. 69. 70. 71. in Legibus Henrici I. c. 45. 49. 59. apud Galbertum in Vita Caroli Comitis Flandriæ num. 12. 94. 162. 137. &c.

Bellum, Manipulus, seu Globus militum, nostris, *Escadron.* Gesta S. Ludovici: *Tradidit ei Rex* 500. *balistarios equites & pedites, quatuorque bella militum exteræ nationis.* Alibi: *Rex ipse cum suo bello armatus egreditur, & mox cuncti Barones aciebus dispositis exemit extra castra.* Epistola Petri de Condeto tom. 2. Spicilegii Acheriani: *Die Jovis sequentis redierunt parati, & tradidit eis D. Rex quatuor bella, scilicet Carcasonense, Catalaunense, Petragoricense, & Bellicadrense, & servientes peditum. Et idem D. Rex & alii Barones, sicuti erant ordinati per bella, usque ad* 17. *bella exierunt circa exercitum contra Saracenos.* Hîc verò bellum Carcassonense, &c. dicitur, manipulus militum Balliviæ Carcassonensis, &c.

BELLUUS, *Moribus bestiarum*, in Glossis Isidori: perperam infrà *biluus, morbus bestiarum.*

BELOCULUS, *Gemma est albicans, & pupillam cingit nigram in medio aureo fulgore lucentem, & propter speciem asinorum Regi Belo dicata est, unde & dicitur Beloculus, quasi Beli oculus.* Isidor. lib. 16. Orig. cap. 10. Ugutio, & Joan. de Janua.

BELOTHYRUM. Vide *Velothyrum.*

BELTIS. Synodus Celichytensis an. 816. cap. 10. de Episcoporum exequiis celebrandis: *Singuli servorum Dei diem jejunent, & 30. diebus canonicis horis expleto Synaxeos, & septem beltidum Pater noster pro eo cantetur, & hoc expleto tricesimo item die obitus sui, &c.* Quo loco *Beltidem*, Rosarium interpretatur Spelmannus, deducitque à Saxon. belt, id est, cingulum. Ve-

rùm an Rosarii usus ea tempestate extiterit, jure addubitari potest.

Belues, *Egestas, quæ solet contingere per vastationem.* Ita Glossæ Isidori. Joan. de Janua: *Belues, egestas quæ solet contingere per vastationem belluæ, & dicitur à bellua.* Sed videtur scripsisse Isidorus nudè, *lues*, vel *hæc lues.*

Belundinta. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. ult. *Qui vulnus alicui faciet — in cooperto; in nudo pro singulis unciis 10. den. & remaneat de ceteris ictibus & belundintis, & wita domini decidat, si sanguis decidat, &c.* Videtur legendum ut infrà *blodwita.*

Bema, Festum Manichæorum, sic appellatum: dies nempe quo Manes occisus est, quem Manichæi quinque gradibus instructo tribunali, & pretiosis linteis adornato, ac in promptu posito & objecto, adorantibus, magnis honoribus prosequebantur, ut est apud S. Augustinum contra Epistol. Manichæi cap. 8. Vide eundem lib. 18. contra Faustum cap. 4. & Anselmum Episcopum Havelbergensem lib. 3. Dialog. cap. 12. Eckbertus Schonaviensis contra Catharos Serm. 1. ait idem festum à Catharis sui temporis *Malisola* appellatum.

Bemberga. Vide *Bainberga.*

Bemollis, Una è clavibus, uti vocant, Musicæ; vulgò *Bémol*, cui opponitur *bedurum*, seu B quadratum. Joan. Brompton in Henric. II. *Hibernici in duobus musici generis instrumentis quamvis præcipitem & velocem, suavem tamen & jucundam —— efficiunt Musicam. A bemolli incipiunt, & sub obtuso grossioris cordæ sonitu, latenter ludentes, in idem redeunt.* Ubi Silvester Giraldus in Topogr. Hibern. dist. 3. cap. 11. *Semper tamen à molli incipiunt, & in idem redeunt, ut cuncta sub jucundæ sonoritatis dulcedine compleantur.* Idem Giraldus in Itiner. Cambriæ cap. 13. *Quot videas capita, tot audias carmina discriminaque vocum, varia in unam denique sub B mollis dulcedine blanda consonantiam & organicam convenientia melodiam.*

Bendellus. Vide *Binda.*

Bendidios, *Aprilis mensis*, Papiæ.

Bene, Circiter. Historia Cortusiorum lib. 7. cap. 12. *De Theutonicis —— bene quadringenti venerunt ad exercitum Venetorum.* Lib. 11. cap. 5. *Bene centum fuerunt interfecti.* Phrasis Italica & Gallica.

Benecupiens, unica voce, Qui alicui bene cupit. Vetus Instrumentum an. 1152. apud Georgium Pilonum in Hist. Bellunensi pag. 77. *Tibi Macillo misso Dianæ dilecta amicæ meæ atque sponsæ, ego Ogolinus de Baldeniga amicus ac benecupiens tuus, atque donator perpetuus dixi, &c.*

Benedictio, apud Hebræos, elevatis manibus tradebatur: nam legimus Levit. cap. 9. Aaronem manum ad populum extendentem ei benedictionem impertitum esse. Qua quidem benedictione divini auxilii imprecatio significabatur, ut ex cap. 8. Exodi colligitur. Et Christus ipse ascensurus in cælum, *Elevatis manibus suis*, inquit Lucas cap. 24. *benedixit* Apostolis. Neque aliter benedictionem dedere primi Christiani, quàm elevatis manibus, seu potiùs manuum impositione. S. Ambrosius lib. 1. de Pœnitentia cap. 7. *Cùm ergo manus imponitis, & benedictionis opus creditis.* Et S. Hieronymus Epist. ad Eustochium: *Extenta manu, ut benedicere eos putes, si nescias, pretia accipiunt salutandi.* Usus etiam obtinuit, ut eadem, quam extendebant manu, signum Crucis deducerent, quod ex traditione Apostolorum acceptum plerique censent.

Benedictio super plebem, quæ solius erat Episcopi. Hanc autem impertiebat in Missa, post Dominicam orationem, & ante Communionem. Finita enim oratione Dominica, Diaconus, annuente Episcopo dicebat: *Humiliate vos ad benedictionem*; & populus respondebat: *Deo gratias.* Tum Episcopus hanc benedictionem dicebat: *Benedicat vos omnipotens Dominus, &c.* Inde accipiens partem Corporis Domini, dicebat: *Pax Domini sit semper vobiscum.* Vide Concil. Agath. can. 44. Regiense can. 5. Epaon. can. 35. Toletan. IV. can. 17. Micrologum cap. 21. & quæ eruditus Menardus notavit ad Librum Sacrament. Gregorii Mag. pag. 27.

Benedictio præterea alia fuit, quæ datur in fine Missæ à quovis Sacerdote sacra faciente, ante quam populus à Missa discedere vetatur in can. 47. Concilii Agath. in Capitul. Aquisgran. an. 789. cap. 69. & lib. 1. Capit. c. 67. de qua etiam Cæsarius Arelat. Homil. 12. Valafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 22. Amalarius lib. 3. cap. 36. & Rabanus lib. 1. de Instit. Cleric. cap. 33. Vide *Oratio ad complendum.*

Benedictione privari, apud Monachos pœnæ species fuit, minor tamen excommunicatione; ii verò quibus hæc pœna indicta erat, recedere tenebantur, antequam illam Monachis ex more solito impertiret Abbas. Vide Anonymum περὶ ἐπιτιμίων, apud Basilium Mag. num. 5. 37. ubi qui hac pœna mulctabatur, ἀπευλογίας dicitur.

Benedictio Abbatum, quæ fit ab Episcopo, cùm ii Abbates constituuntur. Synodus Anglicana, apud Florentium Wigorn. p. 661. *In consecrationibus Episcoporum, & Abbatum benedictionibus —— nihil exigatur.* Ordericus Vitalis lib. 11. *Benedictionem Abbatis super illum peregit.* Adde p. 835. Chronicon Vindocinense: *Electus verò (Abbas) cum ab Episcopo Carnotensi pro consuetudine Benedictionem postularet, ipse autem è contra pro Benedictione ab eo professionem exigeret, &c.* Habetur in Pontificali MS. Eccl. Senonensis *Benedictio ad Abbatem faciendum, vel Abbatissam*, quæ unica oratione concluditur.

Benedictio capillorum. Vide *Capillus.*

Benedictio Clericorum, in Concilio Aurel. III. c. 7. Aurel. V. c. 4. &c. Habetur in laudato Pontificali Senon. *Oratio ad Clericum faciendum*: sed spectat Monachos qui etiam *Clerici* dicebantur.

Benedictio calicis. Monasticum Anglic. to. 2. p. 372. *Et Missam hanc ibidem cum Benedictione calicis celebrare, ac post Missam illam panem & aquam sanctificare, & inter populum Missam illam audientem dividere & spargere hac usque usitati fuissent.*

Benedictio cereorum, apud Anastasium Bibl. in S. Damaso.

Benedictiones cœmeteriorum, apud Monachum Pegaviensem an. 1091.

Benedictio coronæ. Vide *Corona.*

Benedictio Diaconalis, aut *Diaconatus*, Ordinatio Diaconi, in Concilio Arab. Nicæno Edit. Pisani c. 17. in Concilio Aurelian. II. c. 17. 18. Arelat. II. c. 44. Agath. c. 16. Capit. Car. M. lib. 7. c. 27. &c. Descripsit V. Cl. Jacobus Petitus *Benedictionem in ordinatione Diaconi*, ex Cod. Ecclesiæ Rotomag. post Pœnitentiale Theodori p. 284.

Benedictio Episcoporum, seu Consecratio. Gregorius Turon. lib. 8. Hist. c. 20. *Ea conditione removetur, ut eum Berchtrannus, Orestesque, seu Palladius qui eum benedixerant, vicibus pascerent.* Lib. 4. c. 6. *Veni, consenti nobis, & benedicentes consecremus te ad Episcopum.* Adde eundem de Vitis Patrum c. 6. Florentius Wigorniensis p. 651. *Sed Gulielmus causa justitiæ illud & benedictionem Archiepiscopi Gerardi sprevit.* Pag. 657. *Hic Electus cùm ab ipso Pontifice moneretur, ut — benedictionem suam Ecclesiastico more susciperet, &c.* Vide Marculfum lib. 1. form. 6. Hincmarum to. 2. p. 641. &c. Benedictionem in Ordinatione Episcopi ex laudato Cod. Ecclesiæ Rotomagensis descripsit V. Cl. Jacobus Petitus p. 283.

Benedictiones judiciorum, inter obventiones Ecclesiasticas recensentur in Charta anni 1226. apud Roverium in Reomao p. 253. quod de *judiciis divinis*, seu *purgationibus vulgaribus* intelligendum, in quibus, verbi gratiâ, Ferrum candens, Aquæ ferventes, &c. à Sacerdote benedicebantur, priusquam accusati ac rei ad ejusmodi judicia descenderent. Fulcherius Carnot. lib. 1. Hist. Hierosf. c. 10. *Benedictione judiciali super ignem ab*

Episcopis facta, inventor lanceæ per medium Regi flammantis ultro celeriter transmeavit. Vide *Aquæ & ferri judicia.*

Benedictio mensæ, seu ciborum, in usu fuit non modò apud Monachos & Clericos, ut patet ex Regula S. Benedicti c. 43. Regula Magistri c. 73. Regula S. Fructuosi c. 5. &c. & Capitulis Ludov. Imp. addit. 4. §. 48. sed etiam apud omnes Christianos. Theodulfus officium Archicapellani Regii describens:

Stet benedicturus Regis potumque cibumque.

Leo IV. PP. in Epist. quæ habetur post Chronicon Reicherspeg. p. 11. ad quæsitum, *si Dominica oratio in benedictione ciborum debeat usitari*, negativè respondet, *quia in sanctificatione Corporis & Sanguinis D. N. J. C. hanc solummodo orationem sancti Apostoli decantabant, &c.* Leges Hoëli Boni Regis Walliæ cap. 29. *Tria sunt sine quibus res esse non potest, scilicet Sacerdos ad Missam celebrandam, & ad escas Regis & potus benedicendos, &c.* Pœnitentiale Theodori c. 2. *Diaconi possunt baptizare, & cibum & potum benedicere, non tamen dare.* Gillebertus Lunicensis Episcopus de Usu Ecclesiastico, ait Sacerdotem præsente Episcopo *benedicere* posse *prandium, &c.* Extat apud Alcuinum Poëm. 146. formula benedictionis mensæ, seu ciborum, ut & apud Bernardum Mon. in Consuetud. Cluniac. MSS. c. 37. Paganos etiam priusquam mensæ accumberent, deos invocasse, testatur Quintilianus Decl. 301. Vide Francisc. Turrianum lib. 3. pro Epist. Pontific. cap. 9.

Benedici dicuntur *Novitii* in Monasteriis, cùm expleto *Novitiatus*, ut aiunt, tempore, vota emittunt, in Regula S. Fructuosi cap. 21. apud Udalricum in Consuet. Cluniac. lib. 2. cap. 27. in Statutis Hugonis V. Abbatis Cluniac. p. 1460. in Bibl. Cluniac. apud Ægidium Aureæ vallis Monachum cap. 2. in Statutis Ordinis S. Benedicti quæ habentur to. 6. Spicilegii Acher. cap. 7. apud Chilienum in Vita S. Brigidæ n. 13. &c.

Benedictio nuptialis, seu matrimonii in Ecclesia, cujus institutionem perantiquam constat ex Tertulliano lib. 2. ad Uxorem, ex Epistola Soteris PP. c. 5. Epist. Hormisdæ PP. c. 6. Concilio Valentino apud Burchard. lib. 9. c. 5. Hilario Diac. in cap. 4. Epist. 1. ad Timoth. S. Isid. lib. 2. de Eccl. off. c. 19. & aliis. Adde Legem Wisigoth. lib. 12. tit. 3. §. 8. Legem Longob. lib. 1. tit. 30. §. 15. Capit. Caroli M. lib. 7. c. 363. Capitulare 1. ejusdem Imp. an. 802. c. 35. & quæ congessit Franciscus Turrianus lib. 5. pro Epistol. Pontific. cap. 3. Cyprianus in Vita S. Cæsarii Arelat. *Statuit etiam regulariter ut nubentes ob reverentiam benedictionis ante triduum conjunctionis eorum eis in basilica benedictio daretur.* Leo IV. PP. Homil. ad Episcop. c. 3. *Ad nuptias nisi fortè ad eas benedicendas nullus vestrûm eat.* Anastasius in S. Silvestro: *Unius uxoris virum, uxorem à Sacerdote benedictam, &c.* Habetur in Pontificali Senonensi MS. *Missa ad sponsam benedicendam.* In Appendice Menardi ad Librum Sacramentorum p. 286. *Benedictio nuptiarum*, seu *Actio nuptialis*, ubi consulendus idem Menardus. In Officio τῆ στεφανώματος, seu nuptiarum, in Euchologio Græcorum, crebræ leguntur benedictiones sponsorum. Alexander III. PP. in Appendice ad Concilium Lateranense III. part. 9. cap. 1. *Vir aut mulier ad bigamiam transiens, non debet à Presbytero benedici: quia cùm alia vice benedicti sint, eorum benedictio non debet iterari.*

Benedictio olei ad infirmum. Vide *Oleum infirmorum.*

Benedictio peræ peregrinorum. Tabular. Vindocinense Ch. 146. *Benedictionem quoque peræ, si quempiam de parochianis suis peregre proficisci contigerit, totam habebit.* Vide *Pera.*

Benedictio Presbyteratus. Gregor. III. PP. Epist. 5. Concil. Arvern. c. 13. Vide V. Cl. Jacob. Petitum post Pœnitent. Theodori p. 284.

Benedictio pœnitentiæ, in Concilio Barcinonens an. 599. c. 4. Toletan. VI. c. 8. Agath. c. 44. Epaon. c. 21. Aurel. III. c. 24. 25.

Benedictio Regis, Coronatio, *Sacre du Roy.* Epistola Silvestri II. PP. ad Arnulfum Remensem Archiepiscopum: *Pallio in solennitatibus utaris, benedictionem Regum Francorum & tibi subjectorum Episcoporum obtineas, &c.* Conventus Remensis an. 1059. *Deinde accipiens Archiepiscopus baculum S. Remigii, disseruit quietè & pacificè, quomodo ad eum pertineret electio Regis & consecratio, ex quo S. Remigius Ludovicum Regem baptizavit & consecravit.* Fulbertus Carnot. Epist. 59. *Ad benedictionem Henrici, regiæ prolis, voto quidem rapior, sed adversa me corporis valetudo retardat.* Charta Roberti Regis Franc. ex Tabulario Monast. Dervensis: *Ostendimus eam* (reclamationem) *fidelium nostrorum clarissimæ congregationi, scilicet Archiepiscoporum, Episcoporum, Abbatum, Monachorum, Clericorum, Comitum, cæterorumque Militum qui ad benedictionem meæ prolis Henrici futuram in die sancto Pentecosten convenerant, &c.* Infrà: *Dicentes non esse voluntatis nostræ quemquam illa die maledici, qua filium meum statueramus benedici.* Vide Coronationes Regias to. 2. Operum Hincmari p. 741. & seqq. &c. apud V. Cl. Steph. Baluzium in nupera Capitular. Editione.

Benedictio sacerdotalis, in Capitul. Caroli M. l. 1. c. 71.

Benedictio virginum devotarum, in Concilio Venet. c. 4. Epistola S. Remigii Episcopi ad Chlodovæum Regem, de Alboflede Regis sorore: *Vivit vestræ fidei, & si est conspectus desiderio recepta, Christus implevit, ut benedictionem virginitatis acciperet, quæ sacrata non est lugenda, quæ fragrat in conspectu Domini flore virgineo, &c.* Pœnitentiale Theodori Cantuar. c. 5. *Græci simul benedicunt viduam & virginem, & utramque semper habent consecrare.* Vide Durandum lib. 2. Ration. c. 1. n. 39. & seqq. Habetur in Pontificali MS. Senonensi *Benedictio virginis ab Episcopo dicenda.*

Benedictio velaminis capitis Monacharum. Vide Anastas. Bibl. in S. Leone.

Describuntur complures aliæ *Benedictiones* in libris Benedictionalibus: maximè in Pontificali MS. Eccles. Senon. ut

Benedictio palmarum & florum. Benedictio palmarum, florum, frondinum, in Dominica Passionis apud Lanfrancum pro Ord. S. Bened. p. 260. & in lib. 1. de Miracul. S. Victoris.

Benedictio fontis cujusvis.

Benedictio Crucis.

Benedictio Calicis.

Benedictio putei novi.

Benedictio uvæ sive fabæ, de qua etiam Sacram. Greg. & ibi Menardus p. 173. Bernardus Mon. in Consuet. Cluniac. MSS. c. 80. Anastasius in S. Eutychiano & Card. Bona lib. 2. c. 14. n. 5.

Benedictio super fruges novas. Greg. M. sacr. pag. 250. Anastasius Bibl. in S. Eutychiano: *Hic constituit ut fruges super altare tantùm, fabæ & uvæ benedicerentur.* Vide Cardin. Bona lib. 2. Rerum Liturg. c. 14. num. 5.

Benedictio panis. Sacrament. Greg. p. 250.

Benedictio domus novæ. Sacram. Greg. p. 250.

Benedictio quando ad bellum contra hostes proficiscitur.

Benedictio quando contra paganos pugnandum est.

Benedictio pro qualibet tribulatione.

Benedictiones de singulis Dominicis & festis.

Benedictio pro iter agentibus.

Benedictio in die ordinationis Episcopi.

Benedictio in expletione Synodi.

Benedictio in Sabbato, quando albas deponunt.

Benedictiones & exorcismi salis & aquæ.

Benedictiones fabæ novæ, apud Bernardum Mon. in Consuet. Cluniac. c. 80.

Benedictio lactis & mellis pro Catechumenis, de qua Card. Bona loco laudato. Alias *benedictiones* ex Codice Ecclesiæ Rotomag. descripsit V. Cl. Jacobus Petitus post Pœnitentiale Theodori Cantuariensis Archiep. scilicet *in Ordinatione Episcopi, Presbyteri, Diaconi, post*

Confirmationem, sponsi & sponsæ, Pro defunctis, Abbatis, Monachorum, Vestium virginis, Virginis, Vestis viduæ, & *Viduæ*.

Hisce omnibus addo quæ de benedictionibus quæ ab Episcopis fiunt, habet Gillebertus Lunicensis Episcopus de Usu Ecclesiastico: *Benedicere autem dico Præsulem ea quæ non sunt utensilia Ecclesiæ; conservare verò ipsa utensilia. Benedicit ergo Pontifex Reginam, & virginem cùm velatur, & quemlibet fidelem benedici postulantem, & totum populum ante pacem. Benedicit etiam suprà nemorata, quæ non licet Sacerdoti in ejus præsentia.* Quæ autem benedicuntur à Sacerdote præsente Episcopo, ita paulò antè recenset: *Benedicere potest, præsente Episcopo, aquam & sal in Dominicis Sacerdos, & prandium, & sponsum, & aquam judicii, vel panem, & cætera. In absentia verò Episcopi potest benedicere coronam Clerici, & velum viduæ, novos fructus, candelas in Purificatione S. Mariæ, cineres in capite jejunii, ramos in Dominica Palmarum, & peregrinaturos, & lecturum Evangelium, & populum cùm dimittitur, aquam benedictam aspergit ad benedicendas novas domos, & cætera nova.*

Benedictioni occurrentium Episcoporum, vel Sacerdotum capita submisisse Christianos, multis probat ad Theodoriti Hist. lib. 4. cap. 5. & Evagrii lib. 4. cap. 34. Henricus Valesius, quem non exscribo.

Benedictio regularis. Chronicon Abb. S. Michaëlis Virdunensis: *Sumptis itaque stipendiis tanto itineri necessariis, valedicens Fratribus, cum benedictione regulari juxta morem exeuntium novus proficiscitur peregrinus.* Sumpta scilicet ab Abbate benedictione. Capitula Monachorum S. Galli an. 817. cap. 29. edita à V. Cl. Steph. Baluzio: *Ut ubicunque sibi obviaverint Fratres, junior benedictionem petens stet in imo loco inclinatus, usquedum tribuens benedictionem Prior pertranseat.* Petrus Venerabilis lib. 1. Epist. 28. ad S. Bernardum: *Ubicunque obviant Fratres, junior à Priore benedictionem petere præcipitur, nec apud vos tenetur.*

Benedictiones Lectionum Lectoribus imponere, apud Ezelonem in Vita S. Hugonis Abbatis Cluniacensis num. 11.

Benedictiones, Eulogiæ, munera, Gen. cap. 33. 11. maximè ea xenia, quæ à Sacerdotibus & Clericis mitti solebant, ab iis benedictione sua sanctificata. *Eulogiarum benedictiones*, apud Desiderium Episcopum Cadurcensem tom. 1. Hist. Franc. pag. 875. Petrus Damiani lib. 2. Epist. 14. de Presbytero: *Nunquam benedictionem mulierculæ, vel ex his quæ detulerat, porrigebat.* Lib. 5. Epist. 19. de vino à quodam Anachoreta consecrato: *A maximis & venerabilibus viris pro benedictione expectabatur.* Lib. 6. Epist. 31. *Donum pro benedictione transmitte.* Ordericus Vitalis lib. 5. pag. 580. *Pro quo eulogias benedictionis 30. marcos argenti — erogavit.* Ita & lib. 5. pag. 611. Utuntur præterea S. Gregor. lib. 2. Epist. 33. 47. lib. 7. Epist. 34. 54. 128. lib. 2. Dialog. cap. 31. Avitus Viennens. Epist. 65. S. Fulgentius Epist. 5. Liber Epistolar. S. Bonifacii Archiepisc. Mogunt. Epist. 103. 146. 148. 149. &c. Marbodus in Vita S. Roberti Abbatis Casæ Dei num. 13. Lib. 1. Miraculorum S. Richarii cap. 4. Gregorius Turonens. lib. 8. cap. 7. Codex Carolinus Epist. 15. Leo IV. PP. Epist. ad Episcop. Britan. cap. 3. Adventius Metensis Episcop. apud Baron. an. 865. num. 59. Sulpitius Sever. Dial. 2. de S. Martino, Monachus Sangall. lib. 1. cap. 13. Vide *Eulogia*.

Benedictiuncula, eadem notione apud Hincmarum tom. 2. pag. 825.

Benedictio panis ac vini. Vita Ludovici Pii an. 816. *Et benedictione panis ac vini simul* (cum PP. Stephano) *participata Imperator ad civitatem redit.* Hist. Translat. S. Gregorii cap. 21. *Mox enim ut benedictio missa est, panis videlicet, casei ac vini, confestim sumpto cibo, — in pristinum robur convaluit.* Adhelelmus Sagiensis de Miracul. S. Opportunæ cap. 5. *Sumptoque benedictionis pane ad hospitium perrexit.* Vide Concil. Regiense an. 439. can. 4.

Benedictio in auro, Munus in pecunia numerata erogatum, *Roga*. Anastasius in Conone PP. *Hic dimisit omni Clero & Monasteriis benedictionem in auro, sicuti prædecessor ejus Benedictus PP.* Idem in Benedicto II. *Hic dimisit omni Clero, Monasteriis, Diaconiæ, & mansionariis auri libras triginta.* Eadem notione εὐλογίαι χρυσοῦ, apud Theophanem anno 40. Theodosii junioris.

Benedictiones, Pastus extraordinarii Monachis exhibiti, certis ac solennioribus diebus, quos etiam *Caritates* appellabant. Charta an. 864. pro Monasterio S. Germani Autissiod. tom. 2. Spicilegii pag. 590. *Ita & nos concedimus, ut intra annum per 40. dies, certas ex collatione recenti bonorum hominum in festivitatibus Sanctorum benedictiones Fratribus à Præposito vel Decano solenniter procurentur.* Vide *Caritas*.

Benedictiones, dicuntur Canticum trium puerorum, quod incipit ab his verbis: *Benedicite omnia opera Dominum*, quod ante *Laudes* in Ecclesia decantatur, ex veteri instituto: nam & illud recitari die illucescente jubet S. Athanasius in Tract. de Virginitate. Ita porrò usurpant Regula S. Benedicti cap. 12. S. Cæsarius in Reg. ad Monach. cap. 21. Aurelianus in Ordine psallendi, Regula Magistri cap. 39. 41. 45. & Gregorius Turon. de Vitis Patrum cap. 6. Hoc sensu Græci εὐλογητάρια vocant certos modulos, quos decantant in exequiis mortuorum, quòd hæc verba sæpius repetant, εὐλογητὸς εἶ κύριε, ut auctor est Goarus ad Euchology.

Benedictionalis liber, Liber Ecclesiasticus in quo *Benedictiones* quæ ab Episcopis & Sacerdotibus fiunt, continentur: cujusmodi est *Benedictionalis Gregorii Mag.* quem ex Codice Cæsareo descripsit Petrus Lambecius lib. 2. Commentarior. de Bibliotheca Cæsarea cap. 5. Ordo Romanus: *Accipiat Benedictionalem librum, & conversus ad populum, dicat: Humiliate vos ad Benedictionem, &c.* Chronicon Moguntinum Conradi Episcopi: *Erant libri, qui pro ornatu super altare ponebantur, ut Evangeliorum, Epistolæ, sive Lectionarii, Benedictionales, Collectarii.* Acta Murensia: *Sunt & duo Cursinarii, & tres Benedictionales libri.*

BENEFACTUM, Pars hæredii, tertia scilicet bonorum paternorum aut maternorum, quæ secundogenitis, apud Andegavenses, obvenit, quaque ii gaudent usufructuario jure: iis enim extinctis ad primogenitos illius proprietas redit, ut est in Consuetud. Andeg. art. 97. 222. 226. 228. 232. Gallicè, *Bienfait*. Charta Petri Comitis Vindocinensis, Gauffredi Vicecom. Castriduni & aliorum Nobilium Andegavensis & Cenomanensis Comitatuum, de usu recepto in tutelis & rachetis, an. 1246. in Tabul. Rer. Andegav. in Camera Computor. Paris. fol. 32. 48. *Ille autem qui tenet ballum, si terra debet ad ipsum devenire, non habet custodiam puerorum, sed propinquus post ipsum: & habent pueri Benefactum de terra patris & matris suæ, secundùm valorem terræ, & secundùm statum suum.*

Benefactum. Societas Monachica. *Beneficium*. Chronicon Turonense, ubi de Comite Ingelgerio: *Societatem & beneficium Ecclesiæ largiti sunt.* Tabularium Vindocinense Thuani Charta 55. *Venit itaque in Capitulum nostrum, acceptoque à nobis societatis nostræ Benefacto, &c.* Charta 56. *Datis ei pro hoc 50. solidis, & Benefacto nostro.* Charta 67. *Dedit campum unum terræ arabilis ex alodo suo, pro animæ suæ remedio, necnon & pro beneficio venerabilis loci.* Adde Ch. 70. 101. 104. &c. Charta alia in Hist. Monaster. S. Nicolai Andegav. *Ob hoc — dederunt communionem orationis, & benefactorum suorum.* Perardi Burgundica pag. 116. *Canonici eos in benefactis & fraternitate sua susceperunt, &c.* Vide *Beneficium*.

BENEFICIARII, Apparitores, satellites, ministri Magistratuum. Gloss. Basil. Βενεφικιάλιοι, οἱ στρατιῶται ἐπὶ δεξιπτεία τῶν μαγιστράτων τεταγμένοι. Ita emendant viri docti, pro μεταξένων. Tertullianus de Fuga cap. 13. *Nescio dolendum an erubescendum sit, cùm in matricibus Beneficiariorum & Curiosorum inter tabernarios & lanios, —*

Chri-

Christiani quoque vectigales continentur. Acta SS. Fructuosi & sociorum : *Reposito autem Fructuoso in cubiculo suo, direxerunt Beneficiarii in domum ejus.* Infrà : *Observantibus ex officio Beneficiariis.* Vide S. Augustinum Collat. 3. cap. 13. 15. & 18. Casaubonum ad Sueton. & Spartianum, & IC.

BENEFICIO, Propter, causâ, χάριν. Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis : *O diem asperum! æstus validus turbarum beneficio.* Hoc est, propter turbas & multitudinem hominum, τῷ ὄχλῳ χάριν. Infrà : *Tabescebam ideo quòd illos tabescere videram mei beneficio.* Id est, mei causâ, propter me.

BENEFICIUM, Scriptoribus mediæ ætatis, dicitur prædium fiscale, quod à Rege vel Principe, vel ab alio quolibet ad vitam viro nobili utendum conceditur. Ita autem appellatum est, quòd is ex mero dantis *beneficio* ac liberalitate illud possideat. Unde hæc loquendi formula in Testamento Hadoindi Episcopi Cenoman. *Villa—quam Lupus quondam per beneficium nostrum tenere visus fuit.* Infrà : *Quam fidelis noster per nostrum beneficium habere videtur.* Rursum : *Similiter villa—quam ex munificentia nostra ipsi fideli nostro Caddono Defensori nostro concessimus.* Suprà : *Quam fidelis noster per nostrum beneficium habere videtur.* Ubi observandum de iis villis disponere ac decernere, quas *in Beneficium*, id est, ad usumfructum concesserat. In Charta Guillelmi Ducis Aquitan. apud Besllium pag. 255. *De quadam silvula, quam præfatus Bego habere videbatur de nostro beneficio, &c.* Et in Tabular. Burguliensi Ch. 31. apud eundem pag. 277. *Cum consensu & voluntate Comitis Odonis eam (curtim) ex nostro beneficio tenere. Ex munere regio*, dixit Marculfus lib. 1. form. 12.

Eodem pæne sensu Latini hanc vocem usurparunt, & prædia quæ Principes militibus, aut aliis largiebantur, *Beneficia* appellarunt, & librum in quo ea describebantur, *Librum beneficiorum*. Hygenus de Limitib. agror. *Si quà Beneficia concessa aut assignata coloniæ fuerint, in libro Beneficiorum ascribemus.* Dolabella : *Quæris si in libro Beneficiorum regionis illius beneficium alicui Augustus dedit.* Atque hic liber erat penes *Primiscrinium Beneficiorum*, sub dispositione Comitis Rerum privatarum domus divinæ, de quo Notitia Imperii : vel penes eum qui *à commentariis Beneficiorum* appellatur in veteri Inscriptione. Ad ejusmodi beneficia spectavit S. Augustinus Serm. 1. in Vigilia Pentecost. *Notum est—quòd milites sæculi beneficia temporalia à temporalibus dominis accepturi, priùs militaribus sacramentis obligantur, & dominis suis fidem se servaturos profitentur.*

Certè ea fuit apud nostros *Beneficiorum* conditio, ut qui ea impetrabant, aut quibus conferebantur, & fidem præstarent, seu, ut tunc loquebantur, *se in Vassaticos commendarent*, & servitium militare facerent iis qui ea conferebant. Hinc *Beneficiarii honores*, prædia *in beneficium*, seu *feudum* concessa. Annales Franc. Bertiniani an. 839. *Suorum quoque complures non solùm proprietatibus, verùm etiam beneficiariis donavit honoribus. Beneficia publica*, quæ & *Regia*, nempe quæ ex regalibus prædiis conferebantur, apud Monachum Sangallensem in Carolo Mag. lib. 1. cap. 32. *Beneficia regalia*, in Capitul. 2. an. 813. cap. 4. *Accipere beneficium à seniore suo*, in Concilio Compendiensi an. 757. can. 6.

Ad id autem Principes conferebant beneficia, ut fortiori vinculo fide præstita, & fidelitatis interposito sacramento, suis partibus vasallos addicerent. Annales Fr. Fuldenses an. 881. *Et ei Abbatias & Comitatus in Beneficium dedit, ut ei fidem servaret.* Præterea conferebantur *Beneficia*, ut qui iis donati erant, servitium militare præstarent, si bella ingruerent. Unde *Beneficia Militaria* dicuntur in Charta Ragenfredi Episcopi Carnotensis an. 954. Vide Leges Longobard. lib. 3. tit. 9. §. 9. & Capitulare an. 807. cap. 1. & in V. *Militia.*

Erant autem *Beneficia ad vitam.* Tabular. Angeriacense apud Besllium pag. 257. *Præfatam Ecclesiam cum omni integritate, quandiu advixerit, teneat.* Unde *proprietatibus* passim opponuntur. Codex Carolinus Epist. 62. *Tam de propriis, quàm de beneficiis per testamentum—concessis.* Charta Conradi Burgundiæ Regis pro Monasterio Grandis vallis an. 957. *Cuidam Luitfredo nomine prædictum Monasterium concessum est in beneficium : sed non post longa tempora, non per beneficium, sed per proprietatem in posteram ejus progeniem divisum, &c.* Charta Odonis Regis in Tabular. S. Cyrici Nivernens. *Si ea quæ inter se fideles loci temporisve commoda opportunitate ex rebus propriis, aut jure beneficii sibi commissis, causa augmenti vel meliorationis justè ac legaliter agendum deliberaverint, nostris confirmamus edictis.* Ditmarus lib. 5. *Hujus vitæ cursum quam probabiliter egit, hoc etiam testificatur, quod apud dominum suimet beneficii maximam partem acquisivit in proprietatem.* Capitul. Caroli Calvi tit. 6. §. 20. *In beneficiario jure, aut in alode adsumptum habetur.* Ita tit. 31. c. 22. in Capitul. Carlomanni tit. 2. cap. 5. in Lege Longobard. lib. 3. tit. 8. §. 3. 4. in Annalibus Francor. Bertinianis an. 836. 839. & in Capit. Caroli Mag. lib. 1. cap. 132. lib. 3. cap. 19. 20. Qui porrò hac conditione tenebant ejusmodi beneficia, dicebantur ea

Beneficiario jure possidere, id est, per usumfructum. Charta Caroli Calvi an. 865. in Tabulario Bellilocensi in Lemovic. num. 4. *Quandam nostri juris villam, quam ipse hactenus jure beneficiario per nostram largitionem obtinuisse visus est.* Alia ejusdem Caroli an. 877. ibidem : *Quidam fidelis noster Hildebertus culminis nostri adiens serenitatem, deprecatus est, ut quasdam villas,—quæ sitæ sunt in Comitatu Lemovicensi, jure usufructuario & beneficiario omnibus diebus vitæ suæ, & filio suo post eum, per hoc præceptum nostræ auctoritatis concederemus, &c.* Alia ejusdem Principis : *Ut ei quandam villam—usufructuario & jure beneficii omnibus diebus vitæ suæ concederemus.* Marculfus lib. 2. form. 5. *Nobis ad beneficium usufructuario ordine excolendum tenere permisistis. In beneficio tenere & precario more*, in Pancharta nigra Turon. cap. 97. *Beneficiali more*, in Synodo Ravennensi an. 877. c. 17. Baldricus Noviomensis lib. 1. cap. 85. *Villam—quam Hasbanienses more beneficiali tenebant. Jure beneficii tenere*, in Annalib. Franc. Fuld. an. 850. & apud Aimoin. lib. 1. Hist. cap. 14. Adde Capitula Caroli Calvi tit. 10. cap. ult. tit. 43. cap. 5. Aimoinum lib. 2. Mirac. S. Bened. cap. 5. & Petrum Damian. lib. 4. Epist. 12.

Nec tantùm erant ad vitam, sed ea pro libitu auferebantur. Epistola Episcoporum Galliæ ad Ludovicum Regem cap. 15. *Ecclesiæ siquidem nobis à Deo commissæ non talia sunt Beneficia, & hujusmodi Regis proprietas, ut pro libitu suo inconsultè illas possit dare, vel tollere.* Non temere tamen, nec sine legali judicio auferebantur. Synodus Ticinensis an. 855. *Denique quia Christi custodiente clementia neminem injustè privavimus, sed neque privari absque legali sanctione aliquem nostrorum fidelium volumus beneficio : jubemus ne quis suum depravet ullo modo, sed instauret securiter, &c.*

Transibant etiam interdum ad posteros, sed Principis interveniente consensu. Nithardus lib. 3. de Bernardo Duce Septimaniæ : *Victoriam ut Caroli esse didicit, filium suum Willelmum ad illum direxit, & si honores quos idem in Burgundia habuit, eidem donare vellet, ut se illi commendaret, præcepit.* Regino an. 940. *Uto Comes obiit, qui permissu Regis quidquid beneficii aut Præfecturarum habuit, quasi hæreditatem inter filios divisit.* Atque inde origo consensus dominorum in feudis vassallorum adhibiti, cùm ea ad posteros transeunt, qui vulgò *laudimii*, interdum *consensus & consilii* nomine donatus legitur.

Hac porrò conditione dabantur beneficia, ut ea sarta tecta servarentur & integra, nec ea distrahi possent : quod si aliter evenisset, iis privabantur possessores, ex Lege Longobard. lib. 3. tit. 8. §. 1. & Capitulis Caroli Mag. lib. 3. cap. 19.

Atque primitus ad vitam dabantur beneficia, & usu-

fructuario jure possidenda: postmodum ad filios, & ex filiis nepotes, atque adeo ad fratres ex parte patris transiere, ex Constitutione Conradi Imperat. quæ in Legib. Longob. lib. 3. tit. 8. §. 4. descripta legitur.

Qui verò ejusmodi beneficia Militaria à Rege consequebantur, *Vassi*, aut *Vassalli dominici* dicebantur. Annales Franc. Bertin. an. 837. *Episcopi, Abbates, Comites, & Vassalli dominici in memoratis locis Beneficia habentes.* Ita an. 869. p. 234. & in Capit. Caroli M. lib. 3. c. 73. in Capit. Caroli C. p. 49. &c. Interdum *Milites*, ut in Legib. Longob. lib. 3. tit. 8. §. 4. Sed de horum vocabulorum notionibus agetur suis locis.

Cùm igitur ea *Beneficia*, seu prædia, beneficii jure Nobilibus darentur à Rege vel Principe, *Regalia* appellata sunt. Capitula Caroli M. lib. 1. c. 132. *Ut omnes Episcopi, Abbates, Abbatissæ, Optimates & Comites seu Domestici, & cuncti fideles qui Beneficia regalia, tam de rebus Ecclesiasticis, quàm quæ & de reliquis habere videntur, unusquisque suo beneficio suam familiam nutricare faciat, & de sua proprietate propriam familiam nutriat.* Ex quibus patet *Beneficia Regalia*, non modò dicta fiscalia Regum prædia quæ concedebantur, sed etiam Ecclesiastica, quæ viris militaribus, ita invalescente hacce tempestate usu, vel potiùs abusu, ab ipsis Regibus dabantur in *Beneficium*, ratione quorum militia & servitium militare Regi præstabatur. Rursum ex his eruitur *Beneficia Regalia* Episcopis & Abbatibus concessa fuisse: unde cùm postmodum ea in proprietatem transiissent, *Regalia* appellari cœpere quævis Ecclesiarum prædia ac dominia, ut pote à Regibus primitus *in beneficium* concessa ac temporis successu proprietatis jure retenta. Id firmat Radulfus de Diceto an. 1093. ubi ait Willelmum II. Regem Angl. *præcepisse ut investiretur Anselmus omnibus ad Archiepiscopatum Cantuariensem pertinentibus, atque ut civitas Cantuariæ, quam Lanfrancus suo tempore à Rege in beneficio tenebat, & Abbatia S. Albani, quam non solùm Lanfrancus, sed & antecessores ejus habuerant, in alodium Ecclesiæ Cantuariensis pro remedio animæ suæ perpetuo jure transirent.*

Quemadmodum autem *Beneficia* morientibus possessoribus ad Regem redibant; ita Beneficia, quæ Episcopis & Abbatibus dabantur, iis perinde decedentibus, ad Regem revertebantur, qui iis gaudebat, quousque successores eorum iisdem beneficiis investirentur. Atque hæc fuit, ni fallor, *Regalium* Ecclesiasticorum origo, quibus vacante sede Episcopali Reges gaudere solent. Beneficiorum regalium occurrit præterea mentio in iisdem Capitulis Caroli M. lib. 3. c. 19. 20. 71. 81. Beneficiorum verò quæ Episcopis & Abbatibus concedebantur, lib. 3. c. 82.

Quod autem *Beneficium* primitus appellatum est, postmodum *feudi* nomen accepit. Charta Ottonis Comitis Viromandensis apud Hemereum in Augusta Viromand. an. 1025. *Tenebat, inquam, aquam illam ex me loco beneficii, sub nomine feodi.* Charta Balduini Hierosol. Comitis Hannoniæ an. 1087. apud Miræum in Donat. Belg. lib. 2. c. 28. *Excepto quòd Abbas vel successor suus pro molendino suo unoquoque anno solvat Militibus quibus contingit Beneficium, quod vulgo dicitur feodum, 5. modios—annonæ, &c.* Hadrianus PP. apud Radevicum lib. 3. c. 32. *Licèt enim hoc nomen quod est Beneficium, apud quosdam in alia significatione, quam ex impositione habeat, assumatur; tunc tamen in ea significatione accipiendum fuerat, quam nos ipsi posuimus: hoc enim nomen ex bono & facto est editum, & dicitur Beneficium apud nos, non feudum, sed bonum factum.* Ita *Beneficium* & *feudum* promiscuè usurpantur in libris feudorum.

Beneficium castrense. Vide *Feudum castrense.*

Beneficiolum. Charta Caroli III. Imp. & alia Ludovici Regis an. 892. ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopol. *Videlicet foris murum ipsius civitatis* (Lugdunensis) *Ecclesiam S. Laurentii* (cum) *beneficiolo ad illam pertinente.*

Beneficium, Precaria, Præstaria. Tabularium Monasterii S. Andreæ Viennensis: *Itaque prædictas res sub beneficio præstaria cum omni integritate eo tenore concedimus, ut quamdiu præfatus Artolfus & Adalaia futura ejus uxor, & nasciturì ex eis hæredes vixerint, usumfructum exinde percipiant, &c.*

Beneficiare, Prædia in beneficium dare. Arno Salisburgensis Episcopus: *Quod fuit eis ex causa dominica beneficiatum.* Formulæ veteres c. 38. *Ad tuam petitionem nostra decrevit voluntas, ut tibi res nostras vel Sancti illius in pago illo beneficiare usufructuario ordine deberemus, &c.* Concil. Rotomagense an. 1050. c. 10. *Ut Episcopus Clericorum Ecclesiæ stipendia, aut terras, laicis beneficiare minimè præsumat. Res beneficiatæ*, in Capitulis Caroli M. lib. 5. c. 3. Tabul. Abb. Bellilocensis in Lemovicibus Ch. 43. *Pro qualicunque occasione seu donandi, seu beneficiandi ipsas res.* Ch. 135.—*Quas uxori meæ quandiu vivet, ego Galfredus beneficiavi.* Wolfardus Hasenrietanus de S. Walpurga: *Cæteri omnes beneficiati sunt ex hujus Abbatiæ bonis.* Vide formulas secundùm Legem Roman. cap. 38. Chronicon Laurisham. p. 89. Hincmarum to. 2. p. 603. Concil. Dusiac. I. p. 268. Burchardum de Casib. S. Galli cap. 3. p. 115. Chronicon S. Benigni p. 422. Sigebertum an. 1007. to. 2. Hist. Franc. p. 665. Doubletum in Hist. Sandionys. p. 712. Bibliothecam Sebusian. lib. 1. c. 1. Chiffletium in Probat. Hist. Tornut. p. 285. Flodoard. lib. 3. c. 4. Baldricum lib. 1. Chron. Camerac. c. 8. 92. 112. 114. 115. lib. 2. c. 10. lib. 3. c. 2. Harigerum in Vita Landoaldi n. 14. Wolfardum de Miracul. S. Walpurgæ, Leonem III. PP. Epist. 9. &c.

Beneficiaria, Charta, qua quid in beneficium seu feudum datur. Tabularium Conchensis Abbat. in Ruthenis Ch. 35. *Facta est beneficiaria ista in mense Januar.—anno 12. quod Lodoicus Rex cœpit regnare.*

Beneficiati, Feudati, vassalli, apud Ottonem Frisingensem de Gest. Friderici I. lib. 2. cap. 11. 12.

Inbeneficiare, idem quod *in beneficium dare*, in Charta Ludovici Pii apud Beslium in Regibus Aquitan. p. 19. Burchardus de Casib. S. Galli c. 3. *Simoniacè Ecclesias vendidit, res Ecclesiæ inbeneficiavit, &c.* Cap. 4. *Omnia antiquitus inbeneficiata exosus plurima de sua diligentia ad se retraxit.* Charta Hattonis Episc. Moguntini an. 910. apud Browerum lib. 3. Antiq. Fuld. *Deprecor —ut nunquam alicui hominum in beneficientur, sed ad generales usus Fratrum perpetuò conserventur.* Alia Eberardi Episcopi Bambergensis in Chronico Reichersperg. an. 1151. *Ita ut alveus ejus per terram prænotatam prædicto Marchioni inbeneficiatam transeat.* Alia ejusdem Episc. an. 1160. *Eundem locum laicis inbeneficiando.* Adde Monachum Pegaviensem an. 1040. 1112. Bertholdum Constantiensem an. 1077. Acta Murensis Monast. p. 65. Arnold. Lubecens. lib. 3. cap. 12. Chronicon Constantiense p. 624. 625. Librum de fundatione Monasterii Gozecensis pag. 225. 229. Libr. de fundat. Cœnobii Bigaugiensis p. 251. &c.

Beneficia Ecclesiastica, dicebantur universim res Ecclesiæ in beneficium datæ, sive à Principibus, sive ab ipsis Ecclesiis, & earum *Prælatis* in *Beneficium* datæ essent, ut in Synodo Suessionensi sub Carolo C. cap. 11. & in Lege Longob. lib. 2. tit. 44. §. 2. In Capitul. Car. M. lib. 5. c. 92. *Beneficia Ecclesiarum*, lib. 1. c. 163. *Capellæ & Casæ Dei in beneficium datæ*, in eadem Synodo. *Monasterium in beneficium concessum*, in Charta Conradi Regis Burgund. an. 957. to. 7. Spicileg. Acheriani p. 187. *Res Ecclesiæ in beneficium retinere, habere*, in Capitulis Caroli M. lib. 5. c. 146. in Capit. Caroli Calvi tit. 6. c. 55. Petrus Damian. lib. 4. Epist. 12. ubi de alienationibus rerum Ecclesiæ: *Sed quid de venditione loquimur? cùm non modò ea quæ emphyteoseos sunt locata contractu, vel jure proveniunt, sive etiam quæ libellario nomine pensitantur: sed illa quoque quæ sub nudo Beneficii vocabulo sæculares accipiunt, revocari de cætero atque restitui Ecclesiis nullo modo possunt.* Quod quidem toleratum, *id exigente reipublicæ necessi-*

tate, à Concilio Aquisgranensi II. an. 836. cap. 3. can. 19. *quousque opportunitas id permitteret plenius emendari*. Horum verò beneficiorum Ecclesiasticorum possessores tenebantur *nonas & decimas* iisdem Ecclesiis quotannis persolvere, *& restaurationes earum* facere, ut ex Capitulis Caroli M. colligitur lib. 5. c. 145. 146. 192. & Capitul. Caroli C. tit. 6. c. 55.

Atque hic mos res Ecclesiæ Laïcis ad beneficium dandi adeo invaluerat, ut in donationibus Ecclesiæ factis, quo eæ ab omni alienatione deinceps tutæ essent, id potissimùm caveretur, ne in *beneficium* darentur. Charta Hildegardæ Francorum Reginæ apud Meurissium: *Ideo interdicimus omnibus Abbatibus seu Custodibus ejusdem venerabilis loci, — ut jam dictas res nunquam præsumant alicui beneficio tribuere, nec per precariam, ut fieri assolet, præbere.* Tradit. Fuld. lib. 1. *Ut nulli Clericorum aut Laïcorum quæ tradidi in beneficium præstentur, &c.* Adde Chron. S. Benigni p. 422. Chron. Mindense p. 745. Bibliothecam Sebusianam lib. 1. c. 1. p. 5. Chiffletium in Probat. Hist. Tornut. p. 285. Catellum in Hist. Tolosanorum Comitum p. 69. &c.

Neque tantùm Laïcis, sed & ipsis Clericis prædia Ecclesiastica in beneficium dabantur ab Episcopis & Prælatis. Extat Symmachi PP. ad Cæsarium Arelatensem Episcopum Epistola to. 1. Epistolarum Summorum Pontificum, qua in primis vetat possessiones Ecclesiæ distrahi, nisi fortè Clericis, ac Monachis, aut peregrinis concedantur reversuræ ad Ecclesiam. Meminit etiam Hincmarus Opusc. 29. *Clericorum habentium beneficia.* Quæ quidem possessiones Ecclesiarum ita ad vitam Clericis concessæ, *beneficia* dici cœperunt, inquit Baronius an. 502. n. 36. eo quòd, ut habet Symmachus in hac Epistola, benemeritis tantummodo concedi liceret: ea quippe tempestate, *in Galliæ provincia ab aliquibus personis Ecclesiastica prædia diversis titulis alienabantur*, ut ait idem Pontifex in alia Epistola, quam descripsit idem Baronius. Ex quibus patet morem inbeneficiandi prædia Ecclesiastica viguisse, stante etiam prima Regum nostrorum stirpe: quod præterea colligitur ex Testamento Hadoindi Episcopi Cenomanensis sub an. 652. quod descripsit Brissonius lib. 7. Form. Verùm etsi id caverit Symmachus, aut ab eo Cæsarius obtinuerit, ut prædia Ecclesiarum non aliis distraherentur quàm Clericis ad vitam; mos tamen is invaluit, ut Laïcis perinde ac Clericis distraherentur, ex sæculi labentis abusu. At cùm in beneficium Laïcis data Ecclesiarum prædia temporum successu ad easdem Ecclesias redirent, sive ex beneficii usufructuaria conditione, sive ex possessorum voluntaria restitutione, eadem postmodum Clericis ad vitam perinde concessa sub servitii Ecclesiastici onere, *Beneficii* nomen retinuere. Unde etiamnum videmus prædia quædam ex Ecclesiasticis, certis & denominatis beneficiis seu personatibus attributa, quia videlicet primitus ejusmodi beneficiariis ad vitam utenda concessa fuerant, quod postmodum in successores transiit. Charta anni 1031. apud Barthol. Fizen in Hist. Leod. p. 318. *Additis ad supradictum numerum Canonicorum, quinque Clericis, præter beneficium Præpositi, Decani, & Scholastici.* Et p. 319. — *Quibus viverent 10. Fratres cum cæteris 20. qui ibidem ad explenda Ecclesiastica beneficia fuerunt ordinati.* Nec scio an huc pertineant

Beneficia Presbyterata, in veteri Charta apud Sanjulianum in Matiscone p. 236. *Ad ultimum decreverunt ut has Ecclesias cum rebus & decimis, cum beneficiis Presbyteratis, & omnibus ibi adjacentibus, in usus prænominatorum Fratrum—condonare deberent.* Vide *Feudum Presbyterale*.

Præbendæ generali *Beneficiorum* nomine continentur, cap. 32. de Reg. Jur. Guibertus lib. 1. de Vita sua cap. 7. *Contendebat denique mater mea Ecclesiasticis me beneficiis quoquo pacto inserere.* Synodus Beneventana an. 1091. c. 2. de Capellanis: *Ab officio & Beneficio interdicimus.* Alexander II. PP. apud Ughellum to. 1. part. 1. p. 864. *Beneficium Ecclesiæ, quod quidam Canonicam, vel Præbendas, vel etiam Ordines vocant.* Vide *Præbenda*.

Beneficia manualia seu victualia, quorum distributiones quotidianæ tantùm residentibus tribuuntur, cap. unic. de Præbend. in Sexto.

Beneficiare, Beneficium Ecclesiasticum conferre, apud Petrum Blesens. Epist. 70.

Beneficia, Oblationes quæ à Christianis fiunt Ecclesiis, in Concilio Autisiodor. an. 578. c. 1.

Beneficium, Merces. Lex Wisigoth. lib. 9. tit. 5. §. 5. *Si compulsores exercitus, beneficio accepto, aliquem sine ægritudine domi stare permiserint.* In ipsa Lege *merces* exponitur.

BENEFICIUM, idem quod *Benefactum*, de quo suprà. Chronicon Mauriniac. lib. 1. *In Capitulum nostrum venit, participium beneficiorum nostrorum humiliter petiit, & accepit. Beneficia orationum*, apud Messianum in Vita S. Cæsarii Arelat. p. 258. Ordericum Vitalem lib. 3. 5. p. 461. 479. 577. 590. 596. ad quæ admittebantur in Monasteriis *eorum benefactores*. In Statutis Ordinis de *Sempinham*, est caput, *de Beneficiis pro parentibus mortuis faciendis.* Gesta Consulum Andegav. cap. 13. n. 11. *Fratrem & participem beneficii rogat effici.* Tabular. Priorat. Neronisvillæ: *Unde suscepti sunt in beneficio & in orationibus nostris.* Alibi: *Monachi verò susceperunt eos in societate sua, & in beneficio totius Ecclesiæ, ut orationum eorum participes esse mererentur.* Occurrit hac notione passim in Chartis editis Monasterii S. Nicolai Andegav. p. 12. 13. 23. 37. 39. 42. 60. 61. 93. to. 1. Monast. Angl. p. 246. 308. 327. 572. in Probat. Hist. Guinensis p. 278. Hist. Monmorenciacæ p. 13. Adde Stephanum Tornacensem Epist. 169. 170. 223. Willelm. Thorn pag. 1942. &c. Hisce addere placet quod habet Chronicon Besuense pag. 623. *Pro hac quoque eleemosyna dedit D. Abbas Stephanus & viro & mulieri societatem & omne bonum quod factum fuerit in Besuensi Ecclesia usque ad finem mundi, pro remedio animarum suarum, suorumque antecessorum fidelium.*

Aliud tamen erat in *Fraternitatem*, aliud in *Beneficia orationum* recipi. Monasticum Anglic. to. 1. p. 331. *Pro qua re Abbas & Monachi S. Albani susceperunt Radulfum in Fratrem & Monachum, & uxorem suum similiter in Sororem, filium verò eorum in Beneficio Ecclesiæ.* Tabularium Prioratus S. Nicasii Mellenti fol. 35. *Concessit præterea Prior, annuente Conventu, prædicto Roberto fraternitatem domus & ad vitam & ad mortem, & beneficium, quotiescunque voluerit accipere.*

BENENATI, Εὐγενεῖς, Ingenui, viri nobiles, Italis *Ben nati*. Vetus Interpres Juvenalis sat. 11. *Ingenui vultus. Modesti, benenati.* Messianus lib. 2. Vitæ S. Cæsarii Arelat. Archiep. *Si crastino panis defuerit, omnes jejunemus, dummodo hodie benenati homines, seu reliqui captivi nobis euntibus & bibentibus non eant per plateas mendicare.* Eckehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 2. *Iso quidem non solùm benenatorum, sed & sanctorum filius fuit parentum.* Cap. 16. *Insiliensque in hominem bene quidem natum, sed & admodum litteratum, grandem ei manu alapam dedit.* Ennodius lib. 3. Epist. 16. *Et perlatorem benenatum hominem propter fugaces suos venientem commendo.* Epist. 17. *Benenatum hominem Gallias pro certis negotiis expetentem.* Charta Lusitanica æræ 1067. apud Rodericum *da Cunha* in Episcopis Portensibus 1. parte: *Et aliorum multorum filii omnium benenadorum quæ erant in Palencia, &c.* Cæsarius lib. 1. cap. 12. *Adolescens benenatus & divitum filius.* Utitur & lib. 4. c. 4. 22. lib. 9. c. 48. lib. 10. c. 54. ut & Guillelmus Abb. S. Theoderici in Vita S. Bernardi lib. 1. c. 3. Justinian. Nov. 22. de Nupt. c. 8. & Nov. 78. Auctor Vitæ S. Hadelogæ Virg. c. 2. n. 9. Marsilius Patavinus in Defensore pacis 1. part. c. 16. p. 80. &c. *Homines boni generis* dicuntur in Capitul. Caroli M. ex Lege Salica Romana & Gombata c. 12. *Pectora benenata*, apud Flaccum lib. 4. Od. 4. id est, generosa,

ingenua : contra *male nati*, servile genus, apud eundem lib. 2. Epist.

Gratus Alexandro Regi magno fuit ille
Cherilus, incultis qui versibus & male natis
Rettulit acceptos regale numisma Philippos.

BENESUASOR, Ἀγαθοσύμβολος, in Gloss. Græc. Lat. Apud Æchylum in Promethæo vincto ὀρθόβουλος Θέμις dicitur pag. 104.

BENERTH. Lambardi Itinerar. pag. 212. ex vett. membranis, de tenentibus Eccles. Christi Cantuar. extra Waldum habitantibus : *De redditu 7. sol. 6. den. de 20. ovis 1. den. de gallinis & benerth 16. den.* Ubi idem Lambardus in margine notat *Benerth* servitium esse, quod tenens præstat curru suo & aratro. Respexit fortè vocem *Benna*, quam vide.

BENEVALETE, Formula adscribi solita in Monogrammatis speciem Pontificum Epistolis.



Papias in voce *Formata*. *Privilegia summorum Episcoporum* (in MS. *Sacerdotum*) *sunt cujuslibet Ecclesiæ concessiones Pontificum, quorum materia hæc est, ut dicat Pontifex erogatum cujuslibet dignæ personæ, vel alia qualicunque ratione Ecclesiæ illi, illa, seu illa Pontificali concedere & roborare dignitate. Anathema ponatur in calce Epistolæ. Habent autem & Privilegia prologos, sicut & cæteræ Epistolæ, & Monogrammata hujuscemodi in fine, BTE, quod est, Benevalete. Signum autem in Privilegii exordio vel crismon, vel crux Dominica, cum crismon erit. Crismon autem ejusmodi effigiabatur specie,* ☧. *Ut autem plenius in hoc Monogrammate nomen Christi appareat, tali mea sententia effigiabitur specie, vel sic,* ☧. *Consueverunt præterea in extrema margine privilegii quosdam insignire orbiculos, Antistitis nomen, & paucula qualibet verba continentes in hunc modum, &c.* *Benevale*, in Capitul. Gregorii II. pro Bavaris, in Epistola II. Hadriani II. PP. &c. Ita etiam interdum hæc formula concipi solebat, ut est in Epist. 104. & aliis Joannis VIII. PP. *Optamus sanctitatem tuam in Christo bene valere.* Vide Catellum lib. 5. Rerum Occitan. pag. 774. Plautus in Truculento :

Spectatores bene valete, plaudite atque exurgite.

BENEVALETUDO, pro *bona valetudo*. Acta S. Cypriani Mart. *Ibidem Galerius Maximus Proconsul benevaletudinis recuperandæ gratiâ secesserat. Malam valetudinem dixit* Capitolinus in Antonino Pio.

BENENENTANUM, Pellis species, ita appellata à *Benevento* urbe Italiæ. Gloss. Lat. Græc. *Beneventanum*, Βαβυλωνικοῦ δέρματος εἶδος. Glossæ Isidori : *Flamineum, Babylonicum. Le Roman de Bertrand du Guesclin :*

Et getta-on sur lui un drap de Bonnivent.

Vide Dissertat. 1. ad Joinvillam pag. 132.

BENEVISUM, *Benevisér*, Beneficium, Beneficiarius. Libertates concessæ villæ Montisbrusonis à Guigone Comite Forensi mense Novemb. an. 1223. *Si benevisers obligaverit benevisum suum alicui, det 1. den. de solido : sed si benevisum obligatum vendatur illi qui habebat obligatum, antequam redimatur, det venditiones usitatas pro rebus venditis.* Occurrit ibi pluries.

BENNA, Genus vehiculi, lingua Gallica veteri, quod vulgò *Beneau* appellamus, seu *Benneau*, ut Monstrelletus lib. 1. cap. 43. quo materiæ quævis efferuntur. Festus : *Benna, linguâ Gallicâ, genus vehiculi appellatur, unde vocantur Conbennones, in eadem benna sedentes.* Flodoardus lib. 1. Hist. Rem. cap. 19. *Hæc omnia vehiculo, quod vulgò Benna dicitur, imposuit.* Chron. Flandriæ cap. 86. *Et Henry de Maletrait fut mené par les quarrefours de Paris en un venel ou tombereau.* Coropius Bekanus lib. 1. Gallicor. pag. 14. & Kilianus in Etymol. à Sicambrico, *Benne*, deducunt, *cista plana, corbis planus.*

Benna, Vasis species. Vita S. Remigii apud Surium 13. Januar. *Coxit panes & carnes, & accepit cervisiam in vasculis, prout potuit, quæ omnia in vase, quod vulgò Benna dicitur, collocavit.*

At unde cruci Moguntinensi *Bennæ* appellatio indita, incertum. Conradus Episcop. in Chronico Moguntino : *Nec silendum quod pro speciali hujus auri examinatissimi valore, crux ipsa proprio nomine censebatur; vocabatur enim benna.*

Benna, Vivarium, piscatorium. Vide *Venna*.

Benna, alia notione, in veteri formula Pœnitentialis edita à V. Cl. Jacobo Petito post Pœnitentiale Theodori pag. 350. *Item qualiter bergarii & vinearii, & alii tales juramenta sua fecerint, & si affuerint benna & pignora.* Ubi fortè legendum *nanna.* Vide in hac voce.

BEODUM. Vide *Beudum*.

BERBIX, detortum ex *Vervex*, Gallis *Berbis*, vel *Brebis*; Italis *Berbice*. Gloss. *Berbix, Aries. Berbix,* πρόβατον. Gloss. Græc. Lat. Πρόβατον, ἀρνίον, *Verbella, Ovis, Berbix.* Ugutio & Joan. de Janua : *Berbex, & Berbicus, Aries castratus, & hæc Berbica, ovis.* Lex Salica tit. 4. §. 2. *Si quis anniculum vel bimum berbicem furaverit, &c.* Adalardus in Statutis antiq. Corbeiensis Monasterii cap. 5. *Quintam decimæ de pecudibus, id est, in vitulis, in berbicibus, &c.* Paulus Warnefridus de Gestis Langobard. lib. 5. cap. 40. *Habebantur in Palatio berbices miræ magnitudinis, quos ille supra dorsum eorum lanam apprehendens extenso brachio à terra levabat.* Occurrit passim in Legg. antiq. Wisigoth. lib. 7. tit. 2. §. 11. lib. 8. tit. 4. §. 20. Burgund. tit. 38. §. 3. tit. 70. §. 3. Aleman. cap. 98. in Collatione Legis Mosaïcæ tit. 11. apud Gregor. Magn. lib. 8. Epist. 61. &c. Ita etiam apud Vopiscum legi monet Salmasius.

Vervices, Ulpiano in l. 2. §. 2. D. de Abigeis, & in veteri Charta apud Buzelinum in Gallo-Flandr. pag. 359.

Berbecina caro, in lege 6. Cod. Th. de Erogat. milit. annonæ. *Berbicinum pellicium*, apud Monachum Sangall. lib. 2. cap. 27.

Berbicarius, Pastor berbicum, ovium, vulgò *Berger*, apud Adalardum lib. 1. Statutor. antiq. Corbeiensis Abb. cap. 1.

Verbecarius. Charta Abbonis pro fundatione Monasterii Novalicensis ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolit. *Ubi Morverius noster verbecarius in ipsa colonia manet.* Infrà : *Rodis, ubi verbicarius noster nomine Laurentius manet. Virvicarius servus*, apud Papianum lib. Respons. tit. 3.

Bercarius, abbreviatum ex *Berbicarius*. *Major Bercarius*, Officium monasticum. Statuta B. Gilberti Fundator. Ordinis de *Sempingham* cap. 8. *Procurator, Grangiarius Abbatiæ, Major Bercarius, &c.* Alibi : *Magister Bercariorum* dicitur, qui nempe bercariis, seu pastoribus invigilat.

Bergarius, eadem notione, in veteri formula Pœnitentialis edita à V. Cl. Jacobo Petito.

Bercarius, Dominus bercariæ, ad quem prædium *Bercariæ* nomine spectat. Charta Balduini Comitis Flandriæ an. 1114. in Tabul. S. Bertini : *Dinoscitur dedisse tantum terræ eidem Sancto in Furnensi territorio de berquaria, videlicet unde Erembaldus Musolf, utpote berquarius ante id temporis censum solvit.* Alia Theodorici Comitis an. 1151. ibidem : *Tradidi eidem Sancto in Furnensi territorio tantum terræ, de berquaria videlicet, unde —— utpote berquarii id temporis censum solverunt.*

Berbicaria, *Bergerie*, ovile, in iisdem Statutis Corbeiensib. cap. 5. & in Capitulari de Villis cap. 23.

Bercaria, & *Berquaria*, Locus *berbicibus* alendis idoneus, alius tamen ab *ovili*; prædii species etiam cum certa agri quantitate. Vetus Charta apud Somnerum in Tractatu de *Gavelkind* pag. 18. *Noverit universitas vestra nos concessisse —— berchariam nostram ducentarum ovium, scilicet medietatem de Osmundeseie in terra & marisco cum una salina*, &c. Charta Balduini Comitis Flandriæ an. 1119. in Tabul. Monasterii S. Bertini: *Sic tamen ut ubi hospites Comitis, qui super vaccarias & berquarias ejus manent, per Kerkebode ierint, ibi quoque hospites S. Bertini eant.* Alia Theodorici Comitis an. 1159. ibidem: *Justitia itaque & juramento dictante, berquaria cum fundo & dunis sine diminutione in possessionem rediit Monachorum.* Chartæ Philippi & Balduini Comitum Flandriæ ann. 1183. & 1202. in Donat. Belg. Miræi lib. 2. cap. 60. & 78. *Bercaria, quæ erat Leonii —— per Philippum Comitem de jure feodi & de omni exactione libera facta.* Et mox: *Bercaria de Hasnon, quæ censualis ac perennis possessio est*, &c. Vide Probat. Hist. Guinensis pag. 20.

Berquaria, & *Bercheria*, in Monastico Angl. tom. 1. pag. 308.

¶ *Vercaria*, in Charta Caroli Regis Burgundiæ an. 861. tom. 12. Spicilegii Acheriani pag. 122. *In Coronæ —— villa colonica una vestita, & altera absa, cum vercaria. Simili modo in Aureliano vercaria una, —— in Luciaco vercaria una absa, in Anderno vercaria una absa. Vericharia*, in alio ejusdem Regis Diplomate, ibid. Alia an. 994. in Tabulario Ecclesiæ Viennensis fol. 17. *Sunt autem mansiones, orti, vircariæ, vineæ, campi*, &c.

Vercheriæ, in Tabulario Prioratus de Paredo fol. 7. *Et mansum de Villena, cum vercheria quæ debet 2. sextarios avenæ, & 2. capones, & 1. den. & 1. mussal de canavo.* Fol. 11. *In villa Lucina, unam vercheriam cum prato.* Fol. 16. *Quidam francus homo nomine Bernardus dedit Deo & huic loco quandam vercheriam quæ sita est in villa Chalzingis, propriè ad opus eleemosynæ, ut fructus hujus terræ erogetur omnibus: terminant in circuitu terra S. Salvatoris, quas tenent Aimo, Jetcendus, &c.* Fol. 34. *Extra vercheriam ubi est domus ejus.* Fol. 44. *Dedit —— unam vercheriam quæ conjacet inter 2. vias in summitate ejusdem villæ*, &c. Fol. 53. *Vercheriam unam ubi Constantius stetit*, &c. Fol. 91. *Et vercheriam ubi residet domus cum curtili*, &c.

Berbiagium, Gallis *Brebiage*, Tributum ex *berbicibus*, seu ovibus. Charta Goffredi Comitis Andegavensis pro Monasterio sancti Sergii Andegavens. apud Sammarthanos: *Berbiagium etiam de toto attractu in omnia ovilia illorum dominica, per universas terras suas.* Charta Philippi Regis Francorum an. 1310. ex 47. Regesto Tabularii Regii num. 36. *Item il a ésdites Fermes brebiage de tiers an en tiers an, services de seonneeurs en Aoust, services de herce & de charuë*, &c.

Berbices, Arietes, machinæ bellicæ sat notæ. Anonymus Barensis in Chron. an. 1042. *Fecit ibi turrem excelsam ligneam, & tractareas, manculas & berbices, ut comprehenderet eam.*

BERBIGENES, Vitis species, apud Petrum de Crescentiis lib. 4. cap. 4.

BERCIOLUM, Cunæ, ex Gall. *Berceau*. Vita S. Pardulfi: *Et in agitario, quod vulgò berciolum vocant, pannis constrictum imposuit.* Infrà: *Berciolum, quod honesto sermone Philosophi cunabulum vocant.* Cod. Compendiensis habet *barciolum*, uti monet eruditus Mabillonius. Vide *Bersa*.

BEREBRECTUS, *Horderarius*. Ita Glossarium Saxon. sub Edw. III. exaratum: sed videtur legendum *Hordearius*, nam Saxonibus, Bere, est hordeum.

BEREFELLARII. Charta Thomæ Archiepiscopi Eboracensis, in Monastico Anglic. tom. 3. part. 2. pag. 5. *Scilicet Præcentoris, Cancellarii, & Sacristæ, ac 7. Personarum, qui olim Berefellarii fuerant nuncupati*, &c. Infrà: *Præsentatio autem sive collatio prædictorum ministrorum, videlicet Præcentoris, Cancellarii & Sacristæ, ac etiam Personarum dudum vocatarum Berefellarii: quos quidem Berefellarios recolendæ memoriæ D. Joan. de Thoresby, dudum Eborum Archiepiscopus* (obiit ille an. 1373.) *ad honorem dictæ Ecclesiæ Beverlaci, & majorem decentiam ministrantium in eadem provincia ordinabat; Personis in Ecclesia nostra Cathedrali & Metropolitica Eborum officiando Ecclesiæ in divinis in habitu conformari. Sed quia eorum turpe nomen Berefellariorum patens risui remanebat, dictos 7. de cætero non Berefellarios, sed Personas volumus nuncupari.* Dicti autem isti *Berefellarii*, quasi *concagati*, seu *Breneux*; ex Anglico *Berayed*, conforiatus, permerdatus. Cur autem ita obscæna hujusmodi iis indita appellatio, dicant Angli ipsi.

BEREGAFOL, Tributum hordeaceum, ex Saxon. Bere, hordeum, & ȝafol, tributum, census. Sic restituit Somnerus in Legibus Inæ Regis cap. 64. apud Bromptonum.

BERETUM. Vide *Birretum*.

BEREWICK, *Berewica*, *Berewichus*, *Berewita*, Manerium, vel potiùs membrum manerii à corpore dissitum, villula, hamleta manerii, manerium ad majus pertinens, quasi bere-ƿic, Saxonicè, *manerii vicus*. Charta Edwardi Confessoris Regis Angl. tom. 1. Monastici pag. 237. *Kingeston, cum Raffleta & Byri, berewicis suis.* Charta Alani Comitis Britan. fol. 572. *Donavit etiam totas decimas suas de omnibus rebus in Swavezey, & in Berewichis ad eam pertinentibus, scilicet Bercham*, &c. Vide tom. 2. pag. 910.

BERFREDUS. Vide *Belfredus*.

BERGRECHT. Charta Henrici Imp. an. 1189. in Metropoli Salisburg. part. 3. pag. 359. *Cum piscaturis & molendinis, alpibus, & venis ferri, quod vulgò Bergrecht Bercreth dicitur*, &c.

BERIA, Locus planus, campestris. Sanutus lib. 2. part. 4. cap. 28. *In quo habitant Arabes, qui Beduini vocantur, in beria continuè habitantes, seu in locis campestribus, sub tentoriis mansiones suas omni tempore facientes.* Joinvilla in S. Ludovico: *Et disoient qu'ils estoient venus, nez, & concreez d'une grant berrie de sablon, là où il ne croissoit nul bien.*

Bieria, eadem notione, apud Willelm. Britonem lib. 11. Philipp.

Ac velut in saltus scopulosa bieria saltu
Præcipiti mittit ingenti corpore cervum.

Beriam cum *burgo* confundere videtur Spelmannus, ita ut urbium Anglicarum nomina, quæ in *Bery* desinunt, inde accersat. Cui sententiæ nescio an faveat vetus Charta apud Besllum pag. 391. *Et captum habebat burgum, & berrium, & habebat omnia incensa.* Quo loco fortè legendum *barrium*, de qua voce suprà egimus. Utcunque sit, malim ita ejusmodi appellata oppida, quòd in locis campestribus & planis ædificata sint: & *beriam S. Edmundi* apud Matth. Paris an. 1174. non pro burgo, sed pro *campania*, ut vocant, quæ ad Edmundanum Monasterium pertinebat, sumendam.

BERILLUS, Conspicilium, Gallis *Besicle*, Belgis *Brill*. Fridegodus in Vita S. Wilfridi Episcopi:

Protinus admisso micuit syntagma berillo.

Tabularium Monast. Longipontis in diœcesi Paris. *Præscripti beneficii donum Deo & S. Mariæ, ejusque Ecclesiæ, cum quodam frusto berilli concessit, atque illud prior Henricus ex ejus manu accepit.* Joan. Buschius in Chronic. Windesem. lib. 2. cap. 42. *Non per unum solùm, sed per duos simul, aut per berillum duplicem in communi legere consueverat.* Vide *Ignis lapideus* in Additionibus.

BERLENGHUM. In veteri Regesto Parlamenti an. 1300. est *Inquesta inter Ballivum & Episcopum Ambianensem super bonis intestatorum: item super berlengho & castitiis: item super aperturis & fornellis.* Hodie *Berlengs* dicimus alearum ludos, quæ vox occurrit apud Guillelmum *Guiart* an. 1304.

Ribaus qui portent les berlens,
Ne resont pas de jouër lens.

Infrà:

L'un met sus le berlens son gage,
Et l'autre met argent encontre,
L'un dit de set, l'autre rencontre,
Cil qui gaaingnent, à eus traient,
Et li perdant crient & braient.

BERLIA, Modus agri. Charta Ludov. *de Laval* Gubernat. Delphinatium, apud V. Cl. Dion. Salvaingum: *Plus vel minus exigatur pro dicto transitu habita consideratione ad dictos 8. grossos pro singula berlia, sive matata, & pro qualibet leuca, salvo quòd ubi per dicta loca sive territoria transirent plures matatæ, sive berliæ, &c.*

BERNA, vox Bohemica, Tributum, collatio publica. Chronicon Aulæ Regiæ cap. 27. *Generalem steuram, quæ Berna dicitur, ab omnibus accepit.* Æneas Silv. in Hist. Bohem. cap. 58. *Nisi populares in sumptus regios pecuniam conferant, quam vocant Bernam, aut rapere unde vivat Regem oportet.*

BERNABOS. Thwroczius in Ludovico Rege Hungar. in Præfat. *Fata in Reges altos dominosque mundi sic fulminant, & habenas Principum Bernabos ille omnipotens sic temperat.* Ita haberi in MS. monet Editor.

BERNACÆ, Aves aucis palustribus similes, sed minores, ex abiete in aquas demisso enascentes. Vide Silvestrum Girald. in Topogr. Hibern. dist. 1. cap. 11. *Bernaculæ*, hodie, Stanihursto teste, ubi malè *ancis* legit, pro *aucis*: *Bernecelæ*, dicuntur Friderico II. Imp. lib. 1. de Arte venandi cap. 6. *Berniclæ* & *Bernichæ* cap. 19. 21.

BERNAGIUM. Vide *Brenaticum*.

BERNARII. Vide *Berroërii*.

BERNET, Incendium, à Saxonico Byꞃnan, incendium facere, comburere. Leges Canuti Regis c. 90. apud Bromptonum: *Bernet, quod est domûs incendium.* Ponitur etiam inter criminalia & capitalia in Legibus Henrici I. cap. 12. 47.

BERNISCRIST. Charta Deodati Clerici an. 799. apud Malbrancum lib. 5. de Morinis cap. 38. *Ad emendos drappos, & kamisias ultramarinas, quæ vulgò Berniscrist vocitantur.* Cujacius in Tract. 8. ad Africanum observat *Berne*, Gallorum antiquâ linguâ, esse sagum, atque inde vocem *Berner* à nostris usurpari, pro ea lascivia, qua delectatum Othonem narrat Suetonius cap. 2. qua scilicet distento sago impositus in sublime jactatur: cujus etiam meminit Martialis lib. 1. Epigr. 4.

Ibis ab excusso missus in astra sago.

ut & Ulpianus tit. 1. Collat. Legis Mosaïcæ, ubi Pithœus primus advertit hanc lasciviam *sagationem* appellari, & παλμὸν reddi in Gloss. Lat. Græc. quo proinde loco *salissationem* legi debere frustra contendit Josias Mercerus ad Aristænetum. Casaubonus verò ad Suetonium vocem *Berner*, à βαρνέσθαι accersit: ita enim Dores pro πάλλειν dixisse ex Hesychio vult. *Bernia*, ut ait Covarruvias in Thes. linguæ Castellanæ, *es una capa larga à modo de manto, grossera come manta fraçada.* Nicotius: *Bernie est une sorte de drap velu, grossier & rude, dont les Irlandois s'emmantelent.* Atque inde vocis originem accersunt, ab *Ibernia* scilicet. Sed cur *Berniscrist* dicantur eæ camisiæ, non planè video: neque enim quòd instar Christi tunicæ fuerint, quam *Capam Christi* vocat Radulphus de Diceto an. 1156. appellatas ausim affirmare.

BEROLASIS. De hac voce sic Ughellus in Episcopis Capuanis: Extat, inquit, Epistola Joannis VIII. PP. *170. scripta quidem anno 881. cum hujusmodi præfixo titulo: *Omnibus Episcopis Caietam, Neapolim, Capuam, Berolasim, & Amalfim, Beneventum, & Salernum incolentibus.* Est Berolasis locus in Capua veteri ad sanctum Stephanum, vulgari nuncupatione dictus etiam hodie, *li Vorlasci*, Anonymo Casinensi *Berelais*, Heremperto *Berelasis*, Latinè loquentibus *Amphitheatrum.* Neque mirum, si Episcopus in veteri Capua constitutus *Suricorum*, vel *Berelasis* nuncupabatur, cùm illis in vicis insigniores essent Ecclesiæ. Vide eundem Joannem VIII. PP. Epist. 265. nam indicata ab Ughello non succurrit, falso notata numero.

BERQUARIUS. Vide *Bercarius*.

BERRA. Charta Ricardi Regis Angliæ apud Sammarthanos in Archiepisc. Turonens. *Et totum nemus cum alio nemore displante* (deplantato) *& berra, & pratis, &c.* Alia apud Spelmannum in voce *Foresta*: *Et quòd Rex in foresta sua prædicta potest villas suas ædificare, Ecclesias instituere, berras assartare, & Ecclesias illas cum decimis — cuicunque conferre.*

BERROERII, Italis *Berrovieri*, quæ vox interdum sicarios, sceleratos, & ruptarios sonat, interdum Apparitores. Vide Joan. Villan. lib. 7. cap. 79. *Birri* vulgò dicuntur, seu *Sbirri*. Occurrit non semel hæc vox apud Rollandinum lib. 8. cap. 1. 2. 3. lib. 10. cap. 6. *Berroarii sive Zaffones quidam*, lib. 11. cap. 5. Aliud Chron. post Rollandin. an. 1325. *In suo regimine mortuus fuit gladio capitaneus suorum beroeriorum* (Potestatis Patavii.)

Berverii, apud Petrum de Vineis lib. 2. Epist. 41. *Berverios quosdam, & ad eorum persecutionem gentem nostram adverterent, callidè præmiserunt.* Ex quo emendandus Joannes Presbyter in Hugone de Cabilone Episcopo Leod. *Habebat Episcopus suis stipendiis bernarios & bidarios duo tela portantes.* Legendum enim putem *Bervarios*, ut in Vita B. Andreæ de Galeranno num. 10. *Potestatem non latuit, quæ statim ad ejus comprehensionem Bervarios misit.* Ubi perperam Editum *Bertarios*. *Berovarii*, apud Petrum de Crescentiis lib. 1. de Agricult. cap. 6. & Ughellum tom. 4. pag. 864. De vocis origine, consule quæ habent VV. Cl. Ægidius Menagius & Octav. Ferrarius in Origin. Italic.

BERSA, *Bersare*, *Birsare*, *Bersarii*. *Bersa*, Crates viminеæ, seu sepes ex palis vel ramis grandioribus contextæ, quibus silvæ, vel parci undique incinguntur, ut nullus cervis, cæterisque feris ad egressum pateat aditus. Charta laudata à Spelmanno: *Intra bersas forestæ.* Alia Henrici III. Regis Angl. in Monastico Anglicano to. 2. p. 210. *Pasturam 40. vaccarum, — per totam bersam in foresta nostra.* Ejusmodi *Bersas* silvarum sic describit Herimannus de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 25. *Exclamansque juvenis, Etsi, inquit, nihil aliud possum facere, saltem cervos istos de claustris eripiam, & liberos reddam. Dixit, statimque cum militibus currens, gladiis evaginatis, fortissimam sepem illam, quæ de stipitibus facta cervos reclusos tenebat, abscidit, cervosque per agros dispersit.* Ab ejusmodi cratibus mansit infantium cunis nomen, quas *Bers* & *Berceaux* vocamus, quòd ex viminibus invicem contextis confectæ sint. Vide *Berciolum*, & *Brolium*.

Bersare, *Birsare*, Venari, intra *bersas* forestæ venationem exercere. Charta Henrici II. Reg. Angl. in Monastico Angl. to. 1. p. 768. qua confirmat donationem factam à Rogero *de Quincy* Comite Wintoniæ Monachis Gerondonensis Abbatiæ, *de tota sauvagina, & omnibus bestiis silvestribus, quas habent in clauso de Kitt, ad bersandum, venandum, capiendum, &c.* Inquisitio de forisfacturis super forestis Regis in Addit. ad Matth. Paris: *Inquiratur de illis qui suspecti habiti sunt, vel soliti, ad intrandum boscos, parcos, vel forestas, causâ bersandi, vel alia damna faciendi.* Adde Fletam lib. 2. c. 41. §. 21. *Berser*, nostris idem sonat. *Le Roman de Vacces MS.*

En bois sout cointement & berser & vener.

Alibi:

Ars & saëtes sist porter,
Et chien asaut, s'ala berser,
As veneors & as vallez
Fist mener chiens & brachez,

Rursum:

Por soi deduire & par besoignes
Ala sejourner à Valoignes,

Ne sai quant jours i a esté,
Par les bois cachié & bersé.

Le Roman de Garin MS.

Et en riviere ô les faucons aler,
Et en forest por chacier & berser.

Alibi:

Chascun convint en son pays r'aler,
Li Empereres en vet el bors berser.
Droit à Senlis, où il seut demorer.

Alius Poëta:

Or sont mis quatre fil en la forés berser.

Alius rursum:

N'afiert pas à danzel, n'a joine poigneour.
Qu'il laisse le besoing où sont li ameour,
Pour aler berseiller, & estre veneour.

Le Roman de Girard de Vienne MS.

En la forest où li Rois dut berser.

Infrà:

Par la sajete dont li Rois dut berser.

Occurrit non semel.

Bersarii, Venatores, vel parcorum & silvarum custodes. Recensentur ii ab Hincmaro de Ordine Palatii cap. 17. inter Palatii ministeriales. Gesta Consulum Andegav. cap. 1. *Ex copia silvestri & venatico victitans: hujusmodi homines, ut aliqui dicunt, Britones Brigrios vocant, nos autem Franci Birsarios, sive Pedicarios dicimus.*

Putat Watsius vocem *bersare* à Germanico *birsen* deducendam, quod est telo configere, quòd venatores in silvis damas & cervos telis configant & perimant. Cui sententiæ favere videtur Radevicus, qui *Birsare* vocabulo utitur duobus locis, in quibus præterea telo aut sagitta usos, qui bersabant, innuit, lib. 3. de Gestis Frider. cap. 26. *Si quis birsando feram balista vel arcu occiderit, ejus erit.* Et lib. 4. cap. ult. *In birsando ipsemet arcum tendit, spicula capit, implet, expellit: eligis quod feriat, quod elegeris ferit.* Spelmannus mavult à Beƿƴ Saxonico, quod *lupum* significat, originem vocabuli desumendam, ut *bersare*, sit lupos insequi. Sed videtur *bersare* esse propriè venatorum, qui in silvis clausis seu parcis cervos & damas sectantur. Quæ quidem venationis species, dicitur *venatio infra metas forestæ*, in Charta Henr. III. Reg. Angl. apud Edw. Cocke in Littlet. sect. 1.

Neque aliunde, ni fallor, accersenda vocis Italicæ, *Bersaglio*, origo, quæ *album*, seu *scopum*, ad quem sagittatores sagittas suas dirigunt, significat, apud Dantem in Parad. Cant. 26. & Matthæum Villaneum lib. 6. cap. 72. metaphorâ nempe ductâ à venatoribus, qui *bersando* spicula sua in feras contorquent ac dirigunt. Inde postmodum *mettere à bersaglio* Itali iidem dixerunt, pro *periculo exponere*, uti voces has usurpat idem Villaneus lib. 8. c. 3. lib. 9. c. 54. in fine, quod feræ, quæ in *bersis*, ac parcis inclusæ sunt, venatorum spicula ac proinde mortem vitare vix queant. Sed & in libro MS. cui titulus *le Voyage d'Outremer du Comte de Pontieu*, hanc loquendi formulam reperio, *Mettre au bersel*, pro, *vita discrimini vel supplicio aliquem exponere: Aprés vint un jour que li Soudans fist une grant feste du jor de sa naisence: li cours fu grande. Aprés le mengier, Arcier & Turcoples vinrent au Soudant de Aumarie, & disent, Sire, nos requerrons no droit. Il demanda, Coi; & il disent, Sire, un cetif por mettre au bersel. Il leur dist, Alez à le cartre, si prendez celi ki mains puet vivre, &c.* Et infrà: *Livrez fu à son martire.* In Catholico Armorico, *Bresel, hæc guerra*, exponitur. Vide Cl. V. Ægidii Menagii Origines Italicas p. 152. & Oct. Ferrarium in *Bersaglio*.

BERTARIUS. Vide *Beroërius*.

BERTOLATA. Albertin. Mussatus lib. 6. de Gestis Henrici VII. Rubr. 13. *In exercitu Paduano fuisse constat ex conscriptis civibus Paduanis equites 1200. — scutiferos 600. equas ruralium* (al. *ruralium hastatorum*) *quas Bertolatas Longobardi vocant, circiter mille, mercenarios milites 300.* al. *Bertooltas.*

BERTONIA, *Berthona, Berton*, Villa vel prædium frumentarium, à Beɲe Saxonico, hordeum, & ton, villa, prædium. Proinde ejusdem originis & notationis quâ *Berewic*. Monasticum Anglic. to. 2. p. 887. *Et in bertonia mea de Cadeham unum locum ad construendam aliam grangiam.* Occurrit non semel apud Will. Thorn an. 1287. & 1313.

BERUA, pro *bellua*. Althelmus de Laude virgin. ubi de Daniele:

Denique non trepidat fretus cælestibus armis
Sævos beruarum rictus, morsusque leonum.

BERUERIUS. Vide *Beroërius*.

BERWITA. Vide *Berewic*.

BESCA. Vide *Becca*.

BESENAGIUM. Charta Willelmi Comitis Cabilonensis an. 1180. in Bibliotheca Clun. p. 1441. & apud Gallandum de Franco alodio, & Chiffletium in Beatrice Cabil. p. 40. *Quòd in villa Paredi, & in universa terra ejus, non habeo talliam, vel porcellagium, vel besenagium, vel messionagium, seu annonagium, vel carredum.*

BESILIUM. S. Audoënus lib. 2. de Vita S. Eligii c. 37. *Cùm corpus ejus delatum esset ad sepulturam, remansit fortuitu in loco quo jacuerat, rachina caprina ex Episcopio valde optima, quæ nimirum in besilio fuerat pridie supposita feretro, &c.* Quo loco *besilium*, scamnum scilicet duplex, cui feretrum impositum erat. Vide *Bisellium*.

Quæ porro fuerit vocis obsoletæ, *Besil*, apud nostros, notio, non omnino planum est assequi. Occurrit illa, ut & *Besiller*, non semel apud Guill. Guiartum in Hist. Francor. MS.

Que païs fut si outreement,
Qu'il n'i ot besil ni maçacre.

Infrà:

Mainte bonne ville besillent,
En allant la contrée essillent.

An. 1274.

Grant duel en maine la Reine,
A peu qu'elle ne s'en besille.

An. 1284.

Car huis & portes en refraignent,
Besillent tous ceus qu'il ataignent.

BESOGIUM. Vide *Bisacuta*.

BESCA *lingua*. Itinerarium Jerosolymitan. Antonini Monachi: *Monasterium, in quo tres sunt Abbates scientes linguas Siram, Græcam, Ægyptiacam, & Bescam.*

BESSA, *Bessus*. Vide *Becca*.

BESTIA, Equus vel jumentum quo quis vehitur: quomodo *Beste* etiamnum usurpamus, *Equitatura*. Hugo Flaviniac. in Chron. p. 245. *Quid enim referam — fulmen ante conspectus nostros cecidisse, ita ut bestia cui sedebam igne ipso ustulata, &c.* Utitur ibi semel ac iterum.

Venari ad magnam bestiam, nempe cervos, damas, apros, &c. Vetus Inquisitio de foresta, in Regesto Philippi Aug. f. 114. *Viderat dictum Robertum venari in eadem foresta ad magnam bestiam.*

Bestia mortua. Charta Will. de Calviniaco 1212. in Regesto Philippi Aug. f. 74. *Præterea eidem Domino Regi & heredibus ejus quito in perpetuum omnem chaceiam ejusdem forestæ, & bestiam mortuam.*

BESTIALE, *Bestialia*, Gall. *Bestail*, Pecudes, apud Michaëlem Madium de Barbezanis in Histor. cap. 20. 21.

BESTIARIUM, *Liber de bestiis compositus, vel locus ubi bestiæ morantur*, Ugutioni & Joanni de Janua.

Bestiarium, Pecus, *Bestial*. Libertates Regni Majoricar. an. 1248. *Non donetis carnaticum de vestro bestiario omni tempore, &c.* Vide *Adularius*.

BESTIONES, *Tiraces*. Ita Glossæ Isidori. Italis *Bestione*, est bestia grandior.

BESTIUS, *Instar bestiæ*, Joanni de Janua. Commodianus instr. 34.

Non requiris eam, sed sic quasi bestius errans.
Vide *Bellum*.

BETA, Pellis lanata. Gloss. S. Bened. cap. de Vestimentis: *Pellis lanata*, βαίτη. Gloss. Græc. Lat. Ἀρνακὶς, τὸ προβάτειον δέρμα, *Pellis lanata*. Zacharias Calliergus in Schol. ad Theocr. Id. 5. Βαίταν λέγουσι τὰ ἐκ κωδίων συνερῥαμμένα περιβόλαια. Ubi βαίταν, τὴν διφθέραν, τὴν σισύραν interpretatur. Tabularium S. Martini de Campis: *Agnina pellicia, & nocturnales, qui vulgò Betæ dicuntur*. Hodie etiamnum *Betas* vocant Bellovacenses, cuculliones nigri coloris, quibus caput in mortuorum obsequiis viri operiunt: de quo more agit Gregorius Turon. de Vitis Patrum cap. 6. *Similiter & viri obtecto capite, ut in exequiis uxorum mos est*. Vide *Nocturnales*.

BETAGII, apud Hibernos, dicuntur Laïci ascripti glebæ Ecclesiasticæ. Charta pro Prioratu S. Andreæ in Hybernia, tom. 2. Monastici Anglic. pag. 1019. *Terras & tenementa nostra in Ultonia, cum dominiis, dominicis, servitiis, redditibus, tam liberorum, tenentium, firmarum, quàm Nativorum, & Betagiorum, cum Nativis, Betagiis, cum eorum sectis, &c.*

BETALIS. Fragmentum Petronii: *Curabo longè tibi sit comula ista betalis, & dominus dupondiarius.*

BETHLEEMITÆ, Monachorum secta, de qua sic Matth. Paris an. 1257. *Concessa est mansio Fratribus Bethleemitis in Cantabrigia, — quorum habitus similis est habitui Prædicatorum. Signatur autem capa eorum in pectore quadam stella rubra, 5. radiis crinita, in cujus medio quædam rotunditas est aerei coloris, propter stellam, quæ apparuit in Bethleem nato Domino.*

BETIU, *Petiu*, sic enim variè scriptum reperitur in Traditionibus Fuldensibus, ubi inter vestes Ecclesiasticas, vel certè ministeria sacra recensetur, lib. 1. pag. 459. *Duæ capsæ, —— patena 1. & 6. velamina, casula cum alba, 3. petiu cum tribus capitalibus, 2. vasa ad ministrandum, &c.* Pag. 472. *Betiu 3. pulvilli 5. sedalare 3. mappæ 2. manutergia 1. bechin 1. pelvis 1. &c.*

BEVARIA *pellis*. Vide *Bever*.

BEUDUM, *Beodum*, Mensa. Vetus Glossarium apud Pithœum: *Mensa, Beod. Refectorium, Beodden*. Anglo-Saxonibus, beoðern est mensa: Flandris *Bodem*, mensa rotunda instar fundi doliaris, quod apud tenuiores & in castris plerumque mensæ vicem fungitur, inquit Wendelinus. Lex Salica tit. 48. *Ille in cujus laisum festucam jactavit, ibidem mansisset, & hospites tres vel ampliùs collegisset, & pavisset, & ei ibidem gratias egisset, & in beudo suo pultes manducassent*. Alii Cod. habent *beodo*. Nescio an ab hac voce Hispani suum *Beodo* hauserint, pro ebrio, à dolio scilicet vinario. Vide Sebast. Cobarruviam. Cambro-Britannis *Beudy* est Bostar, bubila, stabulum boum.

BEVER, *Beuvrum*, Fiber, Castor; Anglis & Germanis *Bever*, Gallis *Bievre*: *Bibris*, Plinio lib. 32. cap. 3. *Bebrus*, veteri Interpreti Juvenalis ad Sat. 12. *Castorem bebrum dicit*. Claudian. in Epig.

Nominis umbra manet veteris, nam dicere Bebrum,
Si Castor niteat, Castoreum nequeo.

Papias: *Fiber, qui & Bever, Ponticus canis & Castor*. Alibi: *Bever, beveri, mascul. est quoddam animal*. Gloss. Ælfrici: *Fiber, Castor, Ponticus*, Beƿeꝛ. Joan. de Garlandia in Synonymis:

Fiber idem Castorque, Bever, castoria cujus
Fiunt testiculi, castratus dicimus inde.

Bernardus Silvester, egregius versificator, inquit Gervasius Tilleberiensis decis. 3. de Otiis Imp. cap. 46.

Cisimus obrepsit, & vestitura potentes
Marturis, & spolio non leviore bever.

Silvester Giraldus in Itiner. Cambriæ lib. 2. cap. 3. *In Germania, Arctoisque regionibus, ubi abundant Bever, &c.* Vide Petrum Damiani lib. 1. Epist. 16. lib. 2. Epist. 18. Durandus lib. 6. Rational. cap. 7. num. 22. *Biverus in jejuniis potest comedi ex parte qua piscis videtur. Bevero*, Itali dicunt. Dantes in Inferno cant. 17.

Lo Bevero s'asseta à far sua guerra.

Le Roman de Garin MS.

Mantel ot riche de bievre Sarazine.

Bevarum. *Galerus de Bevaro*, in Ceremon. Rom. lib. 2. sect. 1. nostris, *Chapeau de bievre*.

Beuvrum. Chronic. Fontanellense cap. 16. *Alteram (cappam) ex cane Pontico, quem vulgus beuvrum nuncupat.*

Bober. Ditmarus lib. 6. pag. 65. *Fixerunt tentoria juxta amnem, qui Bober dicitur Sclavonicè, Castor Latinè.*

Beverarii, Quibus Castorum cura & custodia incumbit, recensentur cum *Bersariis* & *Veltrariis*, inter Ministeriales, seu Palatii Officiales, ab Hincmaro de Ord. Palatii cap. 17. Vide Nicol. Uptonum pag. 158. & infrà in *Porci suales*.

Beverina pellis, Gall. *Peau de bievre ou de castor*. Chronicon Reichersperg. pag. 268. *Et misit ei — duos scyphos aureos, & duas vestes imperiales, & trecentas beverinas pelles*. Ricardus Prior Hugustald. de Gestis Stephani Regis Angl. *Prohibemus etiam Apostolica auctoritate sanctimoniales variis, seu grisiis, sabellinis, marterinis, hereminis, beverianis, pellibus uti.*

Bebrinum vestimentum, in Regula S. Cæsarii ad Virgines cap. 7. *Vestimenta lucida, vel nigra, vel cum purpura, vel bebrina nunquam in usu habeant*. Gloss. Isid. *Castorium, vebrinum, bebrinum.*

Bevariæ pelles, pro *beverariæ*, in Charta anni 1117. apud Ughellum tom. 7. Ital. sacr. pag. 868. Perperam *Bivaria materia*, editum in Concilio Budensi cap. 3. apud Rainaldum an. 1279. pro *beveraria*, vel *bevraria*.

BEVRAGIUM. Vide *Biberagium*.

BEVRAGIUM *coriorum*, in Charta G. Comitis Mellenti in Tabulario Leprosariæ S. Egidii Pontis Audomari. Usatica MSS. Vicecomitatus Aquæ Rotomagi: *La coustume des cuirs frés & tannés, beurages, & les tourteaulx de toutes les portes de Rouën, &c.*

BEZARIA. Vide *Beciaria*.

BIAFORA, Bannum seu clamor publicus, quo edito, Communiæ, burgenses, aliique vicorum aut urbium incolæ cum armis, *domo egredi*, & Principem, aut ejus Vicarium sequi tenebantur, quæ est vis vocabuli Vasconici. Regestum Constabulariæ Burdegalensis f. 92. *Et tenentur venire ad mandatum Præpositi in primo adventu suo cum arma, & jurare pacem, & tenentur venire ad clamorem* BIAFORA, *cum armis, & sequi Præpositum vel Locumtenentem suum, & hoc quotiescunque mandatum receperint, vel ad eorum notitiam pervenerit*. Occurrit iterum fol. 96. & in Foris Beneharn. Rubr. *de Probations d'instruments*, art. 9. Petro Goudelino, Occitanis, *Biaforo est, crida à mort: Biaforo, Crier aux alarmes, au meurtre*. Consuetudo Aquensis tit. 16. art. 6. *Est défendu d'user doresenavant d'aucuns seels, ou bia horras; mais chacun viendra par action. Via fora*, & *via fors*, apud Raimundum Montanerium in Chronico Regum Aragon. cap. 122. 165. 206. 207. 222. & Petrum Regem Aragon. in Chron. lib. 4. cap. 3. cùm *ad arma* conclamatur. Vide Marcam in Hist. Beneharn. lib. 5. cap. 16.

BIANNUM. Vide *Biennum*.

BIARCHUS, Annonæ, seu militum commeatus, præfectus: βίος enim Græcis *annona* seu *victus* dicitur. Erant autem ex Schola Agentium in rebus, leg. 3. C. de Agent. in reb. & leg. ult. C. de Offic. Præt. Afric. Sanctus Hieronymus Epistola 61. ad Pammachium: *Sed antè Primicerius, deinde Senator, Ducenarius, Biarchus, Circitor, Eques, deinde Tyro*. Gloss. Lat. Græc. *Apparitores*, ἀποδοκταὶ, εἰσὶ δὲ ὑπηρέται τοῖς ἄρχουσι προσδραμόντες, ὀψικευταί. *Apparitor*, ὀψικευτής.

Biarchia, eorum munus, leg. 1. C. de Offic. Magistr. offic.

BIARCIUM. Charta fundationis Abbatiæ Vabrensis in Occitania, apud Catellum lib. 1. Hist. Comitum Tolosæ pag. 69. *Cedimus — villam cujus vocabulum est Vaber, cum omni integritate & vedotio, similiter biarcio, similiter*

similiter nogareda, similiter & intarnesca in villa quæ dicitur Betianus.

BIASTI. Bracton. lib. 5. Tract. 5. c. 12. §. 3. *Incipit tale tenementum esse laicum feodum — & hæc vera sunt secundùm Biastos.*

BIBARHUNT. Vide *Canis.*

BIBERAGIUM, Gallis *Vin du marché, Breuvage*, Ital. *Beveraggio*, quod præter pretium corollarii vice in emptionibus conceditur. Tabular. Majoris Monaster. seu Vindocinense Thuani Ch. 15. *Pretio constante solidis 12. & de Biberagio totidem denariis.*

Beveragium, eadem notione. Chronicon Senoniense lib. 3. cap. 5. *Bibamus ergo læti Beveragium (attulerant enim vinum secum) ad hoc mercatum confirmandum.* Et infrà: *Et quòd vineam cum eo emit, & quòd beveragium ibi bibitum fuit.* Perperam Edit. *boveragium*, ut & in Statutis Gildæ Berwicensis cap. 38. *Berevagium*, & *Bervagium*, pro *Beveragium*, nisi expressum sit nostrum *Breuvage*, pro potione. Idem sumitur pro quavis bibitione seu compositione, in Regesto censuum Carnotensis civitatis ex Camera Computor. Parisiens. fol. 20. *Le mestre des Pelletiers doit chascun an le Roy des Dimenches un bevrage à toutes les personnes nommées par devant, qui sunt de ladite mestrise: & commencent à boivre dés lors que Bourgois ont mangié duques au cop de Nonne chiés ledit mestre: lequel bevrage couste bien cent sols, ou plus ou moins segont le marchié de vin, & segont les personnes qui i viennent. Et se ledit bevrage n'est souffisant ausdits mestres, il peuvent porter le pot tout plein de vin devant la Justice, pour le faire amender.* Pactum Tongrense an. 1403. in Magno Recordo Leodiensi pag. 32. *Sans prendre ne avoir ausdits Brasseurs, ne autre part, aucun bien, beuverage, ne autres bienfaits, ne autres droitures quelconques.* Adde pag. 61. 65.

BIBERE, Compotationi vacare, quomodo *Aller boire* vulgari vocabulo dicunt nostri, pro *in popinas pergere.* Capitula Caroli Mag. lib. 3. cap. 7. *Ut in hoste nemo parem suum, vel quemlibet alterum hominem bibere roget: & quicunque in exercitu ebrius inventus fuerit, excommunicetur, &c.*

Bibitio, Compotatio. S. Audoënus in Vita S. Eligii Episc. Noviom. lib. 2. cap. 15. *Neque strenas aut bibitiones superfluas exerceat.* Gloss. Isid. *Bibitor, potator.* De ejusmodi compotationibus vide Savaronem ad Sidon. lib. 5. Epist. 7.

Bibere in honorem vel *in sanitatem alicujus.* Paulus Warnefridus lib. 5. de Gestis Langobard. cap. 2. *Cumque ii qui diversis generis potiones ei à Rege deferebant, de verbo Regis eum rogarent, ut totam fialam biberent, ille in honorem Regis se totam bibere promittens, parum aquæ libabat de argenteo calice.* Priscus Rhetor: Ἕκαστος τῶν ἐπιδιδομένων αὐτῷ οἴνου πλήρη ἐξέπιε κύλικα, τὸν Ἀττήλαν σῶον εἶναι ἐπευξάμενος. Cinnamus lib. 6. num. 7. Θαμάσοις ὑποπλησθεὶς, σὺν εἰρωνείᾳ πολλῇ, ἀκρατίζεσθαι Οὔννους ἐκέλευεν, εἰς ὑγίαν τῶν Ῥωμαίων προσπεμένους τὸ ἔκπομα. Scholiastes Theocriti ad Idyll. 2. Εἰώθασι οἱ ἐρῶντες ὑπὲρ τῶν ἀγαπωμένων πλείονες κυάθους ἐπιπλεῖσθαι. Et ad Idyll. 14. Οὕτω γὰρ εἰώθασι ποιεῖν ἐν τοῖς συμποσίοις, ἄκρατον λαμβάνειν, καὶ ὀνομάζειν τινὰς ἐρωμένους ἢ φίλους, ἐπιχεῖν τῇ γῇ, καὶ φθέγγεσθαι τῶν φιλτάτων τὰ ὀνόματα. Vide Martialem lib. 1. Epigr. 72. lib. 8. Epist. 51. &c. Huc etiam fortè referenda verba Fortunati in Epistola præfixa ad lib. 1. Poëmat. *Quo residentes auditores inter acernea pocula salute bibentes insana, baccho judice debaccharent.*

Bibere in amore Sanctorum, vel animæ defuncti, vetitum in Concilio Nannetensi, apud Hincmarum Remensem in Capitulis ad Presbyteros cap. 14. Reginonem in iisdem Capit. cap. 39. & Riculfum Suessionensem in Constit. an. 889. Luitprandus in Legatione: *Non proderit tibi balneum, quo te assiduè potas in amore B. Joannis Baptistæ.* Tradit Janus Delmerus ad Jus Aulicum Norvegicum vetus pag. 534. Danos olim & Norvegos bibere solitos in Christi Natalitio in memoria S. Olai, qui religionem Christianam in regnum induxerat: eumque morem inductum postquam Christianam religionem amplexi sunt, ut paganas superstitiones abolerent, cùm solerent antea bibere in honorem vel memoriam Odini, Thori, Niordi, & Trejæ deorum paganorum. Sed & addit etiamnum apud Islandos in more esse non solùm in Christi Natalitiis, sed etiam in nuptiis & conviviis in memoriam Dei Patris & J. C. bibere, ideoque multa illorum cornua reperiri argento deaurato decora, in quibus illi bibunt. Scribit denique Luitprandus libro 6. capite 17. objectum Joanni summo Pontifici in Concilio Romano, quòd *Diaboli in amorem vinum bibisset.*

Bibituria, idem quod *biber* vel *biberis.* Regula S. Aureliani sub finem: *Ordinem convivii huic regulæ inseruimus. Fercula quotidie ad refectionem tria, ad prandium duo; ad cœnam duæ bibituriæ.*

Biberis, vel *Biber*, Potio, liquoris haustus, sive sorbitio, Gallis *Breuvage*, vel *Boisson.* Gloss. Keronis: *Biberis, Trinchan.* Concilium Nannetense cap. 15. & Hincmarus Remensis in Capitulis ad Presbyteros cap. 15. & 16. *Panem tantùm frangentes, singulos accipient biberes.* Id est, semel singuli bibent. Ita usurpant Regula S. Benedicti cap. 35. Regula S. Cæsarii cap. 22. Regula S. Aureliani cap. 53. sub finem, Liber Usuum Cisterciensium cap. 80. 81. 88. 90. 108. 112. 114. 118. Nomasticon Cisterciense pag. 240. 265. 278. 313. Vita S. Popponis cap. 13. num. 51. &c.

Quod verò *Biber*, vel *Biberis* dicitur, *Potio* appellatur in Regula S. Fructuosi cap. 5. & in Regula Magistri cap. 27. 53. ut & apud Ardonem Monachum in Vita S. Benedicti Abbatis Anianensis num. 30. *Vascula — in quibus modicum erat vini, ex quo vel Missas cantarent, vel dominicis diebus singulas potiones perciperent.* Tradit Possidius in Vita S. Augustini cap. 25. *Ecclesiæ Clericos una domo & mensa, sumptibusque communibus nutritos & vestitos, numerumque iis poculorum fuisse præfixum.* Sed & non omnino id vocabuli insolens videri debet: nam & *Biber* dixerunt veteres. Fannius lib. 8. Annal. *Domina ejus ubi villam venerat, jubebat biber dari.* Cato in Orig. & Titinnius in Prælia: *Date illi biber, iracunda est.* Ubi tamen viri docti censent *Biber* accipi pro *Bibere*, ultimâ literâ elisâ: quod firmat Sosipater lib. 1. Instit. Gramm. qui *Biber*, τὸ πιεῖν vertit. Utut sit, satis constat errasse Cardinalem Turrecrematum & Bernardum Abbatem Casinensem, qui *Biberes* in Regula S. Benedicti, *scyphos* nudè intelligi debere censuerunt; tametsi ita habeatur in Glossis MSS. *Biberes, Calices.*

Biberes Nonales, Pocula quæ Monachis post *Nonas* exactas & decantatas propinantur in æstate, qua *æstus provocat sitim*, ut est in Regula Magistri cap. 13. & 27. Eckehardus junior de Casibus S. Galli cap. 11. *Sonatur ad Nonam, qua peracta invitat tandem Abbas omnes (Episcopos) pariter ad Nonales Fratrum, quibus conscripti essent, Biberes.* Statuta Ordinis de Sempinghan pag. 763. *Quæ verò Collectam tenet, non ministrabit ad Biberes post Nonam. Junior serviat per Præpositos ad Biberes ante Cœnam: post Biberes semel licèt bibere, acceptâ licentiâ.* Adde pag. 773. Idem Eckehardus cap. 9. *Hebdomadam septem quotidie victualium statuit cum pane abundo, & quinque mensuris de cervisia, quarum quintam Nonalem quidem vino comparari voluit. Refectio Nonæ* dicitur in Regula S. Benedicti cap. 29. ubi duplicem statuit refectionem quotidianam, *Sextæ*, & *Nonæ.* Capitula Monachorum S. Galli an. 817. cap. 27. *Ut in æstivo tempore post Nonam bibant Fratres, & postea ad Capitulum pergant.* Statuta Cluniacensia Petri Venerab. cap. 27. *Statutum est ut non vasis illis vineariis, quæ justitiæ vocantur, — sed propriis scyphis unusquisque bibat eo tempore, quo post Nonam ad potum Fratres pergere solent.* Consuetudines Evershamensis Cœnobii in Anglia: *Et quandocunque est potus post Nonam, percipiet Refectorarius duas justas de cellario, & ad mixtum unam.* In libro Usuum Cisterciensium caput 83.

inscribitur, *de Bibere post Nonam.* Ebrardus Betuniensis in Græcismo cap. 15.

Tertia prandere postulat, ut solitum est,
Vescitur ac Nona merenda messor in hora.

Catholicon parvum: *Merenda, le Menger de l'heure de None.*

BIBERUS, *Bisacutus*, in Glossis Arabico-Lat. *Bibera, Bisacuta*, apud Papiam.

BIBIONARE, *Sanguine inquinari. Bibinarium autem est sanguis menstruus mulierum. Bibinum menstruum, id est, fluor sanguinis.* Papias.

BIBIX, *Pugna.* Papias.

BIBLEUS. Ugutio: *Biblei & biblii dicuntur instabiles, & qui reparant libros.* Vide *Billeus.*

BIBLIA, Machina bellica jaculatoria. Albericus in Chron. MS. an. 1238. *Adducens secum Bibliam, Petrariam, & cætera bellica instrumenta.* Chron. Leodiense laudatum ab Isaaco Pontano lib. 1. Orig. Francic. an. 1313. *Episcopus misit Leodium Mangonalia, seu fructibula, (fundibula) sive Tribuceta, vel Arietes, aut Sues, Vineas, Biblias, Petrarias, sive Cattos versatiles.* Vide Catellum in Hist. Occitan. p. 599.

Biblieta, diminut. à *Biblia*. Hist. MS. Excidii Acconis an. 1191. *Secum ducens machinarum multitudinem fundibularium, sicut sunt Petrariæ, Bibliete, Perdicete, & Mangonelli.*

BIBLIATOR, *Bibliopola*, Ugutioni, & Joanni de Janua.

BIBLIOTHECA, Bibliorum liber, seu utrumque Testamentum, Vetus & Novum. Beletus cap. 60. & ex eo Durandus lib. 6. Rational. cap. 1. n. 27. *Bibliotheca à Græco nomen accepit, & est nomen æquivocum, scilicet locus in quo libri reponuntur, & volumen ex omnibus libris Veteris & Novi Testamenti à Hieronymo compositum.* Versus in fronte Bibliorum Metensis Ecclesiæ:

Rex benedicte, tibi hæc placeat Bibliotheca, Carle,
Testamenta duo quæ relegenda gerit.

Necrologium Victorinum 10. Kl. Octob. *Qui Bibliothecam, quam sibi magna diligentia paraverat, libros scilicet Veteris & Novi Testamenti nobis reliquit.* Charta an. 843. ex Tabulario S. Mauri ad Ligerim: *Donum autem confirmat Bibliotheca Veteris ac Novi Testamenti.* Chronicon Mauriniacense lib. 1. pag. 360. *Totam Bibliothecam hanc à Genesi usque ad ultimam Pauli Epistolam — emendavit.* Atque ita Avitus Viennensis & alii è vetustioribus vocem hanc usurparunt. Is enim Epist. 2. *Poscunt igitur alii destructores de utriusque Testamenti corpore exemplorum similitudinem, quibus proposita tueantur, negotio huic annisus, Bibliothecæ utriusque constat, ut si confirmare quod loquimur testimonio astipulante velimus, cuncta videantur in unum corpus canonicorum voluminum oracula congerenda.* Etherius & Beatus lib. 2. Contra Elinandum Toletanum: *Quilibet carnalis potest omnem Bibliothecam legere & recitare.* Paulus Emeritensis lib. de Gestis Episcopor. Emeritensium, in S. Paulo cap. 3. *Infra paucorum curricula annorum omne officium Ecclesiasticum, omnemque Bibliothecam scripturarum divinarum perfectissimè docuit.* Vide eundem in Vita S. Fidelis. Ado Viennensis in Chron. *Eusebius Cæsareæ Palæstinæ in scripturis divinis studiosissimus, ac Bibliothecæ divinæ cum Pamphilo Martyre diligentissimus pervestigator.* Utuntur passim Scriptores, Althelmus Abbas Malmesburiensis in Epist. ad Eahfridum, S. Rambertus Archiep. Bremensis in Vita S. Anscharii n. 22. Joannes Abbas S. Arnulfi in Vita B. Joannis Abbatis Gorziensis n. 18. Eldefonsus Episcopus de Pane Eucharistico, Alcuinus apud Baron. an. 778. n. 27. Petrus Damiani lib. 7. Epist. 13. Sugerius de Administr. sua cap. 20. Chronicon Fontanellense cap. 16. Chronicon Mauriniacense lib. 3. p. 360. Auctor Vitæ S. Gertrudis n. 4. 5. Winwaloei Abbat. n. 3. Radulfus in Vita S. Richardi Cicestrensis Episc. n. 18. Vita MS. S. Montanæ, Chartæ veteres apud Browerum in Annalib. Trevir. p. 504. 1. Edit. Hondium in Metrop. Salisb. to. 2. p. 573. to. 3. p. 392. Buzelinum in Gallo-Flandr. pap. 359. Duchesnium in Hist. Drocensi pag. 245. Sammarthanos in Episcopis Parisiensib. num. 70. &c.

BIBLIOTHECARIUS, Dignitas in Palatio Regum Franciæ, quam sub Carolo M. obtinuisse Gervardum auctor est Einhardus Abbas lib. de Translatione SS. Martyrum Marcellini & Petri, ubi eum fuisse ait *Palatii Bibliothecarium, & Palatinorum operum ac structurarum* Præfectum. Carolus C. in Epistola ad Nicolaum PP. de causa Ebonis Archiepiscopi Remensis, ait eundem Ebonem à Ludovico Pio parente, dum adhuc Aquitanicum regnum Carolo M. superstite regeret, *Bibliothecarium* fuisse constitutum. In Synodo Ticinensi an. 876. subscribit *Hilduinus Abbas* (S. Dionysii) *& Bibliothecarius*, scilicet Caroli Calvi. *Bibliotheca* verò regia ista, *Armarium Palatii* dicitur in Epistola Ludovici Pii ad Magnum Archiepiscopum Senonensem edita cum Concilio Aquisgranensi.

Bibliothecarius Ecclesiæ Romanæ, cui Bibliothecæ Pontificiæ cura incumbit, quæ fortean illa fuit quæ *Bibliotheca cubiculi*, dicitur in Sacramentario Gregorii M. quod ex ea descriptum dicitur. Anastasius in Biblioth. in Gregorio II. PP. *Hic à parva ætate in Patriarchio nutritus sub S. M. Sergio PP. Subdiaconus atque Sacellarius factus, Bibliothecæ illi est cura commissa.* Annales Francorum Bertin. an. 868. de eodem Anastasio, quem *Bibliothecarium Romanæ Ecclesiæ in exordio ordinationis suæ Adrianus constituerat.* Extat Bulla Bonifacii IX. an. 1033. apud Ughellum to. 1. p. 125. in qua hæc habentur in Episcoporum Silvæ candidæ favorem: *Bibliothecarios sedis nostræ esse perpetuò Apostolica auctoritate censemus, & merito, qui in Apostolica Ecclesia desudatis, & in Apostolicis scriptis fideles testes semper existitis.*

Observat Onuphrius Panvinius libro de Rebus Lateranensibus Vicecancellarium Ecclesiæ Romanæ, ejusdem semper fuisse Bibliothecarium, & postremum qui functus est utroque officio sub Bonifacio VIII. Benedicto II. & Clemente V. fuisse Papinianum Episcopum Parmensem. Additque post hunc nullum Vicecancellarium præfuisse Ecclesiæ Lateranensi, sed Romana Curia trans Alpes in Gallias à Clemente traducta, novaque Bibliotheca Pontificia Avenione constituta, Vicecancellarii munus à Bibliothecario distinctum esse, factumque esse novum Vicecancellarium, qui Vicecancellarius non esset. Demum Sixtus IV. PP. nova in Vaticano Bibliotheca constructa, officium Bibliothecarii à Sacristæ munere, cui adjunctum fuerat, distinxit. Vide eundem Panvinium.

Bibliothecarii in Ecclesiis Cathedralibus, dicti quibus librorum Ecclesiasticorum cura commissa erat. Atque ii Litteras & Diplomata Episcopi describebant, quod postmodum, Bibliothecarii abolita appellatione, *Cancellariorum* munus fuit. Vide Michaëlem Monachum in Sanctuario Capuano p. 579.

BIBUSCUS, *Morsus bestiarum*, in Glossis Isidori.

BICAMERATUS, Duplici camera constans. Annales Francorum Fuld. an. 858. *Terræ motus magnus factus est, — ut murus de fastigio cadens, Oratorium S. Michaëlis ad Occidentem Basilicæ bicameratum, cum tecto & laquearibus ruina sua confringens terræ coæquaret.* Leo Ostiensis lib. 3. c. 28. *Juxta cujus absidam, bicameratam domum ad thesaurum Ecclesiastici ministerii recondendum extruxit.* Gervasius Tilleberiensis in Otiis Imperial. Decis. 1. *Arca bicamerata Ecclesia indissolubili fidei constantia glutinata est. Qui bicamerata est & tricamerata, quasi per cœnacula & tristega, &c.* Sic in MS.

BICARIUM, Vas, calix, cyathus, vel mensura potoria: *Bicchier*, Boccacio Novella 28. 83. 92. & alibi non semel. Etymon vocabuli à *Bacchar*, & *Baccharium*, non insulsè omnino deducit Albertus Acharisius. Alii à βῖκος, voce Græca, quæ Hesychio ἀγγεῖον, seu *vas* exponitur. Liber Chymicus Orphei & Cleopatræ MS. Τείψας καλῶς, θὲς ὁμοῦ ἐν βικίῳ ὑαλίνῳ. Rursum: Καὶ τρίβων, αὐτὴν ποτίζη τὸ ἐν

τῷ βικίῳ καθ' ὀλίγον. Arnoldus Lubec. lib. 4. cap. 14. *Quam dum Sacerdos ex more visitaret, dans ei viaticum, ablutionem digitorum fecit in bicario mundo, ipsam aquam ad bibendum ei tradens.* Infrà: *Interea ipsum bicarium cum vivifico Corpore & Sanguine opertum corporali super altari ponitur, & videntibus cunctis qui aderant, columba venit super labium bicarii, & sedit, &c.*

Bicareum. Ditmarus lib. 7. pag. 109. *Collectariumque cum impensis propriis & etiam nostris decoratum, cum duobus thuribulis, ac argenteo bicareo larga manu Cæsar nostræ dedit Ecclesiæ.* Vide *Bacchar*, præterea Ægid. Menagium & Oct. Ferrarium in Origin. Ital. in *Bicchiere*.

Peccarium, idem quod *Bicarium*. Baldricus lib. 3. Chr. Camerac. cap. 22. *Dicens, malle sibi peccarium plenum cervisiæ, quàm illud cælestis epulum mensæ.*

Picarium, *Picarius*, eadem notione. Reinerus libro contra Valdens. cap. 5. *Item conficiunt* (sacramentum) *in picario, pro calice.* Illyricus interpretatur poculum domesticum. Charta an. 1124. apud Miræum in Diplomat. Belg. lib. 2. cap. 43. *Octo panes, cum totidem cervisiæ picariis.* Charta Theoderici Episcopi Metensis an. 1059. apud Meurissium: *Et de singulis cerevisiis quæ brascicarentur in oppido nostro, sex picarios ad opus Fratrum suscipere, &c.* Usatica MSS. Vicecomitatus Aquæ Rotomagi: *Des escuelles, pichiers, boissiaulx, & seilles.* Mox: *Pour une 12. de pichiers cloés 8. den.* Infrà: *Et si doit le Dimenche aprés la S. Oüen à chascun barrier un pichier de vin, &c.* Charta Philippi II. Imp. pro Leodiensibus in Magno Recordo descripta p. 10. *Aussi ne doit-on vendre cervoise plus chiere que quatre bichiers pour un denier.*

Picherium. Charta Jacobi Regis Majoricarum an. 1349. *Quasdam res, bona, & vasa argentea in pignore posita, videlicet unum picherium auri, & unum gobellum auri, & unam copam auri, &c.* Petrus Rex Aragon. in Chron. lib. 2. c. 11. de solenni convivii Regii apparatu: *Perico de Moncada quens servis de pitxer; Gombau de Tramacet quens servis del bacins.*

Picius, idem quod *Picarium*, Vas potorium. Fleta lib. 2. cap. 14. §. 2. *Clericum eorundem officiorum, qui de expensis dietæ, videlicet panis, vini, & cervisiæ, piciorum, cyphorum, salis, — & hujusmodi respondebit.*

BICELLUM, *quod & Biclinium dicitur, est domus sub se habens duas cellas, sicut domus mercatoris in urbe, & dicitur à Bis, & Cella.* Ugutio & Jo. de Janua. Vox hibrida, ex *bis*, & κλίνη, lectus. Papias MS. *Biclinium, quasi bicellum, duæ cellæ.* Perperam Editus habet *Blinichium.* Gloss. Lat. MS. Regium: *Biclinium, quasi Bicellium.* Ex his emendandæ Notæ Tyronis pag. 164. ubi de sellis, *Bidinium* & *Tridinium*: legendum enim *Biclinium*, & *Triclinium*. Proclive mendum, cùm c & l coalitæ literæ, d conficiant. Occurrit apud Quintilianum lib. 1. c. 9.

BICELLUS, Hastula amentata, Sambuco: pugio, Bonfinio. *Bickel*, Cambro-Britannis, *Piccell*, jaculum, telum, pilum. Decreta Sigismundi Regis Hungar. an. 1435. *Arcus, pharetras, & biccellos habentes.* Thwrocz. in Carolo Rege Hungar. cap. 96. *In ipsum — irruit, & cum biccello inter collum & scapulam fortiter feriendo transfixit.* Cap. 97. *Uno biccello valente 200. marcas argenti.* Vide *Bisseni*.

BICHERIA. Chartæ Philippi Augusti Regis Franc. an. 1185. & 1186. in Tabulario Compendiensi: *Concedimus Communiæ præposituram nostram Compendii, teloneum, concambium, furnum, bicheriam, duas areas molendinarias, &c.* Ubi aliàs *bichria* semel ac iterum scribitur. Quidam hanc vocem pro *Camba* usurpari volunt.

BICHETUS, Mensura granorum apud Burgundos, *Bichot* & *Bichet*, in Consuetud. Divionensi, quorum duo *eminam* conficiunt; *Bichetus* autem constat 2. quartallis, *Quartauts.* Regestum Feodor. Campaniæ f. 110. *Fecit homagium de 50. bichetis avenæ.* Occurrit præterea in Libertatib. villæ *de Villereys*, & alibi.

Bichenagium, Tributum, seu quantitas speciei frumentariæ, quæ præstatur in singulos bichetos, apud Sanjulian. in Antiquit. Tornutii p. 533. *Bichonagium* habet Chiffletius in Tornutio p. 455. *Un denombrement fait au Roy en l'an 1522. de la terre de Bussy en Bourgogne: Le droit de Bichenage de tous grains & de toutes autres choses qui se vendent au boisseau au marché dudit lieu, & non à autre jour, est tel; c'est à savoir que d'un boisseau l'on ne doit rien. De deux boisseaux l'on doit pour le bichenage une escuelle, de 3. boisseaux l'on ne paie qu'une escuelle, de quatre boisseaux 2. escuelles, de 5. boisseaux l'on ne paye que 2. escuelles, de 6. boisseaux l'on ne paie que trois escuelles; & ainsi de plus le plus, & du moins le moins, sans rien paier du non pair. Et est assavoir que les 20. escuelles font le boisseau, qui contient trois couppons: & les 2. boisseaux font la quarte, & les 2. quartes font le bichot, qui est la plus grande mesure de Bussy. Item est asavoir que ledit bichenage se prend & leve audit marché, des noix, des oignons, & de toute autre chose qui se mesure audit boisseau, en la forme & maniere que dessus. Item, & est encore assavoir que ceux qui paient ledit bichenage, ne doivent rien de vente ny de peage, à cause de ce dont ils auront paié le bichenage.*

Bichotus, in Charta Philippi Aug. an. 1221. in Hist. S. Aniani Aurelianensis p. 111.

BICHINI, Fraticellorum, seu Minoritarum secta, de qua infrà in *Bizochi*. Videntur autem ita appellati, quòd vestes coloris *bigii*, seu *grisei*, deferrent, quod faciunt etiamnum Minoritæ omnes. Nam *Bigio*, uti vult Albertus Acharisius, *è specie di panno grosso.* Dantes in Purgat. cap. 20. *Fuor ch' uno renduto in panni bigi.* Petrarcha: *E i neri fraticelli, e i bigi, e i bianchi.* Id est, qui vestiebantur panno griseo, ut Minoritæ. Ex *bigii* autem *Bighini*, & *Bichini* voces formatæ videntur, dictique Fraticelli isti panno *bighino* induti. Nec scio an nostrum *Bis*, pro subfusco, vel griseo inde ortum habeat. Fieri denique potest, ut *Bichini* iidem sint qui *Beghini*, & ita per contemptum appellati fuerint Fraticelli isti hæreseos perinde insimulati.

BICHONAGIUM. Vide *Bichetus*.

BICHRIA. Vide *Bicheria*.

BICINIUM, Cantus duorum in Ecclesia, ut *Monodia*, unius, scilicet cùm duo alternatim, aut simul canunt. Ita Isidorus lib. 6. Orig. c. 19. Glossæ Arabicæ, & Durandus lib. 1. Ration. c. 1. n. 18. Gloss. Ælfrici Saxonicum: *Bicinium*, ꞇpeᵹa ꞅanᵹ. Ex ꞇpa, duo, & ꞅanᵹ, cantus. Vide *Latersicinium*.

BICIRRES Vide *Bigerra*.

BICLINIUM. Vide *Bicellum*.

BICOCA. Gloss. Anglos. Ælfrici: *Bicoca*, Hæᵹeꞅbleꞇa, vel Pun. Ubi Somnerus, *fortè, capri balatus.* Hæᵹeꞅ, Saxonibus est *Caper*.

BICOCARIA. Charta an. 1306. pro Vicecomitatu Lautricensi in Regesto Philippi Pulcri Regis Francor. an. 1306. ex Chartophylacio Regio n. 165. *Omnesque & singulas albergas, corregia, oblyas, census, & usatica, bladatas, bicocarias, & mairchieus, leudas & pedagia, quæcunque sint, & ubicunque sint in Baronia & Vicecomitatu prædictis, molendina, herbergia, pascua, devesa, adempriva, aquas, fargas, nemora, herbas, hermecaces, caschas, & alias portiones, servitia, & pensiones, & omnes & singulos redditus, &c.* Infrà: *Redditus, proventus, & obventiones, oblyas, census, & usatica, albergia, corregia, manaeubs,* (sic) *cascas, porciones, leudas, & pedagia, &c.*

BICORS, Qui duplici corde est, vafer. Commodianus Instr. 11.

Officio vervecis potuit scire bicordem.

BICULA, *Biche*, Cerva. In Concilio Autisiodorensi, *biculam vel cervum facere*, restituit Salmasius pro *vetulam*. Vide *Vetula*.

BIDALDI, Militum & peditum species, extremis sæculis in Gallia nota. Continuator Nangii an. 1326. *Post ali-*

qualem paletationem factam cum Bidaldis prope Cassellum, &c. Ægidius de Roya an. 1328. *Commissum est prælium, incipientibus Bidaldis — & Balistariis Regis, &c.* *Bidaldorum* frequens habetur mentio apud Guill. *Guiart*, potissimùm an. 1298. 1302. & 1304. ubi *dardis*, seu spiculis dimicare solitos scribit:

Bidaus retraient, & dars ruent.

Infrà, ubi eorum originem ab Hispania videtur accersere:

De Navarre & devers Espagne,
Reviennent Bidaus à grans routes,
Desquiex les Compaignies toutes
En guerre par accoustumance
Portent deus dars, & une lance,
Et un coutel à la ceinture,
D'autres armeures n'ont cure.

Rursum:

Bidaus menacier & huer,
Et dars menuement ruer,
Qu'il font entre les Flamens bruire.

Horum etiam meminit non semel Froissartes 1. vol. c. 51. 55. 61. 72. 103. 104. 121. 130. &c. *Bidali* dicuntur Joanni Villaneo lib. 8. cap. 78. & lib. 12. c. 95.

BIDANNUM. Vide *Biennium*.

BIDARIUS, Satelles, minister. Joan. Presbyter in Hugone Episc. Leod. *Habebat Episcopus suis stipendiis Bernarios & Bidarios duo tela portantes.* Sed videtur legendum *bervarios & Bidaldos*: nam, ut suprà observavimus, tela ac spicula, arma erant Bidaldis propria.

BIDDA. Vide *Blida*.

BIDELLIUM, *Aqua ex vesicis de ulmo confecta, & proficit ad vulnera in corpore medenda.* Ita Glossæ Isidori. idem est quod Græcis βδέλλιον, Latinis *Bdellium*. Vide Gorræum.

BIDENTAL, Fulmen bifidum. Miracula S. Walarici Abbatis n. 7. *Et cœpit firmamentum mugire, tonitrua resonare, — subitò bidental juxta eum cecidit, adeo ut froccum ejus lingens minimè exusserit, &c.*

BIDINIUM. Vide *Bicellium*.

BIDENS, *Anchora*. Gloss. Isid.

BIDRIPA. Vetus Charta an. 7. Ricardi, laudata à Spelmanno: *Dabant 2. sol. annuatim Abbatissæ & Conventui, — pro tribus araturis & una bidripa, quæ vocatur hinghidripe, quæ ab eo exigebatur, salvis 2. bidripis quibus idem Willelmus faciet ad cibum Abbatissæ, prima vice cum omnibus hominibus de hospitio suo, & terræ suæ operantibus, secunda cum uno solo homine.*

BIDUANA, Biennii jejunium, ut *Triduana*, tridui. Capitula Caroli M. lib. 5. cap. 136. *Et Biduanas omnes faciant tam Episcopi, Monachi, & Monachæ, quàm Canonici, &c.* Decretale precum Episcopor. an. 779. *Et faciant Biduanas, atque eorum homines in eorum casatis, &c.* Rabanus Maurus lib. 2. de Instit. Cleric. cap. 26. *de origine Biduanæ; sive Triduanæ: Biduanum morem jejunii inde sumptum, quòd Apostoli jejunaverunt illo biduo, quo Dominus passus & sepultus est.* Vide Bedam de Remedio peccat. c. 15. Novatum Catholicum in Homil. ad Fratres, Capitula Theodori Cantuariensis c. 10. Edit. V. Cl. Jacobi Petiti, Grimlaïcum in Regula Solitar. cap. 54. Cassian. Collat. 2. c. 24. S. Augustin. lib. 1. de Morib. Eccl. c. 33. Reginonem lib. 2. de Ecclesiast. disciplin. c. 442. 446. Ratbodum Noviom. in Vita S. Godebertæ n. 5. Vitam S. Samsonis Episc. Dolensis lib. 1. c. 10. lib. 2. c. 12. Vitam S. Winwaloei Abb. n. 20. Abb. n. 26. Chronicon S. Vincentii de Vulturno p. 673. Petrum Damian. in Vita S. Romualdi cap. 3. lib. 6. Epist. 27. Matth. Westmonast. p. 135. Florentium Wigorn. pag. 631. Ratherium Veronensem serm. 1. de Quadragesima cap. 8.

BIDUBIUM. Vita S. Leufredi c. 21. *Illud autem ferramentum vocant rustici Bidubium, quod à quibusdam Falcastrum vocatur, quod in falcis similitudine curvum sit.* Vide *Falcastrum*.

BIENNUM, *Biannum*, *Biennium*, *Bidannum*.

Bienna definiuntur in Consuetudine Pictavensi art. 99. *Corvées tant d'hommes que de bestes. Biains*, in Consuetud. Andegav. art. 499. Santonensi art. 131. 132. Inculismensi art. 22. *Bians* in Pictavensi art. 102. 190. Angeriacensi art. 131. 132. & Castelletensi art. 4. 5. *Le bien*, in Charta Mauritii de Bellavilla Dom. Ganaschiæ an. 1265. *Habent etiam* le bien *ad vindemias faciendas quamdiu duraverint.* Infrà: *Biennium ad ligna ad portandum in Natali Domini, & hoc semel.* Charta Archembaldi D. Soliaci an. 1150. *Pacem inter se ea lege fecerunt, quod Milites facient ei per homines suos octo dies de bienno in anno, 4. in Februario in aiis* (hayes) *faciendis, & 4. in Maio in fossetis. Etsi in his duobus terminis de bieno requisitio facta non fuerit, usque ad alterum annum non respondebunt ei.* Charta Theobaldi Blesensis Comitis & Franciæ Senescalli an. 1181. ex Tabulario Ecclesiæ Carnotensis n. 47. *Mille libras mihi dederunt cum tali conditione, quod si deinceps quoquo modo murum cadere aut dirui, vel fossatos impleri contigerit, non teneantur ampliùs vel in muris vel in fossatis aliquid mittere, sed ab omni bienno quod in eis habebam, ipsi & omnis terra Capituli quiti in perpetuum remaneant & absoluti.*

Biannum. Charta Hugonis Comitis Marchiæ an. 1270. in Tabul. S. Hilarii Pictav. *Exigat* (Comes) *biannum ab hominibus mansionariis prædictorum locorum, nisi ter in anno in terminis infra scriptis, &c. Et tunc habebunt nec exigent ad faciendum biannum, nisi de singulis bordariis unum bovem vel aliud animal arans, &c.* In Tabulario Burguliensi Ch. 60. *Biannum ad reficiendum fossata castri de Maravento.*

Biennium. Tabularium S. Hilarii M. Pictavens. *Ad castrum Rosiacum claudendum, biennium, si vocati fuerint, tenentur homines nostri; non impediti necessitate panem suum coquendi, vel ad furnum, vel ad molendinum eundi, vel vocationis biannii B. Hilario antè factæ.* Vide Probat. Hist. Castilionensis p. 53. Thomasserium in Consuet. Bituric. lib. 1. c. 61. 63. 68. &c.

Bidannum, in Litteris fundationis Abb. Om. SS. Andegav. an. 1048. *Istas consuetudines perdonat Goffridus Comes in perpetuum Deo & S. Mauritio, &c. In curte Spinacii totum vinagium & totum carragium boum & asinorum, & bidannum villanorum ad 15. dies in anno.* Alia ejusdem Comitis pro Abbat. SS. Sergii & Bacchi: *Similiter de tota terra Thoriniaci vicaria in totam, bidannum & universas consuetudines, excepto avenagio & fodrio.*

Biennarii, Qui *biennium* præstant. Charta laudata an. 1265. *Sed à Castellania de Machecolis vavasserii dabunt comedere omnibus biennariis suis, exceptis illis qui fœnabunt fœnum, &c.* Hujusmodi sunt quos describit Froissartes 2. vol. c. 74.

Biennabiles, Bienniis obnoxii, *Biennables*, in Consuetud. locali Castelli novi in Biturigib. art. 4.

Has porro voces omnes effictas esse constat à *Bannum*, quòd qui tenerentur ad ejusmodi *corvatas* & *manoperas*, proclamatione & *banno* solenni ad eas præstandas evocarentur.

BIERBANNUM, Bannum cerevisiæ, *Ban de biere*, tributum quod pro cerevisiæ venditione præstatur: vel pro taberna *potaria*, quam *Bierbanck* vocant Germani & Belgæ. Confirmatio Consuetudinum S. Audemari in Atrebatibus, in Hist. Guinensi pag. 195. *Dabuntque singulæ mansiones denarios 12. in festo S. Michaëlis, & de Broetban den. 12. & de Bierban 12. denarios; vaccæ autem nihil dabunt.* De vocis *Biere* etymis variis consule Cluverium lib. 1. Germ. antiq. cap. 17. Vossium, & V. Cl. Ægidii Menagii Origines Gallicas & Italicas, &c.

BIERES, *Biremes*, apud Anastasium in Hist. Eccl. pag. 111. ubi Theophanes διήρεις habet.

BERIA. Vide *Beria.*

BIFANG, Ambitus, septum. Traditiones Fuld. lib. 1. p. 455. *Præter unam arialem, & 1. huobam, & unum ambitum, quem nos bifang appellamus.* Et lib. 2. trad. 43. *Extra illum captum, id est, bifang.*

BIFAX, *Befax, Bifarius, Befarius.*

Bifax. Glossæ Isidori: *Bifax, duos habens obtutus.* Gloss. Lat. Gr. *Bifax, διπρόσωπος, διπρόσωπος, δῆλος.* Cummianus Hibernus de Controversia Paschali: *Sed si quid fortè impolitum vel vitiosum per immunda labia dixi, bicipiti labii vestri forcipe per igniferum Esaianum altaris Dei carbonem tangite, & præputium inculti logii bifacis ter quaternis cultris Ben-Nun quinis denis digitulis humatis cum plebis præcidite prioris præputiis.*

Befax, Befarius, Bifacius. Papias: *Befax, mendax. Befarius, bilinguis.* Idem: *Bilinguis, fallax, Bifarius, vel duas linguas habens.* Commodianus Instruct. 24.

Quid in synagoga decurris ad bifarios.

Isidorus Pacensis Episcopus in Chron. æra 772. *Arabas sine effectu ad propugnaculum Maurorum mittens, navibus præstolabiliter adventatis, maria transnatat: si quos ex eis contradictores vel bifarios, seu malè machinatores aut hæreticos, quos illi augures vocant, reperit, gladio jugulat.* Ex eo Rodericus Toletanus in Hist. Arabum cap. 15. *Contradictores, bifarios, & rebelles interfecit.* Hinc fortè *beffa*, Italis pro ludificatione; & *beffare* iisdem, nostris *Beffer*, illudere, verbis fallere, ludificare. Perperam enim à βάπτειν, etymon harum vocum accersit Acharisius. Vide Ægid. Menagium in Orig. Italic. in *Beffa*, & Ferrarium in *Buffa*.

BIFERA, Papiæ, *Secunda conjux.* Rectiùs in Gloss. Isid. *bivira.* Idem Papias: *Biviria, secunda conjux. Biviram* vocat Hieronymus, quæ bis nupsit, vel multinubam.

BIFESTUS. Utitur Prudentius.

BIFINIUM, *Lacus vel divisio inter duos fines*, Joanni de Janua.

BIFURCATI *Canonici.* Ita Canonicos appellabat Wicleffus hæreticus in Trialogo art. 10. ex eorum pileis, quos *Bonnets carrez* dicimus, de quorum origine agimus alibi.

BIFURCUM. Fragm. Petronii: *Pæne animam ebullivi; sudor mihi per bifurcum volabat: oculi mortui, &c.* Frons.

BIGA. Charta an. 1242. apud V. Cl. Steph. Baluzium in Notis ad Concilia Narbonensia. *Item 80. filas quas habuerunt homines de Villanova de mandato ejusdem. Item 9. bigas grossas, quas habuerunt homines Petri de Villanova, — item 378. inter filas & bigas, quas habuit D. Amalricus, &c.*

BIGA, Vehiculum duabus constans rotis: nostris, *Charette.* Beda lib. de Orthogr. *Bigæ & trigæ & quadrigæ pluraliter efferuntur. Sed in nostrorum literis scriptorum bigam invenimus & quadrigam.* Stephanus Tornacensis Epist. 228. *Bigam autem seu birotum mittere noluimus, quia fortassis oneri non sufficeret.* Conradus Marburg. de S. Elizabeth: *Et statim bigæ supposita est, & dum in itinere esset, biga confracta est.* Charta Henrici III. Reg. Angl. to. 2. Monastici Angl. p. 281. *Et unam bigam cum unico equo semel in die in bosco suo errantem ad focale — portandum.* Occurrit in Chronico Andrensi p. 340. apud Vincent. Belvac. lib. 31. cap. 150. in Hist. Drocensi p. 235. 237. &c.

Bigata vini, in Charta ann. 1210. apud Hemereum in Augusta Virom. p. 196. vulgò *Charetée de vin.*

BIGAMI, Digami: ii in jure Canonico ad sacros ordines promoveri non possunt; &, ut est in Concilio Lugdunensi, *omni privilegio Clericali privati, & coërcitioni fori sæcularis addicti sunt. Sed & ipsis sub anathemate prohibitum est deferre tonsuram, vel habitum Clericalem.* Qui autem propriè dicantur *Bigami*, & ex eo irregularitatem contrahant, pluribus expediunt Gratianus & Gregorius IX. PP. in Decreto & Decretalibus, Concilium Londoniense an. 1321. c. 15. Willelmus Stanfordius lib. 2. Placitor. Coronæ cap. 46. Joannes de Janua in verbo *Bigamus*, &c.

Bigami, qui eodem tempore plures habent uxores, in Statutis Willelmi Regis Scotiæ cap. 11. §. 6. ubi recensentur inter infames, & eos qui ad accusationem vel testimonium non admittuntur.

BIGARUS. Regestum Philippi Aug. Herouvallianum f. 173. *Dominus Rex potest ponere in foresta bigaros suos, cùm voluerit, & quot voluerit. Et cùm D. Rex ponet suos bigaros, Abbas Liræ ponet tres, & Heremitæ deserti unum, &c.* Suprà *Bigres* dicuntur, ut & in Regesto Normanniæ sign. P. in Camera Comput. Paris. *Sanctus Laurentius de Lyons furcam* (habet) *ad hospitandum, & brancas ad ardendum, & festum ad hospitandum; & ideo servare debet porcos Regis, vel reddere 4. solidos, & quærere les bigres.* In Gestis Consulum Andegavensium cap. 1. legimus Britones nostros Armoricos *Bigrios* appellasse, quos Franci *Birsarios*, seu Venatores.

BIGEMMEUS *annulus*, in Epistola Valeriani, apud Trebellium in Claudio, duabus gemmis insignis.

BIGENS, Papiæ, *duabus gentibus natus.* Addit Ugutio, *sicut ex patre Tusco & matre Franca. Bigenera animalia* dixit Varro.

BIGERA, *Bigerriga, Bigerrica, Biherrica.* Papias MS. *Bigera, vestis russa, id est, valua, quæ & bilis dicitur.* Alius MS. *Bigera vestis sussa, id est, valua, &c.* Editus, *vestis sussa, id est, valua, &c.* Alibi: *Bicerna, vestis fulva.* Glossæ Isidori: *Bigera vestis, gufa, villata.* Vetus Gloss. S. Benigni: *Bigeria, vestigia rufa, id est, villata.* Denique Ugutio: *Bigera, est vestis villosa. Bilis* autem apud Papiam, dicitur pro *Vilis.* Gloss. Lat. Gr. *Bilis, εὐτελής.* Bigerricam enim vilioris pretii fuisse innuit Paulinus lib. 3. de Vita S. Martini:

Tum vestem octava solidi vix parte coëmptam,
Nodosis textam fœtoso vellere filis
Ante pedes Sancti stomachatus projicit ille.

Valua apud eundem Papiam idem sonat quod *villosa*, ex Gallico *Velue.* Pro *gufa* & *sussa*, legendum indubiè *rufa.* Ex quibus conficitur *Bigeram* fuisse vestem rufam, villosam & vilem. At Salmasius ad Capitolinum, *Bigeram* hisce locis perperam appellari putat, pro *bicerrum.* Sunt autem *bicirres*, vestes quæ ab utraque parte cirros habent, δίμαλλοι, δίκροσσοι, uti habent Glossæ veteres. Eædem Glossæ: *Μαλλὸς, cirra, villus.* Sulpitius Severus de Vita S. Martini lib. 3. Dial. 2. *Bigerrigam* appellat, quæ Papiæ *Bigera* nuncupatur: *Artatus demum Clericus necessitate compulsus, jamque felle commoto, è proximis tabernis bigerrigam vestem brevem, atque hispidam, quinque comparatam argenteis rapit, atque ante Martini pedes iratus exponit.* Fortunatus lib. 3. cap. 1. de eodem S. Martino:

Induitur Sancto hirsuta Bigerrica palla.

Quod verò apud Sulpitium & Fortunatum *Bigerrica* dicitur, *Roccus* vocatur à Monacho Sangallensi in Carolo Mag. lib. 2. cap. 27. palliolum scilicet brevius, quo humeri conteguntur. Vide in *Roccus.*

Isaacus Pontanus *Biherricam* legi in MSS. Codd. Sulpitii, contendit, aut fingit, ut à Germanis vocabuli etymon accersat, apud quos *herich*, & *beharich*, hispidum, pilosumque significat. Verùm alii probabiliùs, à *Bigerris*, seu *Bigerronibus*, Galliæ ad Pyreneos celeberrimis populis, quorum non semel Cæsar & Plinius meminere, *Bigerricas* vestes dictas censent; cùm & ii etiamnum ejusmodi *capas breves*, villosas & hispidas, ex crassiori lana confectas, adversùs aëris intemperiem deferant. Indigenæ *Marlotas*, quasi *Melotas*, interdum *Capas Beharnenses*, appellant. Sed & Paulinus Carm. 12. ad Auson. *Bigerros* pellibus, seu villosis vestibus amiciri consuevisse annotat:

Dignaque pellitis habitas deserta Bigerris,

Nec desunt qui *pallia Aquitanica* dici apud Gregorium Magnum censent lib. 6. Epist. 6. Quidam denique ab hac voce deducunt nostrum *Haire*, cilicium, quasi ex *Biherre*, atque in iis idem Pontanus, & V. Cl. Ægidius Menagius.

BIGLOSUS, *Biglossus*, δίγλωσσος, qui duas linguas callet.

Lotsaldus in Vita S. Odilonis Abbatis Cluniacensis cap. 16. *Qui potens in litteris ac biglossus Græcè noverat & Latinè.* Hinc emendandus Petrus Damiani in Vita ejusdem S. Odilonis cap. 32. ubi *biglosus* habet.

BIGONCIUM, Mensuræ liquidorum species, apud Italos, *Bigoncio*, vel *Bigonzo*: *Bigoncia* dixit Dantes in Parad. Cant. 9. Sanutus lib. 2. part. 4. cap. 10. *Datur etiam stipendiorum cuilibet, omni die, mensura una vini, quæ est quarta pars unius libræ, quæ libra multiplicata in septuagenarium numerum, perficit mensuram quæ vulgariter Bigoncium appellatur.* Occurrit ibi non semel. Vide Acharisium, Academicos Cruscanos, Pergaminum, Ægid. Menagium & Oct. Ferrarium in Orig. Ital.

BIGOTHI. Vetus Chronicon tom. 3. Hist. Franc. de Rollone primo Normannorum Duce: *Hic non est dignatus pedem Caroli osculari, nisi ad os suum levaret. Cumque sui Comites illum ammonerent, ut pedem Regis in acceptione tanti muneris* (Neustriæ provinciæ) *oscularetur, lingua Anglica respondit, Ne se bigot, quod interpretatur, Ne per Deum. Rex verò & sui illum deridentes, & sermonem ejus corruptè referentes, illum vocaverunt Bigoth, unde Normanni adhuc Bigothi vocantur. Le Roman de Vacces, ou de Rou MS.*

Moult ont Franchois Normans laidis
Et de meffais & de mesdis:
Souvent lor dient reprouviers,
Et claiment Bigos & Draschiers.
Souvent les ont meslez au Roi,
Souvent dient, Sire, pourquoi,
Ne tollez la terre as Bigos, &c.

Vide Stephan. Paschasium lib. 8. Disquisit. Francic. c. 2.

BIGRADUM, λίϐαθμον, in Gloss. Græc. Lat.

BIGRINÆ, pro *Beghinæ*, apud Matth. Westmonaster. an. 1248. in utraque Editione. Vide *Beghinæ*.

BIGRII. Vide *Bigarus*.

BILAMNA. Vitalis Gromaticus: *Constituimus in bilamnis & olivastellum, in ipsis bilamnis fossatum fecimus, in aliis locis congeries lapidum fecimus.* Vide *Lamna*.

BILAGE. Will. Thorn in Chron. an. 1303. *Ad sextum articulum petitur, quid intelligitur per hanc dictionem Bilage. Dicunt quòd quidam usus vel consuetudo, qui Bilage in partibus Kantiæ vulgariter appellatur, sic se habere consuevit: quòd cùm contentio vel controversia aliqua suborta fuerit inter aliquos de finibus, seu limitibus, debent Senescalli seu Baillivi partium, vel aliæ personæ fide dignæ, ad hoc per partes specialiter deputatæ, in loco, de quo est contentio, convenire, remque oculis subjicere, informationeque per viros fide dignos habita, absque strepitu judiciali, & figura judicii, mox totam dirimere quæstionem.* Meminit præterea hujus Legis ad an. 1283. Etymon accersunt ex Saxonico, Laga, lex, & Bў, *habitatio, villa*; quasi lex villæ: sunt enim *bylages*, leges quas villarum incolæ sibi constituerunt observandas: hodie *Bilawes* Angli vocant. Vide *Bellagines*.

BILE. Gesta Regum Francor. cap. 41. *Cumque discoopertus, à galea apparuisset caput Regis, cognovit Berthoaldus esse Regem, & ait, Tune hic eras bile jumentis?* Codd. alii habent *blare jumentum*, & *bale jumenti*. Sed legendum videtur *bile*, seu *vile jumentum*. Ita *bilitas* pro *vilitas* scribitur in Glossis Lat. Græc. Ibidem: *Bilis*, εὐτελής. Vide infrà *Billa*.

BILFREDUS. Vide *Berfredus*.

BILINGUITAS, Fallacia. Regula Sanctimonialium canonicè viventium, in Concil. Aquisgran. cap. 14. *Murmurationem, scurrilitates, bilinguitates, dissensiones, &c.* Occurrit rursum cap. 18.

BILITAS. Papias: *Bilis, humor fellis, tristitia, virus, iracundia. Bilitas, amaritudo.*

BILIVIC, *Adumbratio vocis aquæ scaturientis.* Papias.

BILLA, Scedula, libellus, syngraphum: Anglis *Bill*, vel *Bille*, ut apud Knyghtonum pag. 2721. Nos vulgò *Billet* dicimus. Willelm. Thorn cap. 41. *Habito consilio cum dominis prædictis, porrectæ fuerunt billæ & petitiones Domino Regi.* H. Knyghtonus an. 1272. *Decanus Lincolniensis proposuit unam billam excusatoriam, quòd terra Angliæ in tantùm fuerat depauperata, &c.* Spelmannus à Saxonico Bille, deducit: Somnerus ex *Libellus*, corruptum putat: alii à Græco Βιϐλίον, epistola. Hesychius: Βιβλία, ἐπιστολαί. Lexic. Græc. MS. Reg. Cod. 2062. Βιβλίον, ἡ ἐπιστολή.

Billeta, diminutivum à *billa*: *Billete* in Consf. Tur. art. 82. Andegavens. art. 52. Genoman. art. 67. Juliodun. cap. 7. art. 2. *Billet*, in Trecensi art. 126. &c. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 654. *Secundùm quod continetur in quadam billeta inter sigillum & scriptum ante consignationem affixa.*

BILLA, *Jumentum, asinus*, in Gloss. Isid. Vide *Bile*.

BILLEUS. S. Audoënus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 34. *Fortuitu unda sanguinis ex naribus jacentis profluens cœpit ubertim genas Sancti rigare, quod conspicientes — suppositis hinc inde billeis linteis summa cum diligentia sanguinem collegerunt.* Legendum indubiè *bibleis*, aut *Bibliis linteis*. Glossæ Isidori: *Bibleis, duplicibus linteis.* Joannes Laudensis Episcop. in Vita S. Petri Damiani Card. num. 40. *Nec prætereundum, quòd — super bibleam cratem nudam somni quietem caperet.* Est autem *byblium linteum*, cannabinum, vel potiùs ex gossipio, seu, ut tunc vocabant, *bombace* confectum. Auctor est enim Theophrastus ex byblo vela, tegetes, vestes, storeas, & funes confici solere: καὶ ἐκ τῆς βύβλου ἱστία τε πλέκουσι, καὶ ψιάθους, καὶ ἐσθῆτάς τινας, καὶ στρώματα, καὶ σχοινία, καὶ ἕτερα πλείω. Horum operum artifices, *Biblii* dicebantur. Papias: *Biblii, artifices qui faciunt tapetas.* Vide *Bombax*, & Salmasium de Modo usurarum pag. 401. 402.

BILLIA, ex Gallico, *Bille*, Ramus crassior, vel truncus. Libertates Jasseronis in Bressia an. 1283. apud Guichenonum: *Concedentes hominibus antedictis in dictis nemoribus, — pro calefaciendo, de quolibet nemore mortuo, exceptis billiis competentibus — ad circulos faciendos.* Vide *Billus*.

BILLICUS. Anastasius Biblioth. in Benedicto III. PP. pag. 205. *In Ecclesia B. Petri — ad cooperiendum billicum Confessionis fecit coopercutum ex auro purissimo, pens. lib. 3.* Ubi Bulengerus legendum putat *umbilicum*, ut fuerit illius thecæ, in qua S. Petri corpus reconditum erat umbilicus. Certè *billico*, etiamnum Itali medium, seu centrum vocant, voce formata ex *umbilicus*. Ita Joan. Villaneus lib. 5. cap. 7. & lib. 7. cap. 36. Proinde *billicus* idem erit quod *centrum Ciborii*, quemadmodum appellatur *centrum cameræ*, à Nicolao I. PP. Epist. 2. Conchæ altaris pars superior, uti observavimus ad Paulum Silentiarium pag. 573.

BILLIO, Gall. *Billon*, Hispanis *Vellon*, Nummus æreus, vel ex ære & argento conflatus: interdum massa monetaria. Statut. Philippi Pulcri Regis Franc. an. 1305. in Reg. 36. Tabul. Regii: *Ne quis aurum, argentum, vel billionem extra regnum nostrum deferre præsumat.* Molinæo in Tract. de Contract. quæst. 100. num. 783. & Covarruviæ de Vet. numismat. collat. cap. 1. num. 1. moneta *de Vellon*, seu *de Billon*, dicitur non tantùm ea quæ ex ære percuditur admista parte aliqua argenti; sed & illa quæ cuditur ex argento, cui mista sit tertia vel quarta aut sanè quinta pars æris. Neubrissensis vocem *Vellon*, & *Billon* à *vilis* deducit, ita ut vilior moneta intelligatur. Malim sic dictum aurum vel argentum in massam seu *billam*, i. baculum, conflatum, necdum purgatum. V. *Billus*.

BILLUS, Baculus, Anglis, *Billet*, nostris *Billot*, clava oblonga. Leges Henrici I. Reg. Angl. cap. 70. *Si liber servum occidat, reddat parentibus 42. muslas, & unum billum mutilatum domino servi pro manbota.* Et cap. 78. quod est *de liberatione servi*: *Si quis in servum transeat, — in signum verò transitionis hujus billum, vel strublum, vel deinceps ad hunc modum servitutis arma suscipiat, in manum Domini mittat & caput.* Nam baculi arma sunt servorum. Vide *Billia*, *Campio*.

BILOCHIUS. *Bilochii regales*, in Decretis Andreæ Regis Hungariæ an. 1222. §. 5.

Bimanis. Ermenricus in Vita S. Soli cap. 4. *Flumen—piscibus copiosum, & maximè bimanes cancros ebulliens, navalique mercimonio aptum.* Malim *bimares, Escrevisses.*

Bimyxum. Vide *Myxum.*

Bina, *Binorum & ternorum illatio*, Tributi species, apud Senatorem lib. 3. Epist. 8. lib. 7. Epist. 20. 21. 22. de qua plenè in voce *Tertia.*

Binæ, *Ternæ*, nempe denuntiationes, admonitiones: voces crebræ in donationibus ad *complantum*, seu *ad medium plantum.* Charta an. 1003. in Tabulario Ecclesiæ Viennensis fol. 49. *Tali conditione præfatas res quæ hîc memorantur, Domnus Pontifex* (Burchardus Archiepisc.) *fratresque præfati Bertranni & uxori ejus concedunt, ut si ipsi vendere voluerint, prædictos rectores S. Mauricii per binas & ternas ammoneant. Quòd si ipsi tunc emere noluerint, faciant de ipsas res quicquid facere voluerint.* Alia ex Tabul. S. Andreæ Viennensis: *—Alteram verò medietatem* (vineæ ad medium plantum datæ) *teneant & possideant. Si autem eis necessitas evenerit, ut partem suam aliquo modo vendere aut impignorare voluerint, per binas & ternas habitatores supradictæ Ecclesiæ ammoneant. Quòd si tunc illi redimere noluerint, tunc faciant deinceps ex eâ quidquid facere voluerint.* Alia ibidem: *Aliam verò medietatem taliter vobis dono, ut si eam vendere, vel pignorare volueritis, mihi vel hæredibus meis tres vices amoneatis, &c.*

Binalia, Cùm terra rursum proscinditur, aratur. Tabular. Fossatense: *Habet corveias 8. diebus per annum: videlicet de quolibet animali trahenti, cujuscunque sit generis, in jacheriis duobus diebus, in binalibus totidem, & in seminalibus totidem, in marteschiis uno die, & in vindemiis uno die.* Polypticus Fossatensis: *Facit ad hibernaticum corbadas 3. ad vinalia 3. ad tramisium 3.*

Bincina. Vide *Burina.*

Bindæ, Gall. *Bendes*, Institæ, limbi, fasciæ. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Lunula*, Benԁ. Saxonibus, binԁan, est *ligare.* S. Franciscus in Regula Tertiarior. c. 3. de Sororibus: *Bindis & ligaturis sericis non utantur.* Regula Ordinis S. Marci de Mantua apud Alexandrum IV. PP. in Regesto anni 7. Epist. 24. ex Bibl. Regia: *Sufficiat etiam cuilibet Sororum una clamis, duæ bindæ, tunica una superior cum capucio, &c.* Vide *Osobindæ.*

Bendellus, Fascia, ex Gallico, *Bendeau.* Synodus Bajocensis anni 1300. c. 5. *Adulti autem qui debent confiteri, & qui confirmandi fuerint, —deferant secum bendellos latos, mundos & satis longos*, quibus scilicet frontem, ubi chrismate linita est, cingant.

Binearium. Charta Roberti Regis Franc. an. 1028. in Hist. Castrovillan. pag. 5. *In suburbio etiam Novigenti 7. areæ hospitum cum suis arpennis, & decem arpenni, & dimidium binearii.* Fortè *bunnarii*, vel *vinearii.*

Binio, Nummus duplex, *Dinummium*, nummus duplicis formæ ac æstimationis. Gloss. Lat. Græc. *Binio*, διναμμα. *Biniones*, διναρεια. Occurrit apud Hegesippum l. 3. Ita *formas binarias & ternarias*, dixit Lampridius in Alexandro, nummos binis & trinis aureis valentes.

Binna, Præsepe, ex Saxonico Binne; quæ quidem vox Anglis, ut *Benne* Germanis, mactram & arcam panariam sonat. At aliud videtur in Monastico Angl. tom. 2. p. 158. *Illud quod sursum inventum fuerit in binna, in molendinis meis.* Will. Thorn an. 1263. *Ad granarium dicti manerii dictum bladum portabunt, & extra binnam, super eorum tenentium proprium, pannum mensurabunt, & totidem mensuras—persolvent.* Vide *Venna.*

Binomius, *Cui geminum est nomen*, Festo. Herigerus Lobiensis de Vita S. Ursmari Abbatis: *Fertur enim quia post baptisma binomius esset.* Adde Silvestrum Girald. in Topogr. Hibern. dist. 3. c. 38. Lambertus Ardensis: *Robertum videlicet, qui ut tunc temporis erat consuetudo, & adhuc plerumque tenetur, binomius erat, sed suppressa vocationis proprietate, inolescente usus assuetudine, dictus est Manasses, postea Ghisnensis Comes.* Ubi Duchesnius rectè conjectat, *Manassem* à parentibus post nativitatem, *Robertum* verò à Roberto Flandriæ Comite in baptismate appellatum. Mos quippe olim invaluit, ut nascentibus à parentibus nomina imponerentur, alia verò interdum adderentur in baptismate. Gregorius Turon. lib. 8. Hist. cap. 22. *Accersito Waldone Diacono, qui & ipse in baptismo Bertheramnus vocitatus est.* Florentius Tricastinus Presbyter de Vita S. Rusticulæ, ad Celsam: *Quam genitrix ad sacri baptismatis undam Christo obtulit sanciendam, eamque in regenerationis fonte ex suo genere Rusticulam vocitavit: ab omni verò domus familia Martia nuncupabatur.* Ægidius Aureæ vallis cap. 97. *Quorum mater dicta fuit Clementia, seu Agatha, fuit enim binomia, &c.* Hinc factum ut alterum horum nominum cognominis vice haberetur. Idem Gregorius Turon. lib. 4. cap. 26. *Austrigildem cognomento Bobilam:* lib. 7. cap. 3. *Vedastem, cognomento Avonem:* lib. 8. cap. 22. *Gundegisilum cognomento Dodonem*, memorat. Charta Henrici Comitis Blesensis & Carnotensis in Tabulario Ecclesiæ Carnotensis num. 67. *Ego Henricus Comes, cognomine Stephanus, & Adela uxor mea, &c.*

Sed & mos iste ab antiquo tenuit, ut in baptismo de novo nomen imponeretur: quod ex Theophane & aliis colligitur, qui Athenaidem, Theodosii junioris conjugem in baptismate *Eudociæ* nomen accepisse ab Attico Patriarcha narrant. Qua in re Hebræos imitati videntur Christiani, qui, ut è Genesi constat cap. 21. statim post circumcisionem peractam nomen infantibus imponebant, quanquam & peculiaris quædam ratio Christianis fuit, cur id observarent; nempe ut significarent non avitos modò patriosque ritus, per baptismum exuere se se, verùm & ipsius pristini nominis oblivisci, nova indita nuncupatione, quæ singularis collatæ gratiæ indicium esset, ut Abrahamo, Saræ, Jacobo, in vetere Testamento, S. Petro, nonnullisque Apostolis, in Evangelica lege, contigit. Patrini autem sua nomina baptizatis imponebant, quòd iis à diabolica servitute in libertatem assertis, patronos se se quodammodo præstarent. Unde Tertullianus lib. de Resurr. carn. ubi de servo manumisso: *Et vestis albæ nitore, & aurei annuli honore, & patroni nomine, & tribu, mensaque honoratur.*

Neque mirum tamen Christianos, adultos præsertim, binomios fuisse; cùm ante baptismum, siquidem à paganismo ad Christianismum transirent, gentilitiis nominibus appellarentur. Unde baptizandorum, etiam infantium, nomina in matriculam relata, suo loco observamus, pluribusque docuit Menardus ad librum Sacramentor. Gregorii. At quando Christianis nova nomina imponerentur, in ipsone baptismo, an verò octavo post baptismum die, ut apud Græcos, quod ex eorum Euchologio patet, haud omnino constat. Veteres Francos infantibus nono die nomina imposuisse, colligitur ex Lege Salica tit. 26. §. 5. Romanos nono ab ipso natali die maribus, octavo feminis nomina dedisse, scribunt Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 16. & Festus verbo *Lustrici dies:* Græcos decimo die, Hesychius & aliquot alii. Glaber Rodulphus in Vita S. Guillelmi Abbat. Divion. num. 4. videtur indicare ante baptismum inditum nomen baptizato: in ipso baptismo, Vita S. Genovefæ num. 31. & Historia Abbendonensis Monasterii tom. 1. Monastici Anglic. pag. 98. Vide *Paganus.*

Biordare. Vide *Behordicum.*

Biothanati, Græc. βιοθάνατοι, vulgò dicuntur qui mortem sibi ipsis consciscunt, aut qui violenta morte pereunt, ut apud Firmicum passim, Lampridium in Heliogabalo, Tertullianum lib. de Anima, Lucianum in Philopseud. Theophanem pag. 353. Ordericum Vitalem lib. 18. pag. 911. &c.

Præsertim verò ab ethnicis Christiani ita appellati, quòd ultro & sponte se morti exponerent, & violenta morte è vita excederent, dum martyrium ambiebant: quod docent Acta Getulii & socior. Martyrum, Acta S. Babylæ Mart. num. 2. Acta S. Nestoris Episc. Martyr. cap. 2. Acta SS. Martyrum Tharaci & socior. apud Ba-

ron. an. 290. num. 11. Paulus Diaconus Emeritenſis in S. Maſona Epiſcopo Emerit. cap. 9. Martyrologium Bedæ ubi de S. Getulio, &c.

Biothanatos etiam appellarunt recentiores damnatos ac furciferos, & qui violenta morte perire merebantur. Charta Silonis Regis Oveti & Praviæ an. Chr. 777. apud Sandovallium: *Dolet me quòd hìc ſic miſerabiliter vitam tranſeatis, & habeo magnam de vos compaſſionem, quòd tanta mala ſufferatis inter iſtos biothanatos Saracenos, &c.* Belaſcus, vetus Scriptor, apud Suritam in Indice Rer. Aragon. æra 964. de Sancio Abarca Rege Navarræ: *Dehinc expulſis omnibus biotenatis viceſimo regni ſui anno migravit à ſæculo.* Ubi Surita hac voce *hoſtes* intelligi putat, *Mauros* nempe, cum quibus bellum geſſerat, qui ſpreta vita ad violentam mortem præliando ultro currebant. Ordericus Vitalis lib. 11. pag. 822. *Ad hoc ipſum maxima neceſſitas compulit, & ſupplicatio religioſorum, qui miſerabiliter à Biothanatis conculcabantur.* Et lib. 10. pag. 782. ait Guillelmum Rufum Angliæ Regem inter venandum à Galterio Tirello venabulo confoſſum, Anglicanæ Eccleſiæ Præſules, *ſordidam ejus vitam & tetrum finem conſiderantes, Eccleſiaſtica, veluti biothanatum, abſolutione indignum* cenſuiſſe.

De *Biothanatis* hìc addendum videtur quod habet Concilium Budenſe an. 1279. can. 46. in quo narratur inoleviſſe in Hungaria *conſuetudinem, ſecundùm quam Archidiaconi pro occiſis gladio ſive fuſte, vel alio armorum genere, ſeu veneno, aut quocunque alio damnabili aut reprobato modo, conſueverant recipere unam marcham argenti, antequam ſic occiſi traderentur Eccleſiaſticæ ſepulturæ: quæ quidem conſuetudo ad eos qui fulmine percuſſi, fluminibus ſuffocati, exuſti incendio, arboribus oppreſſi, aut de equo cadentes, vel aliis ſimilibus ſeu fortuitis caſibus diem clauſerunt extremum, ſeu interiiſſe noſcuntur, extendi vetatur: ſed ſic defuncti, dummodo pœnitentes deceſſerint, vel in morte pœnitentiæ ſigna apparuerint manifeſta, ſicut alii Chriſtiani Eccleſiaſticæ ſepulturæ tradi jubentur.*

BIPEDILE, Machinæ jaculatoriæ ſpecies duobus pedibus innixa. Hiſt. MS. de Excidio Acconis: *Et ipſis ſic diſperſis cum Bipedilibus & communibus Baleis quarellorum multitudinem emittentes.*

BIPERTIJOCUS. Vide *Jocus partitus.*

BIPLEX. Gloſſ. Græc. Lat. Διπλοῦς, *Biplex, duplex.* Gloſſæ Iſidori: *Biplex, duplex. Biplicitas, Alterplicitas.* Gloſſ. MS. Regium: *Bilices, duplices.* At aliud eſt *bilex* in Gloſſis Lat. Græc. ubi exponitur δίμιτος. Infrà: *Bilices,* δίπτυχοι. *Bilex,* δίπλυκτον. Vide *Trilices.*

BIRLAW. Vide *Bilages & Burlawa.*

BIRMANDUS, Monetæ minutioris ſpecies apud Leodienſes. Vide Magnum Recordum Leodienſe pag. 38. 126.

BIROTUM, Vehiculum duabus rotis conſtans. *Birotum Carpentum,* in Miracul. S. Waldeberti Abbat. Luxovienſis num. 20. Chronicon Mauriniacenſe lib. 1. *Cùm nimio tibiarum dolore laboraret — eo vehiculo quod vulgò birotum dicitur, circumferri — non erubuit.* Stephanus Tornacenſis Epiſt. 228. *Bigam autem ſeu birotum mittere noluimus, quia fortaſſis aut oneri non ſufficeret, aut in paludibus clivoſis declinando in alteram partem ſe ſe cum ſarcina inverſaret.* Guibertus lib. 2. Hiſt. Hieroſ. capite ſexto: *Videres mirum quiddam & planè joco aptiſſimum, pauperes videlicet quoſdam bobus biroto applicitis, eiſdemque in modum equorum ferratis ſubſtantiolas cum parvulis in carruca convehere.* Occurrit præterea apud Adon. & Uſuard. 11. Mart. & in Cod. Theod. leg. 2. & 5. de Curioſis, leg. 8. & 9. de Curſu publ. *Brouëte,* noſtris. Philippus *Mouskes,* in Philippo Auguſto:

Karaites ont quiſes, & cars.
Bouroüaites, ribaus, ſommiers,
Roncis, & jumens, & coliers, &c.

Poëma MS. cui titulus, *le Honeſte fortune:*

Car pour repos, j'ay enfollure,
Pour le beautemps, j'ay engreſlure,
Pour proviſion, des poüetes
Pour chariots branſlans, brouëtes.

Will. *Guiart* an. 1304.

Viandes mettre ſur brouëttes,
Et il oiſt bruire charettes.

Vide Chron. Flandr. cap. 79.

BIRRETUM, Capitium, capitis tegmen, lineum, tenue, ſtrictum forma ipſius capitis, Pontificum proprium fuit. Bulla Bonifacii VIII. PP. *Illudque* (Beneficium Eccleſiaſt.) *eidem Thomæ contulimus, ac non de ipſo per noſtrum birretum præſentialiter inveſtimus.* Eadem verba habentur in Diplomate Roberti Cantuarienſis Archiepiſcopi apud Will. Thorn pag. 1969. Tradunt Chron. S. Martialis an. 1317. & Appendix ad Bernardum Guidonem, degradatum fuiſſe à Joanne XXII. PP. Hugonem Cadurcenſem Epiſcopum, ablatis Pontificalibus inſignibus, *videlicet annulo atque mitra & cappa, cum Romana camiſia & birreto.* Vita S. Henrici Epiſc. Upſalienſis, num. 5. *Tollens de capite S. Pontificis birretum, quod geſtare conſueverat, impoſuit capiti ſuo.* Adde Geminianum in Vita B. Finæ Virg. num. 15.

Birretum fuit etiam Doctorum. Nicolaus de Clemengis lib. de Studio Theologico: *Non cappa quippe doctorem facit, non birreti magiſtralis impoſitio, non cathedra ſublimior, aut locus ſuperior.* At Italis commune fuit omnibus capitis tegmen. Academicis Cruſcanis *Berreta* ſic definitur: *Copertura del capo, diverſa dal capello, che ſi fa in varie foggie, e di diverſi drappi.* A *birrus,* deducenda vox videtur: nam ut *birrus* vel *birrum* veſtem qua corpus tegitur; ita *birretum,* eam veſtis partem quæ caput tegit, ſignificat: eſt enim diminutivum à *birrus.* Vide Jo. Villaneum lib. 6. cap. 71.

Beretum. Michas Madius c. 25. *Ordinavit—quòd Canonici cum beretis in capitibus vadant ad divina.*

BIRRIA. Archithrenius lib. 3. cap. 4.

Nudus in annoſo tunicæ ſqualore miniſtrat
Geta dapes, dum vile meri libamen in urbe
Birria venatur, pretio veſtitus eodem
Muricis ejuſdem, &c.

Idem lib. 4. cap. 14.

——— *Nunquam*
Birria ſufficeret, ubi defeciſſet Homerus.

BIRRUS. Hujus vocis variæ & prorſus diverſæ recenſentur notiones. Olim verò & priſcis Latinis *Birrus,* ſeu *Burrus,* color fuit rufus. Feſtus: *Burrum antiqui, quod nunc dicimus Rufum.* Gloſſæ veteres: Βυῤῥὸν, ξανθὸν, καὶ πυῤῥόν. Scholiaſtes Juvenal. ſat. 1. *Quod Græci coccum, Latini veteres Birrum appellant.* Gloſſæ Iſidori: *Birrus rufus. Lacerna burra,* in Actis S. Cypriani Mart.

Birrus præterea ſumitur pro quavis veſte, tunica, chlamyde. Papias: *Birrus, à Græco fit, veſtis, Amphiballus villoſus.* Martianus Capella lib. 4. *Univocum eſt, quando duarum aut plurium rerum unum nomen eſt, & definitio, & veſtis. Nam & birrus & tunica nomen veſtis habent.* S. Auguſtinus de Verbis Apoſt. ſerm. 18. cap. 10. de femina: *Si illi dixerit* (amatori) *nolo te habere tale birrum, non habet: ſi per hiemem illi dicat, in lacerna te amo, eligit tremere, quàm diſplicere.* S. Fulgentius lib. 3. ad Monimum, initio: *Accepto cujuſdam birro & manibus retento. Birrus albus,* quo induebantur recèns baptizati, apud Greg. M. lib. 7. Ind. 2. Ep. 5. Fulcherius Carnotenſis lib. 1. c. 1. *Cruces quas in chlamydibus ſuis, aut birris, ſive tunicis peregrini conſuebant.* Guibertus de Geſtis Dei lib. 2. cap. 5. *Crucis figuram ex cujuſlibet materia panni tunicis, birris, & palliis iturorum aſſui mandavit.* Liber de Diſciplina Scholarium c. 4. *Latenter ſub byrro amphoram quandam detulit.* Artemidorus lib. 2. cap. 3. Χλαμὺς δὲ, ἣν ἔνιοι μανδύην, οἱ δὲ ἐφεστρίδα, οἱ δὲ βηρίον καλοῦσι. Gloſſæ MSS. Ἐφεστρίδας, Ῥωμαϊκὰ ἱμάτια. λέγεται δὲ καὶ ὁ μανδύας, καὶ βίῤῥον.

Neque verò *Birrus* generatim tantùm pro quavis veſte, ſed interdum pro lauta ac ſumptuoſa, quandoque pro vili etiam & craſſiori uſurpatur: ac pro ſumptuoſa quidem, quomodo *planeticarum atque birrorum* pretia ſimul

simul ambitionemque declinasse veteres Monachos Ægyptios scribit Cassianus lib. 1. de Institut. Cœnob. cap. 7. Et in Concilio Gangrensi can. 12. jubentur ii qui religiosam vitam sectantur, τοὺς βήρους φορεῦντας Monachos à se abjicere: ubi Zonaras βήρους, τὰ σπειρὰ ὑφάσματα interpretatur: birros scilicet illos, quos *rigentes & fluentes* vocat Sulpitius Severus Dial. 3. c. 14. *pretiosos* D. Augustinus Serm. 50. de Diversis, quibus *Atrebaticos* & *Canusinos* accenset Vopiscus in Carino. Regula S. Isidori c. 13. *Linteo non oportet Monachum indui, orarium, birros, planetas, non est fas uti.* Statuta Joannis Archiep. Cantuar. an. 1279. *Inhibemus ne* (Moniales Ord. S. Benedicti) *de bruneto in posterum unquam induantur, nec rugatas habeant tunicas, nec etiam birrorum immoderantia vestes sibi faciant latitudine fluctuantes.*

Birrum fuisse antiquum Episcoporum habitum, censet Baronius an. 261. ut primò vesti communi superinduerent lineam, sive lineum indumentum, quod vulgò *Rochetum* vocant, deinde verò solutam tunicam manicatam vel Dalmaticam, ac denique palliolum breve, seu *birrum*, humeros tantùm & brachia tegentem. Id certè vix credam, cùm *birrus* nihil aliud fuisse videatur quàm vestis, qua cæteri æquè ac Episcopi utebantur, ex Scriptoribus qui *Birros* Episcopis tribuunt: in quibus sunt S. Augustinus Serm. 2. de Vita Cleric. & Serm. 50. de Divers. Palladius in Hist. Laus. c. 135. Vita S. Pelagiæ c. 12. Gregorius Turon. lib. 2. Hist. cap. 1. Messianus Presbyter de Vita S. Cæsarii Arelat. p. 251. ipseque Cæsarius in Testamento suo, ubi *amicularis birri sui* meminit, Turpinus in Carolo M. c. 13. &c. Sed & Anonymus de Miraculis S. Thomæ Cantuariensis, editus à Stapletono, *Rochetum* & *Birrum* unum idemque esse vestimentum, indicat non uno loco.

Cùm igitur *birrus* vestis quævis fuerit, in viris majoris dignitatis, pro sumptuosa; in viris verò inferioris conditionis, pro vili & crassiori habitus est. Joannes de Janua: *Birrum, grossum vestimentum.* Gloss. Saxonic. Ælfrici: *Birrus*, Unyme ðe hpæzel, i. vestis aspera. Atque ita accipi debet in Epigram. *de Birro & Castoreo*:

Nominis umbra manet veteris, nam dicere birrum,
Si Castor niteat, Castoreum nequeo.
Sex emptus solidis, quid sit jam scire potestis:
Si mihi nulla fides, credite jam pretio.

Ejusmodi igitur erant pretio viles *Birri*, quos servis adscribit lex 1. Cod. Th. de Habitu quo uti oport. *Birri & communes vestes*, apud Attonem Episcop. in Capitulis c. 82. & *Birri* qui Monachis tribuuntur, apud Joannem Monachum lib. 2. Vitæ S. Odonis Abbat. Cluniac. p. 33. & apud Guibertum lib. 2. de Vita sua cap. 5. & in Gestis Dei lib. 2. cap. 8. Glossæ MSS. Reg. Βηρίον, ἔνδυμα μοναχικόν. Atque inde ortum, ut nostri viles & grossiores pannos *Bures* etiamnum dicant. Catholicon parvum: *Birrum, gros drap comme Bureau. Birratus, vestu de Bureau.* Quam quidem Gallicam vocem hac notione videtur usurpasse Eucheria, apud Pithœum lib. 1. Epigrammat. veter.

Nobilis horribili jungatur purpura burræ,
Nectatur plumbo fulgida gemma gravi.

Ubi Editio viri doctissimi Jo. Mabillonii to. 1. Analector. habet *byræ*. Sed de *Birris* vide quæ congessere Salmasius ad Tertulliani Pallium, Menardus ad Concordiam Regularum, Henschenius ad Vitam S. Martiniani Anachoretæ cap. 5. 13. Febr. Jacobus Gothofredus ad Cod. Theod. Octav. Ferrarius lib. de Arestib. &c.

Burellus, Panni spissioris ac vilioris species, nostris, *Bureau*. Catholicon Armoricum: *Burell, Gallicè Bureau, gros drap. Lat. Burrus, unde buriatus, vestu en Bureau.* Petrus Venerabil. in Statut. Cluniac. cap. 18. *Statutum est ut nullus scarlatas, aut barracanos, vel pretiosos burellos, qui Ratisponi — fiunt, habeat.* Regula Templariorum cap. 20. *Vestimenta unius coloris semper esse jubemus, v. g. alba, nigra, vel etiam burella.* Cap. 21. *Habeant igitur nigra, — aut quod vilius unius coloris comparari potest, videlicet burella.* Vide Hist. S. Martini de Campis p. 33. *Le Roman de Garin*:

Je n'ay que fere ne de ver, ne de gris,
Trop à buriaux li miens pere Heruïs.

In Chronico W. Thorn. p. 1915. leg. *burau*, pro *buran*. Et apud Pontanum lib. 7. Hist. Dan. p. 416. *Panni burelli*, pro *borelli*.

Birratus, *Birro indutus*, Joanni de Janua. Gloss. Lat. Gal. *Birratus, vestu de Bureau.* Vide Math. Villaneum lib. 9. c. 30.

Birratus. Provinciale Cantuariensis Eccl. lib. 3. tit. 1. *Ut quilibet Clericus constitutus in sacris ordinibus vestem exteriorem gerat dissimilem militari vel laïcali, utpote anterius vel posterius non birratam, vel saltem ex forma sua militari vel laïcali congrua honestate dissimilem.* Ubi Lindwodus *vestes birratas scissas sive divisas aut complicatas*, interpretatur. Hinc fortè nostri dicunt *Birbaré*, pro *variegatus*.

Birrati, dicti Monachi Carmelitæ, vulgo *les Freres Barrez*, Tractatus de Ordinib. relig. in to. 1. Monastici Anglic. *Albertus Patriarcha fecit regulam Fratribus qui Stragulati, Radiati, & Birrati vocabantur.* Walsinghamus p. 49. & Henr. Knyghton. l. 3. c. 1. *Honorius IV. PP. 4. Papatus sui anno mutavit capas Fratrum de Carmelo in purum album, quæ priùs erant stragulatæ, radiatæ, & birratæ.* Ordericus Vitalis lib. 8. p. 711. de similibus suæ ætatis Monachis: *Insitata quoque pannorum sectione suorum ab aliis discrepare appetunt.* Carmelitarum *birrata*, vel *barrata*, seu radiata pallia habes apud virum doctissimum Danielem Papebrochium ad 8. April. p. 799. Vide *Radiati*.

BIRSA. Vide *Byrsa*.

BIRSARE. Vide *Bersare*.

BISACCIA, *Bisacia*, Mantica duas peras, seu duos saccos habens, Italis *Bisaccia*, Gallis *Besace*. *Saccia* quippe pro *Saccus*, interdum etiam usurpatur. Gloss. Græco-Lat. Σάκκος, *saccia*, *saccus*. Gloss. MS. Regium, & Papias: *Bisaccia, sarcina, mantica.* Regula Magistri cap. 1. *Mox & ipse reconsignare bisacias cogitur.* Cap. 58. *De componendis sarcinis animalium, vel de constrictione oneris bisaciarum suarum reddantur solliciti.* Adde cap. 79. *Bisacium* dixit etiam Petronius, ut δισάκιον Nicetas Choniates.

BISACUTA, Securis duplicem habens aciem, vel telum, quod utrinque acutum erat. Glossarium Cambronense: *Bisacuta, ferramentum quoddam utrinque incidens.* Willelmus Brito lib. 2. Philippid. p. 115.

Ascia dum dextris, bisacuta, securis, & ensis
Fulminat.

Et infrà:

— Nunc clava caput, nunc verò bipennis
Excerebrat, sed nec bisacuta, sudisve vel hastæ
Otia vel gladius ducit.

Bracton lib. 4. *Arma moluta plagam faciunt, sicut gladius, bisacuta, & alia hujusmodi.* Fleta lib. 1. c. 33. §. 7. *Fecit eidem unam plagam mortalem — de quadam bisacuta.* *Securis Scotica*, quæ & *securis bisacuta*, apud Valsinghamum p. 105. Πέλεκυς δίστομος, in Gloss. Gr. Lat. Τζικούριον δίστομον, apud Leonem Imp. in Tacticis c. 6. §. 11. Δίστομος ἀξίνη, aliis, quòd ex utraque parte habeat aciem. Ῥομφαία δίστομος, in Apocal. cap. 1. exponitur *gladius bis acutus* à S. Hieron. Ep. 1. Tradit Joannes Villaneus lib. 5. c. 36. Comiti Guidoni, à quo *Conti Guidi* Italici originem dicunt, *Bisacuti* cognomen inditum, propter crebra maleficia ab ipso & suis perpetrata: *Fu sopronominato besangue per so maleficio è de suoi.* *Le Roman de Rou MS.*

Li Carpentiers qui emprés vindrent,
Grans coignies en leur couls tindrent,
Doloueres & besaguës,
Orent à lour costez penduës.

Vetus Poëta Gallicus qui vivebat an. 1376.

Trop bien fesoit la besague,
Qui est par les deux becs agüe.

Alter:

A la grant besaguë que le vieillart porta,
Le conneut maintenant, cele part aprocha.

Bizachius, eadem notione. Hormannus Cæsaresburg. tit. de Bellicis: *Bizachius est atrox telum apud Turcas.* Nescio an illud, quod βυζομάχαιρον vocat Nicetas Choniates in Notis Wolphianis pag. 377. 2. Edit.

Besogium. Consuetudines Monasterii de Regula, seu *de la Reole*, in Aquitania, tom. 2. Bibl. Labei: *Nemo cultellum, ensem, lanceam, spiculum, securim, besogium, neque gladium in contentione trahat.* Ubi legendum *besagium*, ut sit quod nos dicimus *Besagu*.

Bisacutus, Sarculi species. Vita S. Antonii num. 67. *Rogavit unum de advenientibus, ut sarculum sibi cum bisacuto & frumento deferret.* Ubi Græc. δίκελλαν, καὶ πέλεκυν, καὶ σῖτον ὀλίγον. Vita S. Frontonis Abb. num. 2. *Deferentesque ad eremum secum parva olerum semina, & bisacutos parvulosque sarculos, unde humum defoderent, profecti sunt, &c.*

Bisamum. Vita S. Eulogii: *Unxi pretiosum corpus nardipistico pretioso, ac diverso thymiamatum genere, amomo, balsamo, bisamoque commiscens.* Incertum quid sit hoc loco *bisamum*. Codex alter habet *visamo*. In Gloss. Græc. Lat. lego ὑποβάλσαμον, *asamo opopalsamum*. Ita etiam præfert MS. Codex, nisi quod *opupalsamum*, habet.

Bisantius. Vide *Byzantius*.

Bisavus, Proavus, Italis *Bisavo*, nostris *Bisayeul*. Occurrit in Charta Ludovici II. Imp. in Chronico Farfensi pag. 665. in Charta Garsiæ Regis Navarræ æræ 1083. apud Anton. *Yepez* in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 3. & in alia Longobardica apud Ughellum tom. 3. Italiæ sacræ pag. 29. Vide Ambrosium Moralem lib. 13. cap. 46. & Oyhenartum in Notitia Vasconiæ pag. 293. & seqq.

Biscambium, idem quod *Cambium*, Permutatio; *Biscambiare*, Permutare, in Consuetud. Tolosæ 4. part. tit. de Feudis, art. 27.

Biscialis *vermis*. Sanutus lib. 2. part. 4. cap. 12. *Navigium in aqua dulci melius conservatur quàm in salita: nec à vermibus biscialibus suscipit læsionem.* Italis, *biscia*, est coluber, anguis, serpens, sic dictus à sibilo, quem emittit, cùm celeriùs repit, ac excedit, inquit Landinus. Aliter censet Cl. Menagius in Orig. Italicis, quem consule. Proinde *biscialis vermis*, est vermiculus, qui naves perforat.

Biscoctus. Vide *Panis*.

Bisellium, Sella amplior quæ duabus sellis constat, ut apud Varronem lib. 4. de Lingua Lat. vel quæ tam ampla est, ut duos sessores capere possit. In Glossar. Lat. Græc. διέδρειον, seu διέδρον, dicitur; δίεδρον verò in Gloss. S. Benedicti *Subsellium* exponitur. Notæ Tyronis pag. 164. *Sellisternium, Bisellium, Subsellium.* Eustathius ad Iliad. λ. δίφρον & δίεχον apud Pausaniam dici, auctor est, ἀπὸ τοῦ δύο φέρειν, & ἀπὸ τοῦ δύο ἔχειν. Postea pro quacumque sella hæ voces usurpari cœptæ: nam apud Hesychium δίεδρον exponitur καθέδρα: apud Suidam διέδρειον, καθέδρειον, ubi Anonymi locum hunc profert: Αὐτὸν διεδρείῳ κατὰ τοὺς οἴκους τῶν λεγομένων χωλῶν εἰσεκόμιζον. Nuper reperta est in Italia vetus Inscriptio, qua innuitur Q. Largennium Reip. Pisanæ certam pecuniæ summam contulisse, *ob honorem bisellii*. Similem aliam, quæ Suessæ extat, descripsit Ughellus tom. 6. Ital. sacr. pag. 670. ubi *honor bisellii* quibusdam videtur idem esse qui olim *sellæ curulis* apud Romanos. Alii existimant *honorem bisellii* referri debere ad facultatem sedendi in theatris & spectaculis in ampliori sella. Nam, ut est in leg. un. Cod. Theod. de Usu sellarum, exceptis aliquot vilioribus personis, *usus sellarum, & sedendi ac conveniendi in publicum facultas*, omnibus data erat. Quarum quidem sellarum in theatris meminerunt Martialis lib. 5. Epigram. 14. Tertullian. de Spectac. & alii. Inde verò qui hoc honore donabantur, *Biselliarii* dicti videntur in veteri Inscript. apud Gruther. pag. 1099. 2. CN. PLÆTORIO VI. VIRO. AUGUSTALI. BISSELLIARIO. HONORATO. ORNAMENTIS. DECURIONAL. Extat alia pag. 1005. 6. ubi alterius *Bisellarii* æquè mentio occurrit.

Bisene. Charta Eustachii Comitis Bononiæ an. 1122. *Necnon ab omni prorsus exactione liberam fecimus, præter decimam & fossatum, sic tamen ut de eodem fossato demonstratio illa quæ bisene vocatur, nullatenus exigatur.*

Bisextialis *olla*; apud Marcellum Empiricum cap. 15. pag. 108. *Manipulum tenerum corticæ unipetiæ in ollam rudem bisextialem cum aqua mittes, &c.* Vas fortè 12. unciarum capax, vel duos sextarios continens.

Bislongus, *Oblongus, qui in medio dilatatur*, Ugutioni, Gall. *Berlong*.

Bismalva, Herbæ species. Capitulare de Villis cap. 70. *Bismalvas, id est, alteas.*

Bismo. Chronicon Fontanellense cap. 15. *Hic dedit in Ecclesia B. Petri cruciculam auream 1. inaures 6. fibulam 1. annulum aureum 1. bismonem 1. — calices argenteos 3.* Fortè *bacinonem*, seu *bacinum*.

Bisneptis, Abneptis, in Charta Hispanica æræ IIII. apud *Yepez* in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 6. pag. 450.

Bisomum, Sepulcrum quod duo corpora, σώματα, capiebat: antiquis enim etsi plura simul eodem tumulo corpora inferendi mos esset, ita tamen ponere consueverant, ut unum alteri non substernerentur, sed sibi invicem ordine succederent, responderentque, loco tamen discreta essent, ut observat auctor Romæ subterraneæ lib. 1. cap. 26. Concilium Autisiod. can. 15. *Non licet mortuum super mortuum poni.* Id etiam vetatur in Concilio Matiscon. II. can. 17. in Statutis S. Bonifacii Archiepisc. Mogunt. cap. 19. & in Capitul. Caroli Mag. lib. 6. cap. 195. &c. Vetus Inscriptio Beneventi: PP. ÆLIUS VENERIANUS. HOC VAS DISOMUM SIBI ET FELICITATI SUÆ POSUIT ET TRIBUNAL EX PERMISSU PONTIF. PERF. Epitaph. in Cœmeterio Callisti Romæ: BONIFACIUS QUI VIXIT ANNIS XXIII. ET I I.... ES. POSITUS. IN BISOMUM IN PACE. SIBI. ET. PATR. SUO. Vide *Trisomum*, & *Quadrisomum*, & Salmasium ad Solin. pag. 1207. *Duplex tumulus*, in veteri Inscriptione Lugduni videtur appellari, quod alii Bisomum vocant: *Et memoriæ æternæ Laninæ Galatiæ N. Græc. femin. sanctissimæ, quæ vixit annis 30. sine ulla animi læsione Q. Julius Hylas conjugi piissimæ, quem tumulum duplicem posuit, & sibi vivus posterisque suis & sub ascia dedicavit.* Σῶμα verò pro reliquiis corporis, & cineribus, usurpari colligitur ex titulo Chyndonactis: Μίθρης ἐν ὀρχάδι τὸ σῶμα καλύπτει Χυνδώνακτος ἱερέων ἀρχηγοῦ. Nam in eo sepulcro ossa tantùm & cineres in olla vitrea reperta. Vide *Soma*.

Bispatentia, *Duas valvas apertas habentia.* Papias.

Bissa, ex Gallico, *Biche*, vel *Bisse*, Cerva major. Inquisitiones de statu forestarum Edw. III. *Ceperunt unam bissam in foresta.* Mox: *Et duos vitulos bissarum.* Aliæ Inquisitiones an. 1170. apud Gervasium Dorobernensem: *Et de his qui in forestis suis forisfecerunt de cervis & bissis, & aliis bestiis salvagiis.* Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 592. *Omnes decimas de piscariis meis, & de cervis, bissis, & porcis, quos canes mei capient de motu meo.* Philippus *Mouskes*, in Hist. Francor. MS. de Guillelmo Rufo Rege Angliæ:

Et quant vint al cief de sept ans,
Si fu le bos crus & grans
Ciers i mit, & bisses, & dains,
Puis connins, lievres, & ferains, &c.

Bissa, *Corrigia*, in Gloss. Arabico-Lat. Flagellum. Cyrillus in Lexico: Φραγέλλιον, βίτζα. Scholiast. Oppiani: Μάστιγος, βίτζας. Vide Meursii Gloss.

Bissellus. Vide *Bussellus*.

Bisseni. Innocentius III. PP. lib. 15. Epist. 7. *Cogens insuper Regis (Hungariæ) sagittarios & Bissenos ad decimas integrè persolvendas.* Ubi vir doctus Bissenos à

biccellis, id eſt, haſtulis amentatis deducit. At malim hoc loco intelligi *Biſſenos*, populos ita dictos, Iſtri accolas, Ungaricæ gentis hoſtes olim acerrimos, ut auctor eſt Bonfinius dec. 2. lib. 1. quorum præcipua arma fuere arcus & ſagittæ toxicatæ, teſte Thwroczio lib. 1. cap. 43.

BISSEXTUS, Infortunium, malum ſuperveniens, vulgò etiam noſtris hac notione. Ordericus Vitalis lib. 12. pag. 882. *Tunc Biſſextilis erat annus, ac ſicut vulgò audivimus, ſuper proditores revera corruit biſſextus.* Lib. 13. pag. 905. *Hic tumultuoſus annus verè Biſſextilis fuit, & tunc ultimus in ordine concurrentium Biſſextus cucurrit, at ut vulgò dicitur, Biſſextus ſuper Regem & populum ejus in Normannia & Anglia cecidit.* Vulgaris etiamnum loquendi formula, *le Biſſexte eſt tombé ſur une telle affaire.*

Biſſextus, Exactio neſcio quæ ab Epiſcopis fieri ſolita. Synodus Pictavenſis an. 1280. cap. 11. *Monemus in generali quod de Biſſexto & aliis juribus Epiſcopalibus reddant nobis, vel mandato noſtro, item de Synodo, parata, & aliis juribus Archidiaconorum, Capicerii, & aliorum Prioratuum Eccleſiæ noſtræ ſibi* (ſic) *ab his qui ad ea tenentur ſatisfactum, antequam recedant* (è Synodo.)

BISSUMARE, *Bis tranſire, à bis, & ſumo.* Ita Ugutio MS.

BISTARDA, Avis quæ degit in aqua, Latinis, avis tarda. Ita Matthæus Silvaticus. Vide Fridericum II. Imp. lib. 1. de Arte venandi cap. 2. 9. 17. 23. &c.

BISSUS. Monaſtic. Anglic. tom. 2. pag. 430. *Supertunica vel toga ampla ſit & rotunda, undique clauſa, cum cruce de nigro ſignata, ſine biſſis, & decenti longitudine.* Vide *Byſſus*.

BISTURRIS, Propugnaculi ſpecies. Charta *Pariagii* Villæ Sarlatenſis an. 1299. in Regeſto Philippi Pulcri Regis Franc. incipiente anno prædicto num. 6. ex Chartophylacio Regio: *Item poterunt dicti Conſules muros, portas, & antemuralia, & fouſſata, & portalia, & biſturres dictæ villæ reparare, reficere, & prædicta facere altiora, & dicta fouſſata emendare, reficere, & profundare, & muros, portas, portalia, & biſturres, & alias munitiones facere ad defenſionem dictæ villæ, &c.*

BISUS, *Biſius*, Cinericius, ex Gallico *Bis*, ut *biſium panem* dicimus. Silveſter Giraldus in Topogr. Hiberniæ diſt. 1. cap. 18. *Aucæ minores albæ — in has terrarum fines rariùs adveniunt. Majores autem, quæ vulgari vocabulo Byſiæ vel etiam Griſiæ vocantur, cum bruma—— advectantur.* Fridericus II. Imp. lib. 1. de Venat. c. 46. *Ut cinni* (cygni) *qui primo anno ſunt biſi, ſeu cinericii, &c.* Infrà: *Quibus tempore coitus floreſcunt ſuæ plumæ & pennæ quodam flore pulveroſo & biſo. Le Roman de Vacce, ou de Rou MS.*

Maint eſcu bis & rouges, maint healme luiſant.

Le Roman de Garin MS.

Girbert ſe ſiſt ſor le cheval de pris,
L'eſcu au col qui fut fet à Paris,
El milieu ot un grand lioncel bis,
Tel eſcu ot li Loherans Garin.

Vide *Bizocus*, *Panis biſus*.

BITELLUS. Viſitatio Theſaurariæ S. Pauli Londonienſis an. 1295. in Monaſtico Anglic. pag. 309. *Morſus Galfridi de Lucy argenteus, — cum imaginibus Salvatoris coronantis matrem ſuam, & Petri & Pauli lateralibus, & datoris morſus inferius, cum duobus bitellis, & continet in circuitu circulum de albis perlis.*

BITERLOGH. Sueno Aggo in Hiſtoria Danica pag. 144. *Hinc potentiſſimi Daniæ Reges, ut improborum refrænarent audaciam, ab ultima memoria legem promulgandam ſanciverunt, quam ſuo idiomate Biterlogh nuncuparunt, nobis verò Latino ſermone, licèt vocabulo minùs proprio, Legem caſtrenſem ſive militarem, vel Legem Curiæ appellare licebit.* Inter Leges verò Danicas, binæ potiſſimùm extant, altera ſub nomine *Hird-ſtraa*, id eſt, lex aulica, ex *Hird*, aula, & *ſtraa*, lex, edita & Latinè verſa, notiſque illuſtrata à Jano Dolmero: altera, ſub titulo *Bitherlags Raett*, quæ eſt Canuti II. cognomento Magni, Daniæ, Norvegiæ & Angliæ Regis, condita circa annum Chr. 1035. edita à Petro Joanne Reſenio Hafniæ an. 1673. De vocis etymo variæ ſunt ſententiæ, quas expendit idem Reſenius ad caput 1. qui in eam videtur ſententiam ire, ut *Bitherlags* ſit, *Lex noxarum vel mulctarum* ſeu *witarum*, ex *Bithe*, noxa, mulcta, & *Lagh*, Lex.

BITHALASSIUM, *Bithalaſſus*. Ugutio MS. *Bithalaſſium, veſtigium in luto impreſſum, vel concurſus duorum marium.* Græcis διθάλασσος, eſt qui mari utrinque alluitur, quo ſenſu bimarem Corinthum appellavit Horatius. Acta Apoſtolor. cap. 27. *Et cùm incidiſſemus in locum bithalaſſum, impegerunt in navem.* Aliæ Edit. habent *dithalaſſum*. Epiſtola Clementis I. PP. ad Jacobum fratrem Domini: *Bithalaſſa verò loca, quæ duplicibus undæ fallacis æſtibus verberantur, dubiis mente & de repromiſſionum veritate nutantibus conferantur.* Ubi Græca Edit. §. 14. διθάλασσοι δὲ καὶ θηριώδεις τόποι, &c. Fulbertus Epiſt. 27. *Noli ergo tutè ipſe tibi bithalaſſum dubietatis in corde tuo miſcere.*

BITIDUS, *Biformis, vel quantum ad corpus, vel quantum ad animam, & componitur à bis, & idea, quod eſt forma.* Joan. de Janua.

BITION. Teſtamentum Riculfi Epiſcopi Helenenſis an. 915. *Capas duas, una purpurea, & alia bition, toalias olicias duas, &c.* Videtur legendum *blattion*, vel *blattea*, vel *ex blattio*.

BITORIUS. Gloſſ. Ælfrici: *Bitorius, vel Pintorus*, ƿƿeuna. Saxonibus ƿƿenna, eſt Regulus avis. Fortè *ardea*, quàm noſtri *Butor* vocant.

BITULIGO, *Vimen minutum, quod in bitumine creſcit.* Joan. de Janua.

BIVANGIUM, Spatium, intervallum, ex Theutonico *Bevangk*. Charta Ottonis Imp. an. 983. apud Baldricum in Chron. Camerac. lib. 1. cap. 108. *Ea videlicet ratione ut nulla majorum minorumque perſona in bivangio prædicti foraſti, niſi cum licentia præfati Epiſcopi — venari liceat.*

BIVARIUS. Vide *Bever*.

BIVIUS. S. Audoënus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 15. *Quoties aliqua infirmitas ſupervenerit, non quærantur præcantores, non divini, non ſortilegi, nec per fontes, aut arbores, vel bivios diabolica philacteria exerceantur.* id eſt, in biviis, niſi legendum ſit *lucos*.

BIUMBRES, Ἀμφίσκιοι. Gloſſ. Iſidori: *Amfiſcii, Biumbres.*

BIUNDA. Tabularium Laureſhamenſe apud Freherum in Orig. Palatin. — *Babo ex duobus manſis & prato quod dicitur Rutbrehteſbruel, & de una biunda 30. denar. & de molendino in Furden 5. uncias ſolvere debet.*

BIZACHIUS. Vide *Biſacuta*.

BIZOCHI, qui & *Fratricelli*, Secta religioſorum Minoritarum damnata à Bonifacio VIII. Joannes XXII. an. 6. Epiſtolar. Communium 1189. *Nonnulli viri peſtiferi, qui vulgariter Fratricelli, ſeu Fratres de Paupere vita, aut Bizochi ſive Bichini, vel aliis fucatis nominibus nuncupantur.* De his multa habent Odoricus Raynaldus an. 1297. n. 55. 1321. n. 18. 1331. n. 4. & Waddingus in Annal. Minor. an. 1297. 1317. n. 24. & ſeq. 1318. 1322. n. 66. *Bizocos* & *Pinzoccheros* vel *Pinzocaros* vocat Bocacius Novella 24. & 27. *Eſſendo tutto dato à lo ſpirito, ſi fece pinzocaro di quelli di ſanto Franceſco.* Ubi vetus Codex habet *Bizoco*, utimonet Achariſius.

Bizochos porro dictos quidam putant à *biſacco*, Gallis *bezace*, quod oſtiatim panem & victum emendicantes, *biſaccum* humeris deferrent. Ego verò eadem ratione *Bizocchos*, qua *Bicchinos* dictos cenſuerim, à veſtibus ſcilicet *bigii*, ſeu griſei coloris. Nam à *bigio* Italorum, noſtrum *Bis*, pro griſeo, aut cinericio colore, ortum ſuprà obſervatum in *Biccini*, ita ut ejuſmodi Fraticellos noſtri appellarint, *les petits Freres Bis*, vel *Biſets*. *Bizocchos* etiamnum habet Burgum S. Sepulcri in Italia.

BIZUMA, Sepimentum: vox Germanica. Tradit. Fuldens. lib. 1. p. 468. *Unam aream — cum omni ædificio, & unam bizumam, cujus longitudo est, &c.*

BLACTULA. Historia mortis S. Leonis IX. PP. n. 15. *Quidam vir — audita fama B. viri, — à dæmonio vexatus, venit ad tumulum ejus, & duas blactulas cum multo sanguine evomuit, cum quibus & dæmonium abscessit.* Ubi *blactulas*, quasi *blattulas* pro vermibus accipi censet vir doctissimus.

BLADUM, Gall. *Blé*: sic autem appellabant quodvis triticum, etsi differret à frumento, quod *Blé froment* vulgò dicimus, puriori scilicet, nec aliis granis mixto tritico. Dantes in Convivio amor. *Si son pane di biado, e non di formento. Frumentum* tamen & *Bladum* pro eodem ponuntur apud Petrum de Vineis lib. 5. Epist. 91. Interdum pro farre omnis generis, quando est in herba ante messem. Matth. Paris p. 376. *Blados & vineas vastare non cessavit.* Utuntur utraque notione idem Matthæus Paris, Vita S. Kentigerni Episc. Glascuens. n. 23. Marsilius Patavin. in Defensore Pacis 1. part. c. 5. Chr. Windeshem. lib. 1. c. 32. lib. 2. c. 7. 60. Chr. Montis S. Agnet. c. 27. & Chartæ veteres, &c.

Bladum meditaneum, in Charta anni 1246. in Tabulario Foisniacensi; *Bled Mesteil*, in Consuet. Bituric. tit. 6. art. 22.

Bladum durum. Vide *Mina*.

Blatum, pro *Bladum*, in Tabulario Angeriacensi apud Beslium p. 367.

Vocabuli etymon hauriunt Spelmannus & Somnerus à Saxonico blaða, seu blæða, quod omnem fructum significat, etiam arborum & vitis. Quo sensu *biade*, Hetruscis dicuntur quævis legumina, segetes, frugesque omnes, tritico excepto, ut auctor est Nicol. Villanus Pistoriensis, qui à Græco βλαδὰ, quod Hesychio ἀωρὰ, μωρὰ, ὠμὰ, i. *cruda* sonat, deducit: unde colligit *blada* esse fruges immaturas, neque adhuc demessas; postea per abusum ad maturas, demessasque traductum vocabulum. Academici Cruscani: *Biada, nome generico di la semente, come grano, orzo, vena, spelta, e simili. Ma propriamente per frutto de tutte le biade, fuor che del grano, e spetialmente per quella sorte di biade, che si da e cavalli, e altrà bestie di somma.* V. Oct. Ferrarium.

Bladagia, *Blada* demessa, eaque potissimùm quæ ex campipartibus (*Champarts*,) & agrariis colligebantur. Charta Guillelmi Comitis Forcalcarii an. 1206. pro Manuascensibus: *Nec teneantur solvere — Bladagium, sive albergam, nec contalagium, sive civatam, nec cossias, sive medias cossias, de eorum bladis & rebus quæ ad mensuram sestarii venduntur & mensurantur.* Hist. Episcop. Petragor. to. 2. Biblioth. Labei: *Cujus tempore domus Bladagii S. Frontonis, quæ erat in claustro, ab Helia Rudello Comite & à burgensibus confracta est.*

BLADARIUS, Bladi venditor. Monasticum Anglican. to. 2. p. 542. *Alanus Gyll Civis & Bladarius Londinensis plura bona dedit Hospitali.* Vide *Wladarius*. *Blatriers, Regratiers de grains, Venderres de bled*, in Statutis MSS. Panificum Paris. *Blatiers* Picardis, bladi venditores.

Bladare, Agrum segete conserere, instruere. Charta Petri Episcopi Meldensis in Tab. Eccl. Meld. p. 25. *Si verò terra bladata excadat, in prædictis villis & territoriis bladata ad propinquiorem heredem deveniet.* Stabilimenta S. Ludovici: *Quiconques demande saisine d'iretage, il doit dire en tele maniere: Mes peres, ma mere, mes freres ou mes parens prochains a cui je sui hoirs, morut saisis & vestus tenans & prenans, blaans & desblaans, & les biens despoullans & tenans de Seigneur qu'il ala de vie à mort.* Nescio an huc spectet præstatio quædam, *Deablage* dicta, in Regesto censuum Carnoti fol. 1. & 2.

Bladada, Præstatio ex blado, *Bladado*, Occitanis. Charta an. 1232. in Regesto Comitum Tolosæ fol. 28. *Habeatis singulis annis in messibus quarterium unum frumenti, & alteram civatæ pro alberga & bladada.* Alia an. 1231. ibidem: *Conquerebatur etiam de eodem Comite, quòd recipiebat albergam, bladadam, & quasdam alias exactiones illicitas in villa de Montilio.* Charta an. 1312. de Pariagio Castri de Venescio in Occitania, in 48. Regesto Philippi Pulcri Reg. Franc. ex Tabulario Regio, n. 29. *Scilicet quòd homines dictorum locorum possent situare bladatam & civadagium in aliquibus redditibus æquipollentibus, &c.*

Imbladare, idem quod *Bladare*. *Imbiadare*, Italis. Charta de forestis apud Rogerum Hovedenum p. 785. *Et videnda sunt in reguardo nova essarta, & vetera imbladata post ultimum reguardum, & quo blado vel legumine imbladata sint.* Charta an. 1331. in Tabul. Ecclesiæ Autissiodor. fol. 434. *Volentes quòd res prædictas saisire possint, & ad manum suam tenere & ponere, — ac etiam dictas res obligatas imbladare, & debladiare, fructusque suos facere.* Alia an. 1327. fol. 459. *Res prædictas tenendas & possidendas, imbladiandas debladiandas ab ipsis, &c.* Consuetudo municipalis Altisiod. art. 117. dixit *emblaver ou deblaver heritages. Emblaver*, eadem notione in Consuetudine Senonensi art. 193. de *Vallençay* in Biturigibus art. 2. & *de Vastan*, art. 4. 6. *Terres emblavées, Emblaveures, Emblures*, in Senonensi art. 193. Altisiod. art. 64. Meldensi art. 70. Vide Bractonum lib. 4. Tract. 1. c. 14. & Fletam lib. 2. c. 41. §. 1. Hinc *Embleer* nostris olim usurpatum, pro *impedire*, sic ut quis dicatur *Embleé*, qui re aliqua difficili ita occupatur, ac distinetur, ut aliis animum adjicere non liceat: ut sunt *terræ imbladatæ*, quæ semen aliud non admittunt, ut quippe jam occupatæ. *Le Voyage d'Outremer du Comte de Pontieu MS. Sire, n'en doutez mie que dou meneur Esquier que vous avez, serés vous plus emblaez, que de moi.* Charta an. 1282. in Hist. S. Mariæ Suession. p. 466. *Et se ces maisons estoient emblaées d'autres gens, &c.*

Debladare & *Debladiare*, in Chartis suprà laudatis, *blada metere, secare. Deblaver*, in Consuet. Altisiodorensi art. 117. Consuetudo Dunensis art. 53. *En saison que les fruits & desblées sont en terre, &c.* Adde Consuet. Aurelian. art. 74. 141. 156. 445. & *de Menethou sur Cher* art. 4. *Desbleure*, in Altisiodorensi art. 22. & Nivernensi cap. 3. art. 3. Charta an. 1300. in Regesto Philippi Pulcri an. 1300. Tabularii Regii n. 54. *Derechef que li bourgeois puissent bleer & desbleer leurs heritages toutes fois qu'il leur plaira, &c.*

Bladataria, Ædes in qua reponuntur *Blada*, seu segetes demessæ. Charta Radulfi Abbatis Fiscanensis in Tabular. Fiscan. fol. 33. *Bladatariam nostram de Argent cum masura quæ fuit Hugonis — dedit Ecclesiæ Fiscanensi. Domus bladagii*, in Charta suprà laudata. In Monastico Anglic. to. 3. p. 14. hæc habentur: *Salva Capella S. Nicolai de Abbendon, seu bladataria, sive investitura 4. acrarum, duarum videlicet de frumento, & duarum de avena, quas eadem Capella S. Nicolai de Abbendon nomine decimationis de dicto dominio annuatim percipere consuevit.*

Bladata. Vide *Bicocaria*.

BLAE & *Bludie*. Leges Burgorum Scoticorum c. 87. *Si quis verberando aliquem fecerit blae & bludie, ipse qui fuerit blae & bludie, priùs debet exaudiri, si priùs venerit ad querimoniam suam faciendam, &c.*

BLAERIA, Gallis, *Droit de Blairie*, jus pascendi pascua in *Bladariis*, seu agris, in quibus *Bladum* vel triticum demessum est, quod soli feudi domino, qui *Seigneur Blayer* dicitur, intra suam jurisdictionem, & illius vassallis & subditis competit, ita ut vicinis alterius jurisdictionis ea facultas interdicta sit. Vide Consuetud. Nivernensem cap. 3. art. 1. & seq. & ibi Coquillium quæst. 263. Legi præterea in Adversariis MSS. Augusti Gallandi Patroni Parisiensis celeberrimi & doctissimi, vocem *Blairie*, in Episcopatu Matisconensi interdum sumi pro præstatione aliquot *garbarum bladi* tempore messis, à tenentibus, verbi gratiâ sex *garbarum sicalæ*, & in agris pinguioribus sex *garbarum frumenti*: & de

familiis, quæ non tenent *boves aratorios*, 3. *garbarum*, & de singulis familiis sex ovorum in festo Paschatis. Cujus quidem præstationis gratiâ dominus tenetur nominare in media Quadragesima duos *Messarios* qui messes & vineas rectè custodiant, & in forefacto deprehensos in loci carceres adducant. Charta an. 1248. in Bibliotheca Cluniacensi p. 1515. *Inventum est nos in tota terra dicta Cluniacensis Ecclesiæ, infra terminos antedictos, nullam justitiam altam vel bassam, Blaeriam, aut Praeriam, aut usagium — aut aliquod jus habere.* Alia an. 1278. ibid. p. 1533. *In quibus (terris) ego & heredes mei nullam habebimus Blaeriam, seu jurisdictionem.* Aresta an. 1266. in 1. Regesto Parlamenti fol. 45. *Dicebat quod —— esset in saisina justitiæ & Blaeriæ totius terræ suæ, &c.* Est autem propriè *Blaeria*, ager cum ipsa messe. Consuet. *de Resai* in Biturigib. art. 12. apud Thomasserium: *Bleds en bleerie, & vignes en vignobles sont gardables & defensables, &c.*

BLAKMALE, Tributum quod Angli vel Scoti invicem limitanei potenti alicui limitaneo, pendebant, ut à prædonibus ultro citroque incurrentibus tuti essent. Ita verò appellatur, quod juxta pendentium tenuitatem ære vel obsoniis plerumque præstaretur, non argento; vel quod tenue esset, ac æreum nomisma, quod etiam nostri *Blanque*, seu *Blanche-maille* dicunt. Saxonibus & Anglis quippe Blac & Black, est niger, maille, minutior moneta ita appellata. Hinc frequens Picardis nostris loquendi formula, de eo qui ne unum quidem denarium habet aut possidet: *Il n'a pas une blanque maille.*

BLANCA. Vide *Blancus.*

BLANCHARDUS, Color equi. *Le Roman de Gaydon MS.*

Tint un espié, si ot brochié blanchart.

BLANCHIATURA. Patent. Edwardi II. Regis Angliæ memb. 12. part. 2. *Thomas Comes Lancastr. — concessit 10. sol. 4. denar. reditus exeuntes, de quibusdam jumentis in villa de C. &c. & cum blanchiatura redditus prædicti, recipiendum per pondus, sicut dictus Comes eum recipere solebat.*

BLANCUS, Monetæ minutioris argenteæ, vel ære & argento mixtæ species, vulgò *Blanc. Solidi blanci*, in Charta Joannis Regis Angl. in to. 1. Monastici Angl. p. 352.

Blanca, eadem notione, in Domesdei tit. Norfolc. *Totum valebat tunc 7. & dimid. blancas, cum consuetudine 30. solidor.* Vide *Albus.* De vocis *Blancus*, pro *Albus* Etymo, vide Octav. Ferrarium in Orig. Ital.

BLANDA. Fleta lib. 2. c. 41. §. 2. *In bosco, — in blandis, brueriis, mariscis, turbariis.* Sed legendum videtur *landis.* Vide *Landa.* Aliàs in Comitatu Forensi, *Blande*, pro *foagio* accipitur: unde proverbium, *Feu mort, blande cesse.* Vetus Charta: *Pour blande, avoine deux rai, deux gelines rendables avec lots & ventes, &c.* Rursum: *Pour blande, taille baptizée, avoine, &c.*

BLANDIMENTUM, Consensus. Vetus Notitia exarata sub Lothario Imp. an. 840. apud Sammarthanos in Episcopis Massiliensibus n. 17. *Et dixerunt per illud sacramentum, quod ipsi juratum habebant, quòd diebus vitæ eorum, & temporibus Lethulfi Comitis, qualiter in ipsis præceptis continebatur, taliter ad ipsam casam Dei præfatam de ipso teloneo semper viderant, qualiter Vicedominus, vel ejus ministerialis S. Victoris cùm suos participes in omnibus ordinassent absque blandimento de Comitibus vel Vicariis Arelatensibus.*

Blanditia, Consensus, laudamentum. Tabularium Ecclesiæ Gratianopolitanæ sub Hugone Episcopo fol. 48. *Qui debet apprehendere de prædicta roveria quidquid necessarium illi fuerit, tamen cum licentia vel blanditia de ipsis Dominis qui ipsam roveriam possident atque defendunt.* Vide Raguellum in voce *Reblandir.*

BLANDITIUM, Κολάκευμα, in Gloss. Gr. Lat. Blanditiæ, Gallis *Blandices.*

BLANDIOSUS, Gloss. Lat. MS. Regiæ Bibl. *Affabilis, magni favoris, Blandiosus.* Infrà: *Blandiosus, Affabilis.*

BLANHORNUM. Leges Adelstani de Hundredis cap. 8. *Pecoris ticimium, & canis oppa, & blankornum, horum trium singulum est, unum solidum valens, & unumquodque reputatur melda, id est manifestatio.* Saxonibus blan est *cessatio*, hopne, *cornu* quod inflatur. Pro voce *ticimium*, Somnerus reponendum putat *tintinnum*, i. tintinnabulum.

BLANPUM, Papiæ, *Genus navis.* Sic duo MSS. Editus habet *Blandum.*

BLANX, *Scabellum.* Glossæ MSS.

BLASERIUS, Incendiarius, vox Saxonica, à Blaҫe, vel Blæҫe, fax, tæda, torris, unde Anglis *blasser*, ustulare. Leges Athelstani Regis Angl. apud Bromptonum: *Dictum est de blaseriis & murdritoribus, ut augeatur hujus abnegationis tripliciter, & majoretur judiciale ferrum, ut appendat 60. sol.* Hinc forte nostris *blesser.*

BLASMA, Reprehensio, Galli *Blasme.* Constitutiones Cataloniæ inter dominos & vassallos MSS. cap. 51. *Si Miles qui emit castrum, est ita honoratus homo, ex quo Castlanus possit esse suus homo sine verecundia & reprehensione seu blasma, &c.* Vide *Blasphemia.*

BLASPHEMARE, Vituperare, damnare, culpare, infamare, nostris *Blasmer*, Italis *Biasimare.* Anonymi Epist. 7. to. 9. Operum S. Hieronymi: *Quod nobis etiam ut non in Dei Martyres accidat, præcavendum est, si eos quos prior ætas insecuta est, nostra blasphemet.* Gregorius Turon. lib. 5. Hist. c. 46. *Sacerdotes Domini assiduè blasphemabat.* Adalardus in Statutis Corbeiensis Monasterii lib. 1. cap. 1. *Ne propter aliquam turpitudinem illarum religio Monasterii blasphemetur.* Constantinus Africanus lib. 5. Commun. locor. medic. cap. 15. *Quicunque ergo comesturus est azymos panes, vel alios superius blasphematos, comedat eum cum calidis atque diureticis.* Mathæus Vindocin. in Thobia:

Nubat honos oneri, nec onus blasphemet honoris
Præsidium, nec honor diffiteatur onus.

Utuntur passim Scriptores, Fredegarius cap. 42. 80. Gesta Dagoberti Regis c. 46. S. Columbanus in Pœnitent. sub fin. Dugalus adversus Claudium Taurinensem pag. 8. Aimoinus de Vita S. Abbonis cap. 9. lib. 4. Hist. cap. 35. Dudo lib. 1. & 2. de Gestis Normann. p. 77. 81. Capitula Legis Salicæ. cap. 3. §. 6. Leges Langob. lib. 2. tit. 52. §. 23. Chilienus in Vita S. Brigidæ cap. 7. Ordericus Vital. p. 471. 806. Leo III. PP. Epist. 1. &c.

Blasphemare judicium, idem quod *falsare sententiam*, hanc scilicet tanquam falsam impugnare, & ab ea appellare: formula etiam recepta apud practicos nostros, *Blasmer une sentence.* Olim autem qui ante judices litigaverat, dato judicio stare, aut ab eo statim appellare tenebatur, & interim dum alterum è duobus elegisset, custodiæ mandabatur: qui si appellasset, ad palatium cum *apostolis* in libera custodia deducebatur, donec ejus causa discuteretur. Capitulare 2. & 4. an. 805. c. 8. & lib. 3. Capit. c. 7. *De clamatoribus vel causidicis, qui nec judicium scabinorum acquiescere, nec blasphemare volunt, antiqua consuetudo servetur, id est, ut in custodia recludantur, donec unum è duobus faciant, &c.*

Blasphemia, Criminatio, insimulatio, Gall. *Blasme.* S. Augustinus lib. 2. de Moribus Manichæor. cap. 11. *Est blasphemia, cùm aliqua mala dicuntur de bonis. Itaque jam vulgò blasphemia non accipitur, nisi mala verba de Deo dicere, de hominibus namque dubitari potest.* Appendix ad Gregor. Turon. cap. 51. *Liberare poteras de blasphemia hanc causam.* Capitulare 1. an. 810. c. 10. & ex iis Capitula Caroli C. tit. 39. *De latronibus qui magnam habent blasphemiam.* id est, infamiam. Adde Capitulare 1. Caroli M. an. 802. c. 13. 35.

Blasphemium, Italis *Biasimo*, eadem notione: occurrit apud Commodianum instr. 31. Gregorium Turon. lib. 8. cap. 30. 41. lib. 9. c. 40. lib 10. c. 9. Fredegarium cap. 51. Germanum Episc. in Epistola quæ habetur to. 1.

Hist. Franc. p. 856. Leonem III. PP. Epist. 1. &c.

Blasphemus, Infamis, in Capitul. Caroli Cal. tit. 39. §. 2. pag. 393.

BLASTO. Papias: *Blasto, cubicularius.* Isid. in Gloss. *Blato, cubicularius, hospitalis.* Eadem occurrunt apud Joan. de Janua, & in Breviloquo, in *Blasto.* Ugutio habet, *Blaso, cubicularius, hospitarius.* Vide *Blato.*

BLATEA, *Id quod de calceamentorum soleis eraditur, seu lutum ex itinere in calceamentis collectum.* Ugutio.

BLANDICELLUS. Ugutio: *Blandulus, aliquantulum blandus: unde blandicellus dicitur, unde Blandicella dicuntur verba diminutiva.*

BLATO, onis, *Cubicularius, Hospitalarius.* Ugutio, qui vocem deducit à *Blatero, as.* Vide *Blasto.*

BLATTA, Vermiculus, qui è *Chermes*, ut Arabes vocant, & è cocco sanguinei coloris erumpit. Paulus Diacon. in Gloss. *Blatta, genus purpureum vermis. Blattam, bestiolam* esse etiam ait Marcellus Empir. cap. 34. pag. 233. *Glis sive Blatta*, apud eundem cap. 9. p. 82. Postea pro ipsa purpura, seu purpureo colore usurpata vox. Lex 1. Cod. Quæ res venund. non poss. *Purpuræ, quæ Blattæ, vel oxyblatta, atque janthina dicitur.* Lampridius *Funes Blatta, & serico, & cocco intortos* dixit. Sed hæc jam nota ex his quæ pridem adnotarunt Turnebus lib. 18. Adversar. cap. 17. Cujacius, Casaubonus, Salmasius, Savaro, Jacobus Gothofredus, & alii passim. Nos etiam quædam observavimus ad Alexiadem pag. 275.

Blattam Tyriam commendant Sidonius Carm. 5. Senator lib. 1. Epist. 1. Anastasius, & alii. *Byzanteam*, idem Anastasius pag. 150. 151. 152. 153. *Neapolitanam*, idem in Leone III. Serapion libr. Aggregat. *Blattæ Byzantiæ sunt ex ungulis Ostracorum, & sunt coopercula quibus teguntur in foramine suo, & meliores sunt quæ vergunt ad albedinem, & sunt odoriferæ, quorum odor trahit aliquantulum ad odorem Castorei.* Actuario, βλάττιον Βυζάντιον, ὄστρεον τῆς ῥινὸς τῆς πορφύρας, os nempe anterius purpuræ, cujus appellationis rationem exponit Leonhardus Fuchsius lib. 1. de Composit. medicamentor. Adde eundem ad Myrepsum sect. 1. cap. 1. 21. & 451. Ruellium lib. 1. de Natura Stirpium cap. 7.

Interdum & sæpe *Blatta*, pro ipso serico *blatta* tincto usurpant Scriptores, quam *sericoblattam* vocat Lex 10. Cod. de Murileg. quo sensu βλάττιον usurpavit Anna Comnena pag. 93. Fortunatus lib. 2. de Vita sancti Martini:

Inlita Blatta toris, aurumque intermicat ostro.

Blattum dixit Anastasius in Gregor. III. *Vela serica ornata blatto.*

Blattin, idem non semel usurpat, pag. 143. *Vela de blattin, cortina de blattin*, & alibi passim.

Blatteus, Purpureus, apud Senatorem lib. 5. Epist. 34. Anastas. in Vit. PP. pag. 34. Vopiscum in Aurelian. & alios.

Blattea, pro *blatta*. Fortunatus lib. 2. Poëm. 3.

Serica cui niveis agnata est blattea telis.

BLAVA, *Blavium*, Italis *Biava*, idem quod *Bladum*, etsi Pergaminus observet scribi *Biada*, non *Biava*. Charta Papiensis an. 1179. MS. *Utrum commune & homines Portinaghi — ducere tenerentur blavam eis impositam in Papiam, vel non, — quòd non duxerunt & præsentaverunt in Papia blavam eis primo anno impositam.* Alia an. 1345. *Potestas teneatur facere jurare omnes molendinarios — & custodire granum & blavam, quod & quæ ad manus pervenerint, & accipere suam rationem tantùm, & non ultrà.* Ibidem: *Si collegerit herbam in alienis blavis vel leguminibus, solvat, &c.* Bulla Innocentii IV. pro Ecclesia Ferrariensi: *Vel ipsarum decimarum, tam in frumento, bordeo, faba, melica, & alia blava & leguminibus, quàm in vino, &c.*

Blavium, eadem notione in Tabulario Absiensis Monasterii: *Dederunt — quarteria 7. blavii, quæ habebant de arbanno in terris de Peloella, &c.* A *Blava*, & *Blavium*, dictus *Blavier* in Statutis Leodiens. art. 21. *Sergeant Blavier*, in Consuetud. Altisiodor. art. 270. *Messarius*, qui messium, seu frugum custodiæ invigilat.

BLAVUS, *Blavius*, *Blavius*, *Bloius*, Color ceruleus, ex Germanico *Blaw*: nostri *Bleu* dicunt. Salmasius ad Tertulliani Pallium, vocis etymon à Latino accersit, censetque *blutum*, seu *bleu*, dictum quasi *ablutum* & *dilutum*: quomodo *butum* pro *imbutum* habetur in Glossis Isidori. Joannes Ruellius lib. 1. de Natura stirpium cap. 7. *Quod hactenus Galli nomen blavei pro blatteo retinuerunt, coloris genus satis dilutæ purpureæ, nec quovis modo saturatæ, ad cæruleum aliquatenus accedentis, &c.* Cap. 134. *Trivialis, ut creditur, flos est, in frumentario nascens agro, & hortis quoque rusticorum & puellarum corollis, calyce rosarum, sed squaroso atque tristi, plurimis stipantibus cæruleis barbulis, unde partim à summa cærulei coloris gratia Blaveolos lingua nostra blaveum appellante cæruleum.* Matthæus Silvaticus: *Isatis — est herba qua tingitur blavetum, & dicitur blavum.* Alibi: *Sandarax, est herba de qua tingitur blavus color.*

Blavus. Joannes Monachus in Vita S. Odonis lib. 3. *Non induebantur similia* (vestimenta,) *sed colorata, quæ nos vulgò vocamus blava.*

Blaveus. Albertus Argentin. pag. 121. *Ipse autem met Ludovicus duodecimus in armis blaveis cum albis crucibus, ne cognosceretur, absque signis regiis apparebat.* M. Chronic. Belg. pag. 319. *Clypeum blavei coloris, cui literæ aureæ per obliquum declinantes inerant. Blaveæ purpuræ*, apud Vincentium Belvac. lib. 32. cap. 30. *Clypeus blavei coloris*, apud Gobelinum Personam ætate 6. cap. 73. Vide *Bloius.*

Blavius. Chronicon Sclawicum editum ab Erpoldo Lindenbrog. c. 30. *Sub parvo blavio lapide — ossa ejus quiescunt.* Occurrit etiam in Chron. Windeshem. l. 1. c. 31. l. 2. c. 44.

BLAVOTINI, *Bloetini*, Militaris factio in castris Flandriæ Comitis, Philippo Augusto regnante. Rigordus an 1213. *Bloetinos* vocat, ut & Willelmus Armoricus lib. 2. & 9. Philippidos, qui videtur innuere gentem fuisse hac appellatione, eam Flandriæ partem, quæ Furnas spectat, incolentem, ubi & *Ysangrinos* collocat:

Inde movens iterum, classis legit æquoris undas,
Quod Bloëtinorum candentia littora lambit,
Quaque marescosos extendit Flandria campos,
Et qua bellipotens media inter prælia terram
Sulcat Ysangrinus, gladio munitus & hastâ,
Qua sola Furnus arat finibus vicina marinis.

Et lib. 9.

Jam sua per speculas Bloëtinus signa levavit,
Omnis Ysangrinus, Furnites, Belga sub uno
Cœtu, Ferrando Comiti se consociarunt.

Versus Furnas illos pariter statuit Lambertus Ardensis pag. 258. dum enarrat bellum à Mathilde Lusitana Philippi Comitis Flandriæ vidua Furnensibus illatum: *Eo maximè quod Blavotinos nunquam domare vel subjugare potuit.* Alio loco, bellicâ virtute, & animi magnitudine præstitisse Blavotinos scribit: *aliique parentes ejus amici, utpote viri fortes, ausim dicere Blavotinorum patres & auctores.* Vide Chronicon Andrense an. 1281. Meierus ann. 1206. & Malbrancus lib. 11. de Morinis cap. 7. à *Blavotorum* familia appellatos volunt. Certè in Charta Philippi Alsatii Flandriæ Comitis an. 1181. apud Miræum in Diplom. Belg. lib. 2. cap. 44. *Riquardus Blavoet de Furnis* subscribit.

BLENECTA, Species quædam anserum parvarum, apud Fridericum lib. 1. de Arte venandi cap. 6.

BLENONES, Papiæ, *Impudici, hircones.* Ugutio: *Blennus, stultus, hircosus, impudicus. & hæc blenenia, stultitia.*

BLESSAGHA. Charta Henrici Regis Angl. pro Abbatia de Cormeliis in Normannia, tom. 2. Monastici Anglic. pag. 963. 964. *Et ad prædictum manerium unam Blessagham, & carbonem in nemus suum,* (aliàs *in nemore suo*) *ad blessagham sustinendam.*

BLIAUDUS, *Bliaus*, *Blialdus*, Vestis species. Tabular. Abbatiæ S. Amantii Inculism. *Dedit pro placito isto 20. sol. & unum bliaudum canabinum.* Tabular. Divion. apud

Perardum: *Dederunt Cappam & Bliaudum.* *Bliaudus fustaneus*, in Tabulario S. Albini Andegavens. Gaufredus Vosiensis part. 1. cap. 72. *Mulier, cui brachia manusque natura negavit, pedibus camisias & bliaus, ac quaslibet vestes forcipibus inscindebat.* Le Roman de Garin:

Onques la maille del blanc haubert treillis,
Ne li valut un bliaut de samis.

Alibi:

Ens en lor Chambres s'en entrent por vestir,
Vestent bliaus & peliçons ermins,
Et afublerent les mantiax sabelins.

Idem de Pipino Rege:

En une garderobe li Rois en vint,
Vest un bliaut, gentement li avint,
Et affubla un mantel sabelin.

Le Roman de Thibaud de Mailly MS.

Bourgeois n'i auront pas
Robe vaire ne bure,
Dames n'i auront pas
Bliaus à forreure.

Le Roman d'Alixandre MS.

Et est li bliaus & la chemise
Dont la pucelle estoit vestuë, &c.

Le Roman d'Aubery MS.

Ist de la tente par mal grant aatie,
Tous dessublés en bliaut de Sulie.

Le Roman de Parise la Duchesse MS.

Frere, qui vos a si vos bliaut desirrer.

Infrà:

De mult riche bliaut fut la Dame parée.

Cambro-Britannis *Bliand* est sindon.

Blialdus. Tabularium Prioratus de Paredo fol. 32. *Dedit ipsi Widoni 20. sol. & uxori ejus caligas, & filio ejus unum blialdum de fustanio.* Fol. 75. *Et unusquisque de filiis suis habuit unam tunicam de fustanea:* Quibus extremis verbis subscriptum legitur ex minio unum *blialdem.* Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 59. *Accepi autem pro ista gurpitione —— unam mulam, & 136. solidos, & unum blialdum de fustanio.*

Blisaudus, in Statutis Massiliensibus MSS. lib. 2. *De Blizaudo sendati cum frezio, &c. de blisaudo dominæ consuto cum serico.*

BLIDA, Machina bellica. Rolandinus in Chronico lib. 5. cap. 15. *Dum autem Eccelinus cum blidis & aliis instrumentis impugnaret Anoale fortissimè.* Cambro-Britannis, *Blif*, est catapulta: *Blie*, Danis, ut est apud Pontanum in Chorographia Daniæ pag. 799. Loccenius pariter lib. 3. Antiq. Suecic. cap. 2. observat in veteri Glossario Teutonico-Latino *Bliide* verti machinas ac tormenta. Certè *Blida*, pro *Bidda*, legendum videtur in Chronico Richardi de S. Germano an. 1239. *Ingenia quæ Biddæ, Dominæ, & Mangonelli fiunt, Imperatore mandante.* Vide V. Cl. Andream Felibianum lib. 1. de Architectura pag. 103.

BLIDALIS. Vide *Bliaudus.*

BLISAUDUS. Vide *Bliaudus.*

BLISSARE, Balbutire, inarticulatè loqui, quod faciunt *Blæsi.* Anonymus de Mirac. S. Bertini cap. 4. *Ipsa eadem verba, quia aliud loqui nescivit, blissando respondere tentabat.*

BLITEA, *Stultitia.* Papias.

BLITTEN. Papias: *Gluten, —— confectio quædam, qua glutinatur aliquid, vulgò Blitten.* Ita MS. Editus verò habet *Blittens.*

BLOCUS. Aresta an. 1294. in Regest. Parlam. B. pag. 110. *Quintus articulus talis est, videlicet de bloco, qui erat apud Atrebatum apud Pontem S. Vedasti, in quadam platea, in qua lavantur tentoria: qui blocus ibi fuit à tempore à quo non extat memoria, &c.* Vide *Imblocare.*

BLODSTODIA, Cruentatio, sanguinis emissio. Ex Anglico, *Blord-shotten*, cruentatus, & Blod Saxonico, *sanguis.* Vide Leges Henrici I. cap. 78.

BLODWITA, Pœna, mulcta effusi sanguinis. Ex Saxon. blod, sanguis, & pite, seu *wita*, mulcta, emendatio. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 39. *Qui blodwytam, id est, forisfacturam sanguinis fecit, reus est.* Occurrit etiam cap. 23. 37. 70. 81.

Blodwita, Fletæ lib. 1. cap. 47. §. 15. *est quietantia misericordiæ pro sanguinis effusione.* Ita etiam Rastallus: *Bloodwit, est quietum esse de amerciamentis de sanguine fuso, —— quia wit en Anglois, est misericordia en Latin.* Charta Ranulfi Comitis Cestriæ in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 767. *Concedo etiam dictis Monachis —— quòd habeant liberam curiam, & tholneum, & assisam panis & cervisiæ, & uthesium, & blodwit, & catalla felonum.*

BLOETINI. Vide *Blavotini.*

BLOIRE, de avibus rapacibus dicitur, cùm earum oculi conteguntur, ex Gallico *Eblouïr*, oculis caliginem affundere: quòd quibus oculorum acies perstringitur, omnia *bloia*, seu cærulea videantur. Fridericus lib. 2. de Arte venandi cap. 37. de Falconibus: *Postquam verò capti sunt, —— sunt oculi eorum contegendi & claudendi, ne hominem videant: & hujusmodi actus appellatur ciliare, seu bloire.* Vide Guillelmum Tardivum Podiensem in libro Gallico de Aucupio cap. 11. & infrà in *Ciliare.*

BLOIUS, idem fortè quod *Blavius*, color cæruleus, vel certè quivis color, ut *blaveus*, apud Joan. Monachum in Vita S. Odon. ex Saxonico Bleo, & Bleoh, color quivis Somnero, etsi Bleo eidem sit etiam cæruleus; aney-bleoy, unicolor. Bulla Gregorii IX. PP. pro Benedictinis: *Monachi non incedant sine cuculla & flocco: licèt sine cuculla & capa regulari, non bloia & sumptuosa.* Statuta Hugonis Abbatis Cluniac. *Honestè se habeant, nec sine cuculla & frocco, vel sine cuculla & cappa, quam præcipimus esse regularem, non sumptuosam, non bloyam, vel sine postella, &c.* Vide *Bloire.* Apud Vaceum Canonicum Cadomensem in Historia Ducum Normanniæ scripta an. 1160. de Richardo I. *Bloie*, videtur esse *Blondus*, seu flavus.

Cheveleure ont bloie, mais à rousset troubla.

Infrà:

Cheveleure bloie auques rechercelée.

Ita *le Roman de la Violette MS.*

Vairs ot les ieux, & les crins blois.

Li Chastellains de Coussi:

Tout tans m'est li cuers en joie,
Quant ja su biauté devis,
Sa chevelure bloie
Ses blans dois lons & traitis,
Son gent cors, & son clair vis, &c.

Blodus, in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 170. & infrà non semel.

BLOYHORN. Vide *Cinnitum.*

BLUDIE. Vide *Blae.*

BLUET. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 831. *Vestimenta autem dabunt mihi de grisenq, vel halberget, & pellibus agninis; uxori autem meæ, ad carius bluet, & (ex) pellibus similiter agninis.* Tom. 3. pag. 90. *Supertunicas clausas de nigro brunetto vel bluetto, cum mantello de nigro panno, &c.*

BLUNDUS, *Blondus*, Color capillorum flavus, qui nostris *Blond*, Græcis ξανθὸς, luteus dilutior: à Saxonico Blonde, mixtus, Blonden, tinctus, intinctus, imbutus, fucatus. Nam rutilus color fiebat arte quadam, & specierum mixtione, verbi gratiâ lixivio & sapone, ut pluribus probat Cluverius lib. 1. Germ. Antiq. cap. 16. Ugutio & Joannes de Janua: *Flavus, est qui vulgò dicitur Blundus.* Hist. Rerum Laudensium Ottonis Morenæ pag. 125. *Erat spissus corpore, mediocris staturæ, capillis blondis, &c. Capilli blundi*, apud Michaëlem Scotum de Physion. cap. 44. 47. 59.

Blondus, in veteri Charta à Spelmanno laudata: *Sicut Rogerus de Garneio pater suus, tenuit tempore Regis Willelmi blundi avunculi sui.* Loquitur de Willelmo Rufo Rege Angliæ. Rufus quippe est rutilus color, quem

Blondum dicimus. De vocis etymo vide conjecturam Octavii Ferrarii in Orig. Ling. Ital. V. *Biondo.*

BLUTARE. Lex Langob. lib. 1. tit. 18. §. 1. *Si caſam cujuſcunque blutaverint, aut res eorum tulerint.* Ubi Gloſſ. *Blutaverit, evacuaverit.* Item: *Blutare, expoliare, Bloten.* Editio Heroldi habet, *Bluttaverint.* Noſtris, *Blutter*, eſt *farinam incernere.*

BLUTHURA, Leve vulnus, quod Galli *Bleſſeure* dicunt, à quibus fortè orta vox, niſi hanc à Germanis ii acceperint. Burchardus Epiſcopus Wormacienſis in Lege Familiæ: *Si autem cum pugno, aut aliquo levi flagello, quod bluthuram vocant, aliquem percuſſerit, &c.*

BOACHIERS, Machinæ bellicæ ſpecies. Sanutus lib. 3. part. 12. cap. 21. *Et poſtea fecit approximare orificio foſſarum boachiers multos, multumque ſibi vicinos, à turri S. Nicolai, uſque ad Sbaralium Dom. Odoardi: & poſt le boauchiers, fecit erigi plures carabagas projicientes magnos lapides.*

BOALARE, in Foris Aragonenſibus, *idem eſt quod Vetatum, & non poteſt fieri ſine licentia domini Regis per homines alicujus villæ vel loci, niſi quantum continet una balliſtata: quia alias per indirectum defraudarentur homines locorum convicinorum in ſuis paſcuis foralibus, quia non poſſent paſcere ibi de ſole ad ſolem, & de area ad aream. In boalari ſuo ſi quis invenit oves paſcentes, poteſt de die occidere unam ovem. Si verò de nocte, poteſt occidere duas oves, &c.* Michaël *del Molino* in Repertorio Fororum Aragon. Vide *Defenſum*, & *Vetatum.*

BOANOSA. Monachus Egoliſmenſis in Vita Caroli Mag. an. 798. *Adefonſus Rex Galliæ & Aſturiæ prædata Oliſippona, ultima Hiſpaniæ civitate, inſignia victoriæ ſuæ boanoſas, mulos, captivoſque Mauros Domno Regi Carolo per Legatos ſuos Frojam & Baſiliſcum hiemis tempore miſit.* Ubi loci incertus auctor Vitæ ejuſdem Caroli & Annales Francor. habent, *inſignia victoriæ ſuæ, loricas, mulos, &c.* Eginhardus verò in Annalib. *Mauros videlicet ſeptem, cum totidem mulis atque loricis, quæ licèt pro dono mitterentur, magis tamen inſignia victoriæ videbantur.* Ex quibus conficit Meurſius σωσωνίας, vel σουσωνίας, pro βοανόσας, legendum apud Monachum Egoliſmenſem. Moſchopulo lib. περὶ χεδῶν Σουσώνιον, Latinis idem ſonat quod Græcis φολιδωτὸν ὅπλον, ſeu *lorica*: σωσώνιον habetur apud Joannem Diaconum ad Scutum Heſiodi. Σοῦσον, pro veſtis ſpecie, occurrit apud Joan. Tzetzem Chil. 1. cap. 29.

Τοιοῦτον τὸ ἱμάτιον ὑπῆρχεν Ἀγυπιδεύς,
Ἦν σοῦσον ἁλουργὲς πεντεκαιδεκαπηχυαῖον,
Ἔχον μὲν ζῶδα, καὶ θεούς, καὶ Περσικά, καὶ σοῦσα, &c.

Sic autem fortean dicta ejuſmodi veſtis à Suſis, Perſidis Metropoli.

BOBLA. Gloſſ. Ælfrici: *Bobla*, ꝼloꝺ. Ubi Somnerus, *fortè biblus, vel byblus, papyrus bibula*, Belgis, *Vloedpapier.*

BOBELLUM, Bovile, Bubile. Gloſſ. Saxon. Ælfrici: *Bobellum*: ꝼalꝺ, i. ſtabulum.

BOBONES. Vide *Bubones.*

BOCA. Vide *Bauca.*

BOCARIA, ex Gallico *Boucherie*, Macellum, in Charta an. 1246. apud Sammarthanos in Epiſcopis Aptenſib. p. 177. *Bocaria caſa*, in Chronico Beneventano S. Sophiæ p. 584.

BOCHARIUS. Ælfricus in Gloſſar. Anglo-Saxon cap. de Piſcibus: *Delphin, vel Bocharius, vel Simones*, mereſpin. Ubi Somnerus, f. *Boca*, vel *Phoca.*

BOCHELLUM, Oſtium fluvii. Charta S. Bernardi Abbat. Clarevall. anni 1145. in Tabulario Epiſcopatus Autiſiod. *Ad molendinos Epiſcopi de Regio amne tale debet eſſe bochellum, quod navibus aſcendentibus & deſcendentibus pervium ſit.*

BOCLAND. Vide *Liber.*

BOCLERIUS. Vide *Buccula.*

BOCONES, Papiæ, *Stulti, ruſtici.*

BOCLARIS, *Bocularis.* Vide *Baucalis.*

BODA, *Bodium*, Habitatio, manſio, ex Theutonico & Cambro-Britannico *Bod.* Flandris verò & Theutonibus *Boden* eſt fundus, latifundium. Charta Waldemari Regis Daniæ an. 1326. apud Iſaacum Pontanum lib. 7. Hiſt. Dan. p. 443. *Omnia quæ ſub pondere vendi ſolent, poſſunt* (nautæ & aurigæ) *in ipſorum bodis, ſive vicæn, vendere & alienare, & cum ſtatera Colonienſi & pondere debito trutinare.* Infrà: *Nullus ipſos ſuper eorundem vicæn in ipſis bodis, ſine eorum voluntate deſtruendo, aut ab ipſis aliquid abſtrahendo, ab iis impediat aliqualiter, vel moleſtet.*

Bodium, idem quod *Boda.* Charta Euſtachii Comit. Boloniæ an. 1070. pro Lenſenſi Eccl. apud Miræum in Diplom. Belg. lib. 1. cap. 38. *Eccleſiæ quoque de Betay, & de Durgis, & bodii ejus partem dimidiam concedi & corroborari impetravimus à D. Lietberto, necnon bodium de Werchin.* Et infrà: *Niaule* (habet) *dimidium bodium, & unum curtile cum terra arabili.* Charta Balduini Comitis Flandr. an. 1066. apud Buzelin. lib. 2. Gallo-Fl. c. 13. *Dedit præterea bodium Eccleſiæ de Douleſmons Theſaurario, ut ex eo unoquoque anno Canonici 12. ſolidos recipiant in die ſolenni Apoſt. Petri & Pauli, &c.*

BODIA. Vide *Boja.*

BODINA, *Bodones, Bodula.* Vide *Bonna.*

BODIUM. Vide *Boda.*

BOEL. Andreas Suenonis Archiep. Lundenſis lib. 4. Legum Scaniæ c. 1. *Cujus dimenſione tota villa in æquales redigitur portiones, quas materna lingua vulgariter* boel *appellant, & nos in Latino ſermone manſos poſſumus appellare, earum fundis inter ſe, prædiiſque inter ſe, fundis ipſis adjacentibus adæquandis.*

BOERIUM. Charta Iſli Præpoſiti Eccleſiæ Toloſanæ apud Catellum in Hiſt. Occitan. p. 855. & Sammarthanos: *Et in hoc fevo dedit illis totam ſiglicem, & totum milium, & bolagium, & decimum de ſextaratis, boërium, & retrodecimum, &c.* Vide *Boarium.*

BOFFORDUM. Vide *Bohordicum.*

BOGA, *Bogia.* Vide *Bauca, Boja.*

BOGIS, Simus. Guillelm. Armoricus in Phil. Aug. an. 1202. *Petrus Bogis, quem à brevitate naſi, luſoriè tali nomine vocabamus.*

BOGRISIA. Vide *Bulgari.*

BOHORDICUM, noſtris *Bohourt*, vel *Behourt*, Haſtiludii ſpecies, vel certè quodvis haſtiludii genus, in quo nobiles adoleſcentes vires ſuas experiebantur. Lambertus Ardenſis: *In robur adoleſcere cœpit virile, ut illic bohordica frequentaret & torniamenta.* Hinc *Bordiare*, & *Burdare* in Mandato Regis Angl. ſuper juratis ad arma: *Ad turniandum & burdiandum.* Concilium Albienſe cap. 15. to. 2. Spicilegii Acheriani: *Trepidare quoque, quod vulgariter Biordare dicitur, cum ſcuto & lancea aliquis Clericus publicè non attentet. Trepidare*, porro propriè de equo dicitur, ſeu de eo qui equo *trepidanti* vehitur, vel *trepedario*, uti appellatur à Vegetio lib. 1. de Re veterin. c. 56. *qui va le trot. Behourder, Bohorder*, & *Border*, Scriptoribus Gallicis paſſim. *Le Roman d'Aubery MS.*

Emmi le pré ot quintaine levée,
Li jouvencel behordent par la prée.

Le Roman de Garin MS.

Aprés mengier ſe ſont as chevax pris,
Por bohorder iſſent hors de Paris.

Le Roman d'Alexandre MS.

Seignor, fait-il, tallant m'eſt pris,
Que de la lance & de l'eſcu
A aille a çoux faire une acointance
Qui davant vous boorder vint,
Bien voy que par maluais iſtiencent,
Et pour vos preſens ce me ſuis,
Quant boorder devant vous viennent.

Behordeis & *Bohordeis*, ipſum haſtiludium. Hiſtoria MS. Belli ſacri: *Et nommerent le jour de lor mouvoir au premier behordeis, û diex les amenroit.* In Tabulario Pinconienſi, *le jour du bouhordeis*, redditur *dies haſtiludii.*

ludii. Ubi *bouhordeis*, idem est quod *Bohordicum*, apud Lambertum Ardensem. Sic autem in eo Tabulario appellantur ludicra certamina paganorum & *burgensium*, quæ illi cum baculis & fustibus in campo obire solebant certis ac statis diebus, atque adeo 1. & 2. dominica Quadragesimæ, quæ inde *Bouhordis* appellantur in quibusdam Galliæ provinciis, uti habet Monetus in Inventario utriusque linguæ.

Eodem ferè sensu Florentini *Bagordare* dicunt, nempe pro *Giostrare*, ut *Bagordo*, *l'atto del far festa*. Ita etiam arma ipsa offensiva vocant, quibus in hastiludiis propriè sic dictis utuntur: quæ quidem videntur fuisse baculi ac virgulæ innocuæ, uti probavimus in Dissertat. 7. ad Joinvillam pag. 182. ubi plura de hocce ludicro certamine intexuimus. Letaldus Monachus lib. de Miraculis S. Maximini Abbatis Miciacensis n. 23. *Hinc pastiones canum, hinc cum scuto & virgula ludebant juvenes.* Unde fortè à voce *bohordo*, vel *bossordo*, uti vocem hanc effert Michaël *del Molino* in v. *Ludus*, quæ Hispanis & Vasconibus, genus quoddam junci majoris, bulla ac capitello instructi, significat, hastiludii istius species nomen sumpsit, quòd primitus iis juncis, virgularum vice, decertaretur, aut quòd eædem virgulæ juncorum istorum formam referrent. Vel à *Borda*, quæ in Glossis Isidori *clava* exponitur, quòd ejusmodi baculi clavarum instar essent. Vel denique à *burdis*, i. jocis ludicris, ut *bohodare*, fuerit ludere, ludicrum exercere. Vide *Burda*, & prædictam Dissertationem, in qua etiam *behorda*, pro imaginariis castrorum oppugnationibus interdum sumpta ostendimus.

BOIA, Compes, aut torques vinctorum. Festus: *Boiæ, genus vinculorum, tam ferreæ quàm ligneæ dicuntur.* Gloss. Lat. Gr. Κλοιὸς, *Boia*, *Eculeum*. Gloss. Anglo-Sax. Ælfrici: *Nervi*, *Boia*, ꝼotcopſa, *vel* ſpeoꞃ ſcacul, id est, compes, vel numella. Plautus in Asinaria: *Carceres, numellas, pedicas, boias, tortoresque acerrimos.* S. Hieron. lib. 5. in Hierem. cap. 27. in hæc verba, *Fac tibi vincula & catenas*, addit, *sive* κλοιοὺς, *qui Hebraïcè appellantur mototh, & sermone vulgari boias vocant.* Occurrit passim hac notione, apud Scriptores recentioris ævi, Isidor. lib. 5. Orig. c. 27. Prudentium, Metellum in Quirinalib. p. 105. 107. Orderic. lib. 6. p. 630. in Actis S. Quirini Mart. n. 7. 8. S. Babylæ Mart. n. 10. 12. in Actis ejusdem Sancti posteriorib. n. 6. in Vita S. Eparchii Abb. Inculism. cap. 15. in Passion. S. Lupercii Mart. apud Bosquetum p. 164. in Hist. Translat. S. Honorinæ n. 5. in lib. Miracul. S. Wlfranni n. 24. in Chronico Senoniensi lib. 2. c. 23. in Chron. Casinensi lib. 4. c. 58. in Gestis Guillelmi Ducis Norman. p. 182. apud Arnoldum Lubec. lib. 2. c. 26. Sugerium lib. de Administr. sua pag. 348. to. 2. Monastici Anglic. p. 890. in Martyrol. Notkeri & Usuardi 3. Kl. April. Anastasium in S. Theodoro, &c. Vide præterea Fullerum lib. 5. Miscellan. sacr. cap. 8. Salmasium de Modo usurarum pag. 812. & seqq. & quæ observavimus in Dissertat. 9. ad Joinvillam, ubi *Boias*, nostris *Buies* dictas ostendimus, easque descripsimus. De iis etiam *le Roman de Rou MS.*

Fu trouvé mort en la gaole
Grimont, si en fit grant parole,
Si come il est enchaanez,
O les buies fut enterrez.

Alibi:

Au derrain le prist Rou, & en buies le mist.

Rursum:

En aneaus & en buies les fist enchaainer.

Le Roman d'Aubery MS.

Lambert les fait en buies enserrer.

Le Roman de la Prise de Hierusalem par Titus MS.

Dedens un puis parfont, boscur & non voiant,
Firent un sege faire destros par dedevant,
Pilate i avalerent, qui forment vout plorant,
Au deus pertuis li botent les dous piez maintenant,
Unes buis li ferment, & el col un chargant,
Tost adés li feront tot contreval pendant,
Desus firent un huis merveillos & texans,
A bonne sereüre, & à verroil courant.

Infrà:

Fu Pilate deux ans dedans le puis parfont,
Li maus & li geimers le destraint & confont,
Droit à chief de deux ans l'en ont trait contremont,
Trestot avoit perdu le visaige & le front,
Des piez est si baillis des buis où il sont,
Qu'il n'estent desore por tot l'avoir del mont.

Ad boias etiam referenda quæ habet Gotselinus de Miracul. S. Augustini Cantuar. cap. 16. *In arctissimum cippum omni compede duriùs constrinxere. Addunt ferreas manicas manibus, & collaria ferrea in cervicibus, ita ut per medium maceriæ lapidei cubiculi transducta vincula obdurantur.* Et mox: *Juvenem — atrocioribus tormentis aggrediuntur. Stringuntur suræ, & ossa arctiori ligno incussis sudibus coacto, &c.* Quæ quidem illustrant quæ de *Berniculis* dixit Joinvilla. *Bove* dicuntur Jo. Villaneo lib. 6. cap. 37. *Buovo*, Matth. Villaneo lib. 9. c. 97. Vide Wenceslaum Bohemiæ Regem in carcere depictum apud Petrum Lambecium lib. 2. Comment. de Bibl. Cæsar. p. 752.

Boga, eadem notione. Passio S. Thyemonis Archiepiscopi Juvanensis: *Capitur, trahitur, nec repugnavit, sed indiguos pedes ferrea boga religatus subigitur.* Udalricus lib. 3. Consuetud. Cluniac. cap. 3. de Correctione Fratrum: *Et cùm fuerit comprehensus, faciunt quod visum fuerit, mittentes eum in carcerem, vel bogas. Carcer est talis in quem cum scala descenditur, nec ostenditur ostium, nec fenestram habet. De bogis quoque sunt quædam leviores, quædam graviores, ita ut inclusus nec in dormitorium ascendere possit, & tunc alias in custodia dormit.* Editor monet *boias* etiam legi. *Bogia* habet Papias. Mamotrectus 2. Reg. cap. 3. *Catena, boga qua pedes tenentur ligati.*

Baga. Isonis Magistri Glossæ: *Boia & Baga unum sunt. Bacæ, plural. sunt catenæ.* Alibi: *Baga ferrum dicitur, quo captiva sæpe mancipia strictis collis & manibus aguntur.*

Bodia. Anonymus de Miraculis S. Fidis cap. 14. *Dimissis cæteris illum unum jubet compedibus constringi, quos rustica lingua bodias vocat, quorum clavi, martello duriter obtusi, ut inextricabilis illa fieret connexio, ultro franguntur, ipsis etiam frustratim compedibus conquassatis.*

Inboiare, Κλοῖον περιτίθεσθαι, in Gloss. Gr. Lat. MS. Editum habet, Κλοιὸν περιτίθημι, *Imboia*, sed legendum *Imboio*. *Inboiatus*, apud Anastasium in Theodoro PP. pag. 48.

Porro videntur inde Itali vocem *boia* pro carnifice, seu tortore, accepisse, quasi is fuerit qui in *boias* reos mittit ac conjicit. Scio aliter viris doctis videri de hujus vocis origine.

BOISSONUS, ex Gallico *Buisson*, Minor boscus. Aresta Candelosæ an. 1266. pag. 47. *Asserebat quòd ipsa vendere poterat suum boissonum, qui est retro domum suam de Bellocampo, sine grueria & sine licentia Regis, &c.*

BOISTELLUS. Charta Anselli Episcopi Belvacensis an. 1099. *Donamus quoque Ecclesiæ B. Petri omnem omnino justitiam de molendinis quos Canonici habent in Belvaco & extra, infra duo milliaria, de faciendo boistello, de banno, de latrocinio, & de cæteris omnibus forisfacturis.* Fortè jus mensuræ faciendæ: est enim Picardis *Boistel*, mensura frumentaria, aliis *Boisseau*. Vide *Bussellus*.

BOLA, *Palma manus. Bolita, honor manus.* Ita Papias. Ubi Codex MS. habet, *Bolida, honor magnus.*

BOLENDEGARII, *Bolengarii*, Pistores, nostris *Boulengers*. Charta Hugonis de Castellonovo an. 1212. ex Tabul. S. Vincentii de Nemore: *Ammonitione bolendegariorum de Castellonovo, qui in præfato molendino de jure tenentur molere. Panifices seu Bolengarii, Panetaria seu*

Balengoria, in aliquot Chartis quæ habentur in Statutis MSS. *Bolengariorum & talemelariorum* Parisiensium. Vide Probat. Histor. Monmorenc. pag. 75. *Balengarii*, in Charta an. 1120. apud Sammarthanos in Abbatibus Vallis secretæ. *Boulens* dicuntur in Charta Peagiorum urbis Ambianensis, quæ est Philippi Comitis Flandriæ: *Quiconques fache pain à vendre ou vent en la chité, il doit 2. sols l'an, ou 28. denrées de pain, ou cascune semaine une ob. pour le loi de Boulens, de la Coustume de Boulens, &c.* Occurrit ibi non semel. Videntur pistores ita appellati, quòd panes in formam globorum, quos *Boules* dicimus, conficiant.

Bolhagium. Charta Henrici III. Regis Angl. tom. 2. Monastici Angl. pag. 281. *Et Alnetum inter duo inferiora molendina sua, & inter bolhagium & aquæductum.* An *boldagium*? Bolde, Saxonibus est villa, Bold, domicilium.

Bolidus. Vide *Lemiga.*

Bolla, vox Saxonica, Cyathus, vel hemina, seu mensura continens tres partes *Pintæ*, inquit Somnerus: *à Bole*, Anglis. Assisa de Ponderibus & mensuris, in Statutis Roberti III. Regis Scotiæ cap. 22. *Bolla debet continere sextarium, videlicet 12. lagenas, & debet esse in profunditate 9. pollicum, cum spissitudine ligni utriusque partis. Et in rotunditate superiore continebit 72. pollices, in medio ligni superioris. In rotunditate inferiore 71. pollices.* Eadem habentur in Assisa Regis Davidis de Pond. & mensur. cap. 2. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 104. *Quem cifum antiqui Bollam Athelwoldi vocabant.*

Bollicia, Tumultus, seditio, Hispanis *Bollicio*. Vide Michaëlem *del Molino*, in Repertorio Foror. Aragon. pag. 167.

Bollis. Monastic. Anglic. tom. 2. pag. 666. *Unum baculum processionale cum uno bolle argenteo, pro magna cruce imponendo.* Ubi *bollis* videtur esse nostrum *Boule*, sphæra, pila, globus.

Bolonæ. Gloss. Isid. *Bolonæ, ipsi cetarii, qui diversa genera piscium emunt.* Gloss. Lat. Græc. *Bolonæ.* μεταπράται, παλιγκάπηλοι. Papias: *Bolona, redemptor cetariorum tabernarum, in quibus salsamenta conduntur, quas tabernas vulgò cetarias vocant.* Arnobius lib. 2. *Quid bigarias, salinatores, bolonas, unguentarios.* Occurrit etiam apud Terent. in Eunuch.

Bologium. Vide *Batuda.*

Bolundum. Gloss. Græc. Lat. MS. Ὄλυνθος, *Bolundum, hoc Grusum.* Edit. *Bolunda.* Ficus silvestris.

Bolus. Vide *Panis Natalitius.*

Bombarda, Petrariæ, seu λιθοβόλου species, quatiendis urbium aut castrorum mœnibus, à fremitu & sono quem edit, qui Græcis βόμβος, Latinis *Bombus*, dicta. Ita enim describuntur Bombardæ à Gerbrando à Leydis lib. 31. cap. 24. & 25. & Froissarte 2. vol. cap. 103. his verbis: *Ils firent ouvrer une Bombarde merveilleusement grande, laquelle avoit cinquante pieds de long, & jettoit pierres grandes, grosses, & pesans merveilleusement: & quand celle Bombarde decliquoit, on l'oioit bien de cinq lieuës loing par jour, & de dix par nuit, & menoit si grand noise au decliquer, qu'il sembloit que tous les diables d'enfer fussent au chemin.* Ex quibus certè videtur colligi bombardam istam nimiæ extitisse longitudinis, ut ænea fuerit, nec vi pulveris tormentarii, sed nervis ac certis machinis lapides vibrasse. Idem cap. 115. meminit bombardarum, quas *portativas* vocat, seu quæ manu geri possent, quibus emittebantur *quadrelli* crassiores pennati ac ferrei, cujusmodi sunt fortè *Arcobusæ* nostræ. Sed quidquid fuerit de bombarda Froissartis, constat invento pulvere tormentario, eum perinde adhibitum tormentis bellicis, quæ bombardas appellarunt. Sed & bombardis istis ferreos globulos in nostros emisisse Anglos in prælio Creciacensi auctor est sub an. 1346. Joan. Villaneus lib. 12. c. 65. *Con bonbarde che saettavano pallottole di ferro con fuoco, per impaurire, e disertare i cavalli de' Francesi, &c.* Præterea legimus in Chronico Slavico ab Erpoldo Lindenbrogio edito, sub an. 1360. *Consistorium urbis Lubecensis in toto combustum per negligentiam eorum qui pulveres pro bombardis parabant.* Sed & Ducas cap. 35. sub ann. 1452. celeberrimum tormentorum æneorum artificem memorat natione Hungarum, cui *Urbani* nomen tribuit Laonicus lib. 8. qui à Græcis ad Mahumetem factus transfuga, ingens tormentum æneum fudit, cujuslibet magnitudinis lapidis capax, quo muros Constantinopolitanos evertit Sultanus. Idem Scriptor cap. 30. sclopetos æneos & pulverem bombardarium pluribus describit. Bombardarum meminere Petrus IV. Rex Aragon. in Chron. lib. 6. c. 4. extremo, Froissart. 1. vol. c. 144. 145. Monstrellet. 1. vol. cap. 29. 3. vol. pag. 56. Hist. Bucicaldi pag. 125. Chronicum Bertrandi Guesclini MS. Diarium obsidionis Aurelian. pag. 2. 7. 34. &c. βομβάρδαν etiam dixit Joan. Cananus pag. 189.

Pulveris verò tormentarii, quem βοτάνην Græcis recentioribus appellari auctor est Joannes Ducas c. 30. pag. 255. auctorem ferunt Chymistam quendam nomine Bertholdum *Schwarths*, seu Nigrum, Monachum; dum enim is in mortario pulverem sulphureum, Medicinæ aut Chymiæ, ut ferunt, causâ, texisset lapide, scintilla ex silice excussa fortè intro delapsa lapidem cum fragore ac vi in altum tulit, quod quidem experimentum Monacho ansam præbuit inveniendi pulveris tormentarii. Illius ab anno 1338. in Gallia usum fuisse docet Computum Bartholomæi *du Drach* Thesaurarii guerrarum, istius anni: *A Henri de Faumechon pour avoir poudres & autres choses necessaires aux canons, qui estoient devant Puy-Guillaume.* Hoc etiam usos an. 1354. in mari Balthico Regis Danorum classiarios tradit Munsterus. Hujus pulveris tormentarii meminere præterea aliquot ex nostris, Thomas Walsingham. p. 323. Froissartes 2. vol. c. 87. Monstrelletus 1. vol. cap. 13. 2. vol. cap. 5. p. 2. cap. 11. pag. 9. 3. vol. pag. 32. Berrius in Carolo VII. pag. 211. Chronicon Flandr. cap. 112. &c. His adde quæ habet Ducas pag. 118. 138. 140. 145. 150. 154. 265. Vide in voce *Canones*.

Sed de bombardæ & pulveris tormentarii inventione plura habent Gobelinus lib. 4. Comment. Pii II. PP. pag. 105. Irenicus lib. 4. German. Exeges. cap. 9. Aventinus lib. 7. Hist. Boior. Polydorus Virgil. lib. 2. de Invent. rer. cap. 10. Pancirolus in Novis repertis lib. 2. tit. 18. & ibi Henricus Salmutus, Forcatulus lib. 4. de Gallor. Imp. Christoph. Bæleolduct. in tract. de Bombardis, Philipp. Pigafetta in Not. ad Leonis Tactica pag. 68. Pontanus lib. 8. Rer. Danicarum, Petrus Matthæus in Constitut. PP. pag. 462. Miræus in Chron. Belg. an. 1380. Petrus Divæus lib. 15. Rer. Brabantic. pag. 170. Cleiracus de Legib. maris pag. 495. & alii.

Bombardella, Minor bombarda. Octavianus de *S. Gelais* in Viridario honoris: *La puissance des faucons, bombardes, canons, serpentines, & bombardelles y firent si horrible deluge, &c.*

Bombax, & *Bombix*, Gossipium, lana vel lanugo xyli, id est, gossipii fruticis, de quo Plinius lib. 19. cap. 1. ξυλόξυλον Ulpiano, in leg. Si cui lana legetur, D. de Legat. 3. ubi *ligneam lanam* reddit. Itali *Bombace* appellant, quod nos *Cotton* dicimus: unde *Bombazin* vocamus, telas bombacinas, aut lintea ex *bombace* confecta. *Bombycem* dixit Plinius loco laudato: *Superior pars Ægypti in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui gossipium vocant, plures xylon: & ideo lina inde facta, xylina. Parvus est, similemque barbatæ nucis defert fructum, cujus ex interiore bombyce lanugo netur: nec ulla sunt eis in candore, mollitiave præferenda. Vestes inde Sacerdotibus Ægypti gratissimæ.* Sed de gossapinis arboribus, lanigerisque, plura idem Plinius lib. 12. cap. 10. & 11. Theophrast. lib. 9. de Plantis cap. 4. Pollux lib. 7. cap. 17. Dioscorid. lib. 3. Williomarus seu Josephus Scaliger in Animadvers. in Rob. Titium pag. 48. & Salmasius ad Solinum. Hist. Translat. S. Severini Noricor. Episc. num. 6. *O Episcope, quia caput tuum multo salito*

bombyce abundat, &c. Virum alloquitur duræ, ut aiunt, cervicis, alluditque ad noſtros *Gambezones*, ex bombyce aceto & ſale condito confectos, quo duriores ac ſpiſſiores eſſent. Will. Tyrius lib. 8. cap. 13. *Culcitas refectas bombyce* dixit.

Bombax. Jacob. de Vitriaco lib. 1. cap. 84. *Sunt ibi præterea arbuſta quædam, ex quibus colligunt Bombacem, quæ Francigenæ Cotonem, ſeu Coton appellant: eſt quaſi medium inter lanam & linum, ex quo ſubtilia veſtimenta contexuntur.* Necrolog. Ambian. Eccleſiæ: *Inſuper una eſt caſula de bombace.* Petrus Damian. lib. 7. Epiſt. 17. *Saccum, qui bombacis involucro plenus erat, arripuit.* Philippus Mazerius Cancellar. Cypri in Statutis Novæ Militiæ J. C. pro recuperatione Terræ Sanctæ MSS. quæ extant in Bibl. Cæleſtin. Pariſienſ. *Portabunt juponem apertum antè cum pilulis, compoſitum de tela linea, ſargia, bombace, bograno, aut panno laneo. Bombacyna papyrus*, in lib. 3. Conſtitut. Neapolit. tit. 36. §. 1. Ellychnion, Gall. *Meche.* Vide Petr. de Vineis lib. 3. Epiſtola 66.

Bambax, eadem notione, Βαμπάκιον Nicolao Myrepſo, ſect. 1. cap. 425. βαμβάκιον, Suidæ: ſic enim ille, βάμβαξ, ἢ Πάμβαξ, καὶ Παμβακὶς, τὸ παρὰ πολλοῖς λεγόμενον Βαμβάκιον. Et alibi: Πάμβαξ, καὶ Παμβακὶς, τὸ παρὰ πολλοῖς λεγόμενον Βαμβάκιον. Corona pretioſa, Βάμπατζι, *bombyx*, βάμβυξ. Vita S. Eudociæ Martyr. cap. 8. βῦλα διὰ βάμβακος λιθρῶν ό. Ex his emendandæ Gloſſæ Arabicæ: *Bambax, bombyx, goſſipium.* Perperam enim editum *Mambax.* Chronicon Caſin. lib. 3. c. 57. *Albas de mataſſa bambacii octo.* Adde Chronicon Richardi de S. Germano an. 1232. Academici Cruſcani: *Bambagia è Bambagio, lanugine bianca che eſſe dal frutto de una pianta coſi chiamata, Lat. lana, goſſipium.*

Bambacinum, Tela goſſypina, facta ex bambace, Italis *bambagino.* Conſtantinus Afric. lib. de Chirurgia cap. 11. *Bambacinum butyro infuſum.* Joan. Villaneus lib. 10. cap. 168. *Palio di bucherame bambagino.* Βαβάκινον, eadem notione ſemel ac iterum in Synaxariis & Menæis Græcor. 11. Auguſti.

Bambucinum. Liber Ordinis S. Victoris Pariſienſis MS. cap. 17. *Lectos etiam in domo hoſpitali — præparatos habere debet, videlicet cum bambucinis, id eſt, panellis laneis ſuppoſitis.* Cap. 18. *Lectualia ſunt hæc, Culcitra bambucina, id eſt, panellum.*

Pambicium, eadem notione in Ordine Incluſorum: *Pambicium habeat & miranimum pulvinar.* Legendum videtur *Bambicinum.*

Bambaſium. Raimundus de *Agiles* pag. 178. *Erant autem culcitræ de Gambaſio.* Ubi legendum reor de *bambaſio*, niſi *gambaſium* idem fuerit cum coactili. Vide *Gambiſo.*

Bambacarius, qui *bambacem* vendit. Charta an. 1208. apud Ughellum tom. 7. Ital. ſacr. pag. 278. *Et alia domo in platea Bambacariorum Amalphiæ.*

BOMBINARE, *Conviciari.* Papias. Vide *Bobinare.*

BOMBUS, *Bombulus*, Crepitus. Joan. de Janua: *Bombus, ſonus, — invenitur etiam pro ſono culi.* Alibi: *Trulla, Bombus vel ſibilus ani.* Gloſſ. Lat. MS. Regium: *Bombus, ſonus.* Gloſſ. Lat. Græc. *Bombus*, βόμβος. Ita ſcrib. pro *Bomuis.* Vetus Charta hominii, apud Camdenum in Britannia, & Spelmannum, de quodam Baldino, qui tenuit terras in Hemingſton in Comitatu Suffolcienſi per ſerjanciam, pro qua *debuit facere die Natali Domini ſingulis annis coram domino Rege unum ſaltum, unum ſuffletum, & unum bombulum.* Id eſt, ut idem Camdenus interpretatur, *ut ſaltaret, buccas inflaret, & ventris crepitum ederet.* Spelmannus habet, *ſaltum, ſufflum, & pettum.* Atque inde eidem Baldino cognomen inditum *le Pettour.*

Bombicus, Superbus, inflatus, apud Fortunatum lib. 4. de Vita S. Martini:

Intolerabilium per inania bombica jactans.

Bomboſa vox, apud Aldhelmum de Virginitate capite 10.

Bombizare, apud Papiam.

Bombulum. Epiſtola incerti 28. de diverſis generib. Muſicorum, tom. 9. operum S. Hieronymi, de fiſtula: *Et per ſingula latera 12. bombula ærea 12. fiſtulis in medio poſitis in catena fixis dependent: ita tria bombula in uno latere per circuitum utique figuntur, & concitato primo bombulo, & concitatis 12. bombulorum fiſtulis in medio poſitis, clamorem magnum, fragoremque nimium ſupra modum ſimul proferunt.*

BOMBYCINARE, in Gloſſis Iſidori, *Purpuram facere. Bombycinatores, purpuram facientes.* Ita Joan. de Janua. De *Bombyce*, multa habet Salmaſius ad Tertullian. de Pallio.

BONA-GRATIA, Formula uſitata in divortiis quæ ex *mutuo conſenſu* inter conjuges invicem diſſidentes interveniebant, fierique dicebantur *bona gratia*, (nos diceremus, *de bone grace*) nullo facto *repudio*: quæ quidem verba ut formalia Latinis verbis, non ſemel leguntur in Novellis Græc. Juſtiniani 22. & Juſtini 2. Adde Julianum Anteceſſ. cap. 132. & Conſtitutionem Juſtiniani ad Julianum P. V. *Ut poſſit ex conſenſu diſſolvi matrimonium.* Huc pertinent Capitula ad Legem Alamannor. cap. 29. *Si voluntaria ſe partire volunt, tollant quod eam per legem obtinget.*

Bonæ indolis. Vide *Indoles.*

Bona perſona. Capitularia Caroli Mag. lib. 5. cap. 10. *De Eccleſiaſticis verò qui ſupradicta facinora commiſerint, ſi bona perſona fuerit, perdat honorem ſuum; minores verò, &c.* id eſt, in dignitate conſtituta.

BONAGIUM. Vide *Bonna.*

BONAS, Bona fortuna, theſaurus, ſeu potiùs theſauri inventio. Uſatici Barcinonenſes MSS. cap. 106. *De Ruſtico ſi invenerit Bonas. Ruſticus verò ſi invenerit aurum vel argentum, quod vulgo dicitur Bonas, aut equum aut mulum, — ſtatim denuntiet domino ſuo, &c.*

BONATUS, Bonus, commodus, idoneus, Gallis, *Bonaſſe.* Fragm. Petronii: *Dum bonatus ego, & volo videri lenis.*

BONDA, vox Saxonica, Paterfamilias, maritus; quibuſdam, habitator. Leges Kanuti Regis cap. 98. Editionis Bromptoni: *Ubi bonda & paterfamilias manſerit ſine compellatione & calumnia, ſint uxor & pueri in eodem ſine querela.* Totidem habentur in Legibus Henrici I. cap. 14. Occurrit etiam apud Olaum Wormium in Monument. Danic. lib. 3. pag. 233.

Bondo, *Bondones*, eadem notione, viri probi, honorati, apud Andream Suenonis lib. 1. Legum Scanicarum cap. 5. 8. lib. 4. c. 4. 12. 17.

BONDUS, Servus, obnoxiæ conditionis, qui aliàs *nativus* ex Saxon. Bond, ligatus, obligatus. Thom. Walſinghamus in Ricardo II. p. 247. *Ruſtici namque, quos Nativos, vel Bondos, vocamus.* Quoniam Attachiamenta cap. 56. §. 7. *Reddit ſeipſum illi domino ſuum nativum, ſive bondum. Nativi & bondi*, in Statutis Roberti I. Regis Scotiæ cap. 34. *Servitia bondorum*, in Monaſt. Angl. tom. 1. pag. 556. *Bondi Regis* in Legib. Foreſtarum Scoticarum cap. 4. Danis, *Bonde*, eſt ruſticus, colonus, unde *fribunder*, liberi coloni, ut auctor eſt Iſaac. Pontanus in Chorogr. Daniæ. *Bundones*, in Charta anni 1387. apud eundem lib. 9. Hiſt. Dan. pag. 514. *Milites, Militares, Bundones, villani, &c.* Ericus Upſalenſis lib. 3. Hiſtor. Suecor. an. 1188. *Eodem anno erat guerra in Gothlandia inter cives de Viſby, & bondones terræ.* Vide Janum Dolmerum ad Juris Aulici Norvegici veteris capita 9. & 34.

Bondagium, Conditio ipſa ſervilis, vel colonica. Leges Baronum Scotic. tit. 56. §. 3. *Si autem nativi domino ſuo negent nativitatem ſuam, ſive bondagium, tunc attachiabuntur per Miniſtros Domini Regis.* Iiſdem autem modis *bondi* fiunt, quibus ſervi alii. Eædem Leges §. 5. *Diverſus eſt modus nativitatis, ſive bondagii, nam alii ſunt nativi de avo & proavo, &c.* §. 6. *Alius modus bondagii eſt ubi aliquis extraneus aliquam terram ſervilem de aliquo domino accepit faciendo pro eadem terra*

servile servitium, &c. §. 7. *Est & tertius modus nativitatis & bondagii, cùm aliquis liber homo, pro domino habendo, vel manutenentia, alicujus magnatis reddit seipsum illi domino suum nativum, sive bondum, in curia sua, per crines anteriores capitis sui, &c.* Charta Ricardi II. Regis Angl. apud Thom. Walsingh. pag. 254. *Sciatis quòd de gratia nostra speciali manumisimus universos ligeos & singulos subditos nostros, & alios Comitatus Herefordiæ, & ipsos, & eorum quemlibet ab omni bondagio exuimus, & quietos facimus.* Idem Walsingh. p. 268. *Rustici quidem fuistis & estis, & in bondagio permanebitis.* Vide Edw. Bisseum in Notis ad Uptonum p. 86.

Tenere in bondagio, idem valet quod *tenere in villenagium.* Charta Walteri de *Clifford* in Monast. Anglic. to. 1. p. 864. *Illam videlicet acram terræ quam Robertus — nuper de nobis tenuit in bondagio jacentem inter terram nostram, &c.* Thom. Walsinghamus in Ricardo II. pag. 270. *Quòd nulla acra terræ quæ in bondagio vel servitio tenens, altiùs quàm ad 4. denarios haberetur.*

BONETA, Capitis tegumentum, Gallis *Bonet*, Italis *Birreto.* Chronicon Vosiense parte 1. c. 74. de vestibus virorum sui temporis: *Mitras gestabant juvenes utriusque sexus, quas vocabant Bonetas, pòst, capellos de lino, vel coffias, &c.* Vide *Bonnuarium.*

BONI *homines*, dicuntur sæpe qui in placitis publicis cum Comitibus & judicibus judicia exercebant, quibus justitiæ studium curæ erat, *in qua*, ut ait Cicero lib. 1. de Offic. *virtutis est splendor maximus, ex qua viri boni nominantur.* Ita passim in Noticiis judiciorum, quorum formula ejusmodi erat: *Ibique residebat in placito N. Comes, & ibi sedebant de judicibus N. N. Ibique residebant cum eis de bonis hominibus N. N.* Pronuntiationis autem formula fuit: *Et nos qui superiùs N. Comes, cum memoratis judicibus & bonis hominibus — judicavimus.*

Probi homines (*preud-hommes*, nostris) in Usaticis Regni Majoricar. MSS. Ex quibus sequentia de prompsimus: *Nos Jacobus Rex Majoricar. statuimus & etiam ordinamus, quòd judices curiarum nostrarum, seu ipsi Curiæ Bajuli & Vicarii, vel etiam locum nostrum tenentes — ad ferendas sententias sic procedant. Videlicet quòd vocent, vel vocari faciant, quilibet prout eis incumbet, octo probos viros idoneos, & sufficientes, & omni suspicione carentes civitatis Majoric. inter quos 2. sint jurisperiti, si commodè possint haberi, à quibus recipiant juramentum, quòd bonum, legale, & justum consilium dabunt dictæ curiæ sive judici secundùm bonam suam conscientiam, servatis consuetudinibus & libertatibus civitatis & insulæ — & illis consuetudinibus & usaticis deficientibus, secundùm jus commune: & quòd teneant secretum super iis quæ eis in prædicto consilio revelabuntur: & quòd per se nec per alium dictis, seu factis, aut signis non faciant aliquid propter quod impediatur justitia in prædictos. Quibus peractis partibus, ubi partes fuerint, vel eorum procuratoribus præsentibus procedere voluerint cum suis advocatis, vel sine, prout partibus placuerit, negotium super quo ferenda erit sententia, seriatim & plenariè dictis probis hominibus exponatur, rationes etiam & allegationes vel aliter exponantur. Et consequenter partibus exclusis, dicti judices seu curiæ conferant cum prædictis octo probis viris, & consilium eorum requirant, & diligenter audiant & intelligant quod sibi duxerint consulendum. Ipsi verò judices conferendo eis suam intentionem, exprimant priùs ante datum sibi consilium ab eisdem, & quid secundùm jus & rationem sibi visum fuerit faciendum. Et si omnes concordaverint, ad definitionem negotii procedere non morentur, sententiam suam in personam judicum seu curiarum proferendo. Si verò octo probi viri in unam sententiam concordarent, & judices seu curiæ in aliam, & sic in suis opinionibus & consiliis essent penitus discordantes, volumus & statuimus, quòd dicti judices seu curiæ iterato cum aliis octo probis hominibus, ante sententiæ prolationem, eodem modo & forma consilium habeant & tractatum: quo secundo consilio habito, non differant dicti judices seu curiæ sententiam promulgare secundùm consuetudines & privilegia civitatis, &c.* De *Bonis* verò *hominibus*, vide Marculfum lib. 2. form. 9. Formulas Regales apud Bignonium cap. 8. Capit. Caroli M. lib. 1. c. 140. Sammarthanos in Archiep. Narbon. n. 15. Testamentum Hadoindi Episcopi Cenoman. apud Brisson. lib. 7. Formul. &c.

Boni homines de Communia, Viri probi. Gesta Innocentii III. PP. p. 148. *Eligantur quatuor boni viri super discordia & divisione quæ vertitur inter ipsos, & illos qui se nominant Bonos homines de Communia, & Richardum, &c.*

Boni Homines, Albigenses hæretici, qui ita se se appellitabant, ut auctor est Monachus Vallis Sarnensis in Hist. Albig. cap. 4. sub fin. Concilium Lumbariense an. 1176. *Quam* (fidem Catholicam) *expugnare nitebantur quidam qui faciebant se appellari Boni homines, &c.* Concilium Narbonense an. 1235. c. 29. *De credentibus Valdensium: Si reverentiam fecerint hæreticis, ubi Credentes, orationes ipsorum implorantes, & Bonos homines profitentes, quasi adorant illos.* Acta Concilii Tarraconensis an. 1242. *Suspectus de hæresi potest dici, — qui credit ipsos Inzabatatos esse Bonos homines, &c.* Fridericus II. Imp. de Albigensib. *Hi serpentes qui latenter videntur inserpere, & sub mellis dulcedine virus evomere.* Rogerus Hovedenus in Henrico II. *Erant in Provincia Tolosana quidam hæretici, qui se appellari faciebant Bonos homines.* Reinerus contra Vald. cap. 6. ait illos qui *Consolati* (Albigensium sectarii) vocantur in Lombardia, *Bonos homines* in Theutonia appellari. Huc etiam spectat responsum Hæretici illius Albigensis, apud Guill. de Podio Laurentii cap. 3. qui rogatus ab Episcopo ubi vellet sepeliri, respondit, *se velle ad Bononios, sive Bonosios, hoc est, hæreticos deportari.* Quo vocabulo fortè Gallicum, *Bonnes gens*, expressit ille.

Boni Homines, præterea dicti Fratres Ordinis Grandimontensis. Stephanus Tornacensis Episcopus Epist. 1. de iis: *Hominibus placent, & servi Christi sunt, Boni homines appellantur. Nam bonitatis illorum testis est & exclusa cupiditas, & inclusa paupertas.* Et mox: *Si ab eis quæsieris, cujus ordinis sunt, respondent: Peccatores sumus. Si ab aliis, Bonos homines esse dicunt. Nam & in provincia illa, unde originem habent, ubi est caput & sedes eorum, cellulæ ipsorum Bono homine appellantur.* Jo. Brompton an. 1170. *Boni homines Grandimontis.* De Grandimontensium Ordine consulendi omnino Joannes Sarisber. lib. 7. Polier. c. 23. Jacob. de Vitriaco in Hist. Occid. cap. 19. & Jo. Bolandus ad 8. Febr.

Boni generis homines, Εὐγενεῖς, in Capitulari 2. an. 813. c. 12. Vide *Benenatus.*

BONIFATUS, Εὐμοιρος, in Gloss. Gr. Lat.

BONIFACIES, Εὐπρόσωπος, in Gloss. Gr. Lat. Occitanis, *Bounifaci*, est *un bon enfant, un benet*, ut auctor est Petrus Goudelinus.

BONITAS, Exactio sub specioso *Bonitatis* nomine, tanquam gratuitò à subditis dominis præstaretur. Leges Comitis de Monteforti an. 1212. pro Albiensibus: *Nullus Baro, Miles, aut quilibet alius dominus, cui Comes dederit terram in partibus istis, poterit exigere ultra mensuram talliæ statutam, & confirmatam, litteris eorundem dominorum, & Comitis, sive nomine talliæ, aut Quæstæ, sive Bonitatis, vel cujuscunque alterius causæ.* Chartul. Abbat. Majoris Monasterii, seu Vindocinense Thuani, n. 11. *Cœpit dicere quòd ille Odo habuerat ei conventionem, ut omni anno faceret ei aliquam Bonitatem. Quam cùm nollemus ei facere, quia falsum erat quod dicebat, saisivit decimas, quas olim nobis ipse auctorisaverat.* Charta Bertæ Comitissæ Blesensis anni 1001. in Tabulario Abbatiæ Burguliensis fol. 101. *Ut simul Bonitatis & eleemosynæ efficeremur participes.* Vide Consuetud. localem *de Soesmes* art. 2.

Bonitas. Leges Luitprandi Regis Longob. tit. 108. §. 1. *Quidam homo diabolo instigante dixisset ad servum alie-*

num: *Veni, & occide dominum tuum, & ego tibi facere habeo bonitatem quam volueris.*

BONNA, *Bunda*, *Bodina*, *Bodula*, Terminus, limes.

Bonna. Glaber Rodulfus lib. 2. cap. 10. *Multi ibi limites quos alii bonnas vocant, suorum recognoverunt agrorum.* Tabularium Prioratus de Paredo fol. 69. *Fecerunt donum & finem ac pacem de terra de Vivent Deo & hujus loci Fratribus, sicut post ostensa & limitibus sive indiciis est manifestata, quas vulgus Bonnas appellat.* Charta Radulfi Comit. Suession. an. 1209. in Chron. Abbatiæ Longipontis, pag. 124. *Sicut bonnis & intersignis disterminatum est (nemus.) Bonne*, Gallis nostris. Gloss. Lat. Gall. *Meta, termes, boonne.* Guill. Guiart:

Et refait mettre hors des bonnes,
Bien plus de douze cens personnes.

Hinc *Bonneer*, pro *Borner*, limitem figere. Gloss. Lat. Gall. *Metari, Boonner.* Assisiæ Hierosol. cap. 257. *Ils le doivent suivre & pourchasser la devise, & bonneer là. Terres abonnées* dicimus vulgò possessiones definita ac determinata pensione annua, ab cæteris præstationibus immunes.

Bonagium, Jus quod Majoribus villarum maximè competit in defigendis metis in terris vassallorum. *Bornage*, in Consuetudine Peronensi, ubi dicitur jus istud spectare ad Majorem & Scabinos ejusdem oppidi. Terrarium insulæ Adami: *Le fief de Hardivillers a droit de voirie, forage, roüage, Bornage, 12. paires de gand de chevrotin, un estuef, un chapeau de roses, &c.* Tabularium S. Dionysii an. 1208. & 1235. de Majore *de Sorbais: Habebit Bonagia, investituras, homagia, &c.* Alia an. 1240. *Et habere debet præter Bonagia & saisinas, &c.* Alia ejusdem anni: Manasserus de Gornaco vendit *quicquid habet in Majoria de Balliolo, exceptis Bonagiis, saisinis, & foragio.* Alia an. 1237. ibid. *Bonnagia S. Dionysii spectant ad Majorem ad usus & consuetudines de Ulliaco.* Charta an. 1263. in Tabul. S. Mauri Fossatensis: *Notum — quòd nos dedimus Joanni dicto Juveni de Nongento ad vitam ipsius — Majoriam nostram de Nongento cum duobus arpentis prati, necnon rotagium, foragium, & Bonagium, investituras, districta, & alia omnia ad nostram Majoriam de Nongento pertinentia.* Charta Matthæi Comitis Bellimontis an. 1184. *Ubicunque verò prædicti hospites terras juxta vias appendentes habuerint, Majorem meum requirent, ut terris suis metas imponat, &c.* In eodem Tabulario sæpe *Bonagia* & *metæ* confunduntur. Hinc

Fixio metarum, pro *Bonagio*. Charta an. 1220. ex eodem Tabulario S. Dionysii, de Majore de Cormeliis: *Saisinas recipit, figit metas, cùm figendæ sunt, de singulis saisinis seu investituris habet 2. sextarios vini mediocris; & de fixione metarum habet unum sextarium vini, scilicet mediocris.* Alia an. 1214. ibid. *Habebit Prior Rulliaci pro metis figendis 4. denarios, &c.*

Abonagium, idem quod *Bonagium*. Charta Ludov. Regis Fr. an. 1225. in Tabulario S. Dionysii, de Majore de grandi puteo: *Habet — omnimodam justitiam in hominibus & hospitibus S. Dionysii, citationes, arraminas, districta, Abonagia, denarios, &c.* In alia an. 1244. Girardi de Dilugio: *Foragia, Abonagia, Botagia, &c.*

Esbonagium, eadem notione. Tabularium S. Dionysii, an. 1216. *Saisinæ & Esbonagia cùm advenerint.* Charta an. 1250. in Tabulario Capituli Paris. lib. 2. Ch. 35. *Et de omnibus pertinentibus ad Majoriam antedictam* (de Civiliaco) *videlicet messariam, investituras, Esbonagia, cossatum, & pissatum grangiæ de Civiliaco.* Regestum Parlamenti sign. B. fol. 119. inter Aresta an. 1298. *Item quòd quoddam Esbonagium à terra ipsorum Abbatis & Conventus S. Vedasti* (Atrebatensis,) *à terra & vivario Abbatis & Conventus de Monte S. Eligii faciendi idem Comes* (Atrebat.) *nitebatur multis rationibus per se fieri debere, &c.*

Esbonare, Mensurare, *Esbonner*. Tabular. Fossatense fol. 136. *Centum & decem arpenta nemorum — mensurata seu esbonata fideliter, &c.*

Debonatio. Tabularium Conchensis Abbat. in Ruthenis Ch. 481. *Et hæc omnia intra ista debonatione, cum cæteris terris, pratis, silvis, &c.*

Bunda, pro *Bonna*, Anglis *Bound. Metes & bounds*, in Littletone sect. 36. 44. &c. Inquisit. de forisfacturis forestarum Regis Angl. cap. 16. *Inquiratur per quas metas & bundas singuli forestarii de feodo teneant — forestas suas.* Monasticum Angl. to. 1. p. 2. *De bundis 12. hidarum.* Pag. 3. *Hæc omnia infra bundas 12. hidarum contenta* Charta Bartholomei Episcopi Laudunensis an. 1147. *Sicut divisum est fossatis & bundis*, in Hist. Guinensi. Adde Bractonum lib. 4. Tract. 1. c. 8. §. 2. & Fletam lib. 2. c. 41. §. 30. lib. 4. c. 2. §. 17. &c.

Bundare, Metas figere, in Monastico Anglic. to. 3. pag. 236.

Bodina, idem quod *Bonda*, Meta, limes. Charta vetus sub Roberto Rege Fr. in Tabulario Monasterii Nobiliacensis in Pictonibus: *Alodus sic est circumcinctus & divisus per bodinas fixas & loca designata.* Occurrunt eadem verba in Diplomate Caroli Calvi in Tabulario S. Hilarii Pictavensis, & in alia Charta Monasterii S. Maxentii Ch. 132. apud Beslium in Comitib. Pictav. pag. 177. & 222. & in Tabular. Abb. Belliloci in Lemovicib. n. 24. in Tabul. Brivatensi Ch. 18. 35. &c.

BODENA. Tabularium Conchense in Ruthenis Ch. 120. *Et in ipsa riparia, prato dominicario per bodenas fictas totum & ab integrum vobis cedo, &c.* Charta S. Willelmi Gellonensis edita à V. Cl. Joan. Mabillonio to. 5. Vitar. SS. Ord. S. Benedicti p. 89. *Ab Occidente infrontat in ipso Aviso* (rivo) *qui discurrit per concava montium in bodena antiqua, quæ est in supercilio montis, &c.*

Bodinare, *Bodinatus*, *Debodinare*. Tabularium Belliloci n. 54. *Sunt ipsi mansi terminati vel bodinati.* N. 168. *Cùm sint determinatæ vel debodinatæ.* Tabularium Conchense Ch. 221. *Et habet fines ipsa vinea de tres partes ad ipso venditore, & de quarto vero latus terram Roberti, quantumcunque infrà istas fines mea juxta est possessio, aut postea debodinata erit, &c.*

Bodula, eadem notione habetur in eodem Tabulario Bellilocensi n. 33. *Quæ bodulæ faciunt divisionem, &c.*

Butina, idem quod *Bodina*. Lex Ripuar. tit. 60. de traditionibus vel testibus adhibendis, §. 4. *Si autem ibidem infra terminationem aliqua indicia sua arte, vel butinæ vel mutuli facta extiterint, &c.*

Existimat Rigaltius voces *Bonna*, & *Bunda*, ab Agrimensoribus & Gromaticis nostros mutuatos esse, effictasque ex iis quas passim usurpant, *botones*, *botontini*, & *botontones*, quæ tumores, sive monticellos & colliculos, qui aliquando terminorum vicem funguntur, significant. *Aggeres terræ* dicuntur in Lege Bajoariorum tit. 11. §. 3. *Terrarum tumores*, Julio Frontino de Coloniis, βουνοὶ, Græcis.

Botontinorum verò figuram repræsentat Hygenus de Limitib. constit. p. 222. Vocis mentio occurrit apud Innocentium, Vitalem & alios Gromaticos p. 230. 267. 272. 312. *Botontones finales* p. 243. 274. *Bottones* p. 288. Denique *Bodones* legit Cujacius ex MS. apud Paulum lib. 5. Sentent. *Qui arbores terminales evertunt, vel qui convellunt bodones.* Vide Velserum lib. 5. Rerum August. Somnerus in Gloss. Anglo-Sax. aliter censet de harum vocum origine; putatque effictas ex Saxonico Binðan, ligare, nodare, vincire, & Binðela, vinculis constrictio: unde Angli *bundle* pro fasciculo dicunt. Hinc etiam, inquit ille, agrorum fines, termini, limites, metæ, Latinobarbaris *bundæ*, Anglis *bounds* dicta: quòd domino fundi sint in vinculum, ne eadem transgrediendo proximo injuriam inferret. Sed potior mihi est Rigaltii sententia.

BONNARIUM, *Bonarii*, *Bonnarium*, *Bonnuarium*, *Bonneta*, &c. Modus agri certis limitibus seu bonnis definitus. *Bonnier de terre*, apud Jacobum Hemricurtium in Speculo Hasbanico pag. 6. Certè *bonarios* ipsos limites

dictos, docet Charta Theodorici Episcopi Virdunensis ex Tabulario S. Vitoni: *Fines & metæ quos vulgò bonarios vocant.* Proinde vocem perperam Columbus à *bobus* deducit. Formulæ veteres Pithœi cap. 25. *Hoc est, ad illa villæ bunnaria tanta, manso cum superposito de vinea arpennos tantos, &c.* Adde cap. 35. 67. Charta Ludovici Imp. apud Chapeavillum in Walcando Episcopo Leodiensi cap. 34. *De terra arabili 2. partes de bonnario.* Charta Agii Episcopi Aurelian. an. 854. *De terra arabili bunn.* 13. Vide Baldricum Noviom. lib. 1. cap. 52. Buzelin. in Gallo-Fl. pag. 396. &c.

Bonuarium, perperam, ni fallor, pro *Bonnarium*, habetur in Statutis antiquis Corbeiensis Monasterii lib. 1. cap. 7. *Ut unicuique Molinario mansus, & 6. bonuaria de terra dentur.* Mox: *De illa terra quæ ad illum mansum pertinet, id est, bonuaria* 4. Ita etiam legendum pro *Bunuarium*, apud Hariulfum lib. 3. Chronici Centul. cap. 16. in Chronico Afflighem. cap. 13. in Lege Langob. lib. 3. tit. 1. §. 46. & in aliquot formulis. *Bunnuarium* etiam legitur apud Hincmarum in Capitulis Synodal. cap. 2. *Si habeat mansum habentem bunnuaria* 12. Perperam verò *bovarium* & *bouvarium*, pro *bonnarium*, apud Hemereum in Augusta Viromand. pag. 35. 228. & in Regesto pag. 33. & 36. scriptum legitur, ut & in Chronico S. Trudonis lib. 9. pag. 458. & in Chronico Valciodorensi pag. 564. Dicitur &

Bunnarius. Papias MS. ex Isidoro: *Bunarii, mensura quædam terræ, sicut jugera.* Charta an. 1167. apud Miræum in Donat. Belg. lib. 2. c. 54. *Quatuor bunarii terræ, & dimidius silvæ. Bonnerius terræ*, in Hist. S. Martini de Campis pag. 342. *Bonarium*, in Vita Caroli Abbatis Villar. cap. 3. num. 17. *Bonarius*, apud Herimannum de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 96.

Bonneta, pro modo agri, ejusdem videtur originis, qua *Bonnarium*, in Charta an. 1284. in Duchesnii Hist. Drocensi pag. 320.

Bonnarii, Bunatarii. Constitutio Caroli Crassi de feudis, apud Freherum & Goldastum: *Mansionarius 5. solidos, Absarius 30. denarios, Bunatarius 15. quorumlibet larium possessores 6. suppleant.* Quo loco legendum censent Lindenbrogius, *Bunnariarius*, id est, qui *Bunnarium* agri possidet. Huic emendationi favent quæ habentur in Legib. Normannicis vernaculis Willelmi Nothi à Seldeno editis capite 18. *Le Seignur pur 4. den. que il donrad, si erunt quites ses bordiers, & ses borner, & ses serjans.* Id est, *pro 4. denariis quos donaverit dominus, quieti erunt Bordarii ejus, & ejus Bonnarii, & ejus servientes.* Quo loco *Boner* seu *Bonnarii*, sunt qui *Bonnaria* possident, ut *Bordarii*, qui *bordas*.

BONONII, *Bonosii.* Vide *Boni homines.*

BONUM, id quod Latini *Bona* vocant, Facultates, nostris vulgò *Bien.* Baldricus Noviom. lib. 3. cap. 72. *Et ipse bonum suum recipere debebat.* Chronicon Abbatiæ S. Trudonis lib. 10. pag. 465. *Bonum de Provin ad id modicum defluxerat, ut vix solveret 7. marcas.* Vulgaris loquendi modus, *le Bien d'un tel lieu.* Charta Hilderici Comitis ex Tabulario S. Vitoni Virdunensis: *Hoc timore perterritus, trado tibi, sancte Vitone, bonum meum quod est temporale, sed indeficiens in perpetuum, &c.* Alia ibid. *Bonum nostrum quod habebamus ad Luniacum, &c.*

Bonuscula, diminutivum à *bona*, Facultates, apud Sidon. lib. 9. Epist. 6. & in leg. 29. C. Th. de Petit. & ultr. dat.

Bonum S. Mariæ, Superstitionis & paganiæ species, in Capitul. Karlomanni an. 743. cap. 19. *De petendo quod boni vocant S. Mariæ.*

Bonum, Morbi species. Vita S. Anselmi Episc. Lucensis n. 39. *Fuit Presbyter —— cui malum id, quod per antiphrasim homines bonum appellant, unius oculi lumen abstulerat.*

BOOGDIE. Arestum an. 1411. in Hist. Betuniensi pag. 116. *Unà cum servis seu gentibus suis servilis conditionis, esclavis, advenis, & boogdie ad dictam terram de Kalkene* (in Flandria) *pertinentibus, &c.*

BOOTHEMATA, *Adjutoria*, Ugutioni: ex Græc. Βοηθήματα.

BOQUERANNUS, *Bucaranum*, *Buchiranum*, Telæ subtilis species, Gall. *Bougran.* Gloss. Lat. Gall. *Bissus, Bouquerant.* Vincentius Belvac. lib. 30. Spec. Hist. cap. 85. *Aliæ mulieres boqueranno stricto sub cingulo multis plicis sumptuosis operato & insuto — vestiunnur.* Idem lib. 32. cap. 4. *Tunicas miro modo formatas portant de buccarano.* Et cap. 7. *Bucaranum* habet. Paulus Venetus lib. 3. cap. 45. *Buchiranum.* Joan. Villaneus lib. 10. cap. 168. *Palio di bucherame bambagino.* Bocacius: *Una coltre di bucherame Cypriana bianchissima.* Vide Gesta Guillelmi Majoris Episcopi Andegavens. cap. 22. *Le Roman de Jordain MS.*

Tyres & pailes, bouquerans & cendez.

Le Roman d'Aubery MS.

Et le hauberc vait aprés desmaillant,
Ausis le cope come fit un bouguerant.

BOQUETALLUM. Extat Charta Gaufridi de Liziniano D. de *Vouvent & de Mervent*, data Spoleti an. 1232. qua Abbati Malleacensi dimittit *Expeditionem & exercitum, Bannum, Boquetallum*, quæ quidem ab hominibus Abbatis sibi deberi contendebat.

BORAN. Vide *Ran.*

BORBORIANI, Hæretici, qui, inquit Philastrius, *vitiis implicati sæculi & malis concupiscentiis servientes, non sperant judicium futurum, sed potiùs carnalem sæculi concupiscentiam laudant. Hi itaque in cœnum euntes, & inde obliti de cœno facies & membra sua deformantes, eadem re cunctis velut culpandam Dei creaturam demonstrant.* Ex Græco Βόρβορος, *Cænum.*

BORD. Concilium Budense an. 1279. cap. 11. *Districtè præcipimus, ne Sacerdotes vel Clerici, in quovis ordine constituti, gladium vel cultellum, quod vulgariter dicitur bord, portent.*

BORDA, *Ora*, margo, Gallis, *Bord. Borda navis*, in Statutis Gildæ Scoticæ cap. 22. §. 3. Cap. 44. *Ora navis.*

BORDA, *Clava*, in Gloss. Isid. Vide *Bohordum.*

BORDA, *Bordaria, Bordagium, Bordellum, Bordarius, &c.*

Borda, Domus, ædes, tugurium, ex Saxon. Borꝺ, domus, hospitium. Charta Eadgari Regis Anglic. in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 37. *Quinque videlicet mansas cum 15. carucis terræ, cum 18. servis, & 16. villanis, & 10. bordis, cum 60. acris prati, &c.* Charta Pontii de Montelauro an. 1219. in Regesto Carcassonensi pag. 59. *Et ibidem scilicet in strata fiet borda communis ad levandum pedagium.* Charta an. 1257. in Tabulario Ecclesiæ Meldensis fol. 64. *Asseruit se habere —— apud Villanolum duas masuras & unam bordam contiguas, sitas ad locum ubi dicitur ad Crucem, &c.* Fori Morlanenses art. 36. *Si quis burgensis alicui vicino suo —— vel domos suas, vel bordas, vel molendinos combusserit, &c.* Regestum Philippi August. fol. 166. *Et bordas cum 2. hostisiis, &c.* *Le Roman d'Aubery MS.*

Ni trouvissiez ne borde ne maison.

Le Roman de Garin le Loherans MS.

Ni a meson ne borde ne mesnil.

Bordaria, idem quod *Borda*, seu potiùs prædium rusticum, Occitanis *Bordo*, nostris *Metairie*, *Ferme. Borderie*, in Consuetud. Pictavensi art. 173. 174. 175. Charta Narbonensis an. 1066. *Queritur Guiffredus Archiepiscopus, quòd aufert ei ipsas bordarias quæ sunt ultra pontem in parochia S. Pauli.* Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu: *In villa Fordgas bordariam unam, &c.*

Borderia terræ, in Tabulario Absiensis Abbat. pag. 31. Tabularium S. Crucis Talemondensis fol. 8. *Dedi etiam unam bordariam terræ in foresta, & minutam decimam duarum parochiarum, &c.*

Bordagium, *Tenturæ* species, ratione cujus *Bordarius*, seu qui in *Bordam* tenet, vilioribus servitiis domino obnoxius est, ita ut nec *Bordam* vendere aut alienare ei liceat

inconsulto & invito domino, cujus quidem Bordagii nullum præstatur hominium. Vetus Consuetudo Normanniæ MS. 1. part. sect. 3. cap. 15. *Tenure par bordage, si est comme aucune borde est baillie à aucun pour fere les vils services son Seignor : ne poet lomme cel fiement ne vendre, ne engagier, ne donner, & de ç'en n'est pas homage fet.* Tabularium Abb. Vindocin. Ch. 302. *De duobus autem bordagiis, quæ super nos clamabant, infra terram meam in respectu remansit, donec opportunè idem placitaremus.* Tabul. Fiscanense fol. 39. *Reliquit etiam & abjuravit quoddam bordagium, quod erat dominicum Ecclesiæ Fiscanensis.* Charta alia in Hist. S. Nicolai Andegavens. pag. 20. *Donavi quoque tria bordagia terræ in Bigotaria. Bourdelage*, in Consuetud. Burbonensi art. 498. & seq. ubi dicitur *Bordelagium* ejusdem esse conditionis & qualitatis, qua tallia, nec posse distrahi aut alienari invito domino. Adde art. 257. 498. Consuetud. Nivern. cap. 4. art. 28. cap. 6. quod inscribitur *des Bourdelages*, ubi natura & genus istius Bordelagii pluribus exponuntur.

Bordarius, & *Bordellarius*, qui *Bordam* aut domum sub *Bordagii* vel *Bordelagii* onere possidet. Domesdei in Censu Hanton. provinc. *Terra est 4. carucatarum. In dominio sunt 2. carucatæ, & 20. Bordarii, & 4. servi cum 1. carucata, & 80. acræ prati.* Alibi : *Terra est dimidium carucatæ, & ibi est cum uno villano & 2. bordariis, & 10. acris prati.* Ibi passim, & in Chartis Anglicis. Vide Monasticum Anglic. tom. 3. pag. 181. ubi plura ex eodem libro censuali. Adde præterea tom. 1. ejusdem Monastici pag. 111. 265. tom. 2. pag. 951. Leges Guill. I. Reg. Angl. vernac. cap. 18. & Ingulphum pag. 908. 909. 911. Ubi Bordarii à villanis & servis distinguuntur, cùm alia species fuerit servitutis *Bordariorum* servitus, seu, uti vocabant, *bordagium*.

Bordi, etiam appellantur in Domesdei in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 306. *Semper una caruca, & 2. bordi.* Infrà : *Et modò in ista terra 12. homines, modò 3. bordi, semper 4. carucæ.* Ibid. *Semper duo bordarii, tunc una caruca.*

Bordelarius. Charta Ludovici D. Bellijoci pro libertatibus villæ Bellijoc. an. 1274. *Quicunque habet domum in villa Bellijoc. & facit usagia villæ, immunis est à leydis villæ & pedagiis in terra Bellijoc. & etiam bordelarius ab istis leydis & pedagiis immunis villæ usagia faciendo. Vassal Bordelier*, in Consuetud. Nivernensi cap. 2. art. 6. *Detempteur Bourdelier*, cap. 6. art. 4. 11. 15. &c. *Bourdelagier*, in Burbonensi art. 501.

Bordimanni, *Bordmanni*, iidem qui *Bordarii* & *Bordellarii*, apud Anglos, ex *Bord*, domus, & *Man*, homo. Rentale *de Hawering*, apud Spelmannum : *Ibidem vocantur bordimanni, qui omnes tunc fuerunt bassæ tenuræ.* Domesdei : *In dominio est una carucata, & 25. villani & 33. bordmanni, cum 4. carucatis.*

Bordellum, Ædicula, tuguriolum, diminutivum à *Borda*. Willelmus Gemetic. lib. 7. cap. 14. *Domunculam circumdedit cum familia : Sorengus verò expergefactus de bordello exiit, & fugiens in vivarium exire voluit.* Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 206. *Et ortum ante portam atrii cum bordello. Le Roman de Vacces MS.*

A pié est & sans armes en un bordel entrez,
Où un felon manoit, dedans s'est resconsez.

Alibi :

Ne laissent en Chartrain ne en Dive bordel,
Ne maison en estant qui soit fors du chastel.

Le Roman de Garin :

N'iot bordel que tant par fu petis,
Mien escient Chevalier ni gesit.

Charta an. 1277. in Tabulario Ecclesiæ Meldensis fol. 80. *Et la voie, puis la maison Biauvez jusques au bordel de Chanu.* Hinc nostros vocem *Bordel* usurpasse pro lupanari, docuimus ad Joinvillam, pag. 63. quòd meretrices ut plurimum in domunculis, ac nullius momenti ædibus habitent. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 380. *Inquiratur qualiter dicti Canonici Capellam sive Eremitorium de Bordelbi primitus obtinuerint, & utrum ante conquestum dictum Bordelbi pro lupanari habebatur. Femme bordeliere*, pro meretrice, in Consilio Petri *de Fontaines* cap. 4. §. 2. *Le Roman d'Amile & d'Amy MS.*

Quant j'estoie poacre & non puissant,
Un bordelet me feistes errant.

Vide Menagium & Octavium Ferrarium in Origin. Ital.

Bordelaria, idem quod *Bordaria*. Tabularium Prioratus de Paredo in Ducatu Burgundiæ fol. 48. *Duas bordelarias, quas olchias vocant, quæ debent 7. panes & 1. caponem, &c.* Fol. 7. *Præter mansum Aviti, & Bordelariam Escacherii, &c.* Fol. 31. *Duas bordelerias cum omnibus ad se pertinentibus & debitis servitiis.*

BORDERA. Annales Francor. veteres an. 784. *Eodem anno — obsedit Dom. Rex Karolus Herisburgo, & Franci sederunt in gyrum per borderes:* id est, in locis limitaneis : Galli enim *bords* & *bordieres*, Angli *borders*, limites vocant.

BORDHALPENY, Nummus qui in foro & nundinis solvitur pro erectione mensarum & tabularum ad exponendas merces. Ex Saxon. boꝛꝺ, & bꝛeꝺ, tabula, & halpeny, obolus. Idem videtur quod *Boreghalpani*, in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 14. *Borghalpani*, pag. 16. *Burghalpenni*, pag. 827. *Borthalpeny*, tom. 1. pag. 976.

BORDIMANNUS. Vide *Borda*.

BORDLANDES, Anglis dicitur *Dominicum quod quis habet ad mensam suam & propriè*, ut est apud Bractonum lib. 4. Tract. 3. cap. 9. §. 5. lib. 5. Tract. 1. c. 13. §. 5. ex voce *bord* mensa, & *land*, terra.

BORDLODE, Servitium à quibusdam usufructuariis obitum, qui lege prædiorum asseres, vel tabulas sectiles de silva in domum vel curtem domini deferre tenerentur : à Saxon. boꝛꝺe, tabella, asser, & loꝺe, onus, sarcina. Occurrit non semel in Chron. Vill. Thorn. an. 1364.

BORDONARII. Vide *Bardonarii*.

BORDUS, Ora, Gall. *Bord*. Necrolog. Ecclesiæ Parisiensis 18. Kl. Maii : *Eodem die obiit Agnes Castellana Belvacensis, quæ dedit nobis 2. cortinas, & 2. bordos cum cortinis.* Charta Philippi Episcopi Belvacensis an. 1217. in Probat. Hist. Drocensis pag. 244. *Et duo paria chirothecarum de melioribus, & bordos ad parandum chorum, &c.* Vide *Bordera*.

Bordi, pro *Bordarii*. Vide in hac voce.

BORGELLA, Conspiratio, seditio. Hist. Obsidionis Jadrensis an. 1345. lib. 2. cap. 14. *Generosi cives contra quos erat facta borgella, &c.* Fortè *Brigella*. Vide *Briga*.

BORGELOTE. Vide *Burghbote*.

BORGERASA. Bernardus Mon. in Consuetud. Cluniac. MSS. cap. 77. *Ipso die habemus ad refectionem & panem solito meliorem & calidum, & generale piscium, si quoquo modo inveniri possit, & potum dulcissimum, qui vulgò dicitur Borgerasa, quam per omnes quintas ferias Quadragesimæ & Dominicas habemus, exceptis tribus, id est, prima Dominica, & media, & illa de Ramis Palm. in quibus babemus Pigmentum : ad cujus tamen Borgerasæ propinationem in diebus privatis non pulsatur scilla.*

BORGHA, & *Burgha*, Anglis dicitur ea Comitatus sive provinciæ portio, quam olim *Decaniam*, *Decennam*, *Decuriam*, *Decimam*, & *Friborgam* vocabant, inhabitata à Decemviris, qui in solidum fidejussores erant erga Regem de iis quæ in *decenna* perpetrarentur. Quippe Aluredus Rex, qui vixit an. 880. Angliam totam in Comitatus, Comitatus in Centurias, atque has in Decennas seu Decurias divisit. Decuria, ut infrà docemus, constabat decem familiis, seu viris, quorum singuli fidejussores erant erga Regem de se bene gerendo, ita scilicet ut delinquentem quemlibet ceteri novem in judicio sisterent, fugientemque intra 31. dies redderent, vel ipsimet lege tenerentur. Atque vox, *Borgha*, occurrit non semel hac notione apud W. Thorn pag. 2021. 2053. *Burgha* verò pag. 2033.

Borghealdir, dictus primarius istius sodalitii septemviralis, apud eundem W. Thorn. p. 2021. ex borh, fidejussor, & aldeꝛ, senior, princeps, capitalis, quasi primarius fidejussor, & *capitalis plegius*.

Burghessaldus, & *Borgesaldrus* appellatur eidem p. 2033. 2034. 2053. *Bosholder*, *Bursholder*, & *Borowholder* dicitur præterea Spelmanno.

BORGUM, *Borghum*, Vadimonium, ex Saxonico Borgh, quod idem sonat, in Legibus Edwardi Senioris apud Bromptonum, cap. 3.

Borgi fractura, Plegii fractio, in Legibus Inæ Regis Westsaxiæ cap. 49. apud eundem Bromptonum, ubi Editio Saxonica Lambardi c. 46. Burhbryce habet, quod & aliàs Borhbryce, & Borgbryce, scribitur in Legibus Aluredi Saxonicis cap. 3. à Borgh scilicet, *fidejussio*, *plegium*, & bryce, fractio. Angli omnes, ait Spelmannus, decemvirali olim fidejussione pacem regiam stipulati sunt. Quod autem in hanc commissum est, *Borgbrech* dicitur in Legibus Henrici I. cap. 10. Monet idem Spelmannus *Borghbrech* & *Burghbrech* promiscuè scribi, quod improbat Somnerus, scribens *Borghbrech* esse vadimonii fractionem; *Burghbrech*, burgi seu castri effractionem. Certè quidquid dicat Somnerus, *Burhbryce* habent Leges Inæ Saxonicæ, ut & Ranulfus Cestrensis, apud Spelmannum: *Burghbrich*, i. læsio *libertatis aut septi: Gallicè, blesmeure de courte ou de close*. Sed & Germanis *Burg*, vas dicitur, sponsor; *ver Burgen*, vadari; *burgschafft*, *vadimonium*.

BORIA, Prædium rusticum, *Borderia*, vox Occitanica; Arvernis, *Borie*. Guill. de Podiolaurentii cap. 6. *Cùm — guerras gerendo cum Raimundoforti de Bellopodio vassallo suo inutiliter ferè triennio consumpsisset, & borias suas & fortias creditoribus obligasset*, &c. Charta Guillelmi de Gordonio pro Monasterio Obasinensi an. 1241. apud Sammarthanos: *Ego dedi & concessi — & boriam de las Prevairias, & terram de Gros Cayro*, &c. Alia Geraldi Episcopi Tolosani apud Catellum in Hist. Occitana p. 886. *Non possim vendere — aut alienare prataxatos honores, scilicet boriam quæ fuit Geraldi de Lombers cum omnibus suis pertinentiis quam ab eodem Geraldo acquisivi*, &c.

BORMIS. Albertus Argentinensis in Chronico p. 102. *Henricus quoque — habens equum indomitum pressuram bormis seu aciei exercitus Regis sufferre non valens, tacto equo cum calcaribus, primus Bohemos invasit.* Ubi videtur legendum *Stormis*. Vide *Stormus*.

BORNEWING, *Borthnenligh*, Tributi aut servitii species apud Anglos. Monasticum Anglic. to. 2. p. 812. *Sint quieti — de scutagiis & assisis, & summonitionibus, & tallagiis, & franco plegio, & bornewing, & de omnibus occasionibus & consuetudinibus*. At pag. 807. aliter scribitur hæc vox: *Summonitionibus & tallagiis, franciplegiis & de borthnenligh*.

BOROWGH. Vide *Burgus*.

BOROWHEAD. Vide *Headborow*.

BOROW *English*. Vide *Burgh english*.

BOROUHOLDER, *Borsholder*. Vide *Borga*.

BORRA, Tomentum, *Bourre*. Charta Guillelmi Episc. Carnotensis an. 1166. in Hist. Perticensi p. 195. *Ad basturas asinorum & equorum — in domibus fullonum S. Sepulcri — borram capient*.

BORT, vel *Borde*, ut Hispani efferunt, pro filio notho: unde Sebastianus Cobarruvias Francicam vocem *Bordel* accersit, pro lupanari. Priorem verò à *burdo*, mulus, quòd ex equo & asina nascatur. *Le Bort de Rabestens*, pro notho ejusce cognominis, in Charta laudata in Notis nostris ad Joinvillam pag. 63. *En Iaume de Aragon fill bort del Rey En Iaume*, in Chronico Petri IV. Regis Arag. c. 25. Adde lib. 4. c. 5. lib. 5. c. 1. Raimundum Montanerium in Chron. Regum Aragon. c. 250. 261. &c.

BORTHALPENY. Vide *Bordhalpeny*.

BORTHNENLIG. Vide *Bornewing*.

BORTMAGAD. Lex Frisionum tit. 13. *Qui cum ancilla alterius, quæ nec mulgere, nec molere solet, quam Bortmagad vocant, mœchatus fuerit*, &c. Germani *Magt*, & *Maget*, ancillam dicunt; *bord* veteri lingua Saxonica est *domus*. Est igitur *Bortmagad*, ancilla ex honoratioribus, quæ vilibus officiis non inserviunt, quales sunt eæ quas *Abras* vocant. Sicama *Hertmagad* legendum censet, ut sit, quæ in interiori domo pro domino & familia focum & stratum procurabat.

BORTREN, Annonæ species. Capitulare Caroli M. an. 797. apud Holstenium in Collect. Rom. §. 11. *De annona verò bortrinis pro sol. 1. scapilos 40. donant, & de sigale 20*. Infrà: *Mel verò pro solido bortrensi sigla 1. & medio donant*.

BOS. *Boves aratores*, *aratris dediti*, in l. 1. Cod. Th. de Cursu publ. γεωργοὶ βόες, apud Harmenop. lib. 5. cap. 10. §. 11. *Animalia aratoria*, in Constitutionibus Catalaniæ MSS. ubi dicuntur esse in securitate publica: *Boves verò aratores & cætera animalia aratoria cum instrumentis aratoriis & suis bubulcis, & cum eis qui eos custodierint, postquam exierint à domo causa arandi, vel seminandi, sive custodiendi, donec ipsi homines redierint in domos, sub eadem mittimus defensione & pace, & boves aratores, & cætera animalia aratoria sub eadem ponimus pace*. Lucianus Presb. de Invent. corporis S. Stephani: *Oportet me colligere de possessione illa bovem illum maximum aratorem, qui & carro & aratro aptus est*. *Boves aratorii*, in Aresto an. 1267. in 1. Regesto Parlamenti f. 51. *Bœufs aratoires*, in Consuet. Bayonensi tit. 13. art. 2. Labourtensi tit. 3. art. 18. tit. 14. art. 3. S. Severi tit. 3. art. 4. *Lo bœu tirador*, in Consuet. Solensi tit. 15. art. 7. tit. 16. art. 7. *Bœuf d'arée*, in Consuetud. Santonensi art. 16. De Bobus aratoribus vide Fletam lib. 2. cap. 73. §. 2. 5. l. 7. Cod. Quæ res pignori obligari possunt, & Cujac. lib. 4. Obser. c. 20.

Bos aquensis. Tabularium S. Remigii Remensis: *Exeunt inde fœtas 16. cum agnis, & anniculi 15. — scendula 650. pro bove aquensi denarii 16*. Alibi: *Ad macerias Monasterii, seu alterius loci, faciunt manopera, pro bove aquensi annis singulis dant den. 1*. Ibidem: *Excutit annonam dominicam, facit & servitium aquense, dans pro ipso aquensi bove den. 1*. Occurrit ibi pluries. Vide *Hostelicia*.

Bos domitus, in Lege Bajuvar. tit. 8. §. 6. Gregor. M. lib. 10. Epist. 12. *Boves domitos parium unum, vaccas duas*, &c. Adde Chronicon Benevent. S. Sophiæ pag. 607. 611.

Bos medianus, in Lege Aleman. tit. 78. *un bœuf de moienne grandeur*, vel medii pretii, inter *bovem optimum*, & *minorem*, ibid.

Boves junctorii, in Lege Longob. Edit. Herold. tit. 100. §. 13. tit. 101. §. 50. ubi perperam Editum *bove vinitorio*, pro *junctorio*.

Bovem & Leonem foris in fronte Ecclesiæ olim depingi solitos, ait Durandus lib. 1. Ration. c. 3. n. 5.

BOSCIDA, *Qui cedit boves*, *macellarius*, Ugutioni: *Boviscida*, Joanni de Janua. *Bucædas* habet Plautus in Mostellaria.

BOSCUS, Silva, foresta: Franco-Belgis, *Bos*, aliis *Bois*. Italis, *Bosco*. Testamentum Ramnulfi, qui vixit sub Lothario Rege, in Tabulario S. Mariæ de Fontibus apud Cadurcos: *Et illas terras de monte Nebutiano, quas Rigaldus tenet in feuo, & boscum de Arla, quantum ad meam partem pertinet*, &c. Vide Leges Eduardi Confess. c. 8. §. 2. Occurrit passim. Quidam à βοσκὴ, pastio animalium, quòd in silvis pascantur, vocem deducunt. Extat in Basilicis titulus περὶ νομῶν, ἤτοι βοσκῶν. Alii à Germanico accersunt. Porrò *boscus* pars est etiam forestæ. Vide Aresta Parlamenti S. Martini an. 1289. in Reg. B. Capitula Placitorum Coronæ Regis apud Hovedenum p. 784. *Item præcipit quòd nullus adgistet boscos suos intra metas forestæ suæ, antequam bosci eorum adgistentur. Dominici bosci Regis*, ibidem.

Boschero, Lignator, in Charta an. 1270. in Probat. Hist. Drocensis p. 280.

Bosque-

Bosquerare. Pactum inter Thomam Comitem Sabaudiæ & Abbatem Pinarolensem an. 1246. *Hoc etiam addito, quòd Abbas & Conventus ad opus dicti Monasterii in perpetuum possint bosquerare, & pascuis uti, quantum eis necesse fuerit, per totam terram dicti Comitis.* Italis *boscheggiare*, est in silvas crebrò ire. At hîc *bosquerare*, idem valet, quod pecora in silvas immittere.

Buscus, idem quod *Boscus*, in Charta Lotharii III. Imp. an. 1125. in Bullario Casinensi to. 2. pag. 149. Auctor Mamotrecti in 3. Reg. c. 14. *Lucos, i. buscos.*

Boscus mortuus, vivus. Practici nostri *Boscum vivum*, seu *Bois vif* appellant, arbores & virgulta nemorum infructifera, ob idque mortuum boscum, *Mort bois* dicunt, quòd fructus non ferant: Boscum verò mortuum, seu *Bois mort* appellant, qui revera mortuus, id est, siccus est. Hoc discrimen observare est in Consuetudinibus Municipalibus, ac præsertim in Nivernensi cap. 17. art. 12. *Mort bois est tenu & reputé bois non portant fruit; & Bois mort est bois cheu, abatu, ou sec debout, qui ne peut servir qu'à brusler.* Vivi igitur bosci usus est ad ædificandum, mortui verò ad ardendum. Ita passim Chartæ veteres. Charta Mauricii Episc. Parisiensis an. 1189. in Tabul. S. Maglorii: *Convenit etiam ut domus S. Juliani boscum habeat etiam in foresta absque omni consuetudine, tam vivum, quàm mortuum, tam ad ardendum, quàm ad ædificandum.* Infrà: *Vivum nemus ad ædificandum, mortuum ad comburendum.* Regestum Philippi Aug. f. 172. *Heremitæ deserti habent herbergamentum ad vivum nemus per liureiam, & mortuum nemus ad ardendum sine liureia.* Charta an. 1225. in Notis ad Vitam S. Bernardi Tironensis Abbatis: *Videlicet nemus vivum ad herbagium, & nemus mortuum ad calefaciendum.* Tabularium Campaniæ: *Habent usuarium in prædicto boscho, vivum ad hospitandum, & mortuum ad ardendum.* Vetus Charta in Hist. Monast. S. Nicolai Andegav. *Omnem boscum meum vivum ad domos ipsorum, & ad omnes necessitudines domorum faciendas, & mortuum ad omni tempore calefaciendum.* Vetus Notitia apud Louvetum in Bellovaco p. 531. 1. Edit. *Et concessit quòd in prædicta silva B. Petri & hospites sui habebunt vivum ad ædificandum, & mortuum ad comburendum, &c. Nemora mortua*, in Charta Ludovici Hutini an. 1315. pro Normannis.

Buscale, idem quod *Boscus*, *Bois*, seu potiùs *Broussailles*, dumeta. Tabularium S. Remigii Remensis: *Habet ibi buscalia map. 1.* Charta Conradi Imp. an. 1038. in Bibl. Sebus. p. 208. *Piscationes, foresta, silvas, pascua, buscalia, &c. concedimus.* Charta Guillelmi Episcopi Mantuani an. 981. in Bullario Casinensi to. 2. p. 54. *Cum silva & buscaliis, &c.* Pag. 56. *De terra arabile juges 4. silvis & buscalibus juges 96.* Tabularium Ecclesiæ Gratianopolitanæ sub Hugone Episcopo fol. 54. *Et ea quæ habent in Marselina, cultum & heremum, prata & boscalia.*

Buscagium, Præstatio pro *buscis*, seu lignis quæ in urbem inferuntur. Liber censuum & feodor. Comitatus Carnotensis fol. 1. *Les Coustumes des portes de Chartres appartiennent à la Prevousté, quant elle est venduë; c'est à savoir le deaublage, le tonli, & le buscage.* Et fol. 18. *La Coustume du buchaige & du laignage*, (lignagium) *— Marchant qui ameine à Chartres merrien esquarré, —qui ameine en charettes charnier, tan, peles, fourches, &c. doit, &c.*

Buscaria, Boscus, vel dumetum. Vetus Charta apud Ughellum to. 3. p. 455. *Cum — silvis, buscariis, stirpetis, pratis, &c.*

Busciva terra, in qua *Busci* seu *Bosci* sunt vel silvæ, apud Rollandinum in Summa Notariæ. Vide *Busca*.

Nescio an quis probet eorum conjecturam, qui *Boscum* à *Pascuum* effictum volunt, illud verò à Gr. βοσκεῖν, quòd in silvis pecora pascantur. Vide Octav. Ferrarium in Orig. linguæ Italicæ in V. *Bosco*.

BOSIA, *Bosiare.* Vide *Bausia*.

BOSSA, Tumor, tuber: Gall. *Bosse*: propriè de ulcere pestifero quod Itali *Bozzam* vocant. Vita Clementis VI. PP. p. 87. *Tantus timor omnes invaserat, quòd statim dum ulcus, seu bossa, qui vel quæ ut in pluribus in inguine, aut sub axella apparebat cuiusque, dimittetur ab assistentibus.* Vita Innocentii VI. PP. p. 136. *Mortuaque sunt personæ quamplurimæ de bossis, antracis, & carbunculis, & similibus ulcerationibus.* Occurrit etiam apud Continuatorem Nangii.

BOSSANAYA, Monetæ Barcinonensis species. Chronicon Barcinonense: *Anno 1209. fuit aspersa moneta dicta Bossanaya, quæ duravit tribus annis, scilicet usque in anno 1212.*

BOSSELAGIUM, Præstationis species. Charta Willelmi Comitis Pontivi an. 1145. pro fundatione Abbatiæ Perseniacensis, apud Ægidium *Bry* in Hist. Perticensi lib. 2. p. 117. *Sint quieti & liberi de teloneo, passagio, pontagio, pedagio, costumis, talleis, hallagio, havagio, bosselagio, reparatione viarum, pontium, &c.*

BOSSONAGIUM. Charta Philippi II. Reg. Fr. an. 1170. apud Perardum p. 244. *Et in universa terra ejus non habet talliam, vel porrelagium*, (f. *porcellagium*) *vel Bossonagium, seu annonagium.* Fortè ex Gall. *Boisseau*.

BOSSIDA. Vide *Buxis*.

BOSTAR, Stabulum boum, Bovile. Papias: *Bostar, locus ubi comburebantur corpora boum, vel statio boum.* Gloss. Lat. Græc. *Bustra*, βουστάσιον, leg. *Bostar*. Gloss. Sax. Ælfrici: *Bostar, vel Boviale*, ƿcipen. Ingulphus: *Fecit tum horrea, bostaria, ovilia, & coquinas.* Kilienus Mon. in Vita S. Brigidæ n. 18.

Nam mihi nulla modò servatur bostare vacca.

Abbo lib. 2. de Bello Paris.

Efficitur bostar Germani Antistitis aula.

Occurrit præterea apud Matth. Paris. an. 1234. Bromptonum, & alios Scriptores. Vide Joan. de Janua.

BOT, *Bota*, inquit Spelmannus, Anglo-Saxonibus est *Emendatio, refectio, restauratio, compensatio.* Sententia lata per Henricum Romanorum Regem in solenni Curia, apud Aquisgranum an. 1222. mense Maio, pro Henrico Duce Brabantiæ, in vet. MS. *Si citatus non comparet ad primam citationem, emendam solvere tenetur, quæ Bota vocatur.* Charta Roberti Comitis Flandr. in Tabulario S. Bertini: *Et nisi perrexerint*, (in expeditionem) *Comes super Abbatem placitando emendationem vel bot accipiet ab ipso Abbate, quòd remanserunt.* Occurrit crebrò hæc vox in Legibus Anglicis antiquis, sed plerumque cum aliis verbis conjuncta, ut in *Circbota*, *Burgbota*, *Brugbota*, &c. i. Ecclesiæ, burgi, pontis restauratio.

BOTA, *Botta*, Ocrea, Gall. *Botte*, ex Cambro-Britannico, *Bottas*, sotular. Vincentius Belvac. lib. 29. cap. 28. *Botis nunquam usus est, nec etiam pedulibus nisi simplicibus.* Statuta Hospitalis S. Juliani in Additamentis ad Matth. Paris pag. 62. *Æstivalibus largis seu botis pro calceamentis utuntur.* P. 164. *Sacerdotes botis, seu æstivalibus, aut caligis nigri coloris vel bruni, cum sotularibus bassis, pro calceamentis utantur.* Institutiones Capituli General. Cisterciensis distinct. 14. c. 21. *Conversi in grungiis botas non habeant.* Radulphus in Vita S. Richardi Episc. Cicestrensis n. 86. *Botas quasdam quibus uti solebat, transmisit eidem, quibus infirmus calceatus, &c.*

Botarum præstationes. Charta Ranulfi de Capricuria, in Monastico Anglic. to. 1. p. 659. *Dederunt Monachi eidem sorori meæ 10. marcas argenti, & mihi tres, & annuatim pelliceam Monachorum, & botas.* Alia ibidem: *Et annuatim dabunt pelliceam mihi, & botas Monachi, & unum Monachum pro me fecerunt, & me Monachum facient, quando voluero.* Et to. 2. p. 850. *Jus & clamium quod dicebamus nobis competere in una pellicia, & uno pari botarum nomine servitii.* Tabular. S. Dionysii: *Exigebat — semel in anno sibi & 10. Militibus apud S. Dionysium hospitationem, & botas, ut vulgo dicitur, atque peliciam.* Tabularium S. Bertini an. 1226. *Viginti sol. qui dati fuerant prædecessoribus*

meis pro stramine & botis. Et anno 1210. *Et quod pellicium & botæ annuatim, & 3. procurationes apud S. Bertinum nobis deberentur.* Denique an. 1229. *Et insuper ab Abbate pellicium & botas in festo S. Martini accipiet, qualia dari Militibus est consuetum.*

Botta. Concilium Andegavense an. 1365. can. 19. *Et quod bottis vel sotularibus corrigiatis utantur.* Regula Canonicorum Ordinis S. Marci de Mantua, apud Alexandrum IV. PP. in Regesto anni 7. ex Bibl. Regia: *Cottam tamen & bottas non habeant, nisi pro aliqua rationabili causa botta concedantur alicui à Priore.*

Botus, in Vita B. Walteri de *Birbeke* cap. 5. num. 6. ubi paulò antè *sotularis* dicitur.

BOTA, *Botagium*, *Botatus.* Vide *Buttis.*

BOTATORIUM. In Regesto 31. Chartophylacii Regii habetur Charta anni 1263. qua Renaldus de *Chigy* & ejus uxor vendunt Regi *tres partes quas se habere dicebant in quodam Botatorio sito apud Villam novam Regis, ante Tiratoria ejusdem villæ, quæ sunt juxta viam, per quam itur de Villa nova Regis apud Senonis, in quo Botatorio dictus Rex habebat quartam partem, ut dicebat, & plateam tenentem dicto Botatorio.*

BOTELLA. Vide *Botellus.*

BOTELLAGIUM, Præstationis species, quam *Bouteillage* vocant, præstatio scilicet unius vini lagenæ, quam *Bouteille* dicimus, pro singulis doliis vinariis quæ certo anni tempore distrahuntur. Charta Vitriacensis an. 1157. *Concessit burgum S. Martini cum cœmeterio, & omnes redditus eorum præter botellagium & furnum.*

BOTELLUS, *Botulus*, Tertulliano, intestinum, interaneum, Italis, *Budello.* Lex Angliorum tit. 5. §. 14. *Si intestina, vel botelli perforati claudi non potuerunt.* Lex Frision. tit. 22. §. 51. 52. *Si ventrem vulneraverit, 12. sol. componat: si botellum vulneraverit, 12. sol. si perforaverit 24. sol. componat.* Addit. 3. ad easd. Leg. tit. 3. §. 31. *Si stomachus, vel botellus perforatus fuerit, ita ut stercus per vulnus exierit.* Galli dicimus *Boyau*, olim *Boël*, & *Bouële*, vocabulo magis ad *botellus* accedente. Gloss. Lat. Gall. *Exta, Bouëlle. Le Roman de Garin:*

Parmi les portes entrerent li navré,
Dont meint boël fu fors des cors jetté.

Idem:

Tant cop donner, tant Chevalier chaïr,
Tante boële entre chevax gesir.

Alibi:

Et maint destrier mort & esboëlé.

Guill. Guiart an. 1264.

Destriers trinant leurs bouëles,
S'en vont fuiant vuide les seles.

Et an. 1304.

Trois ou quatre en percent tout outre,
Qu'aux mortiex colées sentir,
Ne peuvent armes garantir,
D'aucuns voit-on bien les bouëles.

Budellus in Consuetud. Ecclesiæ de Regula apud Labeum tom. 2. Bibliothec. *Si extraneus portaverit sturjonem, denarium habebit claviger, & si ibidem fractus fuerit sturjo, nerbilium & budellum habebit.* *Budel*, Occitanis.

Botellus, Lucanica, *Botulus*, Festo, Gallis, *Boudin.* Gloss. Lat. Græc. *Botulus*, φύσκ@; sed legendum φύσκη, monet Salmasius. Suidas: φύσκη, τὸ παχὺ ἔντερον, εἰς ὃ ἐμβάλλεται ἀλλᾶς ἢ χρέα, καὶ μάλιστα, ἐξ οὗ γίνεται ὁ ἀλλᾶς. Apitius lib. de Re culinaria cap. 5. *Vulvulæ, botelli, & bulbuli hysiciata sic fiunt.* Infrà: *Botellum sic facies ex ovi vitellis coctis, nucleis pineis concisis, &c.* Guarinus Ord. Fratr. Prædicat. in Vita B. Margaretæ Hungaricæ num. 20. *Pro quadam infirma desiderante boudellos, seu intestina porci, &c.* Perperam editum *bondellos.*

BOTHA, Officina, ἀποθήκη, Italis *Potheca*, Gallis *Boutique.* Lex Burgorum Scoticorum cap. 40. *Mercator qui habet stallum coopertum in die fori (nundinarum) vel botham in die fori, dabit obolum pro consuetudine & custuma sua.* Cap. 71. *Nullus carnifex occidat animalia de nocte, nec emat, sed clara diei luce, & in propria botha sua.* Iter Camerarii Scotici cap. 1. *Nomina fratrum Gildæ, & tenentium bothas mercimonii.* Charta Ricardi I. Regis Angl. in tom. 2. Monastici Angl. pag. 132. *Et duas mansuras liberas ad bothas suas faciendas.*

BOTHENA, *Bothyn*, Baronia, aut territorium vel districtus domini, apud Scotos: nam, ut auctor est Buchananus, primi Reges Scotiæ, regno in Baronias diviso, cunctas opes agrosque Regios, meritorum habita ratione, magnatibus suis diviserant, quos *Barones* inde appellavere. Statuta Willelmi Regis Scotiæ cap. 9. §. 6. *Si aliquis emat bladum in aliqua Bothena, & transeat ad aliam Bothenam, & ibi moram faciat ad tabernam.* Et §. 7. *Si aliquis capiat terram ad firmam in aliqua Bothena.* Statuta Davidis II. Regis cap. 5. *Si quis manens in una Bothyn, id est, Baronia, capiens namum in alia Bothyn seu Baronia absque licentia domini, &c.*

BOTICA. Vide *Apotheca.*

BOTOLOS. Ricardus Hagustaldensis cap. 14. *Hujus tam flagitiosi sacrilegii emendatio sub nullo judicio erit, sub nullo pecuniæ numero claudetur, sed apud Anglos Botolos, id est, sine emendatione vocatur.* Ubi Somnerus censet legendum *botleas*, ut in Legib. Kanuti politicis cap. 61. ubi eodem sensu occurrit: à Saxonico boꞇ, mulcta, compensatio, & leaꞅ terminatione, quæ vim privationis habet.

BOTONES, Gallis *Boutons*, Fibulæ, globuli. Concilium Albiense cap. 15. *Clericus botones vel firmallos aureos —— deferre in aliquibus vestibus non præsumat.* Occurrit etiam in Concilio Budensi cap. 4. in Andegavensi an. 1365. cap. 12. &c. *Le Roman de Garin:*

Trois cens boutons i avoit fet d'or mier.

Botones vocat vetus Auctor de Limitib. agror. pag. 288. quos alii *Botontinos*, tumores scilicet aggestâ terrâ excitatos ad agrorum fines; unde nostrum *Bout*, pro fine & extremitate videtur deductum, & *Bouton*, pro globulo seu fibula sphærica ad constringendas vestes: seu quòd ad modum *Botontinorum* globi speciem referant, seu quòd extrema vestis constringant. Vide *Bonna.*

Botonatus, Fibulatus, vel fibulis instructus, *Boutonné.* Statuta Hospitalis S. Juliani in Anglia: *Tunica verò habeat manicas protensas ad pugnum, non consutitias, vel aliqualiter botonatas.* Occurrit etiam in Constitut. Benedicti XI. PP. pro Benedictinis cap. 19. in Concilio Andegavensi an. 1366. can. 12. 13. 20. &c.

BOTTA, Rubeta, bufo, Italis *Bota.* Vita S. Angelæ de Fulginio cap. 4. *Remaneo tota contenta, tota Angelica, quòd diligo bottas, & bufones, & etiam dæmones.* Vide *Bota.*

BOTUS. Vide *Bota.*

BOVA, sic appellata filia Regis Sigeberti, in Vita ejusdem S. Bovæ num. 4. *Quasi multorum adjutrix*, voce nimirum Francica vetere.

Bova, νόσος βοῶν, Morbus boum, in Gloss. Lat. Græc. Vide Turneb. lib. 17. Advers. cap. 24. & Octav. Ferrar. in Orig. Ital. v. *Bua.*

Bova, Venetis, Euripus, canalis, aquæductus, à fovea. Stat. Patav. *Ut hoc facientes possint servare bovas in molendinis.* Ex Octavio Ferrario in Orig. linguæ Italicæ.

BOVAGIUM, *Boagium*, *Bovaticum*, Tributum quod ratione boûm pendebatur, seu pro pari boum aratorum, vel pro aratro: *Bobatico*, Hispanis. Charta privilegiorum seu franchisiarum concessarum Aquarum Sextiarum incolis à Beatrice Comitissa Provinciæ an. 1245. mense Septemb. *Salvis justitiis & condemnationibus per curiam, & lesdis, & cossis, & pedagiis, & boagiis consuetis, & farinariis, &c.* Fit mentio non semel tributi *de Bovatge* in aliquot Edictis & Chartis Regum Aragon. quod erat 12. denar. pro unoquoque pari boum, apud Suritam 1. part. lib. 3. cap. 15. lib. 2. cap. 69. Andream Bosch. de Titulis honoris Catalaniæ lib. 1. cap. 13. 26. lib. 2. cap. 23. lib. 4. cap. 5. &c. & Blancam de Rebus Aragon. pag. 732. ubi *Boalage* scribitur. Michaël Carbonellus in Chron. Hispan. fol. 97. *Et specialment los enfranquis,*

—hon encara la bovatge, rebovatge, & herbage, &c. Charta Jacobi Regis Majoricæ in Usaticis Regni Majoricæ MSS. *Potestatem retinuimus — faciendi seu levandi boagium. — nolentes aliquo modo habitatores civitatis & totius insulæ Majoric. præsentes nec futuros obligatos esse ad præstationem leudæ, pedagii, nec bovatici.* In quibus porrò occasionibus exigeretur *Boagium*, docet Charta Sancii Regis Majoric. Comitis Rossilionis prid. Non. August. an. 1311. *Quandam servitutem & exactionem vocatam vulgariter Bovaticum, quod adveniente Rege seu domino in Comitatibus & terris prædictis levari & exigi & recipi consuevit.* Hanc sustulit Jacobus Rex Majoric. Sancii pater, ut in hac Charta continetur, cujus loco gabella salis imposita est. Extat illa in Codice Thuano signato 93. fol. 89. data Barcinone pridie Id. Febr. an. 1299. qua pro exsolvendis debitis quæ contraxerat pro variis bellis, Nobilibus Catalanis & civibus Barcinonensibus vendit, seu potiùs remittit pro pretio ducentorum millium librarum bonæ monetæ Barcinonensis, *Bovagium, Terragium & Herbagium, quæ asserebat se & successores suos habere debere in Catalonia, quotiescunque novus Rex, Dominus seu hæres in Catalonia noviter succedebat, licèt assereretur per Nobiles, Milites, & cives & homines villarum & aliorum hominum Cataloniæ cum vel successores ejus non debere habere dictum Bovagium, Terragium, & Herbagium, nisi tantùm de bobus & cæteris animalibus & pecudibus minutis, &c.*

Bohada verò aliud est in Charta an. 1247. apud Justellum in Comitibus Arvern. pag. 95. *Tallias, manobras, bohadas, servitutes, &c. La Bohade*, in Consuetud. Arvernensi cap. 25. art. 21. & Marchiensi art. 139. cùm scilicet subditus aut tenens unum par boum domino præstare tenetur ad illius vinum conducendum.

Vota, perperam, ni fallor, pro *boata*, vel *boada*, habet Innocentius III. PP. lib. 2. Epist. pag. 466. Edit. Venetæ, in Epist. ad Petrum Compostellanum Archiep. *Illum etiam censum, qui Vota dicitur, quem Hispanorum Catholici Reges ex singulis boum paribus — annuatim persolvendum pro salute totius terræ liberaliter statuerunt, eidem Ecclesiæ confirmamus.*

Bovaterius. Charta MS. Petri II. Regis Aragonum an. 1283. pro Libertatibus Cataloniæ: *Item concedimus quòd inquiramus contra Vicarios, Bovaterios, & alios Officiales nostros, qui tempore nostro aliqua officia exercuerunt.* Ubi *Bovaterii* videntur esse ministri ii qui *Bovaticum* exigebant à subditis Regis.

BOVARIA, Prædium rusticum, *Forme, Metairie.* Concilium Tolos. an. 1228. can. 41. *Statuimus quòd castra non ædificentur de novo occasione Bovariæ, vel contra eam alia ratione, nec munitiones dirutæ reædificentur.* Consuetud. Tolosæ part. 1. *Eadem consuetudo est in castris, villis, forciis & bovariis, quæ sunt infra Dex Tolosæ.*

Boveria, idem quod *Bovaria*, apud Marcam in Hist. Beneharn. lib. 4. cap. 19. num. 2. lib. 5. cap. 25. num. 8. ubi *boveriam*, medietariam, seu *Metairie*, vertit. Est etiam stabulum boum, in Charta Henrici III. Regis Angl. tom. 2. Monastici Angl. pag. 210. *Et quendam locum qui vocatur — infra terminos ejusdem forestæ, ad faciendum boverias suas, & alias domos usibus suis necessarias.*

Boaria, eadem notione, in Regesto Constabulariæ Burdegal. fol. 99. *Occupat quandam boariam, quæ fuit Joannis, &c.*

Boarium, & Bovarium, dicitur locus ubi venduntur boves, apud Joan. de Janua, & Ugutionem.

BOVARIUS, cui boum cura commissa est, in Fleta lib. 2. cap. 85. &c. nostris *Bouvier.*

BOVATA *terræ, Bove de terre*, in Charta Gallica tom. 2. Monastici Anglic. pag. 645. Modus agri, sic dictus quòd tantum terræ contineat, quantum bos unus (vel *par boum*) arare potest. Ex Skenei sententia, *Bovata* continet 13. acras. At in Monastico Angl. tom. 1. p. 657. lego *datas in eleemosynam duas bovatas terræ 20. acrarum.* In veteri Statuto ad compositionem mensurarum apud Spelmannum, *Bovata* continet 18. *acras. Octo bovatæ terræ faciunt carucatam terræ. 8. carucatæ terræ faciunt unum feodum Militis. 18. acræ faciunt bovatam terræ.* Angli *Oxgang*, & *Oxgate*, mensuram 4. jugerum vocant, voce signante *bovis iter.* Ingulphus pag. 857. *Quatuor bovatas terræ de juland, & 10. bovatas in servitio, & 24. acras prati, &c.* Et infrà pag. 860. *Quatuor carucatas terræ arabilis, & 6. bovatas, & 18. acras prati.* Passim occurrit in Chartis Anglicis. Charta an. 1206. ex Tabul. Ecclesiæ Carnotensis num. 49. *Ita quòd in eadem Majoria duas bovatas terræ & herbergamentum suum tenebit quinque solidos censuales.* Alia an. 1179. num. 101. *Pro unaquaque bovata integra ad perticam B. Mariæ mensurata, &c.* Infrà: *Additum est præterea quòd si bovatas & non agripennos vendi, vel forisfacti in ipsis bovatis fieri contingeret, &c.* Mox: *Si verò versa vice non bovata, sed agripennis venderetur, &c.* Vide Fletam lib. 2. cap. 73. §. 2. 3. *Boihedie*, in Charta Arnulfi Comitis Guinensis an. 1264. in Hist. Guinensi p. 290. *A vendu — 16. mesures de bois, peu plus, ou peu moins, appellez boihedie, &c.* quasi bovada.

Bovariata, idem quod *Bovata.* Charta Gerardi Episc. Noviom. ann. 1223. in Tabulario Lehunensi num. 22. *Dedit in excambium 5. bovariatas terræ sitas in coutura sua, quas tenet de feodo D. Regis.*

BOVELLUM, idem quod *Bovile*, in Canonibus Hibern. lib. 51. cap. 5.

BOUCELLUS. Vide *Buza.*

BOVERA. In brevi Indice Regum Francorum, qui præfixus est Usaticis Barcinonensibus, in Codice MS. Thuano, signato 93. hoc ordine recensentur Reges secundæ stirpis: *Carolus Magnus, Ludovicus filius ejus, Lotharius, Karolus frater ejus, Ludovicus ejus* (Lotharii) *filius, Karolus Magnus, Karolus de Bovera*, qui dicitur regnasse *annis* 4. *Otho Karolus, &c.* Is autem est qui vulgò *Crassus* cognominatur, ita ut etiam *Bovera*, seu ut nostri efferunt *le Bouvier*, dictus fuerit, quòd pinguedine ac ventris mole bovis instar esset. Abbo lib. 1. de Bellis Parisiac.

Urbs mandata fuit Karolo nobis basileo,
Imperio cujus regitur totus pæne cosmus.

Ubi Glossa ipsius Abbonis: *Karolus de Baguerra, sive de Bovera, qui & Crassus Rex Franciæ.*

BOVETTA, Bucula, juvenca, Gall. *Bouveau, Bouvart.* Occurrit apud Will. Thorn in Chron.

BOVIALE, Bovile, Græcis βούσταθμος, Apollonio lib. 3. Argon. βόαυλα. Gloss. Ælfrici: *Bostar, sive Boviale.*

BOVOLCARITIA, pro *bubulcaritia*, Domus bubulci, vel prædium bobus nutriendis idoneum. Charta Desiderii Regis Longobard. in Bullario Casinensi tom. 2. p. 12. *Curtes massaricias & bovolcaritias, & aldiaritias, &c.*

BOURATIUM, Vestis species. Chronicon Ademari Cabanensis pag. 167. *Pro eo principati sunt Bernardus Comes Petragoricensis, deinde filii ejus Arnaldus, cognomento Bouratio, pro eo quòd cum ipsa veste, lupum diabolicum homines devorantem appetiit in campo, loricatus & galeatus.* Prostant Ambiani artifices lanei, quos *Bourrachers* vocant.

BOUTUS, *Boutarius.* Vide *Buta.*

BOXIA. Tabularium Ecclesiæ Gratianopolitanæ sub Hugone Episcopo fol. 42. *Est de ipso feudo mansus de Follis, qui debet 4. fogacias, & 7. capones, & 1. agnum, & 22. ss.* (sextarios) *de nucibus, & boxia, & opera, &c.* Fol. 52. *Chabanaria Petri de Vineis — quæ reddit 12. den. & 8. sextarios de vino, & 4. sextarios civatæ, & 1. sext. nucis, & 1. boxia, & 1. cap. & 1. pullum, & opera.* Infrà: *Et 2. boxias, & 1. cap. & 1. pull.* Occurrit ibi pluries, ubi interdum *buxia* scribitur. Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu pag. 107. *De Manso in villa Navisia servitium per Kalendas 4. membra de carne, & 4. panes, & 4. denar. intrante Quadragesima unum caponem, & unam boxiam: in Pascha tres agnos, &c.* Infrà: *Et unum fassum de teda, & medietatem boxiæ, & 1. cap. &c.* Occurrit pluries.

Boxta. Vide *Buxis*.

Bozanarius. Eckehardus Junior de Casibus S. Galli cap. 5. *Adjumenta nectentes, Episcopo bozanarium suum expectanti deferunt, & integra omnia & sana ostendunt.* Ubi Goldastus *bovem sagmarium*, aut legendum aut intelligendum putat, aut *bozagmarium*, i. aurigam, bubulcum.

Boziga. Tabularium Ecclesiæ Ucetiensis fol. 7. *Notandum tamen quòd Ecclesiæ S. Nicolai, & Canonici, & hominibus & familiæ eorum retineo, ut ibi bozigas & culta faciant quot & quæ voluerint, & ligna colligant, & venentur, & pascant, &c.*

Bozola, Terminus, meta, *bonda*. Charta an. 1246. in Regesto Tolosæ Comitum: *In prædictis honoribus, de quibus erat quæstio, à prædictis terminis, seu bozolis superiùs designatis, &c.* Occurrit ibi semel ac iterum.

Brabanciones, *Brebantiones*, Prædones Brabantini, ex Brabantia. Will. Neubrigensis lib. 2. cap. 27. *Stipendiarias Brebantionum copias, quas Rutas vocant, accersivit.* Jacobus de Vitriaco in Hist. Occid. cap. 7. *Brabantios, viros sanguinum, incendiarios, Rutarios, & raptores.* Vita Lud. VII. Reg. Fr. *Infinitos prædones, vulgò dictos Brabantiones, qui nec Deum diligunt, nec viam veritatis cognoscere volunt, colligens.* Epist. 279. inter eas quæ extant to. 4. Hist. Franc. *Ad hæc mala Teutonicorum, quos Brabantiones vocant, immanissima pestis accessit, qui rabidarum more ferarum sanguinem sitientes, loca omnia pervagantur, à quibus quisquam vix tutus esse potest.* Vide Columbum in Episcopis Vasionensibus lib. 2. n. 24. 38.

Brebantini, apud Radulfum de Diceto pag. 572. 576.

Brebantiones, in Epistola 323. to. 4. Hist. Fr. in Epistola 45. Alexandri III. PP. apud Sirmondum, in Concilio Lateranensi III. an. 1179. c. 27. apud Innoc. III. PP. lib. 13. Ep. 93. & Petr. Blesens. Epist. 47. Monachus Altisiod. an. 1181. *Gentem nefariam, quos Brebantiones vocant, in suum auxilium accersivit.*

Brebiciones, apud Romualdum Salernitanum Archiepisc. in Chronico MS. an. 1167. *Collecta magna multitudine Brebicionum, & aliorum conductitiorum militum, Italiam potenter intravit.*

Brebenzones, apud Robertum de Monte an. 1173. 1174. 1179. 1182.

Brabanceni, *Braibanceni*, apud Rogerum Hovedenum p. 534. 535. 550. 619. 770.

Brabantini, Monetæ Ducum Brabantiæ, in aliquot Tabulis apud Freder. Sandium in Consuet. feudal. p. 35. 37. 48.

Bracæ, *Braccæ*, Femoralia, vestis species, qua crura teguntur, ut ait S. Hieron. in cap. 3. Daniel. Glossæ Biblicæ MS. *Perizomata, Bracas.* Papias ex Isid. lib. 19. cap. 22. *Bracæ, femoralia dictæ, quòd sint breves, & verecunda corporis iis velantur.* Alibi: *Feminalia vel femoralia appellata, quòd femora tegant; & brachæ, quòd breves sint.* Vocem Gallicam plerique censent, contra quàm Salmasius, qui Græcam vult. Diodorus Siculus lib. 5. Bibl. Gallos uti ait ἀναξυρίσιν, ἃς ἐκεῖνοι βράκας προσαγορεύουσι. Hesychius: Βράκεις, Ἀναξυρίδες. Alibi: Ἀναξυρίδες, φημινάλια, Βράκια βαρβαρικά. Quidam ab Hebræo *Berec*, i. genu, deducunt, quòd *Braccæ* genua tegant, & ad crura usque descendant. Agathias lib. 2. de Francis: Ἀναξυρίδας οἱ μὲν λινᾶς, οἱ δὲ σκυτίνας διαζωννύμενοι τοῖς σκέλεσι περιαμπέχονται. Usum *Braccarum* propter inclementiam aëris inductum videtur innuere Hyginus lib. 1. Poëtic. Astronom. & Ovidius de Getis & Sarmatis Pontum accolentibus:

Pellibus & laxis arcent mala frigora braccis.

Idem de Bessis:

Pellibus & sutis arcent mala frigora braccis.

Braccas Persicas memorat idem Poëta lib. 5. Trist. Sed præcipuè apud Gallos *Braccas* in usu fuisse, argumento est, quòd pars quædam Galliæ *Braccata* dicta fuerit. Alcuinus lib. de Offic. divin. ubi de femoralibus: *Hujusmodi habitus ita notus est in nostris regionibus, ut ex eo Gallia Braccata nominata sit.* *Braccæ Gallicæ*, apud Vopiscum in Aureliano. Warnerius MS. in Caprum Poëtam, de Scotis:

Non braccas portant, quia ventri semper adhærent.

Occurrit apud Martialem, Propertium, Lamprid. Orderic. Vital. lib. 8. p. 712. lib. 10. p. 786. Aimoinum lib. 1. de Mirac. S. Bened. cap. 26. Ditmarum lib. 5. p. 53. lib. 7. p. 91. Guibertum de Vita sua lib. 3. cap. 17. Matth. Paris. p. 117. 216. 236. &c. Vide Brissonium in Formul. p. 647.

Bracare, *braccas inducere*; *Debracare*, *bracas extrahere*, Ugutioni.

Braccarii, Braccarum confectores, apud Lamprid. in Alexandro Severo.

Bracale, & *Bracarium*, *Lumbare*, *à braccis*. Jo. de Janua. Gloss. Lat. Gall. *Bracale*, *Brayer*.

Bragæ. Charta an. 721. apud Puricellum in Monumentis Ambrosianæ Basilicæ p. 13. *Ut acceptet ipse Ursus pro ista donatione à Theoperto Cellerario S. Ambrosii camixiam unam, & bragarum par unum, valentia solido uno, xemplare unum valens tremessibus duobus.* Ubi Editor ad vocem *xemplare*: Quid hoc sit, penitus ignoro. *Brages*, nostris etiam. Ceremoniæ observatæ in Creatione Militum de Balneo, apud Edw. Bisseum: *Le plus gentil Chevalier donnera à l'Escuier sa chemise, un autre luy baillera ses brages, un tiers luy donnera un pourpoint.* Libellus MS. Catalanicus de Batallia facienda: *Tot nuu & descals en bragues.* *Brais* eadem notione dixit Bertrandus Clericus in Poëmate MS. de Girardo Viennensi:

Chemises & brais & robes à lor gré,
A ces donzels por amité donez.

Bracalæ. Fridericus II. Imp. lib. 1. de Arte venandi cap. 53. *Super has verò duodecim pennas caudæ, sunt & aliæ multo minores eis, desubtus verò similiter aliæ subalbidæ molliores & longiores illis quæ suprastant ipsis duodecim, & hæ inferiores à quibusdam dicuntur bracalæ.* Lib. 2. cap. 19. *Plumæ quæ sunt sub majoribus pennis caudæ, quæ vocantur bracalæ, sunt densæ, &c.* Adde cap. 24.

Bracco, Canis sagax, indagator, vulgò *Brac*, Gallis. Vetus Glossar. *Licisca, Bracco.* Lex Frision. cap. 4. §. 3. *Bracconem parvum, quem Barmbraccum vocant.* Marculfus MS. laudatus à Lindembrogio: *Latrat Bracco, sed non ut canis.* Infrà: *Non movet Bracco talem baronem, non latrat bracco contra insontem, &c.* Vide Form. 14. ex Baluzianis. *Le Roman d'Aubery MS.*

Maigre ot la teste entor & environ,
Petite oreille com un gentil bracon.

Dantes in Convivio amor. *Si come nel bracco ben' odorare, e nel veltro ben correre.* Arvernis, *Brachio*, ursi catulum sonabat, ut auctor est Gregorius Turon. de Vitis Patrum cap. 12. Vide Origines Francicas & Italicas V. Cl. Ægidii Menagii.

Bracetus, *Brachetus*, vulgò *Brachet*. Charta Henrici II. Regis Angl. to. 2. Monastici Angl. p. 283. *Concedo eis 2. leporarios & 4. bracetos ad leporem capiendum.* Alibi p. 184. *Quatuor brachetos ad capiendum leporem & vulpem.* Jo. Villaneus lib. 12. c. 8. *Braccheti, sparvieri, & astori.* *Le Roman d'Amile & d'Amy MS.*

Là le menjevent brachet & levrier.

Le Roman d'Aubery MS.

Et li brachet ont demené grant hu.

Le Roman d'Alexandre MS.

A un matin prist brachez & leviers.

Inde *Braconarii*, quibus Bracconum cura erat, in Charta laudata in v. *Putura*. *Brachers*, in Ordinatione Hospitii Regis an. 1285. *Braconiers*, in Poëmate, cui titulus *le Roman de Garin:*

Braconier mestre en fist li Rois Pepin,
Les chiens li baille, cil volentiers les prist.

Le Roman d'Aubery:

Là chascun avoit un Braconnier,

Et les espiés pour panre le sainglier.
Le Roman du Renard MS.
A tant estes-vous Venors,
Et Braconiers, & Corneors, &c.
Jacobus Hemricurtius in Speculo Hasbanico p. 7. *Et avoit Brakeniers, fakeniers, chiens & oisiaz à planteit.* Vide Monstrelletum 3. vol. pag. 97. & Consuetudin. Hannoniæ cap. 99. & 100.

BRACE, Grani species, ex quo cerevisia conficitur. Glossæ MS. *Braces, unde fit cervisia.* Eginhardus Epist. 23. *Volumus ut homines aliquos mittas, — & ea quæ nobis ibi necessaria sunt ad habendum, id est, farinam, bracem, vinum, formatem, — venire facias.* Epist. 37. *De illa annona, sive ad farinam, sive ad bracem faciendam — nihil misisti.* Vita S. Columbani cap. 24. *Centum esse vini modios, frumenti ducentos, bracis quoque centum.* Statuta Antiqua Corbeiensis Monasterii lib. 1. cap. 7. *Messes vel prata colligendo, braces faciendo.* Et mox: *Solvant —— censum, sive de annona, sive de brace.* *Bracis* meminit præterea Plinius lib. 18. cap. 7. *Galliæ quoque suum genus farris dedere, quod illic Brace vocant, nos sandalam, nitidissimi grani: & alia differentia est, quòd ferè quaternis libris, plus reddit panis, quàm far aliud.* Sic enim legi in MSS. Codicibus, non *brance*, ut Editi præferunt, monet Turnebus lib. 30. Adv. c. 18.

At cujus generis grani fuerit *Brace*, non omnino constat. Dalechampius siliginis, quam Galliæ Rustici *blance* hodie vocant, Allobroges *Blancheen*; Pinetus *speltæ*, sive olyræ speciem esse putant.

Certè probabile est ex *brace* confectam à Gallis veteribus *cerevisiam*, cùm ii, ut auctor est Plinius loco citato, *frumento in potum resoluto* uterentur: quod & infert lib. 22. cap. 25. extremo: atque hinc *Bracium*, *Brasina*, & aliarum hujusmodi vocum, quæ labentibus sæculis crebriùs reperiuntur, ut cæterarum ab ea derivatarum, origo petenda.

Bracium, idem quod *Brace*. Papias: *Bracium, unde cerevisia fit. Triticeum bracium*, in Bulla Cælestini PP. an. 1191. inter Privilegia Ecclesiæ Hamburg. p. 194. Occurrit etiam in to. 1. Monastici Anglic. p. 823. & in Charta Ludovici Pii apud Doubletum pag. 740. & alia an. 892. p. 793. ubi hæc habentur: *Pro 360. modiis bracii ad siceram componendam.* Vide aliam Caroli C. apud Mabillonium to. 4. Vitar. SS. Ord. S. Benedicti p. 119.

Bracius. Capitulare de Villis c. 34. *Butirum, bracios, cervisias, medum, &c.* Adde c. 61.

Braciacum. Tabular. Priorat. Dominæ in Delphinatu fol. 119. *Et per messiones 4. focacias magnas & optimas, & 6. capones, & de braciaco 8. gerbas, & tascham, & quartam partem vini, &c.* Alibi: *Et debet unum multonem vestitum per messionem, de braciaco unum sextarium frumenti, & tascham.*

Brasium, eadem notione. *Sextarius brasii*, in Monastico Anglic. to. 1. p. 136. *Tres mensuræ de brasio*, ibid. p. 665. Adde to. 2. pag. 42. Hariulfus lib. 4. Chronici Centulensis cap. 36.
Rusticus hordea dat, multorum cœtus avenam,
Plures dant brasium, vinum plerique dederunt.

Braseum. Braseum molere, in Monastico Anglic. to. 1. pag. 470. apud Matth. Paris pag. 647. in Vitis Abbatum S. Albani pag. 63. *De hordeis braseum facere*, in Fleta lib. 2. cap. 73. §. 19. *Cistæ braseorum*, in Wichbild Magdeburgensi art. 26. §. 19. Quomodo autem *brasium* curari & moli debeat à Polentariis, antequam ex eo conficiatur cerevisia, pluribus docet Iter Camerarii Scotici cap. 26.

Braciare, Brasiare, &c. Cerevisiam conficere, Gall. *Brasser.*

Brasiare, in Legibus Burgorum Scoticor. cap. 39. & 69. & apud Matth. Paris an. 1258.

Braxare, apud Cæsarium Eysterbach. lib. 8. c. 62. & lib. 10. c. 31.

Braxare, in Charta Friderici II. Imp. an. 1230. pro privilegiis urbis Ratisponensis in Metropoli Salisburgensi to. 1. p. 240.

Brassicare, in Charta Adalberonis Episcop. Metensis an. 1059. apud Meurissium p. 364. Vide *Scruium.*

Braciator, Cerevisiæ confector, *Braceur*, apud Thomam Walsingham. p. 386. & in to. 2. Monastici Anglic. p. 275. *Magistri qui cervisiam bonam facere debent*, in Capitulari de Villis c. 61.

Brasiator, in Legibus Malcolmi II. Regis Scotiæ cap. 6. in Legibus Burgor. Scoticor. cap. 72. 130. & in Itinere Camerarii Scotici cap. 10.

Braxionarius, apud Joannem à Leydis lib. 21. Chron. Belg. cap. 11. & 12.

Brasiatrix; Confectrix cerevisiæ, in Legibus Burgorum Scoticor. cap. 39. & 69. quæ

Braxatrix, apud Cæsarium Eysterbach. lib. 8. cap. 62. Ex quibus observare est in Scotia & Germania *Braciatoriam* artem mulierum propriè fuisse: *Une Brasseresse de miel*, in Chronico Flandriæ cap. 72.

Bracenses negotiatores, apud Bercarium in Hist. Episcopor. Virdunensium n. 15.

Bracina, Locus seu ædes, ubi cerevisia conficitur. Statuta Fratrum Hospitalariorum in to. 2. Monastici Anglic. p. 371. & 378. *Ne quis Fratrum pistrinum vel bracinam aliquo ingredi modo præsumat, nisi Frater cui cura committitur, qui cùm ingressus fuerit, pani & cerevisiæ non appropinquet.*

Bracena, in Chron. S. Trudonis l. 9. p. 459. & 473.

Bracinum, apud Will. Thorn. an 1267. & in to. 1. Monast. Angl. p. 815. *Domus brasinii seu Pandoxatricis*, in lib. *Justice of peace* p. 161.

Brachinum, Ingulfo p. 888. *Fecit etiam novum brachinum, & novum pistrinum.* Occurrit præterea p. 898.

Bracinium. Charta Thomæ Regis Manniæ an. 1055. *Cum piscariis, braciniis, consuetudinibus, & vertenariis.*

Brascina, in to. 2. Monastici Anglic. p. 1042.

Braxatorium, in Chronico Afflighemensi pag. 612.

Braxina, apud Joannem Hocsemium in Hugone de Cabilone Episcopo Leodiensi cap. 23.

Braciatorium, apud Magistrum in Regula cap. 12. §. 5.

Braciarium, in Libello supplici Monachorum porrecto Carolo M. §. 16. apud Browerum lib. 3. Antiq. Fuld. pag. 214.

Bracionarium, in Gloss. Ælfrici, Mealthus, i. domus brasii.

Brasseria, nostris vulgò *Brasserie*, apud Matth. Paris an. 1258. & in Vitis Abbatum S. Albani.

BRACELLUS. Veteres Consuetudines Floriacensis Cœnobii cap. 2. *Ad prandium debemus habere tria fercula, 1. ova farsa, 2. pisces, 3. sepias & porrettam ab hortulano, & pistrinario bracellos.* Vide *Brachiolum.*

BRACETUS. Vide *Bracco.*

BRACEUM, *Vadum, & dicitur à Brachys, quod est breve.* Jo. de Janua. Græci Βραχέα vocant, quæ Latini *Brevia.* Virgilius: *In brevia & syrtes.*

BRACHARIUM. Charta Heccardi Comitis Augustod. apud Perardum in Burgundicis: *Etdardo baucale 1. & bracharia aurea una, cum sella meliora, & sugios 4.* Ubi fortè legendum *baccharia.* Vide *Bracale*, & *Braca.*

BRACHERIOLUM, Cingulum, seu fascia inguinalis: vox deducta à *Brak*, ruptura, voce Longobardica, unde *Braka*, rupturæ vinculum, inquit Henschenius. Sed malim à *Brachis* seu *Braccis* etymon accersere, quòd intra *Braccas* apponatur, vel eo loci ubi *Braccæ* constringuntur; nos vulgò *Braiers* appellamus ejusmodi fascias. Vita B. Justinæ de Aretio n. 6. *Sic tumore magno in testiculis gravabatur, quòd sine bracheriolo manere non poterat.*

BRACHIALE, Propugnaculum, vulgò *Brave*, unde *Fausse-brave*: Βραχιόλιον, Theodosio Monacho in Epist. de Excidio Syracusarum, apud Rocchum Pirrum in Episcopis Syracusanis, & aliis Byzantinis Scriptoribus, uti pluribus diximus ad Alexiadem. Paulus Diac. lib. 19. Hist.

Misc. *A brachialio Aureæ portæ, usque ad Cyclobium.* Ubi Theophanes pag. 294. ἀπὸ βραχιολίου τῆς χρυσῆς πόρτης, &c. quo loco *Aureæ portæ armillam* perperam vertit Interpres.

BRACHIALE, Manica, pars illa vestis seu tunicæ, quæ ab humero usque ad manum brachia operit: vulgò, *Manche.* Eckeardus junior de Casib. S. Galli cap. 14. *Capitium capiti imponens, bracchialeque rocci super caput revolvens.*

Brachiale, Brachialis, idem quod *Dextrale*, seu *armilla*, ornamentum scilicet brachiorum, largioris segmenti instar, auro gemmisque distinctum. Papias: *Dextralia, Brachialia, genus ornamenti commune viris & feminis: ante manicas portantur, & junguntur cum clavo.* Joannes de Janua: *Brachiale, torques in brachio, sive brachii quoddam ornamentum, quod & dextrocherium.* Lexicon Græc. MS. Regium Cod. 2062. Βραχιάλια, ἃ παρ' ἡμῶν χλιδῶνες καλοῦνται. Gloss. Latino-Græc. χλάνιον, ἤτοι βραχιάλιον γυναικός, *hæc Veriola.* Glossæ Græc. MSS. Regiæ Cod. 1673. Χλιδῶνα, κόσμον περὶ τὸν τράχηλον, ἢ βραχιῶνα, ὃ καλεῖται βραχιόλη. Sunt autem propriè brachialia, *circuli ex auro quibus brachia artantur*, ut ait Tertullianus lib. de Muliebri habitu. Vopiscus in Aureliano de Militib. *Torquem, brachialem, annulum apponat.* Trebellius Pollio in Claudio: *Brachialem unum unciarum septem.* Epistola Concilii Aquileiensis ad Valentinianum & Theod. Impp. de Gothis: *Qui etiam torquem, ut asseritur, & brachialem impietate Gothica profanatus, more indutus gentilium, ausus sit in prospectum exercitus prodire Romani.* Arculfus de Locis SS. *Brachialia, dextroceria, murenæ, monilia, &c.* Quod verò *brachialia* Arculfus, *superbrachia* vocat Antoninus Monachus in Itinerario Hieros. *Pendent superbrachia, dextrochiria, monilia, & annuli, &c.* Flodoardus lib. 2. Hist. Rem. cap. 6. *Turrim quoque auream —— super altare posuit S. Mariæ, & patenas 3. ac brachiale aureum.* De Brachialibus & armillis, consule quæ adnotavimus ad Alexiadem, quibus addendum quod habet Pachymeres lib. 8. cap. 12. ubi inter vestes Imperatorias, seu Imperii symbola, recenset χειρίδας ἐμμαργάροις κοκκίνας. Vide præterea Olaum Borrichium lib. de Variis linguæ Lat. ætatib. pag. 52.

BRACHIATA, *Branchiata*, Mensuræ agrariæ species, ex Gallico *Brassée.* Charta Philippi Regis Francor. an. 1309. in ejusdem 2. Regesto num. 75. ex Tabulario Regio: *Item sexdecim brachiatas vallati seu fossati dicti castri, in quo sunt tres domus ædificatæ.* Alia ejusdem Regis in Regesto 9. Ch. 11. *Quoddam iter situatum inter duas vineas, —— quod iter continet in longitudine quater viginti & decem branchiatas vel circa, & in latitudine 6. pedes, &c.* In alia ejusdem anni ibid. Ch. 31. habetur *brachiata.* Vide *Brachium.*

Brachiatus, Magna habens brachia. Ugutioni.

BRACHILE, idem quod *Brachiale.* Lex Salica tit. 29. §. 37. *Si quis mulieri brachile furaverit.* S. Audoënus in Vita S. Eligii lib. 1. cap. 10. *Quotiens brachile aureum, pungam quoque auro gemmisque comptam sibi subripuit, tantùm ut miseris succurreret.*

BRACHIOLINEUM, Bracca linea, nobis *Caleçon.* Udalricus l. 3. Consuet. Clun. c. 11. ubi de vestibus Monachicis, recenset *Brachiolineum, quo femoralia succinguntur.*

BRACHINUM. Vide *Brace.*

BRACHIOLÆ, Italis *Braccioli.* Rollandinus in Chronico lib. 9. cap. 2. *Et vidit filius Carrocium Paduæ putridum & deforme, diruptum, & despectum, & inutile, & confractum; & ait: Pater, ecce nunc, Pater & Domine, quale hìc ædificium video? Si hos radios inspicio, sive rotas, si noto brachiolas, si considero artemonem, plaustri videtur habere speciem, &c.*

BRACHIOLUM. Chronicon Abb. S. Trudonis lib. 13. pag. 510. *Quatuor diebus Nativitatis Domini, Paschæ, & Pentecostes habebant Fratres ad prandium duas portiones piscis, —— & ad cœnam prima die placentam cum brachiolo, minorem tamen quàm in diebus Rogationum.* Vide *Bracellus.*

Brachiolum in equis, apud Vegetium lib. 4. Art. veterin. cap. 1. & 2.

BRACHIONARIUM, Ψέλιον αἰδέρος, in Gloss. Græc. Lat. Vide *Brachile.*

BRACHIUM, Mensuræ species, cubitus. Charta Henrici Imp. an. 1081. apud Ughellum tom. 3. pag. 420. *Nec domum in prædictis terminis usque ad 36. brachia interdici permittemus. Unum brachium candelæ*, in Epist. Honorii III. PP. apud eundem Ughellum tom. 4. pag. 1301.

Brachium S. Georgii, Bosporus, seu Fretum Hellespontiacum, sic dictum à Templo S. Georgii extra urbem Constantinopolitanam, quod ad littus istius freti extructum erat. Vide Tyrium lib. 2. cap. 8. lib. 20. cap. 24. Interdum pro ipsa Propontide usurpatur, ut apud Villharduinum num. 65. & 162. ubi Abydenum castrum Brachio S. Georgii adjacuisse dicitur. Monachus S. Mariani Altisiod. *Veneti per medios fluctus strictioris maris, quod Bosporus, vel Brachium S. Georgii dicitur, intrepidè navigant.* Conradus Usperg. *Usque ad paludem sive sinum maris, qui Brachium S. Georgii dicitur, devastantes.* Jacobus de Vitriaco: *Hellespontus, qui hodie Brachium S. Georgii dicitur.* Vide Leunclavium in Pand. Turc. n. 128.

Brachium fluviale, apud Aimoinum lib. 3. Hist. Francor. cap. 62. *Un bras d'eau: Per ripam brachii fluvialis, quo civitas cingitur, ambulavit. Brachium marinum*, apud Matth. Paris pag. 460.

Brachium in collum ponere, in signum susceptæ servitutis. Chartæ Parensales form. 26. *Sed dum ipsos solidos minimè habui unde transsolvere debeam, sic mihi aptificavit, ut brachium in collum posui, & per comam capitis mei coram præsentibus hominibus tradere feci, in ea ratione, ut interim quòd ipsos solidos vestros reddere potuero, & servitium vestrum & operam, qualemcunque vos vel juniores vestri injunxeritis, facere & adimplere debeam, &c.*

Ad brachia, Ad brachia, clamabatur in prælio: quia cùm Milites seu equites cataphracti armis undique corpus tectum ac munitum haberent, telis, hastis, ac ensibus impervii erant, nisi qua caput humeris connectebatur, aut per *ocularia* cassidum, aut etiam cùm brachia erigerent ad vibrandos ictus, & sursum enses attollerent: tum enim captata hujusmodi occasione, brevioribus ensibus ac verutis latera perfodiebantur: vel denique in id potissimùm artem impendebant suam, ut captatis brachiis hostes de equis dejicerent: cùm lapsi rursum se se erigere ob grave armorum pondus non valerent. Ob duplicem igitur hanc causam in prælio vulgò inclamabatur, *Ad brachia.* Guillelmus de Nangiaco in Gestis S. Ludovici Regis Francor. pag. 381. *Et quia tantis armorum utensilibus armari non consueverant, idcirco minùs agiles & ruinæ promptiores concussi cum impetu extiterunt: quod ut Francis animadversum est, communiter acclamantes, Ad brachia, Ad brachia, per humeros eos cùm manibus rapientes, ab equis ad terram præcipites impellebant.* Idem Scriptor pag. 377. *Et cùm densitas armorum, quibus hostes erant munitissimi, ictus Francorum vibratos in aëre repelleret, Franci mucronibus gracilibus & acutis sub humeris ipsorum, ubi inermis patebat aditus, dum levarent brachia transforantes, per latebras viscerum gladios scapulo tenus immergebant.* Descriptio victoriæ obtentæ per Carolum Regem Siciliæ: *Sed nostri Gallici velut se agiliter infigentes, —— ex brevibus spathis suis eorum latera perfodiebant, ut vitam demerent corde tacto.* Hinc ipse Carolus dum milites suos hortaretur, clamabat: *Punctim infigite, milites Christi, punctim transfigite.* Will. Brito lib. 11. Philippid.

——Cultris subularibus alter
Scrutatur thorace vias.

Infrà:

——Nunc corpora forti
Prensa manu, quandò spatium non invenit ictus,
Hunnisonis depellit equis, nunc juxta peremptis

Viva coacervans aliena tabe volutat.
Nunc multos lapsis, & ferri pondere pressis,
Inque ipso lapsu fracto quandoque cerebro,
Aut collo, aut costis, vita sine vulnere privat.

Brachium Regis invocare, nostris, *Invoquer le bras seculier.* Vitalis Oscensis Episcopus apud Blancam pag. 728. *In villis Infancionum vel Ecclesiæ, si propter debilitatem Curiæ, brachium domini Regis vel Majordomus ejus, vel cujuscunque Officialis, ad exigendas pœnas hujusmodi invocetur: ipse cujus est brachium invocatum, tenetur compulsionem & auxilium impartiri.* Veteres Chartæ apud Seldenum ad Eadmerum pag. 168. & in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 259. 308. *Et si Episcopi judicio stare noluerit, si opus fuerit, ad vindicandum fortitudo & justitia Regis vel Vicecomes adhibeatur.* Huc pertinent Leges Edwardi Confess. cap. 3. *Quòd si aliquis ei forisfecerit, Episcopus inde justitiam faciat. Verumtamen si quis arrogans pro Episcopi justitia emendare noluerit, Episcopus Regi notum faciat: Rex autem constringat malefactorem ut emendet cui forisfecit, scilicet primùm Episcopo, deinde sibi; & sic erunt duo gladii, & gladius gladium juvabit.* Vide Gregorium Mag. lib. 7. Indict. 1. Epist. 20.

Brachia, Ordines regni, quos vulgò *Status* dicimus. Leges Aragonum, apud Blancam pag. 771. *Quòd per nos & successores nostros eligantur 4. personæ idoneæ, una videlicet de quolibet brachio, &c.*

BRACIATUS. Bernardus Monachus in Consuetudinibus Cluniacensibus MSS. cap. 8. de Granatario: *In omnibus præcipuis festis facit fieri braciatos, & quisque habet unum cum pane suo.* Placentulæ fortè, vel panes in prunis excocti, seu *en la braise.*

BRACILE, Cassiano lib. 1. de veste Monach. cap. 6. quem exscripsit Isidorus lib. 19. Orig. cap. 33. *est redimiculum sive succinctorium, quod dividens per cervicem & à lateribus colli divisum (demissum) utrarumque alarum sinum ambit, atque hinc inde succingit, ut constringens latitudinem vestiat corpus, atque conjungendo componat. Hoc vulgò bracile, quasi braciale vocant, quamvis nunc non brachiorum, sed renum sit cingulum.* In Regula S. Benedicti cap. 22. & 55. *Bracile* recensetur in supellectili, & inter vestes Monachorum: sed quæ illa sit, non consentiunt Benedictini. Menardus zonam esse putat: cui assentitur Babolenus in Vita S. Germani Abbat. & Mart. num. 15. *Cingulum, quod vulgò bracile vocatur, invenit.* Potior tamen eorum videtur sententia, qui non tam zonam, quàm renum cingulum ac *succinctorium* esse volunt, proindeque *Bracile*, non à brachiis, sed à *braccis* nuncupatum, ita ut braccarum vicem fuerit, dictumque *Bracile*, quasi *braca*, aut *bracca*, brevior & levior, quomodo Monachi sub tunica deferunt. Joan. de Janua: *Bracile, à bracca, arum, lumbare. Bracile etiam dicitur cingulum renum.* Atque ita S. Hildegardis *Brachile*, sive, ut legit, *Brachiale*, manifestè distinguit à zona, *qua*, inquit, *super tunicam cingebantur Monachi, ut illa deflueret; cùm Bracile ad cutem esset, à quo caligæ dependebant.* Quod etiam firmatur ex Historia Albigensium Monachi Vallis Sarn. cap. 72. etsi de Monachis sermo non sit: *Sed cùm flecteret genua ante altare, brachile ejus à quo dependebant caligæ ferreæ, ruptum est medium.* A Brachili igitur dependebant caligæ, uti habet S. Hildegardis. Neque huic sententiæ adversatur Magister in Regula cap. 11. qui Monachum *Bracili* uti in nocte vetat, *ne dum se regirat per somnum oppressus exiens per thecam mucro cultelli, carni ejus figatur*, quam scilicet in pera defert, cùm Bracili indutus est: *in die* verò Bracili cingi statuit, *dicente* de S. Joanne Scriptura, *Et circa lumbos erat cinctus zona pellicea:* quo quidem loco zona pellicea intelligitur succinctorium largius, quo inferiora corporis tegebantur. Fibula porrò annectebatur bracile. Vetus Charta plenariæ securitatis sub Justiniano exarata apud Brisson. lib. 6. Formul. pag. 647. *Hoc est, cocleares numero 7. scotella una, fibula de bracile, &c.* Nescio an huc pertineat quod legitur in Kerone: *Bracile, prualhac.*

Bracile, Fredegarius Scholasticus in Epit. cap. 59. *Tunc Chrodini consilio nutritum suum — Gogonem Majorem domus eligunt. In crastino primus ad ejus mansionem perrexit Chrodinus, ad ministerium bracile Gogoni in collo tenens.* An idem quod *Brachiale*? vel an zona, seu cingulum, magistratûs symbolum?

BRACINA, *Bracinum.* Vide *Brace.*

BRACIOLUM *aquæ*, Gallis *Bras d'Eau.* Charta Caroli Mag. apud Perardum: *A termino bracioli aquæ, vocabulo Orba.* Vide *Brachium.*

BRACIS, *Inferior pars circuli*, Joanni de Janua.

BRACONAGIUM. Vide Brodæum in Consuetud. Paris. tom. 1. pag. 198.

BRACTAMENTUM, Humor, ex Græc. βρέχειν. Fulgentius de Virgiliana continentia: *Nam ecce ad me etiam ipse Ascræi fontis bractamento saturior advenit.* Vide Salmasium ad Vopiscum.

BRACTEATOR, *Bratteator*, *Bractearius*, Bractearum confector, apud Jul. Firmic. lib. 4. cap. 15. lib. 8. cap. 16. 19. qui *Bractearius*, in veteri Gloss. dicitur, & πεταλοποιός. Sic enim legendum pag. 273. pro *Bracharius.* Gloss. Lat. Græc. *Brattea*, πέταλον. Gloss. Gr. Lat. Πέταλον, *bratteum, lamina:* sic in Cod. MS. pro *blatteum.* Mox: Πεταλουργός, *blattearius*, ubi perinde legendum *brattearius.* Nam *bratteum* & *bracteum* dicebant, ut observatum à Salmasio, quem consule ad Hist. Aug. *Bractearii*, id est, μεταλλουργοί, in leg. 1. Cod. de Excus. artif. lib. 10. Fortunatus lib. 8. Poëm. 4.

Bractea gemmatam cycladem fila catenant.

BRACUS, Vallis. Chronicon Fontanellense cap. 6. *Et per loca designata, hoc est, de uno latere bracus, sive vallis, quæ dicitur Dirginis.* Infrà: *Ad Castellum luporum, qui super illum bracum Dirginis, &c.* De variis apud Theutones *Brak* vocis notionibus multa congerit Bolandus ad 21. Febr. pag. 251.

BRADIFONUS, Βραδύφωνος, Moyses dicitur apud Ethelwerdum lib. 4. cap. 9.

Bradifonus Domino Moyses sacrarat amore.

BRADIUM. Vide *Braida.*

BRADO. Tabularium Priorat. de Domina in Delphinatu fol. 110. *Et 4. pulzinos, & 2. focacias, & 2. membra, & 1. bradonem, & 3. panes, &c.* Fortè pro *fladonem.* Vide in hac voce.

BRAGA. Vide *Bracca.*

BRAGALIS. Charta Lusitanica æræ 1168. in Historia Episcoporum Portensium 2. part. pag. 20. *Scilicet ut Episcopus accipiat pro illo jantare omnem illam terram quam habebat Ecclesia S. Mariæ — tam in regalenga, quàm in ganancia, & insuper sex bragales per unum quemque annum.* Versio Lusitanica: *Assi em reguengo como em ganancia, & alem disso seis bragues em cadahun anno.*

BRAGANTES. Vide *Brigancii.*

BRAGATOR. Iter Camerarii Scotici cap. 39. §. 50. *De omnibus bragatoribus in Curia.*

BRAGUS, fortè idem quod *Bracus*, Vallis. Charta Goffredi Comitis Andegavensis apud Sammarth. in Episcopis Andegavens. num. 45. *Exarta quæ dicuntur ad illum bragum.* Vide *Bracus.*

BRAIARE, Gall. *Braire*, Vagire, clamare, prout infanfantes solent. Gloss. Græco-Lat. Κλαυθμὸς παιδὸς, *vagitus infantis.* Regiam Majest. lib. 2. cap. 58. §. 1. *Si ex eadem hæredem habuerit auditum, vel braiantem inter quatuor parietes.* Hoc est, si ex quo ex matris alvo prodiit, vitæ signa aliqua prodidit. Speculum Saxonicum lib. 1. art. 33. *Idque mulier cum quatuor viris qui eum plorantem audierunt, & cum duabus mulieribus, quæ ei in partu ministraverunt, poterit comprobare.* Bracton lib. 4. tract. 1. cap. 34. §. 4. & lib. 5. tr. 5. cap. 30. §. 7. *Puer qui auditus fuit clamare inter 4. parietes.* Statuta S. Ludovici lib. 1. cap. 11. *Gentishom tient sa vie tout ce que l'en li donne à porte de monstier en mariage aprés la mort sa feme, tout n'ait-il hoir, pour qu'il en ait eu hoir qui ait crié & bret, se ainsi est que sa feme li ait esté*

donnée pucelle. Quæ totidem habentur Latinis verbis loco suprà citato ex Regiam Majestatem. Vide Leges Wisigoth. lib. 4. tit. 2. §. 18. Leges Alemann. tit. 92. §. 1. Jus Feudale Saxonum cap. 15. §. 1. Fletam lib. 6. c. 55. §. 4. Leges Burgor. Scotic. cap. 44. §. 4. & Miræum in Diplomat. Belg. p. 352. *Le Roman de Girard de Vienne MS.*

Deus Dames voi en cel palais listé,
Que par nous ont forment brait & crié,
Et Olivier forment ont regreté.

BRAIDA, Campus, vel ager suburbanus, in Gallia Cisalpina, ubi *breda* vulgò appellatur. Monachus Paduan. lib. 1. Chronici cap. 1. *Factum est prælium equestre maximum in brayda Veronensi.* Charta Longobardica in Bullario Casinensi to. 2. p. 9. *Similiter omnes braidas meas ad ipsam curtem pertinentes, cum pratis, silvis, vineis, &c.* Alia Desiderii Regis ibid. *Terram juges 40. de braida curtis Ducalis, &c.* Statuta Patavina rubr. 70. *Si quis habuerit plus quinque campos terræ, & aliqua puncta sit alicujus bradii.* Infrà: *Quicunque habet braidam terræ, &c. Bradio* etiam habet Jo. Villaneus lib. 9. Rufinus Monachus de Ædificat. Monasterii S. Sabini: *Unum campum in castello de Arda, braidam insuper S. Thomæ, &c.* Infrà: *In Plaivole braidam unam,* apud Ughellum to. 2. p. 256. Charta an. 813. apud eundem in Episcopis Veronensibus: *Insuper concedimus Canonicis decimas braidarum Episcopalium curtium, id est, vinum, granum, legumina, &c.* Adde vetus Monumentum ex Bibl. Vaticana, ibid. p. 742. & to. 4. pag. 492. 625. Bullarium Casinense to. 1. p. 18. &c. Vide Origin. linguæ Italicæ Octav. Ferrarii in *Breda.*

BRAIUM, Limus terræ, Gallis *Bray.* Hariulfus lib. 4. Chronici Centulensis cap. 24. *Ubi habentur 37. hospites, qui persolvunt annualiter unusquisque in Nativitate Domini 2. equos oneratos de brais.* Tabular. Vicedomini Pinconiensis, an. 1268. *Sur ce que nous disions ke nous pooions & devions faire fauquer l'erbe, & holdragier & retraire le bray de l'yau de Somme.* Frater Renatus Macæus Vindocin. in Poëm. de bono Principe:

L'Empereur vient par la Coustelerie,
Jusqu'au carfour nommé la Vannerie,
Où fut jadis la planche de Mybray,
Tel nom portoit pour la vague & le bray
Getté de Seine en une creuse tranche.

Hinc datum nomen pago Bellovacis & Normannis contermino, *le pays de Brai,* à loci situ pascuis opportunissimo, à quo *Braiheri* dicti ejus incolæ non semel à Willelmo Britone in Philippide, & ab Orderico Vitali lib. 12. p. 844.

BRAMBARICARII. Vide *Barbaricum.*

BRAMOSUS. Vide *Bromosus.*

BRANA, Sterilis equa, sterile jumentum, Gallis *Jument brehaigne.* Catholicon Armoricum: *Brahaing. Gallicè brahaigne non portant enfant, Lat. sterilis.* Charta Willelmi Ducis Aquitan. ex Tabulario Angeriacensi: *Dono ad locum B. M. omnia pecora mea, hoc est, vaccas, equos, branas.* Charta Ferdinandi Imp. Hispan. æræ 1191. apud Anton. de Yepez in Chronico Ord. S. Bened. to. 7. *Addo etiam his universis centum vacas branas, exceptis fœtibus præteriti & præsentis anni, boves domitos 10. & in hæreditatibus vacas majores 30. &c.* Vide V. C. Ægid. Menagii Origines Italicas in *Bretto.*

BRANCA, Pars extrema sive crurum sive brachiorum in feris & avibus rapacibus, si modò pars illa, manus vel pes propriè dici debet, inquit Octav. Ferrarius. Latinus Togatus, Gromaticus: *Terminus, sive petra naturalis, si brancam lupi habuerit factam, arborem peregrinam significat.* Mox: *Si brancam ursi habuerit, lucum significat.* Quibus locis effinguntur lapides quadrati, quibus insistunt pedes lupi & ursi, avulsi à tibiis. Italis, *Branca* idem sonat, quod nostris *Griffe,* ungula. *Branche di leone,* apud Joan. Villaneum lib. 6. cap. 71. Hinc appellatio tributa Acantho, herbæ, quæ vulgò Italis *Branca ursina,* quod, ut ait Philander, referat pedes ursi anteriores. Hujus meminit Constantinus Afric. lib. de Chirurgia cap. 13. & Myrepsus sect. 1. cap. 27. Sunt etiam herbæ aliæ *Branca leonis,* & *Branca caulis* dictæ. Fridericus II. lib. 1. de Venat. cap. 23. *Tibiæ, pedes, digiti, dorsum, lumbi, branchiæ, cauda, perunctum, & alia hujusmodi.* Salmasius vocem hanc à *brachio* deducit, ita ut *branca ursi,* sit brachium ursi: sic nos Galli arborum brachia, *Branches* vocamus. Addit porro Romanensi Gallorum lingua *Branc,* pro brachio usurpari passim. Certè id mihi, qui ejusmodi quisquilias quamplures evolvi, nullibi mihi lectum, quod sciam. Sed *Branc* pro *spatha, gladius,* non semel occurrit; cujus quidem vocabuli origo videtur eadem quæ vocis *Branca*; quòd *spatha,* vel gladius, *Brancæ,* seu ungulæ vicem præstet militi, uti spathæ, *Branca* leoni, aut urso. *L'Ordene de Chevalerie MS.*

Aprés li a chainte l'espée:
Salehadins a demandée
La senesianche de un branc.
Sire, fait-il, chou est garant
Contre l'assaut de l'ennemi, &c.

Le Reclus de Moiliens MS.

N'est pas de l'ordre saint Martin,
Qui en yver par la brune
Parti de son branc acherin
Son mantel au poure v chemin.

Le Roman de Guillaume au Court nez:

Li brans trestorne, & la hache jus glace.

Infrà:

Li Turs trestorne, & l'espée jus glace,
Li brans descend contreval les espaules.

Philippus *Mouskes* in Ludovico VI.

A tant saka le bran divers,
Si le feru en travers.

In S. Ludovico:

En aus refiert, & crie Valence,
Del branc lor carge grief penence.

Le Roman de Garin le Loheranz:

Mais ils n'avoient palefroy, ne roncin,
Ne armeures, fors le brans acerin.

Alibi:

Pis coupe & teste ô le branc de Pavie.

Idem:

Il li bailla, puis trest le branc lettré.

Le Roman de Merlin: Et te monsterrai au branc d'achier que je sui au mien espoir aussi bon Chevalier come tu i es. Vide Origines Italicas Cl. V. Ægid. Menagii & Octavii Ferrarii.

Brancare dicuntur aves rapaces, quæ *branca,* seu ungulis ramum cui insident, complectuntur. Fridericus II. Imp. lib. 1. de Venat. cap. 34. *Replicatio autem digitorum in suis juncturis ad superiorem partem non fuit necessaria, ad subteriorem vero partem fuit, quatenus brancarent convenientiùs ramos, ad quos confugiunt sæpe ut illis dormiant.* Infrà: *Hic autem digitus habuit officium concludendi brancationem ex altera parte, & in formam quasi sphæricam reducendi.* Dicuntur etiam *brancare,* cùm aves ungulis suis impetunt. Idem cap. 55. *Percutiendo, dilaniando, branchando, &c.* Infrà: *Aves rapaces brancant & vulnerant compedibus, &c.*

BRANCA, seu *Branchia,* Jus excidendi ramos arborum, quos *Branches* dicimus, in forestis pro foco seu igne suo. Aresta an. 1257. in 1. Regesto Parlamenti fol. 5. *Inquesta facta utrum Philippus de Horrico habeat costumam ad brancham pro igne suo in foresta de Mercio, &c.* Ibid. f. 10. sub an. 1258. *Matthæus Danebus petit habere in foresta D. Regis de Andelliaco pro 12. den. annui reditus brancas ad ardendum, quadraturam suæ domus, fulcos ad herbergagium, pasnagium suis porcis liberum, & quietum, &c.* Aresta an. 1271. ibid. fol. 187. verso: *In saisina habendi usagium suum subscriptum, videlicet percipiendi brueriam, fulgeriam, & folium quod cecidit de arboribus, pasnagium ad 3. denarios pro porco, pasturam ad animalia sua in vallibus, secandi*

secandi herbam à festo S. Joannis usque ad Assumptionem B. Mariæ Virginis in defensis etiam forestæ, — percipiendi etiam branchas siccas cum crocco ligneo, sine ferro, &c. Regestum Philippi Aug. Herouvallianum f. 69. *Habent in foresta Andeliaci mortuum nemus & branchias tam in alto quantum potest attingere, de quadriga.* Fol. 156. *Capiebat in foresta prædicta extra defensum & landas branchias & mortuum boscum ad ardendum.*

BRAND, Incendium: vox Germanica. Lex Frisionum tit. 7. de *Brand: Si quis domum alterius incenderit.*

Branda, Titio, fax ardens. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Titio vel Torris*, Brand. Durandus lib. 7. Ration. c. 14. *Ferunt etiam brandas, sive faces, & cum illis circumeunt arva.* Infrà: *Feruntur quoque brandæ, seu faces ardentes. Feu esbrandi*, in Consuetud. Britann. art. 645.

Branda, videtur aliud sonare in Charta Fundationis Monasterii Orbisterii, apud Beslium p. 353. *Habeant per totam forestam prædictam ad sua ædificia facienda — & calefagium plenarium de feodo forestarii, & de branda.* Ubi *branda* idem valet quod ramus. *Brando*, Italis, ensem sonat, de qua voce consulendus Octavius Ferrarius in Origin. Italic.

BRANDER, Andena, sustentaculum ferreum, fulcrum focarium: vox Saxonica, in Legibus Burgorum Scoticor. c. 125.

BRANDEUM, Velum, palla serica, vel lintea, qua Divorum reliquiæ vel corpora involvi à Christianis solebant. Hincmarus in Vita S. Remigii: *Ipsum corpus sanctissimum, sicut in anteriori translatione, ab Episcopis Remorum diœceseos integrum inventum est, & brandeo rubro involutum.* Idem lib. 1. Hist. Rem. cap. 20. de eodem S. Remigio: *Corpus ejusdem rubeo constat brandeo involutum.* Cap. 21. *Integrumque illud cum brandeo, quo priùs repertum fuerat involutum, in argenteo locello transposuit.* Ex ejusmodi brandeis decerpebantur particulæ, quæ eodem quo reliquiæ ipsæ honore affectæ, sanctuarii loco habebantur. Idem de secunda Translat. S. Remigii: *Cùm de ipso sepulcro in locello argenteo est transpositum, pars de ipso brandeo cum sudario, quod fuerat super caput ejus, assumpta in scriniolo eburneo, secus altare S. Mariæ in civitate, debito honore veneratur.* In Catalogo Abbatum S. Bertini, in Probat. Hist. Guinensis p. 15. *Brandeum sacrorum pignorum susceptivum contradit sancto Bertino.*

Sic præterea appellabantur panni particulæ, aut sericæ, quæ venerandis Divorum lipsanis applicatæ, ex ipso contactu, tanquam divorum ipsorum reliquiæ Christianis dispertiebantur: cùm olim summis digitis eas attrectari, nedum quidpiam ex iis detrahi, aut abradi nefas putaretur. Gregorius M. lib. 3. Epist. 30. ad Constantiam Augustam: *Cognoscat autem tranquillissima Domina, quia Romanis consuetudo non est, quando Sanctorum reliquias dant, ut quidquam tangere præsumant de corpore, sed tantummodo in pixide brandeum mittitur, atque ad sacratissima corpora ponitur: quod levatum in Ecclesia quæ est dedicanda, debita cum veneratione reconditur, & tantæ per hoc ibidem virtutes fiunt, ac si illuc specialiter eorum corpora deferantur. Unde contigit ut beatæ recordationis Leonis Papæ temporibus, sicut à majoribus traditur, dum quidam Græci de talibus reliquiis dubitarent, prædictus Pontifex hoc ipsum brandeum allatis forcipibus incidit, & ex ipsa incisione sanguis effluxerit.* Leonis Historiam narrat Sigebertus an. 441. cui similem de ipso Gregorio refert Joannes Diaconus in ejus Vita, lib. 2. cap. 42. Adde Theotfridum lib. 3. c. 4. Atque brandea illa, sive velamina sudaria, pallæ, & alia hujusmodi sacrosanctis Divorum pignoribus intra aras vel thecas occlusis, per fenestellas, quæ aris aut thecis aderant, admovebantur. De hisce fenestellis agunt Gregorius Turon. lib. 2. de Glor. Confess. c. 37. Beda lib. 1. Hist. Angl. c. 3. Evodius lib. 3. de Mirac. S. Stephani cap. 12. &c.

Brandeum, Species panni serici, aut alterius materiæ vestiariæ. Jo. Diacon. lib. 4. Vitæ S. Gregorii M. PP. c. 83. *Ferens in capite matronalem mitram candentis brandei raritate niblatam.* Hariulfus in Chron. lib. 3. c. 3. *Fanones auro parati ad offerendum 14. ex brandeo 3. ex pallio 15.*

Brandeum, seu *Brandea* accipitur etiam pro zona, fascia, cingulo, fortè quia brandea illa quæ Divorum reliquiis admovebantur, in particulas dissecta, zonæ vel tæniæ speciem referebant. Monachus Sangall. lib. 2. cap. 7. *Cumque tenuissimas illas pelliculas, vel tenuiores brandeas extrahere cœpissent.* Apud Isidorum in Glossis, *Prandeum, genus zonarum* fuisse dicitur, ubi quidam *Brandeum* reponunt. Nil tamen temere mutandum, cùm *Prandeum* habeat etiam Petrus Damian. lib. 4. Epist. 14. *Quid porrò de consciffis ac putrescentibus sacrorum altarium prandeis, &c.* Occurrit præterea apud auctorem Vitæ S. Petri Episcopi Policastrensis, apud Ughellum to. 7. Italiæ sacræ p. 766. & apud Hugonem Rotomagensem Archiepisc. de Hæretic. lib. 2. cap. 4. Πράνδιον eadem pariter notione dixerunt Græci. Theophanes an. Justiniani 31. de Avaribus pag. 202. *Εἶχον γὰρ τὰς κόμας ὄπισθεν μακρὰς πάνυ δεδεμένας πρανδίοις, καὶ πεπλεγμένας.* Πράνδια eodem significatu habet Constantinus de Adm. Imp. cap. 6.

BRANDO, Fax, tæda, funale, à *Brand* voce Germanica, de qua suprà. Gloss. Lat. Gall. *Fax, Brandon.* Alibi: *Tæda, Brandon.* Statuta Massiliensia MSS. anni 1274. lib. 2. *Præterea decernimus amodo inviolabiliter observandum, quòd nullus Massiliæ, sive sit masculus, sive femina, de cætero audeat vel possit portare, vel facere portari aliquos brandones cereos ad vigilias sponsarum: hoc excepto, quòd liceat patri vel matri sponsæ, vel illi in cujus potestate esset sponsa, vel etiam vice ipsius sponsæ, habere in domo sua luminaria, sicut decet, & brandonibus & aliis luminaribus uti.* Bertramus in Vita S. Francæ Abbatissæ n. 62. *Offerens altari illi cereum unum, quod & brandorum vocatur.*

Brandones, appellabant nostri primam quadragesimalis jejunii hebdomadam, quod hujus prima die sub vesperum pueri *brandonibus*, seu facibus accensis februare solerent. Dominica brandonum, quæ Quadragesimam præcedit, *lo Dimane qui est apelet Dimane brandonner*, in Libertatib. villæ de Perusa an. 1260. apud Thomasserium p. 101. Ita hæc vox passim usurpatur in Chartis, in Probat. Hist. Drocensis p. 272. 288. apud Buzelinum p. 395. &c.

Brando, Velum, seu *brandeum*, quod prædiis obsignatis apponitur. Charta venditionis Castri Meliandi in Biturig. an. 1310. *Et quotiescunque brandonem seu brandones aut impedimentum (in re vendita) à quibuscunque personis apponi contigerit, amovere, & facere penitus amoveri suis propriis sumptibus promiserunt.* Charta Fulconis junioris Comitis Andegav. *Quam præpositi ipsius Comitis Abbati supradicto ac Monachis calumniabant, atque in ea brandonem posuerant. — Sed jussu ipsius Comitis, brandone sublato, nunc in dominio Abbatis — remansit.* Vide Brodeum ad Cons. Par. art. 74. n. 43. & seqq.

Brandonare, Brandones apponere. Aresta O. SS. 1291. in Regesto Parlamenti B. fol. 90. *Non licebit ei sigillare ostia Clericorum, vel terras eorum brandonare, &c.* *Brandonner & empescher*, in Consuet. Carnot. art. 32.

Debrandonare, Brandonem seu impedimentum tollere. Aresta an. 1277. in eodem Regesto fol. 45. *Decanus Nivernensis condemnatus fuit ad emendandum dicto Comiti, quòd debrandonavit domum suam in justitia Comitis sitam, quam Comes brandonaverat.*

BRASCINA, *Brasium.* Vide *Brace.*

BRASSIUM. Charta Philippi Aug. an. 1204. in ejus Regesto f. 83. *In pratis & in maris, in censu in molendinis, in redditu in frumento & ordeo, in campiparte, in brassio, & in dominico, &c.*

BRAUSIA. Charta Monasterii Miniacensis apud V. Cl. Hubertum in Hist. S. Aniani Aurelian. p. 141. *Sunt verò præfati mansi in pago Aurelianensi in Vicaria Petuarensi.*

in villa quæ vocatur Ulmetivilla; habet in ipsis prædictis 20. mansis vineas, brausias, casuales, (f. casales) *puteos, terras arabiles, cultas & incultas, &c.* Ubi *brausia*, videtur esse nostrum *Brossailles*, vepres, dumeta.

BRAZEAGIUM, nostris, *Droit de Brassage*; jus nempe quod Monetario competit pro salario cusæ monetæ: de qua voce consulendus V. Cl. Buterous in libro de Monetis Francicis pag. 150. Charta Henrici Imp. an. 1311. pro Monetariis Cumarum in Italia: *Pro monetis nostris de novo ordinatis fabricandis & cudendis in Italia ordinavimus cum operariis & monetariis nostri Imperii de Italia, tam super brazeagio & labore suo, quàm super libertatibus & franchisiis, &c.*

BRAXINA, *Braxionarius*. Vide *Brace*.

BREBANCENI, *Brebantiones, Brebiciones*. Vide *Brabantiones*.

BREBITARIUS. Capitulare I. Caroli Mag. an. 802. editum à V. Cl. Steph. Baluzio cap. I. *Et si tale aliquid esset, quòd ipsi* (Episcopi) *per se cum Comitibus provincialibus emendare & ad justitiam reducere nequivissent, hoc absque ulla ambiguitate cum brebitariis suis ad suum referrent judicium, &c.* An *Breviariis*, seu brevibus, indiculis, scriptis?

BRECES. Monasticum Anglic. tom. I. pag. 113. *Dedit Ecclesiæ sancti Petri duos breces in feodo suo, cum grava & pratellis eidem terræ adjacentibus.*

BRECTAMENTUM. Fulgentius Placiades de Virgiliana continentia: *Nam ecce ad me ipse Ascræi fontis brectamento saturior advenit.* Vox formata à Græc. βρέχειν. Vide *Embrocare*.

BREDE, vox Saxonica, Dolus, fraus. Habetur in Legibus Kanuti Regis cap. 44.

BREIARE, Pinsere, Gall. *Broier le pain*, vel, ut alii efferunt, *Breier*. Bernardus Mon. in Consuetud. Cluniacens. MSS. *Qui verò nesciunt tornare, postquam bene apparaverunt pastam, dant eam famulis ad tornandum. Similiter illi qui breiant, non apponunt os ad psalmodiam, ne fortè de saliva quid saliat in massam.*

BREISNA. Charta Hamelini Comitis Warennæ in Monastico Anglic. tom. I. pag. 406. *Concedo Deo & Monachis — 30. breisnas singulis annis habendas ad 3. terminos. — & quòd custos de Santoft debet mittere prædictas breisnas ad Conventum ad prædictos terminos.* Alia Charta ibidem: *3. lupos in Brademars, & 12. breisnas.* An piscis qui *Brenna* dicitur Gervasio Dorobernensi pag. 1393. vel ovis sterilis & castrata, quæ *Breheigne* nostris dicitur.

BREMTERIC. Vetus Codex continens Leges Hoëli Boni: *Tres solùm sunt homines, Rex, Optimas, Villanus, & eorum membra. Membra Regia sunt ad Regiam dignitatem pertinentes, ea tamen carentes: quorum unus dignior est, scilicet qui in discumbendo collocatur in loco, ex quo Regia dignitas exspectatur. Hic vocatur Edling. Verùm ex quo terram accepit illorum, Bremteric, juxta dignitatem terræ quam acceperit, dictus est.*

BREN, *Brennium*, Furfur: vox, ut videtur, formata ex *cantabrum*, quod idem sonat. Papias: *Cantabrum, far caninum, quo canes pascuntur, purgamentum tritici.* Ugutio: *Furfur, Brennum.* Ex Cambro-Britannico *Brann*, furfur. Catholicon Armoricum: *Bren*, Gall. *bren, son*, Lat. *hoc cantabrum, furfur*. Ordericus Vitalis l. 3. p. 499. *Idem vir Robertus vocabatur & Meslebren, id est, miscens furfurem.* Rogerus Hovedenus in Ricardo I. pag. 675. *Si aliquis autem bladum emerit, & de eo panem fecerit, tenetur lucrari in salina unum teruncium & bren.* Statutum Joannis Regis Angl. apud Matth. Parisium pag. 145. *Ita quòd pistores poterant sic vendere, & in quolibet quartario lucrari tres denarios, exceptis brennio & duobus panibus ad furnarium.* Guiotus Pruvinensis in Biblia MS.

Il parolent & bien & bel,
Il resemblent le buretel
Selonc l'Escriture devine,
Qui giete la blanche farine
Fors de lui, & retient le bren.

Manger du bren de quelqu'un, in veteribus Statutis MSS. pro Talemellariis Parisiens. *Li Tamellier qui sont Haubanier, sont quites du tonlieu des pors, & de ceux qui revendent, pourtant quis aient une fois mengié de leur bren.* Vide V. Cl. Menagium, in Orig. Francic.

Brennagium, Tributum quod pro *Brennio* præstatur, vel *Brennium* ipsum, quod tenentes dare tenentur dominis suis pro canum venaticorum pastu. Gesta Dominorum Ambasiensium cap. 2. num. 9. *Consuetudinem quandam quæ Brennagium dicitur, &c.* In Regesto Philippi Aug. fol. 69. *Festagium, Brenagium, Ramagium.* Charta an. 1313. in Regesto 49. Chartophylacii Regii Ch. 191. *Comme nostre Sire le Roy nous eust mandé par ses Lettres, que nous enformissions de la valuë des terres gaagnables, des champars, du brenage, & des autres menues rentes que il avoit en la ville de Gisors.* Et infrà: *Item le brenaige vaut 15. muids d'avaine par an.* Alia Roberti Comitis Drocensis an. 1184. *Ut scilicet Canonici singulis annis nomine brenagii prædicti vavassoribus nostris 20. sextarios avenæ — persolvant.* Tabulæ Gaufredi de Lisiniano D. *de Vouvent & de Mervent* an. 1232. *Procurationes quas mihi deberi dicebam, & meis præpositis, Falconariis, Venatoribus, servientibus, ac cuilibet de familia mea, quandocunque diverteremus ad Monasterium memoratum*, (Malleacense) *simili modo concedo, remitto, & quitto necessaria quæ dicebam equis, mulis, canibus, & avibus meis, ac eorum custodibus, in eodem Monasterio seu membris ipsius perendinantibus ex consuetudine ministrari.* Vide tom. I. Monastici Anglic. p. 98. Eò etiam spectant quæ habet Hincmarus ex Adalardo, de Ordine Palatii cap. 24. ubi de Venatoribus & Falconariis regiis: *Admonere studebant quando tanti, vel quando toti more solito foris nutriendi usque ad tempus mitterentur, aut tempore congruo per denominata loca venandi causa pariter & nutriendi disponerentur.*

Brennarii, Qui *brennatico* cogendo præfecti sunt, vel penes quos canum pascendorum erat cura. Charta Hugonis Ducis Burgundiæ an. 1255. *Quia cùm Brennarii & Venatores mei gistum cum canibus suis capere consueverint in terra & villis S. Benigni Divionensis, &c.* Tabularium Vindocinense Ch. 440. *De comessationibus pene quotidianis per omnes obedientias quas ipse & Brenarii ejus faciunt.* Atque ii canes venaticos ad venationem ducebant. *Le Roman de Garin:*

Sire en ce gaut a trouvé un Bernier,
Le plus bel home qui oncques fu sor ciel,
S'a un senglier retenu à trois chiens.

Et infrà:

Pardevant vos a occis un Bernier.

Istiusmodi exactiones pro canibus venaticis, atque adeo ipsis venatoribus *Tenentium* impensis, pascendis, sæpe observare est. Charta Renardi II. Comitis Senonensis, in Tabul. S. Germani de Pratis: *Villam de Villers ab omni judiciali potestate liberam esse decernimus, ita ut nullus Judex publicus vel Venator, seu ministerialis noster ad freda, aut tributa exigenda, vel homines in ea commanentes, vel paratas faciendas, vel teloneos tollendos, aut rotaticum, vel pedaticum, seu stratum vel pastum venatorum & canum accipiendum — in eam ingredi audeat.* Alia Roberti Ducis Burgund. an. 1042. in eodem Tabul. *Has omnes consuetudines guerpivi, scilicet mei hospitalitatem & canum pabulum, necnon caballorum meorum custodumque eorum receptum, atque vini captionem.* Litteræ Regis Roberti in Tabulario Abbatiæ S. Dionysii: *Venatorum hospitationes, Falconarium diversiones.* In alia S. Ludovici an. 1269. apud Doubletum p. 911. *Pastus sive procuratio canum nostrorum.* Necrologium Ecclesiæ Carnotensis 9. Kl. Octob. *Basochas à Regia exactione, quæ brennagium dicitur, non sine maximo sumptu liberavit.* In Arestis Candel. 1261. I. Reg. Parl. f. 121. *Judicatum fuit quòd Brenagium levaretur per fo-*

cos. Aresta O. SS. an. 1262. in eod. Reg. f. 37. *Inquesta facta — ad sciendum utrum consuetum sit in Aurelianesio & territorio de Cuny, quòd quando Capitula, Religiosi, aut Nobiles excolunt terras suas ad proprias carrucas, & proprias expensas suas, utrum inde reddant aliquod Brenagium Dom. Regi. — Milites, Capitula, Religiosi non tenentur solvere Brenagium de propriis terris suis quæ redeunt ad manus ipsorum.* Adde fol. 44.

Bernagium. Aresta an. 1257. in eod. Reg. f. 6. *Marescallus habet ibi bernagium suum per manum D. Regis.* Aresta Candelosæ an. 1274. fol. 75. *Probatum fuit per confessionem Procuratoris Decani & Capituli sancti Aniani Aurelian. per inquestam super hoc factam, quòd —est in possessione percipiendi & levandi bernagium seu tensamementum ab hominibus manentibus in terra dicti Capituli apud, &c.* Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 960. *Ego Willermus Normanorum Comes concedo eam (Ecclesiam) liberam ab omnibus consuetudinibus granariorum & bernagiorum.*

Brenaticum & Brennaticum, in Diplomate Ludovici Reg. an. 1134. in Probat. Hist. Drocensis pag. 224. & in alio Regis Henrici I. an. 1033. in Hist. Meledun. pag. 285. & 310. ubi fallitur Seb. Rouïllardus, dum ait esse tributum quod pro venaticorum canum stramine præstabatur. *Furfuragium* dicitur in Chronico Mauriniacensi pag. 360. *Quidam viri impii videntes ita locum proficere, cœperunt lacessere & calumnias quasdam inferre facere: quorum alii minaciter expetebant Furfuragium, alii Gallinagium, alii Tutamentum.*

Brenneria, in Testamento Petri Comitis Sabaudiæ an. 1278. & in Charta Odonis Ducis Burgund. an. 1102. apud Perardum pag. 205.

BRENA, Frutetum, Fruticetum, Hispanis *Breña.* Charta Aldegastri, filii Sylonis Regis Ovetensis, an. 781. apud Sandovallium: *Montes, fontes, molinarios, brenas totum ab integro damus, &c.*

BRENEXELLUS. Petrus de Crescentiis lib. 10. de Agricult. cap. 28. *Item (aves) capiuntur aliis quibusdam modis: uno modo ad brenexellum cum gimecta,* (leg. *guvetta*) *quo parvæ capiuntur aviculæ.* Infrà: *Item non solùm cum brenexello, qui ex duabus virgulis constat, verùm etiam, &c.* Ubi vetus Interpres Gallicus: *On peut aussi prendre oiseaux par autres manieres, comme est au brail à une guvette, à quoi l'on prend les petits oiseaux.*

BRENNA. Vide *Breisna.*

BREPHOTROPHIUM, Græc. βρεφοτροφεῖον, Ædes in qua infantes, recentesque partus expositi, aut egentibus parentibus nati alebantur, in leg. 16. & 18. Cod. de Sacros. Eccl. Vita MS. S. Magnebodi Episcopi Andegavensis cap. 5. *Xenodochia ac brephotrophia, diversaque mansionum habitacula ædificare procuravit.* Vide Capitula Caroli Mag. lib. 2. cap. 29.

BRESMIA, Piscis, qui vulgò nostris *Bresme*, quibusdam *Cyprinus latus.* Fleta lib. 2. cap. 73. §. 20. *Vivaria, stagna, lacus, servoria, & hujusmodi piscarias suas quisque discretus bresmiis & perchiis faciat instaurari, &c.*

BRETACHIÆ, Castella lignea, quibus castra & oppida muniebantur, Gallis *Bretesques, Breteques, Breteches.* Ita in Consuetud. Artesiensi art. 37. Insulana art. 155. 160. 169. 185. Valentianensi, Tornacensi, &c. in Chron. Flandr. cap. 79. 113. *Bertesca*, apud Joan. Villaneum lib. 9. cap. 46. lib. 10. cap. 10. Guill. Armoricus de Gestis Philippi Aug. an. 1202. *Fabricavit brestachias duplices per 7. loca, castella videlicet lignea munitissima, à se proportionaliter distantia, circumdata fossis duplicibus quadrangulis, pontibus versatilibus interjectis, implevitque hominibus armatis non solùm castella illa, immo interiorem omnem superficiem fossarum, & ita circumsepsit obsessos. Le Roman de Garin:*

La vile fit mult richement garnir,
Les fossés fere, & les murs enforcir,
Les-bretesches drecier, & esbaudir.

Philippus *Mouskes*:

Prisent galies & esnekes,
Bien bataillies à breteskes.

Le Roman de Vacce:

As breteches monterent, & au mur quernelé.

Infrà:

Les breteches garnir, & les pertus garder.

Rursùm:

Entour ont bretesches levées,
Bien planchiées & quernelées.

Guillelmus *Guiart* ad ann. 1284.

Des haus creniaus, & des breteches,
Retraient quarriaus, cours & lons.

Idem an. 1304.

En l'estage ot une espringale,
Là où la bretesche est haucie,
Si joint au pont une chaucie.

Joannes Abb. Laudun. in Speculo Historiali MS. lib. 11. cap. 55. *Et avoient pardevant eux mis breteches qui avoient grans broches de fer, & estoient couvertes de toiles, afin que on ne les peut appercevoir.*

Brutesche. Matth. Paris an. 1224. *Cùm à Regis bellatoribus duæ testudines, quas Gallicè Brutesches appellant, non sine multorum læsione subactæ essent, invaserunt castellum undique consequenter.*

Breteschia. Regestum Philippi Aug. f. 10. *Et bretescbiam quam Galtherus de Thoreta tenet de eodem Rege.*

Briteschia. Charta Roberti Comitis fratris Regis Franciæ in Tabulario Campan. *De domo quadam — partem cujus firmaveram cum fossato duorum jactuum: hujus verò rei compositio tali pacto terminata est, ita videlicet quatinus illud quod jam firmatum fuerat cum fossato duorum jactuum remaneret; reliquum verò cum uno jactu fossati tantùm, & sepe sine briteschia firmetur.*

Baltresche, eadem notione, ex Italico *Baltresche.* Charta Papiensis an. 1179. *Videlicet ad fossidandum, & aspaldandum & faciendum baldreschas.*

BRETHUN *sepaldes.* Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 89. *Et qui* brethun sepaldes, betan sepaldes, *& in quibus homo non potest legitime jurare, quòd per eum non fuerit aliquis vitæ remotior, morti propinquior dignè componat, sicut factum sit ex quibus sunt.* Alii Codd. habent: *Brechun yaldes bet Ange yealdes.*

BREUDATUS. Vide *Brusdatus.*

BREVIS, *Breve*, Inventarium, rotulus, chartula continens indicem, seu summariam rei cujuspiam descriptionem. Papias: *Schedæ, exemplaria, brevia, &c.* Gloss. Lat. Græc. Πιττάκιον, *Pittacium, Brevis.* Vetus Interpres Juvenal. Sat. 7. *Comites in fasce libelli: Breves significat.* Lampridius in Alexandro Severo: *Milites suos sic ubique scivit, ut in cubiculo haberet breves, & numerum, & tempora militum.* Annales Franc. Bertiniani an. 869. *Ut Episcopi, Abbates, & Abbatissæ, breves de honoribus suis, quanta mansa quisque haberet, — deferre curarent.* Acta Murensis Monasterii: *Continentur in supradictis capsulis reliquiæ aliorum quorumdam Sanctorum; cum quibus breves non inveniuntur.* Synodus Romana sub Bonifacio II. PP. *Factus est autem brevis de sacris vasis atque rebus Ecclesiasticis.* Utuntur passim hac notione Scriptores, Vegetius lib. 2. cap. 19. Codex Theod. leg. 24. de Erog. milit. ann. leg. 18. de Cursu publ. leg. 7. de Falsa moneta, leg. 2. de Bonis vacant. leg. 2. de Incorp. leg. 3. de Fisci debit. leg. 13. de Annon. & trib. leg. 1. de Exact. & alibi sæpe, Senator lib. 1. Epist. 6. lib. 2. Epist. 39. lib. 4. Epist. 21. Vopiscus in Aurel. & in Bonoso, S. Augustin. lib. 3. contra Crescon. c. 29. S. Hieronym. Epist. 5. S. Benedict. in Reg. cap. 32. 41. Regula Magistri cap. 93. Gregor. Turon. lib. 4. Hist. cap. 41. Udalric. lib. 1. Consuet. Cluniac. cap. 52. Lup. Ferrar. Epist. 80. Capit. Caroli Mag. lib. 3. c. 82. Capit. Caroli Calvi tit. 9. cap. 6. tit. 31. cap. 19. Epist. Synodal. in Concilio Constantinop. I. Concil. Toletan. IX. can. 9. Lex Wisigoth. lib. 5. tit. 5. §. 3. &c. Sic βρέβιον, & βρεβῖον, non semel usurpant Græci recentiores. Glossæ Juris: Βρέβιον, ἡ καταγραφή. Palladius in

Vita Chrysostomi pag. 27. Edit. V. Cl. Emerici Bigoti, & Anna Comn. lib. 6. pag. 156.

Breves, feminino genere. Capitul. an. 793. cap. 14. *De rebus quæ Hildegardæ Reginæ traditæ fuerunt, volumus ut fiant descriptæ breves, & ipsæ breves ad nos fiant adductæ.*

Breves, Acta Notariorum. Lampridius in Alexand. Severo: *Eum Notarium qui falsum causæ brevem in Consilio Imperatorio retulisset —— deportavit.* Capitulare Adelchisi Principis Beneventani, apud Camillum Peregrinum, cap. 8. *Inconveniens usque modò consuetudo extitit, ut jam quisquis voluisset, si nosset scribere, brevem undecunque opportunitas exegisset. amodo autem decernimus, ut soli Notarii brevem scribant, sicut cætera munimina: & quiscunque deinceps Brevis fuerit absque Notarii subscriptione ostensus, nullam retineat firmitatem.*

Brevia mortuorum, quæ à Monachis in ea Monasteria, cum quibus societatem, seu, ut aiunt, *fraternitatem* inierant, mittebantur, quibus Monachorum suorum mortem & obitum nunciabant, quo pro iis statas & ordinarias preces & Missas exsolverent. *Litteræ currentes* dicuntur in Concilio apud Saponarias an. 859. cap. 13. quarum formula ita concipitur in libro Usuum Ordinis Cisterciensis cap. 98. extremo: *Prima Augusti obiit in Monasterio N. Nonnus N. de N. Sacerdos & Sacrista ejusdem Monasterii: pro cujus anima vestras precamur orationes ex charitate, & orabimus pro vestris.* Alias formulas collegit Haeftenus l. 8. Disquisit. Monast. tr. 1. disq. 4. §. 3. Liber Ord. S. Victoris Paris. MS. cap. 14. *Ad ejus* (Eleemosynarii) *officium pertinet breves de defunctis foris ad deferendum dare, & allatos suscipere, & in loco constituto ponere.* Hugo Abbas Cluniac. in Statutis Cluniac. cap. *de Brevibus mortuorum: Statuimus, ut —— ubicunque Frater decesserit, major deferendis brevibus habeatur diligentia, & omnimodè defunctis debita persolvantur.* Vide Cæsarium Heisterbach. lib. 1. Mirac. cap. 40. & librum Epistolarum S. Bonifacii Archiepiscopi Moguntini Epist. 108. & alibi passim, Statuta Ordinis de *Sempingham* pag. 780. 781. Vitam S. Hildegundis num. 34. &c.

Brevis tabula, quæ in Capitulo recitatur de quolibet Officio, sive ad Matutinas, sive ad Missam, sive ad Capitulum, sive ad mensam, sive ad collationem, cujus faciendi cura *Armario* incumbit: ita Liber MS. Ordinis S. Victoris Parisiensis cap. 19. Vide *Tabula Officialis*.

Breve Rememoratorium, Breve Memorabile, Memorialis descriptio, passim in Tabulario Cadurcensis Ecclesiæ, pro ea charta quam *Notitiam* vulgò vocant.

Breve Recordationis, eadem notione, apud Ughellum tom. 3. pag. 35. tom. 4. pag. 211. 908. Vide *Notitia*.

Brevis Divisionalis, Testamentum, ultima dispositio. Charta Hugonis Episcopi Tolosani apud Catellum pag. 858. *Ideo brevem divisionalem facio de omnibus rebus meis, &c.* Vide *Divisa*.

Breve Sacramenti, Instrumentum confectum de sacramento præstito, & testium subscriptionibus firmatum, in Formulis solenn. cap. 128. Gregorius Turon. lib. 4. Hist. cap. 41. *Factoque ex hoc sacramento, breve Sacramentorum Regi illi protulit discedenti.*

Breve, apud Provinciales, dicitur Regio, seu potiùs dominium, *Seigneurie*, districtus in quo *Breve* domini currit. Charta Gauffredi Aptensis an. 1246. *Breve Episcopale de Bocaria civitatis Aptensis, & breve quod quondam fuit dominorum de Vians.* Occurrit ibi non semel. Joannes de Racallero Archidiac. Vasionensis in Antiquitat. MSS. Vasion. *Adjudicavit castrum Vasionense Comiti, divisa jurisdictione inter Comitem & Episcopum, distincta civitate per partes, quarum una vocatur Breve Comitis, altera Breve Episcopi, & hoc quoad jus directi dominii.* Charta an. 1279. *Vocari fecit coràm ipsos dominos, & homines medietatis dicti castri, de Brevi dominæ Jordanæ.* Adde Columbum lib. 3. de Reb. gestis Vasionensium Episcoporum num. 5. 6.

Breve, Annuus reditus qui ex prædiis aut rebus aliis provenit, qui in *brevibus* describi solet. Charta Joannæ Comitissæ Flandriæ pro Marquetano Monasterio, apud Buzelinum lib. 2. Gallo Flandr. cap. 30. §. 26. *Ad opus quoque unius Hospitalis, quod infra ambitum ejusdem Monasterii inchoavimus, 200. librarum reditus in eleemosynam contulimus, —sumendos annuatim de paratioribus proventibus ad brevia nostra Insulensia pertinentibus, &c.* Infrà: *40. libr. reditus assignavimus solvendos ad nostra brevia de Gandavo.* Alia Margaretæ Comitissæ apud eundem: *Sexaginta solidos singulis annis de brevibus, quæ Majus officium appellantur, Brugis in sancto Christophoro recipiendos.* Adde Marchantium lib. 1. Flandriæ.

Breves, alia notione, in veteri Charta apud Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 369. 370.

Brevia, Characteres magici in *brevibus* descripti, quos secum deferre solent, qui iis utuntur. Gloss. Græc. Lat. φυλακτήριον, *Servatorium, Amolimentum, Amoletum, Brevia*: perperam *præmia* in Edit. Capitula Herardi Archiepisc. Turon. cap. 3. *De maleficis, incantatoribus, & brevibus pro frigoribus, &c.* Id est, pro curandis febribus, cujusmodi passim describit Marcellus Empiricus & Myrepsus sect. 37. cap. 66. 67. 97. Usatica MSS. urbis Ambian. de Monomachia decertantibus: *Il doivent jurer k'il n'ont herbes, ne brief, ne caraudes seur aus, ne fait sor, ne sorcherie, ne art, ne caraude.* Libellus Catalanicus MS. *de Batallia facienda: Ne fer metzines, ne conjurations, ne posar breus, ne altres coses, per que neguns des bataylers fos embergat de son dret à menar o defendre.* Infrà: *Neymetre armes que aien vertut, ne nomina, ne pera preciosa, ne breu, ne portare sucre candi, &c.* Vide *Character, Ligatura, & Phylacterium.*

Brevium conscriptio, Divinationis species. Vide *Sortes Sanctorum.*

Brevis, Epistola, mandatum. Balbus in Cathol. *Breve, pro litteris, quod & brevis invenitur.* Hesychius: Βαιὸν, ὀλίγον, μικρὸν γράμμα. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 13. *Hæc mittunt hominem in misericordia Regis, infractio pacis, quam per manum suam dabat alicui, contemptus brevium suorum, &c.* Vide cap. 41. 68. & 79. Quod verò hîc *contemptus brevium* dicitur, *despectus literarum* Regiarum appellatur in Capitul. 5. an. 819. c. 12. & lib. 4. Capitular. c. 55. Charta Galeranni Comitis Mellenti, in Tabulario Prioratus S. Nicasii fol. 20. *Sed & secundam decimam post primam decimationem de domestica carruca mea de Vallis, sive in manu mea sit, sive ad firmam vel censum eandem aliquis de manu mea receperit: videlicet pro brevibus meis quæ Monachi B. Nigasii debent facere, ubi à Præposito meo vel ab aliis servientibus meis rogati fuerint, &c.* Fortè quia soli ferè Monachi scribere tunc noverant. Eckehardus Junior de Casibus S. Galli cap. 12. *Dictante legationis suæ brevem. Le Roman de la Prise de Hierusalem MS.*

Cil de Jerusalem ont fait lor assamblée,
Par briet & par saiaux orent lor gent mandée.

Le Roman de Garin:

Là sont les tables au Chapelein Yvon,
Qui fet les briez au pruez Comte Fromont,
Que il envoie par mer & par Gascons,
Parmi la terre as Chevaliers Barons.

Alibi:

Més festes moi briez & chartres escrire.

Le Roman d'Auberi MS.

Ses chartres fait & ses briez saïeller.

Joan. de Condato MS.

Messager le Roi fu li Martres,
Cil portoit ses briés & ses chartres.

Breve testatum, apud Otbertum lib. 1. Feud. tit. 4. est publicum instrumentum, uti interpretatur Eguinarius Baro lib. 4. de Feudis cap. 7.

Breve, Cowello dicitur Citatio, vel decretum causam breviter continens, ob quam quis in jus vocatur, aut aliquid

aliud facere jubetur. Ita autem appellatur, ut est in Fleta lib. 2. c. 13. §. 2. *quia est formatum ad similitudinem regulæ juris, quod breviter & paucis verbis intentionem proferentis exponit & explanat, sicut regula juris rem quæ est, breviter enarrat.* Eadem habet Bracton lib. 3. tract. 1. c. 12. §. 2. lib. 5. tract. 5. c. 17. §. 2. Concilium Rotomagense an. 1299. c. 5. *Quominus de ipsis* (casibus) *cognoscere, valeant* (judices Ecclesiastici) *impediunt atque perturbant: eisque cedulas inhibitorias dirigentes, quæ Brevia nuncupantur, in casibus in quibus de sui natura brevia nulla cadunt, &c.* Totidem porro sunt species *Brevium*, quot ferè *Actionum*, quas hîc leviter attingemus secundùm ordinem literarum, postquam aliquid de generalibus *Brevibus* quædam dixerimus, indicatis duntaxat Scriptorum locis, à quibus Lectori plura haurire liberum erit, cùm hisce immorari pluribus Glossarii ratio non sinat.

Breve patens & apertum, de quo Bracton lib. 5. tr. 5. c. 17. §. 1. & 2. Fleta lib. 5. c. 24. §. 7.

Breve clausum, de quo Bracton lib. 5. tr. 5. c. 17. §. 2. Fleta lib. 5. c. 24. §. 7.

Breve originale, quo quis primò citatur ad judicium. Cowell.

Brevia judicialia, sunt ea quæ sæpius variantur secundùm varietatem placitorum proponentis & respondentis, petentis & excipientis, secundùm varietatem responsionum. Fiunt autem *Brevia judicialia* in Cancellaria ex recognitionibus & contractibus habitis, & in rotulis Cancellariæ rotulatis. Bracton lib. 5. tr. 5. c. 17. §. 2. Fleta lib. 2. c. 13. §. 7.

Brevia Magistralia, ea dicuntur quæ sæpius variantur secundùm diversitatem casuum, factorum, & querelarum: eorum quædam sunt personalia, quædam realia, & quædam mixta, secundùm quod sunt actiones diversæ, vel variæ; quia tot sunt formulæ Brevium, quot sunt genera actionum. Bracton. lib. 5. tr. 5. c. 7. §. 2. Fleta lib. 2. c. 13. §. 4.

Brevia remedialia. Fleta lib. 4. c. 31. §. 5.

Breve placitabile, quod requirit formam ordinariam processus. Quoniam Attach. c. 25. 49. §. 1. prima Statuta Roberti I. Regis Scotiæ c. 25.

Breve cadere dicitur, cùm non convenit actioni, nec in suo casu impetratum est. Cadit etiam in pluribus aliis casibus, de quibus Bracton lib. 5. tr. 5. c. 17. Fleta lib. 2. c. 54. Adde Concilium Rotomagense an. 1299. can. 5.

Brevia cursoria, currentia, seu *de cursu*, Fletæ lib. 2. c. 13. §. 2. & 15. dicuntur, quæ concilio totius regni sunt approbata, quæ quidem mutari non possunt absque eorumdem contraria voluntate. Ejusmodi sunt quæ recensentur in Legibus Baronum Scoticorum, seu Quon. Attach. cap. 49. & seqq. apud Bracton. Fletam, Rastallum, Cowellum & alios I C. Anglicos, à quibus Brevia sequentia excerpsimus, ut si Lector in ea inciderit, horum vim ab Auctoribus laudatis petere possit.

Breve de altiori natura. Fleta lib. 4. c. 3. §. 19. c. 10. §. 1.

Breve de admensuratione dotis. Fleta lib. 5. c. 23. §. 13.

Breve assisæ mortis antecessoris. Bracton lib. 4. tract. 3. §. 2.

Breve de avo & proavo. Fleta l. 5. c. 5. §. 1.

Breve de assisa novæ disseisinæ. Bracton l. 4. c. 47.

Breve accedas ad Curiam. Rastallus

Breve ad quod damnum. Rastallus.

Breve de ætate probanda. Rastallus.

Breve annua pensione. Rastallus.

Breve apostata capiendo. Rastall.

Breve amoveas manus. Rastall.

Breve assumpsit. Rastall.

Breve magnum cape. Rastallus, &c. Matth. Paris p. 72. Radulf. de *Hengham* in Magna cap. 8.

Breve parvum cape. Rastallus, Radulf. de *Hengham*.

Breve cui ante divortium. Rastallus.

Breve contributione facienda. Rastallus.

Breve contra formam collationis. Rastallus.

Breve contra formam feoffamenti. Rastallus.

Breve certiorari. Rastallus.

Breve de consanguinitate. Bracton. l. 4. tract. 4. c. 1. Fleta lib. 5. c. 2. §. 1. 3.

Breve de conventione. Leg. Baron. Scotic. cap. 50. Fleta l. 4. c. 31. §. 1.

Breve de consuetudine. Fleta l. 2. c. 62. §. 16.

Breve de Curia claudenda. Cowellus.

Breve cui in vita. Rastallus verb. *Acceptance*, & in hoc verbo.

Breve capias. Rastallus.

Breve cessavit. Rastallus.

Breve cessavit de Cantaria. Rastallus.

Breve diem clausit extremum. Rastallus.

Breve de dote. Fleta l. 5. c. 25. §. 2. 3. 5.

Breve de districtione pro debito. Leges Baron. Scotic. cap. 49.

Breve de dissaisina, aut novæ disseisinæ. Leges Baron. Scotic. c. 53. Fleta lib. 4. c. 5. §. 11. 12. 14. c. 17. §. 17.

Breve decies tantùm. Rastallus.

Breve dedimus potestatem. Rastallus.

Breve devastaverunt bona testatoris. Rastallus.

Breve de dote. Rastallus.

Breve dum non fuit compos mentis. Rastallus.

Breve elegit. Cowellus in Indice dictionum, & Rastallus.

Breve dum fuit infra ætatem. Rastallus.

Breve de feodo & eleemosyna. Regest. Parlam. Paris. B. f. 51. Vetus Consuet. Normann. c. 115.

Breve de feodo & vadio. Vetus Consuetudo Normann. c. 111.

Breve de feodo & firma. Ibid. c. 112.

Breve de judicio. Fleta lib. 5. c. 4. §. 1.

Breve de ingressu. Statut. 2. Westmon. cap. 53. Bracton l. 4. c. 47. tract. 7. c. 1. Fleta l. 4. c. 2. §. 21. c. 5. §. 14. c. 12. §. 2. c. 20. §. 11. l. 5. c. 5. §. 43. c. 35. 36. 37.

Breve de intrusione. Fleta lib. 4. c. 1. §. 4. c. 30. §. 15.

Breve indicavit. Statutum de conjunctim feoffatis cap. 2. Rastallus, &c.

Breve inquisitionis. Statuta Roberti III. Reg. Scot. c. 2. & ibi Skenæus.

Breve de liberando hominem à plegiatione sua. Leges Baron. Scotic. c. 51.

Breve de morte antecessoris. Leg. Baron. Scotic. cap. 52. Statuta Davidis II. Regis Scotiæ c. 19. Vet. Consuet. Normann. c. 81. 88. 89.

Breve de medio. Bracton lib. 2. c. 7. §. 3. Fleta l. 2. c. 50. §. 3.

Breve monstraverunt. Rastallus.

Breve moderata misericordia. Rastallus.

Breve de maritagio incombrato. Vetus Consuet. Normanniæ c. 100.

Breve de nativis. Fleta l. 2. c. 51. §. 1. l. 4. c. 5. §. 14. Leg. Baron. Scotic. c. 56.

Breve ne vexes. Fleta l. 4. c. 2. §. 9. l. 5. c. 40. Radulf. de *Hengham* in Parva cap. 8.

Breve nuper obiit. Fleta l. 5. c. 7. §. 1. 3. c. 8. §. 1.

Breve ne admittas. Rastallus.

Breve non omittas propter libertatem. Rastallus.

Breve nihil dicit. Rastallus.

Breve nisi prius. Rastallus.

Breve nuper obiit. Rastallus.

Breve de nova dissaisina. Statuta David. II. Reg. Scot. c. 19. Vetus Consuet. Normanniæ c. 81. 83.

Breve de protectione Regis infracta. Leg. Baron. Scotic. c. 54.

Breve de pace. Radulf. de *Hengham* in Summa magna cap. 4.

Breve perambulationis. Leg. Baronum Scotic. c. 78. §. 2. Fleta l. 4. c. 15. §. 1. Cowellus & Rastallus.

Breve de purparte. Fleta l. 5. c. 5. §. 40. c. 6. §. 57. c. 9. §. 31. Bracton l. 4. tract. 3. c. 13. §. 2. c. 15.

Breve perquisites. Rastallus.

Breve Pone. Rad. de *Hengham* in Magna cap. 4.

Breve præmunire. Rastallus.

Breve præcipe in capite. Rastallus.

Breve procedendo. Rastallus.

Breve protectionis. Rastallus.

Breve quo minus. Rastallus.

Breve quod permittat. Rastallus.

Breve quo jure. Bracton l. 4. c. 40. Fleta l. 4. c. 24. §. 1. 16. l. 6. c. 15. Rastallus.

Breve quod ei deforciat. Rastallus.

Breve quo warento. Bracton l. 4. tract. 4. c. 6. Fleta l. 6. c. 15. Rastallus, Monast. Angl. to. 1. p. 72. to. 2. pag. 2.

Breve quod ei deforciat. Rastallus.

Breve quare impedit. Bracton l. 4. tract. 2. c. 6. §. 2. 3. Fleta l. 5. c. 16. Rastallus.

Breve quare ejecit. Rastallus.

Breve quare incumbravit. Rastallus.

Breve quare intrusit. Rastallus.

Breve quare non admisit. Rastallus.

Breve de recto. Regiam Majest. l. 2. c. 16. §. 20. 21. Fleta l. 5. c. 8. §. 9. Bracton l. 5. c. 1. 2. &c. l. 5. tract. 3. c. 5. §. 3. Littleton sect. 170. Radulfus de *Hengham* in Summa magna cap. 1. &c.

Breve de rationabili parte de dote. Fleta l. 5. c. 25. §. 4.

Breve retraxit. Rastallus.

Breve de summovendo warentum. Fleta l. 6. c. 24.

Breve scire facias. Rastallus.

Breve de stabilia & recognitione. Vetus Consuetudo Normanniæ cap. 113.

Breve de superdemanda. Ibid. cap. 114.

Breve ad videndum infirmum. Rad. de *Hengham* in Magna cap. 4.

Breve mirum. Rastallus.

Breve de warento. Leg. Baron. Scotic. c. 55. Fleta l. 4. c. 5. §. 11. & alii passim.

Breviare, In *breves* redigere, describere. Gloss. Gr. Lat. Βραχύνω, *Brevio*. Wippo de Vita Conradi Salici p. 409. *Hæc de Regina interim breviavi*. Eckehardus Jun. de Casib. S. Galli cap. 16. *Has in cartis breviatas à me clementer audi*. Utuntur etiam Latini Scriptores.

Inbreviare, eadem notione. Concilium Meldense an. 845. c. 42. *Investigent ac diligenter inbrevient res Ecclesiasticas, &c.* Hincmarus in Præfat. opusculi 55. Capitul. *Habebas imbreviatos, quot infantes sine baptismate, & quot homines sine communione obierint*. Historia Ignoti Casin. cap. 6. in Diplom. Ludovic. II. Imp. *Ut cùm nos hoc prospexerimus, & inbreviare fecerimus, non negligentes appareant*. Annal. Fr. Bertiniani an. 869. *Comites vassallorum beneficia imbreviarent*. Rogerus Hoved. in Ricardo I. *Imbreviabuntur & numerus carucatarum terræ, & valentiæ terrarum*. Occurrit præterea apud Nithardum lib. 4. p. 379. in Capit. Caroli M. lib. 4. Append. 2. §. 28. in Capit. Caroli C. tit. 6. cap. 11. tit. 9. cap. 1. p. 86. tit. 27. cap. 5. 7. tit. 31. c. 19. 22. in Capitulari ejusdem Caroli Compendiensi an. 868. c. 1. in Concilio Dusiacensi I. part. 2. c. 29. in Concilio apud Sanctam Macram an. 881. cap. 4. apud Lanfrancum in Decret. pro Ord. S. Bened. cap. 1. sect. 3. Udalricum lib. 3. Consuet. Clun. cap. 10. 18. Matth. Paris p. 162. 179. &c.

Inbreviatura, in Statutis Vener. an. 1242. lib. 1. c. 36. *Registre ou embreveure originelle*, in Consuetudine Cameracensi tit. 3. art. 8. Charta an. 1181. apud Ughell. in Archiep. Mediolan. *Illa terræ quæ erant inbreviatæ in quadam inbreviatura*.

Breviatores, Qui brevia conficiebant, in Nov. Just. 105. *Inbreviator sive descriptor stipendiorum regalium*, mox: *Descriptor & relator stipendiorum regalium*, apud Hincmarum Remensem.

Breviarium, Instrumentum Notariorum. Passim in Statutis Venetorum an. 1242.

Breviarium, Joanni de Janua, Locus *ubi reponuntur vel reportantur Brevia, vel ubi aliquid continetur abbreviatum: unde quidam liber in quo est totum Officium diurnum & nocturnum, dicitur Breviarius*, liber Ecclesiasticum Officium compendio complectens. Acta Murensis Monast. p. 32. *Sunt & 2. cursinarii, & 3. benedictionales libri: ex his unus habet obsequium mortuorum, & unus breviarius*. Epistola Hugonis Lugdunensis Archiep. ad Robertum Lingonensem Episcop. in Hist. de Exordio Cisterciensis Ordin. c. 7. *Præter breviarium quoddam quod usque ad festivitatem S. Joan. Baptistæ retinebunt, ut transcribant, &c.* Hocce titulo donatur Breviarium Chori ad usum Monasterii Casinensis, scriptum Alexio Comneno imperante, hoc est, circa an. 1100. *Incipit Breviarium sive Ordo officiorum per totam anni decursionem*. Quod quidem breviarium totius Ecclesiastici Officii rubricas, ritus etiam & ceremonias continet tam Officii recitandi, quàm Missæ celebrandæ, necnon peculiares præcipuarum solennitatum observantias. Ubi vir doctissimus Paschasius Quesnellus hinc colligi posse censet, primitus breviarii nomine solas rubricas, seu ordinem Officiorum olim innotuisse, quod postmodum toti officio quod sequebatur, adscriptum est.

Breviarius, idem quod *Brevis*. Tradit. Fuld. lib. 1. c. 39. *Sed & iste breviarius ad ornamentum Ecclesiæ pertinet, id est, turibula deaurata 2. cortinæ 12. &c.*

Brevigerulus, bajulus & *portator brevium*, apud Joan. de Janua.

Breviculus, Indiculus, compendium, breviarium: diminutivum à *Breve*. Occurrit in Concilio Bracarensi II. c. 9. apud S. Augustinum, Agobardum de Baptismo Judæor. & in Epist. ad Proceres Palatii, Flodoard. lib. 3. Hist. Rem. c. 22. in Definitione Synodi Dusiacensis II. an. 874. &c. Chronicon Flandr. c. 113. *Lors commencerent ceux d'Ypre à murmurer, & feirent brieveletes, & les jetterent secretement par toute la ville pour les gens discorder*.

Brevetum. Charta Philippi Regis Franc. an. 1317. apud Argentreum lib. 5. Hist. Armor. cap. 34. *Exceptis & retentis dicto Duci — peceio seu naufragio marino, forefacturis, emolumento ex fractura navium, & ratione peceii & naufragii ob defectum brevetorum*.

Brevialis, Brevis. Ruffinus Aquileiensis in Symbolo: *Sed videamus quid jam brevialis hic sermo proponat*.

BREVIS OCREA, Cognominatus Robertus Comes Normanniæ, Nothi filius, Gallicè *Courte-heuse*, quòd esset corpore pingui, brevique statura, ut ait Ordericus Vitalis lib. 4. & 8. p. 545. 664.

BRIA, *Mensura*, Joanni de Janua. Gloss. Lat. Gr. *Bria*, εἶδος ἀγγείου. Ita scribendum. Ebrardus Betun. in Græcismo c. 12.

Hæc Bria si dicas, modus est, vas Romipetarum:
Hic Bria, quo vinum sibi distribuunt quasi libra.

Radulphus in Vita S. Richardi Episcopi Cicestrensis n. 31. *Quippe sobrius dicitur, quasi sub bria constitutus, id est, sub mensura*. Occurrit etiam apud Arnobium lib. 7. Inde quidam nostrum *buire* accersunt.

BRIBETHUS. Vita S. Samsonis Episc. Dolensis lib. 1. c. 26. *Vidit — vetulam anum suis vestimentis bribetham chrysulatamque, venalem in manu tenentem, ac silvas veloci cursu volucritantem*. Quid si legatur *Birrhatam*?

BRICHEMINUS, idem quod *Cheminus*, Via, iter. Charta Henrici II. Regis Angl. pro Abbatia Saviniacensi: *In piscariis & mariscis, in bricheminis & semitis, & omnibus aliis locis*.

BRICA, *Brico*. Vide *Briga*.

BRICIA *panis*, Mica, frustum, apud Bertramum in Vita S. Francæ Abbatissæ n. 16. ex Italico *Bricia*, *Briciola*. Vide Octav. Ferrarium in Orig. linguæ Italicæ.

BRICOLA, Machinæ λιθοβόλου species, Gallis *Bricolle*, in

jure municipali Florentinorum lib. 3. vetantur cives privatim in turribus *Briccolas* habere. Chronicon Petri IV. Reg. Aragon. lib. 3. c. 26. *E los de la vila tiraven à la torre que hagueren en perduda ab un geny gran, e ab una brigola; &c.* Adde lib. 6. c. 4. Froissart. 4. vol. c. 18. *Pour ce jour ils ne monstrerent autre deffense que de Bricolles, qui gestoient gros carreaux.* Blondus lib. 3. Romæ triumphant. *Balistam majores dixere prisci trabem validam, ita libratam, ut cùm pars densior ponderibus attracta descenderet, elevata proceritas sua funiculis, quos haberet alligatos, funda saxum maximi ponderis longè emitteret. Eique maximè nunc machinæ Brichollæ est appellatio.* Hieronymus Magius lib. 1. Miscell. c. 1. *Trabuchi, machinæ lithobolæ, (ejusdem ferè generis sunt & bricolæ vocatæ) quibus avorum nostrorum memoria vasti molares in hostes jaculabantur.* Helias Capreolus lib. 7. Hist. Brixiensis: *Sed conjicientibus in ipsa castra saxa è machinis, quas Bricolas appellant, civibus, &c. Bricolarum* meminit præterea Monstrelletus 1. vol. c. 29. 93. 121. 125. Vide Octav. Ferrarium in Origin. linguæ Italicæ in *Briccole*.

BRIDGUMUM, *Bridguma*, Saxonib. *Sponsus*, uti hæc vox redditur in Legibus Edmundi de sponsalib. c. 3. ubi perperam, ut & cap. 2. *Brigdunia* scribitur. Caput 1. habet *brigdumum*. Ex Saxon. bրẏðe, sponsa, & ʒuma, curare, ita ut sponsus sponsæ suæ dicatur curator, ut Gallis *Mari & Bail*.

BRIGA, Jurgium, rixa, pugna, Italis *Briga*. Catholicon Armoricum: *Brigus, Gall. Noiseux, Lat. Bricosus. Item Bricose, Gall. Tensement. Item hæc Briga, gæ, Brigue, Tenczon.* A trica Lat. deducit Acharisius. Continuator Nangii an. 1348. *Et per lites, brigas, & rixas atque placita, &c.* Tho. Walsinghamus in Edw. III. p. 190. *Ferunt quidam quòd per istam brigam Rex per illos dominos in Parliamento constitutos noluit ultериùs gubernari.* Vita Urbani V. PP. *Ne fierent brigæ, dissensiones, aut insultus.* Petrus de Cugneriis Advocatus Regius: *Si quis in briga, ubi sanguinis effusio facta fuerit, captus fuerit, &c.* Occurrit non semel apud Albertum Argentinensem pag. 99. 102. 125. 128. 130. 164. Joannem Villaneum lib. 2. c. 16. lib. 6. c. 26. 87. lib. 7. c. 56. Vide *Brica*.

Briga, Lis. Charta an. 1279. in Metropoli Salisburgensi to. 2. p. 342. *Promiserunt, scilicet quòd ad interesse brigarum & evictionis spontaneè teneantur.*

Brigosus, Intricatus, fastidiosus, Italis *Brigoso*. Chron. Aulæ Regiæ cap. 25. *Multa brigosa negotia sagaciter & efficaciter expedivit.* Statuta Academiæ Viennensis in Austria, apud Lambecium: *Scholares brigosi, luxuriosi, ebriosi, &c.*

Brica, pro *Briga*, Rixa, injuria. Gloss. Gall. Lat. *Brica, Brigue, Tençon.* Hinc fortè nostris *Bricon*, & Italis *Briccone*, pro impudente, & qui facilè rixatur. Chr. MS. Bertrandi *du Guesclin*:

Coment, ce dit li Princes, estes-vous si bricon.

Joan. Villaneus lib. 7. c. 60. *Non vi dissi io che Pierro d'Aragona era uno fellone briccone.*

Imbrigare, Lite involvere: *Mettere in briga & in pericolo*, apud Joan. Villaneum lib. 6. c. 26. *Imbrigare*, Matthæo Villan. lib. 2. c. 38. 45. Albertus Argentin. an. 1264. *Franciscus se nolens imbrigare cum illo, à gravaminibus cessavit.* Chronicon Aulæ Regiæ c. 11. *Joannes Rex hereditates ad eam spectantes plurimas abstulit, ipsas quoque nobilibus suis contulit, aut obligationibus imbrigavit.* In Archivis Regii Tribun. sub Edw. III. *In brigam ponere terras & tenementa.* Charta Rogerii Massæ Episcopi an. 1257. *Promittimus vobis—— prædictam dationem & traditionem — non imbrigare vel molestare, &c.*

Disbrigare, vox Italica, *Cavar di briga*, Molestiâ vel lite liberare. Charta an. 1275. in Metropoli Salisburgensi to. 2. p. 340. *Briga seu quæstio mota fuerit, —— & pro his per manum nostram sibi omnia quæ in Ruempting possidet, ut disbrigare prædia sibi vendita debeat, liberè obligavit, nunquam prædictam obligationem repetiturus, quandiu per aliquem in possessione pacifica perturbatur.* Charta Theodori March. Montisferrati an. 1324. *Sed omnia & singula suprà scripta prædictis & cuilibet ipsorum ab omni persona, communi, & collegio — legitimè auctorizare & disbrigare.* Vox frequens in Contractibus Italicis, ut colligitur ex Rollandino in Summa Notariæ ab eo scripta an. 1265. Vide Octavium Ferrarium in Orig. linguæ Italicæ in *Briga*.

BRIGANCII, *Brigantini*, vulgò Scriptoribus nostris *Brigans*. Gloss. Lat. Gall. *Veles: Brigant, c'est une maniere de gens d'armes courant & apert, à pié.* Albertus Argentin. in Chron. an. 1351. *Cum 4. millibus peditum armatorum, duobus millibus brigantum, & ducentis equitibus armatis, &c.* Ubi perperam editum *bragantum*. Joan. Thwroczius in Ludov. Hung. Rege cap. 20. *Oppidum Sumpniam vocatum munitum, in quo multi erant Brigancii pedites, expugnavit.* Et cap. 37. *Brigancii & Balestrariis Anglicis custodiam castri muniendo reservavit.* Ex peditum genere fuisse docent præterea non uno loco Froissartes 1. vol. c. 128. 148. 160. &c. 4. vol. cap. 25. Joannes Villaneus lib. 10. c. 173. & Monstrelletus 1. vol. c. 195. 224. 2. vol. pag. 64. In Computo Barthol. *du Drach* Thesaurarii Guerrarum an. 1350. *Pour Guill. Colet Archer à cheval, 3. autres Archers à cheval, & 4. brigans à pié.* Vide Nostradamum in Hist. Provinc. p. 404. 405.

Postmodum *prædatores* ita appellati nostris, ut in Consuetud. Andegav. art. 44. & Castellinovi in Biturigib. tit. 2. art. 20. quorum nomenclaturam à *Brigantibus* Britanniæ populis, vel à *Bagaudis*, vel denique à nescio quo *Brigando*, vel *Burgando*, de quo Canon, *de viro*, 14. q. frustra accersit Ludovicus *d'Orleans* ad 2. Annal. Taciti, & ex eo Innocent. Cironus in Paratit. ad Decret. lib. 5. Chronicon Flandr. cap. 45. *Un Chevalier qui fut Chevetaine des Bruyers de France, & qu'on appelloit Burgant.* Ubi fortè leg. *Brigans*. Certè malim à *briga*, *Brigandos* dictos, quòd ejusmodi prædatores sibi invicem confœderati vias obsiderent, & quosvis transeuntium deprædarentur, rixandoque impeterent, postea in justorum militum numerum accensiti. Italis *Briganti*, sunt viri industrii, cujusmodi erant latrunculi isti, quorum cohors *Brigata* dicebatur, unde nostris *Brigade*, eadem notione, &c. Hos semivestitos, & cum brevibus sagittis pugnasse innuit Tho. Walsinghamus in Henrico V. p. 388. *Reductus est ergo, coramque Consilio demonstratus, non indumentis religiositatis redimitus, sed Brigantinorum more semivestitus, gestans sagittas breves, qualiter utuntur equites illarum partium, qui Malandrini dicuntur.* Neque dubium est, quin ab ejusmodi *Brigandis*, illa armorum species, quam *Brigandinam* appellabant, nomen duxerit. Catholicon Armoricum: *Brigandinou, Gall. Brigandine, Lat. hæc Squamma. Inde squammatus, Orné de Brigandine.* Ita etiam appellatur in Consuetud. Baionensi tit. 6. art. 1. Hinc *Brigandiniers* dicti milites qui *Brigandinas* deferebant, apud Froissartem 4. vol. c. 2. & Monstrelletum lib. 2. p. 41. Octavianus *de S. Gelais* in Viridario honoris:

Ouvriers parfaits de forger brigandines.

Infrà:

Avanturiers, & outrageus soubdars,
Tant là qu'ailleurs, pour estre brigans dignes
Fournis d'arnois, & riches brigandines.

Alibi:

Beaux gorgerins, dorées brigandines.

Vide Steph. Paschasium in Disquisitionibus Francicis lib. 8. cap. 43.

BRIGENTINUS, Naviculæ species, in *galeæ* speciem, vulgò *Brigantin*, Italis *Brigantino*. Occurrit apud Paulum de Paulo in Memor. an. 1391. Froissart. 4. vol. c. 18. *Une maniere de vaisseaux courans, lesquels on nomme Brigandins.* Ita fortè dicta, quòd propria *Brigandorum*, seu prædatorum esset.

BRIGHBOT, *Brugbota*, Pontis restauratio vel refectio. Vox Saxonica, bꞃich, & bꞃuc, Anglis *bridge*, pons, & boꞇa, reparatio, restauratio, emendatio. Leges Kanuti Regis cap. 31. apud Brompton. & cap. 19. *Si quis burgbotam, vel brigbotam, id est, burgi vel pontis refectionem — supersederit, emendet.* Eadem habentur in Legibus Henrici I. cap. 10. 13. 66. *Briggebote* in Fleta lib. 1. cap. 47. §. 22. Sumitur ut plurimum hæc vox in Chartis pro *quietum esse de auxilio dando ad reficiendos pontes.* Ita Rastallus. *Brigam*, & *Brivam* pro ponte veteres Gallos usurpasse, pluribus docent Buchananus lib. 2. Hist. Scotor. & Cluverius in Germ. antiq. lib. 1. cap. 7. Vide *Briva.*

BRIGOSUS. Vide *Briga.*

BRINUM, Navis species. Epistola Anselmi Archiepisc. Neapolitani, in Gestis Innoc. III. PP. pag. 15. *Noverit itaque Sanctitas vestra me cum tribus galeis, & uno brino Apuleorum — feliciter applicuisse Panormum.* Vide *Linum*, vel *Lignum.*

BRISCA. Will. Brito in Vocabul. MS. *Brisca, æ, favus unde mel elicitur, à Brisin quod est exprimere vel elicere.* Joan. de Janua: *Favus, mel est in cera, scilicet Brisca.* Gloss. Lat. MS. Reg. *Favus, mel cum brisca.* Catholicon Armoricum: *Brusquenn mel, Gall. Bresche de miel, Lat. Favus, favillus.* Gloss. Lat. Gall. *Favus, Miel en cire. Id est, Brisca, Bresche.* Occitanis *Bresco de mel*, nostris *Rayon de miel.*

BRISIA. Vita S. Brigidæ Virg. lib. 2. num. 50. *Viderunt rivulos supra undam illis oleribus plenos, id est, brisia, & sampsia, & cæteris oleribus abundantes.* Ubi Colganus Editor *brisiam* Nasturtium aquaticum, *sampsiam*, verò aut Amaracum, vel sampsycum, vel potiùs herbam quam Latini *acetosam*, Hiberni *Samhadh* vocant, interpretatur.

BRISTEGA. Vide *Tristega.*

BRITH, *Pactum interpretatur.* Papias. Vox fortè Longobardica.

BRIVA, Gallorum veterum linguâ, *pontem* sonat. Hinc *Samarobriva*, Ambianorum urbs dicta, quòd ad *Samaræ*, seu Somonæ pontes inædificata sit: *Briva Isaræ*, vulgò *Pontoise*, urbs ad Isaram, seu Esiam extructa: *Briva Curreria*, in Lemovicibus, apud Gregor. Turonens. lib. 7. Hist. cap. 10. & Aimoinum lib. 3. Hist. cap. 61. sic dicta, quòd sit ad *Curreriam*, qui vulgò *la Correze*, vocitatur, & *Brivate* in Arvernis. Vide Cluver. lib. 1. Germ. antiq. cap. 7. & suprà in *Brighbot.*

BRIULUM. Vide *Brolium.*

BROCARIUS, Proxeneta, interpres & consiliarius contractuum: Anglis *Broker.* Statuta Gildæ Berwic. cap. 27. *Statuimus quòd Brocarii sint electi per Communiam villæ, qui dabunt singulis annis unum dolium vini.*

BROCCUS, *Qui labia superiora habet*, Ugutioni.

BROCCÆ, *Brochæ*, *Brochiæ*, Sudes acutæ, pali, Gallis *Broches*, Armoricis *Brochenn.* Ugutio: *Brocca, acus lignea quibus mortuus in cilicio suitur, unde inbroccare, broccis consuere.* Idem alibi: *Subula, broca ferrea qua suuntur sotulares.* Chronicon Clarevallense an. 1183. *Quam postea sanctus Petrus Tarantasiensis à sudibus, id est, brochis ligneis de brachio ejus exeuntibus perfectè sanavit.* Robertus *Bourron* in Hist. MS. Merlini & Arthuri: *Il le porroit trouver dedans la forest à l'entrée en une praërie qui est enclose de brokes. Vinum venditum ad brocam*, in Institut. Capituli General. Cisterciensis an. 1134. cap. 50. & in Institut. an. 1256. dist. 12. cap. 6. In Libertatibus MSS. Villæ S. Desiderii in Campania an. 1228. *Vin vendu à broche.* Catholicon Armoricum: *Broc an barill, Gall. Bouche d'un barill. Item hæc sura.* Vide *Tappa.*

BROCEUS, *Obstinatus.* Gloss. Arabico-Lat.

BROCHA, ex Gall. *Broche.* Veru, Anglis *Stick.* Liber Ramesiensis sect. 300. *Sciatis nos dedisse & concessisse — pro — solidis, & 10. brochis anguillarum.* Vide *Broca*, & *Stica.*

BROCHIA. Bracton lib. 2. cap. 16. §. 6. de Serjantiis agens: *Si quis teneat per servitium inveniendi domino Regi, certis locis & certis temporibus, 1. hominem, & 1. equum, & saccum cum brochia pro aliqua necessitate, vel utilitate exercitum suum contingente.* Ita etiam Fleta lib. 1. cap. 11. §. 1. Spelmannus existimat *brochiam*, hoc loco, esse nostrum *Broc*, lagenam majorem, Ital. *Brocca*, de qua voce vide Octavium Ferrarium in Origin. linguæ Italicæ. Vide *Veru.*

BROCIA. Vide *Bruscia.*

BRODATUS. Vide *Brusdus.*

BRODHALPENNY. Vide *Bordhalpenny.*

BRODIATORES, Antiquarii, qui in libris describendis, litteras ac elementa non accuratè, sed more acupictorum & *brodiatorum* leviter effingunt, adeo ut visum pæne effugiant. Nicol. de Clemangis Epist. 109. pag. 306. *Si quid igitur in iis libellis te delectaverit, tibique placuerit, cujus apud te velis exemplum remanere, oro ne per cursorios istos, ut ita dicam, brodiatores id describi facias, sed per aliquem doctum, si quem talem doctum inveneris antiquarium, qui litteram soleat formatam tractim & studiosa attentione cum notis ac signis scribere.* Vide *Cursor.*

BRODIUM, Carnium elixarum jus, vulgò nostris *Broët*, Italis, *Broda*, *Brodo.* Catholicon Armoricum: *Brouët, Brodium, jus.* Will. Brito in Vocab. *Jus profanum dicitur Brodium, vel aqua in qua coquuntur carnes porcinæ, quæ profanæ sunt Judæis.* Isaiæ 65. Gaudentius Brixiensis Episc. tract. 2. ad Neophytos: *Primum ut immaculatus Dei agnus hostiam mundam mundato populo traderet celebrandam, sine ustione, sine sanguine, sine brodio, id est, jure carnium, & quæ omnibus ad offerendum prompta esset ac facilis.* Vincentius Bellov. lib. 32. cap. 32. *Infra tentorium etiam dederunt carnes, ac brodium, cum sale, pro salsa.* Vita S. Margaretæ Hungariæ num. 22. *Frequenter brodia infirmorum, quibus ministrabat, faciebat.* Matth. Silvaticus: *Almusosat, id est, Brodium cibabile, quod Latinè vocatur Amorusia.* Ad de Michaëlem Scotum de Physion. cap. 13. 52. lib. 1. Mensæ Philosophicæ cap. 20. Vitam B. Mauritii Ordinis Prædicat. num. 6. præterea Octavium Ferrarium in Originib. linguæ Italicæ in *Brodo*, & Salmasium ad Hist. Aug. pag. 411. Hesychio βρῦτος, est ἐξ κριθῶν πόμα.

BROETBAN, Bannum *de Broët*, quod est potionis genus. Vide *Bierban.*

BROGA, Gallis *ager*, unde *Allobroges* dicti, voce composita ex *Broga*, ager, & *allo*, quod est *alìud*, quia ex alio loco translati, ut ait Scholiastes Juvenal. Sat. 8. Hodie etiam apud Britannos Armoricos, quibus communis fuit lingua cum Gallis, *Bro*, regionem, vel agrum sonat. Catholicon Armoricum: *Bro, patria, pays.*

BROGALIA. Charta an. 859. In Tabulario Ecclesiæ Viennensis fol. 20. *In monte Petra concagata, terris, & brogaliis; à cartanias, & ad strada cum bosco & omni acquisito, &c.* Videtur esse nostrum *Broussaille.*

BROIHERA. Vide *Bruera.*

BROLIUM, *Broilum*, *Briulum*, *Brogilum*, *&c.* Nemus, silva, aut saltus, in quo ferarum venatio exercetur: maximè verò silva muris aut sepibus cincta, unde nominis etymon, quod à Græco περιβόλιον effictum innuit Luithprandus in Legat. *Nicephorus in eadem cœna me interrogavit si vos Perivolia, id est, Briolia, vel si in Perivoliis onagros vel cætera animalia haberetis. Cui cùm vos Briolia, & in Brioliis animalia, exceptis onagris habere affirmarem, Ducam te, inquit, in nostrum Perivolium, &c.* Moscopulus περὶ σχεδῶν: Κῆπος λαχάνων καὶ δένδρων, τὸ κοινῶς Περιβόλιον. Gloss. Gr. Lat. *Conseptum*, Περίβολος. Vide Salmasium ad Inscript. Herodis Attici: Vocem hauserant Græci à Persis, qui ita *parcos* suos appellabant. Zozimus lib. 3. de Persis pag. 724. Παράγεται δὲ καὶ εἰς περίβολον, ὃν βασιλέως θήραν ἐκάλουν· ἦν δὲ περιτετειχισμένον τειχίον, χωρίον ἀπειληφὸς ἔνδον πολὺ, δένδρεσι πεφυτευμένον παντοδαποῖς. ἐν τούτῳ θηρίων παντοίων ἀποκεκλεισμένα γένη προ-φῆς τε οὐκ ἠπορεῖτο, διὰ τὸ καὶ ταύτην ἐπεισάγεσθαι, καὶ παρεῖχον τῷ βασιλεῖ τὰς θήρας, ὁπηνίκα ἂν βουληθείη, ῥᾳστώνην. Athenienses

ses hodiernos, hortos suos *Perivolis* etiamnum appellare auctor est Guilleterius in Athenis hodiernis pag. 131.

Brolium. Idem Luithprandus lib. 3. Rerum in Europa gestar. cap. 4. *Sed & inter cætera—concessit servum, quem is in suo Brolio venaretur.* Tabularium Brivatense Ch. 270. *Exceptis illis apsis & Brolio indominicato.* Vetus Charta in Appendice ad Flodoardum Colvenerii: *Cum silva & dimidio Brolio ad ipsum aspiciente.* Occurrit præterea apud Ottonem Morenam in Hist. Rer. Laudensium pag. 17. & alibi, Rolandinum in Chronico lib. 5. cap. 5. in variis Chartis apud Perardum in Burgundicis pag. 29. Ughellum tom. 4. pag. 612. tom. 5. p. 612. in Bibliotheca Cluniacensi pag. 542. in Historia Pergamensi tom. 3. pag. 191. 325. &c. *Brolo* dixit Dantes in Purgat. cant. 29.

Brolius. Capitul. an. 821. cap. 4. *Nolumus ut liber homo ad nostros brolios operari cogatur.*

Broilus, Ferrariensibus *Broilo*. Annales Francor. Bertiniani an. 864. *In quodam Broilo servum venans, de caballo cadit. Broilum ad Attiniacum palatium*, in Capitulari Caroli Magni an. 808. cap. 10. *Broilum Compendii*, in Capitulari 1. Karlomanni Regis. Avesgaudus Episcopus in literis pro Monasterio S. Vincentii: *Cum silva, quæ vocatur Broilus.* Hist. Cortusiorum lib. 11. cap. 9. *Eo cœnante in quodam ejus Broilo.* Vide Malbrancum lib. 4. de Morinis cap. 10. & Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 367.

Brogilus. Capitulare de Villis cap. 46. *Ut lucos nostros, quos vulgus Brogilos vocat, ad tempus emendent.* Vetus Charta in Tabulario Heduensi: *Cum omni sua integritate, & adjacentiis universis, excepto Brogilo vallato, & prato ibidem adhærente.* Alia Ragenfredi Episcopi Carnotensis: *In Gondrivilla mansos 8. cum Brogilo & pratis.*

Briulum. Charta Balduini Hierosol. Comitis Flandr. an. 1081. apud Miræum in Diplom. Belg. lib. 2. cap. 32. *Briulum, hoc est, pratum eidem loco ab Occidente contiguum—liberum ei definimus.*

Broulum. Chron. Besuense: *Dederunt etiam 4. falces prati in suo broulo S. Sequani.*

Brollum quatuor secaturarum, apud Perardum in Burgundicis pag. 116. id est, *un bois de quatre couppes.*

Bruillus. Charta Henrici III. Regis Angl. in Monastico Angl. tom. 3. pag. 125. *Bruillos nostros Cestriæ, videlicet bruillum, qui vocatur Bruillus Regis, &c.*

Brullium. Charta Henrici II. Reg. Angl. tom. 2. Monast. Angl. pag. 952. *Sciatis nos dedisse licentiam—quatenus totam terram suam—quæ est sita infra metas forestæ de Roteland, & quantum ibi habent brullii, possint excolere, & convertere ad terram arabilem.*

Breil, Breuil, & *Breuille* nostri dicunt. Consuetudo Andegavens. art. 36. *Est reputé Breil de forest, un grand bois marmentan, ou taillis.* Cenomanensis art. 40. *Breuil de forest, qui est à entendre Buisson, tel que convenablement les grosses bestes s'y puissent retirer. Le Roman de Garin:*

Se sont logés lés le ferré chemin,
Et pardeçà lés le bruel de sapin.

Alibi:

Sire, en ce brueil arrier l'avons laissié.

Theobaldus Rex Navarræ:

Qu'il face amours, & serve bel acueil,
Et chant souvent, comme oiselet en brueil.

Castellanus Codiciacensis:

Que ne chanter par brueille
Oisiax n'au main, n'au soir.

Breuillet, Broliolum. *Le Roman de Garin:*

En un breuillet les a fet embuschier.

Alibi:

Li aguet saut, qui del bruillet s'en ist.

Le Roman de Gaydon MS.

En un broillet, là se sont arresté.

Vide Octavium Ferrarium in Originib. linguæ Italicæ in *Brolio.*

BROKUM, Rivulus, fluviolus, torrens, à Saxonico Broc, Anglis *Brooke*. Occurrit apud Willelmum Thorn.

BROMA. Vide *Bruma.*

BROMOSUS, *Brumosus*. Glossæ Isidori: *Bromosa, immunda. Brumosus, annosus, resinosus.* Ubi *resinosus* pro *resses* dicitur, quia aquæ resides, & quæ non fluunt, fœtidæ sunt. Eædem Glossæ: *Brumalia, Resinosa pluvia.* Ruffinus lib. 3. de Vitis Patrum num. 39. *Et cùm fœteret brumosa aqua odore, non permittebat, ut aliam aquam mutarent.* Cælius Aurelianus Siccensis lib. 3. Tardarum passion. cap. 2. *Corruptio acceptorum cum acore vel in bromosam vel fumosam transeuntium qualitatem, &c.* ubi *cœnosam, putidam*, rectè vir doctus interpretatur. Ex his emendandus S. Zeno Veronensis in Exodum Serm. 8. *Quis non intelligit, Fratres, Pascha non esse, sed bramosum latronis cruenti convivium?* Idem Serm. in Psalm. 49. *Sacrificium—quod non bramosis pecudibus, sed suavissimis moribus comparatur.* Legendum enim *brumosum*, vel *bromosum convivium*. Vocis originem docent veteres Glossæ laudatæ à Turnebo lib. 28. Adversf. cap. 5. *Bramosa, immunda, quod Græcæ linguæ est*, ubi pariter legendum *bromosa*, à voce scilicet βρῶμος, graveolentia, fœtor. βρωμώδης, *fœtidus.* Vocem Græcam βρῶμος expressit vetus Interpres Palladii in Lausiacis in Appendice: *Fœtorem & brumum sufferre non poteram.* Ex quibus patet perperam Filesacum lib. 1. Select. pag. 241. dixisse *bramosum convivium* illud esse *quod avium seu agnorum carnibus constat.* Fortè quòd βρῶμα apud Hesychium βρῶσιν sonet, seu cibum.

BRONIA. Vide *Brunia.*

BROSASTA, Fœni manipulus. Petrus Goudelinus in Lexico Tolosano: *Brosat, Bassie de quoique ce soit, Botte de foin.* Vetus Charta apud Sammarthanos in Abbatib. S. Stephani de Vallibus: *Duas brosastas fœni annuatim ad domum suam deportandas, dum vixerit, quoniam de inopia fœni conquerebatur, libenter permisit.*

BROSCUS, Lagenæ majoris species, vulgò nostris *Brosc. Brosci*, & *Broschi vini*, in Tabulario sancti Dionysii an. 1240.

BROSDUM. Vide *Brusdum.*

BROSCIA. Vide *Bruscia.*

BROXÆ. Martinus de *Arles* Canonicus Ecclesiæ Pampilonensis lib. de Superstitionibus: *Et primò de falsa opinione credentium illas maleficas & sortilegas mulierculas, quæ ut plurimùm vigent in regione Basconica, ad Septemtrionalem partem montium Pyrenæorum, quæ vulgariter Broxæ nuncupantur, posse transferri de loco in locum per realem mutationem, &c.*

BRUARIUM, *Bruera*, Ericetum, ager sterilis, vepribus & dumetis horridus: *Bruiere*, in Consuet. Perticensi art. 39. & apud Froissart. 2. vol. cap. 126. Statuta Roberti III. Regis Scotiæ cap. 11. *Non fiat combustio morûm, sive bruarii, nisi in mense Martii.* Ubi Skeneus: *Erica in suo ericeto inceditur, quæ brevi reviviscens, teneris agnis pascendis maturè inservit.* Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 681. *Duas virgas de terra, & acras de bruario.* Alibi: *Viis inviis, segetibus, silvis, brueriis.* Vide pag. 412. *Le Roman de Rou MS.*

A une part s'estut au chef d'un bruerei.

Bruera. Matth. Paris: *Erit torneamentum in bruera de Stane.* Vitæ Abbatum S. Albani: *In montanis vel brueris. Jus falcandi herbam vel brueram*, apud Bracton. lib. 4. tract. 1. cap. 38. §. 2. cap. 41. §. 1.

Brueria, in Charta Matthæi D. Montismorenciaci an. 1264. apud Duchesnium pag. 114.

Broiaria. Tabularium Monasterii S. Andreæ Viennensis: *Campo cum silva, cum broiaria, quæ est sita in pago Viennense.*

Broihera, idem videtur quod *Bruera*, in Monastico Angl. tom. 2. pag. 205. *In reditu broiheræ de Mordono.*

BRUDATUS. Vide *Brodatus.*

BRUERA, *Brueria*. Vide *Bruarium.*

BRUGINA. Tabularium Narbonense an. 1250. *Fecit piscari bruginam in stagno in præjudicium nostrum, cùm*

exeat in plagiam nostram. Alibi: *De piscatione brugina, &c.* Vide *Batuda.*

BRUILLUM. Vide *Brolium.*

BRULLATUS, *Brulatatus.* Vide *Brusdus.*

BRUMA, *Broma, Brumalia*, Festus dies Romanorum octavo Kalend. Decemb. celebrari solitus, ut constat ex Kalendariis Romanis Hervatiano & Bucheriano, in quibus hocce die, scriptum *Bruma.* Hujus porro festi originem tradunt auctor Chronici Alexandrini, Suidas & Tzetzes ad Hesiodi lib. 2. ἐϱγ. & ex iis Cælius Rhodiginus lib. 28. Antiq. lect. c. 25. qui in honorem Bacchi, quem veteres *Bromium* appellabant, à Romulo institutum scribunt. Habet etiam Joëles in Chron. p. 151. quædam de illius origine, non tamen omnino consona iis quæ ab aliis traduntur. Alii probabiliùs à *bruma*, seu hieme, qua tempestate ejusmodi festum celebrabatur. Veteres enim Græci, inquit Scaliger lib. 2. de Emend. temporum, à *Bruma*, ut cognoscimus ex Octaeteridibus Cleostrati & Harpali, tempora sua ordiebantur, & eos secuti Romani, quòd faciliùs ex decrementis umbræ horas observarent, *brumæ* confecto die, quàm ab incrementis, solstitio. Gloss. Gr. Lat. Τροπὴ χειμερινὴ, *Bruma, Brumalis.* Concilium Roman. sub Zacharia PP. ann. 743. can. 9. & Capitula Attonis Episc. cap. 78. *Ut nullus Kalendas Januarias, & Broma, colere præsumpserit.* Tertullianus libro de Idololatria cap. 14. *Saturnalia, & Januariæ, & Brumæ, & Matronales frequentantur, &c. Brumalia* vocat hocce festum Synodus Trullana can. 62. à qua etiam proscribitur, interdiciturque Christianis, quòd paganorum esset: Τὰς οὕτω λεγομένας Καλάνδας, καὶ τὰ λεγόμενα βοτὰ, καὶ τὰ καλούμενα βρουμάλια περιαιρεθῆναι βουλόμεθα. Quam vocem alia licèt notione habet etiam Epigramma Petri Patricii ad Leonem Philosophum, descriptum à Lambecio lib. 4. Comment. de Biblioth. Cæsarea. p. 180.

> Εἰς μῆκος ἔλθης εὐτυχεστάτων χρόνων,
> Νίκας αἰνιστῶν εἰς ἀεὶ τρόπαιά τε,
> Συγκλητικοῖς ἅπασι τοῖς βρουμαλίοις
> Πανηγυρίζειν ἐνδιδοὺς ἑτησίως.

Neque alii sunt

Brumatici, de quibus Capitulare Pipini Regis Italiæ editum à V. Cl. Steph. Baluzio c. 32. *De pravis illis hominibus qui Brumaticos colunt, & de hominibus suis subtus maida cerias incendunt, & votos vovent, &c.* Ubi perperam Editum *brunaticos.* Nam eadem sunt quæ in Trullana Synodo interdicuntur.

Ab his porro *brumalibus* nata fortè vox Belgis & Picardis frequens, qua qui se mero vel cerevisia ingurgitant, *bromardiers* vocant, quòd hisce festis agitari solerent crebra convivia, in quibus baccho indulgebant.

BRUMALIA, *Brumus, Brumosus.* Vide *Broma*, & *Bromosus.*

BRUMARII, *Qui habent fastidium ciborum*, Ugutioni.

BRUMATICI, Vide *Bruma.*

BRUÑA, Moneta quam alii *Nigram* vocant, seu æream. Chronicon Barcinonense: *Anno 1200. currebat moneta, quæ dicebatur Bruna, & duravit usque in anno 1209.* Vide *Moneta.*

BRUMATICUS. Vide *Bruma.*

BRUNDA, *Solida.* Ita Gloss. Isid. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Brunda*: heopꞇer heaꝼoꝺ, i. cervinum caput. Ugutio: *Brunda, caput vel cornu cervi.* Addit Joann. de Janua ex Papia: *Unde Brundusium, à situ loci dictum; videntur enim cornua cervi, & caput, & figura in dispositione ejusdem loci.* Vide Stephanum de Urbibus, & Isidor. lib. 15. Orig. c. 1.

BRUNEA, *Brunia, Bronia.* Lorica. Glossar. Lat. Theotisc. *Thorax, militare ornamentum, Lorica, Brunia.* Capitulare 4. an. 804. c. 7. *Et insuper omnis homo duodecim mansis bruniam habeat, &c.* Capitula ejusdem Caroli M. lib. 6. c. 212. *Ut armillæ & bruniæ non dentur negotiatoribus.* Occurrit ibidem lib. 1. c. 14. & alibi. Capitula ejusdem Imp. data ad Saltz c. 8. *Ut nullus ex Clericali ordine, — neque laïcus bruneas aut arma infra Monasteria puellarum commendare præsumant.* Præceptum Caroli M. ex Tabulario Narbonensi: *Obtulit equum optimum, & brunia optima, & spatam Indiam cum techa de argento parata.* Testamentum S. Everardi Ducis Forojul. *bruniam unam, helmum unum, &c.* Occurrit passim in Legib. antiq. in Salicæ Capitulo 3. c. 4. 12. in Lege Ripuar. tit. 36. §. 11. in Capit. 2. an. 805. c. 6. 9. in Capitul. 2. an. 811. c. 10. in Lege Longob. lib. 3. tit. 6. §. 1. tit. 7. in Capitul. Caroli Calvi tit. 31. c. 25. in Charta Caroli III. Imp. de Expedit. Romana an. 881. in alia Heccardi Comitis Augustod. apud Perardum pag. 27. in Testamento Ranimiri Regis Aragonum æræ 1099. &c. Vide *Brunus.*

Bronia. Tabul. Casauriense: *Cum cæteris meis debitalibus & caballis, & bronie, & cætera arma quæ ego habui.*

Byrne & *Byrnan*, eadem notione, in Legibus Athelstani Regis Anglo Saxonicis cap. 26. & Kanuti c. 69.

Gallicis mediæ ætatis Scriptoribus, *Broigne* vulgò appellatur. *Le Roman de Guillaume au Court neZ:*

> *Li Cuens le tint, qui sa force i amasse,*
> *La riche broigne li derront & deslace.*

Le Roman de Garin:

> *Et mainte broingne percier & estroer,*
> *Et maint vassal trebuchier & verser.*

Idem:

> *L'escu li perce, s'a la broigne faussée.*

Alio loco:

> *En son dos vest une broigne treslice.*

Le Roman de Gaydon MS.

> *L'escu li perce, & la broingne treslit.*

Ubi illud Virgilii videntur expressisse:

> *Loricam consertam hamis, auroque trilicem.*

Le Roman de Rou MS.

> *Des haubers & des broingnes, mainte male faussée.*

Le Roman de Roncevaux:

> *Là veïst-on tante broingne saffrée.*

Vide Loccenium lib. 3. Antiq. Suecic. c. 2.

Brunearii. Charta Ottonis M. Imp. an. 950. pro Ecclesia Ratispon. apud. Meibomium, & in Metropoli Salisburg. to. 1. p. 227. *Cum — piscationibus, mansionariis, Barschalkis Aurearis, Brunearus, Cidelariis, molendinis, &c.* Ubi *Aurearii*, iidem qui *Aurarii*; *Brunearii* verò *Bruniarum* confectores videntur.

BRUNETA, *Brunetum*, Pannus non ex nativi coloris lana confectus, sed quavis tinctura imbutus. Sebast. Cobarruvias: *Brunete, cierto paño basto de color negra non fina, de bruno, que en lengua Italiana vale obscuro.* Statuta Raimundi Comitis Tolosæ apud Catellum in Hist. Comit. Tolosæ p. 350. *Caligis de aliqua bruneta etiam nigra — non utantur.* Bulla Gregorii IX. PP. pro Benedictinis Monachis: *Nec quisquam in quovis loco tunicis vel coopertoriis de bruneto, aut pellibus silvaticis — uti præsumat.* Concil. Monspeliense an. 1214. c. 17. *Non utantur cappis, tunicis, vel pallis de aliqua bruneta clara vel nigra, &c.* Adde Concil. apud Campinacum an. 1238. c. 25. Concil. Biterrense an. 1246. c. 23. Statuta Joannis Archiep. Cantuar. an. 1279. & Will. de Nangiaco in Vita S. Ludovici, de quo Will. *Guiart* an. 1248.

> *Ne vesti il vert, ne brunete,*
> *Ne drap, ce nous conte l'Histoire,*
> *Qui ne traïst à couleur noire.*

Burneta, apud Parisium: *Monachi camisiis lineis, vel burnetis non utantur.* Vitæ Abbat. S. Albani: *Nullus utatur tunica de burneto.* Provinciale Eccles. Cantuar. lib. 3. tit. 19. ex Concilio Oxoniensi an. 1222. c. 38. *Monachi nec Canonici regulares — burneto vel alio panno irregulari de cætero utantur.* Ubi Lindwodus: *Potest esse differentia inter brunum colorem & burnetum: brunus enim color potest fieri ex lana ipsa absque tinctura, quale apud nos est russetum & nigrum: Burnetum verò requirit tincturam & artificium hominis quoad colorem.* Vide *Supertunicale*, & *Brunus.*

Buretum, eadem notione. Gesta Consulum Andegavensium cap. 6. n. 8. *Indutus tunica illius panni, quem Franci Grisetum vocant, nos Andegavi Buretum.* Fortè *Burnetum.*

BRUNICUS. Isidorus lib. 12. Orig. cap. 1. *Mannus verò, equus brevior est, quem vulgò Brunitum, vel Brunitium vocant.* Rectiùs in Glossis antiquis MSS. *Brunicum.* Nescio an huc pertineat, quod habet Bonitus Subdiac. in Actis S. Theodori Ducis Mart. n. 5. *Equum optimum — sibi sternere jussit, quem Græco eloquio Dardanum, quod Latinè Brunum dicitur, nuncupabat.* Vide *Buricus.*

BRUNTUS. Gloss. Ælfrici, cap. de Coloribus: *Bruntus*, pann: fortè *Brunus*, seu potiùs *brunitus*. Saxonibus pan, & pann, est lividus, pallidus.

BRUNUS, Fuscus color, subniger, nigricans, Gall. *Brun*, Italis *bruno*, Germ. *braun*: sic fortè dictus à *prunorum* colore, ut censet Octavius Ferrarius, vel quòd *Bruniæ*, seu loricæ, colorem referat: unde nostri *Bronze*, pro ære ex quo *Bruneæ* & statuæ conficiuntur, à cujus colore subfusco, *Bronzer* dicimus, Itali *Abbronzare*, fusco colore illinere, depingere. *Le Roman d'Aubery MS.*

Et si avoit des elmes burneïs.

Προύτζινες, æneus. *Bronze*, apud Anonymum de Locis Hierosol. c. 8. ἔχει καὶ δύο πόρτας προύτζινες. Vetus esse verbum Gallicum aut Germanicum evincit *Brunechildis* Reginæ nomen, quod à Germanico accersunt quidam, dictamque volunt *Bruyne hilt*, quasi *fuscam heroida*. Leges Ethelredi Regis c. 23. *Grisengos pannos, & unum brunum.* Raymundus de *Agiles*: *Vidi illico ingredientem — quendam magnum & spissum, bruno colore & subcalvo.* Guill. de *Baldenzeel* in Hodœporico, de Arabibus: *Bruni homines sunt, fortes & veloces.* Utuntur præterea Turpinus in Carolo M. Constantinus African. lib. 1. Commun. locor. medic. c. 24. Michaël Scotus de Physionom. c. 13. Ordericus Vitalis lib. 12. p. 851. Gaufridus Vosiensis 1. part. c. 67. Regula Trinitariorum cap. 2. Thwroczius, & alii.

Brunedo, Fuscus color. Fridericus II. Imp. lib. 2. de Venat. cap. 21. *Habentes marginem tendentem ad brunedinem.* Infrà: *Hujusmodi fuscos seu brunos tendentes ad rubedinem vocamus illos qui habent colorem brunum permixtum rubedini.* Vide Octav. Ferrarium in Orig. linguæ Ital. in *Bruno*.

BRUSCARE, Incendere, amburere, Italis, *Brusciare*. & *brucciare*. Utitur Sanutus Italus lib. 2. part. 4. cap. 12. Vide Octav. Ferrarium in Origin. linguæ Italicæ in *Brucciare*.

BRUSCIA, *Brozia*, Dumetum, Gallis *Broussaille* vel *Brosses*, aut *Broce*: *Brocelle*, in Consuetudine Carnotensi art. 12. Charta Henrici III. Regis Angl. to. 2. Monastici Angl. *Charta nostra confirmavimus centum acras tam de terra, quàm de bruscia, de manerio de Riveria.* Idem Monasticum to. 1. p. 773. 4. *toftas cum croftis, & totam brusuam quæ ad Newold pertinet.* Leg. fortè *brusciam*. *Terra bruscosa*, in Charta alia ejusdem Henrici III. eod. to. 1. p. 805. *Terras quas dederunt eis in campis de Cotintuna, tam de terra bruscosa, quàm de terra arabili.* Habetur ibi pluries.

Brocia. Regestum Philippi Aug. Herouvallianum fol. 9. *Et nemus Petri de Avesnes, quod vocatur Brocia.*

Brozia, eadem notione, in veteri Charta, ex Tabulario Persiacensi in Burg. apud Perard. *Cirensis villæ medietatem cum medietate broziarum & agrorum, &c.*

BRUSCUS. Papias: *Rubeta, ranæ genus, bruscus dicitur vulgò.*

BRUSDUS, *Brustus*, *Brudatus*, *Brodatus*, voces unius ejusdemque notionis & originis, pro opere Phrygio, acupicto, plumario; nostris *Broderie*. Charta Heccardi Comitis Augustodunensis, ex Tabulario Prioratus Persiaci in Burgundia apud Perardum pag. 26. *Uno fanono viridi, cum brusdo uno de gliso, uno estuno cum sirico ministrare, turibulum minore, &c.* Infrà: *Bursa cum brusdano, & simiama drape plumato super luitrino.*

Brosdus. Testamentum Riculfi Episcopi Helenensis: *Et alios palleos corporales 4. palleos 4. brosdo unum, Dalmaticas tres, &c.*

Brustus. Leo Ost. lib. 2. c. 43. *Stolam unam optimam auro brustam cum manipulo.* Lib. 3. c. 32. *Albam quoque — simulque & amictum cum brusto.*

Brudatus. Monasticum Anglic. to. 1. p. 210. *Casulam unam per totam brudatam, & alias tres optimas de paulleo*, seu *pallio*. Will. Thorn: *Fecit duas capas pulcherrimas brudatas.*

Brodatus, *Brudatus*. Vitæ Abbatum S. Albani: *Albas duas cum paraturis brodatis.*

Brodatura, Gall. *Brodure*. Vincentius Belvac. lib. 32. c. 94. *Fecit fieri — quosdam pannellos habentes levem atque subtilem brodaturam, &c.*

Breudatus, eadem notione, in Monastico Anglic. to. 3. p. 312. Et alibi non semel.

Brullatus, *Brustatus*, perperam pro *Brusdatus*, apud Will. Thorn: 3. *albas brullatas*, 7. *capas brullatas, &c.* Et in Monastico Anglic. to. 1. p. 300. *Reddidit conspicuè capas brustatas quilibet ad valentiam 60. marcarum.* P. 301. *Quinque capas sericas auro brustatas, & unam casulam brustatam devotè contulit.* Leg. *brusdatam*.

Aurobrustus, Gall. *Brodé d'or*. Charta Benedicti VIII. PP. an. 1023. in Bullario Casinensi to. 1. p. 7. *Planetam optimam Veneti coloris, listis nihilominus decenter ornatam: stolam optimam aurobrustam cum manipulo suo.* Utitur etiam Leo Ostiensis lib. 2. cap. 43.

BRUSTUM, Pastio, cibatus, esca, pastio animalium ex bruscis seu dumetis, *le Broust*. Hinc *Brouster*, pascere, depascere. Tabularium S. Crucis Talemondensis fol. 3. *Capreæ quoque ad sotularia Monachorum facienda brustum habeant per totum boscum.*

BRUSURA, *Brussura*, Livor, qui ex percussione in carne enascitur, ex Gallico *Brusare*, ut videtur. Anglis *to Bruise*, est confringere, collidere, à *Bruising*, collisio, confractio. Bracton lib. 3. tract. 2. cap. 5. §. 7. *Si inveniantur plagæ apertæ, vel brussuræ per ictus orbos.* Cap. 23. §. 2. *Arma verò moluta plagam faciunt, sicut gladius, bisacuta, & hujusmodi; ligna verò & lapides faciunt brusuras, orbes, & ictus qui judicari non possunt ad plagam.* Adde cap. 24. §. 2.

BRUT. Glossæ Isonis Magistri: *Pactam, conjunctam, sponsam, Brut.* Hinc nostris *Brû*, pro nuru.

BRUTESCHIA. Vide *Breteschia*.

BRUVINUS, in Glossario veteri Saxonico exponitur lytel — pieza.

BRYCAN, vel *Bryccan*, Teges, palliastrum, instratum, lodix, lectisternium, Boxhornio in Lexico Cambrico. Occurrit hac notione in Legibus Hoëli Boni Regis Walliæ c. 15.

BRYONIA. Reinerus in Catalogo hæreticorum p. 92. *Aliqui de Bryonia, quæ dicitur Stucwrk, imaginem sculpunt, quam mandragoram esse fingunt.*

BUACA. Charta Caroli Simplicis pro Monasterio S. Aniani in diœcesi Narbon. an. 898. to. 13. Spicilegii Acheriani p. 265. *Et in civitate Narbonensi casales absos cum buaca quæ sunt ante Ecclesiam S. Marcelli, &c.*

BUBALUS, *Bufalus*, *Buflus*, Gall. *Buffle*. Ebrardus in Græcismo c. 9.

Bos est camporum, Bubalus est nemorum.
Bubalus est magnus, Buculus est minimus.

Bubalus, in Lege Aleman. tit. 99. §. 1. Boior. tit. 29. §. 7. apud Gregor. Tur. lib. 10. cap. 10. &c. Ordericus Vital. lib. 4. *Bubalina cornua fulvo metallo circa extremitates utrasque decorata laude attollebat.*

Bufalus. Fortunatus lib. 7. Poëm. 4.

Seu validi Bufali ferit inter cornua campum.

Buflus, apud Albertum Aquensem lib. 2. cap. 43. lib. 6. cap. 42. Vide Julium Scaligerum Exerc. 206. num. 3. 5.

BUBII, *Bubones*, *Bobones*, Lixæ, calones, nebulones, furciferi, Germ. *Buben*. Chronicon Colmaricense 2. part.

an. 1300. *Rex autem habebat nimios, ita ut antiqui patres dicerent, nunquam vidiſſe eos talem & tantam militiam congregatos: ſervorum autem pauperum, qui dicuntur bubii, tanta fuit multitudo, &c.* Idem Chron. an. 1287. *Ordinatum enim ſic fuerat, ut Regi dicebatur, quòd pecuniæ quatuor bobonibus datæ fuiſſent, ut tentoria ſive exercitus in quatuor partibus incendiſſent.* Et an. 1296. *Veneruntque nudi bubunes, & agros bene ſeminatos everterunt, &c.* Et an. 1298. *Hoſpitium Advocati Imperii bubones incenderunt.*

BUBILUM. Anaſtaſius in Leone III. *Fecit velum rubeum cum bubilo.*

BUBULCARIA, Domus bubulci. Geſta Abbatum Gemblacenſium pag. 534. *Horum ad olera facienda, bubulcariam, curtem cum cortilio Bubulco delegavit, hæc omnia ſub cura Cellerarii ſtatuens.*

BUBULTERIUM. Charta Abbatis S. Stephani Divionenſis apud Perardum pag. 324. *Prior ei plaſtrum cum horto eidem contiguo dare tenetur, ſi in villa vacuum inventum fuerit, ſalvo tamen jure ſuo, & bubulterio excepto, & ſalvis reditibus ſuis, &c.* An legendum *bubulcerio*, ex *bubulcus*?

BUBUM, *Senium, langor.* Papias.

BUCCA, *Bucea, Bucia.* Vide *Buſa.*

BUCCALIS, Lagena vitrea, vel alterius materiæ, Gallis *Bocail*, in Ceremoniali Epiſcop. cap. 12.

BUCCARANUM. Vide *Boquerannum.*

BUCCEA, pro *buccella*, Gall. *Bouchée.* Beletus de Offic. Eccleſ. cap. 119. *Detur ſtatim unicuique panis buxea, priuſquam recedant.*

Buccea, Oſtium fluminis. Charta an. 1243. in Regeſto Toloſano Cameræ Comput. Pariſ. fol. 59. *Et liceat dicto Bernardo — facere vel tenere ſemper in dicto piſcario duas bucceas, vel amplius, — per quas aqua Garonnæ poſſit intrare in piſcarium & exire. Bucea Meduanæ*, in Charta Goffredi Comitis Andegavenſ. apud Sammarthanos in Epiſc. Andegav. pag. 133. Vide Pergaminum in *Bocca.*

Bucceavia, Fretum Abydenum, ex Gallico *Boche d'Avie*, uti vocatur à Villharduino num. 65. & in Hiſt. Bucicaldi Mareſcalli Franciæ part. 2. cap. 4. Ita autem appellatur in Epiſtola Comitis S. Pauli de prima expugnat. Conſtantinop. apud Godefridum Monachum, voce conflata ex *Bucca*, ſeu os, & *Avie*, ſeu *Avidus* vel *Abydus*, quaſi *Os Abydi. Bucca Abydi*, in Charta an. 1321. in Tabulis ad Hiſtoriam noſtram Gallo-Byzant. pag. 81. Vide Notas ad Villhard. pag. 281. 282. Cambro-Britannis *Bach* eſt mala, bucca, mandibula, *Bochan*, fauces. *Boucaut*, in Conſuetudine Bayonenſ. tit. 4. art. 17. videtur eſſe oſtium fluvii.

BUCCELLA. Gloſſ. vet. *Buccella*, ψωμίον. Joan. de Janua: *Buccella, morſella panis.* Regula Magiſtri c. 27. *In quibus omnibus menſis in ſuos meros quiſque Frater de ſuo pane ternas, non amplius, buccellas intingant. Buccellæ mundæ*, in l. 5. Cod. Th. de Annonis civicis, &c. *Civis Romanus, qui in viginti panibus ſordidis —— 50. uncias comparabat, triginta & ſex uncias in buccellis ſex mundis ſine pretio conſequatur.* Ubi *buccellæ* dicuntur panes parvuli rotundi, ſeu κρικελλοειδῆ ψωμία, uti βυκέλλυς interpretatur Conſtantinus Porphyr. lib. 1. περὶ Θεμάτων.

Buccella, Hoſtia conſecranda, vel conſecrata. Capitula Caroli Mag. lib. 6. cap. 191. *Ut Sacerdotes admoneant viros & mulieres, ut ad baſilicas luminaria, & incenſum, & buccellas, & primitias offerant.* Eadem habent Capit. Herardi Archiepiſc. Turon. cap. 114. Vide Synod. Matiſc. can. 50. Bernoldus Preſbyter Conſtantienſis in Expoſit. Ordinis Romani, conqueritur in quibuſdam Eccleſiis *oblatas* panis, quæ priſca Eccleſiæ conſuetudine ad uſum ſacrificii à populo fideli ad menſam Domini offerebantur, ad imaginem nummorum, & ad tenuiſſimam quandam & leviſſimam formam, à veri panis ſpecie alienam, fuiſſe redactas. Honorius Auguſtod. lib. 1. *Et quia populo non communicante, non erat neceſſe panem tam magnum fieri, ſtatutum eſt in modum denarii formari.* Guibert. l. 1. Hiſt. Hieroſ. c. 2. *Sicut buccellæ intinctio non ſacramenti peragendi, ſed Judæ proditionis fuit oſtenſio.* Tertullianus lib. de Monogamia, *buccellas* vocat panes, quos miniſtri Eccleſiæ mulieribus domum perferendos dabant. Græci verò Conſtantinopolitani βυκκέλατον appellabant *Buccellam vino intinctam*, ſeu ſacram Euchariſtiam, vel panem Euchariſticum intinctum, ut eſt apud auctorem libri Miraculorum SS. Coſmæ & Damiani cap. 10. quæ quidem vox apud Dorotheum doctr. 18. pro cibo prophano videtur accipienda. Vide *Corſned*, *Oblata.*

Buccellæ Fabriciæ. Vide *Nebulæ.*

BUCCELLARE, vox Chymicorum, *Cibare*, Joanni de Garlandia in Synonymis Chymicis. Idem lib. de Mineralibus cap. 5. *Unum condimentum eſt ſalis atramenti exaltatio, & etiam ſalis Armoniaci, & etiam cum corporibus buccellatio, id eſt, cibatio, & cum olfactu ſtanni, & cum olfactu ſulfuris.* Perperam editum *abatio.* Infrà pag. 111. *Eſt etiam buccellatio cum corporibus.* Mox: *Ferrum non recipit buccellationem.*

BUCCELLARIUS, Cliens, Verna, qui patroni panem edit, buccio, paraſitus. Papias: *Aſſecla, Cliens, Buccellarius.* Alibi: *Paraſituli, Buccellarii.* Qua notione uſurpatur in Lege Wiſigoth. lib. 5. tit. 3. §. 1. *Quicunque in patrocinio conſtitutus ſub patrono aliquid acquirit, medietas ex omnibus in patroni, vel filiorum ipſius poteſtate conſiſtit; aliam verò medietatem idem Buccellarius, qui acquiſivit.* Anaſtaſius in S. Zacharia PP. pag. 80. *Hic beatiſſimus Papa inſtituit, ut crebris diebus alimentorum ſumptus, qui & Eleemoſyna uſque nunc appellatur, de venerabili Patriarchio, à buccellariis, pauperibus, & peregrinis, qui ad S. Petrum morantur, deportari, eiſque erogari.* Sic enim MSS. præferunt, non *Paracellarii*, ut habent libri editi: ubi *Buccellarii* videntur fuiſſe Pontificis domeſtici.

Cùm igitur Clientes in patroni familia eſſent, & eorum ſumptibus enutrirentur, *paraſiti* interdum vocati. Gloſſ. Iſidori: *Scurra, Paraſitus, Buccellarius.* Idem Papias: *Paraſitus, Buccellarius, Adulator.* Alibi: *Paraſituli, Buccellarii.* Ugutio: *Buccellarius, Gluto.* Gloſſ. Lat. MS. Regium Cod. 1013. *Aſſecla, Buccellarius.* Alibi: *Paraſitus, Buccellarius, adulator, vel blanditor.* Althelmus de Laud. virginit. *Hæc tanta prodigia cernens Claudius Tribunus obſtupuit, & corde compunctus, cum 70. militibus, & omni familia, & vernacula clientela, unà cum paraſitis & ſodalibus credidit in Dei Filium.* Ibid. *A propriis paraſitis & domeſticis clientibus.* Vide *Paraſitus.*

Buccellarii præterea dicuntur ſtationarii milites, qui panem alicujus edunt, ut apud eum morentur, ex voce *buccella*, quæ panem ſignificat. Liber 60. Baſilicon tit. 18. Βυκελλάριοι λέγονται οἱ παραμένοντες στρατιῶται. ἐκ δὲ τοῦ Βύκκα, ὅ ἐστιν ὁ ἄρτος, ἐκλήθησαν Βυκελλάριοι, οἱ τὸν ἄρτον τινὸς ἐσθιόντες ἐπ' αὐτῷ τούτῳ τῷ παραμένειν αὐτῷ. Hinc Gloſſæ laudatæ: *Adſecla, Buccellarius.* Buccellarii igitur ſunt cuſtodes corporis, ſtipatores, armigeri, domeſtici procerum, cujuſmodi fuit *Occylla Buccellarius Aëtii*, à quo occiſus eſt Valentinianus III. Aug. apud Gregorium Turon. lib. 2. Hiſt. cap. 8. quem cæſum ab *Armigeris* ejuſdem Aëtii tradit Proſper in Chronico. Ob hanc fortè cauſam *Spatharios & Buccellarios*, ambulante exercitu, Imperatorem immediatè ſubſequi jubet Mauricius lib. 2. Strateg. cap. 9. Ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ δεῖ τοὺς Σπαθαρίους, καὶ μετ' αὐτοὺς, τοὺς Βυκελλαρίους.

Buccellarii denique, ſi Conſtantinum Porphyrogenitum audimus lib. περὶ Θεμάτων cap. 6. dicuntur qui militibus panes miniſtrabant: ſic dicti, inquit, διὰ τὸ ἐπακολουθεῖν τοῖς στρατιώταις, καὶ τὰς τροφὰς αὐτῶν ἀποφέρεσθαι. Βυκελλάριος γὰρ κατὰ Ῥωμαίων διάλεκτον, ὁ φύλαξ τοῦ ἄρτου καλεῖται. Quod firmatur ab Olympiodoro apud Photium pag. 179. qui non modò ait *Bucellariorum* nomen ſub Honorio Aug. primùm auditum, ſed & *Buccellarios*, à *Buccellato* appellatos. Quid autem ſonet *buccellatum*, dicemus infrà. Cæterùm non placet Jacobi Gothofredi ſententia, qui Buccellarios à *bucculis*, id eſt, uti cenſet, caſ-

fidibus; appellatos scribit ad l. 1. Cod. Th. de Fabric. *Buccellarii* denique dicti Galatæ & Maryandini sub extrema Græcia, quòd huic ministerio potissimùm addicti essent, seu, ut alii probabiliùs volunt, quòd milites Buccellarii olim in ea regione tuenda excubarent in præsidiis locati. Lexic. Græc. MS. Reg. Cod. 2062. Γαλογραικία, ἡ τῶν Βυκκελαρίων χώρα, οἱ αὐτοὶ κ̀ Ἑλληνογαλάται γράφονται, ἢ ὀνομάζονται. Eorum verò Provincia Βυκελλάριον, Cedreno p. 466. & *Thema Buccellariorum* cæteris Scriptoribus Byzantinis passim dicitur, quod ex Suida, & Constantino, loco citato, aliisque docent Rigaltius & Meursius, quos non exscribo.

BUCCELLATUM, *Panis ad usus diuturnitatem excoctus*, inquit Marcellinus lib. 17. quo milites in castris pasci solent. Spartianus in Pescennio: *Pistores sequi expeditionem prohibuit, buccellato jubens milites & omnes contentos esse*. Paulinus Epist. 36. *De buccellato Christianæ expeditionis, in cujus procinctu quotidie ad frugalitatis annonam militamus, panes 5. tibi misimus*. Vita S. Joannis Theristæ, num. 9. *O Enophorum mero plenum, ac panis buccellatum sibi cepit*. Palladius in Historia Lausiaca cap. 20. Κλάσας τὸ βυκελλάτον, ὃ εἶχεν, κατήγαγεν εἰς κεράμια. Plinius lib. 1. Medic. cap. 6. *Post hæc supermittis panicellos de buccellatis, quos conficis ita: buccellati optimi bene conditi, tunsi, & cribrati farinæ lib. 4. &c.*

Putant quidam *Buccellatum* dici, quòd milites, cùm ciborum, aut panis penuria laborarent, confractum, & in minutiores dissectum partes, in lagenam aqua plenam, quam *buccellam* appellabant, mitterent, quo madefieret, & faciliùs manducaretur. Heraclides cap. 6. *Confractum, atque in partes redactum modicas, Bucellatum in lagenas misit*. Sed à *Buccella* deductum vocabulum magis arridet. *Buccellatum* tenuem fuisse panem docet Lexicon Græc. MS. Reg. Cod. 2062. Βυκελάτον, ἄρτου ἐλαφοῦ, ὃς λέγεται κολλίκιον. Atque ita usurpatum ab Italis docet Ammiratus in Familiis Neapolitanis tom. 1. pag. 55. *Nella patria mia, & ne luoghi vicini a lei, chiamasi hoggi Puccellato quella sorte di pane, che in Napoli chiamano Tortano di sancto Antimo, dall'esser in modo d'una ruota attorto, & aperto nel mezzo, che assomiglia à un cercino*. Vide l. 1. Cod. de Erog. milit. ann. Mauricium, & alios à Rigaltio, Meursio, Cerda, Henr. Valesio, Rosweido, Jacobo Gothofredo, &c. laudatos Scriptores.

BUCCELLUM, Insitionis species, de qua Petrus Crescentius lib. 2. de Agricult. cap. 22. *Modus igitur* (insitionis) *qui vulgariter dicitur, ad buccellum,—fiat hoc modo: buccellum parvum grossitudine pollicis longum, cum gemma in medio de novo surculo elevetur, in novo surculo ejusdem grossitudinis, suo cortice in tres vel quatuor partes scisso & denudato ponatur, &c.* Fortè à voce Italica *buccia*, à *buccia*, quæ propriè florum cortex dicitur, vel theca sive siliqua leguminum, &c. unde ad pellem humanam transiit.

BUCCELLUS. Vide *Butta*.

BUCCINA, Spatium intra quod *Buccinæ* clangor audiri potest. Cosmas Pragensis in Chron. Bohem. *Plures insimul conglobati, non longiùs quàm unius buccinæ, in altera rupe inter arbusta urbem ædificant*. Leonis Tactica cap. 9. §. 66. ex versione Joannis Checi: *Levibus etiam præcipies, ut longiùs ab acie quàm buccina exaudiri potest, ne discedant*. Absunt à Gr. Meursii. *Buccina porcilis*, in Lege Boior. tit. 3. cap. 10. Cornu, quo utuntur subulci. Editio Heroldi tit. 39. habet *Bucina*, quomodo recentiores Græci βούκινον dicunt. Gloss. Lat. Græc. *Bucinum, tuba*, σάλπιγξ. *Bucinum* etiam neutro genere xit Plinius.

Buccinus, Bucinus, Clamor buccinæ, Ugutioni. Beda lib. de Orthograph. *Buccina est qua signum dat Bucinator. Bucinus, ipse canor ex hac editus*.

Buccina auris, Pars auris qua sonus immittitur: *le Tambour*, apud Fridericum II. Imp. lib. 1. de Venat. capite 25.

BUCCERIUS, Macellarius, nostris *Boucher*, in Statuto apud Richardum de S. Germano an. 1022. *Bucceria*, Macellarium, in vet. Charta apud Ughellum tom. 3. pag. 487.

BUCCULA, pro pusilla bucca, osculo, labellis, usurpasse Suetonium & Apuleium pridem observatum: & in Architectura apud Vitruvium, quid eadem vox sonet, docuere pariter Bernardinus Ubaldus, Philander, & alii. At *Buccula* seu *Bucula*, qualis fuerit armorum species apud cæteros Scriptores, non omnino planum ac exploratum, tametsi plerique in eam iere sententiam, post Turnebum lib. 9. Adversar. cap. 16. ut existimarent esse cassidis partem, quæ demissa *Buccam* tegit. Sed procul à vero, nisi ipse fallar, aberrant: nihil enim aliud est *Buccula*, quàm *umbo* clypei, seu scuti pars eminentior, & media. Glossæ Isidori: *Angia, ferrum Buculæ scuti*. Eædem: *Ancile, scuti Bucula*. Gloss. Lat. Græc. *Buccula*, παράγναθος, ὀμφαλός. Glossæ Græc. Lat. Ὀμφαλὸς ἀσπίδος, *Ummo*, seu *Umbo*. Ugutio: *Buccula, umbo scuti*. Porrò ut Latinis Scriptoribus *Umbo*, pro ipso clypeo usurpatur, ut apud Statium,

Jam clypeus clypeo, umbone repellitur umbo;

ita & *Buccula*, apud Livium: *Galeas Bucculasque tegere*. Sed præ cæteris id firmat Juvenalis Sat. 10. v. 133. ubi trophæi apparatum describit:

Bellorum exuviæ, truncis affixa tropæis
Lorica, & fracta de casside buccula pendens,
Et curtum temone jugum, victæque triremis
Aplustre, & summo tristis captivus in arcu.

Nam inter *spolia quæ tropæis solent affigi, bello erepta*, ut est apud Scholiastem, clypeus recenseri debuit, uti passim vetera monumenta & numismata satis convincunt, in quibus tropæa efficta conspiciuntur, ubi & scuta ac clypei à cassidibus dependent, vel certè iis subesse solent. Non igitur mirum *Bucculas* à cassidibus non semel distingui, ut diversas, in leg. 1. Cod. Th. de Fabricens. *Octo apud Antiochiam cassides, totidemque bucculas, &c.* Frustra enim *totidem* adjiceretur, si *Buccula* pars fuisset cassidis. Neque aliter usurpat Capitolinus in Maximino juniore: *Fecit & spathas argenteas, fecit & aureas, fecit & galeas gemmatas, fecit & Bucculas*, id est, clypeos. Proinde *Bucularum structores*, apud Paternum in leg. ult. D. de Jure immun. sunt clypeorum confectores.

Sed & *Bucculam*, pro ipso umbone clypei usurpavere Scriptores inferioris ævi, atque in iis Aimoinus lib. 4. de Miracul. S. Benedicti cap. 11. *Buculam clypei, quo suus tegebatur adversarius, fortiter perculit: quæ claviculis, quibus affixa tenebatur, avulsis, longius resiluit, moxque manus adversarii nuda apparuit: quippe foramen in clypeo fuerat, quod bucula protegebat, deintus semipedali affixa ligno: quo manu retento, gravem ille Roberti adversarius verteret clypeum*. Quin etiam nostri eam scuti partem *Boucle* vocabant. *Le Roman de Garin MS.*

De soil escu qui est peint à azur bis,
Desoz la boucle li a fret & maumis.

Alibi:

Rois Amadas vet ferir un Gascons,
Desos la bocle li perça le blaçons.

Hic enim *blaçon* & *blazon* idem valet quod scutum, vox fecialibus nostris hac notione familiaris. Chronicon Bertr. Gueselini MS.

Les lances en leur poins, & au col le blazon.

Cùm verò hac parte aversa clypeus brachio militis innecteretur, inde quibusvis fibulis, *Boucle* nomen mansit. Sed & etiam ab hac clypei parte, toti clypeo, *Bouclier* apud nos appellatio indita. Aresta Pentecost. an. 1288. in Reg. B. fol. 79. *Ordinatum fuit in præsenti Parlamento, quòd nullus portaret Parisius cultellum ad cuspidem, nec boclerium, nec ensem, &c. Buccula* porrò, umbo clypei appellatur, quia in umbone effingebatur ut plurimùm vultus aut facies vel viri vel animantis, cujus *Bucula*, seu os, medium obtinebat, uti passim vetera monumenta repræsentant.

BUCCUS, Hircus, Gallis *Bouc*. Lex Salica tit. 5. §. 3. *Si quis buccum furaverit, 600. den. culp. jud.* Gregorius

Turonensis lib. 9. Hist. cap. 23. *Ferebant hunc esse superbum, & ob hoc à nonnullis Buccus validus vocitabatur.* Ubi quidam *olidus* legunt, quod magis placet, cùm malè oleant hirci. *Pelles buccinæ*, apud Crodogangum Episcopum Metensem in Regul. Canon. cap. 41.

BUCECARLUS. Vide *Buscarla.*

BUCHARIUS, Lignator. Lambertus Ardensis pag. 117. *Fossarii, ligonistæ, & oneratores, & bucharii, aliique firmitatis operatores & magistri.* Charta Herimanni Episcopi Metensis apud Meurissium pag. 379. *Provideat ne — qui mercatorum maximè buchariorum se subtrahant, &c.* Ubi videntur esse carnifices, *Bouchers.*

Bucheria, apud Innocent. III. PP. lib. 3. Epist. 55. sic appellatur in Monasteriis *Balia*, seu *Præpositura*, quæ circa lignationem ad Monachorum usus versatur: Gall. *Bucherie.*

BUCHIRANUS. Vide *Boquerannus.*

BUCIDA, *Qui boves mactat*, in Gloss. Sax. Ælfrici.

BUCLEAMEN, Saxonicè heoꝛt-hama, in Gloss. Ælfrici: id est, cordis tegmen, vel cutis, clypeus fortè seu *Buccula*, de qua egimus, qua pectus tegitur.

BUCSTAL, Servitii vel tributi species, apud Anglos, de qua in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 827.

BUCTUS, Finis, extremitas, ex Gallico *Bout.* Fridericus II. Imp. lib. 2. de Arte venandi cap. 49. *Juncturam autem illam alarum, à qua incipiunt decem pennæ majores forinsecæ, quam quidam vocant humerum, & alii buctum alæ dicunt, &c.* Gallis. *le bout de l'aile.*

BUDA, *Storea.* Gloss. Camberonense: *Buda, stramentum lecti de biblo, id est, papyro.* Gloss. Lat. MS. Regium Cod. 1013. & Papias: *Buda, storia*, ubi legendum *storea.* Servius ad 2. Æneid. *Ulvam dicunt rem, quam vulgus Budam vocat.* Pelagius libello 10. num. 76. *Videns autem Ægyptius vestitum mollibus rebus, & budam de papyro, & pellem stratam sub ipso.* Perperam igitur inde nostrum *Boue*, id est, lutum, accersit vir doctus.

BUDELLUS, Calamus, vulgò *Boudelle*, quasi *bout d'aile*, alæ pars inferior. Joannes de Garlandia de Mineralibus pag. 155. *Accipe de sale alkali, & eum in aliquo budello solve, &c.* Vide *Botellus.*

BUDINGUN. Charta Henrici III. Imp. an. 1056. pro Monast. S. Maximini Trevir. apud Nicol. Zyllesium: *Si cujus bona vel prædia propter aliquam culpam vel querimoniam in placitis Abbatis, id est, budingum, dominicata vel publicata fuerint, omnia Abbatis erunt, nisi bonis eisdem, postquam villici Abbatis ea in custodiam susceperint, se quilibet temere intromiserit.*

BUFALUS, *Buflus.* Vide *Bubalus.*

BUFETAGIUM, *Bufetaria*, Vectigal quod præstatur pro *vini bibitione* in tabernis, dictum quasi *Buvetage, Buveterie*, unde nostri *Bufet* vocant *Abacum*, in quo pocula vinaria & alia ad mensam reponuntur. Aresta Pentecost. an. 1265. in 1. Regesto Parlam. fol. 143. *Cùm Fratres Domus Dei Pontisarensis peterent quandam costumam, quæ dicitur, Bufetagium sibi solvi ab Abbatissa & Monialibus B. Mariæ Regalis juxta Pontisaram de vino ipsorum quod vendunt in taberna apud Pontisaram, ratione Bufetariæ sibi datæ à D. Rege apud Pontisaram, &c.* Tabularium S. Maglorii Parisiens. fol. 107. *Erant in possessione habendi & percipiendi coustumiam, quæ vocatur Buffeteria, in domo sua sita Parisiis in vico S. Martini extra muros.*

BUFFA, Alapa, Occitanis *Bufa.* Gloss. Lat. Gall. *Alapa, Buffe.* Catholicon Armoricum: *Avinac, Gall. Buffe, Lat. hæc cervica.* Item: *Buffeter, Alapizo.* Charta Philippi Reg. pro Ecclesia S. Mederici Parisiens. an. 1273. *Item super verbis contumeliosis, alapis, sive buffis, melleis sine sanguine, &c.* Berrius in Hist. Caroli VII. *Boucicaut avoit donné une buffe audit Gravile par jalousie d'une Damoiselle. Le Roman de Renard MS.*

Del point li donne tel buffet,
Del cul li fit saillir un pet.

Ex Italico *buffa*, quæ est ea pars cassidis, per quam mittitur spiritus, vox, ut videtur, formata. Qui enim alapam alicui infligit, dicitur ironicè caput vel genas illius galea operire ac tegere, *Couvrir la jouë*; quæ est vulgaris apud nos loquendi formula. *Bofetada* dicitur trina illa colli percussio in Militaribus inaugurationibus, de qua in v. *Alapa*, in Chronico Roderici Campiatoris c. 1. *E mando lo llamat Ruy Diaz, & ciñola el espada, y le dio paz en la boca, e non le dio bofetada, como era costumbre.*

BUFFONES, Scurræ, Gallis *Boufons.* Breviloq. *Goliardi, Buffones, Joculatores.* Synodus Saltzburg. an. 1310. c. 3. *Clerici — qui se joculatores, seu goliardos faciunt, aut buffones, &c.* Vide *Goliardus.* Jo. Villaneus lib. 7. c. 88. *Onde di Lombardia, e di tutta Italia vi trahavano buffoni, e bigherai, & huomini di corte.* Salmasius ad Tertullianum de Pallio: *Scurras, mimarios, & scenicos, placentariosque Buffones hodie vocamus. Atque ita veteribus vocabantur, quòd buccas inflarent in mimo, alapis accipiendis, ut validiùs sonarent.* Adamantius Martyrius: *Bufo*, φισίγαπς, &c. Malim à *Buffa*, quòd mimi ac scurræ invicem sibi alapas ac *buffas* infligentes, risum spectantibus moveant. Vide Octavium Ferrarium in Originibus linguæ Italicæ in *Buffone.*

BUGARI. Vide *Bulgari.*

BUGENS, *Spado*, Papiæ. Vide *Bigens.*

BUGIA, Ædicula, Gallis *Bouge.* Libertates oppidi Jasseronis, apud Guichenonum in Hist. Bressensi p. 106. *Pro domibus, grangiis, bugiis, &c.*

Bugia, Italis, est mendacium: de qua voce vide Octavium Ferrarium in Origin. linguæ Italicæ.

BUHORS. In Tabulario Sandionysiano, Charta an. 1230. Kal. Mai: *Guido dictus Caprosia vendit justitiam & Advocatiam Conude, & troffas fœni, & redditus qui vocantur Hayes, & tensamenta sita in avena & denariis, & quosdam redditus qui vocantur Buhors, & corveias de rachiis & fossatis.* Ubi *Buhors* sumitur, ni fallor, pro præstatione quæ fit pro facultate *bohordandi*, seu hastiludio decertandi. Vide *Bohordum.* In Computo Domanii Comitatus Pontivi an. 1405. hæc leguntur: *Des revenus des Buhos du Gard lés Ruë, neant cest ans pource qu'il n'y en a aucuns durant le temps de ce compte.*

BUIBLOTA, in Legibus Alfredi.

BULENGARIUS. Vide *Bolengarius.*

BULETARE, Farinam incernere, cribro secernere, Gall. *Bluter.* Lanfrancus in Decretis pro Ord. S. Bened. c. 6. *Vas & locum, quo farina buletari debet.*

Buletellum, Cribrum farinarium, nostris *Bluteau*, apud Matth. Paris an. 1202. p. 145.

BULGA. Papiæ: *Saccus tortus.* Sed legendum *scorteus.* Festus: *Bulgas Galli sacculos scorteos vocant.* Gloss. Saxon. Ælfrici: *Bulga*, Hẏꝺiᵹ-ꝼæꞇ, i. vas ex corio confectum. Galli *Bouge* vocant. Eadmerus lib. 2. Vitæ S. Anselmi c. 27. apud Surium: *Bulgæ & manticæ reseratæ sunt.* Vocem retinent etiamnum Cambro-Britanni, quibus *Bolgan*, est *Bulga.* De vocis etymo consulendus præterea Goropius Bekanus lib. 1. Gallic. p. 15. Adde præterea Steph. Paschasium in Disquisit. Franciciis lib. 8. cap. 2.

Bulgia, idem quod *Bulga.* Willelmus Malmesbur. lib. 1. de Gestis Pontific. *Bulgias & manticas eorum efferri & expilari jussit.* Alibi *bulgas* habet, lib. 4. Hist. p. 128. *Manticis omnibus & bulgis in medium prolatis.*

Bulgetarius, Bulgarum venditor. Gloss. Gr. Lat. *Bulgetarius*, βυλγιοπώλης. βυλγίοδιν Græci recentiores dicunt, *Bulgetta*, nostris, *Bougette.* Nicetas in Man. lib. 6. n. 5. Vide Meurs.

BULGARI, *Bugari*, *Bugeri*, Hæretici, qui vulgò *Albigenses* in Francia, alibi *Paterini*, *Cathari*, *&c.* Manichæorum asseclæ. Matth. Paris an. 1238. de quodam Roberto Dominicano scribens, qui in Flandriam missus est cum officio Inquisitoris: *Ipsos autem nomine vulgari Bugaros appellavit, sive essent Paterini, sive Joviniani,*

vel Albigenses, vel aliis hæresibus maculati. Philippus *Mouskes*, de eodem Roberto:

Si estoient bougre nommé,
De fausse loy pris & prouvé, &c.

Vide Matth. Westmonast. an. 1236. Monachus Altisiod. an. 1201. *Ervaudus Miles, hæresis illius quam Bulgarorum vocant, coram Legato arguitur.* Idem an. 1206. *Hæreticos, quos Bulgaros vocant, vehementer studuit infectari, ejusque instantia actum est, ut plerique rebus suis exinanirentur, exterminarentur alii, alii cremarentur.* Anno denique 1207. satis docet idem Scriptor eosdem fuisse *Bulgaros* cum Albigensibus: *Per idem tempus Bulgarorum hæresis execranda, errorum omnium fæx extrema, multis serpebat in locis, tanto nocentiùs, quanto latentiùs: sed invaluerat maximè in terra Comitis Tolosani, & Principum vicinorum.* Adde Nangium in Chron. eod. an. 1207. Hist. Francorum MS. quæ extat in Bibl. Memmiana, an. 1223. de Philippo Aug. *Envoia son fils en Albigeois pour destruire l'heresie des bougres du pays.* Alia quæ desinit in an. 1322. ad an. 1225. *En cest an fist ardoir les Bougres freres Jeans, qui estoit de l'Ordre des Freres Prescheurs.*

Bulgarorum hæresim à detestando Manichæo originem sumpsisse, auctor est Albericus in Chronico MS. an. 1239. ubi ejusmodi hæreticos in Campania ignis supplicio damnatos refert: sic enim obtinuit S. Ludovico imperante. Stabilimenta ejusdem S. Ludovici lib. 1. cap. 83. *Se aucuns est soupeçonné de bouguerie, la Justice le doit prendre, & l'envoier à l'Evesque; & se il en estoit prouvez, l'on le doit ardoir.*

Bulgaros verò Albigenses hæreticos appellarunt nostri, quòd Bulgari eorum hæresi maximè infecti essent, qui eam ab Orientalibus & Græcis Manichæis hauserant, Basilio Macedone imperante, uti fusiùs narrat Petrus Siculus in Hist. Manichæorum statim initio: deinde quòd eorum summus Pontifex, cui cæteri ejusdem sectæ ministri obnoxii erant, in Bulgaria sedem fixisset. Episcopus Portuensis in Epistola apud Matth. Parisium an. 1223. *Ille homo perditus, qui extollitur supra omne quod colitur, aut quod dicitur Deus, jam habet perfidiæ suæ præambulum hæresiarcham, quem hæretici Albigenses Papam suum appellant, habitantem in finibus Bulgarorum, Croatiæ, & Dalmatiæ, juxta Hungarorum nationem. Ad eum confluunt hæretici Albigenses, ut ad eorum consulta respondeat.* Reinerus lib. contra Valdenses cap. 6. recensens Ecclesias, uti vocabant, Catharorum, qui iidem sunt cum Valdensibus & Bulgaris, *Ecclesiam B.lgarorum* nominat, à qua cæteras profluxisse ait p. 71. & cui præfuisse subdit *Episcopum & Filium majorem Ecclesiæ Bulgariæ appellatum*, p. 78. Vide Marcam lib. 8. Hist. Beneharn. n. 2. & seqq.

Interdum Bulgari, seu *Bougres*, dicti κτηνοβάται. Regestum Arestorum Parlamenti: *Bougrerie, si est habiter avec les bestes.* Vetus Franciæ Consuetudinarium: *Le haut Justicier à la punition de Bougerie, & là doit la Justice temporelle faire ardoir.*

Denique *Bulgaros* vocabant nostri usurarios omnes, quia ejusmodi hominum genus usurariis mercimoniis operam dabant. Matthæus Paris an. 1255. *Ipsi usurarii, quos Franci Bugeros vulgariter appellant.* Vetus Rotulus an. 1233. *Pro rebus saisiendis Caorsini capti propter Brogrisiam 7. libr. &c.*

BULLA. Hujus vocis varias notiones complexus est Ebrardus Bethuniensis in Græcismo:

Bulla, tumor laticis, Nola, Sidus, Gemma, Sigillum,
Bulla notat Gemmam, Stellam, Vestem puerorum,
Ornamenta sil... bullas, & balthea signat.

Quid Latinis *Bulla* sit, hîc non disquiro: observo tantùm Scriptoribus inferioris ævi ita appellari ornamenta quædam orbicularia, à quibus vox, *Boule*, apud nostros originem sumpsit. Jo. de Janua: *Ut generaliter dicatur, omnia ornamenta aurea vel argentea quæ fiunt quasi inflata, bullæ dicuntur.* Gloss. Isid. *Bullæ, ornamenta regalia, vel camelorum.* Mox: *Bullæ, stramenta regalium camelorum*; leg. *ornamenta*, quomodo apud Papiam: *Bullæ, Ornamenta regalium puerorum vel equorum, dictæ quod sint similes bullis quæ in aqua inflantur.* Vetus Interpres Juvenalis sat. 5. *Antiquitus nobilium pueri bullas aureas habebant: pauperum de locis, signum libertatis.* Hac igitur notione bullas accipiendas puto apud Apuleium lib. 6. *Bullisque te multis inoculatum, veluti stellis relucentem, — saginabo.* Anastasius in Sergio II. *Gabathas interrasiles deauratas cum bullis duabus.* In Leone IV. *Cum — gemmis ac bullis aureis* 33. Leo Ost. lib. 3. c. 31. (al. 33.) *Alteram quoque iconam rotundam argento — vestitam, argenteis etiam bullis extrinsecus in gyro circumdatam, transmisit.* Dudo lib. 3. de Morib. Normann. *Ensem ex auri sex libris in capulo, bratteolisque atque bullis artificialiter sculptum.* Chron. Casauriense: *Unde receperunt ipsi venditores ab eadem clementissima Regina bullas de auro duas, equum optimum cum argentea sella, in pretium mille ducentorum solidorum.* Charta verò, cujus hîc mentio, sic concipitur: *Unde recepimus nos suprascripti venditores pretium à te Hermengarda, bullas duas, & caballum unum cum una sella argentea, &c.* Adde Luitprand. lib. 6. c. 3.

Bulla, Sigillum, seu typus sigillarius, quo bullæ ipsæ imprimuntur. Glossæ MSS. *Bulla, Emblema, i. varietas pavimenti, vel sigillum.* Gloss. Ælfrici Saxonicum: *Sigillum, vel bulla*, Ƿyrezel. Jo. de Janua: *Bulla, sigillum quod ceræ imprimitur.* Hucbaldus in Vita S. Rictrudis c. 15. *Et ut clara editus prosapia, Regis quoque præclarus fulsit in aula, regia honoratus Bulla, utpote prudens Notarius regalium præceptorum conscribens edicta.* Hariulfus lib. 1. Chron. Centul. c. 6. de Mauronto: *In aula ejusdem Regis militavit, & ut nobilis regiæ bullæ vel sigilli bajulus.* Nicetas Choniates in Codice Barbaro-Græco ejusmodi typum sigillarium Imperatoris CP. χρυσόβουλλον appellat, & μετ̀ λίθων λαμπρῶν fuisse ait, hoc est, lapillis adornatum. Nicetæ Paphlagoni in Vita S. Ignatii Patr. CP. sub finem, Harmenopulo lib. 6. cap. 14. & in Menæis Græcor. 11. Nov. in S. Mena, βουλλωτήριον dicitur.

Bulla, sumitur crebriùs pro ipso sigillo quod Chartis appenditur. Synodus Romana sub Eugenio II. PP. an. 826. cap. 18. apud Holstenium, de dimissoriis Epistolis: *Metropolitani Bulla eas muniri oportet.* Versus de Vicelino Episcopo Bremensi:

Chartas conscriptas, & res in scripta redactas
Bullis firmavit, bannoque suo stabilivit.

Infrà:

Scriptis firmavit hæc, & Bulla solidavit.

Bolla, sigillum appellatur in Consuetudinibus MSS. Montispessulani art. 104.

Bulla, ipsum Diploma *Bulla* munitum, quemadmodum *sigillum* pro ipsomet diplomate: quomodo appellamus hodie Diplomata ac Rescripta Pontificum Romanorum. Wildebrandus ab Oldenborg in Itiner. T. S. *Ita ut hospes, si terram intraverit, absque Regia Bulla exire non possit.* Brompton: *Et super hoc ostendit bullas & alia munimenta, quæ inde præ manibus habuit.*

Bulla, Schedula, syngraphum, chirographum ad rei cujuspiam indicium, nostris vulgò *Bulete*, *Buletin*, Italis *bolletta*, vel *buletta*, & *bulletino*. Anastasius in Nicolao I. PP. p. 217. *Hic Christi amicus omnium nomina claudorum, cæcorum atque ex toto debilium in urbe Roma consistentium scripta apud se retinens, quotidianum illis victum ministrare studebat. Nam reliquis pauperibus gressum aut vires habentibus hujuscemodi, ut vicissim eos pasceret, sapienter reperit modum, scilicet Bullas suo nomine titulatas fieri jussit, & has eis dari præcepit. Ut quanti prima feria, quanti 2. quanti 3. & cæteris obliquis (reliquis) feriis prandere debuissent, per signum bullarum faciliùs nosceretur. Et in iis quidem bullis, quæ eis datæ sunt, qui 1. feria refici debebant, fecit per singulas 2. nodos, & sic per omnes usque in sabbatum, ut quot feriæ essent, tot essent nodi per singulas bullas, includens in eis nuces, ubi nodi fiebant, quatenus nullus

pauper haberetur in urbe, qui vel uno die per hebdomadam de suis eleemosynis non esset refectus.

Bullas aureas qui Imperatorum Byzantinorum proprias fuisse putant, longè errant, cùm & cæteri Principes iis sint usi. Sed & non planè hactenus constat à Francisne nostris ii, an verò Franci à Byzantinis istiusmodi sigillorum usum acceperint, cùm eadem ferme tempestate iis cœpisse uti legantur. Nam sub Theophilo Michaëlis filio Imperatore C P. harum primùm meminit Cedrenus, sub quo Ludovicum Pium Imp. Francicum iis usum auctor est Agobardus Lugdunensis lib. de Insolentia Judæorum, ad eundem Imperatorem scribens: *Ostendunt præcepta ex nomine vestro aureis sigillis signata.* Neque tamen ii semper sigilla pendentia suis apposuere diplomatibus, sed ut plurimùm sigilla cerea annulo signatorio impressa Chartis ipsis affigebant, cujusmodi nonnulla videre licuit in Archivo Sandionysiano, & quale exhibetur Caroli M. in Monumentis Paderbonensibus, & ejusdem Ludovici apud Chiffletium in Historia Tornutiensi p. 262. in quo προτομὴ Imperatoris lusca & laureata conspicitur, cum hac inscriptione in circulo: XPE. PROTEGE KAROLUM (HLUDOVICUM) IMPERATOREM. Cujusmodi etiam fuit sigillum litteris Justini Junioris Imperatoris ad Aretham Ægyptiorum Regem appositum: Arethas quippe, ut ait Theophanes p. 207. δεξάμενος τὴν τοῦ βασιλέως σάκραν, κατεφίλησε τὴν σφραγῖδα τὴν ἔχουσαν τὸ στηθάριον τοῦ βασιλέως: *Tum verò traditæ sibi Imperatoris sacræ, seu Epistolæ, sigillum ejusdem facie cum pectore insculptum exosculatus est.* Neque tamen hæc verba de bulla accipienda censuerim, sed de cereo sigillo litteris impresso. Certè bullas aureas Imperatores Francicos & Germanicos non appendisse constat, nisi iis tabulis, quæ & majoris essent momenti, & Privilegia Ecclesiarum continerent, cùm cætera aut plumbeis vel cereis munita conspiciantur. Ita Carolus Calvus, Ludovici filius: *Chartas auro bullatas* Monasterio Sandionysiano indulsit, ut habet Sugerius Abbas apud Doubletum p. 873. *Cum appenditiis sigillis aureis*, ut ait lib. de Administratione sua. Profert Sanjulianus in Tornutio pag. 510. aliud Diploma ejusdem Caroli nondum Imperatoris, quod ita clauditur: *Manu nostra propria eam firmavimus, & bullis nostris subinsigniri jussimus.* Cui quidem Diplomati, ait idem Scriptor, appensum erat sigillum aureum, (*Byzantium* appellant veteres Tabulæ ejusdem Monasterii) in cujus antica Regis protome, in altera ejusdem Caroli monogramma conspiciuntur. Extitit bulla alia aurea ejusdem Caroli Imperatoris diplomati pro fundatione Monasterii S. Cornelii Compendiensis, quod descriptum legitur to. 10. Spicilegii Acheriani p. 157. sicque clauditur: *Manu propria subterfirmavimus, & bullarum nostrarum impressionibus insigniri jussimus, &c.* Hanc verò Bullam aiunt fuisse 8. vel 10. Ducatorum, nam ab aliquot annis furto sublata est. Sed ejusdem Monasterii monumenta docent in antica illius parte protomen Imperatoris fuisse descriptam, cum hisce characteribus, KAROLUS IMPERATOR FRA. TOP: (fortè ROMANORUM) in postica, RENOVATIO IMPERII ROMÆ ET FRA. Hujus quidem Bullæ mentio est in 1. Regesto Parlamenti Parisiensis fol. 185. inter Aresta Pentecost. an. 1271. *Quoddam privilegium Monasterii Compendiensis bulla aurea Caroli Calvi Franciæ Regis signatum arestatum fuerat, tanquam de falsitate suspectum per Curiam, eo quòd filo, cui bulla ipsa appendebatur, poni poterat bulla, & de eo removeri. Postmodum considerato quòd hoc plus proveniebat ex antiquitate privilegii ipsius, quàm ex aliqua falsitate, præcepit dominus Rex privilegium ipsum reddi Abbati & Conventui dicti loci.* Quin cæteri Francorum Reges bullis perinde aureis usi sint, etsi vix dubitem, cùm harum usus omnibus ferme Principibus familiaris fuerit, uti mox ostendam; vix tamen earum mentionem fieri comperio. In primo Regesto Parlamenti Parisiensis extat Arestum Oct. Candelosæ an. 1262. fol. 127. ubi Canonici Ecclesiæ Bituricensis *dicebant quòd ad eos pertinebat justitia de homine per Chartam Regis Ludovici, quam super hoc prætendebant, in qua pendebant duo annuli aurei, per quam concessa erat eisdem justitia suorum hominum.* Certè in ejusdem Parlamenti Regesto, quod *Ordinationes Barbinas* vocant, fol. 37. descriptum legitur Diploma Caroli VII. Regis Franciæ 7. Octob. an. 1437. quo Diploma aliud Ludovici VII. pro *pareagio* Ecclesiæ Mimatensis confirmat, quod *bulla aurea* munitum esse dicitur. Præterea in Chartophylacio Regis Christianissimi asservatur Epistola Leolini Nortwalliæ Principis ad Regem Philippum VI. scripta, qua recepisse se agnoscit illius literas aureo sigillo sigillatas, in quibus inita inter Franciæ Regnum & Walliæ Principatum fœdera continebantur. Denique Spelmannus scribit à se visam Bullam auream Francisci I. Regis Franciæ appensam fœderi, quod cum Henrico VIII. Anglorum Rege pepigit, in cujus anticæ circulo versus hic describitur: PLURIMA SERVANTUR FOEDERE CUNCTA FIDE. Id ipsum de Bulla aurea Henrici istius pariter fœderis Diplomati appensa testatur Peirescius in Adversariis MSS. quam se vidisse testatur in Archivo Regio, & majoris esse formæ, ac pondo 10. aureorum Hispanicorum, in qua efficta sunt Regni Anglici insignia, cum corona regia epanoclista, & per scelide.

Verùm apud Imperatores Germanicos longè frequentior fuit aurearum bullarum usus: quippe Arnulphi Imperatoris bullæ aureæ recensentur apud anonymum Hasenrietanum in Episcopis Eystetensibus: Henrici I. in Chronico Casinensi lib. 2. cap. 31. Henrici III. cap. 81. eodem lib. & cap. 49. lib. 3. Conradi apud Buchelium in Notis ad Will. Hedam pag. 166. Guichenonum in Bibl. Sebusiana lib. 1. cap. 17. & Joan. à Bosco in Vienna: Henrici junioris, apud Ottonem Frising. lib. 1. de Gestis Frideric. cap. 55. ejusdem Friderici I. apud Godefridum Monachum in Chron. an. 1167. & alios: Henrici VI. apud eundem Buchelium pag. 178. Frederici II. apud Joannem Villaneum lib. 6. cap. 25. Goldastum tom. 1. Constitut. Imper. pag. 289. 505. in Notis nostris ad Joinvillam pag. 57. apud Buchelium pag. 202. ubi bullam ipsam exhibuit, Freherum in Appendice ad tom. 1. Scriptorum Germanic. pag. 2. Caroli IV. apud Goldastum pag. 347. &c.

Neque Imperatoribus duntaxat propriæ fuere bullæ aureæ: nam & cæteros Reges ac Principes iis usos passim legere est, *Reges Angliæ*, apud Matth. Paris pag. 172. Willelmum Thorn lib. 2. cap. 15. & tom. 5. Spicilegii Acheriani: *Reges Siciliæ*, apud Romualdum Salernitanum in Chronico MS. an. 1166. Bromptonum p. 1114. ubi earum ectypon descripsit, Nicolaum Trivettum in Chron. an. 1178. Falconem Beneventanum an. 1137. Baronium an. 1156. Rocchum Pirrum tom. 1. Notit. Sicil. pag. 123. 125. 404. &c. *Reges Italiæ*, apud Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 282. *Reges Hispaniæ*, apud Matth. Paris pag. 584. 598. Florentium Wigorniensem pag. 357. & Marcam lib. 7. Hist. Beneharn. cap. 8. *Reges Hungariæ*, in Decretis Andreæ Regis cap. 25. & apud Hieron. Rubeum lib. 6. Hist. Ravennat. pag. 405. *Reges Bulgariæ* in Actis Innocentii IV. PP. pag. 54. 55. & apud Leonem Grammaticum pag. 503. *Sultanos Iconienses* apud Duchesnium in Probat. Hist. Ducum Burgund. pag. 136. denique *Duces Apuliæ*, in Chronico Casinensi lib. 3. cap. 57. lib. 4. cap. 10.

Sed & *Romani Pontifices* aurea Bulla interdum literas suas obsignarunt; quod tamen, ait Dominicus Rainaldus, nunquam observatur, nisi in confirmatione Romani Imperatoris. At Spelmannus refert Clementis VII. diplomati, quo *Defensoris Fidei* titulum Henrico VIII. Regi Angliæ contulit, appensam esse bullam auream.

Byzantini porrò Scriptores χρυσόβουλλον pro Diplomate cui appensa est Bulla aurea, usurpant passim, quod *literas cum aurea bulla* vocant Willelmus Tyrius lib. 18. cap. 30. & Jacobus de Vitriaco lib. 3. extremo: *Præceptum aurea bulla bullatum* Leo Ostiensis lib. 3. cap. 37.

37. *Praeceptum aureo sigillo signatum*, Petrus Diaconus lib. 4. Chron. Casin. cap. 109. *Chartam sigillo aureo praemunitam*, vetus Diploma apud Marcam in Hist. Beneharn. pag. 601. *Privilegium cum sigillo auri*, Godefridus Monachus S. Pantaleon. an. 1167. σφραγῖδα χρυσῆν, Synaxaria ad 13. Maii in S. Sergio, & Zonaras in Constantino Leonis filio pag. 150. *Auro signatas literas* dixit idem Tyrius lib. 18. cap. 32. Bullas denique *Literas aureas* videtur appellasse Wippo de Vita Conradi Salici pag. 438. *Legationis tamen causam postea Imperator Graecorum aureis literis Imperatori Conrado scripsit.* Et Anonymus Hasenrietanus apud Gretzerum in Episcopis Eystetensibus, de Arnulpho Imp. *Regali donatione tradidit, & chirographo aureis literis inscripto stabilivit.* Albertus Stadensis an. 1179. *Hanc Epistolam* (Manuelis Imp.) *Imperator suscepit scriptam aureis literis.* Neque enim his locis χρυσογραφίαν intelligendam putem, ita ut ejusmodi Epistolae & Chartae characteribus aureis scriptae fuerint: quod satis indicant verba Luithprandi in Legat. *His dictis atque completis,* χρυσοβέλλιον, *id est, Epistolam auro scriptam & signatam mihi dederunt vobis deferendam.* Ita apud Joannem Euchaïtarum Metropolitanum, carmine εἰς χρυσόβουλλον τοῦ Δαυίδ:

> Χρυσοῖς γραφῆναι γραμμάτων ἔδει τύποις
> Τὸν ἐν λόγοις κάλλιστον, ὡς χρυσοῦν ὅλον.

Et infrà:

> Ὅθεν φυλάξει τὴν χάριν κεκρυμμένην
> Χρυσοῦς φύλαξ, κάτωθεν ἐμβεβλημένος.

Hisce de Bullis aureis observationibus, non possum quin subjiciam quod habet Chronicon Petri Regis Aragon. editum à Mich. Carbonello, lib. 1. cap. 13. ubi idem Rex ait indultum Regibus Aragonum ejusmodi privilegium, *lo qual nostre senyor Deu per la sua gran misericordia havia fet, e atorgat à la casa de Arago, lo qual era bullat ab bulla de or; e era cler e net, e non corromput, ne viciat en res, ço es que la bandera de la casa real de Arago null temps fo vençuda ne arracanda del camp, semblant que fo ver, que sen perde una per sa folia: e volch ho dir per lo Rey En Pere Rey d'Arago, & Senyor de Montpeller, qui per sa follia fon mort à Morell.* Sic nugantur interdum Scriptores.

Bullae argenteae, meminit Luithprandus in Legat. *Tulerunt & alias literas argento signatas.* Meminit pariter Phranzes lib. 2. cap. 10. Servatur etiam in Gazophylacio Sangenovefano Parisiensi bulla argentea spissior Ludovici Pii, in cujus parte altera visitur ejus protome, cum Inscriptione solita, XPE PROTEGE LUDOVICUM IMPERATOREM: in altera nihil effictum est.

Bulla plumbea usos interdum Reges nostros, atque adeo Carolum Magn. Imperatorem, testatur ejus Charta pro renovatione Chartae fundationis Monasterii Novalicensis, lib. 1. cap. 17. quae quidem Charta descripta legitur in Tabulario Ecclesiae Gratianopolitanae fol. 39. ubi sic clauditur: *Non enim ex consuetudine anteriorum Regum hoc facere decrevimus, sed solummodo propter necessitatem & mercedis augmentum transcribere praecepimus hoc modo, & super plumbum sigillari jussimus.* Extat alia Ludovici II. Imp. an. 875. pro Monasterio S. Clementis insulae Piscariae, quae *bulla plumbeae impressione sigillata* dicitur apud Ughellum tom. 6. pag. 1310. quas quidem tabulas, licèt ab omni falsi suspicione immunes, praestare nolim: certum tamen omnino priores secundae stirpis Principes usos bullis plumbeis, cùm Gazophylacium Regium alteram servet Caroli Magni vel Calvi, quam descripsit V. Cl. Steph. Baluzius in Notis ad Capitularia Regum nostrorum p. 1284. alteram Gazophylacium Canonicorum Regularium S. Genovefae Parisiensis, in cujus parte antica efficta Principis imberbis & laureati lusca protome, cum hac Inscriptione, KAROLUS MP AGS. in postica in medio circulo hi leguntur characteres, RENO—VATIO—REGNI—FRANCOR.

Bullas plumbeas jam olim in usu fuisse apud Constantinopolitanos Imperatores docet in primis bulla plumbea quae Gallae Placidiae, & effigiem & Inscriptionem, & in aversa parte Victoriolam cum cruce praefert, ejusdem magnitudinis qua sunt ejus nummi. Hanc servat Gazophylacium Canonicorum S. Genovefae Parisiensis. Id etiam astruit Amphilochius in Vita S. Basilii Caesariensis cap. 10. & ex eo Ursus Diaconus: *Novissime verò scripsit magnum quod fecerat pessimumque peccatum, & plumbo bullavit chartam illam.* Codinus de Offic. cap. 5. num. 27. ait Imperatorem Constantinop. cùm ad matrem & uxorem, aut filium Imperatorem, scribebat, cerea; cùm ad Despotas, Patriarchas, & reliquos honoratiores Principes, plumbea bulla uti solitum. Paulò aliter Codex Regiae Bibl. 2023. Μολιβδόβουλλα δὲ κεῖνται εἴς τε τὰ βασιλικὰ πιττάκια, καὶ τὰ δεσποτικὰ, καὶ τὰ πρὸς Δεσπότας καὶ Σεβαστοκράτορας καὶ Καίσαρας, ὁποῖοι εἰσι, καὶ πρὸς Ῥῆγας πάντας, καὶ πρὸς τοὺς Πατριάρχας καὶ τοὺς καθολικοὺς ἀρχιεπισκόπους· εἰς δὲ τοὺς ἄλλους πάντας Μητροπολίτας καὶ ἄρχοντας, κηρόβουλλα, εἰς μόνον δὲ τὸν Ῥωσίας πέμπουσι μολιβδόβουλλον. Meminit Petrus Diaconus lib. 4. Chr. Casin. cap. 109. praeceptorum Imperatorum Constantinop. *plumbo* signatorum. Ad ejusmodi sigilla plumbea referenda sunt etiam quae habet Leontius Episcop. Neapolit. in Apologia pro Christianis & SS. Imaginibus, Act. 4. VII. Synodi: Ὥσπερ ὁ κέλευσιν βασιλέως δεξάμενος, καὶ ἀσπασάμενος τὴν σφραγῖδα, οὐ τὸν πηλὸν ἐτίμησεν, ἢ τὸν χάρτην, ἢ τὸν μόλιβδον, ἀλλὰ τῷ βασιλεῖ τὴν προσκύνησιν καὶ τὸ σέβας ἀπένειμεν, &c.

Neque soli duntaxat Imperatores Constantinopolitani, sed & alii proceres Palatii bulla plumbea utebantur. Extat, inquit Angelus à Nuce, in Regesto Petri Diaconi Casinensis num. 136. Praeceptum Symbatii Protospatharii & στρατηγοῦ Macedoniae, Thraciae, &c. bullatum cum bulla plumbea, mense Junio, Indict. 10. hoc est, an. 892. Reges etiam Siciliae bullis plumbeis usos advertere est apud Rocchum Pirrum tom. 1. pag. 129. 316. 414. 475. tom. 2. p. 20. 279. 280. 283. ut Reges Hispaniae, apud Ant. de *Yepez* in Chron. Ord. S. Benedicti sub finem tomi 7. Tradit praeterea Sabellicus ex privilegio Alexandri PP. Duces Venetos uti sigillis plumbeis: sed longè ante Alexandrum usos probat Sansovinus in Venetia lib. 11.

Bullis praeterea *plumbeis* usos constat Episcopos, atque adeo summos Pontifices: ac Episcopos quidem, ex Concilio Cabilonensi II. an. 813. can. 41. *Literas etiam habebit, in quibus sint nomina Episcopi & civitatis plumbo impressa.* Et ex Anastasio Bibl. in Praefat. ad octavam Synodum, de eadem Synodo: *Et omnia haec in quinque Codicibus scripta sive compacta, & omnium subscriptionibus roborata, sed & ipsos Codices plumbea bulla munitos, atque sigillatim loci servatoribus traditos, patriarchalibus sedibus deferendos, &c.* Scribit Bromptonus pag. 1458. *non solere cisalpinos Praesules vel Primates scriptis suis autenticis bullas plumbeas apponere, sed cereas.* De transalpinis certè, id observare est ex Roccho Pirro tom. 1. pag. 320. &c. tom. 2. pag. 281. &c.

De summorum Pontificum bullis plumbeis haec habet Luithprandus lib. 6. cap. 6. *Haec domnum Papam nullis narrantibus fecisse crederemus, nisi literae fidem admitterent, quae plumbo signatae ejus nominis characteres monstrant.* Notum verò in plumbeis bullis Paparum describi eorum nomina in altera harum facie, quod etiam factitatum in bullis Episcoporum: hinc Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. c. 17. de Actardo Episcopo: *Epistolam suo nomine ad Nicolaum PP. dictari—fecit, quam & bulla sui nominis sigillavit.* Polydorus Virgilius ait Agathonem PP. in cera annulo impressisse sigilla: verùm postea cùm summus Pontifex multa irrogaret privilegia, ut diplomata diuturniora forent, placuisse Stephano III. & Adriano I. tabulas apostolicas plumbo obsignari, nec antiquius sigillum publicum reperiri opinatur. Sed vetustiora diplomata summorum Pontificum, inquit Dominicus Raynaldus Bibliothecae Vaticanae custos, non vidit Polydorus: nam tempore Silvestri, quo Ecclesia Romana ab immanissimo tyranno diu oppressa respirare coepit, literae apostolicae plumbo obsignatae

fuerunt: quæ quidem bulla plumbea Silvestri reperitur in Archivo Aretino. Asservantur præterea, eodem teste, in archivo Castri S. Angeli vetustissima in papyro, ex frutice confecta diplomata, plumbo obsignata summorum Pontificum Leonis I. Gregorii Magni ac Sergii. His consentanea habet Bromptonus pag. 1718. ubi ait à *tempore Gregorii Magni bullas fuisse, & adhuc in Romana Ecclesia aliqua ipsius privilegia bullata servari.* Ita etiam W. Thorn in Chron. c. 1. §. 10.

Porrò idem Raynaldus observat in plumbo diplomatum vetustissimorum Pontificum non impressas fuisse imagines Petri & Pauli, sed tantùm illius Pontificis nomen, cujus literæ obsignabantur: quod hodie observatur, à modernioribus Pontificibus introductum & in usu positum esse. Vetustiorem quippe usque adhuc bullam cum imaginibus Petri & Pauli non se reperisse ait, quàm sub Adriano IV. qui anno 1153. vixit: & sub Benedicto VII. Apostolorum plumbo non imprimi imagines. Verùm sub Paschali II. hunc morem cœpisse docet Doubletus pag. 475. At cur in bullis summorum Pontificum sancti Pauli imago dextram, S. Petri sinistram partem occupent, quædam Matth. Paris an. 1237. pluribus verò disserit Leo Allatius lib. 1. de Consens. utriusque Eccles. cap. 6. ut & Nicol. Alemannus lib. de læva & dextra. Vide Ughellum tom. 6. pag. 457. Ad Bullas etiam plumbeas PP. spectat querela ista Stephani Episcopi Tornacensis Epist. 164. 165. *Plumbo Anglico teguntur Ecclesiæ, nudantur Romano.* Sed & ne quid intactum relinquatur, primus Clemens VI. domus insignia bullis suis impressit. Albertus Argentin. an. 1342. *Hic Papa cùm arma progeniei suæ haberent quinque rosas, contra morem antecessorum, totidem rosas poni fecit in bullis.*

Bullarum plumbearum usus alios etiam spectavit: nam plures Dominorum Montispessulani in Camera Computorum Paris. asservantur. Vidi ectypon bullæ alterius plumbeæ in Adversariis Peirescianis, cum hac Inscriptione, *Bulla Girardi Amici*, & in altera parte, *Domini de Cavis montibus.* In Libertatibus concessis villæ Montisbrusonis à Guigone Comite Forensi mens. Nov. an. 1223. hæc habentur: *Si aliquis voluerit sigillum plumbeum Dom. Comitis super aliquo contractu vel negotio roborando, fiat inde petenti copia, & det 3. sol. & nil amplius ab eo inde exigatur. Si verò voluerit cereum sigillum, det 12. den. tantùm.*

Bulla ceræ, quam κηρόβουλλον σφραγῖδα vocat Novella Alexii Comneni, usus cœpit apud nostros, ex quo sigillis pendentibus uti cœpere, qui quidem apud Anglos seriùs transiit, pòstquàm scilicet Normanni insula potiti sunt. Ingulphus: *Chirographorum confectionem Anglicanam, quæ antea usque ad Edwardi Regis tempora fidelium præsentium subscriptionibus cum crucibus aureis aliisque sacris signaculis firma fuerunt, Normanni condemnantes, chirographa chartas vocabant, & chartarum firmitatem per uniuscujusque speciale sigillum, sub installatione trium vel quatuor astantium conficere constituebant.* Vide *Sigillum.*

Bullare, Στιγματίζειν, Ferro candenti reos inurere, Italis, *Bollare.* Habetur in Statutis Venetis lib. 6. cap. 78. 79. & in Libro promissionis maleficii ibidem cap. 7. 9. &c.

Bullare, apud Cornelium Celsum, est *bullas facere*, id est, tumores: *Si urina bullat. Bullantes aquas* dixit Plinius, quasi bullis tumentes & scaturientes. *Fontem affluentem bullis*, Apuleius lib. 4.

Bullare, Bullam, seu sigillum literis, epistolæ aut diplomati apponere. Joan. de Janua: *Bullare, sigillare.* Ratbodus Episcopus Trevirensis: *Hanc ergo epistolam annulo Ecclesiæ nostræ bullare censuimus.* Anastasius Bibl. in Vita S. Joannis Eleemosyn. num. 94. *Non potes scribere & bullare? mox abiens scripsit propria manu peccatum, & bullans portavit beato.* Ursus Subdiaconus in Vita S. Basilii Cæsariensis cap. 10. *Et plumbo bullavit chartam illam.* Ubi Amphilochius, ἐβούλλωσεν. Fridegodus in S. Wilfrido cap. 28.

Bullatas offert signato cortice chartas.

Chr. Casin. lib. 3. cap. 7. *Præceptum aurea bulla bullatum.* Cap. 57. *Charta aurea bulla bullata. Sigillo bullatum*, in Charta Philippi Comitis Flandr. an. 1163. Occurrit passim. βουλλοῦν, dixit Nicetas in Man. lib. 7. βουλλοῦν, VI. Synodus Act. 3. τὰ αὐθεντικὰ συνοδικὰ βεβουλλωμένα. Adde Acta S. Anastasii Persæ cap. 4. num. 26. & formul. 42. ex Baluzianis.

Inbullare, apud Will. Thorn. pag. 1991. idem quod *Bullare.*

Ebullare. Epistola Nicolai I. PP. apud Crantz. lib. 1. Saxon. cap. 38. *Cujus delegationis & auctoritatis, & pallii acceptionis pagina nobis est destinata, juxta morem S. Romanæ Ecclesiæ ebullata.*

Disbullare, Sigillum avellere, *dissigillare.* Vetus Interpres Sextæ Synodi Act. 15. *Et disbullata est hujusmodi charta.* Græca habent: Ὁ προσενεχθεὶς χάρτης ἀπὸ Πολυχρονίου — ἀποβουλλωθῆναι. καὶ ἀποβουλλωθέντος τοῦ χάρτου, &c. Papias: *Dibullatio, dissignatio.*

Bullarii Curiæ Romanæ, *Bullarum* seu diplomatum confectores. Gesta Innocentii III. PP. pag. 28. *Fecit edictum ut nullus Officialis Curiæ suæ quidquam exigeret, præterquam scriptores & Bullarios*, quibus certum modum præfixit, &c.

Bullatura, Charta, vel facultas bulla & sigillo concessa, ratione cujus certum quid exsolvitur. Charta Joannis Marchionis Montisferrati an. 1360. *Et quòd vinum suum possint in dicto loco Rochæ emere, vendere, sine bullatura, dacito, vel aliquo onere.*

BULLIGO. Saxo Grammaticus lib. 8. Hist. Daniæ.

Nempe inter vernas ollæ vicinus obunctæ,
Crustula spumantis patinæ bulligine tingis,
Crassi adipis macrum perfundens unguine panem.

Gallis, *Tremper son pain au bouillon du pot.*

BULLIO, Joanni de Janua: *Tumor aquæ bullientis, Bulliculus, parvus bullio.* Gallis *Bouillon.*

Bullio, Mensura salinaria. Charta Galcheri Do. Salinensis an. 1218. in Biblioth. Sebusiana cent. 1. c. 2. *Hoc tantùm excepto, quòd 3. bulliones ad usum Domus Abundantiæ singulis annis percipiendos — in manso Nicolai Vernel sibi retinuit.*

Bullo, eadem notione, in Monastico Anglicano tom. 2. p. 256. *De 4. summis salis continentibus 40. bullones pro dimidia salina sua.*

Bulio, in Burgundicis Perardi pag. 97. eodem significatu.

BULLITIO. Vide *Caldaria.*

BULLICARE, *Bullutare.* Ugutio: *Bubinare, menstruo sanguine inquinare, sicut Bullicare, est puerili sanguine inquinare, & ponuntur quandoque absolutè & passivè, ut hîc Bubinat & Bullutat, i. tali sanguine inquinatur.* Sic in MS.

BULLUGA, Pomi species. Jonas in Vita S. Columbani cap. 19. *Vel pomorum parvulorum, quæ eremus illa ferebat, quæ vulgò Bullugas appellant.* Hinc fortè vox apud vulgum *Breluque*, quasi *Buluque*, pro re minutiori.

BULTELLUS, Cribrum quo excernitur farina, Gallis *Bluteau*, Gallo-Belgis, *Bultel.* Fleta lib. 2. c. 9. §. 1. *Panis de coket de eodem blado, & eodem bultello, ponderabit, &c.* Cap. 10. perperam *Buccellus* editum, pro *bultellus.* Statuta Hospitalis S. Juliani, in Addit. ad Matth. Paris p. 163. *In die Martis in carnisprivio farinam bultellatam ponderis unius albi panis eorum.* De vocis origine, vide conjecturam Octavii Ferrarii in Orig. linguæ Italicæ in *Biotto.*

BUNDA, *Sonus tympani*, Ugutioni.

BUNDA, *Bundo.* Vide *Bonna.*

BUNDBURDUM. Vide *Mundeburdum.*

BUNGELLUS. Will. Thorn in Chr. *Explorabant diligenter de loco ubi Petrus inveniretur. Tandem invenerunt eum in bungello canapis medio cautulosè involutum.* Ubi *bundello* legendum censet Somnerus: est enim Anglis *Bundle*, fasciculus.

BUNNARIUM. Vide *Bonnarium.*

BURA, *Buria.* Adalardus in Statutis Monasterii Corbeiens. l. 1. c. 1. *Carra verò accipiant Hortolani de bura omni anno, secundùm consuetudinem.* Eodem cap. de laïcis qui serviunt extra Monasterium: *Ad piscariam sex, ad stabulum 2. ad hortos 8. ad buriam 7.* Quo loco, *buriam*, locum ubi lintea eluuntur, vulgò *Buerie*, interpretantur viri docti: an *curiam*? idem enim error irrepsit apud Petrum de Vineis lib. 5. Ep. 80.

BURANEXA, Species vitis, de qua Petrus de Crescentiis lib. 4. cap. 4.

BURBALIA, *Intestina majora*, Papiæ: *Burbulia*, Ugutioni. Gloss. Isid. *Burbalia, intestina.* Nostris *Broüailles*, & *Breuille*. *Le Roman de Garin:*

Puis fet le cors del chevalier ourir,
La breüille a fet richement enfoir
Devant l'autel, el Mostier S. Bertin.
Le cors laverent & d'eve & de vin,
Si l'enbasma Fromondin le posteif, &c.

Infrà utitur vocabulo *Entraille.*

De mon cher frere Buc, qui fu traï,
Et de l'entraille que il fit enfoir, &c.

Vide V. Cl. Ægidium Menagium in Orig. Gall. v. *Broüaille.*

BURCA, *Burga.* Gloss. Lat. MS. Regium & Papias: *Burca, Clavaca.* Leg. *Cloaca.* Isid. Gloss. *Burga, Cloaca.* Hinc fortè βούρχανος, Græcis sequioribus. Joan. Damascen. in Epist. ad Theophil. Imp. de Imaginib. pag. 119. Αλλόν τινα βυρκανὸν τ̃ ἀσεβείας ϗ τ̃ αἱρέσεως, i. *aliam quandam impietatis & hæreseos voraginem ac cloacam.*

BURCIA. Vide *Bussa.*

BURCUS. Vide *Burgus.*

BURDA, Amictus junceus: vox Africana. S. Augustinus Epist. 68. *Presbyterum etiam quendam — burdâ vestitum, &c.* Epist. 166. *Raptus est de domo sua, cæsus, in aqua volutatus, burdâ vestitus, & nescio quot dies in captivitate retentus est.* Idem lib. 3. contra Crescon. c. 48. de eodem Presbytero, cujus mentio est in iis Epistolis: *Ad furentium arbitrium fustibus cæsus, in lacuna lutulenta volutatus, amictu junceo dehonestatus.* Ex quibus jure addubitari potest, an hæc vox ab Arabico *Bord, Borda*, etymon habeat, quæ definitur à Giggeio, *vestis variis lineis contexta & variegata: nigra vestis flavo colore intexta, quam induunt Arabes.* Nam Burdæ Augustinianæ, juncis, non lanâ, incertextæ fuerunt.

BURDARE, Jocari, ludere, nugari, quemadmodum facere solent, qui ludendo mendacia confingunt. Gloss. Lat. Gal *Garrire: Jaugler, Bourder. Gerra: Bourde, Trufle.* Henricus Knyghton: *In tantum enim erat affabilis domino Regi, quòd burdando petebat à Rege nundinas sibi concedi pro leporariis & canibus — emendis.* A *burris* vocem effictam volunt, de quibus Ausonius:

At nos illepidum rudem libellum,
Burras, quisquilias, ineptiasque
Credemus gremio cui fovendum.

Ubi Jos. Scaliger: *Usus est vocabulo Aquitanico, nam hodie major pars Aquitanicarum nationum, quisquilias vocat Burras.* Vide *Bohordicum.*

BURDATIO, Pensio nummaria quæ à rusticis pensitabatur, prædii nomine, quod *Burdam*, seu *Bordam* vocamus, inquit Altaserra. Gregorius M. lib. 1. Ep. 42. *Cognovimus quòd prima illatio Burdationis rusticanos nostros vehementer angustat: ita ut priusquam labores suos vænundare valeant, compellantur tributa solvere.* Infrà: *Cognovimus etiam rusticos Burdationem, quam jam ab eis exactam Theodosius minimè persolverat, iterum dedisse, ita ut in duplo exacti sint.* Rodericus da Cunha refert in Hist. Episcopor. Portensium in Lusitania 1. parte cap. 12. Galliciæ & Legionis Reges, Maurorum in Hispania Regibus, tributi vice, quotannis mittere solitos centum puellas, 50. nobili, & 50. plebeio genere natas, idque tributum *Burdel* appellatum. Vide *Burda.*

BURDUBASTA. Fragm. Petronii: *Occidit de lucerna equites: putares eos gallos gallinaceos: alter burdubasta, alter loripes, &c.*

BURDO, Attacus, fucus, Gallis, *Bourdon.* Gloss. Ælfrici: *Atticus* (leg. *Attacus*) *vel Burdo*, ꝺopa.

Burdo, Milvus, apud Math. Silvaticum in Pandecte.

Burdones, Calami seu aulæ æneæ, quæ ferè tubas referunt & earum sonum, ait Watsius: quin potiùs, calami majores organorum qui graviorem sonum edunt, vel ipsa *organa*. A Burdonum, seu fucorum bombo ac sonitu, nostris *Bourdonnement*, vox efficta. Vitæ Abbatum S. Albani: *Et præsentetur Deo & S. Martyri Albano, pulsato classico, sonantibus calamis, quos Burdones appellamus, cum horologio.* In musico concentu sonum graviorem *Burdonem* vocat Dantes in Purgat. Cant. 28.

Che tenean burdone a le sue rime.

BURDONES, Asini, seu, ut alii censent, qui ex equo & asina nati, muli, è quibus genitos mares, hinnulos antiqui vocabant. Glossæ Gr. Lat. Ημίονος, ὁ ἐξ ἵππυ θηλείας ϗ ὄνου, *Mulus, burdo.* Glossæ Biblicæ MSS. *Burdo, brevis equus, asinâ & emissario conceptus.* Ebrardus Betuniensis in Græcismo:

Burdonem producit equus conjunctus asellæ,
Procreat & mulum junctus asellus equæ.

Vetus Epigramma:

Burdonem sonipes generat commixtus asellæ.

Utitur hac voce Ulpianus I C. de Legat. 3. in L. *Item legato*, & lib. 4. Reg. c. 5. Sextus Platonic. lib. 1. de Medicina animal. lib. 1. c. 15. &c. Vide Cujac. lib. 11. Obs. c. 16. Victor Uticensis lib. 2. *Super burdonem vinctum quasi quemdam ligni truncum toto itinere portabamus.* Baldricus Dolensis lib. 2. Hist. Hierosol. *Eorum burdones, quos multimodis onustos victualibus — adducebant, ad propria reduxerunt castra.* Et lib. 4. *Et acceptis ab eo muneribus, auro & burdonibus, &c.* Itinerarium Jerosol. Antonini Monachi: *Et in ipsis montibus, leo & pardus, & capreæ & burdones simul pascunt.* Βουρδόνιον, in Vita S. Nili Junior. p. 146. 120. Hist. seditionis Victoriatorum apud Alamann. in Notis ad Procopii Hist. Arcanam: Μίαν εἰς τὴν πόλιν ϖροσέρχομαι, ὅταν εἰς βουρδῶνα καθέζομαι. Hinc, ni fallor, apud Alexium Rharturum doctr. 14. βουρδουνίζειν, *Flagellare instar asini.* Vide Avitum Ep. 74. Florent. Wigorniens. p. 114. Ordericum Vital. lib. 9. p. 732. & 736. &c.

Burdinus, apud Hermannum Monach. lib. 3. de Mirac. S. Mar. Laudun. cap. 5.

Burdo, Baculus. A *Burdonibus*, seu asinis, aut semimulis, quos inequitabant & insidebant qui peregrè proficiscebantur, nomen mansit longiusculis baculis, quos gestare solebant peregrini nostri Hierosolymitani pedites, quibus equitaturæ loco quodammodo erant. Papias: *Verubus, virgis ferreis, burdonibus.* Raimundus Montanerius in Chron. Reg. Aragon. c. 159. *E al llevar del Almirall, vaerets colps de darts, e de llances, & dels Francesos colps de bordons.* Hubertus Sipuntinus apud Vincentium Belvacensem lib. 26. cap. 27. *Burdonem habebat pro lancea, & sacculum pro parma, &c. Le Roman d'Aubery MS.*

Le chapel prent, l'escharpe & le doublier,
Et le bordon qui ni volt pas laissier.

Balduinus de Condato MS.

——— Pris ai bourdon,
Eschierpe, si come chil autre
Pelerin soi chapiel de fautre.

Chr. Bertrandi Guesclini MS.

A loi de pelerin de cors & de façon,
L'escharpe avoit au col, en la main le bourdon.

Vetus Poëta Hispanus apud Bivarium ad Pseudo-Chron. Maximi p. 337. ait seu fingit Alexandrum M. post subjugatam Ægyptum, Jovis Ammonis templum, pietatis ergô adiisse, & sportellam sumpsisse & burdonem:

Priso su esportiella, è priso su bordon.

Alias de vocis origine conjecturas vide apud Octavium Ferrarium in Originib. linguæ Italicæ. Adde quæ ad Joinvillam adnotavimus Dissertat. 15.

Burdonarii, à burdonibus seu baculis peregrinatoriis, per contemptum appellati Peregrini nostri olim ab Albigensibus, ut auctor est Monachus Vallis Sarnai cap. 62. *Burdonarios autem vocabant Peregrinos, eò quòd baculos deferre solerent, quos lingua communi Burdones vocamus.*

Burdonarii, vel *Bordonarii*, Asinorum curatores, agazones, in Constit. Sicul. lib. 3. tit. 38. §. 1.

BURDUS. Gloss. Ælfrici: *Burdus*, ȝeameþ, i. sutor vestiarius.

BURELLUS. Vide *Birrus*.

BURETUS, *Burnetus*. Vide *Brunetus*.

BURETA, Amphora, ex Gall. *Burete*, quasi *Beuvrete*, qua bibitur. Necrologium Ecclesiæ Parisiensis prid. Id. Nov. *Duas buretas aureas ad ministrandum vinum & aquam in Missa.*

BURGAGIUM, Certum & annuum vectigal, quod Burgensis, aut burgi incola, pro domiciliis suis seu tenementis, quæ in Burgo possidet, Burgi domino præstat. Littleton sect. 162. *Tenure en Burgage est lou antiennement Burgh est, de que le Roy est Seignior, & ceux que ont tenements deins le Bourg, teignont del Roy lour tenemens, que chascun tenant pur son tenement doit paier al Roy un certain rent par an. Et mesme le manner est lou un autre Seigniour espiritual ou temporall est Seignior de tel Burgh, & les tenants de tenements en tiel Burgh, teignont de lour Seignior à paier chacun de eux un annual rent.* Leges Burgorum Scoticorum cap. 1. *Quilibet Burgensis debet Domino Regi de Burgagio quod defendit, pro particata terræ 5. denarios annuatim.* Vide to. 2. Monastici Anglic. p. 332.

Ejusmodi verò *tenetura*, ut vocant, *tenure en socage*, dicitur etiam eidem Littletoni. In Scacario S. Michaël. an. 1219. in Regesto Joannis de S. Justo Cameræ Computor. Parisiens. hæc habentur: *Accordatum est per Episcopos & Barones, quòd si aliquis coronam habens vel habitum Clericalem, duxerit uxorem de feodo laïco, quem tenet, faciat domino Regi & dominis aliis, quem feodum debet, & de Burgagio hoc quod alii Burgenses faciunt, & in Burgagio fiet justitia, & in feodo laïco pro omni eo quod debent super omnia catalla quæ ibi invenientur. Si verò postquam uxorem duxerit, coronam acceperit, & habitum Clerici, de burgagio & feodo faciet tanquam laïcus homo, & ad modum tractabitur.* Varias de Burgagiis leges proponunt Leges Burgorum Scotic. cap. 13. 17. 44. Charta Libertat. Angl. (cui concinit Regiam Majestatem lib. 2. capite 44. §. 4.) Consuetudines Municipales Normanniæ art. 103. 138. Vinemacens. art. 1. Insulensis art. 58. Seclinensis, &c. Consule, si lubet, quæ de burgagiis prolixiori commentario diximus ad Cinnamum pag. 487. & seqq. Addo tantùm, ut bonorum Curialium possessores & hæredes, vel donatarios, non ideo ad Curiam vocatos, ex l. 107. Cod. Th. de Decurion. ita burgagiorum possessores ac hæredes qui nobiles essent, non ideo in ignobilium sortem descendisse.

Burgagium liberum dicitur, quod soluto vectigali annuo solito, ab omni alia liberum est servitute. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 361. *Possessiones quæcunque cujuscunque generis fuerint, vel naturæ, sive de nobis, seu de aliis in capite, sive in liberum burgagium, semper aliud quodcunque servitium, qualitercunque teneantur.* Tom. 3. pag. 91. *Concedimus etiam eisdem —— liberum burgagium, & omnibus hominibus eorum, &c.* Vetus Consuetudo Normanniæ cap. 28. *Par bourgaige sont tenus les fiefs, comme sont les masures qui sont ès bourgs, & gardent les coustumes des bourgs.* Adde cap. 31.

Burgesia, idem quod *Burgagium*, seu quod à Burgensibus domino pensitatur. Charta Joannis de Castilione Comitis Blesensis an. 1277. *Ay donné en perpetuel aumosne à l'Abbaye des Nonains de Nostre-Dame de Soissons à prendre —— sur mes bourgesies de Guyse, par la main de cely qui pour tens recepvra lesdites bourgesies.*

BURGARIA, *Burglaria*, Violenta in domum vel privatam, vel sacram, ut Ecclesiam, vel etiam in tentorium nocturna irruptio, cum intentione interficiendi & furandi. Ita Cowellus lib. 4. Instit. cap. 18. §. 22. & Rastallus verbo *Burglarie*. W. Thorn in Chron. *Captus fuit infra civitatem istam pro burgaria, granario hospitalis S. Laurentii Cant. & bladis suis inde furatis & asportatis —— & suspensus fuit.*

Burgator, *Burglator*, Fur nocturnus. Officium Coronatoris infra virgam Regis, cap. *de Burgatoribus domorum: Omnes burgatores domorum, vel fractores Ecclesiarum, vel murorum, vel portarum civitatis Regis, vel burgorum, intrantes malitiosè, & felonicè, condemnentur morti.* Fleta lib. 1. c. 16. §. 6. *Tempus discernit prædonem à fure & à burgatore, furemque diurnum à nocturno.* Adde lib. 1. c. 20. §. 3. l. 2. c. 52. §. 9. *Burglatores* habet Bracton non semel lib. 3. tract. de Corona cap. 1. §. 1. 3. Spelmannus dictos censet *Burgatores*, quòd dum alii per campos latrocinantur eminus, hi burgos pertinaciùs effringunt, & deprædantur.

BURGASATICUM. Vide *Burgensatica*.

BURGEMOTUS, *Burgimotus*, *Burgmotus*, vox Saxonica, Buƿȝemoꞇe, Curia Burgensis, Conventus Burgi, vel civitatis, i. civium: Buƿȝh enim oppidum, Burgus, moꞇe, & ȝemoꞇe, Conventus, mallum publicum. Leges Eadgari Regis c. 10. apud Bromptonum: *Ut habeatur in anno burgmotus ter, & scyremotus bis, & intersit Præsul Comitatus, & Aldermannus utrique doceant Dei rectum & sæculi.* Leges Henrici I. Regis Angl. c. 7. *Debet autem scyresmote & Burgimotus, Hundreda, vel Wappentachia, duodecies in anno congregari.* Cap. 57. *In Curia Domini, in Hundredo, in Comitatu, in burgimoto, vel halimoto.*

BURGENSATICA, Gall. *Rotures*, Prædia quæ à *Burgensibus* possideri poterant; unde Feudalibus, quæ Nobilium erant, opponuntur in Charta Roberti Regis Neapolit. an. 1319. apud Wadding. in Regesto to. 3. *Annuum redditum unciarum auri 400. emendum —— in burgensaticis bonis, & non feudalibus.* Vide p. 99. 100. & 307. & Constit. Neapol. lib. 1. tit. 66. §. 2.

Burgatica dicuntur Matth. Parisio non semel, & in Constitut. Imperial. Goldasti p. 79.

BURGENSES, Municipes, Burgorum, seu villarum clausarum incolæ, vel qui tenementa in iis possident, & ratione eorum *Burgagium* domino burgi pensitant. Tidericus Langenius in Saxonia:

> *Urbes muratæ per Saxoniam nominatæ,*
> *In queis burgenses famosi suntque potentes.*

Atque ii diversi videntur ab Hospitibus, quos vulgò *Hostes* dicimus. Michaël *del Molino* in Repertor. Foror. Aragon. in v. *Diffidamentum: Verbum, Burgenses, ibi positum, significat, cives: unde in Francia cives appellantur burgenses.* Ordericus Vitalis lib. 6. p. 605. *Baldricus filius Nicolai ad Deppam dedit unum Burgensem, & Radulfus Anseredi filius unum Hospitem.* Diversi etiam à Rusticis. Idem Ordericus lib. 12. p. 872. *Milites autem & comprovinciales, tam rustici, quàm burgenses.* Constitut. Siculæ lib. 1. tit. 9. *Si Comes fuerit, 5. uncias, si Baro 4. si Miles simplex 3. si Burgensis 2. si Rusticus fuerit, unam unciam fisco nostro componat.* Erant igitur in commercio perinde ac hospites. Vetus Charta apud eundem Ordericum lib. 5. *Unum Burgensem in Britollio do, &c.* Adde lib. 6. p. 605. Guillelmus Benedicti in cap. Rainut. in Verb. & uxor. nom. Adelas. dec. 2. n. 299. *Burgenses dictos ait à bonis burgensibus, id est, franchis & liberis, quæ habent, & de quibus vivunt, & statum suum conservant.* Unde ex illius sententia, *soli illi propriè dicuntur Burgenses, quorum bona sunt allodialia nemini subjecta.* Alii verò censent *Burgenses* efficere armatorum genus quoddam, Militibus inferius, ut videre est in Constit. Sicul. loco laudato: unde in veteribus Chartis *Milites* & *Burgenses* semper conjunguntur. Quomodo verò apud nostros Burgenses fierent, vide apud Thomasserium in Consue-

tudin. Bituricensibus pag. 249. 274.

Burgensis Regis, qui licèt in alterius domini jurisdictione maneat, ab illa tamen eximitur, & jurisdictioni Regiæ tantùm subest, nisi dominus juribus regiis gaudeat, ut est in Consuetud. Trecensi art. 2. & Senonensi art. 141. 142. 143. Leges Burgor. Scot. cap. 2. *Quicunque factus fuerit de novo Burgensis Do. Regis, primò jurare debet fidelitatem Do. Regi, & Baillivis suis, & communitati illius Burgi, in quo factus novus Burgensis.* Cap. 53. *Nullus potest esse Burgensis Do. Regis de aliqua terra, nisi faciat servitium Do. Regi, quantum pertinet ad unam particatam terræ.* Vide & perlege has Scoticorum Burgorum Leges, in quibus quidquid ad Burgenses pertinet, describitur. *Bourgeois fieffez du Roy,* in Consuetud. Meledun. Quomodo verò apud nostros Burgesia regia acquireretur, docet præter Consuetudines municipales, Statutum Philippi Pulcri pro ordinatione Regni an. 1302. cap. 52. 53. & seqq. apud Pithœum in Consuetud. Trecensem pag. 483. Adde Stephanum Paschasium in Disquisition. Francicis lib. 4. c. 7.

Burgenses franci & abonnati, in Consuet. Castelletensi in Biturigib. art. 26. 28. & in aliis Consuetud. *Francs bourgeois, grands bourgeois, & petits bourgeois,* in Consuet. locali *de Nançay* in Biturigib. art. 2. 3. 4. apud Thomasserium.

Burgensis, Moneta argentea minutior, in Gallia Philippo Pulcro regnante primùm cusa. Vetus Regestum Cameræ Comput. Paris. *Ad Candel.* 1310. *incœperunt Burgenses, & fuerunt ad Natale S. Mariæ.* Nangius in Chron. an. 1313. *Philippus Rex Franciæ circa festum B. Virginis monetam Burgensium quam fieri fecerat, & per biennium Parisiis cursum suum habuerat, quod aliàs in regno Franciæ fuerat inauditum, præsertim cùm justi pretii & ponderis æquitate cæteris paribus æquipolleret, &c.* Cusos etiam *Burgenses* Leodii docet Radulphus de Rivo in Vita Engilberti à Marka Episc. Leod. cap. 2. *Nam denarios, vulgò Burgenses dictos, valoris 2. solidorum mox cudit, qui non multis post annis 6. solidorum valorem superarunt.* Vide in V. *Moneta.*

BURGFRIDA, ex Germ. *Frid*, Pax burgi. Charta an. 1391. apud Hieron. Vignerium in Hist. Alsatiensi pag. 172. *Et doions nous Evesque de Mets, & Charles Duc de Loherenne dessusdits jureir une bourgfride ensemble en ladite forteresse,* (d'Alberstoft) *& doions donner l'un l'autre bonnes lettres de ladite bourgfride.*

BURGRAVIUS, *Burgi Comes*, ex Germanico *Burg*, burgum, castrum, & *grave*, Comes. Ita autem appellantur apud Germanos perpetui Castellani, Præfecti, sive Judices alicujus præsidii atque arcis; cujusmodi sunt Burgraviatus Norimbergensis, qui pertinet ad Electores & March. Brandeburgenses: Magdeburgensis qui est Saxoniæ Electoris: item Burgraviatus qui est in urbe Imperiali *Fridberg und Seisnhauffen*, certis nobilium familiis constitutus, & alii quorum meminit Goldastus tom. 1. Constitut. Imperial. pag. 27. Præfat. & in Recessibus Imperii. Speculum Saxonic. lib. 3. art. 52. §. 5. *Burggravius, id est, perpetuus Castellanus, Judex est Marchionis.* Wichbild Magdeb. art. 45. §. 4. *Si verò Castellanus seu Burggravius præsens esse non poterit,* art. 46. §. 2. Hos inter, *Principum* dignitatem obtinent Norinbergensis, Magdeburgensis, Zorbeckensis, & Misnensis. Vide eund. Goldastum tom. 1. pag. 371.

Burggraviatus, Præfectura, castellania, apud Willh. Hedam pag. 283. 1. Edit.

BURGHBOTE, Urbis, burgi, vel arcis restauratio, vox Saxonica composita ex Buꞃg, Burgum, & Boꞇa, emendatio, reparatio, restauratio. Præsertim verò Auxilium dicitur quod ex Consuetudine debetur ad restaurationem urbium, burgorum, castrorum, à cujus pensitatione nemo ferè immunis erat, ut est in Charta Ethelbaldi Regis Angl. apud Will. Malmesburiensem lib. 1. de Gest. Regum Angliæ. *Burgbota*, hac notione habetur in Legibus Kanuti Regis cap. 31. & 91. apud Bromptonum, & in Legibus Henrici I. cap. 10. 13. 66. Interdum hæc vox, & sæpe in Chartis, accipitur pro ipsa immunitate, seu *quietantia reparationis murorum civitatis vel burgi*, ut habet Fleta l. 1. c. 47. §. 21. Rastallus: *Burgbote, hoc est quietum esse de auxilio dando ad faciendum burgum, castrum, civitatem, vel muros prostrata.* Apud Leonem in Tacticis c. 20. §. 71. si castellum aliquod, aut porta, aut pons conficiendus sit, vel via aliqua sternenda, aut aliud quid publicum est extruendum, neque publicis ærarii expensis absolvi potest, unusquisque tum ex æquo huic operi inservire debet, nemoque hac re excusatur, neque amicitia, neque donis, &c.

BURGHBRECH, Burgi, domus, septi, vel alterius cujuspiam loci effractio: Buꞃg enim, buꞃgh, & buꞃh, linguâ Saxonicâ, oppidum, portam, domum, septum, præterea fidejussionem significant. Titulus capitis 36. Legum Aluredi Saxonicarum, est de Buꞃhbꞃyce, agitque Lex ipsa contra violatores pacis in urbe, in villa, in domo, &c. *Burghbreche*, in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 10. 12. *Borhbreche*, cap. 35. *Effractura*, apud IC. & *Infractio urbis* dicitur in Charta Communiæ Suessionensis an. 1181. *Omnia forisfacta, exceptis infractione urbis & veteri odio, 5. solidis emendabuntur castelli vel burgi infractura.* Libertates villæ de Graciaco in Biturigib. an. 1246. *Si verò aliquis eorum erga alium inimicitiam incurrerit, absque castelli vel burgi fractura & clamore Præposito non facto concordaverit, &c.* Charta Communiæ Meldensis an. 1179. *Infractio urbis 60. solidis emendabitur.* Charta Communiæ Belnensis an. 1203. apud Perardum: *Infractio castri 65. solidis emendabitur.* Charta Hugonis Decani Parisiens. an. 1214. in Tabular. Campan. *Super infractione villæ nostræ, & domus nostræ, & mercati de Roseto, &c.* Ita in Consuet. Lorriacensi apud Morinum in Hist. Vastinensi p. 172. & Gallandum lib. de Franco alodio p. 376. Interdum in Chartis, *Burgbrech, est quietum esse de transgressionibus factis in civitate, vel burgo, contra pacem.* Ita Rastallus.

BURGHENGLISH, seu *Borughenglish*, Rastallo, vetus est Consuetudo in Burgo veteri, in quo si pater relictis pluribus filiis decedat, secundogenitus ei solummodo succedit in terris & tenementis, quibus saisitus erat in burgo, cùm decessit, vi istius Consuetudinis; quam etiam locum habuisse in familia Hocstratana, auctor est Ludovicus Guicciardinus in Descr. Belgii. Ea autem Lex obtinet in Comitatu & urbe Nottinghamensi, ut habet Christophorus de S. Germano in Dialogo de Legibus Angliæ cap. 9.

BURGHERISTH. Domesdei tit. *Somerset.* Episcopus *Wentone. Tantone. Istæ consuetudines pertinent ad Tantone. Burgheristh, latrones, pacis infractio, &c.* Charta Edmundi Regis an. 944. apud Willelmum Malmesb. lib. 2. de Gestis Regum Angl. *Concedo Ecclesiæ S. Mariæ —— jura, consuetudines, & forefacturas omnium terrarum suarum, id est, burhgeritha, & hundred setena, athas, & ordelas, &c.* Somnerus emendandum censet, reponendumque *burgbrich*, nec abhorret Spelmannus à vocis significatione.

BURGHWARE, Civis, burgensis, in Charta Willelmi Nothi apud Spelmannum, quasi *Burgi vir*: Waꞃe enim Saxonibus est *vir.*

BURGHALPANI, *Borghalpenny.* Vide *Bordhalpeni.*

BURGHARD, *Burghyard.* Vetus Charta apud Somnerum in Tract. de *Gavelkind* pag. 22. *In borga de Vadeherst sunt 15. virgatæ, dimid. & 1. ferling terræ nativæ, quarum quælibet debet claudere unam perticatam sepis circa curiam de Malling, & debet pro pollis* (f. pallis) *& claustura quam facere solebat ad Natalem B. Joannis Bapt. annuatim reddere 1. ob. quod dicitur Gavelrod & Burghard, &c.* Alia ibidem pag. 187. *Relaxaverunt tenentibus suis — cariagium, impletionem, & sparsionem fimorum, facturam cratis, & Burghyard.* Alia pag. 189. *Item pro clausura circa curiam, quæ di-*

citur *Burghyard*, 22. *denar. & obulum, & quadr.*

BURGIMAGISTER, Ædilis, Consul, qui burgo præest; German. *Burger meister.* Occurrit apud Cornelium *Zanffliet* in Hist. Leod. an. 1343. & alios passim.

BURGIMOTUS. Vide *Burgemotus.*

BURGLARIA. Vide *Burgaria.*

BURGONES, Papiæ, *Castra, vel caulæ.*

BURGUITAS. Charta Caroli Calvi Imp. apud Sammarthanos in Episcopis Vivariensibus num. 34. *Concedimus & confirmamus Abbatiam quæ vocatur Dozera, —— cum cellulis & pertinentiis suis, districtum quoque ex burguitate, & portum ex utraque parte, &c.*

BURGUS, *Burgum*, ita appellabant *crebra habitacula constituta*, ut est apud Orosium lib. 7. cap. 22. & Isidorum lib. 9. cap. 11. seu *domorum congregationem, quæ muro non clauditur*, ut est apud Luithprandum lib. 3. cap. 12. atque inde *Burgundiones* appellatos iidem scribunt, populos scilicet qui ripas Rheni insederunt, & postmodum in interiora Galliarum penetrarunt: de quibus præter cæteros Scriptores qui horum meminere, sic scripsit auctor Vitæ S. Faronis Episc. Meld. cap. 8. *Olim à Romanis devicta est Germania, quæ post Scythiam inferiorem à Danubio inter Rhenum fluvium Oceanumque conclusa cingitur: in qua fuit constitutum quoddam genus per limites castrorum à Tiberio Cæsare pro officio militari. Ubicunque enim castra Romanorum custodiam militarem expectabant, hoc genus circa se per limites ordinabant, audebantque illi animas atque corpora sua credere, curasque securitatis cum die nocteque partiri, atque in gentem coaluit magnam, & ex locis nomen sumpsit, quia pro limitibus crebra habitacula constituta Burgos vulgò vocant: unde sunt Burgundiones vulgò dicti, facto nomine à nomine burgi. Hi præterea rebelles Romanis effecti, plusquam octoginta millia armatorum ripæ Rheni fluminis insederunt, & nomen gentis obtinuerunt.*

At Vegetio lib. 4. c. 10. *Burgus*, est *Castellum parvulum.* Et in Glossis πύργος est *Turris, Burgus.* Unde Casaubonus ad Strabonem, cui concinit Sirmondus ad Sidonium, existimat vocis istius originem petendam à Græcis, imò à Macedonibus & Thracibus, qui βύργον, pro πύργον dixerunt. Hanc tamen sententiam improbat Cluverius, contenditque vocem esse puram putam Gallorum ac Theutonum, penes quos *Burgus* semper fuit domorum complurium congregatio, etsi apud Latinos pro turre, vel turrito propugnaculo in limitibus constituto, *burgos* dici præterea constet ex leg. 11. Cod. de Offic. Præf. Præt. Afr. Sed hæc ita concilianda existimo, ut *Burgos* Latini, vel etiam Galli ac Germani primitus appellarint domorum congregationes, cujusmodi majores *villas*, & vicos hodie appellamus; atque adeo non tam Græcorum, quàm Gallorum & Theutonum vocem esse: postmodum verò extructis ad *Burgos* militum Germanorum, qui per limites Rheni & Imperii Romani, dispositi fuerant, ad illorum custodiam turribus & præsidiis, iis etiam *Burgorum* appellationem inditam. Id omnino firmant oppidorum plurium terminationes in *Burg*; quod quidem nominis attributum, non ipsis domorum congregationibus, sed castris & castellis quæ in burgis extructa sunt. Exemplum præbet Freherus in Orig. Palat. cap. 7. in *Lobodo*, seu *Loboduna*, civitate, quæ postmodum *Lobdenburg* dicta est, quasi burgum & præsidium ipsius pagi. Sic *Batenburg*, Batavorum castrum, & ita de cæteris quæ hanc terminationem habent. Cùm verò *Burgus*, vel *Burgum*, nudè ponitur, tunc non ipsum castrum ac prædium, sed villam, quæ castro subjacet, appellarunt nostri. Conradus de Fabaria de Casibus S. Galli c. 14. p. 142. *Quo levius castrum potuisset obtinere cum burgo Wille.* Hovedenus: *Erant quidem infra Vernolium tres burgi præter castellum, &c.*

Burgum, inquit Cowellus, *est oppidum omni civitate inferius, quod per Chartam Regis fit corpus politicum, & jurisdictionem talem qualem infra suos limites exercet.*

Burcus, pro burgus. Villelmus Brito lib. 2. Phil. de Corbeia:

> *Opposuit medium flumen natura fluentum,*
> *Qui burcum vallo disterminat exteriori.*
> *Hic obstat Comiti, ne vires transferat ultra,*
> *Tam bona ne pereat sub eodem villa furore, &c.*

Infrà:

> *Ut magnum turmis cingentibus undique Burcum*
> *Impiger obsideat.*

Idem lib. 7.

> *Tam clarum Burcum, tam clara mœnia vidit.*

Burgarii, qui *Custodes Burgorum* dicuntur in l. 2. de His qui condit. propr. quorum certa corpora erant, ejusmodi Burgorum custodiæ addicta. Vide hanc legem, & tit. *de Burgariis* in Cod. Th.

Burgum, Pars navis. Vide *Platus.*

BURGWARDUS, *Burgwardium*, quibusdam, Castellania, Burgi territorium, ager, dicitur: ex Teutonico *Burg*, Burgum, & *Ward*, custodia. Sed ex locis, quos hîc describimus, *villa* dicitur & *munitio*, scilicet quæ *Burgis* adjacet, & quæ inde nostris *Boulvard*, pro *Bourgward* vocatur, unde & ipsi oppido, & agro circumjacenti nomen postea attributum. Nam quod Salmasius vocem à βῶλος, *cespes*, deducit, nihili est. Charta Ottonis M. Imp. an. 965. pro Ecclesia Magdeburg. apud Meibomium: *Munitionem etiam, vel Burgwardium urbis Spuitineburg in pago Nudhice sitæ, cum omnibus pertinentiis, taleque prædium quale Huodo in beneficio habet in pago, &c.* Historia erectionis Archiepiscopatus Magdeburgensis per Joannem PP. in Concilio Ravennat. *Cum omnibus pertinentiis & villis, quas Burgwart vocant.* Ditmarus lib. 6. p. 59. *Merseburgense burgwardum.* Lib. 6. p. 72. *Insuper Zurbizi Burgwardum, quem antecessores sui in beneficium possederunt, sibi vendicavit.* Lib. 7. p. 97. *Ut parochiam in Orientali parte Mildæ fluminis jacentem, id est, in Burgwardis Bichni & Wtein Eilbardo concederem.* Infrà: *Ekkiardus — in Burgwardo suimet Rochelizi dicto 2. munitiones ad capiendas ibidem feras — parat.*

BURHMANNUS, idem quod *Burgensis*, Civis: vox ex Saxon. Buրh, urbs, oppidum, & man, homo, efficta, in Legibus Ethelredi Regis §. 23.

BURIA. Vide *Bura.*

BURICA. Lex Alaman. tit. 97. *Si quis buricas in silvis tam porcorum quàm pecorum, incenderit, 12. sol. componat.* Stabulum fortè, inquit Spelmannus, vel casula ex ramis confecta, quod Angli *Boure* dicunt, à Saxonico Buրc, & Buր, i. cubiculum conclave.

BURICUS, *Burricus*, Gall. *Bourique.* Gloss. Lat. Gr. *Mannus*, βουρίχος. Isid. Gloss. *Mannus, Buricus.* Glossæ antiquæ MSS. *Mannus; equus brevior, quem vulgo brunicum vocant.* Papias MS. *Burides, Animalia, Manni.* Editus habet *Burrides*, fortè leg. *Burici.* Porphyrion in libr. Epod. Horatii: *Mannos equos, vulgò Burrichos appellant.* Paulinus Epistola 10. p. 128. *Macro & viliore asellis burico sedentem.* Hieron. in Eccles. cap. 10. *Dignitate perflati vias publicas manibus* (i. mannis) *terant, quos vulgò Buricos appellant.* Petrus Damiani lib. 7. Epist. 5. *Is cui insidebas, non dicam, equus, sed potiùs burdo, vel buricus, &c.* Vide Vegetium lib. 4. Art. veterin. c. 2. Salmasius ad Vopiscum à πυῤῥίχος, deducit, quæ vox Græcis idem est quod πυῤῥός, *rufus*: sic enim omnes equos breviores à colore appellasse Latinos ævi inferioris ait, etsi alterius coloris essent, idque abusivè. Adde Octavium Ferrarium in Originib. linguæ Italicæ v. *Borra.*

Burichale, Βουριχάλιον, in Chron. Alex. p. 718. V. Meursii Gloss.

BURINA, Seditio, propriè *Mesleia.* Charta Henrici Imp. an. 932. apud Miræum in Cod. Don. piar. c. 30. & Barthol. Fizenium in Hist. Leodiensi p. 213. *Et in his locis — concedimus & confirmamus eis bannum & justitiam, impetum & burinam, ictum & sanguinem, &c.* Alia apud eundem Miræum cap. 85. *In his locis possidet*

Ecclesia bannum & justitiam, impetum & burinam. Charta Samsonis Archiepiscopi Remensis pro Cisoniensibus: *Si fortè latro captus fuerit, sive aliqua burina facta fuerit, aliquid justitiæ exercebit, sed tamen latro dimitti non debet, — nisi Advocatus vel familia ejus rescierit.* Charta Henrici Imp. an. 1107. apud Chapeavillum to. 2. p. 55. *In seditionibus, quas vulgò Stuer & Burinne dicimus, judicandis.* Ex his emendanda Charta seu Epistola Fulcardi Abbatis Lobiensis, in Chr. Lobiensi p. 602. *In placitis, præter Burinam & testeiam, non debet habere Advocatus nisi 3. denarios.* Perperam enim editum *bincinam*.

BURINDIS, *Sustentaculum*, in Glossis MSS.

BURINGI. Charta Caroli Crassi Imp. apud Goldastum to. 1. Constit. Imper. pag. 208. *Præcipimus ut singuli Buringi 10. cum 12. funibus de canapo solidos dominis suis impendant, & insuper somarium cum capistro concedant.* In quam Constitutionem Freherus, *Buringos* esse putat colonos, qui justa prædia & villas, curtes integras & instructas exercent, non possessiones, quas Justinianus *fœneas* vocat, quos à colendo & ædificando *Bauren* Germani dicunt. Vide *Burs*.

BURIRE. Formulæ solennes c. 125. *Quòd hominem suum — in via malo ordine adsalisset, & ipsum ibidem interfecisset, vel occidisset, vel rauba sua, caballos, aurum & argentum, & drapalia exinde tulisset, vel deportasset, vel leodem contra legem ibi burisset.* Ubi Spelmannus *leodem burire*, vassallum sepelire, à Saxonico, byrian, sepelire, interpretatur. At Wendelinus in Gloss. V. *Leode, burisset*, vertit *abstulisset*. *Leodem* verò pro bonis universis intelligit, seu potiùs pro compositione homicidii. Apud Papiam lego: *Burrit, vox belluæ*.

BURJURATUS. Tabularium S. Dionysii in Francia ex Bibl. Thuana: *Ebroinus & uxor sua Agnes, de cujus hæreditate feudus Buticulariæ erat, dederunt in eleemosynam B. Dionysio, vinum, panem, porros, pisa, lardum, claratum, burjuratum, telonum, festa principalia, & mediocria festa. Testes Milites Odo de Malboisson, &c.*

BURLARE. Vetus Charta apud Columbum in Manuasca lib. 1. n. 43. *Prohibetur burlare nisi in Burlaria antiqua, videlicet à portali superiore ad portale clausum.* Hispanis *Burlar*, est jocari, ludere, Vasconibus *Burlaze*, Occitanis *Bourlos*, ludus, jocus, illusio. Est igitur *Burlaria* locus in urbe vel extra urbem, in quo ludere solent incolæ. In Pacto Tongrensi an. 1403. in Magno Recordo Leodiensi p. 38. *Burlatores*, (*Bourleurs*) ganeonibus accensentur: *Sodoiers, manecheurs, ou bourleurs.* Adde p. 225. Vide *Bohordare*, *Campus Martius*, & Octavium Ferrarium in Origin. linguæ Italicæ in hac voce.

BURLAWA, Lex rusticorum, seu de re rustica, à Bur, rusticus, & Lap, lex. Regiam Majestam lib. 4. cap. 39. §. 8. *Cætera omnia & singula quæ currunt in Curiis dominorum, secundùm auxilium & favorem terminantur: exceptis legibus de Burlawis, quæ per consensum vicinorum erunt.* Ubi Skeneus: *Apud Germanos Baur rusticum significat Lauch, vel Law, Lex: hinc Burlaw Rusticorum Leges, de re rustica latæ. Nos hodie Bir law Courtis, & Bir lawmen dicimus.*

BURRA, Tomentum, Gall. *Bourre*. Glossæ Biblicæ MSS. *Stipula, stypa, i. escaro. Stupa lini, burra lanæ purgamentum est.* Vide *Burda*, & Octavium Ferrarium in Origin. linguæ Italicæ in *Borra*.

BURRENE. Charta Heccardi Comitis Augustodunensis ex Tabul. Persiacensi in Burgundia: *Cum spondale, & tapete 1. & Burrene meliore 1. cum fasciunculo, &c.*

BURS, iidem qui *Buringi*, Coloni. Agardus: *Burs, i. colonus.* Ita fortè dicti à *Buris, i.* Aratrum, vel *Curvatura aratri*, ut est apud Papiam. Idem mox: *Buris, dicta quasi Bos paris in similitudine caudæ bovis, i. ea pars aratri quâ inflexa stiva stimoni adjungitur.* Gloss. Lat. Gr. *Buris, γυμὸς ἀρότρου. Baur*, & *bauren*, Germanis, est colonus, rusticus: cui scilicet *Buridis* cura est, quem *buristam* vocat Olla patella: *Mango, viticola, Burista, subulcus, agaso.* Domesdei: *Sunt 4. hidæ quæ pertinent huic manerio, ubi tempore Regis Edwardi erant 8. burs, id est, Coliberti cum 4. carucis.*

Buri, in eodem Domesdei; in Monastico Anglic. to. 3. p. 183. *In Uptune sunt 7. hidæ geldabiles. In dominio sunt duæ carucatæ, 18. villani, & 11. Bordarii, & 2. Buri, & Presbyter.* Infrà: *In dominio sunt 3. carucatæ, & 23. Villani, & 3. Bordarii, & 6. Buri, cum 28. carucatis.* Vide *Buringi*.

BURSA, Crumena, Gall. *Bourse*, Ital. *Borsa*, ex Græco Βύρσα, *corium*, quòd ex corio confecta sit. Jo. de Janua: *Bursa, Marsupium, dicitur à Bursa, quod est corium bovis, quia de corio fiat.* Hinc *Bursella, parva Bursa. Bursare, Bursas facere, vel in Bursam reponere, Imbursare.* Jo. de Garlandia in Synonymis:

Marsupium, Bursa, forulus, loculusque, crumena.

S. Audoënus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 12. *Habebat quoque zonas ex auro comptas, necnon & bursas eleganter gemmatas.* Ordericus Vitalis lib. 9. *Rogerius Cognomento Bursa, id est, Crumena.* Guill. de Podio Laurentii cap. 21. *Quo dicto reposuit litteras in bursa diligenter.* Christianus Archiep. Moguntin. in Chr. *Dispersi sunt lapides sanctuarii, non quidem in capita platearum, sed in bursas furantium.* Alanus de Insulis lib. 7. Anticlaudiani c. 7.

Nec bursam satiat nummis, &c.

Utuntur præterea Petrus Blesensis Epist. 17. 74. Ebrardus Bethun. lib. contra Valdens. c. 20. Thwroczius, &c.

Bursa Papalis. Cencius Camerarius de inauguratione Celestini III. PP. *Cingitur ab eodem Priore* (Basilicæ S. Laurentii) *zonâ rubeâ de serico, in qua dependet Bursa purpurea, in qua sunt duodecim sigilla pretiosorum lapidum, & muscus.* Mox: *In zona notatur continentia castitatis, in Bursa gazophylacium quo pauperes Christi nutriantur & viduæ: in duodecim sigillis, duodecim Apostolorum potestas designatur: muscus includitur ad percipiendum odorem, ut ait Apostolus, Christi bonus odor sumus Deo.*

Bursa, Arca, ταμεῖον, Gazophylacium, sed propriè ad certos usus. Compotus Baillivorum Franciæ an. 1285. *Expensæ: Pro Bursis Scholarum Regis, qui fuerunt de Curia — pro Bursis baptizatorum — pro Bursis Beghinarum.* In his namque *Bursis*, seu Arcis reponebantur quæ ad Scholasticorum, verbi gratia, seu Baptizatorum, &c. alimoniam spectabant, & quæ in eum usum à viris piis erant legata.

Bursarii, dicti quibus ex ejusmodi *Bursis* stipendia præstantur: quæ vox etiamnum obtinet in Academiarum publicarum Scholasticis, quibus ob rei domesticæ penuriam certa quædam stipendia exsolvuntur ex arca ad id destinata, ad peragendos studiorum cursus. Vide Nomasticon Cisterciense p. 645.

Revocationem per bursam, vocant Jura & Consuetudines Normanniæ c. 118. jus quod proximiori consanguineo competit tenementum seu feodum à consanguineo, extraneo, venditum, pretio convento numerato, intra annum à venditione, sibi revocare & asserere. Practicis nostris *Clameur de bourse*.

Bursarius, Officium Monasticum, penes quem est *Bursa*, seu pecunia Monasterii. Monastic. Anglic. to. 1. pag. 184.

John Tortoun quintus Bursarius officiatus.

BURTHUM, *Rufum & nigrum*, Papiæ. Sed legendum *Burrum*.

BURUM. Charta Eustachii *de Fiennes*, in Chron. Andrensi p. 396. sic clauditur: *Actum an. 1117. supermotam meam in buro meo.*

BURUS. Vide *Burs*.

BUSCA, Ligni seu arboris stipes, caudex focarius, Gall. *Busche*, vox efficta ex *boscus*. Inquisitiones de forisfacturis forestar. c. 26. *Inquiratur de extractoribus vel venditoribus buscæ, maëremii, & carbonis de foresta.* Charta

Regis Ricardi I. in Monastico Angl. to. 1. p. 527. *Concedimus* — 2. *carretas errantes singulis diebus in bosco de Scotorum, ad deferendum buscam ad opus eorum.* Adde Fletam lib. 2. c. 10. 16. c. 41. §. 9. 19. *Le Roman de Florimond MS.*

Maintefois petite coignie
Abat de busche grant carchie.

Jus buscæ, nostris *droit de busche*, quod certis regiæ domus Officialibus seu commensalibus competit. Statutum an. 1317. Lorriaci datum pro Hospitio Regis Ludovici Magni: *Item le Roi aura trois Chambellans, c'est assavoir Mons. Adam Heron, Mons. Robert de Bonnes mares, & le Borgne de Ceris, — & auront livroison de busche, & un moulle pour tout.* In Regesto Cameræ Comput. Paris. signato B. fol. 1. legitur quòd anno 1347. *present Mess. Guillaume Flote Chancelier de France, fut disputé des droits de busche, accordez par le Roy aux Officiers; & fut dit que ce n'estoient droits d'Office, mais donnez à volonté.* Vide *Boscus*, & Octav. Ferrarium in Orig. linguæ Italicæ in *Buscare*.

BUSCARLA, *Butsecarla.* Domesdei tit. Wiltsh. Wilton. *Quando Rex ibat in expeditionem, vel terrâ vel mari, habebat de hoc manerio aut 20. sol. ad pascendos suos Buzecarl, aut unum hominem ducebat secum pro honore 5. hidarum.* Annales Waverleienses: *Edwinus Consul venit cum exercitu per terram, & fugavit eum, & Bucelarci eum refutarunt. Ipse verò iniit Scotiam cum 12. puppibus.* Radulfus de Diceto an. 1051. *Allectis sibi in auxilium Butsecarlis, qui portus nauticos custodire debebant.* Roger. Hoved. an. 1052. p. 442. *Omnes Buthsecarlas de Hastinga, & ubique circa ripas maris, aliosque nonnullos in auxilium sui allexit.* Mox: *Et Buthsecarlas omnes quos obvios invenerant sibi in adjutorium legentes.* An. 1064. *Danicos Huscarlas, &c.* An. 1066. p. 448. *Tostius, de Butsecarlis quosdam volentes, & quosdam nolentes secum assumens recessit.* Idem p. 449. *Alderdus Episcopus —— & iidem Comites cum civibus Londoniensibus & Buthsecarlis Clitonem Edgarum —— in Regem levare voluere.* An. 1071. p. 454. *Rex cum Buthsecarlis in Orientali plaga insulæ omnem illis exitum obstruxit.* An. 1101. p. 468. *Robertus Comes Norman. — naves coadunavit: quibus Rex Henricus cognitis, Buzsecarlis præcepit mare custodire.* Infrà: *Quosdam de Regis Buzsecarlis adeo rerum diversarum promissionibus fregit, ut fidelitate, quam Regi debebant, postposita, ad se confugerent, & sibi ad Angliam duces existerent.* Bromptonus hanc historiam enarrans p. 998. *Præcepit Marinariis portuum mare curâ diligentissimâ custodire.* His porrò similia habent Simeon Dunelmensis p. 186. 193. 226. & Florentius Wigorniensis pag. 628. 633. 634.

Ex prædictis colligimus, *Buscarlas*, & *Buthsecarlas*, videri dictos *Marinarios*; vox planè composita, cujus pars posterior Caꞃla, aut caꞃluꞅ, à ceoꞃl venit, id est, mas, masculus, vir, seu, ut vult Spelmannus, minister; prior à buꞅꞅa, navigii specie, de qua infrà; ita ut *Butsecarlæ* dicti fuerint quasi navium ministri. Ita Spelmannus & Somnerus augurantur.

BUSCIA. Vide *Bussa*.

BUSCHERO, *Buscus.* Vide *Boscus*.

BUSHELES. Vide *Butta*.

BUSIO, Percnopterus, Aquilæ species timidior, vel ineptior, nostris *Buse*, quo nomine lentioris, vel nullius mentis homines vulgò appellamus. Vetus Charta apud Perardum in Burgundicis pag. 201. *Beraldus, quem cognominabant Busionem, & quem revera Busionem esse constaret.*

BUSIUS, Color, Saxonicè dictus ᵹealu, in Gloss. Ælfrici i. helvus, gilvus. Inde fortè dicti *Busi*, populi, de quibus Adam Bremensis cap. 228. ubi de insulis Balthici maris: *Ibi sunt homines pallidi virides & macrobii, id est, longi, quos Busos appellant*, à vultus nempe colore. Papiæ, *Busi*, appellantur *Pingues, obesi*.

BUSNACHIA. Andreas Monachus Fontebraldensis de morte B. Roberti Arbrissellі pag. 39. de eodem Roberto qui in Fonte Evraldi sepeliri cupiebat: *Cui cùm Andreas fidelis collega ejus diceret, Pulcher magister, quid est quod dicis? si sentis hìc finem esse, saltem fac quod tuum est; impera corpus tuum post obitum ad Fontem Euvraldi portari. Ille respondit: Et quare meum cadaver hinc portaretur? nam per omnes busnachias (ut verbis illius utar) ablatum esset à vobis.*

BUSONES. Bracton lib. 3. tract. 2. cap. 1. num. 1. *Justitiarii, vocatis ad se 4. vel 6. vel pluribus de majoribus Comitatus, qui dicuntur Busones Comitatus, & ad quorum nutum dependent vota aliorum, &c.* Ubi Spelmannus monet desiderari in suo MS. hæc verba, *qui Busones Comitatus dicuntur.* Quid si *Barones* legatur?

BUSSA, *Buza, Bucca, Bucia, Burcia*, Navigii genus grandioris, à similitudine pyxidis, quæ Anglis *Busse* dicitur, appellatum, inquit Spelmannus: pandum alvo, & obtusum prora; seu potiùs quòd dolii vinarii formam referret: quod Græci recentiores βυτζον & βύτζιον vocant, ut alibi docemus. Variè autem ejusmodi navigii nomen scriptum occurrit apud Scriptores: nam promiscuè *Bussa, Buza, Bucca, Bucia, Buccia, Bucea, Buscia*, & *Burcia* dicitur. Ac primùm

Bussa, quæ propria navigii ejusmodi videtur appellatio. Vetus Scriptor apud Spelmannum: 13. *naves pergrandes, quas vocant Bussas, triplici velorum expansione velificantes.* Philippus *Mouskes* in Philippo Augusto:

Al vent k'il n'orent pas estroit,
Fit singler à la mue droit,
Galies & Barges & nés,
Esneques & Dromons fiers,
Roges, & Busses, & Vissiers,
Avoec quanque il fit mestiers.

Le Roman d'Alexandre MS.

Nefs & Dromons, Buses & Barges.

Buza. Albertus Aquensis lib. 9. cap. 9. *Rex ab Assur exiens, navem, quæ dicitur Buza, ascendit.* Occurrit etiam apud Nicolaum Trivettum in Chron. an. 1191.

Bucca. Radulfus de Diceto: *Ricardus Rex Anglorum habens in comitatu suo 13. magnas naves, quas Buccas vocant, triplici velorum expansione, dum æquora sulcarent, notabiles, habens centum alias naves onerarias — se vento commisit.* Joan. Brompton. an. 1189. *Ad urbem Messanam —— cum Buccis multis, & aliis magnis navibus & galeis —— venit.* Utitur præterea Matth. Paris pag. 112. 107.

Bacia. Brompton pag. 1197. *Tres autem Baciæ de navigio suo —— ad insulam de Cypro venientes —— perierunt.* Infrà: *Quandam magnam Baciam multis paganis onustam —— conspexit.*

Buccia, apud eundem pag. 1174.

Bucea. Radulfus de Diceto: *Ascendit Rex Ricardus navim cum exercitu suo, cum 156. navibus, & Buceis 24. & galeis 29.*

Buscia. Brompton in Ricardo I. *Anno eodem applicuerunt ibi naves & Busciæ, plusquam quingentæ.*

Butz, apud Petrum de Vineis lib. 5. Epist. 78.

Burcia. Rogerus Hoved. in Ricardo I. pag. 661. *Applicuerunt ibi naves & Burciæ plusquam quingentæ, exceptis galeis & cursoriis, &c.* Infrà pag. 667. *Conduxit 10. Burcias magnas, & 20. galeas bene armatas.* Idem pag. 673. *Venit Messanam in Sicilia cum Burciis magnis.* Italis *Burchio*, dicitur navis onerariæ minoris species, vehendis lignis & id genus mercibus, qua vox utitur Dantes in Infer. 17. Vide *Butta, Buttis*.

BUSSELLUS. Vide *Butta*.

BUSTA. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 473. *Ex dono Alexandri — unam carectatam Bustæ singulis septimanis in bosco de Cowon.* Fleta lib. 2. c. 7. §. 1. *Parata sibi debent esse quæcunque pro corpore suo fuerint necessaria, videlicet cibus, potus, busta, & candela.* Idem videtur quod *Busca*, caudex, stipes focarius. Vide in hac voce.

BUSTARE

BUSTARE, Humo condere. Versus antiqui apud Bruschium:

Annis decursis octingentis octogintaque tribus,
Busto in hoc bustarii felicem bustarunt Hildegardim,
Quæ variis claret signis, &c.

BUSTIA, *Bustula.* Vide *Buxis.*

BUSTUM. Charta Stephaniæ uxoris Garciæ Regis Aragon. apud Anton. de *Yepez* in Chron. Ord. S. Benedicti tom. 6. *Dono illum unum bustum de meas vacas ad sanctam Columbam, & illo alio busto alias medias ad illa Eleemosynaria de Najara pro pauperibus, &c.*

BUSUS, *Pinguis, obesus.* Papias. Vide *Busius.*

BUTA, *Butina, Buticula, Buticularius, &c.* Vide in *Butta.*

BUTANEUM, *Quidam liber Fysicæ, qui & Herbarium dicitur, quia ibi herbæ notentur.* Ugutio, qui Græcè Βοτανικὸν expressit.

BUTAR. Ugutio: *Buranitum, dicitur genus vasis quod Butar dicitur.* Vide *Butta.*

BUTARE, Ital. *Buttare*; Aliquem ad terram projicere. Charta an. 1345. *Si aliquis assaltum — fecerit sine armis, vel ipsum butaverit, solvat pœnæ nomine, &c.* Galli etiam *Bouter* dicunt, pro pulsare: *Bouter à terre*, ad terram dejicere. *Bouter*, Picardi pro *ponere* usurpant. Fallitur porrò Meursius qui βουτίζειν Græcos recentiores pro *Butare*, seu ad terram dejicere, usurpasse dixit. Nam βουτίζειν, *immergere* sonat, ut docet Simon Portius, id est, εἰς βοῦτιν, seu in dolium injicere. Vide Octav. Ferrarium in Orig. Ital. V. *Buttare.*

BUTEO, *Juvenis*, Ugutioni. Alibi: *Lecator, Ardelio, Gulo, Elluo, Epulo, Ambro, Lurco, Buteo, Ganeo, &c.*

BUTHSECARLA. Vide *Buscarla.*

BUTICA. Vide *Bausia.*

BUTICA. Vide *Butta.*

BUTICUM. Hariulfus lib. 2. Chronici Centulens. cap. 7. *Cùm ergo columnæ in butico erigerentur, &c.* Infrà, ubi de Ecclesia: *Turris ergo Orientalis cum cancello & butico sancto Richario dicata est, & turris Occidentalis in honore S. Salvatoris specialiter est dicata.* Ubi *Buticum* ædis sacræ pars videtur: at quæ, incertum.

BUTINA. Lex Ripuariorum tit. 60. §. 4. *Si ibidem infra terminationem aliqua indicia sua arte, vel butinæ aut mutili facta extiterint, ad sacramentum non admittatur, sed in præsente cum legis beneficio cogatur restituere.* Codices alii habent, *bucinas, bucina,* & *bucinæ.* Vide *Bonna*, & *Buttis.*

BUTIROSITAS *lactis*, apud Jacobum de Dondis in Aggregationibus virtutum medicinarum, &c.

BUTOR, *Butorius*, Ardea stellaris, nostris *Butor*, Anglis *Buteor.* Will. Thorn pag. 2010. *De Perdicibus, Mallardis, Butoris, Alaudis, &c. Butorius*, Alberto Magno lib. 23. de Animalib. cap. 10. Thuanus: *Inter Accipitres, qui* Τεώργας & κεάπσος τῶν ἱεράκων *Aristoteli est, is Plinio Buteo dicitur: unde palam est injuriam maximam fieri maximo & nobilissimo Accipitri ab iis qui Buteonem interpretantur Buzart.* Vide Nicolaum Uptonum lib. 4. de Militari officio pag. 183.

BUTRISTA, *Butro.* Vide *Butta.*

BUTTA. Guillelmus de *Baldenzeel* in Hodœporico: *Hoc brachium vulgariter Butta Constantinopolitana dicitur, eò quòd super ipsum in littore Europæ egregia civitas Constantinopolis situata sit.* Sed ibi videtur legendum *Bucca*, seu fretum Hellespontiacum, & Bosporus, quem etiamnum Turci *Bogasin* appellant, voce, ut videtur, à *Bucca* efformata: etsi *butta Constantinop.* appellari potuerit, quo sensu *buttam* appellamus quod prominet: nam Constantinopolis in collibus exstructa in mare procurrit. Vide in *Buccaavia.*

BUTTA *terræ.* Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 453. *De quater viginti selionibus, & 12. buttis terræ, & de grano unius acræ.* Tom. 3. pag. 49. *Quasdam buttas terræ, quas Hunyth vidua de Hope aliquando tenuit.* Vide *Butus.*

BUTTA, *Buttis, Buta, Buza, &c.* Cupa, dolium, vas vinarium, lagena major, nostris *Bous.*

Butta, in veteri Instrumento apud Cujacium lib. 9. Observ. cap. 26. ubi inter cætera mobilia recensentur *Buttæ & Butticellæ granariæ.* Danis, auctore Pontano, *butte*, est *Cupa.* Vide Ceremon. Roman. lib. 1. sect. 2.

Buttis. Gloss. Lat. Græc. *Vagna, seu cuppa*, βοῦτις μεγάλη ἐν ᾗ πίνες γαῦλον καλοῦσιν. Gloss. Græc. Lat. βοῦτις, *cupa.* βουτίον, *cupella.* βούτζιν, apud Pachymerem lib. 11. cap. 14. βουτζίον, apud Nicetam in Alexio Ang. lib. 3. num. 1. & Joannem Cananum de Bello Constantinop. pag. 196. βουτίον, in Chronico Alexandr. pag. 642. & apud Leonem in Tactic. cap. 15. §. 75. 76. Simon Portius: βοῦζι, πίθος, πυξίς. *Botte*, Italis; *Bote*, Hispanis. Chartula plenariæ securitatis scripta sub Justiniano, apud Brisson. lib. 6. Formul. *Ferro fracto libras 12. butte de cito valente semisse uno, butte minore valente siliquas duas, &c.* Marculfus in formula Parabolæ: *Lege, & perlecta in pectore repone: sin autem non vis, in butte reconde.* Id est, in pyxide. Joannes Episcop. Laudensis in Vita S. Petri Damiani Card. num. 22. *Aliquando vir Dei Buttem vini repositum apud quandam suam capellam habuerat.* Petrus de Crescentiis lib. 4. de Agricult. cap. 35. *Ne aliqua transmutatio fiat circa fecem, gignentes cenopes, vel fangum album, quem facit subtus butem.* Historia Belli sacri MS. *Et si portoient tiere en paniers & en bous.* Raimundus Montanerius in Chron. Reg. Aragon. cap. 227. *E ordonne per tots los carres mijes botes de vi be temprat ab vernigats, &c.* Adde cap. 238. Fallitur porrò Cobarruvias, qui *Botecarios*, seu *apothecarios*, à *Bote*, denominatos putat, quòd in *Buttis* seu vasis unguenta sua asservent.

Buta, vel *Butus.* Computum Thesauri an. 1312. *Scancionarius pro butis, boutellis, cadis, flasconibus, &c.* Gloss. Lat. Græc. *Antelabra*, χεῖλη σκευῶν, ὡς καὶ βύτων.

Butica, idem quod *Buta.* Papias: *Obba, vasis genus, Butica.* Capitulare de Villis cap. 62. *Quid de buticis & cofinis, id est, scriniis, &c.*

Butticus. Papias: *Cantharus, vas quoddam cum annis,* (leg. *ansis*, ut in MS.) *Græcum est, ut quidam dicunt: vulgo butticus dicitur.* Ita in MS. pro *butribus.*

Buticella. Charta plenariæ securitatis scripta sub Justiniano, apud Brisson. lib. 6. Formul. *Buticella granaria una valente siliqua una asprionis, &c.*

Buticula, diminut. à *Buta, Butta*, nostris *Bouteille*, Lagena. Capitulare de Villis cap. 3. *Non vervecem, non porcellum, non agnellum, nec aliam causam, nisi buticulas & ortum, poma, pullos, & ova.* Chronicon Fontanell. cap. 14. *Calices argenteos 3. Offertoria 2. Thuribulum argenteum 1. Buticulam argenteam 1. Fialas argenteas 2.* Hincmarus Remensis tom. 1. pag. 715. *Si plus de vino voluerit in butticula, vel canna, &c.* Anastasius in Greg. IV. PP. pag. 165. *Item murenam trifilem auream, quæ habet gemmas diversas albas numero 73. & buticulas 33.* Vetus Precaria: *Ad opus Canonicorum buticulas duas plenas de optimo vino.*

A buticularum forma nomen sumpsisse videntur ejusmodi navigia minora, quæ *Buticles* appellant Statuta *des Coustumes & du peage de Paris*, in veteri Regesto Cameræ Computor. Paris. *Poissons d'eau douce: La Buticle qui vendra de Chaalons, 10. s. Item de Chasteau Thierry en aval, 5. s. Item la nacelle de poisson d'estang, 3. s. La grant Buticle de Picardie & de Compigne en amont, & Nacelles à viviers, chascune payera 8. s. Item les Buticles de Rouen, 10. s. &c.*

Buticularius, penes quem *Buticularum*, vel *Potus* cura demandata erat, ut ait Hincmarus de Ordine Palatii cap. 23. idem qui Pincerna. Capitulare de Villis cap. 16. *Ministeriales nostri Siniscalcus & Buticularius.* Adde cap. 47. Hariulfus lib. 4. Chronici Centul. cap. 22. *Galterus Miles filius Hugonis Regii Buticularii.* Mox: *Quidam Miles, nomine Galterus, filius Hugonis Pincernæ Regis.* Ita porrò Buticularius Regius invenitur

apud Alcuinum Poëmat. 221.

Et Nemias Græco infundit sua pocula Baccho,
Qui secum tunnam semper portare suescit.

Buttelarius, in Legibus Malcolmi II. Regis Scotiæ cap. 6. §. 5.

Botilhées, in Foris Beneharn. rubrica, *deus Botilhées*.

Butelgir, apud Galbertum in Vita Caroli Comitis Flandriæ num. 54. 56. 70.

Butiglarius, in Constitut. Henrici VII. Imp. apud Goldastum tom. 1. Const. Imper. pag. 318.

Buticularius Franciæ, unus è quatuor majoribus Palatii officialibus, qui literas & diplomata Regia subscribebant, vel certè eorum expeditioni intererant: de qua dignitate legendi Joannes Tillius, Vincentius Lupanus, Andreas Fauynus & alii qui de Officiis Palatinis nostratibus scripserunt. Huic verò annexa dignitati jura ita recensentur in Regesto Joannis de sancto Justo, in Camera Computorum Parisiensium. *C'est ce que l'en trouve pour le Bouteiller de France és tables Maistre Jean de Saint Just.*

Premierement, la Justice entour les hostieux là où il seroit.

2. Item toutefois que li Rois feroit feste sollempnel, il doit avoir la coupe & le hanap.

3. Item au Sacre de Reims il doit avoir les vins qui seront dessous la barre, & doit avoir certain nombre de pain, de vin, de chars, de poulles, de cire, de poisson, & de fruit: & si est maistre des cervoisiers par tout le Royaume de France, & Souverains de la Chambre des Comptes; & doit avoir un nombre de jettoirs de quoy nos Seigneurs des Comptes jettent chascun an; & doit avoir moult belle chose en Champaigne.

Le droit des hostieux de la Bouteillerie. Premierement au bois la Conciergerie. Item à S. Germain en Laye, l'ostel de l'Archiere. Item l'ostel au gouge. Item l'ostel à la layolle, & tousjours chambre par devers le Roy en tous lieus. Item à Poissy l'ostel aux Gaullans. Item l'ostel Hervy le Sergent, l'ostel Jean de Nanterre, & toute la Ruë ainsi que elle s'estend jusques au coin du Quarefour, & l'ostel Jean Fromage, ou cas qui li Comtes d'Artois n'y seroit, & sa chambre doit estre dessus la porte de l'Abbaye. Item à Fontainebliaut l'ostel Madame Marguerite Tassiere & les ostieux environ. Item à Senlis l'ostel à l'Eschiquier. Item à Pont S. Maxence l'ostel Philippe le Sergent. Item à Creel l'Eschiquier.

Ce sont les droits que le Bouteiller de France doit avoir en la ville de Paris en plusieurs celliers là où l'en vent à brosche. Premierement il doit avoir la moitié de lies en la maniere qui ensuit, &c.

Aliud Regestum: *Hi sunt Archiepiscopi, Episcopi, Abbates & Abbatissæ Regni Franciæ qui solvunt domino Joanni d'Acre Buticulario Franciæ, quilibet 100. sol. Par. quotiescunque creati erant, ratione Buticulariæ Franciæ: unde arrestantur in receptu Compoti Buticulari* uncūm astēn* CCCXVIII. *quod Episcopus Laudunensis & cæteri Pares Franc. quotiescunque sunt creati, debent Regi* 110. *lib. Buticul. Franc.* 10. *l. & Cambellano* 100. *s. &c.* In 1. Regesto Parlam. fol. 147. inter Aresta omnium SS. 1265. dictum fuit, quòd Archiepiscopus Bituricensis, Episcopus Tornacensis, & Abbas S. Sulpitii Bituric. *buticulariam* solvere tenebantur Buticulario Franciæ, videlicet à quolibet centum solidos Paris. sicut alii Prælati & Abbates regales. Idem pronuntiatum fuit contra Abbatem S. Dionysii in Francia, fol. 158. Vide *Monasteria Regalia*.

Buticularios præterea vocant Normanni, qui mercatorem vina degustant, an proba sint. Usatica MSS. Vicecomitatus Aquarum Rotomagi: *Les 2. bouteilliers en la Viconté de l'Eauë establis & jurés à boire des vins aux Marchans venans de Rouën, desquels moeson est deuë au Roy, &c.*

Butina, idem quod *butica*, Lagena. Hesych. ὠμοσφάγῳ, βυτίνῃ, πυθλίῳ. Joan. Damascen. de Condimentis: *Reponantur in butinam, sic ut mel citria plurimùm excedat.*

Butro, seu potiùs *Butto*. Ita enim interdum legi in quibusdam MSS. Anastasii Biblioth. monet Editor. In Leone III. PP. *In venerabili Monasterio S. Sabæ fecit Butronem argent. cum canistro suo pens. libr.* 12. Idem in Leone IV. pag. 187. *In Ecclesia B. Petri—fecit Butronem ex argento purissimo, qui pendet in Presbyterio ante altare, pensantem libr.* 149. Idem pag. 177. *Obtulit Butronem de argento purissimo, cum gabatis argenteis pendentibus in catenulis septem.*

Butrista, eadem notione & origine, apud Alcuinum Poëm. 165.

Bis septena tibi direxi carmina vasco,
Tu quia misisti butristas ut quoque binas,
Bis puto septena caliges jam fortè tenentes.

Ubi legendum *septenos calices*, & fortè *buttistas*.

Boutus, idem quod *Buta*. *Quadrigarii boutorum*, in Ordin. Hospitii S. Ludovici an. 1261.

Botus. Tabularium Carrofense: *Nec illud silentio tegimus, quòd prædictus Domnus Carolus in præfato retinuit loco: istud scilicet, quòd quando in Pictavensem urbem veniet, ipsi Monachi præfati Cœnobii afferant illi gantos unos, & duos cereos, cum duobus botis nectare plenis. nec amplius ab eo, vel ab alio aliquo ab illis exigendum est.*

Boutarius, seu *Butarius*, qui *Butarum* curam habet, Officium in *Scancionaria*, in Ordinatione Hospitii S. Ludovici Regis Franc. an. 1261. *Boutier*, in alia an. 1285.

Βυτισὴς, Officium in Ecclesia Constantinopolitana, cujus munus sic describitur in Catalogo offic. M. Ecclesiæ Medoniano: ὁ Βυτισὴς, ὅταν εἴπῃ ὁ ἱερεὺς τὰς εὐχὰς τοῦ βαπτίσεως, λαμβάνει ὁ Βυτισὴς τὸ παιδίον, καὶ βαπτίζει αὐτόν.

Buttarius, qui *Buttas*, seu ejusmodi vasa onerat, implet. Lambertus Ardensis pag. 258. *Oneratores etiam & buttarii cum hoccis, & cespitarii cum cespitibus oblongis & mantellatis ad placitum magistrorum in pratis quibuscunque concisis & convulsis——operantur.*

Butella, Boutella, Botella, Lagena, nostris *Bouteille*, suprà in *Buta*, & in Edicto Philippi Pulcri an. 1302. apud Pithœum in Cons. Trec. V. *Barillus*.

Buza, idem quod *Butta*, vox formata ex Gallico *Bouts*, vel *Bouz*, Willelmus Tyrius lib. 12. cap. 25. *Modios & Buzas ad vinum, oleum, vel mel mensurandum*: quæ Hugo *de Plagon* in versione Gallica Tyrii MS. hisce reddidit: *Mines à mesurer bled, bous à mesurer vin.* Perperam igitur Ludov. de Cerda *Buzam*, sacculum apud Tyrium interpretatur. Sunt autem *Bous*, seu *Bouts*, ut est apud Falcetum, propriè utres ex pellibus confecti, pice oblitis, in quibus vinum, aliusve liquor asservatur, deferturque, maximè per loca invia & montuosa, ubi curribus aditus non patet. In vetere Statuto pro Scancionaria Regis an. 1261. *le Barillier, & le Chartier des Bouts*, recensentur inter alios ejusdem Scancionariæ Officiales. In alia membrana hæc habentur: *L'on n'achetera ne bouts, ne bouciaus, ne barils sans le congé du Maistre d'Hostel.* Est igitur *Bouceau* diminutivum à *Bous*. *Boucellus* dicitur in Charta Episcopi Ambian. an. 1301. *Communitas Tannatorum debet dare D. Episcopo, quando debet ire in exercitum Regis, duo paria boucellorum de corio, quorum una pars teneat unum modium vini, reliqua verò* 24. *sestiers.* Ibidem Gallicè redditur, *deux paires de bouchiaus de cuir.* Vetus Poëta Gallicus MS.

Et emplent souvent leurs bouciaus
De pain, de vin, de gras morciaux.

Le Roman d'Aubery MS.

Va, si m'apporte dou vin dou grant tonnel,
A mon Seignor en donrai plein boucel.

Hinc *Busar*, in Consuetudine Lodunensi cap. 5. art. 5. *Et seront faits les vaisseaux à vin, comme pipes, busars, & quarts, de bon bois, &c.* Neque aliud sonat, ni fallor, *Buccellus*, in Legibus Adelstani Regis Angl. apud Bromptonum cap. 8. *A buzis & buccellis* dicti *Bouciers*

Officiales Scancionariæ, quibus *Buzarum* cura erat demandata. Statutum pro Hospitio Philippi Magni an. 1317. *Devers le Commun aura 2. Bouciers, & mangeront à court.*

Botagium, Præstatio pro vino, quod in *Botis*, seu vasis vinariis distrahitur. Charta Communiæ Bituricensis an. 1281. & Charta Philippi Pulcri Reg. Franc. an. 1293. apud Chenutum in Hist. Bituricensi: *Ab omni tolta, tallia, & botagio, & culcitrarum exactione liberi erunt.* Charta Ricardi Regis Angl. an. 1. regni, in Tabulario oppidi Dieppensis: *Habeant libertatem & quietantiam de consuetudine & exactione halecum, —— de Melagio, de Botagio, & galinagio, &c.* Charta Libertatum oppidi Caroffensis in Biturigib. an. 1191. *Præpositus Caroffii non mittet nec aliquis serviens ad aliquem qui vendet vinum mercatum suum, ut ei de vino tribuat botagium* Adde Chartam libertatum villæ de Graciaco an. 1246. apud Thomasserium pag. 87. 155. Judicatum Parlamenti Candelosæ an. 1276. *Visa quadam Charta Regia —— deliberata fuit per judicium Abbati & Conventui S. Dionysii saisina Botagii in terra S. Mederici Parisiensis.* Charta anni 1330. in Hist. Turenensi apud Justellum pag. 103. *Percipiendi & exigendi pontonagia, pedagia, botagia, dralhas, guidagia, &c.* Alia Guillelmi Episc. Carnot. an. 1166. apud Ægid. *Bry* in Hist. Comit. Perticens. *Botagium & Cornesagium Vicecomitis est.* Occurrit non semel apud Doubletum in Histor. Sandionysiana pag. 431. 432. 905. 907. Cujusmodi verò fuerit botagium, pluribus docet Charta an. 1553. pro prædio de *Linieres* in Biturigibus: *Item ledit Seigneur a un autre droit, qui se nomme droit de boutage, qui est dit general & universel sur tous les hommes & femmes, bourgeois & bourgeoises de ladite terre & Baronnie, lesquels bourgeois & bourgeoises doivent audit Seigneur pour ledit droit de Boutage, quand ils ou l'un d'eux vendent en gros ou en détail un tonneau ou poinsson de vin, ou quand ils l'achetent pour le revendre, & en faire leur profit, pour chascun d'iceux tonneaux, tant grands que demy, cinq pintes de vin mesure de Linieres, ou la somme pour chascune pinte au prix qu'il vaut en l'année en ladite ville de Linieres.* Adde Consuetud. localem Castelli Novi in Biturigib. art. 4.

Botarum consuetudo, in Charta Philippi Aug. an. 1185. pro oppido Ferrariensi, apud Morinum: *Consuetudinem botarum reddent qui eam reddere debent.* Tabular. Fiscanense fol. 85. *Querela vertebatur inter Joannem de Brilleio & Hugonem Eleemosynarium Fiscanensem super quibusdam botis, & aliis rebus quas ab ipso Eleemosynario feodaliter exigebat.* Fol. 89. *In natali Domini pro bacone 5. sol. in vindemiis pro botis 5. sol. In Pascha pro sotularibus & caligis 4. sol.*

Botatum vinum, Gallis, *qui sent le fust*, seu quod vas vinarium redolet. Charta Libertatum villæ *des Ais*, in Biturigibus an. 1301. *Bannum autem meum habebo singulis annis per totum mensem Maii ad vina mea vendenda, —— ita tamen quòd non potero vendere vinum fœtidum vel botatum.*

Bussellus, Bustellus, Bissellus, Modius, *Boisseau*, mensura frumentaria: diminutivum ex *buz, buza.* Lambertus Ardensis pag. 153. *Hic unum polkinum, vel bussellum frumenti, hic duos vel plures —— habebat.* Fleta lib. 2. cap. 12. §. 1. *Pondus 8. librarum frumenti faciunt Bussellum, de quibus 8. consistit commune quarterium.* Observat Spelmannus apud Anglos *Bussellum quatuor galones vini conficere.* Vide Probat. Hist. Drocensis pag. 258. & Will. Thorn p. 2105. Charta Gallica in Monastico Angl. tom. 1. p. 904. *Un Bussel de farine d'aveine, & un Bussel de sel.* Apud Littletonem sect. 128. & 129. *Bushel* scribitur, ut & apud Matth. Paris: *Et mensuras tritici, quas Busheles dicimus.* Quo vocabulo hac notione etiamnum utuntur Angli.

Bustellus. Chron. Andrense an. 1214. *Terram 3. Bustellos frumenti reddentem, &c.* Occurrit ibi pluries. In quibusdam Galliæ provinciis, *Boisteau*, pro *Boisseau*, dicitur. Vox efficta pariter à *Buttis*, dolium.

Bissellus. Noticia vetus in Probat. Hist. Sabaud. pag. 26. *Novem bissellos fabarum censuales.*

Buschellus, in Charta Anglica laudata in voce *Corngavel.*

Imbotare, vox Italica, Vinum in *buttim*, seu lagenam, vel dolium immittere, Gall. *Entonner.* Charta an. 1338. *Ita quòd liceat cuilibet habitanti & utenti, seu qui utent ad ipsas Cassinas, ibi imbotare, & gubernare, emere, vendere panem, vinum, & alia victualia ad minutulum.* Alia an. 1360. *In libro pactorum, incantuum, introituum Communis Vercellarum, & specialiter imbotaturæ vini civitatis —— secundùm quæ vendi solet imbotatura prædicta, reperitur, &c.* Infrà: *Non compelli possunt ad solutionem dictæ imbotaturæ vini de eorum vino.*

BUTUM, ex Gall. *Bout*, Finis, limes, terminus, in Charta an. 1146. apud Duchesn. in Probat. Hist. Castil. pag. 25. *Habouts*, in Consuet. Salæ Insulensis cap. *des purges*, art. 1. Vox videtur formata à *boton, botontinus, &c.* quæ quidem vocabula Agrimensoribus limitem sonant. Vide in *Bonna, Butta.*

Abbutare, Abotare, Terminare, Gall. *Aboutir*, & *Abouter*: vox Agrimensoribus nostris familiaris, cùm agri limites designant. *Abbutare* enim dicunt, prædiorum fines, quâ scilicet parte angustiores sunt, prædio alteri: latera verò nunquam aiunt *abbutare*, sed agro proximè adjacere. Charta Henrici I. Regis Angliæ, in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 96. *Aliud messuagium jacet in eadem villa, —— & abbutat super communem ripam.* Historia Fundat. Abbatiæ Norwicensis: *Quæ quidem venella abbutabat super communem viam.* Vide tom. 2. pag. 275.

Abotare, eadem notione, in Charta anni 1263. in Tabul. Prioratus Belliloci in diœcesi Rotomagensi pag. 25. *Et abotat ad keminum domini Regis.*

Buttare, pro *abbutare.* Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 398. *Unum croftum —— quod buttat super virgultum meum.* Vide Origines linguæ Italicæ Octavii Ferrarii in hac voce.

BUTTORIUM, *Buttitorium.* Vide *Batatorium.*

BUTUS. Papias & Glossæ Isidori: *Butus, imbutus, ab imbuendo.*

BUXERIA, Buxetum fortè, seu silva buxis consita, nostris *Boissiere.* Charta Henrici II. Regis Anglic. tom. 2. Monast. Angl. p. 1010. *Et feodum quod Fulco —— tenet in prædicto manerio, excepta buxeria.* Infrà: *Et precarias de ipsa buxeria.*

BUXIS, *Buxida, Bossida, Bustula, &c.* Pyxis, arcula, Gallis, *Boiste*: nam à *pyxis*, voces *Buxis* & *Buxida*, videntur formatæ.

Buxis. Paulus Diaconus in Vita S. Gregorii Magni PP. cap. 19. *Eosdem pannos consecratos —— singulis singillatim buxis imposuit.* Petrus Damiani lib. 6. Epist. 21. *Dum Eucharistia reservata fuisset in buxide.*

Buxida. Ratherius Veronensis Episcopus in Synodica ad Presbyt. *Super altare nihil ponatur, nisi Capsæ & Reliquiæ, aut fortè quatuor Evangelia, & buxida cum corpore Domini ad viaticum infirmis.*

Bossida. Charta Joannis Archiepisc. Capuani an. 1301. in Sanctuario Capuano: *Vas unum quod dicitur Tabernaculum de argento, cum cascia sua. Item bossidam unam de ebure.*

Buxula. Fulbertus Epist. 116. *Et in buxula tuæ mentis hoc antidotum diligenter recondes.* Adde libr. Miraculor. S. Valburg. lib. 3. c. 1. Hinc nostris *Bouxole*, vel *Boussole*, pro pyxide magnetica, cujus usus creber in navigatione.

Buxta. Synodus Attrebatensis an. 1125. tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 19. *Particulatim pannos super quibus sancta celebraverat, divisit, & singulis singulatim buxtis imposuit, &c.* Charta Heccardi Comitis Augustodun. ex Tabulario Persiacensi apud Perardum: *Una buxta eburnea, quæ non est sculpta.* Infrà: *Odouvico donate ille*

buxte imparato.

Boxta, apud eundem Perardum pag. 111.

Buista, in Historia Monasterii sancti Nicolai Andegavens. pag. 53.

Bosta. Glossæ MSS. *Pixis*, *Bosta*.

Bustia. Petrus Damiani lib. 4. Epist. ult. *Sacras mundissimæ bustiæ reliquias intulit.* Infrà: *Sentit quòd intra bustiam aliquid agitatur.* Charta Petri II. Regis Aragon. *Mittantur nuncii — qui portent bustiam cum signo Vicarii.*

Bustula. Charta Hugonis Ducis Burgundiæ an. 1077. pro Ecclesia Avalonensi tom. 6. Spicilegii Acheriani; *Tabula eburnea una, bustulæ eburneæ 2. phylacteria aurea 22. &c.* Et mox: *Bustulæ eburneæ 9. &c.* Glaber Rodulfus lib. 5. cap. 1. *Dum bustulam vel pyxidem, in quaservabatur,* (sacra Eucharistia) *ut mos est, adtractare vellet.*

Buxtula. Odo Cluniacensis de Translat. S. Mauri cap. 4. *Quæ* (reliquiæ) — *in buxtula lignea recondita fuerunt.* Quidam Codd. habent *buxula*, unde Brulius, pyxidem conficit. Synodus Attrebatensis an. 1125. *Fractis sigillis, & apertis buxtulis, nihil aliud nisi pannos contemplantur.* Vide Octavium Ferrarium in Origin. linguæ Italicæ in v. *Bosso*.

BUXUS, *Diptychum*. Regula S. Pachomii ex versione S. Hieronymi cap. 37. *Numerabuntque funiculos, quos per singulas hebdomadas torserunt, & eorum summam describent in buxis.* Vide *Uxus*.

BUXULA. Vide *Buxis*.

BUZA. Vide *Butta*.

BUZERIUS, ex Gall. *Boucher*, Carnifex, lanio, in Constitut. Neapolitanis lib. 3. tit. 36.

BUZI, *interpretatur despectus vel contemptus.* Papias. Idem fortè quod *butia*, *&c.* de qua voce in *Bausia*.

BYNGHEYS. Bracton lib. 4. tract. 1. cap. 38. §. 1. *Qualia sunt blada, prata, ligna, byngheys, sicut ad boves.*

BYRGUS, pro *Burgus*, ex πύργος, ut quidam volunt. Charta Caroli Magni apud Meurissium in Episcopis Metensib. pag. 185. *Nec homines eorum per mallos, byrgos publicos, nec per audientias mallus deberet admallare.*

BYRSA, Corium, βύρσα. Althelmus de Laude virg. c. 25.

Exin tortores buculam deglubere byrsa
Mandant.

Bursum. Miracula S. Adelardi Abbatis Corbeïensis cap. 5. *Denique ipsum* (corpus S. Adelardi) — *in mundo pallio, postea in byrso cervino involverunt.*

BYRSAGIUM, Hungaris *Birsag*, mulcta judicialis, compositio publica quæ fisco infertur. Decretum Sigismundi Regis Hungariæ an. 1435. *De Byrsagiis autem Comitum parochialium ad portionem judiciariam pertinentibus, Comites Parochiales & judices, æquam inter se divisionem facere tenentur.* Infrà: *Partes tamen litigantes quandocunque voluerint, absque requisitione Judicis, & onere solutionis Byrsagiorum, liberam concordandi habeant facultatem.* Occurrit ibi non semel. Vetus Constitutio de officio Comitis Palatini cap. 9. apud Goldastum tom. 3. Constitut. Imper. pag. 403. *Cæterùm si qui jure coram Comite Palatino in Byrsagiis, aut aliorum judiciorum oneribus convincantur, &c.* A *Bursa* videtur manare, quòd in Bursam publicam, seu in fiscum ejusmodi mulcta inferatur: unde Adagium,

Bursa oculos claudit, dicite Byrzagium

BYRTHINSAK. In Regiam Majestat. lib. 3. caput 16. inscribitur, *de Lege Byrthinsak*, aliàs *Burdingsak*. Ubi Skenæus vocem effictam putat ex *Burding*, onus, & *sak*, saccus, q. d. *onus cibi in sacco.* Agitur ibi *de furto vituli vel arietis, vel quantum quis supra dorsum suum poterit portare de cibo*: de quo quidem furto curiam non tenendam esse statuitur. *Burringsek* hanc legem vocat etiam idem Skenæus.

BYSSINÆ *lucernæ*. Anastasius in S. Silvestro pag. 17. *Ante corpus B. Laurentii Martyris argento clusam ipsius passionem, sigillis ornatam, cum lucernis byssinis argenteis pensant. &c.* f. *bimixis*.

BYZANTIUS, Nummus aureus ab Impp. Constantinopolitanis cusus Constantinopoli, quæ olim *Byzantium*, unde monetæ nomen. Joan. de Garlandia in Synonymis:

Dragma Bisantius est, vel Aureus, atque Talentum.

Ugutio: *Bizantium olim dicta est Constantinopolis, unde Bizanticus & Bizantius, & hinc adhuc moneta illius loci dicitur Bizanteus & Bizantius.* Joannes VIII. PP. Epist. 153. primus videtur hanc vocem usurpasse: *Et nostram iram habebit, & mille Byzanteos palatio nostro componet.* Baldricus Dolensis lib. 1. Hist. Hierosf. *Direxerunt itaque legationem Constantinopolim, quæ vocabulo antiquiori Byzantium dicta fuit, unde & adhuc monetæ civitatis illius denarios, Byzanteos vocamus.* Willelm. Malmesbur. lib. 4. de Gestis Regum Angl. *Constantinopolis primùm Byzantium dicta: formam antiqui vocabuli præferunt Imperatorii nummi, Byzantini vocati.* Guntherus in Hist. Constantinopol. cap. 15. de Constantinopoli: *Græco nomine Byzantion vocabatur: unde & apud modernos nummi aurei, qui in illa formari consueverant, à nomine ipsius urbis Byzantii appellantur.* Perperam igitur Miræus, qui à *Vesuntione Sequanorum metropoli*, vulgò *Bezançon*, Byzantios dictos scripsit. Charta Henrici Imp. an. 1075. pro Monasterio Hirsaugiensi apud Trithemium: *Ut unus aureus, quem Byzantium dicimus, singulis annis — persolvatur.* Charta Henrici Imp. an. 1107. in Metropoli Salisburgensi tom. 3. pag. 310. *Unus aureus, quem Bizantium dicimus.* Philippus *Mouskes* in Philippo Aug.

Fu sa raençons aramie,
Et de Besans & d'Estrelins,
Et de Mansois & d'Angevins.

Vide V. Cl. Jacob. Petitum post Pœnitentiale Theodori p. 680.

Byzantei, *Byzanti*, apud Petrum Damian. lib. 5. Epist. 13. Tudebodum lib. 4. pag. 790. 793. & Ordericum Vitalem p. 736. 740. 751. 760. 829. 830. *Visanti aurei*, in Capitulari Radelchisi Princip. Beneventani c. 20. & 27. & apud alios passim. *Auri optimi Bezantii*, in Charta an. 915. apud Ughellum tom. 1. p. 853. 960.

Byzantii albi, seu argentei. Constitutiones Odonis Legati Apost. in Cypro an. 1248. cap. 4. *Quibus etiam volumus in Nicosiensi Ecclesia 40. & in aliis 25. byzantios albos, — exhiberi.* In Charta an. 1399. in insula Cypro descripta, observo datos Conventui & Monasterio FF. Prædicatorum Nicosiæ, ubi humatus erat Hugo Princeps Galileæ, *Byzancios albos de Cypro mille*, pro anniversarii dicti Principis fundatione. Occurrunt etiam in Bulla Gregorii IX. apud Ughellum tom. 7. pag. 60. in Constitut. Joannis Archiepisc. Nicosiensis an. 1321. cap. 8. &c.

Byzantius de plata, seu argenteus. Charta Bermundi de S. Martino nobilis Majoricensis an. 1232. *quâ Nunoni Sancii vendit aliquot alquerias pro mille & quingentos bisancios bonæ platæ veteris Mirialmomemni, quos omnes habuit & recepit.* Vide *Plata*.

Byzantii Massamutini, in veteri Charta apud Ughellum tom. 3. pag. 486. Vide *Marabotinus*.

Byzantii Saracenati, Saracenici, Nummi aurei Sultanorum Iconiensium, apud Innocent. III. PP. lib. 16. Ep. 175. Gauter. Cancell. pag. 463. Will. Tyr. lib. 12. cap. 25. Vincent. Bellovacens. lib. 32. cap. 56. 201. Nangium in Vita S. Lud. pag. 356. Joinvillam, &c. *Saracenati*, nudè apud Jacobum de Vitriaco lib. 3. pag. 1126. *Saraceni*, pag. 1125. Vide Dissertat. 20. ad Joinvillam.



C



LITTERA numeralis, quæ centum denotat: unde versus:

Non plus quàm centum C. littera fertur habere.

Qui apud Ugutionem sic legitur:

Non plus quàm centum C. constat habere conexum.

Eidem literæ, si recta linea superaddatur, centum millia significat.

C in superscriptione cantilenæ, ut citò vel celeriter dicatur, certificat. Notkerus Balbulus de Notis musicis.

CAANUS. Vide *Caganus*.

CABA. Vide *Cava*.

CABALE, Capitale, Capitalis summa, *Cabal*, Tolosanis, ut est apud Goudelinum: *Cabal*, vel *Cabau*, in Consuetudine Burdegalensi art. 49. 50. 56. & Baionensi tit. 3. art. 21. 22. 23. Statutum Comitis Tolosani an. 1197. in debitores, apud Catellum in Hist. Tolosana p. 227. *Constitutio talis fuit: si aliquis respondeat suo creditori se non habere aliquid quod ei possit solvere, quòd Vicarius si clamorem inde habuerit, eum in castello 8. diebus teneat, & si ad octavam diem creditor potest probare quòd debitor aliquid ei possit persolvere, quòd debitor ei persolvat. Si verò creditor hoc probare non potuit, vel noluerit, si debitor ei non satisfecerit, vel cum eo non convenit: quòd debitor tradatur creditori, ut habeat & teneat eum in sua potestate, & quòd teneat eum in ferris, absque ullo alio malo quod ei non faciat, scilicet pro cabale, & non admittat eum ire extra suam domum, & non teneatur ei dare ad comedendum nisi panem & aquam, nisi voluerit, &c.* Ubi *Cabale*, non semel infrà occurrit. Vide *Capitale*.

CABALLACUM, *Cavallaticum*, Præstatio avenæ pro caballis. Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu: *Ad Natale Domini alterum receptum de quatuor membris de carne, & de tribus denariis pro vino, & de tribus panibus, & sextarium ordei pro cavallatico, & oblias de duobus membris, &c.* Ibidem fol. 107. *Et pro porco duos solidos & dimidium, & 4. sextarios avenæ de caballaco, & unum cartallum de fabis, & duas focacias, &c.* Ita fol. 108. 109. 110. 113. 114. &c. & 129. *Willelmus Boscar 10. den. & 1. Cartal de civa de cavalazzo, & taschiam.* Suprà: *Ista cabannaria debet 4. sestarios de avena de cavalazo.*

CABALLARIA, Prædium *servitio Militari* obnoxium, apud Marcam in Hist. Beneharn. lib. 6. c. 24. §. 10. *Cavareria* Vasconibus: *Cavalhairion*, Carcassonensibus: aliis, *Chevalerie*: Latinis inferioris ævi *Militia*: Κλῆρος ἱππικὸς, in veteri Inscriptione apud Seldenum ad Marmora Arundeliana p. 156. & in libro de Titulis honorariis p. 839. Sabellicus lib. 9. Hist. Venet. decad. 1. p. 248. de Creta insula: *Prædia quædam in insula esse constat, quæ equestris Militiæ nomine emeritis traduntur: insulani Caballarias vocant.* Assisiæ Hierosolymitanæ MSS. cap. 167. ubi de hærede agitur qui anno ætatis decimo-quinto feudum tenere potest: *Et se il n'est chevalier, quant il fait la preuve de son âge, se il fait que sages, il dira au Seignor, quant il aura son âge provè, Sire, donez-moy un respit reinable de moi faire chevalier pour faire vous le service que je vous dois de mon fiè; & le Seignor li doit doner le respit de 40. jours.* Cap. 145. *Par l'Assise ou usage de cestui Royaume, fiè qui ne doit servir que d'une chevalerie, ne se part mie entre serors.* Et cap. 147. *Quant fiè eschet à plusiours seurs qui doivent service de plusiours Chevaliers, le fiè par l'Assise ou l'usage de cestui Roiaume de Hierusalem doit estre parti entre elles, en tel maniere, que si elles sont deus, & il y a deux Chevaliers, chascune doit avoir l'une des Chevaliers, & la maint née des seurs qui ont part fait la partison, & les aisnées choisissent, &c.*

Cavalleria. Apud Aragones Ricis hominibus jus antiquum erat in omnibus civitatibus atque oppidis maxima vectigalia pro Militibus alendis assignari, quæ stipendiariæ portiones vocabantur *Honores* & *Cavalleriæ*. *Portio unius Militis*, apud Lucam Tudensem in Chronico æra 880. Usatici Barcinonenses MSS. editi à Raimundo Berengarii & Adelmodi Comit. Barcin. cap. 4. *Miles verò si Cavallariam dimittit, dum eam tenere possit, nullo modo judicetur, nec emendetur sicut Miles. Cavallariam satis dimittit, qui cavallum & arma non habet, nec fevum de Milite tenet, & in hostes & cavalcadas non vadit, nec ad placitos, & curias sicut Miles, nisi senectus eum detinuerit.* Iidem Usatici cap. 18. *Omnes homines debent firmare directum senioribus suis, ubicunque seniores eorum eis mandaverint in suo: ad Potestatem quoque Vicecomites & Comites sui per unumquodque castrum cum honore suo per 100. uncias auri valentiæ: Miles verò per 10. per unamquanque Cavalleriam terræ, per castrum cum adempramento ejus per alias 10. per fevos minores secundùm eorum valorem: per hominaticum namque, per mediam Cavalleriam terræ de hoc quod ad fidem pertinebit.* Vitalis Episcopus Oscensis apud Hieron. Blancam in Comment. Rer. Arag. pag. 730. *Ille Ricus homo, qui habet 40. Cavallerias, potest sibi retinere 4. &c.* Infrà: *Casus autem amissionis Honorum & Cavalleriarum sunt hi, &c.*

In foris Aragonensib. *Cavallerias tenentes à Dom. Rege tenentur servire domino Regi ubique, salvo in mari, &c.*

Quadruplex autem olim fuit Cavalleriarum species: quasdam enim *Cavallerias de honor* vocabant, alias *Cavallerias acostumbradas dar como de honor* nonnullas; postremas verò, *Cavallerias acostumbradas dar como de mesnada.* Eadem namque officia, diversa adjuncta ratione, disparibus ordinibus tribuebantur.

Cavalerias de honor, stipendia illa nominabant, quibus Rici homines Milites suos, vel Militum filios, *Infanciones* vocatos, afficiebant: eis enim dari poterant, vel debebant, dabanturque vel in pecunia, vel in fructibus, aut vacuis possessionibus, ut cuique Rico homini liberum erat; ab eo autem quod vectigalia Ricorum hominum *Honores* sunt vocata, & ipsa etiam alimentaria Militum ac Infancionum stipendia, quia in iisdem illis honoribus decernebantur, *Cavallerias de Honor* vocari consueverunt. *Qui autem tenent Cavallerias honoris, tenentur servire Dom. Regi tempore guerræ per tres menses in anno, in eundo, stando, & redeundo,* in Observ. Foror. Aragon.

Cavalleriæ de Mesnada, prioribus erant dignitate inferiores. Ita autem appellabant singulas eas stipendiarias portiones, quas Reges de regalis patrimonii subsidiis, domesticis suis ac palatinis hominibus impertiebant. Sed de Menasderiis agitur suo loco.

Cavalleriæ acostumbradas dar como de Honor, & *como de Mesnada*, ita dictæ, quòd interdum quæ unius generis

erant, ad alterum traducerentur: verbi gratiâ cum *Cavaleria de Honor* fiebat *Cavaleria de Mesnada*, vel è diverso, id est, mutabilis, aut immutabilis. Nam *Cavalleriæ de honor* perpetuæ erant, aliæ ad libitum à Rege, à quo nude pendebant, conferebantur.

Cavallaria occurrit etiam in Charta Caroli C. Imp. an. 37. pro Monasterio S. Bertini, quæ est prima Chartularii ejusdem Monasterii: *His rebus adjecimus ad victum Fratrum villam nomine Hegebort cum omni integritate sua, ut olim fuit, exceptis cavallariis tribus.* Vide *Militia*, & Michaëlem *del Molino* in Repertorio Fororum Aragon. in v. *Cavalleria.*

CABALLATRIUM, nudè in Gloss. Arabico-Lat. videtur esse *atrium* in quo exercentur *caballi*, seu equi, nisi legendum sit *Caballarium*, equile, quomodo καβαλλάειον usurpat Codinus de Offic.

CABALLI, *Aves nocturnæ, hæ ululæ dicuntur.* Papias. Vide *Cavanna.*

CABALLINUM, Stercus caballi, seu *fimus caballinus*, uti nuncupatur à Marcello Empir. cap. 8. & 10. p. 65. 85. 86. vel quodvis stercus, κόπρος, unde *Caballini* cognomen inditum Constantino Copronymo, quòd equini stercoris odore & tactu delectaretur. Anastasius ad Synodum VIII. CP. *Stercoralis nominis præsulatum ideò appellat hos quos nominavit, quia cùm essent Constantini Imperatoris, qui dicebatur, Caballinus, tempore, CPoleos Præsules hæresi ejus favorem pessimè commodabant.* Idem Anastasius in Hist. Eccl. *Magicis maleficiis & luxuriis — & caballinis stercoribus atque lotio delectatus.* Theophanes, καβαλλίαις κόπροις. Theosterictus in S. Niceta Hegumeno n. 29. de eodem Copronymo: Τοσοῦτον δὲ ἔχαιρεν τῇ δυσωδίᾳ τῆς ἀκαθαρσίας ὁ δυσωδέστατος, ὡς καὶ τὰ ἀλισγήματα τῶν ἀλόγων χρίεσθαι, καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ τοῦτο ποιεῖν παρακελεύεσθαι, οὓς ἐθεράπευεν, κἂν τούτου φιλοφρονούμενος, τῆς δυσωδίαις ἀεὶ χαίροντας. Alii sic dictum censent, quia, dum baptizaretur, lavacrum stercore inquinaverat, quod Græci ejus ævi καβαλῖνα vocabant. Vide Gloss. Meursii.

CABALLUS. Isidorus, & ex eo Papias, & Ugutio: *Caballus, dictus, quòd ungula terram cavet.* Ebrardus in Græcismo c. 9.

Quod pede tellurem solet ipse cavare, Caballus.

Gloss. Lat. MS. Regium, & Isidori: *Caballus, Cabo, equus. Cabo, Caballus, sonipes, equus.* Vox nota Juvenali sat. 11. & aliis Scriptoribus. Sunt tamen qui non quosvis equos sic appellasse Latinos volunt, sed viliores, cujusmodi sunt qui pistrinis, agriculturæ, & vecturis mercium inserviunt. Jo. de Janua: *Caballus, vilis equus.* Hesychius: *Caballus*, ἐργάτης ἵππος. S. Hieron. Epist. ad Heliodor. *Statimque cernamus sagittas pilis, tiaras galeis, caballos equis cedere.* Gregorius Turon. lib. 6. Hist. cap. 11. *Ipsumque super miserabilem imponentes caballum, &c.* Vide Casaubonum in Persium p. 7. Promiscuè tamen Latini Scriptores recentioris ætatis pro quovis equo usurpant. Vide Gregor. M. lib. 8. Epist. 46. lib. 9. Epist. 38. lib. 10. Epist. 30.

Caballus domitus, in Lege Longob. lib. 2. tit. 21. §. 6. 7. 25. & in Charta Romualdi Ducis Beneventani in Chr. S. Sophiæ p. 607.

Caballus medianus, in Tradit. Fuld. lib. 1. c. 149. & in Lege Alaman. c. 80. §. 2. medii pretii.

Caballus spadatus, in Lege Salica tit. 40. §. 3. castratus.

Caballus agrestis. Vide *Equifer.*

Cavallus, apud Nicolaum I. PP. in Resp. ad Consulta Bulgarorum c. 40. Agobardum in lib. de Dispens. c. 28. & lib. Contra judicium Dei cap. 2. &c.

Caballorum pastus, saginationes. Vide *Pastus.*

Caballarii, Equites. Gloss. Lat. Gr. *Caballarius*, κέλης, ἱππεύς. Gloss. Basil. Καβαλλάριος, ἔφιππος, ὁ ἐν ἵππῳ καθήμενος· κάβαλλος γὰρ ὁ ἵππος. Monachus Egolismensis in Carolo M. c. 18. *Erantque in ipso 12. Caballarii, qui per 12. fenestras completis horis exibant.* Hincmarus Opusc. 5. *Per villas, in quibus non solùm homines Caballarii, sed etiam ipsi Cocciones rapinas faciunt.* Vide Otton. Frising. lib. 1. de Gest. Frider. c. 24. Concilium Narbonense an. 1054. c. 20. & V. Cl. Jac. Petitum post Pœnitentiale Theodori p. 389. Καβαλλάριοι Theophani in Heraclio, Theophylacto Simocattæ lib. 5. c. 13. auctori Vitæ S. Nili p. 56. &c. Præsertim verò ita dicti Græcis nuperis *Milites*, seu equestri dignitate donati, quos *Chevaliers* appellamus. Ita Anna Comnena in Alexiade p. 411. Pachymer. lib. 1. c. 30. 31. lib. 4. c. 31. lib. 12. c. 11. & Cantacuzenus lib. 1. c. 42. lib. 3. c. 27.

Caballarii interdum, *qui Caballos habent*, ut est in Capitul. Caroli C. tit. 31. §. 26. *& cum Comitibus suis in hostem pergere, & debitos paraveredos præstare tenebantur.* Adde Capitul. an. 807. c. 6.

Caballarius, qui equos curat, Agaso. Gloss. vetus. *Caballarius*, ἱπποκόμος.

Cavallerius, Miles, *Cavallero*, Hispanis. Occurrit apud Diago lib. 2. de Comitib. Barcin. c. 162.

Caballator, Eques, in Glossis Arabico-Lat. *Cavalcatore*, Italis.

Caballicare, Cavallicare, Caballo vehi, equitare, Italis, *Cavalcare.* Lex Salica tit. 25. *Si quis caballum sine permissu domini sui ascenderit, & eum caballicaverit.* Edit. Heroldi habet *caballaverit.* Monachus Sangall. lib. 1. c. 22. *Per campum istum caballicans.* Usurpant Edictum Rotharis tit. 105. §. 17. Lex Langob. lib. 1. tit. 23. §. 1. Lex Aleman. tit. 71. Anastas. in Conone PP. Haimo in Homil. Luitprand. lib. 3. Hist. c. 4. Vita S. Vulmari Abbat. cap. 13. &c. Græci recentiores καβαλλικεύειν dicunt. Vide Gloss. Meursii & Fabroti ad Cedrenum.

Caballicata, Incursio, *Cavalcata*, Italis. Luitprandus lib. 4. c. 14. *Cumque eodem pervenisset, & caballicatas, ut vulgo aiunt, circumcirca dirigeret.*

Interdum pro equitatione, seu, ut aiunt, Exercitu sumitur, id est, obligatione qua vassallus in exercitum cum domino superiore pergere tenetur. Charta Joannis Regis Angl. in Monastico Anglicano to. 2. p. 1006. *Aut questum, aut procurationem, aut cabalcatam, aut exercitum — exigere præsumat.*

Caballicatio, eadem notione. Tabula fundationis S. Severi in Vasconia: *Nec in hostem, nec in caballicationem esse ducturos.* Decretum Synodale de Trevia Dei post Concilium Islebonense an. 1080. *Cæterum in hac pace nullus nisi Rex aut Comes hujus patriæ caballicationes aut hostilitatem faciat: & quicunque in caballicatione aut hostilitate Regis fuerit, &c.*

Caballeritia. Tabularium S. Remigii Remensis: *Hrobertus ingenuus tenet mansum ingenuilem 1. qui habet censum similiter, facit pro eo caballeritia.* Id est, pro eo tenetur ire in exercitum, seu in aciem domini. Vide *Hostis, Cavalcata.*

Caballatio, Munus alendi equos publicos, vel pecunia quæ ad id præstabatur, idem fortè quod *fodrum* sequioribus sæculis dictum, in leg. 14. Cod. de Erogat. milit. annon. Vide Cujac. & Jacob. Gothofred. ad hanc legem.

CABANA, *Cabanesius.* Vide *Capanna.*

CABANNARIA, Ager in quo cannabis seritur, Gall. *Chenneviere.* Vetus Precaria apud V. Cl. Dion. Salvaingum: *Deprecatus est Monachos unam cabannariam.* Hoc est, in precariam sibi dari postulavit. Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 17. 18. *Dedit pro anima sua unam cabannariam super castrum Auriacense, quam tenet Petrus Cabannellus. Dedit etiam totum alodum suum quem habebat in Savoia, præter unam cabannariam, &c.* Infrà: *Videlicet cabannariam unam sitam in loco qui dicitur, &c.* Rursum: *Ministralium autem hujus cabannariæ dedit quidam villicus, &c.* Occurrit ibi non semel.

Chabanaria. Charta Hugonis Episcopi Gratianopolitani anni 1094. in Tabulario ejusdem Ecclesiæ fol. 19. *Vendidit mihi unam chabanariam, quæ est Misereu, pro 170. solidis, &c.* Fol. 24. *Et accepimus de omnibus vineis decimam quæ sunt subtus viam in omnibus locis, excepto de condaminis Episcopi, vel de chabanaria quæ*

fuit Petri Aldiard, scilicet de terris ac vineis, in quibus nec in condaminis, nec in chabanaria prædicta non accipimus, &c. Fol. 25. *Decima verò de aquis, de pullis, de aliis omnibus, carnibus, de chanavis, de omnibus annonis, sive de omnibus rebus quæ decimari debentur, medietas est Episcopi, medietas est Canonicorum, scilicet de Ecclesia S. Imerii, de Ecclesia de Buieu, de Ecclesia S. Martini, sive de parrochiis illarum prædictarum Ecclesiarum, excepto de condaminis Episcopi, sive chabanaria quæ fuit Petri Aldiard, scilicet de terris ac vineis, &c.* Fol. 31. *Excepto de condaminis quas tunc habebam, & de vinea, quæ fuit de chabanaria Petri Aldiard.* Fol. 41. *Nantelmus de Jerra habuit 3. chabanarias pro Episcopo Hugone Gratianopolitano, qui reddit unaquaque 13. sextarios de civata, & 12. denarios & 1. gallinam, & 1. pulzinum, & opera, & maneopera.* Fol. 49. *Ante me confessus est ipsam chabanariam esse antiquum feudum Cellariæ, &c.* Fol. 53. *Et omnes chabanariæ prædictæ debent opera & manuum operam, & coroatam, sicut alia terra Episcopi vel Comitis.* Fol. 60. *Medietatem decimæ milii & panitii, sive leguminis & chanavi, gurpisco & dono, &c.* Fol. 75. *Excepto chabanariam in qua est domus mea, quam pater meus dedit B. Laurentio, decimam de prædicta chabanaria.* Fol. 76. *Excepto unam chabanariam, sive tenturam quæ est S. Laurentii Monasterii.* Tabularium Eleemosynæ S. Pauli Viennensis: *Dono sanctæ Viennensi Eleemosynæ de alodo meo unum campum rotundum, & duas sextariatas terræ juxta eundem campum, & duas cavenarias, & alterum campum, &c.* Alibi: *Unam chanavariam vendimus & donamus quæ est sita in villa quæ vocatur Plans.*

CABARE, Cavare, fodere. Tabular. Casauriense, anno Ottonis Imp. 16. *Concedisti mihi Majoni—unum sedium de molino, qui est super lacum—ut habeamus ego Majo licentiam ipsum sedium cabare, & formas facere, & omnem firmamentum ad ipsum molinum faciendum.* In veteri Inscriptione apud Gruterum p. 622. 1. *Cabatores*, pro *Cavatores* dici quidam opinantur.

Scabare, pro *Cavare*, non semel occurrit in Vita S. Eligii: lib. 2. c. 6. *Mox ut terram sarculo scabare cœpit.* Rursum: *Cùm paululum ima fossæ declinans in latus cavernæ scabare humum cœpisset.*

CABATGIUM. Vide *Capitalagium*.

CABELGENSES, ita appellati quidam factiosi in Hollandia sub annum 1350. *Cabillaux*, Joan. Molineto pag. 46. 57. 117. Joan. à Leydis lib. 29. cap. 16. *Anno D. 1350. ortæ sunt, proh dolor, in Hollandia duæ factiones seu partialitates—homines verò unius factionis assumpserunt nomen à quodam pisce marino qui dicitur Asellus, i.* Cabbelyau, *ad denotandum, quòd sicut piscis ille in mari est devorator aliorum piscium, sic & isti essent domitores suorum adversariorum: & isti dicuntur Cabelgenses.* Alterius verò factionis *homines nominati sunt è contra Hoeckenses, trahentes vocabulum ab hamo, quasi dicerent, Hamus piscem prendere sæpe solet, &c.* Kilianus, *Kabeliau, Kableau, i. Bollick, Asellus piscis.*

CABELLUM, Organi musici species. S. Augustinus lib. 3. de Musica cap 1. *Velut cum à Symphoniacis cabella & cymbala peditus feriuntur.*

CABELLOTI. Vide *Gablum*.

CABESCHOLIA. Vide *Caputscholæ*.

CABIACES, *Nudi*, apud Papiam MS. Editus habet *Cabiedes*.

CABIDARIUS, Lapidarius. Gloss. Gr. Lat. καβιδάειος, *Cabidarius*, pro *Cavidarius*, qui gemmas excavat: *Cavatores* dicti cælatores, qui planam tabulæ superficiem stylo exarant, non ductus extantes & eminentes exprimunt: *Graveurs de pierres precieuses*: λιθουργοὶ, Palladio in Hist. Lausiaca cap. 5. λιθουργὸς, ὃν λέγουσι καβιδάειον. Monet Cujacius in l. 1. C. de Excusat. artific. lib. 10. pro *Clavicarii*, legi in Codd. MSS. *Cabidarii*, vocemque καβιδάειος haberi etiam in libro 56. Βασιλικῶν ad l. 12. de Cohort. Vide *Cabare*.

CABILLINUS, Vasis genus. Leges Ethelredi Regis Angl. c. 23. apud Bromptonum: *Et in sancto Natali Domini duos grisengos pannos, & unum brunum, & 10. libras piperis, & chirotecas 5. hominum, & duos cabillinos colennos aceto plenos, & totidem in Pascha.*

CABIMENTUM, ut habetur in Statutis Ordinis Hospital. S. Joan. Hierosl. tit. 19. de verbor. signif. §. 22. *vocabulum est Gallicum, à cabire, quod significat aliquid assumere, de quo qui se putat rationem probè reddere posse: sic vocatur Commenda quæ Fratri suo ordine conceditur.* Vide tit. 14. §. 55.

CABLICIA, Rami arborum vi ventorum, aut tempestate, vel alio casu disjecti: *Bois chablis*, Gallis. Inquisitio de forisfacturis forestarum in Addit. ad Matth. Paris. *Inquiratur qui acceperint profectum de cabliciis.* Vide *Arbor jacentiva*, & infrà in *Cabulus*.

CABO. Papias: *Cabo, equus castratus.* Glossæ Isidori: *Cabo, caballus, sonipes, equus.* Hinc effictа vox, *Caballus*. Vide Meursium in κάβων.

CABOS, Rhombus, piscis, vulgò, *Chabot*, in Charta Raimundi Comitis Tolosani an. 1181. apud Catellum p. 216.

CABRARIUS, pro *Caprarius*, Caprarum pastor, in Lege Longob. Heroldi tit. 48. §. 3.

CABRETA. Vide *Baudosa*.

CABSARICIUS. Vetus Interpres Juven. sat. 8. v. 167. *Inscriptaque lintea.* [*Hoc est, pictis velis popinæ succedit, aut linteis cabsariciis tergit, vel ubi esculenta publicè venduntur.* An *cannabicis*?

CABULUS, Petrariæ seu ballistæ majoris species. Willelmus Brito lib. 7. Philipp. p. 182.

——Sed mox ingentia saxa
Emittit cabulus,

Vetus Interpres Gallicus Will. Tyrii lib. 6. cap. 15. *Una inter cæteras machina, &c.* sic vertit, *une grande periere, que l'on claime chaable, si grosse, &c.* *Caables* nostri vocant silvarum arbores ventorum vi ad terram dejectas. Regestum Philippi Aug. fol. 124. *Milites debent habere firmarium suum in nemore ad mortuum nemus, & ad arbores versas, sive chaable, & ad branchias volatiles, &c.* Sed hodie *Chables* vocamus funes majores & crassiores: quam vocem quidam ab Hebræo *Chabel*, quod est funis, deducunt. Arabibus *Habl* idem sonat, unde *habala*, vincire, nectere. Gesta DD. Ambasiæ cap. 5. n. 1. *Cabulis impositis ad summa ascenderunt.* Aliud sonat *Chable*, in Regesto censuum & feodor. Carnotens. fol. 1. in Camera Comput. Paris. ubi de mulctis, *seu emendis*: *Item d'un sang fèit, 15. sols torn. Item d'un chaable, 60. s. L'en dit que c'est chaable, quand il appert trois coups orbes.*

Chadabula, idem quod *Cabulus*, Guillelmo Armorico de Gestis Philippi Aug. an. 1202. *Tribus lapidibus magna petraria, quæ Chadabula vocabatur, emissis.*

CABUS, *Cabistercus*. Papias: *Cabistercus, vacuum & inane, vel illud intestinum quod stercus capit.* Joan. de Janua: *Cabus, nomen est mensuræ, de qua Regum lib. 4. c. 6. quarta pars cabi, sc. stercoris columbarum, & ut dicit Josephus, hoc condiebant cibos pro sale. Item in Historiis dicitur. Tradunt quidam nomine stercoris dici vesiculam columbæ, in qua recipiebantur grana deforis allata.* Κάβος, εἶδος μέτρου, Phavorino.

CABUTA, Vide *Cambuta*.

CACABATUS, Denigratus, cacabo fumoso illitus, *Chaudronné*. Paulinus Nolanus Epist. 12. *Cùm ædificia, quæ immaculata adhuc operis tui gratia splendent, obscurata næniis insipientiæ meæ, & ut digno versibus meis utar verbo, cacabata ridentibus multis—aspicies.* Pelagius: *Appenderunt in collum meum cacabatas ollas, & ansas vasorum.* Fortunatus lib. 6. Poëm. 10. de Coco regio;

Corde niger, fumo pastus, fuligine tinctus,
Et cujus facies cacabus alter adest.

Althelmus de Laude virg. c. 43.

Sed præstante Deo cæcatur corde malignus,
Basia cacabis dum stultus tradidit atris.

Sic ollis niger, & furva sartagine teter, &c.

Apophthegmata Patrum edita nuper à V. Cl. Jo. Bapt. Cotelerio c. 4. ubi de dæmone quem Moyses Monachus expulerat: Ὁ δὲ ἐξελθὼν ἔλεγεν ἑαυτῷ· καλῶς σοι ἐποίησαν, ἀποδόδερμε, μέλανε. Quæ verba postrema sic vertit Palladius in MS. Corbeiensi: *Cinerate & cacabate*, uti monet idem vir doctissimus. Vide Rosveidum ad Paulinum, & Filesacum lib. 1. Select. p. 244.

CACABOLUM. Vide *Catabulum*.

CACABULUM, Minor cacabus. Occurrit apud Apitium lib. 4. c. 1. 2. &c.

CACABUS, Judicium aquæ ferventis. Vide *Aqua fervens*.

Cacabacius panis. Vide *Panis cacabacius*.

CACAFERRI. Matth. Silvaticus: *Scoria ferri, i. squamma ferri, quam fabri ferrarii de fornacibus ejiciunt globatim, Lat. ærugo ferri, dicitur etiam cacaferri*.

CACANUS. Vide *Caganus*.

CACARE *ad judicium*. Ugutio: *Vador, aris, in vadem ponere, i. vadem dare, & ego vador illum, do tibi illum in vadem: vel vadari, i. cacare ad judicium, ad placitum fidejubere, vel polliceri, &c.*

CACCULA. Ugutio: *Monedula, avis quæ vulgò dicitur Caccula*. Graculus, Gall. *Chucas*.

CACEPOLLUS, *Cachepolus*, *Chacepollus*, Lictor, satelles, Anglis, *à Catchpoll*, quæ vox occurrit apud Willelmum Thorn p. 2153. & 2154. Cambro-Britannis, *Ceispwl*, est lictor. Gloss. Ælfrici: *Exactor*, hæcepol. Sed nescio an hæc huc spectent. Alii volunt vocem compositam ex *to catch*, apprehendere, & *pole* vel *polle*, caput. Leges Ethelredi, apud Bromptonum, cap. 24. *Si cacepollum advocet, quod ei telonium dedit, & ille neget, perneget ad Dei judicium, & in nulla alia lada*. Lambertus Ardensis in Hist. Comitum Guinens. *Servientes etiam & Cachepoli cum virgis, & asperis virgis, operatores invicem provocantes, &c.*

Chacipollus, in Bibl. Sebusiana cent. 1. c. 56. Occurrit non semel in Charta Ludovici Dom. Bellijoci, pro Libertabus villæ Bellijocensis an. 1274. Feodum *de Chassipolerie de Dompmartin*, in Probat. Hist. Bressensis p. 52. species sergenteriæ.

CACAVELLUS, pro *cacabellus*, Minor cacabus. Charta plenariæ securitatis scripta sub Justiniano, apud Brissonium lib. 6. Formul. p. 647. *Cacurrella cum manica ferrea vetere pensante libra una semis, cacavello rupto pensante libra una, &c.*

CACETUM. Turpinus cap. 29. *Beatum autem Rothlandum super duas mulas caceto aureo subvectum palleis tectum usque Blavium Karolus deferri fecit*. Ita MS. Codex, ubi editus, *tapeto aureo subvectum, palliis tectum, &c.* præfert.

CACHERELLUS, Judex pedaneus, Baillivus inferioris ordinis, apud Anglos. Willelmus Thorn: *Senescallus & Custodes nostri diligenter inquirant de injuriis per Baillivos & Cacherellos Vicecomitis, nobis vel tenentibus nostris factis*. Idem: *Pauperes tenentes nostri defendantur contra Cacherellos, quantum de jure possunt*. Vetus Charta apud Spelmannum: *Paulus de Stanes fuit tunc Cacherellus de Hundredo de Acstane*.

CACHUS. Vide *Caucus*.

CACIA, Capsa, *Chace*, vel *Chasse*, arca. Fridericus II. Imp. lib. 2. de Arte venandi cap. 33. *Accipiunt ova gallinarum, & rumpunt ea, & in cacia vel capice lignea aut ferrea, quæ tamen sit stagnata, ponunt ea, &c.* Occurrit ibi pluries.

CACIARE, *Chaçiare*, Venari, Italis *Cacciare*, Gallis *Chasser*, vel *Chaçer*. Capitula Caroli C. tit. 43. cap. 32. *In Odreia villa porcos non accipiat, & non ibi caciet nisi in transeundo*. Cap. 33. *Ut Adelelmus de forestibus diligenter sciat quot porci & feramina in unaquaque à filio nostro caciata fuerint*. Liber donationum Ecclesiæ Ratisponensis in Metropoli Salisburgensi to. 1. p. 246. *De venatione ita se coadunaverunt, ut utrisque liceret in ista parte commovere, & sic in antea caciando persequi*.

Chacea, *Chacia*, *Chasea*, Venatio, Gallis & Anglis *Chace*: unde *Chaceare*, venari, *Chacer*. Charta Edw. II. in to. 2. Monastici Angl. p. 102. & 103. *Ac concessionem quam eadem Alicia fecit eisdem Ecclesiæ & Canonicis de libera chacea in omnibus terris & boscis suis in feudo ipsius Aliciæ, ad omnimodas feras chaciandas & capiendas*. Alia ibidem p. 107. *Cum placitum aliquando motum esset — de Chacia habenda in boscis & moris de Hamelak*. Alia anni 1226. in Probat. Hist. Monmorenciacæ p. 401. *Chaciam quam habebam ad magnam bestiam in foresta Cruyæ, videlicet ad cervum, bicham, porcum, capreolum, & damam*.

Chacea interdum sumitur pro ipso saltu, & ipsa statione, quâ venationis gratiâ aluntur feræ, nullo, inquit Spelmannus, cincta sepimento, sed privilegio tuta vel à Principe concesso, vel præscriptione adepto. Differt autem *Chacea* à *Parco*, quòd hic angustior est & palis aut muro circumclusus; & à foresta, quòd hæc multò est extensior, & amplissimis legibus insignita. Monasticum Anglic. to. 1. p. 722. *Pasturam omnium animalium suorum ubique in chacia nostra de Tudiham, — & de subbosco in dicta chacia ad terram dictorum Monachorum meliorandam, &c.* To. 2. p. 103. *In dominicis boscis suis & chaceis*. Willelm. Thorn: *Habeant liberam warennam in omnibus dominicis terris, — dum tamen terræ illæ non sint infra chacias aut warennas nostras*. Fleta lib. 1. cap. 20. §. 55. *Qui appropriaverint sibi liberas chacias vel warennas sine waranto*. Statutum Edw. III. an. 21. *Ut malefactores in forestis, chaceis, parcis & warennis, &c.* Adde Statutum 2. Westmonaster. cap. 29.

Fractio chaceæ regalis, in Legibus Canuti Regis de forestis c. 21. 28. 29. Ubi *rei* dicuntur *fractionis forestæ Regis*, qui venationem regiam quovis delicto in foresta interturbant: Galli dicunt *ruiner les plaisirs du Roy*, *Entreprendre sur les plaisirs du Roy*.

Cassa, idem quod *Cacia*, in veteri Inquesta apud Columbum in Episcopis Vasionensibus lib. 2. n. 26. 29. *Cassa salvasina*, ibidem: *Chasse sauvagine*. Vocabuli etymon censet V. Cl. Ægid. Menagius à *Captare* accersendam, in Orig. Gall. & Ital. Certè ἀγρεῖν, *Captionem & Venationem*, vertit Gloss. Gr. Lat. Silvius à *Cassibus* deducit: quippe venatores feras in casses propellunt, & clathratas fenestras, *Chassis* dicimus, quòd cassium, seu retium, formam referant. Octavius Ferrarius ab *agere* vel *agitare*. Alii denique à *Capsum*, vel *Cassum*, de quibus vocibus infrà agimus, quod quidpiam clausum denotat: nam *Caceas* parci speciem fuisse docuimus, in quo venatio ferarum peragebatur. Vide *Chacea*.

Chaçare ad omnes bestias, in Regesto Philippi Aug. fol. 28.

Caçor, & *Chaçor*, Equus venatorius, *un Chaçeur*, in Legibus Normann. Willelmi Nothi cap. 22. 23. quam vocem non intellexit Seldenus. Historia fundat. Kingeswodensis Abbatiæ in agro Glocestrensi in Angl. *Dederunt mihi — & filio meo qui adhuc superest unum chacorem, aut unam marcam argenti*. In alia Charta legitur, *unum cacorem*. *Le Roman du Renard MS.*

Et li veneres vet devant,
Sor un grand chaceour liart, &c.

Le Roman de Garin MS.

Hues és chauciées & esperons d'or fin,
Si est montés el chaceor de pris,
Que li dona l'Empereres Pepin.

CACODEUS, vox hybrida, Malus seu falsus deus. Chronicon Novalicense c. 7. *In quo olim templum ad honorem cujusdam cacodei, scilicet Jovis, &c.*

CACULATOR. Vide *Cauculator*.

CACUMINARE. Vide *Incrocare*.

CACHUS. Vide *Scachus*.

CADA, *Arvina: Oleum de cada, Oleum oxycedri*, in Gloss. Arabico-Lat. Vide Meursium in Κάδος.

Cadala, in eodem Gloss. Arabico-Lat. *Institura, negotiatio pinguedinis, unguinaria, axungiaria*.

CADABOLUM. Vide *Cabulum*.

CADABUNDUS, *Crebrò cadens*, Ugutioni. Caducus.

CADAR

CADARFREDA, in Lege Longobard. lib. 2. tit. 14. §. 25. & tit. 23. Ubi Boherius, *per cadarfredam judicare*, esse ait *ex consuetudine*, & usu apud omnes recepto, non verò ex scripta lege: quod velle videntur Leges ipsæ, ac præsertim Luitprandi Regis tit. 54. *Quia etsi adfictum in Edicto propriè non fuit, tamen omnes Judices & fideles nostri sic dixerunt, quòd catarfreda* (sic) *antiqua usque nunc fuit*, id est, consuetudo. Unde emendandus Papias: *Caderfida, id est, versus*: ubi legendum *usus*. Idem Luitprandus in Præfat. ad tit. 60 *Alii volebant per usum, alii per arbitrium judicare*. Ugutio: *Guadarfida, consuetudo antiqua*. In Legibus Luitprandi Regis tit. 104. §. 4. scribitur *Wadarfida*.

CADESA. Joan. de Janua: *Cadesa, scortum. Gen. 38. de Jacob dicitur: Quam cùm vidisset, suspicatus est cadesam, id est, scortum*. Vulgata habet meretricem, Gr. πόρνην.

CADEX, *Caudex, truncus*. Joan. de Janua.

CADI, Sigilla, *Seaux*, in veteri Charta apud Bruschium de Monast. Germ. pag. 41.

CADIUS, Judex, præfectus, apud Saracenos & Turcos. Will. Tyrius lib. 10. cap. 16. *Juridicus, qui juri dicendo præerat, qui etiam lingua eorum Cadius appellatur*. Matth. Paris: *Adducti sunt Procurator civitatis, qui lingua eorum Emir dicebatur, & Juridicus, qui Cadius appellabatur*. Ducas Hist. cap. 13. ἕνα τῶν ἀπὸ κριτῶν ἢ νομιμαείων, ὃν αὐτοὶ καλοῦσι Κάδιν. Adde Vincent. Bellovac. lib. 31. cap. 141. & vide Meursium in Κάδις.

Cadinus. Epistola Paschalis Fratr. Ord. Minor. apud Wadding. in Annal. Minor. an. 1342. num. 10. *Ad quam Mesquitam — sunt congregati Cadini, id est, Episcopi eorum, & Talismani, i. Sacerdotes*. Verùm legendum, *Cadii*, ni fallor.

CADIVUS, Qui per se cadit, unde *Cadiva poma* apud Plinium: præsertim *Caducus*, qui eo morbo laborat, qui hominem cadere facit. Agobardus in Epist. ad Bartholomæum: *In quodam loco cœperunt fieri quædam percussiones, ita ut caderent quidam modo Epilepticorum, &c*. Gloss. Lat. Græc. *Caducus*, ἐπιληπτικός. Sic enim ibi emendandum. Gloss. Lat. MS. Regium: *Caducus à cadendo dictus est, Vecors, Dæmoniaticus, Lunaticus*. Gariopontus lib. 1. cap. 7. de Epilepsia: *Alii caducum ex eo quòd cadunt, appellavere*. Marcellus Empiric. cap. 20. — *Etiam caducis datum prodest: nam si vel duos cyathos cadivus inde sorbeat, &c*. Marculfus lib. 2. form. 22. *Vendidi servum juris mei, aut ancillam nomine illam, non furem, non fugitivum, neque cadivum, sed & mente & omni corpore sanum*. Quæ totidem ferè verbis habentur in Formulis veter. apud Bignonium pag. 377. & 380. ubi rectè Spelmannus & Lindenbrogius *Cadivum*, Epilepticum interpretantur, quem *Caducum* vocat Firmicus lib. 3. cap. 6. lib. 4. cap. 1. 2. 7. &c. & Lex Bajwar. tit. 15. §. 9. ubi ait mancipii aut caballi venditionem irritam fieri non debere, *nisi fortè vitium invenerit emptor, quod illi venditor celaverit, hoc est, in mancipio aut caballo, aut in qualicunque peculio, id est, aut cœcum, aut herniosum, aut caducum, aut leprosum*. *Juris enim erat apud veteres*, ait Acron ad Horatii Sat. 3. lib. 2. *cùm servum distraheret quis, ejus omnia vitia vel animi, vel corporis publicaret, nisi fortè amaret litem, quia licebat emptori agere contra venditorem, si inveniebatur postea servus vitiosus*. Ita *Caduci* in Vita MS. Caroli Magni jussu Friderici Imp. exarata lib. 2. cap. 23. Vide *Lunaticus*.

Cadiva insania, pro Epilepsia, in Vita S. Præjecti cap. 2. num. 6. *Cadiva gutta*, in Glossis Biblicis MSS. *Cadax passio*, apud Alexandrum Iatrosophistam lib. 1. Passionum, cap. *de Cibis freneticorum*. Isidoro in Gloss. *Cadax*, est *claudus, qui sæpe cadit*.

CADONNA. Ugutio: *A cado, hæc Cadonna, id est, acus qua mulier caput scalpit, eò quòd cadere faciat immunda*.

CADUCARII, iidem qui *Caduci* & *Cadivi*. S. August. l. de Beata vita: *Isti homines Caducarii sunt, quo nomine vulgò apud nos vocantur, quos comitialis morbus subvertit*. Infrà: *Qui sermone vulgari quidem & malè Latino, sed aptissimo sanè, ut mihi videtur, Caducarius nominatus est*.

Caducarii, Papiæ & Ugutioni dicuntur, cui caducæ hæreditates contingunt. *Caducarius*, in Gloss. Isid. *Ad quem pertinent quæ cadunt defuncto aliquo, cui non est qui succedat*. Vide leg. ult. D. de Jure immunitatis, & mox *Caducum*.

CADUCTOR. Glossæ Græc. Lat. κηρύκιον, ὁ βαστάζων οἱ πρέσβεις, *hic Caduceus*. κηρυκιοφόρος, *Caducifer*. κῆρυξ, ὁ τῆς εἰρήνης ἀποστελλόμενος, ἢ τὸ κηρύκιον φέρων, *Caductor*. Sed legendum *caduceator*.

CADUCUM, Hæreditas, *escaeta*, quæ in legitimum hæredem cadit. Tabularium Prioratus S. Nicasii de Mellento an. 1283. fol. 45. *Jure communi, vel speciali, hæreditagii, vel caduci, seu aliquo alio jure quocunque, &c*. Charta an. 1291. *Petebant pro partagio, necnon & dimidiam caduci, eschaetam defuncti Joannis de Soliaco Militis*. Alia Hugonis Candavenæ D. de *Beauval* an. 1206. *Vendiderunt D. Ingerranno Vicedomino Pinconii quidquid caduci, vel hæreditatis devolutum erat ad prædictam Agnetem*. Alia an. 1214. apud Roverium in Reomao pag. 249. *Campum — qui de caduco meo erat*. Alia porrò notione vox hæc usurpatur apud Jurisconsultos.

Caducum, Manus mortua. Tabularium S. Genovefæ Paris. in Charta H. Episcopi Silvanectensis: *Recognoverunt se esse homines de corpore Ecclesiæ S. Genovefæ, & quòd ipsi manuum mortuam, quæ vocatur Caducum, debent, &c*. Occurrit in eodem Tabulario crebriùs. Vide *Manus mortua*.

CADUCUS, apud Erchempertum in Hist. Longobard. cap. 8. vox est convitii: *Reddite nobis, ô caduci viri & proditores, quos nequiter interfecistis*. Vide *Cadivus*.

CADULA, *orum, Guttæ quæ cadunt ex pingui carne, cùm assatur*. Joan. de Janua.

CÆCIA, σκοτοδινία, in Gloss. Græc. Lat. MS. Editum *Cecia*, habet.

CÆCILINGIUS, *Qui nec loquitur, nec audit*. Glossæ MSS.

CÆCITUDO, Cæcitas, ἀβλεψία, in Gloss. Græc. Lat.

CÆCORA. Capitulare de Villis c. 44. *Herbulas siccas, vel virides radices, napos insuper & cæcoram*. Fortè *ceporam*, *cepas*.

CÆLATURA, inter ministeria sacra recensetur in Synodo Exoniensi an. 1287. can. 12. *Cereus Paschalis, duo cerei processionales, celatura super altare, campanella deferenda ad infirmos, &c*. Infrà: *Onera omnium ornamentorum prædictorum — supportabunt, libris matutinalibus, unico scilicet psalterio, fenestris vitreis in cancello, & celatura super majus altare duntaxat exceptis, quæ Rectores vel Vicarii supportabunt*. Fortè id quod *tabernaculum* vulgò dicimus: incertum tamen an eadem notione vocem hanc usurpet Laurentius Leodiensis in Episcopis Virdun. pag. 345. *Tigna, laquearia, tecta, & celaturam Ecclesiæ, cum turri, — restauravit*. Infrà: *Tectum Ecclesiæ, cælaturam, clausuram quoque curiæ reparavit*.

CÆLESTINUS *Color*, Hyacinthinus, qui est inter albedinem & nigredinem, quasi color subalbidus, Matthæo Silvatico: ἑαρινοβαφὲς χρῶμα, Nicetæ Paphlagoni in Vita S. Hyacinthi Amastriani pag. 3.

CÆLIO, *Cilio*. Papias: *Cælatum, insculptum, à Cælio quod est ferramenti genus, quod vulgò Cælionem vocant*. Alibi: *Cælium, ferramenti genus, unde cælare, id est, sculpere, dicitur*. Rursum: *Cilium, unde argentarii vel sculptores operantur, à quo cælata vasa dicimus, qui vulgò Cilio dicitur*.

CÆLOCLARUS, Divis adscriptus, qui in cælum receptus est sanctus. Charta Ludovici Comitis Ferretensis an. 1187. in Antiquit. Vosagensib. lib. 5. cap. 9. *Inde est quod ego Ludovicus Comes Ferretensis ac filii mei, cæloclarorum Principum exemplis provocati, &c*.

CAPTUS. Traditiones Fuldenses lib. 2. Ch. 43. *Sicut ad nos jus proprietatis pertinet extra illum captum (id est, bifang) qui est in Giusungon, captum illum foràs dimitto.* Et Ch. 77. *Et in Banahu talem captum qualem ibi habuimus.*

CÆSARIANI, Officiales Procuratoris Cæsaris, qui & *Catholiciani* dicuntur in l. penult. §. ult. Cod. de Bonis proscript. Ii rationes fiscales tractabant, & bona ad Principem devoluta veluti vacantia occupabant. Vide tit. 10. *de Cæsarianis* Cod. Theod. lib. 7. & Arrianum lib. 3. in Epictet. cap. 24. Ab hac Cæsarianorum appellatione, deductam vocem Gallicam *Sergent*, & Germanicam *Scharjanthen*, opinatur Cujacius ad l. 7. Cod. de Jure fisci. Vide *Serviens*.

Cæsariani. Sanctus Cyprianus Epist. 82. *Senatores & viri egregii, & Equites Romani, — si ademptis facultatibus Christiani esse perseveraverint, capite quoque mulctentur. —— Cæsariani quicunque vel priùs confessi fuerint, confiscentur, & vincti in Cæsarianas possessiones descripti mittantur.*

CAFFA. Charta Caroli Calvi pro Ecclesia Parisiensi ex Pastorali minori ejusd. Eccles. num. 17. descripta etiam à Sammarthanis: *Tam pro immunitatis anterioris quondam Regibus, quàm & pro reliqua instrumenta species caffarum (vel casfarum) ipsius dictæ Ecclesiæ Parisiaci, &c.*

CAFICIUM, Mensuræ Hispanicæ species. Jacobus I. Rex Aragon. in Constitutionibus Cataloniæ MSS. *In locis Cataloniæ, ubi currit moneta Jaccensis, vendatur caficium Ilerdæ frumenti ad pretium 25. solid. & in aliis locis ubi sunt diversæ mensuræ, vendatur mensura in illa secundùm quantitatem caficii Ilerdæ.* Chronicon Petri IV. Regis Aragon. lib. 3. cap. 23. *Nos donaren mil caffiços de forment.* Raimundus Montaner. in Chron. Aragon. cap. 236. *E en Rocafort trames me en bon cavall, e una mula, e 100. cafisos de cevada.*

CAFSIS, ex Græc. καῦσις, calor, καῦμα, apud Petr. Chrysol. Serm. 124.

CAGA, Gall. *Cage*, Pyxis. Chron. Fossæ novæ an. 1196. *Duodecim cruces argenteæ, & quatuor caga cum reliquiis.*

Capia, eadem notione. Papias: *Cavea —— ponitur pro aliquorum animalium clausura, quæ vulgò Capia dicitur, quasi cava.* Ita MSS. & Editus, præterquam quòd habet *quasi cavea.*

CAGANUS, *Cacanus*. Sic Avares, seu Hunni, Reges suos vocabant. Corippus lib. 3. de Avaribus:

Ergo signa meis Cagan contraria signis
Ferre parat.

Gregorius Turon. lib. 4. Hist. cap. 28. *Sed & Rex Chunorum, vocabatur autem Caganus: omnes enim Reges gentis illius hoc appellantur nomine.* Poëta Saxonicus lib. 2. de Gest. Caroli Magni an. 782.

—— Pariterque Caganus ad ipsum
Hunnorum misere duces pro pace tenenda.

Sigebertus an. 520. *Abhinc regnum Hunnorum annotare cessabo, qui omnis gentis illius Reges Caganos vocatos lego.* Occurrit passim apud Paulum Diac. Theophanem, Zonaram, Cedrenum, & alios Scriptores Byzantinos.

Cacanus. Paulus Warnefridus lib. 4. de Gest. Langobard. cap. 39. *Rex Avarorum, quem sua lingua Cacanum appellant.* Sed & Russorum seu Moscovitarum Principes hac dignitate donatos testantur Annales Francorum Bertiniani an. 839. *Misit etiam cum eis quosdam qui se, id est, gentem suam Rhos vocari dicebant: quos Rex illorum Chacanus vocabulo, ad se amicitiæ, sicut asserebant, causâ direxerat.* Neque alterius est originis ac notionis vox

Cham, vel *Can*, qua Tartari Principes suos indigitant, quæ Imperatorem ac Regem sonat, ut auctor est Vincentius Belvac. lib. 32. cap. 10. *Quem etiam Can, id est, Imperatorem appellabant.* Et cap. 32. *Qui & Gog Cham, id est, Imperator, vel Rex dicitur, sublimatus est in Regno Tartarorum. Caanus*, in Epistola Quoblexi Tartarorum Imperatoris, apud Odoricum Rainaldum in Annalib. Ecclesiast. an. 1278. num. 20. *Chanis*, vel *Hanis*, inquit Leunclavius in Pand. Turcico num. 3. aspiratione forti, appellatio perquam usitata Persis & Tartaris est, apud quos Reges & Principes etiam minorum gentium *Chanes* dicuntur. Atque inde filii Principum *Chanoglani* vocantur. Reperitur in Historiis Græcis & Latinis nomen *Chagani* Avarum, quod idem est cum hoc *Chan*, vel *Chaan*. Nam Avarum, sive Chazarorum patria Chersonesus est Taurica, quæ hodieque suos habet *Chaanes*. Maximus verò Tartarorum omnium *Chan*, cui subjecti sunt *Chanes* cæteri, quique *Chitainus* adpellari solet. Turcici quoque Sultani post Osmanem Gasim se *Chanes* dici voluerunt, idque retinent in hodiernum usque diem. Porrò qui passim *Cham* vel *Can*, interdum aliquot Scriptoribus

Canis appellatur. Chronicon Nangii an. 1299. de Usuncassano Tartarorum Rege: *Qui & Magnus Canis dicitur.* Ita Græcis seu Byzantinis Κάνης & Κάνις Tartarorum Princeps dicitur, atque in primis Pachymeri lib. 3. cap. 25. lib. 5. cap. 4. lib. 10. cap. 25. lib. 11. cap. 16. quam vocem dicto libro 5. c. 4. *Imperatorem* sonare ait: Τζίγγις γὰρ τὸ ὄνομα, ὁ δὲ Κάνις, Βασιλεύς. ut lib. 9. cap. 26. cæteros Toparchas *Canes* etiam vocatos satis declarat: Οἱ γὰρ κατ' ἀνατολὴν τὸν Καζάνην εἶχον, ὡς αὐτοὶ φαῖεν ἂν Κάνιν. Ita Principes Tartaricæ gentis Κανίδες eidem dicuntur lib. 5. cap. 4. quos *Canesios* nuncupat Magister Rogerius de Destruct. Hungariæ cap. 33. *Alteri verò ipsorum Canesio, id est, majori, volenti prostrato succurrere, &c.* Cap. 35. *Constituerunt Canesios, id est, Ballivos, qui justitiam facerent.* Infrà: *Procurator meus de istis dominis erat unus, & pæne mille villas regebat, & erant Canesii ferè centum.*

Ab hac igitur origine, aliquot ex Scaligerorum gente, quæ Veronensem Principatum diu possedit, *Canes* appellatos censuit Paulus Jovius, quam vocem nomini proprio interdum præponebant: v. gr. *Can Franciscus, Can Grandis, Can Signorius.* Neque Veronenses Principes duntaxat id sibi arrogavere prænomen, cùm in familia Dandula apud Venetos usurpatum doceat Sansovinus in Venetia. lib. 13. sub an. 1328. qui, ut verbis utar Josephi Scaligeri in Epistola de Vita Julii Patris pag. 19. non ab illo latranti animali dicti sunt; sed quòd lingua Winidorum, seu Sclavorum, *Cahan* idem sit quòd *Rex* aut *Princeps*. Quam quidem sententiam non minimè firmat ipsa olim Serviæ Principis appellatio ac nomenclatura:

Knes enim appellabatur, seu μέγας Κνέζις, vel Κνένζης πάσης Σερβίας, ut est in Codice Regio MS. 2023. ex quo descripsit Goarus quæ habet post Codinum de Officiis aulæ Constantinop. pag. 414. 415. Idem autem valet ac *Dominus*: nam ea fuit vocis *Kneg*, notio apud Sclavos. Ditmarus lib. 7. pag. 106. *Uxor autem ejus Beleknegini, id est, pulcra domina vocabatur.* Apud Cantacuzenum lib. 2. cap. 5. occurrit Ταμηγχάνης Phrygiæ Princeps.

CAGELUS. Glossæ MSS. *Scelides*, *cageli*. Sunt autem Græcis σκελίδες, Pernæ, femora porci.

CAHSLITE, Mulctæ species apud Anglos. Vox Saxonica. Concilium Wintoniense an. 1076. *Si autem post excommunicationem & satisfactionem venerint, forisfacturam suam, quæ Anglicè vocatur Dferhyrnesse, seu Cahslite, pro unaquaque vocatione, Episcopo reddant.*

CAHUA, Vinum album & debile. Matthæus Silvaticus.

CAIA, *Caiagium*. Vide *Caya*.

CAILLER. Arestum Paris. 9. Maij 1321. *Item 3. cyphos de caillier pretii 30. solid.* Vide *Mazer*.

CAIRELLUS. Vide *Quadrellus*.

CALAFATARE, Resarcire, propriè de navibus, *Calfater*. Legatio Ambassiatorum Ducis Andegav. ad Judicem Sardiniæ an. 1378. *Licèt duo Carpentarii & nonnulli alii de dicta galea incessanter fissuras & dissuturas antedictas toto eorum posse clauderent & calafatarent.*

Gaufredus Malaterra lib. 3. cap. 14.

Obducunt imas alii lanugine rimas,

Atque picem liquidam properant superaddere quidam.

Calafatus, Ital. *Calafate*, Navium stipator, qui navium rimas & commissuras solidat & componit, apud Sanutum lib. 2. part. 4. cap. 15. & 20. καλαφάτης Heroni: unde Michaeli Imp. cognomen inditum apud Zonaram pag. 193. De vocis etymo, vide Gorop. Bekanum lib. 4. Hermath. pag. 74.

CALAMARIUM, Vas in quo asservantur encausta, vel atramenta, atque adeo ipsi, quibus scribimus, calami, unde nomen. W. Brito in Vocab. *Atramentarium Græcè Calamarium, quia in eo calami reponuntur.* Joan. de Janua: *Calamarium, cornu ubi tenetur incaustum.* Petrus Diac. lib. 4. Chron. Casin. cap. 13. *Calamarium aureum margaritis & pretiosissimis gemmis insignitum.* Nicetas in Manuele l. 3. num. 4. δοχεῖον ἐρυθροδάνη διάλιθον χρύσεον. Concilium Calchedonense act. 1. ἀπὸ λεψάν αὐτῶν τὰς βίβλους, — θέλοντες λαβεῖν καὶ τὰ καλαμάρια.

CALAMAUCUM. Vide *Camelaucum*.

CALAMELLA, vel *Calamellus*, Fistulatorius calamus, quo in bellis etiamnum utuntur Helvetii. Papias: *Calamaula, Canna de qua cantatur. Calamaulis*, in Notis Tyronis p. 173. Eustathio, καλαμαύλης, qui calamo in tibiam formato canit. *Calamella* apud Ugutionem, *Canna cum qua quis canit, unde Calamellarius, qui ea cantat.* Jacobus de Vitriaco lib. 3. Hist. Orient. & Oliver. Schol. *Volebant enim sibi facere nomen, cum tubis, calamellis, & signis multis progressi.* A calamis effícta vox *Calamellus*, fistula, nostris, *Chalumeau*, hodie; *Chalemelle* olim. Chron. MS. Bertrandi *du Guesclin*:

Trompes & challemelles, & cors Sarazinois.

Alibi:

N'y ot trompe sonnée, ne autre cor baudi,
Ne nulle challemie, ne bombarde ossi.

Cannamella dixit Dantes in Infern. Cant. 22. Neque aliæ sunt *Calamellæ*, à *flageolis*, seu, uti appellamus, *Flageolets*. Guill. Guiart an. 1270.

Lors r'oissiez trompes sonner,
Cors, tabours, flageus, & chevretes.

Idem an. 1304.

Tabours sonnent, & flagiex pipent.

Un Roman MS.

Les tropes, li flajol, li cor, & li tabour.

CALAMI, Papiæ, *Hastæ candelabrorum, in modum calamorum facta.* Vide Exod. cap. 25. 30. 37.

CALAMIZARE, *Læta cantare, à calamus.* Joan. de Janua, & Gloss. Lat. MS. ex Græco καλαμίζειν.

CALANDRA. Jacobus de Vitriaco lib. 3. an. 1218. *Majores congregati sunt ad calandram templi, quid facerent deliberaturi.* Aliàs *Calandra*, Italis, est alaudæ species, quam à *Galerita*, de qua suo loco, dictam putat Octav. Ferrarius. Eadem quæ

CALANDRUS, Gryllus, cicada, curculio, vulgò *Calandre*, Italis *Calandra*, apud Fridericum lib. 1. de Venat. cap. 35. Conradus de Monte Puellarum in Vita S. Erardi Episcopi cap. 1. *Et tanquam Calandrus dulcisonans in myrica, & sicut philomela nocturna silentia decorans.* Ubi Bolandus: *Curculio vulgò Calandra dicitur, Teutonibus Kalander.* Vide V. Cl. Ægid. Menagium in Origin. ling. Franc. & Ital.

CALANUS. Vide *Chelandium*.

CALARE, Papiæ, *Ponere, vocare.* Gloss. Græc. Lat. MS. προσκαλῶ, *Kalo, cio, voco.* Editum habet *Calcio*, quæ vox ad Græcam refertur. Vide infrà *Calatores*.

Calare, Demittere, laxare, descendere. Ex Italico *Calare.* Gloss. Græc. Lat. χαλῶ χεῖνειν, *laxo, demitto.* Hist. Cortusiorum lib. 6. cap. 5. *Calata porta levatura, seu Saracenesca.* Ibidem: *Captis custodibus, aperuerunt portam S. Joannis, & pontem calaverunt.* i. pontem demiserunt, *ils ont baissé le pont-levis.*

CALARIA, Joanni de Janua, *Navis, quæ ligna portat. Calo, ille qui ligna portat.*

CALASNEO, Conterminus, qui agrum collimitaneum possidet. Lex Bajwar. tit. 21. §. 3. *Nullus de alterius silva quamvis prius inveniat, aves tollere præsumat, nisi ejus commarchanus fuerit, quem Calasneo dicimus.*

CALATICUM. Papias: *Distychum, genus ordei dictum, quod duos ordines habeat, id est, Calaticum.* Vide eundem in *Calaticum*.

CALATORES, Festo, *Servi, ἀπὸ τοῦ καλεῖν, quod est vocare, quia semper vocari possent ob necessitatem servitutis.* Gloss. Lat. Gr. *Calatores*, δοῦλοι δημόσιοι, πρόπολοι. *Calator*, κλήτωρ. *Calatores*, σεβαστοὶ ἱερέων. Gloss. Isidori: *Calator, Minister sacrorum.* Sed aliud sonat apud Leonem Ost. lib. 3. Chr. Casin. c. 58. *Gualterius — reddidit B. Benedicto fluvium Lauri cum tota piscaria sua, & ipsam focem S. Benedicti, cum tota piscaria, & calatoribus suis, tam intus quàm foris, cum introitu & exitu suo.* Ubi fortè *Calatores*, remiges sunt: nam Italis *calar remi*, est navigare.

CALATURA. Vide *Theclatura*.

CALBARES. Chronicon Fontanell. cap. 9. *Unde milites Christi alimonium consequebantur, inde nunc pastus exhibetur canibus — inde armillæ, balthei, & calbares fabricantur.* Ubi fortè legendum *Calbei.* Nam Festus *Calbeos* ait esse *armillas, quibus triumphantes utebantur:* unde postmodum quævis ornamenta ita dicta, etiam equorum. Gloss. Lat. Gr. *Calbæ*, κόσμια ἵππων, ubi Rigaltius ad Onosandrum *Calbei* restituendum censet, vel *Calbea*, ut Salmasius ad Hist. Aug. p. 227. Papias: *Calbæ, armillæ quæ militibus ob virtutem dantur.*

CALBASIUS. Hist. Miscella l. 18. p. 160. *Sericum copiosum, ac piper, & calbasias camisias multas.* Sed reponendum *carbasias* suadet Theophanes, qui καρβάσια καμίσια habet.

CALBINO, *Minor.* Papias.

CALCACREPA. W. Brito in Vocab. MS. *Saliunca, est quædam herba spinosa, à salio, quod salire faciat calcantes, & propter hoc vulgariter Calcacrepa dicitur, quòd calcantes facit crepare.* Glossæ Biblicæ MSS. *Paliolus, Calcacrepa.* At Ruellius lib. 2. de Natura stirpium cap. 117. & lib. 3. c. 84. *Calcacrepam*, Gallicè *Chaucetrape* vocari ait. Hunc consule, si lubet.

CALCAGIUM. Vide *Calceia.*

CALCAR, Boiæ seu Collarii ferrei species, vel collistrigium, in Miraculis S. Catharinæ Suecicæ n. 12.

Calcarium redditus. Charta Odonis Archiepisc. Rotomag. mens. Jul. an. 1266. *Redditus in frumento, avena, blado communi, nucibus, denariis, caponibus, gallinis, anseribus, ovis, panibus, garbis, calcaribus, mutonagiis, &c.*

Calcaria aurea, Militum propria erant: cùm enim armis accingebantur, ipsorum pedibus aptabantur. Joannes Monachus Majoris Monast. de Gaufridi Ducis Normanniæ Militia agens: *Calcaribus aureis pedes ejus astricti sunt.* Hist. Caroli VI. de Ludovici II. Regis Siciliæ & Caroli fratris Militiis: *Eos accingit balthco militari, & per Dominum de Chauvigniaco calcaribus deauratis jussit Rex Carolus insigniri.* *Cavaliere à spron d'oro*, apud Joan. Villaneum lib. 8. cap. 13. lib. 10. cap. 1. *Eques auratus*, Scriptoribus recentioribus. Raimundus Montanerius in Hist. Aragon. c. 240. *Lo Compte bataylla arengada ab 200. cavallers Francesos, tots ab esperons d'or, e molt d'altres del pays, ab les gens de peu vench vers la companya.* Ita fuisse veterum Francorum calcaria, auctor est Joannes Puricellus in Monumentis Ambrosianæ Mediolanensis Basilicæ p. 71. quo loco tumulum detectum & apertum Bernardi Regis Italiæ, Pipini filii, describit: *Sed & Bernardi pedibus ita calceatis aurata induerunt calcaria, ex ære, quod nos vulgo* Rame *nominamus. Figuræ tamen illa erant parum admodum ab hodiernis & nostratibus diversa: in exterioris cornu extremitate parvum erat & rotundum foramen, è quo supernè fibula, infernè autem ansula eodem ex ære pendebant. Ansula consuta claviculo erat corrigia è corio, rubri pariter coloris, quæ desub pede per alterum inferioris cornu fora-*

non modicè longum deducta, & illi fibulæ inserta, calcar pedi astringebat. Rotula verò & calcaris dorso modicè prominens senis & perbrevibus circum radiis acuminata vergit deorsum. Vide Notas nostras ad Stabilim. S. Ludovici lib. 1. c. 118.

Calcaria argentea Scutiferorum erant. Regestum Homagiorum Nobilium Aquitaniæ an. 1273. ex Camera Comput. Paris. *Et si aliquis eorum non esset Miles, debe. servire Domino Regi cum caligis albis de scarleto, & calcaribus argentatis.* Chronic. Franc. ex Bibl. Memmiana: *Nous avons trouvé la bataille contre le plus vaillant escuier, qui onques en son temps chaussa esperons blancs.*

Calcaria amputari solebant Militibus, cùm degradabantur. Thomas Walsingham. de Andrea *de Harcley* Comite Carlilensi exauctorato, & propter læsæ Majestatis crimen suspenso: *Nempe primò degradatus est, amputatis securi ad talos suos calcaribus, & sic vicissim discinctus est baltheo Militari. Le Roman de Garin MS.*

Li esperons li soit copé parmi
Prés del talon au branc acier forbi.

Statuta pro Militibus Balneaticis: *Si vous faites chose contre l'ordre de chevalerie, (que Dieu ne veuille) je couperay vos esperons de dessus vos talons.* In Stabilimentis S. Ludovici lib. 1. c. 128. dicitur de ignobili, qui Militari cingulo donari se passus esset, quòd *le porroit prendre li Rois, ou li Bers, en qui chastellerie ce seroit, & trencher ses esperons seur un fumier.*

Calcar, Prora *galeæ*, quæ lignum præfixum habet, quo rates hostium transfiguntur percussæ. Vulgò illud *Calcar* dicitur, ait Anonymus auctor Hist. Hierosol. pag. 1167. nostris *Esperon.*

Calcaratus, Calcaribus pedes indutus, apud Matth. Paris an. 1247. p. 484.

CALCARE *lectum alterius*, in Lege Bajwar. tit. 7. cap. 1. §. 3. Conjugium alterius violare: *Lectulum herilem ascendere*, in l. 3. C. Theod. de Liber. causa. Speculum Saxon. lib. 3. art 45. §. 6. *Uxor cùm mariti lectum ascenderit, &c.* Vide *Culcare.*

Calcare equam equus dicitur, seu admissarius, quando eam init: nostris *Couvrir.* In Curia Generali Catalaniæ acta Cervariæ sub Petro III. Rege Arag. an. 1359. MS. statuitur, *equam, quam ille cujus fuerit, calcari fecerit per equum aut ronssinum, non posse pro debito, vel alia causa, pignorari, seu recipi.*

CALCARIA. Vide *Calx.*

CALCATA, *Atramentum citrinum*, Joanni de Garlandia in Synonymis Chymicis.

CALCATORIUM, *Torcular.* Ita Gloss. Lat. MS. Reg. Addit Ugutio: *Quia uvæ vel oleum calcentur, vel extortæ exprimantur.* Vide *Calcea.*

CALCEA, *Calceia*, *Calceata*, *Calcetum*, Via strata, nostris *Chaucée.* *Itinerarius agger*, Marcellino lib. 19. *Agger nudè*, Sidonio Carm. 24. & lib. 1. Epist. 5.

Calceia, in veteri Aresto mox laudando, & in veteribus Chartis apud Doubletum in Hist. Sandion. p. 107. in Probat. Hist. Mommorenciac. p. 409. in Hist. S. Mariæ Suession. p. 443. &c.

Calceata, in Epist. S. Ludov. de liberatione sua: *Quia fluvius Thaneos non erat vadabilis, propter profunditatem aquarum & riparum altitudinem, fecimus super eum calciatam, ut per eum pateret transitus exercitui Christiano.* Adde Vincentium Belvac. lib. 32. c. 99. *Via calciata, limus calciatum*, in Charta Ottonis Comitis Viromanduor. an. 1045. apud Hemereum.

Calcetum. Ingulfus: *De lignis & sabulo calcetum solidum viatoribus fieri fecit.* Occurrit præterea apud Will. Thorn an. 1285.

Calceta, in Monastico Angl. to. 1. p. 914. to. 2. p. 980. to. 3. p. 263. 265. & in Fleta lib. 1. cap. 20. §. 41.

Calceda, in Chronico Andrensi p. 408.

Vocis etymon variè affertur. Spelmannus à *calceando* dictas *calceatas* putat, quòd quasi *calceo* muniantur contra injuriam plaustrorum & itinerantium. Somnerus à *calce* deducit, quia ejusmodi viæ calce quam Galli *Chaux* dicunt, lapidibus muniuntur. Bergerus lib. 3. de Viis Roman. c. 54. dictas censet à calcibus, seu pedum plantis, quibus teruntur; ut *calles*, à callo pecudum vocati, ut ait Isidorus. Quo spectant illa Dudonis de Actis Norman. lib. 3. p. 144. *Pervia, viæque, & semitæ ignorantur, quia à nemine calcibus atteruntur.* Stephanus Paschasius in Disquisit. Francicis lib. 8. c. 62. corruptè *Chaussée*, pro *Haussée* dictam putat, id est, aggere. Alii eodem modo *calceas* appellatas volunt, quo *calcatoria* vocat Palladius lib. 1. de Re rust. c. 18. Ita enim in cellis vinariis semitas quasdam vocat editiores inter duos lacus: in *basilicis* enim illis *vinariis ut calcatoria altiore loco constructa sint*, præcipit: *ad quæ inter lacus, qui ad excipienda vina hinc inde depressi sunt, gradibus tribus aut quatuor ascendatur.* Mox addit: *Quòd si cupis, locum suum deputabimus. Is locus ad calcatoris similitudinem podiis brevibus & testaceo pavimento solidetur.* Ubi non desunt qui *calcatoria* hoc loco appellari censent à *calcando*, id est, eundo, vel ab opere calcato, seu loricato, quo conficiebantur. Quò referri possunt ista Sidonii lib. 1. Epist. 5. *Ad usque aggerem calcabili silice crustatum.* Ita *calcabilem silicem* dixit auctor libri de Constructione Ambasiæ n. 2. Vide Turneb. lib. 11. Advers. cap. 5.

Calcagium, Tributum, quod pro calcetis reficiendis à prætereuntibus exigitur: *Droit de chaucée*, nostris: *Cauciage*, in Consuet. Hannoniensi cap. 106. *Calceia*, in Charta Petri Episcopi Atrebatensis, an. 1194. apud Sammarthanos: *Sibi tamen retinuit — altam justitiam, portam, & calceiam in porta, &c.* Id est, tributum quod ad urbis portam pro *calceia* exigitur. Regestum Peagiorum Parisiens. *Chaussée est une coustume, assise & establie anciennement sur chars, sur charettes, sur sommes chargées, auquel li chausseurs prennent leurs chaussées, à l'un plus, à l'autre moins, lesquelles chaussées prinses & demandées — par la raison de faire appareiller les chaussées, les pons, & les passages dedans la Banlieuë de Paris.* Charta Radulfi D. Codiciaci an. 1187. *Dedi medietatem calcagii mei de Crecy, tali conditione quòd de karro ferrato unum denarium accipiet talis monetæ, qualis per Guionagia non accipietur.* Arestum Curiæ Paris. an. 1308. apud Loisellum in Bellovaco: *Dicentes se esse in saisina capiendi & levandi pecuniam quæ levari consuevit apud Belvacum pro calceiis faciendis, ac convertendi eandem —— in calceis dictæ villæ reparandis.*

Calceata, eadem notione. Charta Stephani Episc. Noviom. an. 1129. in Tabul. Lehunensi: *Ab omni consuetudine quæ à transeuntibus per eundem pontem exigitur, præter calceatam absolvit.* Charta 417. in Tabular. S. Bertini an. 1327. *Disoient que il avoient & devoient avoir & queillir cauchiage en leur ville & Seigneurie d'Arques.*

CALCEAMENTA *deferre*, *præbere.* Gregorius Turon. de Vitis Patr. c. 16. *Qui dum esset juvenili ætate florens, à parentibus sponsali vinculo obligatur, cumque, ut ætati huic convenit, amori se puellari præstaret affabilem, & cum poculis frequentibus etiam calciamenta deferret, contigit ut, &c.* Idem c. 20. *Denique dato sponsæ annulo porrigit osculum, præbet calciamentum, celebrat sponsalium diem festum.* Nescio an huc spectent quæ habet Chronicon Regum Manniæ, de Olao Magno Rege Norwagiæ: *Murecardo Regi Hiberniæ misit calciamenta sua, præcipiens ei ut ea super humeros suos in die Natalis Domini per medium domus suæ portaret, in conspectu nuntiorum ejus, ut inde intelligeret se subjectum esse Magno Regi.* Ita fortè apud Gregorium Turonensem sponsus sponsæ calceamenta deferebat & præbebat, in obsequii symbolum.

Calceamenta secundùm Romanum usum habere jubentur Presbyteri in Capitulari 3. an. 789. c. 8. Eginhardus in Vita Caroli M. de eodem Principe: *Longa tunica & chlamyde accinctus, calceis quoque Romano more formatis induebatur.* Vide *Armiger*, *Campagus.*

CALCETENUS. Lambertus in Vita S. Heriberti Arch. Colon. num. 22. *Fugit tanquam calcetenus prosequatur.*

Galli dicerent, *comme si on le talonnoit.*

CALCIA, Tibiale, crurum tegmen, ita dictum, quòd interdum calceis conjungeretur, & unà calcearetur & indueretur: nostris *Chauce*, vel *Chausse*; *Calza* Italis. Scio aliter videri viris doctis de vocis etymo. Theodulphus lib. 6. Carm. 18.

Follicat ampla quibus turgenti calcia panno,
Velocique pedi vilis inest caliga.

Vetus Scheda Thuana: *Calcias filtrinas paria* 1. *calcias venelanas paria* 1. *&c.* De caligis follicantibus Monachorum, agunt S. Ferreolus in Regula c. 3. & S. Hieron. in Epist. ad Eustoch. de Virginit.

CALCIARE, *Calceus.* Epistola Theodosii Patriarchæ Hierosol. in VIII. Synodo CP. act. 1. ex versione Anastasii Biblioth. *Poderem & superhumerale cum mitra, Pontificalem stolam S. Jacobi Apostoli, — & sanctum calciare — transmisi, &c.*

CALCIARIUM, Certa pecuniæ pensio, quæ in calceos emendos erogabatur. Gregorius M. lib. 1. Epist. 37. *Volo autem ut — offeras ad calciarium puerorum solidos* 40. *& tritici modios* 400. Id est, ut quidam interpretantur, pro calceis. Sanè ita vocem hanc usurpant Sueton. in Vespas. c. 8. & 16. in l. 8. D. de Transact. l. 21. de Alim. leg. vetus Interpres Juvenal. sat. 9. v. 67. Regula Magistri cap. 16. &c. Sed nescio an generatim hoc loco Gregorii, *Calciarium* non sumatur pro quovis munere, seu quavis pensione, ut apud Leonem III. PP. Epist. 9. *Interrogate quidem fideles vestros, & omnia vobis nota erunt, eò quòd illi qui vobis eum collaudant, hoc per munera & calciaria faciunt.* Charta Athanasii III. Episc. Neapolitani: *Et nullum impedimentum nos aut posteri nostri eis facere præsumamus, aut aliquod calciarium, aut præmium quærere per nullum modum, &c.* Hinc depravata vox *Calzarium*, & *Calgarium*, in Diplomate Caroli II. Regis Siciliæ an. 1303. apud Ughellum in Epistolis Casertanis: *Præterquam de forfacturis casertæ, & calzariis, & transituris, &c.* Mox: *De forfacturis in Limatula, & calgariis terrarum, &c.* Ibidem: *De calcariis terrarum.* Charta an. 1105. apud eundem Ughellum to. 7. Ital. sacr. pag. 1072. *Concedimus etiam ut — cum rebus & bestiis eorum, & suis, liberè & quietè utatur terris, herbis, aquis, lignis, petris, — sine calzao & affidatura, & omni jure tributario.* Legendum *calzario.*

Calcearium, Ministerium aliorum calceos purgandis in Monasteriis. Vita S. Marinæ: *Et hoc tibi jubeo, ut omnes munditias Monasterii tu solus quotidie facias, & aquam ad necessaria purganda portes, & calciarium omnibus per singulos dies tu perficias.* Ubi *necessaria*, sunt latrinæ.

CALCIARIUS, *Calcearius*, Sutor. Vetus Interpres Juvenal. sat. 4. *Calciarii cùm festinant, & ansas caligarum prætereunt nonnullas.*

Calciarium, Calcearius, Calceus ipse. Joannes Monach. lib. 2. de Vita S. Odonis Abbatis Clun. *Quid ergo sentiendum est de calciariis, quæ sunt suo pretio cara, & pavimento Ecclesiæ adhærenda?* Statuta Corbeiensis Monast. lib. 1. c. 3. *Soccos filtrinos duos, calcearios quatuor cum solis novis.* Petrus Venerab. in Statutis Cluniac. cap. 28. *Pluviis & lutosis diebus Monachi calciarios suos — luto plerumque infectos ad Claustrum revertentes lavabant.* Occurrit præterea in Regulis Monasticis S. Fructuosi c. 4. & Magistri c. 19. & 83. & in Vita S. Vulmari Abbatis Silviacensis cap. 3.

CALCIATICUM, Præbitio calceamentorum. Chrodegangus in Regula Canonicor. Metensium cap. 29. Edit. Labei: *Ut illas capas, & illos sacciles (al. camsiles) & illa calceamenta de illos telloneos superiùs nominatos quod exinde superat, & de illo calciatico quod ille Episcopus annis singulis ad illum Clerum reddere consuevit, & de eorum eleemosyna quòd ad ipsum Clerum specialiter Deus dederit, sint comparata.*

CALCIFURNIUM. Vide *Calx.*

CALCIO, Femorale lineum interius, nostris *Calçon.* Hariulfus lib. 3. Chr. Centul. c. 3. *Conchæ* 2. *sandalia cum caltionibus* 6. Sed legendum *calcionibus.*

CALCIOCALIGA, Calceus in caligæ formam factus. Occurrit in Notis Tyronis.

CALCULATOR. Vide *Abecedarius*, & *Compotista.*

CALCULATIO, in Jure Hungarico, Testium inquisitionis examen: Hungaris *Az feleletnec forgatasa.*

CALCULOSUM, pro *dubium*, apud Ermanricum in Vita S. Soli cap. 7.

CALDACIA, *Calda aqua*, συγκερασόν, in Gloss. Gr. Lat. Codex MS. S. Germ. Paris. habet *Caldativa.* V. *Caldus.*

CALDACINIS, θερμοποσία, in Gloss. Gr. Lat.

CALDARARIUS, ex Ital. *Caldaraio*; nostris, *Chaudronier*, Ærarius faber. Anonymus de Rebus gestis Friderici II. Imp. p. 867. de Manfredo: *Et dum vix credere posset narrationem rumoris ejusmodi, qui ex continua sollicitudine nuntii, vel caldararii malleus, qui ictum ad cudendum socii non expectat, denuo statim perstrepebat auditum, &c.*

CALDARIA, *Caldarium*, Aënum, vas majus ex ære caldario seu fusili confectum, in quo aqua igni admovetur; nostris *Chaudiere*, Italis *Caldaia.* Anastasius in S. Hadriano PP. p. 111. *Et caldaria plena de pulmento erogentur omni die per manus unius fidelissimi Paracellarii eisdem pauperibus, &c.* Robertus Monach. lib. 9. Hist. Hierosf. *Lebetes, & caldariæ, cacabi, &c. Caldaria lignea*, apud Greg. Turon. de Glor. Confess. c. 98. *Ferrum caldariarum*, apud Innocent. III. lib. 13. Ep. 61.

Calderiæ ad coquendum salem, *quæ alio nomine Bagernæ vocantur*, in Charta an. 1037. apud Duchesnium in Probat. Hist. Vergiac. p. 77. in Testamento Bernonis Abbatis in Bibl. Clun. p. 10. in Chron. Hugonis Flaviniac. p. 270. &c.

Caldariis decoquere, Supplicii genus. Lucas Tudensis in Chr. p. 110. *Latrones suspendebat, alios igne cremabat, alios caldariis decoquebat, alios vivos comburebat.* Heremannus lib. de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 22. de quodam Milite, qui vaccam pauperculæ feminæ abstulerat: *Protinus verò (Comes Flandriæ) vas æneum maximum, quod vulgus lebetem seu caldariam vocat, publicè in foro, videntibus cunctis in sublime appendi, & aqua impleri præcepit, igneque magno supposito, dum nimis ferveret aqua, Militem illum cum omnibus indumentis suis, etiam gladio accinctum in caldariam projici fecit, sicque eum in aqua fervente necavit.* Joannes à Leidis lib. 31. Chr. Belg. c. 43. de quodam falso Episcopo: *Qui judicans ipsum esse reum mortis, condemnavit mediante sententia scabinorum bulliendum esse in ferventi aqua. Le Roman de Parise la Duchesse M S.*

Ja ne iert si aus hom, se je l'ai en baillie,
Qu'il ne soit ars au feu, ou en chaudeire bolie.

Philippus *Mouskes* de Caroli Comitis Flandriæ interfectoribus:

Mais puis furent cil enroet,
Boulit, pendut, & trainet.

Hæc porrò pœnæ ac supplicii species potissimùm decreta in falsarios & monetarum adulteratores. Chronicon Colmariense 1. part. an. 1279. *Falsarius monetæ coctus in Caldario Columbariæ.* Et an. seq. *In Sultz prope Rubeacum decoctus fuit monetarius, &c.* Joannes Butilerius lib. 1. cap. 39. *Ceulx qui s'enhardissent de faire fausse monoie, & contrefaire la monnoie du Prince, ou ses quins, sans son auctorité, & que de ce ils n'aient lettres, sachez qu'ils encourent en peine capitale, si comme d'estre bouilli, &c.* Adde veterem Consuetud. Turon. tit. ult. art. 1.

Caldaria judiciaria. Vide *Aqua fervens.*

Caldarium. Matth. Silvaticus: *Calda, i. Calida. Inde, Caldarium quando simpliciter ponitur, pro calida aqua intelligitur.*

Calderaria, vel *Caldararia.* Locus ubi conficiuntur vel asservantur caldariæ, Officina æraria, Hispan. *Caldereria lugar.* Occurrit apud Innoc. III. lib. 13. Ep. 55.

Caldear, idem quod *Caldaria*. Specul. Saxon. lib. 1. art. 24. *Caldear, seu patellam pro coquenda cerevisia.*

CALDICER. Fragm. Petronii: *Titus noster magnum animum habet, & est Caldicer ebrius.* Vide *Caldus*.

CALDICUM, *Forisdeambulatorium, quod & Peribulum dicitur.* Gloss. Isid. Ugutio, & Papias.

CALDUS, Genus vasis, aut poculi. Regula Magistri cap. 25. *Antequam ultimum feræ caldum bibant.* Ibidem: *Sic ultimum caldum accipientes surgant.* Cap. 27. *Post primos meros æstivo tempore ad refectionem tam Sextæ, quàm Nonæ, caldi omnibus quaterni sufficiant.* Habetur item cap. 30. & 53. Efficta ne vox à *Cadus*, incertum: est enim *Cadus*, Latinis, vasis genus, apud Columellam, Martialem, &c. An verò à *Calda*, vel *Calidus*, quòd in eo potus calidus hauriretur. Gloss. Lat. Gr. *Calda*, θερμόν. Sed &, ut auctor est Varro lib. 4. de lingua Lat. *Calix, à caldo dictus, quòd in eo calida puls apponeretur, aut calidum eo biberent.* Calda verò in conviviis veteres usos testantur passim Scriptores, etsi id in dubium revocet Hieron. Mercurialis lib. 1. Var. lect. cap. 8. Atque in his Plautus in Milite Glorioso, Suetonius in Tiberio c. 42. Victor in eod. Tiberio, Martialis lib. 1. Epigr. 12. lib. 8. Epigr. 67. lib. 12. Epigr. 61. lib. 14. Ep. 105. Aristænetus lib. 1. Epist. 3. pag. 18. Eunapius in Proæresio pag. 157. & alii quos laudant Lipsius lib. 1. Elect. c. 4. Gretzerus lib. de Vino myrrato c. 18. &c. Locum verò ubi calda vendebatur, *Thermopolium* vocat idem Plautus in Pseudolo, & in Rudente: quò spectat illud Dionis, scribentis Claudium vetuisse carnes ac θερμὸν ὕδωρ vendi in foro. Vide Vincentium Brutium lib. *de Calido, frigido, ac temperato antiquorum potu, & quomodo calido in deliciis uterentur*, editum Romæ anno 1653.

Caldellus, diminutivum à *Caldus*. Regula sancti Cæsarii: *Biberes ad refectionem, id est, in æstate, merum, & tres caldellos, ad prandium tres tantùm.* Ejusdem Regula ad Virgines cap. 16. *Ad prandium in æstate binos caldellos, ad refectionem ternos caldellos accipient.* Regula S. Aureliani ad Virg. cap. 40. *Ad refectionem in æstate mense Julio & Augusto caldellos tres.*

CALEBRA. Gloss. Lat. Græc. *Calebra*, βυλὴ βασιλική.

CALEFACTORIUM, inter ministeria sacra in Inventario Ecclesiæ Eboracensis in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 173. *Item unum calefactorium argenti deauratum, cum nodis curiosis insculptis, ponderis unius unciæ. Item unum calefactorium de cupro deaurato cum nodis insculptis, ponderans 10. uncias.*

Calefactorium, Locus ubi Monachi calefiunt: Gall. *Chauffoir, Poisle*, de quo liber Usuum Ord. Cisterciensis cap. 4. 15. 55. 73. Tabularium Vindocinense Ch. 268. an. 1078. *Qui cùm corpus epulis refecisset, jussit lectum parari sibi, ut paululum secretè quiesceret: cui mox in calefactorio parari jussimus.* Chronicon Trudonense lib. 10. *Duæ domus pauperum, altera æstivalis, ad habitandum, altera hiemale calefactorium ad reficiendum.*

CALEFAGIUM, Jus annuæ lignationis, quod quis habet in silva, ad familiæ suæ usum, Gallis, *Chauffage*. Charta Ricardi Regis Angliæ: *Confirmamus pasnagium suum, & herbagium, & calefagium in foresta nostra de Goffet.* Vide Sammarthan. in Abbat. Fontenell. pag. 441.

CALEFATARE. Vide *Calafatare*.

CALEFICARE, pro *Calefacere*, apud Eckeardum juniorem de Casib. S. Galli cap. 10. pag. 81.

CALENDARE. Chronicon Andrense: *Terram quam calendaverat, dimisit.* Sed legendum *calengaverat*, id est, vindicarat, calumniaverat, ex Gallico *Calenger*.

CALERARE, *Properare, vel ligna portare, à calon lignum*, Joanni de Janua.

Calerarius, *Minister ferens ligna*, eidem.

CALFURNIUM. Vide *Calx* & *Calcifurnium*.

CALIBA, Chalybs, catena ferrea, ferrum. Historia de exilio S. Martini PP. apud Anastasium Bibl. pag. 95. *Posuerunt in scamno indutum calibis & catenis.* Ubi Baron. an. 651. num. 16. pro *Calibis*, habet *ferro*. Althelmus de Laude virg. cap. 25.

Ecce repentino pios nodatos arbiter artus
Eripit e chalybis, mox stricta ligamina rupit.

CALIBURNE, Gladius celeberrimi Arthuri Regis Britan. sic dictus, ut ille Caroli Magni apud Turpinum, *Durendal*, pag. 688. Hovedenus & Bromptonus in Ricardo I. *Contra Rex Angliæ* (Ric.) *dedit Regi Tancredo gladium illum optimum, quem Caliburne vocant.* Vide Galfridum Monemuthensem lib. 7. cap. 7. & Florilegum an. 520.

CALICLARE, *Caliclarium*, Abacus, Delphica, mensa in qua calices reponuntur. Gloss. Lat. Græc. *Caliclare*, ἐκπωματοφόρον. Gloss. Græc. Lat. *Caliclarium*, ποτηροθήκη. Κυλικεῖον Luciano in Lexiphane, *Poculorum mensa*, Servio. Suidas: Κυλικεῖον, ἡ θήκη τῶν ποτηρίων.

CALIENDRUM, Operimentum capitis, κοσμίον κεφαλῆς, in Gloss. Lat. Græc. *Birretum: Mitra, vel generaliter quidquid caput involvit, ut majorem calorem contrahat, & dicitur à Caleo, les.* Ita Joan. de Janua. Papias: *Caliendrum, Capillatura, suppositus crinis pro naturali ornatu capitis, vel quo ad ornandos crines capitis utuntur.* Vita B. Torelli Puppiensis num. 25. *Pro tegmine capitis habebat Caliendrum, quod hujusmodi Fratres gerunt.* Acroni ad Horat. 1. serm. *Caliendrum* est ornamentum capitis muliebris, vel coma ascititia. Vide *Capillatura*.

CALIFA. Vide *Chalifa*.

CALIGA, Militare olim calceamentum, στρατιωτικὸν ὑπόδημα, Dioni, sic appellatum, quòd pluribus legulis annecteretur, uti pluribus docent Benedictus Balduinus in Calceo antiquo cap. 13. Casaubon. ad Sueton. & cæteri Criticorum filii.

Caliga, Monachorum etiam propria fuit, ut patet ex Regula S. Benedicti cap. 62. Cassiano lib. 1. cap. 10. Gregorio Magno lib. 1. Dial. cap. 2. 4. Regula S. Pachomii, &c. Vide Menard. ad Concord. Regul. p. 890. & Haeftenum lib. 5. Disquisit. Monast. tract. 5. disq. 3. & 4. Erant porrò caligæ Monachorum elevatæ, ut testantur idem Gregorius Magn. lib. 1. Dial. cap. 4. & Regula Magistri, quemadmodum olim militum, ut Plinius lib. 9. cap. 18. Juvenalis Sat. 3. & 16. Josephus lib. 7. de Bello Judaïco, & Egesippus lib. 5. de Excidio Hierosl. cap. 30. ubi de cæde Juliani Hecantontarchi. Eædem erant & *follicantes*, id est, laxæ, neque minùs adstrictæ. S. Ferreolus in Regula cap. 32. *Et hoc curandum est, ne pes ita sit ligamentis temperatiùs vinculatus, ut non jactantiæ signum multos adstrictus habeat, sed sanctiùs vinculo laxiori follescat.* Vide suprà in *Calcia*, & in *Subtalaris*.

Caliga prætereà propria est Episcoporum: nam priusquàm *sandalia* induant, caligis ad genua usque protensis crura revinciunt. Vide Durandum in Ration. lib. 3. cap. 8.

Caligæ Brugenses. Will. Brito lib. 2. Philipp.

Brugia quæ caligis obnubat crura potentum.

Caligas circinare, Fasciolas caligis aptare. Fortunatus in Vita sancti Germani Parisiensis Episcopi cap. 35. *Cùm die Dominico, ut loquimur ex consuetudine, caligas circinasset, debilitatem manuum vel pedum incurrit.*

Caligæ alatæ, quibus aves capiuntur. Pseudo-Ovidius lib. 1.

Nunc volucrum turmis mihi mos erat insidiari,
Ventilabro moto passim sabulone ligato,
Fila supertracturus eis, si forsitan illic
Oblectarentur; per equum deducere quasdam
Donec in alatas caligas & pyramidales
Intrassent, minimè rediture.

Infrà:

Nunc & erat mihi mos pisces captare marinos,
Retibus hos, illos hamis, illosque sagena,

Alatis quoſdam caligis in pyramidalem
Conum protenſis.

Caligula, Caliga levior, qua in æſtate utebantur. Vita S. Fulgentii Epiſc. Ruſpenſis num. 38. *Sic ſtudio humilitatis ambitionem veſtium fugiebat, ut nec ipſa calceamenta ſuſcipiens Clericorum, aut caligis in tempore hiemis, aut caligulis in tempore æſtatis ſimpliciter uteretur.* S. Bernardus Epiſt. 41. *Jumenta gradiuntur onuſta gemmis, & noſtra non curatis crura nuda caligulis.*

Caligarius, Sutor, *Caligarum* confector. Gloſſ. Græc. Lat. ὑποδηματάριος, *Calciamentarius, caligarius.* Papias: *Caligarius, Artifex, Caligaris verò, clavus.* Mox: *Caligarios, à calo, id eſt, ligno, vocant, unde fiunt: ſine iis calciamenta fieri non poſſunt.* Vetus Inſcriptio: *C. Attilius C. F. Juſtus ſutor caligarius ſibi & Corneliæ, &c.* Julius Firmicus Math. lib. 3. cap. 12. *Coriorum confectores ſeu caligarii.* Lib. 4. cap. 7. *Faciet pellarios, coriarios, caligarios.* Tabular. Eccleſiæ Autiſiodor. fol. 80. *Vinea Joannis dicti Notarii, caligarii.* Adde Lamprid. in Alex. Severo. καλιγάριοι, Græcis Scriptoribus ævi medii, unde *Porta Caligariorum* Conſtantinopoli, apud Phranzem lib. 3. cap. 11. & Leunclavium in Pandecte Turcicon. 200.

Caligarius, Ugutioni, dicitur *Miniſter ferens ligna; caligare, ligna portare, à calon, lignum: unde calo, qui fert ligna.*

CALIGO, Alveus, Sanutus lib. 3. part. 11. cap. 9. *Quia Saraceni de tertio ramo* (Nili) *qui Raſith dicitur, per caliginem unum, id eſt, alveum, quo terram rigant, galeas ad ramum Damiatæ induxerant.*

CALIGOSUS, pro *Caliginoſus*, apud Milonem Mon. Elnonenſem in Serm. de Tranſlat. corporis ſancti Amandi.

CALIS, pro *Callis*, Via. Gloſſ. Lat. Græc. *Calles*, τρίβοι, ἀτραποί. *Calle*, Danti & Petrarchæ. Gloſſ. Iſid. *Callis, via trita pecorum veſtigiis.* Statuta Venetor. an. 1242. lib. 3. cap. 61. *Si unus voluerit meliorare calem vel viam, &c.* Occurrit ibi pluries.

CALIX. *Calices anſati*, majores ſcilicet. Chronicon Moguntinum pag. 384. *Calix major quot marcas habuerit, neſcio. Certum autem eſt quòd ſpiſſitudo ejus erat digiti, habebat autem idem calix duas anſas, quæ poterant manus repplere levantis, ſicut ſolent habere mortarii, in quibus piperata & ſalſæ præparantur.* Ejuſmodi fuit calix quo uſus Chriſtus in Cœna, ſi qua fides Adamnano de Locis SS. lib. 1. cap. 8. *Inter illam quoque Golgothanam Baſilicam & Martyrium, quædam ineſt exedra, in qua eſt calix Domini, quem à ſe benedictum propria manu in Cœna pridie quàm pateretur, ipſe conviva Apoſtolis tradidit convivantibus: qui argenteus calix ſextarii Gallici menſuram habens, duaſque anſulas in ſe ex utraque parte altrinſecus continens compoſitas.* Vide Chronicon Fontanell. cap. 18. pag. 236. & Anaſtaſium in Vitis PP. pag. 126.

Calices aurei & argentei in ſacris Liturgiis, quando in uſu eſſe cœperint, docet Honorius Auguſtod. lib. 1. cap. 89. *Apoſtoli & eorum ſucceſſores in quotidianis veſtibus & ligneis calicibus Miſſas celebrabant. — Zephyrinus autem Papa & Martyr aureis vel argenteis calicibus & panis offerri inſtituit.* Horum etiam uſus fuit tempore perſecutionis, ut docent Acta Concilii Cirtenſis apud Auguſtinum contra Creſcent. lib. 3. cap. 29. Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 24. *Bonifacius Martyr & Epiſcopus interrogatus, ſi liceret in vaſis ligneis ſacramenta conficere, reſpondit: Quondam Sacerdotes aurei ligneis calicibus utebantur, nunc è contra lignei Sacerdotes aureis utuntur calicibus.*

Calices Baptiſmi, in quibus recèns baptizatis, poſt perceptam ſanctam Euchariſtiam, Dominicus ſanguis hauriendus dabatur. Liber Damaſi in Innocentio I. PP. *Calices argenteos 5. penſantes libras 3. calices argenteos baptiſmi numero tres penſantes libras 2.*

Calices lignei primitus fuere ii, quibus uſi Apoſtoli in ſacris Liturgiis, uti ſuprà obſervatum. Vetantur in Epiſtola Leonis IV. PP. de Cura paſtorali, & in Canon. Saxon. Edgari cap. 41. Vide Vitam S. Benedicti Abbat. Anian. num. 13.

Calices Miniſteriales, Majores vino pleni, in quos refundebat Archidiaconus guttulam Sanguinis Chriſti de calice ſancto, quo populus *confirmaretur*, id eſt, communicaretur de Sanguine Dominico, ſeu *complementum acciperet communionis*, ut loquitur Micrologus cap. 19. Ordo Romanus: *Ipſe Pontifex confirmatur ab Archidiacono in Calice ſancto, de quo parum refundit Archidiaconus in majorem calicem, ſive in ſcyphum quem tenet Acolythus, ut ex eodem ſacro vaſe confirmetur populus: quia vinum etiam non conſecratum, ſed Sanguine Domini commixtum, ſanctificatur per omnem modum.* Quem quidem morem effundendi parum Sanguinis in calicem majorem vino repletum, attigiſſe videtur S. Remigius Remenſis, Epiſcopus apud Hincmarum in illius Vita, in iſtis verſibus, quos circa ejuſmodi calicem miniſterialem inſcribi juſſit:

Hauriat hinc populus vitam de Sanguine ſacro
Injecto, æternus quem fudit vulnere Chriſtus,
Remigius reddit Domino ſua vota Sacerdos.

Rabanus Maurus lib. 1. de Inſtit. Cleric. cap. 7. de Diaconis: *Sicut in Sacerdote conſecratio, ita in miniſtro diſpenſatio Sacramenti eſt. Ille oblata ſanctificat, hic ſanctificata diſpenſat.* Ado in Vita S. Donati Epiſcopi: *Cùm quadam die Miſſam celebraſſet populo, & de Corpore Chriſti ac de Sanguine ipſius populus venerabiliter recrearetur, Diaconus quidam nomine Antimus tradebat ſacrum Sanguinem Chriſti, qui ſubito paganorum impulſu cecidit, & ſacrum Calicem comminuit.* Vide Concil. Neocæſar. cap. 13. & S. Ambroſium lib. 1. de Offic. cap. 41. Anaſtaſius in S. Silveſtro pag. 12. *Calices miniſteriales 5. penſ. ſinguli libras binas.* Infrà pag. 13. *Calices minores miniſteriales 50. penſ. ſinguli libras binas.* Idem in S. Hilaro PP. pag. 29. *Obtulit calices argenteos miniſteriales 12. penſantes ſing. libr. 2.* Vide *Scyphus.*

Calices Offertorii, videntur fuiſſe in quos refundebantur amulæ quæ à fidelibus offerebantur. Amalricus in Eclogis de Officio Miſſæ: *Poſt lectum Evangelium venit Subdiaconus ferens in brachio ſiniſtro calicem, in quo recipiuntur amulæ populorum, & ſuper calicem corporale, quod accipiens Diaconus ponit ſuper altare, ſimiliter calicem poſt receptas amulas.* S. Cyprianus de Lapſis: *Ubi verò ſolennibus adimpletis, calicem Diaconus offerre præſentibus cœpit, &c.* Ita S. Clemens lib. 2. Conſtitut. Apoſt. cap. 61. Diaconorum alios oblationi Euchariſtiæ intentos eſſe debere ait. Iidem qui *Miniſteriales*, uti vult Durantus de Ritib. Eccleſ. lib. 1. cap. 7. Antiq. Fuldenſes lib. 2. trad. 38. *Trado — id eſt, patinas argenteas, & calices offertorios, & thuribula, &c.*

Calices ſtannei interdicuntur à Leone IV. PP. de Cura paſtorali, & in Provinciali Eccleſiæ Cantuar. lib. 3. tit. 23. Vide Vitam S. Benedicti Abbat. Anian. num. 13.

Calices vitrei. S. Honoratus Maſſilienſis in Vita S. Hilarii Arelatenſis: *Qui eo credidit omnia diſtrahenda, quouſque ad patenas vel calices vitreos veniretur.* Vide Miracula S. Stephani Epiſcopi Calatini in Sanctuario Capuano p. 184. Ardonem in Vita S. Benedicti Abb. Anian. num. 13. Vitam S. Winoci Abbat. cap. 12. &c. Interdicuntur pariter ab eodem Leone IV. de Cura paſtorali.

Calices ex lapide pretioſo. Hiſt. Abb. Condom. to. 13. Spicil. Acher. p. 509. *Item unum vas argenteum cum lampadibus, in quo eſt poſitus calix lapidis pretioſi, cum quo B. Petrus Apoſtolus celebravit primam Miſſam in Antiochia.* Ejuſmodi fuit calix Onychinus auro & gemmis ornatus, quem Laudunenſi Eccleſiæ Francorum Rex donaverat, ut eſt in Synodo Duziacenſi à Cellotio edita parte 4. cap. 5.

Calicellus, Parvulus calix. Vita S. Lupicini Abbatis Jurenſis num. 12. *Calicello, quo cyathum aquæ accepturus erat, &c.*

Caliculus. A caliculis, cui calicum ſeu vaſorum potorio-

rum cura est. Passio S. Bercharii, apud Camusatum: *Traditur siquidem per id tempus hunc in eo loco factum aliquando ministrum à caliculis, in curam promptuarii, rectoris nutu, vicibus successisse.*

CALIX. Jacobus de Vitriaco lib. 3. pag. 1126. de filiis Sapphadini: *Quatuor habent redditus de calice, qui omni anno in mense Augusto irrigat totam terram Ægypti.*

CALLENGIA, Calumnia, actio quâ quis rem repetit. *Callenge*, in Consuet. Hannon. cap. 49. 69. & ult. Valentian. art. 6. 12. Hesdin. art. 8. aliis *Challenge*. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 603. *Remisit nobis callangiam, quam habuit in vasta terra post parcum.* Vide *Calumnia*.

CALLICINATUS. Epitaphium Willelmi Abbatis Metensis in Analectis eruditi Jo. Mabillonii to. 1. p. 430.

Hoc quoque perlecto verborum callicinato
Vestrorum fratrum Christi sub lege piorum
Plangere didicimus vos lamentabile funus.

Vox usurpata pro *brevi mortuorum*, sed incertæ originis. Vide conjecturam viri doctissimi to. 1. Monumentor. Eccles. Græcæ p. 816.

CALLICULA. Vide *Gallicula*.

CALLIOMARCUS, Herba sic dicta Gallis veteribus, quæ Latinis *Equi ungula*. Marcell. Empiric. c. 16.

CALLIS, pro via Regia, apud Latinos vix usurpatur: secus apud Scriptores inferioris ætatis. Schedæ antiquæ apud Camdenum in Britannia: *Diebus Honorii & Arcadii facti sunt in Britannia calles ad mare.* Vetus Charta apud Seldenum ad Eadmerum: *Concordatum est de rectis callibus quæ habuerint per civitatem introitum & exitum, quicunque de illis forisfecerit, Regi emendabit. Similiter de callibus rectis extra civitatem usque ad unam leugam & 3. perticas, & 3. pedes. Si quis ergo infra has publicas vias intus civitatem vel extra foderit, vel palum fixerit, sequitur illum Præpositus Regis, ubicunque abierit, & emendam accipiet ad opus Regis.* Ubi *Callis* idem valet quod apud nos *Chaucée*. Henricus Huntindon. lib. 1. *Tantæ autem gratiæ inhabitantibus fuit Britannia, quòd quatuor in ea calles à fine in finem construerent regia sublimatos auctoritate, ne aliquis in eis inimicum invadere auderet.* Warmannus in Vita S. Pirminii cap. 21. *Et sic ad Horbacense Cœnobium reversus est per suam semitam, quæ ob piæ privilegium memoriæ ad impræsentiarum vocatur sancti Callis Pyrminii.* Tabularium Ecclesiæ Carnotensis an. 1138. Ch. 74. *Videlicet à Novo vico, & à Calciato calle Blesensi, qui transit ante Merlaium, &c.* Mox: *Quacunque semita irent vel redirent Carnotum, nisi inciderent in prædictum calciatum callem ante Vallem brachiorum.* Vide *Tricalium*.

CALLULARE. Jonas in Vita S. Eustasii Abbatis Luxoviensis n. 12. *Comperendinanti, microloga & frivola callulanti, Eustasius respondit.* Ubi viri docti, *Callulare*, verbum esse effictum à Longobardico vel Teutonico *Kallen*, *i.* effutire, garrire, censent; vel à *Kakelen*, quod idem sonat: sed legendum *cavillanti* probabilius videtur.

CALLUS, *Fabrorum foramina.* Papias MS.

CALMA. Charta Chlotarii Reg. an. 627. ex Tabulario S. Benigni apud Perardum p. 6. *Et silvas de ipso agro devastassent, & terram exinde aut prata per loca plurima invasissent, vel vineas deplantassent, aut calmas rupissent, &c.* Alia Caroli M. an. 790. p. 13. ibidem: *Sicut ab ipsa jamdicta Orba, partibus Occidentalibus venitur in calmibus, Merrenses vocabulo, usquequo perveniatur in planitiem parochiæ Segonciacensis.* Notitia vetus apud eundem p. 18. *Albericus dedit de ratione S. Benigni partibus Fulcrici calmam unam, quæ est in centena Oscarense, — habet ipse campus vel calma, de uno latere, &c.* Alia p. 93. *Verberatorum canabi, quod habetur in calma juxta molendinum.* Denique alia an. 1147. p. 116. *In fine verò forestæ de Lumini, est pratum ipsorum Militum, quod est inter calmas de Ance & Blaseio, & prædictam forestam.* Quibus in locis *Calmæ* videntur appellati agri aratorii, in quibus messes esse solent, quæ *Calmis* frumentariis constant, quos inde nostri *Chaumes* vocant. Vide Octav. Ferrarium in Orig. linguæ Italicæ in *Calma*.

CALME. Vide Jonam in S. Columbano c. 15. & 17.

ÇALMEDINA. Vide *Zalmedina*.

ÇALNABIS. Vide *Galnabis*.

CALOGERI, Monachi, præsertim senio & ætate venerandi. Tabularium Monasterii S. Savini Levitanensis: *Congregatis sub Normam Benedicti Patris non mediocriter Calogeris.* Perperam *Cologeris* edit. apud Marcam in Hist. Beneharn. p. 805. Philippus Mazerius in Vita S. Petri Thomasii Patriarchæ Constantinopolitani n. 130. *Et alii divisi ab Ecclesia, maximè Græci, & Calogeri eorum.* Vita S. Severi Abbatis Agath. c. 16. *Adolescentiores Calogeri tam quotidiani operis, quàm labore jejunii victi.* Hist. Cortusiorum lib. 8. cap. 16. *Ubi est Monasterium, in quo sunt Monachi 1500. Caloceri nominati.* Καλογήρων apud Græcos mentio passim occurrit, Palladium in Hist. Lausiaca c. 20. Joann. Moschum cap. 27. in Vita S. Nili junioris pag. 16. in Vita S. Basilii junioris n. 20. apud Nicetam in Alexio lib. 3. n. 2. Anonymum de Locis Hierosol. c. 14. Joannem Cananum pag. 191. in Historia Græco-barb. Apollonii Tyrii p. 19. & apud alios Scriptores laudatos à Meursio. Καλογήρου Epitheton Episcopo Thessalonicensi tribuit Palladius in Vita Chrysostomi p. 26. Vide Steph. Paschasium in Disquisition. Francicis lib. 8. cap. 50. Ita Καλογραίας Moniales vocabant. Corona pretiosa: Καλογρία, *Monialis*, μονάστρα. Joann. Cananus de Bello Constantinopolit. Οἱ δὲ Τουρκοκαλόγηροι τὰς καλογραίας ἡμῶν κέρδος καὶ κούρσος ἐνεργητικὰ νὰ ἔχουν. Constantinus in Hist. Apollonii Tyrii:

Καὶ κόνομα τὴν καλογρία, καὶ κόβῃ τὰ μαλλιά της.

Τουρκοκαλογήρεις Monachos Turcicos, qui vulgò *Dervisii*, vocat etiam Ducas c. 21. Τουρκοκαλογήρεις ἅπαντας πικρῷ θανάτῳ παρέδωκεν. Cap. 42. Εἰσῆλθον — ἐν τῇ τῶν Μαγγάνων μονῇ Τουρκοκαλόγηροι. Idem Cananus: Ἦλθεν ὁ Μυρσαΐτης καὶ Πατριάρχης τῶν Τούρκων μετὰ πεντακοσίους Τουρκοκαλογήρεις ἐπὶ ἡμίονα καθήμενος, &c. Adde pag. 193. 195.

ÇALONIA. Vide *Calumnia*.

CALONICA. Vide *Colonica*.

CALOPARE, Citato cursu equitare, Gallis *Galoper*, apud Petrum de Crescentiis lib. 9. de Agricult. cap. 6. Vocis etymon à Græco καλπᾶν, vel καλπάζειν, *Currere*, accersit Salmasius ad Capitolin. p. 245.

CALORTA. Tabularium Casauriense an. 14. Lud. Imp. Lotharii filii: *Cum silvis, pascuis, stalariis, cetinis, calortis, rivis, rupinis, &c.*

CALSOLARIUS, Calceorum artifex, sutor, Italis *Calzolaio*, qui nostris *Cordonier*. Bulla Honorii III. PP. an. 3. apud Ughellum to. 1. Italiæ sacr. p. 823. *Quicunque est vel erit calsolarius, dabit annuatim Episcopo unum sutellarium ad sensum Episcopi.* Vide *Calciarius*.

Calsolaria, Sutrina, sive officina calcearia, Italis *Calzoleria*. Occurrit in Processu de Vita S. Thomæ.

CALTA, Caltes, Caltades. Glossæ Biblicæ MSS. *Caltæ dicuntur qui divinam legem intelligunt & perficiunt. Caltes, est qui per actum bonum divinis respondet verbis. Caltades verò, qui non solùm operibus bonis divinis verbis respondet, sed & in ipsorum verborum mysticos sensus alios introducit.* Vide *Albania*.

CALVARIA, Detonsio, decalvationis pœna. Ursinus in Vita S. Leodegarii cap. 14. *Condemnatus ab ipsa Synodo, calvariam accepit in capite, & expulsus segregatur à sancta Congregatione.* Vide *Decalvare*.

CALVARIOLA. Vetus Interpres Juvenal. ad sat. 5. *Ut solent in urbe calices fractos, sive calvariolas componere.*

CALVARIES, *Sinciput*, in Glossis MSS. ad Alexandrum Iatrosophistam.

CALVANUS. Vide *Cavanna*.

CALVETUM, in veteri Glossario Saxonico, Merſc, expo-

exponitur, quæ vox *mariscum*, seu paludem etiam sonat.

CALUMNIA, Actio in jure, quâ quis rem quampiam sibi per solennes juris formulas asserere conatur, aut pro qua litem intendit: *Calenge*, in Chron. Flandr. cap. 80. & apud nostros passim. Lex Burgund. tit. 89. *Liber abscedat, neque calumniam pro eo quòd ligatus aut captus est, movere præsumat.* Lex Longobard. lib. 2. tit. 27. *Non possumus in una causa duas imponere calumnias.* Marculfus lib. 1. form. 22. *Nec hæredes eorum exinde quamlibet calumniam aut repetitionem ullam penitus habere non debeant.* Formula vetus secundùm Legem Roman. cap. 5. *Qualibet persona quæ contra hanc venditionem aliquam calumniam, vel repetitionem generare præsumpserit, illud quod repetit, non vindicet.* Simeon Dunelmens. an. 1116. *Spondens Regi & Archiepiscopo se, dum viveret, illum non reclamaturum, nec aliquam calumniam inde moturum.* *Calumniam inferre, dimittere*, passim in vett. Tabul. apud Beslium pag. 448. 458. 473.

In calumnia poni, esse. Tabularium Ecclesiæ Gratianopolitanæ sub Hugone Episcopo fol. 75. *Notum est Ecclesiæ Gratianopolitanæ filiis, quòd diu est, quòd decimæ in præfato Episcopatu in calumniam positæ sunt, & illi qui sunt laïci, qui extra jus Ecclesiasticum decimas tenent, in interdictum positi sunt.* Infrà: *Antè autem quàm ipse sepulturæ traderetur, fratres ejus — decimam, videlicet totam tertiam partem, pro qua frater eorum Pontius in calumnia erat, reddiderunt & donaverunt Episcopo Hugoni & Ecclesiæ Gratianopolitanæ.*

Calumniare, & *Calumniari*, Actionem intendere, movere, in jus vocare, nostris *Calenger*. Chron. Flandr. cap. 61. *Et calengea la Comté de Flandres comme sienne.* Flodoardus lib. 4. Hist. Rem. cap. 10. *Hucboldus quidam —munus ejusdem Abbatis calumniabatur, & ab Ecclesia Dei genitricis conabatur auferre.* Charta an. 1060. apud Beslium: *Calumniavit Abbas Odo qui in Abbatiam successit, & in tantum calumniando prosequutus est, quòd, &c.* Alia apud eundem: *Willelmus Vicecomes, — querimoniam inde faciendo calumniabatur hoc donum, contestans & affirmans, nullatenus debere esse ratum.* Occurrit passim.

Calumniator, Actor. Charta an. 1080. apud eundem Beslium: *Calumniator querelam deponit.*

Calumnia, *Calonia*, Pœna pecuniaria, *Calumniæ* mulcta, quâ damnatur qui calumniandi animo litem intendit, pro injustè instituta actione, vel objecta exceptione, leg. 2. C. de Jurejur. propter calum. dand. Hispanis *Caloña* & *Caluña*. Concilium Legionense an. 1012. cap. 4. *Si autem extra cœmeterium abstulerit rem Ecclesiæ, reddat eam & calumniam cultoribus ipsius Ecclesiæ, more terræ.* Cap. 5. *Dividant per mediam calumniam homicidii.* Charta Aldegastri, filii Sylonis Regis Ovetensis, an. 781. apud Sandovall. *Et quanta calumnia fuerint, pectent & emendent, &c.* Concil. Coyacense an. 1050. c. 7. *Quale est constitutum in Decretis Adefonsi Regis pro homicidio, pro rauso, pro Saione, aut pro omnibus calumniis suis.* Charta Ferdinandi Regis æræ 1081. *Si — aut plagaverit vel occiderit, nullam calumniam proinde persolvat.* Alia Sanctii Regis Aragon. æræ 1090. in Hist. Pinnatensi lib. 3. cap. 9. *Id est, de lezda, de censu, de homicidiis, de judiciis, de calomnis, & de omnibus omnino rebus, &c.* Charta Urracæ Reginæ Hispaniæ an. 1116. apud eundem Sandovallium: *Quòd si perseveraverit, & intra terminos hos violenta manu intraverit, quod rapuerit, duplat, & calumnia Abbati & senioribus exsolvat cum sex millia solidos.* Vitalis Episcopus Oscensis: *Et respondeant eis de caloniis, hoc est, de pœnis pecuniariis usque ad mediam mortificaturam.* Alibi: *Si quis acceperit Militem de equi habenis, solvet de calonia quingentos solidos.* Idem: *Habent Infanciones medietatem caloniæ homicidii.* Occurrit passim in Chartis Hispanicis. Perperam *cholonea*, pro *calonia* in veteri Diplomate Oldegarii Episcop. Barcinon. scriptum rectè observant viri docti ad Vitam ejusdem Oldegarii. Vide Marcam in Hist. Beneharn. lib. 4. cap. 4. §. 8.

CALX, seu *Calcis præstatio*, & *Calcis excoctio*, inter munera publica recensentur, quibus certa prædia obnoxia erant, quæ *Cespites calciarii* dicuntur in Novella Valentiniani de Pantapolis, quorum possessores calcem subministrare tenebantur, ut Terracinenses in Campania, leg. 3. Cod. Th. de Calcis coctor. de quibus etiam Symmach. lib. 10. Epist. 52. & Tusci, d. leg. 3. alii eam excoquere, alii vehere, de quibus in l. 2. 3. Vide Cod. Theod. d. tit. de Calcis coctorib. urbis Romæ & Constantinop. & ibi Jacob. Gothofredum.

Calcaria, apud Ammianum lib. 27. est Calcaria fornax, uti appellatur à Plinio lib. 17. cap. 9. in qua calx excoquitur; vel calx ipsa. Anastasius in Gregorio II. PP. *Hic exordio Pontificatus sui calcarias decoqui jussit, & — hujus civitatis muros restaurare decreverat.* Romualdus Salernitanus in Chronico MS. an. 1149. *Tunc mandantibus justitiariis, equi indomiti pedibus alligatus, usque ad calcariam, quæ ante palatium erat, est violenter attractus.* Hinc quidam putant Forcalcariense oppidum in Provincia nuncupari, quasi *Furnum calcarium*, itáque appellari in Tabulario S. Victoris Massiliensis aiunt.

Calcaria interdum pro ipsa pensitatione quæ præstabatur pro calcis coctione. Capitulare Sicardi Principis Beneventani an. 836. §. 14. *Ut nulla nova* (consuetudo) *eis à parte Reipublicæ imponatur, excepta antiqua consuetudine, hoc est, responsaticum, & angarias, & calcarias.*

Calcarienses, in leg. 36. Cod. Th. de Decur. qui calcis excoquendæ obsequio obstricti erant.

Calcifurnium, in Lege Bajwar. tit. 1. cap. 14. §. 5. *Calcefurnium* in Edit. Heroldi. Furnus in quo calx coquitur, Gallis, *Chaufour*.

Calfurnium, Calcis coquendæ onus, *Chaufour*, recensetur inter onera & servitia, in Tabulario S. Vitoni Virdunensis: *In vinea fimorare debeant, de tertio in tertium annum calfurnium facient.* Alibi: *Pro banno den. ad festum S. Joannis, calfurnium de tertio in tertium.*

CALUSUM, pro *clausum*, Gallis *Clos*, *Clos de vigne*. Tabularium Monasterii sancti Andreæ Viennensis: *Hanc donationem facimus, & adicimus particulam vineæ Orientem versus in nostro caluso.*

CALZARIUM. Vide *Calcearium*.

CAMA. Papias: *Cama, lectus brevis.* Ugutio: *Cama, genus lecti brevis, & circa terram, quod & Cama, atis, invenitur in Ambrosio de Officiis.* Isidorus lib. 19. cap. 22. *Camisias vocamus, quòd in his dormimus in camis, id est, in nostris stratis.* Gloss. Saxon. Ælfrici: *Cama*: ꞅceoꞃꞇ beꝺ ꝥiꝺ eoꞃꝥan. Ebrardus in Græcismo:

Dormit inops camâ, combussit Pergama cauma.

Hispanis, *Cama* est lectus.

CAMAEUS, Sardonyx, Gallis *Camayeu*. Vitæ Abbatum S. Albani: *Nobilibus lapidibus insculptis, quas Camaeos vulgariter appellamus.* Infrà: *Allati sunt quidam ampli lapides, quos sardios onycheos* (sic leg. pro *onicleos*) *appellamus, & vulgariter Camaeos nuncupamus.* Ubi perperam scriptum *cadeneos*.

Camahutus, non semel in Visitatione Thesaurariæ S. Pauli Londin. an. 1295. in tom. 3. Monastici Anglic.

Camahelus. Arestum Paris. 9. Maii 1321. *Item lorenos garnitos de serico seminatos de boutonis, & camahelis pretii 20. sol.* De vocis etymo consule Nicolaum Guibertum lib. de Vasis murrhinis cap. 10. Salmasium ad Solinum pag. 562. Gaffarellum in Curiositatibus inauditis cap. 5. §. 1. 2. & Octav. Ferrarium in Orig. Ital. V. *Camaglio*.

CAMARA, ex Græc. καμάρα, Fornix, camera. Vetus Scholiastes Juvenalis Sat. 14. in hæc verba, *Arida cum tota* [*Mundentur parietes vel camaræ.* Fragmentum Petronii: *Sophos universi clamamus, & sublatis manibus ad camaram, juramus Hipparchum Aratumque comparandos illi homines non fuisse.* Adamnanus in Itinerario Terræ sanctæ lib. 1. cap. 23. *Ecclesiæ interior domus sine*

tecto, & sine camara, ad cælum sub aëre nudo patet.

Camara, Cubiculum, Camera, Hispan. *Camara*. Formulæ vett. apud Bignon. c. 13. *Dum diceret eò quòd cellaria, vel camara & granica, quicquid in eis habuit repositum, hoc est, aurum, argentum, drapalia, arma, vinum, annonam, vel vitalia sua, &c.*

Camara, Aquæductus, canalis fornicatus. Gloss. Græco-Lat. *Camara*, ὑπόνομος.

CAMARADUM. Epistola Adriani PP. ad Carolum Magnum in Codice Carolino Epist. 61. *De camarado autem quod est hypocartosa, ad renovandum in Basilica B. Petri Apostoli, nutritoris vestri, priùs nobis unum dirigite Magistrum, qui considerare debeat ipsum lignamen, quod ibidem necesse fuerit, ut sicut antiquitus fuit, ita valeat renovari.* Infrà: *De ipso lignamine quod in prædicto hypocartosin, hoc est, camarado necesse fuerit.* Est autem *hypocartosis*, tectorium, sive crusta, quâ parietes & cameræ inducuntur. Glossar. Græco-Lat. ὑποχάρτωσις, *Tectoria*. De hujus vocis notione ac etymo nonnulla habet Salmasius ad Vopiscum pag. 293. De Tectorio opere egit Vitruvius lib. 2. cap. 4. 8. lib. 5. cap. 10. lib. 7. cap. 3. Accipitur porrò hoc loco *Hypocartosis*, pro ipso ligneo fornice & ipsa concameratione, inducta, aut inducenda: cujusmodi ejus fabrica describitur à Vitruvio dicto cap. 3. Est igitur *camaradum*, pro *camaratum*. Ab eodem fonte καμαρῶν vocarunt Græci recentiores tentorium, quòd in modum cameræ, seu fornicis, arcuatum sit: qua voce utuntur Leo in Tacticis cap. 10. §. 12. cap. 20. §. 194. & Mauricius lib. 5. cap. 3. Unde nostri *Camarades*, Hispani *Camarada*, vulgò vocant milites qui sub eodem tecto, *aut tentorio*, & in eadem camara degunt.

CAMERLENGUS, *Camerlengus*, Italis *Camerlingo*, Camerarius, ærarii quæstor. *Bertoldus Camarlengus Imperatoris*, in Charta Lotharii Imp. an. 1137. apud Ughellum in Episcopis Veronensibus. Ita usurpant Joannes Villaneus lib. 4. cap. 2. lib. 7. cap. 17. Matth. Villan. lib. 3. cap. 78. & Scriptores Itali passim.

CAMASUS, Vestis species. Gloss. Isidori: *Camasus, amfimallus*. Lexicon Græc. MS. Reg. Cod. 2062. κάμασος, ἢ κάμασον, τὸ πικότζυλον. Vide Meursium in κάμασος.

CAMBA, *Inflexa, tortuosa*, Papiæ.

Camba. Charta an. 1231. apud Catellum in Hist. Occitan. pag. 901. *Duo bacini — & quædam camba ventilabri, & 2. candelabra deaurata, &c.*

CAMBA, Brassiatorum officina, seu locus ubi cerevisia coquitur & conficitur, quem vulgò *Brasseriam*, vel *Braxatoriam* nuncupamus. Charta Ludovici Ultramarini Franc. Regis apud Vassorium in Annalib. Noviomensis Ecclesiæ lib. 3. cap. 48. *Et cum omni integritate largitus est, excepto sectico uno, cum camba, &c.* Alia Leonis PP. in lib. 1. Hist. Bellovacens. cap. 18. *Circa prædictum castrum hospites quindecim, cambas tres.* Ubi loci perperam Louvetus *cambam* cum *cambio* confundit. Passim occurrit, apud Baldricum Noviom. lib. 1. cap. 52. 66. in Statutis antiquis Corbeiensib. lib. 1. cap. 9. ubi *cambia*, pro *camba*, apud Loisellum in Bellovaco pag. 246. 253. in Historia Ecclesiastica Abbavillensi cap. 26. in Notit. Eccles. Belg. pag. 80. 99. 113. &c. in Donat. Belg. p. 397. in Hist. San-Dionysian. Doubleti pag. 724. apud Vassorium in Noviomo pag. 924. in Chronico Andrensi pag. 474. in Gestis Abbat. Gemblacens. pag. 533. &c. Chartular. Corbeiense: *Nus ne puet faire cambe ne brasser chervoise, ne goudale sans son congié.* Id juris *Cambage* appellatur in Consuetudine Bononiensi art. 46. & Herliacensi art. 3. ubi perperam *Gambage* scribitur. Vocis originem à Germanico *Cam* & *Cammer*, accersit Kilianus. *Cam* etiam hodie Flandris idem sonat, ut auctor est Buzelinus lib. 3. Gallo-Fland. cap. 20. At Germani hausisse videntur à Latinis, quibus *camum*, potio est quæ fit ex hordeo & aliis frugibus, estque cerevisiæ species. Simeon Januensis apud Cujacium lib. 24. Observat. cap. 39. *Cervesia, camum, foca.* Alibi: *Camum, sicera, potus factus ex hordeo & aliis rebus calidis, ut zinziber & similia quæ ponuntur in testaceis parvis bene obturatis, & cùm aperiuntur, salit in altum, & vocatur cerevisia.* *Cami* verò soli ferè meminere Ulpianus leg. 8. de Tritico, vino vel oleo legat. & Cælius Aurelianus lib. 3. qui *camum* eam potionem esse ait, quæ *lora* Romanis dicitur: sed de camo, consulendi idem Cujac. lib. 11. Observ. cap. 30. & Hieron. Mercurialis lib. 5. Var. cap. 1. Hanc conjecturam nostram firmat, quod

Camma, etiam scribitur, seu ex *camo* Ulpiani, seu ex Germanico *Kam* & *Kammir*, ut est apud Kilianum. Tabularium S. Remigii Remensis in capite Censuum de Marsna: *De camma* 130. *maldros de questu cervisiæ, & quisquis illic cervisiam fecerit, dabit* 4. *den.* Occurrit ibi pluries.

Cambam aperire, Apertam habere dominicam villam, in qua vicatim ac tributim panis ac potus ex hordeo coquebatur, lucro domini. Hæc Browerus lib. 8. Annal. Trevir. ex Cæsarii Abbatis Prumiensis Glossis MSS. p. 473. 1. Edit.

Cambarius, Brasiator, potifex, seu cerevisiæ confector. Lambert. Ardensis: *Quidam cervisiæ brasiator, vel cambarius.* Charta Balduini Flandriæ Comitis an. 1038. apud Buzelinum pag. 527. *Cocus Ecclesiæ, magister pistorum, cambarius.* Vetus Charta de Teloneis urbis Ambianensis: *Chascune cambre à œchine des Cambiers de la chité d'Amiens, si ele n'est en franc lieu, doit cascune semaine 3. septiers de chervoise de cambage.*

CAMBALE. Vetus Charta scripta circa ann. 1320. de Infante Majoricar. ex Camera Comput. Paris. *Et duo frena argenti, & 2. aressoni argenti cum strepis & cambalibus, & picralibus,* &c. fortè *pectoralibus*.

CAMBELLANUS, nostris idem qui Romanis *Cubicularius*, vel *Præpositus sacri cubiculi*, diversus à *Camerario*, penes quem cura erat *Cameræ*, seu Thesauri Regii: Cambellano autem cura fuit cubiculi. *Le Roman de Rou MS.*

Toustains qui fu son Chambellains,
De sa chambre mestre gardains.

Le Roman de Renaut MS.

Chambellain de ma chambre tousjours més en serez.

Le Roman de Garin MS.

Les Seneschaux, & tuit li Chambellan
Environ lui chascun son ostel prent.

Cambellani præcipuum munus fuit in vassallorum hominiis admittendis ac recipiendis: domino enim aderant, cùm ii ea præstabant, ac ejus vice vassallum rogabant, eidemque respondebant. Præterea hujusce dignitatis jure pallium vassalli eorum erat, uti observat Gallandus lib. de Franco alodio pag. 62. 63. Ordo ad benedicendum Ducem Aquitaniæ, sub finem: *Sicut enim spolia Militum, quando dominis exhibent hominium, transeunt in jus Camerariorum, simili conditione Ducis vestimentum cedit his hostiariis juxta jus consuetudinarium.* Sed id postea in summam pecuniariam ratam ac definitam pro modo feodorum deinceps commutatum fuit, quod *Cambellagium* vocant Consuet. municipales locis à Raguello indicatis. Regestum S. Justi fol. 13. ex Camera Computor. Parisiens. *En l'an de l'Incarnation de N. S. 1272. le Mercredi aprés la Decollation de S. Jean Baptiste à Nogent le Rembert fu ordenné par devant le Roy, presens M. l'Abbé de S. Denys, Mons. Jean d'Acre Bouteiller de France, Mons. Erart Chamberier de France Mons. Maheu de Mailly Chambellan de France, & & plusieurs autres, que quiconques fesoit ou avoit fait homage au Roy Philippes qui ores est, dont il ne fu pas donné en homage au Roy Loys son Pere, que li plus povres homs payeroit 20. sols de Par. au Maistre Chambellan, Chevalier, & à tous les autres Chambellans, & li autres de 100. ll. de terre de quiconque il les tiegne, paieroit 50. s. de Parisis, & cil de 500. ll. de terre de quiconque il les tiengnent, paieront 100. s. de Par. & li Baron & li Evesque paieront 10. ll. de Par. ausdits*

Chambellans.

Cambellano præterea Annuli Regii privati, quem *sigillum secreti* vocabant, custodia incubuit, qui inde apud Byzantinos παρακοιμώμενος τῆ σφενδόνης appellatus fuit, ut distingueretur ab alio Officiali aulæ Palatinæ, qui παρακοιμώμενος τῆ κοιτῶνος dicebatur, uti docuimus ad Villharduinum. Guill. *de Lannoy* Dominus *de Villerval*, in Itinerario suo M S. ad annum 1420. *Lors par le trespas de Mess. Athies de Brimeu premier Chambellan (de Ph. Duc de Bourg.) le Seau de secret de mon tres redoubté Seigneur me fu baillié, sans ce que il y eut autre premier Chambellan, couchay devant luy l'espace de trois mois, & porté sa banniere deux fois, la cotte d'armes vestuë en bataille avec luy.*

Hæc & cætera Cambellanorum munia ac jura attigere etiam qui de hac dignitate ex professo scripserunt, Joannes Tillius de Regibus Franciæ, & Bardinus in eo opusculo quod de Cambellani dignitate conscripsit, quæ potissimùm complectitur sequens Diploma, quod ex Joannis Beslii Adversariis olim eruimus: *François de Montberon Vicomte d'Aunay & Chambellan de Poitou, &c. Premierement toutefois que je Vicomte seray audit pays de Poitou devers ledit Monseigneur, il me doit faire délivrer pour moy mes gens de chevaux que j'auray, & selon ce qu'il appartiendra. Item quant ledit Monf. sera audit pays de Poitou, je dois porter, ou faire porter son seel de secret, duquel seel doivent estre seellées toutes les Lettres des hommages, & d'avoir les profits & emoluments des Lettres qui en doivent estre seellées, & tout ce qui de luy sera à cause dudit Chambellage. Item quand mondit Seigneur viendra premierement à Poitiers, que je dois de mon droit avoir son lit garni de tous les paremens qui seront, ésquels il couchera la premiere nuit. Item quand Madame la Comtesse viendra premierement à Poitiers, je la dois mener par le frein, de la porte par où elle entrera à Poitiers, jusques à la salle, & la dois descendre, & le mantel ou chappe qu'elle aura vestu, & le cheval sur lequel elle sera venuë, soit destrier, coursier, palefroy, ou autre monture quelconque, en l'estat, & aussi garni comme sera, doit estre & sera mien. Et si ladite Madame venoit en litiere ou en chaire, je la dois semblablement mener jusques à ladite salle, & descendre, & la littiere ou chaire garnie comme elle seroit, & les chevaux demouront & seront miens de mon droit. Item je dois servir ladite Dame de vin la premiere fois qu'elle sera à table, & le hanap ou couppe, ou autre vaissel à quoy elle boyvra, sera mien, & de mon droit. Item le lit & les paremens de la chambre de ladite Dame en laquelle elle couchera la premiere nuit, ainsi garni comme il seroit, seront mien, & de mon droit. Et est le devoir à la maniere de l'hommage tieux: car je dois faire mon hommage, ledit Monseigneur estant à la Messe, quand il voit à l'offrande, & luy bailler un denier d'or pour tout mon devoir, lequel denier il doit offrir à la Messe, &c. Le 3. Juillet 1410.*

Cambellanus Mappæ, seu *de la Nappa*, &

Cambellanus Scutiferiæ, seu *della Scuteria reale*, dignitates in Regno Neapolitano, de quibus Scipio Ammiratus in Familiis Neapolit. to. 1. p. 55.

Camberlanus. Gesta Consulum Andegav. cap. 3. n. 2. *Habebat autem tunc temporis Rex Paranymphum, sive Camberlanum nomine Ingelgerium.*

CAMBERIA. Charta Theodosii Episcopi Firmani an. 887. apud Ughell. to. 2. p. 747. *Cum — eorum libertatibus, servitiis, camberiis, vineis, arboribus, &c.* Fortè *cannaberiis*.

CAMBIARE, Rem re permutare, Italis *Cambiare*, Latinis, *Cambire*. Siculus Flacc. de Condit. agror. *Emendo, vendendoque, aut cambiando, mutandoque similia finitionum genera inveniri possunt.* Occurrit apud Columellam lib. 2. c. 2. in Lege Salica tit. 39. §. 1. tit. 49. in Lege Bajwar. tit. 15. §. 8. in Capitul. Caroli C. tit. 28. in Lege Athelstani cap. 15. apud Bromptonum, in Chronico Andrensi p. 459. &c. De vocis etymo vide Oct. Ferrarium in *Cambiare*.

Præcambiare. Vetus Charta in Bibl. Sebusiana p. 5. *Non distrahat, non minuat, non præcambiat, non beneficiet alicui, &c.*

Cambiator, Campsor, nummularius, in Charta Ludov. Regis an. 1137. in Hist. S. Martini de Campis p. 28. in Epist. 120. ex Sugerianis, &c.

Scambiator, apud Matth. Paris p. 586.

Cambire. Priscianus lib. 10. *Cambio*, ἀμείβομαι, *ponit Charisius, & ejus Præteritum Campsi: quod ἀπὸ τῆ κάμπτω, ἔκαμψα, Græco esse videtur. Unde & Campso, Campsas, solebant vetustissimi dicere.* Ugutio: *Cambio facit Campsi, Campsu Supinum. u. in o. fit Campso, are, id est, frequenter Cambire, & inde Campsor.* Gloss. Gr. Lat. Ἀνταλλάσσω, *Summuto, Cambio.* Alibi: Ἐναλλάσσω, *Immuto, Muto, Commuto, Cambio, Campsi.* Leges Athelredi: *Ut nemo cambiat aliquid sine testimonio Præpositi.* Petrus Blesensis de Eucharistia c. 9.

Qui nova vasa creans ea cambit & aptiùs ornat.

Utuntur præter veteres Scriptores, Anonymus de Miraculis S. Ludgeri Episc. n. 39. Chronicon Andrense p. 349. 364. Cæsarius Heisterbach lib. 4. c. 6. &c.

Cambitio, Permutatio. Leges Athelstani Regis Angl. apud Brompton. c. 15. *Manum mittat dominus ad eam cambitionem.* Albertus Aquensis lib. 3. c. 57. *In auri vel argenti cambitione.*

Cambtio, in Charta Waldemari Regis Daniæ an. 1180. apud Steph. Stephanium in Prolegomenis ad Saxonem Grammaticum p. 16.

Cambitor, Permutator. Guillelmus Andernensis in Chronico: *Et pro eo quòd bonorum datores, sive cambitores, tunc temporis sigilla non habebant, &c.* Vide *Campitor*.

Cambitus. Gloss. Græco-Lat. Ἀντικαταλλαγὴ, *Cambitus, permutatio*. Leg. *Cambitus*. Gallis *Change*, vel nummulariorum officina. Charta Gaufredi Comitis Andegavensis an. 1047. pro Ecclesia N. D. Santonensis, apud Sammarthanos: *Adjunximus autem donis nostris monetam & monetagium per cambitum totius Episcopatus Xantonensis, &c.* Alia Ludovici VII. Reg. Fr. an. 1140. in Tabulario ejusdem Ecclesiæ: *Concedimus tibi & Ecclesiæ B. Mariæ, cui auctore Deo præsides, cambitus, fractionemque Monetæ veteris, si novam fieri jusserimus, perpetualiter habere, sicut Autbertus monetarius, & Willelmus Autberti filius ejus longis temporibus ab Ecclesia B. Mariæ feudali possessione tenuerunt, hac videlicet ratione, ut nullus homo vivens in toto Episcopatu Xantonico absque tua licentia cambire audeat.* In eodem Tabulario fit mentio in Charta an. 1141. *tabularum cambitus Santonicæ civitatis.*

Cambium, Permutatio, Italis *Cambio*, nostris *Eschange*. Leges Partitæ part. 5. tit. 6. §. 1. *Cambio, es dare o togar una cosa señalada por otra: y en est a sinificacion Cambiar, vale tam solamente trocar, y permutar una cosa por otra.* Lex Langob. lib. 3. tit. 8. §. 4. *Ut nullus Militum cambium aut precariam aut libellum sine eorum consensu facere præsumat.* Lib. 1. Feud. tit. 22. *Si quis fecerit investituram, vel cambium de beneficio sui Militis, &c.* Adde lib. 4. tit. 1.

Cambia, eadem notione. Lex Bajwar. cap. 20. tit. 8. Edit. Heroldi. *Commutatio, hoc est quod cambias vocant, &c.* Vetus Charta apud Henschenium 26. Mart. p. 634. *Accepi hovam illam à Luidgero in cambia contra terram aratoriam rochi supradicti.*

Cambium publicum, Tabula nummularia. Extat in Regesto 36. Chartophylacii Regii n. 199. Diploma Philippi Pulcri Regis Fr. qua *Cambium Parisiense* in Magno Ponte teneri statuit: *Quòd Cambium Parisiis erit & tenebitur super nostrum magnum Pontem solummodo à parte Graviæ, inter Ecclesiam S. Leufredi & majorem arcam, sive defectum ipsius Pontis, prout hactenus ante corruptionem pontis ejusdem quondam lapidei extitit consuetum. Item quòd nulli omnino liceat alibi quàm in loco illo cambiare, seu cambium tenere Parisiis, &c. Act. Paris. mens. Febr. an. 1304.* In eodem Regesto

Charta 232. 233. 234. *Cambium, sive tabula nummularia* dicitur. Extat etiam ibidem Statutum ejusdem Philippi an. 1305. quo ejusmodi tabulas nummularias in quatuordecim Regni locis haberi præcipit.

Camium, idem quod *Cambium*, Permutatio. Charta Sanctii Regis Arag. apud Hieron. Blancam: *Qualiacunque sanctus Johannes — dono, vel comparatione vel camio acquisivit*. Hinc *Camiare*, in eadem Charta. Vide Historiam Pinnatensem p. 269. & Sandovallium in Episcopis Pampilon. pag. 40. 41.

Scamium, in Tabulario Prioratus de Paredo fol. 91. *Hoc scamium laudavit nobis domnus Pontius.*

Escambium, Permutatio, Gallis *Eschange*. Charta Ricardi I. Regis Angl. apud Radulfum de Diceto: *In escambium autem prædicti manerii de Andeli — concessimus — omnia molendina, &c.* Passim. Vide *Cambium*.

Escambiator, Trapezita, argentarius, apud Radulfum de Diceto, & Matth. Paris an. 1190.

Scambiaria charta, quâ aliquid commutatur, in Tabulario Conchensi in Ruthenis n. 98. 298.

Scampsaria charta, in eodem Tabulario Ch. 135.

Concambire, Permutare. Tabularium Monasterii Brivatensis apud Justellum, an. 864. *Quam exalodes —— inter se communicare & concambire debuissent, quod ita & fecerunt.*

Concambiare, in Lege Salica tit. 39. apud Marculfum lib. 2. form. 23. Eckeardum Jun. de Casib. S. Galli c. 1. Baldricum lib. 3. Chr. Camerac. c. 49. &c. Glossæ Philoxeni: *Cacumbeat*, διαλάσσει; ubi legendum *Concambiat*.

Concamiare, apud Perardum in Burgundicis p. 163.

Concambium argenti, in Capit. Car. C. tit. 31. c. 13. Odo de Diogilo lib. 4. de Profect. Ludov. in Orient. *In tentoriis habebamus congruum, si duraret, concambium.* Alibi: *Et ipsi forum idoneum, concambium competens, & alia quæ nostris utilia visa sunt pro suo Imperatore sacramento simili firmaverunt.* Rursum: *In hac* (terra) *pro voto nobis fuerunt & forum & concambium.* Occurrit apud Marculfum lib. 1. for. 30. lib. 2. for. 23. in Lege Aleman. tit. 20. in Vita S. Erminoldi Abb. & Mart. c. 3. n. 11. Petr. Damian. in Vita S. Romualdi c. 8. n. 39. in Chr. Casin. lib. 3. c. 40. al. 42. lib. 4. c. 14. 15. apud Jacob. de Vitriaco in Hist. Orient. cap. 73. &c.

Concamium, & *Concamiatura*, Commutatio. Formulæ veteres apud Bignonium: *concamiatura inter duos Abbates.* In ipsa formula: *In commutatione vel in concamio.*

Concambio, Commutatio. Vetus Notitia an. 834. apud Beslium in Regib. Aquitan. *Data concambio in mense Maio, &c.*

Concamberia, eadem notione, in Tabulario Brivatensi Ch. 210.

Charta concambaria, in Tabulario Abbat. Conchensis in Ruthenis n. 304.

Contracambium, Gall. *Contreschange*, apud Gregorium VII. PP. lib. 2. Epist. 71.

Procamium, idem quod *Cambium*, Permutatio. Charta an. 828. apud Perardum in Burgundicis pag. 16. 17. *Et hoc procamium inter ipsos factum —— stabile permaneat.* Alia ibid. *Emptionem vel procamia, &c.*

Procamiare, Permutare. Charta Willelmi Comitis Arvernorum pro fundatione Abbatiæ Cluniacensis: *Non distrahat, non minuat, non procamiet, non beneficiet, &c.* Vetus Charta apud Perardum in Chartis Burgundicis p. 20. *Ut aliquid de terris inter se commutare vel procamiare deberent.* Occurrit apud eundem præterea p. 22. 143. 144. 145. 151.

Concamius, *Concammiare*. Vetus Notitia apud Beslium in Comitib. Pictavensib. p. 149. *Prout Gratiano ipsum locellum concammiaverat. — Postque ipse concammius fuit factus Gratiano.*

Cambio, idem quod *Cambium*, Hispanis *Cambio*. Tabularium Vindocinense Thuani fol. 1. *Dicens quod non-dederit ei memoratus Episcopus suam cambionem pro altaris parte, sicut promiserat.* Et infrà: *Ut etiam si non daret ei Episcopus cambionem, non tamen reverteretur ad altare.*

Cambii, Mensæ *Cambiatorum*. Miracula S. Aigulfi Abbatis Lerinensis, cap. 10. *Ante fores Ecclesiæ B. Martyris subter mensas, quas cambios vocant, hospitatus est.*

Campsor. Ugutio: *Nummularius, monetarius, mensarius, Campsor.* Nostris *Changeur*; qui Græcis recentioribus καταλλάκτης, apud Nicetam in Alexio Ang. Thomam Magistr. p. 5. Edit. Rom. Joan. Cananum p. 191, &c. Ebrardus in Græcismo c. 12.

Alea ludentis; ludentis mensa: tabella
Cleri: campsoris trapezetum liquet esse.

Gobelinus Persona in Cosmodromio ætate 6. cap. 76. *Campsores etiam pecunias per platearum theatra sparserunt.* *Le Roman de Garin:*

Li changeor i vindrent de Paris.

Exquamiare, *Excamiare*, Commutare, *Eschanger*. Vetus Charta apud Perardum in Burgundicis p. 62. *Ragenardus Vicedominus exquammiavit — campum unum.* Infrà: *Signum Ragenardi qui hoc procamium fieri & firmari rogavit.* Alia apud eundem p. 145. *excamiare, vel commutare* habet. Vide *Camium*.

CAMBIPARTITA, IC. Anglis, *Champertie*, est defensio alterius in judicio à *quota* litis præstita.

Cambipartores, *Champertors*, Rastallo, dicuntur qui alienas controversias suis expensis quotam pacti rei evictæ prosequuntur. Hæc Cowellus lib. 4. Instit. c. 18. §. 52. vox, inquit, composita à *cambio* & *pars*, vel à Gallico *Champart*. Vide *Campipars*.

CAMBO, Modus agri, *Campus*. Tabularium Brivatense Ch. 239. *Dederunt —— de cultura de villa cambones duos, qui habent fines de uno latere, &c.* Suprà, *campi duo* dicuntur. Tabularium Prioratus de Paredo fol. 59. *Dedit Domino in hoc loco in villa Angleduris terram arabilem, quam rustici cambonem vocant, residetque ipsa terra juxta fluvium Ligeris, &c.* Fol. 61. *Et in alio loco cambonem unum dedit, qui terminatur de una parte terrâ S. Vincentii, de alia Liger fluvius, &c.* Fol. 63. *Et medietatem de cambone qui residet non longè à fluvio qui vocatur Burbentius, terminatur de tribus partibus S. Salvatoris, de quarta, viâ publicâ.* Fol. 25. *Terram quam vocant cambone, cum terra subjacente, &c.* Fol. 26. *Item in alio loco 1. curtillum in quo Jothaldus manebat. Et in alio loco cambonem unum juxta fluvium Borbontiæ, &c.* Tabularium Conchense in Ruthenis Ch. 64. *Et ultra hos fines cambonem de Pontvilares, &c.*

CAMBOCA. Vide *Cambuta*.

CAMBORTA, Frutex incurvatus, repandus, *Cambrec*, Germanis, unde *Kamberladen*, per quem vites curvantur & repanduntur. Ita Goldastus. Certè *Cambus* in veteri Glossario, καμπτός redditur. *Cant-boort*, Flandris, est *extremæ oræ margo*. Glossarium laudatum à viris doctis: *Camborta, quæ sepem desuper firmant.* Hoc est, tres illæ virgæ plexiles, reliquis ramalibus crassiores, quæ superne sepem connexant. Lex Salica tit. 36. *Si quis tres virgas cum quibus sepes superligata est, vel retortas quibus sepes continetur, capulaverit, vel cambortas excervicaverit, &c.* Lex Ripuar. tit. 43. *Si quis tres virgas unde sepis ligatur, vel retortas unde sepis continetur, capulaverit, aut tres cambortas involaverit, &c.* Editio Heroldi: *Aut in cambortos involaverit.*

CAMBRA, Camera, cubiculum, Gallis *Chambre*. Asserus de Reb. gestis Ælfredi: *Cùm quodam die ambo in regia cambra resideremus, undecunque, sicut solito, colloquia habentes.* Et infrà: *De aulis & cambris regalibus, lapideis & ligneis suo jussu mirabiliter constructis.* *Cambra Abbatis*, in Monastico Angl. to. 1. p. 146.

CAMBUTA, *Cambutta*, *Cambuca*, *Gambutta*, Baculus incurvatus, virga pastoralis Episcoporum. Adrevaldus de Miracul. S. Benedicti lib. 1. c. 22. *Baculo, quod*

gestabat, incurvo, more veterum Antistitum. Ita enim Pastorum pedum effictum fuit. Scholiastes Theocriti ad Idyll. 4. v. 49. ait ῥάβδον ἔσαν ὀρθὴν, ἐπιτύχεσθαι φύεσθαι καμπύλην, ἵνα μὴ ἔγκυον ἔσαν βλάψῃ τὴν βοῦν.

Cambuta. Papias: *Cambuta, sustentamen, vel baculus flexus, pedum, crocia.* Vetus Glossar. Corbeiense: *Cambuta, baculus Episcoporum.* Testamentum S. Remigii apud Flodoardum: *Argenteam cambutam figuratam.* Perperam *cabutam* in MSS. Editio Labei *tabulam* habet pro *cabutam*; Brissonius *cambutam*. Ordericus Vitalis lib. 3. *Per cambutam Ivonis Episcopi Sagiensis exteriorem Abbatiæ potestatem tradidit.* Infrà: *Eique per cambutam Maurilii Archiepiscopi curam Uticensis Abbatiæ commendavit.* Adde pag. 604. 622. 694. 776. 877. Occurrit non semel apud Scriptores, in Sacrament. Gregorii M. in Ordine Romano, in Vita S. Emeranni apud Canisium to. 1. in Historia Episcoporum Autisiodor. cap. 63. in Chronico Mauriniacensi lib. 3. in Vita S. Urbani Lingonensis Episcopi cap. 2. apud Wolfardum Presbyter. in Miraculis S. Valburgis lib. 3. Mirac. 5. in Miraculis S. Ursmari n. 5. &c.

Cambutta, in Ordine Romano. Petrus Diac. lib. 4. Chr. Casin. c. 74. *Ejusdem claudi cambuttas ante fores Ecclesiæ suspenderunt.* Ubi quidam Codd. præferunt *gambuttas*, ut habet Vita S. Constabilis Abb. Cavensis n. 25. Theodorus Campedonensis de S. Magno, c. 12. *Baculum ipsius, quem vulgò cambuttam vocant, per manum Diaconi transmiserunt.* Habetur & cap. 7. & 18.

Cambotta, in Historia Translat. S. Germani Episc. Parisiensis cap. 15. *Gabuta*, apud Landulfum de S. Paulo in Chronico Mediolanensi cap. 11.

Camputa, apud Crodogangum Metens. Episcop. in Regula Canonic. c. 26.

Cambucca. Vita S. Desiderii Episcopi Cadurcensis c. 19. *Dum baculus B. viri, qui à Gallis Cambucca vocatur, ad caput sepulcri illius sedulè dependeret.* Perperam *Cambucia*, in Edit. Sammarthanorum. Adamus Brem. c. 102. *Cambuccam pastoralem à Conrado Cæsare meruit.*

Cambuca, apud Hugonem à S. Victore in Speculo lib. 1. c. 2. in Vita S. Winoci Abbat. cap. 13. &c. Visitatio Thesaurariæ ædis S. Pauli Londinensis an. 1295. *Baculus Ricardi Episcopi tertius, cujus cambuca de argento deaurato, &c. —— baculus ejusdem, cum cambuca cornea, continens interiùs vineam circumplectentem leonem de cupro deaurata.* Occurrit ibi pluries in Monastico Anglic. to. 3. p. 314. Vide *Sabuta*.

Camboca. Eckeardus Junior de Casib. S. Galli cap. 3. *Aram S. Galli adiens, cambocam suam — rapuit.* Occurrit etiam in libro Miraculorum S. Quintini cap. 13.

Sambuca, apud Durandum lib. 1. Ration. c. 6. n. 24. lib. 3. c. 15. n. 2. Willelm. Thorn an. 1179. p. 1825. & Will. Hedam in Theodorico Episcopo Trajectensi 31.

Cambucarius, Qui cambucam aut crucem defert. Gloss. vetus Anglic. laudatum à Spelmanno: *Crocer, Pedarius, Cambucarius, Crucifer.*

CAMELARIUS, Qui camelorum curam gerit. B. Dorotheus Doctr. 11. Ἤρχοντο οὖν οἱ ξένοι, καὶ ἐσυνείζον μετ' αὐτῶν, καὶ πάλιν καμηλάριοι, καὶ ἐποίουν τὴν χρείαν αὐτῶν. Palladius in Hist. Laus. c. 39. Χαλκεῖς ἑπτὰ, τέκτονας τέσσαρας, καμηλαρίους δώδεκα, κναφεῖς δεκαπέντε.

CAMELASIA, à camelis dicta, Munus quoddam personale, ad quod quivis tenebatur, ut nempe camelarius esset, καμηληλάτης, vel camelos exhibere teneretur, ut docet l. 1. D. de Muneribus. Sed vocem hanc à P. Castello insertam in Ammiano Marcellino lib. 17. contendit Valesius, & abesse ab omnibus MSS. Vide Cujac. lib. 9. Observ. c. 9.

CAMELAUCUM, *Calamaucus, Calamaucum*, Græcis recentioribus καμηλαύκιον, Capitis integumentum, & pilei genus ex camelorum pilis confectum, unde nomen, ut auctor est Cedrenus: Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα κατασκευὴ συνειδὸς, ἀντὶ πίλου τῇ κεφαλῇ περιτιθέμενον· καλεῖται δὲ παρ' Ἰταλοῖς κάμελα, ἐξ οὗ καὶ καμελαύκια. In eadem etiam sunt sententia, quoad vocis etymon, Leo Allatius & Goarus. Papias: *Camelaucus, vestimentum Papæ.* Anastasius in Constantino PP. *Apostolicus Pontifex cum camelaucio, ut solitus est Romæ procedere, à palatio egressus, &c.* Idem in Hist. Eccl. *Occidit Totilam, & vestimenta ejus cruentata, cum camilaucio lapidibus pretiosis ornato misit Constantinopolim.* Theophanes de eodem Totila: Καμηλαύκιον διάλιθον. Gloss. Gr. MS. Regium Cod. 1673. Κίδαρις, κρᾶνος, περίθεμα κεφαλῆς, κιδάρις δὲ εἶδος καμηλαυκίου, ὃ καὶ παρ' ἡμῖν νοεῖται. Lexic. Gr. MS. Reg. Cod. 2062. Καμμισία, καμηλαύκιον. Infrà: Καυμηλαύκιον, Ῥωμαϊκὴ ἡ λέξις, ῥηθεῖη δ' ἂν καὶ ἑλληνιστὶ ἀπὸ καῦμα ἐλαύνειν καυμηλαύκιον. In V. κίδαρις, ἐκ τειχῶν καμηλαύκιον. Vide Glossas Basilic. Acta SS. Abrahamii & Mariæ n. 31. Ἐνδυσάμενος δὲ τὸ στρατιωτικὸν σχῆμα, καὶ καμηλαύκιον βαθὺ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

At plerique è Latinis Scriptoribus pro *camelaucium*, mutatis literis, *calamaucum* dixerunt, sicque scribendum contendit Salmasius. Glossæ antiquæ MSS. *Galeros, calamaucos pelliceos.* Glossæ Isidori: *Galeros, calamaucos.* Eædem: *Pileum, calamaucum.* Papias: *Pilleum, calamaucum ex bysso rotundum, quasi sphæra, caput tegens sacerdotale, in occipitio vitta constrictum. Hoc Græci & nostri Tyaram vocant.* Ælfricus: *Calamauca*, hæt, i. galerus. Ugutio: *A caleo, hic calamacus, i. quoddam genus mitræ strictæ, & dicitur Calamacus, quasi calorem machinans, eò quòd stricta sit, & capiti impressa.* Anastasius in Hist. Eccl. *Præcepit Abdelas radi barbas eorum, & fieri calamaucos cubiti unius & semis.* Beda de Tabernac. lib. 3. c. 8. & Rufinus hæc verba Josephi lib. 3. c. 8. Ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς φορεῖ πῖλον ἄκωνον, sic vertunt: *Super caput autem gestat pileum in modum parvuli calamauci, sive cassidis.* Perperam *Calamati* editum apud Jo. de Janua. Odo Fossat. in Vita Burchardi Comitis Corboliensis: *Dum alicubi voluntas pergendi adesset, depositis monachalibus indumentis, pretiosarum pellium tegmentis exornabatur, calamaucumque optimum pro capitio humili, capiti imponebatur.*

Auctor est Allatius lib. 3. de Utriusque Ecclesiæ consensione lib. 3. cap. 8. n. 12. apud Orientales, Sacerdotes Monachos camelaucis etiamnum uti. Sic autem ab illo describuntur: *Caput operiunt camelaucio, quod capitis tegmen est ex lana nigricante, ut natura illam dedit, textum, rotundum, altitudine semipalmare, in formam conchæ finiens, qua caput ingreditur, non undequaque rotundatur, sed ubi aures sunt, plagulæ unguntur, quibus aurium incommodis medentur. Nomen habent, ut ipse existimo, quidquid alii dicant, quòd ex pilis camelorum ut plurimùm texatur.* Camelaucio caput operire Episcopos Armenios, cùm sacra peragunt, auctor est Isaacus invectiva secunda in Armenios pag. 414.

Non desunt denique, qui à *camelaucio*, à nostris dictum putant *Camail*, Italis *Camaglio*, eam vestis partem quæ olim caput & humeros tegebat, quos inter sunt Theophylus Raynaudus lib. de Pileis, & Cl. Menagius. At cùm *camelaucum* vix legatur humeros texisse, sed solùm caput, præterea quod nostri *Camail* vocant, accenseatur vulgò armaturæ; probabilius videtur hanc vocem effictam ex *Cap de maille*, ut fuerit *Capitium ex maculis* confectum. Nam *camallum* fuit capitii species hamulis & maculis contexta, quæ totum caput, excepta facie, & humerorum superiorem partem operiebat, cujusmodi passim videre est in veterum Militum nostrorum imaginibus quæ in sigillis & alibi describuntur, ut apud Edw. Bisseum in Notis ad Uptonum p. 33. 62. 77. Capitio isti, si quidem integrum esset, levior galea aptabatur. At si *helmus*, vel cassis spissior caput tegeret, tùm *camallum* ita cassidi annectebatur, ut collum & humeros tegeret, & ab adversariorum ictibus tutaretur. Computum *Stephani de la Fontaine* Ar-

gentarii Regii 1. Jan. an. 1349. *Pour six onces de soie de diverses couleurs à faire les las à mettre les camaux ausdits bacinets, &c.* Chronicon MS. Bertrandi Guesclini:

Et voit les Chevaliers bien armez de camail.

Alio loco:

Bertrand tenoit l'espée, qui le fer ot trenchant,
Ou camail li bouta fierement en poussant.

Proinde *camallum*, nihil aliud fuit quàm ea armaturæ species, quam hodie *Haussecol* dicimus, quæ collum tegit, præterquam quòd *camallum* ex hamulis confectum esset; *haussecollum* verò ex solido ferro sit compactum.

Neque aliter *camallum* effictum conspicitur in torqui Ordinis equestris *Camalli*, seu *Histricis* dicti, à Carolo Aurelianensi & Vadensi Duce instituti, in cujus ima parte pendet *histrix*, surrectis echinis horrida, virenti humo insistens, cujus collum *camallo* tegitur: histrici verò impendet Corona Ducalis, uti in Casulis & Dalmaticis, olim ab eodem Duce Cælestinis Parisiensibus donatis videre est. Ordinis verò istius meminere Monstrelletus 1. vol. p. 60. & cap. 25. 2. vol. p. 176. Joannes à S. Gelasio in Hist. Ludovici XII. pag. 25. Petrus Sanjulianus in Miscellaneis Hist. p. 428. Andreas Fauynus in Theatro Honoris p. 734. &c. Denique ab ejusmodi *camallis* militaribus nomen mansit epomidi isti quam deferunt Episcopi, quæ non modò humeros, ut hodie, sed etiam olim caput tegebat: ex quo etiamnum capitium eidem annectitur. Vide *Camilla*.

CAMELLUM. Gaufridus Vosiensis in Chronico part. 1. cap. 73. de Monachis sui temporis: *Pro gandengis froccos capellatos absque cuculla, capellos camello & alios circumdatos pelle ad instar scapularis, pannos irregulares in lectis, esus carnium indiscretè & enormiter insectamur.* Videtur esse nostrum *Camail.* Vide *Camelaucus*, & *Camilla*.

CAMELOTUM, Pannus ex camelorum pilis confectus, cujusmodi fuit ille de quo Ælianus lib. 17. de Anim. c. 34. & Fortunatus lib. 4. de Vita S. Martini:

——— Modò subit aspera tela,
Hispida cameli rigido quasi vellere texta.

Statuta Raimundi Comitis Tolosani & Legati PP. contra hæreticos apud Catellum: *Caligis de aliqua bruneta etiam vel nigra, vel etiam stanio forti, vel camelato, vel aliquo alio colorato panno — non utantur.*

Camelinum. M. Robert. de Sorbona in serm. de Conscientia: *Supertunicale rotundum cum magnis & latis tunicis de camelino. Fin camelin*, apud Joinvillam in S. Ludovico pag. 8. *Camelin d'Amiens*, in Computo Steph. *de la Fontaine* an. 1351. *Camelin de Cambray*, in Poëm. MS. de Vulpe coronato:

De vert de Gand, ne de Doüay,
Ne de camelin de Cambray,

Vide Scalig. contra Cardanum exercit. 189. n. 14. & V. Cl. Menagium in Orig. linguæ Francicæ & Italicæ, & Oct. Ferrarium in *Ciambelotto.* Cambro-Britannis *Camlad*, & *Camlod*, est pannus undulatus, cymatilis, qui è pilis camelinis fieri solet.

Olim Monachi vestes è camelorum pilis confectas deferebant. Sulpitius de Vita S. Martini c. 7. in descriptione Ordinis Monastici à S. Martino instituti: *Plerique camelorum setis vestiebantur, mollior ibi habitus pro crimine erat.* Paulinus lib. 2. Vitæ ejusdem S. Martini:

Multis vestis erat setis contexta cameli,
Quæ levibus stimulis vigiles contegeret artus,
Excludens tenuem compuncta carne soporem,
Mollia ne fluxum nutrirent mollia corpus,
Lasciva & tenui vestis fluctaret amictu.

Adde eundem Paulinum in Epist. ad Severum.

CAMELUS, in Gloss. Arabic. *Funiculus. Camellus*, Papiæ, *funis nauticus.* Vulgò *Chable.*

CAMERA, Modus agri. Tabularium Ecclesiæ Gratianopolitanæ sub Hugone Episcopo fol. 68. *Ego Silvio de Viren & filii mei Siebodus, Hugo, atque Guitfredus, reddimus Hugoni Episcopo Gratianopolitano — tres cameras de vinea, quæ sunt de fevo Præpositali, in loco ultra pontem, &c.* Occurrit rursum fol. 70. *Camera de vinea.* Et fol. 72. *Ego Benedicta uxor Chatberti Verbigarii vendo unam chameram terræ, cum vinea, quæ in prædicta terra est plantata, &c.* Ibidem: *Est autem prædicta vinea in clauso Episcopali, juxta cameram Riperti de Valriaz, quæ camera fuit de prædicta terra data S. Donato, & est versus meridiem conjuncta cum vinea Episcopi.* Tabularium S. Andreæ Viennensis: *Hoc est, cameras 3. de vinea in villa de Arboriano, &c.* Passim ibi.

CAMERA, Domus, cubiculum, cœnaculum, conclavis, Gall. *Chambre.* Papias: *Camera à curvitate dicta, est enim volumen introrsum respiciens.* Idem: *Camera, quia Camura, i. curva, dicitur lapidea domus.* Iso Magister in Glossis: *Camiron, Græcè Curvum, inde Camerata domus, cujus testudo curva est: inde Camelum, animal tortuosum.*

Camera, Conclavis ubi thesaurus reponitur & servatur. Ockam cap. *Quid sit scacarium: Camera est locus in quem thesaurus recolligitur, vel conclave in quo pecunia reservatur.* Gesta Dagoberti Regis cap. 33. *Areas quasdam — cum omnibus teloneis, quemadmodum ad cameram suam deserviri videbatur, ad eorum basilicam tradidit.* Capitularia Caroli C. tit. 21. c. 14. *Pensam argenti, quam ex camera nostra accepit.* Eckehardus junior de Casibus S. Galli cap. 10. *Camerarius suus illum crebrò incusabat secretiùs, quasi camera sua dispersiones ejus ferre non posset.* Utuntur passim hac notione Scriptores, Monachus Sangallensis lib. 2. cap. 29. Domnizo lib. 1. de Vita Mathildis Comitissæ cap. 4. Petrus de Vineis lib. 1. Epist. 10. lib. 2. Epist. 31. 32. Historia Episcoporum Bremensium p. 169. Matthæus Paris pag. 255. 857. Monasticum Anglic. to. 1. p. 148. &c. Ita Græci vocem, καμάρα usurpant, uti docuimus ad Alexiadem.

Camera, præsertim præterea sumitur pro fisco Imperatoris vel Regis. Fridericus I. Imp. apud Helmodum lib. 1. cap. 80. & in Hist. Archiepisc. Bremensium an. 1155. *Magna requiritis, ô viri Romani, de exinanita camera nostra.* Testamentum Caroli M. apud Eginhartum: *Quidquid in camera atque vestiario ejus eo die fuisset inventum. Camera Regia*, in Diplomate Hugonis & Lotharii Regum Italiæ apud Joannem à Bosco in Vienna. Hac notione non semel occurrit, in Vita Ludovici Pii an. 840. in Capitul. Caroli C. tit. 31. c. 14. apud Ingulfum p. 897. Helmodum lib. 1. cap. 32. Anonymum de Gestis Friderici II. Imp. p. 765. 794. Thomam Walsinghamum p. 226. Matthæum Villaneum lib. 9. c. 46. &c. Hinc in Chartis Imperatorum & Regum crebrò hæc formula exarata legitur: *Libras auri 100. mulctetur, medietatem prædicto Monasterio alteram, &c.* apud Beslium in Historia Comitum Pictav. p. 251. 260. Guichenonum in Bibliotheca Sebusiana p. 196. Perardum in Burgundicis p. 171. 189. 190. &c.

Camera Denariorum, in Francia, Fiscus seu Thesaurus regius. Extat de hac Camera Statutum sequens Philippi Magni pro Hospitio regio, exaratum in urbe Lorriacensi an. 1317. *En la Chambre aux Deniers Maistre Guillaume de Peronne fera les payemens par demy an: & Maistre Brice par autre demy an, & commencera ledit Maistre, & ne vendra point à court l'un tant comme l'autre fera l'office. S'il y vient, il n'y prandra riens, & celuy qui fera l'office, mangera à court, & aura 2. provendes d'avoine, fer & clou, & aura pour ses varlez, qui ne mangeront pas à court, 16. den. de gaiges par jour, avecques ce 12. den. pour foing & autres choses. Maistre Brice ne se mouvera, & aidera à Maistre Guillaume, & auront unes bouges, où il y aura 2. clefs, ou l'en mettra l'argent, & tout l'argent qui en ladite Chambre sera receus, ils sont tenus le dire à Maistre Arnoul de Soissons Clerc pour le Roy en ladite Chambre, & ainsi ne pourront-ils faire nuls*

paygmens que ledit Ernoul n'y soit appellez, &c. Item il plaist au Roy que ledit Ernoul monstre par escrit toutes les semaines la recepte faite en la Chambre toute la dépense de son hostel & toutes autres mises comptées par ladite Chambre, &c. Il y aura 2. sommeliers pour ladite Chambre qui seront en l'escuerie, & portera un des sommiers les bouges à l'argent par chemin, & ira & vendra pour querre argent. Et l'autre sommier portera les escrits du Clerc de la Chambre en un coffre, & en l'autre coffre les registres & escrits du Contrerolleur, & les 2. sommeliers qui merront les 2. sommiers, auront bouche à court, &c.

Cameræ, Provinciæ etiam, aut urbes, quæ immediatè Principi suberant, & fisci proprii erant, dictæ. Leges Edwardi Confessoris: *Impetravit temporibus illis Rex à D. Papa, & à Curia Romana, quòd confirmata sit Norveia in perpetuum Coronæ Britanniæ, in augmentum regni hujus, vocavitque illam dictus Arthurus Cameram Britanniæ.* Charta Stephani Episcopi Metensis apud Meurissium pag. 415. *Cùm Ecclesia Gorziensis prima camera sit Metensis Episcopi, & principale membrum Ecclesiæ Metensis.* Matth. Paris. an. 1242. de urbe Santonensi: *Quia ab antiquo jure specialis proprietas Regis Angliæ esse dinoscitur, & Camera.* Vita S. Benedicti XII. PP. apud Bosquetum pag. 52. *Cameracensem civitatem, quæ est Camera Imperii, voluit intrare.* Chronic. Casauriense lib. 4. de Lothario Imp. *Cum cognovisset quòd ipsa Abbatia* (Casauriensis) *ab antiquo fuisset Imperialis Camera, promisit se cum D. Augusta venire ad Monasterium, & ei restituere omnia jura sua.* Alio loco de Willelmo Rege Siciliæ: *Mandavit ut dimitteret quietam Abbatiam S. Clementis, cameram suam propriam, beneficio cumulatam sui genitoris.* Ita Rigordus an. 1185. Monasterium S. Dionysii *propriam Cameram* Regis Franciæ vocat. Tabularium Ausciense, apud Marcam lib. 4. Hist. Bearn. cap. 7. num. 5. *Quia suprascriptus locus — quamvis in alodio & dominatu dicti Comitis foret, tamen Camera Ausciensis Archiepisc. Ecclesiastico jure semper erat. Le Roman de Garin:*

Langres est Chambre l'Empereres Pepin.

Le Roman de Girard de Vienne MS. sub finem:

Et vous, beaus Sire, Dans Hernaus de Bellande,
Vos Comant je la terre de Provence,
La tor d'Ansois, la cité de Plaisance,
Et Lombardie, que l'on claime ma Chambre.

Sic passim apud Albertum Stadensem an. 1205. Petrum de Vineis lib. 5. Epist. 82. lib. 6. Epist. 9. Goldastum tom. 1. Constit. Imper. pag. 265. Petrum Diacon. lib. 4. Chronic. Casin. cap. 104. 107. 108. 111. 112. 118. Joan. Villaneum lib. 1. cap. 41. 57. Joan. Columbum in Episcopis Vivariensibus lib. 3. num. 6. Rodericum *da Cunha* in Hist. Episcoporum Portensium 2. parte pag. 31. in Bullario Casinensi tom. 2. pag. 154. 178. 250.

Camera, pro Curia Imp. aut Regis. Vita sancti Adalberti Pragensis tom. 5. Ant. lection. *Ad hunc modum plurima servitia egit in Camera.*

Camera, pro officio *Camerarii* in Monasteriis. Vide Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 148.

Camera, Officina monetaria Principis. Charta Guillelmi Ducis Aquitaniæ apud Beslium pag. 539. *Dederunt ac cesserunt tertiam partem cameræ seu monetæ, sive etiam omnium Teloneorum, &c.* Totidem occurrunt in Chartis Sancii & Berengarii Ducum Vasconiæ in Adversariis MSS. ejusdem Beslii: *Tertiam partem nostræ cameræ seu monetæ.* Vide *Florenus.*

Camera, Dotalitium uxoris: vulgò etiam *la Chambre de la femme* appellamus supellectilem quæ post excessum conjugis eidem addici solet. Pactum nuptiale inter Ludovicum II. Regem Siciliæ & Yolandam filiam Joan. Regis Aragonum an. 1399. *Necnon redditus annuos & quascunque villas, loca, & castra pro statu cameræ, seu dotalitio ipsius Yolandæ, &c.*

Camera calceamentorum, in Monasteriis, apud Sugerium de Administrat. sua cap. 15. Vide infrà *Camerarius, Offic. Monast.*

Camera Clericorum, in Francia dicebatur, quæ in Anglia *Garderoba.* Vide Fletam lib. 2. cap. 14. §. 1.

CAMERAGIUM, *Stallagium*, Jus exponendi merces in *camera*, seu *apotheca.* Regestum Constabulariæ Burdegalensis fol. 37. *Item de quolibet mercatore extraneo veniente qui emerit & vendiderit ibidem ultra valorem 35. sol. infra annum & unam diem, 16. den. Tur. pro cameragio. Præterea dicti Archiepiscopus & dominus Montisleonis percipiunt de quolibet mercatore extraneo pro cameragio 8. den. &c.*

CAMERALIS, Puella amanuensis, *Abra, Femme de chambre, Chambriere.* Eckehardus junior de Casib. S. Galli cap. 13. *Cùm ei urinam mulierculæ cujusdam cameralis pro sua suspiciendam mitteret.* Matth. Paris. ann. 1252. *Instinctu & suasu Reginæ uxoris suæ Cameralis.* Breviloquus: *Camerarius, id est, Cubicularius, Pedissequus, & Cameraria, Pedissequa.*

CAMERARIA, idem quod *Camera*, seu cubiculum, in Charta Beatricis Comitissæ Provinciæ an. 1248. quæ sic clauditur: *Actum fuit hoc in camerariis dictæ Comitissæ apud Sistaricum.* Vide *Camerarius.*

Cameraria, Pedissequa, in Breviloquo. Apud Papiam, *Iris* dicitur fuisse *Cameraria Junonis.* Vide *Cameralis.*

CAMERARIUS, Dignitas in palatiis Regum, cui Cameræ Regiæ, id est, Thesauri seu Cimeliorum Regis cura incumbebat. Hujus apud Reges nostros munus sic describit Hincmarus Remensis, de Ordine Palatii cap. 22. *De honestate verò Palatii, seu specialiter ornamento regali, necnon & de donis annuis militum, absque cibo & potu, vel equis, ad Reginam præcipuè, & sub ipsa ad Camerarium pertinebat: & secundùm cujusque rei qualitatem, ipsorum sollicitudo erat, ut tempore congruo semper futura prospicerent, ne quid dum opus esset, ullatenus opportuno tempore defuisset. De donis verò diversarum legationum, ad Camerarium respiciebat, nisi fortè jubente Rege tale aliquid esset, quod Reginæ ad tractandum cum ipso congrueret.* Ockam cap. *Quid sit Scacarium: Officium Camerariorum in recepta consistit in tribus, scilicet claves arcarum, &c. bajulant, pecuniam numeratam ponderant, & per centenas libros in forulis mittunt.* Gregorius Turon. lib. 4. Hist. cap. 26. *Dirigens quosdam de Camerariis suis, qui exactis à Leontio Episcopo mille aureis, reliquos juxta possibilitatem condemnarent Episcopos.* Idem lib. 6. cap. 45. *Cæteri autem Judices & Camerarii, qui cum eo properaverant, de Pictavo regressi sunt.* Unde patet apud nostros non unicum fuisse in palatio *Camerarium*, nisi ii fuerint *camerarii Provinciarum*, quos nostri *Nuntios Cameræ* appellabant, uti mox docebimus.

Camerarii verò Regum Franciæ 1. & 2. stirpis aliquot recensentur à Scriptoribus: *Talto*, sub Dagoberto Rege, à Ratperto de Casib. S. Galli cap. 1. *Vandalmarus* sub Guntranno Rege, à Fredegario cap. 4. *Reginardus Præpositus Cameræ regalis* sub Ludovico Pio, in Vita ejusdem Ludov. an. 817. & in Annalib. Bertinianis, &c. *Tanculfus*, sub eodem Ludov. ab Ardone in Vita S. Benedicti Anianensis Abbatis: *Bernardus* Comes Barcinonensis & Dux Septimaniæ, in ead. Vita Ludovici Pii, & ab Eginhardo, Nithardo, & aliis an. 829. 830. *Ingelrannus* Comes sub Carolo Calvo, ab Aimoini Continuat. lib. 5. cap. 32. & in Annalib. Franc. Bertinianis an. 875. *Theodoricus* sub Ludovico II. in iisdem Annalib. an. 878. 879.

Alios deinde sub 3. Regum stirpe hac dignitate donatos recensent passim veteres Chartæ, & Scriptores, quorum seriem contexuere aliquot ex nostris Scriptores, quæ quidem dignitas tandem suppressa est à Francisco I. Rege post mortem Caroli Ducis Aurelianensis, filii, qui eâ donatus fuerat post obitum Caroli Ducis Burbonensis. Vide Tillium.

Camerarii provinciarum, in Regno Siculo & Neapolitano, dicebantur, ut opinor, qui fiscalium redituum curam habebant, qui in *Cameram* seu fiscum inferebantur. Hinc legere est apud Hugonem Falcandum, *Camerarios*

Calabriæ, Apuliæ, &c. Apud Christianum Archiepiscop. Mogunt. in Chronic. Mogunt. *Camerarius urbis.* Romualdus Salernitanus Archiep. in Chron. MS. an. 1143. *Rex autem Rogerius in regno suo perfectæ pacis tranquillitate potitus, pro conservanda pace Camerarios & Justitiarios per totam terram instituit.* Gesta Innocentii III. PP. pag. 18. *Instituebat Justitiarios, & Camerarios, Secretarios, & Stratigatos.* Idem Falcandus: *Inde redemptionis onus importabile quæ totam Apuliam Terramque Laboris ultima jam desperatione concusserat, omnino censuit amovendum: scripsitque Magistris Camerariis, ut à nemine deinceps quicquam nomine redemptionis exigerent.* Petrus Diacon. lib. 4. cap. 104. meminit *Canzolini Capuani Principatus Camerarii.* Vide præterea Constit. Sicul. lib. 1. tit. 17. 36. 41. 57. 60. 71. 84. 89. 92. & Hist. Longobard. Camilli Peregrini pag. 254. ubi plura de officio Camerarii, seu Magistri Camerarii.

Camerarii porrò ejusmodi, iidem videntur qui sub secunda Regum nostrorum stirpe *Nuntii Cameræ* appellabantur, quibus provinciarum & urbium, quæ ad fiscum regium, *Cameram* dictum, propriè spectabant, cura demandabatur, erantque veluti procuratores fisci in iis provinciis & urbibus, eorumque cum Ducibus æquata habebatur potestas: sic appellati, quòd à Camera Regia, seu Camerario Regio in provincias mitterentur, essentque quasi *Missi Cameræ.* Eckeardus junior de Casibus S. Galli cap. 1. *Nondum adhuc illo tempore Suevia in Ducatum erat redacta, sed fisco Regio peculiariter parebat, sicut hodie & Francia. Procurabant ambas Cameræ, quos sic vocabant, Nuncii.* Ibidem: *Huic, sicut diximus, cum aliqua Potamum Cameræ Nunciorum juris oppidum pertinentia à Regibus darentur, &c.*

Milites Camerarii dicuntur qui pro Camerario ministrant, apud Edw. Cokum ad Littletonem.

Camerarius, Officium monasticum, quod describitur in libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 10. *Ad Officium Camerarii pertinent omnes census & reditus Monasterii, sive de villis, sive de terris, sive de molendinis, sive de aliis rebus quibuslibet, ut ipse eos tempore statuto & perquirat, & recipiat. Horrea etiam & aratra, & terræ arabiles, & cætera culturæ Monasterii, necnon & pecora, & omnes nutrituræ communes ad ejus curam spectant, ut ipse provideat quæ in his omnibus instaurandis & exercendis sive conservandis necessaria sunt, &c.* Lanfrancus in Decretis pro Ord. S. Benedicti. *Camerarii est procurare omnia vestimenta & calceamenta, & lectos, & stramenta lectorum —— rasoria & forfices, tersoria ad radendum —— dat ferra quibus ferrantur equi Abbatis & Prioris & omnium hospitum, &c.* Hugo Abb. in Statutis Cluniac. *Statuimus ut unaquæque provincia unum aut duos habeat Provisores, quos Camerarios appellamus.* Adde pag. 1473. & 1479. Petrus Venerab. lib. 2. de Mirac. cap. 25. *Camerarii, hoc est, fratrum procuratorio officio functus.* Vide Statuta antiqua Abbatiæ Corbeiensis lib. 2. cap. 1. Udalricum de Consuetud. Clun. Monast. lib. 3. cap. 11. Eckeardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 5. Innocentium III. PP. lib. 1. Epist. pag. 30. Edit. Venetæ, Browerum in Annalib. Fuld. lib. 1. cap. 11. Monasticum Angl. tom. 1. pag. 148. Tabular. Fossatense fol. 111. 112. &c.

Camerarii dignitas in Ecclesiis Cathedralibus. Vide Statuta Ecclesiæ Londinensis in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 340.

Camerarius Apostolicus, Qui pecuniarum & thesauri Ecclesiæ Romanæ curam gerit. Id officii institutum tempore Gregorii VII. PP. Archidiaconi extincto nomine, tradit Onuphrius Panvinius.

Subcamerarius, Dignitas in Monasteriis, cui incumbit Camerarii vices fungi eo absente, ut & custodia cellarii, granarii, & horrei, & stabuli, & ei subservire, ut est in libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 10.

Cameraria, Officium Camerarii, apud Willelm. Thorn an. 1146. & 1206. *Le Reclus de Moliens le Vidame* in *Miserere, MS.*

Qui sen Signor sert sans boisdie,
Ch'est chil qui a nom Esperanche,
A qui append la chamberie,
Au nom samble sans tricherie.

Camerarius, in Regno Anglico, idem qui in Francico *Cambellanus*, seu *Cubicularius.* Fleta lib. 2. cap. 6. §. 2. *Debet Camerarius decenter disponere pro lecto Regis, & ut cameræ banqueriis ornentur, & quod ignes sufficienter fiant in caminis, &c.*

Camerarii dignitas in Regno Scotiæ, eadem ferè est quæ Justitiarii itinerantis in Regno Angliæ: is enim certis anni tempestatibus totam Scotiam peragrat, & in forefacta burgensium & forinsecorum inquirit, præsertim artificum, ut brasiatorum, pistorum, carnificum, appretiatorum carnium, gustatorum cervisiæ, taberniatorum vini, custumariorum tam parvæ quàm magnæ custumæ, custumariorum tronæ, custodum gaugeriæ, piscatorum, molendinariorum, &c. de stateris, ulnis & ponderibus cognoscit, mulctas imponit, &c. Quæ quidem regni peragratio, *Iter Camerariæ*, vel *Camerarii* nuncupatur in Legibus Scoticis à Skenæo editis, in quo ejus cognitio & jurisdictio pluribus describitur. Camerarii Scotici mentio est præterea in Legibus Malcolmi II. cap. 5. & Davidis II. cap. 38.

CAMEVNIÆ, apud Papiam, *Stonæ lecti*, rectiùs in MS. *Storiæ lecti.* Rursum: *Camevniæ, vigiliæ in hieme*, ex Græc. καμευνίαι.

CAMFWIG, Duellum, dimicatio, Germanis *Kampff.* Decretum Tassilonis Ducis Bajwar. c. 2. §. 6. *Qui supradicta pugna, quod Camfwic dicimus, peracto judicio, &c.* Cambro-Britan. *Cammawm* est prelium, pugna, conflictus.

CAMIARE, *Camium.* Vide *Cambiare.*

CAMICE. Vide *Camisia.*

CAMILLA. Theodulfus lib. 6. carm. 18. de Vestibus Episcoporum:

Pallia Apostolica data tunc de sede vigebant,
Jusque potestatis vestis & ordo fuit.
Fluxa camilla caput; mentem tegit atra voluntas;
Aspera lana artus, vestis ovina lupum.

Sed legendum puto *capella*, minor capa, quâ caput tegebant: nisi sit quod *Camail* dicimus, de qua Episcopali veste actum suprà in *Camelaucus*, & *Camellum.*

CAMINA, Charta Lotharii Regis Franc. an. 977. apud Locrium in Chronico Belgico: *Simili modo mansa duo in prædicta villa, & sedes 2. in terra arabili & bonaria 24. ad opus fratrum ipsius loci, medietatem etiam caminæ datam ab Andremaro Præposito ipsius loci, &c.* Fortè *Cammæ*, seu *Cambæ.*

CAMINA. Jura Ecclesiæ Bambergensis pro Advocatia in Metropoli Salisburgensi tom. 3. pag. 49. *Lex est famulorum curiæ qui nec habent beneficium quod deserviant, nec sunt redempti de Camina Episcopi.*

CAMINATA, *Caminatum*, Camera, conclave, cœnaculum quodvis, in quo caminus extat; Italis *Caminata.* Gloss. Saxon. Ælfrici: *Caminatum*, ƿyꞃ-hus, id est, ignis domus. Anastas. Bibliothec. in Valentino II. PP. pag. 167. *Et alia nova (ædificia) adjecit, in quibus tres caminatas fieri jussit.* Monachus Sangall. lib. 1. c. 33. *Expletis hymnis matutinalibus, ad caminatam reversus imperialibus vestimentis pro tempore ornabatur.* Cap. 5. *Finitis laudibus matutinis, cùm Rex ad palatium vel caminatam dormitoriam calefaciendi se, & ornandi gratia rediret.* Charta Geraldi Episcopi Cadurcens. an. 1248. *Invaserunt domum sive caminatam Ecclesiæ B. Mariæ de Sobiros.* Utuntur etiam Helmodus lib. 1. cap. 13. Ditmarus lib. 2. 4. 5. 6. pag. 22. 41. 53. 76. 80. Eckehardus jun. de Casib. S. Galli cap. 1. 11. 12. 16. Gerhohus Reichersperg. cap. 10. Gaufred. Vosiens. lib. 1. cap. 4. Burchardus Notar. de Excidio Mediolan. p. 2. 38. Hincmarus tom. 1. pag. 731. tom. 2. pag. 292. Anastas. Bibliothec. in Nicol. I. pag. 217. Chronic. Abbat. S. Trudonis lib. 6. pag. 410. Vita S. Wnebaldi cap. 17. Petrus de Crescentiis lib. 8. de Agric. cap. 3. Bullar. Casinense pag. 54. &c.

Cami-

Caminata, ubi Monachi in commune convivantur, seu, ut censet Haëftenus, calefiunt: unde nostri *Cheminée*. Chronicon Fontanell. c. 15. *Caminatam fratrum à fundamentis ædificavit.* Cap. 16. *Fecit domum egregiam construi, — ubi cameram & caminatam ædificari mandavit.*

Caminada, eadem fortè notione apud Crodegangum in Regula Canonic. cap. 36. *Postquam de Refectorio exierint, in caminada bibant duabus vicibus, aut tribus, &c.* Landinus ad Dantem ait *caminatas* dici in Lombardia *sale de palagi*, palatiorum œcos.

CAMINUS, Via, iter; Italis & Hispanis *Camino*, Gallis *Chemin*. Notitia Episcopatuum Hispan. à Wamba Rege confecta: *Oxoma teneat de Furca usque ad Aylanzon, quomodo currit in camino S. Petri, qui vadit ad S. Jacobum.* Usatici Barcinonenses cap. 55. *Camini & stratæ per terram & per mare sint de Potestate, & per illius defensionem debent esse in pace & trenga per omnes dies & noctes, &c.* Occurrit pluries in Chartis Hispanicis apud Hieron. Blancam, pag. 607. 627. tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 369. in Epist. 57. ex iis quæ habentur tom. 4. Hist. Francor. in Charta Guntranni Regis apud Sanjulianum in Cabilone pag. 382. in Concilio Avenionensi an. 1279. can. 1. &c. Vide Oct. Ferrarium in Orig. Ital. V. *Caminare*.

CAMISCIA. Vide *Camisia*.

CAMISA, *Camisia*. Papias ex Scholiaste Lucani: *Interula, interior tunica, hoc est, supparum, quod vulgò dicitur camisia.* Isidorus: *Camisias vocamus, quòd in his dormimus in camis, id est, in stratis nostris.* Paulus Diac. in Epit. Festi: *Supparus, vestimentum puellarum, quod & subucula, id est, camisia dicitur.* Joan. de Garlandia in Synonymis:

Camisiam vel Interulam rem dicimus unam;
Additur his alias subitura Subucula vestes.

In camisia discinctus, in L. Salica tit. 60. Liber Ord. S. Victoris Paris. c. 18. *Duæ interulæ, id est, camisiæ.* Victor Vitensis de Persecut. Vandal. lib. 1. *De palliis altaris, proh nefas, camisias sibi & femoralia faciebant.* Guibertus l. 3. Hist. Hierosol. c. 13. *Intra lineam interulam, quam nos camisiam vocamus.* Lib. 7. c. 41. *Concisa camisia, quam subuculam dicunt, hastæ pro vexillo apposuit.* Adde Vitam S. Agricii Episc. Trevir. n. 2. Fortunat. in Vita S. Radegundis c. 13. Eginhartum in Carolo Magno, Vineam Benedict. cap. 22. &c. καμίσιον dicunt Græci. Glossæ Basil. Καμάσιον, ὁ ἐπὶ καμάτων χιτών. Ubi loci κάμα pro lecto interpretor. Utitur & Cedrenus pag. 418. Καμίσιν dixit Chronicon Alexandr. pag. 902.

Camisia, Vestis sacerdotalis eadem quæ *Alba* dicitur. Alcuinus de Divinis offic. *Tunica, linea vestis erat interior, quam camisam dicimus, vel supparum.* Glossæ Biblicæ MSS. *Poderis, est sacerdotalis linea corpori astricta, & usque ad pedes descendens, unde & nuncupata, quam vulgò camisiam vocant.* Papias: *Alba, vestis sacerdotalis, linea stricta, quæ camisium dicitur.* Alibi: *Camisium, vestis sacerdotalis usque ad talos, unde & talaris dicitur: dicitur verò à similitudine camisiæ quotidianæ, quia de ligno (l. lino) fit, stringens superiora & inferiora.* Gregorius Magn. lib. 6. Epist. 27. *Duas autem camisias, & 4. oraria vobis transmisi, quæ prædictis viris ex benedictione S. Petri peto humiliter offerri.* Petrus Blesensis serm. 41. *Indutus camisia linea, quæ communi nomine dicitur Alba.*

Vestem hanc *Lectorum* propriam fuisse ait Simeon Thessalonicensis lib. de Sacrament. Ὁ ἀναγνώστης κέκτηται ἔνδυμα τὸ καλούμενον καμίσιον, ὅσπερ κατὰ τύπον φελωνίου ἐστὶ μικροῦ, ἢ στιχαρίου, ἐκ λίνου, τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἱερωσύνης δηλοῦν, &c. *Lector veste ornatur, quam camisium dicunt, quæ ad parvæ casulæ, vel certè tunicæ modum è lino conficitur, primamque Sacerdotii delibationem demonstrat.* Ejusmodi *camisia*, vel *camisias* Lectoribus adscribit etiam Codinus de Offic. cap. 6. num. 3. apud quem Gretzerus vestes eas esse opinatur, quas supra vestes, ἐπάνω τῶν ἱματίων, Clerici vulgò deferunt, & *superpellicia*, appellamus. Unde *Camisati* dicti istius ordinis Clerici apud Græcos, quorum officium erat, ferre ad altare carbones, & sacris lebetibus calefaciendis occupari, ut illic more solito aqua fervens sacris calicibus tempestivè infunderetur, ut est apud Citrium in Responsis, & in Catalogo Official. Ecclesiæ Constantinop. de quo more plura Gretzerus ad Codin. & Goarus ad Euchology.

Camisiæ librorum. Testamentum Riculfi Episcopi Helenensis an. 915. *Et wantos paria 1. camisas ad Textum & Missalem 4. unum cum auro purpureum.* Statuta antiqua Ord. Cartusiensis 1. part. c. 41. §. 36. de Sacrista: *Librorum camisias, universaque tersoria similiter lavat.* *Manutergia*, quibus libri involvuntur, vocat Theodemarus in Epist. ad Carolum M. Vide *Armiger* p. 334.

Camisia Romana. Vide *Dalmatica*.

Camisiæ ultramarinæ. Vide *Bernichrist*.

Camisus, *Alba.* Leo Ostiens. lib. 3. cap. 73. *Camisi magni deaurati cum amictis 2.* Charta an. 1197. apud Ughell. tom. 7. p. 1275. *Unum amictum cum friso magno, unum camisum cum gramatis & frisis, &c.*

Camisialis vestis, Tunica longior, hodie *Sotane*. Concilium Coloniense an. 1260. can. 7. *Sacerdotes autem ipsi, quotiescunque celebraturi sunt Missam, veste camisiali sub Albis non careant, ne Albam quæ consecrata est vestis, ipsorum tunicæ valeant immediatè contingere, nec ipsæ tunicæ apparere.* Cap. 8. *Campanarii, — nunquam absque veste camisiali compareant.*

Camisiæ, Saga militaria, quæ armati milites superinduunt. S. Hieronymus Epist. ad Fabiolam: *Solent militantes habere lineas, quas camisias vocant, sic aptas membris, & adstrictas corporibus, ut expediti sint vel ad cursum, vel ad prælium, &c.* Vide *Sagum*.

Camisiæ ferreæ, Loricæ, in Chronico Colmariensi an. 1298. Vide *Armati*.

Camiscia, idem quod *Camisa*; Italis *Camiscia*. Concilium Budense can. 3. *Statuimus quòd Prælati de cætero cùm equitant, vel etiam in publico pedestres incedunt, habeant & deferant cappas rotundas, sub quibus habeant & deferant camiscias albas sive rosetas, quas semper sub cappis sive mantellis, ante pectus vel post collum hinc inde connexis cùm in publico, hoc est, extra secreta habitationis eorum ipsos contigerit ire vel stare.*

Camice, Alba; Italis *Camice*, vel *Camicio*, à Camisia, quam Itali etiam *Camicia* vocant. Testamentum Gualæ Bicherii Cardinalis Vercellensis an. 1227. apud Augustinum *de la Chieza*, in Hist. Ecclesiæ Pedemont. c. 36. & Ughellum tom. 4. *Do — unum apparatum de meis, scilicet planetam, Dalmaticam, tunicam de Zameto rubeo, cum camice, amictu, stola, & manipulo.* Et infrà: *Relinquo apparatum Capellani communem, videlicet calicem, planetam, camicem cum amictu & stola & manipulo.* Vide Octav. Ferrarium in Orig. Ital. V. *Camice*.

CAMISILE, *Camisilis*, *Campsile*, Vestis species, eadem quæ *Alba*, seu camisia, vel certè tela quævis linea aut cannabina, quomodo *camisiam* videtur usurpare Cæsarius lib. 8. cap. 32. Catholicon Armoricum: *Camps, Gall. Aube de Prestre, Alba.* Monachus Sangall. de Reb. Caroli Magni lib. 2. cap. 29. *Cumque tot lineæ vestes non essent in promptu, jussit incidi camisilia, & in modum sepium consui, vel in modum vitium pastinari.* Capitulare 2. an. 813. cap. 19. *Et ut feminæ nostræ — habeant ex partibus nostris lanam & linum, & faciant sarcillos & camisilos, &c.* Charta Ludovici Pii pro Abbatia S. Amandi: *De feno, de formatico, de porcis, de poledris, de camsilis, de pastis, de vino, & de ovis.* Charta Abbatis Laurishamensis apud Freherum in Originibus Palatin. p. 39. *Hubæ singulæ solventes nummos 30. in festo S. Michaelis, in Pascha 10. ova & pullum, insuper 11. camisilia, quorum unum Villico assignatur.* Historia de Fratribus conscriptis tom. 2. Rerum Alam. Goldasti p. 181. 182. *Quibusdam purpuras Tyriacas, quibusdam autem palliola viridia, cum camisilibus, seu glizis donavit.* Et mox: *Quarta autem die cuncti (Monachi) per ordinem iterata ab eo munera perceperunt, scilicet aut sagum laneum album, aut camisile subtile ac*

grande, seu cozzonem, sive lanam opere plumario contextam. Chronicon Mosomense: *Unum camisilem, quem optimum habuit de domo sua, sumpsit.* Infrà: *Camisilem quem secum detulerat, — super corpus Sancti posuit.* Charta Theoderici Abbatis S. Maximini Trevirensis apud Nicol. Zyllesium: *Tali modo eum placitare permisi, scilicet ut ex prædicto bono 12. mansos mihi Ecclesiæque redderet, & deinceps singulis annis 12. porcos saginatos & totidem camisilia Fratribus pro vestitura persolveret, &c.*

Camsilis. Chronicon Fontanell. c. 16. *Lintea ad manus tergendas — camsiles 3. ad mappulas faciendas longitudinis ulnarum* 13. Vetus Charta apud Buzelinum lib. 2. Gallo-Fl. c. 25. & to. 12. Spicilegii Acheriani: *De vino libræ 2. & omni anno in vestimento solidi 5. & cansil 1.* Ex iis emendandus locus luxatus in Traditionibus Fuld. lib. 2. trad. 38. *Lectaria, sive villosi, sive manutergia, sive camselli, sive cujuscunque sint vestimenta, linea, vel lanea.* Perperam Edit. *Canifelli.*

Campsilis. Crodegangus Episcopus Metens. in Regula Canon. c. 41. *Unusquisque Cleri senioris annis singulis tres campsiles accipiunt.* Quo loco Editio Labei cap. 29. habet *sarciles*, infrà verò *camisiles*: *Camisiles autem accipiant illi Presbyteri & Diaconi annis singulis binos. Cheinse, & Cheinsil,* nostratibus, Vetus Poëta MS.

Trayés-vous arrier,
N'atouchiés pas à mon chainse,
Sire Chevalier.

Alius:

Et Rogier s'amie apele,
Si l'a par la chainse pris.

Le Roman de Garin:

Qui plus est blanche que nul pans de cheinsil.

Rursum:

Dras de cheinsil li ont fet endosser,
Chemises, & braies, chauçes de paille cler.

Alio loco:

De fil de soie le restreint & cousi,
Si l'envelope el pendant d'un cheinsil.

Le Roman de la Violette MS.

Ensin vint chantant la pucele,
Qui mult iert avenant, & bele,
Mais n'ot vestu c'un chaisel blanc.

Infrà:

Et tert ses iols & sa veuë,
Que il avoit tot plain de sanc,
La pucelle son chainse blanc.

Cheincerie. Usatica MSS. Vicecomitatus Aquarum Rotomagi: *Chincherie une fois par an 2. den.*

CAMIUM. Vide *Cambium.*

CAMIX. Vide *Camisia.*

CAMMA. Vide *Camba.*

CAMLWRW, Mulctatio, forisfactum, Wallis & Boxhornio. Occurrit in Legibus Hoëli Boni Regis Walliæ c. 24.

CAMOCA, *Camucum*, Panni serici vel pretiosioris species. Monasticum Anglic. to. 3. part. 2. pag. 81. *Unum vestimentum pro ferialibus diebus: album de camoca, cum casula.* Pag. 86. *Unum mantellum — de camoca duplici cum alba taffatin.* Paulus Venetus lib. 2. de Regionib. Oriental. c. 14. *Quibus singulis Rex donat aureas zonas magni valoris & calciamenta de camuco parata, filo consuta argenteo, &c.* Lege *camuca.* Malaxus in Hist. Patriarch. Ἐχάριζε καβάδιον ἐνδυμιὸν μὲ τὸν καμουχᾶν, καὶ μανδῆ μὲ τοὺς ποταμούς. Computum Stephani de Fontana Argentarii Regii an. 1351. *Pour 62. aunes de camocas blanc & vermeil pour faire cotes blanches, surcos & manteaux, &c. Camocas d'Outremer,* apud eundem. *Velvel camocas,* in Regesto Peagiorum Bapalmæ MS. Froissart. 2. vol. c. 74. *Ils sont vestus de veloux & de camocas fourrez de vair & de gris.* Vide Oct. Ferrarium in *Camoccia.*

CAMOCCIA, Rupicaper, Gall. *Chamois.* Declarationes Congregat. S. Justinæ Casinensis ad cap. 55. Regulæ S. Benedicti: *Prohibemus autem usum pellium caprarum aut camocciarum, aliarumve hujus generis quarumcunque, &c.*

CAMPAGUS, Genus calceamenti, quod Regibus & Imperatoribus adscribunt Trebellius in Gallienis, & Capitolinus in Maximino juniore: Prætoribus & Palatinis Scholiastes Juliani Antecessoris in Constit. 17. cap. 63. qui *Campacos* vocat: denique quibusvis aliis, atque adeo ipsis militibus, Chronicon Alexandrinum pag. 666.

Postmodum summorum Pontificum proprium fuit. Hypomnesticum de Anastasio Apocrisiario: *Et uno ex campagis ejus, id est, caligis, quos nullus alius inter homines portat, nisi sanctus Papa Romanus.* Hinc legimus apud Anastasium in Stephano IV. de degradatione Constantini Apostolicæ sedis invasoris agentem, *Maurianum Subdiaconum orarium de ejus collo abstulisse, & ante pedes ejus projecisse, & compages* (leg. *campagos*) *ipsius abscidisse.* Idem mendum occurrit in Glossis MSS. *Compages, sandalium.* Hist. de Exilio S. Martini PP. & Martyris: *Cùm ergo incidisset psachnion beati viri Excubitor, & corrigiam campagiorum ejus, statim tradidit eum Sacellarius Præfecto urbis, &c.*

Utebantur præterea *campagis* Diaconi Romani, Cardinales nempe Diaconatûs ordine donati, vel quibus id juris à summo Pontifice indultum erat. Papias: *Campage,* (leg. *Campagi*) *genus calciamenti quo utebantur Diacones Romani, vel quibus à Pontifice licentia daretur, cæteri non.* Concilium Tolet. IV. *Campagis verò calceari absque Apostolica licentia non permittitur Diaconis, sicut & mappulis uti, absque ejus auctoritate, quibuslibet Clericis conceditur.* Gregor. M. lib. 7. Indict. 1. Epist. 28. *Pervenit ad nos, quòd Diaconus Ecclesiæ Catinensis calceatus campagis procedere præsumpsisset.*

Omnium deinde fuit Episcoporum. Theodulfus lib. 5. Carm. Episcoporum ornatum describens:

Linea crusque pedesque tegant talaria, ut aptè
Qui super, addatur, campagus ipse decens.

Ordo Romanus in Ordinatione Episcopi secundùm Gallorum institutiones: *Et induant ipsum Electum campagos, sandalia, manicas, Dalmaticam, planetam.* Ubi editi libri *cambagos* habent.

Interdum etiam Abbatum, quibus Episcoporum ornatus à summo Pontifice concedebatur. Bulla Urbani II. PP. ad Hugonem Abbat. Clun. p. 517. *Dalmaticæ, campagorum, chirothecarum, & mitræ usum — tibi concedimus.* Adde Chronicon Benevent. S. Sophiæ p. 683. Vide Salmasium ad Inscript. Herodis Attici p. 102. ex Joanne Gazensi.

Cambagus scribitur, pro *Campagus*, in Ordine ad consecrandum Episcopum, in Cod. Thuano n. 773. quasi vox deducatur à *Gamba*, quòd crura tegat. Vide *Gamba*, & *Gamacha.*

Compagus, perperam pro *Campagus*, non semel occurrit in Bullario Casinensi to. 1. p. 15. 29. to. 2. p. 246. &c. Vocis porro *Campagus* etymon, à Gr. καμπή, i. *Crus*, deducunt quidam, quòd crura tegeret. Vide *Gamba.*

CAMPALE *bellum.* Vide *Bellum.*

CAMPANA. Papias: *Campana, ponderatio, hæc tamen 2. lances non habet, sed est virga signata libris & unciis. Unicuique autem ponderi certus est modus propriis nominibus designatus, dicta quia priùs in Campania reperta est.* Eadem fermè Isidorus lib. 16. cap. 24. Anastasius Biblioth. in Versione Vitæ S. Joannis Eleemosynarii scriptæ à Leontio Episcopo, cap. 1. n. 6. *Non permisit mensuram qualemcunque, vel pondus parvum vel magnum in tota civitate: sed omnia in una campana statera, modio, & artabe, vendere & emere contestabatur.* V. Gloss. Meursii in Καμπανός.

CAMPANA, *Campanum*, Tintinnabulum æreum, quo Occidentales Latini utuntur ad populum in Ecclesiam convocandum. Tintinnabulis verò usos veteres ad danda rerum aliquarum signa, vel ad homines convocan-

dos, pluribus docent Casaubonus in Suetonii August. c. 91. Rhodiginus lib. 19. c. 11. Polydor. Virg. de Invent. rer. lib. 3. c. 18. Baronius an. 58. n. 104. Haeftenus lib. 7. Disquisit. Monast. tract. 3. disq. 3. §. 3. Cardinal. Bona lib. 1. Rer. Liturgic. cap. 22. num. 4. & alii.

Campana. Anastasius Bibl. in Steph. III. *Idem beatissimus Papa fecit super Basilicam B. Petri Apost. turrem quam ex parte inauravit, & ex parte argento vestivit, in qua tres posuit campanas, quæ Clerum & populum ad officium Dei convocarent.* In Leone IV. *Fecit ibi ipsum campanile, & posuit campanam cum malleo æreo.* Albertus Aquensis lib. 6. cap. 40. *Sic divino decenter obsequio restaurato à Duce Catholico, Christianisque Principibus, campanas ex ære cæterisque metallis fieri jusserunt, quarum signum Fratres dum caperent, mox ad Ecclesiam, laudes Psalmorum Missarumque vota celebraturi festinarent, & populus hæc auditurus unà properaret: non enim hujuscemodi soni aut signa visa vel audita sunt ante hos dies in Jerusalem.* Occurrit apud Bedam lib. 4. Hist. Eccl. c. 23. in Vita S. Lupi Trecensis, &c.

Campanum, neutro genere. Papias: *Campanum, genus æris, à Campania.* Abbo de Bellis Paris. lib. 2. *Templorum campana boant.* Monachus Sangallensis de Carolo M. lib. 1. cap. 31. *Erat autem alius opifex in omni opere æris & vitri cunctis excellentior. Cumque Tancho Monachus S. Galli campanum optimum conflaret, & ejus sonitum Imperator non mediocriter miraretur, dixit ille præstantissimus in ære Magister: Domine Imperator, jube mihi cuprum multum adferri, & excoquam illud ad purum, & in vicem stanni mihi opus est de argento dari, saltem centum libras, & fundo tibi tale campanum, ut istud in ejus comparatione sit mutum, &c.* Walafridus Strabus lib. 2. de Miracul. S. Galli cap. 4. *Ecclesiæ campanum insonuit.* Adde cap. 11. Hist. de Fratrib. conscriptis to. 2. Alaman. Goldasti: *Campanum quoque miræ magnitudinis & eximiæ sonoritatis loco contradidit.* Utuntur etiam Acta Murensis Monasterii pag. 9. Auctor Vitæ S. Pirminii n. 28. &c. Occitani *Campano* dicunt.

Campana autem propriè est illa quæ in turribus appensa est, ut observat Beletus c. 86. & ex eo Durandus.

Tradunt Campanas à Paulino Nolano in Campania Italica Episcopo primùm inventas, indeque non semel Scriptoribus *Nolas* appellatas: vel sanè Paulinum earum usum in Ecclesiam invexisse, cùm priscis Latinis Græcisque longè antea esset notus, uti suprà indicatum. Alii, ut Panvinius & Polydorus Virgilius, harum inventionem Sabiniano PP. adscribunt, nullo uterque fundamento certo fulti. Honorius Augustod. lib. 1. c. 142. *Signa quæ nunc per campanas dantur, olim per tubas dabantur. Hæc vasa primum in Nola Campaniæ sunt reperta, unde sic dicta. Majora quippe vasa dicuntur campanæ, à Campania regione: minora Nolæ, à civitate Nola Campaniæ.* Eadem habet Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 5. Flodoardus de Pontificib. Roman. in Stephano II.

Ære tubas fuso attollit, quibus agmina plebis
Admoneat laudes & vota referre Tonanti.

Campanas baptizari, dicimus, huic dicatas usui, quas benedicere & ungere, eisque nomen imponere solet Ecclesia Romana: quam benedictionem *Baptismi* nomine indigitare solent Scriptores, non quòd revera baptizentur campanæ eo baptismo, quo remissio peccatorum confertur, sed quia præcipuæ, quæ in puerorum baptismo observantur, ceremoniæ, in iis benedicendis peraguntur: unde non tam baptismus, quàm baptismi signum, seu symbolum, iis confertur, quemadmodum etiam Ecclesiis, quæ baptizari dicuntur ab Ivone Carnotensi Episcopo de Sacrament. dedicat. cùm primùm dedicantur. Helgaudus in Roberto Rege: *Signa quinque: unum ex his mirabile, in quo duo millenaria metalli, & sexcentæ libræ fuerunt, cui imprimi jussit signum baptismi de oleo & chrismate facti, sicut Ordo deposcit Ecclesiasticus, &, ut vocaretur Robertus, attribueret Spiritus sanctus.* Vide Chronicon Abbat. S. Trudonis lib. 9. p. 460.

Extat formula baptizandi campanas in Ordine Romano, cujus auctorem antiquissimum esse constat, ex quo, inquit Alcuinus, *novum videri non debet campanas benedici & ungi, eisque nomen imponi.* Quòd verò in Capitulari Caroli M. an. 787. c. 18. campanæ, quæ *Clocæ*, ibi dicuntur, baptizari vetantur, rectè ait Amerbachius prohiberi superstitionem, non verò legitimam & Ecclesiasticam benedictionem. Sed & virorum aut mulierum nomina indi solere campanis, notum ex Helgaudo. Ingulfus: *Fecit ipse fieri duas magnas campanas, quas Bartholomæum & Bettelinum cognominavit, — & duas minores, quas Pegam & Begam appellavit.* Chronicon Montis Sereni an. 1206. *campanam de 50. centenariis fudit, quam Hellembertus Havelbergensis Episcopus consecravit, Petronellam nominans.* Vide Institut. Capituli Cisterciens. distinct. 2. c. 8. & Delrium lib. 6. Disquisit. magic. c. 2. sub fin. Est & hoc notandum quod de Ecclesiæ campanis habet Letaldus Mon. lib. de Miracul. S. Maximini Abb. Miciacens. n. 3. *Signum usibus Ecclesiæ præparari jusserat, quod secundùm quorundam morem per tectum Ecclesiæ elevatum est.*

Campanarum usus in Ecclesia Orientali prorsus ignotus fuit, in qua populus percussis malleo tabulis ligneis ad preces & officia divina convocari solebat. Jacobus de Vitriaco lib. 1. c. 77. *Unde cùm omnes alii Orientales Prælati, exceptis duntaxat Latinis, annulis & mitris Pontificalibus non utantur, nec baculos Pastorales gestent in manibus, nec usum habeant campanarum, sed percussis baculo vel malleo tabulis populum ad Ecclesiam soliti sunt congregare, hi Maronitæ, in signum obedientiæ, consuetudines & ritus observant Latinorum.* Liber Miraculorum S. Anastasii Martyris: Τά τε ἱερὰ ξύλα σημάναντες, συνηθροίσθησαν ἅπαντες ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ. Synaxaria ad undecimum diem Septemb. in S. Euphrosyno: Ὡς τὸ ξύλον ἔκρουσε τῆς ἑωθινῆς ὑμνῳδίας, &c. Id multis præterea adstruit Leo Allatius in Dissert. de Recentiorum Græcorum templis p. 104. & seq. etsi fateatur, probetque id ex Michaële Psello & Pachymere lib. 7. c. 5. lib. 9. cap. 5. 10. cui οἱ τῆς ἐκκλησίας συνακτήριοι κώδωνες dicuntur, postremis saltem temporibus, campanas in usu fuisse apud Græcos, quem accepisse à Venetis sub an. 874. auctor est Sabellicus Ennead. 9. lib. 1. Vide Gabrielem Sionitam & Joan. Hesronitam in tractatu de nonnullis Orientalium urbibus post Geogr. Nubiens. cap. 6.

Campanarum succinctio, cùm feria 4. majoris hebdomadæ campanarum funes in altum tolluntur, ut earum cesset pulsatio. Galbertus in Vita Caroli Comitis Flandriæ n. 84. *Tertio Kl. April. feria 4. in succinctione campanarum.* Vide Ughellum to. 1. Ital. sacr. p. 876.

Campanarum sonitum intermissum in luctu colligitur ex Matth. Paris an. 1172. p. 88.

Campanarum pulsationem Presbyteros spectasse ex Capitulari Episcopor. c. 8. & ex Capit. Carol. M. lib. 6. c. 168. colligitur, ubi statuitur, *ut Sacerdotes signa Ecclesiarum sonent*, vel *tangant horis canonicis, & competentibus*: sed & Amalarius lib. 3. c. 1. hoc officium à Presbytero non esse subterfugiendum ait. Certè in Ecclesiis Cathedralibus illud Presbyteros quosdam spectat, quos inde *Clokemannos* vocant, ut in Ecclesia Ambianensi. Vide mox *Campanarius*.

Campanarum pulsatio in adventu Episcoporum & Abbatum in Ecclesias, quæ iis subditæ sunt, in Charta Compositionis inter Archiepiscopum Cantuariensem & Abbat. S. Aug. Cantuar. apud Willelm. Thorn p. 1882. 1883. Vide V. Compilat. Decretor. tit. 6. c. 1. Monasticum Anglic. to. 3. p. 164. 334. & Matth. Paris an. 1245. p. 463. Idem Parisius an. 1240. ait Ricardum Regem Angliæ Accone *in campanarum classico & can-*

tu Eccleſiaſtico receptum fuiſſe. Le Roman de Garin MS.

Li Loherans à noſtre Dame vint,
Et la Roine moult grant joie li fiſt,
Li ſeint ſonnerent toſt contreval Paris.
Nes Dex tonant n'i poit-on oir.

Vide Gregorium Turon. lib. 6. cap. 11. Rigordum p. 65. Henricum Huntindon. lib. 7. p. 381. Matth. Weſtmonaſt. p. 311. 312. 316. Willelmum Neubrig. lib. 3. cap. 19. Concilium Ravennenſe an. 1314. c. 6. Joannem Monachum lib. 1. Hiſt. Gaufredi Ducis Norman. pag. 21. Alexandrum Abbatem Celeſinum lib. 3. de Vita Rogerii Regis Siciliæ cap. 9. Levoldum Northovium in Chronico Markano pag. 29. Chronicon Hannonienſe vetus 3. vol. cap. 25. Froiſſart. 1. vol. cap. 104. Monſtrelletum 1. vol. cap. 107. 202. Auguſt. Thuanum lib. 3. Hiſt. pag. 387. ult. Edit. &c.

Tradit Continuator Nangii an. 1378. Carolum IV. Imperatorem, cùm in Galliam venit, nullo campanarum ſonitu exceptum in urbibus, quòd id ſit ſignum dominii: *Et eſt aſſavoir que en ladite ville, & ſemblablement par toutes les autres villes, où il a eſté tant en venant à Paris, comme en ſon retour, il n'a eſté receu en quelque Egliſe à proceſſion, ne cloches ſonnées à ſon venir, ne fait aucun ſigne de quelque domination ne ſeigneurie, comme à nul autre que au Roy, ou à ceux qui ont la cauſe de lui, n'appartienne à eſtre fait au Royaume de France.*

Campanas pulſare in deteſtationem violatorum Pacis, in Concilio Monſpelienſi an. 1214. c. 41. tanquam ſcilicet ab Eccleſia excommunicatorum. Ita ad felicia nuntia campanas pulſatas ſcribit idem Willelmus Neubrigenſis lib. 2. cap. 33. 34.

Campana bannalis, apud Hocſemium in Hugone Epiſc. Leod. c. 23. & 27. dicitur illa quæ in turribus urbicis, quas *Berfreda* vocant, pendet, quæ recenſetur inter jura Communiæ; ſic appellata, quòd cùm pulſatur, quicunque intra *Bannum*, ſeu diſtrictum urbis commorantur, ad conventus publicos ire teneantur: *Campana quæ populum ſolet ad conveniendum urgere*, inquit Radulphus de Diceto an. 1191. Charta Communiæ Tornacenſis an. 1187. *Præterea eiſdem hominibus conceſſimus, ut campanam habeant in civitate in loco idoneo ad pulſandum ad voluntatem eorum pro negotiis villæ.* Libertates conceſſæ urbi Riomenſi in Arvernis à Philippo Rege Franc. an. 1345. *Concedimus quòd poſſint — habere ibidem quandam campanam pro facto & congregatione dicti Conſulatus.* Charta Caroli Comitis Vadenſis pro manumiſſione ſervorum ejuſdem Comitatus 9. April. 1311. ex 47. Regeſto Tabularii Regii n. 118. *Et voulons que les Bourgeois de ladite ville puiſſent tous malfetours en ladite ville commune ou banlieuë bannir au ſon de la campane, ſi li cas de bannir s'y offre. Le Roman d'Aubery MS.*

La bancloche retenti & ſonna,
Et la quemungne toute s'apparcilla.

Bancloque, in veteri Charta apud Haræum in Caſtellanis Iſlenſibus p. 141. Joannes Abbas Laudunenſis in Speculo Hiſtor. MS. ſcripto an. 1388. lib. 12. c. 26. *Et fiſt ſonner la bancloche, & le peuple aſſembler pour aller combattre. Cloche du ban*, in Chronico Flandr. c. 95. *Cloche du belefroy*, cap. 112. & in Conſuet. locali Ambian. cap. 19. Motbel, Saxonibus, qua ſolebat conventus, qui *Folcmote* dicitur, indici, à voce mot, conventus, & bell, campana, in Legib. Edwardi Confeſſ. c. 35. *Campana Communitatis*, apud Continuat. Nangii an. 1358. *Campana Communiæ*, in Chronico Andrenſi an. 1179. ubi deſcribit ut Heſdinienſibus ob rebellionem *reipublicæ* ſeu Communiæ *dignitas* ablata fuerit à Philippo Auguſto, qui præcipuam illius notam *campanam Communiæ apud Ariam tranſmiſit.* Ita ob ſeditionem quandam Laudunenſes privati fuerunt jure Communiæ, *Campana, ſigillo, ac arca publica*, Areſto an. 1295. quod habetur in Regeſto Parlam. B. fol. 108. Sic etiam Yprenſibus olim à Rege Philippo Valeſio ad-empto jure Communiæ an. 1328. campana à *Belfredo* ablata legitur in Chron. Flandr. cap. 67. *Commanderent que tous ceux de la ville leur apportaſſent leurs armeures, & ils le feirent: puis abatirent leur cloche, qui pendoit au belefroy.* Ad ejuſmodi *campanas bannales* ſpectant quæ habet Ditmarus lib. 6. p. 63. *Audiens in urbe proxima — campanas cives ad bellum ſonitu hortantes*; nam cùm hoſtes ingruunt, aut conſpiciuntur, pulſantur campanæ iſtæ. Adde Will. Neubrigenſem lib. 2. cap. 35.

Campana dupla. Vide *Nola.*

Campana fugitiva. Vide Giraldum in Topogr. Hibern. diſt. 2. cap. 33.

Campanæ bajulæ, quæ præ manibus haberi & deferri poſſunt. Silveſter Girald. in Topogr. Hibern. eodem c. 33. *Hoc etiam non prætereundum puto, quòd campanas bajulas, baculoſque Sanctorum in ſuperiore parte recurvos, auro & argento vel ære contectos, in magna reverentia tam Hiberniæ & Scotiæ, quàm Gwalliæ populus & Clerus habere ſolent: ita ut ſacramenta ſuper hæc longè magis, quàm ſuper Evangelia & præſtare vereantur, & pejerare.* Adde eundem in Itinerar. Cambriæ lib. 1. cap. 1. & 2.

Campanæ manuales pro mortuis, in Concilio Mertonenſi an. 1300. c. 4. & in Monaſtico Anglic. to. 3. pag. 333.

Campanellum, Campanula, tintinnabulum, in Hiſt. Cortuſiorum lib. 10. c. 2. *Eſt verè Antonius, cujus nomine porci portant campanella.*

Campanarium, Turris Eccleſiæ, in qua *campanæ* pendent. *Campanaria turris*, Willelmo Armorico in Philippo Auguſto an. 1219. Leo Oſt. lib. 3. c. 28. *In ejus quoque fronte prope valvas majoris Eccleſiæ de quadratis & maximis ſaxis mirificam arcem, quæ vulgo campanarium nuncupatur, erexit.* Utuntur Monachus Sangall. lib. 1. c. 31. Vita Hugon. Abbatis Cluniac. p. 426. Honorius Auguſt. lib. 1. c. 44. & alii paſſim. Anonymus de Locis SS. p. 8. Ἔχει καὶ καμπανάλειον ὡραιότατον κεκολλημένον κατὰ τὸν ἅγιον ναόν.

In ſummitate crucis, quæ campanario vulgò imponitur, galli gallinacei effingi ſolet figura, quæ Eccleſiarum rectores vigilantiæ admoneat. Quippe, ut ait Honorius Auguſt. lib. 1. c. 144. *per gallum admonetur Presbyter Gallus Dei, ut per campanam dormientes ad Matutinas excitet.* Raynerus contra Valdenſes c. 5. *Myſticum ſenſum in divinis Scripturis refutant, præcipuè in dictis & actis ab Eccleſia traditis: ut quòd gallus ſuper campanile ſignificat Doctorem.* Eckehardus Jun. de Caſib. S. Galli c. 5. *Duo ex illis aſcendunt campanarium, cujus cacuminis gallum aureum putantes, &c.* Guibertus lib. 1. de Vita ſua c. 22. *Ictu ruente grandi ſono fulminis hoc modo penetratur Eccleſia, gallum qui ſuper turri erat, crucem columque, aut diſpergit, aut cremat.* Adde Will. Armoricum in Philippo Aug. an. 1219. Ughellum to. 4. Italiæ Sacræ p. 735. & Durandum lib. 1. Ration. c. 1. n. 22. Vide *Ventilogium.*

Campanile, idem quod *Campanarium*. Jo. de Janua: *Campanile, turris in qua pendent campanæ.* Anaſtaſius in Leone IV. PP. *Fecit ibi ipſum campanile, & poſuit campanam cum malleo æreo, & cruce exaurata.* Occurrit apud Thwroczium, & alios.

Campanarius, Cuſtos campanarii, qui campanas pulſare ſolet: *Campanaio*, Joanni Villaneo lib. 11. c. 92. & Matthæo Villaneo lib. 10. c. 64. Occurrit apud Cæſarium lib. 2. c. 12. lib. 5. c. 56. lib. 7. c. 21. lib. 8. c. 25. lib. 9. c. 51. 60. 65. in Synodo Sodorenſi to. 1. Monaſt. Angl. p. 716. in Charta Jacobi Archiepiſcopi Upſalienſis an. 1280. apud Jo. Schefferum ad Chronicon Upſalienſe, apud Michaëlem Scotum lib. 4. Menſæ Philoſophicæ c. 38. &c. Aliàs, Joanni de Janua, *campanarius*, eſt is *qui facit campanas.*

Campanarii iſti vulgò, in Eccleſiis maximè Cathedralibus, ex Ordine Cleri ſunt, ut in noſtra Eccleſia Am-

bianensi, ubi *Clocmans*, voce Germanicæ originis appellantur. Concilium Coloniense an. 1260. can. 8. *Ut campanarii Ecclesiarum, quorum servitus sive onus circa altare versatur, nunquam absque veste camisiali compareant, firmissimè prohibemus.* Vide Excerpta Egberti Archiepisc. Eborac. c. 2. & Leges Presbyterorum Northumbrensium cap. 36. Synodus Coloniensis an. 1300. can. 7. *Prohibemus item ne deinceps campanarii in villis & Ecclesiis parochialibus ibidem assumantur, nisi litterati, qui in defectu respondentis ad altare cum camisiis lineis assistant in Missis deservientes Presbytero, ne minister careat socio sibi respondente.* Ita etiam Concilium aliud Coloniense an. 1310. can. 16.

CAMPANIA, Campestris locus, planus, Italis *Campagna*, Gall. *Campagne.* Gloss. Lat. Græc. *Campania*, πεδιάς. Innocentius Gromaticus de Casis literar. *Nigriores terras invenies, si in campaniis fuerit. Campanea loca*, apud eundem. *Campanea Placentina*, apud Ruffinum Monachum Cœnobii S. Sabini. Gregor. Turon. lib. 7. Hist. cap. 35. *Omnisque phalanga in suburbana urbis campania castra metata est.* Idem de Vitis Patrum cap. 7. *In campania illa quæ à parte Aquilonis habetur haud procul à castro.* Visio sancti Baronti num. 18. *Descendimus in amœnam campaniam.* Otto Frising. lib. 1. de Gest. Friderici cap. 31. *Maximam venationem copiam habente, sed vomere ac rastro pene experte campania.* Charta an. 846. in Tabulario Abb. Belliloci in Lemovicib. num. 49. *Cedimus quoque similiter in illa campania campum unum, & habet fines de uno latere, &c.*

Campaniæ nomen Romani olim isti Italiæ regioni quæ Neapolim & Capuam habet, attribuere, quòd plana sit & campestris, uti scribunt Eustathius ad Dionys. Strabo lib. 5. vetus Interpres Horatii, Festus, & alii. Sic in Gallia, isti Belgicæ parti quæ Remos & Catalaunum continet, *Campaniæ* appellationem inditam constat post Francorum adventum, eadem de causa, ut & aliis aliquot regionibus planis. Hinc

Campania Remensis appellatur apud eundem Gregorium Turonens. lib. 4. Hist. cap. 17. lib. 5. cap. 19. Aimoinum lib. 3. cap. 12. 15. 82. in Vita S. Silvini Episcopi num. 12. & in alia Charta Alcuini apud Mabillonium tom. 5. pag. 177. in Vita S. Basoli c. 2. &c. Vide Marlotum in Remensi Metropoli lib. 2. cap. 34. *Campus magnus Remensis*, apud Theganum cap. 16.

Campania Tullensis, apud Fredegar. Schol. cap. 38. Aimoin. lib. 3. cap. 98.

Campania Catalaunensis, apud eundem Aimoin. lib. 4. cap. 1.

Campania Vocladensis, in Collect. Hist. apud Canisium tom. 2. Antiq. lect.

Campania Arciacensis, apud Fredeg. c. 19.

Campania Maciacensis, apud Aimoinum lib. 3. cap. 87.

Campania Cordubensis, apud Eulogium lib. 2. Memorial. SS. c. 9.

Campanea pro *Campania*, occurrit non semel in Historia Cortusiorum.

CAMPARCIUM, *Campartagium.* Vide *Campipars.*

CAMPARIUS, qui *campos*, seu agros servat, & ne vastentur aut furtis pateant, invigilat: Antonio Nebrissensi, *Campero. Camparia*, quod præstatur *campariis* pro mercede. Charta an. 1345. *Item quòd Potestas teneatur omni anno facere colligi & colligere campariam usque per totum mensem Augusti, & solvere camparios medietatem in medio Augusti, & aliam medietatem in fine officii campariæ, & qui solvere noluerint ad terminum sibi datum, solvant pro pœna pro qualibet die post terminum solidum unum.* Infrà: *Item quòd omnes campa:ii de Rocha postquam fuerint electi, teneantur bona fide sine fraude salvare & custodire res & bona dictorum dominorum — & quòd non vendent buscbum vel ligna alicui extraneo secretè, &c.* In Consuetud. Menetovii ad Carum amnem art. 25. & Altæ rupis cap. 2. *Champaier*, est cùm licentia datur pascendi pecora in *campis*, seu arvis.

CAMPATGIUM. Charta Occitanica an. 1305. in Regesto Philippi Regis Franc. an. 1301. ex Tabulario Regio num. 75. *Cum vendis, subvendis, mutatgiis, cardis, obleis, & campatgiis, & cum omnibus aliis juribus, &c.* Apud Oct. Ferrarium in Orig. Ital. *Campatico* dicitur vectigal agro impositum, sive *campis*: agrarium, campipars.

CAMPE, Gr. κάμπη, Vermis qui herbas & arborum frondes infestat, *Chenille.* Fragm. Historiæ Longobardor. editum à Camillo Peregrino: *Demum sequuta est plaga camparum, quæ cunctas teneras fruges, etiam & frondes arborum in quibusdam locis funditus absumpserant. Hirsuta campe*, apud Columellam lib. 10.

CAMPELLUS, *Campicellus*, Campulus, Gall. *Champeau.* Concil. Aurelian. IV. can. 18. *In campellis vel in vineolis.* Charta Hugonis D. *de Oysi*, Castellani Cameracensis, in Tabulario Abbatiæ Montis S. Martini: *Campellos quoque quosdam, antequam censura ista facta fuerat, emerat sibi præfata Ecclesia in territorio de Hargival — in his campellis à quocunque culti sint.* Vita sancti Amati Abb. cap. 7. *Abscisso nemore, campellum fecit.* Hinc locus ita dictus Parisiis, ubi commune cœmeterium fuit. Will. Brito lib. 1. Philipp.

Parisiis locus est, Campellos nemine dicunt,
In quo communi tumulantur corpora jure,
Quotquot defungi vita contingit in urbe.

Vide Rigordum an. 1180. 1183. *Prez champeaux*, in Consuetud. Santonensi art. 15. Vide Probat. Hist. Bressensis p. 231.

Campicellus, apud Innocentium Gromaticum de Casis literar. *Sub se autem campicellum habens.*

CAMPENSES, qui in campis & agris degunt. Acta Proconsularia sub Zenophilo de Traditoribus, apud Baron. an. 303. num. 27. *Nundinarius Diaconus dixit: Campenses & harenarii fecerunt illum Episcopum.*

CAMPESTRATUS, Campestribus succinctus. Sunt autem *campestria* succinctoria, quibus ii qui in campo contendunt, genitalia tantùm operiunt: hæc & περιζώματα dicuntur. S. Augustinus lib. 14. de Civitat. Dei cap. 17. *Campestria Latinum quidem verbum est; sed ex eo dictum, quòd juvenes qui nudi exercebantur in campo, pudenda operiebant: unde qui ita succincti sunt, campestratos vulgus appellat.* Luitprandus lib. 6. cap. 4. *Adducti sunt duo pueri nudi, sed campestrati, id est, succinctoria habentes.* Joannes Sarisberiensis lib. 8. Policrat. cap. 12. *Ille nunc utitur penula, nunc campestri, &c.*

CAMPHIO, *Camphius*, Campio, ex Germanico *Kampff*, certamen: occurrit in Lege Longobard. lib. 2. tit. 55. §. 11. & 24.

CAMPIATOR, Hispanis *Campeador*, Vir generosus, militiâ præclarus: ita cognominatus apud Hispanos Rodericus Didaci, vulgò *Cid*, etiam dictus. Rodericus Tolet. lib. 6. de Reb. Hispan. cap. 16. *Erat autem cum Rege Sancio Miles strenuus, dictus Rodericus Didaci Campiator.* Adde cap. 19. 29. & in Hist. Arab. c. ult. Charta Alfonsi VI. Imperatoris Hispan. apud Anton. de *Yepez* in Chron. Ordinis S. Benedicti tom. 3. pag. 403. *Vobis Roderico Diaz Campeatori, &c.* Alia Eximenæ ejusdem uxoris, æræ 1139. tom. 6. pag. 494. *Per remedium animæ domini & viri mei Ruderici Campidatoris.* Vetus Poëta apud Sandovallium:

Don Nuño Rasura ome de gran valor,
Vino de su linage el Conde batallador,
El otro dom Layno el buen guerreador,
Vino de aqueste el Cid Campeador.

CAMPIDOCTORES, qui scientiam armorum, & omnes armaturæ numeros militibus tradunt. Gloss. Græco-Lat. *Campidoctor*, ὁπλοδιδάκτης. Vetus Interpres Juvenalis Sat. 5. *Discit ab hirsuta. à sene magistro. Capella, Campidoctore.* Eucherius Lugd. Episc. in Actis SS. Agaunensium: *Qui cum Exuperio (ut in exercitu appellant) Campidoctore, &c.* Petrus Diac. lib. 4. Chronici Casini cap. 118. *Adveniente autem Brunone Campidoctore Imperatoris cum*

exercitu ingressus est Monasterium. Adde cap. 124. *Campidoctorum* meminerunt Vegetius lib. 1. c. 3. & Ammianus lib. 15. ubi consulendi præterea Lindenbrogius & Valesius ad eundem Ammian. Casaubonus ad Theophrasti Characteres pag. 17. Scaliger ad lib. 4. Manilii, & Salmasius ad Lampridium pag. 232. & seqq.

CAMPIDUCTOR. Breviloq. *Campiductor, id est, pugil, sive ductor, vel Capitaneus.* Vita S. Erminoldi Abb. lib. 1. cap. 9. *Unus talium* (pravorum hominum) *campiductor infelix, &c.* Historia Episcopor. Frisingensium sub an. 1381. in Metropoli Salisburgensi: *Cùm enim armata manu versus Frisingam properaret, suis quatuor campiductoribus videbatur quòd eorum hastæ arderent.* Palladius in Vita Chrysostomi: Ἐπισκόπων αὐτὰ κατασκευαζόντων, οἳ καὶ ᾐσχύνοντο καμπιδύκτορας ἀντὶ τῶν διακόνων προηγουμένους ἔχοντες, pag. 9. Edit. V. Cl. ac doctissimi Emerici Bigoti. Vide Salmasium ad Lamprid.

CAMPIONES qui in campum, arenamve descendunt, & duello seu monomachia, vel, ut tunc loquebantur, *campo* decertant: Pugiles, athletæ. Gloss. Isidori: *Campiones, gladiatores, pugnatores.* Joan. de Janua: *Campio, gladiator, vel in campo duellum exercens.* Constantinus Afric. lib. 5. Pantechn. cap. 12. *Venatorum & Campionum exercitia refrigerant corpora.* Guill. de Podio Laurent. cap. 14. *Dicens, quòd defectu unius campionis nequaquam Dei negotium remaneret.*

Campiones præsertim ita dicti, qui pro aliis, qui duellum inire ex lege jubebantur, & quapiam ex iis, quas jus admittit, causis excusabantur, certamen & duellum suscipiebant, cùm reus, vel actor, qui accusabatur, vel accusabat, ad id teneretur. Leges Willelmi I. Angl. Regis cap. 62. *Si Francigena appellaverit Anglum de perjurio, aut murdro, &c. se defendat per quod melius voluerit, aut judicio ferri, aut duello. Si autem Anglus infirmus fuerit, inveniat alium qui pro eo faciat.* Ita olim gladiatores ad ludos se vendebant, & *auctorabant*: unde *Auctoratus* in Gloss. Lat. Græc. exponitur Μονόμαχος. Ulpianus in Collat. Legis Mosaïcæ: *Qui depugnandi causa auctoratus erit.* Manilius:

Nunc caput in mortem vendunt & funus arenæ.

Vide Legem Bajwar. tit. 8. cap. 2. §. 3. tit. 9. cap. 4. §. 4. tit. 11. c. 5. tit. 12. cap. 9. §. 2. tit. 15. cap. 11. §. 2. tit. 17. cap. 2. Leg. Longobard. lib. 1. tit. 1. §. 7. tit. 3. §. 6. Leg. Anglior. tit. 14. Burchardum in Lege familiæ sub finem, Chronic. Usperg. pag. 233. Edit. 1540. Aimoinum lib. 4. de Mirac. S. Bened. cap. 11. Ejusmodi verò pugiles, ut homicidæ damnantur, cap. 2. de Cleric. pugnant.

Campiones verò dare poterant, quos *juvenilis aut decrepita ætas, seu infirmitas pugnare prohibebat*, ut est in Lege Longobard. lib. 2. tit. 56. §. 38. 39. & lib. 1. tit. 10. §. 4. quod pluribus habetur apud Philippum Bellomanerium cap. 61. hisce vernaculis: *Se cil qui appelle, ou est appellés, veut avoir Avoüé qui se combate por li, il doit monstrer son essoine, quant le bataille sera jugié. Et plusor essoine sont, par lesquiex, ou par l'un desquiex on peut avoir Avoé. Li premier des ensoines, si est, se cil qui veut avoir Avoé, montre qu'il li faille aucun de ses membres, par lequel il est apperte cose que li cors en soit plus foibles. Li secons, si est, s'on a passé l'aage de* LX. *ans. Li Tiers ensoines, si est, s'il est accoustumés de maladie, qui vient soudainement, come de goute, arterique ou * dentin. Li Quars, si est, s'on est malades de quintaine, de tierchaine, ou d'autre maladie apertement, sens fraude. Li Quins ensoines, si est, se fame apele on est apelée, car fame ne se combat pas.* Assisiæ Hierosolymitanæ cap. 39. *Se sont les gens qui se peuvent desfendre par champion: feme home mahaigné, home qui a passé aage de 60. ans, &c.* Adde Capit. Lud. Pii ad Legem Salic. §. 1 & Leges Guillelmi Nothi cap. 62. Constitut. Sicul. lib. 2. cap. 37. De Campionibus mulierum agunt præterea Lex Longobard. lib. 1. tit. 3. §. 6. tit. 16. §. 2. & Honoratus Bonnor 4. part. cap. 15. Exempla verò habentur apud Fredegarium cap. 51. in Vita Ludovici Pii an. 831. apud Aimoinum lib. 4. cap. 10. Ademarum in Chron. pag. 183. tom. 2. Auctorem M. Chronici Belgici pag. 108. &c.

Campiones præterea dare poterant Milites, seu Magnates, cùm aliquem de furto aut raptu, aut alio maleficio, per quod duellum posset oriri, impetebant, ut est in Statutis Davidis II. Regis Scotiæ cap. 28. Vide Nicolaum Uptonum lib. 2. de Offic. milit. cap. 7.

Campiones dabant etiam Monachi, Canonici, Clerici, &c. neque tamen inconsulto Episcopo, ut est in Concilio Islebonensi cap. 19. Vide Attonem Vercellens. lib. de Pressuris Ecclesiast. tom. 8. Spicilegii Acher. pag. 51. & 55. Duchesnium in Notis ad Bibl. Cluniac. p. 160. Probat. Hist. Luxemburg. pag. 8. Perardum in Burgundic. pag. 76. &c.

Campiones præterea dare poterant qui hocce privilegio gaudebant ex indulto Principis: verbi gratiâ Dux Austriæ, ut est in Charta Friderici I. Imp. an. 1156. apud Miræum in Donat. Belg. lib. 2. cap. 52.

Campionem denique generatim dare quivis poterat, si casus de quo ageretur, vitæ amissionem aut membri mutilationem non inferret, ut est in Consilio Petri de *Fontaines*, cap. 22. num. 6.

At campiones dare non poterant parricidæ, & alii atrocioris criminis accusati, *nisi decrepita ætas aut juvenilis, aut infirmitas pugnare prohiberet*, in Lege Longobardor. lib. 1. tit. 9. §. 38. tit. 10. §. 4. Prædones ac latrones, in Speculo Saxon. lib. 1. art. 48. apud Honorat. Bonnor 4. parte c. 116. Homines infimæ conditionis, præsertim si de statu ac libertate controversia esset, in Statutis Davidis II. Regis Scotiæ cap. 28. §. 3. Præterea ii qui à lege non eximebantur, ut est in Wichbild Magdeburg. art. 82. §. 3. ubi, *si ille, contra quem duellum transit, ostendere & justificare, ut juris est, poterit, quòd duellator pugil, vel pro pecunia decertans est, duellum per sententiam juridicam recusare poterit.*

Erant enim *Campiones* ut plurimùm mercede conducti. *Pugil conductitius*, in Charta an. 1150. mox laudanda. Lex Frisionum tit. 14. §. 4. *In hac tamen contentione licet unicuique pro se Campionem mercede conducere.* Speculum Saxon. lib. 1. art. 48. §. 2. *Vel pugilem, quem saltem suis poterit ad hoc nummis comparare, habeat.* Wichbild Magdeburg. art. 35. §. 4. art. 82. *Duellator, pugil pro pecunia decertans.* Vide Bracton. lib. 3. tract. 2. cap. 18. §. 4. cap. 32. §. 7. Fletam lib. 1. cap. 38. §. 8. Edw. Bisseum ad Uptonum pag. 36. & Foros Bigorrenses art. 20. apud Marcam in Hist. Benearn. lib. 9. cap. 6. Si verò campio conductus occideretur, tum qui eum conduxerat, præter mulctam quæ ad Regem spectabat, *leudem occisi hominis exsolvere* tenebatur, ex eadem Lege Frision. loco citato.

Cùm igitur emptitii ac conductitii essent *campiones*, ideo inter personas infames habebantur. Wichbild Magdeburg. art. 129. *Percutiat si quis hominem infamem, hoc est, lusorem, vel pugilem, aut mulierem publicam absque vulnere, &c.* Adde Specul. Saxon. lib. 1. art. 38. §. 1. Atque inde statuit Lex Frisionum tit. 5. cap. 1. *Campionem & eum qui in prælio fuerit occisus, & adulterum & furem, &c.* à quibusvis posse occidi *sine compositione*, aut mulcta: tametsi hoc loco *occisus*, pro *victus* sumi debere videtur.

Ea etiam lege campiones interdum dominis suis se se addicebant, ut si pugilum opera indigerent pro rebus suis tutandis ac asserendis, hoc munere fungerentur, & *bellum vadiare* pro iis tenerentur, accepta ab eisdem dominis certa, de qua convenerat, pecuniæ quantitate in duelli casibus persolvenda, ratione cujus campiones homagium faciebant. Exemplum ejusmodi campionum homagii ex veteri Charta profert Edw. Bisseus in Notis ad Nicol. Uptonum pag. 36.

Neque tamen semper per semet pugnare tenebantur, sed pugiles dare poterant, qui hocce munere fungerentur. Charta Caroli Comitis Flandr. an. 1121. pro Abbatia S. Winoci Bergensis apud Miræum in Donat. Belg.

lib. 2. cap. 35. *Præterea noverit unusquisque, si opus fuerit jam dictæ Ecclesiæ, Isaac de Formesellis, vel hæres illius, cum sumptu proprio pro ea pugnabit, vel pugiles providebit, quos de suo nihilominus faciet pugnare: & hoc debet de feodo, quem Joannes de Schotetha de eadem tenuit Ecclesia.* Adde cap. 59. Ejusmodi feodum *feodis serjantiæ* accensetur à Bractono lib. 2. tract. 1. cap. 35. §. 6. ubi ait *admitti quandoque quòd campiones faciunt homagium domino suo, sed hoc esse non debere, nisi tantùm pro dominio suo: nec valere homagium, si redditus sit annuus & de Camera, nisi constituatur & proveniat ex certo tenemento.* Et Fleta lib. 3. cap. 16. §. 19. *Campiones autem & servientes quandoque homagium faciunt, hoc tamen ratione nudi dominii reputatur.*

Priusquam in arenam descenderent *Campiones*, *corporalia subibant sacramenta, quòd juxta probabilem credulitatem eorum credebant dominos pro quibus pugnam intrabant, veritatem fovere, & non per calumniam, seu per astum, ad accusationem propositam, vel defensionem adhibitam processisse, & quòd cum omni virtute & potentia, studio & vigore partes, pro quibus pugnaverint, adjuvabunt*, ut est in Constit. Sicul. lib. 2. tit. 37. §. 2. Sacramento præterea se purgabant nullis se herbis aut maleficiis usuros in ipsa pugna, in Lege Longobardor. lib. 2. tit. 55. §. 11. in veteri Consuetudine Normanniæ cap. 68. &c.

Sed & priusquam in campum descenderent, capite tondebantur. Statutum Ricardi I. Regis Angl. apud Rogerum Hoved. p. 666. & Bromptonum p. 1173. *Latro de furto convictus, tondeatur ad modum campionis, & pix bulliens super caput ejus effundatur.* Charta Anglicana à Bysseo descripta in Notis ad Uptonum p. 36. quâ quidam Henricus de Fernbureg se in *campionem Ecclesiæ Glastoniensis* offert, pro 30. marcis esterlingorum: *De quibus 30. marcis dictus dominus Abbas —— mihi solverit in vadiatione dicti duelli 10. marcas, in tonsione mea 5. marcas, & residuum supradictarum 30. marcarum, die armationis meæ, &c.* Assisiæ Hierosol. MSS. cap. 101. *Toutes manieres de gens, autres que Chevaliers, pour quelque quarelle que ce soit, se doivent combattre à pié en bleaut, ou en cotes rouges, & chauces à estrier, & braies, & braier, tel com est usé que champion à pié les ont, & estre rongnés à la reonde, & avoir chanevas, & bastons de champions, & qui avoir ne les peut, si ait autres bastons qui soient d'un lon.* Quod verò hîc statuitur de campionibus, ut supra aures, capillos rotundè adæquatos, & in coronæ figuram attonsos deferant, habetur præterea in veteri Normanniæ Jure municipali cap. 68. *Et chascun doit avoir les cheveux rongnez par dessus les oreilles.* Quin etiam Miles homicidii, vel furti accusatus duello pedestri, purgare se tenebatur, & *tonsus pariter ad instar campionis* in arenam descendebat. Eædem Assisiæ: *Les Chevalier qui se combate por murtre, ou por homicide, se doive combatre à pié, & sans coiffe, & estre roignés à la reonde.*

Campiones pedites pugnabant, nunquam equites. Philippus *de Beaumanoir* cap. 61. *Se li homme de poesté appelle le Gentilhomme, il se combat à pié à guise de campion.* Et cap. 63. *Quant homme de poesté appellent l'un l'autre, il se doivent presenter au jor qui lor est assigné aprés les gages receus, à pié & en armes de campion.*

Quò verò expeditiores essent *campiones*, cincti in arenam descendebant. Lex Bajwar. tit. 12. §. 8. *Et si negare voluerit, cum 12. sacramentalibus juret, aut cum campione cincto defendat se, hoc est, pugna duorum.*

Campionum arma, erant fustis seu baculus, & clypeus. Capitula Ludovici Imp. ad Legem Salicam: *Eligantur duo ex ipsis, id est, ex utraque parte unus, qui scutis & fustibus in campo decertent.* Lex Longobard. lib. 2. tit. 51. §. 10. *Et illi duo discernant cum scutis & fustibus.* Adde lib. 1. tit. 25. §. 76. tit. 55. §. 29. Capit. Caroli M. lib. 4. c. 29. Constitut. Siculæ lib. 2. tit. 37. §. 1. *Statuimus præterea ut amodo campiones habeant clavas æquales, non spinosas, nec cum aguzonibus, nec habentes cornua, nec ex parte fustis ad modum unguis.* Saxo Grammaticus lib. 5. Hist. Dan. *Sin autem quavis de re pugilem popularis impeteret, ipsum armatus exciperet, cubitali duntaxat stipite pugnaturum.* Charta an. 1244. ex Tabulario S. Albini Andegav. de Duello per campionem: *Et vidit Guillelmum — armatum corio uncto de oleo, & habentem clypeum & baculum, prout moris est.* Tabularium S. Sergii Andegavens. *Cum nec Episcopus nec proceres qui aderant, concordiam invenire potuissent duos pugiles post Sacramenti fidem, scutis & baculis decertantes magna parte diei, licèt inviti conspexerunt.* Tabular. Vindocinense Thuani Ch. 87. *Fulbertus de Lavarzino, qui censum illum motatici, dum esset in sæculo, annis multis reddiderat, & nunc noster Monachus factus erat, defendi fecit contra illum per quendam nostrum hominem scuto & baculo cum campione ipsius Constantii decertantem, pro palo illo censum nec se unquam reddidisse, — & omnem in perpetuum reclamationem illius palatici superato in ipsa decertatione suo campione guerpivit.* Tabular. S. Stephani Lemovicens. *Et convenientia inter Ilterium Episcopum, & Aymericum fuit, ut ambo venissent in burgo S. Juniani causa amicitiæ inter ipsos, & per auctoritatem antiquorum hominum de ipsa villa, vel de parochia perquisissent, & si ipsos credere noluissent, bellum inter duos homines cum scuto & baculo firmassent sine ira, & sine deceptione: & ipsa lege in Lemovica civitate, aut in burgo S. Juniani, vel in castro Niolio, ubicunque Episcopo de istis tribus locis placitum fuisset, sine ira, & sine ulla contraria, vel sine deceptione bellum peractum fuisset. Et de ipsis causis si missus Aimerici victus fuerit, pro ipsis convenitis amissionem tenuisset Aimericus contra Episcopum, vel contra Ecclesiam sancti Juniani, omnibus diebus vitæ suæ per fidem, &c.* Britto de Jure Anglicano fol. 41. *Puis voisent combatre armés sans fer, & sans longue arme, à testes descouvertes & à mains nües, & piés, ovesque deux bastons cornus d'un longueur; & chascun de eux d'un escu de quatre corners, sauns autre arme, dont nul ne puisse autre griever.* Vetus Consuetudo Normanniæ cap. 68. *Au jour qui est assis à faire la bataille, se doivent les Champions offrir à la Justice, ains que midy soit passée, tous appareillez en leurs cuirées, ou en leurs cotes, avec leurs escus & leurs bastons cornus, armez si comme mestier sera de drap, de cuir, de laine & d'estoupes. Es escus ne és batons, ne és armeures des jambes ne doit avoir fors fust ou cuir, ou ce qui est pardevant dit: ne il ne peuvent avoir autre instrument à grever l'un l'autre, fors l'escu & le baston.* Præallatis addenda Charta Philippi Regis Franciæ ex Libro Principum: *Philippus D. G. Francor. Rex dilectæ & fideli suæ B. Comitissæ Trecensi salutem & dilectionem. Noveritis quòd nos consilio bonorum virorum, & pro communi omnium utilitate statuimus quòd Campiones non pugnent de cætero cum baculis qui excedant longitudinem trium pedum ad pedem manus, sed cum baculis trium pedum . . . . vel minoris longitudinis, liceat eis pugnare, si voluerint. Proinde vobis mandamus per fidem quam nobis debetis, vobis requirimus quatinus per totam terram vestram id publicè publicari faciatis, & firmiter observari. Act. Parisius anno D. 1215. mense Augusto.* Adde lib. 2. Miracul. S. Bertini cap. 15. Adrevaldum de Mirac. S. Benedicti cap. 25. Rodulfum Tortarium in Miraculis ejusdem S. Benedicti num. 24. eundem lib. 5. num. 11. Hist. Pontificum & Comitum Engolismensium c. 25. Capitula Caroli Magni lib. 4. c. 29. Cæsarium lib. 3. c. 18. Nicol. Uptonum de Offic. milit. lib. 2. c. 8. Sirmondum ad Gaufridum Vindocinens. p. 65. præterea veteres Notitias apud Charlonium in Notis ad Hist. Inculismensem Corliæi p. 41. 43. Angelum Portenarium in Felicitate Patavina l. 2. c. 8. &c.

Campionis duello succumbentis pœna, varia fuit. In Capitulo Ludov. Pii ad Legem Salicam decernitur, ut *Campioni qui victus fuerit, propter perjurium quod ante pugnam commisit, dextra manus amputetur.* Eandem pœ-

nam statuunt Lex Longobard. lib. 2. tit. 51. §. 10. & Constitut. Siculæ lib. 2. tit. 37. §. 3. Philippus Bellomanerius MS. c. 61. *Cascuns par le Coustume de Clermont en gages de meuble ou de catix, pot avoir Aveé, s'il le requiert, soit qu'il ait ensoine, ou qu'il n'en ait point: & li Campions vaincus a le poing copé: car ce n'estoit pour le mehaing qu'il emporte ausques le barat, se porroit faindre por loier, & se clameroit vaincus, parquoi ses mestres emporteroit la damage & le vilonnie, & cil emporteroit l'argent, & pour ce est bons li jugement du mehaing.* Adde cap. 67. At in crimine capitali longè gravior fuit pœna campionis, capitis scilicet, ut est in Constit. Sicul. lib. 2. tit. 37. §. 3. in Wichbild Magdeb. art. 82. §. 1. &c. Assisiæ Hierosol. cap. 97. *Si la bataille est de chose, qu'on a mort deservie, & le garant est vaincu, il & celui pour qui il fait la bataille, seront pendus: & se le garent est tel que il puisse mettre champion pour soi, & son champions est vaincus, il seront tous trois pendus. Et se feme fait l'apeau, & son garent & son champion est vaincu, elle sera arse, & le garent se combat, & est vaincu, sera pendus; & se il met champion pour soi, & il est vaincu, il seront tous deux pendus, & la feme arse. Et se la bataille est pour la quarele tel que l'on ne doit mort recevoir, qui en sera attaint, celuy ou celle pour qui il combat, de qui le champion est vaincu, pert la quarelle, & vois & respons en Court, & le champion doit estre pendus.* Et in cap. 98. statuitur, ut muliere per campionem de quacunque querela decertante, & campione devicto, illa in ignem mittatur, & campio furcæ addicatur. Præterea sepultura Ecclesiastica carebat. Summula Raimundi Ord. Prædic.

Pro mercede pugil iniens cum fure duellum,
Si cadit in pugna pugil, extra nos tumuletur.

Id etiam observatur in eadem Summula de iis qui in torneamentis læsi interibant.

Campio semel devictus ad monomachiam ampliùs non admittebatur, nisi ipse ab alio impetitus fuisset, ex Constit. Sicul. lib. 2. tit. 37. §. 1.

Sed & is cujus campio victus fuerat, si de capitali crimine non ageretur, re pro qua pugnatum fuerat, non modò excidebat, sed & manus abscissione mulctabatur. Ita Philipp. Bellomanerius c. 67. *Cil qui combat ou met campion por li, por autre cas que por cas de criéme, si comme de faus jugement sans ajouster vilain cas en l'appel, ou por debouter tesmoins de lor tesmoignage, ou por son heritage, s'il est vaincus, il ne pert fors que le querelle, & son ceval, & les armes que li sires a, & l'amende es homes, se li apiax fu de fausser jugement: més se le bataille fu de campion, il pert le poing.* At in Assisiis Hierosol. c. 62. infamis habebatur, & iis accensebatur, *qui ne pouvoient porter garentie en la haute Court, & qui n'ont vois ne respons en Court*, uti Perjuri, Fidementiti, Proditores, Nothi, & Adulteri. Id etiam habet idem Bellomanerius c. 13. *Li Sires qui ses campions est recreans, pert respons en Cour.* Vide Wichbild. Magd. art. 82. §. 1.

Sed & omnes campiones conductitii infames quodammodo habebantur: unde inter Privilegia indulta Rotomagensibus ab Henrico II. Duce Normanniæ an. 1150. in nova Conciliorum Ecclesiæ Rotomag. Collectione p. 148. illud est, *quòd nullus eorum duellum faciat contra aliquem qui testificatus sit pugil conductitius per sacramentum decem legalium civium Rotom. 5. intra civitatem, & 5. de burgo: illi verò decem cives sint in electione Justitiæ.*

Interim dum *Campiones* in arena decertabant, ii pro quibus dimicabatur, in carcere detinebantur, siquidem de crimine capitali ageretur, ut est apud eundem Bellomanerium: vel certè, ut est in Assisiis Hieros. c. 94. *Il doit estre en une part dou champ tout desconvert, & se il y a homme ou femme, qui ait fait l'apeau par champion, il doit estre delés le cors en tel maniere, que il ne nuise ne aide à nul des 2. parties, ne en dit, ne en fait, ne en contenance, fors de Dieu proier, en tele maniere que les champions ne le puissent oïr.* Vide Legem Bajwar. tit. 2. c. 12. §. 1. & Gregor. Turon. 10. Hist. c. 10.

In Regesto Joannis de S. Justo, Cameræ Comput. Paris. hæc leguntur, in Scacario Pasch. 1218. *Judicatum est quòd campio crucesignatus vadians duellum de catallo, non potest illud facere, petens catallum amittit.* In Scacario Paschæ 1221. *Præceptum est quòd pugiles de duello de cætero veniant infra meridiem ad dies sibi positas, alioquin sint in defectu.*

Campionum oblationes, in Charta Manassis Episcopi Lingonensis an. 1185. quas ii, priusquam in arenam descenderent, Ecclesiis offerebant, quò in duellis Deum sibi propitium conciliarent. Vide Gesta Consulum Andegav. cap. 3. n. 5. & Notas ad Alexiadem p. 363.

Atque hæc obiter de Campionibus perstrinximus. Sed cùm universam hanc materiam accuratè omnino exequantur vetera urbis Ambianens. Usatica MSS. ex iis sequentia decerpere operæ pretium visum est, etsi fortè prolixiora, ut mores nostros veteres & jam obsoletos inde Lectori addiscere liceat. *Derekief quiconques ait jour de loi de bataille avenir si comme il doit, il doit venir à son jour dedens miedi, où il perd sa querelle, si n'a contremandé; & se doit presenter à son avoüé & son tesmoing pour tant come il doit à chelui jour contre son aversaire, & contre son avoüé, se chil a avoüé, & se doit le tesmoing à son avoüé & à son aversaire noumer par non & par seurnom, & chil qui a le tesmoins levé, se doit ainssy presenter, & li, s'en avoüé, s'il a avoüé pourtant, car il doit à chu jour contre son aversaire & encontre son tesmoing & son avoüé, se cil a avoüé, & doit autresi son adversaire & son tesmoins & son avoüé par non & par seurnon nommer, & puent les parties retenir au presenter amendement d'avoüé & d'armes, & d'aparelleurs, & de tous aaissemens, & de toutes coses kil convient à jours de plait, & à loi de bataille, & ainssy tous aaissemens & tous amendemens porroit avoir jusques à che quil aront les grans sairemens jurés, & carchié leur avouërie & leur avoüé, & puis ne porroient avoir amendement ne d'avoir ne d'armes ne d'autres coses à cel jour, se jours n'est par droit de Justiche alongiez & avant continués, & se chu jours estoit alongiés & avant continués, il porroient avoir tous amendemens plainement de toutes coses ki convient à jour de plait, & à loi de bataille, puis kil requissent au presenter & au carchier leur avouërie. Et se jours estoit alongiés, il aroient amendement de cankil convient plainement à jour de plait & à loi de bataille, sil l'avoient au presenter retenu. & sil ainssi retenu ne l'avoient, il ne porroient mie avoir au jour qui seroit alongiés ou continués à avoir nul amendement: & se retenu au presenter n'avoient ces coses, il n'aroient amendement, fors ainssi come il se seroient presenté, ou avoir ne porroient, ains leur converoit ainsi come il se seroient presenté à tendre loi, & parsuir loi & camp de bataille. Derckief se les parties qui sunt en loi & en camp de bataille, se sont pardevant Justiche endroit presentées contre les autres, & veulent aler avant en le querelle. & soient li gage jugié à bataille de chele querele, leur parties doivent jurer expressement ensi come il iert aprés dit. Les deus parties & li tesmoing & li avoüé à genous vienront, li tesmoins tout avant doit jurer kil aporte bons tesmoignage & loial, & sil a contremandé, kil a fais bons contremans & loiaus, & doit prendre chil qui claime, son avoüé par puing, & dire que par chelui qui est ses avoüés, le monstrera & son droit, & s'avouërie à son avoüé baillera, & en foi le baisera, & li avoüés l'avouerie de chelui retenra, & puis expressement juera que ses maistres a bon droit en le querelle, & que s'il a contremandé, kil a fais bons contremans & loiaus, & que ses tesmoins a tesmoignié pour son maistre bien & loiaument, & bien en vers chelui & envers son avoüé le monstrera, & par sen cors, & par ses armes en eure do jor mort ou recreant le rendera, se par jour ou par pais faisant ne demeure, & cil seur qui on claime, juera que chil n'a droit en le querelle, & que il & ses tesmoins a tesmoingné faus. & porté mauvais tesmoi-*

tesmoingnage & fairement mauvais & desloial, & que fil meimes a fait contremans, kil ne sont ne bon ne loial, & prendera dont chil sen avoué par le poing, & dira que par chelui le monstera & son droit, & son avouërie à son avoüé baillera, & son avoüé en foi baisera, & li avoüés adont juera que ses maistres a droit en le querelle, & que il a fait bon fairement & loial, & que chil qui claime seur son maistre, n'a droit en le querelle, & qu'il & ses tesmoins & sen avoüé a juré faus, & fait mauvais fairement & desloial, & en prendra l'avoüé par le poing destre, & len levera come parjurés & desloians & par son corps & par ses armes qui chi sunt en present, telle sera ou mort ou recreant en une eure de jour le rendra, se par respit de jour ou de justice, ou par pais faisant ne remaint. Adonc se trairont les parties ariere, & demouëront li avoüé sans leur conseil, & seront li avoüé baillié & delivré à la Justiche pour faire che ki doivent, & ne porront li avoüé avoir conseil ne aide ne amendement d'armes, ne d'autres coses, se chu jours n'est par droit de Justiche alongiez & continués, & son vait avant en le querelle, le Justiche fera jurer ad avoüés expreßéement, & leur esclaiera qui n'ont brokes ne coutiaus seur aus ne autre armeure, fors les bastons & les escus qui chi sunt en present, & qui par droit & par loi doivent avoir, & kil n'ont yve ne autre herbe beuë ne mangié, ne n'ont herbes ne brief ne caraudes sur aus, ne fait sor ne sorcherie, ne art ne caraudes, por coi il puissent estre aidés en aucune maniere, ne sen aversaire nuire. Aprés leur doit le Justiche quemander ki facent che qui doivent, adont feront le bataille. Derekief tant come espousailles durent & con puet espouser, puet en faire bataille d'iretage & de quelconques possessions que che soit, & de toutes autres coses qui ne sunt de laide euvre, de murdre, d'omechide, de rat, d'arson, de traison, de toutes males euvres puet-on faire bataille fors és haus jors principaus.

Præallatis addere lubet quæ in hanc rem habet alia vetus ac manuscripta ejusdem urbis Consuetudo: *Selonc l'anchienne coustume d'Amiens s'aucuns demande catel pardevant le Prevost, & chil à qui le dete est demandée, le fornoie, & die qu'il n'orra nul tesmoing fors par loi de bataille, il convient que chil qui le dete demande, l'aramisse à prouver, & qu'il porche sen wage en le main du Prevost, & ke che soit fais en le presenche de 2. Esquevins, & li Prevos assignera jour au demandeur d'amener ses prueves à le quinzaine, se plus bref jour li demanderres ne veut avoir: mais si bref jour qu'il vaurra avoir, il ara, & au kief de le quinzaine, il venra & amenra sen tesmoing, & le tenra li avocas par le pan du sercot, & li avocas aussi; & se taira tous cois chil qui le dete demande, & li tesmoins aussi, & li avocas parlera, & dira tous les propres mos du claim & de le demande mot à mot, & dira que ches propres mos li tesmoins quel pan il tenra le tesmoigne, & l'offre li tesmoins à prouver par sen fairement que chest verités, & devera li tesmoins tendre sa main as Sains pour jurer. Et si tost come li tesmoins sera agenoüilliés pour jurer, & ara se main seur les Sains, chil à qui on demande le dete, ou ses avocas, devera aler avant, & prendre le tesmoing par la main quil ara mise seur les Sains, & lever, & dire qu'il est faus tesmoins, & qu'il ne fu onques veus ne ois en lieu ne en estre à che faire qu'il tesmoigne, & quil veut jurer contre lui, & l'en puet lever comme faux tesmoing, & en doit porter sen wage en le main du Prevost, & offrir à monstrer ses parolles contre le tesmoing par li & par home, & retenir avoüé & amendement d'armes, & de dire & de faire, & de quanques il apartient à loy de bataille pour cors d'oume warder, sauver & deffendre. Et li demanderres ches parolles oies & faites, doit ploier sen wage, & porter en le main du Prevost, & dira qu'il fera sen tesmoing boen & loial par li & par home, & doit retenir avoüé & amendement & retenanches d'armes, & quanques il apartient à loi de bataille pour cors d'oume sauver, warder & deffendre. Et li Prevost doit les wages rechevoir, & prendre seurté des parties à porsievir droit & loi: & doit li Prevos faire noumer à cascune partie une maison dedans les murs de le vile où il feront leur ostel, là où on puist faire les contremans. Et ches choses faites, li Prevos leur doit assigner jour à quinzaine à ches parties. Et pueent les parties contremander le jour devant le jour solel luisant, & venir lendemain à leur jour dedens midi. Et se chil qui contremanderoit, estoit veus hors de se maison, puis le contremant fait desques à lendemain que le Cours fut departie, il perdroit se querele: se chil s'en aidoit contre cui il aroit contremandé, mais qu'il s'en aidast à le premiere journée aprés ensievant. Et se adonc ne s'en aidoit, jamais ni recouvenroit. Et quant les parties aroient fais tous leurs contremans, ou tant quil leur plairoit, il venroient en court orné d'armes de cuir & d'estoupes & de feutre & de toile, & les gambes astelées & warnies de cauches de balaine ou de fust, & leur escu de cuir & de fust & de ners, & sen baston aussi: mais point de fer ne d'achier, ne broques, ne de fust, ne d'os, ne de nule autre despoise ne puet seur li avoir, se n'est le blouque de sen braieul, & cele blouque come on a acoustumé à avoir à braies, si come autre gent les portent: & s'autre cose avoit seur li, il perdroit se querelle. Et convient que chil qui apelle se presente avant par devant le Justiche, & tenra li avocas l'apeleur par le pan du sercot, & le campion par l'escu, & dira li avocas, Sire, à cui sapoion chaiens de Justiche; & li Prevos doit respondre, ou il ou chil qui le Justiche tenra, Je tieng le Justiche de par le Roy. Et luec il atendra tant que li deffenderes soit venus ou camp, & tenra li avocas le deffendeur par le pan du sercot, & li deffenderres tenra sen tesmoing par le pan du sercot & tenra li deffenderres se main à l'escu du campion. Et quant avocas à l'apeleur verra que le partie iert devant le Justiche, il nomera sen maistre & dira, que maistres avoit jour à le journée contre sen aversaire & contre son tesmoing, & les nomera par non & par seurnon, à prouver par li & par houme, que le demande que ses adversaires fait, n'est boene ne loiaus, ne li tesmoignages, & recordera les paroles du claim, & le maniere de l'appel & du lever qu'il a fait, si come il est par desseure dit, & requerra au campion qu'il rechoive l'avouërie du camp & de le bataille, quant ele iert jugie à faire, & li apelleres donra l'avouërie au campion, & li campions le rechevera. Et puis si se presentera li Maistres & li Campions à faire se bataille par l'Avocat. Et aprés li deffenderres se presentera, & li, & sen tesmoing, & sen campion, & recordera les propres mos de sen claim, & le tesmoignaige de sen tesmoing, & offerra par li ou par sen avoüé sen tesmoing à faire boen, & requerra au campion qu'il prenge l'avouërie de faire le bataille, pour li & pour sen tesmoing, & li campions le rechevera, & puis se presenteront à faire le bataille, s'ele est jugie, & tout che sera fait par avocat. Et adonc demandera le Justiche as parties s'il voelent oïr droit, & il responderont, Ouail: & adonc les parties se trairont d'une part par le congié de le Justiche en son camp, & li Prevos conjuerra as jugeurs, soient Esquevin, ou home de Fief, seur leur serment qu'il jugent le bataille. Et là doivent li jugeur faire jugement de le bataille s'ele est, ou s'ele n'est mie. Et se li jugeur ne voelent faire leur jugement, il puent prendre leur respit à quinzaine, & ainsi puent-il avoir trois quinzaines de respit, & une quarantaine, & 7. jours, & aprés trois jours, & à le deerraine journée des trois jours il convient qu'il jugent, ou qu'il demeurent en court. Et quant il prendent leur respit, il doivent apeler les parties, & metre jour à quinzaine, & ainsi à tous les respis que li jugeur prenderont, si come il est par desseure dit. Et toutes les fois que les parties se partiront de court, il puent 3. fois contremander, si come il est pardesseure dit. Et se li jugeur jugent le bataille, on doit apeler les parties devant aus, & devant le Prevost, & doivent desploier leur jugement, se li jugemens est tels par les parolles du deffendeur qu'il ara proposé à deffaire les*

wages, qu'il n'i ait nul wage. Se chest de catel, chil qui a deffendu les wages, & qui a demandé le demande, ara se demande: & se chest d'autre cose, si aura-il se demande de quel chose que che soit, & sera absols des wages, & sera contrains chil qui les wages aporte, à le demande con a fait seur li, & si demourra en 60. s. d'amende envers le Roy de Franche. Et se li jugemens est que le bataille soit, & qu'il y ait wages, li Prevos comandera as parties quil se traient arriere, & fera li Prevos aporter les Sains, & seront mis par devant li, ou il les tenra en se main sil veut, & fera apeler les parties, & fera jurer à cheli qui demande, seur Sains, qu'il a loial cause en che qu'il demande, ne que à sen tesmoin on n'a doné ne promis pour porter en le querele autre tesmoignage que boen, & puis li fera les Sains baisier, & puis fera jurer au tesmoing qu'il a porté loial tesmoignage, & qu'il n'a eu don ne promesse pour porter le, & li fera les Sains baisier. Et aprés il fera jurer le campion que il loiaument à sen pooir fera le bataille pour sen maistre & pour le tesmoing, & loiaument a rechut l'avouërie, & li fera les Sains baisier. Et venra li campions luec endroit as Sains sans escu & sans baston, & les lairra en lieu dedens le camp, & tout chist sairemens seront fais à genous, & se chest de cas de crieme, il n'ia point de tesmoing. Aprés li Prevos appellera l'appelleur, & li fera jurer qu'il a loial cause en sen apel, & baisera les Sains, & puis aprés s'apelera le Campion, & li fera jurer seur Sains, qu'il fera le bataille à s'en pooir pour son maistre, & que loiaument il a recheut l'avouërie. Et sera li campions sans escu & sans baston, aussi come li autres, & puis les fera li Prevos traire arriere. Et aprés li Prevos fera crier par Serjant de par le Roy de Franche, & nommera-on le nom du Roy, & dira li crierres, Oiés, oiés de par le Roy de Franche le ban le Roy que cascuns & cascune se traie arriere, desques adont que li Prevos ait fait che qu'il apartient à li de s'ofiche de la bataille qui est jugie de ches parties, si les nommera par non & par surnon, le demandeur, le tesmoing, se tesmoing i a, & l'avoüé, & l'apeleur & l'avoüé. Et chu cri fait, li Prevos rapelera les parties, & leur fera derekief les parties jurer seur Sains, qu'il ont droit cascuns en se cause, & qu'il atendront le droit par bataille, si come il escarra; & puis les doit faire aler arriere, & aprés li Prevos doit aler avec pluiseurs des Jugeurs à chelui qui les wages a donnés, & doit reswarder les armes à sen campion qu'il n'i ait nient de fer ne d'achier, & doit reswarder que li bastons ne li escus ne soient ne quassé ne depichié, ne que li demanderres ne ame de se part n'ait armes nules qu'il puist baillier au campion; & aussi doit-on faire à l'autre partie. Et aprés che fait, li Prevos doit faire crier de par le Roy, le camp le Roy & le bataille, & qui ne soit nus du lignages as parties qui ait nule arme, & doit prendre li Prevos boene seurté des parties qu'il atendront le droit de la Court. Et che fait li Prevos doit rapeler les parties, & mettre les deux campions l'un de costé l'autre, & se doivent entretenir par les mains & agenoüillier ensanle devant les Sains, & jurer seur Sains, premierement li campions del apeleur, car il ne set armes ne seur li cose qui soient ne de fer, ne d'acier, & qu'il n'a armes fors de cuir & de fust, & qu'il n'a seur li nule broke, & qu'il ne set ne carandes ne sorcherie qui doie sen compagnon nuire, fors le forche de sen cors & ses armes. Et ainsi le jura li apeleres, & au tel serment fait li campions du deffendeur, & li deffenderres & li tesmoins, s'il i est, & li Prevos les fait aler ariere, & aprés li Prevos doit faire le parc & faire asseir gens entour le parc, & doit prendre warde qu'il n'i ait arme des lignaiges as parties. Et se le bataille est de murdre ou des cas de crieme, li Prevos doit envoier les parties en prison, & li campion doivent demourer, & doivent les parties laissier gent pour aus personnes à cui on puise parler de pais & de concordanche, & doivent recognoistre par devant les Jugeurs qu'il aront ferme & estaule che qu'il en feront. Et che fait li Prevos doit prendre les campions warnis de toutes leurs armes, & les doit mettre ou parc l'un contre l'autre, cascuns au rés du parc, & doit cascuns avoir partie du parc & du solel, si que li uns n'ait nient plus davantage que li autres. Et che fait li Prevos doit faire crier, & doit dire li Serjans par 3. fois, Oiés, tout de route, de par le Roy de Franche, & nommera le nom du Roy, qui ne soit si hardis home, ne feme, ne du lignage de l'une partie ne de l'autre qui ne demeure au parc, ne entour qui ait armes deffendaules, se ne sont les wardes qui sont eswardé à che faire, & qui ne soit si hardis ne si hardie, ne hom de le Court, ne Jugerres, ne warde, ne Serjans qui entre dedans le parc, ne qui die mot, ne fache signes por cose qu'il voie, ne qu'il oie, se n'est li Prevos qui tient le Justiche, & li Jugeur qui seront eswardé pour le parc warder. Et se nus entreprenoit en ches coses, ou en aucunes d'ichelles, il seroit en le merchi le Roy de cors & de catel & d'iretage. Et che fait li Prevos doit eswarder par le conseil des Jugeurs qui demourra avoec li ou parc pour warder le, & doivent estre nommé, ne ni en doit nient mains avoir de quatre. Et doit li Prevos ou chil qui tient le Justiche, & li eswardeur aler au campion del apelleur, & demander s'il a quanques mestiers li est, d'armes, d'ointures, & de roigneure; car il ne se fera mie oindre, ne reoigner s'il ne veut. Et se li campions dist, Oie je sui bien, & ai quanques mestier m'est, où s'il dist, Je me veuille alaskier, ou estraindre, ou oindre, ou reoigner, li Prevos doit soufrir tant qu'il ait fait. Mais se li campions & ses appellerres sont sage, toutes ches choses sont faites, ains que le Justice ne li eswardeur i viengnent. Et che fait li Prevos doit comander à l'aparelleur, qu'il voist hors du parc, & ne le doit mie seir au parc. Mais si ensus outre les gens qu'il ne puist faire signes, ne cose nule dont li campions se puist aidier d'armes, car li apareillierres en set plus c'autre gent: & ainsi doit-on faire au campion & à l'apareilleur du deffendeur. Et che fait li Prevos doit venir enmi moilon des 2. campions, & doit nommer cascun par nom, & doit dire si haut que les wardes du parc l'oient, faites cascuns che que vous devés, & se doivent li Prevos & les wardes traire ariere, & li champion doivent aler ensanle, & faire cascuns sen devoir. Et quant il sont alé ensanle, combien que che soit un estour ou pluiseurs, li Prevos & les wardes en l'estat qu'ils les voient, les pueent prendre sans mouvoir, & commander qu'ils ne se muevent: mais ils ne doivent nient plus laskier l'un come l'autre, ne faire avantage, & puet-on & doit-on qui veut parler de le pais; & se pais est, on doit les campions traire l'un ensus de l'autre, & doit li Prevos de par le Roy les cans le Roy, & doit li Prevos oster as campions leurs gros bastons, & leur doit baillier cascun une vergue, qui ait de lonc cascune 3. piés & demy, & tout d'une grosseur & d'une largeur, & d'un bos, & aussi ounie l'une come l'autre, si con les pourroit onniement estimer. Et doit li Prevos comander as campions & deffendre le broke & le dent, & comander qu'il fachent leur devoir. Et chil qui kiet des campions, est à 60. sols envers le Roy pour le camp, & ses escus & ses gros bastons demeure au Roy, convient que li uns kieche & envers: & s'il voient seur coste, ou à deus, toudis les feroit-on raler ensanle: & s'il getoient jus leus escus par cautele, li Prevos leur feroit reprendre. Mais si uns le perdoit anchois que li autres, on ne li rendroit mie, ne se vergue aussi. Et se pais estoit faite, ains k'ele fust jugie, on geteroit les cans le Roy, si come il est par desseure dit, & en aroit li Rois de droiture, si come il est par desseure expressé. Et se pais n'est, les wardes qui tienent les campions en l'estat, s'il est eure de jour con puist veir, se doivent traire arriere, & laissier les campions convenir; & s'il est nuis, con ne voie goute, on doit les campions en l'estat con les truev, mener en prison, & cascun mettre à par li sans desarmer, & sans boire & sans menger, ne sans plaie qu'il aie tenter, ne miere baillier. Mais se le plaie est si crueus qu'il i ait peril de mort, ou qu'il se peust essaner, on li puet bien bender, & si lon puet-on bien douner à couvrir

pour che qu'il ne refroident, & les doit-on laissier coukier & dormir s'il voëlent, & lendemain on les doit ramener ou parc, & doit li pars fais, & li deerains cris criés, si come il est par dessеure dit, & doivent aler ensanle. Et s'il est si grant jours quant le pais ne puet estre con puist veir, on ne les doit pas mener en prison, ne faire les coses dessusdites, ains les doit-on laissier aler ensanle, & reswarder che qu'il feront l'un à l'autre; & quant il sont ensanle, chil qui est recreans, doit estre justichiés. Mais il est recreans par deux manieres, l'une par dire, Je me rench recreans & coupaules & atains du fait, ai tort, je & mes maistres en le querelle. Et l'autre maniere de recreans estre, s'est de mort, que chil soit qui recreans est: & chil cui le camp a waigné doit apeler le Justiche, & les eswardeurs du camp, & doivent oir le reconnissance dessеure dite, ou veir le mort du recreant, & doit chil qui a vencu, prendre à sen baston, ou à ses bras, ou à se forche, le mort recreant, & trainer jusques seur leur du parc, & le doit metre hors du parc; mais il ne doit mie issir hors du parc. Mais s'il est vis recreans, il le doit mener par le poing desques seur leur du parc, & mettre hors du parc, & le doit delivrer à le Justiche, soit mort ou vis, & puis doit demander à le Justiche s'il a bien fait che qu'il dût, & le Justiche & li Jugeur doivent dire, Ouail, & li campions doit demander congié d'aler sent, & d'avoir sen escu & sen baston, & con li renge sen maistre & ses pleges quites & delivrés, & sen tesmoing, s'il i est, & la Justiche le doit rendre quites & delivrés, & sen puëent aler là ou il voëlent sans meffaire. Et le bataille outrée, li Prevos ne doit riens avoir du camp, fors les armes du recreant, se chest de murdre, ou d'omechide, ou de traison, ou de rat, ou de cose où il apartiegne mort. Et se chest de ches coses ou d'aucunes, li Prevos doit justichier cheli cui les campions est recreans, & le campion, de pendre & de trainer ensanle. Et se ch'estoit de larrechin, il ne seroit point trainé, mais il seroient pendu. Et se chest de catel ou d'iretage, li Prevos doit constraindre la personne dont li campions est recreans, à che qu'il delivre à sen aversaire toute se demande; & doit li Prevos avoir 60. sols de cheli cui le campions est recreans, & s'il n'a dont paier, il le doit tenir és Aniaux tant qu'il ait aempli la demande, & paié l'amende, & le doit delivrer à cheli qui fait le demande, & li doit li Prevos ballier les Aniaus, & chil qui a fait le demande, doit paier au Prevos 60. sols, ou faire seur qu'il li rendera avant qu'il li escape s'il veut. Et s'il ne veut rendre les 60. sols, li Prevos le wardera s'il veut pour ses 60. sols, ou le laira aler sans rien rendre au demandeur de se demande, ne sans li meffaire; & doit li Prevos le campion qui est recreans, s'il li plaist & as Jugeurs, faire desarmer & mener pendre, & s'il ne plaist à le Justice ne as Jugeurs qu'il ne soit pendus, & il reswardent le cause de le petite querelle ou de le grande, il le puent punir par tolir membre quel qu'il leur plaist, & à banir de la chité & de le banlieuë seur le hart, pour che que li jugemens en appartient au Majeur & as Esquevins, pour che que chest de catel ou d'yretage, mais que li yretages soit pardedens le banlieuë; & se li yretages estoit dehors le banlieuë, le Justiche & li home le Roy, le pourroient banir du Royaume seur le hart, ou tolir membre, ou pendre s'il leur plaisoit. Et en cheste maniere doit faire li Rois ou ses Comans le Justiche, en le presenche des Jugeurs: & tele est la coustume anchiene des wages de bataille, qui e veut & puet venir & pour chou que memore d'oume ne puet mie bien retenir tout, & que cheste Lois n'est mie souvent usée, la-on chi notée & mise en escrit. Præallatis adjungenda omnino quæ habet vetus Consuetudo Normanniæ cap. 68.

Campio Regis. Charta Henrici I. Regis Anglor. in Monast. Angl. tom. 2. pag. 973. subscribitur à *Roberto de Bajocis Campione Regis.* Ita autem appellatur in Anglia *Miles*, qui coronato Rege, dum ille mensæ cum Proceribus accumbit, ad monomachiam provocat quotquot Regem illum esse negant: quam quidem ceremoniam ita describit Thomas Walsinghamus, ubi de coronatione Ricardi II. pag. 192. *Interea præparavit se quidam Miles Dominus Joannes cognomento Dimmock, qui clamabat se habere jus ad defendendum jura Regis illo die, & etiamsi opus esset duello confligendum, si aliquis præsumeret affirmare Regem non habere jus in regno Angliæ.* Froissartes 4. vol. cap. 114. ubi de inauguratione & coronatione Henrici Lancastrensis: *En la moitié de ce disner vint un Chevalier qui se nommoit Diureth, tout armé, monté sur un cheval tout couvert de mailles de vermeil, Chevalier & cheval, & estoit armé pour gage de bataille, & avoit un Chevalier devant lui qui portoit sa lance, & avoit ledit Chevalier à son costé l'espée toute nuë, & sa dague à l'autre costé; & bailla ledit Chevalier un libelle au Roy, qui fut leu: lequel libelle contenoit, que s'il estoit Chevalier, Escuier, ou Gentilhomme qui vousist dire ne maintenir, que le Roy Henry ne fust vray Roy, il estoit tout prest de le combattre present le Roy, quand il plairoit au Roy assigner journée: & là fit le Roy crier par un heraud d'armes par six lieux en ladite ville, & aussi en la sale.* Thomas *Milles* lib. de Nobil. Polit. vel Civili pag. 109. describens ceremoniam coronationis Edwardi VI. Regis Angliæ: *Post secundum ferculorum apparatum, Regius Agonista (Dimmocus cognomine) Eques auratus undique armatus equo insidens bellico, pannis aureis phalerato, paludato feciali comitatus ingressus est, qui primo gressu glomerante superbo ad Regem se contulit, ipsumque summa observantia adoratus est. Deinde equum concitando ovantem quater per aulam clangente tuba ad duellum provocavit, si quis nimirum Edwardum ejus nominis VI. Angliæ, Franciæ, & Hiberniæ verum, indubitatum, legitimumque Regem negaret: totiesque chirothecam militarem arrham projecit humi, quam quum nemo attolleret, fecialis ipsi reddidit.* videtur autem Miles ille *patriam* repræsentare, *quia*, inquit Bracton lib. 3. tract. 2. cap. 21. §. 11. *Rex non pugnat, nec alium habet campionem quàm patriam.* Id porro muneris *Marmionorum* familiæ competiit, à qua per filiam in Dimocorum gentem in agro Lincolniensi transiisse scribit Camdenus in Descript. Staffordensis Comitatus.

Campio S. Ecclesiæ Romanæ, id est, defensor & advocatus. Joan. Villaneus lib. 6. cap. 90. *Propose che Carlo Conte di Angio e di Provenza fosse campione di santa Chieza.* Adde lib. 7. cap. 23.

CAMPIPARS, Fructuum fundi, quam colonus partiarius solvit domino, pars & portio: *Agrarium*, vectigal agro impositum. Sugerius de Administrat. sua cap. 2. *In introitu villæ novam curiam, cum granchia nova erigi fecimus, ut in ea campipars universalis — & decimæ terrarum reponerentur.* Cap. 10. *Totius terræ campipartem —— nobis retinuimus.* Vetus Franciæ Consuetudo: *Par les useiges & coustumes des terres tenuës à champart, le Seigneur à qui est deu le champart, ne doit avoir los ne ventes des terres qui lui doivent champart, quand elles sont venduës, se celui Seigneur n'est chief Seigneur, c'est à dire, Seigneur foncier; mais les aura le chief Seigneur Foncier. Et ou cas qui n'y auroit autre chief Seigneur, c'est à dire, Seigneur foncier, celui à qui le champart est deu, auroit lots & ventes.*

Camparcium. Charta Bartholomæi Episcopi Bellovacens. apud Loisellum: *Absque ulla retentione dominii, sive cujuslibet exactionis.*

Campartagium, in Charta Hugonis de Gornaio tom. 2. Monast. Angl. pag. 979. Alia an. 1253. in Historia Durdanensi pag. 55. *Saisines, amende, champart, & champartages, mesurages, & bourages, & les courses qui appartiennent audit champart, &c.*

Campartus. Ordericus Vitalis lib. 5. *Reservato tantummodo sibi camparto. Campartum Crassi piscis*, in veteri Charta Normannica apud Columbum in Blancalanda, pag. 550.

Campipartiri, Campipartis jure frui. Tabular. Monasterii S. Victoris Paris. Charta 20. *Campipartiri vero, aut*

metas figere, vel aliam jurisdictionem exercere, pars una sine consensu alterius non poterit. *Champarter*, in Consuetudine Stampensi & Aurelian. *Champartir*, in Nivernensi tit. 11. art. 2. Montisargi cap. 3. art. 3. *Terra campipartibilis*, Campiparti obnoxia, in Charta Isembardi Abbatis S. Mauri Fossat. an. 1274.

Campipartitor. Vide Numerator.

CAMPIPARTICEPS, vel *Cambiparticeps*, & *ad Campipartem capere* dicitur per metaphoram, in re forensi, Judex sordibus corruptus, qui quotam partem litis à litigatore, sive actore, sive reo, accipit, vel qui lites alienas suis sumptibus promovet, ut pactam rei, ceu campi evicti, quotam lucretur, quasi campum cum alio partiatur. Prima Statuta Roberti I. Regis Scotiæ cap. 22. §. 2. *Nec terram, seu aliquam rem aliam capiat, ad champarte, ad defendendum, differendum, seu prolongandum jus alterius extra formam juris.* Statutum de Conspirationibus an. 33. Edw. III. *Cambiparticipes sunt, qui per se, vel per alios, placita movent, vel moveri faciunt, & ea suis sumptibus prosequuntur, ad campipartem, vel pro parte lucri habendam.* Ubi Spelmannus observat in veteri Codice legi *Campiparticipes*, sed aliam lectionem passim recipi. Vide Statutum primum Westmonasteriense cap. 25. Statut. 2. Westmon. cap. 49. & Articulos super Chartas editos an. 28. Edw. I. cap. 11.

CAMPIRE. Vide *Campus*.

CAMPITOR *equus*, Cursor, stradiodromus equus, *Cheval de manege, de course.* Glossæ MSS. *Campio, verto: hinc campitor, equus vertibilis.* Dudo de Morib. & actis Norman. lib. 3. pag. 94. *Concedam vobis — armillas & balteos, loricas, & galeas, atque campitores equos, secures ensesque, &c.* Perperam editum *cambitores*. Rectiùs pag. 124. *His dictis torquens campitorem equum, & irruens super Regem Ludovicum, per habenas freni cepit eum.* Vide Dissert. 8. ad Joinvillam pag. 185.

CAMPITUM, Papiæ, *Fundus qui in campo est.*

CAMPITÆ, dicti Donatistæ hæretici, quòd in *campis* suos colligerent, qui postmodum quòd in montibus conventus agerent ac rupibus, *Montenses*, & *Rupitani* appellati sunt. Vide Hieron. advers. Luciferian. in fine.

CAMPOLUS, pro *campulus*. Hist. Episc. Autisiod. cap. 20. *Item scutellam anacteam pensantem lib. 2. habet in medio homuncionem, & campolum cum arbore.* Gregor. Magn. lib. 10. Epist. 12. *Id est, fundos, campulos, cum conduma una, &c.*

CAMPSA, *Campsarius*. Gloss. Græc. Lat. Κάμπτρα, *Campsa*. καμπτροποιὸς, *Campsarius*. In MS. est κάμπτρα, καμπτρόπειος. Gloss. Lat. Græc. *Arca & Arcella*, κιβωτὸς, σορὸς, κάμπτρα, λάρναξ. Hesychius: κάμψα, θήκη, γλωσσόκομον. Alibi: Λάγνα, κάμπτρα, κίβωτος. Καμψάκη, in Menæis ad 23. Januar. in S. Maysima. Glossar. S. Benedicti, cap. de Supellectile: *Capsa*, Κάμτρια. Ubi legendum κάμπτρα, ut in Gloss. Græco-Lat. Est igitur *Campsa*, idem quod *capsa*. Atque ex iis locis conjicere est, quid vox κάμπτρα, seu κάμπτρα, uti interdum scribitur, nescio an mendosè, sonet, in Vita S. Eudociæ Martyr. cap. 8. num. 24. ubi κάμπτραι ἐσθῆτος σηρικῆς, ἐσθῆτος χρυσοκλάβου, μόσχου, σύκανος Ἰνδικοῦ, &c. nihil aliud sunt quàm arcæ & capsæ hisce mercimoniis refertæ: nos *Caisses* vulgò dicimus. Apud Hesychium κάμψα, est θήκη, γλωσσοκομεῖον. Vide leg. 3. in fine D. de Offic. Præf. Vigil.

CAMPSARE, *Flectere*, Joanni de Janua, ex Græc. κάμπτειν, flectere, deflectere. Gloss. Isid. *Campsat, flectit.* Regula Magistri cap. 56. *Cùm fratres spiritales sine laico ambulant juncti ad se, campsantes modicè de via, flectant genua.* Vide ibi Menardum. Hinc *cansare*, pro *cedere*, locum dare, flectere, deflectere, apud Dantem Infer. c. 12. in Purgat. can. 15. & Matth. Villaneum lib. 1. cap. 1.

CAMPSILIS. Vide *Camisilis*.

CAMPULUS, Navis fluviatilis species. Ebrardus in Græcismo cap. 10.

Campulus, & lembus, seu linter, cimba, carabus.

Sed legendum *Caupulus*. Glossæ Isidori: *Caupilus, navicula brevis. Caupulus, navis.* Vide *Campolus*.

CAMPUS, Bellum, prælium. Joannes Biclariensis in Chronico: *Cunicmundus Rex campo occubuit.* Gregorius Turonens. lib. 5. Hist. cap. 18. *Quòd si differret, campum præpararet ad bellum.* Fortunatus lib. 9. Poëm. 1.

Omnibus his datus est timor illo judice campo.

Campum obtinere, nostris, *Estre maître du champ de bataille.* Valerius Flaccus:

Dux campi Martisque potens, &c.

Sidonius Carm. 5.

Cum spoliis campum retinent, & Marte fruuntur.

Campum tenere, nostris, *Tenir la Campagne.* Wil. Brito lib. 8. Philipp.

Qui cùm majorem jam partem exisse vadosis
Illorum vidisset aquis, campumque tenere, &c.

Campus, Duellum ipsum quod in campo seu arena initur. Charta Roberti Regis Franciæ in Tabulario Monasterii S. Dionysii: *Hoc est bannum hominis vulnerati vel interfecti, & infracturam intra vel extra castellum ipsius Cænobii, duellum & legem duelli, quod vulgò dicitur Campus, &c.* Baldricus Noviom. lib. 1. cap. 10. *Ad singulare certamen, quod rusticè dicimus Campum, provocaverunt.* Regino lib. 2. de Eccl. discipl. cap. 77. *De pugna duorum, quod nostri Campum vocant.* Charta Willelmi Comitis Lutzemburg. an. 1122. *Si pugna campi, id est, duelli, adjudicata fuerit, &c.* Gregorius Turon. lib. 10. Hist. cap. 10. *Cumque uterque in præsentia Regis intenderent, & Chundo diceret, nunquam à se hæc præsumpta quæ objiciebantur, Rex campum dijudicat.* Et mox: *In campo uterque steterunt.* Adde lib. 2. cap. 27. Charta Caroli Magni pro divisione Imperii cap. 9. *Tunc volumus ut ad declarationem rei dubiæ, judicio Crucis Dei voluntas, & rerum veritas inquiratur, nec unquam pro tali causa, cujuslibet generis pugna, vel campus ad examinationem judicetur.* Chronicon S. Benigni: *Ad hoc denique ventum est, ut respectum caperent utraque pars super ipsam silvam, indeque campum fieri decreverunt.* Charta Alfonsi Imperatoris Hispaniæ an. 1086. apud Antonium *de Yepez* tom. 6. *Homicidium de nocte factum qui negaverit, si accusatus fuerit, litiget cum illo qui dixerit, Quia ego vidi: & si ceciderit, petet centum solidos, & quod ultrà expendit in armis & operariis, & 60. solidos de campo.* Tabularium Brivatense Ch. 19. *Sanè si quis mutare voluntates nostras elaboraverit, seu hæres, seu qualibet alia persona, auri libras 10. persolvat, & affirmatio campi permaneat.* Occurrit passim hac notione, in Capit. Ludov. Imp. ad Legem Salicam §. 1. in Lege Bajwar. tit. 2. §. 2. in Lege Anglior. tit. 7. §. 4. tit. 14. 15. in Lege Saxon. tit. 15. in Lege Longobard. lib. 2. tit. 2. §. 28. tit. 55. §. 23. tit. 46. in Capitul. Caroli Magni lib. 3. cap. 46. lib. 4. cap. 27. Append. cap. 33. apud Baldricum in Chron. lib. 3. cap. 57. in Charta Bald. Comit. Flandr. an. 1038. apud Buzelinum lib. 3. Gallo Flandr. cap. 20. in Charta Roberti Regis Franc. apud Doubletum in Hist. Sandion. pag. 826. &c.

Duellum autem *Campus* dicitur, quòd in area ampliori & undique clausa, quam *Campum* vocabant, iniretur. Hinc *in campo decertare*, in Capitul. 1. an. 819. cap. 10. & lib. 4. Capit. c. 23. Assisiæ Hierosol. MSS. cap. 96. *Et ains que la quarantaine soit, le Seignor doit avoir fait faire le champ de 40. cannes de careure, & bien ygale, & clos de fossé & de palis, qui sont entour passé & lassé de cordes, si que aucun des chevaus ne porte son Seignor hors du champ, ou qu'il n'en soit getté, tant que pais en soit faite.*

Campire, Duellum inire, in campo & arena monomachiâ decertare. Chronicon Besuense: *Fidelium suorum factus est conventus, insuper etiam campiendi est dies statutus.*

Campus, Ager, modus agri, nostris *Champ*, Italis *Campo*. Origenes in Cantica Cantic. Homil. 3. *Campus planities terræ dicitur, cui cultura adhibetur, & quæ excolitur ab agricolis.* Tabularium S. Remigii Remensis: *Sunt*

ibi campi 17. *ubi seminantur frumenti modii sigili* 30. Alibi: *Sunt ibi aspicientes inter majores & minores campi* 46. *continentes mapp. centum ubi possunt seminari de frumento modii* 24. *de sigilo modii* 30. *& semis, de spelta modii* 85. Occurrit ibi pluries. Charta an. 1153. apud Ughellum in Episcopis Patavinis: *Offero illud feudum vestrum antiquum camporum triginta sex.* Infrà: *Secunda pecia camporum undecim.* Adde eundem tom. 5. pag. 742. Occurrit passim in Chartis. Vide *Cambo.*

Campus, Mercatum, nundinæ; quia in *campo*, & loco publico fiebant. Charta Ecclesiæ Narbonensis an. 1250. *Idem Amalricus in diminutionem jurisdictionis nostræ fecit bis teneri campum de Saracenis venalibus, & aliis quibusdam rebus, de quo campo habuit* 15. *millia solidorum, & ampliùs: qui campus debet esse communis.*

Campus arvus. Vide *Possingar.*

Campus, Circulus, *Haga.* Vide *Hringus.*

Campus, Locus juxta urbem, in quo rei ultimo supplicio multabantur. S. Augustinus lib. 1. contra Epist. Parmeniani cap. 8. *Quinetiam audet conqueri Parmenianus, quòd vos Constantinus ad campum, id est, ad supplicium duci jussit.* Vide *Campus Martius.*

CAMPUS *Martii, & Madii, vel Magi*, Comitia publica, seu generales Conventus quos solebant primi Francorum Reges quotannis circa anni principium & Martio mense indicere, qui in patenti campo, & sub dio peragebantur, ex quo *Campi Martii* vulgò appellantur à Scriptoribus. Gregorius Turonens. lib. 2. Hist. Franc. cap. 27. & ex eo Flodoard. lib. 1. Hist. Rem. c. 13. Aimoin. lib. 1. cap. 12. Auctor Vitæ S. Remigii, & Gesta Francor. cap. 10. de Clodoveo Rege: *Transacto verò anno jussit omnem cum armorum apparatu advenire phalangam, ostensuram in Campo Martio suorum armorum nitorem.* A Marte, quem Pagani Deum belli credebant, dictos ejusmodi Conventus scripsit Flodoardus loco laudato, & auctor Vitæ S. Remigii Episcopi. Sed potior videtur eorum sententia, qui à Martio mense, quo peragebantur, dictum volunt. Chron. Fredeg. jussu Nibelungi scriptum, de Pipino: *Evoluto anno præfatus Rex à Kal. Mart. omnes Francos, sicut mos Francorum est, Bernaco villa ad se venire præcepit.* Charta Dagoberti Regis in Chron. Fontanell. c. 1. *Die Calendarum Martiarum, in Compendio Palatio.* Nec scio an ab hoc die annos suos auspicarentur Franci, quod certè testari videtur Decretum Tassilonis Bajwar. Ducis cap. 2. §. 12. *Nec in publico mallo transactis tribus Kal. Martiis, post hæc ancilla permaneat.* Vide Decretionem Childeberti Regis cap. 8.

Quod verò *publicum mallum* dicitur, *Placitum* appellatur à Fredegario an. 766. *Conventus* ab Aimoino lib. 4. de Gestis Franc. cap. 67. *Bituricam veniens, Conventum, more Francico, in campo egit. Conventus generalis*, ab eod. cap. 68. 70. 71. 85. *Conventus maximus*, in Chron. Moissiac. ann. 777. *Curia Gallorum*, in Diplom. Caroli Crassi.

Sed id obtinuit prima stante Regum stirpe: postmodum enim qui Kl. Martiis indicebatur Conventus, ad diem Kl. Maiarum relatus est à Pipino. Fredegar. an. 766. *Ibi placitum suum Campo Madio, quod ipse primus pro Campo Martio pro utilitate Francorum instituit tenens, multis muneribus à Francis & Proceribus suis ditatus est.* Annum quo hæc primùm facta mutatio notant Annales Francor. veteres tom. 2. Duchesnii p. 7. Apud Labeum tom. 2. Biblioth. pag. 734. *Anno* 755. *venit Tassilo ad Martis campum, & mutaverunt Martis campum in mense Maio.* Unde postmodum passim appellatur *Magii campus*, in Chron. Moissiac. an. 777. 790. in Chron. Monalt. S. Galli an. 775. 776. 777. 781. & *Campus Madii* apud Fredegar. an. 761. 766. Mutationis verò causam affert auctor Vitæ S. Remigii Episc. quòd videlicet hac anni tempestate potissimùm bellorum expeditiones fierent: *Quem Conventum posteriores Franci Maii Campum, quando Reges ad bella solent procedere, vocari instituerunt.* In his enim publicis Conventibus Reges milites suos recensebant. Gregorius Turonens. loco citato: *Jussit omnem cum armorum apparatu advenire phalangam, ostensuram in Campo Martio suorum armorum nitorem.* Fredegar. an. 766. de Pipino: *Usque ad Nievernum urbem cum omni exercitu veniens, ibique cum Francis & Proceribus suis placitum suum Campo Madio tenens.* In iis etiam tractabatur de rebus publicis, & quæ ad Regum & regni statum spectabant. Fredegar. an. 761. *Omnes Optimates Francorum ad Dura in pago Riguerinse ad Campo Madio pro salute patriæ & utilitate Francorum tractanda placito instituto ad se venire præcepit.* Reges ipsi à proceribus & subditis dona & xenia accipiebant. Marianus Scot. an. 750. *Reges quippe* (Merovingi) *dicebantur, sed potestas Regni tota apud Majorem domus habebatur; excepto quòd charta & privilegia Regis nomine scribebantur, & ad Martis Campum, qui Rex dicebatur, plaustrum bubus trahentibus vectus, atque in loco eminenti sedens, semel in anno à populis visus, publica dona solenniter sibi oblata suscipiebat, stante coràm Majore domus, & quæ deinceps eo anno agenda essent, populis annunciante.* Chron. Hildesheimense eod. an. *In die autem Martis Campo secundùm antiquam consuetudinem dona illis Regibus à populo offerebantur, &c.* Eadem habent Annal. Fuld. sed errant Theophanes pag. 337. Andreas Sylvius an. 662. & auctor Chron. Turonens. an. 670. qui dum id ipsum narrant, *Campum Maii*, pro *Campo Martii* habent.

Transierunt postmodum ejusmodi Conventus à Francis ad Anglos. Leges Edwardi Confess. cap. 35. *Statutum est quòd ibi debent populi omnes & gentes universæ singulis annis, semel in anno scilicet convenire, scilicet in capite Kal. Maii, & se fide & sacramento non fracto ibi in unum, & simul confœderare & consolidare, sicut conjurati fratres, ad defendendum regnum contra alienigenas, & contra inimicos, unà cum domino suo Rege, & terras, & honores illius omni fidelitate cum eo servare, & quòd illi ut domino suo Regi intra & extra regnum universum Britanniæ fideles esse volunt.* Cui quidem Conventui, etsi Kl. Martiis iniretur, mansit tamen *Campi Martii* appellatio. Simeon Dunelm. de Gestis Angl. an. 1094. *Denuò in campo Martii convenere, ubi illi qui sacramentis inter illos pacem confirmavere, Regi omnem culpam imposuere.* Eadem habet Bromptonus.

CAMPUS *Martius*, ita dicta amplior planities juxta majora oppida, in qua incolæ armorum exercitationi operam dabant, instar Camporum Martiorum juxta Romam, (nam octo habuisse auctor est P. Victor) quod pluribus probant Marlianus lib. 6. Topog. Rom. Rosinus lib. 6. Antiq. Rom. cap. 11. & alii. Vetus Inscriptio: *Qua in arcem eitur, campum ubi ludunt, &c. Trevirensis campi Martii* meminere Golscherus Monachus lib. 1. de Gestis Trevirorum cap. 4. *Campus autem longitudine & latitudine spatiosus Martis vocabatur, ubi tyrones instruebantur.* De eo etiam agunt Nizo Abbas in Vita S. Basini Archiepiscopi Trevir. num. 5. & Joannes Even in Medulla Gestor. Trevir. fol. 51. *Veronensis*, Hieronymus *d'alla Corte*, in Hist. Veron. lib. 7. pag. 415. & Polycarpus Palermus lib. 1. de Patria Plinii cap. 5. *Tornacensis*, Vita S. Eleutherii Episcopi Tornacens. cap. 2. §. 5. *Niciensis* in Provincia, Joffredus in ejusdem urbis Notitia cap. 4.

Neque porrò aliud fuit vasta illa & patens planities juxta Constantinop. versus Hebdomum, in qua erectum olim sublime Tribunal, ubi inaugurabantur & coronabantur Imperatores, quam κάμπον nudè vocant Theodorus Lector Eclog. 1. pag. 181. Zonaras & Cedrenus, ubi de Basilisco, idem Cedrenus pag. 366. & 385. Chronicon Alexandr. pag. 738. Paulus Diac. lib. 14. & 16. & aliquot alii: quippe Constantinus Mag. novam Romam condens non modò eadem quæ Roma vetus habuit, ædificia in ea extruxit, sed & campum addidit. Vide Velserum lib. 5. Rerum Vindelic.

Campus, pro *Castris* militaribus. Vide *Hringus*.

CAMSILE. Vide *Camisile*.

CAMUCUM. Vide *Camoca*.

CAN. Vide *Caganus*.

CANA. Vide *Canna*.

CANABULA, vox Agrimensorum, quæ apud Frontinum non semel occurrit: *Finitur arcarum, riparum, canabularum, sive novercarum, muris, maceriis, &c.*

CANALATUS, Striatus, canalium ductibus instructus, Gall. *Canelé*. Vita S. Isidori Hispalensis Episcopi num. 4. *In ore putei erat quoddam lignum continuis cordarum sectionibus in aquis hauriendis canalatum.* Infrà: *Ut mihi digneris disserere, rogo, quis, vel ad quid —istius ligni canales facti fuerunt.* Mox: *Lignum frequenti cordarum ductu in aquis hauriendis canalatum.*

CANALIS, Via publica. Lex 15. Cod. Theod. de Cursu publ. *Neque tamen sit cujusquam tam insignis audacia, qui parangarias, aut paraveredos in civitatibus ad canalem audeat commovere, quo minus marmora privatorum vehiculis provincialium transferantur.* Id est, nemo audeat paraveredos, qui ad transversas vias destinati sunt, ad vias publicas *commovere*, seu, ut vulgò loquimur, *faire marcher*, (ita enim hæc vox rursum hac notione usurpatur in leg. 14. eod.) quominus privati marmoribus convehendis ædium suarum cultui consulere non possint. Is enim sensus est legis istius, si non fallor: neque aliter accipiendi *Canales publici*, in leg. 2. eod. Cod. de Curiosis, quidquid reclamet vir doctissimus his locis *Canales* intelligi παρόδοις, seu vias transversarias, quæ in regias seu basilicas influunt. Ita pariter accipienda hæc vox in Concilio Sardic. can. 20. Ἐὰν ἕκαςος ἡμῶν τῶν ἐν τοῖς παρόδοις, ἤτοι κανακλίῳ, καθεςώτων ἐπισκόπων διαστάμενος ἐπίσκοπον, ἐπιζητοίη τὴν αἰτίαν τῆς παρόδου, &c. Id est, ut Episcopi, qui in viis publicis, (ἐν παρόδοις, *dans les passages*,) & quà ceteri Episcopi qui ad Comitatum veniunt, transire solent, eos, si fortè per suas diœceses transire contingat, de itineris causa interrogent. Nos diceremus, *les Evesques qui sont sur le chemin de la Cour.* Quo sensu Athanasius Apol. 2. quosdam Episcopos qui ad Sardicensem Synodum convenerant, ait fuisse ἐν τῷ κανακλίῳ τῆς Ἰταλίας, id est, ex parte Italiæ, seu qui ex Italicis viis huc pervenerant. Vocem hanc in Concilio Sardicensi à veteribus haud intellectam arguunt interrogationes aliquot in veteri Codice Canonum Bibl. Regiæ, qui fuit S. Petri Pictavensis: *Illud etiam omnino dinoscere desidero — qualiter illud intelligendum sit, quod in Sardicensi Concilio cap. XI. legitur, ut qui in Canali sunt Episcopi.* Nec scio an *Canalis* vox capi debeat pro via publica in Charta an. 1000. apud Ughellum in Episcopis Bergomensibus: *Quicquid decimum exinde annuè dominus dederit, exceptis illis quæ in canale ad Præpositatum & ad alias Capellas pertinent.*

Canales, ubi Monachi pedes lavant. Bernardus Mon. in Consuet. Cluniac. MSS. c. 77. *Ad signum majoris Missæ in Claustro nos discalceamus prope Canales, ut lavaturis sint in promptu.*

CANAMELLÆ, Scriptoribus, Arundines unde elicitur *zacharum*, seu *zuccarum*, vel uti à plerisque nuncupatur, *mel silvestre*; unde à *canna* & *melle* dictam *canamellam* putant Fulcherius Carnot. lib. 1. cap. 21. auctor Hist. Hieros. 2. part. p. 595. Jacobus de Vitriaco lib. 1. cap. 53. & 84. Brokardus in Descript. Terræ Sanctæ, &c. *Canna mellis* dicitur Constantino Africano lib. 5. Commun. locorum medic. cap. 18. Est autem *Canna* quod Græcis σύριγξ dicitur, unde nostri *Canelle* effinxerunt, *casiam Indicam* ita vocantes, quòd ex cannis eruatur, Græcis Scriptoribus, μάννα καλάμου Ἰνδικοῦ dicta.

Cannamella verò est caudex nodosus, spongiosa plenus materia, cortice tenui, dulci succo, qui sic exprimitur. Caudex totus frustratim minutimque conciditur, deinde torculari appressus succum reddit, qui in cacabum mundissimum dimissus, igni supposito concoquitur & expurgatur. Purgatus verò in figulinis vasis reconditur, ubi cùm refrixerit, in saccharum laudatissimum coalescit. Albertus Aquensis lib. 5. cap. 37. *Calamellos ibidem mellitos per camporum planitiem abundanter repertos, quos vocant Zucra, suxit populus, illorum succo & vix ad saturitatem præ dulcedine expleri hoc gustato valebant. Hoc enim genus herbæ summo labore agricolarum per singulos excolitur annos: deinde tempore messis maturum mortariolis indigenæ contundunt, succum colatum in vasis suis reponentes, quousque coagulatus induresçat sub specie nivis vel salis albi, &c.* Occurrit præterea vox hæc *Zucra* lib. 10. cap. 35. Willelmus Tyrius lib. 13. cap. 3. *Canamellas, unde pretiosissima usibus, & saluti mortalium necessaria maximè conficitur zachara.* Observat Sanutus lib. 1. part. 1. cap. 2. ejusmodi *canamellas* & *zuccara* nasci in terris Sultano subjectis, de quibus *ipse magna percipiebat pedagia*, præterea in Cypro, Rhodo, Morea, & Sicilia. De *cannamellis* quæ in agro Panormitano in Sicilia nascuntur, sic Hugo Falcandus in Præfat. ad Hist. de Calamit. Sicil. *Occurret tibi mirandarum seges arundinum, quæ Cannæ mellis ab incolis nuncupantur, nomen hoc ab interioris succi dulcedine sortientes. Harum succus diligenter & moderatè decoctus, in speciem mellis traducitur; si verò perfectiùs excoctus fuerit, in saccari substantiam condensatur.* Molendina porrò ad ejusmodi cannas confringendas Siculi voce Saracenica *Massara* vocabant. Charta Guillelmi Regis Sicil. an. 1176. apud Rocchum Pirrum in Archiep. Montis-Regalis: *Molendinum unum ad molendas cannas mellis, quod Saracenicè dicitur Massara.*

Qui saccharum hodie nominari audit, inquit Salmasius lib. de Saccharo, hanc eandem appellationem in antiquorum scriptis legit, non exquisito an res antiqua eadem sit cum nova. Saccharum veterum illud est quod hodie vocatur apud Indos *Sacar manbu*, quod in arundine Indica arboreæ ac vastæ proceritatis sponte concrescit. Quod saccharo hodierno prorsus disconvenit, quod esse factitium constat succo expresso ex arundine parva & molita, qui succus postea coquitur ac cogitur in eam quam videmus duritiem. Neque aliud est saccharum ab eo quod Achmes c. 243. vocat σάχαρ κωνικὸν, τὸ λεγόμενον παλοῦδιν, quòd in paludibus ejusmodi arundines nascantur. Vide eundem Salmasium ad Solinum pag. 1312. & in libro de Manna & saccharo.

Canneta, seu *Cannetum*, in laudata Charta an. 1176. & aliis Siculis, locus est ubi crescunt ejusmodi *Canamellæ*.

CANARDUS, Majoris navigii species. Ordericus Vitalis lib. 8. p. 703. *Quatuor naves magnæ, quas Canardos vocant, de Nortwegia in Angliam appulsæ sunt.*

CANARIA, Jus quod domini in vassalorum prædiis habebant, ratione cujus iidem vassalli & subditi canes dominorum excipere & alere tenebantur. Charta Rainaldi Comitis Burgundiæ an. 1050. in to. 9. Spicilegii Acheriani: *Dimitto —— consuetudinem quam pater meus & ego accipiebamus ritu temerario in quadam potestate eorum, quæ dicitur Cussiacus, ad equos nostros, sive ad canes, quam vulgò Marescalciam & Canariam appellant. Mansio canum* dicitur in Charta Amalrici Comitis Ebroïcensis, in Tabul. S. Maglorii Paris. *De cervorum insuper & cervarum omnium venatione, dextros armos, si præcedenti nocte fuerit mansio canum in Monteforti, vel in S. Leodegario, &c.* In Consuetudine Hannoniensi cap. 99. §. 1. ubi *Chienesse* dicitur canum agmen, quod nos *Meute de chiens* appellamus, ejusmodi *Canariæ* interdicuntur. Vide *Brennaticum*. Plinio lib. 25. c. 8. *Canaria*, herbæ species est.

CANAVA, *Cannava*, Cella penaria, vel vinaria, Gall. *Cave*, Ital. *Canava*, vel *Canova*, ut habet Joan. Villaneus lib. 10. cap. 22. Isidorus in Gloss. *Canava, camera (vel cavea) post cœnaculum*, S. Augustinus sermon. 61. de Tempore: *Multa sunt quæ de horreo, canava, vel cellario aliquoties proferrè non possumus.*

Inscriptione, *Ante Canavam:*

Sobria cella cadis vinum quod servat onustis
Corpora confirmat gressibus acta suis.

Regula S. Cæsarii Arelat. ad Virgines c. 30. *Quæ cellario, sive canavæ, sive vestibus præponuntur.* Adde Regulam S. Aureliani ad Monachos c. 21. ad Virgines c. 17. Notas Tyronis p. 149. &c. Apud Victorem Uticens. lib. 2. de Persecut. Vandal. p. 18. *Cannava* sumitur pro ergastulo, seu cavea: *Artabatur multitudo ad currendum, vel ubi cannava erat præparata, laboriosam caperet mansionem.*

Canavaria, quæ *canavæ* curam habet, apud eund. Cæsarium Arelat. in Regula ad Virgines, cap. 28.

Caneva. Vetus Charta Dalmatica an. 1069. apud Joan. Lucium lib. 2. de Regno Dalm. c. 16. *Quibus in primis ad auxilium & solatium, inferiorem pavimentum cum caneva turris S. Petri, omnibus ejusdem Ecclesiæ creditariis consentientibus, concessimus.* Vide *Feudum de caneva.*

Canevarius, Custos canevæ. Acta an. 1333. *Briminius de Subtus ripa — Canevarius & Camps communis Cumarum surgens in parlatorio consuluit, quòd propter labores & expensas, &c.* Sic in MS. *Canevaros* hodieque Itali vocant Pincernas, vel *Canavatæ* præpositos.

CANAVA, pro *Canabi*, seu tela canabina, nostris *Canevas*, Ital. *Canapa.* Capitulare de Villis c. 62. *Quid de lana, lino, & canava, &c. Canaba*, in l. 1. D. de Exercit. act.

Canapina, eadem notione, in Bulla Honorii III. PP. apud Ughell. to. 1. Ital. Sacr. p. 821.

Canevaria, nostris, *une Chenneviere*, Ager ubi canabis crescit, in Charta an. 1029. apud Perardum p. 177. Ita enim lego, pro *cavenaria.*

Canevasium, apud Will. Thorn. Bulla Honorii III. PP. apud Ughellum to. 1. Ital. sacr. pag. 823. *Quicunque erit textor vel textrix canapatii* (l. canavacii) *in civitate, solvat &c.* Sub appellatione verò Canevaceriæ (*de la Chanevacerie*) comprehenditur universa lintearia supellex, in Computo Stephani *de la Fontaine* Argentarii Regii anni 1351.

CANCALUS. Anastasius Bibl. in S. Hadriano PP. pag. 110. *Absidam ipsius Ecclesiæ cernens idem beatus Pontifex jam ruinæ vicinam existentem, cancalis ferreis eandem absidam confirmari fecit.* Fortè *cancellis*, nisi expresserit Græcum χαγκέλοις.

CANCELLARE, Joanni de Janua, *Brachia extendere.* Unde Ebrardus Bethuniensis:

Est cancellare, quæ sunt damna notificare
Nomina per medium quæ signat linea ducta.
In cruce cancellat pro nobis brachia Christus.
Qui mala scripta linit, hic Cancellarius exit.

CANCELLARES. Charta Jacobi Regis Aragonum an. 1230. apud Guesnaium in Annalib. Massiliensib. *Hoc totum vobis damus ratione trecentarum triginta sex Cancellarium, quas in nostro exercitu nobiscum honorificè cum vestro navigio habuistis, & quia extitistis, in captione civitatis Majoricarum.*

CANCELLARIUS. Jo. de Janua: *Cancellus dicitur interstitium muralium. Et fuit hoc tractum à Palæstina regione, ubi tecta desuper cacuminata non erant, sed jacebant in planum prostrata. Elevantur verò parietes circumquaque ad modum muralium, illa verò interstitia, quæ sunt inter propugnacula, dicuntur propriè Cancelli. Qui verò Epistolas missas recitare volebant populo in regione Palæstina antiquitus, ascendebant super tectum, & de cancellis recitabant, & inde inolevit usus, ut qui litteras Principibus missas habent exponere, Cancellarii, usitato nomine, dicantur.*

Cancellarii dicti potissimùm, qui ad *Cancellos forenses*, seu judicum, stabant. Papias: *Cancellarius, qui in Cancellis primus est.* Tertullianus: *Januarum Cancellorumque potestates.* Hinc apud Senatorem lib. 11. Epist. 6. *Cancellorum decus*, lib. 12. Epist. 1. *Cancellorum pompa*, dignitas Cancellarii indigitatur, ut *Cancellos agere*, Cancellarii munus obire, dixit, eadem Epist. 1. Ita *Minister à cancellis*, est Cancellarius, Herrico lib. 6. de Vita S. Germani. Ii supplicantes introducebant ad judicem. Idem Senator: *Per te præsentandus accedat, per te nostris auribus desiderium supplicis innotescat.* Jussa eorundem explebant. Idem: *Jussa nostra sine studio venalitatis expedias, — qui talem unusquisque ad responsa sua videtur eligere, qualem se cunctis decrevit æstimari. Respice quo nomine nuncuperis, latere non potes quòd inter Cancellos egeris. Tenes quippe lucidas fores, claustra patentia, fenestratas januas; & quamvis studiosè claudas, necesse est ut te cunctis aperias. Nam si foris steteris, meis emendaris obtutibus; si intus egrediaris, observantium non potes declinare conspectus.* Ex quibus patet Cancellarios dictos, quòd ad *Cancellos* judicum starent, eorumque jussa ac mandata exequerentur, proindeque eosdem fuisse quodammodo ostiarios. Qua certè notione Cancellarius accipi videtur in Inscript. apud Grut. 647. 6. *Commodis omnibus & præda damnata quam Tribunus, Officium, Cancellarius & Scriba de pecuariis capere consueverunt.* Ubi *Tribunus*, judicis vice est, *Officium*, Apparitoris, *Cancellarius*, Ostiarii, & *Scriba*, notarii. De ejusmodi Cancellariis copiosè egit Jacobus Gothofredus ad leg. 3. Cod. Theod. de Assessor. Atque hæc quidem ita in Italia obtinuere, secus verò apud nostros. Nam

Cancellarii Notariorum munus obiere. Unde in Lege Ripuar. tit. 59. §. 2. 3. 4. 5. 6. & tit. 88. sunt ii qui testamenta & acta publica conscribunt. Ita etiam accipiuntur in Lege Longob. lib. 2. tit. 34. §. 12. tit. 41. §. 1. 6. in Capitul. Caroli M. lib. 3. c. 43. in Capitulari 3. an. 803. Capitul. 1. an. 812. c. 8. in Capitul. Ludovici Pii an. 824. c. 11. apud Holstenium, in Concilio Cabilonensi II. an. 813. c. 44. &c.

Cancellarii in Regum nostrorum Palatiis idem munus obiere, & eorum Chartas ac præcepta descripsere. Monachus Egolismensis in Vita Caroli M. an. 769. *Quod præceptum Cancellarius ejus scripsit.* Concilium Duziacense I. c. 33. *Ego autem jussi Odonem ire ad Cancellarium Regis, & accipere ab illo pergamenum & atramentum, & scriberet illum citò, &c.* Joseph Sacerdos qui scripsit Historiam Translationis SS. Ragnoberti & Zenonis cap. 18. ita de se loquitur: *Ego Joseph peccator Sacerdos, omniumque servorum Christi ultimus, quondam autem Aquitanorum Regis Cancellarius, nunc inclyti Regis Hludovici* (Balbi) *liberalium literarum etsi immeritus præceptor, atque ejusdem sacri Palatii Cancellariorum ministerio functus, &c. Cancellariorum Regiorum*, seu *Palatii*, uti vocantur in Capitul. an. 823. c. 24. & ab Hincmaro in Quatern. p. 381. Edit. Cellotii, mentio est in Capitulis Caroli M. lib. 2. tit. 23. in Capitul. Caroli C. tit. 12. c. 11. & tit. 28. & in veteribus Tabulis passim. Vide *Archicancellarius.*

De *vadiis* Cancellariorum sub tertia Regum stirpe, hæc habentur in 1. Regesto Memorial. Cameræ Comput. Paris. fol. 151. *Nous avons trouvé une cedule qui estoit escrite de la main feu Maistre Saince de la Charmoye, par laquelle il pria feu Maistre P. de Condé à son vivant puis qu'il fu entré en religion, que il li rescrisist, ou signifiast quiex gages avoit accoustumé à prendre celuy qui porte le grant Seau du Roy. Et ledit Frere li rescrisist de sa main propre en ladite cedule, que du temps Mons. S. Loys Maistre Philippes d'Antongny portoit son grant Seau, & prenoit pour soy & ses chevaux & vallez à cheval 7. s. Par. par jour, pour lavaine & pour toutes autres choses, & excepté son clerc & son vallet qui le servoit en sa chambre, qui menjoient à court, & estoient doublez leurs gages ès 4. Festes Annuex en l'an, & quant li Roys prenoit gistes. Item il avoit ses mantiax, si comme les autres Clercs du Roy, & livrée de Chandoille tant comme il en convenoit pour sa Chambre & pour les Notaires à escrire; & quant li Rois voloit, il li donnoit palefroy pour soy, & cheval pour son clerc, & sommier pour le Registre. Et dit que depuis*

le temps Monf. S. Loys ceus qui ont porté le Seau du Roy se sont en ce cas portez en moult de manieres, si comme il ont volu, & l'en leur a souffert. Item il dit en ladite Cedule que des lettres qui devoient 60. sols de Seau, le saeleur prenoit dix sols pour soy, & sa porcion de la commune Chancellerie, si comme les autres clercs du Roy. Et quant il estoit en Abbeyes, ou en lieu où il ne dépendoit riens pour chevaus, ce luy estoit rabatu de ses gages. His addere lubet quæ habentur in Reg. *Noster* fol. 416. *Li Chanceliers souloit prendre à Court 7. s. 6. den. par jour, & livroison de Court, & à Paris en Parlement 20. s. par jour, avec les droiz de la Chancellerie; & il prent orendroit pour tout 2000. ll. Par. de gages par an, & un des Notaires souloit rendre les Lettres à l'Audience sens autres gages: & cil qui orendroit les rent, prend 200. ll. Par. de gages par an, sens cinq sols Tour. de gages par jour, qu'il prent pour la Cartalerie de Montolif en Carcassonnois, qu'il fait deservir par autruy. Et soit memoire de savoir qui reçoit l'emolument du Registre des Lettres de la Chancellerie, qui doit valoir au Roy grant chose.*

Cancellariorum munus etiam Ecclesiasticum fuit, ut ex Anastasio colligitur in Vita S. Joannis Eleemosynar. cap. 1. num. 6. cap. 2. num. 7. cap. 8. num. 46. In VI. Synodo Act. 8. & 9. fit mentio Stephani & Dionysii Diaconorum & Cancellariorum.

Cancellarii Ecclesiæ Romanæ quanta fuerit in Romana Curia auctoritas, docet S. Bernardus Epist. 313. *Siquidem cùm nullum ferme fiat in orbe bonum, quod per manus quodammodo Romani Cancellarii transire non habeat, ut vix vel bonum judicetur, quod ejus prius non fuerit examinatum judicio, moderatum consilio, studio roboratum, & confirmatum adjutorio, &c.*

Vicecancellarius Ecclesiæ Romanæ. Vide *Bibliothecarius*, & Waddingum an. 1303. num. 6. 7.

Cancellarius, in Ecclesiis Cathedralibus, dignitas, cujus munus sic describitur in Statutis Leichefeldensis Ecclesiæ in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 24. *Officium Cancellarii est, sive residens, sive non extiterit, lectiones legendas in Ecclesia, per se, vel per suum Vicarium auscultare, malè legentes emendare, scholas conferre, sigilla ad causas & negotia conferre, literas Capituli facere & consignare, libros servare, quotiescunque voluerit prædicationes in Ecclesia vel extra Ecclesiam prædicare, & cui voluerit prædicationis officium assignare, &c.* Adde Statuta Ecclesiæ Londinensis, ibidem pag. 339.

Cancellarii Academiarum, dicti qui iis quodammodo præsunt, penes quos totius rei literariæ regimen, ac moderatio est, qui, si res postulat, in societatem professionis suæ idoneos Magistros advocant, castigant si quid in doctore collega sit dignum pœna aut reprehensione, & meliores subrogant, cathedrisque præficiunt, Baccalaureos ad Doctoralem apicem promovent, novas leges condunt, veteres abrogant, scholarum disciplinam reformant, &c. Quæ quidem dignitas semper alicui illustri personæ à Pontificibus demandata est, interdum ipsis Episcopis. Vide Gretzerum lib. 1. Observat. ad Philippum Eystetensem cap. 21. Hemereum de Academ. Parisiensi cap. 7. & seqq. Cruceum in Episcopis Cadurcens. num. 227. 228. 229. &c. Stephanum Paschasium in Disquisit. Francicis lib. 9. cap. 21. &c.

Cancellarius Communiæ, cui suberat *Scriptor*, in Charta Communiæ Meldensis an. 1179. idem qui hodie *le Greffier de la Ville.*

Subcancellarius, in Subscriptione Chartæ Lotharii Imp. apud Ughellum tom. 2. pag. 251. *Dra..ius Subcancellarius atque Notarius ad vicem Egilmani recognovi & subscripsi.*

Cancellaria, apud Anglos dicitur summum Angliæ tribunal, si universalem illum Conventum excipias, quem *Parlamentum* dicunt: in quo *Cancellarius* singulis, qui rigore juris communis se læsos queruntur, ex regula æquitatis subvenit. Ita Cowellus.

Nos verò *Cancellariam* appellamus locum in Palatio, in quo Regia ac publica instrumenta olim asservabantur, (nam hodie vix ejusce appellationis hac notione superest vestigium) de qua quidem intelligendum est Edictum in Carisiaco an. 861. *Propterea necessarium duximus, ut commendationem nostram ex hoc scribere rogaremus, quæ ex more in nostro Palatio apud Cancellarium retineatur, &c.*

CANCELLATIO, vox agrimensorum, Limitatio, centuriatio, typus, forma. Siculus Flaccus: *Et quamvis una res sit, forma; alii dicunt perticam, alii centuriationem, alii metationem, alii limitationem, alii cancellationem.* Frontinus: *Ager sestertianus assignatus in cancellatione limitibus maritimis.*

CANCELLUS. Papias: *Cancelli, ligna subtilia in traversum facta, vel de ferrò in modum retis, nunc verò & de lapidibus fiunt.* Auctor Mamotrecti ad 4. Reg. cap. 1. *Cancellus, fenestra reticulata, ad palatii, & parvum foramen parieti: interstitium inter propugnacula: dicitur etiam paries qui claudit chorum.* Adde Ugutionem. κιγκλίδες ἔμπροσθεν τῶν θυρῶν ἱσταμένοι, apud Scholiastem Aristophanis. Lexicon Græc. MS. Reg. Cod. 2062. κιγκλίδα, ἥτις ἐστὶ καγκελοθυρίς. Aliud: δικτυωτὴ, καγκελωτὴ, πολύπλοκος. Vide Euseb. lib. 10. Hist. Eccl. cap. 4. Papias: *Cancellus, Cantorum excellens locus, inde Cancellarius.*

Cancelli forenses, in Collat. Carthag. 1. cap. 70. qui *Cancelli fori*, Tullio in Orat. pro Sextio, & 3. in Verrem lib. 1. de Orat. unde *Cancellarii*, qui hos servabant, uti suprà indicatum. *Intra Cancellorum septa*, de foro dixit Ammianus lib. 30. Ita κιγκλίδα, & κάγκελον τοῦ δικαστηρίου, Scholiastes Aristoph. & Pollux lib. 8. usurpant. Atque etiam inde nostri *Barreau*, forum litigantium vocant, quòd *Cancellis* pariter muniantur. Vide Jacob. Gothofredum ad l. 1. Cod. Th. de Offic. Rector provinc.

Cancelli sepulcrorum, quibus hominum vitæ innocentiâ & sanctitate illustrium monumenta & tumuli muniebantur. De iis passim Scriptores, S. Augustin. Serm. de Diversis 31. Cyrillus Abb. in Vita S. Euthymii Magni Abb. cap. ult. Paulinus Natali 7. pag. 578. Gregor. Turonens. lib. 1. de Mirac. cap. 69. lib. 2. cap. 20. 46 47. de Glor. Conf. cap. 22. 30. 45. lib. 1. Mirac. S. Martini cap. 35. Fortunatus lib. 2. Vitæ S. Hilarii cap. 7. Vita S. Boniti num. 36. &c. Sed & omnium promiscuè sepulcra cancellis vallari solita docet idem Gregorius Turonens. lib. 6. Hist. cap. 10. Vide *Cataracta.*

Cancelli altaris, quibus altaris septum vel locus munitur; quibus *Bema* à *Choro disparatur.* Cyprianus in Vita S. Cæsarii Arelat. *Hoc autem sanctum opus ita prosecutus est, ut etiam ab illis quæ ad divini ministerii dispensationem pertinent, non abstineret, thuribulis, calicibus, pateris pro eorum redemptione datis, excussisque à Cancellorum columnis ornamentis argenteis.* Capitulare Heitonis Episcopi Basileensis cap. 16. *Quòd si pallæ altaris lavandæ sunt, à Clericis abstrahantur, & ad Cancellos feminis tradantur, & ibidem repetantur.* Paulus Warnefridus de Episcopis Metensib. in Chrodegango: *Hic fabricare jussit — sedem S. Stephani Protomartyris, & altare ipsius, atque Cancellos, presbyterium, arcusque per gyrum.* Observat porro Durandus lib. 1. Ration. cap. 3. num. 35. *in primitiva Ecclesia peribolum, seu parietem qui circuit chorum, non elevatum fuisse nisi usque ad appodiationem, idque sua ætate adhuc in quibusdam Ecclesiis observatum; quod ideo fiebat, ut populus videns Clerum psallentem, inde sumeret bonum exemplum. Verumtamen* (subdit ille) *hoc tempore quasi communiter suspenditur, sive interponitur velum, aut murus inter Clerum & populum, ne mutuò se conspicere possint, &c.* Vide Descriptionem nostram ædis Sophianæ num. 71. 72.

Cancellus, Locus altaris cancellis septus, Βῆμα Græcis, vel ἄδυτον, *Presbyterium* Latinis, nostris, *le Chancel.* Synodus Romana an. 853. can. 33. *Sæculares — nec inter sacros Cancellos ordinibus debitos, nisi permittente Episcopo*

adtentent accedere. Concilium Nannetense an. 895. can. 3. *Ut nulla femina ad altare præsumat accedere, aut Presbytero ministrare, aut infra Cancellos stare.* Adde Capitula Herardi Turonens. cap. 82. Quod igitur est *inter* & *infra Cancellos*, *Cancellus* postmodum nudè dictum est. Ordericus Vitalis lib. 11. pag. 832. *Cancellum veteris Ecclesiæ dejecit, & eximiæ pulcritudinis opere in meliùs renovavit, atque in longitudine & latitudine decenter augmentavit.* Et lib. 12. *Cancellum Ecclesiæ cum domibus monasticis renovavit.* Statuta Ordinis Hospitalariorum S. Joannis Hierosol. tit. 3. §. 7. *Ne Fratres nostri, cùm divina celebrantur, Cancellum seu Chorum intrent, nec altari adhæreant.* Joannes de Garlandia in Synonymis :

Cancellus, templi pars intima dicitur esse.

Poëta MS. ævi infimi :

Infra Cancellum Laïcos compelle morari,
Ne videant vinum cum sacro Pane sacrari.

Ita usurpant Hariulfus lib. 2. cap. 7. Chronicon Senoniense lib. 4. cap. 36. Chronicon S. Trudonis lib. 8. pag. 447. Statuta Willelmi Episc. Dunelmensis & Ægidii Episcopi Sarisber. an. 1255. Synodi Wigorniensis an. 1240. can. 2. Exoniensis an. 1287. can. 9. 12. 21. Cicestrensis an. 1292. can. 5. Mertonensis an. 1300. can. 4. Rotomagensis an. 1335. cap. 8. Londinensis an. 1342. can. 11. Provinciale Ecclesiæ Cantuariensis lib. 1. tit. 9. lib. 3. tit. 27. &c. Ex nostris verò Hugo Plagon interpres Gallicus Willelmi Tyrii : *Le Patriarche prit le Calife, & l'emmena el cuer & el chanciel, pour bien voir apertement le Sacrement. Le Chœur ou chancel*, in Consuet. Norman. art. 212.

Cancellus, pro Cancellatione. Senator : *Intra Tusciæ Cancellos.* Est autem *Cancellatio*, Agrimensoribus, limes : unde *ager cancellatus*, limitatus.

CANCER, Arcus, fornix, quòd cancri forcipem referat. Adamnanus lib. 2. de Locis SS. cap. 16. *Hæc* (Ecclesia) *quatuor lapideis suffulta cancris, stat super aquas inhabitabilis.* — Mox : *Inferiùs verò, ut dictum est, cancris & arcubus sustentata.* Et cap. 26. *Una* (Ecclesia) *in medio civitatis loco super duos fundata cancros, &c.*

Cancri, Papiæ, *Cancelli.*

Cancer, Machina bellica. Chronicon Colmariense an. 1300. *Expugnavit Rex hanc civitatem per duo vasa* (instrumenta) *concava, quæ faciebant artifices sapientes. Unum vas Cattus vocabatur, aliud Cancer. Erant hæc vasa longa, quadrata, ex omni parte laterum clausa : versus terram nullum munimen habebant, sed versus cælum de tabulis fortibus ac spissis tectum, machinarum lapides minimè metuebat, &c.* Infrà : *Fuit Cancer instrumentum magnum, forte pariter & ponderosum. In eo erat trabs magna, pariter longa, in una parte grossa, in altera parva. In grossiori parte sive in capite, fuit ferro forti circumdata, & in fronte ipsius Cancri fortissimè colligata. Trabs hæc super quædam instrumenta jacuit, quòd faciliter moveretur. Hic Cancer cùm ad murum pervenisset, octo in circulos qui in trabe erant, funes immisissent, ex paucis ictibus pro magna parte cadere coëgerunt.* Mox : *Ex parte terræ fuerunt obsessi per Cattum atque Cancrum : quia solus Cancer quingentos homines occupabat.* In Consuetudine Baionensi, *Escrevisse* pro specie armorum usurpatur. Ita nostri cancros vocant, &c.

CANCERARE, In cancri naturam transire. Apuleius lib. de Virtutib. herbar. cap. 36. *Ad vulnera, etiamsi canceraverint.*

Canceratus, Cancere depastus. Passio S. Perpetuæ & Felicitatis : *Facie cancerata malè obiit, ita ut mors ejus odio fuerit.*

Cancerosi sermones, apud Julianum Toletanum lib. 1. Contra Judæos, initio, qui nempe ut cancer serpunt, inquit D. Paulus.

Cancerauma, pro *Canceroma*, καρκίνωμα, Cancer. Papias : *Canceromata, apostemata, retrogradientia ut cancer.* Adrevaldus lib. 1. de Mirac. S. Benedicti cap. 18. *Quidam membrorum quorumdam incendium malè perpessi, quod genus morbi incurabile medici derivato nomine à cancre, canceraum a vocitant, &c.* Vide Celsum lib. 5. cap. 28. lib. 6. c. 15. Apuleium lib. de Virtut. herbar. cap. 31. &c.

CANCRA, *Domus cancri*, Papiæ.

CANCRARIUM, *quasi putrescat, ipsum est Cancer.* Papias.

CANCRENUM vulnus, Cancer, Celso & Latinis *Gangræna.* In Miracul. S. Cunigundis edit. à Gretzero.

CANDELA, Lucerna olearia. Gloss. Græco-Lat. κανδήλα, *Cicendela.* Acta Proconsularia sub Munatio Felice, apud Baronium an. 303. n. 12. *Lucernæ argenteæ septem, cereofala duo, candelæ breves æneæ cum lucernis suis septem; item lucernæ æneæ undecim cum catenis suis.* Historia Translat. S. Januarii, apud Caracciolum : *Cœpit candela sine admixtione olei redundare.* Anastasius in S. Silvestro PP. *Ubi Candelæ ardent ex oleo Nardino Pistico.* Leo Ostiensis lib. 3. cap. 30. *Ex oleo de candela S. Sepulcri, quæ videlicet per singulos annos modo valde mirabili — accenditur. Candela olei*, in Bulla Benedicti IX. PP. apud Ughellum to. 1. pag. 124. Sed & Zacharias PP. in Dialogis S. Gregorii *Lampades*, κανδήλας vertit, lib. 1. cap. 5. 7. Hac pariter notione vocem *Candela* usurpat idem Gregorius in Epist. 12. ad Bonifacium Moguntinum Archiepiscopum, ut & Braulio in Vita S. Æmiliani cap. 29. apud Bivarium : unde conficitur in Regula S. Benedicti cap. 29. *candelam noctu in dormitorio ardentem*, nihil aliud esse quàm *cicindilem.* Neque aliter ferè vocem κανδήλα usurparunt Græci recentiores. Vita S. Nili Junioris pag. 100. Ἀλεῖψαι τε αὐτὸν ἐλαίῳ τῆς κανδήλας, καὶ ἀπολῦσαι. Sophronius Patr. Hierosol. Τοῦ τῆς κανδήλας ἐλαίου ἄνω περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος εἰκόνος ἁπλωμένης λαβών. Et infrà : Τῆς κανδήλας λαμβάνει τὸ ἔλαιον. Miraculum S. Georgii Mart. de ejus imagine n. 55. Πείρας δὲ γενομένης, ἐκ τοῦ ἐλαίου ὑφαφθείσης τῆς κανδήλης — ἀλειψάμενος δὲ σὺν χεῖρα, εὑρήσεις τὴν ἴασιν. De ejusmodi candelis videtur perinde intelligendus Anonymus de Locis SS. Ἄνωθεν τοῦ ἁγίου τάφου κρεμοῦνται κανδῆλαι λϛ. Infrà : Κρεμοῦνται κανδῆλαι δ´. Apud Codinum in Origin. κανδῆλαι ὑαλιναὶ, pag. 100. Aliter tamen κανδήλαν usurpat Chronicon Alexandrinum pag. 686. Vide *Papyrus.*

Candelæ projectæ & extinctæ in excommunicationibus, cujus ritus meminerunt Regino lib. 2. de Eccles. discipl. cap. 409. Burchard. lib. 11. cap. 3. Concil. Lemovicense an. 1031. Sess. 1. sub finem, Romualdus Salernitanus in Chronico MS. an. 1167. Guillelmus Abbas S. Theodor. lib. 2. Vitæ S. Bernardi cap. 6. n. 35. Hesso Scholasticus p. 358. Epistola 3. earum quas Tengnagelius edidit post Chronicon Reichersp. Bertholdus Constant. an. 1085. 1095. Matthæus Westmonast. an. 1253. p. 353. Perardus in Tabulis Burgundicis pag. 130. Acta Alexandri III. PP. apud Baron. an. 1177. Matth. Paris p. 442. 454. 576. Ægidius Aureæ vallis Mon. cap. 103. Thwroczius an. 1303. cap. 86. &c.

Candelas accensas sub conjugatorum pedibus ponere, superstitionis species, damnata ab Odone Legato Apostolico in Syria an. 1254. in Constitutione contra Simoniacos : *Item & à quibusdam inolevit quoddam abominabile & horribile : videlicet quòd celebratis solemnitatibus nuptiarum, statim quidam Clericus Ecclesiæ in qua solemnizatum est matrimonium, portans aquam benedictam, cùm pervenerit ad portam domus in qua debent se recipere nubentes, tenens quandoque candelas accensas in manibus, ponit eas sub conjugatorum pedibus, & accipit pro hujusmodi tam improbo officio 12. denarios, vel aliud pretium : quod sortilegii vitio carere non dubitatur, &c.*

Candelæ de Madio mense, inter præstationes Ecclesiasticas, in veteri Charta an. 1030. apud Ughellum in Episcopis Novariensibus.

CANDELARIA, Festum Purificationis B. Mariæ, Durando lib. 7. cap. 7. n. 17. nostris olim *la Candeliere*,

hodie *la Chandeleur* : *Candelora* Italis, *Sancta Maria Candelaia*, Joanni Villaneo lib. 6. cap. 34. lib. 10. cap. 7. *Festum Candelosæ*, in Charta an. 1286. in Probat. Hist. Castilion. p. 71. & alibi passim. *Festum Candelarum*, apud Ulug Begh cap. 7. *Festum S. Mariæ Candelarum*, in Charta Sicardi Episcopi Cremonensis an. 1207. apud Ughellum to. 4. pag. 1297. Sic dictum à candelis ardentibus quas hac die deferri à fidelibus præcepit Gelasius PP. abrogatis Lupercalibus, quæ mense Februario agi solita testatur Varro. Litanias publicas & processiones huic solemnitati addidit postmodum Sergius PP. nec enim ille candelarum usum in hoc festo introduxit, uti observat Baronius, licèt nonnulli id scripserint. Beda de Ratione temp. cap. 10. de Lustrationibus veterum quæ fiebant mense Februario: *Sed hanc lustrandi consuetudinem bene mutavit Christiana religio, cùm in mense eodem, die S. Mariæ plebs universa cum Sacerdotibus ac Ministris, hymnis modulatæ vocis per Ecclesias, perque congrua urbis loca procedit, datesque à Pontifice cuncti cereos in manibus gestant ardentes, & augescente bona consuetudine idipsum cæteris quoque ejusdem B. Matris & perpetuæ virginis agere didicit, non utique in lustrationem terrestris Imperii quinquennem, sed in perennem regni cælestis memoriam: quando juxta parabolam Virginum prudentium, omnes electi lucentibus bonorum actuum lampadibus, obviam sponso, ac regi suo venientes, mox cum eo ad nuptias supernæ civitatis intrabunt.* Tradit Olaus Wormius in Fastis Danicis antiquis quos edidit, ad diem Purificationis, quæ ibi *Kendelmess* dicitur, manum facem ostentantem esse depictam. Vide S. Eligium Homil. 2. Rabanum lib. 2. de Instit. Cleric. cap. 33. Rupert. lib. 3. de Divin. offic. cap. 25. Honor. Augustod. lib. 3. cap. 24. Durand. lib. 7. c. 7. n. 16. Baronium ad Martyrol. &c.

CANDELARII, Qui candelas in Ecclesia deferunt, in Charta an. 1270. apud Ughellum to. 7. p. 420.

Candelarii fabri, in Constit. Siculis lib. 3. tit. 36. §. 1. qui candelabra conficiunt.

CANDELARIUM, Oblationes candelarum in Ecclesiis. Tabularium Monast. Longipontis in diœcesi Paris. *Concessit illis* (Monachis) *quandam partem ipsius doni, scilicet unum arpennum terræ, medietatem candelarii & sepulturæ, tertiam partem medietatis turtellorum, atque offerendæ, & omnis decimæ, &c.*

CANDES, *Vasa fictilia*, in Gloss. Isid. & apud Papiam.

CANDETUM, ut ait Columella lib. 5. c. 1. & ex eo Auctor vetus de Limit. Isidorus lib. 15. Orig. c. 15. & Papias, *Galli in areis urbanis spatium vocant centum pedum, quasi centetum, in agrestibus autem 150.* Camdenus hinc accersit Britannorum *Cantroed*. Vide *Cantredus*.

CANDIBALUS, *Candiculus*. Jo. de Janua: *Candibalus, parum candidus: invenitur etiam candicolus, candidus, vel candiculus.* Unde Marbodus in lib. de lapid.

Tertia candiculus tribus est inscripta lituris.

CANDIDA, Vestis candida, alba. Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Qui erat vestitus distinctam candidam, habens multiplices calliculas.* Dicitur etiam

Candida, Editio ludorum quæ fiebat à Magistratibus, Prætoribus scilicet & Quæstoribus candidatis proprio sumptu. S. Ambrosius Serm. 81. *Præparemus nova & præclarissima munera, edamus primam Candidam in vestitu nudorum, secundam verò non minus nobilem, &c.* Acta Bonifacii Martyr. de Aglaë illius matre: *Hæc ergo ter Candidam egerat apud urbem Romam ex Præfectura.* Vetus Kalendar. Herwarti M. Decemb. 13. Kal. Jan. *Munus Kandida.* Quæ verba alii de munere seu officio candidatorum, nescio an bene, interpretantur.

CANDIDARIUS, Ugutioni & Joanni de Janua, *Pelliparius, qui coria facit alba. Item qui lavat pannos.* Idem Ugutio: *Fullo, qui parat pannos, & excandidat, & eos fulgere facit.* Mamotrectus ad 3. Regum c. 18. *Fullo, qui candidat pannos.* Gloss. Lat. Gr. *Candidus*, καθαρός. Cornelius Fronto: *Album natura, candidum cura fit.*

Candidatrix, nostris *Blanchisseuse*, *quæ lavat pannos*, Joanni de Janua. Petrus Blesensis Epist. 14. *Barbatores, balatrones, hoc genus omne, & candidatrices.*

CANDIDATUS, Λευχείμων, in Gloss. Lat. Gr. Dignitas Palatina, æquè ac militaris, instituta primùm à Gordiano seniore, qui selectos ex Scholarium classe quosdam ex valentioribus, quique animo ac corporis robore cæteris præstabant, in peculiarem Scholam, seu cohortem conjecit, eosque Candidatos vocavit, quòd fortassis quidpiam candidi in vestibus, vel armaturis deferrent. S. Hieronymus, ubi de Nepotiano: *Quid in Palatii militia sub chlamyde, & candenti lineo, corpus ejus cilicio tritum sit.* Ausonius:

—— Cùm jam succinctus amictu
Per Ligurum populos solito succinctior ires,
Atque inter niveas altè veherere cohortes.

Ita Claudianus in 4. Consul. Honorii, *niveas cohortes militum* dixit. Duplex autem fuit Candidatorum cohors: prior *Seniorum* dicta, quia à Gordiano Seniore, altera *Juniorum*, quia à Gordiano Juniore inventa, uti discere est ex Chronico Alexandr. p. 628. & 630. & Cedreno p. 257.

Militabant verò *Candidati* in ipso palatio, atque adeo ad Imperatoris Custodiam adhibiti, perinde ac *Scholares*, è quorum classe censebantur: id enim colligi datur ex l. 5. C. Qui militare poss. lib. 12. adeo ut *Candidatus*, adhuc esset *Scholaris*, & in eorum numero *qui binas militias simul compositas, & sociali nexas consortio* retinere poterant. Unde disertè auctor Chronici Alexandr. ait Candidatos obtinuisse sextam scholam. Procopius lib. 3. de Bello Goth. Ἦν δὲ οὗτος αὐτὸς βασιλέως μὲν Ἰουστινιανοῦ δορυφόρος, ἐπεὶ ἐς τοὺς καλουμένους Κανδιδάτους τελῶν ἔτυχε. Corippus lib. 3. de Laudib. Justini:

Ornata est Augusta domus, jussuque regentis
Acciti proceres omnes, Scholaque Palati est
Jussa suis astare locis: jamque ordine certo
Turba Decanorum, Cursorum, in Rebus agentum,
Cumque Palatinis stans Candida turba Tribunis,
Et Protectorum numerus mandante Magistro, &c.

Luithprandus lib. 3. Rerum in Europa gestarum c. 5. *Turba post hos immensa vocatur, Protospathariorum, Spathariorum, Candidatorum.* Candidatos Juliani & Valentis Imperatorum asseclas & custodes non semel habet Ammianus lib. 25. & 31. Vide Alcuinum Epist. 111. &c.

Candidatorum verò cohors summæ fuit & præcipuæ in palatio dignitatis, & prærogativæ: nec in eam admissi, nisi qui genere, opibus, & animo cæteris præcellerent. Hinc passim legimus in ea militasse viros primarios. Victor Tunnensis in Chron. tradit Justinianum Justini Imp. nepotem *Candidati militia functum*. Nicephorus CP. in Brev. pag. 20. 1. Edit. Vitulinum quemdam refert, hominem dignitate & opibus illustrem, Candidati pariter munere insignem fuisse. Leo Ost. lib. 2. Chr. Cas. c. 68. auctor est Arduinum nobilem Mediolanensem, *auro oblato non modico, à Docæano Præfecto Italiæ, seu potiùs ab Imperatore CPol. Candidati honore donatum, & quibusdam Apuliæ oppidis præfectum esse.* Ex eorum classe delectos copiarum & exercituum duces docent Synaxaria ad 31. Julii in Vita S. Eudocimi, ut & Legatos ad Principes, Annales veteres Francorum ann. 804. Joann. VIII. PP. Ep. 169. & Guillelm. Biblioth. in Hadriano II. p. 228. 229. Adde Senatorem lib. 1. Epist. 4. Ammianum lib. 15. Passionem S. Caloceri Mart. n. 11. &c.

Sed dubitari potest an Gordianus senior Candidatorum nomen primus invenerit, vel certè cohortem aut scholam; cùm pro certo constet *Candidatos* in Palatio longè antè militasse, & à Vegetio *Candidatos simplares & duplares* recenseri, & in Antiquis Inscriptionibus apud Gruterum, *Candidati Augustorum, Cæsarum, Imperatorum* occurrant. Sanè non desunt,

qui ita universim tunc dictos milites censent apud Romanos, quòd in prælium ituri, aut pugnaturi album paludamentum aut purpureum induere solerent, quod testatur Valerius Maximus lib. 1. ubi de Crasso. Tradit præterea Suetonius in Domitiano c. 12. indignè tulisse eundem Domitianum generum fratris habuisse albatos ministros.

Candidatus, Petitor, rogator, metaphorâ ductâ à magistratuum Candidatis. *Candidatus Dei*, apud Tertullianum, qui baptismum petit. Commodianus instr. 65.

Donasti de lacrimis, candidatus ille ingratis
Oppressus usuris deplorat factus egenus.

CANDIFICARE, *Clarescere*, λαμπρύνεσθαι, in Gloss. Gr. Lat.

CANDIUS, *Vestis regia*, Papiæ.

CANDOMINA, nudè occurrit in Glossis Isid. Vide *Condomina.*

CANDOSOCCUS, Gallis veteribus, Palmes vitis terrâ obrutus ut propagetur, Latinis mergus. Ita Columella lib. 5. cap. 5.

CANESIUS. Vide *Caganus.*

CANETUM, *Inter nigrum, nitidumque colorem*, Papiæ. Codex MS. Navarræi Collegii Paris. habet *Caneum, intermistum, viridemque colorem.*

CANEVA. Vide *Canava*, & *Feudum de Caneva.*

CANEVASIUM. Vide *Canava.*

CANEVERILLA. Tabularium S. Remigii Remensis: *Uno quoque anno solvunt sal ad minorem modium quartam partem, & donant decimam de omni conlaboratu, præter caneverill. & prat.* Vox, ut videtur, ex *Cannabina*, seu Gallico *Chaneviere*, formata.

CANFARA. Leges Athelstani Regis Angl. cap. 19. apud Bromptonum: *Si inculpatio sit, & se purgare velit, eat ad ferrum calidum, & adlegiet manum ad canfaram, quod non falsum fecit.* Ubi *canfaram*, pro *candens* interpretatur Somnerus.

CANGIUM, Pannus fortè unius quidem coloris, sed alio minùs intensiore intermixtus, ita ut pro diverso aspectu subinde mutetur, quomodo *Taffetas changeant* dicimus. Necrologium Ecclesiæ Parisiensis 17. Kl. Julii: *Dedit — duas cappas de cangio viridi.*

CANICLINUS, Dignitas Palatina in Aula CP. quâ qui insignitus erat, ὁ ἐπὶ κανικλείου dicitur Scriptoribus Byzantinis. Sic autem appellatus, uti censet Alemannus, quia penes eum esset vas, in quo asservabatur sacrum Encaustum, quo Imperatores diplomata vel epistolas subscribebant, *Caniculus* appellatum, quòd caniculi formam, effigiemque præ se ferret. At Salmasius ad Solinum *Caniculum* à κανοῦν deducit, voce, quæ in Glossis πύελιον & μαγὶς vertitur, unde *Canistrum* dictum. Ab Alemanni sententia non omninò abludit Anastasius in Notis ad VIII. Synodum, dum ait illius curæ demandatum fuisse atramentum, seu potiùs rubramentum, ex quo Imperatores literas phœniceas exararent subscribendo. Erat autem vas illud aureum, gemmis lapillisque distinctum, δοχεῖον ἐρυθροδάνου διάλιθον χρύσεον, uti describitur à Niceta in Man. lib. 3. n. 4. id est, *calamarium aureum margaritis & pretiosissimis gemmis insignitum*, ut verbis utar Petri Diaconi lib. 4. Chr. Casin. c. 13. Χρυσοῦφον σκεῦος εἰς τὰς βασιλικὰς ὑπογραφάς, Annæ Comnenæ lib. 2. Alexiad. Κανικλείων dicitur Gregentio p. 201. *Caniclinus* Tyrio lib. 22. c. 6. & Gunthero lib. 8. Ligurini. Sed errat Guntherus qui *Camerarium* interpretatur:

— Tempore servus eodem
Argolici Regis (Græci cognominis usu
Hic Caniclinus erat, nobis Camerarius idem
Esse potest) domino secretâ fraude parabat
Sanguinis insidias.

Neque enim diversus fuit ὁ ἐπὶ κανικλείου à Logotheta, uti pluribus docuimus ad Alexiadem pag. 378. ubi aliquammulta de hac dignitate congessimus. Vide Pachymer. lib. 8. c. 32. lib. 9. c. 24.

CANICTÆ, *Furfures*, Papiæ. Codex MS. habet *Canietæ.*

CANICULARES *dies, sunt 64. in quibus molestæ sunt purgationes à tertio Idus Julii, usque in Idus Septembris.* Papias. Vide Delrium ad Senecæ Medeam pag. 84.

CANICULARIUS, Cui canum venaticorum cura incumbebat. Florentius Wigorn. an. 871. *Omnem venandi artem agere — Falconarios, Accipitrarios, Canicularios quoque docere — non desinebat.* Quibusdam *Braccenier.* Vide *Bracco.*

CANIFELLUS. Tradit. Fuldenses lib. 2. cap. 38. *Lectaria, sive villosi, sive manutergia, sive canifelli, sive cujuscunque sint vestimenta, linea vel lanea.* Puto legendum *Camsiles.* Vide in hac voce.

CANIFERI, Qui canibus venaticis præsunt. Decretum Andreæ Regis Hungariæ cap. 16. *Agazones, caniferi, & falconarii non præsumant descendere in villis servientium.* Idem Decretum apud Odoricum Raynaldum an. 1232. n. 13. habet *cariferi*: perperam, ni fallor, pro *caniferi.*

CANINI, Hæretici exorti in Alemanniæ finibus, & deleti sub an. 1234. apud Matth. Westmonasteriensem.

CANIPULUS, Ensis brevior, vel Cultellus, Gallis *Canif.* Thomas Cantiprat. lib. 1. de Myst. Apib. c. 16. §. 4. *Prædicantem salutis viam extractis ensibus crudeliter occiderint.* Ubi Colvenerius monet in MSS. Codd. pro *ensibus* legi *canipulis*, ut & lib. 2. c. 29.

Knipulum dixit Radulfus de Diceto an. 1275. *Ne quis viator cnipulum deferret, vel arcum.* Ubi Matth. Paris an. 1276. *Prohibuit ne quis gladium ferret viator, vel arcum.* Veteribus Belgis (inquit Kilianus) *Knife* est culter vel gladius, acutus scilicet. *Knivus*, in Charta an. 1231. pro villa Arkensi, in Tabulario S. Bertini: *Si de Chora cultellum cum cuspide, qui vulgò Knivus dicitur, super se portaverit, 3. libras emendabit.*

CANIS, Variæ canum species.

Canis Acceptoricius, qui cum accipitre venatur, cujusmodi sunt, quos *Spanicos* vocamus. Ita in Lege Frision. tit. 4. §. 3. qui in Lege Bajwar. tit. 19. §. 6. *hapichunt* appellatur: *hapich* enim seu *habich*, Germanis est accipiter: *hundt*, canis. Editio Heroldi cap. 27. §. 6. *Habughunt* præfert.

Canis Argutaritus. Lex Salica tit. 6. §. 2. *Si quis veltrem leporarium, qui & Argutaritus dicitur — furatus fuerit, &c.* Pactus Legis Salicæ habet *Argutarito*: quidam Codd. MSS. *Argutarid.* Est autem *Argutarius canis*, qui arguto suo clamore feras insequitur. Quo sensu Servius ad 7. Æneid. *argutum*, garrulum, stridulum, sonantem, interpretatur. Gloss. Gr. Lat. λάλος, *Loquax, Argutus, Verbosus.* Glossæ Lat. MSS. ex Bibl. Reg. Cod. 1197. *Nictit, cùm Argutocanis gannit.* Seneca in Hippolyto:

— En Diva fave,
Signum arguti misere canes,
Vocor in silvas.

Quo loco *Arguti*, sunt qui φιλόθηροι vocantur in Epigrammate apud Pollucem. Alii eosdem esse censent cum inquisitoribus, qui prædam odoratu inquirunt & arguunt. Gratius:

— Occultos & signis arguat hosteis.

De quibus Valerianus Cemelensis homil. 10. *Hic in conflictu æmulis cursibus aurito lepori imminet, ille argutis naribus cervi vestigia latentis inquirit.* His opponuntur quos *tacitos* vocat idem Seneca:

— At vos laxas
Canibus tacitis mittite habenas.

Salmasius ad Capitolinum *Argutarios* pro *acutarios* dictos vult in Lege Salica: ita ut *acutarii* fuerint ὀξύποδες, est enim, inquit, ὀξυποδεῖν, veteribus Latinis *acupedes*; minuto citatoque gradu ire, & quasi pedibus argutari. At in veteribus Glossis MSS. *argutus*, *velox* dicitur.

Canes Albaniæ terræ, ingentes sunt, & tantæ feritatis, ut tauros premant, & leones perimant. Papias. Vide infrà, *Canes Scotici.*

Canis Bibarhunt, seu *Bibar-hundt*, qui cum *Viverra*

venatur, & cuniculos, cùm hos è subterraneis suis cubilibus ille propulit, statim capit. Lex Bajwar. tit. 19. §. 4. *De eo cane quem Bibarhunt vocant, qui sub terra venatur, qui occiderit, &c.*

Canis Braco. Vide *Braco.*

Canis cursalis. Lex Aleman. tit. 82. *Si quis canem seusium primum cursalem, qui primùs currit, involaverit, &c.*

Canis custos curtis, vel domus. Lex Salica tit. 6. §. 3. *Si quis canem custodem domus, sive curtis, qui in die ligari solet, ne damnum faciat.* Edit. Heroldi habet, *canem qui ligamen noverit.* Lex Aleman. tit. 82. §. 6. & Lex Bajwar. tit. 19. §. 9. *Si autem canem qui curtem domini sui defendit, quem houawarth dicunt, occiderit, &c.* Speculum Saxonic. lib. 3. art. 51. §. 2. *Canis custodiens curiam, seu canis fundi, sicut & is qui ovile sequitur.* Fragmentum Petronii: *Ad sinistram intrantibus non longè ab ostiarii cella, canis ingens catena vinctus in pariete erat pictus, superque quadratâ literâ scriptum, Cave canem.* Infrà, *Canis catenarius.* Petrus Damian. lib. 2. Epist. 10. *Velut egregius canis aulæ regiæ custos, nocturnos fures claris baubatibus impetis. Canis villaticus*, Columellæ lib. 7. cap. 12. Vide Foros Aragon. tit. de Lege Aquilia fol. 15.

Canis custos pecoris, in Lege Frision. tit. 4. §. 6. & apud Varronem lib. 2. de Re rustica cap. 9. qui *custos ovilis*, in Speculo Saxon. lib. 3. art. 51. §. 2. *Custos ovium*, in Foris Aragon. *Pastoralis*, in Lege Salica tit. 6. §. 4. Κύων ποιμαίνων, in Legib. Georgicis cap. 6. §. 10. κύων ποίμνης, §. 11. κύνες οἱ τῶν προβάτων ἐπιφύλακες, apud Longum lib. 1. Ποιμενικῶν. *Canes pecuarii*, apud Columellam lib. 7. de Re rustica cap. 12. Vide Joannem Caium in libello de Canibus Britannicis pag. 6.

Canis in dextro armo tonsus. Capitulare 3. an. 803. cap. 18. & lib. 6. Capitul. cap. 236. *De canibus qui in dextro armo tonsi sunt, ut homo qui eum habuerit, cum ipso cane in præsentiam Regis veniat.*

Canis doctus, in Lege Aleman. tit. 79. §. 1. qui *Magister*, in Lege Salica tit. 6. §. 5. *un chien dressé.*

Canis domesticus. Statuta Davidis II. Regis Scotiæ cap. 15. *Si aliquis injustè, & contra legem, alterius canem interfecerit, vigilabit & custodiet ejus fimarium per annum & diem, &c.*

Canis ductor. Lex Alamannorum tit. 82. §. 2. *Qui illum ductorem, qui hominem sequentem ducit, quem Laitihunt dicunt, furaverit.* Idem videtur qui Inductor, in Glossis antiquis: *Canis inductor*, κύων ἐμβιβαστής, id est, qui per vestigia ducit, vel inducit inquisitorem: qui nempe, ut ait Gratius,

—— lustrat per nota ferrarum
Pascua, per fontes, per quas trivere latebras,
Primæ lucis opus, tum signa vapore ferino
Intemerata legens, si qua est qua fallitur ejus
Turba loci, majora secat spatia extera gyro.

Canes franci, Venatici, Gallis *Chiens francs.* Jura & Consuetudines Ducatus Normanniæ cap. 17. de Verisco: *Et adhuc Dux Normanniæ sibi retinet decurios, francos canes, & francas aves, ebur, rohanlum, lapides pretiosos.* Ubi Gallica Editio: *Et les destriers & les francs chiens & oiseaux, l'ivire, & le rochal, & les pierres precieuses.*

Canis fugax, Venatorius, qui *fugat*, id est, venatur, vel feras persequendo fugat: *Chien de chasse.* Regiam Majest. lib. 4. cap. 33. *Si quis cum cane fugace, vel vestigabili vestigium latronis, aut animalis furati prosequatur, non liceat ei intrare terram alicujus domini sine illius domini licentia.* Vide *Fugare.*

Canis fundi. Vide *Canis custos curtis.*

Canes Germanici agilitate & ferocia singulares, quibus leones & tigrides propelluntur, apud Monachum Sangall. lib. 2. de Carolo Magno cap. 14.

Canis, qui Anglis *Greihound* dicitur, in Legibus Forestarum Canuti Regis cap. 31. Canis veltris, leporarius.

Canis Hapichhunt. Vide *Canis Acceptoricius.*

Canis Houa-wart, idem qui *custos curtis*, de quo suprà, ubi vide: *houa* enim Germanis est curtis, & *ward*, custodia; ut Saxon. hoꝼ, *ædes, aula*: & peaꞃꝺ, peaꞃꝺe, *custos.*

Canis index, qui odorisequa nare spelæa ferarum & diverticula deprehendit, ut ait Willelmus Malmesburiensis lib. 2. de Gestis Angl. cap. 6. Gloss. Vetus: *Canis index*, κύων μηνυτής.

Canis inductor, in eodem Glossario, ἐμβιβαστής. Vide suprà.

Canis jugum transpassans. Lex Aleman. tit. 82. §. 7. *Si canem qui curtem defendit, aliquis occiderit, —— donet alium catellum qui jugum transpassare possit.* Id est, qui jugum pati possit, & alligari.

Canis quem Angli seu Anglo-Saxones *Langeran* appellant, vel potiùs lanꝫ-leꝫeꞃean, Canis veltris, seu leporarius, in Legibus Forestarum Canuti Regis cap. 32.

Canis latrabilis, Qui bene latrare scit, in Fleta lib. 2. cap. 79. §. 2. cujusmodi sunt quos Angli *Howndes* vocant ab ululatu: habent enim ii canes bellicosos, oculis lippis & detortis, labris & malis adeo sordidis & dependentibus, ut advenis mera monstra videantur. At quanto deformiores, eo meliores æstimandi: nam etsi & labra plurimùm propendeant, eo certiùs odorem quasi sorbent, & clariorem ululatum faventis vestigationis testem edunt: unde & ab ululatu illo nomen adepti sunt.

Canis Leitihunt & Laitihunt. Lex Bajwar. tit. 19. §. 1. *Si quis canem seucem, quem Leitihunt vocant, furaverit, &c.* Ubi Editio Heroldi cap. 27. §. 1. *Leitlhund* præfert. *Canem ductorem*, vulgò interpretantur, à Germ. *Leitte*, duco, & *hund*, vel *hunt*, canis. Lex Alamann. tit. 82. *Qui illum ductorem, qui hominem sequentem ducit, quem Laitihunt dicunt, furaverit, &c.* Vide *Canis ductor*, & *Segusius.*

Canis leporarius, leporalis: Ex illo canum genere qui lepores assequuntur velocitate pedum, ut est apud Rodulphum Tortarium lib. 5. Miraculorum S. Benedicti num. 2. Lex Salica tit. 6. §. 2. *Veltrem leporarium, qui & Argutarius dicitur.* Radevicus lib. 3. cap. 26. *Si quis per canes leporarios feram fugaverit, &c.* Lex Alaman. tit. 82. §. 4. *Si veltrem leporalem probatum aliquis occiderit, &c.* Lex Bajwar. tit. 19. §. 5. *De canibus veltricibus qui unum occiderit, qui leporem non persequitur, sed sua velocitate comprehendit, &c. Leporarius*, nudè; quomodo nos *Levrier* dicimus. Matth. Westmonaster. pag. 162. *Nutrierat autem —— leporarium quendam, &c.* Bromptonus: *Leporariis, brachetis, & accipitribus eodem die à Rege Angliæ Saladino missis. Leporaria*, canis femina ejusdem speciei, in Vitis Abbatum S. Albani. Adde Fletam lib. 2. cap. 41. §. 21. Silvestr. Girald. in Itiner. Cambriæ lib. 1. cap. 7. lib. 2. cap. 10. &c.

Canis qui nondum cepit leporem, vel aliam bestiam, Saxonicè ꝣaẏhunꝺ. Ita Gloss. Saxon. exaratum sub Edw. III. junior canis.

Canis pastoralis, qui pastorem pecoris (opilionem) *comitatur* adversus lupos & fures. Glossæ: *Pasturalis canis*, ποιμενικὸς κύων Lex Alaman. tit. 82. §. 5. *Si quis canem pastoralem, qui lupum mordet, & pecus ex ore ejus tollit, & ad clamorem ad aliam vel ad tertiam villam currit, occiderit, &c.* Lex Bajwar. tit. 19. §. 8. *Qui verò pastoralem* (*canem*) *qui lupum mordet, occidit, &c.* Lex Aleman. tit. 82. §. 5. *Qui lacerare lupum solet & non occidere. Canis pastoricius*, in Speculo Saxon. lib. 3. art. 51. §. 2. Hispanis, *Mastino de ganado.* Varro lib. 2. de Re rust. cap. 9. *Canis ita custos pecoris, ut ejus, quòd eo comite indiget ad se defendendum. In quo genere sunt maximè oves, deinde capræ: has enim lupus captare solet, cui opponimus canes defensores.* Vide suprà, *Canis custos pecoris.*

Canis Petrunculus, qui *Petronius*, Gratio in Cynegeticis:

—— Ac te leve si quà
Tangit opus, pavidosque juvat compellere dorcas,
Aut versuta sequi leporis vestigia parvi,

Petronios (sic fama) canes, volucresque Sicambros,
Et pictam macula Vertraham delige falsa.

Lex Burgundion. addit. 1. tit. 10. *Si quis canem veltraum, aut segutium, aut petrunculum præsumpserit involare, jubemus ut convictus coram omni populo posteriora ipsius osculetur.* Dicti autem *Petrunculi* & *Petronii*, quia ita solidos calces habent, ut *petras* & rupes illæsim percurrant, atque adeo ex iis sint, quos ἀπόδας vocat Xenophon de Venat. cap. 7. Sic Festus *Petrones, rusticos à petrarum asperitate & duritie* dictos auctor est. Porrò canes *Petronii* ii sunt, quos vulgò *Chiens courans*, appellamus: Gratius enim reprehendit in *Petroniis*, quòd taciti accedere feras nolint, sed clangore nondum conspectas citare soleant. Nam & istis convenit, qui simul ac in vestigia incidunt, unanimi & continuo clangore ea decurrunt.

Canis porcarius, porcaritius, qui *porcos* seu apros venatur. Lex Alaman. tit. 82. §. 3. *Bonum canem porcaritium, ursaritium, vel qui vaccam & taurum prendit, si occiderit., &c. Veltris porcarius*, in Lege Salica tit. 6. §. 2.

Canis qui *Rambunt* vocatur. Leges Kanuti Regis de forestis §. 30. *Item de canibus, quos Rambunt vocamus.*

Canis sagarius. Vide Meursium in Ζαγάριον.

Canes Scotici, apud Symmachum lib. 2. Epist. 77. & Prudentium lib. contra Unionitas. *Britannicos* vocat Strabo lib. 4.

Canis segusius, seusius, seugius, seucis. Lex Burgund. addit. 1. cap. 10. *Si quis canem veltraum, aut segutium vel petrunculum præsumpserit involare, &c.* Lex Salica tit. 6. §. 1. *Si quis canem seusium furaverit aut occiderit, qui magister sit, &c. Si quis verò seusium reliquum, aut veltrem porcarium, &c.* Lex Alamannorum tit. 82. §. 1. *Si quis canem seusium primum cursalem, qui primus currit, involaverit, &c.* Lex Bajwar. tit. 19. §. 1. *Si quis canem seucem, quem Leitihunt vocant, furaverit, &c.* §. 2. *Si autem seucem doctum, quem Triphunt vocant, furaverint, &c.* §. 3. *Si autem seucem qui in ligamine vestigium tenet, quem Spurihunt dicunt, &c.* Charta Heccardi Comitis Augustodunensis ex Tabulario Prioratus Persiensis, apud Perardum pag. 26. 27. *Ricardo filio meo donate spada spangisil, & sigusios 2. Terico filio—spada Indica, & sigusios 2.—Ademaro fratre suo, spendo uno & cano, & seugio duos. Heccardo—tabulas corneas, & pacto saleco, & sigulos duos, & sparvario uno.—Otgario, caballo uno, cum sella meliora, & sugios 4.—seniore nostro donate falcones 2. & suegios 2.*

Canes *Segutios*, Σεγουσίας dictos, à Gallica gente denominatos auctor est Xenophon junior, seu Arrianus Atheniensis, lib. de Venat. cap. 3. Certè gentem hac appellatione in Gallia nullam hoc nomine agnoscunt Geographi; at *Segusium* in Alpibus urbem sat notam constat extitisse: sed vix est ut credam inde dictos canes istos. Alii *segusios*, quasi *secutios* appellatos volunt, & postea, voce truncata, *seucios* & *seugios*: idque eruunt ex variis appellationibus vernaculis *Laitihunt* & *Spurihunt*, quæ in citatis Legibus iis tribuuntur: est enim *Laitihunt* sive *Leithihunt*, idem quod Flandris *Leyhont*, canis ductor; *Spurihunt* verò, qui feras investigat: *spoor* quippe iisdem est vestigium, & *speurem*, investigare: sic *speurhont* erit canis inquisitor, quomodo Græci ejusmodi canes ἐπακτῆρας dicunt. Petrus de Crescentiis lib. 10. de Agricultura cap. 29. eosdem esse cum brachetis innuit: *Canes qui segusi vel brachi vocantur.* Hermannus Nuerarius lib. de Orig. Francor. *segusios* canes, porcarios interpretatur, vel doctos ad investigandos apros. Nec dissentit Wendelinus, qui seusium canem ait esse, *qui aprorum venationi bonus est*; à voce *Seughen*, quæ Hasbanis & Taxandris *sues* notat. Ita *Seusius magister* illi est, quem Galli *Mastin* vocant.

Canis trassans, vestigium prosequens: *tracer* enim, est perquirere vestigiis insistendo: *trace*, seu *trasse*, vestigium. Regiam Majest. lib. 4. cap. 32. *Nullus perturbet aut impediat canem trassantem, aut homines trassantes cum ipso ad sequendum latrones, aut ad capiendum malefactores.* Scotis, *ane sleuthound*. Vide *Trassare*.

Canis veltris, veltrahus, vertragus, &c. Germanis *welter*, canix sagax, vel odorisequus, leporarius; *Veltro* Italis, *Viautre* Gallis. *Veltris leporarius, qui & argutarius*, in Lege Salica tit. 6. §. 2. *Veltris leporalis probatus*, in Lege Alem. tit. 82. §. 4. *Canes veltrices, qui lepores sua velocitate comprehendunt*, in Lege Bajwar. tit. 19. Monachus Sangall. lib. 1. cap. 22. *Assumpsit duas caniculas in manu sua, quas Gallica lingua Veltres nuncupant, agilitate sua vulpes & cæteras minores bestiolas facillimè capientes, &c. Veltrahus*, in Lege Burgund. add. 1. tit. 10. appellatur: *Veltraga*, in Notis Tyronis. *Vertraha*, vel *Veltraha*, apud Gratianum in Cynegetic.

Et pictam macula vertraham delige falsa.

Vertragus, apud Martialem lib. 14. Epigr. 200.

Non sibi, sed domino venatur vertragus acer,
Illæsum leporem qui tibi dente ferit.

Ita in MSS. legi observant viri docti. *Vertagus*, apud Julium Firmicum lib. 5. Math. cap. 8. *Fortes erunt, industrii, sagaces, equorum nutritores,—similiter & canum, & molossorum, vertagorum, & qui sunt ad venationes accommodati.* Denique *Viautres*, Gallis. *Le Roman du Renard MS.*

Qui deux viautres enchaainez
Avoit avec soi amenez.

Joann. de Condato MS.

Mastins & goucos & grans viautres.

Jam verò de harum vocum etymo variæ sunt sententiæ. Tradit Arrianus seu Xenophon junior lib. de Venat. cap. 3. *Vertragos* Gallis dici à velocitate: Αἱ δὲ ποδώκεις κύνες αἱ Κελτικαὶ, καλοῦνται μὲν Οὐέρτραγοι κύνες, φωνῇ τῇ Κελτικῇ, — ἀπὸ τῆς ὠκύτητος. Turnebus lib. 18. Adv. cap. 1. à *feram trahendo* dictos *vertrahos* censuit: Caius à *vertendo*: Farnabius ab *agiliter vertendo*. Certè veltres Gallis proprios fuisse constat: unde *canes Gallici* Ovidio & Martiali dicuntur. Proinde quidam *veltres* appellatos putant à *velt*, campus, Theutonibus, quia canes isti per campestria & plana vagantur, ut qui in montanis & silvestribus locis lepores solo visu, non odoratu venentur: vel ex *velt-jaghere*, *veltragos* appellatos, quasi *campestres venatores*, ex *velt*, campus, & *jaghere*, venator.

Canis vestigator, vestigabilis. Gloss. vet. *Canis vestigator*, κύων ἰχνευτής. Alibi: ἰχνευτής, *Vestigator, sagax. Canis vestigabilis*, in Regiam Majest. lib. 4. cap. 33.

Canis qui vigilat foris in pluvia, Saxonibus ƿenhunꝺ. Ita Gloss. Saxon. sub Edw. III. exaratum. ex ƿen, pluvia, & hunꝺ, canis. Horum canum mentio est in Legibus Forestarum Canuti Regis cap. 32. ubi *Ramhund* vocantur.

Canis ursaritius, qui ursos prosequitur. Lex Alamannor. tit. 82. §. 3. *Bonum canem porcaritium, ursaritium, vel qui vaccam & taurum prendit, si occiderit.* Lex Bajwar. tit. 19. §. 7. *De his canibus qui ursos, vel bubalos, id est, majores feras, quod Swartzwild dicimus, persequuntur, si de his occiderit, &c.*

Canis Warset. Leges Forestarum Scotic. cap. 1. *Custode præsente, ignem, cornu, vel canem habente, qui Warset appellatur.*

Canes in dextro armo tonsi, Regii, seu notâ regiâ signati. Capitula Caroli Magni lib. 6. cap. 216. *De canibus qui in dextro armo tonsi sunt, ut homo qui eum habuerit, cum ipso cane in præsentiam Regis veniat.*

Canum expeditatio. Vide *Expeditare*.

Canem ferre. Vetus consuetudo pro lege apud Francos & Suevos inoleverat, ut si quis nobilis, ministerialis, vel colonus, coram suo judice quorundam criminum, verbi gratiâ deprædationis aut incendii, reus inventus fuisset, antequam mortis sententiâ puniretur, ad confusionis suæ ignominiam, nobilis canem, ministerialis sellam de Comitatu in proximum Comitatum gestare cogeren-

tur. Hæc Otto Frising. lib. 2. de Gest. Frid. cap. 28. à quo hausit Guntherus quæ habet in eandem sententiam lib. 5. Ligurini, qui addunt Fridericum Imper. Hermannum Palatinum Comitem in causam vocatum, quòd Germaniam prædâ & incendio perturbasset, cum decem Comitibus, complicibus suis, canes per Teutonicum milliare portare coëgisse. Pœnam hanc *militarem* vocat Arnoldus Lubecensis lib. 7. cap. 2. quia *Militibus*, seu Nobilioribus infligi solita erat: *Quæ præsumptio hoc modo multata est, ut mille marcas argenti injuriato persolveret, & de feudo suo ad centum marcas argenti Ecclesiæ majori resignaret, & cum multis nobilibus hominum ei faceret, & cum quingentis Militibus Militarem ei pœnam persolveret, id est, ut singuli Milites de loco perpetrati sceleris, usque ad fores majoris Ecclesiæ caniculum deferrent.* Extat insigne aliud ejusmodi pœnæ Militaris exemplum apud Witikindum lib. 2. & ex eo Conradum Usperg. an. 937. *Pro qua præsumptione condemnavit eum centum talentis, omnesque Principes qui ad hoc eum juvabant, dedecore canum, quos portabant usque ad urbem regiam, quæ dicitur Magdeburg.* Item apud Dodechinum an. 1155. *Henricus Comes de Didissen & alii ex parte prædicti Hermanni canes portaverunt, & sic dominus Arnoldus Episcopus ab excommunicatione eos absolvit.* Arnulfus Mediolanensis in Chron. sub an. 1008. *Hæc autem fuit pacis conditio, quòd venientes Mediolanum, tertio ab urbe milliario, nudis incedendo vestigiis, Episcopus Codicem, Marchio canem bajulans, ante fores Ecclesiæ S. Ambrosii reatus proprios devotissimè sunt confessi.* Consulendi in hanc rem præterea Martinus Crusius lib. 10. Hist. Suevicæ part. 2. c. 14. & Browerus lib. 14. Annal. Trevir. pag. 789. 1. Edit.

At cur canis nobilibus, sella ministerialibus attribuantur, nemo, quod sciam, planè est assecutus: vix enim est ut Andreæ Favini lib. 12. Hist. Navarr. p. 732. conjecturam probem, qui censet canes Nobilibus dari ad nobilitatis notam, cùm canes & venatio solos spectent nobiles; ministerialibus verò cathedram, ut hocce discrimine reorum natales quibusvis statim innotescerent. Ubi perperam sellam *cathedram* esse existimavit. Sed & quod subdit eo perinde casu rusticos & colonos gestasse aratri rotam, probo indiget vade. Vide *Harmiscara*, *Sella*.

Inter canem & lupum, sub crepusculum, vel vesperum, cùm lupus à cane discerni vix potest: λυκοφῶς, & ut ait Philippus Brito lib. 1. Philipp.

> *Tempore quo neque nox, neque lux, sed utrumque videtur.*

Idem lib. 3.

> *Postea vix summos aurora rubescere montes*
> *Fecerat, & valles nondum primordia lucis*
> *Attigerant, interque canem distare lupumque*
> *Nullus adhuc poterat aliquo discernere visu.*

Vetus Charta apud Spelman. *Infra horam vespertinarum, inter canem & lupum, venerunt & interfecerunt dictum Joannem.*

Per canem jurare. Litteræ Juvanensis Archiep. editæ à Gewoldo post Chron. Reichersberg: *Quòd nos Præfati Schlavi criminabantur cum Ungaris fidem Catholicam violasse, & per canem seu lapum,* (f. *lupum*, licèt ita rursum ediderit idem Gewoldus in Metrop. Salisburg.) *aliasque nefandissimas & ethnicas res sacramenta & pacem egisse.* Hæc lucem accipiunt ab Joinvilla in Hist. S. Ludovici, dum fœdera inter Imp. Joannem Vatatzem & Comanorum Principem inita recenset, eaque firmata ebibito alterius invicem sanguine, hacque adhibita ceremonia, quam sic enarrat: *Et encore firentils autre chose. Car ils firent passer un chien entre nos gens & eux, & decouperent tout le chien à leurs espées, disans que ainsy fussent-ils decouppez, s'ils failloient l'un à l'autre.* Huc fortè spectant quæ habet Conradus Abbas Uspergensis sub an. 920. ubi de Avaribus seu Ungaris: *Legati Ungarorum pro solitis muneribus Regem adierunt; sed ab eo spreti, in terram suam vacui reversi sunt. Cùm enim haberet militem equestri jam prælio probatum, contra hostes antiquos præsumpsit inire certamen. Hæc audientes Avares, nil morati, cum hostili gravique manu Saxoniam festinant intrare, & iter agentes per Dalmatiam, opem quasi ab antiquis petunt amicis. Illi verò scientes eos ad Saxoniam festinare, Saxonesque paratos cum eis pugnare, pinguissimum pro munere eis projiciunt canem. Et cùm non esset injuriam vindicandi locus, ad aliam pugnam festinantibus, cum ridiculosa satis vociferatione longiùs prosequuntur amicos.* Nimirum in ludibrium canem Ungaris Dalmatæ objiciebant, quòd per canem fœdera sua sancirent, quasi fœderi cum iis jam olim inito prorsus nuntium mitterent.

CANIS, Dignitas, de qua plura in voce *Caganus*.

CANISTRELLUS, Panis species, in modum *canistri* confectus. Charta Roberti Abbatis Majoris Monasterii an. 1176. in Tabulario Ecclesiæ Carnotensis n. 92. *In festo S. Martini æstivalis potum similiter* (præparabant,) *& quosdam artificiales panes, quos Canistrellos vocant.*

CANISTRUM, Vas Ecclesiasticum, in quo distribuebantur *eulogiæ*, seu panes benedicti. Epiphanius Presbyter in Indiculo ad Hormisdam PP. *Si hæretici non sunt, quomodo tanta sacramenta confecerunt, ut canistra plena omnibus erogarent, ne imminente, ut dicebant, persecutione, communicare non possent?*

Ita etiam appellant Scriptores Ecclesiastici discos qui lampadibus substrati sunt. Anastasius Bibl. in Hadriano I. p. 118. *Ante januas verò argenteas, fecit canistros argenteos 12. pens. lib. 36.* In Leone III. p. 121. *Canistra 2. pensant. lib. 3.* Pag. 136. 145. *Canistrum ex argento purissimo inibi fecit cum catenulis suis pens. lib. 15.* Ibidem: *Fecit — Pharum majorem in modum retis cum canistris 20. pendentem sub trabem majorem, &c.* In Greg. IV. p. 163. *Obtulit etiam — canistra Ennafodia 2. pens. lib. 15.* Εννεαφώτα, duodecim luminibus ac lucernis instructa.

CANNA, Mensura quâ pannos metimur, Italis, *Canna*. Occitanis *Cano*, *Aulne & demie mesure de huit empans à mesurer le drap.* Constit. Siculæ lib. 3. tit. 36. §. 4. *Mercatores corruptas merces & vetitas, seu ad falsas mensuras, cannas & pondera distrahentes, &c.* Occurrit ibi pluries. Consuetud. Eccl. de Regula: *De cannis, quibus panni venduntur.* Vide Jo. Columbum lib. 1. de Episcop. Valentin. n. 54. Fori Bencharn. *Les draps se deben mesura à canas, mieyas canas, à paums, & no à aunas.* Hinc *Cannare*, ulnâ metiri, in Statutis Massiliensibus MSS. an. 1174. lib. 1. *De duobus probis viris constituendis ad pannos videndos & cannandos.*

Canna, Mensura agri. Charta an. 1250. apud Joffredum in Episcopis Niciensibus p. 184. *Tradidit quantitatem infrà scriptam terræ suæ — taliter terminatam, videlicet à mari cannas 35. à Septentrione cannas 46. &c.* Charta an. 1271. in 30. Regesto Chartophylacii Regii Ch. 221. *Dabit transitum sive viam decem cannarum in latitudine, &c.* Bulla Clementis VI. PP. an. 1349. apud Wadding. to. 3. *Asserentes eundem locum vestrum à loco ipsorum nonnisi per 135. cannas distare.* Adde Ughellum to. 1. Ital. sacr. p. 822.

Canna, *Kanna*, Cantharus, poculum, vas strictius, & oblongius, Germanis & Belgis *Kan*, & *Kanne*; Gallis *Canne*. Gloss. Basilic. Κάννια, οἱ κονδύλοι τῶν καλάμων, καὶ οἱ σωλῆνες, κἀκ τούτου πάντα τὰ σωληνοειδῆ ἀγγεῖα. Fortunatus in Vita S. Radegundis c. 19. *Quæ sibi renunciante parata mensa, missorium, cochleares, cultellos, cannas, potum, & calices, sola subsequente, intromittebatur furtim, quo se nemo perciperet.* Galbertus in Vita Caroli Comitis Flandr. n. 28. *Comes argenteam kannam emerat marcis 21. quæ miro opere fabricata, suis spectatoribus potum, quem in se continebat, furabatur.* Et n. 101. *Canna, argenteum vas vinarium*, dicitur.

Canna argentea inter vasa Ecclesiastica recensetur apud Hariulfum lib. 2. Chron. Centul. cap. 10. & lib. 3. cap. 3.

Caneta, seu *Canneta*, Minor *Canna*, minus vasculum sacræ Liturgiæ idoneum, quod vulgò *Burere* vocamus. Charta an. 1344. apud Sammarthanos in Abbatib. Lesatens. n. 27. *Calicem argenteum cum patena deauratum & etiam amentatum, & duas canetas argenteas deauratas, &c.* Alia an. 1231. apud Catellum in Hist. Occitan. p. 901. *Turibulum argenteum, & 2. bacini argentei, & 2. canetæ argenteæ, &c.*

CANNAMELLA. Vide *Canamella*.

CANNAVA. Vide *Canava*.

CANNAVACIUS *color*, Cannabinus. Fridericus II. lib. 2. de Arte venandi cap. 20. *Plumagium girofalconum sic se habet: alii enim sunt grisei coloris, alii albi coloris aut subalbidi, maximè in pectore, alii sunt medii inter album & griseum, ab aliquibus dicuntur cannavacii.* Adde cap. 21.

CANNETA. Vide *Canna*.

CANNETUM, *Arundinetum*. Papias.

CANNEVASIUM. Vide *Canava*.

CANNICANNA. Acta S. Ægidii Minoritæ n. 9. *Faciebat domunculas & cophinos, & cannicannas, strenuè laborans, &c.*

CANNICIA & *Cannucia*, Juncina, locus paluſtris, apud Innocentium Gromaticum.

CANOLA. Acta S. Chrysolii: *Eum summus Pontifex— in tantum honoravit, ut ei canolam S. Petri Apostolorum Principis, in signum amoris perpetui, tribuere dignaretur.* Ubi Bolandus capsulam interpretatur reliquiis adornatam. Apud Bzovium an. 1280. n. 5. recensetur inter alia Nicolai IV. PP. donaria, *canolum argenteum ad observandum corpus Christi.*

Canola, Pars colli, nostris *Canole & Canule*, fistula spiritus accipiendi ac reddendi. Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 9. *In simulacro pugnæ dum Militem quendam equo vectus ludendo impeteret, ab eodem equite conto percussus, subjectam collo illud quod vocant canolam fregit; & disquirentes nodum cicatricis inveniunt.* Utitur præterea cap. 15.

CANON, Pensitatio. Tria pensitationum genera recenset Asconius in 3. Verrinam, canonem, oblationem, & indictionem. Ac *Canon* quidem, seu canonici tituli, sunt solennes & antiquæ præstationes: *Indictio*, quidquid præter canonem indicitur: *Oblatio* denique, aurum & argentum quod Largitionibus inferebatur. De ejusmodi pensitationibus multa habent Cujacius, Jacobus Gothofredus, Henricus Valesius, & alii. Charta Philippi Regis Franc. an. 1271. in 30. Regesto Chartophylacii Regii ch. 122. *Sic quod possit subfeudare, & in acapitum dare, retento dicto Templo laudimio, canone, sive servitio.*

Canonicum, idem quod *Canon*, Pensio annua. Agobardus lib. de Grandine cap. 15. *His habent statutum quantum de frugibus suis donent, & appellant hoc Canonicum. Canonica inlatio*, in l. 40. C. Th. de Episcop. Κανονικόν, in Nov. Isaacii Comn. *Canonica & Consueta dependere*, in l. 2. eod. Cod. de Extraord. sive sord.

Canonicarii, Qui canones exigunt. Senator lib. 6. Epist. 8. *Canonicarios dirigis, possessores admones, &c.* Adde lib. 11. & 12. & Novell. 30. & 128.

Canon Missæ, oratio quæ in Missa ante consecrationem, & in ipsa consecratione divinæ hostiæ recitatur à Sacerdote, quæ ideo *Canon* vocatur, *quia in ea est legitima & regularis sacramentorum confectio*, inquit Walafridus Strabo de Reb. Eccl. c. 22. ubi de canone hæc subdit: *Præfatio Actionis quâ populi affectus ad gratiarum actiones incitatur, ac deinde humanæ vocis supplicatio cælestium virtutum laudibus admitti deposcitur, vel ipsam actionem, quâ conficitur sacrosanctum corporis & sanguinis dominici mysterium, (quam quoque Romani Canonem, ut in Pontificalibus sæpius invenitur, appellant) quis primus ordinaverit, nobis ignotum est. Auctam tamen fuisse non semel, sed sæpius, ex partibus additis intelligimus, &c.* Quæ autem Canoni subinde à Pontificibus inserta sint, describunt Berno Augiensis lib. de Missa cap. 1. Micrologus cap. 12. Durandus l. 4. c. 35. 36. Beletus c. 46. &c. Qui quidem canon in quatuor partes dividitur, scilicet in *Secretam*, *Præfationem*, *Canonem*, & *Orationem dominicam*, de quibus singulis agitur suo loco. De Canonis verò auctore & partibus, ex professo fusè & doctè disserunt Durantus lib. 2. de Ritib. Eccl. cap. 32. & seq. Menardus in Sacram. S. Gregorii PP. & novissimè Cardinalis Bona in libris Rerum Liturgic. ad quos lectorem remittimus.

Canon, Officium Ecclesiasticum. Hariulfus lib. 4. Chr. Centul. c. 26. *Præter orationum munia, & Psalmorum dulcissimam modulationem, hæc attentissimè observabat, ut de S. Trinitate, tum de Spiritu S.— postque de S. Petro, vel omnibus Apostolis, sive omnibus Sanctis nocturnalem & diurnalem Canonem, excepto claustrali Canone, cui nunquam pene deerat, quotidie Domino persolveret.* Infrà: *Nunquam certè cura loci, aut necessaria sollicitudo, aut itineris occasio, aut corporis nisi maxima ægritudo, Psalmorum ac Laudum, seu supradictorum canonum, obtinere apud illum quiverunt diminutionem.* Cap. 33. *Non tamen omittebat— genuflexionum continuationem, sacrarum ædium circuitionem, sacrorumque canonum de S. Trinitate, de Spiritu S. deque S. Maria & de omnibus Sanctis expensionem.* Atque inde dictæ *Horæ canonicæ*.

Canon, Liber Regulæ Canonicorum, vel Monachorum. Egbertus Eboracensis Archiep. *Canones dicimus regulas quas sancti Patres constituerunt, in quibus scriptum est, quomodo Canonici, id est, Regulares Clerici, vivere debent.* Charta Henrici de *Lasci* Comitis Lincolniæ an. 1285. in Monastico Angl. to. 2. p. 307. *Et quòd una Missa singulis annis in festo Paschæ ibidem celebretur, & quòd nomen nostrum, & nomen Margaretæ uxoris nostræ in Martyrologio & in Canone conscribantur in memoriam æternam.* Charta Rainaldi Comitis Burgundiæ an. 1050. *Tali tenore ut nomina nostra sint scripta in Canone.* Vide *Regula*.

Canones Apostolorum, quos quidam è veteribus S. Clementi adscribunt, alii apocryphos censent. De iis consulendus Bernaldus Presbyter Constantiensis lib. de Reconciliat. lapsorum pag. 257. & alii quos laudat vir doctissimus Joannes Baptista Cotelerius in Notis ad eosdem Canones.

Canones Conciliorum, dicti quòd instar regulæ sint Christianis, & iis rectè vivendi normam præbeant. Isidor. lib. 6. Orig. c. 16. Leo IV. PP. in Epist. ad Episcopos Britanniæ cap. 6. *Quam ob causam luculentiùs & magna voce pronuntiare non timeo, quia qui illa quæ diximus sanctorum Patrum statuta, quæ apud nos Canones prætitulantur, sive sit Episcopus, sive Clericus, sive Laicus, non indifferenter receperit, ipse se convincit, nec catholicam & apostolicam fidem, nec sancta vera Christi Evangelia quatuor utiliter & efficaciter, & ad effectum suum retinere vel credere.* Anselmus Havelbergensis Episcopus lib. 1. Dial. c. 9. *Radicata itaque fide Catholica ad informandam Ecclesiæ disciplinam accesserunt diversæ regulæ, quas quia sancti Patres sanxerunt, dignè Canones appellatæ sunt, in quibus reperitur quid sint præceptiones, prohibitiones, dispensationes, rigor, necessitas, indulgentia, remissio, terror, admonitio, & cætera per quæ omnia ita in hoc statu Ecclesiæ crevit mirabili contra hæreticos sapientia, sicut in priori statu in persecutione Martyrum, victoriosa crevit patientia.* Vide Baronium an. 865. n. 6. & seqq.

Sub Ecclesiastico Canone constituti, id est, sub Ecclesiastica regula, Clerici, in Concilio Forojuliensi an. 791. can. 6.

Canones Evangeliorum, per quos quis scire & invenire potest qui reliquorum Evangelistarum, similia, aut propria dixerunt. Horum auctor Eusebius Cæsariensis. Vide

S. Hieronymum de Script. Eccleſ. & Iſidorum lib. 6. Orig. cap. 15.

Canon Pœnitentialis, idem qui *Liber Pœnitentialis*. Vide *Pœnitentiale*, & *Regula*.

In Canonem incidere, in Speculo Saxon. lib. 1. art. 53. §. 4. dicitur non qui contra Canones Eccleſiaſticos peccavit, eoque ipſo judicis Eccleſiaſtici cenſuræ & judicio ſubditus eſt, ſed qui in *Canonem Pœnitentialem*, de quo paulò antè, inciderat, hoc eſt, qui legibus pœnitentiæ ab Eccleſia indictis obnoxius erat. Qua loquendi formula utitur Chronicon Montis-Sereni an. 1208. *Hoc facto permotus Archiepiſcopus contra Præpoſitum, tanquam pro violenta manus injectione in Clericum in Canonem incidiſſet, denuntiationis gladium eduxit, &c.* Et anno 1219. pag. 126. *Volens intelligi eos in Canonem incidiſſe.*

CANONES, Machinæ bellicæ, noſtris *Canons*, ſic dictæ, ut quidam volunt, quòd *Cannarum* formam referant, ita enim *Canones* ſiphones vocant Itali. Thom. Walſingham. In Henr. V. p. 398. *Et illic figere gunnas ſuas, quas Galli canones vocant, quibus validiùs villam infeſtare poſſet.* Continuator Nangii an. 1356. *Munientes turres baliſtis, garrotis, canonibus & machinis, &c.* Chronic. MS. Bertrandi *du Gueſclin*:

Pour la ville aſſaillir ordonnerent canons.

Georgius Caſtellanus in Hiſt. Jacobi Lalanii cap. 81. *Et battirent de leurs bombardes, canons, & veuglaires ladite ville.* In Computo auxiliorum coactorum pro liberatione Joannis Regis Franc. an. 1368. in Camera Computor. Pariſ. *Guillaume l'Eſcuier Maiſtre des Canons du Roy, que icelui Seigneur lui a ordonné eſtre baillé pour querir cent livres d'eſtoffe à faire poudre pour quatre grans Canons, qu'il doit faire pour mettre en la garniſon de Harefleu.* *Canonum* mentio eſt non ſemel apud Scriptores noſtros paulò vetuſtiores, Froiſſart. 1. vol. cap. 158. 191. 261. 268. 311. 2. vol. cap. 21. 97. 3. vol. cap. 52. 4. vol. cap. 18. in Chron. Flandr. cap. 112. 113. apud Monſtrelletum 1. vol. pag. 119. 121. 141. 293. 2. vol. pag. 130. 3. vol. pag. 32. in Hiſtoria Bucicaldi p. 213. in Diario obſidionis Aurelianenſis p. 2. &c. 14. 23. apud Guicciardin. lib. 1. Hiſt. Vide *Gunna*.

Canons ſerpentins, apud Monſtrellet. 2. vol. pag. 64. b. 3. vol. pag. 32. Berrium pag. 211. in Chronico Scandal. pag. 40. in Collatione Ludovici XII. pag. 18.

CANONICÆ *Literæ*, *Epiſtolæ*: Κανονικὰ γράμματα, Græcis dictæ, juxta Zonaram ad Canon. 42. Synodi Laodicenæ, quòd juxta certos ac determinatos Canones, & regulas quaſdam ſolennes exararentur, ὡς κατὰ κανόνα γεγραμμένα γράμματα: vel certè quòd iis qui ex Canone Eccleſiaſtico erant, ſeu Canonicis peregrè & in alienam diœceſim proficiſcentibus darentur. Nam eaſdem cum *Formatis* fuiſſe teſtatur Atticus Epiſcop. Conſtantinop. ſub finem Concilii Calchedonenſis: *In faciendis Epiſtolis Canonicis, quas mos Latinus Formatas appellat.* Et vetus Interpres Synodi Laodic. can. 42. *Non oportet miniſtrum altaris, vel etiam Clericum, ſine Canonicis litteris, id eſt, formata, aliquò proficiſci.* Ubi Græcus textus habet, ἄνευ κανονικῶν γραμμάτων. Incertum porrò an de his *Canonicis Epiſtolis* intelligendus Senator lib. 11. Epiſt. 23. ubi de eo agit qui provehitur à Principe ad *curam Epiſtolarum Canonicarum*, cui proindè, ut idem ait, *fides publica* committitur. Vide Concil. Sueſſionenſe an. 853. art. 3. Ravennenſe an. 997. can. 3. Baldricum Noviom. lib. 1. cap. 51. Flodoard. lib. 2. Hiſt. Rem. cap. 2. 11. & Ferrarium de Literis Canonicis. Literarum Canonicarum formulæ aliquot habentur apud Sirmondum ad calcem tom. 2. Concilior. Gall. pag. 658. & 663.

Regulares Epiſtolæ dicuntur Joanni VIII. PP. Epiſt. 48. *Sancti magnique Nicæni Concilii præcepta ſeculi, quæ jubent, regularem Epiſtolam per unamquamque provinciam obtineri, ne hi qui abjiciuntur, ab aliis recipiantur, &c.* Lupus Ferrarienſis Epiſt. 122. *Reverentiſſimis autem viris Remigio memoratæ urbis Metropolitano, & H. Gratianopolitano inſtanter poſtulantibus, & converſationem memorati fratris laudantibus, quamquam olim meam verbis habuiſſet licentiam, etiam regulares literas accepiſſe, quæ prolatæ, quid de eo ſentiam, fideli relatione fatebuntur.*

CANONICUS, *Canonica*, *Canonia*, *Canonicare*, *Canonizare*, *&c.*

Canonicus. Dudo lib. 3. de Actis Norman. *Chriſtianæ Religionis ſumma trimodo conſtat ordine diſtincta, munifico Laïcorum, Canonicorumque, atque Monachorum labore exercita: & quanquam tres ordines ſint ad excolendum cultum veræ fidei, bicallis via eſt ambivii itineris, certa ſpe veræ credulitatis: quarum una πρακτικῆς nomine laxiùs vehit, & Canonica dici meruit, ſub cujus ditione Laïcalis ordo moratur & vivit: altera verò nomine θεωρητικῆς, limitibus hinc inde coactis artata, non vehit per plana, ſed ſeceſſu confixa, ſecretoque perenni læta, molitur ſemper ad ardua.* Certè primitus triplex tantùm fuit in Eccleſia fidelium ordo, Laïcorum nempe, Clericorum, quos & *Canonicos* vocabant, & Monachorum, ut hîc indicatur.

Clerici poſtmodum qui Eccleſias deſerviebant, *Canonici* appellati ſunt, quòd eſſent ἐν τῷ κανόνι & ἐκ τοῦ κανόνος, ut loquuntur Concilia, Antioch. can. 2. 6. 11. Calchedonenſe can. 2. & Synodus Trullana can. 6. vel quòd *ſub Canone Eccleſiaſtico jacerent*, ut Concilium Toletanum III. can. 5. vel eſſent *ſub Canone conſtituti*, ut Concilium Forojulienſe an. 791. can. 1. *Sub Canone Eccleſiaſtico conſtituti*, idem Concil. can. 6. *Canonis* enim nomine Clerum intelligebant. Neque aliter hanc vocem uſurpavit S. Athanaſius in Vita S. Antonii pag. 89. Edit. Hoeſchelii: τοιοῦτος γὰρ ὢν, τόν τε κανόνα τῆς ἐκκλησίας ὑπερφυῶς ἐτίμα, καὶ πάντα κληρικὸν τῇ τιμῇ προηγεῖσθαι ἤθελεν ἑαυτοῦ. Cujus quidem vocis vim non intellexit idem Hoeſchelius. Hinc non ſemel *Clerici* ſimul & *Canonici* dicuntur conjunctim. Capitula Caroli Magni lib. 5. cap. 5. *Ut Canonici Clerici Canonicè vivant.* Et lib. 1. cap. 73. *Qui ad Clericatum accedunt, quod nos nominamus canonicam vitam.* Innocentius III. lib. 1. Epiſtol. p. 298. *Nec etiam aliquis Canonicorum ſeu Clericorum Secularium, &c.* Adde Concil. Aurelian. III. can. 11. & Turonenſ. II. can. 19.

Canonicorum autem appellationem ſua ætate notam fuiſſe ſatis innuit Gregorius Turon. lib. 10. ſub finem, ubi ait Baudinum Epiſcopum Turonenſem inſtituiſſe *menſam Canonicorum* in eadem Eccleſia Turonenſi. Jam verò cur Clerus *Canon Eccleſiæ*, & Clerici, *Canonici* dicantur, non omnino promptum eſt aſſequi. Scio Hugonem Rotomag. Archiepiſc. lib. 3. de Hæret. cap. 2. Ivonem Carnotenſem Epiſt. 69. & alios cenſuiſſe Canonicos appellatos, quòd canonicas regulas arctiùs obſervare tenenantur. Papias: *Canon, Græcè regula, conſuetudo comprobata; inde Canonicus, id eſt, regularis.* Id ſanè videtur indicare Capitulare 1. Caroli Magni incerti anni cap. 32. *Ut Abbates Canonici Canones intelligant, & Canones obſervent, & Clerici Canonici ſecundùm Canones vivant.* Et cap. ſeq. *Ut Abbates Regulares & Monachi regulam intelligant, & ſecundùm regulam vivant.* Adde cap. 34. 35. Joannes Bordenavius, & Marca in Hiſt. Beneharn. lib. 5. cap. 10. num. 1. ſic nuncupatos volunt, quòd in *Canonem*, ſeu matriculam Eccleſiæ relati ſint. Alii, quibus ſubſcribo, dictos volunt à canone frumentario, ſeu ſportulis Eccleſiaſticis & ſtipendiis annuis vel menſtruis quæ ex Eccleſiaſticis reditibus accipiebant: unde *Sportulantes fratres*, Clericos appellat S. Cyprianus Epiſt. 66. *Nec moleſtiis & negotiis ſecularibus alligentur, ſed in honore ſportulantium fratrum, tanquam decimas ex fructibus accipientes, ab altari & ſacrificiis non recedant.* Idem Epiſt. 33. *Cæterùm Presbyteri honorem deſignaſſe nos illis jam ſciatis, ut & ſportulis iiſdem cum Presbyteris honorentur, & diviſiones menſurnas æquatis quantitatibus partiantur.* Ex autem ſportulæ dicuntur *conſueta Clericorum ſtipendia*, in Concilio Valentino Hiſp. cap. 2. Agathenſi cap. 36. &

& Narbonensi an. 589. can. 10. 12. Nam universa Ecclesiarum substantia in 4. partes dividebatur, *quarum unam Episcopus sibi retinebat, alteram Clerici pro officiorum suorum sedulitate obtinebant, tertia fabricis, quarta pauperibus & peregrinis erogabatur*, ut est in Epistola Gelasii PP. ad Episcopos Lucaniæ, in Canonibus Silvestri PP. in Resp. S. Gregorii PP. ad Augustinum Anglor. Episcop. in Epist. 3. Simplicii PP. ad Florentinum, apud Gregor. II. PP. Epist. 5. & in Capitulari cap. 5. in Concil. Aurelianensi I. can. 5. 14. Carpentorat. c. un. Aurelianensi III. can. 5. Moguntino I. can. 10. Wormatiensi can. 7. & alibi passim. Vide *Tertia*.

Canonici Regulares, qui *secundùm regulam vivunt*, ut est in Lege Longobard. lib. 3. tit. 1. §. 8. id est, secundùm regulam iis propriam ac præscriptam, cùm *Sæculares* dicantur vivere *secundùm Canones*, seu regulas Clericis omnibus indictas. Eæ autem Regulæ erant quas S. Augustini vulgò appellant. Jacobus à Vitriaco in Hist. Occident. cap. 21. *Illi autem qui Canonici Regulares dicuntur, B. Augustini Regulam pro fundamento Religionis habentes, media & regia via incedentes, secundùm primas Regularium institutionum observantias, camisiis & femoralibus, superpellitiis & pellibus, culcitis & linteaminibus utuntur. Camisias & femoralia de nocte non deponunt: post Matutinas ad cubicula revertentes, causâ recreationis dormiunt. Novem lectionum numerum in Nocturno officio non excedunt: tribus diebus in hebdomada carnes edunt: pisces, ova, caseum in Refectorio diebus aliis manducant. —sub unius Abbatis vel Prioris obedientia continenter vivunt. Proprium autem eis habere non licet: animarum curas licitum est eis suscipere, & Ecclesias parochiales regere, &c.* Idem capitibus seqq. agit de Canonicis Regularibus Præmonstratensis Ordinis, de Canonicis Aroasiæ, S. Victoris Paris. Canonicorum Regularium Bononiensium, & de Spatha, quorum origines apud hunc Scriptorem & alios quisque legere poterit. Vide Cellotium lib. 5. de Ecclesiast. Hierarchia c. 3.

Canonici sæculares, iidem Ecclesiarum Clerici postmodum dicti, ad discrimen cæterorum Canonicorum, qui regulæ strictiùs inhærentes, *Regulares* vocantur, ut ait Trithemius in Chron. Hirsaugiensi. Ugutio: *Incongruè dicitur Canonicus sæcularis, id est enim Regularis sæcularis, quod est, ac si diceretur album nigrum: non enim est Canonicus, si non sit Regularis: usus tamen quorundam sic habet, qui magis noverunt esse in Canonica sæculares, quàm regulares in sæculo.* Crantzius in Metrop. lib. 4. cap. 1. *Si Canon est regula, Canonici sunt regulares. Quid ergo fiet de Canonico sæculari, nisi ut regularis sit irregularis, aut si id malumus, regularis sine regula, &c.* Adde lib. 3. cap. 15. Wolcuinus Abbas in Homilia de Zizania: *Rara avis in terris Canonicus à Canone vitæ. Unde ergo? Audi unde: est namque Canon vitæ, ut dictum est: & est Canon pecuniæ, videlicet alicujus pensionis certæ, unde solet dici, Solve mihi Canonem meum. Eia ergo, ô Canonicè, inveniamus Canonem tuum à quo derivaris, à Canone pecuniæ, non à Canone vitæ, id est, a Canone regionis, non à Canone religionis.* Arnulphus Lexoviensis Epist. ad Alexandr. PP. *Ipsam* (Ecclesiam) *thesauris ornatam, instructam ædificiis, possessionibus reddidit ampliatam; adeo quòd pro 13. Canonicis, quos sæculares appellant, ipsisque pauperibus, ibidem 36. Canonicos Regulares cum omni ædificiorum sufficientia, & redditùum copia dereliquit.* Hugo Rotomagensis Archiepiscop. lib. 3. contra Hæretic. cap. 2. *Ex his* (Clericis) *aliqui proprietate rejecta, sua simul habent communia in unitate canonica, tam Regulares Clerici, quàm Cœnobitæ Monachi. Aliqui verò sæculares* (perperam Edit. *singulares*) *nuncupati, servitio Ecclesiæ deputantur, & quia canonicas simul in Ecclesiis, horis statutis, laudes persolvunt, etiam Canonici nominantur: prebendas tamen suas dividendo partiuntur, &c.* Hinc

Canonicè vivere, id est, more Canonicorum, non verò Monachorum, vel Canonicorum Regularium, qui *regulariter vivere* dicuntur, in Capitulis Caroli Magni lib. 1. cap. 73. lib. 5. cap. 79. & 115. *Canonico ordine vivere*, in Lege Longobard. lib. 3. tit. 1. §. 18. *Secundùm canonicam regulam*, in Capitulis Caroli Calvi tit. 41. §. 8. *Canonica constitutio, institutio, regulari* opponitur in Capitul. 1. Caroli Magni an. 805. cap. 8. 9. Eadem Lex Longobard. lib. 3. tit. 1. §. 8. *Volumus — ut Canonici secundùm canones, & Regulares secundùm regulam vivant.* Capit. Caroli Mag. lib. 5. cap. 137. *Ut nullus in canonica aut regulari professione constitutus, &c.* Vide Concil. Moguntiac. can. 9. Turon. III. can. 25. Ludovicum Pium in Epist. ad Sicharium Archiepisc. Burdegal. &c. Porrò

Canonici sæculares, perinde ac *regulares*, in eodem claustro manebant, in eodem dormitorio dormiebant, in eodem refectorio reficiebantur, *& Episcopus eorum regebat vitam, sicut Abba Monachorum*, ut est in Capitulis Caroli Magni lib. 1. cap. 73. quod de Clericis suæ ætatis testatur Augustinus Serm. 1. de Communi vita Clericor. & in Psalm. 99. Unde *Monasteria Canonicorum* appellantur illorum ædes ac habitationes. Jacobus de Vitriaco in Hist. Occident. cap. 30. *Cathedralium Ecclesiarum Ministri, quos nunc Canonicos sæculares appellamus, sub eadem regula* (S. Augustini) *communiter à prima eorum institutione Domino servierunt in humilitate, paupertate, divinis officiis, lectionibus, & orationibus vacando, in castris Domini militantes, simul in refectorio sobrium cibum sumentes, in eodem etiam dormitorio castis cubilibus nocte quiescentes. Sede autem Pontificali vacante, — unum quem digniorem credebant, caput sibi præficiebant, &c.* Id etiam seriùs obtinuisse, & sua ætate in Ecclesia Remensi desiisse dolet Stephanus Episcopus Tornacensis Epist. 160. quâ Remensem Decanum, ad quem scripta est, urget ne patiatur hanc Ecclesiasticam ac diu servatam disciplinam aboleri, neque tam facilè *inventuti singulariter, ne dicam*, inquit ille, *sæculariter, vivere volenti obediat.* Sic autem idem Episcopus de Ecclesia Remensi: *Singulari quodam privilegio sedes Remensis inter alias Ecclesias eminebat, perseverans cum Apostolis in communione panis & orationе, & in sociali communione sacramentalem præferens, majoribus erat spectaculum, minoribus documentum. Ex reliquiis regularium institutionum duo sibi loca detinuerant, Cœnaculum refectionis, & domum somni: in altero castigatam sequentes abstinentiam, in altero candidatam continentiam observantes, procedentibus unanimiter de Missa ad Missam, de spirituali refectione ad corporalem, præmissa invocatione Dominica, & signo benedictionis super cibum extenso, reficiebant convivæ Domini minùs ventrem quàm mentem, sonante eis per ministerium Lectoris divino eloquio, nunc admonendo præceptis, nunc prohibitionibus cohercendo, interdum adigendo minis & terroribus, nonnunquam blandiendo consolationibus & promissis. O felices epulæ quæ non crapulam provocant, sed sobrietati deserviunt, & postquam sumptæ fuerint, gratiarum actione clauduntur, derelinquentes alimoniam corporalem, & convivis suis spiritualem fructum servantes. In his & aliis observantiis regularibus incedebat Remensis Ecclesia, terribilis ut castrorum acies ordinata, amabilis suis, admirabilis alienis.* Sed & id etiam tùm obtinuisse in Ecclesia sua Tornacensi innuit Epist. 195. Hanc porrò Canonicorum Sæcularium vitam communem passim observare est in Capitul. Caroli Magni lib. 5. cap. 115. in Capit. Caroli Calvi tit. 2. cap. 5. tit. 6. cap. 14. tit. 23. cap. 8. tit. 32. cap. 9. apud Innocent. III. PP. lib. 1. Epist. pag 298. &c. Unde non desunt qui putavere *Canonicos* appellatos quasi κοινωνικοὺς, quòd *communem vitam* agerent. Vide Patriarchium Bituricense cap. 66. & Cognatum in Histor. Tornacens. lib. 1. cap. 69. De Canonicis Regularibus *sæcularizatis*, agit Chopinus lib. 1. de Sacra politia tit. 3. num. 7.

Canonicos Cardinales Romæ memorat Ordericus Vitalis lib. 4. pag. 516. *Canonicos Cardinales* septem in Ecclesia S. Stephani Bisontina instituit an. 1051. S. Leo

IX. PP. *qui cum dalmatica, mitra, sandaliis, chirothecis ad altare illud ordinati, Missas ibi facerent: quorum unus loci illius Decanus, annulo etiam ad Missarum solennia uteretur.* Bullam descripsit Chiffletius in Tornutio, p. 357. & 361. Alexander III. PP. Epist. 52. ad Philippum Coloniensem Archiepiscopum: *Concedimus etiam & apostolica auctoritate statuimus, ut majus altare Ecclesiæ tuæ uni & vero Deo in memoriam B. Mariæ virginis, & alterum in memoriam B. Petri Apostolorum Principis dedicatum, reverenter ministrando procurent septem Canonici Cardinales Presbyteri, induti dalmaticis, & mitris ornati, &c.* Tradit Scriptor Historiæ fundationis Archiepiscopatus Magdeburgensis editæ ab Henr. Meibomio, id juris attributum Archiepiscopo ejusdem Ecclesiæ, *ut inter Cardinales Episcopos Romanæ sedis consortium haberet: præterea 12. Presbyteros, 7. Diaconos, 24. Subdiaconos Cardinales ad morem sanctæ Romanæ Ecclesiæ ordinare posset: qui ad principale altare ministrantes quotidie, excepto jejunio, dalmaticis, festis vero sandaliis uterentur, &c.* Charta Bernardi Episcopi Compostellani æræ 1190. *Damus eidem Ecclesiæ in Ecclesia B. Jacobi Canonicatum & portionem, & hebdomadam, & cardinariam, & præstimonium, sicut unicuique Cardinalium Ecclesiæ nostræ Canonicæ collatum est, &c.* Id etiam nominis & privilegii habere Canonicos Ecclesiæ Salernitanæ auctor est Ughellus to. 7. p. 550. 569. 570. 572. In Sanctuario Capuano pag. 575. *Cardinales Presbyteri sanctæ Capuanæ Ecclesiæ* aliquot Chartam Gerberti Episcopi Capuani subscribunt, quos Canonicos fuisse par est credere. Id etiam obtinuisse in Beneventana, Aquileiensi, Ravennensi, Mediolanensi, Pisana, Neapolitana, Compostellana, & aliis, &c. observant Antonius Caracciolus lib. 1. de Sacris Eccl. Neapolit. monumentis sect. 11. & Ughellus to. 4. p. 29. to. 6. p. 148. 151. de aliis Mariana lib. 10. de Reb. Hisp. cap. 6. Beroldus lib. de Ritib. Germonio lib. 3. de Sacr. immunit. c. 6. &c. In Ecclesia Ravennensi abrogatum Cardinalium nomen à Paulo III. PP. an. 1543. scribit Paulus Sarpi in Tractat. de Materia beneficiali p. 52. Sed primitus videtur ea attributa Canonicis istis nomenclatio, quòd ad hasce Ecclesias incardinati essent Canonici, ut Presbyteri ad Ecclesias Parochiales.

Canonici nobiles, qui ut ad Canonicatum perveniant, genere nobiles esse debent. Vide cap. 37. Extra de Præbendis, Innocentium Cironum in quinta Compilat. Decretal. pag. 40. & Molanum lib. 2. de Canonicis cap. 29.

Canonici domicillares, Juniores Canonici, qui necdum gradus Ecclesiasticos adepti, jus Capituli non habent. Juniores autem Magnatum filios *Domicellos* appellabant. Synod. Moguntina sub Paulo III. can. 86. *Hactenus in Ecclesiis Cathedralibus & Collegiatis, saltem in ea parte, quâ majores nostri, non sine magna ratione, juniores Canonicos, quos domicillares vocant, non statim, ut beneficia acceperint, ad Capitula admitti, sed ad tempus sub jugo Prælatorum detineri voluerunt, satis negligenter advigilatum esse, non sine Ecclesiarum pernicie sentimus, &c.*

Canonici mitrati. Observat Ughellus to. 1. Italiæ sacræ Canonicis Ecclesiæ Lucensis jus mitræ deferendæ à summis Pontificibus indultum, firmatumque à Gregorio IX. an. 1237. bullâ, quam describit. Vide *Canonici Cardinales.*

Canonici forenses, qui *Canoniam* suam, seu Ecclesiam, non deserviunt, quibus opponuntur *Mansionarii*, seu residentes, in Charta Simonis Noviomensis Episcopi, apud Vassorium p. 878. *Foranei* dicuntur in Charta Gaufridi Ambian. Episcopi an. 1233. to. 13. Spicilegii Acheriani p. 340. *Stationarios & non stationarios Canonicos* utrosque vocat Lambertus Ardensis p. 153. 155. In Monastico Anglic. to. 2. p. 463. Magister *Thomas de Segrave*, dicitur *Canonicus stadiarius Ecclesiæ S. Pauli*: id est, *stationarius. Stadium* enim pro *stagium* usurpatum à recentioribus.

Canonici expectantes, qui in Ecclesiis Cathedralibus Canonici dignitatem *sub expectatione Præbendæ* habebant, & *in Capitulo vocem, & stallum in choro*: quod obtinuisse in insula Cypro colligitur ex Constitutione Heliæ Archiepiscopi Nicosiensis sub an. 1252. quâ eos omnino tollit, & ex Concilio Nimociensi an. 1340. cap. 6. quo perinde aboliti, repugnante tamen Odone Paphensi Episcopo pro Ecclesia sua.

Canonici minores, in Ecclesia Londinensi dicti, *qui loco majorum Canonicorum vicissim & sunt successive ad magnum altare, Missas celebrant, quod debent facere, &c. Hi amictu ex calebro utuntur, &c.* Vide Statuta ejusdem Ecclesiæ in Monastico Anglic. to. 3. pag. 344. Alii *Canonicos vicarios* vocant.

Canonici tertiarii in Ecclesia Messanensi, qui fructuum præbendæ tertia parte tantùm fruuntur. Vide Rocchum Pirrum to. 1. Notit. Sicil. p. 386.

Canonici Paupertatis, Gall. *Chanoines de la Pauvreté*, de quibus Odo Gesseius in Hist. Aniciensi lib. 1. c. 24.

Canonici 15. marcarum, seu librarum, non semel in Ordinario Ecclesiæ Rotomagensis MS. fortè quorum præbendæ reditus annui tot marcarum argenti sunt.

Canonicus ad succurrendum. Vide *Monachus ad succurrendum.*

Canonici honorarii, seu laïci, qui ex quodam privilegio, hac dignitate in Ecclesiis canonicalibus gaudebant. Id enim juris interdum sibi reservarunt Principes in iis Ecclesiis, quas aut à fundamentis erexerant, aut amplis dotaverant reditibus ut prædiis, vt in tesseram & notam quandam patronatus, Canonicorum catalogis adscriberentur, & cùm isthuc proficiscerentur, sæcularibus depositis insignibus, lineum supparum seu superpellicium induti, cum aliis Collegis fungerentur Ecclesiastico munere. Interdum etiam ab ipsis Ecclesiis donabantur ejusmodi præbendis, ut essent qui earum bona ac prædia tutarentur.

Scribit auctor Ceremonialis Romani lib. 1. sect. 5. Imperatorem sumptâ Romæ coronâ ad Lateranum cum suis progredi, ibique *recipi in Canonicum & in fratrem Ecclesiæ Lateranensis.* Idem tradit Petrus de Andlo lib. 2. cap. 6. additque Marquardus Freherus eandem dignitatem obtinere in Ecclesiis Aquisgranensi, Coloniensi & Bambergensi. Descripsit Joannes Noppius in Chronico Aquisgran. lib. 1. c. 12. p. 70. Juramentum quod Imperator tanquam Canonicus ejusdem Ecclesiæ facere solet.

Hoc jure Comites Andegavenses in Ecclesia S. Martini Turonensis olim gaudebant. Chronicon Turonense: *Quia tempore Ingelgerii Comitis, Ecclesia S. Martini carebat Thesaurario & Æditno, Consulem Ingelgerium inthronizaverunt, & Thesaurarium constituerunt, & Defensorem Ecclesiæ fecerunt, & tutorem omnium possessionum ejus, ubicunque esset, delegaverunt, qui sedem Thesaurarii & domos cum redditibus, quandiu advixit, obtinuit.* Joann. Monachus lib. 1. Hist. Gaufr. Ducis Norm. & Comitis Andeg. Gaufredum sic loquentem inducit: *Ego autem & Canonicus sum S. Martini, & Monachus Majoris-Monasterii.* Radulfus de Diceto ann. 960. *Fulco Bonus tertius Comes Andegavensium in Ecclesia S. Martini in Castello novo Canonicus ascriptus fuit. In festo Sancti ejusdem, in Choro inter psallentes Clericos cum veste clericali, & sub disciplina eorum astabat, &c.* Chronicon Turon. an. 1200. *In Paschali Arturus puer Turonis veniens, more debito, in Ecclesia B. Martini in Canonicum est electus, & in stallum Decani in vestibus Chori, sicut Canonicus installatus.* Adde Gesta Consulum Andeg. c. 5. n. 5. 6. 8. Atque id quidem jus ad Regem Franciæ postmodum transiit tanquam Comitem Andegav. Statuta Eccl. S. Martini Turon. cap. *de Potestate Abbatis Regis Franciæ: Abbas B. Martini, scilicet Rex Franciæ, est Canonicus de consuetudine, & habet parvam præbendam, quam habet S. Venantius, & debet sedere in sede Thesaurarii.*

In eadem S. Martini Turonensis Ecclesia, *Dominus de Prulliaco est propugnator & Canonicus de consuetudine, & habet præbendam in blado, vino, & nummis, & ipse debet portare vexillum B. Martini cum Comite Andegavensi in bellis, & facere per se, vel per alium bella Capituli B. Martini*, ut est in lib. Statutorum ejusdem Ecclesiæ.

Scribit Coquillius in Historia Nivernensi p. 158. Herveum Comitem Nivernensem in Canonicum ejusdem Ecclesiæ S. Martini Turonensis admissum an. 1216. idemque juris concessum posteris Comitibus Nivernensibus, & firmatum deinceps literis ann. 1270. & 1300. & Ludovicum Gonzagam Ducem Nivernensem in eadem Ecclesia ut Canonicum sedisse an. 1588.

Sed & Canonici S. Martini Turonensis eandem Canonici in sua Ecclesia dignitatem Comiti Dunensi & posteris ultro concesserunt. Veteres Schedæ apud Majorem in Antiquitatib. Aurelian. 2. part. pag. 71. die Martis 11. Sept. an. 1464. *Dom. Comitem Dunensem, & successores suos in Canonicos ejusdem Ecclesiæ, more aliorum dominorum Principum Regalis prosapiæ Canonicorum ejusdem, de qua traxit originem, assumpsimus; ita quòd dictus Comes Dunensis, quàm citiùs poterit, suique successores Comites Dunenses, quisque suo tempore, in suis receptionibus in hac Ecclesia fiendis, præstare corporaliter tenentur juramentum per alios Principes, Duces, & Comites, ejusdem Ecclesiæ Canonicos fieri solitum.*

Legitur in quodam Regesto Cameræ Comput. Paris. Carolum VII. Regem Francorum urbem Andegavensem ingressum 19. Octob. an. 1424. à Canonicis exceptum superpellicio & cappa auro texta indutum tanquam Canonicum: *Et fut receu en l'Eglise comme Chanoine d'icelle en surplis & en chappe de drap d'or.*

Hemereus in Augusta Viromand. an. 1214. auctor est Regi Franciæ venienti in Ecclesiam S. Quintini & in Custodis loco sedenti, Decanum almuciam offerre, stante pro aulæ consuetudine in subselliis Eleemosynario. Ita

Joannes Ferraldus de Jurib. & Privileg. Regni Franc. cap. 7. refert Regem Franciæ esse Canonicum Ecclesiæ S. Hilarii Pictavensis: in Ecclesia Cenomanensi habere præbendam, cujus reditus remittit servientibus, seu bajulis, ut & in Ecclesiis Andegavensi & S. Martini Turonensi, & cùm præsens est, distributiones percipere. Quò spectant quæ habet Gaufredus Vosiensis in 1. parte Chronici c. 67. *Tempore illo Rex Henricus senior filio Richardo ex voluntate matris Aquitanorum tradidit Ducatum. Post hæc, apud S. Hilarium Pictavis Dominica post Pentecosten, juxta consuetudinem, in Abbatis sedem elevatur, sed à Bertranno Burdegalensi & Joanne Pictavensi Præsulibus, lancea ei cum vexillo præbetur, &c.*

Id præterea juris obtinet Franciæ Rex in Ecclesia Cabillonensi, ut auctor est Sanjulianus in Antiq. Cabillon. ubi refert Carolum VIII. Cabillonum ingredientem, ab Episcopo in ipsa urbis porta superpellicio & almucia exornatum, eo habitu in Ecclesiam venisse.

Eo perinde modo Carolus V. Imp. diadema suscepturus Aquisgrani, Trajectum adiit & in majori S. Servatii Ecclesia superpellicio & almucia indutus cum cæteris Canonicis Ecclesiastica obiit officia, tanquam Brabantiæ Dux, ut auctor est Joann. Placentinus in Catal. Episc. Trajectensium.

Tradit præterea Jacobus Severtius in Chronol. Archiep. Lugdun. Ducem Bituricensem obtinuisse, à Canonicis Lugdunensis Ecclesiæ, *ut ad modum Philippi fratris Ducis Burgundiæ, ac fundatoris ejusdem Ecclesiæ,* impetratis ad id litteris Apostolicis, in album Canonicorum referretur, venisseque in Ecclesiam *cum frochia & aumucia* an. 1388. Ita an. 1511. eodem teste Severtio, Carolum Ducem Sabaudiæ iidem Canonici Lugdunenses, *in Canonicum Ecclesiæ receperunt, habitumque sibi contulerunt, ipsum induendo superpellicio & cappa,* ut produnt Acta, quæ vocant, Capitularia.

Id etiam privilegii habere Dominum Turnonensem in Ecclesia S. Justi Lugdunensis prodit vetus Scheda apud Paradinum in Hist. Lugdun. lib. 2. cap. 102. *Vir illustris & potens Dom. Guillermus Dominus de Turnone Miles, trahens originem de genere eximii Confessoris & Pontificis S. Justi Lugduni venerati reverentissimè, & Ecclesiæ Lugdunensis Præsulis, sicque in ejus honore & nomine Ecclesia fundata & nominata. Et exinde dictæ Ecclesiæ S. Justi perpetuus Canonicus præbendatus & hæreditarius, prout refert venerabilium & discretorum virorum Dominorum Obedientiarii & Capituli dictæ Ecclesiæ concors confessio, & antiquorum relatio.*

Tradit denique Leurius in Hist. Viennensis Ecclesiæ cap. 52. Humbertum Delphinum Viennensem in Majori Ecclesia donatum Canonicatu 29. Aug. an. 1338. cujus possessionem iniit superpellicio indutus & almucia, quam aliàs Militi deferendam brachioque aptandam, cùm templum ingrederetur, dare poterat.

Canonicæ, primis Ecclesiæ sæculis, videntur appellatæ Diaconissæ, quòd perinde ac Clerici, *sub Canone Ecclesiastico constitutæ essent.* Nam Diaconissæ quemdam in Ecclesia ordinem confecere, & in ædibus sacris certæ ac peculiares stationes iis assignatæ, ὡς ἐκκλησιαζούσαις, ut est in Novella 3. Justiniani, & alia Heraclii Imp. Proinde jure distinguuntur *Canonicæ* à Sanctimonialibus in Ordine Romano: *Inter virginem & feminam, inter Canonicam & Sanctimonialem, &c.* Κανονικὰς etiam habet S. Antiochus homil. 18. ut & S. Chrysost. qui homiliam scripsit ὅτι τὰς κανονικὰς μὴ συνοικεῖν ἀνδράσι, quæ non aliæ videntur à Diaconissis. At

Sanctimoniales, quæ se *Canonicas* vocant, ut est in Concilio Cabillonensi II. an. 813. c. 53. videntur eæ quæ regulam S. Augustini profitebantur. Decreta Eugenii PP. II. cap. 3. & Concilium Remense an. 1148. c. 4. *Statuimus, ut Sanctimoniales & mulieres quæ Canonicæ nominantur, & irregulariter vivunt, juxta beatorum Benedicti & Augustini regulam vitam suam in melius corrigant. Canonicarum* verò ejusmodi mentio est in Addit. 2. Capitul. Caroli M. c. 16. in Concilio Paris. VI. cap. 46. ubi *Monasteriorum* ejusmodi Canonicarum pariter mentio fit, & in Concilio Remensi an. 1148. c. 4. apud Bedam de Remed. peccator. c. 8. &c. Vide doctissimum Mabillonium in Præfat. ad to. 2. Actor. SS. Ordinis S. Benedicti n. 32.

Sed de Sanctimonialibus, quæ hodie *Canonicæ* appellantur, audiendus omnino Jacobus de Vitriaco in Hist. Occident. cap. 31. *Ad imitationem & exemplum prædictorum Canonicorum,* (sæcularium) *in partibus Hanoniæ & Brabantiæ, & in quibusdam Theutonicorum & Alemannorum provinciis sunt mulieres, quas Canonicas sæculares, seu Domicellas appellant. Non enim Moniales nominari volunt, sicut Canonici sæculares Monachi non dicuntur. Hæ siquidem adeo personas accipiunt, quòd non nisi filias Militum & Nobilium in suo Collegio volunt recipere, religioni & morum nobilitati, sæculi nobilitatem præferentes. Purpura autem, & bysso, & pellibus griseis, & aliis jocunditatis suæ vestibus induuntur, circumdatæ varietatibus, cum tortis crinibus, & ornatu pretioso circumamictæ, — pellibus autem agninis quantumcunque subtilibus & delicatis utuntur. — Clericorum autem & puellarum & juvenum servorum etiam sibi ministrantium cinctæ obsequio, in domibus propriis honorificè & splendidè epulantur, nec desunt mensis eorum consanguinei, in primo gradu sibi propinqui, quos cognatos suos appellant. In dormitorio autem juxta Ecclesiam suam de nocte quiescunt. — Sunt autem in eisdem Ecclesiis pariter Canonici sæculares in diebus festis & solennibus ex altera parte Chori cum prædictis domicellis canentes, & earum modulationibus æquipollenter respondere studentes. — Similiter & in processionibus compositæ & ornatæ, Canonici ex una parte, & Dominæ ex alia parte concinentes procedunt. Quædam autem & ipsis, postquam diebus plurimis de Christi patrimonio vixerunt, relictis*

præbendis & Ecclesiis, carioribus sibi personis matrimonio copulantur, &c. Vetus Epitaphium apud Browerum lib. 11. Annal. Trevir. num. 64.

Mansit sub sacro speciosa Canonica velo,
Sed tamen in vita vera fuit Monacha.

Vide Gobelinum Personam in Cosmodromio ætate 6. c. 52. & 90. Molanum in Martyrol. 17. Mart. & Gasp. Bruschium de Monasteriis Germaniæ p. 17. 18. 45. 132.

Canonia, Canonicatus, præbenda Canonici, apud Petrum Cellensem lib. 8. Epist. Innocentium III. lib. 14. Epist. 82. in Jure Canonico, & apud alios non semel.

Canonia, Præbenda, vel reditus Canonici. Gregor. VII. PP. lib. 3. Epist. 17. *Benedictus quoque Canoniam suam sub eadem pacis tranquillitate interim habeat.* Magnum Chronicum Belgicum: *Posuit eum in Ecclesia sine Canonia, hoc est, sine præbenda.* Vide Cantipratanum lib. 2. cap. 39. num. 2.

Canonia, Collegium Canonicorum. Chronicon Mosomense: *Est enim ibi Canonia 12. Clericorum Remensis parochiæ, &c.* Gervasius Dorobernensis in Henrico II. Rege Angl. & ex eo Bromptonus: *Dicens sibi peroptimum esse propositum, ut extra civitatem Cantuariæ, sæcularium Clericorum Canoniam faceret, & in nomine S. Thomæ Martyris novam Ecclesiam fabricaret.* Occurrit eadem notione infrà, apud Gregorium VII. PP. lib. 9. Epist. 29. Cantipratanum lib. 1. cap. 17. extremo, Joannem Signensem Episc. in Vita S. Beraldi Episcopi Marsorum, &c.

Canonica, Canonici dignitas. Hincmarus Laudunensis Episcopus: *Igitur pro vestra interventione suæ canonicæ locum, ac sibi priùs à me concessam permitto mansionem.* Joan. Sarisber. lib. 2. de Nugis curial. cap. 28. *Qui specullariorum videntes plagam, effugerunt, alter ad sinum Canonicæ, alter ad portum Cellulæ Cluniacensis, sacris vestibus insigniti.* Hildebertus Episcopus Cenomanensis Epist. 55. *Audivimus——in vestra matre Ecclesia hæreditario jure Canonicas obtineri.* Guibertus lib. 1. de Vita sua cap. 7. *Canonica, quam præbendam vocant.* Charta an. 1061. ex Tabulario Ecclesiæ Abrincatensis: *Canonici omnes sub Episcopi Priore sunt: & Canonicas, id est, præbendas, cùm vacuæ fuerint, distribuere debet, &c.* Utuntur Gregorius VII. lib. 5. Epist. 1. Joannes Monach. lib. 1. Vitæ S. Odonis Abbatis Cluniacens. Petrus Venerab. lib. 4. Epist. 8. Vita S. Willelmi Abbat. Roschildensis num. 3. Gervasius Dorobern. in Imaginat. pag. 1308. Adelbertus Abbas Heidenhemensis pag. 368. Concilium Claromontanum an. 1095. can. 9. Chronic. Abbat. S. Trudonis lib. 5. p. 393. vetus Notitia an. 1103. in Probat. Hist. Castilion. p. 17. &c.

Canonica, Canonicorum Collegium, seu potiùs Ecclesia Collegiata, ut vocant. Jo. de Janua: *Canonica, Ecclesia ubi regulares morantur.* Charta Ludov. Pii in Tabulario Lemovicensi: *Ex Canonica prædictæ urbis quæ est constructa in honore S. Stephani.* Tabularium S. Salvatoris Redonensis: *Ebulus autem Comes direxit eos ad Ecclesiam B. Virg. Mariæ in Canonica B. Petri, ubi merita coluntur in nomine Christi & beatorum Innocentium.* Arnulfus Episcopus Lexoviensis in Epistol. pag. 83. *Provinciam nostram frequentibus Monasteriis, ipsisque nobilibus, certum est abundare, Canonicas Regulares paucas habet, &c.* Gervasius Dorobernensis: *In diminutionem nostram & omnium suorum præjudicium successorum de Ecclesiis suis simul & nostris præbendas fecit, vel Canonicas.* Guillelmus Abbas S. Theoderici in Vita S. Bernardi lib. 2. cap. 1. *Usque ad B. Mariæ Canonicam Dom. Papa cum Comitatu suo gloriosè deductus est.* Vide Petrum Damian. lib. 3. Epist. 8. lib. 4. Epist. 3. Joann. Sarisberiensem Epist. 76. Stephanum Tornacens. Epist. 1. Chronicon Reicherspergs. pag. 228. Monasticum Anglic. to. 2. pag. 45. Blancam in Comment. Rer. Aragon. p. 579. Cruceum in Episcopis Cadurcensib. pag. 65. 67. Franciscum Mariam in Mathildi Comitissa lib. 3. pag. 100. Guichenonum in Probat. Histor. Sabaud. pag. 34. &c. *Chanoinie*, eadem notione, in Charta an. 1277. apud eundem Guichenonum pag. 84.

Canonicare, Canonicum facere. Innocent. III. PP. lib. 13. Epist. 13. *Qui eum canonicare postulaverat.* Vita S. Martini Presbyteri Sauriensis num. 9. *Et in numero Canonicorum puerulum——Mauritius canonicavit.* Thierricus Vallis-coloris in Urbano IV. PP.

——Post illum canonicavit
Urbs Treca, natalis quæ sibi terra fuit.

Excanonicare dixit Hildebertus Turon. Epist. 36. ubi meminit cujusdam Canonici Andegavensis, qui se *excanonicari* petebat ab Episcopo suo, præbendamque suam dari ex fratre nepoti, quod abnuit Episcopus: unde conjiciunt viri docti, nondum hocce sæculo inductum morem recurrendi ad Ecclesiam Romanam.

CANONIZARE, In album & catalogum Sanctorum referre, Canoni Missæ adscribere: quippe longè antè quàm conderentur Martyrologia, in Canone Missæ primitus facta est commemoratio Sanctorum, non quò pro iis oraretur, sed potiùs ut ii pro populo orarent, ut ait S. Augustinus Tract. in Joannem. Quem morem vetustissimum esse asserit, probatque variis Sanctorum Patrum locis Stephanus Durantus de Ritibus Eccl. lib. 1. c. 35. Burchardus de Casibus sancti Galli c. 6. *Obtinuit etiam amminiculante Henrico Imperatore & conjuge ejus Agnete apud Dom. Apostolicum Clementem II. recitata Vita B. Wiboradæ, ejusque miraculis, & de tam diu neglecta re ab ipso Papa redargutus, quatenus ipsam præsente Theodorico Constantiensi Episcopo canonizaret, & pro sancta haberi præciperet; & anniversarium ipsius diei solennizandum institueret.* Passio SS. Wlfadi & Rufini tom. 2. Monastici Angl. pag. 125. *Studebant plures religiosa devotione patriæ suæ Sanctos exaltare, pia sollicitudine vitas illorum investigare, summique Pontificis auctoritate illos canonizare.* Alexander III. PP. Epist. 3. Canonizationes *nonnisi in solennibus Conciliis de more* fieri solitas scribit. Vide Capitulare Francofordiense an. 794. c. 40. Capitul. an. 789. c. 41. Concilium Romanum an. 993. Epistolam Joannis de Burnino Archiepiscopi Viennensis & suffraganeorum ad Gregor. IX. PP. de canonizatione Stephani Episcopi Diensis, apud Joan. Columbum, &c. Ex allatis locis plus satis patet non jure Vadianum hæreticum scripsisse, *Canonizationes* solos Episcopos (in Germania præsertim) spectasse, & facultatem in canonem SS. referendi, pro more veteri Francorum in Ecclesiis sibi subjectis iis competiisse, quod Pontifex Romanus postea soli sibi asseruerit, etsi id videatur quodammodo indicare Baldricus lib. 1. Chron. Cameracens. cap. 35. Constat quippe infinitis propemodum exemplis, aut summos Pontifices hanc sibi provinciam sumpsisse, aut Episcopis demandasse, proindeque ejusmodi canonizationes Apostolicæ sedis auctoritate semper peractas. Formam autem canonizationis exhibent Ceremoniale Roman. lib. 1. sect. 6. Browerus lib. 3. Antiq. Fuld. cap. 9. & Bivarius in S. Joanne Eremita vindicato n. 2. 3. 5. & ad Pseudochronicon Maximi. Vide *Diptycha*, & Baron. ad Martyrolog. 2. Aprilis.

Canonizare, Approbare. Decreta S. Stanislai Regis Hungariæ lib. 1. cap. 37. *In hac sancta Synodo à venerabili Rege Ladislao statutum est & universis Episcopis collaudatum & canonizatum, ut Vigiliæ celebrentur B. Stephani Regis, &c.* Eckeardus Minimus de Vita Notkeri Balbuli cap. 16. *Ea quæ socii & fratres ejus in eodem Monasterio S. Galli composuerant, omnia canonizavit, videlicet hymnos, sequentias, tropos, &c. & totum autenticavit.* Vita S. Gerlaci Eremitæ cap. 8. *Grandia edidit volumina quæ ab Eugenio Papa — canonizata, & inter sacras Scripturas sunt commemorata.* Ita Beletus de Divin. offic. cap. 123. & Durandus lib. 5. Ration. cap. 2. num. 2. hanc vocem usurpant. Quod inde ortum videtur, quòd sacri libri, vel certè sacræ Synodi, in Canonem, seu Ecclesiastica diptycha referrentur. Nam in V. Synodo legimus quatuor Synodos œcumenicas in sacra Ecclesiæ diptycha, quæ inter Missæ sacrificia legebantur, relatas, vel certè eorum appellationes, quo uni-

versis innotesceret Ecclesiam illas amplexari. Sic τὰ κανονιζόμενα βιβλία, dixit S. Athanasius: τῇ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἀκριβείᾳ κανονίζειν τὴν πολιτείαν, Basilius Magnus: Scholiast. ad lib. 6. Synopf. Basil. Τὰ περὶ τῶν παλαιῶν κανονισθέντα καὶ οἰκονομηθέντα, τὸν πατριάρχην δεῖ διακρίνειν.

Canonizare, *Canonicum facere*. Charta 19. Tabularii Ecclesiæ Carnotensis: *Duximus statuendum, ut qui in Ecclesia vestra de cætero canonizandi fuerint, & ibidem mansionarii non extiterint, 40. solidos tantum de prebenda sua singulis annis percipiant.* Vide *Canon.*

CANOPEUM, pro *Conopeum*. Necrologium Ecclesiæ Parif. 2. Non. Sept. *Eodem die obiit Philippus frater Regis Concanonicus noster & Archidiaconus*, *qui dedit nobis pallium unum, & cappam unam, & 2. tunicas, & canopeum, quod suspenditur super altare, & 20. libras ad stationem 4. ferculorum.*

CANOPUS, *Medianus cortex sambuci*, in Glossis MSS. ad Alexandr. Iatrosophist. ex Græc. κώνωπον, apud Æginetam & alios.

Item species uvæ rubeæ, de qua Petrus de Crescentiis lib. 4. cap. 4.

CANSIL. Vide *Camisile*.

CANTABRIES, *Tenuissima aqua*, Papiæ, tanquam per cantabrum decurrentes.

CANTABRUM, Vexilli species apud Imperatores Romanos, cujus mentio est apud Minutium Felicem in Octavio, & Tertullianum in Apol. cap. 16. & lib. ad Nation. cap. 12. quod quidem nominis unde hauserint Romani, addubitant viri docti. Turnebus lib. 15. Adv. cap. 16. legendum censet *contabrum*, à conto: Baronius an. 312. num. 33. à Cantabris Hispaniæ populis, à quibus debellatis id genus vexilli habuerint: Jacobus Gothofredus aliter, nescio an verè, hariolatur.

Cantabrarii, inter vexilliferos recensentur in leg. 2. C. Th. de Collegiat.

CANTABRUM, Furfur. Papias: *Cantabrum furfur caninum, quo canes pascuntur, purgamenta tritici.* Scholiastes Juvenal. ad illud Sat. 5. *Farris mordere canini.* *Cantabri. Panis sordidus canum est.* Cælius Aurelianus Siccens. lib. 3. Tardar. passion. cap. 2. *Sive lacte, aut decoctione cantabri, aut succo ptisanæ, &c.* Lib. 4. cap. 3. *Apponenda rursum sessioni vaporatio stymmatum, aut cantabri conligati, vel in aceto decocti.* Acta S. Eutychetis: *Jussitque eos terram fodere per totam diem, ad vesperum verò cantabrum manducare.*

Cantabrus panis, vel *Cantabricius*. Joannes Laudensis in Vita Petri Damiani num. 40. *Quotidie præter dies festos jejunando, cantabro pane cum hesterna aqua vescendo.* Idem Petrus Opusc. 15. cap. 14. ait quendam *cantabricii panis quadra vixisse de die.* Et in Vita S. Rodulphi Episc. Engubini, ait hunc edere solere *panem qui vel puro hordeo fieret, vel ex cantabro potiùs, quod projiciendum canibus de puerorum manibus remansisset.*

CANTABULUM, *Stabulum*, in Gloss. Isidori. Sed legendum *Catabulum*. Vide in hoc verbo.

CANTAMISSÆ, Obventiones ex *cantatione Missæ*. Vetus Charta apud Ughellum in Episcopis Bovinensibus: *Qui quidem Canonici habere debent totam decimam, totum mortuarium, omnes oblationes festorum dierum & aliorum, omnes cantamissas, pœnitentias, & patronantias.* Vide *Missacantania*.

CANTARE *in Ecclesia*, dicitur Presbyter, cui Ecclesia alteri majori subdita, regenda commissa, uti est *Capellania*, seu cui *Cantaria* demandata est. Hincmarus Remensis Epist. 7. ex Labeanis: *Ipse Ottericus, dum ipsam Ecclesiam teneret, cantavit in Noviante, & in Landricurte, & in Boëris: titulus autem ipsius, in quo & residuus erat, fuit in Follanæbraio.* Infrà: *Interea ante ordinationem tuam cantavit ibidem Haimeradus Presbyter in Codiciaco, ordinatus à Simeone Episcopo, & reclamante ipso Haimerado apud me, & ante te, quia ipsa Ecclesia subjecta esse deberet Ecclesiæ de Codiciaco, &c.* Rursum: *Inde, sicut ipsi homines dicunt, per tuum consensum Bertfridus Presbyter in eadem Ecclesia, & in Ecclesia tua apud Broeras per quinque annos cantavit.* Infrà, pro *cantavit*, habetur *ministravit*: *In ipsa Ecclesia, ut prædixi, idem Bertfridus per annos quinque per tuam licentiam ministravit.* Denique: *Grimo Presbyter tuæ parochiæ in ipsa Ecclesia cantavit: deinde ipsorum consensione Heimericus Presbyter tuæ parochiæ per duos & dimidium annos ibidem officium sacerdotale exhibuit, &c.* *Tenementum datum pro cantare, vel cantatione*, in primis Statutis Roberti I. Regis Scotiæ cap. 1. §. 7. 8.

CANTAREDUS. Vide *Cantredus*.

CANTARIA, *Cantuaria*, Beneficium Ecclesiasticum, Missis decantandis addictum, & quod deserviunt, qui aliàs Capellani dicuntur. Will. Thorn cap. 20. §. 5. *Concessum est etiam — uxori suæ habere cantariam in Capella manerii sui.* Idem cap. 24. §. 3. *Ordinavit cantariam pro anima parentum suorum.* Charta Edwardi III. Regis Angl. tom. 1. Monast. Angl. *In villa de Ashe unam perpetuam cantariam 5. Capellanorum fundaverat.* Alia tom. 2. pag. 104. *Si Prior & Conventus perfecerint, & manutenuerint quandam cantariam 6. Capellanorum in Ecclesia de Hareswode.* Charta Joannis Eboracensis Archiepiscopi in Monast. Angl. tom. 3. p. 164. *Ut de bonis suis eorum administratione commissis cantarias perpetuas pro Missis celebrandis, prout meliùs ordinare poterunt, fieri procurarent.* Henr. Knyghton an. 1326. *Iste Rogerus fundavit cantariam sæcularium Sacerdotum — quam post multos annos uxor ejusdem in usus Canonicorum Regularium instituit.* Adde pag. 2738. Charta an. 1264. apud Guichenonum in Probat. Hist. Sabaud. *Volo, ordino & dispono quòd in Ecclesia, in qua corpus meum contigerit sepeliri, cantaria fiat, & constituatur ad celebrandum singulis diebus pro salute animæ meæ, parentum, &c. & omnium fidelium defunctorum.* *Capellani Cantariarum*, in Statutis Ecclesiæ Leichefeldensis in Monastico Anglic. tom. 3. p. 248. 251. & Londinensis, ib. p. 344. Vide tom. 1. Monast. Angl. p. 47. 48. Littletonem sect. 530. Statutum 2. Westmonaster. c. 45. &c.

Cantariæ liberæ. Charta Henrici III. Reg. Angl. apud Prynneum in Libertat. Angl. to. 2. p. 1038. *Cùm ex privilegio Regibus Angliæ prædecessoribus nostris & nobis in ipsis à prima institutione Christianæ religionis concesso, liberæ semper cantariæ in singulis domibus nostris & nostræ fundationis, & maximè in propriis dominicis nostris hactenus habitæ sint ac obtentæ, &c.* Vide *Capella*.

Apud Leguleios Anglos, est *Breve*, quod *Cessavit de Cantaria* vocant, conceditu rque ei qui prædia, resve alias Ædi religiosæ concessit, sub conditione divini alicujus servitii annui, aut lampadas accendendi, aut pauperes pascendi. Tunc enim si ejusmodi conditiones non adimpleat Domus religiosa, breve istud donator impetrat. Vide Statutum Westmonast. 2. cap. 41.

Cantuarium. Charta an. 1205. in Tabulario S. Bertini: *Ex mandato D. Papæ apud Peterse & Calais personatum à Cantuario divisimus.*

CANTARINUM, *Genus ordei, i. exacticum*, Papias MS. & Edit.

CANTARIUM, *Cantaro*, Italis & Neapolitanis, apud quos ita appellatur pondus 25. librarum, quod apud Genuenses est 150. Occurrit apud Richardum de S. Germano in Chron. pag. 1019. Sanutum lib. 2. part. 4. cap. 10. & alibi passim. Charta Friderici III. Regis Sicil. an. 1305. pro Mercatoribus Majoricens. *De ponderatura verò mercium quæ venduntur ad Cantarium, solvere debent usque ad erana duo & medium, & non plus.* Vide Probat. Histor. nostræ Gallo-Byzantinæ p. 12.

CANTARULUS. Vide *Cantharus*.

CANTARUM, *Camera domorum*. Papias.

CANTATA, Cantus Ecclesiasticus. Charta Swecica an. 1314. apud Schefferum ad Chronicon Archiepiscoporum Upsaliensium pag. 252. *Ut Vicarius perpetuus — præsentibus 4. Vicariis, & 4. parvulis choralibus, annis singulis cantatas dicere teneatur, videlicet primam de B. Virgine in crastino Nativitatis ejusdem, secundam de omnibus Sanctis, &c.*

CANTATORES, Incantatores, magi. Victorinus contra

tra Manichæos pag. 170. *Hic enim jam delectat Babylonis magos ac Ctesiphonticos Cantatores secretorum suorum notare mysteria, quorum posse est carmine nunc suscitare spiritus, nunc vocare.*

CANTATORIUM, Romanis. ut auctor est Amalarius in Præfatione libri de Ordine Antiphonarii, est liber Ecclesiasticus, quem Franci *Graduale* vocant, quia in Gradibus vel Analogio reponitur Ordo Roman. *Subdiaconus verò qui lecturus est* (Apostolum) — *ascendit in ambonem, & legit.* — *Postquam legerit, Cantor cum Cantatorio ascendit, & dicit responsorium gradalem.* Alibi: *Postquam legerit, Cantor cum Cantatorio—solus inchoat responsorium.* Ait denique, cùm Pontifex, aut Sacerdos, ad altare procedit, à Bajulis *Cantatorium, & cætera vasa Ecclesiæ*, quæ à primo Mansionario sumunt, deferri. Nec scio an non etiam legendum sit *Cantatorium* apud Eckehardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 4. *Erat Romæ instrumentum quoddam & theca ad Antiphonarii authentici publicam omnibus inspectionem repositorii, quod à cantu nominabat Cantarium.*

CANTATRICES, quæ *Præficæ* Festo & aliis, *Mulieres ad lamentandum mortuum conductæ*, αἱ περὶ τῆς κλίνης ἐν τῇ ἐκφορᾷ κοπτόμεναι, ut est in vett. Glossis: θρηνῳδοὶ γυναῖκες, S. Chrysostomo Homil. 13. in Epist. Pauli. Synodicon Nicosiense cap. 20. *Quia morbus quidam pestifer & infidelitati vicinus valuit in his partibus, ut videlicet in exequiis mortuorum, in domibus, Ecclesiis, & cœmeteriis, Tubicines quæ lugubre canunt, quas Cantatrices vocant, advocentur, quæ non solùm turbant divina, verùm etiam provocant seu excitant alios verbis vanis ac cantibus, & paganorum ac Judæorum ritui consonis, ad plorandum, verberandum, & lacerandum se ipsas: hoc ne fiat de cætero, districtissimè & sub excommunicationis vinculo prohibemus, &c.* Excommunicantur eæ in Concilio Nemosiensi an. 1298. cap. 4. *Et Cantatrices in funeribus defunctorum, sive in Ecclesia, sive in cœmeteriis, seu alibi. Lamentatrices* appellantur in Concilio Marciacensi an. 1326. cap. 23 ubi & interdicuntur. Quòd verò *Tubicines*, vel potiùs *Tibicines* dicantur, respectum fortè ad *Præficas* veterum, quæ cantus ejusmodi lugubres *ad tibiam* cantabant, ut est apud Nonium & Ciceronem lib. 2. de Legibus. De ejusmodi præficis multa congessit Kirkmannus lib. 2. de Funeribus Romanorum cap. 6. num. 50. Sed & needum omnino extincta hæc superstitio in quibusdam provinciis Gallicis.

CANTELLATOR, Præstigiator, Magus. Raymundus *de Agiles* in Hist. Hierosol. *Cantellatores etiam eorum, & augures, ut fertur, dixerant, ut non moverent castella sua usque ad 7. feriam.* Italis *Cantellare* est submissiori voce cantare, aut quidpiam labiis mussitare, quod faciunt Magi & Præstigiatores, qui *immurmurare* & susurris magicis carminare solent. Vide *Carminare*. Verùm Codex MS. qui est D. Boucheti, hoc loco *Constellatores* præfert.

CANTELLUM, velut *quantillum*, id quod supra mensuram additum est. Statuta de Pistoribus apud Spelmannum: *Nullum genus bladi vendatur per cumulum, seu cantellum, præter avenam, brasium, & farinam.*

Cantellus, Gall. *Chanteau*, Quadra. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 419. *Fratribus leprosis de Hospitali M. Mariæ Magdal. dantur singulis diebus singuli cantelli plenum dimidium panem habentes, &c.*

CANTERIUS, pro *Cantherius*. Acta S. Thyrsi num. 48. *Quibus decollatis, jussit Thyrsum claudi locello ligneo, & ipsum in canterio levari.* Acta alia habent *plaustro*, pro *canterio*.

CANTERIUM. Charta Leonardi Episc. Cæsenatis an. 1175. *Unum canterium terræ, quod vobis Marota dedit.* Occurrit semel ibi ac iterum.

CANTERMA, Maleficii species, aut incantationis, unde fortè nomen, *susurrus magicus*. Gregorius Magn. lib. 12. Ind. 7. Ep. 13. *Maleficio, quod vulgò Canterma dicitur, quosdam dilicii maculatos.* Ita MSS. præferunt. Vide an non legendum sit *Canterina*: nam etiamnum Italis *Canterini*, Senensibus *Cantarini* dicuntur, qui crebrò ac ultro *cantant*, vel incantant. Ita nostri olim *Chanterres* dicebant. Hugo de Villanova vetus Poëta Francicus:

Quant uns chanterres vient entre gent henorée,

Gloss. Lat. Græc. *Cantavit*, ψιθυρίζει. Alii putant scribendum *cantamina*: nam ita Magorum incantationes vocat Apuleius in Apol. *vi cantaminum.* Alibi: *Profluentem sanguinem sisti cantamine. Magica cantamina*, leg. 6. Cod. Th. de Malef. Ita enim quidem legendum censent, pro *contamina*, id est, consultationes: *Si quis magus, vel magicis contaminibus adsuetus, qui Maleficus vulgi consuetudine nuncupatur, ut haruspex, aut hariolus, &c.* Ubi indubiè legendum *cantaminibus*, quidquid dicant viri docti, quod & voluit Tribonianus, qui in Cod. Just. *carminibus* reposuit: nam in hac lege agitur de Magis, non de iis qui eos *contabantur*, aut *consulebant*, vel quos *indago curiosior*, seu *divinandi curiositas* tenebat, ut loquuntur lex 13. Cod. Th. de Hæret. & lex 4. de Malefic. Martianus Capella lib. 1. *Jampridem quippe offensus contamine movendorum, dedignatur Augur Pythius nuncupari.*

CANTHARUM, *Canthara*, *Cantharus*. Horum vocabulorum notiones omnes prodit Papias: *Cantara, corbes, cuna, vel cerostata, vasa Ecclesiastica. Cantarus, vas quoddam cum ansis. Græcum est, ut quidam dicunt: Butritus* (Edit. *Butribus*) *dicitur tamen à cantando. Cantara, vas vinarium, vel animal. Cantara, Camera domorum.* Brit. in Vocab. *Cantarus, vas quoddam est ad aquam vel ad vinum portandum.*

Cantharus, vel *Canthara*, vel *Cantharum*, Vas vinarium. Hesychius: Κάνθαρος, ποτηρίου εἶδος. Helgaudus in Roberto Rege Franc. *Vas vinarium ex argento factum, quod Cantara dicitur, à suo quodam Clerico fuerat furatum.* Eckeardus junior de Casib. S. Galli cap. 1. pag. 46. *In cantaro quodam, quo Salomon utebatur, gemmato gravissimi ponderis aureo. Canthari* & *Canthara*, non semel inter vasa Ecclesiastica reponuntur ab Anastasio in S. Hilaro PP. in S. Simplicio, in S. Symmacho, in S. Hormisda, in Sergio, &c. pag. 29. 33. 34. 60. 135. &c.

Canthara cerostrata, *cerostata*, Canthari seu disci cereis instructi, in quibus illi infixi, candelabrorum vice. Anastasius in S. Silvestro PP. *Canthara cerostrata 12. ærea pens. singula libras tricenas.* Infrà: *Canthara cyrostrata in gremio basilicæ argentea 50. pens. singula libras 20.* Idem in Leone III. *Fecit super ciborium de altari majori B. Petro Apostolo canthara majora 4. ex argento purissimo habentia in medio cereos ex argento deauratos, &c.* Occurrit passim apud hunc Scriptorem pag. 21. 23. 25. &c. Vide *Pharacanthara*.

Canthari, Aquarum receptacula, unde aquæ erumpunt, Ulpiano: nostris *Bacins*, qui in mediis Ecclesiarum atriis, seu propylæis exstrui solebant. Anastasius in S. Hilaro PP. *Cantharum B. Petri cum quadriporticu marmoribus ornavit.* Infrà: *Item sub gradus in atrio alium cantharum foris in vulgo campi posuit, & ad usum necessitatis humanæ fecit.* Paulin. Nat. 10.

Cujus in exposito prælucens cantharus exit.

Gesta Innocentii III. PP. p. 144. *Et pateres* (f. crateres) *eos, quos de canthara ante basilicam dicebantur exulisse vel confregisse, &c.* Vide Descriptionem nostram sanctæ Sophiæ num. 22.

Cantharulus, Parvus cantarus. Ordericus lib. 9. *Aquarum cantarulos plenos à collo suspenderant.*

CANTHAREDA, Cantharis, animal venenosum, *Cantaride*. Gregorius Turonens. lib. 6. cap. 15. *Cantharedarum cataplasmam nimiùm validam ponens, &c.*

CANTHELIUM, Vasis genus, κανθήλιον. Joan. Moschus Limonarii cap. 107. *Portabat canthelium capientem amphoras 4. ferebatque aquam in Monasterium.* Vide Cyrillum in Vita S. Euthymii.

CANTICINIUM, Cantus Ecclesiasticus, Officium Ecclesiasticum. Metellus in Quirinalibus:

Præsentat imminente Canticinio,
In veste palmea latens,
Corpus sacrum, suo super signaculo
Præmuniens sarcofagum.

CANTICUM, *est vox cantantis in lætitiam*, inquit Isidorus lib. 6. Orig. c. 19. Ruffinus Aquileiensis in Psalmum 75. *Psalmus est cùm cessante voce pulsus tantùm organi canentis auditur. Canticum est, cùm cantantium chorus libertate sua utens, neque in consonum organi astrictus obsequium, hymno canoræ vocis tantùm exultat.*

Canticum Canticorum, propter excellentiam dicitur: ita enim Τελετὴν τῶν τελετῶν Eucharistiam vocat Dionysius Areop. Ἑορτὴν ἑορτῶν festum Resurrectionis, Gregorius Nanzianzenus. Papias: *Canticum Canticorum, Hebraïcè Sirasiti, dictum, quòd omnibus Canticis præferatur.* Vide Isidor. lib. 6. Orig. c. 1. & 2.

Cantica Graduum dicuntur 15. Psalmi, scilicet 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. *quia*, inquit Eucherius, *quindecim quondam gradibus ascendebatur in templum, atque ideo hi Psalmi 15. Cantici graduum inscriptione signantur, quòd nos per quosdam profectus ad sublimia spiritalium rerum provectione perducant.* Vide S. Hilarium in Præfat. Comment. in Canticum Graduum.

Canticum Psalmi, *est id quod cùm organum modulatur, vox postea cantantis eloquitur.* Ita Isidor. lib. 6. Orig. c. 19. Ruffinus in Psalm. *Canticum Psalmi, est cum choro ante constante humanæ cantationis hymno, ars organi consonantis aptatur, vocisque modulis præcinentis pari psalterio suavitate modulatur.* Vide S. Hilarium in Prologo ad Psalm.

CANTILENA *Rollandi*, Clamor militaris, *permistus exhortatione*, inquit Salustius, in procinctu pugnæ pronuntiari solitus, cujusmodi fuit veterum Gallorum *barditus* apud Tacitum de Morib. German. Erant enim in exercitu *Cantatores*, qui milites ad strenuè se gerendum in præliis excitabant, & rerum præclarè à summis ducibus gestarum exempla, præliaturis ob oculos ponebant, eaque decantabant. Leo in Tactic. Παρακλήτορας, οἱ διὰ λόγων διεγείροντες τὸν στρατὸν πρὸς τοὺς ἀγῶνας, οὓς οἱ πρὸ ἡμῶν νεώτεροι, καὶ τῶν ἄλλων τακτικοὶ Ῥωμαϊστὶ Καντάτορας ἐκάλουν. De ejusmodi Cantatoribus agit præterea idem Leo cap. 12. §. 71. 72. 120. Willelmus Malmesbur. de Gestis Regum Anglor. lib. 3. & ex eo Albericus, Matth. Paris, Matth. Westmon. & alii an. 1066. de Willelmo Notho, ad prælium contra Haraldum se se apparante: *Tunc Cantilena Rollandi inchoata, ut Martium viri exemplum pugnaturos accenderet, inclamatoque Dei auxilio, prælium consertum, bellatumque acriter. Vacces au Roman de Rou MS.* in Willelmo Notho, ubi de prælio Hastingensi:

Taillefer qui moult bien chantoit,
Sus un cheval qui tost alloit,
Devant eus alloit chantant,
De l'Allemaingne, & de Rollant,
Et d'Olivier, & de Vassaux,
Qui morurent en Rainschevaux.

De fabuloso Rolando, vide Turpinum, Willelm. Briton. lib. 3. Philipp. p. 128. Ordericum Vital. lib. 7. p. 646. Busbequium Epist. 3. Turcic. p. 86. Edit. 1589. Galeotum Marium de Dictis & factis Mathiæ Regis Hungariæ cap. 12. & Dissertat. nostram 11. ad Joinvillam pag. 205. Nec omittendum videtur quod scribit Hector Boëthius lib. 15. Hist. Scotor. Joanni Francorum Regi conquerenti, *nullos modò se Rolandos aut Gavinos reperire*, unum ex majoribus natu, cujus aliquando virtus in juventa claruisset, respondisse, *non defuturos Rolandos, si adsint Caroli.*

CANTILENOSUS, à *Cantilena*, occurrit apud Sidonium lib. 4. Epist. 1.

CANTINARIUS, Cellerarius, vox Italica, à *Cantina*, cella vinaria, apud Bertramum in Vita S. Franciscæ Abbatissæ n. 18.

CANTORES, in Ecclesia iidem qui Psalmistæ. Amalarius lib. 3. de Eccl. Offic. c. 5. *Septem gradus sunt ordinatorum, octavus Cantorum, nonus & decimus Auditorum utriusque sexus.* Vide *Psalmista*.

Primitus autem & nascente Ecclesia, in singulis ædibus sacris non erant psalmodiæ, quia reditus adhuc assignati non erant, quibus possent ali singula canentium collegia. Ideo Romæ *Schola Cantorum* instituta fuit, quæ urbi communis erat, & ad stationes, processiones, singulasque diebus earundem festis Ecclesias urbis conveniebat, ibique sacra officia & Missarum solennia, Pontifice vel Presbytero celebrante, decantabat. Hæc Schola communibus sumptibus victitabat, habebatque magnæ in urbe dignitatis & existimationis Præfectum, qui *Primicerius*, interdum *Prior Scholæ Cantorum* vocabatur, cujus operâ selecti juvenes in cantu, lectione sacrorum librorum, & optimis moribus instituebantur. Hujus Scholæ initium Hilario PP. adscribere videtur Anastasius, his verbis: *Hic constituit in urbe Ministrales* (id est, Clericos) *qui circumirent constitutas stationes.* At Joannes Diaconus à S. Gregorio M. eam primùm institutam disertè scribit in ejus Vita lib. 2. c. 6. *Deinde in domum Domini, more sapientissimi Salomonis propter musicæ conjunctionem dulcedinis, antiphonarium centonem, cantorum studiosissimus, nimis utiliter compilavit: Scholam quoque Cantorum, quæ hactenus eisdem institutionibus in S. Romana Ecclesia modulatur, constituit, eique cum nonnullis prædiis duo habitacula — fabricavit.* Abrogavit quippe usum qui tum invaluerat, quo ipsi divini altaris ministri & Diaconi Cantorum vices explebant, unde fiebat plerumque, ut in iis quorum vita probari deberet, modulatio vocis tantùm spectaretur. Vide Concil. Roman. an. 595.

Exhinc in alias Ecclesias derivatæ Scholæ Cantorum. Ledradus Archiepisc. Lugdun. in Epist. ad Carolum M. *Per quam, Deo juvante, & mercede vestra annuente, in Lugdunensi Ecclesia est ordo psallendi instauratus, ut juxta vires nostras (secundùm ritum sacri Palatii) omni ex parte agi videatur, quidquid ad divinum persolvendum officium ordo exposcit. Nam habeo Scholas Cantorum, ex quibus plerique ita sunt eruditi, ut alios etiam erudire possint.* De ejusmodi Cantorum Scholis, ita Domnizo lib. 1. de Vita Mathildis c. 2.

Post hæc excelsum studuit sibi fingere templum,
Divinasque Scholas, canerent quæ dulciter Horas
Nocte die Christo.

Vide Regulam Canonicorum in Concilio Aquisgranensi cap. 137.

Cantor, qui Scholæ Cantorum præest in Ecclesia, &, ut aiunt, aliis Cantoribus *Cantum imponit*: *Qui chorum regit*, ut est in Charta an. 1254. apud Meurissium in Episcopis Metensib. p. 460. Leges Alfonsinæ part. 1. tit. 6. l. 5. *Chantre, tanto quiere dezir como cantor: y pertenece, á su oficio de començar los responsos, y los hymnos, y los otros cantos que se oujere de cantar: tam bien en las processiones, que se hizieren en el coro, como en las processiones que se se fieren fuera del coro: y el deve mandar aquien lea, o cante, las cosas que fueren de leer, o cantar; e la el deven obedeçer los Acolitos, y los Lectores, y los Psalmistas.* Honorius Augustod. lib. 1. cap. 6. *Cantores, qui choros regunt, sunt Apostoli qui Ecclesias laudes Dei instruxerunt.* Idem cap. 74. Cantores ait capita pileolis operuisse, & præ manibus baculos gestasse: *Cantor qui Cantum inchoat, est tubicina qui signum ad pugnam dat. — Cantores capita pileolis tegunt, baculos vel tabulas manibus gerunt, quia præliantes caput galeis tegunt, armis bellicis se protegunt.* De aliis Cantorum vestibus agit Amalarius lib. 3. de Eccl. offic. cap. 4. Continuator Aimoini lib. 5. c. 54. *Mathæus Præcentor Senonensis, & Albertus Cantor Parisiensis chorum tenuerunt, & Cantum in processione imposuerunt.* Eckehardus Minimus de Vita Notkeri Balbuli c. 16. de Chunrado Imp. *Apud Maguntiam civitatem S. Galli Monacho scholas inibi regente, & procurante etiam Cantoris officium, ut solitum est, in medio choro imponens*

crebrò coronatus & infulatus, adornatusque pretiosissimis indumentis. Vide Monasticum Anglic. to. 3. pag. 339.

Observandum porrò Romæ ædem fuisse quæ *Schola Cantorum* appellabatur. Guillelmus Bibliothecarius in Stephano VI. *Et in Schola Cantorum, quæ pridem Orphanotrop ium vocabatur, Heptateuchum unum obtulit.* Vide Jo. Diacon. in Vita Gregor. M. lib. 2. c. 6.

Cantor, Officium monasticum, de quo Lanfrancus in Decret. pro Ordine S. Benedicti cap. 5. *Quicunque lecturus aut cantaturus est aliquid in Monasterio, si necesse habet, ab eo, priusquam incipiat, debet auscultare, &c.* Adde librum Usuum Ord. Cisterciensis c. 115.

Cantor Scholarum, in Tabulario Conchensis Abbat. Ch. 516.

Cantoratus, Dignitas Cantoris in Ecclesia, apud Guibertum lib. 1. de Vita sua cap. 7.

Cantorissa, apud Nic. Trivettum an. 1237. eadem quæ *Cantrix*, de qua voce infrà.

Cantrix, Quæ cantum imponit, & cantatricibus præest in Monasteriis Sanctimonialium. Petrus Abelardus p. 155. *Cantrix toti choro providebit & divina disponet officia, & de doctrina cantandi vel legendi magisterium habebit, & de eis quæ ad scribendum pertinent vel dictandum, &c.* Vide Vitam B. Margaretæ Hungaricæ c. 64. & Revelat. S. Gertrudis lib. 1. c. 4. lib. 5. c. 6.

Cantores, Ministelli, joculatores, quos Provinciales nostri *Cantadours* vulgò vocant. Galfridus Monemuthensis lib. 1. cap. 22. *Hic omnes Cantores quos præcedens ætas habuerat, & in modulis & in omnibus musicis instrumentis excedebat, ita ut deus joculatorum videretur.* Vide *Cantilena, Ministellus, Joculator.*

CANTORIUM. Liber cui titulus, *Expositio Missæ: Postquam legerit, Cantor in cantorio sine aliqua necessitate ascendit, non superius, sed stat in eodem loco ubi & Lector, & solus inchoat responsorium, & cuncti in choro respondent.* Sed legendum *Cantatorio*, evincit Ordo Romanus. Vide *Cantatorium.*

CANTREDUS, *Candredus, Cantaredus*, Ruris portio continens centum villas, aliàs *Hundredus* dicta: vox Britannica, composita ex *Cant*, i. centum, & *tre*, i. urbs, villa. Joann. Brompton p. 957. *Hundredus Latinè dicitur, Wallicè & Hibernicè Cantredus, & continet centum villas.* Silvester Giraldus in Itiner. Cambriæ lib. 2. c. 7. *Habet autem hæc insula Monæ trecentas quadraginta villas, & pro tribus Cantredis reputatur. Dicitur autem Cantredus composito vocabulo, tam Britannica quam Hybernica lingua, tanta terræ portio, quanta centum villas continere solet.* Et in Descript. Cambriæ cap. 4. *Cantredus autem, id est, Cantref, à Cant, quod centum, & tref, villa, composito vocabulo tam Britannica quàm Hibernica lingua dicitur tanta terræ portio, quanta centum villas continere solet.* Vide eundem in Topogr. Hibern. dist. 3. cap. 5. 10. in Hibern. expug. lib. 1. cap. 2. 3. 28. lib. 2. c. 4. 15. 18. & Gratianum Lucium in Cambrensi Everso p. 307.

Cantredus, apud Rogerum Hoved. p. 567. & Silvestrum Giraldum lib. 1. Itiner. Cambr. c. 2. Bromptonum pag. 1074. &c.

Cantredum, in Monast. Angl. to. 2. p. 188. 1034.

Cantaredus, apud Matth. Paris p. 676. & Silvest. Girald. de Hibern. expug. l. 1. c. 3. lib. 2. c. 5.

Candredus, in Monast. Angl. to. 2. p. 1048. Vide *Hundredus.*

CANTUARIUM. Vide *Cantarium.*

CANTULARE, Liber Ecclesiasticus ad *cantandum.* W. Thorn p. 1935. *Psalterium, ympnare, cantulare, Regula Monachorum, &c.*

CANTULUS, diminutivum ex *Cantus.* Jul. Firmicus lib. 3. c. 12. *Ex invento cantuli & organi, facient magistros, &c.*

CANTULLA. Guillelmus Biblioth. in Steph. VI. PP. pag. 237. *Contulit in Monasterio S. Silvestri thymiaterium de argento unum, Cantullam argenteam unam.* Fortè *Cannulam.*

CANTUS Ecclesiasticus *Ambrosianus, Gregorianus, Romanus, Metiscus, Gallicanus.* Psalmodia, & Cantus Ecclesiasticus à primis nascentis Christianismi incunabulis obtinuit, quidquid garriat Calvinus Wiclefi assecla, lib. 3. Instit. cap. 20. §. 32. quem sequuntur Centuriatores Magdeburgenses: idque veterum Canonum auctoritate & SS. Patrum, qui primis Ecclesiæ sæculis vixerunt, locis non paucis firmarunt Stephanus Durantus lib. 3. de Ritibus Eccl. cap. 21. Jacobus Sewertius in Chronol. Hist. Chopinus lib. 1. de Sacra polit. tit. 3. §. 5. Cardin. Bona lib. de Psalmodia, & alii. Verum, ut tradunt Isidorus lib. 1. de Eccl. offic. c. 5. & Rabanus lib. 2. de Inst. Clericor. c. 48. *primitiva Ecclesia ita psallebat, ut modico flexu vocis faceret psallentem resonare, ita ut pronuntianti vicinior esset, quàm canenti.*

Cantus Ambrosianus, in Ecclesia à S. Ambrosio institutus. Radulphus Tungrensis lib. 10. de Canonum observantia, Propos. 12. *Officium Ambrosianum ad Nocturnos & Matutinos atque Vesperas, Laudes, necnon ad Missam, habet solennem & fortem cantum, omnino alium à Romano, quem hodierna die sonora & forti voce sonant Clerici civitatis & Diœcesis Mediolanensis: & exinde apud Romanos B. Gregorius & Vitalianus PP. Cantum Romanum receperunt, qui per eos, seu per alios sub tenore & tono, qui hodie cantatur, ubique extitit magis planè dulcoratus & ordinatus.* Leo Ost. lib. 2. c. 97. de Victore II. PP. *Tunc etiam & Ambrosianum cantum in Ecclesia illa* (Casinensi) *cantari penitus interdixit.*

Primus autem S. Gregorius cogn. Magnus PP. cantum Ecclesiasticum correxit, reduxitque ad certum musicæ concentum, quem in universo orbe Christiano observari voluit, & Scholas Cantorum, qui in his canendi institutis haud leviter essent eruditi, in ipsa Romana Ecclesia constituit, ut auctor est Joannes Diaconus lib. 2. Vitæ S. Greg. c. 6. Atque inde *Cantus* Ecclesiasticus à Gregorio renovatus, & in meliorem redactus ordinem, passim *Gregorianus* appellatus est. Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccles. cap. 22. *Traditur denique B. Gregorium, sicut ordinationem Missarum & consecrationum, ita etiam cantilenæ disciplinam, maxima ex parte in eam quæ hactenus quasi decentissima observatur, dispositionem perduxisse.* Symeon Dunelm. de Gest. Angl. an. 790. *Cujus corpus fratres cum Gregorianis cantibus ad Ecclesiam portantes, &c.* Et an. 1083. *Hic inter cætera stultitiæ suæ opera Gregorianum cantum aspernatus, &c.* Adde Florent. Wigorn. p. 640. Honorium August. lib. 2. c. 14. lib. 4. cap. 1. Ordericum Vital. p. 523. &c.

Cantus Romanus inde etiam dictus est, quia in Romana Ecclesia usurpari primùm solitus à Schola Cantorum quam S. Gregorius instituit. Capitula Caroli M. lib. 1. c. 80. *Monachi ut Cantum Romanum pleniter & ordinabiliter per nocturnale, vel gradale officium peragant.* Et lib. 6. c. 225. *Ut secundum ordinem & morem Romanæ Ecclesiæ fiat Cantatus.* Ratpertus Monach. de Casib. S. Galli c. 4. *Maximè autem authenticum antiphonarium docere, & melodias Romano more tenere sollicitus.* Henricus Huntindonensis lib. 4. Hist. *Ibi ergo Joannes cantare docuit Romano more.* Inde postmodum Cantus Romanus in cæteras orbis Christiani Ecclesias transiit. Quippe illas Romà cantuum libros, missis ad hoc nuntiis, à summis Pontificibus impetrasse passim legimus. Chilienus lib. 3. Vitæ S. Brigidæ cap. 9. n. 61.

Libros compositos, cantumque & munera multa
Misit Apostolicus Brigidæ, concessit habenda,
Tradidit illa suis, discendi vertit in usum.

Præ cæteris autem Gregoriani & Romani Cantus dulcedinem amplexati sunt deinceps Germani, seu Galli. Verùm quia de proprio quidpiam admiscuerant, à vera legitimaque Romanorum modulatione desciverunt: *Alpina siquidem corpora*, inquit Joannes Diac. lib. 2. cap. 7. *vocum suarum tonitruis altisonè perstrepentia susceptæ*

susceptæ modulationis dulcedinem propriè non resultant, quia bibuli gutturis barbara feritas (al. grossitas) dum inflexionibus & repercussionibus mitem nititur edere cantilenam, naturali quodam fragore, quasi plaustra per gradus confusè sonantia, rigidas voces jactat, sicque audientium animos, quos mulcere debuerat, exasperando magis ac obstrependo conturbat.

Verùm identidem missi à summis Pontificibus Cantores ex Schola Romana, qui in provinciis sedi Apostolicæ obnoxiis Ecclesiarum dissonos cantus ad legitimum Romanæ dulcedinis tramitem revocarent. Quippe Pipinus Francorum Rex in eo potissimùm operam posuit, ut Gallicanum cantum, quòd à Romano nimiùm discreparet, omnino tolleret, & in hoc perinde, ut in cæteris, Romanæ Ecclesiæ consentiret. Carolus M. in Constitut. de Emendatione librorum & offic. Ecclesiast. *Accensi præterea memoriæ venerandæ Pippini genitoris nostri exemplis, qui totas Galliarum Ecclesias Romanæ traditionis suo studio cantibus decoravit, &c.* Capitul. Aquisgran. an. 789. c. 78 & lib. 1. Capit. c. 74. *Monachi ut cantum Romanum — peragant, secundùm quod beatæ memoriæ genitor noster Pipinus Rex decertavit ut fieret, quando Gallicanum cantum tulit, ob unanimitatem Apostolicæ sedis & sanctæ Dei Ecclesiæ pacificam concordiam.* Idem Carolus M. lib. 1. contra Synod. pro adorandis imag. cap. 6. *Quæ* (Ecclesia Gallicana) *dum à primis fidei temporibus cum ea* (Romana) *perstaret in sacræ religionis unione, & ab ea paulò distaret, quod tamen contra fidem non est, in Officiorum celebratione venerandæ memoriæ genitoris nostri illustrissimi atque excellentissimi viri, Pipini Regis cura & industria, sive adventu in Gallias reverentissimi & sanctissimi viri Stephani Romanæ urbis Antistitis, est ei etiam in psallendi ordine copulata: ut non esset dispar ordo psallendi, quibus erat compar ardor credendi, &c.* Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccles. c. 25. *Cantilenæ verò perfectiorem scientiam, quam pene jam Francia tota diligit, Stephanus PP. cùm ad Pipinum patrem Caroli M. pro justitia S. Petri à Longobardis expetenda venisset, per suos Clericos, petente eodem Pipino, invexit, indeque usus ejus longè lateque convaluit.* Carolus M. in Epistola præfixa Homiliari Pauli Diaconi: *Accensi præterea venerandæ memoriæ Pipini genitoris nostri exemplis, qui totas Ecclesiarum Ecclesias suo studio Romanæ traditionis cantibus decoravit, &c.*

Sed & ante Stephani II. PP. in Gallias adventum qui incidit in an. C. 753. curaverat Pipinus, Remedii fratris rogatu, ut Româ accerserentur, qui Gallicanos Cantores in Psalmodiæ modulatione erudirent. Paulus I. PP. Epist. ad eundem Pipinum to. 3. Hist. Franc. quæ est 43. *In eis siquidem comperimus exaratum, quòd præsentes Deo amabilis Remedii germani vestri Monachos Simeoni Scholæ Cantorum Priori contradere deberemus, ad instruendum eos in Psalmodiæ modulatione, quam ab eo adprehendere, tempore quo illic in vestris regiminibus extitit, nequiverant, &c.* Porrò Paulus Stephanum promixè præcessit.

Extincto post hæc Pipino, Carolus M. filius & successor, ab eodem Stephano II. Pontifice 12. Clericos *Carminum divinorum*, seu Romanæ modulationis *peritissimos* obtinuit, qui in Galliam advecti, & à Carolo perhonorificè excepti, in diversas regni Ecclesias dispersi sunt. At hi invidia & odio Francici nominis, pacto invicem inito, singuli in locis singulis, diversissimè & quàm corruptissimè poterant excogitare, & ipsi canere, *& sic alios docere laborarunt.* Quod cùm Carolo innotuisset, summo Pontifici Adriano, non Leoni, ut habet Sangallensis, rem detulit, qui Romam evocatos vel exilio vel perpetuo carcere damnavit, & ne in posterum quid simile accideret, Carolo persuasit, *ut duos suorum industrios Clericos* Romæ apud se relinqueret, quò Romanam modulationem addiscerent, & instructi alios in Gallia Clericos erudirent: quod ita factum est. Iis in Galliam reversis alterum secum retinuit, alterum ad Drogonem filium Metensem Episcopum, qui id à parente efflagitarat impensiùs, misit; *cujus industriâ,* inquit Sangallensis lib. 1. cap. 11. *non solùm in eodem loco pollere, sed & per Franciam in tantum cœpit propagari, ut nunc apud eos qui in his regionibus Latino sermone utuntur, Ecclesiastica Cantilena, dicatur Metensis, apud nos verò qui Teutonicâ, seu Teutiscâ linguâ loquuntur, Mete, vel secundùm Græcam derivationem usitato vocabulo Metisca nominetur.* Paulus Warnefridus in Chron. Episcoporum Metens. in Chrodegango: *Clerum abundanter lege divina, Romanaque imbutum cantilenâ, morem atque ordinem Romanæ Ecclesiæ servare præcepit.* Sangallensi consentit Joannes Diac. lib. 2. c. 9. *Mox itaque duos suorum industrios Clericos Adriano tunc Episcopo dereliquit, quibus tandem satis eleganter instructis, Metensem metropolim ad suavitatem modulationis pristinæ revocavit, & per illam totam Galliam correxit.* Subdit deinde capite proximè sequenti: *Sed cùm multa post tempora defunctis his qui Romæ fuerant educati, cantum Gallicanum Ecclesiarum à Metensi discrepare prudentissimus Regum vidisset, ac unumquemque ab alterutro vitiatum cantum jactantem adverteret: Iterum, inquit, redeamus ad fontem. Tunc Regis precibus, sicut hodie quidam veridicè astipulantur, Adrianus PP. permotus duos in Galliam cantores* (Theodorum & Benedictum) *misit, quorum judicio Rex omnes quidem corrupisse dulcedinem Romani cantus levitate quadam cognovit: Metenses verò sola naturali feritate paululum quid dissonare pervidit. Denique usque hodie quantum Romano cantui Metensis cedit, tantùm Metensi cedere Gallicanarum Ecclesiarum, Germaniarumque cantus, qui puram veritatem diligunt, comprobant.* His addenda quæ habet Monachus Egolismensis in Carolo M. an. 787. qui hæc etiam de Metensi cantu subdit: *Magis autem Magisterium cantandi in Metis civitate remansit, quantumque magisterium Romanum superat Metense in arte cantilenæ, tantò superat Metensis cantilena cæteras Scholas Gallorum.* His addo Vitam Alcuini n. 11. *Romamque Ecclesiasticum ordinem discendum ab eo ductus fuerat, necnon Mettas civitatem causa cantus directus.* Jam verò qui apud Carolum remansit Cantor Romanus, Palatinos Clericos in eadem Romana modulatione erudivit. Ledradus Archiepiscopus Lugdunensis in Epistola ad Carolum: *Et ideo officio vestræ pietatis placuit, ut ad petitionem meam mihi concederetis redditus qui ab antiquo fuerant de Lugdunensi Ecclesia, per quam Deo juvante, & mercede vestra annuente, in Lugdunensi Ecclesia est ordo psallendi instauratus, ut juxta vires nostras, secundùm ritum sacri Palatii, omni ex parte agi videatur, quidquid ad divinum persolvendum officium ordo exposcit. Nam habeo Scholas Cantorum, ex quibus plerique ita sunt eruditi, ut alios etiam erudire possint.* Denique Carolus ipse lib. 1. contra Synod. de Imag. c. 6. profitetur se *se reverentissimi PP. Adriani salutaribus exhortationibus parentem, effecisse ut plures illius partis Ecclesiæ quæ quondam Apostolicæ sedis traditionem in psallendo suscipere recusabant, eam cum omni diligentia amplecterentur, & cui adhæserant fidei munere, adhærerent quoque psallendi ordine, &c.* Chronicon Moissiacense, de eodem Carolo, an. 802. *Mandavit etiam ut unusquisque Episcopus in omni regno, id est, Imperio suo, ipsi cum Presbyteris suis officium, sicut psallit Romana Ecclesia, facerent: nam & Scholas Cantorum in loca congrua constitui præcepit.* Adde Capitulare 1. an. 805. c. 2. & Amalarium lib. de Ord. Antiphon. cap. 68. Cantum porrò Gallicanum intelligi existimo in veteri Inquesta apud Puricellum in Ambrosiana Basilica p. 1153. *Sed ab annis 16. infrà audivi primò dicere Canonicos Melodias Francigenas ante Evangelium in Natale, & Epiphania, & Pascha resurrectionis.* Vide *Nota musica*, & Cardinal. Bona lib. de Psalmodia.

CANTUS, Italis *Canto*, Latus, angulus. Vetus Charta apud Ughellum to. 7. Ital. sacr. pag. 393. *Et de latitudine de cantu in cantum, quantum ipsa plagia conti-*

net. Infrà: *De-cantu in cantum.* Nos diceremus, *de coin en coin.* Adde p. 414. Rythmus de Verona, apud Mabillonium to. 1. Analector. *Foro lato speciosio, sternuto lapidibus, ubi in quatuor cantus magnus instat forniceps, &c.*

In cantu sedere, recensetur inter superstitiones paganorum apud S. Audoënum in Vita S. Eligii Noviom. Episc. lib. 2. c. 15. *Nullus Christianus in puras* (al. *pyras*) *credat, neque in cantu sedeat, quia opera diabolica sunt.* Nostris *Estre assis de cant,* est *Estre assis de costé.*

CANUA. Vita S. Eligii ab Audoëno scripta lib. 2. c. 12. *Unus ex famulis ejus canuam cum qua camelum onerarium secum ducere consueverat, subitò perdidit.* Et cap. 57. de homine rabioso: *Egestiones etiam ruderum, necnon & canuam, si comprehendisset, avidissimè edebat.* Aliud videtur vox Χαύνα, quæ habetur in VII. Synodo Act. 6. καὶ ἐξ ἀλεύρου χαύνας τῇ στρατιᾷ τῶν οὐρανοῦ οἱ τῶν Ἑβραίων εἰδωλολατρήσαντες προσέφερον. Ubi Interpres *laganam* reddidit.

CANUS *equus, qui ex candido & nigro est,* Papiæ.

CANUSINÆ *pelles,* rufæ, vel subrufæ. Ordericus Vitalis lib. 8. pag. 715. *Locupletes heras sericis vestibus, & Canusinis pellibus delicatè indutas trepidare cogebat.* Vide Martialem lib. 14. Epigr. 127. 129. & Interpretes.

CANUSUM, in Charta an. 1197. apud Ughellum to. 7. pag. 1275. *Unum amictum cum friso magno, unum canusum cum gramatis & frisis.* Sed legendum videtur *camisum,* seu camisia.

CANUTUS, pro *Canus,* cui canent capilli præ senectute. Gloss. Gr. Lat. Πόλιος, *Canus, Canutus.* Nostris *Chenu,* Italis *Canuto.* Alcuinus Poëm. 189.

Est vir jam totus canuto vertice sanus.

Poëm. 221.

Quid faciet tardus canuto vertice Drauces?

Adde Poëm. 264. Utuntur præterea Eckeardus Jun. de Casib. S. Galli c. 16. & Vita S. Samsonis Episc. Dolensis lib. 1. c. 26.

CANZIR vel *Kanzir.* Historia de Reliquiis S. Marci Venetias translatis:

Marcum furantur, Kanzir ii vociferantur.

Alibi *Canzir* habetur.

CAOETUS. Vide *Cavanna.*

CAORCINI, *Caturcini, Caursini, Cawarsini, Corsini,* Mercatores Italici propter fœnerationem usurariam famosi, maximè in Gallia, unde non semel à Principibus nostris proscripti sunt, Legibus & Statutis contra fœneratores editis. Extat inter alia Edictum sancti Ludovici, mens. Jan. an. 1268. quo Caorsinos usurarios proscripsit, facta tamen mercatoribus Lombardis, Caorcinis, & aliis extraneis mercaturam in Gallia exercendi facultate, dummodo nullum usurarium fœnus facerent. Prostat etiam aliud Philippi Audacis datum Parisiis die Martis ante festum SS. Simonis & Judæ, hoc verborum contextu: *Extirpare volentes de finibus Regni nostri usurariam pravitatem, quam quosdam Lombardos & Caorsinos, aliosque complures alienigenas in eodem Regno publicè intelleximus exercere, mutuantes pecuniam obligatam sibi pignoribus ad usuram, & habentes ad hoc domos specialiter deputatas, in quarum extorsionibus usurarum valde prædictum depauperant regnum, &c.* Quo Edicto à Regno proscribuntur duobus mensibus post ejus proclamationem. Mox additur: *Non inhibemus tamen quin mercatores Lombardi, Caorsini, & alii undequaque pro suis negotiis & mercaturis legitimè exercendis in regno nostro morentur, pacificè veniant & recedant, &c.*

Horum etiam pestis abominanda adeò invaluit in Anglia, inquit Matthæus Paris an. 1235. *ut vix esset aliquis, qui retibus illorum jam non illaquearetur. Circumveniebant enim in necessitatibus indigentes, usuram sub specie negotiationis palliantes, &c.* Mox subdit formulam quâ debitores sibi obligabant. Adde Matth. Westmon. an. 1232. sub fin. Hos demum proscripsit ab Anglia Henricus III. an. 1240. ut auctor est idem Matth. Paris pag. 355. à quo postmodum, Papæ, ut ait, interventu, revocati sunt an. 1250. sed mox ob immensas & detestabiles usuras iterum proscripti & carceri mandati sunt an. 1251. Henricus III. Brabantiæ Dux testamento suo an. 1260. quod extat apud Miræum lib. 1. Diplom. Belg. cap. 84. cavit, ut Judæi & *Cawarsini* de terra Brabantiæ expellerentur. Statutum Caroli II. Regis Siciliæ contra Judæos, datum Andegavis 8. Decemb. an. 1289. *Præcipimus ut expulsio prædicta extendatur ad omnes Lombardos, Caturcinos, aliasque personas alienigenas, usuras publicè exercentes, &c.* Ubi notandum *Caturcinos* appellari, qui aliis *Caorcini,* Matthæo Parisio *Caursini* dicuntur. A cadurco, scilicet, Gallicè *Cahors,* Occitaniæ urbe celebri, in qua ii commercia sua exercebant; unde postmodum Monpessulanum, ac deinde Nemausum translati, ut infrà in *Langobardus* docemus: cujus quidem nomenclaturæ etymon firmat Dantes in Inferno cant. 11. amplectiturque Cleyracus ad Leges maris pag. 226.

At sunt nonnulli qui istud nominis à familia *Caorsina,* aut *Corsina,* Florentina deducendum, censeant: quæ cum aliis ejusdem urbis, & provinciarum vicinarum familiis, in universa propemodum Europa, mercaturæ operam dederit. Nam licèt *Lombardorum* appellatione, omnes mercatores Italici, in Regnis Italiæ finitimis, & longinquis, fœnus exercentes, agnoscerentur; erant tamen ii distincti in Societates, ex inito invicem pacto & fœdere, quæ vulgò familiæ nobilioris, penes quam summa mercaturæ erat, nomine donabantur. Unde crebrò legere est Societates *Amanatorum, Acciaivolorum, Bardorum, Corsinorum, &c.* apud Joann. Villaneum, præsertim lib. 11. cap. 137. ubi Societatem *Corsinorum* memorat. Familiæ Corsinæ Florentinæ meminit etiam Ugolinus Verinus lib. 3. Illustratæ Florentiæ:

Clara Sophocleo stirps est memoranda cothurno
Corsinæ sobolis, nulli virtute secunda.

De hac etiam multis Montecatinus.

Jam verò ex eo quòd *Caorsini* usurarii passim exagitarentur, proscriberentur, & in carceres compingerentur, nata videtur familiaris nostris loquendi formula: *Enlever quelqu'un comme un Corsin,* cùm aliquem in carcerem per vim abductum dicimus: quanquam non desunt qui eam referant ad *corpora Sanctorum,* seu Divorum reliquias, quæ ad majorem venerationem humeris Sacerdotum & Magnatum deferri in sublime solent, quomodo apud Plautum in Milite glorioso:

Ducite istum: si non sequitur, rapite sublimem foras.

CAPA, *Cappa,* Vestis species, quâ viri laïci, mulieres laïcæ, Monachi, & Clerici induebantur, quæ olim caracalla. Wlphinus Boëtius in Vita S. Juniani: *Vestis cilicina de caprarum pilis, quæ in modum caracallæ, quam nunc Capam vocamus, perseverat usque in hodie, apud nos est.*

Capam viris laïcis tribuit Gaufredus Malaterra lib. 2. c. 44. *Ipse cum tredecim viris, gladiis cum capis accinctis — ad portam castelli accedens, &c.* Rogerus Hoved. in Henrico II. *Percussus est cum gladio per cappam & tunicam & camisiam, non sine sanguinis effusione.* In Ricardo I. *Et fracta est cappa Regis Anglorum, ex percussione Willelmi des Barres.* Adde Matth. Paris pag. 50. At laïci *cottos vel mantellos cum capis* deferre, contrà Monachi *cottos* vel *mantellos sine capa portare* vetantur, in Concilio Metensi an. 888. c. 6.

Capam sequiori sexui adscribunt etiam scriptores. Idem Malaterra lib. 2. c. 29. *Vestium etiam tanta penuria illis erat, ut inter Comitem & Comitissam non nisi unam capam habentes, alternatim, prout unicuique major necessitas incumbebat, eâ utebantur.* Matthæus Paris an. 1192. *Vestem Sacerdotis in meretricis habitum convertit, tunica viridi feminea indutus, capam habens ejusdem coloris, peplum in capite muliebre portans, &c.* Computum Stephani *de la Fontaine* Regii Argentarii an. 1351. *Pour fourrer une robe de 4. garnemens que Madame la Royne ot de livrée le jour de Myaoust, pour les 2. surcos, & cors de la chape, 3. fourrures de menu ver.*

Tradit Gaufredus Vosiensis 1. part. cap. 55. extremo Regem Ludovicum VII. prohibuisse *mulieres publicas chlamyde seu cappa uti Parisius, ut tali nota à legitimè nuptis discernerentur.*

Capa autem tunicæ laxioris & talaris species fuit, quæ cæteris vestibus superaddebatur, pallii instar: unde rectè Isidorus lib. 19. Orig. cap. 31. *Capam dictam* scripsit, *quia quasi totum capiat hominem.* Anonymus in Vita S. Vodali Benedicti num. 10. *Tollens pallium suum, quod vulgò capa vocatur. Le Roman de Garin:*

Cil del chastel s'adoubent à droiture,
Vestent hauberc, ceignent espées nuës,
Et par desuere ont lès chapes vestuës.

Le Roman de Rou & des Ducs de Normandie:

N'a gueres meillor terre sous la chape dou ciel.

Cùm verò capæ totum hominem quodammodo ambirent & tegerent, iis utebantur potissimùm, cùm foràs, aut peregrè ibant. Goffridus Vindocinensis lib. 5. Epist. 3. *Si persona qualibet ad eum transiens invenitur, non ei aufertur capa, sed de vita statim & membris agitur.* Vitæ Abbatum S. Albani: *Ad Synodum venient, — & inter alios sedebunt, habitu tamen itineris non mutato, nisi velint, videlicet in cappis & calcaribus.* Atque inde negotiatoribus præsertim tribuitur, quòd ii negotiationis & commercii causâ perpetuò ferè terras & provincias obeant. Lupus Ferrariensis Epist. 125. *Negotiatorum capas se petiturum jactabant. Le Roman de Florimond:*

Tos à guise de marcheans,
Furent vestus de chapes grans.

Hinc *Capa pluvialis*, cujus in pluvia usus erat. Chron. Andrense: *Volens ab Eleemosynario nostro capam pluvialem & sumptuosam annis singulis extorquere. —— siquidem in nostro hospitali de filo grosso capa solebat singulis texi, & domino de Fielnes transmitti.* Vincentius Belvac. lib. 29. cap. 118. *Ecce Natalis Clericus meus ante me astitit, capa indutus pluviali, sicut mihi videbatur, pulcherrima, &c.* Wibertus Archidiac. in Vita S. Leonis IX. PP. cap. 8. *Super pluviali veste, quæ capa vocitatur. Le Roman de Vacce MS.*

Une chape à pluie afeubla.

Lacernas pluviales vocat Interpres Juvenalis Sat. 9. v. 28. quas ille *pingues, quæ muniant à pluvia, non quæ ornent.*

Sed & *capam* capitis tegumentum esse dixit Isidorus loco citato: *Capa dicta, quod capitis est ornamentum.* Certè capam os & vultum texisse docet *le Roman de Garin MS.*

Affublé fu, s'ot le chaperon mis,
Ostez la chape, li Cuens Fromond a dit,
Mult vos voi ore enbronchiés & pansif.

Infrà:

Osta la chape, si lor montra son vis.

Le Roman de Rou MS.

Par les chans sont à lui esperon venu,
Esmuchies de lor chapes, rien à nul cognu.

Idem Poëta:

En la chape s'est embuschiés,
Qu'il ne fu pris, ne encerchiés.

Atque hinc percipimus cur Guillelmus de Podio-Laurentii cap. 49. dicat Maffredum quendam fuisse *Capam & refugium infidelium & malignantium*, quòd ii videlicet apud Maffredum delitescerent, & absconderentur.

Instructæ porrò erant capæ manicis laxioribus, unde *manicatæ* dicuntur Matthæo Parisio an. 1258. *Cujus familia collateralis octo capis, videlicet quinque clausis, & quinque manicatis de optimo moreto superbivit redimita.* Computum Stephani Fontani: *Manches de chape, & le chaperon de chape, 300. ll.* Innocentius III. PP. in Concilio Lateran. can. 16. & lib. 1. Epist. pag. 298. vetuit ne Canonici & Clerici *cappas manicatas* intra Ecclesiam ad divinum Officium deferrent. Idem prohibuere Galo Cardinalis in Constit. an. 1208. c. 3. 4. Odo Paris. in Statutis Synodalibus, Concilium Eboracense ann. 1195. can. 6. Monspeliense an. 1214. can. 3. Avenion. an. 1209. can. 12. Sarisberiense an. 1217. can. 10. Statuta Synodalia Nicolai Episcopi Andegavensis an. 1264. & 1269. Constitutiones Nicosienses can. 8. Synodus Cicestrensis an. 1289. can. 9. Synodus Bajocensis an. 1300. can. 33. &c.

Capæ alatæ, interdictæ pariter Clericis in iisdem Statutis Odonis Episcopi Parisiensis.

Capis præterea assuta erant & cohærebant *caputia*, & ita induebantur, ut cùm maximè clausæ essent capæ, caput per collare, seu foramen collaris inferretur. V. in *Capitium*, & *Capero*.

Capa, Monachorum præsertim fuit. Theodemarus in Epist. ad Carolum Magnum de Monachis Casinensibus: *Illud autem indumentum quod à Gallis Monachis cuculla dicitur, nos capam vocamus.* Eckeardus Junior de Casib. S. Galli cap. 1. *Ingreditur penetralia claustri vacuis fur noctibus nudipes, cappa quidem, uti Fratrum unus putaretur, indutus.* Vide Regulam Solitariorum cap. 49. Concil. Metense an. 888. can. 6. Vitam Alcuini num. 25. eundem Alcuinum Epist. 60. &c.

Capa Clericorum Regularium, in libro Ordinis sancti Victoris Parisiensis cap. 18. *Brevior superpellicio vel tunica uno plena palmo, undique rotunda* esse debet, & *ante non nimis altè fissa.* Vide Concil. Trosleianum can. 6. Ordericum Vital. lib. 8. pag. 711. Vitam Alcuini num. 25. &c.

Denique capa inter vestes Ecclesiasticas passim recensetur. Wibertus Archidiac. in Vita S. Leonis IX. PP. cap. 8. *Nam videbatur sibi quòd stans in edito, familiares suos ad se de periculo confugientes, reciperet, eisque super pluviali veste, quæ cappa vocitatur, inclusis, sanguine eorum sibi vestes infici conspiceret.* Eckehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 5. *Reliquiasque ejus, ut mos nobis est, cappa illa aquilifera indutus vespere diei Sancti ipse domum reportabat.*

Capæ chorales, quibus Clerici vel Sacerdotes in choro amiciuntur, apud Matth. Paris an. 1237. 1246. pag. 302. 473. in Synodo Coloniensi an. 1280. in Præfat. in Charta Henrici Ratisbonensis an. 1278. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 264. &c. Rupertus lib. 2. de Divin. offic. c. 14. *Capas quoque in majoribus festis superinduimus, — quæ capæ bene ab interiori parte patulæ sunt, & omnino præter necessariam fibulam inconsutæ, — fimbriis quoque subter ornatæ sunt.* Honorius Augustodunensis lib. 1. cap. 227. *Capa propria vestis est Cantorum.*

Capa cum tintinnabulis. Anonymus de Miracul. S. Hugonis Abbatis Cluniac. *Tunc misit Rex domno Abbati & sacro Conventui capam pene auream totam, in qua vix nisi aurum apparet, vel electrum, vel margaritarum textus, & gemmarum series: inferiùs autem undique tintinnabula resonantia, ipsaque aurea pendent.* Notum in veteri Lege summi Sacerdotis vestimentorum oras tintinnabulis insignes fuisse, *ut nota esset eorum conversatio*, ut ait S. Augustinus lib. 2. Quæst. in Exod. cap. 119. Vide *Tintinnabulum.*

Capæ rotundæ clausæ, quas portare & habere jubentur Clerici & in sacris Ordinibus constituti, in Concilio Arelatensi an. 1260. can. 8. in Synodo Bajocensi an. 1300. can. 33. apud Ottonem & Ottobonum in Legatinis pag. 18. 51. in Provinciali Ecclesf. Cantuar. pag. 117. & Statutis Synodalib. Nicolai Episcopi Andegav. an. 1269.

Capæ foratæ interdicuntur Decanis, Archidiaconis & Archipresbyteris, in Constitut. Galonis Cardinalis.

Capa rubea Summorum Pontificum propria fuit. Petrus Damian. lib. 1. Epist. 20. de Cadaloo Antipapa: *Habes nunc forsitan mitram, habes juxta morem Romani Pontificis rubeam cappam, &c.*

De capa Ordinarii litigare, nostris proverbium notissimum, *Disputer de la chape à l'Evesque.* Id est, de re quæ nec actori, nec reo, sed tertio competit. Chronicon Andrense pag. 629. *Dicente quòd utraque pars pro capa Ordinarii conflictum haberet, quia neutra pars*

jus patronatus in prædicta Ecclesia habere deberet. *Debitum pro capa Episcopi*, in veteri Charta.

Capa, Alba, Vestis candida, quam induebant recèns baptizati. Conradus Usperg. *Infantes suos in sabbato sancto Paschæ & Pentecostes eum candelis & capa, quæ dicitur vestis candida, & Patrinis comitantibus, ad baptismum deferant, eosque veste innocentiæ indutos per singulos dies usque in octavum diem ejusdem sabbati ad Ecclesiam deferant, &c.* Vide *Capulla*, & *Chrismale.*

Capa S. Martini, quâ scilicet S. Martinus corpus & caput tegebat, olim apud Francorum Reges tanto in pretio habita, ut inter præcipuas Sanctorum reliquias asservaretur, & in bellis præferretur. Monachus Sangall. lib. 1. de Vita Caroli Magni. *De pauperibus supradictis quendam optimum dictatorem & scriptorem in Capellam suam assumpsit, quo nomine Francorum Reges propter capam S. Martini, quam secum ob sui tuitionem & hostium oppressionem jugiter ad bella portabant, Sancta sua appellare solebant.* Walafridus Strabo de Reb. Eccles. cap. 31. *Dicti sunt primitus Capellani à capa B. Martini, quam Reges Francorum ob adjutorium victoriæ, in præliis solebant secum habere.* Honorius in Sermone de S. Martino: *Hujus capa Francorum Regibus ad bella euntibus pro signo anteferebatur, & per eam, hostibus victis, victoriâ potiebantur: unde & custodes illius capæ usque hodie Capellani appellantur.* Idem in Gemma animæ cap. 128. *Capellani, à capa S. Martini appellati, quam Reges Francorum in præliis semper habebant, & eam deferentes Capellanos dicebant.* Non solùm igitur *capam S. Martini* in Palatio, sed & in oratoriis castrensibus, quæ μεταφορητὰ ἐκκλησίαι, *Ecclesiæ portatiles* dicuntur Nicephoro Callist. lib. 7. cap. 46. asservabant, atque adeo in præliis deferebant Capellani. Ex his etiam perspicuum fit Græcos ævi recentioris Capæ nomine appellasse sacras reliquias, quas in expeditionibus bellicis & in ipsis præliis, deferre solebant. Mauricius lib. 7. Strateg. Γενομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῷ τῆς παρατάξεως τόπῳ, ἵσταται ὁ ἄρχων, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ βανδοφόρος, ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ ὁ τὴν κάππαν βαστάζων, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ τὴν τοῦβαν. Constantinopolitanos Imperatores Sanctorum reliquias in præliis extulisse, auctor est etiam Theophylactus Simocatta lib. 4. cap. 16. Vide infrà *Capella*, & *Vexillum S. Martini.*

Capa robert cum, vel sine penna, & capucio, vel almussa, in Statutis Massiliensibus MSS. an. 1276.

Capa Romana. Ademarus Cabanensis de Episcopo Lemovicensi pag. 176. *Per 7. dies indutus processit stola sanctificata & indumentis, cum quibus benedictus fuerat, & cum capa Romana, absque colobio tamen & casula.*

In Regum nostrorum aula erat Officialis seu Minister qui *Portechape*, appellabatur, hodie *Porte-manteau du Roy.* In Computo Thesauri incip. à 1. Jan. 1312. *Quinque portantes capam, tres Barillarii, & quatuor Butarii pro tunicis Pasch. & Pentecost. quilibet 10. sol.* Statutum Hospitii Regis Philippi Magni an. 1317. *Il i aura 3. Portechappes qui mangeront à Court, & auront 4. deniers d'argent par jour pour tous ses chevaux, & seront prisiez.*

Capella, Minor capa. Vide suo loco.

Capula. Balbus in Catholico: *Capula, parva capa, capa, ornamentum capitis.* Nestor Novariensis in Lexico: *Capula, genus vestis.* Eckehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 5. *Per nescio quam sub capula incuriam sibimet ipsi manum transfixit.*

Incappare, Cappâ aliquem induere, operire. Chronicon Andrense: *Vidimus eum aliquando incappatum, & calcaribus circa pedes redimitum.* Italis *incappare*, incidere sonat.

CAPABILIS, *Incapabilis.* Beda lib. de Orthogr. *Capax, qui facilè capit. Capabilis, qui facilè capitur.* Est igitur *capabilis*, qui capi & comprehendi potest: è contra, *incapabilis*, incomprehensibilis. Gloss. Græc. Lat. ἀχώρητος, *incapabilis.* Voces sunt Arianis familiares. Sanctus Augustinus libro tertio contra Maximin. *Aisti de filio, Vidit ergo patrem, sed incapabilem: nec attendis quia etsi vidit incapabilem, quem, sicut putas, capere non potuit; non tamen invisibilem, quem videre potuit. Tu autem nobiscum non de capabili & incapabili —— disputabas.* Idem Serm. 6. de Sanctis: *Ligavimus incapabilem filum virginitatis.* Facundus Hermianensis lib. 1. cap. 4. *Qui ergo concedunt, quia Deum virgo genuit, quod incapabile est, &c.* Ita vocem *capabilis* ea notione usurpavit Goldscherus Monachus in Vita S. Valerii Episcopi Trevirensis num. 7. *Ut —— ad agnoscendam Dei veritatem capabilem aperiret sensum.* Eadem verba habentur in Vita S. Eucherii Episcopi Trevir. apud Bosquetum. Paulinus Aquileiensis in Epist. ad Carolum Mag. præfixa lib. 1. contra Felicem Urgelitanum: *Hujus nimirum rejecta pestis fellivomæ amaritudinis crapula, capabilia mei stomachi refrigerasse receptacula modo mirabili contemplatæ faciei suffusus venustatis rubor declarat.* Rupertus lib. 10. de Divin. offic. cap. 10. *Constat igitur quòd Spiritus sanctus humanæ animæ capabilis sit, ejusque penetret interiora, utpote quam illa bibit, id est, in interiora suæ substantiæ recipit.* Ibid. cap. 20. *Capabilis enim, ut superiùs jam dictum est, humano vel angelico spiritu, Spiritus sanctus est.* Atque inde Galli nostri vocem *Capable* hauserunt, cùm de viro docto verba faciunt, ut qui facilè scientias capiat ac comprehendat.

CAPALE, pro *Capitale*, in Testamento Ranimiri Regis Aragon. æræ 1099. in Histor. Pinnatensi lib. 2. cap. 38.

CAPANNA, Tugurium, casula. Isidorus lib. 14. Origin. cap. 12. & ex eo Papias: *Tugurium, parva casula est, quam faciunt sibi custodes vinearum, ad tegimen sui, quasi tegurium. Hoc rustici capannam vocant, quòd unum tantum capiat.* Joan. de Janua: *Capanna, vilis casa, vel domus palea cooperta.* A Græco κάπτειν, ut quidam volunt. Itali vocem retinent *Capanna*, unde Cambrobritanni *Caban*, nostri *Cabane*, Hispani *Cabaña*, effinxerunt. Statuta Raymundi Comitis Tolosæ contra Hæreticos: *Omnes cabanæ suspectæ à communi habitatione castrorum remotæ, & speluncæ infortiatæ, & clusella in locis suspectis & infamatis destruantur.* Consilium Archiepiscopi Narbonens. cap. 34. in Concilio Biterrensi an. 1246. *Investigent hæreticos in villis, & extra domos singulorum, & cameras subterraneas, cabannas, & clausellas, & alia latibula perquirendo.* Occurrit passim in Tabulario Ecclesiæ Uzetiensis.

Cabanesius, eadem, ni fallor, notione, in Charta an. 1100. apud Gariellum in Episcop. Massiliensib. pag. 91. *Dedit Canonicis Magalonensibus quosdam cabanesios, & quasdam terras & vineas, &c.*

CAPAPELLIS, *quasi pellis cum capa.* Joan. de Janua.

CAPARCUS, *Pistor*, in Gloss. Isidori.

CAPARO, *Capero, Capiro*: ex Gall. *Chaperon*, Occitanis *Capayron*: Tegmen capitis, cuculla, ita dicta, tanquam *brevior capa*, quæ majori capæ superstemitur. Quod quidem etymon longè probabilius, quàm illud quod à *capronis*, hoc est, capillis muliebribus demissis in frontem, de qua voce Festus, accersit vir doctus ad 3. Annal. Taciti, quòd, inquit, in vultum se demittat à capite. Guibertus lib. 1. de Vita sua cap. 22. *Cucullum, quem caperonem vulgò vocant.* Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 66. *Nec cucullas, id est, caparones, nec pileos, id est, almutias in capitibus habere debent.* Matth. Paris an. 1227. *Concedant eis pannos probationis, videlicet duas tunicas sine capucio, & cingulum, & braccas, & caparonem usque ad cingulum.* Occurrit præterea in Regula S. Francisci cap. 2. in eodem libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 40. in Fragmento historico de Concilio Aquisgran. &c. Caparoni manum admovebant salutantes. Chronicon Bertrandi Guesclini MS.

Au palais a trouvé le riche Roy Fagon,
De Dieu le salüa, & fit affliction:
Le Roy se va lever, & mist main au chaperon.

Petrus IV. Rex Aragon. in Chron. lib. 2. c. 25. *Cascun levant so lo capell, —— e nos axi mateix levant nostre capero, &c. Un chaperon fourré d'ermines pour le Roy à la feste de l'Estoille*, in Computo Stephani *de la Fontaine* an. 1351. *Chaperon en forme.* Idem Comput. *Pour Madame la Duchesse de Lembourc, fille de Mons. le Duc de Normandie, 2. chaperons, l'un pendant, l'autre à enfourmer, tout fourré de menu vair.* Alibi: *Chaperon de chape.* Caparonis verò forma describitur in Statutis MSS. Ordinis Militaris Coronæ Spineæ sub Carolo VI. exaratis. *La forme de cetuy chaperon sera moienne entre grant & petit; c'est à savoir que le chaperon en fourme il descendra largement jusques entour les espaules, & sera si juste entour le col & de bon bras, que legierement on y pourra entrer sans estre fendu, ne boutonné dessous le menton. Et la cornette doublée de luy-mesme de 3. doits de large, sera longue d'un pied & demy, & non plus, sans nulle detranchure, ne haschure, en toutes ses parties, ne és autres garnemens, habis, ou paremens dudit Ordre.*

Capiro ferreus, apud Rolandinum in Chron. lib. 3. cap. 16. Vide in *Panceria*.

CAPAX, Vas majoris capacitatis. Gloss. Græc. Lat. Δοχὴ, *Exceptio.* Δοχεῖον, *Capacitas, Receptaculum.* Acta sancti Thyrsi Mart. posteriora cap. 5. num. 22. *Sylvanus dixit: Capacem grossum afferte, & aquâ eum implete, Thyrsum autem à capite deorsum in eodem arctate.* Alia Acta habent *tinam, vas*, aut *lebetem*.

CAPDELARE, Conducere. Charta an. 1236. apud Catellum in Hist. Tolosana p. 36. *Scilicet quod quando D. Rex, vel alius nomine ipsius vult congregare cavalcatas per Bajulos parochiarum, ego debeo mandare dictas cavalcatas per totam dictam vicariam per dictos Bajulos, & cogere homines secundùm mandatum domini, ut eant in guerram, & debeo dictos homines conducere & capdelare per me vel per alium, cum expensis tamen domini prædicti.* Adde Marcam in Hist. Beneharn. lib. 4. cap. 2. num. 5. Petrus IV. Rex Arag. lib. 3. Chron. cap. 20. *Joan Ferrandes de Luna capdellava los paons, &c.* idest, conducebat pedites. Hinc *Chadeler* dixerunt nostri. *Le Roman de Garin MS.*

François chasdele com Chevalier gentis.

Alibi:

Li Dus Girbert les conduit & chadele.

Rursum:

Vers l'ost des Turs la suée gent chasdele.

Guill. *Guiart MS.*

Jouhan qui les Anglois chadele,
S'ot bien tost de Lille nouvelle
Que François orent assegiée.

Maestro Fray Gonçalo de Berceo, vetus Poëta Castellanus, apud Sandovallium:

Señor santo Domingo el natural Cannas,
E nescio en buen punto pleno de bonas mañas,
Y venie cabdellando essas bonas campañas,
Faziendo captenencias que non abrien calanas.

Vide Raimundum Montanerium in Chronico Regum Aragon. cap. 122. 139.

CAPDETS. Ita secundo-genitos appellant Occitani, unde nos *Cadets* dicimus. Legi in quadam Historia MS. Carolum d'*Albret*, qui reus majestatis damnatus est, quòd Joannis Armeniaci partes sectatus esset, *le Capdet* vulgò agnominatum. Vocis etymon à *cap*, quod est caput, deducendum videtur, ita ut dicti sint quasi minora capita, respectu primogenitorum, qui *Capmas*, vocabantur, id est, *Capita domus*, nos diceremus, *les Chefs de maison*: tametsi Dominos quosvis sic appellasse videantur Bigorritani, ex Charta quam laudat Marca lib. 9. Hist. Beneharn. cap. 7. num. 2. ut & Gonçalus de Berceo vetus Poëta Hispanus:

Era del Monasterio Cabdillo y Señor.

Utcumque sit de vocis notione & etymo, nemo, opinor, probabit Dominici conjecturam, qui in lib. de Prærogat. alodior. cap. 21. §. 4. *Cadets* dictos vult, *quasi à majori natu cadant, & sint veluti quidam catheti, seu normales lineæ, ab ipso dependentes.*

CAPDOLIUM, Domus feudi præcipua, castrum, sic appellatum apud Aquitanos, quasi *Capitolium*, inquit Dominicus lib. de Prærogat. alodior. cap. 2. num. 2. *La maison principale appellée vulgairement Capdeulh*, in Consuetud. S. Severi tit. 12. art. 26. Aquensi tit. 2. art. 8. 9. & Beneharnensi tit. 10. art. 6. tit. 38. art. 7. tit. 44. art. 11. Regestum Constabulariæ Burdegalens. fol. 102. *Fecit pariagium in tota terra sua cum domino de Salis, in hunc modum, quòd dictus Guillelmus retentis sibi capdolio, decima, vineis, &c. dabat D. Regi medium pro indiviso totius terræ suæ.* Charta Comitis Rutenensis pro Dom. Severaci: *Salvo tamen & sibi retento homagio ac recognitione fortalitii, capdulii, sive donjon dicti castri antiqua, quod nobis, &c.*

CAPE, apud Anglicos Jurisconsult. *Breve*, sic appellatum, quo Rex præcipit ministris suis, ut terras, tenementa, &c. *capiant* in manum Regiam. Duplex autem est, *Magnum & Parvum.* Vide Fletam lib. 6. cap. 14. §. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. ubi talium Brevium formula describitur, ut & cap. 25. & Bractonum lib. 4. tract. 3. cap. 7.

CAPEDO, pro *intercapedo*, Spatium. D. Eulogius: *Intercidente terrarum prolixa capedine.* Apud Latinos pro vase sumitur.

Capedines, Animalia dicta, quòd manu capiantur. Papias. Glossæ antiquæ MSS. *Capedines, quòd manu capiantur.*

CAPEDULUM, *Vestimentum capitis*, in Glossis Arabico-Latinis. Joan. de Janua: *Capululum, à caput dicitur, & Capedulum, & hæc Caleptra in eodem sensu scilicet mitra tegens caput, quæ & alio nomine dicitur pileus, galerus, calamacus, &c.*

CAPELLA, Brevior capa. Adalardus in Statutis antiq. Corbeiensis Monasterii lib. 1. c. 3. *Cæterùm capellæ, hroccus, sive cuculla de sago, unde hroccus fieri possit, ad arbitrium Prioris erit.* Chron. Amalfitanum an. 1266. *Fieri fecit mitram auream, & plures capellas sericas.* Vita S. Petri Abbatis Cavensis num. 15. *Capellæ mantica.*

Capella S. Martini, brevior fuit capa ejusdem Sancti, quam in Palatio asservatam diximus, & ad quam sacramenta præstabantur. Marculfus lib. 1. form. 38. *Sed dum inter se intenderent, sic eisdem à Proceribus nostris, in quantum inlustris vir ille Comes Palatii nostri testimoniavit, fuit judicatum, & de quinque denominatis, idem ille apud tres & alios tres sua manu septima tunc in Palatio nostro, super capellam domini Martini, ubi reliqua sacramenta percurrunt, debeant conjurare.* Quo loco quidam *Capellam* dictam perperam putant pro capsella in qua Sanctorum reliquiæ conduntur: est enim brevior S. Martini capa, quam *Roccum* S. Martini vocat Sangallensis lib. 2. cap. 27. *Carolus habebat pellicium berbicinum, non multùm amplioris pretii, quàm erat roccus ille S. Martini, quo pectus ambitus, nudis brachiis Deo sacrificium obtulisse astipulatione divina comprobatur.* Ubi tangit miraculum quod à Severo Dial. 2. & à Fortunato lib. 3. de Vita S. Martini, & lib. 1. Poëmate 5. refertur: cùm scilicet Sanctus ille sacra in Ecclesia facturus, exutâ tunicâ pauperem vestivit, & *bigerrica veste brevi atque hispida* humeros contectus, cætera nudus, in templum perrexit. Unde in facti & miraculi, quod inter Missarum solennia accidit, memoriam, asservatam illam bigerricam vestem censuerim inter cæteras Divi reliquias, quam pallii, seu *mantelli*, appellatione vulgò donant nostri: nam pallii vice fuerunt olim *bigerricæ*, non manicatæ, uti extiterunt capæ. In veteri Regesto Cameræ Comput. cui titulus, *Denombrement des Balliages d'Amiens & Doullens*, hæc legimus: *Les Estobiers d'Amiens doivent à l'Evesque à la S. Martin d'hiver, une penne grant d'aigneaux, appellé le mantel S. Martin.*

Capella, postmodum appellata ædes ipsa, in qua asservata est *Capa*, seu *Capella S. Martini*, intra Palatii ambitum inædificata: in quam etiam præcipua Sanctorum

aliorum λείψανα illata, unde ob ejusmodi Reliquiarum reverentiam ædiculæ istæ, *Sancta Capella* vulgò appellantur. Charta Caroli Simplicis ex Tabulario Monasterii Compendiensis: *Notum igitur constat per omne nostri regni imperium, & quocunque venerabile nomen beatæ virginis Walburgis celebratur, quoniam de sanctis sui corporis reliquiis impetravimus, pro ejus veneratione ac munimine suarum precum, & eas deferri fecimus ad Attiniacum palatium, & capella constructa seu dicata sub ejusdem Virginis memoria, in qua duodecim Ecclesiastici ordinis viros statuimus, qui diu noctuque divina horis competentibus frequentent officia, &c.* Ordericus Vitalis lib. 12. pag. 893. *Rex sanctas sibi de capella sua reliquias deferri præcepit, &c.* De his Palatinis capellis intelligendus videtur Hariulfus lib. 2. cap. 9. ubi de reliquiis Monast. Centulensis: *De Italia, Germania, —nobis directas, seu etiam de sacro Palatio, quæ per tempora ab anterioribus Regibus, & postea à jam dicto Domino nostro* (Carolo Magno) *maximè sunt congregatæ, &c.*

Capellæ Palatinæ dicuntur in Concilio Parisiensi VI. *Sacella Regis*, in Capitular. Caroli Mag. lib. 5. cap. 9. Eusebius lib. 4. de Vita Constantini cap. 17. tradit Constantinum Basilicas aliquot & ædes sacras intra Palatii sui septa condidisse. Harum aliquot attigimus in Notis ad Willhard. num. 136. & de his pluribus agimus in nostra Constantinopoli. Eædem & *sanctæ* appellatæ, cujusmodi supersunt etiamnum in Galliis complures, quas recenset Chopinus lib. 1. de Sacra Polit. tit. 1. §. 18. quarum quædam non Regum duntaxat, sed Ducum etiam, aut aliorum inferioris dignitatis Procerum fuere.

Inter præcipuas verò Regum Francicorum Palatinas Capellas, extitit insignis illa Aquisgranensis, *ex toto Romanorum orbe famosissima*, ut ait Gaufredus de Vita S. Bernardi lib. 2. cap. 6. de qua Eginhardus an. 829. *Ipsam sanctæ Dei Genitricis basilicam, quam Capellam vocant, tegulis plumbeis tectam, &c.* Annales Francor. Fuldenses an. 881. *Aquense palatium, ubi in capella Regis equis suis stabulum fecerunt.* Ademarus Cabanensis an. 829. *Aquis terræmotus—Basilicam magnam, quam vocant Caroli, totam denudavit de plumbeis tabulis, de quibus cooperta erat.* Agunt præterea de hac capella idem Eginhardus in Vita Caroli Magni pag. 102. 103. Sigebertus an. 795. Miræus in Cod. Donat. Piar. lib. 1. cap. 11. Spicilegium Acherianum tom. 10. p. 137. Barthol. Fizen in Hist. Leod. p. 267. 268. &c. Capellæ Ludov. Pii Imp. in Theodonis-villa instar Aquensi. inchoatæ meminit Continuator Reginonis an. 939.

At cùm in Francico regno palatia complura, & ferè in qualibet provincia haberent Reges, adeo ut, si iter agerent, ferme semper in Dominicis, uti vocabant, villis & Palatiis habitarent, quod alibi docemus; haberent etiam in iisdem Palatiis sacras ædes, quæ propria appellatione *Capellæ* dicebantur, in quibus sacra divorum lipsana, quæ secum deferri à Capellanis curabant, reconderent & asservarent. S. Odo de Vita S. Geraldi Comitis Auriliacensis, lib. 1. cap. 12. *Cùm deinceps latifundia ipsius sibi succederent, ut usque ad montem magnum Greonem posset in eundo & redeundo, semper in propriis mansitare capellis: tamen non indigebat, ut aliquam villam cuilibet potenti ad custodiendum commendasset, nisi unum solum prædiolum, &c.* Adde Chartam Conventus S. Mauricii Agaunensis an. 1261. apud Sammarthanos in Abbatib. Agaunensib. num. 49.

De capellis istis Palatinis extat Statutum lib. 5. Capit. Caroli Magni cap. 182. *Ne capellæ in nostro Palatio, vel alibi, sine permissu Episcopi, in cujus est parochia, fiant.* Hinc querela Episcoporum Galliæ in Concilio Parisiensi an. 829. lib. 3. cap. 14. *De Presbyteris & Capellis Palatinis contra canonicam auctoritatem & Ecclesiasticam honestatem inconsultè habitis, vestram monemus solertiam, ut à vestra potestate inhibeantur: quoniam propter hoc & honor Ecclesiasticus vilior efficitur, & vestri Proceres & palatini ministri in diebus solennibus, sicut decet, vobiscum ad Missarum celebrationes non præcedunt. Nam & obnixè deprecamur, ut in observatione diei Dominici, sicuti jam dudum vos deprecati sumus, debitam adhibeatis curam, quatenus, nisi magna compellente necessitate, in ipsa die à curis & sollicitudinibus mundanis vos exuatis, & quod tantæ diei venerationi competit, & vos faciatis & vestros sacro vestro exemplo & doceatis & agere compellatis.* Adde eadem Capitul. Caroli Magni lib. 7. cap. 182.

His porro locis capellæ istæ Palatinæ, *Regales, Regiæ*, & *Dominicæ* appellantur, vel quòd in Palatiis Regiis, vel saltem quòd à Regibus in dominicis & propriis prædiis essent extructæ, & annuis reditibus locupletatæ: *Dominicis* scilicet *decimis*, ut est in Concilio Meldensi an. 845. *& quia ministris ipsarum Rex ipse de proprio facit necessaria ministrari*, ut habet Innocentius III. lib. 15. Epist. 225. Eo sensu Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. cap. 23. *Antiquam Regiam Capellam* dixit. Sic *Regalem Capellam S. Salvatoris* observo in Rescripto Childerici Regis apud Doubletum in Hist. Sandionys. pag. 685. *Capellam Regiam de Castro novo supra Ligerim*, & *Capellanos Regalium Capellarum*, apud Innocentium III. PP. in dicta Epist. 225. *Capellam quæ palatio inhærebat*, in Hist. Translat. S. Sebastiani: *Capellam Palatio contiguam*, apud Hericum Monachum de Miraculis S. Germani Autissiodor. cap. 45. *Capellam Palatii*, in Charta Archiepiscopi Narbonensis apud Catellum in Comitib. Tolosanis pag. 31. *Dominicas Capellas* habet etiam Capitulare 3. Ludov. Pii an. 828. c. 1. id est, proprias. Neque porro Palatia construebant Principes, nisi adjunctis capellis. Helgaudus in Vita Roberti Regis Franc. *Stampis castro Regina Constantia palatium construxerat nobile simul cum oratorio.* Charta Ludovici VII. an. 1159. in Tabulario S. Maglorii Paris. ex Biblioth. Petaviana Cod. 276. num. 13. *Est enim prior Ecclesia SS. Bartholomæi atque Maglorii ante nostrum Palatium sita, antiquitus Regum capella, & quia Abbas S. Maglorii antiquitus Capellanus Regum constitutus est, &c.* Charta Wenceslai Regis Bohemiæ in Bohemia sacra pag. 82. *Ecclesia Wisegradensis, quæ nostra est capella specialis.* Charta S. Ludovici pro fundatione Prioratus S. Martini Silvanect. an. 1260. apud Sammarthanos in Episc. Silvan. num. 53. *Capellam illam nostram propriam & hæredum nostrorum Regum Franciæ, &c.* Edwardus I. Rex Angl. in Charta an. 14. apud Prynneum tom. 3. pag. 1279. de Abbatia Westmonasteriensi: *Quæ omnium Capellarum nostrarum est domina & magistra.*

Ea verò erat Capellarum Palatinarum prærogativa, ut ferme semper ab Episcoporum jurisdictione & exactionibus eximerentur, soli Sedi Apostolicæ nullo medio subditæ. Chron. S. Petri Vivi an. 1110. *Rex indignatus misit litteras suas eidem Episcopo, mandans se molestè ferre, quòd locum Mauriaci, qui Fiscus Regalis, & Capella Regum Francorum est, inquietabat, &c.* In Charta Fundationis Monasterii S. Martini *de Hastings*, in Anglia Willelmus Nothus ejus fundator, illud ab Episcopi Cicestrensis, in cujus diœcesi erat, jurisdictione eximit, subditque: *sed neque super illam dominationem aliquam, aut vim, vel potestatem exerceat; sed, sicut mea Dominica Capella, libera sit ab omni ejus exactione.* Extat illa apud Seldenum in Notis ad Eadmerum p. 165. Quo loco adjungendum videtur quod habet Nangius in Chron. an. 1285. ubi ait Giloni Archiepiscopo Senonensi ægrè ferenti, quòd Maria Philippi Regis uxor Parisiis à Petro Remensi Archiepiscopo in Reginam uncta fuisset, dicenti *ad Archiepiscopum sedis Belgicæ, quæ est Remis, non pertinere extra suam provinciam Regum inunctionem; allegatum fuisse ex parte Regis, quòd non factum fuerat unde conqueri posset Senonensis Archiepiscopus, cùm Capella domus Regis exempta foret Parisius, & ideo ratione loci ad ipsum inunctio non spectaret.* Vide cap. Cùm Capella, Extr. de Privileg. Hinc Capellæ istæ Regales *liberæ* appellari solent. Charta Henrici II. Regis Angl. tom. 2. Monastici Anglic. pag. 14. *Cùm hæc Ecclesia de Waltham à primitiva sua fundatione*

semper Regalis fuisset Capella, nulli Archiepiscopo, vel Episcopo, sed tantum Ecclesiæ Romanæ, & Regiæ dispositioni subjecta, &c. In eodem Monastico p. 28. ubi de Prioratu S. Oswaldi: *Tunc libera capella fuit Regis, postea facta est juris Archiepiscopi Eboracensis.* Et pag. 84. *Ecclesia S. Mariæ de Hastingiis, quæ est libera capella nostra.* Lambertus Ardensis p. 18. *In eleemosynam eis contulit liberam capellam B. Mariæ virginis, quam propriam & liberam habebat in castro suo apud Ghisnas, &c.* Charta Henrici III. Reg. Angl. apud Prynneum in Libertatib. Eccles. Anglic. to. 3. p. 62. *Cùm super Decanatu Ecclesiæ S. Martini London. quæ Dominica capella nostra esse noscitur, ea gaudemus dignitate à temporibus prædecessorum nostrorum diu obtenta, ita quòd Decanus cùm debuerit institui, à sola manu Regia stallum recipit in choro & locum in Capitulo, &c.* Vide eundem Prynneum pag. 424. 1027. 1075. 1076. 1181. 1236. 1279. 1288. to. 2. pag. 496. 557. 727. 728. 734. 835. 982. 996. Acta Synodi Cicestrensis an. 1157. *Mandans ac præcipiens, quatenus Ecclesiam S. Martini de Bello, sicut Dominicam Regis capellam, & Regiam Coronam, ab omni exactione & oppressione liberam & quietam Christo Domino pacificè sineret deservire.* Infrà: *Rege quidem pronuntiante se Ecclesiæ de Bello, sicut Dominicæ suæ Capellæ & Coronæ Regiæ in omnibus justa defensione protectorem fore.* Ibidem: *Quòd Ecclesia de Bello libera sit & omnino ab omni subjectione Episcoporum.* Habetur in Charta feodi p. 177. formula *præsentationis per Armigerum de Libera Capella.*

Cùm igitur essent exemptæ ab Ordinariorum jurisdictione, interdictum ab Episcopis in eas promulgari non poterat, ut est apud Innocentium III. lib. 15. Epist. 225.

Capella, Ministeria ac vasa sacra, quæ Sacerdoti ad sacra peragenda necessaria sunt. Cùm enim asservarentur præter reliquias SS. in Capellis istis Palatinis, vasa, instrumenta, ornamenta, ac cimelia Ecclesiastica majoris momenti, quæ *Ministeria* vulgò appellabant, ea nomine collectivo, *Capellæ* nomine postmodum donata sunt. Eginhardus in Vita Caroli M. *Capella, id est, Ecclesiasticum ministerium, tam id quod ipse fecit atque congregavit, quàm quod ad eum ex paterna hæreditate pervenit, ut integrum esset, neque ulla divisione scinderetur, ordinavit. Si qua autem invenirentur aut vasa, aut libri, aut alia ornamenta, quæ liquidò constaret eidem capellæ ab eo collata non fuisse, hæc qui habere vellet, dato justæ æstimationis pretio, emeret & haberet.* Adrevaldus de Miracul. S. Bened. c. 41. *Inter cætera quæ huic loco contulit munifica, affluenti sua largitate, sacerdotale indumentum, quod ex capella fratris sui Lotharii abstulerat, dum ex bello reverteretur Fontanetico, devotissimè præbendo concessit. Necnon duo vasa aurea, &c.* Leo Ost. lib. 2. Chr. Cas. c. 101. *Capella ejus quam hinc tulerat, fidelibus viris commendata, quia Romano itinere regredi timebant, &c.* Helgaudus in Vita Roberti Regis Fr. *Capella autem hujus piissimi — Regis Roberti talis fuit: cappæ 18. bonæ, optimæ, & bene paratæ, libri Evangeliorum aurei 2. — phylacteria aurea 12. &c.* Matth. Paris an. 1242. *Rex Angliæ capellam suam, id est, omnia ornamenta Sacerdotalia pretiosissima, & multa alia — præter reliquias.* Et an. 1249. *Transmisit ei capellam suam pretiosissimam cum reliquiis charissimis.* Eckeardus Jun. de Casib. S. Galli c. 1. *Disposuit adhuc vivens ad titulum S. Petri — capellam quâ itinerans utebatur, cum reliquiis, & libris, & omnibus utensilibus sacris.* Guibertus Abbas Gemblac. de Combustione ejusdem Monasterii anno 1137. *Capella, id est, apparatus Missæ.* Domnizo lib. 2. de Vita Mathild. c. 14.

Capellam totam, quam præbuerat pretiosam:
Huic Domno digno Comitissa Mathildis, in ipso
Templo confestim rapuit, plebs pessima fregit.

Infrà:

Et Dominæ cunctam capellam reddidit, ultra
Non aliquid retinens.

Gauterius Cancellarius de Bellis Antiochenis p. 454. tradit Saracenos post fusum Rogerium Antiochiæ Principem, *Capellæ tentoria, auri & argenti, ornamentorumque principalium cupidine captos irrupisse.* Necrologium S. Victoris Parisiensis de Ludov. VIII. Rege Fr. Kl. Augusti: *Ad honorem Ecclesiæ nostræ capellam suam multas & pretiosas reliquias continentem in ipsa reposuit.* Adde Alexandrum III. PP. Epist. 56. Stephanum Tornacensem Epist. 188. Bertholdum Constant. an. 1086. Historiam Abbatiæ Condomensis tomo 13. Spicilegii Acheriani pag. 506. 507. &c.

Vel hinc liquet in mundo capellæ, reliquias Sanctorum annumerari. Sed & ipsis, quæ reliquias continere solent, phylacteriis, & capsulis *capellarum* nomen inditum. Evodius lib. 1. de Mirac. S. Stephani: *Capella argentea, in qua erat reliquiarum portio.* Inscriptio capsæ reliquiarum, quam Carolus Rex per Salomonem Monachum ad S. Gallum misit:

En Crucis atque piæ cum sanctis capsa Mariæ,
Hanc Karolus summam delegit habere capellam.

Extat illa apud Eckehardum Jun. cap. 1. qui putat *capsam illam solidè auream, gemmis regaliter inclytam, reliquiis summis refertam*, ita appellatam, quòd *in formam capellæ creata* esset.

Capella etiam sæpe pro ipso integro caparum Ecclesiasticarum apparatu sumitur, id est, capa, tunica, dalmatica, &c. Charta an. 1231. apud Catellum in Hist. Occit. p. 901. *Est ibi quædam capella panni violati, in qua habet tunicam, & infulam, atque capam. — Item est ibi alia capella deaurata, in qua habet tunicam, & dalmaticam, & infulam, atque capam.* Ita ibi non semel.

Capella, Cancellaria: ita verò dicta, quòd in Capella Principis, seu Oratorio, archivum, diplomata & regni monumenta olim, ut & hodie, asservarentur. In Francia enim *Chartarum Regiarum*, ut vocant, *Thesaurus* in sacra Capella Parisiensi etiamnum asservatur. Concil. Francoford. an. 794. c. 3. *Unde tres breves ex hoc capitulo uno tenore conscriptos fieri præcepit. unum in palatio retinendum, alterum, &c. Tertium verò in sacri palatii capella recondendum fieri jussit.* Id de Anglia perinde observat Spelmannus, ubi Archivum æquè Regium in Capella, à munere *Capella Rotulorum* appellata, custoditur. Ita Skeneus in Legibus Baron. Scoticor. c. 53. §. 6. *Capellam*, Cancellariam Regiam interpretatur. Statuta Davidis II. Regis Scotiæ c. 41. *Literæ quæ emanarunt de Capella Regis.* Hinc qui describendis regiis publicisve instrumentis addicebantur, *Cappellani* vulgò jam olim audiebant, uti mox observabimus. Vide Prynneum in Libert. Angl. to. 1. p. 1248.

Capellæ postmodum dictæ quævis ædiculæ sacræ, oratoria, quæ *proprios Sacerdotes* non habebant: seu ædes sacræ quæ non erant *baptismales*. Jo. de Janua: *Capella, parva Ecclesia, quæ nec habet baptismum, nec cimiterium.* Lex Longob. lib. 3. tit. 3. §. 2. *Ecclesiæ & Capellæ quæ in vestra parochia sunt.* Concilium Parisiense VI. an. 829. lib. 3. c. 6. *Admonemus, ut posthabitis ædiculis, quas usus inolitus Capellas appellat, basilicæ Deo dicatæ ad Missarum celebrationem audiendam, & corporis & sanguinis Dominici perceptionem sumendam, assiduè devotèque adeantur.* Concilium Meldense an. 845. c. 74. *Provideant viri potentes — ut suos Presbyteros, qui cum eis in capellam vadunt, hujusmodi virtutem habere faciant, quatenus omnia vitia in domibus suis resecent, — quia parochiani Presbyteri & Episcoporum ministri de minoribus & vilioribus personis hoc providere studebunt.* Capitulare Caroli C. Compendiense an. 868. c. 3. *Ut Missi nostri — inquirant de Capellis & Abbatiolis ex casis Dei in beneficium datis.* Frotharius Episcop. Tull. Epist. 30. *Propter Tenderici à vobis dedicatas novas Capellas.* Charta Ludovici Regis German. apud Guilliman. lib. 3. de Reb. Helvet. p. 321. *Concessimus — capellam unam sitam in villa Zurich, quæ est constructa in honore S. Petri, & alteras duas Capel-*

las in valle Uraniæ. Alia ejusdem Regis apud Meurissium in Episcopis Metensib. pag. 272. *Præcepto nostræ auctoritatis constituimus capellam ex villa Rumiliaca in honore S. Martini, &c.* Occurrit passim. Vide Honorium Augustod. lib. 1. cap. 128.

Capella Campestris, ubi non est atrium, id est, cœmeterium, in Legibus Henrici I. Regis Angl. c. 79.

Capellula, Parvula capella, apud Fortunatum de Vita S. Medardi cap. 22.

Capella ad succurrendum, quomodo *Ecclesia succursalis* apud nos dicitur, quæ ad parochiæ auxilium & succursum ædificatur, cujusmodi erant castellorum. Lambertus Ardensis: *Unde licèt capellam haberet in castello suo quasi ad succurrendum factam: eam tamen nullus, nisi in voluntate Canonicorum Ardensis Ecclesiæ, deservire vel ministrare poterat aut debebat Capellanus.*

Capellas etiam vulgò appellamus sacella, seu majorum templorum appendices, vel ædiculas, ædi sacræ majori adjunctas, quas *Cubicula*, vocant veteres. Vide Oct. Ferrarium in Orig. Ital. V. *Capella.*

Capella, Cœtus Clericorum, quos vulgò *Capellanos* vocant, qui Episcopis inserviunt, eorumque adsunt ministerio. Adam Bremensis c. 207. *A Papa hoc dignitatis meruit privilegium, — ut invitis etiam Regibus Episcopatus constitueret, ordinaretque Episcopos ex Capella sua, quos vellet electos.*

Capellas, Bononiæ in Italia, urbis regiones appellari, observatum ab Antonio Paulo Masino, quâ nomenclaturâ *Parochias* indigitari ait. Vide doctissimum Henschenium in Miraculis B. Simonis Tudertini 20. April. p. 819. 820.

CAPELLANI, Primitus dicti, qui capam, seu Capellam S. Martini, vel in Regum Palatiis asservabant, vel in præliis, cum cæteris SS. reliquiis, deferebant, uti suprà observatum ex Walafrido Strabone, & Honorio August. quibus consentanea scribit Durandus in Rationali lib. 2. c. 10. Quæ quidem asservandarum sacrarum reliquiarum cura, Capellanos inferioris ordinis, & eos qui Episcopis adsunt, longè etiam postea spectavit, uti docemur ex Eadmero lib. 4. Hist. Novor. p. 88. ubi de crinibus aliquot Deiparæ Virginis Anselmo Cantuariensi Archiepiscopo ab Ilgyro quodam concessis verba facit: *Mihique, utpote qui capellæ illius custos eram, atque dispositor, custodiendos commendavit.* Ubi per *Custodem capellæ*, Capellani officium & dignitatem intelligit, ad quem sacri ministerii, seu rerum ad rem sacram peragendam necessariarum, quas inter extitisse sacra phylacteria notatum suprà, cura spectavit.

Atque ab ejusmodi reliquiarum fortè custodia *Custodes*, simpliciter dicti videntur Capellani. Anastasius Bibl. in S. Leone I. P P. *Hic constituit super sepulcra Apostolorum custodes, qui dicuntur Capellani ex Clero Romano*, id est, qui sacratissima Apostolorum corpora, quæ in variis seorsim sacellis in majori Ecclesia Romæ asservabantur, ex officio sibi injuncto custodirent. Unde *Martyrarii*, & *custodes Martyrum* etiam dicti. Scio hocce loco, quasdam Anastasii Editiones, *Cubicularii*, præferre: sed Capellanorum & Cubiculariorum idem fuisse munus docemus in V. *Cubicularii.* Conjecturam nostram firmat præterea Hincmarus de Ordine Palatii cap. 16. ubi ait Apocrisiarium, qui & Capellanus dicitur, etiam *Palatii Custodem* appellatum, non quòd re vera Palatii custodia penes eum fuerit; id enim officii spectavit laïcos & militares viros, sed quòd esset Custos Palatinæ Capellæ, in qua erant varia Sanctorum Lipsana, quæ Capellani custodiebant, vel in præliis, si necessitas incumberet, deferebant. Synodus Liptinensis an. 742. à S. Bonifacio Moguntinensi Archiep. habita c. 2. & ex ea Capitula Caroli M. lib. 5. cap. 2. & Capitula ejusdem an. 769. edita à V. Cl. Steph. Baluzio: *Servis Dei per omnia omnibus armaturam portare, vel pugnare, aut in exercitum & in hostem pergere omnino prohibemus: nisi illis tantummodo qui propter divinum ministerium, Missarum scilicet solennia adimplenda, & Sanctorum patrocinia portanda, ad hoc electi sunt, id est, unum, vel duos Presbyteros, cum Capellanis Presbyteris.* Adde Capit. Caroli M. lib. 7. c. 104. Lib. 1. Miracülor. S. Dionysii cap. 21. de Carolo M. proficiscente contra Saxones: *Hic pignora beatorum Martyrum secum ferri fecerat, & Custodes Clericos qui secum proficiscebantur delegaverat, uti eis vicissim sibi succedentibus debita exhiberetur religio.* Vita S. Bertharii Carnot. Episc. to. 1. Hist. Franc. p. 560. de Chlotario II. Rege: *Qui audiens famam beatissimi viri, suum constituit Archicapellanum, & pignora multa Sanctorum, quæ secum deferebat, ut mos est Regum, ditioni illius constituit.* Denique ad Capellanum, etiam sub tertia Regum nostrorum stirpe, reliquiarum Palatinarum curam spectasse docet sequens Diploma, quod ex Camera Computor. Paris. eruimus: *Sçachent tous que je Denys le Grant, premier Chappelain du Roy nostre Sire, cognois avoir eu & resceu de honor. sages & pourveus les Tresoriers du Roy nostredit Seigneur à Paris 28. livres Par. pour venir de Bourbel sur Saine à Paris pour querir les saintes Reliques de la sainte Chapelle du Palais à Paris, pour les conduire & mener à l'Abbaye du Lys, où le Roy nostre dit Seigneur sera à ceste sainte prochaine feste de Pasques, pour les ramener & conduire ariez du Lys à Paris, pour moy retourner au lieu, où le Roy nostre dit Seigneur sera, pour paier les 18. Escoliers, qui y ont acoustumé à venir, & pour faire toutes les autres choses qui y ont esté accoustumées à faire. En tesmoin de laquele chose je ay sellée ceste presente cedule de mon propre seel le Mardy 7. jour d'Avril l'an 1348.*

Atque id primum ac præcipuum Capellanorum Palatinorum munus fuit, quos deinceps in Palatiorum sacellis sacris peragendis officiis operam dedisse constat, *Clerumque* effecisse, quem *Palatinum* vocat Hincmarus, cui qui præerat, *Capellanus* κατ' ἐξοχὴν, postea *Archicapellanus* dictus est. Sic enim Hincmarus de Ordine Palatii c. 16. *Apocrisiarius autem, quem nostrates Capellanum, vel Palatii Custodem appellant, omnem Clerum Palatii sub cura & dispositione sua regebat.* In Palatinos istos Capellanos acriùs olim invectus est Wala Abbas Corbeïensis, ut docet Paschasius Rathpertus in ejus Epitaph. l. 2. c. 5. cujus hæc sunt: *Præsertim & militiam Clericorum in Palatio, quos Capellanos vulgò vocant, quia nullus est ordo Ecclesiasticus, denotabat plurimùm: qui non ob aliud serviunt nisi ob honores Ecclesiarum, & quæstus sæculi ac lucri gratiam, sine probatione magisterii, atque ambitiones mundi. Quorum itaque vita neque sub regula est Monachorum, neque sub Episcopo militat canonicè; præsertim cùm nulla alia sint tirocinia Ecclesiarum, quàm sub his duobus ordinibus. Aiebat namque idem quòd aut Canonicus quisque esse deberet, aut laicus, aut Monachus: quod si neutrum, jam sub nullo monstratur ordine, quia videntur esse sine capite, &c.* De Clericis verò qui in Capella Regis serviebant, agunt præterea Concilium Francofordiense cap. 38. al. 36. Libellus proclamationis Caroli Regis adversus Wenilonem Archiep. Senonensem cap. 1. Capitulare de Villis cap. 6. Alcuinus Epist. 4. & Poëm. 221. Lupus Abbas Ferrar. Epist. 25. &c.

Ministrabant verò in Regum Capellis viri dignitate illustres, ut Episcopi & Abbates. Charta Caroli Calvi pro Monasterio Dervensi apud Camuzatum pag. 84. *Abba quoque vel rector Monasterii ejusdem in Capella nostra Episcopis & Abbatibus nostris adhæreat, & nobis familiariter serviat.* Ex Capella etiam crebrò electi à Regibus ad dignitates Ecclesiasticas, quod suprà innuimus ex Paschasio Rathperto. Libellus proclamationis Caroli C. adversus Wenilonem Archiep. Senonens. c. 1. *Weniloni tunc Clerico meo in Capella mea mihi servienti, qui more liberi Clerici se mihi commendaverat — ad (Senonensem Ecclesiam) gubernandum commisi.* Ita Agius *Presbyter Palatii*, id est, Capellæ Palatinæ, ad Aurelianensem Episcopatum est promotus, ut est in Concilio in Verno II. c. 10.

Primitus

Primitus verò summi isti Capellani, qui Palatinis Oratoriis & Sacellis præfecti erant, *Abbates* dicebantur. Vita S. Desiderii Episcopi Cadurcens. cap. 1. de Rustico illius fratre, & Episcopo perinde Cadurcensi: *Rusticus è primis pubertatis annis Clericus factus, Archidiaconatus officium in urbe Ruthena, & Abbatiæ sub Lothario Rege administravit.* Et cap. 2. *Rusticus (ut præfati sumus) Abbatiam Palatini Oratorii, quod regalis frequentat ambitio, & Archidiaconatus officium gessit.* Vita S. Sulpitii Pii Episcopi Bituricensis n. 10. de Chlotario Rege: *Illico Episcopum poscit, uti pro salute sua ac exercitus sui licentia daretur, ut vir beatus in suis castris Abbatis officio potiretur.* Id est, ut Capellæ Regiæ præesset. Ex quibus patet à Regni Gallici primordiis habuisse Reges Oratoria & Sacella in Palatiis. Eandem *Abbatis* dignitatem Angilberto Archicapellano sub Carolo M. tribuit Adrianus PP. *Directus nobis est à vestra praecelsa Regali potentia fidelis familiaris vester Angilbertus Abbas & minister Capellæ.* Is *Primicerius Palatii* dicitur Alcuino Epist. 42. ut Angilrannus Archiepiscopus, *sanctæ Capellæ Primicerius*, eidem Epist. 79. Hilduinus apud Agobardum in Epist. ad Proceres Palatii, *sacri Palatii Antistes*: qui *Abbas sacri Palatii, & Clericorum summus* dicitur apud Hincmarum in Epist. ad Carolum C. de Vita S. Dionysii.

Archicapellani & summi Cancellarii, in Aula Palatina, dignitates muneris & officii affinitate conjunctissimæ fuerunt, ita ut Archicapellano, auctore Hincmaro loco citato, *sociaretur summus, Cancellarius, qui à Secretis olim appellabatur, erantque illi subjecti prudentes & intelligentes ac fideles viri, qui praecepta regia absque immoderata cupiditatis venalitate scriberent, & secreta illis fideliter custodirent.* Qui quidem prudentiâ & rerum experientiâ probati viri, *Capellani* vulgò audiebant, quod in Capella Palatina, ubi asservabantur Regia Archiva, operam suam locarent, describendisque publicis tabulis insudarent, uti mox docemus.

Quin & par est credere non olim duntaxat, & prima stante Regum nostrorum stirpe, sed etiam sub tertia, Capellanos, seu Archicapellanos, & Cancellarios eodem functos munere, ita ut qui Regum Diplomata subscribebant, promiscuè Archicapellanos & Cancellarios crebrò se se inscriberent. Dado quippe, qui & Audoënus, Dagoberti Regis Referendarius, Fredegario & aliis, Cancellarius, in variis Tabulis appellatus, in Charta Dagoberti *Archicapellanus* indigitatur apud Labeum in Miscell. Hist. to. 2. p. 45. Ita Itherius, qui passim Caroli M. Diplomata subscripsit, tanquam Cancellarius, *Capellanus & Notarius* ejusdem Caroli dicitur Anastasio Bibl. in Adriano PP. pag. 108. Extat apud Gallandum in Tractatu de Franco Alodio p. 83. Charta Caroli Calvi an. 6. regni, in qua Gozlinus Abbas Monasterii S. Germani de Pratis, postmodum Parisiensis Præsul, qui passim in veteribus Tabulis, atque adeo in ipsius Caroli Capitulis p. 442. 1. Edit. *Cancellarius* dicitur, *Archicapellanus* vocitatur. Apud Baldricum Noviom. lib. 1. c. 76. Charta Ottonis Imp. an. 940. sic clauditur: *Bruno Cancellarius ad vicem Rotberti Archicapellani recognovi.* Præsertim verò id astruit aliud Diploma Balduini, Regis Henrici Cancellarii, an. 1047. quod ab Hemereo in Augusta Viromanduorum refertur, cujus principium hisce concipitur verbis: *Ego Balduinus in Palatio Henrici Regis Francorum Cancellarius, notum facio.* sic verò clauditur: *S. Balduini Archicapellani, qui hoc scriptum fieri jussit.*

Capellanos verò dictos scribas, secretarios, & amanuenses Regios constat. Monachus Sangallensis lib. 1. de Carolo M. cap. 4. *De pauperibus prædictis quendam optimum dictatorem & scriptorem in Capellam suam assumpsit.* Angilbertus, qui ab Adriano PP. *minister Capellæ* dicitur, *Primas Capellanorum*, in ejus Vita, *manualis*, id est, amanuensis vocatur ab Alcuino Epist. 84. *Auricularius* sive Secretarius, Epist. 83. Epist. Stephani Comitis Blesensis to. 2. Spicil. Acheriani: *Dum verò Capellanus meus Alexander cum summa festinatione has litteras scriberet, &c.* Vide Eckehardum Juniorem de Casib. S. Galli cap. 11. Leges Ecclesiasticas Hoëli Boni Regis Walliæ cap. 6. Probat. Hist. *des Chasteigners* p. 38. &c. Ita etiam Capellanos pro secretariis & amanuensibus passim usurpant Poëtæ nostrates. *Le Roman de Garin MS.*

Un Chappelein appelle, si li dist,
Fés unes lestres orendroit, biaus amis,
Si les envoie Fromondin le posteis, &c.

Alibi:

Tenés ces lestres, que il voie vers Pepin,
Et cil les prant, son Chapelein a dit,
Gardés qu'il a és lestres, biaus amis, &c.

Idem de Fromondino:

Les lestres tent son Chappelein Baudri,
Et cil les prant, de chief en chief les list.

Alio loco de Pipino:

Veez cy les lestres qu'il envoie par mi,
Li Rois les baille son Chapelein Hervi.

Rursus:

Là sont les tables au Chappelein Yvon,
Qui fet les briez au preu Comte Fromont.

Vide *Brevis.* Sed & penes Capellanum erat sigillum domini. Vetus Notitia an. 1106. in Hist. Monast. S. Nicolai Andegav. p. 51. *Et Capellano suo nomine Stephano, ut in quibusque eorum cartis vellent, sigillum suæ, id est, Regiæ auctoritatis, imprimeret, jussit.*

Ægrè tamen subinde passi sunt Ecclesiæ Gallicanæ Patres Clericos & Presbyteros *Cancellariorum* munus obire. Concilium Cabilonense II. an. 813. c. 44. *Scripsimus Presbyteros villicos esse non debere, & nunc eos in tabernis bibere, Cancellarios publicos esse, nundinas insolenter peragrare.* Et apud Burchardum lib. 1. de Ecclesiastica disciplina cap. 50. *Presbyteri & Clerici Chartas dominorum suorum scribere* vetantur. Id enim adeo invaluerat, ut Capellani Procerum, eorum essent amanuenses, Epistolas & Diplomata conscriberent: quod testantur veteres passim Chartæ, quæ à *Capellanis* scriptæ esse dicuntur.

Cùm igitur ab ipsis Regni Francici initiis *Capellani* non modò reliquias servarent, atque adeo Cimelia & Archiva Regia, sed & Cancellariorum & Notariorum munus obirent, qui iis præerant *Archicapellani*, Archicancellariorum etiam fungebantur officio, uti suprà innuimus. Imò & Clericorum causis præfecti erant, uti testatur Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. ult. *Quemadmodum sunt in Palatiis Praeceptores vel Comites Palatii, qui sæcularium causas ventilant; ita sunt & illi quos summos Capellanos Franci appellant, Clericorum causis prælati.* Atque inde passim legimus *Archicapellanorum* & *Archicancellariorum* officia obiisse Episcopos vel Abbates, ipsosque adeo viros Ecclesiastici ordinis, qui & in Capellis Regiis sacra peragerent, & Principum Chartas describerent aut subsignarent.

Ad Archicapellanum spectabat etiam inter cætera munia Regiæ mensæ benedictio. Theodulfus Aurelian. lib. 3. Carm. de Hildeboldo Archicapellano, p. 185.

Adsit Præsul ovans animo vultuque benignus,
Ora beata ferens, & pia corda gerens.
Quem sincera fides, quem tantus culminis ordo,
Pectus & innocuum Rex tibi, Christe, dicat.
Stet benedicturus Regis potumque cibumque,
Sumere quinetiam Rex velit, ille volet.

Vide *Benedictio mensæ.*

Sed præstat hoc loco Archicapellanorum Palatii Francici seriem exhibere ex Scriptoribus & veteribus Tabulis à nobis olim descriptam. Horum primus occurrit.

Rusticus, postea Episcopus Cadurcensis, Abbas Palatini Oratorii, sub Chlotario I. in Vita S. Desider. & apud Cruceum in Episc. Cadurc. n. 38.

Bertharius, postea Carnotensium Episcopus sub Chlotario II. in Vita ejusdem.

Ricolfus, aliàs *Rucolnus*, sub Dagoberto Archicapellani dignitate insignis nominatur in Diplomate ejusdem Regis dato Moguntiæ prid. Non. April. anno regni 12. quod sic clauditur, *Henricus Cancellarius ad vicem Ricolfi Archicapellani recognovit*, apud Nicolaum Zyllesium part. 3. Defensionis Abbatiæ S. Maximini pag. 9. & Miræum in Dipl. Belg. lib. 1.

Launus Abbas S. Eparchi, postmodum Episcopus Egolismensis, Capellanus Pipini Regis Franc. in Vita Caroli Magni per Monach. Egol. an. 769.

Fulradus Caroli Martelli ex Hieronymo filio nepos, Abbas S. Dionysii, Capellanus Pipini Regis an. 749. & 755. in Annal. Franc. *Summus Capellanus* ejusdem Regis dictus in Capitulis Caroli Calvi tit. 23. cap. 7. *Archipresbyter Franciæ* Adriano PP. in Epist. apud Flodoardum, de quo Alcuinus carm. 123.

Inclytus ille sacræ fuerat pastorque Capellæ,

Illius meminit Theodulfus, ut & Hincmarus de Ord. Palat. cap. 15. Vide Hemereum in Augusta Viromand. an. 780. & virum doctissimum Mabillonium tom. 4. SS. Ord. S. Benedicti pag. 334. ubi Fulradi Elogium perstrinxit.

Andreas Episcopus & Capellanus D. Imperatoris (Caroli Magni) in Chronico Novalic. cap. 18.

Liudebertus Archicapellanus Diploma Caroli Magni subscribit, apud Bruschium de Monast. Germ. pag. 176.

Ingelrannus, seu *Engelramnus*, Episcopus Metensis sub Carolo Magno, Alcuino Epist. 79. *Sanctæ Capellæ Primicerius*, in Chron. Metensi *Palatii Archicapellanus*: *Cancellarius*, in Chron. Senoniensi: *Summus Capellanus*, in Epist. Caroli Calvi ad Nicolaum PP. Obiit an. 791. Illius meminit Hincmarus loco citato. V. Petavium in Syntagm. de Nithardo pag. 352.

Hildibaldus Archiepiscopus Coloniensis, promiscuè *Capellanus*, *Apocrisiarius*, & *Archicapellanus sacri Palatii* dicitur in Præcepto Caroli Magni de Institutione Episcopatuum per Saxoniam, & apud Anastasium in Leone III. & IV. quam dignitatem obtinuit Carolo Magno & Ludovico Pio imperantibus. De illo Hincmarus loco laudato, Vita Ludov. Pii an. 816. & Synodus Francoford. can. 56. *Sacri Palatii Archiepiscopus*, nuncupatur in Præfat. Concilii Moguntiac. an. 813. Ex his Filesaci lib. de Sacra Episcoporum auctoritate pag. 285. conjectura evanescit.

S. Angilbertus, qui antequam sæculo nuntium misisset, Bertam Caroli Magni filiam uxorem duxerat, postmodum Abbas Centulensis, *Minister Capellæ* dicitur Adriano PP. in Epist. ad Carolum Magn. de Imaginib. &c. *Primas Capellanorum* in illius Vita, *Primicerius Palatii Pipini Regis* (Italiæ) Alcuino Epist. 42. Vide Petavium in Syntag. pag. 351. & Sirmondum ad Theodulfum pag. 293.

Hilduinus Abbas Monasterii S. Germani Parisiensis, *Archicapellanus* Ludovico Pio imperante, apud Hincmarum, in Charta Lud. in Probat. Hist. Vergiac. pag. 7. in Hist. Translat. S. Sebastiani c. 1. num. 1. in Vita S. Medardi cap. 12. ex Cod. Resbacensi, in Hist. Translat. S. Pusinnæ virg. num. 4. *Sacri Palatii Clericorum summus*, eidem Hincmaro in Epist. ad Carolum Regem de S. Dionysio, &c. *Sacri Palatii Antistes*, apud Agobardum in Epist. ad Proceres Palatii.

Fulco Presbyter, Archicapellanus sub eodem Ludovico apud Hincmarum.

Drogo, Caroli Magni nothus filius, Metensis Episcop. *Archicapellanus sacri Palatii* Ludovico regnante in ejus Vita, & apud Nithardum lib. 1. In veteri Charta Ludovici & in Vita S. Anscharii n. 19. *Drogo Metensis & summæ sacræ Palatinæ dignitatis Præsul*: in alia *sacri Palatii primus Capellanus*: *Archipalatinus Præsul*, in Apologetico Ebonis Remensis Archiepiscopi tom. 7. Spicilegii Acheriani: *Palatii Capellanus*, in Charta Lotharii Imp. tom. 12. pag. 109. *Sacri Palatii moderator*, in Chron. Episc. Metens. & in ejus Epitaphio:

Aulæ Regalis moderator, pastor ovilis,
Metis & Ecclesiæ jure pater patriæ.

Vide Annal. Franc. Metenses an. 859. Privilegia Ecclesiæ Hamburg. pag. 144. Sirmondum ad Capit. Caroli Calvi, Chifflet. in Vindic. Hisp. Meurissium in Hist. Episc. Metens. &c.

Guntharius Archiepiscopus Coloniensis, Archicapellanus sub Lothario Imp. in Concilio Aquisgran. III. apud Adventium Episc. Metens. in Epist. ad Nicolaum PP. cap. 2. in Annal. Franc. Metens. apud Reginon. an. 864. & Molanum in SS. Belg. 8. Decemb.

Ebroinus Episcopus Pictaviensis, & Abbas S. Germani de Pratis, *Archicapellanus sacri Palatii* Carolo Calvo imperante, in variis Tabulis apud Beslium in Aquitaniæ Ducib. cap. 3. & pag. 175. & in Episcop. Pictav. pag. 22. 23. 24. 27. 31. & apud Sirmond. ad Capit. Carol. Calv. in Tabulario S. Germani de Pratis, &c.

Gozlinus Abbas S. Germani de Pratis, *Cancellarius & Archicapellanus* appellatur in Charta Caroli Calvi an. 6. apud Gallandum de Franco alodio, uti suprà à nobis observatum.

Joseph Episcopus Eporediensis, *Archicapellanus* sub Ludovico Lotharii filio, in Synodo Rom. sub Leone IV. PP. an. 850. & Ticinensi an. 855.

Fridebastus, aliis *Fridebertus*, Episc. Pictavensis, *Archicapellanus Pipini Regis Aquitaniæ*, apud Beslium in Regib. Aquit. pag. 24.

Remigius Archiepisc. Lugdunensis Caroli Regis Burgundiæ Lotharii Imp. filii *Palatii Capellanus summus*, in Chartis ejusdem Caroli apud Paradinum lib. 2. Hist. Lugdun. c. 23. & tom. 12. Spicilegii Acheriani pag. 122. 123.

Grimaldus Abbas S. Galli, *Archicapellanus* Ludovico III. imperante, apud Herman. Contractum an. 841. & Eckehardum jun. de Casib. S. Galli cap. 1.

Adventius Episcopus Metensis Archicapellanus Lotharii Regis Lotharingiæ an. 868. apud Zyllerum in S. Maximino pag. 15.

Cozbaldus sacri Palatii summus Capellanus, sub Ludovico Rege Bajoariæ, in Metropoli Salisburgensi tom. 2. pag. 13.

Granoldus Archicapellanus, sub eodem Ludovico, ibid. pag. 15.

Deotmarus Archicapellanus, sub Arnulpho Rege an. 888. in Metrop. Salisburg. tom. 2. pag. 587.

Theotmarus Archicapellanus Arnulfi Lotharingiæ Ducis an. 889. in Notit. Eccles. Belg. cap. 44. apud Goldastum tom. 2. Alemannic. Antiq. pag. 5. Meuriss. in Præfat. ad Hist. Episc. Metens. pag. 23.

Hermannus Archicapellanus sub Rege Zuentibaldo, apud Miræum in Notit. Eccl. Belg. cap. 46.

Rutgerus Archiepiscopus, Archicapellanus sub eodem Zuentibaldo, apud eundem Miræum.

Balduinus Henrici Regis Franciæ *Cancellarius & Archicapellanus* promiscuè dicitur in Charta anni 1047. apud Hemereum in Aug. Virom. pag. 121. & in Tabulario S. Petri in valle Carnot.

Ratbodus Archiepiscopus Trevirensis Archicapellanus sub Carolo Simplice an. 917. apud Browerum lib. 9. Annal. Trevir. num. 62.

Desiit denique post hæc apud Francos Archicapellanorum appellatio, quorum munus & dignitas in *Capellanorum*, deinde in *Primorum & Magistrorum Capellanorum Regis* titulum transiit, de quibus crebra passim occurrit mentio in veteribus Tabulis, Regum præcipuè, quas cum illustrioribus Palatii & aulæ Regiæ ministris subscripsisse constat ex aliquot Philippi Regis Chartis, quæ extant in Historia Monasterii S. Martini de Campis pag. 14. 15. 17. 19. in quibus Eustachius dicitur *Capellanus Regis*, & Gaufridus, *Subcapellanus*. Will. Brito lib. 10. Philipp. de Capellano Regis:

Hoc in conflictu doluit cecidisse Capellæ
Qui Regis præerat ad Sacramenta Sacerdos.

In Charta an. 1343. Hugo *de Neaufle* dicitur primus Capellanus Regis, ut apud Brolium lib. 2. Hist. Parif.

pag. 365. 2. Edit. Gaufridus *le Bouteiller* Cancellarius & Canonicus Carnotens. & S. Capellæ Parisiensis, obiit ille 12. Julii an. 1377. De Capellanorum Regiorum, quos hodie *Magistros Oratorii Regis* vocant, dignitate, & honorario gradu, ac munere, consulendi Tillius tom. 2. pag. 434. & Miramontius in Tract. de Præposito Hospitii pag. 50. Adde Leges Alfonsinas part. 2. tit. 9. lege 3.

Archipellani Flandriæ titulo gaudet Brugensis Ecclesiæ Præpositus, ut est in Chronico Flandriæ vernaculo c. 5.

Capellanus Romani Imperii, qua dignitate functus Petrus Diaconus Casinensis, ut ipsemet testatur lib. 4. Chr. Casin. cap. 58. Idem cap. 116. de quodam Rainaldo: *Cum fratribus inter Imperii Capellanos constitutus est.*

Archicapellani Romanorum Imperatricis dignitatem jam olim habuisse Abbates S. Maximini Trevirensis, auctor est Nicolaus Zyllesius in Defensione ejusdem Monasterii parte 1. sect. 2. §. 4.

Gervoldus Archicapellanus subscribit Chartam Adalberonis Episcopi Metensis an. 1056. inter Canonicos Ecclesiæ S. Stephani, apud Meurissium pag. 363.

Capellani Principum, seu Laïcorum, qui in domibus suis *Capellas* Episcoporum concessu habebant: de quibus Concilium Claromontanum an. 1095. can. 18. *Ut nullus Presbyter Capellanus alicujus Laïci esse possit, sine concessione sui Episcopi.*

Capellani Regales, Episcopales, &c. de quibus Concilium Coloniense an. 1260. cap. 10. *Cùm in aliquibus Ecclesiis Capellani Regales, Episcopales, ac etiam Capellani Præpositorum existant, qualiter hi se habere debeant, — Capellani hujusmodi residentiam in suis Ecclesiis tanquam alii fratres facient, nisi illo tantum tempore, quando agunt suorum negotia dominorum, atque etiam si negotia Ecclesiæ hoc exposcant. Et nobis in Ecclesia majori, vel alia nostræ civitatis, vel Diœcesis Ecclesia, si sunt ea vice præsentes, celebrantibus, ibi debent adesse in divini celebratione Officii, & adstare. Et debent hujusmodi Capellani in sacris Ordinibus esse constituti. Super ejusmodi Capellanos Episcopales, erit noster Capellarius, quasi loco judicis & magistri.*

Capellani Abbatum, quos ut vitæ suæ testes, & *Syncellorum* instar, habebant. Provinciale Eccl. Cantuariens. lib. 3. tit. 19. *Ut secundùm canonicas sanctiones Abbatibus, à quibus minores vivendi normam debent assumere, super honesta conversatione testium copiositas suffragetur. Decernimus ut ipsi Capellanos suos, vel aliquem illorum singulis mutent annis. Qui autem habent unum tantùm, illum mutent similiter, nisi necessaria causa subfuerit, quatenus si de vita eorum, quod absit, scandalum oriatur, tantò plures innocentiæ suæ habeant testes, quantò eorum vita pluribus innotescit.* Vide *Syncellus*.

Capellani, Rectores Ecclesiarum, in Synodo Santonensi an. 1282. cap. 5. *Statuendo ut omnes Capellani, Subcapellani, infra duos menses, ex quo Parochianus eorum mortuus fuerit, nobis afferant vel mittant testamentum defuncti, &c.*

Subcapellani, & Presbyteri, quos Rectores Ecclesiarum parochialium, vel religiosi, sibi associant ad regimen animarum, & quibus potestatem concedunt absolvendi & administrandi sacramenta Ecclesiastica, & ea quæ ad curam pertinent animarum, committunt: quod fieri vetatur in posterum absque Episcopi licentia, in Synodo Pictaviensi an. 1280. can. 3. Ii porro videntur, quos Rectores Ecclesiarum etiamnum hodie ad subsidium functionum suarum sibi adsciscunt. Vide Synodum Beneventanam an. 1091. can. 2.

Capellani denique sequioribus sæculis vocati, qui capellis, sacellis, seu ædiculis sacris, præfecti sunt.

Capellania, Munus & beneficium Capellani. Hist. Episc. Autissiod. cap. 63. *Capellanias sacerdotales & perpetuas instituit*, id est, quæ à Sacerdotibus deserviri debebant.

Capellaria, idem quod *Capella*, & *Capellania*, Munus & beneficium Capellani, apud Thom. Stubbs in Actis Pontif. Eboracens. pag. 705.

CAPELLARE. Vide *Capulare*.

CAPELLINA, Sertum precatoriorum globulorum, quibus Deiparam salutamus, vulgò Rosarium, Italis *Capellina*, Gallis *Chapellet*. Occurrit in Vita B. Justinæ de Aretio num. 5. *Rosarii* verò, uti vocant, seu recitationis Dominicæ orationis, & Salutationis Angelicæ ad status calculorum seu globulorum numeros origo, non alia est, quàm ex pœnitentiis monasticis, vel etiam regularum monasticarum præceptionibus, in quibus, vel expiandis delictis, vel etiam pietatis ac devotionis gratiâ, certi earundem orationum à Monachis dicendarum numeri imponebantur, quos ut ii faciliùs numerarent, munusque sibi injunctum exequerentur, per calculos ac globulos recensebant, ad quos jam olim exactas preces docet inprimis Palladius in Hist. Lausiaca cap. 23. ubi de Paulo Monacho: Ἔργον δὲ αὐτῷ τῆς ἀσκήσεως γέγονεν, τὸ ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι. οὗτος τετυπωμένας εἶχεν τὰς εὐχὰς τριακοσίας, τοσαύτας ψήφους συνάγων, καὶ ἐν τῷ κόλπῳ κατέχων καὶ εἴπων καθ' ἑκάστην εὐχὴν ἐκ τοῦ κόλπου ψῆφον μίαν.

CAPELLUM, Capulum. Knyghton pag. 2321. *Hic ensis fuit de nobilissimo auro Arabico, in cujus capello reconditus fuit clavus unus Dominicæ Crucis.*

CAPELLUS, Galerus, pileus, à *capa* dictus, quasi parva capa, quâ caput tegitur. Aliter Joan. de Janua: *Capellus & hoc capellum, à capellus dicitur, quia capillos tegat & caput — vel quasi capitis pellis.* Statuta antiqua Cartusiensia 3. part. cap. 28. §. 46. de Conversis: *Nunquam in conventu capellos portant, nisi caputia desuper habeant.* Concilium Monspeliense an. 1214. can. 3. *Nemo Clericus —— manicis consutitiis, vel capellis ferratis, vel annulo, vel capa utatur manicata.* Udalricus lib. 3. Consuet. Cluniacens. cap. 11. *Gunellam, capellum de pellibus, 5. paria pedulum.* Matth. Paris an. 1235. de Imperatrice: *Capellum suum ex capite cum peplo demisit, ut universi liberum in ipsius serena facie aspectum habentes, oculos cum stupore recrearent.* Concilium Toletanum an. 1346. *Statuimus, cùm nos, Episcopi suffraganei nostri, cùm capellos detulerimus rotundos, & in superiori parte laneos, nullatenus sericos, cum nigra, & non alterius coloris fodratura portemus.* Concil. Saltzburgense an. 1386. can. 5. *Districtè prohibemus, ne aliqui Clerici sine capucio capitis, bireto, capello, vel pileo cooperto, in Ecclesia, seu aliàs in publico præsumant incedere, cùm hoc honestatem non deceat Clericalem.* Adde Miracula S. Wlfranni num. 15. Capellorum sub an. 1350. formam, materiam, & ornatus accipe ex Computo Stephani *de la Fontaine* Argentarii Regis an. 1351. quod habetur in Camera Comput. Paris. *Au chap. des pennes. Pour 50. ventres de menu vair baillez à Kathelot la Chappeliere pour fourrer un chapel de Bievre pour le Roy 6. l. 5. s.* Alibi: *Kathelot la Chappeliere pour un chappel de Paon à grant roe couvert dedens & dehors de brunette, garny d'un grant las de soye, delivré à Mons. de Chalon, &c. Ladite Kathelot pour 13. chapeaux de bievre, c'est assavoir 10. pour les Seigneurs des Comptes, 3. pour les trois Tresoriers, & un pour le Clerc du Tresor, tous fourrez d'agneaux, excepté le Sire du Petit-cellier, qui fu fourrez de drap, & orfroisiez autour de bon orfroy d'Arras, garnys de brides ou las de soye noire, & de 2. gros boutons d'or de Chippre, &c.* Infrà: *Ladite Kathelot pour un chappel de bievre fourré d'Armines, couvert par dessus d'un rosier, dont la tige estoit guippée d'or de Chippre, & les fueilles d'or soudé, ouvré par dessus d'or de Chippre, de grosses perles de compte, & de Grenas, & les roses faites & ouvrées de grosses perles, toutes de compte, & par les costez avoit 2. grandes quintefueilles d'or soudé, semées de grosses perles, de Grenas, & de pieces esmaillées, & par dessus le chappel en haut avoit un Dauphin fait d'or nué prés du vif, tournant à vis sur un tuyau d'argent. Lequel chappel garny de boutons, de perles rondetes & menues, & orfroisiées de bisete d'or de plitte, & de grosses perles, Mons. le Dauphin commanda à l'Argentier, & enchargea faire tel & d'icelle devise, pour donner à Maistre Jean le Fol du Roy.* In

Computo incip. 1. Julii an. 1352. *Pour 15. grans chappeaux de bievre, doubles, orfroisiez tout autour, garnis chascun de 2. gros boutons d'or de Chippre, & de un bon las de soye, desquels chappeaux les 2. furent fourrez de gris pour Mons. le Chancelier, l'Evesque de Challon, & les autres 13. tous fourrez d'agneaux pour les Seigneurs des Comptes, & les 3. Tresoriers pour leur livrée de Toussains.*

Capellus ferreus, quo milites cassidis loco caput tegunt, quod in modum *capelli* effictus sit. Rogerus Hoved. in Henr. II. an. 1181. pag. 611. *Haberet albergellum & capellum ferreum & lanceam.* Et infrà pag. 614. *Quicunque laïcus habuerit in catallo ad valentiam 10. marcarum, habeat halbergellum, & capelet ferri, & lanceam.* Vide Bromptonum pag. 1108. *Chappel de fer à visiere*, apud Philippum *de Beaumanoir*, in Consuetudine Bellovacensi MS. cap. 61. Ejusmodi capellorum, seu galerorum ferreorum, habetur passim mentio apud Froissart. 2. vol. cap. 122. 134. 3. vol. cap. 17. 4. vol. cap. 43. Monstrellet. 1. vol. cap. 2. 193. 3. vol. pag. 59. Berrium pag. 52. Georg. Castellan. in Jacobo Lalano cap. 68. & 77. &c.

Capellare, Capello tegere, Joanni de Janua.

CAPERO. Vide *Caparo.*

CAPETIÆ, Hungaris, dicuntur quindenæ, aliàs acervuli manipulorum frumentariorum. Innocentius III. PP. l. 5. Epist. 7. ad Colocensem Episc. *Inhibens Sacerdotibus ne recipiant capetias aliquas, vel cubulos vini à Regis vel Reginæ conditionalibus, qui vulgò Regales servi vocantur.* Occurrit præterea hæc vox in Decretis Calomani Regis Hungariæ lib. 1. pag. 26. & Matthiæ Regis an. 1481.

CAPETUM, vel *Capex*, Ornamentum quod ponitur ante lectos dominorum, in quo pedes dominorum requiescunt. Ita Interpres Joannis de Gallandia in Synonymis:

Stragula, toga, toral, pulvinus, culcitra, lodex,
Ast & pulvinar, & fulcra, capetaque jungas,
Cum cervicali cervici dante colorem.

Versus ab eodem Interprete laudati:

Consolator erit bonus assatorque capeti,
Plumarum lector manet diutine rector.

CAPETUS, Cognomentum Hugonis Regis Franciæ, qui tertiæ Regum nostrorum stirpi initium dedit. Chronicon MS. quod desinit in Carolum V. in Biblioth. Thuana num. 279. *Hugo Capet, sive Capucii, sic dictus, quia dum juvenis esset, capucia solebat aufferre per ludum.* Eadem habet Landulfus de Columna in Chronico MS. & ex iis Nicolaus Gillius. Arvernis *chapeto* etiamnum dicitur, qui alios lepidè vexat. Albericus an. 987. *Pater ejusdem Regis* (Hugonis Capeti) *Dux Hugo Capatus, fuit filius Regis Roberti.* Sic etiam an. 988. Certè etiamnum Occitani *Capetos* rusticos vocant, quòd *capis* caput tecti incedant, ut auctor est Goudelinus. *Capaticiorum* stirpem tertiam Regum nostrorum vocat Radulfus de Diceto pag. 606. ita ut ad *cappas* spectare voluerit. Vide Steph. Paschasium lib. 8. Disquisit. Francicarum cap. 45. & Historicos Francos.

CAPHARDUM, Capitis tegumenti species. Statuta Facultatis Artium in Academia Viennensi Austriæ tit. 10. §. 7. *Non utetur publicè hic in Universitate aliquo capucio, aut epitogio, aut caphardo foderato cum pellibus de vario, &c.* Tit. 17. §. 8. *Providebit sibi de chabbardo seu epitogio magistrali proprio, novo, serico in æstate, aut vario pro hyeme foderato.*

CAPHISUS, Mensuræ liquidorum species. Charta Rogerii Regis Siciliæ an. 1130. apud Rocchum Pirrum in Episc. Messan. *Centum libras ceræ, 20. thuris, 20. caphisos olei, & 20. nummos sive solidos, &c.*

CAPIBREVIUM, Acta Judicis, vel Notarii. Secunda Curia Generalis Catalaniæ Barcinone celebrata à Jacobo II. Rege Aragon. an. 1299. MS. *Campsor habeat scribere omnes dicas, quas faciet, in capibrevio majori suo jurato, & non in aliis libris vel scripturis.* Curia Generalis Perpiniani celebrata à Petro Rege Arag. an. 1351. de Notario: *Scribat aut scribi faciat in suis capibreviis, vel libris notularum dicti instrumenti, largo modo, & per consequentiam literarum dictatam, sic quòd in ipsa notula non sit aliqua abbreviatura, quæ per verbum, &c. fieri consuevit.* Infrà: *Capudbrevium, vel liber Notarii.* Alia Charta Petri Reg. Arag. an. 1283. *Scriptum in capibrevio vel actis Judicis.*

CAPICERIUS. Vide *Capitiarius.*

CAPIDULUM, Papiæ, *Vestimentum capitis.* Aliud sonat in Olla patella:

Carpio, capparis, gangrena, capidula, cercops.

CAPILLAMENTA, *Summitates arborum.* Papias.

CAPILLARE, *Concidere*, Papiæ. Joannes de Janua: *Capillare, Capillatum facere, ut Decapellare, valde capillare, vel capillos auferre.* Vide *Capulare.*

CAPILLATIUM, *Capillatura*, Ugutioni.

CAPILLATIUS, Ex capillis confectus. *Vela capillatia* in Exodi veteri versione. *Capillatium cingulum, capillatia Zona*, apud sanctum Augustinum lib. 22. de Civit. Dei cap. 8.

CAPILLATURA. S. Cyprian. Epist. 8. *Semitonsis capitis capillaturam adæquasti.* S. Augustin. Serm. 247. de Tempore: *Superflua & inordinata capillatura.* In Sacramentario S. Gregorii, & in Ordine Romano extant *Orationes ad capillaturam incidendam, & ad puerum tonsurandum.* Vide Vitam S. Gerlaci Eremitæ num. 23. Suppositio & in verbo *Barbatoria.*

Capillatura, Coma supposititia, Ital. *Capillatura*, nostris, *Chevelure.* Papias: *Caliendrum, capillatura, suppositus crinis pro naturali ornatu capitis, vel quo ad ornandos crines utuntur.* Alibi: *Capillus, à quo capillaris, capillatura, corona.* Joan. de Janua: *Capillitium, id est, capillatura, capillamentum. Perruque*, hodie dicimus. Vide quæ de capillamentis observat Vossius lib. 2. de Vitiis sermonis cap. 15. pag. 257.

CAPILLATI, Κομῆται, in Gloss. Lat. Græc. Ita dicti à promisso crine viri nobiles apud Gothos. Jornandes de Reb. Getic. de Diceneo: *Elegit namque ex eis tunc nobilissimos prudentiores viros, fecitque Sacerdotes, nomen illis Pileatorum contradens, — reliquam verò gentem Capillatos dicere jussit, quod nomen Gothi pro magno suscipientes, adhuc in suis cantionibus reminiscuntur.* Edictum Theoderici Regis cap. 145. *Dummodo tertio quemlibet Capillatorum fuisse conventum, aut cautionis ab eodem emissæ fides ostendat, &c.* Apud Senatorem lib. 4. formula 49. inscribitur *universis provincialibus & Capillatis, Defensoribus & Curialibus Suaviæ consistentibus.* Vide *Crinîti, Pileati.*

CAPILLI. *Capillos ponere, Per capillos se offerre*, dicuntur Monachi, quòd scilicet comam ponant. Leo Ost. lib. 1. cap. 49. *Hermenefrid quoque, civis Esculanus, vir dives, Subdiaconus, seipsum obtulit per capillos capitis sui Præposito nostro. Dimittere capillos*, apud Sidon. lib. 2. Epist. 1. Clericatum aut Monachismum subire. Vide Sirmondum ad eundem lib. 4. Epist. 24. Hilarius Arelat. in Vita S. Honorati: *Rediguntur ad breves capillos luxuriantes comæ, transfertur ad nitorem mentis vestium splendor, cervicis lacteæ decus palliis rigentibus occupatur.* Paulinus carm. 13.

Sed rursus idem & Evangelico desuper
Mentem retectus lumine,
Ponat capillos oneris & velaminis,
Servus fidei, & liber fide.

Ex quibus liquet *Capillorum positionem* symbolum fuisse servitutis, quam Deo per votorum emissionem profitebantur: unde *Servi Dei* vulgò appellati. Nam servi tonsi erant. Formulæ veteres Pithœi cap. 75. in MS. *Minimè habui unde transsolvere debeam, sic mihi aptificavit in brachium in collum posui, & per comam capitis mei coram præsentibus hominibus tradere feci in ea ratione, &c.* Concilium Epaonense can. 39. *Servus reatu atrociore culpabilis, si ad Ecclesiam confugerit, à corporalibus tantùm suppliciis excusetur: de capillis verò, vel quocunque*

opere placuit à dominis juramenta non exigi. Id est, quin à dominis retraherentur in servitutem, detonsis, ut in servis fieri solebat, capillis, & ab iis operæ imperarentur. Anastasius Biblioth. in Præfat. ad VIII. Concil. de Bulgarorum Rege: *In tantum autem pietas creverat Principis, & abundabat circa beatum Petrum venerationis affectu, ut quodam die manu propria capillos suos apprehenderit, & contemplantibus cunctis, se Romanis Missis tradiderit dicens, Omnes Principes & cuncti Principes Wlgarorum terræ cognoscant ab hodierno die me servum fore post Deum beati Petri & ejus Vicarii.* Gregor. Turon. de Gloria Confess. cap. 22. *Puerum huic Monasterio humiliatis capillis cessimus.* Lib. 2. de Mirac. S. Martini cap. 4. *Dicens, si eum reddideris sanitati, piissime Domne Martine, in illo die absolutus à mei servitii vinculo, incisis capillis tuo servitio delegetur.* Frodoardus in Adriano PP.

Cordibus ac tacti quidam meliora sequuntur,
Et sub Apostolica posito ditione capillo
Dant se, servitiisque ejus sine fine fideles
Sese mansuros votis testantur anhelis.

Quoniam Attachiamenta cap. 56. §. 7. *Est autem tertius modus nativitatis & bondagii: cùm aliquis liber homo pro dominio habendo, vel manutenentia alicujus magnatis, reddit seipsum illi domino, suum nativum sive bondum, in curia sua, per crines anteriores capitis sui.*

Comam verò posituris & in Monachos attondendis primi capillorum cinni à viris primariis, aut certè amicis delibabantur. Faustus in Vita S. Mauri, num. 51. de Floro quodam: *Deinde veniens ante sacrosanctum altare, adstante B. Mauro, & omni congregatione, — jubente viro Dei, Rex primus post eum de coma capitis ejus totondit, deinde quicunque ex optimatibus ejus voluit.* Ignatius Diaconus in Vita S. Nicephori Patr. Constantinop. n. 24 de eodem Nicephoro in Monachum attonso: Καὶ τὰ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης κεφαλῆς ἀποκάρματα ταῖς τοῦ υἱοῦ καὶ συμβασιλέως χερσὶν ὑποδεχθῆναι σοφῶς ἐδικαίωσεν. Michaël & Theophilus in Epist. ad Ludovicum Imp. apud Baron. an. 824. *Alii verò religiosum habitum monasticum sumere volentes, religiosiores personas postponebant, qui priùs comam capitis eorum suscipere solebant, adhibitis imaginibus, quasi in sinum earum decidere capillos illorum sinebant.*

Per unum crinem de capillis offerre se Monasterio dicebantur laïci, qui monachicæ Societati se se adscribebant, ut illius beneficiorum participes essent. Charta Pandulfi Principis de Consia & de Rapolla, Magistri & Dominatoris totius terræ de Principatu, an. 967. *Statim dominus Abbas congregavit omnes fratres intus in Ecclesia S. Michaëlis, & stantes coram altare, receperunt me ad suam orationem, & scripserunt nomen meum & omnium parentum meorum in libro, & sic in eadem hora ego discalceavi pedes meos, & ad sanctum altare ascendi, & per unum crinem de capillis meis obtuli me Domino, &c.*

Particulam capilli sui in signum captivitatis suæ Bald. Regi Hierosl. misisse Boëmundum scribunt Albertus Aq. lib. 7. c. 29. & auctor Hist. Hierosol. an. 1100. pag. 596. vel quòd positio capilli signum fuerit servitutis, vel quòd ita egerit causa fidei faciendæ. Hildebertus Cenoman. Episcop. Epist. 39. *Ac ne simulatoriè loqui putaretur, abscissos de capite suo capillos matri suæ transmisit.* Gesta Regum Francorum cap. 41. *Perge velociter festinus cum crine capitis mei nunc ad patrem meum, ut succurrat nobis, antequam cunctus exercitus corruat.*

Capillorum tortura, seu crispatio, Gallis *Frisure.* In Concilio Londinensi an. 1138. c. 15. prohibentur Sanctimoniales *torturam capillorum & compositionem capillorum facere.* Martianus Capella lib. 4. *Femina — cui crines tortuosi decentique inflexione crispati & nexiles videbantur.*

Capillos & barbam nutrire, Pœnitentium proprium fuisse observat Rabanus lib. 2. de Instit. Cleric. cap. 29. Unde cùm Ecclesiæ reconciliabantur, eorum crines tondebantur, & vestibus mundis induebantur, ut auctor est Honorius August. lib. 3. cap. 76. & 77. Vide Diploma Sergii PP. apud Sammarthanos in Abbatib. Montismajoris Arelat. sub an. 1002. Ordericum Vitalem lib. 8. & 11. p. 682. & 816. &c.

Capillos & barbam radere interdum ii jubentur, ut in Synodo Agathensi c. 15. & Toletano III. c. 12. quod inde statutum conjicit Menardus ad Sacrament. Gregorii M. p. 223. quòd apud Gothos promissa cæsaries honoris esset symbolum.

Capillorum incisione adoptare, de quo more Paulus Warnefridus de Gestis Langob. lib. 4. c. 40. lib. 6. c. 53. Chronicon Novalicense, Aldrevaldus, & alii à nobis laudati in Dissert. 22. ad Joinvillam p. 272.

Capillorum benedictio, in prima scilicet capillorum detonsione, de qua etiam nos pluribus in ea Dissertat. Charta Rogeri Abbatis Dervensis in Tabulario ejusdem Monasterii: *De benedictionibus sponsarum tertiam partem, benedictiones perarum, capillorum quoque suæ erunt, &c.* Vide Nomocanonem nuper editum à viro eruditissimo J. B. Cotelerio to. 1. Monumentor. Eccl. Græcæ, cap. 533.

Capillo abraso pacem firmare. Ditmarus lib. 6. de Lusatiis paganis p. 65. *Pacem abraso crine supremo, & cum gramine, datisque affirmant dextris.*

Capillis capitis super altare positis, donationem confirmare, in Charta Alani Ducis Britanniæ apud Augustinum *du Pas* in Stemmate Tinteniacensi p. 572. *Inde etiam sunt testimonia capilli capitis mei, quos pono super altare, & culter unus.* Charta Willelmi Comitis de Warenna: *Et inde saisivi eam* (Ecclesiam) *per capillos capitis mei, & fratris mei Radulfi de Warenna, quos abscidit cum cultello de capitibus nostris ante altare Henricus Episcopus Wintoniensis.*

Trahere per capillos. Lex Saxon. cap. 1. §. 7. *Si per capillos alium comprehenderis, sol. 120. componat.* Adde Legem Burgund. tit. 5. §. 4. & Legem Longob. Edit. Heroldi tit. 121. §. 3. Usatici Barcinonenses MSS. *Si quis se miserit in aguayt, & considerata mente requisierit Militem, & cum fuste ciderit eum, & per capillos traxerit, quod magnum dedecus est, emendet eum per morten.* Magnum nempe dedecus, quòd *decalvatio* pro maxima infamia haberetur. Charta Communiæ Atrebatensis an. 1211. §. 23. *Qui alium pugno vel palma percussit, seu per capillos cepit, &c.* §. 24. *Qui alium ad terram per capillos traginaverit*, i. traxerit, *&c.* Aristænet. lib. 1. Epist. 2. Μέχρι τειχῶν συμπλεκόμεθα πολλάκις ἀλλήλαις.

Per capillos prendere, in Capitulari 3. an. 813. c. 17.

Remanere, aut *esse in capillo*, dicitur puella quæ nondum marito juncta est, & adhuc in domo patris manet: nam promissos crines innuptæ ferebant, nec eos in nodos retorquebant, quod nuptarum erat, præsertim apud Longobardos. Scipio Ammiratus to. 1. Geneal. Neapol. p. 56. *Ne feudi, non essendovi maschi, succedon le femine primogenite: eccetto se quelle ò altre essendo maritate, sene trovasse alcuna non maritata fanciulla, nel qual caso non la maritata primogenita, ma la fanciulla non maritata succede; di cui si dice esser rimasa in capillo.* Adde Campanilem pag. 46. Lex Langob. lib. 2. tit. 14. §. 20. *Si quis Longobardus se vivente filias suas nuptui tradiderit, & alias post mortem in capillo in casa reliquerit, tunc omnes æqualiter in ejus substantia hæredes succedere debent.* Adde §. 21. 22. 26. 27. tit. 20. §. 1. Constit. Sic. lib. 2. tit. 9. lib. 3. tit. 24. §. 2. Statutum Honorii IV. PP. pro Regno Neapol. an. 1285. *In successione inter feudatarios & subfeudatarios viventes in regno eodem jure Francorum, sexus & primogenituræ prærogativa servetur, ut inter duos eodem gradu feudatario defuncto conjunctos feminam masculus & juniorem major natu præcedat, sive sint masculi, sive sint feminæ concurrentes: nisi forsan duabus concurrentibus esset primogenita maritata, & junior remanserit in capillo; tunc enim junior, quæ in capillo manserit, primogenitæ maritata in successione hujusmodi præferatur: sed si nulla re-*

manente in capillo, duæ vel plures fuerint maritatæ, majori natu jus primogenituræ servetur. Vide Pithœum ad Consuet. Trecens. art. 5.

Capillos cercenatos, id est, in circulum vel orbem attonsos, jubentur habere *Saraceni franchi*, seu liberi, per curiam Generalem celebratam Ilerdæ à Jacobo II. Rege Aragonum an. 1301. *Statuimus, quòd quilibet Saracenus Franchus, qui sit in Catalonia, portet capillos cercenatos, & tolis (i. tonsos) in rotundum, seu in circuitum, eò ut cognoscantur inter Christianos, &c.*

Capillum facere, in Lege Burgund. cap. 6. §. 4. Gall. *Faire les cheveux. Quicunque ingenuo aut servo fugienti nesciens capillum fecerit, quinque sol. perdat: si sciens capillum fecerit, fugitivi pretium cogatur exsolvere.* Editio Heroldi: *Si ingenuus aut servus fugienti nesciens capillos fecerit, 5. sol. solvat, si sciens fecerit, &c.*

Capillos sibi invicem detondere, Pœna conspiratorum in Capitul. ad Legem Salicam cap. 3. §. 7. in Capitul. 4. an. 805. c. 10. in Lege Longob. lib. 1. tit. 17. §. 11. & in Capit. Ludovici Pii an. 824. c. 6. apud Holstenium.

Fures & alii malefici *puniti in cute & crinibus*, in Speculo Saxon. lib. 2. art. 13. §. 1. art. 28. §. 3. lib. 3. art. 3. §. 1. & in Wichbild Magdeb. art. 19. §. 1. art. 44. §. 1. 96.

CAPILMUT, *Cabalmute*, vel *Cattelmute*, apud Scotos, forma per quam catalla solent rei vindicatione repeti per eorum verum dominum. Vide Skenæum ad Quon. Attach. cap. 10. Scotis *mute* est placitum. Vox igitur composita ex *capitale*, aut *catallum*, & *mute*.

CAPILUM, *Capulum*. Testamentum Audonis Episcopi Veronensis an. 11. Ludovici Pii: *Cum brolio, cum curte, areis — & alia territoria, tam aratorii, prato, capilo, & cardica, piscinibus, aquariis, &c.* Charta Lotharii Imp. filii Ludovici Pii, apud Ughellum to. 7. pag. 1438. *Comperimus justè & rationabiliter pacta Monasterii S. Zenonis in omnibus pascuorum, & capuli, seu decimæ, & omnem exactiorem pertinere, &c.* Charta Friderici Imp. an. 1178. Ibidem pag. 1434. *Cum casis, ædificiis, areis, hortis, viridis, silvis, pratis, pascuis, capilo, aquario, herbatico, escatico, &c.* Vide *Caplim*.

CAPIRO. Vide *Caparo*.

CAPIS, Calix, seu genus poculi ad sacrificia, vox nota Varroni, Livio, & aliis. Fragm. Petronii: *Habeo scyphos urnales — habeo capidem, quam reliquit patronus meus, ubi Dædalus Nioben in equum Troianum includit.*

Capis, capicis, Capsa. Fridericus II. Imp. lib. 2. de Venat. cap. 33. *Accipiunt ova gallinarum, & rumpunt ea, & in cacia vel capice lignea aut ferrea, quæ tamen sit stagnata, ponunt ea, sed in rumpendo ovo, removent summitatem testæ ovi, &c.*

CAPISA, Mensuræ species. Falco Beneventanus an. 1192. *Adeo fames invaluit, ut sæpe apud sanctum Germanum venderetur coscina frumenti plusquam una uncia auri, & sauma vini similiter, & capisa olei Tari quinque.* Vide *Capis*.

CAPISCHOLIA. Vide *Caput scholæ*.

CAPISTERIUM. Vetus Glossarium: *Capisterium, est vas quoddam, quo frumenta purgantur.* Dictum pro *Scaphisterium* censent Merula & Salmasius. Gloss. Gr. Lat. Σκαφιστήριον, *Scaphisterium*. S. Gregorius in Vita S. Benedicti cap. 11. *Ad purgandum triticum à vicinis mulieribus præstari sibi capisterium petiit, &c.* Vita S. Mauri Episc. Cæsenatis n. 13. *Eodem modo ac si capisterium ventilare videretur, tremere infeliciter cœpit.* Vide Odonem Cluniac. serm. de S. Benedicto, & Aldhelm. de Laude Virginum c. 19. Utitur etiam Columella lib. 2. c. 9.

CAPISTRAGIUM, Quod pro capistris domus Regiæ ministris annuatim conceditur: Gallis *Chevestrage*. Ordinatio Hospitii S. Ludovici Regis Fr. an. 1261. capite de Scutiferia: *Scutiferi insimul pro capistragiis suis per annum 36. libr.*

Chevestragium, eadem notione. Charta S. Ludovici Regis Franc. an. 1256. *Notum facimus — quòd cùm retroactis temporibus Scutiferi nostri consuevissent percipere quandam costumam, quæ dicitur chevestragium, de fœno quod Parisius per Sequanam adducitur, nos attendentes quòd per ejusmodi exactionis abusum, quo gravabantur, prædictam Costumam penitus amovemus, prohibentes ne de cætero aliquatenus exigatur, &c.*

CAPISTRIUM, pro *Capistrum*: καπίστριον, Moschopulo. Glossæ Basil. φορβαίαν, πεισόμιον, καπίστριον. Domnizo l. 2. de Vita Mathild. cap. 9.

———— Nocte reliquit
In castris vasa, seu frena, capistria sana.

Chaceurs & palfreis à freins & à chevestres, in Legibus Willelmi Nothi vernacul. c. 22. *Le Roman de Garin:*

Ces vileins font en chevestres tenir.

CAPITAGIUM. Vide *Capitalitium*.

CAPITAL, *Capitale*, Capitalis sententia: Joanni de Janua, *pœna capitalis*. Gloss. Gr. Lat. Κεφαλικὴ τιμωρία, *Capitale*. Althelmus de Laude Virgin. c. 23.

Tunc demum capital perpessus fortè Sacerdos,
Æthera glauca petit devicta morte triumphans.

Et cap. 25.

Magnopere metuens fisci decreta nefandi,
Insuper & capital tremulus formidat acerbum.

Plauto, *Capital*, est crimen capitis periculo dignum: Ita etiam nostri vocem hanc usurpant.

CAPITALARIUS. Vide *Capitularius*.

CAPITALE, Cervical. Papias: *Pulvinar, capitale, plumacium.* Gloss. Græco-Lat. Τυλοπροσκεφάλαιον, *Capitale, pilentum.* Regula S. Benedicti c. 55. *Stramenta autem lectorum sufficiant, matta, sagum, læna, & capitale.* Cæsarius Heisterb. lib. 4. Mirac. cap. 26. *Capitale ejus vertit, & mollificavit.* Occurrit apud Pelagium lib. 5. de Vitis Patrum libell. 10. n. 76. S. Bernardum Serm. 2. in fest. Omn. SS. Udalricum lib. 3. Consuet. Clun. cap. 11. in tertia Vita S. Winwaloei Abb. n. 8. apud Bonifacium in Vita S. Livini Episc. & Mart. cap. 3. in Regula Damianitarum Sororum cap. 8. in Chron. M. Belg an. 1047. in Tradit. Fuld. lib. 1. pag. 459. &c.

Capitale, Operimentum capitis, vel fascia quâ caput involvitur. Gloss. Gr. Lat. Κεφαλόδεσμος, *frontale, capitale.* Ditmarus lib. 7. *Capitale, ejusdem (Reginæ Saracenorum) ornamentum, invicem gemmatum, Papa sibi præ cæteris vindicavit, &c.*

CAPITALE, Debitæ pecuniæ caput. Papias: *Capitale, caput pecuniæ. Capitis summa*, apud Paulum IC. Gloss. Lat. Gr. *Sortes*, χρῆμα, κλῆροι, καὶ αἱ κεφαλαὶ τῶν δανεισμάτων. Jo. de Janua: *Capitale, pecunia, vel pœna capitalis, vel sententia de capite puniendo.* Lexicon Gr. MS. Reg. Cod. 2062. Ἀρχαῖα, τὰ κεφάλαια τῶν χρεῶν. Ita Græci principalem summam rei creditæ ἀρχαῖα vocant, ut Demosthenes, Aristophanes, & alii: nostris, *le Capital. Cabal & Caban*, in Consuetud. Burdegalensi art. 49. 50. 56. & Bayonensi art. 21. 22. 23. *Capitau*, in Solensi tit. 20. art. 1. 2. *Capitale debitum*, apud Odonem Cluniac. in Vita S. Geraldi lib. 1. c. 24. Charta an. 1240. in Tabulario Campaniæ Bibl. R. f. 365. *Et quotiens transgressi & comprobati fuerint, capitale reddent vobis, & in 10. sol. tenebuntur.* Infrà: *In duobus sol. tenebitur ad emendam, & Majori in tribus denariis, & capitale reddet dominis. Bail de bestes à chaptel*, in Consuetud. Biturig. tit. 17. Nivernensi cap. 21. Burbon. art. 554. Nancaii art. 19. &c. *Id est*, inquit Molineus, ea conditione ut *grex seu capitale in suo numero restituatur, reliquum autem sit commune.*

Capitale, Æstimatio rei furatæ aut ablatæ, in Lege Salica, Ripuaria, & aliis passim, in quibus convictus de furto cujuspiam rei, certæ denariorum aut solidorum quantitatis *culpabilis judicatur, excepto capitali & delatura*, id est, præter capitale & delaturam. Ubi *capitale*, est res ipsa quæ restitui petitur, seu potius

ejus æstimatio. Quomodo accipitur disertè in Lege Anglior. tit. 7. §. 7. in Lege Ripuar. tit. 18. §. 1. & in Decretione Chlotarii §. 12.

Capitale, pro *Capitulum*, vel *Capitulare*. Charta fundationis Agaunensis Monasterii apud Sammarthanos: *Placuit nobis ut & ipse Abbas — tam de veteri testamento, quàm de novo, & alii ædificentur, & per Capitalia scribantur, ut posteri teneant.*

Capitale, Captale, dicitur bonum omne quod possidetur, præsertim verò bonorum species illa, quæ in pecudibus consistit, quam Forenses nostri *Catallum* vocant, voce à *Capitale* & *Captale* deducta. Nam *Capitum* vocabulo pecudes intelligi docemus infrà: unde quidquid boni in armentis & pecudibus est, *Capitale, Captale*, & *Catallum*, appellatum est. Gloss. Lat. Gall. *Capitale, Chatel.* Catholicon Armoricum: *Chatal, Gall. Danmalle, hoc armentum.* Charta S. Bernardi Abbatis Clarevall. an. 1145. in Tabulario Autisiod. *Si thelonarius Comitis, seu aliquis clientum primus ceperit eum, qui Capitale Episcopi abstulit, Capitale suum cum Lege Episcopo reddere faciet: & si per ejus incuriam cum eodem Capitale evaserit, ipse pro illo Episcopo de Capitali & Lege respondebit.* Vide Chartam Willelmi Episc. Cabilonensis an. 1227. apud Sammarth. in Episc. Cabilon. n. 39. Perardum in Burgundicis p. 327. &c.

Captale pro pecude disertè usurpant Leges Inæ Regis Westsax. cap. 42. apud Bromptonum: *Rustici curtillum debet esse clausum æstate simul & hieme. Si disclausum sit, & introeat alicujus vicini sui Captale* (versio Saxonica habet *Pecus*) *per suum apertum, nihil inde recipiat, sed educat & patiatur damnum suum.* In Legibus ejusdem Inæ cap. 21. & 39. *Fur inventus in Capitali*, i. re mobili, aut pecuaria. Eadem habentur præterea notione *Captale* & *Capitale* cap. 44. 55. 63. & in Legibus Henrici I. cap. 13. 29. & 59.

Capitale vivens, in Legibus Æthelstani: *Reddam de meo proprio decimas Deo, tam in vivente Capitali, quàm in mortuis fructibus terræ.* Ubi *vivens Capitale*, idem est quod *viva pecunia* in Legibus Guillelmi I. i. *pecudes*, uti rectè interpretatur Lambardus.

Capitale furtum. Vide *Capitis furtum.*

Capitale, *Capitalitium, Capitagium, Capitis census, Cavagium, &c.* voces ejusdem originis ac significationis, quæ denotant censum, quem *homines de corpore*, seu *de capite* quotannis debebant domino præstare. Vita Garneri Præpositi Divionensis: *In crastino Nativitatis, cùm celebraretur venerabile festum S. Stephani, mos est censuales ad altare venire, ministrisque astantibus debitum solvere.* Atque ejusmodi census ut plurimùm erat quatuor denariorum, tametsi non semper. Unde ejusmodi censui obnoxii seu *homines de capite* dicuntur esse *homines quatuor nummorum*, vel *de quatuor nummis*, in Consuetud. Burbonensi art. 192. 203. & in Charta Ranulphi Abb. S. Mauri ad Ligerim, ex Tabulario ejusdem Monast. *De quodam Coliberto S. Mauri nomine Simone Fabro, qui diu ventilatus, hominem se ipsius Sancti recognoscebat, sed non sicut alii qui de quatuor nummis erant, — & ille respondit se esse hominem S. Mauri, sed non sicut alii qui quatuor nummos reddebant.* Chartæ Alamannicæ Goldasti cap. 5. *Duo mancipia mea — libertate donavi, ea tamen ratione ut annis singulis ad cellam Ratpoti, quæ ad Monasterium S. Galli pertinet, in censu quatuor denarios solvant.* Tabularium Majoris Monasterii Ch. 159. *Notum sit omnibus quòd Stephanus Cambacanis de Ferraria accepit in conjugio ancillam S. Martini, per quam & ipse servus est. Sed cùm illa mortua esset, & accepisset conjugem aliam liberam mulierem, abnegavit se esse servum S. Martini, & dearramivit bellum contra nos; intra terminum autem quo bellum fieri debebat, recognovit se malè egisse. Venit in Capitulum Majoris Monasterii, & dedit recognitionem suam, scilicet secundùm consuetudinem imposuit super caput suum IV. denarios, & per illos tradidit se S. Martino & Monachis ejus, videntibus istis, &c.*

Præstabatur autem census iste capitalis quotannis, ut ex locis infrà laudandis patet: præterea in nuptiis & in morte. Charta Hugonis Castellani Gandensis an. 1243. *Manumissi autem singuli in præsentia nostra obtulerunt semetipsos dictæ Ecclesiæ, cum omni posteritate sua, ad duos denarios Flandrenses solvendos annuatim in Assumptione B. Mariæ nomine census capitalis, & quando nubunt, sex denarios Flandrenses, 12. quando moriuntur.* Lambertus Ardensis pag. 163. *Manumisit & liberos resignavit, dum ipsi & ipsorum & posteri & successores Abbati jam dicto & ejus successoribus annua pensione singulos redderent denarios, & in nuptiis, & in morte quatuor.* Ita tamen ejusmodi censui obnoxii erant, si *reditus terræ* non haberent: nam eo casu *census cadere* dicebatur. Charta Flaviniacensis Tabularii anno 897. *Donamus etiam mancipia his nominibus — sub eo censo, ut masculi denarios 4. feminæ 2. de capite annis singulis, simul & jornos 2. nisi reditus terræ teneant, ut ipsum censum cadere debeat.*

Capitale. Baldricus Dolensis Episc. de Capite S. Valentini Mart. n. 21. *Si mea, inquit, mulier te voveres B. Valentino, — ut ei capitale tuum reddas quotannis, credo convalesces.* Infrà.

Capitaneum dicitur: *Promissumque capitaneum annuatim B. Valentino reddidit. Capitalia jura*, in Actis S. Forannani Abbatis Valciodorensis n. 21.

Capitaneus census, in Charta Joannis Abbat. Monast. S. Bertini an. 1091. in Tabulario ejusdem Monast. ubi de servis: *Qui omnes S. Bertino capitaneum censum annuatim reddentes, ad eundem Sanctum pertinebant: ea conditione, ut dum aliquis eorum maritaverit, 5. sol. S. Bertino persolvat, & 5. cùm obierit, & unum nummum annuatim in depositione ejusdem Sancti.* Alia an. 1107. ibid. *Ea videlicet interposita conditione, ut tam ipsæ prænominatæ mulierculæ, quàm omnis posteritas earum omni anno in Nativitate S. Mariæ pro capitaneo censu, quandiu vixerint, — tres obolos persolvant singuli.*

Capitalitium. Charta Caroli C. ex Tabul. S. Germani Paris. apud Gallandum: *Propter feminas quæ ducebantur de villis Abbatiæ, uxorandi causâ, & capitalitium ab eis requirebant.* Auctor Cantatorii apud Jo. Robertum in Vita S. Huberti pag. 301. *Prædictus Cubicularius Adelaidis ex more incisus, & soluto capitalitio, servus Sancti effectus est.* Guntherus lib. 5. Ligurini;

Improba Romano poscunt à Rege tributa,
Cujus ad arbitrium disponitur omne tributum,
Et capitalitiam cogunt appendere summam.

Et lib. 8.

Et capitalicium certo sub tempore censum.

Ubi perperam *capitolicium* præfert liber editus. Robertus Monach. lib. 9. Hist. Hieros. *Et ei qui in eo sepultus fuit, gratias referentes, capitalicia sua obtulerunt.* Vide Miracula S. Agili lib. 1. cap. 5.

Capitagium. Charta Pacis Communiæ urbis Faræ an. 1207. *Capitagia hominum nostrorum, & tria placita generalia, & panem quem mihi debebant, &c.* Infrà: *Salvis capitagiis dominorum suorum, &c.* Charta Guillelmi Abbatis S. Dionysii an. 1248. apud Doubletum lib. 3. pag. 907. *Manumisimus & manumittimus & ab omni obnoxietate servitutis, quâ nobis antea tenebantur, videlicet forismaritagio, capitagio, manumortua — absolvimus.* Alia Guillelmi Episc. Laudun. in Probat. Hist. Guinens. pag. 378. *Item capitagia hominum ipsius Ingerranni ibidem commorantium.* Charta an. 1222. in Tabul. Campaniæ Regio: *Damna petant sibi illata, occasione prohibitionis factæ ipsis hominibus de tallia & capitagiis non solvendis.* Charta Joannis de Vernone an. 1231. *Remisi eis & quitavi manummortuam & denarios quos mihi debebant nomine capitagii annuatim. Capage*, apud Delphinates. Vide Expillium Orat. 21.

Capitaticum. Chronicon Mosomense p. 641. *Corrigiam sibi in collo posuit, ancillatui Sancti se subdidit, capitaticum suum & se & posteritatem suam post se daturam — repromisit.*

Census capitis. Capitula Caroli Calvi tit. 31. cap. 28. 34. *Ut illi Franci qui censum de suo capite, vel de suis rebus ad partem regiam debent.* Chronicon Besuense pag. 582. *Insuper unam ancillam* (delegavit) *quæ vocatur Rainburgis, solitum capitis sui 2. denariorum omni anno redditurum debitum.* Radevicus lib. 4. de Gestis Frider. cap. 5. *Nec de terra tantùm, verùm etiam de suis propriis capitibus census annui redditionem.* Frotarius de Miraculis S. Benedicti. *In manicis obolum religat capitis quasi censum.* Letaldus in Miraculis S. Maximini Abbatis Miciacensis num. 35. *Homo ille quotannis capitis sui censum die annuo super altare sui liberatoris persolvit.* Odo Cluniac. lib. 2. de Vita S. Geraldi cap. 17. *Hanc sibi legem præfixerat, ut secundo semper anno ad sepulcrum eorum* (SS. Petri & Pauli) *recurreret, decemque solidos ad proprium collum dependentes, tanquam supplex servus, Domino suo, quasi censum, deferret.* *Capitis tributum* in Concilio Tolet. III. can. 8. Adde Flodoardum lib. 4. Hist. Rem. cap. 49. Hugonem Flaviniacensem pag. 246. Miræum lib. 2. Diplom. Belgic. cap. 43. Gallandum de Franco alodio pag. 20. &c. Vide *Capitatio*, *Jornus*. Κεφαλίτιον, apud Theophanem pag. 407. *Censum capitis* reddit Anastasius.

Respectio capitis. Vide *Respectus*.

Census capitalis, *Chef cens*, in Consuet. Aurelian. art. 135. Ita enim scribendum pro *Cher sens*. Charta an. 1225. in Probat. Hist. Monmorenc. pag. 401. *Pro quibus domibus reddebant singulis annis Ecclesiæ supradictæ 4. denarios de capitali censu.* Diploma Ragenoldi Episcopi Parisiensis apud Sammarthanos: *Mille librarum auri — cogatur exsolvere, & rusticano more, vel paralitate submissus, capitalis census dissolutione plectatur.* Occurrit præterea in aliis Chartis in Probat. Hist. Castilion. p. 51. 52.

Cavagium. Charta Communiæ S. Quintini in Viromand. an. 1195. apud Hemereum: *Illi homines nostri liberi, qui non sunt homines de corpore, si venerint in Communiam, — nec alicui domino de forisfacto respondeant nisi de cavagio suo.* Infrà: *Quandiu puer aut juvenis, vel adolescens, sub tutela patris sui — moratur, nullum debet domino suo cavagium, nec alicui debet respondere justitiæ, donec proprium habeat catallum, de quo lucretur.* Charta super Confirmat. Consuetudinis S. Audomari an. 1127. apud Duchesn. in Probat. Hist. Guinensis: *Omnes qui infra murum S. Audomari habitant, — liberos à cavagio, hoc est, à capitali censu, & de advocationibus constituo.* Philippus *Mouskes* in Carolo Magno:

A Carlemagne s'accorda,
Del cavage qu'il leur manda,
S'il ne venoient à lui là.

Chavagium, in Charta Roberti Episc. Lingon. an. 1235. apud Roverium in Reomao.

Cabatgium, in Vita Innocent. VI. PP. apud Bosquetum: *Joannes Armeniaci Locumtenens Regius in lingua Occitana, quem occasione cabatgii noviter per ipsum instituti, dicti populares hostiliter insecuti sunt.*

Chevagium. Bracton lib. 1. cap. 10. §. 3. *Chivagium dicitur recognitio in signum subjectionis & dominii de capite suo.* Charta Gauffredi Archiepisc. Burdegalens. in Tabulario S. Hilarii Pictavens. *Clamabat prædictus Hugo Brunus adversus Ecclesiam B. Hilarii, dicens, quòd in Anto. de Benais habere debebat talliatam suam, quantam vellet, avenas quoque, gallinas, & caseos cosdunales, chevagium, & etiam rucengiam, cavalatam quoque & biennium quotiescunque vellet.* Tabular. de Doncheri: *Au Prieur de Doncheri, au lieu de Sapogne les droits de chevage dudit lieu competent & appartiennent, c'est assavoir que chacun Bourgeois dudit lieu sont tenus envers le Prieur chacun an, le lendemain de Noël d'un denier de recognoissance. Le Roman d'Aubery MS.*

Et dist le Rois, Ne lor celez vos ja,
Qui n'i venra, jamais m'amor n'aura,
Il & ses oirs tousjours cuivers sera,
Et de chavaige quatre deniers donra.

Quevage, pro *chevage*, pronuntiatione Picardica, in Consuet. Peronensi. Vide tom. 2. Monastici Angl. pag. 827. & Fletam lib. 1. cap. 7. §. 7.

Chevachium. Tabularium Campan. Bibl. Reg. an. 1213. *Homines de S. Ulpho qui 4. nobis debent denarios de chevachio.*

Cavelicium. Vetus Charta Corbeïensis, cui titulus, de Mensa Abbatis: *Omnes tenentur respondere ad Conventum in censibus, in caveliciis, & in aliis reditibus, &c.* In Magno Chartulario ejusdem Monasterii: *Li devant dis Mesire li Abbés a en ledite vile bien mile personnes, ou plus asés, lesquels ne se puent marier sans sen congié, & du congié donné il en a sa droiture accoustumée, & tant come il sont ensamle par mariage, cascune persone paie à Mons. l'Abbé deux Parisis de sen kief, & apele-on tele condition en nom vulgal Caveliche, pour chou que chest pour le kief. Droit de Chevelage*, in variis Chartis quæ habentur in Probat. Hist. Ecclesiæ S. Aniani pag. 100. 101. quod *Chevalligium* appellatur in Charta Libertatum oppidi S. Paladii in Biturigib. an. 1279.

CAPITALES *homines*, qui debent *censum de capite*, quo nomine plerumque intelliguntur qui olim manumissi fuerant non *plenaria*, sed *conditionali* manumissione, sub conditione operarum, servitii, aut census annui: *Hommes de cors & de chief*, in Stabilim. S. Ludovici lib. 2. cap. 31. & in Probat. Hist. Ecclesiæ S. Aniani pag. 100. *Homines de capite*, in Charta Caroli Calvi ex Tabulario S. Germani Paris. apud Beslium in Episcopis Pictavensib. pag. 33. *Servi de capite*, in Formulis vett. c. 3. & lib. 4. Historiæ Vezeliacensis p. 590. Epistola B. Noviomensis Episcopi tom. 4. Hist. Franc. Epist. 224. *Super femina illa, quam clamo, quia capitalis esse debet Episcopi.* Charta Communiæ Meldensis, Henrici Comitis Trecensis an. 1179. in Tabulario Campaniæ Thuano fol. 298. *Capitales homines censum capitalem debitum dominis suis persolvent.* Charta Caroli Comitis Flandr. an. 1123. in Tabular. Gandav. *Capitales S. Petri in advocatia Bracbatensi*, apud Duchesn. in Probat. Hist. Guin. pag. 191. Synod. Coloniensis an. 1280. cap. 12. *Homines censum capitalem Ecclesiis solventes.*

Cujusmodi autem esset capitalium hominum conditio, sic præclarè describit Chronicon Abbatiæ S. Trudonis lib. 13. extremo: *Masculus 12. denarios solvebat singulis annis de censu sui capitis, femina 6. quidam alius legis 2. denarios, quidam 4. Masculus istarum conditionum quocunque moraretur, sive sub nostro jure, sive sub alieno, si necdum conjugatus erat, debebat Ecclesiæ, quasi heredi suæ, quidquid in omni substantia superaverant ei: si fuerat conjugatus, & non cum sua compare, hoc est, quæ non esset ancilla nostræ Ecclesiæ, debebat dimidium suæ substantiæ, similiter & femina, excepto quòd quocunque conjuge essent ei liberi, non dabat Ecclesiæ, nisi quod melius videbatur in omni sua mobili re. Masculus si esset cum sua compare conjugatus, dabat de suis vestimentis quod erat melius. Quòd si haberet terram censualem & servilem, de terra dabat Præpositis ad curtim bovem, & de capite suo, vel alium, vel rem quam habebat meliorem. Ita quoque fiebat si palefridi superessent.* Vide *Manumissio*, & *Hereotum*.

CAPITALIS, Primus, præcipuus. *Capitalis friborgi*, in Legibus Edwardi Confess. cap. 20. Apud Sanutum lib. 3. part. 11. cap. 7. *Capitales* dicuntur, qui aliis *Capitanei*. *Capitales Barones*, apud Robertum de Monte an. 1159. id est, præcipui. *Capitales Ecclesiæ*, apud Robertum Valciodorensem in Vita S. Forannani Abbat. num. 9. *Capitales Curiæ*, in Actis aliis ejusdem Sancti num. 13. *Capitales viri de Curia*, ibid. num. 15.

Capitalis, Gallis *Captau*, vel *Capitau*, Dignitatis nomen, quibusdam ex illustrioribus Aquitaniæ Proceribus attributum, quos Comitibus, Vicecomitibus, & Baronibus vulgò accenset Consuetudo municipalis Burdegal. art. 75. Sed præsertim duos ex iis, hac dignitate insignitos observare est, *le Captal de Buch*, & *le Captal de Trenc.* Prioris

Prioris crebra occurrit mentio apud Froissartem, Berrium, Tillium, & alios Historiæ Francicæ Scriptores. Joannes *de Grailly*, *Capitalis de Bogio* appellatur, in Fœdere, quod inter Castiliæ Regem & Anglos initum est an. 1362. & aliis Chartis, quas laudat Marca lib. 1. Hist. Beneharn. cap. 8. *Capitau de Buef*, in Chron. Flandr. cap. 98. Est autem *Bogium*, Aquitaniæ municipium ad canalis ostium, quod sinum Arcachonium efficit. Ex quo quidam censuere, *Capitales* appellatos, quòd essent domini loci istius, qui est promontorium, seu, ut vulgò Galli efferunt, *caput* in mare excurrens, *Cap de Buch*. Alii dictos putant, quòd essent Capitanei istius castri. *Capitales* enim quandoque cum Capitaneis, seu Præfectis, confundi, ex Sanuto diximus: atque ita *Capdals* usurpat Raimundus Montanerius in Chron. cap. 133. 185. Porro Chronicon MS. Bertrandi *du Guesclin* eundem Guesclinum exhibet heraldum, seu fœcialem, *Captalis de Buch* sic alloquentem:

Et direz par delà à vostre reparier,
Que nous irons à eux, s'il ne viennent à premier,
Car je crois, se Dieu plaist, que je puis esploier,
Que du Castal de Buef mangeray un quartier,
Ne je ne panse anuit autre char manger.

Inscriptio portæ Atrebatensis urbis:

Captal de Beuf, qui y fut pris,
Comme Capitaine de haut pris.

Veteres Chartæ scriptæ an. 1459. *Capitalatum & Capitalagium de Botgio* vocant, eumque tradunt primitus possessum à P. Amanevo *de Bordeu*, qui obiit sine liberis, cujus frater fuit P. *de Bordeu*, Dominus de Podio Paulino, de Castro novo, & de Insula S. Georgii, qui filium habuit P. *de Bordeu* Capitalem de Bogio, & Assalhidam de *Bordeu*, nuptam P. de *Gresly* Vicecomiti de Benaugis & de Castilhone. P. de *Bordeu* absque liberis pariter mortuo, Capitalatus in Gresliacam familiam transiit, ac deinde in Lebretensem.

Capitalem Trenæ recenset Regestum Constabulariæ Burdegal. fol. 131. inter Nobiles Senescalliæ Burdegalensis his verbis: *Captau de la Trena debet pro castro de Trena, & pro his quæ tenet à Rege in diversis parochiis, 100. sol. 8. den. de sporta.* Hujus etiam meminit Regestum Homagiorum nobilium Aquitaniæ fol. 11. & 17. *Petrus Captalis de Trena sub tutela Raymundi de Novelliano* 1273. Vide Marcam in Histor. Beneharn. lib. 6. cap. 24. num. 9.

CAPITANEA, Capitale debitum, *Sort principal*, in Statutis Venetor. an. 1242. lib. 5. cap. 14. & alibi.

CAPITANEÆ *Literæ*. Auctor incertus de Limitib. agror. *Quas literas singulas in terminis invenies, quæ capitaneæ sunt, non fundorum, sed rationis terminum ostendunt.*

CAPITANEUM. Tabularium S. Remigii Remensis: *Donat—in banno pro pastione cum socio de bobus 4. den. capitanea car. 1. ad scuriam de materiamine car. 1.* Idem videtur quod *capitum*, palea. Vide *Capitale*.

CAPITANEUS, Adjectivum, præcipuum, principalis, qui est *in Capite*, capitalis. Hincmarus de Ordine Palatii cap. 27. *Capitanei ministeriales certatim de die in diem nunc istos, nunc illos, ad mansiones suas vocabant, &c. Capitaneum Monasterium*, apud Baldricum lib. 3. Chron. Camerac. cap. 38. *Capitaneum altare*, in Charta Petri Morinorum Episcopi an. 1237.

Capitaneus, Caput militum, præfectus copiis militaribus, nostris *Capitaine*. Guill. *Guiart*:

Serjens & Mestres Capitaines
Font espartir aval les plaines.

Caput exercitus, apud Fredegar. in Chron. cap. 78. *Duces in capite*, Gall. *Generaux en chef*, apud Gregorium Turon. lib. 4. Hist. cap. 5. *Rex Godegisilum & Gunthcramnum Duces in capite dirigit.* Gesta Dagoberti Regis cap. 36. *Rex de universo regno Burgundiæ exercitum promoveri jubet, statuens in capite Adoindum, &c.* Annales Francor. an. 786. *Prævaluerunt Franci, & cum victoria, Deo volente, reversi sunt, & Capitaneos eorum* (Britonum) *repræsentabant Domino Regi Carolo.* Vide Capitulare an. 807. cap. 3. Occurrit passim.

Capitanius. Annales veteres Francorum à Lambecio editi lib. 2. Comm. de Bibl. Cæsarea an. 798. *Et illi omnes se tradiderunt in manus ejus, & tulit inde illos Capitanios quos voluit.* Occurrit etiam in Chronico Beneventano an. 1192.

Capitaneus generalis, Dux totius exercitus, apud Matthæum Paris, qui *Major Capitaneus* in Charta Cremonensi an. 1244. nostris olim *Capitaine general & souverain*, cujus dignitatis & munii suprema potestas, sic describitur in Charta quam hîc damus: *Philippe, par la grace de Dieu Roys de France, à tous ceux qui ces presentes Lettres verront, Salut. Sçavoir faisons que nous confians du sens, loyauté & diligence de nostre amé & feal Chevalier Guy de Neelle, Mareschal de France, icelluy avons fait & estably, faisons & establissons par ces Lettres, pour la seureté du pays, Capitain general & souverain de par Nous és parties de Xanctonge & és pays & marches d'environ, & de tous les lieux voisins, auquel nous avons donné & encore donnons pouvoir, auctorité, & mandement especial de mander, assembler, & tenir à nos gages gens d'armes & de pié tant, tel nombre, & toutefois que bon li semblera de visiter, & establir les villes, Chasteaux, & forteresses du pays, & des marches, & de croistre & apetisier les establies, de changer, mettre de lieu en autre, & oster du tout Chastellains, Baillis, Prevos, Receveurs, & toutes manieres d'autres Officiers quiex & quelque estat qu'il soient, & autres establir de nouvel en lieux d'eux, de quitier, remettre, pardonner toutes manieres de crimes & malefices aux personnes que il verra que bon soit, de rappeller bains, de donner Lettres d'Estat à ceux qui seront en nostre service avec luy, ou autrepart de son commandement, du jour que il partirent de leur pays jusques à un mois aprés leur retour des parties où il seront alés, de composer à toutes manieres de gens, de quelque estat que il soient tenant villes, chasteaux & forteresses de nos ennemis qui vauldroient sans fraude venir à nostre obeissance, de prendre deniers sur les Receveurs quelconques desdites parties pour faire les choses dessusdites toutes fois que mestier en sera, en eux donner quittance sous son seel de ce qu'il prendra d'eux, & de faire toutes autres choses qui a office de Capitain general & souverain puent & doivent appartenir. Lesquelles choses dessusdites ainsi faites par nostredit Capitain, nous aurons fermes & agreables, & icelles & cescunes confremerons par nos Lettres seellées en las de soie de cire verte, se mestier est. Donnons en mandement par la teneur de ces presentes à tous nos Officiers & subjets de quelque estat que il soient, que audit Mareschal comme à Capitain estabti de par Nous, obeissent diligemment, & prestent & donnent conseil, confort, & aide, toutefois que mestier en aura, & à nos amés & feaux Gens de nos Comptes à Paris, que tout ce que nostredit Capitaine aura pris ou receu desdits Receveurs, ou d'aucuns d'iceux pour la cause dessusdite, il allouënt en leurs comptes, & rabatent de leurs receptes sans contredits, & nonobstant que ces presentes soient passées par les gens de nostre secret Conseil, en tesmoin de laquelle chose nous avons fait mettre à ces Lettres nostre grant seel. Donné au Bois de Vincennes le 9. jour d'Aoust l'an de grace* 1349. Extat in 12. Regesto Chartophylacii Regii ch. 17. Diploma aliud Philippi Pulcri Regis datum apud Vincenas die Martis ante festum B. Mariæ Magdalenæ an. 1302. quo Comitem sancti Pauli Buticularium Franciæ *Capitaneum exercitus* sui in bello Flandrensi constituit.

Capitaneus Ecclesiæ, in Charta an. 1080. apud Beslium pag. 484. videtur idem qui *Advocatus*.

Capitanei, in libris Feudorum, seu potiùs in Italia, generaliter dicebantur, Duces, Comites, Marchiones, qui Regis Capitanei sunt, ut lib. 1. tit. 1. Specialiter autem qui non sunt ex hoc illustri Magnatum, sed ex eorum ordine, qui *à Principe vel ab aliqua potestate de plebe aliqua, vel plebis parte per feudum sunt investiti*, quique

Valvasores majores olim appellabantur, ut est lib. 2. tit. 10. quo sensu *Capitanei* à Comitibus distinguuntur lib. 2. tit. 10. 12. 17. & in Constitut. Frideric. de pace tenenda. Guntherus lib. 8. Ligurini:

Hanc proceres cuncti, Comes, an Dux, Marchio, Consul,
Et cum judicibus Capitanea turba verendis.

Vide Ottonem Frising. lib. 2. de Gest. Frideric. cap. 12. Decreta pro Mediolanensib. apud Baron. an. 1067. num. 11. Petrum de Andlo lib. 2. cap. 12. Zazium de Feudis cap. 5. §. 19. 23. 24. &c.

Cataneus, vox detorta ex *Capitaneus*, idemque sonat. Ivo Carnotensis Episc. Epist. 129. *Præcipuè hoc Nobilitati tuæ debemus, qui & noster es parochianus, & Ecclesiæ nostræ Cataneus. Chataigne*, Scriptores nostri Gallici ævi medii pariter dixere. *Le Roman de Roncevaux MS.*

Demandront moi, Où est li Cuens chataingne?

Le Roman de Gaydon MS.

Dont maint Duc & maint Comte, & maint Prince chataigne
Furent occis, &c.

Le Roman d'Amile & d'Amy MS:

Iluec trouva Amile li chataine.

Alibi:

Va sent Amiles li prous & li chataine.

Catanei, iidem qui *Capitanei* apud Feudales, quidquid contrà reclament Scriptores aliquot Itali, qui aliunde vocis originem accersunt. Romualdus Salernit. in Chronico MS. *Comitissa de Berthenora cum Guillelmo de Markisella nobili Ferrariensi Catanio, cum magna multitudine militum & peditum ad succursum ejusdem civitatis veniebat.* Charta Caroli IV. Imp. Id. Febr. 1370. pro Amizino de Bozullis Milite & Legum Doctore, & Joanne ejus fratre, civibus Papiensibus: *Auctoritate Imperiali, tenore præsentium nobilitamus & altiori nobilitatis gradu gratiosiùs elevamus, atque sub forma & modo quibus meliùs possumus, vos & eosdem vestros descendentes legitimos nobiles Cataneos constituimus, & auctoritate prædicta creamus & facimus, & aliorum Cataneorum nobilium honoribus, privilegiis, juribus, immunitatibus & dignitatibus frui ubique locorum decernimus, &c.* Vide V. Cl. Ægidii Menagii Origines Italicas in *Cattano.*

Capitania, Capitanei officium, dignitas, propriè *feudum Gardiæ* perpetuum, apud Petrum de Vineis lib. 3. Epist. 63. lib. 5. Epist. 71. lib. 6. Epist. 25. *Capitaneria*, Italis.

Capitaneatus. Marsilius de Menandrino in Defensore pacis 1. part. cap. 9. *Unus quidem cum Monarcha statuitur ad aliquod opus determinatum, circa regimen communitatis, — vocatur autem officium hoc in Communitatibus modernis Capitaneatus, aut Contestabiliaria.*

CAPITARE. Alcuinus Poëm. 203.

Mens pia pascatur verbis cælestibus, illa
Et laus alma Deo tota capitatur in aula,

Fortè *crepitetur.*

CAPITAS, Papiæ, *Amplitudo, à capiendo.* Ita etiam Gloss. MS. Regium signat. 1013.

CAPITATICUM. Vide *Capitale.*

CAPITATIO, Capitis census, seu tributum capitis vel personæ. *Capage*, apud Delphinates, & Expillium orat. 21. Tertullianus: *Hominum capita stipendio censa, ignobiliora.*

Capitatio, Tributum pro jugorum, seu capitum, id est, possessionum, numero impositum: sic dictum, quia in censum veniebant, referebanturque omnia quæ possessionum, capitum, sortiumque, & jugorum æstimationi accedebant. Ita Jacobus Gothofredus ad leg. 2. Cod. Th. de Censu, ubi plura de ejusmodi capitatione, quam *Censum capitum* vocari à sancto Hilario annotat, *Caput*, ab Eumenio in Paneg. & Sidonio Carm. 13. ad Majorian. Salvianus lib. 5. de Gubern. Dei: *Cùm possessio ab his recesserit, capitatio non recedit: proprietatibus carent, & vectigalibus obruuntur.* Glossæ Lat. Græc. *Tributum*, πήλιομα, ἐπικεφάλιον. *Tributum capitulare*, ἐπικεφάλιον, φόρος. Nostri ejusmodi capitationem *Talliam realem* vocant.

Capitatio humana, in leg. 6. Cod. Th. de Conlat. donat. pars ea tributariæ functionis, quæ pro servis, colonis, adscriptis, censitis, præstabatur, ut

Capitatio animalium, d. l. 6. quæ pro animalibus possessionum, *le Bestail.*

Capitatio plebeia, in l. 4. Cod. Theod. de Censu, quæ *Exactio plebis* dicitur in leg. 6. eodem, quæ à plebe exigitur, à qua eximuntur virgines Deo sacratæ & pupilli, quam etiam eandem cum superiori capitatione possessionum esse censent viri docti.

Capitecensus, apud Papiam MS. *Taxatio possessionum, vel qui caput suum deducit ad censum, ad honorem, ad divitias. Capitecensus, corona quæ capite geritur.* Charta Henrici Imp. an. 1039. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 147. *Cum — censibus & capiticensibus, agris, campis, vineis, &c.* Occurrit ibidem in aliis Chartis. Charta Communiæ Faræ an. 1207. apud Thomasserium pag. 438. *Statuimus etiam ut homines Capitecensi dominis suis censum capitis suis infra terminos Pacis tantùm persolvant, &c.*

CAPITEGIUM, Capitis amiculum, Gallis *Couvrechef.* Guarinus Ordinis Prædicat. in Vita B. Margaretæ Hungaricæ num. 19. *Parabat cibum pro infirmis in coquina, accendebat ignem, carnes pro eis in proprio portabat capitegio, vel ad collum.* Vetus Rotulus an. 1252. *Pro capitegiis missis tunc D. Reginæ uxori Regis, &c.* Ceremoniale Rom. ex MS. Vaticano de Consecr. PP. *Ordinator ponat unum capitegium subtile in modum serti super caput electi, pendentibus capitibus capitegii post collum, & sic mittit Chrisma super caput ejus in modum Crucis.* Perperam editum *capiteregii*, apud Raynaldum ad calc. tom. 3. an. 1272. num. 9. Occurrit præterea in Vita B. Coletæ non semel.

CAPITELA. Vetus Notitia judicati, apud Franciscum Mariam in Mathilde Comitissa lib. 3. *Dum in Dei nomine in civitate Luca, ad Curte Domini Hugonis Regis, in Solario ipsius curtis, ubi Dominus Ugo & Lotharius filius ejus gloriosissimi Reges præerant, in capitela, ubi est longanea solarii, &c.*

CAPITELLUM. Ugutio & Papias: *Capitella dicuntur quæ columnis superponuntur, quia columnarum sunt capita, quemadmodum super collum caput.* Idem Papias: *Hermes, dicitur capitellum quod ponitur super columnam.* Vita B. Mariani Abb. Ratisp. n. 26. *Claustro, capitellis sculptis ac basibus — eandem Ecclesiam decoravit.* Occurrit non semel 3. & 4. Regum. Κιονόκρανα dicuntur ejusmodi capitella Photio in Encomio Novæ Ecclesiæ à Basilio extructæ. Vide *Capitulum.*

Capitellum, Joanni de Garlandia in Synonymis Chymicis: *Aqua saponis vel lixivium.* Matthæo Salvatico: *Aqua saponariorum, ex quo fit sapo, dictum Gutta prima, aqua prima.*

Capitellum, Minus capitulum, seu locus ubi conveniunt Monachi: nam plura habebant interdum Capitula in majoribus Monasteriis. Tabular. Vindocinense Thuani Ch. 27. *Hæc definitio facta est apud Vindocinum in capitello S. Georgii anno 1070.*

Capitellum, Capitolium, arx. Radulfus de Diceto in Imag. Hist. an. 1174. de urbe Santonica: *Deinde progrediens aggressus est fortuna consimili capitellum, præsidium majus, sed præsidio primo antiquius.* Capitolium Santonicum intelligit, de quo sic Ademarus Cabanensis in Chron. *Dolo adduxit eum in Capitolio Sanctonæ urbis, quasi in beneficio urbem ipsam ei concederet, nihilque mali suspicantem, inclusum Capitolio, nefanda eum capere non veritus est traditione.* Quod verò *Capitolium* & *capitellum* his Scriptoribus est, *turrem Sanctonensis civitatis* Hovedenus, *præsidium* Walsinghamus vocant. Vide *Capitolium*, & *Capitulum.*

CAPITENNIUM. Vide *Captenere.*

CAPITEREGIUM. Vide *Capitegium.*

CAPITIARIUS. Vide *Capitium.*

CAPITILAVIUM, Dominica Palmarum. Ordo Romanus: *Dominica Indulgentiæ, quæ diversis vocabulis distinguitur, id est, Dies Palmarum, sive Florum, atque Ramorum, Osanna, Pascha petitum, sive Competentium, & capitilavium.* Appellationis rationem exponit Isidorus lib. 2. de Divin. offic. cap. 27. & lib. 6. Orig. c. 18. *Vulgus autem ideo eundem diem Capitilavium vocat, quia tunc moris est lavandi capita infantum, qui ungendi sunt, ne fortè observatione Quadragesimæ sordidati, ad unctionem accederent.* Eadem ferme habent Alcuinus lib. de Offic. divin. Rhabanus Maurus lib. 3. de Instit. Cleric. c. 35. & Papias.

CAPITIUM, Capitis tegmen, Festo, Nonio Marcello, & Isidoro lib. 19. Orig. c. 30. At Varro scribit tegmentum fuisse, quo mulieres pectus amiciebant. *Capitia* in mundo muliebri reponuntur ab Ulpiano l. 27. de Aur. & arg. legat. Ugutioni verò & neotericis Grammaticis, *Capitium, os tunicæ* definitur. Papias: *Capitium, summitas tunicæ, capitis foramen in veste.* Balbus in Catholico: *Capitium, os tunicæ, vel alterius vestis, unde caput immittitur.* Auctor Mamotrecti: *Capitium, quod est circa collum. Capitium tunicæ*, apud August. Contra liter. Petiliani lib. 2. c. 104. Job c. 30. *Quasi capitio tunicæ succinxerunt me.* Eckeardus Jun. de Casib. S. Galli c. 5. *Episcopus capitio cappæ imposito cùm anhelus stetisset.* Quibus in locis, Goldastus ait *Capitium* esse eam vestis partem, quæ ad os tunicæ collum circumamicit humeris injecta, veteribus Alemannis *Goller*, quasi *Collare*, quam vocem Germani adhuc retinent: Alemanni seu Helvetii *Halsmantel* pro eo dicunt. Unde putat *Capitium* à *caputio* distinguendum, quod fuit tegmen capitis. *Le Roman du Renard MS.*

Et del peliçon se merveilloit,
Que la chevesce i ert en travers,
Et si l'avoit vestu envers,
Estrois estoit par chevesce, &c.

Id tamen in confesso esse debet, has voces plerumque confundi, & pro capitis tegmine sumi. Ordericus Vitalis de Monacho degradato, vel remisso: *Capitium illi Abbas — abscidi fecit, eumque de Cœnobio expelli.* Adde pag. 482. 854. Statutum Henrici IV. Reg. Angl. apud Westmon. an. 1. *Quòd si aliquis Miles, vel aliqua persona minoris status det aliquam liberatam panni vel capitiorum contra formam statuti, &c.* Vide *Caputium.*

Capitium ferreum, Cassidis species. Statuta Willelmi I. Regis Scotiæ cap. 23. *Habens 15. libras — habeat equum, habergeon, capitium de ferro, ensem, & cultellum qui dicitur dagger.* Statuta secunda Roberti I. Scotor. Regis cap. 27. §. 1. *Qui non habuerit actonem & basinetum, habeat unum bonum habergellum — & unum capitium de ferro, & chirothecas de guerra.* Vide *Capellus ferreus.*

Capitiare. Ugutio: *Capitium, os tunicæ, vel alterius vestis, unde Capitiare, capitium facere.*

Capitium, Caput lecti, Gallis, *Chevet.* Concilium apud S. Macram an. 881. c. 8. de Carolo M. *Ad capitium lecti sui tabulas cum graphio habebat, &c.*

CAPITIUM, *Capicium*, Pars ædis sacræ, quæ vulgò *Presbyterium*, seu locus ubi altare statuitur, & Græcis βῆμα dicitur. Chronicon Mauriniacense lib. 1. *Qui nobis vitream majorem in capitio fecit.* Charta an. 1282. in M. Pastorali Eccl. Parisiensis lib. 20. Ch. 220. *Omnes Matricularii Ecclesiæ Parisiensis in omnibus & singulis quæ pertinent ad custodiam totius Ecclesiæ Parisiensis, excepta illa particula, quæ dicitur Presbyterium, sive capicium, &c.* Chron. S. Petri Vivi p. 753. *Scire est utile de translatione sanctissimi corporis communis Patris Benedicti, quod causâ meliorandi capitii, vel Monasterii Floriaci loci (qui super Ligerim fluvium est vel nominatur) in navi ipsius Ecclesiæ per aliquod tempus collocatum est. Hoc anno præscripto, perfecto capitio, & choro, cum membris & utroque latere convenientibus, Abbas Simon, &c.* Veteres Consuet. Floriacensis Cœnobii: *In vigilia Nativitatis Domini — januæ capitii aperiantur.* Vide Bolandum 6. Febr. p. 813.

Hodie etiamnum in Ecclesia Monasterii S. Dionysii juxta Lutetiam, eam partem ædis sacræ, quæ retro altare est, & ad quam aliquot gradibus ascenditur, *Chevet*, & *Chevais* vocant. Vetus Poëma MS. cui titulus, *le Rosier de S. Denys:*

Monte on chevais à destre main,
Où gist le corps de S. Romain.
En celui premier oratoire
L'os de l'espaule du baptiste
Saint Jean, dont ne dois estre triste,
Y est mis en belle memoire.

Ita Capicium Sandionysianum appellatum fuerit, quòd ei, pulvinaris instar, quod *Chevet* vocamus, adnixum fuerit altare: vel quia *caput* sit Ecclesiæ, uti hæc pars appellatur non semel apud Helgaudum in Roberto Rege, ubi Ecclesiam S. Aniani Aurelian. describit: *Ad caput S. Aniani unum, (altare) ad pedes aliud.* Infrà: *Caput autem ipsius Monasterii fecit miro opere construi.* Historia Abbatiæ Condomensis p. 509. *Item fecit claudi magnas fenestras capitis Monasterii versus portam furni. — Item fecit fieri vitreas fenestrarum capitis Monasterii in alto testudinis vestiarii.* Nam & *Chevet* pro capite usurparunt nostri. Vetus Poëta *de la Vie de sainte Marie*, ubi de S. Joanne Baptista:

Qu'Herode fist martirer,
Li chevet à une gleve trancher.

Ut & *Chevece. Le Roman du Renard:*

Dant Ysengrin en pié se drece,
S'ahiert Renard par la chevece,
Del point li donne tel buffet, &c.

Sed & Parisiis nota ea appellatio, ubi plateas seu compita vocant *le Chevet de S. Landry*, & *le Chevet de S. Jean en Greve*, qua parte earundem ædium sacrarum capita seu Presbyteria protenduntur. Vide *Capsum.*

Capitiarius, Capicerius, Dignitas & officium in Ecclesiis & Monasteriis, nostris *Chevecier*, cui *Capicii* Ecclesiæ cura incumbit. Gloss. Lat. Gal. MS. Thuanum: *Capicerius, Chevece. Capiciarius*, apud Fulbertum Carnot. Epist. 103. Charta an. 1185. in Tabulario S. Martini de Campis: *Dedi etiam Capicerio, id est, Sacristæ, &c.* Testamentum Sugerii Abb. S. Dionysii an. 1137. *A toto capitulo obtinuimus, ut de capitio capitiarius frater, quicunque sit ille, refectionem Fratribus in refectorio ipsa die anniversarii nostri accuratè persolvendo procuret.* Veteres Consuetud. Floriac. Monasterii: *Post completorium ponit Capicerius cereos ante unum quodque altare.* Vita S. Winnoci Abb. cap. 13. *Manum casu ad capitium ducens Capicerius, &c.* Quam vocem frustra à *capitatione* deducunt Meursius & Vossius, quasi *Capicerius* fuerit, qui capitale tributum exigit. Ita persæpe nugantur viri, licèt doctissimi, heterodoxi, qui in rebus nostratibus Ecclesiasticis minùs versati sunt, quod alibi non semel observamus. Perperam etiam vir doctus in Historia ædis sancti Aniani Aurelian. cap. 7. cum Primicerio confundit: neque feliciori conjectura alii à *capienda cera* dictum putarunt, quòd ut plurimum in Ecclesiis candelarum cæterorumque luminum dignitati isti cura incumbat, quia & altaris in quo reponi solent, eum perinde spectat.

Capiceria, Dignitas *Capicerii*, apud Sugerium Epist. 38. & in Charta Ludovici Regis Fr. an. 1161. apud Sammarth. in Episcop. Parisiens. Vide eosdem pag. 438.

Capitium molendini. Charta an. 1230. in Regesto Tolosano fol. 91. *Et tradidit eidem Do. Comiti — totam partem, jus & rationem quam habebat in Capitio molendini, & in paxeria, & ripatorio de portu, & in portu, & in ripatorio ipsius aquæ, &c.* Occurrit rursum infrà.

CAPITO, Truncus arboris, Italis *Zocco.* Innocentius III. lib. 13. Epist. 95. *Ad enucleandas pinos in hebdomada Natalis, & portandos truncos arborum, quos ipsi Zoccos, vel Capitones appellant, accedere consueverant annuatim.* Alias *Capito* est piscis fluviatilis, de quo

Ausonius & alii. Vide Annales Colmarienses part. 1. an. 1274.

CAPITOLARIUS. Vide *Capitulum*.

CAPITOLIUM, Templum paganorum, vel locus ubi sacrificare cogebantur Christiani. Lexic. Gr. MS. Reg. Cod. 930. Καπιτώλιον, ἱερόν. S. Cyprianus Epist. 55. *Quid superest, quàm ut Ecclesia Capitolio cedat, & recedentibus Sacerdotibus, ac Domini altare removentibus, in Cleri nostri sacrum venerandumque consessum, simulacra atque idola cum aris suis transeant?* Et lib. de Lapsis? *Nonne quando ad Capitolium sponte ventum est, quando ultro ad obsequium diri facinoris accessum est, labavit gressus, caligavit aspectus? &c.* In Capitoliis enim idola congesta erant. Prudentius lib. 2. contra Symmachum:

Et quascunque solent Capitolia claudere larvas.

Inde Tertullianus de Spectac. *Capitolium, omnium dæmoniorum templum* dixit. Gelasius PP. contra Andromachum: *Sacrificetur in templis dæmonum, & in Capitolio prophana veritas prædicetur.* Concil. Eliberit. can. 59. *Prohibendum ne quis Christianus aut gentilis ad idolum Capitolii sacrificandi causa ascendat, & videat.* Adde Vitam S. Sergii Mart. 24. Febr. apud Jo. Tamaium Salazar. & Bolandum.

Non sola porrò duntaxat Roma Capitolium habuit, sed & aliæ complures ex majoribus, illius exemplo, atque adeo in ipsa Gallia urbes, & ex iis illæ potissimùm quæ *Coloniæ* populi Romani erant: nam ut ait Gellius, *erant Coloniæ quasi effigies parvæ Populi Romani, eoque jure habebant Theatra, Thermas, & Capitolia.*

Constantinopolitani Capitolii mentio est in l. 12. C. de Ædif. privat. in Vet. urbis descript. reg. 8. in Chronico Alexandr. p. 714. & apud Coripp. lib. 3. de Laud. Justini. In eo scientiarum Professores publicè docuisse discimus ex Constit. Theodosii & Valentin. quæ extat in Cod. Just. & Theod. de Stud. urbis Romæ & CP. unde probabile videtur illam esse ædem, quam βασιλικὴν τῶν παιδευτηρίων ἐν Βυζαντίῳ vocat Anonymus in Anthol. lib. 4. cap. 23. Quo sensu *Basilicam legum* habet vetus Inscriptio Tardæ in Transylvania apud Gruterum 171. 2. Vide nostram Constantinopolim.

Hierosolymitanum, unde urbs ipsa Hierusalem dicta Ælia Capitolina, Ulpianus in l. 1. D. de Censibus, & vetus Scriptor qui extat in Operib. S. Augustini, recensent.

Carthaginense, S. Cyprian. Ep. 55. & lib. de Lapsis.

Ravennense Capitolium memorant Ado Vienn. in Martyrol. 23. Jul. & Hist. S. Apollinar. post Abdiam.

Mediolanense, Ughellus to. 4. p. 201.

Florentinum, Joannes Villaneus lib. 1. c. 38.

Capuanum, Sueton. in Tib. cap. 40. in Caio cap. 57. Passio SS. Rufi & Carponii in Sanctuario Capuano, & ibi Michaël Monachus p. 57.

Veronense, Polycarpus Palermus lib. 1. de Plinii patria cap. 5. p. 53.

Beneventanum, Baronius ad Martyrol.

Augustanum in Vindeliciis, Acta S. Afræ Mart. & Welserus lib. 5.

Coloniense, Cæsarius Heysterb. lib. 7. c. 42. & Harigerus Abb. Lobiens. in S. Materno Episc. Leod. c. 13. Magister Jordanes in Chronico pag. 108. Hermannus Stangefolius lib. 1. Annal. Westphalic. cap. 12. n. 2.

Trevirense, Faustus in Hist. S. Andochii, Acta S. Eucharii, Vita S. Agricii Episc. Trevir. n. 29. Vita S. Valerii Episc. Trevir. c. 2. n. 6. Historia Trevirensis in 12. to. Spicilegii Acheriani p. 201. &c.

Narbonense, Sidonius Car. 23. Vita S. Pauli Narbon. apud Bosquetum, Chartæ variæ apud V. Cl. Steph. Baluzium in Not. ad Concilia Narbon. p. 79. 110. 116. 136.

Augustodunense, Eumenius Paneg. 9. & ex eo Chassaneus in Catal. Gloriæ mundi part. 12.

Nemausense, Poldus Albenas, à quo describitur pag. 73.

Bisuntinum, Chiffletius in Antiq. Bisunt. 1.

Santonense, Ademarus Caban. an. 1031. p. 182. & veteres aliquot Chartæ Abbatiæ S. Mariæ Santon.

Claromontanum in Arvernis, Wenebrandus in Hist. S. Illidii, & ex eo Savaro in Orig. Clarom. p. 278. 1. Edit.

Remense, Acta S. Macræ Mart. n. 3. apud Boland. 6. Jan.

Rodense ad Thicim amnem supra Gerundam, in Hispania, Acta SS. Vincentii & Orontii n. 5.

Apamiense, Acta S. Thyrsi ex MS. Tholosano n. 31.

Tolosanum denique, quod etiamnum appellationem servat, Martyrol. Rom. 29. Nov. Fortunatus lib. 2. Poëm. 8. Gregor. Turon. lib. 1. Hist. c. 30. Vita S. Saturnini Episc. & Martyr. apud Chiffletium, & Vita S. Dionysii Episc. Paris. apud Episcopum Monspeliensem in Historia Ecclesiast. Gall.

Sed & in *Pampilonensi* Navarræ primaria urbe Capitolii vestigia observo in veteri Statuto pro Regno Navarræ edito à Joanne *Paste* Decano Carnotensi, & Hugone *de Viry* Milite, Regni reformatoribus à Rege delegatis: *Fuit ordinatum quòd in Capitolio venderetur bladum, & quòd laboratores Regis, Ecclesiæ, & Nobilium qui adducunt bladum suum vendendum Pampilonam, adducant ibidem & vendant, & Rex habeat Minagium suum.* Nisi *Capitolium*, sit hoc loco domus ædilitia. Non desunt denique qui hæc de quibus egimus, *Capitolia*, urbium arces fuisse volunt, non verò ea ædificia quæ Romani Capitolia vocarunt. Nam

Capitolium, interdum pro arce usurpatur. Gloss. Lat. MS. Regium, & Isidori: *Arx, Capitolium.* Item: *Capitolium, Summum caput regionis.* Sic S. Hieron. de Locis Hebr. arcem Babyloniæ *Capitolium* vocari ait, & lib. 1. in Isaiam cap. 14. de eadem urbe: *Arx autem, id est, Capitolium illius urbis, est turris ædificata post diluvium.* Casaubonus ad Sueton. in Caligula c. 57. scribit ea voce tandem omnes arces promiscuè appellatas videri. Vide *Capdolium*.

Capitolium, Ædes in qua jus dicitur. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Capitolium*, Dom huꝛ, id est, judicii domus. *Judiciale Capitolium*, apud Joan. de Beka an. 1254.

Capitolium, pro Capitulo Canonicorum, vel Monachorum, seu loco in quo congregantur Canonici, vel Monachi, de re & disciplina canonica & monastica acturi: Italis *Capitolo*. Jo. de Janua: *Capitolium dicitur à Capitulum, quia ibi conveniebant Senatores, sicut in Capitulo claustrales.* Scedula Presbyterorum seu Canonicorum Ecclesiæ Laudunensis, apud Hincmarum Remensem Epist. 1. ex Labeanis: *Quapropter quia eundem dominum nostrum* (Hincmarum Episcopum Laudun.) *regia potestate retentum & reclusum viva voce adire non poteramus, & Sacerdotali ministerio prohibiti ab eo frui non audebamus, III. Kal. Junias ad Capitolium nostrum convenimus, & ibidem communi colloquio retractantes, ratum fore duximus, ut, &c.* Inscriptio sepulcralis in Monasterio Monialium S. Mariæ, Iadræ:

Laude nitens multâ jacet hic Vekenega sepulta,
Quæ fabricam turris, simul & Capitolia struxit.

Ita vocem hanc usurpant Honorius Augustod. in Gemma animæ lib. 2. cap. 61. Haymo in Psalm. 68. Passio S. Thyemonis Archiep. Juvanensis, Hugo Flaviniac. p. 236. Chronicon Reichersperg. an. 1170. Chronicon Trudonense lib. 8. p. 449. Historia Landgrav. Turingiæ cap. 3. veteres Chartæ apud Beslium p. 454. 471. &c. Καπιτώλια τῶν μοναχῶν dixit Palladius in Hist. Lausiaca.

Capitolium, Capsula reliquiarum in modum arcis efformata, vel certè idem quod *Capitellum*, Gall. *Chapiteau*, in Gestis Abbatum S. Germani Autissiod. cap. 19. *Unus dens B. Joannis B. qui in medio illius vasis in uno parvo Capitolio chrystallino & argenteo situatus.*

CAPITOSUS, Italis *Capitoso*, obstinatus. *Equus indomitus, vel capitosus*, in Quoniam Attach. c. 48. §. 10.

Capitosè, Obstinatè, præfractè. Henric. Knyghton lib. 5. *Sed capitosè in suis insanis consiliis propriam voluntatem protervè exercere.*

CAPITULARE, Scriptum capitulis distinctum. Glossæ Gr. Lat. Κεφάλαιον, χαφεῖον, *Capitulare. Descriptio capitularis*, in Charta Folcuini Morinorum Episcopi, apud Folcardum de Miracul. S. Bertini c. 7. 8. Papias: *Capitulum, quod vulgò Capitulare dicitur.* Gregorius M. lib. 1. Ep. 40. *Joannes frater & Coepiscopus noster directo per Justum Clericum suum capitulari, inter alia plura hoc nobis noscitur intimasse*, &c. Adde lib. 7. Epist. 8. lib. 10. Epist. 5. lib. 11. Ep. 19. lib. 12. Ep. 8. Adrianus PP. in Ep. ad Carolum M. *Edidit nobis Capitulare adversus Synodum. Capitulare Augustorum*, in Capitul. Car. C. tit. 40. c. 2. Agobardus de Insolentia Judæorum: *Deinde venerunt & prædicti Missi, habentes in manibus tractoriam stipendialem, & Capitularia sanctionum, quæ non putamus vestra jussione existere talia.* Adde Epist. 1. Leonis III. ex Conringianis. Vide *Capitulum. Capitulare Evangeliorum de circulo anni*, ita appellatus liber Ecclesiasticus, in quo describuntur initia & fines cujusque Evangelii, quod singulis diebus in Missa legitur. Will. Heda in Conrado Episcopo Traject. *Missale, Capitulare, & Historiam vetus novumque Testamentum continentem*, &c. Vide V. Cl. Stephanum Baluzium in Notis ad libros Capitular. pag. 1156. *Capitularia Apostolica*, in Gestis Innocentii III. PP. p. 126. *Capitularis libellus*, in Capitula dispertitus, apud Guibertum lib. 1. de Vita sua cap. 16. extremo. *Capitulare institutum*, Regula monastica per capitula distincta, apud Ardonem in Vita S. Benedicti Abb. Anianæ n. 36.

Capitularis, Diploma, charta, libellus. Charta Radelchisi Princip. Benevent. *Seu singulis aliis locis quos servi equidem Cœnobii ad liberos homines, vel ad alios servos dederunt, aut per capitularem, aut per aliquam repromissionem.*

Capitulare, *Capitulis aliquid distinguere*, apud Jo. de Janua. Vita S. Wunebaldi Abbatis Heidenhemensis n. 21. *Ista verò quæ nunc capitulamus atque disputamus, oculis nostris vidimus.*

Capitulariter, apud Joannem VIII. PP. Epist. 63. idem quod *capitulatim*. Vide in hac voce.

Capitularis, Ornamentum capitis. Antoninus Monachus in Itinerario Hierosol. *Pendent superbrachia, dextrochiria, monilia, & anuli, capitulares, cingula, baltei*, &c. Vide *Capitale*.

CAPITULARES *literæ*, Majores literæ, quæ in principio cujusque capituli librorum describuntur, auro, minio, aliisve coloribus depictæ, & variis subinde figuris adornatæ, cujusmodi passim conspiciuntur in libris manu descriptis. Eckehardus Junior de Casib. S. Galli c. 1. *Lineandi & capitulares literas rite creandi gnarus.* Cap. 9. *Et quos ad litterarum studia tardiores vidisset, ad scribendum occupaverat, & lineandum: quorum amborum ipse erat potentissimus, maximè in capitularibus literis, & auro.* Vide *Capitaneæ literæ*.

CAPITULARIUM, Liber censualis, in quo descripta sunt capitula, seu præstationes quas quisque debet: *capdastre*, Occitanis. Gregorius Turon. lib. 9. Hist. c. 30. *Gaiso verò Comes ejusdem temporis accepto capitulario, quod anteriores scriptores fecisse commemoravimus, tributa cœpit exigere.* Et mox: *Ecce librum præ manibus habemus, in quo census huic populo est inflictus.* Vide Juretum ad Symmachi lib. 9. Ep. 10.

Sunt etiam *Capitularia* libri civitatum, in quibus descripta habentur decreta ac statuta earumdem. Ita apud Honorium III. PP. in 5. Compilat. cap. 2. hanc vocem usurpari observatum à viris doctis.

Capitularium, idem quod *Capitulare*, Tegmen capitis. Gloss. Ælfrici Sax. *Capitulum, vel Capitularium*, heafodclaþ, *vel capa*, i. ad verbum, pannus capitis.

Capitularia videntur etiam appellata ornamenta Chartarum, quas *viticulas* vulgò, seu *vignettes* appellamus, quòd ea in librorum capitulis ut plurimùm fiant. Gloss. Lat. Gr. *Capitularis*, τοῖς ἀσφαγάλοις τῶ χάρτου. Est enim ἀσφάγαλος, frutex.

CAPITULATA. Acta Proconsularia apud S. Augustinum Epist. 165. *Proferens etiam instrumenta dominica, etiam quæ diligenter fuerant occultata, capitulatam argenteam, & lucernam argenteam*, &c. Eadem Acta lib. 3. contra Crescon. c. 29. *Ibi protulit Silvanus capitulatam argenteam, & lucernam argenteam, quòd diceret se post arcam invenisse eas.* At lib. 4. c. 56. ubi proferuntur eadem Acta, pro *capitulatam*, habetur *capsulam*.

CAPITULATIM, *Summatim, in summa*, ἐν κεφαλαίῳ, in Glossis Gr. Lat. Aliàs,

Capitulatim, Joanni de Janua, est *distinctè, per capitula.* Ludovicus Pius in Epist. ad Sicharium Archiep. Burdegalensem: *Et his coram capitulatim memoratam institutionis formulam prælegi jubeas.* Idem ad Magnum Archiepiscop. Senonensem: *Et eandem institutionem per singula Capitula coram Ecclesiasticis ordinibus prælegi facias.* Anastasius Bibl. in Epitome Synodi VIII. *Definitionem Thomæ Antiocheni & Eliæ Hierosolymitani capitulatim.* Adde Concilium apud S. Macram an. 881. c. 4. Epistolam Herivei Remensis Archiep. ad Widonem Rotomag. Archiep. c. 1. Concilium Ravennense an. 904. in Prologo, Reginonem de Ecclesiast. discipl. p. 30. 2. Edit. Flodoardum in Prologo Hist. Remens. &c.

CAPITULUM, & *Capitularia functio*, vel *temonaria*, in l. 14. & 15. Cod. Th. de Extraordin. &c. pro auri tironici, seu pretii loco tironum exactione. Gregorius M. lib. 1. Ep. 47. *Sacra Imperialia cucurrerunt, quibus omnia præceperunt gravia nunc Capitula submoveri.*

Capitularii, iidem qui Exactores, in l. 3. eod. Cod. de Privileg. eor. qui in sacro Palat. mil. *Capitularii horreariorum & tabernariorum*, apud Senatorem lib. 10. Epist. 28. qui tributa ab horreariis & tabernariis exigebant. Maximè verò in d. l. & l. 7. eod. Cod. de Tiron. *Capitularii* dicuntur *Temonarii*, ut & apud Symmachum lib. 9. Epist. 10. capitulariæ & temonariæ functionis exactores.

CAPITULUM. Papiæ, *dictum quasi alterius sententiæ caput. Capitulum, est brevis, multorum complexio, sic dictum, quia breviter capiat totam summam. Capitula librorum dicta quòd breviter capiant & contineant aliquam sententiam, quasi caput & titulus majoris scripti. Unde Clericorum Capitulum dictum, quòd capitula ibi exponantur.*

Capitula, & *Capitularia*, Canonum Ecclesiasticorum, & Legum Regiarum Codices, ita nuncupati, quòd per *Capitula*, seu sectiones digesti distinctique sint: κεφαλαιώδεις τύποι, apud Theophanem an. 17. Copronymi. Lupus Ferrariensis Epist. 42. *Canones eosdem, sive, ut vos vocatis, Capitula — vobis direxi.* Sic Theodulfus Aurelianensis *Capitula* vocavit librum quem scripsit *ad Presbyteros Parochiæ suæ*, seu acta synodica, in quibus ad Cleri & populi emendationem præcepta continentur. Eodem titulo donatus liber alter Herardi Turonensis Archiepiscopi an. 858. de quo hæc Chronicon Andegavense an. 858. *Do. Herardus Archiepiscopus generali Synodo in Turonica civitate habita, quædam necessaria sanctorum Canonum capitula excerpsit, quæ firmiùs custodienda sanxit.* Neque alia ratione Græci Patres aliquot, Marcus, Diadochus, Nilus, &c. κεφάλαια libros suos inscripserunt, in quibus monita Christiana continentur.

Præsertim verò Regum sanctiones & decreta *Capitula & Capitularia* appellata, quòd perinde per capitula digesta sint. Lex 4. Cod. Th. de Falsa moneta: *Quibus ita emendatis, omnibus Capitulis lex lata servabitur.* Neque tamen universim statuta regalia *Capitulorum & Capitularium* nomine donata, sed ea potissimùm quæ in publicis Comitiis, vel Synodis, vel Conciliis, Episcopo-

rum & populorum consensu, ab ipsis Principibus edebantur, in iis scilicet casibus qui in legibus deerant: unde *Capitula* à Legibus distinguuntur apud Hincmarum Remensem Opusc. 14. cap. 8. *Habent enim Reges & Reipublicæ ministri Leges, quibus in quacunque provincia degentes regere debent; habent Capitula Christianorum Regum ac progenitorum suorum, quæ generali consensu fidelium suorum tenere legaliter promulgaverunt.* Et cap. 11. *Ex Christianorum Regum Constitutionibus per capitula breviter ac salubriter, si teneantur & exequantur, collecta continentur.* Denique opusc. 15. cap. 15. *Quando sperant aliquid lucrari, ad Legem se convertunt: quando verò per Legem non æstimant acquirere, ad Capitula confugiunt.* In Synodo Suessionensi an. 853. c. 44. *Capitula synodalia Caroli Magni, &c.*

Erant igitur *Capitula* legum appendices & additamenta, eaque in Synodis sancita. Eginhardus an. 819. *Legibus etiam capitula quadam necessaria, quia deerant, conscripta atque addita sunt.* Capitul. an. 821. cap. ult. *Capitula quæ præterito anno Legi Salicæ per omnium consensum addenda esse censuimus, jam non ulteriùs Capitula, sed tantùm Lex dicantur, & pro Lege teneantur.* Annales Francor. Bertiniani an. 864. *Capitula etiam ad 37. consilio fidelium suorum, more prædecessorum ac progenitorum suorum Regum, constituit, & ut legalia per omne regnum suum observari præcepit.* Capitula Caroli Calvi tit. 39. cap. 7. *Per Capitula avi & patris nostri, quæ Franci pro Lege tenenda judicaverunt, & fideles nostri in generali placito nostro conservanda decreverunt.* Aimoinus lib. 5. cap. 35. *Placitum generale habuit, ubi per Capitula qualiter regnum Franciæ filius suus Ludovicus — regeret — ordinavit.* Fragm. Hist. Franc. tom. 3. Hist. Franc. pag. 334. de Ludovico Pio: *Adjecit præterea quædam sæcularibus legibus Capitula, quæ nunc usque pernecessaria comprobantur.* Vide Leon. Ost. lib. 1. cap. 18. Atque ejusmodi Regia Capitula digessit Ansegisus Abbas Lobiensis. Adso de Miraculis S. Waldeberti num. 12. de eodem Ansegiso: *Capitula Regum Francorum, quæ diversis fuerunt acta Conciliis, excepit, & uno volumine contineri fecit.* In quatuor scilicet libris. Sigebertus an. 827. *Ansegisus Abbas Lobiensis edicta Imperatorum Caroli Magni & Ludovici filii ejus ad Ecclesiasticam legem pertinentia in duobus libellis digessit. Idem eorundem Edicta ad mundanam legem pertinentia in duobus æquè libellis digessit.* Postmodum Benedictus Moguntiacensis Ecclesiæ Levita eadem Capitula, partim etiam alia à se aliunde collecta in septem libros distinxit, quæ Joannes Tillius Meldensis Episcopus, deinde Pithœus & Lindenbrogius publicarunt. Exhinc Caroli Calvi & aliquot aliorum Regum edita sunt à Sirmondo Capitula, atque adeo ab aliis viris eruditis, quæ universa cum MSS. Codicibus collata, & non minima accessione aucta ac locupletata, notisque illustrata, in unum corpus tandem compegit vir doctissimus Stephanus Baluzius, hoc ipso quo scribimus anno. Vide quæ annotarunt idem Pithœus post Præfationem ad eadem Capitula, Antonius Augustinus de Emendat. Gratiani lib. 2. dial. 11. Innocentius Cironius in Notis ad 5. Compilat. Decretal. lib. 1. tit. 1. cap. 2. idemque Baluzius in erudita illa quam Capitularibus Regum Francorum præmisit Præfatione.

CAPITULA, Breves Lectiones, quæ in divino officio, loco Lectionum leguntur. Radulphus Tungrensis de Canon. obser. propos. 13. *Sicut ad vigilias noctis leguntur Lectiones magnæ, ita ad Laudes & Vesperas, & ad quinque parvas Horas, dicuntur parvæ Lectiones, quas Benedictus appellat in sua Regula Lectiones; communi tamen usu sæculi appellantur Capitula.* Idem Radulphus propos. 8. *In Lectionibus tam majoribus quæ nocturnis vigiliis leguntur, quàm parvulis, quæ dicuntur ad alias Horas, & Capitula appellantur, laudem Dei agimus, & pronunciamus.* De his Capitulis fit mentio in Concilio Agathensi can. 21. apud Vigilium PP. Epist. 2. &c. *Capitula Dominicalia*, quæ Dominicis diebus canuntur, in Statut. Guigonis pro Ord. Cartusiensi. Vide *Lecticulæ.*

Capitella, Breviora capitula. Concilium Agathense can. 30. *Post hymnos capitella de psalmis dicuntur.* Regula S. Aureliani cap. 55. *Hymnus, Jam surgit, Hora Tertia, & Capitulum, deinde Kyrie eleison,* (dicantur.) Occurrit ibi pluries, & in ejusdem Regula ad Virgines. Gregorius Turonens. lib. 9. cap. 6. *Et ingressus in oratorium, me postposito, ipse capitellum unum, atque alterum, ac tertium dicit.* Utitur & lib. de Vitis Patrum cap. 6.

Capitularium, Liber Ecclesiasticus continens *Capitula*, quæ in Ecclesia canuntur, in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 324.

CAPITULUM, Locus in quem conveniunt Monachi & Canonici, sic dictum, inquit Papias, quòd *Capitula* ibi legantur: *Capitula librorum dicta, quod breviter capiant & contineant aliquam sententiam, sive quasi caput & titulus majoris scripti. Unde Clericorum Capitulum dictum, quòd Capitula ibi exponantur:* nempe Regulæ. Notum enim manè post Primam recitatam, antequam Fratres exeant ad laborem, jam olim aliquod Regulæ Capitulum iis fuisse prælectum; cujus moris meminerunt Fuldenses Monachi in Libello supplici Carolo Magno porrecto apud Browerum lib. 3. Antiq. Fuldens. cap. 12. & Smaragdus in præfat. in Diadoch. Monach. Concilium Aquisgran. can. 69. *Ut ad Capitulum primitus Martyrologium legatur.* Cap. 70. *Ut ad Capitulum lectio tradatur.* Amalarius lib. 4. de Eccles. offic. cap. 2. *Mos inolevit ut per Monasteria Deo devota legatur lectio in Capitulo.* Helinandus Monachus Frigidimontis: *In toto corpore Ecclesiæ, præter illum ubi altare constituitur, nullus locus est sanctior Capitulo, nullus reverentiâ dignior, nullus diabolo remotior, nullus Deo proximior. Ibi enim perdit diabolus quidquid alibi lucratur. Ibi Deo restaurat obedientia quidquid alibi illi subtraxit vel negligentia vel contemptus.* Domus *Capituli* apud Eckeardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 11. & 16. & in Statutis Ordinis *de Sempringham* pag. 724. Ordo Romanus: *In conventu Fratrum, qui apud quosdam Capitulum nuncupatur.* Jacobus Hemricurtius in Speculo Hasbanico pag. 11. *Rasson qui est ensevelis en capitele des Freres mineurs à Liege.*

Capitulum Conversorum, quod ab Abbate pro Conversis tenetur, de quo agunt Institutiones Capituli generalis Ord. Cistertiensis distinct. 14. cap. 10.

Capitula ruralia, in Provinciali Cantuar. Eccles. lib. 1. tit. 2. lib. 5. tit. 17. in Constit. Otonis Legati Eccles. Roman. in Anglia tit. 7. & in Concilio Redingensi an. 1279. can. 5. dicuntur Conventus Curionum ruralium, qui ab Episcopis, Archidiaconis, aut Decanis ruralibus subinde coguntur, in quibus de rebus Ecclesiasticis suarum parochiarum pertractare solent. Vide *Kalendæ.*

Capitulum, ut ait Lindwodus, *quandoque ponitur pro collectione plurium, & non communiter viventium: sed ob tractatus communes inter se habendos ad aliquem locum confluentium. Exemplum patet in Capitulis generalibus Monachorum & aliorum Regularium, &c.*

Capitulum, propriè loquendo, inquit idem Lindwodus, dicitur respectu *Ecclesiæ Cathedralis, ut Conventus respectu Ecclesiæ inferioris, ubi est collectio viventium in communi.*

Capitulares, Canonici, apud Ericum Upsaliensem lib. 5. Hist. Suecicæ pag. 180. & alibi, qui *Capituli jus habent*, ut loquuntur, *qui ont droit d'entrer au Chapitre.*

Capitulare, Succensere, punire, quod fit in Capitulis Monachorum, ubi vitiosi & delinquentes puniuntur & emendantur. Eckeardus Jun. de Casib. S. Galli cap. 3. *Ad Capitulum tamen non nisi vocatus venit, cùm sibi officium capitulandi & puniendi gravissimum, ut ait, sit traditum.* Hinc vulgaris loquendi Monachis usitata formula, *Dare alicui Capitulum*, vel *Accipere Capitulum*,

pro reprehendere, & verbis castigare: nostri *Chapitrer* dicunt.

CAPITULUM, Domus urbis publica, in qua Ædiles seu Scabini jus dicunt, aut coëunt, *Hostel*, vel *Maison de Ville*. Joan. Hocsemius in Henrico Gueldrensi Episcopo Leod. cap. 5. *Cumque pro vini assisa cives fuissent in Capitulo congregati*. In Adolpho à Marka cap. 5. *Partem terræ Militum — cum Rectoribus civitatis ad Capitulum congregavit*. Observat Catellus lib. 1. Hist. Tolosanæ cap. 1. pag. 33. & 34. Curiam Tolosanam *Capitulum* in veteribus Tabulis appellari. Usatica Tolosana an. 1202. statuunt reos puniendos *cognitione D. Comitis, & suæ Curiæ, scilicet Capituli*. Cui quidem Capitulo præerat Vicarius. Unde in sententiis hæc passim leguntur, *Vicarius & Capitulum judicaverunt*. Qui verò ei assidebant,

Capitulares & *Capitularii* appellabantur, qui iidem sunt quos hac tempestate *Capitoux* vocant, olim *Capitoliers*, ut est apud Honoratum *Bonnor en l'Arbre des batailles* 4. parte cap. 125. Liber Albus Senescalliæ Tolosæ, de electione Capitulariorum Tolosæ: *Qui semel Capitularius fuerit, ad idem officium nullatenus admittatur, nisi 6. annis à fine anni dicti sui Capitulatus computandis*.

Capitalarii videntur interdum appellari nuntii, ministri, famuli. Vitalis Episcopus Oscensis: *Cives autem sunt omnes qui in civitatibus commorantur, vel in villis æquipollentibus civitati. Ex quibus illi dicuntur Burgenses, qui licèt Capitalarios habeant & ministros, per quos ducunt sua officia exercenda, tamen ipsa manibus suis non exercent*. Iidem sunt

Captalarii in Charta Jacobi Reg. Aragon. 1230. pro civibus & mercatoribus Barcinon. *Emfranquimus, francos, liberos, ingenuos & immunes facimus vos omnes probos homines, cives, & habitatores Barcinon. & singulos præsentes pariter & futuros, & nuncios ac captalarios vestros per totum regnum Majoricarum, &c.* Occurrit etiam in Consuetudinibus Barcinon. MSS. Consuetudines Monspelienses MSS. cap. 91. *Captalerius non debet præstare leidam vel cuppas, nisi pro ea parte pro qua pertinet ad eum lucrum jam Curiæ acquisitum*. Vernacula sic habent: *Captalier non deu donar leidas, ni copas, si non per aquella parte, per la qal azel perten lo captal, o per aqella part, per laqal parten azel lo gazanh que a dona.*

Capitularius scholæ negotiatorum, in Charta Petri Ravennatis an. 953. apud Hieron. Rubeum in Hist. Ravenn. lib. 5. id est, *Caput* vel *Capitaneus*.

Capitolarius, *Capitularius*. Charta Abbonis Patricii fundatoris Monasterii Novalicensis in valle Segusina, ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ: *Et colonicas infra ipsa valle Briantina & Aquisiana, quem de Vindegunde conquisimus, unde Bardinus Capitolarius est*. Infrà: *Similiter libertus nostros in valle Aquisiana, qui ad parentes nostros aspexerunt, seu & in ipso pago Brigantino commanere videntur, unde Vitalis Capitularius est, ad memorata Ecclesia hæredem meam ut aspiciant & impensionem faciant volo ac jubeo*. Ubi videntur *Capitularii* accipi pro *dominis* seu possessoribus.

CAPITULUM, Capitulare, capitis tegumentum muliebre. Isidorus lib. 19. Orig. cap. 31. & ex eo Papias: *Capitulum, est quod vulgò capitulare dicunt*. Glossæ veteres, cap. de vestimentis, *Capitulare*, κεφαλοδέσμιον. Addit. ad Matth. Paris pag. 115. *Nec habeant capitulum de floribus*, id est, sertum; Gallis *Chappellet*.

Capitum, *Pabulum jumentorum*, uti vocem hanc interpretatur Ammianus lib. 22. *Totidemque pabula jumentorum, quæ vulgò dictitant Capita*. Hesychius: κάπιτα, κτηνῶν τροφή. Idem: καπιτὸν, παράβλημα ἀλόγων. Vopiscus in Aureliano: *Capitum animalis non vendat*. Senator lib. 7. *Proinde annona fuit domini & familiæ ejus, capitum animalis*. Atque ita hæc vox accipitur in leg. 7. 13. 17. Cod. Theod. de Erogat. milit. ann. & aliis locis, quæ *Palea* vertitur in l. 9. *Capitatio* in l. 8. eod. & l. ult. eod. Cod. de Collat. donat. Adde Julianum Antecessor. Nov. 15. cap. 2. *Fodrum* ejusmodi præstationem appellarunt recentiores.

CAPITURINI, à Salernitanis, Principes & auctores seditionum appellati, ut auctor est Hugo Falcandus pag. 668.

CAPLEVATOR, qui captum judici repræsentare tenetur sub pœna arbitraria; ut *Capleuta*, ipsa obligatio repræsentandi. Voces fori Aragonensis, de quibus copiosè Michaël *del Molino* in Repertorio.

CAPLIM. Tabularium S. Remigii Remensis: *Solvit in censu de sigala mod. 1. de ordeo mod. 100. anniculum 1. caplim dies 15. lign. carros 3.* Infrà: *Solvit in hostelicia den. 16. ——pullos 3. ova 15. caplim diebus 15. facit vehituram in leug. 30.* Rursum: *Donant decimam de vervecibus —— faciunt caplim 15. diebus*. Item: *Facit capplim diebus 15. sed non vehit. Facit macerias in Monasterio, &c.* Ibidem: *Capplim diebus 15. ipsumque deducens*. Item: *Donat unoquoque anno scindulas 10. in tertio anno ascellas 100. aut facit capplim diebus 15. ipsumque vehit*. Ibidem: *In tertio anno faciunt caplim dies 15. ipsum carrucant & inoperant*. Occurrit pluries, & interdum cum duplici P. Vide *Capulum*.

CAPLOSUS, *Elisus*, Papiæ. Ita etiam Cod. MS. Vide *Capulare*.

CAPLUM, *Funis*, Isidoro in Glossis. Papias: *Caplum, funis à capiendo dictum*. Isidor. lib. 20. Orig. cap. 16. *Capulum, funis à capiendo, quòd eo indomita jumenta capiantur*. Nostris *Cable*, vel *Chable*, Funis nauticus. Vide Meursium in Κάπλιον.

CAPMASUS. Vide *Caput mansi*.

CAPOLATA. Charta an. 1142. apud V. Cl. Steph. Baluzium in Notis ad Concilia Narbon. *Item 5. millia teules. Item 3. capolatas de petra, quas habuerunt homines de Villanova*.

CAPONES. Vide *Capus*.

CAPOMILITIATUS. Vide *Caput militum*.

CAPORALIS, Ital. *Caporale*, Caput, gubernator, præcipuus dux. Historia Cortusiorum lib. 7. cap. 20. *Caporalis verò & ductor eorum erat D. Loderisius Vicecomes*. Adde lib. 8. cap. 16. & Bullam Urbani V. PP. apud Wadding. an. 1364. 12. Joan. Villaneus lib. 1. c. 28. *Roma fu Caporal regno di se medesima*. Idem lib. 2. cap. 1. *Li maggiori e li piu possenti Caporali de la terra*. Passim apud hunc Scriptorem.

CAPPA, *Capparo, &c.* Vide *Capa*.

CAPPUS. Vide *Capus*.

CAPPUSA. Charta Alberti Comitis Metensis an. 1218. apud Barthol. Fisen. in Hist. Leodiensi pag. 447. *Et ut ordine suo liberiùs vacare permittantur, nulli in posterum, vel subditorum nostrorum in cappusis suis, vel aliis rebus aliquam potestatem nullatenus habere concedimus, &c.* sed legendum *culturis*, evincit Charta sequens, quam profert idem Scriptor.

CAPRARITIA, Stabulum caprarum, in Capitulari de Villis cap. 23.

CAPRA. Pseudo-Ovidius lib. 2. de Vetula:

> *Do capram vini, do bladum, do tunicam, do*
> *Palliolum, &c.* Fortè *cuppam*.

CAPRICIUM. Chartula plenariæ securitatis scripta sub Justiniano, apud Brisson. lib. 6. Formul. *Cute* (bute) *olearia valente siliquas 2. asprionis, panario rupto uno, capricio valente nummos 80. orciola, aureo valente nummos 80. &c.* Fortè *Capsicio*. V. *Capsaces*, *Capsis*.

CAPRIFER, in vet. Gloss. cap. de Bestiis, αἴγαγρος. Gloss. MS. Reg. Cod. 1013. *Caprifera*, *Capreolus*.

Caprile, αἰγὼν, ἡ μάνδρα, in Gloss. Græc. Lat.

CAPRIOLA, Gloss. Lat. Græc. δορκὰς, *Dama*; *Capriola*. Gloss. Græc. Lat. αἴγαγρος, *Caper*: αἰγάγριον, *hæc Capriola*. Gloss. aliud MS. *Capriola*, αἰγάγριον.

Capriolus. Papias: *Capra domestica, caprea verò, silvatica dicta quasi capiens ardua: cujus filii Caprioli dicuntur*. Gloss. Lat. Gall. *Capriolus*, *Chevriz*. Ital. *Capriolo*, & *Caviolo*. Gall, *Chevreul*. Ebrardus in Græcismo cap. 9.

Capreolus verò silvestris dicitur esse.

Lex Aleman. tit. 99. §. 16. *Si quis capriolum occiderit.* Dudo lib. 3. de Morib. Norman. *Est namque tellus Normannica — caprorum, cervorumque, ursorum atque capreolorum venatu affluenter repleta.* Epistola I. Episcopi Aconensis ad Honorium III. PP. *Ipsi inermes & expediti velut caprioli celeriter fugiebant.* Charta Carlomanni Regis apud Ughellum in Episcop. Veronensibus: *Venationes porcorum, cervorum, capreolorum omni tempore, &c.* Charta an. 1345. *Venari ad capriolos, cuniculos, faxanos, &c.*

Capriolus, vox Architectorum, Vitruvio nota, de qua agunt pluribus Philander, Barbarus, Bernaldinus Baldus, aliique Vitruvii Interpretes. Gloss. Græc. Lat. καπρίωλος, τὸ ἐξέπημα τῆς στέγης, *Furcilla.* Alibi: προόπωμος, *Capriolus.* Infrà συνδέτης dicitur.

Capreolus, Columellæ lib. 11. c. 3. genus est rustici ferramenti bicornis ad terram commovendam à similitudine cornuum capreolorum dictum.

CAPRITUS, Hircus, Gall. *Caprit*, Occitanis *Crabit*, *Chevreau.* Lex Salica tit. 5. *Si quis capritum, sive capram furatus fuerit.*

CAPRIZANS, seu *caprinus pulsus*, Medicis, qui incipiens à velocitate ante digitorum percussionem videtur cadere, & pòst movetur in completa dilatatione, ad similitudinem caprioli dicitur. Cùm enim capriolus incipiat esse velox in saltu, quasi saltum videtur facere in aërem, & pòst in complendo cursu, & complendo saltu, est velocissimus. Vide Magistrum Egidium Corbeliensem lib. de Pulsib. Græcis σφυγμὸς δορκαδίζων.

CAPRONES, Tigna, cantherii, vulgò *Chevrons.* Tabularium S. Remigii Remensis: *Vehunt fimum quantum necesse est, faciunt pedituram in graneam de decem pal. & decem capron. & cooper. caropr. & manopr.*

CAPSA, Arca, theca, cista, ubi aliquid reponitur. Papias: *Capsa dicta, quòd capiat in se atque servet aliquid.* Ex Gr. κάμψα. Propriè verò est arca, in qua reconduntur Sanctorum reliquiæ. Jo. de Garlandia in Synonymis:

Dic arcas, thecas, cistas, vel scrinia, capsas.
Capsula, capsella, de capsa diminuuntur.

Hugo Flaviniacensis in Chronico pag. 270. in Chron. *Mitto autem vobis capsam argenteam sepulcri Salvatoris & S. Jacobi reliquias continentem.* Chronic. Fontanell. c. 8. *Capsam auro & gemmis decoratam continentem pignora diversorum Sanctorum.* Guntherus lib. 3. Ligur.

—— Capsasque piorum
Custodes cinerum, prælata thure vaporum.

Adde Odoranni Chr. p. 640. Jo. Sarisberiens. Ep. 13. Occurrit passim. *Le Roman de Turpin: Li casse ou li saintuaire ert rendi si grant odor, que il sembla à tous que Paradis fut ouvers.* Vide *Campsa.* Ejusmodi verò capsarum ad sanctas reliquias recondendas, benedictiones habentur in Ordine Romano.

Capsæ Evangeliorum, Opercula. Gesta Regum Franc. cap. 23. & Ado Viennensis in Chron. *Viginti capsas Evangeliorum ex auro purissimo gemmario opere cælatas, &c.* Chronicon Centul. Hariulfi lib. 3. c. 3. *Evangelium auro scriptum unum, cum capsa argentea gemmis & lapidibus fabricata. Aliæ capsæ Evangeliorum duæ ex auro & argento paratæ.* Vide *Textus.*

Capsa. Concil. Arausic. I. c. 17. *Cum capsa & calix offerendus est, & admixtione Eucharistiæ consecrandus.* Canonis titulus est: *Ut in unum propositio sacramenti consecretur.*

Capsa navis, Ima pars navis. Acta SS. Martyrum Africanor. apud Baron. an. 302. n. 123. *Ascendit navim cum vinculis magnis, & fuit in capsa navis diebus quatuor.* Alii Codd. *casceale* habent, ut monet idem Baronius.

Capsarium, Capsarum, in quibus recondebantur Sanctorum reliquiæ, theca. Testamentum Perpetui Episcopi Turonensis: *Tibi — Eufronio thecam ex argento de reliquiis Sanctorum do, lego. Illam intelligo quam deferre solebam: nam deauratam aliam, quæ est in Capsario meo, &c. Ecclesiæ meæ do, lego.*

Capsarius, in Breviloquo, dicitur *qui in balneis vestimenta suscipit custodienda, vel ille qui portat aliis libros ad Scholam.* Vide l. ult. D. de Offic. Præf. vigil. & vet. Interpret. Juvenal. sat. 3. vers. 263. Vide *Campsarius.*

Capsella, diminut. à *Capsa.* Marcellus Empir. c. 23. *Postea splen intra parietem dormitorii cubiculi tectorio, id est, capsella inclusus. Capsellæ*, in quibus fructus componuntur, in l. 12. D. de Instruct. vel instrum. leg.

Capsella, Theca reliquiarum. Epistol. Legatorum sedis Apost. inter Epistolas Hormidæ PP. *Hic voluerunt capellas argenteas facere & dirigere, — singulas autem capsellas per singulorum Apostolorum reliquias fieri debere suggerimus.* Chronicon S. Petri Vivi Senon. *Receptæ sunt autem Capsellæ sanctarum reliquiarum à Clero.* Walafridus Strabo de Vita S. Galli c. 11. *Habebat autem pendentem capsellam, in qua continebantur reliquiæ B. Dei genitricis Mariæ.* Et cap. 32. *Habuit vir Dei capsellam de corio factam.* Vita MS. S. Amatoris Episcopi: *Et capsellari honore quo reliquias inclusas pendulas collo gestabat.* Adde Ordericum Vitalem lib. 7. pag. 653.

Capsula, eadem notione. Adrevaldus de Miracul. S. Benedicti cap. 7. *Cum piis muneribus, Capsula sanctarum reliquiarum, ac brevi Epistola.*

Capsula, in qua asservatur hostia consecrata reservanda ad infirmos, in Statutis antiquis Cartusiens. 1. part. c. 43. §. 49. 50. 51.

Capsa, Pars casulæ. Gregorius Turon. de Vitis Patrum c. 7. *Diacono cuidam hujus casulam tribuit: erat autem valida eò quòd & ipse vir Dei robusto fuisset corpore. Capsa autem hujus indumenti ita dilatata erat atque consuta, ut solent in illis candidis fieri, quæ per Paschalia festa Sacerdotum humeris imponuntur.* Infrà: *Verè, inquit, dico tibi quia & hac casula tergo utor, & de capsa ejus parte prolixiore decisa, tegumen pedum aptabo.* Mox quod *capsa* hìc dicitur, *cucullum* appellat: *Denso cucullo, aptatus pedulis pedes operuit.* Dynamius Patricius in Vita B. Marii Abb. Ratispon. n. 9. *Dum ad quosdam Ecclesiæ filios visitandos accederet, canis quæ catulos habebat, subitò exiliens capsellam ejus scidit.* Burchardus de Casib. S. Galli cap. 1. *Stolas similiter deauratas, capsas dalmaticas, subtilia, &c.*

Capsa. Vide *Capsum.*

Capsula, Casula, Gall. *Chasuble.* Testamentum Perpetui Episc. Turon. *Amalario ibidem Presbytero capsulam unam communem de serico — do, lego.*

CAPSACES, *Vasculum*, in Gloss. Arabico-Lat. Hesychius: Καψάκιον, γλωσσόκομον. Cyprianus de Eleemosyna: *Hæc dicit Dominus: Fidelia farris non deficiet, & capsaces olei non minuetur.* Fridegodus in Vita S. Wilfridi cap. 35.

Capsaces collo demsisti immunda verenda.

CAPSANA. Concilium Avenionense an. 1337. c. 42. *Rectores, perpetui Vicarii & Capellani curati in suis Ecclesiis & parochiis vestes superiores clausas non nimia brevitate notandas, cum manicis decenter longis pariter & rotundis, ac capitiis seu Capsanis vulgariter appellatis, notabiliter non apertis aut magnis.*

CAPSIDILE. Vide *Cassidile.*

CAPSIM. Dudo lib. 3. de Actis Norman. p. 113. *Interea infans bonæ indolis, primique gratia floris, Richardus scilicet celebris, formabatur capsim ab annis.* Fortè pro *carptim*, sensim.

CAPSIS, pro *Capsa*, vel fortè pro *Capis*, in Vitis Abbatum S. Albani p. 83. *Ad capsidem quernam in majori arce contentam — recurrat.* Fortè *Arca.*

CAPSUM, Thorax, pars concava corporis costis circumdata, Italis *Casso*, & *Cassaro*, Anglis, *chest*, id est, *Capsa*, arca, unde vocis etymon. Nam pectus & thoracem *arcam* vocarunt, uti suprà observatum in voce *Arca.* Lex Longob. lib. 1. tit. 7. §. 8. & 9. *Si quis alii plagam*

plagam in facie fecerit, componat ei sol. 16. — si quis alium intra capsum plagaverit, componat ei sol. 20. Tit. 8. §. 14. *Si quis aldio — plagam infra capsum fecerit, aut cum sagitta, aut cum quibuslibet armis, &c.* Et §. 20. *Si intra capsum plagaverit, &c.* Editio Heroldi tit. 42. habet *intra capsam.* Tit. 44. §. 15. *Intra cabsum.* Lex Wisig. lib. 6. tit. 4. §. 3. *Qui cassos alteri fregerit, & ex hoc qui percussus est, debilis apparuerit, &c.* Est autem Latinis *capsum*, locus conclusus. Festus animalium conseptum explicat. Velleius *inclusa capso animalia* dixit.

CAPSUM, Retis species, seu machinæ ad capiendos pisces. Gregorius Turonens. lib. 10. cap. 10. de cadavere filii Clodovei Regis: *Jussit eum in alveum Matronæ fluminis projici. Tunc intra capsum, quod opere meo ad capiendorum piscium necessitatem præparaveram, reperi.*

CAPSUS, *Capsum.* Isidorus lib. 20. Orig. cap. 12. *Capsus, carruca undique contecta, quasi capsa.* Papiæ, *Capsus, est genus vehiculi.* Gloss. Saxon. Ælfrici: *Capsus,* beðogan cræt; ubi cræt est currus. Gloss. S. Benedicti cap. de Agricult. *Capsum,* πλινθίον. Est autem πλινθίον, laterculus, quadrata figura, quâ ferme sunt currus tecti. Sed apud Vitruvium lib. 10. cap. 14. *Capsum rhedæ*, dicitur carhedæ pars, ubi qui vectantur, sedent. Vide Salmasium ad Hist. Aug.

Capsum Ecclesiæ. Gregorius Turonens. lib. 2. Hist. cap. 14. *Habet* (hæc basilica) *in longitudine pedes 155. in latum 60. habet in altum usque ad cameram pedes 45. fenestras in altario 32. in capso 20. columnas 41. in toto ædificio fenestras 52. columnas 120. ostia 8. 3. in altario — 5. in capso.* Et cap. 16. *Ecclesiam, fabricavit habentem in longum pedes 150. in latum pedes 60. in altum infra capsum usque cameram pedes 50. habet fenestras 42. columnas 70. ostia 8.* Charta Henrici Episcopi Suession. an. 1088. in Chronico S. Joannis de Vineis: *Delegavit victui Canonicorum vinatica S. Joannis, & villæ, quæ Charliaca nuncupatur, capsum altaris, quod ab Hisgoto prædecessore meo & Hugone Auculfi filio hæreditario illius honoris patrono, & cæteris hæredibus plenissimè concessum est atque laudatum.* Charta Ursi Silvanect. Episc. in Hist. S. Martini de Campis: *Concessit Ecclesiæ S. Martini de Campis altare de Sordida Villa, & tertiam partem capsi, & atrium.* Charta alia an. 1096. in eadem Hist. *Dederunt Ecclesiam quæ sita est — altare videlicet & capsum sepulturam, & tantum atrii, ubi fierent officinæ Fratrum.* Alia rursum ibidem: *Ecclesiæ B. Petri Cluniacensis — concesserunt capsum Ecclesiæ de Clamart.* Quod verò *capsum* dicitur his locis,

Cassum, appellatur in Charta Guarini Episcopi Ambian. an. 1138. in Tabulario Abbatiæ S. Fusciani: *Altare de S. Germano super ripam Augi, cum casso Ecclesiæ ejusdem altaris, & appenditiis.*

Jam verò quid sit *Capsum*, & *Cassum Ecclesiæ*, non omnino promptum est ex præallatis assequi. Gregorius Turonens. cap. 14. totam ædis sacræ longitudinem, quæ 155. pedum fuit, in duas partes dividit, in *altare*, scilicet, & *capsum*: atque ex 52. fenestris, quas ædi adsignat, ait in *altari* extitisse 32. in *capso* 20. Ex quibus confici videretur *capsum* appellasse eam ædis sacræ partem, quam *Navim* dicimus, nisi *Capsum* minoris esset longitudinis, quàm *altare*, seu pars ædis in qua altare statui solet: quod à forma ædium sacrarum veteri & hodierna prorsus abhorret. Aliud igitur fuit *capsum*, quàm *navis*, & , si non fallor, apud Gregorium *capsum* intelligi debet de ea ædis sacræ parte, quæ retro altare est, & editior olim erat, quam *Capitium* appellatam fuisse diximus. Id sanè satis innuit cap. 16. ubi ait Ecclesiam, de qua loquitur, habuisse *in altum infra capsum usque cameram pedes 50.* Quippe ædis altitudinem *infra capsum* mensus est, quæ in capso, quod à terra editius extitisse observavimus, minor fuisset. Proinde *capsum* ex *capitium* formatum prorsus persuasum mihi est, ut & *altaris vocabulo* Gregorium reliquam ædem sacram intellexisse. Postmodum pars illa in qua altare est, *Capsum* etiam & *Capitium* appellata est, præsertim in Ecclesiis, in quibus Capitium editius non erat. Sed & *caput Ecclesiæ* interdum ea pars appellatur. Helgaudus in Roberto Rege pag. 73. *Ad caput S. Aniani unum* (altare.) Infrà: *Caput autem ipsius Monasterii fecit miro opere in similitudinem Monasterii S. Mariæ, &c.* Petrus Cellensis lib. 9. Epist. 5. *Caput Monasterii nostri* (Ecclesiæ) *renovare aggredior.* Chronicon S. Benigni: *Altare S. Mariæ in hoc loco constitutum, quod Caput Ecclesiæ dicebatur ab antiquis.* In Chronico brevi S. Dionysii an. 1143. *Dedicatio partis capitalis Ecclesiæ.* Vide *Capitium.*

CAPTA, ἡ ἀπὸ πατρώων οἰκία, in Gloss. Lat. Græc. Domus paterna, avita.

CAPTALARIUS. Vide *Capitularius.*

CAPTABULUM. Vide *Catabulum.*

CAPTALE. Vide *Capitale.*

CAPTALIS. Vide *Capitalis.*

CAPTARE. Vide *Cuptare.*

CAPTATOR, Θηρευτικός. *Captatio,* θήρα. *Captator, Venator,* θηρευτής. *Capto,* θηρεύω, in Gloss. Græc. Lat. Vide *Captura.*

CAPTENERE, Manutenere, tutari. Litteræ anni 1081. in Tabulario S. Stephani Lemovic. *Et voluerunt cum eo placitare, & de suo multum dare, ut capteneret eos adversus Archidiac. & Canonicos.* Charta Abbatis Moissiacensis an. 1212. in Regesto Carcasson. *Comes Ecclesiam nostram & jura omnia, in omnibus quæ de jure poterit, debet captenere & tutari.* Vox verò formata à *caput tenere.* Capitulare 4. Caroli Magni incerti anni cap. 9. *De vassis Regalibus, ut honorem habeant, & per se, aut ad nos, aut filium nostrum caput teneant*, id est, seipsos *per se*, aut *per nos*, &c. manuteneant: id enim valet particula *ad.*

Captenium, & *Capitennium*, Tutela, tutamentum, protectio, Occitanis *captein.* Extat in Regesto Comitum Tolosæ Charta anni 1233. cujus titulus in hæc verba concipitur: *Aisso es Charta del captein de Serras:* quâ Serrensis castri incolæ *ponunt se in captennio, & amparantia, & protectione Raimundi Comitis Tolosani.* Captennii formulam exhibet idem Regestum in litteris anni 1245. hoc verborum contextu: *Notum sit cunctis quòd Enricus de Castanhaco pro se & pro aliis dominis de Castanhaco parieris suis, de consilio & voluntate & assensu aliorum dominorum de Castanhaco — pro ipsis & pro omnibus aliis hominibus & universitate de Castanhaco miserunt, se scilicet & eorum corpora, & totam villam, & universitatem de Castanhaco, & omnes illos homines & mulieres qui ibi habitant, & de cætero ibi habitabunt, & omnes eorum res, & bona mobilia & immobilia quæcunque sunt & ubicunque, sub capitennio & amparantia, protectione, & firma & salva custodia D. Raimundi Dei gratia Comitis Tolosæ & hæredum & successorum ejus in perpetuum, & Vicarii ejus Tolosæ pro ipso. Et pro isto capitennio, amparantia, protectione & custodia, jamdictus Enricus & alii præscripti probi homines pro ipsis & pro omni universitate de Castanhaco debent, & convenerunt dare, reddere, & solvere eidem Domino Comiti, vel ejus Vicario Tolosæ in castro Narbonensi singulis annis in festo Paschæ Domini 50. solidos monetæ Tolosanæ, &c. Hoc autem concesso Berengarius de Promilhaco Vicarius Tolosæ pro dicto Dom. Comite, & pro hæredibus & successoribus ejus, recepit omnes prædictos probos homines & alios dominos, & villam de Castanhaco, & omnes eorum res, & bona mobilia & immobilia, ut dictum est, sub capitennio, amparantia, protectione & custodia dicti Domini Comitis & hæredum & successorum ejus in perpetuum: & mandavit & promisit eos & totam villam antedictam, & omnes ibi habitantes, & qui de cætero ibi habitabunt, & omnes eorum res & bona ubicunque in cunctis locis, uti dictum est, captenere, & amparare, & custodire, & protegere de omnibus viventibus bona fide, & legitimè. Act. 8. die exitus mensis Decemb. 1245.*

Gallandus in Tractatu de Franco alodio aliud suggerit captennii exemplum ex Litteris anni 1212. *De illis mansis, seu bordariis in quibus Dom. Comes habebat suum captemium* (legendum *capteinium* vel *captennium*) *pro Abbate Milite, &c.* Et infrà: *Pro his autem omnibus debemus captenere & tutari Dom. Abbatem & Conventum & Ecclesiam D. Petri, &c.* In Tabulario Abb. Doiparæ Santonensis fol. 27. *Aymericus de Rancone dedit capitennium suum Ecclesiæ B. Mariæ, ita quòd custodiat & defendat eos ab omnibus hominibus, nec nocebit propter aliquam guerram hominibus ejusdem Ecclesiæ, nisi invenerit eos in forisfacto.* Fol. 76. an. 1137. *Willelmus Ricou & Helias Milites de Breda* (Brou) *promiserunt B. Mariæ capitennium suum, auxilium & tutelam de decima terræ Spinæ contra omnes homines.* Vide Cruceum in Hist. Episcopor. Cadurcens. num. 95.

Capteinium, inde usurpatum pro eo vectigali, quod domino *Captenenti*, tutelæ nomine, ultro præstatur, quod aliis *Salvamentum* appellatur. Consuetudo municipalis Bellaïci in Pictonib. *De illis quæ pertinent ad Ecclesiam S. Germani, de mansis, sive bordariis, in quibus dominus Comes habet suum capteinium pro Abbate Milite.*

CAPTENSULA, *Captentula.* Gloss. Isidor. *Captentula, captio.* Alibi: *Muscipula, captentula.* Martianus Capella lib. 4. extremo.

Cum ambage ficta præstruis sophismata,
Captensulisque ludis illigantibus.

Vide Festum in *Scaptensula.*

CAPTIO, Detentio, carcer. Gervasius Remensis Archiepiscop. in libello MS. de Miraculis peractis ad reliquias B. Melanii: *Quamplurimos audivimus super prædictas reliquias captionem jurasse, qui cùm fugere vellent, non potuerunt, & reversi sunt.* Leo Ost. lib. 2. cap. 75. *Sororem Teanensium Comitum, quam idem Pandulfus in captione habebat, pro absolutione Adenulfi reddere voluerat.* Petrus Diac. lib. 4. *Alios in captionem detinuit.* Adde cap. 70. *Esse in captione Regis*, in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 53. *In captionem mittere*, in Charta an. 1102. apud Ughellum tom. 7. pag. 864. *Captionner*, in carcerem conjicere, detrudere, in Consuetudine Aquensi tit. 9. art. 44.

CAPTIONES, Malætoltæ, exactiones, in Charta an. 1076. tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 158. Tabularium S. Martini de Campis: *Captionem quoque quam super hospites B. Mariæ apud Nongentum habebam, quitam dimisi.* Ita *captio* pro ζημία, damnum, fraus, usurpat lex 1. Cod. Th. de Testam.

Captiones, aliàs *Prisæ*, dictum quidquid ad expensas Regis seu domini *capitur* super subditos & tenentes, quod legitimè & debitè persolvi debet. Vide Statuta Davidis II. Regis Scotiæ cap. 48. & infrà in *Captura.*

CAPTIVARE, Capere, captivum reddere. Gloss. Græc. Lat. Αἰχμαλωτίζω, *capto, captivum duco, captivo.* αἰχμαλωτιστής, *captivator.* αἰχμαλωτίζομαι, *captivor.* Petrus Chrysolog. Serm. 7. *Hypocrisis dum cupit captivare oculos, oculis fit ipsa captiva.* Serm. 29. *Aurum Judaïcum populum sic suo captivavit affectu, vicit illecebris, &c.* Utuntur Dudo lib. 2. de Actis Norman. Saxo Grammat. lib. 2. Willelmus Brito lib. 4. Philipp. & alii.

CAPTOR. Glossæ Isonis Magistri: *Aucupes, venatores, vel captores.* Vide *Captator.*

CAPTUM. Vetus Charta apud Rodericum *da Cunha* in Episcopis Portensib. 2. part. p. 31. *Reliquit pro suo anniversario aliud Marabitinum per Ecclesiam S. Joannis de Ver, quæ est Camara Episcopalis, cujus patronatus & captum ipse acquisivit tempore suo.* Charta alia Alphonsi Lusitaniæ Regis an. 1258. in eadem Hist. 1. parte cap. 13. pag. 164. *Quod ego do & concedo Monasterio S. Stephani — quæ pertinent ac pertinere debent ad jus Regale in toto capto Monasterii.* Versio Lusitanica habet, *em todo o couto do mosteiro.* Vide *Cautus.*

CAPTURÆ, Latinis Scriptoribus dicuntur pretia flagitii aut criminis, mercedes artium sordidarum & obscænarum, uti observatum à Casaubono ad Sueton. in Calig. cap. 40.

Captura, Locus piscosus, ubi capiuntur pisces. Isidori Glossæ: *Captura, detentio, vel locus piscosus, ubi sedet Captuarius, qui balneaticum exigit.* Ita Codex MS. Regius Cod. 1013. ubi editus habet *actuarius*, & *balneare.* Diploma Ludovici Pii, de *Carolivenna*, loco ita dicto ad Sequanam: *Proavus Carolus qui eandem construere jussit capturam.* Suprà, *vennam* & *piscariam* appellavit. Ita etiam usurpatur in Traditionibus Fuldensibus non semel lib. 1. pag. 454. *In loco Sceipbatz juxta ripam fluminis Sinna, & in pago eodem Sinnahgewe, id est, unam capturam cum terris, pratis, campis, silvis, &c.* Pag. 455. *In pago Salagewe, id est, unius capturæ tertiam partem.* Pag. 463. *De illa captura quam habemus in silva Bochonia, circa flumen quod dicitur Fliedina, duas partes, id est, meridianam partem ejusdem fluminis & occidentalem cum omni integritate, ut à die præsente in proprium usum illam colatis atque augeatis, &c.* Occurrit passim pag. 464. 465. 469. 472. 473. 474. 480. 483. 491. 492. 495. 496. 514. 516. 519. 525. 526. 530. 538. 544. 545. 573. Sulpitius Severus lib. 3. de Vita S. Martini: *Vade, inquit, mitte linum tuum, captura proveniet.* *Captura piscium*, in Actis Murensis Monasterii pag. 52. *Captus piscium*, in Fundat. Monast. S. Petri in Erphurdia. Lucas cap. 5. *Laxate retia vestra in capturam*, εἰς ἄγραν. id est, *Immittite & injicite retia vestra, &c.* Infrà, *in capturam piscium.* *Captura*, ἐμβολή, in Gloss. Græc. Lat. id est, injectio. Flodoardus lib. 14. carm. 18.

Mandat item quondam capturæ instare sodales,
Atque locum signat, laxata ubi retia pandat.

Capturæ quæ ad capiendas apes ponuntur, in Lege Bajwar. tit. 21. §. 9.

Captura, idem quod *captio*, *creditio*, vel *credentia*, de quibus vocibus agimus suis locis. Charta Communiæ Brueriarum an. 1186. *Nec teloneum nec monetagium reddant, nec apud eos aliquis Dominus capturam panis, vini, carnium, vel piscium aut aliarum rerum venalium habeat.* Vide *Prisa.*

Captura, Exactio. Charta Ludov. VI. Reg. Franc. an. 1119. in Tabul. S. Mariæ Columbensis diœcesis Carnotens. *Supra dicta enim terra infestatione malorum hominum, & malarum consuetudinum capturis, quæ à nostris servientibus terræ illius superpositæ erant, &c.* Veteres Schedæ de divisione parochiæ urbis Corbeïensis ex Bibl. S. Germani Paris. Cod. 564. *Dederunt etiam prædictus Castellanus & uxor ejus redditum unius sutoris, scilicet ad capturam ante Natale Domini, & ante Pascha, & ante Augustum, unde reddit prædictus Presbyter sutoribus duos denarios ad capturam pro sotularibus, &c.*

CAPUITA, idem quod *Cambuta*, seu Baculus pastoralis. Honorius Augustod. lib. 1. cap. 153. *Alphabetum in pavimento cum capuita scribit.* Cap. 217. *Virga pastoralis, & capuita, & ferula, & pedum dicitur.* Vide *Cambuta.*

CAPULA. Vide *Capa.*

CAPULARE, *Capellare*, *Capillare*, Cædere, incidere, frangere, radere. A Lat. *scalpere*, deducit Spelmannus, Salmasius à *scapellare*, & *scapellum*, quod est bacillum. Joan. de Janua. *Capulus à caput, quia caput est gladii, vel à capio, quòd ibi capitur gladius, ut teneatur, unde capulo, as, verbum activum, id est, scindere, vel secare: unde in Decretis Pontificum, Lingua delatoris capuletur. Mulieri ingenuæ crines capulare*, in Lege Burgund. tit. 5. §. 1. *Aristatonem super mortuum capulare*, in Lege Salica tit. 17. §. 4. *Concisam vel sepem alterius capulare*, in eadem Lege Sal. tit. 18. §. 4. in Lege Ripuar. tit. 43. in Lege Alem. tit. 99. §. 26. *Arborem capulare*, in Lege Salica tit. 29. §. 30. *Pedem capulare*, ibid. tit. 31. §. 11. *Capulare vestitus*, in Capitulis Caroli Magni lib. 1. cap. 81. *Linguam capulare*, abscindere, apud Hadrianum I. in Canon. cap. 45. in Capitul. Caroli Magni lib. 7. c. 277. apud Hincmarum contra Hincmarum Laudun. in Concil. Duziacensi I. part. 2.

cap. 11. &c. Anonymus de Miraculis S. Ursmari num. 3. *Dumque adtractam virgam ad se applicat, ut eam cum ferramento capularet, &c.*

Capellare, eadem notione, in Lege Langobard. lib. 1. tit. 19. §. 20. *Si quis caballo alieno caudam capellaverit, id est, setas traxerit.* §. 26. *Si quis stallariam alterius capellaverit.*

Capillare. Papias: *Capillare, concidere.* Statuta Gerardimontensia apud Miræum in Diplom. Belg. lib. 2. cap. 60. *Si quis alium vel verberaverit, vel pulsaverit, vel ad terram prostraverit, vel capillaverit, 60. sol. solvet Comiti. Concapulare*, in Lege Salic. tit. 8. §. 4. *Chapler*, nostris. Willelm. *Guiart*:

En tele maniere i chaplerent,
Qu'à force les desbaraterent.

Et alibi:

Grant flot de gens aprés s'arrive,
Desquiex chascun tant i chaploie,
Qu'ils metent Anglois à la voie.

Vocis vis mansit in verbo *Chapeler*, quod apud nos, *summas panis crustas revellere*, sonat.

Capulatura, Capulatio, Vulnus. Formulæ solenn. cap. 119. *Violenter super ipsum evaginato gladio venit, unde livores vel capulaturæ atque colaphi manifestè apparent.* Et mox: *Et super ipsum livores & capulationes misit.* *Chapplis* Scriptoribus nostris. Berrius in Hist. Caroli VII. pag. 232. *Et dura le chappelis par l'espace d'une forte heure.* Tractatus de Torneamentis Tabulæ Rotundæ MS. *Et lors eussiez peu voir grans fais d'armes, & grant chapplis d'un costé & d'autre.* Willelmus *Guiart* de Auriflamma:

Es chapleis des mescreans
Devant lui porter la fesoit.

Et an. 1264.

Le chaple commence aus espées.

An. 1298.

Le chaple assés longuement dure.

Le Roman de Garin:

La veïssiés un riche chapleis.

Le Roman de Vacce:

Au chaple des espées les feront enverser.

Statuta S. Ludovici lib. 2. cap. 38. *Il doit montrer sanc, ou plaie, ou descireure, ou chaple.* Ubi *chaple* idem est quod *capilatura*. Chron. Bertr. Guesclini MS.

Tous ceus qu'à Cocherel furent au chaplement.

Scapellare. Gloss. Lat. Græc. *Scapellat*, κατακόπ{ει}, κατακνί{ει}. Edictum Rotharis Regis Long. tit. 101. §. 59. *Si quis vitem alienam de una fossa asto animo scapellaverit, &c.* Lex Longobard. lib. 1. tit. 19. §. 5. *Si quis molinum alterius scapellaverit, aut aratrum alienum iniquo animo scapellaverit, &c.*

Transcapolare, vox ejusdem originis & notionis. Pactus legis Salicæ tit. 32. §. 17. *Si quis ingenuum castraverit, aut virilia transcapolaverit, unde mancus sit, &c.* Ubi Lex Salica tit. 31. §. 18. habet *truncaverit*.

Decapulare, idem quod *Capulare*. Petrus Cellensis lib. 7. Epist. 18. *Labia concidunt, turpiloquio & scurrilitatibus adsuescentes: linguam decapulant, malum redarguentes, & mendacium semper loquentes.* Alia notione vocem hanc usurpat Plinius lib. 15. cap. 6.

CAPULLA. Synodus Nemausensis an. 1284. cap. de Baptismo: *Verum si propriam capullam propter paupertatem, vel aliam quamcunque causam non habuerit, vel habere nequiverit baptizandus: capulla etiam alia, cum qua alius baptizatus fuerit, quam Sacerdos præcipuè gratis exhibeat, baptizetur.* Diminutivum videtur à *capa*, quam Baptizatorum vestem fuisse suprà docuimus: eadem etiam fortè quod *chrismale*. Vide in hac voce.

CAPUS, *Cappus*, Avis prædatoria, seu falco. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Falco vel capus*, *à capiendo*, wealh-hafoc; id est, erodius, accipiter peregrinus. Papias: *Capus, falco, avis, à capiendo.* Alibi: *Falco, dictus quòd falcatis incurvis unguibus sit, hunc Itali capud vocant, à capiendo.* Ita MS. Edit. habet *caput*, sed legendum *capum.* Formulæ antiquæ promotionum Episcopalium Epist. 16. *A quo verbo accipere, aves, quæ alias aves capiunt, accipitres nominantur.* Synodus Ticinensis, sub Leone V. PP. an. 850. can. 4. *Non canibus, aut accipitribus, vel capis, quos vulgus Falcones vocat, per seipsum venationes exerceat.* Theodulfus lib. 4. carm. 8. de pugna avium, pag. 219.

Quatuor accipitres veniunt hinc, quatuor illinc,
Quatuor & totidem parte ab utraque capi.
Primo hi congressu perimunt se hinc inde vicissim,
Accipitrem accipiter, seu capus ipse capum.

Et lib. 6. Carm. 26.

Colla superba teras, anates ut turba caporum,
Anserem ut accipiter, colla superba teras.

Odo Cluniacens. lib. 1. de Vita S. Geraldi cap. 4. *Scilicet ut molossos ageret, arcista fieret, cappos & accipitres competenti jactu emittere consuesceret.* Servius ad lib. 10. Æneid. ait *Campaniam à Tuscis conditam, viso falconis augurio, qui Tusca lingua Capys dicitur, unde est nominata Campania.*

In Vita Ludovici Pii an. 813. fit mentio *Gerrici capis Præpositi*, qui scilicet avibus venaticis præerat, ut quidam censent. Alii *Præpositos capis* eosdem volunt, qui recentioribus *Buticularii* dicuntur. Nam *capis* & *capula* apud Varronem est poculi genus, quo deplere vasa olearia solebant: & licèt *capis*, *capidis*, declinetur, inflexione tamen receptâ apud Scriptores infimæ Latinitatis, potuit dici *Præpositus capis*, pro *capidibus*. Sic apud Avitum Vienn. Epist. 65. *Utatur paterarum capacitate pro capis.* Quasi dicat, pro vasculis exiguis, pateris bibat capacioribus. At Steph. Baluzius monet in Cod. Viennensi Aviti, legi *cuppis*, pro *capis*.

CAPUS, *Capo, Cappus*, Latinis Gallus castratus, nostris *Chapon*; ex quo postmodum hac appellatione donati eunuchi & castrati. Luithprandus in Legat. *Dicimus enim quòd capones sunt, id est, eunuchi.* Capitul. Caroli Calvi tit. 43. §. 30. *De cappis & aliis negotiatoribus, videlicet ut Judæi dent decimam, & negotiatores Christiani undecimam.* Ubi Judæi ita videntur appellati ob περιτομὴν, seu circumcisionem. Nam, ut ait S. Ambrosius in Leviticum, *viros circumcisione signatos etiam opprobrio & illusione dignos arbitrabantur* veteres. Vide Marcam lib. 1. Hist. Beneharn. cap. 16. num. 9. & Notas nostras ad librum 4. Niceph. Bryennii.

CAPUSIERA. Vide *Vaca*.

CAPUT, Modus possessionum, quibus collatio imminebat, *jugum* etiam dictum: quæ appellationes passim occurrunt in Cod. Theod. & Justin. Unde *capitatio*, & *jugatio*, quæ possessionibus & *capitibus* præstabatur, interdum &

Caput, ut apud Eumenium in Paneg. *Septem millia capitum remisisti, quartam partem ampliùs partem nostrorum censuum.* Sidonius carm. 13. ad Majorian.

Læstrigonas nos esse puta: monstrumque tributum,
Hic capita, ut vivam, tu mihi tolle tria.

Atque ita *caput* usurpari apud Ammian. lib. 16. & 17. contendit Jacob. Gotofredus, quem consule ad leg. 2. Cod. Theod. de Censu.

Caput, dicitur quodcumque in recensione numerum efficit. Gregorius Magnus lib. 7. Indict. 1. Ep. 6. *Sindones 2. coopertorium super altare unum, lecta strata numero 10. in æramentis capita 20. in ferramentis capita 30. &c.* Sed præcipuè ea vox usurpatur in armentis ac gregibus. Idem Gregorius lib. 10. Epist. 12. *In peculio capita 15. armenti capita 2. ferramenta numero 5.* Lib. 10. Epist. 42. *Decem equarum capita.* Lex Alemann. tit. 79. §. 2. *Legitimus pastor ovium si 80. capita in grege habet domini sui, &c.* *Capita animalium*, in Lege Wisigoth. lib. 8. tit. 3. §. 12. tit. 4. §. 10. 26. tit. 5. §. 7. in Charta Romualdi Ducis Benevent. tom. 8. Ughelli pag. 607. 611. *Ovium capita tanta*, in Formulis. Gualdo in Vita S. Anscheri Archiepiscopi Hamburg. cap. 86.

Rursus ab integro decimam animalia quinto,
Omne caput decimum manibus tradebat egentum.

Chef de bestail, in Consuetud. Baionensi tit. 2. art. 2. 3. & Aquensi tit. 11. art. 25. *Chefs de vache, de brebis, de porcs*, in Consuet. S. Severi tit. 10. art. 6. Hinc *caput* pro ipso animali, in leg. 6. Cod. Theod. de Curiosf. Antiq. Fuld. lib. 3. trad. 35. *Jumentum, quod vulgò dicitur Caput, optimum, sive vestimentum quod melius haberet, in usus Fratrum cederet.* Vide Leg. 1. § ult. & leg. 3. D. De rei vindic. l. 3. D. De pignorib. & Vegetium de Mulomedic. pag. 10.

Capitis furtum, Capitale furtum, id est, furtum animalis, vel rei mobilis. Charta Ottonis Imp. an. 937. in Privilegiis Ecclesiæ Hamburgensis: *Ut nullus judex publicus, vel qualibet judiciaria potestas aliquam sibi vindicet potestatem in supradictorum hominibus Monasteriorum, litis videlicet & colonis, vel eos aliquis capitis banno ob capitis furtum, vel quocunque banno constringat.* Quæ totidem verbis habentur ibidem pag. 151. 155. & 156. ubi *furtum capitis* videtur idem quod *capitale* appellatur in Pœnitentiali Halitgarii Cameracensis Episcopi c. 4. *Si quis Clericus furtum fecerit capitale, id est, quadrupedum, vel casam ruperit — 7. annos pœniteat.* Liber Pœnitentialis Gregorii II. PP. cap. 9. *Si quis furtum capitale commiserit, id est, aurum, argentum, quadrupedes, vel domos effregerit, &c.* Alius Pœnitent. MS. *Si tu furtum capitale commisisti, id est, quadrupedum, vel domos effregisti, &c.* Alius denique Pœnitential. perinde MS. *Si quis furtum capitale commiserit, id est, quadrupedia abegerit, &c.*

Caput annonæ. Anastasius in Joanne V. PP. *Necnon & alias divales jussiones relevantes annonæ capita patrimoniorum Siciliæ & Calabriæ non pauca.* Idem in Conone: *Relevavit per sacram jussionem suam ducenta annonæ capita, quæ Patrimonii custodes Brutiis & Lucaniæ annue persolvebant.* Nov. Theodosii de Fiscalib. *Mauri verò Sitifenses — totius annonæ nomine 5. millia solidorum, & 50. capitum in annonis Ducis consueto tempore annua functione dependebant.*

Caput, Dux, Præfectus, quomodo *Chef* dicimus. Monachus Sangall. lib. 2. de Carolo Magno cap. 4. *Interrogavit, qua pœna dignus esset, qui caput Francorum in manus hostium tradidisset.*

Caput anni, Initium. Charta Sergii PP. apud Sammarthanos in Abbatib. Montis majoris Arelat. sub ann. 1002. *Ibi tertiam partem pœnitentiæ illi dimittimus, & Ecclesiam usque ad caput anni ei reddimus, & pacem, & capillos incidere habeat; & si mors in capite anni evenerit, vel infra annum, ex parte nostra absolutus maneat.*

Caputaquæ. Charta Ermengardis Comitissæ Ceritanensis an. 893. *Silvis, garricis, molinis, molinariis, aquis, caputaquis, aquarum ductibus vel reductibus, &c.*

Caput asini, Cognominatus quidam Miles apud Ordericum Vitalem lib. 8. pag. 681. *pro magnitudine capitis & congerie capillorum.*

Caput burgi, Chef de Bourg, in Consuetud. Pictav. art. 4. *Où ledit Seigneur a ville, bourg, ou chef de bourg.* Adde Consuetud. Santonensf. art. 6.

Caput Comitatus, vel Baroniæ, Mesuagium capitale Baroniæ, castrum, vel aliud ædificium, quod propter jus gladii dividi non potest: apud Bractonum lib. 2. cap. 34. §. 1 cap. 39. §. 6. cap. 40. §. 4. & in Fleta lib. 5. cap. 9. §. 16. Regestum Philippi August. Regis Francor. Herouvallianum fol. 168. *Robertus de Corci tenet in Constantino Kyrvillam quæ est de Baronia de Corci, unde ipse respondet per Petrum de Tilleio, in cujus Baronia Caput Baroniæ est.*

Caput castri. Charta an. 1094. apud Guesnaium in Annalib. Massiliens. pag. 310. *Gurpimus atque donamus — S. Victori Martyri — quidquid in honore nostro & ditione prædicti Cœnobii Abbati & Monachis quoquomodo à quibuscunque personis, ubi acquisierunt, vel in futurum similiter acquirere poterunt, propter sola capita castrorum nostrorum, &c.* Will. de Podio-Laurentii cap. 37. *Comes recuperavit castrum Saracenum, obsessa & conclusa munitione in capite castri.* Infrà: *Cæteri autem qui erant in capite castri Saraceni inclusi, &c.* Charta an. 1306. in Regesto Philippi Pulcri Regis Franc. an. 1299. num. 165. Tabularii Regii, pro Vicecomitatu Lautricensi: *Et alias proprietates quascunque, quæ seu quas idem Bertrandus habet, tenet, & possidet in villa & capite seu fortalitia castri prædicti de Lautreco, &c.*

Caput contubernii, aliàs *Decanus, Denis militibus præpositus*, Veget. l. 2. c. 8. 13.

Caput Episcopatus, major Ecclesia dicitur in Capitul. Caroli Calvi, tit. 40. c. 13.

Caput Ecclesiæ. Charta Sanctii Regis Aragon. an. 1093. apud Catellum in Comitib. Tolosan. pag. 93. *Adhuc etiam dono ipsam turrim cum ipsas casas de castro — & ante casas caput Ecclesiæ cum ipso allodio, &c.* Vide *Capsum.*

In capite esse. Lex Longob. lib. 1. tit. 17. §. 2. *Si servi per consilium rusticanorum manu armata in vicum introierint, & quicunque homo liber sub regni nostri ditione positus cum illis consiliatus in capite fuerit, animæ suæ incurrat periculum, &c.* Infrà: *Et si liber homo in capite non fuerit, ille prior servus qui eos conduxit, moriatur.* Quod dicimus, *Se mettre à la teste des séditieux.*

Caput excubiarum, qui excubiis præest, *Capitaine du guet.* Curia Generalis Cataloniæ in villa Montissoni an. 1363. *Sancimus quòd si Vicarius Barcinonensis pro eligendo Capita excubiarum — pecuniam acceperit, &c.*

Capite censi, Servituti & censui obnoxii. Guibertus lib. 3. de Vita sua c. 7. *Communia autem novum ac pessimum nomen sic se habet, capite censi omnes solitum servitutis debitum semel in anno solvant, &c.* Charta Communiæ Brueriarum an. 1186. *Statutum est etiam, ut homines capite censi dominis suis censum capitis sui tantum persolvant.* Vide IC.

Capitis debitum. Vide *Capitale.*

Capitis deditio, Servitus. Baldricus in Chronico Camerac. lib. 1. c. 29. *Invento igitur salutaris remedii consilio, puerum capitis sui deditione, tantæ animadversionis iram placare suadent.*

Caputfinis, Ad agri caput finis, limes. Vetus Charta sub an. 1060. apud Ughellum in Episcopis Teatinis: *Et habet caputfine fluvium Fauri, & ipsa arcata de ipso molendino, pedefine terra quæ ipsis donatariis remansit.* Alia ibidem an. 1065. *Habent fines à capitefine casa longa, & fine pesco Dolati Joannis Boni, pedefine Albertono, de uno laterefine fossato sicco, ab altero laterefine, terra, &c.*

Caput jejunii, seu *Quadragesimæ*, Quarta feria Quinquagesimæ, quâ jejunium quadragesimale inchoatur: ἀρχὴ τῆς ἁγίας νηστείας, Græcis, in quam extant Sermones Germani Patr. CP. & Leonis Imp. Apud Gregorium in lib. Sacrament. *Feria 4. caput jejunii, ad Collectam: Concede nobis, Domine, præsidia militiæ Christianæ, sanctis inchoare jejuniis, ut contra spiritales nequitias pugnaturi continentiæ muniamur auxiliis.* Concil. Meldense an. 845. c. 76. *Post quartam feriam, quæ Caput jejunii nominatur.* Amalarius lib. 1. de Eccl. offic. cap. 7. *Unde & quarta feria, qua jejunium hoc inchoamus, Caput jejunii appellari consuevit.* Vide Micrologum c. 49. & Canones Saxonicos Edgari Regis de Modo imponendi pœnitentiam c. 3. Edictum Pistense Caroli Calvi c. 33. tom. 3. Historic. Franc. pag. 186. &c. denique Filesacum lib. de Quadragesima Christiana cap. 12. Id alii nominis quatuor diebus jejunii, qui primam Dominicam Quadragesimæ præcedunt, tribuunt. Vide Missalem S. Ambrosii.

Capitis inflexio. In Monasterio Casinensi, forte etiam & in aliis, is mos servatur, ut quod proponitur in Conventu, seniores voce, juniores verò capitis inflexione approbent. Petrus Diac. lib. 4. cap. 94. *Cumque omnes tum voce, tum capitum inflexione hunc se velle (Abbatem) respondissent, &c.* Nos dicimus, *Opiner du bonet.*

Caput lupinum gerere dicitur in Legibus Edwardi Confess. cap. 7. quod Anglicè *Wulfesheofod* dicitur, is qui proscriptus est, *utlagatus*, & exlex, à *die utlagationis suæ*: illius enim qui proscriptus est, caput cuivis, perinde ac lupi, exponitur amputandum, si in provinciam redeat. Contractiùs verò hanc vocem Saxonicam alii efferunt, pulꝼvesheveð, & pulvesheað, à pulꝼ, lupus, & heoꝼoð, caput. Bractonus lib. 3. tr. 2. cap. 13. §. 3. *Forisfacit utlagatus omnia quæ pacis sunt, quia à tempore quo utlagatus est, caput gerit lupinum. Itaque ab omnibus interfici poterit, & impune, maximè si se defenderit, vel fugerit, ita quòd difficilis sit ejus captio.* Vide eundem d. lib. c. 11. §. 5. Fletam lib. 1. c. 27. §. 12. 13. librum cui titulus *Mireor*, cap. 4. & Knyghtonum p. 2356. Meminit Procopius lib. 3. de Bello Gothico, quorumdam Pisidiæ populorum, qui Λυκοκρανῖται vocabantur, non quòd lupina iis essent capita, sed quòd regionis quam incolebant, mons, Λύκου κεφαλὴ, vocaretur.

Caput mansi, Gall. *Chef de famille. Chiez d'ostiez*, in Charta an. 1300. in Regesto Philippi Pulcri an. 1299. n. 54. ex Tabul. Regio. *Chemier*, pro *Chef mez*, in Consuetud. Pictavensi art. 30. 49. 95. 125. & Santonensi art. 22. 30. 107. Primogenitus, cui competit caput mansi. Tabularium Ecclesiæ Ambianensis: *Cùm verò caput mansi obierit, debet 7. sol. pro relevatione.*

Caput mansi, Domus ipsa præcipua, quæ pertinet ad primogenitum, vel in qua habitat Caput familiæ. *Chevel manage*, in veteri Consuet. Norman. part. 1. *El chevel manage ne poent les serurs rien reclamer, se il n'i a manages autretant come de freres. Chef mez*, in Consuet. de *Desure* in Agro Bononiensi art. 3. *Quiemez* in Ruensi art. 33. *Chef mois*, in Normannica, tit. de Decretis art. 562. *Chef d'heritage*, ibid. art. 356. *Lieu chevel*, quasi locus capitalis, in Consuet. Vicecomitatus Bajocensis art. 4. In aliis *Chef-lieu*, ut in Pontivensi art. 82. 83. Cabillonensi art. 168. Claromontensi art. 83. 86. Atrebatensi art. 14. 37. *Domus capitanea*, in Historia Episcoporum Autissiodorensium cap. 58. *Remisit eis manum mortuam, talliam Martii, ex qua dabantur per annum in Martio de singulis domibus capitaneis quinque solidi.* In Gallia Narbonensi metrocomias *Capcastels* appellari auctor est Ph. Berterius Diatr. 1. c. 6. Hugo Flaviniac. in Chr. Virdun. an. 1097. *De capite mansi 2. sextarios avenæ.* Tabular. Eccl. Cadurcensis: *Ipse alode meus de Albussio qui est in pago Caturcino in vocabulo Poio Annono, cum ipso caput manso, cum terras & vineas, &c.* Infrà: *Et iste caput mans, ubi ego permaneo, &c.* Tabularium Conchense in Ruthenis Ch. 122. *Illo caput manso ubi Sigbrandus visus fuit manere, &c.* Passim in hoc Tabulario. Vitalis Episcopus Oscensis & Observantiæ Regni Arag. p. 23. de Infantionibus: *Habent privilegium quòd possunt emere à Peyteriis & villanis, & non tenebuntur peytare, si etiam emerint caput mansi.* scilicet ex Foro Oscensi Jacobi I. Regis Arag. an. 1247. qui habetur in Foris Arag. lib. 7. fol. 132. Edit. 1624. Michaël *del Molino* in Repertorio Fororum Arag. *Caput mansum quid velit dicere, & quid significet de Foro, vide in Foro unico, tit. de Expeditione Infantionum lib. 7. fol. 39. & vide in Observant. 2. tit. de Privileg. Militum fol. 26. — Dixerunt quidam antiqui Foristæ, quòd caput mansum vult dicere jus primogenituræ, vel ipsa primogenitura, quæ vulgariter dicitur majorazgo. Alii dixerunt quòd, caput mansum vult dicere tota hæreditas in universum, &c.*

Caput mansus. Tabul. Abb. Belliloci in Lemovicib. n. 72. *Cedo — de meo jure hæreditatis, hoc est, medietatem, eundem caput mansum cum octo deneriatis de vinea, &c. Hunc capmansum Deo & S. Petro offero.* Idem n. 141. *Nulli inter istas fines dividit distantia, licèt culta aut inculta ibi terra maneat, nisi solæ mansiones quæ fiunt in capite, caput mansum, ubi Burgus visus est manere, &c.* Occurrit etiam in veteri Charta apud Dominicum de Prærogat. allod. p. 213. 214.

Capmasus. Charta anni 1298. in Regesto Conestabliæ Burdegal. p. 198. *Ipsas castellanias cum omnibus redditibus, censibus, exitibus, & cum servitiis, & capmasis, bordis, & bordariis, affariis & tenementis, &c.* Et infrà: *In dictis castris & castellaniis, villis, & affariis, & tenementis, & masis, & capmasis, bordis & bordariis.*

Caput mansio, in Tabulario Brivatensi Ch. 210. & Conchensi Ch. 500.

Capmansionile. Tabularium Bellilocense Ch. 24. *Et in Lensiaco caput mansionile, ubi Odolricus visus fuit manere.* N. 34. *In villa quæ dicitur Capre, capmansionile cum ipsa vinea Deo & S. Petro offerimus.* N. 53. *Et in ipso loco caput mansionile, ubi Martinus visus est manere.* N. 145. *In primis capmansionile meum indominicatum, quem pater meus mihi dimisit, cum orto, cum vineis, &c.*

Capita militum, Præcipui, primores exercitus, Gallis *les Chefs*, apud Vegetium lib. 3. c. 3. Constant. Porphyr. in Tacticis p. 8. Καὶ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν εἰς αὐτούς, καὶ ἔλεγον τὴν μὲν κεφαλὴν στρατηγὸν, καὶ τὴν φάλαγγα στρατηγίαν. Leo in Tact. cap. 3. §. 6. Πρώτη κεφαλὴ, ὁ στρατηγός. Κεφαλάδες. Græcis recentioribus, Scylitzæ, Codino, Achmeti, & aliis.

Capomilitiatus, Officium *Capitis Militum*, seu urbis Capitanei, qui aliis *Magister Militum*, dicitur. Extat Inscriptio an. 1392. supra Ecclesiæ Tiburtinæ portam, quæ dicitur facta *tempore Capomilitiatus Nicolai Brunoli.* Extat integra apud Waddingum an. 1256.

Caput molis. Charta Caroli Simplicis pro Monasterio S. Aniani Narbonensis: *Et ipsos molendinos qui sunt in rivulo Vendupei, cum illorum capud molis, necnon & villares, &c.*

Capitis partem retinere, nostris, *Retenir de quoy servir le Fief.* Tabularium Monast. Dolensis: *Concedimus etiam, ut quicunque ex nostris casatis, vel feodatis, partem aliquam sui fisci, sive casamenti, quod à nobis habet, dare voluerit, hoc agere possit, ita tamen ut non totum feodum det, sed partem retineat capitis. Act. an.* 1092. Charta Ludovici Regis Fr. an. 1139. *Quicunque autem Militibus Templi de feodo nostro aliquid dare voluerit, præter civitatem, aut castellum, nos illud volumus & concedimus, ita quòd inde servitium nostrum non perdamus.* Alia ex Tabulario S. Crucis Talemondensis fol. 3. *De possessione sua dare vel vendere non prohibeatur, — tamillo interdicto, ut dominus suus inde suum non perdat servitium.* Vide *Servitium.*

Caput pecuniæ. Vide *Capitale.*

Capita populorum, ac Principes ex provincia Lemovicensi, &c. in Concilio Lemovicensi an. 1031. Sess. 1.

Caput porcinum, Tacticorum vox, de qua sic Vegetius lib. 3. c. 19. *Cuneus dicitur multitudo peditum, quæ juncta cum acie primò angustior, deinde latior procedit, — quam rem milites nominant Caput porcinum.*

Caput porci. Cencius Camerarius in Ceremoniali: *Pincerna insuper & Marescallus tam de comestione, quàm aliis donariis remunerantur similiter, excepto quòd capita porcorum aptata non habent, neque claretum.*

Caputpurgium, vel *Capitipurgium*, Medici appellant liquores qui per nares mittuntur, vel quidquid masticatur aut gargarizatur, & apophlegmatismum facit, i. à capite phlegma deducit. Matth. Silvatic.

Caput Quadragesimæ, in Regula S. Benedicti c. 48. in Concil. Agath. c. 9. in Charta an. 1028. apud Sammarthanos in Abbatibus Roncerei, &c. appellatur quarta feria Cinerum, ut auctor est Amalarius Fortunatus lib. 1. de Offic. Eccl. c. 7. Vide Haeftenum lib. 10. Disq. monast. tract. 8. disq. 9.

Caput scholæ, Qui scholæ militari præest. Ammianus lib. 25. *Addebatur missos à Jovino milites adventare, quos Capita scholarum ordo castrensis appellat.*

Caput scholæ, Dignitas Ecclesiastica, in ædibus cathedralibus & collegiatis, quæ aliàs, & in aliis Ecclesiis, *Scholastici* dicitur. In veteri Notitia Hincmari Archiep. Remens. apud Sirmondum in Notis ad Capit. Caroli C. memoratur *Sigloardus Presbyter vel Caput scholæ san-*

ctæ Remensis Ecclesiæ.

Capischolus. Concilium Bituricense an. 1031. c. 7. *Archidiaconi, Abbates, Præpositi, Capischoli, Canonici, &c.* Apud *le Lievre*, in Hist. Viennensi cap. 26. occurrit *Scholasticus sive Capiscolus.* In Charta Duranni Episcopi Arvernensis in Biblioth. Clun. p. 535. subscribit *Bernardus Capiscolus.* Vide Odonem Gesseum in Hist. Podiensi lib. 1. c. 23. lib. 2. c. 21. Joseph. Scaliger. lib. 2. Epist. 185. V. Cl. Jacob. Petitum post Pœnitentiale Theodori p. 628. &c Leges Partitæ seu Alfonsinæ, 1. part. tit. 6. l. 5. ubi de Cantoribus: *E algunas Eglesias Cathedrales son en que y a Cabescoles, que han este mesmo officio que los Chantres, e cabiscol tanto quiere deZir como cabdillo de el coro, para levantar tos cantos.*

Caput scholaris, qui & *Choraules*, in Synodo Helenensi an. 1027.

Capischolia, Dignitas Capitis scholæ, in Charta an. 1083. apud Catellum in Hist. Occitan. p. 870.

Cabescholia, in Tabulario Ecclesiæ Cadurcensis.

Caput scholæ, Locus ubi consistit qui scholæ Cantorum præest. Ordo Romanus: *Tunc procedit Pontifex (* sacra facturus, *) & antequam veniat ad Scholam, dividuntur cereostata quatuor ad dextram, & tria ad sinistram, & pertransit Pontifex in Caput scholæ, & in gradu superiore, primò adorat sancta, &c.* Eadem verba habentur præterea infrà.

Caput senatus, Qui senatui præest. Vetus Scriptor de Constantino, post Ammianum Valesii editus: *Symmachus Caput senati.* Liber Pontificalis in Symmacho PP. *Festus Caput senatus & Exconsul.* Vita SS. Faustini & Jovitæ Mart. n. 4. *Parentes eorum Caput senatus in hac civitate fuerunt.* Passio S. Caloceri Martyris n. 2. *Quòd pater ipsorum Caput senatus in eadem civitate fuerit, respondit.* Chartam Leonis IX. PP. an. 1049. subscribit *Faustinus Caput senatus & Consul*, apud Cælestinum & Ughellum in Episcopis Bergomensibus. Τῆς συγκλήτου πάσης βουλῆς ἡγούμενος dictus à Zenone Fratre Longinus, apud Theophanem an. 17. Zenon.

Caput solidum. Libertates villæ Martelli in Lemovicib. an. 1219. apud Justellum: *Quidquid aquisierint de suis terris — debet habere firmitatem, si cum sigillo suo factum fuerit, reddito tamen capitesolido, & accaptamento, & aliis redditibus dominis quibus contingunt.* Quod verò *Caput solidum* hìc vocatur, *Capsoos*, & *Capsools*, dicitur in Foris Beneharnensibus tit. 1. & alibi passim, ubi vox hæc sumitur pro *laudimio*: in Consuetudine Vasatensi jungitur cum *venta*: *Capsools*, vel *Capssouls & vendas.* Sed quod Gallandus ait, formatum id vocabuli, quasi præstatio sit à domino *capi solita*, ex suprà allato loco refellitur: unde probabilius est *Capsools* idem valere quod *Chef sol*; ita ut sit *solidus* ex pretio rei venditæ, qui domino *capitali* exsolvitur, seu pars pretii, verbi gratiâ quintus, tertius decimus, aut vicesimus solidus, ad quam proportionem exsolvuntur vulgò laudimia.

Caput tenere. Vide *Captenere.*

Ad caput venire, in Historia Franc. epitomata Fredegarii cap. 65. nostris, *Venir à chef*, rem perficere.

Caput viæ. Bulla Joannis XXII. PP. apud Waddingum an. 1321. in Regesto p. 126. *Seu est caput viæ per quam ingreditur ad dictum orium.*

Caput Vicariæ, Vicariæ, seu villæ præfectus, vel præcipuus. Petrus II. Rex Aragon. in Charta MS. an. 1283. pro confirmat. libertatum Catalaniæ: *Mittantur nuncii per vicarios & officiales nostros, — quod portent bustiam cum signo Vicarii, seu Capitis vicariæ, vel Subvicariæ.*

Caput villæ. Tabular. S. Remigii Remensis: *In Ypapanti 10. sol. de capite villæ. In Pascha 8. pulli, &c.* Fleta lib. 1. c. 24. §. 4. *Nullus extraneus in forinsecum capitis villæ, aut in suburbio hospitetur. Chef de bourg*, in Consuetudine Santonensi art. 6. & Burdegal. art. 46.

CAPUTIUM, idem quod *Capitium*, Capitis tegumentum, quod *Capæ* assutum erat. Legenda antiqua, de habitu S. Francisci apud Radulphum: *Caputium quoque quadratum tantæ longitudinis detulit, quòd faciem operiret, qualem habitum deferre consueverunt agrestes homines illius regionis.* Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 18. *Normam indumentorum talem observandam statuimus: primùm cappa, desuper caputium convenienter aptum habere debet, & aliquantulum amplum, ut videlicet si quando capiti supponitur, posteriùs non erigatur in cristam, & ut demissum quantùm necesse est, scapulas cooperiat, & ut interius capitium exteriori pariter coaptetur, nec extrà promineat.* Et cap. 53. *Caputium verò desuper tegimen sit capiti, non latibulum faciei; sufficit enim ut multum, si usque ad tegendam coronam perveniat.* Matth. Paris an. 1247. *Habens pauperem capam sine capucio.* Gaufredus Malaterra lib. 2. cap. 24. *Capucio capite cooperto, ne fortè quis esset perciperetur.* Statuta Ord. *de Sempringham* in Anglia pag. 725. *Ministris altaris fiant superpellicea cum capuciis, quæ caput & nuda colli protegant.* Speculum Saxon. lib. 3. art. 69. *Ubi sub Regis cognoscitur banno, judices seu scabini capucia, pilea, aut pepla & chirothecas habere non debent.* Statuta Ord. Cartusiensis an. 1368. part. 2. cap. 1. §. 2. *Caputia cucullarum sint quadrata, nec duorum palmorum mensuram in latum excedant, vel in longum. Caputia verò caparum sint aliquantulùm longiora, &c.* Chron. Aulæ Regiæ cap. 23. *Nullum jam cernimus tam contemptum in agris arantem rusticum, qui non deferat latum caputium & oblongum.* Joan. Sarisberiensis lib. 1. Metalogici c. 3. *An caputium emerit, qui cappam integram comparavit.* Idem Matth. Paris an. 1134. *Cùm Rex novam robam de scarleto sumens — capam conaretur induere, quòd invenit introitum caputii, qui Guleron vulgariter Gallicè appellatur, nimis arctum, — ait, Hæc capa deferatur fratri meo, qui argutius me caput habet.*

Quod autem *Guleron*, voce Gallica, appellat Parisius, aliud nihil est quàm quod Græci Interpretes Exod. 28. & Job 30. περιστόμιον τοῦ χιτῶνος vocant. Nos etiamnum *Goulerons* vocamus ora vasculorum. Καπούτζιον apud Codin. de Offic. cap. 14. n. 13. Τὰ μὲν καπούτζια μόνον αὐτῶν ἐκβάλλουσιν, οὐ γονατίζουσιν: *Capucia sua tantùm deponunt, non flectunt verò genua.* Solebant quippe in salutationibus capucia de capite deponere. Chronicon Flandr. cap. 105. *Lempereur osta l'aumusse & le chaperon tout jus.* Vide *Almucia.*

Caputiare, Caputio caput operire. Petrus Blesensis Serm. 50. *Caputiari se appetit, ne vilescat.*

Caputiatus, Caputio, seu capitio, caput tectus. Durandus lib. 1. Ration. c. 3. n. 15. *Abbates caputiati pinguntur.*

Caputiati, Factiosorum hominum cohors in Arvernia exorta an. 1183. auctore quodam Durando fabro lignario, qui sic nuncupati sunt, quòd imaginem Deiparæ stanneam caputiis lineis albis affixam in signum initi invicem fœderis deferrent. De hac factione copiosè agunt Historici, Rigordus an. 1183. auctor Historiæ Episcop. Autissiod. cap. 58. Monachus S. Mariani an. 1183. & 1184. Gervas. Dorobern. an. 1182. Odo Gesseus in Hist. Aniciensi lib. 3. cap. 6. &c. De Durando factionis auctore, ita Hugo *de Bersi* Monachus S. Germani Paris. in sua *Biblia*:

Moult fu soutis & soudeans
DURANT *Capuis, & bon truans,*
Qui les blans chapperons trova,
Et les signans au pis donna:
Donna, non fit, il les vendoit,
Mestrement la gent decevoit,
Il en conquist or & argent,
Moult pensot bien guiller la gent,
Il en guilla bien deus cens mille.

CAQUILUS, Ἀετός, in Gloss. Lat. Gr.

CARA, Facies, vultus, caput. Glossæ MSS. *Cara, Gr. Lat. caput.* Græcis κάρα, quam vocem in feminino genere, usurpabant Æoles, ut notat Eustathius ad Odyss.

Theophanes: Α'πέπεμψε τῶν αὐτῆς κάραν. Corippus lib. 2.

——— *Postquam venere verendam*
Cæsaris ante caram.

Hispani & Provinciales nostri *Cara* etiamnum pro vultu ac facie usurpant: Itali *Cera*, vel *Ciera*, apud Dantem & Matth. Villaneum. Michaël *del Molino* in Repertorio Fororum Aragon. v. *Castrum*: *Castrum si aliquis tenet in custodiam, debet reddere illud cara à cara; quia castrum redditur & restituitur facie ad faciem.* Vide Observantias Fori Arag. p. 27. v. Sed & Galli mediæ ætatis *Chere*, eadem notione effinxerunt. Assisiæ Hierosol. cap. 94. de duello: *Les gardes dou champ doivent partir le soleil, si que il ne soit contre la chiere de l'un plus que de l'autre.* Philippus *Mouskes* in Carolo M.

Et Pepin la chiere hardie,
K'il ot fet Roi de Lombardie.

Willelmus *Guiart* an. 1204.

Se vos leur tornassiés les chieres,
Et contre eux vous vous défendissiez.

An. 1214.

Le rai du soleil en la chiere.

An. 1270.

Les saluënt les chieres basses.

Le Roman d'Auberi:

Auberi l'oist, s'a la chiere levée.

Hinc formula nostris familiaris: *Faire bonne chere à quelqu'un*, benigno vultu excipere. Raimundus Montanerius in Chron. Aragon. c. 128. *E anals abraçar, & reebels ab bella cara, e ab bell semblant.* Vide *Cheries.*

CARA, Avis species mihi incognita. Monachus Sangall. in Carolo M. lib. 1. cap. 22. *Assumpsit duas caniculas in manu sua, quas Gallica lingua Veltres nuncupant, agilitate sua vulpes & cæteras minores bestiolas facillimè capientes, quæ caras etiam, & alia volatilia ascensu celeriore sæpe fallerent.*

CARABAGA, Machina bellica expugnatoria. Sanutus lib. 3. part. 12. c. 21. *Fecit erigi plures carabagas projicientes magnos lapides, & frequenter, ita ut prosternerent muros cum turribus.*

CARABOLATUM. Historia Obsidionis Jadrensis lib. 1. cap. 27. *Cum novem galeis mirabiliter præparatis, quarum sex erant tabulis tectæ — ac cum quadam turre lignea operata fabrificatione in quodam carabolato ferè cubitorum octo, quam Italici Burgum, seu Platum vocant Mantuanum, &c.*

CARABUS. Papias: *Carabus, navicula discurrens in pado.* Idem: *Lintres, naviculæ, vel carabi brevissimi.* Isidor. in Gloss. *Carabus, parva scapha ex vimine & corio.* Gloss. Ælfrici Saxonicum: *Carabus*, ycipincel, id est, navicula. Ugutio: *Caraphus, parva scapha ex vimine facta, & corio crudo contexta.* Florent. Wigorn. an. 892. *Occultè de Hibernia fugerunt, carabumque, qui duobus tantùm coriis & dimidio factus erat, intraverunt.* Gregor. Magn. lib. 4. Dial. cap. 57. *Post navem carabum regebat, &c.* Fulcherius Carnot. lib. 3. Hist. Hierosol. lib. 3. cap. 13. *Classis eorum 120. navium fuit, exceptis carinis & carabis.* Hist. Hierosol. an. 1123. *Carabos insuper quamplurimos, & naves onerarias, &c.* Joan. Brompton: *Carabum, qui ex duobus coriis & dimidio conficitur, intrantes, sine velo & ornamentis post 7. dies in Cornubia applicuerunt.* Acta S. Thyrsi cap. 6. num. 32. *Et in carabo ponens, jussit eum duci in medium maris.* Occurrit apud Saxon. Grammat. lib. 2. Florent. Wigorn. p. 595. Will. Briton. lib. 9. pag. 208. in Hist. Obsid. Jadrens. lib. 1. cap. 3. lib. 2. cap. 7. &c. κάραβος, Scriptoribus Græcis passim. Lexic. Græc. MS. Reg. Cod. 2062. πλοῖον, κάραβος, ἀκάτιον. Etymolog. ἄκατος, κάραβος. Chron. Alexandr. pag. 874. Ε'λθὼν μετὰ καράβου εἰς τὸν Ι'ουλιανὸν λιμένα. Nicetas in Manuele lib. 2. num. 4. κατέπεσε μεγάλων καραβίων συνηρμόζοντο. Κάραβοι κασελλάτοι, in Epist. Constantini Imp. ante Act. 1. sextæ Synodi. Ab hac voce *Caravellas* hodiernas quidam non insulsè deducunt. Hist. Apollonii Tyrii:

Εἰς τὸ καράβιν ἔβαλε, κ̀ φόρτωσε μετ' ἑξ... Alibi:

Καὶ τὸ καράβιν ἐσέλασε, κ' οἱ ναῦται ἐπνίγη...

Vide Constant. de Adminìst. Imp. cap. 51. Laon. lib. 9. Diploma Andronici apud Phranzem, Joan. Moschum cap. 76. Passionem S. Basilei Episcopi, &c.

CARACALLA, Vestis urbana & militaris, pænulæ similis, ut Dio indicat & Lampridius: *indumentum in talos demissum*, Victori & Eusebio in Chron. *Talaris caracalla*, alteri Victori, qui à Gallia advectam ab Antonino refert, à qua idem *Caracalla* est appellatus. Gloss. Græc. Lat. Καρακάλλιον, *Cuculla.* Sed hæc nota. Vide Casaubon. Salmasium, & al. ad Spartian.

Caracalla, Vestis Clericorum talaris: passim apud Scriptores pro *cappa* sumitur. Papias: *Caracalla, Capa.* Gloss. Græc. Lat. καρακάλλιον, *cucullа.* At Eucherius Lugdun. *Ephod* Judæorum, *in modum caracallæ fuisse* ait, *sed sine cuculla. Ephod* autem, ut auctor est Josephus lib. 3. Antiq. cap. 11. tunicæ persimile fuit. Vulfinus Boëtius Episc. Pictavensis in Vita S. Juniani Abb. *Vestis ejus cilicina, de caprarum pilis, quæ in modum caracallæ, quam nunc Capam vocamus, perseverat usque in hodie.* Vita S. Eugendi Abb. cap. 2. *Æstivis temporibus caracallâ, vel scapulari cilicino utebatur.* Beda lib. 1. Hist. Eccles. cap. 7. *Mox se sanctus Albanus pro hospite ac magistro suo ipsius habitu, id est, caracalla, qua vestiebatur, indutus, militibus exhibuit.* Thomas Walsing. in Edwardo II. *Constat hanc vestem fuisse Caracallam, quam S. Albanus in conversione acceperat à S. Amphibalo.* Vitæ Abbatum S. Albani pag. 28. *Elienses verò ossa sæpedicta in villoso panniculo, quem Caracallam vocant, sibi reservarunt.* Vita S. Eudoxiæ Mart. c. 9. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ χειμῶνος σιχάριον κιλίκινον ἐνεδύετο, κ̀ ὅμοιον ἐκεῖνο καρακάλλιον. Palladius in Hist. Laus. c. 117. Παιδαρίου καρακάλλιον λαμβάνουσα. Hinc nostrum *Casaque*, quasi *Caraque*, pro sago, deducit Paradinus lib. 1. Hist. Lugd. c. 34. Vide Octavium Ferrarium de Re vestiaria part. 2. lib. 1. c. 28.

CARA *cognatio.* Vide *Festum B. Petri Epularum.*

CARACTER. Novella 15. Theod. & Valentiniani de Tributis fiscalib. *De salinis, alumine, caractere, herba rubea, lini maceratura, &c.*

CARACTIO. Polypticus Floriacensis: *Debet unusquisque de lignario in latum pedes 5. in altum pedes 6. & de caractionibus carradas 6. &c.*

CARADRUS, Terebra. Capitulare de Villis c. 42. *Unaquaque villa* (habeat) *catenas, cramaculos, delaturas, secures, id est, cuniadas, terebras, id est, caradros, scalpros, &c.* Vide *Carasdus.*

CARAGUS, *Carajus*, Sortilegus, præstigiator qui *characteribus* magicis utitur, unde vocis etymon. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Caragius*, fugel hpata. Ubi fugel Anglo-Saxonibus est *avis*: hpata, omen, augurium, divinatio. fugel-hælsere, augur. Concilium Autisiod. c. 4. *Non licet ad sortilegos, vel ad auguria respicere, vel ad caragios, &c.* Canones veteris Concilii Narbonensis an. 598. can. 14. *Si qui viri ac mulieres divinatores, quos dicunt esse charagios atque sorticularios, &c.* Vita S. Eligii à S. Audoëno conscripta lib. 2. c. 15. *Nullas paganorum consuetudines observetis, non carajos, non divinos, non præcantatores — consulere præsumatis.* Et mox: *Non quærantur præcantatores, non divini, non sortilegi, non caragi.* Beda de Remediis peccatorum c. 11. *Caragios, & divinos, præcantatores, &c.* Petrus Malleacensis de Cœnobio Malleacensi §. 6. *Uxor ejus observatrix admodum carajorum atque maleficiorum.* Sermo de dedicatione Ecclesiæ editus à V. Cl. Jacobo Petito: *Omnes fures & falsi testes, omnes ad arbores vel ad fontes vota reddentes, omnes qui caragios & divinos, vel præcantatores aut propter se, aut propter suos inquirunt, &c.* Odo Clun. lib. 4. de Vita S. Geraldi Auriliac. Comit. cap. 7. *Vassus quidam nomine Adraldus focum caragiorum tota nocte in domo sua fieri præcepit. Intempesta autem ipsius noctis hora, dæmones super focum custodis irruerunt.* Severianus homil. quæ extat 241. apud S. Augustin. de Tempore: *Ut nullus ex vobis caragos, vel divinos, vel sorti-*

legos requirat. Infrà: *Qui prædictis malis, id est, caragis, & divinis, aruspicibus —— crediderit.* Vide Decret. Ivon. lib. 1. cap. 1. §. 134. Occurrunt apud Nicetam in Isaac. lib. 2. n. 5. In Lex. Barbaro-Græco κουτεσυλοὶ, καράγιοι, inter magos.

Cararius, eadem notione. Vetus Pœnitential. MS. *Cararios, coriocos, & divinos, & præcantatores, philacteria etiam diabolica, vel herbas, vel succinos, suis vel sibi impendere, &c.* Leg. fortè *Carajos cariosos.*

CARALE. Vide *Carrale.*

CARANCO, *Capa nigo.* Ugutio MS. Fortè *nigra.*

CARANISA. Vide *Caraula.*

CARARIA, Lapidicina, ex qua lapides quadrati eruuntur: nostris, *Cariere.* S. Augustinus Serm. de Diversis 50. *Emerat quandam —— domum in cararia, quam sibi existimabat propter lapides profuturam.* Vide *Carraria.*

CARAVANNA, *Carvana*, vox Turcica, significans qualiacumque hominum agmina securitatis causâ se conjungentium in itineribus: *Carovana*, Boccacio. Vide Scaligerum exercit. 209. 2. Matth. Paris an. 1250. *Omnem illam catervam, quam vulgares Karavennam appellant, sibi mancipavit.* Jacobus de Vitriaco lib. 1. cap. 99. *Quod —— ad exercitum Salahadini maxima veniret Caravanna.* Nangius in Vita S. Ludovici: *Tandem duas Caravennas successivè ceperunt.*

Carvana, apud Hovedenum in Henr. II. p. 646. & Ricardo I. p. 716. & Nicolaum Trivettum an. 1190. p. 516. Philippus *Mouskes* in Philippo Aug.

Li Rois Ricars apries fui,
Ki la Karvane consui,
Des Sarazins ki là sigloient.

καρβάνιον, apud Constantin. de Adm. Imp. cap. 45.

Carvanus, qui in *Carvanam* vadit. Arnoldus Lubec. lib. 5. cap. ult. *Dimidiabant ergo exercitum, cùm alii irent, qui Carvani dicebantur, alii verò in excubiis manerent.* Infrà: *Inter has autem fluctuationes personuerunt buccinæ in castris Cancellarii, nunciantes venisse carvanos.*

Quid verò propriè sit *Carvana*, describit Historia bellorum ultramarin. MS. *Or vos dirai k'est Carvane. Li Marcheant Sarazin quant il voelent aler en marcheandise en lontaines tieres, si parolent ensemble pour faire carvane, & si sunt paravanture û vint, û trente, û quarante, & a cascun cameus 5. soumiers, selonc ç'ou k'il est sires & rices hom, & tous cargiez de marcheandises, & si se ralient ensemble, & portent avoec aus lor marcheandise & lor tentes. & pour çou portent il avoec aus lor tentes, k'il ne se herbergent mie en nule vile devant çou k'il vienent à la vile, û il doivent aler, & û il doivent descargier lor marcheandise, ains se herbergent dehors les viles, quant il ont fait lor jornées, & tendent lor tentes, dont les fait garder li sires en qui tiere il sont par nuit & par jour, & conduire fors de sa tiere, pour le traviers k'il en a, & ensi font tout li Seignor parmi qui tiere il passent.* De Carvanis Militum Hierosol. sic Statuta ejusdem Ordinis tit. 19. de Verbor. signif. §. 29. *Carvana, Syrorum & Arabum lingua, significat congregationes hominum, ut unà aliquid negotii peragant, à majoribus nostris usurpatum in delectu Fratrum habendo, cùm ad subsidia per arces & triremes distribuuntur, aut aliò per turmas mittuntur.*

CARAULA, *Caranda.* S. Audoënus lib. 2. de Vita S. Eligii c. 15. *Nullus in festivitate S. Joannis — solstitia, aut vallationes, vel saltationes, aut caraulas, aut cantica diabolica exerceat.* Ubi loci vir doctus restituendum putat *coraulas*: sed malim *caraudas.* Ut & lib. 2. cap. 19. *Prædicabat — abjiciendos duntaxat cunctos dæmonum ludos, & nefandas saltationes, vel caranisas, omnesque inanes prorsus relinquendas superstitiones.* Est enim *caranda* sortilegii species, uti docemur ex Usaticis MSS. urbis Ambianensis, ubi de sacramentis agunt, quæ à Campionibus exigebantur: *Il doivent jurer k'il n'ont yve (eau) ne autre herbe beuë, ne mangié, ne n'ont herbes, ne brief, ne caraudes seur aus, ne fait sor, ne sorcherie, ne art, ne caraudes, por coi il puissent estre aidiez.* Robertus Borronus in Arturi Hist. fabulosa MS. *Jusqu'à chelui terme que elle commencha à apprendre des enchantemens & des charroies.* Quæ quidem voces idem videntur sonare, & *characteres* denotare, magicos nempe, quibus sortilegi, quos *carajos* appellabant, utebantur. Vide *Caragus.*

CARAPHUS. Vide *Carabus.*

CARASDUS. Jordanus Risus Calaber lib. MS. de Medicaminib. equorum: *Est & aliud frenum, quod dicitur ad carasdum, habens morsum aliis longiorem usque ad palatum equi, &c.* Vide *Caradrus.*

CARAXARE, *Charaxarii.* Vide *Charaxare.*

CARBONES *de foresta*, ex ligno forestæ combusto in fornace confecti, in Inquisitionib. de forisfacturis forestarum c. 26. in Additam. ad Matth. Paris.

Carbonis præbitio, inlatio, ad monetæ & armorum fabricas, inter sordida munera recensetur in lege 15. & 18. Cod. Th. de Extraord. & sordid. muner. Vide Vegetium lib. 4. cap. 8.

Carbones maris, Lapides combustibiles, quibus fabri ferrarii utuntur, Anglis, *sea-coales.* Inquisitio de forisfacturis forestarum cap. 14. *Inquiratur etiam de carbone maris invento intra forestam, &c.*

Carbones, & *Carbunculi*, pro finibus apud Siculum Flaccum, & Frontinum de Coloniis.

Carbones fossiles, de quibus Hector Boëthius in Descript. Regni Scotiæ, Camdenus in Agris Richmond. Dunelmensi, & Northumbelland. Georgius Agricola lib. 4. de Natura Fossilium, & in Bermanno, & alii. Ranulphus Hygdenus in Polychron. de Wallia:

Montes metalla conferunt,
Carbo sub terræ cortice,
Crescit viror in vertice.

Carbones terrestres, vulgò nostris *Charbons de terre*, apud Thomam *de la Moor* in Edw. II. Rege Angl. p. 599.

Carbones ferrei, quos Galli *Hullas* vocant, ut in agro Leodiensi primùm reperti fuerint sub an. 1198. narrant Ægidius Aureæ vallis Monach. in Alberto cap. 95. Bruisthemius, Mag. Chronicon Belgic. an. 1201. &c.

Carbones mortui, apud Marcellum Empir. Extincti.

Carbones vivi, Igniti, in Chronico Colmariensi 2. part. an. 1288. *Le Roman du Renard MS.*

Qui plus sont sec que vif charbon.

Descensio primi carbonis, septimo mensis *Shabat*, seu Februarii: *Descensio secundi carbonis* 14. ejusdem mensis: *Descensio tertii carbonis* 21. ejusdem mensis, inter festa Christianorum Syrorum recensentur à Ulug Beg in Epochis cap. 7.

CARBONAGIUM. Vetus Charta in Regesto Philippi Aug. fol. 87. *Item Laurentio de Domon, levagium & carbonagium per cartam Regis.* Regestum Censuum Carnotensis Comitatus fol. 55. *Le Charbonage & le Fournage deus illec le jour S. Thomas es fories de Noël, c'est à savoir chascun feure de la Chastellerie 3. den. & celuy ou ceux qui coupent à sarpe pour faire charbon, chascun 3. den. obol.*

CARBONARIA. Gloss. Græco-Lat. Ἀνθρακοθήκη, *Cella carbonaria.* Italis *Carbonaia, Carbonara.* Καρβωναρεῖον, *Carbonarium.* Auctor Queroli: *Ego jamdudum apud carbonarias agere te putabam, tu de pistrinis venis.* Occurrit in Fleta lib. 2. c. 41. §. 43. Hinc

Carbonarius. Helladius apud Photium: Ἀνθρακεὺς ὁ ἐν τῇ συνηθείᾳ καλούμενος καρβονάριος.

Carbonaria, Fornax in foresta ad conficiendum carbonem, in Inquisitionib. de forisfacturis forestar. c. 15. in Additam. ad Matt. Paris.

Carbonaria, Silva notissima, quæ ab ultima Hannonia extenditur Lovanium usque, ac Diestam, fluviumque Tameram: de qua Lex Salica tit. 49. Gregor. Turon. lib. 2. Hist. cap. 9. Gesta Reg. Francor. Rorico Monach. Fredegar. Annales Francor. Metens. Nithardus lib. 2. & 4. &c. Sic autem dicta, quòd in iis carbones fierent. V. Wendelinum in Natali, Leg. Sal. c. 10. & in Gloss. Sal.

Carbonarias,

Carbonarias, ad urbium mœnia extitisse non semel produnt Scriptores. Falco Beneventanus p. 334. *Reversi sunt usque ad Carbonariam, foris civitatem, ubi stagnum luteum putridumque inerat, Ducis ipsius suffocaverunt cadaver.* Charta Comitissæ Mathildis an. 1072. apud Franciscum Mariam in Mathilde: *Unà cum Ecclesia illa—ibi consistente, unà cum omnibus fossis, & carbonareis, & muris, & turre, &c.* Chron. Casauriense, in Dominico Abbate: *Unusque eorum* (dedit) *medietatem de castello Vecclo—cum muris & carbonariis, cum Ecclesiis in eisdem ædificatis.* Charta an. 1047. in Tabul. Casaur. *Medietatem de ipso castello de Castro vetere cum muris, & cum carbonariis, & cum casis.* *Carbonarium de Asculo*, in Charta Langobardica an. 774. tom. 8. Ital. sacræ pag. 34. Pactum inter Clementem III. PP. & Senatum Romanum an. 1188. apud Baron. *Omnes muros & carbonaria civitatis — dabitis nobis ad diruendum.* Ita Καρβωναρεῖα neutro genere dixit Codinus in Orig. Constantinop. quæ in urbe extructa ait ab Hilarione Patricio, Leone Magno imperante.

CARBONATOR, Qui carbones in silva conficit: Gall. *Charbonnier.* Matthæus Paris an. 1195. *Accidit autem ut quidam pauperculus Carbonatorum sylvicola, dum pergeret quisquilias ibidem lignorum colligendo, &c.*

CARBONELLA. Ugutio: *Carbonella, caro assata.* Alibi: *Frixa, æ, Carbonella, scilicet parum carnis quæ supra carbones citò solet decoqui.* Italis *Carbonata, carne salata de porco cotta ne carboni, o nella padella.* Ita Academici Cruscani.

CARBONELLUS *faber.* Charta an. 1144. apud Catellum lib. 2. cap. 17. *Carbonellus faber habeat de laboratoribus suis censum, qui vulgo vocatur Lause: & faciat & reparet ferramenta molendinorum, retento ibi pretio, & usu suo, &c.*

CARBONEA, Species anseris, apud Fridericum II. Imperat. lib. 1. de Venat. cap. 19.

CARCAISSUM, Pharetra, nostris *Carcois*, vel *Carquois*: *Carcasso*, Italis. Charta an. 1242. *Unam balistam de fusto, cum uno croco, & carcaisso, & cairellis:* id est Gallicè, *avec une arbaleste de fust, avec un croc, un carquois, & des quarreaux.* Græci nuperi Ταρκάσιον dicunt, quæ vox occurrit apud Joannem Cananum pag. 19. & alios à Meursio citatos.

CARCAMUSA, Machina oppugnatoria, Aries. Abbo de Obsid. Paris. lib 2.

Arietes, vulgò Carcamusas resonatos
Dimisere duos.

CARCANNUM, Collistrigium, vinculum quo rei collum stringitur, nostris *Carcan.* Illud autem competit majoribus Justiciariis, ut est in Consuetud. Blesensi art. 20. Meledunensi art. 3. Laudun. art. 8. &c. Leges Kanuti Regis cap. 56. apud Bromptonum: *In prima accusatione ponatur in carcanno, & ibi sustineat, donec ad Dei judicium eat.* Vita S. Eparchii ex Sanctorali Bernardi Guidonis: *Nonnulli etiam à catenarum vinculis, & à catasta tormentis, & pedum ferreis vel ligneis carchannis.* *Le Roman d'Aubery MS.*

Qui mult le fait laidement justicier,
Un grant charchant li fait el col lacier.

Collarium, Latinis, & recentioribus Græcis. Hesychius: Κλοιὸς περιτραχήλιος δεσμὸς, κολλάριον, ἤτοι μανιάκης. Scholiastes Aristoph. κλοιὸς, τὸ κολλάριον παρ' ἡμῖν λεγόμενον.

CARCARE, Onerare, Italis *Carcare*, Gallis *Charger.* *Batelli carcati*, in Fleta lib. 1. cap. 25. §. 9. Vide *Caricare.*

CARCASIUM, *Carcosium*, Cadaver, intestinum. Charta Edw. III. tom. 2. Monastici Anglic. pag. 417. *Et dimidium rasorii de Groth-malt, & de uno carcasio bono arietis.* Statuta Gildæ Berwic. cap. 24. *Statuimus quòd nullus carnifex de cætero vendat infra burgum de Bervico carcasia mutonum à festo Paschæ ad festum Pentecostes carius 16. denariis.* In Chron. Will. Thorn, *de Carcoisis boum*, leg. *de Carcosiis.* Ita etiam in Fleta lib. 2. cap. 76. §. 17. *carcosium* legitur. Vide Menagii & Ferrarii conjecturas de vocis etymo.

CARCER *subterram.* Lex Longob. tit. 57. *De Faronibus unusquisque Judex in civitate sua faciat carcerem sub terram, — & immittat in ipsum carcerem ad annos duos, &c.* Nostris *Cul-de-fosse.*

Carcer canonicalis disciplinæ, in Concilio Coloniensi an. 1260. can. 1. qui vulgò *Episcopalis.* De carcere monachico agitur in Capitulari Aquisgranensi an. 817. cap. 40. & in Monastico Cisterciensi pag. 11. Vide *Decanicum.* Huc spectat Epistola Alexandri III. PP. in Epistola ad Rotrocum Archiepisc. Rotomag. in nupera Conciliorum Rotomagensis Ecclesiæ Editione pag. 159. *Si verò Clericus aliquis pro suis culpis à ministerialibus Prælatorum Ecclesiæ captus fuerit, non patiaris eum custodiæ publicæ mancipari, aut in carcerem Laicorum retrudi, sed potiùs in domo tua, vel alterius Ecclesiasticæ personæ, ejus custodiæ locum facias congruum provideri, ubi secundùm qualitatem & quantitatem delicti debeat custodiri.*

Carcer tadialis, apud Foristas Aragonenses, *dicitur quando aliquis est captus pro debito civili.* Vide Michaëlem *del Molino* in Repertorio Fororum Aragon.

Carceris immunitas, data dicebatur hæreticis Albigensibus *infra certam diem sponte venientibus, pœnitentibus, & tam de se quàm de aliis plenam dicentibus veritatem*, quibus quidem variæ pœnitentiæ injungebantur: *cùm hæretici & credentes, qui veritatem de se vel de aliis suppresserant, vel infra tempus indulgentiæ non venerant*, perpetuo carceri addicerentur. Concilium Narbonense an. 1235. can. 4. 9.

CARCERARIUM, *Carcelagium*, quod Commentariensi, seu carceris custodi, præstatur ab incarcerato pro victu & potu qui ei subministrantur.

Carcerarium. In Statuto Ludovici Regis 1. April. 1315. pro Occitaniæ incolis, prohibetur ne quis innocens judicatus sub prætextu *geolagii, seu carcerarii* in carceribus detineatur. Occurrit præterea in Concilio Bituricensi an. 1336. can. 12. Vide Alciati Parerga, & in vocib. *Catenaticum*, & *Geolagium.* *Carcelagium*, eadem notione. Curia Generalis Catalaniæ celebrata Gerundæ sub Jacobo II. Rege Aragon. an. 1320. MS. *Item statuimus quòd Carcerarii Vicariorum, vel Bajulorum, aut aliorum Officialium, non possint exigere seu habere ab aliquo capto inter diem & noctem pro carcelagio nisi 6. denar. Barcin.* Passim in hisce Curiis.

CARCERARIUS, Carceris custos. Gloss. Lat. Græc. *Carcerarius*, φυλακίτης. Ugutio: *Carcerarius, qui carcerem facit, vel custodit.* *Carceriere*, Italis. Victor Uticens. lib. 3. *Sed populus ille—in Domino semper fidelis, dato munere carcerariis, die ac nocte Christi Martyres frequentabat.* Occurrit præterea in Lege Wisigoth. lib. 7. tit. 4. §. 3. in Vita S. Potiti Mart. cap. 3. in Act. S. Montani Mart. num. 17. apud Ordericum Vitalem pag. 384. &c. *Le Roman de Garin MS.*

Magon apele, qui ert ses Chartreniers,
Garde cestui, & soit forment loiez.

Le Roman de Jordain de Blaye MS.

Dont les assaillent Serjant & Charterier
En une chartre font Renier tresbuchier.

Philippus *Mouskes* in Hist. Francor. MS.

Un jour li enfant mult plorerent,
En cele prison ù il erent,
Quer li carteriers leur gehi,
Que tousjors feroient ensi.

Guillelmus *Guiart MS.*

Tantost son Chartrenier appele,
Con pot voir emmi les sales,
Trois prisonniers de France pales, &c.

Carcerarii, ipsimet rei carcere inclusi. Vita S. Mederici c. 11. *Audivit carcerarios reclusos in carcere.* Greg. Turon. de Vitis Patrum c. 8. *Audivi in una nocte in septem civitatibus carcerariis apparuisse beatum virum, eosque absolvisse*

ab ergastulo. Chronicon Flandriæ cap. 66. *Et encores le detiennent en prison fermée, en faisant chartrier de leur propre seigneur.*

CARCERIZARE, Carceri mancipare, in Edicto Felicis PP. propter Acacii Episcopi Constantinop. damnationem: *Meque in meis credidit carcerizandum.*

CARDA. Ugutio: *Grapides, apud Græcos vocatur quædam avis, apud nos Carda, quia gravi volatu detenta, ut non cæteræ volucres, attollitur velocitate pennarum.* Vide *Campatgium.*

CARDA. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis an. 1295. *Cum casula de panno inaurato in canabo, linea una carda Indici coloris, cum panno consimili de Venetiis ad pendendum ante altare, consuto panno lineo, —— similiter carda Inda cum zona de filo, cum duabus tuallis altaris, longitudinis duarum ulnarum, &c.* Alibi: *Unum velum Quadragesimale de carde croceo & Indico.*

CARDENA. Vide *Alchaz.*

CARDIACUS *color.* Joann. Diac. lib. 4. Vitæ S. Gregorii cap. 84. *Ore rubeo, crassis & subdividuis labiis, genis compositis, mento à confinio maxillarum decibiliter prominente, colore aquilino, & livido, nondum, sicut ei postea contigit, cardiaco.* Quo loco Angelus Rocca existimat *Cardiacum* colorem à *morbo cardiaco* appellari, eumque esse quo hujusmodi passione affecti tingi solent, pallidum nempe croceatum, seu gilvo pauxillum tinctum.

CARDICUM. Charta sub Ludovico Pio exarata, apud Ughell. tom. 5. Ital. sacr. pag. 612. *Cum brolio, cum curte, —pratis, capilo, & cardico, piscinibus, aquariis, &c.*

CARDINALIS, Præcipuus, principalis. *Quatuor venti cardinales*, apud Servium ad 1. Æneid. *Scapi cardinales*, apud Vitruvium lib. 4. cap. 6. *Cardinalia Christi opera*, apud Cyprianum. Augustinus lib. 1. de Baptism. præcipuos partis Donati *Cardinales* vocat. *Princeps cardinalis*, apud Senatorem lib. 7. Epist. 31. Ita in Notitia Imp. non semel. *Cardinalis Missa*, in lib. 2. Miracul. S. Bertini c. 7. & apud Bovonem de Invent. S. Bertini cap. 12. *Cardinale altare*, apud eundem cap. 3. quod *principalis ara*, eidem dicitur cap. 7.

Cardinales Ecclesiæ Romanæ, de quorum origine ita sentiendum. Ædes sacræ in civitatibus, duplicis potissimùm fuere generis: aliæ enim parochiarum, uti nunc dicuntur, vice erant, quas *Titulos* vocabant, ad quas conveniebant fideles, divinas Liturgias audituri, & sacram Eucharistiam percepturi. Aliæ dicebantur *Diaconiæ*, erantque publicæ quodammodo pauperum hospitales domus, quibus adjuncta erant Sacella, quæ *Diaconiæ* perinde nomen, potissimùm labente sæculo, obtinuere. Priori ædium sacrarum generi præerant Presbyteri, alteri Diaconi. Si quæ verò aliæ ædes sacræ essent in civitatibus, *Oratoria* dicebantur, in quibus nec baptismus celebrari, nec Sacramenta fidelibus ministrari fas erat; sed tantùm *Missæ privatæ* à Capellanis, seu à Presbyteris, quos *Locales* nuncupabant, tanquam alicui loco addictos, *fiebant.* Ut igitur ab illis Oratoriis cæteræ ædes sacræ distinguerentur, *Cardinales* appellatæ sunt, seu *Tituli Cardinales*, id est, principales & præcipuæ, quemadmodum earundem Presbyteri, itidem *Cardinales* nuncupati sunt.

Præsertim verò id Romæ obtinuit: nam & si *Presbyteri Cardinales* universim appellentur Parochi, uti suo loco docemus, is potissimùm titulus attributus fuit Presbyteris, qui *titulis* ejusdem urbis addicti erant, id est, Ecclesiis parochialibus: qui quidem tituli *Cardinales primæ sedis* dicuntur in Capitulis Aytonis Episcopi Basil. cap. 90. Horum eximia semper fuit dignitas, ut qui summo Pontifici sacra facienti, & in Stationibus ac Processionibus adessent, eique ministrarent: *quos ideo Presbyteros sui Cardinis* vocabant, ut Leo IV. PP. in Synodo Romana an. 853. & Joannes VIII. PP. Epistola 83. 89. quemadmodum etiam Diaconi Diaconiarum in iis muniis quæ Diaconorum officium spectabant; quos *Cardinales* etiam appellarunt, quòd cum Presbyteris Cardinalibus summo Pontifici adessent, vel quòd præcipui essent ex ordine Diaconorum. Hos *Diaconos in cardine constitutos in urbe Roma* appellant Capitularia Caroli Magni lib. 1. cap. 139. ubi eorum dignitas satis innuitur. Sed & ejusmodi Diaconias interdum in titulos Cardinales Presbyterorum erectas docet Baronius an. 603. num. 3. In suis verò parochiis Cardinales Presbyteros Romanos id munii obiisse, quod cæteri Ecclesiarum parochialium Presbyteri, satis docet Constitutio Joannis VIII. PP. de Jure Cardinalium edita ab eodem Baronio an. 882. num. 8.

Cardinalium Romanorum ea fuit potissimùm prærogativa, quòd in dirimendis Ecclesiasticis negotiis Pontifici semper adessent, eorum decreta probarent ac subsignarent, atque adeo cum iis in Synodis considerent. Gaufridus Grossus in Vita B. Bernardi Abbatis de Tironio cap. 28. *Hoc ab illa obtinere voluit, ut Cardinalis sacerdotii dignitatem susciperet, & Romæ secum Ecclesiasticarum rerum negotia tractaturus remaneret.* Præsertim verò in hoc eminebat illorum auctoritas, quòd ex iis ferè semper summi Pontifices eligerentur, vel certè ex ordine Cardinalium Presbyterorum, non verò Episcoporum, uti postea factitatum constat. Tradit quippe Leo Ostiensis lib. 1. Chron. Casin. cap. 48. Stephanum PP. VII. Formosi prædecessoris sui corpus de sepulcro extrahi, abjicique mandasse, cunctasque ipsius ordinationes irritas esse constituisse, *pro eo quòd cùm esset Ostiensis Episcopus contra sanctorum canonum decreta Apostolicam invaserat sedem.* Unde in Concilio Romano sub Stephano IV. statutum legimus apud Anastasium pag. 95. *Ne ullus unquam præsumat Laicorum, neque ex alio ordine, nisi per distinctos gradus ascendens, Diaconus aut Presbyter Cardinalis factus fuerit, ad sacrum Pontificatus honorem possit promoveri.* Deinde cùm Clerus Romanus in eorundem Pontificum electionibus præcipuum obtineret locum, non mirum si magna fuit auctoritas Cardinalium Romanorum, quibus tandem solis eæ electiones attributæ ex decretis ipsorum Pontificum: quod Nicolao II. PP. adscribit Chronicon S. Vincentii de Vulturno: *Iste in generali Synodo statuit & confirmavit, ut post depositionem Romani Pontificis conveniant simul Episcopi, Presbyteri, & Diaconi Cardinales: & quemcunque sano consilio decreverint, eligant Pontificem, &c.* Vide Concilium Romanum an. 1059. can. 1. & ibidem subjectum Decretum de electione Pontificis Romani.

Verùm *Cardinalis* appellatio, quæ, ut dixi, omnibus *Presbyteris titulorum* communis erat, penes solos ferè Ecclesiarum Romanarum, seu *titulorum* Presbyteros, constitit, ad septem ex Episcopis Romanæ diœceseos postmodum translata. Quippe ex veteri Rituali, quod ex Codice Vaticano descripsit Baronius an. 1057. num. 19. tituli Cardinales quinque Ecclesiis, quas Patriarchales vocant, suberant, quarum prima est *Ecclesia Lateranensis*, quæ & *Constantiniana*, & *Basilica Salvatoris* diverso nomine nuncupatur. Hæc septem *Cardinales Episcopos* habebat, qui dicebantur *Collaterales & Hebdomadarii*, eò quòd *singulis hebdomadibus per vices explerent munus Pontificis.* Hi sunt, Episcopi Ostiensis, Portuensis, S. Rufinæ, sive Silvæ candidæ, Albanensis, Sabinensis, Tusculanus, & Prænestinus. Septem Cardinalium Episcoporum & hebdomadariorum meminit Anastasius in Stephano PP. pag. 96. de quorum prærogativa hæc habet Petrus Damiani lib. 2. Epist. 1. de Ecclesia Lateranensi: *Hæc 7. Cardinales habet Episcopos, quibus solis, post Apostolicum, sacrosanctum illud altare licet accedere, ac divini cultus mysteria celebrare, &c.* Et lib. 1. Epist. 2. *Quid tibi de Cardinalibus videtur Episcopis, qui videlicet & Romanum Pontificem principaliter eligunt, & quibusdam aliis prærogativis, non modò quarumlibet Episcoporum, sed & Patriarcharum atque Primatum jure transcendunt? &c.*

Secunda Patriarchalis Ecclesia est sanctæ Mariæ, Ma-

jor dicta, quæ pariter sub se habebat septem Cardinales Presbyteros, scilicet Cardinales SS. Apostolorum Philippi & Jacobi, S. Cyriaci in Thermis, S. Eusebii, S. Prudentianæ, S. Vitalis, SS. Petri & Marcellini, & S. Clementis.

Tertia Patriarchalis Ecclesia S. Petri est, cui suberant septem Presbyteri Cardinales, scilicet S. Mariæ trans Tyberim, S. Chrysogoni, S. Ceciliæ, S. Anastasiæ, S. Laurentii in Damaso, S. Marci, SS. Martini & Silvestri.

Quarta Patriarchalis Ecclesia est Basilica S. Pauli, in qua erant Cardinales S. Sabinæ, S. Priscæ, S. Balbinæ, SS. Nerei & Achillei, S. Sixti, S. Marcelli, & sanctæ Susannæ.

Quinta Patriarchalis Ecclesia est S. Laurentii extra muros, in qua erant hi Cardinales, S. Praxedis, S. Petri ad vincula, S. Laurentii in Lucina, SS. Joannis & Pauli, SS. IV. Coronatorum, S. Stephani in Monte Cœlio, & S. Quirici.

His autem Patriarchalibus Ecclesiis præfecti erant hi, Lateranensis primus Episcopus Collateralis, S. Mariæ Majoris Archipresbyter Cardinalis, Ecclesiæ sancti Pauli Abbas Cardinalis, & Ecclesiæ S. Pauli Abbas Cardinalis.

Præter hos titulos sunt Diaconi 18. & Subdiaconi 21. de quibus suo loco.

Successu deinde temporis Cardinalitia dignitas aliis Episcopis, quàm in hoc Ceremoniali descriptis, delata legitur. Primum autem ex Episcopis Conradum Moguntinum Archiepiscopum *Cardinalis* dignitate donatum aiunt ab Alexandro III. qui hac etiam insignivit Galdinum Salam Mediolanensem Archipræsulem an. 1165. Verùm ut plurimùm ejusmodi Cardinales Episcopi ad unum è septem illis Romæ vicinis Episcopatibus, qui fortè vacaret, promovebantur, quod raro admodum ea ætate præstabant summi Pontifices. Postea sensim obrepsit, ut etiam Episcopi fierent Presbyteri Cardinales, & ad titulum aliquem ex Romanæ urbis titulis promoverentur, quod de Campaniensi Guillelmo Remensi Archiepiscopo factitatum legimus, quem Clemens III. seu, ut alii volunt, Alexander, ad Cardinalatus apicem tituli S. Sabinæ, qui est Presbyterorum titulus, promovit postmodum, quod parcè admodum fiebat, Clemens V. qui primus Avenione sedit, & cæteri deinceps Episcopos effecerunt Cardinales Presbyteros. Sed de Cardinalibus, & eorum origine, consulendi Onufrius Panvinius libro de Cardinalib. Ciacconius, Hieronymus Platus de Cardinalis dignitate & officio, Duarenus lib. 1. de Sacris Eccl. minist. cap. 13. Frison. in Gallia Purpurata, Josuas Arndius in Lexico Antiquit. Ecclesiastic. & alii sine numero.

Cardinalia, Dignitas Cardinalis. Cæsarius lib. 12. cap. 22. *Beatus Petrus de Cardinalia mea pro me redditurus est rationem, sanctus verò Benedictus de Cuculla.*

Sumitur etiam pro Ecclesia seu titulo Cardinalis in Conciliabulo Papiensi apud Baron. an. 1160. & Radevicum de Gestis Frider. lib. 4. c. 71.

Cardinales Chori. Statuta Ecclesiæ Londinensis in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 337. *Ex minoribus Canonicis à Decano & Capitulo delegantur duo, qui Cardinales chori vocantur. Horum officium est circumspicere cotidie & notare omnia in choro delicta & peccata: scilicet & qui tardè veniunt, & qui ante tempus exierint, & in choro qui vel obstinati, vel negligentes & desidiosi sunt, &c. —ii duo Cardinales ministerium Ecclesiæ, & * firmum eorum, tum sanum, tum ægrotum Ecclesiastica ministrant Sacramenta, Confessiones audiunt, & pœnitentias injungunt salutares, &c.*

Episcopi Cardinales.
Canonici Cardinales.
Presbyteri Cardinales.
bbas Cardinalis.
Archidiaconus Cardinalis.
Ecclesiæ Cardinales.
Vide suis locis.

Diaconus Cardinalis.
Tituli Cardinales.
Vide suis locis.

Cardinare, apud Gregorium Magnum lib. 5. Epistola 11. &

Incardinare, apud eundem variis locis, Ivonem Carnotensem Epist. 131. Adamum Bremensem cap. 215. Fulcuinum de Gestis Abbat. Lobiensium cap. 23. & alios passim, est *Cardinalem*, id est, *proprium* Presbyterum, Sacerdotem, Episcopum, Abbatem, Diaconum in aliqua Ecclesia instituere.

CARDO, Carduus, seu cardui strobilus, quo lanæ carminantur, *Cardo* Italis, *Chardon* nostris. Capitulare de Villis cap. 43. *Ad genitia nostra—dare faciant, id est, linum, lanam, —pectines, cardones, saponem, &c.* Gauterius Cancellarius de Bellis Antiochen. *Electos enim captivos recepit, eosque in prima nocte lapidibus & spinis cardonibusque his immixtis hospites tradidit.* Vide *Cardinalis*.

CARECTA. Vide *Carrus*.

CAREGARE, ex Gallico, *Charger*. Reynerus contra Valdenses cap. 6. *Officium Diaconorum* (Catharorum) *est audire confessiones venialium peccatorum, —— & subditis suis facere absolutionem injungendo eis tribus diebus jejunium, vel centum inclinationes flexis genibus, & appellatur illud officium, ut ita loquar, Caregare servitium.* Galli dicerent, *Charger le service*, id est, augere. Vide *Cargare*, & *Carricare*.

CAREMENTRANNUS, *Carmentran*, Occitanis, *le Mardy gras*. Charta an. 1196. in Probat. Hist. Sabaud. pag. 45. *A Natali Domini usque ad Carementrannum.* Tabularium Ecclesiæ Viennensis fol. 71. *Septem sextarios avenæ, & 2. de siligine, 6. spatulas, & capones 6. gallinas de Quaresmentranno 20. & 8. panes, &c.* *Quadragesima intrans*, in Tabulario Prioratus de Domina in Delphinatu non semel: *Coaresme entrant*, in Foris Beneharn. Rub. *de Ferias*, art. 3. Joinvilla in S. Ludov. *Le Mardy de Caresmentrant*, suprà *Caresme prenant*.

CARENA, vox formata ex *quadragena*, vel ex *quarentena*, Quadragesima pars. Charta Amedei Comitis Maurianensis an. 1234. *Donamus eidem domui per totam terram nostram pedagium, ledam, & carenam omnium rerum suarum, ita quòd nemo de nobis aliquam exactionem——capere præsumat.*

Carena, *Carrina*, Quadragesimale jejunium, seu publica pœnitentia ab Episcopo, Clericis, & Laïcis aut ab Abbate Monachis indicta, qua quis jejunare spatio 40. dierum tenetur. Joan. de Janua: *Carrena, & publica pœnitentia, & quadragena idem sunt. Qui igitur istam primam facit, 40. diebus non intrat Ecclesiam, & lanea veste indutus, ab escis & potibus qui interdicti sunt, à thoro, gladio, & equitatu illos supradictos dies abstinet. In 3. autem & 5. feria, & sabbato, aliquo genere leguminum ac oleribus, pomis, vel piris, vel pisciculis, cum modica cervisia utatur temperatè. Hæc omnia probantur Extra de Homicid.* Burchardo lib. 19. cap. 5. *Carrina* (aliàs *Carina*) *est dierum 40. continuorum jejunium in pane & aqua.* Pœnitentiale MS. *40. dies in pane & aqua, quod in communi sermone Carina vocatur, cum 7. sequentibus annis pœniteas.* Concilium Moguntinum: *In dedicationibus, ac Ordinum temporibus, relaxari carenas, & pœnitentes introduci omnino vetamus.* Petrus Damiani lib. 2. Ep. 7. *Præter illas quadragesimas, quæ scilicet à Patribus instituta sunt, —alias occcultè carinas celebrat.* Idem lib. 4. Epist. 17. *Juxta carinæ regulam inclusionem custodiæ carceralis indiximus.* Et lib. 5. Epist. 8. *Ecce, inquiunt, peregrinando carina, ecce nova pœnitentia—hactenus inaudita.* Reynerus contra Valdenses c. 5. *Publicas pœnitentias, ut carenas reprobant, maximè in feminis.* Cæsarius Heisterbach. lib. 4. cap. 37. *Miles quidam—tempore quodam quadragesimali carenam fecit apud nos.* Lib. 5. cap. 42. *Cùm alter Miles quidam—suscepta carena, tempore Capituli generalis Cistertium ire proponeret.* Alanus de Insulis in Pœni-

tentiali: *Solennis* (pœnitentia) *est qua pro majoribus criminibus vel notoriis, vel pro his criminibus quæ quis confessus est, vel de quibus quis convictus est, infligitur, quæ Carena solet appellari; & sicut est de majoribus criminibus, sic ad majores Prælatos Ecclesiæ pertinet hanc infligere.* Infrà: *Quæritur autem quomodo intelligendum sit, quod dicitur de injunctione solennis pœnitentiæ, Fac tres annos in pane & aqua, & fac tres quadragenas in singulis annis: an intelligendum sit quòd jejunare debeat omnem diem, vel inter diem & diem? Ad hoc sic respondemus, non altiori intellectui præjudicantes, quòd canonica censura rigor ostenditur, quando in pane & aqua jejunare per tres annos præcipitur, quod à quibusdam sic intelligitur, ut per tres annos non tota hebdomada comedatur panis & aqua, sed tantùm per tria illa jejunia supradicta, &c.* Summula Raymundi Ord. Prædic.

Matronæ juvenes possunt explere carenas
In domibus propriis, &c.

Adde Synodum Salegunstad. c. 17. 18. 19. Ughellum to. 9. p. 287. Hermannum Stangefolium in Wesphalia lib. 2. p. 101. Baron. an. 1093. n. 16. & Filesacum de Quadragesf. Christ. cap. 3. Vide *Quadragesima*.

Carena, est etiam remissio seu indulgentia ejusmodi 40. dierum, quæ à summo Pontifice vel ab Episcopis indulgetur. Lambertus Monach. Trevir. de Inventione corp. S. Mathiæ cap. 4. §. 20. *Iste Eugenius Papa & Adalbero Archiepiscopus Trevirensis contulerunt ad dedicationem Monasterii nostri — 18. carenas.* Num. 21. *Contulit 1. annum indulgentiæ, & 4. carenas.* Adde Browerum in Antiq. Fuld. p. 122. 133.

Quadragena, idem quod *Carena*, Indulgentia 40. dierum. Vide Bullam Urbani II. PP. apud Baron. an. 1093. n. 16.

CARENUM, in Glossis medicis MSS. Reg. Cod. 1486. *Vinum coctum.* Gloss. Ælfrici: *Carenum*, Moɲaþ. Est porro *Carœnum*, vinum decoctum, ita ut tertia pars absumpta sit, duæ tantùm remaneant; κάροινον, Myrepso sect. 1. c. 5. ita dictum, uti vult Isidorus lib. 20. c. 3. *eò quòd fervendo parte careat.* S. Augustinus lib. 2. de Morib. Manichæor. c. 13. *Bibat autem mulsum, carœnum, passum, & nonnullorum pomorum expressos succos, vini speciem satis habentes, &c.* Cap. 16. *Cùm & vetustatem corruptionemque aceti putetis vino esse mundiorem, & carœnum quod bibitis, nihil aliud quàm coctum vinum esse videamus, quod vino deberet esse sordidius, si motibus & coctionibus de rebus corporeis membra divina discedunt.* Ivo Carnot. Ep. 287. *Vinum quoque meum cùm sitio, non curo sapa sit, an carenum.* Bernardus Bonævallensis Abb. lib. 2. de Vita S. Bernardi c. 1. *Panis ibi opicus pro simila, pro careno sapa, pro rhombis olera, pro quibuslibet deliciis legumina ponebantur.* Vide Pallad. de Re rust. lib. 11. c. 18. Octavium Horatianum lib. 2. Rer. medicar. c. 6. & lib. 4. p. 87. Apitium lib. 2. de Re culinaria c. 1. 2. Marcellum Empir. cap. 26. Petrum de Crescentiis lib. 4. cap. 24. &c. Adde Leonhardum Fuchsium ad locum laudatum Myrepsi.

CARERATORES, Papiæ: *Lanarii, quia carariunt, id est, carpiunt vel dividunt.* Carminatores, *Cardeurs de laine*.

CARESCERE, pro *Carere*, στερεῖσθαι, in Gloss. Gr. Lat.

CARETILLUS. Vetus Inquesta de foresta Andeliaci in Regesto Philippi Aug. Herouvalliano fol. 123. *Et dabunt 2. garbas pro caretillis habendis.* In alia ibidem pag. 158. *Duos fagos ad Natale Domini, merrenum ad carrucas de Periers, & 2. charetils, &c.* Occurrit rursum p. 159.

CARGA, Onus, Gal. *Charge*, Italis *Carico*, & *Carica*, quasi onus carri. Consuetudines Ecclesiæ de Regula, to. 2. Biblioth. Labei: *De carga stagni, vel metalli, 4. denarios.*

CARIA, Injusta exactio, *malatolta*. Charta Brientii II. D. Castelli-Brientii apud Augustinum *du Pas*, in Stemmate Genealogico hujus familiæ: *Quæ omnia libera ab omni consuetudine, exactione, vel cariæ, seu exterorum vectigalium facio.* Nostri Bononienses seu Morini, ubi contra injusta vectigalia reclamant, aut publicanos conviciis insectantur, etiamnum *Cary Cary* inclamare solent, quasi ad seditionem contra istiusmodi prædatores plebem excitare velint. A κάρυον seu καρύα, *Nux*, vox, ut quidam volunt, deducta. Tradit quippe Servius in Virgil. Eclog. 8. in nuptiis *ideo spargi nuces, ut rapientibus pueris fiat strepitus, ne puellæ vox virginitatem deponentis possit audiri.* Quo casu *Carya*, tumultum & seditionem significabit. Nota est vox apud nostros *Charivary*, quâ *ludus turpis & nocivus* innuitur, uti & describitur in Synodo Joannis *Raguier* Episcopi Trecensis, *per quem nuptiis potissimè secundis detrahitur non modicum, qui ludus vulgò nuncupatur* Charivary, *& efficitur cum horridis & blasphemis vociferationibus, & obscœna loquacitate, sub turpi transfiguratione larvarum injuriosarum, contumeliosisque clamoribus binarum nuptiarum, &c.* Froissart. 4. vol. cap. 77. *Les aucuns estoient armez de cuirs, & les autres de haubergeons, tous enrouillez, & sembloit proprement qu'ils deussent faire un Caribary, &c.* Vide *Carinare*, & Brodæum in Consuet. Paris. tit. de Feodis, art. 37. n. 15. & seqq.

CARIAGIUM, Vectura cum carro, quam quis domino præstare debet: nostris *Chariage*. Charta Chilperici Regis pro Eccl. Tornacensi in Cod. Donat. piar. lib. 1. c. 2. *Teloneum de navibus super fluvio Scalt, qui pertinet ad fiscum Tornacum, vel quolibet commercio, seu & de cariagio, vel de sagenis, &c.* Iter Camerarii Scotici c. 42. *De non solutis pauperibus, cariagium, vel alios labores facientibus.* Charta Joannis Regis Angl. to. 1. Monastici Anglic. p. 310. *De francoplegio, & lastagio, & stallagio, & carriagio, & pannagio — liberi sint.* Thomas Walsinghamus pag. 562. *Mense Aprili concessa fuit per Clerum una decima conditionaliter, scilicet ne quis Provisorum de cætero capiat bona vel cariagia de Ecclesiasticis contra voluntatem eorum.* Statuta Gildæ Scoticæ c. 38. *Statutum est quòd quilibet Burgensis dabit plenum cariagium pro quolibet dolio vini quod ponet in taberna.* Fleta lib. 1. c. 20. §. 85. *De his qui receperint plures equos & carectas ad cariagia Regis faciendà aliter quam necesse fuerit.* Charta an. 1240. in Tabulario Lehunensi n. 85. *Recognoverunt se hereditariè vendidisse — per tredecies 20. libr. Paris. sibi persolutas unum cariagium, cum duobus jornalibus terræ sita in territorio de Lehuno in cultura de Faies, in una pechia, quod, inquam, cariagium & terram dictus H. tenebat de dictis Priore & Conventu.* Videtur idem quod Carvagium.

Cariagium interdum etiam accipitur pro impedimento exercitus, & congerie illa carrorum, quæ exercitus subsequi solent, & qua acies ipsa munitur. Thom. Walsinghamus in Ricardo II. *Cùm nostri certam elegissent stationem & armatos statuissent ordinatè, & pulcrè dispositos per turmas suas, cariagium quoque (quod Garcinas appellamus) à tergo locassent.* Καραγὸς, eadem notione usurpant Tactici Græci, sicque definitur à Leone Imp. cap. 4. §. 53. Καραγὸς δὲ λέγεται ὁ διὰ τῶν ἁμαξῶν ἢ τειβόλων, ἢ τῶν ἄλλων μηχανῶν γινόμενος περιορισμὸς εἰς ἀσφάλειαν τοῦ στρατοῦ. Et cap. 11. §. 47. Καραγὸν δὲ λέγομεν τὰς ἁμάξας, ἢ δι' αὐτῶν περιτειχισμόν.

Carigo verò idem valet quod onus *Cariagii*, in Charta Caroli M. apud Aimoinum lib. 5. cap. 1. *Nec de saumis, nec de carigine, neque de navigio, neque de qualibet redhibitione.* *Carrago* apud Pollionem in Claudio: *Adde servos, adde familias, adde carraginem, & epota flumina, consumptasque silvas.* Ubi *carrago* est carrorum numerus immensus, unde Itali *Carregio* eadem notione dicunt.

CARIARE, Carro vehere, Gall. *Charier*. Concilium Eboracense an. 1367. c. 5. *De quibus & per quæ domini prædiales novem partes hujusmodi garbarum cariant, liberè & licitè cariarunt, & per alios cariari fecerunt.* Will. Thorn: *Viam habere debent ad fœna carianda.* Charta Edw. II. Regis Angl. to. 2. Mon. Angl. p. 103. *De libero transitu cum plaustris, carectis, & equis ultra*

terras ipsius Aliciæ & pasturas cariandi decimas suas & alia bona ubi voluerint. To. 1. *Duas carectatas fœni cariandas.* Vide Fletam lib. 2. c. 75. §. 2.

CARICA. Vide *Carrica.*

CARICALLUM, *Canistrium, vel cophinus, quo mortui efferuntur.* Ugutio.

CARINA, *Carinare, Carinator.* Ugutio, & Joan. de Janua: *Carinare, arguere, vel conviciari, vel illudere.* Papias: *Carinator, conviciator, & maledictor.* Glossæ MSS. *Carinator, illusor.* Isidor. in Gloss. *Carinantes, inludentes.* Gloss. Arabico-Lat. *Carino, illudo, irrideo.* Gloss. Lat. Gr. *Carinari,* χλευάζεσθαι. Gloss. Lat. Gall. *Carinare, Escharnir, ou Mogner.* Leg. *Moquer.* Alibi: *Cachinnari, Chariner, Escharnir.* Hinc *Carina,* pro convitio, apud Eckehardum Jun. de Casib. S. Galli c. 13. apud quem *Karrina* legitur. Vide Festum, & Salmasium ad Solinum.

Carina. Vide *Carena.*

Carinula, Seditio. Vita S. Virgilii Episcopi Saltzburgensis n. 8. *Orta seditione, quod carnicula dicimus.* Ad marginem, al. *Carinula.* Rectè: nam à *Carina,* convitium, deducitur.

CARIOBELLUM. Catholicon Armoricum: *Halaczon. Gall. Idem Lat. hoc Cariobellum.*

CARISA, in Gloss. Isid. *Lena vetus & litigiosa, Ancilla dolosa, fallax.* Ita apud Papiam, pro *Carissa,* uti præfert Editio Isid. Gloss. cui lectioni favet Gloss. Lat. Gr. *Carisa,* αὐλητὶς, πεγνιβοσκός. Festo, *Carissa,* ex Lucilio, *vafram* significat.

CARISTIA, Annonæ caritas, Hispanis & Italis, *Carestia:* Gallis, *Cherté,* Occitanis *Carestio.* Gloss. Lat. Gall. *Caricia, Chierté.* Legendum *Caristia.* Utuntur Jacobus de Vitriaco cap. 8. Rodericus Tolet. in Hist. Arab. c. 37. Chronicon Aulæ Reg. c. 11. Tho. à Kempis in Chron. Montis S. Agnetis cap. 24. Levoldus in Chron. Marcano p. 26. Matth. Paris p. 461. Historia Episcop. Bremens. pag. 114. Vita Caroli Abb. Villariensis n. 15. Petrus de Vineis lib. 1. Ep. 18. lib. 3. Ep. 23. Matth. Westmonast. p. 257. Radulphus in Vita S. Richardi Episc. Cicestrensis n. 34. & alii passim.

CARITA. Fridegodus in Vita S. Wilfredi cap. 5.

Quique fidem cernens, dextram prætendit, & ipsum
Liberius læta perfudit blandè Carita.

Id est, gratiam seu baptismum impertiit, ex Gr. χάρις.

CARITAS, Agape Christianorum, convivium quo amici, vel etiam pauperes excipiuntur. Gregorius M. lib. 12. Epist. 6. *Adjicientes etiam ita illum tenacem existere, ut domum ejus amicus ad Caritatem nunquam introeat.* Capitula Theodori Archiepiscopi Cantuar. c. 10. *In his supradictis diebus faciat Caritatem cum cæteris Christianis, id est, utatur eodem cibo & potu, &c.* Vita S. Adalberti Episcopi Pragensis n. 17. *Nobilis quædam femina Monasterium hoc causa orationis ingreditur, & cùm Caritatem ibi facere jussa foret, jam septem annis panem se non gustasse profitetur, &c.* Hinc in vulgari loquendi apud nos formula, *Caritas* accipitur pro *Eleemosyna, Donner la charité.* Vita S. Idæ Comitissæ Bononiensis n. 8. *Factum est autem cùm pauper ab illa, nulli negante Caritatem, eleemosynam accepisset in manibus, &c.*

Caritatis vocabulo in Monasteriis, ut scribit Doubletus lib. 1. Hist. Sandionys. cap. 59. intelliguntur prædia, & bona omnia, quæ à fidelibus Christianis in eleemosynam, gratuitò & *caritativè* identidem collata sunt, seu ob anniversaria, seu alia pietatis officia in Ecclesiis & Monasteriis exsolvenda: & Monachus qui isti bonorum generi in Monasterio Sandionysiano, ac eorum administrationi præfectus erat, *Magister caritatum,* ut illius munus, *Officium caritatum* nuncupabatur: *Maistre des Charitez de S. Denys en France,* ut est in Charta an. 1282. in Tabul. S. Maglorii fol. 90. Vide Librum Libertatum Ecclesiæ Gallicanæ to. 2. p. 264.

Hæc etsi non prorsus falsa, non tamen omni ex parte vera sunt: *Caritatum* enim nomine, in Monasteriis, non tam ipsæ benefactorum eleemosynæ intelliguntur, quàm epulæ solennes & extraordinariæ, quas ii, vel anniversariorum suorum, vel statis & designatis aliis diebus, præsertim festis solennioribus, à Monachis fieri præceperunt, quo & beneficiorum & rerum concessarum memoria altiùs Monachorum animis hæreret. Qui quidem ritus antiquissimus est, ut ex Stephano Eddio, qui vixit an. 700. colligimus in Vita S. Wilfridi c. 61. *Omni die pro eo Missam singularem celebrare, & omni hebdomada quintam feriam, in qua obiit, quasi dominicam, in epulis venerari, & anniversaria die obitus sui universas decimarum partes de armentis & de gregibus pauperibus populi sui dividere omnibus diebus vitæ suæ constituit, &c.* Vetus Notitia an. 862. in Synodo Pistensi exarata, apud eundem Doubletum lib. 3. *Caritates etiam in anniversariis Regum & Abbatum de cellario Abbatis juxta solitum accommodentur.* Charta Lamberti Camerarii Fuldensis apud Browerum: *Hujus rei gratiâ pro recordatione animæ illius singulis annis statui caritatem fratribus de præfato prædio exhiberi, ut eò libentiùs annuam recordationem illius agant, quantò pro salute animæ ipsius, & requie, caritatis oblata percipiunt.* Charta Caroli Calvi an. 32. pro Monasterio S. Germani Paris. *Caritates etiam in eisdem festivitatibus ex antiquo more iis ipsis à parte Abbatis dentur.* Ephemerides Monasterii S. Galli: 12. *Decemb. Thomæ Apostoli. Do. Abbas faciat duas caritates per duas dies sequentes: unam cum piscibus — & caseo & vino, aliam sine vino.* Tabularium Abbatiæ Conchensis in Ruthenis Ch. 233. *Post obitum verò meum si filius meus Bego me supervixerit, omnibus diebus vitæ suæ per singulos annos tres caritates ad ipsos Monachos persolvat.* *Caritativæ comestiones,* in Charta an. 1259. apud Ughellum to. 2. p. 405. *Item largior & concedo & confirmo vobis vestrisque successoribus in perpetuum tres caritativas comestiones, quas habere consuevistis in anno, scilicet in Nativitate Domini, in Paschate Resurrectionis, & in festo B. Joannis Baptistæ.* In Charta Lucii II. PP. apud eundem pag. 516. & in alia Gelasii PP. an. 1118. to. 1. p. 876. dicuntur *Caritativa ciborum beneficia.* *Caritativa receptio,* in Charta an. 1214. ib. p. 649. Ità *dilectio* accipitur in veteribus Formulis Pithœi c. 108. in MS. *In ea ratione ut vos vel ipsi Presbyteri, qui ipsa Ecclesia custodire videntur, annis singulis ad Missa Sancti, quæ est in mense illo, dilectione nobis & pasto soniare debeat, unà cùm homines tantos, una die & nocte pascere faciat, &c.* His autem *caritatis & dilectionis* vocabulis designarunt nostri Christianorum ἀγαπὰς: quæ quidem vox idem sonat quod *caritas, dilectio.*

Caritas, dicta etiam quævis extraordinaria refectio, maximè illa quæ fiebat extra prandium & cænam, in Monasteriis. Statuta Hospitalis S. Juliani, in Additam. ad Matth. Paris p. 163. *Quilibet habebit in dicto festo partem virilem de duobus quarteriis frumenti puri & mundi, quæ Magna caritas nuncupatur.* Udalricus lib. 1. Consuetud. Cluniac. cap. 13. *De collatione surgunt ad caritatem, & de vino quod tunc propinatur, nullus omnino præsumit abstinere, ut non aliquantaliter gustet.* Eadem habent veteres Consuetudines Floriacensis Cœnobii apud Joannem à Bosco cap. 1. & 2. ubi *Caritas vini,* appellatur. Apud Bernardum Mon. in Consuet. Cluniac. MSS. cap. 76. Conversorum ac juvenum est propriè propinare omnem caritatem de potu quæ fit in refectorio. Tabularium Burguliense: *Canonici B. Hilarii debent duas caritates reddere, unam post vigiliam, alteram post Missam.* Vetus Martyrolog. apud Hemereum in Aug. Viromand. *Pauperes Ecclesiæ debent habere de uno quoque pastu 3. denarios, — & de unaquàque caritate unum lotum vini.* Describitur apud eundem Hemereum an. 947. sacramentum, quod Decanus Sanquintiniensis præstat, cùm dignitatem auspicatur in Capitulo, in quo Præses præ cæteris hæc ab illo exigit: *Solvetis Senescallo Ecclesiæ pastus, postmeridies, & caritates.* Charta Caroli C. pro Monasterio S. Germani Pa-

risiensis: *Karitates etiam in eisdem festivitatibus ex antiquo more bis ipsis à parte Abbatis dentur.* Vita S. Goaris cap. 5. *Fili, fac nobis latum diem de abundantia nostra, ut isti Legati D. Archiepiscopi faciant nobis caritatem, quia in itinere sunt.* Adde caput 6. Wandalbertus in Miraculis ejusdem S. cap. 15. *Asuerus rogat uti ad B. Goarem exire, & in cella ejus Caritatem (ut verbo usitato loquar) facere debeat.* Ratbertus de Casib. S. Galli c. 11. *Abbates cum fratribus eo die mensæ aderant, de communi & privatis collectæ fiunt, & habundam caritatem faciunt.* Beda de Remediis peccator. c. 7. *In his supradictis diebus faciat caritatem cum cæteris Christianis, id est, utatur eodem potu & cibo quo illi.* Aliud Pœnitentiale MS. *In his prædictis diebus faciat Karitatem sicut sui compares Clerici sive laici.* Adde Ordericum Vitalem lib. 6. p. 617. Willelmum Gemetic. lib. 3. c. 7. &c. *Le Roman de Vacces*:

Là proierent les Moignes de prendre charité.

Hinc fortè usitata loquendi formula apud nos, *Donner la charité aux pauvres*, pro *eleemosynam pauperibus largiri*. De ejusmodi porro caritatibus intelligendum Concilium Augustodun. an. 670. *Si Monachus, aut fustibus verberetur, aut à communione, & Missa, & caritate annos tres suspendatur.* Ut & quod habet Gregorius M. lib. 12. Epist. 6. *Adjicientes etiam ita illum tenacem existere, ut domum ejus amicus ad caritatem nunquam introeat.* *Caritatem in refectorium portare*, apud Joann. Abrinc. de Off. Eccl. p. 44. Atque inde patet *Caritatem* in Consuetudine urbis Insulensis art. 50. accipi debere pro eo quod vulgò appellamus *le Vin du marché*. Hinc etiam

Caritas dicta mensura vini, quæ præbebatur Monacho in ejusmodi refectionibus extraordinariis. Hist. Abbendonensis Cœnobii in Angl. to. 1. Monastici Anglic pag. 104. *Constituit itaque cifum quendam magnum, fiasconem & dimidium, scilicet duas caritates, & eo ampliùs in se continentem, quem cifum antiqui Bollam Athelwodi vocabant.* Charta an. 1292. *Pitanciarius ministret inde — cuilibet de Conventu unam caritatem integram boni vini, & unum ferculum boni piscis, &c.*

Caritas sabbati, in Chronico Gemblac. p. 534. *Mensuram vini per singulos quatuor dies hebdomadis cum caritate sabbati.*

Cùm autem ad ejusmodi caritates & extraordinarios pastus destinati essent reditus quorumdam prædiorum, ut hinc liquet, Monachus cui harum subministrandarum incumbebat provincia, eorundem etiam redituum & ipsorum prædiorum curam gerebat. Certè in plerisque Monasteriis id præsertim muneris ad Cellerarium spectavit, ut videre est in Monastico Anglicano to. 1. pag. 137. 149. Consuetudines Eveshamensis Cœnobii in Anglia: *Debent etiam habere de Celerario singulis diebus sabbati caritatem ad Collationem pro Mandato. — Debent etiam habere caritatem de Cellario ad prandium singulis diebus Octabarum principalium festivitatum, &c.*

Caritas, Quod gratis conceditur, non verò ex debito, vel consuetudine: quemadmodum *Caritativa subsidia* dicuntur diœcesana Episcopi vectigalia, quæ honestiùs accipi, quàm peti possunt, & non tam extorquentur, quàm ultro & gratuitò offeruntur, ut auctor est Ren. Chopinus lib. 2. de Sacra polit. tit. 7. §. 11. Charta vetus apud Ægidium *Bry* in Hist. Comit. Perticensium lib. 3. p. 103. *Similiter & de Ecclesia S. Martini — in qua requirebat sanguinem & infracturam: diffinitum est, ut in ea præter censum, id est, libram piperis, & libram thuris nihil haberet, & hoc pro caritate, non pro consuetudine.* Charta Gaufredi II. Comitis Andegav. in Tabul. S. Mauri ad Ligerim: *Suum pasnaticum recipientes, non tam consuetudinis, sed gratia caritatis, &c.* Monasticum Anglic. to. 1. pag. 242. *Turkil tenebat de Abbate, & caritatem inde reddebat, marcam videlicet auri uno quoque anno.*

Caritas interdum dicitur quod vice recognitionis donatoribus dabatur: sic porro nuncupatum, ne donatio non gratuita, sed venditio aut permutatio videretur. Ordericus Vital. lib. 5. *Ipse super altare donationem posuit, & inde pro recognitione tunc unciam auri ex caritate Monachorum recepit.* Infrà: *Hanc itaque concessionem — super altare portavit, ac postmodum ex caritate Monachorum quinque marcos argenti & optimum cornipedem recepit.* Tabular. S. Dionysii de Capella Diœcesi. Bitur. Charta 103. *Et pro hac re Prior Radulfus dedit Heliæ pro caritate de beneficio S. Dionysii 20. sol. Salviniacensis monetæ consilio fratrum suorum.* Charta an. 1089. *Ob hanc verò talem ejus donationem duo paria pellium de cuniculis data sunt ei à fratribus sub specie caritatis.* Tabularium Monasterii S. Andreæ Viennensis: *Et accepimus de ipsis Monachis loco caritatis, ego Beraldus & frater meus 20. sol. cum beneficio S. Andreæ.* Vide Hugonem Flaviniacensem in Chron. p. 245. Chronicon Andrense pag. 270. 394. 403. 408. 483. 527. Beslium p. 524. Ordericum Vitalem p. 590. 591. 596. 605. &c.

Caritas synodalis, idem quod *Synodaticum*. Charta an. 1101. in Hist. Monast. S. Nicolai Andegav. *Et Episcopus Ecclesiam quam Monachi ædificaverant, ab omni consuetudine Episcopali quietaverat, exceptis sex denariis quos pro caritate synodali Monachi Andegavensi Ecclesiæ redderent.*

Caritas, Benedictio. Ditmarus lib. 7. p. 93. *Cùm autem pridie quàm ille vir justus obierit, venirem, ad eum non accessi, sed in posterum distuli diem, & tunc is sine mea caritate mortuus est.*

Caritas. Charta Communiæ Tornacensis an. 1187. *Caritatem B. Christophori, & calidos furnos, & excubias debent custodire quinque homines legitimi, &c.*

Caritas animarum. Vide *Selegeret*.

CARITUDO, Dilectio, amor præcipuus. Guibertus lib. de Laude B. Mariæ c. 10. *Hunc utriusque parentis affectio sibimet caritudine tanta contraxit, &c.*

CARLAKNAP. Chronicon Archiepiscopor. Upsaliensium in Stephano Arch. sub an. 1185. *Huic Archiepiscopo contulit dominus Papa librum Evangeliorum dictum Carlaknap, & duas cruces, &c.* Hîc hæret Editor Joan. Schefferus: *Karl*, inquit, vulgari lingua Suecis *virum* denotat, *Knap* verò *nodum*. Sed cùm Evangelium istud missum sit ad Carolum Sueonum Regem, vel ab eo impetratum, sive fuerit *Carolus* iste in rerum natura, sive non, illius saltem nomen prioribus characteribus innui probabile est.

CARLE. Vide *Ceorle*.

CARMESINUS, Color ostrinus, purpureus; *Chermisi*, Italis; *Cramoisi*, nostris: à *Kermes*, voce Arabica, quæ vermiculum sonat, qui gignitur in baccis cocci, ex quorum liquore panni coccino, seu purpureo colore tingi solent. Perperam *Cremesinum* & *Carmesinum pannum*, pannum sericum Cremonæ textum interpretantur viri docti ad 30. Martii.

CARMEN, Incantatio. Justinianus §. 5. Instit. de Public. judic. *Venefici qui magicis susurris, seu carminibus homines occidunt.* Virgilius:

Hæc se carminibus promittit solvere mentes.

Carmina dira, in leg. 7. Cod. Th. de Paganis. Vindicianus Medicus:

Gramine seu malis ægro præstare medelam,
Carmine seu potiùs, namque est res certa saluti
Carmen, ab occultis tribuens miracula rebus.

Decretum Tassilonis Ducis Bajwar. de popularibus legib. §. 5. *Ne forte carminibus vel machinis diabolicis vel magicis artibus insidiantur.* Cæsarius Heisterb. lib. 1. c. 34. *Diabolum aliquando per carmina vocare consuevi.* Aimoin. lib. 3. Hist. Fr. c. 52. *Rapi meretrices ad supplicia jubet, quæ se fatebantur carminibus multos interemisse innocentes.* Vide Guill. Abbatem S. Theoderici in Vita S. Bernardi lib. 1. c. 2. Miracula S. Wlfranni Episc. n. 28. &c.

Carmina diabolica, quæ super mortuos nocturnis horis vulgus cantare solet, vetantur in Ratherii Veronensis

Episcopi Epistola synodica ad Presbyteros, & apud Reginonem c. 71.

Carminare, Incantare, carminibus magicis irretire. Gall. *Charmer*. Gloss. Arabico-Lat. *Carmino*, *Canto*. Papias: *Carminare dicimus, vel inde dicitur, quòd qui illa canerent, mente carere existimabantur. Qui malum carmen incantavit*, in legibus 12. Tab. apud Plin. lib. 18. c. 2. *Carmina incantare*, dixit etiam Lampridius in Juliano. Marcellus Empiricus cap. 8. *Ipso oculo clauso, qui carminatus erit.* & cap. 15. *Glandulas manè carminabis.* Hincmarus Remensis de Divort. Lotharii & Tetbergæ: *Quidam etiam vestibus carminatis induebantur, vel cooperiebantur.* Raymundus *de Agiles* in Hist. Hierosol. *Dum duæ mulieres petrariam unam de nostris fascinare vellent, lapis viriliter excussus, mulieres carminantes cum tribus pueris allisit.*

Incarminatrix, Saga, apud Galbertum in Vita Caroli Comit. Flandr. n. 165.

CARMULUM. Lex Bajwar. tit. 2. §. 3. *Seditionem excitare, quod Bajoarii Carmulum dicunt.* Alii Codd. *Carmulam* habent. Germani *Schaer-muise*, velitationem vocant.

CARNAGIUM. Vide *Carnaticum*.

CARNALAGIUM, Carnes ipsæ animalium: Italis, *Carnaggio, munitione di carne.* Will. de Podiolaurentii cap. 36. *Transeunte quippe Rege versus Apamiam cum Legato, non immemor largitatis Episcopus, panis & vini, & carnalagii misit encænia copiosa, priusquam intrasset diœcesim Tolosanam.* Vetus Inquesta pro Rege Majoricar. *Vidit portantem Carnalatge, videlicet cabricios & agnos, & dicebat quòd eos portabat de castro & loco de Belagarda pro primitia sua.* Charta anni 1313. in 49. Regesto Chartophylacii Regii: *Salvo tamen quòd à dictis macellariis carnalagium & carnes salsatæ in grosso possint vendi.* Tabularium S. Flori in Arvernis: *Prior habeat decimas carnalagii & primiciam à quolibet pagesio dictorum locorum.* Vide *Carnaticum*.

CARNALE. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Carnale*, ꝼlæꞅc huꞅ, i. carnis domus, ubi scilicet caro distrahitur.

Carnale, Animal. Tabularium Conchensis Abbatiæ in Ruthenis Ch. 73. *Et totam decimam de lino & lana, & de carnali, &c.*

Carnale, Servitutis species, quâ pecora & animalia, si damnum facere in agro deprehendantur, agri domino capere non modò licet, sed occidere, atque adeo comedere, si sint ejusmodi ut apponi possint ad mensam: aliàs pignori ea capere ipsi licet. Charta Sanctii Ramirezii Regis Aragonum apud Martinezium in Hist. Pinnatensi lib. 3. cap. 27. *Similiter ingenuo de omni honore S. Joannis herbaticum & carnale: ut non dent illud, neque ipsi seniores, neque villani eorum in ullo loco, ubicunque fuerint, ad Pascha, in hyeme vel stivo tempore, in omni regno meo, sed ita sint liberi, sicut meæ propriæ.* Infrà: *Ipsi verò habeant suos vetatos, in omnibus Decaniis suis, & in omni loco, ubi ipsi habuerint aliquid facere, ut nullus sit ausus ibi pascere, vel intrare absque eorum licentia, neque ego; quod si fecerint, mando ut accipiant carnale.* Tabularium Lascariense apud Marcam in Hist. Beneharn. lib. 5. cap. 11. n. 1. *Liberaverunt totum proprium honorem S. Mariæ de tot carrei, & de toto damno, & de tot carnal, & de toto opere, &c. Carnau*, dicitur in Consuetudine Beneharnensi tit. 19. art. 1. 2. tit. 24. art. 7. tit. 42. art. 37. 38. tit. 49. art. 10. tit. 58. art. 59. *Carnalado*, qui *carnale* debet, in eadem Consuetudine tit. 19. art. 1. tit. 24. art. 7. tit. 42. art. 38. Hinc *Carnaler* in Consuet. Aquensi tit. 11. art. 43. est *Tuer le bestail, & le convertir en ses usages*, scilicet pecus quod in damno captum est. Adde art. 11. 13. 21. 22. 23. 31. Consuet. S. Severi tit. 3. art. 2. 3. 4. 5. 17. 18. Bayonensem tit. 2. art. 16. Solensem tit. 2. art. 3. tit. 14. art. 3. 4. At in Lege Bajwar. tit. 13. cap. 12. animal alterius, licèt in damno inventum, non licet occidere: contrà in Lege Wisigoth. lib. 8. tit. 5. §. 1. Nescio an idem sonet vox

Carnales, in Regesto censuum & debitorum Comitatus Bigorræ ex Camera Comput. Paris. fol. 27. *Et nota quòd Ecclesia Tarmensis solvebat olim 18. sol. pro terris quas habet à Faganos & à Prucigna per carnales & per carrales pro terris, &c.* Infrà: *De omnibus istis solvebat medietatem in Maio per carnales, & aliam medietatem in Septembri.*

Acarnerare, *Carnale* seu pecora capere, invadere: unde nostris *s'Acharner*, efferato impetu in alicujus laniatum ferri. Charta Sanctii Ramirezii Regis Aragonum apud Martinezium in Hist. Pinnatensi lib. 3. cap. 27. *Et si aliquis talliaverit in totum terminum S. Joannis in ligno viridi, absque licentia Abbatis vel seniorum, peitet 60. solidos: oves S. Joannis, & omnia pecora illius Cœnobii, omniumque rusticorum ejus, mando ut in toto regno meo, ubi herbas invenerint, pascant tam in hyeme, quàm in æstate: & nullus sit ausus pignorare vel acarnerare: quod si quis fecerit, peitet mille solidos.*

CARNALIS, Genuinus. *Carnalis frater*, uterinus, proprius, genuinus, qui ἀδελφὸς σαρκικὸς dicitur Scylitzæ pag. 537. ἀδελφὸς κατὰ σάρκα, in Vita S. Nili junioris pag. 47. Acta SS. Martyrum Numidarum num. 8. *Homo gentilis, hoc est, frater meus carnalis occurrit.* Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Hic Democrates fuerat frater meus carnalis.* S. Eulogius in Epistola ad Alvarum: *Quem ego fratrem meum esse carnalem proferens, &c.* Ita apud Bedam de Wiremuthensi Monasterio cap. 11. Buschium lib. 1. Chron. Windeshemensis cap. 28. &c. *Fratello carnale*, apud Joannem Villaneum lib. 7. cap. 132. *Filius carnalis*, in Gestis Innocentii III. PP. pag. 69. *Carnalis parens*, apud Conradum Urspergensem pag. 284. *Pater carnis meæ*, apud Avitum Viennensem Homil. de Rogationibus, cui opponit *Patrem spiritalem à Baptismo.* *Carnales germani*, in Chronico Afflighemensi cap. 20. *Carnalis propinquus*, in Gestis Consulum Andegavensum cap. 3. num. 6. Flodoardus de Summis Pontificib. in Calisto:

——*Folconis carne propinquum*,

Willelmus Brito lib. 8. Philippid.

Per vinclum carnale gradu conjunctus eidem.

Cugin carnale, apud Joannem Villaneum lib. 12. cap. 50. 98. *Nipote carnale*, lib. eodem cap. 41. *Amici carnales*, in Gestis Ludovici VII. Regis Franc. cap. 14. *Ami charnel*, apud Petrum de Fontana in Consilio cap. 13. num. 13. Joannes de Condato MS.

Maint home Roy qui s'esvigure,
De ses charneis amis confondre.

Infrà:

Souvent entre charneis amis,
Dont maint à la mort en a mis.

Carnali diletti, apud Passavantium. *Carnalis patria*, apud S. Augustinum Epist. 225. *Neque hoc inviderunt Ecclesiæ Tagastensi, quæ carnalis patria mea est.* Σαρκικὸς πατρὶς, apud Palladium in Hist. Lausiaca cap. 83. *carnalis dominus*, apud Salvianum lib. 3. de Gubernat. Dei: *Sicut dominorum carnalium servis eligere omnino non licet, quæ ex præceptis servilibus faciant, aut quæ non faciant, &c.* Eodem libro: *Quis rogo, ex carnalibus dominis hac cum suis lege agere contentus est, &c.*

Vita carnalis, quam scilicet vivimus, apud Cogitosum in S. Brigida pag. 637.

Carnales preces, Hispanis, *Carnales ruegos*, quæ fiunt pro alio: cùm scilicet aliquis agnato vel cognato Beneficium Ecclesiasticum vi precum suarum impetrat. Vide Leges Alfonsi IX. Regis Castellæ 1. part. tit. 17. lege 4.

CARNARIUM, *Locus ubi carnes reponuntur*, Joanni de Janua. Gloss. Græc. Lat. κρεῶν, ὁ τόπος, *Carnarium.* Marcellus Empir. seu, ut aliis placet, Vindicianus:

Prome etiam, seu tunde prius, seu contere gyro
Quod viride hortus habet, vel quod carnaria siccum.

Carnarium, Ossarium, Polyandrium, Cœmeterium, Gall. *Charnier*, Ital. *Carnaio*, in quo humana corpora, seu ca-

davera humo conduntur. Nam *caro*, in Gloss. Lat. Gr. non modò κρέας, sed & σῶμα significat. Breviloquus: *Carnarium, Locus ubi ossa mortuorum ponuntur. Sedes ossuum* Prudentio lib. Peristeph. hymno 3. v. 532. Glaber Rodulfus lib. 4. Hist. cap. 4. *Et quoniam sepeliri singulatim ob multitudinem non quibant, constructa in quibusdam locis à Deum timentibus quæ vulgò dicuntur Carnaria, in quibus quingenta & eo ampliùs — projecta sunt defunctorum corpora.* Chronicon Mauriniacense lib. 2. *In Ecclesiam latenter introducunt, ipsis in carnario, qui locus infra septa Ecclesiæ illius ossa continet mortuorum, fraudulenter absconditis.* Chronica Australis an. 1244. *Promisit etiam carnaria in S. Cruce perficere.* Willelm. Thorn an. 1287. *Capella in Cimiterio quæ dicitur Charner, peracta est.* Charta Willelmi Acconensis Episcopi an. 1161. *In quo (Cœmeterio) prædictus Manso intuitu pietatis, carnarium ad ossa mortuorum reponenda de propria pecunia construxit.* Vide Hugonem Flaviniac. pag. 185. *Le Roman de Roncevaux MS.*

En un Charnier les ont fait aporter,
A grant dolor là les ont enterré.

Vide Chron. Flandr. cap. 79. & Ughellum tom. 2. pag. 187.

Carnarium, ut auctor est Camillus Peregrinus in Castigat. ad Falconem Beneventanum sub an. 1128. ubi mentio fit *Carnariæ S. Laurentii* in urbe Beneventana, fuit locus sub dio, muris septus, ad quem suspendio, aliove supplicii genere perempti, & vilissima capita semihumanda comportabantur; Italicè nunc dictus *Carnaro*, & *Carnaio*.

CARNATICUM, Goldasto, Carnium exactio, ut sunt friscingæ, porcelli, pulli, &c. Amerbachio, ovium, seu aliorum animalium decima, ut est *decima carnium*, in Speculo Saxonico lib. 2. art. 58. §. 2. Utut sit, constat *carnaticum* tributi speciem fuisse ex animalibus: à voce *caro*, quæ Scriptoribus ævi posterioris *animal* significat, ut infrà docemus. *Carnatici* meminit Epistola Caroli Magni ad Pipinum apud Sigonium de Regno Italiæ an. 802. *Necnon & in eorum ædificiis faciunt operari, sed carnaticum & vinum contra omnem justitiam ab eis exactare non cessant.* Verùm hîc *carnaticum* videtur usurpari pro ea carne quæ exigebatur ad vescendum.

Longè verò alia notione accepta postmodum ea vox, nempe pro tributo ex animalibus, quod Goudelinus ab Occitanis *Carnalatge* appellari, decimamque ovium esse ait. Libertates Regni Majoricarum editæ à Jacobo Rege Aragonum an. 1248. *Non donetis carnaticum de vestro bestiario ullo tempore, passaticum, herbaticum, nec quarentenum.* Adde Gariellum in Episcop. Magalon. pag. 396.

Charnagium, in Tabulario Prioratus S. Gemmæ diœcesis Santonensis: *Cùm Præpositus Santonensis Seguinus Beraldi charnagium peteret de porcis creisendariis, quos Monachi S. Gemmæ susceperunt ad creisamentum, responderunt Monachi se nunquam dedisse, &c.* Vetus Inquesta in Regesto Philippi Augusti Regis Franciæ Herouvalliano fol. 22. *Pasnagium & charnagium sunt Domini Regis.* Vetus Charta apud Beslium pag. 492. *De pasqueriis porcorum propriorum & ovium omnium Obedientiarum S. Joannis, & consuetudine quam vulgari sermone Charnatgi vocant, &c.* Liber Rubeus Mensæ Archiepiscopalis Aquensis ex Bibl. Regia: *Ecclesia de Castro Vero, pro Synodo sancti Lucæ, quæ carnagio dicitur, 5. sol. & tertiam partem legatorum.* Infrà: *Ecclesia de Valle & de Paracolo pro carnelagio S. Lucæ.* Ita ibi passim.

Carnitium, eadem fortè notione usurpatur in veteri Charta apud Gariellum in Episcopis Magalon. pag. 103. *Retinentes tamen communiæ totum carnitium in dominio.*

CARNATIO, Obesitas & carnosior habitus. Cælius Aurelian. lib. 1. Tardarum passionum: *Est enim semper gravabilis carnatio, & magis, si tenuibus est imposita viribus.*

CARNELEVAMEN, Bacchanalium dies, Italis *Carnevale*, *Carnaval*. Quidam Scriptores Itali *Carnevale* dictum putant, quasi *carne*, seu *caro*, *vale*: sed id etymon non probat Octav. Ferrarius. Ego sanè sic dies istos, seu potiùs diem Martis, qui Quadragesimam antecedit, appellasse nostros existimo, *Carn-a-val*, quod sonat, *Caro abscedit*, seu tempus carnes comedendi. Charta an. 1195. apud Ughellum tom. 7. pag. 1321. *Et in Nativitate Domini duas spallas porcorum, & sex pizzas, & in carne levamine, unam gallinam, & tres pizzas, &c.* Occurrit semel ac iterum. Romualdus Salernitanus in Chronico MS. sub finem: *Comes autem Rogerius juxta mandatum regium usque in carnis levamen Panormi nuncios imperatoris expectavit, &c.*

CARNELLARE. Vide *Quarnellus*.

CARNERAGIUM. Michaël *del Molino* in Repertorio Fororum Aragon. pag. 165. *Ganatum, quando transit per aliqua loca regni, an producens ganatum debeat solvere carneragium, vide in Foro uno, titulo, Ne carneragium, &c.* Occurrit ibi pluries. Adde p. 54. idem quod *Carnale*. Vide in hac voce, & Foros Aragon. p. 107.

CARNERIA, Bursa falconarii, in qua reponit carnes ad escam falconis. Fridericus II. Imp. lib. 2. de Arte venandi cap. 47. *Habeat præterea unam bursam ad cingulum suum, in qua reponet carnes & tiratoria, quæ ideo dicitur Carneria.*

CARNERIUS, Ovis. Charta Garciæ Regis Navarræ æræ 1087. apud *Yepez* in Chronico Ordinis S. Benedicti to. 3. *Similiter namque vendimus vobis ipsa paria, quam dicunt Guardia, quam debebant vobis villas, & ipsa materia quod portabant ad ipsos palatios de Najara, vestras villas in 80. vaccas, & 600. carneros, & 100. porcos, ut omnino ingenuas permaneant in vestra potestate, &c.* Vetus Instrumentum apud Marcam lib. 5. Histor. Beneharnensis cap. 29. num. 2. *Concesserunt propria voluntate uno quoque anno, ut facerent tributum octo carners, & quatuor arietes, &c.*

CARNICAPIUM, Gallis, *le Mardy gras*, *Carnasciale*, Joanni Villaneo. Chronicon Rotomagense editum à Labeo tom. 1. Bibl. an. 1249. *Interfectus est Robertus nobilis Comes Atrebatensis — die Martis in Carnicapio à Saracenis.* Gall. *Carême-prenant*.

CARNICERIUM, Carnificina, Gall. *Boucherie*. *Carnicerius*, carnifex, macellarius. In Curia generali Cataloniæ sub Petro Rege Aragon. an. 1351. prohibentur *Judæi scindere vel vendere carnes in carniceriis, ubi Christiani scindunt & vendunt carnes.*

CARNICULA. Vide *Carinula*.

CARNIFEX, Lanius, qui carnes vendit & facit, vulgò nostris, *Boucher*. Ugutio: *Carnifex, homicida, vel macellator, vel carnifex dicitur, qui facit carnes. Carnificina, macellum.* Adalbero Laudunens. Episcop. in Carm. ad Robertum Regem:

Non sunt carnifices, caupones, necne subulci.

Leges Burgorum Scotic. cap. 70. *De carnificibus & carnibus vendendis, &c.*

Carnifex, apud Florentium Wigorn. & Hovedenum an. 1040. recensetur inter majora officia & ministeria Regia: *Rex Hardeknutus Alfricum Eboracensem Archiepiscopum, Godwinum Comitem, Steir Majorem-domus, Edricum Dispensatorem, Thrond suum Carnificem, & alios magnæ dignitatis viros Londinum misit.* Galli Magnum Cocum, *le grand Queus*, vocarunt.

Carnificium, *Macellum*, in Gloss. Arabico-Lat.

CARNIPRIVIUM, & *Carnisprivium*, Tempus quo carnibus *privari*, & ab iis abstinere incipiunt Fideles, ante jejunia Quadragesimæ. Gervasius Tilleberiensis MS. de Otiis Imperial. part. 3. cap. 102. *Initium Quadragesimæ, quod vulgò Carniprivium nominant.* Ita porro peculiariter appellata secunda Dominica Septuagesimæ. Beletus cap. 65. *Obiter notandum est festum B. Luciæ hîc adjunctum habere Italicè Chartar, quia tunc maximè carnes solent deponi, quemadmodum secunda Dominica Septuagesimæ dicitur vulgò Carnisprivium.* Hanc Dominicam

nicam ante carnes tollendas vocat Missa Mosarabum: Græci ἀποκρεῶν appellant, ut & Hebdomadem quæ Dominicam præcedit, quòd non ultra eam vescendis carnibus operam dent, sed unà cum ea illis edendis finem imponant, uti probat Allatius lib. de Dominicis & Hebdomad. Græcor. cap. 10. Maximè autem Clerici & Sacerdotes jejunium Quadragesimale apud nostros auspicabantur ab hac Dominica: ex quo dicitur

C*arniprivium & Privicarnium Sacerdotum*, *scilicet Dominica quâ mos est Sacerdotibus caput quadragesimalis jejunii solenni esu carnium prævenire*, ut est apud Willelmum Neubrigensem lib. 5. cap. 10. Necrologium S. Victoris Parisiensis: *In Ecclesia B. Mariæ Parisiensis accipimus de prabenda nostra panem & vinum: Vicarius verò noster integritatem stationis, & à privicarnio Sacerdotum usque ad Pentecosten, totum scilicet panem, & vinum, & stationem.* Infrà: *Et totum vinum à Pentecoste usque ad Carniprivium Sacerdotum.* Chronicon Montis-Sereni an. 1202. *In Dominica verò circumdederunt, Carnisprivium haberent, reliquis diebus, usque Esto mihi, lacticinia comedentes.* In Statutis synodalibus Nicolai Episcopi Andegavensis an. 1274. præcipitur *ut omnes Presbyteri diœcesis post diem Dominicam ante Cineres usque ad Pascha carnibus non utantur.* Ut porro Mosarabes Dominicam quæ Quadragesimam præcedit, *Ante carnes tollendas* vocabant, ita Hispani hodie diem Martis qui eandem antevertit, *Martes de carnes toliendas* dicunt, quem Chronicon Petri IV. Regis Aragon. editum à Mich. Carbonello, lib. 1. cap. 26. lib. 2. cap. 17. lib. 3. cap. 23. *Dia de carnes toltes* appellat.

CARNITIUM. Vide *Carnaticum.*

CARNIVORA, Gall. *Mardy gras*, quo die vorantur & consumuntur reliquæ carnes. Acta Murensis Monast. 23. *solidi — in festo S. Joannis Baptist. de Cellario dentur, & in ministerium Fratrum in feria tertia, quæ Carnivora dicitur, expendant.*

CARNO. Prior de Melton se & homines suos immunes clamat ab omnibus amerciamentis in foresta, *& ab omnimodis geldis, fortegelds, buckstalls, tritis, carno, sunag, &c.* Itin. Pick. fol. 168. v. Crompton fol. 191. v. Hæc Spelmannus.

CARNULENTUS, Ugutioni, *Plenus carnibus. Carnulentia, crassitudo.* Guibertus l. 3. de Vita sua c. 5. *Statura brevi, & exili carnulentia.* Utitur etiam Prudentius.

CARNUS, *Discus.* Gloss. MSS.

CARO, Corpus validum, sanum, & nulla ægritudine offensum, bona corporis habitudo. Salvianus lib. 1. de Gubernat. Dei: *Quis tam profundi cordis virum non admiretur, qui merita religiosorum atque virtutes tam magnis retributionibus dignas putat, ut in præsenti hac vita carnes atque fortitudines corporum, præmia putet esse debere Sanctorum?*

Caro, Vita. *In carne*, in Vita. Anonymus Poëta de Episcop. Eboracensib.

Et culpam erubui juvenis in carne fateri.

Id est, dum juvenis eram.

Caro, Animal. Fori seu Consuetudines Comitatus Bigorrensis art. 14. *Villa liberorum de carne non ampliùs quàm quinque solidos, aut porcos quinque solidorum donet, &c. Si quis Militum necessitate ductus carnem alterius, ubi ipse vel uxor ejus præsentes non fuerint, acceperit, non priùs eum pignoret, donec eum amicabiliter inquiret: & si emendare noluerit, Comitem proclamaturus adeat, & sic in duplo carnem amissam recuperet, & Comes 60. solidos.* Ubi vir doctus: *Caro hîc sumitur pro animalibus, inde vulgare verbum* Carnalar, *id est, carnes, sive animalia pignori capere*, ut est in Consuetudine Aquensi tit. 11. art. 31. Vide *Carnale, Carnaticum, Carnerius, &c.*

CAROLA, *Karola.* Visitatio Thesaurariæ ædis S. Pauli London. an. 1295. *Morsus Joan. de S. Laurentio argenteus deauratus, cum limbo & medio circulo aurato triphoriato, inserto grossis lapidibus & camahutis & perlis: sed deficiunt 2. leunculi, & una perla magna, & una karola. & 7. lapilli, &c.* Alibi: *Feretrum S. Athelberti, — & affiguntur in una parte 10. oboli de Marchia, & 2. annuli aurei; & deficiunt lapides cum karolis 51.* Rursum: *Et unum annulum cum saphyro magno, & karola in circuitu 7. lapidum & 8. perlarum.* Ibidem: *Et deficit lapis unus in parte posteriori, & in altero pendulorum* (mitræ) *deficiunt 3. catenulæ cum karolis argenteis appensis.* Ibid. *Stola & manipulus cum nodis oblongis, & amictus cum puellis* (f. perlis) *karolantibus, & cingulum de filo.* Rursum: *Item carollæ ferreæ ante Crucem & S. Radegundam.*

CAROLINA *herba.* Gobelinus lib. 9. Comment. Pii II. PP. pag. 217. *Herba reperta est, quam Carolinam vocant, quod Magno quondam Carolo divinitus ostensa fuerit, adversus pestiferam luem salutaris, &c.*

CAROLUS, Papiæ, *Navicula in paludibus.* Addit Codex editus, (nam absunt in MSS.) *Carolus Rex Franciæ fuit.*

CARPA, Papiæ, *Cepulla.*

CARPEIA, Portio cibaria Monachica, sic dicta, ut videtur à *Carpia*, nostris *Charpie*, seu linteolo minutissimè carminato & dissecto, quòd carnes minutatim instar *Carpiæ* concidantur: Minutal. Nam scribit Octav. Ferrarius in Origin. Ital. *Carpionare* esse pisces aceto & aliis speciebus condire. Chron. Abbatiæ S. Trudonis lib. 13. *Primum ferculum in mensa erat, quæ vocari potest carpeia de sicco pisce, eo quòd minutatim carperetur, & minutatim cum ovis concisis cum pipere superspargeretur.* Statuta antiqua Canonicorum S. Quintini in Viromanduis: *Venationem, volatilia, carpeiam cum frisia, 2. membra pulli, &c.* Rursum: *In carpeia, dimidius porcus, 1. aries, 250. ova cum pipere.* Idem quod *Karpita*, de qua voce infrà. Vide *Carpia.*

CARPELLA, in Gloss. Saxonico Cottoniano, ƿadoc-boga.

CARPENTUM, *Carpentarius, Carpentare.*

Carpentum, Papiæ, *Pompaticum vehiculi genus*, Carrum. De Carpentis veterum multa congesserunt Casaubonus ad Lampridium, & Jacobus Gothofredus ad Legem unicam Cod. Theod. de Honorator. vehicul.

Carpentarius, eidem Papiæ, *Qui facit carpenta.* Isidorus lib. 19. *Carpentarius speciale nomen est, carpentum enim solum facit. Artifex carpentarius*, apud Lampridium in Alexandro Severo. *Vehiculum carpentarium*, apud Pollionem in Zenobia. Postmodum dicti *Carpentarii* artifices omnes lignarii, & tignarii fabri. Ugutio: *Omnis faber lignarius, Carpentarius dicitur.* Quippe carpentorum seu vehiculorum materia lignea fuit. *Carpentarius*, 1. Paralip. cap. 9. v. 15. & in Lege Bajwar. tit. 10. §. 6. *Carpentarius servus*, in Lege Salica tit. 11. §. 5. Ætherius & Beatus lib. 2. adversus Elipandum Toletanum: *Carpentarius quislibet facit sibi domum in qua habitat, &c. Carpentarius* cognominatus olim Willelmus Meledunensis Vicecomes, qui priori nostrorum Hierosolymitanæ expeditioni interfuit, *non quia faber lignarius esset*, inquit Guibertus lib. 4. Gestor. Dei cap. 7. *sed quia in bellis cædendo more Carpentarii insisteret.* Ordericus Vitalis lib. 12. *Carpentarios berfredum facientes docebat. Opus carpentarium*, in Concilio Meldensi an. 845. can. 77. & apud Ingulfum pag. 888. Utuntur idem Ingulfus pag. 873. S. Hieronymus in Præfatione ad Regulam S. Pachomii §. 5. S. Isidorus in Regula cap. 19. Lex Burgundion. tit. 10. §. 6. Capitulare de Villis §. 45. Baldricus Noviomensis lib. 2. cap. 1. &c. *Opus carpentarium*, ἔργον ἀρχιτεκτονίας, Exodi 35. v. 33.

Carpentare, opus Carpentarii exercere, vel ex ligno opus quodvis conficere. Lambertus Ardensis pag. 160. *Super danjonem Ardeæ miro Carpentariorum artificio domum ligneam fecit, — quam quidam Broburgensis artifex vel carpentarius — fabrefecit & carpentavit. Carpentata ædificia*, in Speculo Saxonico lib. 1. art. 20. §. 1. Willelmus Brito lib. 7. Philipp. pag. 179.

Et sic artificum studio vigilante labore

Carpentata brevi, &c.

Et lib. 12.

Aut Carpentorum, quæ primùm Belga putatur Carpentasse sibi, &c.

Carpentaria, Locus ubi Carpentarii seu fabri tignarii operantur, apud Innocentium III. PP. lib. 13. Epist. 55. Interdum ipsa Carpentarii ars, ut apud Firmicum lib. 2. Math. cap. 9. Vide Stephanum Tornac. Epist. 82.

CARPIA, *Carpita*, Linamentum, seu linteum *carptùm* quod vulneribus inditur, μοτὸς, Græcis Medicis, vel πλατὺς μοτὸς, nostris, *Charpie*, vox Chirurgis nota. Gloss. Lat. Græc. *Carpia*, ῥυπαρὸς πόκος, sordidum vellus. Glossæ MSS. ad Alexandrum Iatrosophist. *Tilptalium, linteolum minutissimè carminatum, sive carpia.* Vide Salmasium ad Vopiscum pag. 369. & Octav. Ferrarium in *Carpia.*

Carpita, eadem notione. Regula Templariorum cap. 70. *Carpitam habeat in lecto, qui sacco, culcitra vel coopertorio carebit.* Academicis Cruscanis *carpita*, est *un apparato di tavola vile, con posto di materie grosse di lana, e di pezze, di diversi colori.* Ejusmodi olim fuisse Carmelitarum pallium, atque *Carpitam* pariter appellatum, ex Pseudo-Cyrillo & aliis, pluribus ostendit vir doctissimus Daniel Papebrochius ad 8. April. pag. 798. 799. Vide *Cartica.*

CARPISCULUS, Calcei barbarici species, unde fortassis nos *Escarpins* hausimus. Vopiscus in Aureliano: *Superest P. C. ut me etiam carpisculum vocetis? quod cognomen deforme videbatur; carpisculum enim genus calceamenti esse satis notum est.* Vide Casaubonum & Salmasium ad hunc locum.

Est etiam *Carpisculus* vox Architectorum, in veteri Inscriptione, quæ extat Viennæ Allobrogum: DD. FLAMINICA VIENNÆ TEGULAS ÆNEAS AURATAS CUM CARPISCULIS ET VESTITURIS BASIUM ET SIGNA CASTORIS ET POLLUCIS CUM EQUIS ET SIGNA HERCULIS ET MERCURII D. S. D.

CARPITUS, Papiæ, *Fundus qui in campo est.*

CARPLEGAZARE. Ugutio: *Oblinere, inficere, deturpare, quod vulgò dicitur carplegazare.*

CARPORARE, *Sauciare, ferire*, Ugutioni.

CARRÆ, *Carri*, Cæsari & Hirtio, sunt currus, quibus vehuntur impedimenta exercitus. Idem Cæsar è Gallia creditur hanc vocem in Latium intulisse, quamvis ante Cæsarem etiam Varro usurpaverit.

Carræ, pro ipsis impedimentis, in Capitulari Caroli Magni an. 807. cap. 3. Edit. Baluzianæ, semel ac iterum. Fulcherius Carnot. lib. 1. Hist. Hieros. cap. 19. *Cumque die quodam non longè ab Ascalone circumvagantes Franci prælium exspectarent, invenerunt illic non minimam prædam de bobus & camelis, ovibus & capris. Quam carram cùm juxta tentoria —— congregassent, jusserunt sub edictis Principes nostri —— secum minari.* Idem lib. 3. cap. 18. *Tria nempe vexilla pretiosissima, quæ Stendars nominamus, ab eis excusserunt: utensilia etiam multiformia, culcitras & pulvinaria. Carram quoque multam cum sarcinis nostri reduxerunt, camelos videlicet 300. asinos 500.* Vide infrà *Cariagium.*

Carrum neutro genere passim etiam usurpant Scriptores ævi inferioris. Gloss. S. Bened. *Carrum*, ἅμαξα. Glossæ Græc. Lat. κάῤῥον, *Carrum*. Alibi: κάῤῥον, *Reda*. Pollio in 30. Tyrannis: *Carra venientia digito salutari repulisse dicitur.* Stephanus Tornacensis Epist. 228. *Vehiculum ad te mittimus, quod forsitan à quadro, d mutato in r, propter numerum rotarum Quarrum appellamus.* Lex Burgund. addit. 1. tit. 1. cap. 4. *Viam in actum, hoc est, ubi carpenta vel carra ducuntur.* Capitulare Arechis Principis Beneventani §. 11. *Si quis in silva propria plaustrum, quod vulgò Carrum, honustum lignis cum bubulis deprehenderit. Carrum ferratum*, apud Innocent. III. PP. lib. 13. Epist. 61. Vide Frotharium Tullens. Epist. 27. & Chronic. S. Benigni, &c.

Carra. Capitul. 2. an. 813. cap. 10. *Ut Regis spensa in carra ducatur, &c.* In tit. *De dispensa Regis & Optimatum in carro ducenda.* Adde Capit. an. 821. cap. 2. Miracula S. Ludgeri Episcopi Mimingardensis num. 23. *In una carra mater simul & filia posita —ad nostram Ecclesiam adductæ sunt.*

Caria, infrà in *Caregare.*

Carraria opera. Capitulare Aquisgran. an. 789. c. 79. & lib. 1. Capitul. c. 75. *Et tria carraria opera licet fieri in die Dominico, id est, hostilia carra, vel victualia, vel si fortè necesse erit corpus cujuslibet duci ad sepulcrum.*

Carrum, majoris Candelabri in Ecclesiis suspensi species, quòd *Carri*, seu currus speciem referret. Vetus Inquesta apud Puricellum in Monumentis Ambrosianæ Basilicæ p. 1166. *Dant lampades illas quæ ponuntur in plaustro sive carro, quod est in choro B. Mariæ.* Infrà: *Credo quòd Archiepiscopus dat ipsas lampades & oleum, & Canonici sancti Georgii accendant vel accendere faciant ipsas lampades, & volvant & volvere faciant ipsum Carrum.*

CARRACA, Navis oneraria, Italis *Carraca*, nostris *Carrache*. Epistola Paschalis Minoritæ apud Waddingum an. 1342. num. 10. *Et pòst Venetiis ascendentes quamdam carracam, transivimus per mare Adriaticum.* Vide *Carica.*

CARRACENSES, Hæretici, quorum mentio fit in Constit. Friderici I. de Hæretic. à *Carrazo* Lombardiæ oppido fortè dicti.

CARRACUTIUM. Isidorus lib. 20. Orig. cap. 12. & ex eo Gloss. Arabico-Lat. & Papias: *Vehiculum altissimarum rotarum, quasi carrum acutum.* Gloss. Sax. Ælfrici: *Carracutium*; heh-hpiolað pen.

CARRADA, *Carrata*, onus *Carri*, quantum *Carro* vehi potest: Occitanis *Carrado*, Gallis *Charetée*, vel *Charrée*, ut est in Consuetudine Hannoniensi art. 105. Charta Caroli Calvi pro Monasterio S. Germani Parisiens. *De melle quæ etiam carrada una ex modiis octo, cum solita cera.* Charta Alemannica 83. ex Goldastinis: *Et de pratis ad unam carradam.* Chronicon S. Benigni: *Prata ubi secantur carra fœni quinquaginta.* Donationes Salisburgenses c. 12. *Sigebertus dedit ibi prata ad 30. carradas.*

Carrata, & *Carada*, Dolii vinearii seu alterius liquoris species. Usatica MSS. Vicecomitatus aquarum Rotomagi, ubi de Teloneis vini: *Pour le tonnel de Rochelle 5. sols: pour le tonnel que on appelle charetée 7. sols: pour la pippe 2. sols, &c.* Anonymus Hasenrietanus in Episcopis Eystetensibus: *Ego quidem de vino nihil habeo, nisi unam parvulam carradam, quam dedit mihi sodes meus Augustensis Episcopus tantum ad sacrificium.* Udalricus lib. 2. Consuetud. Cluniac. in Præfat. *Octo vini carradas ad commeatum Fratrum esse collectas.* Vita Godefridi Campebergensis cap. 54. *Sed & ripa Rheni dimidiam vini carratam ad festivè celebrandam ejusdem Apostoli Assumptionem deputavit.* Adde Miracula S. Ursmari n. 23. Cæsarium Heisterbach. lib. 10. cap. 13. Monasticum Anglic. to. 1. pag. 779. Privilegia Ecclesiæ Hamburgensis pag. 187. Annales Colmarienses an. 1292. 1302. Chronicon Montis Sereni an. 1174. 1189. 1202. Chronicon Trudonense lib. 6. pag. 412. Duchesnium in Hist. Limburgensi pag. 9. Joannem Noppium in Hist. Aquisgranensi lib. 1. p. 62. &c.

Karrata, eadem notione apud Monachum Sangall. in Carolo M. lib. 1. c. 17. *Duas Karratas talibus caseis plenas ad Aquasgrani mihi dirigere ne prætermittas.*

Quarrada, in Charta Dagoberti Regis apud Doubletum pag. 656. *Et inde inpostea de unaquaque quarrada de melle persolvant partibus S. Dionysii solidos duos: & unaquaque quarrada de garancia similiter solidos duos.*

De Carradeci, pro de Carradis. Charta Chlodovei III. Regis, apud Mabillonium: *Ubicunque telleneus, portaticus, rotaticus, vel reliquas reddebutionis à judicebus publecis exigebantur de carradeci qui hoc inferre videntur, ad missus ipsius basileci nullatenus requireretur, nec*

exigeretur, &c. Infrà: *Et de ipsa carradeci qui hoc inferre videntur*, &c. Alia Chilperici an. 716. *Vel reliquas redebutionis, quod à judicibus publicis exigetur de carra eorum qui hoc inferre videntur.*

CARRARIA, idem quod *Carrata*, vel *Carrada*. Joannes Abbas S. Maximini in Vita B. Joannis Abbatis Gorziensis n. 75. *Pro carraria vini, inquit, non sic attaminatum vellem.* Mox: *Vascula hujusmodi carraria una vini possunt acquiri.* Vide *Carrada*.

Carraria via. Vide *Via*, & *Carreria*.

CARRARIA, Lapidicina, nostris *Carriere*. S. Augustinus Serm. 2. de Vita & Morib. Clericor. *Emerat de ipsa pecunia Xenodochii quandam domum in carraria, quam sibi existimabat propter lapides profuturam.*

Quarraria & *Quadraria*, eadem notione, in Monastico Anglic. to. 2. p. 8. 133. 777.

Carraria. Otto Morena in Hist. Rerum Laudensium pag. 54. *Et adduxerant carrarias multas plenas lignis siccis, sulphure, lardo, oleo, axungia & pice liquida madefactis*, &c. Infra: *Quare ipsas carrarias sic undique accensas* &c.

CARRATA. Vide *Carrada*.

CARRATH. Charta an. 1287. in Metropoli Salisburgensi to. 3. p. 40. *Fratrum verò consortio altera dimidia Carrath vini cum alleciis & ovis cedet singulis annis de suis possessionibus tempore subnotato.* Idem videtur quod *Carrada vini*. Vide in hac voce.

CARRATIUM, Paxillus quo sustentatur vitis: nostris, *Escharas*, seu *Eschalas*. Lex Longobard. lib. 1. tit. 25. §. 24. *Si quis palum, quod est carratium, de vite tulerit*, &c. Vide *Escara*.

CARRECTA, *Carrectum*, *sepes*, φραγμός, in Gloss. Gr. Lat. fortè pro *Cataracta*.

Carrecta, *Carecta*, Currus duobus constans rotis, *Birota*, Gall. *Charrete*. Tho. Walsinghamus in Henrico III. *Nullo profectò negotio reversus est, currus, carectas, & plaustra perdens numero* 50. Charta Edwardi II. Regis Angl. to. 2. Monastici pag. 103. *De libero transitu cum plaustris, carectis, & equis ultra terras ipsius.* Additamenta ad Matth. Paris: *Capiuntur carectæ Clericorum ad transvehendum victualia.*

Carrecta dominica, quæ ad dominum manerii pertinet, vel ad colonica ejus negotia perficienda. Articuli observandi per provisionem Episcoporum Angliæ: *Quandoque etiam carrecta & equitaturæ dominicæ Prælatorum, Religiosorum, aut Clericorum in itinere publico, in mercatis, & aliquando in sanctuariis capiantur & abducantur.*

CARRECTARIUS, Auriga, Gall. *Charretier*. Tho. Walsinghamus in Edw. II. *Et prædicavit — quòd Edwardus qui modò regnat, non erat Regis filius, sed cujusdam Carectarii dolosè subintroductus ad Reginam.* Monast. Angl. to. 1. pag. 419. *Carrectarii eorum habent à granetario singulis diebus unum panem.* Describitur officium *Carrectarii* in Fleta lib. 2. c. 85.

CARRECTATA, Gallis *Charretée*, quantum *Carrecta* continet. Monasticum Anglic. to. 1. p. 419. *Duas carrectatas fœni cum uno equo cariandas.*

Carrectata terræ, Modus agri: cujusmodi autem fuerit, docet vetus Charta apud Edw. Cokum ad Littletonem sect. 95. *Quòd cum ipsa teneat de ipso duas carrectatas terræ in Coningston per homagium & servitium militare, unde duodecim carucatæ terræ faciunt unum feodum Militis*, &c.

CARREDA, *Carredum*, *Carregium*, &c. Vecturæ onus quod vassalli domino exolvebant, Carropera. Charta Beatricis Comitissæ Cabilon. an. 1180. apud Franciſc. Chifletium: *Et in universa terra ejus non habeo talliam, vel porcellagium, vel besenagium, vel messionagium, seu annonagium, vel carredum.* Et infrà: *Dictum est præterea quod in carredo Prioris, quo vinum de vineis suis, aut alienis ad usum Monachorum de partibus Cabilonensibus adducere solet, non debeo pedagium accipere.*

Carreda, in Charta Philippi Reg. Fr. an. 1170. apud Perardum in Burgundicis p. 244.

Carretum. Tabularium Monast. Longipontis in diœcesi Paris. *Dom. Guido Trossellus — dedit Deo & S. Mariæ de Longoponte consuetudinarium carretum, & fossatum de Ver, quæ pater suus & idem ipse in eadem villa habuerant.*

Carreium, idem quod *Carredum*. Charta Henrici II. Regis Angl. to. 2. Monastici Anglic. *Item ab operibus castellorum & parcorum, pontium clausuris, & omni careio & summagio & navigio, & domuum Regalium ædificatione — liberi sint.* Tabularium Majoris Monasterii: *Dimisit consuetudines omnes quas habebat in terra de Loiri, vicariam scilicet & commendisiam, & carreium.* Tabularium Lascar. apud Marcam lib. 5. Hist. Beneharn. c. 11. *Liberaverunt totum proprium honorem S. Mariæ de tot carreii, & de toto damno, & de tot carnal, & de toto opere.* Consuetud. Solensis tit. 10. art. 11. *En carreys ne autres manobres, no son tengus de anar*, &c. *Charroy*, in Consuet. Burbonensi art. 339. Arnernensi cap. 17. art. 15. 16. cap. 25. art. 18. Marchensi art. 430. &c. Charta Stephani Comitis Burgundiæ & Autisiod. an. 1229. apud eundem: *Li hommes d'Auxonne doivent au Seigneur l'ost & la chevauchie, & le charroi en la chevanchie.*

Carregium, in Concilio Bituricensi an. 1031. c. 15. & Burdegal. an. 1255. c. 29. Tabularium Vindocinense Ch. 104. *Terra de Musteriolo, quæ fuit Odonis Rufini, recta commendisia est Comiti de foduro & carregium.* Infrà: *Ad Moncellum omnem consuetudinem habebat, tensamentum, carregium, vicariam.* Notitia Radulphi Vicecomitis Thoarcensis, in Tabulario S. Cypriani Pictav. fo. 35. *Neque bidannum, neque plaustra hominum, hoc est charragium*, &c. Charta Galeacii Comitis Virtutum an. 1377. *Valeat imponere fodra, & taleas, rogias, & caregia, quæstas*, &c. In alia ejusdem anni: *Fidelitatibus, homadiis, rogidiis, carigiis, indictionibus*, &c. Joann. Villaneus lib. 8. c. 58. *Onde il careggio del Re, che adduceva la vinanza, per li sfondati camini non potea venire.*

Caragium. Charta Gaufredi Comitis Andegav. an. 1048. pro fundatione Abbat. O. SS. *Totum vinagium, & totum caragium boum & asinorum*, &c.

Carrale, idem quod *Carredum*. Privilegium Caroli M. pro Abbatia S. Germani Paris. apud Aimoinum lib. 5. c. 1. & Willelm. Hedam in Rixfrido Episcopo: *Nec de navale, nec de carrale, neque de saumis — teloneus exigatur.* Tabular. S. Petri Generensis, apud Marcam lib. 5. Hist. Beneharn. cap. 4. *Census autem hic est, semel recipere Abbatem in anno, & 6. solidos in tertio anno, & ire in carrale.* Fori Bigorrenses art. 14. *Liberi pacem habeant, & ter in anno in Karrali Comitali vadant.* Id est, vectura, quæ ad Comitem Bigorræ pertinet. *Carralia opera*, quæ carris & plaustris exercentur. Capitula Caroli M. lib. 1. c. 81. *Tria carralia opera licet fieri in die Dominico, id est, hostilia carra, vel victualia, vel angaria, & si fortè necesse erit corpus cujuslibet duci ad sepulcrum.* Fori Bigorrenses art. 13. *Si in proprios usus vinum proprium habuerit, aut collo deferat, aut Karrali.* *Charral de vin*, in Statutis Metensibus tit. 2. art. 18.

CARREIARE, Carro vehere, *Charier*. Statuta Guidonis Archiep. Narbonensis an. 1260. c. 4. *Opera servilia non exerceant* (diebus Dominicis) *nec ligna, bladum, vel fœnum, vel paleas — transferre, seu juxta vulgare quod dicitur, carreiare, non præsumant.*

CARRERIA, Via: sed illa propriè per quam *Carrus* transire potest: Ἁμάξιτος, ἡ δημοσία ὁδὸς, in Glossis MSS. Καταμαξευομένη ὁδὸς, Constantino Porphyrog. Gloss. Lat. Gall. *Exorbita*, *Charriere*. *Carrera*, in Foris Beneharn. *charran*, in Consuetud. Inculismensi art. 88. *Charriere*, in Bononiensi art. 176. *Carriere*, in Claromontana art. 228. ubi *Carreria* dicitur esse via lata 8. pedum, per quam *carreta* potest transire. *Carriero*,

Carrairou, & *Carrairol*, via, semita, Occitanis. *Via carraria* apud Innocentium III. PP. in Bullario Casinensi to. 2. p. 242. Charta Odonis Regis apud Catellum in Hist. Occitan. p. 749. *Si infra istam villam, vel carrerias ejus Hustellenses vel Hispani fuerint, &c.* Charta Willelmi D. de Montepessulano an. 1188. *In latitudine durat ab ipso muro novo usque in carreriam publicam, quæ est ante ipsum planum, quæ carreria vadit de camino introitus portalis S. Guillelmi usque ad Peronem.* Secunda Curia Generalis Barcinonæ habita an. 1299. à Jacobo II. Rege Aragon. *Et per quoscunque caminos & carrerias voluerit ire, &c.* Consuetudines Tolosæ part. 2. *Si aliquis res mobiles in Tolosa publicè, in carreria publica, vel in foro, vel in die fori, &c.* Part. 4. Rub. de Ædificiis: *Si quis aulam lapideam ex parte carreriæ solerium de novo ædificare voluerit, &c.* Charta Hispanica æræ 1298. apud Bivarium: *El Monasterio —— que es en termino de Toledo, cerca de los molinos de Santa Trinidad —— a un lado de la carrera, que va para Talovera, &c.* Philippus Mouskes in Ludovico VIII.

Quant Mestre Amauri adreça
L'Engignor, le vaillant ome,
Si la frant & mist à some,
Que mors caï en la karriere.

Le Roman d'Amile & d'Amy MS.

Si vit venir Amy par la charriere.

Vide Chronicon. Ecclesiæ S. Pauli Narbonensis an. 1388. Opuscula Joannis Columbi pag. 56. 443. Catellum in Comitib. Tolosanis pap. 229. Guichenonum in Probat. Hist. Bressensis pag. 109. &c.

Charroneria, eadem notione. Charta an. 1270. in Probat. Hist. Monmorenciac. p. 119. *Quòd via publica de strata seu Charroneria quæ ducit — usque ad Pontem, &c.*

Charreria, in Gestis Guillelmi Majoris Episc. Andegav. cap. 27. videtur sumi pro ea navis specie, quam *baccum* appellamus, quâ homines se & res suas in fluviis transvehunt, defectu pontis. Adde pag. 312. Vide *Via carraria*.

CARRETA, Biga. Gall. *Charete*. Sugerius in Ludovico VI. pag. 313. *Et carri & carretæ aquam & vinum fessis & sauciatis deferentes, &c.* Charta ejusdem Ludovici Regis Fr. an. 1118. apud Doubletum: *De rheda, id est, carreta, 2. nummos.*

Carreda, eadem notione. Chronicon Joan. de Beka: *Carredas deferentes Episcopo necessaria captivarunt.* Vide *Carecta*.

CARRETUM, Præstatio *Carreti*, seu *Carretæ*, nostris *Charete*. Charta an. 1248. in Bibl. Cluniac. p. 1515. *In quolibet homine tenente hospitium unam quartam avenæ, & in crastino Nativitatis Domini unum panem panetariæ, & gallinas, & carretum.* Charta Philippi Augusti an. 1185. pro oppido Ferrariensi, apud Morinum in Hist. Vastinensi: *Absque roagio & messione servientium, & carreto.* Vide *Carredum*.

Carretum. Charta Mauricii Episcopi Parisiensis an. 1104. in Tabul. S. Victoris: *Robertus de Chala dedit 5. sol. super cameras quas habebat retro domum suam, quæ est in carreto Alrici. Carretum*, hoc loco, est quod Galli dicunt *Carré*, locus quadratus, qui vulgò Andibus *Closerie*, sæpibus undique incinctus. Joinvilla in S. Ludovico: *L'un des Admiraux d'un Souldan estoit venu fauciller & degaster les blez d'un Karet estant illeques prés.*

CARRICARE, *Carrigare*. Carro, seu curru vehere, *Charier*. Capitula Caroli Calvi tit. 31. cap. 29. *Quidquid eis carricare præcipitur de opera carroperæ, quando illam facere debent, sine ulla differentia carricent.* Chronic. Laurishamense an. 777. *Viam integram ad carricandum, sive itinerandum habere debeant.* Anonymi Chronicon editum à Raphaële *de Beauchamps* an. 1224. *Unum etiam peroptimum vini dolium ad nos usque carricari fecit.*

Carigare. Capitulare de Villis cap. 30. *Es unde caria in hostem carigari debent.*

Carricatura, Carrorum operæ, in Capitul. Caroli Calvi tit. 23. cap. 4. *In carricaturis & paraveredis contra debitum exigendis.*

Carrigatio. Concilium Parisiense VI. lib. 1. can. 50. *Nec in sancta venerabili die (Dominica) mercatus, placita, & ruralia quæque opera, necnon & quaslibet carrigationes ullius conditionis homines facere præsumant.* Walterus Episcopus Aurelian. in Capitulis: *Ne mercata diebus Dominicis, aut carrigationes fieri permittant. Servitia quadrigandi*, in Charta Odonis Archiepiscopi Rotomag. ann. 1266.

CARRICA, *Carica*, Navigii species, navis oneraria, Gallis *Vaisseau de charge*, unde fortè nomen. Thomas Walsingh. in Ricardo II. pag. 246. *Circa præsens advectæ sunt tres Southamptonum, quas Caricas alii vocare solent, refertæ multi generis speciebus, & vinis, aliisque divitiis.* Idem pag. 322. *Obviat quippe magnis coggonibus & 6. carricis refertis vini speciebus, pannis aureis, &c.* Rursum in Henrico V. pag. 394. *Galli conduxerant classem magnarum navium, caricarum, & galearum, quæ regnum Angliæ molestaret.* Vide *Carraca*.

Carica. Vetus Gloss. Lat. Gall. *Carica, Dace.* Italis *Carica*, est onus.

Carricare, Onerare, quasi carro onus imponere, nostris *Charger*; Italis *Caricare*, *Scaricare*. Glossar. Arabico-Lat. *Carrico, onero.* S. Hieronymus part. 2. tract. 2. Epist. 36. & lib. de Scriptoribus Eccles. de Origene. *Majoribus oneribus carricabat se.* Anonymus Barensis in Chronico an. 1062. *Perierunt tres naves quæ pergebant carricatæ Constantinopoli.* Regula Magistri cap. 50. *Et dum fuerit unde indigenti detur, super bona acta carricentur & bene facta.* Et cap. 59. *Si carricati in dorsis suis gravibus oneribus non vadunt.* Eadem notione in Lege Wisigoth. lib. 5. tit. 5. §. 2. lib. 8. tit. 4. §. 9. in Lege Longobard lib. 3. tit 12. §. 1. apud Ruffinum lib. 3. de Vitis Patrum num. 73. Theodericum Monachum de Invent. S. Celsi Episc. Trevir. in Præfat. num. 2. Agobardum lib. de Grandine extremo. Hinc *Excarricare*, *Exonerare*, onus deponere apud Magistrum in Regula c. 1.

CARRICIUM, pro exactione indebita. Vide in *Letum*.

CARRIGIUM. Vide *Carradum*.

CARRINA. Vide *Carena*.

CARRIOLA, Italicum *Carriola*, Gallis, *Cariole*, Parvulus currus. Papias: *Petorica, carriola, vehicula feminarum.*

CARRITUS, ex Gall. *Charroi*. Chronicon Besuense pag. 618. *Alias verò consuetudines facerent, excepto carrito vini de Gibriaco.*

CARROBIUM. Tabularium Prioratus de Paredo fol. 98. *Episcopus quidem (Nivernensis) carrobium, quod apud villam Melled, & apud Monasteriolum de more reposcebat, ex integro werpivit.* Videtur vox orta ex Gallico *Charroi*, onus carri. Aliud sonat *Carrobio* apud Italos: de qua voce Oct. Ferrarius.

CARROCIUM, *Carrocerum*. Gloss. Græc. Lat. καρρούχιον, *Rheda*. Ita autem appellabant Itali, vexillum totius exercitus præcipuum, quod in curru impositum, à quatuor boum jugis trahebatur, & magnâ curâ in præliis à lectis militibus servabatur, cùm carrocio exui insignis probri loco per ea tempora haberetur, ut ait Sigonius lib. 11. de Regno Ital. Matth. Paris an. 1236. *Cum standardo suo, quod carrucam, vel carrochium appellant, — perrexerunt.* Fridericus Imp. in Epist. ad Comitem Suession, tom. 5. Spicilegii Acheriani pag. 569. de carrocio Mediolanensi: *Cum vexillo S. Ambrosii, quod miro artificio egregiæ molis & altitudinis ferebant in carrocio, quem juga boum non pauca trahebant.* Idem in alia Epistola de eodem carocio, apud Freherum tom. 1. pag. 237. *Venit populus cum carocio quod apud nos Stendart dicitur.* Ubi perperam editum *bareocio*.

Carrocii inventionem Heriberto Archiepiscopo Me-

diolanensi, qui circa an. 1124. vivebat, adscribit auctor Manipuli florum, & ex eo Corius in Hist. Mediolan. part.1. *Carrocerum* (Corio (*arrocio*) quoque excogitavit. *Est autem carrocerum currus quidam admirabilis, per circuitum à summo deorsum scarlato vestitus. In cujus medio est arbor procera contingens cælum: quam quatuor viri portare non possunt, quæ à frequentia virorum recta tenetur, funibus hinc inde protractis. In summitate arboris est crux aurea splendens nimio fulgore. Sub cruce est vexillum album cruce rubea insectum. Hunc currum quatuor juga boum trahunt, qui serico albo cum faleris cum rubea cruce per medium sunt cooperti. Magister carroceri est vir honorabilis, quem civitas, ense, lorica, ac continuis stipendiis dotare tenetur. Insuper (ommunitas tenetur providere de Capellano, qui juxta carrocerum semper Missam celebret, & vulneratis det pœnitentiam. Hic etiam magno stipendio per Communitatem dotari debet. Sunt insuper octo civitatis tubicines, cum totidem militibus deserariis*, (f. *destrariis*) *quibus Communitas providet de duobus tentoriis & salario militibus consueto.* Describitur præterea pluribus à Burchardo Notario in Epist. de Excidio Mediolanensi p. 237. ab Antonio Campo in Hist. Cremonensi, ubi & ejus imaginem delineavit, & ab Oct. Ferrar. in *Carroccio*. A bobus etiam Mediolan. Carrocium tractum testatur Otto Morena in Hist. Rer. Laudens. p. 75. *Carrocii Mediolanensis* meminerunt præterea Petrus de Vineis l. 1. Epist. 8. l. 2. Epist. 1. 35. 50. Conradus Usperg. pag. 305. Matthæus Paris pag. 296. Otto Morena pag. 69. &c. ut *Cremonensis*, Matthæus Westmonast. pag. 341. Sigonius lib. 15. de Regno Ital. Matth. Paris pag. 499. *Paduani*, Rolandinus in Chronico lib. 3. cap. 4. 7. lib. 4. c. 9. l. 9. cap. 2. *Veronensis*, Hieronymus d'*alla (orte* lib. 5. & 6. Hist. Veronensis. *Florentini*, Joan. Villaneus lib. 6. cap. 77. *Parmensis*, Albericus an. 1229.

Neque Itali tantùm ejusmodi vexillis usi leguntur. Nam Ottoni IV. Imp. tribuit *caroccium* Willelmus Brito lib. 11. Philipp. ubi describitur, ut & in Chronico Flandriæ cap. 15. Vide Bertholdum Constantiensem an. 1086. Regis Hungariæ carrocium bellè describitur à Niceta in Manuele lib. 5. num. 3. & Cinnamo lib. 6. cap. 7. Saracenis carocium pariter adscribit Turpinus in Hist. Caroli Magni cap. 18. *In medio illorum* (Saracenorum) *erat plaustrum, quod 8. boves trahebant, super quod vexillum rubeum illorum elevabatur, mosque erat quòd nemo de bello fugeret, quamdiu vexillum eorum erectum videret.* Denique Ægidius Monachus Aureæ vallis in Alexandro Episc. Leodiens. cap. 24. ejusmodi carrocium tribuit Duci Lovaniensi: *Captoque Ducis vexillo, dicto Gallicè* Standart, *opere plumario à Regina Angliæ ei misso, quod fastu superbiæ quadriga boum ferebat.* Qua quidem Standardi appellatione ejusmodi vexilla donabant, ut infrà docemus.

Porro *carrociis* nomina interdum peculiaria indita observo. Nam Cremonenses *Bertam*, vel *Bertazzolam* suum nominarunt, ut auctor est Sigonius lib. 18. de Regno Ital. Parmenses *Crevacerem*, seu *Biancandum*, ut habent Sansovinus & Carrarius. Vide *Standardum*.

Hodie *Carrocia* appellamus, currus suspensos, quibus vehimur, *Chariots branslans*, nostri olim, antequam id nominis vulgaretur: *Curre*, ex voce *currus*, alii vocarunt. Nangii Continuator Gallicus MS. ubi de Caroli IV. Imp. & Caroli V. Regis Franciæ Congressu mutuo: *Et luy envoya la nuit du sabmedy un des (urres de son corps noblement appareillé, & de chevaux blancs attelé.* In Hominiis Reginæ Siciliæ præstitis an. 1387. Dominus de *Mausson*, *quant le Seigneur ou Dame viennent nouvellement à Mirebeau, soit en curre, ou cheval, doit avoir & prendre un cheval de curre, lequel qui luy plaira, ou celuy surquoy ils chevaucheront.* Poëta infimi ævi MS.

Car pour repos j'ay eu enfoullure,
Pour le beautemps j'ay engresleure,
Pour provision des pometes,
Pour chariot branslans, brouettes.

Carraxolum, Caroxolum, (arazolum apud Ottonem Morenam in Hist. Rerum Laudensium pag. 69. 70. 73. 75. &c. pro *Carrocio*, seu vexillo.

CARROPERA, Servitus rustica, quæ carris & plaustris fieri debet, ut *manopera*, quæ manibus: *Carredum*, *Careium* etiam in Chartis, uti suprà observatum. Capitula Caroli Calvi tit. 31. cap. 29. *Ut illi coloni, tam fiscales, qui sicut in Polypticis continetur, & ipsi non denegant, carropera & manopera ex antiqua consuetudine debent.* Et infrà: *Quidquid eis carricare præcipitur de opera carroperæ, quando illam facere debent, sine ulla difficultate carricent.* Chronicon Besuense: *Ipsam terram —— hac conditione Monachi mihi reddiderunt, ut retenta corvata suis usibus——alios jornales haberent, & carroperam & censum cum eulogiis.* Tabularium Dervense: *Carropera sic accipiet, ut manè progredientes cum carris & animalibus suis ad vesperum revertantur.* Alia Charta in eodem Tabul. *Carroperum quoque similiter semel in anno fiet, si necesse fuerit, à feria quarta usque ad diem Dominicam, & solummodo apud Breonem, & nusquam alibi: in hac quoque conventione, ut bos claudus sive cornu fracto, & vacca prægnans, & fœtu tenera in carropera non eat.* Charta Odonis Ducis Burgundiæ an. 1101. apud Perardum pag. 203. *Illam pravam consuetudinem quâ homines Ducis solebant — homines sancti cum animalibus suis in corvatam, vel in carropera Ducis violenter adducere, amodo remitto.* Alia Rainoldi Archiepisc. Remensis an. 1094. *Omnia carropera, & opera castellorum, & omnes alias injustas consuetudines.* Vide Formulas Lindenbrog. cap. 61.

Carroperarii mansi, in Polyptico Floriacensi, qui debent *carroperas*. Occurrit ibi non semel *Habet in Varena mansos caroperarios 37. & sunt ex ipsis in beneficis mansi 4. & 3. partes. —solvunt mansi caroperarii in tertio anno unusquisque solidos 5. & alios 2. annos unusquisque vervecem cum agno solvunt de annona inter totos annis singulis modios 109. arant ad hivernaticum unusquisque perticas 3. & ad tramisum 2. & in tertia ebdomada faciunt corvadam.*

Ejusmodi verò carrorum operis obnoxii dicuntur esse *Charroiables*, in Consuetud. locali Castelli novi in Biturig. art. 5. 10.

CARRUARE, Carro vehere, Gall. *Charrier*. Concilium Copriniacense can. 26. *Illi qui diebus Dominicis carruant cum bobus suis.*

Carruagium. Vide *Carrucagium*.

CARRUCA, *Caruca, Carrucha, Reda*, Honoratorum vehiculum opertum, in leg. un. Cod. Theod. & Justin. de Honorator. vehiculis. Ammianus lib. 14. *Alii summum decus in carrucis solito altioribus & ambitioso vestium cultu ponentes.* Paulinus Epist. 10. ad Severum: *Circumfusi Senatores prosequebantur carrucis nutantibus, phaleratis, equis, auratis pilentis, & carpentis pluribus, &c.* Ubi per *carrucas nutantes* expressit, ni fallor, *carrucas* hodiernas, quas *Chariots branslans* vocabant Galli nostri, seu currus suspensos. Acta Numidarum Martyrum: *Cùm ejusdem carrucæ vehiculo Marianus & Jacobus, & cum his ego viam communiter carperemus.*

Carruca, Sella curulis. Acta S. Julianæ Virginis Martyr. cap. 1. *Hæc audiens Eleusius, dedit munera Imperatori Maximiano, & successit Præfecto alii administranti, sedíque in carruca, agens officium Præfecturæ.* Ubi quidam Codd. habent *curru*, alii *cathedra*.

Carruca, caruca, sequioris ætatis Scriptoribus sumitur pro aratro, Gall. *Charrue*. Lex Salica tit. 40. §. 1. *Si quis caballum, qui carrucam trahit, furatus fuerit.* Lex Aleman. tit. 96. *Si carrucam involat, aut rumpit rotas in priori parte.* Vide Legem Rip. tit. 44. Epistola Gaufridi de Meduana tom. 2. Spicilegii Acheriani: *Decem aratra cum bobus, quæ Carucas vocatis, & terram duabus sessionibus aptam ad laborandum dedi.* Matth. Paris. *Inquiratur in maneriis Religiosorum quot sint carrucæ propriæ ad colendum Dominicum.*

Caruca corveia. Charta an. 960. apud Hemereum in

Augusta Viromand. *Ter in anno ad generale placitum Domini præfatæ villæ convenirent, & ei bis in anno carrucam corveiam facerent.* Ubi *Caruca corveia* aliis dicitur *consuetudinaria*, quæ à tenentibus domino subministratur ad arandas illius terras. *Extrinsecam* vocat Fleta lib. 2. cap. 76. §. 1. ad differentiam *intrinsecæ*, quæ ipsius domini est propria: *Custumariam* cap. 84. Statuta Willelmi Episcopi Parisiensis cap. 14. *Præcipitur quòd commodationes carrucarum, quæ fiunt in festivis diebus, quibus fieri solent, per Sacerdotem fiant, ne in hoc aliqua inter commodantes interveniat confusio.*

CARRUCAGIUM, Tributum quod singulis aratris pro regni negotiis imponitur. Hujusce præstationis nomen tum primùm auditum in Anglia. Occasionem narrat vetus Scheda in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 293. *An. Dom. 1013. Suenus Rex Angliæ ab Ailwino Monacho admonitus est, ne à populo S. Edmundi, hoc est de Nortfolk & Southfolk, tributum exigeret: sed Suenus eum non exoravit. Nocte Purificationis S. Mariæ S. Edmundus Suenum apud Gainesburg lancea sua interfecit. Northfolciensis & Southfolciensis audito miraculo, & nece Sueni Regis, dederunt S. Edmundo de qualibet carrucata terræ in toto Episcopatu 4. denarios annuos, quod usque modò ea de causa Carucagium est appellatum.* Ejusmodi tributum revocavit rursum Ricardus Rex. Guillelmus Neubrig. lib. 5. cap. 1. *Præterea Rex sive pro liberandis obsidibus, apud Imperatorem relictis, sive etiam in sumptus belli cum Rege Francorum gerendi, tributum minus usitatum universo regno indixit, à singulis scilicet carucatis indifferenter geminatum solidum exigens*, Eadem habet Brompton an. 1193. Matth. Paris an. 1200. *Non permisit Vicecomitem colligere carrucagium in sua diœcesi ad opus Regis.* Idem an. 1224. & Matth. Westmonasteriens. *Regi — concessum est per totam Angliam carucagium, de qualibet caruca 2. solidi argenti.* An. 1235. *Eodem tempore cepit Rex carucagium, scilicet duas marcas de caruca ad maritagium sororis suæ.* Obtinuit etiam Carucagium in Campania Gallica. Computum Bladorum terræ Campaniæ an. 1348. *Des Charrues de Sainte-Mannehout, c'est assavoir de chascun bourgeois de ladite ville qui laboure de sa propre beste, un sextier d'avoine à la mesure de Troyes au jour de la S. Remy, &c.*

Carrucagium interdum sumitur pro ipsa immunitate à tributo carucagii. Rastallus: *Caruage, hoc est, quietum esse, si dominus Rex talliaverit totam terram suam per caruas. Nota quòd un carué de terre est un plow land.* Vide Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 922.

Carrucagium sumitur etiam sæpe pro terris quæ aratro & *caruca* coluntur. Ita *charuage* usurpat Consuetudo Vitriacensis art. 56. Diploma Theobaldi Campaniæ Comitis an. 1224. *Primogenitus haberet illud castellum & feoda illius castelli, & carrucagia, prata, & vineas, aquas & stagna quæ sunt parochiarum illius castelli.* Regestum feodor. Campaniæ fol. 89. *Feodum domus ejus super Alvam, & carrucagium ejus, & homines ejusdem villæ.* Fol. 72. *Guermundus de sancta Menoldi ligius de domo sua, & de carruagio suo, quæ sunt apud Dampetram.*

CARRUCATA, Tantum terræ, quantum uno aratro coli potest in anno, *à plough-land* dicunt Angli. Matth. Paris an. 1251. *Vix duas terræ carrucatas dignoscitur habuisse.* Charta Balduini Franciæ Cancellarii an. 1047. apud Hemereum in Augusta Viromand. *Habetur ergo ibi terra quantum carrucæ sufficit ad laborandum.* Alia Othonis Comitis Viromand. apud eundem: *Cum terra arabili, quantum satis est tribus carrugiis.* Charta Henrici Regis an. 1036. apud Loisellum in Hist. Bellovac. *Arabilem terram quantum uni carrucæ per totum annum sufficere possit.* Charta Henrici V. Regis Angl. tom. 2. Monast. Angl. pag. 968. *Terra ad unam carrucam.* Vide Silvestrum Giraldum lib. 2. Itiner. Cambr. cap. 1. Lambertum Ardensem pag. 152. 154. Hist. S. Martini de Campis pag. 330. 366. 408. 509. Spicilegium Acherianum tom. 13. pag. 289. &c. Scriptoribus Gallicis, *Caruée de terre* dicitur, Littletoni sect. 262. & in tom. 2. Monastici Angl. pag. 214. In Regesto Feodor. Franc. fol. 73. *Othon de Encre homme tient charuée de terre à Grosse-forest.* Cujusmodi autem & quotæ quantitatis fuerit apud Anglos *carucata*, docet Charta Ricardi I. Regis Angliæ tom. 2. Monastici pag. 107. *Et circa locum illum viginti carrucatas terræ, scilicet unicuique carrucatæ sexaginta acas terræ, ad perticum nostrum, videlicet viginti quinque pedum.* Apud Edw. Cokum, & in Charta quæ habetur tom. 2. Monast. Angl. pag. 25. *duodecim carucatæ faciunt unum feodum Militis.* Fleta lib. 2. cap. 72. §. 4. *Custagia carrucarum sciri poterunt per hanc rationem, ut terræ sint tripartitæ, tunc nonies 20. acræ faciunt carucatam, eò quòd 60. in hyeme, 60 in quadragesima, 60. in æstate pro warecto debent exarari. De terris verò bipertitis, debent ad carucam octies 20. acræ computari, ut medietas pro warecto habeatur, & medietas alia in hyeme & quadragesima seminetur.* Charta an. 9. Ricardi I. *Qui electi fuerant & constituti ad hoc negotium Regis faciendum, statuerunt per æstimationem legalium hominum, ad uniuscujusque carucæ wainagium centum acras terræ.* Vide *Hida.*

CARRUCIA, *Gemma marini cancri coloris.* Ugutio.

CARSAMATIUM, Eunuchus, spado. Luithprandus lib. 6. cap. 3. *Obtuli mancipia quatuor carsamatia Imperatori nominatis omnibus gratiosora. Carsamatium autem Græci vocant amputatis virilibus & virga Eunuchum, quos Verdunenses mercatores ob immensum lucrum facere solent, & in Hispaniam ducere.* Lipsius Cent. 3. Epist. 44. & Spelmannus à *garço*, seu *garcio*, nostris *Garçon*, vocem effictam augurantur. Quod si ita est, Eunuchos voce barbara ut imberbes, cujusmodi sunt *Garciones*, appellaverint Græci. Sed aliunde videtur originatio petenda, cùm vox *Garcio* efferatur per g.

CARTA, pro *quarta*, vulgo *Quarte*, mensura frumentaria. Tabul. S. Flori in Arvern. *Unam cartam siliginis & unam cartam frumenti.* Alibi, *cartones siliginis, &c.* Notat Ughellus tom. 7. Italiæ sacræ pag. 485. diœcesim Salernitanam dividi in 16. partes, quas hîc *cartas* vocant, seu Archipresbyteratus. Ubi *Cartas*, pro *quartas* dici opinor, id est, regiones, nostris *Quartiers.* Vide *Quarta.*

CARTA *decada.* Anastasius Bibl. in S. Silvestro PP. pag. 15. *Cartas decadas 150. aromatum lib. 200. Nardini olei lib. 200.* Infrà: *Hybromias præstans solidos 450.* Ubi *cartas decadas 200. aromata cassiæ lib. 50.* Ubi quidam Codices MSS. habent *chartas decadas*: alii, *Cartha decadas*: alii denique *catedrechadas.* Quæ verba Salmasius ad Hist. Aug. de *Chartarum scapis* accipienda censet. Est autem *scapus*, ut habet Isidorus in Gloss. *certus numerus tomorum chartæ non scriptæ*: ita ut singuli scapi chartarum eo ævo non plures quàm decem plagulas contineret, & singulæ chartarum decuriæ scapum unum efficerent. Nam res aliæ multæ per decurias venundari solebant. Trebellius Pollio in Claudio: *Pellium tentoriarum decurias triginta.*

CARTALATA, seu *Quartalata*, Modus agri, quartam aripennis partem continens. *Quartelée de terre*, in Consuetud. Burbonensi cap. 36. Tabularium Prioratus de Paredo fol. 19. *Et in alio loco in ipsa villa, ubi appellant Ad Bargim, unam cartalatam terræ, & terminatur via publica in circuitu, &c.* Tabular. S. Dionysii de Capella diœcesis Bitur. Ch. 104. *Cartalata terræ, eminata terræ, sextariata terræ.* Hist. Abbatiæ Condomensis p. 476. t. 13. Spicil. *Dedit B. Petro — unam concadam de terra & dimidiam, & unam cartaladam ad fontem de Pisol.* Tabularium Abbatiæ S. Joannis Ambianensis fol. 394. *On fait prendre, lever & emporter toutes les dismes des ablaiz crueues en sept couartées de une piece de terre contenant 10. journeux.* Vide *Quartarium.*

CARTALIS. Vide *Quartalis.*

CARTALATA, *Cartaronum.* Vide *Quartalata.*

CARTANENSIS *moneta.* Albertus Aq. lib. 2. Hist. Hieros. cap. 35. *Pacti sunt ei dare 15. libras Cartanensis monetæ. Cartensis* dicitur Raimundo *de Agiles* pag. 165. *Pictavini, Cartenses, Mansei, Lucenses, &c.*

CARTARIUS. Vide *Quartarius.*

CARTATORIA. Charta an. 1207. apud Ughellum tom. 7. pag. 594. *Debent dare omni anno tempore vindemiarum octo laurnas de musto mundo, quorum quæque habeat octo languenas justè cartatorias, & puteolum unum quod exierit de terra, cum vinea ejusdem Monasterii quæ dicitur esse in loco Grancoario, & intra ipsam terram cum vinea, faciendum quod voluerit.*

CARTBOTE, ex Angl. *Cart*, carrus, & *bote*, compensatio, reparatio, &c. Vide in *Housebote.*

CARTEIA, ex Gallico, *Chartée*, seu, ut efferunt Belgæ, *Cartée. Carteia piscium, Carteia carnium, Carteia lanæ, &c.* in Charta telonei S. Bertini, in Tabulario ejusdem Ecclesiæ.

CARTELLANA, Cartilago. Constantinus Afric. lib. 1. Pantechn. cap. 21. *Sicut enim in pueris solidiora membra, ut cartellana, nervi, atque ossa, humidissima sunt & tenerrima, ita contra in decrepitis siccissima.*

CARTELLUS, Chartula. Concilium Biterrense an. 1246. cap. 5. *Præcipimus quòd quæstores non permittantur in Ecclesiis aliquid populo prædicare, quàm in indulgentiis D. Papæ & sui Diœcesani literis continetur: nec cartelli vel cedulæ recipiantur ab eisdem, &c.* Concilium Burdegalense an. 1255. cap. 2. *Caveant insuper ne cartellos à quæstoribus recipiant, nisi primitus diligenter inspectos, quòd in iis nec major indulgentia, nec ampliora beneficia exprimantur, quàm in literis supradictis.* Eadem fermè in Synodo Nemausensi an. 1284. sub finem. Vox etiamnum usurpata in litteris diffidationum, quas *Cartels de deffy* dicimus.

CARTENSIS *moneta.* Vide *Cartanensis.*

CARTERENCHA, Mensuræ Arvernicæ species. Tabularium Brivatense an. 1255. 1268. *Tres cartas ordei & quinque Carterenchas frumenti, &c.*

CARTERIÆ, *sunt in cacumine arborum, per quas funes trahuntur.* Papias.

Carteria. Vetus Statum de Mensuris apud Catellum in Hist. Tolosana pag. 227. *Quòd lapides mensurariæ S. Petri & S. Geraldi —— exceptis illis quæ sunt de nucibus & de avena, debent esse coæquales, & debent ire ad rasuram plenam, & debent trahi & esse de ratione carteriarum cupri, —— Item quòd carteria lapidis sit de ratione carteriæ cupri, & in emina, quòd habeat duas carterias æquales, & in medio cartonæ quatuor, totum ratione carteriæ cupri, &c.*

CARTHARASA, Mensura annonaria apud Burgundos. Tabularium Prioratus de Paredo fol. 18. *Dedit —— totam partem terræ suæ ubi seminari potest cartharasa annonæ.* Fortè dividenda vox, *carta rasa*, seu *quarta* non ad cumulum.

CARTIBULA. Vide *Castibulum.*

CARTICA. Pelagius libello 10. num. 76. *Videns autem Ægyptius vestitum mollibus rebus, & budam de papyro, & pellem stratam sub ipso, & modicum capitale de carticasub caput ejus, &c.* Hîc hæret Rosweidus, sed indubiè legendum *carpita.* Vide *Carpia.*

CARTICLUS. Charta Odonis Episc. Belvacens. an. 1140. apud Louvetum: *Concesserunt in eleemosynam huic Ecclesiæ — scilicet carticlum unum, & mansuram & majoratum.* Sed legendum videtur *curticlum*, aut *curtillum.*

CARTICELLUS, Parva charta. Eadgarus Rex in Regulari Concordia Monachorum, apud Seldenum ad Eadmerum p. 147. *Hoc exiguo apposuerunt Catlicello.* Seldenus legit *Codicello*, malim *Carticello.*

Carticula. Gloss. Græco-Lat. Δέλτιον, *Carticula.*

CARTILAGO. Gloss. Isidori: *Cartilagini, lardo bradone. an bacone?*

CARTO, *Quartenata, Quartonata terræ, Cartonata.* *Carto*, vel *Quarto*, ut est apud Gariellum in Episcopis Magalonensibus pag. 143. Mensura frumentaria. Charta an. 1214. in 30. Regesto Archivi Regii Ch. 58. *Similiter liceat nobis emere vineas & alias possessiones, cartones vel tascas ad usum mensæ nostræ vel Canonicorum, &c.* Ubi *Carto* videtur esse idem quod in Charta Occitanica an. 1306. in Regesto Philippi Pulcri incip. an. 1299. pag. 91. ex Tabulario Regio: *Item ducentas quinquaginta duas & dimidiam terræ ad agrarium, seu nonam partem in dicta villa & ejus pertinentiis sitas, quæ à nobis tenentur, pro quarum Cartonatarum qualibet debentur duo denarii ultra agrarium, qui sunt computati in dicta summa obliarum minutarum, quæ fuerunt æstimatæ valere communi æstimatione 97. Cartones cum dimidia bladi, duæ partes frumenti, & media pars tertiæ partis siliginis, & alia media pars tertiæ partis avenæ, &c.*

Cartonata terræ, id est terra, vel terræ aut agri portio unius cartonis frumenti reditus. Alia Charta an. 1300. in eodem Regesto n. 47. *Tres Cartonatas terræ quæ faciebant agrarium ab antiquo Prioratui antedicto. Quartenata*, & *Quartonata*, in Charta an. 1304. in 9. Regesto Philippi Pulcri Regis Franc. Ch. 86.

CARTONAGIUM *vini*, apud Boërium Decis. 246.

CARTUSIENSES Monachi, de quorum origine & instituto agit præ cæteris Jacobus à Vitriaco in Hist. Occid. cap. 18. Sic dicti à Cartusianis montibus.

CARVAGIUM, idem quod *Cariagium*, Bractono lib. 2. c. 16. §. 8.

CARVANNA. Vide *Caravanna.*

CARVATICUM, idem quod *Carraticum*, tributum pro carris transeuntibus. Diploma Ludovici Pii ex Tabul. Monasterii Fossat. fol. 8. *Pontaticum, vel portaticum, aut carvaticum, atque cespitaticum, &c.* Fortè legendum *Carnaticum.* Vide in hac voce.

CARUBIUM, *Carrubium*, Quadrivium. Charta Hugonis Archiepiscopi Genuensis an. 1187. apud Ughellum: *Deinde littus maris continuè usque ad carubium Sardenarum, & ipsum carubium totum, &c.* Ibidem: *Cum carubio Corrigialium, &c.* Vetus Inquesta apud Puricellum in Ambrosiana Mediolanensi Basilica pag. 1133. *Usque ad Ecclesiam parvam, quæ est juxta Carrubium Portæ Ticinensis.*

CARUBLA. Monachus Florentinus de Expugnatione Acconis:

Nos in quadragesima cibis equinarum,
Recreamur carnium & camelinarum,
Aliis rodentibus textas carublarum.

CASA. Isidorus lib. 14. Orig. cap. 12. & ex eo Papias: *Casa est agreste habitaculum palis, arundinibus & virgultis contextum, quibus possunt tueri à vi frigoris, aut caloris. Casa, hospitiolum.* Gloss. Græco-Lat. καλύβη, *Casa, tugurium, pergula.* Ita apud Latinos Scriptores; sed apud Latino-Barbaros sumitur pro quovis ædificio: unde *Casas Regis* legimus in Lege Longob. lib. 2. tit. 17. §. 1. *Casas Dominicas*, in Lege Bajwar. tit. 1. §. 14. Tabul. Abb. Belliloci in Lemovicib. n. 53. *Casam meam indominicatam cum ipso interposito, ubi ego visus manere. Cheze*, in Consuetudine Turonensi art. 248. 261. 273. 297. Juliodunensi cap. 27. art. 4. 5. cap. 28. art. 3. Cenomanensi art. 335. est id quod competit primogenito in feudo, *manerium* scilicet præcipuum, cum certa agrorum appendice.

Casa Dei, Ædes sacra, Ecclesia. Chronicon Laurisham. an. 779. *Dum ipsa Casa Dei vestita fuit ad præsens.* Capitula Caroli C. tit. 9. *Ut Missi nostri — requirant de Capellis & Abbatiolis ex casis Dei in beneficium datis.* Occurrit passim.

Interdum bona ipsa Ecclesiæ *Casæ* dicuntur. Paulinus Epist. 21. *Ut in casa Ecclesiæ terrulam, quâ victum suum procuret, accipiat.* Hinc *Casati* dicti, qui ex bonis Ecclesiasticis beneficia acceperant, feudati Ecclesiæ, ut infrà docemus.

Casæ, apud Gromaticos & Agrimensores dicuntur litteræ

terminales, quibus ii auctoritatem, hoc est, significationem dederunt secundùm artificium Agrimensuræ, & secundùm notas Juris agrimensorii. Extat de iis liber Innocentii editus inter Gromaticos. Hinc *Casales mensuræ, casalis, casalia,* & alia ejusmodi, de quibus Rigaltius in Glossis ad Agrimensores.

Casa. Jo. de Janua: *Capis, dicitur vas quoddam, quod vulgò dicitur Casa.* Charta Joannis Archiep. Capuani an. 1301. in Sanctuario Capuano p. 263. *Item corporale unum cum casa ad aurum & imagines.*

CASALE, Certus *Casarum* numerus, villa, suburbanum, προαστεῖον. Charta scripta Ravennæ sub Justiniano apud Brisson. de Formul. p. 648. *Ex casale Petromano territ. Bononiense, &c.* Anastasius in Adeodato: *Multa ædificia nova augmentavit, sed & casalia conquisivit.* Will. Tyrius lib. 18. cap. 19. *In suburbanis, quæ vulgò Casalia appellant.* Lib. 20. c. 20. *Suburbanorum adjacentium, quæ nostri Casalia dicunt.* Hugo Falcandus p. 680. *Duas ei villas optimas, (quæ Siculi Casalia vocant) dari fecit.* Vide Raymundum *de Agiles* p. 143. eundem Tyrium lib. 11. c. 12. lib. 20. c. 23. Matth. Paris, Bromptonum, & alios passim. Dicitur &

Casalis, mascul. gener. Idem Anastasius Biblioth. in S. Adriano PP. *Civitatem Ravennatium, & casales, ac omnia præsidia occupans.* Infrà: *Ubi & alios plures fundos seu casales, & massas —— emere visus est.* Hist. Translat. S. Guthlaci num. 17. *In hac ruricola quodam fundum, casalem, paucaque novalia possidebat.* Adde Chartam Caroli Crassi Reg. apud Puricellum in Ambrosiana Basilica p. 227. *Casale,* non semel occurrit apud Joan. Villaneum lib. 4. c. 25. lib. 7. c. 144. lib. 10. c. 171.

CASALATICUM, *Casalagium,* Casa, vel tenementum hominum de corpore, censui dominico obnoxium. Charta an. 1234. in Regesto Comitum Tolosæ p. 129. *Scilicet homines & feminas mihi pertinentes, & pertinere debentes, & scienter Petrum Duram, & infantes ejus cum suo casalatico, & tenentia sua, &c.* Charta Ryosevendis Dominæ de Terminis an. 1208. in 30. Regesto Archivi Regii Ch. 61. *Nos tenebamus in feudum albergam duorum Militum in unoquoque manso à casalatico in hominibus qui soliti erant in villa vetula de Plairaco, scilicet in tribus mensis, & in villa de Businiaco in mensis quatuor, &c.*

Casalagium, eadem notione. Charta Alphonsi Comitis Pictav. an. 1270. apud Catellum in Hist. Tolos. p. 395. *Hugonem —— hominem nostrum de corpore & Casalagio liberaliter manumittimus, &c. bona ipsorum tam mobilia, quàm immobilia de casalagio, seu aliunde provenientia, &c.* Consuetud. Tolosæ 4. part. tit. de homagiis: *Item de immobilibus, scilicet de cassalagio, vel feudis quæ tenentur à domino suo —— nihil potest homo de corpore sine assensu domini ordinare.* Passim ibi tit. 38. *Homo ligius de corpore & casalatgio.* Charta an. 1298. in alio Regesto ejusd. Regis an. 1298. n. 18. ex eod. Tabulario: *In quibus* (hominibus) *jus habemus —— ratione vel occasione servitutis, quæ de corpore tantùm, vel de casalagio tantùm dicitur, aut etiam de utraque, vel rerum casalagii conjunctim, vel separatim, aut ascriptitiatus, vel quasi, seu libertinitatis, vel cujuslibet alterius generis servitutis, &c.* Alia ibid. n. 33. *Ac etiam vendis, & foriscapiis, laudimiis omnium præmissorum, ac etiam casalagiis, & servitiis, seu redditibus nobis ratione caselagiorum, & pro ipsis caselagiis debitis, &c.* Consuetudo municipalis *de Vallançay* in Biturigibus, art. 3. *Quand une personne tenant feu & cheseolage dans les fins & limites d'aucune dismerie, &c.*

Caslagium. Charta an. 1306. in 2. Regesto Philippi Pulcri Regis Franc. num. 59. ex Tabulario Regio: *Quarundam personarum — quas dictus venditor asseruit esse servilis conditionis de corpore & caslagio, & tenere in caslagium, quatuor sextarios & unam quarteriatam terræ ad dictam mensuram, &c.*

CASALINUM, Gallis *Masure,* locus ubi *Casæ* ædificatæ fuerunt, aut ædificari possunt. Charta anni 1007. apud Ughellum in Episcopis Volaterr. *Dedit in causa commutationis integrum casalinum, in quo jam fuit casa.* Et infrà: *Cum septem & decem inter casis, & casinis, seu Casalinis, & integris decem & septem sortis, & rebus illis ad eodem casalino, & rebus donicato, &c.* Occurrit non semel apud Franciscum Mariam in Mathilde Comitissa lib. 3. p. 105. 117. 160. Petrum Diac. lib. 4. Chr. Casin. c. 22. & alios. Charta Ottonis I. Imp. an. 966. apud Ughellum in Episcopis Veronensibus: *Terra casalina cum casa super se habente unà cum curte, horto, & terra aratoria.*

CASARE, In feudum concedere, vel *feodare. Acaser,* in Aresto Parlamenti Burdegalensis an. 1527. *Sousacaser,* in retrofeudum dare, in Consuetud. Burdegal. art. 101. & Aquensi tit. 8. art. 7. Baionensi tit. 18. art. 16. Chronicon S. Michaëlis Virdun. p. 387. *Cumque in partibus illis terram non haberet, unde castrum illud* (Barrum) *casare posset, de tertia parte possessionum Abbatiæ illud casavit, dicens castrum illud totius Abbatiæ tutamen fore.* Adde Vasseburgium p. 302. Charta Dominorum Toloni an. 1223. *Item fuit actum & dictum expreßè, quòd in locis sibi datis vel concessis, vel quos tenerent in signoria dictorum Dominorum, non possent homines casare sine licentia speciali Dominorum.* Charta Ursi Silvanect. Episc. in Hist. S. Martini de Campis: *Hoc autem nec concessisset Episcopus, nisi à Rotberto Vicedomino, qui de his ab eo casatus erat, fuisset exoratus.*

Casamentum, Feudum, quod à *Casa dominica* dependet. Fulbertus Carnot. Episc. Ep. 6. *Commendationem vestrorum Militum, qui de nostro casamento beneficium tenent.* Ordericus Vital. lib. 5. *Hanc donationem — concessit D. Rodbertus Carnotensis Ecclesiæ Episcopus, in cujus casamento sunt ea, &c.* Charta Radulphi de Balgentiaco an. 1085. in Tabul. Vindocin. *Quidquid idem Radulfus illi loco legitimè dare voluerit in toto casamento quod ab eo tenet, libenter ipse Comes concessit & auctorisavit.* Alia ex Tabulario Burgul. fol. 59. *Vendidit medietatem terræ de Broeriis, quam tenebat de Guillelmo de Tornamina, qui eam auctorisavit in castro Toarciense Vicecomitis Arberti, de cujus casamento terra erat.* Alia ex Tabul. S. Albini Andegav. *Fuit autem in hac donatione auctorizamentum Fulconis Comitis, & Suardi Domini Castri Credonis, ad quorum casamentum pertinebat.* Charta an. 1197. in Hist. Vergiac. pag. 122. *Cepi de Odone Duce Burgundiæ in feodum & casamentum Auxonam villam meam, cum castro, jurabilem & reddibilem sibi & successoribus suis.* Ita passim *Casamentum* sumitur, apud eundem Fulbert. Epist. 19. Ivon. Carn. Epist. 173. & in Decret. 6. part. cap. 76. S. Bernardum Ep. 39. 284. Radulfum de Diceto in Abbreviat. Hist. an. 880. in Chron. Besuensi pag. 550. 552. In variis Chartis apud Paradinum in Hist. Lugdun. lib. 2. cap. 39. Galland. de Franco allod. pag. 284. & 289. Louvet. in Hist. Belvac. 1. Edit. pag. 405. &c.

Casement, Chasement, Scriptoribus nostris passim. Philippus *Mouskes* in Philippo I.

Si fit oir de son casement,
Raoul de Waiet voirement.

In S. Ludovico:

Car il ot le droit oir de Toulose,
Et grant terre & grant casement.

Le Roman de Garin:

Quant à Bues donnas son chasement,
La Duchée de Gascongne la grant.

Alibi:

Ce est Guillaume de Monclin le vaillant,
Qui a tollu son riche chasement.

Alibi:

Riche homme sont, chascun tint chasement.

Le Doctrinal:

Se li homs a grant terre û rente û chasement. Le

Le Roman d'Aubery :

Toute Bourgoingne vous doins en chasement.

Infrà :

Ne cuit je mie par le mien anciant,
Qu'il ait meillor home en son chasement.

Chesamentum, eadem notione. Charta Willebaldi & Guillelmi de Tremollia, in Tabular. Domus Dei Montis Morillonis in Pictonib. *Si quis verò ex suis chesatis aliquod suum chesamentum, vel aliquam terram pauperibus supradictis donaverit, ipsi domini concedunt atque donant.*

Chasalamentum in Charta Dalmatii de Luzeio in Regesto Carcasson. fol. 40. *Cum omnibus redditibus qui pertinent ad eandem villam, quam de suo chasalamento tenebam.*

CASARINA, idem quod *Casa*, vel *Casæ* appendix, vel idem quod *Casalinum*. Chronicon Farfense, p. 655. *Et casas atque casarinas novem in Anguliano.*

CASARII, in leg. 7. Cod. Th. de Bonis proscript. In Familia rustica recensentur, *quot sint Casarii, vel Coloni*. Ubi Codex Justin. habet *Censuarii*. Sic autem appellari videntur qui *casis* rusticis habitandis aut curandis præfecti erant. Nam prædia pluribus casis constabant; proinde iidem qui postea *Casati* dicti.

CASATI. Joachim. Vadianus lib. 2. de Colleg. & Monaster. German. p. 60. & ex eo Goldastus in Notis ad Dositheum lib. 3. p. 23. putant, *Casatos* primùm dictos libertini generis homines, qui conductum inhabitabant. Locantur enim, inquit Vadianus, hodieque villæ & casæ certa redituum, aut census conditione, nec una locationis specie. Diversi autem erant ab illis servis quos vulgus Alemannorum *Leibaigenleuth* vocat. Certè Casati non tam libertinæ, quàm servilis fuerunt conditionis, dictique videntur servi ii qui *intra casam*, hoc est, in ruralibus possessionibus, serviebant, ut est in Capit. Car. M. lib. 3. cap. 73. & 80. & qui certis casis addicti erant. Servi namque alii erant *Casati*, alii *non Casati*. Charta Divisionis Imperii Caroli M. cap. 6. to. 2. Hist. Franc. p. 89. *Præcipimus ut nullus ex his tribus fratribus suscipiat de regno alterius à quolibet homine traditionem vel venditionem rerum immobilium, hoc est, terrarum, vinearum atque silvarum, servorumque qui jam casati sunt, sive cæterarum quæ hæreditatis nomine censentur, auro, argento, & gemmis, armis ac vestibus, necnon & mancipiis non casatis, & his speciebus quæ propriè ad negotiatores pertinere noscuntur.* Eadem habentur in Divisione Ludovici Pii cap. 7. Neque alii videntur Casati in Chartis Alemann. apud eundem Goldastum Charta 39. *In villa quæ dicitur Centoprato, casatos 2. cum omnibus adjacentiis, vel adpendiciis eorum.* Ch. 69. *Non est incognitum quòd Maganoldus — casatum unum cum hoba sua ad dictam Ecclesiam tradidisset.* Ch. 87. *Et dotavi eam casalibus 8. & similiter hobas 12. & mancipia denominata, &c.* Alia apud Vadianum loco citato : *Et hoc est quod trado —— & casatos tres his nominibus, &c. Casalées naturaus*, dicuntur ejusmodi servilis conditionis homines, i. Casati, seu Casalati nativi, originarii, in Foris Beneharn. tit. 1. art. 20.

Casati villæ, Burgenses, qui *casam* habent in villa seu oppido, in Charta an. 1206. apud Perardum in Burgundicis p. 299.

Casatus, Domesticus, vel vassallus, feodatus. Tabularium Dervense : *A Clericis nostris & Equitibus quos Casatos vocant, &c.* ubi *Equites* iidem qui *Milites*. Charta Abbatiæ Dolensis in Biturigib. *Ego Gomarus uxoris meæ Serenæ consilio, filiorumque meorum, simulque mecum Casati mei, sive feodati, &c.* Alia Lietberti Episcopi Camerac. *Casatorum, sive domesticorum nostrorum.* Hist. Episcop. Autisiodor. cap. 58. *Propter domini & Casatorum seu vassallorum suorum potentiam.* Vide Capitul. 1. an. 812. c. 4. Baldricum lib. 3. Chr. Camerac. c. 63. Vitam Lietberti Episcopi Camerac. c. 11. Chronic. Abbat. Lobiens. p. 607. Fulbertum Carnot. Epist. 6. 19. 43. & alibi, Ivon. Carnot. Ep. 28. Gesta Consulum Andeg. c. 2. n. 6. c. 5. n. 8. Yepez in Chronico Ord. S. Benedicti to. 5. p. 465. 466. &c.

Chaseati, in Regesto Philippi Augusti Herouvalliano fol. 153. verso, & in Probat. Hist. Montismorent. pag. 29. *Chazez*, apud Poëtas nostrates. *Le Roman de Gaydon MS.*

Et Duc & Comte, & demaine, & chazé.

Alibi :

Encore seras de Bourgoingne chazez,

Le Roman de Florimond MS.

Seloc qui estoit li aisnez,
Fu de Babiloine chasez,
A Phelippes Gresce donna, &c.

Infrà :

Et de Babilone ensement
Vous doins-je tout le chasement.

Li Lusidaires MS.

Il vint à une chité,
Manda ses Dus & ses Casés,
De par tout les a assemblez.

Philippus *Mouskes*, in Philippo Aug.

Et doune & tiere autre assés,
Dont il iert tenans & Casés.

Alibi :

Et cascun jour venoient més
De Ducs, de Comtes, de Casés.

Charta Othonis Comitis Burgund. an. 1242. apud Perardum p. 451. *Je li ai prié que il aidoie à mes chazez lor droit à maintenir, taut cum il voudront droit faire.* *Chaziers*, in Charta Odonis Ducis Burgund. an. 1206. *Et les Chasiers, autrement dits feodaux, dudit Chastillon.* *Homens de Casades*, viros nobiles vocat Raimundus Montanerius in Hist. Reg. Aragon. c. 227. *E llavors ell s'aparella ab 300. homens de casades que hi avia, que tots eren de les mellors casades de Genova.*

CASATA, *Cassata*, *Cassatus*, (promiscuè enim scribitur) Habitaculum cum certa terræ quantitate idonea ad unam familiam alendam; servis *Casatis* olim attributum, atque adeo ipsa familia. Canones Synodi Liptin. cap. 2. & ex iis Capitula Caroli M. lib. 5. cap. 3. & Capitula Caroli C. tit. 23. cap. 7. *De unaquaque casata 12. denarii ad Ecclesiam — reddantur.* Adde Capitulare an. 779. c. 13. & Addit. 4. Capitul. c. 132. Decretale Precum quorundam Episcoporum eod. an. &c. Othlonus Presbyter lib. 1. de Vita S. Bonifacii Moguntini Archiep. c. 42. *De unaquaque casata solidus, i. 12. denarii ad Ecclesiam vel Monasterium reddantur.* Et lib. 2. c. 14. *De censu autem Ecclesiarum, id est, solidum de cassata suscipe, & nullam habeas hæsitationem, dum ex eo poteris eleemosynam tribuere, & opus perficere sanctarum Ecclesiarum.* In Epist. Zachariæ PP. ad eundem Bonifac. scriptum legitur, *Solidum de casa suscipere.* Charta Ethelredi Regis Angl. in Addit. ad Matth. Paris. *Quandam juris mei portiunculam, casatas equidem senas, binis in locis semotas, &c.* Rogerus Hovedenus an. 1008. *Rex Anglorum Ethelred. de 310. cassatis unam trierem, &c.* Ubi Henricus Huntindon. rem eandem narrans, pro *cassatis*, *hidis*, habet. Est autem *Hida* idem quod *Cassata* Anglis. Vide in hoc verbo.

Cassatus, idem quod *Casata*. Monasticum Anglic. to. 1. p. 21. *An. 949. Eldredus Rex dedit Ecclesiæ Christi in Dorobernia Monasterium Raculfense bis denis semisque æstimatum cassatis, cum omnibus pertinentiis, sive littorum sive camporum, agrorum saltuumve.* Charta Edwardi Confessoris ibid. p. 36. *Centum mansas — ita quòd in ipsius terræ quantitate quod Episcopo aratur, & quod coloni inhabitant, pro uno tantummodo cassato reputetur, qui Ciltancumb ab hujus patriæ peritis vocatur, — largior.* Pag. 99. *Supradicta verò quantitas terræ in Bradanfeld 48. cassatorum, &c.* Pag. 121. *Terra 20. cassatorum.* Occurrit alibi non semel in Chartis vete-

rum Regum & Magnatum Angliæ p. 50. 51. 100. 121. 203. to. 2. p. 838. 839. 840. 858. to. 3. p. 115. 116. 305. apud Willelm. Thorn an. 838. 942. Florent. Wigorn. p. 612. &c. Ita *Casato*, pro familia usurpat Joannes Villaneus lib. 3. c. 2. lib. 5. c. 38. l. 7. c. 45.

CASATICUM, Præstatio pro *Casa*. Constit. Friderici II. Imp. apud Richardum de S. Germano an. 1232. *De jure casatici, remissa sunt grana 3. pro uncia, ita quòd mercatoribus qui erunt pro eis, providebitur à custodibus fundaci in lectis, luminaribus, palea & lignis.*

CASATA, pro *Caseata*, Formaticum, *Fromage*. Bulla Honorii III. PP. apud Margarinum: *Tenentur præstare annuatim — duos panes & unam casatam, vel loco casatæ petiam unam de caseo recenti, & 10. ova.*

CASBOVIS. Charta Gaufridi Episcopi Aptensis an. 1247. apud Sammarth. *Serviat annuatim in festo B. Auspicii — unum Casbovis, scilicet 4. carteria valentia 50. solidos Willelmenses.* Infrà: *Temperavimus canonem ante statutum in dictis brevibus civitatis Aptensis, & in castro S. Martini reducente in quartam partem unius Casbovis valentem 12. solidos Willelmenses pro brevibus antedictis faciendam in festo B. Auspicii.*

CASCAVIELLUS, Campanula, nola: vox Hispanica, *Cascavel, sonalium*, Neubrigensi. Fori Oscenses Jacobi I. Regis Aragon. an. 1247. fol. 16. *Quicunque in hastiludio commiserit homicidium, vel fecerit damnum fortuito casu, teneatur solvere homicidium, & emendare damnum, nisi portaverit campanetas, cascaviellos: qui autem portaverit, non teneatur dare.*

CASCIA, Arca, capsa, Gallis *Caisse*. Charta Joannis Archiepiscopi Capuani an. 1301. *Tabernaculum de argento cum cascia sua.* Vide *Casa*.

CASCINA. Charta Ademari de Muroveteri an. 1191. *Cum — ripariis, nemoribus, garricis, cascivis, devesis, mansis, &c.* Fortè *cascinis*: nam *Cascina* Provincialibus ædem sonat.

CASDICIA. Vide *Castitia*.

CASEATRIX, Quæ in villis & prædiis rusticis *caseos* & butyrum conficit. Ejus officium describitur in Fleta lib. 2. c. 87.

CASELLA, *Capsella*, Loculus, reliquiarium: occurrit apud Glabrum lib. 4. cap. 3. Κασέλλα, in Hist. Apollonii Tyrii p. 17. b. 18. Aliàs *Casellæ* dicuntur granaria apud I C. Vide *Casa*, & Meursii Glossar.

Casella, Parvula casa, in Concilio Agathensi c. 7. Occurrit etiam in veteribus Chartis an. 784. & 840. apud Puricellum in Ambrosianæ Basilicæ Monumentis p. 16. 223. Præterea apud Crescentium lib. de Agricultura. Will. Brito lib. 7. Philipp.

Qui fabricare sibi castrensi more casella,
Arboreis ramis, & sicco stramine norunt.

Adde lib. 10. p. 220. lib. 12. p. 248.

CASELLUM, idem quod *Casale*, Domus, apud Nicolaum Trivettum an. 1190. p. 511. & Radulphum de Diceto an. 1192.

CASEUS, *Purgatio per caseum*. Vide *Corsned*.

CASININA *moneta*. Vide Sanjulianum in Matiscone p. 282.

CASLA, in veteri Glossario Saxonico, Heðen. Ubi Somnerus, fortè *Cassia*.

CASLAGIUM. Vide *Casalagium*.

CASNAR, veteribus Gallis, *Affectator*. Quintilianus lib. 1. Instit. cap. 5. *Et in oratione Labieni, sive illa Cornelii Galli est in Pollionem, Casnar affectator è Gallia ductum.* Vide Varron.

CASNUS, *Casnetum*. Judicatum an. 867. apud Perardum in Chartis Burgundicis p. 147. *Et dixit quòd ipse — & sui servi — tallassent vel occidissent uno casno de S. Benigno, &c.* Aliud an. 868. ibid. *Et dixit quòd idem Heldebertus cum — in silva S. Benigni venissent, & ipso Heldeberno præcipiente, casnum mortificasset malo ordine, &c.* Notitia alia Judicati an. 870. ibid. p. 149. *Mallatus fuit ipse Hildebernus, & sacramentum arramivit, unde gietivos remansit, & de tertio casno prejudicium Scabineorum in altero mallo eundem Hildebernum cum testibus adprobavit. —— Tunc judicatum est à supradictis Scabineis, ut de ipsis casnis, quos mortificavit, legem faceret & rewadiaret, seu supradictam terram legaliter redderet; quod & fecit, &c.* Quibus locis *Casni*, ni fallor, sunt quercus, nostris *Chesnes*, Picardis *Quesnes*, Occitanis *Casses*, & *Cassenats*. Proinde

Casnetum, est quercetum, in Charta Philippi Augusti an. 1185. apud Morinum in Historia Vastinensi p. 706. *Ab illa aqua usque ad terram & nemus quod Morini dicitur Casnetum.* Ubi perperam editum *Casuetum*. Galli dicebant *Quesnoy*, unde urbi in Hannonia nomen.

CASMA. Vide *Palmetie*.

CASONA, *Acus mulieris, qua mulier caput scalpit; à cado, dis, dicta eò quòd cadere facit immunda.* Jo. de Janua, ubi perperam edit. *Casoma*. Ita etiam Glossæ Isid. & Ugutio.

CASSA. Vide *Caciare*.

CASSARE, Cedere, concedere. Chronicon Fredegarii jussu Childebrandi scriptum cap. 45. *Quo ordine duas civitates Augustam & Siusium cum territoriis ad partem Francorum* (Longobardi) *cassaverant, non abscondam.* Mox: *Vallem, cui nomen Ameregis, partibus Guntchramni cassantes.* Cap. 69. *Unde unum centenarium auri Charoaldus Rex partibus Imperii de præsente cassaret.*

Cassare, Irritum reddere, Gallis *Casser*, vox frequens in Edictis Principum. Occurrit etiam in Vita S. Canuti Regis Obodritarum c. 4. §. 17. & apud alios Scriptores. Papias: *Cassare, evacuare, privare, castrare, unde Cassabundus, instabilis, dubitans, titubans.* Glossæ Arabico-Lat. *Cassabundus, dubitans, vel timens.* Glossar. Ælfrici: *Cassata*, ᵹoꞃhꞃeꞃeð, i. cassa, *abrogata*. *Cassus*, vacuus, inanis, Gloss. Lat. Gr. *Cassum*, κενὸν, μάταιον, ἄκυρον. Ita non semel in Cod. Theod. unde nescio cur viri docti à *Charaxare* deducant.

CASSARES, pro *Casales*, ni fallor, in Charta Alfonsi Imperat. Hispan. æræ 1182. apud Anton. de *Yepez* in Chron. Ord. S. Benedicti to. 7. *Tres cassares, videlicet villam novam, & casam Fieli barbe, & Foosendam, in Ravanadam sitos, &c.* Occurrit rursum infrà.

CASSARUM, vox Italica, *Cassaro*, Academicis Crusianis, *Ricinto di mura intorno alla rocca, o nel più alto della terra, la parte concava del corpo circondata dalle costole*, Thorax. Vide Oct. Ferrarium in *Busto*. Chronicon Pisanum Ughellianum an. 1115. *Christianus exercitus exultans —— castella duo & mangana conducit ad cassarum.* Mox: *Ex castellis ergo supereminentibus cassari magnis turribus, Christiani contra fortissimos Saracenorum recollectos in cassaro acriter instare cœperunt, &c.* Occurrit ibi pluries.

CASSATA, *Cassatus*. Vide *Casata*.

CASSIBULA. Vide *Casubula*.

CASSIDILE vel *Cassidilis*. Ugutio: *Cassidilis, vel Cassidile, dicitur sacculum, pera, sarciperium, ficacium, marsupium, moculus, loculus, crumena.* Papias: *Cassidilis, pera pastoralis.* Isidor. Gloss. *Cassidilis, pera, marsupium.* Will. Brito: *Cassidile dicitur pera Aucupis in modum reticuli facta, in quo ponit quos in casse, id est, rete, cepit.* Ita etiam Joannes de Janua. Odoranus an. 1031. *Protulit auri fulvi transmissum munus de Cassidile.* Matth. Westmon. *Portans in cassidili toxicum mellitum.* Conradus de Fabaria de Casib. S. Galli cap. 5. *O mira in juvene Principe Mercurii philologia, quæ sparso rubore juvenili promulgavit eloquia cordis dudum instincta cassidili.* Id est, ut Walfridus loquitur de S. Gallo lib. 1. cap. 23. *Alta memoria & armario cordis inseruit.* Vetus Interpres Tobiæ capite 8. *Protulit de cassidili suo partem jecoris.* Matthæus Vindocinensis in Tobia:

Cassidili profert auxiliare jecur.

Capsidile. Glossæ MSS. *Capsidile, est capsa, vel pera.* Ita scribitur non semel apud Petrum Damianum lib. 4. Epist. ult. lib. 7. Epist. 5. lib. 8. Epist. 14. quasi à *capsa* deducatur. Gloss. Lat. Gall. *Casidilis, Cassete.*

CASSINA, Casula, Tugurium. Italis *Cassina*, accipitur pro prædio rustico. Lex Langobard. lib. 1. tit. 19. §. 25. *Si quis cassinam, vel tectum alienum foris in curte, ubi viri non habitant, deturpaverit, —— restauret ipsam cassinam. — Nam si casam ubi viri habitant, deturpaverit, componat, &c.* Charta Mathildis Comitissæ an. 1079. apud Francisc. Mariam in Mathilde: *Unà cum omnibus casis, & cassinis, seu casalinis, simulque terris & rebus illis qui ad jam dicta casa & curte—sunt pertinentes, tam de muro pro dicto castello quàm & deforis casis & cassinis, seu casalinis, &c.* Apud Hariulfum in Chron. Centul. lib. 2. cap. 10. pag. 468. pro *cassinos de pallio*, lego *cussinos*.

Casinum. Charta Bonfilii Fulginensis Episcopi apud Ughellum tom. 1. pag. 740. *Concedo vobis — molendinum in castro Ecclesiæ cum omnibus utilitatibus suis, & unum casinum ibidem juxta molendina ex omni parte pedes 12. & 4. modiola terræ infra civitatem, &c.*

CASSIOTICUS. Charta donationis factæ Ecclesiæ Cornutianæ edita à Suaresio: *Item alium holosericum luritatum, pallium cassioticum, item pallium lineum Aquitanicum, &c.*

CASSULA. Vide *Casula.*

CASSUM. Vide *Capsum.*

CASSUS, Casa. Vetus Charta apud Vadianum: *Quidquid visus sum habere — in villa quæ dicitur — hoc sunt cassi, casalis, mancipiis, peculiis, &c.* Vide *Capsum.*

CASSURA. Vetus Notitia apud Francisc. Mariam in Mathilde Comit. *Qui contendit & contradicit nobis à pars prædictæ Ecclesiæ Episcopatui nostro S. Martini decem cassuris rebus illis massaritiis, quæ videntur esse in loco & finibus Camutiano, &c.* Fortè *Cassinis.*

CASTA, Præstationis species in Occitania. Charta Philippi Regis Franc. an. 1306. pro Ecclesia Mimatensi, in Regesto Lud. Hutini Regis Franc. fol. 60. *Quòd de vineis tunc factis daretur septima pars fructuum prædictis dominis, & de faciendis seu plantandis extunc daretur undecima pars vulgariter quæ vocatur Casta, propter quod homines dicti loci vineas post dictam compositionem plantatas indiligenter excolunt, & alias dimittunt incultas, sive minùs bene cultas.* Occurrit ibi pluries.

CASTALDUS. Vide *Gastaldus.*

CASTANARETUM, Castanetum, Gallis *Chastaigneraie.* Tabularium Ecclesiæ Gratianopolitanæ: *Gaufridus habet in Renes terras & castanaretum de Episcopo pro feudo.*

CASTEGUETA. Charta Galeacii Comitis Virtutum an. 1377. *In eorum possessionibus, sediminibus, ædificiis, vineis, casteguetis, pratis, nemoribus, &c.* Sed videtur legendum *Castagnetis.* Italis *Castagnuola*, est locus castaneis consitus.

CASTELCARDUM, *Castlegardum servitium*, est servitus, quæ in arce aliqua Regis, vel alterius domini, propugnanda atque defendenda consistit, quoties feudatarius requisitus fuerit. Vide Cowellum lib. 2. Instit. tit. 3. §. 4. Littlet. lib. 2. cap. 8. & infrà in verbo *Stagium.*

CASTELLA. Vita S. Genovefæ num. 39. apud Bolandum: *Contigit ut naves eorum, vento flante, ita inter scopulos vel arbores periclitarentur, ut castellæ in quibus fruges exhibebant, in latere versæ, etiam naves aquâ implerentur.* Legendum *cistellæ.*

CASTELLAGIUM, Quod exsolvitur Castellano, vel alteri, pro custodia rei in castello, in Concilio Bituricensi an. 1336. cap. 12. *Et nihilominus compellunt Judices Ecclesiasticos ad satisfaciendum sibi de custodia, carcerario, castellagio, seu geolagio, &c.*

CASTELLAMENTUM. Arnobius lib. Adversus Gent. *Ut spirulas & botulos facerent, isicia, castellamenta, lucania, suminatam cum his carnem, & glaciali conditione tuceta.* Cibum instar pyramidis hîc quidam interpretantur.

CASTELLUM. Gloss. Lat. MS. Regium Cod. 1013. *Castrum antiqui oppidum vocabant in alto positum, cujus diminutio facit castellum.* Quo sensu Hirtius dixit: *Castella complura locis editis posita.* Glossar. Lat. Græc. *Castellum, municipium, κώμη. Castella, φρούρια.* Ugutio: *Castrum, quod in loco alto situm est, quasi casa alta, unde castellum.* Salvianus lib. 5. *Sicut solent hi, qui hostium terrore compulsi, ad castella se conferunt.* Ordericus Vitalis lib. 4. *Munitiones, quas Castella Galli nuncupant.* Guibertus Abbas Novigenti de Laude B. Mariæ cap. 7. *Castellum autem ex vallo & muro turrique conficitur, & id ipsum à castrando & coërcendo vocatur.*

Castellorum opus, inter exactiones ac vexationes reponuntur in Charta Rainoldi Archiepisc. Remensis an. 1094. *Et wirpivit exactiones quas Tallias vulgò vocant, quas in villa S. Remigii exercebat, & omnia carropera, & opera castellorum, & omnes alias injustas consuetudines.* Tabularium Dervensis Monast. *Scilicet bannum, infracturam, corvadam, carroperam, opus ad castellum, vel aliam quamlibet consuetudinem, neque nos, neque quisquam hominum accipiat.* Charta Hugonis Diensis Apost. S. Legati, ibidem: *Carropera, frescennas, opus castelli, conventum generale semel in anno, tamen mensuratè, &c.* Charta alia ejusdem Tabularii: *Opus ergo castelli semel in anno fiet una hebdomada Martii & non in alio mense. Et si opus non fuerit, pro redemptione operis recipiet 6. denarios de manso vestito, &c.* Vide *Auxilium pro castello ædificando.*

Castellanus, Castelli incola. Ugutio: *Castellanus, qui inhabitat castrum.* Ita apud Titum Livium lib. 34. Hirtium de Bello Alexand. S. Augustin. Epist. 261. Reginonem an. 939. 964. Anonymum de Miracul. sancti Bertini cap. 9. Sigebertum an. 1099. Ottonem à S. Blasio c. 14. & in Chartis aliquot veteribus apud Ughellum tom. 2. pag. 1009. 1010. *Castellanus miles*, in leg. 2. Cod. de Fund. limitr. qui in castellorum præsidio est.

Castellanus, Custos castri, in Constitut. Sicul. lib. 1. tit. 89. §. 4. seu qui ratione feudi castro domini præfectus est. Versus laudati à Cognato in Hist. Tornac. lib. 3. cap. 49.

Et Castellanus feudum capit à cathedrato.

Id est, Episcopo. Huic præter custodiam castri, incumbebat potissimùm Burgenses & eorum Communiam in exercitum educere, ut colligitur ex sacramenti formula, quod Insulensis Castellanus præstabat, descripta ab Haræo lib. 1. Histor. Castell. insul. & Buzelino lib. 3. Gallo-Fland. c. 10. Vide Claudium Expillium orat. 28.

Castellani, apud nostros, sunt qui feuda Castellaniæ possident, quibus ipso jure castellum habere competit, cum mero imperio, seu jurisdictione suprema, ut est in Consuetud. Norman. cap. 33. De his passim Consuetudines municipales Franciæ, locis à Raguello & aliis indicatis, in quibus eorum jura describuntur.

Castellani dicuntur præterea qui habent jus castri reddibilis, atque ita intelliguntur in Constitutionibus Catalanicis inter dominos & vassallos MSS. in Cod. Thuano signato 93. fol. 58. &c.

Castlanus. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 26. *Castlani in castris quæ tenuerint per seniores suos, non debent sub se mittere alios castlanos sine consensu senioris, &c.* De *Castlanis* Hispanicis multa habet Andreas Boschus lib. 2. *dels Titols de honor de Catalaunia* cap. 24. §. 7.

Subcastlanus, Qui vices Castellani agit. Consuetudines Catalaniæ inter dominos & vassallos MSS. cap. 56. *Si aliqui Subcastlani sint in aliquo castro, licèt Castellanus fecerit homagium domino majori, item potest petere dominus major à Subcastlanis, ut faciant sibi homagium fidelitatis.*

Castellania, Dignitas, officium, seu feudum Castellani, vel Castellani districtus, ut apud Radulphum de Diceto.

Castellarius, Ugutioni, *Dominus castri, vel qui praest castris.*

Castellaria, idem quod *Castellania*, *Chastellerie*, in Charta an. 1287. in Probat. Hist. Castilion. pag. 90. & alia apud Haræum lib. 1. Hist. Castell. Insul. p. 137. Lambertus Ardensis pag. 253. *Henrico de Balliolo, ad cujus nutum Broburgensis tunc temporis disponebatur Castellaria.* Charta an. 1165. tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 319. *In alodio suo & in Castellaria, id est, termino ejusdem castri.* *Le Roman de Rou MS.*

N'i a Conté ne Baronie,
Ne Chastel, ne Chastellerie,
Que Guillaume ne n'ait donné.

Castellarium, Castellum. Silvester Girald. de Expugnat. Hibern. lib. 2. cap. 4. *Exercitu in Ossyria in castellario quodam antiquo & circumquaque pernoctante.* Et in Topogr. Hibern. lib. 2. cap. 8. *Est in Conactia locus quidam muratus, ampli castellarii similitudinem præferens.*

Castellare. Charta Caroli III. Imp. apud V. Cl. Steph. Baluzium in Append. ad Capitul. num. 119. *Et castellum Vellefo cum castellare suo.* I. districtu.

Castellatio, seu Castelli ædificatio sine licentia & permissu Principis, ut & cæterorum majorum criminum, cognitio, ipsum solum Principem spectat, ut est in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 10. *Infidelitas & proditio, quicunque despectus, vel maliloquium de eo, castellatio, trium annorum utlagaria, furtum, &c.* Et cap. 13. *Hæc mittunt hominem in misericordia Regis, infractio pacis, — infidelitas & proditio, despectus de eo, castellatio sine licentia, utlagaria, &c.* Quorum verborum facilis fuisset Spelmanno intellectus, si ea dispunxisset. Porro castellum ædificare non licet absque licentia domini superioris. Vide Speculum Saxon. lib. 3. art. 66. & quæ observavimus in Dissert. 30. ad Joinvillam pag. 352.

Castellatum, Castri ambitus. Charta Lamberti Episcopi Lingonensis an. 1019. in Chron. Besuensi: *Cuncti etiam qui intra castellatum, vel in ipso ambitu & receptu castellati mortui fuerint, in prædicto S. Mariæ cœmeterio sepeliantur.*

Castellatus, Castellaniæ districtus. Domesdei: *Comes Alanus habet in suo castellatu 200. maneria, — præter castellarium habet 43. maneria.*

Castellatura, Castellania, Castellani dignitas, apud Baldricum lib. 3. Chronic. Cameracens. cap. 63. 66. 68. & in Vita Lietberti Episcopi Cameracens. cap. 8. 10. 14. 28. vel *Castellania*, ut in Charta an. 1056. apud Ughellum tom. 1. Ital. sacr. pag. 295.

Castelletum, Castellulum, *Chastelet.* Rigordus: *Alii verò prisones in duobus Castelletis in capitibus utriusque pontis sitis Parisius —— mancipantur.* Ita etiamnum appellantur. Joannes Molinetus in Templo Martis:

Guerre a fait maint Chatellet lait,
Et maint bonne Ville vile.

Castellio, Castellulum, nostris, *Chastillon.* Vetus Diploma de Abbatiæ Fossatensis primordiis: *Illum videlicet Castellionem, qui Fossatus dicitur, & quem vulgaris lingua Castrum vocat Bagaudarum.* Lambertus Ardensis: *Impetravit ut scilicet de villa sua Ardea liberum, imò liberrimum facere castellionis licèt exiguum posset oppidulum.* Vide Guibertum de Vita sua lib. 3. cap. 14. Theobaldum in Vita sancti Guillelmi Eremitæ num. 9. &c.

Castlare. Tabularium Conchense in Ruthenis num. 98. *Illo Castlaro meo qui per hæreditatem mihi obvenit, &c.* Occurrit alibi.

CASTERIUM, *Locus ubi remi collocantur, & dicitur à castro, vel à castris.* Joan. de Janua.

CASTIBULUM, *Cartibula.* Gloss. Isid. *Castibulum, mensa quadrata.* In aliis Glossis, habetur *Castipulum*, sed legendum *Cartibulum.* Varro lib. 4. de Lingua Lat. *Altera vinaria mensa erat lapidea, quadrata, oblonga, una columella, vocatur Cartibulum.* Atque inde percipimus, quid sit *Cartibula*, apud S. Audoënum lib. 1. Vitæ S. Eligii cap. 11. *Omnes postremò (pauperes) in ordine faciens mensa discumbere, ipse panem frangens, —— postremò his peractis, omnium jam fame refecta, sic ipse aut ante eos stans, aut certè ad cornu cartibula vili sellula utens, valde exiguum atque ex comedentium sumebat fragmine cibum.*

CASTICALIS. Vide Lito.

CASTICIA. Capitula Caroli Magni lib. 5. c. 148. *Decernimus ut omnes intelligant non solùm claustra Monasterii, vel Ecclesiæ, atque castitia Ecclesiarum, sub immunitatis defensione consistere, verùm etiam domus & villas & septa villarum, & piscatoria manufacta, & quidquid fossis aut sæpibus, vel etiam alio clausarum genere præcingitur.* Capitula Caroli Calvi tit. 23. cap. 14. *Ædificent villas vestras moderatis castitiis, ut & honestas necessaria sit, & familia non gravetur.* Et tit. 9. *Volumus etiam ut investigent Missi nostri, qualiter illi qui easdem res Ecclesiasticas, unde decimæ dantur, sive non dantur, illas salvas habeant, & in casdiciis, & in silvis custoditis, &c.* Diploma ejusdem Caroli Calvi an. 853. apud Hemereum: *Donat supradictus Hildraldus res suæ proprietatis omnes, quas in Osnegio absque lite possidere videtur, cum casticiis, vineis, pratis, &c.* Charta Sigerardi cujusdam apud Malbrancum lib. 5. de Morinis cap. 26. *Domicilium omne, castitia, seu hortum, agros, prata, &c.* Alia an. 808. apud Duchesnium in Hist. Guisnensi: *Hoc est mansa cum casa, castitiis, ædificiis, pratis, &c.* Ita passim hanc formulam observare est in Formulis Parensalibus 9. 14. 17. 18. in Capitul. Caroli Calvi Compend. cap. 6. in Concilio Suession. II. can. 6. In veterib. Chartis apud Baldricum lib. 1. Chron. Camerac. cap. 52. Miræum in Diplom. Belgic. lib. 2. cap. 16. Buzelinum in Gallo-Fland. lib. 2. cap. 25. Mabillonium tom. 4. Vitar. SS. Ord. S. Benedicti pag. 103. in Spicilegio Acheriano tom. 13. pag. 261. &c.

Quid in locis citatis *Castitia* significet, quamvis multi aggressi sint vocis expositionem, pauci tamen attigerunt, inquit Spelmannus. At videtur attigisse Sirmondus, qui *castitia*, pro ædificiis in universum accipi debere censet, vocabuli etymo licèt adhuc incerto, nisi à *casa* petendum sit, quod vult Vossius. Ita enim Formulæ veteres apud Bignonium cap. 5. *Hoc est in ipsa portione mansis ad commanendum, cum castitiis suprapositis, terris arabilibus, &c.* Vetus Charta apud Buzelinum lib. 3. Gallo-Fland. cap. 21. *Mansum unum cum castitiis suprapositis, in quo Ragenarius residere videtur.* *Castiche* in Charta vernacula an. 1278. ex Chartophylacio urbis Ambian. *Comme il fu descors, & contens, & plais meus en assise entre le Dien & le Capitle d'Amiens d'une part, & les Majeur & Eskevins d'autre part, des castiches des pons kemuns ki sunt à Amiens seur le riviere de Somme, lesquelles castiches li devant dit Diens & Capitle disoient apartenir à eux, &c.*

Castiiciare, Ædificare. Arrestum Paris. an. 1299. die Dom. in festo S. Luciæ, quo judicatum est *Episc. Ambianensem esse suosque prædecessores in possessione, vel quasi, talis juris, quòd nullus castichiare potest in civitate Ambianensi, nec sollium (seuil) ponere, nisi à Gentibus Regis, & ipso Episcopo petita licentia.* Charta anni 1256. in Tabul. Eccles. Ambian. num. 321. *Quotiescumque volent castitiare in dicto molendino. —— Castitiatio sive limitatio facienda. Castichement.* Chron. MS. Corbeiense fol. 57. *Quicunque facit in hac villa, in Foilliaco, in pratis, pucheoir, castichement in aqua, in marisco sine licentia Celerarii, debebat eidem 2. denar.* Homagium Episcopi Ambian. Regi factum anno 1301. *Aucun ne doit mettre ne asseoir seuil, ne castichement sur ruë sans le congé dudit Evesque.*

Castitiator, Architectus, *Casticheur*, in Charta an. 1317. in Tabulario urb. Ambian. & veteribus Usaticis ejus-

dem urbis MSS. *S'il a debat de elosture entre aucun voisin, ou d'aucun yretage, li Maires envoiera les casticheurs qui sont sermentez à le vile, & verront les lieux dont est debat.* Etiamnum Picardi aggeres fluminum vivariorum, &c. qui palis ligneis continentur, *Catiches* vocant.

CASTIFICARE, Castum facere, apud S. Fulgentium Epist. 3. ad Probam.

CASTIGATORIUM. Vide *Tumbrellum*.

CASTIMONIA, *Musca venenosa*, Ugutioni.

CASTIMONIUM. Gloss. Græc. Lat. MS. ἁγνισμα, *Castimonium, purificatio*. Editum, ἁγνεία, *castitas, castimonium*. Gloss. Lat. MS. Regium: *Castimonia, Pudicitia*. Papias: *Castimonium, sanctimonium*. Vita sancti Theofredi Abbat. Calmeliac. cap. 8. *Cùm verò jam septimum ætatis primæ tetigissem annum, potenti Deo devovi castimonium*.

Castimoniales, Virgines quæ castitatem voverunt. Optatus lib. 3. contra Parmen. *Invenerunt matres, quas de castimonialibus fecerunt mulieres*.

CASTITARI, ἁγνίζειν, in Gloss. Lat. Græc.

CASTLEGARDUM. Vide *Castelgardum*.

CASTOR, Vervex, aries castratus, *Mouton chastris*, Italis, *Castrone, agnello castrato*. Charta fundationis Abbatiæ S. Stephani de Fonteneto in Normannia in Regesto 106. Tabularii Regii Ch. 370. *Decimamque vineæ & pomerii, atque vitulorum, & porcellorum, agnorumque & castorum, &c.* Fleta lib. 2. cap. 79. §. 4. *Ad oves, multones, & eorum sequelas, tria fiant ovilia, unum videlicet pro multonibus & castoribus, aliud pro matricibus bidentibus, tertium pro annatis & juvenibus.* Ibid. §. 12. *Castores autem bonis velleribus communiti cum matricibus bidentibus, &c.* Vide *Castritius*.

Castratinæ pelles, pro vervecinis, in Actis S. Franciscæ Romanæ num. 77.

CASTORINATUS, *Castoreatus*, Castorina pelle indutus, ornatus. Sidonius lib. 5. Epist. 7. *Albati ad exequias, pelliti ad Ecclesias, pullati ad nuptias, castorinati ad letanias.* Charta Aganonis Episcopi Augustodun. in Tabul. ejusdem Ecclesiæ: *Præsente etiam Duce Burgundiæ cum suis castoreatis proceribus. Castorinas & Castorias* vestes in pretio olim fuisse testantur idem Sidonius carm. 5. S. Ambr. de Dignit. Sacerd. cap. 4. Haymo 1. ad Timoth. cap. 3. Gerbertus seu Silvester PP. in Homilia de Informatione Episcopi, &c. De Castoribus verò multa habet Silvester Giraldus lib. 2. Itiner. Cambriæ cap. 3.

CASTRA, Navis Italicæ species, in Historia Obsidionis Jadrensis an. 1345. lib. 2. cap. 7. Virgil. 3. Æneid.

Dat clarum puppi signum, nos castra movemus.

Ubi Donatus: *Hoc est, navigia.*

CASTRATIONE mulctati servi in adulterio & furto deprehensi, in Lege Salica tit. 27. §. 4. tit. 42. §. 4. 15. Pæderastæ in Lege Wisigoth. lib. 3. tit. 5. §. 5. 7. & apud Theophanem pag. 151. Mulierum oppressores, in Legibus Will. Nothi apud Bromptonum pag. 982. & Knyghtonum an. 1087. Oculorum & genitalium amissione mulctatus quidam proditor, apud Sugerium in Ludovico VI. pag. 308.

CASTRATURA, *Cancellata*, in Glossis MSS. Vide *Incastrare*.

CASTRIATUS. Anastasius in S. Hilaro PP. *Lacus & conchas triantas cum columnis porphyreticis ragiatis, &c.* Alii Codd. habent *conchas castriatas*: sed videtur legendum *striatas*.

CASTRITIUS, Vervex, aries castratus, Italis *Castrone*. Charta Henr. III. Regis Angl. in Monast Angl. t. 1. pag. 888. *Quinquaginta quinque acras terræ & pasturam ad ducentas oves, & octo castritios, & sexdecim boves.* *Le Roman de Garin MS.*

La veissiez tant grant buef acueillir,
Tante vache, & tant riche chastris.

Vide *Castor*.

CASTRUM. Isidorus lib. 9. Orig. cap. 3. *Castra sunt ubi milites steterunt: dicta autem castra, quasi casta, vel quòd illic castraretur libido.* Addit Papias: *Castrum verò singulariter, oppidum.*

Castra vocabant Scriptores medii ævi, urbes quæ *civitatis*, id est, Episcopatus, jus non habebant; qua notione vox hæc usurpatur non semel in Notitia Galliarum, ubi in Maxima Sequanorum, *Castrum Ebredunense, castrum Vindonissense, castrum Rauracense, castrum Argentorate*: in Narbonensi I. *Castrum Ucetiense*, in Lugdunensi I. *Castrum Cavallonense, castrum Matisconense*, cum *civitatibus* recensentur, licèt *civitatis* seu Episcopatus jus non haberent. *Castrum Divionense*, occurrit non semel apud Gregorium Turonens. de Gloria Confess. cap. 42. & in Hist. pluries, quod hodie amplum est oppidum. Vita S. Medardi apud Surium: *Noviomus, cùm tunc temporis castrum, seu munitio, haberetur, postmodum ipsius ejusdem gloriosi Pontificis Medardi ordinatione, Pontificalis cathedræ honore sublimatus est.*

Castrum publicum, quod Regii juris erat, apud Hugonem Flaviniac. in Chron. Virdun. *Actum Flaviniaco castro publico.*

Castrorum nomine interdum donata domus, seu Palatium Principis, *Comitatus*: στρατόπεδον, & τὸ θεῖον στρατόπεδον, apud Synesium Epist. 76. & 110. & in Epistola Theodosii & Valentiniani ad Synodum Ephesinam: τὸ εὐσεβὲς στρατόπεδον, in Mandato ejusdem Synodi: præterea apud Palladium in Vita Chrysostomi pag. 59. Edit. V. Cl. Emerici Bigoti, & alibi non semel. Hinc *Castrensia munia*, id est, in Palatio obita, in leg. 2. Cod. Th. de Tractor. Aliter tamen censuit Salmasius ad Lampridium pag. 225. ubi fallitur in Corippi versu, quem sic legit:

Adfuit obsequio castrorum turba virorum.

Sequentia enim satis indicant legendum *castorum*, intelligique Eunuchos Imperatorios.

Castrenses & *Castrensiani*, Ministri Castrorum, aulæ Regiæ: *Ministri Castrenses*, apud Lampridium in Severo, qui his accenset Fullones, Vestitores, Pictores, Pincernas, &c. *Palatinis intra aulam obsequiis deputati*, in leg. 12. Cod. Theod. de Palat. sacr. larg. Tertullianus de Corona cap. 12. *Est & alia militia regiarum familiarum; nam & Castrenses appellantur, munificæ & ipsæ solennium Cæsareanorum.* Hinc *Castrenses Leges* appellat Sueno in Legib. Castrens. in Proœmio, quas alii *Leges Curiæ*, seu *Jus aulicum*.

Castrensiani, iidem qui *Castrenses*, & *Ministeriani*, de quibus est tit. in Cod. Justin. lib. 12. & in Cod. Theod. lib. 6. De iis etiam consulendi Cujacius, Gotofred. & alii.

Castrensis, qui & *Comes Castrensis*, Dignitas Palatina: qui *Castrensibus* & *Castrensianis* præerat, eratque sub dispositione Præpositi sacri cubiculi, ut colligitur ex leg. un. Cod. Theod. Quià præbit. tiron. Sub *Castrensis* verò dispositione erant *pædagogia, ministeriales dominici, Curæ Palatinorum*, ut est in Notit. Imperii. Istius officii mentio præterea est in leg. 1. 2. Cod. Theod. de Castrensian. leg. 12. de Palat. sacr. larg. & alibi, non semel.

Castrensis, Qui feudum castri possidet. Jus feudale Sanon. cap. 37. *Feudum castri non potest Castrensis alteri conferre.* §. 6. *Si moritur Castrensis ante feudi revocationem, &c.* Adde cap. 38 §. 4. 6. Vide *Feudum Castri*.

Castrensis, Castri incola, in Vita S. Launomari Abbatis num. 26. & in Decreto Rudolphi Imp. an. 1285. apud Goldastum tom. 1. Constit. Imperial. pag. 314. ubi *Castrenses* distinguuntur à *Civibus*: *Cives* enim oppidi seu burgi, *Castrenses*, castri incolæ sunt. Vide Ordericum Vitalem pag. 544. 546. & alibi non semel, & Michaëlem Scotum lib. 4. Mensæ Philosophicæ cap. 14.

Castriensis, Castri incola, vel Miles in præsidio castri. Gloss. Lat. Græc. παρεμβολή, *Falanx, Castrum*. παρεμβολικός, *Castriensis*.

Castriani, Qui in castris erant, apud Vopiscum.

Castricomes, Castellanus, qui feudum Castellaniæ possidet. Ægidius de Roya an. 1411. *Dominus Willelmus de Stavele Castricomes Furnensis.* Vide *Burggravius*.

Castrum doloris, Feretrum. Ceremonialis Episcop. lib. 2. cap. 11. ubi de Missa defunctorum: *Si aderit in Ecclesia lectus, mortuorum, seu Castrum doloris, &c.* Infrà: *Cum quo ibunt ad feretrum, seu Castrum doloris.*

CASTRIMARGINARIUS. Vide *Begacium*.

CASTULUM, Arca, cista, Germanis *Kast*, Anglis *Chest*. Canones Hibernienses lib. 61. cap. 1. *Judex ab artificibus, & judex à præsidentibus Ecclesiæ, vel castuli, & quantumcunque voluerit pro operatione judicabunt.* Ubi *præsidens Castuli* est *Arcarius*, qui inde

Castularius dicitur in Constitut. Caroli Magni cap. 19. qui *Kastmeister*, seu cistæ vel arcæ magister Germanis: *De Cerariis & Tabulariis atque Castulariis, sicut de longo tempore fuit, observentur.*

CASTUS, Integer, abstinens. Vetus auctor subditus Notitiæ Imperii: *Si provincias casti, & integritatis cupidi moderentur.* Ita in leg. un. Cod. Just. Ne quid publ. lætit. &c. & leg. 4. Cod. Theod. eod. Apud Vitruvium *Castitas*, sordibus & avaritiæ opponitur.

CASULA, Minor casa, seu Ecclesia. Indiculus superstitionum & paganiarum ex Concil. Liptin. an. 743. apud Lalandum: *De Casulis, id est, fanis.* Vide *Casa*.

Casula. Isidorus lib. 19. Orig. cap. 24. & ex eo Papias: *Casula, vestis cucullata; quasi minor casa, eò quòd totum hominem tegat, unde Cuculla, quasi minor cella.* Quidam hanc vocem deducunt à κασᾶς, vel κάσος, & κάσωος, quæ Polluci & Hesychio, & aliis Grammaticis ἐσθῆτα εἰλητὼ, seu, ut alii legunt, πιλητὼ, vestem coactilem sonat, apud Xenophontem non semel. Testamentum B. Cæsarii Arelatens. Episc. *Indumenta Paschalia, quæ mihi data sunt, omnia illi* (successori) *serviant, simul cum Casula villosa, & tunica, vel galnape, quod melius dimisero.* Vide Vitam ejusdem Cæsarii. Fortunatus in Vita S. Medardi cap. 5. *Casulam igitur, quæ per eum à matre dirigebatur artifici, egeno illi misericordia motus tribuit.* Ita *Casulam* famulis ac viris privatis tribuit Procopius lib. 2. Vandalic. cap. 26. Ἱμάτιον ἀμπεχόμενος οὔτε στρατηγῷ, οὔτε ἄλλῳ στρατευομένῳ αὐδεὶ ἐπιτηδείως ἔχον, ἀλλὰ δούλῳ ἢ ἰδιώτῃ παντάπασι πρέπον, κασούλαν αὐτὸ τῇ Λατίνων φωνῇ καλοῦσι Ῥωμαῖοι.

Casula pro habitu monachico sæpe sumitur, atque adeo pro ipsa *cuculla*. Theodemarus Abbas: *Cucullam nos esse dicimus, quam alio nomine Casulam vocamus.* Vita S. Fulgentii Episcopi Ruspensis cap. 18. *Casulam vel superbi coloris nec ipse habuit, nec Monachos suos habere permisit. Subtus casulam nigello vel lactineo pallio circumdatus incessit.* Vide Haeftenum lib. 5. Disquisit. Monastic. tract. 3. disq. 1.

Casula, Vestis Sacerdotalis, quæ & *Planeta*. Rhabanus lib. de Ordine Antiphonarii cap. 21. & ex eo Ugutio & Joannes de Janua: *Casula dicitur vulgò Planeta Presbyteri, quia instar parvæ casæ totum tegit, & signat caritatem.* Alcuinus lib. de Divin. offic. *Casula, quæ super omnia vestimenta ponitur, &c.* Idem Rhabanus: *Hæc supremum omnium indumentorum est, & cætera omnia interiùs per suum munimen tegit & servat.* Rupertus lib. 1. de Sacrament. cap. 50. de casula: *Hæc super dextrum brachium levatur, replicaturque in sinistrum.* Stephanus Eduensis lib. de Sacrament. altar. cap. 10. *Casula undique integra unitatem fidei designat.* Similia habent Rupertus lib. 1. de Divin. offic. cap. 22. Honorius Augustod. lib. 1. cap. 207. Hugo à S. Victore in Speculo Eccles. cap. 6. & lib. 1. de Sacrament. cap. 56. Innocentius III. lib. 1. de Myster. Missæ cap. 58. Durandus lib. 3. Ration. cap. 7. &c. Synodus Liptinensis c. 7. *Presbyteri vel Diaconi non sagis Laïcorum more, sed casulis utantur ritu servorum Dei.* Riculfus Episcopus Suessionensis in Constitut. cap. 7. *Casulam sericam, cum qua Missa celebratur.* Testamentum Riculfi Episcopi Helenensis an. 915. *Casulas Episcopales optimas tres, unam diofrasiam & aliam de Orodonas.* Jacobus Cardinalis de Coronat. Bonifacii VIII. PP. lib. 2. cap. 1.

Casulaque capax à forfice forma
Post longas habitura plicas, contracta ministris.

Hist. Episcoporum Autissiodor. cap. 49. *Casula coloris ætherii, phrygio palmum habente, superhumeralis & Rationalis effigiem ad modum Pallii Archiepiscopalis honorabiliter prætendebat.* Ubi observare licet formam veterum casularum, quibus Pallii Archiepiscopalis figura adtexta erat, quomodo etiam complures habentur in majorum Ecclesiarum secretariis, in quibus circa collum limbus alterius coloris, antè & retrò pendulus affixus conspicitur, ubi hodie retrò tantùm in crucis figuram adtexitur: qui tamen mos postremus non omnino nuperus ex iis quæ habet Joannes Gersenius lib. 4. de Imitatione Christi cap. 5. num. 3. ubi de Sacerdote: *Habet ante se & retro Dominicæ Crucis signum ad memorandam jugiter Christi passionem. Ante se Crucem in casula portat, ut Christi vestigia diligenter inspiciat, & sequi ferventer studeat. Post se Cruce signatus est, ut adversa qualibet illata ab aliis clementer pro Deo toleret.*

Casula generaliter pertinet ad omnes Clericos, ut ait Amalarius lib. 2. de Eccles. offic. cap. 19. Diaconis tribuitur in Concilio Liptinensi can. 7. *Presbyteri vel Diaconi non sagis, Laïcorum more, sed casulis utantur ritu servorum Dei.* De casula Diaconi, vide Honorium Augustodun. lib. 1. cap. 231.

Cassula, apud Petrum Abbatem Cellensem lib. 6. Epistola 12.

Casubula, Cassibula, idem quod *Casula*, unde vox formata, Gall. *Chasuble*, Vestis sacerdotalis. Neque enim amplector sententiam Jacobi *Bourgoing* lib. de Origine & usu vulgarium vocum pag. 40. qui quasi *Capisibullam* dictam putat. Faustus Monachus in Vita S. Severini Abbatis Agaunensis num. 6. *Exuens casubulam suam corpori Regis induit eam.* Vita S. Popponis Abbatis n. 58. *In celebratione Missarum casubulam, quâ induebatur, lacrymis humectabat.* Num. 61. *Casucula* habetur, ubi fortè restituendum *Casubula*. Charta Heccardi Comitis Augustodun. apud Perardum: *Casuvula vermicula*, pro *Casubula*.

Cassibula. Testamentum Willelmi *Longuespée* Comitis Sarisberiensis an. 1255. tom. 2. Monastici Anglic. *Item ego assignavi——magnam capellam—scilicet cassibulam de rubeo samito, & unam capam chori de rubeo samito, &c.*

Casubla, occurrit in Notis Tyronis pag. 18.

Cùm verò Scriptorum plerique *Casulam* dictam à *casa* scribunt, quòd totum hominem, ut casa, tegat, respexerunt ad veterum Casularum formam, quæ totum revera Sacerdotem à collo ad pedes ambibat, atque adeo brachia ipsa & manus tegebat: ita ut si iis ad sacra facienda, aut ad alios usus vellent uti, necessum haberent casulam ad utrumque latus erigere, aut fibula cohibere, quod observare est ex loco laudato Ruperti. Quò spectant ista ex Bernardo Monacho in Consuetud. Cluniac. MSS. cap. 74. de Sacerdote sacra facturo: *Sicque casulam induit, quam etiam socius studiosè inter brachia plicat, & amictum desuper aptat.* Atque inde casularum hodiernarum nata est forma, quod ultro quivis fatebitur, qui S. Gregorii Magni PP. imaginem ex musivo expressam, quæ habetur post ejus vitam à Joanne Diacono exaratam, & Episcopi alterius in Ecclesiæ S. Germani Pratensis porticu, & similes quæ visuntur Romæ in veteribus Ecclesiis, attentiùs expenderit & consideraverit.

CASULA *cordis*. Fridericus II. Imp. lib. 1. de Venat. cap. 23. *Canna pulmonis, pulmo, cor, casula cordis, diaphragma, &c.*

CASUS, Caducum. Glossæ Basilic. κάσος, πῶσις. Lex 3. Cod. Theod. de Petition. *Quod cujuscunque patrimonio ceciderit in casum.* Symmachus lib. 10. in Relat. ad Valentinianum: *Quod nomen accipiet ablatio facultatum,*

quas nulla lex, nullus casus facit caducas. Hinc nostris, *les Parties Casuelles*, Fiscus Regius, in quem *Caduca* inferuntur, dictus: de quo hoc lemma vulgatum: *Fit casu ditior arca.*

Casus, dicitur tertia vel quarta pars dotis quæ viro uxori superstiti advenit, nullis extantibus liberis, apud Julianum Antecess. Nov. 36. cap. 14. Glossæ Basilic. Κάσος τῶν ἔδνων, ἀτύχημα τῶν νομίμων μοιρῶν, ἢ τῶν γαμικῶν κερδῶν, ἤτοι τῇ δόσει τῆς ὑποβολῆς ἢ τῶν ἐξ ἀπαιδίας. Rursum: Κάσον, μοῖρα νόμιμος, λέγεται καὶ μέρος τέταρτον. Ibidem Κάσον, (malè κῆπον) τέταρτον μοίρας τυχηρὸν τὸ ἀπὸ συμφορᾶς τοῦ μὴ ἔχειν τέκνα. Aliæ Glossæ: Εἴθισται ἐν τοῖς γαμικοῖς συμβολαίοις συμφωνεῖν, ὥστε ἐκ προτελευτῆς τῆς γυναικὸς κερδαίνειν τὸν ἄνδρα ἢ τὸ τρίτον τῆς προικὸς, ἢ τὸ ἥμισυ, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ λεγόμενον κάσος.

Casus. Alexander Iatrosoph. MS. lib. 1. Passionum: *Hæc oportet fieri his qui & casus patiuntur.* Ubi Glossæ MSS. *Casum vocant memoriæ defectum, pro caros, i. oblivio.* Idem lib. 2. *Hic enim patitur — epilemptias, & casus, & tristitias sine causa.* Ubi Glossæ: *Casus, i. scotomiam, quia omnia videntur eadem.*

Cata, Ad, juxta, versus, secundùm, ex Gr. κατά. Glossæ antiquæ MSS. *Secundùm, Juxta, Cata, Circa.* Stephanus II. PP. in Epist. ad Fulradum Abbatem: *Domum positam juxta Monasterium B. Martini — juris venerabilis Monasterii S. Stephani Cata Galla Patricia.* Anastasius Biblioth. in Hadriano PP. p. 110. *Constituit in Monasterio S. Stephani Cata Barbara Patricia situm, (sito) ad B. Petrum Apostolum, congregationem Monachorum, &c.* In Leone III. p. 138. *In Monasterio S. Stephani, quod appellatur Cata Galla Placidia.* Id est, juxta ædes *Barbaræ*, & *Gallæ Placidiæ* & *Patriciæ*. Hodœporicum S. Willibaldi: *Atque ibidem sacram monasterialis vitæ disciplinam, — Monachorum cata normam venerandæ vitæ conversationem in semetipso ostendendo, exercebat. Cata Matthæum*, pro *secundùm*, dixit Lucifer Calaritanus de Non parcendo, &c. p. 282. Ebrardus Bethuniensis in Græcismo c. 8.

Cataque sit juxta, dicas hinc Cata Matheum.

Cata Joannis, pro Evangelio secundùm Joannem in Charta Gennadii Episcopi Astoricensis æræ 953. apud Tepez to. 4. p. 448. *Cata Evangelicæ experimentum auctoritatis*, apud Aldhelmum Abbatem Malmesbur. Vetus Interpres sextæ Synodi Constantinopolit. Act. 14. *Litteræ verò, in quibus falsitas libri facta est, propriæ manus Georgii Monachi cata Macarium certè sunt.* Ubi Græcus Codex: Κατὰ Μακάριον τυγχάνουσιν. Infrà: *Ipse autem Philippus vicinus erat de patre Stephani qui cecidit cata Macarium hæreticum.* Gr. Γείτων ἦν τοῦ πατρὸς τοῦ Στεφάνου τοῦ πεσόντος τοῦ κατὰ Μακάριον αἱρετικοῦ. Quibus locis *Cata Macarium*, idem sonant, ac juxta hæresim & sensum Macarii. Alia vide apud Filesacum ad Vincentium Lirinensem p. 195.

Catablattion. Charta an. 1197. apud Ughellum to. 7. Italiæ sacræ p. 1275. *Quatuor sindones de seta, quarum una est de ..... alia de catablattio, alia de baldeluno, (baldekino,) &c.* Vide *Blatta*.

Catabolum, Græcè καταβολή, Solutio, præstatio; verbum Juris. Gloss. Græc. Lat. Καταβολὴ, ἡ ἀπόδοσις, *solutio, pensio.* Gesta Dagoberti Regis cap. 18. *De proprio teloneo, quod ei annis singulis ex Massilia solvebatur, centum solidos in luminaribus ejusdem Ecclesiæ eo tenore concessit, ut oleum exinde Actores Regii, secundùm quod ordo Cataboli esset, quasi ad opus Regis studiosè emerent, & sic demum Missis ipsius loci annuatim traderent.* Charta ipsa Dagoberti, vel potiùs Chlodovei III. apud Mabillonium to. 4. Actor. Ord. S. Bened. p. 618. 622. *Juxta quod ordo Cadaboli fuerit.*

Catabolum, Catablum, Græcis recentioribus κατάβολον, Navale dicitur seu emporium, oppidum maritimum: fortè quòd in navalibus portoria & tributa pro mercibus invehendis & invectis penderentur. Ita Scholiastes Thucyd. & Suidas verbo ἐπίνειον. Egica Rex Goth. Hispan. in Concilio Toletano XVI. *Nemo ex eisdem Judæis in perfidiam durantibus, ad catablum pro quibuslibet negotiis peragendis accedat, nec quodcunque cum Christianis commercium agere audeat.* Καταβολίου loci, ita fortè propter portum dicti, in urbe CP. meminit Cedrenus p. 476.

Catabolicos, Mathematicos dictos apud Tertullianum lib. de Anima, Fulgentium lib. de Continentia Virgiliana, & S. Zenonem Veron. à consulendo putat Filesacus lib. 1. Select. quasi καταβουλικούς. Salmasius verò ad Spartianum pag. 40. existimat ita dictos eos spiritus, qui per arreptitios & energumenos futura prædicebant, quòd eos dejicerent, adfligerent, prosternerentque, quos numine suo implebant, ἀπὸ τοῦ καταβάλλειν.

Catabulum. Papias: *Catabulum, clausura animalium, ubi desuper aliquid jacitur.* Addit Baronius ad 16. Janu. animalium, non quidem silvestrium, sed jumentorum, quæ publicæ utilitati ad vehenda onera deservirent. Damasus in Sancto Marcello PP. *Damnatus est in catabulo, qui dum multis diebus serviret in catabulo — & emerunt eum de catabulo.* Petrus Venerab. lib. 1. Ep. 1. *Petrus in carcere, Clemens in exilio, Marcellus in catabulo.* Martyrol. Rom. 16. Jan. de S. Marcello: *Primò fustibus cæsus, deinde ad servitium animalium cum custodia publica deputatus, ibidem serviendo, amictu indutus cilicino, defunctus est.* Hugo Flaviniac. in Chron. p. 81. *Quem princeps domus retentis omnibus quæ sibi commendata in ejus obsequiis fuerant, catabuli sui, in quo animalia ejus jacebant, axes levavit, & in fossam ubi stercora & urina animalium defluebant, eum projecit, &c.* Infrà: *Quem B. Sanctinus de catabuli fossa extraxit, & diligentissimè lavit.* Guibertus lib. 1. Hist. Hieros. cap. 4. *De Ecclesiis querimonia est, quas siquidem gentilitas eversa Christianitate tenebat, in quibus equorum ac mulorum, cæterorumque animalium catabula construebat.*

Capiabulum extulit eadem notione Petrus Damiani lib. 2. Epist. 18. lib. 5. Ep. 1. p. 248. 389. Occurrit etiam in Notis Tyronis.

Catabulum. Paschasius Radbertus in Epitaphio Walæ Abbatis Corbeiensis lib. 1. c. 15. *Qui cùm attollerent pariter gressus, illuc vultum oculosque levabant, ut probares illis committere Deo in cælis, quodcunque fieri disponebant interris, & illuc locare katabula fundamenti, quo vix aliorum culmina surgunt.* Id est, ima, vel cava, fossas.

Catabulenses, Qui oneraria & *Catabularia* jumenta ductabant, ἀπὸ τοῦ καταβάλλειν, quod est comportare. Senator lib. 3. Epist. 10. *Præsenti admonitione declaramus, ut marmora quæ de domo Pinciana constat esse deposita, ad Ravennatem urbem per Catabulenses vestra ordinatione dirigantur.* Idem lib. 4. Ep. 47. *Et ideo 50. solidorum mulctam non jam veredarius, sed Catabulensis incurrat quisquis ultra centum libras parhippum crediderit onerandum.* Horum Corpus sive Collegium in urbe constitutum erat ex libertinis hominibus, quod ideo in Cod. Theod. de Pistorib. & Catabol. lib. 14. jungitur Corpori & Collegio Pistorum, quòd *Catabolenses* molenda frumenta animalibus farinasque comportarent, ut censet Cujacius lib. 16. Obser. cap. 5.

Cataclitus, *Cataclistus, Cataclyzus, Cataclyzmatis ars.* Quid sit *vestis de cataclitis*, apud Tertullianum de Pallio cap. 3. quærunt viri eruditi. Quidam enim putant esse vestem cataclitorum, quibus nempe *cataclita* sternuntur, seu accubita, & tricliniares lecti. Ita quippe κατάκλιτα appellari observare est ex Basilio; ubi explicat quid sint θέριστρα κατάκλιτα, apud Isaiam cap. 3. v. 23. Verùm qui attentè verba Tertulliani expenderit, per *cataclita*, materiam vestis expressisse deprehendet: *Mutant & bestiæ pro veste formam, quanquam & pavo pluma vestis, & quidem de cataclitis, imò omni conchylio depressior, qua colla florent, & omni patagio inauratior, qua terga fulgent, &c.*

At quæ materia illa fuerit, non promptum est definire. Alii *de cataclistis* reponendum volunt, etsi constanter priorem lectionem retineant Codices omnes, uti

fatetur Salmasius, qui ab hac sententia non omnino discedit. Sed quòd *cataclistas vestes*, apud Tertullianum, eas quæ in arca servari solent, appellatas volunt idem Salmasius & Cerda, vix probem: ut nec quòd undique clausæ essent, quod contendit Susanneus in Collectaneis, & Beroaldus ad hunc Apulei locum lib. 11. Metamorph. *Veste nivea & cataclista prænitens*. Malim enim his locis *cataclistas* vestes appellari eas, quibus lapilli ac uniones intexi solent, qui quodammodo in opere includuntur, & κατακλείονται: quod faciunt Phrygiones. Unde *cataclistæ* vestes, eæ sunt quæ opere Phrygio adornantur. Neque alia sunt θέριστρα κατακλειστά, apud Isaiam, (nam ita legi in aliquot MSS. observant viri docti) non quidem instrata lectorum accubitalium, sed palliola ac vela feminea: quæ notio est vocis θέριστρον.

Jam verò quod puriores Græci ac Latini κατάκλειστα appellarunt, posteriores, seu potiùs Latini sequioris ætatis Scriptores, depravato vocabulo, *cataclyza*, nuncupaverunt, opusque ipsum *cataclyzoma*. Et certè *artem cataclyzomatis*, eandem esse quæ aurifabrorum, qui operibus suis lapillos & gemmas indunt ac intexunt, (unde *clusores* & *inclusores*, & *inclusorium opus*, ut suo loco monemus) perspicuè declarat Arnobius Junior in Conflictu cum Serapione lib. 1. *Unum diadema video, sed in ipso diademate cataclyzomatis arte gemmæ constitutæ*. Hinc facile est conjicere quid per *cataclyza* velit Gregorius Turon. lib. 2. de Glor. Confess. cap. 63. *Veruntamen calicem non comminuit, quia cataclyza in ipso fuerant solidata*. Neque enim per *cataclyza*, *fundus vasis*, quod vult Cerda, sed lapilli *solidius* vasi inserti, opere *inclusorio*, ac aurifabrili intelliguntur: Quod verò in solida materia faciebant aurifabri, id fecere in vestibus Phrygiones, quibus gemmas pariter & lapillos intexuere, & in iis quodammodo inclusere: unde vestes istas, *de cataclistis* appellavit Tertullianus, quòd essent ex specie *cataclisticorum* operum.

Porro ut *catacliza*, de vasis, dixit Gregorius Turonensis, de diademate Arnobius; ita Fortunatus in Vita S. Martini lib. 3. hanc vocem usurpavit in vestibus, cujus versus ex Codice literis Longobardicis exarato, qui in Bibliotheca Monasterii S. Germani Parisiensis asservatur, eo lubentiùs hoc loco describam, quòd negotium facere videntur literatis omnibus, propter pravam scriptionem:

Vidisti thalamum sponsi super omnia pulcri,
Compositum gemmis, auroque ostroque decorum:
Quanto zona die lapidum radiabat honore,
Cyclades aut quales cataclycis effora rasis,
Quæ palla ex humeris mixto chryso Phara beryllis,
Quodve monile decus collo radiabat in illo.

Ubi Codex Broweri:

Cycladis aut qualis cataclysis effora rasis,
Quæ palla ex humeris mixto chrysoprasoberyllis.

De quorum versuum sensu haud facili prorsus, hîc in præsens non disputo, illos, ut in MS. Codice exarantur, repræsentasse contentus. Observo tantùm cataclyza rasa dixisse Fortunatum, id est, pannos gemmis & unionibus exornatos. Sed & lib. 4. eodem vocabulo usus est in describendis vestibus pretiosis:

O Martine, decus, lapidum velamine compte,
Quàm nova palla tibi, cujus textura coruscans,
Trama topazus erat rutilans, & stamen iaspis,
Et tunicæ insignis currunt pro vellere gemmæ?
Quæ manus artificis cataclyzica fila rotavit?
Quis fuit hic opifex, ubi lana hyacynthina currit?
Quis potuit rigidas torquere ad licia telas?

Ubi Broweri Editio habet *cataclistis*. Hæc porro licèt prolixiora describere operæ pretium duximus, ut tandem liqueat quid sit *cataclyzum*, vel *cataclistum* in vestibus, quod, nisi fallor, non aliud fuit à Phrygio opere, in quo lapilli fuerint κατάκλειστοι, conclusi: est quippe κατακλείειν, *concludere*, in Gloss. Gr. Lat. Neque enim à κατακλύζειν, quod est *diluere*, *proluere*, *inundare*, in eodem Gloss. peti debet etymon vocis *cataclyzum*, cùm abusivè ex *cataclistum* formata sit à recentioribus, etsi vestes ejusmodi potuerint dici gemmis & lapillis perfusæ. Idem Fortunatus lib. 2. de Vita S. Martini:

Totaque permixtis radiant velamina gemmis.

Confertæ gemmis vestes, apud Vopiscum in Aureliano. *Crassiore auro smaragdinisque superinsutæ*, apud Dudonem lib. 3. de Morib. Norm. p. 153.

CATACUMBÆ, tertio ab Urbe milliario, ita dicta Cœmeteria publica. S. Ambrosius, seu vetus Scriptor, in Actis S. Sebastiani n. 88. *Hoc tu dum levaveris, perduces ad Catacumbas, & sepelies in initio cryptæ, &c.* Anastasius in S. Cornelio PP. *Corpora Apostolorum Petri & Pauli de Catacumbis levavit noctu*. In S. Damaso: *Ubi requiescit in Catacumbis*. Vetus Martyrologium editum à Bucherio ad Canones Paschales, continens *depositiones Episcoporum* Romanorum: *Mense Januario 13. Kl. Febr. Fabiani in Callisti, & Sebastiani in Catacumbas. — Mense Junio 3. Kl. Julii, Petri in Catacumbas, & Pauli Ostiense, Tusco & Basso Coss.* Rudolfus Monachus in Vita B. Rhabani Mauri n. 30. *Acceptoque corpore B. Quirini Martyris Romam fugit, & sacras reliquias via Appia, tertio milliario ab Urbe, in Ecclesia beatorum Apostolorum Petri & Pauli, ubi aliquandiu jacuerunt, sepelierunt in loco qui dicitur Ad Catacumbas*. In Catacumbis latitasse S. Urbanum PP. tradunt Acta S. Cæciliæ: ut & Evaristum PP. Vita SS. Faustini & Jovitæ Mart. n. 19. Vide Adonem in Chronico an. 364. Ordericum Vital. p. 355. 357. &c.

Catacumba, pro quovis cœmeterio. Ita videtur usurpasse Joannes Diaconus in Episcopis Neapolitanis, in S. Fortunato: *Collocarunt in Ecclesia Stephania ad partem dextram introeuntium sursum, ubi est oratorium in capite Catacumbæ.*

De vocis etymo, dissident Scriptores. Anonymus in Historia translationis S. Sebastiani cap. 6. à *statione navium*, quas *cumbas* appellabant Græci & Latini recentioris ætatis, locum hunc dictum vult: *Milliario tertio ab Urbe, loco qui ob stationem navium Catacumbas dicebatur*. Et cap. 14. *Pervenit ad Catacumbas, tertio ab Urbe miliario*. Alii vocem compositam censent ex *Cata*, & *tumba*, ita ut fuerit locus mortuorum *tumbis*, seu sepulcris destinatus, seu quòd in eo Martyrum & Christianorum, qui sub Imperatorum paganorum tyrannide mortem pro fide oppetierant, *tumbæ* passim inventæ fuissent. Unde locum hunc *Ad tumbas*, seu ut tunc loquebantur, *Cata tumbas*, quod idem sonat, postea appellaverint Romani. Nam, *cata*, pro, *ad*, usurpasse Scriptores inferioris Latinitatis suprà docuimus. Huic certè sententiæ videtur favere Codex Gregorii M. editus lib. 3. Epist. 30. qui *Catatumbas* habet, non *Catacumbas*, nisi mendum sit in Editionibus, quod reor: nam & aliquot Codd. MSS. & cæteri Scriptores constanter *Catacumbas*, passim habent. Unde alia vocis origo investiganda. Cùm igitur ejusmodi Polyandria & Cœmeteria publica in cryptis & locis reconditis extiterint, quos istius ætatis Scriptores *Cumbas* vocabant, videtur potior ratio existimandi, sic dicta, quòd ad ejusmodi cryptas, &, ut ita dicam, valles, Martyrum corpora deferrent Christiani, qui dum rogarentur ubinam jacerent, respondebant, *Cata cumbas*, seu *Ad cumbas*, id est, *ad cryptas*, vel *ad valles*, aliquot ab urbe milliariis. Et sanè Martyrum sepulcra Romæ vel haud procul ab urbe, in cryptis & locis depressioribus extitisse auctor est sanctus Hieronymus in cap. 40. Ezech. dum cœmeteria Romana à se visa describit: *Dum essem Romæ puer, & à liberalibus studiis erudirer, solebam cum cæteris ejusdem ætatis & propositi, diebus Dominicis sepulcra Apostolorum & Martyrum circumire, crebroque cryptas ingredi, quæ in terrarum profunda defossæ, ex utraque parte ingredientium per parietes habent corpora sepultorum, & ita obscura sunt omnia, ut propemodum illud propheticum compleatur, Descendant in infernum*

num viventes. His adjungenda sunt quæ habet Prudentius in Passione S. Hippolyti Martyris, & in Descriptione Cœmeterii Cyriacæ in agro Verano. Porro *Cumbas*, cryptas esse ac valles suo loco docemus. Vide præterea Romam Subterran. lib. 3. cap. 12.

Catacuminus, pro *Catechumenus*. Althelmus de Laude virginum c. 12.

Christo devotus cùm jam catacuminus esset.

Catacussis, occurrit apud Tyronem in Notis pag. 164.

Catadocta, *Multorum cantica*, in Gloss. Isid. ubi quidam legunt, *multorum amica*. Aliæ Glossæ: *Catadocta, multorum cantica catalecta*. Sed videtur legendum, *Cata, docta. Catalecta, multorum cantica*. Ex Lat. *Catus*.

Catagraphare, *Transcribere*, Ugutioni: καταγράφειν.

Catalago, *id est, collectio*. Ita Glossæ MSS. ad Canones Concil. fortè ex κατάλογος.

Catalepticus, idem qui *Epilepticus*, in Actis S. Erconwaldi Episcopi n. 23.

Catallum, idem quod *Capitale*, Bona omnia quæ in pecudibus sunt. Ex *Capitale* enim formata vox *Captale*; & ex *Captale*, *Catallum*, ut ex *Chaptel* Gallico, *Chatel* & *Catel*. Exinde usus invaluit, ut hacce appellatione bona omnia mobilia, cujuscunque generis sint, intelligantur. *Chattel*, in Legibus vernaculis Willelmi Nothi cap. 4. Butellerio, *Cateux sont meubles & immeubles: Si comme vrais meubles sont qui transporter se peuvent, & ensuivir le corps: immeubles sont choses qui ne peuvent ensuivir le corps, ni estre transportées, & tout ce qui n'est point en heritage*. Leges Edwardi Confess. c. 35. *Juxta facultates suas & possessiones, & juxta catalla sua, &c.* Ingulfus: *Cum decimis omnium terrarum, ac bonorum aliorum sive catallorum*. Idem pag. 894. *Cum suis catallis omnibus mobilibus*. Charta Communiæ S. Quintini an. 1195. *Puer aut juvenis vel adolescens, sub tutela patris sui — nullum debet domino suo cavagium, — donec proprium habeat catallum de quo lucretur*. Hovedenus p. 535. *Burgenses captivavit, & catalla eorum asportavit*. Occurrit passim. Vide Monastic. Anglic. to. 1. p. 169. Roverium in Reomao p. 361. Duchesnium ad Alanum Charterium, Raguellum, Loiseum lib. 3. de Offic. c. 14. &c.

Catallum, Practicis Anglis est omne bonum mobile seu immobile, quod neque liberum tenementum, neque feudum est. Aliud est personale, quo intelliguntur bona mobilia: aliud reale, quo intelliguntur possessiones & tenutæ, quas tenemus ad terminum annorum, aut ad voluntatem alterius. Ita Cowellus lib. 1. Instit. tit. 10. §. 18. lib. 2. tit. 2. §. 20. Rastallus, & Edwardus Cokus ad Littlet. sect. 177.

Melius Catallum, quod post mortem tenentis domino præstatur: *Heriotum* Angli vocant hanc præstationem: *Droit de meilleur cattel*, Consuetudo Hannon. c. 83. Charta Philippi Marchionis Namurcensis an. 1212. apud Miræum in Diplom. Belg. lib. 2. c. 67. *Statui ut à nullo Milite qui sit de familia vel advocatione mea melius mobile, quod quidem Melius cathelum dicitur, de cætero accipiatur post ejus decessum, nec id ab ejus hærede pro illo mortuo exigatur*. Adde Diploma Joannæ Comitissæ Flandr. pro Monasterio Marquetano §. 13. apud Buzelinum lib. 2. Flandr. cap. 30. & Arestum 20. Aug. an. 1411. in Hist. Bethuniensi p. 116. Huic porro debito obnoxii potissimùm erant homines, quos *Mortuæ manus* vocabant. Chronicon Magnum Belgicum an. 1123. *In eo verò consistebat jus*, (Mortuæ manus) *ut quandocunque aliquis paterfamilias, qui hanc debuit servitutem, moreretur, in signum servitutis præteritæ optimum pignus, vel jocale, quod in ipsius domo reperiri contigerit, à dominis exigeretur: sin autem nihil esset, ut tum defuncti dextera manus abscissa dominis offerretur*. Id etiam juris sibi olim vindicarunt Ecclesiæ, ut ex Synodo Sodorensi docemur. Locum habes in *Mortuarium*

& *Pirottum*. Rhenanus lib. 2. Rer. German. pag. 87. *Erant insuper Ecclesiastici servi, quos ipse Rex, aut Dux, aut Comes Monasterio donasset. Hinc videmus Abbates nostrates adhuc talia mancipia possidere ex liberalitate Francorum Principum. Hinc illæ pensitationes originem habent, quibus multos scimus obnoxios; ut mortuo patrefamilias præstantissimum jumentum è stabulo Procurator Abbatis abducat, vel vestium pretiosissimam auferat*. Vide *Herietum*, & Kilianum in *Hoofd-stoel*.

Catamane. Jo. de Janua: *Catamane, i. juxta mane, scilicet diluculo, à cata, quod est juxta, & mane*. Ebrardus Bethuniensis in Græcismo:

Quolibet à mane fieri dicas Catamane.

Gloss. Lat. Gall. *Catamane, Prés du jour*. Chronicon Windesem. lib. 2. cap. 51. *Fuit hoc Catemane*, pro *Catamane*.

Catamodicum, Intra modicum tempus, Gallis, *Dans peu*. Matth. Silvaticus: *Catamodicum, juxta modicum, vel paulatim, ex Græco & Latino compositum*. Acta SS. Martyrum Tharasii & sociorum: *Maximus Præses dixit*: κατὰ *modicum te exterminabo*.

Catamontem, *Cæli aspectum*. Ita Gloss. Isid.

Catanecta, *Docta puella*. Ita Ugutio MS. Vide *Catapuera*.

Cataneus, Vide *Capitaneus*.

Catapanus, *Catepanus*, *Catipanus*, idem quod *Capitaneus*, Præses, Præfectus provinciæ vel civitatis. Ita porro appellabantur qui in Italiam ab Impp. Byzantinis mittebantur, provincias ac urbes recturi. Leo Ost. lib. 2. c. 68. *Alius in Apuliam Catapanus, nomine Ducliano, ab Imperatore dirigitur*. Hugo Falcandus p. 671. *Strategoti, Camerarii, Catepani*. Guillelm. Apul. lib. 1. de Gest. Norman.

Turnicii tandem rumor pervenit ad aures,
Qui Catapan fuerat Græcorum missus ab urbe,
Cui Constantinus nomen dedit editor urbis.

Infrà:

Partibus Ausoniis Gallorum terror habetur,
Ex quo Normannos Catapan abscedere fecit.

Occurrit passim apud Lupum Protospatham, Anonymum Barensem, in Vita S. Vitalis Siculi, apud Ughellum in Italia sacra to. 4. pag. 1167. to. 7. pag. 1073. &c. His insignem addam locum ex Vita Lietberti Episcopi Cameracensis, cap. 41. to. 9. Spicilegii Acheriani, qui criticam manum requirit: *Princeps illius insulæ* (Cypri) *quem Katapan, hoc est, secundum dominum vocant*. Ubi proclivi errore *Ratapant* irrepsit: quanquam cur hac voce, *secundus dominus* designari dicatur, non planè video, nisi pro κατὰ παντοκράτορα, *Catapan* dictum auctor putaverit, hoc est, *post Imperatorem*, seu qui illius vices exequebatur.

De vocis origine nugantur Guillelmus Apul. lib. 1. Glaber Rodulphus lib. 3. cap. 1. & Leo Ost. lib. 2. cap. 51. quorum sententias discussimus in Notis ad Alexiadem p. 275. ubi ostendimus vocem hanc formasse Byzantinos ex κατεπάνω, quam quibusvis Capitaneis, seu cujuscunque ordinis viris primariis tribuere solent. Hodie Neapoli *Catapanus* vocatur publicus minister, annonæ, ponderibus, mensurisque præfectus. Charta Veneta an. 1346. apud Sansovinum & Stringam in Venetia lib. 2. p. 111. *Mixier Marco Catapan.*

Catipanus, apud Romualdum in Chron. MS. an. 998. 1011. 1012. 1066. & in Hist. Dalmatica Joan. Lucii p. 76. 78.

Catapanatus, Officium *Catapani*. Anonymus Barensis in Chr. an. 1029. *Eustasius adduxit Catapanatum Christoforo*. Apud Theod. Balsamon. in Synod. VII. can. 12. p. 519. extat Novella Manuelis Comneni, qua Monasteria eximuntur ἀπὸ τῆς κατεπανικῆς χρείας, id est, exactionibus, quæ in sumptus *Capitaneorum* provincias suas oberrantium solvebantur.

Catipania. Scribit Romualdus Salernitanus Archiepiscopus in Chronico MS. an. 1013. Bugianum quendam, qui Βοϊωάννης Scylitzæ dicitur, à Græcorum Imperatore

in Italiam missum cum *Catipani* dignitate, *in Apulia plures urbes & oppida ædificasse ac constituisse, ipsamque regionem usque hodie Catipaniam ex suo nomine dictam*, quæ eadem est, quam Itali ipsi *Capitanatam*, ex voce ipsis magis familiari, appellarunt, ut in Notis ad Alexiadem observavimus.

At cùm frequens apud Byzantinos atque adeo Italicos ævi medii Scriptores Catapanorum Italiæ mentio occurrat, haud absurdum fortè videbitur, si ex Historicis Græcis ac Latinis eorum seriem ad majorem Historiæ lucem hocce loco inseramus. Notum autem expulsis Italiæ finibus Gothis, sub Justiniano demum missos Præfectos, seu στρατηγοὺς, qui provincias & urbes regerent, & populos in officio continerent, quos inter primus extitit *Belissarius*, qui exactis Gothis Italiam aliquandiu gubernavit, ut & *Narses* Eunuchus & Patricius, qui in Italiam Longobardos evocavit, & alii, quos excepere postmodum Exarchi Ravennates, hosque *Catapani*, seu Præfecti Apuliæ & Calabriæ, postquam Longobardiâ, aliisque Italiæ aliquot provinciis Græci pulsi sunt. Horum primus mihi occurrit

Stephanus cogn. *Maxentius* Cappadox, missus ad gubernandam Longobardiam à Basilio Macedone, cui ob res malè gestas abrogatum imperium, eique suffectus

Nicephorus cogn. *Phocas*, vir strenuus, ut est apud Scylitzem p. 586. Vide Stemma Phocarum in Familiis nostris Byzantinis.

Gregorius Bajulus Imperialis Græcorum an. 875. apud Lupum Protosp. & Erchempertum cap. 38. & 41.

Casanus seu *Cassanus Patricius*, anno 883. 884. apud Erchempert. cap. 56. 57. 60.

Joannicius Candidatus Stratigo Augustalis, Cassano suffectus an. 884. apud Erchemp. cap. 60.

Tradezi Straticus, an. 886. apud Lupum Protosp.

Theophylactus Stratigo, an. 887. apud Erchempert. c. 66. & Leonem Ost. lib. 1. c. 50.

Constantinus Patricius, qui & *Trapezi*, seu ut Græcis dicitur, ἐπὶ τῆς τραπέζης, Præfectus mensæ Augustali, an. 887. 889. apud Lup. Protosp. Erchempert. cap. 76. 80. Leonem Gram. Zonaram, & Scylitzem pag. 595.

Symbaticius Protospatharius & στρατηγὸς, i. Dux, Macedoniæ, Thraciæ, Cephaloniæ, atque Longobardiæ, Leoni Ost. lib. 1. c. 52. idem qui *Sabbaticius Straticos*, seu Strategus, apud Protospat. an. 891. Is Beneventum cepit, *cujus dominium cum annis 3. mensibus 9. diebus 20.* exegisset,

Georgius Patricius ei successor extitit, inquit Chronicon S. Vincentii de Vulturno lib. 4. Is cùm Benevento præfuisset 3. annis & mensibus 9. à Guidone Duce & Marchione unà cum Græcis inde pulsus est, ut ait Leo Ost. lib. 1. c. 52. Vide Fragmentum Hist. Longob. apud Camillum Peregr. p. 144. 145. & Anonymum Salernitan. part. 4. §. 1. 2. 3. 5.

Barsacius Patricius Georgio successit, ut est in Chronico S. Vincentii. Vide Fragm. Hist. Longob. p. 146. & Ughellum to. 8. p. 68.

Cosmas Anthius Protopatricius, Basilicus Protonotarius, & Straticos Siciliæ & Longobardiæ, an. 893. Vide Ughellum to. 8. p. 68.

Melissenus, qui Lupo, *Melisianus*, Italiæ Strategus an. 900.

Nicolaus Patricius, cui Picygli cognomen erat, an. 915. apud Leonem Ost. lib. 1. c. 55.

Ursileo, apud Lupum an. 921.

Michaël, Schlavus, an. 926. apud Lupum Protosp. & Anonymum Barens.

Imogalaptus an. 940. apud Protospatham.

Platopodius an. 947. apud Protospatham.

Melissenus, Lupo *Malachianus*, an. 951.

Marianus Patricius an. 955. apud Protosp. qui Leoni Ost. l. 2. c. 2. *Marianus Anthypatus Imperialis Patricius, & Stratigos, i. Dux Calabriæ ac Longobardiæ.*

Nicephorus Magister an. 966. apud Protospatham. Primus autem hac Magistri dignitate insignis, Strategi, seu Catapani Italiæ munus obiit. Auctor Vitæ Nili Junioris: Ἐκράτει ποτὲ ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν, Ἰταλίας τε καὶ καθ' ἡμᾶς Καλαβρίας Νικηφόρος ὁ Μάγιστρος, πρῶτος καὶ μόνος τῷ μεγίστῳ ἀξιώματι τούτῳ παρὰ τῶν εὐσεβῶν Βασιλέων ἐπὶ τῶν ῥηθείσαις χώραις ἀποσταλεὶς, &c.

Passarus Protospatha an. 973. Lupo Protosp.

Zacharias an 975. Lupo.

Porphyrius Protospatha an. 979.

Calocyrus Delphinas Patricius an. 982. & 983. apud Protosp. Illius etiam meminit Zonaras p. 176. Genus fortè ducebat à Calocyro, de quo Scylitzes in Leone Imp. p. 598.

Romanus Patricius an. 985. apud Protosp.

Sergius Protospatha, an. 987. apud Protospatham & Anonymum Barensem, qui hoc anno occisum à Barensibus aiunt.

Nicolaus Κριτὴς an. 987. apud Protosp. Idem fortè qui *Calabriti* cognominatur apud Anonymum Barensem, qui Adralistum interfecit.

Joannes Patricius, qui & Ammiropolus, an. 989. apud Protosp & Anonymum Barensem, qui *Leonem Icannato, & Nicolaum Critim, & Porphyrium* interfecit.

Tubali an. 990. à quo interfectus *Petrus Exubitus*, apud Protosp. & Anonymum Barensem.

Macrotheodorus Excubitus occisus à Maraldo an. 997. apud Protosp. & Anonymum Barensem.

Gregorius Trachanioti Catapanus an. 989. 1000. apud Protosp. & Barens. Græcis Τραχανειώτης, de qua familia alibi egimus.

Melus Barensis, Catapanus an. 998. apud Romualdum Salernit. in Chronico MS.

Xiphias, vel *Xiphea Catepanus*, apud Anonymum Barens. an. 1006. & 1007. quo anno obiit Bari. Istius fortè filius Xiphias alter, qui sub exitum Imperii Bulgaroctoni defecit, ut est apud Zonaram.

Curcuas Patricius an. 1008. 1010. quo & obiit, ut est apud Protosp. & Anonymum Barensem. Vide Stemma Joannis Zimiscis Imp. in Familiis nostris Byzantinis.

Basilius Mesardonites an. 1010. 1012. apud Protosp. qui anno 1017. obiisse annotat.

Andronicus Turnices Catapanus anno 1017. apud Protosp. & Anonymum Barens. *Turnicius* Guillelmo Apul. lib. 1. p. 2.

Basilius Bugianus Catapanus an. 1018. 1019. & 1024. apud Protosp. & Barens. & Romualdum an. 1012. 1013. qui *Bajano Catapanus* Leoni Ost. lib. 2. c. 39. 51. *Bagianus*, Guillelmo Apul. l. 1. p. 3. Scylitzæ Βοιωάννης.

Abalantius Patricius, an. 1018. apud Protosp.

Safarius Κριτὴς an. 1023. apud Protospath.

Leo Potus an. 1027. apud Protospath. Vide Stemma Argyrorum in Familiis nostris Byzantinis.

Michaël Protospatarius Criti tu Bilu & Ypodromu, descendit an. 1032. & adduxit Anatoliki epi tu ykiacon Catepanum. Ita Anonymus Barensis & Protosp. apud quos ita reddi debent istæ dignitates, quæ utrique adscribuntur, κριτὴς τοῦ Βήλου καὶ Ἱπποδρόμου, & ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν.

Constantinus Protospata qui Opo vocatur, *Catapanus* an. 1033. apud Protosp. & Barens. Ille fortè cujus amore captam Zoem Augustam scribit Scylitzes pag. 753.

Leo Opus an. 1037. de quo idem Scylitzes pag. 470.

Nicephorus, qui & Dokino, Catapanus an. 1039. apud Protosp. & Barensem.

Michaël, qui & Dokiano, Catapanus an. 1041. apud Protosp. & Barens. *Ducliano* Leoni Ost. lib. 2. c. 68. *Dochianus*, Guillelmo Apul. lib. 1. pag. 5. 7. v. Vide Stemma Comnenorum.

Exagusto Catapanus, *filius Bugiano Catapanus*, an. 1042. apud Anonymum Barens. Vide Guill. Apul. pag. 7. v. 8. v.

Georgius Maniaces à Michaële Imp. in Apuliam missus an. 1042. ubi & purpuram induit. Anonym. Barens.

Pardus Patricius cum Tubaki Protospata descendit an. 1043. quo Imperatorem se appellari voluit. Anonym. Barens.

Constantinus Theodorocanus Proëdrus, vir clarus & genere nobilissimus, inquit Scylitzes, in Italiam contra Maniacem, qui tyrannidem invaserat, missus an. 1043. eidem præfuit, ut est apud Protosp. & Anonym. Barensem. Is postmodum contra Nicephorum Bryennium, qui purpuram perinde induerat, missus, ab eo fusus & captus est. Rem narrat idem Scylitzes, qui & Georgii Theodorocani Cycladum Præfecti præterea meminit pag. 721.

Eustachius Palatinus Catapanus an. 1045. 1046. apud Protosp. & Barensem.

Joannes, qui & Raphaël, Catapanus an. 1046. 1047.

Argyrus Magister, Vestes & Dux Italiæ an. 1051. apud Protosp. Vide Stemma Argyrorum Barensium.

Alexius cogn. *Charon*. Vide Nicephorum Bryennium lib. 1. cap. 2.

Trombus Catapanus an. 1058. apud Protosp.

Marules Catapanus an. 1061.

Sirianus Catapanus an. 1062. apud Anonymum Barensem.

Apochara Catapanus an. 1064. apud Anonymum Barensem.

Curiacus Catapanus an. 1066. apud Romualdum Salernitanum.

Mabrix, qui & *Mabrica*, Anonymo Barensi an. 1066. Vide Notas ad Annam pag. 283.

Stephanus Patrianus an. 1071. apud Anonym. Barens. qua ferme tempestate exacti Apulia & Calabria à Normannis Græci. Adde Octavium Bertrannum in Descript. Regni Neapol. pag. 65. & seqq.

CATAPHAGUS, καταφαγὴς, Vorax. Fragmentum Petronii: *in Leone Cataphagi nascuntur & imperiosi.*

CATAPHRACTA, Thorax ferreus, καταφράκτης, apud Tertullian. de Pallio.

CATAPLASMA, feminino genere. Gregorius Turon. lib. 6. Hist. c. 15. *Tunc cantharedarum cataplasmam nimium validam ponens, &c.*

Cataplasmare, Cataplasma adhibere, apud Octav. Horatianum lib. 1. Rerum medicar. cap. 19. Joannes Monachus lib. 2. Vitæ S. Odonis Abb. Cluniacens. *His & similibus exemplis cataplasmabat vulnus meæ mentis & pravitatis.* Occurrit apud Isaiam 38. *Cataplasmatus*, dixit etiam Paulinus Aquileiensis in Epist. ad Carolum Magnum præfixa lib. 1. contra Felicem Urgelitanum.

CATAPLECTATIO, *interpretatur convitium, unde secundùm unam translationem dicitur objurgatio, Ecclesiastici 21. & potest dici Catapleċtio, à cata, quod est juxta, & plecto, tis, quando scilicet tanta est rixa, quòd fere plectunt se, id est, puniunt, & verberant. Nostra litera dicit, Objurgatio & injuria annullabunt substantiam: sed alia translatio habet, cataplectatio, ut dicit Gloss.* Hæc Joannes de Janua, & auctor Mamotrecti. Glossæ MSS. in Bibl. Regia: *Cataplectatio, objurgatio.* Papias: *Cataplectatio, convitium.* Editio hodierna Ecclesiastici habet *Objurgatio.*

CATAPLUS, Classis appulsus ad portum, ac præsertim mercatorum. Isidor. in Gloss. *Cataplus, adventus navis.* Gloss. MS. Reg. *Adventus, Navigium, Cataplus.* Alibi, ut & Ugutio: *Cataplus, Adventus navium, maximè in eum portum unde exierant*, ut observat Salmasius de Modo usurar. pag. 357. Ita vocem hanc usurpant Martialis lib. 2. Epigr. 75. Vindicianus Archiater, Ausonius in Narbone, Ulpianus in leg. 4. D. de Offic. Proconsf. Sidonius lib. 6. Epist. 8. lib. 7. Epist. 7. &c. Vide Casaubon. ad Sueton. in Aug. cap. 97. At Gregorius Turon. lib. 4. Hist. cap. 38. *Cataplum* videtur appellasse portum ipsum, ad quem naves mercatoriæ appellunt: *Igitur advenientibus ad Cataplum Massiliensium navibus transmarinis, Vigilii Archidiaconi homines 70. vasa, quæ vulgò Orcas vocant, olei liquaminis furati sunt, nesciente domino.*

CATAPOTIUM, Medicis dicitur *Medicamentum quod non diluitur, sed ita ut est.* Ita Scribonius Largus cap. 87. & ex eo Marcellus Empiricus cap. 16. *Pillulas*, vertit Symph. Champerius.

Catapodium, pro *Catapotium.* Gloss. Anglo-Sax. Ælfrici: *Catapodia*, ꞅpylᵹenꝺe ꝺꞃenc. Matth. Silvaticus: *Catapodia, vel catapotia, id est, quæ modica potetur vel inglutiatur, est pillula.* Ita etiam ferè Ugutio. Apud Alexandrum Iatrosophistam in libris de Passionibus, passim habetur *Cataputia*: ubi Glossæ MSS. *pilulas* interpretantur. Vide Celsum lib. 5. cap. 25.

CATAPUERA, *Docta puella*, Joanni de Janua, ex *Catus*, ὀξεῖς, δεδιδαγμένος, in Gloss. Lat. Græc.

CATARACTÆ, Clathra, aut fores clathratæ, ad cataractæ formam ex lignis seu ferro cancellatim compactæ, vel portæ robustiores, funibus aut catenis ita suspensæ, ut demitti & subduci possint, prout res postulat, quales in urbium aut arcium aditu, hostium irruptioni propulsandæ passim in usu remanserunt. *Cateratias*, Boccacius vocat quasvis fenestras clathratas. Anastasius Bibl. in Gregor. IV. pag. 167. *Civitatem aliam à solo valde fortissimam, muris quoque altioribus, portis simul ac seris, & cataractis eam undique permunivit.*

Cataracta S. Petri. Epistola encyclica Vigilii PP. ad Ecclesiam universam: *Posito indiculo super altare & cataracta B. Petri, & super Crucem, quæ de ligno passionis Domini habet inclausum, &c.* Epistola Legatorum Sedis Apostolicæ ad Justinum Imperat. tom. 2. Epist. Roman. Pontif. de Justiniano nondum Imperatore, qui reliquias SS. Apostolorum & S. Laurentii ab Hormisda PP. poposcerat: *Sanctuaria beatorum Apostolorum, secundùm morem ei largiri præcipite, & si fieri potest, ad secundam cataractam ipsa sanctuaria deponere, vestrum est deliberare.* Ubi *Cataracta S. Petri*, non est *Catena S. Petri*, de qua mox dicemus, sed Cancellus ferreus in modum *cataractæ* compactus, quo muniebatur sepulcrum seu confessio S. Petri. Duplex autem erat ea cataracta, prima quæ exteriùs, secunda quæ interiùs sepulcrum ambibat.

Cataracta, Carcer, ita dictus, quòd clathris, seu foribus clathratis, ut plurimùm carcerum aditus occludantur. Ita καταῤῥάκτης vox intelligitur apud 70. Interpretes Hieremiæ 20. v. 2.

Cataractarius, Commentariensis, Carcerarius. Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Ait illi quidam ex ministris cataractariorum.* Acta SS. Montani & sociorum num. 171. *Obnitentibus etiam cataractariorum ministris.* Ubi alii Codd. habent *Carcerariorum.* Eadem Acta num. 9. *Qui disrupto cataractarum obice, &c.* Perperam *cataractariorum*, quod evincit Codex alius, qui *catenarum* præfert.

CATARANNUS. Eugesippus de Locis SS. pag. 105. *Multum aluminis, multumque catarannì quod ab incolis reperitur & legitur.* Quid si legamus *safaranni*, ut crocum intellexerit, seu nostrum *Safran.*

CATARFEDA. Vide *Cadarfreda.*

CATASCOPUS. Chartam Edgari Regis post Episcopos & Abbates subscripsit *Adulf Herefordensis Ecclesiæ catascopus*, quo nomine *Archidiaconum* designari putaverim.

CATASFITTULUM. Charta an. 1197. apud Ughellum tom. 7. Ital. sacr. pag. 1275. *Unum amictum cum friso, unum camisum, —— unum manulum de catasfittulo, unam zonam de seta rubea.*

CATASTA, Instrumentum torquendi, cujus non una mentio in Actis Martyrum, diversum ab equuleo. Gloss. Isid. *Catasta, eculeum, genus pœnæ. Catasta, lectus*

ferreus. Iso Magister in Glossis: *Catastæ, genus tormenti, id est, lecti ferrei, quibus impositi Martyres, ignis supponebatur*. S. Cyprianus Epist. 33. *Ad pulpitum post catastam venire*. S. Augustinus in Psalm. 96. *Habebant gaudia in catasta, qui Christum prædicabant inter tormenta*. Aponius lib. 3. Comment. in Cantica Cantic. *Catastæ quippe & diversarum pœnarum tormenta impiis & stultis ignominiosa & detestabilia videbantur*. Acta SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Ascendimus in catasta.* —— *& extraxit me de gradu*. Acta SS. Martyrum Numidarum num. 6. *Illic erat catasta non humili pulpito, nec uno tantum ascendibilis gradu, sed multis ordinata gradibus, & longè sublimis ascensus, &c.* Salvianus lib. 3. de Gubernat. Dei, de Martyribus: *Qui ad cælestis regiæ januam gradibus pœnarum suarum ascendentes, scalas sibi quodammodo de eculeis catastisque fecerunt*. Adde Acta S. Dorotheæ num. 5. & quæ observant Baronius ad 16. Martii, & Anton. Caracciolus in Sacris Ecclesiæ Neapolit. monumentis pag. 181. ut & Casaubonus ad Persii Sat. 6. ubi multa de hac voce.

CATAXANTUS, Dignitas, ut videtur, sed mihi incognita. Anastasius Bibl. in S. Zacharia pag. 79. *Hujus temporibus defunctus Theodorus major filius Megisti* (al. *Magnifici*) *Cataxanti, &c.* Alii Codices habent *Cathasancti*. Vide an sit nomen proprium viri.

CATECASTUS, Κατήκαςος, voce inusitata, etsi καθήκασι, & καθηκάσιν dicant Græci, Singularis. Abbo lib. 2. de Bellis Parisiacis:

Hoc illi vicibus peperit natale trophæum,
Lux præcursoris lux catecasta Johannis.

CATECHIZARI & *Catechumeni fieri* pueri, recens etiam nati, dicebantur, sequioribus sæculis, qui antequam offerrentur ad baptismum, ut veteris Ecclesiasticæ disciplinæ umbra servaretur, à patrinis in speciem catechizabantur, qui iis nomen imponebant, & *Catechumenos* factos ad baptismum offerebant, tanquam eorum fidei sponsores. Gesta Dagoberti Regis cap. 24. *Dum eundem puerum venerabilis vir Amandus Trajectensium urbis Episcopus benediceret, eumque caticuminum faceret, statimque eum regenerans sanctus Pontifex sacro baptismate, impositoque nomine Sigeberto, &c.* Adde Reginonem an. 605. Quærit Carolus Magnus in Epist. ad Archiepiscopos Regni Franciæ, *cur primo infans Catechumenus efficitur, vel quid sit Catechumenus, &c.* Hincmarus Remensis in Capitulis ad Presbyter. cap. 3. & Ratherius Veronensis Episc. in Synodica ad Presbyt. *Exorcismos & orationes ad Catechumenum faciendum: ad fontem quoque consecrandum*——*proferre valeat, similiter ordinem baptizandi* —— *sciat legere*. Quærit Joannes de Janua, *An catechismus dirimat matrimonium contractum, & ad hoc dicit Gloss. quod per catechismum baptismi & confirmationem Episcopi contrahitur compaternitas. Differunt tamen in hoc, quod licèt per baptismum & confirmationem contracta compaternitas impediat, & dirimat matrimonium, illa tamen quæ contrahitur per baptismi catechismum, adeo est exilis & invalida, quòd vix impediat matrimonium contrahendum, nunquam autem dirimit jam contractum. Cùm enim baptismus sit janua & fundamentum omnium Sacramentorum, per quod catechismus non est sacramentum, præcedit namque baptismum. Item ante baptismum quis non est filius Ecclesiæ; quia si moreretur, in æternum periret, quoad pœnam damni: igitur nec spiritualis filius: ergo per catechismum nulla, vel quasi nulla contracta est compaternitas*. Ex quibus colligitur *catechismum* præcessisse baptismum. Quod & indicat Matthæus Paris an. 1239. de Edwardo Henrici III. filio: *Carleolensis verò Episcopus infantem catechizavit, Legatus autem baptizavit, licèt non esset Sacerdos; Archiepiscopus autem Ædmundus Cantuariensis ipsum confirmavit, & Rege sic volente aptatum est ei nomen, scilicet Edwardus*. Infrà: *Qui, dico, infantulus Regis filius, licèt esset præsens Archiepiscopus, postea quarto die domino Ottone Legato in conventuali Ecclesia ipsum baptizante, à dominis Rogero Londinensi, Waltero Carleolensi Episcopis* —— *à sacro fonte est levatus*. Ubi qui *catechizavit* puerum Episcopus, eundem & *levavit*. Glaber Rodulphus in Vita S. Guillelmi Abbatis Divion. num. 4. *Filium quem ei uxor pepererat, Catechumenum fieri per manum Imperialem præcepit, quod ille* (Berengarius Rex Italiæ, Imperator etiam dictus) *ut monitus fuerat, impleri mandavit, ac propria puerum sustulit dextera, eique nomen indixit Willelmum, quem scilicet postmodum Regina conjux illius ex sacro fonte suscepit baptismatis*. Atque inde percipimus quid velit Flodoardus in Chron. an. 945. *Ludovico Rege apud Rodomum degente, Gerberga Regina filium peperit, qui Karolus ad catezizandum vocatus est*. Id est, in baptismo, vel catechismo. Concilium Redingense an. 1279. can. 4. *Ut pueri per octo dies ante Pascha, & per totidem ante Pentecosten, de matrum uteris nati, si absque periculo reservari valeant, reserventur usque ad illa tempora baptizandi, ita quòd medio tempore inter nativitatem puerorum, & hujusmodi baptismum, perfectum recipiant catechismum*. Adde Synodum Nemausensem an. 1284. c. de Baptismo. Summula Raymundi, de Baptismo:

Dum catechizas puerum, tunc tres tibi sumas
Personas, & non plures, quia sufficiunt hæ:
His injunge fidem puerum debere docere,
Atque Pater noster, &c.

Catechizari ante fores Ecclesiæ ante baptismum jubentur *infantes*, in Concilio Cassiliensi an. 1172. cap. 2. apud Silvestrum Giraldum lib. 1. de Expugnat. Hibern. cap. 34.

In Ecclesia Constantinopolitana erat dignitas quam τοῦ Κατηχητοῦ vocabant, cujus munus erat κατηχίζειν τὸν λαὸν, καὶ πάντας ἐρχομένους ἐκ τῶν ἑτεροδόξων εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, de qua, Catalogi officiorum Ecclesiæ Constantinop. & Theophanes pag. 397. ubi Miscella & Anastasius *institutor* reddunt.

CATECHUMENI, inquit Isidorus lib. 2. de Eccles. offic. cap. 20. *sunt qui primùm de gentilitate veniunt, habentes voluntatem credendi in Christum. Græcè autem*, subdit idem lib. 8. Orig. cap. 14. *auditor interpretatur, vel instructus, pro eo quòd adhuc doctrinam fidei audit, nondum tamen baptismum percepit*. Gregorius Magnus lib. 7. Ind. 1. Epist. 24. *Si verò sanctum Pascha elegerint expectare, iterum cum Episcopo loquere, ut modò quidem catechumeni fiant*. Augustinus tract. 11. in Joannem: *Omnes Catechumeni jam credunt in nomine Christi, sed Jesus non se credit eis*. Quæ quidem *Catechumenorum* appellatio è Scripturis petita est, velut à cap. 1. Luc. in Præfat. v. 4. juxta textum Græcum, item ex Actis Apostol. cap. 18. v. 25. tum ex Epistola Pauli ad Galat. c. 6. v. 6. à Græco verò κατηχεῖν, quod significat *insonare auribus*, erudire, docere, præsertim elementa prima, ut loquitur Apostolus ad Hebr. cap. 5. v. 12.

Verùm aliàs angustiùs strictiùsque accipitur vox eadem de certis illorum gradibus, qui ad gratiam baptismatis aspirabant, quas in triplici differentia fuisse, Canones Patresque declarant: quippe tres olim institutos legimus eorum qui ad Baptismum suscipiendum primis Christianæ fidei elementis imbuebantur, ordines, qui communi generalique nuncupatione *Catechumeni* quidem omnes dicebantur, sed pro majori minorive in doctrina fidei ac virtute profectu, varios in gradus & quasi classes tribuebantur, *Audientium* nempe, *Genuflectentium*, & *Competentium*, de quibus passim SS. Patres. De Catechumenis multa habent Concilia, Nicænum can. 11. 12. Aurelian. I. can. 19. 20. Agathense can. 34. 60. 61. Arelatense II. can. 11. Epaonense can. 29. Arausican. I. can. 19. 20. &c. Vide *Catechizare*.

Catecuminus, pro *Catechumenus*, apud Commodianum instr. 46.

CATECHUMENA, *Catechumenia*, Porticus Ecclesiæ superiores sic dictæ; non quòd fuerint Catechumenorum stationes, vel locus ubi instrui solebant, ut censent Baro-

nius an. 656. num. 38. Wolphius, & Meursius: sed quòd in iis mulieres sacras Liturgias auditu exciperent. Anastasius in Collectaneis pag. 180. *Et ascenderunt ad eum in Catechumenium Ecclesiæ ipsius Monasterii.* Gregorius II. PP. Epist. 2. ad Leonem Isaurum in VII. Synodo: *Pontifices, si quis peccavit, —eum in Ecclesiæ Diaconia & in Catechumena ablegant.* Eustochius in Vita S. Pelagiæ meretricis cap. 8. *Quæ accipiens eum, ascendit in Catechumenum, eò quòd & nos ibi maneremus.* κατηχούμενα & κατηχουμένεια Græcos has superiores porticus à Græcis appellari, pluribus ostendimus in Descript. sanctæ Sophiæ cap. 38. Δίστεγον τῶν κατηχουμένων habet Crispinus in Vita S. Parthenii Episcopi Lampsaceni cap. 2. num. 14. ubi Gentianus *tabulatum*, alii *locum Catechumenorum* vertunt. Sed δίστεγον, hoc loco, est δεύτερον κατηχούμενον, porticus Ecclesiæ superior, ita dicta Codino de S. Sophia. Δέξια μέρη τῶν κατηχουμενείων ædis Sophianæ, in Concil. VIII. act. 1.

CATEGORARE, *Categorizare.* Joan. de Janua: *Categorare, signare, vel prædicare, unde Categorizo, eodem sensu. Categorizare, Prædicare*, in Gloss. MS. Regio Cod. 1701. Fridegodus de Vita S. Wilfridi: cap. 22.

Categorans ergo divinum sperma popello, &c.

Vita S. Pauli Narbon. *Populis categorizans, &c.* Dudo lib. 3. de Act. Normannor. *Sed mirum mihi quid super hoc characterizabunt Dialectici, qui cùm accidens Æthiopiquè categorizant inseparabile esse, hic mutatum videtur.* Arnoldus Lubec. lib. 4. cap. 23. *Canonizari præcepit, ut ejus corpus de sepulcro levatum inter memorias veneretur Sanctorum, ipsumque sacrosancta categorizet Ecclesia, &c.*

CATEIA, *Categia. Cateia*, inquit Isidorus lib. 18. cap. 7. *genus est Gallici teli ex materia quàm maximè lenta, quæ jactu quidem non longè propter gravitatem evolat, sed quò pervenit, vi nimia perfringit. Quòd si ab artifice mittatur, rursum redit ad eum qui misit.* Papias & ex eo Joan. de Janua: *Cateia lingua Persarum est sagitta barbulata, sive hasta, quâ utebatur Hercules, erat enim cum ligulis catenarum; & quando eam projiciebat, iterum cum catenula retrahebat.* At unde id hauserint, non planè video, cùm constet *cateiam* propriam fuisse Theutonibus & Gallis, ex Virgilio lib. 7.

Theutonico ritu solitu vibrare cateias.

Ubi Servius ait *Cateiam* esse *telum Gallicum.* Certè ut Theutonibus *cateiam* tribuit Poëta, inde factum fortè ut & *Theutonæ* nuncupationem acceperit. Gloss. Ælfrici Saxonicum: *Categia, id est, telum* ȝeſceot. Alibi: *Clava, vel Cateia, vel Teutona*, Aneſ cẏnneſ ȝeſceot, id est, genus teli. Ex quibus, *Cateiam* clavæ speciem fuisse præterea colligitur. Unde non desunt qui hæc Ammiani lib. 31. ad *cateias* referenda putant: *Barbari ingentes clavas in nostros conjicientes ambustas, mucronesque acriùs resistentium pectoribus illidentes, sinistrum cornu perrumpunt.* Cateias non semel Gallis nostris adscribit Abbo lib. 1. de Bello Paris.

Inde super cernens lapides conspexit acerbos,
Ac diras ut apes densè tranare cateias.

Eod. libro.

Pila dabat rupesque simul celeresque cateias.

Lib. 2.

——Clypeum gestansque cateiam.

Ubi Abbo, Glossator sui operis, *Cateiam, dardum* vertit.

CATELLUS. Capitulare de Villis can. 58. *Quando Catelli nostri Judicibus commendati fuerint, de suo eos nutriant, aut junioribus suis, id est, Majoribus & Decanis, vel Cellariis ipsos commendare faciant, quatenus de illorum causa eos bene nutrire faciant, & non sit illi homini cotidie necessitas ad scuras recurrere.*

CATENA, cognominatus apud Ammianum lib. 14. & 15. quidam Paulus, quòd *esset in complicandis negotiis artifex dirus*, seu *in complicandis calumniarum nexibus indissolubilis.*

Catena salis. Charta Philippi Imp. an. 1199. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 78. *Et quæcunque utilitas in hujusmodi catenis seu fodinis salis vel metallorum in quibuslibet fundis Ecclesiæ, &c.*

CATENATICUM, quod *Catenarum* nomine Commentariensi datur: idem quod *Carceraticum, Geolagium, Ceppagium.* Lex Wisigoth. lib. 7. tit. 4. §. 4. *Judex si aliquos in custodia retinuerit, vel hi qui reos capiunt, aut custodiendos accipiunt, ab his quos in custodia miserint innocentes, catenatici nomine nil requirant, nec pro absolutione eorum aliquid beneficii consequantur.* Porro *catenam*, pro carcere dixit Jul. Firmicus lib. 3. Mathes. cap. 6. *Clavicularii, vel carcerum custodes, & quibus publicarum catenarum cura credatur.* Concil. Toletan. XIII. can. 1. *Ad statum dignitatis pristinæ redeant, & nulla deinceps illis ob hoc catena judicialis obsistat.*

Catenatium, Pessulus, vectis, Italis *Catenaccio*, & apud Joan. Villaneum lib. 8. cap. 72. Gallis, *Cadenat.* Catholicon Armoricum: *Chaden, catena, catenatus, chadenet: item pedana.* Vita S. Antonini Abbatis Surrentini cap. 6. num. 26. *Pessulum, quod vulgò Catenatium vocatur, cum quo valvæ majores casæ S. Antonini claudebantur, &c.*

Catenatum, eadem notione, in Vita S. Fructuosi Episcopi Bracar. cap. 19. (al. num. 18.) *Habitaculi ostia —— catenatis & feris, diversisque duris obserantes claustris.* Certè legendum arbitror in Gloss. Isid. *Catenatium, ergastulum*, pro *Catamaiti*, & *Catomain.* Ubi tamen quidam *Catomum* legunt: sed aliud fuit *Catomus.* Vide in hac voce.

Catenare, Claudere. Fortunatus lib. 2. Poëm. 14.

Hæc est aula Petri cælos qui clave catenat.

CATENATORUM *ordo*, apud Waddingum an. 1274. 15. quem consule. Vide *Circulus.*

CATENIA, Papiæ, *Collare muliebre.*

CATERNIO. Vide *Quaternio.*

CATERVA. S. Augustinus lib. 4. de Doctrina Christ. cap. 24. *Cùm apud Cæsaream Mauritaniæ populo dissuaderem pugnam civilem, vel potiùs plusquam civilem, quam Catervam vocabant: neque enim cives tantummodo, verùm etiam propinqui & fratres, postremò parentes ac filii lapidibus inter se in duas partes divisi per aliquot dies continuos, certo tempore anni solenniter dimicabant, & quisque ut quemque poterat, occidebat, &c.*

Catervarius, Qui semper in caterva est, id est, in multitudine populi. Joan. de Janua, & Glossæ Isid.

CATEZIZARE, pro *Catechizare.* Vide *Catechizare.*

CATHARI, Hæretici Novatiani, qui, ut ait Prosper Aquitanus in Chronico, & Isidorus lib. 8. Orig. cap. 5. & ex eo Ebrardus lib. contra Valdenses, *propter munditiam ita se nominaverunt: gloriantes enim de suis meritis, negabant pœnitentibus veniam peccatorum, viduas si nuberent, tanquam adulteras damnabant, & mundiores aliis se prædicabant.* Eadem habet Augustinus lib. de Hæres. num. 38. Adde Commonitorium Theophili Patriarch. Alexandr. cap. 8. & Consultat. Zachæi lib. 2. cap. 17.

Cathari etiam postmodum dicti Valdensium sectatores, qui divisi erant in tres sectas principales, *Albanensium, Concorezensium*, & *Bagnolensium.* De his multa habent Reinerus lib. contra Valdens. cap. 6. & Bonacursus lib. de Vita Hæreticorum initio. Eosdem cum *Chazaris* fuisse contendit Gretzerus in Prolegomenis ad Script. contra Sectam Valdensium cap. 2. putatque Germanicam esse vocem, ex iis quæ habet Ecbertus Schonaugiensis in Sermonibus adversus Catharos: *Hos*, inquit, *Germania nostra Catharos, Flandria* Piphles, *Gallia* Texerant, *ab usu texendi appellat.* Unde elicit à voce *Kanzer*, & ut alii crassiùs efferunt, *Kazer* dictos, T. mutato in Z. more Germanis solenni: proindeque *Catharos* eosdem esse qui *Chazari* appellati sunt

Aliter censet vir doctissimus Godefridus Henschenius ad Vitam S. Galdini Cardinalis, qui ita appellatos opinatur propter nocturnas coitiones, à voce Germanica

Caters, id est, feles seu lemures, vel ex obsoleta jam, & ab Otfrido usurpata voce, *quaten*, & *quetten*, garrire, factum esse nomen, quod hodie omnibus in Belgio & Germania hæreticis commune manet, ut *Ketters* dicantur. Vetus Epitaphium Mediolani:

Atria qui gradis solii regalia scandis,
Civis Laudensis fidei tutoris & ensis,
Præsidis hac memores Oldradi semper honores,
Qui solius struxit, Catharos ut debuit ussit.

Versus scripti à S. Thoma Aquinate de sancto Petro Martyre:

Et verbi gladius gladio cecidit Catharorum.

Horum meminerunt præterea Concilium Lateranense an. 1179. can. 27. Godefridus Monac. S. Pantal. an. 1163. Monachus S. Mariani Autissiod. an. 1180. Cæsarius lib. 5. cap. 19. Vita S. Galdini Archiepisc. Mediolanens. apud Monbritium, &c.

CATHARISTÆ, Secta quædam Manichæorum, de qua Augustinus lib. de Hæres. cap. 46.

CATHASIARARES, *vel Cathapares, est linea cum massa plumbea, quâ maris altitudo tentatur, unde Lucius: Hanc cathasiararem p̄ū eodem devoret unctum. plumbi paxillum, rudis lineæ & natatam.* Sic Ugutio MS.

CATHEDRA, propriè est sedes, seu sessio honestior & augustior Episcoporum in Ecclesia, cæteris aliorum Presbyterorum sedilibus excelsior: *ut in mentem revocarent*, inquit S. Augustinus in Psalm. 126. *altiore se in loco, tanquam in specula constitutos, quo oculorum acie pervigili, atque indefessa, in tutelam gregis incumbant, tantò cæteris virtute & probitate clariores, quantò magis essent sedis honore ac sublimitate conspicui.* Idem Epistola 203. *In futuro Christi judicio neque absidæ gradatæ, nec cathedræ —— velatæ adhibebuntur ad defensionem. Altarium Cathedræ*, id est, præfecturæ Ecclesiasticæ, Episcopatus, apud Sidonium in Concione. Eustrathius in Vita S. Eutychii Patriarch. Constantinop. num. 15. *ἀνάγεται εἰς τὴν τῶν πρεσβυτέρων καθέδραν.* Vide Savaron. ad eandem Concion. Sidonii, & ad lib. 9. Epist. 16.

Cathedram collocare, vetantur Episcopi in Monasteriis, vel ordinationes facere, nisi ab Abbatibus fuerint requisiti, in Constituto Gregor. M. pro Monachis, apud Baron. an. 601. num. 15. & cap. 6. 18. q. 2. à quo profluxit eadem loquendi formula, quæ in plerisque Summorum Pontific. pro Cœnobiis privilegiis exarata legitur: ubi Glossa addit, *Ut ibi exerceant judicia.* Concilium Carthaginense sub Reparato an. 535. *Oportet enim in nullo Monasterio quemlibet Episcopum cathedram collocare, aut qui fortè habuerint, habere: nec aliquando ordinationem quamvis levissimam facere, nisi Clericorum, si voluerint habere. Esse enim debent Monachi in Abbatum suorum potestate.* Eadem habentur in Epistola Pontii Episcopi Arelatensis tom. 6. Spicilegii Acheriani pag. 430. Adde Bullam Paschalis II. PP. apud Herimannum de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 8. Vide *Missa publica*, & Cardinal. Bona lib. 1. Rerum Liturgic. cap. 13. §. 3.

Cathedra, Sedes, Episcopatus, Diœcesis. Vetus Martyrol. 15. Kl. Februar. *Cathedra S. Petri, id est, Episcopatus.* Concilium Lemovicense an. 1031. sess. 1. *Hanc etiam diem statuimus habendam in recordatione omnibus annis, quâ* (S. Martialis) *translatus est: quâ etiam die cathedra ejus, hoc est, ordinatio, sive initium Episcopatus ejus est, non quòd eadem die consecratus sit in Episcopum, —— sed sicut est Cathedra B. Petri Antiochiæ, itemque Cathedra Romæ, non quòd tunc consecratus sit Episcopus, qui à domino jam olim consecrationem susceperat Pontificalem, sed quia tunc primùm in illa die apud easdem Ecclesias sedit, ad suscipiendum super populum Dei regimen pastorale.* Concilium Milevitan. II. can. 21. *Item placuit ut quicunque Episcopi quascunque Ecclesias vel plebes, quas ad suam Cathedram æstimant pertinere, &c.* Can. 24. *Placuit ut quicunque negligunt loca ad suam Cathedram pertinentia, &c. Cathedra viduata*, in Collat. Carthagin. I. cap. 185. 217. Vide præterea cap. 16. 18. Will. Brito lib. 3. Philipp. de Turonensi Metropoli:

Quæ cùm sit Britonum caput & Metropolis, una
Bis senas sub se cathedras lætatur habere.

Adde lib. 12. pag. 252. *Cathedræ matrices*, in Concilio Milevitano can. 25. & in Codice Canonum Ecclesiæ Afric. can. 123. *Cathedræ principales*, in iisdem Canon. can. 38.

Cathedra, ipsa Ædes seu Ecclesia Cathedralis. Capitulare Aquisgranense an. 789. cap. 40. ex Concilio Africano can. 38. *Ut non liceat Episcopo principalem cathedram suæ parochiæ negligere, & aliquam Ecclesiam in sua diœcesi magis frequentare.* Vide mox *Incathedrare.*

Cathedræ Doctorum, apud Haymonem in Matthæi cap. 23. quæ *Cathedræ literarum* dicuntur Sidonio in Concione. *Cathedræ scholares*, Stephano Tornac. Epist. 79. Senator in Psalm. 1. *Cathedra propriè Doctoribus datur.* Ebrardus Bethun. in Græcismo:

Rex solium, doctor cathedram, judexque tribunal
Possidet, ac sedem Præsul, Prætorque curulem,

Cathedrarii Philosophi, apud Senecam lib. de Brevit. vitæ. *Cathedrarii Oratores*, apud Sidonium lib. 4. Epist. 3. qui de cathedra philosophantur, perorant.

Cathedra, pro arca videtur usurpari in Actis Proconsularib. in causa Felicis Episcopi, apud Baron. an. 314. num. 23. 24. *Inde cathedram tulimus, & epistolas salutatorias, & ostia omnia combusta sunt, secundùm sacrum præceptum.* Infrà: *Tolle clavem, & quos inveneris in cathedra libros, & super lapide codices, tolle illos.*

Cathedra aurea. Joan. Bromptonus an. 1190. pag. 1183. *Rex autem Angliæ exigebat à Tancredo Rege Siciliæ Montem S. Angeli cum toto Comitatu, & aliis pertinentiis suis, ad opus Johannæ sororis suæ, quæ Willelmus Rex Siciliæ nuper maritus ejus in dotarium ei dedit: & Cathedram auream ad opus ejusdem Johannæ de consuetudine Reginarum terræ illius.*

Cathedra, Nummus aureus Francicus, in quo Rex in cathedra sedens conspicitur. Vetus Regestum: *Anno 1346. 14. Julii fiebant Cathedræ ponderis auri 52. marcha auri empta 50. Cathedr. 6. Nov. 1346. Cathedræ ut suprà marcha empta 48. Cathedr. 7. April. 1347. post Pascha: marcha empta 50. Cathedr. auri.* Vide *Moneta.*

Cathedrari, dicuntur Episcopi, cùm ad cathedram Episcopalem promoventur, quòd cùm consecrarentur, in Ecclesiæ cathedrâ collocarentur, in eaque sedentes palam ab aliis Episcopis efferrentur: de quo maximè in Galliis more extat locus insignis apud Stephanum Eddium in Vita S. Wilfridi Episcopi Eboracensis cap. 12. *Ita ut valde honorificè ad Galliæ regionem perveniret; ibique statim conventio magna facta est non minùs quàm duodecim Episcoporum Catholicorum, è quibus unus erat Ægelberctus Episcopus, qui eum propter fidem suam indicatam gratanter & honorificè coram omni populo publicè ordinaverunt, & in sella aurea sedentem more eorum sursum elevarunt, portantes in manibus soli Episcopi intra oratoria, nullo alio attingente, hymnosque & cantica in Choro cantantes.* Joan. de Beka in Goswino Episc. Traject. *Dominus Cardinalis —— Henricum de Viana cathedrari jussit.* In Florentio Episc. *Joannes filius Adelberti cathedratus est in Leodio post mortem Arnoldi Episcopi.* Epitaphium Andreæ Episcopi Reatini, an. 1292.

Urbem Reatinam pater Andreas cathedrabat.

Cathedrales, nudè, pro Canonicis Ecclesiæ cathedralis in Charta Leopoldi Ducis Austriæ an. 1216. in Metropoli Salisburg. tom. 1. pag. 381. 395. *Domini Cathedrales*, in alia ibid. tom. 2. pag. 560.

Incathedrare, Idem quod *cathedrare.* Græcis ἐνθρονιάζειν. Vide Concil. Calchedonense Act. 10. p. 288. 300. 303. &c. Edit. 1618. *Incathedratio Morinensis Episcopi*, apud Lambertum Ardensem p. 141. Extat apud Ughellum to. 1. p. 124. Bulla Benedicti IX. PP. an. 1033.

qua Episcopis Silvæ Candidæ privilegium confirmat *inthronizandi & incathedrandi Romanum Pontificem in Apostolica sede*. Adde pag. 821. Epitaphium Martini Episcopi Vercellensis an. 1248.

Præsul Martinus Vercellensis incathedratus,
Advocatorum generoso sanguine natus.

Utitur etiam Thomas Cantipratanus lib. 1. de Apibus c. 1. n. 4. Matthæus Westmonaster. an. 1098. *Inventa est in civitate Ecclesia S. Petri, ubi incathedratur lancea Salvatoris.*

CATHEDRATICUM, Pensio quæ Episcopo ab Ecclesiis quotannis exsolvitur in signum subjectionis, seu *pro honore cathedræ*, ut est in Concilio Braccarensi II. c. 2. *pro respectu sedis*, ut in Concilio Ravennensi an. 997. c. 2. quæ ad duorum solidorum quantitatem restringitur in iisdem Conciliis. Concil. Braccarense III. an. 572. *Nullus Episcoporum per suas diœceses ambulans, præter honorem cathedræ suæ, id est, solidos duos, aliquid aliud per Ecclesias tollat.* Quibus consona habet Concilium Toletanum VII. c. 4. Charta Transmari Episcopi Viromandensis ac Noviomensis an. 947. apud Hemereum in Augusta Viromand. *Ea videlicet ratione, ut omni anno duos solidos denariorum persolvat, secundùm quod jubet auctoritas, propter honorem cathedræ Episcopalis.* Innocentius III. lib. 14. Ep. 20. *Et ut vos pro singulis Ecclesiis supradictis unum quartum grani, & unum annonæ pro decimationis quarta, & duos solidos pro Cathedratico persolvatis.* Apud Honorium III. cap. Conquerente, de Offic. jud. ord. *Cathedraticum*, & *Synodaticum* idem sunt: *Synodatici seu Cathedratici nomine duos solidos. Cathedratici & Synodales reditus*, in Charta Lamberti Episc. Atrebat. apud Ferr. Locrium in Chr. Belg. an. 1111. *Census Cathedratici*, in Bulla Lucii III. PP. apud Ughellum to. 2. Italiæ sacræ p. 759. Arnoldus Lubecens. lib. 3. c. 21. *Episcopus verò ex his quæ de Cathedratico, vel Ecclesiarum consecrationibus consequi poterat, sustentabatur.* Ubi per *consecrationes, videntur dedicationes* intelligi, seu *quæ die dedicationis* Ecclesiarum Presbyteris offerebantur, ut est 10. q. 3. c. 5. ubi etiam præcipitur, *Cathedraticum non ampliùs quàm vetusti moris esse constiterit, à Presbyteris exigendum. Cathedratici* meminere præterea Ivo Carnot. part. 3. c. 136. Petrus Blesensis Epist. 151. Alexander III. PP. in Appendice Concilii Lateran. c. 8. Concilium Coloniense an. 1310. c. 26. Ravennense an. 1311. c. 18. Ægidius Mon. Aureæ vallis in Henrico II. Episcopo Leod. cap. 43. veteres Chartæ apud Ughellum to. 1. p. 1046. to. 2. pag. 467. 703. 1071. in Metropoli Salisburgensi to. 1. p. 173. to. 2. p. 441. in Bullario Casinensi to. 1. p. 9. in Monastico Anglic. to. 3. p. 36. &c. De jure verò Cathedratici multa congessere Renatus Chopinus lib. 2. de Sacra polit. tit. 7. Nicol. *le Maistre* lib. 2. de Juribus & censibus Episcopor. cap. 2. 3. & Innocentius Cironus in Paratitul. Decretal. lib. 5. tit. 39. Vide *Synodaticum*.

Cathedraticum, apud Julianum Antecess. Constit. 115. §. 431. illud est quod Justiniani Novella 123. c. 3. ἐνθρονιστικὸν vocat: nempe certa pecuniæ quantitas, quam Episcopi recèns ordinati, dabant, partim Episcopis à quibus ordinati erant, partim Clericis & Notariis, qui in ea inauguratione ministraverant; unde evidens est præstationem istam factam ab Episcopis ratione Throni, sive *Cathedræ* adeptæ.

Catredratico, apud Sebastian. Cobarruviam in Thesauro linguæ Castellanæ, *el que tiene estipendio publico en la Universitad, o studio, con obligacion de leer catreda de prima o de vesperas de propiedad, ô de tiempo señalado.*

CATHEGETA, *Cathigeta*, Doctor, præceptor, ex Gr. καθηγητής. Gloss. Lat. Gr. *Doctor*, διδάσκαλος καὶ καθηγητής. Gloss. Gr. MS. Reg. Cod. 1673. Καθηγητὴς, ἡγούμενος, διδάσκαλος. Papias: *Catigeta, Rector, Doctor*. Βασιλέως καθηγητὴς, apud Theophylactum Bulgar. Archiep. in Institutione Regia 1. part. cap. 2. qui βαΐουλος, seu Imperatoris Magister Codino, & aliis. Anonymus in Vita S. Hieronymi: *Huic viro in literarum studiis plerique cathegetæ, id est, præceptores fuerunt, Donatus nempe, &c.* Altelmus in Monostichis:

Vita aliena tuæ tibi sit cathegeta vitæ.

Acta S. Artemæ Martyr. *Dum cathigeta ipsius secundùm artem magisterii —— ad sæcularium literarum dogmata illum introduceret.* Occurrit præterea in Actis S. Theodori Ducis. Vide Notas nostras ad Cinnamum p. 460.

CATHETIZARE, vox efficta, ut videtur, ex Græco καταπιθέναι, conferre, contribuere, solvere. Epistola Andreæ Regis Hungariæ in Gestis Dei per Francos: *Porro vestra non miretur Sanctitas, si de bonis regni nostri ad præsens, juxta honorem vestrum & nostrum vobis cathetizare non possumus. Ad hoc enim nos compulit & sanctæ peregrinationis grandis expensa, &c.*

CATHELUM. Vide *Catallum*.

CATHETUS. Vide *Tolffmyning*.

CATHINIA *auri vel argenti*, quæ adhibetur in medicamentis, apud Constantinum Afric. lib. 1. de Morbor. curat. c. 7. 8. lib. 2. c. 2. 24. &c.

CATHOLICIANI, Officiales Catholicorum, de quibus mox, in lege 9. §. 2. C. de Bonis proscript. ubi junguntur cum Cæsarianis. Glossæ Basil. Ῥαπογαλίοις, τοὺς μαγκίπας, τοὺς αὐτοὺς καὶ καθολικιανὲς, καὶ σιτῶνας, καθ' Ἕλληνας. Hinc fortè pro *Spiculatoribus* vocem usurpavit Sueno in Hist. Danica cap. 7. *Quem illico Catholiciani corripientes, caput ejus amputarunt.* Infrà: *Qui dolum commentatus, pacis fideique integritate violata, tempore serotino, post vesperas celebratas, instructis Catholicianis, Kanuto & Waldemaro mortem machinatur.*

CATHOLICI, Fideles. Ita in Concilio Ilerdensi sub Joanne II. PP. c. 9. ubi distinguuntur à Catechumenis.

Catholici Christiani, in Concilio Carthag. III. c. 13. Carthag. IV. c. 43. Concil. Afric. c. 3. Salvianus lib. 4. de Gubern. Dei: *Ita & nos qui Christiani Catholici esse dicimur, &c.* Vide *Ecclesia Catholica*.

Catholicus, Titulus Regi Franciæ vulgò datus. Summa Puncii Provincialis MS. ex Bibl. Thuana Cod. 525. ubi de Inscriptionibus Epistolarum: *Papa Regi Franciæ: Gregorius servus servorum Dei dilecto filio viro Catholico, vel Regi Francorum, salutem & apostolicam benedictionem —— sic scriberet Papa aliis Regibus, & alii Reges illi, remoto solùm viro Catholico, quod apponi solet Regi Franciæ & Regi Jerosolymitano: huic quia semper fidelis extitit, illi verò quia defensor est Christianitatis.*

CATHOLICUS, Dignitas & magistratus, in Africa præsertim. Glossæ vett. *Consularis*, Καθολικός. Hinc apud Eusebium lib. 8. cap. 23. Καθολικὸν τῆς Ἀφρικῆς, & lib. 4. de Vita Constantini, τὸν τῆς διοικήσεως Καθολικὸν, de Consulari & Præfecto Africæ interpretantur viri docti. At Cujacius ad l. 5. C. de Jure fisci lib. 10. contendit, probatque non uno Basilicorum loco, id nominis spectasse Procuratores fisci, quod clarè evincit Theodorus Hermopolites ad l. ult. C. Si à non compet. jud. Ὁ Καθολικὸς, ἤγουν ὁ περιϊστάμενος καὶ φροντίζων τῶν δημοσιακῶν πραγμάτων. Huic notioni convenit Gloss. Gr. Lat. Καθολικὸς, *Rationalis*.

Nec obstat quòd *Consulares* eosdem cum *Catholicis* fuisse doceant veteres Glossæ: nam Consularium, vel certè Proconsulum munus fuit tributorum exactioni incumbere, quòd Dio lib. 53. disertè tradit. Judices & Præsides eidem muneri operam impendisse ostendunt præterea l. 11. C. de Annon. & tribut. lib. 10. l. In fiscalibus, C. de Exact. tribut. Nov. 116. & Cassiodorus in Form. Rectoris provinciæ. Ejusdem muneris & appellationis censeri debent Officiales Gallici, dicti *Generaux des Finances*, quos γενικοὺς Byzantini Scriptores passim vocant.

CATHOLICUS, Primas, qui inter Episcopos, *Primatiæ*, ut vocant, dignitatem obtinet. Id porro appellationis spectavit præsertim, spectatque etiamnum hodie Prima-

tes aliquot Asiaticos, Antiochenæ olim sedi subditos & suffraganeos, quorum jurisdictio & diœcesis tam ampla erat, ut inde se *Catholicos*, id est, universales, nuncuparent. Procopius lib. 2. de Bello Persico c. 25. de Persarmeniorum Catholico: Τόν τε Χριστιανῶν ἱερέα Καθολικὸν καλοῦσι τῇ Ἑλλήνων φωνῇ, ὅτι δὴ ἐφέστηκεν εἷς ὢν ἅπασι τοῖς ταύτῃ χώροις. Otto Frising. lib. 7. Chron. c. 32. *Ea tempestate Armeniorum Episcoporum, eorumque Metropolitani, quem ipsi Catholicon, i. universalem, propter infinitum, i. amplius quàm mille Episcoporum sub se habentem numerum vocant, Legati ab ultimo ferè Oriente —summum Pontificem Viterbii—adeunt.*

At cur *Catholicis* tam ampla & diffusa assignata sit jurisdictio, docent Canones Nicæni Arabici a Turriano editi cap. 33. ubi de Seleuciensi Catholico: *Honoretur quoque similiter Sedes Seleuciæ, quæ est ex civitatibus Orientalibus, qui debeat etiam appellari nomine Catholici, & possit is ordinare Archiepiscopos, sicut faciunt Patriarchæ, ut Orientales non patiantur damnum, expectando Patriarcham Antiochiæ, aut eundo ad eum, & Gentiles reperiant viam ad necessitates suas, quia in hoc non fit injuria Patriarchæ Antiocheno. Siquidem ipse consensit, postquam hoc ab eo Synodus petivit, ne de sublata potestate ista quereretur, quæ nihil aliud desiderabat, ut illius provinciæ fideles pace & quiete fruerentur, simul etiam ut is qui tenet sedem Seleuciæ, nomine Catholici honoraretur.* Capite sequenti, Seleuciensi Catholico dignitatis gradus statuitur supra omnes Episcopos Græciæ: *Siquidem ipse tenet locum Patriarchæ in Oriente, & sedes ejus in Concilio debet esse sexta post Episcopum Hierosolymitanum.* Denique cap. 35. *Prælatus Persidis* dicitur.

At hæc Seleuciensis Catholici dignitas postmodum divisa legitur, binique, ex uno, Catholici, Patriarchæ Antiocheno subditi, creati: quorum alter *Aniensis* dictus, alter *Hirenopolitanus*, qui & *Bagdatensis*. De utroque Catholico sic Willelmus Tyrius lib. 4. cap. 9. *Viginti provincias in sua jurisdictione, ejusdem Deo amabilis civitatis* (Antiochiæ) *dicitur habere Patriarcha, quarum 14. singulos habent Metropolitas, cum suis suffraganeis: 6. verò reliquæ sub duobus Primatibus, qui vulgari appellatione dicuntur Catholici: quorum alter est Aniensis, alter verò Hirinopolitanus, qui est Baldacensis, cum eorum suffraganeis disponuntur.* A Tyrio hausit quæ habet in hanc sententiam Jacobus de Vitriaco in Hist. Hieros. cap. 32.

At qui *Aniensis* Tyrio, Jacobo de Vitriaco, & Sanuto lib. 3. part. 7. cap. 1. dicitur, *Annensis*, & *Persidis Primas*, in ordinatione sedis Antiochenæ, quæ extat post Tyrium, *Catholicus Ani, qui est Persidis*, nuncupatur. Idem etiam *Romogyreos Catholicus*, apud Nilum Doxapatrium, ubi de amplitudine diœcesis Patriarchatus Antiocheni agit, & Indiæ præsertim imperitasse narrat: Πάλιν ὁ Ἀντιοχείας κατέσχεν ἅπασαν τὴν Ἀσίαν, καὶ Ἀνατολὴν, αὐτήν τε Ἰνδίαν, ὅπου ἕως τοῦ νῦν Καθολικὸν χειροτονῶν στέλλει τὸν καλούμενον Ῥωμογύρεως, καὶ αὐτὴν τὴν Περσίαν, ἔτι καὶ αὐτὴν τὴν Βαβυλῶνα, τὴν νῦν καλουμένην Βαγδᾶ· κἀκεῖ γὰρ ἔστελλεν ὁ Ἀντιοχείας Καθολικὸν εἰς Εἰρηνούπολιν, τὸν λεγόμενον Εἰρηνουπόλεως, καὶ τὰς Ἀρμενίας, καὶ Ἰβηρίαν, Μηδίαν, καὶ τὴν τῶν Χαλδαίων, καὶ Παρθίαν, καὶ Ἐλαμίτας, καὶ Μεσοποταμίαν. Petrus Antiochenus in Epist. ad Dominicum Gradensem Patriarcham meminit etiam Catholici Ῥωμαγύρεως ἤτοι χειροτονίαν.

Armenici Catholici diœcesim eandem fuisse quæ Hirenopolitani, perspicuè ostendit idem Tyrius lib. 15. cap. 18. *Cui Synodo interfuit Maximus, Armeniorum Pontifex, imò omnium Episcoporum Cappadociæ, Mediæ, Persidis, & utriusque Armeniæ Princeps & Doctor eximius, qui Catholicus dicitur.* Illius amplitudinem suprà annotavimus ex Ottone Frisingensi, quam attigit præterea Jacobus de Vitriaco in Hist. Hieros. cap. 78. *Habent autem prædicti Armeni proprium Primatem, quem Catholicon appellant, cui cum summo honore & reverentia omnes à minimo usque ad maximum tanquam alteri Papæ obediunt.* Ab illo hausit quæ habet Sanutus lib. 3. part. 8. cap. 3. Sed & *Papæ* appellationem eidem tribuit Wildebrandus ab *Oldenborg* in Itinerario Terræ sanctæ, ubi de Armeniis: *Specialem habent Papam, quem ipsi sua lingua Katelcoste appellant.* Quo loco legendum indubiè *Katholich*, ut & apud Marcum Paulum Venetum lib. 1. Itin. cap. 15. ubi tradit Armenis, Nestorianis, & Jacobitis omnibus, universisque Christianis, qui in India & Babylone versantur, unum imperare Patriarcham, quem *Jacolith*, seu *Jacolich*, uti aliæ præferunt Editiones, nuncupant. Quod ipsum etiam tradit Brocardus, qui præterea observat neminem ad id muneris admitti, nisi Monachum. Catholici Armenicæ Ecclesiæ fit etiam mentio lib. 2. Epist. Innocent. III. PP. p. 525. & apud Theorianum in Legat. Armen.

Primorum Armeniæ Catholicorum seriem & historiam ex Græco Scriptore, & ex Cod. 696. Bibliothecæ Regiæ, publicavit Combefisius in Hist. Monothelitarum, ex qua liquet primitus ordinationem & χειροτονίαν accepisse ab Ecclesia Cæsariensi. Gregorius enim primus Armenorum Episcopus pactum istiusmodi iniit cum Leontio Cæsareæ Cappadociæ Archiepiscopo, à quo ordinatus fuerat, ut successores pariter à Cæsariensi ordinarentur, quod & testatur auctor Vitæ S. Gregorii, & Isaacus Invectiva 1. in Armen. cap. 13. Verùm prolapsi in varias hæreses Armeni, ab Ecclesia Cæsariensi & Catholica desciverunt.

In urbe *Sis* sedisse suo ævo Catholicum Armeniæ, auctor est suprà laudatus Wildebrandus ab *Oldenborg*: *Hæc est capitanea civitas domini Regis infinitos & divites fovens inhabitatores: nullis munitionibus cingitur, unde potiùs eam villam, quàm civitatem nuncuparem, si sedem Archiepiscopalem Hormenorum in se non haberet.*

Imprimis verò adnotare lubet titulos honorarios quos Zachariæ Majoris Armeniæ Catholico adscribit Joannes Archiepiscopus Nicænus lib. de Nativitate Domini: Ὦ μακάριε Ζαχαρία, ὁ διάδοχος τοῦ μεγάλου ἀποστόλου Θαδδαίου γενόμενος, καὶ σύνθρονος τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, ὁδηγὸς δὲ τοῦ οἴκου Θωργώμ, καὶ ἐπιστάτης Ἀραράτ ἐγχωρίων, καὶ γνωστικώτατος τῶν φυλῶν τῶν ἀρίστων πολεμιστῶν τῶν Ἀζάτ.

Habuit etiam Æthiopia suos *Catholicos*, Alexandrinæ sedi subjectos, non tamen tantæ auctoritatis, quantâ pollebat Seleuciensis Catholicus, cui jus erat ordinare Archiepiscopos, sicut faciunt Patriarchæ, quod Æthiopicis Catholicis non licebat. Canones Nicæni Arabici c. 36. *Sit apud eos loco Patriarchæ & appelletur Catholicus, non tamen jus habeat constituendi Archiepiscopos, ut habet Patriarcha, siquidem non habet Patriarchæ honorem & potestatem.* Mox subditur, in Conciliis quæ in Græcia celebrantur, septimum locum post Seleuciæ Catholicum, cui datur sextus, Æthiopico assignari.

Catholicum Albaniæ memorat Auctor Narrationis de Rebus Armeniæ apud Combefisium, qui Καθολικὸς Ἰβηρίας dicitur in Menæis ad 26. Junii in S. Joanne Episcopo Gothiæ.

Catholicus Jacobitarum, quem illi Patriarcham vocant, recensetur à Zonara in Heraclio. De *Catholicis* multa præterea commentati sunt Sirmondus in Adventoria, Salmasius in Eucharistico cap. 3. & Marca in Dissertat. de Primatib. c. 26. 27.

Catholicatus, Districtus *Catholici*, in Gestis Innocentii III. PP. p. 127. 128.

CATHORIUS. Quoniam Attachiamenta cap. 72. *Si quis convictus fuerit —de pace Domini Regis infracta, Rex habebit de eo 22. vaccas, & 3. cathorios, ut pro una quoque cathorio, 9. vaccas.* Ubi loci Skeneus, pro *Cathorios*, legendum censet, *Cantherios*, i. equos, quibus testes sunt execti & amputati, uti hæc vox apud Latinos sumitur.

CATIBLIS. Caper de Verbis dubiis: *Catinus, hic, non Catiblis.*

CATOMUS,

CATOMUS, *Cervix*, in Gloss. Arabico-Lat. ex quo conficit Josephus Scaliger Epist. 144. & 146. ex Gr. κάτωμος vocem deducendam, ut κάτωμος sit commissura cervicis cum humeris; proindeque *Catomis cædere*, esse in cervicibus cædere, quod quidam ex Scriptoribus Latinis *Catomidiare* dixerunt, κατωμιδιάζειν, seu κατ' τοῖς ὤμοις τύπτειν. Victor Vitensis lib. 1. de Persecut. Vand. *Venerabilem senem in publica facie catomis ceciderunt.* Id est, palam & propatulo plumbatis in cervicibus ceciderunt, ut *catomis* accipiatur ibi τοπικῶς, non verò ὀργανικῶς. Ita Scaliger, ubi in eam rem multa eruditè commentatur. Passio S. Afræ apud Velserum: *Porro sacrifica, ne — cathomis te cædi jubeam.* Ado Viennensis & Beda in Martyrol. 15. Jun. *Deinde à Valeriano judice catomis cæsus in confessione permansit.* Quiricus Archiep. Toletan. in Hymno S. Eulaliæ, in Breviario Mosarabe:

Hæc enim catomata sistitur equuleo,
Cæditur, exungulatur, atque flammis uritur.

Vita ejusdem S. Eulaliæ ex Breviario Palentino & aliis: *Tunc Calpurnianus turbido furore succensus, putans pudicam virginem more infantum à tergo corporis emendari, jubet per officium Curatoris eam catomari. — Cumque catomaretur corpus ejus delicatum & sanctum, illatæ cædis verbera æquo animo sustinebat.* Verum catomos genus virgæ fuisse videtur innuere vetus Interpres Juvenalis ad sat. 3. *Quia aut catomis cædebantur, aut quia manibus vapulant cunei per civitatem.* Ita enim legendum planè convincunt præallata. Ubi *catomis cædi*, & *manibus vapulari*, diversa esse innuuntur. Certè Papias *catomos*, *virgas ferreas* interpretatur: Breviloquus etiam *flagella ex virgis ferreis facta*, *vel flagella ex virgis in modum scobarum, quibus*, inquit, *utuntur Religiosi in Capitulis.* Quæ quidem posterior interpretatio videtur probabilior, cùm apud Juvenalis Interpretem *catomi* de virgis ferreis intelligi non possint, sed de vimineis capienda ejus verba videantur.

Sed neque proclivius est definire quid sit *catomo suspendi*, in Actis S. Babylæ Martyris cap. 2. n. 6. *Rex jussit tres infantes levari in catomo, & primo dari duodecim plagas, secundo autem novem, &c.* Et apud Adonem & Bedam 18. Nov. *Catomo suspendi eum, ac verberari, & postremò etiam decollari jussit.* Quam quidem loquendi formulam censet idem Scaliger intelligendam de iis qui flagris cædebantur, funibus utrinque à terra levati, & ita suspensi, ut cervices à terra longiùs, quàm pedes extarent. Nicolaus Alemannus in Notis ad Anecdota Procopii p. 85. 1. Edit. κατ' ὤμοις καὶ νῶτα cædi, esse μετέωρον αἱρεῖσθαι, ait, quomodo pueri in ludo litterario vapulare solent, ex eodem Procopio p. 13. 54. & 78. & ex Nicephori CP. Breviario p. 25. Edit. Reg. Et sanè ita etiamnum pueri vapulandi à duobus valentioribus condiscipulis in sublime educuntur, nudato tergo flagella excepturi. Neque aliter Prudentius Hymno de S. Romano:

Vix hæc profatus, pusionem præcipit,
Sublime tollant, & manu pulsent nates,
Tenerumque diris ictibus tergum secent.

Alii *levari in catomo*, esse in alienos humeros attolli volunt. Sed & olim veteres, ut & hodie, reorum humeros cædebant, ut κατ' ὤμοις cædere, seu catomis, id genus supplicii fuerit. V. Petr. Fr. Chifflet. ad Victor.

CATIPANUS. Vide *Catapanus*.

CATTA, *Cattus*, *Catus*, *Gattus*, Felis, nostris *Chat*, *Gatta*, *Gatto*, Italis.

Catta. Gloss. Gr. Lat. κάττα, *Catta.* Gloss. Lat. Gr. αἴλουρος, *Felis*, *Catta.* Baruch c. 6. 21. *Supra corpus eorum & supra caput eorum volant noctuæ & hirundines & aves etiam, similiter & cattæ.* Joannes Diac. lib. 2. Vitæ S. Gregorii c. 60. *Nihil in mundo possidebat, præter unam cattam, quam blandiens crebrò, quasi cohabitatricem in suis gremiis refovebat.* Evagrius lib. 6. c. 24. Αἴλουρον, ἣν κάτταν ἡ συνήθεια λέγει. *Cata*, Sexto Platonico lib. de Medicina animal. c. 18.

Cattus. Glossæ veteres: Αἴλουρος, *Cattus.* Joan. de Janua: *Musio dicitur à Mus, eò quòd muribus sit infestus. Hunc vulgus cattum à captura vocat.* Ugutio: *Catus, dicitur velnti cautus, unde hic Catus, quoddam animal ingeniosum, scilicet Murilegus, quem alii dicunt Gatus, per g. scilicet corruptè.* At Isidorus *Cattum* dictum vult, quod *cattet*, *id est*, *videat*. Glossæ Arabico-Lat. *Musium, cattum, quod cattat, id est, videt.* Ubi *Cattare* idem fortè quod *Captare*: unde nos etiamnum *Guetter* dicimus, Itali *Cattare*, quod faciunt feles, qui mures captant & observant. Metellus in Quirinalib.

— Ut adustus timet incendia cattus.

Κάττος, Scholiasti Callimachi.

Catus, apud Lucam Tudens. lib. 3. contra Valdenses cap. 14.

Gattus, ex Italico *Gatto*. Jo. de Janua: *Cattus, quoddam animal ingeniosum, sc. murilegus, quod alii dicunt Gattus, per g. sed corruptè.* Domnizo lib. 1. de Vita Mathild.

Stat malè cum gatto mus in sacco simul arcto.

Occurrit etiam in Chronicis Pisanis Ughellianis an. 1177.

Cattinæ pelles. Vita S. Wlstani Episc. Wigorn. cap. 2. *Cuidam suggerenti ut pelles saltem catinas admitteret, &c.* Continuator Florentii Wigorniensis p. 663. *Nulla Abbatissa carioribus utatur indumentis, quàm agninis, vel cattinis.* Hist. Monasterii Abbendon. in Anglia: *Pellicias habebant, jacebant super cilicia, habebant coopertoria cattina.* Ut viles igitur *pelles cattinæ* vulgares: at contrà in pretio habitæ cattinæ pelles Hispanicæ, *Peaux de chats d'Espagne*, de quibus Consuetudines Cluniac. Petri Venerab. cap. 17. *Cattinarum, sive aliarum pellium notabilis & damnabilis curiositas, quæ in tantum, ut ipse novi, processerat, ut Gallicanorum cattorum pellibus contemptis, ad Iberorum vel Italorum cattos religiosorum hominum curiositas transmigraret.* Pelles cattarum silvestrium, quas ἐνδρύμους κάττας vocat Cæsarius frater S. Gregorii Theol. Dial. 2. c. 110. *Peaux de chat sauvage*, in Regesto peagiorum Parisiens. quibus opponuntur, *Peaux de chas privez, que l'en appelle chat de feu, ou de foier.*

CATUS, *Cattus*, *Gatus*, & *Gattus*, Vinea, Vegetio lib. 4. cap. 15. *Vineas dixerunt veteres, quas nunc militari barbaricoque usu Cattos vocant.* Brito in Vocab. *Vinea dicitur quædam machina bellica, quæ Gallicè dicitur Chat.* Mamotrectus ad Ezechiel. 35. *Vineas, machinas bellicas, quibus itur ad murum suffodiendum, quas Bononienses vocant Cattos.* Catti ergo sunt vineæ, sive plutei, sub quibus miles in morem felis, quem *Cattum* vulgò dicimus, in subsessis aut insidiis latet. Willelmus Brito lib. 7. Philippid.

Huc faciunt reptare catum, tectique sub illo
Suffodiunt murum.

Monachus Vallis Sarnaii in Hist. Albig. c. 42. *Machinam quandam parvam, quæ lingua vulgari Catus dicitur, faciebat duci ad suffodiendum murum.* Occurrit præterea apud eundem cap. 52. & 63. Matth. Paris an. 1226. Jacobum de Vitriaco lib. 3. Hist. Oriental. p. 1142. in Hist. Obsidionis Jadrens. an. 1345. lib. 1. cap. 34. lib. 2. c. 6. &c. Aimoinus lib. 3. Hist. c. 71. *Erant carri vimineis cratibus tabulisque tecti ligneis, in quibus latentes milites fundamenta suffoderent murorum.* Procopius lib. 2. Gothic. c. 19. Τινὰς δὲ ἐκέλευσεν ἐν τῷ ὁμαλῷ τὴν ἀπὸ τῶν ῥάβδων ἐπάγειν στοάν. οὕτω γὰρ καλεῖν τὴν μηχανὴν νενομίκασι ταύτην. Vide Portenarium in Felicit. Patavina lib. 5. cap. 5. p. 165.

Cattus, eodem significatu, apud Ottonem de sancto Blasio c. 23. Jacobum de Vitriaco in Epist. de Captione Damiatæ, Jo. de Beka in Arnoldo 49. Episc. Traject. Suffridum Petri in Joan. Heinsberg. Episc. Leod. cap. 17. in Chronico Colmariensi p. 51. 61. &c.

Gatta, apud Radevicum lib. 4. cap. 63. Vide in *Goza*.

Gattus, apud Conradum Urspergens. *Fecit turrim li-*

gneamerigi, & alia instrumenta, quæ Gattos, sive aliis nominibus nuncupant, præparari. Occurrit etiam apud Monachum Paduan. lib. 2. Chron. cap. 8. in Historia Cortusior. lib. 7. cap. 7. in Chronicis Pisanis p. 853. to. 3. Ughelli, apud Ottonem Morenam in Hist. Rer. Laudensium p. 46. 47. 49. 54. 56. &c. Petrus Gerardus Patavin. lib. 7. de Ezelino tyranno p. 78. *Et posto ad ordine gran quantita di vettovaglia sopra carri, arma, gatti, mangani, trabucchi, ponti, &c.* Chron. Petri IV. Reg. Arag. lib. 3. c. 23. *E faen far ginys en Valencia, e en Barcelona, e mantelets, & gates per combatre.* Adde cap. 25. Vide *Murilegus*.

Cata, apud Guillelm. de Podio-Laur. cap. 30. *Demum fuit consilium ædificare machinam ligneam, quam vocabant Catam, cum qua terram & aliqua pertraherent ad eplenda fossata, quibus æquatis pugnam cominus inferrent, & effractis clausulis ligneis insilirent.* Hinc *Catafalco*, Italis machina illa quam *Chafaux* dicimus, quasi *chat faux*, ut observavimus ad Joinvillam, cùm non *cata*, vel *catus* sit, sed speciem illius referat.

Chat, nostris. Guillelmus *Guiart* in Philippo Augusto:

Devant Boves fu l'ost de France,
Qui contre les Flamans contance,
Li mineur pas ne soumeillent,
Un chat bon & fort appareillent,
Tant euvrent dessous & tant cavent,
Qu'une grant part du mur destravent.

Idem an. 1205.

Un chat font sus le pont atraire,
Dont pieça mention feismes,
Qui fust de la roche meismes,
Li mineur desous se lancent,
Le fort mur à miner commencent,
Et font le chat si aombrer,
Que riens ne les peut encombrer.

CATUS, Truttæ piscis species apud Hibernos. Vide Giraldum in Topogr. Hibern. dist. 1. cap. 7.

CAVA, Fossa, locus depressus, vallis, Italis *Cava*, nostris *Cavée*, quasi *cavata*. Gloss. Lat. Græc. *Cavum*, κοῖλον. Frontinus de Limitib. *Certis locis vias, cavas, itinera, coronas.* Idem: *Quicquid viarum, riparum, cavarum, &c.* Et lib. 2. Strateg. cap. 2. *Hannibal contra Marcellum pugnaturus, cavas & præruptas vias objecit.* Vetus Charta Cornutiana edita à Suaresio: *Id est, à cava arcus qui mittitur ad Pratorium, &c.* Infrà: *Quæ sepis descendit per regam aut ad viam cavam, sive ad torum, quæ redit usque ad arcum supradictum, &c.* Anonymus Salernitanus parte 7. Chron. *Moxque locum ubi Flumicellus dicitur, misit, cavaque sunt ibidem antiquitus facta, & est tutissimus locus.* Charta Rogerii Comitis Siciliæ pro Eccl. Pactensi apud Rocchum Pirrum: *Inde verò transit ad profundam & obscuram cavam*, scil. viam. Vide tom. 2. pag. 500. & Ughellum tom. 6. pag. 269. Sunt igitur *Cavæ*, κοιλώματα & χάσματα. Stephanus: Κόϊς, τὰ κοιλώματα τῆς γῆς, καὶ πάντα τὰ σπήλαια ἔλεγον.

Caba, pro *Cava*, apud Innocent. de Casis litterar. pag. 243.

Cavea, eadem notione, nostris *Cavée*. Will. Tyrius lib. 16. cap. 9. *Transitaque cavea Roob, in planitiem pervenerunt.*

CAVACEQUIA, Custos vinearum: vox Hispanica. Fori Oscenses Jacobi I. Regis Aragon. an. 1247. fol. 34. *Quicunque super furto arborum, fructus, aut uvarum à custode vinearum, seu Cavacequia à Concilio constituto fuerit accusatus, &c.* Vide *Cequia*.

CAVADIA. Charta an. 1317. in Probat. Hist. Monmorenc. pag. 342. *Item nonnulla Cavadia, & quædam Corveia, cum emolumentis obvenientibus, &c.* Sed legendum *Cavagia*. Vide in hac voce.

CAVAGIUM. Vide *Capitalitium*.

CAVALARII. Statuta antiqua Abbatiæ S. Petri Corbeïensis cap. 1. *Matricularii 12. Laïci 30. ad 1. cameram, 6. Sutores 3. Cavalarii 2. fullo unus.* Legendum opinor, *Cavatarii*, ex Gall. *Savetiers*, veteramentarii sutores.

CAVALCATA. Vide *Hostis*.

CAVALLARIA, *Cavallerius*, *Cavallus*. Vide *Caballus*.

CAUANNA. Beda de Proposition. Arithmet. *Et cauana, quæ habet in longitudine pedes 100. in latitudine pedes 64. dicat qui velit, quot cupas capere debet, &c.*

CAUANNA, *Cauannus*, Noctua. Gloss. Ælfrici: *Strix vel Cauanna, vel noctua, vel ulula*, Ulc. Eucherius l. 2. ad Salonium cap. 9. *Sunt qui ululas putent aves esse nocturnas, ab ululatu vocis quem efferunt, quas vulgò Cauannos dicunt.* Ex quibus emendandus videtur Aldhelmus de Virginitate cap. 28. *Ungues ritu falconum, accipitrum, seu certè ad instar —— cauannorum acuuntur.* Ubi perperam editum *Calvannorum*. Versus in Velum Chintilanis Regis, in Analectis Mabillonii tom. 1.

Tristis perspicua sit cum perdice cavanus,
Junctaque cum corvo pulcra columba cubet.

Qui quidem versus editi olim à Pithœo lib. 4. Epigrammatum veterum sub nomine *Euceriæ*, *tavanus* malè præferunt. Vocem retinent Gallo-Belgæ: noctuam enim vulgò *Cahuan* vocant; unde politiores *Chahuan* effinxerunt, & *Chouëtte*, Occitani *Chot*. Nescio an omnibus arrideat viri docti conjectura, qui ejusmodi aves dictas scribit, quasi *Chats huans*. Itali quidam Scriptores, ut Crescionii Interpres, *Cauetta*, noctuam vocant. Ut porrò Latini, vel certè inferioris ævi Scriptores, *Striges*, & *Strigas*, veneficas & incantatrices appellarunt, ita etiam nostri *noctuas* vocarunt, seu vocabulo vulgari *Chouëttes*, quòd de nocte vagentur, & maleficia sua conficiant. Id enim sonant voces

Caoëtus, & *Caoëta*, in Synodico Raphaëlis Archiepiscopi Nicosiensis pro Græcis, edito cum Constitutionibus Nicosiensibus, cap. 15. *Item denuntiamus excommunicatos — omnes sortiarios & sortiarias, divinos & incantatrices, item omnes Caoëtos & Caoëtas, item omnes qui publicè in domibus suis manutenent & sustinent ludum azardi.* Eadem habentur infrà in Constitutione recitata in Ecclesia Nicosiensi an. 1251. At Concilium Nemosiense anni 1298. can. 4. præfert, *sortilegos, & divinos, Coavetos & Coavetas*, &c. quæ eadem sunt.

Caballi, pro *Cavanni*, apud Papiam, Editum & MS. cui ita appellantur *aves nocturnæ*, quæ & *ululæ* dicuntur.

CAVARRETUS. Vide *Gavarretus*.

CAVATICARII, Qui capitalem censum debent, quasi *Cavagiarii*, ex Gall. *Chevage*. Vide in *Capitale*. Polyptichus Ecclesiæ Floriacensis: *Cùm fecerint corbadas in mense Martio, debent habere panem & legumina & siceram: mense Maio panem & vinum, si esse potest. Si ibi sunt Cavaticarii, debent Kl. Octobr. & 1. diem in banno, & ad tres audientias venire cum suis eulogiis.* Infrà: *Isti sunt Cavaticarii S. Petri, Teiboldus, Gundoildis defunctus, Einkardus, &c.*

CAVATOR. Vide *Cabidarius*.

CAUCARII, Testes obducti, falsi, in Decretis Hungaricis.

CAUCATUS, idem videtur quod *Caucus*. Isidorus lib. 14. cap. 25. *Cyathi pondus 10. drachmis appenditur, qui etiam à quibusdam Caucatus dicitur.* Quidam Codd. habent *Coulacus*. Legendum fortè *Caucalus*: nam χαυκάλιον pro vase potorio usurpant Apophtegmata Patrum cap. 7. Achmes, & Palladius in Hist. Lausiaca. Vide *Caucus*.

CAUCIARIUS. Vetus Notitia judicati sub Carolo Magno apud Sammarthanos in Episcopis Massiliensib. *Et ipse Episcopus jam scriptus ibidem aliud judicium ostendit, qualiter per ordinationem Domni Karoli Majoris domus, Cauciarios suos missos exinde jussit ad ipsam casam S. Victoris revestire; quod ita confecit, &c.* Videtur legendum *Causarii*, qui causas dijudicant. Vide in hac voce.

CAUCLEARII. Vide *Cauculatores*.

CAUCULATORES, *Cauclearii*, *Coclearii*, *Cacularii*, Circulatores, præstigiatores, *qui pudicos ad libidinem defigunt animos*, in leg. 3. Cod. Th. de Malefic. vel *qui* cauculis, seu *poculis amatoriis, cibis, vel phylacteriis ita mentes quorundam inficiunt, ut in insaniam versi à plerisque judicentur, dum proprias non sentiunt contumelias*, ut est in Lege Wisigoth. lib. 3. tit. 4. §. 13. in Addit. 2. Capit. cap. 18. & in Concil. Parisiensi VI. lib. 2. c. 2. *Qui mala & obnoxia medicamenta ad alienandos animos dant*, in Constit. Sicul. tit. 41. §. 1. *Amatoria pocula porrigentes*, tit. 42. §. 3. *Qui pro amore malefici sunt*, in Pœnitentiali Halitgarii Camerac. cap. 5. *& qui per quædam maleficia & incantationes mentes hominum se immutare posse dicunt, id est, ut de odio in amorem, aut de amore in odium convertant.* Plautus in Truculento:

Si semel amoris poculum accepit merè,
Eaque intra pectus se penetravit potio, &c.

Adde quæ congessit Jacobus Gotofredus ad leg. 3. de Malefic. Cod. Theod. Perperam enim Salmasius *Cauculatores* existimavit eos esse, quos Galli *Joueurs de gobelets* appellant; *Guichelaers*, Belgæ dicunt, unde etiam vocis etymon accersit Lydius. Capitulare Aquisgran. an. 789. cap. 63. & Capitula Caroli Magni lib. 1. tit. 62. *Præcipimus ut nec Cauculatores, & incantatores, nec tempestarii, vel obligatores fiant, & ubicunque sunt, vel emendentur, vel damnentur.* Ita etiam Capitulare 1. Caroli Magni incerti anni cap. 40. Otfrido Evang. lib. 4. cap. 16. *Gougulares* dicuntur.

Caculator, eadem notione. Monachus Gandensis in Historia Translationis Reliquiarum S. Landoaldi num. 18. *Denique procul caculatores ac susurratores à se removent.* Ubi viri docti, *Caculatorem*, verbosum, garrulum & blateronem interpretantur, à Belgica voce *Kakelen*, garrire, blaterare. Sed, ni fallor, *caculator*, hoc loco, idem est qui *cauculator*, præstigiator, quod ex iis quæ præcedunt, elici potest. Adjunguntur enim *caculatores* susurratoribus, seu Magis, qui *susurris* & carminibus magicis incantationes suas peragunt.

Coclearii, iidem etiam dicti in Capitulis Caroli Magni lib. 1. cap. 21. *Ut Coclearii, malefici, incantatores, & incantatrices fieri non sinantur.* Ubi Capitulare Aquisgranens. an. 789. prioris Edit. cap. 18. habet *Cancellarii*, Baluziana verò *Coclearii* etiam præfert.

CAUCUS. Papias: *Caucus, vasis genus.* Gloss. Græco-Lat. *Καῦκα*, *Patera*. Leunclavius ad Glycam ait esse poculi genus, à sono, quem edit, effluente vino simul & aëre appellatum. Alii à *Concha* vocem effictam volunt. Trebellius Pollio in Claudio: *Item in caucos & scyphos pondo undecim. Item in caucos & scyphos & zuma pondo undecim.* Ubi quædam Editiones perperam *caveos* præferunt. Hedilbertus Rex Cantiæ Epist. ad S. Bonifacium Moguntin. Episc. *Caucum argenteum intus deauratum pensantes libras 3.* Beda lib. 2. Hist. Eccl. c. 16. *Tantùm Rex idem utilitati suæ gentis consuluit, ut plerisque in locis, ubi fontes lucidos, juxta publicos viarum transitus conspexit, ibi refrigerium viantium, erectis stipitibus & æreos caucos suspendi juberet.* Eadem habet Huntindon. lib. 2. pag. 316. *Cauci anactei*, in Hist. Episcop. Autissiod. cap. 20. tom. 1. Bibl. Labei: *lignei*, apud S. Hieron. lib. 2. in Jovinianum, Marcell. Empir. cap. 25. *argentei* apud Spartianum in Pescennio. Occurrit præterea apud Ennod. Epigram. 25. Καυκίον Græci dixerunt. Liber περὶ ἀντιδότων MS. ex Bibl. Reg. Cod. 673. Ἐὰν δέ τις ποιήσῃ καυκίον ἐκ μυρσινίνου ξύλου, καὶ πίνῃ εἰς αὐτὸ, &c. Ita Anna lib. 3. Alexiad. Scholiastes Theocriti, & alii. Καυκίον etiam usurpat Myrepsus sect. 10. cap. 90. pro mensura liquidorum, quam κύλικα vocat sect. 17. cap. 19. Vide Notas nostras ad eandem Alexiadem.

Cachus, pro *Caucus*, in Hist. Translation. S. Austremonii Episcopi Arvern. *Ubi pro reverentia B. Martyris plurima reliquit insignia, scilicet cachos crystallinos, & lapides pretiosos.*

Caucellus, diminut. à *Caucus*, Vasculum. Regula Magistri cap. 27. *Bibere si voluerit, aquam non ab urceo uno haustu, sed ad calicis, aut galletæ, aut caucelli bibat mensuram.*

Cauculus, idem quod *Caucellus*. Anastasius Biblioth. de Exilio S. Martini PP. & Martyr. pag. 79. *Eadem nocte —tulerunt me de Palatio, retrusis omnibus qui mecum in Palatio erant, — & non nisi cum sex puerulis & uno cauculo eduxerunt nos ex urbe.* *Caliculus*, in Vita S. Liobæ cap. 11. *Caliculus ejus, unde bibere solebat*: quasi minor *calix*.

Caucii nummi, καυκίοι, à Græcis Byzantinis appellati ii, qui paululum erant concavi, atque adeo *cauci* formam quodammodo referebant: cujusmodi passim videre est in gazophylaciis apud earum rerum studiosos. Horum meminit Novella Justiniani 105. cap. 2. Aberrant enim toto cælo Haloander & Meursius, qui ita dictos putarunt, quòd cauci seu poculi imagine signati essent. Vide *Scyphatus*.

CAUDA, Famulitium, obsequium: nos vulgò dicimus, *Une queuë de valets.* Vita Amedei Rossilionei Episc. Valentini: *Caudam famulorum inutilem, & omnem pompositatem à se abjiciens.*

Caudæ annonarum. Vide *Terreata*.

Caudæ chartarum, Pergameni pars resecta, cui bullæ cereæ ac sigilla aptantur. Joan. Hocsemius in Adolpho à Marka Episcopo Leod. cap. 17. *Cum crine quodam liquore perunctо sigillum inter ceram secabat & chartam, & tunc caudæ litteræ sigilli partes applicans, ab una parte liquescentes igniculo rejungebat.* Vitæ Abbatum S. Albani: *Appositâ caudâ & cerâ sigillavit illud.* Et ante: *Chartas adulterinas & ad voluntatem suam conscriptas & caudatas appositâ cerâ calefactâ—sub manica sigillabat.*

Cauda vini, Vas vinarium, *Queuë de vin.* Computum Thesauri à 1. Jan. 1312. *Richardus de Archemino Lombardus pro 16. sextariis cum dimidio de garnachia captis ab eo per Nicolaum de Cabour Scancionem Regis pro reimplenda quadam cauda vini de garnachia quæ erat Parisiis, &c.* Consuetudo Claromontensis art. 232. *Et faut trois muids de vin pour un tonneau, qui se nomme communément Demy-queuës.* Vide Burgundica Perardi pag. 535.

Cauda retornativa, soricina. Ita *pulsum* quendam appellant Medici. Magister Ægidius Corboliensis de Pulsibus:

Cauda retornativa primò mollescit in ictum,
In reliquo languet, fit tertia motio lenis,
Indicio sensus se quarta magis manifestat, &c.

Ubi Gentilis de Fulgineo: *Est igitur pulsus Cauda retornativa, quasi ab occultis, & quasi ab insensibilibus percussionibus incipiens paulatim graduali tramite secundùm ordinatum modum majorando procedit de minimis ad parvas, de parvis ad aliquantulum apertas, & de aliquantulum apertis ad magis manifestas; & ita continuatim & ordinatim procedit, quousque se recipiat in fortes motiones. Dicitur autem hic pulsus Cauda retornativa, Cauda soricina: quia sicut cauda soricis in finali extremitate, quæ ab animali corpore remotior est, incipit à nimia gracilitate, & continuatim procedit secundùm grossitudinem & majoritatem corpulentiæ, quousque attingat corpus animalis; sic & iste pulsus ratione similitudinis majorando procedit paulatim de debilibus ad minùs debiles, & de minùs debilibus ad aliquantulum fortes, de fortibus ad fortiores percussiones.*

CAUDATUS. Jacobus de Vitriaco Hist. Occid. cap. 7. *Pro diversitate regionum mutuò dissidentes — opprobria impudenter proferebant, Anglicos potatores & Caudatos affirmantes, &c.* Ita apud Matthæum Paris. an. 1250. Anglos ut *caudatos* non semel perstringit Robertus Comes Atrebatensis: *Nunc bene mundatur magnificorum exercitus Francorum à Caudatis.* Et infrà: *O timidorum Caudatorum formidolositas, quàm beatus, quàm mundus præsens foret exercitus, si à caudis purgaretur & Caudatis!* At unde *Caudati* per contumeliam sugillati à nostris Angli, non omnino constat. Fuit cùm existimarem

ita perstrictos, propter *caudas* calceorum, quibus ii præ cæteris nationibus delectabantur : sed hæc modò non omnino mens arridet. Quid si ut nitidulos & comptos sugillarint ? Certè etiamnum *Coti*, id est, *Escoué*, Occitani comptum appellant, ut auctor est Goudelinus : sed potiùs videntur *Caudati* appellati voce tunc recepta, quâ timidos & pusillanimes appellabant. *Coüards* enim, Italis *Codardi*, timidi vulgò indigitantur. *Le Roman de Garin MS.*

Mian anciant coart home n'i a
Pour son Seignor, quant bien on l'amera :

Quam quidem sententiam firmare videntur hæc Matthæi Parisii verba : *O timidorum Caudatorum formidolositas!* *Caudatos* autem dicebant, quibus ablata erat cauda. Gloss. Lat. Gall. *Caudatus*, *Quoez*, seu de equis, seu de canibus vox hæc intelligatur. Auctor Queroli : *Ego in laqueos non incidissem, si monita curti servassem canis.* Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 818. *Si ipse aliquos inveniret equites, in instanti equos decaudaret; si verò pedites, personas maletractaret.* Hispanis *Derabbado*, est animal caudâ privatum. Vide *Curtare*, & Octav. Ferrarium in *Codardo*. Sed aliò videtur, ni fallor, respexisse Joan. Molinetus Valentianensis, qui vixit anno 1477. pag. 117.

Ce Cat nonne vient de Calais,
Sa mere fut Cathau la Bleuë,
C'est du lignage des Anglois,
Car il porte tres-longue queuë.

CAUDAX, *Stipes, asinus, plumbeus.* Papias.

CAUDELUM, *Caudelarii.* Charta an. 1185. pro juribus Pontis Avenionensis : *De singulis porcis singulos obolos, & de omnibus pariter caudelariis præsentibus & futuris, qui in civitate Avenionensi morantur, — antiquum & consuetum caudelum sine contradictione habeant. De fructibus verò, & lignis, & piscibus, qui per pontem transeunt, similiter antiqua servetur in caudelo consuetudo.*

CAUDICA. *Caudicaria*, *Caudicarii.* Papias : *Caudicaria, navis sonora.* Idem : *Caudicæ, Naviculæ dictæ, quæ 4. usque ad 10. capiant homines.* Vide Festum, Nonium, & Senecam de Brevit. vitæ cap. 13. Hinc

Caudicarii, navicularii in Cod. Theod. & apud Gruter. 462.1. qui

Codicarii, in aliis Inscriptionibus apud eundem p. 440. 3. & 1086. 6.

CAUDIFICARE, Caudam resecare. Cledonius Constantinopolitanus Grammaticus de Partib. oration. in Præfat. *Luxuriosos tunde sermones, doctiloqua serie corrigentis extende, curta, caudifica, ut ad tuum arbitrium cuncta videantur tractata, relecta, digesta.*

CAVEA, Theca, nostris *Cage* : quippe à *caveis* theatralibus quibus includebantur feræ, dum emitterentur, de quibus lex 2. Cod. Theod. de Venat. ferar. *Caveæ* dictæ illæ portatiles, in quibus aves includimus, deinde quævis thecæ ac capsæ. Fragmentum Petronii : *Super limen autem cavea pendebat aurea, in qua Pica varia intrantes salutabat.* Hinc *cavea* pro quavis theca. Eckeardus Junior de Casib. S. Galli cap. 1. *Fit de auro Petri, cavea Evangelii, fit calix, fit capsa, &c.* Et infrà : De capsa S. Pelagii : *Cavea inclusam—nave terraque eam tibi mittam.* Eckeardus Minimus de Vita Notkeri cap. 11. *Quid ergo? de auro Petri, calix fit, capsa fit, cavea Evangelii, omnia preciosissimis gemmis ornata.*

Cavea, Locus depressus. Vide *Cava.*

CAVELICIUM. Vide *Capitalitium.*

CAVELLUS. Statutum Alexandri II. Regis Scotiæ cap. 15. quod est *de forisfactis levandis ab illis qui remanent ab exercitu Regis*, §. 5. *De cavellis verò, ubi Rex & Comes (de Fife) partiuntur, Rex & Comes habent unam medietatem forisfacti ab exercitu, & Thanus aliam medietatem.* Vide *Cavil.*

CAVENA. Vide *Canava.*

CAVERNAMEN, Pрanȝa, apud Ælfricum cap. de Navibus.

CAVERNUM, Foramen. Gloss. Lat. Græc. *Cabernum*, (seu *Cavernum*) τρῆμα. Ita restituendam censent viri docti hanc vocem apud Plinium lib. 8. cap. 55. & apud Victorinum lib. 1. Rhetoric. Cicer. &c.

CAUGANÆ, Tragemata simplicia, & etiam composita, condita sale, quæ comeduntur post cibum, sicut capparis & olivæ. Matth. Silvatic.

CAUHA. Lex Aleman. tit. 99. §. 13. de animalib. furatis, aut occisis : *Aneta, gariola, ciconia, & cauha; & querola, & similia requirantur.* Aliæ Editiones habent *Canna*, anas, nostris *une Canne.* Alemannis verò *kaut* est columba. Lydius monedulam interpretatur, quia Belgis *een kauwe* est monedula : Spelmannus, cornicem rubra habentem crura, ex Anglico *a chauh*, & *chouh.* Vide *Cavanna.*

CAVICULA. Vide *Cavilla.*

CAVIL. Statuta Gildæ Scoticæ cap. 20. de extraneo mercatore : *Neque lot, neque cavil habeat cum aliquo confratre nostro.* Adde cap. 43. & Leges Burgorum Scoticor. cap. 59. Videtur esse *cavelicium*, census capitis. Vide *Capitale*, & *Cavellus.*

CAVILE, *Cavilla*, Clavus ligneus, aut ferreus, qui inseritur ad continendos asseres, aut alia quævis, quasi *clavile*, à *clavus.* Papias : *Cantus, ferrum circum rotas vel ligna, vulgò Cavile.* Alii Codices MSS. *Cavilla* pro *Cavile* præferunt. Joan. de Jan. *Cavilla, quod de ligno inseritur foraminibus per modum clavi.* Chronicon Windesem. lib. 2. cap. 60. *Salcibus recentibus, aut in cavilla fumatis.* Vetus Notitia apud V. C. Joan. Mabillonium tom. 5. Vitar. SS. Ordinis S. Benedicti pag. 763. *Hæc autem donavit idem Radulfus per cavillam caisninam*, id est, quercinam : *Caisne* enim pro *Chesne* nostri dicunt. Vide Gesta Consulum Andegav. cap. 11. num. 10. Miracula S. Eutropii Episcopi Santonensis num. 15. Beletum de Divin. offic. cap. 24. Durandum lib. 1. Ration. cap. 4. num. 7. &c.

Cavilia, eadem notione, apud Fridericum lib. 2. de Venat. cap. 50. 69.

Cavilla, Clavi lignei extracti foramen. Paulus Attavantus in Vita B. Joachimi Servitæ num. 3. *Ac considens, per cavillam, ingentem intuitus est splendorem.*

Cavilla pedum, Clavicula, σφυρόν, Aristoteli lib. 1. de Animal. cap. 140. nostris *Cheville du pied.* Matth. Silvaticus : *Talus, cavilla.* Hyginus lib. 3. *Sagittarius duas habet stellas secundæ magnitudinis in pede scilicet sinistro, & sub cavilla ejus.* Constantinus Africanus lib. de Chirurg. c. 2. *Tibia quatuor digitorum spatia super cavillam fortiter ligetur.* Et lib. 2. Pantechn. cap. 8. *Cavilla calcaneo est superposita mollibus ligamentis retro nexa, duo habens acumina à parte familiari, majoris intrans concavitatem arundinis, ab extranea minoris, hac concatenatione calcaneus susum & jusum movetur.* Matthæus Paris an. 1206. *Nonnullæ vix usque cavillam pedum immersæ fuerunt.* Ubi perperam Watsius cavitatem pedum innui putat. Occurrit etiam in Statut. Ord. Præmonstrat. dist. 2. cap. 13. & apud Recuperum in Miraculis S. Ambrosii Senensis num. 53.

Caviculæ pedum, apud Michaëlem Scotum de Physion. cap. 92.

Cavicula colli. Hist. Translat. S. Severi Episc. Abrincat. cap. 3. num. 13. *Sumpsit igitur Archiepiscopus os, quod vulgò cavicula colli dicitur, &c.*

CAVILLO, *onis, qui cum follicea ignis flammam excitat, vel qui calamistram calefacit, scilicet ferrum quo capilli crispantur. Hic vulgò Cinerarius dicitur.* Ugutio.

CAVILONIA. Polyptycus S. Remigii Remensis. *Donat annis singulis pullos 3. ova 15. vinum in pastionem dinar. 2. in censo mod. 1. ad majorem mensuram, in hostelicia de argento din. 10. in cavilonia dinar. 2. pro sal din. 2. scendul. 100. ligni carr. 3. &c.*

CAULAGIUM, Tributi species. Charta R. Abbatis Caroffensis an. 1308. in 2. Regesto Philippi Pulcri Regis

Franc. num. 11. ex Tabulario Regio: *Quilibet mercator extraneus habens troussellum, vel plures troussellos in dictis nundinis, dabit pro introitu & exitu, & caulagio, & pro leuda 4. denarios, &c.*

CAULSULA, pro *Clausula*, *Fermeture*. Tabularium Monasterii S. Andreæ Viennensis, an. 1080. *Et ligna ad calefiendum in ipsa hereditate, & ad construendas domos, & ædificandas vineas & ad caulsulas, & ad sepes ipsius hæreditatis.* Vide *Calusus*.

CAUMA, Ardor, æstus, calor intensior, Græcis καῦμα. Glossarium Lat. MS. Regium Cod. 1013. *Æstus, calor, cauma, procella.* Breviloq. *Cauma, incendium, calor, æstus.* Ulpianus: *Si fundus caumate perierit. Solis cauma*, apud Aldhelmum de Virgin. cap. 21. Arnoldus Abbas Bonævallis de Operib. sex dierum: *Sensit caro nudata virtutibus caumata & algores.* Vita S. Gilberti *de Sempringham*: *In maximo æstivi temporis caumate.* Vita S. Jacobi Episc. Tarantas. num. 10. *Dum ex nimio caumate lassus ad quandam declinaret umbram.* Geraldus in Vita S. Stephani Fundat. Ord. Grandimont. num. 15. *In hieme & æstate ad repellendum frigus & cauma, æqualia semper erant & eadem indumenta.* Florus Diacon. Lugdunensis:

Caumate sed nimio tota jacebat humus.

Abbo lib. 1. de Bell. Paris.

Verum stilla quid est simplex ad caumata mille.

Ubi *Cauma* non est κῦμα, fluctus, uti vult Spelmannus, sed ardor. Ita usurpat Ordericus lib. 8. & lib. 13. pag. 717. 909. Itinerarium sancti Willibaldi num. 10. &c.

Caumatio, Ardor, calor, in Itinerario Willibaldi num. 17. *Magna solis caumatio.*

CAUNO, Papiæ, *Negotiator*: eidem *Caunus* est *Caballus*.

CAUPONIA, Cellarium vini, Matthæo Silvatico. *Cauponius*, Lat. Tabernarius.

CAUPUS, Cuppa, vas. Gloss. Ælfrici: *Caupus, vel Obba*, Cuppe.

CAUPULUS, *Caupillus*. Gloss. Isid. *Caupulus navis. Caupilus, Navicula brevis.* Papias: *Caupillus, lignum cavatum, quasi cymba, lembus, carabus brevis.* Idem: *Lintris, navicula parva, caupillus.* Gloss. Saxon. Ælfrici: *Navis, vel faselus — vel cimba, vel campolus.* Leg. *caupulus.* Lex Burgund. addit. 1. tit. 7. *Quicunque navis caupulum involare præsumpserit, inferat ei cujus est navis, sol. 17. & mulctæ nomine sol. 4. pro caupulo verò sol. 4. & mulctæ nomine sol. 2.* Ubi *caupulus* pro *scapha* navis usurpatur: sic autem dictus quòd *caupi* formam referat.

CAURIO, nis, id est, *sacrum officium.* Ita Ugutio MS.

CAURSINI. Vide *Caorcini*.

CAUSA, Morbus. Ita non semel apud Marcellum Empiricum. *In causa esse*, pro νοσεῖν, eidem cap. 7. *Locus qui in causa est*, ὁ πεπονθώς. Vide Salmasium ad Spartianum p. 20. Hinc *Causarios* dictos vult ægrotos, egenos, facultatibus lapsos eidem Spartiano: *Omnes causarios liberalitatibus sublevavit.* Vindicianus Archiater: *Progressum à balneo potavi, ne quid causationis in corpusculo ejus maneret.*

Causa, Res: unde Gallis *Chose*, Italis *Cosa*, Occitanis *Causo. Causam alterius tollere*, Gall. *Enlever la chose d'autruy*, in Lege Langobard. lib. 3. tit. 4. §. 5. in Capitul. Caroli Magni lib. 5. cap. 208. Lex Langobard. lib. 2. tit. 22. §. 22. *Nullus eis imperavit talem causam facere.* Capitulare de Villis cap. 3. *Non porcellum, non agnellum, nec aliam causam, &c.* Paulus Warnefr. lib. 5. de Gest. Langobardor. cap. 40. *Tu recuperabis causam tuam.* Paulus Diacon. Emeritensis in Vita sancti Masonæ Episcopi Emerit. cap. 15. *Quod cùm ille audisset, præcepit ut causa paululum silentio tegeretur.* Occurrit passim. Vide Legem Salicam tit. 9. §. 3. Gregorium Turonens. lib. 4. Hist. cap. 13. Marculfum lib. 12. form. 1. Theodulfum in Capitulari cap. 24. Leon. Ost. lib. 1. cap. 47. lib. 2. c. 55. 64. 65. lib. 3. c. 22. & Savaronem ad Sidon. lib. 3. Epist. 7.

Causa, Pœna propter solennia non servata. Lex Salica tit. 46. §. de Sponsalitiis viduarum: — *Et in ipso mallo scutum habere debet, & tres homines tres causas demandare.*

Causa, *Causa*, Judicia, placita, malla. Hincmarus Opusc. 29. *Jussistis præfatum Episcopum, ut die & loco denominato veniret ad causas vestras, id est, ad judicia sæcularia, & suum advocatum — donaret.* Hinc *causam quærere, requirere, conquirere*, id est, judicium, in Lege Salica tit. 60. §. 1. in Capitulis Caroli Magni lib. 3. cap. 38. 40. 51. *Causam alicui movere*, apud Henricum Rebdorff. an. 1300. Galli dicimus, *Mettre quelqu'un en cause. Vocare in causam*, apud Helmodum lib. 1. cap. 84. Sugerius in Ludovico VI. cap. 21. *Cùm præfatum Haimonem frustra in causam vocari fecisset.*

Causas dicere, nostris *Plaider sa cause.* Baldricus Noviomensis in Chr. Camerac. lib. 1. cap. 14. *Ut Clerici cujuslibet ordinis, neque pro propriis, neque pro Ecclesiasticis causis, aliter adire debeant forum, nec causas dicere audeant, &c.*

Causæ Palatinæ, Lites, judicia, quæ in Palatio coram Comite Palatino ventilabantur, in Capitulis Caroli Magni an. 997. c. 4. apud Hincmarum de Ord. Palatii c. 33. & Opusc. 60. in veteri Notitia apud Doubletum pag. 716. & in Notitia Caroli Calvi quæ extat in Append. ad Flodoard. *Causæ Reipublicæ*, judicia de rebus publicis, & quæ Regem spectabant, in Capitulis Caroli C. tit. 23. §. 7. *Causa Publicæ*, apud Gregor. Turonens. lib. 9. cap. 11. 20. in Annal. Francor. Fuldens. an. 752. & in Vita Franconis Episc. Cenoman. *Causæ pro salute Reipublicæ*, apud Fredegar. an. 768. *Causæ Regales*, Placita Regia, in Lege Longobard. lib. 1. tit. 2. §. 8. lib. 2. tit. 35. §. 8. apud Baldricum in Chron. Camerac. lib. 1. cap. 62. 76. &c. *Causæ Legales*, in Fragmentis Capitularium editis à V. Cl. Steph. Baluzio cap. 8. quæ secundùm Leges dirimuntur.

Charta de causa suspensa, quæ datur absenti Reipublicæ, vel alia causa, quâ lites omnes & negotia adversus eum conquiescere jubentur, apud Marculfum lib. 1. form. 23.

Causalis, Litigiosus. Gloss. Gr. Lat. ἀπολογικοί, *Causales.* Cyprianus, seu auctor de Singularitate Clericorum: *Causale est quod feminæ est, & copulatio ejus semper infesta est.* Synodus Suessana an. 303. Sess. 3. *Nihil time, quoniam in tui damnationem nihil apponimus causale, nihil defendimus, &c.*

Causalis. Glossæ MSS. ad Concilium Calchedon. c. 12. *Per pragmaticam, per causalem.*

Causalicii, Qui litigant de re aliqua. Tabular. Brivatense Ch. 114. *Ipsi jurati vel testimoniati unanimiter dixerunt, quòd ipsi causalicii cum omnibus appenditiis eorum terris seu & pratis — plus debent, &c.*

Causales. Idem Tabular. Brivatense Ch. 180. *Vendimus S. Juliano & Clericis ejus unam hæreditatem nostram, hoc est, causales qui sunt juxta muros claustri S. Juliani & juxta cellarium ejus, & apprehendimus inde pretium factum sol. 70. De Clericis advenerunt autem nobis ipsi causales, non de comparatione, nec donatione: sed Clerici S. Juliani concesserunt Uberto avo nostro, ut maneret ibi, &c.* Ubi fortè *Casales* legendum, vel *Clausales*.

Causare, Litigare, *Causas* agere, *Calumniare*, repetere. Papias: *Causare, calumniari, exigere, in causam ducere.* Gloss. Græco-Latin. αἰτιῶμαι, *Criminor, accuso, culpo, incuso, causo.* Lex Langobard. lib. 2. tit. 52. §. 1. *Si quis causam alterius agere, aut causare præsumpserit. — Et si forsitan aliquis per simplicitatem suam causam agere nescit, veniat ad placitum: & si Rex aut Judex præviderit, tunc debeat dare ei hominem qui causam ipsius agat.* Gregorius Turon. lib. 10. *Causaturus accessit.* Petrus Venerab. lib. 1. Epist. 2. *Et in die causandi cum Stephano in præsentia nostra suscepta, Pisas profectus est.*

Charta an. 1021. apud *Diago* in Comitib. Barcinon. lib. 2. cap. 31. *Non est mihi licitum causari vobiscum in sæculari judicio, nisi exors efficiar canonicæ regulæ.* Charta Conradi Imp. an. 830. in Bibl. Sebus. lib. 1. cap. 92. *Nemo — inquietare, molestare, causare, perturbare præsumat.* Libertates concessæ Villæ franchæ ab Archembaldo Dom. Borbonii an. 1217. MSS. *Nullus burgensis de Villa francha debet causari extra villam in curia laïcali, &c.* Ita Chartæ veteres passim, apud Franciscum Mariam in Mathildi lib. 3. pag. 141. 152. 164. &c. Hinc apud nos *Causer*, pro tricari, nugari, garrire, & *Gausser*, pro irridere: non enim etymon à Germanico *Kosen* deducendum, ut vult Besoldus.

Causare, Calumniare, repetere. Vetus Charta apud Ughellum tom. 9. pag. 920. *Ostendit* (Episcopus) *se causare Monasterium, atque ad suum jus intromittere.* Ita in alia apud eundem Ughell. in Episcopis Veronensibus p. 805.

Causatio, Lis, controversia, placitum. Gregor. Magn. lib. 1. Epist. 9. *Fines, de quibus causatio mota est.* Concilium Arelatense an. 813. can. 16. *Ne in Dominicis diebus publica mercata, neque causationes disceptationesque exerceantur.* Capit. 1. an. 811. cap. 2. *Unde illæ frequentissimæ causationes in quibus unus alteri quærit quicquid parem suum viderit possidentem.* Charta Eberardi Salzburgensis Episc. in Chron. Reicherspær. an. 1153. *Deposuit causationem super quodam prædio.* Formulæ veteres apud Bignon. *Ut causationes & lites definire & terminare justè & rationabiliter debeant.* Vide Translat. S. Guthlaci num. 15. Ita etiam vocem hanc usurpat non semel Symmachus lib. 2. Epist. 22. 36. lib. 4. Epist. 18.

Incausare, In causam mittere, *Mettre en cause*, in jus vocare. Charta Waldemari Regis Daniæ an. 1326. *Si aliquis incausatus fuerit, quòd alecia in aquis emerit, ipse tertia manu se purgabit.*

Causarius. Gloss. MS. Regium sign. 1197. *Pragmatici, causarii.* Gloss. Isidori, & Papias: *Causarius, litis amator, &c.*

Causarius, interdum *Reus qui ex aliquo crimine ad causam ducitur*, Joanni de Janua. Gloss. Isid. *Causarius, reus.* Gloss. Græc. Lat. ὑπαίτιος, *causarius.* Aliter tamen hanc vocem interpretantur viri docti: quippe *causarium*, in Glossis *sontico morbo* laborantem dici volunt. ὑπαίτιοι enim idem valet quod *sontes*, apud Latinos: idque eruunt ex Hesychio, cui ἐπίληπτοι, dicuntur ὑπαίτιοι, & δαιμονιζόμενοι.

Causarius, Qui causam habet, ratione & causa nititur. *causaria missio*, in l. 9. Cod. Th. de Desertor. *Causaria liberalitas*, apud Spartianum. *Causariam missionem* quidam interpretantur, cui morbus causa fuit, ut *causariam liberalitatem*, cui aliquis casus ac calamitas causa fuit. Nam *Causa* pro morbo sumi observatum. Vide infrà.

Causaticus, Qui alium in causam trahit Lex Bajwar. tit. 16. §. 2. *Non debet testem veritatis compellere causaticus ejus, nisi fortè aliquis testem mendacem habere voluerit.*

Causator, Qui actoris vel rei in judicio partes agit, litigator. Lex Salica tit. 60. *Cùm causa discussa fuerit inter duos Causatores.* Decretio Childeberti Regis c. 11. *Causator Centenarium cum Centena requirat.* Lex Langob. lib. 2. tit. 21. §. 30. *Neque cogantur ad placita venire, præter in anno —— exceptis scabinis, & causatoribus, & testibus necessariis.* Vide tit. 41. §. 1. tit. 51. §. 2. tit. 55. §. 13. lib. 3. tit. 9. §. 8. Capitula Caroli M. lib. 5. cap. 10. Capitula Caroli C. tit. 31. cap. 33. Chronicon S. Vincentii de Vulturno lib. 2. *Excepto per verissimas cartulas cum quibus se causatores legaliter defendere queant, &c.*

Causamentum. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 111. *Similiter nempe statuerunt ac bonum causamentum esse laudaverunt, ut si quis, &c.* Galli dicerent: *Ils ont jugé que c'estoit une bonne chose, d'ordonner, &c.*

CAUSEA, idem quod *Calcea* & *Calceta*, *Chaucée*. Knyghton: *Cotidieque venerunt Franci ad causeam inire hastiludium cum Anglis.*

CAUSETUM, idem quod *Calcea*, ex Anglico, *à Causey*. Chronicon Abbatum Burtonensium to. 1. Monastici Anglic. p. 275. *Incœptum fuit pavimentum Altæ villæ, diruto causeto, ponendo gutteram in medio. — Incœptum fuit causetum Novi vici ante portas Abbatiæ.*

CAUSIA. Vegetius lib. 4. c. 15. *Vineas dixerunt veteres, quas nunc militari vocabulo causias vocant.* Ubi variant Codd. MSS. Quidam enim *Cautias*, & *Caueias* habent. Ad oram Edit. Parisiens. quam à Budæo procuratam aiunt, *Cattos* habetur. Certè *Cattus* idem fuit quod vinea. Vide in hac voce.

CAUSIDICUS. Vide *Advocatus*.

CAUSIFICATIO, Tergiversatio, excusatio, *Causatio*, in Cod. Th. & apud Symmach. lib. 2. Epist. 36. lib. 5. Epist. 48. Julius I. PP. Epist. ad Orientales: *Liquidè apparet istam causificationem eorum hominum esse, qui sibi non satis confidunt.*

CAUSILICUS, pro *Causidicus*, non semel in veteri placito in Appendice ad Capitularia V. Cl. Steph. Baluzii p. 1394. Ubi Catellus lib. 5. Rerum Occitan. p. 742. *Causidicus* edidit. Vide *Advocatus*, & *Assertor*.

CAUSIMENTUM. Vide *Fornimentum*.

CAUSON, καῦσων, Ardens febris: καῦσος etiam Medicis. Ordericus Vitalis lib. 11. p. 818. *Causon & febres, aliæque infirmitates terrigenas valde afflixerunt.*

CAUTEL, Puppis. Grotius in Notis ad Aratum: *In iisdem tabulis puppis Cautel vocatur. Hoc quid sit, nescio.*

CAUTERIZARE, Adurere. B. Odoricus de Forlivio in sua Peregrin. *Quodam ferro calido cauterizant se.*

CAUTIO, Chirographum, quo debitor cavet se pecuniam à creditore accepisse, eamque certo die soluturum spondet, cujus formulam exhibet Marculfus lib. 2. c. 25. 26. 27. Gregorius Turon. lib. 7. c. 23. *Armentarius Judæus — ad exigendas cautiones, quas ei propter tributa publica Injuriosus ex Vicario, ex Comite verò Eunomius deposuerant, Turonis advenit, &c.* Anastasius in S. Julio PP. p. 20. *Et omnia monumenta in Ecclesia per Primicerium Notariorum confecta celebrarentur, sive cautiones, vel instrumenta aut donationes —— Clerici in Ecclesia per Scriniarum sanctæ sedis celebrarent.* Vide IC. & Legem Longob. lib. 2. tit. 21. §. 13.

Cautio, Securitas data pro quavis re facienda. Ita passim IC. Anastasius in Constantino PP. p. 64. *Hic ordinavit Felicem Archiepiscopum Ravennatem, qui secundùm priorum solitas in scrinio noluit facere cautiones, sed per potentiam judicum exposuit, ut voluit. Cujus cautio à Pontifice in sacratissima confessione B. Petri Apostoli posita, post nonnullos dies tetra, & quasi igni combusta reperta est.*

Cautio. Charta Theodemiri Regis Gallæciæ æræ 610. apud Bivarium in Notis ad Pseudochronicon Maximi p. 451. *Astantibus Episcopis ipsius provinciæ universis, tam in Bracarensi cautione, quàm etiam ex Lucensis Ecclesiæ dominatione diffinitum atque laudatum est, &c.* i. immunitate. Vide *Cautum*.

CAUTUM, idem quod *Cautio*. Gloss. Lat. Gr. *Cautum*, χειρόγραφον. Glossæ MSS. ad Canones Concil. *Cautum, scriptum.* Occurrit apud Corippum.

Cautum, *Cotum*, ex Hispanico *Coto*, Locus defensus, immunitas, *Salvitas*. *Cautare*, *Incautare*, defendere, protegere, munire, securum facere, *Cavere* rei alicui, unde vox videtur deducta. Charta Ordonii Regis æræ 950. apud Anton. de *Yepez* to. 4. Chron. Ord. S. Benedicti p. 436. *Et cum sua concurrentia & cum suo cauto in circuitu ipsius concurrentia, &c.* Infrà: *Et sunt ipsæ Ecclesiæ incautatæ in toto gyro per petras erectas & scriptas, &c.* Ibidem: *Similiter damus vobis ipsam cortem de villa Patrono cautatam, cum suis domibus, & ædificiis, cum sua cortina quomodo concludit per ipsum flumen, &c.* Charta Bermundi II. Regis æræ 1070. apud eundem to. 6.

sit vobis Piniolo & Ildonciæ attributa licentia facere quod volueritis de cautis & hæreditatibus quas à me accepistis. Alia æræ 1153. ibidem pag. 437. *Cum suis testationibus omnibus, & rebus & familia libera ab omni censu & debito nostræ Ecclesiæ, & cum duabus partibus de illo voto, & clamoribus, & cum suo cauto in gyro, &c.* Vide eundem to. 5. pag. 438. Vetus Lapis in Monasterio *de Husillos* in Hispania, apud Ambrosf. Moralem lib. 16. cap. 44. *Era 1195. Rex Sanctius Domini Aldefonsi Hispaniarum Imperatoris filius, dedit cautum Ecclesiæ sanctæ Mariæ de Fustellis, Raimundo Gileberto existente Abbate ejusdem Ecclesiæ.* Charta Alfonsi VII. Imp. æræ 1182. apud eundem *Yepez* tom. 7. *Cauto etiam prænominatos terminos & loca prænominata jam dictam Ecclesiam S. Joannis, & omnem ejus ubicunque sit hæreditatem, quòd nulla potestas, nullusque alius homo, causa malefaciendi vel pignorandi intrare præsumat, &c.* Quæ formula in aliis Chartis ejusdem Regis occurrit non semel. Charta Alphonsi VIII. Regis Castellæ æræ 1213. apud eundem *Yepez* tom. 7. *Et omnia pecora vestra per omne regnum meum sint secura & cauta, tanquam mea propria, & libera, & ubique habeant pascua.* Ibid. *Mando etiam & firmiter statuo, quòd omnes hæreditates vestræ, tendæ, & canales, furna, & omnia vestra tanquam mea propria sint, ut dictum est, cautata, & ab omni gravamine & inquietatione tam regali quàm alia semper libera & absoluta.* Charta Ferrandi Regis Castellæ æræ 1224. *Cauto verò supradictos homines & omnia quæ habent vel habebunt, quod nullus de cætero pro aliqua voce, vel calumniis, excepto pro pretio debito, audeat pignorare, vel de suo aliquid prendere, molestare, vel calumniare. Hujus autem liberationis & incautationis inchartationem facio Deo & sanctæ Agathæ, &c.*

Cotus. Charta Alfonsi VII. Regis æræ 1174. apud eundem *Yepez* tom. 5. pag. 472. *Nullus homo sit ausus ingredi infra hos cotos, neque ullam violentiam facere, &c.* Occurrit ibi pluries. Charta Alphonsi Hispaniarum Imperatoris æræ 1162. apud Bivarium: *Offero, & confirmo, & concedo omnia quæcunque sint, sive de regalengo, sive de condado: sive magna, sive parva infra cautos, quos proavus meus posuit, — id est, per cautos de termino de Vitriales, &c.* Alia Sancii Regis Portugal. æræ 1231. apud Rodericum *da Cunha* in Episcopis Portens. 2. part. pag. 58. *Ego Sancius — facio chartam cauti de Gondomar, quod — augmentari fecimus.* Infrà: *Ubi sedet antiquus lapis cauti: Quidquid infra lapides & terminos istos concluditur, firmiter cautamus, & cautatum in perpetuum esse mandamus, & hæreditates quæ ad casalia infra cautum istum existentia extra cautum pertinent, habeat prædictus Episcopus, &c.* Charta Martini Ovetensis Episcopi æræ 1288. apud *Yepez* tom. 3. pag. 217. *Tibi Abbati domino Joanni Sammonensi ejusdem loci, atque successoribus vestris facimus scripturam libertatis, ut ampliùs Sammonense Monasterium aut Ecclesias vestras, sive intra cautum, sive extra cautum ad Sammonense Monasterium pertinentes non inquietemus, neque jus Pontificale desuper Monasterium vestrum, aut super Ecclesias vestras, unquam nequiramus.* Vide eundem *Yepez* tom. 5. pag. 439. b. 448. b. 449. b.

Cautum, Fiscus Regius. Charta Ferdinandi Gundisalvi Comitis Castellæ æræ 972. apud eundem *Yepez* tom. 1. Chron. Ord. S. Benedicti pag. 32. *Insuper in cauto 60. solidos ad Comitis partem reddat, & quod retinuit, tantùm per tres annos triplicatum Monasterio solvat.* Adde p. 34. 39. Alia æræ 957. to. 4. pag. 458. *Quòd si quis, quod absit, ad disrumpendum venerit istos terminos, purget ad parte Comite quinque libræ aureæ in cauto.* Charta alia æræ 1010. tom. 1. pag. 22. Appendicis: *Et dimittant ad Monasterio terram, quam aravit, aut vinea quam plantavit, & à parte Regis reddat 30. libras ex purissimo auro in cautis, & scripta firmis permaneat in sæcula.* Alia æræ 1078. pag. 23. *Et in cauto regiæ potestati solvat milliarias auri, &c.*

CAUTUS, Navis species. Vide *Gatus*.

CAYA, Domus. *Maison, chaiz, ou ouvroirs*, in Consuetudine Bayonensi tit. 7. art. 22. 30. 32. Willelmus Thorn in Chron. an. 1285. *Sedata est discordia quæ mota fuerat inter — de quadam caya & domo ædificata in quodam prato.* Occurrit iterum eadem notione sub an. 1286.

Chaia, idem sonat quod *Caya*, in Regesto Constabulariæ Burdegalensis fol. 131. *Quilibet habitator villæ de Liborne habens unum solerium ad mensuram dictæ villæ, debet 12. denar. de sporta, & quilibet habens unam chaiam ad mensuram dictæ villæ, habens 8. brassas cum dimidia in amplum & in longum 12. debent decem sol. 8. den. de sporta.* Fol. 39. *In careria de Rosella, inter domum seu cayum Petri Burdegala de sancta Liurada ex parte una, & domum, seu cayum Petri Arnaldi, &c.* Occurrit ibi pluries in hac significatione. *Chay*, Occitanis *caveam*, seu cellam vinariam sonat.

Cayum, in Charta Walteri Episcopi Coventrensis in Monast. Anglic. tom. 3. pag. 231.

Cay, hodie appellamus aream in littore onerandarum atque exonerandarum navium causa, è compactis tabulis trabibusque firmatam, ac desuper tectam, instar domus, unde ejusmodi areæ appellationem obtinuere, vocabulo, non à Saxonico cæᵹ, clavis, uti vult Spelmannus, vel à *caiare*, uti Scaliger ad Auson. lib. 2. cap. 22. sed à Cambro-Britannico *Cae* desumpto, quòd sepem & claustrum sonat, ut *Caed*, opertorium, clausus, *Caeor*, caula, ut auctor est Boxhornius in Orig. Gall. Ita vocem

Ceagen interpretantur Evidentiæ Ecclesiæ Christi Cantuariensis: *Mansionem quoque — & clausulam, quod Angli dicunt Ceage, quæ pertinet ad prædictam mansionem.* Ubi *Ceage* videtur esse *Caya* procinctus. Inde etiam

Caiagium, pro vectigali ex fluviorum portubus, quos *Cays & Havres* vocat Consuetudo Normanniæ art. 581. Charta Radulfi Decani Ambian. an. 1167. in Chartul. Eccl. Amb. *Reditus, quem vulgò Caiagium appellant.* Charta Philippi Regis Franc. an. 1309. pro mercatoribus Lusitanis, in 2. Regesto ejusdem Regis ex Tabulario Regio num. 172. *Item essayum nostrum dictæ villæ parabitur & ponetur in tali statu, quòd dicti mercatores absque solutione caagii poterunt suas denariatas & mercaturas bono modo onerare & exonerare de die & de nocte.*

Caaria, vox ejusdem, ni fallor, originis, in Usaticis MSS. Vicecomitatus Aquarum Rotomagi: *Une coustume est que l'en appelle la Caharie, que pour une somme de œufs, & de poullaiges, & d'oiseaulx, de fourmaiges, & d'aigneaux, & de quevreaulx, & de tiulx choses venans par eaue à Rouen, l'en paie un denier.*

CAYTUS, seu *Gaytus*, vel *Gayetus*, Militaris officii nomen apud Saracenos, quod occurrit apud Lupum Protospatham an. 972. 1002. Hugonem Falcandum crebriùs, & apud Rocchum Pirrum in Archiepiscop. Montis Regal. pag. 402. in Episcopis Agrigentinis pag. 276. in Episc. Pactens. pag. 392.

CAZAFUSTA, pro *Catapulta*, Machina bellica, sudibus acutis ejaculandis idonea. Rollandinus lib. 8. Hist. *Nihilominus nisi sunt defendentes, inimicos repellere, eosque fugare, & figere nunc lanceis, nunc sagittis, fundis petras rotantibus, & sonantibus cazafustis.* Vide *Fustibalum*.

CAZENI. Testamentum Ranimiri Regis Aragon. æræ 1099. apud Martinezium in Histor. Pinnatensi lib. 2. cap. 38. *Et illos vassos* (id est, vasa) *quos Sanctius filius meus comparaverit & redemerit, pezo per pezo, de plata aut de cazeni, illos prendat aut redimat, &c.*

CAZOLA, Vas quoddam, Matthæo Silvatico: sed quâ linguâ, non indicat.

CECOS, Gallicâ linguâ, *Dimitte* sonat, ut auctor est Servius ad 11. Æneid.

CECTORIUM, apud Gromaticos, inquit Salmasius ad Inscript. Herodis p. 51. ponitur pro *hectorium*: *Cectoria hoc est, rotundus est, sicut modius, est fossa circa publica;*

Cectoria, pro *hectoria*, Ἕκτον enim *modius* Græcis. Unde *hectorium*, vel *cectorium* illis Auctoribus, quod rotundum est sicut modius, ut fossæ rotundæ.

Cecua, *Cecuma*, *Cecunia*. Gloss. Isid. *Cecua*, *noctua*. *Cecuma*, *noctua*. Joan. de Janua, *cecunia* habet, additque, *& à cecus dicitur*.

Cedellus, Vas portatile, in quo reponi solet aqua benedicta, nostris etiamnum *Celet*. Charta Heccardi Comitis Augustod. ex Tabulario Prioratus Persiaci in Burgundia pag. 26. *Uno tapeto, uno cedello ad aqua benedicta duo.*

Cedria, Κέδρια, *Gumma Cedri*, in Gloss. Medico MS. & apud Alexandrum Iatrosophistam lib. 1. de Passionib. Matth. Silvaticus: *Kidria, i. al-kitran, cedria, id est, gummi cedri*. Joanni verò de Janua, *unguentum factum, quo asseres liniti non putrescunt, vel tempore, vel vermibus*. Alibi: *Cedria, arboris gummi sive lacryma, quæ ad conservationem librorum summè est necessaria. Nam libri ex hac lacryma liniti nec à tineis corroduntur, nec tempore senescunt.* *Cedrina* dicitur in Glossis Biblicis MSS. Anonymus de Re architecton. cap. 12. *Cedrus si humore non corrumpatur, eandem habet virtutem: sed quomodo de pino resina decurrit, sic & ex ea oleum, quod Cedria dicitur: quo si libri aut clusa inungantur, nunquam tineis aut carie solventur.* Martianus Capella lib. 2. *Alia* (volumina) *ex papyro, quæ cedro perlita fuerant, videbantur.* Vide Galenum lib. 7. Simpl. Oribas. in 2. ad Eunap. Paulum lib. 7. Aetium lib. 1. Tetrab. ser. 2. Columellam lib. 6. cap. 32. Marcellum Empir. cap. 26. extremo, Josephum Scaligerum in Animadvers. in Robert. Titium pag. 179. & Casaubonum ad Sat. 1. Persii.

Celata, Insidiæ, Hispan. *Celada*, *Engaño de guerra*. Ex Lat. *Celare*. Gloss. Lat. Græc. *Celat*, κρύπτει. *Celare*, *tegere*, Nonio. Isidorus Pacensis Episcopus in Chronico æra 769. *Europenses verò solliciti ne per semitas delatescentes aliquas facerent simulanter celatas, stupefacti in circuitu sese frustra recapitant, &c.* Rodericus Toletan. Arch. in Hist. Hispan. lib. 3. cap. 24. *In lapidicina urbi proxima insidias collocavit, cives ad prælium processerunt, sed inter celatam & acies intercepti ex civibus plurimi occiderunt, &c.* Vide Leges Alfonsinas seu *Partidas*, part. 2. tit. 35. leg. 30. Sic Tactici Græci ἐνέδρας, insidias, ἐγκρύμματα non semel vocant. Vide Leon. cap. 12. §. 34. & 38.

Italis *Celata*, est cassis, unde nostri *Salade* effinxerunt: sic dicta, quòd eâ caput indutus miles *celetur*, & occultetur, ut à nemine agnoscatur.

Celdra, Mensuræ species apud Scotos. Leges Burgor. Scotic. c. 67. *Pistor habeat ad lucrum de qualibet celdra, secundùm quod probis hominibus videatur.* Statuta Gildæ Berwic. c. 39. *Nulla mulier emat in foro ad faciendum brasium ad vendendum, plus quàm unam celdram.*

Celendra, Instrumentum quo poliuntur panni, nostris *Calandre*. Charta Caroli II. Regis Siciliæ apud Ughellum tom. 9. pag. 929. *Concedimus —— instrui, ordinari, & fieri in civitate Ravellensi, ubi Episcopus ipse providerit, tintoriam celendram cum auricella & aliis suis circumadjacentiis, &c.* Alia Joannæ II. Reginæ Siciliæ an. 1429. ibid. *Celendram unam — in qua celendrari consueverunt & celendrantur sustaini, &c.*

Celer, Veredarius, nostris *Poste*. Isidorus lib. 10. Orig. *Celer, appellatus à celeritate, quia quod usus exigit, velociùs facit.* Eckehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 1. *Qui factum panderet celer præmittitur.* Ibidem: *Currunt illico celeres, qui Berthæ dicerent.* Cap. 10. *Utinam post illum celeres, qui equum illum nobilem mihi reducant, mittere velles.* Cap. 4. *Mittit Imperator celerem quendam.* Julianus Episcopus Toletan. in Chron. *Dum de iis quæ in Galliis gerebantur, nuncium celerem recepisset.* *Agiles viri*, in Vita S. Amandi scripta per Baudemundum cap. 6. num. 23. Paulinus Epist. 24. *Ut cursorem Dominicum Cardamatem signatis in lege divina antiquorum velocium laudemus exemplis.*

Celerè, pro *Celeriter*, in Vita S. Materniani Episcopi Remensis num. 16.

Celga, Modus agri. Chartæ Alemann. num. 83. apud Goldast. *Ut ad proximam curtem S. Galli unum juchum arent, & cum semine meo seminent annis singulis in unaquaque celga.*

Celia, *Ceria*, Potio Hispanis veteribus familiaris, ut auctor est Plinius lib. 22. cap. ult. qui *Celiam*, & *Ceriam*, promiscuè nominari indicat. Hujus conficiendæ modum describit Paulus Orosius lib. 5. cap. 7. *Postmodum diu obsidione conclusi Numantini duabus desubito portis cuncti eruperunt, larga priùs potione usi, non vini, cujus ferax is locus non est, sed succo tritici per artem confecto, quem succum à calefaciendo Celiam vocant: suscitatur enim illa ignea vis germinis madefactæ frugis, ac deinde siccatur, & post in farinam redacta molli succo admiscetur, quo fermentato sapor austeritatis & calor ebrietatis adjicitur.* Ab Orosio excerpsit quæ habent Isidorus lib. 20. cap. 3. & Papias.

Ex hac descriptione liquet non multùm absimilem fuisse *celiam* à *cervisia*, quæ quidem non ex tritico, sed ex hordeo conficitur: quin & à *celia*, seu potiùs *ceria*, cervisiam dictam opinor, ita ut vocabulo additæ aliquot syllabæ, discrimen ab Hispana potione, quod in hordeo videtur constitisse, ostendant, cùm celiæ materia triticum fuerit secundùm Orosium. At Florus lib. 2. cap. 18. eandem Numantinam describens obsidionem, *Celiam* ait *è frumento potionem* fuisse, sicque *ab indigenis* appellari. Qua frumenti voce hordeum constat contineri, quo cervisia conficitur. Tacitus de Germanis, lib. de Morib. Germanorum: *Potus, humor ex hordeo aut frumento in quandam similitudinem vini corruptus.* Unde quidam censent *celiam*, sive *ceriam* Hispanorum, eandem fuisse potionem cum Gallorum cervisia. Gloss. Angl. Sax. Ælfrici: *Cervisia, celia*: Eala. Matth. Silvatic. *Celea, potio ex succo tritici inebrians.* Infrà: *Cellia, i. cervisia, dicta à calefaciendo.* Joann. Sarisberiensis Epist. 85. *Hoc itaque* (vinum) *paratius est quàm celia quæ à nostratibus usu vulgari Cervisia nuncupatur.* Charta Edmundi Regis Angliæ t. 2. Monast. Angl. *Quinque congios celiæ, & unum ydromeli, & 30. panes reddat.* Chilienus Monachus in Vita S. Brigidæ cap. 1.

Qui latices gelidos celiæ convertit in undas.

Ubi perperam Colganus ex MSS. *cellæ* edidit: ibi enim agitur de aqua in cerevisiam mutata, ut est apud Laurentium Dunelmensem in Vita ejusdem Brigidæ num. 55. Adde Ordericum Vitalem pag. 539.

Certè Dani, ut auctor est Pontanus, *Oel*, & Angli *Ael*, cervisiam vocant, vocibus ex *celia* confictis. Gloss. Saxonicum post Leges Henrici I. Oalehuſ, *cervisiæ domus*: Oaleȝavel, *cervisiæ gablum*. Teloneum Monasterii S. Bertini: *Omnis tonellus sive vini, sive cervisiæ, sive alæ, — dabit 2. den.*

Ejusdem originis est *Godale* Theutonicum, quasi *Goed-ael*, proba cerevisia. Regestum Cameræ Comput. sign. 123. fol. 10. *Foragia godalarum seu cervesiarum quæ nos Episcopus habebamus in villa Tornacensi unà cum jure ad nos Episcopum ratione dictarum godalarum spectante.* Ibidem: *Le Roy a acquis de l'Evesque de Tournai — le bracin des Godales, &c.* Guill. *Guiart* an. 1214.

A grans henas plains de godale,

An. 1304.

Ribaus d'autre partie boivent,
Sans demander chambre ne sale,
Parmi les ruës la godale.

Rursum:

Li autre leur godale crient,
C'est d'Arras si comme il dient.

Constitutum domanii Comitatus Bononiensis an. 1402. *Recepte des dangiers de godales, de chervoises, de Bromars, & de Houppenbiers amenées par mer à Boulogne, &c.* Vide Glossar. Prisco-Gallicum Pontani pag. 282. Perperam verò Franciscus Bivarus ad Pseudo-Chronicon Maximi, à *ceria*, vocem *Cidre*, accersit, indeque confectam contendit pag. 306. 332.

CELIBATUS. Vita S. Severi Episcopi Ravennatis n. 10. *Et exinde cœperunt sanctum ejus celibatum ampliùs venerari.* Ubi Bolandus annotat *Cœlibatum* poni pro sanctimonia, vel Sacerdotio. Sed potiùs videtur esse *Celebritas*, fama. *Propter tantæ gloriæ celibatum*, apud Ericum Upsaliensem lib. 5. Hist. Suecicæ, id est, famam. Acta S. Bernardi Episcopi Carinulensis: *Quem ideo præfatus Princeps voluit habere Capellanum, quia ipsius plenè cognoverat celibatum.* Chronicon Andrense p. 437. de Abbate, cui vitium incontinentiæ objectum fuerat: *Ita quòd ei suum reatum, & viri Dei celibatum — confiteri coactus est.* i. castitatem, probitatem.

CELIUM. Jo. de Janua: *Celium, idem quod Celites: quod vulgo celionem, vel scalpellum vocant.* Leg. *Celtes.*

CELLA, Latinis, est ἀποθήκη, penus, promptuarium, in quo quæpiam ex iis quæ ad vitam conducunt, reconduntur, veluti Cella vinaria, olearia, mellaria, &c. Gloss. Græco-Lat. *Cella proma*, ταμεῖον. *Cella vinaria*, οἰνών. Interdum pro cubiculo, ut apud Vitruvium lib. 2. c. 8. *Lateritiæ cellæ:* lib. 3. c. 1. *Cella ædis:* lib. 6. c. 9. *Cubicula etiam & cellæ familiaricæ constituuntur.* Gloss. Lat. Gr. *Cella*, οἴκημα.

Cella verò & *Cellula*, posterioribus sæculis usurpantur pro Monachorum domicilio, atque adeo ipso Monasterio. Ita passim *Cellæ* vocem usurpat Gregorius M. lib. 2. Dial. in Præfat. cap. 9. 12. 13. 21. 33. ubi Zacharias μοναστήριον vertit. Primitus enim Monachi divisis in *Cellis*, seu Cellulis, habitabant, in idem licèt oratorium psallendi gratiâ, aut sacra peragendi convenirent. Regula Macarii c. 13. *De fratribus, vel qui in oratorio sunt, vel qui per cellulas consistunt.* Clodoveus in suo Præcepto: *Monachis ibidem per diversas cellulas manentibus, seu mansuris, omnia necessaria — præbeantur.* Eucherius Lugdun. de Laude Eremi: *Hæc nunc habet senes illos, qui divisis cellulis Ægyptios patres Galliis nostris intulerunt.* Rufinus lib. 2. de Vitis Patrum, in Præfat. *Commanent autem per eremum dispersi & separati cellulis.* Et lib. 3. n. 219. *In eodem loco circiter quinque millia divisis cellulis habitabant.* Guigo Cartusiæ Prior de Quadripartito exercitio cellæ cap. 9. *Et quidem quantùm in ea (cella) morari fructuosum, tantùm extra eam longè vel diu vagari periculosum. Non enim diutiùs habitator cellæ vivere potest, spiritualiter extra cellam, quàm corporaliter piscis extra aquam. Considerate quia pisciculo illi, qui Alec dicitur, unum idemque momentum est, & extra aquam esse & expirare. Et cella quidem formatur ex hac dictione Allec, cùm convertitur.* Vide S. Hieron. Ep. 4. & 31. S. Augustin. de Morib. Eccl. lib. 1. c. 31. Cassian. lib. 5. Instit. c. 36. & Collat. 18. c. 4. Sozomen. lib. 6. cap. 31. Niceph. Call. lib. 11. cap. 38. Gaufredum Grossum in Vita S. Bernardi Abbat. Tiron. cap. 12. &c. Hinc *Incellari*, Cella donari, in Statut. Ord. Cartusiensis an. 1368. part. 2. c. 6. §. 1.

Cellas ista, κελλία vocant Græci Scriptores passim, Palladius in Vita Chrysostomi p. 54. Edit. V. Cl. Emerici Bigoti, & alii quos laudant Meursius, & Fabrotus in Glossario ad Cedrenum: μοναστήρια, Nilus Narrat. 7. cap. 9. Interdum & σπήλαια. Atque inde *Cellarum*, & κελλίων nomen mansit locis quibusdam, ubi inædificatæ erant *Cellæ* Monachicæ, uti monti Larissæ in Macedonia vicino, qui βουνὸς τῶν Κελλίων Annæ Comnenæ lib. 5. Alex. p. 138. *Kellia* Innocentio III. PP. lib. 13. Ep. 4. dicitur: *Cellis* in Æmathia, & *Celliis* in Bithynia apud eandem Annam lib. 12. *Cellarum Thessalicarum* meminit auctor Itinerarii Hieros. & Antonini, ut & alterius ejusdem appellationis in Ægypto, Sozomenus lib. 6. cap. 31. & Niceph. Call. lib. 11. cap. 38.

Cellæ quoque vox crebrò pro Monasteriolis, seu, ut olim vocabant, *Abbatiolis*, vel *Obedientiis*, quæ majoribus suberant, sumitur. Nam cùm Monachi prædia variis in pagis possiderent, eò aliquot è suis mittebant, qui & fruges colligerent, procurarent reditus, & ad Monasterium deferrent: vel ut vitam solitariam quodammodo in iis agerent destinati Monachi; unde Bonifacius VIII. c. 3. de Verbor. signif. *Cellas* ejusmodi *loca secreta & solitaria* interpretatur, *quæ ab hominum separata convictu sunt ad contemplandum & Deo vacandum specialiter deputata.* Vel denique cellæ subinde ædificatæ propter nimium Monachorum numerum, ut ex Monasteriis eò mitterentur Monachi, aliisque identidem *pulsantibus* locum darent. Ardo Monach. in Vita S. Benedicti Abbat. Anianensis: *Et quia cætera loca eos capere non quibant, constituit locis congruis cellas, quibus præfectis magistris posuit fratres.* Iisdem enim in locis exstructa etiam oratoria, quibus deserviendis destinatus certus Monachorum numerus, qui à Primario Monasterio dependebat. *Cellæ cœnobiales*, in Præcepto Lud. Pii apud V. Cl. Steph. Baluzium in Append. ad Capitul. n. 38. Charta Arnaldi Archiep. Burdegal. an. 1120. apud Sammarthanos: *Quia S. Macarius, non cella S. Crucis, sed per se Monasterium erat, &c.* Charta Galonis Episcopi Parisiensis an. 1107. *Ita scilicet ut Abbas Fossatensis prædictum Monasterium tanquam cellam suam possideat.* Rudolphus Presbyter in Vita Rabani Mauri Arch. Mogunt. n. 5. *Per cellas quoque fratrum sibi commissorum, & per alia loca inculta ad se pertinentia, in quibus priùs non erant, Ecclesias cum permissione Episcopi sui construxit, &c.* Quippe in Agathensi Concil. can. 58. Epaon. c. 10. Venetico c. 8. Aurelian. I. c. 22. *Cellæ novæ, aut Congregatiunculæ Monachorum absque Episcopi consensu prohibentur institui.* Concilium Aquisgran. an. 817. & Additio 1. ad Capitul. Lud. Imp. c. 44. *Ut Abbatibus liceat habere cellas, in quibus aut Monachi sint, aut Canonici, & Abbas provideat ne minùs de Monachis ibi habitare permittat quàm sex.* In Synodo incerti loci apud Sirmondum to. 1. Concil. Gal. p. 618. *Vetantur Monachi sequestrati per cellas habitare, & peculiare ullum habere.* In Concilio Parisiensi an. 1212. part. 2. c. 24. dicuntur Monachi in claustro interdum movere rixas & seditiones, *ut mittantur ad cellas.* Vita Burchardi Episcopi Wormaciensis: *Ibi quoque primùm fecit oratorium, deinde aliis officinis peractis, cellam egregiam construxit.* Hac notione *Cellam & Cellulam* usurpant Lupus Ferrar. Epist. 11. Udalricus lib. 3. Consuet. Cluniac. cap. 30. 31. Ivo Carnot. Epist. 269. Acta Murensia p. 15. 37. Capit. Car. M. lib. 4. addit. 1. c. 14. lib. 6. c. 138. Walafr. Strab. in Vita S. Galli cap. 5. Orderic. Vital. lib. 12. p. 896. S. Bernard. Epist. 253. &c. Egerunt præterea copiosè de ejusmodi Cellis Monachicis, Browerus lib. 1. Antiq. Fuld. cap. 7. & Haeftenus lib. 12. Disq. Monast. disq. 1. Vide *Obedientia.*

Cella, Interior ambitus Monasterii. Innocentius III. PP. lib. 14. Epist. 155. *Semper Hebdomadarius in cella remaneat, cujus nomine intelligimus interiorem ambitum vel clausuram: si clausura non fuerit, loca adjacentia officinis.*

CELLA. Concilium Arelatense an. 1234. c. 16. *Item decernimus, quòd Judæi masculi à 13. annis & supra, deferant extra domos in superiori veste, in pectore signum cellæ, latitudinis trium vel quatuor digitorum, nisi sint in viagio constituti.* Vide *Judæi.*

CELLANUS, Inclusus, qui in cella monachicam, seu potiùs eremiticam vitam agebat. S. Audoenus lib. 2. Vitæ S. Eligii c. 38. *Erat quidam cellanus, homo Dei simplex & rectus in loco quodam, non longè ab urbe Parisiaca.*

CELLARIUM, Penarium. Isidorus lib. 15. Orig. cap. 5. *Promptuarium dictum eo quòd inde necessaria victui promuntur, id est, proferuntur. Cellarium, quòd in eo colligantur ministeria mensarum, vel quæ necessaria victui supersunt.* Gloss. Lat. Gr. *Cellarium, & Cellaromarium*, (f. *Cellararium*) ταμεῖον. Gloss. Theotiscum Lipsii: *Kellera, promptuaria.* Walafridus Strabo de Vita S. Galli cap. 11. *De parvo cellario panem integrum famulanti porrexit.*

Cellarium, species ipsæ quæ in cellario asservari solent.

Servius ad 1. Æneid. *Penum* & *Cellarium* distinguit, quòd *Cellarium* sit paucorum dierum, *penus* verò longi temporis. Præsertim verò ita appellabantur species quas accipiebant viri in dignitatibus constituti, cùm à Principe in provincias mittebantur, aut è provinciis ad Comitatum evocabantur: præbebanturque eæ ex rescripto Principis à populis. Ita id vocabuli passim usurpatur hac notione in Cod. Th. l. 3. de Offic. judic. l. 6. de Annon. & tribut. l. 32. de Erogat. milit. ann. apud Aurel. Victor. in Maximiano & Herculio, & Sulpitium Severum lib. 2. Hist. Sacr. in Constantio. *Cellarii* autem appellatione intelliguntur πάντα τὰ βρώσιμα καὶ πότιμα, ut est in Basilicis: sal, vinum, oleum, caro bubula, lardum, & cæteræ species quæ ex Cellario depromi solent.

Cellarienses species, in d. l. 32. Cod. Th. de Erogat. milit. ann. l. 16. de Indulg. debit. quæ *Cellarium* alibi dictæ, ut observatum suprà: τὰ κελλαρικὰ Græci appellarunt. Chronicon Alexandr. p. 678. Ἀπέστειλεν αὐτὸν ἐν πόλει Πρoυσίας τῆς Βιθυνίας διάγειν λαμβάνοντα ἀννώνας καὶ κελλαρικὰ δαψιλῶς. Ita etiam Palladius in Historia Lausiaca cap. 14. & Harmenopulus lib. 2. tit. 10. Glossæ Lat. Gr. MSS. S. Germani Paris. *Penus*, κελλαρικόν. Atque inde promptum est assequi, quid sit *Cellarinsis* in Edicto Chlotarii II. Regis c. 23. in Synodo Parisiensi V. *Et quandoquidem pastio non fuerit, unde porci debeant saginari, cellarinsis in publico non exigatur.* Est enim id quod *Cellarii* nomine exigi solet.

Cellarium, Cella, cubiculum. Concilium Arelatense II. c. 4. *Nullus Diaconus, vel Presbyter, vel Episcopus, ad cellarii secretum intromittat puellam, &c.* Agathense c. 11. *Ancillas vel libertas à cellario, vel à secreto ministerio, & ab eadem mansione in qua Clericus manet, placuit removeri.* Ita in Concilio Arvernensi c. 16. ubi quod *Cellarium* dicitur, *Cella* appellatur in Concilio Turonensi II. c. 12. *Cellula* c. 19.

CELLARARIUS, idem qui *Cellarius*, de quo mox. Capitula Caroli M. ad Monachos an. 789. c. 6. *De Cellarariis Monasterii, ut non avari, sed tales mittantur, quales regula præcipit.* Ubi Concilium Francoford. an. 794. c. 14. habet *Cellarii*. Vide Synodum Aquisgran. can. 140. Chron. Casin. lib. 3. c. 38. (al. 40.) lib. 4. c. 55. &c.

CELLARITA, *Cellarius*, qui cellæ seu promptuarii curam habet. Victor Vitensis lib. 3. de Persecut. Vandal. *Uxor quædam cujusdam Cellaritæ Regis, nomine Dagila, quæ temporibus Geiserici multoties jam Confessor extiterat, &c.* *Cellerarius Regis*, apud Odorannum Monachum in Chr. p. 640. Κελλαρίτης, Dorotheo Doct. 11. in Typico Sabæ & Euchologio. Adde Vitam S. Nili Junior. p. 69. & Goarum ad Euchologg. p. 47.

CELLARIUS, Cui potus & escæ cura est, qui *Cellæ* vinariæ & escariæ præest, promus. Gloss. Græco-Lat. Κελλάριος, *Penuarius*. Lexic. Gr. MS. Reg. Cod. 2062. Ταμίας, ὁ κελλάριος. Vox Latinis nota: sed præsertim hæc vox usurpatur pro officio Monastico. Cyprianus in Vita S. Hilarii Arelatensis: *Post breve tempus in congregationis Cellarium eligitur. Cœpit igitur attentè & studiosè illis velle largiri quibus esset necessarium, etiamsi abstinentiæ amore nihil peterent.* Vide Capitulare de Villis c. 58. Capitula Ludov. Pii. Addit. 1. cap. 56. Vitam S. Benedicti Abb. Anianæ n. 9. & Haëftenum lib. 3. Disq. Mon. tract. 7. disq. 4.

Cellarii, Qui cellaria publica seu species cellarienses asservabant, in Novella Marciani de Indulg. reliqu.

Cellarius coquinæ, in Monasteriis, in Charta Willelmi Ducis Aquit. an. 1131. pro Abbatia Angeriacensi.

CELLERARIUS, idem qui *Cellarius*. Odorannus Monach. in Chron. an. 1031. *Raimbertus Cellerarius Regis.* Hugo Floreffiensis in Vita B. Ivettæ Reclusæ n. 15. *Cujus* (Episcopi) *& rerum dispensator & expensarum creditor erat, —— & ut vulgò dicitur, erat ejus Cellerarius.* Lanfrancus in Decretis pro Ord. S. Benedicti c. 8. *Ad Cellerarii ministerium pertinet omnia quæ in pane & potu & diversis ciborum generibus fratribus sunt necessaria —— procurare, omnia vasa cellarii & coquinæ & scyphos & justas, & cætera vasa refectorii, & omnem horum trium necessariam supellectilem ministrare.* Fortunatus Pictav. in Vita S. Paterni Episc. Abrincat. cap. 3. *Ab Abbate suo ad dispensationem cellarii deputatus.* De officio Cellerarii, alia habent Regula S. Benedicti cap. 31. Regula S. Isidori cap. 19. Regula Magistri cap. 16. S. Fructuosi c. 6. Udalricus lib. 3. Consuet. Cluniac. cap. 18. Eckehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 4. Monasticum Anglic. to. 1. p. 147. 149. 297. &c. Suberat porrò Cellerarius Præposito. Anselmus Leod. in Wazone Episc. Leod. c. 85. *Cellerarius annonam, vinum, pulmenta suscipiens à Præposito, Prælati seniorumque dispensat mandato.*

Celleraria, in Monasteriis feminarum, cujus officium describitur à Petro Abælardo p. 157. & in Synodo Aquisgran.

Subcellerarius, apud Silvestrum Girald. lib. 1. Itiner. Cambriæ cap. 1.

CELLI. S. Audoënus lib. 2. Vitæ S. Eligii c. 15. *Nullus Christianus ad fana, vel ad petras, vel ad fontes, vel ad arbores, aut ad cellos*, (quidam Codd. habent *ocellos*) *vel per trivia luminaria faciat, aut vota reddere præsumat.* Legendum fortè *lucellos*, i. *lucos*. Vide *Arbor*.

CELLIOLA, pro *Cellula*. *Celliolæ Monachorum*, apud Thomam Archid. in Hist. Salonitana c. 42.

CELLULA, diminutivum à *Cella*, nostris *Cellule*, Cubiculum Monachi. Concilium Turon. an. 567. can. 15. *Nec liceat Monachis cellulas habere communes, ubi bini maneant.* Ita in Concilio Agath. c. 58. Aurelian. I. c. 22. in Nov. 5. Justin. &c. Vide *Cella*, & Haëftenum lib. 12. Disquisit. Monast. tract. 3. disq. 2. 3. &c.

CELLULANUS, Concellaneus, contubernalis, Monachus qui in eadem cella, cellula, aut Monasterio, habitat. Sidonius lib. 9. Ep. 3. *De Senatu Lirinensium Cellulanorum.* Dicuntur verò *Cellulani*, ad discrimen cæterorum Monachorum, qui seorsim in diversis & dispersis per eremum cellulis habitabant. Κελλιῶται apud Dorotheum doctr. 16.

Sic etiam appellatur contubernalis Clericus, quem ad amoliendas maledicorum calumnias, habere jussi sunt Episcopi, ipsique Presbyteri & Diaconi, ut est, apud Gregor. M. lib. 4. Ep. 44. in Capitul. Car. M. lib. 5. c. 174. & in Synodo Ticinensi an. 850. cap. 1. in Capitulis datis Presbyteris c. 8. editis à V. Cl. Steph. Baluzio post Capitular. pag. 1375. &c. apud Ennodium Opusc. 7. cujus est titulus, *Præceptum quando jussi sunt omnes Episcopi Cellulanos habere.* In ipso verò opusculo *Concellanei* dicuntur. Chron. Reichersperg. an. 272. Lucius PP. *præcepit ut duo Presbyteri & 3. Diaconi in omni loco Episcopum non deserant propter testimonium Ecclesiasticum.* S. Augustinus Epist. 236. de Presbytero: *Apud famosam mulierem, nullum secum Clericum habens, remanere & prandere & cænare ausus est.* Adde Concil. Gerundense sub Hormisda c. 6. 7. Synod. Rom. II. sub Greg. I. Concil. Tolet. IV. c. 22. 23. Lateran. I. c. 11. Trident. sess. 23. c. 18, &c. Vide *Concellita, Syncellita, Syncellus, Presbyteræ*.

CELLULARII. Capitulare de Villis c. 10. *Ut Majores nostri, & Forestarii, Poledrarii, Cellularii, Decani, Telonarii & cæteri ministeriales, &c.* Ubi legendum fortè *Cellarii*, qui cellariorum curam gerant in prædiis & villis dominicis.

CELONES. Thwroczius in Salomone Rege Hungar. cap. 50. *Bulgari navigantes in Celonibus suis, per ingenia sufflabant ignes sulfureos in naves Hungarorum.* Ubi Corrector edidit *celocibus*, ut monet Freherus.

CELSITUDO, Titulus honorarius Regum, apud Nicolaum I. PP. Epist. 56. 57. Vide Beslium in Comitib. Pictav. pag. 177. &c.

CELTICUS. Gloss. Lat. Gall. *Celticus*, *Nobles*.

CELTIS, Cælum sculptorium, aut potiùs λαξευτήειον. W. Brito in Vocab. *Celtis, instrumentum ferreum aptum ad sculpendum, Cisel Gallice, dicitur à celando, sed nusquam est in Biblia, unde Job 19. ubi quidem legunt: Vel celte sculpantur in silice,, GG. in originali ut antiqua Biblia habent, certè, & nullus sanctorum expositorum ponit celte.* Vetus Inscriptio Romæ: MALLEOLO ET CELTE LITERATUS CILEX.

CEMA, *Cemata.* Papias: *Cemata, pecuniæ. Cema pondus retinet 3. scrupulorum.* Leg. fortè *Cermata*, ex Gr. κέρματα.

CEMBELLUM, Gallicè *Cembel*, Species torneamenti seu hastiludii, ut censet Falcetus: quæ quidem vox in Poëtis nostratibus crebriùs occurrit. *Le Roman de Garin*

A Mascon vindrent eins que Prime venist,
Jusqu'à la vespre ont le cembel basti,
Parmi la ville en est levé li cris.

Alibi:

Puis s'en eshirent par la porte seguin,
Tres que au cenbel ne pristrent onques fin.

Rursum:

Lor aguet metent en un bruel de sapin,
Au cenbel vet Girbert le fil Garin.

Le Roman des Miracles du Chevalier:

Li Chevaliers qui moult ert biaux,
Mains poigneis & mains chenbiaus,
Mainte joute, mainte encontrée,
Faisoit de li par la contrée.

Alibi:

Ne tornoie ne ne chenbele.

Guillelmus de Dola:

Que n'aille au cembel,
Tant a bien en li
Que moult embeli
Le gieu sous l'ormel.

Le Roman de Rou de Vacce MS.

N'i a qui lor ost faire ne assaut ne cenbel.

Guill. *Guiart* an. 1214.

Buridan qui si se desgoise,
Est pris & liez en poi d'eure,
Et Gautier à qui l'en court seure,
Tost compere leur cembiau chier.

Chr. MS. Bertrandi *du Guesclin:*

Se bataille n'avez & estour & cembel,
Encontre le Castal le Chevalier isnel.

Occurrit etiam apud Reclusum in Poëmate MS. *Des Miracles nostre Dame.*

CEMELIA. Vide *Cimelia.*

CEMENTARIA. Papias: *Cementaria, Ecclesia.* Legendum *Cœmeteria*, ni fallor: nam & in Ecclesiarum ambitu sunt cœmeteria.

CEMINE, *Preces connubii.* Papias MS. & Edit.

CENDALUM, *Cendatum*, Tela subserica, vel pannus sericus, Gallis & Hispanis, *Cendal*: quibusdam quasi *Setal*, interposito, n, *ex seta*, seu serico; aliis ex Græco σινδὼν, *amictus ex lino Ægyptiaco*: aliis denique ex Arabico *Cendali*, folium delicatum, subtile; vel *lamina* subtilior. Vide Octav. Ferrarium in *Cendale*. Historia Abbatiæ Condomensis pag. 504. *Duas cortinas de cendalo rubeo & viridi.* Hariulfus lib. 3. Chron. Centul. cap. 3. *Malnæ sericæ tres ex pisce 1. ex cendalo 4. Le Roman d'Aubery MS.*

L'enseigne tinst qui fut de cendel pur.

Alibi:

Cendeux & pailes, & argent, & ormier.

Philippus *Mouskes* in Chilperico:

Si prisent mult or & argent,
Muls, & palefrois, & cevaus,
Et vairs & gris, & bons cendaus.

Henrico I.

Si ot palefrois & cevaus,
Et deniers, & dras, & cendaus.

Vetus Poëma *de Garin le Loherans*:

La veïssiés ces haubers endosser,
Et ces ensagnes de cendax venteler.

Guill. *Guiart* an. 1303.

Penonciaus r'ont li Disenier
De fin cendal dreciés au halle.

Computum Stephani *de la Fontaine* Argentarii Regii an. 1351. *Pour 2. botes de cendal de graine 120. escus. Pour une bote de cendal jaune 52. escus.*

Cendatum, idem: Italis *Zendado.* Rolandinus in Chron. lib. 4. cap. 9. *Tunc accessit unus de popularibus Paduæ —ad cendatum pendens de sublimi antenna carrocii, & capiens ipsum cendatum, seu vexillum ambabus manibus reverenter dedit in manibus D. Imperatoris.* Adde lib. 1. cap. 13. Concilium I. Salisburg. *In pileis suffuraturas non habeant, nisi fortè de nigro centato, vel panno.* Ubi legendum *cendato.* Adde Ughellum tom. 7. pag. 1275. ubi perperam editum *de rendato*, pro *de cendato.* Occurrit etiam in Charta Petri Episc. Paris. an. 1218. apud Sammarthanos.

Cendetum, in Concilio Senon. an. 1346. can. 2.

Cindatum & *Cindatus*, aut *Cindadus*, in Chronico Fontanell. cap. 16. *Casulas 5. cindados 12. coloris diversi.* Infrà: *Casulas item ex cindato Indici coloris.* Ibidem: *Casulas, planetas, ac cindados diversos 30. quorum colores oneri videtur describere.*

Sendalum, in Concilio Londinensi an. 1342. can. 2. Gaufridus Vosiensis part. 2. cap. 20. *Corpus aromatibus verò condientes, involutum linteo candido, deinde corio forti super pallio, quod vocatur Sendal, viridis coloris, Cenomanis detulerunt.*

Zendardum, pro *Zendaldum*, aut *Cendaldum*, in Concilio Budensi cap. 3. Vide in *Pramidiones.*

CENDRERIUS. Vide *Cinerarius.*

CENEGILD, & *Cynegild*, & *Cynebot*, voces Saxonicæ, quibus intelligitur ea compositionis seu mulctæ pars, quæ ab interficiente & ejus cognatis, interfecti cognatis reddebatur ob amissum consanguineum. Quo spectat illud Taciti de Morib. Germ. *Recepitque satisfactionem universa domus*, ubi de luendo homicidio agit. Saxonibus Cyn, est cognatio, ʒilð, solutio, vel pecunia. Occurrit vocabulum in Legibus Æthelstani cap. 7.

CENITH, Vertex cæli, vulgò *Zenith.* Architrenius lib. 8. cap. 10.

—Et mundi figitur axe
Indeclive cenith, &c.

CENITUS. Lex Salica tit. 32. de Convitiis: *Si quis alterum cenitum clamaverit, 600. denar. — mulctetur.* Ubi Glossæ, *oculum erutum habentem*, Gall. *Borgne.* Verùm huicce interpretationi repugnant plerique. Goldastus *hominem nihili* hoc vocabulo significari ait, ex Germanico *Kein nuts.* Wendelinus, quasi *Ghy-niet*, cenitum effictum putat, id est, *tu nihili. Homo stultus & nihili*, apud Agellium lib. 10. cap. 19. Dudo lib. 3. de Actis Normann. pag. 96. *Duris & obscenis verbis me turpiter lacessisti, cùm me effeminatum armisque frigidum, quin etiam nihilum vocasti.* Apud Cæsarem lib. 3. de Bello Gallico, *nullius usus Imperator.*

Ego verò à *cæno*, seu luto vocabulum deductum malim, ita ut *cenitus*, idem sit qui *cænosus*, luto conspersus. Joannes de Janua: *Cenosus, fetidus, spurcus, lutulentus, hircosus.* Quippe *cænosum* quendam appellare convitii species fuit, ut ignominiæ loco habitum cæno & sordibus perfundi, ex libro Ecclesiastici cap. 22. vers. 1. & 2. Hinc Græci recentiores κοπρηλεῖν, pro *ignominia afficere* dicunt, ut est in Glossis Græcobarbaris. Paschasius in Vitis Patrum: *Elephantiose, cæno & luto horride.* Gregorius Turonens. lib. 7. cap. 14. *Tunc Rex his verbis succensus jussit super capita euntium projici equorum stercora, ipsumque fœtidum urbis lutum.* Lex Longobard. lib. 1. tit. 16. §. 8. *Pervenit ad nos, quòd dum quidam ad suscipiendam sponsam cujusdam sponsi cum paranymphis aut trotingis ambularent, perversi homines aquam sordidam & stercoratam super ipsum jactassent, &c.* Charta Communiæ Peronensis an. 1207. *Si*

quis ponens insidias ipsum cano vel luto involverit, *Major & Jurati veritate intellecta à viris sive à feminis, ipsum ad solvendum decem libras Communiæ compellent pro emendatione forisfacti.* Fœtidus, in Charta Libertatum Jazeronis oppidi in Bressia: *Si aliquis appellet aliquem — latronem, homicidam, — vel fœtidum, vel leprosum, vel aliter vitiosum.* Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 146. *Si aucuns appelle un autre faus, ou larron, ou meurtrier, ou pugnès, ou d'aucune autre folie vilaine, &c. Stercoreus* apud Plautum in Milite glorioso:

———Gloriosus, impudens,
Stercoreus, plenus perjurii atque adulterii.

Sed & Athenienses damnatos alicujus criminis περιπηλακίζειν solitos docent Grammatici Græci: ut Lampridius in Heliogabalo, in Tyrannorum statuis *titulos lutatos*, seu luto tectos. Vide Gesta Regum Francorum cap. 23. & Theophanem in Chron. pag. 372. & infrà vocem *Concagatus.*

CENNINGA, *Kenninga*, Notitia quæ ab emptore venditori datur de re empta à quodam tertio vindicata, ut compareat & venditionem præstet. Vox Saxonica composita ex Cennan tean, *auctorem advocare*, proferre. Addit. ad Leges Athelstani cap. 4. apud Brompton. *Diximus de ignotis pecoribus, ut nemo habeat sine testimonio hominis Hundredi, vel hominum decimalium: & sit hoc bene credibile, & nisi alterutrum habeat, nolumus ei permittere cenningam aliquam.* Vide Lambardum in Gloss. verbo *Advocare.*

CENNO. Glossæ MSS. *Nicto, quod rusticè dicitur Cenno.*

CENODORIUM. Vide *Cænocoperium.*

CENODOXUS, *Inanis gloriæ cupidus*, Papiæ. Lexic. Gr. MS. Reg. οἰηματίας, κενόδοξος. οἴησις, ἔπαρσις, κενοδοξία. Vetus Charta tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 155. *Sacerdotem verè nobilem, orthodoxum, non cenodoxum, humilem, non philarchicum, &c. Cenodoxa civitas*, de Constantinopoli apud Luithprandum in Legat.

Cenodoxia, Vana gloria. Ugutio: *Cenodoxia, id est, cenosa & vana gloria, sicut est gloria mundana.* Isidorus lib. 2. de Divin. offic. cap. 15. de Monachis: *Multos enim ex eis cenodoxiæ morbus commaculat.* Althelmus de Octo vitiis cap. 7.

Quam pestem prisci dicunt Cenodoxia Græci,
Vana quod in Latium transfertur gloria nomen.

Eckehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 1. pag. 49. *Illicoque adest pestis illa, quæ Græcè dicitur* κενοδοξία, *aurium inflatio magna.* Vide S. Honoratum in Vita S. Hilarii Arelat. Radulfum in Vita S. Richardi Episcopi Cicestrensis num. 72. Joan. Sarisberiensem lib. 8. Policrat. cap. 1. præterea Cassianum lib. 11. Collationum, qui est de *Cenodoxia, quam*, inquit, *nos vanam sive inanem gloriam possumus appellare.* Scripsit S. Antiochus Homiliam, quæ est 43. περὶ κενοδοξίας.

Cenodoxiæ vocem pro quovis delicto videtur usurpare Capitulare 2. Caroli Magni an. 813. cap. 1. *Ut Episcopi — inquirendi studium habeant de incestu, de parricidiis, fratricidiis, adulteriis, cenodoxiis, & aliis malis quæ contraria sunt Deo, &c.*

CENONES, Dignitas Ecclesiastica apud Cataphryges hæreticos, ut auctor est sanctus Hieronymus Epist. 54. ad Marcellam.

CENOVECTORIUM, Gallicè, *Civiere*, alibi *Tumberel*, in veteri Gloss. Lat. Gall. in Bibl. Thuana num. 525. Ugutio: *Cenovehium, & Cenovectorium, instrumentum, cum quo portatur cenum.*

CENSA, *Censalis, Censilis.* Vide *Census.*

CENSARIA. Liber vetus MS. Ecclesiæ Cantuariensis à Somnero laudatus: *De censariis nativorum, quòd possint exire tenuram domini, ad laborandum & operandum extrà, & statim post opera redire.* Locum alium ex Rogero Hovedeno subdit idem Somnerus fol. 424. Edit. Angl. *Præterea inquisitio, quæ quærenda erat de prisis & censeriis omnium Ballivorum Domini Regis, &c.*

CENSARIUS. Vide *Census.*

CENSOR, Judex. Gloss. Ælfrici: *Censores, vel judices, vel Arbitri*: ꝺeman, id est, judices. Theodulfus Aurel. in Parænesi ad Judices lib. 1. Carm. pag. 131.

Judicii callem censores prendite justi.

Infrà pag. 132.

Hic ita censores pravos his vocibus hiscens
Admonet.

Ibidem:

Vidi ego censores ad juris munia tardos,
Munera, nam fateor, ad capienda citos.

S. Eulogius Cordubensis in Præfat. ad Memoriale Sanctor. *Judicem adiit.* Et mox: *Arguitur, quòd gravitatis censoris oblitus, leviter per semetipsum ad cædendum Martyrem egerit.* Lib. 3. cap. 16. *Cordubæ Patriciæ Censor à Rege præfectus extiterat.* Vita Ludovici Pii an. 830. *Quos postea ad judicium adductos, quum omnes juris censores, filiique Imperatoris judicio legali, tanquam reos majestatis decernerent capitali sententia feriri, nullum ex eis permisit occidi.*

Censores, pro colonis censitis, in Charta Alamann. 88. apud Goldastum.

Censorium, Tribunal, in Glossis Arabico-Lat.

Censorius dies, Judicii supremi dies. Vetus Inscriptio Christiana, Veronæ: *Solus cur sim quæris, ut in die censorio sine impedimento faciliùs resurgam. Dies examinationis*, in Epitaphio Theodimi Subdiaconi Regionarii S.R.E. & Correctoris Campaniæ, quod extat Neapoli in Eccles. S. Andreæ ad Nidum, apud Baronium an. 715. 4. *Dies decretus*, apud Commodianum Instr. 54. *Flamma quos æterna torquebit die decreto.* Id est, *decretorio, censorio.* S. Augustinus Serm. 247. de Tempore: *Non metuis, ne, cùm resurrectionis dies venerit, artifex tuus — increpans vigore censoris & judicis dicat, &c.*

Censura, Judicium, judicis sententia. Salvianus lib. 2. de Gubernat. Dei: *Cur hæc omnia? cur utique, nisi ut intelligamus eandem futuram semper in mundo censuram & cohercitionem Dei quæ fuisset.* Utitur ibi non semel. Anastasius Bibl. in Exilio S. Martini PP. p. 96. *Putabant enim actutum venturam censuram, ut trucidaretur.*

Censura, Severitas morum, & disciplina exactior: vox recentioris Latinitatis, inquit Casaubonus. Chronicon Andrense pag. 375. *Vir singularis censuræ & severitatis.* Occurrit apud Capitolinum, Pollionem, Volcatium, & aliquot alios. Isidorus Pacensis Episcopus in Chronico æra 753. *Omnem Hispaniam per annos tres sub censurario jugo pacificans.*

Censura Ecclesiastica, Judicium ab Episcopo prolatum, quo vocabulo *non solùm interdicti, sed suspensionis & excommunicationis sententia* intelligitur, ut est cap. 20. de Verb. sign. Concil. Francoford. an. 794. can. 9. *Exivit tamen ejus homo ad judicium Dei, neque per Regis ordinationem, neque per sanctæ Synodi censuram, sed spontanea voluntate.*

Censura, pro censu. Vide infrà.

CENSUS, Tributum, pensitatio ex agris & prædiis, &c. Capitula Caroli Calvi tit. 9. *Requirant de Capellis & Abbatiolis ex casis Dei in beneficium datis, qualis census inde exeat.* Tit. 31. *Qui censa de rebus Ecclesiasticis ad Ecclesias persolvere detrectant.* Concilium Meldense an. 845. can. 62. *Juxta legale & antiquum edictum, Qui negligit censum, perdat agrum.*

Census cadere dicitur, cùm quis ab eo eximitur, in Charta an. 897. in Hist. Vergiac. pag. 21. Vide *Jornus.*

Census crescens, nostris *Cens croissant.* Charta anni 1202. in Hist. Monmorenc. pag. 395. *Concesserunt totum augmentum census hostisiarum quæ ibi fiunt, quod vulgò dicitur Croiscens.*

Census dominicatus, qui ad dominum pertinet. Capitula Caroli Calvi tit. 42. *Accipiat de manso indominicato denarios 12. de manso ingenuili 4. denarios de censu dominicato, & 4. de sua facultate.* Infrà: *4. denarios de censu dominicato, & 4. de facultate mansuarii.*

Census cotarius, Practicis, *Cens Cottier.* Tabularium Prioratus S. Nicasii de Mellento an. 1205. fol. 65. *Nicolaus Sellarius debet annuatim de domo sua — 15. solid.*

de censu cotier, &c. Occurrit alibi. *Cens quotage*, in Charta Regis Philippi Pulcri an. 1310. in 47. Regesto Tabularii Regii num. 14.

Censsus alodarius, in Tabulario Monasterii Conchensis in Ruthenis Ch. 253. qui ex alodis debetur.

Census duplicatus, qui à vassallis domino præstatur in certis occasionibus, & in gravioribus necessitatibus. Extat Charta Alfonsi Comitis Pictavensis mensis Octob. an. 1269. de abusu qui committebatur in coactione *census duplicati*, Niorti. Ex alia ejusdem, docemur ab eo subditis impositum pro expensis viæ Hierosolymitanæ, quam susceperat: *Dictæ igitur Terræ sanctæ attento necessitatis articulo, fulto insuper prætextu consuetudinis approbatæ, usufque longævi, cujus non est vilis auctoritas, mandavisse meminimus censum colligi duplicatum, priùs facta nobis sæpius relatione, quòd secundum usum patriæ tanquam Crucesignati id facere poteramus.* Fit etiam mentio *Census duplicati* in Statuto *des Rachats à mercy* apud Gallandum de Franco alodio pag. 68. ubi pro *de leurs doubles*, legendum *Cens doubles*, ut præfert MS. Codex quem vidi. * Charta an. 1210. ex Tabulario Fossatensi fol. 114. *Pro singulis focis duos solidos reddent, qui duo solidi his tribus de causis duplicabuntur, cùm dominus Rex questam exiget communiter à Regalibus Abbatiis suis, cùm D. Papa ad partes nostras venerit, cùm, quod absit, incendium passa fuerit Abbatia nostra. Duplicatus* potissimùm *census* exigebatur in tribus casibus, in quibus dominus à vassallo legalia auxilia petere poterat, ut est in Consuetudine Andegavensi art. 128. 129. & Cenoman. 138. 139. Adde Perticens. art. 82. Pictavensem art. 160. Soesmensem art. 3. & *de Ferté Auvray* art. 6.

Census triplicatus, *Cens tiercé*, in Consuetudine Drocensi art. 9.

Census Ecclesiæ Romanæ, in provinciis, pro quibus colligendis quotannis mittebantur à Summo Pontifice Diaconi, aut Subdiaconi, vel Legati, ut ex Epistolis Gregorii Magni passim, Nicolai I. PP. Epist. 55. Innocentii III. lib. 15. Epist. 166. 167. & aliis colligitur. Ii autem conflabantur ex liberalitatibus Principum, qui certis præstationibus annuis regna & terras suas, atque adeo ipsos subditos iis Ecclesiæ Romanæ quotannis exsolvendis adstrinxerunt. Gregorius VII. lib. 8. Epist. ult. *Carolus Imperator——in tribus locis annuatim colligebat mille & ducentas libras ad servitium Apostolicæ sedis, id est, Aquisgrani, apud Podium S. Mariæ, & apud S. Ægidium, excepto hoc quod unusquisque propria devotione offerebat.* Extat Bulla MS. Nicolai IV. PP. an. 3. in qua continentur *Census Ecclesiarum in Regno (Siciliæ) & Campania, & Maritima*, sicut in Registris ejusdem Romanæ Ecclesiæ habentur. Vide Baron. an. 1059. num. 59. 1065. num. 93. 1076. num. 56.

Indicebantur etiam census annui persolvendi Monasteriis & Ecclesiis, in signum protectionis sedis Apostolicæ: quæ *juris S. Petri* dicuntur fuisse, apud Hugonem Flaviniac. pag. 197. ex Epistola Gregorii VII. PP. ex qua patet ejusmodi census in Gallia exactos. Adde Bibl. Cluniac. pag. 274. Beslium in Comitib. Pictav. pag. 532. &c. Vide *Denarius S. Petri.*

Censu morthidus. Diploma Edwardi Confess. in Monastico Anglic. tom. I. pag. 61. *Et omnia quæ ad ipsum locum pertinent, sint omnino libera, cellæ, Ecclesiæ, —— cum redditibus, servitiis, debitis, — decimis, denariis, censumorthidis, legibus, consuetudinibus, &c.* Occurrit rursum in alia Edwardi Charta eodem verborum tenore, pag. 237. Ubi loci nescio an sit quod *Cens mort, ou rente rendable*, vocat Consuetudo Arvernensis tit. 31. art. 70. *Redditus annuus 50. solidorum Parisiensium mortificatus*, in Charta an. 1270. in Tabulario Fossatensi fol. 70. *Cens amorti*, qui redimi non potest, *qui ne se peut racheter.*

Census regalis, *Regius*. Capitul. 2. an. 805. c. 20. & Capitul. 4. ejusdem anni c. 14. *Census regalis undecunque legitimè exiebat, volumus ut inde solvatur, sive de propria persona hominis, sive de rebus.* Adde Capitula ad Legem Salicam tit. 3. cap. 14. Capitulare 3. an. 812. cap. 11. lib. 3. Capitul. cap. 85. Capitul. 2. an. 819. cap. 3. &c.

Census siccus, qui pecuniâ constat. Vetus Charta in Probationibus Hist. Sabaud. pag. 18. *Donaticum tollendum, & omnem redhibitionem, & siccum censum reddendum. Rente seiche*, in Consuetudine Aquensi tit. 8. art. 7. Marchensi art. 180. 411. 432. 437. S. Severi tit. 6. art. 1. 2. Baion. tit. 4. art. 10. 11. Vide Rastallum verbo *Rent*, pag. 162.

Censum dividere. Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 21. *Tali conditione ut ad obitum meum hoc totum de meo priùs eis reddat, quàm census meus dividi incipiatur.*

Census beati Olavi, qui & *Votum B. Olavi*: Suecis, & in Charta Pauli Nidrosiensis Episcopi, *Sant-Olafs-Scatt.* Census qui à Suecis ad S. Olavi Norvegorum Regis sepulcrum Nidrosiam in Norwegia deferebatur: quem Upsaliam ad ejusdem Sancti altare ferri præcepit Nicolaus *Alb* Archiepiscopus Upsaliensis. Cujusmodi autem fuerit, docet Charta ejusdem Antistitis anno 1314. descripta à Scheffero ad Chron. Archiepisc. Upsaliensium pag. 251. *Videlicet de quolibet rustico unam ulnam telæ, vel ejus valorem: de captura alecum de qualibet sagena unam partem dictam Manskut: de captura focæ, de qualibet nave unum manskut: de qualibet nave quæ vadit Stokolmis cum mercimoniis, unum denarium Swecicum, &c.*

Census æstivalis, in Charta an. 1180. apud Steph. Stephanium in Prolegomenis ad Histor. Saxonis Grammatici pag. 16.

Censa, idem quod *Census*: *Cense*, in Consuetudine Ducatus Burgundiæ art. 109. 114. &c. & in Consuetud. Comitatus Burgund. art. 13. 14. 35. 62. 108. Hist. Episcop. Autisiodor. cap. 56. *Dederat eidem Ecclesiæ multa alia, medietatem videlicet censæ de Vincellis, & terras, &c.* Infrà: *Dedit eis ibi Ecclesiam S. Prisci, ita quòd centum solidi de censa ejusdem Ecclesiæ annuatim dividerentur in anniversario suo.* Occurrit non semel in Consuetudinibus localib. Bituricensib. editis à Thomasserio.

Censum. Capitul. de Villis cap. 8. *Censa de villis nostris, quæ vinum debent, in cellaria nostra mittant.* Et c. 62. *Quid de mansis qui arari debent, quid de sogalibus, quid de censis, quid de feda fracta vel freda, &c.* Ita etiam in Capitul. 2. an. 813. cap. 6. & in Charta an. 897. ex Tabulario Flaviniac.

Censiles homines, Censui obnoxii, *Quos publicus census spectat*, in Concilio Remensi an. 630. can. 6. Pactum Arichis Principis Beneventani cum Neapolitanis: *Si censilis homo de Liburia patitur oppressiones, &c.* Petrus de Vineis lib. 6. Epist. 11. *Universos & singulos rusticos & censiles, seu quocunque alio servitutis vocabulo nuncupantur.*

Terra censilis, in Charta an. 1035. apud Sammarthanos in Abbatib. S. Symphoriani: *Terramque censilem, partim vineis consitam, partim arabilem, &c.*

Censile, Census ipse, *Censel* nostris. Vetus Consuetudo localis Ambian. MS. *En le tere le Vesque, là û il a bal, Justiche & toute Seigneurie, nus ne puet justicier sen censel fors par le Prevost le Vesque, & est l'amende sienne.* Magnum Tabular. Corbeïense: *Item tous li tressons de le ville & de le banlieuë sont Mons. l'Abbé, ou tenu de lui en fief, ou chensel.*

Censalis. Terra Censalis, in Capit. 4. an. 819. cap. 4. in lib. 4. Capit. c. 39. Capitula Caroli Calvi tit. 32. cap. 8. *Similiter & de cæteris censalibus & de rebus ad casas Dei traditis, unde census ad partem Regis exivit antiquitus. Biens censeables*, in Consuetud. Comitat. Burgundiæ art. 64. 65. *Censale donativum*, in Diplomate Caroli Calvi apud Joan. à Bosco in Vienna pag. 56. *Censale vinum*, in Vita S. Urbani Episcopi Lingonensis cap. 1. num. 4.

Censarii, Villani, censui obnoxii, qui censum præstant.

Acta Murensis Monasterii pag. 48. 49. 51. 83. *Ad Birmenstorff possidemus duos diurnales, & ad Ahornen dimidium mansum, & 1. censarium.* Infrà: *Liberi censarii de Obren——persolvunt censum de auro quod appendit siclum.* Ibidem: *Ad Rore* (habemus) *ex integro liberos censarios.* Vide tom. 6. Spicilegii Acheriani pag. 471.

Censarii, Exactores censuum. Tabularium S. Genovefæ Paris. an. 1226. *Cùm controversia esset inter Abbatem S. Victoris & Conventum ex una parte, & censarios illos qui tenebant censivam S. Genovefæ super ripam Beveris, ex alia, &c.*

Censamentum, idem quod *Censa*, nisi sit *census* qui percipitur in prædio alterius. Charta Philippi Augusti an. 1216. *Decem modios avenæ ad mensuram Parisiensem percipiendos in censamento nostro de Dordano.*

Censatus, Censibus donatus, dives. Ordericus Vitalis lib. 8. pag. 709. *Filios verò suos Robertum & Henricum honoris sui censatos hæredes dereliquit.*

Censire, Ad censum ponere, ad præstandum censum astringere. Fredegarius cap. 74. *Quingentas vaccas inferendales annis singulis à Chlotario Seniore censiti reddebant.* Formulæ veteres apud Bignonium: *Unde censisti te nobis annis singulis ad festivitatem sancti illius, in luminaribus ipsius Sancti, vel pro mercedis tuæ augmento argentum solidos tantos.* κηνσεύειν, in Basilicis, est *censum exigere.*

Censitor, ἀπογραφεὺς, τιμητὴς, in Gloss. Lat. Græc.

Censitus, Qui sub censu annuo prædium possidet: *Censitaire*, in Consuetud. Aurelian. art. 129. Speculum Saxon. lib. 1. art. 54. §. 1. *Non debet censitus altiora seu majora pignora, quàm census annualis suus constat, pro domino sustinere suo.* Ibidem §. 6. lib. 2. art. 21. §. 2. art. 59. §. 2. Charta an. 975. apud Ughellum in Episcop. Vincentinis: *In Catturiano censitos S. Viti pertinentes de casale Peucali.*

Incensitus, idem quod *Censitus*, Censui obnoxius, in Charta Ottonis Imp. an. 967. & aliis apud Ughellum tom. 5. Italiæ sacræ pag. 646. 688. 695. In Codice verò Theod. leg. un. de Classicis, qui non sunt censibus affixi.

Censita terra, Censui obnoxia. Hugo Flaviniacensis in Chronico an. 1098. *Et terra ipsa, antequam ibi domus fuisset, censita erat hominibus pro mercato eorum.* Infrà: *Homines, quorum terra erat censita.*

Censiva, Census ipse, nostris *Censive*, vox notissima. Occurrit in Charta an. 1231. in Historia Drocensi p. 270.

Censiva terra, idem quod *Censita*. *Terre censive*, in Stabilimentis S. Ludovici lib. 1. c. 98. & in Consuet. Andeg. art. 108. *Terre Censiviere*, in Consuet. Burbon. Tabularium Vindocinense Thuani Ch. 88. *Dedit unam manufirmam terræ censivæ in pago Vindocinense.* Occurrit ibi non semel.

Censuale, Possessio censui obnoxia. Sententia inter Episcopum & civitatem Barcinonensem an.... *Prædictos honores, censualia, seu possessiones in civitate & suburbiis, &c.*

Censuale mortuum. Curia Generalis Catalaniæ in villa Montissoni an. 1363. *Pro sententia ferenda super violario, seu censuali mortuo, &c.* Occurrit ibi non semel. Vide *Censumorthidus*, & *Violarium*.

Censualis. Papias: *Censuales, sunt Officiales, qui censum per provincias exigunt.* Joan. de Janua: *Censualis, Officialis qui censum exigit provincialem, & qui dat illum.* Capitolinus in tribus Gordianis: *Ut non scribæ, non servi publici, non censuales illis actibus interessent.*

Censualis, Censui obnoxius. Charta Ottonis Imperatoris an. 873. pro Monasterio Gandersheimensi: *Et omnes censuales, qui singulos solidos pro capite quisque persolvent, tam ad hoc prædium, quàm ad aliud Paldolweim nuncupatum.* Conradus Marpurgens. in S. Elizabeth pag. 290. *Et puellæ dominæ Elizabeth se fecit singulis annis in suo anniversario ad duos denarios censualem.* Adde Petrum Venerab. lib. 1. de Mirac. cap. 28. Charta Gaufridi Comitis Andegav. ex Tabular. Andegav. *Terram suam——in qua idem Theobaldus homines censuales ibidem hospitaverat.* Chronicon Andrense: *Prædia, & facultates, nemora, reditus & censuales——dederunt.* Charta Friderici II. Imp. an. 1230. pro privilegiis urbis Ratisponensis: *Si homo qui censualis dicitur, continuam fecerit in civitate residentiam, jura civitatis conservando in dandis collectis & aliis, quæ à civibus statuuntur: nulla postmodum exhibebit Domino servitia per coactionem, sed tantummodo persolvat censum, &c.* Consuetudo Bigorræ apud Marcam in Hist. Beneharnens. lib. 9. capit. 6. *Censuales rustici vel liberi non in expeditionem comitem sequantur, nisi, &c.*

Terra censualis, quæ censum pendit, in Lege Langob. lib. 3. tit. 8. §. 3. & in Capitul. Caroli M. lib. 4. cap. 39. Hugo Flaviniacensis in Chron. an. 1098. *Ipsimet in terra censuali sua scarritiones firmaverunt, & carnes reposuerunt.* Vide Chronicon Andrense pag. 348. & in verbo, *Censalis terra.*

Censualiter possidere, ad censum, in veteribus Tabulis an. 1140. 1144. apud Loisellum in Hist. Bellovac. quod in vernacula anni 1147. apud eundem, *Censivement* vertitur p. 269. 274. 276.

Censualitas, apud Hugonem Flaviniacensem in Chr. an. 1098. p. 243. *Congregati sunt homines ad tuendum usum censualitatis suæ.*

Censuarium. Charta Jacobi I. Regis Aragon. *Sub eadem pace sint guiatica nostra,——& censuaria, & pennones, & omnia regalia nostra.*

Censuarius, Qui census ab iis qui censum de capite præstant, exigit: officium Monasticum. Charta an. 1030. apud Robertum in S. Huberto p. 293. *Nullum Advocatum præter Lovaniensem Comitem, nullum censuarium præter custodem altaris habentes.*

Censuatus, Ad censum positus. *Casæ censuatæ*, in Charta ann. 1120. apud Ughellum to. 6. Ital. Sacr. pag. 871.

Censura, Datio ad censum. Gloss. vet. *Censura*, διατίμησις. Charta Hugonis *de Orsi* Castellani Cameracensis in Tabul. Abbatiæ Montis S. Martini: *Campellos quoque quosdam antequam censura ista facta fuerat, emerat——quoniam verò res bene gestas plerumque solet oblivio delere,——memoratam censuram fecimus litteris inseri.* Suprà: *Dedit eidem Ecclesiæ ad censum decem modiorum frumenti.* Alia Humolariensis Abbatis anni 1159. in eod. Tabul. *Nos verò huic censuræ apponimus conditionem, quòd neque Gerbertus neque hæres ejus hunc censum vendere aut invadiare poterit.*

Censura, Census ipse. Charta Riculfi Episcopi Forijuliensis apud Rufium in Comitib. Provinc. p. 53. *Et de portu, seu de omnibus censuris, quæ ex ipso exeunt vel exire debent.* Alia an. 1093. in Probat. Hist. Sabaud. p. 27. *Liberum & absolutum à fodro & omni censura prædictum Monasterium esse jubemus.*

CENTATUM. Vide *Cendatum*.

CENTAURII, iidem qui *Cantiani*, Angliæ populi, apud Asserum Menevensem an. 851.

CENTENA, Dignitas Centenarii, seu gradus in Schola Agentium in rebus, ad exemplum militiæ armatæ, proximus Principi agentium. Vide l. 3. Cod. Th. de Cohortalib. & l. 7. eodem Cod. de Agent. in reb.

CENTENA, pars Comitatus, aut regionis: nam singuli Comitatus, pagi, seu territoria, & Regiones dividebantur in *Centenas*, quibus præerant minores judices, sub Comitis dispositione, qui à Centena, *Centenarii* appellabantur. Quippe pagus Comitis dividebatur in Vicarias, Vicaria in Centenas, Centena in Decanias, in quibus judices erant *Vicarii*, *Centenarii*, *Decani*. Decretio Chlotarii Regis c. 1. *Decretum est ut quia in vigilias constitutas nocturnas fures non caperent, eò quòd per diversas, intercedente conludio, scelera prætermissa custodias exercerent, Centenas fieri; in qua Centena (si) aliquid deperierit, capitale qui perdiderat, recipiat, &*

latro insequatur. Ex quibus, *Centenas* à Chlotario primùm institutas ad latrones arcendos videtur posse colligi. Dicta verò Centena, à centum familiis quibus constabat. Capitula Caroli M. lib. 3. tit. 23. & Lex Longob. lib. 2. tit. 51. §. 11. *Sic tamen ut contentio quæ inter eos orta est, si in confinio duorum Comitatuum fuerit, liceat eidem de vicina Centena adjacentis Comitatus ad suam causam testes habere*. Capitulare 3. Ludovici Pii c. 7. *Et hæc ratio examinetur per singulas Centenas, &c.* Adde Capitulare an. 829. c. 7. p. 672. novæ Edit. Chronic. Fontanellense cap. 7. *Villam — sitam in pago Oximensi, in Centena Noviacense*. Cap. 8. *De villa Digmaniaco, quæ sita est in pago Osismensi, in Centena Alancionensi*. Tabularium Abbatiæ Belliloci in Lemovicibus: *Hæc omnia sunt in pago Lemovicino, & Caturcino, & Centenis Vertelense & Exidense*. Alibi: *Cedo res proprietatis meæ, quæ sunt in pago Caturcino, in Centena Exindense, quæ vocatur Bellus Mons*. Tabul. S. Stephani Lemovicensis: *Dedit mansum suum in pago Lemovicino, in Centena Tarninse, villa Ramnaco*. Vide Leges Wisigoth. lib. 9. tit. 2. §. 1. 3. 4. Decretum Childerici cap. 11. 12. Decretum Chlotarii cap. 1. Legem Alaman. tit. 36. &c. Auctor est B. Rhenanus lib. 2. Rer. German. p. 88. proximè Heidelbergam adhuc apparere Centenæ vestigium in aliquot pagis, & manere vocabulum.

Centena, Districtus, jurisdictio, dominium, *Seigneurie*. Diploma Herimanni Episcopi Metensis an. 1090. apud Meurissium: *Dedi ei sibique servientibus in perpetuum cuminam quæ est in Chamberes, — cum campo qui juxta est, cum banno & centena, & pratum apud Prunoet, quod operantur rustici de Nominey, cum banno & centena. Dedi etiam totum bannum & centenam quinque parrochiarum in villa quæ dicitur ad Basilicas, &c.* Vide eundem Meurissium pag. 403. Laurentius Leodiensis in Hist. Episcop. Virdun. p. 280. *Dux iram Dei metuens, pacem cum Episcopo fecit, centenas potestatum Ecclesiæ, & prædia quæ invaserat, reddidit*. Continuator Historiæ Episcoporum Virdunensium post Bercarium Presbyterum p. 269. *Supradictus Comes Fridericus, dum esset adhuc in laicali habitu, Prabendæ Fratrum S. Mariæ omnes centenas eorum potestatum, quibus multùm inquietabantur, —— reddidit*. Infrà: *Centenam de Wandelini curte, & alia jura, quæ tunc temporis potestativè in hac civitate tenebat, eidem Episcopo & Ecclesiæ reddidit*.

Centenæ, Homines *Centenæ*. Capitulare de Villis c. 62. *Quid de liberis hominibus & centenis qui partibus fisci nostri deserviunt*.

Centenaria, idem quod *Centena*. Charta Berengarii Episcopi Virdun. apud Hugon. Abb. Flaviniac. in Chron. an. 951. *Dedimus —— decimam illorum arietum, qui nostræ Ecclesiæ persolvuntur ex Bracensi Centenaria*.

CENTENA, *Centenarium*, *Centenarius*. *Centena ceræ*, zuccari, piperis, cumini, &c. apud Anglos, continet 13. petras & dimidiam: & quælibet petra continet 8. libras. Summa ergo librarum in centena 108. *Centena canabi*, telæ, & hujusmodi ex 120. ulnis. *Centena ferri*, ex 100. petris, ut est in Fleta lib. 2. cap. 12. §. 4. 5.

Centenæ, Fustium vel flagellorum centeni ictus. Acta S. Cæciliæ Virg. & Mart. *Iste si inventus fuerit, sine dubio atrocibus dabitur flammis, &, ut dici solet, centenas exolvet*.

Centenarium, & *Centenarius*. Isidorus lib. 14. Orig. cap. 24. *Centenarium, numeri nomen est, eò quòd centum librarum ponderis sit*. Vetus Agrimensor: *Centenarius dicitur, eò quòd centum libris constet*. Ita *Centenarium æris* usurpat l. 3. Cod. Theod. de Conlat. æris. Arnoldus Lubec. lib. 4. c. 37. *Persolvens ei annuatim 7. auri pondera, quæ Centenere dicuntur*. Paulus Warnefridus lib. 3. de Gestis Langob. cap. 12. *Quindecim ei auri centenaria deferens*. Utuntur præterea Liberatus Diaconus cap. 22, Gregorius Turon. de Gloria Confess. c. 63. lib. 5. Hist. c. 20. 31. Fredegar. cap. 69. Gregor. M. lib. 2. Ind. 2. Ep. 130. Chron. Reichersp. p. 275. Helmodus lib. 1. cap. 84. Tageno Pataviensis, &c. χρυσίου κεντηνάρια habent passim Scriptores Byzantini, Theophanes p. 99. 147. 148. 335. &c. Procop. lib. 1. de Bello Pers. & in Hist. arcana, Nicetas in Man. lib. 2. §. 7. lib. 5. §. ult. Cinnamus, Gruter. Inscript. 1120. 17. & alii quos passim laudant Scaliger de Re nummaria, Meursius & Fabrotus in Glossariis & Jacobus Gotofred. ad l. 2. C. Th. Si quis pecun. confl. nos etiam quædam ad Cinnamum p. 435. Vide Georg. Agric. lib. 4. de Ponder. Roman. p. 95. & in verbo *Talentum*.

Centenarium ceræ, in Charta an. 1208. apud Ughellum to. 7. p. 274.

CENTENARIUS. Gloss. Gr. Lat. Ἑκατόνταρχος, *Centenarius*, *Centurio*. *Centenarii*, teste Vegetio lib. 2. cap. 8. & 13. dicti sunt, quos antiqui *Centuriones* vocabant, centum videlicet militibus præfecti.

Centenarii, *Ducenarii*, *Sexagenarii*, qui dicantur in Cod. Th. pluribus disquirit Jacob. Gotofredus ad l. 1. de Exactionibus.

Centenarii, qui *Centenis* præerant, judices minores qui per Centenas jus dicebant, & Comiti suberant, *Centgraffs* Germanis. Walafrid. Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 31. *Centenarii, qui & Centenariones, vel Vicarii qui per pagos statuti sunt, Presbyteris plebium qui baptismales Ecclesias tenent, & minoribus Presbyteris præsunt, conferri queunt*. Vide Desiderium Cadurcensem Epist. 16. & Babolenum in Vita S. Germani Abbatis & Martyris num. 11.

Judicis autem officio functos Centenarios docent Lex Salica tit. 46. §. 1. Decretum Childeb. cap. 9. Lex Aleman. tit. 36. §. 3. Lex Langob. lib. 2. tit. 42. §. 3. tit. 52. §. 3. tit. 53. §. 22. Capitula Caroli M. lib. 4. cap. 62. 63. 64. Concilium Cabilonense II. c. 21. &c. Hinc *Centenarii Legem scientes*, in Capitulari 1. Caroli M. an. 802. c. 13. Non tamen de omnibus causis, sed de minoribus tantùm judicabant. Gloss. vetus: *Centenarii, de re minima scilicet. Minores judices, ministri Comitum*. Capitul. 3. an. 812. c. 4. & lib. 3. cap. 79. *Ut nullus homo in placito Centenarii, neque ad mortem, neque ad libertatem suam amittendam, aut ad res reddendas vel mancipia judicentur: sed ista in præsentia Comitis, vel Missorum nostrorum judicentur*. Lex Langob. lib. 2. tit. 52. §. 10. *Omnis controversia coram Centenariis diffiniri potest, excepta redhibitione rerum immobilium & mancipiorum, quæ non potest diffiniri nisi coram Comite*. Eadem habentur in Capitul. Caroli M. lib. 4. c. 26. Capitul. 1. an. 810. c. 2. Appendix 2. ad lib. 4. Capitul. Caroli M. c. 28. *Ut ante Vicarium & Centenarium de proprietate aut libertate judicium non terminetur aut acquiratur: nisi semper in præsentia Missorum Imperialium, aut in præsentia Comitum*. Capit. 2. an. 810. c. 15. *De rebus & mancipiis, ut ante Vicarios & Centenarios non conquirantur*.

Centenariis præerant Comites ipsi, qui in eorum vitam & mores inquirebant. Lex Langob. lib. 2. tit. 54. §. 22. *Volumus ut Comites nostri licentiam habeant inquisitionem facere de Vicariis & Centenariis, qui magis per cupiditatem quàm propter justitiam faciendam sæpissime placita tenent, & inde populos nimis affligunt*.

Interdum cum iis in rebus majoris momenti dijudicabant, ut est in Capitul. Caroli M. lib. 2. cap. 28. Denique ipsis omnino præerant. Capitula Carlomanni tit. 2. c. 9. *Comes præcipiat suo Vicecomiti, suisque Centenariis, ac reliquis ministris reipublicæ*. Si bellum ingrueret, Centenarii munus erat Centenam suam, seu Centenæ suæ milites in aciem educere, ut est in Legibus Wisigoth. lib. 9. tit. 2. §. 3. Eorum etiam præsertim cura erat, ut districtus latronibus, furibus, aut prædatoribus purgarent, ex Capitulis Caroli C. tit. 11. p. 111. 1. Edit. Denique in publicis actis nomen Centenarii, perinde ac Comitis, consignatum quandoque legimus. Charta Alamannica Goldastina 70. *Regnante D. Hlu-*

dowico — *sub Pabone Comite, & sub Hunoldo Centenario, Indictione* 5. Vide Concilium Arelatense an. 813. can. 23. & Leges Edwardi Confess. cap. 32. præterea Rhenanum lib. 2. Rerum Germ. pag. 88.

CENTENARIUM, Canalis, per quem aqua decurrit: aquæductus. Anastasius Bibl. in Hadriano PP. pag. 112. *Forma, quæ vocatur Sabbatina, nimis confracta existens, per quam decurrebat aqua per centenarium in atrio Ecclesiæ B. Petri, &c.* Infrà: *Et confestim centenarium illud quod ex eadem forma in atrio Ecclesiæ B. Petri decurrebat, dum per nimiam neglectus incuriam plumbeum ipsius centenarii furtim jam plurima ex parte ablatum fuisset, &c.* In Nicolao I. p. 210. *Per quam decurrebat aqua per centenarium in urbem Romanam.* At unde hæc vox efficta sit, non planè assequor; nisi *Centonarium* legendum sit, ut intelligantur tubuli plumbei aut lateritii ex multis partibus, *more centonario*, ut loquitur Tertullianus, compacti. Vide *Centonizare*.

CENTENARIUM, vel *Centenarius*, Officium centum Missarum. Chronicon Casauriense lib. 4. *Instituit ut pro uno quoque fratre defuncto fiat Centenarius, hoc modo, ut à die obitus uniuscujusque Fratris justitia de pane & vino, & cæteris cibis, cotidie in mensa Abbatis ponatur.* Vide *Tricenarium*.

CENTENIONALIS *nummus*, in leg. 1. & 2. Cod. Th. Si quis pecun. conf. quis fuerit, ambigunt doctiores. Quidam enim eundem cum Centenario aureo fuisse existimant, sic dicto sub Heliogabalo, ut auctor est Lampridius, quòd centum aureos, sive solidos conficeret, ut Casaubonus, Salmasius, & alii. At Jacobus Gothofredus contendit, probatque Centenionalem ita à centenario diversum, ut Centenarius major pecunia fuerit, Centenionalis, minutula, ut loquitur Valerianus in Epist. ad Aurelianum: deinde *Centenionem* dictum, ut *Binionem*, qui δίνυμμα redditur in Glossis Lat. Græc. & δινάριον, proindeque Centenionalem centum æreos seu stipes confecisse. Utut sit, *Majorinas*, seu majores, & *Centenionales communes* vetitas ostendit lex 1. quæ est Constantii: altera quæ est Arcadii & Honorii, *Centenionalem tantùm nummum in conversatione publica tractari* præcipit, *Majoris pecuniæ figuratione submota.* Ex qua ult. lege infertur Centenionalem in eo à Majore differre, quòd minutior fuerit, proindeque usui publico commodior: etsi utramque priùs vetitam par sit credere, Majorinam propter nimium pondus, centenionalem propter nimiam sui exiguitatem.

CENTENNIS, Centenarius, ætatis centum annorum. Gildas Sapiens de Excidio Britanniæ: *Num centennis tu ob religiosa merita, vel coævus Mathusale, exceptus ab omni prole servaberis?*

CENTERIUS, Semita, via strictior, ex Gallico *Sentier*, quasi *Semitaria*. Charta an. 877. ex Tabul. S. Benigni apud Perardum: *De uno fronte centerius communalis pergit, de alio verò fronte strada publica pergit, &c.* Vide *Semitarium*.

CENTESIMA. In Camera Computor. Paris. est *Compotus Duplicis, seu primæ Centesimæ, Compotus simplicis seu secundæ Centesimæ levatæ inter annum* 1290. & *an.* 1300. *Compotus Quinquagesimæ & tertiæ Quinquagesimæ, &c.* Vetus Chron. Franciæ vernaculum MS. quod desinit in ann. 1322. sub ann. 1295. *En cest an meismes fu alevée une subvention ou Royaume de France, c'est à savoir le Centiéme & le Cinquantiéme tant sur les Clers, comme sur Lais. Pour laquelle chose Boniface fit un Decret, que se li Rois, ou li Prince, ou Baron, ou Prelat, nul qui fu subgés à l'Eglise de Romme, deslors en avant sur les extorsions leur donnoient qu'il encouroient en sentence d'escommuniement.*

CENTIMOLUS, *Centimulus*, Molendinum. Petrus Diaconus lib. 4. Chron. Casin. cap. 21. *Molendina* 2. *sub uno tegmine, centimolum, ortos, &c.* Cap. 22. *Cum omnibus quæ tunc possidebat molendinis, centimolo, hortis, curtibus, &c.* Honorii IV. PP. Statuta pro Regni Neapolit. incolis an. 1285. apud Raynaldum num. 45. *Animalia deputata molendinis, quæ Centimuli vulgariter nuncupantur.* Et infrà: *Subofficiales non capiant animalia deputata ad centimulos.*

CENTO, *Centrum*, *Centunculus*. Papias: *Cento, filtrum.* Vox Latinis notissima. Vide in *Gambeso*.

Centrum, eadem notione. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Centrum, vel Filtrum: Felt.* ubi *Centrum*, est Græcorum κέντρον, unde Ὁμηρόκεντρον.

Centunculus, eodem pariter significatu. *Futilis centunculus*, apud Apuleium lib. 1. κέντουκλον, recentioribus Græcis est lana vel vestis coactilis, quam Græci πῖλον vocant. Lexicon Græc. MS. Reg. sign. 2062. πῖλος, τὸ κέντουκλον. πῖλον καὶ πιλίδιον, τὸ κέντουκλον. Aliud sign. 930. πίλοις, πιλωτοῖς, κέντουκλα, καὶ πιλίον. Joannes Cananus de Bello Constantinop. pag. 193. καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν τένταν ἀπὸ κεντούκλων. Id est, *ingressus est tabernaculum ex centonibus confectum.* Occurrit hæc vox apud Leonem in Tactic. pag. 51. 56. 57. 290. 333. Alios Scriptores laudant Rigaltius & Meursius. Ita porro Latinis *Cento* & *Centunculus* idem sonant. Vide Valesium ad lib. 19. Ammiani pag. 164.

Centonarii, Artifices, quorum, ut & eorum collegii ac corporis passim mentio in veteribus Inscriptionibus apud Gruterum, ubi ferè semper Fabris, Dendrophoris, & Tignariis adjunguntur. De iis etiam est tit. Cod. Theod. de *Centonariis & Dendrophoris*, ubi in l. 1. Constantinus statuit, *ut in quibuscunque oppidis Dendrophori fuerint, Centonariorum atque Fabrorum corporibus adnectantur: quoniam hæc corpora frequentia hominum multiplicari oportet.* Ex quibus patet magnam inter se habuisse affinitatem ejusmodi artifices: quod etiam colligitur ex eo quòd eosdem Præfectos haberent, ut est apud Gruter. 36. 11. 45. 8. eosdemque Patronos, 427. 1. eosdem Magistros Quinquiennales, 261. 4. Verùm qui dicantur & *Dendrophori*, & *Centonarii*, atque adeo ipsi *Fabri*, non omnino constat. De *Fabris*, qui Centonariis & Dendrophoris junguntur, alii *ferrarii*, alii *tignarii* dicuntur apud Gruter. 261. 4. qui unicè *Fabri* dicuntur 36. 11. 322. 4. 393. 8. 402. 2. At ii omnes sub Fabrorum appellatione videntur comprehendi, 45. 8. ubi mentio fit *Præfecti Fabrorum colleg. Dendroph. Centon. & Tignar.* Qui igitur hi omnes? Dendrophoros quidam interpretantur, qui ligna, arbores, & materias ligneas ad ædificia conficienda vendebant, *Vendeurs de bois*: fabros tignarios, quos vulgò Carpentarios appellamus; *Ferrarios*, qui in ferro operantur. At in Centonariis hærent. An igitur Centonarii fuere qui *Centones* conficiebant? Verùm quid commune habent Centonarii cum fabris tignariis & ferrariis, nisi ut essent qui in castris tabernacula conficerent, unà cum tignariis & ferrariis fabris, quorum etiam opera in iis exstruendis necessaria erat. Quod verò de Centonariis affert Jacob. Gotofredus, vix putem à quoquam proba tum iri. Centonariorum præterea mentio est in l. 162. Cod. Theod. de Decurion.

CENTONIUM, Cento, vestis ex variis panniculis consarcinata. κεντώνιον, in Vita S. Euthymii Abb. à Cyrillo scripta cap. 15. inter Sancti illius vestes ac supellectilem recensetur.

CENTONIZARE, *More centonario*, ex variis libris describere, excerpere. Rupertus Tuitiensis lib. 2. de Divin. offic. cap. 21. Chron. Reichersperg. an. 591. & Radulphus de Diceto in Abbrev. Hist. *Gregorius — Antiphonarium regulariter centonizavit.* Chron. Abbatiæ Gemblac. de Burchardo Wormac. Episcopo: *Olberto dictante & magistrante, magnum illud Canonum volumen centonizavit, & quasi collectis floribus omniformis generis de prato scripturarum coronam pretiosiorem auro & topasio, in edito Ecclesiæ collocavit.* Tertullianus de Præscript. cap. 39. *Homerocentonas etiam vocare solent, qui de carminibus Homeri propria opera, more centonario ex multis hinc inde compositis in unum sarciunt corpus.*

CEN-

CENTRIX, *à centum, vel cento dicitur, & dicuntur Centrices meretrices, lupæ, multiviræ, diobolares, novariæ. & dicuntur à centum propter multitudinem, vel à centonibus, id est, filtris, quòd ex eis desiccabantur, vel quòd sternantur in lupanari, ut locus reddatur calidior.* Joan. de Janua.

CENTRUM, Fornicis circulus, cui tota concameratio innititur, nostris *Ceintre. Centrum cameræ*, apud Nicolaum I. PP. Epist. 2. Monachus S. Mariani in Chron. *Jam exstructa testudine visum est debere submoveri centra, quibus fuerat testudo subfulta.* Vita S. Boniti Episcopi Claromont. num. 17. *Sanctorum altaria nitent, centra hinc inde geminata connectunt, &c.* Ibidem: *Quatersena centra decora inferiùs superiùs connexa surgunt.*

CENTURIA, Isidoro lib. 15. Orig. cap. 15. *ager est ducentorum jugerum, qui apud antiquos è centum jugeribus vocabatur; sed postea duplicata est, nomenque pristinum retinuit, &c.* Papias: *Centuria, mensura terræ, vel vineæ, habens per singulas partes pedes 20.* Siculus Flaccus de Condit. agror. *Centuriis vocabulum datum est, ex eo quòd centenis hominibus ducentena jugera dederunt, & ex hoc facto Centuria justè appellata est.* Idem alibi: *Centuriæ non per omnes regiones ducenta jugera obtinent.* Hygenus: *Agri ex hoste capti divisi sunt per centurias, ut assignarentur militibus.* Vide Columellam lib. 6. leg. 10. Cod. Theod. de Annona & Tribut. & ibi Jacobum Gotofredum, Julianum Antecessor. cap. 543. &c.

Centuriare, Agrum limitibus includere. Hygenus: *Agrum limitibus includemus, hoc est, centuriabimus.* Hinc *Centuriatio*, apud Siculum Flaccum & eundem Hygenum.

CENTURIA, Hundredus, seu curia Hundredi. Joannes Sarisberiensis lib. 1. Policrat. cap. 4. *Ne — cogaris in centuria, aut foro Præsidis, vel Proconsulis, aut fortasse in Concilio, læsæ Majestatis reddere rationem.* Vide *Hundredus.*

CENTURIATUS, idem quod *Centuria, Hundredus.* Diploma Edgari Regis Angl. pro Ecclesia Eliensi tom. 1. Monastici Anglic. pag. 93. *Et inter paludes causas sæculares duorum Centuriatuum in Wichelawe, in provincia Orientalium Saxonum, benignè ad Fratrum necessaria sanciendo largior.* Aliud Regis Edwardi Confess. ibidem pag. 94. *In Comitatu Grantecestriæ ipsa insula, cum duobus centuriatibus & omnibus appendiciis, &c.* Mox: *In Comitatu Suthfolk — quinque & dimidium centuriatum.* Ibidem pag. 120. *Unum centuriatum, id est, Hundredum.* Charta ejusdem Edgari pro Wigorniensi Abbat. pag. 140. *Dimidium centuriatum, quod Angliceè vocatur Cudburigelawes Hundred.*

CENTURIO, Centenarius, qui *Centenæ*, judicis loco, præest. Lex Bajwar. tit. 2. §. 5. *Et exinde curam habeat Comes in suo Comitatu. Ponat enim ordinationem suam super Centuriones & Decanos, ut unusquisque provideat quos regit, &c.* Antiq. Fuld. lib. 2. Trad. 45. *Tunc Centurio Sigifrid, qui Advocatus noster fuit, &c.* Decreta Calomani Regis Hungariæ lib. 1. *Singuli Comites — denarios, qui per universas Hungariæ partes colliguntur, quantum super unoquoque centurionatu fuerit collectum — Strigonium mittant, neque priùs Regii Comites, vel Centuriones partem accipiant, &c.* Vide Thwrocz. in Petro Rege Hungar. cap. 35.

Centurio rerum nitentium, apud Ammianum lib. 16. Is dicebatur, qui signorum ac statuarum ex ære ac marmore in Urbe curam gerebat, qui postea *Tribunus*, ac demum *Comes rerum nitentium* appellatus est. Ita H. Valsius.

Centuriones, qui certum corpus conficiebant in oppidis, & quorum munus inter vilia & oneraria fuisse colligitur in leg. unic. Cod. Theod. de Centurion. Sed quinam ii, prorsus incertum.

Centuriones, inter Officiales judicum recensentur in leg. 1. Cod. Theod. de Offic. Rector. prov.

Centurionum jura. In Pacto inito inter Imp. Henricum & Paschalem PP. apud Petrum Diacon. lib. 4. Chronici Casin. cap. 35. Paschalis pollicetur se non invasurum *Regalia, id est, civitates, Ducatus, Marchias, Comitatus, Monetas, teloneum, mercatum, advocatias Imperii, jura Centurionum, & Curtes, quæ manifestè Imperii erant.* Adde Dodechinum an. 1110.

CENTURINI. Vide *Christiani de cinctura.*

CEOCA, Gallis, seu Picardis, *Choque*, Stipes. Charta Philippi Flandriæ & Viromand. Comitis an. 1180. in Tabular. Abb. Montis S. Martini: *In vendagio nemoris Gerardus unam medietatem habebit, Abbas aliam. Radices, & quas vulgus Ceocas vocat, omnes Abbas solus habebit.* Alibi *cochas* scriptum est.

CEOLA, *Ciula*, Navis species, ex longiorum genere, Saxonibus, Ceol. Leges Ethelredi Regis Angl. cap. 23. apud Bromptonum: *Si advenisset una navicula, 1. obol. detur, si major, & habet siglas, 1. den. si adveniat ceol, vel ulcus, & ibi jaceat, 4. den. ad theloneum dentur.* Ex quibus liquet *Ceolam* non fuisse exiguam navem, ut vult Spelmannus. Id præterea astruit Willelmus Malmesburiensis lib. 1. de Gest. Angl. cap. 1. qui ut copiis transvehendis idoneas describit: *Placidoque ventorum favore, tribus longis navibus, quas illi Ciulas* (al. *Ceolas*) *vocant, Britanniam allabuntur.* Et cap. 2. *In Britanniam cum 5. ceolis copias trajecit.* Ethelwerdus lib. 3. cap. 3. *Septem Ceorl, &c.* Vocis usus manet etiamnum apud Anglos in *Keele*, pro Carina. Spelmannus à *Celocibus* deducit, quod improbat Somnerus.

Cyula, idem quod *Ceola*. Gildas Sapiens de Excidio Britanniæ, de Saxonibus: *Tum erumpens grex catulorum de cubili Leænæ Barbariæ, tribus, ut lingua ejus exprimitur, Cyulis, nostra, longis navibus, secundis velis — evectus, &c.* Ita etiam apud Matth. Westmonast. hæc vox scribitur an. 877. & 897.

CEORLUS, *Ceorlman, Cirliscus*, Saxonibus, Rusticus, paganus, villanus, qui agriculturam exercet, infimæ, sed liberæ tamen conditionis homo. Iis opponuntur *Eorli*, id est, Comites, Nobiles. Leges Inæ Regis West-Saxiæ cap. 40. apud Brompton. *Si Ceorlus & femina puerum simul habeat, &c.* Cap. 42. *Ceorles Weordyng, id est, rustici curtillum.* Cap. 44. *Ceorli habeant herbagium in communi, &c.* Capitula de Weregildis post Concilium Grateleanum an. 928. *Ceorles Weregildum est in Mircenorum laga 200. sol.* Eadem notione

Ceorlman, Homo Ceorlus, rusticus, in Legibus Æthelstani, apud eundem Bromptonum.

Cirliscus, in Legibus Inæ cap. 21. 32. 39. & Henrici I. Regis Angl. cap. 82.

CEPARUM *usaticum.* Charta an. 1306. in 9. Regesto Philippi Pulcri Regis Franc. ex Tabul. Regio Ch. 14. *Item usaticum ceparum, seu redditum, quem percipit Dominus Rex in ortis dicti loci pro 25. solidis annui & perpetui reditus.*

CEPHALÆOTÆ, ex Græc. κεφαλαιῶται, Capitationis exactores, in l. 6. Cod. Theod. de Patrociniis vicorum.

CEPHALMEDINA. Vide *Zavalmedina.*

CEPHALUS, Stultus, ineptus. Gloss. Lat. Græc. *Capito*, κεφάλων. Concilium, seu Fœdus Aluredi & Gothurni Regum: *Liberum hominem illiteratum pro bruto, & cephalo, & stulto reputamus.*

CEPOSTRIA, *Latinè dicitur Ortus S. Joannis.* Ita Papias MS. Editus *Cepostua.* Ex Græco fortean κῆπος, hortus.

CEPPAGIUM, à Gallico, *Cep*, Stipes, caudex, cippus, Italis *Ceppo.* Matthæus Paris in Vitis Abbatum S. Albani: *Qui forestarii ceperint coopertiones, ceppagia, & eschaetas quercuum, sive aliarum arborum.* Id est, stipites arborum succisarum, quæ adhuc manent in terra, nondum eradicata, inquit Watsius. Adde Fletam lib. 2. cap. 41. §. 24. Vide *Chocagium.*

CEPPUS. Vide *Cippus.*

CEPTUM, idem quod *Captura*, quod vide. Antiquitates Fuld. lib. 1. trad. 66. *In illo ceptu duas hobas.*

CEPULATUM, Jusculum allio conditum, *Sausse à l'ail.* Anonymus Thuanus MS.

Est cepulatum leporinis carnibus aptum.

CEQUIA, Hispanis & Vasconibus *Acequia*, Incile, fossa rivi. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 66. *Cequiam aquæ molendinorum quæ fluit ad Barcinonam, mandamus esse intactam omni tempore, & qui eam præsumptivè fregerit, componat Principi centum unc. auri.* Jacobus I. Rex Arag. in Foris Oscæ 1247. fol. 18. *Quod debet habere liberum exitum per marginem cequiæ, per quam aqua intrat ad rigandam eam vineam.* Antiq. Consuet. Jaccæ in Hisp. *Certa loca sint in cequiis, in quibus ganatæ bibant.* Vitalis Episc. Oscensis: *Tenentur — de observantia, ut cequiarum, fontium, & aliorum.* Chron. Petri IV. Regis Aragon. lib. 3. c. 24. *Eras affangat ab lo cavall en una cequiaria, &c.*

Cequiarius, Præfectus aquarum. Usatica Majoricarum MSS. *Damus etiam & concedimus vobis ac vestris —— possitis ponere & mittere seu constituere Cequiarium de anno in annum, qui custodiat & ducat aquam cequiæ ad communem utilitatem civitatis Majoric. —— & quòd quilibet vestrûm possitis ducere aquam ad rigandum. —— Volumus Cequiarium poni & ordinari per nos — ad cequiagium exercendum, & de bono & legali Cequiario provideri, & quòd idem cequiagium non vendatur.* Infrà: *Et quicunque alii qui de cequia Majoricarum rigant, vel rigabunt, solvant partem suam pro hæreditatibus, vel rigaverunt in expensis & missionibus omnibus necessariis ad reparandum & mundandum fontem & cequiam antedictam.* Quale fuerit Cequiarii in Regno Majoricano officium, hisce verbis exequitur Joannes Dametus in Histor. Regni Balearici lib. 1. §. 29. *Cequiero o Prefecto de las aguas de la fuente principal desta Ciudad (de Mallorca) tiene conociomento judicial en las cosas tocantes al repartimiento de las dichas aguas, y negotios de los hortolanos. Haze sus condenationes pecuniarias con voto y pareçer de los prohombres de la casa de los hortolanos. Es cargo muy peligroso porlo que non pudiendo vender las augas a ningun precio, algunos en cubierta, o descubiertamente, se approvechan sin limite, con grande riesgo de sus conscientias, &c.* Vide Repertorium Michaëlis *del Molino* pag. 7. v. & 40. Apud eundem in v. *Aqua*, *Cavecequia*, *Aquarum custos* exponitur.

CERA. Fridericus II. Imp. lib. 2. de Venat. cap. 24. de Falconibus: *Pars illa corii, quæ est inter duritiem rostri, & primas plumas capitis, scilicet ubi sunt nares, quam vocamus Ceram, debet tendere ad viriditatem.* Infrà: *Color autem pedum respondebit colori illius loci in rostro qui dicitur Cera.* Adde cap. 30.

CERACULUM. Vita S. Aidani Episcopi Fernensis in Hibernia num. 5. *Sciensque vir Dei causam ipsius, posuit ceraculum suum super cornu ipsius* (cervi.) Et cap. 7. n. 41. *Scripsit vir Dei unum psalmum illi puero: & postquam scripsit, vidit ille puer S. Maedhog ascendentem scalam auream inter cælum & terram, portantem secum ceraculum pueri.* Quo loco Capgravius habet *pueri libellum*. Colganus scriptorium quoddam instrumentum interpretatur: alii chlamydem.

CERAFUNIBULUS, Fax, tæda ex funibus & cera confecta: Gallis *Torche*. Gaufredus Malaterra lib. 3. c. 19. *Altaris vasa vel vestis plusquam Clero sufficit, candelabra, Cruces, textus, ac cerafunibuli.*

CERAGIUM, Quod ceræ nomine præstatur Ecclesiis ad luminarium concinnationem. Articuli Ecclesiæ Anglicanæ in Addit. ad Matth. Paris. *Si Ecclesia petat ceragium vel herietum, vel alia quæ ad Ecclesiam, vel ad usus Ecclesiarum deputata.* Vetus Charta apud Spelmannum: *Ceragia vulgariter vocata Waxscotts.* In Synodo Saxonica Aernanensi circa an. D. 1009. Leoht gescot, id est, luminarium census, vel pecunia dicitur. Extat apud V. Cl. Jacobum Petitum post Pœnitentiale Theodori pag. 484. Juramentum Rectoris Ecclesiæ, in quo hæc habentur: *Item juratis quærere fideliter denarios ceræ, & illos reddere integrè termino constituto.* Eundem vide pag. 596. Capitul. Metense an. 757. cap. 5. & Capitul. Caroli Magni lib. 5. cap. 14. *Ut hi* (Presbyteri) *qui illos vicos, vel illas Ecclesias tenent, illos census vel illam ceram, quæ longo tempore ad illud Episcopium reddiderunt, modò sic ordinavimus ut sic faciant.*

CERAGIUS, *Cereagius*, *Pistor, qui ad modum ceræ agit & deducit pastam*, Ugutioni. *Cereagius* habent Joannes de Janua & auctor Breviloqui, hæcque addunt: *Et dicitur à cera & ago.*

CERAMELLA, Vox Italica, Gallis *Chalumeau*, Fistula, calamellus. Sanutus lib. 2. part. 4. cap. 7. *Expedit ut in omni exercitu, & specialiter in aquali, tibiæ, tubæ, buccinæ, ceramellæ, & omnia musica instrumenta resonantia — deferantur.*

CERARE. Guigo II. Prior Cartusiensis in Statutis ejusdem Ordinis cap. 46. *A quo etiam* (Coquinario) *panem, vinum, statutis diebus, sal, cochlear, scutellas, lumbaria, acum, filum, ceram ad cerandum accipiunt.*

CERAPTUM, *Cereaptum*, *Ceroptata*, Panvinio, Candelabrum in formam cornuum effictum: aliis, instrumentum quo cereus accenditur, vel vas in quo cereus accensus ardet, ex κηρὸς, cera, & ἅπτω, accendo. Gloss. Græc. Lat. κηράπτης, *Ceriforus*. Anastasius Biblioth. in Leone III. PP. *Fecit — pharum ex argento purissimo cum lucerna & cerapto suo.* Mox: *Fecit pharum ex argento purissimo deaurato miræ pulcritudinis cum lucerna & cereapto* (al. *cerapto*) *suo, pensantes simul libr.* 40. Vita S. Nicolai Episcopi: *Ferte vobiscum —— & cimilia hæc, simul & duo ex auro ceraptà.*

Ceroptatum, *Ceraptatum*. Leo Ost. lib. 2. Chron. Cas. cap. 103. *Ceroptata crystallina duo, argentea alia duo.* Lib. 3. cap. 31. *Ceraptata etiam ænea fusitia pulcra —— Constantinopoli detulit.* Joannes Diaconus in Episcopis Neapolitan. *De reliquo verò fecit ceraptatas quinque.* Leo Episcopus Atinensis de Translat. S. Marci Martyr. num. 7. *Aderant cum thuribus & ceraptatis, & cum omni apparatu Ecclesiastico.*

CERARIUS, in Gloss. Græco-Lat. κηροπώλης. Ugutio & Joan. de Janua: *Cerarius, qui facit vel vendit ceram, vel operatur in ea.* Regula S. Isidori cap. 19. *Ad custodem sacrarii pertinet ordinatio lineariorum, fullonum cerariorum, atque sartorum.*

Cerarii, Servorum species. Capitulare an. 779. cap. 15. Lex Langobard. lib. 3. tit. 5. & Capitula Caroli Magni lib. 5. cap. 133. novæ Edit. *De tributariis Ecclesiarum. De cerariis & tabulariis, ac chartulariis ita fiat sicut à longo tempore decretum est.* Hincmarus Remensis tom. 1. & Regino in Inquisit. Episc. cap. 12. *Investigandum de luminaribus Ecclesiæ, quot cerarios habeat ipse titulus.* Tabularium S. Remigii Remensis: *Est quoque in prædictæ villa in honore S. Remigii Ecclesia, habens, — mansum ingenuilem 1. cerarios 10. donat unusquisque denarios 4. aut ceram è contra.* Ex quibus patet ita dictos libertinæ conditionis homines, qui censum capitis sui in *cera*, seu *cerarium* Ecclesiis præstabant. Eckeardus junior de Casib. S. Galli cap. 1. *Censum capitis sui in cera ad sepulcrum ejus misit.* Vide *Denarata*. Perperam igitur Lindenbrogius & Spelmannus *Cerarios* opinantur dictos, qui cerâ literas obsignant: quod vel evincit titulus, qui Capitularium loco præfigitur.

Cerearii dicuntur in Charta Henrici IV. Imp. an. 1116. apud Zyllesium: *Sive Dagescalci, aut cerearii foris ubique per villas positi, &c.*

CERATUS. Joan. de Janua: *Ceratus, & cereus differunt, quia cereum est quod totum ex cera constat; sed ceratum, quod vel linitum, vel incrustatum est cerâ: unde ceratæ dicuntur tabulæ in quibus scribitur.* Plinius lib. 13. cap. 22. *Faciemque invadunt ignes sacri, ob id cerato priùs illinunt.* Gesta sub nomine Acacii: *Ut si dicamus aliquid ceratum, aut picatum, aut stagnatum, aut quolibet alio genere coloratum.* Regula S. Cæsarii ad Virgines cap. 42. *Nec vela cerata appendi, nec tabulæ pictæ affigi, nec in parietibus vel cameris ulla pictura fieri debet.* Ceram pictoris instrumento accenset lex 17. D. de Instruct. Sed hæc nota.

CERANEUS. Tabularium Monasterii S. Andreæ Viennensis; *Ego Aimo Dei correptione tactus, constitutusque*

in fine dubio, meditans in præcordiis flagitiosa quæ perpetravi, pavens nimium voragine baratri, umbrosasque vias tartari metuens calcare, magisque inferi delectans liliis interlucentiis (sic) sectis ceranneis, & frui virentibus pratis per pascua Christi, hoc metu vel amore compunctus, &c. Fortè pro *Uraneis*, cælestibus. Aliàs: *Cerauneus, est lapis flammeus à calore dictus: invenitur ubi fulmina cadunt.* Papias.

CERBU. Vide *Lito.*

CERCARE, Vallare, in modum circuli circumdare, obsidione cingere. Charta Veremundi Regis æræ 1070. ex Tabul. Lucensis Ecclesiæ apud Bivarium: *Et cercavit ipsam Pennam, & presit eam per fortia, & cremavit & desolavit ea.* Vide *Circa, Circare.*

CERCELLA, *Querquedula*, Avis aquatica, quam Galli *Cercelle* vocant, Angli *Ceale.* Vetus Charta apud Somnerum in Tractatu *de Gavelkind* p. 183. *Dabunt etiam nobis annuatim ad Natale Domini unum mathlardum, & unam annatem, & quatuor cercellas, & ad Pascha unum agnum de present.* Radulfus de Diceto in Ricardo I. *Nisum suum docuit affectare cercellas propensiùs.* Occurrit apud Bromptonum & Giraldum Cambrensem in Topogr. Hybern. dist. 2. cap. 31. qui ita ait appellari *anates minores.* Hinc emendandæ Glossæ Arabico-Lat. *Ceriola, auca*, ubi leg. *cercella.*

CERCELLUS, Circellus, parvus circulus, nostris *Cerceau.* Anastasius in Valentino II. PP. p. 165. *Cercelli paria 2. habet gemmas pretiosissimas albas numero 18. &c.*

CERCHIA. Vide *Circa.*

CERCIUS. Vide *Circius.*

CERCLAGIUM. Vide *Circulagium.*

CEREAGIUS. Vide *Ceragius.*

CEREALIS, *Pistor.* Gloss. Saxon. Ælfrici: *Cerealis, pistor*, ʒpiʒtpa. Fuere olim ædiles, quos *Cereales* appellabant, quòd frumento præessent. *Cereale gramen*, fruges dixit Gualterus lib. 1. Alexandreid. p. 10.

Cerealis potus, Cervisia, in Passione Bercharii. Locum vide in *Duciculas. Cereale poculum*, eadem notione, apud Saxonem Grammaticum in Præfat. ad Hist. Danicam. Vide *Ceria.*

CEREARII. Vide *Cerarii.*

CEREBRUM *cameræ.* Vide *Tholus.*

CEREFOLIUM, Genus apii, quod vulgus ita appellat, inquit Constantinus Africanus lib. de Gradibus. Græcis χαιρέφυλλον, *Charephyllon*, Columellæ, nostris *Cerfeuil*, Italis *Cerfoglio.* Gloss. Gr. Lat. *Cerepulium*, γιγίδιον. Legendum *Cerefulium.* γιγιδίου meminit Dioscorides.

CEREMONIARI. Acta S. Cypriani Martyris: *Maximus Proconsul dixit: Jusserunt te sacratissimi Imperatores ceremoniari.* Id est, diis sacra offerre.

Ceremonialis scientia, apud Ammianum lib. 29. p. 415. pro magia, vel magico apparatu.

CEREOPHALUM. Acta Proconsularia sub Munatio Felice, apud Baron. an. 303. n. 12. *Cucumellum argenteum, lucernæ argenteæ 7. cereofala 2. candelæ breves aneæ cum lucernis suis 7.* Ubi *cereofala* videntur esse ea candelabra, cereis instructa, quæ posterior ætas *fara*, & *phara* vocavit; quòd instar Phari lumine ædem perfunderent. Porrò quos *pharos* dicunt Latini, nostri *Falors* appellarunt, laternas nempe castrenses, quarum inventionem Manueli Imp. CP. attribuit hoster Cinnamus. Nam & à *pharis* hocce nostrum vocabulum deducendum puto. Erit igitur *Cereophalum, un falot de cire.*

CEREOSTATA, *Cerostata, Cerostataria*, Candelabra quæ per se stant, vel in quibus cerei stant, aut manibus deferuntur: à cereis, non à κέρας, *cornu*, dicta, uti vult Papias. Vita S. Desiderii Episcopi Cadurcensis cap. 9. *Adstant & statarii cereorum corporibus aptati.* Vide *Stantareum.* Proinde de ejusmodi candelabris intelligendum arbitror Bibliothecarium in libello de Munificentia Constantini M. apud Baron. an. 324. n. 64. *Fecit autem candelabra ex aurichalco in pedibus decem, numero quatuor argento conclusa, cum sigillis argenteis, &c.*

Cerostata. Papias: *Cerostata, candelabra, vasa Ecclesiæ, à cornibus dicta Græcè.* Anastasius in S. Hormisda PP. pag. 34. *Obtulit B. Petro Apost. cerostata argentea duo pens. libr. 70.* In Vigilio pag. 40. *Cerostatas argenteas deauratas majores duas quæ stant usque hodie ante corpus B. Petri Apost.* In Honorio pag. 46. *Fecit & cerostatas majores ex argento paria duo.* In Leone III. *Necnon & cerostatas ex argento mundissimo stantes juxta ipsum lectorium. Canthara cerostata*, apud eundem Anastasium in S. Silvestro, ubi perperam *Cerostrata*; ut & infrà, *Canthara cyrostrata in gremio Basilicæ argentea, &c.* Canthara scilicet in quibus ardent cerei. Alia sunt *Cerostrata* apud Vitruvium, κηρόστρωτα, *ceris inducta*, de qua voce Salmasius ad Solinum p. 231.

Cereostata. Gregor. M. in Sacrament. *Pontifex lotis manibus procedit cum 7. cereostatis ad Missam.* Alibi: *Et illa duo cereostata quæ antea fuerant inluminata, semper ante ipsum procedunt.* Gislebertus lib. 1. Vitæ S. Romani Abbat. cap. 7. *Sicque inde levatum & cum Staurophona ac cereostata, cumque divinorum melodia hymnorum — deportatum est.* Leo Ost. lib. 1. Chr. Cas. c. 34. *Sumentes cruces aureas ad procedendum, & thuribula, atque cerostata, textusque Evangeliorum.* Vide Ordinem Romanum, & Honorium Augustod. lib. 1. cap. 8.

Cerostatarium. Gloss. S. Benedicti, cap. de vasis argent. *Cerostatarium*, κηροφόρον.

Cereostatarii, Acolythi, qui *Cerostata*, seu candelabra in Ecclesiasticis Processionibus, aut ceremoniis deferunt: qui aliis *Ceroferarii.* Petrus Diacon. lib. 4. Chron. Casin cap. 37. *Bajulos, Cereostatarios, Stauroferos, Aquiliferos, &c.*

CERESARIUS, Cerasus, *Cerisier*, in Capitulari de Villis c. 70.

CEREVISIA, *Cervisia, Cervisa.* Glossæ MSS. ad Alexandrum Iatrosophistam lib. 1. Passion. *Cibiriaticon, Cervisia.* Vox Gallica vetus, quâ Galli nostri potum qui ex hordeo conficitur, nuncupabant, ut auctor est Plinius lib. 22. c. 25. Nos etiamnum *Cervoise* dicimus. Jonas in Vita S. Columbani cap. 16. *Cùm refectionis appropinquaret hora, & minister refectorii vellet promere cervisiam, quæ ex frumenti vel hordei succis decoquitur, quaque præ cæteris in orbe terrarum gentibus, præter Scoticas & Dardanas, quæ Oceanum incolunt, utuntur, nempe Gallia, Britannia, Hibernia, Germania, cæteraque quæ ab eorum moribus non discrepant, vas quod Typrum nuncupant, in cellarium deportavit, &c.*

Antequàm autem potus ille fiat, redigitur priùs in maltam hordeum. Est verò malta, quam Dani, Belgæ, Theutonesque *Mout*, & *Molt* dicunt, vix aliud quàm Aëtii Amydeni βύνη, quam exponit hordeum aquâ madefactum, ac maceratum, ex quo germen erumpit, quod deinde cum eodem germine, sive enatis filulis, torretur. Tostum, pleneque præparatum molendino frangitur, inque farinam aptatur. Ac mox aqueo humori inditum unà cum lupulo salictorio igne excoquitur, fitque liquor potui gratissimus, quem Belgæ & Franci vulgò *Biere*, Dani *Oel*, Angli *Ale* appellant. Hæc ex Pontano in Chorogr. Daniæ. Will. Brito lib. 2. Philipp. de Flandrensibus:

Raris sylva locis facit umbram, vinea nusquam
Indigenis potus, Tethidi miscetur avena,
Ut vice sit vini multo confecta labore.

Censent plerique, atque in iis Hadrianus Junius in Batavia, & Goldastus in cap. 9. Eckehardi de Casib. S. Galli, & in Theodorum Eremitam de Vita S. Galli lib. 1. cap 1. cerevisiam à Cerere dictam, quasi *Cerebibiam*, quòd Ceres, id est, frumentum coctum bibatur. Id hausisse videntur ab Isidoro lib. 20. Orig. cap. 3. *Cervisia, à Cerere, id est, fruge vocata: est enim potio ex seminibus frumenti vario modo confecta.* At sententiam

hanc improbat Isaacus Pontanus, cùm Gallis, barbaris hominibus, ante Julium Cæsarem, ne nomen quidem Cereris per somnium usurpatum. Ego verò malim à *Ceria*, quod idem est ac *Celia*, *Cerevisiam* dictam. Nam etsi Hispanorum *Celia*, vel *Ceriæ*, non idem omnino potus fuerit cum *Cerevisia*; haud tamen absimilis fuit, cùm celia, uti jam suprà annotatum, è tritico, cerevisia ex hordeo madefactis conficiatur, ita ut extremæ in cerevisia syllabæ adjectæ voci fuerint ad discrimen ceriæ ipsius. Et sanè à veteribus, seu potiùs ævi medii Scriptoribus, Celiæ vocabulo donatam cervisiam, observatum in v. *Celia*, ubi & de vocis origine quædam attigimus.

Cerevisiam porrò Gallis, Anglis, & populis Septentrionalibus potum familiarem improbat Henricus Abrincensis, qui sub Henrico III. Rege Angl. floruit:

Nescio quid Stygiæ monstrum conforme paludi,
Cervisiam plerique vocant: nil spissius illa,
Dum bibitur: nil clarius est, dum mingitur; unde
Constat quòd multas feces in ventre relinquit.

Urinam laxivam, Cerevisiam vocat quidam Versificator apud Henricum Rebdoff. an. 1347.

Cervisa. Charta Ottonis Imp. an. 994. apud Chappeavillum ad Anselm. Leod. c. 53. *Concessimus, ut in loco Fossis nuncupato — monetam, & materiam cervisæ constitueret.* Vide Jonam in S. Columbano cap. 16. Cogitosum in S. Brigida, &c.

Cervesa. Charta Aleman. inter Goldastinas 42. *Hoc est 30. seglas cervesæ.* Ch. 49. *Hoc est singulis annis de cervisa seglas 15.* Adde Ch. 59. 61. 67.

Cervisia debilis, in Statuto S. Cantuariensis Archiepiscopi apud Stanfordium in Placitis Coronæ lib. 2. c. 49. *Petite biere*, quæ *tenuis* dicitur apud Eigilem in Vita S. Sturmii Abbatis Fuldensis c. 13. ad discrimen *Fortis potionis*, quæ

Cerevisia duplex, appellatur apud Michaëlem Scotum lib. 1. Mensæ Philosophicæ c. 9.

Cervisia ex vino confecta. Constantinus Africanus lib. 5. Commun. locor. Medic. c. 28. *Omnis cervisia de quolibet vino facta grossior est quàm vina dactylica, & ad digerendum est durissima, sed digerentes multùm nutricat.*

Cerevisia mellita. Vide *Mellita*, & to. 5. Mabillonii de Vitis SS. Ord. S. Benedicti p. 527.

CEREUS *Paschalis*, qui in Sabbato sancti Paschatis à Diacono benedicitur; & novo igne accenditur, cujus auctorem Zozimum PP. facit Liber Pontificalis, in Zozimo PP. *Per parochias concessit licentiam benedicendi cereum paschalem.* Ita etiam Amalarius lib. 1. de Eccl. offic. c. 18. Rupertus lib. 6. de Divin. offic. c. 28. 29. Durandus lib. 6. Ration. c. 80. Sigebert. an. 407. & alii. At Baronius an. 418. n. 70. observat illius usum longè antiquiorem, cùm Hymnum de eo conscripserit Prudentius, qui inter ejus opera legitur. Proinde existimat Zozimum statuisse, ut Cereus Paschalis, qui in majoribus Basilicis tantùm accendi soleret, æquè singulis parochiis concederetur. Alii verò contendunt Hymnum hunc qui *ad incensum lucernæ* inscribitur, non esse de Cereo Paschali, sed Hymnum vespertinum de lumine quod olim vespere quotidie in Ecclesia solenni quodam ritu accendebatur, à quo Lucernarius dictus. Certè ritum hunc Cerei Paschalis antiquissimum esse docet Ennodius, qui obiit an. 521. apud quem extant duæ Benedictiones Cerei Paschalis, Opusc. 9. & 10. & Epistola ad Præsidium Diaconum 29. to. 9. Operum S. Hieronymi. Habetur præterea Drepanii vetustissimi Scriptoris Carmen de Cereo Paschali. Vide Gregor. M. lib. 9. Ep. 29. Alcuinum lib. de Offic. divin. cap. *de Sabbato sancto Paschæ*, Honorium lib. 3. cap. 101. 102. Aimoinum de Miraculis S. Bened. c. 31. Chron. Casin. lib. 3. cap. 31. Concilium Bituricense an. 1031. c. 13. Usus antiquos Ordinis Cisterciensis c. 23. Gavantum, Menardum ad libr. Sacramentor. Gregorii M. Sirmondum ad Ennod. &c.

Cera Paschalis ad faciendum cereum de Pascha, in Monastico Anglic. to. 2. p. 40.

Cereo Paschali affigi solet titulus, seu *Tabella*, quam *Paschalem* vocant, in qua *Præcentor inscribit quotus annus sit dominicæ Incarnationis, quota Indictio, Concurrens, & Epactæ*, ut est apud Udalricum in Consuetud. Cluniac. lib. 1. c. 14. Præterea *circulus Lunæ, terminus Paschæ, litera Dominicalis, dies Dominicus Paschæ, Luna ipsius diei, & aureus numerus, Pontificante N. Papa, & quot anni sunt Pontificatus ejus, regnante illustrissimo Rege Francorum, & quot anni sunt regni ejus, & à nativitate ejusdem*, ut est in veteribus Consuetud. Floriacensis Cœnobii cap. 1. Ejusmodi tabellarum Paschalium, quas *Indiculos* vocat, meminit Beda de Temporum ratione cap. 47. Induntur præterea anni Pontificatus Episcopi diœcesani, & aliquot alii annorum characterismi, qui Ecclesiarum proprias festivitates, solennitates, dedicationes, & ejusmodi spectant, uti ex tabula sequenti patebit, quam ex Regesto Cameræ Comput. Paris. sign. *Qui es in cælis*, fol. 208. eruimus.

Titulus cerei Paschalis Capellæ Regis Paris. scriptus in Pascha anno Dom. MCCCXXVII.
Annus ab origine mundi 6526.
Annus ab Incarnat. Domini 1327.
Annus à Passione Domini 1294.
Annus Indictionis 10.
Annus Bissext. 3.
Annus susceptionis sanctæ Coronæ spineæ 88.
Annus susceptionis sanctæ Crucis, Sanguinis Domini, Catenæ cum magna parte sepulcri, & vestimentorum infantiæ, & quadam tabula quam tetigit facies Christi, & quodam frusto ligni sanctæ Crucis, & Sanguine qui fluxit de imagine Christi percussa, & cum lacte B. Mariæ Virginis, & superioris parte capitis B. Joannis Baptistæ, cum capitibus S. Clementis, S. Blasii, & S. Simeonis, 87.
Annus susceptionis sacrosancti ferri & lanceæ cum veste purpurea & arundine & spongia Domini, & cum linteo quo fuit procinctus in Cœna, & cum Peplo B. Virginis & Virga Moysi, 79.
Annus dedicationis Capellæ 87.
Annus transitus S. Ludovici 57.
Annus canonizationis ejusdem 29.
Annus translationis capitis ejusdem 20.
Annus ætatis Caroli Regis præsentis 32.
Annus regni ejusdem 6.
Annus Episcopatus Hugonis Paris. Episcopi 2.

Vide Joannem Hocsemium in Gestis Pontificum Leodiensium cap. 1. sub finem.

CERIA. Capitulare Pipini Regis Italiæ an. 793. c. 32. *De pravis illis hominibus qui brumaticos colunt, & de hominibus suis subtus maida cerias incendunt, & votos vovent, &c.* Ubi *Cerias* pro *Cereos* ponitur. *Candelas* dixit Concilium Nannetense c. 20. Vide *Votum*.

CERIFORUS. Vide *Ceraptum*, & *Ceroferale*.

CERIOLA. Vide *Cercella*.

CERILARIUM. Gloss. Græco-Lat. κηριολάριον, *Cerilarium*. Meursius interpretatur officinam cerarii, τοῦ κηροπόλου. Sed legendum puto κηρουλάριον, *Cerularium*. Vide *Cerularius*.

CERILLUS. Wolfardus lib. 3. de Mirac. S. Walburgis n. 10. *Cerillum, qui lingua Teutonica Rista nominatur.* Germanica versio habet *Reisten flachs*.

CERNIDA, *à cerno, is, lignum supra quod ducitur taratantara: quia discernit pollinem à furfure.* Ugutio. Papias: *Cernida, cribellus pollinis*, vel *Cribellum ad pollinem*. Vide Oct. Ferrarii Orig. Ital. in *Cerna*.

CEROFARIUM. Vide *Ceroferarium*.

CERNUARE, *Cernulare*. Gloss. Isid. *Cernuare, præcipitare. Cernulus, in capite ruens.* Gloss. Lat. Gr. *Cernulat*, κυβιστᾷ. *Cernulus*, πεπτωκώς. *Cernuit*, (f. *Cernuat*) πεπτωκεῖται. Flodoardus lib. 4. Hist. Rem. cap. ultim.

Ubi primis atrio pedibus equus institit, subitò cernuatus cecidit. Vide Salmas. ad Solin. p. 894.

CEROCENSUS, Census ex *Cera*: *Cerocensales*, qui *censum ceræ* Ecclesiis ex debito præstant: *Cerarii*, de quibus suprà. Synodus Coloniensis an. 1300. c. 21. *Item præcipimus ut universi Ecclesiarum Rectores omnes cerocensuales Ecclesiarum & Ecclesiasticarum personarum, quocunque nomine censeantur, qui cerocensum debitum subtrahunt & non solvunt, & qui dictum cerocensum hactenus non solverunt, quòd de subtractis satisfaciant intra mensem, & deinceps debitis temporibus statutis persolvant dictum cerocensum, ut tenentur.*

CEROFERALE, *Ceroferarium*, *Ceroferarius*.

Ceroferale, Candelabrum quod cereum fert. Fortunatus lib. de Vita S. Medardi cap. 18. *Episcopus ad excipiendum illum cum thymiateriis, cum crucibus processit, & ceroferalibus, stipatus hinc inde agmine Cleri.* Gregorius Turon. de Gloria Confess. c. 79. *Accensisque super cruces cereis, atque ceroferalibus, dant voces in Canticis, circumeunt urbem cum vicis.* Historia Translat. S. Sebastiani n. 43. *His thymiateria ac thurifera, aliis ceroferalia deportantibus.*

Ceroferarium, eadem notione. Sacramentar. Greg. M. *Ab Archidiacono accipiat ceroferarium cum cereo.* Leo Ost. lib. 2. Chron. Casin. cap. 25. *Fecit & ceroferaria 2. librarum quindecim.* Lib. 1. cap. 56. *Ceroferaria argentea duo.* Hugo Flavin. in Chron. an. 1099. *Sic instituit processionis officium, crucibus, vexillis, thymiateriis, ceroferariis, & omni gloriæ apparatu — festivus.* Adde Concil. Carthag. IV. c. 6. & Steph. Eduensem Episc. lib. de Sacram. altar. c. 4.

Cerofarium, apud Evodium Uzalensem Episcop. lib. 2. de Miraculis S. Steph. cap. 11. *Visa est videre — duo cerofaria luminosa pariter igne flammantia.* Sed legendum *Ceroferaria*, aut certè *Cerofora*, vel *Cerofera*. Vide infrà.

Ceroferarii, Qui cereos deferunt in Ecclesiasticis ceremoniis, aut qui luminaria Ecclesiæ accendunt. Glossæ MSS. *Ceroferarius, cereum ferens.* Ritus antiquus celebrandæ Missæ: *Sicque præcedentibus Ceroferario, thuribulique latore, cum processione ad pulpitum pergat.* Κηροφόροι, apud Pantaleonem de Mirac. S. Michaëlis. Glossæ Græc. Lat. κηράπτης, *Ceriforus.* Joan. de Janua: *Ceroferarius, qui cereum portat, ut Acolytus.* Cùm enim id potissimùm muneris incumberet Acolythis, inde postmodum à Latinis *Ceroferarii* nuncupati sunt. Isidorus lib. 7. Orig. cap. 12. *Acolythi Græcè, Latinè Ceroferarii dicuntur à deportandis cereis, quando Evangelium legendum est, aut sacrificium offerendum: tunc enim accenduntur luminaria ab eis & deportantur, non ad fugandas tenebras, cùm sol eo tempore rutilet, sed ad signum lætitiæ demonstrandum.* Gerardus Episcopus Cameracensis in Synodo Atrebatensi an. 1125. *Hos sequuntur Acolythi, id est, Ceroferarii, qui ignem verbi cælestis, quo illuminentur fratres ad agnoscendum, & inflammentur ad diligendum Deum, prædicando ministrant.* Innocent. III. lib. 1. de Myster. Missæ cap. 3. *Acoluthi verò, qui Latinè Ceroferarii nuncupantur.* Et mox: *Acoluthi cereos ferunt accensos, dum legitur Evangelium, non ut tenebras aëris illuminent, sed ut proximis opera lucis ostendant.* Adde Alcuinum lib. de Offic. divin. Rabanum lib. 1. de Institut. Cleric. cap. 9. Rupertum lib. 1. de Divin. offic. Ivon. Carnot. Serm. 2. de Reb. Eccl. &c.

Hinc *cùm ordinatur Acolythus, primùm ab Episcopo docetur* (verba sunt Gregorii Magni in libro Sacramentor.) *qualiter in officio suo agere debeat, deinde ab Archidiacono accipit ceroferarium cum cereo, ut sciat se ad accendenda Ecclesiæ luminaria mancipari. Ita sibi dicente: Accipite hoc gestatorium luminis, ut per illud valeatis adversariorum tenebras effugare, &c.* Ex quibus percipimus, Ceroferariorum munus etiam fuisse cereos accendere in Ecclesia, cujusmodi etiam fuit *Cerifororum* in Ecclesia Græca. Glossar. Græco-Lat. Κηράπτης, *Ceriforus.* Sunt autem *Cerifori*, iidem qui *Ceroferarii*, qui κηροφόροι & λαμπαδηφόροι dicuntur Græcis. Extat in Euchologio Græcorum εὐχὴ ἐπὶ χειροτονίᾳ Δεποτάτου καὶ κηροφόρου, ubi in ipsa oratione λαμπαδηφόρος nuncupatur. Istius igitur, si non ordinis, saltem officii fuit Marcianus ille, cujus meminit Pantaleon de Miraculis S. Michaëlis Archangeli: Ἦν τις αὐτῆς ὀνόματι Μαρκιανὸς, ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων γενόμενος κηροφόρος τοῦ πανσέπτου ναοῦ αὐτοῦ. *Pueri ceroferarii*, apud Ingulphum pag. 866.

CEROGERULUM, Ceroferarium. Hugo Rotomag. Archiepisc. lib. 2. contra Hæreticos cap. 5. de Acolythis: *Præferant ipsi luminaria accensa cerogerulis imposita.*

CEROSTATARIUM. Vide *Cereostatarium.*

CEROTA, Papiæ, *Firma, reparata.*

CEROTARIUM, idem quod *Ceratum* vel *Cerotum*, Græc. κηρωτὸν, malagma quod vulneribus superponitur ex rebus liquidis, cera unitis constans. Matth. Silvaticus: *Cerotum, dicitur à cera, quia omne cerotum recipit ceram, & est quoddam medium inter unguentum & emplastrum.* Cælius Aurelianus Sicc. lib. 1. Chron. cap. 1. *Declinante passione, cerotariis atque malagmatis simplicibus utendum.* Occurrit passim apud hunc Scriptorem.

CERRITUM, *Cerretum*, Silva ex fagis, quas *Hestres* dicimus, constans, Italis *Cerreto*, ex *Cerro*, fagus. Vetus Charta apud Ughellum in Fesulanis Episcopis tom. 3. pag. 300. *Omnem terram quæ est ad unum tenentem cum cerrito arborosa, quamque & sine arboribus, quæ istis terminis concluditur, &c.* Alia Grimoardi Episcopi Pisani pag. 404. *Cum prædictis petiis de terris, —— cum scopeto, & cerreto, seu silva & monte, &c.*

CERRUS. Tabularium Conchensis Abbatiæ in Ruthenis Ch. 203. *Et de civada 4. den. & ad Calendas 4. denarios, & 4. cerros de canbe*, id est, fasciculos cannabis.

CERTAMEN, Cura, accuratio, animi contentio. Inscriptio Codicis Carolini, seu Epistolarum summorum Pontificum ad Pipinum & Carolum Magnum, ex Codice MS. Cæsareo apud Lambecium lib. 2. Commentar. de Bibliotheca Cæsarea cap. 5. *Eò quòd nimia vetustate & per incuriam jam ex parte dirutas atque deletas* (Epistolas) *conspexerat, denuo memorialibus membranis summo cum certamine renovare ac rescribere decrevit.* Capitulare 6. an. 819. cap. 11. *Volumus quidem ut ea quæ superiùs retulimus, ut unusquisque exinde bonum certamen habeant, &c.* id est, curam.

CERTAMINARE, *Certare, contendere, altercari*, φιλονεικεῖν, διαφιλονικεῖν, in Gloss. Græc. Lat.

CERTESCERE, *Certum scire*, in Gloss. Arabico-Lat.

CERTIFICATIO, *Certificatorium*, Citatio, vocatio in jus, in Concilio Lambethensi an. 1281. cap. 12. Vide Concil. Londinense an. 1268. can. 26.

CERTIORARE, Φανερωποιῆσαι, in Glossis Græc. Lat. Certificare, certum facere, apud Ugutionem, Joannem de Janua, & Monachum Sangallensem lib. 1. de Carolo Magno cap. 24. & Jurisconsultos aliquot.

CERTITAS, *Firmitas*, βεβαιότης, in Gloss. Græc. Lat.

CERTUS, Quidam, nostris, *Un certain homme.* Gloss. Græc. Lat. ῥητὸς, *Certus.* ῥητὴ, *Certa.* Leges Rotharis Regis Longobard. tit. 93. §. 1. *Si quis caballum emerit, & auctorem ignoraverit, & venerit certus homo, qui ipsum caballum suum esse dicat, &c.* Adde tit. 101. §. 3. & Leges Luitprandi Regis tit. 90. §. 1.

CERVELLA, Cerebrum, Cerebellum, ἐγκέφαλος, Gallis, *Cervelle.* Lex Aleman. tit. 59. §. 6. *Si autem testa transcapulata fuerit, ita ut cervella appareat.* Et §. 7. *Si autem ex ipsa plaga cervella exierint.* Occurrit præterea in Lege Bajwar. tit. 3. cap. 1. §. 6. tit. 4. §. 5. tit. 5. §. 5.

CERVELLERIUM, Cassidis species, quæ superiorem capitis partem operit, Italis, *Cervelliera*, *Capelleto di*

ferro per difesa del capo: de cujus inventore, sic Chronicon Nonantulanum MS. sub Friderico II. Imperat. *Per hæc tempora Michaël Scotus Astrologus Federici Imperatoris familiaris agnoscitur, qui invenit usum armaturæ capitis, quæ dicitur Cervellerium. Hic cùm vidisset se moriturum ictu lapilli biuncis caput læsum, ex lamina ferrea sibi fieri fecit capitis infulam, quam gestabat. Cùm autem esset in Ecclesia, & Eucharistia levaretur in altari, amovit à capite infulam ferream ob reverentiam Christi; tum lapillus biunx in verticem ejus decidit, quo cutem læsit parumper. Ille dubitans lapillum fecit pensari, quæ invento biunci, certus mortis, rebus suis disposuit moriturus.* Hic est Michaël Scotus, cujus liber de Physionomia editus olim, & Friderico II. Imp. dicatus est: tametsi de loco & tempore editionis nulla habeatur nota, in libro edito. Extat etiam ejusdem liber alius inscriptus *Mensa Philosophica* editus Francofurti an. 1602. Michaëlis denique meminit Hector Boëthius lib. 13. extremo Hist. Scotor. Hujusmodi verò capitis armaturam *Cervelliere* vocant Poëtæ nostri. Guill. *Guiart* an. 1264.

Le chaple commence aux espées,
Dont la a de maintes manieres,
Sus hyaumes, sus cervelieres
Prennent plommées à descendre,
Et hachetes par tout pour fendre.

Rursum an. 1297.

Aucuns d'entre eus testes desnuent
De hyaumes & de cervelieres,
Et plantent alenas és chieres,

Rursum an. 1298.

Mes hauberjons, & cervelieres,
Gantelets, tacles, & gorgieres.

CERUGIA, vox Italica, pro *Chirurgia*, in Concilio Budensi an. 1279. can. 9. *Nec illam partem cerugiæ exerceat, quæ ad ustionem vel industionem inducit.* Vulgus etiamnum *Cerugien* dicit, pro *Chirurgo*.

CERUGIA, *Ceruva*. Ugutio: *Sorbus quædam arbor, quia ejus fructus habilis est ad sorbendum, unde hoc sorbum, fructus illius arboris, & dicitur Ceruva, vel Cerugia, potus qui ex tali fructu fit, vel etiam offa.*

CERVICA, Joanni de Janua, *Alapa, vel potiùs colaphus, & dicitur à cervix.* Gloss. Lat. Gall. *Cervica, Brise, ou Colée.*

Cervicata, idem quod *Cervica*. Acta S. Saturnini Martyr. num. 19. *Cervicatis contusus.* Joannes Monachus lib. 3. Vitæ S. Odonis Abb. Cluniac. *Pugnos tamen & cervicatos pro mercede suæ improbitatis, in opprobrium antequam moreretur, sumpsit.* Leg. *cervicatas*.

Cervicatus, *Superbus, furiosus, contumax*, Joanni de Janua. Utitur S. Augustin. in Psalm. 6.

CERVICORIUM, Crumena ex cervi corio. Ordericus Vitalis lib. 5. pag. 596. *Et ob hoc à Monachis quondam susceperunt 10. solidos & unum cervicorium.* Domnizo lib. I. de Vita Mathild. cap. 13. *Hoc Regis munus Ducis ad cameram tulit, unum & corium cervi, quod nummis ipsa replevit.* Occurrit etiam ibi semel. *Le Roman de Garin MS.*

En cuir de cerf fet le Baron gesir,
Font une biere, le Baron i ont mis.

CERVINARIA, seu *Celvinaria*, vel *Cellavinaria*. Petrus Diaconus Chron. Casin. lib. 3. cap. 36. (al. 38.) *Cervinariam adiit, vinum mensus est, &c.* Chron. Casauriense lib. 4. *Perfecto itaque palatio pro adventantium susceptione, cum cellario & cervinaria, continuò campanarium ædificare cœpit.*

CERVISIA. Vide *Cerevisia*.

CERULARIUS. Anastasius Biblioth. in Hist. Eccl. pag. 173. *Cerularius quidam erat in foro ex laboribus suis locuples.* Ubi Theophanes & Cedrenus Καί τινα κηρουλάριον ὄντα ἐν τῷ φόρῳ ἀπὸ δὲ τῶν τυγχάνοντα ἐκ πόνων ἰδίων μετακαλεσάμενος, &c. Quibus locis Meursius & Fabrotus κηροπώλην, *Ceræ venditorem Cerularium* dici putant, quem Glossæ Græc. Lat. *Cerarium* vocant.

Cerularium, Locus ubi venduntur, vel asservantur ceræ, seu cerei. Glossæ Græc. Lat. κηρουλάριον, *Cerilarium*, Leo Grammaticus in Leone Philosopho pag. 486. κηρουλάριον, dictam ædiculam fuisse testatur in æde Sophiana, in qua asservabantur cerei majoris Ecclesiæ: Γέγονε δὲ καὶ ἐμπρησμὸς εἰς τὰ κηρουλάρια τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, κἀκεῖ τῶν τῶν χαρτοθεσίων πάντων, καὶ τῆς σακέλλης. Nam sic ea verba capienda existimem, ut Cerularium diversa ædes fuerit, à Chartotheciis, & Sacella.

CERULEUM. Eldefonsus de Pane Eucharistico pag. 165. *Tres nummi moderni tantum pondus habent, quantum 153. maxima cerulei grana, quod Triticum dicitur.*

CERUSSA *scribere, vel encausto*, in lege I. Cod. Theod. de Veteranis: unde *cerussata tabulæ*, in l. I. eod. Cod. de Aliment. Scribendi ratio, cujus usus potissimùm in Edictis scribendis & proponendis, ut hîc indicatur. Illinebantur nempe tabulæ cerussa, seu albo colore, in quibus postmodum scribebatur. Meminit, ni fallor, cerussæ hac ratione Fortunatus in Poëm. cujus locus non succurrit.

CERVULA, *Cervulus*, Ludi profani, apud Ethnicos & Paganos: solebant quippe ii Kalendis Januarii belluarum, pecudum, & vetularum assumptis formis huc & illuc discursare, & petulantiùs se se gerere: quod à Christianis non modò proscriptum, sed & ab iis postmodum inductum constat, ut ea die *ad calcandam Gentilium consuetudinem* privatæ fierent Litaniæ, & jejunaretur, ut observare est ex Concilio Toletano IV. can. 10. S. Isidoro lib. I. de Offic. Eccl. cap. 40. Concil. Turon. II. can. 17. S. Augustinus Serm. de Tempore 215. *Si adhuc agnoscatis aliquos illam sordidissimam turpitudinem de hinnula, vel cervula exercere, ita durissimè castigate, ut eos pœniteat rem sacrilegam commisisse.* Vita S. Eligii lib. 2. cap. 15. *Nullus in Kl. Januarii nefanda & ridiculosa, vetulas, aut cervulos, aut jotticos faciat.* Concil. Autisiod. can. I. *Non licet Kalendis Januarii vetula aut cervolo facere, vel strenas diabolicas observare, &c.* Halitgarius in Pœnitent. cap. 6. *Si quis in Kalendis Januarii, quod multi faciunt, & in cervulo ducit, aut in vetula vadit, 3. annos pœniteat.* Burchardus lib. 19. cap. 5. *Fecisti aliquid tale, quod pagani fecerunt, & adhuc faciunt in Kalendis Januarii in cervolo & vetula: si fecisti, 30. dies in pane & aqua pœniteas.* Meminit præterea *cervuli* S. Pacianus in Parænesi ad pœnitentiam. Denique S. Ambrosius in Psal. 41. *Sed jam satis in exordio tractatus: sicut in principio anni, more vulgi cervus allusit.* Faustinus Episcopus Sermone in Kal. Jan. *Quis enim sapiens credere poterit inveniri aliquos sanæ mentis, qui cervulum facientes, in ferarum se velint habitus commutari? Alii vestiuntur pellibus pecudum, alii assumunt capita bestiarum, gaudentes & exultantes, si taliter se in ferinas species transformaverint, ut homines non esse videantur.* Bonifacius Episcop. Moguntin. Epist. ad Zachariam PP. cap. 6. *Affirmant se vidisse annis singulis in Romana urbe, & juxta Ecclesiam S. Petri, in die vel nocte, quando Calendæ Januarii intrant, paganorum consuetudine choros ducere per plateas, & acclamationes ritu gentilium, & cantationes sacrilegas celebrare, & mensas illas die vel nocte dapibus onerare, & nullum de domo sua, vel ignem, vel ferramentum, vel aliquid commodi vicino suo præstare velle.* Adde Epist. Zachariæ ad Bonifac. cap. 6. Aldhelmum Abbat. Malmesburiensem initio Epistolæ ad Eahfridum, Epistolas Petri Damiani pag. 384. Edit. 1610. Durand. lib. 6. Ration. cap. 15. &c. Vide *Festum Hypodiaconorum*.

CERVUS. *Cervus domesticus*, in Lege Salica tit. 35. §. 2. & in Leg. Longobard. lib. I. tit. 19. §. 13. Justinianus Institut. lib. 2. tit. I. de Rer. divis. *Cervos quoque quidam ita mansuetos habent, ut in silvam ire & redire soleant.* Ejusmodi est ille qui à Virgilio describitur lib. 7. Æneid.

Cervus erat forma præstanti, & cornibus ingens,
Tyrrhidæ pueri, quem matris ab ubere raptum
Nutribant, &c.

Cervus signum habens, eod. tit. Legis Salicæ, id est, nolam, tintinnabulum, ut rectè interpretantur viri docti. Vide *Signum*.

Cervus domitus, id est, domesticus, in Leg. Ripuar. tit. 42. §. 2. cui opponitur *Cerva indomita*, §. 7.

Cervus ad venationem faciendam mansuefactus, ibidem: qui præmittitur in silvam, ut cæteros attrahat, & dum iis se adjungit, in casses & venatores conjiciat.

Cervus extelarius. Vide *Extelarius*.

Cervus qui prugit. Vide *Prugire*, *Rugire*.

Cervus qui treudis non habet. Vide *Treudis*.

Cervus ramagius, Gall. *Cerf ramage*, apud Christinam Pisanam, 1. part. *du Tresor de la cité des Dames*, c. 18.

Cervi, *Furcæ*, *Sustentacula*, Papiæ: ex Græc. forte κεραίαι.

CESA, *Incesa*. Vetus Chronicon laudatum à Lindenbrogio: *Ex nimia festinatione Saxonum casas seu firmitates subitò introiit*. Item: *Multos Britones conquisierunt unà cum castellis, & firmitates eorum locis palustribus, & incesis*. Quod alius auctor sic reddidit: *Et ibi multa castella acquisierunt, & loca firma & munita, palustria & incæsa*. Ubi *cæsas* & *incæsas* dici opinatur, quæ Latini *Concedes* vocant. Vide *Concisa*.

CESPES, Prædium rusticum. S. Ambrosius lib. 3. Epist. 30. *Transcriptis in aliorum jura suis prædiis, virum sequitur, & exiguo illic conjugis contenta cespite, solatur se religionis & simplicitatis divitiis*. Acta S. Sebastiani c. 18. *In Campano littore in quo erat lati cespitis dominus*. Senator lib. 2. Var. Epist. 16. *Gratia dominorum de cespitis divisione conjuncta est*. Lib. 5. Epist. 14. *Antiqui barbari qui Romanis mulieribus elegerint nuptiali fœdere sociari, quolibet titulo prædia quæsiverint, fiscum possessi cespitis persolvere——cogantur*. Adde lib. 7. Epist. 45. Lex Longobard. lib. 2. tit. 18. §. 3. *Cum ipsis hominibus per suam astutiam agebant, & eos à suis cespitibus removentes, in suum servitium replicabant, qui postmodum libertatem simul & res amittebant*. Mox: *Sint liberi de suis personis, sicut dominus eorum instituerit—nec à suis cespitibus removeantur*. Tit. 33. *Si de illo labore comparaverit, quod postea laboraverit, aut fecit, postquam in ipsa casa ad censum reddendum introierit, in ipso cespite dimittat, ubi laboravit*. Odilo Abb. Cluniac. in Vita S. Majoli Abbatis: *Abbas Berno nomine, in partibus Burgundiæ, cespite Matiscensi, pago qui vocatur Cluniacus, Monasterium cœpit construere*. Vita S. Popponis Abb. c. 11. n. 44. *A præfato Henrico sui juris in Amblavia cespitem, qui in 12. ferè mansos extendebatur—— obtinuit*. Odo Abbas de Mirac. S. Mauri cap. 2. *Brennowem amplissimum possessionis suæ cespitem petivit*. Vide l. 10. C. Th. de Præd. navicul. Gregor. M. lib. 7. Ep. 6. &c.

CESPITARII, Qui cespites eruunt. Lambertus Ardensis: *Operatores etiam & buttarii cum hoccis, & Cespitarii cum cespitibus oblongis & mantellatis—operantur*.

CESPITATICUM, *Cispitaticum*, quibusdam est tributum pro via cespitibus munienda: aliis videtur esse pro castris muniendis. Nam ex cespitibus castra circumdantur, & aggeres castrenses fiunt, ut docet Vegetius lib. 3. Quod & firmat Plinius lib. 35. *Cespitum natura castrorum vallis accommodata*. Alii denique tributum quod ex *cespitibus*, seu prædiis locatis & conductis pensitatur, & *Cespitis indictitium onus* videtur appellari, apud Senatorem lib. 5. Epist. 14. Capitulare 5. Caroli M. an. 86. c. 1. *De teloneis & cispitaticis, sicut in alio Capitulari ordinavimus, teneant, id est, ut ubi antiqua consuetudo fuit, exigantur, &c.* Diploma Caroli Calvi apud Sanjulianum in Hist. Tornutii: *Neque præsumat de eorum servis exigere — sive de suis teloneum, aut ullam redhibitionem, seu exactionem, neque in mari aut Rhodano, seu Sagona, aut Dou, vel Ligeri fluminibus navigantibus, aut littoribus commorantibus requirere audeat, præsumat, aut navaticum, aut cespitaticum, aut salutaticum, aut pontaticum, aut in terra rotaticum*. In alio Diplomate ejusdem Caroli apud Beslium in Episc. Pictav. *Ullum teloneum, aut ripaticum, aut portaticum, aut pontaticum, aut salutaticum, aut cespitaticum, aut cœnaticum, &c.* Occurrit passim in veteribus Chartis apud Willelm. Hedam pag. 49. Aimoin. lib. 5. Hist. Franc. cap. 1. Doublet. in Hist. Sandion. p. 848. &c.

CESSIM. Fridegodus in S. Wilfrido c. 49.

Hinc Divi petiit, supra quem musa revolvit,
Latus Edilredi patulas fidentius aulas,
Cui retulit cessim, latantur & ambo vicissim.

CESSIOSUS, *Qui sæpe cedit*, in Glossis Isid. *vel cessat*, ut addit Ugutio.

CESSODIUM, Cessatio ab odio. Henricus Rosla in Herlingsberga:

—— Stant illis fœdera pacis:
Litigiis resilire placet, pactum stabilire
Indice, voce, manu: jam cessodium profitentur.

CESSURA, apud Sammarthanos in Episcopis Magalonensib. sub. an. 1345. ex veteribus Schedis: *Hoc eodem anno ratam habuit Episcopus transactionem de consensu Canonicorum, quâ vestiario in annuos proventus largiuntur cessuras, aut tabula Capitularis, B. Gervasii de Juviniaco, &c.* Sed legendum *cæsuras*. Charta Balduini Comitis Flandriæ an. 1063. in Diplomatib. Belgicis p. 62. *Pasturam etiam totius clivi, id est, devexi montis, — & cæsuram, ubi fruteta occurrunt ruricolis ad ædificandas sepes*.

CETARIUS, *Cetaria*. Gloss. Gr. Lat. Βιζαρεύτης, *Cetarius*. Donatus ad Terent. in Eunuch. *Cetarii qui cete, id est, magnos pisces venditant, & bolonas exercent*. Papias: *Bolona, redemptor cetariarum tabernarum, in quibus salsamenta condiuntur, quas tabernas vulgò Cetarias vocant*. Alibi: *Bullones*, (leg. bolonæ) *Ceterarii*, (l. Cetarii) *qui diversa genera piscium vendunt*. Idem: *Cetarii, piscatores dicuntur abusivè, vel qui salsamenta piscium & liquamen vendunt, tractum à pisce. Cetaria, vivaria in quibus cete alii pisces sunt, vel officina in qua liquamen ex piscibus conficitur*. Miracula S. Bavonis lib. 3. *Cetarii ad balenas capiendas mare sunt ingressi*.

CETINUM. Tabularium Casauriense an. 14. Ludovici Imp. F. Lotharii: *Cum silvis, pascuis, stalariis, cetinis, caloriis, rivis, rupinis, &c.*

CHABANARIA. Vide *Cabanaria*.

CHACEA, Via per quam aguntur animalia ad pascua. Hinc *Chaceare*, pro eo quod Galli etiamnum dicimus, *Chasser les bestes aux champs*. Will. Thorn an. 1285. *Totum pratum, in quo continetur quædam walla, vocata, Walla seu Chasea Cellerarii Ecclesiæ Christi Cantuariensis, quæ continet 20. perticatas in longitudine, & 20. pedes in latitudine*. Et mox: *Quòd wallia, seu chacea prædicta remaneret dictis Abbati & Priori Communis ad cariandum & chaceandum, &c.* Adde pag. 1947. Bracton lib. 4. tract. 1. c. 44. *Ut si quis omnino viam obstruat, vel chaceam, per quam ingredi solet pasturam*. Monasticum Anglic. to. 1. pag. 292. *Habendum & tenendum dictam pasturam — cum competenti via ad minus latitudinis 30. pedum ad chaciam quorumcunque animalium suorum, fugando eas per terras meas sine dispendio pratorum meorum*.

Cacia. Monasticum Anglic. to. 3. pag. 70. *Partem terræ — quæ jacet inter caciam quæ tendit ad Hautam, &c.* Ibid. *Cum — sectis, viis, caciis, semitis, &c.*

Rechacea. Monasticum Anglican. to. 2. p. 646. *Toftum suum quinque acrarum cum duabus bovatis terræ, & pasturam septingentarum ovium, in Clentham & Cavenby, cum chacea & rechacea de una ad aliam, quandocunque eis placuit, &c.* Vide *Caciare*.

Rechaciatus, Repulsus, Gall. *Rechassé*. Henric. Knyghton. an. 1293. *Rechaciati sunt à multitudine magna, velut oves in ovile*.

CHACIPOLLUS. Vide *Cacepollus*.

CHADABULA. Vide *Cabulus*.

CHAFFARDUM. Vide *Caphardum*.

CHALANNUS, *Chalendra*. Vide *Chelandium*.

CHALBA, Χαλβάνη, in Gloss. Gr. Lat. *Galbanum*, succus ferulæ arboris.

Chaldæi, Saraceni. Ita Saracenos Hispanicos non semel vocat Sebastianus Salmanticensis Episcopus in Historia à Sandovallio edita. Regestum censuum Ecclesiæ Romanæ ex Bibl. Regia: *Et quædam littera bulla aurea bullata Leonis Regis omnium Armeniorum directa D. Joanni P P. continens quòd ipse submisit se cum subditis suis obedientiæ Romanæ Ecclesiæ, & petit subsidium Apostolicum, quia graviter invaditur à Caldeis infidelibus.*

Chaldæi, Ὡροσκόποι, Astrologi. Passio SS. Chrysanthi & Dariæ: *Nam omnes Magos & Gerofantas, & Caldæos, & hariolos ego domui.* Vide Julium Cæsar. Bulingerum lib. 1. de Magia c. 3.

Chalifa, *Calipha*. Ita appellabant Saraceni supremos gentis suæ Principes, vocabulo Arabico, quod *successorem*, vel *hæredem* significat, inquit Willelmus Tyrius lib. 19. cap. 19. & ex eo Jacobus de Vitriaco lib. 1. cap. 7. eo quòd summi eorum Prophetæ vicem & successionem jure tenerent hereditario. At Nicolaus Fullerus lib. 4. Miscell. sacror. c. 16. & Vaterius in Præfat. ad El-Macinum censent, hoc vocabulo, *Vicarios*, seu *Locumtenentes* se se appellitasse, Dei nempe. Unde eo nomine in tanto honore & reverentia à suis habebantur, ut quasi pro numine colerentur, *nec nisi mandato & auctoritate illius quantumcunque potens, aut nobilis, appellaretur Soldanus, & omnes ejus subditi, tam Reges, quàm alii, pedes ejus ad terram prostrati reverenter oscularentur.* Verba sunt Jacobi de Vitriaco. Sed postmodum adeo invaluit Sultanorum potentia, in rebus politicis & militaribus, ut ferè cum inani & specioso dignitatis nomine sola religionis, seu potiùs, superstitionis Mahumetanæ potestas penes Chaliphas remaneret: unde à Baldrico Dolensi lib. 3. Tudebodo lib. 4. Roderico Arch. Toletano lib. 7. cap. 10. Vincentio Belvac. lib. 32. cap. 54. Conrado Usperg. & aliis, *Papæ & Apostolici suæ gentis*, vulgò appellantur. Primus autem Chaliphæ nomen & dignitatem usurpavit Abubacarus, Mahometi successor, ut auctor est Georgius El-Macinus. Titulos Chaliphæ Bagdatensis habes in Chronico Flandr. cap. 82. Sed & Chaliphas videntur appellasse suos Sacerdotes, non modò supremos, sed etiam quosvis, Saraceni Principes. Vide Petrum Diac. lib. 4. Chron. Casin. c. 51.

Chalondus. Vide *Chelandium*.

Chaluns. Statuta Ordinis S. Gilberti *de Sempringham*: *Aut pannos pictos, qui vocantur Chaluns.* Panni Catalaunenses.

Cham. Vide *Caganus*.

Chambruncula, Parvula camera, in Charta an. 1278. apud Duchesn. in Probat. Hist. Vergiac. pag. 205.

Chamevniæ, Gr. Χαμευνίαι, Humi cubationes: *Culcita humo constrata*, apud Julianum Antecess. Nov. 4. c. 4. Glossæ Phavorini: Χαμεύνη, ταπεινὴ κλίνη. Aliæ: χαμευνία, ἡ ξυλοκοιτία. Hieronymus in cap. 41. Ezechiel: *Puto perspicuum esse lectori semper augustiora esse quæ deorsum sunt in jejuniis, chamevniis, & victus continentia.* Idem ad Nepotianum: *Omnes pæne virtutes corporis mutantur in senibus, & crescente sola sapientia decrescunt cæteræ virtutes, jejunia, vigiliæ, eleemosynæ, chamevniæ.* Adde eundem in Aggeum, & Auctorem de Duplici martyrio, S. Theodorum Studitam in Vita S. Platonis n. 10. &c.

Chamulcus, Genus carpenti humilis, ut nomen ipsum indicat. Gloss. Lat. Gr. *Sclodia*, χαμουλκίς. *Stludio*, χαμούλκιον. Ita rectè corrigunt viri docti. Gloss. Gr. Lat. Χαμοῦλκος, *Trahe.* Leg. *Traha.* Ammian. lib. 17. *Unde chamulcis impositus, tractusque leniùs per Ostiensem portam, &c.*

Champarte. Vide *Campipars*.

Changia, Permutatio, Gall. *Eschange*. Monasticum Anglic. to. 2. p. 795. *Donec idem Comes præfato Petro changiam ad valitudinem terræ suæ conferret.*

Chanria. Concilium Palentinum an. 1322. can. 19. *Ne ratione collationis hujusmodi beneficii, aut chanriæ, seu alio quæsito colore, aliquid præsumant per se vel per alios exigere, &c.* Fortè scrib. *changiæ*, commutationis, *Eschange*.

Chantelagium. Charta Philippi Regis Franciæ an. 1273. pro Ecclesia S. Mederici Parisiens. *Habebunt Canonici in tota dicta terra —— roagium, foragium, sive chantelagium, & omnia emolumenta, &c.* Compotus Baillivorum Franc. an. 1305. *In Præpositura Paris. — de Busta castelleti — de chantelagio.* Regestum Peagiorum Parisiens. *Se uns Bourgoys de Paris achete vin à Paris dedans la ville, & il le vend dedans la ville, comme que il le vende en gros ou en broche, il doit de chascun muid un denier de chantelage.* Ibidem: *Chantelage est une coustume assise anciennement, par laquelle il fu establi, que il loisoit à tous ceus qui le chantelage paient, à oster le chantel de leur tonneau, & la lie wider. Et parce que il sembloit que cil qui dedans la ville de Paris estoient demourans, n'achetassent pas vin, que il ne le voulsissent revendre, & quant il l'eussent vendu, oster le chantel de leur tonneau, & leur lies oster, pour ce fu mis li chantellage sur les demourans, & sur les Bourgois de Paris.* Meminit præterea *Chantelagii* vetus Franciæ Consuetudo lib. 4. cap. *de Justice Fonciere*.

Chantellum. Libertates villæ de S. Paladio in Biturigib. an. 1279. *Quilibet per se tenens focum certum, & locum, vel chantellum in dicta villa, &c.* Infrà: *Dum tamen velint solvere census consuetos, & 12. denarios quolibet anno de prædictis foco, loco, & chantello prædictas costumas tantummodo debitas de hæreditatibus suprascriptis, &c.* In Consuetud. Burbonensi art. 193. & 203. quatuor denarii, quos servi seu *homines de capite* de annuo censu exsolvere tenentur, *de Chantelle* appellantur, quòd ratione foci ac mansionis debeantur.

Chanterius, Gall. *Chantier*. Libertates Castelli novi in Biturigib. an. 1265. *Prædicti autem homines pro prædictis tenentur nobis & hæredibus nostris dare singulis annis in perpetuum sex chanterios boni vini & receptibilis conductos Bituricibus in domo nostra, &c.*

Chapotensis *moneta*. Charta Constantiæ Comitissæ Bigorræ anni 1287. in Regesto Constabulariæ Burdegalensis fol. 209. *Recepisse in bona pecunia numerata duo milia librarum Chapetens. bonorum legalium à Magistro Willelmo de Luda Thesaurario Regis Angliæ.* Infrà: *Mille libras Chapot. bonorum & legalium.* Fol. 210. b. *Quingentas libras Chapet. bonorum & legalium.* Fol. 219. *Chapot.* scribitur ut & f. 251. Aliud vetus Regestum sub ann. 1303. *In diœcesi Burdegal. currunt Burdegalenses. In diœcesi Petragor. currunt Engol. & Marchenses. In Ageno currunt Arnald. Chapot. & Petragoric.* Charta an. 1314. in 50. Regesto Tabularii Regis Ch. 49. *Valorem annuum mille quingentarum librarum bonorum Chapotensium rendualium extimandorum, prout in diœcesi Burdigalensi reditus extimantur, &c. Libræ de Chapotois*, in Arestis Candelosæ 1250. in Regesto Parlam. B. fol. 88. Nescio an nummi isti *Chapotenses* fuerint ii quos *Chatos* vocabant, uti infrà annotamus: ita ut vox sic conflata fuerit quasi *Chati Pictavenses*, id est, vernaculè, *Chats de Poitou*, qui apud Pictones potissimùm cudebantur. Sed videant eruditiores an hæc conjectura admitti possit.

Chipotenses, in Charta an. 1301. Regesti Philppi Pulcri Regis Franc. an. 1301. num. 85. ex Tabulario Regio: *Videlicet Podium Castri Normandi pro 263. libris, & 10. libris Chipotensibus valent ducentas decem libras & 16. solid. Turon.* Ita ibi non semel, & in alia an. 1312. in alio Regesto ejusdem Regis an. 1310. Ch. 232.

Character, Στίγμα. Nota, stigmatis pœna. Odo Cluniac. de Vita S. Geraldi lib. 1. cap. 20. *Quantùm verò ex æqualitate personarum conjici potest, personas illas reorum, qui se in malum destinaverant, aut damnis coercebat, aut charactere adustionis inurebat.* Edictum Henrici Imp. an. 1023. in Chronico Laurisham. *Et insuper in utraque maxilla ferro ad hoc facto etiam candenti*

denti bene caraxetur & comburatur. Characterem animali infigere, in Leg. Wisig. lib. 8. tit. 5. §. 2.

Characteres magici. S. Augustinus de Tempore serm. 163. *Phylacteria & characteres diabolicos nec sibi nec suis aliquando suspendant, incantatores velut ministros diaboli fugiant*. Et serm. 215. *Per præcantatores, per fontes, & arbores, & diabolica phylacteria, per characteres & aruspices, & divinos, vel sortilegos, multiplicia sibi mala miseri homines conantur inferre*. Rabanus lib. 3. de Instit. Cleric. cap. 16. *In quibusdam notis, quas Characteres vocant*. Χάϱτη τῶν γοητευτικῶν ἐπικλήσεων, in Concilio Calchedon. Act. 10. Vide *Caragius*.

CHARAXARE, *Caraxare*, Scribere. Glossæ Isonis Magistri: *Caraxo, Gr. est, scribo. Inde caraxavit, id est, scripsit*. Papias: *Caraxare, scribere. Caraxatum, id est, scriptum*. Ugutio: *Caraxare, à character, id est, scribere*. Isidorus, *Caraxatis, scriptis*. Gloss. MS. Reg. Cod. 1701. *Caraxare, Garser*. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Caraxatio*, ʒeƿꞃıꞇ, id est, Scriptura. Prudentius Hymn. 14. *Charaxat ambas ungulis scribentibus genas*. S. Augustin. de Altercat. Eccles. & Synag. *Cum primùm Moyses in monte Syna caraxatas decalogo tabulas accepisset*. Charta Edgari Regis Angl. tom. 1. Monastici Anglic. pag. 17. & tom. 2. pag. 839. *Hujus doni constipulatores fuerunt, quorum nomina inferiùs caraxari videntur*. Alia tom. 2. *Hoc pittacium Indict. 12. caraxatum est*. Aldhelmus de Virgin. cap. 16. *Ecclesiasticæ Historiæ liber à Rufino caraxatus*. Adde Gregor. Magn. lib. 7. Indict. 2. Epist. 40. Flodoardum lib. 1. Hist. Remens. cap. 9. & Edgari Concordiam regularem apud Seldenum ad Eadmerum pag. 146. 159. Adamnan. Scotum de Locis SS. lib. 1. in Præfat. & cap. 10. Ædilwaldum Epist. 69. Steph. Eddium in Vita S. Wilfridi cap. 47. Isidorum Epist. 72. Bonifacium Moguntinum Archiepisc. Epist. 69. & 74. Vitam S. Deicolæ num. 5. 11. Baldricum Noviom. lib. 1. cap. 49. Epistolam Fratrum Remensis Cœnobii apud Haeftenum ad Vitam S. Bened. pag. 123. Ordericum Vitalem lib. 1. pag. 352, 590. lib. 2. pag. 392. 832. Thiotfridum in Florib. in Procemio, & lib. 3. cap. 7. &c.

Characterizare, eadem notione. Dudo lib. 3. de Morib. Norman. pag. 152. *Quid super hoc characterizabunt Dialectici?*

Charaxare, Caraxare, Pingere, depingere. Gregorius Turon. lib. 7. Hist. cap. 36. *Tu es pictor ille qui —— per oratoria parietes atque cameras caraxabas?* Lib. 9. cap. 5. *Vasa per domos diversorum signis nescio quibus caraxata sunt*. Lib. 1. de Miracul. cap. 51. *Parietes domorum atque templorum signarentur atque caraxarentur*. Aldhelmus de Virgin. cap. 10. *Flexis literarum apicibus in quadrata parietis pagina caraxatis, id est, scriptis*. Eckehardus junior de Casib. S. Galli c. 2. *Parietes ejus caraxasse viderat*. Hinc *Caraxare*, pro *notare*. Hincmarus Remensis de Prædestinat. *Quamvis blando sibilo eos quidam caraxare voluerunt, de eo quod sanctus Cælestinus Episcopos Gallicanos redarguit, dicens, &c.*

Caraxare, est etiam delere, maculare, atramento inquinare. Gloss. vet. *Charaxo, induco, cancello*. Excerpta Pithœana: *Charaxatis, scriptis, inductis, cancellatis*. Papias: *Charaxare, exinanire, scribere*. Ubi *exinanire*, est delere. *Caraxia, exinanita*, id est, deletio.

Charaxatura, pro litura, habetur in Testamento S. Remigii Archiepiscopi Remensis: *In quo* (Testamento) *si qua litura, vel charaxatura fuerit inventa, facta est me præsente, dum à me relegitur & emendatur*. Bertichrannus Cenomanensis Episcopus in Testamento apud Brisson. in Formul. *Si quæ lituræ, si quæ literæ adjectæ sunt, vel detractæ, ego feci*. Charta Abbonis Patricii pro fundatione Monasterii Novalicensis ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ: *Et si qua karaxatura, aut litteratura in hanc paginam testamenti mei repertæque fuerint, nos eas fieri erogavimus*. Eadem occurrit formula apud Marculfum lib. 2. form. 17. Baldricus in Chron. Camerac. lib. 1. cap. 111. *Unde Papa confirmante, imò Episcopis — assentientibus caraxaturam fieri obtinuit hujusmodi, &c.* Aliàs *Charaxatura* est *scriptura*.

Intercaraxatus, apud Flodoard. lib. 3. cap. 22.

CHARGERUM. Leges Burgor. Scotic. cap. 125. *Si homo vel femina burgensis moriatur, —— hæres habebit — discum, paropsidem, quod dicitur le Dibler, vel chargerum, cyphum*. Anglis, à *charger*, est *doubler, or grent platter*, patina, paropsis. Vide *Debler*.

CHARGIATUS, Oneratus, Gall. *Chargé*. *Equi chargiati*, in Statutis Willelmi Regis Scotiæ cap. 12. §. 1.

CHARNETGIUM. Vide *Carnaticum*.

CHARNELLI, Murorum pinnæ, Græcis πτεϱὰ & πτέϱυγες, Gallis *Creneaux*, vel *Carneaux*. Chronologia Augustinensis Cantuariensis: *Charta de charnell. faciendis super muros Ecclesiæ*. Alibi: *Carta de charnellatione novæ portæ*. Vide *Kernellare*.

CHARNER. Vide *Carnarium*.

CHAROCNA. In Lege Sal. titulus 64. est *De Carocna*, seu *Charoena*, ut quidam Codd. præferunt, vel ut Heroldina, *De Harowenno*. Lex verò est de iis, qui de manu alterius aliquid per vim auferunt. Wendelino, *Kruenen*, & *Kroënen*, est conqueri, *Charoena*, querimonia.

CHAROLARE, Saltare, nostris *Caroler*. Matthæus Westmonast. an. 1305. *Cogens quamplures viros ac mulieres Anglicos, mixtim charolare nudos & psallere ante se*. Robertus Bourronus in Hist. MS. Merlini: *Il voit issir fors bien cent Damoiselles & plus, qui viennent carolant & dansant, & chantant, &c.* *Le Roman d'Abladane MS. Prinrent conseil ensemble qu'ils feroient crier une belle feste, —— & là seroient toutes les Dames & les Demoiselles de le cité, & feroient moult belles charolles, &c.*

CHARRERIA, *Charreneria*. Vide *Carreria*.

CHARRUS, Mensuræ species apud Anglos. Fleta lib. 2. cap. 12. §. 1. *Charrus plumbi consistit ex 30. fotinellis, & quodlibet fotinellum continet 6. petras minus 2. libris, & qualibet petra ponderat 12. libras in pondere plumbi, &c.* §. 2. *Secundùm alios charrus consistit ex 12. wayis, &c.*

CHARTA, *Carta, Chartula*, Instrumentum, contractus, conventio, quibus prædiorum cæterarumque rerum cessiones & venditiones confirmantur & ratæ habentur, & emptores, aut qui quovis modo rem quampiam compararunt, jus suum in proprietate demonstrare possunt, quod *ostensio chartarum* dicitur in Legib. Baronum Scotic. seu Quoniam Attach. cap. 3. §. 4. cap. 25. §. 2. Lex Aleman. tit. 19. *Res Ecclesiæ de laicis absque charta nullus præsumat possidere*. Gregor. Turonens. lib. 4. Hist. cap. 12. *Erat enim tunc temporis Anastasius Presbyter, ingenuus genere, qui per chartas gloriosæ memoriæ Chrotildis Reginæ proprietatem aliquam possidebat*. Capitulare 6. Caroli Magni an. 803. c. 8. *Volumus ut si ille homo servo aut ancillæ chartam in sua præsentia fecerit, & ille vel illa qui chartam libertatis habere debet, præsentes fuerint, &c.* Ingulphus: *Normanni chirographa Chartas vocabant, & Chartarum firmitatem cum cerea impressione — constituebant*. Monastic. Anglic. tom. 2. pag. 34. *Tenent etiam manerium de Parva Heton — de dono Aliciæ de Bolum, & inde habuerunt Cartam*. Bracton lib. 2. cap. 10. §. 1. *Fiunt aliquando donationes in scriptis, sicut in Chartis, ad perpetuam memoriam, propter brevem hominum vitam, & ut faciliùs probari possit donatio*. Ardo Monach. in Vita S. Benedicti Abbatis Anianæ, num. 13. *Nec passus est quemquam* (servum) *— per Chartam Monasterio tradi, sed ut fierent liberi, imperabat*. Occurrit passim.

Chartam facere, vel *Chartulam*, est conficere instrumentum, seu donationis, seu permutationis, vel oblationis. Tabularium Brivatense Ch. 275. *Et nec dandi, nec venundandi, nec commutandi, nec cuilibet Cartas faciendi potestatem habeant*. Regula S. Aureliani cap. 1. *Chartas donationis, aut venditionis, cui voluerit faciat*. Cap. 47. *Qui minoris ætatis sunt, aut vivis parentibus in Monasterium ingrediuntur, Chartas tunc facere compellantur*,

quando ætate probati fuerint, aut res parentum in potestate habuerint. Adde cap. 4. & Regulam S. Cæsarii ad Virgin. cap. 4. Recapitulat. ejusdem Regulæ cap. 4. Regul. S. Donati cap. 7. Leon. Ost. lib. 2. cap. 54. 55. &c.

Per Chartulam dare, comparare; idem quod *per Chartam*. Severus Sulpitius de Vita S. Martini: *Denique apud improbum rei judicem nocere Chartulam, cùm periit, nihil proficere, cùm extat. Authentica Chartula*, apud Gregorium Magnum in Epist. Concilium Wormatiense an. 868. can. 3. *Ut non priùs dedicet Ecclesiam, nisi antea dotem Basilicæ & obsequium ipsius per donationem Chartulæ confirmatum accipiat.* Charta Ludovici Pii in Chronico Farfensi: *Tam ex donatione Regum —— quàm & hæreditate parentum, vel de quolibet attractu advenerunt, & ibidem per cartulas delegaverunt.* Tabular. Casauriense: *Tunc nos judices vel auditores diligenter ipsum Partulum inquisivimus, si vel per cartulam, aut per hæreditatem, vel per breve, aut qualemcunque rationem contendere aut habere potuisset.*

Inchartare, Per *Chartam*, seu per *instrumentum*, donare, conferre. Tabularium Brivatense Ch. 433. *Habeatis etiam potestatem incartandi alodos meos quibus jussero.* Matthæus Paris an. 1252. *Et iterum concessit ipsi Comiti eandem terram, & inchartavit post aliquot annos, ut possessio sua sic firmiùs roboraretur.* Infrà: *Gasconiam Comiti Richardo fratri suo dederat, & inchartaverat.* An. 1256. *Concessit & inchartavit Regi Scotiæ Huntendonam* Adde pag. 660. Matthæus Westmonast. an. 1252. *Confertur Vasconia Edwardo, nec fit mentio de Comite, cui quondam fuerat concessa & incartata, & ipse in possessione constitutus.*

Inchartatus, vox fori Hispanici, Accusatus. Vide Observantias Regni Aragon. lib. 1. fol. 7. 27. 28. 30. 32. 36. Edit. 1624. præterea Michaëlem *del Molino* in Repertorio Foror. Aragon. in hac voce.

Chartæ Ecclesiasticæ, Epistolæ formatæ. Liberatus Diacon. cap. 18. *Itum est Constantinopolim, & supradicti Episcopi in custodiam sunt redacti, chartis sublatis, ne Catholicis, quibus scriptum fuerat, redderentur.* Infrà: *Sed postquam Vitalis & Misenus à custodia Constantinopoli sunt egressi, perrexit cum Chartis Ecclesiasticis Constantinopolim, passusque est & ipse, sublatis chartis, gravissimam custodiam.*

Chartæ, seu *Scripturæ Ecclesiasticæ*, quæ Ecclesiarum immunitates continent, in Charta Caroli Simplicis apud Catellum in Hist. Occitan. pag. 776.

Charta caritatis, sic appellata prima Cisterciensis Monasterii institutio, quòd *caritatem undequaque spirarent illius decreta*, ut ait Clemens IV. Papa, vel ut Calixtus II. quòd *omnium tam Abbatum & Monachorum* ejusdem Ordinis, *quàm Episcoporum, in quorum parochiis prima illorum Monasteria constituta fuerant, consensu ac deliberatione, communi ac mutua caritate* sancita fuerint. Annales Francorum Victoriani MSS. an. 1108. *Hoc tempore facta est Charta caritatis à S. Stephano Cisterciensi Abbate, & aliis 20. Abbatibus, auctoritate sigilli Apostolici confirmata. Ab illo ergo tempore rejecerunt frocos, & pelliceas, staminia, capucia, & feminalia, copertoria, & stramenta lectorum, ac diversa ciborum in refectorio fercula, & sagimen, & omnia quæ puritati regulæ adversabantur, abdicarunt, &c.*

Charta in judicio perforata, in Lege Ripuar. tit. 58. §. 5. tit. 59 §. 3. quæ falsitatis convicta erat.

Charta confertoria, quâ quid confertur Ecclesiis. Tabularium Brivatense Ch. 250. *Complacuit inter Comandum & uxore sua Bertilde, ut cartam confertoriam inter nos facere debuissemus, &c.*

Charta jurata, quæ continet juramentum, vel quæ sacramentum peractum esse super ea re, de qua agitur, refert. *Carta jurada*, in Foris Beneharn. tit. 1. art. 25. Raimundus Montanerius in Chron. Regum Aragon. c. 240. *Si que daço faeren llurs convinences ab cartes jurades de cascuna part, &c.* Vide *Sacramentalis charta.*

Magna charta, Anglis, est Liber seu Codex Constitutionum quæ Henricus III. ad utilitatem subditorum suorum promulgavit, quæ hodie maximo in usu est, inquit Cowellus. De ejus origine, incrementis, & confirmationibus, multa commentatus est Spelmannus, quem præstat hic legere de rebus suis disserentem.

Magna Charta. *Augustissimum Anglicarum libertatum diploma, & sacra anchora: condita prout extat hodie in libris juridicis, anno 9.* Henrici III. *& confirmata denuo annis 25. & 28.* Edouardi I. *Inter Regni Constitutiones (quas Statuta nuncupamus) prima est, majorumque nostrorum opibus & fortunis sæpius comparata; sudore autem & cruore plurimo ægrè adeo conservata, ut Erythream dixeris, & sanguineam.*

Magna *dicitur ab amplitudine, quâ tertio superat* Chartam de Foresta. *Sub hoc autem nomine contineri olim videtur nonnunquam utraque libertatum pagina, civilium nempe & ferinarum. Fortè quod in Charta libertatum* Henrici I. *cavetur inter cætera de* Forestis: *ut in Charta postmodum* Johannis *Regis, quæ in Rubro libro Scaccarii exhibetur. Apud inferiores verò & hodiernos sigillatim dignoscuntur his nominibus* Magnæ Chartæ, & Chartæ de Foresta. Vide infrà in anno 1253.

Emanavit prima ejus fabrica ab Henrico I. Regnum ineunte, qui pleraque ejusdem capitula (& uberiora nonnulla quàm gaudemus hodie) vel specialiter in distinctis articulis, vel generaliter sub confirmatione legum Edouardi *Confessoris, spontanea concessit voluntate: singulisque Comitatibus Chartas ejusdem singulas in Cœnobio aliquo adservandas mandavit. Chartam ipsam apud* Parisium *videas in an. 1100. qui & in an. 1215. de eadem mentionem faciens: Continebat (inquit) quasdam libertates & leges* Edwardi sancti, *Ecclesiæ Anglicanæ, & pariter & magnatibus Regni concessas: exceptis quibusdam libertatibus, quas idem Rex* (Henricus I.) *de suo adjecit. Hinc est quod* Edouardus I. *in prima Charta suarum Confirmationum data an. regni ejus 25. Cap. 1. ait,* Magnam Chartam *esse legem Communem.*

Sin & altiùs repetitam velis, concessit ipse Gulielmus I. *legem* Edouardi *Confessoris, cum quibusdam auctionibus, in singulis observandam. Quæ igitur in Charta deprehenduntur* Henrici I. *de suo addita, & ad legem* Edouardi *Confessoris minimè pertinentia, orta videntur ratione juris feodalis, quod Anglis primus imposuit* Gulielmus *Conquestor, & cohibere jam in multis est dignatus* Henricus I. *eodem enim ipso nomine* Leges S. Edwardi *nuncupantur: ut sic intelligas ipsum* Henricum I. *nihil novi in hac sua Charta constituisse.*

Nam & libertates, quas Parisius *ait eum de suo adjecisse ad leges S.* Edwardi, *novæ siquidem non sunt appellandæ libertates, sed novarum consuetudinum (quas è Jure feodali atrociter suscitavit* Gulielmus *senior, cumulatius auxit* Gulielmus *junior) piæ abrogationes & molimina. Hæc* Henrici I. *bonitas & justitia, hoc Chartæ suæ beneficium, quod agnoscentes proximi sui successores probant alacrè, & confirmant.*

Stephanus *Rex: Sciatis (inquit) me concessisse & præsenti Chartâ meâ confirmasse omnibus Baronibus & hominibus meis de Anglia, omnes libertates & bonas leges, quas* Henricus *Rex Angliæ avunculus meus eis dedit & concessit: & omnes bonas leges & bonas consuetudines eis concedo, quas habuerunt tempore Regis* Edwardi, *cum cautione de his bene observandis.*

Pari modo Henricus II. *Sciatis (ait) me concessisse & reddidisse, & præsenti Charta mea confirmasse Deo & Sanctæ Ecclesiæ, & omnibus Comitibus, & Baronibus, & omnibus hominibus meis, omnes consuetudines quas Rex* Henricus *avus meus eis dedit & concessit: adjecta sanctione, ut liberè, quietè & plenariè tenerentur.*

Ricardus I. *nullam (quam reperio) confirmationis Chartam edidit; sed in coronatione sua, pacem Dei & Ecclesiæ, rectam justitiam, malarum legum & consuetudinum deletionem, bonarum observantiam, tactis sacrosanctis Evangeliis, Sanctorumque reliquiis ad altare juravit.*

Juravit & Johannes *Rex in eandem sententiam: sed*

qua religione colebantur istæ concessiones, confirmationes & juramenta sub hoc seculo bellis & discordiis laborante (præsertim sub Johanne *Rege, cum pessundata penè esset potestas Regia & jus datum sceleri) paucis non est enarrandum. Extat Charta quædam ejusdem data anno regni tertio, qua mandat* Hugoni Nevil *Protoforestario,* Quòd non omittat propter Chartam aliquam *quam Rex ipse* alicui fecerat, *quin Forestas Angliæ (in quibus eximia libertatum vis emicuit)* per easdem leges custodiret, quæ fuerunt in Forestis tempore *Henrici* Regis patris sui: *& mutasse tunc Forestæ libertates vehementer non est dubium.*

Oritur sub triennio postea inter Johannem *Regem & Papam* Innocentium *gravissima disceptatio, quæ sequentium omnium hîc malorum occasionem præbuit. Acriter siquidem contendentibus de electione Cantuariensis Archiepiscopi Ecclesiæ illius Monachis; lis ad Papam promovetur: Et cùm de neutro Electo consentire dicerentur electores, coram Papa, is è cœtu Cardinalium suorum tertium ingerit, Anglum utique* Stephanum Langton *nomine; sed inconsulto Rege, & contra voluntatem ejus & jus Regni. Monachis tamen imponit sine mora hunc eligere, & electum ipsemet statim consecrat. Dedignatus Rex* Johannes, *Cantuarienses Monachos in exilium mittit, eorumque terras adscribit fisco. Insequitur Cleri maledictio, & ad Papam fertur querimonia, qui Regem admonet & mulcere satagit blandiloquiis, non audientem verò fulmine sternit Pontificio. Primò Angliam totam sub interdicto ponit, (ut sic nec Regi serviat, nec ipsi Deo) Inde Regem excommunicat, demumque Regnum ejus* Philippo *Franco decernit capescendum. Sævit jam* Johannes *Rex in universum Clerum, proscriptumque exponit direptoribus* Philippus *Rex.*

Diu devoratum spe Angliæ Regnum ingenti aggreditur molimine, subditos qui ferre arma possunt, undequaque evocat. Militiam detrectantes Culvertagii stigmate deturpatos prædicat. Hæret in adverso litore immensus hostium exercitus: & hîc domi confunduntur omnia è perfidia subditorum.

Fractus his angustiis Rex Johannes, *& quinquiennali penè jam decoctus excommunicatione, Pontificiorum suasu, se & Regna sua tam Angliæ quàm Hiberniæ, in Papæ credit patrocinium, coronam supplex tradit Legato ejus* Pandulfo, *jurat conceptis articulis commissorum omnium redintegrationem, & quod bonas leges antecessorum suorum, & præcipuè leges* Edwardi *Regis Confessoris revocaret, & observandas traderet. Jurant pariter in Regis animam* 16. *Comites, & Barones multi potentiores, ita tamen, ut Regem recidentem omnes ad articulorum cogerent observationem. Præter hæc, censum annuum Papæ concedit* 700. *marcas sterlingorum pro regno Angliæ,* 300. *pro Hibernia. Homagium una præstat & fidelitatis juramentum: impletaque jam integritate pœnitentiæ ministerio Stephani Cantuariensis Archiepiscopi, ipse ab excommunicationis vinculo* Wintoniæ *absolvitur, & Regnum Angliæ ab interdicto liberatur, ablatis Clero ægrè adhuc restitutis. Rex Franciæ post exhaustas in belli apparatu sex centenas mille libras (frendens licèt) à Papa prohibetur Angliam lacessere.*

His ita gestis Rex Joannes Gerseiam *navigaturus, & recentis nondum immemor juramenti, Concilium ad* S. Albanum *prid. Non. Augusti, anno Regni sui* 15. *edicit, quo inquiri jurat de damnis Prælatorum, &c. Conveniunt (absente Rege) summus Angliæ Justitiarius, Archiepisc. Cant. Episcopi, & Magnates, pacemque Regiam cunctis denuntiantes, inter alia ex parte Regis firmiter præcipiunt, ut Leges* Henrici *avi sui (id est,* Hen. I.*) ab omnibus custodirentur, & omnes Leges iniquæ penitus enervarentur. Sed versabantur hæc in generalibus; nec constabat quænam erant Leges illæ* Henrici I. *obsoletæ scilicet & posthabitæ. Hactenus etiam nihil datum nisi verba: nihil scriptis, nihil Charta Regia & sigillo Regni confirmatum.*

Reverso Rege, Synodum celebrat 8. *Calend. Septemb. in Ecclesia* S. Pauli Londoniarum *Archiepiscopus, cui inter Prælatos multi affuere Proceres Regni. Acta aliquantisper Ecclesiæ: Archiepiscopus proceres aliquot (ut tunc fama erat) in recessum vocat. Deplorat profligatas libertates Regni, & bonas Leges* Edwardi *Confessoris. Regem memorat in absolutione sua Wintoniæ, easdem jurasse revocare, & in Regno facere ab omnibus observari. Hoc ut meliùs expediatur, inventa est (inquit) nunc quædam Charta* Henrici I. *Regis Angliæ, per quam, si volueritis, libertates diu amissas, poteritis ad statum pristinum revocare. Chartam profert; qua perlecta, juramento invicem se astringunt Proceres, pro hisce libertatibus vel ad mortem (si res exigeret) certaturos. Ferre pollicetur Archiepiscopus auxilium. Coeunt sequenti anno (id est,* 1214. *sub* 14. *Calend. Novemb.) velut orationis gratia ad Monasterium* S. Edmundi Buriensis, *sed de libertatibus tractant restaurandis: conceptumque* Londini *priùs juramentum, illic denuò super altare renovant sigillatim. Parant quæ ad bellum spectant, & libertatum deinde à Rege contendunt confirmationem. Ille dierum aliquot inducias postulat, sed respondet demum, nunquam se facturum.*

Proceres exercitum cogunt, quem Dei & Sanctæ Ecclesiæ nominant, Regique adhærentibus excidium minitantur & rerum omnium direptionem, ni ad ipsos ocyùs convolantes causam publicam tuerentur. Rex à suis ita deseritur, ut in tota ejus clientela vix septem numerantur Equites. Mitescens igitur, de arbitris convenit, qui utrinque electi libertatum dictant Capitula. Eademque (in prato inter Stanes *&* Windeleshores, *quod dicitur* Raningemead*) in duabus Chartis (altera continente libertates Angliæ, altera Forestarum) sigillo Regio firmat & concedit. Sic* Matthæus Paris, *qui utramque Chartam sigillatim exhibet: & libertates Forestæ in eadem schedula cum libertatibus Angliæ contineri pro capacitate sui non potuisse asserit. In Rubro tamen libro Scaccarii junctim editur, & confusis articulis: multis etiam desideratis ad Forestam pertinentibus: adscriptis etiam nonnullis Chartæ neutri (prout hodie extat) contingentibus. Sunt qui à loco,* Magnam Chartam Ronniemead *appellant, primumque esse ferunt Juris nostri scriptum Codicem. Hæc à latere.*

Adjungitur pedi Chartæ Forestariæ ad præsidium libertatum omnium, pactum grave & in Regno inauditum. Eligendos à Baronibus 25. *Nomophylaces, qui libertatum tuerentur castitatem, Regemque ipsum vacillantem brachio cohiberent populari. Regem insuper nihil impetraturum quo aliquid concessorum fiat irritum: irritumque fore quicquid impetraverit.*

Juratur præmissorum observantia, cùm à Rege, tum à Baronibus: & eliguntur Nomophylaces qui muneris cultum etiam jurant, & Barones alii obsequium se illis exhibituros. Mandat Rex præterea literis patentibus universis Angliæ Vicecomitibus, ut jurare faciant quoslibet suæ ditionis, concessas fovere libertates, ipsumque ad hoc Regem, castrorum captione, provocare. Apage. Quin ut nihil desideretur, Bullam à Papa impetrat ad concessiones suas roborandas.

Brevi autem Regem pœnitet è medullis, conquestoque pluribus apud ipsum eundem Papam Innocentium III. *hic acta omnia decernit irrita, Regique & Baronibus imponit sub anathemate, ut neque ipse jurata teneat, neque isti concessa exigant. Barones hoc ad Papam non spectare asserunt. Papa renuentes excommunicat, eorumque terras interdicto premit. Jam adacti ad insaniam,* Ludovicum *filium Regis Franciæ, sibi eligunt in Regem, qui neque precibus, neque minis Papæ à direptione Angliæ prohiberi potuit. Sæviunt hic ubique intestina bella, cædes, incendia, & funesta omnia.*

Sed obeunte anno proximo Johanne *Rege, filium ejus decennalem,* Henricum III. *suscipiunt Regem, qui & in Coronatione sua de more jurat leges bonas; malis abdicatis. Resipiscentes jam Magnates destituunt* Ludovicum, *qui citiùs inde fractus, recessum etiam jurat & ablatorum*

omnium restitutionem. Jurat Rex vicissim petitas reddere libertates, & in animam ejus unà jurant Legatus Papæ, & Protector Regis magnus Marescallus, easdem etiam observare, omnibusque tradere observandas. Hoc idem jurant universi Proceres.

Dum mora nectitur, vitâ excedit Philippus Rex Franciæ, & Ludovicus solium tenet, à quo Rex Henricus Normanniæ petit redditionem, prout discedens Angliâ juraverat Ludovicus. Is causatur, Henricum Anglis non restituisse (ut juraverat item) libertates Angliæ, nec se ideo Normanniam restituturum.

Anno 1223. Regis 7. Archiepiscopus & Magnates Regem obtestantur, ut juratas confirmaret libertates: & respondente quodam extortas fuisse à patre suo: Rex, omnes (inquit) libertates illas juravimus, & omnes astricti sumus, ut quod juravimus, observemus. Missis igitur in singulos Comitatus literis, Vicecomitibus præcepit, ut per sacramentum 12. Militum vel legalium hominum inquiri facerent, quænam erant libertates Angliæ tempore Henrici avi sui; sed quid responsum sit à Vicecomitibus, non reperio.

Demum anno 9. Regis, concedente Clero & populo cum Magnatibus Quintodecimam partem omnium rerum mobilium totius Regni Angliæ; renovantur Chartæ libertatum, prout sub Rege Johanne priùs erant conditæ: ita quòd Chartæ utrorumque Regum in nullo inveniuntur dissimiles. Verba sunt Parisii, quæ nos ideo recitamus, ut indagetur ratio: quorsum non reperiuntur hodie in Magna Charta Henrici III. articuli aliquot à Johanne concessi. Ille siquidem primò, de persolvendo defunctorum debita Judæis atque aliis. Secundò de modo imponendi Scutagium & Auxilium Regis. Tertiò de modo summonendi Commune Concilium Regni, quod postea Parlamentum appellatur. Et quartò de modo cavit quo Auxilium capiat subditus à vassallis suis quos Tenentes appellamus. Hi, inquam, in impressis Magnæ Chartæ exemplaribus non deprehenduntur: fuisse tamen in primitivo illo Henrici III. è Parisio vides, cui & fidem facit locus ejus alius. Ubi dicitur, quod in Parlamento Westmonasterii, ad festum S. Edwardi an. 1255. id est, Regis 39. responsum fuit Regi à Baronibus, quòd omnes tunc temporis non fuerunt juxta tenorem Magnæ Chartæ suæ vocati; & ideo sine paribus suis tunc absentibus, nullum voluerunt tunc responsum dare. Me recipio.

Chartas jam de novo concessas & Sigillo Regio ad Parlamenti petitionem confirmatas Rex in quemlibet dirigit Comitatum: in illum scilicet qui Forestâ nullâ premebatur, Magnam Chartam solam. In cæteros eam pariter & Forestæ, libertatesque ab omnibus imperat, juramento interposito, conservandas: quod tam feliciter adimpletum est, ut nec iota unum in Regis Charta contentum, extitit prætermissum. Dies fausta, sed brevissima. Ad cujus tamen munimentum excommunicationis sententiam in Chartarum violatores promulgat Stephanus Archiepiscopus Cantuariæ cæterique Angliæ Episcopi, quam subinde metuisse dicitur Rex Henricus.

Biennio verò postea (id est, an. Dom. 1227. Regni 11.) ad ætatis veniens plenitudinem: in lugubri (sic hoc Florilegus nuncupat) Oxoniensi Concilio, cancellari fecit & cassari omnes Chartas in provinciis omnibus Regni Angliæ de libertatibus Forestæ, (ut Parisius & Florilegus referunt) sed ut alii habent, de libertatibus etiam Magnæ Chartæ; factas siquidem eas criminans, dum sub tutela ipse esset, & Sigilli sui non tum compos.

Frendent Barones, paucisque interpositis diebus, Regem adeuntes, Chartarum redintegrationem asperâ nimis contendunt pertinaciâ. Rex blandiloquiis hac vice linitos, in ulteriorem rejicit tempestatem; sopitisque longas tandem post ambages (cùm in aliis, tùm in Parlamento anni sui 18.) disceptationibus, sponte & sereno vultu, in Parlamento Westmonasterii anno suo 21. Dom. 1237. tricesimam partem bonorum Cleri atque populi recepturus; libertates reddidit, sanctiùs inde observandas. Quod ut certò foret, sententiam quam in violatores aliquando tulerat Stephanus Archiepiscopus Cantuariæ, cum omnibus Episcopis Angliæ, à qua nec immunis ipse habebatur, fecit renovari. In abundantiorem etiam securitatem, novo confirmationis diplomati hanc impinxit clausulam: Non obstante quòd prædictæ Chartæ (libertatum & Forestæ) confectæ fuerint, cùm minoris essemus ætatis.

Tarda vel his adhuc fides. Non elapso igitur toto septennio, Barones in Parlamento Londinensi anno Dom. 1244. Regem sollicitè obtestantur, ut emptæ redemptæque libertates non solùm observentur, sed & novâ confirmationis Chartâ (quæ super hæc specialem faciat mentionem) denuo roborentur. Novam pariter excommunicationis sententiam in eos projiciendam, qui concessas libertates vel impugnarent, vel impedirent: Et ut illis fieret emendatio, qui post ultimam concessionem damnum sustinuerant in libertatibus violatis. Præter hæc, ne sacramenti à Rege populoque præstiti ob libertatum observantiam, anathematisque à S. Edmundo jam Cantuar. Archiepiscopo in violatores promulgati, periculum de cætero incurreretur: obnixiùs Regem orant, ut de communi assensu quatuor eligantur potentes & nobiles de discretioribus totius Regni, qui sint de Consilio Dom. Regis, & jurati, hæc & alia multa Regno commodissima (tanquam Tribuni plebis) agerent & curarent. Rex negat omnia, statimque in Forestis multa exequitur gravissima.

Nova autem pressus egestate, in Parlamento Londonii an. Dom. 1253. regni sui 37. ad novam accedit pactionem. Conferentibus scil. in viaticum suum Hierosolymitanum Clero triennalem decimam, Militibus, Scutagium trium marcarum: bona fide & sine aliqua cavillatione promisit se Chartam Magnam, & omnes ejus articulos observaturum. Tertio igitur Maii, præsentibus Rege, Comitibus & Baronibus, Bonifacius novus Archiepiscopus Cantuar. cæterique Episcopi pontificalibus induti, & accensas ferentes candelas in majori Aula Westmonasterii, excommunicationem cum anathemate (forma maximè solenni, quam habes apud Parisium in hoc anno) projecerunt in transgressores Ecclesiasticarum, & libertatum seu liberarum consuetudinum Regni Angliæ, & præcipuè earum quæ continentur in Charta libertatum Angliæ, & Charta de Foresta, &c.

Nec tantùm in transgressores liquidò, sed in eos pariter qui qualicunque arte vel ingenio temere violaverint, diminuerint, seu immutaverint, clam vel palam, facto, verbo, vel consilio, contra illas vel earum aliquam in quocunque articulo veniendo. Item in illos qui contra illas, vel earum statuta, aliqua ediderint, vel edita servaverint, consuetudines introduxerint, vel servaverint introductas: Scriptores statutorum, necnon Consiliarios, & executores, & qui secundùm ea præsumpserint judicare, &c. Dicta & promulgata omnia sigillis roborabant: prolataque est in medium Charta Regis Joannis, qua supradictas libertates mera voluntate reconcessit, & inde recitari fecerunt easdem libertates. Dum autem Henricus Rex memoratam sententiam audiebat, tenuit manum suam ad pectus suum sereno vultu atque alacri. Et cùm perlecta esset demum, projecissentque candelas extinctas & fumigantes, & diceretur à singulis: Sic extinguantur & fœteant hujus sententiæ incursores in inferno; & campanæ pulsarentur, (ut applauderent singuli) dixit ipse Rex: Sic me Deus adjuvet, hæc omnia illibata servabo fideliter, sicut sum homo, sicut sum Christianus, sicut sum Miles, & sicut sum Rex coronatus & inunctus. Hæc (qui plura) Parisius. Post hæc omnia Romam mittitur ad Innocentium IV. Rogatus ille latum anathema Bullâ roborat, & de suo quiddam adjicit in terrorem.

Sub sole nihil stabile. Anno quippe proximo, Rex, dum inhiat colligendis decimis, quæ sub conditione de Chartarum observanda immunitate concessæ fuerant, consilio impiorum libertates temerat, credens (inquit Matthæus) pro munere absolvi à transgressione. Nec

spes illa vana, cùm se & Regnum sub pœna exhæredationis (quod non potuit) Papæ obligaret ad pecuniæ solutionem, quem in bello Siculo foret expensurus, causa sua.

Ad mortalia autem arma non concurritur: sed anno 1255. *Regis* 39. *acclamatum est in Comitatibus, Synodis, Ecclesiis, & ubicunque locorum homines convenerant, ut* Magna Charta, *quam Rex* Joannes *concessit, & Rex iste præsens multoties reconcessit, inviolabiliter tueretur: & lata est sententia (toties repetita) in omnes ejusdem violatores.*

Sequenti etiam anno pœna horribilis anathematis in Londinensi Synodo prioribus adjungitur, statuiturque libertates sub ejusdem periculo conservandas. Et ne quid præterea desideretur, accesserunt paulò pòst duæ simul Bullæ Alexandri IV. *ad Chartarum sententiarumque roborationem.*

Rex seu telis victus Ecclesiæ, seu quòd Barones mutuò exhibentes dextras, juraverant, quòd non omitterent propositum persequi pro pecunia vel terrarum amissione, vel etiam pro vita & morte sua & suorum; in Parlamento Oxonii *an. Dom.* 1258. *regni* 42. *semel iterum, sed jam etiam cum* Edouardo *filio suo, Chartarum jurat observantiam, &* 24. *prudentium virorum, nationis Anglicanæ (nam ab alienigenis passi modò sunt gravissima) quos sub ipso ad regni gubernationem eligerent, consilio se commendavit.*

Non elapso autem biennio, Rex ab Urbano *Papa juramenti potitur absolutione: nec sui tantùm, sed & filii, quam Princeps optimus adeptam spernit. Mittuntur jam Hertfordiam ex mandato Regio Justitiarii itinerantes, contra formam (ut asseritur) dictarum provisionum* Oxonii, *repudiatique ideo à majoribus illarum partium cassi redierunt.*

Succrescentibus verò novis in dies gravaminibus ex alienigenarum (qui Regis aures atque latus occludebant, insolentiis: Proceres eas, Chartarumque unà violationes statuunt demum vi compescere. Accenduntur ergo belli faces cruentissimi. Cadit utrinque ingens multitudo, capiunturque an. 1264. *in Lewensi prælio strenuè dimicantes Rex & filius. Sed versa brevi rerum alea, filius à custodibus elapsus, ex improviso hostem novis copiis adoritur, insignique clade Eveshamiæ fundens, non solùm patrem, sed & Regiam dignitatem liberavit an. Dom.* 1265.

Actum jam videtur de libertatibus; sed è cœlis ecce misericordiam Domini, qui Principum corda nec ferro coercenda, nec mortalibus industriis, levissimo afflatu subigit & emollit. Pressa post imbelles aliquot conatus reliqua Baronum parte, Rex in Parlamento Marlebridge *an. Dom.* 1267. *regni* 52. *cap.* 5. *utramque Chartam, in singulis tam ad Regem, quàm ad subditum pertinentibus tenendam statuit: Breviaque Regia gratis concedi in transgressores. Rebus in hunc modum præter spem compositis, sub anno altero pax edicitur per totam Angliam, &* Edouardus *Princeps cruce jam signatus Hierosolymis proficiscitur, triumphatisque hostibus Rex in pace animam reddit an. Dom.* 1272. *regni* 57.

Henrico *mortuo, reversoque Rege* Edouardo I. *vacillant etiam aliquoties Chartæ libertatum, (ut videre est in præfatione Articulorum super eisdem) quas ideo stabilire nixus est æterno robore (* Justinianus *noster) idem* Edouardus. *Resilire quippe noluit à sacramento, quod cum patre in Oxoniensi Parlamento aliquando juraverat, nec absolvi, ut præfati sumus. Anno igitur regni sui* 25. *dum in Flandriam transiturus,* Odimiræ *moratur, præcepta sub sigillo suo Westmonasterii data* 2. *Aprilis, in omnes misit Angliæ Comitatus Chartarum exigentia observantiam.*

Constans etiam in proposito, duas simul earundem edidit confirmationes, sub testimonium filii Edouardi *Principis, ejus tunc in Anglia Locumtenentis, (nam in Flandria versabatur ipse) Londini datas, alteram* 10. *Octobris, alteram (sed priorem)* 12. *Octobris dicto anno. In hac recitatas per Inspeximus, Chartas* Henrici III. *patris sui, sigillatim eas concedit, firmat, & corroborat. In illa neutram recitans, utramque junctim confirmat, & quæ ad earum conducunt observantiam, multa decernit utilissima.*

Primò, quemlibet in iisdem articulum tenendum sanctius: mittendasque Chartas singulas sub sigillo Regio, Justitiariis, Vicecomitibus, & aliis omnibus ministris Regis, civitatibusque Regni; unà cum Brevibus, præcipientibus, ut eas populo annuntient, & in singulis observent.

Secundò, judicium contra aliquem earundem articulum, fore irritum & cancellandum.

Tertiò, mittendas etiam ejusmodi Chartas, ad singulas Ecclesias Regni Cathedrales: non ibidem solùm custodiendas, sed & annuò bis legendas coram populo.

Quartò, ut Episcopi bis item quotannis excommunicatos denuntient Chartarum violatores, & qui illis sunt vel ab auxilio, vel à consilio. Et ut Archiepiscopi Episcopos ad hoc coërceant. Lata tunc etiam est solenniter ejusmodi sententia à Roberto *Archiepiscopo Cantuariæ.*

Gandavi *præterea existens (ubi nullis populi pulsaretur precibus) hanc sponte Chartam totidem omnino verbis, magno suo munivit sigillo* 5. *die Nov. anno* 25. *prædicto, & in Angliam gratuitò misit.*

Cùm tamen in Parlamento Regni sui 28. *assiduè à Baronibus (præsertim à Comite Herefordiæ & à domino Mariscallo Angliæ) obtestaretur, ut Chartas denuo confirmaret parlamentaria auctoritate, hæsit in articulis aliquot à* Walsinghamo *memoratis, & ad ipsarum calcem annectendam voluit, (omnium remoram)* Salvo jure Coronæ nostræ. *Animadvertens autem commotum populum & perculsos Proceres, consilium mutat Rex eximius, & non solùm annuit Chartarum confirmationem, sed in earum etiam munimen, explanationem & libertatum auctionem coronidem imponens, quam* Articulos super Chartas *appellamus, sic inter alia promulgavit.*

Chartas libertatum in omni articulo conservandas, tradendasque unicuique Vicecomiti sub sigillo Regis: ut legantur populo quater annuò in pleno Comitatu, viz. proximè post festa S. Michaëlis, Nativitatis Domini, Paschatis, *&* S. Johannis Baptistæ.

Eligendos etiam è Militibus cujusque Comitatus per Comitatenses in foro Comitatus, 3. *Justitiarios, qui diplomate fulti Regio, de delictis cognoscerent contra Chartas, easdemque sartas tectas conservarent, &c.*

Post varios casus & tot discrimina rerum, *emicuere sic tandem Dei beneficio sacræ hæ Chartæ libertatum Angliæ, pleno vigore: & ne deficerent aliquando postea, trigesies atque eo suprà à succedentibus Regibus confirmatæ sunt, decimaquarta scil. vice solo sub* Edouardo III. *& uberiùs demum sub piissimo domino nostro divo* Jacobo *Rege: Cujus ut in perpetua felicitate floreat magnum sobolis incrementum, floreant hæ simul (precor) in perpetua castitate. Amen.* Hactenus de Magna Charta Spelmannus.

Chartæ nuptiales. Bulla Calixti II. PP. an. 1120. in Bullario Cluniacensi p. 39. *Porro Presbyteris parochialium Ecclesiarum S. Mariæ & S. Odonis Cluniacensium, ejiciendi & suscipiendi in Ecclesiam ex antiqua consuetudine pœnitentes, & nuptiales Chartas faciendi licentiam indulgemus.* Id est, matrimonii sacramentum impertiendi.

Chartæ per perticas pendentes propter grandinem, avertendam nempe: superstitio quæ prohibetur in Capitulis Caroli M. an. 789. c. 18.

Charta Recordationis. Papias: *Cautio, à cavendo, dicta, Breve vel Charta recordationis.* Vetus Notitia in Tabular. Priorat. Neronis villæ fol. 22. *Litera recordatur quod mentis debilitas obliviscitur. Unde cunctorum memoriæ præsentamus, &c.* Vide *Notitia.*

Chartæ Regales, apud Marculfum sunt eæ, quæ ante Regem, vel quæ à Rege expediuntur. Has & *præceptiones regales* vocat. Ita

Chartas Regias, Angli vocant, donationes & Chartas factas à Rege. Vide Bractonum lib. 2. c. 16. num. 3. & Fletam lib. 3. cap. 14. ubi hæc habent de distinctione Chartarum: *Sciendum quòd Chartarum, alia Regia, alia privatorum: & Regiarum, alia privata, alia communis, & alia universitatis, &c.* Quas verò *privatorum* Angli vocant,

Chartas pagenses appellat Marculfus, quas lib. 2. complexus est, cui hunc titulum indidit: *Incipit scedola qualiter Chartæ pagenses fiant:* sub quo comprehenduntur quæ in unoquoque Comitatu & pago in præsentia Comitis, aut Vicarii, aut Centenarii, aut etiam privatim peragi possunt. Alia enim *negotia hominum*, ut ipse ait in Prologo lib. 1. *tam in palatio, quàm in pago* peraguntur.

Charta rogata: ita Itali vocant *contratto stipulato*, quòd eam testes rogarentur subscribere, & his ferme verbis claudi soleret: *Signum N. & N. qui Chartam istam scribere fecerunt, & testes firmare rogaverunt*, ut est apud Jofredum in Episcopis Niciensibus pag. 158. Et in alia Charta apud eundem p. 182. *Testes rogati* dicuntur, qui Chartam subscribunt. Tabular. Papiense an. 1354. *Ego — notarius hanc Chartam mihi fieri rogatam tradidi & scripsi, &c.* Tabularium Ecclesiæ Uzetiensis an. 1215. *Coram subscriptis rogatis testibus recognosco, &c.* Denique Charta donationis Leotheriæ an. 695. to. 2. Sæculi 3. SS. Ord. S. Bened. pag. 615. sic clauditur: *Ragnoaldus Diaconus rogitus scripsit.* Vide Math. Villaneum lib. 8. c. 95. Rollandinus in Tractatu Notularum: *In aliquibus locis Rogationes appellantur Notæ, quia sunt notæ instrumentorum, quæ ideo etiam vocantur Rogationes, eò quòd illas rogatur tabellio scribere, & ex illis facere instrumentum.*

Chartula transfusionis, seu cessionis, in Tabulario Brivatensi Ch. 370.

Charta aperta. Vide *Aperire.*

Charta agnationis. Vide *Agnatio.*

Charta de causa suspensa. Vide *Causa.*

Charta paricla. Vide *Paricla.*

Charta sacramentalis. Vide *Sacramentum.*

Charta audientialis. Vide *Audientia.*

Chartarum inlatio. Vide *Chartiaticum.*

Charta chirographata. Vide *Chirographum.*

Chartæ divisæ & partitæ. Vide *Chirographum.*

Charta jactiva. Vide *Abjectire.*

Charta indentata. Vide *Indentata.*

Charta legataria. Vide *Legataria.*

Charta semiplantaria. Vide *Complantus.*

Chartæ senicæ. Vide *Senica.* Adde Glossar. Lindenbrogii.

Charta Inda, Papyracea, apud Matth. Silvatic.

Charta de Rabi. Fori Oscenses Jacobi I. Regis Aragon. an. 1247. f. 12. *Et si accidit quòd Christianus habet Chartam de Rabi, non potest negare Judæus: quia Charta de Rabi facta valet, quantum testes contra Judæos.* Id est, scripta ab uno è Rabinis Judaïcis.

Charta, Lamina. Anastasius in Sergio PP. *Trullum verò ejusdem Ecclesiæ fusis Chartis plumbeis cooperuit atque munivit.*

CHARTACEUM, Archivum, χαρτοφυλάκιον. Acta accusationis Polychronii Episcopi Hierosol. *Hunc indiculum collegit Archidamus — & in Chartaceum Ecclesiæ collocavit.*

CHARTAPACIA, Charta pacis, seu quâ à Principe pax indicitur. Fori Aragon. lib. 9. tit. de pace, &c. *Et in hoc maximè, & in omnibus aliis casibus, cartapaciis, & fori, qui de hoc loquuntur.*

CHARTARIUS, Chartæ opifex, aut negotiator. Diomedes lib. 1. *Chartarius, qui Chartas vendit.* Gloss. Græco-Lat. Χαρτοπώλης, *Chartarius.* Lapis Sepulcralis Romæ: *Locus Valeriani Chartari.*

Chartarius, interdum pro *Chartulario*, seu commentariensi, sumitur, ut apud Ennodium lib. 7. Epist. 1. Senatorem lib. 8. Variarum Epist. 23. & Messianum Presbyterum in Vita S. Cæsarii Arelat. p. 257.

Chartarii loci. Vide *Papyrus.*

CHARTIATICUM, Quod pro Chartis officialibus præstatur, apud Ulpianum in l. Divus, D. de Bon. damn. Ministris enim Magistratuum Chartas præbitas fuisse ex lib. 2. Frontini de Aquæduct. atque adeo ipsis judicibus ex Nov. Justiniani 8. cap. 1. & Senatore lib. 11. Epist. 38. colligitur. Quæ quidem Chartarum præbitio & inlatio, *Chartarum collectio* eidem Senatori dicitur lib. 9. Epist. 15. Theophanes, & ex eo Anastasius Bibl. in Hist. Eccles. pag. 172. Auctor Miscellæ, Cedrenus & Zonaras scribunt Nicephorum Generalem tributa ac vectigalia publica auxisse, & *Chartiatici* nomine exegisse in singulos duo ceratia. *Siliquas* vertit Anastasius. Vide Cujac. lib. 4. Obser. cap. 18.

CHARTICINIUM, Chartarum fasciculus, nostris *Liasse.* Cencius Camerarius in libro censuum Romanæ Ecclesiæ: *Sicut in tomis, charticiniis, & voluminibus Regestorum antiquorum Pontificum Romanorum, — inveni.*

CHARTIGRAPHUS, Notarius, vel Cancellarius. Charta Roberti Regis Franc. an. 1008. pro Monasterio Sandionysiano ita clauditur: *Franco Diaconus atque Chartigraphus relegit & sigillavit.* Apud Doubletum.

CHARTISDONATIO, unica voce, *Donatio* per chartas, Vetus Præstaria apud Roverium in Reomao pap. 173. *Potestatem quandam — Fontanas nuncupatam — quam ipse eatenus tenere videbatur per Chartisdonationem,*

CHARTOPHYLAX, Archivi & Chartarum custos: dignitas Ecclesiastica & Palatina. Posterioris meminit Paulus Diacon. lib. 17. Hist. Misc. pag. 528. post Theophanem, dum quendam Davidem *Chartophylacem Hormisdæ* vocat, Palatii scilicet ita nuncupati in urbe Byzantina: *Cartophylax August. N.* in veteri Inscriptione 587. 11.

De Ecclesiastica Chartophylacis dignitate sic Anastasius ad VIII. Synod. Act. 2. *Chartophylax interpretatur chartarum custos. Fungitur autem officio Chartophylax apud Ecclesiam Constantinopolitanam, quo Bibliothecarius apud Romanos, indutus videlicet infulis Ecclesiasticorum ministrorum, & agens Ecclesiastica prorsus obsequia, exceptis illis solis, quæ ad sacerdotale specialiter ac propriè pertinere probantur officium. Sine illo præterea nullus Præsulum aut Clericorum à foris veniens in conspectum Patriarchæ intromittitur, nullius Epistola Patriarchæ missa recipitur, nisi fortè à cæteris Patriarchis mittatur, nullus ad Præsulatum vel alterius ordinis Clericorum, sive ad Præposituram Monasteriorum provehitur, nisi iste hunc approbet & commendet, atque de illo ipsi Patriarchæ suggerat, & ipse præsentet.* His prærogativis hanc addit Pachymeres lib. 3. cap. 24. ut sine illius nutu & assensu nuptiales Benedictiones non administrentur. Præterea in Chartophylacis cura erant libri Ecclesiæ. Ita Synodus VI. Act. 1. p. 17. & Act. 13. p. 152. Edit. 1618. ubi innuitur eos libros repositos ἐν χαρτοφυλακίῳ τοῦ πατριαρχείου, quod in VII. Synodo Act. 1. p. 486. βιβλιοθήκη τοῦ ἁγίου πατριαρχείου dicitur. Unde p. 487. Chartophylax videtur dici βιβλιοφύλαξ τοῦ ἁγίου πατριαρχείου. De Chartophylace multa ex professo commentati sunt Meursius in Glossario, Gretzerus & Goarus ad Codinum, idemque Goarus ad Eucholog. Græcorum.

Chartophylacium, Archivum. Gregorius M. lib. 7. Ind. 2. Epist. 128. *Mandare curaverat, ut piissimo Imperatori scriberem, quatenus pacta in Cartophylacio requireret, quæ, &c.* Infrà: *Quia Cartophylacium prædicti piæ memoriæ Justiniani Principis tempore, ita surripiente subitò flamma, incensum est, ut omnino ex ejus temporibus pæne nulla Charta remaneret.*

CHARTOTHESIUM. Anastasius in Hist. Eccles. pag. 146. anno Imperii Constantini 19. *Invidia Christianos prohibuerunt Arabes à publicis Chartothesiis ad modicum tempus. Sed rursus coacti committunt eis eadem ipsa, eo quòd non possint ipsi scribere calculationes.* Ubi

Theophanes pag. 362. Ἐκ τῶν δημοσίων χαρτοθεσίων.

CHARTULARII, dicuntur qui *Chartas tractant*, qui *Chartis inserviunt*, ut est in l. 10. Cod. Ubi causæ fiscal. *Qui publicarum Chartarum tractatibus inserviunt*, in l. 1. Cod. de Præpos. agent. in rebus. *Qui Chartas agunt*, in Querolo, in l. 1. D. de Tabular. Iidem porrò qui *Commentarienses*. Gloss. Basil. Κομβυταείσιος, χαρτουλάειος Gloss. Gr. Lat. Χαρτοχάφος, *Chartularius*. Erant autem tot Chartularii, quot scrinia, ut ex Senatore lib. 11. Ep. 38. & Cledonio de Arte Gramm. colligitur. Vide Gregor. M. lib. 2. Epist. 3. lib. 4. Epist. 33. & quæ adnotavimus ad Cinnamum pag. 452. Iidem & *Chartarii* dicti, uti suprà observatum.

Chartularius regiorum equorum, qui χαρτουλάειος τῶν ἱπποστάσεων Nicetæ dicitur: de qua dignitate apud Byzantinos plura etiam in iisdem Notis ad Cinnamum.

Chartularius sacrorum cubiculorum, in Nov. 8. cap. 8. *Chartularius sacri cubiculi*, in Nov. 25. Imperatoris Secretarius, seu qui Codicillos Imperatoris asservabat.

Chartularii numerorum militarium, in Nov. 117. cap. 11. & in l. 19. C. de Erogat. milit. annonæ lib. 12. qui in acta referebant nomina militantium, & qui eorum essent mortui, seu qui circa τῶ σρατῶ καταχαφlὼ ἢ ἀναζήτησιν versabantur, ut est in Tacticis Leon. cap. 4. §. 31.

Chartularius velocis cursus, ὀξέως δρόμου, apud Constantin. de Adm. Imp. cap. 43. Vide *Clericus*.

Chartularius Romani Imperii, apud Petrum Diacon. in Chron. Casin. lib. 4. cap. 117. 126.

Schola Chartulariorum, in leg. 1. Cod. de Off. Præfecti. Prætor.

Chartularii dignitas Ecclesiastica etiam fuit, quam eandem cum Chartophylacis fuisse opinantur viri docti. Certè in Gloss. Græco-Lat. *Chartularius*, idem est, qui χαρτοφύλαξ. Nec mirum, cùm is qui Commentariensis vice fungitur, idem & Chartophylacis munus obeat, & Chartas suas servet. Apud Joannem Diacon. in Vita Gregorii M. lib. 2. c. 55. *Castorius Diaconus & Chartularius Ravennæ* nuncupatur, qui ipsi Gregorio lib. 4. Epist. 23. & 24. *Notarius & Diaconus* dicitur. Idem Gregorius lib. 1. Epist. 75. lib. 2. Ep. 33. Hilarium *Chartularium suum* nominat: unde elicio eandem fuisse dignitatem Chartularii & Notarii. At in Ecclesia Constantinopolitana constat diversum fuisse Chartularii & Chartophylacis munus, & Chartularium subditum fuisse Chartophylaci, uti docet Balsamon in Medit. & Codinus de Offic. cap. 1. n. 44. qui Chartularium inter minora Ecclesiæ officia recenset, ut & Euchologium Græcorum p. 624. Synaxaria & Menæa 8. Sept. Καὶ διακονοῖς οἴκου εἰμὶ χαρτουλάειος. Chartulariorum Ecclesiasticorum mentio est præterea apud Joannem VIII. PP. Epist. 133. 300. &c.

CHARTULARII, Servi per *Chartulam*, seu Epistolam manumissi, *Franchi de Carta*, Vitali Episcopo Oscensi apud Blancam in Comment. Rer. Aragon. p. 727. Occurrunt passim in Legib. Langob. lib. 2. tit. 34. §. 11. lib. 3. tit. 5. §. 1. in Capitul. Caroli M. lib. 6. cap. 208. & in Capitul. Caroli M. an. 779. c. 16.

Chartellarii in Concilio Vermeriensi an. 752. c. 20. in Charta Lamberti Imp. an. 898. to. 2. Ital. Sacr. pag. 124. &c. Arnulphus Lexoviensis in Epist. ad Alex. PP. *Procedit interim inter cilicia pauperum fratrum & sordes Cartularii filius sericis adornatus & variis.*

CHARTULARIUM, *Scrinium*, χαρτοφυλάκιον, in Gloss. Gr. Lat. Ita χαρτουλάειον usurpat Nicetas in Alexio lib. 2. n. 4.

Chartularium, Regestum. Concilium Arelat. an. 1267 c. 19. *Statuimus quòd omnes Sacerdotes curam animarum habentes, ipsarum Ecclesiarum emant Chartularia, in quibus quolibet anno, saltem in Quadragesima, conscribant nomina parochianorum qui ad pœnitentiam venerunt, & dicta Chartularia teneant & custodiant diligenter, &c.*

CHARTULATI, iidem qui *Chartularii*, Servi per *Chartulam manumissi: qui à chartularum conscriptione ingenui sunt*, ut est in Capitul. 2. Caroli M. an. 813. c. 6. Tabularium Casauriense anno Lotharii Imp. 34. *Tradidimus vobis D. Ludovico Imp. omnes res substantiæ meæ, —— seu omne mobile vel immobile, servos vel ancillas, colonos, aldiones, quàm & omnes meos cartulatos, & omnes pertinentes meos.* Alia Charta ibid. *Cum Cartulatis, vel colonis cum coloniciis suis.* Notitia judicati, in eodem Tabulario: *judicate nobis justitiam de isto — & de germanis suis, qui fuerunt Cartulati Allonis: qui olim Castaldio fuit.* Diploma Ludov. II. Imp. pro eodem Monasterio: *Concessimus etiam ut omnem compositionem de Cartulatis atque Libellariis de ipso Monasterio, sibimet habeant, & nullus exactor publicus hoc inquirere audeat, sed in quacunque compositione ceciderint, in sua potestate hoc habeant, cujus cartulati esse videntur.* Charta Caroli C. Imp. in Chron. Farfensi: *Tam ingenuos, quàm servos libellarios, aldiones & aldianas, seu Clericos, vel Cartulatos, aut Offertos.* Occurrunt eadem verba in Charta alia ejusdem Imp. ibidem. Adde to. 1. Ughelli p. 490. ubi perperam scriptum *Castulati*, & to. 2. pag. 142.

CHARTULATIO, Acquisitio, vel quilibet contractus per chartulam. Notitia scripta Carolo C. imperante an. 1. in Italia: *Quæcunque jam antea per investituram à parte D. Ludovici Imp. tenuerunt, comparatione, cartulatione, donatione, seu conquisito.* Charta venditionis, an. 978. in Tabulario Casauriensi: *De alio latere, fine terra, quæ est de ipsa cartulatione Sindonis Presbyteri —— de alio latere fine terram de ipsis nostris cartulatis de Orfiano.* Alia an. 982. *Et cum portione mea de ipsis cartulatis & censuatis, qui ad ipsas jam dictas res pertinentes esse videntur.*

CHASALAMENTUM. Vide *Casamentum*.

CHASDIUM, Panni pretiosioris species. Epistola Basilii Imp. ad Hadrianum II. PP. in fine octavæ Synodi: *Transmisimus autem sanctitati vestræ —— vestimenta diaspra tria, Esophorin dicitrinum cancellatum unum, chasdium orobeum unum, cazzulin dirodinum habens ornaturam auream, &c.* Χάσδιον, Achmeti cap. 226. 249. & in Synodo Florentina. Vide Meursium.

CHASEA. Vide *Cacia*.

CHASII. Vide *Assasini*.

CHATUS, Monetæ aureæ species. Charta anni 1459. *Vendidit pretio & nomine pretii quatuor Florenorum de Rege incameratorum de Trezeno, quod quidem pretium confessus fuit habuisse & recepisse in chatis, & alia pecunia.* In Adversariis Peirescii hæc legi: *Nota qu'audit an 1465. les especes de monnoies, qui couroient pour lors, estoient telles, sçavoir Arnulfins valants un Ducat & demy piece. 98. Ducats faisoient 208. ll. trois Lions valloient 7. ll. trois escus un florin de Pape, & un florin chatti valoient 8. ff. 1. s.* Apud Robertum Cenalem lib. de Ponderib. & mensur. *Maille au chat* vocatur: *Minoris notæ sunt aurei nummi, quos appellant* Mailles au chat, *nempe 13. ceratiorum.* Vide *Chapotenses*.

CHAUDIMELLA. Vide *Mesleia*.

CHAVESEIA. Vetus Charta in Monastico Angl. to. 1. pag. 329. *Unam carucatam terræ —— cum pertinentiis suis, in toftis, & croftis, in pratis & pascuis, & chaveseis.* Vide *Chaucea*.

CHAUFECONS, Camini species. Computum Joannis l'Oncle Præpositi Parisiensis an. 1333. *Pro duobus caminis, Gallicè Chaufecons, in Camera Reginæ factis, &c.*

CHAUSSEPOYN, inter Ministeria sacra. Visitatio Thesaurariæ Ecclesiæ S. Pauli Londinensis an. 1295. *Item calix argenteus, —— unum Missale pretii 20. sol. unum Chaussepoyn pretii 30. solid. 2. Corporalia benedicta in uno casso, &c.*

CHAZARI. Vide *Cathari*.

CHEKERATUS, Tessellatus, à voce Anglica *Checker*, tessella. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis an.

1295. *Capa cum nodulis chekeratis, subtilis operis, facta de casula Episcopi Fulconis.*

CHELANDIUM, *Chelandrium, Chelindrus, Salandra, Salandria:* Navigii, quod Græci, seu potiùs Byzantini Scriptores, χελάνδιον vocant, species. Epistola Ludovici II. Imp. apud Baron. an. 871. n. 76. *Nam iste Straticus Georgius —— non tamen sufficit obviare, si plures inimicorum naves ex parte qualibet apparerent, non videlicet nisi pauca chelandia possidens.* Anonymus Barensis in Chron. an. 1051. *Misitque illos chelandiis, & direxit CPolim ad Monomacho.* An. 1064. *Et Gozolino perilavit cum suis ac Petrino, & chelandiæ incenderunt nave quæ veniebant de Calabria.* Vide Joann. VIII. PP. Epist. 46. ubi perperam scribitur *achelandia.* Ita Cedrenus p. 466. Constantinus de Adm. Imp. cap. 8. & alibi vocem χελάνδιον usurpant. Vita S. Nili Junioris pag. 102. Ἐλογίσατο —— κατασκευάσαι τὰ λεγόμενα χελάνδια. Ex quibus, ni fallor, emendandus locus insignis apud Arrianum in Periplo maris Rubri p. 36. Edit. 1533. Ἐν οἷς τοπικὰ μέν ἐστιν πλοῖα μέχρι Λιμυρικῆς παραλεγόμενα τὴν γῆν. ἕτερα δ' ἐκ μονοξύλων πλοίων μεγίστων ἀφῆς, ἐζευγμένων, λεγόμενα Σάγγαρα. Τὰ δὲ εἰς τὴν χρυσῆν, καὶ εἰς τὸν Γάγγην διαίροντα, κολανδιοφῶντα τὰ μέγιστα. Hoc enim loco legendum puto, κελάνδια, ὄντα τὰ μέγιστα. Ita ut navigiorum istorum alia, *Sangara* appellata, ex majoribus trabariis invicem junctis conflata, alia maxima, *Celandia* dicta fuerint, atque inde ejusmodi chelandiorum usum à barbaris istis ac Indis gentibus accepisse Græcos par sit credere: licèt quidam Græcam originem vocabulo isti accersant, ut Lexicon Gr. MS. Reg. Cod. 2062. Κελάντιον, μικρὸν πλοιάριον, ἀπὸ μεταφορᾶς τοῦ κέλητος ἵππου, ᾧ εἷς ἀνὴρ ἐπικάθηται. Quam quidem originationem attigisse etiam videtur Ugutio, cui *Celandria*, vel *Celendria*, dicitur *navis quæ citò currit, vel velociter in ydro, i. aqua.* Porrò occurrit passim vox *Chelandium*, apud Paulum Diacon. in Hist. Misc. & Anastasium in Hist. Eccles. quam plerique è Scriptoribus Latinis corruptam, & perperam elatam, usurpant. Nam

Chelindra, pro *Chelandium*, dixit Matthæus Paris an. 1238. *Obligavit se Imperator ad 100. chelindras & 50. galeias ducendas ultra mare.*

Chelandrium. Luithprandus lib. 5. cap. 4. *Hugo Rex Constantinopolim dirigit, rogans Imperatorem ut naves sibi cum Græco igne transmittat, quas Chelandria patrio sermone Græci cognominant.* Et cap. 6. *Nuntiatum est Romano 15. semifracta se habere chelandria.*

Chelindrus. Guillelmus Apul. lib. 5. Rer. Norman.

Et contra Venetûm naves Danaûmque chelindros
Certamen navale parant.

Et infrà:

Innumeros bello Danai duxere chelindros.

Utitur ibi pluries.

Salandra, & *Salandria.* Guibertus lib. 3. de Pignerib. SS. cap. 5. §. 3. *Salandræ autem naves dicuntur, à saliendo vocatæ.* Idem de Vita sua lib. 3. cap. 13. *Et ecce immanium, quas multùm verebantur, piratarum conspiciunt sibi ingruere ex adverso Salandras.* Ditmarus lib. 3. p. 33. *Salandria quid sit, vel cur ad has pervenerit oras, breviter intimabo: hæc est ut præfatus sum, navis miræ longitudinis & claritatis, & utroque latere duos tenens remorum ordines, ac 150. nautas.* A Guiberto hausit quæ habet Gobelinus Persona in Cosmodromio ætate 6. cap. 49. ubi hæc subdit: *Et temporibus nostris tales naves apud Italicos Galeæ nomine nominantur, & prout dicit Huguccio, celimdria, vel celindria dicitur apud Latinos navis celox, & apud Græcos dicitur velox vel celonis; & sic corrupto nomine apud quosdam Salandria nominata videtur.* Hisce diluendis non immoror.

Chelandurus, χελανδοῦρες pro minori Chelandio dixit Theophanes p. 316.

Calannus, nostris *Chalan.* Nam & à Chelandiis seu eorum forma nomen mutuati sunt. Tabul. Vindoc. Monasterii fol. 234. *Domna Mathildis in uno quoque Sabbato habebat plenum calannum de ramalibus ipsius bosci ad se calefaciendum.* Philippus *Mouskes* in Philippo Aug.

A tant à mandé soldoiers,
Nés & calans, & marouniers.

Chalandus, in Hist. Monast. S. Nicolai Andeg. in Charta Gaufredi Comitis Andeg. & in Gestis Guillelmi Majoris Episcopi Andegav. cap. 27. Ita etiamnum hodie *Chalond* Andegavenses vocant. *Le Roman de Gaydon MS.*

Quant Ferrans iert en mer en un chalant.

Le Roman de la Prise de Hierusalem MS.

Quant Barlat sont venus, on ot assés chalans,
De nez & de galies, qui par mer sont corrans.

Le Roman de Jordain MS.

Puis joint les piez, s'est saillis dou chalant.

Alibi:

Apprestez moi & barges & chalans.

Maistre Vacces:

Nez & basteaus & chalans faire.

Alibi:

Chalans & escheis quant qu'il en pout trover.

Regestum Ludovici Ducis Andegav. pag. 40. cap. *du Trespas de Loire: Pour chalant portant maison 4. sol. pour sentaine portant marchandie ou autres choses 2. s. pour chalan portant le double ou plus 6. s.* Computum Joan. *Cauchon* Thesaurarii Guerrarum an. 1378. *A Huguenin Pongy notonnier, pour avoir mené par eaue en son chalan de Nevers à Sancerre certaine finance, &c.* Adde Consuetud. Bayonensem tit. 4. art. 13. & Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 143.

Observandum præterea Willelmum Hedam in Hist. Episcop. Traject. accersere Zelandiæ etymon *à Græco vocabulo Chilindras, quod navem significat, quasi Chilindriam vocare* (inquit) *possemus.*

CHELYNDRUS, pro *Chelydrus.* Fulbertus Carnot. Hymno de S. Pantaleone: *Mortuus resurgit infans, & Chelindrus finditur.* Alanus in Parabol. c. 6. *Nonne chelindrorum moriuntur morsibus illi.* Sic porrò passim apud Scriptores Ecclesiasticos & in Vitis Sanctorum *Diabolus* indigitatur. Beda in Vita S. Ædelwaldi:

—— Torvive cruenta chelydri
Tela, quibus victor confregerit obvius armis.

Idem in S. Cuthberto cap. 11.

Ne vaga pestiferi ludat vos aura chelydri.

Jonas in Vita S. Eustasii Abbatis Luxov. n. 8. *Exarsit more solito lividus adversus Sanctorum famam chelydrus.* Petrus Neapolitanæ Ecclesiæ Hypodiacon.

Plaude puella diu religata fraude celydri.

Adde Flodoardum lib. 14. Poëm. 18. Fridegodum in Vita S. Wilfridi cap. 9. &c.

CHEMA, Mensuræ nomen, duobus cochleariis constantis. Vetus auctor: *Duo cochlearia chemam faciunt.*

CHEMINUS, *Chiminus*, Via, iter, strata: ex Gallico, *Chemin.* Leges Edwardi Confess. cap. 12. *Alia*, (pax Regis) *quam habent 4. chemini, Watlingstrete, Fosse, Hikenildstrete, & Ermingstrete.* De his 4. cheminis Angliæ majoribus, vide præterea Leges vernaculas Willelmi Nothi c. 30. & Henricum Huntundinensem lib. 1. p. 299. Monasticum Anglic. to. 1. p. 532. *Dedit nobis in escambium chimini, versus boscum 8. acras.* Justus Abbas in Serm. ad Cistertienses: *Ipsa nostra habitacula urbibus similia sunt, & ut vulgò dicitur, in chimino posita, commeantibus quadriviatim patent.* Charta an. 1227. in Tabulario Ecclesiæ Meldensis pag. 32. *A monte Dolio usque ad cheminum ferratum quod vadit de Meldis ad Pontmorte.*

Propriè autem & peculiari significatione *Cheminum* vocari annotat Consuetudo Claromontensis art. 229. viam majorem, quæ in latitudine continet 32. pedes, proinde minorem Regia, quæ continet 64. pedes: majorem verò *viam*, quæ continet 16. pedes. Ita etiam Rastallus Anglus: *Chemin est le haut voy, l'où chescun home passe, qui est appellé Via Regia.* De vocis origine non constat, quam Gallicam veterem putat Bergerus lib. 3. de Viis Roman. cap. 49. §. 5. Stephanus Guichartus in Harmonia etymologica ab Hebræo *Chamac*, deducendam

ducendam putat, i. circuire, ambire, declinare, ire, & ambulare. Vide *Pax Regis*, *Via ferrata*.

Cheminagium, Telonium, seu pensitatio, quæ in forestis exigebatur à forestariis, pro plaustris, & equis colonorum, qui per suæ forestæ *bailhvas*, seu limites, onera portabant : ex Gallico *Cheminage*. Charta Joannis Regis Angl. pro forestis, apud Matth. Paris an. 1215. *Nullus Forestarius de cætero, qui non sit Forestarius de feudo, reddens firmam nobis pro bailliva sua, capiat cheminagium : scilicet pro careta per dimidium annum 2. denarios, & pro equo qui portat summagium, &c.* Fleta lib. 2. c. 41. §. 25. *Item inquiratur si aliquis Forestarius de feodo, vel alii ceperint finem vel mercedem aliquam pro cheminagio aliter quàm ipsos percipere licet.* At vir doctus contendit legendum in Charta de Foresta laudata, *Chimagium*, itáque haberi in ipso textu. Tabularium S. Cypriani Pictavensis : *Ranulfus Alians concessit —— consuetudines omnes quæ habet in Buxia, & Chinatgium, excepto Forestagio concedentibus dominis de Isla. —— Giraudus Berlant filiusque ejus concesserunt Monasterio S. Cypriani consuetudinem Chinatgii, & cætera quæ à senioribus suis de Isla in Buxia obtinebat.* *Chemagii* vel *Chimagii* meminit Raguellus ex Charta an. 1387. aitque esse præstationem vel telonium pro *chemino* seu via : sed, aut fallor ipse, fallitur. Est enim *Chemagium* idem quod *Cimagium*, jus scilicet utendi supremis ramis arborum in forestis, quos *Cimes* dicunt. Charta Gaufredi Liziniacensis Dom. Volventi & Merventi an. 1233. quâ Eleemosynariæ S. Thomæ Fontenacensi suum *Chauffage* concedit in silva de *Mervent* : *Ce est à savoir à prendre à l'usage de la maison devant dite, tant cum un chevaux, o uns asnes, lor en porra apporter daus cimaus, & daus branches, qui remandront au servant, qui de ma fourest devant dite tranchera & mettra son chauffage au Signor de Fontenay. Et si les branches & la cimau devant dit ne soffisent au devant dit freres au chauffage de os & dau pauvres de la maison devant dite, je lor ay donné congé & pouer de prendre lor bois sec, &c.*

CHENETELLUS, Pastilli species. Charta Garini Abbatis de Valleia an. 1227. ex Tabulario Ecclesiæ Carnotensis n. 310. *Cùm ex pia decessorum nostrorum devotione processio Ecclesiæ B. Mariæ Carnotensis ad Ecclesiam nostram accedens procurationem quarta feria Paschalis ebdomadæ, & potum cum chenetellis in vigilia S. Joannis Baptistæ decollationis sine contradictione perciperet, quia in dictæ procurationis, & potus & chenetellorum exhibitione, ob turbarum instantiam nobis importunè pluries & damnosè, sed & inhonestè res fieri videbatur, Decanus & Capitulum ejusdem Ecclesiæ ad fugam discordiæ, & mutuæ affectionis custodiam, & evitanda prorsus incommoda, prædictam procurationem, potum & chenetellos nobis in perpetuum quittavit, processione B. Mariæ Carnotensis ad Ecclesiam nostram more solito præfatis diebus nihilominus accedente, &c.* In Charta alia an. 1201. n. 333. *Pastilli* dicuntur : *Nos verò in recompensationem dictarum procurationum, potus & pastillorum, &c.*

CHEOLARE, Follem pedibus propellere, *Cheoller*, *Choller* : Ludi species vicanis nostris in Picardia familiaris. Lambertus Ardensis pag. 142. *Mansit ibi in medio agri pascui quidam cervisiæ brasiator, vel Cambarius, ubi rustici homines, vel ad cheolandum, vel etiam herkandum propter agri pascui largam & latam planitiem convenire solebant.* In Tabulario urbis Ambian. est compositio inter Simonem Episcopum, & Majores & Scabinos ejusdem urbis ann. 1323. super pluribus controversiis, in quibus erat ista, *de ce que li Maires prist l'estuef à la Chole le jour de Quaresmel en le terre de l'Evesque & de l'Eglise.* Robertus Bourronus in Hist. MS. Merlini : *Et en cel camp avoit une compaignie d'enfant qui choulloient.* Et infrà : *Si haucha la croche, si en feri l'enfant en la gambe.* Vide Dissertationem nostram 8. ad Joinvillam.

CHERCHAMBRUM. Charta Richardi Episc. Coventrensis, in Monastico Anglic. to. 3. p. 223. *Duas mansuras in Lichefeld, & scoppam Sherilai Fabri, & cherchambrum : quæ omnia prædictum Walterum pacificè constat possedisse.*

CHERCHEZ, Præstationis species, in Monastico Anglic. to. 2. p. 117. 179.

CHERIES. Hervæus Eliensis Episcopus, apud Ordericum Vitalem lib. 6. *Erat enim aliquantulum corpulentus, mediocris personæ, & honestam, ut ita dicam, cheriem habebat.* Ubi *Cheries* idem valet quod Gallis ejusce ætatis *Chere*, vultus, facies. Vide *Cara*.

CHERISCEATUM. Vide *Ciricsetum*.

CHERISTRUM. Vide *Teristrum*.

CHERISTADUNA, idem quod *Aristato*, de quo suprà. Pactus Legis Salicæ tit. 58. §. 4. *Si quis cheristaduna super hominem mortuum capulaverit, &c.*

CHERITISMOS, χαιρετισμὸς, Salutatio, Annunciatio Deiparæ Virginis. Anastasius in Leone III. PP. pag. 121. *Fecit vestem de chrysoclabo habentem Historiam Nativitatis & S. Simeonis, & in medio — Cheritismum.*

CHERNO. Charta 69. inter Alamannicas Goldasti : *Hoc est, 15. siclas de cervisia, & maldram de chernone, & friskingam tremisse valentem.* Ch. 83. *Censumque annis singulis persolvat, id est, 6. maldras, de avena, & 1. maldrum de chernone.* Fortè *Cicercula*, leguminis genus, quod Germanis *Kichern* dicitur.

CHERUCA, pro *Ceruchus*, apud Fulcher. Carnot. lib. 3. Hist. Hierosol. c. 58.

CHERVIGIUM, Papiæ, *Navigium*. Codex editus habet *Cervigium*.

CHERVIOBURGUS. Pactus Legis Salicæ tit. 67. §. 1. *Si quis chervioburgum, hoc est, strioportium, clamaverit, aut illum, qui Æneum dicitur, portasse, ubi strias cocinant, &c.* Editio Pith. *Hereburgium* habet, quam vocem Goldastus *Veneficum* interpretatur, quoniam *Hoerberger*, veneficus adhuc dicitur Helvetiis. Wendelinus *Hoer* quidem Germanis omnibus meretricem sonare ait, eamque hîc intelligi quæ cum dæmone rem habet, eique succubat : proindeque addita densitate aspirationis *Chocreburgum*, esse *veneficarum receptatorem*, seu succubarum. Atque etiam ipsum veneficum, quique caldarium commodat, ac deportat unà cum ipsis striis ac sagis ad loca avernalium sacrorum, ubi ferales epulæ instruuntur.

CHERULAS, *Colles vel valles*. Papias edit. & MS.

CHESAMENTUM. Vide *Casamentum*.

CHESTUS. Vide *Quæsta*.

CHETONITI, Κοιτωνίτης, Cubicularius, Eunuchus : apud Lupum Protospatam in Chron. an. 1028. 1032. Vide Notas nostras ad Alexiadem.

CHEVAGIUM. Vide *Capitalitium*.

CHEVANCIA, Facultates, bona, Gallis *Chevance*. Charta Edw. II. Regis Angl. in Monastico Anglic. to. 1. p. 359. *Quod idem Prioratus pæne destructus, & possessiones suæ ad plurimos terminos pro plurimis chevanciis alienatæ existunt.*

CHEVAUCHEIA. Vide *Equitatio*, *Hostis*.

CHEVESCIUM. Charta Edw. II. Regis Angl. in Monastico Angl. to. 2. p. 629. *Donationes etiam — quas fecit Abbati & Conventui de tota terra sua arabili, cum chevesciis, & toto prato suo, &c.* Ubi *chevescium* idem esse putaverim quod *chevagium*, census capitalis.

CHEVESTRAGIUM. Vide *Capistragium*.

CHEUPTANUS, Capitaneus, ex Gallico obsoleto *Chevetaine*. Charta Friderici Imp. an. 1178. apud Ughellum to. 3. p. 482. *Nec Dux, Marchio, vel Comes, nec Vicecomes, nec Consules, nec Cheuptani, nec aliquis magna vel parva persona audeat, &c.* Κεφαλάδες recentiorib. Græcis. Vide Meursium & Glossarium ad Villharduinum in verbo *Chevetaine*.

CHILDWITE. Vetus Placitum sub Guillelmo I. Rege Angl. apud Seldenum ad Eadmerum p. 199. *Quicunque illam culpam fecerit, quæ Childwite vocatur, Archiepiscopus aut totam aut dimidiam emendationis partem*

habebit. Quietum esse de Childwite, in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 387. Vide *Ledtchet*.

CHIFRA. Vide *Zifera*.

CHIMERA, Navigii species. Paulus Diac. lib. 20. Misc. p. 625. & Anastasius in Hist. Eccl. p. 122. *Omnes naves, dromones videlicet, trieres, & scaphas, chimeras, ac lintres usque ad chelandia —— collegit.* Ubi Theophanes pag. 316. Πᾶσαν ναῦν δρομόνωντε, καὶ τριηρῶν, καὶ σκαφῶν, μυειοβόλων, καὶ ἁλιάδων, καὶ ἕως χελανδίων, &c. Codex Peirescianus habet μυερκγώγων.

CHIMIA, Auri conficiendi ars sacra, seu flatoria, ἱερὰ τέχνη καὶ θεία, ut est in Lexico hujus artis: χημεία veteri Scriptori, & Joanni Antioch. apud Suidam: χημευτικὴ Zozimo Panopolitæ: *Scientia Chimiæ*, Firmico lib. 3. cap. 15. uti hunc locum restituit Salmasius: Αρχημία, infimæ Græciæ auctoribus, nostris *Archimie* & *Alchimie*. Pseudo-Ovidius lib. 1. de Vetula:

O quàm ferventer tales hodie sequerentur,
Alchymiam, cujus est fructus ditatio tanta.

At unde χημία, & *Chimia*, dicatur hæc ars, nemo adhuc assecutus est. Vide V. C. Petrum Lambecium lib. 6. de Bibl. Cæsarea pag. 174.

CHIMINUM. Vide *Cheminum*.

CHINATGIUM. Vide *Chiminagium*.

CHIRAT, vel *Chirast*, Pondus 4. granorum, Saladino de Ponderibus.

CHIRGEMOT, Conventus Ecclesiasticus, Synodus, Concilium: ex *Chirch*, Ecclesia, & *gemot*, Conventus. Leges Henrici I. cap. 8. *Quousque Chirgemot discordantes inveniet, vel amore congreget, vel sequestret judicio.*

CHIRIPILATIO. Glaber Rodulph. in Vita S. Guillelmi Divion. cap. 14. *Quæ attonsura per cervices virorum? Quàm turpis in barba chiripilatio maxillarum?* Legendum fortè *horripilatio*. Vide in hac voce.

CHIROGRAPHUM, *Cirographum*, *Cyrographum*, Diploma, scriptum, pactum, Regum & Principum manibus ac subscriptionibus roboratum. Gloss. Græc. Lat. Γραμματεῖον, *Chirographum, cautio, instrumentum.* Ebrardus in Græcismo cap. 9.

Hinc & Cerographus manualis Charta vocatur.

Manualis conscriptio, in Glossis Isonis Magistri. Capitula Caroli Calvi tit. 23. cap. 8. *Et in chirographo apud Marsnam manu propria confirmastis.* Apud Hincmarum de Divortio Lotharii, *Chirographi Regum*, non semel. *Chirographum Regium*, apud Ingulfum pag. 861. 883. *Chirographa*, nudè, Regum præcepta, apud eundem pag. 852. 854. 857. &c. Idem pag. 901. de Normannis, postquam Angliam obtinuerunt: *Chirographorum confectionem Anglicanam, quæ antea usque ad Edwardi Regis tempora fidelium præsentium suscriptionibus cum crucibus aureis, aliisque sacris signaculis, firma fuerunt, Normanni condemnantes, chirographa Chartas vocabant, & Chartarum firmitatem cum cerea impressione per uniuscujusque speciale sigillum, sub instillatione trium, vel 4. testium astantium conficere constituebant.* Vide Chronic. Besuense pag. 681.

Chirographum, Subscriptio, quæ propria manu fit. Anastasius in S. Silvestro PP. *Factum est Concilium in Nicæa Bithyniæ, & congregati sunt 318. Episcopi Catholici, & quorum chirographum cucurrit, alii imbecilles 208. &c.* In S. Anastasio: *Et hoc constituit nulla ratione transmarinum hominem in clericatus honorem suscipi, nisi 5. Episcoporum designaret chirographum, propter Manichæos.* In S. Leone: *Et factum est Concilium —— & congregati sunt Sacerdotes & alii, quorum chirographum cucurrit 406. Episcopi.*

Chirographa, Tributa quæ per chirographa exiguntur, vel *Cautiones*. Isidor. lib. 4. cap. 24. *Chirographum, cautio vel scriptio duarum instar chartarum: Græce enim manuscriptum dicitur Cautio.* S. Eulogius in Memoriali Sanctorum lib. 3. cap. 5. *Si tamen Christiani, & non magis operarii iniquitatis appellandi sint, qui ut privilegium chirographa exigendi obtineant, sortem Domini, fideliumque conventum suo vadimonio vel crimine à Rege mercantes, importabili census onere colla aggravant miserorum.* Vide *Cautio*.

Chirographi postmodum appellatio iis chartis, tabulis, ac instrumentis speciatim indita, quæ in duas partes dividebantur & secabantur: quarum una uni, altera alteri è contrahentibus dabatur, quippe contractus seu pactum bis in eodem pergameno describebatur, & qua parte secari ac dividi debebat, scribebantur Alphabeti majusculæ literæ, vel picturæ exarabantur, per quarum medium secabatur pergamenum: idque fiebat ad vitandam falsitatem. Quippe ut pacti seu scripti veritas probaretur, ipsæ majores literæ partitæ ac decisæ, an invicem cohærerent vel responderent, conferebantur. Atque hanc chirographorum formam veteribus usitatam & cognitam fuisse aiunt. Joan. de Janua: *Chirographus & Syngraphus sæpe accipiuntur indifferenter. Differunt tamen secundùm proprietates: quia chirographus dicitur descriptio manuum, scilicet cautio quæ fit propria manu debitoris, & committitur creditori: syngraphus dicitur conscriptio, id est, duorum simul scriptio. Antiquitus enim debitor & creditor simul in ligno, vel carta, scribebant, & nomen creditoris, & nomen debitoris, & testes, & summam pecuniæ, & in medio hoc nomen, Syngraphus, capitalibus literis, & per medium dividebatur. Postea si creditor plus exigeret quàm debitor deberet, vel si debitor denegaret depositum, uterque afferebat partem quam habebat, utrum duæ partes convenirent; & illud propriè est syngraphum, vel syngraphus.* Tabularium Angeriacense fol. 30. *Duplex Charta facta est de hac re in uno pergameno, quæ divisa per medium, altera data est Gerberto, altera retenta est in Monasterio.* Fol. 40. *Nefalsitas possit intermitti inter hanc Chartam, & illam quam habet Itherius, uno ab invicem signo dividuntur, cujus hæc habet finem, illa principium.* Pag. 222. *Sciant posteri quòd similis Charta data est Constantio Molendinario, continens similia huic, unde scissa est pictura, quæ pingebat utramque, traditaque est utrique.* Vetus Notitia apud Louvetum in Bellovaco pag. 531. 1. Edit. *Fuit etiam statutum petitione ipsius Drogonis, quatenus istius redditionis & eleemosynæ donatio & concessio scripto commendaretur, & anathemate, & partitione chirographi confirmaretur.* Rogerus Hovedenus in Henrico II. *Quod cùm factum fuisset, præcepit Rex Archiepiscopis & Episcopis, ut sigilla sua apponerent scripto illi. Et cùm ceteri proni essent ad id faciendum, Archiepiscopus Cantuariensis juravit quòd nunquam scripto illi sigillum apponeret, nec leges illas confirmaret. Cumque vidisset Rex quòd tali modo non posset procedere, fecit leges illas in chirographo poni, & medietatem illius tradidit Cantuariensi Archiepiscopo.* MS. Corbeiense, *de Mensa Abbatis: Et sciendum est quòd de conventione hac, neque de alia, dictus colonus aliud sigillum habere poterat, nisi tantummodo medietatem unius cyrographi, in quo scriptum erat nomen Abbatis, Prioris, Baillivi, & nomina Monachorum ibi commorantium, & nomen coloni, & nomina illorum quos adduxerat secum, qui ibi audierant conventionem. Partem illius cyrographi habebat penes se villanus, & custodiebat, donec compleretur tempus conventionis suæ. Aliam confirmationem, aliam securitatem nemo habere poterat, quia Ecclesia nostra in tempore illo sigillum non habebat.* Consuetudo Tervanensis art. 12. *Et ès cotiers l'on y use par lettres de chirograhe, qui se font en double, dont l'une se baille à partie, l'autre se met en coffre des Eschevins.*

Iis porrò chirographis ita sigilla apponebantur, ut sigillum unius parti chirographi quæ penes alterum è contrahentibus remanebat, solùm appenderetur, & è diverso. Tabularium S. Bertini an. 1207. *Decernentes ut parti illi, quæ Ecclesiæ S. Bertini & homini suo datur, sigillum appendatur S. Wlmari: illi verò parti quam habebit Ecclesia S. Wlmari, sigillum appendatur S. Bertini.* Charta Ingerranni Episcopi Amb. in Tabul. Eccles. Ambian. pag. 42. *Ut igitur hoc ratum apud posteros habeatur, scripto mandari, testes subscribi, & ip-*

sum scriptum per cyrographum partiri fecimus, ut parti, quam Ecclesia B. Martini habuerit, Canonici SS. Acii & Acheoli sigillum suum cum nostro appendant, & parti quam ipsi habuerint, sigillum S. Martini cum nostro appendatur. Ibidem, Charta 128. *In cujus testimonium præsens scriptum sub cyrographo utrique parti sigillo nostro tradidimus roboratum.* Charta 170. *Et memoriali cyrographo per sigilli nostri testimonium eidem cyrographo appensi commendare, unam partem cyrographi penes nos retinentes, & aliam partem eidem Capitulo dantes in testimonium perpetuum & munimen.* Vide Chronicon Andrense pag. 458. 630. Chron. Vosiense cap. 45. Guil. Prynneum in Libertatib. Eccl. Angl. tom. 3. pag. 344. &c.

Chartæ divisæ, hinc appellata ejusmodi chirographa. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 94. *Tenent etiam totam terram de Stelden per cartas divisas. Scriptum per chirographum divisum*, in Chron. Andrensi pag. 460. *Pactio per chirographum divisum roborata*, pag. 484. 526. 630. *Chartæ per alphabetum divisæ*, quia, ut suprà observatum, qua parte dividebatur pergamenum, literæ majusculæ alphabeti descriptæ erant. Regestum Constabulariæ Burdegal. fol. 129. *Stephanus Notarius Aginnensis, qui scripsit duas Chartas partitas per alphabetum consensu utriusque partis. Instrumenta per alphabetum divisa*, in Charta an. 1205. tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 225. Vetus Notitia Judicati apud Rocchum Pirrum in Archiepisc. Messan. pag. 311. *Et fecimus instrumentum Episcopo & Domino Gilberto cum alphabeto cum incausto rubeo de donatione & contractibus.* Fori Oscæ Jacobi I. Regis Aragon. an. 1274. *Divisio verò debet fieri cum instrumento publico per alphabetum divisò.* Raimundus Montanerius in Chron. Regum Aragon. cap. 216. *E daço llevaren cartes publiques partides per A, B, C, que sen portaren, &c.*

Chartæ indentatæ etiam dicta ejusmodi chirographa. Vide *Indentare*.

Chartæ in modum cyrographi confectæ, in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 443. Statuta Ordinis *de Sempringam* pag. 703. *Omnes autem cartæ, quæ dantur de domibus nostris, scribantur duplices in modum cyrographorum, & altera pars remaneat penes domum sigillata sigillo accipientis.* Hovedenus pag. 745. *Præstita & Chartæ præstitorum fiant in modum chirographi, & altera pars remaneat Judæo, &c.*

Chartæ chirographatæ. Bracton. lib. 2. cap. 16. §. 2. *Aliquando facit quis scripturam sibi ipsi & alii, & contra se & pro se, quæ communis est, —— & talis scriptura dicitur Charta cyrographata, quæ scinditur per medium, & una pars remanet parti uni, & altera alteri.* Vide tom. 2. Monastici Angl. pag. 442.

Chirographare, seu *Cyrograffare*, *Manu scribere, vel chirographum facere, aut scribere characteres*, Joanni de Janua. Vide Radulphum *de Hengham* in Præfat. ad Summam magnam.

Chirographarii, seu, uti scribebant, *Cyrographarii, Chirographorum*, seu *Chartarum chirographatarum* scriptores, in Fleta lib. 2. cap. 36. §. 1. Alii sunt *Chirographarii* apud Jurisconsult.

CHIPOTENSES. Vide *Chapotenses*.

CHIROGRYLLUS, *Cyrogrillus*, *Cirogrillus*. Glossæ Græc. Lat. Χοιρογρύλλιος, ἤγουν ἐχῖνος χερσαῖος, *Erinacius*. Glossæ Biblicæ MSS. *Cyrogrillus, id est, Ericius.* Papias, & Joan. de Janua: *Chirogrillus, erinacius, spinosus, major ericio.* Eucherius Lugdunensis: *Erinacei, Χοιρογρύλλιοι nuncupantur, prope magnitudine mediocrium cuniculorum, de cavernis petrarum procedentes gregatim in eremo, & contra mare Mortuum depascuntur.* Interpres Joannis de Garlandia in Synonymis: *Cyrogrillus est animal habitans sub terra: & dicitur propriè cattus silvestris dispositus ad modum canis, & dicitur à cyros, quod est manus, & grillus, quod est cattus, quasi habens pedes & manus ad modum catti.* Matth. Silvaticus: *Chirogrillus vel Cirogrillus idem: sed veriùs dicitur Chirogrillus.* Infrà: *Ceriligion, Cirriglinon, id est, spinosus porcus, major ericio, quem Latinè vocant istricem.* Græcis γρύλλος est porcus, ut & Χοῖρος, hinc Χοιρογρύλλιος, apud Scholiast. Aristoph. εἰρην, pag. 660. Lampridius in Heliogabalo: *Quum & ursos decem & decem grillos, & decem lactucas, & decem auri libras in sorte habuit.* Vide Isidor. l. 12. c. 3. Pseudo Ovidius de Vetula lib. 1.

Densificos levitate sua, promptosque salire
De ramo in ramum cirogrillos dijaculare.

Cyrogrillus, Cuniculus, *Conil.* Gloss. Arabico-Lat. *Canicula, gyrogrillus.* Leg. *Cuniculus*, vel *Cunicula.* Infrà: *Cuniculus, ut suprà, gyrogrillus.* Will. Brito lib. 1. Philippid.

More cirogrilli velox in mœnia repit.

Vetus Inquesta apud Columbum lib. 2. de Vasionens. Episcopis: *Dixit —— quòd montem ubi est castrum Vasionense, faciebat cassare (Chasser) dictus Episcopus, ut dominus, & possidebat ut suum, & ipse testis portavit multoties chirogryllos istius montis ad palatium D. Episcopi.*

Cirogillinæ pelles, *Pelles de Cyrogrillis*, in Concilio Parisiensi an. 1212. part. 2. can. 9. Stephanus Ulysipponensis de Miracul. S. Vincentii num. 17. *Quidam pelliculas cirogillinas, & ut in eis operaretur spe lucri, quicquid habebat in eis emendis expenderat.* Ubi leg. *Cirogrillinas*, Gall. *Peaux de Conils.*

CHIROMETRICALE, Chirotheca, manuum mensura, Χειρόμετρον: apud Wolphardum Presbyt. de Miraculis S. Walburgis lib. 3. num. 6.

CHIROSOBOLUM. Vide *Chrysobolum*.

CHIROTHECÆ. Harum usum priscis ignotum docet Casaubonus in Athen. lib. 12. cap. 2.

Chirothecæ Episcoporum, quibus ii in sacris Liturgiis ac ceremoniis utuntur: quarum etiam usum Abbatibus interdum concessere summi Pontifices. Leo Ost. lib. 2. Chron. Casin. cap. 82. *Idem sanctus Pontifex sandaliorum usum & dalmaticæ ac chirothecarum in præcipuis festivitatibus tam illi quàm omnibus in hoc Cœnobio regulariter promovendis —— Apostolica auctoritate concessit.* De Chirothecis Episcoporum, videndi Honorius Augustod. lib. 1. cap. 215. & Durandus lib. 3. Ration. cap. 12.

Chirothecæ de guerra, ferreæ, nostris *Gantelets de fer*, in Statutis secundis Roberti I. Regis Scotiæ cap. 27. §. 1. Chron. MS. Bertrandi Guesclini:

Et riche bacinet li fist-on apporter,
Gans à broches de fer qui sont au redouter.

Guignevilla:

Des gantelez aussi te di
Que boin est que soies muni,
Car se és mains blechiés estoies,
Du remanant mult peu feroies.

Chirothecæ purpureæ margaritis & lapillis exornatæ, Imperatoriæ dignitatis symbola, apud Pachymerem lib. 7. Hist. cap. 12.

Chirothecæ traditione investire. Charta Liemari Archiepiscopi Bremensis an. 1088. inter Privilegia ejusdem Ecclesiæ pag. 168. *Super reliquias nostras cum chirotheca, sicut mos est liberis Saxonibus, tradidit —— curtim ipsam & mansos 4. & dimidium. — Aderat Comes Fredericus Advocatus Ecclesiæ, qui chirothecam traditionis sacris reliquiis impositam, ut mos est, abstulit, & ab ipso Gerhardo per digitorum extensionem promissionem confirmationis accepit.* Alia ibidem pag. 169. *Eckibertus Comes ex promisso F. Comitis, qui tunc erat Advocatus, chirothecam abstulit, G. confirmationem digito, ut mos est Saxonibus, fecit.* Tabularium Abbatiæ de Rota: *De omnibus gravaminibus & importunitatibus, quas in ea fecerat manifestè satisfaciens, vadium suum dedit, & posuit cum sua chirotheca in manu Abbatis.* Tabularium Monasterii Berardengensis in territorio Senensi, apud Chiffletium in Luminib. Salicis cap. 6. an. 1109. & 1121. *Secundum nostra Legem Saligam per cultellum, festucum nodatum, quantonem, & quasonem terræ, atque ramum arboris, legitimam & corporalem vestituram faci-*

mus, & nos exinde foras expulimus. Vita S. Hadelini Confessoris num. 13. *Cumque wantum manu, ut moris est, legaliter tradendo teneret.* Et infrà: *Locum prædictum cum wanto, quem tenebat, beato viro contradidit.* Tabularium Burguliense fol. 72. *Cui Dei gratiâ concessit Savaricus, atque quod abstulerat, quodam reddidit guantulo.* Tabular. N. D. Santon. fol. 35. *Hoc donum fecit Gaufridus Abbatissæ Florentiæ, cum quadam chirotheca sinistra, flexis genibus, ante eam, in eadem sylva.* Tabularium S. Amantii Inculism. *Filii Arnaldi confirmaverunt donum præsens cum chirothecis cujusdam Militis de Rupefucaldi.* Idem Tabul. *Et posuit in donum plenam chirothecam de avellanis.* Regestum Parlament. Paris. B. fol. 111. sub an. 1294. *Comes Flandriæ per traditionem cerothecæ in manu D. Regis humiliter posuit possessionem bonarum villarum Flandriæ, videlicet de Brugis, de Gandavo, &c. Le Roman de Maistre Vacces:*

Vostre terre, dit-il, vous rend par cest mien gant.

Adde Ordericum Vitalem lib. 5. pag. 581. Monast. Anglic. tom. 1. pag. 22. Rollandinum in Summa Notariæ cap. 1. Hemereum in Augusta Viromand. pag. 196. 263. Justellum in Probat. Hist. Arvern. pag. 142. Brodeum in Consuetud. Parisiens. tom. 1. pag. 528. Vide *Wanto*.

Chirotheca, seu *Wanti*, Pars pretii investituræ, quæ non tam domino, quàm ejus ministeriali competit, *Majori* scilicet, vel *villico*. Vetus Charta pro Episcopo Ambianensi: *Chascune vente soit de maison ou de terre, il a uns wans.* Charta Theobaldi Episcopi Ambian. an. 1172. in Tabulario Eccles. Ambian. fol. 52. *Si aliquam territorii partem venundari contigerit, Domini venditiones habebunt; scilicet tot denarios quot venditor inde habuerit solidos. Major verò terræ illius pro wantis accipiet duos denarios.* Occurrit ibi pluries. Charta an. 1212. in Tabulario Ecclesiæ Carnotensis num. 154. *Easdem* (hostisias) *tenebunt ab omni prorsus exactione, quantùm ad nos pertinet liberas & immunes, nisi quòd inde nobis aut aliis loco nostri vendas & gantos redderent, si hostisiæ venderentur.* Alia an. 1225. num. 245. *Et de omnibus venditionibus factis in Majoria suos denarios pro gantis.* Tabularium S. Dionysii an. 1238. *De investituris habebunt Majores duos denarios Laudunenses pro suis chirothecis tantummodo.* Charta an. 1243. de Lege *de Landousies*, in diœcesi Laudunensi, ex Tabulario Foisniacensi: *Qui vendit domum cum fundo, aut aliam hæreditatem, dominis dabit 4. denarios & emptor 4. & villico 2. cum cyrothecis.* Vetus Consuetudo Dunensis art. 37. *Les gands se doivent paier par l'achapteur dans 8. jours aprés l'achapt au Seigneur, &c.* Ita in Consuetudine Castelli Novi in Timeraisio art. 50. pro fundi censui obnoxii venditione Dominus habet vigesimum pretii solidum; ejus verò *Serviens chirothecas* 20. solid. æstimatas, *avec les gants de son Sergeant estimez 20. sols.* Adde art. 52. & Consuetud. Lodunens. cap. 14. artic. 23.

Chirothecam in signum consensus dare. Speculum Saxon. lib. 2. art. 26. §. 6. *Nemini licet forum erigere, vel monetam de novo instituere, sine consensu ejus loci Ordinarii, seu judicis; etiam Rex in signum sui consensus, suam ad hoc mittere debet chirothecam.*

Chirothecam porrigere dicebatur qui hanc humi projiciebat, eoque facto ad duellum quemvis provocabat, quò à crimine quo accusabatur, se se expurgaret. Matth. Paris an. 1245. *Quod licèt Comes instanter inficiaretur, statim Miles supradictus more Francorum chirothecam suam ei porrexit, se offerens in propatulo coram Curia id corporaliter secundùm considerationem Curiæ regalis probaturum — quam chirothecam quasi duelli vadium ostensam Comes recepit, spondens se defendendo dimicaturum contra ipsum, &c.* Vide *Duellum*.

Chirothecas habere vetantur Judices Regii, dum pro tribunali sedent, in Speculo Saxonico lib. 3. art. 69.

In eodem Speculo Saxonico lib. 3. art. 45. §. 10. *Duæ lineæ chirothecæ cum furcula seu tridente, quo fimus tollitur, emenda est dedititiorum.*

CHIVACHIRS: sic enim legendum pro *Chinachire*, apud Nicolaum Uptonum lib. 1. de Militari officio cap. 10. ex Gallico-Anglico, *Chevaucheurs*, Equitantes, *qui portant arma dominorum suorum in humero sinistro, & non alibi; qui etiam creantur ex Cursoribus*, (de quibus suo loco) *ut per remotionem pixidis armorum dominorum suorum à cingulo, & appositionem in humero sinistro cum fidelitatis juramento domino suo speciali præstando.* Vide *Prosecutor*.

CHIVERIA, Gallis *Civiere*. Chron. Andrense: *Vehiculum, quod vulgò dicitur Chiveria.* Vide *Cenovehérium*.

CHIST, *Pondus unius libræ & ½ IIII.* Saladinus de Ponderib.

CHLAMIDATI. Liberatus Diaconus cap. 11. *Postquam ire secum meruit Magnum Silentiarium, cum Imperatoris scripto accepit & officium Excubitorum & Chlamydatorum, & venit ad Concilium.* Legendum fortè *Candidatorum*, tametsi lectio tolerari potest.

CHLAMYS, inter præcipua summi Pontificatus insignia reponitur à Petro Diacono lib. 3. Chron. Casin. cap. 66. (al. 67.) ubi de Victore II. *Abinde crucem & chlamydem, & cætera Pontificatus insignia ita dimisit, &c.* Et cap. seq. eam chlamydem purpuream fuisse innuit: *Præteritam electionem Crucis & Purpuræ resumptione firmavit.* Vide *Capa-rubea*.

CHNAPINA. Raynerus contra Valdenses pag. 92. *Feminæ in habitu religionis mendicant, aliæ habitum & gestus viriles assumunt, scilicet Chnapinæ.* Theutonibus *Knape*, est famulus, minister, puer, adolescens.

CHOCAGIUM. Aresta Candel. an. 1261. in 1. Reg. Parlament. *Cùm servientes feodatarii peterent chocagium — ratione usagii sui, &c.* Idem quod *Ceppagium*, quod vide: nam *Choques*, Stipites etiamnum dicunt Picardi.

CHODONES, Rustici limitanei, Dubravio in Histor. Bohem.

CHOLONEA. Vide *Calonia*.

CHOMATA, Aggeres, terræ moles quibus aquæ continentur. Hesychius: χῶμα ὕψωμα γῆς, ἀχὼν. Ita propriè aggeres Nili vocat Ulpianus in leg. 10. D. de Extraord. crimin. *Logographi chomatum* Nili, in leg. ult. Cod. Th. de Patroc. vicor. qui muniendæ Nili ripæ, aggeribusque ejus præerant. Vide Notas ad Annæ Alexiadem pag. 273. Hîc porrò emendare licet Glossas Græc. Lat. ἐπιφέξησις χώματος, exaggeratio. Malè Edit. χρώματος. Alibi: ἐπίχωσις, *exaggeratio*.

CHORA, *Communia*, Commune *Juratorum* in urbibus, à quibus civium lites judicantur: vox formata, ut videtur, à *Curia*: unde *Choremanni*, qui olim *Curiales*. Consuetudines villæ Arkarum an. 1231. in Tabul. S. Bertini: *Hominibus nostris de Arkes legem juratam, quæ Chora vulgariter appellatur, dedimus & concessimus in hunc modum, &c.* Infrà: *Jurare debent etiam omnes in villa manentes Choram & legem villæ.* Charta Balduini Comitis Flandriæ an. 1201. in eodem Tabular. *Et quia avus meus Theodericus Comes Choram apud Arkes vobis habendam juravit, & homines suos jurare fecit, concedo ut eandem perpetuò habeatis, & ut pax & justitia firmiùs in eadem villa teneatur, Churemanni vestri voluntate & assensu vestro, & consilio hominum Ecclesiæ vestræ per emendationem semper legem Churiæ affirmare poterunt, & corroborare.*

Choremanni, Curiales, homines de *Curia*, qui in *Curia* Communiæ officio funguntur *Jurati*, diversi tamen à Scabinis. Consuetudines villæ Arkarum an. 1231. in Tabular. S. Bertini: *Scabini judicent de iis quæ pertinent ad Scabinos: Choremanni de pace tractent, & de utilitate communitatis villæ, & de forisfactorum emendatione, &c.* Eædem Consuetudines: *Jurare debent Choremanni primò jus Ecclesiæ se servaturos, jus etiam Abbatis & Ecclesiæ S. Bertini, jura viduarum & orphanorum, pauperum & divitum, & omnium hominum tam externorum,*

quàm juratorum suorum, super causis quæ coram ipsis venerint, & ad juramentum suum pertinuerint: jus & legem dicere, nec obmittere propter gratiam vel timorem, odium vel amorem. Similiter Justitiarius jurare debet & addere juramento, quòd omni jus petenti justitiam faciet judicio Choremannorum. Jurare debent etiam omnes in villa manentes Choram & legem villæ. Infrà: *Sciendum est etiam quòd feria 4. post Missam Choremanni in curiam veniant, & in placito sedeant, quandiu necesse fuerit: & si de Choremannis aliquis ad placitum non venerit, tenebitur domino in emenda 10. sol. nisi per Choremannos rationabiliter fuerit excusatus. Sedeant in placito reverenter, petitiones & responsiones cum diligentia audientes, & bonas consuetudines & laudabiles in placito observent,— majores causæ, ut sunt raptus mulierum, rerof∴. brant à Choremannis in Curia de Arkes audientur, &c.*

CHORÆ, in Regula S. Donati Episcopi Bisuntini ad Virgines cap. 75. videntur esse distinctiones Psalmorum, singulæ psalmos aliquot continentes, ut sunt nostri Nocturni in Officio Romano: *Ab Octavo Kl. Octob. crescit cursus usque ad summum ejus 25. choris.——12. verò choræ in hyeme omni nocte cantandæ sunt, &c.* Occurrit ibi pluries.

CHORAULES, qui & *Caput scholæ*, in Synodo Helenensi an. 1027. Vide *Caput scholæ.*

CHORDICISTA, *Qui canit cum chorda.* Ugutioni.

CHOREPISCOPI, quasi τῆ χώρου ἐπίσκοποι dicti, id est, ruris Episcopi. Unde *Villani Episcopi* nuncupantur in Capitulis Caroli M. lib. 7. c. 187. *Vicani*, apud Hincmarum Opusc. 33. cap. 16. p. 437. perperam enim Honorius Augustod. lib. 1. c. 182. à quo hausit Rabanus, dictos *Chorepiscopos, quòd essent de choro Sacerdotum,* censuit. Canones Arabici Nicenæ Synodi: *Chorepiscopus est loco Episcopi super villas, & Monasteria, & Sacerdotes villarum, quæ sub potestate ejus sunt.*

Primitus autem institutos ab Episcopis Chorepiscopos ferè constans est sententia, ut essent eorum Vicarii in vicis ac pagis, & Episcopalia in iis munera minoris momenti obirent. Quod potissimùm colligitur ex Concilio Nicæno I. c. 8. Regiensi c. 3. 4. ex Indiculo Ebonis Remensis Episcopi de Ministris Ecclesiæ Rem. edito à Sirmondo & Marloto, &c. Vide Capitul. Carlomanni tit. 2. §. 7. Hinc *Vicarii Episcoporum*, & *Vicarii Episcopi* dicuntur in Concilio Ancyrano can. 13. Neocæsar. c. 13. Antioch. c. 8. à Ferrando Diac. in Breviario, Isidoro lib. 2. de Eccl. off. cap. 6. Rabano lib. 1. de Instit. Cleric. cap. 5. Hincmaro Opusc. 35. p. 602. in Capitul. Car. M. lib. 7. c. 318. &c. *Adjutores ministerii Episcoporum*, in Capitul. an. 828. Chronicon Ademari Cabanensis pag. 166. *Eblus 39. à Beato Martiale Episcopus (Lemovicensis) fuit, & ad onus Episcopale sufferendum ordinavit sub se Chorepiscopum Benedictum.* Canones Arabici Nicænæ Synodi c. 8. *Chorepiscopus & Archidiaconus sunt tanquam duæ manus, & duæ alæ quibus Episcopus volat.* Adde cap. 64. 73. Unde alios fuisse Chorepiscopos ab Archidiaconis colligitur: contra quàm dixit Sigebertus, tametsi postmodum hac nomenclatura donatos constet.

Frequentes fuisse Chorepiscopos in Ecclesia Orientali colligitur ex subscriptionibus Conciliorum Nicæni, & Ephesini, quos gradu cæteris Presbyteris præstitisse docent eadem Synodus Nicæna can. 8. & Calchedonensis can. 11. & post Episcopos in Conciliis sedisse, Acta Conciliorum. Nec scio an ii sint, qui cùm non vacarent civitates, κωμοδείοις Episcopi præficiebantur, ut est apud Palladium in Vita Chrysostomi: quem tamen morem improbatum ab Ecclesia satis ipse insinuat Palladius. In Concilio Dusiacensi I. coacto contra Hincmarum Laudunensem Episcopum, non modò Franco Tungrensis Episcopus interfuit, sed & *Birico Tungrensis Chorepiscopus* ultimus consedit. Verùm id observatione dignum, quòd cùm de damnatione Hincmari ageretur, sententiam, ut Episcopi, non dixit, sed à Metropolitanis & Episcopis judicandum, eorumque judicium se se prosecuturum professus est.

Cùm igitur essent & dicerentur Episcoporum Vicarii, & ab iis solis, quibus subjecti erant, fierent, ut est in Concilio Antioch. c. 10. Episcopatus apicem illos non obtinuisse par est credere. Nam ex can. 3. Nicænæ Synodi, Episcopi, ab omnibus, vel saltem à tribus Episcopis ordinari debent: deinde *ad quandam civitatis Episcopalem sedem titulari*, ut est in Capit. Car. M. lib. 7. c. 187. quod de Chorepiscopis dici non potest. Præterea Concilium Neocæsariense can. 15. ait, Chorepiscopos instar 72. discipulorum institutos, ut hoc nomine ab Episcopis, qui vicem Apostolorum funguntur, diversos esse voluerit, uti hunc canonem interpretantur Capitularia Caroli M. lib. 5. cap. 168. lib. 7. cap. 310. 318. 329. Quanquam ex eo Nicolaus PP. Epist. 39. ad Rodulphum Bituric. Episcop. cap. 1. videatur eruere, *Episcoporum habuisse officia.* Sed Episcopali non functos ordine, & eosdem esse Chorepiscopos cum Presbyteris, palam definiunt Damasus PP. Epist. 4. Leo I. Epist. 92. Concilium Metense an. 888. cap. 8. &c.

Non desunt tamen qui Chorepiscopos ordinem Episcopalem aliquando ac primitus habuisse contendunt: puta quia eo nomine ordinati erant, ut est in Concilio Laodic. can. 57. seu antea Episcopi essent, & à parœcia sua extorres, regionis cujusdam, vel castelli administrationem sub Chorepiscopi nomine accepissent, seu tanquam suffraganei Episcoporum essent ordinati. Deinde manus impositione ab Episcopis ordinatos, & *ut Episcopos Consecratos*, tradunt Capitula Caroli M. lib. 5. c. 169. Certè cum consensu Episcopi potuisse Presbyteros ac Diaconos ordinare, docent can. 13. Synodi Ancyr. & Isidorus lib. 2. de Eccl. offic. cap. 6. Præterea in Hist. Lausiaca apud Palladium cap. 106. legimus Elpidium Monachum Presbyterum ordinatum à Thimotheo Chorepiscopo. Ecclesias etiam ab iis consecratas consensu & jussu Episcoporum legimus, apud Rudolphum Presbyterum in Vita Rabani Mauri Archiep. Mogunt. n. 16. 27. 46. Candidum in Vita Eigilis Abb. Fuld. cap. 19. & Browerum in Antiq. Fuld. lib. 2. cap. 15.

Verùm eorum munia postmodum certis limitibus circumscripta sunt, ne paris juris ac gradus cum Episcopis, quibus subjecti erant, viderentur. Cùm ad hoc primitus essent instituti, ut in villis ac vicis plebes in officio pietatis continerent, promovendos in Clerum examinarent, Subdiaconos, Lectores, Exorcistas, & cæteros inferioris gradus Clericos auctoritate sua ex Episcopi sententia constituerent, ut est in can. 10. Synodi Antioch. Denique cùm intra officii sui definitos limites nequaquam se continerent, Presbyterosque, Diaconos, Subdiaconos, & Ecclesias consecrarent, repressa est non semel eorum audacia & temeritas, & Episcopi ordinationes ac consecrationes ab iis factas, ut irritas, reformare, & canonicè peragere jussi sunt, in Capit. Carol. M. lib. 6. c. 284. lib. 7. cap. 187. 310. 318. 329. in Concil. Paris. an. 829. lib. 1. c. 27. Meldensi an. 845. c. 44. Metensi an. 888. c. 8. Vide Flodoard. lib. 3. cap. 10. &c.

Tandem Chorepiscopi penitus abrogati sunt à Leone PP. in Capit. Car. M. lib. 6. cap. 119. Balsamon ad can. 13. Ancyr. scribit etiam sua ætate apud Orientales Chorepiscoporum gradum omnino exolevisse. Auctor est præterea Gervasius Dorobernensis in Hist. Pontif. Ecclesiæ Cantuar. habuisse hujus Ecclesiæ Archiepiscopum *Chorepiscopum quendam, qui in Ecclesia S. Martini extra Cantuariam manebat, qui adveniente Landfranco* (Archiep. Cant.) *dejectus est, sicut ubique terrarum factum esse audivimus*, inquit idem Scriptor.

Neque tamen *Chorepiscoporum* dignitas, vel certè appellatio, penitus abrogata, cùm adhuc vigeat in quibusdam Ecclesiis. Quippe, ut observat Molanus lib. 2.

de Canon. cap. 32. in Ecclesia Ultrajectensi S. Martini Chorepiscopi nomen & titulum habet primus Subdiaconorum, quem Synodus Autisiodorensis can. 16. Archisubdiaconum vocat, penes quem incumbit officium Archipresbyterii, seu Decanatus ruralis. Præterea Coloniæ in omnibus Collegiatis Ecclesiis Chorepiscopus est primus *Canorum*, qui etiam in Cathedrali Ecclesia cum *Cantore* officium faciens in solennitatibus, baculo utitur Episcopali. Ita quidem Molanus. Ubi fortè abusivè *Corepiscopus*, Primus Cantorum appellatur, quòd chorum regeret, quasi χορεπισκοπος. Chorepiscoporum ejusmodi Coloniensium meminit Concilium Coloniense anni 1260. capit. 9. & 10. ubi *Cantoribus* junguntur. At Wazo Episcopus Leodiensis in Epist. ad Joannem Præpositum, apud Anselmum in eodem Wazone cap. 85. videtur innuere id nominis incognitum in Ecclesia Coloniensi: *Coepiscopos & Archidiaconos ob insolentiam removit Ecclesia, unde & his caret usque in præsens metropolis Colonia, & tota provincia.* Siquidem *Coepiscopi* iidem sint qui *Chorepiscopi*, ut & in Vita Rabani Mauri n. 51. qua dignitate insignitur quidam Constantius in veteri Notitia Ecclesiæ Viennensis to. 12. Spicilegii Acheriani p. 154. ubi statim post Adonem Viennensem Archiepiscopum nominatur: adeo ut exinde colligere liceat Ecclesiam Viennensem suos pariter habuisse Chorepiscopos. At in ipsius Wazonis Diplomate quod describitur à Fizenio in Hist. Leodiensi p. 319. subscribit *Joannes Chorepiscopus*, ita ut incertum sit, an per *Coepiscopos*, Chorepiscopos intellexerit. Habuit etiam Trevirensis Ecclesia suos Chorepiscopos, quippe Theganus qui Gesta Ludovici Pii scripsit, *Trevirensis Chorepiscopus* inscribitur. Alii occurrunt apud Browerum lib. 10. n. 11. lib. 11. n. 112. Sed & hodie sunt in eadem Ecclesia dignitates quatuor hac nomenclatura, scilicet supremus Chorepiscopus S. Petri, Chorepiscopus S. Lubentii in Dietkirken, Chorepiscopus S. Castoris in Cardona, & Chorepiscopus S. Agathæi in Longuiono.

Habuit etiam Lugdunensis: nam apud Adonem in Chron. an. 810. & Hugonem Flaviniacensem an. 788. Agobardus, Ecclesiæ ejusdem *Chorepiscopus*, Leidrado in Lugdunensi Archiepiscopatu suffectus fuisse dicitur. In veteri Charta ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ fol. 14. sub eodem Agobardo, *Audinus Ecclesiæ Lugdunensis Chorepiscopus* dicitur. In Charta an. 859. in Tabulario Ecclesiæ Viennensis fol. 20. mentio fit *Constantii Chorepiscopi* ejusdem Ecclesiæ. In Concilio Suessionensi an. 853. subscribit statim post Episcopos, & ante Abbates, *Rigboldus Chorepiscopus sanctæ Remensis Ecclesiæ*: ut *Vitaus Cameracensis Ecclesiæ Chorepiscopus*, in Actis Concilii Tricassini an. 867. apud Sirmondum. In Charta Arnolfi Ducis Bajoariorum an. 808. mentio fit *Chorepiscopi Ecclesiæ Frisingensis*, in Metropoli Salisburgensi to. 1. p. 131. *Chorepiscopus sive Archidiaconus Ratisponensis Ecclesiæ*, ibid. to. 3. pag. 340. *Regimboldus Chorepiscopus Moguntinus*, ad quem Epistolam scripsit Rabanus. Habuit denique Ecclesia S. Stephani Metensis suos Chorepiscopos. Chartam quippe Angilranni Episcopi Metensis subscribit cum aliis *Fredalius Chorepiscopus*. Atque hi post Primicerium & Decanum recensentur in Charta Leonis IX. PP. apud Meurissium in Episcopis Metensib. p. 355. *Volumus — ut eadem Ecclesia & ipsa sacrosancta Domini Mensa in honore ipsius à nobis dedicata, tale privilegium inviolabiliter obtineat, ut præter Episcopos & Abbates, ac septem ejusdem Cœnobii Sacerdotes, & tres Canonicos de domo sancti Stephani, Primicerium, Decanum, & Chorepiscoporum primum, ad ipsum principale altare nullus unquam Missas celebrare præsumat.* Atque hi quidem *Chorepiscopi* non alii erant ab *Archidiaconis*, qui vices Episcoporum agebant in ruralibus Ecclesiis; quomodo nominantur in Charta Adalberonis Episcopi apud eundem Meurissium p. 309. Nam *Chorepiscopi, Archipresbyteri, & Archidiaconi*, dicuntur *Ministri Episcoporum*, in Concilio Aquisgranensi II. an. 836. cap. 2. can. 4.

Scribit denique Browerus lib. 1. Antiq. Fuld. cap. 3. & in Notis ad 12. Poëma Rabani Mauri, Abbates eo tempore Chorepiscopi munus obiisse, exemplo S. Wigberti & Albuini Friteslariensium Abbatum. Quod certè firmari potest ex Tabulario S. Benigni Divionensis, in quo non semel occurrit *Bertilo Chorepiscopus Abba* ejusdem Monasterii sub an. 868. apud Perardum pag. 148. 150. 151. 157. Sed quod per *Sacerdotem secundi ordinis* hoc loco Chorepiscopum intelligi putat, non omnino assentior viro erudito.

Chorepiscopos in Ecclesiis vacantibus creatos innuit Hugo Flaviniac. an. 776. & Bercarius in Hist. Episcoporum Virdunensium n. 13. *Post hunc Episcopatus istius Ecclesiæ per 12. annos vacuus extitit: sed quidam servus Dei Amalbertus nomine, juxta morem illius temporis Corepiscopus factus, ipsam regebat Ecclesiam, & in quodam oratorio sub honore omnium Apostolorum quasi solitariam vitam ducebat.*

Porrò de Chorepiscopis multi ex professo scripserunt, Duarenus lib. 1. de Sacris Eccl. minist. cap. 9. Bellarminus lib. de Cleric. cap. 17. Morinus lib. 1. Exercit. sacr. c. 11. Cellotius lib. 4. de Hierarch. cap. 14. Marca lib. 2. de Concord. Sacerd. & Imp. cap. 13. Puccinellus in Zodiaco Mediol. part. 3. c. 16. &c.

CHORITÆ. Vide *Sanguinita*.

CHORIZANTIUM *secta*, in Germania & agro Leodiensi an. 1374. qui à dæmonibus possessi choreis in plateis & in Ecclesiis vacabant. De hac Radulphus de Rivo in Joanne *de Arckel* Episc. Leod. c. 9. & Gobelinus Persona in Cosmodromio ætate 6. cap. 69.

CHORUS, pro mensura. Vide *Corus*.

CHORUS, Pars Ecclesiæ in qua Clerus consistit, ac concinit. Isidorus lib. 1. de Eccles. offic. c. 3. *Chorus ab imagine dictus est corona, & ex eo ita vocitatus. — Chorus enim propriè multitudo canentium est, &c.* Honorius Augustod. lib. 1. c. 140. *Chorus dicitur à concordia canentium, sive à corona circumstantium. Olim namque in modum coronæ circa aras cantantes stabant: sed Flavianus & Diodorus Episcopi choros alternatim psallere instituerunt.*

Certè hodieque apud Græcos ea pars ædis sacræ in orbem circunducitur, & subselliis Cantorum ac Clericorum munitur, ut ex Ichnographiis Ecclesiarum apud eosdem Græcos, quas repræsentat Goarus ad Euchologium, percipere licet. Sed & Chorum Sophianum in ovalem formam contractum perhibet Petrus Gyllius in Descript. CP. lib. 2. cap. 3. Concilium Turonense II. c. 4. *Ut Laici secus altare, quo sancta mysteria celebrantur, inter Clericos, tam ad Vigilias, quam ad Missas, stare penitus non præsumant: sed pars illa quæ à cancellis versus altare dividitur, Choris tantùm psallentium pateat Clericorum.* Concil. Toletan. IV. c. 18. *Sacerdos & Levita ante altare communicent, in Choro Clerus, extra Chorum populus.* Vide c. 39. Milo Monach. Elnonensis in Vita S. Amandi:

Formabatque Chorus cantica mellifluus.

Chorus Abbatis, Chorus Prioris, in Vitis Abbatum S. Albani p. 90. *Et si fuerit electus* (Abbas) *de parte Prioris, quam nos Chorum Prioris appellamus, transferetur ad Chorum Abbatis, ubi supremus statuetur.* Dividebatur nempe Monachorum Chorus in Ecclesiis in duas partes, quarum una à dextris, altera à sinistris erat, ibique antiphonatim respondebat. Qua parte Abbas sedebat, *Abbatis*; qua Prior, *Prioris Chorus* dictus.

Chorus Conversorum, apud Cæsarium lib. 1. Mirac. cap. 35. Apud Carthusienses Parisinos, *Chorus Conversorum*, Choro Fratrum præstructus videtur.

Chorus Invitatorii, Pars scilicet Chori Monachorum, à quibus *Invitatorium* incipitur, in libro Usuum Ordin. Cisterciensis c. 12. 23.

Choricanus, & *Chorici∫ta*, *Qui canit in choro, vel cum choro.* Joan. de Janua.

Chorus, In∫trumenti mu∫ici ∫pecies. Silve∫ter Giraldus in De∫cript. Cambriæ c. 11. *Tribus utuntur in∫trumentis, cytharis, tibia, & choro.* Ita *Chorus*, in Gr. Edit. χορὸς, non ∫emel habetur in Veteri Te∫tam.

CHOSDRUS. Gloff. Ælfrici: *Cho∫drus, vel Ca∫tros*, Beo-moðeꝛ. Somnerus in Gloff. Saxon. legit *Co∫trus*, i. dux, rex apum, dux examinis, apia∫tra.

CHRENECRUDA, in Lege Salica tit. 61. quid ∫it, omnino non con∫tat. In hac, qui hominem occidit, nec in ∫ua facultate habet unde legem, ∫eu mulctam ex∫olvat, adjunctis 12. juratoribus, nihil ∫ibi e∫∫e in bonis præter ea quæ tradidit, ∫acramento cavet. Tum proximiores agnatos ad reliquum mulctæ ex∫olvendum invitat, facta in eos bonorum ∫uorum omnium ce∫∫ione, hac ceremonia, hocque ritu. Domum ∫uam ingreditur, & collectum de quatuor illius angulis pulverem pugno tenens, ad limen revertitur, in eoque ∫tans, ac vultu in interiorem domum obver∫o, ∫ini∫tra manu pulverem in proximiorem agnatum trans ∫capulas mittit. Quo facto domo egreditur nudus, ac ∫ola cami∫ia indutus, & palum manu tenens ∫upra ∫æpem ∫alit. Tum agnati, ∫ive unus, ∫ive plures, compo∫itionem homicidii tenentur ex∫olvere. Si verò ii pariter ∫olvendo non ∫int, aut ex iis aliquis, *iterum ∫uper illum (hrenecruda qui pauperior e∫t, jactat, & ille totam legem componit.* Ex quibus videtur *Chrenecruda jactare*, idem e∫∫e quod *pulverem* ex quatuor domus angulis collectum projicere. Golda∫tus & Spelmannus *viridem herbam* interpretantur: ex Germanico *Gruen Krant*, vel ex Belgico *Groen*, viridis, & *Gruid*, herba. Id improbat Wendelinus, aitque hac voce *denotari purificationis adprobationem*, ex *Chrein*, purum, ca∫tum, & mundum, & *Keuren*, probare: ita ut hæc vox referri debeat ad ∫acramenta 12. juratorum. Utut ∫it, legem hanc correxit Childebertus Rex in Decreto c. 15. quòd & paganorum ritus ∫aperet, & plures in bonorum ce∫∫ione involveret: *De Chrenecruda lex quam paganorum tempore ob∫ervabant, deinceps nunquam valeat, quia per ip∫am cecidit multorum pote∫tas.*

CHREODIBA, Latrocinium in ∫ilva commi∫∫um, exu∫to ibidem corpore occi∫i, ne ∫uper∫it indicium facinoris. Vox, inquit Wendelinus, confecta ex *Gruy*, & *diven*, quod e∫t, *∫ilve∫tres latrones*. De *Chreodiba*, e∫t tit. 74. in Lege Salica Edit. Heroldi.

CHRESTUS, Utilis, commodus, ex Gr. χρηςὸς. Hincmarus Laudunen∫is: *Nec inde debetis acediari, ∫i de his loquor, quæ ∫citis, quia nihil po∫∫um loqui de ∫cripturarum tramite, ∫altem ∫i ∫it chre∫ton, quod ne∫ciatis.*

CHRISMA, Oleum quod in Eccle∫ia con∫ecratur. Duplex e∫t: aliud enim oleo & bal∫amo conficitur, idque principale appellatur in Pontificali MS. Senonen∫is Eccle∫iæ, & eo unguntur qui baptizantur; in vertice, & qui confirmantur, in fronte, denique qui ordinantur. Alterum verò e∫t ∫implex oleum ab Epi∫copo con∫ecratum, quo unguntur Catechumeni in pectore & ∫capulis & in fronte, antequam abluantur. Infirmi quoque & energumeni eodem oleo unguntur. Vide Durandum lib. 6. Ration. cap. 74. 84. & Steph. Durantum lib. 1. de Ritib. Eccl. cap. 20. De po∫teriori oleo agunt Capitula Caroli M. lib. 6. c. 77. 175. lib. 7. tit. 95. 310. & Addit. 3. Ludov. Imp. §. 1.

Chri∫ma, feminino genere, apud Montanum Epi∫cop. in Epi∫t. ad Thuribium Epi∫cop. Palentinum cap. 2.

Chri∫ma, Chri∫matis Sacramentum, quod u∫itatius *Confirmationis* appellamus, quoniam non manus impo∫itione tantùm, ac ∫ignaculo crucis, ∫ed & ∫acra unctione con∫ummetur. Hinc *Chri∫mate ungi*, pro *Confirmari*, pa∫∫im apud Patres, quorum locos conge∫∫ere Baronius an. 35. n. 14. 15. & ∫eqq. & alii qui de hoc Sacramento ex profe∫∫o ∫cripsere. Vide Capit. Caroli M. lib. 7. cap. 189.

Chri∫ma ∫anctum pro ∫ubvertendis judiciis dari, vetatur in Capitulis Herardi Turonen∫is Archiepi∫c. c. 22. in Capit. Car. M. lib. 3. §. 55. & in Lege Longob. lib. 3. tit. 27. *Presbyter, qui ∫anctum Chri∫ma dederit ad judicium ∫ubvertendum, po∫tquam de gradu expul∫us fuerit, manum amittat.* Burchard. Decret. lib. 19. *Bibi∫ti chri∫ma ad ∫ubvertendum Dei judicium.* Vide Concilium Triburien∫e c. 4.

Chri∫ma ∫ub prætextu medicinæ, vel maleficii donare Presbyteri pariter vetantur in Capitul. Carol. M. lib. 5. cap. 80.

Chri∫ma interdum ∫umitur pro juri∫dictione Eccle∫ia∫tica, ∫eu illius di∫trictu: qua notione dicitur *la Cre∫me de Bourges*, in Con∫uetudinibus *de Mai∫ieres* in Turonibus, & S. Cyrani in Brena, di∫trictus juri∫dictionis Archiepi∫copi Bituricen∫is, intra quem *Chri∫ma* parochis di∫tribuere ei licet.

Chri∫mal, *Chri∫male*, Vas Eccle∫ia∫ticum, in quo Chri∫ma, ∫eu ∫acrum Oleum a∫∫ervatur, quod *Ampulla Chri∫matis* dicitur Optato lib. 2. *Chri∫male va∫culum* Ivoni Epi∫t. 3. *Vas ad oleum Chri∫matis*, Ana∫ta∫io in S. Innocentio. Helmodus lib. 1. cap. 84. *Viderat namque nocturna vi∫ione chri∫male in manibus ∫uis, de cujus operculo ∫uccreverat novella plena viroris, quæ confortata validam crevit in arborem.* Adam Bremen∫is cap. 161. *Unum vas chri∫male argenteum.*

Præ∫ertim verò ∫umitur pro va∫e in quo Chri∫ti corpus a∫∫ervatur. Liber Sacramentor. S. Gregorii in Cod. Remen∫i: *Præfatio chri∫malis: Oremus, fratres cari∫∫imi, ut Deus omnipotens hoc mini∫terium corporis filii ejus Domini no∫tri Je∫u Chri∫ti gerulum benedictionis, ∫anctificationis tuamine, defen∫ionis donatione implere dignetur, orantibus nobis.* In Ordine Romano, hoc loco, i∫te præfigitur titulus: *Præfatio va∫culi, in quo Euchari∫tia reconditur.* Proinde de eo va∫e intelligendus S. Columbanus in Pœnitentiali: *Qui oblitus fuerit Chri∫mal, pergens procul ad opus aliquod, quinis quinquies percu∫∫ionibus.* Alibi: *Cui Chri∫mal ceciderit, & nihil confringens, 12. percu∫∫ionibus.* Halitgarius in Pœnitent. cap. 10. *Qui non bene cu∫todit ∫acrificium, —— qui autem perdiderit ∫uum Chri∫mal, aut ∫olum ∫acrificium in regione qualibet, ut non inveniatur, &c.*

Chri∫mal ∫umitur etiam interdum pro Corporali, ∫eu palla corporali. Glaber lib. 5. Hi∫t. cap. 1. *De chri∫male etiam, quod à quibu∫dam Corporalis appellatur, plurimùm expertum e∫t præ∫tare remedia.* — Et infrà: *Pannus tamen ille Dominicus aura flante à con∫ulo elap∫us, plus minus duobus milliariis avolavit.* In Editis perperam *panis* habetur. Vide Bedam de Remedio peccator. cap. 13.

Chri∫mal præterea pro quavis palla, qua ∫acræ conteguntur reliquiæ, quomodo u∫urpat S. Audoënus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 71. *Et adiens Ba∫ilicam, quam eo in loco veneranda ejus illu∫trabant pignora, præmi∫∫a oratione, cœpit ex fimbriis Chri∫malis, quo tegebantur reliquiæ, fauces ∫uas — perfricare.* Antiq. Fuld. lib. 2. trad. 38. *Trado Domino Deo & S. Mariæ, ad illas S. Mariæ reliquias, quæ propriæ meæ ∫unt, quæ ego ip∫a conqui∫ivi, & quæ in ip∫a cap∫a mea propria ∫unt, & chri∫male; ad quas ancillæ Dei, quæ in hoc eodem Mona∫terio Domino de∫erviunt, votum primitus ∫anctitatis & mona∫ticæ conver∫ationis — promi∫erunt.*

Chri∫male, dicitur denique *ve∫tis candida, quæ ∫uper caput baptizati ponitur*, apud Durandum lib. 6. Ration. cap. 82. n. 16. cap. 95. n. 3. *Chri∫malis ve∫tis*, apud Joannem Epi∫c. Abrincen∫. de Off. Eccl. p. 48. *Chri∫malis pannus*, in Synodo Exonien∫i an. 1287. c. 2. Ciceftren∫i an. 1289. c. 30. & Belvacen∫i cap. 8. quod habetur apud Gratianum & Ivonem, ubi non e∫∫e ab∫urdum refertur, *∫i quis voluerit chri∫matis pannum iterum linire, & ∫uper alium baptizatum mittere.* Quæ aliis verbis habentur in Pœnitentiali Theodori c. 4. *Pannos chri∫matos iterum ∫uper alium baptizatum imponi non e∫t ab∫urdum.* Quippe olim, ut & hodie, baptizatorum ∫ta

tim atque Chrismate in fronte ungebantur, ne Chrisma deflueret, capita panno candido obvolvebantur, qui octava demum die ab iis auferebatur. Hinc S. Augustinus Serm. 160. ad Neophytos: *Hodie octavæ dicuntur infantium, revelata sunt capita eorum, quod est indicium libertatis.* Dudo lib. 2. Actor. Norman. de Rollone recens baptizato: *Congruumque est tibi his septem diebus, quibus albatis Chrismatis & olei vestibus es indutus.* Et mox: *Octavo die expiationis ejus, vestimentis chrismalibus vel baptismalibus exutus, &c. Mitra baptizatorum* dicitur Honorio Augustodunensi lib. 3. cap. 113. *In octava die baptizati mitras deponunt, & ab Episcopo in fronte per chrisma signantur. Chrismale capitium*, in Concilio Rotomagensi an. 1059. c. 17. *Ut in Albis baptizatorum, solummodo candela, & chrismale capitium donetur, nisi quid benignitas humana privato concesserit. Mysticum velamen*, Carolo M. in Epistola ad Odilbertum Mediolanensem de Baptismo. Statuta Ægidii Episcopi Sarisberiensis an. 1256. *Et... mulieres sequentes debent offerre chrismalia infantum; nec chrismalia debent alienari, nec in aliquos usus mitti debent, nisi in usus Ecclesiæ.* Vide *Capulla.*

Chrismalis Missa. Vide *Missa.*

Chrismales denarii, Præstatio quæ à Presbyteris pro chrismate quod circa Pascha ab Episcopo accipere solent, eidem Episcopo exsolvebatur, quæ ut simonia non semel damnata est à summis Pontificibus. *Nummi, quos Presbyteri solent dare eo tempore quo chrisma accipiunt*, ut est apud S. Anselmum lib. 4. Epist. 61. Innocentius III. PP. apud Gregorium de Simonia cap. 36. *Pervenit ad audientiam nostram, quòd cùm olim quidam suffraganei tui pro chrismate certam consueverint accipere pecuniæ quantitatem, non metuentes pœnam canonicam, & correctionem tuam eludere cupientes, tempus faciendæ solutionis anticipant, recipientes in Quadragesima, quod recipere consuevere post Pascha: & ut causam recipiendi dissimulent, nomen denariorum variant, Denarios quos priùs chrismales, secundò Paschales dicebant, Consuetudinem mediæ Quadragesimæ nuncupantes.* Alexander III. eod. tit. cap. 16. *Audivimus quòd nummos pro chrismate ab Ecclesiis extorquetis, quos nunc Cathedraticum, aliquando Paschalem præstationem, interdum Episcopalem consuetudinem appellatis, &c.* Ricardus Hagulstad. lib. 2. cap. 3. *Nec propter Synodum, aut propter chrisma, nec propter aliquam Ecclesiasticam causam Episcopo Dunelmensi — aliquod debitum sive aliquam consuetudinem debet.*

Chrismare, Confirmationis Sacramentum impertiri. Gregorius Turon. lib. 2. Hist. c. 31. *Conversa est & alia soror ejus — quæ in hæresim Arianorum dilapsa fuerat, quæ confessa æqualem Filium Patri & Spiritui sancto, chrismata est.* Ita lib. 4. c. 27. de Brunichilde: *Et quia Africanæ legi subjecta erat, —— conversa, beatam in unitate confessa Trinitatem credidit, atque chrismata est.* Adde lib. 5. cap. 39. & lib. 1. de Mirac. cap. 6. Ex quibus locis observare est hæreticos, maximè Arianos, si ad Catholicam fidem converterentur, nec Sacramentum Confirmationis accepissent, chrismate consignari solere. Vide Avitum Epist. 24.

Ecclesiam consecrare & chrismare, in Vita S. Popponis Abbat. cap. 11.

Chrismatio, Baptismus. Charta Joannis Redonensis Episcopi an. 1240. apud Augustinum *du Pas* pag. 594. *Nullum ejusdem Ecclesiæ parochianum ad jura parochialia admittens, nisi in duobus casibus necessitatis, videlicet ad baptismum, sive chrismationem, & confessionem.*

Chrismarium, Vas in quo sacrum chrisma reponitur, in Concilio Autisiodor. an. 578. c. 6. Ast aliis videtur sumi pro theca reliquiaria, seu phylacterio. Gregorius Turon. lib. 4. Miracul. S. Martini cap. 32. *Sed ille de pulvere beati sepulcri secum habens, elevato chrismario contra ignem, &c.* Fortunatus in Vita S. Germani Parisiens. c. 47. *Cum chrismariis suis Diaconum direxit.* Steph. Eddius in Vita S. Wilfridi c. 32. *Regina verò ejus olim suprafata chrismarium hominis Dei sanctis reliquiis repletum — juxta se pependit.* Vita S. Aredii Abbatis Lemovic. cap. 8. *Aliam de suo chrismario protulit ampullam, oleum, quod de S. Martini Ecclesia tulerat, continentem.*

Chrismatarium. Hieron. Rubeus in Hist. Ravenn. auctor est, Maximianum Archiepisc. vascula 2. ex auro, in quibus sanctum chrisma servaretur, Ravennati Ecclesiæ dedisse, alterumque extare, cui sic inscriptum: *Servus Christi Maximianus Archiepiscopus hoc chrismatarium ad usus fidelium fieri jussit.* Occurrit etiam in Synodo Wigorniensi an. 1240. c. 1. in Concilio Mertonensi an. 1300. in decreto de ornamentis Ecclesiæ, &c.

CHRYSOBOLUM, Bulla aurea, χρυσόβουλλον Scriptoribus Byzantinis passim. Epistola Calo-Joannis Imperatoris Bulgarorum in Gestis Innocentii III. PP. pag. 55. *Subsignat autem Imperium meum ad securitatem chrysobolum suum, &c.* Infrà: *Et ut præsens chrysobolum Imperii nostri ratum & firmum habeatur, &c.* Ubi perperiam editum *Chirosobolum.* Vide *Bulla aurea.*

CHRISTIANI, primùm appellati Christi cultores, Antiochiæ, ut auctor est in Actis Apost. D. Lucas. S. Augustinus lib. 1. Retract. cap. 13. *Res ipsa quæ nunc Christiana religio nuncupatur, erat & apud antiquos, nec defuit ab initio generis humani, quousque ipse Christus veniret in carne, unde vera religio quæ jam erat, cœpit appellari Christiana. Cùm enim eum post Resurrectionem, Ascensionemque in cælum cœpissent Apostoli prædicare, primùm apud Antiochiam, sicut scriptum est, appellati sunt Discipuli Christiani.* Nicolaus I. PP. in Resp. ad Consulta Bulgar. c. 92. *Antiochena (Ecclesia) in qua Conventu magno sanctorum facto, primùm fideles dicti sunt Christiani.* Eadem habent Isidorus lib. 1. de Eccl. offic. cap. 1. Vide Athanas. in Disput. contra Arium, Gregorium Nyssen. de Profess. Christ. Justinum, Tertullian. & alios.

Christiani interdum, qui Clericatum, aut Ordines Ecclesiasticos susceperunt, nudè dicuntur, in l. 50. 125. Cod. Th. de Decurion. l. 2. de Postlim. l. 11. de Pistor. uti observat Jacobus Gotofred. Ita *Christianos*, Monachos interdum intelligi à Patribus Græcis observatum à viro doctissimo Jo. Bapt. Cotelerio to. 1. Monumentor. Eccles. Græcæ p. 794.

Christiani de Cinctura, ita vocati olim *Christiani in partibus Ægypti degentes*, ut auctor est Sanutus lib. 2. part. 2. cap. 8. sub an. 1230. Appellationis rationem prodit B. Odoricus de Forojulii in Chron. quod à mundo condito perduxit ad initium Pontificatus Benedicti XII. sub an. 1307. *In ista autem Babylonia habitant multa millia Saracenorum —— & multitudo Christianorum, qui dicuntur Centurini, vel de Cintura, quia cingulum portant latum, & vestimentum, per quod recognoscuntur ab aliis* (Jacobitis scilicet & aliis.) Academici Cruscani: *Cinturino, il medesimo che cintura, se non che è solo de gli huomini, differente, perche suole stringersi con fibbie, o puntali di ferro, o dal altri metalli.*

Christianismus, Populus Christianus. Chronicon Reicherspergense, de Saladini victoria: *Christianismum nostrum universum devicit.*

CHRISTIANITAS, Religio Christiana, Christianismus. Annales Franc. an. 785. *Christianitatem quam pridem respuerant, iterum recipiunt.* Vetus Interpres Epistolæ ad Magnesios, quæ S. Ignatio tribuitur: *Non enim Christianitas in Judaïsmum credidit, sed Judaïsmus in Christianitatem.* Anastasius in Hist. Eccles. *Sicque dilatata est in Perside Christianitas.* Ita in l. 4. Cod. de Apost. l. 112. Cod. de Decurion. l. 19. Cod. de Judæis & Cælic. l. 5. Cod. Th. de Spectac. apud Will. Neubrig. lib. 4. cap. 13. & alios Scriptores passim. Crebrò etiam

Christianitas, pro populis Christianis, seu qui fidem Christianam profitentur, usurpatur à Scriptoribus. Matth. Paris an. 1245. *Congregati sunt Lugduni ex totius ferè Christia-*

Christianitatis latitudine Prælati. Vide Lucam Tudensem æra 1020. Anastas. in Hist. Eccles. pag. 36. Sanutum l. 3. part. 11. cap. 12. &c. Joann. Villaneus lib. 6. c. 25. *Tradisce santa Chiesa, e tutta Cristianita.*

Christianitas, pro Clericatu, in l. 123. Cod. Theod. de Decurionib. & leg. 11. de Pistorib.

Christianitas, Professio Christianæ religionis, seu Christianismi. Capitula Caroli Calvi tit. 11. *Ut Missi omnibus denuntient in illa fidelitate, quam Deo & Regi unusquisque debet, & promissam habet, & in illa Christianitate, qua pacem proximo unusquisque servare debet, &c.* Tit. 17. c. 5. *Mandat vobis, ut memores sitis Dei & vestræ Christianitatis.* Tit. 18. cap. 3. *Mandat etiam ut recordemini Dei & vestræ Christianitatis.* Tit. 30. cap. 5. *Qualiter autem nepos noster Hlotharius non solùm erga nos, & consanguinitatem nostram, verùm etiam contra Deum & sacram auctoritatem, & communem Christianitatem inde egerit, &c.* Cap. 9. *Timeat Deum & compescat istud scandalum, quod tam grande in ista Christianitate sine ulla necessitate est generatum.* Et infrà: *Pro amore & timore Dei honoret se & suam Christianitatem, & suum nomen regium.* Concilium Ænhamense an. 1009. can. 20. *Unusquisque Christianus, prout fidei suæ in primis necessarium est, Christianitatem suam curet diligentiùs, & frequenter adeat confessionem, &c.* Joan. Sarisberiensis Epist. 275. *Primò Deum, & ut dici solet, Christianitatem suam obsidem dabat.* Vide Procopium lib. 2. Vandalic. cap. 26. extremo.

A Christianitate separari, privari, Excommunicari, Hincmaro Remensi apud Flodoardum lib. 3. cap. 26. apud Nicolaum I. PP. Epist. 8. Herimannum de Restauratione Monasterii S. Martini Tornacensis cap. 112. *Christianitatem auferre*, excommunicare. Hugo Flaviniac. in Chron. pag. 243. *Interim ipse Christianitatem mihi abstulit, ita ut nuptiales qui aliunde veniebant, Missam perdiderint, & corpus sepulturas.* Infrà: *Quæsivi Christianitatem, nec habui, —— Missam quæsivi, & non habui, &c.*

Christianitas, Titulus honorarius, qui Francorum Regibus potissimùm tribuitur, qui *Christianissimi* peculiari quodam jure ac prærogativa etiamnum dicuntur. Epistola Imp. Constantinop. ad Childebertum Regem tom. 1. Hist. Franc. 39. 40. *Quæ nobis de Christianitate vestra opinio detulerat.* Occurrit ibi non semel, & in Epistola Pelagii PP. ad eundem Childebertum apud Baron. an. 556. num. 25. in Epistola Stephani III. PP. ad Carolum & Carolomannum Reges, apud eundem Baron. an. 755. num. 3. in Epistola Pauli PP. ad Pipinum Regem tom. 3. Hist. Franc. pag. 734. & sequenti Epist. in Epistola Ludovici II. Imp. ad Nicolam PP. apud eundem Baron. an. 866. num. 39. apud Hincmarum Rem. in Quatern. pag. 382. Sed & Gregorius Magnus scribens non modò ad Brunechildem Reginam, sed etiam ad Mauritium Imp. & Theudelindam Reginam Longobard. hocce titulo illos compellat, lib. 5. Epist. 63. lib. 7. Ind. 1. Epist. 5. Ind. 2. Epist. 42. lib. 12. Epist. 7.

Christianitas, Functio, seu jurisdictio, audientia Episcopalis, vel forum Ecclesiasticum, cui Episcopus vel alius illius nomine præest, quod vulgò *Curia Christianitatis* vocatur. *Christiani* enim dicti potissimùm Clerici, & *Christianitas*, Clericatus, uti suprà observatum: vel denique quidquid ad sacramenta Christianæ religionis pertinet. Capitula Caroli Magni lib. 5. c. 114. & Addit. 3. Lud. Imp. c. 116. *Ut laici in eorum ministerio obediant Episcopis, —— & ut obedientes sint eis ad eorum Christianitatem servandam.* Charta Willelmi Conquest. tom. 2. Monastici Anglic. pag. 845. *Præcipio vobis ut recipiatis Christianitatem de Episcopo Dunelmensi, & de Archidiacono suo, & prædicto Episcopo sitis obedientes de Christianitatis legibus, sicut justè debetis obedire vestro Episcopo.* Simeon Dunelm. lib. 4. cap. 8. *Si injunxit, ut per Archidiaconatus officium Christianitatis curam per totum ageret Episcopatum.* Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 11. *Sunt alia quædam placita Christianitatis, in quibus Rex partem habet.* Eadmerus lib. 1. Hist. Novor. p. 28. *Omnem auctoritatem exercendæ Christianitatis illi adimere cupiebat.* Adde lib. 4. p. 95. Charta an. 1060. ex Tabulario Ecclesiæ Abrincatensis: *Cogebantur venire Abrincas ad respondendum de quacunque accusatione contra Christianitatem.* Infrà: *Et denariatas ceræ matrici Ecclesiæ debent, ut sedi Episcopali, de qua recipiunt consilium animarum, Abbas per se, vel per Decanum suum oleum & chrisma ad erogandum Presbyteris ad Christianitatem faciendam.* Vide Baldricum lib. 3. Chr. Camerac. c. 45. & 52. Monasticum Anglican. tom. 1. pag. 890. Hugonem Flaviniac. in Chron. an. 1098. pag. 243. 244. Consuetud. S. Audomari in Probat. Histor. Guinensis pag. 194. Bibliothecam Sebusian. Centuria 1. cap. 14. Chronic. Andrense pag. 645. Vitas Abbatum S. Albani c. 21. Concilia Spelmanni tom. 1. pag. 311. Ordericum Vitalem lib. 9. & 10. pag. 721. 789. Chartam Willelmi Regis Siciliæ apud Baron. an. 1156. &c. In Tabulario Corbeiensi lib. 7. Ch. 3. Robertus Dom. Bovensis vendit Monasterio quidquid habet in vico Thanensi, *& le tere dehors le pont de Thanes dusque as Maillieres, ensi come les bonnes le demonstrent, sauve le Crestienté de l'Eglise devant dite, & che ki appartient à le Crestienté*, id est, quod ad jurisdictionem Ecclesiasticam spectat. Vide *Curia Christianitatis.*

Christianitas, pro absolutione peccatorum in Confessionibus sæpe sumitur. Decretum Bonifacii IV. PP. apud Petrum Damiani post Epist. 19. lib. 5. & Holstenium in Collect. Romana: *Sunt nonnulli — asserentes Monachos, quia mundo mortui sunt, & Deo vivunt, sacerdotalis officii potentia indignos, neque pœnitentiam, neque Christianitatem largiri, neque absolvere posse per sacerdotalis officii divinitus sibi injunctam potestatem: sed omnino labuntur.* Eadem habentur in Concilio Nemausensi an. 1096. nisi quòd post *Christianitatem*, additur, *seu absolutionem.* Interdum pro Baptismo. Robertus Bourronus in Hist. Merlini MS. *Si tost que leur enfant estoient né, maintenant qu'il avoient Chrestienté, il les faisoient apporter au Roy, &c. Le Roman de Jordain de Blaye MS.*

L'autre hier le fis baptizier & lever,
Et maitre el chief sainte Chrestienté.

Le Roman du Renard MS.

Drouin, fait-il, par S. Omer,
Tu le feras chrestienner.
Si tost con baptisiez seront,
Jamais de ce mal ne cherront.

Christianitas, pro officio Ecclesiastico. Hugo Flaviniac. pag. 260. *Cùm apud urbem Senonum Rex cum Regina sua per 15. ferè dies remoratus fuisset, clausis tota urbe Ecclesiis, nulla facta est ei Christianitas.*

CHRISTIFERUS, Vexillifer, *Alferez*, Ita appellatum *Alferum* in Charta Beremundi Regis observat Anton. de Yepez, in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 6. pag. 17. quòd in Regio vexillo *Christus*, vel certè *signum Christi*, seu crux, effingerentur.

CHROCOMAGINA, *Confectio expressis aromatibus chronici unguenti.* Ita Papias MS. & Editus. Sed legendum videtur *Crocomagma.*

CHRYSOBULLUM, *Chrysobolium*, Bulla aurea χρυσόβουλλον Pachymeri lib. 2. cap. 5. Cantacuzeno, χρυσόβουλλος λόγος, Harmenopulo, & eidem Pachymeri lib. 1. cap. 10. Andr. Dandulus in Annalib. *Calo-Joannes Imperator Alexio patri succedit, cui Dux* (Venetiarum) *Legatos misit, sibique crisobolium à patre concessum approbari petiit.* Idem an. 1126. *Tandem Augustus ad corrediens, Ducem requirit, ut sibi Legatos mittat, pollicens crisobolum pridem vetitum.* Epistola Joannicii Regis Bulgariæ in Gestis Innocentii III. PP. *Subsignat antea imperium meum ad securitatem chirosobolum suum.* Ubi monuimus legendum *Chrisobolum*, in Notis ad Cinnamum pag. 486. Vide *Bulla aurea.*

CHRONICA *infirmitas*, Diuturna, χρονική. Rodericus Toletanus lib. 6. de Rebus Hispan. cap. 35. *Ferè per annum infirmitate chronica tenebatur.* Noti sunt libri Cæ-

lii Aureliani Siccensis περὶ χρόνων, & aliorum.

CHROTTA, Tibia, Cambris & Anglis, *Crowde*; Instrumentum musicum, κερταλον. Fortunatus lib. 7. Carm. 8.

Romanusque lyra plaudat tibi, Barbarus harpa,
Græcus Achilliaca, chrotta Britanna placet.

Hîc multa commentatur Browerus, quæ non placent.

CHRYSENDETUM, Vas aureum in auro illigatum, ex Græc. χρυσένδετος. Ælfricus in Gloss. Sax. *Crysendela*, (leg. *Chrysendeta*, ʒẏlðena, vel ʒeʒẏlðe ꝼatu. ʒẏlðen, aureum Saxonibus sonat, ʒẏlðan, aurare, deaurare, ꝼat, ꝼata, vas.

CHRYSOCLAVUS, *Chrysoclabus*. Papias: *Chrysoclavus, aurata purpura*. Gloss. Græco-Lat. χρυσόσημον, *Auriclavum*. Aureis clavis distinctus. Anastasius in Leone III. *(ortinas albas holosericas rosatas habentes in medio crucem de chrysoclabo*. Infrà pag. 122. *Item vela modica de stauracin—ex quibus tria habent periclysin de chrysoclavo*. Ibidem pag. 127. *Fecit vestem chrysoclabam cum pretiosis gemmis ornatam*. Occurrit ibi pluries. χρυσοκλαβαρικὸς apud Codinum de Offic. *Auroclavatus*, apud Scholiastem Juvenal. ad illud Sat. 6.

Aut latum picta vestis considerat aurum.
Auro clavas vestes miratur.

Vestes *auroclavatas* habet Vopiscus in Tacito & in Bonoso, ἐσθῆτας χρυσοκλάβους: auctor Vitæ S. Eudociæ Mart. c. 8. χρυσοκλαβαρίζειν dixit Emanuel Georgillas in Versib. Politicis MSS. de Mortalitate Rhodi an. 1498.

Να χρυσοκλαβαρίζωσιν μ' ασήμιν ἢ χρυσάφιν.

CHRYSOGRAPHATUS, Auro sculptus & insignitus; χρυσογραφητός. Epistola Valeriani, apud Pollionem in Claudio: *Scuta chrysophata duo*. Vide *Aurigrafus*.

CHRYSOPRASOBERILLUS. Fortunatus lib. 3. de Vita S. Martini:

Quæ palla ex humeris mixto chrysoprasoberillis.

Ubi unicam vocem ex duabus confecit: nam & *chrysoberillum*, & *chrysoprasum* dicebant: ac *chrysoberillum* quidem, *cujus viriditas in aureum colorem resplendet*, chrysoprasum verò, ex berillorum pariter genere, *qui colore porri succum referunt*, ut est apud Isidor. lib. 16. Orig. cap. 7. Sed, ut verum fatear, non omnino versus sensum percipio. Quid enim est hic, *mixto*? an *mixto chryso*, seu auro, cum *prasoberillis*? an verò unica vox, *mixtochrysoprasoberillis*? MS. Codex S. Germani Parisiensis hîc præfert:

Quæ palla ex humeris mixto chriso phara berillis.

At versus pariter obscurus. An *palla Pharia*, id est, Alexandrina auro & berillis intexta? Certè meliùs divinent alii.

CHRYSULATUS, Auratus. Vide *Bribethus*.

CHSTIRINA. Ita appellatur mensura regalis apud Bohemos. Vide Chartam Ottocarii Regis an. 1262. in Bohemia sacra pag. 54.

CHUCRUM, Saccarum, Gall. *Sucre*, Picardis, *Chucre*. Fulcher. Carnotens. lib. 2. cap. 1. *Mel silvestre, id est, chucrum*.

CHULLEUS, Mensuræ liquidorum species. Vide in *Cemor*.

CHUNNA, *Chunnas*. In Lege Salica Editionis Heroldi, titulus 80. ita concipitur: *Incipiunt Chunnas*. Deinde in paragraphis sequentibus describitur quot *chunnæ* solidos efficiant, nempe in mulctis judiciariis. Est autem *(hunna*, quod Latinis *Centum*, Flandris *Hondert*, Germanis *Honderdt*. Ita *Chunna*, est numerus centenarius, sive centuria denariorum, secundùm quas centurias, omnes legum istarum pœnæ pecuniariæ conceptæ sunt, & secundùm easdem denariorum summa reducta semper ad numerum solidorum, 40. denariis in solidum putatis. Sic porrò has *chunnas* exequitur hic titulus, quarum enodationem breviter hîc ex Wendelino proponemus.

I. §. *Hoc est unum tho-alafthi, solidis* III. *culpabilis judicetur*. Quæ quidem ex illius sententia hac sonant: semel duo cum dimidio, seu duo solidi cum dimidiato, qui sunt denarii Salici centum: proinde pro *solidis* III. restituit IIS. id est, duobus solidis cum dimidio, qui centum denarios conficiunt. Ita Wendelino, *tho*, idem erit quod *twere*, Germanis, seu duo, & *ahalepte*, idem quod *halfte*, dimidium. Atque ex his emendat §. 1. tit. 2. qui hisce verbis concipitur: *Hoc est unum ahelepte* CXX. *denariis, qui faciunt solidos* III. *culpabilis judicetur*. Sicque legit: *Hoc est unum thue—halephthe* C. *denariis, qui faciunt solidos* IIS. *culpabilis judicetur*. Verùm cùm, 120. *denariis, qui faciunt solidos* III. præferat etiam Editio posterior Legis Salicæ hoc tit. 2. & *thoalafti*, tit. 80. solidos 3. denotet, necesse est ut alia sit hujus vocis notio.

§. 2. *Sexan chunna, solid.* XV. *culpabilis judicetur*. sex chunnæ denariorum Salicorum, seu 600. solidi 15. solidos efficiunt, divisione facta per 40.

§. 3. *Septun chunna sol.* XVII. *culpabilis judicetur*. 7. chunnæ denariorum, seu denarii 700. divisi per 40. dant solidos XVIIS. unde omissam s palam est.

§. 4. *Theu walt (leg. walf) chunna, solid.* XXX. *culp. jud.* 12. chunnæ, seu 1200. denarii divisi per 40. dant solidos 30.

§. 5. *Thue septen chunna solid.* XXXV. *culp. judic.* bis septem chunnæ, seu denarii 1400. divisi per 40. dant solidos 35. Eadem mulcta legitur tit. 2. §. 10. *Thuasisptun chunna denar.* MCCCC, *qui faciunt solidos* XXXV. *&c.*

§. 6. *Theu vuenet (leg. nuenet) chunna, solid.* XLV. *culp. jud.* bis novem chunnæ, seu 1800. denarii divisi per 40. solidos 45. conficiunt.

§. 7. *Tho to condi vueth chunna solid.* LXII. *& dimidio culpabilis jud.* Ubi Wendelinus restituit: *Thue tosondi vuef chunna, &c.* Id est, denarii bis milleni & 5. chunnæ, seu denarii 2500. divisi per 40. dant solidos 62.

§. 8. *Fitternu sunde solidis* C. *culp. jud.* ubi leg. *Fitter thu sonde*. Id est, quatuor millia denariorum Salicorum constituunt centum solidos.

§. 9. *Actoe tu sunde, sol.* CC. *culp. jud.* id est, octo millia denariorum 200. solidos conficiunt.

§. 10. *Theio to sunde ter theo chunna, sol.* DC. *culp. jud.* Ubi Wendelinus sic restituit: *thueio tho sonde fitther chunna, &c.* id est, duo millia (denariorum) & 4. chunnæ, seu 2400. denarii Salici, sunt 600. solidi.

§. 11. *Fitterno sunde thue aptheo chunna sol.* DCCC. *culp. judic.* quæ Wendelinus ita legit ac dispungit: *Fitternes honde tuvemael, achtheo chunna*: id est, quadringenta sumpta bis, sunt octo chunnæ, quæ conficiunt solidos 800: Ego verò sic legerim: *Fitter tosonde thue, achteo cunna*. id est, quatuor millia bis conficiunt 8. centenarios.

Ex his locis, & aliquot aliis numerandi apud priscos Francos rationem deprehendit idem Wendelinus, quibus *ani*, unum sonat: *thue, theu, theo*, 2. *tres, tri*, 3. *fitter*, 4. *vuef*, 5. *ses, sexan*, 6. *septun, septan*, 7. *acto, achtheo*, 8. *nuene, nuenet*, 9. *toc, toch*, 10. *anilaf*, 11. *thoalaf, thalapta*, 12. *thuotoc*, 20. *tritoc*, 30. *fittertuc*, 40. *vüestoc*, 50. *sestoc*, 60. *sebentoc*, 70. *acteotoc*, 80. *nuentoc*, 90. *hondi, chunna*, 100. *tosondi, tusonde*, 1000.

CHURCSED. Vide *Circset*.

CHYER, Dominus, ex Græco κύριος, seu potiùs κύρος, aut κύρις, uti recentiores Græci efferebant. Appendix Latina ad Histor. Willharduini pag. 230. *Dederunt ipsam terram Imperatori Chyer Micali Paleologo Græco, &c.* Ibidem, *Chyer Andronicus*. quem *Xor Andrinocho* vocat Raimundus Montanerius in Chronico Catalanico Regum Aragon. cap. 199. ubi *Xor*, effertur ut *Chor*.

CIATICA, Ischias, ischiaticus dolor, nostris *Ciatique*. Chronicon S. Trudonis lib. 12. *Accreverat ei passio jam dudum in clune, quam Physici solent ciaticam appellare. Ciatica passio*, infrà.

CIBÆ, *Tesseræ quadratæ, scilicet taxilla, à cibo*. Ita Joan. de Janua: an à *(ubo*?

CIBARIUS. Acta Murensis Monasterii pag. 56.

Dederunt sancto Martino ad cibarios tres modios, & tres nucum. Infrà: *In Ried 4. modii de grano, 5. de avena, duo modii de Cibariis.*

CIANGA. Vide *Tzanga*.

CIBORIUM, appellant Scriptores Ecclesiastici, quod Ordo Romanus *tegimen*, & *umbraculum* altaris. Alcuinus Poëm. 117.

Hoc quoque Ciborium Fareulfus fecerat Abbas.

Illud autem quatuor columnis, iisque prææltis attollebatur, & in fastigiatam formam eductum totum altare contegebat. Raynerius in Historia Translationis SS. Martyr. Euticetis & Acutii: *Cujus claustri prominens pulcritudine decenti fastigium, columnis ambitum purpureis, sculptarum vario schemate figurarum insignitum, argenteum bajulat, quod vulgò Ciborium dicitur, nitens pyraterium: sub cujus Umbraculo altare similiter statuitur, argenteis undique redimitum tabulis, &c.* Vita sancti Baculi Episcopi Surrentini: *Ciborium quatuor columnis innixum supra altare fieri cura diligenti præcepit.* Anastasius in sancto Gregorio PP. p. 44. *Hic fecit ciborium B. Petro Apostolo cum columnis suis quatuor ex argento puro.* Ita passim p. 46. 62. 67. 68. 90. 128. 131. 132. 133. 134. 143. 186. &c. Edit. Reg. S. Chrysostomus homil. 42. in Acta Apostolorum, enarrans verba illa: *Faciebat delubra argentea Dianæ*: Καὶ πῶς ἐνὶ ναοὺς ἀργυροῦς γενέσθαι, ἴσως κιβώτια μικρά. *Quomodo possibile erat fieri delubra argentea? fortassis adiculas & cooperculа, quæ Ciboria vocant.* Ciboria verò cereis adornata & illuminata fuisse testatur Paulus Silentiarius in script. S. Sophiæ part. 2. v. 330. Bernardus Mon. in Consuetud. Cluniac. MSS. c. 52. *Ciborium illuminatur, & ad majorem Missam omnes cappis utuntur.* Et cap. 77. *Ad octavum responsorium 24. cerei de ciborio accenduntur.*

Ejusmodi Ciboriorum passim mentio occurrit, apud Leon. Ost. lib. 1. cap. 20. lib. 3. c. 31. Flodoard. lib. 4. Hist. Rem. c. 19. in Chronico Constantiensi p. 646. in Chr. S. Trudonis p. 349. apud Eckeard. Jun. de Casib. S. Galli cap. 5. Hariulfum lib. 3. Chron. Centul. c. 3. Perardum in Burgundicis p. 111. Ughellum to. 6. Ital. Sacr. p. 548. &c. Aliquot ex iis locos dedimus in Descriptione S. Sophiæ ad Paulum Silentiarium n. 57. ubi de Ciboriis, eorumque forma ac usu multis egimus. His addo in iis Ecclesiis, ubi non extant ejusmodi ciboria, ut hodie ferè apud nos, supra altare umbraculum dependere. Synodus Coloniensis an. 1280. c. 6. *Item præcipimus ut sursum super altare ad latitudinem & longitudinem altaris pannus lineus albus extendatur, ut defendat & protegat altare ab omnibus immunditiis & pulveribus descendentibus.* Ceremonial. Episcopor. lib. 1. c. 12. *Quod baldachinum etiam superstatuendum erit, si altare sit à pariete sejunctum, nec suprà habeat aliquod ciborium ex lapide aut ex marmore confectum. Si autem adsit tale ciborium, non est opus umbraculo, &c.* Adde cap. 14. Necrologium Ecclesiæ Carnotensis: *3. Id. Decemb. obiit Conanus Britannorum Comes, pro cujus anima Berta Comitissa mater ejus altare hujus Ecclesiæ decoro exornavit ciborio.*

Cimbarium, perperam pro *Ciborium*, habetur apud Gillebertum Lunicensem Episcopum de Usu Ecclesiastico: *Cimbarium, id est, altaris umbraculum.* Hispani *Cimborio* dicunt.

Ciboria plerumque Sanctorum corporibus imposita legimus, quòd ea sub altaribus recondi solerent, proindeque unà cum altaribus unico umbraculo tegerentur. Gregorius Turon. lib. 1. de Mirac. c. 28. de æde Vaticana Romæ: *Habet etiam quatuor (columnas) in altari, præter illas quæ ciborium sepulcri (S. Petri) sustentant. Hoc enim sepulcrum sub altari collocatum valde rarum habetur. Ciborium S. Petri* dicitur in Epist. Adriani PP. ad Carolum M. quæ est 59. to. 3. Hist. Fr. Illud autem construxerat Leo III. ut auctor est Anastasius in ejus Vita, & Baron. an. 1130. Meminit etiam Vita Urbani V. PP. apud Bosquetum p. 184.

Thiofridus Abbas Epternacensis lib. 2. Florum Epitaph. Sanct. cap. 1. de Sanctorum corporibus: *De auro & gemmis extractas & redimitas sortiuntur pyxides & capsulas, ciboria, & pyramides.* Et in versibus eidem operi præfixis:

Exstruo pyramides, ciboria, colligo flores,
Spargo super tumulos Sanctorum carne sacratos.

Et cap. 6. ejusdem libri 2. *ciboria* pariter & *pyramides* jungit, non quòd pyramides his locis aliæ sint à ciboriis, sed quòd ciboria pyramidum formam referant; ubi de Sanctis: *Et ô quàm dignè, quàm congruè, Regum Reges, profectò pauperes spiritu, post habitationem cum habitantibus Cedar, operosissima ex auro & argento, ac lapidibus pretiosissimis ciboria & regias habent pyramides, quæ quadam similitudine arcæ Noë à latitudine excrescentes angustantur in altitudine: quia ignea virtus eas extra homines igne sancti Spiritus ardentes & dilatatos in visceribus Christi Jesu per mandatorum Dei latitudinem, per viam vitæ angustam & ascensu difficilem, ad interminabilis gloriæ evexit altitudinem. In forma quippe pyramide virtus ignea in ciboriis, quibus à cubis nomina sunt indita, pensatur animæ perfectio cubica.* Infrà: *In ciborii verò forma conoide, quæ columnarum sustentatur columine, &c.* Quæ quidem licèt prolixiora eo adduximus, ut præter ciboriorum formam, etiam vocis etymon, secundùm viri doctissimi sententiam, licèt minùs probabilem, Lectori indicaremus. Hinc in ciboriis reposita SS. corpora legimus, apud Anselmum in Episc. Leod. c. 30. Hugonem Flavin. in Chron. pag. 166. in Vita S. Morandi apud Lambecium lib. 2. Comment. de Bibl. Cæsarea p. 897. &c. Vide Descriptionem ciborii ædis S. Marci Venetiis apud Sansovinum & Stringam in Venetia lib. 1. c. 41. 42. & Ambrosianæ Basilicæ Mediolanensis apud Puricellum in Monumentis ejusdem Basilicæ p. 127. & seqq.

Perperam verò hanc vocem interpretati sunt, Ugutio, qui *Ciborium vas esse ad ferendos cibos* dixit: Gropperus lib. 2. de Euchar. cap. 25. qui *Ciboria*, de quibus passim Anastasius, pro pyxidibus, in quibus asservatur Eucharistia, accepit: & Goldastus, qui *Ciborium*, apud Eckeardum, *flasconem* esse censuit.

Ciborium præterea pro quavis superiori concameratione, quæ quatuor potissimùm pilis vel columnis sustentatur, usurpat Gervasius Dorobernensis in descriptione Ecclesiæ Cantuariensis, quòd in ciborii speciem concludatur: *Quatuor pilarios erexit, id est, utrinque duos: peracta hieme duos apposuit, ut hinc & inde tres essent in ordine, super quos & murum exteriorem alarum, arcus, & fornicem decenter composuit, id est, claves utrinque. Clavem pro toto pono ciborio, eo quòd clavis in medio posita partes undecunque venientes claudere & confirmare videtur.* Infrà: *Factum est itaque Ciborium inter quatuor pilarios principales, in cujus Ciborii clavem videntur quodammodo Chorus & cruces convenire. Duo quoque Ciboria hinc & inde ante hiemem facta sunt.* Vide *Supracælum*.

CIBOSUS, *cibo plenus*, Jo. de Janua.

CIBUTUM, *Arca cibaria*, Joanni de Janua & Ugutioni. In Glossis MSS. *Magna arca.* Gloss. Anglo-Saxon. Ælfrici: *Cibutum, vel cistella, Cyſt, vel Capc.* Ex Gr. κιβωτὸς, arca, vel κίβος, capsa. Cambro-Britannis *Cib*, est vas quoddam.

CICADATIO. Joan. Sarisberiensis lib. 2. Metalogici p. 120. *Gaudeant, inquit Arist. species, monstra enim sunt, vel secundam novam translationem; cicadationes enim sunt, aut si sunt, nihil ad rationem.* Locus corruptus in utraque Editione.

CICINDELA, *Cicindile, Cecindillus, &c.*

Cicindela, Λαμπυρὶς, in Gloss. vet. Nostris, *Ver luisant.* Isidorus lib. 12. c. 8. *Cicendela, scarabeorum species, dicta quòd volens candet, id est, lucet.* Inde id nominis tributum lychno, *cujus vitrea natat ignis in unda*, ut loquitur Fortunatus lib. 4. de Vita S. Martini. Festus, seu Paulus Diac. *Cicindela, genus muscarum quod noctu*

lucet, videlicet à candore; unde etiam Candelabra putantur appellata. Matth. Silvaticus: *Pyrilampis, & lampyris, Gr. cicendula, cincendule, noctiluca.* Gloss. Gr. Lat. Κανδήλα, *Cicendela.* Quo loco *Candela* est lychnus olearius, uti suprà observatum: *Cesendelo*, Venetis. Variè autem hæc vox scripta reperitur. Nam

Cicindilis habetur apud Messianum Presbyt. in Vita S. Cæsarii Arelat. *Unus de cubiculariis, dum cicindilem concinnaret, de manibus super lapides lapsa est, quæ nec versa est, nec fracta, nec extincta.* Vita S. Nicetii Episc. Lugdun. n. 7. *Oleum cicindilis.*

Cicindile, apud Gregor. Turon. lib. 1. Mirac. c. 5. 15. lib. 4. Hist. c. 31. de Vit. Patr. c. 8. Fulbertum Carnot. Epist. 68. in Vita breviore S. Sulpitii Episc. Bitur. n. 12. &c.

Cicendile, in Notis Tyronis.

Cincidele, apud Augustinum Serm. de Temp. 215. *Qui possunt, aut cereolos, aut oleum quod in cincidelibus mittatur, exhibeant.*

Cicendele, apud Papiam: *Inde* (à cicindelis) *cicendele, quia similiter luceat, quæ cicindelia, vitreas lampadas vocamus.*

Cicindelum, Ugutioni, & Joanni de Janua, *Thuribulum* (lego *Crucibulum*) *vel lychnus*, (aliàs *licinus*) *& ponitur pro candela.* Alibi: *Lucinium, cicendela lucernæ.* Ita Joannes de Janua, *Cicendulum, lychnum, vel candelam lucernæ vocat*, ut Glossar. Lat. Gall. *Cicendellum, le Moucheron de chandele.*

Cecendele, apud Ughellum to. 4. p. 616. & in Hist. Pergamensi to. 3. p. 198.

Cecindillus, apud S. Audoënum lib. 2. de Vita S. Eligii cap. 47. 50. 76.

Cicendelus, in Regula Magistri cap. 29. 44. 53. 95. & in Vita S. Vodali Benedicti n. 15.

Cincendela, apud Fulbert. Carnot. Epist. 68.

Cicentillus, in Vita S. Tilonis Mon. cap. 3. extremo.

Cicindella, in veteri Charta Cornutiana edita à Suaresio: *Cincindelas argenteas 5.* & in Bulla Benedicti IX. PP. an. 1033. apud Ughellum to. 1. p. 124.

Cicindulum, in Epist. 9. Leonis IX. PP. ubi perperam editum *acindulis.*

CICERCULUS *color*, qui vulgò griseus, ducto, inquiunt, nomine à cicerculo, qui auctore Plinio lib. 35. cap. 6. genus est sinopidis, seu rubricæ, quæ in Africa reperitur: est enim griseus color subrubeus. Joannes Baptista Confectius in Collect. privileg. Mendic. ubi de Honorio IV. PP. *Fratribus Carmelitanis hispida & inculta palla indutis, cappam albam super tunica & scapulari cicerculi coloris concessit.*

CICLAS, *Ciclaton.* Vide *Cyclas.*

CICLUM. Vide *Siclum.*

CICOMOLA. Charta anni 1245. in Tabul. Episc. Autissiod. *Cùm contentio verteretur — & super hoc quod amoveri faceremus cicomolas, quas levari feceramus pro pedagio à transeuntibus.*

CICONES. Glossæ antiquæ MSS. *Olores, Cignos, id est, Cicones.*

CICONIA. Ugutio & Jo. de Janua: *Ciconiam & Ciconium vocant Hispani lignum longum, quo in hortis hauriunt aquam, quæ imitatur illius avis levantis & deponentis rostra, dum clangit. Eam hortulani Telonam vocant. Tale lignum invenitur modò supra quosdam puteos cum catena ferrea.* Gloss. Lat. Gall. *Ciconium, Soignole de puis.* Gloss. Lat. Gr. *Ciconia*, πέλαργος, μηχανή. Hispani etiamnum *Cigoñal* dicunt. Vide Sebastian. Cobarruviam in hac voce.

CICURRIS, *Domesticus sus*, Papiæ. Ugutioni verò *porcus natus ab apro silvestri & domestica porca.* Vide *Maialis.*

CICURIUS, *Prudens, gratus, cautus, astutus, vafer, placidus, mansuetus: unde Cicurare, prudenter vel mansuetè se continere, militare, mansuetè facere.* Jo. de Janua.

CID, *Dominus*, vox Arabica, qua celeberrimum illum Hispanicum Ducem Rodericum *Diaz* donarunt Saraceni, ob præclaram virtutem bellicam, animique magnitudinem. Vetus Epitaphium apud Brizium Martinezium lib. 1. Hist. Pinnatensis cap. 46.

In hac tumba requiescit Domna Eximina,
Cujus fama prænitescit, Hispaniæ limina,
Regis Sanctii fuit nata, felicemque me fecit,
Roderico copulata, gentes quem vocabant Cid,
Hæc in era millesima fuit hic tumulata,
Centum & seisagesima fuit atracta & balsamata,
Martii Nonas sepulta, maneat cum gaudio,
Bena quia fecit multa præsenti Cœnobio.

CIDELARII. Charta Ottonis M. Imp. an. 950. pro Ecclesia Paderbon. apud Meibomium: *Cum — mansionariis, barschalkis, aureariis, bruneariis, cidelariis, molendinis, &c.* Infrà: *Cidelariis, mansionariis, barschalkis, &c.* Vide Metropolim Salisburgensem to. 1. pag. 227.

CIDIMA, vel *Cadima*, Joanni de Garlandia in Synonymis Chymicis, *Lithargycum auri.*

CIFETUM. Rollandinus in Summa Notariæ cap. 5. *Unum runcinum ferrantem cum cifeto, & cum uno freno & sella, &c.*

CIFRÆ, *Chilfræ*, seu *Ziferæ*, nota numeralis. Nostris *Cifres*, dicuntur hæ notæ arithmeticæ 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 0. quarum prima est unitatis, secunda binarii, &c. 9. novenarii: o verò circularis nota, quam ex his solam alii vocant *Ziferam*, Georgius Valla *Ziphram*, per se quidem nihil significat; sed aliis notis addita, numerum multiplicat. Cujus gentis aut hominis hoc inventum sit, seu literæ sint, aut notæ, haud constat. Quidam ab Hebraïco *Saphar*, quod sonat, *numeravit*, originem accersunt. Valla lib. 1. Arithmetices cap. 1. Indis, Orientalibus gentibus, inventum tribuit, argumento descriptionis quæ à dextris partibus in sinistras eat, quod Chaldæis, Syris, Ægyptiis, & toti denique Orienti est commune. Alia alii commentantur, ut Cobarruvias, Vossius in Mathemat. Reinhartus Robigius lib. 8. Robigal. c. 1. Octav. Ferrarius, &c. Breviloquus: *Cifra, figura nihili.* Parabolæ Alani de Insulis:

Inter narrantes chilfram juvat esse figuras.

Idem in Planctu naturæ: *Illic vespertilio avis hermaphroditica cifri locum inter aviculas obtinebat.* Et lib. 2. Anticlaudiani c. 7.

Qua ratione, quibus causis, H, littera non sit,
Cum sibi prætendat scripturam, nomen & usum,
Sed cifri loca possideat, solaque figura
Jus sibi defendens elementi præferat umbram.

Scribit Theophanes an. 2. Rhinotmeti, & 19. Copronymi, p. 314. & 362. Arabes neutiquam numeros sua lingua exprimere potuisse, ideoque in describendis publici ærarii codicibus, Christianos adhibere solitos fuisse.

CIFFO, Italis *Ciffone*, Garcio, garciunculus. Ugutio: *Histrio, quasi ciffo, i. gesticulator, joculator, qui diversos gestus & habitus hominum scit repræsentare.* Hinc fortè nostri *Chifon*, pro re nihili.

CIGNONES. Tabular. Priorat. de Domina in Delphinatu fol. 114. *Et 8. jornales pro corovata, & pro Kl. 6. den. de ublias, & 1. fassum de cignonis, & dimidiam boxiam, &c.*

CILIARE, *est detinere oculos avis* (falconis) *clausos cum palpebra inferiore superinducta usque ad cilium. Dicitur autem ciliare pro eo quod cum palpebra inferiore contegitur oculus usque ad cilium.* Ita Fridericus II. Imp. lib. 2. de Arte venandi cap. 37. ubi ciliandi falcones modum pluribus describit.

CILIATUS, Εὔοφρυς, in Gloss. Gr. Lat.

CILICIUM, Vestis interior, seu subucula ex pilis animalium contexta, (unde nomen) quam Monachi & vitæ sanctioris viri ad domandam carnem, sub cæteris vestibus deferunt, ne dum cernitur, vanam procreet ostentationem: unde *Cilicium* ab ordinario Monachorum habitu rejicit Cassianus lib. 1. Instit. c. 1. dicens sapere

ſuperbiam, & nullum corpori conferre emolumentum, impedire item laborantem, neque ſuo tempore in uſu fuiſſe, niſi apud paucos. Gloſſæ Baſilic. Κιλίκια, τράγοι ἀπὸ Κιλικίας οἱ δασεῖς· πάνυ γὰρ ἐκεῖσε ὑπερέχουσι οἱ τοιοῦτοι τράγοι, ὅθεν καὶ τὰ ἐκ τειχῶν συμπιθέμενα Κιλίκια λέγονται. Jo. de Janua: *Cilicium velamentum factum de pilis caprarum, vel taxorum, unde tentoria fiunt, & mortui operiuntur.* Paulinus lib. 2. Vitæ S. Martini:

Quin & contexto ſetis coopertus amictu,
Exæſa aſſiduo compunxit acumine membra,
Ut tereret tenuem veſtis nimis aſpera pellem,
Et cutis extentis ſtimulis attacta paveret.

De ciliciis, & cilicinis, conſule Salmaſium ad Solinum pag. 488. Savaronem ad lib. 4. Sidon. Epiſt. 24. & Haeftenum.

Cilicia, ſeu κιλίκια, & Κιλιάκια vocabant etiam Græci nuperi *Centones* ac *feltra*, quibus machinas ſuas tegebant, quo eas ab igne Græco tutas ac incolumes ſervarent. Περικαλύμματα ἐκ τραγίων τειχῶν, ἃ δὴ καλοῦσι Κιλίκια, Procopio lib. 2. Perſic. c. 26. Vide Leonis Tactica p. 52. 61. 106. 231.

CILIO. Ugutio: *Hic cilix, quem vulgò Cilionem, vel Capſellam vocant.* Vide *Celio*.

CILLABA, aliàs *Cilliba*, *Menſa cibatoria, quæ finita comeſtione removetur; & dicitur à cilleo, es. hæc & aſſidela dicitur.* Jo. de Janua. Feſto *Cilliba* eſt *menſa rotunda*.

CIMA, *Cocumula*, in Gloſſ. Iſid.

CIMBARIUM. Vide *Ciborium*.

CIMBIA, *orum*, Joanni de Janua, *Pocula facta ad ſimilitudinem cimbæ navis.* Ex Gr. κύμβιον. Ælfricus in Gloſſ. cap. de Vaſis: *Cimbia*, ſcip-ꝼæt.

CIMBRI, *Lingua Gallica latrones dicuntur*, inquit Feſtus. Gloſſæ MSS. Regiæ Cod. 2062. Κίμβροι, ὁ λῃστής. Inde fortè aut genti nomen, aut à gente latrocinante latronibus ipſis.

CIMBRIONES, in Jure Hungarico, dicuntur Cuſtodes canum regiorum.

CIMENTUM. Gloſſ. Arabico-Lat. *Cimiento* Hiſpanis: *Fundamentum. Cimentarius, qui diſponit fundamentum.*

CIMELIA, *Cimilia*, Theſauri, vaſa, donaria Eccleſiæ, ex Græc. τὰ κειμήλια: Supellex pretioſa, quam quiſque habet. Lexicon Græc. MS. Regium: Κειμήλιον, τὸ ἀπόθετον χρῆμα. Heſychius: Κειμήλια, σκεύη, δῶρα, καὶ τὰ ἀπόθετα χρήματα. Homerus Iliad. ζ.

Πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται,
Χαλκός τε, χρυσός τε, πολύκμητός τε σίδηρος.

Depoſitivæ pecuniæ, Senatori lib. 6. for. 8. Gregorius Magnus lib. 1. Epiſt. 10. *Quæ de diverſis Eccleſiis cimelia ſunt collecta——ſerventur.*

Cimilia. Anaſtaſius in ſancto Vitaliano PP. *Sed & vaſa ſacrata, vel cymilia ſanctarum Dei Eccleſiarum tollentes, nihil dimiſerunt.* In Severino: *Et ſigillaverunt omne veſtiarium Eccleſiæ, ſeu cimbilia Epiſcopi, &c.* Alii Codd. præferunt *cimilia*. Adam Bremenſis cap. 15. *Beati verò Remigii cimilia cum ingenti honore ſervavit Bremæ.* Vide Paul. Warnefr. lib. 5. Hiſt. Langobard. cap. 11.

Cimeliarcha, Theſauri & cimeliorum cuſtos. Collatio quæ ſub Juſtiniano facta eſt Conſtantinop. *Vir venerabilis Euſebius Presbyter, & Cimiliarcha ſanctiſſimæ majoris Eccleſiæ.* Κειμηλιάρχης, in l. fin. C. de Bon. auctor. judic. poſſid. & Nov. 40. Κειμηλιοφύλαξ in Concilio Calched. Act. 10. Vetera Acta Eccleſiæ Mediolanenſis apud Puccinellum in Vita S. Simpliciani: *Hic addidit magiſtros cum octo pueris Eccleſiæ Mediolanenſis, necnon octo Lectores minores cum Scola S. Ambroſii, & cum Cimiliarcha, numero 20. inter maſculos & feminas ad munus offerendum in perſona totius populi.* Adde Ughellum tom. 4. pag. 616. 656. tom. 6. pag. 156. 159. 162. 170. 174.

Cimeliarchium, Locus ubi reponuntur Κειμήλια. *Sacrorum vaſorum ærarium*, κειμηλιαρχεῖον, in Epiſt. 2. Gregorii II. PP. ad Leonem Iſaurum in VII. Synodo. Vide Gregorium Magn. lib. 1. Epiſt. 130. lib. 2. Ind. 11. Epiſt. 49. lib. 10. Epiſt. 45. Anaſtaſ. Bibl. in Vita S. Joann. Eleemoſ. num. 26. 84. l. 20. Cod. de Agricol. Χειμηλιοφυλακεῖον, in Nov. 70. cap. 4. Gloſſæ MSS. *Cimeliarchium, ſecretarium principale.*

CIMETUM, Panni ſpecies. Hiſtoria Abbatiæ Condomenſis pag. 509. *Fecit fieri unam infulam cum tunica & dalmatica de biſſo ſeu cimeto viridi, & tria veſtimenta parata.* Leg. fortè *bruneto*.

CIMILINE, Ugutioni & Joanni de Janua, *dicitur vas aquaticum ad abluendas manus, ut dicunt bacinum.* Hac notione ſumitur etiam apud Honorium III. PP. in 5. Compil. lib. 5. tit. 19. cap. 1. & cap. 29. de Verb. ſignif. pro eo nempe vaſe in quo Sacerdos ſacra faciens manus abluit, & quo poſtmodum uti ſolent Diaconi aut Subdiaconi, qui eidem deſerviunt, ad excipiendas oblationes quæ offeruntur inter Miſſæ ſolennia, dum patena populo oſculanda præbetur: *Verùm quia poſtmodum Sacerdos prædictæ Capellæ aſſerens oblationum nomine minimè contineri ea quæ ipſi Capellæ in feſtivitate omnium Sanctorum mittuntur, vel portantur ad illam, ſeu ad domum Sacerdotis ejuſdem intuitu defunctorum: necnon quæ in cimilini ponuntur, quod de altari ſuſcipit, &c.* Teſtamentum Guallæ Biccherii Card. Vercellenſis an. 1227. apud Aug. *de la Chieſa* in Hiſt. Eccl. Pedemont. cap. 36. *Item relinquo hoſpitali S. Andreæ de Vercellis omnia vaſa mea argentea, ſcilicet ciminialia, cupas, & cultellos, &c. Ciminile manicatum*, apud Thom. Archid. in Hiſt. Salonit. cap. 16. Quidam à χειμήλιον formatum vocabulum putant, ſed ex *aquimanile* abbreviatum conſtat. Vide in hoc verbo.

CIMITERIUM, pro *Cœmeterium*, noſtris etiamnum *Cimetiere*. Ebrardus in Græciſmo cap. 8.

Eſt quoque dulce cimen, inde cimeterium.

Infrà:

Eſt ſtatio terion, inde cimiterium.

Iſo Magiſter in Gloſſis ad Prudentium: *Cymitron Græcè, Latinè dormitorium. Hinc cymiterium & cymiteria dicuntur, id eſt, dormitoria, in quibus ſancti quaſi dormire videntur uſque ad diem judicii.*

CIMONA, Equi morbus, *cùm equus diu ſtetit infrigidatus in capite, in qua fluxus rheumatis fit per nares continuè, velut aqua, &c.* apud Petrum de Creſcentiis lib. 9. de Agricult. cap. 28. Ubi vetus Interpres Gallicus habet *cimorra*, vertitque *Morve*. Italis *Cimorro*, eſt quod *Gourme* dicimus.

CIMOSUS. Conſtitutiones Petri Epiſcopi Ruthenenſis Legati Apoſt. in Cypro inſula an. 1312. c. 32. *Quòd ſolennes fiant Eccleſiæ per Prælatos, ubi factæ non ſunt—de opere bono & ſolido, tamen nullatenus cimoſo, &c.*

CIMUSSA, *Cimuſſator*. Gloſſ. Lat. Græc. *Cimuſſa*, σιμύ. Lego σιμύθιον, id eſt, *Ceruſſa*. Gloſſ. Græc. Lat. MS. Ψιμύθιον, *hæc Ceruſſa*. Ψιμυθιστής, *Cimuſator*. Editum habet *Cimuſſa*, & *Cimuſſator*.

CINCIDES. Tudebodus lib. 1. Hiſt. Hieroſol. p. 778. *Alii mittebant Cincidas in piſcinam, & poſtea demittebant in os ſuum.*

CINCINNOSUS, *Cui capilli criſpi dependent.* Papias.

CINCTORIUM, Ζώνη, Cingulum, Gall. *Cincture*. Ugutio: *Cinctorium, quo cingimur.* Teſtamentum S. Cæſarii Arelat. *Leoni Presbytero manutergium dari volo, Domino meo Cypriano Epiſcopo mantum, & cinctorium meliorem dari volo.* Charta Hugonis Ducis Burgund. an. 1077. pro Eccleſia Avalonenſi t. 6. Spicilegii Acheriani: *Amicti 10. aurei cinctoria 6. ſtolæ aureæ, 8. &c.* Gervaſius Tilleberienſis MS. de Otiis Imperial. part. 3. *Vidi equidem cùm nuper Romæ eſſem, allatam Cardinali Magiſtro Petro Capuano corrigiam de corio ſalamandræ amplam velut cinctorium renum; & cùm ex contrectatione aliquas ſordes contraxiſſet, in ignem ipſam vidimus ab omni inquinamento purgatam, & in nullo conſumptam.* Adde Orderic. Vital. lib. 6. pag. 616. 622.

Cinctorium, Pugio. Gloss. Lat. Græc. *Cinctorium*, παραζώνιον. *Parazonium* verò μικρὰν μάχαιραν Græci exponunt. Gloss. Isidori: *Cinctorium, gladius*. Perperam *tinctorium*; & ita legendum apud Melam censent plerique: *Mars omnium Deus, ei pro simulacris enses & cinctoria dedicant*: pro *tentoria*. Martialis lib. 14. Epigram. 32. de Perizonio.

Arma Tribunicium cingere digna latus.

CINCTUS, *Cinctus judex*, à Principe delegatus, cingulo donatus. Senator in Psalm. 29. *Cingulum significat quod ad judicis pertinet dignitatem: nam cincta potestas in ipso vocabulo noscitur constituta. Sic enim cinctum dicimus, judicem, quando ejus fasces honoresque declaramus, &c.* Idem lib. 6. Variar. Epist. 2. in formula Patriciatus: *Hinc est quòd & honor ipse cinctus est, cùm vacaret, nihil jurisdictionis habens, & judicantis cingulum non deponens, &c.* Vide lib. 4. Epist. 4. Sidon. lib. 5. Epist. 7. &c. Anastasius in S. Silvestro PP. *Hic constituit ut nullus Clericus — ante judicem cinctum causam diceret, nisi in Ecclesia.* Ivo Carnotens. Epist. 241. *Legibus autem non continetur, immo prohibetur ut Episcopus à judice sæculari ad causam Ecclesiasticam vocetur, vel cincti judicis sententiæ subjiciatur.* Adde Epist. 247. Papianus ad lib. 1. Sentent. Pauli tit. 5. *Qui apud cinctos, aut privatos judices fuerit de calumniæ objectione convictus.* Ubi Cellotius ad Concil. Duziacense, perperam reponit *civicos*. Non modò verò cinctus judex privato opponitur, sed & Ecclesiastico.

CINDADUS, *Cindatus*. Vide *Cendatus*.

CINDATOR, Incantator, Magus. Vetus Glossar. *Cindator*, γόης. Quid si legamus *Cinerator*, ut ejusmodi malefici intelligantur, qui *sortilegia sua faciunt in cinere*, ut est in Decretis S. Stephani Regis Hungar. lib. 2. cap. 31. Vide Notas nostras ad Cinnamum pag. 480. 481.

CINDRA. Leges Forestarum Scoticar. cap. 7. *Iste est modus pannagii videlicet de qualibet cindra, id est, de 10. porcis, Rex habebit meliorem porcum, & forestarius unum hogastrum.*

CINEGILD. Vide *Cenegild*.

CINERAGIUM, apud Guid. Papæ Consil. 91. quibusdam est jus comburendi herbas in silva, & ex iis conficiendi cineres. In Arestis an. 1285. in Reg. *Olim* fol. 27. *Bresia & cineres* recensentur inter usagia forestæ de Leonibus in Normannia: sed legendum *Civeragium* docemus in hac voce.

CINERARIUM, Sepulcrum, conditorium in quo cineres mortuorum conduntur, in veteribus Inscript. apud Gruterum 418. 12. 663. 3. 850. 10. Hinc *Cinerarii fines, & sepulturarii*, apud Gromaticos pag. 304.

CINERARIUS, Qui pulvere unguentario capillos conspergit. Ugutio: *Cavillo, qui calamistrum calefacit, scilicet ferrum quo capilli crispantur, hic vulgo Cinerarius dicitur.* Vox Varroni, Catoni, & aliis nota. Gloss. Lat-Græc. *Cinerarius*, δοῦλος ἐπιτήδειος. Concilium Eliberitanum can. 67. *Prohibendum ne qua fidelis, vel catechumena, aut comatos, aut viros cinerarios habeant: quæcunque hoc fecerint, à communione arceantur.*

Cinerarius, Qui ex herbis desiccatis in nemore cineres conficit: *Cendrier*, in Statuto Francisci I. Regis Franc. an. 1518. pro Forestis art. 9. Charta an. 1103. ex Tabulario S. Arnulphi Crispiacensis: *Stephanus Comes volens ire Hierusalem, —de iis quæ usurpaverat, satisfecit: usurpaverat namque Griariam, & Circam, exartos, & cinerarios, & molendinum, &c.* Charta Alienoræ Comitissæ S. Quintini an. 1193. in M. Pastorali Eccles. Paris. lib. 3. Ch. 1. *In prædicto nemore habeo cinerarium, pedicarium, archiarium, exartatorem, &c.* Occurrit etiam ibidem infrà. Inquisitio de Foresta Aquilinæ in Regesto Philippi Aug. Herouvalliano fol. 118. *Cendrerius habet vivum nemus ad faciendum suum recoctum, unum scutellarium se altero ad suum usuarium.* Porrò cineres confici in forestis Regiis absque licentia vetant passim Regum Statuta de Forestis, an. 1518. art. 9. an. 1547. 1566. 1605. &c. apud Claudium *Rousseau* in Collectione Statutorum pro Forestis.

CINERASTIUM *argentum*. Vetus Charta Longobardica apud Ughellum tom. 5. Italiæ sacræ pag. 1504. *Quia susceptum completum apud me habeo pretium à vos jam nominata Domna Maria Comitissa emptrice juxta lege vestra Romanorum, hoc est, argentum bonum Cinerastium spectatum libras undecim, ut inter nos statutum fuit, &c.* *Acendrado* Hispani dicunt. Vide Covarruviam de Veterum numismatum collat. cap. 2. num. 6.

CINERICII, Vocati Christiani à quodam Elindio, quòd cineres Sanctorum & reliquias servarent & colerent. Vide Durandum lib. 1. Ration. cap. 3. num. 26.

CINEWERDUNIA. Lex Ripuar. tit. 33. §. 2. *Sic ei placitum super 14. seu super 40. vel 80. noctes detur, ut cinewerduniam suam in præsentia testium recipiat.* Occurrit rursum tit. 72. §. 3. 6. 7. Editio Heroldi habet *Cina, & Cinewerduniam*. Ubi Lindenbrog. Glossar. Lat. Anglo-Saxon. *Quaternio, cinewerdunia*, German. *Werdung*.

CINGELLUS, Apex, summitas montis, *Cabeça de monte*. Charta Sancii Regis Aragonum, apud Martinezium in Hist. Pinnatensi lib. 3. cap. 23. *Et ascendimus in illo cingello ante S. Martinum, super illa fonte, unde apparet Izarbe villa, & exterminavimus illum terminum de illa Ecclesia sancti Victoriani de Isus, quomodo aqua vertit, &c.*

CINGILLUS, Στρόφιον, ζώνιον, in Gloss. Lat. Græc. Zonula, Strophium. Hinc

Cingilio, vel *Cingillio*, apud Pollionem in Claudio, uti rectè restituunt viri docti, pro *Singilio*.

CINGULA, æ, Equi cingulum, quo illius pectus cingitur. Gallis, *Cengle*. Glossæ Lat. Græc. *Cingula*, ὑποζώνη. Ebrardus Betuniensis:

Cingula sunt hominum, cingula stringit equum.

Rigordus an. 1188. *Aqua torrentis miraculosè tantùm excrevit, quòd attigit usque ad cingulas equorum.*

CINGULUM, Dignitas, Magistratus, honor. Suidas: Ζώνη, τὸ ἀξίωμα. Fortunatus lib. 7. Poëm. 7.

Ad te confugiunt, te cingula celsa requirunt.

Et Poëm. 16.

Auxit & obsequiis cingula digna tuis.

Synodus Remensis apud Baldricum Cameracens. lib. 1. can. 14. & Flodoardum lib. 2. can. 5. §. 18. *Si quis in quolibet gradu vel cingulo constitutus, aut potestate suffultus, &c.* *Cingulum præfecturæ*, apud Gregor. Magnum lib. 8. Epist. 37. *Cingulum dignitatis*, in leg. 1. Cod. Theod. de Conductor. dom. aug. & l. 11. de Muner. Vide Edictum Theoderici cap. 73. & in Epilogo, Novel. Theodosii & Valentiniani de Metatis, Capitula Caroli Magni lib. 5. c. 228. lib. 6. cap. 71. 99. &c. præterea Jacobum Gotofred. ad l. 3. Cod. Theod. de Postul.

Cingulum militare, militia, non semel in Cod. Theod. & Justin.

Cingulo Militari decorare, Militem creare. Charta Philippi Magni Regis Franc. an. 1313. pro Petro *Du Chemin* illius valetto: *Quem hac instanti die Dominica ordinavimus, disponente Deo Militari cingulo decorare.*

Le Roman de Jordain MS.

Se mes chers peres nous ceinsist or le branc,
Et la colée vous donnast maintenant.

L'Ordene de Chevalerie MS.

Aprez en son estant le liève,
Si le vous chaint d'une chainture,
Blanche & de petite faiture;
Sire, par chette chainture,
Est entendu que vo car nete,
Vo rains, vo cors entierement
Devez tenir tout fermement,
Ainsi com en virginité.
Vos cors tenir en neteté,
Luxure despirer & blasmer,
Car Chevaliers doit mout amer

Son cors à nettement tenir,
Car Diex het mont itel ordure.
Li Roy respont bien est droiture.

Cingulum Militare auferre, à Militia degradare. Sugerius in Ludovico VI. cap. 21. de Thoma de Marla: *Cono Prænestinus Episcopus — anathemate scilicet generali detruncans, cingulum Militarem ei licèt absenti decingit, ab omni honore tanquam sceleratum & infamatum, Christiani nominis inimicum, omnium judicio deponit.*

Cingulum regale. Vita S. Bathildis Reginæ, de eadem: *Sed & ipsum regale, quo cingebatur, cingulum à sacris lumbis abstulit, fratribusque in eleemosynam dedit.* Fortunatus lib. 8. Poëm. 4.

Pulcra topaziacis oneratur Zona lapillis.

Cingulum, inter vestes Ecclesiasticas vulgò recensetur. Stephanus Eduensis Episc. lib. de Sacrament. altar. cap. 10. *Cingulum quo alba constringendo renibus coaptatur, &c.* Vide Menardum ad librum Sacramentorum Gregorii pag. 260.

Cingulum inscriptionis accipere jubentur accusatores, quo se ad pœnam obligent per calumniam, non probantes quam exposcunt accusatis aut delatis infligi, in Constitut. Sicul. lib. 2. tit. 14. ubi alii *vinculum* legunt.

Cingula dare hosti, Obsidere, obsidione cingere. Will. Brito lib. 7. Philipp.

Talia magnanimus hosti dare cingula novit.

Cingulum, Regio suis finibus definita, vel terminus, limes. *Cingulum Florentinum*, apud Frontinum de Coloniis, pro agro, regione: *Variæ autem regiones non habent æquales centurias vel mensuras. In cingulo Florentino, in centuriis singulis sunt pedes 40.* Notitia an. 1239. in Tabulario S. Bertini: *Extra cingulum meræ (Paludis) quod vulgò dicitur Bord.* Vita S. Romani Abbat. Jurensis num. 9. *Nam & propter locum ipsum in rupe valde edita, quæ superjacet naturali saxo, prominente quoque cingulo, quod cavernas spatiosissimas intus addebat de affectu parentali instituentes virginum Matrem, centum quinque illis religionis gubernaculo rexisse Monachas tradunt. Locus ipse, ut præcisa inaccessibili desuper rupe, ac sub cingulo prolixius naturaliter perexcisa, nullum ulteriùs cinguli præstabat egressum, &c.* Et num. 19. *Germanam quoque suam, quam in cingulo illo, vel Balma, Gallico, ut reor, sermone vocatam* (leg. vocato) *Monasterio præfecerat puellari, &c.* Vide Ignotum Casinensem cap 12. Et infrà, *Circulus.*

CINGULUS. Glossæ MSS. ad Alexandrum Iatrosoph. *Erpes, cingulus, id est, impetigo.*

CINIFERUS, *Cinifto.* Joan. de Janua: *Cinifto dicitur ille qui cum folliculo ignis flammam excitat, vel qui calamistrum calefacit, scilicet ferrum quo capilli crispantur. Hic vulgò Ciniferus dicitur, & componitur à cinis, & flo, as.* Gloss. Lat. Gr. *Ciniflones, ornatrices.* Sic leg. in Gloss. Græc. Lat. γυναικῶν κοσμητὴς, *Cinifto.* Malè Edit. *Cimnifo.* Occurrit in Notis Tironis pag. 199. & apud Horatium, Joan. Sarisberiens. in Policrat. lib. 3. cap. 12. &c.

CINIS. *Cineres qui in Capite jejunii fratrum, olim pœnitentium, hodie fidelium omnium capitibus imponuntur, ex industria fiunt de cremiis sarmentorum, qui etiam studiosè mundantur & cribrantur, & benedicti conservantur ab Infirmario, ut morientibus fratribus cum cilicio substernantur.* Ita Bernardus Mon. in Consuetud. Cluniac. MSS. cap. 64. Vide *Caput jejunii.*

CINNABAR, *Cinnabaris.* Papias: *Cinnabrium, pulvis rubri coloris, quidam hoc dicunt esse minium.* Isidorus lib. 19. Orig. cap. 23. *Nonnullæ etiam gentes non solùm in vestibus, sed & in corpore aliqua sibi propria, quasi insignia vendicant, ut videmus cirros Germanorum, granos & cinnabar Gothorum.* Ubi *Cinnabar*, idem videtur quod Græcis κιννάβαρι, neutro genere, ita ut id vocabuli referatur ad colorem vestium Gothicarum, quæ rubricatæ erant, vel quòd faciem cinnabari ac rubrica inficerent. Est autem *Cinnabaris*, succus arboris, ut disertè habet Arrianus in Periplo maris Erythræi, tametsi secus alii sentiant. Vide Gorræum in Definit. medic.

Per cinnabarim subscribere solebant Impp. Constantinop. id est, rubris literis. Gregorius II. PP. in Epist. ad Leonem Isaurum Imp. *Cùm literæ tuæ & non alienæ sigillis Imperatoriis obsignatæ essent, ac accuratæ intus subscriptiones per cinnabarim propria manu tua, ut mos est, Imperatoribus subscribere.* Extat Epigramma Joannis Euchaïtarum Episc. Εἰς τὴν διὰ κινναβάρεως χαραγὴν τῶν χειρῶν.

Ἡ Δεσπότου χεὶρ τοῦ σοφοῦ Μονομάχου
Ἀληθινὸν νῦν ἐντίθησι τοῖς νέοις,
Ἄνθει καταχρώζουσα πορφυροχρόῳ,
Βασιλικοῦς γνώρισμα λαμπρὸν ἀξίας.

Vide Annam Comnenam pag. 80. & Notas ad eandem pag. 253. Observant præterea Camillus Peregrinus in Hist. Benevent. tom. 1. pag. 232. & Michaël Monachus in Sanctuario Capuano pag. 649. Principes & Archiepiscopos Capuanos rubrica pariter sua diplomata subscripsisse.

CINNUS, *Torti oris*, in Gloss. Arabico-Lat.

CINNUS, Cygnus. Fridericus II. Imp. lib. 1. de Venat. cap. 2. de Pelicanis: *Hæ sunt aves magnæ ad modum cinnorum albæ, longum & latum habentes rostrum, sub quo habent pelliculam, quam aperiunt & claudunt piscando ad modum sagenæ.* Sed quod *Pelicanum* Fridericus *Onocrotalum* vocat Bellonus. Adde cap. 4. 9. 23. &c.

CINOCICLOCUTORIUM, in Gloss. Lat. Gall. MS. ex Bibl. Thuana, *Estloi à ré de moulin.*

CIONITÆ, Gr. Κιονῖται, qui & Stylitæ, Monachi, qui dies noctesque super columnam vitam exigebant: cujus instituti auctor fuit Simeon cognomento Stylita, de quo pluribus egere Allatius in Diatriba de Simeonibus pag. 6. 10. Baronius, Bolandus, Raderus in Virid. Sanctor. & alii. Historia Miscella lib. 22. pag. 692. *Adeo ut omnes Monachos & Inclusos, atque Cionitas, qui Deo placere noscebantur, sub tributis redigeret.* Ex Theophane pag. 361.

CIPHUS, Canalis, ex Græc. σίφων. Vita S. Theotonii Canonici Regul. num. 11. describens tempestatem in mari: *Iterumque apertis undis in ima* (navem) *dejiciebant, atque, quod dictu mirabile est, aquam de mari, tanquam manifestum canale, quod nautæ Ciphum vocant, in sublime trahebant.*

CIPPATICUS. Capitulare de Villis cap. 8. *Cippaticos etiam de vineis nostris ad opus nostrum mittere faciant nostri. Ceps de vigne* dicunt nostri.

CIPPUS, *Ceppus*, Joan. de Janua: *Cippus, instrumentum quo reorum pedes constringuntur, quasi capiens pedes.* Ebrardus Bethuniensis:

Nervo torqueris, in cippo quando teneris,
Membraque firmantur nervis quibus ossa ligantur.

Passio SS. Chrysanti & Dariæ MS. *Tunc irati milites mittunt eum in cippum novum & nodosissimum, ita ut tertio puncto ejus tibias coarctarent.* Passio sancti Lupercii Mart. apud Bosquet. pag. 165. *Deinde eum jussit in carcerem trudi, & in arcto cippo extendi.* S. Audoënus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 77. *Cippi etiam fracti, & claudorum bacterii in argumento ostenduntur.* Notkerus in Martyr. 2. Jan. *Diu in carcere maceratus, & in cippo missus, deinde in mare demersus.* Aldhelmus de Laude Virg. cap. 25.

Et suras iterum cipporum vincula claudunt,
Cruraque cum rigidis nectebant turgida lignis.

Vide Orderic. Vital. lib. 11. pag. 826. & quæ annotamus in Dissert. 19. ad Joinvillam. Græci κοῦσπον dicunt Lexic. Græc. MS. Reg. sign. 2062. Ζητρεῖν, ὁ κοῦσπος, τὸ τῶν δούλων κολαστήριον. Alibi: Ῥωπόῤῥηξ, ὁ τὸν κοῦσπον ῥηγνύων. Ῥωποῤῥηκτεῖν, ῥηγνύειν τὸν ῥωπὸν καὶ τὸν κοῦσπον. Aliud Lexic. sign. 930. Ποδοκάκη, ξύλον τὸ ἐν εἱρκτῇ, ἐν ᾧ τοὺς πόδας ἐμβάλλοντες συνέχουσιν, ὃ παρὰ Ῥωμαίοις καλεῖται κοῦσπος.

Cippus, posterioribus, Carcer ipse dictus. Gloss. Lat. Gall.

Cipus, *chep à mestre malfaiteurs.* Capitulare de Ministerialibus Palatinis cap. 3. *Similiter illum malefactorem usque ad cippum deportet, &c.* Baldricus in Chron. Camerac. lib. 3. cap. 72. *Cives namque meliores & ditiores contumelia & injuriis afficiebat: alios indemnatos & injudicatos in cippo vilissimo concludens, &c.* Epist. G. Episc. Catalaun. tom. 4. Hist. Franc. *Captus est à justitiis meis, in vinculis, in ceppo conjectus.* Charta Grodegangi Episc. Metensis: *Ab Advocato in cippum conjiciatur.* Ibid. *In villa Flammersheim — cippus habeat.* Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 349. *Cippos & conclusoria in singulis villis ad correctionem delinquentium.* Vide Hugonem Farsitum de Miracul. S. Mariæ Suession. c. 125. Fletam lib. 1. cap. 42. §. 1. Foros Beneharn. tit. 1. art. 31. &c. In Consuetud. Meldensi art. 209. furcæ patibulares, *Cippus*, (*Cep*) & *Pilorium* dicuntur esse signa seu argumenta majoris Justitiæ. In Perticensi art. 12. Cippus à carcere distinguitur, ut & in Blesensi art. 29. Philippus *Mouskes* in Hist. Franc. MS.

Les deus enfans sans nul ator,
Mist en prisson en une tour,
En un cepiel cascun d'un pié.

Gloss. Lat. MS. Reg. Cod. 1013. *Incippat, inludit*: leg. *includit*.

Cipparius, Carcerarius, commentariensis. Magnum Chartularium Corbeiense: *Item l'Abbé est Justichiers de Corbie, &c. & a en ledite vile ses Serjans qui prendent & arrestent, & mainent en le prison Mons. l'Abbé les arrestés, lequelle est en le vile devant dite, & les warde uns siens Serjans, con appelle le Chepier de l'Eglise. & à Mesires li Abbés se droiture de cascune personne arrestée, & ses Chepiers en a aussy se droiture.* In Legibus Guill. Nothi cap. 4. *Ceper*, vel *Cepier*, est Carcerarius. Vide Consuetud. Hannoniensem cap. 23. 35. 70. & Valentianensem art. 143.

Cypiacus, Dignitas in Ecclesia S. Quintini in Viromanduis, qui *Cippi* seu carceris Ecclesiastici curam habet. Statuta antiqua Canonicor. S. Quintini apud Hemereum p. 115. *Die Pentecostes debet Cypiacus 10. sext. frumenti, &c.* Infrà: *In festo S. Michaëlis debet Cypiacus 10. sext. frum. cepas cum quarello recenti, &c.*

Cippus, *Cepus*, Rete. Charta Savarici de Verziaco Comitis Cabilon. apud Perardum p. 91. *Si aliquis homo cippum tetenderit in nemore, & bestiam ceperit.* Jacobus I. Rex Aragon. in Foris Oscæ an. 1247. fol. 31. *Venatio cadens in laqueos sive cepos, est ejus qui cepos paravit vel laqueos.*

CIRCA, pro *secundùm*, κατά. *Evangelium circa Joannem*, apud Anonymum de Baptismo hæreticorum edito à Rigaltio.

CIRCA, *Cerchia*, Vigiliæ, excubiæ, Gall. *la Ronde*, à circumeundo, quia qui urbium custodiæ invigilant, muros circumeunt. Charta Henrici III. Imper. ann. 1056. pro Canonicis Metensib. *Concedimus ut circas & vigilias non faciant, propter perpetuas Ecclesiæ observantias, nisi in obsidione civitatis.* Vetus Charta apud Perardum in Burgundicis p. 180. *Terram quoque Dinesti, quam calumniabatur, wirpivit, & circam castelli, quam vi extorquebat, similiter relaxavit.* Charta Agnetis Comitissæ Nivernensis an. 1191. in Tabulario Autisiodor. fol. 52. *Omnes illos — ab exercitu & chevalchia & excubatione, scilicet à custodia villæ de nocte, quæ Cerchia dicitur, quittavimus & franchivimus.* Charta Guillelmi Decani Catalaun. an. 1267. in Tabulario Campaniæ Bibl. Regiæ fo. 428. *Super eo quòd idem Rex asserebat se in nostris nemoribus villarum nostrarum — grueriam & cerchiam habere, nobis contrarium asserentibus.* Occurrit iterum in alia Charta ejusdem anni ibid. Pactum inter Episcopum Lingonensem & Abbatem Besuensem an. 1342. in Regesto feodorum Eccl. Lingon. *Item, & super eo quòd cùm ad nos Abbatem & Conventum Bezuensem prædictos cerchia, seu vigilum cura, dictæ villæ Bezuensis pertineat, in quibus nos Reverendus Pater perturbavit, — dicto videlicet Episcopo dicente & asserente, quòd ad ipsum tanquam Gardiatorem dictæ villæ Bezuensis redditiones, acceptiones, & custodia dictarum clavium, necnon proclamatio, cerchia seu vigilum cura pertinebat.*

Circam etiam faciebant Monachi in Monasteriis: quippe in Regula S. Benedicti statuitur, *ut deputentur seniores, qui circumeant Monasterium horis quibus vacant Fratres lectioni.* Vita S. Petri Abbatis Cavensis n. 20. *Fortè tunc senior quidam ex more Monasterii cùm circam faceret, Monachum illum à longè, quasi cum alio loquentem, audivit.* Ubi perperam editum, *cùm circa faceret*, quod non adverterunt viri eruditi. Hugo Flaviniac. in Chron. p. 248. *Nam circam matutinis exactis faciebam.* Bernardus Mon. in Consuetud. Cluniac. MSS. c. 4. de Priore Claustrali: *Egressis autem omnibus de Ecclesia, Prior accipit sconsam, quam ea hora candela intus accensa omni nocte parat illi hebdomadarius ad faciendam circam.* Vide Petr. Damian. lib. 6. Epist. 26. p. 554. Hinc qui circas facit Monachus,

Circa perinde appellabatur. Lanfrancus in Statutis c. 4. *Circuitores Monasterii, quos alio nomine Circas vocant, juxta S. Benedicti præceptum certis horis circuire debent Monasterii officinas, observantes injurias & negligentias Fratrum, & statuti ordinis prævaricationes.* Statuta S. Dunstani: *Secundùm Regulæ præceptum constitui debet aliquis Frater, qui ab officio circuitus sui Circa vocatur. Est enim ejus officium circuire claustrum, ne fortè inveniatur frater acediosus, aut alicui vanitati deditus.* Adde Statuta Petri Venerabilis cap. 66. & Eckeardum de Casib. S. Galli cap. 3. Idem &

Circator dictus, in Consuetudin. Floriac. p. 395. apud Joan. à Bosco. Joachim. Wadianus, de Officiis Monasticis agens: *Erant & qui vigilias agebant contra noctis incommoda, usque adeo non tædebat operæ ullius, aut oneris, privatim obeundi, fratres illos, qui & illud in primis, ne qua frequentia alienorum hominum, quantumvis industriorum, professionis quietem interturbaret, summopere curabant.* Certè dormitaria obeundi curam spectasse *Circatores*, seu, ut vocantur, *Circinnatores*. Docet Adhalardus in Statutis Corbeiensis Monast. lib. 2. c. 6. *Ab ipsis etiam Circinnatoribus, horis quibus vacant Fratres lectioni, observanda, & inventa acriùs castiganda sunt.* Circatoris officium præterea ita describitur in libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 40. *Circator eligatur de totius Congregationis religiosioribus & ferventioribus ordine, qui nec malitiosè pro privato odio unquam clamet alios, nec pro privata amicitia taceat negligentias quorumcunque. Ad hujus officium spectat officinas Monasterii circuire, & observare negligentias fratrum, & ordinis prævaricationes. Quotiens circam facit, adeo religiosè & ordinatè debet incedere, ut terrorem incutiat spectatoribus suis, & exemplum religiositatis ostendat. Adeo autem tacitè & severè debet facere circam, ut nulli unquam loquatur, vel signum faciat; sed tantummodo studiosè scrutari debet & inspicere offensiones & negligentias. Omni tempore potest facere circam excepta hora Capituli & Collationis, quando scilicet ostia claustri jam firmata sunt. — Iste diligenter debet attendere, ne unquam aliquis sine causa horis regularibus desit, & ne quisquam loquatur, ubi vel quando non debet.* Adde Bernardum Monach. in Consuetud. Cluniacensib. MSS. c. 5. ubi quanta ii modestia incederent, iisdem pæne verbis, quibus liber Ordinis S. Victoris, declarat; quibus adjungenda quæ in hanc rem habet Lanfrancus in Statutis pro Ordine S. Benedicti cap. 4.

Eorum etiam munus erat *Fratres ad horas Canonicas colligere, signo pulsato*, ut est apud Eckehardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 3. *Primo signo ad vesperas pulsato, Circator fratres collecturus, ostio domus hospitii appropiat.* Unde eidem Scriptori *Exactores*, seu ἐπίκτοι dicuntur, cap. 6. *Tertia feria exactoribus, quos Circatores vocamus, culpas eorum magistro rememorantibus, omnes exuere jubentur.* Et infrà: *Ab exactoribus illum cur tardaret inclamantibus.* Ex B. Dorotheo Doctr. 11. colligitur

colligitur Canonarchæ officium fuisse dormientes Monachos excitare ad vigilias media nocte in Ecclesia obeundas. Vide Capitula Monachorum S. Galli an. 817. cap. 14. 25. Statuta Ord. Præmonstrat. dist. 2. c. 4. dist. 4. c. 8. Benedictum XI. PP. in Epist. apud Wadding. in Regesto to. 3. p. 18. &c. Dinamius Patricius in Vita S. Maximi Episc. Regiensis: *Quadam nocte imminente celeberrima B. Andreæ solennitate, cùm deputatus ego essem qui ad vigilias excitarem, &c.*

Circator, præterea officium fuit in Ecclesiis Cathedralibus. Narrat quippe Meurissius in Hist. Episcop. Metensium Circarii (*Cerchier*) seu Circatoris dignitatem abrogatam in Ecclesia Metensi à Cardinale Lotharingo Episcopo Metensi. Nec scio an hac olim donatus Adventius ejusdem Ecclesiæ Episcopus, qui in Epistola ad Nicolaum PP. apud Baron. an. 863. scribit se, priusquam Episcopatum adipisceretur, *in Excubiis templi Beati Stephani Protomartyris occupatum* fuisse. Id etiam rursum infert in alia Epistola apud eundem Baronium an. 865. n. 58. tametsi *Excubiæ*, ut plurimùm sumuntur pro vigiliis seu horis & precibus nocturnis quæ in Ecclesia peraguntur. De excubiis verò quæ fiebant in Ecclesia Parisiensi in festo Assumptionis Deiparæ, sic Charta Joannis Regis Franc. an. 1268. *Dicebat etiam præfatus Episcopus, quòd prædecessores sui & ipse fuerant & erant in possessione & saisina custodiendi Ecclesiam B. Mariæ Parisiensis, ac fieri faciendi Excubias, seu guetum in ipsa, & in certis locis prope ipsam, per Burgenses & Officiarios suos in vigilia festi Assumptionis B. M. Virginis in principio de* Te Deum, *qui cantatur in fine Vigiliarum, & ante principium Laudum, usque in crastinum diem: inceduntque & incedere consueverunt in dictis vigiliis Baillivus, Officiarii, & alii deputati ex parte Episcopi ad faciendum guetum in dicta Ecclesia, ne aliquod malum ibidem fiat.*

Circatores, qui *Visitatores*, in Concilio Laodiceno c. 56. in Gloss. MSS.

Circatio, Visitatio, *Circada*. Charta Ludov. II. Regis Lud. Pii F. apud Mabillonium to. 5. Vitar. SS. Ord. S. Benedicti p. 526. *Cùm autem ipsi Episcopi circationes suas ibi agere deberent, ad eorum mansionatica daretur, quod in Capitularibus antecessorum nostrorum præscriptum habetur.*

Circatores, denique appellabantur, qui vice Generalis totius Ordinis, domos & Monasteria visitabant, aliàs *Visitatores* dicti. Vita S. Gisleberti *de Sempringham*: *Sollicitudinem omnium Cœnobiorum Dom. Rogero Priori Maltonæ commisit.* — *sub eo verò singulis gradibus marium & feminarum unum vel duos, quos Circatores, vel summos Scrutatores appellant, qui omnium domorum statum diligenter inspicerent, & ut oporteret, corrigerent.* De his *Circatoribus* agunt idem Gislebertus in Regula sua p. 705. 706. to. 2. Monastici Anglic. Burchardus Mon. de Casib. S. Galli cap. 8. extremo, & Gervasius Abb. Præmonstrat. Epist. 47.

Eos autem qui nomine Episcopi Ecclesias diœcesis visitant, περιοδευταὶ, *Circitores* seu *Circuitores*, (qua voce utitur l. 6. §. 1. D. de Excusat.) vocant Concilium Laodicenum, & Justinianus l. 41. C. de Episc. & Cleric. *Per omnes Parochias & Monasteria mos est Episcopis circuire*, in Concil. Cabilonensi an. 650. c. 11. Auctor Prædestinati lib. 1. hæresi 22. *Hos Origenes ita perfectè superavit, ut eorum causa Periodeutes fieret, & per singulas quasque urbes per Orientem eundo prædicaret.*

Circatores, Inquisitores, apud Petrum de Vineis: *Per vos seu Inquisitores vestros, qui inter vos Circatores vulgariter nuncupantur.*

Circare, *Circitare*, Circumire. Gloss. Lat. Gr. *Circitat & circat*, κυκλεύει. Gloss. MS. Bibl. Reg. *Circat, circum facit.* Historia MS. Bellorum Hierosolymit. vernacula: *Li fius dou Marchis cierca la cité, pour voir se ele estoit bien garnie de vitaille. & si com il cerchoit, il trouva les bannieres de Salehadi.* Hinc efficta vox *Cercher*, pro *quærere* apud nos, quòd qui quærunt, loca circumeant. Vide Oct. Ferrarium, qui id etymi non probat, & à *quæritare* deducit.

CIRCADA, *Circata*, Census qui solvitur Episcopo aut Archidiacono ab Ecclesiis pro visitatione, ita dictus à circumeundo, quòd Episcopi aut Archidiaconi diœceses suas circumeundo visitent: *Circumitionem* vocant Capitularia Caroli C. tit. 5. cap. 4. & 5. *Circuitionem*, libellus de Abbatibus Gemblacensibus, & Tabularium S. Laudi Andegav. fol. 75. verso. Adde lib. 5. Capitul. Caroli Magni cap. 109. lib. 7. cap. 109. Concilium apud S. Macram ann. 881. cap. 8. & Hincmarus Epist. ad Ludov. II. Reg. cap. 9. *Ut Ecclesiæ in isto regno per occasionabiles circadas, & per indebitas consuetudinarias exactiones — non affligantur.* Notitia Isamberti Episcopi Pictav. apud Beslium in Episc. Pict. *Nec aliquid pro illis ulteriùs præter Synodum & circadam Pictavensibus Episcopis debeat.* Charta Philippi Episcopi Belvac. apud Louvetum l. 1. *Nequaquam tamen ad Synodum vadat, nec unquam censum illum, qui Circada nuncupatur, persolvat.* Ivo Carnot. Epist. 286. *Ecclesiam de Mundonis villa liberam à Synodo & Circada & omni exactione. Redditio circadarum & Synodorum*, in Charta Landerici Episc. Parisiensis pro Monast. S. Dionysii. Vide Hist. S. Martini de Campis pag. 369. 495. 497. 507.

Circata. Charta Guidonis Episcopi Belvacensis: *Neque tamen ad Synodum vadat, nunquam censum illum qui Circata nuncupatur, persolvat.* Charta Petri Episc. Paris. an. 1213. in M. Pastorali Eccl. Paris. lib. 2. Ch. 117. *Sciendum est quòd hæc decima libera est, & penitus absoluta est à Synodo & circata.* Occurrit apud Innoc. III. PP. lib. 2. Ep. p. 415. Beslium in Episc. Pictav. p. 57. Ordericum Vital. lib. 5. p. 553. in Chron. Beccensi p. 6. &c.

Circatura, apud Will. Hedam in Willelmo Episc. Traject. p. 299.

Circada nemorum. Charta Pacis oppidi Faræ an. 1217. *Capitagia hominum nostrorum*, — & *stallagia sotularium, & segniatam piscatorum, circadam etiam nemorum, & aquæ custodiam: hæc omnia eis quitta clamamus, &c.*

CIRCADIUM. Tabularium S. Remigii Remensis: *Facit vineam dominicam ad tertium, donat exinde in circadio semimodium, facitque manoperam in prato in messe, vel ubicunque necessitas fuerit.* Infrà: *Summa de collectione vini, mod. 42. de circadio, mod. 2. census pulli 8. ova 40.*

CIRCAMANARIA, Limitum fixio, quæ fit coram judice, qui agros controversos inspicit; à *Circare*, agrum deambulare, & *man* homo, unde *Circamanni*, qui ex officio limites designant: *Cerquemaneurs*, in Consuetud. Montensi cap. 30. & 48. & Cameracensi tit. 25. art. 28. 31. *Cerquemaner*, Limites figere, in eadem Consuet. Montensi c. 51. 54. Valentianensi art. 124. & Hannoniensi c. 103. *Cerquemanage*, ipsa limitum defixio, in Consuetud. Camerac. tit 17. art. 4. Insulensi art. 232. 233. Hannoniensi c. 61. 63. Montensi c. 30. 54. Cameracensi tit. 25. art. 28. 30. 31. 32. 33. Peronensi, &c. Charta Willelmi Castellani S. Audomari an. 1245. *Cùm vir nobilis M. Comes Pontivi ex una parte, ego ex altera collegissemus diem de communi assensu, videlicet ad feriam 6. post Pascha, ad circamanariam faciendam de feodo Pontivi, & feodo meo Bellirami, coram multis astantibus*, — *postea verò dictam circamanariam feci in hunc modum. Ego siquidem ad ripam Alteiæ prope molendinum de Ponches accedens*, — *ego repetii quæ de feodo meo superiùs sunt expressa, &c.* Vide Joan. Galli quæst. 270. *Cerquemanement*, in Summa rurali Butilerii.

CIRCELLA, Anatis species, quibusdam *Boscas*, *phoscas*, *Querquedula*, nostris *Cercelle*, apud Fridericum II. Imper. lib. 1. de Arte venandi cap. 5.

CIRCELLI, Circuli, monilia, armillæ. Gloss. ψέλλια, κιρ-

κέλλια, δακτυλίδια. Anastasius in Leone III. *Obtulit circellos paria duo gemmis ornata.*

CIRCELLIO, *Circilio.* Isidori Glossæ : *Circellio, Monachus per cellas vagans. Circiliones, falsi Anachoretæ.* Glossæ MSS. *Circumcelliones, vel circilliones, per cellas vagantes.* S. Augustinus in Psalm. 132. *Quid sibi vult nomen Monachorum ? quanto melius dicimus nos quid sibi vult nomen Circellionum ? sed non, inquiunt, vocantur circelliones, fortè corrupto sono eos appellamus. Dicturi sumus vobis integrum nomen ipsorum ? fortè Circumcelliones vocantur, non Circelliones, &c.* Hos κυκλαεὶς videtur appellare Synodica Orientalium ad Theophilum Imp. Ἄλλος τις τῶν κυκλαείων ψευδερημιτῶν, &c. Vide *Circumcelliones.*

Circiliones. Papias : *Circiliones, dicti quòd agrestes sint, quos Scotopitas vocant, Bonosi hæresim sequentes, qui Christum filium Dei adoptivum non proprium esse dixerunt.*

CIRCINARE, idem quod *Circitare.* Matthæus Vindoc. in Tobia :

Circinat, egressus scrutatur, compita quærit.

Edictum Rotharis Regis Longob. tit. 105. §. 18. & Lex Longobard. lib. 1. tit. 25. *Si quis caballum alienum apprehenderit, ipsumque diffiguraverit, aut circinaverit, furti pœna sit culpabilis in octogilt.* Ubi *Circinare*, idem valet quod apud nos *Détourner*, abigere, avertere.

CIRCITARE. Vide *Circare.*

CIRCISSARII *agitatores*, Circenses venatores, aurigæ, muliones, qui in amphitheatris & circis currus ducunt. Gloss. Lat. MS. Regium Cod. 1013. *Circissarius,* * *Cormatibus partibus. Circissorium, Circentium.* Ubi Glossæ Isidori habent : *Circitorum, circantium.* Concilium Arelat. I. sub Silvestro : *De Circissariis agitatoribus qui fideles sunt, placuit eos, quandiu agitant, à communione separari.* Vide *Agitatores.*

CIRCITOR, *Circuitor*, Officium militare, custos exercitus, qui circuit castra, ne quid detrimenti milites recipiant. Glossæ Basilic. Κίρκιτορες, οἱ περὶ τοὺς μαχομένους περιϊόντες, καὶ χορηγοῦντες ὅπλα αὐτῶν, μήπω ἐπιστάμενοι μάχεσθαι. Gloss. Gr. Lat. Περιοδευτὴς, *Circitor, lustrator.* Περιοδία, *Circuitus, circitura.* Gloss. S. Bened. cap. de Agricultura : *Circitor,* κυλωτής. Rectiùs alibi, κυκλωτής. Idem Gloss. *Circitus,* περιοδεία. *Circitura,* περιοδεία. Gloss. Isid. *Circitorum, circantium.* Circitorum militarium meminit S. Hieronymus ad Pammachium lib. Adversus errores Joannis Hierosl. *Sed ante Primicerius, deinde Senator, Ducenarius, Biarchus, Circitor, Eques, deinde tiro.* Erant igitur *Circitores* militares, qui castra circuibant, *qui faisoient la ronde, & la sentinelle avancée,* ut vulgò loquimur. Ii porro deligebantur ex eorum equitum ordine, qui duobus equis, vel saltem uno cum servo merebant, quorum dignitas *Circitoria* dicitur in l. 2. Cod. Th. de Filiis militar. Hos *Circuitores* vocat Vegetius lib. 3. c. 8. Vide l. 2. Cod. de Offic. Præf. Præt. Afric. & l. 3. Cod. Th. de Agentib. in Reb. ubi de Circitoribus in schola Agentium in rebus. Quod verò *Circitum*, & *Circituram* Glossæ, Græci Tactici κίρκιτον vocant, quam vocem per φυλακὴν vertunt. Vide Gloss. Rigaltii & V. C. Ægid. Menagium in Amænitatib. juris c. 35. 2. Edit.

CIRCITORIUM. Leo Ost. lib. 3. Chr. Cas. cap. 57. *Circitoria ad altare S. Benedicti* 4. Cap. 73. *Circitoria magna & optima* 11. — *Circitorium aureum, & alia* 4. *sine auro.* Petrus Diac. lib. 4. Chr. Cas. c. 13. *Dedit eis solidos* 300. *ex quibus emit circitorium optimum ad altare S. Benedicti.* Ubi *Circitoria* nescio an alia sint à pannis quibus tempore Quadragesimæ tegebantur ac velabantur altaria. Idem cap. 57. *Alias* 2. *cortinas, quæ appenduntur in circuitu chori tempore Quadragesimæ.* Vide *Velum quadragesimale.*

CIRCIUS, Gallis, dictus ventus qui flat ab Occidente, & Galliam Narbonensem infestat, ut auctor est Phavorinus apud Agellium lib. 2. c. 22. Vide Plinium lib. 2. c. 47. & Senecam lib. 1. Quæst. natur. c. 18. *Cier ce*, Rabelaisio; *Cers*, Goudelino; *Cere*, Arvernis. *Ce cius*, in veteri Charta apud Joan. Mariam *de la Mu re* in Hist. Ecclesiast. Lugdun. p. 382.

CIRCLARIA. Leo Ostiens. lib. 1. Chr. Cas. cap. 37 *Ingressi Ecclesiam S. Eliæ, tulerunt quidquid invene runt. Inde per circlarias in ortum dominicum, perq pascuarium, &c.*

CIRCUITIO. Vide *Circada.*

CIRCUITORES, Hæretici, sic dicti, quòd terras cir cumirent, & quos in via inveniebant, cogebant eos u interficerentur ab illis, dicentes se desiderare pati mar tyrium. Philastrius libro de hæresibus. Vide *Circum celliones.*

CIRCULA. Juncta in Vita B. Margaretæ de Cortona n 140. ubi Christus sic Margaretam alloquitur : *Quar vis sine labore meæ suavitatis gustare dulcedinem, & non facis circulam de meæ humilitatis connubio, — & de ordine passionis.*

CIRCULAGIUM. Compotus Baillivorum Franciæ an. 1337. *De circulagio, seu cerclagio, Lochiarum, quod debent Joannes de Riparia & Joannes Mellier.* Vide tur idem esse quod *serchellum* in Aresto Parisiensi pro teloneo, foragio & serchello vinorum venditorum Cor beiæ 25. Maii an. 1466. *Ratione jurium & deveriorum sequentium, scilicet foragii, thelonei, & serchelli, Gal licè, forage, tonnelieu & serchel, nuncupatorum : quæ ju ra pro vino per eos in quadam domo vendito debentur.* Vide *Cerchez*, & *Circadium.*

CIRCULATORIUS, *Qui lectulos tornatiles facit. Cir culare, circumdare, tornare.* Joan. de Janua.

Circulatorium. Glossar. Gr. Lat. Ἀγύρτης, *Circulator.* Ἀ γυρτία, *Circulatorium.*

CIRCULUS, Hominum cœtus collectus, vox Latinis Scri ptoribus frequens. S. Augustinus lib. de Utilitate cre dendi cap. 9. *Dic mihi utrùm si quis fabellam libenter audiret, — vel in convivio, vel in aliquo circulo, ul love consessu, videreturne tibi curiosus ?* Lex Bajwar. tit. 67. §. 5. *Cùm sex in Ecclesia conjuret, & cùm 12. ad staplum Regis, in circulo & in hasla, hoc est, in Ra mo, cum verborum contemplatione conjurare studeat.* Quo loco *in circulo*, videtur esse *in hominum cœtu.* *Circulis coïre*, in l. 11. Cod. Th. de Hæretic. *Circuli Cardinalium*, de quibus Ceremoniale Roman. lib. 3. p. 324. Vide *Haga.*

Circulus, Areæ seu campi spatium, quod pugilibus duello decertantibus dabatur, in Speculo Saxon. lib. 1. art. 63. §. 6. 7.

Circulus aureus, Coronæ simplicioris species, quæ Patriciatus insigne erat apud Romanos, sub Imperatoribus Occidentalibus. Leo Ost. lib. 2. cap. 79. *Eidem Henrico IV. Patriciatus honorem Romani contribuunt, eumque præter Imperialem coronam, aureo circulo uti decernunt.* Petrus Diac. lib. 4. Chron. Casin. cap. 119. de Lothario Imp. *Ipse verò in civitate coronam circuli Patricialis accepturus remansit.* Acerbus Morena in Histor. Rerum Laudensium pag. 117. de Friderico I. Imp. *Sequenti igitur proximo die Dominico prædictus Papa Paschalis cum suis Cardinalibus in ipsa Ecclesia S. Petri Missam honorificè & cum magno gaudio celebravit, ipsoque die in capite Imperatori circulum aureum tantummodo imposuit. Sequenti verò die Martis, in quo fuit festum S. Petri ad Vincula, prædictus Dom. Papa Paschalis Dom. Federicum Imperatorem & serenissimam Augustam Beatricem conjugem suam ex coronis auro purissimo, & multis pretiosissimis gemmis decoratis coronavit in ipsa Ecclesia S. Petri.* *Circulum* etiam, non coro*nam* Regibus tribuit Chronicon Montis-Sereni an. 1134. *Imperator celebrat Pascha Halverstat, ubi quidam de Principibus Danorum Magnus nomine, hominium ei faciens, regnum Daniæ ab ipso suscepit, & postquam præstitit juramentum, Imperatori ad Ecclesiam procedenti, circulo decoratus aureo, gladium præportavit.* An. 1152. de Friderico Imp. *Qui proximum Pentecoste Merseburg*

celebrans, *Sueno Regi Daciæ Circulum Regium concessit*. Et an. 1158. *Dux Bohemiæ concesso sibi ab Imperatore Circulo nominatur*.

Circulis aureis Augustæ apud Occidentales usæ etiam leguntur, non coronis. Arnoldus Lubec. lib. 6. cap. 2. de uxore Philippi Suevi Imp. *Ibi quoque Regina, regio diademate, non tamen coronata, sed circulata processit*. Vide *Corona Ducalis*. *Le Roman de Garin MS*.

El fu vestu d'un paille Alexandrin,
Et en son chef un chapelet d'or fin.

Alibi:

Le cercle d'or li ert el chief asis.

Circulus, Orbiculatus & planus discus, *Assiete*. Gregor. Magnus lib. 5. Epist. 56. *Cocleares verò & circulos quos direxisti, suscepimus.*

Circuli ferrei, in pœnitentiam ab Episcopis aut Presbyteris olim imponi solebant, iis qui crimina quæpiam enormia commiserant, qui eos in brachiis induebant, nec deponebant, donec post multas peregrinationes ad Sanctorum sepulcra & memorias miraculo aliquo solverentur. Liber MS. Miraculorum SS. Floriani & Florentii: *Consuetudine antiqua partibus interioris Franciæ usque hodie mos inolevit, ut quisquis propinquiorem sibi parentem gladio jugulaverit, & postea pœnitentiâ ductus ad Pontificem crimen admissi facinoris detulerit, ipso decernente Pontifice, ex ipso gladio ferrei nexus componantur, & collum peccatoris, venter atque brachia strictim innectantur ex ipsis ferreis vinculis: sicque de propria patria & solo patrio pellatur: interim quousque divina pietas eadem vincula solvi præcipiat, primùm Romæ, dehinc per diversa Sanctorum loca veniam criminis efflagitando peregrè proficisci cogitur*. De ejusmodi circulis pœnitentium agunt Capitulare Aquisgranense an. 789. c. 77. Capitul. 1. incerti anni cap. 45. & lib. 1. Capitul. c. 79. ubi de iis qui *nudi cum ferro vadunt, & dicunt se data sibi pœnitentia ire vagantes, &c.* Horum meminere præterea Scriptores complures, Gregorius Turonens. de Gloria Confess. cap. 87. de Vitis Patr. cap. 15. Bertha Sanctimonialis in Vita S. Adelheidis num. 26. Rudolphus Fuldensis in Vita S. Liobæ cap. 25. Vita S. Medardi ex Cod. Resbac. cap. 14. tom. 8. Spicilegii Acher. Vita S. Willibaldi cap. 38. n. 7. apud Gretzer. Metellus in Quirinalib. Charta Alfonsi Regis Hispan. apud Bivarium in Addit. S. Braulionis pag. 65. Rodolphus Trotarius lib. 5. Miraculor. S. Benedicti num. 19. Vita S. Nicetii Episc. Lugdun. num. 8. Acta S. Quirini Mart. num. 21. Acta S. Willelmi pueri Mart. num. 2. Hist. Relationis S. Richarii num. 14. Altfridus in Vita S. Ludgeri Episcopi Mimgard. num. 20. Radulfus in Vita S. Richardi Episcopi Cicestr. lib. 1. num. 98. Miracula S. Remacli cap. 3. Hist. mortis S. Leonis IX. PP. num. 10. Miracula S. Bavonis lib. 3. Miracula S. Galli cap. 34. Reinerus in Catalogo Hæreticor. pag. 92. Miracula S. Walburgis num. 4. Vita S. Apiani Monachi num. 13. Matth. Westmonast. pag. 353. Vita S. Joannis Abb. Reomaensis num. 6. Vita ejusdem ex Roverio num. 3. Menæa in S. Acacio 26. Novemb. in S. Theodosio Antiocheno 11. Jan. & 5. Febr. in S. Romano Cilice 9. Febr. in SS. Cyro & Marama 28. Febr. 23. Mart. in S. Georgio, Mirac. S. Adalberti Egmund. cap. 26. Folcard. de Mirac. sancti Bertini cap. 4. lib. 2. cap. 25. Joannes Monach. in Vita S. Bernardi Pœnitent. num. 11. Miracula S. Winoci cap. 15. 16. Mirac. S. Bertæ cap. 1. 6. Aimoinus lib. 2. de Miracul. S. Germani cap. 13. Leges Alfonsinæ parte 1. tit. 4. lege 20. &c. His addenda quæ habet Petrus Damiani lib. 1. Epist. 9. 19. lib. 5. Epist. 8. lib. 6. Epist. 28. 30. lib. 7. Epist. 19. ubi de viris piis qui ultro ferreis circulis brachia ac corpus circumcingebant.

Circulus solidi. Est titulus in Cod. Theod. lib. 9. *Si quis solidi circulum exteriorem inciderit, &c.*

Circuli signorum, qui funium campanarum extremitati apponi solent, & quos amplectuntur qui eas pulsant. Hariulfus lib. 3. cap. 3. *Septem ex ære circuli ad signa pendentes argentei 5. reliqui ex auricalco.*

Circulus. Tabularium Ecclesiæ Augustodun. an. 937. *Missa S. Johannis aut redimat den. 1. circulos 12. prouvatia avena mod. 1. mense Mart.* Tabularium S. Remigii Remensis: *Summa—facularum 977. perticarum circulorum 157. scindularum 995. axilium 987.* Ubi circuli videntur esse *qui ad cupas* dicuntur in Lege Wisigoth. lib. 8. tit. 3. §. 8. id est, quibus cupæ colligantur. Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 108. *Et 5. sextarios avenæ de Caballaco, per vindemias 2. circulos plicatos ad tinam, &c.* Occurrunt eadem verba fol. 127.

Circulus, Instrumenti musici species. Lex Angliorum & Werinor. tit. 5. §. 20. *Qui harpatorem, qui cum circulo harpare potest, in manu percusserit, &c.*

CIRCUMACTUS *aratri*, quinque aut sex pedum latitudo, qua scilicet aratrum eat, apud Aggenum de Limitib. agror.

CIRCUMCELLIONES. Papias: *Circumcelliones dicuntur, qui sub habitu Monachorum usquequaque vagantur*. S. Augustinus in Psal. 132. *Circumcelliones dicti sunt qui circum cellas vagantur: solent enim ire hac atque illac, nusquam habentes sedes.* Ab eo sumpsit quæ de iis habet Isidorus. Optatus lib. 3. de circumcellionibus: *Cùm hujusmodi hominum genus ante unitatem per loca singula vagarentur*. Monachus Sangallens. lib. 1. de Carolo Magno cap. 8. *Cùm autem itinerando venisset Carolus ad quandam grandem basilicam, & quidam Clericus de circumcellionibus ignarus disciplinæ Caroli in chorum ultro intraret, &c.* Meminit pariter *circumcellionum* Victor Vit. lib. 3. de Persecut. Vandal. in Edicto Hunnerici Regis. De iis etiam intelligendus canon 42. Synodi Trullanæ. Παρασωμάζοντες dicuntur in Codice Canon. Eccl. Afric. cap. 93. De iis præterea agit S. Hieronymus Epist. 22. Concil. Calched. Act. 15. can. 4. Vide Concil. Tolet. VII. can. 5. Κυκλάδεοι ψευδερημῖται, in Synodica Orientalium ad Theophilum Imp. dicuntur.

Circumcelliones etiam dicti hæretici quidam, insano amore martyrii semetipsos perimentes, ut martyres vocentur. Ita Isidor. lib. 8. Orig. Hos *Circitores* vocat Philastrius in Catal. hæres. sed an ii, quos etiam *Circumcelliones* vocat lex 52. Cod. Theod. de Hæreticis, videant doctiores. Certè ibi inter infimæ sortis homines inter Donatistas describuntur, & à S. Augustino lib. de Hæres. cap. 69. dicuntur etiam fuisse genus hominum agreste & famosum, non solùm in alios immania facinora perpetrando, sed nec sibi eadem insania & feritate parcendo. Nam per mortes varias, maximè præcipitiorum & aquarum & ignium, se ipsos necare consueverunt, & in ipsum furorem alios seducunt, ut seipsos occidant, &c. Idem Augustinus lib. 1. Contra Gaudentium cap. 28. hos sic appellatos scribit, *quòd maximè ab agris vacantes, & victus sui causa cellas circumirent rusticanas*. De istis circumcellionibus passim idem Augustinus Ep. 48. 50. 61. 68. Contra Parmenian. lib. 1. cap. 11. Contra Crescon. lib. 3. cap. 42. 47. Collat. Carthag. 3. cap. 174. 281. Possidius in Vita S. Augustini cap. 10. 11. Auctor Prædestinati lib. 1. hæresi 69. &c.

CIRCUMCISIO, Præputium. Itinerarium Burdegalense: *Ibidem Jesus filius Nave circumcidit filios Israël, & circumcisiones eorum sepelivit.*

CIRCUMFLEXUS. Rifferus Prior Cartusiensis in Statutis antiquis ejusdem Ordinis, 1. part. cap. 8. §. 9. *Exorcismus autem salis & aquæ non habet in fine versum, sed circumflexum*. Cap. 50. *In versibus qui habent interrogationem & circumflexum, non incipit modus interrogationis, nisi post circumflexum.*

CIRCUMPEDES. Agrætius: *Circumpedes sunt obsequia servorum: antepedes, vel antipedes, amicorum.* Ita etiam Papias.

Circumpedes, alia notione, Ecclesiastici cap. 45. 10. *Circumpedes & femoralia & humerale posuit ei, &c.* Ubi Mamotrectus: *Circumpedes, id est, sandalia vel mala granata, &c.* Græca Edit. Περισκελῆ, καὶ ποδήρη, καὶ ἐπωμίδα.

&c. Joan. Drusius: *Femoralibus, toga talari, & epomide, &c.*

CIRCUMROTATUS. Historia Episcop. Autisiod. cap. 53. *Tria pretiosissima pallia mille solidorum pretii constantia, quorum unum viridis coloris leonibus multicoloribus circumrotatis fulget: secundum imaginibus Regum similiter circumrotatis regali modo equitantium pollet: tertium quoque leonibus auricoloribus circumrotatis aspicientibus arridet.* Joannes Diaconus in Vita Gregorii Magni lib. 4. cap. 84. *In absciducula Gregorius in rota gypsea pictus ostenditur, &c.*

CIRCUMTEXTUS, *Vestis species, quæ Græcè Cyclas dicitur: dictum quòd sit rotundum pallium.* Papias.

CIRCUMSOCIUS. Aurel. Victor in Epit. in Constantino Magno: *Annibalianus Delmatii Cæsaris consanguineus, Armeniam, nationesque circumsocias——regendas habuit.*

CIRCUS, Circulus, consessus. Hugo Flaviniacensis in Chronico an. 1100. *Judicio Concilii ad primam Abbatis Divionensis vocem de Abbatia investitus, astantibus Canonicis Eduensibus & laudantibus, cappa & baculo donatus, in Circo residere jussus, pòst soluto Concilio, ad propria sum remissus.*

CIRICSETUM *Cyricseat, Circset, Chircheset, &c.* Vectigal Ecclesiasticum, ex Saxon. Cyric, Ecclesia, Basilica, κυριακὸν, & sceat, census, vectigal. Glossar. ad Leges Anglic. Cyricsceat, *Ecclesiæ census.* Alii à Cyric & sæd deducunt. Est autem sæd Saxonibus *semen.* Ita Cyricsæd, erit *semen Ecclesiæ*, quod alii passim vertunt *Primitias seminum.* Kanutus Rex Danorum apud Ingulfum pag. 894. Radulfum de Diceto an. 1031. Willelmum Malmesbur. de Gest. Angl. lib. 2. cap. 11. & Florent. Wigorn. pag. 621. *Et mediante Augusto (solvantur) decimæ frugum, & in festivitate sancti Martini primitiæ seminum ad Ecclesiam, in cujus parochia quisque degit, quæ Anglicè Cyricseat appellantur.* Cujusmodi autem esset is census, docet Fleta lib. 1. cap. 47. §. 27. *Chirchesset, certam mensuram bladi tritici significat, quam quilibet olim sanctæ Ecclesiæ die S. Martini, tempore tam Britannorum, quàm Anglorum contribuerunt.* Leges Inæ Regis Westsaxiæ cap. 4. *Cyricseatta reddita sint in festo sancti Martini, si quis hoc non compleat, sit reus 60. solidorum, & duo decuplo reddat ipsum Ciricseattum.* Et cap. 62. *Cyricseattum debet reddere homo à culmine & mansione ubi residens erit in Natali.* Leges Henrici I. cap. 11. *Qui chericseatum tenebit ultra festum S. Martini, reddat eum Episcopo, & undecies persolvat, & Regi 1. solid.* Perperam apud Malmesburiensem, editum *Curescet.* Plures tamen Magnates post Romanorum adventum illam contributionem secundùm veterem Legem Moysi, nomine primitiarum dabant: prout in Brevi Regis Knuti ad Summum Pontificem transmisso continetur, in quo illam contributionem *Chircsed* appellant, quasi semen Ecclesiæ. Et vetus Scheda Gallica apud Lambardum: *Chircseed, ou Chirceomer, ou Chirceamber, fut un certein rent de bled batu, que chescun home devoit al temps des Brytons & des Englez porter à lour Eglise le jour seint Martin.* Verùm Spelmannus, Welocus, Somnerus, & alii linguæ Saxonicæ peritiores hanc damnant interpretationem, prioremque amplectuntur. Vide Concilium Ænhamense an. 1009. can. 11. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 986. & infrà, *Eleemosyna aratri.*

CIRICUS, Cera, Gall. *Cire.* Charta Rausini Tolonensis Episcopi an. 1205. apud Guesnaium in Annalib. Massil. *Cum lampade de cirico albo.*

CIRLISCUS. Vide *Ceorl.*

CIRLISTUS. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 76. *Eodem modo per omnia de Cyrlisti vel Villani wera fieri——diximus.* Saxonibus Cyriclice, est Ecclesiasticus. Fortè igitur hæc vox designat colonum vel servum Ecclesiasticum.

CIRMANAGIUM & *Cirimanagium*, vulgò *Cirmenage*; Census, seu vectigalis species in Beneharnensi Principatu. Joannes XXII. PP. tom. 3. Epist. 1559. *Molendinum etiam de Jusseo, & cirmanagia, quæ præfati Vicecomes (Beneharni) & ejus uxor habebant in locis de Montemartiani, &c.* Charta Gastonis Vicecom. an. 1282. apud Marcam in Hist. Beneharn. lib. 5. cap. 28. *Censum totius villæ, quod vocatur vulgariter Cirimanatge.* Vide eundem lib. 7. cap. 15. num. 4. cap. 30. num. 3.

CIROGRAPHUS. Vide *Chirographus.*

CIROGRILLUS. Vide *Chirogrillus.*

CIRSUM, *Genus vehiculi*, Papiæ.

CISA. Charta Italica sub an. 1028. scripta, apud Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 359. *Coheret ab ipso campo & ab ipsa capella da mane sanctæ Mariæ, da meridie Petri de Saravia: & area & ipsa capella cum eodem campo insimul per mensuram justam, cum cisa sua vigias tres nominativè, quas mihi campo ipso ante hos dies per chartam venditionis advenit.* Ubi pro *vigias*, legendum puto *jugias.* Vide in *Jugis.* De *Cisa*, nihil succurrit. Vide *Assisa.*

CISALPINARE, Cis alpes ire. Laurentius Leodiensis in Episcopis Virdunensibus: *Hic est, inquit (PP.) qui gratiæ majoris honorem & reverentiæ potioris favorem Gallicanis omnibus, ex quo cisalpinavi, nobis exhibuit.* Vide *Transalpinare.*

CISARA, Cicera, Leguminis species: Gallis *Vesse.* Occurrit in Chronico Willelmi Thorn.

CISIL. Vide *Gisil.*

CISIMUS. Matthæus Paris an. 1248. *Dedit eis vestes pretiosissimas, quas Robas vulgariter appellamus, de escarleto præelecto, cum penulis, & fururiis de pellibus variis cisimorum.* Bernardus Silvester, Poëta eximius, uti ait Gervasius Tilleberiensis, part. 3. Otior. Imper. MS. cap. 46.

Cisimus obrepsit, & vestitura potenter
Marturis, & spolio non leviore Bever.

Rhenanus lib. 2. Rer. German. pag. 95. de Legibus Francicis: *Nemo pluris vendito aut emito quàm sagum optimum & duplum 9. sol. simplex 10. vilius autem minoris: roccum Martrinum seu optimum 30. solid. sisimusinum optimum 10. solid. &c.*

CISISPITACUM. Vide *Cespitaticum.*

CISTÆ *columnatæ*, quas vulgò *Buffets* dicimus. Speculum Saxonicum lib. 1. art. 24. §. 2. *Cistas columnatas, id est, cum elevatis tecturis.*

CISTARCIA. Vide *Sitarcia.*

CISTELIUM. S. Aldhelmus lib. 1. cap. 42. de Laud. Virg. *Imperat Duci, quatenus patefactis cavearum cistellis, & apertis clatrorum obstaculis ursorum geminis carperentur, & leonum rictibus roderentur.* Al. *crustellis*; sed legendum videtur *cistellis*: nam Varroni & Plauto *Cistella* est capsella, ut auctor est Fulgentius de Prisco serm.

CISTEROS. Constitutio Friderici de pace tenenda: *Si verò temerarius absque percussione eum invadat, quod vulgò dicitur Cisteros, calida manu, ac verberibus contumeliisque malè tractaverit, &c.* Ex Theut. *Citterhand*, calida manu.

CISURGIUM, χειρούργιον, Ferramentum chirurgi. Petrus Damian. lib. 3. Epist. 2. *Inter omnia vestræ sanctitatis studia, illud mihi multò est carius, quòd saluti Monachorum pastoralis oculus vester invigilat, & occulta diu vulnera in lucem producere, & disciplinæ cysurgio secare non cessat.* Idem lib. 6. Epist. 30. *Tantam doloris vim in genitalibus pertulit, ac si revera materiale cisurgium partem corporis secuisset.*

CITACUS, pro *Psittacus.* Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis an. 1295. *Tunica & dalmatica de albo diaspro cum citacis viridibus in ramunculis, &c.* Alibi: *Casula de albo diaspro, cum citacis combinatis per loca in ramusculis, &c.* Occurrit ibi non semel.

CITAINATICUM, Jus civitatis. Charta an. 1307. *Ipse D. Janotus offert se paratum jurare citainaticum dictæ civitatis Terdonæ, & esse verum & fidelem civem dicti Communis.*

CITATIM, pro *Cito*. Utitur Alcuinus Epist. 9.

CITATORIUM, *Citatoria litera*, *Citationis litera*, in Constitut. Siculis lib. 1. cap. 95. §. 1. & 2. quibus quis in judicium citatur, vocatur: κοιτάτωειον, apud Theophanem & Cedrenum, *Commonitorium* vertit Paulus Diac. lib. 20. Hist. pag. 634. Edit. Canisii. *Citatorium* hac notione habetur in leg. 2. Cod. de Princip. Agent. in reb.

CITEBASA, *Fundamenta*, Ugutioni.

CITOLA, Instrumenti musici species. Guillelmus *Guiart* an. 1214.

Qui le Roy de France a cele erre
Envelopa si de paroles,
Plus douces que sons de citoles.

CITONELLA. Charta an. 1279. in Tabular. Eccles. Autisiod. fol. 521. *Episcopus faciet fieri citonellas, seu portas introitus villa claudentes*. Apud Perardum pag. 535. habetur *Ciconellas*.

CITOVART. Vide *Zedoaria*.

CITRATUS ager, qui citra est, ut *Ultratus*, qui ultra: vox Agrimensorum. *Regio citra*, apud Hygenum de Limitib.

CITRIONES, Citonia mala. Matth. Silvatic.

CITROLUS, ex Italico *Citrollo*, nostris *Citrouille*. Occurrit in Charta an. 1178. apud Ughellum tom. 7. pag. 572.

Citrullus, eadem notione. Tidericus Langenius in Saxonia:

Sunt ibi nonnullis faba, melonesque, citrulli.

CITTADANTIA, *Cittadinantia*, Jus civitatis: ex Italico *Cittadinanza*. Petrus de Vineis lib. 5. Epist. 113. *Quidam ejusdem terra tam nobiles quàm alii qui se cives novos appellant, sub nobilitatis & citadinancia pratextu conferre cum eis in daciis & collectis—recusant*. Occurrit etiam apud Rolandinum in Chron. lib. 2. cap. 1. lib. 3. cap. 7. Vide præterea Georgium Pilonum in Hist. Bellunensi pag. 123. v. 124.

CIVATA, Hordeum, vel avena, illa præsertim quæ domino feudi penditur: Occitanis *Cibado*, *Sivado*: Hispanis *Cevada*, in Foris Beneharn. *Sibada*, Rubr. 1. art. 20. Academicis Cruscanis, *Civata*, dicitur *Legume d'ogni sorte*. Charta an. 1232. in Regesto Chartarum Comitatus Tolosæ in Camera Computor. Paris. fol. 28. *Habeatis vos & successores vestri singulis annis in messibus quartirium unum frumenti & alteram civata, pro alberga & bladada*. Regestum Comitatus Bigorrensis: *Civatam bis in anno liberi Militibus vicinii conferent, alteram in tempore milii, armigeris autem nunquam*. Charta Willelmi D. de Montepessulano an. 1103. *Vicarius pro eo manducabit in uno de albergis illis, & habebit civadam equo suo*. Historia expugnatæ Minoricæ edita à Michaële Garbonello: *Reposaren per refrescar, è donar civada als cavalls, &c*. Adde Bibliothecam Sebusianam Centur. 2. cap. 51. Gassendum in Notitia Ecclesiæ Diniensis pag. 83. Foros Bigorrenses art. 14. & Columbum in Manuasca lib. 2. num. 59. De vocis etymo, vide Conjecturas Sebastian. Cobarruviæ, & Oct. Ferrarii.

Civadagium, Præstatio in avenis. Charta Occitanica an. 1312. in 48. Regesto Philip. Pulcri Reg. Franc. num. 29. *Item obtulerunt medietatem civadagii,—qua medietas potest ascendere usque ad 40. sextaria avena ad mensuram de Lautricho annis singulis*.

CIVERAGIUM, idem quod *Civadagium*, Tributi seu præstationis species apud Delphinates, quæ in avenis seu *civatis*, unde nomen, exsolvitur: perperam *cineragium* appellatum, vel editum apud Guidonem Papæ consil. 91. ut monet vir clarissimus Dionysius Salvagnius Boissius lib. de Usu feudor. part. 2. c. 97. Vide eundem cap. 67. pag. 350. & suprà, *Avenagium*.

CIVERALIS. Historia Episcopor. Bremensium.

Erat Dacus nobilis sanguine regalis
Ex matre, sed genitor Miles civeralis.

Vide Dissert. 9. ad Joinvillam pag. 194.

CIVILISTÆ, qui Juri civili operam dant, Jurisconsulti, apud Joan. Fortescutum de Laudibus Legum Angliæ cap. 8. & alibi non semel.

CIVILITAS, Jus civitatis. Glossæ veteres: *Civilitas*, πολιτεία. Act. 22. *Ego multa summa civilitatem hanc consecutus sum*. Venericus Vercellensis de Unitate Ecclesiæ conservanda: *Qua (Roma) cùm sit libera, facit etiam ut sint liberi, quotquot sunt sub civilitate sua*. Occurrit præterea in Charta Rogerii Regis Siciliæ pro Messanensibus apud Bonfilium Constantium parte 1. Histor. Sicil. lib. 4. pag. 189. Vide Vitam S. Lupicini Abbat. Jurensis num. 7.

Civilitas, Civium conventus, cives ipsi. Papias: *Civilitas, mansio hominum*. Senator lib. 8. Epist. 33. *Ut qui ad Natale S. Cypriani religiosissimè venerant peragendum, mercimoniisque suis faciem civilitatis ornare, egentes turpiter inanesque discederent*. Chronica Pisana an. 1177. *Et ad tantam penuriam civilitatem coegit, ut canes & gattos — comederent*. Ita apud Marsil. Patavin. in Defensore pacis, 1. part. cap. 1.

CIVILITER, Pacificè, in pace. Isidorus Pacensis Episcopus in Chronico æra 690. *Expletis ergo Moabia principatus sui annis 20. quorum civiliter vixit 5. humana natura debitum solvit*. Idem æra 716. *Qui nullam unquam, ut hominibus moris est, sibi regalis fastigii causa gloriam appetivit, sed communiter cum omnibus civiliter vixit*. Et æra 753. *Romanorum 64. Philippicus Imperio coronatur regnans civiliter quadram cum anno, &c*. Adde in æra 756. 759.

CIVITARE, *Civitatem colere, vel civem facere*. Isid. in Gloss.

CIVITATENSES, Urbium & civitatum incolæ. Guibertus lib. 4. Hist. Hierosl. cap. 13. *Hi qui urbi obsidendæ relicti fuerant, & ipsi quoque cum civitatensibus acerrimè conflixerunt*. Occurrit etiam in Usaticis Barcinonensibus MSS. cap. 125. apud Thwroczium in Chronic. Hungar. & alios.

CIULA. Vide *Ceola*.

CIURMIA, Vox Italica & nautica, *Ciurma*, Gallis *Chiourme, propriamente gli schiavi di galea*, Lat. Remiges: *largamente per ogni moltitudine di gente vile e inutile*, Lat. Plebecula. Ita Cruscani. Charta Pisana, apud Guesnaium in Annalib. Massiliensib. an. 1312. num. 4. *Et ex alia galea tunc ente prope plagias civitatis Massilia, dum de jussu vestro tota Ciurmia & marinarii omnes ipsius galea ipsam galeam solam relinquerent sine remige & rectore, &c*.

CLABATA. Gloss. Græc. Lat. Ὀχετὸς, *rivus, canalium, clabata*. Fortè *Cavata*. Vide *Cava*.

CLABULARIS *cursus*, idem qui *angarialis*: angariæ autem erant vehicula capaciora publica. Vide eruditum Valesium ad lib. 20. Marcellini, & Jacobum Gotofredum ad l. 24. Cod. Theod. de Cursu publ.

CLACK & LOK. Charta an. 4. Edw. I. apud Prynneum in Libertatib. Ecclesiæ Anglic. t. 3. fol. 185. *Noverit universitas vestra nos vendidisse & concessisse — 62. saccos lana de collecta Monasterii nostri, sine Clack & Lok, God & Card, nigra grissa vilem tuysun, & sine pellic*.

CLADOLG. Lex Frison. addit. tit. 3. §. 44. *Si quis alium unguibus crataverit, ut non sanguis, sed humor aquosus decurrat, quod Cladolg vocant*. Ubi Lindenbrogius: *Kleyen*, Germanis, unguibus scalpere; *Dolg*, pauperiem, aut vulnus significat: unde in veteri Glossario Latino-Saxonico, *Colchsuæda, cicatrix*; hinc ergo vox composita. Spelmannus verò ab Anglico deducit *Claw*, unguis, & *dolg*, vulnus.

CLAMA, Tributi species, cujus mentio in Statutis Delphinalibus pag. 37. §. cujus titulus, *De remissione datarum vel clamarum*.

CLAMACTERIUS. Anastasius in Leone IV. PP. p. 78. *Fecit coronas ex argento purissimo — habentes clamacterios argenteos subter pendentes 37*. Quidam Codd. præferunt *Clamasterios*: sed videtur legendum *Cremasterios*, ex Græco κρεμαστῆρες, id est, bullæ aut alii ornatus ex

ejusmodi lychnis dependentes. Ita emendanda perinde Bulla Bonifacii IX. PP. anni 1033. apud Ughellum tom. 1. pag. 124. *Candelas verò pendentes cum clamasteriis, & cicindellas ad sufficientiam, &c.* Alibi: *Clamatariis* pag. 127. Scribendum enim fuit *cremasteriis*.

CLAMARE, Vocare, Italis *Chiamare*. Gloss. Lat. Gr. *Clamat*, βοᾷ, κράζει, καλεῖ. Papias: *Clamare, vocare, insonare.* Luxurius in Epigrammatis, in lemmate unius: *De eo qui amicos ad prandium clamabat, ut plura exposceret xenia.* Testamentum Porcelli Corocottæ, cujus meminit S. Hieronymus: *Clamavit ad se suos parentes, ut de cibariis suis aliquid dimitteret eis.* Commodianus Instruct. 73.

Extinctos clamatis, qua gratia? false, peristi.

Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Et clamavit me, & de caseo, quod mulgebat, dedit mihi quasi buccellam.* Lex Longobardor. tit. 105. §. 1. *Si quis canes alienos clamaverit, aut incitaverit, &c. Clamosa venatio*, in Summa Raimundi, p. 92. in qua *clamantur* canes. Petr. Diaconus lib. 4. Chr. Casin. c. 51. *Tunc illi obstupefacti, alios Saracenos clamare cœperunt, dicentes, Currite citiùs.* Vita S. Guidonis Abb. Pomposiani: *Voceque anxia Patrem Monasterii clamitavit.* Vita Ceddæ Episc. Lond. c. 2. *Clamavit ad se virum Dei.* Et cap. 3. Vita S. Lietberti Episc. Camerac. c. 29. *Mox clamato puero, &c.* Palladius in Hist. Lausiaca c. 42. Ἀπόλλων οὐ φωνῆσαι αὐτῷ. Domnizo:

Pontificem Christi, quem nomine clamo Giraldum.

Clamare, Vendicare, repetere, *Clamer*, in Consuetudinibus municipalibus passim: quod hodierni Practici Galli dicunt, *Former complainte*, ut observat Brodeus ad Consuet. Paris. tit. 4. Lex Salica, capitul. 2. cap. 1. *De Justitia Ecclesiarum, vel viduarum, — ut in publicis judiciis non despiciantur clamantes, sed diligenter audiantur.* In Capitul. Caroli M. lib. 1. cap. 10. *Ad Regalem dignitatem pro causis clamare.*

Acclamare, simili notione. Tabularium Prioratus Neronisvillæ: *Consuetudinem quam custodes prætorum in hac domo acclamabant, scilicet bis in hebdomada comedere.*

Reclamare, eadem notione, Repetere, in Lege Salica tit. 39. Simeon Dunelmensis an. 1116. *Spondens Regi & Archiepiscopo se, dum viveret, illum* (Pontificatum) *non reclamaturum.* *Réclamer*, in Consuetud. municipalibus Calvimontensi art. 93. Meldensi art. 204. Cameracensi tit. 24. art. 2. Insulensi art. 44. &c. Unde *Reclameum*, nostris *Reclaim*, seu *Reclame*, ut est in veteri Consuetudine Altisiodorensi, *Reclamatio*. Vita S. Leutfredi cap. 18. *Cùm à reclamationibus rerum Ecclesiasticarum, quas apud judices sæculares deposuerat, reverteretur, &c.* Occurrit præterea in Capitulis Caroli M. lib. 4. Addit. 3. c. 11. lib. 5. c. 134. 151. 223. in Lege Longobard. lib. 2. §. 26. in Capitul. Caroli C. tit. 5. §. 1. in Formula 125. apud Lindenbrogium, in Epist. 30. Goffridi Vindocin. lib 2. &c. *Reclamare se de aliquo*, Queri de aliquo. Capitula Caroli C. tit. 16. §. 2. *Et mandat vobis, quia si aliquis de vobis se reclamat, quòd injustè alicui de vobis fecit, &c.* Adde tit. 32. §. 12. tit. 40. §. 1. 2. 3. *Reclamare suam violentiam ad palatium*, in Lege Longob. lib. 1. tit. 18. §. 2. *Pro causa sua*, vel *causam suam* reclamare, lib. 2. tit. 41. §. 1. 2. 3. *Ad Regem reclamare*, §. 4. in Capit. Caroli M. lib. 2. c. 26. *Justitiam reclamare super aliquem*, in Lege Longobard. lib. 2. tit. 52. §. 15. lib. 3. tit. 32.

Reclamator, idem qui *Clamator*, Actor, *petens*. Lex Longob. lib. 2. tit. 53. §. 23. *De reclamatoribus vel causidicis, qui nec judicio Scabinorum acquiescere, nec blasphemare volunt, &c.*

Reclamatoria Epistola, quæ ad Principem dirigitur ab eo qui se injustè possessionibus & prædiis suis vi aliqua superiore spoliatum queritur, qua illius justitiam implorat. Ejus formulæ habentur in libro Epistolarum S. Bonifacii Arch. Mogunt. Ep. 107. 115. 117.

Proclamare, idem quod *Clamare*, In jus vocare, rem sibi vendicare, in Lege Salica tit. 39. in Lege Longob. lib. 1. tit. 9. §. 26. lib. 2. tit. 26. in Capit. Caroli M. lib. 6. c. 299. in Constitut. Sicul. lib. 1. tit. 41. &c. Simeon Dunelmensis, & Radulfus de Diceto an. 1070. *Possessiones quamplures sui Episcopatus ab Aldredo Archiepiscopo — sua potentia retentas, quæ tunc eo defuncto in Regiam potestatem devenerant, constanter proclamabat, expetebat, &c.* Infrà: *Proclamatas & expetitas possessiones recepit.* Idem Radulfus an. 1072. *Ventilata est causa de Primatu quem Lanfrancus Dorobernensis Archiepiscopus super Eboracensem Ecclesiam jure suæ Ecclesiæ proclamabat.* Gregorius Turonensis lib. 8. c. 32. *Quod illa despiciens, & res patris sui fuisse proclamans, ingressa est.* Adde W. Malmesbur. lib. 3. de Gest. Pontif. p. 206. & Vitam S. Willelmi Abbat. Roschildensis n. 21.

Proclamatio, idem quod *Clamor*, Actio qua quis rem ablatam repetit. Petrus Diacon. lib. 4. Chr. Casin. cap. 48. *Proclamationem fecit de Ecclesia S. Sophiæ, quæ violenter à ditione hujus loci subducta fuerat.* Adde cap. 49. 59. &c.

Proclamare, Appellare de judicis iniqua sententia. Utitur semel ac iterum Lucifer Calaritanus p. 1. & 7. *Proclamatio ad Palatium*, de actoribus qui à judicibus ordinariis audientiam Principis appellant, in Capitulari de Villis c. 57. Vide Guigonem Cartusiensem de Quadripertito exercitio Cellæ cap. 33. p. 262. cap. 34. pag. 274.

Proclamator, Qui causam agit, & litem intendit ad rem repetendam. Tradit sanctus Isidorus lib. 2. de Eccles. offic. cap. 11. & ex eo Rabanus lib. 1. de Instit. Cler. c. 52. *Lectores Ecclesiasticos olim vocitatos Præcones & Proclamatores.*

Reclamare. Joannes VIII. PP. Epist. 100. *Bernarium nostram nuper adiens præsentiam se super fratre Adalberto suffraganeo tuo, de quo jam Romæ proclamaverat, & libellum suæ reclamationis ostenderat.*

Disclamare, A clamatione, seu actione sua desistere. In Statutis Roberti III. Scotiæ Regis cap. 18. *Disclamare* dicitur vasallus, *qui per se, vel per sufficientem actornatum notificat, quod tales terras non tenet, nec tenere intendit de tali Domino superiori suo & cum tali servitio: & hoc subjacet se, & omne quod suum est, cursui juris communis, debitis locorum interstitiis in hac parte requisitis ad hoc faciendum & respondendum.* Vide Regiam Majestat. lib. 2. cap. 63. §. 6. 7. & Cowel. lib. 10. c. 8. Will. Thorn in Chr. *Mariscum quendam in tenura de Chistelet — in plena Curia ibidem disclamavit.* *Disclamer*, eadem notione apud Littletonum sect. 145. & 691. *Descalanger*, in Consuetudine S. Audomari art. 14. Insulensi, &c. Vide Rastallum verbo *Disclaimer*.

Clamare se ab aliquo, Patronum sibi adsciscere: Gallis, *se Reclamer de quelqu'un*. Adrianus PP. in Epistola ad Carolum M. *Præfatum Episcopum — vobis commendari poscimus, ut secundùm suam certam fidem atque dilectionem, quam erga nos & vos gerit, ita consolatus, prorsusque totus, nobis poscentibus à vestra præfulgida regali potentia mereatur per se clamare, &c.* Ubi Gretzerus ad marginem reposuit, *f. amari*. *Se clamer en Cour souveraine*, in Consuet. Andegav. art. 81. 406.

Clamare, & *Clamari* dicebantur Monachi in Capitulo, quoties de delictis alios accusabant, aut ipsi accusabantur. Statuta Ordinis de Sempringham: *Minuti vel minutæ omnes die tertia possunt clamare, vel clamari in Capitulo.* Infrà: *Cæteri fratres petant venias, clament, disciplinas sumant, si quæ sumendæ fuerint.* Rursum: *Districtè prohibemus ne aliqua Monialis in Conventu existens, ad Corpus Christi accedat Dominica, nisi ordinatè clamaverit in hebdomada, privatim vel publicè, si delictum privatum, vel manifestum viderit, unde regularis clamatio fieri debeat, exceptis valde juvenibus vel valde vetulis.* Adde pag. 765. 783. Liber Ordinis.

S. Victoris Parisiensis MS. cap. 6. *Si quid offenderit, clametur in Capitulo sicut alter.* Cap. 22. *Quando in aliquo offendit, pro-quo in Capitulo clamandus esset, corripiat eum Magister solus in schola, — sed & si plures fuerint, instruet illos ut de offensis suis invicem se clament, & clamati veniam petant, ut assuescant ordinem tenere, & cavere negligentias, & clamores modestè faciant. Proclamare*, eadem notione, in cap. 31. Rursum cap. 33. *Dum clamores fiunt, nemo loquatur, nisi qui clamorem facit, & Abbas, & qui clamatur. Qui clamorem facit, in primis sic dicat: Clamo rem de fratre illo, qui autem clamatus fuerit, mox ut audierit nomen suum, nihil prorsus in sede sua respondeat, sed veniens coram Abbate, priùs inclinans, postea erigens se, coram ipso stet, patienter expectans hoc quod frater suus super ipsum clamare habet. Qui autem clamat, non exaggeret clamorem suum, nec quærat circuitiones verborum, sed apertè dicat, Ille fecit hoc. Audito clamore, si culpabilem se cognoverit, statim veniam petens, humiliter culpam suam confiteatur. Si autem se culpabilem non recognoverit, dicat breviter stans, Domine, non recordor me hoc fecisse aut dixisse quod Frater dicit. Tunc ille qui clamavit eum, ipsam clamationem non repetat: ipse verò apriùs inclinans jubente Abbate, eat sedere. Quòd si aliquis videt Fratrem suum negare quod verum est, bene licet ei de eo quod vidit vel audivit, testimonium perhibere. Sciendum verò est, quòd ille qui clamorem facit, non faciet clamorem super illum qui clamavit, &c.* Similia habent Charta Charitatis Cisterciensis c. 3. Usus antiqui ejusdem Ordinis c. 70. &c. Ejusmodi *Clamationum* & *Proclamationum* meminit etiam S. Anselmus lib. 3. Epist. 49. 91. ut & Concilium Biterrense an. 1233. c. 18. & Institutiones Capituli gener. Cisterciensis distinct. 5. c. 1. 13. distinct. 6. c. 12. Statuta antiqua Ord. Cartusiensis part. 1. c. 35. §. 12. part. 2. c. 6. §. 9. cap. 12. §. 8. c. 31. §. 6. c. 30. part. 3. c. 32. §. 5. Statuta ejusd. Ord. an. 1368. part. 2. c. 4. §. 2. 13. Statuta Ord. Præmonstrat. dist. 1. c. 5. & alibi passim. Hinc formula nostris frequens, *Crier quelqu'un*, pro *increpare*. Gloss. Lat. Gr. *Conviciatur illi, & convitium facit*, καταβοᾷ. *Convitium*, καταβόησις.

Clamare, Canere. Charta Sergii PP. an. 910. apud Ughellum to. 1. part. 1. p. 107. *Ita tamen ut quotidianis diebus Sacerdotes & Clerici ipsius Ecclesiæ pro remedio animæ nostræ clament in eadem Ecclesia centum Kyrie eleyson, &c.*

CLAMATOR, Litigator, actor vel reus. Lex Salica capitulo 3. §. 6. Capitul. 2. an. 805. c. 8. & lib. 3. Capitul. c. 7. *De clamatoribus vel causidicis, qui nec judicio scabinorum adquiescere, nec blasphemare volunt, &c.* Lib. 3. cap. 59. *De clamatoribus qui magnum impedimentum faciunt in Palatio ad aures Dom. Imperatoris.* Capitulare de Villis c. 29. *De clamatoribus ex hominibus nostris unusquisque judex provideat, ut non sit eis necesse venire, & ad nos proclamare.* Adde Capitulare an. 810. c. 1. Capit. 2. ejusd. an. c. 8. Capit. an. 823. c. 12. Hincmarus Remensis Opusc. 5. *Dictum est mihi, quoniam clamatores qui ad Palatium vestrum veniunt, nullam consolationem, nec etiam bonum responsum ibi accipiant.*

Clamator Angliæ Principalis, cum suis *Subclamatoribus*, in Parlamentis Anglicis: cujus officium *Clamatoria* dictum, olim solebat esse unitum *Ostiariæ*, seu Ostiarii officio, ut est in libro *de Modo tenendi Parliamentum*: ubi de munere Clamatoris ista habentur: *Clamator Parliamenti stabit contra ostium Parliamenti, & Ostiarius denuntiabit sibi clamationes suas. Rex solebat mittere Servientes ad arma ad standum per magnum spatium extra ostium Parliamenti, ita quòd nulli impressiones nec tumultus facerent circa ostium per quod Parliamentum ingreditur, sub pœna captionis corporum suorum: quia de jure ostium Parliamenti non debet claudi, sed per Ostiarium & Servientes Regis ad arma custodiri.*

CLAMEUM, *Clamantia*, *Clamatio*, *Clamor*, Anglis *Claime*, Practicis nostris *Clain*, Calumnia, seu actio, quam quis intentat ad recuperandam proprietatem vel possessionem rei suæ quam alius ei abstulit. Regiam Majestatem lib. 1. cap. 9. §. 1. *Utroque litigantium in curia præsente & petente, clameum suum faciente, super injusto deforciamento terræ, &c.* Cap. 10. *Petens clameum suum, querelam in hunc modum ostendat & faciat.* Matth. Paris an. 1240. *De clameo suo prosequendo.* Tho. Walsinghamus an. 1354. *Si Rex Angliæ totum jus & clameum, quibus regnum Franciæ vendicabat, Regi Francorum remitteret.* Vide Monast. Anglic. to. 1. p. 48.

Clameum continuum, Anglis, est quædam continua, id est annalis, feudi simplicis aut talliati, de quo quis disseisitus est, & cujus possessionem recuperare ob metum potentis adversarii non audet, vendicatio, quasi dicis causa, ut sic tandem metu amoto, hæredem disseisitoris æquè possit sua auctoritate à possessione removere, ac si recenter spoliatus fuisset. Cowell.

Retroclamum. Curia Generalis Catalaniæ in Villa Perpiniani sub Petro Rege Arag. an. 1351. *Absque retroclamo, vel requisitione.*

Clamantia, eadem notione. Charta Edw. II. Regis Angliæ in Monastico Anglic. to. 2. *Concessionem etiam, remissionem, & quietam clamanciam, quas — fecit Abbati — de omni eo quod habuit, vel aliquo jure habere potuit in villa, &c.* Occurrit ibi pluries.

Clamatio, pari significatu. Matthæus Westmonast. an. 1189. *Et pro hac redemptione castrorum & quieta clamatione fidelitatis & ligantiæ de Regno Scotiæ — dedit, &c.* Charta Edw. II. Regis Angl. to. 2. Monastici: *Concessionem etiam, remissionem, & quietam clamationem quas Aleonora — fecit eidem Abbati, &c.*

CLAMASTERIUS. Vide *Clamacterius*.

CLAMODICUS. Capitula Caroli C. tit. 39. §. 3. *De illis liberis hominibus, qui infames, vel clamodici sunt de testeis, vel latrociniis & rapacitatibus, &c.* Ubi Sirmondo *Clamodicus*, dicitur qui *magnam habet infamiam*, qui gravi criminis alicujus infamia laborat, de quo *clamores dicuntur* & feruntur, qui ab omnibus accusatur. Sed puto *clamodicum* hîc appellari, qui in judicio *clamatur* seu accusatur de crimine, quod sequentia videntur innuere.

CLAMOR, idem quod *Clameum*, Practicis nostris, *Clameur*. Vetus Consuetudo Normanniæ c. 57. *Plainte ou clameur est quant aucun monstre à la Justice en plaignant soy, le tort qui luy a esté fait, afin qu'il en puisse avoir droit en Court.* Lex Longob. lib. 3. tit. 1. §. 11. *Si de possessionibus — super eos clamor venerit.* Tabularium S. Petri Burgul. Charta 82. fol. 82. ann. 1089. *Si servus meus vel conlibertus ibi manens, mihi servire voluerit, de eo ad Monachos clamorem faciam.* Infrà: *Si aliquis ex meis eos, vel eorum censum capiat, absolutè reddam, si clamorem inde habuero.*

Clamor judiciarius, in Speculo Saxon. lib. 1. art. 62. §. 1. & 3.

Planus clamor. Charta libertatum Seiselli an. 1285. *Qui contendit ponere fideijussorem de plano clamore, qui cognitus est, debet 3. solidos.* Chartular. Campaniæ Thuanum f. 287. *Si aliquis hominum B. Martini clamorem faciat de alio homine B. Martini, Præpositus B. Martini deducit & tenet placitum sine Viario: & si fuerit planus clamor, videlicet usque ad valentiam 3. solidorum, totus clamor est Præpositi.*

Clamor falsus, in Consuet. Norman. cap. 7. 95. *Fausse clameur*, cùm quis contra jus rem quampiam *clamat*, & in judicio petit. Charta libertatum urbis Seiselli: *Si quis falsum clamorem fecerit, tres solidos debet.*

Clamorem facere, apud Tyrium lib. 12. c. 25. *Si Veneticus super quemlibet hominem, quàm Veneticum, clamorem fecerit, in Curia Regis emendetur.* Goffrid. Vindoc. lib. 3. Epist. 16. *Cùm quondam de Sigebranno apud Comitem clamorem facturus Vindocinum venissetis.* Idem

Opusc. 11. *Sæpe inter Monachos agitur, ut per eos qui de aliis in Capitulo clamores faciunt, &c.* Est queri de aliquo. Vide *Clamare.*

Clamor violentiæ, clamor aut vox popularis. V. *Huesium.*

Clamor, Debitum, quod ab aliquo repetitur. Testamentum Amedei IV. Comitis Sabaudiæ ann. 1252. apud Guichenonum: *Volo & præcipio quòd omnes clamores mei, & debita mea amicabiliter & sine strepitu solvantur.* Eadem occurrit formula in Testamento Beatricis Comitissæ Provinciæ an. 1263. Petri Comitis Sabaud. an. 1268. Thomæ Comitis Sabaud. an. 1288. & Aymonis Comitis Sab. an. 1343. apud eundem p. 64. 70. 75. 77. 98. 170. Adde V. Cl. Dionysium Salvagnium Boissium lib. de Usu feudor. p. 378. Charta an. 1187. in Tabulario Vindocin. fol. 277. *Guagia etiam, vel clamores alicujus forefacti, sine assensu Prioris reddere non potest, nec quittare.*

Clamor, Districtus. *Clamor de Almacillis*, in Foris Aragon. lib. 1. tit. Quod Ripacurcia, &c.

Clamor bellicus, qui in procinctu prælii, atque adeo in ipso prælio inclamari à Militibus solebat. Robertus Monachus lib. 2. Hist. Hierος. *Et hoc signum erat bellici clamoris ipsorum. Signum clamoris*, apud Will. Tyrium. Sed de Clamore bellico consulendæ omnino binæ nostræ Dissertationes ad Joinvillam, 11. & 12.

Clamorem levare. Vide *Huesium.*

CLAMOSUS, qui *clamat*, vel resonat. Isidorus lib. 10. Orig. *Clamosus, quasi calamosus, à calamo scilicet, quòd sonet.* Hoc sensu *clamosum* silentium dixit Senator lib. 4. Epist. 51. Abdias seu Julius Africanus lib. 6. Hist. Apostol. *Jube astare hîc qui sunt eloquentes in linguis, acutissimi in argumentis, & clamosi in vocibus.* Epistola Florentinorum ad Alexandrum PP. II. apud Baron. an. 1063. n. 43. *Eligitur denique Abbatum unus clamosus voce, apertus lingua.* Ita Sugerius in Lud. VI. p. 289. Gesta Consul. Andegav. cap. 13. num. 6. &c.

Clamosus, Famosus, celebris. Silvester Giraldus lib. 1. Itiner. Cambriæ cap. 2. *Locus ille de Brenehoc magnus & famosus, quem & clamosum dicunt, patriam replet. Clamosissimus*, hac notione habetur apud Vegetium in Præfat. ad lib. 3. Artis veterin.

Clamosus, idem qui *Clamodicus*. Capitula Caroli C. tit. 39. §. 3. *Si servus alicujus ita clamosus est, Comes dominum servi commoneat, ut eum in mallo præsentet, & præsentatum, si aliquis comprobare voluerit, faciat, &c.*

CLAMUCIUM, Lorica, ut videtur, hamis seu maculis ferreis contexta. Gauffredus Malaterra lib. 2. cap. 35. *Comes — Arcadium de Palerna — splendenti clamucio, quo pro lorica utimur, armatum — interficit.* Et mox: *clamucium quo indutus erat, nullis armis poterat violari, nisi ab imo in superius impingendo inter duo ferrea quæ per juncturas catenata sunt, ingenio potiùs quàm vi vitiaretur.* Nescio an legendum his locis *camicium*, aut *camisium*, pro *clamucium*, ut sit quod nos Galli appellamus, *Chemise de maille.*

CLAN, apud priscos Scotos, qui montani & silvestres dicuntur, significat tribum, seu multitudinem hominum ab uno communi parente seu stipite descendentium. Vide Skenæum ad Statuta Willelmi Regis Scotiæ cap. 28. ubi de lege, quam Scoti vocant *de Clan-Mak-duff.*

CLANCULARE, Celare, occultare. Aldhelmus Abbas Malmesburiensis: *Frustra talenti fenora subterraneis clanculantur defossa sablonibus.*

CLANGORIUM, Campanarium, campanile, turris Ecclesiæ, ubi clangunt *tubæ Ecclesiasticæ*: sic enim campanas vocant Walafridus Strabo & Honorius Augustod. Regula S. Pachomii c. 9. *Quando ad Collectam clangor tubæ increpuerit per diem, &c.* Baldricus Noviom. lib. 1. cap. 74. *Qui resticulis nixus, quas desuper trabibus clangorii artificiosè innexuit, sparso latice ignem extinguebat.* Infrà: *Furiosus quidam ex Clericis in clangorio sedens, in medio sagittam contorserat.* Chronicon Fontanellense cap. 7. *Et ecce fulmen per aera devolutum cum fragore horribili impegit Fontinellensis Ecclesiæ in clangorium, cujus tantùm crucem violenter, ac si gladio truncatam, ad terram dejecit. Clangor signorum*, apud Ordericum Vitalem lib. 8. p. 684. & in Vita S. Guillelmi Gellonensis c. 33. Edit. Mabillonii. Concilium Lemovicense an. 1031. Sess. 2. *Cessantibus metallinis clangoribus, &c.*

CLAPERIUS, Hara cunicularia, ubi nutriuntur cuniculi & multiplicantur, Gall. *Clapier.* Charta Philippi Regis Franc. an. 1310. pro libertatibus Bastidæ in Petragoricis in 47. Regesto Tabularii Regii n. 38. *Item liceat cuicunque habitatori dictæ bastidæ loca sua propria explectare, & ibi columberia, pisqueria, & claperios pro cirogrissis* (sic) *facere, dum tamen jura dominorum à quibus tenentur ipsa loca, in aliquo non fraudentur.* Vox orta à *Clapa*, instrumento seu machina qua capiuntur cuniculi. Glossæ MSS. Reg. Cod. 2062. Ποδοκάκη, τὸ ἐν εἱρκτῇ ξύλον, ὅπερ κλάπα λέγεται κυρτζικοῦ.

Claterium, eadem notione. Tabular. Fossatense: *Et quòd habeamus in toto territorio dictæ villæ, garannam perpetuò, in qua non possint venari nisi ad lepores cum cane, — & fecit ibi fieri Abbas multa clateria ad opus cuniculorum.*

CLAPERSEDRA, pro *Clepsydra.* Matth. Silvaticus in Pand. *Clasefedia, clapersedra. est species syringæ, qua injicitur medicina in vesicam propter impulsionem instrumenti solidi in concavum instrumentum.* Voci notio indita, à similitudine clepsydræ dolii, de quo vocabulo infrà agimus. Vide præterea *Classedra.*

CLARA *ovi*, Albumen ovi, *la Glaire de l'œuf*, in Miracul. B. Ambrosii Senensis instr. 27.

CLARASIUS, *Clario*, *Claro*, Lituus, à claro quem edit sono, ὀξυφωνότερος αὐλός, Græcis: Gallis, *Clairon.* Anglis *Clarions.* Cambro-Britannis *Clariwn*, tuba. Willelmus Malmesbur. lib. 4. Hist. Angl. an. 1101. *Clarasiorum melodia perstrepente.*

Claro. Charta ann. 1220. apud Marcam lib. 5. Hist. Beneharn. cap. 1. *Congregati ibidem per præconem communem cum tuba, seu clarone, prout moris est, &c.*

Clario. Henricus Knyghton an. 1346. *Statimque clanxerunt clarriones & tubæ.* Et an. 1360. *Clangentibus tubis & clarionis, & aliis instrumentis musicis personantibus.* Jo. Joinvilla in S. Ludov. *Le Roy — qui venoit à ung terrible tempeste de trompettes, clerons, & cors.*

CLARATUM. Vide *Burjuratus.*

CLAREDO. Gloss. Isid. *Claredines, claritudines.* Papias: *Claredo, est splendoris; claritudo, nobilitatis.*

CLAREFACERE, Notum facere. Occurrit non semel in Chartis Italicis apud Ughellum to. 7. p. 263. 506. 540. &c. to. 8. p. 418.

CLARENI *Fratres*, ex Franciscanorum Ordine, qui aliàs *Fratres spirituales* dicti, à Fratre Angelo de Cingulo Clareno eorum institutore nuncupati, qui usque ad Pii V. tempus perseverarunt. De iis agit Waddingus ann. 1317. n. 16. 28.

CLARETUM, Germanis *Claret*, Hispanis *Clarea*, Vinum factitium dulce vel aromatites, quod Germanis, Gallis, &c. *Hipocras.* Mamotrectus ad 3. Reg. c. 20. *Pigmenta, i. confectiones ex vino & melle & diversis speciebus suaves & odoriferas. Hoc pigmentum, vulgariter Claretum.* Bartholomæus Anglicus lib. 19. de Proprietatibus rerum cap. 56. *Claretum ex vino & melle & speciebus aromaticis confectum: nam species aromaticæ in subtilissimum pulverem conteruntur, & in sacco lineo vel mundo cum melle vel Zucara reponuntur. Vino autem optimo species perfunduntur & reperfunduntur, quemadmodum fit lixivia, & tamdiu renovatur perfusio, donec virtus specierum vino incorporetur, & optimè clarificetur, unde à vino contrahit fortitudinem & acumen, à speciebus autem retinet aromaticitatem & odorem, sed à melle dulcedinem mutuatur & saporem.* Burchardus de Casibus S. Galli c. 14. *Clareto permixta toxica.* Cencius Camerarius in Ceremoniali

niali apud Baron. an. 1191. *Pincerna insuper & Marescallus tam de comestione, quàm de aliis donariis remunerantur similiter, excepto quòd capita porcorum aptata non habent, neque claretum.* Chronicon Flandriæ cap. 69. *Si fut une nuit avec ses dames en son deduit, & leur prit talent de boire clarei en un pot d'argent, &c.* At Francis *Clairet*, est vinum rubellum.

CLARICARE, *Clarere, florere.* Papias.

CLARIFLUUS. Vita S. Isidori Episcopi Hispalensis in Prologo: *Isidori præsentia simul & clariflua doctrina.*

CLARIGARIUS *armorum*, fœcialis, Heraldus, *Heraud d'armes*, apud Henricum de Knyghton lib. 5. an. 1355.

CLARIO. Vide *Clarasius.*

CLARISSIMATUS, Clarissimi dignitas, in l. 74. 180. & 183. Cod. Theod. de Decurion. & apud Ammian. lib. 21. *Honor Clarissimatus*, in l. 8. & 10. eod. Cod. de Domest. Senatorum potissimùm erat, ut aliunde constat. Vide Juretum ad Symmachum lib. 10. Epist. 37.

CLARITAS, Titulus honorarius Proconsulis in Actis Claudii, Asterii, & alior. Martyr. apud Baron. an. 285. n. 4. *Ex iis unus astat in conspectu Claritatis tuæ.*

Claritudo regia, in privilegio à Synodo Suessionensi concesso Monasterio Solemniacensi an. 866.

CLARO. Vide *Clarasius.*

CLASMA, seu potiùs *Clama*, *Clame* Gallis, Actio, vendicatio. Capitulare Sicardi Princip. Benevent. an. 836. §. 1. *Hoc enim stetit, ut si aliqua clasma facta fuerit in finibus vestri Ducatus Neapolitani, &c.* Et infrà: *Si per consilium & conscientiam nostram aliqua clasma à vestris hominibus facta fuerit, ut sacramenta perveniant à partibus, purificantes vos per personas quantas & quales volueritis, &c.* Vide *Clamare*, *Clamor.*

Clasma, aliud est apud Althelmum de laude Virgin. cap. 43.

Dum cernunt dominum picea fuligine tectum;
Autumat incassum fretas virtute magorum
Hoc sibi clasma tetrum sacras gestasse puellas.

Fortè *phasma.*

Κλασματικοὶ τόποι ἐν τῷ δημοσίῳ, videntur esse agri à fisco avulsi, & ad censum dati, vel alienati, in Nov. Constant. Porphyrog. de Alienat. fundor. Gloss. Basilic. Κλασματικὴ γῆ, ἤγουν ἐξαλειμματική.

CLASMATARIUS, in veteri Glossario Saxonico, exponitur, Huybpucel, fortè à Græco Κλάσμα, fractura, ita ut sit domus effractor.

CLASPA, Fibula, vox Anglica, à *Claspe.* Monasticum Anglic. tom. 3. pag. 364. *Vetus Missale cum claspis de cupro.* Adde pag. 365.

CLASSEDRA, in veteri Gloss. Lat. Gall. MS. ex Bibl. Thuana, *Broiche de tonel.* Vide *Clepsedra*, & *Clapersedra.*

CLASSENDIS. Gloss. Sax. Ælfrici: *Classendis*: ꞅpeopꝺeꞃ ꞅceaꝺ. Id est, gladii vel ensis pars.

CLASSICE, Cum classe, cum navali exercitu. Chronologia Regum Gothorum ex Cod. Moissiacensi; de Wallia: *Ad Africam classicè transire disposuit.*

CLASSICUM, Pulsatio omnium campanarum campanilis, nostris *Glas*: Occitanis, *Classes*, quia, ut ait Honorius August. in Gemma animæ lib. 1. cap. 73. *cùm Campanæ sonantur, quasi per classica milites ad prælium incitantur, &c.* Joan. de Janua: *Propriè Classicum est concentus & concordia omnium instrumentorum simul sonantium, sive sint tubæ & cornua in bello, sive sint Campanæ.* Fortunatus lib. 3. Poëm. 4. *de Dedicatione Ecclesiæ suæ*:

Nunc Domini laudes, inter tua classica, canta,
Et Trinitatis opem machina trina sonet.

Vitæ Abbatum S. Albani pag. 87. *Pulsato solenni classico.* Decreta Lanfranci pro Ordine S. Benedicti cap. 1. sect. 2. *Pulsetur classicum, & post inchoetur Missa.* Monastic. Anglic. tom. 2. pag. 370. *Classico pulsato, incipiant Vesperas.* Anonym. in Miracul. S. Melanii Episcopi Rhedon. *Classicum in Monasterio B. Melanii ad Missam audivit Dominicam.* Matth. Westmonaster. an. 1243. *In classico campanarum, & incredibili accensorum cereorum numerositate.* Idem an. 1244. *In clangore tubarum, & classico campanarum, &c.* W. Brito lib. 12. Philipp.

Classica per vicos resonant, ut multiplicato
Concentu majore sono se vota revelent.

Florent. Wigorn. an. 1139. *S. Oswaldi reliquias, albis induti, tota sonante classe, — extulimus.* Guillelmus Major Episcopus Andegav. de Vita sua cap. 10. *Campanisque per totam civitatem ad classicum pulsantibus.* Adde Ingulfum pag. 853. Matth. Paris p. 244. Monasticum Angl. tom. 1. pag. 150. tom. 3. pag. 241. 242. &c. *Le Roman du Renard MS.*

Les cordes cort tantost sesir,
Les sains sonne de grant air,
A glas sonne, & à quareillon.

Infrà:

A tant a fet le glas fenir.

Le Roman de Vacces MS.

N'out chapelle en la ville où il eust clochier,
Ou li glas n'en sonnast por le Roi essaucier.

Charta vernacula tom. 2. Monastici Anglic. pag. 219. *Si sonnerent totes les cloches de l'Abbaye en maniere de glas.* Robertus Bourronus in Hist. Merlini MS. *Et ot un grans glas de chiens qui faisoient grant noise* — Infrà: *Elle a dedans son cors brakes tout vis qui glatissent.* Arverni *Clar*, *cliar*, & *clias*, pulsationem campanarum pro mortuis vocant.

Classus, eadem notione, ex Gallico *Glas.* Codex MS. Monasterii novi Pictavensis: 10. *die Febr. celebratur obitus pro filio nobilis Comitis Pictavorum fundatoris nostri, cujus corpus sepelitur in Capitulo: pro quo sonantur omnia tympanistria, duo classus de sero, & unus de mane, ante Missam de Faya, per Officiarios seculares, Pistorem, &c.* Vide *Clangorium.*

CLASSIS, pro navi. Sampirus Astoricensis Episcopus in Ranimiro III. Rege Hispan. *Anno V. regni sui C. classes Ro. Normanorum cum Rege suo nomine Gunderedo, ingressæ sunt urbes Galleciæ, &c.*

Classis, corpus, Collegium. Ita *Classes urbis Constantinopolitanæ*, in l. 21. Cod. Theod. de Diversf. Offic.

CLASSICUS, Auditor scholasticus, quod fortè scholarum ordines in quos scholastici distinguebantur, ut & hodie, Classes appellarentur. Ennodius Dict. 9. *Mihi classicus non meretur imperiis, quicquid non imponit obsequio.*

Classici, Milites qui in classibus militant, seu navibus armatis. De his est titulus in Cod. Justin. & Theod. *Classiarii milites*, apud Lamprid. in Commodo Anton.

CLASSITARIUS. Joan. de Janua. *Classitarius, id est, proreta, qui navi imponitur, & dicitur à classis.*

CLASSUS. Vide *Classicum.*

CLATERIUM. Vide *Claperius.*

CLAVARIUS, Ital. *Chiavaio* & *Chiaivolo*, cui claves fisci communis commissæ sunt: *Clavaire*, apud Provinciales, in aliquot Statutis Regis Caroli VII. an. 1445. & Ludovici XII. an. 1508. Charta an. 1345. *Item quòd Potestas teneatur facere eligi in consilio unum Clavarium bonum & idoneum, — qui juret salvare & custodire totum illum quod ad manus suas pervenerit de rebus communis, tam in denariis, quàm aliis rebus, & quòd non expenderet — aliquid sine licentia Potestatis & consilii. Clavarius communis Terdonensis* in Charta an. 1368. Vide Joan. Dametum in Hist. Balearici regni pag. 87. 92.

CLAVACA. Gloss. MS. Regium Cod. 1013. *Clavaca, Burca.* Gloss. Isid. habet *Cloaca, burca.*

CLAVATURA, Clavorum compages. Guillelmus Armoricus in Philippo August. an. 1202. *Erexit duas tur-*

res ligneas, cratibus hinc inde consutis, & indissolubili clavatura munitas.

Clavatura, Ornamentum ex *clavis*, vel limbus veli. Charta Donationis Ecclesiæ Cornutianensis apud Joan. Suaresium. *Vela auroclava clavatura quadra duo, vela linea auroclava paragaudata clavatura rotunda duo, vela linea paragaudata Persica clavatura coccomelina prasina 2. vela linea paragaudata Persica clavatura leucorodina duo.* Epistola S Bonifacii Mogunt. ad Cuthbertum Archiepisc. Cantii præfixa Concilio Cloveshoviensi: *Quia illa ornamenta vestium, ut illis videtur, quod ab aliis turpitudo dicitur, latissimis clavis & vermium imaginibus clavata adventum Antichristi ab illo transmissa præcurrunt.*

CLAUDASTER, Ἀρνησίχωλος, in Gloss. Græc. Lat.

CLAUDICARIUS, *Qui cito claudicat, vel sæpe*: Ugutioni,

CLAUDIRE. *Claudicare.* Infrà, *Claudicat, claudit*, in Gloss. MS. Reg. Cod. 1013. Vide Juretum ad Symmach. lib. 1. Epist. 27.

CLAVELLUS, Clavulus, ornamentum vestium. Testamentum Riculfi Episcopi Helenensis an. 915. *Toalias olicias duas, una cum argento, vel clavellos Spaniscos duos.*

CLAVICA. Falco Beneventanus pag. 303. *Iaquintus verò ille per clavicam, quæ sancti Renati vocatur, ingrediens, &c.* Vide *Clavaca*.

CLAVICARII, In Leg. 1. Cod. de Excusat. artif. lib. 10. in Basilicis, καρδαρέαιοι, Clavium confectores, *Serruriers.* Vide *Cabidarii*.

CLAVICULARIUS. *Qui claves facit vel portat*, Joanni de Janua. Gloss. Lat. Gall. *Clavicularius, Clacelier, ou celui qui fait les clefs.* Stephanus Eddius in Vita S. Wilfridi cap. 59. *Gazophylacium Claviculario aperire præcepit.* Vetus Poëta Gallicus MS.

De tot l'avoir du siecle
Le fera clacelier.

Clavicularius, Carceris custos, cui carceris claves commissæ sunt, κλειδοφύλαξ & κλειδοῦχος in Synaxariis ad 25. Jan. in SS. Anania & Petro. Julius Firmicus lib 3. Math. cap. 6. *Seu clavicularii, vel carcerum custodes, &c.* Occurrit in Vita S. Basilici Mart. num. 2. in Actis XL. Martyr. Sebasten num. 3. apud S. Eulogium lib. 2. Memorial. SS. cap. 1. &c. καπικλάειος, Græcis recentioribus. Libri Basilic. Ο δεσμοφύλαξ ὃν λέγομεν κλαβικλάειον. Passio S. Basilei Episcopi Amaseæ num. 9. Ἐπὶ ὧν περιεκέκλειστο ὁ καπικλάριος, δῆλον αὐτοὺς εἰσεκαλέσατο. Menologium Basil. Imp. 9. Martii: ὁ φυλάττων αὐτοὺς καπικλάριος.

CLAVIGER, S. Petrus, cui Ecclesiæ claves commisit Christus. Domnizo lib. 1. de Vita Mathildis cap. 1.

Clavigeri Petri normam sancti quoque cleri
Semper amaverunt.

Apud Cummianum Hibernum de Controversia Paschali, dicitur *S. Petrus Clavicularis.*

Claviger, idem etiam qui *Archiclavis*, Ecclesiæ Thesaurarius: dignitas Ecclesiastica. Chartam Tabularii Burguliensis an. 975. subscribit apud Beslium pag. 292. *Savaricus B. Hilarii Claviger.* Monasticon Anglic. tom. 1. pag. 184.

Alter Willelmus Wallingford clavigeratus.

Id est, officio *Clavigeri* functus. Adde Histor. Abbatiæ Condomensis pag. 505.

Claviger, in Charta an. 1335. apud Schefferum ad Chronicon Upsaliense pag. 160. idem qui *Custos*: *Halvardus Claviger sive Custos Ecclesiæ Upsaliensis, &c.*

Claviger. Fori Oscæ Jacobi I. Regis Aragon. an. 1247. fol. 3. *Omnis villa in qua Rex habet Clavigerum, est sedes, &c.*

Clavigeri. Ita appellantur Richardo de S. Germano in Chron. an. 1229. qui à parte Gregorii PP. contra Fridericum II. Imp. stabant, quòd efficta essent claves in Pontificiis vexillis.

CLAVIS, in Computis Ecclesiasticis, est *numerus variabilis datus anno ad inveniendum principia quinque mobilium festivitatum, scilicet Septuagesimæ, Quadragesimæ, Paschatis, Rogationum, & Pentecostes: & ideo sunt quinque claves, & qualibet prædictorum festorum habet 30. dies in quibus semper celebrantur. — & dicitur clavis per similitudinem: quia sicut per claves ostia reserantur, ita per talem numerum principia dictarum festivitatum nobis denotantur, &c.* Durandus lib. 8. Rational. cap. 12. In Kalendario S. Victoris Parisiensis: *7. Id. Januar. locus clavium. 5. Kal. Febr. claves* XL. *5. Idus Mart. claves Paschæ. 17. Kal. Mart. claves Rogationum. 3. Kal. Mart. claves Pentecostes.* Vide Honorium Augustod. lib. 2. de Imag. mundi cap. 101.

Clavis S. Huberti: Vide Joannem Robertum in Histor. S. Huberti pag. 251.

Clavis in Musica. Vide *Nota musica*.

Clavis in concamerationibus, quæ eas concludit, quam *fibulam* vocat Philander ad lib. 1. Vegetii cap. 6. Gervasius Dorobernensis in Descriptione Ecclesiæ Cantuariensis: *Hic vero nullo interstitio cruces à choro divisæ in unam clavem, quæ in medio fornicis magnæ consistit, quæ quatuor pilariis innititur, convenire videntur.* Vide *Ciborium*.

Claves Ecclesiæ, Potestas & jurisdictio Ecclesiæ: ex illo Christi ad Petrum, Matth. 16. *Tibi dabo claves regni cælorum, &c.* Inscriptio in foribus Basilicæ antiquæ Vaticanæ:

Qui Regni claves & curam tradit ovilis,
Qui cæli terræque Petro commisit avenas,
Simplicio nunc ipse dedit sacra jura tenere.

Goffridus Vindocinensis lib. 2. Epist. 29. *Claves sanctæ Ecclesiæ agitare, & leges Catholicæ & Apostolicæ Sedis violare conatur.* Idem Opusc. 10. *Execranda promissio, qua claves Ecclesiæ agitare & unicum ac singulare ejus ostium violare conatur.* Cur verò triplex interdum clavis S. Petro & Summis Pontificibus adscribatur, pluribus disputat Nicolaus Alemannus in Dissertat. de Lateranensibus parietinis cap. 10.

Claves S. Petri, quibus scilicet illius Confessio, seu sepulchrum, claudebatur. Poëta Saxonicus lib. 3. de Gestis Caroli Magni an. 796.

Confestim claves, quibus & Confessio sancti
Conservata Petri, vexillaque miserat urbis
Romuleæ Carolo, pariterque decentia dona.

Adde Eginhardi Annales eod. an. Vigilius PP. in Encyclica: *Sed & super claves B. Petri Apostoli præstitissent corporale juramentum.*

Solebant etiam Summi Pontifices de Limatura catenarum S. Petri, quæ religiosè Romæ asservantur, ad Reges & Principes, aliosque viros primarios pro ingenti munere mittere, quam in aurea clavi instar illarum quibus confessio S. Petri claudebatur efficta, ab altari S. Petri accepta, includebant. Eam autem ad quos illa transmittebatur, suspendebant ad collum, veluti sacrum contra mala imminentia amuletum. Ejusmodi clavium transmissarum meminere Gregorius Magnus lib. 1. Ind. 11. Epist. 47. lib. 5. Epist. 6. lib. 6. Epist. 23. lib. 7. Ind. 2. Epist. 128. lib. 10. Epist. 7. l. 11. Epist. 17. Gregorius Turon. lib. 1. Miracul. cap. 28. Fredegarius Scholast. in Chron. cap. 110. Gregorius VII. PP. lib. 7. Epist. 6. Vetus Chronicon tom. 1. Hist. Franc. pag. 720. Aimoin. lib. 4. de Gestis Francor. cap. 57. 86. Chronicon Fontanellense cap. 9. &c. Vide Theodorum Studitam de SS. Imag. præterea Nicolaum Alemannum in Dissert. de Lateranensib. parietinis cap. 14.

Claves remittere, in signum divortii, & renunciantis curam familiæ. S. Ambrosius Epist. 47. ad Syagrium: *Quo mulier offensa, claves remisit, domum revertit.* Apud nostros solent viduæ claves & cingulum supra mariti defuncti corpus projicere, in signum quòd bonorum communioni nuntium dant, ne debitis exsolvendis teneantur, de quo more agunt Consuetudines municipales, Meldensis art. 52. 53. Lotharingica tit. 2. art. 5.

Malinensis art. 8. Meledunensis art. 187. Calvimontensis art. 7. Victriacensis art. 91. Laudunensis art. 16. Catalaunensis art. 30. Ducatus Burgund. art. 41. &c. Vide Paschasium lib. 4. Disquisit. Francic. cap. 10.

Clavis, pro *Clavus*: Vita S. Lupercii apud Bosquetum: *Jussit Præses maganam fieri, & acutis eam clavavit clavibus, &c.*

CLAUSA, idem quod *Clusa*, & *Clusura*. Chron. Marcianense lib. 2. cap. 3. *Præmisit aliquos ex suis Proceribus ad custodiendas Francorum clausas.* Carolus IV. Imperat. de Vita sua: *Et devastavimus terras suas usque clausam quæ vocatur Linitz.*

Clausa, idem quod *Clausura*, *Clôture*. In Capitulis Caroli Magni lib. 5. cap. 148.

Clausa, Locus, seu ædes, in qua inclusi Monachi degebant. Vita S. Gamelberti cap. 2. num. 14. *Ad fenestram clausæ in qua latebat.*

Clausa, Excerptum, locus ex libro aliquo, Gallis *Clause*. Hugo Rotomagensis Archiepisc. in Præfat. ad lib. 1. contra Hæreticos: *Proinde placuit tibi super hæresibus insurgentibus nos aliqua scribere, quod & suscepimus tuæ jussionis auctoritate: sed succincto opere, sed brevi charactere: Trahatur itaque ex arcto commate clausa latissima, sumantur ex vase modico fercula copiosa, more Catholico, in S. Spiritu.* Joan. Sarisber. Epist. 158. *Et hæc mihi videtur esse duarum conceptio clausarum.*

CLAUSARIA, Modus agri sepibus septus, clausus; Andegavensibus *Closerie*. *Clausaria vinearum*, in Charta Philippi Aug. an. 1203. in ejus Regesto Herovalliano fol. 82.

CLAUSARIUS *vinearum Monasterii*, in Necrologio Victorino Paris. 5. Kal. Sept. qui Clausariis præerat *serviens.*

Clausarius, Inclusus, Monachus qui in cella clausa habitat. Vita S. Deicoli Abb. Lutrensis num. 43. *Volens —— dies sibi concessos apud beatissimum Apostolorum principem Romæ clausarius & privatus insistere otio.*

Clausarius, In Epist. Widonis Com. Matiscon. an. 1078. tom. 6. Spicil. Acheriani, idem est quod *Clausum*, sive Septum, Gallis *Closier*.

CLAUSTRARIUS *Artifex*. Lampridius in Heliogabalo: *Jussit & cursorem, jussit & cocum & claustrarium artificem.*

CLAUSTRUM. Breviloq. *Claustrum dicitur inhabitatio Religiosorum, vel domus includens Monachos & Moniales sub certa regula viventes.* Concil. Biterrense an. 1233. cap. 17. *Claustrum quoque diligenter observetur & claudatur, ut re & nomine Claustrum valeat appellari.* Concilium Forojuliense an. 791. cap. 12. *Ut Monasteria puellarum, quæ sub disciplina regulæ degunt, obstructius munitis claustris, nulla pateant, nisi forte summâ compellente necessitate, aditu virorum. Claustra Monasteriorum*, in Concilio Turonens. III. can. 22. 29. Adde Capitul. 3. an. 789. cap. 3. Capitulare 1. anni 802. cap. 18. 20. Capitulare 2. cap. 5. Capitulare 1. ejusdem Imp. incerti anni cap. 35. &c.

Claustra, feminini generis. Chrodegangus Edit. Labbei cap. 3. *Ita instituimus, ut in illa claustra ille Clerus Canonicus, qui sub ipso ordine, Deo adjuvante, vivere debent, ut omnes in uno dormiant dormitorio, &c.* Ita alibi non semel.

Claustra Monachorum, in Capitulis Caroli Magni lib. 5. cap. 148. in Capitul. Caroli Calvi tit. 32. §. 9. apud Honorium Augustod. lib. 1. cap. 148. 149. &c. Vide Gazæum ad Cassianum.

Claustra Canonicorum, in Capitulari 5. an. 819. cap. 7. Capitul. Caroli Magni lib. 1. cap. 95. lib. 4. cap. 50. in Capitulis Caroli Calvi tit. 5. cap. 53. tit. 32. cap. 9. in Regula Canonicorum cap. 144. in Synodo Pontigonensi an. 876. can. 8. in Præcepto Ludov. Pii pro Ecclesia Tornacensi apud Miræum in Cod. Donat. Belgic. pag. 7. &c.

Claustra Clericorum, id est, Canonicorum, in Epistola Ledradi Archiepiscopi Lugdunens. ad Carolum Magnum apud Paradin. lib. 2. Hist. Lugd. cap. 20. In Concilio Meldensi an. 845. can. 53. in Capitulis Caroli Calvi tit. 5. c. 53. &c.

Capitula Caroli Calvi tit. 41. cap. 9. *Ut Episcopi in civitatibus suis proximum Ecclesiæ claustrum instituant, in quo ipsi cum Clero secundùm canonicam regulam Deo militent: & Sacerdotes suos ad hoc constringant, ut Ecclesias non relinquant, & alibi habitare præsumant.* Id ipsum statuitur in Synodo Rom. sub Eugenio II. cap. 7. *Necessaria res existit, ut juxta Ecclesiam claustra constituantur, in quibus Clerici disciplinis Ecclesiasticis vacent. Itaque omnibus unum sit refectorium ac dormitorium, &c.* Ubi morem, qui in Monasteriis diu obtinuit, observare est, cùm in claustris lectioni vacarent Monachi, ut est in Epitome Ludovici Imp. in Regulam S. Benedicti, in Concordia S. Dunstani cap. 5. & in Actis S. Wolphangi cap. 7. *Studium claustri*, seu scholæ, in veteri Charta apud Gariellum in Episcopis Magalonensibus pag. 144. Petrus Blesensis serm. 25. varias Monasticas functiones in singulis claustri lateribus exactas annotat: *Inde est quòd in claustro Conventuum quatuor loca cum propriis deputantur officiis: in latere claustri occidentali est scholaris subjectio: in eo quod contingit Ecclesiam lectio moralis: ad Orientalem in Capitulo materialis.* In claustris etiam certis horis dabatur copia fratribus invicem confabulandi, ut docent Lanfrancus in Constitut. sect. 3. Petrus Venerabil. in Statut. Cluniac. cap. 5. &c. unde creatus est *Prior Claustri*, qui disciplinæ claustri curam ageret, de quo suo loco agimus. Prælectiones etiam scholasticas in claustris factas videtur innuere Herimannus de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 3.

Claustrorum forma fuit quadrata. Petrus Damian. lib. 6. Ep. 26. *Ipsam claustri tui fabricam respice: ecce enim quadrifida est, ut nimirum ipse loci situs evidenter edoceat, quòd undique te à mundanæ conversationis strepitu semotum esse oporteat.* Adam Bremensis cap. 103. *Composita ergo mensa, manum vertit ad claustrum, quod ille dum priùs ligneum esset, lapideum fecit, forma, ut mos est, quadrata, vario cellarum ordine distinctum.* Iisdem verbis Albertus Stadensis an. 1095. Vide Durand. lib. 1. Ration. cap. 1. num. 42. 43.

Claustrum, Monasterium ipsum, Germanis *Klooster*. In Actis Murensis Monasterii pag. 14. *Disertinense claustrum*, quod infrà *Disertinense Monasterium*, dicitur. Pag. 17. *Discessit hinc & rediit in suum claustrum.* Pag. 35. *More aliorum Monasteriorum & claustrorum.* Pag. 37. *Claustra regularia.* Compositio inter Patriarcham Constantinop. & Francos, in Gestis Innocentii III. PP. pag. 106. *Claustra verò omnia tam intra civitatem, quàm extra libera erunt Ecclesiæ, &c.* Henricus Rosla:

Ecclesias quantas, quot, claustraque quanta dicarim.

Occurrit præterea in Vita B. Mariani Abb. Ratispon. num. 17. 18. 20. 23. 26. 27. & in Charta an. 1153. in Chronico Reichersperg. pag. 188.

Claustrare, Monachum, vel Sanctimonialem facere, vel in Monasterium relegare. Summula Raimundi Ordinis Prædicat. *Claustrare poteris, licèt adultera negat.* Utitur semel alibi.

Claustra Montium, quæ recentioribus *Clusæ*, *Clusuræ*, & *Clausuræ* dicuntur. *Claustra Pyreneorum*, apud Orosium lib. 7. cap. 40. quæ *Puertos*, seu *Portus* appellant Hispani. Gunther. lib. 4. Ligurini:

Difficilesque vias, & tristia claustra sequentes.

Infrà:

Ventum erat ad fauces, angustaque claustra viarum,
Quà se nubiferis horrendæ nivibus Alpes
Exiguo tantùm penetrandas limite præbent,
Uniusque capax scopuloso semita calle,
Arcta laboranti pandit vestigia turbæ.

Claustra Italiæ, apud Warnefridum lib. 5. de Gestis Longobard. cap. 2. Senator lib. 7. Epist. 4. *Rhetiæ namque munimina sunt Italiæ, & claustra Provinciæ.*

Claustra carceris, in l. 2. 3. Cod. Th. de custod. reor. *Claustra carceralia*, l. 23. eod. Cod. de Pœnis.

Claustrales, Monachi, qui intra *claustra* Monasterii recluduntur, ac degunt. Joan. de Janua: *Claustralis, Monachus vel Monacha stans in claustro.* Ordericus Vitalis in Præfat. lib. 1. *Quia claustralis cœnobita ex proprio voto cogor irrefragabiliter ferre Monachilem observantiam.* Lib. 3. *Dum adhuc claustralis esset Monachus.* Petrus Blesensis Epist. 13. *Quid est Claustralem redire ad seculum, nisi cæli habitatorem cadere in infernum?* Hildebertus Cenoman. Epist. 38. *Claustrales, quibus conventicula plebis & sermones otii lex arctior interdicit, plateis pro claustro, scurrilitatibus pro lectione utuntur.* Joan. Sarisberiensis lib. 7. Policrat. cap. 21. *Claustrales, qui planè verè religiosi sunt, dum professionibus serviunt, ab hac malitia immunes sunt. Nulla vita fidelior, nulla simplicior, nulla felicior, quàm eorum qui humiliter in claustris degunt, abjectione sua gaudentes, &c.* Tidericus Langenius in Saxonia:

Degunt claustrales sanctæ Christi Moniales
In claustris, clausæ remanent concentibus ausæ.

Scripsit Trithemius librum *de Triplici regione Claustralium*: Thomas à Kempis alium *de Disciplina claustrali.*

Claustrenses, Moniales, quæ in claustro seu Monasterio educatæ sunt; vocat Andreas Monachus Fontevraldensis de morte B. Roberti de Arbresello, hisque opponit Laïcas: *Quomodo poterit qualibet claustrensis Virgo exteriora nostra convenienter dispensare, quæ non novit nisi Psalmos cantare, &c.* Infrà: *Hinc factum est, ut Robertus noster generale præceptum Abbatissæ quam elegerat, dedisset, ut nunquam aliqua ex Claustrensibus in Fontevraldensi Monasterio Abbatissa fieret.*

CLAUSTURA, ex Gallico, *Closture*, septum, inclusio. Will. Thorn. in Chron. an. 1363. *Pro fossatura & claustura civitatis.* Fit mentio cujusdam tributi quod *Clausturæ* appellant, in Computo domanii Comitatus Pontivi an. 1540. fol. 183. *Recepte du droit de closture, que le Roy a accoustumé de prendre chascun an à Moustiers, neant, pour ce que durant l'année de ce present compte n'a eu aucunes bestes venduës audit lieu.*

CLAUSULA, Diomedi lib. 1. de Orat. & Victorino lib. de Arte Grammat. *est Compositio verborum, plausibilis structuræ exitu terminata.* Gloss. Lat. Græc. *Clausula*, Νόημα. Papias: *Clausula est in oratione brevis sententia.* Vide Quintilian. lib. 8. Instit. cap. 5. Gregorius Magn. lib. 1. Epist. 6. *Quòd verò causæ & nominis similitudinem faciendo per scripta vestra clausulas declamationesque formatis, certè, Frater carissime, simiam leonem vocas.* Adde Hieron. in Job cap. ult. & Cyprian. de singular. Cleric.

Clausula, Parvum clausum, seu area septo clausa, apud Willelmum Thorn. Accipitur etiam pro clausura, vel angusto montium aditu, in Chronico Reicherspergensi pag. 262. & apud Baldricum Noviom. lib. 3. cap. 70.

Clausula, Cella, in qua inclusi, seu Eremitæ, morabantur, aliis *Inclusorium*. Chronicon Mariani Scoti ex Bibl. Vaticana num. 1058. de S. Paterno incluso: *Hic ambiens martyrium, pro nullo foris exivit, sed in sua clausola combustus, per ignem transivit in refrigerium.* Usurpatur hac notione non semel ab Eckehardo de Casib. S. Galli cap. 4. 9. 10. ab Hepidanno Minore in Vita Wiboradæ lib. 1. cap. 15. & 19. & in Rythmis de eadem apud Canisium tom. 5. pag. 789. & à Florentio Wigorn. an. 1058.

CLAUSUM, & *Clausus*, Gallis *Clos*, Locus aut ager sepibus vel muris septus aut clausus: seu ut loquitur lex 1. Cod. Theod. de Rei vindicat. *Spatium certum sepis quibuslibet conclusum*: cujusmodi *Arcifinales* agros vocant Siculus Flaccus & Frontinus, quòd videlicet à septo suo & spatio, seu finibus, finalem, id est vicinum arceant. Testamentum Widradi Abbatis Flaviniacensis: *Totum illum clausum, quem nos jussimus plantare, &c.* Infrà: *Et illum clausum in ipso Ariaco, &c.* Vetus Charta apud Perardum in Burgundicis, *5. mansos cum clauso dominico.* Alia apud Columbum in Episc. Vivar. lib. 1. *Rostagnus collatis mansis 8. & in Blarbavó clauso indominicato.* Conventus Pistensis an. 864. tom. 2. Spicilegii Acher. *Id est, mansa in gyro Monasterii sita, & ut vulgò loquimur, clausi vinearum.* Charta Thomæ Comit. Maurianñæ an. 1216. *Decem sometas vini meri de suo clauso.* In alia Umberti II. Comit. Sabaudiæ. *Clausi vineæ indominicati.* Vide Suger. lib. de Administrat. sua cap. 20. Histor. Vastinensem pag. 296. &c.

CLAUSURÆ, Claustra montium, angusti aditus, aliis *Clusæ*, Græcis recentioribus κλεισοῦρ[illegible]. Lexic. Græc. MS. Reg. Cod. 2062. ἐμβολὴ, εἴσοδος στενοτάτη. *Clavaguera*, in Chron. Petri IV. Regis Arag. lib. 3. cap. 4. Senator lib. 2. Epist. 5. *Præcepimus 60. militibus in Augustanis clausuris jugiter constitutis annonas — præstare, — decet enim cogitare de militis transactione, qui pro generali quiete finalibus locis noscitur insudare, & quasi à quadam porta provinciæ gentiles introitus probatur excludere.* Anonymus Barensis in Chron. an. 1097. *Et per montibus vel clausuris Vulgariæ, similiter Ungariæ multi sunt occisi & necati fame.* Conradus Usperg. *Ad quadam itinera angusta, quæ Lombardi vocitare solent Clausuras Volerni.* Tageno Pataviensis: *Inde transivimus ad primam clausuram, &c.* Passio S. Andeoli MS. *Cumque ad clausuras ipsius Monasterii pervenissent, &c.* Utuntur passim Scriptores, Lex 2. §. 4. Cod. de Offic. Præf. Prætor. l. 4. Cod. de Offic. Magistri Offic. Egica Rex in Concilio Tolet. XVII. Willelmus Malmesb. lib. 2. de Gestis Angl. cap. 11. Rogerius Hoveden. an. 1031. Florent. Wigorn. & Simeon Dunelm. eod. an. Julianus Episc. in Hist. Wambæ Regis non semel: Lucas Tudensis æra 902. &c. Vide Notas ad Alexiadem pag. 300.

Clausura, Septum in quo animalia custodiuntur, vel quo vineæ, prata, vel arva muniuntur. Brito in Vocab. *Septum, ambitus, clausura.* Bulla Celestini PP. an. 1196. pro Monast. S. Joan. Ambian. in Tabul. ejusdem Monast. *Clausuram piscium, quæ vulgò dicitur exclusa.* In Legib. Aleman. tit. 84. *Clausuram in aqua facere.* Vide Legem Salicam tit. 8. §. 8. Legem Ripuar. tit. 82. Legem Burgund. tit. 23. §. 3. tit. 49. §. 2. Legem Bajwar. tit. 13. §. 3. Legem Longobard. lib. 1. tit. 29. §. 2. tit. 25. §. 45. lib. 2. tit. 36. §. 3. lib. 3. tit. 4. §. 1.

Clausura, ager clausus sepibus, clausum. Vide Ughellum tom. 1. pag. 137.

Clausuria, apud Ughellum tom. 8. pag. 607.

CLAWA, Modus agri, apud Anglos. Charta Edwardi III. Regis Angl. in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 250. *Unam clawam terræ, cum omnibus suis pertinentiis.*

CLAVUS. Vide *Statua*.

CLAXENDIX, Classicum. Fridegodus in Vita S. Wilfridi cap. 25.

Claxendix tonuit, comites Rex promptulus auxit.

Liber 2. de Miraculis S. Bertini cap. 3. *de Turrili*, seu campanario Ecclesiæ: *Cujus longitudo consistentis in terra æquabat altitudinem culminis Ecclesiæ, cui superponendum erat. Nec mirum, tristegum enim (ut vulgariter loquamur) trium tripodum ordinibus factum fuerat excepta summa claxendice.* Id est, supremo ordine campanularum, qui in eminentiori parte campanarii collocari solet, ut in inferiori, majorum campanarum ordo. Prisciano lib. 5. *Claxendix* est *concha, qua signum tegitur.* Ubi Glossæ MS. S. Germani Paris. Κλαωσενδιξ, *quasi* χαλασένδιξ, *à* καλέω *voco, vel custodia tubæ, id est, conca qua tegitur tuba.*

CLEDARE. Vide *Cleia*.

CLEIA, *Claia*, *Cleta*, *Clitella*, *clida*. Hæc omnia idem sonant: Crates, tabula viminibus aut virgultis contexta, Gall. *Claye*. Vetus Gloss. Lat. Gall. *Crates*, *Creil*, *ou Cloie.* à Græc. Κλείειν deducunt viri docti.

Cleia. Sugerius in Ludov. VI. cap. 16. *Cadavera tam illius quàm sociorum compositis cleiis, rastris, & funibus*

superligata per fluvium demittunt. Will. Thorn. cap. 27. *Dedit prædicto Abbati — quingentas cleias de virgis — ibidem quærendas.* Nicolaus Trivettus an. 1190. *Se illuc in serica culcitra deportari fecit, sedensque super cleia, sua, cujus peritus erat, vtebatur balista, &c.* Philippus Mouskes in Ludovico VIII.

Sour quatre ruées fist engiens,
Et de cloies & de merriens,
A pons tournois & castiaux, &c.

Cleta. Gloss. Ælfrici: *Cleta, cratis,* Hypdel. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 92. *Si murdrum inveniatur alicubi, — custodiatur septem diebus super cletam unam elevatus;* scilicet homo murdritus.

Cletella dimin. à *Cleta.* Gregorius Turonens. lib. 7. Hist. cap. 37. *Plaustra enim cum arietibus, cletellis, & axibus erant texta.*

Clida, eadem notione in Lege Bajwar. cap. 77. *Coram testibus in quadrivio in clida eum levare debet, &c.* *In clida mittere*, in carcerem compingere, vel certè intra quatuor parietes, quod dicimus, includere. Capitula ad Legem Alamannor. cap. 22. Edit. V. Cl. Steph. Baluzii: *Si quis alterius ingenuam de crimine, seu stria aut herbaria si sit, & eam priserit, & ipsam in cleida miserit, &c. — Si in clida misa non fuerit, & prisa & tempta à te fuerit, &c.* Occurrit ibi pluries. Annales Francor. an. 776. *Præparaverunt etiam clidas ad debellandum per virtutem ipsum castellum.* *Cledo* Occitani dicunt.

Cledare, Clidis claudere. Charta an. 1231. *Quæ scilicet dum prædicta paxeria fuerit cledata, & postea dum fuerit discledata, quòd possunt piscare ubicumque voluerint.* Regest. Tolosanum an. 1243. fol. 89. *Excepto devesio de paxeria Do. Comitis, quæ paxeria est ante Blanhacum, scilicet dum prædicta paxeria fuerit cledata, & postea dum fuerit descledata, quòd debent & possunt piscare vbicunque voluerint.*

Clades. Vetus Charta apud Somnerum in Tractatu *de Gavelkind* fol. 190. *Item pro 18. cladibus faciendis ad ovile 6. den. &c.*

Claga, in Fleta, idem quod *Cleia.*

CLENODIUM. *Clenodia*, Κειμήλιον, res quævis pretiosa, Gallis, *Un bijous.* Historia Australis an. 1276. *Eique tradiderat, videlicet duas coronas aureas — & alia quamplura clenodia aurea, quæ — usque nunc in Ungaria fuerant conservata.* Et an. 1293. *Excellentissimis xeniis & clenodiis à Rege excellenter honoratus.* Epitaphium Petri Episc. Moguntini in Metropol. Ecclesia apud Serrarium & Brouverum lib. 17. Annal. Trevir. num. 60.

Redditibus, donis, & clenodiis sibi pronis
Ecclesiam ditat, res auget, crimina vitat.

Occurrit præterea in Epist. S. Ludgeri cap. 9. apud Surium 1. Mart. in Diplom. Sigismundi Imp. an. 1413. apud Joan. Lucium lib. 5. de Regno Dalm. cap. 5. In Annalib. Colmariens. 1. part. an. 1277. apud Albertum Argentin. pag. 119. Albertum Stadensem an. 1196. 1225. Gobelinum Personam in Cosmodromio pag. 295. Ericum Upsaliensem lib. 5. Hist. Suecicæ pag. 147. 154. 159. lib. 6. pag. 197. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 132. & alibi non semel. In Chronico Windeshemensi lib. 1. pag. 237. lib. 2. c. 2. 70. in Charta Caroli IV. Imp. in Bohemia pia p. 58. in Statutis Facultatis Medicinæ, in Academia Viennensi, in Austria tit. 2. §. 8. &c. De Facult. artium tit. 17. §. 6. &c.

Vox ut quidam putant, efficta ex Alamannico, aut Flandrico *Clenneten*, aut Germanico *Cleinnot*, quia *exiguæ necessitatis* & parvi usus sunt. Sed cùm κλεινώδιον, hac notione habeatur apud Græcos Scriptores inferioris ævi, probabilius est à Græcis arcessendum etymon. Nam hæc vox occurrit apud Nicetam de Orthod. fide lib. 5. cap. 27. & in aurea Bulla Alexii Comneni, in qua Ludovicus de *La Cerda* malè legit *Dinodia*, pro *Clinodia.*

CLEOPARE, *Contingere.* Ugutio.

CLEOTHEDRUM. Vide *Cliothedrum.*

CLEP & *Call*, Solennia verba usitata in actionibus civilibus apud Scotos. Vide Quoniam attachiamenta cap. 49. §. 3. & Statuta secunda Roberti I. Regis Scotiæ cap. 21. §. 7.

CLEPO *Clericorum, id est, faldestorium.* Ita Papias Edit. At MS. Collegii Navarrensis, *Clepo Deorum, faldestorium.*

CLEPSYDRA, seu *Aquatile*, uti vocatur à Senatore in divinis Institut. Horarium ex aqua, cujus inventionem Scipioni Nasicæ tribuit Censorinus. Idem Senator: *Horologium aliud ubi solis meatus sine sole cognoscitur, & aquis guttantibus horarum spatia terminantur.* Vide Nicephorum Blemmydem in Epitome Physicæ cap. 31.

Clepsidra, Clepsedra. Ugutio & Joan. de Janua: *Clepsedra, Ducillus (al. docillus) qui obdit foramen dolii, quia per illum quis furatur liquorem, &c. Item Clepsidra dicitur quoddam instrumentum quod immittitur in dolium superius per foramen causa furandi vinum.* Gloss. Lat. Gall. *Clipsedra, Broche de tonnel.* Olla patella:

Dolia, quartalium, fundum, clepsedra, lagena.

Hugo Parisiensis de Institut. Novitiorum: *Hi profectò non solùm arguendi, sed etiam deridendi sunt, qui quasi caupones ad omnem clepsedram eliciendi gustus gratia palatum extendunt.* Saxo Grammaticus lib. 2. *Egesta dolio clepsidra, fuso flammam humore sopivit, mediasque incendii pœnas tempestivo liquoris beneficio repressit.* Continuator Florentii Wigorn. an. 1138. *Reperit unam de cupis, quam hesternâ die plenam reliquerat, usque ad foramen obicis, qui usitato nomine Clepsydra dicitur, evacuatam.* Gervasius Tilleberiensis MS. de Otiis Imperialibus, decisione 3. cap. 88. *Sed & dolia vino plena in ipso cellario nostro vidimus, nonnunquam extracta clepsedra, vinum nullum effundere.* Tabularium S. Bertini: *Omnes ponentes vinum in domibus vel in cellariis in Arques, sive pro vendendo in grosso, sive ad clepsedram, debent &c.* Charta Waldemari Regis Danor. an. 1326. apud Pontanum lib. 7. Rerum Danicar. *Vinum quod personaliter apportarint, possunt in suis Viceon ad clepsydras vendere & alienare.* Thomas Cantiprat. lib. 2. cap. 1. §. 6. *Quem ut transeuntem vidit mulier quæ in cellario stabat, & vinum trahebat è dolio cum clepsedra in manu oblita, in plateam cucurrit.* Vide *Ducillus.* Sic porro ita appellata *Clepsedra*, quòd ex ea vinum de dolio, ut aqua de clepsydra horaria, defluat.

Clepsedraria. Ugutio *Tabernarius, Tabernio, Crustarius, ganeo: unde hæc caupona, tam pro muliere, quàm taberna, quæ aliter dicitur Tabernaria, Cæsaria, Crustaria, Propino, Meraria, Ganearia, Clepsedraria, Pandochium.*

CLEPTES, *Cleptor, Fur, latro*: κλέπτης. Nonius Marcellus: *Clepere est furari, tractum à* κλέπτω, *verbo Græco, &c.* Papias: *Clepere, clam rapere, furari. Cleptes fur, Græcè.* Gloss. Græco-Lat. *Clepit*, κλέπτει. Baldricus Novion. lib. 2. cap. 4. *Quin raperent, cleperent, detraherent, &c.* Petrus Damiani in Vita S. Odilonis Abbatis Cluniacens. cap. 8. *In illis partibus deprehendi cleptes sacrilegus timuit.* Idem lib. 5. Epist. 13. *Cleptica fraus.* Herigerus Lobiensis de Vita S. Ursmari Abbat.

Morosum cleptem converterat ille ferocem.

Querimonia Berengarii Vicecomitis Narbonensis adversus Guiffredum Archiepisc. Narbonensem an. 1076. *Et unum ex eis, qui erat consanguineus meus, pependit in ligno, & occisit morte crudeli quasi cleptem.*

Cleptor, eadem notione. Simeon Dunelm. de Gestis Angl. & ex eo Hovedenus an. 946. *Dum suum dapiferum leonem è manibus pessimi cleptoris, ne occideretur vellet eripere.* Vide Florentium Wigorn. pag. 604.

Cleptim, Furtim. Utitur Thiofridus Abbas Epternacensis in Floribus epitaph. Sanctor. lib. 2. cap. 2.

CLERICA, *Corona Clericorum.* Breviloq.

CLERICI, inquit Isidorus lib. 2. de Eccl. Offic. c. 1. dicuntur *Omnes qui in Ecclesiastici ministerii gradibus ordinati sunt.* Ita etiam Honorius Augustodunensis lib. 1. c. 174. Ugutio: *Clerici generaliter dicuntur, qui*

in Ecclesia Dei deserviunt, duntaxat ordinem habeant, &c. Lex 2. Cod. Th. de Episc. *Qui divino cultu ministeria religionis impendunt*, id est, *hi qui Clerici appellantur. Clerici Ecclesiastici ordinis*, in Capitul. Aquisgran. an. 789. c. 37. lib. 1. Capit. c. 38. Sic autem appellatos, ait idem Isidorus, *eò quòd in sortem hereditatis Domini dentur, vel pro eo quòd ipse Dominus sors illorum est, sicut de eis Scriptum est, loquente Domino, Ego hæreditas eorum*, quæ hausit à S. Hieronymo in Epist. ad Nepotianum. Adde Rabanum lib. 1. de Instit. Cleric. cap. 2.

Laïcos olim ad Clerum invitos interdum assumptos, & in Presbyteros consecratos, testatur S. Augustin. lib. 2. de Adulterin. conjugiis c. 20. & Serm. de Diversis 49.

De Clericorum vestium colore, hæc annotat Baronius an. 393. n. 48. Cùm *vestes pullas & candidas* iis interdicat S. Hieronymus de Vita Clericor. ac pullæ Monachis propriæ fuerint, ut constat ex eodem Hieronymo in Epitaphio S. Marcellæ, & ex Epist. 22. existimat Clericalium vestium colorem fuisse castaneum vel violaceum, cujus usum perantiquum esse in Ecclesia palam est: irrepsisse autem colorem nigrum in Clerum videri, cùm & monachismus in nonnullis Ecclesiis à Clericis receptus est, & ex Monachis Episcopi creati sunt: reliquos autem Clericos alio usos esse colore, ut distinguerentur etiam à Laïcis, qui incedebant atrati.

Clericus qui in gradu est, in lege Aleman. tit. 16. & in Capitul. Caroli M. lib. 7. c. 309. *Clericus, cujus superior gradus est*, apud Halitgarium Cameracensem in Pœnitent. c. 2. Anastasius in S. Hygino PP. *Hic clerum composuit, & distribuit gradus.* Nam varii erant Clericorum gradus: quippe Presbyteros, Diaconos, Subdiaconos, Lectores, & Cantores, πάντας κληρικοὺς καλοῦμεν, inquit Justinianus in Nov. 123. cap. 19. In Concilio Carthaginensi III. c. 21. *Clericorum nomen etiam Lectores, & Psalmistæ, & Ostiarii retinent.* Sed & Episcopi, Presbyteri, & Diaconi, *Primi Clerici* dicuntur in l. 13. Cod. Th. de Judæis & Cælicol. ut cæteri, *inferioris loci*, in l. 41. eodem Cod. de Episcop. Vide Capitulare Adelchisi Principis Beneventani an. 851. c. 6.

Clerici, Canonici, maximè *regulares*, qui Ecclesias Cathedrales deserviunt, apud Ledradum Archiepiscopum Lugdun. in Epist. ad Carolum M. & in Capitulis Caroli C. tit. 5. §. 53. *Clerici Canonici*, in iisdem Capitulis Caroli C. tit. 31. c. 30. *Canonici, id est, regulares Clerici*, in Excerptis Egberti Archiep. Eboracens. in Præfat. Capitulare Aquisgran. an. 789. c. 71. *Similiter qui ad Clericatum accedunt, quod nos nominamus Canonicam vitam, volumus ut illi canonicè secundùm suam regulam omnimodis vivant, & Episcopus eorum regat vitam, sicut Abba Monachorum.*

Clerici Cathedrales, Canonici, apud Joannem de Collemedio in Vita S. Joan. Episc. Morin. n. 12.

Clerici de Scammello, qui in scammellis, seu in sedibus inferioribus in Ecclesia, sedent, ut

Clerici de Stalone, qui in stallis, &

Clerici de Choro, qui in Choro deserviunt, in Charta Minorensis Episcopi an. 1270. apud Ughellum to. 7. p. 419.

Clerici Matutinales. Charta an. 1267. in M. Pastorali Eccles. Parisiens. lib. 2. c. 61. *Sexaginta solidos Parisiensium ad opus distributionum inter confratres dictæ confratriæ, & Clericos matutinales dictæ Ecclesiæ.*

Clericorum nomine intelliguntur etiam interdum Monachi. S. Germanus Parisiensis Episcopus in Charta exemptionis Monasterii S. Vincentii, quod ejusdem S. Germani donatur nomenclaturâ, apud Brolium lib. 2. Hist. Parisiens. *Insuperque sancimus ut nullus Metropolitanus aut aliquis suffraganeus ejus causâ alicujus ordinationis illuc ingredi præsumat, nisi solummodo ab Abbate ejusdem loci vocatus venerit ad sanctitatis mysterium celebrandum, — aut ad benedictiones Clericorum vel Monachorum instituendas, &c.* Capitulare Pipini Regis Italiæ c. 36. *Clerici qui Monachorum nomine non pleniter conversare* (ita leg. pro *conservare*) *videntur, & ubi regulam S. Benedicti tenent, &c.* Abbo Monach. Serm. 5. *Videmus Monasteria à Clericis derelicta.* Gregorius Turon. lib. 2. de Glor. Mart. cap. 28. Aredii Monachum *Clericum Aredii Lemovicini Abbatis* vocat. Ita lib. de Glor. Confess. cap. 82. ubi de Eutychio Recluso, lib. de Vitis Patr. cap. 6. & lib. 1. de Glor. Mart. cap. 76. Rudolphus in Vita S. Liobæ cap. 1. Stephanus II. P P. in Diplomate pro Monasterio sancti Dionysii edito à Mabillonio to. 4. p. 537. Jonas in Vita S. Columbani, Aigradus in Actis S. Ansberti Episc. Rotomag. Eigil in Vita S. Sturmii cap. 16. Acta S. Marculfi Abb. Nantensis, Vita S. Sigolenæ, Miracula S. Leufredi cap. 1. Chron. Fontanell. c. 13. Hist. Translat. SS. Chrysanti & Dariæ c. 27. Canones Hibern. lib. 38. cap. 10. Vita S. Medardi ex Cod. Resbac. c. 17. Dudo lib. 3. de Actis Norman. pag. 153. Adso de Mirac. S. Waldeberti n. 13. &c. Vide Cassianum lib. 11. Collat. c. 14. & ibi Gazæum, & Valesium lib. 17. Rerum Francicar. p. 556. & lib. de Basilicis cap. 6. Quibus addo in Pontificali Ecclesiæ Senonensis MS. haberi *Orationem ad Clericum faciendum*, quæ solos Monachos spectat, ut ex his patet: *Oremus pro hoc famulo suo ill. qui ad deponendam comam capitis sui pro ejus amore festinat, ut donet ei Spiritum sanctum, qui habitum religionis in eo perpetuum conservet, &c.* Infrà: *Cui in tuo sancto nomine habitum sacræ religionis imponimus.* Ordericus Vitalis lib. 8. ita Monachos Molismenses loquentes inducit: *Nos autem & ordine & officio Clerici sumus, & Clericale servitium summo Pontifici, qui penetravit cælos, offerimus, ut sortem supernæ hæreditatis ipso adjuvante obtineamus.*

Sed & Canonicos Regulares *Clericos* non semel indigitat Stephanus Tornacensis, Epist. 96. 104. 115. 152.

Clerici conjugati. Capitula Caroli M. lib. 7. c. 373. *Castimoniam quoque inviolati corporis perpetuò conservare studeant, (Clerici) aut certè unius matrimonii vinculo fœderentur.* Inconsulto Episcopo vetantur Clerici uxores ducere, in Concilio Toletano IV. c. 43. Immunes erant ab omni tallia, non verò eorum uxores, ut colligitur ex pacto inito inter Communiam Meldensem, & Clericos conjugatos ejusdem Communiæ an. 1320. in Regesto Cameræ Computor. sign. E. Sed quæ fuerint *Clericorum conjugatorum privilegia*, pluribus docet Lindwodus ad Provinciale Ecclesiæ Cantuar. lib. 1. tit. 12.

Clerici nudè, in Capitulari 1, an. 802. c. 23. qui *Clerici parochiarum* dicuntur in Concilio Emeritensi can. 18. & sæpius *Clerici Scholares*, qui in singulis Ecclesiis Curionibus in sacris officiis deserviunt, & Scholas tenent. Leo IV. PP. de Cura Pastorali: *Omnis Presbyter habeat Clericum Scholarem, qui Epistolam vel lectionem legat, & ad Missam respondeat, cum quo & Psalmos cantet.* Ordo Romanus habet hoc loco: *Clericum aut Scholarem.* Hincmarus Remensis in Capitulis de Rebus Magistri, &c. c. 11. *Si habeat Clericum, qui possit tenere scholam, aut legere Epistolam, aut canere valeat.* Capitula Walterii Episcopi Aurelian. c. 6. *Ut unusquisque Presbyter suum habeat Clericum, quem religiosè educare procuret: & si possibilitas illi est, scholam in Ecclesia sua habere non negligat, &c.* Vide Synodum Coloniensem an. 1280. c. 1. Statuta Alexandri Episcopi Coventriensis an. 1237. cap. *de Aqua benedicta, &c. Clerici sæculares*, in Capitul. Aquisgran. an. 817. c. 42. ad discrimen *Clericorum Monachorum*, de quibus mox suprà.

Clerici dicti etiam qui literis imbuti erant, viri literati ac docti, quòd Clericos potissimùm literatura ac eruditio spectaret. Quippe ad Clericatum non promovebantur nisi γραμμάτων ἐπιστήμονες, ut est in Nov. 6. Justiniani cap. 4. & Nov. 123. cap. 12. *Qui enim litteras nescit, Clericus esse non potest*, apud Julianum Antecess. Et ut ait Speculum Saxonicum lib. 1. artic. 5. §. 4. *Impossibile est aliquem Clericum nominare, nisi sit doctus, or-*

dinatus, & *tonsuratus*. Ordericus Vitalis lib. 3. *Clericus cognominatus est, quia peritia literarum, aliarumque artium apprime imbutus est*. Jo. de Garlandia in Æquivocis:

Fur aurum, virgo flores, mare nautaque, libros
Clericus æquivocè singula quisque legit.

Chronicon Andrense: *Aliquibus Romanis annitentibus, Hispanum quemdam Burdinum nomine, satis Clericum, ei fecit subordinari.* Id est satis literatum ac doctum. Historia Episcoporum Eystetensium: *Iste Joannes Episcopus—magnus Clericus in jure Canonico fuit.* Willelmus Gemetic. lib. 7. cap. 10. *Cognomento Clericus, quia copiosè literatus erat.* Joan. Villaneus lib. 4. cap. 3. *Gran cherico in iscrittura.* Martialis Parisiensis in Arestis amorum:

Apres avoit les Deesses,
Toutes legistes & Clergesses,
Qui sçavoient le decret par cœur.

Hinc *Clergie*, nostris pro ipsa scientia ac literatura. Robertus Bourronus in Merlino: *Li Clerc sevent mout par force de Clergie, que autre gent ne sauroient mie.* Vide Steph. Paschasium lib. 8. Disquisit. Francic. cap. 13. & Seldenum in Dissert. ad Fletam, cap. 9. Hinc etiam *Clerkois*, pro lingua Latina: vetus liber MS. cui titulus, *le Miroir: Li quars pechié de pereche, con apelle en clerkois Accide.*

Clerici, qui vulgò *Scholares*, apud auctorem de Disciplina Scholarium, quem perperam Boëtium nominant, c. 4. quomodo olim appellati Scholastici in Academia Parisiensi, unde etiamnum mansit nomen Parisiis, *Prati Clericorum*, quod prædium fuit, seu ager eidem Academiæ proprius. M. Robertus de Sorbona in Serm. de Conscientia: *Ille qui frequentat magis scholas, & diligentiùs Magistrum audit, debet melior Clericus reputari. i.* Scholasticus, literis ac eruditione præ cæteris instructus. Alibi: *Sicut ergo demens esset Clericus, cui certissimè diceretur vel mandaretur à Cancellario, In isto libro eris solùm examinatus, quando petes licentiam legendi Parisius, &c.*

Clerici præterea dicuntur, Scribæ, Actuarii, & Amanuenses judicum, vel officialium Regiorum, aut qui sumptus quotidianos ad officia ac munera spectantes, in acta referunt, aliaque obeunt munia, quæ sine qualicunque doctrina præstari nequeunt, cujusmodi erant *Chartularii*, in singulis judicium, vel officiorum scriniis: sic appellati, inquit Seldenus in Dissert. ad Fletam, *ob Doctrinam, seu scientiam, seu artem illam qualemcunque*, quam *Clergie* vocabant Galli nostrates. Lambertus in Vita S. Heriberti Archiepiscopi Coloniensis n. 22. de quodam fure: *Adducitur, sistitur, de arte disquiritur, disquisitus scriptorem se fatetur.* Et mox: *Non*, inquit, *ultio sinit te vivere, qui fœdissima te subegeris infamiæ, & Clericale decus ad dedecus violentus intorseris.* Acta S. Erconwaldi Episcopi n. 20. *Quidam venerabilis Clericus, cujusdam magni nominis notarius, &c.* Ubi nihil mutandum, quidquid censeant viri docti. Joann. de Condato MS.

A Nonneguin le fil Martin
Le singe, qui bien sot latin,
Et qui estoit clers couronnez,
D'escrire à Court & de conter,
Que li frait pooient monter.

Clerici Regis, qui & *Notarii*, & postmodum *Secretarii*, appellati, Regiis Diplomatibus *in dorso* nomina sua adscribebant. Matthæus Paris an. 1250. *Clerici quoque nomine, Regis Consiliarii, &c.* Epitaphium Guillelmi Matisconensis Episcopi Ambian. apud Adrian. Morlerium:

Clericus Angelici fuit hic Regis Ludovici.

Horum passim mentio occurrit, qui iidem sunt, quos hodie *Clercs Notaires & Secretaires du Roy* appellamus.

Clerici, judicum Secretarii, apud Fletam lib. 1. cap. 18. §. 6. 9.

Clerici ceremoniarum, in Ceremoniali Rom. lib. 3. pag. 296.

Clerici Cameræ Apostolicæ, ibid. p. 320.

Clericus Coquinæ, cujus officium describitur in Fleta lib. 2. c. 18. Hujus etiam mentio fit in legibus Malcolmi II. Regis Scotiæ c. 6. §. 3. & in Testamento Caroli Pulcri Regis Franc. an. 1324.

Clericus Marescalciæ equorum, cujus officium describitur in Fleta lib. 2. c. 14. §. 4. & c. 20.

Clericus Nundinarum, in Fleta lib. 2. c. 64. §. 24.

Clericus Panetariæ, & *Buticulariæ*, cujus officium describitur in Fleta lib. 2. c. 19.

Clerici seculares, in Ecclesia Leichefeldensi, vocati vulgariter *Clercs viscars*, id est, *Clerici vicarii*, in statutis ejusdem Ecclesiæ in Monastico anglic. to. 3. p. 244. Ubi ii videntur quos vulgò *Chantres*, seu Cantores dicimus.

Clericus Pipæ, in Scaccario, seu fisco Regio, apud Anglos, qui nomen accepisse videtur à magno rotulo, cui debitas Regi pecunias, cæteraque ad coronam pertinentia vectigalia inscribit, quem Angli à fistulæ similitudine à *pipe* vocant, ut habet Spelmannus. *Clericus pipæ*, olim ingrossator magnæ rotulæ. *Contrarotulator pipæ*, olim *duplex ingrossator*; & *Cancellarius scaccarii*, est *Contrarotularius pipæ*.

Clericus placitorum aulæ, in Fleta lib. 2. cap. 12. §. 31. *Clerc des arrests*, qui hac tempestate, *le Greffier du Parlement* nuncupatur, in Edicto pro Parlamento postridie Epiph. an. 1277.

Clerici de scacario, in to. 2. Monastici Anglic. pag. 371.

Clerici Templi, seu Thesauri Regii, qui in Templo Parisiensi asservabatur, *Clercs du Temple*, in Computo Thesauri an. 1322. Vide *Templum*.

Clerici scantionariæ, *Clercs de l'Eschançonnerie*, in Testamento Caroli Pulcri an. 1324.

Clerici forrariæ, *Clercs de la Fourriere du Roy*, in Testamento Ludovici Hutini Regis an. 1316. & Caroli Pulcri an. 1324.

Clerici liberationis domus Regis, in Legib. Malcolmi II. Regis Scotiæ §. 2. Galli dicerent, *Clercs des livrées de la maison du Roy*.

Clericus mapparum, *Clerc des nappes*, in Testam. Caroli Pulcri an. 1324.

Clerici arcubalistariorum, *Clercs des Arbalestriers*, quorum numerum ad unicum redegit Carolus V. tum Galliæ Regens Edicto 27. Febr. an. 1359.

Clerici eleemosynæ, *Clercs de l'Aumône*, in Statuto pro hospitio Ludovici Hutini an. 1317.

Clerici Cameræ Computorum, *Clercs de la Chambre des Comptes*, qui nuncupantur *Petits Clercs* in Edicto Caroli V. Regentis an. 1359. *Clercs d'embas*, in Edicto Caroli VI. Reg. 7. Jan. an. 1407. in Regesto *Pater*. Atque hi Clerici Cameræ Computorum, juxta Edictum publicatum Vivarii in Bria an. 1319. & in Camera Comput. Paris. 17. April. an. 1320. à Dom. *de Sully*, emendabant computa tam vetera quàm nova, eorum non modò examini aderant, sed & de iis referebant ad Magistros, in quorum cæteroquin ædibus habitare iis haud licebat.

Clerici Capellæ Regiæ, *Clercs de la Chapelle du Roy*, in Testamento Ludov. Hutini Regis 1316. & alibi.

Clerici scutiferiæ, *Clers de l'Escurie*, in Testamento Caroli Pulcri an. 1324.

Clerici Consilii, *Clercs du Conseil*, in Statuto pro hospitio Regis & Reginæ. an. 1285.

Clerici Cokete Regis. Vide *Coketa*.

Clericare, Clericum ordinare, facere. Anastasius in S. Hadriano PP. *Dom. Paulus Papa eum clericari jussit.* Donatio Constantini M. *Quem proprio consilio clericare voluerit, & in numero religiosorum clericorum connumerare, &c.* Lex Langob. lib. 1. tit. 33. §. 2. *Si quis servum alienum sine voluntate domini sui clericaverit.* Guill. de Podio Laurentii in Præfat. ad Chronicon: *Et Episcopi quales pro tempore poterant, clericabant.* Testamentum Roberti Comitis Arvern. an. 1276. apud

Justellum: *Guodafredum filium meum cleritari volo.* Vide Joannem VIII. PP. Epist. 295.

Clericio, Tonsurâ donatus, Clericulus, Gallis, *Clerìçon.* Agobardus lib. de Privileg. & Jure Sacerd. num. 11. *Habeo unum Clericionem, quem mihi nutrivi de servis meis propriis, — volo ut ordines eum mihi Presbyterum.* Proinde *Clericio* iste erat ex eorum Clericorum ordine, quos *Nutritos* appellat Hincmarus in Capitulis an. 874. *Clerjons, dans le Roman de Vacces MS.*

Et tant estoient exploitiés,
Que ne sai laquelle lechons
Ert alez lire un des Clerjons.

Alibi:

Chantent li maistre Clerc, & chantent li Clerjon.

Atque id nominis etiamnum tribuitur quibusdam Prbendariis in Ecclesia Viennensi, ut auctor est Joannes *le Lievre* in Antiq. Viennensibus cap. 54. Vide *Corona.*

Clerificari, de eo qui Clericus fit. Occurrit in Vita S. Judoci à Mabillonio edita cap. 2.

Clerimonia, Clericorum Canonicorum, vel Monachorum Collegium. Gloss. Lat. Gall. *Clerus & Clerimonia, idem.* Catholicon Armoricum: *Cloareguiez, Gall. Clergie, Clericatus, item Clerimonia, item Clerus, Congregatio Clericorum.* Liber Aganonis in Tabulario S. Petri Carnot. de Aganone Episcopo Carnotensi: *Clerimoniæ quoque seriem instituens, quæ laudes Deo debitas redderet.* Ipse Agano in Charta fundat. ejusd. Monasterii: *Illudque à fundamento reædificare, & canonica institutione Clericorum cunctorum graduum inibi Deo servire, sanctam exercendo religionem, jussimus.* Charta Hugonis Episcopi Noviom. & Tornac. an. 1039. pro fundatione Monasterii Phanopinensis, apud Haræum in Hist. Castellanor. Insul. lib. 2. p. 163. & Buzelinum lib. 2. Galloflandr. cap. 26. *Quatenus ibi ædificaret Abbatiam in honore B. Martyris Christophori, & ibi statueret pauperum Clerimoniam, eamque sub obtentu charitatis dotaret appendiciis terrarum atque familiarum, unde haberent ipsius Abbatiæ Clerici alimoniam.* Ubi *Clerimoniam* Haræus & Buzelinus *Clericorum alimoniam* perperam interpretantur.

CLERONYMUS, Hæres, ex Gr. κληρονόμος. Charta Eadgari Regis Angliæ in Monastico Anglic. to. 3. p. 129. *Quandam telluris particulam, 30. videlicet casatos — perpetua largitus sum hæreditate, ut ipse vita comite cum omnibus utensibus, (* utensilibus *) pratis videlicet, pascuis, voti compos habeat, & post vitæ suæ terminum quibuscunque Cleronymis impune derelinquat.*

CLEROPROXIMI, dici videntur S. Cypriano Epist. 24. qui ad clericalem ordinem, tanquam idonei, deligebantur ab Episcopo ex totius Cleri consensu, ita ut cùm necessitas emergeret, Diaconum aut subdiaconum in Ecclesiis ordinari, ex eorum cœtu aliquem idem Episcopus ad id muneris promoveret: *Fecisse me autem sciatis Lectorem Saturum, & Hypodiaconum Optatum Confessorem, quos jam pridem communi consilio Cleroproximos feceramus.*

CLERUS, Ordo Clericorum. Anastasius in S. Hormisda PP. *Hic composuit Clerum, & psalmis erudivit.*

Clerus, pro *Clericus.* Anastasius in S. Victore PP. *Hic fecit sequentes (* f. frequentes *) Cleros* i. Clericos. Domnizo lib. 1. de Vita Mathildis c. 16.

Ecclesiæ Christi vendebantur maledictis
Presbyteris, Cleris, quod erat confusio plebis.

Cap. 17.

Usus cum Cleris non ni tantum duodenis.

Vide Chartam Amati Archiep. Salernitani apud Ughellum to. 7. p. 506. d. & Chrodogangum Episcop. Metensem in Regula Canonicor. cap. 63.

Cleri, *libri novi & veteris Testamenti*, Papiæ.

CLESONISTA, appellatus reus. Constitutiones Caroli M. in Lege Ripuaria cap. 3. *Clesonista aut 600. sol. componat, aut cum 12. juret: aut si ille qui causam quærit, 12. hominum sacramentum recipere noluerit, aut cruce, aut scuto & fuste contra eum contendat.* Vocis etymon à Gr. κλήζω, appello, nomino, Spelmannus; à Germanico Amerbachius accersunt.

CLETA. Vide *Cleia.*

CLIBA, *Clibola.* Papias: *Clibola, inclinata. Cliba, aspera, difficilia.* legendum *Clivosa*, & *cliva.*

CLIBANUS, Græcis κλίβανος, sive κρίβανος, est instrumentum ex ferro aut opere figlino, aut alia materia confectum, sub quo non solùm panis, sed aliud quidvis coqui potest. Campanam (*Cloche*) Galli vocant, quòd ad eam figuram proximè accedat. Differt autem à furno, tum quia mobile sit, tum quia minus, aliaque insuper materia constet. Ita Gorræus. At abusivè pro furno vox hæc postmodum sumpta. Hariulfus lib. 3. cap. 32. *Simulque reditum publici clibani cessit.*

CLIBANUS, vel *Clibanum*, Thorax ferreus, quo pectus tegitur, Græcis recentioribus κλίβανον. Vide Rigalt. in Gloss. Anonymus de Re bellica post Notitiam Imperii de Thoraconacto: *Ut hoc induta primùm lorica vel clivanus, aut his similia, fragilitatem corporis ponderis asperitate non læderent.*

Clibanarii, Cataphracti equites, clibano seu thorace tecti. Gloss. Lat. MS. Regium: *Clibanaris, quasi tunica ferri.* Papias: *Clibanaris, quasi tunica ferrea.* Infrà: *Clibanarius* habet. Gloss. Isid. *Clibanarii, quasi tuniciferrei.* Glossæ Basilicῶν κλιβανάριοι, ὁλοσίδηροι, κλίβανα γὰρ οἱ Ρωμαῖοι τὰ σιδηρᾶ καλύμματα καλοῦσι, αὐτὰ τὰ κλαμύνια. Nazarius in Panegyr. Const. *Operimento ferri equi atque homines pariter obsepti: Clibanariis in exercitu nomen est. Supernè omnibus tectis equorum pectoribus, demissa lorica, & crurum tenus pendens, sine impedimento gressus, à noxa vulneris vendicabat.* Ammiam. lib. 16. *Sparsique cataphracti equites, quos Clibanarios dictitant Persæ, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti, &c.* Horum præterea meminit Lampridius in Alexandro, Vegetius lib. 3. cap. 6. Lex 9. C. Theod. de Annon. civic. Notitia Imperii, &c. Vide Salmasium ad eundem Lamprid. p. 234.

CLIDA. Vide *Cleia.*

CLIENS, Armiger, *Escuier.* Monachus Florentinus de Expugnat. Acconensi: *Sunt triginta Milites, & horum Clientes.* Willelmus Brito lib. 6. Philipp. p. 162.

Ter denosque equites, & septuaginta clientes.

Utitur non semel. Libertates MSS. Villæ Franchæ concessæ ab Archembaldo Dom. Borbon. an. 1217. *Si Miles vel Cliens petit corpus hominis, non potest eum probare esse suum per suum servientem, &c.*

Cliens armorum, *Aulicus.* Vide *Serviens armorum.*

Cliens, Vassallus, in veteri Charta apud Beslium in Comitib. Pictav. p. 574.

CLIENTELA, Domestica familia: *Multitudo servorum*, Joanni de Janua. Thomas Archid. Spalat. in Hist. Salonitana cap. 34. *Habuit autem Militem unum, & 1. Notarium, Clientelam bonam, 2. dextrarios, &c.*

CLIENTIA, Refugium, protectio. Gloss. Gr. Lat. *Cliens*, πρόσφυξ. Gloss. Lat. Gr. προσφυγή, *Clientia.* Vita S. Eucherii Episcopi Aurelian. n. 9. *Qui metu perterritus, ne silenter cum ipsis, clientiâ addita ad Alpinam munitatem convolaret, clam tutiori loco — eum traditit custodiendum.*

CLIMA, ex Gr. κλίμα, *inclinatio cœli*, Vitruvio lib. 1. Septem autem climata, quæ sunt κατ' ἔθος recensent antiqui Græciæ magistri. At Abulfeda Arabs climata ita distinguit, ut aliud *Clima verum* unum è septem prædictis: alterum, *Clima cognitum*, quæcumque regio, aut regnum plurimas provincias & tractus continens dicatur. Ab Arabibus igitur videntur Græci Byzantini regionibus ac provinciis *Climatis* nomen indidisse. Paullus Diac. lib. 23. Hist. misc. *Ast Imperator rebelles cæsos & tonsos exilio damnavit, & apud Chersonam deportatos fore decrevit, & climata illa sub custodia & munitione conservanda.* Anastasius in Hist. Eccl. p. 137. *Missus est in exilium apud climata eremi.* Ubi Theophan. Εἰς τὰ κλίματα ἐρήμου. Sed ii à Græcis vocem hausere. Glossæ Basilic. Οἱ βικάριοι τοῦ Ποντικοῦ, ἢ ἑτέρου τινὸς ὅλου

ὅλου κλίματος. Ita usurpant Palladius in Vita Chrysostomi p. 23. Constantinus de Adm. Imper. cap. 1. Cantacuzenus lib. 1. c. 4. initio, &c. Hinc κλιματάρχαι Climatum Præfecti, apud Simocattam lib. 3. c. 9. lib. 4. cap. 7. & Constantinum Manassem p. 139. & 168. edit. Meurs. Dudo lib. 3. de Morib. Normannor. *Fama ilico per Franciæ climata celeriter penetravit.* Ordericus Vital. lib. 3. p. 491. *Totam regionem in illo climate pacificavit.* Egidius Parisiensis MS. lib. 1. Karolini:

—— Navarro in climate genti
Pampilona situs & inexpugnabile castrum.

Climata etiam Græci nuperi vocabant urbium regiones. Codex Canonum Ecclesiæ Africanæ c. 93. 94. ἐν Χαρκηδόνι εἰς τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δευτέρου κλίματος. Ubi Editio Lat. *In Basilica regionis secundæ.* Ita κλίματα vocant regiones urbis CP. Socrates lib. 2. c. 30. & Novella Justiniani 43. c. 1. §. 1. & Alexandriæ, Epiphanius lib. de Ponderib. & mensuris p. 536.

Clima, Papiæ, *Mensura pedum 60.* Et mox: *Climata sunt in 60. mensuris agrorum, quæ undique habent pedes 60.* Scriptor Gromaticus: *Majores — territoria in agros, agros in centurias, centurias in jugera, jugera in climata, climata in actus, perticas, passus, gradus, &c.* Infrà: *Actus minimus est latitudine pedum 4. longitudine 140. climata quoque undique versus pedes habent 60.* Alter: *Clima dicitur pars agri quadrata, quæ habet ex omni parte pedes 60. id est, perticas decempedas undique sex.*

CLIMPIA, *Species colorum*, Papiæ.

CLINICI dicuntur, qui lecto ex ægritudine detinentur, à voce κλίνη, *Lectum*: unde Papias *Clinicum Paralyticum* interpretatur. Ugutio: *Clinicus, qui de lecto non descendit, & præcipuè paralyticus.* Historia Translat. S. Sebastiani n. 36. *Mulier quædam clinica, &c.* Vita MS. S. Magnobodi Episcopi Andegavensis c. 45. *Homo quidam clinicus advenerat, erectus repedavit.* Drogo in Miracul. S. Winnoci Abb. cap. 8. *Puer clinicus ex utero matris, contractusque membris, &c.* Vide Sugerium in Ludovico VI. cap. 2. & Salmasium ad Spartianum p. 57.

Clinicos præterea appellatos à quibusdam, qui in ægritudine baptizabantur: qui nempe aqua salutari non loti, sed perfusi erant, tradit S. Cyprianus Epist. 76. Cùm enim propter ægritudinem immergi in sacro lavacro, atque intingi (quod baptizari propriè est) ægri non possent, aqua salutari perfundebantur, sive aspergebantur. A quo more profluxit occidentalis Ecclesiæ mos, qui nunc in usu est, ob teneritudinem infantium recèns natorum, cùm jam rarissimus esset adultorum baptismus. Vide *Superfusus*. *Grabatarii* dicuntur in Concilio Autisiod. c. 18. Addit. II. Capit. cap. 8. & Concil. Parisiense VI. lib. 1. c. 8. *Hi qui in ægritudine baptismatis suscipiunt Sacramenta, — quos vulgaris sermo Grabatarios vocat.* Vide S. Hieron. in Epitaph. Fabiolæ, & in Epitaph. Paulinæ, Fridegodum in S. Wilfrido c. 55. Rudolphum Presbyter. in Vita Rabani Mauri n. 37. Baron. an. 384. n. 13. & Justellum ad Canones Eccl. p. 170. 1. edit. &c. Ejusmodi verò in extremis *Baptismus, ad succurrendum* dicitur in libro Sacramentorum Ecclesiæ Remensis, ut me monuit vir doctissimus Joan. Mabillonius.

Negat porrò Hieronymus Mercurialis lib. 3. Variar. lection. c. 22. *Clinicorum* vocabulum ipsis ægrotantibus esse tributum à veteribus Scriptoribus: Hippocratem quidem 1. de Morbis, decumbentes, κλινοπετεῖς vocasse, & Plutarchum ac Athenæum κλινούεις: at ubi κλινικοὺς dicant, non legisse. Probat ibidem *Clinicos* vocatos Medicos, à Chirurgis & Empiricis eo modo, atque etiam magis, antiquitus fuisse sejunctos, quo temporibus nostris Physici nuncupati ab iisdem Chirurgis & Cæretanis vocatis separantur. *Medicus Clinicus, Chirurgus ocularius*, in vet. Inscript apud Gruter. 400. 7. Vide Scalig. ad Auson. lib. 2. c. 4.

CLINTINNA. Glossæ MSS. in Prudentii Apotheosin, ex Bibl. S. Germani Paris. *Scutulatam vestem appellat orbiculatam, quam rustici Clintinnam vocant.* Ubi Glossæ Isonis Magistri: *Scutulis, variatis: scutulatis vestibus, pro omni veste opere vario interserta ponitur.*

CLIOTHEDRUM, *Cleothedrum*, Sella plicatalis, seu *plectilis*, uti vocatur à Gregorio M. lib. 10 Epist. 23. quæ claudi potest. Vocabulum ex Græco κλείω, *Claudo*, & ἕδρα, *Sella*, malè compactum & concinnatum. Glossæ MSS. *Exedra, vel Cliothedrum, sedes Episcopalis.* Papias: *Cleothedrum, in quo plumæ sternuntur sessoris.* Panegyricus Berengarii Imp.

—— Postquam conscenderat omnem
Adscensum, aureolo Præsul surgens Cliothedro,
Oscula figit ovans, dextramque receptat amicam.

Ad quem locum Glossa quæ in MS. adscribitur: *Cliothedrum, Græcè dicitur sella plectilis, quæ vulgò Valdestolum vocatur.* Fulco Carnot. lib. 3. Hist. Hieros. cap. 61. *Considente autem Boamundo super Cliothedrum suum Principe effecto, diploideque decentissimâ vestito, &c.* Historia Episcopor. Autisiod. cap. 45. *Cliothedrum optimum auro argentoque constructum.* Occurrit præterea in Notis Tyronis pag. 164. Ex his emendanda Historia Translationis S. Sebastiani n. 26. *Ut Cliothetro sedebat, violentia somni subitò deprimitur.* Legendum enim *Cliothedro*, ut apud Fridegodum in Vita S. Wilfridi cap. 4.

Sedis Apostolicæ viso primùm Cliothedro.

CLITONES, non modò Regum primogenitos, quod vult Spelmannus, sed universim filios omnes, appellarunt Anglo-Saxones, tanquam Κλειτοὺς, id est, *inclytos, claros*, Lexic. Græc. MS. Reg. Κλειτὸς, ὁ ἔνδοξος. Joan. de Janua: *Clito, filius Regis, vel Imperatoris, qui multa resplendet nobilitate, à cluo, cluis, pro splendeo.* Gloss. Saxon. Ælfrici: *Clito*, Æðeling. In Charta Ethelredi Regis Anglor. in Additam. ad Matth. Paris pag. 158. *Ethelstanus, Ecbryth, Eadmundus, Eadward, Eadwig, & Eadgar*, cum *Clitonis* epitheto subscribunt, qui in aliis, quas laudat Watsius, *se Regis filios* appellant. Extant apud Seldenum in Notis ad Eadmerum Eadgari Regis Statuta pro Reformatione Monasteriorum, quæ in hunc modum subscribuntur: *Ego Eadgar, &c. Ego Eadmund Clito legitimus præfati Regis filius crucis signaculum infantili florens ætate propria indidi manu. Ego Eadweard eodem Rege Clito procreatus præfatam patris munificentiam crucis signo consolidavi.* Radulfus de Diceto in Abbrev. Chron. an. 1037. *Innocentes Clitones Aluredus, & Edwardus Ethelredi Regis quondam filii*: qui *Clitunculi* dicuntur Simeoni Dunel. de Gestis Regum Angl. an. 1017. Rogerus Hovedenus an. 918. *Clito Ethelwardus Regis Eadwardi Germanus —— defunctus est.* Vide eundem an. 957. & pag. 436. 438. Simeon Dunelm. de Gestis Regum Angl. an. 860. & 866. *Elfredus Clito.* An. 866. *Elfredus, id est, Clito Adeling*: ubi emendat Somnerus, *Elfredus Clito, id est, Adeling.* An. 955. *Cujus fratruus Clito Edvius, Regis scilicet Eadmundi — filius.* An. 957. *Suus germanus Clito Eadgarus ab eis Rex eligitur.* Ordericus Vital. lib. 5. pag. 566. *Tunc Aluredus & Eduardus Clitones in Anglia exulabant.* Lib. 7. pag. 655. *Canutus —— Edmundum ac Eduinum Clitonem Edrici dolis peremerat.* Lib. 8. pag. 672. de Henrico postmodum Rege Angliæ: *Henricus Clito Constantiniensis Comes in Angliam transfretavit.* Et infrà pag. 689. *Eodem tempore Constantiniensis Henricus Clito strenuè regebat.* Lib. 11. pag. 838. de Guillelmo Normanno postmodum Flandriæ Comite: *Robertus* (genuit) *Guillelmum Nothum, qui genuit Robertum patrem Guillelmi Clitonis.* De eo lib. 12. pag. 854. *Ibi Guillelmus Clito Rodberti Ducis Normannorum filius armatus est.* Infrà: *Guillelmus quoque Adelingus Guillelmo Clitoni consobrino suo palafridum quem in bello perdiderat remisit.* Eidem Guillelmo *Clitonis* epitheton tribuunt Chronica S. Stephani Cadomens. an. 1110. Fridegodus in S. Wilfrido cap.

CLYPEOCENTRUS, apud Anonymum de rebus bellicis, subjectum Notitiæ Imperii, est *Parma*, seu *Modicus clypeus, fixoriis minutis ad soliditatem sui diligenter munitus*, qui *in fronte tichodifri oppositus, vel in temone suspensus, munit inferiùs latitantes ab impetu cominus venientium*. Figura ibi describitur

CLYPEUS, *Clypeum*, Armorum insigne, quod in eo depingi solebat. Gloss. Lat. MS. *Clypeum, ubi imagines proponuntur*. Ita porro neutro genere vocem hanc interdum efferre Grammaticos observat Pollio in Claudio. Caper: *Clupeum, Imago, Clipeus*, κόσις. Olim verò in Clypeis eorum, quorum essent, vel etiam avorum, imagines effingi solitas, colligitur passim ex veteribus Scriptoribus, Tito Livio lib. 5. Hist. Plinio lib. 35. c. 2. Silio Italico lib. 17. & aliis: qui quidem Clypei, siquidem in templis appenderentur, aurei ut plurimùm erant, quod de Lucii & Caii Cæsaris Clypeis observat Xiphilinus ex Dione, & auctor Panegyrici Constantino dicti, de ipsiusmet Augusti scuto, sub finem: *Meritò igitur tibi, Constantine, & nuper Senatus signum Dei dedit, & paulò antè Italia scutum & coronam cuncta aurea dedicarunt, ut conscientiæ debitum aliqua ex parte relevarent. Debetur enim & divinitati simulachrum aureum, & virtuti scutum, & corona pietati*. Atque in Clypeorum ejusmodi dedicationibus epulas datas civibus docent inscriptiones aliquot veteres, 441. 7. 496. 4. 6. Vide Salmasium ad Pollionem p. 325. 326.

Clypeus sepulchris Militum appensus, in Legibus Henrici I. Regis Angliæ c. 83. Baldricus Abbas Burguliensis *in Scutum Raherii viri fortissimi*:

A Domino viduata tuo jam parma quiesce,
Cui par Raherio nullus erat dominus.

Mox:

Qui te conspicient pro tanto Milite plorent,
Tuque diu valeas in titulo posita.

Inscriptio Clarevallensis, in Notis Claudii Menardi ad Hist. Joannis Joinvillæ p. 366. edit. postremæ, de Gaufredo Joinvillæ domino: *Et pour ce qu'il trespassa en la terre (sainte) sans hoirs de son cors, pour ce que renommée ne perisse, en apourta Jean cils de Joinville son escu, apres ce qu'il demeura au service d'ou S. Roy Louys outremer l'espace de sept ans. Li dit Sires de Joinville mist son escu à S. Lorent, afin que on priast pour li*. Ex quibus colligitur scuta virorum nobilium tumulis jam olim appensa, ac proinde eorum, quibus illa decorari solebant, armorum insignia: quod etiamnum fieri passim novimus. Id olim pariter in usu fuisse, ut arma mortui sepulchro imponerentur, habet præ cæteris Quintilianus Declam. 369. *Quidam arma de sepulchro viri fortis, suis consumptis sustulit, victor reposuit, reus est violati sepulchri*. Notum istud Virgilii 6. Æneid.

At pius Æneas ingenti mole sepulchrum
Imposuit, suaque arma viro, &c.

Morem etiam fuisse veteribus, cùm militia se abdicarent, arma sua in Deorum templis suspendere, addita inscriptione, pridem observarunt Lipsius ad Tacitum, & Meursius ad Lycophron. p. 251.

Clypeus, Prærogativa ac dignitas: speculum Saxonicum lib. 1. art. 3. §. 2. *Clypeus seu cingulus militaris in septimo terminatur: & primum habet Rex Romanorum, secundum Episcopi, Abbates & Abbatissæ, qui & Superillustres dicuntur: tertium laïci Principes, ex quo facti sunt Episcoporum subditi & vassalli, qui illustres nuncupantur; quartum Nobiles & liberi Domini: quintum prædictorum Nobilium vassalli, & etiam Banniti: ipsorumque ulteriùs vassalli tenent sextum*. Et lib. 3. art. 72. *Legitima & ingenua proles clypeum patris sui, & hæreditatem suis, matrisque obtinet, si sit æqualis generationis, vel melioris*.

Clypeus, Vassallus, qui domino cum clypeo servitium debet, militari servitio obnoxius. Libellus de Fundatione Monasterii Bigaugiensis pag. 255. *Idem ab Adelgoto Magdeburgensi Episcopo præfecturam mille clypeis, & quingentis talentis præditam in beneficium suscepit*.

Clypeus, Familia nobilis. *Clypei prostrati*, apud Matthæum Paris an. 1245. p. 463. i. familiæ nobiles extinctæ. Matthæus Westmonasteriensis eodem anno, de familia Pembrochiensi extincta: *Sic nobilis clypeus ille Marescallorum tot & tantis hostibus Angliæ formidabilis evanuit*. Albertus Argentin. de Gestis Bertoldi Episcopi Argentin. *Cujus progeniei Landgraviorum de Buchete nullus de masculino genere remansit, & vacat Clypeus aureus cum tribus rosis rubeis à summo deorsum de Buchete*. Ita δίγμα, seu armorum insigne, quod in clypeis effingitur, in Leonis Imperatoris Oraculis pro familia usurpari monuimus in Notis ad Cinnamum pag. 451. Vide *Herschild*, & *Scutum*.

Clypeus versus. Turpini Historia cap. 9. *Clypeo verso, ut mos nuntiorum belli est, cum solo milite venit ad urbem*.

Societas de clypeo S. Georgii Militaris, de qua vide Chronicon Elwagense an. 1440.

Clypeus, Vis armorum. Helmodus lib. 1. Hist. Slavor. c. 88. *In omni terra Slavorum, quam ipse vel progenitores sui subjugaverint in clypeo suo & jure belli*. Lib. 2. cap. 9. *In Slavorum provinciis, quas ipse jure belli in clypeo suo & gladio possederat*.

Clypeo impositos, elatos, & proclamatos Imperatores, docent passim Scriptores, Libanius in Paneg. Juliani Imp. Ammianus lib. 20. Zozimus, Corippus lib. 2. de Laudib. Justini, Zonaras in Justiniano, Acropolita cap. 53. 77. Pachymeres lib. 2. cap. 4. lib. 9. c. 1. Joannes Cantacuzenus lib. 1. c. 41. Codinus de Offic. c. 17. &c. Eodem perinde ritu Francicos Reges *elevatos* & inauguratos, ex Gregorio Turonensi lib. 2. c. 40. lib. 7. c. 9. Aimoino lib. 3. Hist. c. 61. & aliis. Pithœus lib. 2. Adverf. c. 6. & Hotomon. in Francogall. c. 6. ut Gothicos Reges Cassiodorus lib. 10. Epist. 31. prodidere.

CNIPULUS. Vide *Canipulus*.

CNODAX, apud Vitruvium, fibula est ferrea, velut subcudica, in capitibus axium vel scaporum adfixa & adplumbata, per quam in armillis scapi vel axes versantur. κνωδάκων hoc sensu mentio est apud Heronem. Generaliter κνώδαξ est acutum quid è ferro, ut fibula ferrea, quæ immittitur in armillam. Hesychius: κνώδαξ, κίνδρος, ἄξονος γνώμων.

COACTILIARIUS, qui centones conficit. *Coactor*, in vet. Inscriptione: πιλωτοποιός, in Gloss. Gr. Lat. perperam πιλωποιός in Lat. Gr. Idem Gloss. πιλωτόν, *Coactile*. *Coactilia*, in l. 25. §. 1. D. de Auro arg. &c. Marcellus Empir. cap. 14. *Lixivium unde operantur Coactiliarii*. Plinius lib. 8. c. 48. *Lanæ & per se coactæ vestem faciunt, & si addatur acetum, etiam ferro resistunt, imò verò etiam ignibus*. Vide Cujacium lib. 5. Observ. c. 2. Salmasium ad Hist. Aug. & infrà in *Gambeso*.

COACTOR, Papiæ, *Agitator aselli*. Gloss. Isidori, *Coactores, argentarii*. De hac voce hac notione consule Salmasium lib. de Usuris p. 497. 498.

COADJUTOR dictus, qui Episcopo etiamnum vivente, ad ejus Ecclesiam promovetur Episcopus, illius futurus successor, ut munia Episcopalia obeat, propter alterius Episcopi infirmitatem corporis, vel ægritudinem, aut causas alias: cujus moris antiquissimi exempla congessêrunt Petrus Marca lib. 6. de Concord. Sacerd. & Imper. cap. 8. n. 10. 11. Altaserra lib. 1. Dissertat. Juris Canonici cap. 2. 3. & seqq. & alii. Vide Albertum Stadensem an. 887. 908. & infrà in *Episcopi vacantes*.

COALTERARE, vel *Coalterari*, *ensemble tancer*, in Gloss. Lat. Gall. id est, jurgiis invicem contendere, *Alterquer*.

COANGELICUS. Vide *Angelus*.

COAVETUS. Vide *Cavanna*.

COBRANCIA, Acquisitio: Arvernis, *Cobre*. Charta Guillelmi *de Chastaigners* Militis an. 1237. apud Duches-

nium in Hist. istius familiæ p. 189. *Idem volo & præcipio quòd vinea de Bezardie, quæ ad me spectat ratione cobranciæ, remaneat successoribus meis in bonis ex parte patris mei.* Alia apud Sammarthanos in Abbatib. Brolii-Gallandi: *Item dono eis & concedo omnes cobrancias, quas, in terra mea facere poteram, ita ut baroniam meam non perdam, & hominia non amittam.* Ex *recuperare.*

COCARIUS. Glossar. Saxon. exaratum sub Edw. III. post Leges Henrici I. *Cocsede*, *Cocarius*. Saxonibus Coc, idem valet ac *Coquus*: Cocc verò est *Gallus*.

COCATRIX. Catholicon Armoricum: *Cocatrice*, *Gall. id. Basiliscus.* Occurrit familia Parisiensis hoc cognomine in veteribus Tabulis.

COCCINARE. Vide *Cocinare*.

COCCINUM. Vita B. Mathildis Reginæ n. 19. *Post obitum Regis Henrici assiduè induit coccinum unius coloris, non in publico, sed sub lineo vestimento, & pro decore ornamenti ante se gessit parum auri.* Fortè *Cottinum*, à *Cotte*, vestis inferior. Vide *Cottum*.

COCCOMELINUS. Vide *Melinus*.

COCCONES. Vide *Cogge*.

COCCULA, *Cocula*, Sagum Hybernicum villosum, absque sutura, & quod marginem inferiorem planam exhibet, superiorem arcuatam, cirrisque sive limbis laneis fimbriatam. Vita S. Cadoci Cambrensis, apud Spelman. *Atque quot jubæ in tua coccula (quod vulgariter vocatur quoddam genus indumenti quo Hibernenses utuntur, deforis plenum prominentibus jubis, seu villis, quæ in modum crinium sunt contextæ) tot homines per te à pœnis perpetuis eruentur.* Hinc discere est quid sit *Cocula* apud Bonifacium Archiep. Moguntin. Epist. 74. *Caligas, & peripsemata, orarium, & coculam, & gunnam brevem nostro more consutam.* Et in Concilio Cloveshoviensi an. 747. c. 28. de Monachis: *Nec imitentur sæculares in vestitu crurum per fasciolas, nec per coculas in circundatione capitis, modo pallii laïcorum, contra morem Ecclesiæ.* Aliàs

Cocula vel *Coculum*, est *vas quodlibet ad officium coquinæ paratum*, ut ait Ugutio. Gloss. Ælfrici: *Cocula*, Olfacta. Gloss. Arabico-Lat. *Coculum & Cucuma*.

COCCUM. Chronicon Fontanellense cap. 16. *Dalmaticas — 6. Roccum Subdiaconalem unum: Coccum unum, tunicam Sacerdotalem Indici coloris, cum vestimento integro unam.* Sed legendum videtur *Cottum*. Vide suprà *Coccinum*.

COCHETUS. Vide *Cogge*.

COCHLEA, Vas quo bibitur, in formam Cochleæ confectum. Jonas in Vita S. Eustasii Abb. Luxoviensis: *Nequaquam reor esse contrarium religioni, si cochlea, quam Christianus lambit, vel quodcunque vas aut poculum, Crucis signo munitur, cùm per signi adventum dominici pellitur pestis adversantis inimici.*

Cochlea, Isidorus lib. 15. Orig. c. 2. *Cochleæ sunt altæ & rotundæ turres, & dictæ Cochleæ quasi cycleæ, quòd in eis tanquam per circulum orbemque conscendatur.* Will. Brito in Vocab. & auctor Mamotrecti 3. Reg. c. 6. *Cochlea & Cochleare, est amfractuosum deambulatorium, sicut solent fieri in turribus Ecclesiarum. Unde quidam ait:*

Per Cochleam curris scandens ad culmina turris.

Rursum:

Dic Cochleam turrim, scalam, testamque limacis.

Durandus lib. 1. Ration. c. 1. n. 37. *Cochleæ, sunt viæ muris intervolutæ latenter.* Angelrannus in Miraculis S. Richarii n. 6. *Venit ad introitum cochleæ, quâ culmina templi alta petebantur, &c.* Vide Procopium lib. 1. Persic. c. 24.

Cochlea, species sortilegii. Indiculus Paganiarum, seu superstitionum, in Concilio Liptin. an. 743. *De tempestatibus, & cornibus, & Cochleis.* Vide *Caucularii*.

COCHLEAR, Isidoro lib. 14. c. 25. *Mensurarum pars minima, quod est dimidia pars drachmæ, appendens siliquas novem.*

Cochlear, inter vasa Ecclesiastica reponitur apud Flodoardum lib. 2. Hist. Rem. cap. 5. *Cochlearia quoque 12. & salarium argenteum.* Necrologium Eccl. Parisiensis prid. Id. Nov. *Obiit B. M. Dom. Ranulphus quondam Parisiensis Episcopus, qui dedit Ecclesiæ nostræ & nobis unum Calicem aureum, cum patena & cochleari ponderis 3. marcarum & 5. sterlingorum.* Adde Ingulfum p. 907. & Ughellum to. 7. p. 1274. Browerum lib. 8. Annal. Trevir. n. 114. &c. Græci *Corpus Domini & sanguinem sumunt de Calice, cum cochleari ad hoc deputato*, inquit Reinerus in Catalogo hæreticor. Λαβίδα vocant, ut pluribus habet Goarus ad Euchologium p. 152. ubi & formam exhibet: Georgius Decapolita de Miracul. S. Georgii Mart. n. 47. Καὶ πάλιν εἶδε ὁ Σαρακηνὸς ἐκ τρίτου τὸν ἱερέα μεταδιδόναι ἐκ τοῦ σώματός τε καὶ αἵματος τοῦ παιδίου μετὰ τῆς λαβίδος τοῖς μεταλαμβάνουσιν.

COCHLEARIUM, ait Papias, *pondus retinet 1. scrupulum & semis.* Et mox: *Cochlearium, quod pendet, Græcum est.* κοχλιάριον *Polluci*, *Cochleare*, Martiali. Vide Agricolam, Rob. Cenalem, & alios.

COCHLEARIUS. Jo. de Janua: *Cochlearius, est lapis marinus, cochleis, & arenis, & lapillis concretus, & asperrimus.*

Cochlearii. Vide *Cauculatores*.

COCHO. Vide *Cogo*.

COCIA. Vide *Cossa*.

COCINNULA. Messianus in Vita S. Cæsarii Arelat. p. 252. *Cùm ad benedicendum oleum, annis singulis, competentibus diebus, in baptisterio venisset, & ingrediens cocinnulam ad consignandos infantes, &c.* Vide *Cogina*.

COCIONES, *Cocciones*, *Cogciones*. Monachus Sangall. lib. 2. c. 18. *Quidam coccio derasus & insaniens, linea tantum & femoralibus indutus, &c.* Capit. Caroli M. lib. 1. & Capitulare Aquisgranense an. 789. cap. 79. *Ut isti mangones & cogciones qui sine omni lege vagabundi vadunt, per istam terram non sinantur vagari.* Adde Capitul. 1. Caroli M. incerti anni cap. 45. Ubi Rhenanus lib. 2. Rer. Germ. pag. 95. ait ejusmodi *Mangonum adhuc nomen & res apud Germanos manere: die Mengen.* Hincmarus Opusc. 5. de Coercendis militum rapinis: *Per villas in quibus non solùm homines Caballarii, sed etiam ipsi Cocciones rapinas faciunt. Le Roman de Garin MS.*

Truans estoit, pantoniers & coquins.

Cociones appellabant veteres, qui aliis *Arilatores* dicuntur. Festus: *Arilator, qui etiam Cocio appellatur, dictus videtur à voce Græca, quæ est* αἶρε, *i. tolle, quia sequitur merces ex quibus quid cadens lucelli possit tollere.* Ubi Jos. Scaliger, *Arilatores* dictos vult ab *arra*, atque ita nuncupari empturientes, qui data arra postulant sibi credi, unde à cunctando *Cunctiones*, *Cuctiones* & *Coctiones*, inquit, dicti. Quod idem Festus videtur innuere, dum ait *Coctiones dictos videri quòd in emendis vendendisque mercibus tardè perveniant ad justi pretii finem.* Gloss. Isidori, *Arilator*, *Cocio*. Ex quo emendandus Papias: *Coccio*, *Arillatio*: legendum enim *Arillator*, ut apud Isidorum. Auctor veteris Gloss. apud H. Stephanum pag. 310. *Cocio*, μεταβολή, ubi leg. μεταβολεὺς, ut & in Gloss. Græco-Lat. μεταβολὸς, *Dardanarius*, *cociator*, *arillator*. Est autem μεταβολεὺς Scholiastæ Aristoph. ὁ κατὰ κοτύλην πωλῶν, ὥσπερ οἱ νῦν λεγόμενοι κάπηλοι, qui ad cotylam, seu mensuram vendunt, quos vulgò *Regratarios* dicimus. Atque rursum emendandum Glossarium Græco-Lat. κάπηλος, *Cauponarius*, *Cogo*. Legendum enim *Cocio*. Usos hac voce Laberium apud Agellium lib. 16. c. 7. & Plautum in Asinaria pridem observarunt viri docti. Ex quibus tandem colligere est *Cociones*, priscis, & ætatis mediæ Scriptoribus, dictos qui fora venalium & nundinales mercatus sectantur, qui dum contantur, licitantur, & de pretio cum mercatoribus contendere simulant, merces ipsas subripiunt & auferunt: cujusmodi sunt qui apud nos *Coquins*, vulgò vocantur, quos non pauci hactenus à *Coquinis* nuncupatos putarunt, quòd istius farinæ homi-

nes tabernas & popinas circumeant, quò aut locis ipsis inserviant, aut obsonii particulas avellant. *Cozzoni* etiamnum Italis dicuntur, quos nostri *Maquignons* vocant. Neque alii videntur, quos *Coquinos* appellavit inferior ætas. Vita Clementis VII. apud Bosquetum: *Carcassonæ & Tolosæ populares, quos vulgariter nuncupabant Coquinos, contra Nobiles insurrexerunt.* Auctor est Chapeavillus in Erardo à Marca Episc. Leod. c. 26. extare Leodii *Hospitale*, quod *Coquinorum* vocant. Coquos porro pro furibus habitos auctor est Plautus in Aulularia:

—— Mihi omnis angulos
Furum implevisti in ædibus misero mihi,
Qui mihi intromisisti in ædes quingentos coquos.

Idem in Pseud.

Forum coquinum qui vocant, stultè vocant,
Nam non coquinum, verum furinum est forum.

Donatus ad Terent. Ennuch. *Manipulum furum, coci discipulos dici putant.* Vide Casaubonum ad Athen. lib. 14. c. 22. A *Cocionibus* dicta

Cociatura, Cocionatura, ipsa cocionis nundinatio, actio. Gloss. Lat. Gr. *Cociatria*, μεταβλητική. Alibi *Cociatura* legitur. Gloss. Gr. Lat. μετάπρατις, *Cocciatura.* In MS. *Coccionatura.* Aliæ Glossæ p. 312. *Cocionatura*, μετάπρατις. Ita enim emendandum. Caper de Verbis dubiis: *Cocinaria, non Cocionatoria.*

COCINA, Culina. Glossar. Gr. Lat. MS. Μαγειρεῖον, *hæc Cocina, carnificina.* Editum habet μαγειρεῖον, *Cucina.* Itali *Cucina* & *Cocina* etiam dicunt, pro *Coquina*, nostri *Cuisine.*

Cocinare, Coccinare, Cocinarius. Ugutio: *Cocino, as, sæpius coquere, & Cocinarius, i. coquus & cocinator.* Pactus Legis Salicæ. tit 67. §. 1. *Inium* (ænæum) *ubi strias cocinant.* Perperam in edit. Pithœi *concinunt.* Crodogangus Metensis Episcop. in Regula Canonicor. c. 13. *Laici cocci ad coccinandum tantum ingrediantur.* Sed an à *Cocina*, efficta sit vox *Cozine*, pro tumultu, contentione, rixa, vel prælio, ita ut primitus usurpata fuerit pro Coquorum vel *Cocionum* mutuis inter se rixis, nolim temerè definire. Philippus *Mouskes* in Hist. Franc. MS. in Chilperico:

Ensi par cete dame sote
Commença cozine & ribote.

In Ludovico Pio:

Asseurez fu de la tierre,
Kil n'iot cozine ne guerre.

In Ludovico VIII.

.... Puis ot anui
Entraus deux & cozine grant.

COCLERIUM, Campanile, *Clocher.* Falco Beneventanus in Chr. initio: *Arma & belli apparatus super Campanili imposuerunt. — Tunc Episcopus ipse in cocleria arma imponi aspiciens.* Vide *Cloca.*

COCODONES, Monetæ Gallicæ species. Thomas Walsinghamus in Edwardo I. sub an. 1300. *Prohibita est moneta alienigenarum surreptitia, & illegitima, quam Polardos, & Cocodones atque Rosarios appellabant, qui paulatim & latenter loco erepserunt sterlingorum.* Vide *Crocardus.*

COCSETI. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 29. *Villani verò, vel Cocseti, vel Perdingi, vel qui sunt viles, vel inopes personæ, non sunt inter legum judices numerandi.*

COCTA. Vide *Cota.*

COCTANUM, Mensuræ annonariæ species. Oliverius Scholasticus de Captione Damiatæ: *Adeò enim in ea fames invaluit, ut cibi desiderabiles deessent — durabilis enim non est annona Ægypti, — & sicut audivimus, coitanum unum XI. Bisantiis vendebatur in ea.* At MS. Thuani *Coctanum* habet, ut & Vincentius Belvac. lib. 31. cap. 87.

COCTARIUS, *Coctuarius.* Gloss. Gr. Lat. ὁ πλανέιος, *Assator, Coctarius.* Glossar. Gr. Lat. ἑψητής, *Coctuarius.*

COCTERIA. Guill. Brito in Vocab. MS. *Stigma, tis, dicitur punctum, signum, caracter, cicatrix, cocteria, ustio, quæ fit calido ferro: ita dicit Ugutio, unde versus:*

Dico genus stema, sed materiam voco tema,
Stigmaque cocteriam signat, dat stema figuram.

Vox malè compacta ex *Cauteria*, vel *Coctaria*, aut *Coctura*: nam ejusmodi inustiones *Carnem coquere* dicebantur. Vide *Ferrum candens.*

COCTIA. Vide *Torra.*

COCTILE, quod Græcis ἀκάπνον, Carbo, seu lignum coctum. Vide Casaubonum ad Capitolinum & Pollionem.

COCTUM, Caro decocta, vel etiam legumen. *A cocto & vino suspendi*, pœnitentiæ species. Joannes VIII. PP. Epist. 302. *Et nostra Apostolica auctoritate à vino & cocto suspensi manete usque ad nostram præsentiam.* Charta Stephani PP. an. 890. apud Hieron. Rubeum in Hist. Ravennate lib. 5. *Laicus verò qui contradictor apparuerit, à vino & cocto suspensus existat, quousque ad prædictæ solutionis gratiam pervenerit.*

COCTUS, *Coctio, Coctura.* Udalricus lib. 2. Consuet. Cluniac. cap. 14. *Quòd si coctus est, (Novitius) ut vulgariter aiunt, coctionem ex more non videt; neque legat, nisi ante Primam.* Lib. 3. cap. 26. *Tertius famulus ad hoc est maximè deputatus, ut lavet pannos ad cocturas omnium, ut aiunt, fratrum coctorum necessarias.*

COÇUELUS. Observantiæ Regni Aragon. lib. 7. tit. de Lezdis, §. 1. *Si aliquis Nobilis teneat domos in civitate —— si habeat loca in quibus teneat larem, & familiam, solvet coçuelos: quia ex hoc non dicitur vicinus civitatis.*

COCULA. Vide *Coccula.*

COCULÆ, Italis Grana, baccæ; sed & variolæ. Matth. Silvaticus in Pandect. Medic. *Aluhumeta, id est, variolæ, quæ nostro idiomate vocantur Coculæ.*

COCULLA. Vide *Cucullà.*

COCUS. Formula barbarè scripta 14. ex Baluzianis: *Non vales uno coco, non simulas tuo patre, non gaudeas de demes, deformas tuos parentes.*

COCZUMBER, *Cozumber, Cotzumber*, pretiosum suffimenti genus. Epist. 148. Bonifacii Archiep. Mogunt. *Direximus cinamomum uncias 4. costum uncias 4. piper lib. 2. cozumbrem lib. 1. &c.* Epistola 149. *Transmisimus —— aliquantum coczumbri, quod incensum domino offeratis temporibus Matutinis & Vespertinis, sive dum Missarum solennia celebratis, miri odoris atque fragrantiæ.* Baronius his in locis habet *Cotzumber* an. 742. 745. Serrarius putat vocem effictam à voce *Cocha*, quæ Arabibus suffimentum est, & *zimbri*, cortex odoratus.

CODA, Modus agri apud Anglos. Charta Willelmi Comitis Sussexiæ tom. 2. Monastici Anglic. pag. 275. *Cum — una acra turbarum in marisco de Bristugham, & 5. Codis prati in villa de Semere.*

CODDUS, Mensura annonaria, Anglis. Vetus Charta tom. 1. Monast. Anglic. pag. 175. *De Ecclesia de Hamptona II. denarios, & 2. Coddos bladi.*

CODEX. Charta Amati Archiepiscopi Salernitani an. 990. apud Ughellum tom. 7. pag. 508. *Nullam angariam aut servitium pars nostri Archiepiscopi illorum imponere queat, neque ad cruces levandum, vel codices, aut baptismum faciendum, aut illos excommunicare, &c.*

CODICIUM, Codiculus, parvus codex. Interpres Hist. Apollonii Tyrii: *Apertoque scrinio Codiciorum suorum, inquisivit omnium quæstiones auctorum & Philosophorum.* Κωδίκιον, Græcis. Pachymeres lib. 5. Καὶ ἅμα ὡς τὸ κωδίκιον τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν ...κομίζετο. Vide Gloss. Meursii & Fabroti ad Cedren.

CODICELLA, pro *Codicellus.* Willelmus Thorn in Chr. an. 1168. *In qua combustione multæ codicellæ antiquæ perierunt.* Id est, donationum tabulæ, Chartæ.

CODRA, *Quadra.* Gloss. Græco-Lat. κόδρα, *Codra,*

Quadra. Vide Meursium in κοδεράντης.

CÆLICOLA. Gloss. Græc. Lat. Οὐρανοπολίτικος, *Cælicola*. Priscianus lib. 5. *Cælicola*, *id est*, *cælum colens*. Gloss. Lat. MS. Regium Cod. 1013. *Cælicola*, *eò quòd cælum colat: Est enim Angelus: Continens non solùm in castitate dicitur*, *sed in cibo*, *in potu*, *mira quoque & vexatione mentis & detrahendi libidine continens*, *& quòd se à multis malis abstineat*. Beda de Orthographia: *Cælicola*, *cælum colens*, *ut Angelus*. Dudo lib. 3. de Morib. Normann. *Bis quino namque cælicolarum ordine creato*, *decimoque lapso*, *&c*. Vide S. Augustinum lib. 10. de Civit. Dei cap. 1.

Cælicolæ etiam appellantur Monachi, propter sanctum & angelicum vitæ institutum, quomodo Braulio Episcop. Cæsaraugust. in Vita S. Æmiliani cap. 5. num. 55. Antonium & Martinum *Cælicolas* vocat. Vita S. Benedicti Abbat. Anianensis num. 42. edit. Mabillonii: *Nec moram inde ponendi comam fieri passus est*, *quin —— auro textis depositis vestibus*, *Christicolarum induit habitum*, *sese Cælicolarum adsciscì numero quantocius congaudens*. Davidi Monacho dicuntur Monachi ἐν τοῖς ὄρεσιν οὐρανοπολῖται. Consule Notas nostras ad Alexiadem pag. 264.

Cælicolæ, Hæretici qui cælum ut Deum colebant. Gloss. Græc. Lat. Οἱ σέβων τὸν οὐρανὸν, *Cælicola*. Extitit hæreticorum secta quædam sub Honorio, de quibus est titulus in Cod. Theod. & Justin. de Judæis, Cælicolis, & Samaritanis, Judaïca & Christiana religione permixta. De hac copiosè egit Jacobus Gotofredus ad leg. 19. d. tit. de Judæis & Cælicol. in Cod. Theod.

CÆLILOQUUS, Propheta. Commodianus Instr. 60. *Cæliloquus autem Esaias doctor & auctor*.

CÆLUM, Concameratio, ex Anglico *Seeling*, quod idem sonat. Itali etiam *Cielo di camera*, laquearium vel lacunar vocant. Gervasius Dorobern. de Combustione & reparat. Dorobern. Ecclesiæ: *Deinde tigni grossiores cum ligaturis suis —succenduntur. Cælum inferiùs egregiè depictum*, *superiùs verò tabula plumbea ignem interiùs ascensum celaverunt*. Thomas Stub. in Pontificibus Eborac. *Totamque Ecclesiam à Presbyteris usque ad turrim*, *— superiùs opere pictorio*, *quod Cælum vocant*, *auro multiformiter intermixto mirabili arte construxit*.

COEMETERIUM, locus in quo humantur fidelium corpora. *Loca sepulcris apta*, in leg. 2. Cod. Theod. de Hæretic. Vide Cœmeteria sacra Spondani, & Baron. an. 226. num. 9. & seqq. Tantùm addo, monere Gillebertum Lunicensem Episcopum lib. de Usu Ecclesiastico, *adjacuisse Cœmeteriis Sanctorum alia loca*, *in quibus submersorum & occisorum fidelium corpora conderentur*, *quia ipsorum animæ Deo commendari non prohibentur. Nam infidelium & sceleratorum corpora longè sunt à fidelium projicienda: quibus enim vivis non communicamus*, *nec mortuis*.

Cœmeterium, Ecclesia, in qua scilicet fidelium corpora humantur. Innocentius I. PP. Epist. 1. ad Decentium cap. 5. *Non longè portanda sunt Sacramenta*, *nec nos per diversa cœmeteria constitutis Presbyteris destinamus*. Præfatio ad Libellum Precum Marcellini & Faustini: *Per cœmeteria Martyrum stationes sine Clericis celebrabat*. Vide Gregor. Turon. lib. de Glor. Confess. cap. 73. & Baron. an. 226. num. 12. Chartam Rudesindi Episcopi Dumiensis æræ 1016. apud Anton. *de Yepez* in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 5. *Theobegildus Abbas de Cimeterio S. Stephani*, subscribit. Vide *Atrium*, & *Confessa*.

Cœmeteria, seu oblationes sepulturarum, Laïci olim usurpavere. Guigo in Vita S. Hugonis Episcopi Gratianopolitani num. 4. *Adversùs Laicos qui Ecclesias*, *decimas*, *ac cœmeteria sacrilegi detinebant*. Adde num. 9. Vide *Sepultura*.

COENA. Auctor Græcismi:

Jentamus manè, *cœnamus vespere facto*.

Regula Magistri cap. 28. *Erubescamus nos*, *qui sumus spirituales*, *fugere hora nona jejunium: cùm vetusta consuetudo antiquitus cognoscitur prandia ignorasse*, *sed semper vesperam*, *hoc est*, *cœnam suis refectionibus ordinavit*. Charta Sugerii Abbatis S. Dionysii: *Refectionibus quoque eorum vespertinis*, *quas dicunt Cenas*, —— *& in eo decem solidorum refectioni suæ à Monacho Cenatore recipiant*.

Cœna, pro quovis *pastu*, seu jure refectionis aut prandii, vel procurationis. Hieron. Blanca in Aragon. rerum Comment. *Nonnulla oppida Ricis hominibus*, *quas vocabant Cenas*, *ipsorum Regum more persolvebant*. Charta Petri II. Regis Aragon. an. 1283. pro Libertatibus Cataloniæ: *Cœnas*, *albergas*, *& acapita non accipiamus nec exigamus in locis Baronum*, *Militum*, *&c*. De ejusmodi *Cœnis* Regiis præsertim, audiendus Michaël *del Molino* in Repertorio Foror. Aragon. in v. *Filius: Filii Regum Aragoniæ*, *antequam hæreditentur*, *non solùm primogenitus*, *sed etiam alii filii exigunt cœnas per totum regnum. Et est ratio*, *quia filii Regum debent vivere in regno. Tamen ex quo filii sunt hæreditati*, *& habent de quo possunt vivere*, *non exigunt cœnas. Vide in Observantia unica*, *titulo Fori editi apud Exeam*, *fol. 134. Et reperi scriptum in antiquis scripturis Foristarum*, *quòd tria sunt*, *quæ in Aragonia debentur filiis legitimis D. Regis Aragoniæ. Primò debetur filio primogenito*, *eo ipso quòd natus est & juratus*, *debetur sibi gubernatio generalis. Secundò quòd alii filii D. Regis à primogenito quousque hæreditati fuerunt*, *possunt ire liberi per totum regnum comedendo. Et nisi populi ministrent eis necessaria*, *possunt per se recipere ab hominibus regni: licèt non à vassallis*, *seu hominibus Varonum*, *Nobilium*, *Militum*, *Civium*, *& Infantionum. Tertiò quia filiæ D. Regis habent demandam*, *cùm contrahunt matrimonium semel*, *&c*. Idem in verbo *Nobiles: Nobiles Aragon. non possunt exigere cœnas aut servitia in locis Domini Regis. Vide in foro unico tit. de Nobilib. lib. 9. pag. 130*. De cœnis verò Regiis, tit. de Cœnis Dom. Regis lib. 4. pag. 104. Adde lib. 1. pag. 20. & Observantias Regni Aragon. pag. 27. v.

Cœna Domini, Κυριακὸν δεῖπνον, in priore ad Cor. 11. 20. olim, pro Sacramento Eucharistiæ, vox usurpata. S. Hieron. in verba Pauli, *Dominica Cœna debet omnibus esse communis. Cœna autem dicitur*, *quia Dominus in Cœna tradidit Sacramenta*. S. Augustinus Epist. 118. cap. 5. *Apostolus dicit*, *Convenientibus ergo vobis in unum*, *non est Dominicam cœnam manducare*, *hanc ipsam acceptionem Eucharistiæ Dominicam Cœnam vocans*. Gloss. Gr. MS. Regium Cod. 2062. Κυριακὸν δεῖπνον, τὸ τοῦ κυρίου, ἢ τὸ ἔγκλητον ἐν ἐκκλησίᾳ ἄριστον.

Quærunt Patres atque in iis S. Cyprianus Epist. 63. Cur δεῖπνου potiùs, seu Cœnæ, quam ἀρίστου, vel prandii nomine hocce Sacramentum donaverit S. Paulus, cùm probabile sit Corinthios manè Eucharistiam celebrasse, qui fuit priscæ Ecclesiæ ritus. S. Chrysostomus causam affert, παραπέμπων αὐτοὺς ἤδη τῇ ἑσπέρᾳ καθ' ἣν τὰ φρικτὰ μυστήρια παρέδωκεν ὁ Χριστὸς, *Ut remitteret illos jam inde ad illam vesperam*, *qua Dominus tremenda mysteria tradidit*. Dicta igitur *Cœna* in honorem primæ institutionis. Aliam rationem reddit Gregorius M. in Evang. Homil. 36. *Hoc convivium Dei*, *non prandium*, *sed Cœna vocatur*, *quia post prandium Cœna restat; post Cœnam verò convivium nullum restat: & quia æternum Dei convivium nobis in extremo præparabitur*, *rectum fuit*, *ut hoc non prandium*, *sed Cœna vocaretur*.

Cœna Domini, dicta etiam quinta feria ultimæ hebdomadis Quadragesimæ, qua scilicet mysterium Dominicæ Cœnæ à Christo fuit institutum. S. Eligius serm. 11. *Vocatur hæc festivitas Cœna Domini*, *eò quòd hoc die Dominus cœnaverit cum Discipulis*, *ejusque Sacramentum Corporis & Sanguinis sui tradiderit*. Concilium Meldense an. 845. can. 46. *Nemo sacrum Chrisma*, *nisi in quinta feria majoris septimanæ*, *id est*, *in Cœna*, *quæ specialiter appellatur Dominica*, *conficere præsumat*. Vide Isidorum de Offic. Eccl. lib. 1. cap. 28. & Honorium

Augustod. lib. 3. cap. 84.

Cœna Valdensium Hæreticorum. Concilium Narbonense an. 1235. *Aut Cœna Valdensis, ubi die Cœnæ, mensa posita, & pane superposito, Valdensis unus benedicens, & frangens, dansque astantibus, credit secundum damnabilem sectam conficere Corpus Christi, &c.*

Cœna libera, dicebatur illa, inquit vir doctissimus Henricus Valesius, quam cœnabant in publico, qui ad ludum, vel ad bestias damnati erant, pridie antequam pugnarent: sic nuncupata, vel quòd apponeretur ipsis quidquid postulassent, vel quòd summa cum libertate & licentia peractum eretur. Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Pridie quoque cùm illa Cœna quam Liberam vocant, quantum in ipsis erat, non cœnam liberam, sed agapem cœnarent, eadem constantia ad populum verba ista jactabant.* Fragmentum Petronii: *Venerat jam tertius dies, id est, expectatio liberæ cœnæ.* De hac cœna intelligendus Tertullianus in Apologet. cap. 42. *Non in publico liberalibus discumbo, quod bestiariis supremam cœnantibus mos est.* Meminit etiam ejusdem cœnæ Scholiastes Juvenalis Sat. 11. ad hæc verba,

Sic veniunt ad miscellanea ludi.

Genus, inquit, *miserabile ferculi, miscellanea, cibus gladiatorum, id est, ultima cœna. Ideo miscellanea, quia omnia quæ apponuntur eis, miscent, & sic manducant.*

Cœna pura. Vett. Glossæ c. de Festis p. 274. *Cena pura*, παρασκευή. Gloss. Latino-Arabic. & Papias: *Parasceve, cena pura, id est, præparatio quæ fit pro Sabbato.* Tertullianus lib. 5. in Marcion. *Dies observatis, & menses, & tempora, & annos, & Sabbata, ut opinor, & cenas puras, & jejunia, & dies magnos.* Sanctus Augustinus in Joan. *Acceleratam vult intelligi sepulturam, ne advesperasceret, quando tam propter Parascevem, quam cœnam puram Judæi Latine apud nos usitatiùs vocant, facere tale aliquid non licebat.* Vetus Interpres Joan. Chrysostomi serm. in Natalem Joan. Bapt. *Qua die conceptus est Dominus, eadem die & passus est. Eadem ipsa dies cœna pura fuit, in qua & Luna decima-quarta occurrit.*

Baronius, inquit Scaliger, negat esse Parascevem, quia cœna pura apud Festum habeat offam suillam. Sed non advertit *puram* dici, non quia careat carnibus, sed quia religionis & dicis caussâ fit. Nam & Parascevæ Judaïcæ habuere carnes, & nihilominus dicuntur *Cœnæ puræ*, quod dicis caussa coquebantur, coquunturque hodie prosabbato, quia in Sabbato coqui non liceat. Vide eosdem Baron. an. Chr. 34. num. 154. & Scaligerum ad Festum, & de Emendat. temp. pag. 533. 569.

Coenaclarius, Caupo. Gloss. Græc. Lat. *Cœnaclarius*, Σταθμοῦχος, ὁ τὰ ἐνοίκια τῆς οἰκίας συνάγων. MS. *Cœnacularius* habet, & post συνάγων, addit, ἤγουν ὁ Δεσπότης.

Coenagium. Vide *Cœnaticum*.

Coenale, Taberna, cœnaculum, *Cœnatio*, Sidonio. Interdum cœna ipsa, refectio quævis. Charta G. Episc. Autisiod. an. 1249. in Tabul. Eccles. Autisiod. fol. 235. *Super eo quod idem Balduinus dicebat, quòd ipse poterat tabernam facere, & alia cœnalia quæ ad nundinas pertinent.* Tabularium S. Bertini an. 1205. *Minutam verò decimam, oblationes tam publicas quàm privatas, cenalia, legata, &c.* Nicolaus de Braia in Ludovico VIII.

Per fora, per vicos celebrant certamina cunctis
Publica, nec prohibet cœnalia dives egeno,
Sed passim comedunt diffuso nectare venis.

Coenaticum, idem quod *Cœna*, pastus, vel refectio; sed ea præsertim, quam milites exigebant ab hospitibus suis, dum in stationes suas se se conferebant. Has autem sustulit lex 12. Cod. Theod. de Erogat. militaris annonæ; ubi, *Grave atque inauditum quoddam nomen Cenaticorum introductum dicitur.* Sed apud nostros diu postmodum mansit. Charta Caroli Calvi ex Tabulario S. Germani Parisiensis, apud Besslium in Episcopis Pictav. *Aut Cespitaticum, aut Cœnaticum, aut pastionem, aut laudaticum, &c.* Odo Abbas Glannafol. in Translat. S. Mauri cap. 6. num. 32. *Firma sive census piscium, toto quadragesimali tempore, quem more provinciæ Cœnaticum vocant.* Occurrit non semel in Chartis.

Cœnagium, eadem notione accipitur in Tabulario S. Albini Andegav. *quod in exclusis molendini de Varenna habebat idem Monasterium.*

Coenatio. Cœnaculum, vel pars domus in qua cœnabant, apud Sidonium lib. 2. Epist. 13. & carm. 22. Gloss. Græc. Lat. Τρίκλινος, *Triclinum*, *Cœnatio*. Vide Julian. Antecess.

Cœnatio violenta, in Charta Gaufredi Comitis Andegav. an. 1061. apud Sammarthanos in Abbatib. S. Florentii Salmur. idem quod *Cœnaticum*, de quo diximus.

Coenator, *Cœnarius*, officium Monasticum, penes quem erat cura reficiendorum Fratrum æstivis diebus vespere. Apud S. Dionysium in Francia, in claustri latere quod est secundum Ecclesiam, visitur tumba cum hac inscriptione: *Cy gist Monsieur Jean de Montmorency, jadis Cenier de ceans.* Vide Doubletum in Histor. Sandionys. lib. 1. pag. 425. 861. *Cœnarius* in Tabulario Fossatensi. *Cœnator Monachus*, dicitur in Charta Sugerii proximè laudata. Tabularium S. Dionysii: *Rainaldus de Pompona pro quodam feodo, quod ad jus uxoris suæ pertinere videbatur, singulis annis à Monacho qui cœnam fratrum dispensare solet, 5. modios annonæ ex decima S. Leodegarii exigebat, &c.* Glossarium vetus: *Cœnatores* δειπνητικοί, *Cenatorium* οἴκημα, δειπνητήριον. Inscriptio Romæ ad D. Pauli, extra muros: *Hic jacet nomine Matrona C. F. in pace uxor Corneli Primiceri cenariorum, filia Porphori Primiceri monetariorum, &c.*

Coenentarius, *Qui victum manibus quæritat.* Ugutio.

Coenobium, κοινόβιον. Vim vocis explicat Cassianus Collat. 18. cap. 18. *Licèt à nonnullis soleant indifferenter Monasteria pro Cœnobiis appellari: tamen hoc interest, quòd Monasterium nomen est diversorii, nihil ampliùs quàm locum, id est, habitaculum significans Monachorum: Cœnobium verò etiam professionis ipsius qualitatem disciplinamque designat, & Monasterium potest etiam unius Monachi habitaculum nominari; Cœnobium autem appellari non potest, nisi ubi plurimorum cohabitantium degit unita communio.* Agellius lib. 1. cap. 9. de Pythagoræis: *Id quoque non prætereundum est, quòd omnes simul qui à Pythagora in cohortem illam disciplinarum recepti erant, quod quisque familiæ pecuniæque habebat, in medium dabant, & coibatur societas inseparabilis, tanquam illud fuerit antiquum consortium, quod re atque verbo appellabatur* Κοινόβιον.

Coenobita. Isidorus lib. 2. de Eccles. Offic. cap. 15. *Primum genus* (Monachorum) *est Cœnobitarum, id est, in commune viventium, &c.* Cassianus Collat. 18. cap. 4. *Cœnobitas* esse ait, *qui in congregatione consistentes, unius senioris judicio gubernantur.* Horum instituta præclarè describit S. Hieronymus Epist. 22. ut & Zachæus lib. 3. Consultationum cap. 3. qui hæc de iis habet: *His conveniendi unus omnibus locus, sed dispar manendi, &c.* Sed hæc nota. Vide Haeftenum lib. 3. Disquisit. Monastic. Cellotium lib. 5. Hierarch. cap. 5. & alios passim.

Coenobolium, *Concilium, Conventio*, in Glossis MSS. Reg. Cod. 1013. Alibi: *Concilium, Cœnobolium, cœtum*, ex Græco κοινοβούλιον.

Coenodoquium, pro *Xenodochium*, quasi κοινοδοχεῖον, Commune receptaculum. Charta Ferdinandi Regis Hispaniæ æræ 1099. apud Anton. de Yepez, in Chronico Ord. S. Benedicti t. 5. pag. 31. v. *Ut — sit Cœnodoquium Dei in susceptionem pauperum, &c.*

Coenopolium, *Locus ubi poliuntur & ornantur cibi*, Ugutioni. Ex Græc. κοινοπώλιον, forum rerum venalium.

Coenocoperium, pro *sepulcro*, vel *feretro*. Epitaphium Bartholomæi Episcopi Isclani, apud Ughellum tom. 6. pag. 275. *In hoc Cœnocoperio reconditus fuit Bartholomæus Lombardus — Episcopus Isclanus 1389.* Ceno-

Cenodorium, eadem, ut videtur, notione in Hymno MS. in S. Ildevertum Episcopum Meldensem: *Suscitatus puer fuit, Prece cunctis emicuit, Gerebatur Cenodorio, Corpus means Gornaio, &c.*

COENOVEHUM. Will. Brito in Vocab. *Cœnum, lutum. Cœnovehum, Cœnovectorium, instrumentum est cum quo portatur cœnum.* vulgò nostris *Civiere*, Manuarium ferculum quo *cœnum vehitur*, vel aliunde egeritur ac defertur.

Cœnovexia, eadem notione. Eadmerus lib. de S. Anselmi similitudin. cap. 118. *Sic igitur debemus innocentia, beneficio, & prælatione uti in faciendo & recipiendo, sicuti usualiter portatur Cœnovexia. Quippe qui illam subeunt, faciem ad locum quò tendunt: ad locum autem unde veniunt, dorsa vertunt. Tribus enim aliis modis potest, sed non convenienter portari: videlicet ut facies sint contra facies, vel dorsum contra dorsum, vel facies ad locum unde procedere, terga verò quò ire debeant, convertantur.*

COEPISCOPUS. Gloss. Lat. Gall. *Coepiscopus, Evesque Compain.* Apud S. Augustinum Epist. 34. accipitur pro eo Episcopo, quem *Coadjutorem* vocamus, ut & apud Paulinum Epist. 46. ad Romanianum.

Coepiscopi præterea videntur dicti Chorepiscopi. Vide in hac voce.

COESSE, Simul esse, apud S. Bernardum Epist. 118. & Petrum Blesens. Epist. 134. & serm. 47.

Coëssentes, Sodales, *Compagnons.* Papias: *Coëssentes; socii.* Ordericus Vitalis lib. 3. pag. 477. *Tam manu quàm consilio in bellico discrimine præclarus inter coëssentes suos multoties probatus est.* Utitur passim, pag. 544. 552. 586. 600. 664. 688. 759. 861. &c. ut & Vita sancti Ephremi apud Bolandum num. 3. Hugo Flaviniacensis in Chron. pag. 256. &c.

Coëssentia. Passio S. Vitalis Martyris num. 6. *Gaude & lætare felix Ravenna, — quæ beati Vitalis sepulchrali meruisti coëssentia insigniri.*

COETUS, pro *quietus*, ἥσυχος, in Gloss. S. Benedicti, quomodò nos vulgò dicimus, *Se tenir cois*, id est, quietus.

COFANUS, Avis Apuleio, quæ aliis *Pelicanus*, seu onocrotalus. Vide Fridericum lib. 2. de Venatione cap. 2. 4. 34.

COFFERUM, *Coffrum*, Gall. *Coffre*, Cista, arca, ex Cambro-Britannico *Coffr.* quod idem sonat. Statuta Willelmi Scotiæ Regis: *De scrinio seu coffero suo.*

Coffrum, in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 312. Gervasius Dorobern. an. 1182. *Jussit hoc scriptum reservari — in cofris suis & thesauro Wintoniæ.* Testamentum Geraudi de Abbatisvilla an. 1271. in Historia Comitum Pontivens. pag. 204. *Et unum cofrum ad custodienda supradicta. Cofri Lemovicenses*, in Charta Petri Episcopi Parisiens. an. 1218. apud Sammarthanos, id est, ex opere Lemovicino.

Coffrarius, *Arcarius*, qui *coffra*, seu arcas Regias servat, in Fleta lib. 2. cap. 14. §. 3. Anglis *The cofferer of the Kings houshold*, Magni Oeconomi seu Dispensatoris Regis Contrarotulator, Vicarius, cujus munus est aliis familiæ Regiæ Officiariis sua salaria seu stipendia erogare. Steph. Skinnerus in Etymologico Angl.

COFIA. Vide *Cupha.*

COFINUS, Cophinus, fiscina. Capitulare de Villis c. 62. *Quid de buticis & cofinis, id est, scriniis, &c.*

Cofinellus, Minor cophinus, in Regula Templariorum, cap. 44.

COFRA. Observantiæ Regni Aragon. lib. 9. tit. de Salva Infantion. §. 9. *Verumtamen quoad munera personalia, vel çofram præstandam, vel faciendam domino loci, talis infantio non tenetur.*

COGBELLINUS. Charta an. 1197. apud Ughellum tom. 7. pag. 1274. *Extra parietem, juxta Cogbellinos ejusdem Petri.*

COGCIO. Vide *Coccio.*

COGEEHULST, *Cogschult*, Navium debitum, navaticum, tributum quod ex *Coggis* penditur: Germanis enim *Schuld*, est debitum. Vetus Charta apud Willelmum Hedam in Odibaldo Episc. Traject. *In Almere Regalis census, qui vocatur Cogeehulst.* Alia Ottonis Imp. an. 949. apud eundem: *Insuper & tributorum, quæ Huslata, & Cogschult dicuntur, &c. Teloneum Coggonum* videtur nuncupari in Diplomate Waldemari Daniæ Regis apud Pontanum lib. 7. Hist. Danicæ: *Telonea Coggonum maneant prout fuerant ab antiquo.* Vide *Cogo.*

COGINA, inter vasa & ministeria sacra recensetur in Charta Ferdinandi Imperatoris Hispaniæ æræ 1191. apud Anton. *de Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 7. *Tres concos, & 3. aceres, & 2. orceolos, & 2. coginas, & candelaria unam, & candelabra duo, omnia hæc de laton.* Vide *Cocinnula.*

COGITARE, Existimare, putare. Gesta Regum Francor. cap. 35. *At illa cogitans, quòd Landricus esset, &c.* Id est, *putans.*

COGITAMEN, Cogitatio, apud S. Eulogium lib. 3. Memor. SS. cap. 5. & 7. Gloss. Lat. Græc. *Cogitamentum*, ἐνθύμημα.

COGNABO, *Igniarium unde ignis excutitur.* Papias.

COGNATI *germani.* Patrueles, vel sobrini, *Cousins Germains.* Charta Communiæ Peronensis an. 1207. *Consanguinei, qui vulgò Cognati germani appellantur. Cousin remué de germain*, in Chron. Flandr. cap. 6. id est, remotus gradu à germano.

COGNATIO *Spiritualis.* Vide *Generatio.*

COGNIDIUM, Potionis species apud Ægyptios, vel saltem Alexandrinos. Papias: *Cognidium, genus potionis ad bibendum.* Gregorius Magnus lib. 6. Epist. 37. ad Eulogium Episcopum Alexandrinum: *Suscepi autem benedictionem S. Evangelistæ Marci, juxta breve vestris Epistolis insertum. Sed quia Collatum ac Juritheum non libenter bibo, præsumens Cognidium requiro, quod in hac urbe post multa tempora, vestra innotescere transacto anno Sanctitas fecit. Nam nos hic à negotiatoribus nomen Cognidii, & non substantiam comparamus.*

COGNITAMENTUM, idem quod *Adcognitatio*, Promulgatio. Capitula Caroli Calvi tit. 27. c. 3. *Sed & illa capitula — adcognitent, & cognitamentum quod modò apud Confluentes fecimus, omnibus innotescant.* Infrà: *Qui deinceps talia præsumpserit, sicut in cognitamento illorum continetur, — hoc emendare cogantur.* Vide *Adcognitare.*

COGNITIO, Homagium, nostris *Reconnoissance.* Consuetudines Catalaniæ inter dominos & vassallos MSS. cap. 49. *Debent facere instrumentum protestationis, quod faciant directum Domino majori, seu cognitionem, vel homagium, vel aliquod aliud de quo teneatur.*

COGNITIONES, Insignia, arma, seu potiùs saga militaria armis & insignibus depicta, quibus Nobiles à se invicem discernuntur, & innotescunt: Anglis, *Cognizance.* Ordericus Vitalis lib. 13. pag. 855. *Petrus de Maulia, aliique nonnulli fugientium, cognitiones suas, ne agnoscerentur, projecerunt.* Matthæus Paris an. 1250. *Cùm viderent hostes Christi armis, vexillis, & cognitionibus picturatis, quas bene noverant, cum derisionibus superbire.* Δεῖγματα, Græcis. Vegetius lib. 1. cap. 18. de Militibus: *Diversis coloribus diversa in scutis signa pingebant, ut ipsi nominant, δίγματα, sicut etiam nunc moris est fieri.* Oracula Leonis Imp. de Andronico Comneno, qui Agnetem Philippi Augusti Regis Francorum filiam in uxorem duxerat, Ὁ τῷ ξένῳ δείγματι συγκεκραμένος. *Le Roman de Rou MS.*

N'i a riche homme ne Baron
Qui n'ait cés lui son gonfanon,
Ou gonfagnon, ou autre enseigne,
Ou sa mesnie se restraingne,
Connoissances, ou entresains,
De plusieurs guises escus pains.

Le Roman d'Aubery MS.

Sa connoissance fu d'un pail mult cler.

Guill. Guiart, ubi de prælio Bovinensi, de vexillo Ottonis Imp.

Cils dragons soutint la baniere
Des connoissances l'Emperirie.

Idem in S. Ludovico, ubi de Manfredo occiso:

En la chace est Mainfroi tué,
Més onc nus homs ne pot à dire
Pour certin qui le pot ocire,
Car le jour de celes nuisances
Porta estranges connoissances.

Hoc est, eo in prælio, alterius, seu inusitata insignia detulit. Et infrà, ubi de Henrico Consentino, qui Caroli Regis arma induerat in prælio quo Conradinum fudit:

El premerain pour le conduire
Est li preus Henris de Cosances,
Cel jour porta les connoissances
Du Roi, parquoi plustost peri.

Vide Gobelinum lib. 9. Comment. Pii II. PP. p. 223. & Hemricurtium de Bellis Leodiensib. cap. 41.

COGNITIO *placiti*, Anglis Jurisconsult. *Conusance de plée*, est privilegium quo urbs vel civitas donatur à Rege, ut intra *libertatis* suæ procinctum jus habeat tenendi placita de omnibus contractibus & prædiis: cujus ea vis est, ut si qui horum locorum incolæ in jus pro quavis re vocentur in Curiam Regis, Majores seu Baillivi ejusmodi libertatum, possint petere cognitionem placiti: id est, ut res ante ipsos pertractetur & judicetur. Rastallus. Adde Cowellum. In Assisiis Hierosolymitanis MSS. passim occurrunt hæ formulæ, *Se mettre en l'esgard ou connoissance de Court: La Court esgarde & connoist, &c.* Eædem cap. 46. *Seignour ne doit faillir d'esgard, ou de connoissance de Court à home, ne à feme, qui la requiert en la Court.*

COGNITOR, Judex, in Codice non semel.

Cognitor qui vice sacra judicat, ibidem.

Cognitores etiam dicuntur ii, quos Pontifex retractandis & recognoscendis Episcoporum & Conciliorum sententiis pro data occasione committebat: hos ἐπιγνώμονας vocat Concilium Sardicense can. 3. De iis Morinus lib. 1. Exercit. Eccles. cap. 20.

COGNOSCERE, Coire, misceri. *Stupro cognita*, apud Lampridium in Heliogabalo. Vetus Pœnitentiale MS. *Qui in Quadragesima ante Pascha cognovit uxorem suam, &c.* Ordericus Vital. lib. 10. *Postea sponsam suam —— cognovit, quæ sequenti anno filium ei peperit.* Michaël Scotus de Physion. cap. 7. *Nec se permittat cognoscere à viro per 7. dies.* Occurrit passim in Sacris libris. Vide Appendicem ad Concilium Lateranense III. part. 6. cap. 10. 17.

Cognoscere, Fateri, agnoscere, nostris, *Avouër, reconnoître.* Ordericus Vitalis lib. 11. *Et proditionem, quam fecerat, palam cognovit.* Ita *cognoscens latro*, est confitens in Legibus Edw. Confess. cap. 26. *Justitia cognoscentis latronis sua est.* Adde Bracton. l. 3. tract. 2. c. 33. 34. 35.

COGO, *Coggo, Cogge, Cocco*, Navigii genus, quod *Cogs* Angli dicunt, Galli *Coquets*.

Cogo. Matth. Paris an. 1218. *Præparatis cogonibus, Galeis & aliis navibus onerariis.* Thomas Walsingham. in Ricardo II. pag. 199. *Cujus summa se extenderat ad 37. galeias, 8. cogones, & nonnullas bargias.* Occurrit infrà non semel, pag. 201. 318. 319. 320. 322. ut & apud Vincentium Bellovacens. lib. 31. Speculi Histor. cap. 83. 84. Jacobum de Vitriaco lib. 3. Hist. Orient. pag. 1136. in Chronico Sclavico incerti auctoris apud Erpenium Lindenbrogium an. 1361. &c.

Coggo, apud Godefridum Monach. in Chron. an. 1218. Matth. Westmonast. an. 1066. & 1296. pag. 221. 429. & in Diplomate Waldemari Daniæ Regis an. 1326.

Kogge in Hist. Archiepiscoporum Bremensium: *Posuerunt magnam navim, vulgariter dictam Kogge, cum armatis viris.* Vide Pontanum lib. 1. Rerum Francic. cap. 9. pag. 53.

Cogga. Hist. Hierosol. 50. *Naves, quas vulgo Coggas dicunt.* Matth. Paris an. 1218. 600. *naves & 24. Coggas bene paratas.* Ita etiam Matth. Westmonast. an. 1216. pag. 276.

Cocca, apud Joannem Villaneum lib. 11. cap. 107. lib. 12. cap. 38.

Coqua apud Nangium in Philippo III. Rege Francorum pag. 519.

Chocha, in Memoriali Pauli de Paulo apud Joan. Lucium in Hist. Dalmatica pag. 431. 437.

Cocho, apud Richardum de sancto Germano in Chron. an. 1217.

Cocco, apud Oliverium Scholasticum de Expugnat. Damiatæ: *Quatuor coccones, super quos ædificata fuerant propugnacula ad capiendam civitatem.* Et infrà: *Coccones propugnaculis & castellulis, viris etiam armati, cum galeis & aliis navibus sequentibus —— immersionem evaserunt.* Utitur etiam non semel Godefridus Monach. an. 1218. ut & Matth. Westmonaster. an. 1066.

Cochetus. Charta Philippi Augusti an. 1216. pro Comite Bellimontis: *Si vero contineatur in baco vel in cocheto merrenum ad dolia facienda, &c.* Cochet & *Coquet*, Gallis. Will. Guiart an. 1304.

Ains refait ses vessiaus hourder,
Dont il ot là quoquez, & barges,
Et grans nez profondes & larges.

Infrà:

Environ les nés n'a batel,
Tant soit bien fermé à loquet,
Petite barge, ne coquet.

Eodem anno:

Aucuns d'eus haut és mas repuient,
Pour traire & pour lancier a plain,
Chastel & coquet son jà plain
D'autres gens que de garçonciaus, &c.

Anglis *Cocket*, est Schedula à publicanis mercatoribus tràdita, quâ significatur mercatorem debitum vectigal solvisse. Vide Stephan. Skinnerum in Etymolog. Anglico tit. de Vocib. forensib.

A voce Gallicâ *Coque*, id est, concha, testa, deducit Spelmannus, quòd ejusmodi navigia concharum formam referant. Certè ab ejusmodi navium figura, vel usu, currus nostros publicos viminibusque contextos, appellatos admodum probabile est: vel quòd, non ut hodie, in longum porrecti, sed rotundi quodammodo essent: vel certè quia ut Cogones ad transvehendos itinerantes addicti potissimùm essent, ita & currus isti publici. Alia de vocis *Coche* Commentantur Ludovicus *de La Cerda*, in Adversariis cap. 125. num. 12. & V. Cl. Ægidius Menagius in Orig. Gall.

COHIBERE, *Cohibentia.* Vide *Conhibere*.

COHORTALES, *Cohortalini, Curtalini*, dicti primùm Officiales Præfecti prætorio, ut docet lex 1. Cod. Th. de Cohortal. & lex 4. eodem Cod. de Diversis offic. Glossæ veteres: *Cohortalinus*, Θυρωρὸς τῶ πραιτωρίου. Postmodum Rectorum provinciarum Officiales ita appellati: *Apparitores cohortales*, in l. ult. de Cohort. *Cohortalis militia*, l. 1. hoc tit. *Cohortalini*, l. 26. 28. hoc tit. de quibus plenè eod. titulo. Marcianus Imperat. in Edicto contra Eutychen parte 3. Concilii Calched. cap. 12. Ἀλλ' ἐδεμίαν μετιέναι στρατείαν ἀνεχόμεθα, εἰ μή τι ἄρα τὴν τῆς Κορταλίνων, ἢ τῆς Λιμιτανέων. Ταξεώτης τῆς κόρτης, auctori Vitæ S. Georgii Episcopi Amastreni num. 29. Notitia Imperii pag. 107. 182. *Ab actis, Subadjuvam, Exceptores, & reliquos Cohortalinos, quibus non licet ad aliam transire militiam sine annotatione clementiæ principalis.* Horum etiam mentio in Novellis Theodosii Imp. Paulinus Epist. 7. ad Severum: *Nos adeant & revisant conservuli & compallidi nostri, non vestibus pictis superbi, sed horrentibus ciliciis humiles, nec chlamyde curtalini, sed sagulis palliati.* Chlamys autem propria erat militum. Sic porro appellatos videtur innuere Paulinus, quòd *in Curti* Præfectorum militarent, hoc est in Prætorio, vel Palatio. His præerat Κόμης τῆς κόρτης, de quo Glossæ Basil. in V. δομέστικος.

COHUÆ, vulgò *Halles*, Porticus nundinariæ, interdum ipsa placitorum fora. Charta Aymerici Vicecomitis

Thoarcensis an. 1250. *Quòd ipse Aimericus successoresque sui, sive Podii Bellicardi possessores, pro anima prædicti Thesaurarii 4. libras annui reditus solvere teneretur de reditibus & proventibus Cohuæ prædicti Podii Bellicardi, vel de aliis proventibus prædicti Castri, si dictam Cohuam processu temporis contingeret deperire.* Alia Gaufredi de Lisiniano, an. 1232. *Platea in qua ædificata est Cohua mercati Volnenti, & quidquid in ipsa cohua ædificatum est, &c.* Cohua Niortensis, in Chartis an. 1353.

Cohuagium, Vectigal & tributum ex *Cohuis* pensitari solitum. Arrestum S. Michaëlis in Norman. an. 1278. in 2. Regesto Joan. de S. Justo fol. 39. in Camera Comput. Paris. *De Templariis qui dicebant quòd homines sui debebant esse liberi à solutione Cohuagii per cartam ipsorum. Concordatum fuit, quòd si Cohuam intrare velint, Cohuagium solvant.* Charta fundat. Monasterii Guerchensis in Britannia: *Dono etiam eis decimam molendinorum, & decimam Cohuagii de Guerchia, — ad usum autem Sacristæ dono 60. sol. Subsacristæ 30. sol. in redditu Cohuæ meæ.* Alia fundationis Abb. Saviniaci ab Henrico II. Angl. Rege: *Quieta de omni teloneo, — pasnagio, pontagio, Cohuagio, pallagio, &c.*

In plerisque Normanniæ & Pictonum vicinarumque regionum municipiis, *Cohuæ* vocantur judicum auditoria, quòd in his porticibus ut plurimùm judicia sua exerceant judices pedanei: unde Chopinus in Consuet. Andeg. *Cohuas* veteri Normannico idiomate dictas censet, subtili magis quàm veraci etymo, à *Coeunte illuc litigatorum multitudine*: cùm potior sit sententia à voce Latina *Chaos* deductum vocabulum. Est enim *Cohua*, indiscreta & promiscua hominum multitudo. Ordinationes Scaccarii Normanniæ an. 1383. *Item que les Baillifs & Vicomtes soient diligens d'aller en Cohuë dedens prime le premier jour de leur auditoire, & aux autres jours subsequens, continuellement dedans sept heures du matin, & dedans deux heures de relevée, afin que le peuple puisse estre mieux & plustost expedié.*

COHUM, *Corrigia, qua jugum ad temonem religatur.* Jo. de Janua.

COIFA. Vide *Cuphia*.

COINTISES. Matthæus Paris an. 1252. *Mille enim Milites & ampliùs vestiti serico, ut vulgariter loquamur,* Cointises, *in nuptiis ex parte Regis apparuerunt.* Galli *Coints* dicebant cultos, ornatos, elegantes, *Comptos*, unde vocis origo. Hinc *Cointoier*, pro, *ornare*, in Statutis S. Ludovici lib. 1. *Et son lit & sa robe à cointoier, & un fermail, &c.* In libro MS. cui titulus, *Le livre des Moralitez*, ponitur *Cointise* inter virtutes: ubi sic describitur. *Honesté est departie en 4. choses, en Cointise, en forche, en droiture, en atempranche. Cointise est une vertu qui fait connoistre les bonnes choses des mauvaises, & enseigne à departir les unes des autres.*

Sed aliud est *Cointise* apud Matthæum Paris. Sunt enim vestes elegantiores, & levioris materiæ, cujusmodi sunt saga militaria ex serico vel subtiliori alio panno: & vittæ tenuiores, aut lemnisci, quibus Cassides, hastæ, & equi ipsi exornabantur. Quo sensu vocem *Cointise* perpetuò usurpat Willelmus Guiart in Hist. Franc. MS. Sic enim ille ad an. 1195.

La ot tante enseigne orfresée
Du lonc des rencs en lair assise,
Tant hyaume brun, tante Cointise
De soie parfaite & tissuë.

Sub an. 1304.

Cil Escuier ot le jour mise
Sus ses armes une Cointise
De gueules sans euvres tremées
Fors molettes d'argent semées.

Infrà describens navalem Francorum exercitum ante Ziriczeam:

Couleurs jaunes, indes, & rouges,
Vers, vermeilles, & desguisées
Pevent ilenc estre avisées
Es Cointises qui leur apendent.

Alibi:

La nef croist, galies chancelent,
Qu'en ajoignant des bors assises,
De tuniques & de Cointises.

Sub an. 1268.

La veissiez Cointises bruire,
Et aval le vent freteler.

Et ann. 1304. de prælio in Monte Pabul. commisso, has *Cointisas* bellè describit.

Les atours de diverses guises,
Les paremens & les Cointises
Dont li flos d'eus est assené
Nè deviseroit homme né,
Comment que il i entendist,
Le païs luist & resplendist
Aussi clerement comme espars
De Gens armez de toutes pars.
Car le soleil s'est embatus,
Es garnemens à or batus,
Que cil ont sur leur armeures,
A beles entrelaceures,
Si très gentes que ç'est merveille,
De soie Inde, blanche, vermeille,
Jaune, vert, sore, ardant, & perse,
Netoiée de tache terse,
Et n'est pas mise par monciaus,
Qui bien prend garde aux lionciaus,
Aus oiselez, aus besteletes,
Qui d'euvres polies & netes,
Sont là par diverses couleurs,
Ne li souvient de ses douleurs.
Or fin, qui tant est agreable,
Rose, sinople, argent & sable,
Vermillon &, azur & mine,
Que les biaus atours enlemine,
Reflamboient par estancelles
En riches escus & seles,
En çaintures & en tissus,
Sus ceus qui sont aus chams issus.

COITANUM. Vide *Coctanum*.

COITINERARIUS, Socius itineris, in Actis XXXVII. Martyrum Ægypt. n. 4. apud Boland. 18. Jan.

COKET, *Coketa*, mensuræ species apud Anglos. Fleta lib. 2. c. 9. §. 1. *Panis de Coket de eodem blado & eodem bultello, &c.* Infrà: *Panis verò integer quadrantalis frumenti ponderabit unum Coket & dimidium.* Statuta Davidis II. Regis Scotiæ c. 39. *Ordinatum est quòd sit trona ad lanas ponderandas — & sit ibi Clericus ad tronam, qui — potest convenienter esse Clericus Coketæ Regis.* Vide *Cogo*. Steph. Skinnerus in Etymologico Anglico, ait *Cocket bread*, videri dictum panis quoddam medium genus inter purissimum, seu similagineum, & vilissimum furfureum: illudque quod *Coketo*, seu cymba in urbem advehitur, quemadmodum Parisienses *Pain chalant* vocant, quòd *Chelandio* deportatur. Vide *Chelandium*.

COLA, *Colatorium*. Vide *Colum*.

COLACIUM, *Collocium*, *Collatium*. Charta Adelfonsi Imp. Hispaniæ æræ 1184. apud Anton. *Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti to. 5. p. 447. *Cum suis solaribus, cum colaciis, & cum suis terminis ubicunque sint, &c.* Alia Ferdinandi Regis Castellæ æræ 1227. apud eundem to. 1. *Cum collociis & solaribus, cum pratis, pascuis, aquis, nemoribus, defesis, cum montibus & fontibus, &c.* Alia Honorii III. PP. ibidem: *Ecclesias cum decimis, collatiis, possessionibus, & aliis pertinentiis, &c.*

COLACUS, *Colagus*, Piscis species. Charta Sanctii Regis Navarræ æræ 1125. apud Sandovallium in Episcopis Pampilon. fol. 75. *Confirmavi etiam pro remedio peccatorum meorum, ut quicunque adduxerit pisces, ex quacunque parte ad Pampilonam de unaquaque carcata,*

donet ad sanctam Mariam de lezna (leg. *lesda*) *unum colacum, aut ejus pretium.*

Colagus. Consuetudines Ecclesiæ de Regula, to. 2. Bibl. Labei: *Si extraneus portaverit duodenam lampredarum, denarium dabit, si 12. colagos portaverit per aquam, unum dabit.*

COLÆPIUS. Fragm. Petronii: *De bulla faciet piscem, de lardo palumbum, de perna turturem, de colæpio gallinam.*

COLÆRIGERATUS. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis an. 1295. *Casula de rubeo sameto, quæ fuit Fulconis Episcopi, cui opponitur dorsale colærigeratum, interlaqueatum de fino auro, &c.*

COLAPHISTA, *Moneta.* Ita Ugutio. Fortè pro *Collybista, Monetarius.*

COLAPHUS, *Colli percussio*, Joanni de Janua, unde *Colaphizare, collum cædere*, eidem. Vide *Alapa.*

Colaphus sumitur etiam pro ictibus virgarum viminearum in servo per tormenta interrogato, in lege Salica edit. Heroldi tit. 43. *Similiter servus 121. colaphos accipiat.* Pithœana *Ictus* habet. Infrà §. 7. *Ictus flagellorum.* Monet Bignonius in eadem lege MS. tit. 19. §. 1. pro his verbis, *Et colpus ei fallierit*, legi *Colaphus*, unde evincitur vocem *Colpus*, ex *Colaphus* deductam.

Colaphi Judæorum. Charta Amelii Episcopi Tolosani apud Catellum, lib. 3. Rerum Occitan. p. 520. *Leddam etiam quam à festivitate omnium SS. ad festum B. Saturnini Episcopi in Burgo, pro Colapho Judæorum datam injustè Canonicis auferebat*, (Ecclesia S. Saturnini) *absolvo, reddo, dimitto Clericis S. Saturnini præsentibus & futuris.* Describit idem Catellus p. 523. Chartam aliam Guillelmi Episcopi Biterrensis an. 1160. qua remittit *Judæis commorantibus in civitate Biterris, illum impetum & insultum, & lapidationis bellum, quod jure vel injuria more solito solebant Christiani adversus Judæos hujus villæ facere, à prima hora diei Sabbati ante Ramos palmarum, usque ad extremam horam secunda feriæ post Pascha, die vel nocte*, idque remittit pro ducentis solidis Melgorensibus, quos à Judæis accepisse se fatetur. Ex quibus patet Judæos iisdem ignominiis in urbibus passim affectos, quibus olim Christum dehonestarant: & ut ab iis eximerentur, subinde tributa exsolvisse. Hujus autem Judaïcæ colaphizationis originem pluribus indicat Vita S. Theodardi Archiep. Narbonensis apud eundem Catellum p. 750. & seqq.

Colaphus Militaris. Vide *Alapa.*

Colafisari, in Glossis Gr. Lat. κολαφίζεσθαι: ubi leg. *Colafizari.*

COLARE, Colum. Apitius lib. 7. c. 5. *Assatura in colari elixatur, & infunditur in fretali piper.*

COLATORIUM. Vide *Colum.*

COLAX, Acropolis, Arx, Castellum. Raymundus de Agiles, de Arce Antiochena: *In colle autem septemtrionali Castellum quoddam est, & in medio collis castellum aliud, quod Græca lingua Colax vocatur.* Atqui Græca lingua, non Attica & antiqua, sed barbara, hic intelligitur: nam κουλά acropolim Antiochenam vocant Anna Comnena lib. 11. Alexiad. & Scylitzes in Nicephoro Phoca, ubi perperam κωλά pro κουλά irrepsit. Neque tamen propria fuit arcis Antiochenæ appellatio, cùm cæteris arcibus quibusvis eadem adscribatur, uti jam monuimus in Notis ad Alexiadem.

Unde patet κουλά in universum acropoles Græcis dictas, voce fortean à Latio ducta, à colle scilicet, quia in editioribus locis exstrui olim solebant acropoles. Jo. de Janua: *Sunt colles præeminentiora juga montium, quasi colla, vel ipsi ascensus circa summitates montium.* Eò fortè referendus locus Saxonis Grammatici lib. 10. Hist. Danicæ pag. 167. *Toko in consimili genere laudis suam ausus conferre virtutem, apud collam rupem editæ professionis experimentum præbere compellitur.* Sed & Hebræi *Cora* colles vocant, ut auctor est Isidorus lib. 14. Orig. cap. 25.

Verùm probabilius videtur κουλά, vocem esse Saracenorum: nam & etiamnum Turci Heptapyrgium Constantinopolitanum, semiturcico vel hybride potiùs *Heptagulades*, seu ἑπταγουλάδων vocant: ubi per *Gulades* turres innuuntur: ex quo etiam obiter intelligi potest, inquit Leunclavius in Pandecte Turcico n. 139. quod Africanæ *Guletæ* sit etymon, sive notio. *Gula* igitur & *Cula* idem sunt, turrimque sonant. Vide *Collatum.*

COLDA. Testamentum Andreæ Episcopi Dertonensis exaratum Hugone & Lothario in Italia regnantibus, apud Ughellum in Appendice tomi 4. *Facistergios 2. ara unam, plagione duos, velo uno, calices argenteos duos cum patenis, corona argentea cum cruce una, coldas tres.*

COLERES, *Humores.* Ita Glossæ MSS. ad Alexandrum Iatrosoph.

COLERIUS, idem qui *Colladerius*, de qua voce infrà. Libertates MSS. Salvæterræ in Ruthenis an. 1284. *De cera, de una libra unum denarium in amplius ab illo qui vendet, & si Colerius portaret, non daret amplius quàm is qui vendit.*

COLETTUM, Anglis, ut auctor est Spelmannus, est Sigillum Regio telonio constitutum, ipsumque breve eodem sigillatum.

COLDEUS. Vide *Colideus.*

COLICA, vestis species. Lambertus Ardensis: *Arnoldus eidem scurræ, qui nullo nomine dignus habetur, duas colicas denegavit scarlatinas.*

COLIBERTUS. Vide *Collibertus.*

COLIDARIA, *Panis, qui vulgò dicitur Ficta collida.* Ugutio.

COLIDEI, *Culdei, Keldei, Keledei*, dicti apud veteres Scotos Monachi, qui, quòd sedulò prædicationi vacarent, essentque frequentes in oratione, ab iis ita appellati sunt, quasi *Cultores Dei*, ut auctor est Hector Boëthius lib. 6. Hist. Scoticæ, & ex eo Buchananus. Subdit idem Boëthius, *invaluisse id nomen apud vulgus in tantum, ut Sacerdotes omnes ad sua pene tempora vulgò Culdei, i. Cultores Dei sine discrimine vocitarentur.*

Alii, in quibus est Thomas Dempsterus in Apparatu ad Histor. Scoticam, existimant *Colideos* non tam fuisse Monachos, quàm Canonicos Regulares, seu Presbyteros Monachatu nondum indutos, qui in Occidente, seculis in illis primitivis haud ita in usum receptus erat. Interdum *Ministri*, interdum *Clerici* nuncupantur in Historia Fundationis Hospitalis S. Leonardi infra civitatem Eboracensem to. 2. Monastici Angl. pag. 367. 368. ubi agit de Colideis, qui Ecclesiam Eboracensem deserviebant, quam, si non Ethelstani Regis temporibus, saltem postmodum à Monachis, deinde à Canonicis, ut plerasque alias in Angliâ, possessam constat.

Aiunt præterea Scotici & Anglici Scriptores penes eos jus fuisse Episcopum ex suo ipsorum Collegio eligendi, qui & ipsis, & Diœcesi præesset; quod jus etiam fuit omnium fermè Collegiorum Canonicorum in Ecclesiis Cathedralibus. Nolim cætera præstare quæ addit Seldenus de Colideis, nempe, non Pontificem duntaxat sibi elegisse, sed ordinasse & consecrasse sine Episcopi alicujus ope singulari & necessaria: aut *Colideos* Presbyteros fuisse, qui sine titulo Episcopali, sed ex Presbyterii sui jure præeunte, neque ex Episcopali aliunde petita consecratione, tam quæ ordinis, quàm quæ jurisdictionis Episcopalis sunt, munia peragerent, cujusmodi fuisse ait Chorepiscopos in Gallia & Germania: nam cùm hæc probatione indigeant, censuerim inquirendum amplius.

Interim nescio an sententia eorum magis arrideat, qui existimant *Colideos*, aut Canonicos Regulares, aut Clericos fuisse, qui in majoribus Ecclesiis divina celebrabant officia. Id certè probat quod ex Joanne Meyo Archiepiscopo Armachano, & ex bulla Nicolai V. PP. refert Spelmannus, *Colideatus* officium in eadem Ecclesia Armach. beneficium fuisse Ecclesiasticum sine ulla animæ, ut aiunt, cura, *Colideosque* fuisse seculares Presbyteros.

Habuere etiam Ecclesiæ Anglicanæ suos Colideos, uti mox innui: sed & Hibernicæ & Gwallenses, ut testatur Silvester Giraldus in Topogr. Hibern. dist. 2. cap. 4. *Capellam, cui pauci Cælibes, quos Cælicolas vel Colideos vocant, devotè deserviunt.* Et in Itiner. Cambriæ lib. 2. cap. 6. exertè Monachos vocat: *Insula modica quam Monachi inhabitant religiosissimi, quos Cœlibes vel Colideos vocant.*

Keledeorum Scoticorum, meminit Diploma Davidis Reg. Scotiæ to. 2. Mon. Angl. p. 1055. de quibus etiam multa habet Jacob. Usserius Armachanus de Britannicarum Ecclesiarum primordiis c. 15. At quid sibi velint quæ præfert Chronicon Dunelmense MS. sub Turgoto Episcopo S. Andreæ, qui electus fuit an. Chr. 1108. *Totum jus Keledeorum per totum regnum Scotiæ transivisse in Episcopatum S. Andreæ*, pluribus disputat idem Seldenus in Præfat. ad Script. Anglic. quem Consule, si lubet.

COLIFARIUS, Isidoro in Glossis, & in Excerptis Pith. *Bos operarius.*

COLIMPHA, quasi *Colymba*, ἀπὸ τοῦ κολυμβᾷν natare, navicula urinatoria, in qua qui foret, etiam ea aquis obruta, non indigeret lumine, quia speculi electrini, vel vitrei beneficio pelluceret. Ita Vossius ad hunc locum Hieronymi: *Aiunt in ipsas colimphas ipsum Alexandrum introisse, & profundum conscendisse, & usque ad imum, ut sciret Oceani profundum, & differentiam maris & abyssi.* Aliàs *Colimbi* dicuntur *tubi per quos currit aqua per loca occulta*, in Glossis Isonis.

COLINELLATUS. Historia Episcopor. Autissiodor. cap. 20. *Gabatam anacleam collinellatam pensant. lib. 3.* Leg. *columellatam*, ut ibi non semel.

COLISEUM, seu Colosseum: sic Amphitheatrum Titi Romæ vocant, de quo id Bedæ Vaticinium extat in Excerptis seu collectaneis ejusdem Bedæ: *Quandiu stabit Colyseus, stabit & Roma: quando cadet Colysæus, cadet & Roma: quando cadet Roma, cadet & mundus.* Anastasius in Stephano II. PP. p. 93. *Dum ad Colisseum advenissent, &c.* Ugutio: *Colosenm, quidam locus Romæ, ubi olim erant imagines omnium provinciarum, & in medio erat imago Romæ tenentis pomum aureum, utpote domina & regina omnium, & erant i.... dispositæ arte nigromantiæ, quia quando aliqua Provincia volebat insurgere contra Romanos, statim imago Romæ obvertebat dorsum imaginis illius provinciæ: vel ubi Dominus, imago illius provinciæ insurgebat contra Romæ imaginem, & tum Romani ex improviso mittebant illuc exercitum, & provinciam illam subjugabant. Tali arte Romani Trojani mundum subjugabant.* Risum tenete.

COLITOR, *Dominus fundi*, Isidoro in Glossis & in Excerptis Pithœanis.

COLLABORATUM. Vide *Conlaboratio.*

COLLACTEUS, pro *Collectaneus*, coævus, ὁμογάλακτος. Saxo Grammaticus lib. 3. *Inter quos fortè quidam Amlethi collacteus erat.*

COLLADERIUS. Vide *Collaterius.*

COLLARE, *Collarium*, Armaturæ species, quâ scilicet collum militantis tegitur: Gloss. Lat. Gr. *Collarium*, περιτραχήλιον. Glossæ Gr. Lat. περιτραχήλιον, *Monile, hic falarus, collare.* περιτραχήλια σιδηρᾶ, apud Leonem in Tactic. cap. 5. §. 4. Gall. *Collier.* Willel. Brito lib. 11. Philippid.

Qua ligno junctum est ferri transegit acumen
Per collare triplex, & per thoraca trilicem.

Collarium. Matth. Paris an. 1252. *Carens collario, lethaliter vulnerabatur.* Tho. Archidiac. in Hist. Salonit. c. 28. *Venitque ictus inter cassidem & collarium, dejecitque caput ejus multùm à corpore.* Vide *Carcannum, Collistrigium.*

COLLATA, Vectigal, tributum quod ab universis subditis Domino confertur. Capitulare Sicardi Principis Beneventani an. 836. cap. 2. editum à Camillo Peregrino: *Spopondistis nobis — per unumquemque annum dare nobis collatam, & pristinam quam consueti fuistis dare.* Et capitis 32. titulus ita concipitur, *Ut eo omi tertiatores non dent in collata, nec in pactum.* Charta Ludov. Imp. in Chr. Farfensi: *Vel quidquid ex largitate Regum — vel ex collatis populi vel cæterorum fidelium eidem Monasterio legaliter confirmatum fuerat.* Eckehardus Junior de S. Casibus Galli c. 11. — *Cum paupertatulas quas habent in medium collatas consumpserint, subsistere non poterunt.* Adde Chronic. Laurisham. p. 60.

Collata, Collatio pro eleemosynis, vel Ecclesiis. Testamentum Fulradi Abbatis S. Dionysii: *Quidquid ibidem datum fuit de conlata populi, & ipse populus mihi dedit.* Infrà: *Quantùmcunque ad ipsas aspicere videntur, & conlata populi ibidem delegavit, &c.*

Collata. Glossæ MSS. ad Canones Conciliorum: *Collatis, simbolis.*

COLLATERALIS, Socius, amicus, qui alterius latus claudit: qua notione vocem hanc usurpant Constitutiones Siculæ lib. 2. tit. 10. Speculum Saxonicum lib. 1. art. 17. §. 3. Petrus Blesensis Epist. 15. Sugerius in Ludovico VI. pag. 318. &c. Vide Duchesnium in Hist. Drocensi p. 316.

Collateralis, qui ad latus est alterius. Statuta Ordinis S. Gilberti *de Sempringham*, p. 765. *Quæ cùm sederint in claustro, in quocumque latere sederint, collaterales sedeant, non fronte opposita.* Pag. 724. *Collaterales sedeant, nec fronte opposita, sed tergo unius alterius vultui verso.* *Collaterales provinciæ*, apud Galfridum Monemuthensem lib. 1. cap. 21. & alibi. Adde Suenonem in Legib. Castrensib. cap. 5.

Collateraliter. Ericus Upsaliensis lib. 1. Hist. Suecorum, de Diis Suecorum Paganorum: *Thor, Odden, & Frigga collateraliter quidem in tricliniis collocati.* Lib. 4. *Assumens eos fecit collateraliter secum ascendere.*

COLLATERANITAS. Vide *Lateranens.*

COLLATERARE. Tabularium Vindocinense ch. 20. *Masuram de Valle-Manfredi, quæ collaterata est rivo cujusdam aquæ, &c.*

COLLATERII, qui nostris & Anglis *Cotarii, Cotiers, Gens de Cote*: sic fortè dicti, quòd *collatis*, seu tributis obnoxii essent. Vitalis Episcopus Oscensis: *Fuerunt etiam quandoque villani, qui Collaterii vocabantur, qui tam crudeli erant subditi servituti, ut etiam inter filios Dominorum suorum ducerentur gladio dividendi.* Hinc fortè emendandus Martinus Didacus *Daux*, Justitia Aragon. lib. 6. Observantiar. tit. de Privilegiis Dominæ Infantioniæ, §. 9. *Villani de parada antiquitùs vocabantur Collati tendelli: erant servituti subditi, ut etiam inter filios Dominorum suorum ducebantur gladio dividendi, &c.* Ubi legendum *Collaterii*, vel *Colladerii*: nam

Colladerii, iidem videntur qui *Collaterii*, in Charta libertatum villæ Montisalbani an. 1144. in Regesto Comitatus Tolosæ fol. 27. *Colladarius extraneus, qui attulit sal, ibi præbeat domino unum meall. & Colladerius extraneus qui traxerit sal, præbeat 1. pug.* ubi Catellus in Comitibus Tolosanis pag. 323. habet *Collandarius.* Vide *Colerius.*

COLLATIO, idem quod *Collata.* Edictum Theoderici Regis c. 69. *Quisquis Curialem, aut Collegiatum, aut servum, per 30. annos possederit, qui nullam patriæ suæ collationem subiisse monstratur, eos prædiorum dominis jubemus adquiri.* Id est, qui nullam pensitationem Reipublicæ aut tributum exsolverunt. Charta Gaufredi Comitis Mauritaniæ in Biblioth. Cluniac. *Neque per teloneum, neque per Vicariam, neque per collationem nostrorum Militum, neque per aliam quamvis consuetudinem Monachos de servitio Dei disturbent.* Vide *Confertum.*

Collatio, apud Monachos præsertim, dicitur Sacrorum librorum lectio, quæ statis horis, maximè post cœnam, coram iis fiebat. Sic autem dicta quasi *Collocutio vel confabulatio*, inquit Smaragdus in Regula c. 42. quòd *de Scripturis divinis aliis conferentibus interrogationes, conferunt alii congruas responsiones, & sic quæ diu latue-*

rant occulta, conferentibus patefiunt perspicua. Honorius Augustod. lib. 2. c. 63. *Quod Religiosi ad collationem conveniunt, hoc à sanctis Patribus acceperunt, qui in Vesperis solebant convenire, & de Scripturis insimul conferre, & quæ ipsi tunc invicem contulerint, Collationes dicebantur, & hæc his similia ad collationem leguntur.* Regula S. Benedicti cap. 42. *Mox ut surrexerint à cœna, sedeant omnes in unum, & legat unus Collationes, vel Vitas Patrum, aut certè aliud quod ædificet audientes.* Regula S. Isidori cap. 8. *Ad audiendum in collatione Patrum tribus in Hebdomada vicibus fratres post celebratam Tertiam, dato signo, ad collectam conveniant: audiant seniorem docentem, instruentem cunctos salutaribus præceptis. — Ipsa quoque Collatio erit vel pro corrigendis vitiis, instruendisque moribus, vel pro reliquis causis ad utilitatem cœnobii pertinentibus, —— cunctis pariter congregatis præcepta Patrum regularia recensenda sunt. — Sedentes autem omnes in Collatione tacebunt, nisi fortè quem auctoritas Patris præceperit ut loquatur.* Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis cap. 36. *Collationi & completorio omnes interesse debent. — Eodem modo quo pulsatur Capitulum, pulsetur Collatio.* De ejusmodi Collationibus Monachorum agunt passim Scriptores, Cæsarius Arelat. serm. 12. Capitula Ludov. Imp. Addit. 1. c. 70. Regula Canonicor. in Concil. Aquisgr. c. 123. Regula Canonicar. c. 10. Concil. Cabilonense II. cap. 59. Vita S. Wulstani Episcopi Wigorn. n. 18. Chronicon Trudonense lib. 8. p. 438. Durandus in Rationali lib. 5. c. 9. §. 11. & alii quos laudat Haeftenus lib. 9. Disquisit. Monastic. tract. 5. Ejusmodi porro Collationes scripserunt Cassianus & Odo Cluniacensis.

A Collationibus Monasticis, quibus finitis, ad bibitionem ibatur, serotinæ cœnæ *Collationum* appellationem sortitæ sunt. Nam vix est ut probem quod quidam volunt, vocabuli etymon hauriri debere à cœnarum antiqua collatione, quam Concilium Laodicenum *ἐκ συμβολῆς συμπόσια* vocat. Udalricus lib. 1. Consuetud. Cluniac. cap. 13. *De Collatione surgunt ad charitatem, & de vino quod tunc propinatur, nullus omnino præsumit abstinere; ut non aliquantulum gustet.* Idem cap. 18. *Post vesperas cœna, post cœnam cœna servitorum, post cœnam servitorum, officium pro defunctis, post officium Collatio, & ita ad completorium.* V. cap. 41. Monasticum Anglicanum to. 2. pag 370. *Et legat unus frater tam in prandio, quàm in cœna & Collatione, &c.* Petrus Abaëlardus: *Post Vesperas autem vel statim cœnandum est, vel potandum. Et inde etiam secundùm temporis consuetudinem ad Collationem eundum.* Regula Templarior. cap. 16. *Audito signo, ut est ejus regionis consuetudo, omnes ad completas oportet incedere vos, ac priùs generalem collationem sumere peroptamus. Hanc autem collationem in dispositione & arbitrio Magistri ponimus, ut quando voluerit de aqua: & quando jubebit misericorditer, ex vino temperato competenter recipiatur.* Quomodo autem Collationes fierent, vide in libro Usuum Ordinis Cisterciensis c. 81.

COLLATIVUM, Collatio, in l. 3. Cod. Th. de Proxim. Comitib. &c.

COLLATORES, Qui conferunt tributa, tributarii, in l. 5. Cod. Th. de Milit. veste, apud Julian. Antecess. c. 532. 534. 553. 555. &c. Auctor de Rebus bellicis subjunctus Notitiæ Imperii: *Erit igitur curæ prudentiæque tuæ, optime Imperator, repressa largitate, & collatori prospicere, & in posterum nominis tui gloriam propagare.* Alibi: *Accedit etiam judicum execranda cupiditas, collatorum utilitatibus inimica.* Rursum: *Et laborum desiderio potiti, erunt ex milite collatores.*

COLLATUM, Genus potionis. Gregorius M. lib. 6. Ep. 36. *Sed quia collatum ac juritheum non libenter bibo, præsumens coquidium requiro.* Ubi legendum fortè *Colatum*, ut intelligatur *Vinum colatum.* Papias: *Colatum, vinum purum, vel vas proprium in quo deponatur.* Vinum autem & alii liquores per *colum*, ut jucundiores fiant, transfunduntur, defecantur, & depurantur.

COLLATUM, *Collum*, jugum montis, vox etiamnum nota in Alpibus & Pyrenæis. *Collatum & Collum de campastro*, in Charta Alfonsi Regis Hispaniæ æræ 1130. apud *Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti to. 1.

COLLAUDARIUS. Vide *Collaterius*.

COLLECTA, idem quod *Collata*, *Collatio*. Gloss. Lat. Græc. *Collecta*, *ἔρανος*. Otto Frisingensis lib. 2. de Gest. Friderici Imp. cap. 11. *Rex à toto exercitu collectam fieri jussit, & sic non modicam coadunatam pecuniam —— dividendam statuit.* Charta Alexandri Comitis Cupersanensis an. 1102. *Data, vel angaria, vel adjutorium, quod ex nostræ gentis* (Normannorum) *consuetudine Collecta vocatur.* Matth. Paris ann. 1245. *Jussit —— quasdam collectas, & tallias tam in clero, quàm in populo, fieri graviores.* Idem an. 1239. *Tallia & collectæ Clericis —— imponuntur.* Occurrit præterea apud eundem p. 590. 405. & apud Gregorium M. lib. 7. Epist. ult. &c.

Collectio, eadem notione, apud Leonem III. PP. Epist. 5. *Colletage*, apud Monstrelletum 1. vol. cap. 78. In Computo Thesaurariæ Comitatus Boloniensis in Morinis an. 1479. mentio fit *du Colletaige d'Estaples.* Inter jura Comitum Augensium, illud habetur: *Item à ledit Seigneur au lieu de S. Martin droit de cullage quand on se marie.*

Collectare, Collectam seu tributum exigere. Jo. Hocsemius in Adolpho à Marca Episc. Leod. cap. 15. *Quia populus se non patitur collectari.*

Collecta, Eleemosynarum collectio. S. Leo M. homil. de Collectis: *Ventura igitur Dominica dies, collectarum futura est. Hortor & moneo sanctitatem vestram, ut singuli quique pauperum memineritis, & vestri, &c.* Et homil. 2. *Collectarum dies saluberrimè à sanctis Patribus institutus, hoc exigit, ut unusquisque, prout votivum atque possibile est, in usus atque alimoniam pauperum de vestris facultatibus conferatis.* Infrà: *Proinde, dilectissimi, in secundam feriam spontaneas collectas vestras sollicitè præparate, & quidquid vobis de temporalibus substantiis dempseritis, id multiplicatum in æterna retributione sumatis.* Homil. 3. *Quoniam ad destruendas antiqui hostis insidias, in die quo impii sub idolorum suorum nomine diabolo serviebant, providentissimè in sancta Ecclesia prima est instituta collectio, volumus Dilectionem vestram tertia feria per omnes regionum vestrarum Ecclesias cum voluntariis oblationibus eleemosynarum convenire, &c.* Adde Homil. 4. 5. 6. Alibi in Sermone de Collectis: *Providenter —— à sanctis Patribus pieque dispositum est, ut in diversis temporibus quidam essent dies, qui devotionem fidelis populi ad collationem publicam provocarent, —— ad cujus operis desideratum vobis, ut credimus, fructum dies vos vicinus invitat, ut ad Ecclesias regionum vestrarum sabbato proximè futuro misericordiæ munera deferatis.* Hæc consultò descripsimus, ut ejusmodi Collectarum ritus innotesceret.

Collectæ, Conventus, *Assemblées.* Concilium Nannetense can. 15. *De Collectis, vel Confratriis, quas Consortia vocant.* Vide Capitula Hincmari ad Presbyteros Parochiæ suæ cap. 14. Guillelmus Abbas S. Theodorici lib. 1. Vitæ S. Bernardi cap. 8. *At ubi ne hoc quidem permisit intolerantia rei, tunc demum collectas deserere, & seorsim secum habitare compulsus est.* Vita S. Joannis Eleemosynarii, interprete Anastasio Bibl. num. 68. *Cùm collecta celebraretur juxta cellulam ejus in Ecclesia Metræ, convenientes quædam mulicrcularum harum, ad alterutras dicebant, Eamus, eamus, iterum Abbas Vitalius collectam habet; & venientibus eis curabat eos.*

Collecta, interdum & sæpius sumitur pro populo ad resistendum, aut vim faciendam coacto & armato. Capitula Ludovici Imp. c. 78 *Collectæ ad malè faciendum fieri omnimodis prohibeantur:* Capitula Caroli Calvi tit. 12. cap. 3. *De Collectis, quas Theudisca lingua Herizuph appellat.* Eadem habentur tit. 29. capite 4. *Collecta manu resistere*, ibidem titul. 31. cap. 18. *Cum collecta & armis venire*, in Capit. Caroli M. lib. 3. c. 64.

& lib. 1. Legis Longob. tit. 12. §. 3. *Cum collecta assilire*, ibidem lib. 3. tit. 4. §. 5. Adde Capit. an. 779. c. 17. Capit. an. 788. c. 3. Capitul. 2. an. 806. c. 3. &c. *Cueillée*, eadem notione in Usaticis Ambian. MSS. *Cil amendera pour tous les laids, & pour tous les forfais, pour la cuellée qui aura esté faite, &c.* Vide Colligere.

Colta, eadem notione. Charta an. 1220. apud Georgium Pilonum in Hist. Bellunensi pag. 110. v. *Et quod facient coltam, milites, quandocumque facient, & eodem modo: & quod facient exercitum, &c.*

Collecta, Familia. Odo Cluniac. lib. 2. de Vita S. Geraldi cap. 24. *Cùm fortè quidam de nostris fratribus, tunc adhuc Canonicus in collecta domini Geraldi gradiebatur.*

Collecta, σύναξις, Sacrum Missæ sacrificium, ad quod Christiani coire & colligi solent: populi ad sacra Ecclesiarum officia peragenda conventus, atque adeo quodvis officium Ecclesiasticum. Papias: *Collecta dicitur eo quòd colligatur populus in unum, ut ostendat Christum in Evangelio venturum.* S. Hieronymus in Epitaph. Paulæ: *Post Alleluya cantatur, quo signo vocabamur ad collectam, nulli residere licitum erat.* Pachomius in Regula cap. 17. *In die Dominica, in collecta, in qua offerenda est oblatio, absque Præposito domus & Majoribus Monasterii —— nemo psallendi habeat potestatem.* Et mox: *De collecta in qua offerenda est oblatio.* Adde cap. 9. 19. 28. 91. 100. 181. 186. Epiphanius Salaminæ Episcopus Epist. ad Joan. Episc. Hierof. *Cùm igitur celebraretur collecta in Ecclesia villa.* Liberatus Diac. cap. 18. *Et extra collectas facientes, non passi sunt nomini ejus communicare.* Zacharias PP. in Ep. ad Pipinum: *De Presbyteris & Diaconis, qui se à ministerio Ecclesiastico subtrahunt, & scorsim collectas faciunt.* Cæsarius Arelat. Serm. 12. *Qui enim ad collectam vel Ecclesiam veniens vana vel otiosa cogitare voluerit, &c.* Anastasius in Hist. Eccles. an. 21. Copronymi: *Festivitate Paschali ingressus est ad sanctam collectam, in catholica Ecclesia.* Et mox: *Eduxerunt eum & incluserunt in carcere, & alius complevit sanctam collectam.* Quo loco Theophanes ἁγίαν σύναξιν habet. Historia Tripart. lib. 1. cap. 10. *Cùm Collecta celebraretur.* In Actis SS. Saturnini & soc. Mart. num. 6. 7. 9. 15. *Collectam celebrare, facere.* In Synodo S. Patricii & Auxentii can. 7. *Ad collectas mane & vespere occurrere. Collecta Dominica*, apud sanctum Augustinum in Breviculo collat. diei, & S. Hieronym. Epist. 60. Grimlaicus in Reg. Solitar. cap. 33. *Eamus ad Collectam, ubi fratres ad vigilias congregantur.*

Collecta major. Duplicem collectam statuit S. Pachomius cap. 181. *Collectam* scilicet quam *domus* vocat, *& aliam majorem: Præpositus domus, & qui secundus ab eo est, hoc tantùm habebit junis, ut compellat fratres in collecta domus, sive in collecta majore, hoc est, omnium fratrum, subjacere pœnitentiæ.* Et cap. 186. *Sex orationes facere vespertinas, juxta exemplum majoris collectæ, in qua omnes fratres pariter congregantur, summæ delectationis est.* Ubi *Major collecta* est cùm omnes fratres simul congregati officium divinum persolvunt in Oratorio: Minor, quæ in singulis classibus, seu domibus à fratribus ejusdem classis seu domus in ipsis domibus fiebat.

Colligere, ad Collectam pergere, *Collectam* facere. Tertullianus lib. de Fuga in persecut. cap. ult. *Sed quomodo colligemus? inquis, quomodo solemnia celebrabimus? hoc est*, quomodo in templum congregabimur? Acta SS. Saturnini & soc. num. 6. *Christiani sumus nos, nos, inquit, colligimus*, id est, collectas facimus, uti ibi non semel.

Collecta, idem quod *Collatio* Monastica. Regula S. Isidori cap. 8. *Fratres post celebratam Tertiam, dato signo ad collectam conveniant, audiant seniorem docentem, &c.* Regula S. Fructuosi cap. 20. *Ter per omnem hebdomadam collecta facienda est, & regula Patrum legendæ, disserendum, &c.* Adde Regulam sancti Pachomii cap. 113.

Collecta, Oratio, quam is qui Clero vel Monachis præest, finito & expleto quolibet canonico Officio, velut omnium astantium vota & preces in unum colligens, publicè & voce altiori recitat: sic dicta, inquit, Micrologus de Observat. Eccles. cap. 3. *eò quòd Sacerdos, qui legatione fungitur pro populo, ad Dominum omnium petitiones ea oratione colligat atque concludat.* Rupertus lib. 1. de Divin. offic. cap. 19. *Collectæ quæ dicuntur ad complendum, orationes sedentis in cælo capitis nostri Jesu Christi signant.* Alcuinus lib. de Divin. offic. *Collecta, dicta est à collectione, eò quòd ex auctoritate divinarum Scripturarum sit collecta, quæ in Ecclesia leguntur.* Vide Udalricum lib. 1. Consuet. Cluniacens. cap. 31. præterea Amalarium lib. 3. cap. 7. eundem in Eclogis pag. 1363. Walafridum Strab. de Eccles. offic. cap. 22. Innocent. III. lib. 2. de Mysterio Missæ cap. 27. Durandum lib. 4. Ration. cap. 15. ubi multa habet de earum terminationibus, & Card. Bona lib. 2. Rer. Liturg. cap. 5. num. 3.

Atque inde petenda notio vocis *Collecta*, in libro Sacramentorum S. Gregorii, ad 3. Non. Febr. ubi inscriptio est, *ad Collectam*; est enim oratio, quæ dicitur ante Missam, ut hîc disertè innuitur, & in Ordine Romano: nec enim placet Baronii ad 2. Febr. explicatio, qui putat Missam ea die dici solitam sic inscribi, quòd tunc eleemosynæ publicè colligerentur.

Ejusmodi *Collectas*, Græcis συναπτάς, dici observat Goarus ad Euchołog. Græc. de quibus etiam consulendus Meursius. *Collectæ* autem à Gelasio & Gregorio Magno compositæ creduntur, ut auctor est Berno Augiensis lib. de Missa cap. 1.

Collectam tenere, dicitur is qui in sacris Officiis id muneris obit, ut *Collectam* dicat, in Statutis Ordinis sancti Gilberti *de Sempringham* pag. 763. & alibi.

Orationem colligere, pro *Collectam dicere*, dixit Cassianus lib. 2. de Orat. noct. cap. 7. *Cùm autem is qui orationem collecturus est, è terra surrexit, omnes pariter eriguntur, &c.* Ordo celebrandi Concilii: *In reliquis diebus cunctis astantibus oratio colligenda est.* Concilium Agathense can. 30. *Plebs collecta oratione ad vesperam ab Episcopo cum benedictione dimittatur.*

Collecta magistra. Vitæ Abbat. S. Albani: *In festis verò & profestis diebus, omnes Horas, exceptis Prima & Completorio, per magistram Collectam quam tempus & hora exegerint, terminari instituit. In Quadragesima tamen dicatur Collecta ad Vesperas.* ubi Watsius *Collectam magistram* interpretatur quæ diei aut festi est propria.

COLLECTACULUM. Anonymus Gromaticus: *Collectaculum de carbonibus in calce miscitato.* In alio: *Collectaculum vallium*, locus ubi rivi coëunt. *Collectacula aquæ*, apud Innocentium de Casis literar.

COLLECTANEUM, Liber Ecclesiasticus, in quo *Collectæ* ad quævis officia dicendæ continentur. Udalricus lib. 1. Consuetud. Cluniacens. cap. 31. *In privatis autem noctibus habentur in Collectaneo hæ Collectæ quæ dicendæ sunt ad Nocturnos, & Laudes, &c.* Utitur & lib. 2. c. 22. lib. 3. cap 3. ut & Ordericus Vitalis lib. 3. pag. 470. & liber Usuum Ordinis Cisterciensis cap. 55.

COLLECTARIUM, idem quod *Collectaneum*, liber *Collectas* continens. Ditmarus lib. ult. *Collectarium cum impensis propriis & etiam nostris decoratum, &c.* Utuntur Ratbertus de Casib. S. Galli cap. 9. 10. Christian. in Chron. Mogunt. Hugo Flaviniacensis in Chronico parte 2. pag. 166. Gauffredus Vosiensis part. 1. cap. 73. Matth. Paris in Vitis Abbatum S. Albani pag. 32. &c.

Collectarium præterea vocat Rodolphus in Vita Rabani Mauri num. 50. quod alii Collectionem: *In Epistolas quoque Pauli —— Collectarium fecit, colligens de diversis Opusculis SS. Patrum sententias eorum, &c.* Num. 51. *Fecit Collectarium unum de sententiis divinorum librorum, &c.* Vita Burchardi Episcopi Wormaciensis: *Eodem quoque tempore in Collectario canonum in hac cella non modicum laboravit.* Dicitur etiam

Collectarium, aut *Collectarius* liber Canonum ab Isidoro compositus, ut est apud Bernaldum Presbyt. de Reconciliatione lapsorum pag. 275.

COLLECTARII, iidem qui *Coactores*, qui scilicet mercede conducti ab Argentariis sive mensariis rerum quæ in auctionibus publicis sub hasta vendebantur, præfecti, pecunias ab his quibus quod addictum fuerat, cogebant & colligebant. Acro in Horat. *Coactores dicuntur argentarii in auctionibus, qui pecunias cogunt: ipsi sunt Collectarii.* Suidas & Glossæ Basilicæ: Ἀργυραμοιβὸς, ὁ κέρμα ἀντὶ ἀργύρου ἀλλασσόμενος, ὁ τραπεζίτης, ὁ ἀργυροπράτης, Κολλεκτάριος. Gloss. Lat. MS. Regium: *Nummularius, collectarius, mensarius.* Symmachus lib. 10. Epist. 49. *Vendendis solidis, quos plerumque usus publicus exposcit, Collectariorum corpus obnoxium est, quibus arca vinaria statutum pretium subministrat.* Infrà *Nummularios* eosdem appellat. Vide Novellam Theod. de Pretio solid.

Collectarius, Tributorum & vectigalium exactor, apud S. Augustinum lib. 22. de Civit. Dei cap. 8.

Collectarius. Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccles. cap. 31. *Sub ipsis ministris Centenariorum, sunt adhuc minores, qui Collectarii, Quaterniones, vel Duumviri possunt appellari, quia colligunt populum, & ipso numero ostendunt se Decanis esse minores.*

COLLECTARIOLUM, *Cribrum*, in Glossis MSS.

COLLECTIO, Gallis *Assemblée*, in Lege 36. Cod. Th. de Hæret. & in Lege Longobard. lib. 3. tit. 12. Exemplar diffinitivæ sententiæ in Concilio Toletano I. *Ne quis communione depulsus, collectiones faciat per mulierum domos, & apocrypha, quæ damnata sunt, legant, ne communicantes his pari societate teneantur.*

Collectio. Vita S. Alberti Abbatis Gambronensis num. 12. *Cùm post Collectionem fratrum gratia quiescendi ad lectum suum venisset, &c.*

Collectio, idem quod *Collecta*, Oratio quæ post Antiphonas dicitur, in Concilio Agathensi can. 30. & in Capitulis Theodori Cantuar. c. 80.

COLLECTORES, Exactores, qui à summo Pontifice ad vendicandas ex bonis Ecclesiæ partes ac malè congestas opes per provincias mittebantur. Vide Baronium an. 397. num. 65.

COLLECTUS, *Collectio. Colligi* dicuntur infantes *expositi*, cùm ab aliquo nutriendi suscipiuntur: tum enim illius sunt qui eos collegit, nisi intra 10. dies quæsiti, agnitique fuerint, ut est in Synodo Arelatensi II. can. 22. Vasensi sub Leone I. PP. can. 10. & in Capitulis Caroli Magni lib. 6. cap. 142. Vide Cod. Theod. & Justin. tit. de Expositis, & Jacobum Gotofred. ad eundem tit.

Collectus infans, pro *Expositus.* Gloss. Lat. Græc. *Collectitius*, σύλλεκτος, χαμαιεγής. Canones Hibern. lib. 41. cap. 27. *Non venient delicta membrorum diaboli super membra Christi, id est, super sanctos, nec Monachorum fugientium, neque eorum qui jaciuntur super Ecclesia, id est, collectorum, &c.* Ubi, *jaciuntur super Ecclesia*, idem valet ac *in Ecclesiam.* Vide ibidem cap. 22.

Collectionis Epistola, in veteribus formulis, est Diploma quod dabatur illi qui infantem expositum ad ostium Ecclesiæ, & à matriculariis *collectum*, certo pretio ab iisdem emerat secundùm legem Romanam. Vide in hanc formulam eruditum Bignonium.

Collecti & *Collicti*, alia sed incerta mihi notione, non semel in Chartula plenariæ securitatis exarata Ravennæ sub Justiniano apud Brisson. lib. 6. Formul. pag. 646. & seq.

COLLECTRA, Supellectilis vestiariæ species. Vide in *Acitara.*

COLLEGANTIA, Confœderatio, societas, ex Italico *Colleganza*, in Statutis Venetor. an. 1242. lib. 1. cap. 36. lib. 3. cap. 2. 3.

COLLEGARIUS. Papias: *Collega, à colligatione societatis dicitur. Collegarius, unus ex ipsis sociis.*

COLLEGIATI, Isidoro lib. 9. Orig. cap. 4. & ex eo Papiæ, *dicuntur, quòd ex* (abest ex apud Papiam) *eorum Collegio custodiisque deputentur, qui facinus aliquod commiserunt. Est enim sordidissimum genus hominum patre incerto genitum.* Sanè inter servos ponuntur, & eos qui Curiæ addicti sunt, in Edicto Theoderici Regis cap. 69. *Quisquis curialem, aut collegiatum, aut servum, per 50. annos possederit, &c.* Neque alii videntur Collegiati in Cod. Theod. tit. *de Collegiatis*, ubi ita appellantur qui publico manuariam aliquam artem, operam, & ministerium præbebant, qui sæpe plus æquo & ita prægravabantur, ut è civitatibus fugerent, quod iis minimè licebat. Præterea Collegiatorum filii eorum conditionem sequebantur, proindeque non modò servilis & obnoxiæ conditionis, sed etiam ut plurimùm servi nativitate erant, ut colligitur ex lege 1. Cod. Theod. de Collegiat. Vide Jacobum Gotofredum ad hunc tit. Aliàs,

Collegiati dicuntur *Corporati*, alicui collegio addicti. Præsertim verò in veteri urbis Constantinop. Descriptione ita appellantur, qui è diversis corporibus artificum ordinati, incendiorum casibus subvenire tenebantur, quos 560. fuisse tradit eadem Descriptio, vel 563. ut lex pen. Cod. Just. de Commerc. & mercator.

Collegiatus, Carpentarius, apud eundem Papiam.

COLLEGIUM, Papiæ, idem est quod *Societas collegarum in uno honore positorum. Collegia civitatum*, in Edicto Theoderici Regis c. 64. Vide Jurisconsult. Propriè de Canonicis dicitur. Ludovicus Pius Imp. in Epist. ad Sicharium Archiepisc. Burdegalensem: *Sed & his qui in uno collegio canonicè degunt* (Regulam statutam in Concilio Aquisgranen.) *tenendam observandamque — conferas.*

COLLERIDA. Vide *Collyrida.*

COLLESTRUM, Collare, Italis *Colletro.* Charta Italica apud Ughellum tom. 4. pag. 1289. *Nunc verò collestrum tollit, & sic expoliat eos, quòd cùm aliquid volumus accipere, nequimus.* Galli dicerent, *Lever le collet.*

COLLIBERTI, *Coliberti*, dicuntur in jure Civili qui ab eodem domino seu patrono cujus servi fuerant, libertate donati sunt. Gloss. Lat. Græc. *Conlibertus*, συναπελεύθερος, σύνδουλος. Gloss. vet. *Collibertus*, συναπελεύθερος. Gloss. Lat. Gall. *Colibertus, Franc, ou ensemble affranchi.*

Sed Collibertorum, seu Colibertorum conditio alia apud nos fuit; nam nec inter omninò liberos, nec inter omninò servos accensebantur, sed mediam quandam inter utrosque conditionem tenebant, ita ut nec liberis, nec servis annumerarentur, licèt ad servorum statum propiùs accederent, cùm eorum instar essent in commercio, dominos haberent, quibus censum de more exsolvebant, & ab iis in libertatem non secus ac servi assererentur. Petrus Malleacensis lib. 1. cap. 1. *In extremis insulæ, unde agitur, supra Separis alveum quoddam genus hominum piscando quæritans victum, nonnulla tuguria confecerat, quod à majoribus Collibertorum vocabulum contraxerat, quod nomen quamquam quædam servorum portio sortita sit, videtur tamen quòd in istis conditione aliqua derivatum sit. Unde quoniam adest occasio, ipsius vocabuli perscrutetur interpretatio. Etenim Collibertus à cultu imbrium descendere putatur ab aliquibus. Progenies autem istorum Collibertorum hinc fortè istud ore vulgi multa interdum ex usibus rerum vera dicentis contraxit vocabulum, quoniam ubi inundantia pluviarum Separis excrescere fecit fluvium, relictis quibus incolebant locis, (hinc enim procul habitabant nonnulli) properabant illò causâ piscium.* Sed quæ de vocabuli etymo hic subduntur, procul omnino absunt à vero.

Diversos porro statu & conditione, à servis Colibertos, docet etiam vetus Charta, quæ extat in Tabulario Vindocin. num. 161. *Notum sit — quòd quidam servus S. Martini, & noster nomine Hildradus duxit uxorem quamdam Colibertam Hugonis — de qua habuit*

buit 4. pueros. Post mortem Hugonis filius ejus calumniatus est nobis medietatem filiorum propter Colibertam patris sui, de qua re Domnus Ascelinus Monachus tunc Præpositus obedientiæ Buziaci iniit placitum apud Montorium in feria S. Laurentii, ibique judicatum est quòd nati de servo & Coliberto non debent partiri, sed patrem sequuntur cujus sunt filii, ideoque calumniam ejus esse injustam. Et cùm ille contenderet illum fuisse Colibertum, guadiavit ei Domnus Ascelinus jurare, quòd ille servus fuerit, non Colibertus, quod jusjurandum fecit ei fieri per unum hominem ejusdem villæ, &c.

Erant igitur Coliberti potioris conditionis quàm servi, etsi, æquè ac illi dominis suis obnoxii *Censum de capite*, servorum instar, exsolverent. Liber Chartarum Ecclesiæ S. Cyrici Nivernens. num. 83. *De Colibertis S. Cyrici & suorum Canonicorum, qui uno quoque anno solvere debent de capite 3. den.* Certè in liberorum numero connumerari videntur in Lege Longob. lib. 1. tit. 29. §. 2. lib. 2. tit. 21. §. 16. tit. 27. §. 1. tit. 55. §. 11. 13. Verùm iis in locis *Conliberti* accipiuntur pro hominibus ejusdem conditionis, vel ejusdem pagi: quo sensu fortè id vocabuli usurpatur apud Gregorium Magnum lib. 3. Dial. cap. 24. ubi inducit B. Petrum quendam Ecclesiæ custodem alloquentem: *Colliberte, quare tam citiùs surrexisti?*

Erant tamen in commercio non secus ac servi, ita ut & venundari, & donari possent. Tabular. Vindocinense Thuanum Ch. 41. *Hunc Colibertum — S. Martino hac ratione obtulit, ut non solùm ipse, verùm etiam omnis ex eo nascitura progenies Abbati hujus loci debitum reddat obsequium, & eorum subjaceat servituti.* Ch. 104. *Duos quoque Colibertos à fratre suo dudum emptos ita nobis autorizavit, ut 10. pro hoc solidos ab ipsis, 5. acceptaret à singulis.* Ch. 115. *Gaudelinus — dedit S. Martino Majoris Monasterii Colibertum quendam nomine Guismandum cum parvulo ejus filio David & omni deinceps posteritatis suæ fructu. — Comes autem Gaufredus de cujus illum fevo Colibertum tenebat Gaucelinus gratis huic dono pro liberalitate solita favit.* Adde Loisellum in Belvac. Histor. pag. 253. & Ægidium *Bry* in Hist. Pertic. lib. 2. cap. 9. pag. 50.

Ita etiam servis accensebantur, ut perinde ac illi in libertatem assererentur: quod testantur passim Chartæ veteres. Tabularium Burguliense: *Theobaldus cognomento Paganus de Villanova —— Not. facio — me quemdam meum Colibertum Lambertum nomine libertati condonasse. Et ut hoc perpetualiter inconvulsum permaneret, hanc Chartam in publico Conventu, astante & testante omni populo in Ecclesia S. Christophori die Dominico, ante Processionem, tam ego quàm omnes qui tunc successores esse poterant, crucibus nostris firmavimus. Actum tempore Philippi Regis Franc. & Wolfridi Parisior. Episcopi, Milonis quoque ac Widonis fratris ejus, Magni Milonis de Montelètherici filiis, &c.* Tabularium S. Albini Andegav. *Gauslenum Colibertum suum ab omni jugo nativæ servitutis, quantùm in ipsis erat absolverunt, & liberum in perpetuum cum omnibus suis permiserunt. Ipse autem libertus factus, postmodum superiorum seniorum, de quorum beneficio in jus prædicti Hamelini,* (à cujus liberis libertatem consecutus erat) *auctoritates & firmitatem diversis opportunitatibus temporum, & perquirere & impetrare studuit.* Charta Ludov. VI. Regis Francor. an. 1103. apud Loisellum: *Deprecatus sum autem eosdem Canonicos, ut pro amore nostro Landulfum Ecclesiæ eorum Colibertum liberum esse permitterent.* Charta Gaufredi Comitis Andegav. ex Tabulario Eccles. S. Laudi Andegav. fol. 81. *Dedi iterum modium hordei, quem de liberandis Colibertis habebam ubicumque liberabam, si quidam ex Clericis Ecclesiæ adesset.*

Ita Colibertorum conditio obnoxia erat, quod testatur etiam juramentum Canonicorum Ecclesiæ Cenomanensis in ejusdem Tabulario sub an. 1408. *Ego N. juro quòd fidelis ero huic sanctæ Cenomanensi Ecclesiæ, ac Decano & Capitulo ipsius obedientiam & subjectionem exhibebo, statutaque & consuetudinem ejus scriptas & non scriptas approbatas servabo, consiliaque capituli celanda celabo; quodque non sum ascriptitius, libertus, collibertus, libertus, nec collibertinus, nec servi, ascriptitii, liberti, colliberti, neque libertini aut collibertini filius, nec alius talis quam propter conditionem Canonicæ sanctionis ad sacros ordines, vel Ecclesiastica beneficia prohibeantur promoveri.* Simile juramentum Canonicorum Carnotensium habetur in veteri Codice ejusdem Ecclesiæ, quod hic etiam describemus: *Et postea in Capitulo juramentum factum ad caput B. Annæ tale est: Cantor, seu locum ejus tenens, dicit canonizando: Vos juratis super sacras istas reliquias, quòd vos estis de legitimo matrimonio procreatus: item quòd estis liberæ conditionis, nec estis collibertus, nec filius colliberti. Item quòd ista præbenda, cujus investituram expectatis, non dedistis, nec promisistis, nec alius pro vobis dedit vel promisit vobis scientibus aurum vel argentum, vel pecuniam aliquam, vel aliud quod per pecuniam aliquam debeat aut valeat comparari: & si promissum fuerit per vos, non solvetur. Item juratis quòd in percipiendis distributionibus fraudem aliquam non facietis: Sic vos Deus adjuvet & hæc sancta.* Adde V. Cl. Jacob. Petitum ad Pœnitentiale Theodori pag. 490. Denique Ebrardus Betuniensis in Græcismo cap. 9. servos fuisse ait Colibertos:

Libertate carens Colibertus dicitur esse;
De servo factus liber, Libertus: at ille
Libertinus erit, quem Libertus generavit.

Ex prædictis evidenter patet non multùm aberrare, qui *Colibertos* ejusdem fuisse conditionis & status cum iis quos ætas anterior *Colonos* appellavit, de quibus suo loco: unde & *Coloni* appellantur in Domesdei: *Tempore Regis Edwardi erant 9. burs id est, Coliberti cum 4. carucis.* Apud Agardum verò *Burs*, *colonus* dicitur. Interdum, hac voce, *Sokemanni* intelliguntur: quippe apud Edw. Cokum hæc lego: *Coliberti, id est, qui tenent in liberum socagium per redditum, & quandoque appellantur Radchenestres, id est, liberi homines, qui tamen arabant, herciabant, falcabant, metebant, &c.* quæ quidem erat colonorum conditio, ut infrà docemus. Colliberti igitur erant servi in libertatem, non quidem plenariam, sed *conditionalem* asserti: unde etiam *Conditionales* dicuntur ejusmodi homines alicui conditioni vel servituti obnoxii, à qua rursum asserebantur interdum in potiorem libertatem. Neque enim rectè Souchetus ad Epist. 132. Ivonis Carnot. censuit Colibertos appellatos, qui ex servo & libera, aut contrà, nati erant, cùm essent liberti ex servis facti; sed ut dixi, potioris conditionis, licèt integram libertatem non essent adepti. Extant complures Chartæ manumissionum ejusmodi Colibertorum, atque in primis ea quam describit Tabularium Vindocinense fol. 151. num. 356. *Quicumque in nomine S. Trinitatis quemlibet suorum ex servili vel collibertina familia ad libertatis honorem pro Dei amore disponit accedere, sciat sibi veraciter ejus misericordiam acquirere. Ego igitur Rodbertus de Marcilliaco te Durandum, & tuam mulierem, atque tuos pueros, & Fulcagium fratrem tuæ mulieris, quos teneo ex Hilgodo Giselberti filio, à vinculo servitutis absolvo. Ab hac ergo die quidquid Deo & vobis in bono placito fuerit, liberi, francique in reliquum tempus vitæ vestræ absque ullius donationis inquietudine, tanquam ab ingenuis parentibus nati, licenter agatis. Peculiare verò quod nunc habetis, vel quod deinceps assequi potueritis, sicut vobis placitum fuerit, absque calumnia possideatis, & quietè, prout volueritis, disponatis. Hæc autem libertatis auctoritas ut in perpetuum firmior habeatur, propriis manibus eam firmare curavi. S. Rodberti qui hujus testamenti cartam fieri præcepit. S. Giliæ ejus uxoris. S. Ernulfi & Rodberti filiorum ejus atque Radulfi. S. Richildis ejus filiæ. S. Drogonis ex Lavaciaco. S. Tethelini nepotis ejus. testimonio Richardum Majorem suum. S. Emelini. S. Galterii filii sui. S. Godefridi*

fratris sui. S. Viviani qui istam chartam fecit. Tabular. Majoris Monasterii ch. 184. *In nomine Regis æterni, Ego Hugo Preses S. Martino & Majori Monasterio Raginaldum Belinum quendam meum (olibertum pro redemptione animæ patris mei Archembaldi dono: atque mulierem ejus Milesendem, quam calumniaveram liberam esse, concedo, fructusque eorum, &c.* Tabularium S. Stephani Lemovicensis: *Alexander Vicarius Domino Deo & S. Stephano, & Episcopo Itherio, & Canonicis sibi subitis donum simul & gurpitionem fecit de Colibertis, viris scilicet & mulieribus, qui pertinent ad molendinos de subtus muros, ita ut ab hodierna die inantea sint liberi absque ulla servitute, tam ipsi quàm progenies eorum ventura.*

Denique haud omnino diversos fuisse ab *hominibus de capite* docet vetus hæc notitia ex Tabulario Burguliensi fol. 135. 136. *Miles quidam de Burgolio Alo, homo de capite suo S. Petri Burgul. sub Baldrico Abbate hominium suum denegavit —— termino constituto, die definito super hac causa disceptaturi, quinimo duellum habituri, in Curiam Gaufridi Episcopi Andegavensis convenerunt: Episcopus judicium distulit, causam non examinavit: Alo confessus est se esse hominem de capite suo altaris Abbatis, & facturum* (hominium) *promisit, quod & fecit. Baldrico Abbate Archiepiscopatus* (*Dolensis*) *sedem adepto, Wiberto in loco illius substituto, Alo sine consilio Dominorum suorum Abbatis & Monachorum, ingenuam & nobili genere uxorem duxit, dante sibi jurejurando, liberum, & ab omni servitutis jugo extraneum se esse contestans. —— Monachi contradicunt, Alonem suum esse Colibertum proclamant, ad disceptationem provocant. — apud Salmurium castrum tractaturi veniunt in Curiam Comitis Fulconis sui apud Salmurium, cujus quamvis præsentia non affuit, tamen Baronum illius S. & Arevini Magistri Militum auctoritas, & quod superest, judiciaria lex non defuit. — Pugna duorum virorum, affirmantis, & negantis approbatur. Curia requiritur, defensio Gauterii de Monteforelli eligitur, dies indicitur, pro tempore ab utraque parte cum concionatoribus convenitur. Exposito judicio, expediti pugiles veniunt ad Sancta Sanctorum, manus elevant presto juraturi. Alo differt causam, consilium quærit: quid plura? promittit se in capitulum venturum, altaris Abbati & Monachis hominem de capite professurum. Hoc modo Conventus dimittitur. Act. an.* 1114. *Indict. 7. &c.* Tabularium S. Mauricii Andegavensis: *Notificamus igitur præsentibus & futuris quòd Odo filius Bernerii Brunelli, Colibertus S. Mauricii dedit filiam suam cuidam ingenuo sub nomine ingenuitatis. Quod cùm Canonici S. Mauricii audissent super filiam marito traditam, calumniam fecerunt: maritus verò audita calumnia patri suo eam remisit. Odo igitur in primis se Colibertum S. Mauricii denegavit: postea verò in Capitulum vocatus, ut de hac re cum Canonicis ageret, accepto saniori consilio, veritatem rei recognovit, & in conspectu Raynaldi Episcopi junioris se Colibertum S. Mauricii esse professus est, & 4. denarios in signum professionis in manu Episcopi posuit, videntibus istis, Richardo Decano, &c.*

COLLIBIUM, *dicitur à Collibeo, es, & dicitur Collibium, parvum munusculum, vel fructus, ut pomum, nuces, cicer, frixum, uva passa, quod & Bellarium dicitur & Antepomentum: & dicitur à Collibet, quia simul placet: post enim carnium fercula fructus solent diligi per se non tantùm. Unde Collibista, dicitur qui recipit Collibia & hujusmodi munuscula pro usura vel aliquo servitio. Dicitur etiam Collibista, qui vendit Collibia.* Hæc Joannes de Janua, cui consona habet quædam Ugutio, quæ expendet cui per otium licet.

COLLIBRUM, *Genus certæ pecuniæ*, Ugutioni. Joan. de Janua: *Collibrum, genus pecuniæ, vel tota pecunia simul collibrata.*

COLLIFICIUM. Leges Aluredi Regis Westsax. cap. 30. apud Brompton. & 31. apud Lambardum: *Si eum* (hominem cirliscum, seu paganum) *reddat* (leg. *radat*) *in contumeliam ad collificium*, 10. *sol. emendet.* Saxonicum habet, ꞇohomelan, quod Lambardus vertit, *morionis in morem.*

COLLIFURIA, Papiæ, *Boves opus facientes.*

COLLIGATIO, Confœderatio, Gallis, *Ligue. Conjurationes vel colligationes*, in Concilio Tolosano anni 1228. c. 8. Charta Alexandri PP. an. 1258. in Hist. Episc. Cadurcens. n. 129. *Ut colligationes & coadunationes hujusmodi facias omnino dissolvi.* Occurrit etiam lib. 5. Feud. in Bulla Caroli IV. Imp. &c.

Colligantia. Ericus Upsaliensis lib. 5. Hist. Suecicæ pag. 190. *Principes colligantiæ supradictæ, &c.* lib. 6. *Maximè propter colligantiam regnorum.* Vide *Liga.*

COLLIGERE, absolutè, Coire, cœtus celebrare, *Collectas facere*, in l. 4. Cod. Th. de Fide Cathol. l. 21. de Hæret. l. 1. de His qui super religione. *Congregationes colligere*, l. 14. de Hæret. eod. Cod. *Collectiones interdictæ*, l. 36. eod. tit. Leges Luitprandi Regis tit. 110. §. 10. & Lex Longob. lib. 1. tit. 17. §. 3. *Si pro quacunque causa homines rusticani se collegerint, id est, consilium & seditionem facere præsumpserint, &c.* Anastasius Bibliothecarius in Præfat. ad octavam Synodum: *Favebat autem his quidam Senator sæcularis administrationis fungens officio, A secretis, nomine Photius, qui ad Patriarchale conscendere fastigium affectans, cum eis seorsum colligebat, &c.*

Colligere, Suscipere, defendere, tutari, in l. un. Cod. Th. de His qui plebem audent contra publicam disciplinam colligere.

Colligere, Associare, in partem dominii quempiam adsciscere, Gall. *Apparier.* Ita *Colligere alium in lecto suo*, in Concil. Turon. II. c. 14. est adsciscere. Charta Ludovici VII. Regis an. 1177. in Regesto Philippi Augusti Regis Herouvalliano fol. 96. *Notum facimus — quòd Hugo Niger de Merreolis nos collegit & recepit in territorium de Flagiaco quod est de feodo Gilonis de Moreto ad hospitandum ad consuetudinem Lorriaci, — eo quidem pacto quòd nos & Hugo cum hæredibus nostris & suis dimidiabimus per omnia reditus & omnes exitus & justitias de Flagiaco: & similiter nos & Hugo — dimidiabimus per omnia redditus & exitus, & justitias de Becherello, &c.* Alia Ludovici Regis an. 1155. in Hist. Vastinensi lib. 3. cap. 2. extremo: *Abbas ejusdem loci Gilbertus assensu Capituli sui collegit nos ad medietatem totius villæ in quibuscunque reditibus, &c.* Alia Philippi Aug. an. 1196. pro monasterio S. Mellonis Pontisarensis: *Henricus Abbas B. Mellonis & ejusdem Ecclesiæ Capitulum colligunt nos in boscis Ecclesiæ suæ ad Henoncivilla ad villam ibi construendam, —— associant autem ibidem nos tam in bosco quàm in plano & in aquis, — ut medietatem per omnia exinde percipiamus omnium proventuum, &c.*

Accolligere, eadem notione. Charta Philippi Regis an. 1179. pro Pariagio Bonævallis: *Henricus Abbas Bonævallis Senonis nos adiit, ibique nos participem & socium fecit, &, ut vulgò dicitur, Accollegit in villa quæ dicitur Lorri super Lunam, in aqua, & in molendinis, &c.*

Colligere, Excipere, domi detinere. Joannes VIII. PP. Epist. 303. *Illas mulieres quas nunc in sua mansione collectas detinet.* Vide *Collecta.*

Colligere se ad aliquem, Adire. Charta Caroli Crassi Imp. an. 887. ex Tabul. Lingonensi: *Hujus itaque rei causa ad nostram se colligens Majestatem, humiliter postulavit, &c.* Vide *Recolligere.* Eadem formula habetur in Charta Caroli C. an. 34. in Tabulario S. Stephani Divionensis.

COLLINA, Colliculus, Gallis *Colline.* Innocentius Gromaticus de Casis literarum: *Habet & super se duos montes, — super se verò collinam extensam.* Infrà: *Per collinam autem via excurrit.*

Collinum dixit Columella lib. 2. c. 2. ut & Otto Morena in Hist. Rerum Laudens. p. 71.

COLLISA *porta*, Cataracta, Gallis, *Porte coulice.* Chro-

nicon Senoniense cap. 13. *Quidam vero Columbariensium timens ne plures in adjutorium illorum subintrarent, ascendit portam, & portam collisam ab alto ad ima demisit. Le Roman du Renard.*

Et mangoniaus de plusieurs guises,
Et bonnes portes couleices.

Le Roman de la prise de Hierusalem MS.

De ciment mult durable furent fait li crinel,
Les portes colaices, fort & roit li flael.

COLLISTRIGIUM, idem quod *Pilorium*, Gallis, *le Carcan*, & *le Pilori*: Palus scilicet, cui affixus est circulus ferreus, quo damnatorum colla constringuntur. Nonius Marcellus: *Collare, est vinculi genus quo collum adstringitur.* Vide l. 7. D. ad Leg. Jul. de vi publ. Fleta lib. 2. c. 10. *Pilorium, sive Collistrigium.* Leges Burgorum Scoticor. cap. 21. *Justitia de eo vel de ea fiet: videlicet pistor ponatur super Collistridium, (al. Collistrigium) quod dicitur Pillorie.* Ita cap. 121. §. 2. Walsinghamus in Ricardo II. p. 273. *Æstimant se infortunatos, — quòd caput Militis — ad terrorem ubique terrarum, judicum, & falsorum justitiariorum, viriliter amputassent, & super Collistrigium collocassent.* Matth. Paris an. 1201. *Eodem anno Rex fecit generaliter proclamari, ut legalis assisa panis inviolabiliter sub pœna Collistrigiali observaretur.*

In Legib. Kanuti Saxonicis cap. 42. Healsfange dicitur ejusmodi pœna, voce ab heals, quod collum, & fang, captum, sonat, composita: atque ita healsfange, ad verbum, est collum obstrictum. Concilium Ænhamense an. 1009. c. 31. *Pœna seu animadversio colli obstricti.* Vide Cujac. lib. 16. Observat. cap. 1. & quæ observant Critici ad illud Suetonii in Nerone c. 49. *Legitque se hostem à Senatu judicatum, & quæri ut puniatur more majorum. Interrogavitque quale id genus esset pœnæ: & cùm comperisset nudi hominis cervicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi, &c.*

COLLISUM *argentum.* Gloss. Gr. Lat. MS. συντεθλιμμένον, ἤτοι συντετριμμένον ἀργύριον, *Collisium argentum.* Editum: συντεθλιμμένος, ἤτοι συντετριμμένος ἄργυρος, *Conlisum argentum.*

COLLOCARE, *Culcare*, Cubare. Julius Africanus lib. 9. Hist. Apost. p. 116. *Extinctis igitur lucernis, collocaverunt se custodes.* Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis cap. 5. de Priore majore: *Faciet — orationem in Dormitorio ad collocandum.* Cap. 41. *Nocte similiter postquam omnes tam officiales quàm alii fuerint collocati.* Infrà: *Si infirmi se collocaverint.* Udalricus lib. 1. Consuetud. Cluniac. c. 41. *Si aliquando contingit nobis invitis — ut lux diei adhuc clarè non appareat, quando dormitum collocamus.* Lib. 3. c. 3. *Postquam nox fuerit, portatur ante illum (hospitem) per omnia laterna, tam in conventu, quàm extra, usque ad lectum: ubi qui portat obsequitur illi ad collocandum & ad levandum.* Adde cap. 8. & 9. Liber Usuum Ordinis Cisterciensis c. 84. *Collocet se in dormitorio sicut & alii.* Concil. Copriniacense c. 31. *Prohibeant Sacerdotes mulieribus ne collocent pueros parvulos in lectis suis sub pœna excommunicationis.* Iisdem verbis Concilia alia non semel. Ita etiam Bernardus Monachus in Consuetud. Cluniacens. MSS. cap. 2. 4. & alibi passim. Est igitur *Collocare*, quod nostri *Coucher*, dicunt, unde & vocis etymon, seu nosmet ipsi in lecto *collocemus*, seu ab aliis collocemur: vox pronubis propria. Terentius in Eunuch. *Deinde in lecto illam collocant.* Catullus in Epithalamio:

Vos unis senibus
Cognitæ bene feminæ
Collocate puellulam.

Hinc etiam discere est quid sit *Solem collocare*, in Lege Salica, seu, ut aliæ editiones habent, *Culcare*, quod idem valet: ubi enim vendicabat quis rem aliquam, possessorem in jus vocabat, eique Solem seu diem occasum, vel *culcatum*, præfigebat, intra quem juri stare ad respondendum deberet: quo elapso certum numerum noctium, seu inducias in jure respondendi, rursum reo interdum concedebat. Nam per noctes, non per dies, Franci nostri ejusmodi terminos dinumerabant. Proinde actor reo solem *culcabat*, id est, solem occasum præfigebat, seu diem integrum, quo elapso, reus, si juri non stetisset, causa excidebat: ut actor, perinde si defecisset, nulla scilicet missa excusatione. Quod disertè indicat Gregorius Turon. lib. 7. cap. 23. *Injuriosus tamen ad placitum in conspectu Regis Childeberti advenit, & per triduum usque occasum solis observavit. Sed cùm hi non venissent, neque de causa hac ab ullo interpellatus fuisset, ad propria rediit.* Hæc porro formula, *Solem culcare*, crebrò occurrit in eadem Lege Salica: tit. 39. *Nec solem secundum legem culcaverit.* Tit. 42. §. 9. *Continuò ipse qui repetit, domino servi solem collocet, & ad septem noctes placitum concedat.* §. seq. *Si infra septem noctes servum ad supplicia distulerit tradere, solem ei iteratò is qui repetit collocet, & sic ad alias septem noctes tribuat, id est, ut 14. noctes à prima admonitione compleantur.* Atque ita hæc verba, *Solem culcare*, vel *collocare*, usurpari certum est in eadem lege tit. 52. §. 2. tit. 54. tit. 59. Hinc etiam *Culcatus sol*, pro unaquaque admonitione, tit. 52. §. 2. & tit. 60. §. 2. 3. Etiamnum Occitani *Coulca*, *Coucha*, pro *Coucher*: & *Soulel Coulc*, solem occasum dicunt. *Ameto*:

Incominciò & il sole à colcarsi.

Nescio an eò referenda sit vox *Sceute*, pro submonitione juridica, quæ cum *adjornamento* jungitur, in Consuetudine Insulensi tit. 1. art. 45. *Et apres les saisines, deffenses, ajournemens & sceultes faites en la maniere accoustumée, &c.* Infrà: *Sceute.* Ita ut *Sculta*, vel potiùs *Sculca*, fuerit *Sol collocatus*, seu occasus, atque adeò denuntiatio in jure. Certè in eodem art. & seq. ejusmodi *Submonitionum* juridicarum inducias ad solem occasum, seu *à heure d'estoilles*, id est, cùm stellæ apparere incipiunt, terminatas disertè indicatur: adeò ut *Solis culcati* formulam videantur retinuisse insulenses. Sed hæc sunt meræ conjecturæ, donec melior occurrat. Vide *Solsatire* & *stella.* Atque ex his haud ægrè conjici datur unde dicti

Exculcatores apud Vegetium lib. 2. cap. 15. & in Notitia Imperii, ubi mentio occurrit *Exculcatorum juniorum & seniorum*, & *Proculcatores*, apud Ammianum lib. 27. p. 351. qui non alii sunt à castrorum excubitoribus. In Etymologico Suidæ, si Meursio fides, ἐξκουλκεύειν est παρακροάσασθαι, i. *Subauscultare*, quod faciunt Excubitores. Ita Græcis recentioribus σκουλκάτορες, iidem sunt qui *Exculcatores*: sic enim legendum apud Mauricium lib. 2. Strateg. c. 3. & Leonem in Tacticis, pro σκουλκάτορες, ubi dicuntur κατάσκοποι & βιγλάτορες. Rectiùs apud eundem Leonem c. 12. §. 56. ἐξκουλκάτορες, ἤγουν βιγλεύοντες, ut & cap. 17. §. 100. Qui enim excubias agunt, *Excubant*, i. haud *cubant*, ἐκκοιτοῦσιν, seu ex cubili surgunt, vel ut cum Scriptoribus ævi inferioris loquar, haud *culcant*, i. *Ils découchent, ils ne se couchent pas*, vigilant. Vetus interpres Catalanicus MS. Vegetii lib. 3. c. 5. ubi signa ait vocalia quotidie mutari debere, ne ex usu ea hostes agnoscant, & *Exploratores* inter nostros versentur impunè, sic ille hæc reddidit: *Es asaber que estas palabras de senales se deven mudar, que non sean toda via unas, porque non entiendan los enemigos lo senal por uso, & por que los Esculcas que andan entrellos non escapen syn pena.* Inde

Sculcæ, pro *Exculcæ*, Excubiæ, vocabulo truncato, ut *Cubiæ*, pro *Excubiæ*, apud Gregorium M. lib. 12. Epist. 23. *Hostem collectum habet, — & si huc cursum Deo sibi irato mittere voluerit, vos loca ipsius — deprædamini, aut certè sculcas quos mittitis, sollicitè requirant, ne dolens factum ad nos recurrat.* Ita enim prorsus reponendum pro *Scultas*, ut est etiam in lege Longobard. lib. 1. tit. 14. §. 6. *Si quis in exercitu ambulare contempserit, aut in sculcam.* Ubi *sculcam*, *Cavalcadam* interpretatur Papias: nam & sic σκούλκαν usurpant passim Græci Scriptores ævi inferioris, Theophy-

lactus Simocatta lib. *6*. c. *9*. Chronicon Alexandrinum p. *904*. Leo in Tactic. cap. *6*. §. 13. cap. 17. *§*. *98*. 101. & Mauricius in Strateg. laudatus à Rigaltio, qui perperam σκούλκα legit, ut originem vocis à Latina *Auscultare* accersat. Neque feliciùs Meursius *Sculcas*, quasi *Exculcas* dictas putavit, quòd κούλκα Græcis recentioribus *culcita* fit, ut & Turnebus lib. 24. Adv. c. 12. qui *Exculcatores* appellatos vult, quòd *glandes exculcarent & ejicerent*: fatendum tamen *Scultatores*, habere Vegetium lib. 2. cap. 15. & 17. Vide Vossium, & Ferrarium in *Scolta*.

Hispanis *Escuchar*, est auscultare, diligenter attendere, & *Escucha*, quod vulgò *Centinelam* dicimus. Leges partitæ seu Alfonsinæ, parte 2. tit. 26. l. 10. *Atalaxas son llamados aquellos omes, que son puestos para guardar las huestes de dia, veiendo los enemigos de lixos, si venieren de guisa que puedan apercebir a los suyos, que se guarden demanera que no perezcan, e por ende son llamados Escusados, e esto es demanera de guerra que tiene gran pro, ca por yn saben mostrar quantos son los enemigos que van o vienen, y en que manera. Eso mismo de las Escuchas, que son guardas para de noche, &c.* Vide *Excubiæ*, *Excubitus*.

COLLOMELLINUS. Charta Donationis Ecclesiæ Cornutianæ edita à Suaresio: *Vela linea paragaudata, Persica clavatura collomellina prasina 2.*

COLLUCIANISTÆ, Ariani dicti: quippe Arius S. Lucianum Presbyterum Antiochenum Martyrem hæresis suæ auctorem jactitabat, ac proinde sectarios suos *Collucianistas* dicere consueverat. *Lucianus* enim, dum in Sabellium concitus nimis fertur, lineam quodam modo visus est transisse rectæ sententiæ, materiamque Ario hæresis suæ præparasse. Vide Marium Victorem adversùs Arianos lib. 1. Epiphan. hæresi *69*. & Theodoret. lib. 1. c. 5.

COLLUM. *Collo suo usque ad mercatum malefactorem*, quem quis occuluerit, *deportare*, in Capitulari de Ministerialibus Palatinis edit. Baluzianæ c. 3.

COLLUS, *Urceus bibendi, vel napus.* Matth. Silvatic. *Collus*, ex Italico *Collo*, Onus navis, in Statutis Venetis lib. *6*. c. *76*. *Colli, sive ballæ, sive pondera.*

COLLYRIDA. Jo. de Janua: *Collyrida, dicitur à collum, & est panis tenuis, & quasi subcinericius; vel Collyrida est panis modicus & triangulus coctus, & frictus detersus.* 2. Regum cap. *6*. *Collyrida panis*. Gr. κολλύειδα ἄρτου. Hinc κολλυρίζειν cap. 13. *Opus pistorium facere.* Adde Leviticum cap. 7. & 8. Eadmerus de Similitudinib. S. Anselmi cap. 16. *Cùm nimis avidè collyridæ eduntur, quæ quasi nix candidæ videntur, sponteque manibus vel dentibus sic atteruntur, ut resonare audiantur.* Hugo Parisiensis de Institut. Novitiorum: *Alii semicorrosas crustas, & præmorsas collyridas, cibariis iterando infigunt, & reliquias dentium suorum offas facturi in poculis dimergunt.* Alexander Poëta:

Collyridam panis quoddam genus esse memento.

Nescio an huc pertineant *Colleridæ* in Itinerario Gregorii XI. PP. *Hilariter Colleridas spargebant, velut rosarum flores.* Vide Hesych. in κολλύρα.

COLNA. Charta Stephani Regis Angl. an. 1038. in Monast. Anglic. to. 3. p. 8. *Et cólnam S. Andreæ, & duos rathenichtes, & unam Ecclesiam cum una hida terræ, &c.*

COLOBIUM, Tunica absque manicis, vel certè cum manicis, sed brevioribus, & quæ ad cubitum vix pertinerent: ex Gr. κολοβὸς, curtus. Glossar. Græco-Lat. κολόβιον, *Colobium, subucula.* Servius ad hæc Virgilii lib. 9.

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Nam Colobiis utebantur antiqui. Isidorus libro decimo nono, capite 32. *Colobium dictum, quia longum est, & sine manicis. Antiqui enim magis hoc utebantur.* Glossarium Cambronense: *Colobium vestis cuculli similis, nisi quòd cucullo caret. Pectoralis tunicula sine manicis* dicitur Ammiano lib. 14. Ugutio: *Colobium, pallium virginale, ut quod ad talos descendens sine manicis, & dicitur Colobium, quasi Colubium, à collo depensum, vel quòd sit longum.* S. Ambrosius Epist. 53. *Duos juvenes ephebos vestibus candidissimis, id est, Colobio & pallio indutos, &c.* Ordericus Vitalis lib. 2. *Vestitur Colobio albo clavato purpura, induitur pallio albo, &c.* Vestis honestioris genus esse notavit Pithœus lib. 1. Adversf. cap. 16. ex Cod. Theod. Pauperibus tamen *Colobia* erogari providet Pelagius PP. in Epist. ad Sapaudum Arelatensem Episcopum, apud Baron. an. 556. n. 21.

Colobium, postmodum propria fuit vestis Monachorum. Cassianus de Habitu Monachi c. 5. *Colobiis quoque lineis induti, quæ vix ad cubitorum ima pertingunt, nudas de reliquo circumferunt manus.* Quærit B. Dorotheus Doctr. 1. quare Monachi deferrent κολόβιον μὴ ἔχον χειρίδια, τῶν ἄλλων ἐχόντων πάντων χειρίδια, cùm cætera Colobia manicata essent: aitque manicas esse signa manuum, manus autem ad practicen pertinere, Monachos verò habere non debere manus ad operandum quidpiam pristini hominis. Mox ait Colobium Monasticum habere τὸ σημεῖον τὸ πορφυροῦν, signum purpureum, cujus significationem pariter exequitur. Palladius in Hist. Lauf. c. 47. Τὸ δὲ ἔνδυμα ἦν αὐτῷ ὁ λεβιτὼν, ὅπερ τινὲς κολόβιον προσαγορεύουσι.

Colobium etiam fuit Episcoporum vestis propria. Honorius Augustod. lib. 1. c. 211. de vestibus Pontificis: *Colobium erat cucullata vestis sine manicis, sicut adhuc videmus in Monachorum cucullis, vel nautarum tunicis quod Colobium à S. Silvestro in Dalmaticam est versum & additis manicis infra sacrificium portari instituta, quæ ideo ad Missam à Pontifice portatur, &c.* Adde Alcuinum de Offic. divin. Author Vitæ S. Silvestri PP. editæ à Combefisio, de Euphrosyno Pamphyliæ Episcopo scribens, ait Euphrosynum Romam venientem Colobium S. Jacobi fratris Domini secum attulisse, eoque indutum sacra peregisse, χιτῶνα λέγων τὸν ἱερώμενον, καὶ μέλλοντα θυσίαν τῷ Θεῷ τοιαύτην προσκομίζειν, μὴ μόνον τὴν ψυχὴν σὺν τῷ σώματι καθαρὰν ἔχειν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐσθῆτα λευκὴν περιβεβλῆσθαι, indeque factum ut Romani hactenus Sacerdotes colobiis usi sint: ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ τῶν βραχιόνων γυμνὸν ἐψέγετο, δαλματικὰ μανίκλεια μᾶλλον συνέβη ὀνομασθῆναι, ἅπερ κολόβια. Id etiam astruit Anselmus Decretorum Collector, ex Eusebio: *A sancto Silvestro & Presbyteris ejus colobiorum usus sumpsit initium, & Marcus ac Julius & Liberius ex ordine sunt usi. Post hos autem Colobia in Dalmaticas commutata sunt.* Colobium Episcopis præterea tribuunt Gregor. Turon. de Vitis Patrum cap. 8. Pius I. PP. in Epist. apud Joan. à Bosco in Vienna p. 24. Ademarus Caban. an. 1010. & alii.

Colobium dicitur etiam cucullus ille, sive superhumerale, quo induuntur Servientes ad legem in Anglia. Fortescuë in Encomio legum Angliæ c. 51. *Nam Serviens ad legem ipse existens, toga longa instar Sacerdotis cum caputio penulato circa humeros ejus, & desuper Colobio cum duobus labellulis, qualiter uti solent Doctores legum in Universitatibus quibusdam, cum suprà descripto birreto vestiebatur. Sed Justitiarius factus loco Colobii, chlamide utebatur.*

Colobium Danicum, apud Ingulfum pag. 866. *Exuebat eum de cuculla sua, & dato Danico Collobio, jussit eum ubique vestigia sua imitari.*

Colobium, insignibus & vestimentis Regum Aragonensium accensetur, in Gestis Innocentii III. PP. p. 135. & in Epistola Martini IV. PP. to. 5. Hist. Franc. p. 878.

COLOMA, *Calamus cum spica sua, & dicitur à culmus* Jo. de Janua. Nostris *Chaume*.

COLONUS, *Colonia*, *Colonaticum*, *&c.*

Colonus, vici incola, πάροικος. Isidorus lib. 9. c. 4. & ex eo Papias: *Coloni sunt cultores advenæ, dicti à cultura agri; sunt enim aliunde venientes, atque alienum agrum locatum tenentes, ac debentes conditionem genitali solo propter agriculturam sub dominio possessoris, pro eo*

quòd iis locatus est fundus. Quæ quidem hausit Isidorus à sancto Augustino lib. 10. de Civitate Dei, cui *Coloni* dicuntur, *qui conditionem debebant genitali solo propter agriculturam sub dominio possessorum.* De his præclarè Salvianus lib. 5. de Gubernat. Dei: *Nonnulli eorum de quibus loquimur, qui aut consultiores sunt, aut quos consultos necessitas fecit, cùm domicilia atque agellos suis pervasoribus perdunt, aut fugati ab exactoribus deserunt, quia tenere non possunt, fundos viarum expetunt, & Coloni divitum fiunt. Aut sicut solent hi qui hostium terrore compulsi, ad castella se conferunt, aut qui perdito ingenuæ incolumitatis statu ad asylum aliquod desperatione confugiunt: ita & isti qui habere ampliùs vel sedem, vel dignitatem suorum natalium non queunt, jugo se inquilinæ abjectionis addicunt: in hanc necessitatem redacti, ut exactores non facultatis tantùm, sed etiam conditionis suæ, atque exulantes non à rebus tantùm suis, sed etiam à seipsis, ac perdentes secum omnia sua, & rerum proprietate careant, & jus libertatis amittant. — Illud gravius & acerbius, quòd additur huic malo servilius malum. Nam suscipiuntur advenæ, fiunt præjudicio habitationis indigenæ, — & quos suscipiunt ut extraneos & alienos, incipiunt habere quasi proprios: quos esse constat ingenuos, vertunt in servos.*

Hinc patet ejusmodi Colonos prorsus fuisse *adscriptitios*, & conditionis servilis ac obnoxiæ, licèt non omnino essent servi, sed culturæ agrorum ad certa loca addicti. Formula vetus apud Bignonium p. 197. 1. edit. *Eo quòd genitor suus nomine ille colonus sancti illius de villa illa fuisset.* Prostant aliæ formulæ apud eundem, *de evindicatis colonis*, p. 196. 201. 202. ubi disertè opponuntur *francis* & ingenuis; ut & in Constit. Justiniani de Ascriptitiis & colonis; & perinde ac servi, si de Coloniis suis se substraxerint, judicio evindicationis ad Colonatum reducuntur: quod etiam præcipitur in Constit. Just. Imp. de Filiis liberarum in Africam directa, in Pragmatico Tiberii Imp. de Filiis colonor. & in Edicto Theoderici Regis cap. 84. cujusmodi evindicationis exemplum profert Flodoardus lib 2. Hist. Remens. c. 19. initio. Denique non modò cum servis junguntur passim, ut in Capitulis Caroli C. tit. 28. sed & *servi* appellantur. Donationes factæ Ecclesiæ Salisburg. c. 8. *Ad Chiemgow Truchariam servum cum colonia sua & alia possessione.* Cap. 10. *Manentes servos cum coloniis suis.* Cap. 1. *Servi manentes in coloniis, &c.* Quinetiam iisdem, quibus illi, pœnis coercebantur, fustuario nempe & flagellis, ut colligitur ex Lege Burgund. tit. 39. §. 3. iisdem Capitulis Caroli C. tit. 9. part. 2. c. 9. tit. 12. c. 5. tit. 28. c. 1. tit. 31. c. 15. 16. 20. 22. tit. 38. c. 2. & Capit. Carlomanni tit. 2. c. 4. Sed & S. Remigius Remensis Episcopus in Testamento suo, apud Flodoardum lib. 1. Hist. Rem. c. 18. alios Ecclesiæ Colonos libertate donat, alios in servitute permanere decernit.

Verùm licèt Coloni servis accenserentur, quòd certis conditionibus ac servitiis obnoxii essent, inter liberos plerumque habebantur. Gregorius M. lib. 3. Epist. 21. *Hi verò qui in possessionibus eorum* (Judæorum) *sunt, licèt & ipsi ex legum districtione sint liberi, tamen quia colendis eorum terris diutiùs adhæserunt, utpote conditionem loci debentes, ad colenda quæ consueverant rura permaneant, pensionesque prædictis viris præbeant: & cuncta quæ de colonis vel originariis jura præcipiunt, peragant, extra quod nihil eis amplius oneris indicatur, &c.* Atque inde percipitur cur *liberi* dicantur in Lege Aleman. tit. 9. *Quicumque liberum Ecclesiæ, quem Colonum vocant, occiderit, &c.* Et tit. 23. §. 1. *Liberi Ecclesiastici, quos Colonos vocant, sicut & coloni Regis reddant ad Ecclesiam.* Charta Caroli C. an. 22. in Tabul. S. Dionysii n. 38. *Proclamaverunt se & dixerunt, eo quòd ipsi & nascendi liberi coloni esse debent, sicut alii coloni S. Dionysii, & prædictus Deodatus Monachus eis per vim in inferiorem servitium inclinare vel affligere velit injustè.*

Erant igitur Coloni mediæ conditionis inter ingenuos seu liberos, & servos: proindeque iidem ferme qui *Conditionales* etiam appellati, ac *Originarii*, & *Tributales* de quibus, suis locis agetur. Sed de Colonorum variis conditionibus copiosè egit Jacobus Gotofredus in Paratit. tit. de Fugitivis colonis lib. 5. Cod. Th. & ad leg. 3. de Censu.

Coloni Ecclesiarum, qui Ecclesiarum ac ædium sacrarum proprii erant, & earum agros colebant: *Liberi Ecclesiastici*, vel *Ecclesiæ, quos Colonos vocant*, in Lege Aleman. tit. 9. tit. 23. §. 1. tit. 57. *Coloni vel servi Ecclesiæ*, in Lege Bajwar. tit. 1. cap. 14. §. 1. *Coloni Ecclesiastici*, & *De casis Dei*, in Capitulis Caroli C. tit. 31. c. 29. 30. Rhenanus lib. 2. Rerum Germ. pag. 87. *Quidam etiam in illo recenti Christianismo res suas Ecclesiæ donabant, & rursum agros aut domum in beneficii modum recipiebant, ad vitæ suæ tempus, non citra tamen pensitationem: nec filius post mortem patris, aut hæres, vendicare sic donata poterat: ii Coloni Ecclesiastici dicebantur.* Horum autem ea erat prærogativa, ut ab omni seculari jurisdictione & servitio soluti, Ecclesiæ soli obnoxii essent. Charta Ottonis Imp. an. 965. pro Eccl. Hamburgensi: *Servos verò & colonos in eisdem proprietatibus habitantes, nulli nisi eisdem Episcopis servituros, ab omni etiam nostri juris servitio absolvimus, & sub nullius banno vel disciplina illos nisi sub illarum Ecclesiarum Advocatis esse volumus.* Vide Chartam Agapeti PP. apud Sanjulianum in Antiquitat. Matisconens. p. 277. & aliam Caroli C. apud eundem in Antiq. Tornutii p. 510.

Coloni fiscales, qui Fisci prædia excolebant, qui in *Coloniis* fiscalibus manebant, in edicto Pistensi cap. 26. *Coloni Regis*, in Lege Alemann. tit. 23. *Coloni & fiscalini*, in Capitulis Caroli M. lib. 3. c. 36. & in Lege Longob. lib. 2. tit. 32. c. 6. Adde Flodoardum lib. 1. Hist. Rem cap. 20.

In Regno Cyprio, regnantibus Luzinianis, plebs divisa erat in παροίκοις, & ἐλευθέροις, ὑπερπυρειαρίοις. Parœci erant conditione servi: Liberi verò, servi libertate donati, obnoxii tamen Dominis ratione tributi, *Thomaso Porcacchi nella Descrit. del isole del mondo: I Parici erano una condition di huomini schiavi, obligati fin della vita a lor patroni. I Lefteri erano quei Parici, che, o con danari, o per carità, o per altro erano servi della borsa, obligati a pagare ogni anno a Principi* xv. *Perpiri, o piu.* Eadem habet Leunclavius in Pand. Turc.

Colones, pro *Coloni* in vet. Ch. apud Hemeræum de Acad. Par. c. 4. *Nec de liberis hominibus, Albanisque, ac colonibus in supradicta commanentibus, &c.*

Colona, Femina colonariæ conditionis. Formula vetus apud Bignonium p. 382. *Feminam illam interpellabat, — eò quòd Colona esset sancti illius de curte sua, quæ dicitur illa, &c.* Chronicon Besuense p. 523. *Dedit præfato cœnobio ancillam unam — ut ibidem deserviret cum omni semine suo ex ea progenito, — & ut cæteræ colonæ servitium omne facerent.* Vide Testamentum S. Remigii Episcopi Remensis apud Flodoard. lib. 1. Hist. Remens. cap. 18.

Colonarius ordo, Colonorum conditio. Donatio Haganonis ad S. Martinum Turon. imperante Ludovico: *Fridegiso Abbati trado mansum nostrum indominicatum — cum hominibus ibidem commorantibus, quos colonario ordine vivere constituimus.* Id est, ut coloni vivere solent. *Colonaria conditio*, in Concilio Arausicano I. cap. 7. Arelatensi II. c. 33. *Jus Colonarium*, apud Gregorium M. lib. 3. Epist. 21.

Colonatus, eadem notione in Charta Ludovici Reg. Fr. an. 1179. in Tabul. S. Genovefæ Paris.

Colonaticum, Servitium quod colonus domino debet, vel præstat, quod *Colonorum tributum* dicitur in Epist. S. Remigii ad Falconem Episc. Tungrensem. Formulæ veteres Lindenbrogianæ cap. 163. *Repetebat ei, quòd genitor suus aut genitrix sua ill. coloni sui fuissent, & ipse ill. colonus esse debebat, & malo ordine de ipso Colonatico se abstrahebat & negligens erat.* Et infrà: *Et*

in præsente pro Colono ipsius ill. se recredidit & recognovit.

Colonitium, idem quod *Colonaticum*, apud Lindenbrog. in form. 163. 164. 166. 167. apud Bignon. pag. 197. 201. 203. 204. 247. 382. 1. edit. Cujusmodi verò erant ea Colonorum servitia, operæ, ac tributa, pluribus habetur in Lege Bajwariorum tit. 1. cap. 14. & in Capitulis Caroli Calvi tit. 23. cap. 14. *Ædificent villas vestras moderatis castitiis, — laborent & excolant terras & vineas in tempore, cum debita solicitudine; salvent & dispensent laborata cum fideli discretione, faciant nutrimenta congrua & necessaria: custodiant silvas unde habeant pastiones: defendant & excolant prata, unde habeant pabula.* Adde tit. 31. §. 29.

Colonicatus, qui ad Colonum spectat. *Casæ coloniciatæ, res Coloniciatæ*, non semel in Tabular. Casauriensi 1. part. cap. 94. ch. 3. an. 902. *Una cum casis & rebus manualibus, & rebus coloniciatis, & rebus censuitis, cum terris, vineis, &c.* Charta Leonardi Episcopi Cæsenatis an. 1175. apud Ughellum tom. 2. p. 460. *Concedimus quoque vobis fundum unum integrum—quem vos dominicatum habeatis, & ex parte colonicatum.* Charta Conradi Imp. an. 1028. ibid. pag. 707. *Sive curtibus, salariis, sive in donecatis, vel colonecatis, &c.* Alia Friderici II. Imp. an. 1220. ibid. pag. 712. *Cum hominibus, castris, tam de donicatis, quam locatis.*

Colonaria mancipia, quæ Coloniis addicta erant. Testamentum sancti Aredii: *Addimus etiam mancipia quæ Colonaria appellantur, & nobis tributaria esse perhibentur.*

Colonia, est Villa, seu villula, cum modo agri quantùm colonus unus colere potest. Aliis, (quod probabilius) est habitaculum rusticum cum sufficienti prædio ad alendum colonum, vel familiam rusticam. Breviùs, Coloni ædes, prædium. Gregorius Turon. lib. de Gloria Confess. cap. 15. *Ad hoc levitas ejus, inimico ingrassante, convaluit, ut colonias Basilicæ concupisceret, quæ agro ejus erant proximæ, pervadere non timeret.* Odo Cluniac. lib. 1. de Vita S. Geraldi cap. 24. *Non paucos ex ruricolis obvios habuit, qui derelictis coloniis suis in aliam provinciam transmigrabant.* Mox: *Suadebant ut eos verberari juberet, & ad domunculas unde discesserant redire compelleret.* Donationes factæ Ecclesiæ Salisburg. cap. 1. *Et comparavit ad eum villam, quæ dicitur Pindinga, cum servis ibi manentibus in coloniis suis.* Cap. 3. *Comparavit ad Milonem coloniam unam.* Adde cap. 8. Tradit. Fuld. lib. 2. cap. 25. *In prædicto loco novem trado colonias (hoc sunt Hobunnæ) integras, cum omnibus adjacentiis & finibus suis, in arialis, in terris arduriis, in sylvis, in campis, &c.* Guillelmus lib. 2. Vitæ S. Bernardi cap. 5. *Adduntque — locum esse spatiosum ad omnes Monasterii necessitates, ad prata, ad colonias, ad virgulta, & vineas &c.* Et lib. 2. c. 7. *Ecclesiæ ruinas restaurat, colligit exules, Ecclesiis antiqua servitia, depopulatas colonias expulsis restituit.* Chron. Besuense pag. 569. *Tradidimus S. Petro 4. colonias in vico qui Altrisiacus dicitur.* Occurrit passim apud Scriptores, Hincmarum Opusc. 60. pag. 832. Flodoardum lib. 2. Hist. Remens. cap. 5. 6. 7. 11. 17. 18. 19. Hariulfum lib. 3. cap. 7. Baldricum lib. 2. Chron. Camerac. cap. 5. Gerbertum Epist. 159. Baldricum Dolensem in Translat. capitis S. Valentini num. 2. in Vita S. Barbati Episcopi Benevent. cap. 2. in Conventu Pistensi an. 864. tom. 2. Spicil. pag. 589. in lib. 2. Miracul. B. Bertini cap. 10. 15. apud Ughellum tom. 1. Ital. sacr. pag. 107. 109. 119. Perardum in Burgund. pag. 70. Sammarthanos in Abbatibus Vallis S. Stephani pag. 889. in Spicilegio Acheriano tom. 7. pag. 185. &c.

Observandum verò *Colonias* istas ad ipsos colonos jure proprietatis ac hæreditatis spectasse, sub onere & conditione tributi, pensitationis, & operarum, de quibus agitur in Lege Bajwar. & aliis locis mox indicandis: quod colligitur ex Capitulis Caroli Calvi tit. 31. cap. 30. *Et quoniam in quibusdam locis coloni tam fiscales, quàm & de casis Dei, suas hæreditates, id est, mansa quæ tenent, non solùm suis paribus, sed & quibuscumque hominibus vendunt, & tantummodo sellam* (id est ædem) *retinent, & hac occasione sic destructæ sunt villæ, ut non solùm census debitus inde non possit exigi, sed etiam quæ terræ de singulis mansis fuerunt, jam non possint agnosci, &c.* Mansum enim idem esse cum colonia mox docemus.

Dimidia colonia, in Chronico Besuensi pag. 575. & in Charta Caroli Calvi in Antiq. Augustodun. parte 2. pag. 25.

Colonia: Ægidius Monachus Aureæ vallis cap. 118. *Patronus Legiæ, quem suis volebatis spoliare alodiis, in nostram coloniam vos redegit.* Albertinus Mussatus lib. 4. cap. 11. *In Colonia Patavii, quam Curte vocant, natura adeò in animante vagata est, ut equa pullulam novipedem enixa sit.*

Colonica, idem quod *Colonia*, Coloni habitatio & prædium. Lex Burgundion. tit. 38. §. 7. *Si quis in agro regio, vel Colonica voluerit adplicare, & non permissus fuerit, colonus fustigetur.* Tit. 67. *Quicunque agrum aut colonicas tenent, &c.* Vetus Charta apud Doubletum lib. 3. cap. 2. *Villa quæ vocatur Matrius——cum termino vel colonica sua ad se pertinente.* Præceptum Caroli Calvi pro Ecclesia in Magniaco in pago Nivernensi: *Quas quindecim mansis & colonicis quatuor, quæ solvunt in censum denarios duodecim.* Vetus Charta in Chronico Besuensi pag. 585. *Dedit S. Petro unum mansum cum colonica sua, & cæteros mansos ad ipsum pertinentes, cum colonicis suis.* Ubi *Colonica* differt à *manso*: atqui in Concilio Valentino an. 853. videtur sumi pro manso: *Sed & ipsi seculares & fideles Laïci, si condere voluerint Basilicas in prædiis suis, unam colonicam vestitam cum tribus mancipiis donationis gratia eis conferant.* Agitur enim hoc loco de *manso Ecclesiastico.* Charta Caroli Regis in Historia Augustodun. part. 2. p. 48. *Concessit etiam Ecclesiam S. Dionysii cum colonicis quinque.* Chronicon S. Benigni pag. 412. *In Lariaco colonicas 10.* Alibi: *Sunt in Dienato coloniæ 15. curtilli 20. & terra absque æstimatione.* Occurrit præterea apud Marculfum lib. 1. Form. 30. in Præcepto Barnoini Archiepisc. Viennensis an. 881. tom. 10. Spicilegii Acheriani pag. 141. in Testamento Widradi Abbatis Flaviniacensis, in Synodo Ravennensi an. 904. c. 8. in Hist. Episcopor. Autisiod. cap. 20. in variis Chartis apud Sanjulianum in Matiscone pag. 285. Perardum in Burgundicis pag. 40. 67. 149. 150. &c.

Colonica dimidia, apud eundem Perardum pag. 150.

Calonica, idem quod *Colonica* in Chartis aliquot Provincialibus, quas habent Joan. Columbus & in Episcopis Vivariensibus lib. 1. num. 25. 28. 29. & Sammarthani in iisdem Episc. num. 34. pag. 1179. & 1180.

Colonicula. Conventus Pistensis an. 864. *Vultumniacus cum coloniculis, in Aliaco mansa tria cum farinariis, &c.*

Colonitia. Concilium Ravennense an. 904. can. 8. *Ut patrimonia seu suburbana, atque massæ, & colonitiæ — reddantur.*

Colonatus, idem quod *Colonia*. Synodus Romana sub Leone IV. PP. can. 40. apud Holstenium in Collect. Roman. *Hi autem* (Presbyteri) *qui colonatus possessiones retinent, nihilominus volumus ad Episcopi indifferenter venire concilium. Nam si quasi per contumaciam se, quasi in alterius potestate, subtraxerint, & proprio non subjiciuntur Episcopo, Canonicis correptionibus subjaceant.*

COLORES, pro ipsis Factionibus Circensibus, quæ suis Coloribus distinguebantur, Veneta, Prasina, Russea, & Alba, apud Senatorem, lib. 1. Epist. 20. 32. lib. 3. Ep. 51. Vide Bulengerum lib. de Circo Rom. cap. 48.

Color, pro *Prætextus*: *Colorare*, pro *Prætexere*, non semel in Cod. Th. & Justin.

Color, apud Leguleios Anglos, est ficta materia, qua reus vel tenens utitur in suis exceptionibus. Vide Rastallum in Exposit. vocum Leg. Anglic.

Colore officii, apud eosdem: quæ verba, ait idem Rastallus, semper accipiuntur in malam partem, denotantque rem aliquam perperam à judice perpetratam sub officii sui prætextu, &c.

Color græcus. Vide *Lazurius.*

Colorarius, εὐχρώμων, in Gloss. Græc. Lat.

Colorator. Gloss. Lat. Græc. *Colorator*, στιλβωτής. *Colorator*, Ινδικοπλάστης. leg. ἰνδικοπλάστης.

Coloratus, στιλβός, in Gloss. Lat. Græc. Est etiam pudore suffusus, pudibundus. Rathbertus de Casib. S. Galli cap. 11. pag. 89. *At juvenis voce magistri coloratus, &c.*

Colorati solidi. Vide *Prætextati.*

Coloratura, χοιρμός, in Gloss. Græc. Lat.

Coloreus, *Coloreæ vestes*, vario colore tinctæ, modò hoc, modò illo, apud Vopiscum. Nos dicimus, *de couleur.*

Colorus, Coloratus. Gerardus Abb. Sylvæ Major. in Vita S. Adalardi cap. 8. *Erat tamen decoris gratia venustus, discreta macie, satis colorus.*

Colpindach, vox Hybernica, priscis Scotis usitata, hodie corruptè *Quyach*, significat juvencam quæ vitula esse desiit, & nondum apta tauro, injustam magnitudinem non excrevit: in Legibus Malcolmi Regis Scotiæ cap. 7. §. 3. cap. 8. §. 1. & 2. Vide Steph. Skinnerum in Etymol. Anglic. cap. de Vocib. forensibus.

Colpo, *onis*, Frustum, nostris *Copon*, quasi particula abscissione avulsa: nam nostri *Couper* & *Coper* abscindere dicunt, ex Græco κόπτειν, unde κόπαιον & κόπον in Glossis, pro *frusto* rei cujuslibet & fragmento. Propriè autem usurpatur de cereis candelis minutioribus, *Copon de cire.* Rogerus Hovedenus an. 1194. *Cùm autem Rex Scotiæ ad Curiam Regis Angliæ venerit, quàm diu ipse in Curia moram fecerit, habebat quotidie de liberatione 30. sol. & 12. vastellos dominicos——& 40. grossos longos colpones de dominica candela Regis, & 80. colpones de alia candela.*

Colpus, Ictus, Gallis, *Coup*, Italis, *Colpo*, diminutivum ex *Colaphus*, ut rectè censet Wendelinus. Occurrit passim in Lege Salica tit. 19. §. 1. 7. Aleman. tit. 95. Ripuar. tit. 19. §. in Formulis vet. apud Bignon. in Legibus Athelstani cap. 6. apud Bromptonum, & Henrici I. Regis Angliæ cap. 80. &c. Vide *Procolpus*, *Colaphus.*

Colta, idem quod *Collecta*, tributum, vox ea notione usurpata in Tabulis Dalmaticis apud Joan. Lucium de Regno Dalmat. pag. 275. 277.

Colvekerlia, *Colvekerli.* Chronicon Abbatiæ S. Bertini, de Rodulfo Guinarum Comite: *Qui in terra sua servitutem induxit, quæ Colvekerlia vocatur, per quam populares astrinxit, ut arma nullus nisi clavas deferret & inde Colvekerli dicti sunt, quasi rustici cum clava. Nam eorum vulgare, Colve clavam, & Kerli rusticum sonat.* Lambertus Ardens. in Hist. Comit. Guin. *In diebus illis fuerunt homines quidam clavati, sive clavigeri, quos vulgò Colvekerlos nominatos audivimus, in terra Ghisnensium habitantes: qui clavati sive clavigeri, à clava dicebantur agnominati, &c.* Eadem ferme habet quæ suprà Chron. S. Bertini. Vide *Colum.*

Colum, *Fastigium templi*, Papiæ: pro *Tholus*, ni fallor.

Colum, *Cola*, *Colatorium.*

Colum. Glossar. Vetus cap. de Vasis argenteis: *Colum*, ἰθμός. Accensetur vulgò sacris ministeriis, estque vasculum quoddam subtilissimis foraminibus ab imo fundo perforatum, per quod vinum ex amulis in calicem refundebatur. Vetus Charta Cornutian. edita à Suaresio: *Hamulam oblatoriam, colum, thymiamaterium, &c.* Ordo Romanus: *Archidiaconus sumit amulam Pontificis cum vino de Subdiacono, & refundit super colum in calicem.* Infrà: *Archidiaconus ——accipiens Calicem ab Acolyto Archidiacono apportet vinum per colum, quod sinistra manu Romanus Ordo Archidiaconum auriculari digito ferre jubet purgandum.* *Quod utique vas in id opus ex aliquo metallo formatum, in medio sui plurima quasi acus foramina ad excolandum vinum ostendit, & illud Archidiaconus per totum Missæ officium, in sinistra manu, illo quo prædiximus digito, annulo suspensum portaturus est.*

Cola. Christianus Arch. Moguntin. in Chronico pag. 384. *Erant colæ argenteæ novem, per quas vinum poterat colari, si necesse fuisset, præter eam quæ attinebat calici aureo, & hæc aurea erant.* Chron. Laurisham. *Baccina, thuribulum, cola, & ampullæ pondo 8. marcarum.*

Colatorium, idem quod *Colum.* Papias: *Colatorium, liquatorium.* Idem: *Colum, Colatorium, à colando mustum.* Ordo Roman. *Archidiaconus sumit amulam Pontificis de Subdiacono Oblationario, & refundit in calicem super colatorium.* Alibi: *Gemelliones argenteos cum colatorio argenteo & aureo.* Hist. Episcop. Autisiod. cap. 20. *Colatorium pens. unc. 2.* Anastasius in Sergio II. *Colatorium de argento, quod in sacro utitur officio, deauratum unum.* In Benedicto III. *Patenam unam, colatorium unum.* In Leone III. *Vasa colatoria argentea deaurata.* Latini *Colare*, dicunt per Colum transmittere. Manilius:

Et colare vagos inductis retibus amnes.

Vide Chartam Philippi Episcopi Bellovacensis an. 1217. in Hist. Drocensi pag 244. & Cardinal. Bona lib. 1. Rerum Liturgic. cap. 25. num. 5.

Colum, Clava, ex Flandrico *Kolve.* Chronicon Andernense an. 1231. *Plebeæ multitudini utriusque sexus relinquentes exposuerunt, & vix de rastris & flagellis, de furcis, colis, & baculis se se subtrahentes, &c.* Vide *Colvekerli.*

Columba, Vas in Columbæ speciem effictum, supra altare appensum, in quo pyxis ubi Dominicum corpus ad infirmorum viaticum asservari solet, includitur. Testamentum Perpetui Episcopi Turon. tom. 5. Spicilegii Acheriani: *Amalario Presbytero capsulam unam communem de serico: item Peristerium & Columbam argenteam ad repositorium — do, lego.* Anastasius in Hilario PP. *Columbam argenteam pensantes libras duas.* Bernardus Mon. in Consuetud. Cluniacens. MSS. cap. 37. & ex eo Udalricus lib. 2. *Prædictam autem pyxidem—Diaconus de Columba jugiter pendente super altare—abstrahit:* Adde lib. 1. cap. 9. Amphilochium in Vita S. Basilii Cæsar. cap. 6. lib. 1. Miraculor. S. Dionysii cap. 2. Hermannum lib. 3. de Miracul. S. Mariæ Laudun. cap. 28. &c. Vide Durantum de Ritibus Eccles. cap. 16. & quæ hac de re adnotamus in Descript. S. Sophiæ num. 64.

Columba, alia notione. Charta an. 1247. in Hist. Monasterii S. Mariæ Suession. *Et ferent tres Clerici crucem, baculum S. Vodoali, & columbam, aquam benedictam, & thuribula, &c.*

Columbas de more ante Reginas præferre, apud Galfridum Monemuthensem lib. 7. cap. 4.

Per columbam electi Episcopi, id est, per Spiritum sanctum, qui per columbam adumbratur. Concil. Ravenn. an. 1311. can. 10. *Et quòd de festo B. Apollinaris, & de omnibus sanctis Præsulibus Ravennatibus per Columbam electis fiant festa per totam Ecclesiam Ravennatem suis diebus.* Vide Vitam S. Euvertii Episcopi Aurelianens. & S. Honoratum Massiliensem in Vita sancti Hilarii Arelatensis.

Columbas vendere. Concilium Aquisgranense an. 816. can. 38. *Columbas quippe vendere, est impositionem manus, qua Spiritus sanctus accipitur, non ad vitæ meritum, sed ad præmium dare.* Leo IV. PP. in Epist. ad Episcopos Britanniæ: *Requiritis de his qui turpissimo lucro columbas in templo Domini vendere non pertimescunt, &c.* Vide Joannem VIII. PP. Epist. 94.

Columbar, Genus vinculi, proprieque ipsum vinculi foramen. Joan. de Janua: *Columbar, genus vinculi, à collo, quòd sit aptum collo.* Vita S. Genulfi Episcop.

num. 11. *Ut solis catenarum compedibus, durisque lacertorum columbaribus arcerentur ab hominum morsibus, &c.* Utitur Plautus in Rudent.

COLUMBARIUM, pars navis, Italis *Columba*, lignum supra catenam extensum à prora usque ad puppim. Gaufredus Grossus in Vita B. Bernardi Abb. Tiron. num. 31. *Remiges autem fulminum juxtà cadentium fœtoribus affecti, mortuis similes in transtris prosternuntur, strampisque rumpentibus, remis ferientibus undas à columbariis extrahuntur.* Vide *Columba*.

COLUMBRUS. Charta an. 1281. apud Ughellum tom. 7. Ital. sacr. pag. 301. *Deferrent arbores cum floribus, & magnis columbris rosarum.* Infrà: *Cum arbore & Columbro rosarum.*

COLUMELLI. Ugutio, ubi de dentibus: *Horum primi Præcisores dicuntur, quia omne quod accipitur ipsi priùs incidunt: Canini dicuntur, quorum duo in dextra maxilla, & duo in sinistra sunt; dicuntur quòd ad similitudinem caninorum dentium existunt, —— hos vulgus pro longitudine & rotunditate Columellos vocant.*

COLUMGERIUS. Charta Gerardi Comitis Matiscon. an. 1180. in Bibliot. Cluniacens. pag. 1443. *In nemore de Domenge, habet Comes 4. Columgerios, in quibus Monachi nihil accipiunt.*

COLUMNÆ *altaris*, quibus altare sustentatur, & quas prehensare solebant qui confugiebant ad Ecclesiam. Epistola Clericorum Italiæ tom. 1. Concil. Gall. pag. 296. *Quo viso sanctus Papa columnas altaris complexus est.* Aimoin. lib. 2. Hist. Franc. cap. 32. *In Basilicam S. Euphemiæ confugit, tenuitque columnam altaris.* Eadmerus in Vita S. Wilfridi cap. 16. *Strato autem in parte Orientali ex quadris lapidibus pavimento, altare subnixum columnis loco congruo collocavit.* Theophanes an. 20. Justiniani, Ὁ δὲ φοβηθεὶς τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως, τῷ θυσιαστηρίῳ Σεργίου τοῦ μάρτυρος μονῆς τῶν Ὁρμίσδου προσέφυγεν, κἀκεῖθεν ἑλκόμενος, κατεῖχεν τοὺς βαστάζοντας τὸ θυσιαστήριον κίονας, &c. Adde Pachymer. lib. 7. cap. 17. pag. 31. Erant autem hæ columnæ numero quatuor; nam, ut ait Honorius Augustod. lib. 3. cap. 106. *Mensa in tabernaculo Dei erat 4. pedibus fulta.* Interdum quinque. Vita S. Theodardi Archiepisc. Narbonensis apud Catellum pag. 761. *Fecit autem idem B. Pontifex Audardus eidem Ecclesiæ ex magno & candidissimo marmore aram miro opere sculpturæ cælatam, quinque nihilominus marmoreis stipitibus, quibus erant bases & epistylia marmorea locis opportunis ac congruis, fultam.* Vide Codicem Carolinum Epist. 92. & quæ notamus in Descript. S. Sophiæ cap. 55.

Columna, Navium recta pars, in Glossis Græco Barbar. Hrabani Mauri, qua notione occurrit in Glossis Ælfrici pag. 71. Vide *Columbarium*.

COLUMNATIO, Περίστυλον. Gloss. Græc. Lat. Ordo Columnarum, locus columnis exornatus.

COLUMNELLI, seu ut habet Papias, *Colomelli*, *dentes qui Canini dicuntur, quia sunt longi & rotundi ad modum columnæ.* Ugutio, Joan. de Janua. Vide suprà.

COLURNUS, ex Corylo arbore. Glossæ Græco Lat. Κορυνέα, δένδρον, *Colurnum, Cornus.* Λεπτοκάρυον, *Avellanum, corylum.* Λεπτοκαρύϊνον, ἢ κράνινον, *Colurnum.* Papias: *Colurnus de corylo, sicut Quernus de quercu.* Vox Latinis nota. *Colurna vasa*, apud Metellum in Quirinalibus pag 153 *Colurna virga*, apud Hericum Monach. de Miracul. S. Germani Autisiod. cap. 7. Fridegodus in Vita S. Wilfridi cap. 15.

Oppida diffuso HRipis amplificare colurno.

Ebrardus Betuniensis in Græcismo cap. 25.

Populnus, quernus, ficulnus, tolle colurnus, &c.

COLYMBUS, ex Græc. Κόλυμβος, Natatio. Glossæ Isid. *Colymbus, locus ubi vestes mundantur.* Ugutioni, *Est herba crescens in aqua, vel tirsus virens, vel aquæductus, scilicet locus per quem discurrit aqua.* Papias: *Colimbus, ubi mundantur vestimenta, vel aquarum influens locus.* Passio B. Thomæ apud Ordericum Vital. lib. 2. *Fecit colimbos & lacus aquarum influentes.* Prudentius de fonte:

Nunc pretiosa venit per marmora, lubricatque clivum
Donec virenti fluctus Colymbo.

Lampridius in Heliog. *Marinæ aquæ colymbos exhibuit.*

COMA, *Comam deponere.* Vide *Capilli.*

Coma equi, pro juba, in Lege Wisigoth. lib. 8. tit. 4. §. 3. *Si quis alieni caballi comam turpaverit, aut caudam curtaverit.*

COMACINUS, & *Magister Comacinus*, in Lege Longobard. lib. 1. tit. 9. §. 9. & 10. videtur appellari qui vulgò *Macio*, Gallis *Maçon*, unde fortè vocabuli origo. Hoc loco *Comacini* vocem à loco effictam tradit Glossarium apud Lindenbrogium, à Comacina fortè insula in Romanula, ubi Longobardorum ævo periti architecti fuerint.

COMARCHUS. Vide *Commarchia.*

COMATI. Vide *Comes*, seu *Comitus.*

COMATIO. Leges Henrici I. Regis Angliæ. *Si quis Dominum suum occidat, si capiatur, nullo modo se redimat, sed de ejus comatione, vel ejus cautione, vel ita primò severa gentium animadversione damnetur, &c.* Id est, nì fallor, comæ abscissione, seu decabuatione.

COMATORES, *dicuntur argenti tonsores, qui de sordida massa lucidum comant argentum.* Ugutio.

COMBA. Vide *Cumba.*

COMBARO, Dominatus particeps, *Par*, Compar, vel *Baro*, æquè ac alii, Gallis *Conseigneur.* W. Thorn in Chron. an. 1270. *Dominus Abbas est Combaro de Sandwico, & Par eorum.*

COMBIBIOSUS, *Qui frequenter bibit*, Ugutioni.

COMBINÆ, Δίπλαι, Duplomata, Tractoriæ quæ dantur cursu publico utentibus. Vide Casaubonum & Salmasium ad Hist. Augustam, Meursii Gloss. in κομβῖνα, & V. Cl. Philippum Priorium in Dissertat. de Literis tractoriis num. 10.

COMBINALE. Habetur liber olim editus hoc titulo: *Incipit partionale Grammaticæ juvenum, virtutes Donati junioris simul & regularum breviter complectens.* In fine hæc leguntur: *Explicit Partionale Grammaticæ, & dicitur Partionale, quasi de partibus orationum juvenes primordialiter agens. Sequitur Combinale ejusdem.* In fine: *Explicit Combinale Grammaticæ juvenum, & dicitur Combinale, quasi de combinatione dictionum sub forma congruitatis.*

COMBINARE, Conjungere, innectere, copulare, συνδυάζειν. Gloss. Lat. Græc. *Combinat*, ζευγνύει, συνάπτει. Glossar. Græc. Lat. ζυγίζω, *Combino.* ζεῦξις κατὰ δύο, *Combinatio.* S. Eulogius lib. 1. Memorial. SS. cap. 8. *Ego ille peccator, ego dives iniquitatum, qui à principio martyrii sui ejus amicitia fruitus sum, combinatus manibus meis cicatrices reverentissimi & delicati illius verticis attrectavi, &c.* Idem lib. 3. cap. 10. *Ipsum denuò arbitrum, quare se talibus sacrilegiis combinaret, blandis admodum verbis hortatur.* Philippus Eystetensis in Vita S. Willibaldi cap. 21. *Et sic Deus necessitatem ac bonam voluntatem pro varietate negotiorum combinans, &c.* *Combinata dilectio*, apud Petrum Blesensem Epist. 50. Occurrit apud S. Hilarium in Psalm. 140. Paulinum Nolanum Epist. 5. & in Constitut. Sicul. lib. 1. tit. 59. §. 2. Vide *Conternare*, & Gloss. Meursii in Κομβινεύειν.

Combinari, Matrimonio jungi. Hugo Archiepiscop. Rotomag. lib. 3. de Hæretic. cap. 4. *Proinde si fuerit accusatum, & ordine judiciario comprobatum, quòd in linea consanguinitatis septimo gradu vel infrà fuerint combinati, oportet eos auctoritate Apostolicæ sedis ab invicem separari.*

COMBONA, Terminus, limes. Charta Ordonii Regis Navarræ æræ 950. apud Antonium *de Yepez* tom. 4. Chron. Ord. S. Benedicti pag. 435. *Cum omnibus suis bonis, & cum suo stario integro, & cum suas cambonas integras, quæ sunt inter ambas ipsas Ecclesias, &c.* Vide *Borna.*

COMBRI, *Cumbri.* Gesta Regum Francor. cap. 25. & Chronicon Ademari Caban. pag. 152. *In sylvam confugit in*

in Arelauno, fecitque combros, totam spem suam in Dei pietate transfundens. Gregorius Turonens. lib. 3. Hist. cap. 28. rem eandem narrans: *Et concides magnas in silvis illis fecit, totamque spem suam in Dei pietatem transfundens.* Unde conficitur, *Combros* his locis usurpari pro lignis & arboribus excisis, quibus viæ impediuntur, unde vox nostris nota *Encombrer*, pro impedire, viam obcludere. Sed & pro quibusvis arboribus excisis, atque iis quæ ad *exclusas* in aquis designantur, ad vivaria in iis conficienda, usurpat Tabularium Vindocinense ch. 231. *Apud Curcellos una masura habetur cum plexitio, & cumbris, quæ sunt in flumine Ledi.* Charta Guillelmi de Rupibus Senescalli Andegav. an. 1219. apud Sammarthanos in Abbat. Boni loci: *Item duo molendina in Lido apud Pontem de Curia Hamonis, cum piscariis & combris, &c.* Vide *Concisa.* Alia Ricardi Regis Angl. in Regesto Philippi Aug. Herouvalliano fol. 89. *In aquis quæ sunt infra pontem habet Comes Combros & non Archiepiscopus.* Vide *Ramata.*

Incumbrare, Impedire, quasi *Combros* opponere. *Incumbramentum*, impedimentum, voces practicorum, apud Bractonum lib. 4. tr. 2. cap. 6 §. 6. l. 5. tr. 4. c. 9. §. 14. & in Fleta lib. 5. cap. 19. Vide Rastallum verbo *Quare incumbravit.* *Ingombrare* Itali, *Encombrer* nostri dicunt. *Ingomberare*, in Vita S. Zitæ Virg. Lucensis num. 35. *Le Roman de Roncevaux MS.*

Et li traitres le vait contreratendant.
Par quoi le fait, c'est ses encombremens.

Charta Libertatum Pontallerii an. 1257. apud Perardum: *Et se aucuns de mes homs de cels leus, ou ces choses estoient prises, ne encombrées, pour ma dete cogneuë, ge lou dois par mon serement delivrer.* Viri docti à Germanico *Kommer*, seu *Komber*, quæ inquietudinem, ærumnam, afflictionem significat, vocem deducunt. Sed potiùs videtur à *Combris* etymon arcessendum. Ita *decombrer*, est impedimentum auferre. *Le Roman du Chevalier au Barisel MS.*

Et Diex tout maintenant i euvre,
Qui son cuer descombre & descuevre.

Sgombrare, *disgombrare*, Itali hac notione dicunt.

Encombratum maritagium, cùm bona uxoris à marito distrahuntur aut alienantur. Primum Regestum Joannis de S. Justo in Camera Computor. Paris. *Inter Scacaria Norman. De maritagio encombrato hæredes mariti qui encombravit maritagium uxoris suæ, re evicta à possidente, tenetur ei reddere pretium.* Infrà: *Mulier quæ post mortem maritagium encombravit, agit contra possidentem, postea facit pacem, itaque dat ei 10. libras: consanguinei mulieris volunt retrahere ventam istam: quæritur an possint, Respondetur quòd non.* Vetus Consuetudo Normanniæ MS. 2. part. cap. 43. *L'en dit que li home encombre le mariage sa femme, quant il fet en quelque maniere que ce soit, que ele en soit desaisie.* Ubi editio Latina habet *maritagium impeditum.* Vide novam Consuetud. art. 3. Ita etiam in Charta an. 1294. in Regesto Philippi Pulcri incip. an. 1299. fol. 2. *Non veniet, nec venire aliquatenus attemtabit, ratione dotis, donationis propter nuptias, maritagii impediti, aut alia ratione quacumque, &c.*

COMBUSTIO, Stigma, cùm rei facies ferro calido notatur. Burchardus Episcopus Vormaciensis in Lege Familiæ: *Constituimus ut ei tollantur corium & capilli, & in utraque maxilla ferro ad hoc facto comburatur, & Weregeldum reddat, &c.* Infrà: *Corium & capillos amittant sine combustione.* Rursum: *Corium & capillos amittant, & supradictam combustionem patiantur.* Occurrit ibi præterea semel ac iterum. Vide *Arsura.*

COMBUSTURA, Ustura, Gallis *Brusture.* Apitius lib. 5. de Re culin. cap. 5. *In alterum cacabum transferes ne fundum contingat, ad evitandam combusturam.*

COMDATUM. Itinerar. Willebrandi ab Oldenborg. de monte cui institit olim castrum Margath in Syria: *Qui in pede latissimus, & paulatim in altum conscendens, annuatim largè quingenta plaustra comdati novem suis dominis ministrat.*

COMES, *Liber Comitis.* Papias: *Comes vocatur ab Ecclesiasticis congregatio cælestium lectionum.* Quibus verbis innuitur *Lectionarius*, quem à sancto Hieronymo ferunt compositum, qui *Comitem* eum inscripserit, ut observavit Pamelius in Epist. ad Micrologum. Verùm si quem nuper edidit vir doctissimus D. Lucas Acherius tom. 13. Spicilegii pag. 253. Prologus ad Constantium in eundem librum, revera est Hieronymi, longè ante eum id nominis obtinuerat, quod ex illius initio colligere est, unde quæ de eo habet Papias excerpserat: *Quanquam licenter adsumatur in opere congregatio cælestium lectionum, & ipsum opusculum ab Ecclesiasticis viris Comes quidem soleat appellari, &c.* Utcumque sit de Prologi auctore, constat eam lectionario inditam ac receptam nomenclaturam anno 471. ex Charta Donationis Ecclesiæ Cornutianæ hoc anno scripta, & edita à Suaresio: *Item Codices, Evangelia 4. Apostolum, Psalterium & Comitem.* Unde liquet nomenclaturam istam perantiquam esse. *Liber Comitis* dicitur apud Bernonem Augiensem cap. 4. & in Vita S. Felicis Archiep. Trevir. n. 8. Quidam sic appellatum volunt quòd Ecclesiastici eum ut *Comitem* semper habere debeant, ut loquitur Phocas Grammaticus:

Te longinqua petens comitem sibi ferre viator
Ne dubitet; parvo pondere multa vehis.

Alii quod *ad Comitem* scriptus dicatur in antiquioribus MSS. in aliis *liber Comiti* inscribatur. In Chartis aliquot Hispanicis ferè semper *Comicus* & *Commicus*, pro *Comitus* appellatur, apud Anton. *de Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti. Charta Ordonii Regis Navarræ æræ 936. tom. 2. pag. 10. Appendic. *Libros Ecclesiasticos, Psalterium, Comicum, Antiphonarium, Manualium, Orationum, Passionum, Sermonum, Precum, & Horarum, &c.* Ita in alia ejusdem Regis tom. 3. pag. 20. Appendicis, in Charta Gennadii Episcopi Astoricensis æræ 953 tom. 4. in alia Rudesindi Episcopi Dumiensis æræ 930. tom. 4. in alia æræ 1060. tom. 5. pag. 435.

Servatur in Bibliotheca Ecclesiæ Bellovacensis Codex Evangeliorum MS. noni sæculi, quibus subditus legitur *Comes*, hocce titulo: *In Christi nomine anni circuli liber Comitis incipit auctus à Theotincho indigno Presbytero, rogatu viri venerabilis Hechiardi Comitis Ambianensis: Ita tamen ut sancta Evangelistarum dicta, necnon & Apostolorum & Prophetarum immota atque inconcussa servarentur, &c.* Qui quidem *Hechiardus* fortè is fuit qui *Echardus* appellatur in Proclamatione Caroli Calvi adversùs Wenilonem Archiepiscopum Senonensem in Synodo apud Saponarias an. 855. missusque ejusdem Regis fuisse dicitur in Append. Capitul. Reg. Francorum. Occurrit etiam nescio quis Eccardus Comes, in veteri Charta an. 840. apud Perardum pag. 22. quem eundem esse cum Hechiardo existimat vir doctissimus, à quo editus nuper hic *liber Comitis*: verùm is potiùs fuerit Eckardus qui in eo prælio, quod actum est an. 844. in pago Inculismensi inter Pipinum filium Pipini quondam Regis, & exercitum Caroli, cum filiis duobus vitam amisit, uti narrant Annales Francorum Bertiniani. Lectionarium porrò longè antea Caroli Magni cura & mandato emendarat Paulus Diaconus Aquileiensis, uti in v. *Lectio* & *Lectionarius* attigimus. Sed & Alcuinus, eodem Augusto præcipiente, ut observatum à viro doctissimo Joan. Mabillonio tom. 5. Vitar. SS. Ordinis sancti Benedicti pag. 767. Vide Cardin. Bona lib. 2. Rerum Liturgic. cap. 6. & infrà in *Lectionarius.*

COMITES, à comitando primùm dicti aulæ Romanæ ac Imperatorii Palatii Proceres, quòd ii Principem sectarentur, ejusque lateri adhærerent, seu domi maneret, seu in expeditionem proficisceretur. Spartianus in Hadriano: *Cùm judicaret, in consilio habuit non amicos suos & Comites solùm, sed Jureconsultos, &c.* Hinc *Comites Imperatorum*, vel *Augustorum*, in veteribus Inscriptionibus passim Romæ: *Necessarius Augg. &*

Comes per omnes expeditiones eorum. Alia: *Comes Divi Theodosii Aug. in omnibus bellis atque victoriis.* Ita in Inscriptione Græca quæ Ravennæ extat, Ἰσαάκιος ὁ ἐκ πλείων ὁ σύμμαχος dicitur. Gloss. Lat. Græc. *Comes*, συνστρατιώτης. S. Ambrosius in Concione in obitu Valentiniani: *Cœpit ita frequentare jejunium, ut plerumque ipse impransus convivium solenne suis Comitibus exhiberet.* Infrà: *Ecce rescriptum accipio, ut sine mora pergendum putarem, eo quòd vadem fidei tuæ habere me apud Comitem tuum velles.* Idem Serm. 26. *Sapiens vir & religiosus Comes, qui quantùm in bello Imperatori militat, ——sapiens, inquam, qui sicut Comes Imperatoris est, ita & Comes Christi esse desiderat.* Adde Epist. 15. & l. 14. Cod. Theod. de Accusat.

Postea cùm ex eorum numero adsumerentur qui ad provincias regendas mittebantur, *Comites* illi, non ampliùs Principis à quo aberant, sed Provinciæ dicebantur, quam ipsi cum Comitiva dignitate gubernabant. Ita etiam qui sacri Palatii ministeriis ac officiis præficiebantur, eorumdem ministeriorum ac officiorum Comites dicti, ut ex infrà observandis constat. Papias: *Comes, socius à comitando dictus vel à commeando, seu à comeotis, quod in usu non est: unde Consules Romani Comites dicti sunt, quia semper duo erant. Inde etiam ex ea consuetudine uniuscujusque Comitatus provisor adhuc Comes vocatur, quamvis non nisi unus sit.* Vide Salmasium ad Spartianum pag. 47. 48.

Comes, Judex civitatis, ac *pagi* circumjacentis. Ita appellabant nostri Præfectos majorum civitatum: quam vocem à Romanis hausisse existimant plerique, alii à Comitibus Germanicis, de quibus Cæsar & Tacitus, ut Cluverius lib. 1. Germaniæ antiq. cap. 48. Christoph. Besoldus in Dissertat. de Comitibus, & Rulandus in Tract. de Commissar. part. 2. lib. 5. cap. 4. num. 26. Lex Ripuar. tit. 55. *Si quis judicem fiscalem, quem Comitem vocant, interfecerit.* Fortunatus lib. 4. de Vita S. Martini, de Avitiano Comite Turonensi:

Judicis inde feri conjux ægra Avitiani:

Infrà:

Territus hinc Judex, &c.

Suprà:

Moribus ut tumidus Comes Avitianus agebat.

Idem lib. 10. Poëm. 25. ad Galactorium Comitem:

Judicio Regis valuisti crescere Judex.

Auspicius Episcopus Tullensis ad Arbogastem Comitem Trevirorum: *Tu autem vir eximie, judex multorum providus.*

Comites Provinciales, qui in provincias ad eas regendas delegantur, in Capit. 1. Caroli Magni an. 802. c. 1. Ita usurpant passim Scriptores, Senator lib. 6. Epist. 22. & seq. Gregor. Turon. lib. 6. Hist. cap. 8. 22. lib. 7. lib. 10. cap. 15. cap. 42. idem de Vitis Patr. cap. 8. Lex Ripuar. tit. 53. Chronicon Moissiacense an. 815. Concilium Cabilonense II. can. 21. Asserus de Ælfredi rebus gest. pag. 21. &c. Extat formula institutionis ejusmodi Comitis in Charta Caroli Magni apud Meibomium ad Witikindi lib. 2. *Quapropter in illa parte Saxoniæ Trutmannum virum illustrem ibidem Comitem ordinavimus, ut resideat in curte ad campos, in mallo publico, ad universorum causas audiendas, vel recta judicia terminanda: iisque advocatum omnium Presbyterorum in tota Saxonia fideliter agat, superque Vicarios & Scabinos quos sub se habet, diligenter inquirat, & animadvertat ut officia sua sedulò peragant: tandem idem Comes omnia sua sibi singulariter à nobis præscripta toto conatu ac viribus perficiat, &c.* Adde Alcuinum Epist. 35. Ut autem illi mallis, seu judiciis publicis præsederint, docent Judicata & Notitiæ veteres, in Chronico sancti Benigni & Besuensi non semel, & apud Perardum in Burgundicis pag. 34. 35. 147. 149. prætereà Vita S. Walarici Abbat. Baudemundus in Vita S. Amandi num. 13. Charta Ludovici Pii pro Hispanis tom. 2. Hist. Franc. pag. 321. &c.

Neque *Comites* Judicum duntaxat obiere officium, sed & populares suos in prælia, & castra eduxerunt: ac demum, qui à Principe pro libito creabantur, inclinante Caroli Magni principatu, ad hæredes dignitates suas transtulerunt, Regum ipsorum nutu, vel potiùs impotentia, cùm eo usque post Normannorum incursus imminuta Principum potestate, Comitum crevisset auctoritas, ut ægrè ab iis quibus præfuerant præfecturis moveri possent filii ac hæredes. Quod tum primùm sub Carolo C. obtinuisse ostendunt illius Capitularia tit. 43. sub finem cap. 3. *Si Comes de isto regno obierit, cujus filius nobiscum sit, filius noster cum cæteris fidelibus nostris ordinet de his qui eidem Comiti plus familiares & propinquiores fuerint, qui cum ministerialibus ipsius Comitatus, & cum Episcopo in cujus parochia fuerit ipse Comitatus, ipsum Comitatum prævideat, usquedum nobis renuntietur, ut filium illius qui nobiscum erit, de honoribus illius honoremus. Si autem filium parvulum habuerit, cum ministerialibus ipsius Comitatus & Episcopo, in cujus parochia consistit, eundem Comitatum prævideat, donec ad nostram notitiam perveniat. Si verò filium non habuerit, filius noster cum cæteris fidelibus nostris ordinet, qui cum ministerialibus ipsius Comitatus & Episcopo proprio ipsum Comitatum prævideat, donec jussio nostra inde fiat. Et pro hoc ille non irascatur qui illum Comitatum praviderit, si eundem Comitatum alteri cui nobis placuerit dederimus, quàm illi qui eum hactenus prævidit.* Et cap. 10. *Si aliquis ex fidelibus nostris post obitum nostrum Dei & nostro amore compunctus, sæculo renuntiare voluerit, & filium vel talem propinquum habuerit qui reipublicæ prodesse voluerit, suos honores, prout meliùs voluerit, ei valeat placitare.* Similia habentur cap. 9. Ex quibus patet non temere ademptas dignitates liberis ac propinquioribus Comitum hæredibus; ad quos, interveniente tamen Regum concessu, plerumque transmittebantur. Atque inde primam hæreditariorum in Francia principatuum fluxisse constat originem, qui sub secundæ Regum stirpis exitum, prostrata ferè ac dilapsa Regia auctoritate, agnosci cœpere.

Comes apud Burgundos, *nullus vocabatur, nisi is qui Ducis honorem possidebat*, inquit Ditmarus lib. 7. p. 92. Eadem habentur in Chronico Magdeburgensi MS. ex Bibl. S. Germani Paris. an. 1014.

Comites promiscuè ac *Duces* se se inscripsisse Armoricæ Principes palam est, ut & interdum Normanniæ Dynastas. De postremis vide Hugonem Flaviniacensem in Chronico p. 184. 186. 191. Ordericum Vitalem & Ademarum non uno loco, Glabrum Rodulfum lib. 2. c. 8. Gaufredum Malaterram lib. 1. c. 40. Chronicon Fontanell. in Appendice c. 3. Anonymum de Miracul. S. Fidis c. 14. Adamum Bremensem c. 91. Guibertum lib. 1. de Pignerib. Sanctor. c. 4. §. 1. Translat. S. Sulpitii apud Bolandum to. 2. p. 788. Miræum lib. 1. Diplomat. Belgic. c. 29. lib. 2. c. 29. Chron. Rotomag. an. 1025. 1033. Hemeræum in Augusta Viromand. an. 1015. Spicilegium Acherian. to. 2. p. 671. 673. Hist. Monmorenciacam p. 13. &c.

Comitum etiam nomen interdum attributum legitur Advocatis Ecclesiarum Cathedralium, quod potissimùm eruitur ex Charta Udonis Episcopi Tullensis an. 1069. apud Hieronymum Vignerium in Familia Alsatica p. 127. ex qua omnino docemur hosce Comites vassallos fuisse Episcoporum, ab iis institutos & depositos, & Advocatorum officio functos. Ejusmodi fuere Comites Cameracenses, & Virdunenses, quarum civitatum Episcopis ab Imperatoribus data est facultas *eligendi Comitem, absque hæreditario jure*, ut est in Charta Virdunensi, seu *eligendi Comitem* nudè, ut in Charta Henrici Imp. pro Ertwino Episcopo Camerac. an. 1007. apud Colvenerium in Notis ad Baldricum. Neque, opinor, alii fuere Comites qui ratione Comitatuum suorum Ecclesiarum & Episcoporum erant vassalli, de quibus aliàs.

Comites, Centuriones qui centuriis & turmis militaribus

præerant in exercitu, dicti apud Græcos recentiores. Constantinus Porphyrogenit. l. 1. de Them. c. 1. Κόμητας, τοὺς νῦν στρατηγούς. Leo in Tact. cap. 3. §. 10. Κόμης δέ ἐστιν ὁ τοῦ ἑνὸς τάγματος, ἤτοι βάνδου ἀφηγούμενος. Idem: Οἱ κόμητες, ἤγουν οἱ τῶν λεγομένων βάνδων ἄρχοντες. Idem Constantinus in Tactic. p. 9. Ὀφείλει ἕκαστον τάγμα ἴδιον βάνδον ἔχειν, καὶ κόμητα ἔχειν φρόνιμον καὶ ἀνδρεῖον, δυνάμενον πολεμεῖν μετὰ τῆς ἰδίας χειρός.

Comes, *Comitus*, Italis *Comito*, *Quel che nelle gallee commanda alla ciurma*, Gallis *Comite*, qui turmis ac copiis militaribus in navigiis præest. Leges Alfonsinæ Part. 2. tit. 34. lege 4. *Comitres son llamados otra manera, que son cabdellos de mar, so el Almirante, e assi cada uno dellos, ha poder de acabdellar bien los de su navio. Otrosi pueden judgar las contiendas, que nascieren entre ellos, &c.* Acta Alexandri III. PP. *Comites Galearum cum pecunia quam ferebant, ad vestigia Præsulis accesserunt.* Pactum initum inter Michaëlem Palæologum Imp. CP. & Genuenses an. 1261. in Probationibus Historiæ nostræ Gallobyzant. p. 12. *Comites uniuscujusque Galeæ Perpera 6. & dimidium.* Infrà: *Teneantur Admiratus, Comites & Naucleri dictarum Galearum, &c.* Eadem notione κόμης apud Græcos occurrit non semel. Nicetas in Isaacio lib. 1. c. 6. Οἱ τοῦ βασιλικοῦ στόλου κόμητες. Vide Leonem in Naumachicis, Annam Comnenam p. 336. & alios à Rigaltio & Meursio citatos. Δεύτερος κόμης, apud eandem Annam p. 290. qui post Protocomitem erat: πρωτοκόμης verò Amiralio suberat.

Comitus, eadem notione. Sanutus lib. 2. part 4. c. 19. *Comiti & Naucleri in magno numero necessarii sunt habendi.* C. 20. *Indiget qualibet Galearum uno Comito.* Hinc emendandus Petrus de Vineis lib. 5. Ep. 78. *Comati quarumdam galearum.* Legendum enim *Comiti galearum*, ut in Charta Caroli Regis Sicil. an. 1274. apud Joan. Lucium lib. 4. de Regno Dalmat. pag. 180.

Comites, in Anglia, appellantur Ducum, ut Vicecomites, Comitum filii. Vide Thomam Smith. de Republ. Anglor. c. 17.

Comes ærarii. Comites sacri ac privati ærarii, in l. un. Cod. Th. Qui à præbit. tiron. & eq. id est, *Comites sacrarum & privatarum largitionum*, de quibus infrà: qui *Comites utriusque ærarii*, in l. 2. C. Th. de Quæstor. Dicuntur etiam *Comites ærarii* nudè. *Comites largitionum per diœceses*, in l. 28. & 39. eod. Cod. de Appellat.

Comites Alani, una è Vexillationibus, quæ erant intra Italiam, in Notitia Imper. lib. 2. c. 27. Erant autem ejusmodi Comites qui sub Magistris militum militabant, diversis cognominibus appellati: alii enim Comites Juniores, alii Seniores, alii Sagittarii, alii aliter dicebantur. Vide Henricum Valesium ad lib. 15. Ammiani.

Comes Annonæ, cui cura incumbebat annonam in urbem transportandi: in Chronico Alexandr. pag. 894. Κόμης τοῦ ὀψαρίου.

Comes Aquarum & Aquaticus, appellatur Robertus Frisius à Galberto in Vita S. Caroli Comitis Flandr. num. 110. quòd Citeriorem Frisiam, quam expugnarat sub an 1070. Zelandiam, & vicinas regiones, quas aquæ undique alluunt, obtineret. Ita *Aquaticos Frisones*, vocat Baldricus Noviomensis lib. 3. cap. 22. Eigil Fuldensis in Vita S. Sturmii Abbat. *Aquosa Fresonum arva.* Versificator hujusce ævi, apud Henricum Rebdorff. an. 1247. de Frisia:

Frisia, sentina mundi, cui munda bovina
Est focus, urina laxiva, serumque vina.

Vide Jacobum Eyndium lib. 1. Chron. Zeland.

Comites Archiatrorum sacri Palatii, de quibus est titulus in Cod. Theod. & Justinianeo. Ita appellabantur ex Archiatris Palatinis ii quibus Imperatores *Comitivæ* dignitatem, interdum *primi ordinis*, interdum *secundi* pro merito concedebant, ut liquet ex l. un. hoc tit. Apud Gothos ea erat istius dignitatis prærogativa, ut illius sententia obortæ de re medica quæstiones dirimerentur Senator lib. 6. Ep. 19. in formula ejusdem dignitatis: *Esto arbiter artis egregiæ, eorumque distingue conflictus, quos judicare solus solebat affectus.* Arcadii ἰατροῦ καὶ κόμητος meminit Himerius Sophista p. 71. Vide *Archiatri*.

Comes Capellæ. Chartam Ludovici Regis Hungariæ an. 1358. in Historia Cortusiorum lib. 11. c. 12. ita subscribit: *Ladislaus Præpositus Calmensis Comes Capellæ nostræ.*

Comes Castrensis, qui castrum à Principe feudi titulo possidet, ut ejus *Guardiam*, seu *Castaldiam* gerere debeat, Alemannis *Burgravius*. Petrus de Andlo lib. 2. de Imperio German. cap. 12.

Comes Castri, in Gestis Innocentii III. PP. p. 66. Vide *Castrensis*.

Comites Cataphractarii, una è decem Vexillationibus Comitatensibus, quæ erant sub dispositione V. I. Magistri Militum per Orientem. Notit. Imp. lib. 1. c. 46.

Comes Civitatis, qui in civitate judicis munus implet, eique præest: cujus dignitatis formulam exhibent Senator lib. 6. c. 22. 23. & Marculfus lib. 1. Form. 8. Sidonius lib. 7. Ep. 2. *Summatibus deinceps & tunc Comiti civitatis non minùs opportunis quàm frequentibus excubiis agnosci, &c.* Gregorius Turon. de Vitis Patrum: *Armentarius Comes, qui Lugdunensem urbem his diebus potestate judiciaria gubernabat.* In Concilio Toletano XIII. subscribit *Valdericus Comes civitatis Toletanæ.*

Comes Civitatis. In Dalmatia & Croatia singulæ civitates Prætores extraneos sub titulo *Priorum* eligebant, quos sæculis labentibus *Comites* passim vocarunt. Hi à Regibus confirmabantur, & cum judice, qui ex ejusdem civitatis Nobilibus eligebatur, jus reddebant, cùm fas non esset Comitibus solis sine judicibus sententiam ferre, nec ipsorum ullo modo prævaleret opinio. Horum munus ut plurimùm annuum erat, in Italia *Potestati* dicebantur. Vide Jo. Lucium lib. 3. de Regno Dalmat. c. 12. lib. 4. c. 5. 9. lib. 6. c. 2.

Comites Clibanarii, Vexillatio Palatina, sic dicta, sub dispositione V. I. Magistri Militum Præsentalis, in Notit. Imp. l. 1. c. 31.

Comes Comitum. Hunc titulum habuere Comites Loretelli in Regno Neapolitano sub Normannicis Regibus, qui interdum etiam *Palatini Comites Loretelli* inscripti leguntur, in variis tabulis laudatis in Notis ad Cinnamum p. 455. ubi de eorum familia fusè satis egimus. Hanc autem dignitatem in Regno Siculo videntur obtinuisse, qualem apud Francos nostros Comites Campaniæ, apud Anglos Comites aliquot Palatini, apud Germanos Comites Palatini Rheni, & apud Reges Italiæ Comites Lomelli: quam quidem in Sicilia Comitis Palatini dignitatem habuit etiam, ni fallor, Henricus de Claramonte, qui in Charta anni 1412. apud Ughellum to. 1. p. 268. *Admiralius Regni Siciliæ & Comes Palatinus* inscribitur. Vide infrà *Comes Palatinus*, & Ughellum to. 6. p. 868. 873. to. 8. p. 357. 359. 364.

Comites Commerciorum, quorum munus erat ne ultra civitates destinatas commercium cum Barbaris esset, neve privati illicitas species emerent, lege secunda Cod. Quæ res vænire non poss. & leg. ult. Cod. de Commerc. At ne illicitæ species ad Barbaros transferrentur, *Curiosorum* munus erat, qui per littora & portus ad hoc dispositi erant. *Comites Commerciorum*, in Imperio Orientali sub dispositione Comitis sacrarum largitionum plures recenset Notitia Imp. lib. 1. c. 73. *Per Orientem & Ægyptum, per Mœsiam, Scythiam & Pontum: in Occidente unicum per Illyricum.*

Comites sacri Consistorii, vel *Consistoriani*, qui sacro Augustorum Consistorio intererant, quorum dignitas magna primùm fuit: adeo ut ad eam admissi tantùm Præfecti Prætorio, Quæstores, Magistri officiorum, Comites sacrarum largitionum, &c. Postmodum ita appella-

ti etiam *Comites ordinis primi*, de quibus mox. Τῷ περιβλέπτῳ κόμητι τοῦ θείου συνεδρίου, in Concilio Calchedonensi Act. 1. Vide Epistol. Anastasii Imp. ad Hormisdam PP. post Epist. 6. ejusdem Pontificis, Gruteri Inscript. p. 438. 1. 1053. 10. Ambros. lib. 2. Epist. 13. Jacobum Gotofredum ad Codicem Th. dicto tit. & ad l. 2. eod. Cod. ad Legem Cornel. de Sicar. pag. 100. Salmasium ad Spartianum p. 47. ubi plura de Consistorianis & Comitibus sacri Consistorii.

Comes Contariorum, seu Præpositus militibus qui *Contis* utebantur, quæ κοντάρια Græci nuperi appellant. Hos κονταράτοις vocat Leo in Tact. cap. 12. n. 41. Passio S. Basilii Presbyteri n. 15. Καὶ ἐκέλευσεν Κόμητι — Κονταρείων διερευνῆσαι αὐτόν.

Comes Cubiculariorum, dignitas in Palatio Regum Gothicorum Hispaniæ, cujus mentio in Concil. Toletano IX. & in Charta Cindesvinti Regis æræ 684. apud Anton. *de Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti to. 2. *Comes Cubiculi*, in Concil. Toletano XIII.

Comes Curiæ, in Decretis Andreæ Hungariæ Regis an. 1222. §. 6. qui *Comes Curialis*, in Charta Colomani Regis Hung. an. 1111. apud Jo. Lucium lib. 3. de Regno Dalmat. cap. 4. & in Historia Salonitana Thomæ Archid. cap. 39. ubi inter Proceres Curiæ Hungariæ recensetur. Hauserant, ut probabile est, Principes Hungari hanc dignitatem à Regibus Croatiæ, in quorum Palatiis præcipuum locum obtinebat, ut constat ex Crescimiri Reg. Diplomate an. 1067. apud eundem Lucium lib. 2. c. 8. in quo subscribit *Boleslaus Curialis Comes*. Horum fortè eadem fuit functio, quæ apud Germanos & Gallos Comitis Palatii.

Comes Curtis. Vide *Cohortales*.

Comes Dispositionum, qui *Dispositionibus* Principis præerat, in Cod. Theod. & Justin. tit. *de Proximis: Comitibus dispositionum, cæterisque qui in sacris scriniis militant*: de qua dignitate copiosè egerunt Pancirolus ad Notit. Imp. lib. 1. c. 97. & Jac. Gotofredus ad d. titul. Cod. Th. Vide *Dispositio*.

Comes Domesticorum, qui equitibus vel peditibus Prætorianis, ita nuncupatis, de quibus suo loco, præerat. In Concilio Ephesino parte 1. c. 35. *Candidianus* dicitur *religiosorum domesticorum Comes*, Κόμης τῶν καθωσιωμένων δομεστίκων. Ita in Concilio Calchedonensi Act. 1. Hac dignitate functi Diocletianus, ut auctor est Zonaras, & Aurelius Victor, Justinianus & Michaël Balbus, antequam imperarent. Vide Epist. 37. Hormisdæ PP. Hujus mentionem agunt præterea Inscriptiones Grut. 192. 1. 412. 4. Notitia Imp. lib. 1. c. 89. lib. 2. c. 42. 43. Senator qui formulam exhibet lib. 8. Ep. 12. S. Augustinus Epist. 70. Ammianus lib. 14. 20. 26. 27. 31. Gregorius Turon. lib. 2. Hist. c. 8. 9. Eginharti Annal. an. 821. Anonymus in Gest. Constantini M. p. 479.

Comes Domesticus Ordinis primi, in veteri Inscript. apud Gruter. 406. 1.

Comes Domorum, dignitas cujus non semel mentio in Codice Theodosiano, & in Notitia Imperii. Hic autem præerat possessionibus seu prædiis ad Principem spectantibus. Vide Jacobum Gotofredum ad l. 2. Cod. Th. de Palatin. sacr. largit. & Scholiastem Juliani Antecessor. cap. 82.

Comes & Dux. Testamentum seu Charta Rudesindi Episcopi Dumiensis æræ 930. apud Ant. *de Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti to. 5. subscribunt *Veremundus Princeps*, deinde *Episcopi* aliquot & *Abbates*, quos subsequuntur alii, singuli cum hoc titulo, *Comes & Dux*, quorum postremus est *Meneonus Gavini nunc Comes nunc Dux*, postmodum nudi *Comites*, & alii.

Comes Equorum Regiorum, ὁ τῶν βασιλικῶν ἵππων Κόμης, apud Pachymer. libro 1. cap. 11. Vide *Comes stabuli*.

Comes Excubitorum, qui Excubitoribus Principis præerat, apud Vigilium PP. Epist. 15. Gregorium M. lib. 1. Epist. 31. lib. 2. Ind. 11. Epist. 62. Joannem Biclariensem an. 4. Justini, Theophanem p. 229. in Chronico Alexandr. p. 879. &c. In sexta Synodo Act. 1. fit mentio Anastasii τοῦ κόμητος τοῦ βασιλικοῦ ἐξκουβίτου. Vide *Excubitus* & *Excubitores*.

Comes Fœderatorum, apud Anastasium in Hist. Eccl. pag. 66. qui Theophani, Cedreno pag. 341. & aliis, κόμης τῶν φοιδεράτων. Τουρμάρχης τάγματος τῶν φοιδεράτων, Zonaræ pag. 104. ἡγεμὼν τοῦ τῶν φοιδεράτων τάγματος, Scylitzæ pag. 487. qui præterea meminit τάγματος τῶν φοιδεράτων p. 755. postmodum Ἑταιρειάρχης dictus. De Fœderatorum cohorte in Palatio Principis militante dixi ad Annam Comnenam pag. 227. Vide infrà in *Fœderati*.

Comes Formarum, qui Aquæductibus publicis instaurandis vel extruendis præfectus erat, in urbe Roma potissimùm. Sub dispositione Præfecti urbis recensetur in Notitia Imp. lib. 2. c. 4. 7. *Ædilis formarum* in lapide Neapolitano apud Capacium lib. 1. c. ult. *Curator formarum* Senatori lib. 7. Ep. 6. ubi hujus dignitatis formulam exhibet. Istius Magistratus meminit etiam Gregorius M. lib. 10. Epist. 22. Vide *Forma*.

Comes Franciæ. Vide. *Comes Palatinus Franciæ*.

Comes Galliæ. Vita S. Lupicini Abbat. Jurensis n. 8. *Vir quondam illustris Agrippinus sagacitate præditus singulari, atque ob dignitatem militiæ sæcularis Comes Galliæ à Principe constitutus*. In Charta Caroli C. apud Joannem à Bosco in Vienna: *Odulfi Comitis Galliarum* fit mentio.

Comes Gildoniaci patrimonii, sub dispositione Comitis rerum privatarum, in Notit. Imp. lib. 2. c. 41. quod Gildo Comes in Africa possederat, qui cùm esset utriusque militiæ Magister in eadem provincia, post Theodosii Magni decessum arrepta Tyrannide, à Fratre Mescelzere jussu Honorii profligatus & necatus est, ejusque bona publicata, quæ Gildonis patrimonium dicta sunt. Vide Pancirolum.

Comes Hirsutus, apud Anonymum de Fundat. Monasteriorum Germaniæ post Chronicum Montis Sereni pag. 277. Idem qui *Comes Silvester*, dè quo infrà. *Georgius Hirsutus Comes* anno 1323. *Henricus, Georgius, Conradus, Rupertus Hirsuti Comites, Fridericus Silvestris Kirchpergæ, Joannes Silvestris Dunæ Comites*, apud Brouverum lib. 17. Annal. Trevir. pag. 978. 986. 1. Edit. *Le Comte pelu*, in Chronico Flandriæ vernaculo p. 34. 52.

Comes horreorum, in l. un. Cod. de Pist. lib 11. Pistrini Principis Curator.

Comites Italiciani & Galliciani, in l. un. Cod. Th. de Consularib. sunt Comites Largitionalium titulorum, reique tributariæ & thesaurorum per Præfecturam Prætorianam Italiæ & Galliarum, qui alias *Comites diœceseon*, vel *Comites largitionum per diœceses* dicuntur.

Comes largitionum Comitatensium, ὁ τῶν κομιτατησίων λαργιτιόνων κόμης, in Epistola Petri Alexandrini apud Theodoritum lib. 14. cap. 22. id est, thesaurorum, qui in Comitatu Principis unà cum ipso Comite versabantur. Erant enim & alii Imperatorum thesauri, in provinciis scilicet & urbibus singulis, de quibus in l. 3. Cod. Th. de Privileg. eor. qui in sacro palat. milit. qui *Comites largitionum per diœceses* dicuntur in Notit. Imp. lib. 1. c. 73. & in l. 3. Cod. Fin. regund. Hinc *Largitionales Comitatenses*, in l. 6. Cod. Th. de Diversf. offic. dicuntur Officiales Comitis largitionum Comitatensium.

Comes sacrarum largitionum. Magno de Notis Juridicis: S C L. C M. *Sacrarum largitionum Comes*, qui thesauris sacris ac publicis præerat & largitionibus Principis, quas ille Magistratibus, militibus & subditis erogabat. Mamertinus in Gratiarum actione: *Primum thesaurorum omnium mandata custodia & dispensatio largiendi*. *Ærarii publici curator*, eidem Mamertino, sed maximè illius pecuniæ quæ ex Imperatoriis thesauris advecta erat, ἐφ' ᾧ τοῖς ἀριστεύουσιν ἐν ταῖς μάχαις τὰ προσήκοντα κομίζεσθαι γέρα, ut loquitur Agathias lib. 3. unde & *Comes sacrarum remunerationum*

interdum appellatus. Claudianus in Consulat. Manlii Theodori:

Hinc sacræ mandantur opes, orbisque tributa.

Sed de hac dignitate passim Notitia Imperii, Codex Theod. & Justin. Senator lib. 6. Ep. 7. & alii Scriptores. Vide *Largitiones*.

Comes sacrarum interdum nudè dictus legitur, ut apud Senatorem lib. 5. Ep. 40. lib. 8. Ep. 16. Acta Conciliabuli Ephesini: Ιωάννης κόμης τῶν σακρῶν, ubi perperam vetus Interpres *Comitem sacrensem* vertit. Alibi: κόμης τῶν σακρῶν λαργιτιόνων appellatur. Ita etiam in l. 120. Cod. Th. de Decurion. in Inscript. apud Gruter. 1056. 8. & in Historia S. Clementis I. PP.

Comes largitionum, nudè. Magno de Notis: C. LARGN. *Comes largitionum*. Ita porrò sæpè etiam appellatur *Comes largitionum per diœcesim*, id est, specialis, qui titulo Perfectissimi gaudebat, cùm Comes sacrarum largitionum inter illustres militaret. Vide Gotofr. ad l. un. Cod. Th. de Consularib.

Comites largitionum per omnes diœceses, in Notitia Imperii, qui in singulis Præfecturis Palatii, sacras largitiones administrabant, sub dispositione Comitis sacrarum largitionum, cui respondebant. Ejusmodi fuit *Comes largitionum per illyricum*, in eadem Notitia, &c.

Comes à latere. Vide *Comes Palatinus*.

Comes legum, seu Professor in Jure. Epitaphium Rebuffi I C. Magalonæ: *Orate pro Domino Jacobo Rebuffi legum Comite Monspelii, cujus anima in domino requiescat, qui obiit anno ab Incarnat. Dom. 1428. die 21. mensis Martii.*

Comes Liber, ut Fragipani, Ursini, &c. hoc est Zlunii, Blagai, &c. Ita Sambucus in Gloss. ad leges Hungaricas, & Auctor de Statu Hungariæ.

Comites limitum, vel limitanei, qui limitibus Imperii Romani præerant, & castris vel castellis in iis extructis. De his copiosè egit Pancirolus in Notit. Imp. Orient. c. 139. Sidonius Carm. 2.

——— Comitis sed jure recepto,
Danubii ripas, & tractum limitis ampli
Circuit, hortatur, disponit, discutit, armat.

Annales Eginharti an. 826. *Ad Baldericum & Gerhostum Comites & Avarici limitis custodes.* Infrà: *Cum suis Optimatibus & Hispanici limitis custodibus.*

Comes littoris Saxonici per Britanniam, in Notitia Imp. Occid. cap. 72. cujus munus erat littus per opportuna loca præsidiis ad Barbarorum latrocinia communire. Cùm autem Romani è Britannia cessissent, Vortigernus, qui maximæ Britanniæ parti cum imperio præfuit, Cantio Guorongum præfecit, id est, Proregem: quo nesciente, hanc regionem (ut habent Nennius & Malmesburiensis,) statim Hengisto Saxoni, in gratiam Rowennæ ejus filiæ, quam miserè deperibat, gratis concessit. Hinc primùm Saxonum in Britannia regnum constitutum, illis *Cantuaria ric* dictum, quod post annos 320. Baldredo ultimo Rege defuncto, in Occiduorum Saxonum potestatem devenit, quibus ad Normannorum usque imperium paruit. Igitur contra hos Saxones Romani limitem Britannicum, qui supererat, servavere, quibus Comitem præfecerunt. Vide Cod. Th. & Justin. tit. *de Littorum & itinerum custodia*, Camdenum in Cantio, Pancirolum in Notit. Occid. c. 72. Isaacum Pontanum in Disquisit. Histor. &c.

Comes Mansuariorum. Nithardus lib. 3. p. 372. *Mandaverant etiam huc avunculus ejus, nec non & Gislebertus Comes Mansuariorum, &c.* Idem fortè qui *Mansionarius* in Regum Francorum aula, de qua dignitate, suo loco: &

Comes Mansionarii, in Annalibus Francor. Metens. an. 895. *Cùm in regnum reverteretur, Folconem Episcopum, & Adalongum Comitem sui Mansionarii ad Arnulfum cum exeniis à Carolo missis, venientes in media via offenderunt.*

Comites marcarum, iidem cum Marchionibus. *Comites marcæ Hispanicæ*, apud Eginhartum in Annalib. ann. 822. *Aureolus Comes qui in confinio Hispaniæ atque Galliæ trans Pireneum — residebat*, apud eundem an. 809. Annales Fr. Bertiniani an. 799. *Wido Comes qui in marca Britanniæ præsidebat.* Vide sub an. 821. Hinc ejusmodi marcarum Præfecti promiscuè *Comites* & *Marchiones* dicuntur.

Comes Marescallus, in Anglia dictus ex Comitibus qui Marescalli dignitate donabatur, cùm non nisi *Comitibus* conferretur. Ita porrò potissimùm dicti Comites Penbrochiæ, quos & Strigulaiæ vocant, quòd quasi ex hæreditaria successione hac dignitate donati fuerint. Tradit Matth. Paris an. 1241. *Comitem Marescallum*, Gilbertum nempe Penbrochiæ Comitem, in hastiludio occubuisse. Et an. 1245. *Comes Marescallus Walterus viam universæ carnis ingressus est.* Adde pag. 432. Extincta verò prima Comitum Penbrochiensium stirpe, aliis Comitibus eadem dignitas collata. Ricardus II. Rex Angliæ Thomam *de Mowbray* Comitem Notinghamiæ per Chartam suam dat. 12. Ian. an. 9. *Comitem Marescallum* Angliæ denuntiavit. Liber feodalis scriptus anno 20. Edw. III. *Prior de Massingham tenet in magna Massingham quartam partem feodi Militis de Comite Marescallo.* Vide Thomam Walsing. pag. 327.

Comes maritimi tractus, in Britannia, apud Ammianum lib. 37. *Custodes littorum*, in Chron. Norman. to. 2. Hist. Franc. p. 524. Chronicon Moisiacense an. 814. *Disposuit & marchas suas undique: nam & præsidia posuit in littore maris, ubi necesse fuit.* Vide Annales Francor. Bertinian. an. 820.

Comites Maritimæ, qui *ad custodiendam maritimam deputati erant*, ut est in Capitul. Caroli M. lib. 4. cap. 5. Hariulfus lib. 2. Chr. Centul. c. 6. *Cui etiam ad augmentum Palatini honoris totius maritimæ terræ Ducatus commissus est.* Lib. 3. c. 9. *Ejusdem Regis Caroli — dono & prece Comitatum maritimæ provinciæ suscepit.* Adde cap. 10. Vide eundem in Vita Angilberti cap. 1. §. 3. *Custodia maritima*, apud Eginhardum Epist. 22. & in Capitul. Caroli Cal. tit. 13. c. 2. Annales Francorum Bertiniani an. 800. *Littus Oceani Gallici perlustravit, & in ipso mari, quod piratis infestum erat, classem instituit, præsidia disposuit, Pascha in Centulo apud S. Richarium celebravit.* His suberant *Vicecomites*, qui *Maritimæ* pariter appellabantur: ut & in veteribus Chartis ii quos hodie *Vicomtes de Marennes*, in Santonibus, dicimus.

Comes Metallorum per illyricum, sub dispositione Comitis sacrarum largitionum, in Notitia Imperii cap. 73. qui ex auro in metallis invento portionem Principum debitam exigebat, in fluminibus etiam, vel fodinis aurum legentes. Vide l. 1. C. de Metallar. & l. 7. & 8. Cod. Th. eod. tit.

Comes Notariorum, dignitas in aula Regum Gothicorum Hispaniæ, cujus mentio in Concilio Toletano VIII. IX. & XIII. & in Charta Cindasuinthi Regis æræ 684. apud Anton. *de Yepez* in Chronico Ordin. S. Benedicti to. 2. Præcipuus fortè inter Notarios, & idem qui *Primicerius Notariorum*.

Comes novellus dictus Bertrandus de Balcio Comes Montiscaveosi & Andriæ, *Il Conte novello*, apud Joann. Villaneum lib. 9. c. 72. &c. Albertus Argentin. an. 1345. *Socer autem prædicti Humberti, quem uxor ejus clam receperat, Comes Novellus à novitate est dictus.*

Comes numeri, seu cohortis, eidem præfectus. Simeon Metaphrastes in Martyrio S. Georgii n. 2. Καλῶς ἦν ἐκπονηθεὶς τὰ πολέμια, Κόμης τοῦ Νουμέρου τῶν Ἀνικώρων ἐπιφανεῖ προχειρίζεται. Vide Anonymum in Miraculis ejusdem S. Georgii ex Bibl. Ambrosiana n. 9.

Comes obsequii, qui *Obsequio* & comitatui Imperatoris præerat. Epistola 1. Gregorii II. PP. septimæ Synodo præfixa: *NeZeuxias, qui tum Comes obsequii ejus erat, — in peccato suo interiit.* Ubi Interpres Græcus, κόμης τῆς πομπῆς αὐτοῦ. Et Epist. 2. *Si quis à te purpuram*

— *abstulerit & regii obsequii ordines* : ταὶ τάξεις τῶ πομπῶν. Meminit præterea eadem septima Synodus Petronæ Κόμητος τῶ θεοφυλάκτου βασιλικοῦ ὀψικίου. In sexta Synodo, Act. 1. fit mentio Nicetæ Κόμητος τῶ βασιλικοῦ ὀψικίου, καὶ ὑποστρατηγοῦ Θρᾳκης. Vide *Obsequium*.

Comes Officiorum, ὀφφικίων Κόμης, in Clementina Epitome de Gestis sancti Petri cap. 164. qui Κόμης τῶ θείων ὀφφικίων, in Martyrio sancti Clementis cap. 15. apud eruditissimum & amicissimum C. V. Joannem Bapt. Cotelerium : nescio an alius à *Magistro officiorum* : de qua dignitate suo loco. Lex 2. Cod. Th. de Metallis inscribitur *ad Rufinum Comitem officiorum* : sed Jacob. Gotofredus *Comitem Orientis* scribendum censet.

Comes ordinis primi. Cujacius & alii observant Comitum gradus in Palatio primùm distinxisse Constantinum M. quod ex Eusebio in Vita ejusdem Constantini lib. 3. c. 1. colligunt, & quòd ante Constantinum nulla Comitum ejusmodi mentio occurrat. In tres autem gradus divisi isti Palatini Comites, quorum primus *Comitum ordinis primi* dictus est. Magno de Notis : C. O. P. *Comites ordinis primi*. Porrò Comitis ordinis primi prærogativa gaudebant præcipui ex Magistratibus Palatinis, de quibus in Codice Theod. lib. 6. tit. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 20. 21. & in antiquis Inscript. apud Gruterum 347. 8. 406. 1. & apud Sirmondum in Notis ad Sidon. Carm. 9. Horum alii *Comites ordinis primi intra Palatium* dicebantur, qui scilicet in Palatio militabant, ut in aliis inscript. apud eundem Gruter. 361. 1. 363. 2. 407. 8. 493. 5. 1094. 6. vel *Comites ordinis primi in Consistorio*, apud eundem 438. 1. 465. 8. Ea enim Comitum ordinis primi fuit prærogativa, ut iis Consistorium Principis ingredi fas esset, si vocarentur, ut est apud Senatorem in formula *Comitivæ primi ordinis*, lib. 6. Epist. 12. Vide eundem lib. 2. Epist. 28. lib. 6. Ep. 13. & Salmasium ad Pollion. p. 307.

Comitum ordinis secundi mentio est in l. 2. Cod. Th. de Comitibus rei milit. l. 27. 18. de Proxim. Com. dispos. l. 8. de Agent. in reb. & apud Gruterum 361. 1. 363. 2. & 438. 1. Ex quibus colligitur Comitivam ordinis secundi gradum fuisse ad Comitivam primi. Vide Senatorem lib. 7. Ep. 26.

Comitum denique *ordinis tertii* mentio est in l. 127. Cod. Th. de Decurionib. l. 9. & 20. de Suariis, & l. 17. de Proxim. Comit. dispos. Iidem videntur qui *Comites minores & inferiores*, in quorum numero erant Tribuni, dicuntur, in l. 2. Cod. Th. Ne Comitib. & Tribun. lav. præstentur. Gloss. Gr. Lat. κόμης, ἤτοι τριβοῦνος.

Comes ὀψαρίου, seu obsoniorum, qui eorum curam gerebat, in Chronico Alexandr. p. 894. Vide *Comes Annonæ*.

Comes Pagi, id est provinciæ, vel civitatis, apud Lupum Ferrariensem Ep. 24. Ratpertum Monachum de Casib. S. Galli cap. 1. & in Capitulis Caroli M. lib. 6. c. 100. in Fragment. Capitular. Edit. à V. C. Steph. Baluzio c. 8. &c. Additio 4. Ludovici Imp. ad Capitula Caroli M. c. 79. *Comites autem reddant rationem de eorum pagensibus, &c.* Vide Marculfum lib. 1. Form. 8.

Comites Palatini, generatim dicti, qui in Palatiis Regum militabant, seu qui in eorum erant obsequio, quos vulgò nudè *Palatinos* alii nuncupant. *Comites à latere* appellantur à Jona in Vita S. Columbani cap. 28. *Is virum Dei summo gaudio excepit, seque curaturum ait, ut ad Theodeberti aulam perveniat, nec opus esse aliis à Regis latere Comitibus.* Chronicon Moriniacense lib. 2. pag. 366. *In curia Amaurici de Monteforti, post Palatinos Comites in provincia ista viri excellentissimi.* Vide *Palatinus*. Sed præ cæteris

Comites Palatini appellati, qui in Regum Palatiis *Juris auctoritate* judicum officio fungebantur, ut est apud Joannem Sarisber. Ep. 263. Illud autem sic describitur ab Hincmaro Opusc. de ordine & offic. Palatii. c. 21. *Comitis Palatii inter cætera pene innumerabilia, in hoc maximè sollicitudo erat, ut omnes legales quæ alibi ortæ propter æquitatis judicium Palatium aggrediebantur, justè ac rationabiliter determinaret, seu perversè judicata ad æquitatis tramitem reducerent, &c.* Cognoscebant igitur Comites Palatini de causis omnibus quæ nullo medio ad Palatium devoluebantur, quæ quidem *Palatinæ* inde appellantur in Capitulis Caroli M. an. 797. c. 4. & alibi passim. Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 31. *Quemadmodum sunt in Palatiis Præceptores, vel Comites Palatii, qui sæcularium causas ventilant: ita sunt & illi quos Capellanos Franci appellant, Clericorum causis prælati.* Ut porrò causas ad Palatium pleno jure cuivis licitum fuerit adducere, satis colligitur ex Lege Longob. lib. 2. tit. 53. §. 23. tit. 55. §. 20. Cap. Car. M. lib. 3. c. 59. &c. Vide præterea Capitulare 2. Ludov. Pii an. 819. c. 4.

Cognoscebant præterea de *Causis reipublicæ*, seu *publicis*, id est, quæ Regem spectabant, aut Regiam dignitatem, vel publicam utilitatem, uti pluribus probatum in Dissertat. 14. ad Joinvillam, ubi de Comitibus Palatii fusè satis disseruimus.

Erant denique certæ causæ, quæ ex Principum privilegiis solum Comitem Palatinum spectabant. Charta Pipini Regis Aquitaniæ pro Ecclesia S. Juliani Brivatensis an. 835. *Liceat eis qualemcumque sibi sua sponte elegerint advocatum habere, ipsumque advocatum nemo præsumat temerario ausu distringere, vel in tortum mittere : sed nostro coram Comite Palatii Ecclesiam prælibati Martyris videlicet S. Juliani absque alicujus inquietudine vel morarum dilatione liceat inquirere.* Capitulare Ludovici Pii Imp. de Monasterio S. Crucis Pictaviensi c. 3. *Ut res Monasterii quas modò habent, non priùs ab ullo auferatur, quàm aut ante Domnum Pipinum, aut ante Comitem Palatii illius, præfata ratio reddatur.*

Sedebant autem Comites Palatini in Palatio cum Assessoribus, quos *Scabinos Palatii* vocat Chronicon S. Vincentii de Vulturno. Hinc legimus apud Monachum Sangallensem *Comitem Palatii in medio Procerum suorum concionantem.* Vita S. Præjecti : *Ad Palatium properat, & ut mos est, apud Regis aulam, in loco ubi causæ ventilantur, introiit.* Vita S. Pharonis cap. 79. *Dum leges publicè, quæ quotidie discutiebantur ipso in palatio, multos constringerent ad sæcularia judicia.*

Interdum & sæpè Reges ipsi Palatinis istis placitis intererant, cum ipso Comite Palatii, ac causas dijudicabant. Cujus moris exempla aliquot in eadem Dissertatione indicavimus, aliudque extat apud Ughellum to. 1. part. 2. pag. 337. quibus addere hoc loco lubet identidem Reges ipsos ac Principes subditis suis jus dixisse. Fortunatus lib. 6. Poëm. 4. de Chariberto Rege :

Si veniant aliquæ variato murmure causæ,
Pondera mox legum Regis ab ore fluunt.
Quamvis confusas referant certamina voces,
Nodosæ litis solvere fila potes, &c.

Capitulare 3. Ludovici Pii, cap. 3. *Sciatis ob hanc causam nos velle per singulas hebdomadas uno die in Palatio nostro ad causas audiendas sedere : ut per hunc aut illum Comitem & providentia Missorum, & obedientia populi manifestiùs appareat.* Adde c. 14. Capitul. Wormatiense an. 829. c. 14. Addit. IV. Capit. c. 83. al. 115. & Concilium Parisiense VI. lib. 2. c. 3. &c. Ut porrò inter tertiæ stirpis Reges sanctus Ludovicus populis sibi subditis ad portam Palatii jura dixerit, fusè ostendimus in Dissert 2. ad Joinvillam. His autem addam quæ in hanc sententiam habentur in secunda Curia Generali Catalaniæ sub Jacobo Rege Arag. M. Febr. an 1299. *Item quòd nos & successores nostri in quacumque civitate vel villa terræ nostræ erimus, qualibet hebdomada in die Veneris teneamus personaliter audientiam gentibus nostris pro tenendo jure ipsorum de eo quod coram nobis exposuerint. Etsi in die Veneris non possemus intendere, quod in prædictis intendamus & faciamus die crastina.* Adde Foros Aragonenses p. 15. Edit. 1624.

Neque tantùm in Palatio jus dixere Comites Palatini, sed etiam in provinciis. Auctis enim & longiùs productis Regni ac Imperii finibus, quò subditorum levaretur labor, ac eorum impensis parceretur, mittebantur subinde Comites Palatii, qui supremo jure *Justitias*, ut tunc loquebantur, *facerent*, & causas, quas ab iis dirimi ac judicari necesse erat, terminarent. Nullis quippe, ait Theodericus apud Senatorem lib. 4. Ep. 40. necessitatem longinquitatis imponebant Reges nostri, nisi qui suis hoc commodis expedire cognoscebant. Hinc sæpè legimus missos in Italiam Comites Palatinos, *ad justitias faciendas*. Vide Ughellum to. 1. part. 2. pag. 337. Neque tamen iis fas erat *Potentiorum causas sine Regia jussione finire, sed tantùm pauperum, & minùs potentum*, ut est in Lege Longob. lib. 2. tit. 45. §. 1. in Capitul. 3. an. 812. c. 2. & lib. 3. Capitul. c. 7. Ejusmodi autem Comites Palatini postmodum in singulis majoribus provinciis constituti ab Imperatoribus, qui vice Regia supremo jure causas dirimerent, præsertim apud Alemannos. Speculum Saxonicum lib. 3. art. 35. *Qualibet provincia terræ Theutonicæ habet suum Palansgravionatum*, (i. Comitatum Palatinum) *Saxonia, Bavaria, & Franconia.*

Comitum Palatinorum in Bajoaria mentio est apud Conradum Uspergens. an. 1102. in Vita & Translatione S. Domitiani Ducis Carinthiæ. n. 3. in speculo Saxon. lib. 3. art. 53. §. 1. V. Dissert. ad Joinvill. pag. 231.

Comites Palatini in Saxonia non semel etiam occurrunt, quorum Genealogiam contexuit Rhineccius in Appendice ad Witikindum de quibus etiam copiosè liber de Fundatione Monasterii Gozecensis.

Comites Palatini ad Rhenum in Franconia notiores sunt, quàm ut de iis dici quidquam debeat.

Comites Palatini in Lusatia, habentur apud Lambertum Schaffnaburg. an. 1057.

Comitem Palatinum Ottonem filium in Burgundiæ Comitatu instituisse Fridericum I. auctor est Golutus lib. 2. Rerum Sequan. cap. 37. Ita in Anglia hanc dignitatem aliquot Comitibus attributam infrà docemus.

Jam verò Comitum Palatinorum summa erat auctoritas, ut qui vice sacra judicarent, & supremo jure. Chronicon Mauriniacense p. 365. de Theobaldo Comite Campaniæ: *Qui Comes Palatinus, & infra Franciam secundus à Rege, &c.* Charta Caroli M. apud Ughellum to. 2. Italiæ sacræ p. 187. 188. *Hujus nostræ confirmationis pagina concedimus ejusdem Episcopi Misso vel Vicedomino, ut sit noster Missus, & habeat potestatem deliberandi atque adjudicandi tanquam nostri Comes Palatii.* Adde p. 200. 203. & to. 4. p. 900. Ordericus Vitalis lib. 4. p. 522. *Quid loquar de Odone Bajocasino Præsule, qui Consul Palatinus erat, & ubique cunctis Angliæ habitatoribus formidabilis erat, ac veluti secundus Rex passim jura dabat? principatum super omnes Comites & regni optimates habuit, & cum thesauris Cantiam possedit, &c. Regalem habere potestatem in omnibus* dicuntur, apud Bractonum lib. 3. tract. 2. cap. 8. §. 4. & in veteri Constitutione, quam edidit Goldastus, Comes Palatinus refertur *adeo amplam potestatem, jurisdictionem & auctoritatem habere, ut dempta Regia dignitate, nullus omnino justitiariorum ampliorem, sed neque parem habeat.* Ex eo etiam fortè Comitis Palatini dignitas *Monarchia Palatii* appellatur. Liber de Fundatione Gozecensis Monasterii an. 1153. de Dedone Comite Palatino Saxoniæ: *Unde in expeditione Hungarica per Regem Henricum in anno Incarnationis Domini* 1040. *facta, quia cunctis virtute militari se prætulit, primus stirpis suæ Monarchiam Palatii à Rege promeruit.* Mox: *Eo defuncto, quia filium legitimum non habuit, Monarchiam Palatii Dominus Fridericus Germanus ejus à Rege suscepit.*

Comites Palatinos habuit Francia nostra, ut pluribus docuimus in eadem Dissertat. 14. ad Joinvillam, ab ipsis Regum nostrorum incunabulis, qui in eorum Palatiis, causis publicis præerant, easque dijudicabant. Idque probavimus potissimùm ex eorum serie, quam hoc loco iterum describi haud gravatè, ni fallor, feret eruditus lector, cùm rem præsertim haud adeò tritam Scriptorum auctoritate firmari intersit. Hacce itaque dignitate insigniti occurrunt. *Gucilio*, sub Sigiberto Rege Austrasiæ, apud Gregor. Turon. l. 5. c. 19. *Trudulfus* & *Romulfus*, sub Childeberto, apud eundem l. 9. c. 12. 30. *Tacilo*, sub Dagoberto I. in Gest. Dagob. Regis c. 37. *S. Wandregisilus* sub eod. Dagob. *Comes Palatii*, in Vita MS. S. Godonis Monachi, *Comes Palatinus* indigitatur in illius Vita, in Chronico Malleacensi & apud Molanum, ut & *Badefridus*, pater sanctæ Austrebertæ, in Vita ejusdem sanctæ c. 1. n. 4. *Aigulfus*, sub Clodoveo II. in ejusdem Regis Diplomate pro Monasterio Sandionysiano. *Bertharius*, sub eodem Clodoveo, in Chron. Fredeg. cap. 90. *Rigobertus* S. Bertæ parens, in Vita ejusdem sanctæ. *Andobaldus*, sub Chlotario III. in Tabulis Mon. S. Benigni. *Marso*, sub Clodoveo III. in Placito quod habetur to. 2. sæculi 3. SS. Ord. S. Bened. p. 617. *Warno*, sub eodem Clodoveo & Chilperico ibid p. 618. 622. *Andramnus*, sub eodem Clodoveo, ibid. p. 619. *Chrodebertus*, sub Theodorico II. in Vita S. Leodegarii c. 14. qui idem videtur qui *Chunrodebaldus* nominatur apud Doubletum & Miramontium. Denique *Temulfus*, sub Childeberto II. apud Gregor. Turon. l. 4. de Mirac. sancti Martini c. 6.

Sub secunda Regum stirpe recensentur hocce titulo donati complures, atque in iis, *Wicberius*, sub Pipino, apud Doubletum p. 693. *Anselmus*, qui subscribit testamentum Fulradi Abbat. S. Dionysii an. 778. *Voradus*, seu *Voradinus*, & *Treautus*, sub Carolo M. apud Eginhardum. *Ragonfredus* sub Ludovico Pio an. 817. in ejusdem Charta apud V. Cl. Steph. Baluzium in Appendice ad Capitul. n. 34. nescio an idem qui *Reginerus* dicitur in Vita ejusdem Imp. eodem an. 817. *Bernardus*, sub eodem Ludovico, in veteri Charta, an. 819. *Ranulfus*, sub eodem Imp. in eadem Charta. *Adhalardus*. sub eodem Principe, apud Eginhardum an. 822. 823. 824. cui successere sub eodem Imp. *Bertricus*, de quo idem Scriptor, *Morhardus*, cujus meminit Theganus c. 45. *Gebuinus*, & *Ruodbertus*, apud eundem Eginhard. Epist. 9. *Ansfridus*, sub Lothario, in Notit. Eccl. Belg. c. 32. *Hucboldus*, sub Lothario & Ludovico, apud Ughell. to. 3. p. 43. 35. *Rudolfus*, sub Ludovico IV. in Annal. Franc. Fuld. ann. 857. *Adhalardus*, sub Carolo Calvo, in Capitul. Caroli C. tit. 43. *Bodradus*, ibidem: *Hilmeradus*, in Chron. Fontanell. apud Catellum in Hist. Occitan. p. 559. & V. Cl. Steph. Baluzium in Append. ad Capit. num. 59. *Boso*, apud Camusat. in Antiq. Trecens. p. 85. & in Tabul. Dervensi. *Fulco*, apud Flodoard. lib. 3. Hist. Rem. c. 26. eandem dignitatem obtinuere sub eodem Carolo: qui quidem Fulco in Tabulario Sancti Dionysii dicitur obiisse istud munus Kl. April. anno 22. regni Caroli: fuit postmodum Archiepiscopus Rotomagensis: *Elduinus*, sub Odone, *Guido*, sub Carolo Simplice, in Tabulario Aremarensi, *Robertus*, sub Rodulfo, in Chron. S. Benigni p. 426. *Ragenarius*, sub Ludovico IV. in Pancharta nigra S. Martini Turon. denique *Heribertus* III. Viromandensis & Trecensis Comes, sub Lothario, apud Camusatum p. 86.

Habuere etiam tertiæ stirpis Reges Francici suos Comites Palatinos. Nam

Hugo Bellovacensis, hac dignitate donatus legitur sub Roberto apud Glabrum Rodulf. lib. 3. cap. 2. quam etiam sibi asseruere Comites Tolosani aliquot, atque in iis *Poncius*, *Willelmus*, & *Raymundus Sanctegidianus*, ut ex eorum Diplomatibus & monetis probavimus. Sed hanc præsertim retinuere, ab Heriberto, ut probabile est sibi delatam & jure quodam hæreditario devolutam, cæteri Comites Campaniæ & Blesenses. Nam in Tabulis Abbat. Vallis Secretæ, *Odo Francorum Comes:*

apud Sammarthanos in Gallia Christ. Idem in Charta fundationis Ecclesiæ S. Martini Sparnacensis an. 1032. *Odo Comes Palatinus Francorum Regis*, tom. 13. Spicileg. Acheriani pag. 282. *Theobaldus* IV. Stephani Comitis filius in Diplomate an. 1147. *Gloriosus Francorum regni Comes Palatinus*, & *Henricus* I. in Necrologio S. Martini Trecensis, ut prodit Camusatus, *Comes Palatinus Galliæ* inscribuntur. Idem Theobaldus IV. in Chronico Mauriniacensi lib. 2. *Comes Palatinus, & intra Franciam secundus à Rege* indigitatur. Interdum suppresso & omisso Palatini vocabulo, *Comites* se *Franciæ*, aut *Francorum* dixerunt. Ita *Heribertus* Viromandensis & Trecensis Comes, quem Lotharius Rex *Comitem Palatii sui* appellat in Charta quæ est in Tabulario Deruensis Monast. in alia an. 27. ejusdem Regis in eodem Tabulario *Francorum Comes inclytus*, & in Tabulis an. 969. ab eodem Camusato descriptis, *Gloriosus Francorum Comes* vocatur. *Eudo* apud Wipponem in Vita Conradi Salici an. 1036. *Odo de Francia* apud Wibertum in Vita Leonis IX. PP. cap. 14. *Vicinæ commarchiæ Francorum Comes*, in Tabulario Aganonis Carnot. *Comes Palatii*, denique in Diplomate pro Abbatia S. Germani Paris. *Comes quarumdam provinciarum Galliæ scilicet & Franciæ* inscribitur. *Theobaldus* III. Campaniæ & Stephanus Meldensium Comites, fratres, *Gratia Dei Francorum Comites* se se appellant in Tabulario Ecclesiæ Ambianensis. Idem *Theobaldus Comes Palatii* in Charta Henrici Reg. in Tabul. Carnot. *Comes Blesensis & regni Francorum Procurator*, apud Rogerum Hovedenum pag. 524. & in Charta an. 1076. apud virum Doctissimum Joan. Mabillonium tom. 5. Vitar. SS. Ord. S. Benedicti pag. 761. *Comes Franciæ Palatinus*, in Diplomate quod habetur tom. 6. Spicilegii Acheriani pag. 449. & in Tabulario Burguliensi fol. 37. *Francorum Comes*, & *Comes Franciæ* vocatur. quo postremo titulo donatur *Stephanus* Comes Blesensis & Carnotensis, cui tanquam primogenito Palatina dignitas competebat, apud Hugonem Flaviniac. in Chr. an. 1095. & apud Annam Comnenam lib. 11. Alexiad. pag 324. cui κόμης Φραγγίας dicitur. Observandum etiam ex Meiero an. 863. Comites Flandriæ interdum se se *Comites Francorum* & *Franciæ* inscripsisse. Comitis Palatini titulum Balduino Comiti tribuit Willelmus Brito in Philipp.

——— Et Balduinus honoris
Jure Palatini clarus, pravisque superbus.

Et in Miraculis S. Agili lib. 1. cap. 17. apud eruditum Mabillonium, eadem Palatini Comitis dignitas Comiti Flandriæ adscribitur. Sed vereor ne his locis *Comites Palatini* appellentur, quòd *Pares Franciæ* fuerint, quemadmodum Matthæus Paris an. 1249. ait Episcopum Noviomensem fuisse *Comitem Palatinum, & unum de duodecim Paribus Franciæ*.

Comites Palatinos habuere pariter Reges Aquitaniæ ex familia Francica, ut colligitur ex Capitulari Ludovici Pii pro Monasterio S. Crucis Pictavensis cap. 3. ut & Burgundiæ Reges. Habetur enim in Tabulario Cluniacensi Charta Chunradi Regis an. 6. ubi *præsens fuisse* dicitur *Odolricus Comes Palatii*.

Comites Palatini in *Anglia* quatuor recensentur à Cowello lib. 2. tit. 2. §. 7. Lancastrensis, Dunelmensis, Cestrensis, & Eliensis. Primus autem hanc dignitatem obtinuit Cestrensis, quam Willelmus Nothus Hugoni ex sorore nepoti concessit. Comitatum enim Cestriæ ei dedit *adeo liberum ad gladium suum, sicut ipse Rex totam tenebat Angliam ad coronam suam.* Quibus verbis dignitas Palatinatûs innuitur, cujus autoritas Regiæ æquiparatur, ut suprà annotavimus. *Cestrensis Palatini Comitis* meminit præterea Matthæus Paris an. 1236. ubi illius insignem adeo fuisse dignitatem scribit, ut *Regem, si oberret, de jure potestatem habeat cohibendi.* Vide Math. Westmonast. pag. 394. 2. Edit. & Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 187. Eandem postmodum dignitatem Lancastrensi Comitatui adjunxit Edwardus III. Vide Sarisber. in Policratico lib. 6. cap. 16. & Willelmum Stanfford. lib. 2. de Placitis Coronæ cap. 27. Ordericus Vitalis lib. 8. pag. 666. Odonem Bajocensem Episcopum, Guillelmi Nothi fratrem uterinum, *Palatinum Cantiæ Consulem* fuisse ait. Præterea in Statuto an. 33. Henrici VIII. cap. 10. mentio occurrit *Comitatus Palatini de Hexham*, qui sub eo sæculo ad Archiepiscopum Eboracensem pertinebat. Sed labente jam priùs re Ecclesiæ, inquit Spelmannus, Palatinatuum jurisdictio insigniter diminuta est an. 27. Henrici VIII. cap. 24. eorumque jurisdictio sub nomine Regis constituta. Comitatus verò de *Hexham* Statuto an. 14. Elizab. cap. 15. omni Palatinatûs privilegio exutus est, & in portionem Comitatûs Northumbriæ redactus. Palatinatûs etiam dignitatem habuere Episcopi Dunelmensis & Eliensis. De Dunelmensi Palatinatu vide Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 47. & Gul. Prynneum in Libertatib. Ecclesiæ Anglic. tom. 3. pag. 562. 563.

Comes Palatinus Loretelli. Vide sup. *Comes Comitum.*

Comes Palatinus, in Sicilia. Vide ut suprà.

Comes Palatii Ticinensis. Hujus mentio fit apud Joann. VIII. PP. Epist. 140. & Petrum Diaconum lib. 4. Chron. Casin. cap. 18. cujus hæc sunt: *Quæ Berta filia Compalatii Ticinensis obtulit B. Benedicto.* Quæ vox *Compalatii*, eadem est ac *Conspalatii*, de qua suo loco, id est, *Comitis Palatii Ticinensis*, seu Regiæ Regum Longobardorum, atque etiam Italiæ; qua quidem dignitate functi videntur *Comites Palatini Lumelli*, quod est castrum in districtu Papiensi, ut observatum à nobis in Dissert. 14. ad Joinvillam. Papias: *Lomellum, castrum maximum in Liguria. Manfredus* Comitivam Palatii in Italia sub Widone Imp. an. 892. obtinebat, ut ex Diplomate colligitur, quod habetur apud Ughellum tom. 2. pag. 120. Horum Comitum stirpem arcessit vetus Chronicon laudatum ab eodem Ughello tom. 5. pag. 1555. à Cadoto Comite de Lomello, qui uxorem duxerat Alaxiam filiam Pipini Regis, sororem Caroli Magni; sed hæc admodum incerta sunt. Memoratur *Sigefridus sacri Palatii Comes*, in Chartis aliquot Ludovici Imp. an. 901. & Berengarii Regis an. 903. in Hist. Pergamensi tom. 3. pag. 404. 406. 409. Vide Chronicon Novalicense pag. 639. & Ughellum tom. 4. pag. 602. 604. tom. 5. pag. 1575.

Comes Palatinus in Tuscia. Vide Ughellum tom. 3. Ital. sacr. pag. 818. 821. 824.

Comites Palatii habuere etiam Beneventani in Italia Principes, ut colligitur ex Diplomate Pandolphi & Landulphi Principum quod extat in Chronico S. Sophiæ Benevent. pag. 661.

Comitem Palatii nescio quem Hamedeum Adalberonis I. Episcopi Metensis Diplomatibus anni 942. subscripsisse inter Comites alios ac proceres, observo apud Meurissium pag. 307. & 309. qui quidem in Lotharingia hac dignitate donatus fortean fuit ab Ottone Imp. postquam hanc subjugavit, uti narrat Hermannus Contractus ad an. 939.

Comites Palatii habuere denique Gothici Hispaniæ Reges; quos inter in Ranimiro I. Rege æra 880. recenset Sebastianus Salmanticensis Episcopus, vetus Scriptor, *Nepotianum*, *Aldretum*, & *Piniolum*, qui subinde in ipsum Regem insurgentes Regiam dignitatem usurpare annixi sunt: unde magnam ejusmodi Comitum in Hispania auctoritatem fuisse, licet conjicere.

Comites Palatii Lateranensis, qui olim fuerint, quæve eorum dignitas & prærogativa, docemur ex Formula concessionis istius dignitatis Castrucio Duci Lucano ab Imp. Ludovico IV. factæ an. 1328. quam descripsit Goldastus tom. 1. Constit. Imp. pag. 329. qua ex assensu procerum eidem Castrucio, & successoribus masculis Comitatum sacri Palatii Lateranensis, quem ad fiscum & sacrum Romanum Imperium justis & legitimis causis devolutum & applicatum pronuntiat, concedit, cum omnibus honoribus & privilegiis, eidem dignitati adnexis. Quorum quidem privilegiorum prærogativam

gativam hisce verbis exequitur: *Declarantes & nunc per hoc nostræ Serenitatis indultum tibi & prædictis successoribus tuis ex prædicta Comitatûs dignitate competere jus assistendi perpetuò benedictioni, sacræ unctioni, & coronationi successorum nostrorum Principum Romanorum, & omnibus, & singulis ipsius coronationis solennitatibus: & præcipuè sociandi & deducendi ipsos Romanos Principes tempore coronationis faciendæ de eis, ad sacram unctionem de ipsis faciendam, & eosdem Romanos Imperatores successores nostros tenendi & juvandi in ipsa sacra unctione & actu ipsius, & eadem unctione perfecta, eos reducendi & sociandi ad altare & thalamum, prout & quoties Principes expediunt redire. Item jus levandi & tenendi imperiale diadema, de nostro & successorum nostrorum Romanorum Principum capite, tempore quo Imperialis coronationis solennia celebrantur, & etiam quocumque alio tempore, quoties publicè ipsum diadema expedierit elevare de capite nostro, & successorum nostrorum Romanorum Principum reponi.* Aliæ istius dignitatis prærogativæ & jura pluribus recensentur in Charta MS. Caroli IV. Imp. pro Amizino de Bozullis legum doctore & Milite & Joanne de Bozullis, Cataneis, Papiensibus civibus, quam ex veteri Regesto Cameræ Comput. Paris. eruimus: *De certa nostra scientia & Imperialis plenitudine potestatis sacri Lateranensis Palatii Comites facimus, erigimus, nobilitamus, attollimus, & gratiosiùs insignimus, decernentes & hoc Imperiali statuentes edicto, quod vos & liberi ac descendentes vestri præfati ac vestrûm quilibet ex nunc in antea omnibus privilegiis, juribus, immunitatibus, honoribus, consuetudinibus & libertatibus frui debeatis & gaudere, quibus cæteri Lateranensis Palatii seu cujuscumque gradus hactenus Comites fruiti sunt, seu quomodolibet poterunt. Quodque vos & liberi descendentes vestri & vestrûm quilibet possitis & valeatis per totum Romanum Imperium facere & creare Notarios publicos, seu Tabelliones & Judices ordinarios —— de prædictis per pennam & calamarium investire, —— Concedimus & auctoritate præsentium plenam damus & omnimodam potestatem omnes & singulos & singulas spurios & spurias, bastardos & bastardas, mauzeres & nothos & nothas —— seu defectum natalium patientes, illustrium Principum, spectabilium Comitum, & nobilium Baronum natis duntaxat exceptis auctoritate vestra —— legitimare valeatis, — ad honorem & actus legitimos, atque jura ac successiones paternarum hæreditatum & aliorum bonorum, sine præjudicio tamen legitimorum filiorum, ita tamen ut ipsi sicut alii legitimi æqualem hujusmodi hæreditatum obtineant & bonorum portionem, &c. an.* 1370. *Comites Lateranenses* memorat Leo Ost. lib. 2. cap. 101. At unde Palatio Romano Laterani nomen inditum, pluribus observat Baronius an. 312. num. 83. 84. Vide Falconem Benevent. pag. 303.

Habuisse summos Pontifices suos Comites Palatinos videtur erui ex Bulla Joannis XIX. PP. quam descripsit Ughellus tom. 1. pag. 115. cujus frater *Albericus Comes Palatii* interest Judicato quod ipsemet Pontifex protulit in Ecclesia S. Silvestri infra Palatium Lateranense.

Comes Palatii. Glossæ MSS. *Nomenculator, Comes Palatii.* Vide *Nomenculator.*

Comitis Palatini & Palatii titulus tribuitur Ebroino Majori-domûs, in Vita S. Drausii Episcopi Suession. num. 14. & apud Philippum *Mouskes*, loco laudato in Dissert. 14. ad Joinvillam. Vide *Major-domûs.*

Comites Palatinos, Franciæ Pares Episc. Noviomensem, & Belvacensem, Matthæus Paris an. 1257. pag. 634. vocat, uti suprà observatum.

Conspalatius, Comes Palatii, in Charta Heriberti Comitis Viromanduorum & Tricassium apud Camusatum pag. 85. Fulco, qui Palatii Comitem Carolo Calvo imperante egerat, ut auctor est Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. cap. 26. dicitur fuisse *ejusdem Imperatoris Conspalatius.* Notitia anni 896. quæ extat in Tabulario Arremarensi apud Duchesnium in Probat. Hist. Vergiac. subscribitur ab *Elduino Comite & Conspalatio.* Apud Petrum Diacon. lib. 4. Chron. Casin. cap. 18. fit mentio *Bertæ filiæ Compalatii Ticinensis*, ubi malim *Conspalatii*: est autem, ni fallor, *Comes iste Palatii Ticinensis*, Comes Lomelli, de quo pluribus egimus ad Joinvillam. Scriptor MS. *de la Mappemonde cap.* 14.

Si manda son fil Loeys,
Et les Barons de lor pays,
Evesques, Dus, & quens Palais.

Le Roman de Garin:

Et dit li mes, Merveilles ai oï,
Quant Cuens Palés Roy de France aatist
De tornoier, & il li faut einsi.

Alius Poëta MS.

Gadifer l'engendra li Gentil Cuens Palais.

Theobaldus Navarræ Rex in Tabul. Campaniæ Thuano, *De Champagne & de Brie Cuens Palais* inscribitur.

Comites Patrimonii, quod *privatum* Imperatorum dicitur in leg. 8. Cod. Theod. de Jure fisci. In Codice Just. est titulus de *Comite sacri Patrimonii.* Habuerunt etiam Gothi *Comites Patrimonii*, seu *Patrimoniorum*, qui patrimonium Regis & mensam procurabant. Epitaphium Senarii, qui hoc munere functus est sub Theoderico Rege, apud Pithœum lib. 4. Poëm. veterum:

Aulica quippe Comes rexi patrimonia clarus.

Hujus dignitatis apud Gothos non semel mentio est apud Senatorem lib. 1. Epist. 16. lib. 5. Epist. 7. 18. 19. 20. & lib. 6. Epist. 9. ubi formulam *Comitivæ patrimonii* exhibet, in Concilio Cæsaraugust. II. æræ 630. Toletano IX. XIII. & XVI. apud Ennodium lib. 4. Epist. 7. in Lege Wisigoth. lib. 12. tit. 1. §. 2. & in Charta Cindasuinthi Regis æræ 684. apud Anton. *de Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 2.

Comes Parochialis, apud Hungaros dicitur proprius regionis cujusque Præfectus, qui à Rege cum consilio Prælatorum & Baronum ex illis de eodem Comitatu eligitur. Illius Vicarius est *Vicecomes*, qui eligitur à Comite ex potioribus Nobilibus, & *Judex Nobilium* dicitur: qui ambo judicare & promulgare sedes seu assisias in suo Comitatu possunt. Vide Decretum Andreæ Regis an. 1222. §. 6.

Comes per utramque Germaniam, apud Ammianum lib. 27.

Comes perpetuus, apud Hungaros dicitur, cum dignitate natus, qui solius Regis judicio nititur. Sambucus.

Comes Pilosus, apud Alemannos, idem qui *Silvester*, de quo infrà. Willel. Brito lib. 10. Philipp. ubi de prælio Bovinensi v. 407.

Et Comitem, quem Theutonici dixere Pilosum.

Chronicon Flandriæ cap. 15. de eodem Comite: *Et un Comte d'Alemaigne qu'on appelloit le Comte Pelu.* Quo loco Sauvagius contra MSS. fidem restituit ex Meiero, *Le Comte Palatin du Rhin*, ut & cap. 21. ubi inter Electores seculares Imperatorum primus post Ecclesiasticos *Le Pelu du Rhin* recensetur, quem Comitem Palatinum Rheni esse constat. Gaspar Barthius ad hunc locum Will. Britonis: *Raugraffen, non Rauchgraffen intelligimus, asperarum regionum Dominum, non ipsum hirsutum, aut pilis obsitum.*

Comes Portûs Romæ, qui navibus onerariis, seu victum & annonam in urbem ex mari per Tiberis alveos invehentibus præfectus erat, ne quid iis & mercatoribus detrimenti accideret. Extat apud Senatorem lib. 7. Epist. 9. formula istius dignitatis, quæ erat sub dispositione Præfecti Urbis, ut est in Notit. Imper. cap. 4. & 9. Vide eundem Senator. lib. 2. Epist. 12.

Comes Præsenti, Κόμης πραισέντου, apud Theophanem pag. 141. qui militibus in *Præsenti* præerat. Vide *Præsens.*

Comes Provinciæ, idemque *Rector Provinciæ*, qui provinciæ, Comitiva primi ordinis decoratus, præest. Hujus dignitatis formula extat apud Senatorem lib. 7. Epist. 1. ex qua colligitur dignitatem fuisse etiam milita-

rem: *Tua tamen dignitas à terroribus ornatur, quæ gladio bellico rebus etiam pacatis accingitur*; præterea jus habuisse vitæ & necis, functumque officio Judicis. Habetur titulus in Cod. Theod. & Justin. de *Comitibus qui Provincias regunt*. *Provinciarum Comites*, in Lege Wisigoth. lib. 8. tit. 1. §. 9. Plures ejusmodi provinciarum Comites recenset Notitia Imperii lib. 2. cap. 70. & seq. Comitem Africæ, Tingitanæ, Britanniæ, Italiæ, Argentoratensem, Hispaniarum, &c. quos *Comitiva rei militaris* etiam functos constat. Joannes Sarisber. Epist. 263. de Comitibus: *Et quidem qui hoc officii gerunt in Palatio juris auctoritate, Palatini sunt: qui in provinciis, Provinciales.*

Comes Provincialis, qui & *Landgraffen* Germanis, *Lanthgravius*, Judex seu Comes territorii Mediterranei, ad discrimen Marchionum. *Dominus Provincialis*, in Speculo Saxon. lib. 1. art. 58. §. 2. Præsertim verò & per excellentiam ita nuncupatur apud Scriptores Landgravius Thuringiæ. Arnoldus Lubec. lib. 2. cap. 35. *cui occurrit Ludovicus Comes Provincialis, &c.* Ita & lib. 3. cap. 9. In Privilegiis Ecclesiæ Hamburg. Diplomata Friderici Imp. subscribit idem *Ludovicus Provincialis Comes*, non semel, pag. 182. 184. 185. Quin & ipsi Hessi, *Provinciales* dicuntur in Libro Miracul. S. Ludgeri Episc. Mimigard. num. 3. apud Bolandum: *Provinciales, qui Hassi dicuntur.* Anonymus in Fragm. Hist. post Albertum Argentin. an. 1238. *Henricus Comes provincialis Alsatiæ, &c.* qui *Landgravius Alsatiæ*. *Landgravius de Wincenbourg*, apud Albertum Stadensem an. 1112. *Landgravius de Kirgberch*, apud continuatorem Lamberti Schaffnab. an. 1304. &c.

Memorantur autem in Germania varii Landgravii qui Principum titulo gaudent: *Alsatiæ, Thuringiæ, Hassiæ, Leuctenbergiæ, & Franconiæ*: alii qui non sunt Principes, sed in Comitum dignitate: scilicet *Barensis, inder Baar, Brisgoviæ; Burgendiæ seu Burgundiæ Helveticæ, in Burgendem; Kletgoviæ, seu Kleckoviæ; Nellenburgi; Sisgoviæ; Stefrungensis; Suntgoviæ; Susenbergæ, Tullingiæ, vel Stuelingiæ; Turgoviæ; & Walgoviæ.* Vide Metropolim Salisburgensem tom. 2. pag. 533.

Comes Orientis, sub cujus dispositione erant Orientis provinciæ, quas Marcellinus lib. 14. & Notitia Imperii lib. 1. cap. 1. recensent, ut auctor est Zozimus, lib. 5. unde hanc dignitatem μείζονα ἀρχὼ vocat Libanius. Magno de Notis: COM. OR. *Comes Orientis*. Hujus dignitatis non semel meminit idem Ammianus, Notitia Imperii lib. 1. cap. 104. S. Ambrosius Epist. 17. &c.

Comes & Rationalis summarum Ægypti, sub dispositione Comitis sacrarum largitionum, in Notitia Imperii lib. 1. cap. 73. Vide *Summa*.

Comes Regalis. Odo Fossatensis in Vita Burchardi Corboliensis Comitis: *Dedit Hugo Rex sibi fideli Militi castrum Milidunum, —— Comitatumque Parisiacæ urbis, taliterque Comes regalis efficitur*, id est, Comes clientelæ jure Regi obnoxius.

Comes rei Castrensis, apud Ammianum lib. 30. *Post dignitatem Protectoris atque Tribuni, Comes præfuit rei Castrensi per Africam: unde furtorum suspicione contactus, digressusque, multo postea pari potestate Britannicum rexit exercitum.*

Comites rei militaris, qui *ad provincias defendendas milite credito destinabantur*, ut est in l. 3. Cod. Theod. de Comitib. rei milit. *Comes Militaris*, in Notitia Imperii lib. 1. cap. 141. Vide Jacobum Gotofred. ad Cod. Theod. d. tit.

Comes rerum nitentium. Magno de Notis: cap. 9. C. R. N. *Comes rerum nitentium*. Vide *Tribunus rerum nitentium*.

Comes riparum & alvei, sub dispositione Præfecti urbis Romæ, in Notitia Imperii lib. 2. cap. 4. cui cura incumbebat aquarum & alvei Tiberis, & ut illius navigatio non impediretur. Is primum dictus *Curator alvei & riparum Tiberis & cloacarum urbis*, ut est in veteri Inscriptione: quam dignitatem Augustum adinvenisse auctor est Suetonius cap. 43.

Comes rerum privatarum, qui præerat ærario, quod *privatis* Principis usibus erat dicatum, cùm aliud essetærarium, quod Largitionum appellatione donabant, quod nempe publicis necessitatibus addictum erat, cui qui præerat, *Comes sacrarum largitionum* dictus est. Istius dignitatis formulam habet Senator lib. 6. Epist. 8. Variè autem indigitatur, nam etiam interdum

Comes Rei privatæ nuncupatur, ut apud Magnonem de Notis, Ammianum lib. 22. & in leg. 27. Cod. Th. de Petitionib. Vetus Inscriptio:

Privatæ Comes atque rei provectus in altum,
Sacrarum meruit sumere jura Comes.

Comes privatarum, absolutè in l. 120. eod. Cod. de Decurion. apud Senatorem loco laudato, & Gregorium Magnum lib. 11. Epist. 26. ubi perperam *Comes privatorum* editum est. *Comes privatarum largitionum*, in l. ult. eod. Cod. de Incorpor. & in Notitia Imp. lib. 2. cap. 4. Paulinus in Eucharist.

—— Privatæ Comitivam largitionis
Dans mihi.

De hac dignitate passim Codex Theodos. Notitia Imperii, & Scriptores, præter neotericos, Cujacium, Pancirolum, Jacobum Gotofredum, Henricum Valesium, &c.

Comes sacrarum remunerationum. In veteri Inscriptione, 449. 7. Petronius Maximus *Sacrarum remunerationum per triennium Comes* fuisse dicitur, id est, sacrarum largitionum: ita enim appellatur in l. 20. Cod. Theod. de Palat. & l. 2. de Commeatu. Vide Senatorem lib. 5. Epist. 27. Idem nudè *Comes sacrarum* dicitur in Gestis Constantini Magni: unde emendandus videtur Odericus Vitalis lib. 2. pag. 437. *Publius Torqueanus sacrorum Comes multitudini Christianorum invidit*: legendum enim *sacrarum*: tametsi nescio an sub Trajano id nominis steterit.

Comites sagittarii Armeni, una è 6. Vexillationibus Palatinis, quæ erant sub dispositione V. I. Magistri militum Præsentalis, in Notitia Imperii lib. 1. cap. 40. *Comitum sagittariorum* meminit Marcellinus lib. 18.

Comites sagittarii minores, una è 5. Vexillationibus Palatinis, quæ erant sub dispositione V. I. Magistri militum Præsentalis, in Notitia Imp. l. 1. cap. 31.

Comes Scanciarum, quo titulo subscribunt nonnulli Proceres in Concilio Toletano VIII. & XIII. inter *viros illustres officii Palatini*, & in Charta Cindasuinthi Regis apud Anton. *de Tepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 2. Eosdem esse par est credere cum iis, quos alii *Scanciones* appellarunt, nostri *Eschançons*, qui à poculis Regum sunt: hodie enim vulgari Hispanorum lingua *Escanciar*, est poculum porrigere.

Comes Scholarum, qui *Scholis Palatinis*, putà Scholis Scutariorum, Gentilium, &c. de quibus Notitia Imperii, præerant. De his Comitibus est titulus in Cod. Theod. & Justin. de *Comitibus & Tribunis Scholarum*, ubi multa suo more congessit Jacobus Gotofredus. *Licinius Comes Scholæ*, in Suggestione Germani Episcopi tom. 1. Epist. Rom. Pont. in Hormisda. Κόμητις σχολῶν, apud Theophanem pag. 118.

Comites Seniores, una è 6. Vexillationibus Palatinis sub dispositione Magistri militum in Præsenti. Notitia Imp. lib. 1. cap. 40. lib. 2. cap. 27.

Comes Siliquaticorum, apud Senatorem lib. 2. Epist. 12. qui ponderibus & mensuris præerat, & ne in iis fraus admitteretur, invigilabat. Vide *Siliquaticum*.

Comes Silvester, in Chronico Augustensi an. 1247. & in Chron. Moguntino an. 1251. qui vulgò *le Comte Sauvage du Rhin*. Chartam Emichonis Comitis Seynensis an. 1273. subscribit *Emicho Comes Silvester*, apud Freherum in Orig. Palat. part. 2. pag. 28. apud Serrarium in Rebus Moguntinis pag. 850. *Hugo Comes Silvestris & Rheni*, an. 1311. *Comes Transsilvestris*, apud Albertum Argentin. pag. 112. Vide *Comes Hirsutus*, *Comes Pilosus*.

Comes solenniorum, apud Ammianum lib. 15. pag. 35.

ubi vir doctus *Somniorum* restituit.

Comes Spathariorum, Dignitas Palatina in aula Regum Gothicorum Hispaniæ, cujus mentio in Subscriptionibus Concilii Toletani VIII. in Charta Cindasuinti Regis æræ 684. apud Anton. *de Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 2. & apud Rodericum Toletanum lib. 3. de Reb. Hispan. cap. 19. *Comes Spatharius*, in Concilio Tolet. XIII. qui scilicet militibus circa Principem excubantibus præerat. Vide *Spatharius*.

Comes Stabuli, Comestabilis, Conestabilis, &c. qui Regii stabuli, & equorum Principis curam gerebat: *Tribunus stabuli*, in lege un. Cod. Theod. de Comitib. & Trib. & apud Ammianum lib. 14. 28. 30. *Tribunus Cæsaris stabuli* lib. 20. *Comes Stabuli*, in leg. 3. Cod. Theod. de Equor. conlat. & l. 29. de Annona & tribut. Procop. lib. 1. Gothicorum c. 7. Κωνσταντιανὸν μὲν, ὃς τῶν βασιλικῶν ἱπποκόμων ἦρχεν, εἰς Ἰλλυριοὺς ἔπεμψε. In veteri Inscript. Stilicho *Comes Domesticorum & stabuli sacri* dicitur. Vita S. Licinii Episcopi Andegavens. num. 7. *Comitem sui stabuli, & omnium equorum, eorumque custodem constituit.* Aimoinus lib. 3 Hist. Franc. cap. 71. *Regalium Præpositus equorum, quem vulgò Comistabilem vocant.* Dignitatem ipsam *Comitatum stabulorum* appellat Gregorius Turonens. lib. 5. Hist. cap. 48. Regino an. 807. *Burchardum Comitem Stabuli sui, quem corruptè Constabulum appellamus.* Vide eundem Gregorium Turon. d. lib. 5. cap. 40. lib. 9. cap. 38. lib. 10. cap. 5. Gesta Regum Francor. cap. 26. & Hincmarum de Ordine Palatii cap. 22.

Habuerunt Gothorum in Hispania Reges, suos *Stabuli Comites*, ut liquet ex Concilio Toletano XIII. in quo subscribit *Guisclamandus Comes Stabuli*.

Petrus Pantinus observat apud Castellæ Reges Comitum Stabuli dignitatem esse perinsignem, sine administratione tamen, ac titulo tenus. Vide Blancam in Comment. rerum Aragon. pag. 785.

At quæ primùm in Equorum cura versabatur dignitas, militaris postmodum facta est: ita ut *Comites Stabuli* copiarum Duces præcipui fuerint. Marbodus in Vita S. Licinii Episcopi Andegavensis num. 5. *Factum est ut à Rege flagitantibus cunctis Tribunus militum crearetur, qui nunc more nostro Comes Stabuli nuncupatur.* Benè ille, *more nostro*: nam longè secus dignitatis istius munus describitur, qua donatum S. Licinium aiunt, in vetustiori Vita ejusdem Sancti: locum supra descripsimus. Certè Comitibus Stabuli apud nostros copiarum & exercituum ducatum commissum interdum fuisse docent Fredegarius cap. 2. Poëta Saxonicus an. 782. & Annales Francor. an. 807. Leges Edwardi Confess. seu Additamenta ad easdem cap. 35. de Heterochiis Anglicis: *Latinè verò dicebantur ductores exercitus, apud Gallos Capitulares Constabularii vel Marescalli exercitus. Conestabilem* Boëmundi Principis Antiocheni copiarum non modò ducem, sed & signiferum facit Petrus Tudebodus lib. 3. Hist. Hierosol. statim initio. In Monastico Anglicano tom. 1. refertur Hugonem Comitem Cestriæ, Nigellum quendam fecisse *Marescallum & Constabularium suum, ita ut quandocumque dictus Hugo Comes exercitum moveret versus Walliam, dictus Nigellus & hæredes sui in eundo præcederent, & in redeundo cum exercitu, ultimi remanerent.* Matthæus Westmonast. an. 1254. *Coram Comite Herefordiensi, qui secundùm antiquum jus, Constabularius esse dignoscitur regii exercitus.*

Ex quibus Scriptoribus colligitur non omnino verum, sub Philippo Augusto demum datum Comitibus Stabuli copiarum ducatum, post extinctam *Senescallorum* dignitatem, quod post Stephanum Paschasium vult Duchesnius lib. 3. Hist. Monmorenciacæ cap. 1. p. 112. tametsi non diffitear Senescallos non modò apud Reges nostros, sed etiam apud alios, exercitus duxisse, ac vexilla prætulisse.

Jura vera, privilegia, ac prærogativæ istius dignitatis habentur in veteri Rotulo Cameræ Computor. Paris. quæ hoc loco inserere haud absurdum fortè fuerit, etsi Chartæ istius meminerit Tillius: *Le Connestable de France a tel droit pour le fait des Guerres. Premierement, le Connestable est par dessus tous autres, qui sont en l'Ost, excepté la personne le Roy, se il y est, soient Dux, Barons, Comtes, Chevaliers, Escuyers, sodoiers tant de cheval, comme de pié, de quelque estat qu'ils soient & doivent obeïr à luy.* 2. *Item, les Mareschaux de l'Ost sont dessous luy, & ont leur office distincte de recevoir les Gens d'armes, Dux, Comtes, Barons, Chevaliers, Escuiers, & leurs compagnons; & ne pueent, ne ne doivent chevaucher, ne ordonner Bataille, se n'est par le Connestale, ne faire Bans, ne proclamations en l'Ost sans l'assentement du Roy ou du Connestable.* 3. *Item, le Connestable doit ordonner toutes les Batailles, les Chevauchées, & toutes les Establies.* 4. *Item, toutesfois que l'Ost se remuë de place en autre, le Connestable prent & livre toutes les places de son droit au Roy, & aux autres de l'Ost, selon leur estat.* 5. *Item, le Connestable doit aler en l'Ost devant les Batailles, tantost aprez le Maistre des Arbalestriers, & doivent estre les Mareschaux en sa Bataille.* 6. *Item, le Roy s'il est en l'Ost ne doit chevaucher, ne les autres Batailles ne doivent chevaucher, fors par l'ordonnance & le conseil du Connestable.* 7. *Item, le Connestable a la cure de envoier messages & espies pour le fait de l'Ost, par tout où il voit qu'il appartient à faire, & descouvreurs, & autres chevauchies, quant il voit que mestier en est.* 8. *Item, le Connestable a de tous ceux qui sont retenus à gages le Roy une journée pour son droit, désque ils sont retenus, & désque ils prennent le premier paiement, puet le Connestable recevoir son droit se il li plaist.* 9. *Item, de ceux qui ne prennent gages du Roy, mes ont aucun certain salaire, ou restitution d'argent, ou d'autre chose, puisque l'en chevauche à Banniere desploiée, le Connestable doit avoir son droit pour le service dessus dit, sur ceuls qui prennent gaiges, despens, salaires, ou restitution, si comme dessus est dit.* 10. *Item, le Connestable prant devers les Tresoriers de la Guerre ses droitures de tous ceuls qui comptent pardevers luy. C'est assavoir une journée autant comptent par jour, quelle somme que ce soit.* 11. *Item, le Connestable prant une journée de sodoiers de cheval & de pié qui sont devers la retenuë du Mestre & du Clerc des Arbalestriers, & le Mestre & le Clerc des Arbalestriers en prennent un autre. Et ainsi est-il accoustumé dés tousjours du temps passé. Ista jura Constabularii Franciæ fuerunt extracta de quodam Registro antiquo Cameræ Computorum D. Regis cooperto corio viridi, in quo sunt* III^{c} XXXVI *folia virtute Litterarum Regis de mandato in dicto Registro futarum fol* IX.^{xx} .III. *& de præcepto Dominorum die* XXVIII. *Novembr.* CCC. IIII^{xx}. *michi facto. Signat Radulphi.*

Præallatis hæc etiam lubet addere ex MSS Pejrescianis descripta. *Philippe par la Gr. de D. Roy de France, Sçavoir faisons à tous presens & à venir, Que sur ce que nostre tres-cher & feal Cousin Raoul Comte de Eu, Connestable de France, disoit & maintenoit que ceux de nostre lignage, & les Princes & Prelats, & Barons dehors de nostre Royaume, & toutes manieres de gens de cheval & de pié de quelque condition qu'ils soient, qui prengnent gages ou argent sur Nous, luy doibvent telles droitures, comme ses predecesseurs oudit Office ont accoustumé à prendre sur les souldoiers qui prengnent gages, ou argent sur Nous, & que de ce nul ne prengne gage ou argent sur Nous, ne s'en puet, ou doit exempter: aucun de nostre lignage & autres maintenant le contraire, Nous voulons sur ce savoir la verité, nous en sommes informez par ceux qui miex en pevent & doibvent savoir la verité. Et aucuns trouvent que nostredit Cousin, & ses predecesseurs oudit Office, doivent prendre & avoir droiture de toute maniere de gens d'armes & de pié qui prenoient gages sur Nous, ou somme d'argent, pour nous servir à certain nombre de gens d'armes, soient avec ceux de nostre lignage, ou autres de nostre Royaume, & dehors, de quelconque estat & condition qu'ils*

soient, qui servent ès hosts de Nous, ou de nos gens pour Nous, exceptez toutevoies les personnes de nostre lignage, ceux de leurs hostieux, lesquiex il maintiennent de cous & de frais, & qui ne prennent nus gages, ou sommes d'argent, comme dit est, & tous ceux qui nous servent au leur sans prendre gage sur Nous, ou somme d'argent en la maniere dessus dite, & exceptez les soudoiers de la Mer, esquiex nostredit Cousin n'a nul droit. Et ce declarons-nous par ces Presentes au proffit de nostredit Cousin & de ses Successeurs, & voulons qu'il puisse demander, prendre, lever, & avoir doresnavant leursdites droitures à la maniere dessus dite sans nul empeschement, lequel empeschement Nous pour le temps à venir mettons du tout à neant, saouf toutefois nostre droit en autres choses, & en toutes l'autruy. Et donnons en mandement par ces mesmes Lettres à tous ceux à qui il puet, & pourra appartenir, que des droitures devant dites à tousjoursmais laissent joüir paisiblement nostredit Cousin & ses successeurs oudit Office, & les baillent & delivrent à nostredit Cousin & à ses successeurs Connestables de France sans nulle difficulté, & sans autre mandement attendre de Nous, ou de nos successeurs Roys de France. Et pour ce que les choses dessusdites soient fermes & stables à tousjours, nous avons fait mettre nostre seel à ces presentes Lettres. Donné à sainte Levine, l'an de Grace 1340. ou mois de Febvrier.

Constabularius Castri, seu Tribunus militum, qui castri aut oppidi custodiæ adhibetur. Concilium Turon. an. 1163. can. 10. *In villis verò vel urbibus vel castellis, quæ Regis subsunt dominio, in quibus Constabularii ad tempus statuuntur, &c.* Willelmus Brito lib. 3. Philippidos:

Septuaginta viros equites peditesque trecentos
Gascolides secum Gilbertus habebat in arce,
Qui præfectus erat & Constabularius illis.

Hugo de Cleeriis: *Goffridus autem veniens præmisit Constabularios suos, rogans ut ostenderet ei qua parte sederet.* Occurrunt ejusmodi Constabularii apud Richardum de S. Germano an. 1193. Matth. Westmonast. pag. 369. Rogerum Hovedenum pag. 534. Robertum de Monte an. 1173. Walsinghamum pag. 118. 226. &c. Vide Ducam cap. 144. Fletam lib. 1. cap. 15. §. 3. c. 20. §. 78. lib. 2. c. 31. ubi eorum officium describitur, &c. & Edwardum Cokum ad Littleton. sect. 379. Apud nostros etiam, vox est frequens. *Connestable de S. Malo*, apud Froissartem 1. vol. cap. 17. *Connestable de Bourdeaux*, apud Berrium in Histor. Caroli VII. de qua ultima dignitate, ac illius functione habetur Statutum Edw. Regis Angliæ in Regesto Constabulariæ Burdegal. Cameræ Comput. Paris. fol. 78. & 145. In Computo Bartholomæi *du Drach* Thesaurarii Guerrarum an. 1338. passim fit mentio *des Connestables des Communes, des Portes des Villes, des Sergeants, &c.* Hinc *Constabularius Turris Londinensis* non semel occurrit apud Scriptores Anglicos, de cujus Jurisdictione videndus Bractonus lib. 5. de Essoniis cap. 13. §. 4. Thom. Walsinghamus pag. 147. &c. Hinc *Constabulatio Castri*, apud Continuatorem Florentii Wigorn. an. 1126. *Constabularia*, pro Centuria militari, apud Anonymum de Gestis Friderici II. Imp. pag. 797. Ita vocem *Connestablie* pro turma militari, cui præest *Constabularius*, usurpat *le Roman de Garin MS.*

Quinze mil furent en la Connestablie,
A cleres armes, as destriers de Nubie.

Willelmus *Guiart* sub an. 1304.

Cil trouvent les autres mivoie,
Dont chascune Connestablie
Leur venoit au pont en aie.

Infrà:

Assemble ses Connestablies.

Rursum:

O eus une Connestablie
De soudoiers de Piguardie.

Adde Chron. Flandr. cap. 113. & vide Meursium in κοντοσταυλία.

Constabularii Parochiarum, seu villarum, *Conestables des Paroisses*, apud Froissartem 2. vol. c. 96. in sublevamen *Constabulariorum Hundredi*, ævo, ut dicitur, Edwardi III. introducti sunt, talem in villis potestatem habentes, qualem in Hundredis Constabularii Hundredorum. Sunt verò apud Anglos duo plerumque in quovis Hundredo Constabularii, totidemque in quavis Villa seu Parochia: & hi quidem *inferiores* & *Subconstabularii* appellantur, illi autem *superiores* & *capitales*. De ejusmodi Constabulariis egit Thomas Smith lib. 2. de Republ. Angl. cap. 25.

Constabulariorum apud Italos quod fuerit munus, ita docet Marsilius Patauinus in Defensore pacis part. 1. cap. 9. *Unus quidem cum Monarcha statuitur ad aliquod unum opus determinatum circa regimen Communitatis: tamen ut ducatum exercitus, sive cum generis successione, sive pro solius unicæ personæ periodo, quomodo instituebatur dux exercitus Agamemnon à Græcis. Vocatur autem officium hoc in Communitatibus modernis Capitaneatus, aut Contestabiliaria. Hic verò exercitus dux de nullo se intromittebat judicio tempore pacis: exercitu tamen militante, dominus erat occidendi aut aliter puniendi transgressores.*

Constabularios, seu κονοσταῦλους habuere etiam Byzantini Imperatores inter officia Palatina. Hi præerant Francis ad Palatii custodiam addictis, uti exertè docet Pachymeres lib. 1. cap. 7. & nos pluribus ostendimus in Notis ad Willhard. num. 210. & ad Alexiad. pag. 395. Francos verò à primæva sui origine Imperatorum custodiæ adhibitos, videtur innuere Ammianus lib. 15. *Malarichus —— adhibitis Francis quorum ea tempestate in Palatio multitudo florebat, exactiùs jam loquebatur.* Erat autem is *Rector Gentilium*, adeò ut incertum sit an *Gentiles* appellati fuerint *Franci* ad Palatii custodiam adhibiti.

Conestabulus, Officium Monasticum, de quo ita Bernardus Mon. in Consuetud. Cluniacensibus MSS. cap. 13. *Est frater cui est commissa obedientia, ut de equis curam habeat & mulis, quem nos vulgariter Conestabulum vocamus: ipse habet agasonem suum, qui capit curam de equis, qui ad ejus observantiam pertinent: — habet autem in custodia sua totam avenam & hordeum Monasterii. — sellas, calcaria, frena, ferra habet in custodia sua, &c. Stabularium* vocat Udalricus lib. 3. Consuetud. ejusdem Monast. cap. 23.

Variè porrò *Comitis Stabuli* dignitatis appellationem efferunt Scriptores.

Comes Stabulariorum, apud Ordericum Vital. lib. 3. pag. 501.

Constabulus, habet Regino an. 807. Robertus de Monte an. 1173. &c.

Constabularius. Ugutio: *Stabularius, Stabuli custos: unde Constabularius, & Conestabularius, & designat dignitatem officii, vel officium.* Matth. Westmon. pag. 356. & alii.

Conestabilis, Tudebodus lib. 3.

Connestabulus, Fredegarius cap. 30. 42. Gesta Dei per Francos pag. 1179. Falco Benevent. an. 1113. &c.

Comestabilis, Petrus de Vineis lib. 2. Epist. 58.

Comistabilis, Aimoinus lib. 3. Hist. Franc. cap. 71.

Constabulatus, Dignitas Comitis Stabulorum, apud Will. de Podio-Laurentii cap. 34.

Comites Taifali, una è Vexillationibus Palatinis sub dispositione Magistri militum præsentalis, in Notitia Imperii lib. 1. cap. 31. *Taifalorum* septentrionalium populorum meminit Ammianus lib. 17. Vide Pancirolum.

Comites de tertio denario, appellabantur Comites in Anglia, quod Comitatuum reditus pars tertia ad illos, qui iis donati erant à Principe, pertineret: quod ab ipso Caroli M. ævo obtinuit. Capitulare Pipini Regis Italiæ c. 18. & Lex Longob. lib. 1. tit. 2. c. 10. *De compositionibus quæ ad Palatium nostrum pertinent, si*

Comes ipsam causam commoverit ad requirendum, illam tertiam partem ad eorum recipiant opus, duas verò ad Palatium, &c. Capitula Ludovici Pii ad Legem Salicam cap. 1. *Compositionis duæ partes ei contra quem testati sunt, dentur: tertia Comitis est.* Adde Capitula Caroli M. lib. 3. c. 68. Liber Monasterii de Bello, apud Camdenum, & in Monastico Anglicano to. 1. p. 315. *Consuetudinaliter per totam Angliam mos antiquitus inoleverat, Comites provinciarum tertium denarium sibi obtineri, inde Comites dicti.* Item alius Anonymus: *Comes est qui tertiam portionem eorum quæ de placitis proveniunt in quolibet Comitatu percipit: sed non omnes Comites ista percipiunt; sed hi quibus Rex hæreditariò, aut personaliter concessit.* Leges Edwardi Confess. c. 31. *De istis octo libris Rex habebat centum solidos, & Consul Comitatûs quinquaginta, qui tertium habebat denarium de forisfacturis.* Joan. Brompton p. 1038. *Præter tertium denarium, unde Hugo Bigoth est Comes.*

Nec in Anglia duntaxat, sed etiam in Hungaria id obtinuit. Otto Frising. lib. 1. de Gestis Frider. c. 31. ubi de Hungariæ descriptione: *Hinc est ut cùm prædictum regnum per 70. vel ampliùs divisum sit Comitatus, de omni justitia ad fiscum regium duæ lucri partes cedant, tertia tantùm Comiti remaneat.* Decreta Colomani Regis lib. 1. *De tributis autem & vectigalibus, sicut Comitibus tertiam partem dari decrevimus, ita &c.* Quæ quidem vectigalium tertia pars, *jus Comitatûs* dicitur in Decretis Andreæ Regis §. 24. *Comites jure Comitatûs sui tantùm fruantur: cætera ad Regem pertinentia, — & duas partes castrorum Rex obtineat.* Vide *Advocatorum jura*.

Comes Thesaurorum, in l. 14. & 22. Cod. Th. de Divers. Offic. & Appar. Qui in provinciis Thesauros Principis servabat. Κόμης θησαυρῶν apud Palladium in Vita Chrysostomi p. 27. editionis V. Cl. Emerici Bigoti. *Comes Thesaurorum per Thracias*, apud Ammianum lib. 29.

Dignitas etiam fuit in Palatio Regum Gothicorum Hispaniæ, ut ex Concilio Toletano XIII. colligitur.

Comites vacantes, qui post munus seu officium aliquod gestum, *Comitivam primi ordinis* consecuti sunt. Ita Jacobus Gotofred. ad leg. un. Cod. Th. de Comitibus vacant. ubi multa.

Comes vestiarii, in Notitia Imperii Occidentalis sub Comite sacrarum largitionum refertur, pro quo in Oriente, *Magistri lineæ vestis*, & *Magistri privatæ* ponuntur: illius erat *scrinium*, quod *Vestiarii sacri* appellatur in eadem Notitia, præeratque susceptioni earum vestium, quæ largitionibus Principis inferebantur.

Comes sacræ vestis, inter *Illustres* recensetur in leg. un. Cod. Th. Qui à præbit. Tiron. &c. præeratque vesti Principis ipsius.

Comes Urbanus, in Vita S. Adalberti Egmundani cap. 23.

Comes & Magister utriusque militiæ, in vet. Inscript.

COMESSALITER. Sidonius lib. 1. Epist. 5. *Ticini cursoriam (sic navigio nomen) ascendi: qua in Eridanum brevi delatus, cantatas sæpe comessaliter nobis Phaëtontidas, & commentitias arborei metalli lacrymas risi.*

COMESTES. Chronicon S. Bartholomæi de Carpineto lib. 4. p. 1273. apud Ughellum to. 6. Ital. sacr. *Constituens Gualterum de Camarda Comestem suum hujus restitutionis executorem.* Fortè *Comestabulum*: nisi *Comestes*, sit σύσσιτος *Conviva*. Vide in hac voce.

COMESTIONES, quæ aliàs dicuntur *Pastus*, *gistum*, *prandium*, *convivium*, &c. vulgò *Mangeries*. Fori Bigorrenses art. 17. *Ex præcepto Comestiones non recipit Comes, nisi sex, unam [illegible] Vicecomite de silvis*, &c. Vetus Charta apud Lab[illegible] 2. Miscellan. *Exactiones quas Joannes — Episcopus precibus Regis Ludovici prædicto Monasterio remiserat, videlicet in Quadragesima & Adventu Domini Comestiones, vel earum redemptiones*, &c. Charta Hugonis Comitis Marchiæ & Inculismensis an. 1241. in Regesto Inculism. *Pro Comestione verò rendali & jure quod habebamus in villa & in hominibus villæ Magniaci Prior de Botavilla reddet nobis & successoribus nostris Comitibus Engolism. centum solidos rendales.* Adde cap. 3. de Præscriptionibus, Specul. Saxon. lib. 2. art. 12. §. 4. Bullam Gregorii IX. PP. an. 1235. apud Ughellum to. 1. p. 83. &c.

Comestus. Charta Raimundi Abbatis Moissiacensis an. 1212. in Regesto 30. Tabularii regii ch. 13. *Nuncius autem Comitis qui venerit ad recipiendum hæc prædicta, mittet panem suum, & Prior loci, ad quem venerit, faciet ei alia necessaria Comestûs bona fide.*

Comestio matutinalis, vulgò *le déjeuner*. Chronicon Montis-Sereni an. 1171. *Matutinalem Comestionem, quæ puerorum esse solet*, &c. in monasteriis scilicet.

COMESTORES. Isidor. lib. 10. Orig. *Comestor, à Comedendo satis.* Gloss. Gr. Lat. *Comestor*, καταφάγας. Ita MS. Sic autem appellabant nostri vel milites, vel potiùs apparitores & *servientes*, quos creditores, ex Decreto judicis, in creditorum ædes immittebant, qui illorum sumptibus alebantur, donec debita sua exsolvissent. *Mangeurs*, in Consuetud. Turnacensi tit. 27. art. 17. & in Charta laudata in Dissert. 29. ad Joinvillam. Concilium Turonense an. 1282. cap. 9. *Item Statutum provincialis Concilii contra illos qui ponunt Comestores in religiosis domibus dudum editum, ad illos extendimus qui ponunt hujusmodi Comestores vel custodes in domibus Prælatorum, aut aliarum Ecclesiasticarum personarum, etiam quarumcunque, quas simili sententia, auctoritate præsentis Concilii, innodamus.* Adde Concil. Redonense an. 1273. c. 4. & Andegav. an. 1365. c. 24. Charta Ludovici Hutini Reg. 1. April. 1315. pro Occitanis: *Item cùm peterent quod Garnisiones servientium, seu Comestores non ponerentur pro debitis nostris vel aliis exequendis, sed exequerentur in bonis & personis debitorum per bajulos & ordinarios locorum suorum, quod pro debitis concessimus inter privatas personas contractis sub sigillis suis: serviens noster requiret ordinarium loci quod ea exequatur, nec exequetur dictus serviens noster, nisi dictus ordinarius negligens, vel plus debito differens fuerit super hoc requisitus. Et si ad hæc debitor se opponat, remittatur cognitio ad judicis sigilli sui examen, qui cognoscat de dubio evidenti. Nostra vero propria debita ubicumque sunt, per manum nostram, & non per aliam exequentur, nec pro hujusmodi debitis ponentur Comestores, seu servientium garnisiones, quamdiu invenire poterunt bonorum emptores, nisi hoc exigeret potentia, seu proterva contumacia debitoris.* Aresta Parlamenti Pentecostes an. 1285. in Reg. B. fol. 70. verso: *Quia per saisinas, custodes, sive Comestores qui in Viromandensi, Ambianensi, & Silvan. balliviis, in domibus & in locis debitorum pro debitis quæ debent, poni consueverunt, creditoribus ad nullum cedebat commodum, sed ipsis debitoribus ad maximum incommodum, cum bona sua consumerentur, de quibus deberent sua debita solvere, nullo de dictis debitis relevamine subsequente: Ordinatum fuit quod pro debitis, catallis, conventionibus, pro executione literarum D. Regis, seu aliarum quarumcumque personarum, hujusmodi saisinæ, custodes, sive Comestores de cætero non ponantur; dum tamen ipsi debitores per captionem bonorum & corporum instituentur, si necesse fuerit. Poni tamen poterunt tantummodo pro enormi facto, vel in casu criminis, vel si aliquis vellet subterfugia quærere, & bona sua abscondere, seu distornare, seu ad alienum dominium transferre, vel esset ita inobediens justitiariis, quod non posset aliàs commodè justitiari.* Charta Ludovici Regis Franciæ ann. 1315. in 2. Regesto Philippi Pulchri Reg. ex Tabulario regio n. 209. *Cum peterent quod garnisiones servientium, seu Comestores non ponerentur pro debitis nostris*, &c. Vide Gesta Guillelmi Majoris Episcopi Andegav. cap. 41. p. 362. Ludovicum Charondam ad Summam Ruralem Butelerii p. 234. Loisellum de Offic. lib. 2. cap. 4. n. 51. &c. Cæterùm *Comesor*,

pro *Comestor* dixit l. 18. D. de Ædilit. Edict.

COMETANEI, vel *Commetanei*, in Jure Hungarico, Contermini, quorum territoria & agri eadem *meta* iisdemque terminis distinguntur.

COMETIA. Vide *Comitia*.

COMIATUS, Ital. *Comiato*, Licentia, venia, ex Latino *Commeatus*, quod verbum usurpatur non semel pro abeundi licentia: unde Græci recentiores κομίατον & κομέατον eadem notione induxerunt, apud Hesychium & Leon. in Tact. cap. 7. §. 4. Atque inde Galli suum *conjé*, vel *congé*, mutuati sunt. Capitula Caroli M. lib. 5. c. 16. *Mulier si sine Comiatu viri sui velum in caput suum miserit.* Cap. 42. *Si — aliquid de suo officio sine Comiatu facere præsumpserit.* Capitulare Pipini Regis Italiæ c. 5. *Ut nullus eos debeat recipere in vassallatico sine Comiato Senioris sui, &c.* Tabular. Casauriense 1. part. c. 94. ch. 3. an. 901. *Ego Rimizo — vendidi vobis Elperimo — ad vestram proprietatem possidendum omnes ipsas res proprietatis meæ quæ mihi per cartulam obvenerunt à Ramburga filia quondam Gilonis conjuge Otteberti, per Commiatum memorati Otteberti viri sui, sicut in ipsa cartula mea continetur.* Alibi: *Ego Flora — per consensum & Comiatum Petri viri mei dono & trado pro anima mea, &c.* Ibidem: *Ego Raymundus Comiatum dedi, (uxori) & consentiens sum.*

COMICILIUM. Descripsit Henricus Meibomius in Andronici Imp. CP. Aurea bulla, Diploma Alberti Ducis Brunswicensis ann. 1309. in quo hæc habentur: *Etsi proprietas bonorum jure terræ consuetudinario dari debet in comicilio: verùm quia id in desuetudinem propter defectum abiit, propter defectum comicilii, necessario aliis adminiculis quæsitis & habitis, hujusmodi datio in publicam redigitur notionem.* Nescio an pro *Concilium* hæc vox sumatur.

COMICTIA, aut *Comictium.* Capitulare 5. Caroli M. incerti anni c. 6. de Presbyteris seu Curionibus: *Neque ea quæ pertinent ad cultum religionis augmentaverunt, sed semper Comictiis & contritionibus, aut rapina vivunt.* Dicant eruditiones, quid sibi hæ duæ voces velint, hîc enim hæreo: an *Comictiis*, positum pro *Comessationibus*, vel etiam pro *Conviciis*? Sed cum *rapinæ* adjungantur hæ voces, vix id crediderim. *Contritiones* videntur esse *oppressiones*.

COMICUS, pro libro Ecclesiastico sic appellato. Vide *Comes*.

COMINUS, Prope, juxta. Tabularium Conchensis Abbat. in Ruthenis ch. 73. *Testamentum & breve memoriale de Ecclesia B. Martialis quæ est in pago Tolosano cominus fluvium, quod vulgariter dicitur Saucia.*

COMISTÆ, Valdensium sectarii, in Constitut. Friderici Imp. de Hæretic. ab urbe *Como* in Lombardia, cujus incolæ potissimùm hac infecti erant hæresi. Vide Matth. Paris p. 589.

COMITALADUS. Charta Raimundi Berengarii Marchionis Provinciæ an. 1229. apud Jo. Columbum in Episcopis Sistaricensibus lib. 3. n. 10. *Damus Radulpho Sistaricensi Episcopo Albergum sive Comitaladum de Revesto & de Fontiana castrorum nostrorum.* Idem fortè quod *Comitatus*, seu feudum vel dominium.

COMITANTIA, Comitatus, comitiva., apud Ericum Upsaliensem lib. 1. Hist. Suecorum. p. 17. *Quanta sit virorum pugnatorum in nostra Comitantia multitudo.*

COMITARE. Vide *Comitiari*.

COMITATENSIS, Qui in sacro Principis Comitatu militat, vel qui ad sacrum Comitatum spectat, ut *Comitatensis fabrica*, apud Ammianum lib. 18. *Comitatense auxilium*, apud eundem lib. 19. *Comitatense exercitium*, apud Ennodium lib. 4. Epist. 33. ubi Senarium *virum Comitatensis exercitii* appellat, qui inter Exceptores merebat. Præsertim vero *Comitatenses* appellabant *Palatinos*, qui scilicet in officio erant utriusque Comitis largitionum, ex quorum numero seligebantur qui in provincias mitterentur: unde & *Mittendarii* dicuntur, ut est in Glossis Basilic. de quibus suo loco.

Comitatenses numeri, qui in Comitatu & Palatio merebant. Horum mentio apud Ammianum lib. 29. in Notitia Imperii, & in Cod. Th. non uno loco. Vide Jac. Gotofredum ad l. 18. de Re milit.

Comitatenses largitiones, in l. 7. Cod. Th. de Palatinis, eædem quæ *Sacræ largitiones*. Vide *Comes largit.*

COMITATURA, idem quod *Comitatus*, dominium, *Segneurie*, in Tabulario S. Bertini. Vide infrà *Comitatus*.

COMITATUS, Palatium, aula regia, locus ubi Rex aut Imperator moratur, seu, ut definit Anianus ad l. 20. Cod. Th. de Decurion. *Ubi rerum domini fuerint*: à *Comitibus* dictus, seu Proceribus qui in aula commorabantur: sic enim Proceres Curiæ appellatos supra ostendimus. Κομιτάτος Palladio in Vita Chrysostomi pag. 73. 77. &c. Marcellinus Comes: *Divi Valentiniani Magni cadaver Theodosius Princeps ab Italia reportatum apud Comitatum regio in sepulchro recondidit.* Alibi: *Amputata apud Comitatum auricula.* Iterum: *Solus Laurentius Anastasium Imp. in Palatio pro fide Catholica sæpe convincens apud Comitatum, ac si in exilio relegatus, retentus est.* Acta S. Sebastiani c. 4. *Proficiscentes ad Comitatum cœli.* S. Ambrosius in Obitu Valentiniani: *Jussit eam ad Comitatum venire.* Sulpitius Severus de Vita S. Martini lib. 3. *Eodem ferme tempore quo primùm Episcopus datus est, fuit ei necessitas adire Comitatum.* Capitula Caroli M. lib. 6. c. 257. *Presbyteri qui contra Canones adversùm nos ad Comitatum — ire voluerint.* Hincmarus in Opusc. LV. Capitulor. adversùs Hincmar. Laudun. c. 6. *Ad quamlibet provinciam sine meis litteris regulariter proficisci vel mittere longiùs ad Comitatum comministrum tuum non potes.* *Gloriosissimus Comitatus*, apud S. Augustinum Epist. 68. 129. 152. Senatorem lib. 1. Ep. 78. 27. lib. 2. Ep. 20. lib. 3. Ep. 22. &c. occurrit passim. Vide Canones Eccl. Afric. c. 93. 97. 106. Liberatum Diacon. c. 10. Alypium Antiochen. in Descript. orbis c. 25. & juretum ad Symmachum, lib. 2. Ep. 83.

Comitatus, Comitis, seu judicis dignitas, districtus, jurisdictio, territorium. Papias, & Jo. de Janua: *Comitatus, Comitis dignitas, vel terra, sive tantum spatium, quantum unus Comes tenet.* Guillelmus Apul. lib. 1. de Gest. Norman.

——— Numero cum viribus aucto
Omnes conveniunt, & bis sex nobiliores,
Quos genus & gravitas morum decorabat & ætas,
Elegere duces: provectis ad Comitatum
His, alii parent. Comitatus nomen honoris
Quo donantur erat.

Comitatus, apud Anglos, est locus publicus in quo Vicecomes uniuscujusque provinciæ, quæ apud illos Comitatus nomen obtinet, jurisdictionem suam exercet. Cowell. Ingulfus, de Aluredo Rege Angliæ: *Exemplo namque, Danorumque colore, etiam quidam indigenarum latrociniis ac rapinis incendere cœperunt. Quos cupiens Rex compescere, & de hujusmodi excessibus cohibere, totius Angliæ pagos & provincias in Comitatus primus omnium commutavit, Comitatus in Centurias, i. Hundredas, & in Decimas, i. Trithingas, divisit, &c.* Joan. Fortescutus de Legibus Angl. cap. 24. *Regnum Angliæ per Comitatus, ut regnum Franciæ per ballivatus distinguitur; ita ut non sit locus in Anglia, qui non sit infra corpus alicujus Comitatûs. Comitatus quoque dividuntur in Hundreda, quæ alicubi Wapentagia nuncupantur: Hundreda verò dividuntur per villas, &c.* Vide leges Henrici I. cap. 31. 41. 48. 51. 59.

Comitatus, Conventus juridicus qui fit in Comitatu seu provincia, vulgò *Assisia*, *Comité*. Leges Henrici I. Regis Angl. c. 51. *Summoneatur Comitatus 7. dies antea.* Cap. 53. *Qui secundùm legem submonitus à justitia Regis ad Comitatum venire supersederit, &c.* Quoniam Attachiamenta cap. 48. §. 14. *Quod debet diebus fori, vel in Ecclesia proclamari, vel in Comitatu diversis vocibus.* Statuta secunda Roberti I. Scotor. Regis cap. 21. §. 1. *Et ad hoc probandum invenerit plegium*

ad proximum Comitatum, seu ad proximam curiam, &c. Fleta lib. 2. c. 52. §. 2. *Nullus Comitatus teneatur nisi de mense in mensem.* Vide Leges Willelmi Nothi cap. 64. & Bractonum lib. 3. tract. 2. cap. 11. §. 1.

Comitatus, Territorium urbis, jurisdictio loci alicujus suis finibus circumscripta. Charta Dagoberti Regis Francorum apud Freherum lib. de Lupoduno: *Omnes res juris nostri in pago Laudenburgensi, & quidquid ad nostram urbem ambulare visum est, & omne quod ad fiscum nostrum pertinebat, excepto stipe & Comitatu, ex eo nihil dimittentes, tradimus totum ex integro.* Quæ quidem repetuntur in variis Regum & Impp. Confirmationibus p. 22. Charta divisionis Imperii Caroli M. *Has civitates cum suburbanis & territoriis suis atque Comitatibus, quæ ad ipsas pertinent—accipiat Karolus.* Charta Henrici II. Regis Angl. apud Rogerum Hoved. *Castellum de Notingham cum Comitatu, &c.* Matth. Paris an. 1234. de Civibus Romanis: *Præterea Comitatum suum—metis novis & amplis, jubente Senatore, voluerunt sibi appropriare.* Mox: *Infra metas illas continentur quæ iam prædia & etiam civitates & castra— quas Comitatui suo assignare præsumunt.* Albertinus Mussatus lib. 10. c. 2. *Ne licentiosior his abutatur concessionibus, timendum esse & urbi & Comitatui.*

Hanc porrò *Comitatûs* pro territorio appellationem à Longobardis fluxisse tradit Otto Frisingensis lib. 2. de Gestis Frid. cap. 12. *Cumque tres inter eos ordines i. Capitaneorum, Vavassorum, & plebis esse noscantur, ad reprimendum superbiam, non de uno, sed de singulis prædicti Consules eliguntur, neve ad damnandi libidinem prorumpant, singulis pene annis variantur. Ex quo fit ut tota illa terra intra civitates ferme divisa, singulæ ad commanendum secum diocesanos compulerunt, vixque aliquis nobilis, vel vir magnus, tam magno ambitu inveniri queat, quin civitatis suæ non sequatur imperium: consueverunt autem singulis singula territoria ex hac comminandi* (f. commanendi) *potestate, Comitatus suos appellare.* Hodie Itali *Contado*, villam, pagum, rus, vicum vocant: unde *Contadini*, rustici, qui ex pagis aut ex rure sunt. Academici Cruscani: *Contado propriamente tutto il paese fuori della citta che sia sotto al dominio d'essa.*

Comitatulus, exiguus Comitatus, in Diplomate Henrici I. Imp. apud Baron. an. 1014. n. 9. quo sensu usurpasse Italos vocem, *Comitatus*, observavimus: *Quatenus—quemdam Comitatulum, qui in valle Auxula infra ipsius Episcopatûs parochiam adjacere dignoscitur, prædictæ Ecclesiæ cum omnibus functionibus, quæ de ipso Comitatulo publicæ parti pertinent, concederemus.*

Comitatum, neutro gen. Joannes VIII. PP. in Epist. ad Bosonem: *Ideo rogamus, ut eorum Comitata in Provincia posita—securiter habeant.*

Comitatus, Dominium, *Seigneurie.* Lambertus Ardensis: *Eò quòd totus terræ Popelingharum Comitatus, & universi juris & denominationis potestas ad ipsum pertinebat.* Infrà: *Hic unum Polkinum vel bussellum frumenti, hic duos vel plures,—hic quantamcumque possessiunculam, hic quemcumque terræ alicujus Comitatum—obtulit.* Idem: *In primis arbores quasdam quæ in Comitatu Ghisnensis Comitis—plantatæ erant, abscindere cœperunt.* Charta Guillelmi Comitis Flandr. an. 1127. *Guillelmo Grosso homini meo Comitatum mansionum suarum quas in Ministerio S. Bertini possidet, benevolè concessi & dedi.* Alia an. 1211. *Emerunt 2. mensuras maresci—scilicet in Comitatu, & in omni jure alio liberè—possidendas.* Chronicon Andrense an. 1214. *Quosdam homines nostros de Hottinghem occasione Comitatus diu & multum vexaverat—calumniam remisit, & eundem Comitatum Ecclesiæ possidendum perpetuò concessit.* Idem Chronicon: *Coram nobis recognovit se quemdam Comitatum, quem super quosdam homines cœnobii Andrensis habuerat, ipsi cœnobio in eleemosynam contulisse.* Charta Guidonis Comitis Pontivi in Tabul. S. Judoci: *Dedi Ecclesiæ præfati Confessoris 7. aquatias apud Waben, & unam apud Stapulas, & Comitatum à mari usque Montawis &c.* Charta an. 1228. *Confirmo Ecclesiæ S. Bertini Comitatum totius terræ suæ apud Sauvinghem.* Alia an. 1241. *14. denarios cum omni Comitatu & dominio quod ibi habebam.* Charta Widonis Episcopi Ambianensis: *Dimisit totam advocationem & Comitatum villæ Costenceii, atque sibi adjacentis territorii, excepto quod Milites ejus de ipso Comitatu suo beneficio possidebant.* Charta Friderici Episc. Tarvanensis an. 1270. apud Miræum in Donat. Belg. c. 120. *Ut sit regalis, franca, sine resorto, aut Comitatu—villa S. Hermetis.* Ita veteres passim Chartæ in Hist. Guin. pag. 25. 26. 27. 262. apud Malbrancum lib. 8. de Morinis cap. 46. 85. lib. 9. c. 5. 31. 35. lib. 10. c. 10. 18. 38. 40. lib. 11. c. 21. Miræum in Donat. Belg. lib. 1. c. 65. lib. 2. cap. 25. 56. 57. in Diplom. Belg. lib. 1. c. 66. lib. 2. c. 34. 41. 44. in Cod. donat. cap. 50. 68. 70. 75. in Hist. Francomerovingica p. 809. 810. 837. 880. 1026. 1028. 1031. 1036. 1048. apud Ubbon. Emmium in Groninga p. 53. 54. 55. in to. 2. Hist. Leod. p. 108. apud Ughellum to. 5. Ital. sacr. p. 182. 245. &c. *Comté*, in Tabulis Gallicis. Charta Arnulphi Comitis Guinensis an. 1264. apud Duchesnium: *A vendu Espelleke & le fons & le Comté, & toute la droiture laquelle li devant dit Gilles avoit en iceluy.* Alia anni 1280. *Et en rente ke jou avoie à Campaignes, & en le Contée, & és ruës, & és Communitez, &c.*

Comitatus, pro ipsa quæ dominii jure pensitatur præstatione interdum sumitur. Charta Eustachii Com. Boloniæ an. 1122. apud Malbrancum lib. 9. de Morin. cap. 35. *Ab omni Comitatu & omnimoda consuetudine, necnon ab omni prorsus exactione liberam—terram, &c.* Alia Philippi Regis Fr. an. 1063. *Sex mansa terræ libera à Comitatu.* Alia Idæ Comitissæ Bonon. an. 1096. *Ab omni Comitatu & censu tributario libera.* Eadem habentur apud Miræum in Cod. Donat. Piar. cap. 50. 68. 70. 75.

Comitatus, pro, *facultas*, Commeatus, Ital. *Comiato.* Vetus diploma apud Ughellum in Sulmonens. Episcop. *Ut Domnus Carolus Rex judicavit, & in suo Capitulare affixit, ut quæcumque fœmina potestatem habeat per comitatum viri sui res suas vendere,* hoc est viro suo Comitata, nisi legendum sit *Comiatum*, quod puto. Vide *Comiatus.*

COMITES, *Modioli, vel humeruli.* Glossæ MSS.

COMITIA, *Cometia*, Comitatus, seu Comitatus districtus, vel etiam Dominium, uti vox *Comitatus* sumitur. Charta Henrici Comitis Palatini Rheni an. 1197. apud Brouverum lib. 15. Annalium Trevir. & Freher. in Orig. Palat. 1. part. c. 11. *Nos à Comitibus de Spanheim 650. marcas mutuò accepimus, & pro hac pecunia Comitiam in Meinevelde ex illa parte Mosellæ super petitione annonæ & denariorum & aliorum quæstuum, eis in pignore dedimus.* Et infrà: *Impignoravimus eidem Comiti pro eadem pecunia sub eodem tenore villas quasdam Engelstad & Hedeneshem has 2. villas cum Comitia pro 550. marcis.* Chronicon Episcopor. Mindensium p. 730. & 745. *Ecclesiæ Mindensi in ejus gratiam donat Comitiam liberorum in Steynwerd, &c.* Charta Ludovici Comitis Palatini Rheni an. 1273. apud Freherum Part. 2. Orig. Palat. *Godfrido Comiti Seynensi Seynensem propter suæ probitatis merita & servitia—Comitiam cum omnibus suis pertinentiis contulimus titulo feodali.* Vide eundem parte 1. p. 81. 82. *Comitia de Monte*, apud Cæsarium lib. 8. c. 26. *Comitia de Rinecke* l. 9. cap. 48. Occurrit præterea in Speculo Saxonico lib. 3. art. 53. 64. in Jure feudali Saxonum cap. 36. in Chron. Aulæ regiæ cap. 1. 5. 9. &c. in Hist. Archiep. Brem. an. 1133. 1144. & 1350. *Comitia Palatina*, dignitas Comitis Palatini, in libro de Fundatione Monasterii Gozecensis pag. 229. Vide Notas nostras ad Cinnamum.

Cometia, eadem notione. Vita S. Desiderii Episcopi Cadurcensis cap. 3. *Sub iisdem ferme diebus — Rusticus Desiderii Germanus Archidiaconatûs officium in urbe Ruthena suscepit: Siagrius quoque hoc tempore Cometiæ indeptus est.* Helmodus lib. 1. cap. 50. *Adolphus accepit Cometiam terræ Nordalbingorum.* Adde Albertum Stadensem an. 1106. 1112. 1133. 1138. 1139. Arnoldum Lubec. lib. 3. cap. 1. lib. 4. cap. 9. 11. 22. & Metropolim Salisburg. to. 3. p. 497.

Comitia, tiæ, pro Curia generali. Vetus Charta in eadem Metropoli Salisburgensi to. 2. pag. 30. *Dum præfatus Dux in civitate Ratisbonensi celebrem postea ageret comitiam, causa nostra coram principibus & optimatibus terræ nostræ, ipsis Advocatis astantibus, solenniter innotuit.*

COMITIACUS, Dignitas, cujus formulam exhibet Senator lib 6. Ep. 13. lib. 7. Ep. 31. Erat autem ille Vicarius *Principis* (officialis ita dicti) in urbe Roma. Vide *Senatorem.*

COMITIANA, κομιτιανή, in Novella 8. Justin. cap. 2. pro *Comitiva*, vel *Comitatu.*

COMITIANI, Officiales *Comitis Orientis*, in l. 18. Cod. Th. de Cohortal. Sic etiam appellantur Officiales *Comitis domorum*, in Novella Justin. 30. cap. 1. & 2. Concil. Calchedon. act. 10. p. 302. τίς ποτε γυμνώσας παρεμυένιον — Κομιτιανὸς τάχα ὤν, ἦλθε.

COMITIARI, Colloqui, conversari cum aliquo. Isidor. in Gloss. *Comitare, loqui in Conventu, eundo, redeundo, ambulando*; fortè *Comitiare.* Ducta autem metaphora ab iis, qui *Comitiis* publicis interesse solent. Guillelmus Bibliothecarius in Vita Paschal II. PP. *Comitiari cum excommunicatis, Rex, nosti nos non debere, nec posse; eò maximè, cùm Comitiis tuis interesse non liceat, dum contingat abesse, qui omnium nostrûm debuit interfuisse primus*; ubi *Comitium* est colloquium. Vide Salmasium ad Tertulliani Pallium p. 388.

COMITIVA, Comitis dignitas. *Sacri Patrimonii Comitiva*, in vet. Inscript. apud Sirmondum ad Sidonium: *Apparitor illustris Comitivæ sedis*, in Collat. Carthag. 1. Fortunatus de Vita S. Medardi c. 6. *Pontificatûs in Ecclesia culmen, & in privatis Comitivam honoribus exercuit.* Occurrit passim in Codice Theodos. & Justinian.

Comitiva, idem quod *Obsequium*, Comitatus viæ, Italis *Comitiva, Compagnia propriamente che accompagna per honorare*: Gallis, *Suite.* Bromptonus in Henrico II. *Filio suo mandavit ut sororem suam & comitivam ejus reverenter susciperet.* Henricus Rebdorf. an. 1360. *Cum solemni Comitiva armatorum illuc venientibus.* Matth. Paris an. 1249. *Pro recuperatione & defensione jurium nostrorum tam in cismarinis quàm in transmarinis partibus, ad quas nuper misimus comitivam, &c.* Thwrocz. *Perrexit cum bona comitiva militum.*

Comitivæ etiam dictæ Prædatorum militarium Cohortes, quas vulgò *Societates* appellabant. *Comitiva, Brigata, Compagnia di Gente*, Italis. Bulla Urbani V. PP. apud Waddingum an. 1364. n. 12. *Impietas quorumdam virorum crudelium, quos sub titulo Comitivarum, seu Societatum immanitas congregavit.* Alia an. 1365. n. 2. *Litteras ipsas & processum, quem contra Comitivas impias fecimus vobis per harum bajulum destinamus.* Bulla Gregorii II. apud eund. an. 1373. n. 8. *Ne faciant comitivas — suis colligatis & fidelibus morituras.* Thomas Walsinghamus an. 1366. *Interpellaverunt auxilium Regis Angliæ contra magnas Comitivas quæ debacchabantur in Francia, &c.*

COMITIUM, Placitum. Charta an. 1123. apud Hieron. Vignerium in Stemmate Alsatico p. 110. *Cartam D. Leonis PP. & avi sui Gerardi fecit legere coram se ac principibus suis, quæ nihil quæstûs Advocatis in familiam S. Crucis ostendit, nisi tria Comitia per annum, in quibus quidquid judicio vel decreto Scabinorum, conditionaliter fuerit conditionatum, duas partes Abbatis Villicus, tertiam partem accipiet Advocatus.* Vide *Advocatus*, & *Comitiare.*

COMITORES, apud Catalanos dicuntur, qui in ordine Militiæ, seu Vassallatûs post Vicecomites, & ante *Vavassores*, recensentur in Actis antiquis. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 2. *Qui interfecerit Vicecomitem, vel vulneraverit, sive desonoraverit in aliquo, emendet eum sicut duos Comitores, & Comitorem sicut duos Vavassores.* Cap. 19. *Placitare verò debent cum Comite Vicecomites, & Comitores, & Vasvassores sui, necnon & Milites ubicumque eis mandaverit infra suum Comitatum.* Cap. 71. de Curia Principis: *Sunt in ea Principes, Episcopi, vel Abbates, Comites & Vicecomites, Comitores & Vasvassores, Philosophi & sapientes, atque Judices.*

Comptores, in Charta Philippi Regis Franc. an. 1306. pro Ecclesia Mimatensi, in Regesto Philippi Hutini Regis Fr. fol. 55. *Et super Barones, Comptores, Castellanos & alios nobiles, &c.* Ita fol. seq. Vide quæ de ejusmodi *Comitoribus* commentatur Andreas Boschus in Catalania p. 317.

COMITULUS, *Comitellus, parvus comes*, Joanni de Janua.

COMITUS. Vide *Comes.*

COMMALLIOLARE, Malleo in ære incidere. Hygenus: *Quicumque modus limitem excedit, commalliolari debet.*

COMMANDA. Vide *Commenda.*

COMMANENTES, Manentes, incolæ. Donationes factæ Eccl. Salisburg. c. 8. *Tradidit villam — commanentes 30. cum sylva & venatione.* Vide *Mansuarii, Manentes.*

COMMANENTIA, Mansio, *demeure.* Philippus Eystetensis in Vita S. Willibaldi cap. 20. *Unanimi benegnitate consenserunt, ut cum ipsis & inter ipsos, quanto tempore vellet, commanentiam & consortium haberet.*

COMMANIPULARIS, *Simul cum alio manipularis*, Joanni de Janua. Gildas de Excidio Britan. *Sanguinarios, superbos, parricidas, commanipulares, & adulteros, Dei inimicos. Commanipulones*, & *Commanipulatio*, apud Spartianum in Pescennio nigro. Vide *Manipulus.*

COMMA, *Commaticus.* Gloss. Isid. *Commatibus, disciplinis. Commaticus, versificator.* V. infrà *Commaticus.*

COMMARCHIA, Confine, limes, Gallis. *frontiere. Comarque* in Consuet. Solensi tit. 14. art. 27. Wibertus in Vita Leonis IX. PP. cap. 14. *Odonem vicinæ Commarchiæ Francorum Comitem in B. præsulem concitavit.* Leges Alfonsinæ seu *Partidæ*, part. 2. tit. 1. lege 11. *Marques tanto quiere dezir como señor de alguna gran tierra que esta en comarca de Reynos.*

Commarchiani, Quorum *marchæ* vicinæ sunt. Histor. Erchemberti n. 32. *Invitatus itaque Lodoguicus Cæsar — à Beneventaris, Capuanis, cunctisque Commarchanis ad tuitionem patriæ perditæ, &c.* Occurrit in Lege Bajwar. tit. 11. §. 5. tit. 16. §. 2. tit. 21. §. 11. & in Chronico S. Vincentii de Vulturno p. 695.

Commarchus, seu *Comarchus*, ut habet Joannes de Janua, *Princeps super Comites.* Gloss. Lat. Gall. *Commarchus, Prince ou Comte.*

COMMATER, Mulier dicitur esse ei, cujus filium vel filiam de fonte baptismatis suscepit: vel è contra, mulier *Commater* est illius qui filium suum aut filiam suam de fonte baptismatis suscepit. Lex Longob. lib. 2. tit. 8. §. 5. *Nullus præsumat Commatrem suam ducere uxorem.* Ita in Capit. Caroli M. lib. 5. c. 100. lib. 6. c. 316. Aimoinus lib. 3. Hist. Franc. c. 6. *Non potero te habere conjugem, cum Commatris adepta sis nomen.* Andreas Silvius in Chronico Marcianensi: *Domina mea, ex filia baptizata, Commater tua effecta est.* Vide Concil. Rom. sub Gregorio II. PP. c. 4. Petrum Damian. lib. 2. Epist. 15. &c. *Commater spiritalis tam de sacro fonte, quàm de confirmatione*, in Responsis Stephani II. PP. c. 4. & in Concilio Wormatiensi an. 868. c. 34. in

Conciliis vetantur Monachi pueros de fonte baptismatis suscipere, *Commatres habere*, aut *facere*, apud S. Gregorium lib. 3. Ep. 40. in Concil. Autisiod. cap. 25. in Addit. Capitul. 1. cap. 16. Vide Filesaci Selecta lib. 1. cap. 3.

Commaternitas, Affinitas inter *Commatres*, apud Hocsemium in Adolpho Markano cap. 3.

COMMATICUS, Incisus, brevis, ex Gr. κομματικός. Gregorius III. PP. in Pœnitent. *Hanc Epistolam Commatico sermone perstrinximus.* Vide S. Hieron. Ep. 89. c. 2.

COMMEARE, Iter facere, non semel in Cod. Theod. leg. 16. 23. 27. de Cursu leg. 6. de Curiosis, &c. Breves *Commeare* dicuntur in leg. 2. eod. Cod. de Bonis vacant. cùm mittuntur. *Commeandi officium*, id est, navicularii, l. 27. eod. Cod. de Navicul. *Frequentet maritimos Commeatus*, in l. 7. eod.

COMMEATUS, idem quod *Comiatus*, de qua voce suprà: Licentia, facultas rei alicujus peragendæ. Concilium Vernense an. 755. can. 9. *Si quis Presbyter ab Episcopo degradatus —— aliquid de suo officio sine Commeatu facere præsumpserit.* Adde Concilium Compendiense an. 757. can. 3. 13. 16. Chrodogangum Metensem in Regula Canonicorum cap. 15. Editionis verò Labei cap. 5. in ejusdem Charta an. 763. apud Meurissium pag. 167. Utuntur etiam Latini Scriptores veteres.

Commeatus, Scriptoribus Christianis, est vitæ prorogatio, seu facultas vitam producendi à Deo impetrata. Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Domina soror, jam in magna dignatione es, tanta ut postulem visionem, & ostendatur tibi, an passio sit, an Commeatus.* Apud Palladium in Lausiacis cap. 86. Melania Evagrio letaliter ægrotanti impetrat à Deo καιρὸν κομμάτου, καὶ προθεσμίαν ζωῆς, vitæ prorogationem. Paulinus in Vita S. Ambrosii, Stiliconem & Magnates ad Ambrosium ægrotantem misisse scribit, qui *persuaderent illi, ut sibi vivendi peteret à Domino Commeatum.* Marius Mercator lib. Subnotat. cap. 7. *Si autem Deus vitæ Commeatum dederit, & ad retractandos hos optimos libros tuos — tempus indulserit, &c.* Paulinus Nolanus Epist. 16. *Denique si dominus Commeatum donaverit, ut ad eum usitato solenniter nobis tempore recurramus, &c.* S. Fulgentius Ep. 1. de Conjugali debito: *Sic sum repentina corporis ægritudine correptus, ut febrium violenta nimietas Commeatum mihi vitæ præsentis auferret, nisi verus animarum corporumque medicus — dignaretur medicinæ suæ largiri subsidium.*

Commeatus, pro Refectione. Concilium Ænhamense an. 1009. can. 1. *Canonicis honor fuerit, si Commeatum in Refectorio, somnum in dormitorio capessentes, Monasterium teneant in castitate juxta Regulæ suæ rationem, & ut justum est.*

COMMEMORARE, pro *Commonefacere*, admonere, ad memoriam revocare, crebrò utitur S. Augustinus, lib. de Unitate Eccles. cap. 11. lib. post Collat. cap. 20. lib. 1. Contra Crescent. cap. 38. &c.

COMMEMORATIO. Hanc vocem usurpant Latini Patres pro ea recitatione nominum eorum quos *Fideles* vocant, quæ fiebat in sacris Missæ Liturgiis. Avitus Viennensis Epist. 4. *Quos si absque capitalibus culpis, in usu conjugalis copulæ dies suprema recipiat, nec damnatione dignos putamus, nec à sacrificio commemorationis excludimus.* Adde Epist. 11. sub finem.

Commemorationes defunctorum, in Concilio Bracarensi can. 39. Vide *Diptychum*.

COMMEMORATORIUM, Optato Milevitano lib. 1. idem est quod *brevis*, syngrapha, libellus. Hadrianus PP. Epist. 71. Cod. Carolini: *Obtulit nobis Comemoratorium, ut asserebat, vestræ Excellentiæ exaratum, scilicet de electione Episcoporum Ravennatis Ecclesiæ.*

COMMENDA, *Commendatio*, *Commendare*, &c. *Commenda*, Depositum. Curia Generalis Catalaniæ in Villa Montissoni an. 1289. sub Alphonso Rege Arag. MS. *Statuimus quòd aliqui homines non possint capi vel retineri in persona pro aliquo debito, nisi esset commanda.* Charta Jacobi Regis Aragon. an. 1304. *Scriptura commandæ seu depositi.* Vide Foros Aragon. lib. 1. tit. de Immunitate Ecclesiar. Gesta Innocentii III. PP. pag. 106. Columbum in Manuasca lib. 2. num. 42. Foros Morlanenses cap. 11. apud Marcam in Hist. Beneharn. lib. 5. cap. 1. Foros Jaccæ apud Blancam in Comment. rerum Aragon. pag. 595. &c.

Commendare, Rem mutuo dare, apud alium deponere. Gloss. Lat. Græc. *Commendavit*, παρακατέθετο. Gregorius Turon. lib. 7. Hist. cap. 22. *Quod verò commendatum habuit, publicatum est.* Capitula Caroli Calvi tit. 32. cap. 5. *Si ad casam Dei aliquid commendatum habent, ipse Episcopus, vel rector Ecclesiæ, ubi commendata sunt, aut illis præsentaliter in præsentia Missorum nostrorum reddant qui eas commendaverunt, &c.* Adde Legem Alamann. tit. 5. §. 1. Bajwar. tit. 14. cap. 4. Longobard. lib. 2. tit. 27. &c.

Commendatio, eadem notione, in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 45.

Commenda, Dare in *Commendam*, vel *Commendare*, Prædia, ac beneficia Ecclesiastica vel Monastica sæcularibus vel aliis fiduciario jure concedere. Luithprandus lib. 4. cap. 3. *Commendavit illi, seu, quod verius est, in escam dedit Ecclesias.* Tabularium Abbatiæ Conchensis in Ruthenis ch. 13. *Vetamus autem ut nullus homo aut femina in ipsum jamdictum alodem guardam nec commandam neque nullam tultam non habeant, nisi solus Dominus, & beatissima virgo Fides, & Monachi Conchacensis Monasterii.* Ch. 29. *Et illum meum alodem, quæ habeo in Sentres, & tota commanda, & boscos, & pratos, &c.* Ch. 250. *Illam terram de Condadense, quæ est sancti Salvatoris & sanctæ Fide de Conchas, mittimus in commanda Bernardo de Naiago, & filio suo Umberto, &c.* Radulphus de Diceto an. 1176. *Ecclesiam Carnotensium indulgentia Domini Papæ tempore longo commendatam obtinuit.* Vita Benedicti XII. PP. *Revocavit omnes commendas factas per prædecessores suos de Ecclesiis Cathedralibus & Abbatiis, quibuscumque personis, Cardinalibus & Patriarchis duntaxat exceptis.* Chronicon Senoniense cap. 20. *Omnes obedientias ferè ita sibi retinuit, ut nullus Monachorum statum Monasterii — scire posset; unde in aliis locis quacumque habebat, commendabat.* Atque ita vox *Commenda* accipi debet tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 355. Vide Ingulphum pag. 871.

Commendarum auctorem fuisse aiunt Leonem IV. PP. sed qui eum ab hoc abusu eximere conantur, eas revera excogitasse propter irruptionem & invasionem Saracenorum, & deprædationem Siciliæ, & maximæ partis Italiæ, in gratiam Episcoporum & Clericorum, qui suis Ecclesiis pulsi erant: factumque postea ut abusus iste longiùs serpserit & propagatus fuerit.

Commendatio. Lex Longobard. lib. 2. tit. 44. §. 2. *Ceteri verò homines liberi, qui vel Commendationem, vel Beneficium Ecclesiasticum habent.* Id est, qui domino alicui se commendarunt, accepto ab eo beneficio, seu prædio.

Commendari dicebantur prædia, vel feuda, quæ ad vitam & ad tempus utenda alicui concedebantur. Pactus Legis Salicæ tit. 72. *Si quis alteri avicam terram suam commendaverit, & ei noluerit reddere, &c.* Will. Malmesburg. lib. 2. de Gest. Reg. Angl. cap. 7. *Provincia, quæ vocatur Cumberland, Regi Scotorum sub fidelitate jurisjurandi commendata est.* Vide Henricum Huntindon. lib. 5. pag. 355. Hugonem de Cleeriis, &c. Guillelm. de Podio-Laurentii cap. 40. *Comes Tolosanus dictam terram — Comiti Fuxensi tenendam tradidit ex Commenda, reddendam ei quandocumque requireret sine mora, & eam in vita sua tenuit usque modo.* Adde cap. 45. Charta an. 1218. in Regesto Carcassonensi fol. 9. *Noverint, &c. quòd nos Amalricus Dei Providentia Dux Narbon. Comes Tholos. & D. Montisfortis tradimus in Commenda dilecto & fideli nostro Stephano Ferriol castrum de Monteastruc, salvo in omnibus jure nostro, & ipse sub sacramento nobis facto ab ipso, nobis promisit quòd in castrum illum non receptabit Pontium Ma-*

nerii vel aliquem alium de inimicis nostris, &c. Et ego Steph. Ferriol recognosco me recepisse castrum de Monteastruc de Commenda dicti D. mei Amalrici, — salvo in omnibus jure suo, & promisisse ei sub sacramento homagii à me sibi facti, quòd in dicto castro &c. Alia Charta Bernardi de Mercorio mens. Januar. an. 1226. *Not. fac. &c. quòd D. Ludovicus Rex Franc. &c. mihi concessit castrum suum Gredonense cum omnibus pertinentiis ejus & cum omnibus illis quæ pertinent ad Vicecomitatum Gredonensem tenenda de eodem Dom. Rege per totam vitam meam & post decessum meum hæc omnia ad ipsum —— revertentur.* Diplomatis titulus ita concipitur, *De recognitione D. Bernardi de Mercoria de Commenda Castri & Vicecomitatûs de Greiza ad vitam suam à Dom. Rege sibi tradita.* Ejusmodi *Commendarum* aliæ habentur formulæ ac diplomata in eodem Regesto fol. 38. & in Regesto Viennensi fol. 59. Willelmus *Guiart* in Philippo Augusto :

Si ravoit en sa Commandie
La Duchée de Normandie.

Ut plurimùm autem commendabatur feudum à vassallo, cùm in longinquam aliquam expeditionem, aut peregrinationem, non continuò reversurus, pergebat : ut esset qui eo absente & militiam, & alia feudalia servitia Domino exhiberet, ne in commissum eorum defectu feudum caderet. Bifariàm verò commendabatur feudum à vassallo : interdum enim Domino ipsi, quandoque extraneo. Prioris Commendationis meminit Tabularium Monasterii Longi-Pontis in diœcesi Paris. *Dom. Guido Trossellus, postquam terram suam in manu Dom. Ludovici commendavit, eum subnixè rogavit, ut Ecclesiam sanctæ Mariæ de Longoponte ejusque habitatores custodiret, & omnes consuetudines & res quas ubique habebat, sicut in diebus suis, & decessorum suorum tenuerat, liberas & immunes esse concederet. Cujus precibus cum omni humilitate Dominus Luvicus libentissimè annuit, &c.* Charta Ottonis Ducis Meraniæ & Comitis Burgundiæ an. 1225. in Tabulario Campaniæ Thuano fol. 313. *Nos non possumus commendare Comitatum Burgundiæ alicui, neque ponere extra manum nostram, nisi in manum Comitis Campaniæ.*

Prioris istius Commendationis rationem pluribus exponunt Assisiæ Hierosolymitanæ MSS. c. 182. *Qui se veaut partir dou païs, ou en aucune autre maniere laisser son Fié, il le doit commander au Seignor : car la Commande est plus seure chose ; & mains y a de peril que l'extraier, par tel raison que se home comande son Fié, par l'assise & l'usage du Roiaume de Hierusalem, il le peut ravoir aprés un an & jour, toutes les fois que il le requerra sans autre amende que le Seignor y peut avoir, se il ne li comandoit au point que il fu semons d'aucunes des semonces, que aprés sont dites, par que on pert son Fié toute plevine qui en deffaut, & se le Seignor l'a en sa main par la comande, & aucun autre se veaut mettre, le Seignor le li doit garentier, que autre ne s'i met. Et qui commande son Fié au Seignor, ou à son baill, par l'assise & l'usage doudit Royaume, le Seignor, ou le baill à qui lon le comande, le doit recevoir, ou dire que il ne veaut le Fié recevoir ; se Court ne l'esgarde que recevoir le doie, & dire aucune raison pourquoi. Car il est plus seure chose au Seignor de recevoir le par esgart de Court, ou par connoissance, que autrement, &c.*

Non poterat tamen vassallus feudum suum domino *Commendare*, cùm ab eo ad aliquod servitium erat submonitus : quia commendatio ista dolo facta præsumebatur. Infrà : *Ne il ne le peut comander par raison, puis que il est semons de service, tant com celle semonce dure.* Quod cap. 255. & 256. pluribus exponitur. Ratio autem quare vassallus commendatum domino feudum ab eo repetere non poterat, nisi post annum exactum, ea erat, ut nullum domino ejusmodi commendatio damnum afferret, & ut dum feudi reditibus fruitur, suis sumptibus, si aliqua necessitas urgeret, quempiam qui feudum deserviret, præficeret : unde si dominum intra anni curriculum contingeret decedere, licebat hæredi reliquo anni tempore feudum commendatum tenere : ut è contra, si vassallus intra annum fato fungeretur, illius hæres feudum, nisi exacto anno, repetere non poterat. Denique licet ad plures annos feudum posset commendari, ea tamen commendatio vassalli vitam non excedebat.

Jure denique Aragonum licebat vassallo feudum ad tempus Domino commendare, quo durante, ab omni servitio liber erat, licebatque ei non aliis modo, sed & Regi guerram facere : super qua re audiendus Eximinus Salanova Justitia Aragonum : *Per quem forum habes qualiter potest infancio se expedire à domino Rege, dimittendo beneficia Regi, si quæ tenet ab eo, & commendando uxorem, filios, & bona sua fidei Regis, quam expeditionem & commandam debet Rex recipere, & custodire fideliter, sicut dominus naturalis ; qua expeditione facta, potest cum alio, vel aliis, guerram Regi facere : salvo quod non potest ignem in terram Regis apponere : & si ad campale bellum cum aliquibus venerit contra Regem, debet transire in adjutorium Regis cum equo & armis.* Vide Foros Aragon. lib. 6. tit. de Conditione Infantionatûs, & tit. seq. Præterea lib. 7. tit. de Omnibus locis, &c.

Commendatio Vassallorum. Fulbertus Carnot. Epist. 6. *Hoc à vobis exigo, securitatem de mea vita & membris, — de receptu Vindocini castri ad meum usum & meorum fidelium, qui vobis assecurabunt illud : commendationem vestrorum Militum, qui de nostro casamento beneficium tenent, salva fidelitate vestra, &c.* Id est, ut vassallos vestros, qui mei etiam sunt, mihi *præstare* velitis, Gall. *Prester.*

Commendare Ecclesiam dicuntur Patroni Laïci Ecclesiarum, qui Presbyteros ad eas deserviendas Episcopis offerunt, in Concilio Salegunstadiensi an. 1022. can. 13. Vide Concilium Bituricense an. 1031. c. 22.

Commendatia, Concessio beneficii seu feudi ad vitam, Præstaria. Hujus formula habetur in Formulis veteribus apud Bignonium pag. 409. 1. Edit. Domesdei apud Spelmannum : *Ibi liber homo Edrici (commendaciæ (tenet) 20. acr. & 3. bordag. & dimid. cer. sil. ad 10. porc. & valet 5. sol.*

Commendatio, Beneficium, seu prædium in *Commendam* alicui datum, in Lege Longobardor. lib. 2. tit. 44. §. 2.

Commendare, Mandare, præcipere : *Commendatio*, præceptum, mandatum, (*commandement* : in Capitulis Caroli Calvi tit. 28. tit. 30. cap. 6. tit. 31. cap. 2. 23. 24. &c. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 8. *Nemo ignotum vel vagantem ultra triduum absque securitate detineat, vel alterius hominem sine commendante vel plegiante.* Hinc potuisset Seldenus caput 46. Legum Willelmi Nothi interpretari : *Nuls ne receit hom ultre 3. nuis, si cil ne li comand od qui il fust avis.* Id est, nisi ei præcipiat ille cum quo est, vel cum quo venit : quo casu legendum fuerit *venis*. De hac voce vide Jacobum Gotofredum ad l. un. Cod. Theod. Quod jussu.

Commendati, dicuntur liberti, qui libertatem consecuti Patroni, seu manumissoris patrocinio se commendaverant. Quippe per *Chartam ingenuitatis* servo in libertatem adjecto facultas dabatur, seu Ecclesiæ, seu alterius cujuscumque personæ, quæ ejus ingenuitatem tueretur, patrocinio se commendandi, ut patet ex Marculfo lib. 2. Form. 32. &c. Canon Lugdunensis in Canonibus selectis apud V. Cl. Jacobum Petitum post Pœnitentiale Theodori pag. 242. *Quicumque contra libertos Ecclesiæ commendatos actionem habet, non audeat magistratui eos tradere, sed in Episcopi judicio, quæ sunt veritatis audiantur ; quia justum est ut contra calumniatorum versutias defendantur, qui immortalis Ecclesiæ patrocinium concupiscunt.* Concilium Toletanum IV. can. 72. *Liberti qui a quibuscumque manumissi*

sunt, & Ecclesiæ patrocinio commendati existunt, — sacerdotali defensione à cujuslibet insolentia protegantur. Legibus verò Scaniæ editis ab Andrea Suenonis Archiepisc. Lundensi lib. 6. cap. 5. servum, statim atque libertatem consecutus erat, *ex auctoritate consuetudinis approbata, ingenuorum aliquis suo generi conjungebat, cum in suum consanguineum eligendo, & qui pro factis ejus se sponderet responsurum, & hoc facto pro parte tertia præstandæ satisfactionis onus sentiebat, vel pro parte tertia recipiendæ satisfactionis lucrum percipiebat cum liberto, duplo minore semper liberto quàm ingenuo satisfactione pro homicidio attinente.*

Neque tantùm liberti, sed quivis villarum incolæ, liberi & ingenui, qui sub dominorum tutela & protectione vivebant, & in signum ejusmodi protectionis certam præstationem annuam vel servitium iis exsolvebant, *Commendati* dicuntur. Leges Wisigoth lib. 5. tit. 3. §. 1. *Si quis ei, quem in patrocinio habuerit, arma dederit, vel aliquid donaverit, apud ipsum quæ sunt donata permaneant. Si verò alium sibi patronum elegerit, habeat licentiam cui se voluerit commendare: quoniam ingenuo homini non potest prohiberi, quia in sua potestate consistit, &c.* Adde §. 3. & 4. & Legem Longobardorum tit. 9. Tabularium Burguliense fol. 94. *Guillelmus Castri Mirabelli Princeps requirebat in Vosallia villa pravas consuetudines, & homines, quos Commendatos vocant.* Neque alii sunt de quibus agit Conventus Ticinensis an. 853. cap. 3. *De liberis hominibus qui super alterius res resident, & usque nunc à ministris reipublicæ contra legem ad placita protrahebantur, & ideo pignerabantur, constitutum est, ut secundùm legem patroni eorum vos ad placitum adducant, &c.* Domesdei: *In eadem* (villa) *tenet Ailwi commendatus antecessori* (Mallet) *60. acr. pro manerio, tempore Regis Edwardi.* Alio loco: *Soca Abbatis in eadem II. liberi homines 70. acr. & fuere commendati antecessori Malet, præter unum qui fuit Commendatus antecessori Rogeri Bigot, nomine Haraimus.* Ex quibus patet Commendatos fuisse liberos homines, quibus licitum fuit cui vellent se se commendare. Ranfredus Jurisconsult. qui vixit sub Frederico II. in Ordine judiciario, tit. de Villanis: *Recommendati dicuntur, qui veniunt sub alienis partibus, & habitare volunt in civitate tua, elegit patrocinium tuum, & dicit, Domine, volo esse tuus recommendatus, ut habeamus tuam defensionem annis singulis, & serviam in Pascha vel in Natali duas gallinas, vel libram piperis, vel aliquid aliud. De istis multos invenies apud Neapolim in villis eorum, & Bononiæ. Isti de jure nihil aliud debent conferre: sed Neapolitani ab illis multa exigunt, & ferè omnia quæ exigunt Domini à vassallis.*

Interdum tamen ita clientelæ ac patrocinio Domini alicujus se se commendabant, ut obnoxiæ conditionis censerentur, & tanquam servi, si fugitivi essent, retraherentur, ut est in Lege Ripu. tit. 72. §. 5. Hac enim lege alterius potestati se commendabant, ut quoad viverent, de victu ac vestitu sibi ab illo caveretur, cui *ingenuili ordine*, hoc est absque ingenuitatis ac libertatis præjudicio, servitium & obsequium se se præstituros profitebantur, hoc addito quòd ab eo se subtrahendi potestatem non haberent, ut est in Formulis secundùm Legem Roman. cap. 44. Diploma Ludovici Imp. filii Lotharii an. 24. pro Monasterio Casauriensi in Tabul. ejusdem Monasterii: *Vel quæ extrinsecus ad eandem respiciunt cum servis & ancillis, cartulariis, commenditis, aldionibus, libellariis, &c.* Aliud ibidem: *Necnon etiam universos commenditos, cartularios, vel libellarios ipsorum.* Alibi, *Commendati* dicuntur. Occurrunt passim in Chartis, apud Puricellum in Monumentis Ambrosianæ Basilicæ pag. 215. 216. 226. 228. 231. Ughellum tom. 2. pag. 580. tom. 5. pag. 646. Perardum in Burgundicis pag. 276. Duchesnium in Probat. Hist. Monmorenciacæ pag. 34. Vide *Affidati*.

Interdum ejusmodi Commendati servis ipsis accensebantur. Quoniam Attachiam. cap. 57. §. 7. *Est autem tertius modus nativitatis & bondagii, cùm aliquis liber homo pro Domino habendo vel manutenentia alicujus Magnatis, reddit seipsum illi Domino, suum nativum, sive bondum in Curia sua per crines anteriores capitis sui, &c.*

Commendatio, Præstatio pro tutela & protectione. Vide infra, & *Salvamentum*.

Commendatus, Vassallus Domino fidelitate ac hominio astrictus: interdum obnoxius ratione beneficii & feudi, quod olim *Commendabatur*, seu ad vitam concedebatur. *Qui in vassallitico commendati sunt*, in Capitul. Pipini Regis Italiæ cap. 36. Charta Caroli Magni pro divisione Imperii cap. 5. *Et unusquisque liber homo post mortem Domini sui licentiam habeat se commendandi inter hæc tria regna ad quodcumque voluerit, similiter & ille qui nondum alicui est commendatus.* Nithardus lib. 1. sub an. 840. *Et quoniam olim regnum Aquitaniæ Carolo donaverat, ut illi se commendarent, hortando suasit, jussit. Qui omnes commendati, eidem, sacramento, fidem firmarunt.* Vide eundem lib. 3. p. 371. Capitul. 3. an. 811. cap. 8. Capitul. Pipini Regis Italiæ cap. 13. Præceptum Lud. Pii pro Hispanis an. 816. Chartas 44. & 74. in Appendice ad Capitul. V. Cl. Steph. Baluzii, Legem Longobard. lib. 2. tit. 9. §. 1. Concilium Duziacense I. part. 4. cap. 3. pag. 253. & tom. 13. Spicilegii Acher. pag. 314. 315.

Se in vassaticum alicui commendare, in Charta Privilegior. concessorum Hispanis tom. 2. Hist. Franc. *Noverint tamen iidem Hispani sibi licentiam à nobis esse concessam, ut se in vassaticum Comitibus nostris more solito commendent.* Alia an. 816. ibidem: *Se ad Comites, sive vassos nostros, vel etiam ad vassos Comitum commendaverat. Se in manus alicuius commendare*, apud Eginhardum Epist. 27. 28. *Se solenni more commendare* apud eundem Epist. 26. Querimonia Berengarii Vicecomitis Narbonesis adversus Guifredum Archiepisc. Narbon. *Insuper, quod pejus est & inhonestum, commendavit se manibus ad Comitissam Urgelli. Homo manibus commendatus.* Usatici Barcinonenses MSS. cap. 68. *De donatione facta à parentibus: Constituerunt Principes sæpe dicti qualiter omne donum stet inconvulsum perenniter — talem convenit adhibere firmitatem, quòd etiam postmodum voluntatem suam nullatenus mutare possit, hoc scilicet ut recipiat eum ad hominem manibus commendatum, aut donet ei potestatem de Castro, &c.* Cap. 70. *Sed postea non possunt mutare suam voluntatem, si adquisitor jam erat homo illorum manibus commendatus, aut propter illud ad hominem receperint.* Cap. 116. *Statuerunt etiam quòd si parentes cum filiis, aut filii cum parentibus intentionem vel placitum habuerint, parentes sint judicati & seniores, & filii velut manibus propriis commendati.* Cap. 128. *Ex utraque parte sacramenta fiant per singulos homines qui sint Christiani, & homines illorum manibus propriis commendati.* Joannes VIII. PP. Epist. 303. *Joannes Diaconus, fidelis Commendatus noster.*

Non multùm absimile fuit quod *jus applicationis* Romani appellabant, quod ab Atheniensibus ortum aiunt, apud quos peregrini se alicui opulento civi in clientelam dabant dicabantque. Hinc *Commendare se in clientelam*, apud Terentium in Palliata. Vide quæ in hanc rem congessit Turnebus lib. 24. Advers. cap. 32. Sed & hac voce *applicare* eadem propemodum notione utitur Charta Ludovici Comitis Sacricæsaris an. 1219. ex Tabul. S. Satyri: *Quòd si aliquis de omnibus hominibus S. Satyri hominem se domini de Sancero esse dixerit, & ei se applicare voluerit, ubi Abbas tres legitimos homines jurare fecerit, quòd eum vel eos Ecclesia S. Satyri per unum annum & unum diem sine calumnia tenuerit, deinceps eum vel eos in pace habebit, sine campo, & batalia, vel aliqua contradictione.*

Commendare se ad curtem Regis, in Lege Longobardor. lib. 2. tit. 11. §. 1. & 3. dicitur puella libera, de crimine accusata, cùm illius protectionem ac *mundium* implorat.

Commendarius, Qui aliquem in *Commendatum*, seu in suam tutelam suscipit. Charta Aldegastri, filii Sylonis Regis Ovetensis, an. 781. apud Sandovallium: *Et nullus ex eis tamen damus licentiam neque potestatem ullum dominum accipere, neque habere Commendarium, nisi soli Deo & B. Mariæ matris ejus, & Abbatem & Monachis in loco isto sancto de Obona Deo servientes*, &c.

COMMENDATIO, Tutela, protectio. *In Commendationem* autem potentiorum, se & res suas *ponebant* inferioris conditionis homines, ut essent qui se & sua tuerentur & protegerent contra inimicos aut bonorum invasores; iisque in tuitionis mercedem alicujus census pensitationi se se adstringebant. Vetus Charta apud Duchesnium in Hist. Ducum Burgund. pag. 52. *Philippus Abbas Ecclesiæ S. Benigni — villam prope Divionem, quæ dicitur Longus vicus — Hugoni Duci Burgundiæ in commendationem posuit pro centum solidis annuatim solvendis*, &c. Alia Theobaldi Comitis Blesensis an. 1148. in Tabulario Vindocinensi Thuano fol. 203. *Robertus Abbas volens devitare injurias & infestationes malefactorum, posuit in commendatione mea duas villas suas quas habebat in partibus Vindocinensibus 10. solidos Blesensis monetæ mihi reddendo ad festum S. Joannis Baptistæ; — pactum etiam fuit, quòd ego vel hæredes mei commendationem illam de manu nostra non ejiceremus, alicui eam tribuendo.* Ejusmodi præstatio

Commendatio passim dicitur. Charta an. 1076. apud eundem Duchesnium in Hist. Ducum Burgundiæ: *Salvamentum sive commendationem quam in Nerontis villa accipiebant.* Alia Gaufredi Comitis Andegavensis in Tabulario S. Laudi Andegavens. *Et de tertio sive lembo, sive navi, unum sextarium salis, & dimidiam partem commendationis.* Alia ejusdem Comitis in Gallia Christ. Sammarthanorum tom. 4. pag. 394. *Commendatio vinearum, Commendatio asinariorum vinum deferentium.*

Commenda, Præstatio quam Libertus pro jure tutelæ Patrono suo exsolvit. Charta an. 1278. apud Thomasserium in Consuetud. Bituric. lib. 1. cap. 68. *Salvis similiter & retentis nobis —— duabus denariis de Commenda, semel in anno solvendis à quolibet uxorato*, &c. Alia an. 1285. apud eundem c. 70. *Quoties verò aliquis ab extrà venerit, & voluerit esse homo noster, in signum homagii solvet semel in vita Priori dicti loci 2. den. de libera Commenda.* Vetus Notitia. *Anno Dom. 1285. Cùm Dominus Simon Archiep. Bituricensis esset apud S. Nazarium die Martis post festum S. Michaëlis Gaudinus Dominus de Ramefort, filius & hæres Gaufridi Lobe, de Remefort quondam Domini, Militis, concessit coram Domino literas manumissionis centum puellarum, quas pater suus manumitti jusserat in terra sua de Maignec & de Remefort, ab omni tallia & Commenda. Cui manumissioni consenserunt coram nobis executores dicti defuncti.* Consuetudo localis Castellinovi in Biturigib. art. 22. *Sont tenus lui paier par chascun an 4. den. T. en reconnoissance, qui s'appelle la Commande.* Vide eundem Thomasserium ibid. pag. 127. & 150.

Commendisia, idem quod *Commendatio*, tutela, &c. Charta an. 1229. in Tabular. Campaniæ Thuano fol. 361. *Ego Theobaldus*, &c. *Quòd ego retinui sub me in Commendisia mea Reinaudum Seiguer civem Tolosanum. Concessi si quidem ipsum peregrinum quamdiu sub me morabitur, in Commendisia mea fore liberum ab omni tallia, tolta, & demanda, à justitia villæ, turris & gabiolæ, ab omni exercitu & chevaucheia & ab omni alia exactione. Propter hoc autem dictus Renaudus tenetur mihi vel mandato meo reddere annis singulis in nundinis S. Aigulfi 60. sol. Pruvin. pro uno scypho argenti, unius marchæ, interiùs deaurato. Actum*, &c. Alia an. 1200. in eodem Chartul. *Ego recepi in Commendisia mea bona fide Margaretam uxorem Petri Raymundi Tolosani. Ita tamen quòd dicta Margareta reddet mihi*, &c. *scyphum argenti*, &c. *& per hoc volo eandem Margaretam esse immunem ab omni tallia*, &c. Tabularium Absiense fol. 52. *Pro quibus annuatim reddant Fratribus de Massigne 4. nummos de Commendiza.* Tabularium S. Trinitatis Vindocinensis an. 1083. *Terram quæ vocatur Balneolus, misit Amelina in Commendisiam Odoni Comiti, talem videlicet, ut unusquisque qui in ea terra bordam vel domum haberet, minam avenæ redderet illi ob tutamentum.* Cur verò Amelina prædium suum Odoni commendaverit, sic prodit in Charta 289. fol. 67. *Sed quia* (terra apud Balneolos) *contigua cætero non erat meo casamento, & ab illo longè manebam, ideo ad Odonem Comitem accessi, qui me valentior erat, eam tueri deprecans, ut ipsam à suis omnibus receptis ob amorem meum, ac si propriam, suo tutamine defensaret, dans illi loco mercedis 60. arietes*, &c. Charta Hugonis Ducis Burgundiæ an. 1236. *Ex præmissis igitur pleniùs attendentes quòd memoratus avunculus noster D. Guill. de Vergeiaco, aut aliquis alius nullam habet guardiam aut Commendisiam in Abbatem & Conventum aut homines villæ Besuensis, nisi de voluntate Episcopi Lingonensis*, &c. Vide *Gardia*.

Est etiam *Commendisia* ipsa præstatio pro *Commendisia*. Charta ex Tabulario Vindocinensi, cujus titulus *De Comandisia de Domzei*, concipitur: *Paganus de Montedublello promisit Deo & D. Gaufrido Vindoc. Abbati se servaturum obedientiam de Domzeio, cum omnibus quæ ad eam pertinent, & ab omnibus cum quibus pacem haberet, defensurus, eo pacto ut pro quadriga in terra singulis annis daretur unus sextarius frumenti, & pro dimidia quadriga, una mina.* Idem Tabularium, Charta 86. *Donavit Consuetudines omnes quas habebat in terra de Loirs & de Forgetis; vicariam scilicet & Commendisiam & carreium*, &c. Charta fundationis Abbatiæ omnium SS. Andegav. an. 1049. *Similiter perdonat* (Comes) *Commendisiam villanorum Montisfortis*, &c. Chronicon vernaculum laudatum à Duchesnio in Hist. Vergiac. *Et avec ce donna ausdits Abbé & Convent la Commendise qu'il avoit des hommes de Givry & de Veannie, sans vouloir en aucune chose venir contre la Charte de Hugues Duc de Bourgogne son pere, par laquelle il ne devoit prendre en Commendation les hommes de l'Eglise de Cluny.* Vide Chopinum lib. 3. de Sacra polit. tit. 7. §. 5. Louvetum in Hist. Bellovac. tom. 2. pag. 182. 183. Guichenonum in Probat. Hist. Bress. pag. 23. &c.

Commendatia, idem quod *Commendisia*, in Gestis Consul. Andegav. cap. 11. num. 3.

Commendatitiæ Consuetudines, eadem notione. Gesta Dominorum Ambasiensium cap. 4. num. 12. *Goffridus Pruliaci Consul Vindocinensis effectus, Consuetudines, quæ vulgariter Commendatitiæ vocantur, ab Ambasiensibus auferre excupiebat.* Adde cap. 6. num. 1.

COMMENDATIONES, Officium vel Orationes pro defunctis. *Officium Commendationis*, in Statutis ordinis *de Sempringham; quia in eo fit Commendatio animæ defuncti à Sacerdote.* Ebo Remensis, de Ministris: *Mortuos cum commendationibus animæ & orationibus, dignis obsequiis sepulturæ venerabiliter tradere.* Vita S. Deodati Abbatis n. 9. *Interea jam examinem & quasi sopore depressum vultum roseum mitissimi Deodati aspicientes, odorem suavissimum trahentes, cum salutaribus commendationibus operuerunt.* Concilium Milevitan. II. c. 12. *Placuit & illud, ut preces, vel orationes, seu Missæ, quæ probatæ fuerint in Concilio, sive Præfationes, sive Commendationes, seu manus impositiones, ab omnibus celebrentur.* Παραθέσεις in Cod. Canonum Eccl. Afric. can. 103. Vide Concil. Carthag. III. can. 29. Concil. Toletan. IV. c. 13. & Tolet. XI. c. 12. *Commendare*, ἀπῶς, vel *diis Commendare*, est εὔχεσθαι ὑπέρ τινος, ut observatum à Casaubono ad Spartianum, ex eodem Spartiano & Lampridio.

Commendationes morientium. Ordericus Vital. lib. 5. *Denique mortem sentiens, fratres acciri fecit, ac ut sibi morientium Commendationem facerent rogavit.*

COMMENDATITIÆ *Literæ, Epistolæ*, quæ ab Episcopis dabantur ad alios Episcopos, quibuscumque, sive

Clericis, sive Laïcis suæ diœceseos peregrinaturis, ut ab iis ut fideles in sacris synaxibus admitterentur, vel ut Clerici ad ordines promoverentur, vel ut in peregrinatione eorum solatiis foverentur, vel propter alias causas: has συςατικὰς vocant Græci. Gloss. Lat. Græc. *Commendatitiæ literæ*, συςατικαί. Gloss. Græc. Lat. συςατική, *Commendatitia*. Lexicon Gr. MS. Reg. Cod. 2062. Συςατικαὶ ἐπιςολαὶ, αἱ ἐγχειριζόμεναι κληρικοῖς ἢ λαϊκοῖς ἀφορισμένοις, ἢ ἀναγνώςαις, ἐν ἑτέρᾳ πόλει ἀπιοῦσι. *Literæ Commendatitiæ, quas Formatas vocant*, apud Reginonem in Inquisit. de Presbyt. c. 79. & in Formula 39. ex Baluzianis. Συςατικῶν mentio est in Canonib. Apost. Can. 33. in Concilio Sardic. c. 9. in Concil. sub Menna Act. 1. &c. *Commendatitiarum* verò in Concilio Andegav. c. 1. Venetico. c. 5. Agath. c. 38. Remensi c. 12. Francoford. an. 794. c. 27. Turon. III. c. 13. Parisiensi VI. lib. 1. c. 34. apud Crisconium c. 15. 35. Zachar. PP. in Epist. ad Pipinum cap. 27. in Capit. Caroli M. lib. 1. c. 3. lib. 7. c. 195. in Capitul. 1. Caroli M. incerti anni c. 2. in Addit. 3. Lud. Imp. c. 49. apud Nicolaum I. Epist. 70. Innocent. III. PP. cap. 3. de Clericis peregrin. in Decretis Calomani Reg. Hungar. l. 2. c. 19. apud Joannem VIII. PP. Epist. 273. &c. Harum autem formulæ & exempla prostant apud Fortunatum lib. 5. Poëm. 19. lib. 10. Poëm. 19. Desiderium Cadurcensem Episc. Epist. 16. Ruricium lib. 2. Epist. 7. 8. 11. 43. 52. Bedam lib. 2. de Wiremuthensi Monasterio, seu in Vita S. Benedicti Biscopi cap. 18. Lupum Ferrariensem Epist. 101. 102. 106. 107. Alcuinum Epist. 51. 73. Simeonem Dunelmensem de Gestis Reg. Angl. an. 1125. in Formulis veterib. cap. 12. apud Bignonium, apud Pithœum in Gloss. ad Julianum antecess. V. *Commendatoriæ*, in Concilio Exoniensi an. 1287. c. 37. &c.

Commendatitiæ literæ Abbatum, Monachis ad aliam Ecclesiam transire volentibus datæ, apud Rainardum Abbatem Cisterciens. in Institut. c. 11. Vide Bullarium Cluniacense p. 39.

Commendatoriæ literæ etiam dicuntur Sidonio lib. 9. Ep. 10. & Juliano antecessori constit. 6. §. 3. in Synodo verò Nugarolensi an. 1302. cap. 1. *Recommendatoriæ*, cap. 2.

COMMENDATITIUS *indiculus*, Epistola Commendatitia ab Episcopis pro Clericis suis ad Principes & illustres viros scripta, ut euntibus & redeuntibus res necessarias & solatia iis impendant. Hujusmodi indiculorum formulas binas exhibet Marculfus lib. 2. for. 50. 51.

COMMENDATOR, Officium seu dignitas in Ordinibus Militaribus Religiosis, verbi gratiâ S. Joannis Hierosol. *Magister sive Commendator. Commendator domorum*, in Militia B. Jacobi, apud Innocentium III. lib. 13. Ep. 11. *Præceptor* eadem notione in Militia Templi.

COMMENDIRE, pro *Commendare*, licentia Poëtica. Utuntur Alcuinus Epigr. 124. 164. 170. 214. 267. & Candidus Monach. in Vita metrica Eigilis Abbatis Fuld. cap. 24.

Commenditi. Vide *Commendati*.

COMMENSALIS, ὁμοτράπεζος, σύσσιτος, *Conviva*, convictor, qui ex Principis aut alterius familia & *mensa* est. Charta an 1172. apud Perardum in Burgundicis: *Accipiant de expensa Curiæ, tanquam Commensales Ducis in perpetuum duos solidos pro pane, 4. sextarios vini, &c.* Charta Caroli IV. Imp. pro Galterio *de la Rocha* Papiensi an. 1380. *Te in judicem, officialem, seu Auditorem causarum Imperialis Palatii nostri, & Consiliarium, familiarem nostrum, domesticum & Commensalem constituimus.* Vox nostris notissima, qui hac appellatione domûs regiæ officiales donant. Vide *Conviva*.

COMMENSALIA, Symbola, quæ ad communem *mensam* conferuntur. Concilium Laodicenum can. 54. Οὐ δεῖ ἱερατικοὺς, ἢ κληρικοὺς ἐκ συμβολῆς συμπόσια ἐπιτελεῖν. Quæ sic reddidit Isidorus Mercator: *Non oportet ministros altaris — ex symbolis, (quæ vulgus commensalia appellat) convivia celebrare.* Atto Episcopus in Capitulari c. 55. habet *Commessalia*. Vide *Consertum*.

COMMENTARIENSIS, Custos carceris, sic dictus, quòd *Commentarios*, id est, rationes custodiarum & reorum conficeret, & inscriptiones criminum (nostris *Escroues*) reciperet. Hesychius: Κομμενταρήσιος, τὰς ἐξκατὰς τῶν ἐγκλημάτων δεχόμενος. *Escroue* verò ab *ἀκρίειν*, quod est contrudere, conjicere in carcerem, deducit Cujacius. Firmicus lib. 3. Mathes. c. 6. *Erunt Cornicularii aut Commentarienses, quibus damnatorum cura committatur, seu claviculariis, vel carcerum custodes, & quibus publicarum catenarum cura mandatur.* Vetus Arestum Parlam. Paris. an. 1394. *Uxor Commentariensis claves sibi carcerum tradere noluerat.* Occurrit non semel in Cod. Th. & apud Scriptores.

Commentariensis, Notarius. Gloss. Ælfrici: *Commentariensis, Gerefa. Commentariensis Imperii*, in Vita Ludov. Pii an. 812. Vide Fortunatum de Vita S. Medardi c. 20.

COMMERCIUM, Permutatio, commutatio. Gloss. Lat. Gr. *Commercium*, συνάλλαγή. Papias: *Commercia, commutatio mercis. Commercia, negotia.* Chronicon Besuense: *Et pro tali Commercio dedit illi 25. sol. & unam combam.*

Commercium, Merx ipsa. Glossæ antiquæ MSS. *Mercimonia, Commercia.* Gloss. Lat. Gall. *Commercium, mercerie, ou marchandise.* Fortunatus lib. 3. de Vita S. Martini:

Oceanusque negat Commercia ferre Britannis.

Capitulare Lud. Pii an. 821. c. 1. *Ut nullus teloneum exigat, nisi in mercatibus, ubi communia Commercia emuntur ac venundantur.* Charta ejusdem Imp. ex Tabulario S. Germani Autisiod. *Teloneum de 4. navibus quæ per Ligeris flumen, seu cætera flumina propter sal & cætera commercia discurrebant, &c.* Capitulare an. 821. c. 1. *In mercatibus ubi communia Commercia emuntur ac venundantur, &c.* Vetus Charta sub Carolo C. apud Catellum lib. 5. Rerum Occitan. p. 746. *Et de quocunque Commercio ex quo telloneus exigitur vel portaticus, &c.*

Commercium, Tributum quod pro mercibus seu pro Commercio, à mercatoribus pensitatur. Charta Balduini Regis Hierosol. an. 1109. apud Ughellum in Episcop. Genuensib. *Commercium nullum dabitis in tota terra quam habeo, vel acquirere potero.* Sanutus lib. 2. part. 2. c. 4. *Quòd præfata tributa, datia, & Commercia, aliaque necessaria nequaquam transferri valeant.* Conventiones Michaëlis Paleologi cum Genuensibus an. 1261. in Hist. nostra Gallo-Byzantina: *Item promisit & convenit quòd non imponet, aut exiget, aut exigi faciet aliquod novum commercium, dacitum, seu exactionem in toto imperio prædicto.* Vide Ughellum to. 7. p. 1362. Glossæ Basilic. τελώνιον, κομμέρκιον. Anna Comnena lib. 6. Alexiad. pag. 162. Μήτε μὴν ὑπὲρ κουμερκίου, ἢ ἑτέρας τινὸς ἀπαιτήσεως τῷ δημοσίῳ ἀποκομιζομένης παρέχειν ἀλλ᾽ ἢ ὀβολὸν ἕνα. Sæpe hac notione occurrit apud Græcos Scriptores sequioris ætatis. Vide Glossar. Meursii & Fabroti. Hinc

Commerciarius, Κομμερκιάριος, pro tributorum exactore in Chronico Alexandrino pag. 900. apud Constantinum Porphyrog. de Administr. Imp. cap. 43. & in Actis S. Anastasii Persæ cap. 4.

Commercius, Negotiationis socius, commerciarius. Gloss. Gr. Lat. συνωνητής, *Comparator, commerciarius.* Veteres formulæ cap. 45. *In quoscumque portus civitatis, seu mercada, nullo contradicente suus venditor, vel Commercius quodlibet negotium potestatem habeat vendendi.* Gloss. Ælfrici: *Comercimus*, Cepena þinga gewixle. Sed legendum *Commercium*, quod Saxonica videntur sonare, *rei venalis permutatio.*

Commercium, idem quod *Merces*. Vide in hac voce. Charta Caroli C. Reg. Francor. ann. 3. Ind. 7. ex Tabul. S. Cyrici Nivernensis: *Nam Domnus & avus æquivocus noster, sicut in auctoritate genitoris nostri con-*

tinetur, ad petitionem Hieronymi quondam ejusdem loci & urbis Episcopi, pro Commercio animæ suæ ac remuneratione ipsius sancti loci ejusdemque Ecclesiæ, ex ipsis rebus propriis villas & cellulas reddit, &c.

Commercium, idem quod *Commarchia*, Confine, limes. Tabula Pentingeriana VII. *Fines exercitus Syriatici & Commercium barbarorum.* Annales Francor. an. 809. *Aureolus Comes, qui in Commercio Hispaniæ atque Galliæ — residebat.* Frustra hîc *Confinio* reponunt viri docti, quod idem est quod *Commercium*, quod ita apud Eginhardum legi advertant: neque enim id factum vitio librariorum: nam ita etiam præferunt Annales Bertiniani, & alii. Hinc

Commerciones, qui aliis *Commarchani*, qui in confinibus ac limitibus habitant. Leges Inæ Regis Westsaxonum cap. 11. *Si quis inter Commarciones regni nostri robo-riam & violentam captionem faciat.* Saxonica editio habet ʒemeþum, limites, confinia.

Commercatrix Romanorum barbaries, in Vita Lietberti Episcopi Cameracensis cap. 1. id est, Gentes barbaræ Romanorum finibus vicinæ.

COMMESSALIA. Vide *Commensalia*.

COMMINARE, idem quod *Minare*, ducere, Gallis *mener*. Lex Longob. lib. 1. tit. 19. §. 27. *Si qualibet persona in finibus regni nostri ignem in silva comminare ausa fuerit, &c.*

COMMINELLI, *Communelli*, Hæretici Valdensium sectarii, sic fortè dicti quòd omnia sibi invicem communia essent: nam *Communalis*, idem valet ac *Communis*. Horum mentio est in Constitutione Friderici II. Imp. contra Catharos & Patarenos, apud Waddingum in Annalib. Minorum an. 1254. n. 16. Vide *Communalis*.

COMMINISCENTIA, Compensatio, merces, *reconnoissance*. Charta Willelmi Episcopi Acconensis an. 1163. apud Ughellum to. 7. p. 268. *Et mihi pro hac libertate donoque prælibato, 1300. Byzantios de Comminiscentia atque eleemosyna B. Andreæ, ac proborum hominum Malfetanorum ex propria deliberatione dederunt.*

COMMISCULARE, Vide *Misculare*.

COMMISSARII, apud Italos dicuntur Executores testamentorum. Rollandinus in Summa Notariæ cap. 8. rubr. de Legatis & fideicom. *Commissarii dicuntur quibus committitur legatum animæ solvendum: unde in multis locis appellantur Executores testamentorum, quia exequuntur legatum animæ.* Vide Statuta Venetor. an. 1242. lib. 4. c. 17. & seqq.

Commissaria, actio *Commissarii*, executio testamenti, ibidem, & in Constitutionibus Nicosiensibus cap. 30. extremo.

COMMISSIONATUS, Delegatus, qui mandatum seu *Commissum* alterius defert. Gallis, *porteur de Commission*. Gloss. Græc. Lat. ἐπιτροπή, ὁ ἐπὶ ἐντολῆ, *Commissum*. W. Thorn. in Chron. *Archiepiscopus Aquinensis fuit à D. Papa Commissionatus.*

COMMISSI, qui aliis & nostris *Commendati*, de quibus suprà. Charta Henrici Imp. an. 1082. apud Ughellum in Episc. Fulginatensib. *Largimur etiam atque confirmamus ejusdem Ecclesiæ Priori, vel ei qui successor fuerit, ut habeat potestatem suos liberos homines, suosque commissos judicare secundùm legem, & justum arbitrium corripere.* Ita *Committere se alicui*, pro *Commendare* eadem notione, quâ suprà, usurpat Flodoardus in Chr. an. 922. 924. & 940. Gloss. Lat. Gr. *Committit*, ἐμπιστεύει.

Commissi, apud Casinenses, dicuntur, qui aliis *Conversi*. Vide Haeftenum lib. 3. Disquisit. Monast. tract. 2. disq. 8.

COMMITTERE, Confiscare: quando nempe Cliens patronum agnoscere non vult, & temerè Clientelam inficiatur. Budæus ad L. *Herennius*, de Evict. *In jure civili & apud IC. commissum appellatur, quod ob vectigal non solutum, vel omissam apud publicanos professionem fisco vindicatur.* Jure verò feudorum *in commissum cadere* dicuntur dominia, quæ ex delicto vassalli ad dominum feudi redeunt. Gloss. Lat. Gr. *Commisit*, ὑπέπεσεν ἐναντιώθη. *Commisit in legem*, ὑπέπεσεν τοῖς νόμοις. *Committit*, ἁμαρτάνει. *Commettre son fief*, in Consuetudinibus municipalibus nostris passim. *Commissi legem incurrere*, in l. 2. Cod. Th. de Susceptor. Charta Ottonis Imp. an. 953. apud Willel. Hedam: *Terram quam Hatto in loco Ecki habere videbatur, & ad nostrum regale jus pro sui ipsius commissu fiscata erat, ad prædictam Ecclesiam tradidimus.* Alia an. 1250. *Eadem (bona) tenebant ab Ecclesiis antedictis, & ideo si ea commiserunt, non Domino Regi, sed potiùs ipsis Ecclesiis fuerant applicanda.* Vide *Feudum perdere*, & Ferrarium in *Scomettere*.

COMMODATIONES *Carrucarum*. Vide *Carruca*.

COMMODUM, Stipendium, salarium. Gloss. Lat. Gr. *Commoda*, λυσιτελῆ, χρήματα. Suidas: Κόμοδα, δόσις ἐπὶ τῶ σιτηρεσίου παρεχομένη. Perperam editum σιτομοῦ, quod non advertit Meursius. S. Augustinus, seu quivis alius, homil. 19. de Verbis Domini: *Fraudes suas ac rapinas commodum vocant, cùm ipsâ prædâ inferatur incommodum.* Joannes VIII. PP. Epist. ad Rostagnum Archiep. Arelatensem: *Quibusdam narrantibus agnovi quòd in Galliarum — partibus, nullus ad sacrum ordinem sine commodi datione perveniat.* Vide Vitruvium in Præfat. lib. 1. Senatorem lib. 4. Ep. 27. lib. 5. Ep. 5. lib. 7. Ep. 15. lib. 9. Ep. 14. lib. 11. Ep. 8. privilegium Emmonis Episcopi Senonensis in sæculo 3. SS. Ord. S. Benedicti to. 2. p. 614. & quæ observarunt Salmasius de Usuris p. 96. Savaro ad Sidon. lib. 6. Epist. 9. Cujacius, Carolus Labeus, Jacobus Gotofredus, & alii. Hinc

Commodum, pro quavis pensitatione vel etiam exactione usurpat Gregorius M. lib. 1. Ep. 42. 59. Interdum sumitur pro pecunia quæ pro mulcta exolvitur. Auctor Queroli sub finem: *In loxu autem & ossibus loco motis, usque ad deuncem solidi injuriarum commodum placuit extendi. Censum sive Commodum aliquod imponere*, in Conventu Pistensi ann. 864. to. 2. Spicilegii Acheriani.

Commodum facere. Vide Leges Henrici I. Reg. Angl. c. 79.

COMMODUM, *Comodium*, Cubiculum, hospitium. Isidorus in Glossis: *Comodiæ, hostiaria.* Perperam in Excerptis Pithœanis *Comedia*: est enim hoc loco *Comodium*, hospitium, quod per *Ostiarium* expressit Historia Australis an. 1298. *Et venerunt cum tanta multitudine Ungarorum & Comanorum, quòd vix poterant invenire hospitia in civitate, imò circumquaque extra partes civitatis receperunt se cum equis suis, in cubiculis, & stabulis, & cameris, in stupis; de suis Comodiis hominibus ejectis.* Buschius in Chronico Windesem. lib. 2. c. 45. *Missam in portatili in commodo ubi decubuit coram ipso celebravi.* Lib. 2. c. 57. *Cùm Prior in civitates, oppida, loca, domus, & commoda hospitum suorum divertere contigisset.* Et c. 5. *Commodo satis pulchro inclusus.* Ex his emendandus Anonymus in Modo examinandi Valdenses: *Quotiens audivisti prædicationes eorum? ubi primam? in quot domibus istius loci? in quo coramodo istius domus?* Legendum enim *Commodo*.

COMMONITORIUM, Epistola quâ aliquid præcipitur, quâ quis *commonetur* ut rem mandatam exequatur. Lexic. Gr. MS. Reg. cod. 2062. Κομμονιτήριον, ἀπαιτήσιον ἐς ὑπόμνησιν, κτ Ῥωμαίους. Qua notione pro memoriali quodam libello, quo scilicet memoria juvatur, usurpat Vincentius Lirinensis contra Hæres. in Præfat. *Me verò sublevandæ recordationis, vel potiùs oblivionis meæ gratia, Commonitorium mihimet parasse suffecerit.* S. Augustinus lib. de Hæresib. *Quæ cùm dicis, unum quasi Commonitorium de his omnibus te desiderare significas: audi ergo unde commonearis, quid petas.* Nicolaus I. PP. Epist. 27. *Dicitis enim vos præfatum commonuisse Hlotarium, sicut in Commonitorio nobis à vobis directo legere prævaluissemus, &c.*

Aliàs & ferè semper pro Epistola quâ mandata dan-

tur. Suidas & Glossæ Basil. κομμονιτόριον, ἐπιστολὴ προστακτικὴ ἀποστελλομένη εἰς χώρας, vel, ἐπιστολὴ ἀποστελλομένη μετὰ προστάξεως. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Commonitorium, vel pictacium*, Ærend — ȝeƿpit. i. *Epistola.* Proterius in Epist. ad S. Leonem PP. *Ex illo tempore, quo Commonitorium vestrum accepi.* Anastasius in Hist. Eccl. p. 52. *Decepit Imperator Macedonium per Celerem Magistrum, Commonitorium faciens ad eum, in quo se primam — confitebatur suscipere Synodum.* Alio loco: *Per Commonitorium scriptum omnibus Ecclesiis præcepit Trisagium in letaniis cum additamento dicendum.* Ubi Theophanes pro *Commonitorium*, ὑπομνηστικὸν habet. Glossar. Græco-Lat. ὑπομνηστικὸν, *Commonitorium.* Balsamon ad Synod. Carthag. κομμονιτώριον, ἤτοι ἔγγραφον ὑπόμνημα. Utuntur passim Scriptores, Concil. Ephesinum p. 289. edit. 1618. Concil. Carthag. 6. c. 6. Cod. Canon. Eccl. Afric. cap. 93. Codex Theodosian. Paulinus Epist. 9. S. August. Ep. 99. & alibi, Gregorius M. lib. 3. Dial. cap. 10. Innocentius I. PP. Epist. 18. c. 1. Guillelmus Bibliothec. in Hadriano PP. p. 228. Flodoard. lib. 3. Hist. Rem. cap. 28. pag. 564. edit. Colvener. Vita Ludovici Pii ann. 836. Lex Wisigoth. lib. 7. tit. 5. §. 3. Fulbertus Carnot. Epist. 7. 63. 92. Lanfranc. Epist. 26. Ægid. Aureævall. in Adalberone Leod. Episc. c. 34. Odo Clun. in Tract. de Reversione B. Martini à Burgundia, Vita S. Fulgentii Rusp. Episc. cap. 24. Concil. Ticinense an. 855. &c. Vide Juretum ad Symmachi lib. 5. Ep. 22.

Commonitoriæ litteræ. Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. c. 23. *Pro litteris Commonitoriis, quas jussione Regis mittebat Hugoni, &c.* Cap. 28. *Quibus etiam pro reversione ipsorum Commonitorias direxit litteras.*

Commonitoria rescripta, Scripta. Anastas. Bibl. in Greg. II. *Rescriptis Commonitoriis, nisi ad Catholicam converteretur fidem, etiam extorrem à Sacerdotali officio esse mandavit.* Et in Greg. III. *Ut ab hoc resipiscerent ac se removerent errore, Commonitoria scripta, vigore apostolicæ sedis instituta, — direxit.*

COMMORSUM. Lex Bajwar. tit. 36. §. 11. *Acceptorem non domitum pro 3. sol. tribuat, Commorsum Gruarium pro 6. sol. tribuat, acceptorem mutatum pro 12. sol. tribuat.*

COMMOTUM, *Comotum*, apud Cambrobritannos, quarta pars Cantredi. Silvester Giraldus lib. 1. Itiner. Cambriæ c. 2. *Gruffino filio Resi — unius Commoti solum, id est, quartæ partis Cantredi — tunc domino, &c.* Et cap. 10. *In his autem de Cantref-Mawr finibus, Commoto videlicet de Caos, &c.* Occurrit non semel in Statutis Walliæ an. 12. Edw. 1. apud Spelmannum, qui perperam *Commotum* dixit esse dimidium Cantredi, cùm ex Giraldo constet fuisse quartam partem tantùm. Vide *Cantredus.*

COMMUNALIS, Communis, *Communale* Boccacio. *Paries Communalis*, in Charta an. 1178. apud Ughellum to. 7. p. 410. *Communalis*, familiaris, amicus. *Le Roman de Garin:*

> *Ferez François, tuit sommes communal.*

Philippus Mouskes:

> *Et tout li bien sont communels.*

Gaces Brulés:

> *Mes trop parest communaus.*

Villharduinus n. 100. *Ensi furent mult communel li Grieu & li François de totes choses, de merchandises & d'autres biens.* Adde n. 125. & Perardum in Burgundicis p. 488. a. Vide *Comminelli*, & *Communis.*

Communale, Occitanis *Coumudal*, Pastura communis. *Communaux & pasturages*, in Consuet. locali Castrimeliandi art. 64. Charta an. 1072. in Hist. Pergamensi to. 3. pag. 273. *Extra pasculum & Communalia.*

COMMUNE, Pensitationis species, tam à Clericis quàm Laïcis pro *sustentatione & defensione securitatis & pacis publicæ*, quam *Treugam Dei* vocabant, in Comitatu Ruthenensi, fieri solita: in Bulla Alexandri III. PP. ad Hugonem Ruthenensem Episcopum edita à Marca ad Canon. 1. Concilii Claromontani: sic porrò appellata, quòd *in Commune* & ab omnibus ea pecunia conferretur: *Commune autem istud per singulas parochias debet reddi cum Scripto unius parochianorum, &c.* Mox: *Quisquis autem res suas amiserit, postquam Commune, sicut prædictum est, solverit, in integrum restituatur.* Rursum: *Sed non dato Communi, si fortè res suas perdiderint, eis nequaquam emendabuntur.* Vide *Compensum.*

COMMUNE, *Communia*, *Communio*, *Communitas*, Incolarum urbis aut oppidi universitas, domino, vel rege concedente, sacramento invicem, certisque legibus astricta. Variè autem hanc appellationem efferunt Scriptores:

Commune enim appellatur, apud Innoc. III. PP. lib. 13. Ep. 95. & Rodericum Tolet. lib. 8. de Reb. Hisp. c. 9. Ita κοινὸν, & *Commune* usurpant l. 37. D. de Judiciis l. 5. D. ad Leg. Jul. de Vi publ. l. 6. §. 2. D. de Excusat. tutor. l. 25. D. de Apellat. l. 16. Cod. Th. de Legat. Inscriptiones veteres, Symmachus, & alii: κουμούνιοι apud Pachym. lib. 12. cap. 28.

Communia, in Gestis Lud. VII. Fr. Reg. c. 5. apud Matth. Paris, Rigord. Willelmum Briton. lib. 2. 3. Philipp. Sugerium Epist. 83. Radulfum de Diceto, & alios passim.

Communio, apud Guibertum lib. 3. de Vita sua cap. 7. Will. Malmesb. lib. 2. Hist. Novellæ p. 189. in Charta Baldrici Noviom. Episc. apud Vassorium p. 805. &c. Nicolaum de Braia in Ludovico VIII. p. 315.

Communitas, in Gestis Lud. VII. c. 1. & apud Ordericum Vital. lib. 11.

Communa, non semel apud Radulfum de Diceto, & Rogerum Hoved.

Communantia, in Bulla Honorii III. apud Ughellum to. 1. p. 821.

Primus verò ejusmodi *Communias* in Francia Ludovicus VII. Rex multiplicavit & auxit. Nam cùm regnante Philippo parente regalis potentiæ vigor elanguisset, invaluissetque in omnibus ferme provinciis Procerum tyrannis, qui in Regem perinde ac subditos desæviebant, *Ludovicus in primis ad comprimendam ejusmodi tyrannidem prædonum & seditiosorum, auxilium totam per Galliam deposcere coactus est Episcoporum. Tunc ergo Communitas in Francia popularis instituta est à Præsulibus, ut Presbyteri comitarentur Regi ad obsidionem vel pugnam, cum vexillis & parochianis omnibus.* Verba sunt Orderici Vitalis lib. 11. p. 836.

Hinc crebrò legimus in præliis adfuisse & dimicasse urbium *Communias*, quibus prævii erant ipsi Presbyteri seu Curiones cum vexillis Ecclesiæ, quod testatur rursum Ordericus lib. 12. p. 855. & 856. *Episcopi & Comites aliæque potestates regni tui ad te conveniant, & Presbyteri cum omnibus parochianis suis tecum quò jusseris eant, &c.* His adjungenda sunt quæ habet Sugerius in Vita Ludovici VI. cap. 18. *Cùm communitates patriæ parochiarum adessent, cujusdam casu Presbyteri suscitavit fortitudinis Roberto spiritum, cui contra opinionem humanam datum est possibile, quod armato Comiti & suis contingebat impossibile, &c.* Charta Communiæ Crespiacensis an. 1223. *Et ipsi nobis debent exercitus & equitationes, sicut aliæ Communiæ nostræ.*

Ita quæ in Oppidis Regi ipsi obnoxiis duntaxat erant Communiæ, postmodum, Regibus concedentibus, in aliis, quæ Episcoporum erant, inductæ sunt. Sed ipse Ludovicus VII. novas statuit in iis quæ sui juris erant, quibus leges dixit. Nam pleraque ex iis quæ supersunt Communiarum instrumenta & diplomata ejusdem Ludovici sunt, firmata deinceps à Ludovico VIII. Philippo Aug. & aliis Regibus. Sed & regii vassalli in suis oppidis Communias pariter statuerunt, quibus statuendis eò magis assensum præbuere Reges nostri, quòd in bellis opem ab iis exposcere licebat: unde Ludovicus VIII. in Hist. Episc. Autissiod. cap. 57. *reputabat ci-*

vitates omnes suas esse, in quibus Communiæ essent: nec injuriâ, cùm eo ipso deinceps oppidorum incolæ quodammodo à dominorum dominio absoluti, Regi ipsi directè parerent. Quod prodit auctor Historiæ Ludovici VII. p. 418. ubi tradit *Vezeliacenses Communiam inter se facientes, communiter conjurasse, quòd Ecclesiæ dominio ulteriùs non subjacerent.* Eadem habet Aimoinus lib. 5. Hist. c. 56. Guibertus verò lib. 3. de Vita sua cap. 10. *Inter Missas sermonem habuit de execrabilibus Communiis illis, in quibus contra jus & fas violenter servi à dominorum jure se subtrahunt.* Idem verò Scriptor Regia potissimùm auctoritate erectas ejusmodi *Communias* innuit cap. 14. *Post funestum excidii Laudunensis eventum, Ambiani Rege illecto pecuniis fecere Communiam, cui Episcopus nulla vi exactus debuisset præstare favorem, præsertim cùm & eum nemo urgeret, & infaustorum civium confligium non lateret.*

Assensum verò Reges ejusmodi à vassallis Communiarum institutionibus factis præbuisse docet Charta Baldrici Episcopi Noviomensis descripta à Vassorio pag. 805. Sed ut plurimùm in vassallorum civitatibus & oppidis supremo jure, & inconsultis vassallis Communias Reges instituebant, auferebantque, si peccassent incolæ, ut Laudunensibus, post cæsum Galdricum Episcopum, Ludovicus VI. apud Sugerium in illius Vita p. 306. & Guibertum lib. 3. de Vita sua cap. 7.

Ad id denique instituebantur *Communiæ*, ut & dominorum suorum, & sua propria jura subditi tuerentur. In Charta ann. 1204. Alienor Regina Angliæ & Ducissa Aquitaniæ, dicitur concessisse *Universis hominibus de Pictavia & eorum liberis in perpetuum Communiam juratam apud Pictavum, ut tam ipsius jura, quàm sua propria meliùs defendere possint, & magis integrè custodire.*

Inter Communiæ verò jura præcipua recensentur *Scabinatus, Collegium, Majoratus, Sigillum, Campana, Berfredus, & Jurisdictio*, in Aresto an. 1322. De sigillo hæc habentur in Charta S. Ludovici Regis an 1235. pro Episcopo Remensi: *Dicebat etiam quòd* (cives Remenses) *non debebant habere sigillum, cùm non habeant Communiam.*

In Chartis Communiarum describebantur præterea leges, quibus delinquentes incolæ subdebantur, & pensitationes, quas præstare dominis vel Regi debebant. Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 7. *Communio autem novum ac pessimum nomen sic se habet, ut capite censi omnes solitum servitutis debitum dominis semel in anno solvant, & si quid contra jura deliquerint, pensione legali emendent: ceteræ censuum exactiones, quæ servis infligi solent, omnimodis vacent.* Unde percipimus cur ejusmodi Communiarum institutiones in plerisque oppidis *Libertatum* nomine donentur: quia videlicet incolæ ex iis ab omni jugo servitutis eximuntur, & sibi invicem confœderati & juramento adstricti jura sua tuentur. Hinc *Communiæ juratæ* dictæ, & oppidorum incolæ *jurati* appellati.

Communiarum à Regibus nostris concessarum non pauca prostant instrumenta, præsertim in Regesto Philippi Aug. Herowalliano, & in aliis veteribus Codicibus, quæ ipsi perlegimus: sed multò plura à variis Principibus seu Regni Proceribus regiisque vassallis, eorum subditis indulta prostant in Tabulariis ac Regestis Regii Chartophylacii & Monasteriorum, quæ ferè semper *Libertatum* titulo donantur. Horum diplomata, præsertim quæ *Communiæ* titulum præferunt, indicasse haud inutile fortasse fuerit: aliorum qui *Libertatum* aut *Franchisiarum* nomine edita leguntur sparsim in variis hujusce Glossarii locis indicantur, tametsi in mergitum acervo acum quærere sit.

Abbatis villæ in Pontivo Communiam indulsit Willelmus Cogn. Talvacius, Comes Pontivi, deinde Joannes ex filio nepos mense Jun. an. 1184. Extat in Hist. Comitum Pontivi cap. 18.

Atheiis in Viromanduis, Philippus Augustus Rex an. 1212. Extat in Regesto Philippi Aug. Herowalliano fol. 164.

Ambiano in Picardia, Philippus August. an. 1190. & 1209. Extat in eodem Reg. Philippi Aug. fol. 43. & in Regesto Scabinatûs Ambian.

Ariæ in Attrebatibus, Philippus Comes Flandriæ ann. 1188. Habetur in to. 11. Spicilegii Acheriani p. 35.

Aurelianensis Communiæ mentio est in Vita Ludovici VII. cap. 1.

Ausonæ in Ducatu Burgundiæ, Communiam indulsit Stephanus Comes Burgundiæ & Joan. Comes Cabilonensis ann. 1229. Chartam descripsit Perardus pag. 412.

Argilleio in Ducatu Burgundiæ, Hugo D. Burgund. an. 1234. Chartam habet idem Perardus p. 436.

Aquismortuis in Provincia, S. Ludovicus an. 1246. Chartam descripsit Gallandus in Tract. de Franco alodio.

Arcis (vulgo *Arkes*) prope S. Audomarum, Abbas S. Bertini an. 1231. M. Febr. Extat Charta in Tabul. S. Bertini.

Attrebato, Ludovicus, Philippi Augusti Regis Filius, an. 1211. Extat to. 11. Spicilegii Acheriani p. 362.

Belnæ in Burgundiæ Ducatu, Hugo Dux Burgundiæ an. 1203. Extat Charta apud Perardum in Burgundicis p. 274. & seqq.

Bellovaco, Ludovicus VI. confirmavit Ludovicus VII. an. 1144. Habetur Charta apud Loisellum p. 271. & in Reg. Philippi Aug. f. 36.

Biturigensibus, Ludovicus VII. an. 1145. & Philippus Aug. an. 1181. Habetur Charta in Regesto Philip. Aug. fol. 34. 53. & apud Thomasserium in Consuet. Bituric. lib. 1. c. 44. 45.

Brueriis, *Caraco*, *Norgiæ & Vallobo*, Philippus August. Rex Fr. an. 1186. assensu Bartholomæi Episc. Laudunensis. Extat in Regesto Ph. Aug. f. 39.

Burgo in Bressia, Amedeus VII. Comes Sabaudiæ 5. Jul. an. 1397. Charta habetur apud Guichenonum in Probat. Hist. Bress. p. 22. 33.

Baugiaco, Guido Dom Baugiaci. Charta habetur apud Guichenonum in Hist. Bress. p. 63.

Buxiaco, in Ducatu Burgund. Beatrix Comitissa Cabilonensis. Chartam descripsit Perardus p. 311

Barro super sequanam, Theobaldus Comes Campaniæ anno 1234. Chartam habet Perardus p. 430.

Bapalmis, Philippus Aug. an. 1196. Extat Charta in Regesto ejusd. Regis f. 46.

Britolio in Normannia, idem Rex. Vide Reg. fol. 58.

Braio in Picardia, Philippus Aug. an. 1210. Habetur Charta in Regesto ejusdem Reg. f. 61.

Crispiaco in Comitatu Vadensi, Ludovicus Rex Fr. an. 1223. Extat to. 10. Spicilegii p. 642. & in Reg. Philippi Aug. f. 151. 16.

Credulio in Bellovacis, Ludovicus Comes Blesens. & Claromont. an. 1197. MS.

Compendio Ludovicus VII. ac deinde Philippus Aug. ann. 1186. Habetur Charta in Regesto Phil. Aug. fol. 36. 50.

Cramdelæ, Troisiaco, Cortetono, & Malevallis idem Philipp. an. 1186. V. id. Reg. f. 37.

Castro-Meliandi in Biturigibus, Ebo de Dolis Dominus ejusdem Castri-Meliandi an. 1220.

Coicheio in Ducatu Burg. Hubertus D. de Monthelone & de Coicheio. Chartam descripsit Perardus pag. 476.

Cerniaco, &c. in Laudunesio, Philippus Aug. ann. 1184. Habetur Charta in Reg. ejusdem Regis f. 38.

Calvomonti, Philippus Aug. an. 1182. Extat Charta in eodem Reg. p. 50.

Corbeiæ, Ludovicus VII. deinde Philippus Aug. an. 1180. in eod. Regesto f. 56.

Castronovo in Turonibus, Philippus Aug. an. 1181. in eod. Reg. f. 61.

Carrofio

Carrofio, seu *Charrot* in Biturigib. Gauterius Dom. Carrofii ann. 1194 apud Thomasserium lib. 1. cap. 53.

Cappellæ d'Angillon in Biturigibus, Archenbaldus de Soliaco an. 1212. apud Thomasserium lib. 1. c. 55.

Cellis in Biturigib. Robertus de Cortiniaco. Charta ann. 1216. descripta ab eodem Thomasserio lib. 1. cap. 58.

Divioni in Burgundiæ Ducatu, Hugo D. Burgundiæ an. 1187. Extat Charta apud Perardum in Burgundicis p. 274. 333. 346. 356.

Dullendio in Ambianis, Guido Comes Pontivi, deinde Willelmus Comes, Guidonis ex filio nepos, confirmavit an. 1203.

Duno in Biturigib. Ludov. VII. & Philippus Aug. Vide Regestum Phil. Aug. f. 35. & Thomasserium lib. 1. c. 47. 48. 49.

Erviacensi Castellaniæ in Campania, Theobaldus Trecensium Comes Palatinus an. 1199. MS.

Falesiæ in Normannia. Vide Normannica Duchesnii p. 1066.

Ferrariis in Normannia, Philipp. Aug. an. 1204. Vide ejus Regest. fol. 58.

Graciaco in Biturigib. Petrus Dom. Graciaci. Charta an. 1246. descripta à Thomasserio lib. 1. c. 61.

Hamensi urbi in Picardia, Odo Hamensis Dominus an. 1158. Extat in Regesto Marchionatûs Increnſis.

Hiermonti in Pontivo, Willelmus Comes Pontivi an. 1192. Extat Charta in Hist. Comitum Pontivi cap. 28.

Lauduno, Ludovicus Rex an. 1138. Extat in Regesto Philippi Aug. f. 49.

Lorriaco, Philippus Aug. an. 1187. Habetur in Hist. Vastinensi p. 170. & apud Galandum lib. de Francoalodio p. 375.

Luriaco in Biturigib. Hervæus Dom. Virsionis. Charta an. 1213. descripta à Thomasserio lib. 1. c. 56.

Mellento, Robertus Comes Mellenti. Habetur Charta in Regesto Philippi Aug. f. 52.

Montidesiderii in Picardia, Ludovicus VII. Chartam exhibet Regestum Phil. Aug. f. 50.

Medanto in Vilcassino, Ludovicus VII. an. 1150. Habetur Charta in Reg. Philippi Aug. f. 46.

Monasteriolo in Picardia, Philippus Aug. an. 1188. in Reg. Phil. Aug. f. 37.

Martello in Lemovicino an. 1219. Raimundus Vicecomes Turenæ. Extat Charta apud Justellum in Probat. Hist. Turen. p. 40.

Monbarro in Ducatu Burgundiæ, Hugo Dux an. 1231. Extat Charta in Burgundicis Perardi p. 419.

Montiregali in Bressia, Humbertus Dom. *de Thoire* & *de Villars* an. 1207. Extat Charta in Probat. Hist. Bressensis p. 202.

Marquenterræ in Comitatu Pontivi, Willelmus Comes Pontivi mense Sept. an. 1199. in Hist. Comitum Pontivi c. 35.

Meldis in Campania, Henricus Comes Campaniæ an. 1279. Extat Charta in Tabulario Campaniæ Thuano fol. 299. & apud Fabrum Canterellum tract. de Feudis p. 272.

Machau, villæ ita dictæ in Comitatu Regitestensi, Hugo Comes Regitest. assensu *Feliciæ* uxoris & Huarti filii, in MSS.

Montibrisonis in Comitatu Forensi, Guigo Comes Forensis mens. Nov. an. 1223. MS.

Noviomo, Baldricus, Episcopus concedente Ludovico VI. Vide Vassorium in Hist. Noviom. p. 805. & Reg. Philippi Aug. f. 46.

Nivernensi urbi, Petrus Comes Nivernensis an. 1194. Habetur Charta in eod. Regesto fol. 55.

Niorto in Pictonibus, Philippus Aug. an. 1204. Vide idem Regest. f. 58.

Nonencurti in Normannia, idem Rex an. 1204. Vide idem Reg. f. 58.

Pontallerio in Ducatu Burg. Guillelmus de Champlita Vicecomes Divionensis an. 1257. Chartam descripsit Perardus p. 486.

Pontisaræ in Vilcassino, Philippus August. an. 1188. Chartam exhibet Regestum ejusdem Regis f. 52.

Pissiaco, Philippus Aug. Habetur Charta in eodem Reg. f. 52.

Pictaviæ, Alienor Regina Angliæ, ac deinde Philippus Aug. an. 1204. Habetur in eod. Regesto f. 53.

Ponti Audomari in Normannia, Philippus Aug. 1204. Vide idem Regest. f. 58.

Peronæ in Picardia, Philippus Aug. an. 1207. Habetur Charta in eod. Regesto f. 58.

Prulliaco in Biturigib. Radulfus Dom. Magduni an. 1177. apud Thomasserium lib. 1. c. 52.

Riomo in Arvernis, Alphonsus Comes Pictavensis & Tolosan. mense Julio an. 1270. Habetur Charta to. 11. Spicilegii Acheriani.

Rouvreio in Burgundiæ Ducatu, Hugo Dux Burg. an. 1215. Chartam descripsit Perardus p. 316. 317.

Rotomago in Normannia, Philippus Aug. Rex Fr. an. 1207. Extat in Normannicis Duchesnii p. 1062. 1066. & in Regesto Philippi Aug. f. 57. 60.

Roiæ in Picardia, Philippus Aug. Habetur Charta in Reg. Philippi Aug. f. 47.

Suessioni, Ludovicus VI. confirmavit Philippus Rex an. 1181. Extat in Regesto Philippi Aug. fol. 37. apud Perardum pag. 336. & tom. 11. Spicileg. Acheriani.

Salicibus (Saux) in Ducatu Burgund. Jacobus D. *de Saux*, an. 1246. Chartam descripsit Perardus pag. 460.

Semuro in Burgundiæ Ducatu, Robertus Dux Burgundiæ an. 1276. Extat Charta apud Perardum in Burgundicis pag. 529.

S. Desiderii urbi in Campaniæ Comitatu, Guillelmus D. de Domna Petra prid. non. Maii an. 1228. MS.

S. Quintini urbi in Viromanduis, Philippus Augustus an. 1195. Charta extat apud Hemereum in Augusta Viromand. in Regest. pag. 47. & in Regesto ejusdem reg. fol. 66.

S. Richarii oppido in Comitatu Pontivensi, Ludovicus Rex Franc. an. 1126. Describitur in Regesto Philippi August fol. 135.

Soliniaco in Arvernis, Delphinus Comes Clarimont. MS.

Senonensi urbi .·. ac deinde Philippus August. an. 1189. Habetur Charta in Reg. Philippi Aug. fol. 54. Communiæ Senonensis meminit Vita Ludovici VII. cap. 3.

S. Ramberti oppido in Bressia, Ludovicus Dux Sabaudiæ 20. Jun. 1442. Chartam descripsit Guichenonus in Hist. Bress. pag. 235.

Seisello in Bressia, Amedeus Comes Sabaudiæ an. 1285. Chartam habet Guichenonus in Hist. Bress. pag. 244.

Saigeio in Ducatu Burgund. Aimo de Sabaudia D. Baugiaci an. 1226. Chartam descripsit Perardus pag. 509.

S. Germano de Bosco in Biturigib. Ludov. VII. &c. an. 1202. apud Thomasserium lib. 1. cap. 54.

S. Joanni Angeriacensi in Pictonibus, Philippus Aug. an. 1204. Habetur Charta in Regesto ejusdem Regis fol. 53.

Silvanecto, Philippus August. an. 1201. Vide idem Regest. fol. 55.

Teneræmundæ, Robertus ejusdem urbis Dominus an. 1233. Extat Charta apud Lindanum in Teneræmunda pag. 93.

Tornaco, Philippus August. an. 1187. Habetur Charta in Regesto Philip. August. fol. 35. in 30. Regesto Chartophylacii Regii ch. 382. & tom. 11. Spicilegii Acheriani.

Vitriaco in Campania, Theobaldus Comes Campan.

mense Aprili an. 1230. MS.

Viconovo in Campania, idem Theob. an. 1228. Extat Charta in Tabulario Campaniæ Thuano fol. 155.

Villæfranca in Burbonesio, Archembaldus D. Burbon. & Agnes uxor, mens. Decemb. 1217. MS.

Vaisliaco, &c. Ludovicus VI. ac postmodum Philippus Aug. an. 1185. Habetur Charta in Regesto ejusdem Reg. fol. 42. & tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 323.

Wabano in Pontivo, Willelmus Comes Pontivi an. 1192. Vide Hist. Comitum Pontivi cap. 55.

Villanovæ in Bellovacis, Philippus Aug. an. 1200. in Regesto Philipp. Aug.

Vizeliacensis in Ducatu Burgundiæ meminit Histor. Ludovici VII. pag. 418.

Villanovæ in Belvacino, Philippus August. an. 1200. Habetur Charta in Regesto ejusd. fol. 45.

Vernolio, Philippus Augustus. Vide idem Regest. fol. 58.

Communia, quæ Festo dicitur *Compascuus, ager relictus ad pascendum communiter vicinis.* Rastallus: *Common, est le droit que home a de mitter ses beasts à pasture, ou de user & occuper le terre qui n'est son proper soile.* Bracton. lib. 4. tract. 1. cap. 38. §. 1. *Est enim Communia in eo quòd dicitur pastura, de omni quod edi poterit, vel pasci, largè sumpto vocabulo, vel strictè: largè, ut si quis habeat in alieno communiam pasturæ scilicet herbagii, pessonæ, sive glandis, sive nucis, & quidquid sub nomine pessonæ continetur; item foliorum & frondium: strictè, scilicet aliquod istorum unum, vel duo.* Vide Fletam lib. 4. cap. 19. Formulæ veteres: *Cum terris, sylvis, campis, pratis, pascuis, communiis.* Speculum Saxon. lib. 2. art. 47. §. 4. *Qui pecora sua in communia alterius præsidii, seu villæ, pascua immiserit, &c.*

Communiarum originem observat Aggenus Urbicus de Controvers. agror. *Relicta sunt & multa loca quæ veteranis data non sunt. Hæc variis appellationibus per regiones nominantur. In Etruria Communalia vocantur.* Frontinus de Limitib. Agror. *Est & pascuorum proprietas pertinens ad fundos, sed in commune, propter quod ea compascua multis in locis in Italia Communia appellantur.* Varias autem species Communiarum recenset idem Rastallus, quem consule in verbo *Common.*

COMMUNIA, Bona quæ in commune possidentur à Canonicis Ecclesiæ alicujus Cathedralis; vel quidquid ex iisdem bonis ac proventibus in commune iisdem distribuitur. Charta Paschalis II. PP. ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ: *Ad hæc præceptum est, & repetita præceptione firmamus, ne Viennensis Episcopus ulteriùs in illa parte Gratianopolitanæ Ecclesiæ aut partem, aut Communiam, aut aliquam exactionem requirat.* Alia Hugonis Episcopi Gratianopolit. an. 1105. ibid. *Cum consilio Canonicorum nostrorum scilicet Gratianopolitanæ Ecclesiæ S. Donati Nantelmo Ulcensis Ecclesiæ Præposito, & omnibus successoribus ejus, ut eis obedientiam promittant, & præmissa secundùm Dominum in omnibus & per omnia teneant, & professionem illis faciant, & totam Communiam ipsius Ecclesiæ, quam modo habent, vel in futuro justè acquisituri sunt, eis perpetuo jure dono, salva obedientia & reverentia, subjectione & potestate Gratianopolitani Episcopi, &c.* Statuta Ecclesiæ Eboracensis in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 165. ubi de Residentia Canonicorum: *Facta verò prædicta quotidiana distributione, quod residuum erit de Communia—inter solos Canonicos qui residentiam fecerunt, distribuetur: præterea soli Canonici Communiam percipiant.* Statuta Ecclesiæ Leichefeld. ibid. pag. 244. *Si Vicarius scriptus fuerit in tabula ad cantandum, & defuerit, duas Communias amittet, scilicet diei illius, si quam accepturus fuerit, & diei sequentis. Et si propter carentiam commune* (leg. *Communiæ*) *absentaverit se per tres dies, &c.* Infrà *Communio* appellatur: *Si Vicarius ensigne fuerit, duas noctes solummodo quietis habebit, Communionem non amittat. Commune*, ni fallor, appellatur in Charta Alexandri Coventrensis Episcopi, ibid. pag. 233. Matthæus Paris pag. 590. *Congregati igitur Scholares, collectam fecerunt, & contribuerunt, scilicet quilibet secundùm posse suum: & cujuslibet Communia hebdomadalis abbreviata est, ut inde Romanæ Curiæ pro parte satisfieret.*

Communuarius, vel *Communarius*, Canonicus seu alius, qui *Communia*, vel *Communias* aliis Canonicis distribuit, in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 237. *Et si contingat quòd Communuarius, qui pro tempore fuerit, de bonis Ecclesiæ communibus, in manibus suis non habeat, unde nobis seu successoribus nostris Canonicis residentiariis singulis anni studiis, ac Vicariis, singulis anni mensibus, quotidianas Communias solvere valeat, ex tunc ad solvendum Communias hujusmodi, de pecunia reposita per viam præstiti, summam in hac parte necessariam mutuetur.* Pag. 249. *Communarius.*

COMMUNICALES, Vasa argentea vel aurea, quorum inter communicandum usus fuit, quæ in stationibus præferebantur: hæc Bulengerus. Anastasius in Leone III. PP. pag. 146. *Fecit verò Communicales ex argento purissimo per singulas regiones, qui præcederent per stationes per manus Acolythorum numero 24. pens. simul lib.* &c.

COMMUNICARIUM, Papiæ, *Participarium, communicatio.* In Glossis Isid. *Partiarium.*

COMMUNICATORIÆ *Literæ*, Κοινωνικὰ, κοινωνικὰ γράμματα, Palladio in Vita Chrysostomi pag. 24. κοινωνικὸν, in Nomocanone edito à V. Cl. Joan. Bapt. Cotelerio cap. 454. dicebantur eæ, quas Episcopi dabant lapsis, & exacta pœnitentia ad Communionem receptis: interdum etiam fidelibus peregrinaturis, & in alienam diœcesim profecturis, quò à cæteris fidelibus in Communionem reciperentur. Neque enim licebat *Clericum alienum ab aliquo suscipi sine literis Episcopi sui, neque apud se retinere, nec Laicum usurpare sibi de plebe aliena, ut eum ordinaret sine conscientia ejus Episcopi, de cujus plebe erat.* Verba sunt Concilii Carthag. I. can. 5. Harum mentio occurrit non semel apud D. Augustinum Epist. 162. & 163. & lib. 3. Contra literas Petiliani cap. 1. in Concilio Eliberitan. can. 25. 58. Arelat. I. can. 9. & Agath. can. 52. Auctor est præterea S. Augustinus dicta Epist. 163. Communicatorias easdem esse cum *Formatis*: sed *Formatarum* nomen genericum esse contendit Bernardinus, easque complecti Communicatorias, Dimissorias, Pacificas, &c.

COMMUNICATURA. Synodus Herbipolensis an. 1287. cap. 10. *De habentibus duas vicarias: Presbyteris duas communicaturas recipere prohibemus omnino, cùm impossibile sit quòd sufficienter possit Ecclesiis servire duabus.* Id est, duas Ecclesias in quibus *communicat*, seu Missam celebrat, nisi legendum sit *Vicariaturas*, pro *Vicarias.*

COMMUNIO, *Communicare.* Hæ voces variè sumuntur apud Patres & in Conciliis: nam *communicare* dicuntur, qui cum aliquo communionem invicem habent, ut Christiani ac fideles. Deinde *communicare* dicitur qui sacram Eucharistiam percipit. Pœnitentiale MS. Thuanum: *Sciendum est quòd 4. modis communicatur in Ecclesia, vel Corpus Domini sumendo, vel pacem dando, vel benedictionem sumendo ut in fine Missæ, vel quando dicitur, Humiliate vos ad benedictionem, quod ideo institutum est, ut si quis hoc modo non communicet, communicet illo.* De priori notione, sic Papias: *Communio dicitur spiritualis esca, quia in commune ad vivificandas animas à cunctis percipitur dignis.* S. Joannes Damascen. lib. 4. de Fide cap. 4. ait *Communionem* nuncupari, quia per ipsam communicamus Christo, & quia participamus ejus carne & deitate, & quia communicamus & unimur ad invicem per ipsam. Concilium Turonense II. can. 4. *Ad orandum verò & communicandum, Laicis & feminis, sicut mos est, pateant Sancta Sanctorum.* Concilium Toletanum IV. can. 18. *Nonnulli Sacerdotes post dictam orationem Dominicam statim communicant, &c.*

Communione Dominica privari dicitur Episcopus, qui

contra Ecclesiasticam disciplinam deliquit, & à perceptione sacræ Communionis abstinere jubetur in Concilio Taurinensi can. 5. quæ *Communio Dominicorum Sacramentorum*, in Concilio Venetensi can. 3. appellatur.

Communio Viatica, idem quod *Viaticum*, in Concil. Aurelian. III. can. 6. Vide *Viaticum*.

Communio Ecclesiastica, Ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία, in Concilio Ephesino can. 5. à qua privantur quivis gravioribus obstricti criminibus, (neque enim soli Clerici, quod vult Morinus) in Concilio Venetensi can. 1. Aurelianensi III. can. 10. 22. Aurelianensi V. can. 17. *Communio Ecclesiæ*, in Aurelianensi I. can. 1. Aurelianensi IV. can. 16. *Ecclesiæ Catholicæ Communio*, in Concilio Arvernensi an. 533. can. 14. quæ quidem Communio non alia est à communione fidelium.

Communio Sacerdotalis dicitur, quæ Sacerdotum erat, à qua qui deliquerat, abstinere jubebatur, donec *ad sanitatem rediret*, ut est in Concilio Arelat. II. can. 49.

Communio Pacis, in Concilio Eliberit. can. 47. quæ fit per manus impositionem pœnitenti in extremis agenti. Vide *Pax*.

A Communione abstinere, in Concilio Eliberit. can. 50. *Communionem ab Episcopo accipere debet is à quo abstentus in aliquo crimine fuerit*, in eodem Concilio Eliberit. can. 53. Concil. Nicæn. can. 5. &c.

Accipere in fine Communionem, aut *ea privari*, est in articulo, ut aiunt, mortis absolvi vel non absolvi ab excommunicatione, in Concilio Eliberit. can. 1. 2. 3. 5. 7. 10. 12. 13. & ibi passim. Ancyr. can. 6. 15. Toletan. XVI. can. 12. in Pœnitentiali Gregorii III. PP. can. 4. 14. &c. apud Innocentium I. Epist. ad Exuperium Tolosan. Bernaldum Constantiensem de Reconciliatione lapsorum pag. 244. &c.

Acta pœnitentia ad Communionem admitti, in Concilio Eliberit. can. 5. 14. 22. 31. 59. 76. post exacta in classe Pœnitentium tempora præstituta.

Communione reconciliare, Absolvere ab excommunicatione, in Concil. Eliberit. can. 72. 79. *Dominicæ Communioni reconciliari*, in eodem Concilio Eliberitan. can. 78.

Communicantes, nudè, dicuntur orationum cum populo participes, absque oblatione. Concilium Arelatense II. can. 10. *De his qui in persecutione prævaricati sunt, si voluntate fidem negaverint, hos de eis Nicæna Synodus statuit, ut quinque annos inter Catechumenos exigant, & duos inter Communicantes: ita ut Communionem inter Pœnitentes non præsumant.* Ubi Nicæna Synodus can. 11. Ὅσοι ἂν γνησίως μεταμέλονται, τρία ἔτη ἐν ἀκροωμένοις ποιήσουσιν οἱ πιστοὶ, καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπεσοῦνται· δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι τῷ λαῷ τῶν προσευχῶν.

Communio Laïca, est illa quæ Presbyteris aut Clericis, ex delicto aliquo imponebatur per pœnitentiam, vel in pœnam, ut videlicet non ut Presbyteri & Clerici, sed inter laïcos communicarent, hoc est in laïcorum ordine deinceps censerentur, ita ut neque Missam facere, neque cum Clericis in Choro communicare possent. Sanctus Cyprianus Epist. 52. *Admissus est Trophimus, ut laïcus communicet, non —— locum Sacerdotis usurpet.* Epist. 68. *Episcopatum pro conscientiæ suæ vulnere deponens —— satis gratulans, si sibi vel laïco communicare contingeret.* Et Epist. 72. *Eos quoque hac conditione suscipi cùm revertuntur, ut communicent ut laïci.* Ita in Canonibus Apostolorum c. 14. Presbyter, qui in aliena Parochia commoratur, inscio Episcopo, λειτουργεῖν vetatur, jubeturque ibi κοινωνεῖν ὡς λαϊκὸς, id est, *Communionem inter laïcos recipere*, ut loquitur Gregorius Magnus lib. 4. Epist. 5. 16. Et can. 60. Clerico qui pœnarum metu Christianam fidem abjurasset, Clerici dignitas abrogatur, si tamen pœniteat, ut laïcus recipitur, ὡς λαϊκὸς δεχθήτω. In Concilio Sardicensi c. 19. hæreticis quibusdam interdicitur Episcopi nomen, & dignitas, εἰ δὲ λαϊκὴν κοινωνίαν ἀπαιτοῖεν, μὴ χρῆναι αὐτοῖς ἀρνεῖσθαι. Libellus precum Marcellini & Faustini pag. 47. *Nullo genere talibus Episcopis posse communicari, qui fidem illo modo quo supra retulimus, prodiderunt, nisi si laïcam postulaverunt Communionem.* Et pag. 49. *Quis est enim, qui considerans vim divinæ religionis pacem perfidorum Deo placere confidat, nisi, ut à Patribus decretum est, in laïcorum se numerum tradant, suæ perfidiæ dolentes?* Annales Franc. Bertin. an. 868. ubi de Gunthario Episcopo: *Communionem inter laïcos ab Adriano PP. accepit.* Et mox: *Accipiens autem isdem Papa à Gunthario consistente inter laïcos hanc professionem, relectam inter laïcos ab ipso publicè coram omnibus dixit illi, Tibi concedo laïcam Communionem, ea conditione, ut ita quamdiu vixeris observes, sicut modò professus fuisti.* In illa verò professione Guntharius ait, *Judicium depositionis in me —— canonicè datum non reprehendo, sed humiliter porto; unde nec ulteriùs sacrum ministerium contingere præsumo, nisi per misericordiam mihi subvenire volueritis.*

Hæc quidem obtinebant, si levior esset culpa Clerici, aut Sacerdotis, vel Episcopi: nam si esset gravior, interdum ne laïca quidem donabantur Communione, sed ad pœnitentiam relegabantur, id est, in classe pœnitentium consistere jubebantur ad fores Ecclesiæ, donec eidem reconciliarentur. Concil. Sardic. can. 1. Episcopum, qui à parva civitate in aliam migraverit ne quidem laïca Communione donari debere decernit: Ἠρῦνκασι γὰρ μηδὲ λαϊκῶν ἔχειν τοὺς τοιούτους χρῆναι κοινωνίαν. Concilium Agripin. sub Julio I. PP. *Quia Euphrata Christum Deum negat, consentio eum Episcopum esse non posse, qui nec laïcam debet Communionem accipere.*

Illi igitur quibus etiam interdicebatur *laïca Communio* propter criminis gravitatem, inter Pœnitentes agebant, nec ad illam admittebantur, nisi purgato & expiato per diuturniorem pœnitentiam crimine. Concilium Toletan. I. can. 4. Subdiaconus qui tertiam uxorem duxerit, *abstentus biennio, postea inter laïcos, reconciliatus per pœnitentiam communicet.* Concilium Tolet. IV. can. 45. *Oportet Canonibus in tali scelere proditum à Clericatus ordine submoveri, & pœnitentiæ triennio deputari.* Clericorum qui propter facinoris atrocitatem & depositione mulctabantur, & laïca Communione privabantur, exempla extant in Can. Apost. can. 29. 30. 51. 62. in Concilio Eliberit. can. 20. in Concil. Neocæsar. can. 1. Laodic. c. 36. Agath. c. 68. Trull. c. 61. Tolet. IV. c. 5. Tolet. VIII. c. 7. apud Vigilium Ep. 1. c. 6. Apud Theophilum Alexandr. in Commonitorio, apud Balsamonem, &c.

Postremò denique Clericis exauctoratis vel excommunicatis, laïca Communio in fine tantùm, vel ne in fine quidem concedebatur. Quibus in fine tantùm, ii ab omni fraternitatis Communione arcebantur toto vitæ tempore, præterquam quòd morituris & animam agentibus restituebatur, ita ut tunc in laïcam reciperentur Communionem, iisque quemadmodum cæteris laïcis Viaticum, seu Eucharistiæ sacramentum præstaretur. Synodus Romana sub Felice III. can. 2. de Clericis qui se rebaptizari passi erant, *Usque ad exitus sui diem in pœnitentia si resipiscant, jacere conveniet, nec orationi modò fidelium, sed nec Catechumenorum omnimodis interesse, quibus Communio laïca tantùm in morte reddenda est.* Vide Concil. Eliberit. can. 3. & Theophilum Patr. Alexandr. in Commonitorio quod accepit Ammon.

At qui severiore mulctabantur judicio, iis ne quidem in morte laïca Communio concedebatur, proinde nec Eucharistiæ viatico potiri fas erat. Concilium Sardicense can. 2. statuit ut Episcopus qui artibus & fraudibus plebem alienam concitavit, quò postuletur Episcopus, ne in fine quidem laïca Communione dignus habeatur, Μηδὲ ἐν τῷ τέλει λαϊκῆς ἀξιοῦσθαι κοινωνίας. Hac igitur notione accipiendam *Communionem laïcam* constat in Epist. Innocentii I. PP. ad Marcian. cap. 4. in Epist. 1. Siricii PP. cap. 11. in Libello precum Marcellini & Faustini pag. 47. in Concilio Eliberit. can. 76. In Synodo Roman. sub Leone IV. PP. in Synodo Agath. c. 51. Aurelian. III. c. 2. 19. Synodo Suession. act. 2. in Canonibus

Romanorum ad Gallos Episc. c. 14. apud Flodoardum lib. 3. Hist. Rem. c. 11. Reginonem an. 865. Auxilium de Causa Formosi PP. &c. De Communione ista laïca, multa habent Baronius, Pamelius, Durantus, Binius ad Concil. Nicæni c. 19. Suares Disput. 40. quæst. 73. Cellotius lib. 6. de Hierarch. cap. 16. §. 1. Altaserra in lib. 4. Epist. Gregor. M. Morinus lib. 2. Exercit. cap. 1. & alii.

Communionem in oratione accipere dicebantur ii, qui post peractam pœnitentiam ad publicas quidem admittebantur preces, non autem ad sacræ Eucharistiæ perceptionem: Εὐχῆς μόνης κοινωνῆσαι, in Concilio Ancyrano can. 4. & Nicæno c. 12. 13. idque stato & definito tempore, quo elapso ad perfectionis gratiam, ἐπὶ τὸ τέλειον perveniebant, id est, ad Communionem μετὰ προσφορᾶς, *cum oblatione*, admittebantur, ut loquitur idem Concilium Ancyr. can. 5. 6. seu μετὰ τῆς Εὐχαριστίας, ut Nicænum can. 13. id est, in oblatione & Eucharistia communicabant, ut est in Pœnitentiali Gregorii III. PP. c. 19. *Sine oblatione communicare*, in Pœnitent. Halitgarii cap. 6. *Absque oblatione tantummodo populis in oratione sociari*, in Capit. Caroli Magni lib. 5. cap. 69. 71. lib. 7. cap. 295. Addit. 4. Lud. Pii cap. 43. &c. Vide Albaspinæum lib. 1. Obs. 6. Cellotium lib. 6. de Hierarch. cap. 16. &c. Triplicem hanc Communionem prodit suprà laudatum Concilium Ancyranum can. 16. ex veteri Interprete: *De his qui cum pecoribus mixti sunt, aut more pecudum incesta cum consanguineis aut cum masculis concubuerunt. Qui igitur ante vicesimum ætatis suæ annum tale crimen admiserunt, 15. annis in pœnitentia exactis orationi tantùm incipiant participare:* (ubi Glossa MS. superlinearis, *ut orent cum pœnitentibus*) *& quinquennio altero in Communione simplici perdurantes* (ubi Gloss. *Ut offerant oblationem*) *post vicesimum cum oblatione ad Communionem suscipiantur.* —— *Quotquot verò ultra 20. annorum ætatem & uxores habentes in hoc crimen inciderint, 25. annis pœnitentia acta ad Communionem orationis* (Gloss. *ut simul orent*) *tantùm admittantur, altero verò quinquennio perdurantes, ad plenam Communionem cum oratione recipiantur*, & Concil. Nannetense c. 18. de pœnitentia ejus qui non volens fecerit homicidium: *Biennio ab oratione fidelium segregetur, non communicet, nec offerat: post biennium in Communione orationis offerat, non tamen communicet: post quinquennium ad plenam Communionem recipiatur.* Adde can. 17. Ejusmodi Communionis meminit Ruffinus lib. 1. in Hieronymum: *Qui usque ad ipsum tempus etiam videre me, & salutare, & in oratione communicare solitus erat.*

Communio peregrina ea est, quæ peregrè cum Formatis advenientibus Ecclesiasticis vel Laicis concedi solebat: ita ut si Episcopus peregrinus cum Metropolitani Formatis in alienam diœcesim veniret, nullo quidem in ea dignitatis suæ munere fungeretur, sed in consessu Presbyterorum, seu ut vocabant, Presbyterio, ante Presbyteros sederet, & ab Episcopo civitatis, cum cæteris Presbyteris diœcesanis sacram Eucharistiam sumeret, sicut in can. 18. Nicenæ Synodi dicitur. Idem porro erat de Peregrinis Presbyteris & Diaconis, qui intra Cancellos sedebant, ut peregrini tamen ab officio cessabant, sed tantùm communicabant tum in oratione, tum in Eucharistia, cum aliis Presbyteris, cùm ea quæ erant sui ministerii exercere iis non liceret injussu Episcopi, ad cujus diœcesim accedebant. Quæ quidem Communio ideo Peregrina dicitur, quòd Episcoporum & Presbyterorum peregrinorum propria esset. Qua quidem notione Communionem peregrinam accipi in Concilio Regiensi an. 439. can. 3. observat Sirmondus; quippe peregrinis Episcopis & Presbyteris cum formatis proficiscentibus *Communionem* datam liquet ex Concil. Milevitano II. can. 20. Afric. can. 73. Venetico can. 5. 9. Aurelianensi III. can. 15. &c. Sed & Cælestinus PP. Epist. 4. scribit S. Athanasium Ario persequente fugatum, Romæ *redintegratum ei fuisse statum, & in hac sede quietem Communionis invenisse, à qua semper Catholicis subvenitur.*

Factum postea ut instar peregrinæ Communionis propriè dictæ, pœnalis quædam Communio dicta sit Peregrina, rei effectu inspecto: quoties Episcopo adimitur Episcopatus, ad quem ordinatus est, administratio: nomen verò, ordo, & dignitas relinquitur, sedet, communicat cum Episcopis, abstinet tamen ab officio dignitatis, atque, ut verbo dicam, communicat ut peregrinus. Ita in Concilio Calched. Act. 11. & 12. Episcopatus Ephesinus adimitur Bassiano & Stephano, qui contra Canones occupaverant Ephesinam sedem, nominis tamen honor relinquitur: unde conficitur leviorem fuisse Communionis hujus pœnam, quàm laïcæ, cùm hac postrema Clerici gradu suo carerent in perpetuum: priori verò, si resipiscerent, locum suum reciperent, ut est in Concilio Agathensi can. 2. Communionis peregrinæ, ut pœnæ, mentio est in Concilio Agathensi can. 2. & 5. Ilerdensi can. 16. Vide Sirmondum in Historia Pœnitentiæ publicæ cap. ult. Franciscum Florentem ad tit. 7. Decret. Gregorii IX. PP. de Translat. Episcop. Albaspinæum, Cellotium lib. 6. de Hierarch. cap. 16. Altaserram ad Gregor. Magn. lib. 4. Epist. 5. Bosquetum ad lib. 13. Innocentii III. PP. Epist. 50. 147.

Communicare tertio gradu. Benuo Cardinalis de Gestis Gregorii VII. pag. 41. 46. *In quibus manifestè à fide Catholica erravit, cùm injustè excommunicatum Imperatorem, & Episcopos communicantes ei, excepit ab excommunicatione tertio gradu communicantes ei.* Infrà: *Ecclesiasticam scidit unitatem, dum Cæsarem & Episcopos communicantes Cæsari absque judiciario ordine excommunicabat, & tertio gradu communicantes eis ab excommunicatione, nova pietate excipiebat, quos hujusmodi artibus & Regi subducere, & sibi allicere festinabat.*

Communio, Antiphona, vel cantus Ecclesiasticus, qui, dum communicant fideles, à Cantoribus cantatur, à Gregorio Magno inventus, quem ille in Missa cantari instituit, ut habent Honorius Augustod. lib. 1. cap. 90. Auctor Chronici Reichersperg. an. 424. & alii. Vide Card. Bona lib. 2. Rerum Liturg. cap. 17. num. 1. & al.

COMMUNIS, Accessu & affatu facilis, qui cum omnibus communiter versatur. Victoris Epit. in Pertinace: *Communem affatu.* In Theodosio: *Clemens animus, misericors, communis, solo habitu differre se cæteris putans.* Ita Terentius in Seipsum cruciante, *animum communem & lenem* dixit.

Communis, Amicus: quippe, ut est in Proverbio, πάντα τῶν φίλων κοινά. Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. cap. 23. *Pro Evardo, quem communem suum vocat, & ipsius filium, ut pro eo apud Ludovicum Regem —— intercedat, obsecrat.* Villardhuin. num. 100. *Ensi furent communel li Grieu & li François de totes choses.*

Communis esse præterea dicitur, qui alteri assentitur. Gregorius Turon. lib. 9. Hist. cap. 28. *Illo quoque recusante non se his verbis esse communem.* Anastasius in S. Anastasio PP. *Fotino, qui communis erat Acacio*, id est, qui eadem sentiebat quæ Acacius.

COMONIA, Tabularium Ecclesiæ Uticensis an. 1208. *In eis habere debes Comonias seu cavalcadas ad defendendum bona Ecclesiæ Uticensis, & pacem vel treugam*, &c. pro *Communias*, id est, plebem congregatam & armatam.

COMODIUM. Vide *Commodum*.

COMORBANUS. Vide *Corba*.

COMORTHA, Collecta, Contributio, à voce Saxon. Cymbopð, subsidium, auxilium. In Statut. an. 4. Henrici IV. cap. 27. Choraula prohibetur *Comorthas facere.*

COMOTUM. Vide *Commotum*.

COMPACTARE, Compingere, formare, fabrefacere. S. Eulogius lib. 2. Memorial. cap. 10. *Non filiarum affectus societati Sanctorum est præponendus, cùm & illas potest Deus in sæculo enutrire, qui compactavit in utero.*

Idem lib. 3. cap. 10. *Non talem habet Christus sponsam, quæ immutari de pristina compactione arrarum ejus prævaleat.*

COMPACTUM. Gloss. Lat. Græc. *Conlusio & compactum*, συνδυασμός. *Compactum facit*, συνδυάζει. Concilium Copriacense can. 37. *Prohibemus Clericis, ne ex uno eodemque contractu mutui, emptionis bladi, vel vini, ad secundum deveniatur compactum, vel tertium, & sic deinceps: ne emant illicitè alias, vel ut revendant.*

COMPADIATIM. Paulus Diaconus Emerit. de Rebus gestis Episcoporum Emeritensium in S. Paulo cap. 1. apud Bivarium ad S. Maxim. pag. 516. *Atque ipsum infantulum* (ex alvo matris) *jam putridum membratim compadiatimque abstraxit.* Sed legendum opinor *competiatim*, per *petias*, seu frusta: Galli dicerent, *par pieces & par morceaux.*

COMPAGINA. Vide *Pagina.*

COMPAGNIA, ex Ital. *Compagnia*, Militum centuria. Κουμπανία, apud Nicetam in Alexio lib. 1. num. 1. Petrus de Vineis lib. 2. Epist. 3. *Compagniæ projiciunt symbola, sumunt arma.*

Hac autem appellatione donabant nostri *Ruptarios*, seu militarium turmas, cujusmodi erant eæ, quas anathemate non semel damnarunt Summi Pontifices Bullis suis, quæ habentur in Chartophylacio Regio, in scrinio, cui titulus, *Contra magnas societates & compagnias.* Hæ potissimùm floruere sub Carolo V. Rege Franc. sicque describuntur in Chronico MS. Bertrandi Guesclini:

Mais ou noble Royaume avoit confusion
D'une grant Compaignie, & estoient foison,
Gens de maint pays & de mainte nation,
L'un Englois, l'autre Escot, si avoit maint Breton,
Hanuyers & Normans, y avoit à foison,
Par li pays aloient prandre leur mansion,
Et prenoient par tout les gens à raençon,
Vingt-cinq Capitaines trouver y pouvoit-on.
Chevaliers, Escuyers y avoit ce dit-on,
Qui de France exillier avoient devotion
Et il n'y demeuroit buef, vache, ne mouton,
Ne pain, ne char, ne vin, ne oye, ne chapon;
Tout pillart, meutrier, traiteur & felon
Estoient en la route dont je fais mention.

Postmodum *Compagnias* istas in Castiliam traduxit idem Guesclinus, quibus à candida Cruce, qua insigniri voluit, nomen sumpserunt *de Compagnie blanche.* Idem Chronicon:

Et je vous chanteray une bonne chançon
De Bertrand de Glaiequin, dont je fais mention,
De la Compagnie blance, dont je fu compaignon,
Il n'y avoit en l'Ost Chevalier ne garçon,
Qui ne portast la Croix blance comme coton,
Pourtant la Blance Compaigne les apeloit-on.

Vide editum Chronicon ejusdem Guesclini pag. 181. 183. Matthæum Villaneum lib. 9. c. 109. lib. 10. c. 84. 92. 94. Chronicon Petri IV. Regis Aragon. lib. 6. cap. 10. &c.

Societates & Comitivæ Latinis potissimùm Scriptoribus vocantur. Thomas Walsinghamus an. 1357. *Sub his diebus surrexit in Francia illa famosa societas, quæ Gens sine capite vocabatur; quæ primò parva, postea magna aggressa, magnam Franciæ partem occupans sine legibus, expulsis vel subactis locorum Dominis, subjugavit, erantque non tantum de una gente vel natione, sed de pluribus regionibus congregati.* An. 1361. *Magna & famosa Comitiva de diversis nationibus adunata, &c.* Adde eumdem an. 1369. Henric. de Knyghton an. 1361. *Eodem tempore crevit quædam societas virorum fortium, vocata Societas fortunæ, & per quosdam vocata est La Grant Companie: & adunati sunt de diversis partibus non habentes unde vivere, &c.* Adde eundem an. 1366. Vitam Innocentii VI. PP. pag. 127. 128. Edit. Bosqueti, Albertum Argentinensem an. 1354. Waddingum an. 1364. num. 12. an. 1366. num. 1. 2. Ammiratum tom. 2. de Famil. Neapolit. pag. 239. Gariellum in Episcopis Magalonensib. pag. 405. & seqq. &c.

COMPAGUM. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 93. *Si quis in humero plagietur, ut glutinum compagum effluat, 30. solid. emendetur.*

COMPAGUS, Ejusdem pagi. Ethelwerdus lib. 4. cap. 3. *Cernit reliquias sui compagi socii.* ubi, *socii*, vox, videtur Glossema. *Compaganus* in vet. Inscript. apud Gruter. 209. 1. Hinc nostri *Compagnon* dicunt, quam quidem vocem quidam aliunde arcessunt. Lipsius Cent. 3. Epist. 44. à *Combino*: Henricus Stephanus à *Combenno*, qui eodem curru utitur. Albertus Acarisius à *Compages*, Alii denique à pane, ut sint qui eodem pane vescuntur, quia veteribus *Compains* dicti qui posterioribus sæculis *Compagnons*: qua voce utuntur Chronicon Flandriæ vernaculum cap. 79. & Berrius in Carolo VII. Vide *Companio*, & Stephanum Paschasium lib. 8. Disquisition. Francicar. cap. 24.

Compagus, perperam pro *Campagus* editum in Bullario Cluniacensi pag. 24. 36. Vide in hac voce.

COMPANAGIUM, *Companaticus*, Quidquid cibi præter panem & potum sumitur, id est, cibus qui *cum pane* in escam datur. Will. Brito in Vocabul. MS. & auctor Mamotrecti ad 14. Numer. *Pulmentum vel pulmentarium dicitur quilibet cibus præter panem, Companage in Gallico*, seu, ut efferunt Occitani, *Coumpanatge*, quæ vox id potissimùm denotat, quod in hospitio præter panem & vinum expenditur. Ita Lombardi, ut auctor est Pergaminus in *Camangiare, Companatico dicono, cioe ogni cosa da mangiare, toltone il pane.* Ugutio & Joan. de Janua: *Obsonium, quilibet modicus & delicatus cibus inter alios sumptus: dicitur obsonium, quod vulgò Companaticum. Pulmentum*, & *pulmentarium* Latinis, Græcis προσφάγιον. Leges Athelstani Regis Angl. cap. 12. *Si contingat eum mori, omnis Gildo det unum panem, & companagium pro anima ejus.* Leges Hoëli Boni: *Companagium 60. panum debet esse porcus, &c.* Custumar. de Hecham, *ad Nonam 4. panes, & 8. harincs* (haleces) *vel aliud Companagium quod tantum valet.* Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 419. *Abbas Aucherius constituit domum leprosorum, —— ad quorum sustentationem dantur singulis diebus singuli cantelli dimidium panis habentes, & dimidium galonis cervisiæ mediocris. Præterea singulis mensibus cuilibet eorum dantur ab Eleemosynario 5. denarii ad Companagium emendum.*

Campanaticus. Statuta antiqua Corbeiensis Monast. cap. 4. *Ceteris verò pauperibus —— solet dari quartarius, vel juxta quod Hospitalarius præviderit in majori vel minori numero aut necessitate compedire, Companaticus, aut secundùm consuetudinem tribuatur.* Vetus Inscriptio Epitaphii an. 1053. apud Puricellum in Monumentis Basilicæ Ambrosianæ pag. 433. *Distribuentes unicuique dimidium panem frumenti, tres fialas vini, companaticum juxta modum, &c.*

COMPANIUM, Contubernium, societas, *Compagnie.* Pactus Legis Salicæ tit. 66. §. 2. *Si quis hominem ingenuum, qui Lege Salica vivit, in hoste in Companio de Companiei suorum occiderit, in triplo componat.* Id est, si quis hominem ingenuum Lege Salica viventem, in castris, in contubernio ac societate suorum contubernalium occiderit. Galli dicerent, *En la compagnie de ses Compagnons.* Ubi Wendelinus hoc Castrensi vocabulo dictos putat, qui communi pane ac distributione buccellati, & in eodem contubernio sodalitium fovent cum altero, indeque *Compagnon* & *Compagnie* vocum Gallicarum etymon hauriri debere. Vide *Compagus.*

COMPAR, Conjux. Gloss. Lat. Græc. *Compar*, σύζυγος. Vetus Inscriptio: *Manilia Paulla de patrimonio suo sibi & Aurelio Paullino compari suo domum æternam.* Alia: *Julia Matrona Aur. Aquilino comp. cum quo vixit, &c.* Vide *Par.*

Compares præterea dicti *Pares*, inter se comparati respectu superioris Domini. Ordericus Vitalis lib. 5. p. 572. *Helias quoque Vicedominus* (Gerberiaci in agro Belvacen-

si) *cum compari suo exulem gratanter regium suscepit, — moris enim illius castri, ut ibidem duo pares Domini sint, & omnes ibidem fugitivi suscipiantur.* Idem l. 11. pag. 807. *Pacem igitur inter eos obnixè feramus, ut hero comparique nostro legitimè proficiamus.* Hinc

Comparitas, Paritas conditionis ac dignitatis, in Charta Alsatica exarata sub Leone IX. PP. apud Glareanum lib. 2. Rerum German. pag. 102. *Liber vel personatus serviens, si infra patriam est, post 7. dierum inducias cum totidem suæ comparitatis testibus: plebeius autem & minoris testimonii rusticus aquæ frigidæ se expurget judicio.*

COMPARARE, *Comparatum.* Papias: *Comparare, emere, cum alio æquare.* Gloss. Græco-Lat. *Comparare*, συνωνῆσασθαι. Vide Legem Salicam tit. 39. Aleman. tit. 83. & Longob. lib. 2. tit. 14. §. 4. 28. 38. Hinc

Comparatum, Proprium, labore & parsimonia acquisitum, emptum. Gloss. Græc. Lat. *Comparata*, συνωνηθέντα. Atque in eo differebat *Comparatum* ab *alode*, quia *alodis* dicebatur quidquid hæreditario jure possidebatur. Chronicon Laurisham. an. 764. *Hoc est, villam nostram — quæ mihi de parte genitoris mei nomine Adelhemi Legibus obvenit, vel undecumque tam de alode, quàm de Comparato, seu de quolibet adtractu ad nos noscitur pervenisse, &c.* Charta Caroli Magni ibid. *Seu quod pro collata populi, vel de comparato, vel de quolibet adtractu augmentare, vel immeliorare, seu adtrahere potuerit.* Hincmarus Rem. opusc. 54. *Ut in mansis suis de alode, vel naturali, vel comparato feminas habeant, quæ illorum pannos lavant, &c.* Marculfus lib. 2. For. 7. *Tam de alode, quàm de Comparato.* Et infrà: *Tam de hæreditate parentum, quàm de Comparato.* Adde Capitula de Villis cap. 32.

Comparatio, eadem notione, in Concilio Francoford. an. 794. c. 41.

COMPARATORES, apud Julianum Antecess. nov. 49. §. 2. Ἀντεξετάζοντες τὰ γράμματα, ὅτ' ἂν οἱ συγκρίσεις ποιούμενοι, qui scripturas inter se comparant, ut scripti falsitas aut veritas comprobetur.

COMPARES. Ita appellabant certum *Leidæ*, seu pensitationis genus, Narbonensibus Vicecomitibus in Narbon. urbe exsolvi solitum, ut auctor est Catellus lib. 4. Rerum Occitanarum pag. 586. Cujus vocis notionem videtur indicasse Suidas, cui κόμπαρες, est οἱ συντελοῦντες εἰς ὑπηρεσίαν τινὶ ὁμοίαν τὴν αὐτὴν ἐκτελῶν χρείαν, qui scilicet in aliqua pensitatione alteri *Compar* est.

COMPARICIA, vel *Comparicium*, Comparatum. Charta Henrici I. Imp. apud Baronium an. 1014. num. 9. *Cum — terminis, concessionibus, comparicciis, aliisque universis redhibitionibus, &c.*

COMPARIETICI, Papiæ, *Consortes, vicini, quasi unum parietem habentes.*

COMPARILE, Compar, par, simile. Lex Bajwar. tit. 9. cap. 2. §. 5. *De minore verò quod Scopar appellant, cum solido uno componat; & universa comparilia restituat.* ubi Cod. Reg. habet *parilia*, Gall. *La pareille.*

COMPARITAS, Paritas conditionis & originis. Conventio pacis publicæ instituta an. 1051. apud Goldastum to. 2. Constitut. Imperial. pag. 48. *Si quis aliqua intentione quasi reus acclamatus fuerit — liber vel personatus serviens, si infra patriam est, post 7. dierum inducias cum totidem suæ comparitatis testibus; plebeius autem & minoris testimonii rusticus, aquæ frigidæ se expurgabit judicio.* Vide *Jurare*, & suprà in *Compar.*

COMPARTIRE, Partiri, *Partager.* Abbo in Epist. ad Desiderium PP. to. 1. Hist. Franc. p. 886. *Melius est aliquid cum eo Compartire, quam solus nihil habere.*

Compartimentum, Divisio, in Observantiis Regni Aragon. lib. 6. tit. Interpretationes, §. 11. & tit. de Munerib. agnoscend.

COMPASSIO, Condolentia, συμπάθεια, apud Arnulfum Lexov. Epist. 12. & alios non semel. Anastasius in Adeodato: *Peregrinis Compassionem exhibuit.*

Compassiosus, Qui facilè compatitur, vel Compassione dignus, apud Knygthonum. *Compassionevole* Italis.

COMPATER, Joanni de Janua: *Quasi simul ejusdem filii pater, qui filium alicujus baptizat, vel Christianum facit, vel ad baptismum, vel ad Confirmationem tenet.* Raymundus Ord. Prædic. in Summula:

Patrem, Compatrem, fratrem mihi fons parit iste,
Me levat inde pater, carnalis filius hujus
Fit mihi tunc frater: sic commater mea mater.
Sexus femineus tot depingit tibi gradus.

Folcardus in Vita S. Bertini cap. 7. de eodem Sancto: *Nec non & compater fuit* (Walberto) *secundùm sæculi laudabilem ritum ad conjungenda fraternæ caritatis fœdera conservatum.* Versus descripti in libro Evangeliorum, qui Tolosæ in Ecclesia sancti Saturnini asservatur:

Præsulis officio tunc Adrianus functus in arvis
Culmen Apostolicum Romana rexit in urbe.
Principis hic Caroli claris natalibus auctam
Karlinam sobolem mutato nomine Pipin,
Fonte renascentem, & sacro baptismate lotum
Extulit oblatum sacratis Compater undis.

Inter Epistolas Stephani III. PP. extat una cum hac inscriptione: *Pipino Regi & nostro spirituali compatri.* Chron. Fontanell. cap. 11. de Raginfredo Archiep. Rotomag. *Pipini magni Regis, &c.* Anastasius Bibl. in Vita S. Joann. Eleemosynarii n. 21. *Talis autem amborum confirmata est ex tunc à Deo charitas, ut Compater supradicti fieret Patricii.* Quo loco Metaphrastes habet, ὡς καὶ ἀνάδοχον τ᾽ αὐτοῦ παιδὸς γενέσθαι τὸν Πατρίκιον.

Compaternitas, Cognatio spiritualis quæ inter Compatres intercedit: *Comparatico*, Italis: *Comperage*, Gallis. Petrus Damiani lib. 2. Epist. 17. *Duo quidam viri, qui & amicitiæ invicem fœdere, & Compaternitatis necessitudine tenebantur.* Thwroczius in Gersa Rege Hung. c. 66. *Apud quem aliquamdiu commoratus, Compaternitatis vinculo Regi sociatur.* Vide cap. 1. & 3. de Cognatione spirit.

COMPATERNICUM, Bona paterna aut materna, patrimonium. Vetus Diploma apud Wadianum: *Quidquid genitor meus — vel mater mea Beata de Compaternico, vel seu conquisito, aut comparato mihi dereliquerunt.*

COMPATESCERE, pro *Compati.* Liber Epistolarum S. Bonifacii Arch. Mogunt. Epist. 83. *Compatescere infirmitati.*

COMPATRIANUS, pro *Compatriota*, apud Eckeardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 2.

COMPATRIOTA. Gloss. Lat. Gr. *Compatria*, συμπατριώτης, ubi fortè legendum *Compatriota.* Gloss. Gr. Lat. συμπολίτης, *Compatriota.* Nicolaus PP. in Epist. ad Egilonem Archiep. Senonensem: *Ad te & tuos Compatriotas & consacerdotes literas direximus. Universi Compatriotæ regni*, in Legibus Edw. Confess. p. 138. edit. Lambardi. Vide Folcardum in Vita S. Bertini n. 4. Cæsarium Heisterb. lib. 1. cap. 6. &c.

Compatrienses, in Miraculis S. Ursmari n. 21.

COMPELLATIVUM. Leges Athelstani Regis Angl. *Debet etiam* (Episcopus) *sedulò pacem & concordiam operari cum sæculi judicibus qui rectum velle diligunt, & in Compellativum adlegiationem docere, ne quis alii perperam agat in jurejurando, vel in ordalio.* Quidam *Compellationum* legunt, ut Foxus & Spelmannus. Sed fortè hoc loco *in Compellativum*, idem valet ac *Compellando*: ut sensus sit, Episcopum compellare debere accusatorem, eumque docere non temere adversarium ad *adlegiationem* per sacramentum vel per *ordalium* adigendum.

COMPENDIARIA, Via brevior, σύντομος ὁδὸς, in Gloss. Gr. Lat.

COMPENSUS, *Compensum.* Concilium Autisiodorense can. 3. *Non licet Compensos in domibus propriis in festivitatibus Sanctorum facere, nec pervigilias in festivitatibus Sanctorum facere.* Hîc hærent viri docti. Sunt

enim qui, *Compensos facere*, sic explicant, ut sit serotinos cœtus habere, quibus mulieres certum lanæ, aut staminis pensum, in votum sancti alicujus nendo, texendove conficiunt, quod pensum subinde sacris altaribus offertur: quem quidem morem adhuc in nonnullis Galliæ provinciis perstare aiunt. Hoc autem fit in pervigiliis Sanctorum, & in pervigilio Natalis Christi. Sic auguratur N. *le Maistre* lib. 1. de Decimis & Oblat. cap. 41. quò spectant quæ habet Martinus Bracarensis c. 75. *Non liceat mulieres Christianas aliquam vanitatem in suis lanificiis observare, sed Deum invocent adjutorem, qui eis sapientiam texendi dedit.* Subdit idem Nicolaus *le Maistre*, nisi fortasse velit aliquis *Compensos in domibus facere*, nihil aliud esse, quàm stare domi in otio certis diebus, præsertim Maio mense, quo superstitiosè feriari solebant veteres Galli, ut liquet ex eo sermone qui refertur inter tractatus Augustini tract. 20. crediturque esse Egidii Noviomensis.

At Innocent. Cironus lib. 3. Observat. Jur. Canon. c. 8. & Lalandus ad hunc canonem, *Compensos* hoc loco oblationes interpretantur quæ in domibus privatis fiebant, in quibus & vigilias quidam in festis Sanctorum peragebant, derelictis Ecclesiis: quod vetat Synodus Laodicena can. 58. Gangr. c. 5. 6. Antioch. can. 5. Carthag. c. 2. Matiscon. c. 1. & Ferrandus Diac. c. 72. unde Tertullianus lib. de Spectac. c. 81. *Prohiberi* ait *ceremonias & religionem deorum domesticorum.* Idque firmant ex genuina vocis significatione, quam profert Glossarium Rhabani, Laudatum à Barthio in Adversariis: *Compensum* enim ibi dicitur esse *oblata, collata.* Qua certè notione *Compensum* videtur usurpari in Charta Ludovici Regis an. 1156. pro Raimundo Uticensi Episcopo: *Adhuc etiam concedimus tibi & Ecclesiæ Uticensi in perpetuum redditus omnes Pacis, qui per totum ejusdem Episcopatum pro pace persolvuntur, quod etiam Compensum dicitur.* Ibi enim *Compensum* est collatio, præstatio. Concilium Monspeliense an. 1214. cap. 33. *Qui commonitus à Paciariis infra 15. dies ad cognitionem Paciariorum facere vel firmare noluerit, Episcopus eum excommunicet, & de Pace dejiciat, & terram ejus interdicto supponat. Quòd si & homines sui ei faverint, post 14. dies ejiciantur à Pace, & restituatur eis Compensum, si quid dederunt. Sed si homines ipsi velint mandatis parere, dimittantur in pace.* Cap. 39. *Si pax fracta fuerit ab iis qui sunt intra terminos pacis, debet pax fracturam pacis quærere utroque gladio: & si non poterit recuperare, debet emendare de Compenso, vel de nova collecta: de quo Compenso seu nova collecta, si Compensum non sufficit, debent expensæ fieri Equitibus qui cum armis pacem sequuntur.* Quod verò hîc *Compensum* dicitur, *Commune* appellatur in Bulla Alexandri III. PP. Vide in hac voce.

COMPERNOLA, Textus vel contextus aliquot *perularum* seu margaritarum. Monasticum Anglic. to. 3. part. 2. p. 87. *Quinque Compernoles integri de auro, cum cavillo aureo, & saphyro in fine, & quatuor Compernolæ de auro.* Vide *Perna.*

COMPESCATIO. Gloss. Gr. Lat. σωφρονισμὸς, *Compescatio.* σωφρονισμὸς, *Coercitio*, ἐπιτιμωρίας. Ita etiam Codex MS. Ibidem: σωφρονίζω, *Compesco.*

COMPETENTES, Baptismi Candidati, qui baptismum postulabant. Unde Gennadius de Scriptorib. Ecclesiast. ait Nicæam Romanæ civitatis Episcopum *Composuisse sex Competentibus baptismum instructionis libellos.* Catechumenorum enim alii fuere *Audientes*, sic dicti, quòd verbo Dei erudiri eos necesse esset, priusquam ad baptismum accederent; alii verò jam eruditi & instructi qui ad baptismum admitti postulabant, dicebantur *Competentes*, quòd unà & simul baptismum peterent, & expectarent id temporis quo baptismus conferri solet, Sabbatum nempe, quod Pascha aut Pentecosten præcedit. Isidorus lib. 8. c. 4. *Competens vocatur qui post instructionem fidei competit gratiam Christi. Inde à petendo Competens vocatur.* Idem lib. 2. de Eccl. offic. cap. 21. & ex eo Papias: *Competentes sunt qui post doctrinam fidei, post continentiam vitæ ad gratiam percipiendam petendo festinant. Ideoque appellantur Competentes, id est, gratiam Christi petentes: nam Catechumeni tantùm audiunt, necdum petunt.* S. Augustinus lib. de Cura pro mortuis habenda c. 12. *Pascha appropinquante, dedit nomen inter alios Competentes.* Et Homil. 49. *Quod dico Competentibus & fidelibus audiant pœnitentes.* Lib. 22. de Civit. Dei cap. 8. *Qui cùm dedisset nomen ad baptismum.* Idem lib. de Fide & operib. cap. 6. *An usque adeò dissimulamus à sensibus nostris, ut vel nosmetipsos non recordemur quàm fuerimus attenti atque solliciti quid nobis præciperent à quibus catechisabamur, cùm fontis illius sacramenta peteremus, atque ob hoc etiam Competentes vocaremur?* Idem Epist. 155. *Desiderio — te nomen dedisse inter Competentes vel daturum esse jam jamque cognoscerer.* Serm. 7. de Diversis cap. 1. *Ipsum vestrum nomen quod Competentes vocamini ostendit: quid enim aliud sunt Competentes, quàm simul petentes?* Infrà: *Competentium vocabulum non aliunde quàm de simul petendo, atque unum aliquid appetendo, compositum est.* In Psalm. 62. de Baptizando: *Ante Pascha enim cœpit petere de Ecclesia Christi medicinam.* Vide eumdem Homil. 49. c. 2. de Divers. Serm. 8. Concilium Agath. can. 13. *Symbolum etiam placuit publicè in Ecclesia Competentibus prædicari.* Ferrandus Diac. Carthaginensis in Epist. ad S. Fulgentium, de quodam Æthiope baptizando: *Propinquante solemnitate Paschali, inter Competentes offertur, scribitur, eruditur.* Vide S. Hieron. Epist. 60. ad Pammachium cap. 16. S. Fulgentium Homil. 78. S. Pacianum Barcinon. Episcop. Serm. de Baptismo, initio. Isidor. lib. 1. de Eccl. offic. cap. 27. S. Ambrosium lib. 2. Epist. 13. Zenon. Veronensem Serm. 7. de Paschate, Rabanum lib. 1. de Instit. Cleric. cap. 26. lib. 3. c. 35. Honorium Augustod. lib. 3. cap. 53. &c.

COMPETERE, Invadere, rapere, pervadere. Concilium Parisiense III. cap. 1. *Is qui res Dei competit, &c.* Matisconense II. c. 24. *Res alienas competere.* Turonense II. c. 14. *Res Ecclesiæ — quaqua temeritate pervadere, competere, vel confiscare.* Chlotarii Regis Constitutio c. 10. *Ut oblationes defunctorum Ecclesiis deputatæ nullorum competitionibus auferantur — præcipimus.* Vide Concil. Parisiense V. c. 9. Capitul. 1. an. 769. c. 18. lib. 7. Capitul. c. 140. &c. Hujus autem vocis notio deducta videtur ab iis qui *Competitores* dicuntur in l. 1. Cod. Th. de Quinquen. præscr. qui bona damnatorum, mortuorum, aut proscriptorum vacantia à principe impetrabant, atque pervadebant. Vide tit. de Petitionibus.

Competitio, pro querela, in l. 5. Cod. Th. de Censu, l. 4. & pen. de Censitorib. Vide Concilium Aurelianense III. c. 22. & Lugdunense II. c. 3.

COMPLACABILIS, Gratiosus. Gallis, *Complaisant.* Vita B. Coletæ n. 8. *Gratiositas complacabilis.*

COMPLACITATIO, Placitum, pactum initum inter quosvis. Charta Arnulphi Imperatoris: *Qualiter Tuto — & fœmina quædam quandam complacitationis inter se more populari perpetratæ Chartam nostris præsentavit obtutibus, supplicantes nostri edicti tenore consolidari.*

Complacitum, in Capitulari Caroli M. an. 802. cap. 9. 35.

COMPLAINTA, vox præstationibus tributa, quæ per vim imponuntur, ansamque præbent querendi, quæ vis est vocis *Complainte* apud nos. Charta ann. 1314. apud V. Cl. Dionys. Salvagnium in Tractatu de Placito Dominico p. 35. *Quod ipsi sint liberi & immunes omni tallia, tolta, corvata, complainta, quæsta, angaria, parangaria, &c.* Alia an. 1322. apud eundem lib. de Usu feudor. p. 136. *Quitum & immunem ab onere totæ, talliæ, manuoperæ, coroatæ, complaintæ, specialis vel generalis, gaschæ, clausuræ castri, &c.*

COMPLANGERE, Queri, Gall. *se complaindre.* Capitulare Pipini Regis Italiæ c. 37. *Explicare debent ipsi Missi qualiter Domino Regi dictum est, quòd multi se*

complangunt legem non habere conservatam.

Complanctus, Querela, *plainte*, *complainte*. Fulbertus Carnot. Epist. 17. *Et ecce mitto vobis utrumque scriptum, & complanctum suum, &c.* Epist. 42. *Episcopum, qui Complanctum facit de te.*

COMPLANTARE, *Complantum*, *complanctum*.

Complantum vocant agrum jure usufructuario ad complantandas vineas, certis quæ in diplomatibus recitantur conditionibus, datum. Gloss. Græco-Lat. φυτεύω, *Planto*, *complanto*, *novello*. καταφύτευσις, *Complantatio*. καταφυτεύω, *Complanto*. Tabularium S. Joannis Angeriac. *Erantque illius complancta in rem S. Andreæ, & est sita in pago Pictavo infra Quintam ipsius civitatis.* Charta anni 1028. *Dono medium junctum de vinea, quam per complanctum acquisivi, cum una mansione & horto.* Tabularium Absiensis Monasterii fol. 4. *Concesserunt — scilicet terragium & complantum & 4. denarios census annuatim, tali conditione, ut qui hanc terram excoleret, &c.* Extat præclara & vetus *Dationis in complantum* Charta inedita Abbatis Nobiliacensis in Pictonibus, quam hoc loco præstat describere. *Legis legum sanxit authoritas, & Theodosiana editio divulgatur (ut) uniuscujusque provinciæ jus quæ à legali authoritate sibimet discrepare non videtur, jure legitimo custodiatur. Idcirco egomet Raynalidus atherea deliberatione ex cœnobio Nobiliacensi Abba, libuit mihi, atque proprio fruitus sum arbitrio, unà cum consensu Monachorum ibidem degentium, ad quendam virum .... nomine, & uxore sua nomine Aldagardim, & filio suo nomine Constantino, junctum 1. ad complanctum impertiri deberet, quod & ultro videmur fecisse, eo demum rite, & postquam in agro Falernico per quinquennium bene fuerit redacta, rector ejusdem Ecclesiæ medietatem in proprios usus partibus ejusdem Ecclesiæ retorqueri faciat. Ex alia nempe de parte, ipsi excultores annis singulis, sicut mos provinciæ docet, sumptus reddant. Quòd si propter aliquam insolentiam contemptores extiterint, legali institutione mulctentur. Alienare verò si rector ipsius Ecclesiæ conatus fuerit, emere nullatenus præsumant: de repetitione verò, id absit, si nos ipsi, quam minimè credo, aut de universa mundi climata qui fuerint, qui contra hanc Chartam aliquam calumniam inferre tentaverit, minimè vindicet. Insuper is cui contra litem intulerit, sol. XXX. cogatur exsolvere. Ut hæc verò carere valeat omnimodo titubationis pœna, & ubi ubi firmitatis rigorem adipisci, manu subterfirmavi propria & subjectorum manibus ad firmitatem & stabilitatem perducere non destiti. Sign. Raynaldo Abbate, &c. Data in mense Januario anno 8. regnante Karolo Rege (Chr. 898.)*

Dare ad complantandum. Gaufridus Comes Pictavens. in Charta fundationis Abbatiæ S. Mariæ Santon. *Ibi quoque juxta de silva nostra dominica tantùm delegamus ad complantandum & hospitandum cultores, &c.* Tabular. Burguliense, sub Hugone Capeto: *Placuit nobis, atque bona decrevit voluntas, ut aliquid de terra nostra, coadjuvante Domino, ad complantandum dare deberemus, quod ita & fecimus — tali modo ut per 5. annos optimè excolatis, & advineare faciatis.*

Medium plantum, idem quod *Complantum*. Charta exarata anno 7. regnante Radulfo Rege Burgundiæ, ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ: *In Christi nomine, Notum esse volumus quod laboratores quidam Folcherius & Ascherieus venientes postulaverunt Domnum Odonem Episcopum, ut aliquid terræ ex ratione S. Andreæ, quam per precariæ largitatem adquisivit, sibi & uxoribus, & hæredibus eorum tradidit ad medium plantum, secundùm Galliarum morem, quod & fecit. Prædicta cespis sita est in pago Gratianopolis, in agro Salmoriacense, in villa Cotonaco, & cingitur undique ex eadem arva infra hanc definitionem, prædictus Episcopus, ut suprà taxavimus, prælibatis viris tradidit more Burgundiorum ad medium plantum. Si quis verò chartulam hanc, &c.* Extat ibidem alia ejusdem tenoris anni 10. Radulfi Regis. Alia Isarni Episc. Gratianop. anni 39. Chunradi Regis: *Isarnus Gratianopolitanensis sedis Episcopus, quandoquidem Adalbert & sorore sua Guittrud nostram expetierunt paternitatem quod & fecerunt, & siquidem petierunt à nobis campum ad medium plantum, & ipse campus est in Comitatu Gratianopolitano, in agro Taulianense, in villa similiter, & habet fines & terminationes de uno vero latus Fura aqua volvent, de secundo silva quæ nominatur Sinsei, quantum ædificare potueritis usque ad quinque annos possideant, ædificent, & plantent, & de una medietate quod voluerint: post quinque annos alia medietas ad potestatem sanctæ Mariæ, & sancti Vincentii revertatur, nec vendere, nec alienare non præsumant nisi à successoribus sanctæ Mariæ & sancti Vincentii, & si emere noluerunt, faciant quod voluerint, hoc est vendendi, habendi, donandi, seu liceat commutandi. Si quis ego ipse aut Canonici nostri contradicere voluerint, non hoc vindicent, sed componant nobis tantum, & alium tantum, quantum medium plantum valere potuerit, & inantea firma & stabilis permaneat cum stipulatione subnixa. Signum Isarni Episcopi, &c.* Alia ibidem sub Artaldo Episcopo: *Nos donatores donamus aliquid de hæreditate nostra, quæ nobis per medium plantum advenit & advenire debet, domino Deo & ad supradicto loco, — tali verò tenore, ut dum ego vivo usum & fructum possideam, &c.* Alia ex Tabulario S. Andreæ Viennensis: *Dono etiam tibi ego Gaidinus terram ad medium plantum, ad vineam construendam usque ad annos 7. tali convenientia, & Aimo & uxor sua Arey unam medietatem habeat ad alodum, id est, habendi, vendendi, donandi, seu liceat commutandi, &c.* Tabularium Brivatense ch. 156. *Advenerunt quidam homines — expostulantes à nobis & petentes ut ei quandam terram — ad medium plantum concederemus — infra autem hos dictos terminos jamdictam eis terram concedimus, ut ædificent & plantent eam, & ad perfectum usque perducant. Quinto autem anno quando vinea perfecta fuerit, à ministerialibus nostris dividatur, & quam partem meliorem prospexerint, partibus S. Juliani in stipendiis scilicet fratrum subjiciant, & reliquam partem eis habere permittant. Quam partem ipsi ab illo die & deinceps habeant, teneant, atque possideant, vendendi aut commutandi, aut in alienam potestatem tradendi licentiam non habeant, donec præsentibus nobis in pleno capitulo denuntient: si in commune fratrum eam emere voluerint, utantur arbitrio suo, & si in commune noluerint, & aliquis ex Canonicis eam voluerit emere aut commutare, viliùs quàm aliquis extraneus habeat eam. Si autem & hoc noluerint, commoneat tertiò: quòd si nec tunc, ab ipsa die & deinceps liberam atque firmissimam in omnibus habebit potestatem faciendi quidquid voluerit. Actum Kl. April. anno 8. regni Caroli Francorum sive Equitanorum.* (907.) Extant similes Chartæ in eodem Tabulario. ch. 230. 300. *de terris ad complantandum medietariè concessis*, ubi eædem *complantus* conditiones recitantur, dicunturque *Chartæ Semiplantariæ* in eadem ch. 300. *Facta cartula ista, quæ dicitur Semiplantaria, in mense Marcio, &c.* Tabularium Ecclesiæ S. Cyrici Nivernensis char. 54. *Roclenus dat cuidam villano nomine Bercherio & uxori Adaliardi arpentos 2. qui conjacent in pago Nevern. in villa Valleda ad medietatem plantationis.* Et ch. 58. *Nantrannus Episcopus concedit terram in villa Pusco ad medietatem plantationis Adraldo, an. 15. Lotharii.*

De hujusmodi *Complantis* agunt Consuetudines Andegavensis art. 160. Cenomanensis art. 177. Santonensis art. 18. 21. 127. Rupellensis art. 62. Pictavensis art. 59. 82. 101. Pensitatio verò quæ ex iis Domino solvitur, *Complanterie* dicitur in Pictavensi art. 75.

COMPLERE dicitur qui officium suum rectè exequitur, implet. Ita *Monachum complere*, dixit Sidonius lib. 4. Epist. 9. *Personam religiosi complere*, lib. 7. Epist. 14. Vide Savaronem ad eundem p. 448.

Complere dicitur is, qui officium quodvis Ecclesiasticum *Collectâ* seu oratione concludit & complet. Gregorius

rius M. lib. 3. Dial. c. 7. *Cumque diu oraſſent, complere orationem quadrageſimum Subdiaconum ſervus Dei jubet.* Græca habent τέλος τῇ εὐχῇ ἐπιθεῖναι. Ordo Romanus: *Surgit Pontifex cum Archidiacono,* (finita Miſſa) *& veniens ad altare, dat orationem ad complendum.* Helgaudus in Roberto Rege Franc. *Incumbentibus jam noctis tenebris dum ad complenda & quæ ſunt Deo reddenda cogitaret, ad domum Dei de more proceſſit, præeuntibus ante ſe Clericis cum ceroferariis non minimi ponderis.* Rupertus de Divin. off. lib. 1. c. 19. *Collectæ quæ dicuntur ad complendum, orationes ſedentis in cælo capitis noſtri I. C. ſignant.* Regula Magiſtri c. 50. *Complenti Abbati genua oſculetur.* Cap. 52. *Omnes audiant Abbatem complentem.* Cap. 53. *Orationes illas Quadrageſimæ puras compleant.* Cap. 83. *Nihil aliud eis* (Sacerdotibus) *in Monaſteriis liceat, niſi orationes colligere, complere, & ſignare.* Adde S. Epiphan. Epiſcop. Cypri Epiſt. ad Joan. Hieroſol. inter Epiſtolas S. Hieron. Ep. 61. cap. 5. Dynamium Patric. in Vita S. Maximi Epiſcopi Regienſis ſub finem, Walafridum Strab. de Reb. Eccleſ. c. 22. &c. Vide *Collecta.*

COMPLETA, *Completorium, complenda,* Officium Eccleſiaſticum, quod cætera diurna officia complet & claudit: unde dicitur ſub noctis initium.

Completorium. Amalarius lib. 4. de Eccl. offi. cap. 8. *Completorium ideo dicitur, quia in eo completur quotidianus uſus cibi ſive potûs, qui neceſſariò ſumitur ad ſuſtentationem corporis, ſeu locutio communis. Unde & apud Monachos tenetur uſus ex Regula S. Benedicti, ut ab eo officio clauſtra oris muniant, & ea aliena faciant à communi colloquio, uſque dum iterum ad opera redeant.* Adde eundem lib. de Ordine Antiphon. c. 7. S. Iſidorus in Regula c. 7. *Ante ſomnum autem, ſicut mos eſt, peracto Completorio, valedictis invicem fratribus cum omni cautela & ſilentio quieſcendum eſt, uſque quo ad Vigilias conſurgatur.* Regula S. Benedicti c. 7. *Completorium trium Pſalmorum dictione terminetur. Hora Completoria,* in Concilio Cabilonenſi II. c. 59.

Completa. Vita S. Agili Abbat. c. 19. *Conſuetudo talis erat, quòd Janitor ut ſignum pulſabatur ad Completam, confeſtim portas Monaſterii firmans, Abbati claves referret.* Regula Monaſt. *Quidquid ab hora nona mens maculæ adtraxerit, ante Completam confitendum eſt.* Ita S. Iſidor. lib. 1. de Off. Eccl. c. 21. Vita S. Bercharii lib. 2. p. 101. &c.

Complenda. Pilichdorffius contra Valdenſes c. 29. *Ultimis collectis, quas Complendas vocamus, agimus gratias pro perceptis beneficiis.* Vide Durandum in Rat. lib. 5. c. 10. Durantum de Ritib. Eccl. lib. 3. c. 11. Menardum in Concord. Regul. & alios paſſim.

COMPLEXIONATUS. Auctor de Diſciplina Scholarium c. 3. *An inferioris naturæ complexionata virtutem ſive eclipſim contrahant ex planetis, an ex primis generantibus.*

COMPLICES, Scelerum ſocii: nos vulgò *Complices.* Iſidorus lib. 10. Orig. *Complex, qui in uno peccato vel crimine alteri eſt applicatus ad malum: ad bonum verò nunquam dicitur.* Joann. de Janua: *Complicitas, concors inter duos vel plures doloſitas, in malo conſenſus.* Utuntur Prudentius, Salvianus, Sidonius, Senator, & alii paſſim. Vide Olai Borrichii Cogitationes p. 68.

COMPLIFICARE, Papiæ, *Multiplicare.*

COMPLUVIUM, Pluvia denſior. Vita S. Lupicini Abbatis Jurenſis n. 11. *Si Frater forſitan — uſpiam proceſſiſſet in frigore, vel forſitan hyemali compluvio rediiſſet infuſus.* Aliàs, *Compluvium, eſt locus ad quem multæ pluviæ confluunt.* Jo. de Janua.

COMPONERE, Delictum tranſactione & compoſitione interveniente expiare, ac luere, & cum læſo, aut ejus hæredibus, de mulcta ac pœna propter illud irroganda, paciſci. Nam apud Germanos quævis delicta certâ pecuniæ ſummâ æſtimabantur, neque homicidia ipſa morte lui Lex erat, præterquam in Majeſtatis crimine, ut docemur ex leg. Bajwar. cap. 1. tit. 7. §. 3. cap. 2. tit. 1. §. 4. quod & pridem obſervarat Tacitus: *Luitur homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque ſatisfactionem univerſa domus.* Gregorius Turon. lib. 3. Hiſt. c. 31. *Ad Theodatum legationem dirigunt, exprobantes de morte ejus, atque dicentes, Si hæc quæ egiſti nobiſcum non compoſueris, regnum tuum auferemus, & ſimili pœna te damnabimus. Tunc ille timens quinquagena eis millia aureorum tranſmiſit.* Lib. 7. cap. 3. *Compoſuit tamen filiis Saxo ille mortem ejus.* Lib. 9. c. 18. *Tamen quæ contra rationem geſſimus, cuncta componere non moramur.* Et cap. 19. *Magnas mihi debes referre grates — eò quòd interfecerim parentes tuos, de quibus accepta compoſitione, aurum argentumque ſuperabundant in domo tua. De vita Componere,* in Capitulis Caroli C. tit. 31. c. 25.

Quòd ſi in judicium crimen vocaretur, nec partes de compoſitione inter ſe convenirent, tunc judex reum cum accuſatore componere cogebat. Idem Gregor. lib. 7. c. 2. *Comitibus pax uſque in audientiam data eſt; ſcilicet ut in die quo judicium erat futurum, pars quæ contra partem injuſtè exarſerat, juſtitia mediante, componeret.*

Quandoque & crebrò mulctam ipſam pecuniariam definiebat judex pro delicti vel criminis modo & qualitate, niſi mulcta ipſa à lege definita eſſet. Tunc enim mulcta quæ à lege præſcripta erat reo irrogabatur: *quæ legalis compoſitio* dicitur in Capitulis Caroli C. tit. 29. c. ult. Unde *legem & bannum componere, Secundùm legem componere,* dicunt Leges antiquæ & Capitularia paſſim. *Compoſitio legalis,* in Capit. Caroli C. tit. 29. quæ *Compoſitio ſecundùm legem ſuam,* dicitur in Capit. Caroli M. lib. 3. c. 65. & alibi.

Interdum etiam mulcta à lege definita, ſecundùm criminis atrocitatem multiplicabatur, idque *Bannum dupliciter aut tripliciter componere, Bannum aut legem in triplum componere,* dicunt Capitularia. Gregorius Turon. lib. 4. Hiſt. c. 38. *Quid plura? quatuor millibus ſolidorum Archidiaconum condemnavit. Quod in præſentia Regis Sigeberti veniens, quadrupla ſatisfactione, inſequente Jovino, compoſuit. Compoſitio ſimpla,* in Legib. Friſicis, quæ non duplicatur, aut triplicatur. *Compoſitio duplex,* quæ ad Regem ſpectat ex Lege Aſtulphi Regis Longob. apud Heroldum p. 256. *Compoſitio tripla,* in Capitul. Caroli M. lib. 3. c. 63. & alibi non ſemel. *Quadrupla ſatisfactio,* apud Gregor. Turon. lib. 4. Hiſt. cap. 38. Vide *Bannum, Niungeldum, Triniungeltum.*

Quòd ſi crimen vel delictum, de quo mulctam pecuniariam lex ſtatuit, publicum eſſet, id eſt, Regem vel Principem ſpectaret, tunc reus *cum fiſco,* vel *ærario componere* tenebatur, mulctâ à lege definitâ, vel à judice ſtatutâ. Sæpe etiam duplicem mulctam in delictis privatis ſtatuunt leges antiquæ, alteram actori, alteram ærario & fiſco, quod paſſim obſervare eſt.

Si denique compoſitionem complere non poſſet reus, tunc *ſemetipſum inwadiare* tenebatur, *uſque dum plenam compoſitionem adimpleſſet,* ut eſt in Lege Longob. lib. 1. tit. 14. §. 10. & in Capitulis Caroli M. lib. 3. c. 65.

Compoſitio non ſemper læſum, vel occiſi hæredes, ſed & ipſos agnatos & cognatos ſpectabat, inter quos dividebatur, ut ex Tacito docuimus. Andreas Suenonis l. 5. Leg. Scaniæ c. 5. *Secundùm antiqua jura, ſic eſt perſolutæ pecuniæ facienda diſtributio, ut unaquæque tertia principalis, in tres tertias principales diviſa, per vices ſingulas una ſemper partialium cadat in commodum hæredis occiſi, & agnatis ſecunda, cognatiſque tertia debeatur. Sic per agnatos omnes & cognatos diſtributio pecuniæ facienda, ut ſemper prior gradus duplo majorem partem quàm poſterior conſequatur, &c.* At Lege Longob. lib. 1. tit. 9. §. 18. compoſitio ad propinquiores parentes, ſeu agnatos vel cognatos pertinebat, ſiquidem filia occiſi tantùm ſupereſſet.

COMPORTIONALES *termini,* apud Latinum Agrimen-

sorem, quos Veterani vel Consortes posuerunt in portionibus suis.

COMPOSTUM, Fimus, quo impinguatur terra, Anglis *Compost*. Charta Henrici Regis Angl. apud Matth. Paris an. 1258. *Insuper & manerium de Kingsburg cum omnibus pertinentiis suis, & cum 5. hominibus in villa de Westwike, cum composto Curiæ S. Albani, ad prædictum manerium meliorandum.*

Compostare, Fimo terram impinguare. Charta Thomæ D. de Moubray to. 2. Monastici Anglic. p. 243. *Item concessi eis — dictas terras excolendas & compostandas, sive per carectam, sive per ovile, & ad dictas terras seminandas, & blada sua metenda, colligenda & carianda.* Vide Fletam lib. 2. c. 73. §. 5. Idem fortè sonat *Componere*, in Capitulari de Villis c. 37. *Ut campos & culturas nostras bene componant, & prata nostra ad tempus custodiant.* Nam à *Componere* facta vox *Compostum*.

COMPOSTILE, Repositorium, Petronio, à compositis in eo lancibus obsoniorum. Ita nimirum fiebat, ut non singulas mensæ lances apponerent, sed multas simul in uno compostile, seu repositorio congestas. Extat Epigramma Ennodii, *de Compostile habente septem gavatas*. Vide ibi Sirmondum. Gregorius Turon. lib. 3. Hist. cap. 15. *Verum enim dico tibi, quia etiam si Regi epulum cupias præparare, fercula regia componere possum.*

COMPOTIRE, *Investire, ut, Mando vobis ut compotiatis eum præbenda sua: & derivatur à Compos.* Ita Joan. de Janua.

COMPOTUS. Vide *Computus*.

COMPRARE, pro *Comparare*, emere, in Foris Aragon. p. 146. Hispanis *Comprar*.

COMPREHENDERE, Comparare: *Comprehensio*, comparatum, acquisitum. Charta Germanica an. 796. apud doctissimum Henschenium ad Vitam S. Ludgeri Episcop. Mimigard. num. 22. & seqq. *Tradidi — particulam hæreditatis & proprii laboris, id est, totam comprehensionem in silva, quæ dicitur Heissi, in Aquilonari ripa fluvii Ruræ, quam ibi dudum comprehendi, inter montem & ipsum fluvium, communionemque in eandem silvam.* Alia an. 797. *Cum illis comprehensionibus in silva, quæ notæ sunt juxta Hislam.* Alia an. 799. *Sed ipse venerab. Abbas Ludgerus hanc traditionem quæ dudum comprehensio mea esse dinoscitur, simul cum illa terra, quæ ibidem jam culta esse videtur, &c.* Alia an. 801. *Tradidit — in eleemosynam suam comprehensionem illam, quam ipse Helembaldus in propria hæreditate & in communione proximorum suorum proprio labore & adjutorio amicorum suorum legibus comprehendit, & stirpavit, id est, in loco, &c. — & postea postulavit ut dimidiam ipsam comprehensionem in beneficium accipere deberet diebus vitæ suæ, &c.*

COMPRESBYTERIUM, jam olim vocabatur, inquit Holstenius ad Synodum Roman. sub Bonifacio II. PP. Concessus Presbyterorum, qui ab Episcopo, vel Summo Pontifice, pro emergente quapiam difficultate congregabantur. Vide *Presbyterium*.

COMPRIMOTÆ, Primores. Ingulphus: *Tam Abbas, quàm Monachi sui universi cum omnibus comprimotis occiduntur.*

COMPROMISSUM. Inter electionum in Episcopos aut Abbates formas, quarum mentio est in Decretal. Gregor. IX. tit. de Electione lib. 1. una est quæ *per Compromissum* appellatur. Cùm videlicet dissidentes invicem Electores, transferunt potestatem eligendi tribus vel pluribus, juramento plerumque astrictis, qui omnium vice eligant personam idoneam, & secundùm formam Concilii Generalis. Hujusmodi electionis per Compromissum exemplum extat apud Sidonium lib. 7. Epist. 9. in Gestis Innocentii III. PP. pag. 83. in Actis Joannis Majoris Episcopi Andegav. tom. 10. Spicilegii Acheriani, &c. Vide Leges *Alfonsinas*, seu *Partidas*, part. 1. tit. 5. lege 20. & infrà in voce *Medianus*.

COMPTORES. Vide *Comitores*.

COMPULSARE. Vide *Pulsare*.

COMPULSORES, Fiscalium onerum exactores, qui publicis functionibus obnoxios ad solutionem compellunt ἐπείκται & ἐκβιβαστὴ, in Basilicis, Ἐπείκτης τῦ βασιλέως, apud Cedrenum in Leone Philos. Κατεπείγοντες Libanio Orat. contra Florent. Gloss. Lat. Gr. *Compulsio*, εἴσπραξις, ἀπαίτησις. Glossæ Græc. Lat. ἔπαξις, *instantia*, *compulsio*. Occurrunt ejusmodi *Compulsores* passim apud Ammianum lib. 22. Senatorem lib. 5. Epist. 39. lib. 7. Epist. 45. lib. 9. Epist. 4. lib. 10. Epist. 30. lib. 12. Epist. 8. Ennodium lib. 7. Epist. 10. in l. 7. de Executoribus l. 3. de Luc. advoc. lib. 12. Cod. l. 5. Cod. Theod. de Offic. Rector. provinc. l. 16. de Jure fisci l. 34. de Annona, & l. 15. de Exaction.

Compulsores exercitûs, apud Gothos, qui milites in hostem exire compellebant. Lex Wisig. lib. 9. tit. 2. §. 2. *Servi Dominici, id est, compulsores exercitûs, quando Gothos in hostem compellunt exire.* §. 9. *Inferiores sanè vilioresque personæ, Thyaphad scilicet, omnisque exercitûs compulsores, &c.*

Compulsores, in Monasteriis, qui officii Canonici Horas indicant, Monachos ad Ecclesiam cogunt: apud Cassianum lib. 3. de Cœnob. instit. cap. 2.

COMPURE, Papiæ, *bene, diligenter*.

COMPURGATORES. Vide *Juramentum*.

COMPUTARE, Narrare, Gall. *Compter*. Regino lib. 2. de Ecclesiast. disciplin. cap. 231. & Burchardus lib. 7. cap. 25. *De illa parentela, quam dicunt esse inter illum & istam ejus conjugem, quicquid inde scis vel audisti computare à tuis vicinis, aut tuis antecessoribus, quod tu per nullum ingenium —— celabis Episcopo tuo, &c.*

COMPUTUS, *Compotus*, vel *Computum*, & *Compotum*. Joan. de Janua: *Computus, à Computo, as, numeratio, vel numeri assignatio, vel doctrina, vel ars. Antiqui tamen dicebant Compotus, quod nos abhorremus, propter vocis absonantiam.* Est igitur Computus *numeratio*, vel *numeri assignatio*: qua notione Julius Firmicus, si Scaligerum audimus, primus usus videtur. Idem Firmicus lib. 1. cap. 2. *Cursus hos syderum assiduâ observatione computationis invenimus.* Infrà: *Vides ut primos discentes computos digitos tarda agitatione deflectant?* Libro tertio capite undecimo. *Cælestium rerum scrutatores, alii enim computos exercent, alii difficilium litterarum aut inventores aut magistri oriuntur.* Lib. 4. cap. 1. *Scient Computos, scient Musicam, &c.* Cap. 2. *Cælestibus religionibus occupatos, seu peritis computationibus syderum cursus interpretantes.* Lib. 6. cap. 30. *Et quantacumque computus fecerit summam.* S. Hieron. Epist. 58. cap. 2. *Omnes propositionum vestrarum calles ad unum computum confluunt.* Utitur etiam Innocentius de Casis litterarum. Versus antiqui apud Hariulfum lib. 4. Chron. Centul. cap. 36.

Ex his thesaurus fit mercibus amplior unus,
Quem numerare nequit, vel si quis compota novit.

Leges Edwardi Confess. ubi de Urbe Londinensi: *In ea itaque supersunt ardua compota, & ambigua Placita coronæ, & curiæ Domini Regis.*

Computator. Gloss. Græc. Lat. συμψηφιστὴς, *Computator*. σύμψηφος, *Computator*.

Compotus, seu *Computus*, apud Scriptores, *Ecclesiasticus* potissimùm intelligitur, uti definitur à Durando lib. 8. Rational. cap. 1. *Notitia cursus lunæ ac Kalendarum, seu scientia certificandi tempus secundùm solis & lunæ progressum.* Quæ quidem methodus à Græcis ψηφισμὸς τῦ ἡλίυ ϗ τῆς σελήνης ἐτῶν dicitur, Hebræis *Embolismus*, seu *mysterium embolismi*, à parte totum. In Computo autem præsertim docentur, tempus Paschatis, Cyclus decemnovennalis, Epactæ, Bissextus, saltus Lunæ, 4. Tempora, Kalendæ, Idus, &c. Concurrentes, & alia hujusmodi. Eadmerus in Vita S. Wilfridi cap. 10. *Quatuor ab eo libros Evangeliorum, rationabilem Paschæ terminum, aliaque nonnulla quæ in patria sua nequiverat, didicit.*

Compoti notitiam Presbyteris & Clericis adeò necessariam

censuerunt, veteres, ut Statuta Ecclesiastica seu Episcoporum pro suis diœcesibus, pene omnia, illud iis magna cum sollicitudine ediscendum præscribant. Capitul. Aquisgran. an. 789. cap. 70. & Capitula Caroli Magni lib. 1. cap. 68. *Ut Scholæ legentium puerorum fiant, Psalmos, Notas, Cantus, Compotum, Grammaticam, —— discant.* Lib. 4. addit. 1. §. 5. *De Computo ut partes discant omnes.* Eadem habentur lib. 6. cap. 226. & in Capitulari ejusdem ad Salz c. 5. Herardus Turon. Archiepisc. in Capitulis: *Ut Presbyteri compotum discant.* Ratherius Veronensis in Synodica ad Presbyteros, & Inquisitio de Presbyt. apud Reginonem cap. 92. *Compostum minorem, id est, Epactas, Concurrentes, Regulares, Terminum Paschalem, & reliquos, si est possibile, sapiat.* Ita apud Hincmarum in Capit. an. 852. cap. 8. Haitonem Basileensem Episc. in Capit. c. 6. Walterium Aurelian. Episc. in Capitul. cap. 22. Joann. Abbatem S. Arnulfi in Vita B. Joann. Abb. Gorziensis c. 3. num. 18. &c. Adde Lambecium lib. 2. Comment. de Bibl. Cæsar. pag. 212. Ea etiam notione *Compotum* usurpat Aimoinus in Vita S. Abbonis Floriac. cap. 7. *Post exaratas Compoti calculationes, post solis ac lunæ viarum declaratas dimensiones, in divinas quoque animum intendit.* Rudolphus Presbyter auctor est Rabanum *de Computu confecisse dialogum unum.* Scripserunt præterea *Compotos* Beda in Carminib. quæ inscribuntur *de Variis Computûs regulis*, & lib. *de Ratione Computi*: Manfredus, cujus Compotus habetur tom. 1. operum ejusdem Bedæ: Gilda, cujus Compotum haberi MS. in Bibliotheca Cottoniana monet Usserius Armachanus in Epistol. Hibernic. Pandulphus Capuanus, ut auctor est Petrus Diacon. de Viris illustrib. Casin. cap. 26. Fulbertus in Poëmat. pag. 180. Chilpericus, vel Helpericus Abbas, apud Vincentium Belvac. lib. 25. cap. 9. Trithemium & Mabillonium, Durandus lib. 8. Rational. Joannes de Janua, ut ipse testatur in V. *Concurrens*, & alii, præter veteres, qui de Cyclo Paschali scripsere.

Compotista, *Qui docet Compotum, vel qui vacat Compoto*, Joanni de Janua. *Artis computatoriæ magister*, apud Monachum Egolismensem in Vita Caroli Magni an. 787. *Calculator*, apud eundem eod. anno: ἐμβολισμὸς, Judæis, ut auctor est Scaliger. Honorius cap. 88. *Victorius natione Aquitanicus, calculator studiosissimus composuit Paschalem Cursum post quatuor priores Compotistas, id est, Hippolytum, Eusebium, Theophilum, & Prosperum.* Charta Sancii Regis Navarræ 1061. apud *Yepez* in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 4. *Sunt præterea bene instructi ad Ecclesiastica officia Psalmistæ, Computistæ, Cantores, Lectores, & fide sancta pleni.* Thwroczius in Carolo Rege Hungariæ c. 97. *Quorum Walachorum numerum ibi per Ungaros occisorum subtilis solummodo infernalis Compotista collegit.* Epitaph. Joannis à Sacrobosco:

De Sacrobosco qui Compotista Joannes, &c.

Computus, Sertum globulorum, vulgò Rosarium. Hispani *Cuentas*, numerorum calculos, seu rationes vocant. Guill. de Thoco in Vita sancti Thomæ Aquin. num. 106. *Computum suum, cum quo quotiens diceret orationem Dominicam, numeraret.* Vide *Capellina*.

Compotus. Charta Jacobi II. Regis Aragon. an. 1307. in Foris Aragon. lib. 9. *Nobis humiliter supplicarunt, quòd faceremus augeri & cudi dictam monetam Iaccensem, sub eadem lege, pondere, & figura, usque ad quatuor Compotos & dimidium, sic quòd esset dimidius compotus obolorum. & nos quatuor Compotos & dimidium faceremus cudi à festo S. Michaëlis proximi ad tres annos continuè numerandos.* Eadem habentur in Charta Petri II. Reg. Arag. an. 1350. ibid.

CONA. Joan. de Janua: *Merga, furca cum qua cona segetis portatur. Merges, garba segetis: scilicet gonnus, sive cona, vel manipulus.*

CONA, Clima, vel angulus, ex Gall. *Coin.* Poëta anonymus de Pontificib. Eboracensib.

Harmoniam cæli, solis lunæque labores,
Quinque poli conas, errantia sidera septem,
Astrorum leges, &c.

CONCOENA. Gloss. Græc. Lat. MS. σύνδειπνος, *Conviva, Concœna.* In Edito, *Concena.* Gloss. Lat. Græc. *Concœnæ*, σύνδειπνοι.

CONCAGATUS, Concacatus, sordidatus: Gallis, *Foireux, Breneux.* Lex Salica tit. 32. *Si quis alterum cenitum clamaverit —— si quis alterum concagatum clamaverit, 120. denar. — culp. Jud.* Gloss. Lat. Gall. *Crucientatus, conchié de sang.* Le Roman du Renard MS.

Renard se pense qu'il fera,
Et comment le cunchiera.

Philippus *Mouskes* in Hist. Franc. in Henrico I.

Et de ses hueses emboées
Qui grandes estoient & lées,
Et del tai divier cunchiées,
Le foula plus de sept fiés.

Alibi:

Ce m'est vis que vous redoutez,
Que mon mantel si cunciiés, &c.

Mox:

Quar li mantiaus fu depeciés,
Descirés, & cunciiés.

Vide suprà *Cenitus*, & Marcam. lib. 1. Hist. Beneharn. cap. 16. num. 6.

CONCAMBIUM, *Concambire.* Vide *Cambiare*.

CONCAPTIO, idem videtur quod *Comprehensio*, de qua voce suprà. Charta Aleman. Goldast. 71. *Convenit nos unà cum consensu fratrum nostrorum, & Advocati Emichonis, ut in Concaptione, quæ sita est in marcho Wangon — hobas 3. dari deberemus.* Vide *Cœptus*.

CONCAPULARE. Vide *Capalare*.

CONCASUS, Collisus, collisio. *Dentium concasus* apud Cælium Aurelian. lib. 2. Acut. cap. 12.

CONCATHEDRARE, Cathedræ, seu honoris sui consortem & participem facere. Pseudo-Ovidius lib. 3. de Vetula:

Te superexaltans, cælosque locans super omnes,
Et sibi concathedrans.

Infrà:

Non opus est ut eam velit exaltare gradatim,
Sed simul assumet, simul & sibi concathedrabit.

CONCAVARIUM, Aquarum receptaculum, cantharus. Fulcuinus de Gestis Abbatum Lobiensium cap. 29. *Refectorium, — in cujus introitu fecit vestibulum, in quo per subterraneos meatus aquæ ductum fecit, quæ sursum ebulliens ibidem scaturire videtur. Concavaria huic superiori receptaculo præparata, quæ per 4. foramina in supposita alia aquam cribrans, sufficientem fratribus administrationem aquæ distillat.*

CONCEDENTIA, *Concessio, indulgentia, remissio, inducia*, συγχώρησις, in Gloss. Græc. Lat.

CONCEILUM, *Concelamentum, concelatio*, voces forenses apud Anglos. Monasticum Anglican. tom. 2. pag. 827. *Et sint quieti — de murdro, & latrocinio & conceylis, & Utflat, & hamsoka.* Eadem habentur in Charta alia laudata in *Utflat*.

Concelamentum, idem quod *Conceilum* apud Bractonum & in Fleta lib. 1 cap. 38. §. 2. *Cùm de perjurio vel concelamento non fuerint convicti, &c.*

Concelatio, idem quod *Concelamentum.* Vetus Charta to. 2. Monastici Anglic. pag. 201. *Sint quieti de Shiris, & Hundredis, & placitis, & querelis, & geldis, & Denegeldis, & Themanatale, & Concelationibus, & Scottis, & assisis, &c. Conceler*, celare, abscondere, in Consuetudine Normanniæ art. 394. Regestum Feodorum Comitatûs Claromontensis in Bellovacis. Cameræ Comput. Paris. *Le Prevost prend amende de 60. sols en plusieurs choses seur non nobles, c'est asavoir se un homs concele pour quel cas que ce soit les drois de son Seigneur, il doie 60. sols.* Infrà: *Concelement d'espaves.*

CONCELLANEUS. Vide *Cellulanus*.

CONCELLITA, Monachus qui in eadem cella vel Monasterio habitat, ejusdem cellæ cohabitator. Sidonius lib. 8. Epist. 14. *In illo quondam Cœnobio Lirinensi spectabile caput, Luporum concellita, Maximorumque, &c.* Vide *Syncellita, Cellulanus, Concellaneus.*

CONCENTRICUS, Oppositus. Paraphrasis symboli apud Guillelmum de Guilevilla in Peregrinatione hominis:

Nunquam volo nec effici
Ut Planeta erraticus,
Malo mori quam infici
Erroribus hæretici,
Legi Dei concentricus.

CONCESSUS, *Concessio*, idem quod *Favor*, *consilium*, *laudimium*: consensus nempe Domini in feudi, vel prædii distractione, seu præstatio quæ eidem fit pro ejusmodi consensu. Tabularium Brivatense ch. 110. *Et habet concessum, & ubladas, & nebulas, & pigmentum.* Tabularium Vindocinense Charta 343. *Haiminius emit de Engilberto duos pratorum agripennos 25. sol. horum de uno Canonici S. Georgii de concessu habuerunt 3. sol. quia de potestate eorum erat.* Ordericus Vitalis lib. 3. p. 467. enumeratis aliquot donationibus addit, *Hæc omnia supradicta concessit dominus eorum, &c.* Et p. 496. *Nec omnia quæ Fulcoius dederat Monachis, concessit Robertus de Calvimonte, qui Capitalis Dominus erat.* Et pag. 575. *Et pro concessione auri unciam habuit.* Adde pag. 582. *&c.*

CONCHA, Labrum, vas concavum, ac superiùs patulum instar conchæ. Vetus Interpres Juvenalis Sat. 3. *Pelves, conchas, in quibus pedes lavant, ut vasa fictilia, ποδόνιπτρα.* Paulus lib. 3. Recept. Sentent. *Delphicæ, pelves, conchæ, aquimanilia, &c.* Ennodius:

Parturit unda sitim, quam splendens concha ministrat.

S. Hieronym. Epist. 2. de Vita Clericorum: *Baccarumque succum non calice bibere, sed concha.*

Concha verò recensetur vulgò inter vasa ac ministeria sacra, cujus varii fuere usus. Anastasius Bibl. in Paschali PP. *Pariterque & concham ad spongiam pro nocturnis diligentiis ibidem ex argento constituit.* Vide p. 26. 28. 32. &c. Chronicon Casin. lib. 3. cap. 57. *Concham argenteam cum aquimanili suo.* lib. 4. cap. 90. *Conchas duas librarum 8. &c.* Bernardus Monach. in Consuetud. Cluniac. MSS. cap. 37. *Urceus argenteus cum concha argentea.* Hariulfus lib. 2. Chron. Centul. cap. 10. *Concha argentea major cum imaginibus argenteis una.* lib. 3. cap. 3. *Conchæ argenteæ pendentes duæ*, scilicet lucernarum vel candelabrorum. Idem Bernardus in Consuetudin. Cluniacens. MSS. cap. 56. *Candelabrorum pateras ac cereorum conchas diligenter abradat.* Κογχίας vocat Paulus Silentiarius in Descriptione S. Sophiæ. Concilium Eliberit. can. 48. *Emendari placuit, ut hi qui baptizantur, nummos in concham non immittant, ne Sacerdos quod gratis accepit, pretio distrahere videatur.* Conchæ ad Baptismum meminit etiam Chronicon Petri Regis Aragon. editum à Michaële Carbonello, lib. 1. cap. 2. *E per ço en la dit dia nos nos batejaren en la cambra en una concha. Cum concha aut cum manibus infanti in infirmitate posito aquam super caput fundere, & sic baptizare*, in Responsis Stephani II. PP. c. 11.

Concha ad Chrisma. Testamentum Riculfi Episcopi Helenensis: *Candelabros cum argento 4. conchas æreas 2. ad Chrisma conficere, &c.* Vide Sacramentarium S. Gregorii Magni pag. 71. 73. edit. Menardi.

Concha, Navigii species in *Conchæ* formam efficta, ut sunt *Gondolæ Veneticæ*. Epistola Jacobi Regis Aragoniæ ad Carolum Regem Franc. an. 1326. tom. 8. Spicilegii Acheriani: *Quædam navis seu concha, cujus erat ductor sive patronus Bernardus de Ilario.* Caresinus Scriptor Venetus an. 1378. *Destinatis quampluribus usseriis, seu galeis grossis, conchis, aliisque navigiis, &c.* Chronicon Petri Regis Aragon. Edit. à Mich. Carbonello, lib. 1. cap. 12. *Encara hic venguer en altres navilis, e moltes naus, é quoques, e vexeills de la ciutat de Valencia.* Cap. 14. *Parti donchs le Senior Infant — en la quoqua d'En Bernart, &c.* Etiamnum nostri *Coquets* vocant vasa lignea in quibus eluuntur panni linei.

Concha, Mensuræ frumentariæ species, quæ in Consuetudine Bayonensi tit. 23. art. 9. quinquaginta quatuor librarum esse dicitur. Adde tit. 22. art. 2. tit. 23. art. 3. & Consuetud. Solensem tit. 10. art. 7. tit. 16. art. 7. Historia Abbatiæ Condomensis pag. 473. *Quatuor conchas tritici, totidem sextarios vini.* pag. 483. *Hæc terra sita est in Cirisol, mensura decem concarum.* Hinc

Concada terræ, Modus scilicet agri conchæ frumenti reditûs. Historia Abbatiæ Condomensis pag. 491. *Et unam concadam terræ in pago sancti Gorgoni, quæ reddit 12. concas tritici.* pag. 476. *Dedit B. Petro — unam concadam de terra & dimidiam, & unam cartaladam ad Fontem de Pisol, &c.* pag. 480. *Dedit — concadas terræ, & æstimante una denariata de vinea pro salute animæ suæ.* Adde pag. 491. 496.

Concha, Pars ædis sacræ, in qua scilicet sacra mysteria peraguntur, & ubi stat altare; sic dicta, quòd qua parte est θυσιαστήριον, seu Βῆμα, quidam in hemicylindri formam effingatur recessus, qui supernè in *Conchæ* figuram clauditur. Paulinus: *Totum verò extra concham Basilicæ spatium alto & lacunato culmine geminis utrinque porticibus dilatatur.* Sed de *Conchis* ædium sacrarum, pluribus egimus in Descript. S. Sophiæ num. 50.

Concha. Charta Willelmi Aquitanorum Ducis c. an. 1137. apud Sammarthanos in Abbatib. Angeriac. *Dono & concedo —— quidquid in concha de Esrenda habebam, cum omni libertate, & sine aliqua mala consuetudine. Hæc enim concha tenet a — quæ est in via usque ad portum Savarici, & in eadem concha molendina, piscatorias, vel aliud quodlibet ædificium, &c.* Nescio an utrobique *Comba* legi debeat. Vide in hac voce.

CONCHYLIOLEGULI, vel *Chonchyleguli*, vel *Conchyloleguli*, in Cod. Theod. leg. 5. & 17. de Murilegul. l. 9. de Lustrali collat. iidem qui *Murileguli*, piscatores ac nautæ conchylii seu muricis, πορφυρεῖς. Joan. de Janua: *Conchilegus, qui conchilia legit, colligit.* Vide *Murileguli.*

CONCIBIONES, in Gloss. Isid. *Quædam stellæ quæ per astrologiam concipientibus aptantur.* Joan. de Janua: *Concipiones, stellæ quæ concipientibus aptantur & favent.*

CONCIBUS, Conlactaneus, σύντροφος, in Gloss. Græc. Lat.

CONCICLA. Apicius lib. 5. cap. 3. *Concicla cum faba coques, &c.* Ubi Humelbergius legendum putat *Conchicla*, intelligique fabam, quam Martialis lib. 13. Epigram. 7. *conchin* vocat, fabam scilicet quæ *solida* dicitur Plinio, hoc est integra & cum cortice suo decocta, ad discrimen fabæ fresæ, quæ molliter fracta sine cortice coquitur: eadem quæ faba *Concicula* appellatur à Marcello Empirico cap. 33. pag. 227.

CONCIDUA. Vide *Concisa.*

CONCIENIA, *Imbrium collectio, quasi continens aquas.* Ugutio. Vide *Concinium.*

CONCILIABULUM, *Locus ubi in Concilium conveniitur*, Festo: *ubi plures sui juris sedent*, in Gloss. Isid. Gloss. Lat. MS. Regium. Cod. 1013. *Conciliabulum, locus in quo multi homines sui juris sunt.* Frontinus: *Prius fuere conciliabula, & postea sunt in municipii jus relata.* At propriè

Conciliabula dicuntur furtivi & clandestini conventus, congressus. Concilium Carthag. IV. can. 71. *Conventicula hæreticorum, non Ecclesia, sed Conciliabula appellantur. Conciliabula hæreticorum*, in lege 2. Cod. Theod. de Fide Cathol. *Conciliabula Judæorum*, in leg. 1. eod. Cod. de Judæis. Ψευδοσύνοδος, & ψευδοσύλλογος, in VII. Synodo Act. 1. Συνέδριον ἀποστατικὸν, in Concilio Ephesino part. 2. Act. 1. *Latrocinium Ephesinum*, quod contra Flavianum Constantinop. à Dioscoro Alexandrino coactum est, vocant Gelasius I. PP. Epist. 13. Liberatus Diac. cap. 12. & 13. & Nicolaus I. PP. Epist. 8. Ληστρικωτάτην ἐν Ἐφέσῳ λῃστείαν σύνοδον, auctor Vitæ sancti Sabæ. *Concilium Latrocinale*, Concilium Constanti-

nop. de depositione Ignatii Patriarch CP. Nicolaus I. PP. Ep. 9. Hincmarus Remensis, apud Flodoard. l. 3. Hist. Rem. capite 14. *Ad conciliabulum nuper Metis habitum, quod vocari Synodum vetuistis.* Vide *Martyrium.*

CONCILIALES, Consiliarii, apud Steph. Edium in S. Wilfridi Vita cap. 44.

CONCILIARE, Colligere, συναθροίζειν, in Glossis. Hac notione usurpatur in Cod. Theod. l. 2. de Liber.

CONCILITAS, διαλλαγή, *Reconciliatio*, in Gloss. Græc. Lat. *Reconcilitas*, διαλλαγὴ φιλίας, in eodem.

CONCILIUM, Cœtus, corpus & universitas hominum simul & unà convenientium. *Concilium Deorum*, apud Tertullianum. *Concilium Patrum*, pro Senatu, apud Symmachum lib. 1. Epist. 89. *Concilium Naviculariorum*, in leg. 32. Cod. Theod. de Navicular. Vide Gruteri Inscript. 305. 8. 325. 15. 321. 10. 467. 4.

Concilium, Nundinæ, apud Eugraphium Terentii interpretem.

Concilium, Parlamentum. Vide Prynneum in Libertatibus Anglic. tom. 1. pag. 1248.

Concilium Catholicæ, Ecclesia Catholica, vel certè cœtus Clericorum Ecclesiæ, ac ædis sacræ, in leg. 1. Cod. Just. de SS. Ecclesiis: *Habeat unusquisque licentiam sanctissimo Catholicæ venerabilique Concilio decedens bonorum quod optaverit relinquere.* Ubi Basilic. lib. 1. tit. 1. ταῖς ἁγίαις ἐκκλησίαις vertunt.

Concilium Martyrum, Sanctorum, Locus ubi multorum Martyrum ac Sanctorum corpora conquiescunt, (*confessio*, vel etiam ipsa Basilica: *Martyrum sedes*, in lege 6. Cod. Theod. de Sepulch. violat. Acta Stephani PP. III. apud Baronium an. 259. num. 24. *Nemesius autem gratia Christi roboratus, circuibat criptas & Concilia Martyrum, & ubicumque reperisset Christianum egentem, de suis facultatibus ei ministrabat.* Anastasius in sancto Damaso PP. *Hic multa corpora sanctorum Martyrum requisivit, quorum etiam Concilia versibus decoravit. Martyrum Conciliabula*, apud S. Hieronymum in Epistola ad Heliodorum. Adde Martyrolog. Rom. 23. Junii: συνάξεις Μαρτύρων, in Concilio Gangrensi can. 20. ubi vetus Interpres vertit *Confessiones Martyrum. Martyrum tumuli*, apud S. Hier. Ep. 7. *Martyrum limina*, Ep. 15. *Martyrum sepulchra*, Ep. 17. *Martyres*, nudè Ep. 22. c. 6. Ep. 50. c. 6. Vide *Martyrium.*

Concilium Sanctorum. Gaudentius Brixiensis in tract. in Dedicat. Basilicæ 40. Martyrum: *Habemus ergo & hos 40. & prædictos decem Sanctos ex diversis terrarum partibus congregatos: unde hanc ipsam Basilicam eorum meritis dedicatam Concilium Sanctorum nuncupari oportere decernimus.* Ausonius in Ephemer.

Et modo Conciliis animarum mista piarum
Fata tui certè nota nepotis habes.

Vide *Custodes Martyrum.*

Concilium, Episcoporum concessus de rebus Ecclesiasticis deliberantium. Gloss. Lat. Græc. *Concilium*, συνέδριον, συμβούλιον, σύνοδος. Vetus Codex Canonum Bibl. Regiæ qui fuit S. Petri Pictavensis: *Synodum autem ex Græco interpretari Comitatum, vel Cœtum. Concilii autem nomen tractum ex more Romano: tempore enim quo causa agebatur, conveniebant omnes in unum, communique intentione tractabant; unde & Concilium à communi intentione dictum, quasi Concilium: nam cilia oculorum sunt, unde est & Concilium dictum, D, in L, littera transeunte.* Idem Codex: *Canones autem generalium Conciliorum à temporibus Constantini cœperunt: in præcedentibus namque annis, persecutione fervente, docendarum plebium minimè dabatur facultas. Inde christianitas in diversas hæreses scissa est, quia non erat licentia Episcopis in unum convenire nisi tempore supradicti Imperatoris: ipse enim dedit facultatem Christianis licere congregari.* Facundus Hermianensis lib. 5. cap. 5. *Neque enim est alia faciendorum Conciliorum utilitas, quàm ut quod intellectu non capimus, ex auctoritate credamus, & sicubi ratio minùs nobis occurrerit, fides ne labamur citò succurrat.* Arnulfus Sagiensis Archid. contra Girardum Egolism. Episc. cap. 2. *Ad hoc Concilia celebrari Sanctorum Patrum sanxit auctoritas, ut inde virtutum doctrina malorumque correctio proveniret, & velut exercitûs sui facultate conspecta, ipsam se plenius Ecclesia mater cognosceret, ut adversùm vitia severiùs insurgendo, instantium bellorum triumphos posset confidentiùs auspicari.* De Episcoporum in Conciliis consessûs ratione, vide Concilium Toletanum IV. can. 4.

Conciliorum verò quadruplex distinctio est. Unum *Episcopale* Episcopi cujusque, quod Parœciæ unius Presbyteri frequentant. Alterum *Provinciale* Metropolitani, quod ex provincia Episcopos habeat suffraganeos. Tertium *Primatis*, ad quod ex integra diœcesi singularum provinciarum Metropolitani convocantur. Quartum ad quod diversarum Occidentis diœceseon Primates conveniunt, cui præest summus Pontifex Romanus, qui diœceses illas omnes præcipuo jure ac potestate subjectas habet.

Concilium Magnum, quod aliàs *Oecumenicum* dicitur: *Synodus Magna*, in Concilio Arelat. II. c. 56. Ita passim Nicænum Concilium appellant veteres, ut Sardicense, Athanasius Apolog. 2. in princip. *Magnum & universale Concilium*, apud Liberatum Diacon. c. 6. Agobardus lib. de Dispensatione c. 20. *Bina per annos singulos Concilia fieri, & Romani Pontifices decreverunt, & Magna Concilia sollicitè commendarunt.*

Concilium Oecumenicum, seu universale, vel generale, cui adesse possunt, & ad quod evocantur totius orbis Episcopi. Sulpitius Severus, lib. 2. Hist. Sacræ, de Concilio Nicæno: *Concilium ex toto orbe convocatum.* S. Augustinus Ep. 162. de eodem: *Plenarium universæ Ecclesiæ Concilium.* Lib. 1. Contra Donatist. c. 7. *Plenarium totius orbis Concilium.* Adde lib. 2. cap. 4. 8. &c.

Concilium universale, interdum idem quod *Provinciale.* Joannes VIII. PP. Epist. 56. & 57. *Auctoritate Apostolica decrevimus Reverendorum fratrum & Coepiscoporum nostrorum Italici regni universale, id est, totius provinciæ advocare Concilium.*

Concilium plenarium dicebatur etiam illud, cui Metropolitanus cum cæteris suæ diœcesis Episcopis intererat. *Concilium plenarium totius Africæ*, apud S. Augustinum Epist. 47. 170. 235. *Concilium plenum*, & *Tractatus plenus*, apud Vigilium Tapsensem lib. 1. Contra Palladium p. 488. Leo IX. PP. Epist. 4. *Decus Ecclesiarum Africanarum ita conculcatum à gentibus nimiùm dolemus, ut modo vix quinque inveniantur Episcopi, ubi olim ducenti quinque solebant per Concilia plenaria computari.* In Concilio Bracarensi II. c. 9. *Integrum & perfectum Concilium* dicitur illud, *in quo Metropolitanus Episcopus fuerit.* Concilium Antiochen. c. 16. Τελείαν δὲ ἐκείνην εἶναι σύνοδον, ᾗ συμπάρεστι ὁ τῆς Μητροπόλεως.

Concilium universale anniversarium, ad quod singulis annis ex omnibus provinciis Africæ Episcopi convenire in unum consueverant, in Concilio Carthag. III. c. 7. *Generale Concilium*, in præfatione Concilii Wormaciensis an. 868. Vide Concilia Africana c. 64. 65. Epistolam Aurelii Episcopi Carthag. apud Baron. an. 419. n. 59. Ferrandum Diac. in Breviario c. 21. &c.

Concilia Provincialia. Bernaldus Constantiensis Presbyter de Reconciliatione lapsorum pag. 267. *Sunt & Provincialia Concilia, quæ post illa universalia necessariò recipere debemus, quia & in illis multa Ecclesiasticis negotiis necessaria reperimus. Horum etiam observationem ipsa decreta Romanorum Pontificum & statuta universalium Synodorum nobis indicunt, quæ per singulas provincias annuatim hujusmodi Concilia celebrari sæpissime præcipiunt.* Quæ quidem Concilia Provincialia bis in anno teneri, vel saltem semel, sanxerunt passim Concilia, Nicænum c. 5. Antioch. c. 20. Carthag. III. c. 2. Carthaginense V. c. 7. Concil. Afric. c. 60. Calchedon. c. 19. Toletan. III. c. 18. Tolet. IV. c. 3. Emerit. c. 7. Regiense c. 8. Arausic. I. c. 29. Agath. c. 48. Aurelian. I. c. 1. Aurelian. II. c. 1. &c. Vide Avitum Viennensem Epist. 80.

Concilium regionale, apud Augustin. lib. 7. Contra Donatist. c. 53. *Locale*, in Concilio Bracar. I. c. 18.

Concilium civile, Synodus Episcopalis, seu quæ ab Episcopo in sua *civitate* fit cum Presbyteris suæ diœcesis. Epistola 18. Hadriani II. PP. ad Carolum Calvum, de Causa Herlefridi Presbyteri: *Sed nunc melius faceretis si quod in civili Concilio apud suum Episcopum perperam gestum est, in provinciali Synodo apud vos rationabiliter & apud fratrem nostrum Hincmarum cassaretur. Concilium Episcopi*, in Capitul. Caroli M. lib. 5. c. 60. Ubi V. C. Steph. Baluzius.

Concilia Palatina. Concilium Tullense an. 859. c. 7. *In eorum quoque* (Regum) *Palatiis saltem semel intra biennium generalis Episcoporum Conventus agatur*. In Concilio Calchedonensi, Anatolius Episcopus Constantinopolitanus interrogatus à judicibus cognitoribus in causa Photii, *an Synodum appellare oporteat Conventum Episcoporum, qui in Regia civitate diversantur*, ita respondit: *Tenuit pridem consuetudo, ut qui in magna hac civitate morantur sanctissimi Episcopi, cùm eò temporis occasio vocat, de emergentibus quibusdam Ecclesiasticis causis conveniant, ac singula definiant, responsoque eos dignentur qui precantur aliquid*. Vide Marcam in Dissertat. de Primatib. c. 16.

CONCINERATIO, Reliquiæ SS. Mirac. S. Ursmari n. 5. *Sumptis de concineratione sanctissimi corporis in sepulchro ejus duobus dentibus*. Hinc *Cinerarios*, Catholicos appellabant Hæretici, uti suprà in hac voce observatum. S. Hieron. Epist. 53. *Ais Vigilantium — os fœtidum rursum aperire, & putorem spurcissimum contra sanctorum Martyrum proferre reliquias, & nos qui eas suscipimus, appellare Cinerarios, & Idololatras, qui mortuorum hominum ossa veneremur*.

CONCINNARE, *Concinnatio*, voces in *luminaribus* Ecclesiæ præsertim usurpatæ, apud Interpretem Biblior. non semel: *Ad luminaria concinnanda, ad concinnandas lucernas*, Exod. c. 25. 35. Levit. 24. numero 4. Ἔλαιον εἰς τὴν φαῦσιν, Græco Interpreti. Nicolaus I. PP. Epist. 2. *Quoniam irrationabile est ut Ecclesiastica possessio, unde luminaria & concinnationes Ecclesiæ Dei fieri debent, terrena quavis potestate subtrahantur*. Concilium Metense an. 888. c. 2. *Ipse* (Presbyter) *eas* (decimas) *cum integritate accipiat in sui sustentationem, & ad luminaria concinnanda, & Basilicæ ædificia, &c*. Leo IX. PP. Epist. 9. *In ædificandis parietibus, picturis, tignis tectis, imbricibus, & præterea luminariorum concinnationibus assiduis olei & ceræ, nec non lampadibus vitreis & cicindulis, &c*. Adde Braulionem in Vita S. Æmiliani cap. 29. apud Bivarium.

CONCINNATURA, κόλλησις, in Gloss. Gr. Lat.

CONCINNUS, *Potio ex multis herbis sibi congruentibus facta*. Glossæ. MSS.

CONCIO, Multitudo, congregatio, Concilium. Gloss. Gr. Lat. ἐκκλησία, *Concio, Concilium*. Glossarium Lat. MSS. Regium: *Concio, conventio populi, vel conversatus, vel Ecclesia, vel oratio*. Idem: *Concionem, convocationem populorum*. Adde Papiam. Vita Hadriani PP.

Auribus intentis expectet concio plebis.

Matthæus Vindocinensis in Thobia:

Israëlitarum concio jussa facit.

Infrà:

Concio Claustralis tibi sit, plebs Israël, herba
Disciplina, rigor olla, Propheta Deus.

Domnizo lib. 2. de Vita Mathildis cap. 3.

Gaudet turba Petri, turbatur concio Regis.

Adde cap. 6. & 7. Utuntur passim Scriptores, Hariulfus in Vita S. Angilberti Abbatis Centul. n. 23. Bonifacius in Vita S. Livini Episcopi cap. 9. Jonas Monachus Bobiensis in Vita S. Bertulfi Abbat. cap. 3. Osbernus in Vita S. Elphegi Archiep. Cantuar. num. 6. Gosselinus in Vita S. Wereburgæ virg. cap. 3. Harmerus in Miracul. S. Maurilii Episcopi Andegav. Willelmus Brito lib. 4. & 8. Philipp. p. 136. 185. Acta Concilii Remensis apud Baron. to. 10. Vita S. Aicadri cap. 30. Vita S. Magnobodi Episc. Andegav. cap. 51. Vita S. Joannis Abbat. Reomaensis lib. 2. cap. 2. Historia Invent. S. Secundini cap. 1. Charta Roberti Regis Fr. apud Sammarthanos in Episcopis Andegav. Orderic. Vital. p. 468. 547. 588. 708. Dudo lib. 3. p. 158. Fridegodus in Vita S. Wilfridi cap. 21. 46. Hildricus Abbas Casin. in Epitaphio Pauli Diaconi, &c. Ea etiam notione usurpatam vocem hanc à Suetonio in Vespasiano cap. 8. observavit pridem Casaubonus. Vide Festum.

Concio legum. Conradus Uspergensis in Lothario Imp. *Nuptias cum ea apud Augustam civitatem, convocatis ferè omnibus Principibus, magnificè celebravit, in loco, qui dicitur Concio legum*. Meminit rursum istius loci in Henrico VI. qui videtur esse *Campus* ille, quem *Martium* vocabant, de quo Velserus in Augusta Vindelicor. Ubi scilicet conveniebant Imperatores & Imperii ipsius Proceres pro sanciendis Legibus.

Conciola, seu Conciuncula, congregatiuncula. Glossæ MSS. *Conciola, congregatio*. Erkembertus in Hist. Longobard. p. 47. *Post hæc Pando creato Marino à conciolis, Cæsarium cum universis libertati restituit*. Vita S. Hugonis Abbatis. S. Martini Eduensis: *Perparva primitus fratrum conciola est in eodem constituta loco, quoniam idem Princeps dominium in promptu non habebat, quod daret*. Occurrit præterea apud Thietfridum Abbat. Epternac. in Florib. lib. 4. cap. 7. &c.

CONCIONABULUM, Conciliabulum: vox deducta pariter à *Concio*, conventus. Innocentius PP. in Decretis: *Si statim cederes de tuo pessimo concionabulo*. Vita S. Deicoli Abbatis Lutrens. n. 5. *Concionabulum Diaboli fecerunt Ecclesiam Christi*.

CONCIONARIUS, *Qui populum alloquitur*. Papias.

CONCISA, *Concida, Concidua, Concisia, &c*.

Concisa, Arborum eversarum strages itineri præcludendo: *Concides*, Cæsari, Tacito lib. 1. Annal. Vegetio lib. 3. cap. 23. S. Ambrosio in Orat. de Excessu satyri, Silvestro Giraldo in Hibernia expugn. cap. 5. 26. &c. *Lignorum cædes*, Agellio lib. 19. cap. 19. *Cæsa nemora, truncarum arborum coagmenta*, Saxoni Grammatico lib. 14. Hist. Danicæ. Δενδρῶν ἐκκοπή, Polybio, Ξυλοκλασία, Annæ Comnenæ lib. 13. Alexiad. p. 389. Paulus Warnefrid. lib. 3. Hist. Longob. cap. 4. *Factis etiam concisis per devia silvarum, irruit super eos*.

Concæsa, apud Ammianum lib. 16. *Difficiles vias — concæsis clausere solerter*. Sic enim in MSS. legi monet Valesius, ubi Codex editus habet *concædibus*.

Concides, eadem notione. Gregorius Turon. lib. 2. Hist. *Franci simulato metu se in remotiores saltus receperunt, concidibus per extrema silvarum procuratis*. Alibi: *Qui conjunctis arborum truncis vel concidibus superstantes, &c*.

Concisa, in Lege Salica tit. 18. §. 4. aliud sonat: *Si quis concisam, vel sepem alterius capulaverit, vel incenderit, &c*. Hoc enim loco Wendelinus *Concisam* sepimentum interpretatur, quod fit circum agros & fundos, cùm leviter semicæsa virgulta proclinantur, implicanturque invicem perpetuâ texturâ, eaque interim succrescente: quod firmissimum est sepium genus, cujusmodi in agro seu Comitatu Perticensi complura cernuntur. Nec ab hac sententia procul abest Salmasius in lib. de Jure Attico. Monachus Sangallensis lib. 2. cap. 2. *Inter quorum confinia plantabantur arbusculæ, quæ, ut cernere solemus, abscissæ atque projecta comas caudicum foliorumque proferunt*.

At posterioribus sæculis hæ ferè voces pro *silva cædua usurpantur*: *Silva* autem *cædua*; illa est *quæ cujuscunque existens generis arborum, in hoc habetur ut cædatur, & quæ etiam succisa, rursus ex stirpibus aut radicibus renascitur*, in Provinciali Ecclesiæ Cantuar. lib. 3. tit. 16. lib. 5. cap. ult. Charta Caroli C. Regis in Tabulario Dervensi: *Simul etiam quidquid memorati fratrum famuli de jam dictis silvarum concisis extirpare poterunt, totum in usus fratrum absque subtractione ali-*

cujus permaneat. Atque inde silvæ juxta Lavallum in Armoricis, *Concisæ* nomenclatura etiamnum manet: cujus quidem appellationis meminit Stephanus Episcopus Redonensis in Vita S. Guillelmi Firmati n. 7. Hac igitur notione

Concisum usurpat Charta Caroli C. apud Hariulfum lib. 3. cap. 16. *De prato bunnaria 2. & quadrellos 48. & de silva bunnaria 20. & de conciso bunnaria 5. &c.* Tabularium S. Bertini an. 1205. *Cùm super quadam decima unius campi juxta concisum Columbel sibi quæstio verteretur, &c.* Hugo Flaviniacensis in Chron. pag. 110. *Quidquid in eodem loco possidebat, Basilicæ S. Vitoni condonavit, in mansis, campis, oleis, pratis, pascuis, concisis, silvis, aquis, &c.*

Concisiæ. Charta venditionis prædii dicti *Caseaux*: *Sive consistant in terris cultis & non cultis, vineis, pratis, pascuis, seu pasturellis, nemoribus, silvis, garennis, dumis, concisiis, arboribus, fructiferis & non fructiferis, &c.* Tabularium Prioratûs de Paredo fol. 69. *In bordelariis, in campis, in vineis, in silvis, rispis, in concisiis, in terris cultis & incultis, &c.*

Concida. Vetus precaria apud Sirmondum in Notis ad Capitul. Caroli C. *Hoc est in mansis, campis, oleis, pascuis pratis, concidis, sylvis, aquis, &c.* Charta alia apud Baldricum in Chr. Camerac. lib. 1. c. 27. *Hos igitur mansos cum terris, concidis, pascuis, &c.* Tabularium S. Remigii Remensis: *Habet de concide ubi potest colligi clausura, &c.*

Concidua. Charta Alberti Comit. Viromand. an. 986. apud Hemereum: *Vineam bunarii unius, pratum 1. sylvam bunariorum 7. conciduas bunariorum 10. cambam unam, &c.* *Copeis* dicuntur ejusmodi silvæ cæduæ in Libertatib. villæ S. Paladii in Biturigib. an. 1279. apud Thomasserium p. 113.

CONCITARIUM, *Donum Imperatoris, quia excitat animos militum ad obediendum ei.* Ugutio, Joan. de Janua.

CONCIVILITARE, Civem efficere. Theodericus Monachus de Inventione S. Celsi Episcopi Trevirensis cap. 2. *B. Celsum, — quem hactenus in supernis sedibus concivilitavit* (Deus) *frequentiis Angelorum.* Vide *Civilitare.*

CONCIVIUM, Civium cœtus. Adso Abbas Dervensis, in Vita S. Basoli cap. 11. *Eodem tempore urbis Remorum florente concivio, &c.* Ægidius Parisiensis in Karolino lib. 5.

> ——— *Illum sublimia sacri*
> *Eloquii quondam ructantem pectore pleno:*
> *Illum in concivio tacitum pro voce legendi*
> *Præfectum gradibus, &c.*

Ita enim legendum pro *Concinio*, apud Duchesnium p. 324.

CONCLAMARE, pro *Clamare*, causam agere, dicere. Lex Alemann. tit. 36. §. 5. *Ut in ipso placito pauperes conclament causas suas.* Gloss. Isid. *Conclassare, Conclamare.* Vide *Clamare.*

CONCLAVE, Vestiarium, *Gardaroba.* Matth. Paris an. 1245. *Domini Papæ camera, quæ Conclave, id est, Guardaroba dicitur.* Sic etiam vocant locum ubi coeunt Cardinales ad eligendum summum Pontificem, qui pluribus describitur in Ceremoniali Romano lib. 1. sect. 1.

CONCLAVUM. Gloss. Gr. Lat. συνοικία, *Conclavum, Conclavia, insula.*

CONCLUSIO, Clusa, *Ecluse. Conclusiones aquarum* in Legibus Wisigoth. lib. 8. tit. 4. §. 30. *retenuës d'eaux.*

CONCLUSUM, *Conclusus*, idem quod *Clausum*, *Clos* Gallis, locus, seu ager sepibus septus, in Legib. Wisigoth. lib. 8. tit. 3. §. 6. tit. 4. §. 25. lib. 10. tit. 1. §. 13.

CONCORDANTIÆ, apud Walsinghamum in Edw. I. p. 47. *Hujus,* (Joannis de Derlinghton Ordin. Prædicat) *Studio & industria editæ sunt Concordantiæ magnæ, quæ Anglicanæ vocantur.*

CONCORDENSES, Valdensium sectarii hæretici, de quibus Constitutio Friderici Imp. de Hæreticis, & Reinerus contra Valdenses cap. 6. à *Concordia* Lombardiæ oppido dicti: idem qui interdum *Concorezenses* appellantur.

CONCORDIOSUS, *Concors*, Ugutioni.

CONCORDIUM, pro *Concordia*, Pactum, fœdus, *accord*: apud Micham de Barbazanis in Hist. cap. 6. & Cortusios lib. 8. Hist. c. 5. & alibi.

CONCREDERE se, dicebatur ille qui judici vel parti se se tradebat, & delictum illius arbitrio, compositione expiabat. Capitula Caroli C. tit. 16. §. 3. *Quia si se concrediderit & humiliaverit, & emendare voluerit, &c.* Flodoardus lib. 3. Hist. Remens. pag. 558. edit. Colvener. *Quod placitum eidem Presbytero denuntietur ad 30. dies, ut ita præparatus veniat, quò se vel Canonicè purificet, vel concredat.* Definitio Concilii Duziacensis II. de Duda Monacha c. 4. *Et si ipse Presbyter se concrediderit, facilior ei erit pœnitentia: sin autem in pertinacia sua perstiterit, &c.*

CONCUBATUS, pro *Concubinatus*, in l. 3. D. de Concubin.

CONCUBIALITER, Continuò, perpetuò. Vita S. Vitalis Siculi n. 6. *In hoc — Monasterio concubialiter perseverans.*

CONCUBINA, Ugutioni, *quæ ad usum venereum non legitimè tenetur.* Tria sunt, inquit Casaubonus ad Spartianum in Ælio Vero, conjunctionis nomina apud juris auctores & alios, *Uxor, Pellex, Amica. Uxor*, aiebat Verus, *nomen est dignitatis, non voluptatis. Pellex* honestior est quàm Amica, ut quæ accedat propiùs ad uxoris naturam: est enim παλλακὴ, quasi legitimæ conjugis dimidium. Balsamon: παλλακὴ δέ ἐστιν ἡ νομίμως τινὶ συζῶσα χωρὶς γάμου· ἡ δὲ ἧττον τιμιωτέρα φίλη λέγεται. Canones Apostolorum ex versione Dionysii Exigui can. 17. *Si quis post baptisma secundis fuerit nuptiis copulatus, aut concubinam habuerit, non potest esse Episcopus, &c.* Concilium Toletan. I. c. 17. *Si quis habens uxorem fidelem, si concubinam habeat, non communicet. Cæterùm qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, à communione non repellatur: tantùm ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ (ut ei placuerit) sit conjunctione contentus.* Quibus in locis, ut observat Turrianus lib. 1. pro Canonib. Apostol. cap. 13. non intelligitur concubina fornicaria, sed sicut Scriptura sancta vocat concubinas Patriarcharum, ea scilicet concubina quæ secundùm legem matrimonii, infrà dignitatem tamen uxoris ducitur: *Quæ uxor concubina* dici videtur in Charta Ludovici VI. pro Monast. S. Cornelii Compendiensi: *Ut Clerici ejusdem Ecclesiæ sicut usque modò vixerunt, permaneant: hoc tamen præcipimus, ut Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, nullatenus deinceps uxores concubinas habeant: cæteri verò cujuscumque ordinis Clerici, propter fornicationem, licentiam habeant ducendi uxores.* Eadem etiam *Concubina legitima* dicitur, ad discrimen ejus quæ quæstum facit, apud Bractonum lib. 3. Tract. 2. c. 28. §. 1. cui ita appellatur uxor matrimonio copulata, quod *legitimum est quantum ad hæredem & hæreditatis successionem, & tamen illegitimum, quoad dotis exactionem: cùm dos constituta fuerit alibi quàm ad ostium Ecclesiæ, propter verba in intentione mulieris contenta,* ut idem Bracton. ait lib. 4. de Actione dotis, cap. 8. §. 2. Vide Cujacium in Paratit. ad tit. Cod. de Concubinis. ad Nov. 18. & lib. 5. Obser. cap. 6. Concubinas prætera olim toleratas, vel non omnino prohibitas, vel denique adeò hunc invaluisse abusum, ut eas tolerari necessum judicarint Pontifices, tametsi subinde variis in Conciliis damnatus sit, colligere licet ex Concilio Vermeriensi an. 752. c. 7. ex Nicolao I. PP. Epist. 59. & in Respons. ad Bulgar. cap. 3. ex Joanne VIII. Epist. 198. &c. Vide Crisconium in Brev. c. 230. 231. adeò ut etiam cum uxore legitima concubinam habere quodammodo licuerit, quam uxoris appellatione donant Capitula Herardi Archiep. Turon. cap. 110. Salvianus

lib. 4. de Gubern. Dei, de Concubinis: *Quippiam dici forsitan etiam injustum esse videatur: quia hoc in comparatione supradictorum quasi genus castitatis est uxoribus paucis esse contentum, & intra certum conjugii numerum frenos libidinum continere. Conjugium dixi, quia ad tantam res impudentiam venit, ut ancillas suas multi uxores putent: atque utinam sicut putantur esse quasi conjuges, ita solæ haberentur uxores.*

Concubinaticæ luxuriæ, in Concilio Meldensi an. 845. c. 74.

CONCUBITOR, Qui concubinam habet, apud Julianum Antecessor. Nov. 82. c. 12. Nov. 34. c. 5. *Concubitor masculorum*, ἀρσενοκοίτης. *Concubinus*, παιδίον, Quintiliano lib. 1. c. 3.

CONCULCATURIA Epistola, quâ Dominus servi qui ingenuam uxorem duxit, *Conculcato* & irrito facto ob agnationem, quæ inter eos intercedebat, matrimonio, mulierem libertati suæ reddit. In Chartis quæ *Parensales* dicuntur, apud Bignonium, Formulæ 10. titulus sic concipitur: *Conculcaturia quam Abas facit ad hominem suum.*

CONCULMA, *Maxima bellua, de cujus sanguine tingitur purpura.* Ita Ugutio MS. an *Concalina*?

CONCURRENTES, sic Epactas solis vocat Latinus Computus, Æthiopicus Græco & vetusto nomine παλινδιον. Scaliger lib. 1. Canon. Isagogic. *Concurrentes, est numerus dierum nunquam excedens septenarium, qui cum regularibus compositi componunt feriam dierum.* Dionysius Exiguus de Ratione Paschæ: *Concurrentium hebdomadarum ratio, quæ de solis cursu provenit, septeno anno jugi circuitu terminatur.* Joannes de Janua: *Concurrens, secundùm quod sumitur à Compotistis, est supercrescentia unius diei vel plurium supra 52. septimanas, vel plurium: ideo dicitur quia in anno Bissextili supercrescunt duo dies, in reliquis verò annis unus tantùm. unde versus:*

Hebdemadæ decies quinæ numerantur in anno,
Atque duæ post quas, lux una, duæve supersunt.

Et ab illo incremento originem habent Concurrentes. Alii postea formantur uno addito, sic tamen quòd septimanarum numerum non excedant, unde scias quòd primus annus cycli solaris habet unum pro Concurrente, secundus habet duos, tertius habet 3. quartus habet 4. quintus 6. propter bissextilem, sextus habet 7. septimus habet 8. & sic procedendo usque ad 28. annos invenitur, qui postea revertitur ad caput procedendo per ordinem sicut priùs: unde & appellatur Circulus solaris, sive Concurrentium. Si autem vis scire quantus sit annus Concurrentium, adde annis Domini 9. annos, & à totali summa subtrahe 28. quoties poteris, & quotus sit annus cycli solaris quod residuum fuerit demonstrabit, & si nihil remanserit, ultimus annus erit. Vide eundem Scaliger. l. 7. de Emendat. tempor. pag. 748. 775. 776. Fulbertum Carnotensem in Compendio Computi, Honorium Augustod. lib. 2. de Imagine mundi cap. 87. 88. 97. Durandum lib. 8. cap. 5. num. 6. 7. 8. & alios Compotistas.

CONCURRENTIA. Observantiæ Regni Aragon. lib. 6. de Privilegiis Militum §. 1. *Non enim contribuent cum peyteriis in exactionibus regalibus, nisi tempore guerræ, vel concurrentiæ ad constructionem, refectionem, & sustentationem fossatuum, portarum villæ, &c.* id est, cùm omnes ad ejusmodi opera publica *concurrere* seu pergere tenentur.

CONCURRERE *cum aliquo*, Consentire alicui: Gallis. *Concourir avec quelqu'un.* Phrasis familiaris Tertulliano lib. de Spectac. Optato l. 4. S. Augustino lib. de Unico Bapt. c. 14. & Epist. 164. Dicebant etiam *concurrere alicui*: ita Cyprianus lib. 1. Ep. 4. l. 2. Ep. 3. Augustinus lib. 2. Contra Crescon. cap. 19. lib. 7. Contra Donat. c. 15.

CONCURSUS, Submonitio, vel evocatio civium ad vindicanda maleficia. Vitalis Episcopus Oscensis: *Si eas (junctas) exercitum facere contigerit, vel repentinum concursum, Appellitum vulgariter appellatum, &c.* Infrà: *Sed flagitante maleficio, & concursu subitaneo concurrente, si maleficium fuerit manifestum, &c.* Vide *Huesium.*

CONDAMINA, vel *Condomina*, Narbonensibus *Condomine*, quasi, *Condominium* à jure unius Domini dicta. *Condomina* legitur in Glossis Isidori, & est agrorum σύγκτησις. Gloss. Græco-Lat. σύγκτησις, *saltus*. Placitum Attonis Arelatensis Archiepiscopi, in Chartulario Archiepiscopi Arelat. fol. 22. *Et laxaverunt similiter Archiepiscopo Attoni affrontationem suæ condaminæ quæ est juxta domum, cum juncaria quantum prædicta condamina tenet.* Chronicon S. Benigni Divion. *Dedit partem unius condaminæ. Condamina mea dominicaria*, in Tabul. Belliloc. n. 174. Vita S. Gallæ apud Bolandum 1. Febr. p. 940. *Cùm messium tempus advenisset, nuntiatum est S. Gallæ ab actore suo, — quod condaminam suam quidam Presbyter cum messe tulisset.* Sic enim legendum, pro *Condanimam*, uti præfert Codex MS. Vide Bibl. Sebusianam Cent. 2. cap. 7. Anton. Ruffium in Comitib. Provinciæ p. 61. to. 6. Spicileg. p. 455. Perardum p. 208. V. Cl. Steph. Baluzium in Append. ad Capitul. n. 90. &c.

Condomina, in Charta an. 1088. apud Catellum in Comitib. Tolos. p. 134.

Condemina. Charta an. 937. in Tabul. Eccl. Augustod. *Sunt ibi mansi absi novem, & solvunt reditus terræ. Sunt aliæ condeminæ 3. ad sationem mod. 100.* Infrà: *In villa Ploado invenerunt condeminas 3. ubi possunt seminare modios 13.* Alia Caroli Regis an. 18. Ind. 6. ex Tabulario Eccl. S. Cyrici Nivern. *Mercatum ibi adhærentem, condeminam adhærentem fronti jamdictæ Ecclesiæ, &c.*

Conduma, eadem notione. Papias: *Conduma, domus cum curia & cæteris necessariis.* Glossæ MSS. *Conduma, vel Cumma, domus elevata.* Gregorius M. lib. 9. Epist. 14. *Unum illi de jure Ecclesiæ deputare condumam debuisses.* Idem lib. 10. Ep. 12. *Percepta priùs donatione legitima, id est, fundos campulos cum conduma una.* Occurrit rursum lib. 11. Ep. 20. Charta Caroli C. Reg. Fr. an. 18. Ind. 2. in Tabul. Dervensi: *In Almiaca corte terras indominicatas, ubi conduma Monachorum fieri debeat, cum prato & mansis undecim & dimidio. Condoma.* Charta Longobardica an. 774. apud Ughellum to. 8. p. 35. *Concessimus innominato Monasterio S. Sophiæ condomas 4. ex ipso Gastaldo.* Infrà: *In ipso loco cortes & condomas tres.* Adde pag. 40. 41. 576. 583. 585. 590. 615. 618. 625. 638. Quibus omnibus in locis *Conduma*, & *Condoma*, idem valet quod *Condamina*: neque à *dumetis* vox formata, ut censet Ludovicus de la Cerda.

Contaminia, eodem perinde significatu. Charta Falconis de Jaligniaco an. 1056. *Dedi — omnia quæcumque in Tressalio — possidebam: scilicet in contaminiis, in molendinis, in olchis, in ordeis, &c.*

Contaminea. Charta an. 1020. apud Guichenonum in Bibl. Sebusiana Cent. 1. cap. 40. *Vineam indominicatam unam medietatem, contamineam indominicatam unam medietatem, &c.*

Condominicatus. Hist. Episcopor. Autissiodor. cap. 53. *Et campos, qui vulgò Condominicati vocantur, Episcoporum ditioni restituit.*

CONDARE, *Condator*. Gloss. Lat. Gr. *Condatoribus*, συντελεσταῖς. *Condavit*, προσένειμεν.

CONDATE, vox Gallica vetus, vel certè in Gallia familiaris, quæ confluentem denotat, quasi *à condando, seu congregando, seu confluendo*, uti vult Nicolaus Bergerius lib. 3. de Itinerib. Romanis cap. 39. n. 15. Unde quæ hodie supersunt oppida id nominis, seu vernaculum *Condé* præferentia, ad ejusmodi fluviorum confluentes sita esse constat. Ita *Condate* in Aquitania, ad confluentes Durantiæ, & Insulæ, *Libourne* hodie, apud Auson. Epist. 6. & Paulinum in Epist. ad eundem Auson. v. 156. *Condate* in Turonib. ad confluentes Vigennæ &

& Ligeris, apud Gregor. Turon. lib. 1. Hist. c. 43. lib. 8. cap. 40. & lib. 10. ubi obiit S. Martinus, hodie *Condé*. *Condate*, hodie *Cosne*, ad confluentes Ligeris & fluvii dicti *Noain*. *Condatum*, hodie *Condé*, ad confluentes Scaldis & fluvii dicti *Haisne*, apud Antoninum in Itinerar. & in Capitul. Caroli Calvi tit. 37. *Condate* in Brigiensi agro, Principum Borboniensium nobilissimus Principatus, ad confluentes Matronæ & alterius fluvioli qui Brigensem saltum percurrit. Tabularium S. Remigii Remensis an. 861. *Episcopatûs autem Dom. Hincmari 17. veniens Missus Domini Regis Caroli in villam Condatum, situm super fluvium Matronam, &c.* *Condate* in diœcesi Ebroïcensi ad confluentes Itonis fluvii; quo loco insulam efficit, vulgò *Condet*. *Condate* in diœcesi Suessionensi ad confluentes fluviorum d'*Aisne*, & de *Vesle*. *Condate* in Cestrensi agro in Anglia, hodie *Congleton*, ut censet Camdenus in Britan. pag. 486. Edit. 3. ad confluentes Dani & alterius fluvioli. Hæc verò præmisimus, ut intelligatur quid velit auctor Vitæ S. Romani Abbatis Jurensis cap. 1. *Reperit tandem ulteriùs inter saxosa convallia culturæ patulum locum, qui altrinsecus trijugi montium paululum ardua secedente natura, in planitiem aliquantulum relaxatur. Illic namque bifidi in solidum concurrente natura, mox etiam ab unitate elementi jam conditi, Condadiscona loco vulgus indidit nomen.*

CONDEMNARE *terram*, vel *domum*. Lex Salica tit. 71. *Si quis terram alienam condemnaverit, & ei fuerit adprobatum*, IID. *den. qui faciunt sol.* LXII. *culpabilis judicetur.* Ubi *terra condemnata*, nihil aliud est, quàm ager cujus fructus exciduntur: in quo damnum fit. Rogerus Hoved. pag. 804. *Captus est Thomas Præpositus, captique sunt complices sui quidam & incarcerati: quidam autem illorum fugerunt, relictis domibus & facultatibus suis. Rex quidem Franciæ iratus fecit domus illorum demoliri, & vineas & arbores illorum fructiferas extirpari.* Ita & domus judicis decreto diruta, *condemnata* dicitur in Speculo Saxonico libro 3. art. 1. §. 1. *Ædificia prædiorum seu villarum propter nullam aliam injuriam succidi, seu ad terram prosterni debent, nisi in ipsis fuerint virgines, aut mulieres violenter oppressæ, aut post factum introductæ: tunc enim domus illæ per jus condemnantur, si non, ut juris est, excusentur. Postquam condemnata jam fuerint ædificia ejusmodi, si reus postmodum absolvitur ab actione, destructa jam ædificia non exsolventur, &c.* Art. 68. *Castrum condemnatum à judice*, quod exciditur & destruitur sententiâ judicis. *Facultatum condemnatio*, in l. 16. Cod. Th. de Re militari. Observantiæ Regni Aragon. lib. 6. tit. de Generalib. privileg. §. 32. *In Aragonia quantumcunque fuerint facta diffidamenta, non possunt bona talari, vel comburi, vel bona occupari, nisi tantùm in personis guerræ, &c.*

Porrò is olim atque adeò in Francia mos invaluerat, ut non corporis modò pœna, vel morte, mulctarentur rei, sed & eorum diruerentur domus, nisi id pecunia data redemissent. Joannes Presbyter apud Chappeavillum ad Joannem Hocshemium cap. 3. *Cùm tunc esset mos in civitate prosterni ædes malefactorum.* Charta Philippi Aug. an. 1195. pro Communia Sanquintin. *Si quis forisfactum fecerit, de quo clamor in præsentia Majoris & Juratorum factus sit, Major judicio Juratorum super hoc emendationem accipiet talem, quòd domus forisfactoris diruetur, si eam habeat, aut pro domo ad voluntatem eorum pecunia accipietur. De redemptione verò domorum diruendarum, muri & firmitates villæ reficiantur.* Mox: *Si quis intra villam hominem occiderit,—de eo justitiarius noster faciet justitiam,—& si ille malefactor domum habuerit infra banleucam, diruetur.* Guntherus lib. 8. Ligurini:

Qui pacis jurare modum, formamque tenere
Improbus abnuerit, quæ possidet omnia vulgò
Diripienda patent, evertendique penates.

Philippus de *Beaumanoir* cap. 61. *Quiconque rachete un bani, & set le bannissement, se meson doit estre abatuë, & est l'amende en la volonté du Seigneur, &c.* Vetus Consuet. municipalis Ambianensis MS. *S'aucune mesons est jugié à abatre pour le forfaiture de celi cui le mesons est, ja pour chiaus à cui li cens sont, ne le laira-on à justichier.* Vetus Consuetudo Normanniæ MS. 1. part. 3. sect. cap. 6. *Sçachiez que les mesons des forsbannis doivent estre arses el temoignage de leur dampnement, & que la memoire de ceux qui vendront aprés, le tiengnent en leur cuers, & que il en aient poor & crieme: & se les mesons des forsbannis sont en tel lieu, que il ne puissent estre arses, la couverture & le mesrein en doivent estre estez & esrachiez, & portez en tel lieu où il puisse estre ars, si que aucun n'y puisse avoir dommage.* Charta Odonis Domini Hamensis an. 1227. *Et si forefactor captus non fuerit, Major potest banire eundem de villa Hamensi in perpetuum, & domum suam diruere infra 40. dies, quotiescumque voluerit, postquam dies unus & nox una, sicut dictum est, post factum transierit. Et si fortè infra 40. dies Major forefactoris domum non diruerit, domus stans Domino remanebit. Et si domus diruta fuerit, meremma & fundus domûs Domino remanebit, & de alia hæreditate faciat quod debebit.*

Interdum quodam privilegio ad id indulto urbium incolæ ab hac ædium condemnatione exempti leguntur. Charta Guillelmi Archiepiscopi Remensis an. 1182. pro Scabinagio Remensi: *Concedimus etiam quod si Burgensis in banno nostro constitutus aliqua occasione in causam tractus fuerit, quamdiu ordine judiciario se tractari voluerit, neque ipse, neque res ejus capientur, sed nec domus ejus diruetur, si domum vel hæreditatem Remis habuerit, sed fidem dabit, quòd pro exequenda justitia obsides interponet, &c.* Edictum Philippi Pulcri an. 1302. pro Reformatione Regni: *Item volumus, quòd si nos mandavimus aut præcepimus bona alicujus Prælati, seu alterius personæ Ecclesiasticæ, vel Clerici clericaliter viventis, capi, seu ad manum nostram poni, quòd virtute prædicti mandati seu præcepti nostri bona eorum rectè mobilia non capiantur, saisiantur, aut ad manum nostram ponantur, neque domus eorum discooperiantur, seu destruantur.* Vide Concilium Nugarolense an. 1190. can. 7. Concil. Tolosan. an. 1229. can. 6. Epistolam Innocentii IV. PP. ad Potestates, Rectores, &c. cap. 20. 26. Privilegia urbis Ratisponensis an. 1230. 1380. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 238. tom. 2. pag. 380. Foros Beneharnenses rubr. *de Sententias* art. 7. Fortescutum de Laudib. Legum Angliæ cap. 26. Duchesnium in Probat. Hist. Guinensis pag. 195. Molineum tom. 3. pag. 2147. præterea Bouclerum lib. de Crimine læsæ majestat. pag. 101.

Condemnatio, pro mulcta pecuniaria, apud S. Ambrosium Epist. 33. Lampridium, & in Cod. Theod. Vide Jacob. Gotofred. ad l. 12. eod. Cod. de Re militari.

CONDENSA, Papiæ, *Spissa, constipata, opaca: significat secreta divinæ Scripturæ.*

CONDESCENDERE, Consentire, alicujus sententiam sequi. Will. Brito in Vocab. *Condescendere, deorsum à re scandere, vel de vigore propositi desistere, mitigari.* Marius Mercator in Sermone Nestorii 12. §. 8. *Sciebat namque etiam Paulus talia facere, ne scissuræ fierent per aliquam justitiam coloratam, cùm gratiam prædicabat, legisque inutilitatem confidenter arguebat: sed Hierosolyma veniens docetur ab Apostolis condescendere debere ibidem habitantibus, ut non fierent scissuræ in Ecclesia, &c.* S. Isidorus lib. de Justitia Principum: *Prodesse ergo debet populis principatus, non nocere; nec dominando premere, sed condescendendo consulere, &c.* Gregorius Magn. Homil. 34. in Evang. *Qui de falsa justitia superbire solent, cæteros quoque despiciunt, nullâ infirmantibus misericordiâ condescendunt.* Lupus Ferrar. Epist. 113. *Ut vestra sublimitas meæ humilitati dignaretur condescendere.* Adde Ivonem Carnotens. Epist. 5. & 19. &c.

Condescendere, Alienare. Wichbild Magdeburg. art. 20. §. 1. *Proprium si unus alienare, aut resignare jure municipali velit, extinctis qui condescendere seu alienare in-*

tendit, &c. Et mox: *Quærat per sententiam quo pacto proprium alienare & condescendere debeat*, &c.

Condescensio, apud Hungaros Leguleios, ut auctor est Sambucus, est *citatio irrita, vel litis in alios translatio*: apud Albertum Molnarium, *depositio & collapsio causæ*.

Condiarium, *Ærarium*, in Gloss. Isid.

Condictum, in Concilio Cloveshoiensi an. 747. c. 4. 7. quod *decretum* appellatur c. 10. 13. *mandatum*. c. 11. 18. *Edictum* c. 12. &c.

Condignare, Condignum putare. Annales Francor. S. Nazarii an. 786. *Rex nempe sciscitabatur ab eis, si verum an falsum fuisset quod &c. —— illi enim nullo modo poterant, neque condignaverunt hoc negare.*

Condirigere, Dirigere, mittere. Capitulare de Villis c. 8. *Aliunde vinum peculiare comparando emere faciant, unde ad villas dominicas condirigere possint.* Vita S. Bathildis num. 7. *Theodefredus nunc Episcopus, tunc verò Abbas, magno gregi fratrum præfuit, quem de Lexovio Monasterio —— ad prædictum fratrum cœnobium condirexit.*

Condirigere, interdum est frui, uti re aliqua, eam possidere, regere, instruere, &c. Formula incerti auctoris 27. apud Bignon. *Sic taliter ut tempore vitæ meæ ipsas res habere & usare, vel condirigere debeam.* Alia quæ proximè sequitur: *Quod & ita fecimus, sic taliter, ut tempore vitæ suæ ipsas res per nostrum beneficium habere, vel condirigere, sive usare debeas.* Form. 50. *Et usque ad annos tantos fructum quem ibidem Deus dederit, ad partem tuam habere debeas, & ipsam vineam condirigere facias.* Formulæ Pithœi cap. 38. *Tibi ipsa portione ad excolendum & condirigendum*, &c. Usatici Barcinonenses MS. cap. 65. *Rochas namque habeant Potestates in tali dominio, ut quicumque eas habet in suo fevo, vel in suo alodio, non condirigat super eas, nec juxta eas, fortitudinem aliquam, nec castrum, nec Ecclesiam, sive Monasterium, sine licentia & consilio Principis: quòd si fecerit aliquis, qui suum honorem habeat juratum Principi, perjurus erit, & hoc sine aliqua intermissione, donec dimittat condirectionem.* Querimonia Berengarii Vicecomitis Narbonensis adversùs Guiffredum Archiepisc. Narbon. an. 1056. *Ego autem consensi ipsam meam medietatem condirectioni ipsius Ecclesiæ, sed ille non in ejus condirectionem, sed in destructionem misit*, &c. Charta Ludov. VII. Regis Franc. an. 1165. pro Ecclesia Narbonensi: *Et ut liceat jam dicto Pontio Archipræsuli & successoribus suis omnia castra, quæ nunc habet, & possidet, sive aliquis Narbonensis Ecclesiæ, condirigere, & efforsare, & in alio— loco de novo construere & transmutare*, &c.

Condirectum, Condirecta, & *condricta terra*, crebrò occurrit in Chartis Occitanicis: cui vocabulo annectitur, vel opponitur *Erema*: *Terra erema & condirecta.* Charta Bernardi Vicecomitis Carcassonensis an. 1082. *Eremum & condirectum, sensos, usaticos*, &c. Charta Berengarii de *Belpin* Militis Comitatûs Ceritaniæ an. 1238. *Molendina condirecta & destructa.* Litteræ vernaculo idiomate, hoc est Occitano scriptæ an. 1244. *Terras heremas & condreZellas, & albres, domestques*, &c. Aliæ anni 1246. habent *condrichas*. Hinc emendanda Charta Trincavelli Vicecom. Biterrensis an. 1211. apud Gallandum: *In foriscapiis & laudamentis, in heremis locis & conductis.* Leg. *condritis*, vel *condrictis*. Nam occurrit

Condrictus, eadem origine & notione. Capitulare Caroli Magni an. 807. c. 7. *Ut scire possimus qui sint, aut qui suum beneficium habeat condrictum aut destructum.* Capitul. 1. an. 809. c. 9. *De Beneficiis nostris non bene condrectis.* Adde Capit. 2. an. 810. c. 9. Capit. 3. an. 812. c. 6. *Condirectum* habet Capitul. 1. Caroli Magni incerti anni c. 50. Capitula Caroli M. lib. 3. c. 81. *Quomodo eadem beneficia condricta sint, aut quis de beneficio suo alodem comparavit.* Capitula ejusdem Imp. an. 789. c. 19. *Ut Missi nostri provideant beneficia quomodo sint condricta, & nobis renuntiare sciant.* Ubi Cod. alius *condirecta* præfert. Adde ejusdem Imp. Capitulare 2. an. 802. cap. 11. Charta an. 1204. apud Catellum in Comitib. Tolosan. pag. 229. *Et quòd unusquisque vel unaquæque teneat condrictam carreriam, quæ est ante suum honorem, cognitione Consulum, ita quòd aqua possit transire, sicut debet Consulum cognitione.*

Condrictus. Lex Ripuar. tit. 26. §. 11. *Bruniam bonam pro 12. sol. tribuat, helmum cum directo pro 68. sol.* ubi quiddam Codd. habent *condrictum*, alii *condrecto*. Vide *Directum*.

Condritus. Regestum Comitum Tolosan. *Acquisitiones & proprietates, heremos & condritos.* Tabular. Eccl. Cadurcensis: *Dono illam honorem meam quæ est in pago Caturnico, —— totum vel integrum, vel eremo vel condricto S. Stephani remaneat.*

Condis, Modus agri apud Burgundos. Tabular. Prioratûs Persiaci in Burgund. an. 933. apud Perardum pag. 42. *Dono —— condem meam quæ resedit in Bargias, quæ terminat de uno latus*, &c. Charta an. 1367. apud W. Thorn. *Quandam parcellam cujusdam condos juxta campum ipsorum.* Infrà: *Et in condos, ut prædicitur*, &c. ubi legendum videtur *condis*. At Somnerus, mendosè, inquit, fortè pro *condot*, al. *condol*, quod Gallis dorsum terræ, porca, vulgò *à ridge*. Vocis Gallicæ vestigium non agnosco.

Condita, Annonæ in horreis reconditæ, repositæ ad militarem usum, & ad erogationem militaris annonæ, quæ *horreorum condita* dicuntur in leg. 10. Cod. Th. de Numerar. *frumentorum condita*, Senatori lib. 9. Epist. 5. *condita militaria*, Spartiano in Adriano. Horum frequens mentio apud Symmachum, Capitolinum, Gregorium Magn. & alios. S. Cyprianus Epist. 16. *Ut tritici jam purgati & conditi.* Et Epist. 51. *Ut cùm cœperit frumentum dominicis horreis condi.* Ammian. lib. 4. *Ubi conduntur nunc usque commeatus.* Arnobius in Psalm. 118. *Triticum non est in horreo, oleum non est in vasculo, vestimentum in conditis non est*, &c. Vide titulum Cod. Th. de Conditis in publicis horreis, & Epist. 16. inter Francicas tom. 1. Hist. Franc.

Condita, Locus certus, territorium, villa. Formulæ secundùm Legem Romanam cap. 1. 4. & 5. *Villam juris mei nuncupantem illam, sitam in loco illo, in condita illa, cum terris, ædificiis*, &c. Tabularium S. Mauri ad Ligerim: *Hoc est alodum nostrum, qui est in pago Andegavensi, in condita Marcianense, quæ est in Vallegia, loco nuncupato Maiminias.* Charta Isemberti Episc. Pictav. in Tabul. S. Cypriani fol. 100. *Trado — quemdam alodum situm in pago Pictavino, in condita Calviniacensis castelli.* Tabularium S. Junii Nobiliacensis: *Ego Ingelgerus & uxor mea Aldegardis — fratri meo Launoni (trado) alodum nostrum in pago Pictavo, in Vicaria Igoradinse, in condita Niverniacense, in villa Marciacus*, &c. Et mox: *Alodum nostrum in ipso pago, in condita Briocinse, in Vicaria Icioninse — anno 16. regnante Carolo Rege.* Vita S. Ritmiri Abbatis apud Cenomanos cap. 1. *Ordinatisque Fraterculis, quos jam in suo proprio, in condita super fluviolum sub sancta regula congregaverat.* Vita S. Thuribii Episc. Cenoman. num. 3. *Ecclesiam quam consecraverat —— in condita Labricinensi.* Ita enim legendum pro *condito*. Nescio an vox hæc sit ab horreorum *conditis*, ita ut sic appellata fuerint loca in quibus illa erant, quæ *horrea fiscalia* dicuntur in l. 16. Cod. Th. de Susceptor. cujusmodi erant in Provinciis, quorum meminit Ammianus lib. 28. pag. 385. edit. Valesii.

Conditio, Obnoxiatio, tributum, pensitatio. Append. Codic. Theodos. Const. 5. *Inverecunda arte defenditur, si hi ad conditionem vel originem reposcuntur, quibus tempore famis, cùm in mortem penuriâ cogerentur, opitulari non potuit Dominus, aut patronus.* Gregorius Turonens. lib. 2. de Mirac. S. Martini cap. 4. de servo manumisso, sanato à S. Martino: *Qui uno ictu unoque momento, sine numismate auri, & corpus à debilitate, & conditionem solvit ab onere.* Concil. Carthaginense

sub Reparato Episcopo an. 535. *Neque Ecclesiasticis eos conditionibus aut angariis subdens.* Martinus Bracarensis c. 46. *Si quis obligatus est tributo servili, vel aliqua conditione, vel patrocinio cujuslibet domus, &c.* Chron. Casin. lib. 3. c. 60. (al. 61.) *Ut omni tempore navis nostra cum nauclero & nauticis suis libera maneat ab omni conditione & debito pensionis.* Charta Hugonis Episcopi Noviomens. an. 1039. apud Buzelinum lib. 2. Gallo-Flandr. *Curam animarum Episcopus electo ab ipsis Fratribus Priori delegabit ipsi catervulæ, & sic erit libera ab omni conditione, necnon & Principis potestate.* Adde Diplomata Innocentii III. & Alexandri PP. apud Ughellum tom. 1. pag. 783. tom. 3. pag. 725. & Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 929.

Conditiones, Negotia. Epist. Desiderii Episc. Cadurcensis ad Grimoaldum Majorem domûs: *Conditiones Monasterii nostri —— digneris recipere per omnia commendatas.* Passim in Epistolis ejusdem Desiderii tom. 1. Hist. Franc. 52. 55. 56. 66. 71. 74. 75. 81.

Conditiunculæ, eadem notione, ibidem, Epist. 53. *De Condiciunculis etiam Ecclesiæ nostræ & pauperum suorum singulari mercede studete habere, easque per omnia habere commendatas.* Adde Epist. 56.

CONDITIONALES, in Jure Civili, dici putant quidam *Tabularios*, ex leg. 11. C. Qui potior. in pign. hab. quia apud Isidorum lib. 5. cap. 24. *Conditiones* dicuntur, dicta seu depositiones testium. Alii sic dictos censent, quòd conditioni servili obnoxios esse tabularios, actuarios, annonarios, & similes voluerunt Imperatores: *Utilitate suadente Annonarios & Actuarios conditionales esse præcipimus*, ait lex 3. Cod. Theod. de Numerar. Actuar. &c. Adde l. 8. eodem tit.

Certè constat ævis posterioribus *Conditionales* appellatos, qui aliqua servitii seu servitutis *conditione* obligati erant: *Conditionez*, in Consuetud. Arvernensi cap. 27. art. 3. & seq. *Gens de Condition*, in Nivernensi cap. 8. art. 13. & seq. *Originali aut alicui conditioni obligati*, apud S. Leonem in Epist. ad Episc. Campan. c. 1. Innocent. III. PP. lib. 15. Epist. 7. *Vesprimensis Episcopus conditionales homines, qui certa ei servitia exhibent, eximit à præstatione decimarum integrarum.* Infrà: *A Regis vel Reginæ Conditionalibus, qui vulgò Regales servi vocantur.* Ejusmodi, ni fallor, erant qui à servitute manumittebantur sub operarum, aut aliis conditionibus. Apud Leonem Ost. lib. 1. cap. 11. Leo quidam *servos suos & ancillas omnes per chartulam libertate donavit, — ea scilicet lege, ut singuli eorum quatuor per mensem operas, ubi necesse esset, Monasterio impenderent, res suas atque substantias nulli omnino nec inter se vendere, aut donare præsumerent, &c.* Et cap. 16. *Servos autem suos & ancillas omnes libertati donavit: ita tamen ut essent sub ditione & tutela Monasterii, singulique singulas annuatim operas Monasterio, ubi eis præciperetur, exercerent.* Atque hæ *Conditiones* dicuntur Marculfo lib. 2. Form. 33. *Servitium, Libertinitatis obsequium*: in Formulis vett. Bignonii cap. 48. *Libertaticum*: servitium scilicet quòd in libertis seu manumissis sibi reservabant patroni: cùm è contra in manumissionibus *directis*, id est plenariis, ab *omni noxiæ conditionis servitio* eximerentur, ut est in Chartis Alemannicis Goldasti cap. 7. *Conditionales villæ*, apud Thwroczium in Belo Cæco cap. 64. *conditionibus*, & oneribus servilibus obnoxiæ.

CONDITIONARE, Conditionem imponere, modum ponere, *Mettre ou apposer une condition.* Vetera acta Aragonensia, apud Molinum in Repertorio: *Et conditionarunt potestatem Regis.* Id est, *Ils bornerent le pouvoir du Roy.*

CONDITIONARII, Iidem qui *Conditionales*, de quibus mox. Ivo Carnotens. Ep. 147. *Conditionarios de familia Carnotensis Comitis, qui de legitimo conjugio nati fuerint, & regios fiscalinos, &c.* Charta Fundationis Abbatiæ S. Steph. Cadom. quæ est Guillelmi Nothi: *Cum colonis, & conditionariis, seu liberis hominibus, &c.*

CONDITORIUM, Sepulchrum, monumentum. Epitaphium Caroli Magni Imp. *Sub hoc conditorio situm est corpus Caroli Magni atque orthodoxi Imperatoris.* Utuntur hac notione Suetonius in Augusto cap. 18. in Caligula cap. 52. Petronius in Satyr. Plinius lib. 7. cap. 10. Quintilian. Decl. 8. Sidonius lib. 5. Epist. 17. &c. Sed & *condi* dicuntur, qui humantur. *Quolibet in loco Sanctorum est aliquis conditus*, in leg. ult. Cod. Theod. de Sepulchr. violat. Generatim, *conditoria* sunt ὑπόγαια, loca depressa, subterranea, quæ Seneca Epist. 683. *conditiva* appellat.

CONDITUM, Vini seu potionis genus, aromatibus & aliis odoriferis fragrantibusque rebus variis concinnatum, elegans, & suave. *Conditum paradoxum, Conditum melizomum*, apud Apicium lib. 1. cap. 1. 2. 3. &c. ubi Gabriel Humelbergius pag. 42. Lampridius: *Condito piscinas & solia temperavit.* Cælius Aurelianus lib. 5. Chronion cap. 1. *Diocles probat conditum bibendum, quod plerique Latini Mulsum vocant.* κονδῖτον, Palladæ lib. 1. Anthol. Aëtio, Myrepso sect. 1. cap. 45. & aliquot aliis è Græcis medicis. Acta SS. Fructuosi & socior. num. 3. *Cumque multi ex fraterna caritate eis offerrent, uti conditi permixti poculum sumerent, &c.*

CONDITURA, *Impensa*, in Gloss. MS. Regio Cod. 1013. Ita etiam Isidorus & Papias. Lampridius in Heliogabalo: *Pisces semper quasi in marina aqua cum colore suo coctos conditurâ Venetâ comedit.* Vide *Impensa*. Est etiam *Conditura*, Humelbergio, ipsa condimenti cum aromatis & aliis intrimentis elegans & delicata factura & opus.

CONDIUM. Gregorius Turon. de Vitis Patr. cap. 11. *Concavum in lapide parvulum, in modum cisternæ, faciens, tenentem quasi condia duo.* Videtur legendum *Congia.*

CONDOLOMATUS, pro *Condylomate* laborare, apud Fridegodum in Vita S. Wilfridi cap. 33.

CONDOLIUM, *Annulus*, à *Condo*, *is.* Joan. de Janua.

CONDOMINA. Vide *Condamina.*

CONDONATUS, idem quod *Donatus*, *oblatus*. Charta an. 1232. tom. 9. Spicilegii Acheriani: *Cùm — diu tanquam condonati nostri in Ecclesia & membris Ecclesiæ nostræ mansissent.* Occurrit non semel in Chartis in Hist. Monast. S. Nicolai Andegav. pag. 10. 73. 74. Vide *Donatus*, *Oblatus.*

CONDONES, *Gladiatores*, in Glossis Isidori. Vide *Condis.*

CONDRITUS. Vide *Condirigere.*

CONDUCERE, Salvum & incolumen præstare, Græcis διασώζειν. Dudo de Actis Norman. lib. 3. pag. 145. *Misit qui conduceret ad se Episcopum salvum & incolumem.* Charta Alexandri PP. in Chronico Reicherspergensi an. 1176. *Non erat nobis tutum Teutonicum regnum intrare, præsertim cùm prædictus Marchio, qui nos conducere pollicebatur, puer sit annorum tredecim. Le Roman de Garin MS.*

Qui le conduira, Sire, dit Lancelins,
S'il ne pooit envers vos asovir,
Que il s'en r'alast seins & saus & gariz,
Je le condui, dit Bue de Belin,
De par le Roy qui France a a tenir.

Adde Froissartem 4. vol. cap. 6.

Hinc vulgò *Conducere aliquem* dicimus, cùm abeuntem deducimus & comitamur. Ugutio: *Conducere est deducere amicum abeuntem, prosequi, comitari, quod vulgale quoddam redolet.*

Conductores, Qui conductum præstant, *duces conductorii*, Gauterio de Bellis Antiochenis pag. 460. Διασῶσται & ἀποσῶσται, Constantino Porphyrogenito de Administrat. Imp. cap. 7. Luithprando in Legat. & Pachymeri lib. 10. cap. 6. Gloss. Lat. Græc. *Deductores* καθοδηγοὶ, ἀρχηγέται. Laurentius Leodiensis in Hist. Episcoporum Virdunensium: *Ab eis conductum pro salute sui corporis*

quæsivit, pollicitantibus quos vellet conductores denominavit, &c.

Conductus, nostris *Sauvegarde*, Constantino de Administ. Imp. cap. 12. διάσωσις. Charta Lotharii Regis Francor. apud Vallorium in Annalib. Noviomens. pag. 925. *Suscipimus etiam eum in conductu & custodia nostra.* Philippus Eystetensis Episcopus in Vita S. Willibaldi cap. 16. *Ut quocunque pergere vellet, eorum conductu cum pace iret ac rediret.* Occurrit præterea in Capitulis Caroli Calvi tit. 11. c. 9. tit. 31. c. 31. apud Ratherium Veronensem in Itinerario pag. 265. Fulbertum Carnotens. Epist. 93. Joannem Sarisberiensem in Procemio Policratici, Hildebertum Cenomanensem Epist. 26. Ordericum Vitalem lib. 2. pag. 392. Matthæum Paris pag. 445. &c. Philippus de Bellomanerio in Consuet. Bellovac. MS. cap. 67. *Toutes les fois qu'aucuns n'ose venir à droit, de peur de ses anemis, le Signor li doit bailler conduit. Mais li conduit & li envoi qu'il fet en autrui cort, est aus cousts de cix qui les requieront. Le Roman de Garin MS.*

Més l'Empereres n'ot pas mis en obli
La felonie que li ot fet Garin,
En son conduit li ot Guillaume ocis,
Grant felonie & grant pechié en fist.

Chronicon Bertrandi Guesclini MS.

Le Heraut se parti, & le cheval brocha;
Le saufconduit du Seigneur droit à son col porta.

Saufalant dicitur in eodem Chronico:

En coste lui ala, & manda saufalant.

Vetera Statuta MSS. oppidi Arearum (*Yeres*) in Provincia an. 1237. *Item és estatuts que degun trop d'aver gros vo menut non ause jacer deforas, sinon que sia en souhalat sufficiement, non si entent de bous laurans sot à la pena de* 10. *sols.* Formulæ conductûs extant apud Petrum de Vineis lib. 5. Epist. 51. & 125.

Conductus, Quod pro rerum quæ exportantur securitate, Domino exsolvitur, aliàs *Guidaticum.* Charta Rodulphi Viromanduorum Comitis: *Concessimus & dedimus Ecclesiæ B. Medardi de Capi ad luminaria facienda singulis annis* 10. *solidos in conductu mercatorum, quod vulgò dicitur Guionagium, capiendos Peronæ, & in festo S. Remigii percipiendos, &c.* Charta Adolfi Imp. an. 1293. de Insulis Rheni: *In Comitatu alicujus Comitis, qui in ipso flumine recipit teolonia & conductus, &c.* Charta Ludovici VII. Regis Franc. an. 1153. in Tabulario Fossatensi fol. 19. *Quod in villa quæ dicitur de Seaux, Ecclesia Fossatensis habebat totum fundum terræ, & omnimodam justitiam in hospitibus ibi commorantibus, & Nos in eadem villa semel in anno herbergagium, conductum, & pedagium, &c.* Vetus Charta apud Augustinum *Du Pas* in Stemmat. Armoric. part. 1. p. 246. *Ita dico, ut nullus mihi consuetudines, id est, teloneum & conductus reddat.* Ita *Conduit* appellatur in Regesto Peagiorum Parisiensis urbis, tributum, quod exsolvitur pro mercibus quæ per urbem, & ultra ejus banleucam transvehuntur.

Conductus. Tabularium Palense in Hist. Beneharn. lib. 4. cap. 11. *Dedi ei in fiscum & filiis suis* 12. *conductus, quos ipse Guillelmus Dux Aquitaniæ habebat in Clairag, & à Clairag usque ad Arganjon in Bearn, & à Maria in Eleron, & omnia quæ pertinent ad ipsos conductus de re Comitis.* Quo loco Marca *Conductus* appellari ait *les rentes affectées à l'entretenement des Comtes de Gascogne, lors qu'ils venoient faire leurs visites & chevauchées dans le pays.* Sed videtur potiùs esse id quod *Albergatam* vocabant, seu *Mansionaticum*: nam & *conductus* hospitia appellarunt Latini Scriptores. Seneca lib. 6. de Benefic. cap. 5. *Nec conductum meum, quanquam sis Dominus, intrabis.* Petronius: *Paulo antè in conductum meum accurrit.* Julius Africanus lib. 2. Hist. Apost. *Mansit toto biennio in conducto suo, & suscipiebat omnes qui ingrediebantur ad eum.* Infrà: *Ipse autem Paulus mansit Romæ toto illo biennio in conducto suo.* Agobardus Contra Judæos: *In ipsa autem Roma biennio in suo habitasse conductu, &c.* Concilium Bituricense an. 1336. can. 12. extremo: *Omnes tamen tales & similes & singulos auctoritate hujus Concilii excommunicamus in his scriptis, eorumque familiam seu Conductum Ecclesiastico supponimus interdicto.* Sed & ita *Conductus* accipitur in Capitulis Caroli Calvi tit. 12. c. 9. & in Edicto Pistensi cap. 31. Hinc *Conductor*, pro hospite & stabulario, apud Rutilium.

Conducere, Hospitio excipere, *Mansionaticum* præbere. Charta Leonis IX. PP. in Tabulario S. Vitoni Virdunensis: *Eo tenore eis contulisti* (altaria, &c) *ut Abbas vel Fratres liberè quam voluerint personam eligant, & per se præbenda investiant, & pro cura tantùm animarum suscipienda, Episcopo vel Archidiacono conducant. Conductus verò Abbati, vel Fratribus fidelitatem faciat, & duo servitia per annum Abbati cum comitatu* 15. *Equitum in domo sua faciat, &* 12. *nummos in festivitate S. Vincentii pro servitio solvat, &c.* Alia Nicolai PP. ibid. *Deinde pro cura suscipienda Episcopo & Archidiacono conducant, postea fidelitatem Abbati & Fratribus faciant, & bis in anno Abbati cum* 14. *Equitibus & uno summario serviant, &* 12. *nummos in festivitate sancti Vincentii solvant.*

Conductus thesauri, cui obnoxii erant urbium incolæ. Charta Edwardi III. Regis Angl. tom. 2. Monastici Anglic. pag. 71. *Sint quieta de omnibus placitis, querelis, — & de pontium & castrorum ædificatione, & de conductu thesauri, &c.*

Conductus. Tabularium Prioratûs de Domina in Delphinatu fol. 12. *Unus mansus debet porcum unum — & multonem denariorum* 8. *& agnellos* 2. *pro recepto, excepto eo conducto, quem dederit recipienti eos.* Infrà: *Et de his omnibus bene recipere ipsum villanum, aut suum missaticum qui ista conduxerit.*

CONDUCIBILE, Quod conducit, utile est, in l. 3. Cod. Th. de Indictionib. l. 3. de Tironib. l. 4. de Itin. munit.

Conducibilitas, *Utilitas*, in Glossis MS. S. Germani Paris. Cod. 524.

CONDUCTELA, Conductio. *Vectigalium conductela*, in l. unica Cod. Theod. de Vectigalib. Joannes Biclariensis an. 2. Mauricii: *Contra Longobardos, Francos per conductelam movet.*

CONDUCTIO, Morbi species, quam Græci σπασμὸν vocant. Vide Cælium Aurelian. lib. 3. Acut. c. 6.

CONDUCTURA, pro *Conductio.* Occurrit in lege Longobard. tit. 21. §. 4.

CONDUMA. Vide *Condamina.*

CONDUS, *Scyphus, patera, poculum unde bibitur.* Ita Gloss. Arabico-Lat. Papias, & Joan. de Janua.

CONE & *Keye*, seu ut in Bractoni MSS. Codicibus legi annotat Cowellus, *Kover & Key*, ad verbum significat operculum & clavem: metonymicè autem illas res quæ sub operculo, aut clavi à prudentioribus matribus-familias custodiri solent. Apud eundem Bractonum in lib. 2. c. 37. §. 2. femina, in Sockmannis, dicitur esse plenæ ætatis, *cùm possit & sciat domui suæ disponere, & ea facere quæ pertinent ad dispositionem & ordinationem domûs, ut sciat quæ pertineant ad Cone & Keye, quod quidem esse non poterit ante* 14. *annum vel* 15. *quia hujusmodi ætas requirit discretionem & sensum.* Idem §. 3. *Quia in tali ætate potest disponere domi suæ, & habere Cone & Keye.*

CONESTABILIS. Vide *Comes stabuli.*

CONFABULATI. Vide *Gamales.*

CONFANO, Vexillum, *Gonfanon.* Orig. Murensis Monast. p. 29. *Sunt hic &* 2. *offertoriola, & linteum, analogium subter Evangelium ponendum in festivis diebus, &* 5. *confanones, &* 1. *sericum super sedile Sacerdotis ponendum.* Vide *Gonfano.*

CONFARREATIO, *Consacrorum communicatio. Confarreatus, consociatus*, in Glossis Isidori. Gloss. Lat. Græc. *Confarreatus*, συμβιώσας χάειν ζευχθείς. *Farre convenire in manum*, apud Ulpianum tit. 9. Charta Chlodovei

I. Regis Franc. pro Fundat. Abbat. Miciacensis tom. 5. Spicilegii Acheriani pag. 303. *Miciacum concedimus, & quidquid est fisci nostri intra fluminum alveos, & per sanctam confarreationem & annulum inexceptionaliter tradimus.*

CONFECTIO, *Confectionarius. Confectio*, vulgò *Medicina. Confectionarius*, qui confectionem parat, Apothecarius. Constitut. Siculæ lib. 3. tit. 34. §. 3. *Confectionarii verò facient confectionem expensis suis cum testimonio medicorum.* Infrà: *De simplicibus confectionibus & medicinis. Confectiones venenatæ*, apud Cortusios lib. 8. Chron. c. 4. Vide Statuta Facultatis Juris Civilis Academiæ Viennensis in Austria tit. 11. §. 4.

CONFECTOR, Carnifex, qui hominem conficit. Gloss. Lat. Græc. *Confector*, αἰσχρέτης. *Confectores*, καταβόλια, ubi Scaliger καταβόλοι restituit. Ado in Martyr. 26. Jan. in S. Polycarpo: *Ad ultimum videntes scelerum ministri corpus igni non posse consumi, jusserunt propiùs accedere confectores, & corpus, si ignis cessaret, mucrone transfodere.* Euseb. lib. 4. c. 14. de eodem Sancto: Ἐκέλευσαν προσελθόντα αὐτῷ κομφέκτορα παραβῦσαι τὸ ξίφος. Adde Epistolam Ecclesiæ Smyrnensis de Martyrio ejusdem S. Polycarpi n. 16. Apud Suetonium in Augusto c. 43. *Confectores ferarum. Malis artibus inimicos conficere*, in l. 5. Cod. Th. de Maleficis.

Confectuarii, Qui bestias conficiunt, carnifices. Vetus Inscript. *Confectuariorum & suariorum corpus.*

Confectorium, Locus ubi bestiæ trucidantur. Gloss. Græc. Lat. χοιροσφαγεῖον, *Confectorium*.

CONFECTURA, Clades, nostris *Déconfiture*. Rigordus an. 1198. *In illa verò confectura capti fuerunt viri nominati, &c.* Utitur rursum an. 1208. Vide *Disconficere*.

CONFECTURÆ, Dulciaria, Gallis, *Confitures*. Occurrit in inquisitione de Vita & moribus B. Joannis Episc. Vicentini.

CONFERNOVA, Una è 12. speciebus auguriorum, de quibus in verbo *Venta*, quæ sic describitur à Michaële Scoto de Physionomia cap. 56. *Confernova est augurium quando priùs invenies hominem vel avem euntem vel volantem, & se repauset ante te in dextra parte tui, vidente te: & istud est tibi bonum signum super negotio.*

CONFERENTIA, Papiæ, *Collatio, confœderatio, sacrorum communicatio.* Isidorus in Gloss. *Conferentia, collatio*: nos etiamnum *Conference* eadem notione dicimus.

CONFERT, Unum è 12. Auguriis, de quibus mox. Vide *Fert*, & *Venta*.

CONFERTUM. Glossæ MSS. *Confertum, conlatum, plenum.* Item *Confertum, comportatum, plenum.* Collectio Canonum Martini Bracarensis c. 61. & Gratianus Dist. 44. c. *Non liceat Sacerdotibus vel Clericis, sed nec religiosis Laïcis convivia facere de confertis.* In MS. *Non licet Sacerdotes vel Clericos, sed nec religiosos laicos convivia facere de confertis.* Atto Episcopus in Capitulari c. 55. habet *collatis*: *Quòd non oporteat Sacerdotes aut Clericos ex collatis, vel commessalibus convivia celebrare.* Hæc autem sumpta sunt ex Concilio Laodic. c. 54. Οὐ δεῖ ἱερατικοὺς, ἢ κληρικοὺς ἐκ συμβολῆς συμπόσια ἐπιτελεῖν: ubi Isidorus Mercator, *Ex symbolis, quæ vulgus commensalia appellat*, vertit. Sunt igitur *conferta*, symbolæ, seu *collationes*, uti appellantur in Glossis veterib. *Collatio*, σύγκρισις δεῖπνι. Collatio, συνεισφορά, συνεισένεξις, συντέλεια. Gloss. Græc. Lat. συνεισφέρω, *collationem fero, confero*. συνεισφορά, *collatio*. *Fertum* dixerunt veteres, pro *oblatione*, ut est apud Isid. lib. 6. cap. 19. Unde *fertores, ferto libantes*, in Gloss. Isid.

CONFERVETUS, Una è 12. speciebus auguriorum, de quibus in verbo *Venta*, quæ sic describitur à Michaële Scoto de Physionomia cap. 56. *Confervetus est augurium, quando priùs invenis vel vides hominem vel avem se repausantem in dextra parte tui, te vidente: & istud est tibi malum signum super negotio.*

CONFESSA. Vide *Confessio*.

CONFESSARIUS. Vide *Confessor*.

CONFESSIO, Professio, responsio, in l. 4. Cod. Theod. de Maleficis: *Augurum & vatum prava confessio. Confessiones testium*, depositiones, in l. ult. ad Legem Juliam de Vi, eod. Cod.

CONFESSIONES appellarunt veteres Sepulchra Martyrum, seu *Confessorum*, quibus ut plurimùm imposita erant ipsa altaria: unde propriè ita dictus locus sub majori altari positus, quo Sanctornm reliquiæ ac corpora reconduntur. Ceremoniale Episcop. lib. 1. cap. 12. *Locum, qui in plerisque Ecclesiis sub altari majori esse solet, ubi SS. Martyrum corpora requiescunt, qui Martyrium, seu Confessio appellatur, &c.* Ordo Romanus de Dedicatione altaris: *Hac expleta* (oratione) *ponat Chrisma in Confessionem per angulos quatuor in Crucem, dicendo &c. — tunc ponat tabulam super reliquias.* Gervasius Dorobernensis in Descriptione Ecclesiæ Cantuariensis: *Ad hæc altaria nonnullis gradibus ascendebatur à Choro Cantorum, quam Cryptam vel Confessionem Romani vocant.* Ita usurpant Senator lib. 10. Epist. 2. Anastasius Bibl. in Vitis PP. p. 26. 28. 31. 32. 33. 34. 46. 108. 117. 173. &c. Guaiferius Monachus in Vita S. Secundini Episcopi num. 10. Triumphus S. Remacli cap. 22. & alii passim Scriptores. Nolim verò fidem præstes Perdixæ Ephesio de Thematib. Hierosol. vers. 139. scribenti de vocis origine planè ridicula. Porrò κατάβασιν, *Confessionem* vocat Theophanes pag. 362. quòd ad eam per gradus aliquot descensus pateret.

Confessio interdum sumitur pro ipso *Confessionis* seu altaris ornamento, quod Anastasius in S. Joanne PP. *Ornamentum super Confessionem* appellat: *positum est ornamentum super Confessionem B. Pauli Apostoli de gemmis prasinis & hiacynthinis.* Idem in S. Hilario: *Confessionem S. Joannis Baptistæ fecit ex argento quæ pensabat libras* 100. Ita in S. Anastasio, S. Symmacho, Honorio I. Leone III. &c. pag. 31. 33. 46. 123. 132. 150. 156. &c.

Confessio etiam aliquando pro Basilica, vel potiùs oratorio usurpatur. Joannes Archidiaconus Barensis de Invent. S. Sabini cap. 1. *Illi autem retulerunt ei respondentes eandem fuisse Archiepiscopatûs Ecclesiam, quæ modò est Confessio.* Id est, Ecclesia particularis, non Metropolitana. Infrà: *Altare prædictæ Confessionis, —— altare vetus quod erat in Confessione.*

Caput ponere super Confessionem B. Petri. Bulla Gregorii IV. PP. in Privilegiis Ecclesiæ Hamburgensis pag. 145. *Et posito capite & pectore super corpus & Confessionem S. Petri Apostoli, tibi tuisque successoribus vicem nostram perpetuò retinendam, publicamque evangelizandi tribuimus auctoritatem.*

Capillos (Monachi) *tonsurati in Confessione deponere.* Regula S. Aureliani cap. 4. *Si quis Laïcus tonsurandus est, de capillis illius in Confessione mittatur, ut ei testimonio sit.* Id est, in Ecclesia.

CONFESSIO, Ἐξομολόγησις, quâ delictum nostrum Domino confitemur, non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessione pœnitentia nascitur, pœnitentiâ Deus mitigatur. Ita Baronius an. 50. num. 17. & seqq. ubi plura de Confessione & ejus apud veteres usu: de quo etiam consulendi Menardus ad Sacramentar. Gregorii Magni pag. 225. 231. & seqq. vir doctissimus Joann. Mabillonius in Præfat. ad tom. 3. Vitarum SS. Ordinis S. Benedicti num. 73. & seqq. & Steph. Baluzius ad Reginonem p. 616. & alii passim, ubi de formulis Confessionum, maximè generalium.

Confessiones recipere, & pœnitentiam pœnitentibus judicare dicuntur Sacerdotes in Concilio Remensi II. can. 12. ubi perperam *indicare*; nam *judicare* est decernere: hinc *judicia pœnitentium*, de quibus in voce *Pœnitentialis*. Vide Addit. III. Capitul. c. 31.

Confessiones facere, id est, suum *Confiteor* dicere. Joannes Episcop. Abrinc. de Off. Eccl. *In capite jejunii, Nonâ dictâ, Clerus & populus ante altare ab uno quoque confessione singulariter factâ, & pœnitentiâ acceptâ, proster-*

nantur, & sic ab Episcopo vel à majore Ecclesiæ Sacerdote absolvantur.

Confessiones exigere, pœnitentiam cum cautione imponere jubentur Chorepiscopi, in Charta Ebonis Remensis de Ministris.

Confessiones dare dicebantur Monachi, vel Canonici, qui ad Primam canendam in Ecclesia convenientes, completo ipso officio, ante Psalmum 50. vicissim *donabant Confessiones suas*, dicentes: *Confiteor Domino, & tibi Frater, quòd peccavi in cogitatione & opere, propterea precor te ora pro me*; & ille respondet: *Misereatur tui omnipotens Deus, &c.* Ita Crodegangus Metensis in Regula Canonicor. cap. 18. Dicebantur etiam revera *Confessiones dare*, qui ad exomologesim ad Presbyteros accedebant, ut apud Theodulfum in Capit. c. 31. 36. Herardum Turon. in Capitul. c. 75. Ordericum Vital. lib. 7. pag. 643. lib. 11. pag. 835. in Vita S. Bertilæ Abbatissæ Kalensis cap. 6. &c. Hugo Flaviniacensis p. 267. *Sed qui ad Patris ire distulit exequias, ipse eo* (ejus) *qui sibi confessionem daret, viaticum porrigeret, morienti exequias faceret, obsequio caruit, subita & inopinata morte defunctus.* Vide *Libellus Pœnitentiæ*.

Confessio, Oratio quæ à voce *Confiteor*, vulgò incipit, de qua consulendus Card. Bona lib. 2. Rerum Liturg. cap. 2. num. 5.

Confessio, Locus in æde sacra, ubi Sacerdos priusquam ad Missam celebrandam accedat, confessionem seu exomologesim pronuntiat, ut auctor est Beletus de Divin. offic. cap. 53.

Ita etiam appellabatur cellula in qua Presbyteri fidelium confessiones excipiebant. Hariulfus lib. 4. cap. 27. *Erat enim super hoc officii ei deputata cellula, quam Fratres Confessionem vocabant, in qua — is vir beatus multorum hominum scelerum enormitate devias per confessionis humilitatem, & suæ precis interventionem divinæ misericordiæ restituit animas.*

Confessio, Emolumentum quod ex fidelium confessionibus, seu exomologesi Sacerdotibus obvenit. Tabularium Burguliense an. 1005. ch. 51. *Ego Alo Alonis filius — do Ecclesiam de Villa quæ dicitur Nioli & fevum Sacerdotalem cum pane & candelis, & cum sepultura, simulque cum confessionibus, & decima lanæ, porcorum, atque agnorum, &c.* Vetus Charta apud Perardum in Burgundicis pag. 29. *Ecclesiam S. Sulpitii cum cunctis redditibus, scilicet baptisterio, offerenda, decimis, & confessionibus, &c. Oblationes confessionum*, in Charta an. 1234. apud eundem pag. 434. & in alia apud Ughellum tom. 7. Italiæ sacræ pag. 274. Goffridus Vindocinens. lib. 3. Epist. 40. *Si dicitis quòd ille oblationem confessionis habere debet, cui pœnitens confitetur: simili modo dicere potestis, ut oblationem altaris habeat, à quo Missa cantatur, & oblationem mortui, à quo mortuus sepelitur, & sic minister noster totum accipiat, ut nihil oblationum in Ecclesiis, quibus die ac nocte servimus, nobis relinquat.* Vetus Charta apud Augustinum *du Pas* in Stemmate Tinteniacensi pag. 572. *Sed si parrochiani Tinteniacensis Ecclesiæ qui extra castellum habitant, aliquid oblationis obtulerint, id sanctæ Mariæ & Abbatissæ proprium erit ad Nativitatem Domini, ad confessionem in Quadragesima, ad adorandam Crucem, ad baptisterium, ad festivitatem S. Mariæ requirant parochiam suam matrem Ecclesiam. Quòd si fortè ibi, in capella scilicet, baptismum factum fuerit, vel sponsus benedictus cum sponsa, sive confessio data, vel hujuscemodi alia, quod inde Presbyter Guillelmus habuerit, per Tinteniacensem habeat Sacerdotem.*

Confessio, Pœnitentia quæ per confessionem injungitur; sed maximè ea quæ in Monasterio exigitur. Sampirus Episcopus Astoricensis in Ordonio II. Rege Hispaniæ: *Aliam quoque duxit uxorem ex partibus Galleciæ, nomine Aragontum, quæ postea ab eo fuit spreta, quia non fuit illi placita, & postea tenuit inde confessionem dignam.* Idem in Adefonso Rege æra 964. *Huic consistenti in regno voluntas evenit arripiendi viam confessionis; & in illius operibus satagens nuntios misit pro fratre suo Ramiro in partes Virci, dicens, qualiter vellet à regno discedere, & fratri suo tribuere.* Rursum ibidem: *Ad Legionem reversus, ab omnibus Episcopis, Abbatibus valde exoratus, confessionem accepit, & vespere Aparitionis Domini ipse se proprio regno abstulit, &c.* Vetus Charta apud Anton. *de Yepez* in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 5. pag. 37. *Ut faciat sibidem Confessionem in vita sancta, & teneatis ibi Monasterium de nostro dato.* Epitaphium Ansurii Episcopi Orensis, apud Ambrosium Moralem lib. 16. cap. 3. *En quem cernis cavea saxa tegit compago sacra præsulis auri per omnia illustrissimi viri, affatim fuit dogma sancta, & vita militavit clara, non extitit anceps de Domini vita, quia sic prorsus faleravit confessio pia. Sinens cathedra prædicta, conglutinans se norma monastica, ibique egit cuncta, qui Domino congruit, subsequens domini voce, requievit in pace, &c.* æra 960. Bulla Lucii PP. in Metropoli Salisburgensi tom. 3. pag. 157. *Liceat quoque vobis Clericos vel Laïcos è sæculo fugientes liberos & absolutos ad confessionem recipere, & eos sine contradictione aliqua retinere, &c.* Charta æræ 976. apud Sandovallium in Episcopis Pampilonensibus pag. 23. *Simul & orationibus fratrum* ibidem *in confessione nominis Christi deservientium commendarem, &c.* Vide mox, *Confessor*.

CONFESSORES dicti olim qui martyrio vitam pro Christo, quem palam confessi & contestati sunt, finierunt. Joannes Antiochenus & Synodus Orientalis in Epistola ad Cyrillum, apud Facundum Hermianensem lib. 8. *Quis autem deceptorum hominum de istis occasionem assumens, non Confessorem vocaverit, veluti propter illum passum, qui passus est ea, quæ etiam illi, qui in Ecclesia fulserunt, passi sunt.* S. Ambrosius lib. 2. ad Imp. Gratianum: *Jam satis, omnipotens Deus nostro exitio, nostroque sanguine Confessorum neces, exilia Sacerdotum, & nefas tantæ impietatis eluimus.* Paulinus Epist. 28. sub finem: *Niveas sacratorum Antistitum vittas & floridas Confessorum purpuras occurrentium manus afferent Angelorum.*

Confessores interdum etiam dicti ii, qui Christum palam & coram tyrannis, seu fidei hostibus confessi, quolibet tormentorum vel pœnæ genere affecti, superstites tranquillam mortem obierant. Cyprianus lib. de Simplicitate Prælator. *Confessio exordium gloriæ est, non meritum coronæ: non perficit laudem, sed initiat dignitatem.* Mox: *Post Confessionem majus periculum est, quia plus adversarius provocatus est.* Idem Serm. de Lapsis 5. *Religiosa vox Christum locuta est, in quem se semel credidisse confessa est, &c.* Adde eundem Epist. 7. 9. 10. 15. 30. 37. 52. 81. Pontius Diacon. in Vita ejusdem S. Cypriani: *Quis tot Confessores frontium notatarum secunda inscriptione signatos, & ad exemplum martyrii superstites reservatos, incentivo tubæ cælestis animaret?* Victor Tunnensis in Chron. *Hunericus Vandalorum Rex persecutioni per totam Africam insistens —— Monachos atque Laïcos circiter millia exiliis durioribus relegat, & Confessores & Martyres facit, Confessoribusque linguas abscidit.* Alibi, de quodam Archimimo Christiano: *Qui cùm fortis atque invictus maneret, jubet eum subire sententiam capitalem: —— sed ille ut columna immobilis, Christo solidante, fortis effectus, Confessor revertitur gloriosus, & si Martyrem invidus hostis noluit facere, Confessorem tamen noluit violare.* Acta Passionis S. Maximini: *Bis Confessor est, tertiò Martyr eris per gladium.* Alexander Monachus de Inventione S. Crucis, ubi de Episcopis qui Synodo Nicænæ interfuere: Σὺν οἷ πλεῖστοι ἦσαν ὁμολογηταὶ, ἐν στίγματα τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες. Vide Anastas. Bibl. in S. Fabiano, & S. Cornelio PP. pag. 7. & Sidonium lib. 7. Epist. 17. &c. Obtinuit postmodum usus, ut omnes qui sancta & laudabili vita vixissent, sanctoque demum ac probato fine in Domino quievissent, Confessores appellarentur, inquit Baronius. Egbertus Archiepiscop. Eborac. in Excerpt.

cap. 28. *Sancti Patres, quos Confessores nuncupavimus, id est, Episcopi, Presbyteri, qui in castitate servierunt Deo.* Odo Cluniac. Præfat. in Vitam S. Geraldi Auriliac. *Cùm igitur Confessor à confitendo vocetur, Geraldus tantò rectiùs Confessor dici potest, quantò justioribus factis Deum est confessus.* Vita S. Eusebiæ Abbatissæ Hamaticensis:

Omnis Martyr Confessor: non sic quoque Martyr
Omnis Confessor.

Innocentius III. PP. de Myster. Missæ lib. 3. c. 10. *Ecclesia post tempus B. Silvestri cœpit sanctorum Confessorum memoriam celebrare.* Vide Filesacum ad Vincentium Lirinensem pag. 105.

Confessores, Cantores & psalmistæ qui sunt in inferiori Clericorum gradu, in can. 11. Concilii Carthag. ita dicti, inquit Menardus in libr. Sacram. S. Gregorii, quia *confiteri* passim in sacra Scriptura, est Dei laudes decantare. Concilium Toletanum can. 9. *Nulla professa vel vidua, absente Episcopo vel Presbytero, in domo sua Antiphonas cum Confessore vel servo suo faciat.* Et can. 6. *Itemque puella Dei nec familiaritatem habeat cum Confessore.* Sacramentar. S. Gregorii: *Oremus & pro omnibus Episcopis, Presbyteris, Diaconibus, Acolythis, Exorcistis, Lectoribus, Ostiariis, Confessoribus, Virginibus, Viduis, & pro omni populo sancto Dei.*

Confessor, Qui hodie Confessarius. Walafridus Strabo de Visione Vettini Monachi:

Confessor Fratrum, gnarus conferre medelam.

Occurrit apud Ditmarum lib. 8. Aigradum Monach. in Vita S. Ansberti Archiep. Rotomag. num. 22. & apud recentiores non semel. *Pater confessionis*, in Regula Ordinis *de Sempringham* cap. 3. *Sacerdos confessionis*, cap. 5. Vita S. Bertini cap. 7. *Huic verò Wauberto & conjugi pater confessionum fuit B. Bertinus. Cui Abbas officium confessionum injunxerit*, in libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 31. Vide eruditum Mabillonium in Præfat. ad tom. 3. Vitarum SS. Ordinis S. Benedicti num. 86. 87.

Confessarius Regis, quo nomine subscribit Didacus Fernandus Chartam Ordonii II. Regis æræ 947. apud *Yepez* in Chronico Ord. S. Bened. tom. 4. pag. 450.

Confessor pauperum. Vita S. Hugonis Abbatis Bonævallis num. 8. *Quidam famulus cellerarii infirmatus est usque ad mortem, & confessus est peccata sua Monacho pauperum Confessori, —— & injunxit illi infirmo, ut hoc confiteretur* (peccatum) *Abbati, &c.* Occurrit rursum infrà.

Confessores, Monachi, qui pro expiandis delictis *confessionem*, seu pœnitentiam, abdicata vita sæculari, Monasticam ineunt. Vetustissimum Epitaphium Amansvindi Monachi, qui obiit æra 1020. apud Bernardum Aldretum lib. 3. de Orig. linguæ Castellanæ c. 18.

Requiet in hunc tumulo, migravitque à sæculo,
Conlocatus in gremio nunc Confessorum cætuo.

Chartam *Froylæ*, fratris S. Rudesindi Episcopi Dumiensis, æræ 974. apud Anton. *de Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 5. pag. 427. subscribunt *Ovato, Hermenegildus, & Salomon Episcopi*: deinde subjicitur, *Confessores: Franquila Abbas testis, Ranecaldus Abbas testis. Busianus Abbas. Islarius Confessor, Lupus Confessor*, & plures alii hoc titulo. Aliam ejusdem Rudesindi æræ 930. *Ermoigius Episcopus Confessor.* Aliam ejusdem Rudesindi æræ 1016. *Vitisanus Præpositus & Confessor.* Aliam Sanctii Regis æræ 965. *Trasonius Confessor.* Charta alia apud eundem *Yepez* eod. tom. p. 28. *Sic eam* (Ecclesiam) *concedimus sub manibus Pontificis Domini Rudesindi Episcopi, ita ut qui in prædicto loco in vita sancta perseveraverit, tam Presbyter, Confessor, vel quem Dominus ibi duxerit, sub religione ipsius Pontificis sit in præfato loco.* Alia Beremundi Regis æræ 1007. eod. tom. *Et ab eis constitutum est in hæreditate propria Monasterium construere, vocabulo S. Laurenti territorio Deza, prope flubio Ulia, loco prædicto Algali, vocabulo Carbonario, ut esset illic habitatio Confessorum, advenientium hospitum atque pauperum refrigerium, & in illorum memoria in vita sancta ibi habitantium, sicut in eorum vita actum, & Deo annuente completum est. Post excessum vitæ verò illorum, ut fieri adsolet, de ipsorum genere nati & geniti sunt, qui literis eruditi, & in confessione nutriti, confessionis gradum adepti sunt, quorum unus Arias Pelagii gradum Episcopatûs percipiens & tenens, &c.* Infrà: *Et faciatis ibidem Confessionem, in vita sancta perseverantes, &c.* Ibidem: *Abinde vobis jam dictis Anscario Presbytero & Transvario Confessori in nomine Domini do & concedo, &c.* Rursum: *Teneatis ipsum Monasterium de nostro dato, —— & post vos obtineant eum sancti homines & eximii Confessores, &c.* Vide *Confessio.*

Confessa, Monialis, sanctimonialis: quæ *confessionem* seu *pœnitentiam* exigit in Monasterio. Charta Muniæ Abbatissæ *de Sobrado* in Hispania an. 922. apud Anton. *de Yepez* in Chron. Ord. S. Bened. tom. 4. pag. ult. *Ego Munia, quamvis indigna Confessa, unà cum consensu fratrum vel sororum permanentium in cimiterio Superadi, sive & ego Gutier Abbas cum omne collegium Clericorum vel Monachorum normam sanctitatis obtinentium in ipso præfato Monasterio, &c.* Ita mox subscribit. Vetus Epitaphium, apud eundem tom. 6. pag. 17. *In hoc recluso lapide requiescit famula Dei Idontia defuncta Confessa septimo Kalendas Septembris æra cemesima prima post millesimam.*

CONFESSORIÆ *literæ* dicebantur, quas *Confessores*, seu qui persecutionis tempore gloriosâ voce Christum confessi erant, lapsis dabant, quibus pacem ab Episcopis acciperent, jusque Communionis reciperent, relaxatâ scilicet præscriptâ ab iis pœnitentiâ & satisfactione. Ejusmodi literas cùm temere lapsis darent *Confessores*, eorum importunitate victi, (de quo Cyprianus non semel conquestus est) statuit Eliberitanum Concilium can. 25. ut pro Confessoriis, *Communicatoriæ* quæ ab Episcopis scribuntur, darentur: *Omnis qui attulerit literas confessorias* (al. *confessionis*) *sublato nomine Confessoris, eò quòd omnes sub hac nominis gloria passim concutiant simplices, Communicatoriæ ei dandæ sunt literæ.* Quod in Concilio Arelatensi I. can. 9. postea fuit confirmatum. Vide Bernardinum Ferrarium, & Philippum Priorium de Literis Canonicis.

CONFESSUS, vel *non confessus mortuus* qui dicatur, vide *Intestatus.*

CONFIDA, *Dubitator*, in Gloss. MS. Regio 1013. & Isid.

CONFIDELES, Qui fidelitatem, seu hominium cum aliis fidelibus præstiterunt, in Hist. Cortusiorum lib. 10. cap. 8.

CONFIDENTIA, Habere confidentiam in aliquo, *Avoir confiance en quelqu'un*, in Hist. Cortusior. lib. 1. c. 3. lib. 6. c. 6.

CONFINIUM, Συνοεία, in Glossis Græc. Lat. *Vicinitas, locus ubi fines duarum terrarum conveniunt*, apud Joan. de Janua. Siculus Flaccus: *Alii in confinio Domini erant.* Charta an. 1231. apud Catellum in Hist. Occitan. p. 901. *Hæc omnia sunt in uno confinio. Item in alio confinio sunt 2. bacini, &c.* Occurrit ibi pluries. Qua quidem voce nostra *Coin*, angulus, videtur intelligi, unde & derivatur. Occurrit pluries in Cod. Theod.

Confinati, *Confinates*, eadem notione non semel in Tabulario Brivatensi ch. 172.

Confiniales, Contermini, in Capitul. 4. Caroli M. incerti anni c. 3. apud Monachum Egolismens. in Carolo Magno an. 773. & in Annalib. Tilianis ann. 774. Hinc

Confinare, *Confinatio*, in Historia Cortusior. nostri *Confiner* dicunt.

CONFINIUS, *Urbanus.* Papias.

CONFIRMARE *populum* dicitur Archidiaconus, Diaconus, aut Subdiac. dum post porrectam à Sacerdote Eucharistiam, eidem Dominicum sanguinem hauriendum præbet. Ordo Romanus: *Archidiaconus — tradit calicem*

Subdiacono regionario, qui tradit ei pugillarem, cum quo confirmet populum. Infrà: *Descendit Pontifex à sede, tenentibus ei manus qui eum duxerunt, ut communicet eos qui in Senatorio sunt, post quem Archidiaconus confirmat. Postea Episcopi communicant populum, innuente Pontifice, & post eos Diaconi confirmant, Presbyteri autem jussu Pontificis communicant populum, & ipsi vicissim confirmant.* Occurrit ibi non semel vox *confirmare*, hac notione. Ita in Expositione Missæ, de Pontifice sacra faciente, *Confirmari de calice* dicitur, *tenente eum Archidiacono.* Adde Eclogas Amalarii sub finem. Vide Rabanum lib. 1. de Instit. Cleric. cap. 29.

CONFIRMATIO, Sacramentum Christianorum, sic dictum, quòd baptismum quodammodo confirmet ac compleat: unde ejus τελείωσις appellatur à Dionysio Areopag. de Eccl. Hierarch. cap. 4. *consummatio*, à Cypriano Epist. 73. & *perfectio* à S. Ambrosio lib. 3. de Sacram. cap. 6. *Confirmatio* igitur dicitur, quia hujus vi Sacramenti id in nobis confirmat Deus, quod baptismo jam operari cœperat, nosque admirabili quadam ratione sancto Spiritu vestit, ut loquitur Tertullianus lib. de Præscript. hæretic. seu virtute ex alto induit, quod Apostolis dictum fuit, in quibus præ cæteris vis illa divini Spiritûs, & efficientia mirabiliter eluxit. Recèns autem baptizati statim confirmabantur ab Episcopo, postea communicabant de Corpore Domini, ut habent Alcuinus de Offic. divin. de Sabbato S. Paschæ pag. 259. Rabanus lib. de Institut. Cleric. c. 29. Isidorus & alii: de quo in Ecclesia servari solito perinde ritu, agunt etiam Patres, Dionysius de Eccl. Hierarch. c. 2. Tertullianus de Præscript. cap. 40. de Baptismo c. 7. Cyprianus Epist. 70. 73. Cyrillus Catech. 2. 3. Concil. Laod. can. 48. Toletan. I. can. 20. Ambrosius lib. de Initiand. c. 6. & lib. de Sacrament. c. 1. &c. Capitula Theodori Cantuar. Archiepisc. c. 4. *Nullum perfectum credimus in baptismo sine confirmatione Episcopi; tamen non desperamus.* Hinc Jonas Aurelianensis Episc. lib. 1. de Institut. Laïcali cap. 7. reprehendit eos, qui Sacramentum istud differebant.

Quòd igitur Baptismum *Confirmatio* statim subsequeretur, pro ipso Baptismo interdum usurpatur. Simeon Dunelmensis de Gestis Regum Anglor. an. 994. *Quem Rex honorificè suscepit, confirmari ab Episcopo fecit, sibi in filium adoptavit, regioque munere donavit.*

Ad confirmandum tenere, levare, in Lege Longobard. lib. 3. tit. 30. in Concil. Mogunt. c. 55. Concil. Liptin. apud Fulbertum Epist. 13. Burchardum lib. 19. &c. Vide *Tenere*, *Patrinus.*

Confirmatores testes. Testium (qui instrumenta subscribebant) non eadem semper ratio fuit. Ad duplicem enim effectum in antiquis monumentis apponebantur. Alterum siquidem pro eorum robore & firmitate, quòd sit de solennitatibus substantialibus contractuum, ut testes illorum stipulationi intersint; atque hos testes *Visores*, & *Auditores* appellabant, & ita appellati inveniuntur: alterum verò ad temporis notationem, quo talis contractus celebrabatur, inducendam, quasi potentiores, qui tunc apud eos degebant, nominando. Atque inde Optimatum, quos Ricos homines & Seniores illa ætas vocavit; interdum etiam Magistratum sæcularium & Ecclesiasticorum nomina instrumentis apposita leguntur: quos ne talium contractuum celebrationi, ut priores, interfuisse inducerentur, *testes confirmatores* appellare consueverunt. Hæc autem hujusmodi testium confirmatorum appositio in solennibus tantummodo Regum aut Principum privilegiis adhiberi consuevit, unde paulatim ad privatorum negotiorum contractus defluxit. Hæc Hieron. Blanca in Præfat. ad Commentar. Rerum Arag. Vide eundem pag. 599.

CONFLASCERE, pro *Conflare*, Smaragdus in Præfat. Commentarii ad Regulas S. Benedicti:

Adnihilat pravum, justum conflascit ut aurum,
Limat & examinat, & poliendo librat.

CONFLATIM, *Copulatim, contextè.* Gloss. Isid.

CONFLARE, *Conflator*, *Conflatura.*

Conflari pecunia dicitur, in l. 11. Cod. Theod. Si quis pecun. conflay. Gloss. Lat. Græc. *Conflare* συγχωνεύω.

Conflator, Qui pecuniam conflat, in l. 1. Cod. Theod. de Conlat. æris. Gloss. Lat. Græc. *Conflator*, χωνευτής.

Conflatorium, *Locus ubi ferrum vel argentum conflatur.* Joan. de Janua.

Conflatura. Julius Firmicus lib. 6. Mathes. cap. 30. *Falsarios faciet, aut qui pecunias publicas conflaturarum adulterinis artificiis inveniunt.*

CONFLIGATIO, *Prælium, congressio*, συμβολὴ, ἐπὶ μάχης, in Gloss. Græc. Lat.

CONFLIGIUM, pro *Conflictus.* Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 18. *In ultimo carnis spiritusque confligio, &c.* Utitur & cap. 3. & 14. eod. lib.

CONFORANEUS, Ejusdem artis: ἀγοραῖοι enim dicti opifices & mercatores, quia & in foro habitant, aut in forum deferunt cum aliis institoribus quæ habent venalia opificia. Gloss. Lat. Græc. *Conforaneus*, σύντεχνος. Gloss. Isidori: *Conforaneus, unius fori.* Vide Salmasium de Usuris pag. 340. 341.

CONFORMIA. Anonymus de Gestis Frederici II. Imp. pag. 864. *Est Romæ locus ab utroque Tiberis latere circum se positi divisus, ad quem præstant aditum pontium munitæ conformiæ, Insula Lycaonia ex antiqua nuncupatione vocatus.* Vide *Forma.*

CONFORTARE, Corroborare, firmare. Pseudo-Ovidius lib. 1. de Vetula:

Sed quod sic fauces sitibundas impleat, ut non
Confortetur eo sua virtus.

Utuntur alii.

CONFOSCERA. Vide *Gunfus.*

CONFRAGANEUS, pro *Consuffraganeus*, Coëpiscopus, in Vita S. Theodardi Archiep. Narbonensis apud Catellum pag. 759.

CONFRATRES *dicuntur quasi simul fratres, sive in Ecclesia, sive in alio loco, vel consortio, sive etiam secundùm carnem.* Joan. de Janua. Collegæ, qui eodem officio funguntur. Utuntur Ivo Carnotens. Epist. 133. & Galfridus Monemuth. lib. 11. cap. 3. &c.

CONFRATRISSA, *Consoror, vel congregatio confratrum, vel consororum*, eidem Januensi.

CONFRATRIA, Societas, *Confrerie.* Hincmarus Remensis in Capitul. ad Presbyt. parochiæ suæ c. 16. *De Collectis, quas Geldonias, vel Confratrias, vulgò vocant, &c.* Infrà: *Conventus autem talium confratrum, &c.* Guillelmus de Podio-Laurent. in Chron. c. 15. *Obtinuit Tolosæ magnam fieri confratriam, confratres omnes consignans Domino signo Crucis, &c.* Ibidem, *Confratria candida, alia nigra.*

Confratria, & *Confraternitas*, in malam partem. Concil. Arelat. an. 1234. c. 9. *Quia propter conjurationes & conspirationes, quæ Confratriæ vocantur, in civitatibus & villis & castris quammultæ discordiæ & dissensionis materiæ suscitantur.* Concilium Avenionense an. 1326. can. 37. *Qui in nostrarum provinciarum partibus nobiles, plerumque, & interdum alii colligationes, societates, & conjurationes faciunt, tam canonibus quàm humanis legibus interdictas, semel in anno sub nomine Confratriæ se in loco aliquo congregantes, ubi conventiculas & conventiones faciunt, & pacto juramento vallata ineunt, quòd se adversus quoscunque, præterquam Dominos suos, ad invicem adjuvent, & in omni casu unus alteri det auxilium, consilium, & favorem: & interdum se omnes veste consimili cum signis aliquibus exquisitis vel characteribus inducentes, unum majorem se eligunt, cui jurant in omnibus obedire. Ex quibus Justitia offenditur, mortes & deprædationes sequuntur, pax & securitas exulant, innocentes & inopes opprimuntur, &c.* Agunt pluribus de ejusmodi Confratriis Concilium Monspeliense an. 1214. c. 45. Tolosanum an. 1229. c. 38. Campinacense an. 1238. c. 31. Valentinum an. 1248. c. 20. & Avenionense an. 1281. c. 8.

CONFRA-

Confraternitas. S. Stephanus in Regula Grandimontensium cap. 20. *Comessationes, quas populus Confraternitates vocant, nullo pacto faciant apud vos.*

Confreria, in Charta anni 1296. in Probat. Hist. Sabaudicæ p. 45.

CONFUGA, Πρόσφυξ, qui ad Ecclesiam confugit. Lex 4. Cod. Theod. de His qui ad Eccles. *Quidquid fuerit interjacens confugas interioris templi vice tueatur.* Vide l. Si qua per calumniam, Cod. Just. de Episc. & Cleric.

CONFUGIUM *facere*, Fugere, confugere, in Capitulari Pipini Regis Ital. an. 795. c. 28. in Capitul. an. 793. c. 16. in Lege Longobard. lib. 1. tit. 25. §. 74. in Form. 6. 10. ex Baluzianis, apud Glabrum in Vita S. Guillelmi cap. 1. *Confugium facere ad Ecclesiam*, in Decretione Childeberti c. 4. in Lege Bajwar. tit. 1. cap. 7. §. 1. in Capitulatione de partibus Saxoniæ c. 2. in Capitulari Saxonum an. 796. c. 10. in Capitul. 2. an. 805. c. 3. lib. 1. Capitul. c. 34. lib. 1. Legis Longobard. tit. 40. §. 5. &c.

Confugium. Charta an. 906. ex Tabulario Brivatensi: *Dantur etiam ei decimæ de ipsa villa Blaneda, totum & ad integrum, & omne confugium ejus.*

CONFUNDERE, Pudore suffundere, nostris *Confondre.* S. Ambrosius lib. 1. de Offic. c. 18. *Quæ abscondenda accepimus, & si casu aperiantur hæ partes, confunditur verecundia: si studio, impudentia æstimatur.* Vide l. 4. Ne Christ. mancip. l. 3. 13. de Re milit. l. 25. de Episc. & l. 8. de Fide test. in Cod. Theod.

CONGEARE, Dimittere, licentiam abeundi dare, Gallis *Congeer, Congedier.* Aresta an. 1265. in 1. Regesto Parlamenti fol. 39. *Inquesta facta —— utrum Major & Pares usi fuerint licentiare, seu congiare à civitate Belvacensi homines de sua Communia. ——— Item utrum Episcopus Belvacensis usus sit congiatos seu licentiatos à civitate Belvac. per Majorem & Pares Belvac. in villam retinere seu revocare, &c. — ejiciantur extra villam tanquam licentiati.* Compositio de hac re ipsa, anni 1266. apud Loisellum in Histor. Bellovac. pag. 295. *Nec ipsum poterunt deadvocare propter hoc de sua Communia, vel congeare de villa.* Et pag. 296. *Fuit concordatum quòd ex nunc in antea dicti Major & Pares in aliquo casu congeare non poterunt hominem de villa Belvacensi, nec puniendo uti hoc vocabulo, congeare, vel bannire: sed poterunt deadvocare de Communia sua, &c.* Ex quibus *congiationem*, fuisse speciem *bannitionis*, tametsi *bannitione* mitiorem, colligimus, cùm bannitio per sententiam judicis, *congiatio* ex mero Principis decreto fieret. Denique *deadvocatio* mitior etiam fuit *congiatione.* Assisiæ Hierosol. cap. 207. *Le Roy Aimery congea Messire Raoul de Tabarie dou Royaume de Hierusalem, &c.* Cap. seq. *Se il avient que un Seignor de sa volenté congée un de ses homes de sa Seignorie, sans ce que il attaint de chose de quoi il le face congéer par esgard, ou par conoissance de court, &c.*

Congearium. Charta an. 1346. apud Seb. Rouïllardum in Lehuno: *Item (Præpositus) habet ratione sui officii, jus & potestatem dandi omnia & singula congearia in tota terra nostra, percipiendique omnes profectus provenientes ex illis congeariis, &c.*

Congedia, ex Gall. *Congé*, in Itinerario Gregorii PP. XI. apud Massonum.

CONGELLUS, pro *Concellaneus*, occurrit apud Notkerum in Martyrolog. Vide *Concellaneus.*

CONGENERI, dicuntur duarum sororum mariti, σύγγαμβροι apud Harmenopul. lib. 4. tit. 6. §. 14. Gloss. Gr. Lat. Σύγγαμβρος, Congener. Hesychius & Lexic. MS. Reg. Cod. 930. Ἄλιοι, σύγγαμβροι. Hinc συγγαμβρεία, affinitas. Lexic. Græc. MS. Reg. Cod. 2062. Κηδεία, ἡ ταφὴ, καὶ ἡ συγγαμβρεία. Vide Notas ad Annam Comnen. pag. 274.

CONGERIES, *Congeria.* Gloss. Lat. Græc. *Congeries*, σωρὸς λίθων, ἢ ξύλων. Vitalis Gromaticus: *Aliis locis congeries lapidum fecimus.* Utuntur non semel Agrimensores. Nescio an huc pertineat quod habet Gregorius Turonens. lib. 1. de Miracul. cap. 45. *Et ascendentes ita Alpium juga, neque alium congeriorum oppleta multitudine pertransierunt, atque Arvernum perlati sunt.* Quæ quidem manca sunt: sed leg. videtur, *nivalium congerierum*, &c. V. *Ramata.*

CONGERMANUS. Sebastianus Salmanticensis in Chron. *Post Froylanis interitum congermanus ejus in primo gradu Aurelius, filius Froylani fratris Adefonsi Magni successit in regnum.* Eadem verba habet Sampirus Episcopus Astoricensis. Alius Scriptor ejusdem ævi: *Post Froilanis interitum, confrater ejus successit in regnum.* Ubi *congermanus in primo gradu*, est quod Hispani dicunt *primo hermano*, Græci infimæ ætatis πρωτεξάδελφος, nostri, *Cousin germain.* Proinde *Confrater* idem sonat. Vide Ambrosium Moralem lib. 13. cap. 21.

CONGERO. Charta an. 1029. apud Catellum in Comitib. Tolos. pag. 103. *Nos simul in unum reminiscentes peccatorum nostrorum pondera, — seu etiam timentes congeronis antiqui timorem & terrorem, & ut eruat nos Dominus ab ejus machinamentis, & convertat cum suis astringis in cubilibus regni cælestis, &c.* Ita hîc innuitur diabolus, dæmon, fortè quòd peccata peccatorum congerat, ut ea divino judicio exhibeat.

CONGERRONES, Qui divitias & opes congerunt. Concilium Ticinense sub Benedicto VIII. PP. *Filiis congerrones infrontati omnia congerunt.*

CONGILDONES. Vide *Geldum.*

CONGLESCERE, Coalescere. Candidus Monachus in Vita Eigilis Abbat. Fuldensis c. 21.

—Templumque Deo conglescit in almum.

CONGREX, Ejusdem *gregis*, contribulis. Gloss. Græc. Lat. Ὁμόφυλος, *tribulis, congrex, gentilis.* Hinc *Congregare.* Vide Josephum Scaligerum lib. 1. Ausonian. lection. cap. 17.

CONGREGATIO, pro *Collecta*, seu Synaxi. Ferrandus Diac. in Breviario c. 184. *Ut nullus ad Angelos congregationem faciat.* Ubi Concilium Laodic. c. 35. Οὐ δεῖ χριστιανοὺς — καὶ ἀπιέναι, καὶ ἀγγέλους ὀνομάζειν, καὶ συνάξεις ποιεῖν.

CONHIBERE, *Cohibere*, quasi *Connivere*, apud Ugutionem, *assentiri.* Gloss. Lat. MS. Regium *Cohibentibus, faventibus. Cohibet, adquiescit, connivet. Conhibere, capitis motu adquiescere.* Gloss. Græc. Lat. Ἐπιμύω, *Conhibeo.* Μύω, *Conhibeo.* Gloss. Lat. Græc. *Cohibet*, καμμύει, κατανεύει. Glossæ MSS. ad Concilia Africana: *Conspirantes, conhibentes, vel conscientes, sive conjurantes.* Eædem Glossæ: *Cohibere, adquiescere. Conhibet, consentit. Conspiratio, conibentia, consensio.* Martianus Capella lib. 9. Philolog. *Alia cohibentia, alia discrepantia.* Aurelius Victor Schotti in Claudio: *Sceleribus conhibentes.* Facundus Hermian. lib. 2. cap. 2. *Sancta illa Synodus hæresi Nestorianæ cohibuit.* Cap. 5. *Videtur illa Synodus, ut non dicam, hæresi cohibuisse, aliquid certè minus fecisse, &c.* Ita lib. 5. cap. 3. lib. 6. cap. 4. lib. 8. cap. 1. Anastasius in Hist. Eccles. pag. 110. *Non enim cohibebat tyranno.* Hincmarus Rem. de Prædestinat. *Timeo ne cohibere sit hoc tacere. Conhibere*, in l. 66. Cod. Th. de Hæret. l. 7. de Decurion. eod. Cod. in Novella Theodosii de Lenonibus, in Capitular. Caroli M. lib. 6. cap. 245. in Capitulari Caroli Calvi 35. pag. 375. 1. edit. apud Atton. in Capitul. c. 41. &c.

Cohibentia, Conlusio, ita legendum in Glossis Isid. pro *conclusio.* Joan. de Janua: *Cohibentia, assensus, item conniventia & collibentia.* Gloss. Lat. Græc. *Cohibentia*, Ῥᾳθυμία, συνοχή. Gloss. Lat. Gall. *Conhibentia, Assentement. Conhibere, Assentir.* Carolus M. in Præfat. ad libros de Cultu Imag. *Quod opus aggressi sumus cum cohibentia Sacerdotum.* Utuntur passim hac notione Codex Theodosianus, Novella Theodosii de Tyronibus, Xystus PP. in Epist. apud Holstenium in Synodo Rom. pag. 93. S. Augustinus de Unitate Eccles. cap. 2. & Epist. 93. Facundus Hermianensis lib. 2. cap. 6. lib. 7. c. 3. lib. 8. cap. 1. Concilium Toletanum æræ 648.

Synodus Ticinensis an. 850. cap. 9. Lex Wisigoth. lib. 3. cap. 21. Capitula Caroli Magni lib. 5. c. 129. Concilium Duziacense I. part. 5. p. 298. Vita S. Sulpitii Episc. Bituric. num. 28. Vita alia ejusdem num. 1. Chronic. Reichersperg. pag. 189. Gregorius Turon. de Gloria Confess. cap. 75. Warinus Abbas Metensis in Epist. &c.

Cohibenda. Concilium Arelat. II. can. 27. *Professas viduas, si in cohibenda perstiterint, cum raptoribus esse damnandas.* Ad marg. *Cohabitatione*, perperam: idem est enim *Cohibenda*, ac *Cohibentia*, seu conniventia, consensus.

Cohibuli, aliàs, *Conivoli, concordes, juncti*, in Gloss. Isid. Gloss. Lat. Græc. *Cohibilis, facilis, εὔχρηστος.* Gloss. Lat. MS. *Conjuga, conhibulus.*

CONJECTARE, *Conjectus, Conjectum, Conjectio, Conjectura.*

Conjectare, Contribuere. Lex Salica tit. 45. §. 1. *Omnes mortis illius compositionem conjectent.* Capitulare an. 807. c. 2. *Et unicuique ex ipsis qui in hoste pergunt, fiant conjectati solidi quinque à suprascriptis pauperioribus, &c.* Leges Henrici I. Regis Angl. c. 59. *Si furtum redimendum sit, captale redimentis conjectent.* Adde cap. 58. 68. 92. *Weram & compositionem mortui conjectare*, in Legibus Aluredi Regis West-Sax. c. 21. & 32.

Conjectus, Contributio, symbolum, collecta: quod quisque in unum confert ad exsolvendam certam pecuniæ summam. Maximè quod à populis Regiis Missis in itinere exsolvebatur. Capitulare tertium Ludovici Pii c. 9. *De Comitibus & Vicariis eorum, qui in aliquibus locis tantum accipiunt de conjectu populi ad minorem legationem, quantum ad majorem.* Cap. 10. *Volumus ut talem conjectum Missi nostri accipiant, quando per Missaticum suum perrexerint: hoc est, unusquisque accipiat panes 40. friskingas duas, &c.* Annales Francor. Bertiniani an. 886. *Juxta quod unusquisque Regni primorum de honoribus habuit conjectum tam in argento quàm & in vino, &c.* Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. c. 19. *De conjecto Normannis dando.* Capitula Caroli Magni lib. 3. c. 35. *Ut illi qui heribannum solvere debent, conjectum faciant ad Heribannatorem.* *Conjecto* respondet *Schot*, seu *Scot*, Germanicum & Anglicum. Charta Ludovici Imp. apud Wil. Hedam: *Ut nec bannum, aut fredum, aut conjectum, quod ab ipsis Geschot vocatur, contingere, aut exactare præsumeret.* Vide Capit. 5. an. 803. c. 17. Capitul. 1. an. 812. c. 7. Capitul. 5. an. 819. c. 26. Capit. Caroli M. lib. 4. c. 69. Legem Langob. lib. 3. tit. 1. §. 38. tit. 6. §. 2. 3. Capitularia Caroli Calvi tit. 5. §. 4. tit. 27. pag. 254. tit. 42. pag. 423. tit. 42. §. 30. Chartam Dagoberti Regis Franc. apud Browerum lib. 7. Annal. Trevir. pag. 421. 1. Edit. aliam Henrici III. apud Meurissium in Episc. Metensib. pag. 359.

Conjecta, in Chron. Laurisham. an. 776.

Geta, pro *Conjecta*. Observantiæ ad tit. de Muneribus agnoscendis in Foris Aragon. fol. 31. apud Michaëlem *del Molino* in Repertorio pag. 75. v. *Quando debent facere getam pro cœna Domini Regis vel Domini infantis, vel pro subsidiis eorumdem, &c.* Occurrit ibi pluries.

Conjectio. Capitulare Sicardi Principis Beneventani cap. 14. *De tertiatoribus, & conjectionibus illorum.*

Conjectura. Gloss. Lat. Græc. *Conjectura, Στοχασμὸς, ζημία.* Gregorius Turonens. lib. 6. Hist. c. 45. *Nihil de fisco suo Rex dari præcepit, nisi omnia de pauperum conjecturis.*

CONJECTORIUM *Danielis*, Liber sic inscriptus de divinatione. Illius meminit Joan. Sarisberiensis in Policrat. lib. 2. cap. 17. Ὁράσεις seu *Visiones Danielis* vocat Luithprandus in Legatione. Vide Descriptionem nostram Constantinop.

CONINÆ *pelles*, Cuniculorum, *Peaux de Conins*, vel *de Conils.* Rainardus Abbas Cisterciensis in Institut. ejusd. Ord. distinct. 14. c. 15. *Pelles silvestres non operentur Conversi nostri, non catinas, non coninas, non varias, non grisias, seu alias hujusmodi, &c.* Ubi antiquæ Definitiones ejusdem Ord. dist. 14. c. 6. habent *caninas.*

CONJUGA, pro *Conjux.* Burchardus Wormaciensis in Lege familiæ: *Si quis cum manu conjugæ suæ cum bono testimonio aliquam traditionem — fecerit, &c.*

CONJUGLA, *Conjuncla*, Lorum quo vinciuntur ac conjunguntur boves. Gloss. vet. *Conjuglæ, ζευκτῆρες.* Gloss. Lat. Græc. *Jungla, ἡνίαι ζευκτικαί.*

Conjuncla. Gloss. Saxon. Ælfrici, cap. de Instrumentis agricolarum: *Conjuncla*, ꝥꝛiꝼꞇꝛa. Saxonibus ꝥꝛiða est lorum. Statuta antiq. Corbeiensis Monast. lib. 2. c. 1. *Dent unusquisque ad hortum cui deservit in tertio anno, aratrum, 1. jugum cum amblacio & conjunclis, quando necesse fuerit.* Chr. Besuense p. 538. *Accessit ubi boves juncti erant, & juncturas super capita eorum, quas rustici convinculas appellant, omnes truncavit.* Sed legendum *conjunculas*, aut *conjunclas*, quas *juncturas* revera vocant Paulus 3. Sentent. tit. 6. & Capitolinus in Vero.

CONJUGIUM, pro *Conjuge*, in l. 3. de Re milit. & l. 14. de Episc. in Cod. Theod. Vide *Matrimonium.*

CONJUNGERE, Pervenire aliquò. Nos etiamnum dicimus, *Joindre quelqu'un*, cùm quempiam convenimus. Vita S. Macarii Romani cap. 3. *Post hæc verò decem & septem dies ambulantes, conjunximus Jerusalem, & sanctam Resurrectionem Jesu Christi, & Crucem adoravimus.* Anastasius Biblioth. in Stephano III. PP. *Et dum hæc agerentur, conjunxit Romam Joannes Imperialis Silentiarius.* Infrà: *Et dum validè — opprimerentur, subitò conjunxit Missus Regis à Francorum nomine, &c.* Ibidem: *Conjungente verò eo Papiam.* In S. Adriano: *Et dum reversus fuisset Sacellarius, Ravennamque conjungeret.* Occurrit non semel, in Epist. Sigeberti Regis ad Desiderium Episcop. Cadurcensem, in Epistolis Summorum Pontific. tom. 3. Hist. Franc. p. 745. 748. 760. 777. &c. Gregorii Magni lib. 10. Ep. 3. in Actis S. Anastasii Persæ cap. 6. num. 38. &c. Theophylactus Simocatta lib. 8. c. 11. Ἀναζεῦξαί τε πρὸς αὐτὸν αἰτ-τάξειν.

Jungere, eadem notione. Epistola 4. ad Desiderium Episcop. Cadurcensem apud Canisium tom. 5. Antiq. lect. *Flavianus autem denunciavit, ut quinta feria apud ipsum jungamur.*

CONJURARE, Simul jurare, simul sacramento firmare. *Communiam conjurare*, in Charta Theodorici Comitis Flandriæ an. 1147. in Tabulario Monasterii S. Bertini: *Concesserim hominibus S. Bertini ad Poparingehem pertinentibus ejusdem pacis securitate per omnia gaudere, qua Furnenses fruuntur, quam conjuraverunt, in qua & confirmati sunt.* Vide Galliam Christian. tom. 1. pag. 100. a.

Conjuratio, Quodvis juramentum. Capitulare 3. an. 779. c. 10. *Et istas conjurationes quas faciunt per sanctum Stephanum, per nos, aut per filios nostros, prohibemus.*

Conjurare, Submonere, in jus vocare, per fidem & sacramentum, quo domino feudali obstrictus est, quempiam citare. Charta an. 1081. apud Sammarthan. in Archiepisc. Turon. *Quapropter prædictus Radulphus ad Curiam Regis ab ipso Rege fide & juramento conjuratus, ut de hac re justitiam sibi faceret, ire non ausus est.*

Ut porro vassallum conjurare poterat dominus, ita dominum vassallus, si de jure deficeret. Assisiæ Hierosol. MSS. cap. 241. *Ce sont ceaus qui peuvent gager, ou semondre, ou conjurer le Seignor de sa foi. Celui à qui le Seignor doit aucune chose de son fié, le peut semondre, ou gager dou service, que il li doit de celui fié, ou conjurer de sa foi, &c.* cap. 244. *Il doit conjurer le Seignor de sa foy, que il le paie, ou face paier de ce que il li doit.* Cap. 247. narratur vassallum non posse conjurare suum dominum de ejus fide, nisi post ratas aliquot submonitiones, quarum hæc erat formula: *Si vous conjur come à mon Seignor par la foi que vous me devez,*

come à vostre home, que vous m'en aiés paiés, ou fait paier dedans tel jour. Et si le Seigneur ne le faisoit dedans le terme, le vassal le pouvoit gager de son service. Propriè autem *Conjurari* dicuntur *Pares* feodorum, cùm ad judicium exercendum in Curia sua à Domino evocantur. Eædem Assisiæ Hierosol. c. 206. *Doit requerre & conjurer ses Pers, si comme il doit, que ils destraignent le Seignor, si comme ils peuvent & doivent.* Et cap. 207. *Quant le Roy Aimery congea Messire Raoul de Tabarie, Messire Raoul requit & conjura ses Pers, que ils le menassent à droit, comme leur Per, & que il en offroit à faire à droit.* Adde vetus Chron. Flandrense vernac. c. 14. & 34.

Quòd si *Pares* post *Conjuramentum*, Domini superioris judiciis non interessent, ad id feudorum suorum interceptione compellebantur. Statutum Caroli V. Reg. Franc. an. 1363. mens. Jun. *Statuimus & ordinamus quòd præfati homines feodales ad judicium faciendum & reddendum ad locum consuetum, ut moris est, evocati, infra statutum & eisdem assignandum tempus accedere & comparere teneantur sine defectu, nisi causam veram & legitimam habuerint absentiæ, quæ si vera & legitima non fuerit, & ad judicium evocati minimè comparuerint, eorumdem hominum feoda in manu dicti fratris nostri ad causam prædictam poni volumus & arrestari, & in ea detineri per Baillivum dicti loci Guysiæ, quousque dicti homines sic contumaces & absentes pro suo defectu & absentia, vel contumacia emendam præstiterint condecentem.*

Conjuramentum, Submonitio Parium. Regestum Andegavense in Camera Comput. Paris. fol. 76. 77. an. 1363. *Homines prædicti feodales, qui in dicta villa & castellania Guisiæ in Viromandia, ratione & ex debito feodorum suorum ad conjuramentum Baillivi dictæ castellaniæ Guisiæ judicia facere & reddere tenentur, &c.* Quod porrò hîc *Conjuramentum* dicitur, *Conjure & semonce* eadem notione vocant Consuetudines municipales S. Audomari art. 16. Tervann. art. 8. Bethun. art. 30. 38. Valentian. art. 1. 2. 4. Hannon. c. 56. & Summa Ruralis.

Conjuratio, eadem notione. Charta an. 1260. in Probat. Hist. Guinensis pag. 528. *Per legitimam monitionem nostram & conjurationem super hoc sibi factas.*

Conjuratio, Communia, *Commune*, Juratorum conventus: *Jurati* enim & *Conjurati* dicuntur cives unius oppidi. Charta Friderici I. Imp. an. 1161. apud Browerum lib. 14. Annal. Trevirens. pag. 801. 1. Edit. *Communio civium Trevirensium, quæ & Conjuratio dicta, quam nos in ipsa civitate destruximus, &c* Vide *Juratus*.

Conjuratio in Legibus Canuti Regis Angl. idem videtur quod *Adjuratio*, seu, ut vocant, *Exorcizatio*.

Conjuratores, pro *Conjurati*, in Conventu Alsatico an. 1050. §. 3. 5. apud Goldastum tom. 2. Constitut. Imper. & Freherum.

Conjuratus, Eodem astrictus juramento. Historia de Expedit. Asiatica Frider. I. Imp. *Offerentes auxilium tam de se quàm de ipsorum conjuratis & amicis.* Vetus Inquesta t. 1. Monastici Angl. pag. 207. *Ernaldus Marescallus juratus idem dicit per omnia, quod Ae. filius Andreæ conjuratus suus.* Vide Dissert. 21. ad Joinvillam.

CONLABORATIO, *Conlaboratus*. Vide *Labor*.

CONLATOR, Adulator. Vita S. Præjecti Episcopi tom. 1. Hist. Franc. p. 675. *Sed ut est Conlatorum mos, amici cœperunt eum cogere, ut tali pro causa non differret dare responsum.*

CONLUDIUM, *Colludium*, *Conludius*, *Conludio*. Glossæ MSS. ad Codic. Theodos. lib. 1. *Conludium est jurgium, rixa.* Glossæ aliæ MSS. *Colludium, dolus.* Gloss. Græco-Lat. συμπαιγνία, *Conlusio, Conludio.* συμπαίζω, *Conludo.* Gloss. Lat. Græc. *Conludium*, συνδιασμος. *Conludit*, συνδιάζει, συμπαίζεται. Vide Gregor. Turon. lib. 10. cap. 11. Leges Wisigoth. lib. 2. tit. 3. §. 3. Edictum Theoderici Regis §. 114. Legem Burgund. tit. 6. §. 3. 6. Addit. 2. ad Leg. Burgund. §. 8. Decretum Chlotarii Regis §. 1. 4. 9. Capitula Caroli Calvi tit. 31. c. 21. Occurrit passim in Cod. Theod.

Colludium. Gildas de Excidio Britan. *Illam cujus colludio ac suggestione tantæ sunt peccatorum subitæ moles, &c.* Utuntur Sidonius, Ammianus, Symmachus, Claudianus, Mamertus, Leges Wisigoth. lib. 5. tit. 4. §. 17. lib. 6. tit. 5. §. 14. lib. 7. tit. 1. §. 5. tit. 2. §. 6. Leg. Longobard. lib. 1. tit. 25. §. 57. lib. 2. tit. 6. §. 6. tit. 12. §. 6. tit. 30. §. 4. tit. 36. §. 1. tit. 53. §. 24. tit. 55. §. 14. &c.

Conludio, in Lege Bajwar. tit. 8. §. 6.

Conludius, in Decreto Chlotarii Regis §. 7.

Collusio, apud Jurisconf. Anglos quid sit, vide apud Rastallum in Exposit. vocum Leg. Anglic.

Conludiosus, in Charta an. 981. in Bullario Casinensi tom. 2. pag. 55. *Ego eam (Chartam) silens, aut occultam aut conludiosam habuissem, aut detinuissem, &c.*

CONNA. Charta Longobardica in Chron. Benevent. S. Sophiæ: *Et pascuum in ipsa insula ad peculia eorum qui ibi residentur, & de ipso Panatano connas & paleas tollendum, &c.*

CONNIVENTIA, Pactum, conventio. Gregor. Turon. lib. 7. Hist. *Ecce manus vestræ subscriptiones, quibus hanc conniventiam confirmatis.* Lib. 9. c. 29. *Sed ille non obvius de hac conniventia, consilium ad confirmandum pacem præbuit.*

Conniventia, Assensus, apud Lampridium in Severo: *Vel per conniventiam seditionem fecissent exercitus.* Facundus Hermianensis lib. 4. c. 1. *Intelligis igitur, Auguste, quòd Ecclesiæ conturbatores evidentissimam conniventiam suam, quam Eutychianis contra sanctum Concilium præstant, nequicquam exemplo B. Cyrilli obumbrare nitantur.* Vita S. Præjecti n. 8. *Ex permisso & conniventia Warnecharii optimatis.* Adde Præfat. ad Concil. Turon. II. idem Concil. c. 24. Arnulfum Lexoviensem in Epist. ad Episcopos Angliæ, Saxonem Grammat. lib. 14. &c.

Connivere, Consentire. Vetus Inscriptio Massiliæ: *Augustius Augustalis tutor connivente Dunnio fratre ejus & hærede ponendum curavit.*

CONNUBERE, pro *Concumbere*, apud Anastasium in Hist. Eccles. pag. 175.

CONOPPI, Papiæ, *Somnia attendentes*, fortè *Somnopti*, vox hibrida, pro ὑπνόπται.

CONPERONES, in Fleta lib. 2. c. 41. §. 24. sed legendum *Coopertiones*. Vide *Ceppagium*.

COMPESCATIO, Σωφρονισμός, in Gloss. Græc. Lat.

COMPRIMITIALIS. Orig. Murensis Monasterii p. 17. *Cùm ad villam Othuigen convenissent pene cuncti comprimitiales Principes, &c.* Fortè *comprovinciales*.

CONQUADRATUS. Vide *Quadrivium*.

CONQUATERNO, ζεύγω κατὰ τέσσαρα, in Gloss. Græc. Lat. *Conquaternatio*, ibidem, ζεῦξις κατὰ τέσσαρα.

CONQUESTARE, Bello & armis acquirere, apud Thomam Walsinghamum pag. 573.

Conquestio, *Conquestus*, Armis aut bello quæsitum, partum, apud Bromptonum & alios: Gallis *Conqueste*.

Conquestratio, idem quod *Conquestio*, apud Thwrocz. parte 1. Chr. Hungar. c. 24. *Conquestrare*, vincendo acquirere, apud eundem part. 2. c. 9: Hinc Willelmus Nothus, Britanniâ subactâ, *Conquestor* vulgò dictus Scriptoribus passim.

CONQUISITUS, Bona quæsita, vel simul quæsita, *Acquests*, vel *Conquests*. Capitula Caroli C. tit. 26. *Illorum alodes de hæreditate & de conquisitu, & quod de donatione nostri senioris habuerunt.* Capitula Ludov. ad Legem Salicam c. 2. & Capit. Car. M. lib. 4. c. 74. *Si quis — de qualibet causa fuerit interpellatus, verbi gratia de conquisitu suo, vel de mancipiis suis, &c.* Vide Skenæum de Verborum significat. V. *Conquestus*.

CONQUISTUM. Tabularium Monasterii S. Andreæ Viennensis: — *Totum & sub integro vobis impignoravimus pro solid. unius quadrannos duos de moneta decima, & debet de conquisto de musto modio unos duos, &c.* Alibi: *Vobis impignoravimus pro solid. 12. usque ad annos 5. & debet*

in conquisto de musto in quisque annos modios tres, &c. Rursum: *Ut singulis annis* 12. *modios de vino in conquisto reddatur.* Ubi *Conquistum* sumitur pro *censu*.

CONREATORES, Gallis *Conréeurs*, qui pelles parant, præparant, vox ejusdem originis qua *Conredium*. Charta Philippi Regis Franc. an. 1345. *Tennatores corii, conreatores, baudrarii, cordubanerii & sueri. Conroieur de Cordouen*, alibi. Charta Ludovici Reg. Franc. an. 1160. *Noveritis quòd nos dedimus & concessimus ex nunc & in posterum Theci uxori Ivonis la Choë & ejus hæredibus magisterium cavatorum, baudreorum, sutorum, mesgeyciorum, & burseriorum in villa nostra Parisiensi, &.* Lemma Gallicum habet: *Lettre des cinq mestiers, c'est assavoir, Conratiers, Baudroieurs, Sueurs, Mesgissiers & Boursiers donnez par le Roy.*

CONREDIUM, *Conradium*, *Conragium*, *Corredum*, *Corrodium*, &c.

Corredium, Quidquid ad alimentum, ad cibum, ad mensam datur, cibus, mensæ apparatus, alimonium, convivium.

Conredium, Præbenda Monachi, vel Canonici. Monasticum Anglicanum tom. 1. pag. 149. *Abbas & Monachi ejus loci per totum annum post obitum suum totum conredium, sicut in vita sua perceperint, habere debent, quod alicui indigenti pro anima sua erogabitur.* Alibi: *Totam decimam conredii domus suæ.* Et pag. 777. *Insuper concessimus quod ipsi* (Monachi) *& successores sui ad pensionem, corrodium, seu sustentationem aliquam alicui de Prioratu prædicto*, &c. Tom. 2. pag. 32. *Duo conradia Monachorum.* Ibidem: *Conradium quotidianum.* Vide Will. Thorn p. 1872. Bractonum lib. 4. tract. 1. cap. 16. §. 7. &c.

Conredium, interdum pro *Procuratione*, seu conviviis, quæ Dominis præstabantur à vassallis ex jure definito, quoties per illorum terras pergebant. Diploma Ludovici VII. Regis Franc. an. 1157. apud Hemereum de Academia Paris. c. 3. ex M. Pastorali lib. 19. Ch. 48. *Ut nec nostro, nec aliorum tempore quædam convivia, quæ vulgò Correede, vel Giste vocantur, in villis prænominatis exigere, vel quærere liceat.* Charta Willelmi Comitis Cabilonensis an. 1180. in Bibl. Cluniac. *Et in universa terra ejus non habet talliam, vel porcellagium, vel besonagium, vel messionagium, seu annonagium, vel corredum. Hæreditaria conradia*, in veteri Charta in Additamentis ad Matth. Paris pag. 110. Charta Walteri Giffardi in Tabul. Fiscanensi fol. 13. *Eidem Ecclesiæ liberum & quietum clamavi conredium, quod per singulos annos in eadem Ecclesia habebam in feodo.* Speculator tit. de Feud. lib. 4. part. 3. p. 306. ait, *Imperatori servitium à vassallis deberi pro corredo Imperiali, ut videlicet quando Imperator transierit per illum locum, contribuat in sumptibus ejus.* Adde Constit. Sicul. lib. 3. tit. 18. Leges Inæ Regis Westsax. c. 74. apud Brompton. Gervas. Dorobern. in Stephano Rege pag. 1347. & Rastallum in verbo *Corredy*.

Corrodium. Henricus Huntindon. lib. 6. pag. 367. *Tosti igitur furibundè discedens à Rege & fratre suo perrexit ad Hereforde, ubi frater suus corrodium regale maximum paraverat: ubi ministros fratris sui omnes detruncans, singulis vasis vini, medonis, cervisiæ, pigmenti—crus, humerum, vel caput, vel brachium imposuit.* Adde Leges Ethelredi Regis c. 2. Statutum 2. Westmonast. cap. 29. tom. 2. Monast. Angl. pag. 321. 355. 430. 532. 933. Fletam lib. 4. c. 1. §. 16. c. 6. §. 2. &c.

Correda, & *Corredum.* Vetus Charta an. 1279. apud Ammiratum in Familia Caldora t. 2. p. 190. Famil. Neap. *Præpositus corporum & corredorum navis curiæ nostræ quæ dicitur Comitissa.* Contractus navigii Regis S. Ludovici cum Venetis, tom. 5. Hist. Franc. *Quarum prædictarum 5. navium qualibet cum corredis & apparatibus suis.* Vide Joannem Lucium lib. 4. de Regno Dalmat. pag. 180.

Conragium, idem quod *Conredum.* Vetus Charta Corbeiensis Monasterii inscripta, *de Mensa Abbatis: De bonis istis tenetur Abbas facere hoc quod debet erga Dominum Papam, sicut in conragiis & exercitibus suis, &c.* —— *& debet Celerarius dictis famulis suum conragium de pane & vino & carne.*

Conreium, apud Perardum in Burgundicis pag. 138.

Corrogium, idem quod *Conredum.* Charta an. 1247. in Regesto Comitum Tolosæ: *Fontes, rivi, aquæ, & piscaria, questæ, & albergii, corrogia, & adempriva, & servicia & homagia*, &c.

Corrodarius, Cui *Corrodium*, vel alimentum datur, *Præbendarius.* Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 390. *Decedente vel cedente fratre non leproso, aut Corrodario dicti Hospitalis, loco ipsius —— alius subrogetur.*

Conreer, nostris, *Conredia* parare. *Le Roman d'Aubery MS.*

La nuit le fait en sa maison jesir,
Et conreer, & richement servir.

Le Roman d'Amile & d'Amy MS.

Li mangiers fu richement conreé.

Alibi:

Et le manger ferez bien conraer.

Hinc apud Scriptores nostros formata vox *Conroy*, pro quolibet apparatu. Tractatus MS. de Torneamentis Militum Tabulæ rotundæ: *Et ainsy par cet ordre se mesloient tant qu'il y avoit de batailles, ad ce que les conrois estoient assemblez.* Chronic. Flandriæ vernaculum cap. 78. *Ils approcherent la navie du Roy de France, & tantost se meirent les François en conroy.* Cap. seq. *Quant la chevalerie, qui à S. Omer estoit, veirent les Flamans arrangez au bout des fauxbourgs de la Ville par routes, & sans conroy, adonc issirent tous les bannieres à toutes leurs batailles.* Chr. MS. *Saint Loys ordonna & mist en conroi ses batailles.* Guill. Guiart an. 1270.

Tost sont en conrois devisez
Des Reaumes & de l'Empire.

Alibi:

Toute la gent que li Rois a,
Et qui s'est ô lui arréée,
Se retient d'autre part serrée
En conroi, nul ne s'en esloche.

Conréé, in Poëmate cui titulus *le Roman de Garin:*

Conréé d'armes, aprestè, & garni.

Le Roman de Merlin MS. Ains s'empassent outre ambedui mal arréé & tout desconréé. *Cavalieri di corredo*, apud J. Villaneum lib. 9. c. 277. *Chevaliers de Conroy*, bene apparati. Vide Octav. Ferrarium in *Corredo*.

CONSA. Vide *Absconsa*.

CONSACRAMENTALES. Vide *Juramentum*.

CONSACRANEUS, Συμμύσης, in Gloss. Græc. Lat. id est, eorumdem sacrorum particeps. Gloss. Lat. Græc. *Consacraneo*, συμμύση. Maximinus apud Capitolinum in tribus Gordianis: *Sacrati commilitones, imò etiam mei consacranei.* Tertullianus Apologet. c. 16. *Sed & qui Crucis nos religiosos putat, consacraneus erit noster*, &c. Hinc emendandus Anonymus Barensis in Chron. an. 1048. *Rebellavit Tornikei cum Makedonis, & Botazzi consocraneo suo perrexit Constantinopolim, ut faceret se Imperatorem.* Legendum *consacraneo*, id est, eodem sacramento obstricto, conjurato. *Consacrare*, pro *Consecrare*, occurrit in aliquot Inscript. 18. 6. 867. 5. ut *Sacranea Dea Cereris*, pro *sacrata*.

CONSALANEUS, Σύναλος, in Gloss. Lat. Gr. Contubernalis, qui eodem sale utitur, conviva.

CONSANARE, neutraliter: *si consanaverit*, in l. 10. D. de Ædif.

CONSARSUM, *Plumatum, vel acutè textum*, Papiæ. Vide *Sarsoria ars*.

CONSCAPLIUM, Interscapulium. Gloss. vet. cap. de Membris humanis: *Consceplium*, μετάφρενον.

CONSCAPULA, Κέλχο, in Gloss. Græc. Lat.

CONSCEMATIZARE. Vide *Scematizare*.

CONSCRIPTI. Charta, contractus, libellus. Vetus formula 49. inter Lindenbrogianas: *Quicunque contra*

hanc donationem, unde inter nos uno tempore conscriptos firmavimus, venire aut infringere voluerit, &c.

CONSCRIPTIO. Julius Firmicus lib. 8. Mathes. c. 30. *Qui ex sororum vel affinium conscriptione filios suscipiant, ex incestuoso coitu conquisitos.* Fortè leg. *Coitione.*

CONSECRARIA, *Pernitialis*, Papiæ.

CONSECRARE, Terminum constituere, figere: vox Agrimensorum. Gloss. Lat. Græc. *Consecravit*, καθίδρυσεν.

Consecrare. Gillebertus Lunicensis Episcopus de Usu Ecclesiastico: *Dedicat Pontifex atrium, templum, altare, tabulam altaris. Dedicare enim est locum Deo offerre, benedicere, & sanctificare. Consecrat autem Episcopus utensilia Ecclesiæ, quæ ferè omnia Sacerdotibus sunt communia, vestimenta videlicet sacerdotalia, & pontificalia, altaris velamina, calicem, patenam, & corporalia, & vasculum Eucharistiæ, chrisma, oleum, vas chrismale, thus, & thuribulum, baptisterium, arcam vel scrinium reliquiarum, ciborium, id est, altaris umbraculum, crucem, tintinnabulum, & ferrum judiciale. Ea enim tantùm consecrat quæ à communi usu in cultum divinum separantur.*

Consecratio, τελετὴ, in Gloss. Græc. Lat.

Consecratio Virginum, in Concilio Carthag. III. c. 4. Carthag. IV. c. 11. apud Leon. PP. Epist. 92. c. 15. in Concilio Wormaciensi an. 868. can. 8. 20. in Legibus Luithprandi Regis Longobard. tit. 12. §. 1. & in Capitulari 1. incerti anni Caroli Magni c. 20. ubi ante 25. annum ætatis consecrari vetantur. *Monialis consecrata*, pro *Abbatissa*, in Concilio Oxoniensi an. 1222. c. 38. *Et sola Monialis consecrata deferat annulum, & uno sit contenta.* Vide *Benedictio.*

Consecrari, Baptizari; *Consecratus*, Baptizatus. Paschazinus Lilybitanus Episcopus in Epist. ad Leonem PP. de Paschate: *In cujus* (Ecclesiæ) *baptisterio, nocte sacrosancta Paschali, baptizandi hora, cùm nullus canalis, nulla sit fistula, nec aqua omnino vicina, fons ex se repletur, paucisque qui fuerint consecratis, cùm deductorium nullum habeat, ut venerat aqua, ex se se discedit.* Infrà: *Usque ad lucem aqua non veniente, non consecrati, qui baptizandi fuerant, recesserunt.* Hinc ἁγιασήειον, pro *baptisterio*, apud Theophanem p. 98.

CONSECRETALIS. Gloss. Ælfrici: *Symmistes, vel Consecretalis*, ȝehala, *vel* ȝerunna, id est, domesticus. Charta Ottonis Imp. an. 980. ex Tabulario S. Vitoni Virdunensis: *Quare noverint omnes consecretales Palatii, cæterique fideles nostri, &c.* Occurrit in aliis Imperatorum Chartis ibid.

CONSECTANEUS, *Ejusdem sectæ*, in Glossis vett. qua notione vocem usurpat Sidonius lib. 1. Epist. 2. lib. 5. Epist. 6. & lib. 7. in Concion. & Epist. 14.

CONSEDERE, Invadere, per vim auferre. Antiq. Fuldens. lib. 2. Tradit. 45. *Villiperaht & uxor ejus tradiderunt ad S. Bonifacium partem hæreditatis suæ. Tunc contigit quòd Villiperaht obiit, —— & gener ejus Wolfhart injustè consedit illam traditionem, quam tradiderat Williperaht & uxor ejus.* Infrà: *Et ille Wolfhart suprà dictam rem injustè concessam coram Centurione illo —— & coram hominibus multis reddidit, cum suo jure, & emendavit quòd injustè consedit illam traditionem, &c.* Et Tradit. 209. *Hanc traditionem accepit Wolfmant Advocatus Abbatis, Albuin Monachus, & N. Vilicus, & consederunt in dominium S. Bonifacii.*

CONSENTIATIVUS, Consentaneus, σύμψηφος, apud veterem Interpretem Concilii Constantinopolit. sub Mena, & Concilii Hierosol. sub Petro.

CONSEQUENTIA, Consensus. Lambertus in Vita S. Heriberti Archiepisc. Colon. num. 8. *Favet in idipsum tota curia una consequentia.*

CONSEQUUTIVUM, Consequentia, apud Petrum Cellensem lib. 1. Epist. 15.

CONSERGIUS, Custos, nostris *Concierge*, quibusdam quasi *Conservus. Consergius forestæ*, in 1. Reg. Parlam. fol. 40. De vocis etymo, vide an arrideat V. Cl. Ægidii Menagii conjectura.

CONSERVATOR. *Conservatores libertatum* Angliæ, apud Matth. Paris an. 1244. p. 433.

Conservatores, qui, ut est in Concilio Herbipolensi an. 1287. c. 39. *personis religiosis & Monasteriis maximè dari consueverunt, exemptis per summum Pontificem aut Legatos ejus missos à Latere, &c.*

CONSERVATORIA, Rescripti Apostolici species, de qua Concilium Andegavense an. 1365. can. 1.

CONSERVATORIUM, in Jure Hungarico, *Sacristia.*

CONSIDERARE, Decernere, re expensa & considerata judicare. Epistola Caroli Magni de victoria Avarica: *Sic consideraverunt Sacerdotes nostri, & nos omnes ita amplificavimus, &c.* Nicolaus I. PP. in Resp. ad Consulta Bulgar. c. 26. *Pœnitentiæ, quam Antistes loci —— consideraverit, submittantur.* Hincmarus Remens. Opusc. 34. *Mandavit suos homines ad se venire præterita die Sabbathi, & voluit considerare de servitio Regis, & de illa opera ad suam Ecclesiam.* Capitulare an. 828. *Item consideravimus ut Missos nostros per universum regnum nostrum mitteremus, &c.* Capitulare Tolosanum Caroli Calvi c. 2. *Accipiant 2. solidos, —— sicut consensu Episcopi considerasse dicuntur. Sicut Curia consideraverit*, in Fleta lib. 1. c. 34. §. 35. Vide Leges Luithprandi Regis Longobard. tit. 42. §. 5. & Capitulare Caroli M. an. 807. c. 3. Hinc

Consideratio Curiæ, Decretum, judicium Curiæ. Lex Longobard. lib. 1. §. 21. de Mulctis pro occiso homine: *Majores verò, secundùm quales personæ fuerint, ut in nostra consideratione vel successorum nostrorum, debeant permanere, quomodo ipsa compositio usque ad 500. sol. debeat ascendere, ampliùs non.* Epist. 58. ex iis quæ habentur tom. 4. Hist. Franc. *Ita quòd de querelis, quæ inter nos sunt, mittantur in consideratione Archiep. Remensis.* Charta Communiæ Meldensis Henrici Comit. Trecensis an. 1170. in Tabulario Campaniæ Bibl. Thuan. f. 298. *Si quis alicui de Communia injuriam illatam ad considerationem scabinorum emendare voluerit.* Charta anni 1240. in Tabul. Campan. Bibl. R. f. 366. *Consideratione Majoris illud emendabit.* Iterum: *Ad considerationem Majoris ilud emendabit.* Additam. ad Matth. Paris p. 97. *Semper paratus est stare ad considerationem Parium suorum, quòd nunquam de maritagio se intromisit.* Monastic. Anglic. tom. 2. pag. 221. *Abstulit ei dictam terram per considerationem Curiæ suæ.* Adde Regiam Majest. lib. 1. c. 13. §. 2. Brompton. pag. 937. &c. Duchesn. in Probat. Hist. Mommorenc. pag. 87. Thomasserium in Consuet. Bituric. pag. 438. &c.

Consideratio, interdum Jurisconf. Anglis est illud συνάλλαγμα, quod contractibus vires dat. Vide Cowellum lib. 3. Instit. tit. 16. §. 4.

CONSIGILLATIO. Leges Athelstani Regis c. 19. *Insigilletur manus ejus, & inquiratur die tertia si mulaminum sit intra consigillationem.* Versio Saxonica, *manus* (*ordalio* probati, projecto jam ferro ignito, è vestigio) *obsignetur, & inquiratur die tertia si munda sit, vel immunda*, (inusta scilicet necne) *intra obsignationem.*

CONSIGNATIO, Probatio per *signa*, seu per chartas. Capitulare Radelchisi Principis Beneventani cap. 18. *Omnes homines qui sub tua potestate sunt, ex quocunque habent prædicta munimina sua perdita, si contentio fuerit de rebus aut servis aut ancillis aut Aldionibus eorum, si aut per consignationem, aut per pugnam approbare potuerint, quousque ad ipsum tempus quo barbaricum exortum est inter nos & vos, &c.*

CONSIGNARE, Fronti baptizati oleo signum Crucis imprimere, seu *Confirmationis* Sacramentum impertiri baptizato, quod solius est Episcopi. Innocent. I. PP. Epist. 1. c. 3. *De consignandis verò infantibus, manifestum est non ab alio quam ab Episcopo fieri licere.* Infrà: *Frontem ex eodem oleo* (chrismate) *signare solis debetur Episcopis, &c.* Adde cap. 6. Messianus in Vita S. Cæsarii Arelat. *Cùm ad benedicendum oleum annis singulis,*

competentibus diebus, in baptisterio venisset, & ingrediens cocinnulam ad consignandos infantes, &c. Consignationem pontificalem adhibere, in Epist. 9. Gelasii I. PP. *Spiritum sanctum per impositionem manus Episcopalis in consignatione accipere*, in Capitul. Caroli Calvi tit. 29. §. 1. Concilium Romanum an. 904. can. 6. *Consignationes autem sacri chrismatis & olei, &c. Consignatio infantum*, apud Riculfum Suessionensem Episcopum in Constit. cap. 5. Anastasius in S. Silvestro PP. *Et privilegium Episcopis dedit, ut baptizatum consignarent propter hæreticam suasionem.* Hac notione usurpant Concilium Arausican. I. can. 1. Arelat. II. can. 26. Toletan. XI. can. 8. Crisconius c. 93. Statuta Mainardi & Joannis Cardinalium an. 1067. apud Baron. hoc an. num. 9. vetus inscriptio Christiana apud eundem an. 367. num. 5. Capitularia Attonis Episc. c. 77. Bruno Signiensis de Vestimentis Episcop. pag. 95. &c.

Consignare, Signo sanctæ Crucis alicui benedictionem impertiri, in Vita S. Theotonii Canonici Regul. num. 10. & apud Cyprianum in Vita S. Cæsarii Arelat. sub finem, &c.

CONSIGNATORIUM, Locus in quo baptizati confirmantur. Joannes Diaconus in Episcopis Neapolitanis in Joanne, qui vixit an. 616. *Hic pulcrum construxit ædificium marmoreis columnis affabre suffultum, atque nobilibus picturis decoratum, quod Consignatorium Albatorum vocabatur, inter Fontes nempe majores quos Soter Episcopus fecerat, & Ecclesiam Stephaniam per cujus januas duas, qui sacrum Baptisma recepissent, à dextera parte ingredientes, Episcopo qui illorum in medio residebat, offerebantur, & benedictione accepta, ordinatim à sinistra parte exirent.* At Alcuinus lib. de Divin. offic. cap. de Sabbato sancto Pasch. ait recèns baptizatos in sacrario confirmatos: *Pontifex ergo à Fonte in sacrarium (procedat) & habens ibi compositam sedem, sedeat in ea, ut cùm vestiti fuerint infantes, confirmet eos, &c.*

CONSILIARE, *Consiliari*, Consilium inire adversùs aliquem, mortem alicui clam machinari. *Mortem viri sui consiliare*, in Concilio Vermeriensi an. 752. can. 5. *Consiliare in mortem Regis*, in Capitul. Francoford. an. 794. c. 7. Annales Francor. & Chron. Reichersperg. an. 788. *Comprobatus est ad Avaros se postea transtulisse, & in vitam fidelium Regis consiliasse.* Regestum Petri Diac. Casinensis num. 409. *Contra animam nostram cogitaverunt & consiliaverunt, ac inimicos infra nostram provinciam invitaverunt, & conduxerunt, & propterea res eorum nostro fisco deductæ sunt.* Vide Concil. Francoford. an. 794. c. 9. Chronicon S. Sophiæ Benevent. pag. 598. &c.

Consiliari, eadem notione. Lex Saxonum tit. 3. §. 1. *Qui in regnum, vel Regem Francorum vel in filios ejus de morte consiliatus fuerit, capite puniatur. Consiliari contra animam Regis*, in Lege Longobard. lib. 1. tit. 1. §. 1. *In vita Regis consiliari*, in Capitulari Pipini Regis Italiæ c. 35. *In alterius mortem consiliari*, in Legib. Rotharis Regis Longobard. tit. 3. qui inscribitur *De consilio mortis*. Paulus Warnefridus de Gestis Longobard. lib. 6. c. 6. *Postquam hoc consiliati sumus.* Anastasius in Hist. Eccles. *Consiliati sunt milites Salomonem in templo perimere.* Ubi Theophanes habet ἐπεβουλεύσαντο. Eadmerus lib. de Similitudinib. S. Anselmi cap. 30. *Ut cùm aliquis intuetur & auscultat quosdam, quos consiliari conspicit, & de quibus suspicatur aliquid mali.* Ubi *Consiliari* propriè est secretò colloqui. Historia Belli-sacri vernacula MS. *Saladin les trait à conseil comment il porroit esploitier, &c. Parler conseil*, apud Joinvillam in S. Ludovico. Vetus Poëma cui titulus *le Doctrinal*:

Certe j'ay grant merveille d'une caitive gent,
Qui blasment les preudomes à conseil coiement.

Robertus Bourronus in Merlino MS. *Et quant il se departi de vous, il vous dist en conseil, en riant, &c.* Christina Pisana 2. part. du *Tresor des Dames*, cap. 7. *Et s'acointeront à conseil, &c.*

Consilium malum, seu *Consilium mortis*, in Legibus Luithprandi Regis Longobard. tit. 105. §. 3. tit. 108. §. 1. Aliàs, Latinis,

Consiliari, est *Consultare*, Ad consilium convenire, consilium inire de re aliqua. Vide Gloss. Jacobi Gotofredi ad Cod. Theod.

CONSILIARIS, Consiliarius. Passio S. Victoris Massiliensis:

Ultra quemque parem faceret tibi consiliarem.

Occurrit etiam apud veterem Interpretem Juvenalis Sat. 3. qui *ministrum*, *consiliarem* vertit.

CONSILIARIUS, Consiliorum particeps: Gallis, *Conseiller. Consiliarii Regis*, in Lege Burgund. in Procemio, & in Capitul. Caroli Calvi tit. 16. c. 12. & tit. 30. Constantinus lib. 1. de Them. Κονσιλιάριος, τουτέστι βουλευτάς. Glossæ Græco Lat. Γνώμη, *sententia*. Γνωμοδότης, *Consiliarius, consiliator, suasor*.

CONSILIATOR, *Consiliarius*. Gloss. Gr. Lat. σύμβουλος, *Consultor, Consiliator, Consiliarius.* Occurrit in Charta Roberti Comitis & Abbatis S. Martini Turon. apud Sammarthanos in Archiep. Turon. num. 54. Utitur etiam Plinius lib. 4. Epist. Lactantius lib. 2. & 4. vetus Interpres Juvenalis Sat. 7. v. 124. Annales Francorum Fuldenses an. 887. &c.

CONSILIATORIUM, *locus consiliorum*, Ugutioni.

CONSILIOSUS, Prudens, consilio præstans. Fredegarius in Chronico cap. 61. *Cùm esset cautior cunctis, & consiliosus valde, & plenissimus fide.* Gervasius Tilleberiensis MS. lib. 3. de Otiis Imperial. cap. 94. *In omnibus angustiis consiliosus.* Hinc *Consiliosior* & *Consiliosissimus* apud Sidonium lib. 1. Epist. 1. & in Concion. apud Joannem Sarisberiensem in Policrat. in Prol. lib. 6. cap. 25. & Epist. 282. Guillelm. Pictavinum in Gestis Guill. Ducis Norman. p. 184. & in Gestis Domini Ambas. c. 2. num. 4.

Consiliosè, Prudenter, cum consilio, apud Fredegar. in Chron. c. 61. Petrus Blesensis Epist. 12. *Quidam omnia consiliosè disponunt, & semper in contrarium eis cedit. Consiliosissime perpendens*, apud Willelm. Malmesbur. lib. 5. Hist. p. 166.

Consiliosè, Per insidias, apud Fredegararium in Epitome cap. 71.

CONSILIUM. Hæc vox variè sumitur.

Consilium, seu *dies consilii*, qui concedebatur reo, ut ei de actori respondendo caveretur: *Jour de conseil*, in Consuetudine Senonensi art. 143. & in Stabilimentis sancti Ludovici lib. 2. cap. 13. §. 1. Leges Henrici I. Regis Angl. c. 46. *In aliis quærat accusatus consilium, & habeat ab amicis & paribus suis, quod nulli jure debet defendi, &c.* Cap. seq. *Si quis à justitia Regis inplacitatus ad consilium exierit, &c.* Adde cap. 48. 49. 51. Ordericus Vitalis lib. 11. *Cumque Robertus licentiam, ut moris est, eundi ad consilium cum suis postulasset, eademque accepta egressus, purgari se de objectis criminibus non posse cognovisset, &c.* Arestum an. 1260. in Probat. Hist. Guinensis pag. 374. *Et habuerat super hoc diem consilii & ostensionis.* Vetus Franciæ Consuetudinarium: *Selon l'usaige de Court-laye, il y a grande difference entre deliberation & advis. Car jour d'avis est prins par le deffendeur au commencement de la cause; mais deliberation est prinse par le demandeur, quand sur le jour d'advis le défendeur propose aucunes exceptions ou défenses, sur lesquelles le Procureur du deffendeur a à parler à son Maistre.* Cap. seq. *Le défendeur comparant en personne ou par Procureur aura advis de 40. jours, & puis aura veuë.* Cato vernaculus MS.

Amis, quant tu as à plaidier,
Et tu n'as qui te voeille aidier,
Ton jugeour conseil demande,
La Loi du droit si le commande.

Vide Magnum Recordum Leodiense pag. 60.

Consilium eruditum, apud Jurisconf. Anglos, *Conseil erudit*, qui aliàs Attornatus, seu Advocatus vel Procurator, qui pro quovis reo & accusato in jure respondet, illius jura plenè edoctus. At in crimine læsæ majestatis

reus per se respondere tenetur, non verò per atornatum. Vide Stanfordium in Placitis Coronæ lib. 2. cap. 63.

Consilium, pro *Concilium*, Cœtus, quomodo *Consilium* vocamus cœtum Consiliariorum. Gloss. Basilic. Κονσίλιον, συνέδριον ἐκ φανερῶν ἀνδρῶν. Vide Jacobum Gotofred. ad l. 1. Cod. Theod. de Legat.

Magnum Consilium: ita passim in veteribus Tabulis Gallicis appellatur Consessus Consiliariorum intimorum, quod & *Privatum* interdum, ut & hodie dictum. Guill. *Guiart* an. 1276.

Cil du Privé Conseil conurent,
Qu'il n'iert pas tans de l'estriver.

Consilium strictum, seu *Conseil estroit*, in Ratificatione Testamenti Philippi Pulcri per Ludovicum Hutinum mense Decemb. an. 1314. Postmodum peculiari appellatione donata Curia, quæ hodie *le Grand-Conseil* nuncupatur, instituta à Carolo VIII. Edicto dato Donjoni in Boiis 2. Aug. an. 1497. & verificato Molini: in Magno Consilio 13. Septemb. seq. quo idem *Magnum Consilium* in *Collegium* redegit, conflatum ex Cancellario, Magistris Requestarum, & 17. Consiliariis ordinariis per trimestre tempus cum eodem Cancellario servientibus, qui cum eo de Cancellariæ negotiis, & majoris momenti litibus tum hæreditariis, tum beneficiariis, quæ in Magno Consilio dirimi solebant, judicarent.

Consilium, *Favor, consensus, laudimium.* Charta Guillelmæ filiæ Guillelmi D. de S. Michaële an. 1203. *Videlicet albergium duobus Militibus & tertiæ partis alterius Militis, & dominium, & consilium, & laudimium, &c.* Charta Willelmi D. Montispessulani an. 1103. *Pertinent etiam Vicariæ omnes, donationes, & omnia consilia omnium honorum, & omnium pignorum totius Montispessulani.* Alia an. 1246. apud Gariellum in Episc. Magalon. pag. 256. *Omnia laudimia, acapta, seu consilia omnium honorum, &c.* Vide eundem pag. 293. Regestum Comitatus Tolosæ an. 1231. *Petebatque idem Abbas quartam partem justitiarum quæ fuit dominorum de Lauriaco, quia dicebatur esse de feudo Ecclesiæ Galliacensis; & quidquid sine consilio ejus Comes emerat, dicebat emptionem non valere de jure.* Statuta Monspelliensia an. 1204. cap. 13. *Qui compreZ maison o sol non bastit à Monpell. dona daqui per consell la quinta al senhor.* In Statut. iisdem Latinè editis: *Quicumque comparat domum vel solum fortè inædificatum in Montepessulano, dat inde pro consilio quintam domino: hoc est, si venditor habuerit de pretio centum solidos, dat emptori 25. solidos, &c.* Cap. 57. *Dominus Montispessulani vel ejus Bajulus nullatenus donare, vel vendere, vel concedere potest consilium, vel laudimium alicujus rei quæ ab ipso teneatur, donec ipsius rei venditio vel alienatio sit contracta.* Vide *Consiliare*.

CONSIMULARE, idem quod *Assimilare*, Simul cogere, *Assembler*. Leges Luithprandi Regis Longobard. tit. 110. §. 4. *Quia non potuimus mulierum collectionem ad Arschild consimulare, &c.*

CONSISTENTES, dicti ii qui cum aliis fidelibus stantes orabant, necdum tamen ad Sacramenta admittebantur: preces enim fideles stantes peragebant: συνεςῶτες in Concilio Ancyrano can. 24. 25. & in aliis apud Allatium lib. de Narthece veteris Eccles. p. 85. Concilium Agathense can. 60. *In pœnitentium loco standi & orandi humilitatem ita noverint observandam. Consistentes feminæ* in Concilio Romano sub Eugenio II. PP. in quo præcipitur *ne viris sociari permittantur.* Id est, viduæ, vel virgines quæ *pœnitentiæ benedictionem* acceperunt.

CONSISTERIUM, Papiæ, *Rupis alta.*

CONSISTOR, Dignitas aliqua urbana, Consiliarii Consistoriani fortè. Charta Walteri *de Gant* in tom. 2. Monastici Angl. pag. 848. sic clauditur: *Testibus Roberto de Gaunt, Willelmo consistore Cestriæ, Will. de Mandeville, Lamberto consistore.* Academici Cruscani tradunt in Republica Senensi esse Magistratum, qui *Consistero* appellatur.

CONSISTORIUM, est quivis locus ubi consistitur. Ita Tertullianus de Resurrect. mortuor. cap. 20. *terram in qua homines consistimus, Consistorium* vocat. De vocabulo, Latinumne sit, an barbarum, videndus Olaus Borrichius lib. de Variis linguæ Latinæ ætatibus p. 73.

Consistorium, Joanni de Janua, est *vestibulum, porticus, locus ad consistendum*, quod iis scilicet in locis consistant qui ad januas ædis præstolantur, donec in eas admittantur. Liber Esther cap. 5. *Et ille sedebat super solium suum in Consistorio Palatii contra ostium domus.* Quod quidem Regis Consistorium non erat exterius Palatii vestibulum, seu Græcorum προαύλειον, sed interius; nam paulò antè: *Induta est Hester regalibus vestimentis, & stetit in atrio domus regiæ, quod erat interius intra basilicam Regis. Et ille sedebat, &c.* Qua quidem notione *Consistorium*, exterius cubiculum, ex quo in *Silentiariorum*, & ex eo in ipsum Principis cubiculum ibatur, à consistente multitudine, & Principis audientiam præstolante, appellatum auctor est Cyrillus Scythopolitanus apud Alamannum ad Procopii Historiam arcanam. Ita etiam usurpavit Ordericus Vitalis lib. 2. *Ecce januas hîc disponam, & ad ortum solis ingressum: primo Proaulam, secundo Salutatorium, in tertio Consistorium, in quarto Tricorium, &c.* Sed & ejusmodi

Consistorium locus fuit Cubiculariis potissimùm addictus, in quo excubabant potiùs quàm cubabant, quo paratiores essent ad Domini præcepta. Sidonius lib. 2. Epist. 2. *Interjecto Consistorio perangusto, ubi somnolentiæ Cubiculariorum dormitandi potiùs quàm dormiendi locus est.* Ita Monachus Sangallensis lib. 2. de Caroli Magni gest. cap. 8. ait quosdam Legatos, priusquam ad Imperatoris admitterentur conspectum, *reperisse in Consistorio Cubicularios Imperatoris circa magistrum suum.* Cùm igitur in hisce locis consisterent qui Principis audientiam præstolabantur, ipseque Princeps ex interiori cubiculo in illud exterius progrederetur & veniret, quò supplices audiret, & causas ac negotia dirimeret subditorum, in eo pro tribunali sedebat, quinetiam inquirentibus in negotium & dispicientibus Consistorianis, ut Ammianus lib. 15. ait. Atque inde

Consistorium, appellavere generatim locum in quo Princeps de rebus publicis consultat ac deliberat cum suis Consistorianis. Lexicon Græc. MS. Reg. Cod. 2062. Κονσιςτώριον κατὰ Λατίνους, θεῖον συνέδριον. Glossæ Basilicon: Κονσιςτώριον, βασιλικὸν σέκρετον. Alibi: κονσιςτώριον, σηκρητάρειον βασιλικόν. Ita enim legendum, pro συγκητάρειον. Concilium Calchedonense Act. 1. Σηκρητάρειος τοῦ θείου κονσιςτωρίου. *Acta in Consistorio Gratiani* Augusti, seu *Commentaria rerum gestarum, ipsaque judicia*, habet Lex 3. Cod. Theod. de Offic. judic. cujusmodi præterea habentur in l. 2. Qui bonis ex lege Jul. in l. 1. de His quæ administ. & in l. 5. & 8. de Fide test. eod. Cod. *Consistorii* Gratiani meminit Ausonius in Gratiar. actione: *In illa verò sede, ut ex more loquimur, Consistorii, ut ego senio sacrarii tui, nullus unquam superiorum aut dicenda pensiùs cogitavit, aut consultiùs cogitata disposuit, aut disposita maturiùs expedivit.* Postmodum Justinianus juri dicundo *novum consistorium* extruxit in ea urbis parte, quam Hebdomum vocabant, de quo pluribus egimus ad Villharduinum num. 85.

Stetisse autem, non adsedisse Consistorianos in *Consistoriis* Principum, videtur indicare S. Ambrosius Epist. 133. *Ubi sedit in Consistorio, ingressus sum: assurrexit ut osculum daret, ego inter Consistorianos steti.* Et Lex 5. Cod. Theod. de Fide test. *Pars actorum habitorum apud Imperatorem Julianum — Constantinop. in Consistorio, adstante Jovio viro clarissimo Quæstore, Anatolio Magistro officiorum, &c.* Interdum tamen adsedisse Consistorianos constat, ut ex Vopisco in Aureliano, Ammiano lib. 22. Procopio, & aliis observare est.

Consistorium, Exedra ædi sacræ adjuncta, in qua fortè consistebant Sacerdotes de rebus sacris cum Episcopo disceptaturi. Charta donationis Ecclesiæ Cornutianæ

edita à Suaresio: *Item ante regias basilica vela linea plumata majora fissa numero tria. Item vela linea pura tria, ante consistorium velum lineum purum. In Pronao velum lineum purum* 1. *& intra basilicam pro posticia* (sic legendum) *vela linea rosulata* 6. *& ante secretarium vel curricula vela linea rosulata pensilia, habentia arcus* 2.

Consistorium postmodum etiam appellaverunt consessum Episcoporum aut Presbyterorum, qui pro emergente quapiam inopinata difficultate congregabantur, ex loco ubi consistebant, appellationem sortitum, uti observat Holstenius ad Synodum Romanam sub Bonifacio II. pag. 228. quomodo etiamnum vocant Cardinalium consessum coram Pontifice. Joannes Villaneus lib. 7. cap. 63. *Il Papa pieno concistoro fece loro questa risposta.* Adde lib. 8. cap. 5. Gesta Innocentii III. PP. *Ter in hebdomada solenne consistorium, quod in consuetudinem jam devenerat, publicè celebrabat, in quo auditis querimoniis singulorum minores causas examinabat per se tam subtiliter & prudenter, ut omnes super ipsius subtilitate & prudentia mirarentur.* De Consistorio Papali multa habet Ceremoniale Romanum lib. 1. sect. 9.

Consistoriani. Vide *Comites Consistoriani.*

CONSOCER, Græcis συμπένθερος, de qua voce diximus in Notis ad Alexiadem pag. 281. Adde Nomocanonem editum à V. Cl. Joan. Bapt. Cotelerio c. 492.

CONSOCRANEUS. Vide *Consacraneus.*

CONSOLAMENTUM, Ita manus impositionem & Baptismum appellabant *Cathari* hæretici, ut auctor est Reinerus contra Valdenses cap. 6. pag. 60. & 71. Ermengardus verò Contra eosdem, cap. 14. ritum conferendi *consolamenti* pluribus refert.

CONSOLATI, Paterini hæretici, sic appellati in Lombardiâ, qui *Boni-Homines* in Theutoniâ. Reinerus contra Valdenses cap. 6. & Ermengardus Contra eosdem cap. 14. ita dictos aiunt, quod *Consolamentum*, seu *Consolationem*, uti habet Concilium Narbonense an. 1235. can. 29. quo nomine *manuum impositionem* & Baptismum appellabant, suis impertirent.

CONSOLATIO, Serotina cæna, quæ post *collationem* fiebat à Monachis, qui quod vice *Consolationis*, & gratuitæ refectionis, post impensas orationi & lectioni horas complures iis impertiretur, detorto inde vocabulo, *Consolationem* hanc refectionem pro collatione appellarunt. Grodegangus Metensis Episc. in Regula Canonicorum cap. 8. novæ Edit. 23. *Si verò contigerit quòd vinum minus fuerit, & istam mensuram Episcopus, vel qui sub eo est, implere non potest, — impleat de cervisia, & eis consolationem faciant.* Idem cap. 36. novæ Edit. 30. *Postquam de refectorio exierint, in caminada bibant duabus vicibus aut tribus, qualiter consolatio fit, & ebrietas non dominetur.* Conventus Aquisgranensis an. 817. & Additio I. Capit. c. 11. *Ut certum phlebotomiæ tempus non observent, sed unicuique secundùm quod necessitas expostulat, concedatur, & specialis in cibo & in potu tunc consolatio præbeatur.* Charta an. 862. apud Doubletum pag. 793. & in Tabul. S. Dionysii Ch. 31. *Et consolatione carnium in famulos eorum censita quæ illis dabatur in iisdem tribus festivitatibus, & initio Quadragesimæ.* Concilium Moguntinum an. 847. can. 16. *Sanctimoniales verò —— horas canonicas — celebrent, & omnibus diebus ad consolationem veniant, & ut cætera servent, quæ in regula sanctimonialium continentur.* Vita S. Nili Junioris pag. 80. Ἤνεγκέ τις ἰχθύας ἐν τῇ μονῇ καλοὺς καὶ μεγάλους, — ἵνα μικρὰν παράκλησιν λάβωσιν οἱ ἀδελφοὶ ἐκ τῆς πολλῆς καὶ μακρᾶς νηστείας. Vide *Caritas.*

Consolatio, Solatium, auxilium, in Form. 33. apud Lindenbrog.

CONSONANTER, *Convenienter*, in Gloss. MSS. ad Canones Concilior. ad can. 20. Concilii Nicæni.

CONSORTES. Gloss. Lat. Græc. *Consortis*, κοινόβιος, σύγκληρος. *Consors*, σύγκληρος. Vetus Inscriptio: *L. Ælius — L. Ælio Antigon. lib. consorti.*

Consortes propriè dicuntur ejusdem agri vel dominii participes, qui sortes suas vicinas habent, ut apud Frontinum de Limit. agror. pag. 47. Constitutio Tiberii Cæsaris, apud eundem: *Est & alind quod proximis ædibus unusquisque miles vel consors condidit in portionibus suis.* quo sensu sumitur non semel in Lege Wisigoth. lib. 8. tit. 5. §. 5. lib. 10. tit. 1. §. 4. 6. 7. tit. 5. §. 5. in Lege Burgund. tit. 49. §. 3. apud Senatorem lib. 7. Epist. 3. &c.

Consortes coloni, Qui vicinos agros colunt, arant. Vita S. Domitiani Confessor. apud Guichenon. *Concedimus — vineam unam supra villam quæ dicitur Deserta, & terminatur à mane, interque consortes colonos & campum de ipsa ratione subtus viam à meridie via à sero inter consortes colonos, &c.*

Consortes, Fines agrorum, termini, limites, quos *lineas consortales*, id est, quæ consortium agros dividunt, vocat Frontinus de Coloniis: *Nam sunt termini proportionales, quos milites inter se veterani posuerunt, & custodiunt lineas consortales.* Charta an. 1032. in Chronol. Lerinensi pag. 365. *Est autem inter consortes de uno latere fluvius, qui nominatur Lupus, de alio, rivus Malvanus, & de uno fronte Mare magnum, de alio fronte, mons qui est supra Ecclesias, sicut demergit aqua in imo, vel si qui alii consortes sunt.* Charta Riculphi Forojuliensis Episcopi apud Sammarthan. *Consortes de uno latere Mare magnum, de altero latere castrum Gorgia, &c.* Charta Manassis Archiepisc. Arelat. apud eosdem: *Commutamus vobis campo culto ad ipsa Elseria consortes de uno latus, Bermundus de alio latus, &c.* Vide Petrum Joffredum in Nicia pag. 159. *Consors*, non semel in Consuet. *de la Perouse* an. 1260. Scabinos, quasi *Consortes*, appellari putat Editor Thomasserius, sed videtur pro *Consules* vox usurpata.

CONSORTIARE, In consortium admittere, vel simul partiri. Fori Oscæ Jacobi I. Regis Arag. an. 1247. f. 17. *Si unus frater ante divisionem paternorum bonorum ex ipsis bonis aliquid acquisierit, tenetur cum aliis fratribus aut sororibus consortiare.*

CONSORTIUM, Conventus, & congregatio Presbyterorum, cùm scilicet invicem de rebus Ecclesiasticis & parochiarum suarum deliberant. Concilium Nannetense can. 15. *De collectis, vel confratriis, quas Consortia vocant, &c.* Walterius Aurelian. Episc. in Capitul. can. 17. *Ut quando ad Conventum, quod ipsi* (Presbyteri) *Consortia vocant, religiosè equitent, juniores prioribus fratribus honorem impendant.* Vide *Gildonia.*

CONSPALATIUS. Vide *Comes Palatii.*

CONSPARSUS, Aspersio aquæ benedictæ, quæ *Aqua aspersionis* dicitur Anastasio in S. Alexandro PP. Visio S. Baronti num. 1. *Tunc tremefactus Frater, ad quotidiana arma conversus cœpit se signare, & cum gemitu gravi rogabat consparsum in ipsam domum facere, ut turba malignorum spirituum exinde fugaretur.* Vide *Aqua benedicta.*

CONSPICABILIS, Qui conspici potest, visibilis. Vigilius Tapsensis lib. 7. de Trinitate pag. 260. *Dum dicitur mihi, quòd multifariè à Patribus in conspicabili materia visus fuerit, ignoras in præfigurationem operis assumpti hominis, sive futuri judicii hæc cuncta in eo præostensa fuisse.* Occurrit præterea apud Prudentium.

CONSPIRATIO, apud Cistercienses, dicitur *Contra ordinis disciplinam & majorum instituta confœderatio.* Ita Institutiones Capituli general. ejusdem Ordinis an. 1256. distinct. 10. c. 7. *Conspiratrix* Monialis, distinct. 15. cap. 8.

CONSPIRATORES, Leguleis Anglis, dicuntur duo aut plures, qui sacramento invicem sibi dato & firmato crimen feloniæ vel litem injustè alteri intentant. Statutum Berwicense Edwardi III. Regis Angliæ an. 20. *Quicumque voluerit conqueri de conspiratoribus falsarum querelarum, sustentoribus, & inventoribus falsarum querelarum, & inde partem habentibus, & controversiarum barganizatoribus, &c.* Statutum Edwardi I. an. 35. *Conspirators, sont ceux queux se entrelient per serement, convenant*

nant, ou auter aliance, que chescun aidra & sustiendra auters entreprise, de falsement & maliciousement enditer, ou falcement mover plees, ou maintener, & auxi ceux queux sont enfantés deins age appeler les gens de feloines, per qui ils sont emprisonnez, & molt grievez, ou de ceux queux receivont gentes de pays à lour robes, ou à lour fées, pour maintenir lour maliciouse emprises, & pour verité esteinder, &c. Vide Stanfordium lib. 3. de Placitis Coronæ cap. 12.

CONSPOLIUM, apud Arnobium lib. 7. Libi species.

CONSPONSALIS, Commater. Leges Presbyterorum Northumbrensium c. 53. *Ut nemo matrimonium contrahat in cognatione sua, scilicet infra gradum seu geniculum quartum, nec cum consponsali sua ad sanctum fontem.*

CONSPONSUS, *Janitrix*, συνυμφος, in Gloss. Græc. Lat.

CONSTABILITOR, in Charta Roberti II. Principis Capuani, apud Michaëlem Monachum in Sanctuario Capuano pag. 643.

CONSTABULARIUS, *Constabulatio*, &c. Vide *Comes stabuli.*

CONSTAMENTUM, *Constangia.* Vide *Custus.*

CONSTANTINUS solidus, Moneta aurea Imperatorum Constantinop. Charta Petri Salernitani Episcopi an. 6. Principatus Gaimarii Principis mense Martio circa an. 877. apud Ughellum tom. 7. Italiæ sacræ pag. 501. *Obligamus nos & successores nostros ad componendum vobis — mille aureos solidos Constantinos.* Et pag. 504. *Componat ipsi patruo, & nepotibus eorum 50. aureos solid. Constant.* Ita pag. 500. 978. tom. 6. pag. 844. tom. 8. p. 302. 714. 718. At tom. 7. pag. 509. *Quatuor millia solidos Constantinopolitanos* habetur. Vide Dissertationem nostram de Nummis Imperatorum Constantinopolit.

CONSTAPHOLARII, Germanis ad Rhenum *die Constofler*: Assessores judicii, à stapfolo seu tribunali, in quod gradibus ascendebatur, sic appellati. Ita Browerus lib. 8. Annal. Trevir. pag. 473. 1. Edit. Vide *Staphylum.*

CONSTARE, pro *Stare*, *Demeurer.* Lex Bajwar. tit. 3. cap. 11. *Si quis liber à facie inimicorum suorum fugerit, & alius eum per vim constare fecerit*, &c.

CONSTELLATIO, Θέμα τῶ ἀνθρώπου, in Gloss. Græc. Lat. Papias: *Constellationes Latini vocant superstitiones Mathematicorum, id est, notationes siderum, quomodo habeat unusquisque.* Poëta infimi sæculi MS. ex Bibl. Thuana:

Constellatio, mors, parcæ, responsa deorum,
Eventus rerum, signantur nomine fati.

Spartianus in Ælio Vero: *Quid si non rectè constellatio ejus collecta est, quem credimus esse victurum?*

CONSTELLATOR. Vide *Cantellator.*

CONSTIPS, Papiæ, *Particeps.*

CONSTITUTIO, Census, consuetudo, præstatio quæ ex *constituto* exsolvitur. Orig. Murensis Monasterii pag. 23. *Iste locus Mura cum omnibus justitiis & constitutionibus legitimis ad se pertinentibus*, &c. Pag. 25. *De constitutionibus autem rusticorum, ne penitus memoriæ decedat, necesse est ut scribatur*, &c.

CONSTITUTUM, Decretum. Gloss. Lat. Græc. *Constitutum*, Συνταθὲν, συνταγέν. Aliæ Glossæ: *Constitutum*, ἔθος, τύπος. *Constitutum*, σύνταγμα. Vopiscus in Probo: *Miraris fortassis quòd ego imberbem Tribunum fecerim contra Constitutum D. Adriani.* Vigilius PP. Epist. 15. *Rogo te piissimum Principem, ut edita sua quæ præcepit appendi, removere dignetur, & Constitutum commune expectare, id est, ut scandalizati Episcopi Latinæ linguæ ad Synodum veniant.* Vide Codicem Justinian. Anastasium in Vitis PP. passim, Lupum Ferrar. Epist. 80. Baronium an. 553. num. 213. an. 601. num. 12. an. 721. num. 1. &c.

Constitutum, Dies constitutus, præfinitus. Lex Longobard. lib. 2. tit. 41. §. 3. *Si talis causa fuerit, quam deliberare minimè possit, ponat constitutum, & distringat hominem illum de judiciaria sua*, &c. Id est, diem constituat, ut lib. 2. tit. 21. §. 1. Aliàs ita etiam usurparunt Varro, Cicero, & alii è Latinis Scriptoribus.

CONSTREINUS. Fragmentum Petronii: *Destinavi illum artificii docere, aut constreinum, aut præconem, aut certè causidicum.* Apparitorem fortè, quòd reum *constringat.*

CONSUETUDO, Lex municipalis. Ebrardus Bethuniensis in Græcismo cap. 12.

Mos est antiqua consuetudoque probata,
Est consuetudo jus scriptum more statutum.

Usatici Barcinonenses MSS. editi à Raimundo-Berengarii Comite Barcinon. & Adelmodi uxore, cap. 130. *Unaquæque gens propriam sibi ex consuetudine eligit legem: longa consuetudo enim pro lege habetur. Lex autem juris est species, Mos autem longa consuetudo est, de moribus tractat tantundem. Consuetudo autem est jus quoddam moribus institutum, quod per legem habetur: nam quod Rex vel Imperator edicit, Constitutio vel Edictum vocatur. Omne autem jus legibus & moribus constat: Mos verò est vetustate probata consuetudo. Institutio æquitatis duplex est, nunc in legibus, nunc in moribus. Privilegia autem sunt leges privatorum, quia privatæ leges: nam privilegium inde dictum, quòd in privato feratur.* Ita porro vulgò appellamus Leges municipales civitatum, de quarum tanta diversitate ac varietate liceat dicere, quod de variis gentium Legibus, quæ olim in Francia obtinuere, Agobardus lib. adversus Legem Gundobadam cap. 14. *Atque utinam placeret omnipotenti Deo, ut sub uno piissimo Rege una omnes regerentur lege, ea ipsa ad quam & ipse vivit, & proximi ejus respondent.*

Consuetudo, Regula monastica, seu vivendi ratio monastica, ab alia diversa. Orig. Murensis Monasterii pag. 18. *Qui cùm constitutus esset, non tamen benedictus ad Abbatem, cœpit secundùm priorem conversationem suam non tam regulariter vivere*, &c. Mox: *Contigit verò interim ut fratres de cella S. Blasii—mutarent suam priorem consuetudinem.* Occurrit ibi pluries. Et pag. 16. *Interrogavitque fratres qui sub anteriori consuetudine hic fuerunt, si vellent obedire fratribus quos ipse huc adduxit.* Statuta antiqua Ord. Cartusiensis 1. part. cap. 14. §. 15. *Secunda die & tertia leguntur fratribus consuetudines post capitulum Monachorum.* Quibus verbis intelliguntur Statuta, seu Consuetudines ejusdem Ordinis à Guigone II. descriptæ, uti appellantur part. 2. cap. 1. §. 7. cap. 3. §. 2. cap. 22. §. 19. quarum hic est titulus: *Incipiunt capitula Consuetudinum Domini Guigonis Prioris Cartusiæ.* Ita *Cluniacenses Consuetudines* dicuntur ejusdem Ordinis Regulæ, editæ primùm à Bernardo Monacho, postmodum Archiepisc. Toletano, cujus MS. Codex servatur in Bibliotheca Sangermanensi: deinde ab Udalrico, quòd non primariæ essent regulæ, quæ fortè nullæ ab institutoribus descriptæ fuerant, sed quòd suos mores, vitæque rationem ac institutum, aliis eorundem Ordinum Monasteriis, à quibus rogati fuerant, scripto mandarent.

Consuetudo, Menstruus sanguis feminarum, qui consueto tempore redit, nostris etiamnum, *Ordinaire.* Vetus Interpres Alexandri Iatrosophistæ MS. lib. 1. Passion. *Cognoscens quòd non purgabatur menstruis, pro qua re magis exinde ei expediebat detrahi sanguinem: & hoc adjutorium duplex ei fuisse remedium, manifestum est: nam & consuetudo (id est, menstrua, sic Glossæ MSS.) regressa est, & à passione est liberata.* Mulier τὰ συνήθη ἔχουσα, in Nomocanone seu Pœnitentiali Græc. c. 337. 544. συνήθειαν ἔχουσα, c. 419. apud eruditissimum Cotelerium tom. 1. Monumentor. Eccl. Græc.

Consuetudo, Præstatio, pensitatio quæ ex consuetudine præstatur, cujus initium ignoratur, & à quo inducta. Charta Pipini Regis apud Doubletum lib. 3. pag. 694. *& unumquemque hominem ingenuum 4. dinarius dare fecissent, & hoc eis malo ordine tulerunt, & postea Gairehardus Comes Parisii, vel agentes sui ipsam deprecationem, quomodo invenerunt per consuetudinem ipsos ho-*

mines hoc expectabant. Gregorius Turon. lib. 9. c. 30. *Et ille cum juramento promisit, ut leges consuetudinesque novas populo non infligeret.* Hist. Miscella: *Ne illos prius aliqua participatione conferendarum consuetudinum, &c.* Ubi Theophanes: Μηδὲν αὐτοῖς ἀποστερεῖν τῆς εἰωθυίας παρέχεσθαι. Utuntur passim Scriptores, & Chartæ veteres, Senator lib. 1. Epist. 10. lib. 3. Epist. 23. lib. 7. Epist. 2. Lex Wisigoth. lib. 10. tit. 1. §. 19. Capitula Caroli Magni lib. 4. c. 47. Willelmus Tyrius lib. 3. c. 1. lib. 12. c. 15. lib. 20. c. 20. Anastasius in Vit. PP. pag. 213. Henricus Rebdorf. an. 1360. &c. Συνήθειαι, Græcis, eadem notione in Justiniani Nov. 123. 128. apud Annam Comnenam lib. 3. Alexiad. pag. 85. Leonem in Tactic. cap. 19. §. 18. &c. Gloss. Lat. Græc. *Salarium*, συνήθεια. *Consuetudinario more aliquid tollere*, in Charta Hugonis Regis Italiæ apud Ughellum tom. 7. p. 193: id est, vice tributi.

Consuetudo sæcularis. Ordericus Vital. lib. 4. pag. 541. *Ab omni reditu atque consuetudine sæculari omnimodis absolvit.*

Consuetudo Consularis, quæ Comiti debetur. Charta an. 1068. apud Besslium pag. 448. *Repertum est omnem omnino terram S. Trinitatis Cœnobii Vindocinensis —— ab omni consuetudine Consulari liberam penitus & quietam esse.*

Judiciaria Consuetudo, Districtio, mulcta à judice irrogari solita. Charta Balduini Cancellarii Henrici Reg. Franc. an. 1047. apud Hemereum in Aug. Virom. *Dedi quoque prædictum alodium — liberum ab omni judiciaria consuetudine.*

Consuetudo parochialis. Charta an. 1100. in Hist. Monasterii S. Nicolai Andegavens. *Retenta Canonicis parochiali consuetudine burgensium, videlicet annualibus, oblationibus, decimis, sepulturis, & si quæ alia eis parochialiter competunt.*

Consuetudines Episcopales, apud Ordericum Vitalem lib. 6. pag. 604. lib. 9. p. 722. Vide *Denarii Paschales.*

Malæ & pravæ Consuetudines. Vide in *Malatolta.*

Consuetudinarium. Gregor. Magn. lib. 12. Epist. 12. *Visum autem nobis est, ut Consuetudinaria, excepta ejus utilitate, debeatis inferre.*

Costuma, eadem notione, ex Gallico, *Coustume.* Charta Roberti Regis Franc. in Tabul. Fiscanensi fol. 21. *Neque in fredis, aut in aliquo usu indebito, quem Costumam vulgò nuncupant, &c.* Charta Fulconis Andegavensis Comitis apud Sammarthanos: *Quòd nullus homo potest in eis aliquam costumam reclamare.* Infrà: *Vendas vel costumas persolvat secundùm consuetudinem loci.* Vide eosdem in Abbatib. pag. 25.

Custumæ, in Legibus Burgor. Scoticorum cap. 141. 142. 143. in Itinere Camerarii Scotici c. 12. 13. in Statut. Davidis II. Regis Scotiæ c. 49. apud Will. Thorn pag. 1796. Henr. Knyghton. an. 1340. &c.

Ita *Custumia*, Mos, Consuetudo, apud Baldric. lib. 3. Chronici Camerac. cap. 40.

Cosduna, idem quod *Consuetudo*, Tributum. Tabularium Burguliense fol. 156. *Mauricius Dominus Credonis concessit Ecclesiæ & Canonicis omnes homines quos H. habebat in suo feodo, absolutos ab omnibus cosdunis.* Infrà: *Concessit omnes cosduneas tam de advena, quàm de talliata sua de tota terra quam acquisierat, &c.* Occurrit præterea in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 562. Charta Gaufridi Archiepisc. Burdegal. *In curte verò de Faia — habere solebat quinque solidos cosdunales in anno.* Ibidem: *Quòd in curte de Benays habere debebat talliatam suam quantum vellet: avenas quoque, gallinas, & caseos cosdunales, &c.*

Cosduma, in Charta Gaufredi Comitis Andegav. apud Sammarthanos in Episcop. Andegav. pag. 125. *Concessi etiam ut omnia quæ habent — sine retinaculo ullius meæ cosdumæ quitta habeant.* Chopinus lib. 3. de Sacra polit. tit. 1. §. 8. qui eandem Chartam describit, *cosdunæ* habet. At in alia an. 1108. apud eosdem Sammarthanos in Abbatib. S. Nicolai Andegav. pag. 690. & in alia an. 1108. apud Duchesnium in Hist. *des Chastaigners*, pag. 4. *cosduma* etiam scribitur.

Consuetudinarii, Consuetudinibus seu tributis obnoxii, *Villani, Cotarii: Coustumiers*, in Consuetudinibus municipalibus passim. Charta an. 1092. apud Besslium: *Quicunque voluerit habitare in ipso burgo, cujuscunque homo sit, exceptis nostris dominicis & consuetudinariis hominibus, habitet liberè.* Alia Guillelmi VIII. Ducis Aquitan. apud eundem: *De cetero villam —— liberam concedo eo tenore, ut deinceps nullum consuetudinarium meum ibi recipiant. Tannatores, homines consuetudinarii*, in aliis Tabulis apud eundem pag. 504. 505. 467. Notitia sub Gaufrido Martello Comite Andegav. an. 1111. pro Ecclesia S. Laudi: *Volens contra constitutionem illustrissimi Comitis habitatores prædicti loci consuetudinarios sibi facere.*

Custumarii, eadem notione. Vetus Inquisitio apud W. Dugdalum in Antiq. Warwicensis provinciæ pag. 665. *Et etiam omnes illi qui tenuerunt in bondagii tenura, solebant vocari Custumarii.* Inquisitiones de forisfacturis forestar. c. 19. in Addit. ad Matth. Paris: *Si aliquis eorum habeat custumarios reddentes illis redditus annuos, &c.* Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 838. *Cum homagiis & servitiis tam liberorum hominum, quàm custumariorum, &c.* Tom. 2. pag. 243. *In liberis hominibus & redditibus, in nativis & custumariis, &c.* Adde pag. 398. Fletam lib. 2. c. 71. §. 15. &c. Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. *Se gentis feme prent home vilain coustumier.* Passim in Legib. Francorum municipalibus, locis à Raguello indicatis, in quibus *Nobiles* opponuntur *Custumariis.*

Custumaria, Locus ubi *custumæ*, seu tributa exiguntur, verbi gratiâ in viis. *Coustumiere*, in Consuet. Andegavens. art. 50. *Coustumerie*, in Cenoman. art. 62.

Custumare, Custumam, seu tributum exigere, nostris, *Lever la coustume.* Charta an. 1270. in Regesto Constabulariæ Burdeg. fol. 224. *Ita tamen quòd nullus custumare debet sine dicto Elia. Bona custumanda*, in Itinere Camerarii Scotici cap. 13. *Pecunia non custumata*, in Statut. Davidis II. Regis Scotiæ cap. 49. §. 9.

Custumarius, Custumator, Publicanus, qui tributa exigit. Iter Camerarii Scotici c. 1. *Custumatores, seu custumarios tam parvæ quàm magnæ custumæ, custumarios tronæ, &c.* Cap. 12. *Cujus lemma de custumariis parvæ custumæ; Primò capiunt custumam largiore modo quàm impositum est à D. Rege, &c.* Cap. 13. *De custumariis magnæ custumæ.* Ubi *magna Custuma* dicitur, quæ exigitur à subditis pro modo bonorum, in Statutis Davidis II. Regis Scotiæ cap. 49. §. 7. *Custumarii burgorum qui de mandato Camerarii in dicta custuma levanda intromiserunt.*

Consuetudinaria terra, Consuetudinibus seu tributis obnoxia. Vetus Formula: *Ita ut ab hac die ipso campo & vinea cum grato ipsius Monasterii habeas, teneas, atque possideas, & quidquid ex eo, sicut mos est aliis ingenuis super terram consuetudinariam faciendi, facere volueris liberam in omnibus habeas facultatem.*

Consuetudinaria lex. Charta Roberti Ducis Burgundiæ an. 1042. ex Tabul. S. Germani de Pratis: *Inter cætera in villa quæ dicitur Gilliacus —— plures accepi consuetudines, sicut ab eis didiceram, lege consuetudinaria.* Vide Probat. Hist. Burgund. Duchesnii pag. 7.

CONSUETUDINARIUS, Φιλοσυνήθης, Glossar. Græc. Lat.

CONSUETUDINARIUS, Ritualis liber, in quo officiorum divinorum ritus formulæque describuntur, in quo Consuetudines Conventuales & Monasticæ exaratæ sunt. Bromptonus de Osmondo Sarisberiensi Episcopo: *Hic composuit librum Ordinalem Ecclesiastici officii, quem Consuetudinarium vocant.* Vitæ Abbatum S. Albani: *Duos Textus auro & argento & gemmis ornatos, sine Ordinalibus, Consuetudinariis, Missalibus, &c.* Infrà: *Hic quoque consuetudines quas transmisit scriptas Lanfrancus Abbati Paulo, approbavit & conservari persuasit, quas qui videre desiderat, in Consuetudinario scriptas po-*

terit invenire. Quibus verbis innuuntur *Ordinationes* Lanfranci Archiepisc. Cantuariensis, *quas Monachi tum in Monasteriis, tum etiam in Ecclesiis Cathedralibus observare debent.* Ejusmodi sunt *Udalrici Consuetudines Cluniacenses*, editæ ab R. P. D. Luca Acherio viro doctissimo, & *Consuetudines Floriacenses*, à Joan. à Bosco.

CONSUFFUGARE. Vide *Suffugare.*

CONSUL, & *Consulatus*, quid sit in hoc Fredegarii Chronici loco, cap. 110. video inter eruditos controverti: *Eo etenim tempore bis à Roma, sede S. Petri Apostoli, beatus Papa Gregorius claves venerandi sepulcri, cum vinculis S. Petri, & muneribus magnis & infinitis, legatione, (quod antea nullis auditum aut visum his temporibus fuit) memorato Principi* (Carolo Martello) *destinavit, eo pacto patrato, ut à parte Imperatoris recederet, & Romanum Consulatum præfato Principi sanciret.* Variant hîc Editiones quotquot extant. Nicolaus Alemannus in Dissert. de Lateranensib. parietinis cap. 14. *Consulatum*, Patriciam dignitatem, & civilem urbis administrationem intelligi contendit. Id negat vir doctissimus Carolus Cointius in Annalibus Ecclesiast. Francor. an. 796. num. 12. Nam præterquam quòd pro *Consulatum* apud Fredegarium, *Consultum* legi debere existimat, secundùm Editionem Brolianam, quoquo modo se res habeat, *Consulatus* voce Imperatoriam dignitatem intelligi inde opinatur, quòd in Caroli M. Edicto de Legibus Longob. emendandis apud Sigonium lib. 4. de Regno Italiæ an. 801. quod etiam descripsere Vitus Amerbachius & Steph. Baluzius, hæc verba reperiantur: *Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi 801. Indict. 9. anno regni nostri in Francia 33. in Italia 28. Consulatus autem nostri primo.* Unde conficit per *Consulatum*, Imperium necessariò designari, cùm Augusti eo anno titulum consecutus fuerit Carolus: adeo ut de Patricii titulo accipi non possit, quem longè antea obtinuerat, & à quo abstinuerat factus Imperator, ut Eginhardus, & alii scribunt. Tametsi valida videatur prima fronte viri admodum eruditi conjectura, nolim tamen negare Consulatum hocce loco Fredegarii pro Patriciatu accipi posse, qui & Martello oblatus fuit, & ab eo acceptus.

Quod verò ad Caroli Magni Diploma spectat, vox *Consul*, non tam revera Imperatoriam dignitatem designat, quàm receptam apud sequioris ætatis Græcos Augustos formulam, abrogata scilicet à Justiniano ea dignitate, quam sibi solis deinceps reservarunt Imperatores, tanquam *Consules perpetui*, quem sibi titulum arrogasse Vitellium legimus: quod & ipse Justinianus exertè ait in Novella 5. Tum enim ii Diplomatibus annos Imperii cum annis Consulatus adscribebant, ita ut ferè semper idem fuerit & Imperator & Consul, cùm Consulatum unà cum Imperio inirent. Sed longè antea Consulis titulum adscribunt Carolo Magno Versus inscripti libro Evangeliorum an. 780. tom. 1. Histor. Francor. pag. 187.

Tempore vernali transcensis Alpibus ipse
Urbem Romuleam voluit quo viseret Consul.

Quandoque tamen non Consulatûs annus in iis descriptus legitur, sed alia formula, quomodo sub Justiniano obtinuit, scilicet, *Post Consulatum anno, &c.* quam quidem ferè semper servatam constat à subsequentibus Augustis, qui ipso primo Imperii anno in Diplomatibus, *Post Consulatum anno primo*, subdebant: verbi gratiâ, in Actis liberatæ à dæmonio virginis, apud Baron. an. 713. num. 6. *Imperante domino nostro piissimo perpetuo Augusto Anastasio* (Artemio) *magno Imperatore anno primo, & post Consulatum ejusdem Serenitatis anno primo.* Ita tamen Consulatûs annum cum Imperii anno conjungebant, si sub anni initium utramque consecuti essent dignitatem: si enim secus, Consulatûs annum à Kal. Jan. subsequentis auspicabantur. Verbi gratiâ, Epistola Theodori P.P. ad Babolenum Bobiensem Abbatem, apud Ughellum & Margarinum, *data* dicitur *quarto Nonas Maii, Imperii domini piissimi Augusti Constantini anno secundo, Consulatus primo, Indictione prima.* Unde colligitur, Constantinum, qui & Heraclius dictus est, Heraclii majoris ex filio nepotem, Consulatum iniisse Kal. Januarii Indict. 15. anno Imperii 2. quod inierat mense Junio Indict. 14. Id pluribus disceptamus in ea Dissertatione quam de Imperatorum Constantinopolitanorum, seu inferioris ævi vel Imperii, uti vocant, numismatibus instituimus.

Quò igitur Carolus Magn. recens Augustus dictus, eadem qua Constantinopolitani Imperatores dignitate se se donatum ostenderet, vel in se translatam totius Imperii auctoritatem ac dignitatem, iisdem quibus ii titulis uti voluit, adscripto scilicet Consulatûs perinde titulo, quem Imperatorio ii semper adjunxere. Quinimo in Diplomate à Sigonio laudato, omissus fortè, notarii vel exscriptoris vitio, Imperii annus primus, qui Consulatûs annum præcedere debuit, prout fieri consueverat in Byzantinorum Augustorum Tabulis, quod etiam in Caroli successorum Chartis factitatum observamus. Extat siquidem Hadriani II. PP. Epistola ad Actardum Namnetensem Episcopum, quæ est undecima inter ejusdem Pontificis Epistolas, quæ sic clauditur: *Quinto Kalendas Martias imperante domino nostro piissimo perpetuo Augusto Ludovico magno Imperatore anno 19. & post Consulatum ejus anno 18. Indict. 1.* Ubi observandum annum Imperii, anno uno Consulatûs annum præcedere. Quippe Ludovicus II. à patre in Italiam missus, à Leone IV. PP. in Imperatorem unctus fuit an. 850. ut est in Annalibus Francor. Bertinianis. Consulatum autem iniit, aut sanè auspicatus est Kl. Januarii, an. 851. quibus hæc dignitas iniri solebat, uti mox docuimus. Prostat Dploma aliud Joannis VIII. PP. pro Monasterio Herensi diœcesis Pictavensis, in Spicilegio Acheriano to. 12. pag. 554. datum *Imperante domino piissimo Augusto Karolo à Deo coronato magno Imperatore, post Consulatum ejus anno primo.* Præterea aliud pro Monasterio S. Medardi Suessionensi pag. 151. datum *mense Januario Indict. 9. quarto Non. Januar. Pontificatus nostri anno 4. anno 1. regnante domino pissimo Carolo Imperat. à Deo coronato, & post Consulatum ejus anno 1.* Pro quibus quidem verbis, *post Consulatum*, aliâ ejusdem Pontificis Charta pro Monasterio Trenorchiensi, apud Chiffletium, ista habet, *& post Coronationem ejus anno 1.* Sed perperam, ni fallor, cùm Imperator appellari cœperit demum, cùm coronatus fuit. Porrò dictus est Imperator Carolus Calvus die Christi natalitio anno 875. Indict. 9. Aliud Diploma Joannis PP. VIII. in Tabulario Flaviniacensi, sic clauditur: *Scriptum per manum Gregorii Notarii Regionarii & Scriniarii S. R. E. in mense Maio Indict. 10. Bene valete. 4. Kal. Junias, per manum Anastasii Bibliothecarii sanctæ Sedis Apostolicæ, imperante Domino piissimo perpetuo Augusto Karolo à Deo coronato magno Imperatore anno 2. & post Consulatum ejus anno 2. Indict. 10.* Eandem denique formulam in Diplomate Formosi PP. pro Monasterio S. Theuderii diœcesis Viennensis descriptam legimus: *Data 7. Kal. Decemb. per manum Sergii Primiceris Defensoris sanctæ Sedis Apostolicæ, imperante domino piissimo perpetuo Augusto Widone à Deo coronato magno Imperatore anno primo, & post Consulatum ejus anno primo.*

Consulatus Curiæ, Summa rerum ac præcipua administratio. Albertus Stadensis an. 1066. *Albertus Archiepiscopus Consulatum Curiæ adeptus est, æmulisque remotis, solus primatum arcemque Capitolii possedit.* Idem an. 1068. de eodem: *Summam rerum, quod est Vicedominatus, jam septies Consul meruit.* Vide *Vicedominus.*

Consul, Comes. Bracton lib. 1. de Rer. divis. c. 8. §. 2. *Comites à Comitatu, sive à societate nomen sumpserunt, qui etiam dici possunt Consules, à consulendo: Reges enim tales sibi associant ad consulendum & regendum populum Dei, &c.* Leges Edwardi Confess. c. 2. *Quod modò vocatur Comitatus, olim apud Britones temporibus Romanorum in regno isto Britanniæ vocabatur Consula-*

tus ; & qui modò vocantur Vicecomites, tunc temporis Viceconsules vocabantur. Vita S. Guillelmi Ducis Tolosani scripta à coætaneo cap. 3. *Ambo quidem de summis Franciæ Principibus, Consules ex Consulibus, &c.* Cap. 4. *Igitur Willelmus——suscipit nomen Consulis & Consulatum, in rebus bellicis primæ cohortis sortitur principatum.* Et cap. 5. *Adjudicatur etiam conclamante exercitu, ut totius Aquitaniæ, quoniam dignus est, investiatur Ducatu, & de Consule sublimetur in Ducem.* Ordericus Vitalis libro 6. ex eadem Vita sancti Guillelmi : *Guillelmus ex patre Theodorico Consule & matre Abdana natus est.——nomen Consulis & Consulatum, & in rebus bellicis primæ cohortis sortitur principatum.* Abbo Mon. lib. 1. de Bellis Paris. de Odone postmodum Rege :

Hic Consul venerabatur, Rex atque futurus.

Et lib. 2.

Belligeri fuerant Uddonis Consulis ambo.

Petrus Abaëlardus p. 143. *Vicem Imperatoris, cui per omnia obeditur, obtinet Diaconissa; sex verò aliæ sub ea, quas dicimus Officiales, Ducum sive Consulum loca possident.* Ita usurpant passim Scriptores, Paschasius Radbertus in Epitaphio Vualæ Abbat. Corbeïensis lib. 2. c. 6. Capitula de Weregildis post Concilium Grateleanum an. 928. Hildebertus Episc. Cenoman. Epist. 18. 25. 26. & in Vita S. Hugonis Abbatis Cluniacensis, Rob. Monachus lib. 3. Hist. Hierosol. Sigebertus an. 439. Vita S. Leodegarii cap. 5. Matth. Paris. pag. 13. Gaufridus Grosf. in Vita S. Bernardi Abbat. Tiron. c. 22. Ordericus passim, &c. Vide Marcam lib. 3. Hist. Benearn. cap. 3. num. 2. 3.

Consules in civitatibus, qui in aliis vulgò *Scabini* vocantur, quorum dignitas antiqua. Ausonius in Urbibus :

Diligo Burdigalam, Romam colo, civis in illa,
Consul in ambabus, cunæ hic, ibi sella curulis, &c.

Consul Barcinone, in veteri Inscriptione apud Gruterum 429. 9. *Consules municipales*, apud eundem 90. 8. 351. 5. 438. 7. Statuta MSS. Monspeliensia art. 125. de forma juramenti Consulum : *Statutum est ut XII. probi & legales viri Montisp. jam electi ad Communitatem Montispessulani jurare debeant, quod bona fide consulant eum quem Dominus loco suo statuerit in hac terra, & ille requirere teneatur consilium dictorum XII. & eorum stare consiliis, &c.* Et art. 139. *Qualiter eligitur Bajulus Curiæ : Similiter consulant Domino & Bajulo Curiæ, & ei quem Dominus loco suo statuit in hac terra.*

Consules etiam dicuntur, qui in emporiis, seu portubus maris mercatorum jura ac merces tuentur. Charta Jacobi Regis Aragon. an. 1268. pro Barcinonensib. *Concedimus & donamus integram licentiam & potestatem vobis——ponere & eligere Consulem, vel Consules, quem & quos volueritis, in partibus ultramarinis, & in terra de Romania, &c.*

Habebant porrò ii jurisdictionem in mercatores suæ nationis, exceptis tamen majoribus criminibus. Charta Guidonis Regis Hierosol. an. 1190. apud Guesnaium in Annalib. Massil. *Damus etiam vobis Curiam in Accon, & ut Vicecomites & Consules de hominibus vestræ gentis habeatis, ita quòd si aliquis extraneus contra quemlibet de vestris querelam moverit, ante Vicecomites vestros debeat devenire, & ibidem judicium recipere, excepto furto, homicidio, tradimento, & falsamento monetæ, violatione mulierum, quod Rapt vulgariter dicitur, quæ omnia Curiæ nostræ reservamus. Vicecomes autem quem vobis ibidem ordinare placuerit, sacramentum fidelitatis nobis faciet, & jurabit quòd secundum terræ Consuetudinem, Curiæ vestræ causas judicabit & discernet.* Habetur etiam in Statutis MSS. urbis Monspeliensis Sacramentum, quod ejusmodi mercatorum Consules, cùm magistratum suum ineunt, faciunt, linguâ vernaculâ sic conceptum : *Jen hom elegat en Cossol dels mercadiers navegans de Montpeslier promet à vos XII. Cossols, que bon lial Cossel donarai à tos é à cascuns dels dits mercadiers é des autres que son ni seran desotz mon regimen, & lur proficq en querrai, el dan esquivarai, é la honor del Commun de Monpeslier, é de la Universitat desdit mercadiers farai & procurerai, é dels constrats, & del clams que seran entrels mercadiers, &c. é totas aquestas causas entendrai per tot lo temps de mon oficizi, gitadas tota amistatz, é tota enemistat, &c.* Quotannis ii eligebantur. Dicuntur etiam *Regens dels mercadiers que van per mar*, in Charta an. 1328. De iis Consulibus, & eorum officio, pluribus egit Andreas Bosch in libro *dels Titols de honor de Cathalunya* lib. 4. c. 24. Maximè verò liber Italicus, cui titulus, *il Consolato del mare*, editus Venetiis an. 1576. Codinus lib. de Offic. cap. 7. num. 9. Pachymeres lib. 2. cap. 32. & Gregoras lib. 4. observant Pisanorum Magistratum qui Constantinopoli degebat, *Consulem* appellatum, qui apud Venetos *Bajulus* dicebatur.

Consulares, appellati provinciarum Rectores, quorum dignitatem & munus primus invexisse videtur Hadrianus Imp. qui, ut auctor est Spartianus, *quatuor Consulares per omnem Italiam judices constituit.* Postmodum aliæ etiam Imperii provinciæ per *Consulares*, aliæ per *Præsides, Duces, Comites, &c.* gubernatæ. Per Orientem quindecim, per Occidentem viginti-duo à Consularibus gubernatas recenset Notitia Imperii, quorum etiam mentio passim occurrit in veteribus Inscriptionibus.

A *Consularibus* etiam urbes præcipuas gubernatas, auctor est Constantinus Porphyrog. l. 2. de Themat. Anastasius in Adriano PP. *Tradidit Paulum Consulari Ravennatium urbis.* Infrà : *Accersito Consulare Ravennatium urbis, præcepit ei ipsum interficiendum Paulum.* Vide Valesium ad Ammiani lib. 14. & IC.

Consulares honorarii, seu codicillarii. Julianus Antecessor Constit. 56. c. 200. *Urbicaria præfectura omnibus aliis præsideat dignitatibus, id est, antè sedeat, & post Præfectum cæteri Patricii numerentur, & Consules quidem, & qui inter eos Consularibus insignibus decorantur secundum Consularem ordinem & prærogativas Consulatus sui sedeant, ut tamen anteponantur ordinarii Consulares honorariis Consularibus.*

CONSULARITAS, Dignitas *Consularis*, non *Consulis*, uti vult Jacobus Gotofredus in l. 74. Cod. Theod. de Decurion. ubi agitur de honoribus & dignitatibus Codicillaribus, quas inter præcipua fuit *Consularium*, quæ exertè *Consularitas* appellatur in l. un. eod. Cod. de Consularibus & Præsid.

Consularitas, Comitatus, dignitas Comitis. Charta Joannis Maclovienfis Episcopi an. 1149. sic clauditur : *Actum apud Andegavum —— Eugenio Papatum obtinente, —— Consularitatem verò Gauffredo.*

CONSULARIUS, Consiliarius, consiliorum particeps. Vigilius PP. in Epist. ad Rusticum & Sebastianum apud Baron. an. 550. an. 27. *Cum Joanne Episcopo & Surgentio Primicerio, atque Saturnino Consulario nostro, &c.* Freculfus in Chron. tom. 1. lib. 2. cap. 16. *Quidquid Diceneus eorum Consularius præcepisset, hoc modis omnibus expetendum, hoc utile dijudicantes fore.* Ita *Consularium* haberi in MSS. Codd. Ammiani lib. 28. movet Henr. Valesius, ubi *Consiliarium* ex ingenio restituit. Apud Hesychium, Κονσουλάριος, est σύμβουλος, Consularis.

CONSULATOR, Consiliarius, vel Consiliator. Joan. Brompton in Chron. *Totius subversionis Regni Angliæ Consulator extitit.*

CONSULATUS, Comitatus, Comitis districtus, jurisdictio. Leges Edwardi Confessoris & Willelmi Nothi c. 1. *Fecit summoniri per universos Angliæ Consulatus nobiles, sapientes, & sua lege eruditos.* Cap. 12. *Quod modò vocatur Comitatus, olim apud Britones temporibus Romanorum in Regno isto Britanniæ vocabatur Consulatus, &c.*

Consulatus, Dignitas Amiralii, seu supremi rerum aut classium Præfecti, apud Saracenos. Eulogius Toletan. lib. 2. Memorial. Sanct. de Abderramen Rege Arabum :

An. Incarnat. 850. *æra* 888. *Consulatus autem Habdarrahgman* 29. Occurrit apud hunc Scriptorem non semel. Willelmus Rishangerus an. 1272. *Admiralius Joppensis, natione Saracenus, quæ dignitas apud nos Consulatus vocatur.*

Consulatus, Consiliariorum conventus. Joan. à Leydis in Chron. lib. 32. cap. 21. *Postquam autem Dominus de Arkel in civitate Ducis Willelmi esset, idem Dominus de Arkel tribus vicibus coram Consulatu prænarrati Ducis Willelmi vocatus, cum juramento narravit & manifestavit omnem traditionem.* Vide *Consul.*

Consulatum dare, Ὑπατείαν, Missilia spargere, quod Consules facere solebant, cùm magistratum adibant. Vetus Chronicon Latino-Barbarum, apud V. Cl. Lambecium lib. 2. Comment. de Biblioth. Cæsarea cap. 8. p. 858. *Justinianum ab honore Imperii dignitate conantes ejicere, factionem quidam* (quodam) *die Justinianum hortantes ut Circum expectaret, & Consolatum populus* (populo) *daret, electum quemdam nomen Florianum volentes Imperio sublimare, &c.*

Post Consulatum, Formula literis vel actis adscribi solita, cùm scilicet qui tum hoc anno quo scribebantur, Consules creati essent, ignoraretur, & necdum nuntius Constantinopoli, ubi designari solebant, in regiones remotiores, scilicet in Africam, ubi ejusmodi formula præsertim adscripta legitur, allatus esset. Concil. Milevitan. II. can. 20. *Formatæ autem quæ à Primatibus, vel à quibusdam Episcopis Clericis propriis dantur, habeant diem Paschæ. Quod si adhuc ejusdem anni Paschæ dies incertus est, ille præcedens adjungatur, quomodo solet, Post Consulatum, in publicis gestis adscribi.* nempe cùm Consulatus istius anni incertus est. Tametsi genuina videatur istius canonis interpretatio, de hac tamen quidam subdubitant; cùm verbi gratiâ Concilium Carthaginense V. celebratum dicatur post Consulatum Cæsaris & Attici mense Maio, Ephesinum mense Julio post Consulatum Theodosii XII. & Valentiniani III. quibus tum mensibus vix (inquiunt) credi potest, novorum istius anni Consulum creationis nuntium Carthaginem aut Ephesum nondum pervenisse. Verùm id mirum videri non debet, cùm certum sit Consules non semper Kalendis Januarii suos iniisse magistratus, nec tum creatos, sed eorum interdum proclamationem ac institutionem dilatam in aliquot post Calendas Januarias menses, pro libitu Principum; quod docet præ cæteris Libellus de Præfectis Urbi, editus à Cuspiniano, Panvinio, & Bucherio: in quo nominari solent post singula Consulum paria. At anno Christi 307. hæc leguntur: *Maximiano VII. & Maximiano. Ex mense Aprili factus est* VI. *Consulatus, quod est novies.* (Cusp. & Panvin. addunt hîc *Diocletiano.*) VI. *Kal. Septembris, Justeius Tertullus P. V.* Et anno subsequenti: *Consules quos jusserint DD. NN. Augusti. Ex* XII. *Kalendas Maii factum est, Maxentio & Romulo: quod est decies & Maximiano.* Anno 311. *Consules quos jusserint DD. NN. Augusti. Ex mense Septembri, factum est, Rufino & Eusebio.* Anno 317. *Consules quos jusserint DD. NN. Augusti. Ex die* XIII. *Kalendas Martii, Gallicano & Basso.* Denique anno 345. *Amantio & Albino*, scilicet *Coss.* Deinde anno sequenti: *Post Consulatum Amantii & Albini.* Quo quidem anno nulli Consules creati: aliis verò annis, horum post aliquot à Kalendis Januarii menses, atque adeo usque in Septembrem interdum, dilata creatio. Unde non mirum si in remotioribus Imperii provinciis ea persæpe in incerto esset, vel etiam ignoraretur. Vide præterea quæ in hanc rem commentantur Baronius, Panvinius, & V. C. Stephanus Baluzius in Notis ad Capitul. pag. 1252. & seqq. Ut porro abrogatis Consulibus ordinariis sub Justiniano eadem formula obtinuerit, plura adnotamus in Syntagmate de Imperatorum Constantinopolitanorum numismatibus.

CONSULTARE. Aurelius Victor Schotti in Antonino Pio: *Quinetiam maribus frustratus, filiæ viro, Reipublicæ consultavit.* Id est, filiæ virum dans, Reipublicæ consuluit. Idem in Philippo: *Usum virilis scorti removendum honestissimè consultavit*, id est, consultiùs existimavit.

CONSULTUM, Sermo, *res ipsa de qua consulitur.* Est etiam *Consilium*, per quod alicujus utilitati consulitur. S. Eulogius l. 2. Memorialis Sanctor. c. 10. *Suscipit lætantibus animis venerabilis mulier pium viri consultum.* Cap. 11. *Ibi se famuli Dei alterno fovent consultu, roborantur invicem.* Idem in Documento martyrii: *Nostrum consultum — ut pii patris mentibus tuis reponas.* Gregorius Magnus lib. 4. Moral. cap. 36. *Videat sanctos Apostolos sic susceptam Ecclesiam regere, ut ei prædicationis verbo non desinant consultum præbere.* Vide eundem lib. 1. Epist. 47.

Consultum, Relatio ad Principem super aliquo dubio à judice facta, in leg. 11. Cod. Theod. de Appellat. *Consultatio*, alibi non semel.

Consultum, *Judicium synodale*, in Glossis Regiis MSS. Cod. 1197.

CONTAGIUM, in Gloss. Græc. Lat. exponitur ἀφὴ νοσοῦντος προβάτου. Virgilius Ecl. 1.

Nec mala vicini pecoris contagia lædent.

Acta S. Quirini Mart. lib. 2. num. 42. *Bos infectus contagio, non ampliùs pedibus insistens, putabatur confestim moriturus. Contagionem* dixit Salustius: *Post ubi contagio, quasi pestilentia invasit, civitas immutata.* Hinc nostri *Contagion*, pro *pestilentia.* Vide Gloss. Jacobi Gotofred. ad Codic. Theod.

CONTAGIARE, Citare, in jus vocare, idem quod *Attachiare.* Petrus de Cugneriis Advocatus Regius: *Faciunt contagiari & compelli per suos Præpositos Clericorum mulieres viduas, & nituntur habere eorum cognitionem.* Vide *Attachiare.*

CONTALAGIUM. Charta Guillelmi Comitis Forcalcariensis an. 1206. pro Manuascensibus: *Nec teneantur solvere bladagium, sive albergam, nec contalagium, sive civatam, nec cossias, — de eorum bladis, & rebus quæ ad mensuram sestarii venduntur & mensurantur.* Idem fortè quod

CONTALIA. Liber Rubeus Archiepiscopatus Aquensis ex Bibl. Regia: *Item habet Dominus Archieres annuatim in castro de Tollono pro contalia in festo S. Michaëlis sol. Coro.* 100. Occurrit ibi pluries.

CONTAMINIA. Vide *Condamina.*

CONTECTALIS, Sub eodem tecto habitans, uxor, conjux, apud Ditmarum lib. 2. pag. 15. lib. 3. pag. 29. in Vita S. Kunegundis Imperat. cap. 1. &c. Perperam edit. *Antectalis*, pro *Contectalis*, apud Ughellum tom. 1. pag. 501.

CONTEMPORALIS, Æqualis, æquævus, coætaneus, *Contemporain*, σύγχρονος. Ditmarus lib. 6. pag. 77. *Carus cunctis suimet contemporalibus.* Utitur l. 3. 7. & alibi non semel. *Contemporaneum* dixit Agellius lib. 19. c. 14.

CONTENEMENTUM. Vide *Continere.*

CONTENTARE, Satisfacere, nostris, *Contenter.* Synodus Sodorensis in Hibernia: *Si vir aut mulier obierit, & nulla bona ad contentandam Ecclesiam pro sua sepultura habuerit, &c.*

CONTERATI, Italis *Terrazzani*, Conterranei, ex eadem *contrada, de mesme contrée.* Anonymus Barensis in Chr. an. 1040. & 1041. *Et ipsi conterati interfecerunt Chirosfacti Criti.* Perperam apud Lupum Protospatham *Contracti* scribitur anno 1040.

Conterranei, eadem notione. Brocardus in Descript. Terræ Sanctæ: *Tales sunt hodie in Terra Sancta non pauci, qui spoliant peregrinos & conterraneos suos.*

CONTERNARE, *Conternatio.* Higenus de Limitibus agror. *Quod si illis permissum erit, ut inter convenientes conternentur, conternati sortiri debebunt, qui tres primam Centuriæ sortem accipere debeant. Conternationum factarum singula sortibus nomina inscribemus, &c.* Sic *Conternatio* fuit sors ea quæ in tres partes dividebatur. Gloss. Lat. Græc. *Conquaternat*, ζευγνύει κατὰ τετράδων.

Conternans, *dicitur ille qui est in completione tertii anni: unde dicitur Conternans, quasi complens tertium annum, quasi triennis, vel trium annorum existens. Unde Isaias cap.* 15. *Vectes ejus usque ad Segor vitulam conternantem, idest, vitulam trium annorum: vel Segor civitatem parvam dicit vitulam conternantem, id est, robustam: quia secundum Glossam, animalia sunt robusta tertio anno, sicut homo in trigesimo anno. Hierem. cap.* 48. *dicitur: A Segor usque ad Oronaim vitulam conternantem. Ubi quidam libri falsi habent, vitulam consternantem; & secundum Papiam, conternans est vitula tertium annum agens.* Joan. de Janua. Vide S. Hieronymum in Epitaphio S. Paulæ.

CONTESTABILIS. Vide *Comes Stabuli*.

CONTESTADA. Vide *Contestatio*.

CONTESTARE, Donare, veluti testamento, in Charta Ranimiri Regis Lusitaniæ æræ 939. apud Rodericum *da Cunha* in Hist. Episcop. Portensium 1. parte cap. 13. pag. 150.

Contestare, Admonere, monere, seu potiùs repugnare, pro *Contrastare*, quomodo *Contester* usurpamus. Lex Bajwar. tit. 2. cap. 5. §. 6. *Si servus hoc fecerit, capitali subjaceat sententiæ: dominus verò ejus omnia similia restituat, quia servo suo non contestavit, ut talia non faceret.* Capitula Caroli Magni lib. 6. c. 15. *Si bos cornupeta fuerit, — & contestati sunt dominum illius, nec reclusit eum, occideritque virum, aut mulierem, &c.* Adde Anastas. in Vit. PP. pag. 50. Vide *Contrastare*.

CONTESTATIO, Litis contestatio, in Lege Longobard. lib. 2. tit. 21. §. 2. Gloss. Græc. Lat. Προκάταρξις, ἐπὶ δίκης, *Contestatio*.

Contestatio, Libellus, scriptura, in l. 8. Cod. Theod. de Famosis libell. & apud Gregor. Magn. lib. 5. Epist. 30. *Nocturno silentio, in civitatis loco, contestationem posuit in ejus crimine loquentem.*

Contestatio, Testatio. Concilium Arelat. II. sub Siricio PP. can. 32. & ex eo Capitul. Caroli Mag. lib. 6. c. 142. *Si expositus ante Ecclesiam cujuscumque fuerit miseratione collectus, contestationis ponat epistolam.* Id est, qua testetur se eum collegisse. Anastasius in S. Hormisda: *Portantes epistolas confortatorias fidei, & contestationes secretas numero* 19. *&c.*

Contestatio. Ordo Romanus de Consecratione Episcopi: *Pontifex ponit manum super caput ejus, & dicit unam orationem in modum Collectæ, alteram in eo modulamine, quo solet Contestatio cantari.* Gregorius Turon. lib. 2. de Miracul. S. Martini cap. 14. *Cumque nos rite sacrosancta solennia celebrando Contestationem de Domini virtutibus narraremus, &c.* Quibus locis *Contestatio* idem sonat quod

Contestada: ita enim appellari in Codice Remensi MS. monet Menardus, *Præfationem*, seu Orationem quæ Canoni præmittitur, qua disponitur Sacerdos & populus ad tremendorum mysteriorum confectionem, quòd, ut est in alio Codice Thuano, *contestetur Sacerdos fixam ac veram professionem populi, id est, gratias referre Deo dignum esse.* Ita etiam in veteri Liturgia, apud Cardinalem Bona lib. 1. Rerum Liturgicar. cap. 12. num. 5. Præfatio *Contestatio Missæ* appellatur. Eundem vide lib. 2. cap. 10. num. 1. Gloss. Lat. Græc. *Contestatur*, Συμμαρτύρεται, ἀποφθέγγεται, διαμαρτύρεται. Festus: *Contestari*, *est, cùm uterque reus dicit, Testes estote.* Paulinus Natali 9.

Quid Paschale epulum? nam certè jugiter omni
Pascha die cunctis Ecclesia prædicat oris,
Contestans Domini mortem cruce, de cruce vitam
Cunctorum.

Annales Francor. Fuld. an. 888. *Salubri utens consilio, contestans se malle suum regnum gratia cum Regis pacificè habere, quàm ulla jactantia contra ejus fidelitatem superbire.* Papias: *Contestari, ad judices; obtestari verò, ad adversarios pertinet.* Glossæ Græc. Lat. Μαρτυροποίημα, *Contestatio, testificatio.* *Contestari sacramentum fidelitatis*, in Capitulari 3. an. 789. c. 2.

CONTHORALIS, Conjux, uxor. Tidericus Langenius in Saxonia:

Huic conthoralis Mechtildis erat specialis.

Utuntur Beka, Thwroczius, & alii.

CONTICINIUM, Concubium, nox intempesta, cùm cuncta silent; Isid. lib. 5. Orig. cap. 31. Gloss. Lat. Gr. *Conticinium*, ὁ μεταξὺ ἀλεκτρυοφωνίας χρόνος. *Noctis conticinium*, apud Ordericum Vital. pag. 508. Historia Translat. S. Sebastiani cap. 13. num. 66. *Cùm jam conticinii tempus incumberet. Primum conticinium*, in Miraculis S. Adelardi Abbat. num. 5. Utitur Plautus.

CONTIFICIUM, vox Circi, cùm bestiæ *contis* conficiuntur, aut *figuntur*: unde & quidam *Contifigium* legunt apud Vopiscum in Probo, ubi de leonibus in Circo: *Qui omnes contificiis interempti sunt.* Lampridius in Commodo: *Virium ad conficiendas feras tantarum fuit, ut elephantum conto transfigeret.*

CONTILE, Dominium, Comitatus: Italis enim *Conto*, est *Comes*. Pactum inter Thomam Comitem Sabaudiæ & Abb. S. Mariæ Pinarol. an. 1246. *Pronuntiaverunt quòd prædictus Comes & ejus hæredes habeant in perpetuum pacem & guerram, & plenum contile in tota prædicta valle, & in omnes homines in ea habitantes.* Infrà: *Cum omni jure, jurisdictione, & contili, ut suprà, & dominio.*

CONTINÆ, Slavica linguâ, Templa dicta, ut auctor est Andreas Abbas lib. 2. de Vita S. Othonis cap. 30. apud Gretzerum in Divis Bambergensibus, ubi, ad quæstionem, *Quare illa templa vocabant Continas?* respondetur: *Slavica lingua in plerisque vocibus Latinitatem attingit, & ideo puto ab eo quod est Continere, Continas esse vocatas.* Adde cap. seq.

CONTINENTES, Græcis ἐγκρατεῖς, dicti potissimùm, qui & in castitate vivunt, & à sæcularibus prorsus abstinent: est enim continentia, (ἐγκράτεια) ut ait Clemens Alexandr. lib. 3. Strom. neglectus corporis juxta factam Deo professionem, quæ non solùm versatur circa castitatem, sed etiam circa alia omnia, quæ pravè desiderat anima, necessariis non contenta, &c. quam ἐγκράτειαν profitentur Monachi. Hesychius, ἐγκράτεια, ἄσκησις. S. Hieronymus Epist. 24. ad Marcellam: *Nos quia serica veste non utimur, Monachi judicamur: quia ebrii non sumus, nec cachinno ora dissolvimus, Continentes vocamur & Tristes.*

Præsertim tamen *Continentium* vocabulo intelliguntur viri qui ab uxoribus, & feminæ vicissim quæ à maritis abstinent. Ita S. Epiphanius hæresi 59. & in Expos. fidei. Tertullianus lib. de Præscr. c. 40. *Habet & Virgines, habet & Continentes diabolus & Marcion.* Et S. Gregorius Nazianz. Ὁ μὲν ἀγόνειος ἀνὴρ, ἴσος ἀγγέλοις ὑπάρχει, ὁ δὲ τὴν ἐγκράτειαν ἀσκῶν μετὰ παρθένων τετύχθω. Ruffinus Aquileiensis lib. 2. in S. Hieronymum: *Nam Porphyrius te docuit de Christianis malè loqui, concidere Virgines, Continentes, Diaconos, Presbyteros, &c.* Zachæus l. 3. Consultation. c. 3. *Quidam etiam velut in postremo secta istius gradu parva observatione contenti, tantùm cælibes vivunt, ut nunquam experti matrimonia respuentes, vel amissorum recordatione commoniti, secunda, si prima habuere, devitant, &c.* ubi multa de hoc vivendi genere. Salvianus lib. 5. de Gubern. Dei: *Quomodo igitur talis ipsos pœnitentiam se egisse non pœnitet? Sicut etiam illos de conversione ac Deo aliquid cogitasse, qui à conjugibus propriis abstinentes, à rerum alienarum pervasione se non abstinuerunt, & cùm profiteantur continentiam corporum, in incontinentiam debacchantur animorum. Novum prorsus est conversionis genus, licita non faciunt, illicita committunt, temperant à concubitu, & non temperant à rapina.* Lex 20. C. Theod. de Episc. *Ecclesiastici, aut ex Ecclesiasticis, vel qui Continentium se volunt nomine nuncupare, viduarum ac pupillarum domos non adeant.* Similia habentur in Concilio Carthag. III. can. 25. Horum præterea meminit Novella Majoriani de Test. Clericor. ut & S. Augustinus lib. 5. Contra Faustum c. 9. *Quàm multi continentes in Ecclesia & Monasteriis, victum & tegumentum commune*

habentes, & in his ipsis professionibus multi fallaces. Et Serm. 53. V. D. cap. 8. *Sunt Continentes humiles, sunt & superbi, &c.* Idem Serm. de Tempore 248. *Continentia & sobrietas non in sola integritate carnis consistit, sed etiam in cultu & ornatu, vita pariter & moribus consistit.* Vita S. Sulpitii Pii Episc. Bituricensis cap. 5. n. 23. *Monasterium — in quo virginum ac continentium feminarum incluserat agmen.* Mox: *Quæ dum sapientiæ studio semper vestiunt, non solùm corpora, sed & animas virginitati consecrant, præparantes vasa munda ad sapientiam, ex quibus divini verbi concubitus sanctos & immortales expetunt.* Vide S. Cyprianum Epist. 62. & lib. de Disciplina & habitu virgin. Possidium in Vita S. Augustini cap. 28. ipsum S. Augustinum de Urbis excidio cap. 2. lib. de Utilitate credendi c. 17. S. Ambros. lib. 6. Hexaemer. c. 5. &c. *Veneris continentiam* dixit Curius Fortunatus lib. 3. de Arte Rhetor. *Continentiam supercilii* Hieronymus ad Marcellam, id est, Christianorum ab omni fastu continentiam: *Continentiam vovere*, Arnoldus Lubec. lib. 7. cap. 9.

Quos verò *Continentes* Latini, ἐγκρατεῖς Græci vocant: iidem ipsis Græcis ἀσκηταὶ appellati. Ita τάγμα τῶν ἀσκητῶν, in Concilio Laodiceno can. 24. Idem Concilium c. 30. Οὐ δεῖ ἱερατικοὺς, ἢ κληρικοὺς, ἢ ἀσκητὰς, ἐν βαλανείῳ μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι. Quibus locis ἀσκηταὶ, *Continentes* dicuntur Dionysio Exiguo & Isidoro Mercatori. Joan. Phocas in Descript. tom. 5. cap. 11. Καὶ διάφορα οἰκήματα καὶ κελλία εἰς ἀσκητῶν καταμονάς. Gloss. Græc. Lat. *Cœlibes*, ἄγαμοι, ἀσκηταί.

Continentes dicti præterea Fratres & Sorores Tertii Ordinis Fratrum Minorum, instituti ab ipso S. Francisco, qui & *de Pœnitentia* nuncupabantur, in Bullis Joannis XXII. PP. an. 1319. & 1320. apud Waddingum.

CONTINERE, Alere, sumptus suppeditare: nostris, *Entretenir.* Gregorius Magn. lib. 2. Indict. 1. Epist. 28. *Et locum vel actionem provideat, ex qua cotidianis stipendiis valeat contineri.*

Contenementum, Æstimatio, & conditionis forma ac ratio, quâ quis in republica subsistit, Spelmanno: seu potiùs quod cuique ad sumptus necessarios sufficit, ex voce *continere*, de qua mox. Magna Charta Libertatum Angliæ cap. 14. *Liber homo non amercietur pro parvo delicto, nisi secundùm modum illius delicti, & pro magno delicto secundùm magnitudinem delicti, salvo sibi contenemento suo, & mercatori eodem modo salva mercandisa, & villanus — salvo wainagio.* Glanvilla lib. 9. cap. 8. *Secundùm quantitatem feodorum suorum, & secundùm facultates, ne nimis gravari inde videantur, vel suum contenementum amittere.* Id est, ne conditioni suæ derogare cogantur, amissis, vel certè imminutis suis facultatibus: nam ea est vocis notio, quidquid dicat Somnerus. Nos dicimus *Entretien*, seu *Interteenmentum*, quod cuique ad suam conditionem manutenendam necessarium est, vel sufficit.

CONTINENTIA, Synopsis, argumentum, tenor instrumenti, συνοχὴ, περιοχὴ, in Gloss. Lat. Græc. Gallis *le Contenu. Continentia venditionis*, in leg. 29. Cod. Theod. de Petit. *Continentia edicti*, in l. 11. cod. Cod. de Liberali causa. *Continentia scripturæ*, in l. 31. de Testam. eodem Cod. Thomas Cantabrig. Episc. apud Radulfum de Diceto: *Fraternitatis vestræ scriptum suscepimus, — cujus continentia plus videtur habere mordacitatis quàm solatii.* Gervasius Dorobern. *Litteras Regi Franciæ porrexerunt, quarum continentia erat, &c.* Adde Cæsarium de Mirac. lib. 2. cap. 10.

Continentia, idem quod *Contenementum*. Gregorius Magn. lib. 1. Epist. 5. *Miror autem quòd in me collatas continentias vestras ex hac moderna pastoralis officii continentia distraxistis, in qua sub colore Episcopatus, ad seculum sum reductus.* Idem Epist. 43. *De ancilla Dei, quæ cum Theodosio fuit, Extranea nomine, videtur mihi ut ei continentiam facias, si utile conspicis, aut certè donationem quam fecit, reddas.* Lib. 4. Epist. 30. *Sed quia vos valde in continentia nostra benignos invenimus, eidem benignitati vice simili respondemus.* Ita hanc vocem usurpat lib. 1. Epist. 18. 42. lib. 2. Indict. 1. Epist. 28. lib. 4. Epist. 50. & Julianus Antec. Const. 59. *Hæc constitutio — jubet ut si quis rem immobilem eidem Ecclesiæ dederit, — & adjecerit, ut in continentia pauperum reditus administretur, &c.* Vide *Pactimonium.*

Continentia, Contrectatio. Cælius Aurelianus lib. 3. Acut. cap. 5. *Utendum etiam articulorum blandi tactus continentia.*

Continentia, Habitus, moris & gestus conformatio; Gallis *Contenance.* Anonymus de Miracul. S. Ursmari per Flandriam num. 6. *Stupuerunt, oculos humiliter demiserunt, & quis inter eos delatus fuerit, etiamsi nescirent, satis patenter ipsa sua continentia ostenderunt.*

CONTINIUM, Gratuitæ ad fines muniendos operæ, & militum submissio, Sambuco in Gloss. ad Leges Hungar. Albertus Molnarius habet *Continuum*, aitque Hungaris dici *Tortenethol Valodolgoc.*

CONTIQUIA, *Imbrium collectio*, Papiæ. Addit Joan. de Janua, *quasi continens aquam.*

CONTOGATUS, Socius, sodalis, qui toga pariter utitur. *Sodalis & contogatus*, apud Ammianum lib. 29.

CONTRA, pro *Circa*, Versùs. Leges Edw. Confess. cap. 39. *Consueverant animalia in foro mercari sine plegio ad occisiones contra Natale Domini faciendas.* Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 149. *Ad formictas verò in Adventu Domini debent habere 14. summas contra Natale Domini, contra Quadragesimam tantundem, contra Pascha totidem, &c.*

Contra, Erga, versùs. Tabularium Viennensis Ecclesiæ sub Rostanno Archiepiscopo fol. 60. *Pro amore & benevolentia quam contra te habeo, &c.* Tabularium S. Andreæ Viennensis: *Ego igitur in Dei nomine Rotgerius pater tuus ego in pro amore & bona voluntate mea, quam contra te habeo, in pro ipsa amore dono tibi vineam unam, &c.*

Contra se, E regione, ἀπέναντι, ἄντικρυς, Gallis *Contre.* Vetus Inscriptio: *Item contra se porticus & ariola cum memoria ad hoc monimentum pertinet.* Vide Salmasium ad Solinum pag. 1094.

Contra, Pro. Lex Alemann. tit. 20. *Nullus Presbyter — potestatem habeat vendendi ecclesiasticam terram, nisi contra aliam terram.* Nos dicimus, *Contre une autre terre.* Capitulare 5. an. 806. c. 18. & lib. 1. Capitul. c. 125. *Sed propter cupiditatem comparat annonam aut vinum, verbi gratiâ de duobus denariis comparat modium unum, & servat usquedum iterum venundari possit contra denarios quatuor aut sex, aut ampliùs.* Adde cap. 19. Liber Epistolarum S. Bonifacii Mogunt. Ep. 106. *Tradidit eos (servos) in Saxoniam contra equum unum.* Usi sunt hoc loquendi modo veteres. Varro lib. 1. de Re rust. *Poma væneunt contra aurum.* Vide Scaligerum ad hunc locum.

Contra, Propè, juxtà: Gallis *Contre.* S. Audoënus de Vita S. Eligii cap. 10. *Sedebat fabricans indefesso* (tom. 1. Histor. Franc. pag. 628. perperam *indefossum*) *& contra eum Thille vernaculus ejus, &c.* Cæsarius lib. 1. Miracul. cap. 23. *Veniensque contra Monasterium nostrum, loci nomen requisivit.* Historia fundat. Monasterii Gladbacensis cap. 4. *Et omnibus affluenter epulantibus, nuntiisque Regis contra Episcopum honorabiliter residentibus, &c.* *Le Roman de Garin MS.*

Et a mandé par Renaut de Baugi,
Que à Dijon fusent contre lui Samedi.

Ita Κοντὰ, hac notione dixerunt Græci nuperi pro *Contra.* Anonymus de Locis Hierosol. c. 6. Καὶ κοντὰ εἰς τὸν τάφον εἶναι ὁ λίθος ὁποῦ ἐκάθησεν ὁ Χριστός. Cap. 9. Καὶ κοντὰ τῆς Ραϊθοῦ εἶναι ἡ ἐρυθρὰ θάλασσα. Alibi sæpe.

Contra. Capitulare 3. an. 811. cap. 6. *Dicunt ipsi Comites, quòd alii eorum pagenses non illis obediant, nec bannum Domni Imperatoris adimplere volunt, dicentes quòd contra Missos Domni Imperatoris pro heribanno debeant rationem reddere, namnon contra Comitem.* Ubi *contra Missos*, pro *Missis* nudè ponitur.

Contracausator, vox forensis, Reus, in jus vocatus, in Legibus Henrici I. c. 61.

Contraclavis, nostris *Contreclef*. Charta an. 1250. *Prohibuit hominibus & mulieribus diebus solennibus, ne offerrent, clavibus sanctæ Ecclesiæ faciens quodammodo contraclavem.*

Contractorium, Musculus qui astringit rectum intestinum, ne intempestivè excrementa effluant. Gloss. Lat. Græc. *Contractorium*, σφιγκτής.

Contractum. Vide *Adtrahere*, *Adtractum*.

Contractus, Mancus, membris captus, *Attratto* & *Ratratto* Italis. Glossæ MSS. ad Canones Concilior. *Contractis, claudis.* Tabularium Bellilocense in Lemovicib. num. 65. *Adolescens etiam qui deportabatur ad tumulum contractus, fuit ipsius intercessione cum magna felicitate (liberatus,) & ad altare B. Petri currendo festinus pervenit.* Vita S. Willibaldi: *Et manus ejus contractæ sunt solutæ.* Occurrit passim in Vitis SS. Robertus Bourronus in Merlino MS. *Ursins l'emmena, si trouverent un contrait, quant il furent issu de l'ost; & li Rois passa pardevant lui, & li contrais li crie, Rois, &c.*

Contractio, Ipse contracti morbus, in Historia Translat. S. Gorgonii cap. 15. Glossæ S. Bened. cap. de Medicina: *Contractio*, παράλυσις.

Contrada. Vide *Contrata*.

Contradicere, Interdicere, vetare. Concilium Moguntinum an. 847. can. 30. *Contradicimus quoque ut in quarta generatione nullus ampliùs conjugio copuletur.* Synodus Vernensis an. 755. *Ut nec Episcopus, nec Abbas, nec ullus Laicus pro justitia facienda sportulas contradictas accipiat: quia ubi dona intercurrunt, justitia evacuatur.* Capitulare 1. an. 802. c. 39. *Ut in forestes nostras feramina nostra nemo furari audeat, quod jam multis vicibus fieri contradiximus.* Concilium Wormatiense an. 868. c. 78. *Contradicimus quoque ut in quarta generatione nullus ampliùs conjugio copuletur.* Occurrit præterea in Statutis Nicolai II. PP. promulgatis in Synodo Romana an. 1059.

Contradicere, Renuere, denegare, &c. Concil. Francoford. an. 794. *Si quis contradicit eos* (denarios) *in ullo loco, in aliquo negotio emptionis vel venditionis, &c.* id est, accipere non vult. *Res suas ei contradixit*, in formula 119. apud Lindenbrogium, id est, denegavit, reddere noluit. Eadem notione in Lege Alemannorum tit. 85. *Si contradixerit eum* (servum,) *& reddere noluerit.* *Proprietatem terræ alicui contradicere*, tit. 84. *Contester la proprieté à quelqu'un.* *Servile opus ancillæ contradicere*, tit. 18. §. 2. impedivit. *Contradicere jussionem*, in Lege Bajwar. tit. 2. c. 8. nolle recipere. *Contradicere scrutinium*, in Lege Ripuar. tit. 47. §. 2. Id est, domum ad quærendum intrare cupientem prohibere. *Contradicere viam*, in Capitul. pro partibus Saxon. cap. 26.

Contradictoria, & *Contradicens pars*, Opposita, contraria, apud Alanum de Insulis de Planctu naturæ pag. 283. ult. Edit.

Contradrutum, quasi *Contra directum*, *drectum*, Contra jus, nostris *Contredroit*. Charta Alemannica Goldasti 99. *Cùm resideret Unfredus vir inluster Retiarum Comes in mallo publico, —— ibique veniens homo aliquis nomine HRothelmus proclamavit, eo quòd in contradrutum suum mansum ei tollutum fuisset.*

Contragagium, Jus quod dominis feudalibus competit, quo possunt pro rei suæ ablatæ ab aliis vindicatione, eorum pariter res sibi adhærere ac retinere: *Contregage*. Usatica Aquarum mortuarum an. 1246. *Quicumque extranei ad dictum locum venerint, salvi ibidem cum suis rebus consistant, nec possint occasione guerræ supervenientis, vel occasione contragagii, vel aliqua causa simili detineri.* Vide *Contravadium*.

Contramandare, *Contramandatum*, *Contramandatio*.

Contramandatum est excusatio legitima, quam quis in judicium vocatus, coram judice, per Procuratorem, aut per alium proponit, quominus juri stare possit. Leges Henrici I. Regis Angliæ cap. 59. *Si dies placiti sit contramandatus, &c.* *Contramandatio*, ibidem, & cap. seq. ubi tota materia Contramandati expenditur. Ordinationes Parlamenti: *Diem habens in Curia, ipsa die veniat, vel Procuratorem constituat in casibus, in quibus constitui potest Procurator, vel contremandet, si contremandatum locum habeat, alioquin sequenti die infra prandium deficiens reputetur.* Chronicon Mauriniacense lib. 2. *De quo Rainaldus Abbas, ante Ivonem Episcopum Carnotensem placitum acceperat: & quia nec interfuerat, nec legitimè contramandaverat, deciderat à causa.* Chronicon Besuense pag. 684. *Duellum inde firmaverunt, sed statuto die pugnæ, Roberto convenienter adstante, Humbertus & sui non advenerunt, neque contramandaverunt.* In Assisiis Hierosol. MSS. cap. 44. qui *contramandatum* seu excusationem proponit, id facere tenetur per duos viros *ex lege Romana*, (*de la Loy de Rome*) id est, Christianos Romanos, quique ex iis non sint, *qui ne n'ont vois ne respons en Cour, & que il soient à tems, & heure, à jour que la Cour li aura donné, &c.* Atque viri isti sacramento supra Evangelia præstito affirmare debent excusationes, quas afferunt, esse legitimas. *Contramandatorum* solennia sic pluribus explicant Usatica MSS. urbis Ambianensis: *Quiconques soit entrés en gages de loi de bataille, & en ait jour de venir souffisament dedans midi, & lui presenter contre l'averse partie, & garder sen jour, si come il doit ou il par droit la querelle, si n'avoit contremandé, pourtant que l'averse partie viengne avant souffisament à jour, & se presente aussi, & gart son jour, si come il doit. Dereckief quiconques soit entrez en wages de loi de bataille, & ait jour de venir à lostel de chelui & à la Justiche, de Soleil luisant, le jour devant puet contremander dusques à quinzaine, & trois fois puet ainssi de quinzaine en quinzaine contremander, pourtant kil contremant souffisamment de Soleil levant le jour devant à le Justiche & à lostel chelui, si veut sen ira: & sil avenoit que lequel des parties que che fust ait un de ses contremans, l'autre partie porra de novel trois fois ensievans contremander, & seront li contremant kil avoit fait devant, nul. Derekief quiconques ait fait ses trois contremans continuelement, venir ni envoier ne li convenra plus à court, si ne veut, dusques à chou kil sera rajornés. Derekief quiconques che soit qui on envoie contremander à le Justiche & à lostel à chelui envers qui il contremande, envoier home pour lui li convenra, & li contremanderes dira kil contremande dusques à quinzaine, & doit nommer chelui pour kil contremande, & cil envers qui il contremande par non & par seurnon, & doit dire que chil n'a ne bien, ne a droit n'a dit le contremant, se li avoit chil pour qui il contremande, bien & souffisamment baillié, & ainssi sera li contremans souffisamment fais, & sera li contremanderes retenus, ou fera souffisant seurié, ou prouvera souffisamment que de par chelui est envoiés & venus pour le jour de lui contremander. Derekef quiconques contremande par desagié, ou par mal de son cors, où il meimes en contremans soit, & vient, li contremans ne vaurra riens, ains perdra le querelle, se au jour kil a contremandé souffisamment ne vient. Derekief quiconques soit en gages de loi de bataille, ja soit che kil ait fait ses trois contremans continuement de mal de son cors contremander & estre en se maison descaus & sans braies, puet estre dusques à un an, & au kief de l'an sera rajourné, & venra souffisamment pour faire che kil devera, où il perdera le querelle: & sil avenoit cose que chil qui contremande du mal de son cors, & vausist dedens l'an aler avant en ses gages & le querelle, il puet chelui par le Justiche rajourner dedens le quinzaine d'aler avant en le querelle; mais il ne porra plus contremander le mal de son cors: & sil avenoit que chil des parties qui avoient contremandé le mal de son cors, & l'averse partie puist monstrer par tesmoins que chil qui contremande, soit seur piés, cauchiés & vestus, & le puisse montrer par tesmoignage,*

chil aroit perduë sa querelle, si n'envoloit aler a nouviaus gages, & les tesmoins de cel tesmoignage lever. Derekief se contremans est fais à le Justiche & à lostel chelui envers qui on contremande, & chil le noie & nit, chil qui a contremandé par tesmoins le contremant trouvera kil a fait en se maison où il a contremandé & par sonsairement aveuc son passera, se chil ne veut lui ou ses tesmoins tenir, & revenir de che a uns autre nouviaus gages. Derekief quiconques sont en wages de loi de bataille, la Justiche puet de s'autorité trois fois de son droit contremander, ou le jour alongier ou continuer. Reliqua vide in verbo *Campio.* Ex his emendanda Charta an. 1153. descripta tom. 11. Spicilegii Acheriani pag. 338. *His dictis itum est ad judicium: sed judices de judicio alium diem quæsierunt, & nos præfiximus alium diem. Episcopus venit, Dux contramandavit. Iterum dedimus alium diem. Episcopus venit, Dux rursus contramandavit, &c.* Ubi perperam *commendavit* editum. Adde quæ observamus in Notis ad Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 2.

CONTRAPELLARE, Calumniare, repetere. Liber Mirabilis, seu Tabularium Monasterii Conchensis in Ruthenis, ch. 23. *Guirpimus nos & exuacuamus, & securitatem facimus tibi Domina Garsinde Comitissa de ipsum alodem suprascriptum, qua nos tibi antea contrapellabamus, ut nec de ista hora inantea &c.* Charta 113. *Et si homo est qui istum alodem contrapellaverit, &c.* Adde ch. 168. 188. 206. 313.

CONTRAPLEGII, Sponsorum sponsores, *Plegiorum plegii: Contrepleges*, in Consuetudine S. Severi tit. 1. art. 9. 14. 15. 18. nostris *Certificateurs.* Vide Rastallum in verbo *Counterplée.*

Contraplegium. Will. Brito lib. 6. Philipp.

Obligat & se se duo fortia tradere castra
Botavan & Tileras, sic assignando Philippo
In Contraplegium, &c.

Charta Henrici Archiepisc. Remensis an. 1227. *Hæc est autem securitas quam dictus Comes debet dare; videlicet ponere Brayam, & Castrum-celsum, cum feudis & appendiciis omnibus in securitatem & contraplegium.*

CONTRAPOSITIO, Repositio, responsio: *Deffenses en droit.* Leges Henrici I. Regis Angliæ cap. 34. *Si quis in placito per justitiam posito, sui, vel suorum causam injustis conterminationibus vel contrapositionibus difforciet, hanc perdat.*

CONTRARATIOCINATIO, Syllogismus, in Glossis Isonis ad Prudentii Apotheosin.

CONTRARATIO *Sanctorum*, Sortilegii seu præstigii species. Halitgarius Cameracensis Episcopus in Pœnitentiali cap. 6. *Si quis sortes habuerit, quas Sanctorum contrarationem vocant, vel aliquas sortes habuerit, &c.*

CONTRARCHA. Papias: *Annas, Contrarcha.* Papias Edit. & MS.

CONTRARE, pro *Contra ire*, nostris *Aller à l'encontre.* Vide Ughellum tom. 7. Italiæ sacræ pag. 509.

CONTRARIA, Pars altera, Gallis, *Contrepart.* Notitia Judicati an. 1028. in Tabulario Casauriensi: *Et reclamaverunt ipse Abbas & Monachi de ipsis pontibus, unde habebant contrariam, propter exitum & introitum de ipso Monasterio.* Aliud Judicatum ejusdem anni, ibidem: *Pro damnietate aut contraria de ipso Monasterio quantumcumque ei pertinet in Comitatu Marsicano, qui hoc fecerit componat de auro libras centum.*

CONTRARIUS, Dæmon, Diabolus. Glossarium vetus: *Satan, adversarius, contrarius.* S. Hieron. de Nominibus Hebraïcis: *Satanas, παραβάτης, Contrarius.* Alibi: *Satanas, adversarius, sive transgressor.* & Epist. 23. *Vade retro Satana, quod interpretatur, adverse.* Interpres vetus Epistolæ S. Barnabæ: *Cùm sint ergo dies nequissimi, & contrarius habeat hujus sæculi potestatem.* Ita apud Paulum Silentiarium in Descript. ædis Sophianæ 1. part. ℣. 140. ἀντίβιος dicitur:

——ὅσον ἐείζειν
Δαίμονος ἀντιβίοιο βαρυλλήτοισιν ἐρωαῖς.

Contrarius, Qui molestiam infert, qui aliquem in rei cujuspiam possessione turbat. Bulla Benedicti VIII. PP. in Bullario Cluniacensi pag. 7. *Warulfus de Branceduno & frater ejus Walterius Matisconensis Præpositus, qui eis contrarii sunt de precaria quam tenebat de sancto Petro, &c. — Girardus de Centarpennis, qui eis contrarius est de villa Fontanedo, &c.*

Contrarium facere, Molestiam inferre. Capitulare Caroli Magni an. 797. apud Holstenium in Collect. Rom. §. 6. *De Presbyteris statuerunt, quòd si aliquid eis, aut eorum hominibus quis contrarium facere, aut tollere præsumpserit contra justitiam, omnia in duplum restituat, & ei componat.*

Contrarietas, Molestia. Epistola Eugenii III. PP. ad Narbonensem Archiepisc. in Bullario Cluniacensi pag. 57. *Qui quoddam molendinum antefati Monasterii fregit, & ex eo molestiam & contrarietatem fratribus ipsius loci contra justitiam inferre præsumit.*

CONTRASIGILLUM. Vide *Sigillum secreti.*

CONTRASIMILIS. Vide *Par.*

CONTRASTARE, Adversari, se se objicere: Italis *Contrastare.* Historia obsidionis Jadrensis lib. 1. cap. 27. *Jadertini potenter contrastabant.* Vox Sidonio nota lib. 2. Epist. 2. 9. Hinc nostris *Contrester*, & *Contester. Maistre Vacces au Roman de Rou MS.*

N'i a ne fort ne fieble qui à Rou contrestace.

Chronicon Flandriæ Vernaculum cap. 72. *Ils se doutoient que les Gentilshommes ne peussent contrester à leurs rebellions.* Adde cap. 1. 51. &c.

Contrastare aliquem, Accusare, alicui crimen objicere. Capitula ad Legem Alamannor. c. 22. Edit. V. Cl. Steph. Baluzii: *Et si ipsam vir contrasteterit culpabilem, & ille propter quem ei reputatur mortuus fuerit, ille qui feminam contrasteterit Wiregildum ejus desolvat.*

CONTRATA, Regio, vel tractus, Italis *Contrada*, Gallis *Contrée*, Anglis *Country*, quasi *Conterrata*, ut quibusdam placet. Acarisius, à *Contraho*: alii denique à *Contado*, seu potiùs à *Contea*, Comitatus, vocem effictam putant. Occurrit apud Albertum Argentin. pag. 117. Joan. Hocsemium in Theobaldo à Barro Episc. Leodiensi cap. 32. Sanutum lib. 1. part. 1. cap. 6. lib. 2. part. 2. c. 2. Petrum de Vineis lib. 2. Epist. 54. lib. 3. Epist. 11. Fridericum II. lib. 2. de Arte venandi cap. 11. 43. Joan. Carmessonium in Vita S. Petri Thomasii cap. 2. in Constit. Siculis lib. 3. tit. 38. &c.

Contracta, non semel eadem notione apud Ericum Upsaliensem in Histor. Suecor. lib. 1. pag. 6. lib. 4. pag. 115. & alibi.

CONTRATENERE. Leges Alfredi & Godrini Daci Regis Eastangliæ, cap. 9. apud Bromptonum: *Si quis decimam contrateneat, reddat Lashlite cum Dacis, Witam cum Anglis.* Saxonica Editio habet ꝼoꝛhealdan, quod *contra legis præceptum, ex contemptu tenere, vel detinere*, sonat.

CONTRIBULES, *Contribunales, Contribuni*, Consanguinei, cognati. Gloss. Isidori: *Contribules, consanguinei, quasi ex eadem tribu.* Rursum: *Contribuni, consanguinei, parentes.* Leges Edmundi Regis Angl. cap. *De assultu in itinere: Si quisquam cognationis suæ firmet eum postea, reus sit omnium quæ habebit erga Regem, & portet faidam erga contribunales mortui, quia primitus reprobaverat eum.* Saxonica apud Lambardum pag. 75. ƿeᵹe ða ꝼæhðe ƿið ða meᵹðe, id est, is jam cognatis interfecti pro inimico habetor.

Contribulitas, Cognatio, vel consanguinitas, apud Wil. Britonem in Vocabulario MS.

CONTRITIO. Vide *Comictia.*

CONTRITUS *assensus, id est, impeditus, unde pulsus contritus, id est, debilis, ut velox in principio paroxismorum.* Math. Silvatic.

CONTROPATIO, quasi *Contrapactio*, Compensatio. Lex Wisigoth. lib. 6. tit. 1. §. 5. de Servo qui in tormentis mortuus est: *Verùm ut de servorum meritis omnis ambiguitas esset contentionis, non pro artificii qualitate excusatio videatur haberi, sed pro servis quæstionandis,*

contropatio adhibeatur ætatis & utilitatis, &c. lib. 10. tit. 1. §. 17. *Utrique domino æqualiter sexûs, numeri, vel ætatis contropatione noverit dividendum*. Lib. 4. tit. 5. §. 3. *Contropactis his quæ tempore nuptiarum promeruit*. Id est, compensatis. Apud Butilerium *Contrepaner* est Compensare: ubi fortè legendum *Contrepacter*.

CONTROVERSIONES, Controversiæ, in Epist. Clementis PP. apud Bromptonum.

CONTUBERNIUM. Gloss. Lat. Græc. *Contubernium*, συνοικέσιον, συσκηνώσιον, σύσσιτον στρατιωτῶν. Gloss. Græc. Lat. ἀνδρῶν σύστημα, *Contubernium*. Lex Salica tit. 16. §. 1. *Si quis villam alienam adsalierit, ipse & omnes qui convicti fuerint, quòd in ejus contubernio fuissent*, &c. Tit. 44. *Si quis collecto contubernio hominem ingenuum in domo sua adsalierit*, &c. Id est, *Contubernariis*, vel *Contubernalibus*, uti appellantur à Festo: *Contubernium dicitur Contubernalium habitatio*. Idem Gloss. *Contubernarius*, σύνοικος, σύσκηνος. Gloss. Lat. Gr. ὁμοδίαιτος, *Conversator, contubernalis*. Apud Tacticos, *Contubernium* dicitur constitisse decem aut minoris numeri militibus. Vide Gloss. Rigaltii.

Contubernales & apparitores, in Relatione Symmachi apud Baron. an. 419. num. 6.

CONTULITIO, Collatio, donatio. Gloss. Lat. Græc. *Contulisse*, εἰσκεκομικέναι. Formulæ veteres secund. legem Romanam c. 18. *Ego in Dei nomine ille, dulcissimæ conjugi meæ illi, dono tibi per hanc Epistolam Contulitionis, donatumque esse volo locellum rem proprietatis meæ*, &c. Infrà: *Si fuerit ullus de hæredibus nostris, vel quælibet persona quæ contra has duas contulitiones uno tenore conscriptas aliquid agere — præsumpserit*. Charta Roberti Comitis & Abbatis S. Martini Turonensis apud Sammarthanos in Archiepiscopis Turon. num. 54. sic clauditur: *Data est hæc contulitionis, seu potius restaurationis auctoritas*, &c.

CONTUMAX *capitis*, id est, *vertex*. Ita Glossæ MSS. ad Alexandrum Jatrosoph.

CONTUMELIARE, *Contumelia afficere*. Ado Viennensis in Chron. an. 799. *Jussit eos qui Pontificem Leonem tam inhonestè & indecenter deponendo contumeliaverant, sibi exhiberi*. Occurrit præterea in Actis Martyrii S. Didymi & Theodoræ num. 6. apud Christianum Grammaticum in Mathæum, in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 39. &c.

CONTUMIA, *Derisio*, in Gloss. Arabico-Lat. *Contumelia*, Joanni de Janua. Marcianus Capella lib. 4. extremo:

Populum Cecropidarum bene quo palliatarum
Bromius conciperet contumias nosse dolore.

Porrò *Contumeliam* propriè pro adulteris dici annotat Jacobus Gotofredus ex l. 2. Cod. Th. ad L. Jul. de Adult.

CONTURBIUM. Capitulatio Caroli Magni pro partibus Saxoniæ cap. 28. apud Holstenium in Collectione Romana: *Si fortè inter eos aliqua discordia, aut conturbium ortum fuerit*. Annales Franc. an. 773. *Sine læsione, vel aliquo conturbio clusas apertas — introivit*. Occurrit præterea in Capitulari Pipini Regis Italiæ cap. 35. & in Diplomate Egicæ Regis, quod præfigitur Concilio Toletano XVI. Vide *Disturbium*.

CONTURNUS. Marculfus lib. 2. Form. 16. de Puella invita rapta: *Dum & te, faciente conturno, contra voluntatem parentum tuorum, rapto scelere, in conjugio sociavi*. Bignonius reponit *Contubernio*, id est, copiis contractis, ope sociorum & amicorum, uti vox *Contubernium* sumitur in Lege Salica: quo casu, erit *Contubernium*, non auxilium, sed illicita conjunctio, uti usurpatur in l. ult. C. de Incestis nuptiis, quâ Anastasius Imp. decernit ea rescripta viribus carere, *quæ quibusdam personis permiserunt scelesto contubernio nomen matrimonii imponere*. At cùm *Conturno* præferant Codd. MSS. ea vox accipi potest, quomodo apud nostros *Contour*, ita ut virgo deceptam se raptoris suasionibus, ejusque calliditate circumventam, seductam, & sollicitatam dicat. Quippe

Conturnus, pro Flexu, deflexu, circuitu accipitur, in veteri Charta ex Tabul. S. Benigni, apud Perardum pag. 20. *De uno fronte terra S. Benigni, de alio latere conturno S. Benigni & S. Stephani*, &c. Alia apud eund. pag. 53. *De uno fronte strada publica pergit, & de alio fronte conturnus*. Adde pag. 99.

Coturnus, pro *Conturnus*. Chronicon Becuense pag. 531. *Habentes terminationes de uno latere terram S. Vincentii, de alio stratam publicam, de una fronte fiscum, de alia fronte coturnum vicinorum*.

CONVALLIA, *Convallia loca*, Convalles, apud Agrimensores.

CONUCULA, Colus, Gallis *Quenouille*, Italis *Conocchia*. Gloss. Latino-Theotisc. *Colus, Chunchla*. Lex Ripuar. tit. 59. §. 18. *Si ingenua Ripuaria servum Ripuarium secuta fuerit, & parentes ejus hoc contradicere voluerint, offeratur ei à Rege, seu à Comite, spatha & conucula. Quod si spatham acceperit, servum interficiat, si autem conuculam, in servitio perseveret*. Vide V. Cl. Steph. Baluzium ad Capitul. Reg. pag. 996.

CONVENANZERIUS, ex Italico *Convenenza*, pactum, in Charta Longobardica, apud Ughellum tom. 7. Ital. sacræ pag. 566. *Convenanzeriis suis Convenanzam dare judicavit*.

CONVENIA. Tabularium S. Benigni an. 679. apud Perardum pag. 8. *Si ego ipsa, aut ullus de hæredibus meis, vel qualibet alia opposita convenia vel persona — venire temptaverit*, &c.

CONVENIENTIA, Pactum, Conventio, Contractus. Sicul. Flaccus de Condit. agror. *Omnes ex convenientia terminos ponebant*. Idem: *Terminos autem convenientia possessorum confirmabat*. Occurrit passim, in Capitul. an. 779. c. 16. Addit. 4. Capitul. c. 134. in Capitul. 1. an. 805. c. 16. in Capitul. Caroli Calvi tit. 1. c. 4. tit. 6. c. 14. tit. 75. c. 8. tit. 6. 11. tit. 26. c. 12. tit. 30. c. 1. in pacto Caroli & Henrici, in Lege Longobardor. lib. 2. tit. 12. §. 9. lib. 3. tit. 19. §. 1. apud Fredegar. in Chron. c. 187. Leonem Ost lib. 1. c. 24. (al. 26.) lib. 2. c. 6. 90. in Chron. Farfensi pag. 657. in Concilio Cloveshoviensi c. 29. apud Egbertum in Dialogo c. 13. &c. Vide *Conniventia*.

Convenientia, Pars quæ alicui in re quapiam ex pacto competit. Charta seu Testamentum Rogerii Comitis Carcassonensis an. 1062. apud Catellum pag. 627. *Et dono ad ipsum Raimundum convenientia de Comitatu Redensi quæ habeo cum fratre meo Odone Comite, & cum filio suo Arnaldo, si Odo moriatur, & filio suo Arnaldo remaneat, ad te Raimundo ipsa convenientia de ipso Comitatu, & alia convenientia quæ habeo cum fratre meo Odone de Castello de Corba*, &c.

Convenientia, pro *Conniventia*, in Concilio Vermeriensi an. 752. c. 4. & alibi sæpe.

CONVENIRE, Per pactum vel conventionem promittere, stipulari. Charta Ildefonsi Regis Aragon. æræ 1218. *Promitto & convenio quòd ero vobis bonus adjutor & defensor per bonam fidem*, &c. Occurrit ibi non semel, apud Marcam in Hist. Beneharn. lib. 6. c. 1. & 5. & in Chartis Hispanicis passim. Alia Aragonensis an. 1250. apud Diago in Hist. Regni Valentiæ lib. 7. c. 45. *Demas juro & convengo, & otorgo que tendre totas estas convenientias*, &c.

Convenium, Conventio. Charta Ildefonsi Regis Aragon. æræ 1218. *In eodem pacto atque convenio*: in Foris Aragon. lib. 3. de Ordine cognit.

CONVENTARE, Convenire, conventum agere, apud Cæsarium Eysterbach. lib. 5. cap. 22.

CONVENTICULUM, de hæreticis propriè dicitur, ut in l. 10. & 20. Cod. Theod. de Hæret. in l. 4. & 5. eodem Cod. de His qui super religione. Concilium Carthaginense IV. can. 71. *Conventicula hæreticorum, non Ecclesiæ, sed Conciliabula appellantur*. Ubi alii Codd. habent *Concilia diaboli*. Hugo Diensis Episcopus in Epist. ad Gregor. VII. PP. apud Hugonem Flaviniac. pag. 202. *Si pateretur uspiam ubi posset Conventicula, & quasi Con-*

cilia, (*sic ea vocans*) *celebrare*, *&c.* Vide infrà *Conventus.*

CONVENTIO. Jus feudale Saxonum cap. 7. §. 3. *Dominus potest duobus solum feudum conferre, uni possessionem, & alteri expectationem, quæ dicitur Conventio, si moriatur absque hærede feudali possessor.* Cap. 9. §. 4. *Si moriatur possessor, quia feudum Domino non vacavit, nisi fortè Conventio facta fuerit, &c.*

CONVENTIONARE, Pactum, conventionem inire, paciscendo convenire, promittere, pacisci. Radulfus de Diceto: *Omnes homines Scotiæ conventionaverunt Regi, quòd si, &c.* Matth. Paris. *Omnia quæ conventionavit Domino Regi.* Brompton: *Pro quibus conventionavit illi Regi de terris Baronum Northumbriæ 300. marcas dare.*

CONVENTORES, Partes quæ invicem de re quapiam conveniunt, paciscuntur, in Capitulis Caroli Magni lib. 5. cap. 127.

CONVENTUS, Mallum, placitum publicum. Gloss. Lat. Græc. *Conventus*, συνοδία, σύνοδος, ἀγορὰ, συνέλευσις, ἄθροισις. Lex Alemann. tit. 36. §. 1. *Conventus secundùm antiquam consuetudinem fiat in omni Centena coram Comite, aut suo Misso, aut Centenario. Ipsum placitum fiat de sabbato in sabbatum, aut quali die Comes aut Centenarius voluerit, &c.* Vide *Campus Martii.*

Conventus, Græcis, σύναξις, Ecclesia ad quam conveniunt fideles. Concilium Agathense an. 506. can. 21. *Si quis extra parochias, in quibus legitimus est ordinariusque Conventus, oratorium in agro habere voluerit, reliquis festivitatibus, ut ibi Missas teneat propter fatigationem familiæ, justa ordinatione permittimus, &c.* Cæsarius Arelat. Serm. 12. *Quia vos ad audiendas lectiones divinas video ad Conventum Fratrum, vel ad Ecclesiam fideliter accurrere.*

Conventus, Districtus, diœcesis Episcopi. Concilium Toletan. IV. can. 35. *Sicut diœcesim alienam tricennalis possessio tollit, ita territorii conventum non adimit. Ideoque Basilicæ, quæ novæ conditæ fuerint, ad eum procul dubio Episcopum pertinebunt, cujus conventus esse constiterit.* Vide Gratianum 16. q. 2. *Possessio.* 16. q. 3. *Sicut diœcesim*, & Burchardum l. 3. c. 147. Ubi *diœcesis* est Ecclesia parochiana; *Conventus* verò, diœcesis, seu districtus jurisdictionis Episcopalis. Adde can. 53.

Conventus, Collegium Monachorum. Ebrardus in Græcismo c. 12.

Est Monachorum Conventus, necnon Monachorum,
Vel diversorum collectio discipulorum.
Sed Conventiculum dicas pietate carentum.

Ordericus Vitalis lib. 4. pag. 542. *Ut greges dudum Cœnobiorum permitterent adunari, Deique ad laudem sub uno Abbate, & sub una Regula unum Conventum effici.* Lib. 3. pag. 480. *Dum Uticense Cœnobium aucto Conventu 40. Monachorum gloriosè corroboraretur.*

Conventus, Locus, seu Camera ubi conveniunt Monachi de rebus suis invicem deliberaturi. Chronicon Fontanellan. c. 16. *Jussit præterea aliam condere domum juxta absidam Basilicæ S. Petri —— quam Conventus, sive Curiæ, quæ Græcè Boleutirion dicitur, nomine appellari placuit, propter quod consilium in ea de qualibet re perquirentes convenire fratres soliti sunt.* Chronicon Lobiense pag. 635. *Locum Conventus, quò videlicet ad sedendum & legendum Fratres conveniunt, decentiori opere — adimplevit.* Chronicon Trudon. lib. 6. p. 401. 402. *Per eum locum, quem tunc appellabamus, & nunc habemus, Conventum.*

Conventum tenere dicitur, qui primus occurrit inter Monachos, absente Abbate vel Priore in Officiis divinis, vel in Refectorio, in libro Ordinis S. Victoris Parisiens. cap. 27. & in libro Usuum Ord. Cisterciensis cap. 81.

Conventuales fratres, Monachi qui collegialiter in *Conventibus vivunt.* Matth. Paris an. 1233. *Rex Angliæ Henricus quamdam decentem Ecclesiam & congregationem conventuali sufficientem — fabricavit.* Vide Waddingum in Annalib. Minor. an. 1252. num. 18. & an. 1375. num. 44.

CONVERSÆ, Mulieres, quæ à prava & dissoluta vita ad meliorem transeunt, vulgò nostris, *Converties.* Honorius Augustod. lib. 1. Gemmæ animæ cap. 242. *Conversæ, quæ eundem habitum* (ac viduæ) *gerunt, à Maria Magdalena formam sumpserunt.* Iis verò recludendis binæ olim extitere domus Constantinopoli, prior à Justiniano M. extructa, cui Μετανοίας, ὁμωνύμως τῷ ἔργῳ, seu *Pœnitentiæ* nomen imposuit, ut auctor est Procopius lib. 1. de Ædif. Justin. altera quam τὴν νέαν Μετάνοιαν vocat Theophanes anno 1. Heraclii, nostris, *Maison des Repenties.* De utraque pluribus agimus in nostra Constantinopoli Christiana.

Conversa uxor, quæ cum mariti consensu Deo se dedicavit, in Concilio Arelat. II. cap. 3.

CONVERSARE, Vitam religiosam seu monachicam profiteri. Charta Pipini Majoris Domus apud Doubletum lib. 3. p. 693. *Ipsi Monachi de ipso sancto Cœnobio, qui in ipsa sancta casa conversare, vel vitam degere videntur.* Marculfus lib. 2. form. 48. *Supplicatoria pro eo qui in Monasterio conversare desiderat.*

Conversari, eadem notione. Lex Aleman. tit. 15. *Monachus qui sub Regula in Monasterio conversatus fuerit.* S. Bernardus in Apol. de Vita & morib. Relig. c. 3. *An fortè qui juxta alium ordinem conversari videor, propterea huic suspectus habeor.* Et cap. 8. *Sic Patres in Ægypto conversati sunt?*

Conversatio, Monachismus, vita monachica. Rathbertus de Casib. S. Galli c. 5. *Cum conversatione habitum mutavit, & tunc demum monachicis indutus vestimentis susceptus — Abbas est ordinatus.* Epistola Dagoberti Regis in Vita S. Desiderii Cadurc. Episcopi cap. 7. *Sub habitu sæculari Christi militem agere, ac mores angelicos & sacerdotalem conversationem habere. Sanctæ conversationis fundamenta jacere*, apud S. Hieron. in Epist. 8. ad Lætam. *Sanctæ conversationis habitum tradere*, apud Gregorium Magnum lib. 2. Dial. c. 1. *In sancta conversatione permanere.* apud Petrum Damian. de Vita S. Romualdi cap. 15. *Habitus sanctæ conversationis*, apud eundem lib. de Perfect. Monachor. cap. 15. Vide Bedam in Vita S. Cuthberti cap. 28. Ordericum Vitalem p. 477. 518. S. Anselmum lib. 1. Epist. 13. &c.

Conversatio, interdum vox generica, pro quorumvis vivendi ratione. Gloss. Lat. Græc. *Conversatio*, ἀναστροφὴ, διαγωγὴ, βίος. S. Hieronymus lib. 1. in Ruffinum c. 3. *Eo quòd te dicerent cum sodalibus tuis indigna nomine Christiano de mea conversatione jactitare.* Adde Epist. 4. 24. S. Valerianus Cemelenensis lib. de Bono disciplinæ; *In hoc solùm constat conversationis nostræ ratio, ut boni simus.* Heitto Episcop. Basileensis in Visione Vuettini Monachi Augiensis num. 9. *Quàm terribilem verò sententiam de conversatione Comitum intulerit, quis enarrare sufficiat?* Vide Capitul. 2. an. 811. c. 1. Capitul. 5. Caroli M. incerti anni c. 1. 2. &c.

Conversatio, Conversatio publica, Usus publicus, propriè de moneta, *Cours de la monnoie*, in Cod. Theod. l. 1. de Conlat. æris, l. 2. Si quis pecun. confl. & l. 3. de Suariis.

Conversio, Conversus, Converti, voces de vitæ monasticæ professione usurpatæ.

Converti, dicitur qui Monachus fit. Gregorius Magn. lib. 2. Ind. 11. Epist. 6. *In qua lege continetur, ut nulli qui in manu signatus est, converti liceat.* Idem lib. 7. Epist. 11. *Ne militiæ, vel rationibus publicis obligati ad Ecclesiasticum habitum veniant, vel in Monasteriis convertantantur.*

Conversi, Monachi. Concilium Aurelianense I. can. 2. *Monachus in Monasterio conversus.* Salvianus lib. 4. ad Ecclesiam Cathol. *Et licèt de conversorum venerabili choro esse videaris, licèt religionem vestibus simules, &c.* Extat Isid. liber *de Conversis*, id est, Monachis. Conversi autem propriè dicebantur, qui à sæculari vita, quam aliquandiu professi fuerant, vitam monachicam amplecte-

bantur, & ad morum conversionem veniebant, differebantque ii à *Nutritis*, qui scilicet ab infantia in Monasteriis enutriti eandem vitam amplexati erant. Ita enim *Conversi* intelligendi apud Anselmum lib. Similit. cap. 78. non verò ii, quos *Fratres Conversos* dicimus, ut vult Haeftenus.

Conversio, Monachismus. Beda lib. 4. Hist. Eccl. cap. 5. *Monachi in ea permaneant obedientia, quam rem tempore suæ conversionis promiserunt.* Capitula Caroli Magni lib. 1. cap. 63. in Lemmate: *De conversione liberi hominis. Ad conversionem venire*, pro, Monachicam vitam amplecti, in Regula S. Benedicti cap. 4. apud Petrum Venerab. lib. 1. de Miracul. c. 4. in Chronico Fontanell. cap. 4. apud Ordericum Vital. lib. 3. pag. 477. in Chron. S. Benigni pag. 402. 415. 416. 419. in Orig. Murens. Monast. pag. 40. 48. in Vita S. Hermelandi n. 5. &c. Formula promissionis monachalis: *Ego promitto stabilitatem & conversionem morum meorum.* Vide Filesacum lib. 1. Selector. pag. 161.

Conversio dicitur præterea de iis qui abjurandæ vitæ sæcularis proposito facto, ad strictius vitæ genus pervenire student. Ita in Concilio Arausicano I. can. 22. Arelat. II. can. 43. & Agath. can. 16. statuitur, *non ordinandos Diacones conjugatos, nisi prius conversionis proposito professi fuerint castitatem.* Idem de Presbyteris conjugatis statuitur in eodem Concilio Arelat. II. can. 2. de Episcopis & Presbyteris qui de laïcali statu ad eas dignitates provehuntur, in Concilio Arelat. IV. can. 1. & 2. in Epistola Felicis IV. PP. ad Cæsarium Arelat. in Concil. Aurel. III. c. 6. Aurel. V. c. 9. & Cabilonensi c. 5. in quibus requiritur annalis conversio. De viduis verò & puellis quæ ad propositum servandæ in posterum castitatis aspirant, vide Epaonense c. 21. & Aurelian. V. c. 19. præterea Filesacum lib. 1. Selector. pag. 162.

Conversi, in Monasteriis, dicuntur laïci Monachi, laïcis exercitiis & Monachorum obsequiis addicti, vulgò *Freres Convers.* Sic autem appellati quòd primitus viri laïci pietatis, seu etiam quærendi victûs gratiâ, Monasteriis totos se darent, offerrent, & addicerent, operam suam locantes ad vitam suam: unde & *Laïci*, & *Oblati*, & *Donati*, sæpe dicti leguntur, ut suis locis docemus. *Conversi, qui Monachi non sunt*, in Epistola Innocentii II. PP. tom. 10. Spicilegii Acheriani. Guigo in Vita S. Hugonis Episcopi Gratianop. num. 11. *Duos Laïcos, quos appellamus Conversos.* Vide eundem in Statutis Cartusiensib. cap. 78. & Statuta antiqua ejusd. Ord. 2. part. c. 26. §. 3. Heloissa Abbatissa Paraclet. *Religionis erat de cultu terrarum & labore proprio vivere, sed quia ex debilitate non possumus, admittimus Conversos & Conversas, ut quæ per nos administrari non permittit rigor religionis, per eos adimpleatur.* Raymund. Ordin. FF. Prædicat. in Summula:

Si fugit ex claustro laïcus conversus, & inde
Duxerit uxorem, cùm crimen constat ab isto,
Hæc eat, & repetat correctus apostata claustrum,
Si fuerit sua nota professio: conjugium stet,
Si nullum fecit: tamen illos æqua voluntas
Separat, ut castè vivant injungitur istis.

Vide Institutiones Capituli General. Cisterciens. distinct. 14. & Haeftenum lib. 3. Disquisit. Monastic. tract. 1. disquisit. 8.

Conversus ad succurrendum. Necrologium Monast. S. Petri Remensis: *XII. Kl. Febr. Margareta Chauchons Conversa ad succurrendum.* Vide *Monachus ad succurrendum.*

Conversos præterea vulgò appellabant qui à Judaïca vel Mahumetana superstitione ad religionem Christianam convertebantur. Narrant Matthæus Paris & Matthæus Westmonasteriensis sub an. 1233. Henricum III. Anglorum Regem extruxisse Londini *Domum Conversorum* pro errorem Judaïcum relinquentibus, *in qua ii sub honesta vivendi regula, certum haberent in tota vita sua domicilium, tutum refugium, & sufficiens vitæ sustentamentum.* Istius domus meminit rursum Parisius an. 1244. pag. 436. quam quidem, expulsis postmodum Judæis Edwardus III. anno regni sui 51. in Scriniorum custodiam commutavit, ut auctor est Spelmannus.

Ejusmodi Conversis victum & vestitum primò conferebant Reges: verùm cùm iis impensis ob ingruentia bella sufficere minimè possent, eorumque numerus sat magnus esset, in Abbatias & Monasteria singulatim illos amandabant, à quibus victûs necessaria perciperent, quod potissimum ex Gul. Prynneo in Libertatib. Eccl. Angl. to. 3. p. 835. & sequentibus docemur, ubi nomina Conversorum, & uxorum interdum, ut & Monasteriorum quibus alendi tradebantur, recensentur.

Ejusmodi in Gallia *Conversorum*, qui ex partibus ultramarinis adducebantur, cùm è Judæis, tum è Mahumetanis, frequens occurrit mentio in Computis Baillivorum Franciæ: verbi gratiâ in Computo an. 1253. *Pro expensis Conversorum de partibus transmarinis 108. sol. 6. den.* In alio an. 1302. *Philippotus Conversus filiolus Regis pro roba, pro medio 30. sol.* In alio 1333. *Philippus filiolus Regis 8. den. per diem, & pro roba pro med. 30. sol. Isabella Conversa filiola Reginæ Angliæ 3. den. per diem. Hugueninus Conversus filiolus Hugonis Ducis Burgundiæ den. per diem.* In aliis Computis, vulgò sub *Baptizatorum* appellatione recensentur, ex quibus percipimus Reges & Magnates istorum Conversorum in Baptismo fuisse patrinos, iisque certos attributos reditus ad victum & vestitum, quos *Bursam Baptizatorum* appellat aliud Computum anni 1285. De Baptizatis istis habetur istud Arestum datum in octavis Nativitatis B. M. an. 1260. *Placuit Domino Regi quòd Majores bonarum villarum habeant justitiam de baptizatis in villis suis manentibus, quando delinquunt, in iis tamen in quibus justitia pertinet ad ipsos.* Vide Matth. Westmonast. an. 1254. & Notas nostras ad Joinvillam pag. 112.

Conversus. In Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ sub Hugone Episcopo, occurrit crebriùs quidam *Guigo Conversus*, ferè semper primus in subscriptionibus Chartarum ejusdem Episcopi. Habentur etiam ejusdem Guigonis literæ aliquot. At fol. 86. idem Guigo dicitur *Conversus Episcopi*, hacce ratione: *Inde sunt testes videntes & audientes Guigo Conversus Episcopi, in cujus manu hæc donatio sive laudatio facta fuit, & Petrus Presbyter, &c.*

Convertere, Ad conversionem venire, seu vitam monachicham amplecti. Vetus Charta ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ: *Quia ingredientibus Monasterium convertendi gratiâ ulteriùs nulla sit testandi licentia, sed res eorum ejusdem Monasterii juris fiant, aperta legis definitione decretum est, &c.*

CONVIARE, Comitari, ire cum aliquo. Anastasius in in S. Zacharia PP. *Ipsa verò nubes cum eis usque ad Basilicam S. Apollinaris — tegendo conviavit.* Infrà: *Rex egressus — eidem sancto viro conviatus eum deduxit.* Vide Theodor. Campedon. de S. Magno cap. 16. 19. 21. Chronicon Besuense pag. 574. Consecration. Lamberti Episcopi Atrebat. tom. 5. Spicilegii Acheriani pag. 544. Vitam S. Deicoli num. 15. Petrum Damianum lib. 1. Epist. 10. & alibi non semel, &c.

Conviator, Comes itineris, comperegrinans. Anastasius in S. Zachario PP. *Cum suis Sacerdotibus & Clero conviatoribus, &c.* Ubi perperam editum, *cum viatoribus.* Occurrit præterea in Chronico Augustensi an. 1101.

CONVICANEUS, Ejusdem vici ac parœciæ. Orig. Murensis Monasterii pag. 42. *Populus autem istic vadit ad condictum Episcopi, quo & cæteri ejus convicanei vadunt, — ibique Ecclesiasticum jus audiat.*

CONVINCLA. Vide *Conjugla.*

CONVINERE. Apitius lib. 6. de Re culin. c. 6. *Et jus scissuris infundes, ut convinet; & ubi convinerit, assabis.* Ubi *convinere*, est imbibere: at Humelbergius legit, *combiberit.*

CONVITARE, Invitare, unde nostris, *Convier.* Gregorius VII. PP. lib. 4. Epist. 22. *Volumus etiam ut fratrem nostrum Hugonem venerabilem Cluniacensem Ab-*

batem tecum Synodo intereſſe ex noſtra parte convitare rogando & multùm inſtando procures.

CONVIVÆ *Regis*, Ex familia, ex domo Regia, *Miniſtri Regis*, noſtris vulgò, *Officiers Commenſaux de la Maiſon du Roy.* Gloſſ. Græc. Lat. Συμβιωτὴς, *Conviva.* Ὁμόβιος, *Conviva.* Gloſſ. Lat. Græc. *Convictor & Convivator*, συμβιωτὴς, συνεστιάτωρ. Epitaphium Probi viri illuſtris:

Lætabar priùs menſæ regalis honore,
Principis alloquio, Regis amicitia.

Lex Salica tit. 43. §. 6. *Si quis Romanum hominem convivam Regis occiderit.* Lex Burgund. tit. 38. *Quicumque hoſpiti venienti tectum aut focum negaverit, 3. ſolidorum inlatione mulctetur: ſi conviva Regis eſt, 6. ſolid. mulctæ nomine ſolvat.* Fortunatus de Conda Domeſtico:

Juſſit & egregios inter reſidere penates
Convivam reddens proficiente gradu.

Jonas in Vita S. Columbani cap. 24. *Tum unus è convivis Chrodoaldus nomine, cujus conjux erat amita Theodeberti Regis.* Et cap. 18. *Vir nobilis Hagnericus Regis Theudeberti conviva, vir ſapiens & conſiliis Regis gratus.* Adde Vitam S. Agili Abbatis. Vetus Scheda reperta in tumba S. Canuti Regis Daniæ an. 1582. apud Iſaacum Pontanum lib. 5. Hiſt. Danic. *Glorioſus Rex Protomartyr Danorum Canutus pro zelo Chriſtianæ religionis & juſtitiæ operibus, ut Chriſtus, à proprio conviva Blacone traditus, &c.* Qui quidem Blaco in Verſibus ibidem repertis, *Miniſter*, id eſt, Officialis domus Regiæ, Saxoni Grammatico lib. 11. *primam Regis familiaritatem adeptus* dicitur. Vide Ordericum Vital. pag. 534. Proinde Convivæ Regis, ii ſunt, *qui honore menſæ regalis aliis anteponuntur: quos participes menſæ ſuæ efficit*, ut eſt in Concilio Toletano XII. can. 3. & quos *divinis epulis adhiberi, & adorandi Principis facultatem* habuiſſe ait l. 1. Cod. Theod. de Comitib. & Tribun. ſcholar. ubi Jacobus Gotofredus plura congeſſit de honore menſæ Regiæ, ut & Bignonius ad Legem Salicam, Savaro ad lib. 1. Epiſt. Sidonii, & alii. Charta Ottonis M. Imp. an. 962. & Henrici III. an. 1045. apud Zylleſium: *Ipſi quoque quoties ad Regalem curiam venerint, de Regia menſa paſcantur, & inter curiales & domeſticos Regis & Reginæ qui regio cibo veſcuntur, non infimi ſemper habeantur.* Vide Diſſertat. 2. ad Joinvillam.

Conviva Apoſtolorum, & Martyrum conſors, dicitur S. Thomas Cantuarienſis Archiep. à Gervaſio Dorobern. lib. de Combuſtione Dorob. Eccleſ. pag. 1293.

CONVIVIARIUM & *Convivatorium, Locus ubi convivantur*, Ugutioni & Joanni de Janua.

CONVIVIUM, vulgò *Paſtus, Droit de paſt*, cùm tenens aut vaſſallus tenetur ex conditione feudi aut tenementi, domino *Convivium* ſemel aut pluries quotannis exhibere. Marculfus lib. 2. form. 1. *Nullas functiones, vel exactiones, neque exquiſita & lauta convivia, neque gratioſa vel inſidioſa munuſcula — de ipſa facultate penitus non requirantur.* Regularis concordia Monachorum Anglicæ nationis, apud Seldenum ad Eadmerum pag. 150. *Potentibus verò non cauſa convivandi, ſed pro Monaſterii utilitate atque defenſione, quotiens expedierit, obviandi intra infraque Monaſterium licentiam habent.* Charta S. Audomari Epiſc. Tarvanenſis apud Folcardum in Vita S. Bertini cap. 6. *Neque in agris ipſius convivia ego, vel Pontifices ſucceſſores noſtri, vel Archidiaconus præparare non præſumant, &c.* Charta Henrici Regis Franciæ an. 1058. ex Tabul. Foſſatenſi f. 15. *Nec ullas moleſtias ullus ſuorum ſervis Dei inferre præſumat, nec convivia ſibi præparare jubeat.* Tabularium Eccleſiæ Cadurcenſis: *Damus unum manſum qui vocatur Caſtinel, unum convivium cum 10. Militibus, unum porcum optum, & alium vivum.* Ibidem: *Ego Raterius de Belloforte concedo convivium illud, quod accepi in pignore pro 300. ſol. de Vicecomite de S. Cirico.* Vide *Prandium, Parata, Procuratio, Paſtus, Cœnaticum.*

A conviviis fidelium ejici, Excommunicari: neque enim licebat cum excommunicato communicare, nec cum eo cibum capere, ut eſt in Concilio Autiſiod. c. 38. Concilium Andegavenſe can. 4. *Non ſolùm à communione habeantur alieni, ſed nec conviviorum quidem admittantur eſſe participes.* Turon. I. can. 8. *A communione Eccleſiæ, vel à convivio fidelium extraneus habeatur.* Concilium Veneticum can. 3. *Non ſolùm à communione divinorum Sacramentorum, ſed etiam à conviviis fidelium ſubmovendos.* Ita paſſim in Conciliis Aurel. I. can. 1. 3. 11. Epaonenſi c. 15. Arvern. c. 6. Lugdunenſi II. c. 2. Pariſienſi V. can. 13. &c.

Convivia defunctorum. Concilium Coyacenſe an. 1050. *Clerici & Laici qui ad convivia defunctorum venerint, ſic panem defuncti comedant, ut aliquid boni pro ejus anima faciant; ad quæ tantum convivia vocentur pauperes & debiles pro anima defuncti.* Vide *Parentalia.*

CONVOTUS, Conjuratus, *eodem voto aſtrictus, obligatus*, Feſto, & Joanni de Janua. Gerardus Abbas Silvæ Majoris in Vita S. Adelardi c. 5. *Quatenus eum ſeparent à latere Regis, firmantur convoti, ut juſtitiam ulterius non habendo, defenſorem Regnum amitteret, &c.*

CONUS, *Cuneus monetalis, Coin.* Leges Ethelredi Regis c. 36. *Eos etiam qui conos faciunt in occultis, & vendunt falſariis pro pecunia, & incidunt monetam alterius mundam, &c.* Vide *Cuneus.*

COOPERTIO. Additamenta ad Matthæum Paris: *Inquiratur qui ceperint coopertiones, ceppagia, & eſcaetas quercuum, ſive aliarum arborum.* Ubi Watſius *coopertiones* interpretatur, *capita ſive ramos arborum ſucciſarum.*

COOPERTORIUM, Stragulum quo lectus insternitur, Καταλύκτιον, in Chronico Alexandrino pag. 902. S. Auguſtinus in Pſalm. 33. *Nolite interrogare ſtratos pretioſis veſtibus lectos, & carnem multis divitiis obvolutam.* Vegetius lib. 3. de Re veterin. *Calidis coopertoriis involutus.* S. Bernardus de Vita & morib. religioſor. cap. 10. *An non poſſet dormiri niſi ſupra varium ſtratum, aut ſub peregrino coopertorio?* Vincentius Belvac. lib. 28. cap. 95. habet, *ſub ſilveſtri coopertorio. Coopertorium martrinum*, & *Coopertorium de Aiſanex*, in Teſtamento Arnoldi Epiſc. Toloſani. Vide Statuta Ordinis *de Sempringham* pag. 719. Petrus Cluniac. in Statutis Cluniac. cap. 17. *Nil ſe habere non parva piorum, eiſque adhærentium multitudo putabat, niſi ex piloſis illis & condenſis Numantinorum, hoc eſt, juxta modernos, Amorenſium cattorum pellibus contexto multi pretii coopertorio, lectus mi ni etur pariter & ornaretur.* Rotulus Cameræ Comput. Pariſ. à nobis laudatus ad Joinvillam pag. 66. *Pro ſcallatis radiatis & Tiretan. perſia & viridi pro coopertorio.* Ibidem: *Unum coopertorium foratum de erminis. Convertoirs Hermins*, in Poëm. *de Garin le Loherans.* Conſule Notas noſtras ad Joinvillam pag. 65.

Coopertoria inter veſtes ſacras vel miniſteria ſacra, recenſentur ab Anaſtaſio in Sergio PP. *Hic fecit coopertoria, vel vaſa aurea & argentea plura per diverſas Eccleſias ad uſum & ornatum Eccleſiarum Chriſti.* Gregorius Turon. de Vitis Patrum cap. 8. *Dans coopertorium Sarmaticum, quo altare Dominicum cum oblationibus tegeretur.* Et mox: *Coopertorium verò, quia rarum eſt, non ponatur ſuper munera altaris, quia non exinde plenè tegitur myſterium Corporis Sanguiniſque Dominici.* Decreta Stephani Regis Hungar. lib. 2. cap. 34. *Veſtimenta verò, corporalia, & coopertoria Rex* (Eccleſiis) *provideat.* Vide *Palla*, & *Pallium.*

Coopertoria equorum, quibus ii inſternuntur. Vegetius lib. 3. Artis veterinariæ cap. 77. *Animal calidis coopertoriis involutum deambulet.* Κουρτπέιον, apud Codinum de Offic. cap. 3. num. 8. Vide *Sagum.*

Coopertorium, idem quod *Feſtum*, Culmen. Monaſticum Anglic. tom. 2. pag. 813. *Conceſſi eiſdem fragium, focalia, & coopertoria ſufficientia in omnibus mariſcis & communibus villæ, &c.*

Coopertoria. Fridericus II. lib. 2. de Arte venandi cap. 24.

Pennæ majores sunt recollectæ sub duabus, quæ dicuntur Coopertoria. Cap. 48. *Pennas caudæ tenet recollectas sub duabus mediis superioribus, quæ duæ vocantur Coopercula.* Vide *Coopertum*.

COOPERTURA, Prætextus, Italis *Covertura*, nostris *Couverture*, in Statutis Venetis an. 1242. lib. 1. c. 5.

Coopertura, vox forensis apud Anglos, Matrimonium, *Couverture*. Rastallus: *Coverture, est quant un home & un feme sont espousé ensemble: ita ut quod constante matrimonio de bonis uxoris disponit maritus, dicatur factum esse durant la coverture, & le feme est appel un feme couvert.* Statutum Henrici VI. Regis Angliæ an. 20. cap. 9. *En quel Statut n'est mie mention fait, coment femes Dames de grande estate, per cause de lour Barons, Pieres de la terre, couvertes, ou soules, sçavoir Duchesses, Countesses ou Baronesses, seront mises à respondre, &c.* Vide Littletonem sect. 31. 380. 403. 559.

Coopertura, Stragulum, in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 82.

COOPERTUM, vox forestarum, Gall. *le Couvert*, Dumetum, locus nempe in forestis, arbustis & dumetis consitus, ubi feræ latitare solent, cùm venatores eas insectantur. Charta Joannis Regis Angl. de Forestis apud Matth. Paris an. 1215. *Unusquisque liber homo de cætero sine occasione faciat in bosco suo, vel in terra sua quam habet in foresta molendinum, vivarium, stagnum, marleram, fossatum, vel terram arabilem, extra coopertum in terra arabili.* Monast. Anglic. tom. 2. pag. 318. *Et illum campum — adhuc tenent ad voluntatem usque ad præsens tempus, qui est de propriis dominicis terris, & extra coopertum forestæ.* Et tom. 3. pag. 236. *Habeant & teneant boscos prædictos cum venatione, vasto, & omnibus pertinentiis suis quibuscumque, tam infra coopertum, quàm extra, deafforestatos, liberos & quietos de foresta & placitis forestæ, &c.* Adde Fletam lib. 2. cap. 41. §. 2. 3.

Coopertorium, eadem notione. Leges forestarum Scoticarum cap. 1. §. 1. *Inhibitum est — ne qui coopertorium silvarum intrent cum animalibus suis.*

Coopertus mansus, qui aliàs *vestitus*. Charta Ermengardis Comitissæ Ceritanensis an. 893. *Et in aliis locis in rio Ferrario superiore mansos coopertos, cum curtes, ortos, &c.* Infrà: *Videlicet omnes supranominatis mansis, casis, casalibus, coopertis & discoopertis* (id est, absis) *quintanalibus, curtis, curtalibus, hortis, &c.*

COPA, *Coponagium*. Vide *Cupa*.

COPADIUM, Κοπάδιον, Minutal, *Hâchis*: à κόπτειν, scindere. Papias: *Copadium, particula carnis, quod Græci Copadium dicunt.* Ita MS. pro *Copium*. Apicius lib. 7. cap. 6. *In copadiis jus album, Jus in copadiis, Jus in elixa.* Pelagius in libello 4. num. 63. *Et accipiens Archiepiscopus unum copadium, dedit juxta se recumbenti.* Glossæ veteres: *Copadia*, κοπάδια. Glossæ Græc. Lat. Τέμαχος, *Copadium, frustum.* Vide Apophtegmata Patrum cap. 3. & Meursium in Κοπάδιον.

COPHINUS, Corbis qua terra portatur, apud Vegetium lib. 2. de Re milit. cap. 20. & ult. & lib. 1. de Re veterin. cap. 56. lib. 2. cap. 33. & Isidor. lib. 20. cap. 9. Monachus Pegaviensis pag. 11. *Wigberto consuluerunt, ut propriis humeris per 12. angulos fundamenti totidem cophinos lapidum primus deferret, scilicet imitando factum religiosissimi Principis Constantini, qui primus ac potissimus Ecclesiarum fundator inter Principes extitit.*

Cophinus, in ministeriis sacris. Anastasius in Vit. PP. pag. 188. *Necnon & super columnas ipsius Ciborii, propter amplam pulcritudinem ex argento purissimo fecit cophinos numero 4. pensant. lib. 42.*

In Cophino servire. Psal. 80. *Manus ejus in cophino servierunt.* Id est, *in servitute*, uti interpretantur Eucherius & Senator. *Ismaëlita cum cophino*, apud Sidonium l. 7. Ep. 6. Gregorius Turon. lib. 5. Hist. cap. 48. *Sed quia lippis erat in adolescentia oculis, quibus fumi acerbitas non congruebat, amotus à pistillo, promovetur ad Cophinum. Sed dum inter fermentatas massas se delectari consimulat, servitium fugam iniens dereliquit.*

COPHTI, à Mahumetanis, confictum vocabulum, quo Christianos Ægyptios, seu Monachos, aliosque religiosæ vitæ sectatores, quasi *incisos*, per contemptum appellare solent. Diversos porrò à *Coptis*, à quibus lingua Coptica, seu Ægyptia antiqua nomen deduxit, pluribus ostendit Athanasius Kircherus in Prodromo Copto cap. 1. De iis etiam agit Franc. Quaresmius lib. 1. Elucidat. Terræ Sanctæ cap. 49. Vetus Scheda continens seriem Regum Ægypti edita à Drusio post Hist. Severi Sulpitii: *Secundus* (Ægyptiorum Rex) *Cabtim, unde denominati sunt Cophii.* Vide Scaligerum lib. 7. de Emendat. tempor. pag. 705.

COPIA, Exemplum scripti, Chartæ, πρωτοτύπου, seu *originalis*, ἀπόγραφον, ἀντίγραφον; ἰσότυπον, Gallis *Copie*. Vetus Interpres Concilii Constantinop. sub Menna, ἴσον πράξεως συςάσης, &c. *Copia actionis formatæ contra Petrum, &c.* Occurrit apud Joan. Hocsemium in Adolpho à Marka Episc. Leod. c. 6. in Statuto Philippi Pulcri pro reformat. Regni art. 13. in Chronico Magno Belgico pag. 318. &c. Vocem ita effictam à recentioribus censet Rejnhartus Robigius lib. 10. cap. 15. quòd instrumentis multiplicatis inde eorum *copia* emergat. Vide Oct. Ferrarii Orig. Ital.

Copia rotulorum Curiæ, est Exemplum aut antigraphon actorum quæ in Curia Baronis expediuntur: quorum hoc unum est in plerisque, si non præcipuum, scilicet, *Venit talis tali die, & ad petitionem suam admissus est ad talem terram, &c.* Qui autem sic tenet, hujus acti solum exemplum tituli loco habet. Cowellus. Atque hi

Copitenands, Anglis *Copiholders* appellantur: villani scilicet, Sokmanni, Costumarii, quòd, ut dictum est, nullum aliud tenementorum suorum habeant instrumentum, quàm *Copias Rotulorum Curiæ*, unde & Tenentes *par Copie du roole de Court*, dicuntur. De iis agit Littletonus sect. 73. 75. Vide præterea Spelmannum in *Bocland*.

Copiatæ, Vespillones. Gloss. Lat. Græc. *Bispelliones*, Νεκροθάπται, Κοπιαταί. Epiphanius lib. 3. Contra Hæretic. Κοπιαταὶ, οἱ τὰ σώματα περιςέλλοντες τῶν κοιμωμένων. Clericis videntur accenseri in l. 1. Cod. Theod. de Lustrali conlat. quæ est Constantii, ubi recèns instituti dicuntur, sed & in l. 15. de Episc. quæ Juliani: unde eosdem, quos *Fossarios* vocabant, haud absurdè conjectant viri docti. De iis etiam, tacito licèt nomine, agit l. 2. eod. Cod. de Veteranis: *Dum se quidam vocabulo Clericorum, & infaustis defunctorum obsequiis occupatos, non tam observatione cultus, quàm otii & socordiæ amore defendunt.* Adde Novell. Justin. 59. Vide *Fossarius*.

COPIDERMUS, Κοπίδερμος, in Gloss. Græc. Lat.

COPKINUS, Moneta argentea, cujus mentio fit in Legibus Opstalbomicis Frisicis cap. 21.

COPLA. Acta Proconsularia sub Munacio Felice, apud Baron. an. 303. num. 12. *Tunicæ muliebres paria 47. coplæ rusticanæ 19.*

COPONAGIUM. Vide *Cupa*.

COPPA, *Cæsio, sectio*, Gallis *Couppe*: *Coppare*, cædere, secare, *Couper*. Will. Thorn in Chronico: *Pacti sunt homines de Halmoto —— fruges omnes suas coppare ex tunc & deinceps, & sic per coppas omnes, decimas suas ipsi & hæredes sui amodo & in æternum legitimè dare.* Vide *Cupa*.

Coppa, *Cataplasma quod ponitur juxta patientem partem.* Ita Glossæ MSS. ad Alexandrum Iatrosoph.

COPPETELLA, Parvula *coppa*, seu vasculum. Chron. Casin. lib. 3. cap. ult. *Coppetellæ de pernis tres, calices onychinos 2.*

COPPUS, Tegula, Itali *Coppo*, in Pacto inter Venetos & Tragurienses an. 1322. apud Joan. Lucium lib. 4. de Regno Dalmat. c. 14.

COPTUMUM, *Coustuma*, Tributum, præstatio. Bulla Honorii III. PP. an. 1217. apud Ughell. in Episc. Interamn. *Si dominus molendini retinuerit molendinum, ita quod*

non det aliis ad partem, vel coptumum, similiter solvat unum raserium annonæ, &c. Occurrit ibi semel ac iterum. Vide *Consuetudo.*

COPULA. Charta Communiæ Hamensis: *Nullus famulus Hamensis domini, neque Castellani, accipiat copulam, aut funem in foro, nisi tantùm bis in anno, in Martio videlicet & in Septembri.* Eadem Gallicè: *Nus Sergans li Seigneur, ne li Chastellain de Ham ne prenge couplel ne corde au marquié, fors que tant seulement deux fois en l'an, &c.* Vide *Cupla.*

COPULARIUS, *Vinculum in collo canis*, Joanni de Janua.

COQUA. Vide *Cogones.*

COQUINARE, vulgò, Coquinam facere. Regula Magistri c. 19. *Post Sextam inchoent coquinare, ut dictâ Nonâ omnes exeant ad mensam.* Regula Canonicorum Metensium Chrodegangi cap. 3. *Laici coqui ad coquinandum tantùm ingrediantur.*

Coquinator, Coquus. Sanutus lib. 2. part. 4. cap. 10. *Quælibet galearum habet unum coquinatorem, qui semel in die pro gente galeæ coquinare tenetur, &c.* Utitur & cap. 20.

COQUINUS. Vide *Cocio.*

COQUUS, *Magnus coquus*, Dignitas in Palatiis Principum, eorum scilicet qui coquinæ ac cibis præsunt. *Coquorum Præpositus*, in Legibus Wisigoth. lib. 2. tit. 4. §. 4. Fortunatus lib. 6. Poëm. 10. de Coquo Regio:

Venimus ut Mettin, Cocus illic regius instans
Absenti nautas abstulit, atque ratem.
De flammis ardente manu qui diripit escas, &c.

Apud Herimannum de Restauratione Monasterii S. Martini Tornacensis cap. 94. Fulcherus Episcopus Noviomensis dicitur fuisse *spurius generatione, ex parte scilicet ignobili natus, filiusque Principis Cocorum Regis Franciæ.* Ita apud Gregorium Nyssenum lib. 1. Contra Eunomium, quidam Demosthenes dicitur ὁ ἐπὶ τῶν ὄψων πιπασμάτων, ἢ μαγείρων ἀρχων, & apud Theodoritum lib. 4. cap. 17. τῶν βασιλικῶν ἀρτυμάτων ὄψων. Theodulfus Episcop. Aurelian. lib. 3. Carm. pag. 187.

Pomiflua solers veniat de sede Menalcas,
Sudorem abstergens frontis ab arce manu.
Quam sæpe ingrediens pistorum sive coquorum,
Vallatus cuneis jus Synodale gerit.
Prudenter qui cuncta gerens, epulasque, dapesque
Regis honoratum deferat ante thronum.

De eodem Menalca, Alcuinus Poëm. 221.

Ipse Menalca coquos nigra castiget in aula,
Ut calidos habeat Flaccus per fercula pultes.

Fleta lib. 2. cap. 75. ait *officium Coqui esse de singulis ferculis ratiocinium reddere singulis diebus.* Nostri ejusmodi officiales in Palatiis *Grands Queux* vocant, id est, *Magnos coquos. Le Roman de Garin:*

N'ot Panetier qui le deüst servir,
Queu de cuisine, ne Eschançon de vin,
Ne Chamberlanc, qui puist avoir roncin, &c.

Alibi:

Cuez de cuisine plus de quarante-cinq.

Chr. MS. Bertrandi *du Guesclin:*

Dignes d'estre Queux pour les souppes manger.

Joannes de Condato MS.

Gibiers li Cas fu en saisine
D'estre grand Queus en la cuisine.

Vetus Poëma MS. de Vulpe Rege coronato:

Ranginer, mesire Talpa,
Furent maistre de la cuisine.

Idem Poëta *du Roman de Garin*, describens nuptias Pipini Regis:

Vers la cuisine fu Bues le Marchis
Qui del mengier devoit li Rois servir.

Id autem muneris in Regum nostrorum Palatiis obiisse leguntur,

Robertus Coquus, sub Henrico I. & Philippo I. anno 1060. & 1095. In Martinianis pag. 6. 17.

Herius Coquus, sub eodem Philippo I. an. 1070. In Martinianis pag. 19.

Harcherius Regis Franciæ coquus, & Miles insignis an. 1124. Apud Ordericum Vitalem lib. 12. pag. 878.

Adam Coquus, sub S. Ludovico, an. 1243. Veteres Tabulæ S. Martini de Campis.

Guillelmus de Haricuria, D. de Salceia, Magnus Franciæ Coquus sub Philippo Pulcro an. 1312.

Joannes de Dampetra, Dom. S. Desiderii & Vangionis rivi M. Coquus, sub Carolo VI. an. 1360.

Joannes de Castellione, Dom. de *Gandelus* M. Franciæ Coquus, sub Philippo VI. an. 1344.

N. Castellanus Bellovacensis, M. Coquus, sub Carolo VI. an. 1388.

Guillelmus de Castellione, D. Feritatis in Pontivo, M. Franciæ Coquus, sub Carolo VI. an. 1418. Vide Duchesnium.

Antonius de Pria, Dom. de *Buzançois*, M. Franciæ Coquus an. 1431.

Ludovicus de Pria, Antonii filius, M. Franciæ Coquus, an. 1490. Vide Probat. Hist. *des Chastaigners*, pag. 103. Suppressa postmodum hæc dignitas, uti habet Tillius, qui observat præterea Comites Campaniæ habuisse suos *Magnos Coquos* hæreditarios.

Porrò Magno Coquo suberant Officiales, seu Ministeriales aliquot, qui ita recensentur in Computo Hospitii Regis & Reginæ an. 1385. *Queus, Aideurs, Asteurs, Paiges, Souffleurs, Enfans, Saussiers du Commun, Saussier devers le Roy, Sommiers, Poullier, Huissiers.* In alio Computo facto Lorriaci an. 1317. *Escuiers, un Maignen, Clercsaussier, Clerc de Cuisine.*

COR, Medium cujusvis rei. Ordericus Vitalis lib. 10. pag. 767. *Tyrum opulentam urbem in corde maris sitam per mare obsedit.* Adde pag. 849. 856.

Corde, Ex corde, cordetenus, Memoriter, nostris *par cœur*, Occitanis *Decourà.*

Corde. Rainerus contra Valdenses cap. 3. *Magnam partem veteris* (Testamenti) *sciunt corde.*

Corde tenus. Vita MS. S. Magnobodi Episcopi cap. 5. *Corde tenus omnem peragens perlegit libri paginam.* Alphanus Archiepisc. Salernitan. Carm. ad Transmundum:

Fertur corde tenus sic homilias
Quadraginta legens scire, &c.

Utuntur liber Ordinis S. Victoris Parisiensis, S. Bonaventura in Specul. part. 1. cap. 14. Willelmus Abbas Andrensis in Chron. pag. 456. Herimannus de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 108. Herbertus lib. de Mirac. cap. 32. Petrus Blesensis Epist. 101. Petrus Diacon. lib. 4. Chron. Casin. cap. 41. & Lib. de Viris illustr. Casin. cap. 36. Andreas Abbas in Vita Ottonis Bambergensis Episcopi cap. 5. Regula Ordinis *de Sempringham* p. 718. 770. Matth. Paris in Vit. Abbat. sancti Albani pag. 70. Silvester Giraldus de Topogr. Hibern. cap. 34. Thomas de Cantiprato, Radulfus de Hengham in Summa pag. 1. & alii.

Ex Corde. Hincmarus Rem. in Capitul. ad Presbyteros parochiæ suæ cap. 1. *Psalmorum etiam verba & distinctiones regulariter & ex corde cum Canticis consuetudinariis pronuntiare sciat.* Occurrit etiam non semel apud Scriptores, in Regula S. Benedicti cap. 9. 12. in Vitis Patrum lib. 5. Libell. 4. num. 57. Libell. 10. num. 91. in Capitulari Ahytonis Episcopi Basileensis cap. 4. apud Ratrannum Monachum Corbeïensem in Synodica ad Presbyter. &c. Ità Græci recentiores ἐκστήθους usurpant, ut Joannes Tzetzes in Chiliad. pag. 6. Unde ἀποστηθίζειν formarunt, pro *memoriter dicere.* Vide Meursium in hac voce. Ἀποστοματίζειν, in Synaxariis 22. Jan. in S. Anastasio Persa. Ex supra laudatis Scriptoribus liquet Psalmos memoriter & *ex corde* Clericos ac Monachos tenuisse. Vide præterea Altaserram ad lib. 4. Epist. 45. Gregorii Magni, & Stephanum Paschasium lib. 8. Disquisit. Francicar. cap. 8.

CORABELLA, Corbis, ex Gallico, *Corbeille.* Kalendar. Eccles. Lemovicens. apud Labeum tom. 2. Biblioth.

Unam Capellam viridis coloris munitam, & duas Capellas nigras, cum novem corabállis.

CORAGIUM, *quod ex toto & intimo corde petitur, à Cor, & ago.* Ita Joan. de Janua. Ugutio: *Coragium, suffragium: & coragium est virginale signum, vel pompa virginalis, quam solent virgines facere in quibusdam locis contra mortuum, scilicet chorea, & quælibet chorea sic potest dici.* Græci χορήγιον, χορηγεῖον, & χορηγεῖον, locum vocant in quo chori & choreæ ducuntur. Gloss. Ælfrici: *Coragium*, meðena beƿiᵹen. Vox meðen, puellam & virginem sonat. Sed quid hoc loco beƿiᵹen velit, mihi non liquet. Occurrit vox *Choragium*, non omnino certæ notionis, in Vita S. Wilfridi cap. 9.

Utpote præteritæ recolens choragia vitæ.

CORALIS. Gregorius Turon. lib. 5. Hist. cap. 35. de quadam lue, seu dysenterico morbo: *Ea verò quæ ex ore projiciebantur, colore croceo, aut certè viridia erant; à multis autem adserebatur venenum occultum esse. Rusticiores verò Corales, hoc est, Pusulas, nominabant.* Papiæ, *Coralis*, est *regionarius*, à χώρας fortè.

CORALES *pennæ*. Vide *Vannus*.

CORALLUM, *Interior pars*. Glossæ MSS. ad lib. 2. Passion. Alexandri Iatrosophistæ: *Corallum abietis*. Nos dicimus etiamnum *le Cœur d'un arbre*. Olim verò *Corailles* corporis interiora, seu intestina appellabant nostri, quæ Itali *Corata*, & *Coratella*. *Le Roman de Garin MS.*

L'escu li tranche & auberc li failli,
Que la coraille del cuer qui desoz tint,
Bien le sachiez, li a trenchié parmi.

Robertus Bourronus in Merlino MS. *Et se fiert de si tres-grant forche parmi la coraille, qu'il en fait la pointe paroir parmi le dos de l'autre part.*

CORATIUM, Thorax ferreus: Ital. *Corazza*, Gallis, *Cuirace*, Κορἆτζα & κουράτζα, Græcis recentioribus. Sanutus lib. 2. parte 4. cap. 8. *In maris navigio tot coratiæ debent esse cum collariis & ferreis chirothecis.* Joan. Villaneus lib. 7. cap. 144. *Armati di Corazze.*

Corrazarii, Thoracum confectores, *Cuiraciers*, apud eundem Sanutum cap. 4. 21. *Corrazarii & etiam qui sciant facere arma capitis.*

CORAULA, seu *Choraula*, *Jocularius*, in Gloss. Isid. ex Græc. χοραύλης. Annal. Franc. Metenses an. 837. *Cum coraulis & cytharistis.* Fragmentum Petronii de Cœna Trimalcionis pag. 37. *Nam & comœdos emeram, & malui illos Attellam facere, & choraulem meum jussi Latinè cantare.* Ordericus lib. 12. pag. 881. *Indecentes de me cantilenas facetus coraula composuit, ad injuriam mei cantavit.*

CORAULARE, *Conculcare, concutere, concussare, complodere.* Ugutio.

CORBA', *Corbanus*, apud Hibernos idem sonat quod apud nos Plebanus, Decanus ruralis, Archipresbyter, Chorepiscopus, unde & nomen sortitum videri quidam censent. Isidorus Moscovius de Majestate militantis Ecclesiæ lib. 1. cap. 13. *Corbonatus, sive plebanatus, dignitas est. —— In matrice Ecclesia debet necessariò esse, initiatus sacris Ordinibus, omnesque decimas pertinentes ad hanc debet habere: & beneficia adjuncta huic, ipsius sunt, eorumque conferentiam habet & præsentationem. Dictum hoc nomen, quia populo & plebi Ecclesiasticæ matricis Ecclesiæ præsunt. Certum numerum Sacerdotum quasi Collegialium debet habere secum. Primum stallum vacuum in Ecclesia Cathedrali, & vocem in omni Capitulo tam publico quàm privato. Inscribitur Romano registro, ideoque dignitas est.*

Comorbania sive Rectoria, in Chartis an. 1406. & 1473. apud Spelmannum, *Corbanatus*, dignitas *Corbæ*. Colganus ad 17. Febr. in Vita S. Lomani, ait *Comorbanum* successorem significare. Vide præterea Jacob. Waræum in Antiquit. Hibernic. pag. 91. 95. 152.

CORBECULA, *Corbula*, Corbis, *Corbeille*. Ermentarius lib. 3. de Vita & Translat. S. Philiberti c. 19. *Advehitur humeris hominum in quodam vasculo, quod Corbes dicitur, quadam femina, &c.* Cap. 27. *Videres—aliquos carrucis, corbeculis, sellis gestatoriis, atque scalis advehi.*

Corbulus, parvus corbis, apud Joan. de Jan. Gloss. Græc. Lat. Κόφινος, *Corbis, hæc corbula, qualus.* κουρβέλας ἀμπελώνων, apud Joannem Cananum de Bello Constantinopolitano p. 189. *vitium truncos* vertit Allatius.

Corbelia, Corbula, ex Gallico *Corbeille*. Charta Guillelmi Episcopi Carnotensis an. 1166. in Histor. Perticensi p. 195. *Durare autem forum dicitur, quamdiu tres Corbeliæ sutorum cum mercibus in foro invenientur.*

Corbilla, in Charta pro Vicariis Bituricensib. ex Tabulario sancti Sulpicii Bituric. *Sutores non mittent corbillas suas in foro sine jussu Vicarii, &c.*

Corbillarios, seu *Corbilliers*, Canonicos Semipræbendatos in Ecclesia Andegavensi vocari auctor est Renatus Chopinus lib. 1. de Sacra politia tit. 3. num. 4.

Corbelli, Pollinctores, libitinarii, vulgò *Corbeaux*, aves mali ominis. Miracula S. Wlfranni Episcopi num. 32. *Quidam ex eorum hominum genere, quos vulgus* (in Oximensi pago Normannico) *Corbellos vocat, equum quasi suo domino, qui ad villam erat, apud Curiam ducendum accepit, &c.*

CORBIS, Mensuræ frumentariæ species apud Bononienses Italos. Rollandinus in Summa Notariæ c. 5.

CORBITA, *Navis oneraria, & dicitur à Corbis.* Joan. de Janua.

CORBITARIA. Legis Rotharis Regis Longobardorum Edit. Heroldi titulus 10. inscribitur *de Unegworfin*, id *est, Corbitaria*. Ubi agitur de iis qui *viam antestant*, vel *in via se anteponunt*, quod Lex Fresionum vocat *alteri viam contradicere*, quod crimen Germani *Straetschenderye* dicunt. Sed hic non *Corbitaria*, sed *Chorditaria*, vel *charditare* legendum censet Goldastus in Notis ad Parænesés Tyrolis Regis Scotorum, quòd *chorda* expansa, vel vimineis cratibus viam clauderent, ac ita homines expoliarent. Nescio an huc pertineat vox *Corbiere*, in Chronico MS. Bertrandi Guesclini:

Bertran le chosi bien emmi une corbiere.

CORBIUS, *vel Corbinus*, *Qui duplex habet cor: versipellis, inconstans.* Joan. de Janua.

CORBONA, Gazophylacium. Papias: *Corbonam, gazophylacium, ubi pecunia Sacerdotum erat, & interpretatur oblatio, & ut dicitur in historiis super Actus Apostolorum, Corbonan erat arca in qua reponebantur donaria Sacerdotum.* Ugutio: *Corban interpretatur oblatio, unde hæc Corbona, æ, vel Corbonam, indeclinabile, ultima acuta, id est, gazophylacium, ubi divinæ oblationes reponuntur.* Cyprianus lib. de Oper. & eleem. *Locuples & dives es, & Dominicum celebrare te credis, quæ Corbonam omnino non respicis.*

CORBULO. Papiæ: *Gestator manualis, laturarius.* Ita MS. pro *latuarius*. In alio MS. est *Corbillo*.

CORBUS, idem quod *Corbis*: Mensura frumentaria. Capitulare de Villis c. 9. *Volumus ut unusquisque Judex in suo ministerio mensuram modiorum, sextariorum — corborum eo tenore habeat, sicut & in palatio habemus.* Adhalardus in Statutis Corbeïensis Monasterii lib. 1. cap. 6. *Volumus ut singulis annis veniant de spelta bene ventilata atque mundata corbi 750.* Chronic. Trudonense lib. 1. *Habent ipsi Fratres ad proprium usum deputatam speltam ad panem faciendum, corbos centum & viginti, quod colligitur ad modios mille sexcentos: ad cerevisiam faciendam ordei corbos 192. quod colligitur ad modios 1920. &c.* Tabularium S. Remigii Remensis. *De spelta solvit in corbo modios 10. pullos 2. ova 25.* Infrà: *Donat annis singulis in corbo de spelta mod. 12. aut inter frumentum & sigalam modios 6. & debent unum corbum inter se compartire.*

Corba, Crescentio in lib. de Agricult. est etiam mensuræ species: *Tre paia di Colombi fanno una corba di columbina.*

In Gloss. Anglos. *Corbus* exponitur, ꞅaꝺul-boᵹa. In alio, ꞅaꝺol-boᵹa, *carpella*. Fortasse, inquit Somnerus, arcus ephippii, pars anterior ephippii, à *Sadlebow*, Anglis, Belgis verò, *Sadel-boge*.

CORCULA,

CORCULA, *Joculator*, Ugutioni: *Joculatrix*, Joanni de Janua. Sed videtur legendum *Coraula*.

CORDA, Modus agri terræ, *Corde*, in Consuetudine Dunensi art. 51. ubi *Corda* 22. pedibus, & aripennis centum cordis constare dicuntur. Charta an. 1167. *Ego Guillelmus Dominus Montispessulani filius Sibiliæ —— concedo Ecclesiæ S. Mariæ de Cazaro, & tibi Joanni Priori, & successoribus tuis, spatium & locale duarum cordarum terræ, inædificatum vel ædificatum, ubi acquirere poteritis extra vallum Montispessulani: si verò ampliùs usque ad tertiam cordam acquirere volueritis, liceat vobis, &c.* Charta Philippi Regis Franc. an. 1216. *Nos 38. arpennos terræ ad cordam nostram —— concessimus.*

Corda, Tributi species, apud Occitanos. Charta an. 1066. *Medietatem cordæ & piscationem Atacis, scilicet de molendino, de filo usque in stagnum.* In Tabulario Episcop. Autisidior. *Costumæ de cordis & polanis, & minagium sunt Comitis.* Charta Raymundi Comitis S. Ægidii an. 1164. in Bibl. Sebusiana lib. 2. cap. 50. *Et in corda & in leda de mercato medietas erit mea, & medietas illorum.* Alia an. 1242. in Notis ad Concilia Narbonensia: *Item medietatem ledde majoris, & medietatem ponderis ferri & mensuræ cordæ, & medietatem mensuræ vermeilh.* Usatica Aquarum mortuarum: *Item molendina, quintale, & corda, & furni erunt omnes nostri, cum leudis & omnibus usaticis, & accipietur ad quintale, & cordam tantùm.* Charta an. 1066. *Habeat medietatem leddarum quæ veniunt in civitate sive per terram, sive per aquam, medietatem cordæ & piscationem Atacis, justitias & balhias, & forchias, & gistos, & Albergas, & Acaptes, &c.*

Cordarum tormenta, quibus, quasi super equuleum, reus tensus torquetur, eliciendæ veritatis causâ, apud Gobelinum Personam in Cosmodromio pag. 258.

CORDAVIA, apud Papiam MS. *Interior cella.* Edit. *Corclavia*: sed videtur legendum *Conclavia*.

CORDAX. Fragm. Petronii: *Nemo, inquit, vestrûm rogat Fortunatam meam, ut saltet: credite mihi, cordacem nemo melius ducit.* Κορδακισμὸς, Græcorum.

CORDEBISUS, Pellis de Corduba, corium caprinum alutariorum arte præparatum. Gallis *Cordoüan*, Italis *Cordoüano*. Gloss. Lat. Gall. MS. Thuanum: *Alutarius, Cordoanniers. Aluta, Cordoan.* Ugutio: *Aluta, pellis canuta cavata, vulgò Cordoüan.* Chronicon Fontanellense pag. 246. *Ad pelles hircinas 60. compositas lib. 3. ad cordebisos 40. comparandum lib. 3. ad coria bovina 20. lib. 1.* Tabularium Casauriense anno Caroli Calvi in Italia 3. *Et censum vobis do, Romane Abbas, vel successoribus tuis reddendum annualiter de mense Maio bovem unum bonum, & inter pannos & argentum & cordebisi valentem usque ad solidos quinque Franciscos.*

Cordovesus. Charta Ludovici Pii apud Doubletum lib. 3. Hist. Sandionys. cap. 7. *Ad Cordovesos, & in solas eorum componendas, media uncti* 200. Alia Caroli Calvi in Tabulario ejusdem Monasterii Ch. 31. *Et pro 200. unctis qui dabantur fratribus per singulos annos ad Cordovesos eorum, & coria componenda, & diversis aliis fratrum necessitatibus.*

Cordewan, idem quod *Cordebisus*. Statuta Ordinis de *Sempringham* pag. 783. *Nec sotulares de Cordewan ab aliquo accipiant.* Matthæus Paris in Vitis Abbatum sancti Albani: *Calceamenta quæ de vili corio, quod vulgariter bazan dicitur, in alutam, id est, cordewan civiliter commutavit.* Rogerus Hovedenus in Ricardo I. pag. 715. *Melega civitas, ubi fit copia de cordowan vermeil. Sotulares corduani*, apud Ordericum Vitalem pag. 591. 596. Tabularium Vindocinense Ch. 508. *Dedit Willelmus Monachus calceos de cordovano.* Vide Hist. Monasterii S. Nicolai Andegav. pag. 61. Willelm. *Guiart* an. 1202.

Nus & de chauces deschauciez,
Et de soulers & de coordoüan.

Glossar. Pars I.

Le Roman de Jordain MS.

Chauces de paille, sollers de cordoant.

A *Corduba* Hispaniæ oppido celeberrimo deducta hæc vocabula, vulgò *Cordoüa*, ubi præparabantur pelles, &c, ut ait Rebuffus Tract. de Mercator. min. vend. Gloss. 11. *Quia ab ea urbe deportari ad cæteros solent pretiosi corii species. Unde* subdit quasi *Cordubones* dictos Cerdones *Cordowaniers. Calcei de Corduba*, apud Guibertum lib. 1. de Vita sua cap. 11. Theodulfus lib. 1. Carm. pag. 138.

Iste tuo dictas de nomine Corduba pelles,
Hic niveas, alter protrahit inde rubras.

Inde *Cordubanarii*, Sutores, in Diplomate Ludovici VII. Regis Franc. an. 1144. apud Gallandum de Franco-allodio pag. 343. *Cordoüanniers*, Monstrelleto 1. vol. pag. 319. qui nostris hodie *Cordonniers*.

CORDELLA, Chordula, *Cordelle*, Occurrit apud Rigordum an. 1214.

CORDEX, *Qui facit cordam*, Joanni de Janua. Fortè *Cordifex*.

CORDICITUS, *Corde tenus*, Joanni de Janua: Penitus, intimè. Sidonius lib. 4. Epist. 6. *Prudentibus cordicitus insitum est vitare fortuita.*

CORDIPUNGUS *Versus*, *vel quodlibet corda pungens.* Papias.

CORDISCERE. Gloss. Arabico-Lat. *Cordiscosio, agnosco*: ubi viri docti emendant, *condisco, scio*: ego verò sic puto, *cordiscoo: scio*, est enim *cordiscere*, *ex corde*, seu memoriter discere, scire. Vide *Cor*.

CORDONA. Chronicon S. Vincentii de Vulturno p. 685. *In Ecclesia verò S. Dei Genitricis Mariæ —— præceptum obtulit de duodecim cordonis servorum.*

CORDUBANARII. Vide *Cordebisus*.

CORDUELLUM, idem fortè quod *Corduanum*, de quo suprà. Regestum Castri-Lidi in Andibus fol. 31. de Pedagiis: *Quadriga onerata de corduello, equus 4. den. ad tractum quadrigæ.* Occurrit alibi.

CORDUS, *Serotinus, dicitur à Cor: unde & uvæ quæ tardè veniunt ad maturitatem, Cordæ dicuntur, secundùm Ugutionem & Papiam. Cordum, serotinum, quod tardè nascitur.* Joan. de Janua.

CORETES. Hist. Landavensis Ecclesiæ, in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 188. *Et cum finibus istis — usque ad mare totum infra Taf & Elei, cum piscibus & coretibus suis omnibus, & cum omni sua dignitate, &c.* Pag. 195. *Et cum corporibus suis ad sepulturam suam, in eleemosina, & cum suis piscibus, & coretibus anguillarum, & cum toto territorio suo, &c.* Et pag. 211. *Et cum libera applicatione navium in ostio Taroci, & cum coretibus suis omnibus sine ullo censu ulli homini terreno, &c.* In Glossario Wallico-Cambrico Buxhornii *Cored*, *cataracta* exponitur.

CORETUS, Mensuræ Germanicæ species. Wichbild Magdeburgense art. 19. *Proconsul—potestatem judicandi habebit super injustas mensuras potabilium, & pondera, & injustos corctos, & cujuslibet cibi & potûs mercimonia.*

COREUM, pro *Corium*. Statuta Ordinis *de Sempringham* pag. 784. 720. *Non fiant marsupia — nisi de coreo albo, & sine serico colorato.* Alibi: *Omnium Canonicorum sotulares, tam diurni quàm nocturni, rubei corei sint.* Utitur etiam Cæsarius lib. 4. cap. 12. 13.

CORFICINA, *Macellum*, Papiæ, & Gloss. MS. Regio Cod. 1013. pro *Carnificina*.

CORGENARIUS. Charta Ludovici D. Bellijoci pro Libertatib. Villæ Bellijocensis an. 1274. *Judæi non debeat commorari in franchesia Bellijocensi, nec Corgenarii ludere in eadem, nec Corsini debent commorari in villa Bellijoc. nisi voluntate domini & burgensium dictæ villæ.*

CORIAGO, Morbus in armentis, cùm *corium* adhæret costis. Vide Vegetium lib. 3. Artis veterin. cap. 54. & Columellam lib. 6. cap. 12.

CORIARE, idem Architectis quod *Loricare*, apud Varronem lib. 1. de Re rust. cap. 57. tectorio & crusta pa-

rietem tegere. *Coriis loricare* dixit Plinius lib. 8. cap. 24. *Loricare de saxo*, apud veterem Scriptorem de Re architectonica cap. 19. Ubi Charta anni 1223. in Tabulario Ducatûs Guisiæ fol. 46. dixit *fossatum coriare de lapidibus*, versio Gallica habet ibidem, *& porra embraidir le fossé de pierre*. Est autem nostris, *brai*, limus, seu terra humida. Vide Philandrum ad Vegetium lib. 7. c. 1. & 3.

CORICILLUM, pro *Corculum*. Fragmentum Petronii pag. 71. *Virtute mea ad hoc perveni, coricillum est quod homines facit, cætera, quisquilia omnia.*

CORIMBATA, *Navis*, Isidoro in Glossis.

CORINDA, in Lege Aleman. tit. 99. §. 19. ubi Editiones Heroldi & Lindenbrogii *Cornicula*, Tiliana habet *Corinda*.

CORINEUS, *Acervus lapidum*. Papias.

CORIOCUS. Vide *Caragus*.

CORIOSUS, *Corio vestitus*, Ugutioni. Papias verò, *Coriosum, spuma, corio vestitum*.

CORISCUM. Charta Willelmi Archiepisc. Rotomag. an. 1196. apud Radulf. de Diceto: *Quia verò authenticum non inspexeramus, cujus mentio Literis nostris imprimi debuerat, tanquam illi cohærentibus, & vigorem, si quem habituræ erant, contrahentibus, corisco cooperto, & scripto nobis ignoto assensum nobis præbere, vel illud confirmare, quod detectum tenebamur abhorrere, detestari & redarguere minimè voluimus*. Fortè *Codisco*, parvo *codici*.

CORITA, *Equus masculini generis*, Papiæ. In MS. *Coritha*.

CORIUM. Apicius lib. 4. cap. 2. *Et in patella alterius de trulla refundes cum piperis granis integris, & nucleis spineis, ita ut per singula coria substernas diploidem in laganum*. Ubi Humelbergius: *Per coria intelligo impensarum in struendo ordines, quemadmodum Vitruvius (lib. 2. cap. 8. lib. 7. cap. 3.) laterum in parietibus struendis ordines Coria etiam vocat, quæ vulgò turba opificum Cursus appellat.*

Corium cervi. Vide *Cervicorium*.

Corium forisfacere, Ad verbera damnari, vapulare, quæ erat servorum pœna. Leges Inæ Regis West-Saxon. cap. 6. *Si quis corium suum forisfaciat, & ad Ecclesiam incurrat, sit ei verberatio condonata.*

Corium perdere, eadem notione, in Legibus ejusdem Inæ cap. 3. apud Brompton. *Si servus sine testimonio domini sui operetur, corium perdat*. Leges Alfredi & Goduini c. 11. *Si liber festis diebus operetur, perdat libertatem — servus corium perdat, vel higildum*. Eadem habentur in Legibus Kanuti cap. 68. & in Legib. Presbyterorum Northumbrensium cap. 40. Lex familiæ Burchardi Episcopi Wormaciensis: *Constituimus ut ei tollantur corium & capilli*. Infrà: *Corium & capillos amittant, perdant, &c.*

Corio carere, eodem etiam significatu. Leges Kanuti c. 71. *Si servus tale quid egerit, careat corio, vel redimat solutionem corii pro facti qualitate*. Adde ejusdem Kanuti Leges de Forestis cap. 22. & infrà in V. *Crinis*.

Corium redimere, Virgas redimere, vel componere de flagello. Lex Frisionum tit. 3. §. 4. *Servus vapulet, nisi dominus ejus 4. solidis corium ejus redimere voluerit*. Leges Kanuti cap. 71. suprà laudato: *Redimat solutionem corii.*

Corio componere, Virgis cædi. Leg. Ethelredi c. 2. *Si quis jejunium suum infringat, servus corio suo componat, &c.* In Lege Salica tit. 42. §. 2. *Solidos pro dorso suo reddere.*

Pretium corii sui domino reddere in signum manumissionis, in Legibus Henrici I. Regis Angliæ c. 78. Vide *Hidgilde*, & *Decorticare*.

Corium tollere & capillos. Charta Henrici Claudi Imperat. in Chronico Laurishamensi pag. 75. & apud Browerum lib. 3. Antiquit. Fuld. cap. 15. *Si quis — aliquem servorum S. Bonifacii — vel ejus curtem, sive domum infregerit, — illi qui hujus facti Dux & Princeps fuerit, tollatur corium & capilli, & utraque maxilla ferro candenti comburatur, reliqui ejus sequaces cute & capillis priventur*. Vide *Capilli*, & *Decorticare*.

CORLINUS, seu potiùs *Corlivus*, Avis, quæ nostris *Corlieu*. Fridericus II. Imperator de Venat. lib. 1. cap. 12. *Ut sunt genera corlinorum, vanelli, pluerii, & speciei suæ similes, habentes rostrum longum ad modum corlinorum, quorum major pars vitæ est cavare sub terra*. Adde cap. 13. 14. 18.

CORNAGIUM, Præstationis aut tributi species. Fleta lib. 3. cap. 14. §. 9. *Sunt etiam aliæ præstationes, ut auxilia in Comitatu Vicecomitum, — hydagia, cornagia, cariagia, sectæ, &c.* Charta Henrici III. Regis Angl. tom. 2. Monast. Angl. pag. 1032. *Et sint quieti & homines servientes sui — de geldo, — scuagio, & hidagio, carvagio, & cornagio, & summagio, &c.*

Cornagium pariter apud nostros, præstationibus accensetur. Testamentum MS. Humberti D. Bellijoci Conestabilis Franciæ, mens. Julii an. 1248. *Et concessi hominibus & burgensibus meis & hominibus Ecclesiarum pro cornagio sicuti continentur in libertate quam dedi hominibus meis & hominibus Ecclesiarum: & hujusmodi cornagium juravi pro me & hæredibus meis, quod de cætero in terra mea non sit factum*. Libertates Villæ de Moneto an. 1269. in Biturigib. apud Thomasserium lib. 1. c. 65. *Si Milites mei cornagium vel aliud donum mihi dederint in bestiis terræ meæ, &c.* Libertates Sacri Cæsaris an. 1327. apud eundem lib. 3. cap. 16. *Videlicet cornagium, hoc est, pro cornu cujuslibet animalis certam pecuniam, &c.* In Computo de Bladis Comitatus Campaniæ an. 1348. est titulus: *De la recepte de froment & d'avoine de la Ferté-sur-Aube, des cornages de Villers, de la ville d'Essoy, &c. tant de boissels de bled & d'avoine*. Alibi: *Des cornages de bestes traihens de Montigny 10. razeaux, 2. bichots*. Infrà: *De cornaiges & des eschiez des bestes trahiens de Montigny*. Ubi *Bestes traihens*, sunt animalia aratoria, vel quæ carris aptantur: præsertim verò ea quæ *cornibus* instructa sunt, ut boves, unde præstationi nomen inditum. Rectè enim Raguellus ait Cornagium esse præstationem bladi, quæ pro quovis bove arante domino exsolvitur. Id præterea docet Consuetudo localis *de Troi* in Biturigib. art. 5. *Et aussi (a droit de prendre) sur chascun ayant beufs 4. Parisis pour couple de beufs, & se appelle ledit droit de Cornage*. Vide *Hornegeld*.

Cornagium, & *Tenere per cornagium*, quid fuerit apud Anglos, docet pariter Littleton sect. 156. *Item, il est dit que en le marches de Scotland, ascuns teignent de Roy per cornage, c'est à sçavoir, pur ventier un cornu, pur garner homes de païs, quant ils oyent que le Scottes, ou auters enemies veignont, ou voilent entrer en Engleterre, quel service est graund serjaunty, &c.* Camdenus in Muro Pictico: *Sed cùm murus nunc jaceat & tubulus sit nullus, multi hic circumquaque prædia & fundos in Cornage (ut Juridici nostri loquuntur) à Regibus nostris tenent, videlicet ut cornu irruptiones hostium vicinis significent, quod à veteri Romanorum instituto deductum nonnulli existimant*. Vide *Warde corne*.

CORNALIA, Vicus, pagus, districtus; *Cornau*, apud Vascones, & in Consuetudine Aquensi tit. 11. art. 19. vel vici, seu pagi regiones, *Quartiers*. Regestum Constabulariæ Burdegalensis fol. 92. *Præpositura de Vasato, & primo de parochia d'Eston, & dicta parochia dividitur in pluribus partibus, quæ nominantur Cornalia.*

Cornalia. Concilium Avenionense an. 1326. can. 57. ubi Judæi *jubentur deferre signum rotæ in veste circa pectus*. Mox additur: *Mulieres autem Judææ à 12. annis & suprà, cornalia deferant extra domum*: ad marg. al. *cornu*.

CORNARE, Cornu inflare, Gall. *Corner*. Charta Forestarum apud Matth. Paris pag. 181. *Faciat cornari, ne videatur furtivè facere*. Froissartes 1. vol. cap. 19. *Et faisoient grand bruit de corner & de huier*. *Cornu sufflare* venatores dicuntur in Speculo Saxon. lib. 2. art. 61. §. 2. Robertus Gaguinus in Poëmat. vernaculo:

Par ce moyen il est permis
Aler gayement par les bois
Corner, chasser dains & conins.

De cornibus vice buccinarum, plura Olaus Wormius lib. de Cornu aureo pag. 25. &c.

Cornare, Cornu inflato rem quampiam promulgare, vulgare : voce præconia nuntiare, *Publier à son de trompe*. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 112. *Facerent cornare ut nobiles & ignobiles venirent, &c.* Curia Generalis Barcinon. an. 1291. *Et quod nos possimus ibi cornare, & eligere Officiales.* Guibertus lib. 1. de Vita sua c. 11. *Sacrosanctæ verecundiæ pallio tegebantur indigna, ac idonea cornabantur*, id est, disseminabantur. Ubi frustra *coronabantur* restituit vir doctus. Vide *Cornagium*.

CORNARIUS, Κεραοξόος, in Gloss. S. Benedicti cap. de Artificibus.

CORNEOLUS. Fragm. Petronii : *Sed corneolus fuit, ætatem bene ferebat, niger tanquam corvus.*

CORNERIA, Angulus, *Corniere*, Vasconibus : nostris *Cornet*. Vetus Charta in Monastico Anglicano tom. 2. pag. 874. *Versus Hamburi usque ad corneriam prati de Adgaref.* Infrà : *Usque ad corneriam haia Walteri Karles.* Alia an. 1303. in Regesto 49. Chartophylacii Regii num. 32. *Jusques à la corniere de ladite maison, laquelle corniere est pardevers la porte du Seigneur de ladite Ville.* Vide Leges Maris Oleronenses cap. 26.

CORNERIUM. Monasticum Anglic. tom. 3. pag. 107. *Sciendum est quod isti supranominati tenent de illo burgagio ad Cornerium, de quo burgagio prædicta domus Hospitalis debet solvere domino Regi per annum 12. denar. — Item de Cornerio quod Adam Pelliparius tenet—ad Orientalem partem sancti Nicolai ultra pontem per annum 2. solid.*

CORNESAGIUM. Charta Guillelmi Episcopi Carnotensis an. 1166. apud Ægidium *Bry* in Hist. Perticensi pag. 195. *Botagium & Cornesagium Vicecomitis est* (Castriduni.) Idem fortè quod *Cornagium*. Vide in hac voce.

CORNETA, Bireti species in cornu formam desinens, quomodo hodie Ducum Venetorum, ex Gall. *Cornette*, quæ vox etiamnum usurpatur pro tegumentis capitis nocturnalibus mulierum nostratium. Concilium Rotomagense an. 1345. can. 32. *Item inhibet ne Clerici præsertim in sacris Ordinibus constituti longas & amplas cornetas in suis capuciis deferant, sed breves & decentes.*

CORNETUM, Angulus, idem quod *Corneria*, Gallis, *Cornet*. Monasticum Anglican. tom. 2. pag. 318. *Item alius locus vocatus — juxta cornetum de Haydale.* Aliàs *Cornetum* est locus ubi *corni* crescunt.

CORN-GAVEL. Vetus Charta Cantabrigiensis apud Somnerum in Tractatu *de Gavelkind*, pag. 16. *Et quod 4. swillingæ residuæ tenebantur & tenentur de prædictis Abbate & Conventu per fidelitatem & relevium, & per redditum & servitium vocatum Corn-gavel, videlicet reddendo eisdem Abbati & Conventui & successoribus suis annuatim in festo S. Michaëlis Archangeli de qualibet swallinga earundem 4. swallingarum quindecim quarteria, & 5. buschellos ordei palmalis, &c.* In alia Charta ibidem dicitur *Gavel-corn*.

CORNICARE, Cornu inflare, cornare. Matth. Westmonast. an. 870. *Recessit venator, —— & canes cornicando ad se vocavit.* Will. Brito lib. 1. Philipp. pag. 90.

Nec jam venantum voces, nec cornua posset,
Latratusve audire canum.

Silvester Giraldus lib. 1. Itinerarii Cambriæ cap. 2. ubi de Cornu S. Patricii : *Cujus virtus ex fatua & inepta Bernardi Presbyteri cornicatione, &c.*

Cornicare, In aurem alicujus aliquid insusurrare, quod faciunt qui surdis per *corniculos* ad aurem appositos sua insinuant. Marius Mercator libro Subnotationum ad Pientium Presbyter. *Nec ea* (quæstio) *palam profertur; sed ab ipsis, qui de ea cornicantur, velut Catholicis intra Ecclesias, interim retinetur.* S. Hieronymus Epist. 4. *Alii sublatis in altum humeris, & intra se nescio quid cornicantes, stupentibus in terram oculis, tumentia verba trutinantur.* Joann. Monachus lib. 1. Vitæ Odonis Abbatis Cluniac. *Cœperunt interea rabido latratu omnes Canonici cornicari contra eum. Quid agere vis, inquiunt, &c.* Galli dicunt, *Corner aux oreilles de quelqu'un.* Persio Sat. 5. *Cornicari*, est vocem cornicis imitari :

Nescio quid tecum grave cornicaris ineptè.

Corniculare, eadem notione. Matth. Westm. an. 940. *In silva corniculantium strepitus resonabat venatorum. Chasser à cor & à cry*, in Consuetudine Meldensi locali.

CORNICULA, Cornix, Gallis, *Corneille*, Ital. *Cornacchia*. Glossæ veteres : *Cornicla*, Κορώνη. Vita S. Sori Eremitæ apud Petragorios num. 19. *Aliasque domesticas aves, quas vulgò Corniculas dicimus, transmisit.*

CORNICULARIUS, Officium ac munus, cujus frequens mentio in Notitia Imperii, & apud alios Scriptores. *Cornicularius Præfecti Prætorio*, in Inscriptionibus apud Gruterum 350. 1. 475. 1. & in l. 8. Cod. Theod. de Divers. offic. *Cornicularii Præfecturæ*, in l. 8. Cod. Theod. de Divers. offic. Vide Acta SS. Valeriani, Tiburtii, &c. num. 14. *Cornicularius Secretarii Prætoriani*, apud Senatorem lib. 11. Epist. 36. *Cornicularii cujuscumque provincialis officii*, in l. 32. Cod. Theod. de Erogat. milit. annon. *Cornicularius Consulis*, in veteri Inscript. Vide in *Adjutor*. *Cornicularii legionum*, in Inscript. apud Joffredum in Nicia pag. 19. & Gruter. 17. num. 9. 545. 5. *Cornicularius Subpræfecti Vigilum*, Gruter. 525. 4.

Salmasius ad Solinum *Cornicularios* dictos ait à *Corniculo*, seu apice galeæ, qui κεραία Græcis nuncupatur, eosdemque esse qui κεραῖχοι, Hesychio : quasi verò *Corniculariorum* munus fuerit militia. Quin potiùs constat *Cornicularios* fuisse Exceptores & Commentarienses : iis enim accensentur à Firmico lib. 3. cap. 6. *Erunt—— Exceptores earum sententiarum quæ de hominum capitibus proferuntur, aut Cornicularii, aut Commentarienses.* Unde rectè à *Corniculis* appellatos censent viri docti, id est, atramentariis : quam appellationis rationem attigit Senator lib. 11. Epist. 36. ubi de Corniculario : *Præfuit enim cornibus Secretarii Prætoriani, unde ei nomen derivatum.* Eorum autem munus fuit ad *Cornua* Secretarii stare, & ministrare judici agenti, loquenti, scribenti, rescribenti, cujusmodi fuit *Caniclinorum* apud Byzantinos. Horum munus annuum erat, ut colligitur ex l. 8. Cod. Theod. de Divers. offic. De eorum dignitate vide quæ annotant Jacobus Gotofredus ad leg. 10. Cod. Theod. de Cohortalibus, ex Symmacho lib. 10. Epist. 56. eodem Senatore lib. 11. Epist. 18. 19. & Juretus ad eundem Symmachum.

Corniculo merere, apud Suetonium. *Post transactos corniculos*, id est, post exactum *Cornicularii* munus, in l. 8. Cod. Theod. de Divers. offic. Vide Inscript. Gruteri 431. 9. & Eckeardum junior. de Casibus S. Galli cap. 10. pag. 81.

CORNIFICIUM opus, Ex cornibus confectum. Vita S. Sori Eremitæ cap. 4. *Atque in adjutorium ædificii ostium ei opere cornificio aptatum misit.*

CORNIX, Gallina. Joannes Italus in Vita S. Odonis Cluniacensis lib. 3. *Ibat autem circa pedes grex cornicum, quas nos Gallinas vocamus.*

CORNOLIUM, Cornus, arbor, *Corno* Italis, *Cornolier* Gallis. Vetus Scheda apud Ughellum in Episcopis Anglonensib. *Castaneis, fagis, quercubus, cornoliis, & reliquis hujusmodi arboribus.*

CORNU, Vas quo bibitur. *Corneus scyphus*, apud Saxonem lib. 7. & Ordericum Vitalem lib. 5. *Scyphus cum cornu & argento* in Testamento S. Everardi apud Miræum in Cod. Donat. Belgic. cap. 21. Charta Witlasii Regis Merciorum, apud Ingulfum : *Et cornu mensæ meæ, ut senes Monasterii bibant inde in festis Sanctorum, &c.* Vetus Chronicon laudatum ab Camdeno in Brigantibus, & Olao Wormio ad Fastos Danicos : *Ulphus Toraldi filius Eboracum divertit, & cornu quo bibere consuevit, vino replevit, & coram altari Deo & Petro*

Apostolorum Principi omnes terras & reditus flexis genibus propinavit. Eadmerus de Similitudinibus S. Anselmi cap. 18. *Aliquando delectat domum interiùs ornatam conspicere, ebriosos in ea decantantes audire, ibidem & vinum cornibus deauratis potare, & flores per domum dispersos olfacere, ipsosque, vel cornua aurea, vel alia tactu delectabilia contrectare. Tenere per cornu* terram aliquam, apud Malmesbur. In Concilio Calchutensi an. 787. can. 10. vetatur *ne de cornu bovis calix aut patena fieret ad sacrificandum, quòd de sanguine sunt.*

Observat idem Wormius in veteribus Fastis Danicis festum Nativitatis Domini *cornu* indicari, quòd inquit, id temporis lætitiæ & exhauriendis poculis idoneum habitum sit. Vide eundem in Dissertatione de Cornu aureo, pag. 23. ubi multis probat, ut & Stephanius ad Saxonem Grammaticum pag. 127. jam olim poculorum vicem obtinuisse cornua, & Janum Dolmerum ad Jus aulicum Norvegicum vetus pag. 461. & 533.

Cornu pastorum, in Lege Aleman. tit. 79. §. 1.

Cornu metallinum, pro tuba, apud Joan. Bekam in Hereberto Episcopo Ultrajectensi.

Cum cornu clamorem levare. Vide *Huesium*, & Judicia Withredi Regis Cantuarior. cap. 28.

Cornu sufflare dicuntur venatores, in Speculo Saxonico lib. 2. art. 61. §. 2. *Cornea tuba*, in Chronico Novalicensi.

Cornu, Atramentarium. Hugutio: *Calamarium, cornu quo tenetur incaustum.* Will. Brito in Vocab. *Atramentarium dicitur vas in quo reponitur atramentum, cornu etiam scriptoris.* Nostris *Cornet*. Charta Hervei D. *de Stafford* tom. 1. Monastici Anglic. pag. 559. *Testibus his—— & Ilberto Vicecomite, & ipso domino Radulfo testante, qui tenuit cornu, dum scriptor notavit ——supradicta.* Statuta antiqua Cartusianorum 2. part. cap. 16. §. 8. de supellectile scriptoria: *Pennas, cretam, pumices duos, cornua duo, scapellum unum, ad radenda pergamena novaculas sive rasoria 2. & punctorium 1. subulam 1. plumbum, regulam, postem ad regulandum, tabulas, graphium.* Vide *Cornicularius*.

Cornu sub cornu. Historia fundationis Abbatiæ Saltreensis in agro Huntindonensi, tom. 1. Monastici Angl. p. 853. *Convenerunt — ut pastura eis esset omnibus communis, id est, cornu sub cornu, pro pace & concordia inter se tuenda, per se sine scitu & permissu aliorum Dominorum concesserunt.*

Cornibus ventilare. Joan. Sarisber. lib. 7. Policrat. c. 21. *Et quasi cornibus geminæ potestatis Ecclesiam in cujus sinu quiescunt, & proteguntur umbra, ventilare non cessant.* Chronicon S. Vincentii de Vulturno: *Positoque præsidio pugnatorum in Canusia, præcipuè eos cornibus ventilabat.* Utitur etiam Stephan. Tornac. Epist. 152. ex Psalmo 44. Machab. lib. 1. cap. 7. v. 46. Zachar. cap. 2. v. 21.

Cornu, Vas Ecclesiasticum. Chronicon Fontanellense cap. 14. *Urceos Alexandrinos cum aquamanilibus duos, cornu fabricatum unum, &c.* Hugo Flaviniacensis in Chronic. pag. 167. *Capsam auream insignitam reliquiis 12. Apostolorum, & cornua 2. eburnea identidem reliquiis conferta.* Charta Ethelstani Regis in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 40. *Quatuor magnas campanas, & 3. cornua auro & argento fabricata, & 2. vexilla, &c.* Vide tom. 3. pag. 313. 1. Samuelis cap. 16. v. 1. & Canisium tom. 5. Antiq. lect. pag. 786.

Cornua ensis, apud Gregorium Turonensem lib. 4. Hist. cap. 38. *Evaginat gladium, cornuaque ensis pedibus calcans, acumen ad pectus evexit, &c.* Capulum qua parte reflectitur, ut manum tegat.

Cornu altaris. Honorius Augustod. lib. 1. cap. 60. de templi dedicatione agens: *Post hæc quatuor cornua altaris signavit, dum quatuor mundi partes cruce salvavit. Ante cornu altaris ad Ecclesiasticos ordines promovere*, in Capitul. Carol. Magn. c. 88. & Form. 101. ex Lindenbrogianis. *Ante cornua altaris* manumittere, in Formula 91. 97. apud eundem Lindenbrogium. in Capitulari Aquisgran. an. 816. c. 6. &c. Theophylactus Simocatta lib. 8. cap. 8. Η'κηκόει Μαυρίκιος τῶν κεράτων τῶ θυσιαστηρίε κάτοχον τὸν Γερμανὸν γεγονέναι. Occurrit passim apud Moysem & alios.

Cornu in maleficiis. Indiculus superstitionum & paganiarum an. 743. cap. 22. *De tempestatibus, & cornibus, & cocleis.*

CORROATA, *Corroata*, idem quod *Corvata*, Gall. *Corvées*, in Statutis Delphinalibus pag. 38. *Corroata*, apud V. Cl. Dionysium Salvagnium in Tractatu de Juribus dominicis pag. 395. 397. Tabularium Monasterii S. Andreæ Viennensis: *Similiter de pascuis de Liars non constringam homines de Crisinciaco, neque per consuetudinem requiram eis coroatam, aut aliquod beneficium, nisi gratis mihi fecerint.*

CORONA *Clericalis*, Tonsura Clericorum, & eorum qui sacris Ordinibus initiati sunt in modum coronæ, παπαλήθρα Græcis recentioribus, cujus auctorem S. Petrum Apostolum fuisse scribit Gregorius Turon. lib. 1. de Miraculis cap. 28. & quam instar Coronæ spineæ Domini nostri effictam docet Beda lib. 5. Hist. cap. 22. Stephanus Eddius in Vita S. Wilfridi Episcopi Eborac. cap. 6. *Etenim servus Dei Wilfridus desiderio concupiscens tonsuræ Petri Apostoli formulam, in modum Coronæ spineæ caput Christo cingentis à sancto Dalfino Archiepiscopo libenter suscepit.* Idem cap. 44. *Ad verumque Pascha, & ad tonsuram in modum coronæ, quæ antea posteriori capitis abrasa vertice, secundùm Apostolicæ Sedis rationem totam Ultraumbrensium gentem permutando converterent.* Ubi *coronam* Scotorum primævam indigitat. Vide Jacob. Waræum in Antiq. Hibernic. c. 21.

Ita autem Clericorum erant olim coronæ, ut superior omnis capitis pars nudaretur, circulus in infima capillitii parte coronam formaret, ut colligitur ex Gregorio Turon. in Vitis Patrum cap. 17. Joanne Diacon. in Vita Gregor. Mag. PP. lib. 4. cap. 48. Concilio Aquisgran. cap. 1. Toletano IV. c. 40. Ænea Parisiensi Episc. adv. Græcos c. 194. Concilio Albiensi sub Zoeno Avenionensi Episc. Legato S. A. c. 15. &c. *Coronæ apertæ* appellantur in Concilio Vercellensi an. 1050. c. 7. *Patentes* apud Ailredum Abbat. Rievall. apud Selden. ad Eadmer. p. 161. in Concilio Londiniensi an. 1102. & in Vita S. Gilleberti *de Sempringham* pag. 672. *Patulæ*, in Concilio Rotomagensi an. 1189. can. 5. Liber Ordinis sancti Victoris Parisiensis MS. cap. 62. *Iste est ordo tonsuræ: Comam desubtus in rotundum attondeant, usque ad summum auricularum, fronte libera apparente, & collo prorsus detecto: corona desuper lata & similiter rotunda formetur, scilicet ut ambitus capillorum inter medium caput cingens latum modicus & æqualiter rotundus appareat.* At posterioribus sæculis coronulam sub frontem detulisse Clericos, auctor est Ethelvredus lib. 4. cap. 9.

Advenit & populus pariter sine nomine turma,
Quin etiam ferro sincipite rasi corona, &

Guillelmus de Podio-Laurentii in Præfat. ad Chron. *Clerici quoque si prodirent in publicum, coronas modicas prope frontem pilis occipitis occultabant.* Atque id observare est in veteribus Tabellis. Vide Concil. Toletan. IV. can. 41. Quid autem in Clericis denotet corona, pluribus docent, Isidorus lib. 2. de Offic. Eccles. cap. 2. Æneas Parisiensis loco laudato, Joannes Abrincensis Episc. de Offic. Eccles. pag. 2. 3. Hugo Archiepisc. Rotomag. lib. 3. de Hæretic. cap. 2. Hucbaldus Monachus Elnonensis in Vita S. Rictrudis cap. 15. Joannes de Janua in verbo *Clericus*, Durandus in Rationali lib. 2. c. 1. Francisc. Turrianus lib. 5. pro Epist. Pontific. cap. 19. Haëftenus lib. 5. tract. 9. disq. 4. & alii. Vide Baron. an. 58. num. 127. & seqq. & Menardum ad Concord. regular. & in Sacramentar. Gregor. Magn. Haëftenum lib. 5. Disquisit. Monast. tract. 9. disq. 1. &c.

Coronas facere, dare, id est, Tonsuras, primas nempe: *Donner la Tonsure.* Liber S. Petri Carnotensis, qui *Apothecarius* inscribitur: *Die Lunæ D. Episcopus in dicta Ecclesia fecit coronas multas, & tonsuravit.* Joannes

Epiſcopus Signienſis in Vita S. Berardi Epiſcopi Marſorum : *Hujus viri conſtantiam cernens, corona, & cæteris Eccleſiaſticis ordinibus, certis temporibus rite datis,* — *Acolythum ordinavit.*

Benedictio coronæ, Prima tonſura. Concilium Pictavenſe an. 1109. can. 1. *Ut nullus præter Epiſcopum Clericis coronas benedicere præſumat; exceptis Abbatibus, qui illis tantummodo coronas faciant, quos ſub Regula B. Benedicti militaturos ſuſceperint.* Extat in Tabulario S. Bertini Bulla Alexandri IV. PP. qua Abbati ejuſdem Monaſterii & ſucceſſoribus facultatem concedit *benedicendi pallas altaris, corporalia quoque, ac alia indumenta ſacerdotalia, dandique benedictionem primæ tonſuræ, ſeu coronæ.* Benedictionis verò coronæ Monachorum, quæ ad Abbates pertinet, mentio eſt in Uſibus antiquis Ordinis Ciſtercienſis cap. 102. 110. 111. in Statut. Ordinis Præmonſtrat. diſt. 1. c. 15. diſt. 2. c. 1. & apud Bernardum Monachum in Conſuetud. Cluniacenſib. MSS. cap. 16. 61. de qua etiam Vita B. Bernardi Abbatis Tironenſis cap. 59. *Ad extrema veniens, quod hactenus celaverat, innotuit, benedictionem coronæ, quam necdum acceperat, cum viatico accepit, & obiit.*

Coronas benedictas habere dicuntur Clerici in Concilio Rotomagenſi an. 1072. can. 11. *Qui coronas benedictas habuerunt & reliquerunt, uſque ad dignam ſatisfactionem excommunicentur.* Id eſt, qui clericatum dimiſerunt.

Coronam capitis amittere, Clericaturâ excidere, in Regula S. Fructuoſi cap. 16.

Corona, Clericus, *Coronatus*, tonſuratus. Magiſter Robertus de Flamesbura, in Pœnitentiali MS. laudato à V. Cl. Jacobo Petito in Notis ad Pœnitentiale Theodori pag. 155. *Inſtituuntur autem miniſtri Eccleſiæ non à quolibet, ſed ab Epiſcopo ſuo vel Sacerdote, ut ordo Pſalmiſtæ, ſive ille qui dicitur Corona apud nos, à Lombardis Clericço,* id eſt, *Clericio*, niſi ita legendum ſit. Vide in hac voce.

Mala-corona. Sic appellati olim quidam Clerici, qui Clericatus charactere abutebantur. Willelmus Gemeticenſis lib. 7. cap. 10. *Rodulfus autem frater ejus cognomento Clericus, quia copioſè literatus erat; & Mala-corona, quia militaribus exercitiis inſerviens, Clericatus gravitatem malè ſervabat.* Ordericus Vitalis lib. 3. de eodem Rodulfo, pag. 464. *Clericus cognominatus eſt, quia peritia literarum* —— *apprime imbutus eſt. Hic & Mala-corona vocabatur, eo quòd in juventute ſua militaribus exercitiis & levitatibus detinebatur.* Adde pag. 477. Arnoldo Patriarchæ Hieroſolymitano id nominis etiam, eandem fortè ob cauſam, adſcribit Willelmus Tyrius lib. 12. cap. 6.

Corona, Dignitas Clericalis, Sacerdotalis, Epiſcopalis, Pontificalis : quia *corona* eſt inſigne præcipuum Clericatus & Sacerdotii. S. Auguſtinus Epiſt. 147. ad Proculianum: *Per coronam noſtram nos adjurant veſtri, per coronam veſtram vos adjurant noſtri.* Lex unica Cod. Theod. de Epiſc. ordin. *Cùm igitur Sedis Apoſtolicæ Primatum S. Petri meritum, qui Princeps eſt Epiſcopalis coronæ, & Romanæ dignitas civitatis, &c.*

Hac etiam voce, ut illuſtri honoris titulo, compellabantur Summi Pontifices & Epiſcopi. Ennodius lib. 4. Epiſt. 22. ad Symmachum PP. *Erigat parvulos implorata coronæ veſtræ miſeratio.* Tarraconenſes Epiſcopi Epiſt. 2. ad Hilarum PP. *Provinciali literario ſermone debita coronæ veſtræ obſequia deferentes.* Anaſtaſius in S. Cornelio PP. *Cornelius reſpondit, Ego de corona Domini* (*Cypriani Epiſcopi*) *literas accepi non contra rempublicam.* Marculfus lib. 1. form. 26. quæ inſcribitur, *Indiculus commonitorius ad Epiſcopum : Præſentem indiculum ad coronam beatitudinis veſtræ direximus.* Epiſtolæ Francicæ ex Edit. Freheri Epiſt. 17. *Non tamen credit coronæ veſtræ magnitudo ſufficere, &c.* Epiſt. 24. *Humilitati meæ corona veſtri Apoſtolatus veniam dare dignetur.* Adde Epiſt. 30. 44. Ita paſſim utuntur S. Hieronymus Epiſt. 81. Paſchaſinus Lilybit. in Epiſt. ad Leon. Florianus in Epiſt. ad Nicetium, Quodvultdeus Diac. in Epiſt. ad ſanctum Auguſtinum tom. 6. Oper. ejuſdem Auguſt. Sidonius lib. 6. Epiſt. 4. Paulinus in Epiſt. 18. 45. Braulio Cæſarauguſt. in Epiſt. ad Iſidorum Hiſpalenſ. Andreas Epiſcopus Prevalitanus in Relat. poſt Epiſt. 39. Hormiſdæ PP. Fortunatus in Epiſt. præfixa libris de Vita S. Martini, & lib. 5. in Epiſt. ad Martinum Gallic. Epiſcopum, Beda in Præfat. ad Vitam S. Cuthberti Epiſc. num. 2. S. Bernardus Epiſt. 205. ad Epiſc. Roffenſ. &c.

Eadem notione Græci Patres Στέφανον uſurparunt. Concil. Epheſinum part. 2. act. 3. initio : Ἀλλὰ καὶ νῦν αἰτοῦμεν τὸν ὑμέτερον Στέφανον, εἰ καὶ, &c.

Coronati, Clerici, Tonſurâ, ſeu coronâ Clericali donati, Hiſpanis *Clerigos de Corona*, quibus opponuntur *Clericos de Orden ſacro* : in l. 38. Cod. Theod. de Epiſcop. & Cleric. Aſſerus de Rebus geſtis Ælfredi pag. 14. *Injuſtum mihi videbatur illa tam ſancta loca, in quibus nutritus, & doctus & coronatus fueram, atque ad ultimum ordinatus, pro aliquo terreno honore & poteſtate relinquere.* Eckeardus junior de Caſib. S. Galli cap. 6. *Vidi egometipſe Conrado Imperatore Ingilenheim Paſcha agente, S. Galli Monacho Scholas Moguntiæ curante, officium ut ſolitum eſt, in medio chori crebrò coronati inſpectu agere.* Ordericus Vitalis lib. 4. pag. 523. *Sicut tyronibus ſuæ à Principibus erogabantur ſtipendia militiæ, ſic quibuſdam coronatis pro famulatu ſuo dabantur à Laicis Epiſcopatus & Abbatiæ, Eccleſiarum præpoſituræ, &c.* Ita lib. 12. & 13. pag. 867. 904. *Le Roman du Renard MS.*

Nul ne doit eſtre Chapeleins,
Se cil n'eſt couronné au mains.

Infrà :

Se je puis un raſoir trouver,
Je vous voudroi ja couronner.

Le Roman de Vacce MS.

Jehan fu clers & coronnez.

Apud Petrum Cellenſem lib. 7. Epiſt. 16. *Poſtulat ut de manu veſtra primitias Clericatus, id eſt, coronam accipiat.*

Coronati, appellati etiam gentilium Sacerdotes. Innocentius PP. in Epiſt. ad Epiſcopos in Synodo Toloſana conſtitutos : *Neque de curialibus aliquos ad Eccleſiaſticum ordinem venire poſſe, qui poſt baptiſmum coronati fuerint, vel Sacerdotium, quod dicitur, ſuſtinuerint; & editiones publicas celebrant.* Firmicus lib. 3. Math. cap. 4. *Alios per totam vitam ſuam faciet coronatos.* Cap. 7. *Faciet etiam coronari infulis & coronis.* Et cap. 14. *Erunt autem aut coronati, aut Sacerdotibus præpoſiti, aut ſacrorum bajuli ſimulacrorum.*

Corona Imperialis, ſeu Imperatorum Occidentis, ſic deſcribitur ab Honorio Auguſtod. in Gemma animæ lib. 1. cap. 224. *Corona Imperatoris eſt circulus orbis. Portat ergo Auguſtus coronam, quia declarat ſe regere mundi Monarchiam.* —— *Arcus ſuper coronam curvatur, eo quòd Oceanus mundum dividere narratur.* Et in Ceremoniali Romano lib. 1. ſect. 5. cap. ult. *Differt forma coronæ Imperialis ab aliis : nam ea ſub ſe tiaram quamdam habet in modum ferè Epiſcopalis mitræ, humiliorem tamen, magis apertam, & minùs acutam : eſtque ejus apertura à fronte, non ab aure, & ſemicirculum alium habet per ipſam aperturam aureum, in cujus ſummitate crux parvula eminet.* Porrò corona aurea illa eſt qua Romæ à Summo Pontifice donatur, tanquam Imperator : quippe triplici corona coronatur Imperator Germanicus, argentea, ferrea, & aurea : argentea, tanquam Germaniæ Rex Aquiſgrani : Modoëtiæ ferreæ, ut Rex Longobardiæ : demum aurea Romæ, ut Imperator. Albericus in Indice, verbo *Corona* : *Imperator triplicem coronam recipit, primam argenteam pro Alemannia, ferream in Modoëtia Comitatus Mediolani, & auream in diverſis locis.* Tradit Otto Friſingenſis Fridericum I. coronis quinque aureis fuiſſe decoratum : primam de Regno Francorum apud Aquiſgranum, ſecundam Ratiſponæ de Regno Germaniæ, tertiam Papiæ de Regno Lombardico,

quartam Romæ pro Romano Imperio ab Hadriano IV. quintam verò Modoëciæ pro Regno Italico suscepisse. Ita legimus in Annalibus Francor. Fuldensibus an. 869. Carolum Calvum Regem, comperta Hludovici fratris sui infirmitate, Regnum Hlotarii invasisse, & in urbe Metensi diadema capiti suo ab illius civitatis Episcopo imponi, & se Imperatorem & Augustum, quasi duo Regna possessurum, appellari præcepisse. Vide Hieronym. Balbum lib. de Coronatione cap. 3.

Corona argentea illa est qua Imperatores adornantur, cùm Aquisgrani inaugurantur, Regesque Alemanniæ renuntiantur. Beka de Coronatione Willelmi Regis: *Rex Bohemiæ Regis Pincerna de consensu Coloniensis Archiepiscopi coronam argenteam capiti suo superimpressit.* Similia habent de Adulpho Ferretus lib. 2. Hist. sui temporis, de Henrico VII. idem Ferretus & Georgius Merula lib. 7. Vicecomit. antiquit. de Carolo IV. Marius Æquicola in Commentar. Italic. rerum Mantuanar. Ex quo errare auctorem Vitæ Clementis VI. PP. colligitur, qui tradit Archiepiscopum Coloniensem in oppido suo Bunnensi supra Rhenum Adolphum coronasse corona ferrea, quòd Aquisgranum tunc Bavari partes sectaretur.

Coronâ ferreâ Modoëciæ, quæ Radevico *Modoicum*, Gunthero lib. 8. *Modionum*, (nisi restituendum sit *Modoicum*, quod puto) Italis *Monza* dicitur, donatur Imperator, postquam argenteam Aquisgrani excepit, tanquam Longobardici Regni & Italiæ Rex. Landulfus de S. Paulo in Chronico Mediolanensi cap. 39. *Anselmus* (Archiepiscopus Mediolanensis) *in Castellis habitans, intellexit quòd Clerus & populus Mediolanensis nobilem Principem Conradum cum Ecclesiastica pompa & civili triumpho conveniente Regi naturali suscepit. Cùm autem Clerus & populus, idem Anselmus à Lenco descendit ad Modoëtiam, qui est primus locus coronæ Regis, ibique pernoctavit, &c.* Infrà: *De cætero ipse, quasi consentiente communi omnium gentium voto, in Ecclesia S. Michaëlis, quæ est Modoëtiæ, benedixit & unxit, & coronam electo Conrado in festo S. Petri posuit, altero Episcopo astante Regi coronando.* Deinde: *Eandem quoque solennitatem coronationis in Ecclesia S. Ambrosii — celebravit.* Radevicus de Friderico I. *Princeps Romanus à Mediolano castra movens apud Modoicum sedem Regni Itali coronatur.* Guntherus:

Tunc demum victa Fridericus ab urbe recessit,
Modoinumque petens, prisco dignatus honore
Illustrare locum, sacro diademate crines
Induit, & dextra gestavit sceptra potenti.

Interdum tamen alios Imperatores non Modoëciæ, sed Mediolani in Ambrosiana Basilica *corona ferrea* coronatos legimus, ut Henricum VII. apud Albertinum Mussatum lib. 1. Histor. Rubr. 12. Levoldum Northovium in Chron. Markano an. 1310. in Historia Cortusiorum lib. 1. cap. 12. apud Continuatorem Nangii an. 1310. Ughellum tom. 4. pag. 1109. 1110. & Corium in Hist. Mediolan. part. 2. qui observat Henricum Modoëcensibus concessisse diploma, quo eorum juribus cautum decrevit. Idem de Ludovico Bavaro scribunt Albertus Argentin. pag. 124. & Continuator Nangii an. 1327. De Carolo IV. testantur illius Tabulæ, quas descripsit Auctor Bohemiæ sacræ p. 59. & Marius Æquicola in Comment. rer. Mantuan. præterea Albertus Argentin. pag. 163. Ita Fridericus III. Romæ coronâ ferreâ donatus est à Nicolao PP. ob pestem quæ Modoëtiæ grassabatur. Ceremoniale Romanum lib. 1. sect. 4. *Et corona Regni Longobardici sive Italici, quam superiores Imperatores Modoëciæ suscipere consueverunt, cùm Fridericus pestis timore illuc accedere non potuisset, Pontificis manibus coronatus est in Basilica Petri apud altare majus, quæ corona ferrea, licèt ærea sit, nuncupatur.* Infrà de eadem corona sect. 5. *Quæ quidem corona ideo appellatur ferrea, quòd laminam quandam habeat ferream in summitate, alioquin aurea & pretiosissima. Lauream* à Modoëcensibus peculiari vocabulo appellatam coronam istam ferream, auctor est Rollandinus in Chron. ut & Albertinus Mussatus lib. 1. Rubr. 12. Vide Constitut. Imper. Goldasti tom. 1. pag. 320. Zucchum in Historia ferreæ coronæ, Puricellum in Ambrosiana Basilica, ex Galvaneo Flamma, & aliis, pag. 177. 178. 179. 277. 278. 580. 583. 1091. &c. Sed an ea corona à temporibus Caroli Magni obtinuerit, quod tradidit Sigonius lib. 4. de Regno Italiæ, pluribus disquirit vir doctissimus Carolus *le Cointe*, in Annalib. Ecclesiast. Franc. an. 774. num. 30.

Coronæ Ducum, Comitum. Continuator Aimoini cap. 32. de Carolo Calvo: *Romam exiens, Papiam venit, ubi & placitum suum habuit, & Bosone uxoris suæ fratre Duce ipsius terræ constituto, & corona Ducali ornato, — ad Monasterium S. Dionysii pervenit.* Rogerus Hovedenus de Joanne Comite Moritaniæ, postmodum Rege Angl. *Accinctus est gladio Ducatus Normanniæ, in matrici Ecclesia per manum Walteri Rotomagensis Archiepiscopi: & prædictus Archiepiscopus posuit in capite Ducis circulum aureum habentem in summitate per circuitum rosas aureas.* Ordo ad benedicendum Ducem Aquitaniæ: *Post hæc imponit Episcopus capiti Ducis circulum aureum, cum oratione ista, &c. Le Roman de Garin,* cujus auctor vixit sub Ludovico VII. circulum aureum Ducibus tribuit:

Pranz cette Dame, gentis Dus Segnoris,
Ains de ces els plus biele ne vis,
Sire feras de trestot cest païs,
Le cercle d'or tenrez el chief assis.

Ægidius de Roya an. 1313. *Rex Franciæ solennem Curiam Parisiis tenuit, in qua omnes Principes sub corona fuerunt, dempto Roberto Comite Flandriæ, unde Rex mirabatur, &c.* Vide Observata ad Joinvillam.

Coronam de racemis, quam annuatim debebant Abbas & Conventus Humolariensis, remittit Ludovicus Rex Charta an. 1223. quæ habetur apud Hemereum in Aug. Viromand. pag. 52. Nescio an huc spectet quod habet Capitulare de Villis c. 22. *Coronas de racemis qui vineas habuerunt, non minus tres aut quatuor habeant* (judices.)

Corona oblationis, Panis benedictus in modum coronæ, seu formâ rotundâ confectus. Gregorius Magn. lib. 4. Dialog. cap. 55. *Tunc duas secum oblationum coronas detulit.* Et mox: *Iste panis sanctus est, ego hunc manducare non possum.* Græca Zachariæ habent: Δύο δὲ μεθ' ἑαυτοῦ πεσφορὰς λαβών, &c. Vide *Oblata.*

Corona, Nimbus, circulus qui circa Sanctorum capita depingitur. Honorius August. lib. 1. c. 133. quod *de Corona in Ecclesia* inscribitur: *Lumina quæ circa capita Sanctorum in Ecclesia in modum circuli depinguntur, designant quòd lumine æterni splendoris coronati fruuntur. Idcirco verò secundùm formam rotundi scuti pinguntur, quia divina protectione, ut scuto, nunc muniuntur, &c.*

Coronæ, vox Agrimensorum: Loca circumposita, quibus scilicet oppida circumducta sunt. Vide Frontinum pag. 96. 115.

Corona, Nummus aureus Francicus. In veteri Regesto 7. Febr. an. 1339. *Fiebant coronæ ponderis 45.* Vide *Moneta.*

Corona. HRabanus Maurus in Glossis Latino-Barbaricis: *Circulus, quo à pupilla albæ partes oculi separantur, discreta nigredine Corona dicitur.*

Corona, Candelabrum in modum coronæ ac circuli, variis lucernis instructum, ab Ecclesiarum laquearibus dependens. Anastasius in S. Silvestro PP. *Coronam ex auro purissimo, quæ est Pharus cantharus, &c.* Vita S. Desiderii Episcopi Cadurc. c. 9. *Micant coronæ, candelabra resplendent.* Joannes Diaconus in Episcopis Neapolitan. *Multas ibidem fecit æreas coronas, è quibus scilicet lucernæ seriatim dispositæ dependerent.* Gervasius Dorobernensis in Descript. Ecclesiæ Cantuariensis: *In medio Chori dependebat corona deaurata viginti quatuor sustinens cereos.* Ægidius Aureæ Vallis Monachus cap. 53. *Augustæ operositatis corona, quæ pendebat in medio Monaste-*

rio. Vita B. Joannis Abbatis Gorziensis cap. 10. *Taceo coronas tam luminoso fulgore à laquearibus dependentes.* Versus inscripti à Theoderico Episcopo Metensi *Coronæ*, quæ etiamnum in æde sacra Metensi conspicitur, apud Meurissium :

Cujus in æde sacra rutilans micat ista corona,
Ad lumen turbæ, vel decus Ecclesiæ.

Continuator Historiæ Episcoporum Virdunensium num. 4. *Templum S. Mariæ ita coronis ornavit, ut si manu primam tangeres, usque ad novissimam omnes moverentur.*

Coronæ pharales, apud Anastasium in Vitis PP. pag. 25. 26. Vide *Phara*.

Coronæ cum delphinis & liliis, apud Gregorium Magnum lib. 1. Epist. 66. & Anastasium in Vitis PP. pag. 17. 18. Vide Descriptionem nostram sanctæ Sophiæ num. 48. Ejusmodi coronas recensent passim Scriptores, Honorius Augustod. in Gemma animæ lib. 1. cap. 141. Hariulfus lib. 2. Chron. Centul. c. 10. Anastas. in S. Silvestro, in S. Cælestino, in S. Marco, in Sergio p. 13. 16. 17. 19. 60. Ardo Mon. in Vita sancti Benedicti Anian. c. 5. num. 23. Vita S. Silvini Episcopi cap. 2. num. 21. Continuator Hist. Episcop. Virdunensium num. 3. Ratbertus de Casib. S. Galli c. 9. Iso Magister de Mirac. S. Galli c. 8. Udalricus in Statutis Cluniac. c. 11. Petrus Venerab. in Statutis Cluniac. c. 52. Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. c. 5. lib. 4. c. 13. Chronicon Casinense lib. 3. cap. ult. Milo Monachus Elnonensis in Præfat. ad Vitam S. Amandi, S. Bernardus de Vita & morib. Cleric. cap. 11. Fulcardus de Mirac. S. Bertini cap. 2. Chronicon Atinense pag. 501. &c.

Coronæ, inter cimelia & ministeria sacra, non semel occurrunt in Chartis Hispanicis. Charta Christinæ filiæ Bermundi II. Regis apud Anton. *de Yepez* in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 5. *Ad ministeria Ecclesiæ, cruces duas argenteas, calices duos argenteos, cum suis patenis, coronas duas argenteas, cum candelabro uno argenteo, signos de metalos, &c.* Alia æræ 1016. ibid. *Cruces, & calices, & coronas pro in Ecclesia, &c.* Alia æræ 1111. tom. 6. *Capsa argentea exaurata pensante solid.* CM. *dictatos pensante sol.* 10. *corona argentea pensante sol.* 30. *&c.* Alia Ferdinandi M. Regis æræ 1101. apud eundem tom. 6. *Alios similiter tres frontales argenteos singulis altaribus, coronas tres aureas, una ex his cum sex alphas* (unionibus) *in gyro, & coronas de . . intus in ea pendens, alia est de . . cum olovitreo aurea, tertia verò est diadema capitis mei aureum, & arcellinam de crystallo auro coopertam, &c.*

Corona consecrata, apud Anastas. Bibl. in sancto Zepherino.

Corona linea. Constitutiones Petri Episcopi Ruthenensis Legati Apostol. in insula Cypro an. 1313. *Nec coronam lineam ut Miles laïcus, seu vayletus* deferant Clerici.

Coronæ in nuptiis. Tertullianus de Corona Militis cap. 13. *Coronant & nuptiæ sponsos.* Sidonius lib. 1. Epist. 5. *Jam quidem virgo tradita est, jam corona sponsus, jam palmata consularis, jam cyclade pronuba, jam toga Senator honoratur.* Nicolaus I. PP. in Responsis ad Consulta Bulgaror. cap. 3. *Post hæc* (post peractam benedictionem nuptialem) *de Ecclesia egressi coronas gestant, quæ semper in Ecclesia ipsa solita sunt reservari.* Anonymus in feminam loquacem p. 6. Ὡς μικροῦ μὴ ῥίψας τὸν στέφανον ἐκ μέσου τῶν γάμων. Λαμβάνειν τὰ γάμου στέφανα, apud Theophanem in Chronico pag. 374. 397. 409. Theophanes Cerameus Homil. 6. Καὶ τὸν στέφανον ὀνειροπόλει, καὶ τὴν παστάδα καὶ τὸν ὑμέναιον. Adde Leonem Grammaticum p. 449. 458. 479. Hinc Στεφάνωμα pro nuptiis, in Euchologio, & Στεφανῶται, conjugio nexi, apud Theophanem in Chronico pag. 368. & ejus Continuatorem pag. 441. Bigami autem non coronantur, ut est in Nicephori Confessoris canone 10. Vide Chronicon Orientale ab Ecchellensi editum pag. 137. & Goarum ad Euchölog.

Coronæ in mundo muliebri. Vetus Statutum ann. 1283. *Nul Bourgeois ne Bourgeoise ne portera verd ne gris, ne ermine, & se delivreront de ceux qu'ils ont de Pasques prochain en un an, & ne porteront & ne pourront porter or, ne pierres precieuses, ne ceinture d'or ne à perles, ne couronnes d'or ne d'argent.*

CORONAMENTUM, Festum Regium, Curia Regalis, in qua Reges coronari solenni ritu solebant. Hugo de Cleeriis de Senescallia Franciæ : *Si verò ad coronamenta Regis Comes ire voluerit, Senescallus præparare & liberare faciet hospitium, &c.* Occurrit ibi non semel hac notione, ubi & *Dies coronæ Regis* dicitur. Vide *Curia coronata*.

CORONARI dicitur civitas, cùm festa gaudia concelebrat. Luitprandus lib. 3. cap. 7. *Tota mox civitas coronatur, & Romanus Pater Basileos appellatur.* Otto de S. Blasio cap. 39. *Tota coronatur civitas, tapetibus sertisque diversi generis & pretii compita illustrantibus, thure, myrrha, alisque speciebus odoriferis, intus & extra civitatem redolentibus plateis.* Et cap. 51. *Ottonemque Regem regali ambitione coronata civitate cum maximo triumpho susceperunt.* Theophanes in Constantino Magno de Constantinopolitanis : Τὴν πόλιν στεφανώσαντες εἰσεδέξαντο μετὰ χαρᾶς τὸν νικητὴν Κωνσταντῖνον, &c. Theophylactus Simocatta lib. 1. cap. 10. de Nuptiarum Mauricii solennitate : Ἡ δὲ πόλις ἐπινηγύριζεν ἐν ἡμέραις ἑπτὰ, ἀργυρέοις τε ἐστεφάνωτο σκεύεσι, &c. Ex Tertulliano in Apol. c. 35. ad Uxor. lib. 2. cap. 6. & de Idol. cap. 15. docemur in hisce occasionibus ædium postes corollis exornari solitos.

CORONARIUS, Στεφανοπλόκος, in Glossario Græc. Lat.

Coronarii, iidem qui *coronatores*, de quibus infrà, apud Radulfum in Miracul. S. Richardi Episcop. Cistercens. num. 11.

Coronarium, Ἐπιστεφάνωμα, in Glossis Græc. Lat. Vide *Aurum*.

Coronarium opus, apud Vitruvium lib. 7. cap. 6. & Anonymum de Re architecton. cap. 23. de quo Philander ad eundem Vitruvium.

Coronatorum cohors, cujus Tribunus extitit Valentinianus, postmodum Imperator, ut scribit Theophanes pag. 43. Τελέσας τότε ὢν τάγματος Κορωνάτων λεγομένων νεμαεσύ. Sed Κορνέτων restituunt viri docti.

CORONATOR, Anglis, dicitur Judex placitorum *Coronæ*, seu quorum cognitio ad *Coronam* speciatim pertinet ; verbi gratiâ de homicidiis, murdris, & aliis hujusmodi criminibus Coronam Regis spectantibus. Spelmannus : *Coronator, apud nos Coronæ Officialis pervetustus est, ad tuendam pacem & dignitatem Regiam in quovis Comitatu populi suffragiis constitutus. Olim non minor equite aurato, sed diminuta hodie potestate, quatuor plerumque eliguntur, qui in exquirendis homicidiis operam præsertim navant. Universis præest Capitalis Justitiarius Banci Regis, qui ideo summus Angliæ Coronator habitus est.* De ejus officio & auctoritate multa habent Leges Malcolmi II. Scotor. Regis cap. 15. 16. Statutum 1. Westmonasteriense cap. 10. Bracton. lib. 3. tract. de Corona cap. 5. Fleta lib. 1. cap. 18. 20. Joannes Brito Herefordiensis cap. 1. Guillelmus Stanford. lib. de Placitis Coronæ cap. 51. 52. Rastallus in Exposit. vocum Juris Anglici, & Skeneus lib. de Verbor. significat. verbo, *Coroner*.

Addit idem Stanffordius lib. 2. cap. 31. Majorem Londinensem *Coronatoris* officio semper fungi, id est, illius jurisdictionem ac cognitionem eandem esse ac *Coronatorum*, ex indulto scilicet Henrici I. quod habetur in Legibus ejusdem Regis post caput secundum. Id etiam privilegii concessum Sandwico & *Stonores* tradit Willelmus Thorn an. 1367. *Nec est in prædicta villa de Sandwico & Stonores aliquis Judex Coronæ, qui vulgò dicitur Coroner, nisi ipse Major cum suis Juratis.* Ejusmodi Coronatorum passim mentio occurrit apud Scriptores & Historicos Anglicos. Vide *Placita Coronæ*.

CORONATUS, Nummus aureus Ducum Burgundiæ &

Comitum Flandriæ. Vide Froissartem 4. vol. cap. 67. extremo.

COROPLATES, *Corpolatius.* Vide *Curopalata.*

CORPODICINA, in Gloss. Lat. Græc. Μακελλίτης. Vide *Corficina.*

CORPORALE, Palla, qua *Sacrificium* contegitur in altari. Leges Alphonsi IX. Reg. Castellæ part. 1. tit. 4. lege 57. *Corporales, son dichos aquellos pannos blancos, que ponen sobre el caliz, con que lo cubren, quando faze el clerigo el sacramento del Corpus Domini, e estos non deven ser de sirgo, nin de paño tinto, mas de paño de lino puro e blanco. Sindone, quam solemus Corporale nominare*, apud Amalarium lib. 1. de Eccles. offic. cap. 19. *Chrismale, quod à quibusdam Corporalis appellatur*, apud Glabrum Rodulfum lib. 5. cap. 1. *Corporalis palla*, in Ordine Romano, & in Libro Sacramentor. Gregorii Magni, in Capitul. Caroli Magni lib. 7. c. 234. in Vita S. Theotonii Canonici Regular. cap. 1. num. 5. apud Innocent. III. PP. lib. 2. Myster. cap. 56. & Durandum lib. 4. cap. 29. *Corporale pallium*, in Epist. 11. S. Bonifacii Archiepiscopi Moguntini: *Pallium altaris, Pallium quo sacra munera conteguntur*, apud Gregorium Turon. lib. 7. cap. 22. *Coopertorium quo altare dominicum cum oblationibus tegitur: quod ponitur super munera altaris*, apud eundem de Vitis Patrum cap. 8. καλυμμάτιον, in Vita sancti Lucæ junioris cap. 6. num. 42. Bernardus Monachus in Consuetudinibus Cluniacensibus MSS. c. 37. de Corporali: *Nam & alterum simplum semper servatur in scriniolo supersinistrum cornu altaris, sicut ego accepi, propter hoc maximè, ut ad manum possit esse contra periculum ignis, contra quod, si fortè contigerit, creditur à multis quòd multùm valet expansum.* Atqui *Corporale Dominico corpore consecratum ad extinguendum incendium* projici vetat Concil. Salegunstadiense an. 1012. can. 6. *Corporalia* autem linea esse jubentur. Alcuinus lib. de Divin. offic. & ex eo Remigius Autissiodor. lib. de Celebrat. Missæ: *Corporale, cui superponitur Dominicum corpus, non aliud quàm lineum oportet esse, quoniam Joseph linteum mundum emit, unde Corpus Dominicum involvit.* Honorius Augustod. lib. 1. cap. 89. *Silvester PP. lineo corporali offerri statuit.* Vide eundem cap. 46. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 20. *Corporalia autem de purissimo & nitidissimo panno præparari oportet, & in capsulis mundis vel lineis sacculis diligenter complicata reponi.* Quomodo autem ea abluantur, habes in Libro Sacram. Gregorii Magni pag. 255. apud Udalricum in Consuet. Cluniac. lib. 3. cap. 14. & Lanfrancum in Decretis pro Ordine sancti Benedicti cap. 6. Vide Ditmarum pag. 108. Petrum Diacon. lib. 4. Chron. Casin. cap. 72. Rigordum ann. 1183. Durandum lib. 4. Ration. cap. 29. num. 2. &c.

CORPORALE crimen, Lapsus carnis, *lapsus corporalis, & carnale delictum*, apud Isidorum Ispalensem in Epist. ad Massenum Episcopum. Gregorius Magn. lib. 1. Epist. 34. *Paulum Diaclynæ civitatis Episcopum inter alia mala in corporale crimen lapsum. Corporale peccatum*, apud Ferrandum Diac. in Brev. cap. 117. ex Concil. Neocæsar. c. 8. al. 9.

CORPORALITER, *& legitimo jure prædia possidere*, in Edicto Theoderici Regis c. 142.

CORPORARE, *Sauciare, ferire*, in Gloss. MS. Reg. Cod. 1013. Apud Joannem de Janua, est *Corporeum facere, vel impinguare, vel in corpus immittere, vel ad sustentamentum & augmentum corporis sumere.* Glossæ Isonis: *Indidit, corporavit*: ubi Prudentius Hymn. 11. v. 51.

Hic ille natalis dies,
Quo te creator arduus
Spiravit, & limo indidit,
Sermone carnem glutinans.

Vide *Incorporare.*

CORPORATI, Urbium incolæ, qui ex certis *Corporibus* erant, præsertim artificum: quippe, ut est apud Lampridium, Alexander Severus Romæ *Corpora* constituit, pæne omnium omnino artium. In provinciis etiam extitere. Corporatos civitatis Alexandrinæ memorat lex unica Cod. de Alexandr. pleb. primat. Id etiam patet ex Cod. Theod. non uno loco. Liberatus Diac. cap. 20. *Habens autem consentaneos aliquantos ex Clero, & possessores civitatis, & corporatos, & milites, & nobiles.* Erant autem *corpora publicis obsequiis deputata*, ut est in Novella Severi 2. cujus meminit Papianus tit. 46. Relatio Symmachi P. V. apud Baronium an. 418. num. 73. *Corporatos Officii quoque interminatus sum.* Infrà, an. 419. num. 32. *Ego autem tam corporatis directis, quàm omni Officio, ideo illuc ire non potui, &c.* Vide titulum Codicis Theod. de Privileg. corporat. & ibi Gotofredum.

CORPORATIO, Christi incarnatio, in Missa Mozarabum. Vide *Corporare.*

CORPORATIO, Vox Leguleiorum Anglicorum, qua denotant rem permanentem quæ potest habere successionem. Est verò *corporatio* composita ex diversis partibus, & in unum corpus coacta, quarum aliæ caput sunt, aliæ membra, totum verò simul junctum *corporationem* faciunt. Multiplex autem est *corporatio*: alia enim spiritualis, quæ constat ex personis religiosis & manumortuis in Lege, ut sunt Abbas & Conventus: alia spiritualis & personarum quæ in Lege sunt, ut sunt Decani, & Capitula, & Magistri Collegiorum, vel Hospitalium: alia est præterea *corporatio temporalis* ex Legis auctoritate, ut sunt Majores & Communitates: denique est *corporatio temporalis* ex usu recepto & communi Lege, uti sunt Parlamentales Conventus. Ita Rastallus.

CORPORATURA, Σωματεία, in Gloss. Græc. Lat. Exercitatio corporis. In MS. habetur *corporatum*. Occurrit vox *corporatura* in Notis Tyronis.

CORPORICIDA, Lanio, macellarius, μακελλίτης, in veteribus Glossis.

CORPOROSUS, *Corpulentus*, εὔσωμος, in Glossis Græc. Lat.

CORPUS, *Homo de corpore.* Vide *Homo.*

Corpus Domini, Hostia sacra. Joann. Villaneus lib. 8. cap. 80. *Promise tutto per sacramento in sul Corpus Domini.* Idem lib. 12. cap. 2. *Giurato sopra il Corpus Domini.* Adde cap. 35.

Corpus Politicum, dicuntur Episcopi, Abbates, Priores, Decani, Ecclesiarum participes, & ejusmodi, qui succedunt personaliter tantùm. Rastallus.

Corpus castri, Castrum ipsum, absque adjacenti *Burgo.* Constitutio Petri I. Reg. Aragon. an. 1228. MS. *Item mansiones aliquis non incendat, vel alius ignem subponat ad nocendum. Si verò Barones nostri vel Milites guerram inter se habuerint, & ad expugnandum castrum vel fortitudinem inimicorum suorum venient, & in expugnando ipso corpore castri vel fortitudinis, si ignem supposuerint, non teneantur pro pace fracta.* Villharduinus num. 203. *D'autre part le bras de S. George ne tenoient que le cors de l'Espigal, & tote la terre si tenoit Toldres Lascres.* Adde Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 38. 59.

Corpus Juris, ita vulgò Codices Juris civilis appellamus. Formula 16. ex Baluzianis: *Ut lex mundana Theodosiano Corpore arbitratus discernit.*

CORR. Capitulare Ludovici II. Imp. tit. 3. c. 16. Edit. Baluzianæ: *Porcellum unum, annonam ad caballos modios sex, fœnum corr. tres, mel, &c.* Vide *Conredum.*

CORRATA. Charta Guidonis Fulcodii apud Columbum lib. 3. de Episcop. Vasion. *Corratas insuper & ligna in vigilia Natalis Domini in omnibus hominibus totius civitatis eidem Domino Episcopo adjudico, exceptis Clericis & Militibus.* Legendum fortè *corvatas*. Vide *Coroata.*

CORRATERIUS, Proxeneta, pararius, *Courtier*, seu *Couretier*, nostris: *Courratier*, in Consuetud. Burbonensi art. 131. Nivern. cap. 32. art. 21. Aurelian. art. 338. 429. & aliis, sic dictus *ab intercurrendo*, ut ait Salmasius.

Verdala in Episcopis Magalonensibus sub an. 1278. *Item quòd homines partis Episcopalis recipiantur per Curiam Regis in Corraterios vel Proxenetas.* *Corraterii peilhæ*, seu pellium, in Consuetudine Tolosæ part. 2. Joannes de Condato in Poëmate contra Dominicanos MS.

De maint marcié sont couratier,
Encore plus il sont curatier
De mariages.

CORREARIUS. Charta Gulielmi Episcopi Gratianopolit. an. 1279. *Coreario, seu Procuratori nostro*, &c. Bulla Gregorii X. PP. an. 1274. apud Paradinum lib. 2. Hist. Lugd. cap. 52. & Petrum Mariam Campum in Hist. Eccl. Placentinæ in Regesto 2. part. num. 188. *Curiam verò supradictam infrascripto modo decernimus ordinandam: videlicet ut ipse Archiepiscopus rectorem & directorem Curiæ, Correarium, sive Præpositum, vel aliter, prout ipse voluerit, nominandum, ac judicem, sive judices, necnon & sigilliferum instituat.* Vide Petrum Columbum in Hist. Episcop. Valentin. pag. 212.228. *Correarios*, seu *Courriers*, etiamnum hodie Matricularios Confraternitatum vocant Lugdunenses.

CORRECTOR *Literarum Apostolicarum*, apud Innocent. III. lib. 15. Epist. 166. Vide Vorstium.

CORREDUM. Vide *Conrodium.*

CORREGIONALIS, *Ex una regione*, Joanni de Janua. Utitur S. Augustinus Epist. 76.

CORRELAGIUM, Præstationis species. Compotus Baillivorum Franciæ an. 1295. *Paries domaniorum Castellaniæ de Loches. De correlagio de Loches, pro toto 29. solid.*

CORRESPONDENTER, Eadem tempestate. Ericus Upsaliensis lib. 2. Hist. Suecor. *Circa hæc tempora Romanum Imperium regebat Otto Ruffus, seu Rubeus, correspondenter huic Hacquino.*

CORRIGIA, Modus agri. Diploma Roberti Regis Neapol. an. 1321. apud Waddingum: *Item alia petia de terra arbustata, quæ est quasi duæ corrigiæ de terra, una juxta aliam conjuncta.*

Corrigia jugalis, apud Innocentium Agrimensorem: *Montem in medio usque in jugalem corrigiam permittit.* Id est, qua parte mons vel collis in jugum sese erigit.

Corrigia. Charta an. 1122. ex Tabulario Fontevraldensi fol. 102. *Ego Aimericus Prior de Brajerac propria manu subscripsi, & in corrigia, quæ in charta dependet, nodum feci.* Infrà: *Ego Willelmus de Scannis propria manu mea præsenti chartæ signum Crucis impressi, & nodum in corrigia quæ de† pendet, feci.*

Corrigiam super tumulum projicere, id est, bonis defuncti renuntiare. Vide tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 264. & Pithœum in Consuetud. Trecens. tit. 2. art. 12.

Corrigiam sibi in collo ponere, in signum servitutis. Chronicon Mosomense pag. 641. *Corrigiam sibi in collo posuit, ancillatui se subdidit, capitaticum suum — repromisit.* Anonymus de Miraculis S. Vedasti num. 6. *Surrexit ire ad capitium, quasi per corrigiam sui vestimenti Sancto seipsum dediturus.* Hist. Translat. S. Gorgonii cap. 17. *Corrigia discinctus collum suum circumdedit, atque per eundem se sancto Gorgonio famulum contradidit*, &c. Joan. Villaneus lib. 6. cap. 65. *Venne à Firenze col le corregge in collo, chiedendo mercè.*

CORRIGIUNCULA, Nola, seu campanula quæ percutitur in Monasteriis, cùm *Disciplinæ* dari debent: à *correctione* dicta. Liber Revelationum Anonymi cap. 6. *Quò perveniens audivi mox sonitum corrigiunculæ post me factum à fratre illo à quo disciplinas expectabam suscipere. Relictis itaque his quæ ibi videram, nescio quali modo in capitulum confestim deveni; & post, disciplinas, ut priùs feceram, accepi sex vicibus*, &c.

CORREATA. Vide *Coroata*.

CORRODIUM. Vide *Conredium.*

CORROGATA. Tabularium S. Remigii Remensis: *Ad hibernaticam sationem map. 1. continentem in longitudine perticas 40. in latere perticas 4. ad estivaticam simul facit corrog. 9. donat annis singulis in hostelina denar.* &c. Infrà: *Facit in anno corrog. 9.* Rursùm: *Ailoldus tenet mansum ingenuilem 1. facit in anno map. 2. habens in unaquaque in long. perticas 40. in lat. 4. & corrogat. 3. donat pullos 3. ova 15.* &c. Occurrit ibi pluries. Tabularium Deiparæ Santonensis: *Tres dies plenæ corrogatæ.* Idem videtur, quod *Corvata*, quòd ejusmodi operæ à singulis corrogentur. Glossæ veteres: *Corrogatio*, ἐϱγανισμός. Vide *Corvata.*

CORROGIUM. Vide *Conredium.*

CORRUPTICOLÆ, Hæretici, qui Corpus Christi perinde ac nostrum detrimenta pati, propter quæ reparanda esuriret, opusque haberet cibo, & fatigaretur, ac egeret requie ad reficiendas vires, asserebant. De his Liberatus Diaconus in Breviario c. 9. 19. 20. ubi consulendus vir eruditissimus Joannes Garnerius ad idem cap. 19.

CORRUPTIO *sanguinis*, apnd Leguleios Anglos, dicitur, cùm quis feloniæ vel Majestatis criminis convictus est: tunc enim illius *sanguis corruptus* dicitur, quia neque liberi, neque ullus ex illius sanguine, sive consanguineus, illius hæreditatem percipere potest. Præterea si nobilis sit, ejus liberi ignobiles fiunt, ita ut paterna nobilitate frui non possint, nisi auctoritate Regia. Rastallus.

CORSERIUS, Ratis amnicæ species, apud Occitanos. Charta anni 1231. in Regesto Comitum Tolosæ pag. 89. *Possunt piscare quandocumque voluerint per Garonnam, & per Arigiam, & navigare, & arripare cum eorum corseriis liberè.* Et infrà: *In istis duabus aquis prædictis ubi possunt ingredi cum eorum corseriis.* Vide *Cursoria.*

CORSINI. Vide *Caorsini.*

CORSNED. Gloss. Sax. tempore Edw. III. exaratum: Corsneð, *panis conjuratus.* Anglo-Saxonibus, ait Lambardus, erat in more positum, panem certis quibusdam destinatisque sententiis consecratum reo gustandum offerre: habebant enim penitus insitam opinionem, non posse quenquam mali conscium panem hoc modo dedicatum deglutire. *Offam judiciariam* dixerunt. Corse autem, Saxonibus, *execratum* sonat: sneð, vel snið, est offa, bolus, vel neð, aut neoð, id est, *necessitate ductum.* Unde Neðbread iisdem coactus panis. Reus enim, seu accusatus, crimen objectum qui negabat, panem vel offam illam sumere & comedere cogebatur in purgationem. Leges Kanuti Regis cap. 6. apud Bromptonum: *Si quis altari ministrantium accusetur, & amicis destitutus sit, cùm sacramentales non habeat, vadat ad judicium quod Anglicè dicitur Corsned, & fiat, sicut Deus velit, nisi super sanctum Corpus Domini permittatur ut se purget.* Cap. seq. *Si quis Ordinatus homicidii particeps, vel auxilio fuisse compellatur, purget se cum parentibus quorum interest occisionis factionem tolerare, vel emendare. Si parentes non habet, cum sociis se purget, vel jejunium ineat, si opus sit, & applicetur ad Corsned, & fiat voluntas Dei.*

Extat hujusce purgationis exemplum apud Ingulphum pag. 898. *Cùm Godwinus Comes in mensa Regis de nece sui fratris impeteretur, ille post multa sacramenta, tandem per buccellam deglutiendam abjuravit, & buccella gustata continuò suffocatus interiit.* Id ipsum sic enarrat Philippus *Mouskes* in Hist. Francorum MS.

En dementiers que il mangoient,
Et de mult de coses parloient,
Li Quens seoit devant le Roi,
Sire, dit-il, entendes moi,
Bien sai que vous me mescrées,
De vo frere ki fu tués,
Mais trestout aussi voirement,
Puisse jou manger sainement
Cest morsel de pain que je tieng,
Que par efort, ne par engien,
N'eue coupe en la mort vo frere,
Ne adonques de ralt bien nere,
Ne dont ne or ne m'enfu biel.
Lors saina li Rois le morsiel

De cuer & de projiere douce,
Et li Quens le mist en sa bouce,
Li fu esranment estranlés.
Voiant le Roi ki fu d'alés,
Qui l'esgarda mult volentiers,
Confu li miracles premiers
Que Dieux fist pour le Roi Euvart
Ki pourfu sains en son eswart.

Vacces au Roman de Rou MS. de eodem Godwino:

Godwine puis remaint issi,
Le Rois en pais le consenti,
Je ne sai combien il dura,
Més je sai bien qu'il s'estrangla,
D'un morsel que le Roi seigna,
A Odihan où il manja.

Ubi observandum buccellam panis cum aliquot precibus signo Crucis à Rege signatam.

Huc etiam referri potest quod habet Historia Trevirensis pag. 235. *Post multum verò temporis cùm idem Dux* (Limburgensis Henricus) *inflictum sibi anathema parvipenderet, & in malis supradictis & similibus perseveraret, accidit ut quidam de Militibus ejus die quadam in domum ejus advenisset, & factâ horâ prandii, appositâ mensâ coram ipso, panem comedere debuisset, & Dux illi illudens, Surge, ait, & foras egredere, coram me comesturus non es, excommunicatus enim es. Et ille, Ubi, inquit, & quis me præter eum qui & te excommunicavit? Cui Dux ait: Ecce nunc vide, & jam parebit, si ita sumus excommunicati, ut aliquid nobis exinde molestiæ possit accidere: si hic canis, (qui fortè illis edentibus aderat) buccellam quam illi dedero, comederit, non pertimesco. Sin autem, timenda est nobis excommunicatio. Et hoc dicto, misit buccellam, quam canis ut naribus adhibuit, ultra contingere non curavit: & ne quis hoc saturitati canis posset imputare, cùm alius illi buccellam mitteret, festinus arripuit. Unde omnes qui aderant summa admiratione ducti, una voce dixerunt: Oportet eos ad satisfactionem venire; & ita fecerunt.*

Extat apud Lindenbrogium post veteres Formulas *Exorcismus panis hordeacei, vel casei ad probationem veri*, p. 107. Orationes verò quæ in hocce judicio recitabantur, ejus effectum satis declarant; ac prima quidem ex iis: *Fac eum, Domine, in visceribus angustiari, ejusque guttur conclude, ut panem vel caseum istum in tuo nomine sanctificatum devorare non possit hic qui injustè juravit ac negavit illud furtum vel homicidium, aut adulterium, seu maleficium quod quærebatur, & jusjurandum pro nihilo habuit, & nomen tuum nominavit, &c.* Altera: *Præsta quæsumus per sanctum ac mirabile nomen tuum, ut qui reus erit hujus furti vel homicidii, aut adulterii seu maleficii de quo hic requiritur, vel in facto vel in conscientia, ad adpositam ei pro ostensione veritatis creaturam panis sanctificati vel casei faux ejus claudatur, guttur ejus stranguletur, & in nomine tuo ante illud rejiciatur, quàm devoretur.* Hinc nostris loquendi formula manavit, *Que ce morceau de pain m'étrangle, si ce que je dis, n'est vray.* Sed cur panis hordeaceus potiùs adhibitus fuerit quàm alius, non comperi. Hanc porrò divinationis aut sortis speciem videtur intellexisse Concilium Autisiodorense an. 578. can. 4. ubi *sortes de pane & ligno vetantur.* Vide *Eucharistia.*

CORTIBALDUS. Vide *Curcinbaldus.*

CORTINA. Vide *Cortis.*

CORTIS, *Curtis.* Palladio lib. 1. de Re rust. cap. 22. *Cors*, Varroni lib. 1. cap. 13. lib. 3. c. 3. *Cohors*, est atrium rusticum stabulis & aliis ædificiis circumdatum. Velius Longus de Orthographia: *Talis quæstio est circa cohortes & coortes: ubi diversam esse significationem voluerunt Grammatici, ut coortes sint villarum, unde homines cooriantur, — at cohortes militum, à mutua cohortatione. Nam cortes quidem audimus vulgò, sed barbarè dici.* At Scriptoribus inferioris ævi, est villa, habitatio rustica ædificiis, colonis, servis, agris, personis, &c. ad rem agrestem necessariis instructa, aliàs *Colonia* dicta. Lindwodo ad Provinciale Cantuariensis Ecclesiæ lib. 3. tit. 16. *Curtis* est mansio vel manerium ad inhabitandum, cum terris, possessionibus, & aliis emolumentis ad tale manerium pertinentibus. Herimannus de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 71. *Deinde 4. domos sive mansiones, quas abusivè Curtes vocamus, in pago Tornacensi* —— construxit. Cap. 79. *In his itaque domibus, sive ut usitatiùs dicamus, curtibus, quæ in diversis locis, construxit, plusquam 60. carucas posuit.* Canones Concilii Tricassini an. 878. can. 2. *Mansa, cortes, villas, patrimonia, &c.* Petrus Damianus lib. 4. Epist. 7. *In tantum dives erat ac præpotens, ut gloriaretur se plures habere curtes atque castella, quàm dies sint, qui numerantur in anno.* Domnizo lib. 2. de Vita Mathild. cap. 21.

Ejus quocirca tribuit sub jure Filinam,
Egregiam curtem dantem fruges sat abundè.

Conradus Usperg. in Frider. I. *Præcepit muros & fossata dejicere* —— *& quatenus in una corte non consistat plus ædificiorum quàm una domus.* Charta Hlotarii Regis Franc. ex Tabul. S. Trinitatis Pictav. *Curtes duas cum suis appenditiis nostro daremus præcepto, &c.* Infrà: *Altera verò cors vocatur Secundiniaca, &c.* Charta alia apud Gallandum: *Monachi S. Albini & Canonici S. Licinii habebant—2. Ecclesias, & 2. curtes ad illas pertinentes, in omnibus earum redditibus inter se sine divisione communes.* Aug. Mussatus lib. 2. Rubr. 11. *In Colonia Patavii, quam Curte vocant.* Vetus Formula: *In curtibus vel villis.* Sic passim usurpant, Lex Wisigoth. lib. 8. tit. 1. §. 4. Lex Burgund. tit. 23. §. 1. tit. 54. §. 4. Addit. 1. ad eand. Legem tit. 5. Lex Salica tit. 6. §. 3. tit. 36. Lex Aleman. tit. 10. 11. 31. 81. §. 2. tit. 82. §. 6. Lex Longobard. lib. 1. tit. 8. §. 29. tit. 23. 24. Lex Bajwar. tit. 8. cap. 2. §. 1. tit. 20. §. 6. Capitula Caroli Magni lib. 3. c. 19. Flodoardus lib. 1. Hist. Rem. cap. 17. Adam. Bremensis c. 86. Capitula Ludov. II. tit. 2. c. 2. Goffridus Vindoc. lib. 4. Epist. 44. Leo Ost. lib. 1. Chr. Cas. c. 6. 11. 20. & alibi passim, Liber de Feud. 2. tit. 52. §. 1. &c.

Curs, in Diplomate Henrici I. Imp. apud Baron. an. 1014. num. 9.

Cohortis, in Traditionib. Fuld. pag. 250.

Curtis indominicata. Tabularium Bellilocense n. 176. *Tradimus villam seu curtem nostram indominicatam Bellomontem.*

Cortes dominicales, apud Lambertum Schafnab. an. 1073. & Adamum Brem. cap. 161.

Curtis dominica, in Pancharta Nigra S. Martini Turon. apud Beslium in Comit. Pictav. pag. 209. 210.

Curtes villicales, Quibus præsunt villici, in Chronico Reichersperg. pag. 192.

Cortis, Curtis, Atrium, impluvium ædificiis cinctum, nostris, *Court.* Hariulfus lib. 3. Chron. Centul. c. 1. *Jussit portari in suæ domus atrium, quod vulgus Curtem dicit, & ut fieri assolet, ante januam jactari.* S. Eulogius lib. 2. Memorial. Sanctor. cap. 8. *Quadam nocte per contiguum infra cortem domui hærens tugurium, celsum parietem, Deo juvante, scandens, &c.* Eckehardus junior de Casib. S. Galli cap. 10. *At equus exaltanter eum gestans, in postem valvarum curtis hominem* —— *impegit.*

Curtis Monasterii, apud Joannem Diac. lib. 4. de Vita S. Gregorii Magni cap. 97. id est, *clausura*, uti *Cortis* appellatur in Lege Salica tit. 8. §. 1. ubi Pactus Legis Salicæ habet *clausuram.* Vide *Curia.*

Curtis clausa. Charta Alaman. Goldasti 60. *Hoc est, casa cum casalibus, curte clausa cum omnibus officinis ejus.* Ch. 64. *Curte clausa, aliisque ædificiis, &c.* Vita Burchardi Wormaciensis Episcopi: *Curtim suam muro, civitatem instar castelli circumdedit.*

Cortis, Tentorium Principis, vel Ducis exercitus. Jornandes de Rebus Geticis, ubi describit Attilæ tentoria: *Videres triclinia ambitu prolixiore distenta, porticus in omni decore dispositas. Area verò curtis ingenti ambitu cingebatur, ut amplitudo ipsam regiam aulam ostenderet.*

Anastasius in Hist. Eccl. *Aulam incendit quæ dicebatur Cortis Crummi.* Ubi Theophanes : Ἐπύρωσε δὲ καὶ τὸ τοῦλδον, χρήματά τε καὶ ἵππους, καὶ τὴν κόρτην, μετὰ πάσης βασιλικῆς ὑπουργίας. Eadem habet Cedrenus. Ita hanc vocem usurpant ex Græcis, Leo in Tacticis cap. 11. §. 21. Constantinus Porphyrogen. in Basilio cap. 15. (ubi vim vocis non percepit Interpres Allatius) Codinus de Offic. cap. 5. num. 52. & in Orig. Constantinop. ubi de Columna Fori, pag. 23. Edit. Regiæ. Hinc

Cortinarii, qui & *Cortelini*, qui *Cortem* seu tentorium Principis observabant & servabant, qui inter ἀτίμοις, & εὐτελεῖς reponuntur à Constantino lib. 1. de Themat. cap. 5. & in Glossis Basilic. Κορτελίνων, τῶν εὐτελῶν. Κορτελῖνοι, εὐτελεῖς, θυρωροὶ τοῦ πραιτωρίου. Nam his locis eosdem esse cum *Cortinariis*, (quidquid dicat Meursius) ex Codino de Offic. cap. 5. num. 52. satis constat : siquidem, ut *Cortinarii*, ministrabant ad tabernaculum Imperatoris, & in symbolum vilissimæ conditionis, ex veteribus tabernaculi pannis vestes confectas habebant. *Cortinariorum* meminit Pachymeres lib. 4. cap. 29. *Cortalini* autem videntur dicti primitus *Cohortales*, de quibus suprà.

Curtis, Regia, Aula, Palatium ipsum, incinctus Palatii. Ugutio : *A Cura, hæc curtis, tis, pro districtu alicujus castri vel villæ.* Lambertus Schafnaburg. an. 1066. *Qui statim raptis armis curtem regiam circumdederunt.* Mox : *Ejectus est de curte Regia cum omnibus tyrannidis suæ fautoribus.* Warnerius MS. in Macrum Scottum Poëtam :

Per totam cortem versus ructabat oberrans,
Dignos confertis stercore paginulis.

Vide Legem Bajwar. tit. 2. cap. 12. §. 1. cap. 13. §. 1. Monachum Sangal. lib. 1. cap. 12. 33. & Eckehardum juniorem de Casib. S. Galli cap. 10.

Curtis, Comitatus : nostris, *La Cour du Prince.* Hincmarus Remensis Opusc. 17. *Cùm valde vesperi à corte Regis nostri ad mansiones nostras —— festinarem.* Mox : *Cui respondi, ut teneret ipsum hominem secum, —— donec ad cortem redirem.* Capit. Caroli Magni tit. 11. *Qualiter honestè & sine indigentia in curte nostra, sicut antecessores nostri fecerunt, vivere possimus.* Tit. 26. & 27. *In hostem, vel ad placitum sive ad curtem veniens.* Tit. 39. c. 1. *Si ad cortem nostram venerit.* Capit. Carlomanni tit. 2. §. 6. *Dum ad curtem pergunt.* Vide Synodum Confluentinam sub finem, & Capitula Caroli Calvi non uno loco, Ditmarum pag. 88. &c. Idem : *Interrogati sunt qui in corte degebant.* Ratherius Veronensis in Qualit. conject. *In exercitum nunquam, ad cortem rarissimè, &c.* Ratbertus de Casibus S. Galli cap. 9. *Harmotus— omnes labores & itinera, sive ad curtem, sive in expeditionem, & ad omnes alias necessitates vice illius strenuè accepit.* Agio Narbonensis Episcopus apud Catellum in Comitibus Tolosanis pag. 83. *Audivimus, quòd vos curtim pergere his diebus debetis.* Ita apud Brunonem de Bello Saxon. & alios non semel

Curtis, Familia & domus Principis. Epistola Episcoporum provinciarum Remensis & Rotomagensis ad Ludovicum Regem : *Quin potius habeatis unde sufficienter & honestè cum domestica corte vestra possitis vivere.* Vide Capitula Caroli Calvi tit. [illegible]. c. 5. tit. 23. c. 14.

Curtis Regia, Fiscus Regius. Lex Longobard. lib. 1. tit. 2. §. 9. *Compositionem duplicem exigere videtur, —— sicut curtis Regia exigere videtur.* Tit. 9. §. 12. *Tunc ipsa compositio — ad curtem Regis perveniat.* Tit. 10. §. 1. & 2. *Tunc illi curtis Regia succedat.* Lib. 2. tit. 14. §. 1. *Et si intentio fuerit contra curtem Regis, &c.* §. 6. *Tunc curtis Regia suscipiat ipsas 4. uncias.* Lib. 3. tit. 1. §. 17. *Et tam curtis Regia, quàm Longobardi, tales ibi habeant dominationes, &c.* Adde §. 13. 18. 19. 25. tit. 35. §. 1. &c. Quæ verò his locis compositiones ad *curtim Regiam*, alibi, ad *Palatium* pertinere dicuntur, lib. 1. tit. 2. §. 10. tit. 25. §. 50. & alibi passim.

Curtis Regia, ut *villa Regia*, quæ Regis propria est. Chartæ Alamannicæ Goldasti Ch. 18. *Actum in curte Regia Zurich.* Annales Francor. Fuldenses an. 889. *Placitum curte Regia Franconofurt haberi cum Francis Regi complacuit.*

Curtis publica, quæ ad Regem & Rempublic. spectat. Charta Balduini Comitis Flandriæ an. 1038. apud Buzelinum lib. 3. Gallo-Flandr. cap. 20. sic clauditur : *Hoc placitum fecerunt 4. Milites advocati, Udo, Ursio, Garderus, Mambodo. Actum Atrebati, curte publica, in Capella S. Benedicti, &c.*

Curtes dominicæ, quæ domini sunt, in Capitulari de Villis c. 27.

Curtes villicales, quæ à suis *villicis* reguntur, in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 373. *Curtes villicanæ*, tom. 3. pag. 494.

Curtes stabulariæ. Charta anni 1136. in Metropoli Salisburgensi tom. 3. pag. 371. *Aream ubi curia quondam, modò novella vinea plantata est, cum curte stabularia, &c.* Adde tom. 2. pag. 531. 532. 549. 556. tom. 3. pag. 383.

Cortem bonam recipere dicitur, qui convivio lauto excipitur. Ita Itali vocem *far buona corte* usurpant. Vide Joannem Villaneum lib. 7. cap. 88. Cæsarius lib. 1. Mirac. cap. 34. *Tale dictum proposuit : Si aliquis esset, inquit, qui veris indiciis vera mihi de anima patris mei dicere posset, bonam cortem à me reciperet.* Et infrà : *Domine, cortis vestra vobis maneat, ego cogitabo quid animæ mea expediat.*

Curtus, pro *Curtis*. Tabular. Brivatense Ch. 118. *Casam dominicam cum curto & orto, cum campis, &c.* Item Regius Comitatus, aula Regia. Asserus de Ælfredi reb. gest. *Cùm — ab omnibus nimium diligeretur, & in Regio semper curto inseparabiliter nutriretur, &c.* Infrà : *Eadwerd & Ælfthryth semper in curto Regio nutriti cum magna nutritorum & nutricum diligentia.* Rursum : *Cùm igitur ad eum venissem in villa Regia — cum eo illa vice 8. mensibus in curto mansi.* Occurrit adhuc semel. Ita ubi de eodem Ælfredo, Florentius Wigorn. pag. 587. *curtum* habet.

Curticula, Minor curtis. *Curticula Abbatis*, in Statutis antiquis Corbeiensis Monasterii.

Curticula, Atrium Ecclesiæ, vel Palatii, porticibus circumdatum, atque adeo ipsa Porticus. Monachus Sangall. lib. 1. cap. 33. *In Ecclesia, vel in porticu, quæ tunc Curticula dicebatur, &c.* Lib. 2. cap. 31. *Per latissimam curtem, vel curticulas Aquarum Grani, quas Latini usitatius Porticuum nomine vocant, &c.*

Curticlus. Charta Odonis Episcopi Belvacensis an. 875. apud Louvetum : *In suburbio nostræ civitatis molendina 2. & cambas 11. & hortos cultos 2. & curticlos 10. pratum 1. &c.* Idem videtur cum *Curtillus*, de quo infrà.

Curticella, Curtis minor. Ruricius, seu Rauracius Epist. ad Desider. Cadurc. Episc. tom. 5. Antiq. lect. Canisii : *Simulque suggerimus, ut de ipsa curticella, vel hominibus inibi consistentibus sub vestra defensione — dignetis habere corticella.* Notitia an. 1041. apud Augustinum *de la Chieza* in Chron. Pedem. c. 19. *Addidit quoque præfato Monasterio corticellam unam inter Cercinaschum & Schalengiam, quæ ab incolis Gorreta dicitur.* Infrà : *Curticellam unam in territorio Suavis.* Adde Miracula S. Columbani Abbat. cap. 29. & Chartas Longobardicas apud Ughellum passim.

Curtifer, idem quod *Curtis*. Donationes factæ Ecclesiæ Salisburgensi cap. 8. *Tradidit quoque ad Chuchil casam cum curtifero suo & territorio, & manentes novem cum colonis & aliis appendiciis suis.* Occurrit iterum cap. 4. & alibi. Traditiones Fuldenses lib. 2. cap. 148. *Trado S. Bonifacio — unum integrum curtiferum.* Chronicon Besuense : *Mansum cum suprapositis, campis, pratis, curtiferis, silvis, &c.* Alibi : *Mansa, servos, ancillas, curtiferos, terras, silvas, &c.* Adde Perardum pag. 44. & Formulas veteres 18. 19. 50. 58. 79. & Metropolim Salisburgensem passim, ubi Wiguleius Hondius tom. 3. pag. 2. curiam & curtiferum confundit.

Cortarium, idem quod *Cortis*, *Curtis*, *Curtilis*. Charta

Hugonis de Feritate in Hist. Monasterii sancti Audoëni Rotomag. pag. 460. 462. *Et in ipsa villa terram unius carrucæ, & unum mansum, & 10. cortaria.* In alia Hugonis, prioris filii: *In eadem villa octo cortes, &c.*

Curtarii, Curtium possessores, vel tenentes. Charta Anselmi Abb. Lauresham. apud Freherum in Origin. Palatin. *Aream & vineas in ScrieZescim, cum hobariis atque curtariis, prætter ea quæ in servitio habuerunt, sub annua pensione jure hæreditario contradidi.* Infrà: *De 12. hobariis pro servitio & reditu solvuntur 8. libræ: de dimidiis verò hobariis & molendinariis & aliis curtariis 8. talenta & 14. solidi.*

Cortina, Minor *Cortis*, seu rustica area, quæ muris cingitur: *Cortis clausa*, in laudatis Chartis Alamannicis Goldasti 60. & 64. Vetus Notitia apud Ughellum tom. 5. pag. 1538. *Domuncula minor cum cortina, vinea, &c.* Alia an. 1210. apud Guichenonum in Bibl. Sebusiana cent. 1. c. 78. *Cum terris, cortina, justitiis, pedagiis, albergiis, &c.* Tabular. Casauriense: *Concambiavi curtinam meam de terra & vinea sub ipsa curtina cum ficariis super se habentem.* Thwroczius in Salomone cap. 52. *Milites autem Ladislai agmina Salomonis tanquam in cortinis concluserunt.*

Inde murorum loricæ, seu prominentes urbium muri, *Cortinæ* appellari videntur nostris, quòd iis veluti *Cortes* incingantur. *Cortes enim rotundæ sunt*, ut ait Varro in Origin. Unde *Cortina*, seu Tripodis Apollinis, etymon accersit Jos. Scaliger, etsi Varro & Servius aliter censeant. Anna Commena lib. 11. Alexiad. pag. 309. Κορτίνας vocat muros urbis, seu loricas, inter binas turres: Τοῖς πύργοις, ϗ ταῖς μέταξι κορτίναις σφίσιν αὐτοῖς διενείματο. Synod. Romana sub Silvestro PP. c. 1. *Quoniam bonum est ut fixas cortinas habeat Ecclesia, ut regia Ecclesiæ non vacillet, sed sit firma, & claudat ostium propter persecutorem.* Neque aliunde petenda origo *cortinarum*, seu velorum, vel aulæorum, quibus altaria clauduntur apud Christianos, atque adeo lecti ipsi nostrates. Ebrardus Bethun. in Græcismo:

Velum Cortina, velum Tectura vocatur.

Alibi:

Aulæ dicuntur Aulæa: Petasmata Templi:
Cortinæ Thalami: Velaria, vela Theatri.

Iso Magister in Gloss. *Aulæa, propriè Umbhang, ab aula Attali Regis dicta, propriè Cortinæ.* Auctor Breviloqui: *Cortina est ornamentum Ecclesiarum, vel tabernaculorum, sicut vela depicta, quæ in lateribus altarium suspenduntur, ne Sacerdos aspectu circumstantium confundatur.* S. Augustinus lib. 2. Quæst. super Exod. c. 174. Αὐλαίας, *quas Græci appellant, Latini Aulæa perhibent, quas Cortinas vulgò vocant.* S. Hieronymus lib. 1. in Lamentat. Hierem. cap. 2. *In tentorii nomine & tabernaculi, quamvis unum videatur sonare, eo quòd tabernacula inde sint dicta: quòd cortinæ distentæ funibus tabernaculis intrà stantibus appenderentur, quæ tentoria sustinerent.* Monachus Sangallensis lib. 1. cap. 2. ex emendatione Codicis Cæsarei apud Lambecium: *Tunc adolescens ille, quem post cortinam, juxta quam consederat Rex, stare præceperat, ut audiret quomodo singuli supplicarent, cum ipsa cortina ipsum circumplexus, in hos quæstus erupit, Domine, &c.* Anastasius in Leone III. PP. *Fecit cortinam sericam albam habentem periclysim & crucem de fundato.* Occurrit apud eundem non semel, Continuatorem Florilegi pag. 672. in Gestis Regum Francorum cap. 14. & alios. Vide Durandum lib. 1. Ration. cap. 3. num. 39.

Cortinæ Regiæ, Signa, vela regia, quæ bonis debitorum Fisco addictis appendebantur, tituli. S. Ambrosius Epist. 33. *Dum hæc tracto, suggestum est mihi cortinas Regias esse collectas, refertam autem populo Basilicam præsentiam mei poscere.* Infrà: *Postea verò quàm cognoverim cortinas Regias inde esse sublatas.* Vide *Titulus*, *Velum*.

Cortina, Panni vel serici species, sic dicta, ut *pallium*, pro pallii materia. Liber Anniversariorum Basilicæ Vaticanæ fol. 144. ubi de Bonifacio VIII. PP. *Item 4. camisas de cortina, cum pectoralibus & gramiciis de opere Cyprensi.* —— *Item tria superpellicia de vinipa & cortina.*

Incortinare, Tapetibus & aulæis ornare. Matth. Paris an. 1259. *Jussit autem Rex ut civitas mundata stipitibus, truncis, luto & fimo, incortinaretur.* Boccacius: *Unbellissimo letto incortinato.* *Curtiner*, includere, apud Brittonem pag. 144.

Cortinum, idem quod *Cortina*, Cortis, seu rustica area. Charta 33. inter Alamannicas Goldasti: *Vendiderunt — cortinum aruncale, quem habuerunt de sui patris, &c.* Occurrit ibi pluries.

Cortinale, Atrium, *La court d'une maison.* Verdala in Episcopis Magalon. apud Gariellum pag. 105. *Lavatorium claustri superioris similiter fecit, cortinale & portalia & murum quo clauditur.*

Cortisiani, qui *Cortes* curant, vel colunt aut incolunt. Charta Longobardica an. 774. apud Ughellum in Archiepisc. Benevent. *Necnon in Gastaldato Bisernensi concessimus cortisanos, hi sunt cum uxoribus suis & omnibus sibi pertinentibus.* Alia ibid. *Sed & substantiam Calendini cortisani nostri, qui habitare visus fuit in Uriniano.* Chronicon Monasterii S. Sophiæ Benevent. *Substantiam quæ Auroaldi fuit curtisani nostri.* Charta Ludovici Pii in Chronico S. Vincentii de Vulturno: *Statuimus quoque ut nullus ex servis, aut ex familia ejusdem Monasterii, vel eos, quos Cortisianos vocant, audeat inquietare, aut quodlibet pensum ejus exactor tollere, vel exigere præsumat.* Adde eundem Ughellum tom. 6. pag. 297.

Servatur ejusce appellationis memoria in fœcialium libris, uti appellant, *Provincialibus*, in quibus, inter Flandrensium nobiles familias, mentio fit *Cortisiani Flandriæ*, ex Curtriaca gente, cui pro insignibus tres cantherios miniatos in campo aureo adscribunt. Idem videtur cum eo qui *le Sire de Cortesiex* dicitur non semel Guillelmo Guiarto. Chronicon Flandr. vernaculum cap. 72. *Si feit prendre un Chevalier de Flandres, qu'on appelloit Courtoisien.* Adde cap. 46.

Curtisani, vel alterius Principis aulici, *Courtisans*, qui in Regis *Corte* versantur, apud Godefridum Personam in Cosmodromio ætate 7. cap. 77. 88. in Chronico Montis S. Agnetis, & apud Gersonum in Serm. de sancto Antonio.

Curtile, Curtillum, Spelmanno, Locus vel sedes curtis: Vadiano, villula aliqua paucis ædificiis constructa, domus rusticana prædiolo conjuncta: rectiùs, cui adjunctus est hortus, nam *Curtile* propriè hortum rusticum, seu curtis sonat. Gloss. Lat. Gall. *Ortus, Courtil.* Charta Caroli Calvi: *Cellulam S. Clementis unà, cum curtili in quo Monachi ibidem Deo famulantes labores manuum exercere videntur, vel in quo res illorum consistunt, &c.* Ita Chartæ Alamann. Goldasti n. 28. 62. Tradit. Fuld. lib. 2. cap. 210. Chronica S. Benigni & Besuense pag. 419. 451. 512. 544. Gesta Abbatum Gemblacens. pag. 533. 534. & Scriptores alii passim. *Le Reclus de Moliens* in *Miserere* MS.

Il convoita par grant foiblece,
La piour pome du courtil.

Le Roman du Renard MS.

La bonne femme du Maisnil
A ouvert l'uis de son courtil.

Cortile, in Chronico Gemblacensi pag. 533. 534.

Curtilio, eodem significatu, in Charta Rainoldi Archiepiscopi Remensis apud Locrium in Chronico Belgico an. 1129.

Curtillum, idem quod *Curtile.* Leges Inæ Regis Westsaxiæ cap. 42. *Rustici curtillum debet esse clausum æstate simul & hieme, &c.*

Curtilagium, idem quod *Curtile*, Lindwodo ad lib. 3. Provincialis Cantuar. tit. 16. Locus adjunctus curti, ubi leguntur herbæ vel olera. Ordericus Vitalis lib. 3. p. 466. *Tertiam partem decimæ, & quinque cortilagia.* Monasticum Anglican. tom. 1. pag. 256. *Et etiam si in curtilagio alicujus bladum seminaretur, decimam gerbam illius*

bladi, sicut in campis, percipiet. Tom. 2. pag. 89. *De una virgata terræ, in Stodleya——cum duabus curtilagiis ad eam pertinentibus.* Pag. 306. *De uno mesuagio cum curtilagio in villa de Mellyng.* Will. Thorn pag. 2098. *Minutas decimas, cum decimis fœni & curtilagiorum.* Pag. 2101. *Super decimis quibuscumque garbarum & bladorum de ortis seu curtilagiis aut aliis terris, & locis plantatis, &c.* Courtilages, in Consuetudine Montensi cap. 50. Will. Guiartus an. 1298.

Et s'espandirent fols & sages
Cà & là par les courtillages.

Charta Stephani Comitis Burgund. & Joannis Comitis Cabilonensis an. 1229. pro Libertatibus oppidi Aussonensis: *Li courtilaige de la Ville seront sebur en telle maniere que l'on n'y peut riens prendre de par nous, si par achat non: iceux deux choses de foin & de courtilaige sont sans creance, &c.* Infrà: *Cils qui fera dommaige de la closon de la ville, & de la closon des courtils, & des courtillaiges, & des fruits & des arbres, s'il le fait à aiciant, il doit amender le dommaige, &c.* Vide Innocent. III. PP. lib. 13. Epist. 79. Statutum 2. Westmonast. cap. 50. Fletam lib. 2. cap. 71. §. 3. Brittonum pag. 109. v. &c.

Curtilarius, Officium monasticum, cujus curæ potissimùm incumbebat, ex curtili Monasterii, aut aliunde olera & pulmentaria Monachis subministrare, quod postea in beneficium & feudum Ecclesiasticum Summo Pontifici obnoxium transiit, ut docemur à Doubleto in Hist. Sandionysiani Monasterii lib. 1. cap. 59. quem lingua vernacula *Courtillier* appellari annotat. Catholicum parvum: *Ortilio, Ortelain, Courtilleur.* Gloss. Lat. Gall. *Olitor, Courtiller.* Alibi: *Ceparia, Courtilliere.* Rursum: *Orticola, Courtiller.*

Alia interdum notione videntur nuncupari *Curtilarii*, seu *Curtiliers*: dicti enim qui domini sui principalis seu capitalis *Curiam* sequi tenentur, & ejus placitis interesse. Charta an. 1244. in Tabul. Corbeïensi: *Aprés en autel fait il tort de le terre le Visconte, ki est Courtillieres de l'Eglise.* In altera Joan. *de Mainieres* Militis an. 1283. ibidem: *Chest assavoir que come li Abés desist que je fuisse leur Courtilliers, & voloit que je alasse à ses plais, & jujaisse aussi come autre Courtillier, il est ensi ordené que je & mi hoir irons à trois plais generaux chascun an, & jugerons & ferons aussi come li autre Courtillier.*

CORVA, *Corvis*, Prædium, vel modus agri. Charta Longobardica an. 774. apud Ughellum in Archiepisc. Beneventan. *Concessimus & prædicto Monasterio S. Sophiæ corvam quæ videtur esse in campo Senercunis,—integram sanctæ Sophiæ Monasterio concessimus possidendam.——Sed & corvam ad Pontem Bajanum, quam comparavimus à Joanne, &c.* Infrà, semel ac iterum *Corvis* scribitur, ut & crebrò in Chronico S. Sophiæ Benevent. pag. 585. 586. 587. 589. &c.

CORVATÆ, *Curvatæ*, *Corveiæ*, *Courbiæ*, Operæ quas subditi ac rustici dominis suis præstare ex Lege tenentur: *Corvées*, nostris, quas Cujacius ad l. un. C. Ne operæ à collatorib. exig. lib. 10. ait operas esse *à nostris sic dictas quasi Corpées, scilicet opera corporalia*: quomodo dicuntur *corporales molestiæ*, in leg. 126. Cod. Theod. de Decurionib. Nam & Lugdunensibus *Rée*, operam significare addit. Alii à *curvando* deducunt, quia præstando hujusmodi operas homines curvantur: unde *Curvadæ*, *Curvatæ*, & *Courbiæ*, interdum appellantur. Alii quasi *Corrogatas* dictas putant. Vide in hac voce. Rigaltius in Gloss. ab *Angariis* deducit. Sed potior videtur Cujacii sententia, non quòd sint *opera corporalia*, sed quòd præstarentur ab iis quos *homines de corpore* appellabant, qui ejusmodi operis soli obnoxii erant.

Corvata. Chronicon Besuense: *Tali servitio, ut omnibus annis in corvata Monachorum, jornalem unum de tritico, & alium de avena persolverent.* Alibi: *In villa nostra—voluerunt aliquando corvatam consuetudinaliter facere.* Tabularium Burguliense Ch. 97. *Curtis verò ipsa libera est ab omni hominum extraneorum consuetudine, corvata, biduanno, &c.* Adde Libertates villæ Montis Regal. an. 1287. apud Guichenonum in Hist. Bressensi pag. 206.

Curvata, & *Curvada.* Epistola Abbatis S. Germani tom. 4. Histor. Franc. p. 737. *Curvadas suas in melioribus terris nostris ponit.* Charta anni 1101. tom. 1. Spicilegii Acheriani pag. 238. *Curvatæ rusticorum.* *Droit de courvage*, in Consuet. Pertic. art. 59.

Corvada. Capitulare de Villis c. 3. *Non corvadas, non materiam cedere, &c.* Charta an. 1058. apud Duchesnium in Hist. Castrovillana: *Neque bannum, neque corvadam, neque ullam ibi accipiet consuetudinem.*

Croada, idem quod *Corvada.* Charta an. 950. apud Meurissium in Episcopis Metensib.——*Forestam quæ dicitur Heis, cum integro banno, eidem loco concedimus, in omnes usus, cum redditibus suis, id est, croada & suffusa, quas debent solvere quicumque de adjacentibus exinde voluerit focariam de mortua silva habere, & plaustra ad aratra sua, stabula etiam facere.* Chronicon Senoniense cap. 9. *Adveniente tempore veris, quo agricolæ ad colenda arva & hortos procedere solent, ille malorum adinventor Renaldus prohibuit ne homines Ecclesiæ Senoniensis croadas debitas persolverent, nec agros nec hortos, prout solebant, excolerent.* Cap. 10. *Præcepit ut homines Ecclesiæ nostræ croadas & hortos, sicut antea solebant, excolerent.* Tabularium S. Vitoni Virdunensis: *In Meraldi curte habebamus antiquitus croatam unam indominicatam, quam quidem Præpositus noster sine consensu & consilio Capituli cuidam homini ejusdem villæ Duranno nomine vendidit, &c.* Ibidem: *Solum mansa 1. carratam de virgis, & 40. noctes, & 12. croadas, unam herbæ, alteram fœni, idem tres carratas herbæ, alteram feni.* Rursum: *Duos dies ad croadam homo de potestate facit cum bestiis suis, quibus si caret, cum fossorio totidem dies.*

Corveia. Charta an. 960. apud Hemereum in Augusta Viromand. *Quòd eandem terram tenentes—— ei bis in anno carrucam corveiam facerent.* Id est, agrum domini gratis ararent. *Corveias submonere.* Regestum Philippi Aug. f. 125. *Singulis annis in Natali Domini submonebat corveias suas. Corveiæ vanni, sacci, baleii, carrugarum*, in Charta an. 1230. ex Tabular. Fossat. f. 50.

Courbia, in Consuetudinibus *de Boidecené* in Pictonibus an. 1265. *Habent courbiam in terra, sed sciendum quale: tale est enim ad domos faciendas in estagiis suis, & in illis estagiis claudendum & * emand (f. eundum) cum tot bobus cum quibus terram suam unusquisque coluerit, vel cum corpore suo, si dominus submonere ipsum fecerit. Habent etiam courbiam ad fœnum suum faciendum, habent etiam courbiam ad ligna adportandum, &c.*

CORVESARII, Sutores veterinarii, qui *Corio veteri* utuntur: Gallis, *Sueurs de vieil, Savetiers.* Charta Ranulfi Comitis Cestriæ in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 987. *Quapropter prohibeo super amorem meum, ut nec mercator, nec institor, nec permentarius, nec corvesarius, nec ullus minister volens vendere vel emere, non vendat, &c.* Diploma Henrici I. Regis Angl. in Regesto Chartarum Normanniæ: *Sciatis nos concessisse Willelmo Canuto & Osberto filio Huardi, & sociis Cordewanariis & corvesaris Rotomag. ut habeant gildam suam bene & honorificè & plenariè de ministerio suo, sicut eam habuerunt.* In Regesto Feodor. Carnoti pag. 16. *Les Corvoisiers qui vendent soulers ou marchié, doivent chascun obole.*

CORVILLA, Corbula, *Corbeille.* Glossæ Bibl. MSS. *Cartallum, Corvilla.*

CORUS, *Chorus*, Mensuræ annonariæ species apud Anglos & Germanos. Bracton lib. 2. cap. 16. §. 7. *Decem coros tritici, sive decem quarteria.* Nicol. Trivettus an. 1194. *Coros frugum, vel modios rerum venalium, sive quascumque mensuras——fieri statuit uniformes.* Apud Isidorum lib. 14. Orig. cap. 26. *Corus 30. modii im-*

pletur. Hic ab Hebraïco sermone descendit, qui vocatur Cora à similitudine collis: Cora enim Hebraïcè colles appellantur. Coacervati enim modii 30. instar collis videntur, & onus cameli efficiunt.

Chorus, eadem notione. Chronicon Montis Sereni an. 1217. *In Szoberiz quidem 25. chori, hoc est, Wischepele triticum, reliquis verò duabus 6. chori siliginis, & 19. marcæ, fertone minus. Porro mansi de Nienborch in foribus Ecclesiæ positi solvebant 80. choros de 4. generibus frumenti, & servitium rusticorum.*

Coruscus, Fulgetrum, Ἀστραπή; *Esclair*, nostris. Plinius: *Fulgetrum priùs cernitur, quàm tonitrum auditur. Coruscare*, apud Apuleium de Mundo, *Esclairer*, ἀστράπτειν. Gloss. Lat. Græc. *Fulget*, ἀστράπτει. *Coruscatio* apud Solinum, & Matth. Westmonast. an. 1198. 1218. 1230. 1246. Ebrardus Bethuniensis in Græcismo:

Sol radiat, mucroque micat, fulgorque coruscat,
Quum fulgor supra nos paret, tunc fulgurat æther.

Vetus Interpres Juvenalis Sat. 13. v. 223. *Nam ex nimio flatu vel certamine ventorum nubes inter se conlisæ tonitrua & coruscos faciunt, veluti saxa inter se collisa ignem faciunt.* Gregor. Magn. lib. 2. Dialog. c. 15. *Roma à gentibus non exterminabitur, sed tempestatibus, coruscis, turbinibus, ac terræ motu fatigata, marcescet in semetipsa.* Cap. 33. *Tunc vir Dei inter coruscos & tonitruos atque ingentis pluviæ inundationem, &c.* Gregorius Turon. lib. de Mirac. S. Martini cap. 29. *Factus est super illos splendor corusco similis.* Fortunatus lib. 3. Poëm. in Epist. ad Felicem Episcop. *Et soporantes oculos, quos mihi aperuistis tonitruo, clausistis corusco.* Hugo Flaviniac. in Chron. pag. 245. *Inter coruscos & turbines tempestatis imminentis.* Occurrit præterea apud Bedam lib. 4. Hist. Angl. cap. 3. Petrum Damian. lib. 6. Epist. 32. extrema, Cæsarium lib. 2. Miracul. cap. 27. &c.

Coruscus. Ugutio: *Coruscus, splendidus, crispus, tremulus.* Gloss. Græc. Lat. Ἀστραπειδὴς, *coruscus.*

Corynetus. Petrus Damian. lib. 1. Epist. 20. *Si à Corynetis suis matrona potens negligit arcere petulcum, quid mirum si in eam quoque ille postmodum vesaniæ suæ porrigit appetitum.* Ubi Editor ad marginem, *famulabus.* Sed legendum videtur *cœtonitis*, ex Græc. Κοιτωνίτης, cubicularius, eunuchus.

Cos *ocularis, id est, qui oculis valet, & est viridis coloris.* Sic interpretantur Glossæ MSS. ad lib. 1. Passion. Alexandri Iatrosophistæ.

Cosa, pro *Causa*, Res, in veteri Charta apud Ughellum tom. 3. Ital. sacræ pag. 40. 41.

Coscez & *Coscet.* Domesdei tit. *Wiltshire, Rogerius Comes: Octo villani, & octo Coscez, cum quinque carucis.* Vox, inquit Spelmannus, in lustratione hujus Comitatus frequens, uti & *Coscet*, quæ *bordariorum* loco villanos plerumque sequitur. In burgo autem Malmesburia cum bordariis sæpe jungitur. Agardus opinatus est operarios pauperes significare: nos, ait idem Spelmannus, idquod *Cotmanni* & *Cotarii*, id est, *Cotorum* habitatores: nam *Coshe* idem apud veteres Anglos quod *Cote*, id est, tugurium. Iidem videntur qui *Cothseti*, in Legibus Henrici I. cap. 30. & 81. Vide *Cota*.

Coscinus, *Coscina*, Mensuræ frumentariæ species apud Italos. Bulla Alexandri III. PP. an. 1179. apud Ughellum in Archiepiscopis Benevent. *De quo sex coscinos frumenti unoquoque mense & alia quædam proveniunt, &c.* Vide *Capisa.*

Cosduna. Vide *Consuetudo.*

Cosia. Otto Morena in Hist. Rerum Laudensium pag. 30. *Nullo etiam fossato, aut cosia, nullis arboribus inter utramque partem existentibus.* Ubi legendum *cesia*, ex Cod. MS. monet Felix Osius, quæ vox, vel *cesa*, Italis sepem sonat. Vide *Concisa.*

Cosimentum, Protectio. Homagium Mariæ Vicecomitissæ Beneharnensis æræ 1208. factum Ildefonso Regi Aragon. apud Marcam lib. 6. Hist. Beneharn. cap. 1. §. 2. *Ego recipio vos in Dei cosimento & meo, & promitto vobis, &c.*

Cosinus. Vide *Cussinus.*

Cosmarius, *Dominus mundi*, Joan. de Janua. Ex κόσμος.

Cosmeta, Ornator, exornator, cujus circa cutim occupatur industria: interdum vespillo, pollinctor. Hesychius: Κοσμητὴς, κουρεὺς, ἐνταφιαστής. Gloss. Græc. Lat. Κοσμήτρια, *ornatrix.* Papias: *Cosmetæ, dicuntur ornatrices crinium, à comando.* Petrus Damian. lib. 7. Epist. ult. pag. 680. de nobili Constantinopolitana Ducis Venetiarum uxore: *Corpus ejus omne computruit, —— ut nec quispiam tantam perferre narium injuriam potuit, non cosmeta, non servulus, vix una duntaxat ancilla, non sine speciei redolentis auxilio, in ejus obsequii sedulitate permansit.* Κοσμητὴς ἐφήβων, *exornator adolescentum*, in veteri Inscript. 79. 6. 317. 5. dignitas apud Græcos, qua qui insignitus erat, κοσμητεύειν dicitur ead. pag. 317. 1. Vide Casaubonum ad Spartianum in Adriano.

Cosmus, Κόσμος, Mundus. Turpinus de Vita Caroli M. cap. 11. *Cosmi potentiores, fortiores, &c.* Alius Codex MS. habet *mundi.* Lib. Miraculor. S. Bertæ Abbatissæ parte 1. cap. 1. *Sciatis vos ipsos non hujus cosmi cum honore esse residuos.* Fridegodus in S. Wilfrido cap. 4.

Cosmica si spreto repetam contagia Christo.

Adde Itinerar. S. Willibaldi num. 7. Edgarum Regem Angl. in Legibus Monachorum Heydensium cap. 2. Epitaphium Isidori Hispal. in ejus Vita num. 39. &c.

Cossa, *Cossia*, *Cocia*, Pensitationis species Provincialibus nostris nota. Charta Beatricis Comitissæ Provinciæ an. 1245. *Salvis—lesdis, & cossis, & pedagiis, & boagiis consuetis.* Charta Willelmi Comitis Forcalcarii an. 1206. pro Manoscensibus, apud Columbum pag. 470. *Nec teneantur solvere —— bladagium, sive albergam, nec contalagium, sive civatam, nec cossias, sive medias cossias de eorum bladis & rebus quæ ad mensuram sestarii venduntur & mensurantur.*

Cocia, eadem notione. Tabularium Eccl. Dignensis: *In cociis bladorum, leguminum, nucum, &c.* Quo loco Gassendus, *jus cociarum*, mensuræ jus in divendendis frumentis, leguminibus, & nucibus interpretatur pag. 21. Notitiæ ejusdem Ecclesiæ. Vide Claudium Expilium orat. 15. pag. 169.

Cossæ, Siliquæ, Gallis *Cosses*, ut siliquæ fabarum, &c. Hist. Translat. S. Guthlaci num. 17. *Porcum quasi bimum spe futuræ utilitatis nutriverat, & siliquis, & cossis, & migmate depastum impinguaverat.*

Cossatum, Pensitationis species, eadem fortè quæ *cocia.* Vide *Esbonagium.*

Cossus. Fridegodus in S. Wilfrido cap. 12.

Præterea Andreæ germana diaulia sancti
Ingressus, dictu mirabile! poplite cosso
Ingentes animos labiis patefecit apertis.

Id est, *genibus flexis.* Pomp. Porcaria, apud Nonium: *Sciunt omnes, quantum est, qui cossim cacat.*

Cossi, Vermes qui in equis nascuntur. Vegetius lib. 1. de Arte veterinaria cap. 52. *Ita omnes vermes, quos Cossos appellamus, & tineolas purgabis.* Festus *Cossos*, vermes ligno editos appellari auctor est, nos *Cossons* vocamus.

Cossio, Porcellus, ex Gallico *Cochon*, in Charta Arcembaldi D. Borbonii an. 1217. pro libertatibus Villæ franchæ.

Costa, Clivus, latus montis, Italis *Costa*, nostris *Coste.* Charta Hugonis & Lotharii Regum Ital. apud Joan. à Bosco in Vienna: *Donamus atque largimur costam unam juris nostri, quæ Castaneto inferiore nuncupatur — unà cum mansis, casis, terris, vineis, — ad ipsam costam aspicientibus.* Alia an. 1196. in Probat. Hist. Sabaudicæ: *Costam totam quæ est à muro inferiùs ex parte Abbatiæ, & domum confrariæ retinuimus nobis.* Crescentius de Agricultura: *Nella quale assai presso à Salerno e una costa supra il mare riguardante, la quale gli habitanti chiamano la Costa d'Amalfi.* Dantes in Inferno cant. 19. *Vidi per le coste & per lo fondo.* Adde Ottonem Morenam in Hist. Rer. Laudens. pag. 30. 34. tom. 5. Ughelli pag. 1553. &c.

Costa maris, apud Matth. Paris pag. 179. Gall. *Coste de la Mer*, Ora maritima. Ital. *Costa*.

Costa, alia, sed incerta mihi notione. Anastasius in S. Silvestro PP. *Fecit—Angelos 4. ex argento, qui sunt in pedibus quinis, costas cum crucibus tenentes.* Hinc fortè

Costula. Capitolinus in Maximino juniore: *Reticulum de prasinis undecim, dextrocherium cum costula de hyacinthis quatuor.* Vide ibi Salmasium pag. 255.

Costæ circulorum. Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 110. *Et 5. sextarios avenæ, & 1. de fabis, & tascham, & dimidium decimum, & 2. boxias, & 3. costas circulorum, & 4. pulzinos, &c.* Fol. 114. *Et 50. essendolas, obra & manobra, & per vindemias 2. costas.* Ch. 171. *Præterea* prædicti fratres *promiserunt se reddituros omni anno prædictis Monachis in mense Septembrio 30. costas circulorum, & in Nativitate Domini 2. solidos & dimidium.*

COSTAREZ. Charta Ricardi Regis Angliæ, apud Sammarthanos in Archiepisc. Turonensib. *Et foagium de Maumine, & unam saumam mellis, cum vasis quæ dicuntur Costarez, &c.* In alia Henrici Regis Angl. an. 1277. in Regesto Castri Lidi in Andibus, fol. 3. v. scribitur *Costerez*. Vide *Costrelli*.

COSTARIUM, *Locus costarum*, Ugutioni.

COSTELLUM. Vide *Flecarius*.

COSTER. Inventar. sacræ Capellæ Westmonaster. in Monastico Anglic. tom. 3. parte 2. pag. 81. *Panni. Inprimis duo costers panni magni de velveto, pro principalibus festis, &c.*

COSTERA, Ora maritima, Gallis *Costiere*. Magna Charta libertatum Angliæ: *Omnes bedelli deponantur per Tamisiam, Medelweiam, & per totam Angliam, nisi per costeram maris.* Bromptonus: *Qui voluerit transire à capite Turkiæ per costeram Romaniæ, transibit, &c.* Historia MS. Bellorum Hierosol. vernacula: *Ala conquerre un Roiaume ki estoit — par delà Tabarie en la costiere de la mer.* Crescentius de Agricultura: *Nella costiera del monte.* Alibi: *Intorno alle sue costiere.* Vide Leges Maris Oleronenses pag. 101. & suprà *Costa*.

COSTILATUS, seu potiùs *Costulatus*, Costulis distinctus, vel in *costularum* speciem dispertitus: Gall. *Costelé*. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis an. 1295. in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 310. *Duæ phialæ argenteæ costilatæ & deauratæ cum alternis vineis, quarum una deaurata, &c.* Salmasius ad Pollionis locum in Salonino Galieno, *His auratos constellatosque baltheos rapuisse perhibetur*, monet in Codice Palatino legi *costilatos*; ubi nescio an bene restituat *pustulatos*. Hunc vide & expende.

COSTIS. Lex Ripuarior. tit. 32. §. 4. *Quod si ipse strudem contradicere voluerit, & ad januam suam cum spatha tracta accesserit, & eam in porta, sive in coste posuerit, tunc judex fidejussores ei exigat, &c.* Id est, ad latus, Gallicè, *à costé*.

COSTIS, Prædii rustici species, fortè pro *Cortis*. Charta Hugonis & Lotharii Regum Italiæ an. 945. in Tabulario Ecclesiæ Viennensis fol. 12. *Donamus atque largimur costem unam juris nostri, quæ Casteneto inferiore nuncupatur, &c.* Infrà: *Cum ——servis quoque & ancillis, aldionibus & aldiabus ad ipsam costem & res aspicientibus.*

COSTRELLI, Pocula vinaria, chaucero. Lexicon Cambro Britannicum, *Costrel*, lagena, uter, obba. Matth. Paris an. 1258. *Vasa quædam quæ Costrelli vocantur, veneno repererunt plena.* Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 550. *Habebit de Celerario 5. albos panes, & costrellos suos plenos cervisiæ.* Vide *Costarez*.

COSTUMA. Vide *Consuetudo*.

COSTURA. Vide *Cultura*.

COSTUS, *Costagium*. Vide *Custus*.

COTA, *Cotta, Cottus*, Tunica Clericis propria, Gall. *Cotte*, Germ. *Cutt*. Concilium Moguntiacense apud Reginonem lib. 1. cap. 335. & Burchard. lib. 2. cap. 208. *Ut laicalibus vestimentis Clerici non utantur, id est, mantellum, vel cottam sine cappa, &c.* Alexander IV. PP. lib. 6. Epist. 256. *Clerici induti vestimentis sericis, aut superpelliciis, sive cotis vadant processionaliter.* Idem Epist. 24. an. 7. ex Regula Canonicorum S. Marci de Mantua: *Canonicis non liceat uti cottis, nisi tantùm in Capitulo & in Choro, divinis officiis, & obsequiis circa altaria exhibendis, & cùm ad opus Dei vadunt, & inde redeunt, & in afferendo ignem & aquam, & alia quæ necessaria sunt divinis officiis.* Infrà: *Cottas minùs subtiles vel etiam sumptuosas nullus faciat.* Charta Petri Episc. Anagnini apud Odor. Raynald. an. 1299. num. 30. *Diaconus stet cum cotta & stola, & Subdiaconus & Acolythus cum cotta.* Concilium Budense cap. 20. *Rectores & simplices Sacerdotes cum cottis, seu superpelliciis & stolis tantùm, inferioris verò status vel ordinis Clerici cum cottis Synodum intrent.* Constit. Joannis Archiepisc. Nicosiensis an. 1320. c. 3. *In hieme Canonici capis, & Assisii & alii Beneficiati capis, in æstate superpellicio sine cotta, & Canonici cum almutiis.* Eadem notione usurpat Michas Madius in Hist. Spalatensi c. 25. Apud Ughellum tom. 3. pag. 633. *Cotta seu camisia superanea*: ubi perperam bis editum *Cocca*.

Cottus. Concilium Metense an. 888. can. 6. *Nemo Clericorum arma portet, vel indumenta laicalia induat, id est, cottos vel mantellos sine cappa non portet.*

Cocta, in Concilio Ravennensi an. 1314. can. 6. *Et in Missa parati coctis, amictis, pluvialibus, &c.* Suprà: *Cum coctis & pluvialibus.*

Cotte à armer, Paludamentum, chlamys militaris, tunica quæ armis superinduitur. Vide in *Zatouin*. *Cotte à plates*: Computum Stephani *de la Fontaine* Argentarii Regii an. 1351. *Pour deux aunes de camocas de Lusques à or à faire autres cottes à plates.*

Vocem *Cotta* Josephus Scaliger in Append. ad Virgil. & alii à *Crocota* derivant, decurtata parte anteriori. Vide *Cottum*.

COTA, Tugurium, latibulum, à Saxonico Cote, spelunca, latibulum. Hinc rusticorum mansiunculæ, quæ nostris *Bordariæ*, ita appellatæ sunt, à qua voce sequentes deducuntur.

Cotagium, Tenementum villanum, rusticum, *villenagium*, *Borderie*. Ingulphus & Charta Witlasii Regis Mercior. tom. 1. Monastici Anglic. pag. 167. *Tres bovatas terræ, unam mansionem, & tria cotagia.* Vetus Charta tom. 1. ejusdem Monastici pag. 306. *Istos servos meos & omnia bona & catalla eorum, cum omnibus cotagiis meis situatis in Orientali parte fluminis, &c.* Charta alia pag. 427. *Et dicunt quòd prædicta 34. messuagia valent per annum ultra reditum resolutum 11. sol. 3. den. & non plus, quia non sunt nisi cotagia.* Vide tom. 2. pag. 196. 279. 293. 401. 461. Edw. Cokum ad Littlet. sect. 69. & Dugdalum in Antiquitat. Warwic. pag. 665. *Cotage*, in Charta Gallica tom. 1. Monast. pag. 903.

Cotagius census, in Charta an. 1233. apud Gallandum de Franco alodio pag. 89. *Cens cottier*, apud Philippum de Bellomanerio cap. 23. Idem qui *Surcens*, nempe census qui præter *rectum censum* prædio imponitur.

Cotarius, Cottarius, Coterius, Cotæ habitator, *bordarius, mansionarius*, nostris. Domesdei tit. Midlesex. *S. Petrus. Unus cotarius de 5. acris qui reddunt per annum 40. sol. pro hortis suis.* Alibi, ex Monast. Anglic. tom. 3. pag. 305. *Ibidem 12. bordi, & 16. cottarii, 11. servi, &c.* Apud Seldenum in Præfat. ad Eadmeri Histor. pag. 15. *Hic subscribitur inquisitio terrarum, &c. Deinde quomodo vocatur mansio, quis tenuit eam tempore Reg. Edwardi, quis modò tenet, quot hidæ, quot carrucatæ in dominio, quot hominum, quot villani, quot cottarii, quot servi, quot liberi homines, quot Sochemani, &c.* Charta Alexandri Conventrensis Episcopi tom. 2. Monastici Anglic. pag. 266. *Decimam 8. acrarum, quas cotarii dicti Prioris tenebant.* Charta Aliciæ Comitissæ Augi, ibidem pag. 976. *Ipsos nativos cum omni sequela sua—— & 6. coterios in Hoton, videlicet Rogerum qui tenet 2.*

coterios, *Willelmum*, *&c.* Vide tom. 2. pag. 480. & Knyghton. an. 1340. *Tenans cottiers*, in Consuetud. Ambianensi art. 42. 43. Pontivensi art. 72. 93. Monstroliensi art. 5. 8. Fulliensi art. 1. Audomarensi art. 18. *Hommes cottiers*, in Artesiensi art. 1. Bononiensi art. 46. 52. 55. Cameracensi tit. 5. art. 2. &c.

Cotlanda, *Cotlandum*, idem quod *Cotagium*, Terra *cotalis*, ex Cot, & Land, terra. Charta Roberti de Albineio tom. 1. Monastici Anglic. pag. 325. *Item, una virgata terræ, cum dimidia unius cotlandi tota, sicut fuerat Walteri.* Alia tom. 2. pag. 128. *Vendiderunt — scilicet unam waram, & 2. cotlandas cum dominio & prato quod ei in matrimonio dederamus.* Infrà scribitur *cotelanda.*

Cotsethlanda. Liber Ramesiensis sect. 265. *Dedit prædictus Abbas prædicto Hugoni —— unam cothsethlandam cum libero servitio.* Et mox : *Et insuper 60. sterlingorum solid. cotsethlandam.*

Cotseti, Cotarii. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 30. *Willani verò vel Cotseti, vel Perdingi, vel qui sunt hujusmodi viles vel inopes personæ, non sunt inter Legum judices numerandi.* Adde cap. 81. Vide *Coscez.*

Cotmanni, *Cotarum* possessores, qui aliàs *Cotarii*, *gens de cote.* Domesdei apud Spelmannum : 8. *bordarii & cotmanni cum 2. carucis.* Vide *Coterelli.*

COTALATA. Charta Guidonis Fulcodii, apud Columbum in Episcopis Vasion. lib. 3. pag. 396. *Hoc salvo, quòd Dominus Comes in civitate & castris supradictis cotalatam, seu albergam habeat, quantum hactenus Comites habere consueverunt, & cavalcatam, &c.* In alia Guillelmi Comitis Forcalcarii pro Manoscensibus, apud eundem, scribitur *contalagium*, nescio an pravè : *Nec bladagium, sive albergam, nec contalagium sive civatam, &c.*

COTARDIA, Cotæ, sagi vel tunicæ species, viris perinde ac feminis familiaris. Statuta Massiliensia MSS. an. 1276. & 1293. *Item de cotardia sine penna cum collario & 12. botonis positis in utraque manica 20. denar.* *Cottardita*, apud Matthæum Villaneum lib. 3. cap. 79. *Cotte hardie*, in Computo Stephani *de la Fontaine* an. 1351. *Desdites garnisons pour 21 mabres bruns des Cours de Broisselles baillez à Huistace du Brulle, pour faire cottes hardies fourrées d'aigneaux, & houces à chevaucher en estat d'Escuirie, pour nosseigneurs qui furent fais Chevaliers à la feste de l'Estoile, c'est à savoir Messeigneurs Jean & Philippe de France, Loys de Bourbon, Philippe & Loys de Navarre, & Charles d'Artois. Neant.* In Capitulo *des pennes & fourrures* : *Pour fourrer une cote hardie que ledit Seigneur ot ou mois de Juillet, &c.* Alibi : *Il est à savoir que des draps dessusdits pour la Chevalerie des Seigneurs dessus nommez, l'en a délivré à chascun pour cote hardie & houce six aunes & demie, &c. Pour fourrer une cote hardie de camelin à bois, que ledit Seignor ot aprez la feste de S. Michiel, &c. Pour fourrer une cote hardie d'un blanc caignet, &c. Pour fourrer à chascun une cotte hardie d'un brun tanné qu'il orent de livrée ensemble, & avec eux ceux qui furent faits Chevaliers en leur compagnie, pour chascune cote une penne d'aigneaux noirs, & un chapperon fourny de semblables aigneaux d'Arragon, pour chevaucher en estat d'Escurie.* Alibi : *Pour un fin camelin de Chasteaulandon à faire pour ledit Seigneur cotes hardies fourrées de menu ver, & houces sengle pour aller en son déduit.* In Computo ejusdem anni 1349. 20. *aunes de draps tannez de Louvain, pour faire 6. cotes hardies à relever de nuiz pour les Damoiselles & Femmes de chambre de ladite Duchesse.* Alibi : *Cotte hardie d'hyver.* Litteræ Joannis Regis Franc. de institutione Ord. militaris *Stellæ*, 6. Novemb. 1351. *Porteront une cote blanche, un sercot, & un chaperon vermeil, quand ils seront sans mantel, & quand ils vestiront mantel, qui sera fait à guise de Chevalier nouvel à entrer & demourer en l'Eglise de la noble maison, il sera vermeil & fourré de vair, & non pas d'ermines, de sendail ou samit blanc, & faudra qu'ils aient dessous ledit mantel sercot blanc, ou cote hardie blanche, chauces noires, & souliers dorez, & portent continuellement un annel, entour la verge duquel sera escrit leur nom & surnom, auquel annel, &c.* Balduinus de Condato vetus Poëta MS. de Joculatoribus :

Il ont mis jus les heraudies,
Et vestent les cotes hardies,
Et les robes as Chevaliers.

Continuator Gallicus Nangii an. 1378. de Rege Carolo V. *Et estoit vestu d'une cote hardie d'une escarlate vermeille, & d'un manteau à fonds de cuve fourré.* Guillelmus *Guiart* sub an. 1248. ejusmodi saga intellexit :

Li Rois & son Conseil privé,
Ou gens à hardies & à oses,
Parlent entre eux de maintes choses.

Denique Christina Pisana *au Tresor de la cité des Dames*, 2. part. cap. 11. *Comptoit l'autre jour ung Taillandier de robes de Paris, qu'il avoit fait pour une Dame simple, qui demeure en Gastinois, une cote hardie, où il y a mis cinq aunes à la mesure de Paris de drap de Bruxelles à la grand moison, & traine bien par terres trois quartiers de queuë, & aux manches à bonbardes qui vont jusques aux pieds.*

COTERELLI, Iidem qui *Cotarii.* Domesdei, in Monast. Anglic. to. 3. p. 305. *Septem villani quisque de una virgata, & 16. coterelli, & 2. servi.* Charta Edw. III. Regis Angl. tom. 2. ejusdem Monastici pag. 94. *Cum wardis, releviis & escaëtis, nativis, & coterellis suis, & eorum catellis & sequelis.* Charta alia tom. 3. pag. 69. *Unà cum omnibus villanis, coterellis, & eorum catallis, servitiis, sectis, &c.* Extenta manerii apud Spelmann. *Inquirendum est de coterellis, quæ cotagia & curtilagia tenent, & per quæ servitia.* Hinc

Coterelli, Prædones militares, qui aliàs *Ruptarii*, quos à Philippo Augusto anno 1183. deletos narrant Rigordus pag. 11. Willelmus Brito lib. 1. Philip. pag. 108. & de Gestis ejusdem Regis pag. 72. Guillelmus *Guiart*, Nangius in Chron. an. 1183. & alii Francorum Historici, Albericus an. 1183. & Guillelmus Armoricus in Philippo Augusto an. 1182. *Coterelli, qui vulgò dicuntur Ruptarii.* Hoveden. pag. 585. *Basculi & Coterelli.* Historia Franciæ MS. vernacula ex Bibl. Memmiana, fol. 199. *En celle année furent occis en la contrée de Bourges en Bery sept mille hommes & plus, appellés Costereaux, que aucuns gens appellent Brigans. Tels gens comme Costereaux, Brigans, gens de compagnies, pillars, robeurs, larrons, c'est tout un; & sont gens infames & dissolus & excommuniez. Ils ardoient les Monasteres & les Eglises, où le peuple se retraioit, & tourmentoient les Prestres & les Religieux, les appelloient Cantatours, par desrision, & leur disoient quand il les battoient, Cantatours, cantez.* Agunt de Coterellis præterea Concilium Lateranense an. 1179. cap. 27. Chronicon Vosiense cap. 73. Chronicon Marcianense pag. 894. Chronicon M. Belgic. pag. 190. Rad. de Diceto an. 1199. Galbertus in Vita Caroli Comit. Flandr. num. 117. 141. Stephanus Tornac. Epist. 90. &c.

Censet Marca lib. 6. Hist. Beneharn. cap. 14. *Coterellos* nuncupatos ejusmodi prædones, quòd majoribus cultellis armati & instructi essent, *quos Tolosani vulgo* Cotterels *vocant*, eosdemque esse qui *Cultellarii* dicuntur in Statutis Raymundi Comitis Tolosani an. 1152. apud Catellum lib. 2. Hist. Tolos. pag. 218. 219. Certè ita gladios istos vocari docet *le Roman de la Prise de Jerusalem par Titus MS.*

Vestu ont les clavains, & les bons coterians.

In Regesto Ducis Andegavensis fol. 93. fit mentio *de cotellerie, & de ceux qui vendent & achetent ferremens esmolus.* Alii *Cotarellos*, à *Cotis*, & *Cotariis*, & *Cotarellis* dictos volunt, ita ut collectitia ista prædonum manus conflata fuerit ex agricolis & rusticis, qui bellorum abusi licentia prædationi se se addixerant.

COTEROTUM, Mensura liquidorum, fortè pro *quarteratum.*

ratum. Tabular. Fossatense: *Percipit Ecclesia Fossatensis in pressorio —— unum coterotum vini albi.*

COTHSETI, & *Coscez*. Vide *Cota*.

COTIONES. Vide *Cociones*.

COTIS, *Dignitas corporis*. Papias. An *Dotes*?

COTMANNI, *Cotseland*. Vide *Cota*.

COTTA, *Cottarius*. Vide *Cota*.

COTTUM, *Cotus*, Culcitra, ex Gallico *Coite*. Statuta antiqua Monasterii Corbeïensis lib. 1. c. 3. *Cappam verò de sago & pelliciam, cottum, aut lectarium, sive sagum in tertio anno accipiant.* Statuta antiq. Cartusiens. 2. part. c. 16. §. 1. *Accipit incola cellæ ad lectum paleam, filtrum, si possit haberi, sin autem pro eo pannum grossum simplicem, non duplicatum, pulvinar, cotum, vel coopertorium de grossis ovium pellibus, & panno grosso coopertum.* Udalricus lib. 3. Consuetud. Cluniac. c. 11. *Ad lectum, capitale, coopertorium, cottum, stragulatum, brachiolineum quo femoralia succinguntur, &c.* Usus antiqui Ordinis Cisterciensis cap. 72. *Nec jaceant super cotos, præter minutos & infirmos qui extra chorum sunt.* Cap. 90. *Super cotos in lecto quiescere.* Bernardus Prior Portarum in Epist. ad Inclusum: *Ad lectum habeto stramen, filtrum, coopertorium de grossis ovium pellibus, rustico panno coopertum, vel cotum, & pulvinar.* Petrus Damian. lib. 2. Epist. 15. de Monacho: *Qui fessa in lectulum membra projiciens, jacendo Canonicas Horas complebat. Tunc, ait, (Dæmon) ille es, qui sub cotto quotidie Completorium insusurras?* Malè Vossius *cottum* pro casa seu tuguriolo usurpari hîc putat.

Cotus. Statuta Ordinis de *Sempringham*: *Non jaceant super cotos, præter minutos & infirmos.* Vide *Cota*.

COTUCA. Thomas Walsinghamus in Edw. II. pag. 114. *Ad arma prosiliunt, & Milites quidam super armatura cotucas induerunt, vocatas Quarteloys: armigeri verò indumenta bendas habuerunt.* Legendum fortè *cottas*, nostris *Cottes d'armes*. *quartilatas*, quadrifido colore distinctas. Vide *Quartilatus*.

COTULOSUS *campus*, in Provincia ad Rhodanum, qui vulgò *la Crau* dicitur, quod inspergatur *lapidibus cotulosis*, est, qui quaquaversum latera habent acuminata, fortè in modum *Costæ*, uti vocem *Cotu* nostri usurpant. Vetus Charta de juribus Ecclesiæ Arelatensis apud Guesnaium in Annalib. Massiliensib. an. 1266. num. 40. *Possidebat insuper eadem Ecclesia pleno jure Campum cotulosum, qui Cranus* (leg. *Cravus*) *dicitur, plenam ibi jurisdictionem privatam & publicam exercendo.*

COTUM. Pactum inter Dom. & Consules Brageraci an. 1372. MS. *Item quòd in Castro & Castellania Brageracensi sit cotus sive gardiagium: videlicet in terra dicti Domini & districtu qui nunc est vel erit in futurum, inter flumen vocatum La Yla, &c. cujus quidem coti seu gardiagii erit guagium 4. solidorum, & infrà secundùm consuetudinem villæ prædictæ, in quibus damnum dare tenebitur ratione guatgii, & ultra hoc emendare damnum passo. Itaque pro dicto coto de cætero infra dictos terminos gagium novem, nec sex solidorum, quod consuevit exigi seu levari, de cætero non levetur.* Ad marginem scriptum *Droit de Quot*. Vide *Quota*.

COTURNUS, Major calceus. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 18. *Subtalares majores, id est, cothurnos, vel etiam minores cotidianos.*

Coturnus, pro *Conturnus*. Vide in *Conturnus*.

COTUS, pro *Quota*, seu quantitas pecuniæ. Fori Cæsaraugustæ an. 1301. sub Jacobo II. Rege Aragon. *Cùm per cartam seu statutum usurarum — sit statutum quòd omnes Christiani teneantur jurare in contractibus usurariis, quòd in illo contractu non erat usura, nec machinatio ultra cotum in dicta carta usuraria contentum, &c.* Vide Observantias Regni Aragon. lib. 6. tit. Interpretat. §. 7. & infrà in *Quota*. Vide etiam *Cautus*.

COTZIA. Chronicon Casauriense lib. 4. *Stans in ipso ponte ante portam insulæ in habitu peregrini cum cotzia & palma ei apparuit.*

COTZUMBER. Vide *Coczumber*.

COVA, Cavea, locus cavus. Lucas Tudensis pag. 72. *Ecce in ista cova inclusa est maxima pars militiæ Gothorum, &c.* Infrà *spelunca* dicitur. Leg. f. *Cava*.

COVALUM. Hist. Cortusiorum lib. 7. cap. 12. *Et capitur covalum de Custoza, quod multis deliciis spoliatur.*

COUCA. Consuetudines Ecclesiæ de Regula apud Labeum pag. 745. *Molendinarius de unoquoque molendino unam coucam unoquoque die, si voluerit, accipiet ad molendum.* Sed legendum *concham*.

COVENUM, *Indigestio*, Papiæ. Idem: *Covium, inane vel vacuum.*

COVINA. Liber Anglicus inscriptus *Justice of peace*, pag. 69. v. *Si aliquæ personæ ex earum conspiratione & covina aliqua falsa facta & munimenta imaginati fuerint, seu fabricaverint, &c.* Vox Anglica *Covin*, ex vetere Francico *Convine*, quæ vox agendi rationem significat, interdum rerum statum. Vide Glossarium nostrum ad Villharduinum.

COVINUS, Gallorum & Britannorum veterum currus. Gloss. Lat. Græc. *Covinnus*, κάῤῥιον καθεδρωτὸν, id est, currus cathedrâ instructus. Papias: *Covinum genus vehiculi quo Belvacenses utuntur.* Belgas enim Bellovacos alibi interpretatur: *Belga, est Belvacum civitas.* Pomponius Mela de Britannis: *Dimicant non equitatu modò aut pedite, verùm bigis & curribus Gallicè armati. Covinos vocant, quorum falcatis axibus utuntur.* Martial. lib. 12. Ep. 24.

O jucunde covine, solitudo,
Carruca magis essedoque gratum
Facundi mihi munus Heliani.
Hic mecum licet hic, Juvence, quicquid
In buccam venerit, loquaris, &c.

Lucanus lib. 1.

Et docilis rector monstrati Belga covini.

Ubi quidam legunt *constrati*. Willelm. Brito lib. 9. Philipp.

Belga covinorum Lucano teste repertor.

Inde *Covinarius*, apud Tacitum, pro auriga. Monet Cambdenus hodieque Anglis, *Covayn*, vehiculo vehi significari.

COUQUACIUM, Cubatio, pernoctatio, Gall. *Couchage*, seu ut Picardi efferunt, *Couquage*: nam & *Couquer*, pro *Coucher* dicunt. 1. Regest. Parlament. Paris. in Aresto an. 1257. fol. 8. *Petunt costumam in foresta de Leonibus —— herbagium & couquagium ad oves, vaccas, boves, porcos, & alia animalia, exceptis capris*, hoc est, facultatem immittendi oves, &c. in forestam ad pernoctandum.

COURBIA. Vide *Curvata*.

COUSTURA. Charta Burchardi D. Marliaci an. 1240. apud Duchesnium in Hist. Monmorenciaca pag. 410. *Absque alio servitio, consuetudine, vel coustura.* Sed legendum *coustuma*.

COUTHUTLAUGHE, Qui exlegem scienter recipit: vox Saxonica, ex Couð, sciens, utlaugh, exlex. Ita Bractonus lib. 3. tr. 2. cap. 13. §. 2.

COWYLL, vox Wallica, Vestimenti muliebris species, in Legibus Hoëli Boni Regis Walliæ cap. 13.

CRAMESINUM, à voce *Kermes* Arabica, Coccus: unde *Kermesinus color* pro purpureo lucidiore. Ita Gorop. Bekanus lib. 5. Gallic. pag. 139. nostris *Cramoisi*. Laonicus lib. 3. extremo: Φέρει δὲ κερμέζιν σπερμὸν οὕτω καλούμενον πορφυρεὸν, ἐπὶ τὰ ἱμάτια, πάντε ἀπὸ ἐρίων καὶ σηρῶν, βαφὴν ἐνδεικνύμενα ἀξίαν λόγου.

COXÆ, Cubiti, versuræ: vox Agrimensorum. Siculus Flaccus: *Termini in omnibus angulis coxisque positi.*

COXALE, *Lumbatorium*, in Gloss. Lat. MS. Reg. Cod. 1013. Italis *Cosciali* est *armatura da gambe*. Boccacius in Philocal. *Primieramente gli fece calzare due bellissime calze di maglia: sopra le calze gli mise le gambiere, & un paio di cosciali.* Chron. Bertrandi Gueselini MS.

Leurs cuissures osterent trestout communément,
Pourquoi aler puissent trop plus legierement.

Coxale, Os, quod ad coxam extenditur, apud Adamannum in S. Columbano.

Cozardus, Aviculæ species, apud Fridericum II. Imperat. in lib. 1. de Arte venandi cap. 46.

Cozumber. Vide *Coczumber*.

Cozzo, Vestis species. Historia de Fratribus conscriptis tom. 2. Alamannicorum Goldasti: *Aut camisile subtile ac grande, seu cozzonem, sive lenam opere plumario contextam —— perceperunt.*

Cragentes, *Graciles*. Papias. Infrà: *Creantes, graciles.*

Cramaculus. Capitulare de Villis c. 42. inter utensilia rustica villarum recenset *andedas, catenas, cramaculos, delaturas, secures, &c.* Ubi *andedæ*, videntur esse *andenæ*, (*landiers*) & *cramaculi*, cremasteres focarii, *Cramailleres*. Pro *delaturas*, leg. *dolaturas*.

Cranohari, seu *Commorsus gruarius*. Lex Bajwariorum tit. 20. cap. 1. §. 1. *Accipiter qui Cranohari dicitur.* MS. *Cranihari*, sed legendum censet Lindenbrogius *Cranichapich*: Germanis enim *Cranich* & *Cranen*, est *grus*; *hapich*, accipiter: atque is ipsus est qui in Lege Alemannorum tit. 99. vocatur *Accipiter qui gruem mordet*: de qua accipitrum specie, Heildebertus Rex Cantiæ in Epist. ad S. Bonifacium Episc. Moguntin. *Unam rem præterea à vobis desidero mihi exhiberi, quam vobis acquirere valde difficile esse, juxta quod mihi indicatum est, nullatenus reor, hoc est, duos falcones, quorum ars & artis audacia sit grues velle libenter captando arripere, & arripiendo consternere solo. —— quia videlicet perpauci hujus generis accipitres in nostris regionibus, hoc est, in Cantiâ, reperiuntur, &c.* Vide Baron. an. 715. 18.

Anglo Saxonibus Cpæn, Ælfrico Cpan, Cambro-Britannis ȝaran, gruem, & machinam elevatoriam significat: unde *Cranagium*, tributum pendi solitum pro usu gruis seu tollenonis, machinæ ad trahenhas è nave merces. Steph. Skinnerus in Etymol. Angl.

Crapaldus, Bufo, ex Gallico *Crapaud*. Lucas Tudensis lib. 3. contra Vald. cap. 15. *Miræ magnitudinis bufo, qui alio nomine Crapaldus vocatur.*

Crappa. Fleta lib. 2. cap. 82. §. 2. *Abjectio verò bladi, ut crappæ hujusmodi quæ in anno remanserint, recolligatur, ac potiùs trituretur.* Etiamnum Galli *Crappe*, fæces appellant.

Craspiscis, qui aliàs *Piscis crassus* nostris & Anglis dicitur, sicut Balæna, & ad Regem peculiari ac Regio jure pertinet: unde Piscis Regius vulgò dictus, ut in hac voce docemus: Spelmanno *Grampois*, quasi *grand poisson* dicitur, Bractono *crassus piscis*, lib. 2. cap. 5. §. 7. cap. 24. §. 1. lib. 3. tract. 2. cap. 2. §. 4. *Poisson à lard*, in Legibus Maris Oleronensibus art. 37. 38. 44. Leges Æthelredi Regis c. 23. *Qui ad pontem veniebat cum bato, ubi piscis inest, 1. obolus dabatur in telonium, & de majori navi 1. denar. Homines de Rothomago qui veniunt cum vino vel craspisce —— monstrabant res suas & extolneabant.*

Neque tamen semper Regis erat *Crassus* piscis, sed interdum dominorum feudalium, si hoc jus aliàs iis per chartam indultum esset. Charta Guillelmi Nothi Regis Angliæ in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 317. & apud Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 1. pag. 1192. *Et si piscis, qui Craspeise vocatur, illic advenerit, Abbatis & Monachorum sit totus.* Charta Henrici III. Reg. Angl. apud eumdem Prynneum tom. 2. pag. 739. *Cùm nullus in regno nostro jus habeat hujusmodi regium piscem vendicandi, ubicumque applicuerit, nisi de jure speciali à nobis vel prædecessoribus nostris ei fuerit indultum.* Adde pag. 982. Monasticum Anglican. tom. 2. pag. 961. *Totam terram quam Acelinus Clericus ibi in Sotavilla tenuit, & duas naves ad crassum piscem, & 2. salinas, & dexteram alam de crasso pisce, & frustum unum de crasso ejusdem piscis, & aliud de macro.* Charta Roberti Comitis Augi an. 1059. ex Tabulario S. Michaëlis de Ulterioriportu: *Si homines Abbatis piscem qui dicitur Sturjon, capiunt, totus erit S. Michaëlis. Crassus piscis, si captus fuerit, ala una & medietas caudæ erit Monachis.* Idem habetur in Charta Philippi Regis Franc. an. 1301. Radulfus de Diceto an. 1194. *Circa dies istos piscis quidam vocatus vulgò crassus piscis, vi ventorum & impulsu maris appulsus est apud —villam Canonicorum S. Pauli Londoniæ: cùm quæstio moveretur utrùm ad Regem, an ad Canonicos piscis pertinere deberet, sententiatum est piscem, non ad Regem, sed tam ad Decanum, quàm ad Capitulum spectare debere.* Aresta Pentec. an. 1271. in Regest. Parlam. fol. 73. *Super eo quod D. Guillelmus Crispini intendebat probare se esse in possessione & usu habendi grossum piscem quocumque nomine vocetur, qui valeat 50. libras, vel plus aut minùs, quando contingit quòd idem piscis arrestatur ad littus maris apud Popevillam, &c. Ballivo contradicente pro Rege, quòd consuetudo generalis est in Normannia, quòd quando talis piscis invenitur in littore maris, quòd Baro, nec Miles, nec alius, qui à Rege teneat, talem piscem habet, si valeat ultra 50. libras, nisi per cartam eum habeat, — Pronuntiatum fuit quòd dictus Guillelmus ipsam balenam non debebat habere, nec erat super hoc audiendus.* Vide Argentræum lib. 1. Hist. Britan. cap. 9. & suprà in voce *Aquaria*.

Campartura crassi piscis, in Charta Richardi de Haya, apud Columbum in Blancalanda pag. 550. Vide *Geaspecia*.

Crassantia. Albertinus Mussatus lib. 2. de Gest. Italicor. pag. 84. *Viro sapienti, nobilique expedire, inquiens, non ob juvenis Ubertini impetum, crassantiæque unius excessum, statum hunc periculosum urbis concutere.* Utitur alibi: pro *grassatione* dictum quidam putant.

Crassantus, Piscis species. Eucheria lib. 4. veterum Poëmat. pag. 188. & tom. 1. Analector. Mabillonii pag. 368.

Auratam Crassantus amet saxatilis Anguem,
Limacem pariter nunc sibi Tructa petat.

Crassatus & *Incrassatus porcus*, Gallis, *Un porc mis en graisse*. Speculum Saxonicum lib. 1. art. 24. §. 1. *Crassati autem porci non his, sed domesticis cibariis applicantur.* Lib. 3. art. 51. §. 3. *Porci incrassati.*

Crassedo. Apud Fulgentium Placiadem de Virgiliana continentia: *Adipata crassedo ingenii.*

Cratare, ex Gallico *Grater*, Scabere, vel scalpere. Addit. Legis Frision. tit. 3. §. 44. *Si quis alium unguibus crataverit, &c.* Sicama vocem à Græco χαράττειν, seu Latino *Caraxare* deducit.

Cratena. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 432. *Quantum verò ad restagnationem aquæ vivarii — & ejusdem cratenæ moderationem, ac divisionem prati, &c.*

Crater, Lampas, seu discus lampadis. Itinerarium S. Willibaldi num. 18. *Et ibi stant in lecto 15. crateres aurei cum oleo, ardentes diu noctuque.* Ἀργυρέοι κρατῆρες, eadem notione, apud Paulum Silentiarium. Vide Descriptionem ædis Sophianæ à nobis editam cum Cinnamo num. 58.

Craticulæ. Vita S. Pardulphi: *Et rursum se erigens ad craticulas, ubi fratres ad psallendum se supponere soliti sunt.* Polycandeli species in formam cratis efficta.

Cratis, Repagulum ferreum in modum cratis, quo Sanctimonialium locutoria clauduntur, nostris, *la Grille*. Regula Monialium Damianitarum cap. 5. *Non liceat Sororibus loqui ad locutorium, vel ad cratem, sine licentia Abbatissæ, &c.* Mox: *Ad cratem verò pannus interius apponatur, qui non removeatur, nisi cùm proponitur verbum Dei, vel aliqua alicui loqueretur. Crates ferreæ per quas Communio accipitur*, in Regula Clarissarum, *quibus apponitur pannus interiùs, ita ut nulla inde valeat exteriùs in Capella aliquid intueri.*

Cratones, Cibi genus. Udalricus lib. 2. Consuetud. Cluniac. cap. 4. *Pro signo rufeolarum, vel ut Teutonici*

loquuntur cratonum, (al. *crasonum*) *præmisso signo generali panis, simula cum duobus digitis illas minutas involutiones, quæ in eis sunt factæ, ex ea parte qua sunt complicatæ, & quasi rotundæ*. Fortè legendum *flatonum*. Vide in hac voce.

CRAVARE, Postulare, impetere, in judicium mittere, vox Anglo-Saxon. Cрaꝼian, quæ idem sonat. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 80. *Si homicida divadietur ibi, vel cravetur, suwitam recipiat*. Cap. 94. *Si homines unius hominis (al. domini) pugnent cum sanguinem faciente, vel non faciente, sive in præsenti, sive postea, quoniam cravetur, non remanet wita domini. Si sint duorum dominorum, & alius alium verberet cæcis ictibus & non-cruentis, sive cravatus ibi sit, vel non convictus noxæ, witam emendabit domino cujus hominem verberavit. Si sanguinem ei faciat, & recedat sine cravatione & divadiatione, witam domini retulit, & non habebit eam dominus, cujus hominem vulneravit*. Hinc

Miscravatio, in iisdem Legibus cap. 22. pro injusta postulatione.

Crebrò etiam in iisdem Legibus *curvare*, & *curvatus*, pro *cravare*, & *cravatus*, legitur, cap. 41. 81. 82. 88. & 94. ubi tamen plerique Codd. MSS. *cravare* præferunt. Interdum

Gravatio scribitur, ut in Legibus Ethelredi Regis cap. 19. *Et qui permanet sine gravatione & calumnia, &c.*

Ingravare, Impetere, postulare, in Legibus Edmundi Regis apud Culintonam editis, §. 7. *Omnes infamati, & accusationibus ingravati sub plegio redigantur*.

CRAVER, ξυρὸν κουρέος, in Gloss. Græc. Lat. MS. Editum habet *Traver*.

CREANTARE, ex Gallico *Creanter*, Fide aut sacramento interpositis promittere, cavere, stipulari. Catholicon Armoricum: *Cret*, Gall. *Plege, Fidejussor. Cretat, Pleiger, Fidejubere*. Charta Roberti Episcopi Claromont. an. 1212. apud Justellum: *Nos autem creantavimus quòd castrum illud bona fide custodiemus*. Alia apud eundem: *Ego Rainaldus & Ida Comitissa uxor mea creantavimus D. nostro Philippo Regi Franciæ, quòd nos Mathildem filiam nostram dabimus in uxorem Philippo ejusdem Regis filio, &c.* Tabularium Abbatiæ S. Joann. Ambian. an. 1226. *Cùm autem Beatrix filia mea non haberet ætatem creantandi, recepit denarios qui dari solent pueris in consimili venditione secundùm consuetudinem patriæ approbatam*. Alia an. 1225. *Alii verò cùm necdum haberent ætatem, quoad jurare possent, habuerunt denarios pro concessione quæ solent dari pueris secundùm terræ consuetudinem approbatam*. Ibidem fol. 290. *Joannes etiam filius meus habuit denarios qui solent dari pueris pro concessione venditionis secundùm terræ consuetudinem approbatam*. Fol. 338. *Cùm autem Elizabeth soror Ingerranni nondum ætatem haberet jurandi, habuit denarios concessionis quæ solent dari juxta consuetudinem terræ approbatam*. Adde fol. 458. *Le Roman de Garin:*

Est craantez, & li jors est assis.

Chronicon Flandr. cap. 71. *Et leur fit creanter par la foi du corps, comme fils à pere, qu'il tiendroit celle alliance jusques à la fin*. Ubi perperam editum *creancer*. Vide Glossar. ad Villharduinum.

Creantum, Cautio de re quapiam facienda, *Creant*. Statutum Philippi Augusti Regis Franc. apud Rigordum anno 1188. *Faciant creditoribus per fidejussores, vel per vadia, creantum suum solvendi debita ad prædictos terminos. Crant ou seureté*, in Consuetudine Hannoniensi cap. 88. 89. 90. *Promesses, grez*, in Consuetudine Britanniæ art. 686.

Grantum, eadem notione. Forma pacis inter Reges Franciæ & Angliæ apud Rogerum Hovedenum pag. 729. *Si autem Hugo noluerit obedire ad Regem Angliæ cum terra, quam de Rege Franciæ tenet, —— oportebit Regem Angliæ facere grantum Hugoni rationabiliter*. Infrà pag. 730. *De Driencurt, & de Archis, Senescallus Normanniæ faciet pro victualibus & custodia ad grantum & voluntatem Archiepiscopi Remensis. Faire grant*, apud Littletonem sect. 259. & in veteri Consuetudine Britanniæ art. 177.

Grantare, idem quod *Creantare*. Hist. Fundationis Prioratus Wigmorensis in Anglia, t. 2. Monast. Angl. p. 214. *Et l'Abbé granta lour request, & envoia illeeques 4. freres nées & norris en Engleterre, &c.* Ibidem pag. 215. *Si jeo usse, (dit-il un Abbé) tuiz les biens que Olyver lor donna, lor granteray, & plus à ceo lor dorray*. Ita vocem hanc usurpant Chartæ aliquot Gallicæ apud Knyghtonem pag. 2558. 2689.

Gratus, *Gratum*, idem quod *Creantum*, & *Grantum*: unde nata vox nostris usitata, *Gré*, pro assensu, voluntate, quòd qui *creantat*, seu cavet alicui, ultro fidem præstet. Capitula Caroli Calvi tit. 24 *Ipse autem de suo gradu respondit, quòd in illud scriptum non intraret*. Ubi Sirmondus, fortè *de suo gratu*, sua sponte, ultro. At Itali *grado*, pro *grato*, eadem notione dicunt. Vetus Charta apud Beslium p. 392. *Tu qui meus es, quomodo teneas hoc quod ego non dedi tibi extra meo gratu?* Ratherius Veronensis de Qualitat. conjectura: *Sufficeret ei quòd ipse dederat castrum, & ille remandasset ei, quòd sic vellet eum tenere pro suo gratu, sicut pro uno fellone*. Infrà: *Numquid verò non satis haberem ad meum vivere terram, si eum saltem, quam parrochiani mei sine gratu meo tenent, tenerem?* Charta an. 1197. in Probat. Hist. Vergiac. pag. 122. *Idem feodum à manu Monachorum alienare non possumus, nisi grato & voluntate Ducis Burgundiæ*. Adde aliam an. 1243. in Probat. Hist. Ducum Burgundiæ pag. 138. *Faire gré*, Creantare, in Usaticis MSS. civitatis Ambianensis: *Se il avient que uns hom fesist semonrre un autre pardevant le Justiche por dete, & cil de qui on se clameroit, ne feroit mie de le quemugne, si connissoit le dete, il feroit tantost à 2. sols & demi, & se li convarroit faire son gré s'il avoit de coi; & s'il desconnoissoit le dete, il en demoueroit quites.*

Malo-grato, Gallicum, *Malgré*, *Maugré*, Invitus, nolens. Matth. Paris an. 1245. *Libertatem Ecclesiæ, quam ipse nunquam auxit, sed magnifici antecessores ejus malo-grato suo stabilierunt*. Id est, Gallicè, *Malgré luy*. Idem sub an. 1252. *Malo-grato Dei*, id est, *Malgré Dieu*, invito Deo. *Le Roman de Rou MS.*

Guert out si le Conseil troublé,
Que puis n'i out home escouté,
Qui de faire pais ait parlé,
Qui des plus riches n'ait malgré.

Hemricurtius de Bellis Leodiensibus cap. 38. *Car ilh s'estoient tos bin wardeis, sans avoir mal greit de nulle des parties*.

Gratare, idem quod *Creantare*. Charta Joann. Ducis Britan. an. 1239. apud Argentreum lib. 5. *Insuper gratamus & concedimus, quòd hæredes nostri, &c.* Nostris olim *Gréer*. Hinc in Chartis Gallicis an. 1292. 1307. *Gréer, Loër, Approuver*, apud Duchesnium in Probat. Hist. Drocens. pag. 288. & *Aggréer*, ratum habere.

CREARE. Glossæ MSS. ex Cod. Regio 1013. *Gnatus, natus, generatus, filius, creatus, vel nexus, vox Gallica*. Paulo aliter Glossæ Isid. *Gnabat, natus, generatus, filius, creatus, vel enixus, lingua Gallica*. Ubi Pithœus, f. *gnatatus*. Sed hæc aliter emendanda censuerim, ut *gnatus*, vel *gnabat*, Gallis, fuerit idem quod *netus, filatus, creatus, vel nexus*, sicque omnino legendum sit. Vocem *creare* usurpat Joannes Gillemannus de SS. Herlinde & Renilde Virgg. num. 5. *Simili etiam modo in universi operis arte, quod manibus feminarum diversis modis ac varia compositione fieri solet, honestissimè fuerant instructæ, videlicet nendo, ac texendo, creando, ac suendo, &c.*

CREATORES, Qui ad publica munera alios nominant, in leg. ult. Cod. Theod. de Decurion. & l. 1. de Curator. Kalend. *Creare magistratum*, vox frequens apud Jurisconsult. ut *Creer*, apud nostros in ejusmodi nominationibus. Glossæ Græc. Lat. Χειροτονητής, *Creator*. Χειροτονία, *Creatio, procreatio, creatura*. Adde Glossas Lat. Græc.

CREATURA, Res quævis. Vetus Pœnitentiale MS. *Si aliquis creaturam perdiderit, hoc est, thus, thuribula, tabulas, aut scedulam, &c.*

CREBARE. Formula barbarè scripta, quæ est 14. ex Baluzianis: *Non est homo, hic miser talis latrat, sed non ut canis: psallat de trapa ut linguaris dilator major, nullis talis falsator grunnit, post talone buccas inflat, in rotore crebat, & currit in sudore, fleumas jactat in pudore, &c.*

CREBI. Isidorus Pacensis in Chronico, de Heraclio Imp. *Seductus à laudibus populi, non Deo, sed sibi, ut ferunt, honorem victoriæ exaggerando, increpationum per visum non modicum graviter præsagando crebem, expavit.* (leg. *expiravit.*)

CREBROSITAS, Frequentia, in Vita Burchardi Episcopi Wormaciensis: *Regalis crebrositate serviminis —— impeditus, &c.*

CRECHE, Hydria, situla, crater: Gallis *Cruche*. Monasticum Anglic. tom. I. pag. 104. *In æstate verò constituit ad cœnam fratrum lac acidum in vasis pulcherrimis, quæ Creches vulgari onomate dicuntur.* Mox: *Vas verò quod Creche nuncupatur, 7. pollices continet, videlicet ad profunditatem à summitate unius, usque ad profundum lateris alterius.*

CREDENTES, Fide digni, *Hommes de creance.* Lex Longobard. lib. 2. tit. 52. §. 15. *Ut judex unusquisque faciat jurare ad Dei judicia per civitates homines credentes, &c.* Infrà: *Et si credentes homines fuerint, in manu Comitis sui dextram dent.* Charta Ludovici II. Imp. pro Ecclesia Volaterrana: *De rebus seu familiis Episcopi ipsius, tanquam Dominicatis nostris, per idoneos & credentes homines inquisitionem fieri jubemus.* Charta Udonis Episcopi Tullensis an. 1069. *Utrorumque decernant res sacramento 7. hominum bene credentium. Tesmoins de credence*, Fide digni, in Stylo Normannico, qui simpliciter ac nudè deponunt *se ita credere.*

Credentes, Qui hæreses sectantur, aut hæreticis opinionibus imbuti sunt. S. Augustinus lib. de Utilitate credendi cap. I. discrimen statuit inter *Hæreticos*, & *Credentes. Hæreticos* enim esse ait, *qui alicujus temporalis commodi, & maximè gloriæ, principatusque gratiâ, falsas ac novas opiniones vel gignunt, vel sequuntur*: illos autem *qui hujusmodi hominibus credunt, homines esse imaginatione quadam veritatis & pietatis illusos.* In eandem sententiam Salvianus libro quinto de Gubernatione Dei, de Hæreticis: *Veritas apud nos est, sed illi apud se esse præsumunt. Honor Dei apud nos est, sed illi arbitrantur honorem divinitatis esse quod credunt. —— Errant ergo, sed bono animo errant, non odio, sed affectu Dei, honorare se Deum atque amare credentes. Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei existimant charitatem. Qualiter pro hoc ipso falsæ opinionis errore in die judicii puniendi sint, nullus potest scire, nisi judex.*

Quos porro *Credentes* appellarunt nostri, cùm in hæreticos Albigenses graviùs animadverterent, docet Concilium Narbonense an. 1295. can. 29. *Sanè inter culpas ex quibus credentes possunt judicari, ne ulteriùs dubites, has esse firmiter arbitramur: si reverentiam fecerunt hæreticis, ubi credentes, orationes ipsorum implorantes, & Bonos homines profitentes, quasi adorant illos: si Consolationes eorum, ubi eum, quem consolantur, in hæreticum recipientes, per impositionem manuum se salvare proditionaliter mentiuntur: aut servitio eorundem, ubi Majore ipsorum librum tenente apertum, per ipsum, quasi sub generali Confessione, remissionem intelligunt fieri peccatorum: aut Cœnæ Valdensi —— non causâ prodendi vel reprehendendi eos, vel aliâ commendabili seu excusabili affuerunt: si eisdem Valdensibus peccata sua confessi sunt, &c.* Infrà: *Quæ, etsi quidam ex his similiter negent se illorum errores audivisse, vel auditis credidisse, à participatione tamen credendi eisdem erroribus, saltem implicitè, immunes esse non sinunt.* Jacobus I. Rex Aragon. in Constitut. Catalaniæ MSS. an. 1233. *Statuimus ne aliquis credens vel hæreticus puniatur, nisi per Episcopum loci, vel personam Ecclesiasticam, quæ habeat potestatem cognoscendi, sive credens vel hæreticus habeatur.* Infrà, *contra hæreticos & eorum credentes. —— Eligantur qui hæreticos vel credentes & receptores eorum in suis parochiis perquirere teneantur.* Gesta Innocentii III. PP. pag. 135. 136. *Receptatores, fautores, defensores, & credentes eorum* (Patarenorum.) Guillelm. de Podio Laurentii in Prologo ad Chron. *Domos latissimas in quibus hæreses publicè publicarent suis credentibus, venditantes.* Adde Concilium Tolosanum an. 1229. cap. 17. Arelatense an. 1234. cap. 4. 21. & alia passim Concilia acta contra Albigenses.

CREDENTIA, Abacus, Tabula seu mensa, in qua vasa ad convivia reponuntur, vel etiam mensula quæ vasa altaris continet: Italis *Credenza, Credentiara*. Ceremoniale Romanum lib. I. sect. 3. *Credentiam appellant mensam supra quam vasa argentea, sive aurea ad convivium opportuna præparantur: & similiter in divinis, supra quam ad sacrificandum necessaria continentur. Dicitur & Credentia actus ipse prægustationis cibariorum, & aliarum rerum.* Describitur pluribus in Ceremoniali Episcopor. lib. I. cap. 12. Credentia Ecclesiæ.

Credentia, Locatio, conductio, *Bail.* Constitutiones Siculæ lib. I. tit. 59. §. 1. *Sancimus, ut omnes Camerarii & Bajuli, priusquam in gabellam vel credentiam bajulationes nostras administrandas susceperint, —— corporalia subeant sacramenta, &c.* Tit. 61. *Locorum Bajuli — quamquam in credentiam, vel in extalium bajulationem recipiuntur, &c.* Tit. 68. de iisdem Bajulis: *Sive in extalium, sive ad credentiam collocentur.*

Credentia, Fides data, interposita, *Creance* Gallis, *Credenza* Italis, quibus etiam *Far la credenza*, est securitatis gratiâ cibos prægustare, ut observat Scipio Ammiratus in Stemmatibus Neapolitanis tom. I. pag. 53. Annales Francorum an. 785. *Petentibus illis ut credentias haberent, quòd inlæsi fuissent.* Charta divisionis Imperii Caroli Magni c. 8. *De obsidibus autem qui propter credentias dati sunt, &c.*

Literæ de credentia, apud Matth. Paris an. 1252. *Litteræ credentiæ & favoris*, apud eundem an. 1259. Literæ scilicet, per quas quis petit, ut Legato aut Misso, suo plenè credatur, ac fides habeatur in iis negotiis pro quibus mittitur. *Credentiales literæ*, apud Ericum Upsaliensem lib. 2. Hist. Suecorum pag. 37. Nostris, *Lettres de creance.*

Credentiam tenere, Italis *Tener credenza*, Secretum servare. Charta an. 1179. *Item juraverunt quòd credentiam tenebunt Consulibus Papiæ, & illi qui regimen Papiæ habuerit.*

Credentia. Fridericus II. Imp. lib. 2. de Arte venandi in Prologo: *Quædam* (instrumenta) *sunt in instruendo ipsas* (aves rapaces) *exire de manu, & ad manum redire, ut id quod Fileria, seu Credentia dicitur, loyrum cum carnibus & sine carnibus, & alia cum quibus revocantur ad homines.*

Credentia, Creditum, Italis *Credenza*, Gallis *Credit*, & *Creance*, ut in Consuetudine Pictavensi art. 79. Matthæus Paris an. 1247. *Et cùm sacros apices Papalis mandati eminus dejurantes præcipuè de credentia pecuniæ, nam — sex millia videlicet marcarum ex Episcopatu suo exigebant.*

Credentiam, vel *Creditionem* habere dicebantur domini, jure quodam peculiari, in rebus præsertim ad victum necessariis, quas emebant à subditis, quasve ab illis mutuò sumere iis fas erat, quæ *Creditio rationabilis* appellatur in Charta Communiæ Mellentensis, quòd ea certis finibus coarctaretur, nec obvia ac indefinita esset. Quippe in tabulis, seu potiùs pactis initis inter dominos & subditos, plerumque definiebantur pecuniarum summæ, ad quas creditio ista extenderetur. Charta an. 1243. de Lege Landousiarum in Tabulario Foisniacensi: *Ditior nihil credet communibus dominis, nisi panem, vinum aut carnes, & hæc usque ad 5. sol. mediocriter*

dives usque ad 3. sol. pauper usque ad 12. denarios. *Du Pas* in Familiis Britann. pag. 398. & 500. *Guigueneus Archiepiscopus dedit Ruellano fratri suo — feuda 12. Militum, & masuras quas habet in burgo S. Mariæ, & creditiones mille solidorum in Dolo.*

Interdum etiam res ipsæ designabantur, quas dominis mutuò sumere jus erat, quæ ferè semper eæ fuere quæ ad victum sunt necessariæ, ut panis, vinum, & carnes. Nam mutui datio consistit in his rebus, quæ pondere, numero & mensura consistunt, ut est in l. 2. D. de Rebus creditis. Tabularium S. Dionysii de Capella Charta 17. & 23. *Habebit quoque creditionem in villa in pane & in carnibus, & in omnibus aliis rebus venalibus usque ad 14. dies. In vino autem quod venditum fuerit, habebit creditionem post 14. dies venditionis vini.* Lex Vervini an. 1233. art. 26. *Ditior nihil credet domino nisi aut panem, aut vinum, aut carnes, & hæc usque ad 5. solidos: mediocris dives usque ad 3. solidos, pauper usque ad 12. den. nec plura, donec dominus ea solverit.* Vide Thomasserium pag. 239.

Rerum creditarum pretii exsolvendi tempus ipsis interdum tabulis præfinitum erat. Charta anni 1145. in Tabul. Episcop. Autissiod. *Credentiam habet Episcopus in omnibus victualibus 40. diebus, & inde donec reddiderit, ab eis quibus debetur, nihil ei credetur.* Consuetudo Lorriaci an. 1187. *Lorriaci autem habebimus creditionem in cibis ad nostrum & Reginæ opus ad dies 15. completos persolvendam.* Charta Libertatum Bellevillæ an. 1233. *Bellijocensis Dominus debet habere credentiam in villa Bellevillæ per 14. dies.* Alia Ludovici Comitis Blesensis & Clarimontis pro villa Credulienfi an. 1197. *Creditionem in cibis meis & Comitissæ Credulii emendis ad 3. menses habeo persolvendum.* Ita etiam in Charta Communiæ Suessionensis, & in alia an. 1310. apud Duchesnium in Hist. Monmorenc. pag. 339. Adde Perardum in Burgundicis pag. 274. 333. 529. Thomasserium in Consuetud. Bituric. lib. 1. cap. 58. 61. 65. 66. lib. 3. cap. 6. &c.

Interdum præterea dominis res ad victum necessarias mutuò à subditis sumere licuit, sed dato pignore, vel vadimonio præstito. Charta Joannis II. Comitis Pontivi an. 1184. pro Communia Abbatisvillæ cap. 16. *Nec credent mihi, neque alicui dominorum, sine vadimonio, nisi ex propria voluntate, nisi tale fuerit tenementum, cujus possessor certam summam domino suo ex debito credere teneatur.* Charta Libertatum urbis Aussonæ an. 1229. apud Claudium *Jurain* in Histor. urbis istius, & Chiffletium in Beatrice Cabilon. *Li Courtilaige de la ville seront sehur en telle maniere que l'on n'y peut riens prendre de par vous, si par achat non, iceux deulx choses de foin & de courtilaige sont sans creance, mais que par le gaige rendant, tant que cils qui le vent, en ait son grantey, & qui se brisera, il lui coustera 60. sols. A ceux qui vendent à derraul, comme cil qui achetent pour revendre, avons-nous 40. jours de creance, en tel maniere que ce qui vendront les danrées, doivent avoir bon gaige en bonne seureté: & aprés les 40. jours cil qui auront les gaiges, les pourront vendre sans toutes accusons, se il ne sont payé.*

Rei creditæ & mutuò datæ pretium imponebant, ex condicto, viri selecti. Libertates MSS. villæ S. Desiderii in Campania an. 1228. *In eadem villa habebit dominus appretiationes escarum suarum, sive eodem modo quo Comes Flandrensis habet in villa Ypræ, & expectabitur de debito, sicut expectatur dictus Comes in dicta villa.* Charta Henrici D. Solliaci an. 1301. pro Libertatibus oppidi *des Ais* in Biturigibus: *Credentiam meam habebo, & cibos meos & uxoris meæ, ita quòd teneor pagare de tribus mensibus in tribus mensibus, & duos legitimos homines, sicut credam, in dicta villa bona fide eligam, qui per sacramentum suum cibos meos appreciabunt.*

Quòd si dominus jure credentiæ abuteretur, nec pretium rerum creditarum exsolveret, eo excidebat, donec satisfecisset. Tabularium Monasterii S. Sergii Andegav. fol. 143. *Tali convenientia, ut credentiam habeat in burgo, sicuti priùs habuerat cum omnibus hominibus illius burgi, usquequo injuriam illis faciant: & si injuriam illis fecerit, perdat credentiam, donec reddat; & postquam reddiderit, suam habeat sicuti priùs credentiam.* Pactum inter Clericos Ecclesiæ Lugdunensis & Guigonem Comitem Forensem an. 1167. *Archiepiscopus & Comes communiter habent per totam civitatem, excepto claustro, credentiam in cibo & potu tantùm, eo excepto quòd ab extraneis vendendi causâ defertur, ita tamen ut quater in anno credentias persolvant. Si verò persolvere noluerint, credentiam amittant, quousque solverint.* Charta Communiæ Meldensis an. 1170. in Tabulario Campaniæ Thuano fol. 290. *Homines mihi de pane & vino & carnibus, & aliis victualibus die quo Meldis venero, & in crastino, si tamen ibi fuero, creditionem facient: & si infra 15. dies credita non reddidero, nihil ampliùs mihi credent, quousque iis debita persolvantur.* Charta Petri filii Regis Ludovici VI. an. 1170. pro Montargiaco: *Homines de Monteargo domino suo de rebus suis pro victu creditionem per unum mensem facient. Et si Præpositus Montisargi debitum domini non persolverit, dominus facta conquestione à creditoribus illud infra mensem alium persolvi faciet.*

Denique adeo invaluerat jus istud Creditionis, ut pro ordinario & ab omnibus recepto haberetur: ita ut cùm domini subditis suis immunitates ab consuetis oneribus impertiebant, ferè semper *Creditionis* immunitatem adjungerent. Charta Radulfi de Balgenciaco in Tabulario Vindocinensi fol. 193. *Et in dicto burgo, vel in omnibus rebus ad jus Monachorum pertinentibus ipse per vim nihil faciet, nec quenquam suorum facere jubebit, aut consentiet, sed à nullo burgensium creditionem quæret, aut mutuum & hospitalitatem in domibus eorum, vel suorum, vel extraneorum.* Charta Libertatum Villæfrancæ apud Gallandum: *Non hospitabitur ibi Archembaldus, nec habebit ibi credenzam.* Charta Communiæ Medantensis in Regesto Rerum Normannicarum signato P. ex Camera Computor. Paris. *Ut qui in eadem permanebunt Communitate, ab omni talliata, injusta captione, creditione, & universa rationabili exactione sint liberi & immunes.* Vide Miræum in Diplomat. Belgic. lib. 2. cap. 44. & Thomasserium in Consuetudinib. localib. Bituricensib. cap. 29.

CREDENTIA, dictus in Italia publicus civium conventus de rebus publicis deliberandi causâ coactus. Quippe cùm in civitatibus Consules essent qui curam Reipublicæ gererent, litesque ac controversias civium dirimerent, siquando res majoris momenti agenda incumberet, ex singulis artificum corporibus seligebantur, qui consiliis istis publicis interessent, suasque in iis sententias rogati exprimerent, quos inde *Credentiarios* appellabant, quòd in *Secretorum* Reipublicæ partem adhiberentur, cùm eorum fidei prudentiæque publica negotia à contribulibus *crederentur.* Atque inde Sigonius lib. 7. de Regno Italiæ an. 995. *Credentiæ nomine* appellatos dixit, reliquos cives *qui artes opificiave tractabant.* Charta Friderici I. Imp. an. 1185. apud Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 1031. 1032. *Idem etiam sacramentum faciemus præstare Regem Henricum filium nostrum in anima sua, & parabola sua faciendum, ad terminum quem Consules Mediolani cum consilio credentiæ nobis dixerint.* Otto Morena in Hist. Rerum Laudensium pag. 5. *Quo sic peracto, prædicti Laudenses à Curia discedentes, Laudamque redeuntes, ac convocato Consulum consilio aliorumque Sapientum de Laude, qui Credentiam Consulum pararent, omnia quæ ad Regem fecerint, per ordinem eis patefecerunt.* Infrà: *Omnes Consules aliosque de Laude Sapientes qui de Credentia fuerant, ad se insimul venire præcepit.* Eadem Hist. pag. 109. *Qui cùm venissent Laudam, & totam insimul Laudensium Credentiam habuissent, &c.* Vide Felicem Osium in Notis ad hanc Historiam.

Credentiarii, Italis, *Credenzeri*, de quibus suprà. Rege-

gestum Privilegiorum civitatis Vercellarum an. 1358. *Convocato & congregato generali consilio Credentiæ communis Vercellarum, —— ad quam Credentiam interfuerunt centum Credentiarii & ultra in dicto consilio.* Alia: *Prædicti omnes Credentiarii seu Consiliarii.*

Credendarii, in Concilio Ravennensi an. 1311. can. 26. *Consiliarios vero, Credendarios & Præsidentes ipsi civitati, &c.*

Credenzerii, in Charta Joannæ Reginæ Siciliæ an. 1378. apud Ughellum tom. 9. pag. 211. 213.

CREDITARIUS, Fidus: Joanni de Janua, *Consiliarius, vel Camerarius, cui secreta committuntur.* Fredegarius Scholasticus in Historia Francorum epitomata cap. 11. *Misit puerum creditarium sibi cum media parte aurei, &c.* Fortunatus Pictavensis in Vita S. Radegundis cap. 8. *Curam domus committens creditariis, &c.* Vita Ludovici Pii an. 814. *Per universas regni sui partes fideles ac creditarios à latere suo misit.* Vide Baronium an. 259. num. 25. πιστικοὺς vocant Græci. Acta SS. Sadothi Episcopi & socior. 20. Febr. Ἄρχοντες καὶ πιστικοὶ: ubi de vocis notione nescio an rectè conjicit vir doctissimus.

Creditaria, in Glossis Isidori, & apud Joannem de Janua, *Cameraria.*

Creditarius, alia, ut videtur, notione. Charta S. Bernardi Abbatis Clarevallensis an. 1145. in Tabulario Ecclesiæ Autisiodor. *De illis qui pisces vendunt, Comes habebit quatuor creditarios, in quibus Episcopus nihil accipiet.* Ubi creditarii sunt, aut viri fidi & amici, aut piscarii propolæ, qui Comiti soli, non verò Episcopo pisces sub crediti fide dare tenebantur.

CREDITUS, idem qui *Creditarius*, Fidus, cui creditur, & fides adhibetur: Gallis, *Accredité.* Gregorius Turon. lib. 7. cap. 40. *Statimque misit Rex viros qui hæc deferre deberent, cum uno puero, quem valde creditum Mummolus habens, hæc ei commendaverat.* Lib. 9. cap. 10. *Transmitte Abbates, & creditos tuos, ut hæc quæ loquor, exponant.* Vita S. Eligii lib. 2. cap. 74. *Multos ex publica moneta misit solidos per creditam personam.* Occurrit ibi suprà semel. Capitulare de Villis c. 5. *Missum bonum de familia nostra, aut alium hominem bene creditum — dirigat.*

CREDRA. Fragmentum Petronii: *Lana, credræ, piper, lac gallinaceum, si quæsieris, invenies.*

CREDULITAS, Professio fidei Christianæ, vel potiùs fides ipsa: Gall. *Croyance.* S. Cyprianus Epist. 78. *Dum non desinis tractatibus tuis sacramenta occulta nudare, sic nos in fide facis crescere, & de sæculo homines ad credulitatem accedere.* Sedulius lib. 1. Paschalis operis cap. 22. *Hæc est vera fides & firma credulitas.* Ratherius Veron. in Synodica ad Presbyteros: *Fides autem, id est, credulitas Dei, &c.* Adde eundem in Itinerario pag. 271. Anastasius in S. Urbano PP. *Hic sua traditione multos convertit ad baptismum & credulitatem.* Idem in S. Victore: *Christiana confessione credulitatis clarificata.* Vita MS. S. Arnulphi Archiepisc. Turon. *Discedens enim confundebatur iniquitas, & gaudens augebatur in Christo credulitas.* Occurrit in Concilio Eliberitano can. 42. 44. apud Salvianum lib. 3. de Gubern. Dei, Nicolaum I. PP. in Resp. ad Bulgaros cap. 1. Gennadium de Script. Eccles. in Pastore Episcopo, Petrum Chrysologum serm. 159. Valerianum Cemeleniensem Epist. ad Monachos, Gregor. Turon. lib. 5. Hist. cap. 45. lib. 9. cap. 15. Theodulfum de Ordine Baptismi cap. 7. & 8. Odon. Cluniac. in Credulitate, Othlonum lib. 2. Vitæ S. Bonifacii Mog. cap. 10. in Capitulari Gregorii Magni PP. apud Canisium tom. 1. Antiq. lect. in Constit. Sicul. lib. 1. tit. 1. apud Aimoinum lib. 1. Hist. Franc. cap. 16. lib. 3. cap. 41. Saxonem Grammat. lib. 14. Alanum lib. 6. Anticlaud. cap. 1. Stephanum Eddium in S. Wilfrido cap. 17. &c.

CREISAMENTUM. Vide *Cressementum.*

CRELIACA. Hist. Trevirensis tom. 12. Spicilegii Acheriani pag. 245. *Ventris fluxu, quod Creliacam nuncupant, vexabatur.* Sed legendum *cœliacam*, κοιλιακήν, nemo non videt.

CREMA. Papias: *Opium, crema vitium appellatur, quoniam apud renas nascitur: est autem succus lassar, herbæ.*

CREMATIUM, pro *Cermatium*, ex Græc. Κερμάτιον. Excerpta Pithœana: *Crematium, colibum, κερμάτιον.* Perperam apud Isidorum, *Crematum, Collybum.*

CREMIUM, à *Cremare*: *siccamentum lignorum vel frixorum in patella: & etiam quod remanet in patella aridum de carnibus post pinguedinem liquefactam, dicitur Cremium: unde Propheta, Ossa mea sicut cremium aruerunt.* Joan. de Janua. Passio Sanctarum Hilariæ, Dignæ, &c. apud Velserum in Augusta Vindelicorum: *Implete memoriam cremiis, & siccis spinis, & claudite super eas ipsam memoriam, & ita demum ignem supponite, ut nulla ex eis evadat.*

CREMUM, Cremor, nostris, *Creme.* Fortunatus lib. 11. Poëm. 13.

Aspexi digitos per lactea munera pressos,
Et stat picta manus heic ubi crema rapis.

CREMUTIUM, *Holocaustum*, in Gloss. Isid. Joannes de Janua *Cremium* habet.

CRENKINARII, ut scribit Chapeavillus in Ernesto Episcopo Leodiensi cap. 14. dicuntur *Justitiæ ministri*, apud Leodienses: *Crenqueniers*, in Stylo Leodiensi cap. 12. art. 5. sic nuncupati ab arcubalista quam deferebant, quæ *Kraëneke* Kiliano dicitur. Apud Froissartem 4. vol. cap. 77. Monstrelletum 3. vol. pag. 44. 59. & Comineum in Ludovico XI. cap. 11. *Cranne quiniers* sunt milites arcubalistâ instructi, ut plurimùm equites. De vocis origine egit Fauchetus lib. de Militia Francica.

CREPA. Vide *Repa.*

CREPARE *oculum*, Phrasis Gallica, *Crever l'œil*, Oculum ita à capite avellere, ut exeundo crepet. *Excutere oculos* dixit Plautus, & Suetonius in Julio: *Oculos exculpere*, Terentius; *eruere*, Valerius Max. lib. 3. cap. 2. *effundere*, Ulpianus. Leges Henrici I. c. 93. *Si quis alii crepet oculum, solvat ei 60. sol.* Vide *Abacinare.* Italis *Crepare, rompersi, fendersi.* Virgil. lib. 5. Æneid.

————Et acuto in murice remi
Obnixi crepuere.

CREPATIÆ, Morbus equinus, *inter juncturam cruris & ungulam, ubi corium rumpitur & caro ad similitudinem scabiei, &c.* apud Petrum de Crescentiis lib. 9. de Agricult. cap. 45. ubi vetus ejus Gallicus Interpres vertit *Crevace.*

CREPATURA, Italis *Crepatura*, Fissura, rima. *Crepatura apostematis*, apud Constantinum Afric. lib. 5. de Morborum curat. cap. 4. *Creveure d'aposteme.* Magister Ægidius de Urinis:

Minctio fit pura venæ chilis ex crepatura.

Charta an. 1320. apud Julianum Saracenum in Histor. Anconit. pag. 162. *Visa etiam crepatura, sive scissura aliorum murorum, &c.* Hinc fortè emendandus Michaël Scotus lib. de Physionomia cap. 20. *Animalium quædam habent dentes in ore, ut homo, canis, &c. quædam scripaturam, & non dentes, ut anser.* Legendum enim *crepaturam*, id est, fissuram. Vide *Criptura.*

CREPECTATOR. Vitalis Episcopus Oscensis, apud Hieron. Blancam in Comment. Rerum Arag. *Crepectatorum officium, quod Cambium appellatur.*

CREPEREGICUS. Fortunatus lib. 3. Poëm. in Epist. ad Felicem Episcop. *Et si res exigeret, plausum creperegico Oëtan Thiryнthiam, cum Pindaro spirante, pulsassem.*

CREPERUS, vox antiqua, pro *dubius.* Papias: *Creperum, asperum, dubium, incertum, inde & crepusculum. Crepere, spissare, dubitare.* Utuntur Ausonius, Martianus Capella lib. 1. Symmachus Epist. 1. Ennodius lib. 2. Epist. 20. Hepidannus lib. 1. de Vita S. Wiboradæ cap. 33. Gerardus in Vita S. Adelardi cap. 9. Ratherius Veron. in Vita S. Ursmari cap. 1. Conradus de Fabaria

de Casibus sancti Galli capite 19. &c.

Crepolus, *Madidus*, Papiæ.

Crescere. Prima Curia Generalis Catalaniæ sub Jacobo Rege Arag. an. 1291. MS. *Quòd si aliquis fuerit reptatus de baudia, quòd ille qui reptabit, non possit crescere de divitiis parem, quem sibi voluerit dare: quòd si ipsi fecerint, quòd divitiæ sint sui & suorum in perpetuum, sic quòd non possint renunciare ipse ante dominationem, vel postea.* Capitis lemma sic concipitur: *Qualiter ille qui reptat, potest crescere parem, quem voluerit dare batayam.*

Cressementum, *Creisamentum*, *Creisendarii porci.* Rainardus Abbas Cisterciensis in Institut. Cistercens. cap. 26. *Nullam cum sæcularibus societatem in pecoribus nutriendis, seu terris excolendis habere permittimus: videlicet dando vel accipiendo medietariam vel cressementum.* Tabularium Monasterii S. Gemmæ in diœcesi Santonensi: *Cùm Seguinus Beraldi charnagium peteret de porcis creisendariis, quos Monachi S. Gemmæ susceperunt ad creisamentum.* Ubi *creisamentum*, est id quod *Bail à croist & à chaptel* nostri vocant, cùm scilicet pecus datur, sed æstimatum, ita ut id in fructu & augmento habeatur quod pretium pecoris excedit, ut ait Raguellus. Proinde *Porci creisendarii* hîc dicuntur, qui locati sunt sub hac augmenti conditione. Vide veterem Consuetudinem Bituricensem editam à Thomasserio cap. 87.

Cresso, Nasturtium, *Cresson*. Matth. Silvaticus: *Olus aquæ, id est, senationes, vel cressones.*

Crisonium, eadem notione. Vita S. Amalbergæ: *Herbam, quam vulgò Crisonium vocant, circa irrigua Sennæ fluminis, &c.*

Cresta. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli London. an. 1295. in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 309. *Morsus Willelmi de Ely argenteus, &c. Cresta ejusdem argentea cum triphorio exteriùs aureo, & lapillis insitis, &c.* Habetur ibi pluries. Vide *Crista*.

Cretellæ, *Cletella*, vel *Clitellæ*, in Gloss. MS. Regio Cod. 1013. & Isidori.

Creticare, In crisin, ut vocant Medici, incidere, quam scitè *passionis atque naturæ conflictum* vocat Cælius Aurelianus lib. 2. Acut. cap. 19. Philippus Eystetensis Episcop. in Vita S. Willibaldi, cap. 33. *Eadem die creticavimus, & brevi post in tempore, sanitati omnimodè restituti sumus.* Thomas Cantipr. lib. 2. de Apib. cap. 54. num. 14. *Tertia igitur die, digestâ materiâ, creticavit, & ad se rediit compos mentis.* Alexander Iatrosophista lib. 2. Passion. cap. 66. *Cretica, id est, determinativa febrium. Creticos dies*, ait Isidorus lib. 4. Orig. cap. 9. *Medici vocant, quibus, ut credo, ex judicio infirmitatis illud nomen impositum est, quòd judicent hominem, & sententia sua aut puniant, aut liberent.*

Creticare, *Crocitare*. Vetus Gloss. Lat. Gall. *Creticare, Grailler à la maniere de corneille.*

Crevedella, Mali seu pomi species, in Capitulari de Villis, c. 70.

Creventia. Capitulare Radelchisi Principis Beneventani c. 27. *Si verò populus portionis meæ cum populo vestræ partis ierint per creventiam in exercitu, quocumque, & quolibet modo occiderint vel apprehenderint vestros honoratos ac vassallos, &c.*

Criagium. Charta Philippi Regis Franciæ an. 1182. in Tabul. S. Dionysii: *Noverint universi —— quoniam Guido Buticularius noster Silvanectensis, & Guido filius ejus fideli servienti nostro Rogero Picæ criagium suum de Stampis dederunt, & ipsi & hæredibus suis liberè & quietè in perpetuum possidendum concesserunt. Quia verè res hæc de feodo nostro est, & ad Buticulariam pertinet, nos ad petitionem utriusque partis prænominatæ donum stabile esse volumus, & præcipimus.* Sed in Chartæ lemmate habetur *griagium*. Vide in hac voce.

Criare, ex Gallico *Crier*: Per præconem publicare. Charta an. 1221. apud Sammarthanos in Episcopis Cabilonens. num. 39. *Si crietur pro communitate villæ, criari debet assensu Episcopi.*

Criacio, Creatio, vox Hispanica. At in Charta Aldegastri, filii Sylonis Regis Ovetensis, an. 781. apud Sandovallium, videtur sumi pro *servis*, (quomodo *Creatures* appellamus) quos enutrivimus: nutritii. *Damus siquidem nostras criaciones, nominatas Saderno cum filiis & filiabus suis, Thomiro cum filiis & filiabus suis, —— & isti serviant Monasterio de sancta Maria, de Obona, in quantum & quale servitium ab Abbate vel Vicario hujus Monasterii eos vocaverint vel injunxerint.*

Criaria, Officium eorum quos hodie Lutetiæ Parisiorum *les Crieurs de corps & de vin* dicunt. Charta Philippi Augusti Regis, in Regesto Herouvalliano: *Phil. — Notum — quòd nos mercatoribus nostris hansatis aquæ Parisius concedimus criarias Parisius in perpetuum tenendas, in eo puncto quo Simon de Pissiaco eas tenebat, & in eo puncto in quo eas postmodum tenebamus, & terram dicti Simonis quæ erat in firma criariarum Paris. Mercatores autem poterunt clamatores ponere & amovere pro voluntate sua, & mensuras ponere, &c. anno 1220.*

Criblus. Charta Edwardi II. Regis Angl. tom. 2. Monastici Anglic. pag. 424. *Viginti solidis annuatim percipiendis de molendino — & 4. criblis farinæ avenarum de molendino bladonico, &c.*

Cribriones, In zala executores, ac ministri juridici, juxta Sambucum. Decreta Andreæ Regis Hung. cap. 24. *Comites jure Comitatus sui tantum fruantur, cætera ad Regem pertinentia, scilicet cribriones, tributa, boves & duas partes castrorum Rex obtineat.* Idem Decretum apud Raynaldum an. 1232. num. 18. habet *iccones*.

Cricella, Avis species. Glossæ MSS. ad Alexandrum Iatrosophistam Cod. Reg. 1486. *Attagines, i. cricellæ, quædam aves quæ vadunt juxta flumen.* Nos *Crecerelle* appellamus hos accipitres, quos Latini *Tinnunculos* vocant. Vide Julium Scaligerum in Arist. de Animal. pag. 250. & Salmasium ad Solinum pag. 340.

Crida, Bannum, proclamatio quæ per præconem fit; *Grida*, Italis; Gallis, *Cry public*: *Criée*, in Charta an. 1314. apud Guichenonum in Hist. Sabaudica pag. 147. *Cride*, in Consuetudine Solensi tit. 29. art. 13. 19. & Baionensi tit. 15. art. 16. *Cridar*, Itali, nos *Crier*. A *Quiritare* deducit Scaliger ad Priap.

Crignum, Panis vel cibus qui fit ex tribus partibus farinæ, hordei grossi, & una parte subtili. Matthæus Silvatic.

Criminare, Crimen alicui impingere, de crimine accusare, apud Matthæum Paris an. 1251. *Miles super hoc criminatus attachiabatur.*

Crines. *Punire in cute & crinibus*, in Speculo Saxon. lib. 2. art. 13. §. 1. *Crinis & cutis tormentis subjici*, art. 28. §. 3. *Ad cutem & crines condemnari*, lib. 3. art. 3. §. 1. *Demereri cutim & crines*, in Wichbild Magdeburgensi art. 19. §. 1. art. 44. §. 1. art. 96. *Cute & capillis privari*, in Chron. Laurisham. pag. 74. 75. *Cutem & capillos amittere*, in Lege familiæ Burchardi Episc. Wormaciensis. Vide *Decalvatio*, & *Cutis*.

Crines libidinosè virgini detrahere, in Lege Bajwar. tit. 7. §. 5. Quibus ad amoris incitamentum malis artibus uti solent.

Crines mulieri ingenuæ capulare, in Lege Burgund. addit. 1. tit. 5. Vide *Capillus*.

Crinile, Sertum. Albertus Argentinensis in Chron. pag. 114. *Prandentibus autem illis cum Rege ejusque filiis, Rex quilibet filiorum & Joanni Duci unum crinile rosarum posuit super caput.*

Crinile nuptarum virginum, pro quo eis reformationem dotis non habentibus solvuntur marcæ 30. (marito mortuo) aut possessio, ubi 3. marcarum fit proventus: nam indotatæ mulieri 30. marcæ solvuntur, ex Consuetud. terræ Cracoviensis.

Criniti, *Crinosi*, Εὐπλόκαμοι, in Glossis Græc. Lat. apud Francos Reges dicti, & præcipui ex nobilitate, quòd iis solis crines promittere liceret. *Merovingi, seu*

Criniti, in Chron. Andrensi pag. 338. Lex Salica tit. 26. §. 1. *Si quis puerum infra 12. annos crinitum, sive incrinitum occiderit.* §. 2. *Si quis puerum crinitum sine voluntate parentum totonderit.* Decretio Childeberti Regis §. 2. *Ut nullus de crinosis incestum usum sibi societ conjugio.* Vide V. Cl. Stephan. Baluzium ad hunc locum. Chron. Moissiacense: *Ille dedit eis consilium, ut eligerent Faramundum, —— & levarent eum in Regem super se ex genere Priami crinitum.* Ado Viennensis in Chronico, ubi de Chlodione: *Abhinc Franci in finibus Thoringorum habitantes, crinitos Reges habere cœperunt.* Avitus Viennensis Epist. ad Clodovechum Regem: *Cùm sub casside crines nutritos salutaris galea sacræ unctionis indueret.* Gregorius Turon. lib. 6. cap. 24. *Hic cùm natus esset in Gallia, & diligenti cura nutritus (ut Regum istorum mos est) crinium flagellis per terga demissis, &c.* Vide Aimoinum lib. 3. cap. 61. Idem Gregorius lib. 8. cap. 10. *Sed cùm ignorarem quisnam esset, à cæsarie prolixa cognovi Chlodoveum esse.* Et mox: *Una tantùm pars capillorum quæ subter fuerat, jam defluxerat; alia verò cum ipsis crinium flagellis intacta durabat.* Idem de Vitis Patr. cap. ult. *Nec ille ut quidam dimissis capillorum flagellis aut barbarum dimissione plaudebat, sed certo tempore capillum tondebat & barbam.* Gesta Dagoberti I. cap. 14. *Rex autem super ripam fluminis stans, galea induto capite, crinesque cum canitie obvolutos habens, & hæc audiens, galeam celerrimè à suo capite deposuit, cùm nudatum à galea apparuisset caput Regis, agnovit eum Berthoaldus Regem esse, &c.* Erchanbertus de Majorib. domus: *Danielem quondam Clericum cæsarie capitis crescente Regem Franci constituunt, quem Chilpericum nuncupant: —— quia Merovæi, ut aiunt, sicut antiquitus Nazarei, nullo capitis crine inciso erant.* Eginhardus in Carolo Magno: *Neque Regi aliud relinquebatur, quàm ut regio tantùm nomine contentus, crine profuso, barba submissa, solio resideret.* Sidonius lib. 1. Epist. 2. Theodoricum Gothorum Regem describens, ait *aurium legulas (sicut mos gentis est) crinium superjacentium flagellis operiri.* Manilius lib. 5. delicatorum fuisse scribit

——Tortos in plexum ponere crines,
Aut nodis revocare, & rursus vertice denso
Fingere, & appositis caput emutare capillis.

Ut & Martialis lib. 4. Epigram. 42.

——Mollesque flagellent
Colla comæ, tortas non amo, Flacce, comas.

Hinc Starchaterus apud Saxonem Grammaticum lib. 6. *Virilibus comis muliebre redimiculum injici non oportere monet.* Idem Saxo:

Splendida nexuerant tortum redimicula crinem.

Ejusmodi in Regibus prioris stirpis crinium flagella intueri licet in Portali Ecclesiæ S. Germani Pratensis Lutetiæ. Vide Annulum Childerici apud Chifflet.

Cæteri è plebe tonsi erant, ut auctor est Agathias lib. 1. Gregor. Turon. lib. 3. Hist. cap. 18. *Debes velociter adesse Parisius, & habito consilio pertractari oportet, quid de his fieri debeat: utrum incisa cæsarie, ut reliqua plebs habeantur, &c.* Vide Savaronem & Sirmondum ad Sidonium lib. 1. Epist. 2. Bignonium ad Legem Salicam tit. 26. Hotomanum & Matharellum in Franco-Gall. cap. 7.

At hæc quidem obtinuere sub prima Regum Francicorum stirpe: nam sub altera Reges non promissos ac in flagella digestos, sed decurtatos crines, atque adeo cæteri è plebe gessere: quod potissimùm colligi datur ex Caroli Magni & Ludovici Pii sigillis, & Lotharii & Caroli Calvi imaginibus, quas delineari curavit V. Cl. Stephanus Baluzius in Notis ad Capitularia Regum Francorum pag. 1276. 1278. 1279. 1284. 1305. 1307.

CRINONES. Vide *Grani.*

CRIPTURA, Ruptura, fractura. Italis *Crepatura*, nostris *Creveure*. S. Audoënus in Vita S. Eligii lib. 2. cap. 32. *Vidit ex fronte Basilicæ — parietem ex parte dissipatum, cripturamque imminentem ac ruinam minitantem instare.* Et cap. 45. *Apparuit subitò in pariete —— veluti arcus in rotundo prærupta ingens criptura, ut liquidò cunctis patesceret Dei id nutu fieri quod disponerent, ac per eum locum materiam debere evertere, quo nimirum viderent hoc opus cripturam præire.* Vide *Crepatura.*

CRISEUS, Canus, nostris, *Gris.* Durandus lib. 7. Rat. cap. 25. *Capilli ejus nigri & crisei, caro candida, &c.* *Cheveux gris.* Vide *Griseus.*

CRISOBOLIUM. Vide *Chrysobullum.*

CRISPELLÆ. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 25. & Udalricus lib. 2. Consuetud. Cluniac. cap. 4. ubi de signis: *Pro signo crispellarum,* (addit Udalricus, *vel ut alii dicunt, frigdolarum*) *cum pugno accipe crines, quasi cupias eos facere crispos.*

CRISPIDO, *Propiciatorium, vel 4. anguli altaris.* Ita Papias: sed *crepido* legitur in Levit. cap. 1. 15. & apud Ezechiel. cap. 45. 19. ubi de *crepidine* & *angulis crepidinis altaris.*

CRISSARIUS. Conradus Fabariensis de Casib. S. Galli cap. 19. *Hujus auxilio protectus, non solùm, sed & optimè, prout decuit Principem, Regis (ut ita dicam) Crissarium, susceptus est, ac aliquanto tempore honorificè habitus.* Ubi *Crissarius* perperam, pro *Apocrisiarius*, editum videtur.

CRISTA, Mons, collis, montis apex. Charta Roberti Principis Capuani an. 1121. *Ecclesia S. Angeli sita in crista montis ditionis suæ.* Leo Ost. lib. 3. cap. 28. *Statuit— ejusdem montis saxeam cristam igni ferroque excindere.* Will. Brito lib. 7. Philippidos:

Nec rupis cristam, qua turris pes erat imus.

Charta an. 1157. apud Guichenonum in Bibl. Sebus. cent. 1. cap. 81. *Et inde per cristam collis usque ad summitatem montis Orselli pervenit.* Occurrit etiam in Chartis Italicis apud Ughellum tom. 7. pag. 196.

Crestata, eadem notione. Charta Amedei Comitis Sabaudiæ an. 1360. apud Guichenon. in Episcop. Bellicensib. *Et à dicto loco rectè protendendo inferius semper per summitatem, seu crestatam montis de Myeimont.*

Crista, Apex, feretri operculo imminens. S. Audoënus lib. 1. Vitæ S. Eligii cap. 32. *Fabricavit etiam Eligius mausoleum sancti Martyris Dionysii in Parisiensi civitate, & super illud tectum* (al. *tugurium*, f. tegurium) *marmoreum mirifico opere, auro & gemmis ornatum, cristam quoque & species de fronte magnificè composuit.* Sugerius lib. de Admin. sua cap. 32. *Dum illam ammirabilem S. Eligii cum minoribus crucem, dum incomparabile ornamentum, quod vulgò Crista vocatur, aureæ aræ superponi intueremur, &c.* Rigordus, de Carolo Calvo: *Hic attulit ad Ecclesiam S. Dionysii clavum & spineam coronam, — & cristam auream cum gemmis pretiosissimis, & preciabilem, &c.* Vitæ Abbatum S. Albani, ubi de feretro S. Albani: *Cristam tunc temporis minimè perfecit, expectans ad hoc tempora commodiora, quibus ad hoc auro & argento ac gemmis uberiùs abundaret.* Et mox: *Proposuerant tamen illam cristam adeo nobilem & sumptuosam procul dubio facere, ut ex ea totius operis series venustatem sortiretur, & pluris foret quàm totius feretri coopertura residua.* Vide *Repa.*

CRISTATICUM, *Genus humi*, Papiæ: sed legendum *numi*, licèt MS. præferat *vini*. Intelliguntur enim numi Imperatorum Constantinopolitanorum, in quibus Augusti cum camelaucio cristato effinguntur: de quibus copiosè egimus in Dissert. ad Joinvillam 24.

CRISTATUS. Gloss. Lat. Græc. *Cristatus*, ἐυλοφωτ. Isidor. Gloss. *Cristatus, honestus, decens.* Item galeatus. Abbo lib. 1. de Bell. Paris.

Cristatosque vident cunctos, &c.

CRISTEGUM, Crystallus, vitrum crystallinum. Diploma Lotharii Imp. apud Browerum lib. 8. Annal. Trevir. pag. 504. 1. Edit. *Et aliam item capsulam modicam altari superpositam, necnon & crucem auream altari affixam cum diversis cristegis hinc inde connexis optimi generis, gemmis undique decoratam.*

CRITI *tubilu*. Anonymus Barensis in Chron. an. 1032. *Descendit*

Deſcendit Michail Proteſpata Criti tu bilu, Ketu Ypodromu. Id eſt, Κειτὴς τοῦ βήλου, ϗ τοῦ ἱπποδρόμου. De dignitate *Judicis veli*, quædam adnotavimus ad Cinnamum pag. 485.

CRO, *Croo*, *Croy*, Scotis, eſt Compoſitio vel ſatisfactio pro delicto, pretium hominis occiſi, capitis æſtimatio, *Weregildus*. Regiam Majeſtatem lib. 4. cap. 24. §. 1. *Ita quòd mortem inde ſubierit*, —— *reddat pro homine mortuo & taliter occiſo Croo & Galnes, quaſi eum propriis manibus occidiſſet.* Diverſa porrò fuit iſtiuſmodi capitum æſtimatio pro dignitatis ratione, uti ſtatuitur cap. 36. Nam *Comitis Cro fuit* 140. *vaccæ*, 3. *oræ pro vacca: filii Comitis*, 100. *vaccæ: filii Thani*, 66. *vaccæ*, &c. Videtur autem ſpectaſſe compoſitio iſta parentes interfecti. Ibid. cap. 38. §. 5. *Si uxor liberi hominis ſit occiſa, vir ſuus habebit le Kelchin, & parentes ejus habebunt le Cro & le Galnes.* Adde §. 6. Statuta Jacobi I. Parl. 6. c. 89. *Homicida pendere jubetur Regi* 40. *lib. le Croy verò proximis interfecti.*

CRO, *Croy*, Anglis, eſt Cænoſa & cruda terra, vel paluſtris. Ingulfus pag. 853. *Et quia paluſtris hujus Croyland, ut ipſum nomen indicat, nam crudam terram & cœnoſam ſignificat*, &c. Eadem habet Ordericus pag. 541. ex Vita S. Guthlaci cap. 41.

Croia, eadem notione. Prima Statuta Roberti I. Scotor. Regis c. 12. *Omnes illi qui habent croias vel piſcarias, ſeu ſtagna, aut molendina in aquis ubi mare aſcendit, & ſe retrahit, & ubi ſalmunculi, vel ſmolti, vel friæ cujuſcumque generis piſcium maris, vel aquæ dulcis, aſcendunt, vel deſcendunt, tales croiæ & piſcariæ machinæ interpoſitæ ſint ad minus 2. pollicum in latitudine.* Vide Skenæum lib. de Verbor. ſignificat.

CROADA. Vide *Corvata*.

CROCARDUS, Reprobum nummi genus. Pembrigius, anno 1300. *Numiſma Pollardorum prohibetur in Anglia & Hibernia.* Matthæus Weſtmonaſter. an. 1299. *Hoc anno corrupta inſula Angliæ de falſa moneta, quæ dicitur Crokard & Pollard, in Natali S. Stephani fundebatur, & pro obolo habebatur.* Adde eund. an. 1300. initio. H. Knyghton: *Rex Edwardus damnavit ſubitò monetam ſurreptitiam & illegitimam, quam Pollardos, Crocardos, Roſarios nominabant, qui paulatim & latenter loco ſterlingorum irrepſerant. Et primò eos valere obolum fecit, deinde eos omnino exterminavit.* Thomas Walſinghamus in Edw. I. an. 1300. pag. 77. 78. *Cocodones* vocat. Vide in hac voce. Pollardos verò valuiſſe medietate nummorum ſterlingorum obſervat Jacob. Waræus.

CROCCA *Cowellet*. Leges Henrici I. Regis Angl. c. 78. *Et ſi plures aliqui faciant homicidium, quorum crocca cowellet, ſi velint, ſimul componant.* Id eſt, quorum olla ſimul bullit: à Saxon. Cꞃocca, olla, & ƿællen, bullire, Co præpoſito, quod ut Con, in compoſitis ſimul notat.

CROCEA, *Genus chlamydis longè ad terram uſque, à parte anteriori aperta, à ſummo ad imum rugoſa, in formam capparum Prælatorum, ſi demas cucullum.* Ita auctor Ceremonialis Romani lib. 1. ſect. 1. qui Cardinalium veſtem eſſe ait, ut & lib. 3. ſect. 3. ſed neſcio an non legendum *Clocea*: nam *Clocas* ſeu *Cloches* noſtri vocabant, ut in voce *Clocca* docuimus.

CROCHUM, Uncus, quo arcubaliſtæ tenduntur. Sanutus lib. 2. part. 4. cap. 22. *Expedit etiam dari tendentibus baliſtas validas crochorum bonorum auxilium, & largorum: præſertim quòd à parte poſteriori ſint ampla crocha præfata, & quod prædictas baliſtas tendentes utantur prædictis crochis eam tendendo, quàm etiam baliſtando*, &c.

CROCEUS, *Croceolus*, Fulcrum ſubalare in modum Crucis ſupernè effictum, vulgò *Potence*. Hiſtoria Tranſlationis S. Gorgonii num. 9. *Virtute renum carens, curva ſuper croceos quodam veſpere acceſſit, & recuperata virtute dimiſſis croceolis* — *rediit.*

Croccia, eadem notione. Geminianus in Vita B. Finæ Virg. num. 14. *Qui ſine baculorum ſuſtentaculo, qui Croccia dicuntur vulgariter, ambulare non poterat.*

Crocia, in Miraculis ſancti Richarii lib. 2. cap. 6. *Cœpit jam ſuſtentaculo iter ſuum agere, quod vulgari nomine Crocia vocatur.* Vide *Crucca*.

Croca, in Vita ſancti Arnulphi Epiſcopi Metenſis cap. 29.

CROCIA, Pedum, baculus paſtoralis, Epiſcopalis. Papias: *Crocia, dicta à ſimilitudine crucis.* Hariulfus lib. 4. Chron. Centul. cap. 28. *Virga paſtoralis quam vulgus Crociam vocat.* Vide *Cambuta*, *Inveſtitura per crociam*.

Crochia. Charta Joannis Archiepiſc. Capuani an. 1301. *Item crochiam unam cum baculo de ebure.* Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu Ch. 97. *Et Dominus Epiſcopus laudavit & confirmavit per crochiam ſuam in manu Dom. Hugonis Prioris.* Philippus *Mouſkes* in Hiſt. Franc. MS.

En cel tans ſi fu aſolés,
L'Arceveſkes de Ruen Maugers,
Qui Dieu ſervi mult volentiers,
Et il a ſa Croce renduë:
Mais li Dus ſans longue atenduë
Donna la Croce à Amaurri,
Moine de Fſcans, né de Berri.

Vide *Croceus*.

Crocia. Charta Anglica apud Gul. Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 2. pag. 254. *Mandatum eſt etiam eidem quòd faciat habere* —— *Rogero omnes reditus & res Clericorum habentium reditus de feudo ſuo*, — *& res Abbatum de feudo ſuo, ſi alicujus crociæ habent de dono ſuo & Priorum, ſeu cujuſcunque domus religioſæ, ſi ſit de dono ſuo, quia ipſe Domino Regi inde reſpondebit.*

CROCIUM. Diploma Henrici II. Regis Angl. pro Hibernis: *Exceptis foreſtallis, theſauro invento, crociis.* Ubi Spelmannus *crocium* idem valere quod *Cro*, de quo ſuprà, ſuſpicatur.

CROCUS, Cincinnus, capillus in uncum, quem *Croc* dicimus, retortus. Charta Henrici III. Regis Angl. apud Gul. Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 2. pag. 479. *Sciatis quòd conceſſimus & plenam poteſtatem vobis dedimus, capillos Clericorum noſtrorum, qui ſunt de hoſpitio noſtro, & familia noſtra, longos crines habentium, & ad crocos capillorum ſuorum deponendos*, &c.

CROEROLA. Lex Alamannor. c. 99. §. 19. *Cornicula, columba, & cohua, & croerola*, &c. Ubi Editio Heroldi, *harocralu*, Lindenbrogii *querola*. Fortè avis nocturna, quam noſtri *Crecerelle* dicunt, proinde legendum *Crecerola*.

CROFTUM, *Croftus*, *Crofta*, Saxonibus, Cꞃoꝼꞇ & Cꞃuꝼꞇ, locus ſecretus. Eſt autem *Croftum*, inquit Spelmannus, prædiolum prope habitaculum ruſticum à latioribus campis ideo diſtinctum, ut animalia ruſtica ſubitis uſibus exhibeat: agellus incluſus, apud Somnerum: noſtris *Clos*. Charta Eadredi Regis Angl. apud Ingulfum, & tom. 1. Monaſtici Anglic. pag. 168. *Poſſunt etiam dicti Monachi de eiſdem mariſcis verſus Occidentem adjacentibus pro ſe & hominibus ſive tenentibus ſuis includere croftos, ſive pratum ſeperaliter, quantum illis placuerit.* Charta Edw. II. tom. 2. pag. 256. *De quodam meſuagio & crofto adjacente.* Infrà: *Cum ædificiis & curtilagio, & crofto incluſo.* Ibidem: *De uno meſuagio cum orto & crofto, & cum medietate crofti palmerii.* Willelm. Thorn: *Cum gardino & crofto. Tofta & Crofta* in Monaſtico Anglic. tom. 2. p. 55. 99. 116. & tom. 3. p. 139. Ingulfus pag. 875. *Poſſunt etiam includere croftos ſive pratum circa pontem ſeparaliter, quantum illis placuerit.* Hiſtoria vernacula Prioratus de Wigmore in agro Hereford. tom. 2. Monaſtici Anglic. pag. 219. *Roger* — *demanda des autres quele fu cele place que on apela le Tréſor de Mortimer, & li fut diſt que ce fut une crouſte joignant à l'Abeye, aſſés bonne terre & large, & à merveille bien fructifiante.* Eadem Hiſtoria Latinè ſcripta:

Fertilissimum campum propè Monasterium situatum, Thesaurum Mortimer nuncupatum in —— eleemosynam donavit. Catholicon Armoricum : *Crou an devet, Gallicè Bergerie ou Clais où couchent les brebis aux champs. Lat. Caula, ovile. Crou an gueffr. — caprile. Crou an moch — hara. Crou un hoven, — bostar.*

CROIA. Vide *Cro.*

CROFFERA, Hara porcorum. Vide Skenæum de Verbor. significat.

CROISUM. Vide *Truncus.*

CRONCULUS, Saxonicè, Angreta, in Gloss. Ælfrici : id est, pustula, pusula, unde Somnerus *Furunculus* restituendum putat.

CRONTOCHIUM. Ordericus Vitalis libro 12. pag. 872. *Dormitorium & Crontochium, & reliqua Cœnobitarum abdita —— scurris ac meretricibus patuerunt.* Quid hoc loco sit *Crontochium*, non facile est divinare, etsi Græcam vocem sapere videatur. Unde nescio an eo expresserit *Gerontocomium*, quod γηροτροφεῖον, appellatur à Scylitze pag. 790. γηροκομεῖον à Codino in Originibus Lambecianis pag. 47. 48. & 53. & in Menæis ad 27. Febr. Est autem *Gerocomium*, uti definitur à Juliano Antecessore Constit. 7. c. 32. *locus venerabilis in quo pauperes & propter senectutem solam infirmi homines curantur.* Huic qui præerat, *Gerontocomus* dicitur in Novella 7. Justin. Certè in Monasteriis domicilia *senibus & infirmis* destinata extitisse, colligere est ex Regula Sanctimonialium canonicè viventium cap. 23. in Concilio Aquisgranensi. Sed potiùs videtur vox conficta ex γηροδοχεῖον, tametsi vix occurrat.

CROPA, Equi tergum, Gall. *Croupe.* Petrus de Crescentiis lib. 9. cap. 7. *Caudam habeat longam cum paucis & planis crinibus : cropas latas & bene carnosas, &c.*

CROPRIA. Concilium Londinense an. 1342. can. 2. de abusu Clericorum in vestibus : *Caligis etiam rubeis ac scaccatis, viridibus, sotularibus etiam rostratis & incisis multimode, ac cropriis ad sellas, cornibus ad colla pendentibus, &c.* Fortè legendum *croperiis*, id est, postilenis, quas *Croupieres* Galli dicunt.

CROSNA. Vide *Crusina.*

CROSSA. Charta Fundationis Abbatiæ de Miratorio Ordinis Cisterciensis, tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 312. *Et à termino illo per juxta campum usque ad crossam Vongeii, & à crossa illa usque ad terminum Bellifortis & Calendiniaci.* Fortè pro *Crux* vice termini.

CROSSUS, pro *Grossus.* Leo Ost. lib. 3. cap. 31. (al. 33.) *Decem iconas —— crosso argento sculpsit ac deauravit.* Infrà, *crossa maceria.* Vide *Grossus.*

CROTA, Rupes. Will. Brito lib. 10. Philippid.

Dum tu conaris Monachi subvertere crotam.

Quo loco intelligit castrum quod *Rupes Monachi* dicitur, seu *Roche du Moine.* Suprà :

. . . Monachi rupem confundere demum
Funditur horrescens, armis verbisque minatur.

Aliàs

Crota, est antrum, specus, nostris *Crotte*, vel *Grotte*, ex *Crypta.* Ita censet Bernardinus Balbus ad Vitruvium. *Le Roman de Garin :*

Li destrier sont leans el sousterrin,
En une crote que firent SaraZin.

Alibi :

Ne treuve crote que il ne face emplir.

Est etiam

Crota, Domus. Charta an. 1157. apud Gariellum in Episcopis Magalonensibus pag. 128. *Uxor Guillelmi de Tortosa, timens mortem, in crota turris majoris ante diem Jovis qua ipsa mortua fuit, dixit, &c.* Tabularium Ecclesiæ Uticensis an. 1208. pag. 5. *Acta sunt hæc apud Ucetiam in crota Domini Episcopi, &c.*

CROTINA. Vide *Crusina.*

CROTTA. Vide *Chrotta.*

CRUCA, Cremaster, Gallis, *Cremaillere*, ex Anglico *Crooke*, aduncus. Leges Malcolmi II. Regis Scotiæ cap. 3. §. 4. *De homine condemnato ad mortem, coram Justitiario, Coronator habebit — omnia utensilia infra interiorem partem domus, videlicet infra crucam, super igne pendentem.*

CRUCCA, Furca subalaris, qua claudi se se sustentant, quòd pars superior in crucis formam, seu T, efficta sit. Joannes Monachus Bertinianus in Vita S. Bernardi Pœnitentis num. 10. *Ambo non nisi cum cruccis incedere valentes, ad Sanctum venerunt.* Vide *Croceus.*

Croccia in Vita S. Zitæ Virginis Lucensis num. 18. Vide Skinnerum in Etymologico Anglico in *Crutches.*

CRUCEOLA, pro *Crucicula.* Lambertus Ardensis : *Fecit sibi apportari parvam cruceolam, quam in collo suo per argenteam catenulam appensam de sepulcro Domini reportaverat.* Vide *Croceus.*

CRUCIATÆ, Expeditiones sacræ contra Saracenos & Hæreticos, quòd qui iis se se adjungerent, Crucis signum in vestibus deferrent. Occurrit non semel apud Will. Thorn, & apud Ericum Upsaliensem lib. 3. Hist. Suecor. an. 1292. ubi Loccenius nescio quam *historiam de Cruce Christi* somniat : vulgò *Croisade.* Vide infrà *Crux.*

CRUCIARIUM. Commodianus Instr. 32.

Auro licèt censeantur, bacchent aulica semper,
Cruciarium Domini si non adorasti, peristi.

Crucem, vel cruciatum Christi interpretatur Rigaltius. Vide an aliud sit σταυρεῖον, de quo Nicetas Rhetor in Passione S. Stephani & corporis ejus Inventione : Περιλαβόντα τοίνυν Ἰουλιανὸν, καὶ διαπεράσαντα τόπον, εἰς τὸ ἐπιλεγόμενον σταυρεῖον· ὅπου δὴ τὰς ἡμιόνους ἀποζεύξαντες τῷ ἅρματι, &c.

CRUCIATIO, Miseria, calamitas, tormentum. Vita Ursmari Abbatis Laubiensis num. 5. *Neque audivimus quemquam qui in corpore tale aut tam prolixum sustinuisset martyrium, aut qui tantam cruciationem sustinuisset in vita præsenti.*

CRUCIBULUM, Ugutioni, *Lucerna ad quod vigilamus, quòd cruciet bolum, id est, bolum sepit.* Risum contine. Gloss. Lat. Gall. *Crucibolum, Lumiere de nuit.* Catholicon Armoricum : *Creuseul, Gall. Croissol, Lumiere de nuit, Crucibolum, vel Crucibolus.* Vitæ Abbatum S. Albani pag. 70. *Legebantur autem eadem voce 12. de B. Virgine lectiones, quas corde tenus sine candela bajuli transcurrere consueverunt, cum suis quæ sequuntur responsoriis, tenui tamen lumine cruciboli per vitrum diaphanum translucente.* Vita B. Colettæ num. 74. *De nocte proferenti sæpius extinguebat candelam, crucibulum & oleum effundebat.* Quidam à *Cruca*, Gallis *Cruche*, German. *Cruyke*, deducunt : malim ego quòd ejusmodi lucernæ in formam Crucis effictæ quadrimyxæ sint. Hinc fortè nostri Picardi, *Cracets* vocant, quasi *Crucets* : vel certè quòd uncis ferreis ad parietes appendantur, quos *Crochets* vulgò dicimus. Sed & *Crucivolo* Itali appellant vas fictile, in quo metalla funduntur, nostri *Creuset*, quod ejusdem formæ est ac materiæ, ex quibus est vas illud in quo infunditur oleum ad lucernas istas. Nam & Rulandus in Lexico Alchymiæ, *Crucibulum* dixit *vas esse fusorium ex terra igni contumacissima factum, acutiore basi & tereti, in ampliorem capacitatem, forma triangulari, vel rotunda desinente ad fundenda & eliquanda mineralia & metalla formatum.* Sic Geber Arabs lib. de Investigatione magisterii : *Ponatur veneris stratum super stratum de sale communi optimè mundato in crucibulo.* Vide Stephan. Skinnerum in Etymologico Anglico, verbo *Crucible.* Meminit Saxo Grammaticus lib. 8. nescio cujus *Frosti cognomento Crucibulum.*

Crucibolus, Scyphus. Charta Witlasii Regis Merciorum, apud Ingulfum pag. 857. *Scyphum meum deauratum, & per totam partem exteriorem vinitoribus ad dracones pugnantibus cælatum, quem Crucibolum meum solitus sum vocare, quia signum Crucis per transversum scyphi imprimitur interiùs, cum quatuor angulis simili impressione protuberantibus, &c.* Cruciboli Witlasii meminit rursum infrà Ingulfus pag. 870.

CRUCICOLÆ, appellati Christiani ab Ethnicis. Vide

Aldhelmum de Laudibus Virginit. cap. 17.

CRUCIENTATUS, in Gloss. Lat. Gall. *Conchié de sang.* Sed legendum *Cruentatus*, ut apud Joan. de Janua.

CRUCIFER; Qui Crucem ante Papam defert, apud Pandulfum in Actis Gelasii II. PP.

Cruciferi, Ordo Monasticus, sic dictus quòd Monachi Cruces in baculis deferrent, ut auctor est Matth. Paris an. 1244. pag. 439. Fasciculus Temporum, & M. Chronic. Belgic. *Circa hæc tempora Ordo Cruciferorum renovatus est per Innocentium III. anno Pontificatus sui 18. jam devicta hæresi Albigensium per Cruce signatos.* Addunt quosdam scribere B. Quiriacum Jerosolymorum Episcopum istius Ordinis primum auctorem extitisse, & sub Innocentio IV. apud Lugdunum crevisse, & privilegiis donatum ab eodem, anno scilicet 1248. præterea primum & initiale Monasterium totius Ordinis extitisse in Hoio in diœcesi Leodiensi ab Joanne Episcopo Leod. ædificatum an. 1233. Vide Aubertum Miræum lib. 1. Originum Monastic. cap. 12. 13. 14.

Cruciferos etiam vocat Chronicon Aulæ Regiæ cap. 11. & 17. Fratres & Milites Ordinis Theutonici: ut & Ericus Upsaliensis lib. 3. Hist. Suecicæ pag. 61. lib. 5. pag. 148. & alibi.

[Extat Epistola Urbani III. PP. ad Magistrum & Fratres Cruciferos Hospitalis Bononiensis, qua eorum Ordinem approbat: post Epist. 4. in nupera Conciliorum Collectione.

Crucifer. Charta Ottonis Episcopi Frisingensis an. 1154. apud Wiguleium Hondium in Metropoli Salisburgensi tom. 2. pag. 243. *Unus cruciferus apud Hachin, cum molendino aliisque pertinentiis, &c.* Alia apud eundem Hondium tom. 3. pag. 469. *Cum tribus cruciferis, quæ ad possessionem Monasterii pertinebant, &c.* Sed legendum videtur *curtiferis*, ut alibi passim. Vide in hac voce.

CRUCIFRATRES, seu *Fratres Crucis*: ita se se appellitabant quidam hæretici exorti in oppido *Sangerhusen* in Marchionatu Misnensi sub an. 1414. qui etiam *Fratres Flagellatores* dicebantur: de quorum hæresibus consulendus Gobelinus Persona in Cosmodromio ætate 6. cap. 93. diversi ab iis qui *Fratres Crucis* appellati sub annum 1309. Vide *Crux*.

CRUCIGIRA. Ephemerides Monasterii S. Galli: *Eodem die dantur 4. fercula, scilicet carnes, caseus, ova, crucigira, cum vino & majori leib.*

CRUCILIÆ, Cruces per vias erectæ, ex Gallico *Croisilles.* Concilium Suession. an. 744. *Constituimus ut illas crucilias, quas Adalbertus per parochiam plantaverat, omnes igne consumantur.* Codd. alii habent *crucicu-las.*

CRUCIOLA, Crucicula, in Actis Monasterii Murensis pag. 26.

CRUCIZARI, Crucem assumere, cruce insigniri ad peregrinationem Hierosolymitanam. Historia Hierosolymitana in Gestis Dei pag. 1156. *Rex Franc. Philippus & Rex Angliæ Henricus apud Gizortium crucizantur.*

CRUDARIUM, Ὠμόλινον, in Gloss. Græc. Lat.

CRUDITARE, *Non digerere*, ἀπεπτεῖν, in Gloss. Græc. Lat.

CRUMA, *Crumena.* Joan. de Janua.

CRUMELUM. Gregorius Turon. de Gloria Confess. cap. 98. *Sæpius in hoc vasculo vel olus, vel crumelum coctum cum illo sumpsisse.* Occurrit in Notis Tyron. pag. 112.

CRUMENIA, *sunt propriè fragmenta auri.* Glossæ Isonis Magistri.

CRUMINARE. Fortunatus lib. 2. de Vita sancti Martini:

Et levis umbriferæ volitavit imago figuræ,
Visibus exclusus cellam pedore cruminans.

Ubi Interpres: *Crumina*, sacculi genus apud Plautum: unde *Cruminare*, prisci festivè traxerunt ad eam corporis partem, qua operari naturæ solemus. Id satis in illo expressit.

CRUPPA. Gloss. Lat. Græc. *Cruppa*, Κάλως παχύς. *Crupes*, σχοινία, *funis.*

CRUPPELLARII, Gallorum gladiatores cataphracti. Tacitus lib. 3. Annal. *Adduntur è servitiis gladiaturæ destinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen, Crupellarios vocant.* Boxhornius ab Hebræo *Cirbel*, amicire, vocem deducit.

CRUPPONUS, Uropygium, summa clunium, vulgò *Crupion.* Fridericus II. Imp. lib. 1. de Venat. cap. 36. *A lumbis verò desuper renes usque ad principium caudæ super anum, dilatantur spondilia, & intercipiuntur inter duo ossa ancharum, & in quibusdam avibus dilatantur plus, in quibusdam minus: & hic locus à quibusdam appellatur Crupponus, & solidiores sunt ipsorum juncturæ, & foramina illic ampliora, &c.*

CRUPTA. Vide *Crypta.*

CRURALIA, quibus *crura* vestiuntur. Vita Ludovici Pii an. 786. *Habitu Vasconum —— indutus, amiculo scilicet rotundo, manicis camisiæ diffusis, cruralibus distentis, calcaribus caligulis insertis, missile manu ferens.* Vide *Coxale.*

CRURARIUM, Σκελόδεσμος, in Gloss. Græc. Lat. Fascia cruralis, nostris, *Jarretiere.*

CRUSCUMULUS, *Tumor crurum.* Joan. de Janua.

CRUSELINUM, Vas potorium parvulum fictile, cujusmodi sunt, quæ *Creusets* vocamus. Cæsarius lib. 12. cap. 41. *Portabat enim vas parvum & fictile, quod vulgò Cruselinum dicitur, in manu sua, in quali in tabernis potare solebat.*

CRUSELLUS. Charta an. 1144. apud Catellum lib. 2. Rerum Occitan. cap. 17. *De crusellis, quos extranei attulerint, & vendiderint, præbeant domino 4. den. & de barda duos.*

CRUSNA, *Crosna*, *Crusina*, Pallii, seu vestis genus, Mastruca, vel mastruga. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Mastruga*, Cꞃuꞅne. Somnero Cꞃuꞅene dicitur, tunica scilicet ex ferinis pellibus. Hinc emendandæ Glossæ Isonis Magistri: *Vocamus etiam mastrugas Renones, quæ rusticè Crotina vocatur.* Legendum enim *Crosina.* Hincmarus Remensis Opusc. 57. *Mitto vobis per eum crusnam de pellibus variis, cum panno coloribus vario.* Charta an. 1180. apud Ughellum in Episcopis Vercellens. *Et ad hanc confirmandam promissionis chartam, accepimus nos Othonus & Allus Launeschildt crosnam unam, ut nostra hæc promissio, sicut suprà habetur, firma permaneat atque persistat.* Charta Ottonis M. Imp. an. 937. apud Meibomium: *Nisi tantùm singulis annis unum cavallum, scutum, & lanceam, & lanceas, vel duas crusinas dent, ut sciant in mundibordio Regis se esse.* Bruno de Bello Saxonico pag. 135. *Unus ex ipsis cujusdam nobilis ex Curia crusinam gulis ornatam quasi furtim præcidit, & inde quasi furtum volens abscondere recessit, & tamen volebat deprehendi, ut acciperet quod accepit. Nam ille cujus honesta vestis erat dehonestata, ut illum qui suæ vestis partem gestabat, insequutus est, colaphum ei tantùm dedit, suique vestimenti particulam recepit.* Quo loco *crusina gulis ornata*, est pallium pellibus rubricatis ornatum. Hinc *Crusinatus* apud Ditmarum lib. 5. pag. 54. *Vivente egregio Hudone, pater istius Miseco, domum in qua eum esse sciebat, crusinatus intrare, vel eo assurgente, numquam præsumpsit sedere.*

CRUSTA, Vestis species variegato colore ex purpura & alio mixta. Lex 11. Cod. Theod. de Scenicis: *Nulla mima gemmis, nulla sigillatis sericis, aut textis utatur auratis, his quoque vestibus noverint abstinendum, quas Græco nomine à Latino Crustas vocant, in quibus alio admixtus colori, puri rubor muricis inardescit.* Sic videntur appellatæ crustæ, quòd ut crustati parietes dicuntur, qui subinde crustis marmoreis exornantur, ita ejusmodi vestis assutis in *crustarum* modum segmentis vel limbis distinguerentur. Nam *Crustæ* non modò de marmoribus dicuntur, sed etiam de vasis auri & argenti, quæ interdum *Emblemata* vocantur, uti usurpat Tullius Orat. 5. in Verrem, & Paulus IC. in l. 32. §. 1. D. de

Auro, arg. leg. *Cymbia argentea crustis aureis illigata.* Vide *Crustum*, *Purpura*.

CRUSTIBIA, *Crux*, *Cruciatus*, in Gloss. Arabico-Lat. ubi fortè legendum *Crucilia*. Vide suprà.

CRUSTICA, Census qui pro agris & prædiis rusticis Imperatori vel domino feudi pensitabatur apud Græcos. Innocentius III. PP. lib. 13. Epist. 192. *Salvo tamen terrarum censu, qui Crustica Græco vocabulo nuncupatur, & dudum solvebatur à Græcis.* Lib. 14. Epist. 110. *G. de Villahardu ini, ad quem ratione feudi dicta crustica pertinebat.* Occurrit hæc eadem vox non semel in Epistolis ejusdem PP. Est autem *Crustica* census, qui agri nomine pendebatur, Græcis ἀγρεστικὸν, nostris *agrarium* dictus. Conjecturam nostram firmat Epistola Roberti Imp. Constantinop. in Regesto Honorii III. PP. lib. 6. Epist. 85. apud Odoric. Raynald. in Annalib. Eccles. an. 1221. num. 25. *Omnes Ecclesiæ Cathedrales habeant possessiones suas, quas habuerunt tempore Alexii Bambacoraci Imper. liberè ab omni exactione, & laïcali jurisdictione, salvo tamen debito, & justo acrostico, si quod debent pro possessionibus ipsis.* Vide *Ager*, & *Acra*.

CRUSTUM, *Crustulum*. Joan. de Janua: *Crustum, vel Crustulum, pro fragmento panis.* Ita Servius ad 3. Georgic. & 7. Æneid. *Crustum de his quæ comedi possunt*, dici ait. Gloss. Græc. Lat. Κάπυρον, *Crustum*. καπύριον, *Crustulum*. καπυρία de panibus dici annotat Athenæus. Spartianus in Adriano meminit tetrapharmaci, *quod erat de fasiano, sumine, perna, & crustulo.* *Perna crustulata* apud eundem in Ælio Vero. Vide S. Hieron. Epist. 12. initio, præter Horatium & alios. At longè aliud est

Crustum, in Charta Eadredi Regis Angl. tom. 1. Monastici Angl. pag. 210. *Duas patenas argenteas auro decenter ornatas, cum 2. urceolis pretiosissimis, & crusto aureo, columnis de liciis 96. à Rege Henrico Ecclesiæ donata in sua extorsit.* Et apud Matth. Paris an. 1252. *Auri sititor, talenta, vel crusta, vel jocalia emunxit.* Eadem videntur hoc loco *crustula aurea*, quæ *Crustæ* dicuntur Scriptoribus Latinis, seu *Emblemata* vasorum. Vide suprà *Crusta*.

CRUSTALIA, in Notis Tyronis pag. 161. inter lapillos pretiosos.

CRUX. *Crucem figere*, πηγνύειν σταυρὸν, in Nov. Justiniani 5. cap. 1. Nov. 67. cap. 1. Nov. 14. cap. 7. in signum scilicet Dedicationis Ecclesiarum. Julianus Antecessor Const. 61. *Nullus audeat ædificare Ecclesiam, vel Oratorium, antequam civitatis Episcopus veniat, & vota faciens sanctissimam crucem infixerit in eodem loco, publicè procedens, & rem omnibus manifestam faciens.* Ennodius in Vita B. Epiphanii Episcopi Ticinensis pag. 388. *Jam jamque tamen fastigia perfectionis majoris Ecclesia opus attigerat, ædificio & dedicationis insignibus adornato.* Capitula Caroli Magni lib. 5. c. 229. *Nemo Ecclesiam ædificet, antequam civitatis Episcopus veniat, & ibidem crucem figat publicè.* Eadem statuuntur & habentur in Ordine Romano, & apud Herardum Turon. Archiepisc. in Capitul. c. 46. quibus consona tradunt Balsamon in can. 7. Synodi VII. Libri Basilicωn Eclog. 4. Theophylactus in Epistola à Meursio laudata, qui ejusmodi crucis fixionem σταυροπήγιον appellant: qua de voce multa habent Gretzerus tom. 1. de Cruce lib. 2. c. 8. & in Apolog. pro S. Cruce cap. 8. p. 1022. Crusius in Turco-Græcia pag. 300. Meursius in Gloss. Allatius de Consensu utriusque Eccles. pag. 269. Goarus ad Euchol. Græcor. pag. 612. & eruditus Possinus in Gloss. ad tom. 1. Pachymer. pag. 414. Neque verò Episcopo licebat in aliena diœcesi Oratorium aut Ecclesiam dedicare, ut est in Concilio Arausicano can. 10. & Arelat. II. can. 36.

Crucem ubique præferendi jus habet summus Pontifex. Anastasius in Leone IV. *Fecit idem benignissimus Crucem auream: noviter & ipsa Crux, ut mos antiquitus est, Subdiaconi manibus ferebatur, ante equum prædecessorum Pontificum, quam Deo juvante in auro & argento ac gemmis meliùs renovavit.*

Majores Patriarchæ ubique etiam habent jus præferendi Crucem, præterquam in urbe Roma, & nisi Summus Pontifex præsens exstiterit, vel Legatus ejus utens insignibus Apostolicæ dignitatis, cap. Antiqua. extr. de Privileg.

Primates & Metropolitani, & qui jus habent pallii, intra Primatus sui limites. Anselmus Cantuar. Archiepisc. lib. 3. Epist. 72. ad Samuelem Dublinensem Episcopum: *Præterea audivi quia facis portari Crucem ante te in via. Quod si verum est, mando tibi ne ampliùs hoc facias: quia non pertinet nisi ad Archiepiscopum à Romano Pontifice pallio confirmatum.* Vide eundem lib. 4. Epist. 27.

Patriarchis, Primatibus, & Episcopis in præsentia Cardinalium ante se deferri vetuit Gregorius XI. PP. ea Constitutione quæ descripta legitur in tom. 2. Concil. Angl. & in nupera Concil. Editione Parisiensi. Vide Willel. Neubrigensem lib. 2. cap. 16. Gervasium Dorobernensem an. 1193. pag. 1584. 1585. Continuatorem Florentii Wigorniensis an. 1226. Gesta Innocentii III. PP. pag. 61. Bromptonum an. 1125. Matth. Westmonast. an. 1279. Will. Thorn. an. 1378. Monastic. Anglic. tom. 3. pag. 147. Petrum Mariam Campum in Histor. Eccles. Placentinæ in Regesto parte 2. num. 167. & Baronium an. 1177. ubi de Romualdo Salernitano Archiepiscopo ex ejus Chronico, &c. præterea Saussaium in Tractatu super hoc edito, & Marcam in Dissertat. de Primatib. num. 128.

Crucem de Chrismate faciunt Episcopi in Ecclesiæ parietibus, cùm illam consecrant. Ordo Romanus: *Et faciat crucem per parietes cum pollice suo de ipso chrismate in 12. locis.* Vide Librum Sacrament. Gregorii Magni, Ivonem Carnotensem de Sacramentis, & Petrum Damiani Serm. 1. de Ecclesiæ dedicat. Solebant verò Christiani signo crucis actiones omnes suas munire, juxta illud Hieronymi Epist. 22. cap. 15. *Ad omnem actum, ad omnem incessum manus pingat crucem.*

Cum cruce signare, Episcoporum tantùm fuit. Privilegium concessum ab Urbano II. PP. Abbati Cavensi: *Concedentes—ut, inquam, successores tui per terras tui Monasterii habitas & habendas liberè possis Ecclesias construere, cum cruce signare, aliaque Pontificalia & spiritualia exercere, &c.*

In Cruce, vel ante Crucem, in altaribus, vel ante altaria oblationes facere, in Charta an. 1123. apud Puricellum in Monumentis Basilicæ Ambrosianæ pag. 568. 569.

Crux pectoralis, Ἐγκόλπιος, quam Episcopi ad pectus appensam deferunt, in Ceremoniali Episcopor. lib. 1. cap. 29. lib. 2. cap. 38. Vide *Encolpium*.

Crucem ex cinere & aqua super pectus infirmi faciebat olim Sacerdos, cùm Extremæ-unctionis conferebat Sacramentum. Vide Ratoldum Abbatem de Ordine unctionis infirmi, apud Menardum in Librum Sacram. Gregor. pag. 337. 339. 345.

Crucem bajulare. Otto Morena in Historia Rerum Laudensium pag. 3. *Quæ prædicti Laudenses qui ibi aderant, considerantes, placuit eisdem de mercato, quod Mediolanenses Laudensibus abstulerunt, ante ipsum Regem querimoniam proponere: statimque in quandam Ecclesiam introeuntes, duasque inde maximas cruces ad humeros levantes, coram ipso Rege* (Friderico I. Imp.) *cæterisque Principibus redierunt, & precibus ipsius Regis cum ipsis crucibus prostrati sunt, maximè lugentes, &c.* Radevicus lib. 4. de Gest. Frideric. cap. 5. *Videns autem multitudinem eorum qui cruces bajularent: is enim Italorum mos est, ut habentes querelas, crucem manibus præferant, misertus illorum, ait, &c.* Guntherus lib. 8. Ligurini:

—— *Ex omnibus undique multi*
Urbibus ac vicis aderant, queruloque ferebant
Innumeras clamore Cruces: hoc quippe querelas
More solent aperire suas.

Conradus Abbas Uspergensis: *Postremò cives ad id de-*

venere consilii, ut se & sua Imperatoris traderent voluntati. Gladios itaque denudatos super colla ponentes, cruces quoque & alia insignia præferentes, nudis plantis ad pedes Imperatoris miserabiliter se prostraverunt. Vide Glabrum lib. 5. Hist. cap. 1. extremo.

Bajulatio crucis. Charta Edw. I. Reg. Angl. an. 6. apud Gul. Prynneum in Libertatib. Eccl. Angl. tom. 3. p. 215. *Portionem agistamenti pasturæ à festo Pasch. usque ad festum Pentecost. quæ cessit bajulationi crucis Archiepiscopatus illius* (Cantuar.) *pro rata temporis sui, &c.*

Crucem levandi, ponendi, portandi ubilibet Parochis & Curionibus facultatem concedebant Episcopi. Charta Amati Archiepisc. Salernitani, apud Ughellum tom. 7. pag. 508. *Vel ad ipsos Presbyteros qui in supradictis Ecclesiis fuerint ordinati, nullam angariam aut servitium pars nostri Archiepiscopii illorum imponere queat, neque ad Cruces levandum, vel Codices, aut Baptismum faciendum, aut illos excommunicare, &c.* Infrà: *Et potestatem habeant, quando meruerint, cereum benedicere, & Baptismum facere, & aquam sanctificatam per vicos vicinantes spargere, & Cruces ponere, & mortuos ibidem sepelire, &c.* Charta Alphani Archiepisc. Salern. apud eundem pag. 541. *Et extra ipsam Ecclesiam sepelire, & per domos eorum qui ad ipsam Ecclesiam annualiter ad Dei officium audiendum ierint, ire, & aquam sanctificatam spargere, & Crucem in ipsis domibus ponere absque mea — contrarietate.* Alia Ursonis Archiepiscopi Barensis, pag. 853. *Habeat etiam potestatem recipere mortuos, & sepelire in sepulturis suis, & portare Crucem suam ubi voluerit, ut adducat mortuos qui debent ibi sepeliri.* Vide Monumenta Paderbornensia pag. 134.

Crucis adoratio in die Parasceves. S. Stephanus in Regula Grandimontensium cap. 5. *Rursus Crucem sanctam in die sancto Parasceve nullis ad Ecclesias suas eodem die recurrere valentibus, in Ecclesiis vestris adorare permittatis.* Vide *Oblatio Crucis.* Ad *Crucis osculum*, in die S. Parasceves, neminem accedere debere, nisi qui à mortali peccato immunis sit, sancit Synodus Nemausensis an. 1248. cap. *de Eucharistia.*

De Cruce cantare. Capitula Adalhardi Abbat. de Admonitionibus in Congregatione cap. 7. *De Cruce decantare & legere qui non potest, dimittat, & qui potest, se non subtrahat; & qui negligenter facit, corrigatur.* Hoc est, ni fallor, de ambone, de pulpito, ubi major Crux etiamnum statuitur, adeo ut qui voce non valeret, in eo canere vel legere non præsumeret. Vide *Pronuntiator.*

Crucem apponere solebant in Wallia, qui rem sibi competere asserebant, *saisiebant.* Charta Edw. I. Reg. Angl. apud Gul. Prynneum in Libertatib. Eccl. Anglic. tom. 3. pag. 219. *Quod quidam de partibus illis asserentes quædam blada, quæ idem David —— emit — sua esse, quandam Crucem super blada prædicta, prout moris est in partibus illis, apponi fecerunt: occasione cujus Crucis prædictus David aliquam administrationem de bladis illis habere non potest, &c.*

Crucem sanctificare. Capitula Theodori Cantuar. c. 49. Edition. Acherianæ: *Presbytero liceat soli Missam facere, si necesse est, & populum benedicere in Parasceven, & Crucem sanctificare.* Totidem ferme habentur in Pœnitentiali ejusdem Theodori c. 2. Editionis V. Cl. Jacobi Petiti.

Jurare in Cruce consecrata, pejerare, in Pœnitentiali Gregorii III. PP. cap. 7. Bedæ cap. 5. 12.

Ad Crucem confugere, veluti ad locum asyli & immunitatis jure donatum, in Concilio Claromontensi an. 1095. can. 29. 30. *Si quis ad aliquam Crucem in via persequentibus inimicis, confugerit, liber ac si in ipsa Ecclesia permaneat. Quod si quis pro securitate Ecclesiæ vel prædictæ Crucis aliquod crimen peregerit, —— & ad Ecclesiam vel crucem confugerit, accepta securitate vitæ & membrorum, reddatur justitiæ.* Vetus Consuetudo Normanniæ cap. 23. *Si comme il advient de ceux qui sont fuitifs pour aucun crime, ou qui sonten chartre, ou en lieux, qui eschappent & s'enfuient en l'Eglise, où ils embrassent une Croix.* Cap. 82. *Se aucun damné ou fuitif s'enfuit à l'Eglise, ou en Cymitiere, ou en lieu saint, ou si il s'aërt à une Croix qui soit fichée en terre, la Justice laye le doit laisser en paix par le privilege de l'Eglise, si qu'elle ne mette la main à luy, &c.* Ubi Latina Editio, *vel Cruci fixè adhæret.*

Cruce super caput posita jurare. Vide *Juramentum.*

Crucis judicium, quo quis reus cujuspiam factus delicti seu criminis, se expurgabat, cujusmodi per Crucem purgationis mentio est passim apud Scriptores ævi medii. Synodus Vermeriensis an. 751. can. 17. *Si qua mulier se reclamaverit, quòd vir suus nunquam cum ea mansisset, exeant inde ad Crucem, & si verum fuerit, separentur.* Charta Divisionis Imperii Caroli Magni cap. 8. *Si causa, vel intentio controversiæ talis inter partes, propter terminos, aut confinia regnorum, orta fuerit, quæ hominum testimonio declarari, vel definiri non possit, tunc volumus, ut ad declarationem rei dubiæ judicio Crucis Dei voluntas, & rerum veritas inquiratur, nec unquam pro tali causa cujuslibet generis pugna, vel campus ad examinationem judicetur.* Similia leguntur in Præcepto Ludovici Pii de Divisione Imperii cap. 10. nisi quòd pro *judicio Crucis*, habetur *vexillo Crucis*: quæ quidem *purgatio* usurpari potissimùm solita fuit in controversiis Ecclesiasticis. Capitula Ludovici Pii ad Legem Salicam: *In sæculari quidem causa hujuscemodi testium diversitas campo comprobetur: in Ecclesiasticis autem negotiis, Crucis judicio rei veritas inquiratur.*

At qualis illa fuerit Crucis examinatio, ambigunt doctiores, & in varias varii secedunt sententias. Quidam enim, atque in iis, Delrius lib. 4. Disquisit. magic. sect. 3. quæst. 6. §. 2. Lindenbrogius in Gloss. & alii, genus fuisse purgationis per sortes, quibus ad Crucem aliquam manus imponens, vel eam amplectens, quis se se expurgabat. Certè ad Crucem juramenta exacta testantur passim Scriptores. Nithardus lib. 2. Hist. an. 841. *Quæ dum sprevissent, classisque appropinquari videretur, Crucem in qua juraverant, & Karolum ut cognoverunt, relicto littore protinus fugerunt.* Beda de Remediis peccat. cap. 4. *Qui perjurat in manu Episcopi, aut Presbyteri, vel altari, vel Cruce consecrata, unum annum pœniteat.* Pius PP. I. apud Gratian. 12. quæst. 5. *Qui pejerat se in manu Episcopi, aut in Cruce consecrata, tres annos pœniteat. Si verò in Cruce non consecrata, annum unum pœniteat.* Eadem habentur in Pœnitentiali Gregorii II. PP. cap. 7. apud Rhabanum in Epist. ad Heribald. cap. 18. Reginonem lib. 2. cap. 331. 332. & Burchardum lib. 12. cap. 5.

Censent præterea idem Delrius, Spelmannus, & Lalandius, examen Crucis istud forsitan esse quod in Legibus Frision. cap. 14. describitur, & fit per duos ramusculos, seu *tenos*, uti vocantur, quorum alter Cruce insignitur, altari impositos.

Alii, quos inter Gretzerus tom. 1. de S. Cruce lib. 2. cap. 21. & tom. 3. lib. 5. Paralip. ad cap. cit. & Ferrandus lib. 2. Disquisitionis reliquiariæ 1. part. cap. 3. putant hanc Crucis explorationem factam ipso Crucis ligno in ignem conjecto, ut si illæsum permansisset, reus absolutus fuerit; si contrà, damnatus.

Verùm hisce repugnant sententiis istius examinationis per Crucem formulæ, quibus eæ conceptæ leguntur, *Cruce contendere*, *decertare*, in Capit. 4. an. 803. c. 3. in Lege Langobard. lib. 2. tit. 28. §. 3. tit. 55. §. 22. Capitul. Caroli Magni lib. 3. c. 46. lib. 4. Append. 2. §. 33. Unde quidam, ait Delrius, *Crucem* fuisse genus armorum, frustra hariolati sunt.

Legimus etiam non semel *Stare, Adstare ad Crucem.* Capitul. an. 779. c. 10. & Additio 4. c. 129. *Si accusator contendere voluerit de ipso perjurio, stet ad Crucem.* Formula vetus edita à Bignonio & Lindenbr. *Taliter fuit ei judicatum, in ipso placito ante ipsum Vigarium, vel ante ipsos pagenses, ut ad Crucem, ad judicium Dei, pro ipsa terra in noctes 42. in ipso placito pro hoc deberent*

adstare, quod ita & fecerunt. Exire ad Crucem, in Concilio Vermeriensi an. 752. can. 17. Ordo Romanus: *Singula quæque dijudicet, & aliquos à cibis abstinendo, alios eleemosynas dando, nonnullos sæpius flectendo genua, sive in Cruce stando, aut aliquid aliud hujusmodi quod ad animæ salutem pertinet.* Eadem habet Beda in Præfat. ad libr. de Remediis peccator.

Extat porro aliud præclarum istius judicii exemplum in veteri Notitia, quam in Cancellaria Canonicorum Veronensium asservari auctor est Hieronymus *dalla Corte* lib. 4. Hist. Veronensis pag. 178. quo non minimè illustrantur quæ paulò videntur intricatioria in suprà allatis verbis, etsi rem non omnino expediant. Sic autem Chronicon istud sub an. 798. *Tandem habito consilio pacti sunt, ut hæc Dei & sancti Spiritus reservarentur judicio, eligentes duos juvenes Clericos, sine ullo crimine existimatos, statuerunt in Ecclesia S. Joannis Baptistæ ad Domum, & ad Crucem stare fecerunt, quorum unus Aregaus, pòst Archipresbyter Ecclesiæ majoris, nomine, ex parte publica, alter verò ex parte S. Zenonis, Pacificus videlicet, qui pòst Archidiaconus Ecclesiæ majoris fuit. Hi ambo ab introitu Missæ usque ad mediam Passionem tantùm, quæ est secundùm Matthæum, pariter starent, ille qui de parte publica datus fuerat, in terram velut exanimis corruit, Pacificus verò usque ad finem Passionis stetit. His gestis, & omnibus gratias Deo agentibus, quartam partem tam civitatis, quàm castelli, pars Episcopii—accepit.* Notitiam integram descripsit ex Panvinio Ughellus in Episcopis Veronensibus pag. 610.

Ex his planè docemur eos qui hujusmodi subibant examen, revera in pedes stetisse, illumque qui hoc victus divino videbatur judicio, in terram corruisse: quod & indicant verba laudatæ à nobis Formulæ: *Sed & ipse in ipso placito ad ipsam Crucem visus cadisse: sed dum hæc causa sic fuit inventa, quòd ipse ille qui ad ipsum judicium, vel ad ipsam Crucem cadisset, &c.* Eò etiam referenda videntur quæ habet Agobardus Lugdun. lib. Contra judicium Dei, num. 1. *Jube ferrum, vel aquas calefieri, quas manibus inlæsus attrectem: aut constitue Cruces, ad quas stans immobilis perseverem.* Illius autem qui ad Crucem ceciderat, & hac examinatione victus fuerat, *Crux evindicata* dicitur in Lemmate ejusdem Formulæ.

Sed ut verum fatear, quale fuerit ad Crucem examen, ex his non omnino percipi constat. An enim qui illud subibant, ante Crucem aliquam in pedes stabant, quod vult Hieronymus *dalla Corte? E davanti ad una croce gli fecero in piedi fermare.* An verò ad *Crucem stetisse* dicti sunt, quòd expansis brachiis, efformata quodammodo Crucis specie, certo temporis spatio starent, quæ fuit pœnitentiæ species, potissimùm apud Monachos, uti mox indicabimus? Verùm nodum videtur solvere Rudolphus Fuldensis in Vita S. Liobæ Abbatissæ Biscofheimensis cap. 15. Cùm enim infantulus recèns natus in stagno Monasterio vicino inventus fuisset, crimenque alicui è Sanctimonialibus adscriberetur, Lioba Abbatissa ut an revera alicujus è suis Sanctimonialibus partus esset, detegeret, *præcepit omnibus Oratorium ingredi, & extensis in Crucis modum brachiis stare, quoadusque singulæ Psalterium totum ex ordine psallendo complerent, & deinde per tres vices in die, hoc est, tertia hora, sexta, & nona, vexillo Crucis elato, cum Litaniis Monasterium circuire, & pro purgatione sua divinam misericordiam invocare. Quod cùm fecissent, & in hoc ordine jam bis expleto, hora nona omnes Ecclesiam intrarent, cunctusque populus pariter congregatus adesset, Beata virgo Lioba perrexit ad altare, & stans ante Crucem, quæ jam tunc tertiò portanda parabatur, extendit manus in cælum, & cum gemitu ac lacrimis precabatur dicens: Domine Jesu Christe, Rex Virginum, integritatis amator, invictissime Deus, ostende virtutem tuam, & libera nos ab hac infamia, quæ improperia improperantium tibi ceciderunt super nos. Hoc cùm dixisset, paupercula illa,* (Mendica) *antiqui hostis & captiva pariter & ministra, dæmonio repletur, & quasi flammis circumdata, nomen invocat Abbatissæ, crimenque quod commiserat, confitetur. Tum verò in cælum clamore sublato, plebs omnis obstupuit miraculo, &c.* Ex his, inquam, percipitur eos qui Crucis judicium subibant, expansis in Crucis formam brachiis, ad Crucem revera stetisse certo ac definito tempore, & donec recitaretur, vel Evangelium, vel Oratio Dominica, &c. qui si immobiles permanerent, innocui; si verò divino quodam judicio caderent, aut crimen fateri ultro cogerentur, rei habebantur. Proinde eò referendum existimaverim quod habet Halitgarius Cameracensis in Pœnitentiali cap. 10. *Si titubaverit Sacerdos super Orationem Dominicam, quæ dicitur Periculosa, una vice 50. Psalmos, secunda vice centum plagis.*

Hanc demum per Crucem examinationis & judicii speciem abrogavit Ludovicus Pius Imp. ut habetur in Capitulari Aquisgran. an. 816. c. 27. in Lege Longobard. lib. 2. tit. 55. §. 32. & in Capitulis Caroli Magni lib. 5. cap. 102. *Sancitum est ut nullus deinceps quamlibet examinationem Crucis facere præsumat, ne Christi Passio quæ glorificata est, cujuslibet temeritate contemptui habeatur.* Sed &, ut suprà attigimus,

Ad Crucem expansis brachiis stare, vel se prosternere, pœnitentiæ species fuit, ut legere est in Canonibus Saxonicis Edgari Regis cap. de Magnatum pœnitentia, §. 3. *Sæpe etiam se extendat super signum Crucis, nunc erectus, nunc in terram prostratus.* Chrodogangus Metensis Episcop. in Regula Canonicor. cap. 33. *Si quis Clericus contumax aut inobediens, —— aut indicti jejunii transgressor, aut juxta Crucem standi & adorandi contemptor —— fuerit, &c.* Ubi Editio Labei cap. 17. *aut ad Crucem stare jussus contempserit, &c.* Eò etiam referenda quæ habet auctor Vitæ S. Austrebertæ num. 15. *Evigilansque Præposita, nesciens esse Dei famulam, valde eam increpavit, dicens: Cur ita agis, Soror? quare inquietas quiescentes? vade, inquit, ad Crucem. Illa autem gavisa, cucurrit quantociùs, stetitque immobilis, psallens, donec hora competenti, signo dato, consurgerent omnes.* Ubi rectè *Yepez* observat fuisse in usu ea ætate apud Monachos ejusmodi pœnitentiam, idque firmat ex Vita S. Lamberti: quæ quidem inde videtur fluxisse, quòd qui criminis arguerentur, in purgationis judicium ita ad Crucem stare cogerentur. Præallatis addo quæ habet Petrus Damian. lib. 1. Epist. 19. *Is itaque quandam scriptiunculam reperit, ubi dicebatur, quia si quis duodecim illic notatos Psalmos vices quater erectis in modum Crucis manibus caneret, pro uno posset anno pœnitentiæ regulariter compensare, &c.*

Cruces appellatæ Litaniæ publicæ, seu Processiones Ecclesiasticæ, in quibus præferri solent Cruces. Visiones Flotildæ: *Cùm venissent ad civitatem homines illarum villarum, inter quos habitabat, Deum precaturi cum Crucibus, vidit B. Remigium & sanctum Martinum deforis eisdem Crucibus obviantes.* Wolfardus Presbyt. lib. 3. de Mirac. S. Walburgis num. 11. *Hebdomadam Crucium* vocat, quæ nostris *Rogationum* dicitur. Ibidem: *Accidit —ut eo tempore, quo per universum mundum Cruces in Rogationibus solenniter solent elevari, &c.* Infrà: *Dum paratis omnibus Cruces à fidelibus efferrentur.* Vita S. Cunigundis Imp. num. 12. *Dum ipsa cum Conventu Crucem (nam dies Dominicus erat) sequitur, Abbatissa defuit.* Num. 22. *Cùm ad sua à Crucibus homines essent reversi, nam dies Rogationum instabant, &c.* Vita S. Arnulfi Metensis Episcopi cap. 10. *Extra civitatem cum Crucibus atque promiscuo genere populi orandi gratiâ secundùm morem processit.* Supplex Libellus Monachorum Fuldensium Carolo Magno oblatus cap. 19. *Ut Crucis gloriatio in singulis diebus Dominicis fiat ante Missam, fratribus omnibus circa vicina quæque loca Monasterii Crucem sequentibus Hymnos & Antiphonas cantantibus, sicut apud majores nostros usus erat, in diebus Dominicis Passionis & Resurrectionis Domini gloriam celebrari, & quòd in diebus jejuniorum ab Episcopo decretis, Crucem portare, & Litanias facere liceat.* Quo loco, *Gloriatio Crucis*, non est adoratio, uti vult Browerus, sed *elevatio*.

Aresta an. 1260. in 1. Regesto Parlamenti fol. 22. *Super equo, quem Dominus de Bailleul debet ipsi Domino de Caumont redditum in domo sua de Caumont quolibet anno: super quo Dominus de Caumont facit eum fulmoneri quolibet anno ad primas Cruces.* Id est, Processiones quæ fiunt in die S. Marci 25. April. nam secundæ sunt quæ in Rogationibus. Processiones porro etiamnum in Andaino & vicinis locis in Ducatu Luxemburgico *Cruces* appellari, auctor est Joannes Robertus ad Vitam S. Huberti cap. 4. Vide Eckeardum juniorem de Casib. S. Galli cap. 6. & Chronicon Montis-Sereni pag. 125.

Cruces nigræ, ita dicta Litania major, seu Gregoriana, quòd, cùm agebatur, ædes sacræ, altaria, atque adeo populus ipse nigris ornamentis & vestibus induerentur. Durandus lib. 6. Ration. cap. 102. num. 2. 10. *Litania hæc dicitur Gregoriana vel Romana: vocatur etiam Cruces nigræ, quoniam in signum mœroris ex tanta hominum strage & in signum pœnitentiæ homines nigris vestibus induebantur, & Cruces & altaria nigris velabantur.* Quò spectant quæ ab ipso Gregorio scribuntur in Epist. ad Episcopum Ravennatem, in qua Litania ista, *Tempus cineris & cilicii* appellatur: & in Ordine Romano & ab auctore Micrologi cap. 57. narrantibus eam ob caussam à Patribus sancitum, ut *non equitando, non vestibus pretiosis utendo, sed in cinere & cilicio* perageretur. Meminit porro Joinvilla *Crucium nigrarum*, dum ait natum S. Ludovicum in festo die sancti Marci Apost. *Celui jour portoit-on les Croix en Procession en plusieurs lieux de France, & les appelloit-on Croix noires.*

Cruces Bannales, Peregrinationes & Processiones, non quæ Imperiali banno & Edicto statutæ & confirmatæ erant, ut censet Joannes Robertus, sed quæ intra parœciarum seu Ecclesiarum *bannum* & districtum peragebantur, vel potiùs Processiones districtus cujusvis parœciæ, ut docuimus ad Joinvillam. Catalogus Abbatum Andainensium, apud eundem Robertum: *Item obtinuit confirmari Monasterio oblationes fidelium, quæ vulgò Cruces bannales dicuntur de tribus Decaniis.* Charta Guidonis Cardinalis Prenestini an. 1202. apud Bolandum 22. Martii pag. 391. *Dilecti filii fratres Eykensis Ecclesiæ humiliter à nobis postularunt, quòd Sacerdotes & parochianos quarumdam villarum Ecclesiam suam infra milliare circumjacentium —— literis nostris commoneremus, ut singulis annis cum bannalibus crucibus sicut de jure & antiqua consuetudine ad alias Conventuales Ecclesias per Episcopatum Leodiensem fideles solent convenire, ipsi quoque pro salute animæ suæ peregrinantes, infra 4. dies Pentecostes prædictam Ecclesiam visitarent, &c.* Alia Charta pag. seq. *Et singulis annis cum bannalibus Crucibus suis & eleemosynis suis Eykensem Ecclesiam visitarent.*

Schola Crucis, seu eorum qui in processibus Cruces præferunt. Cencius Camerarius in Ceremoniali: *Præfecti navales, schola Crucium*, & Capellani tale Presbyterium —— accipiunt.*

Cruce subscribere, seu Signum Crucis, subscriptionis vice, chartis & instrumentis apponere. Concilium Celichytense an. 816. can. 6. *Sancitum est, ut non frangantur judicia Episcoporum, quæ à nobis nostrisque prædecessoribus synodali decreto constituta sunt, —— seu etiam de omni re quæcumque cum vexillo sanctæ Crucis Christi roborata est, sic stare servareque præcipimus.* Concilium Triburiense an. 821. can. ult. *Et Imperator & pæne omnes Galliæ & Germaniæ Principes subscripserunt, singuli singulas facientes Cruces.* Charta Philippi Regis Fr. an. 1076. in Chronico Abbatiæ S. Joannis de Vineis: *Sicut usus postulat, imposita Cruce, & imposito meo sigillo regali adstipulationem litteris retractam confirmavi.* Charta Henrici II. Regis Angl. in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 7. *Has donationes & ordinationes confirmarunt & crucesignarunt Henricus Rex & Mathildis Regina, &c.* Ordericus Vitalis lib. 4. *Dunstanus etiam Archiepiscopus cum suffraganeis suis prædictarum rerum donationem facto Crucis in Charta signo corroboravit.* Idem lib. 12. *Ipse verò* (Rex) *libenter eam* (Chartam) *Cruce facta firmavit, & optimatibus suis qui aderant, Crucis signo similiter corroborandam tradidit.* Adde lib. 11. pag. 840. Arnulfus Lexoviensis Episcopus in Epist. ad Abbatem S. Ebrulfi: *Qui obedientiam Prælato suo viva voce & scripto, juramento etiam corporaliter interveniente, adhibita salutiferæ Crucis impressione signavit.* Ingulfus: *Nam chirographorum confectionem Anglicanam, quæ antea usque ad Edwardi Regis tempora fidelium præsentium subscriptionibus cum crucibus aureis, aliisque signaculis firma fuerunt, Normanni condemnantes, chirographa Chartas vocabant, &c.* Ubi observare licet in subscriptionibus effictas cruces aureas, ut & apud Matthæum Paris in Vitis Abbatum S. Albani pag. 52. *Cumque inspicerentur Regum Anglicanorum, Offæ scilicet ac cæterorum scripta, in quibus pro sigillis novo more dependentibus veteri consuetudine Cruces aureæ manu Regum depictæ, in principio positæ erant, &c.* Istius porro moris Crucem apponendi in subscriptionibus prostant passim exempla, præsertim in Chartis Anglo Saxonicorum Regum, apud Ingulfum, & in Monastico Anglicano tom. 1. pag. 14. 15. 17. &c. Vide Ordericum pag. 603.

Quinetiam is mos apud Græcos obtinuit, ut perinde Cruce subscriberent. In Synodo VIII. act. 10. subscribunt Imperatores Basilius, Constantinus, & Leo, πήξαντες ἰδιοχείρως ἐν τοῖς πέντε βιβλίοις τοῦ τιμίου σταυροῦ τὸν τύπον, — γεγραφότες τὰς οἰκείας ὀνομασίας. S. Joannes Damascenus in Synodica ad Theophilum Imp. pag. 134. Ἀλλὰ καὶ πρὸς πλείονα πληροφορίαν, τοὺς ἰδιοχείρους μου σταυροὺς ὑπογράφω τῷ τῆς ὀρθοδοξίας λιβέλλῳ ἐπόμνυμι. Infrà, παραβάτης τῶν ἰδιοχείρων σταυρῶν, dicitur perjurus, vel qui fidem scripto consignatam fallit, qui σταυροπάτης aliis appellatur. Nicetas Paphlago in Vita S. Ignatii Patriarchæ Constantinop. Τῷ μυριάκις τὸν τίμιον τοῦ Χριστοῦ καταπεπατηκότι σταυρόν. Scylitzes in Michaële Calaphate, qui jusjurandum ruperat, pag. 730. Ἡμεῖς σταυροπάτην Καλαφάτην βασιλέα οὐ θέλομεν. Auctor incertus post Theophanem pag. 436. Καὶ ἀθετήσας τὸν σταυρὸν, καὶ τὴν ὑπογραφὴν ἣν ἐποίησεν, ἐστράφη εἰς τὸ ἐναντίον μέρος.

Interdum quò solennius ac firmius esset pactum quod subscribebatur, Cruces ipsæ exarabantur calamo in pretioso Christi sanguine intincto: cujus rei exempla produnt Theophanes sub ann. 20. Heraclii pag. 275. Leo Grammaticus in Michaële Theophili filio pag. 465. Vide Chronici veteris fragmentum apud V. C. Steph. Balusium ad Agobard. pag. 129.

Inde porro origo vocis *signum*, pro *subscriptione*, petenda, quòd qui subscriberent, *signum Crucis* non modò exararent, sed & in iisdem subscriptionibus *signum sanctæ Crucis* imprimere, vel *signo sanctæ Crucis* chartas firmare se testarentur: quod quidem adhibuere ut plurimùm fideles tanquam symbolum juramenti, seu sacramenti: cùm duplex sit sacramentum, corporale scilicet, & quod in instrumento continetur: *Instrumento* enim *jurare* dixit Lex 3. Cod. Si quis minor se majorem dixerit, ut *manu jurare*, vetus Scheda Abbatiæ Moissiacensis: *Comes Tolosanus hanc eandem donationem ibi deveniens rogatu nostro corroboravit, firmavit, manuque propria juravit,* id est, subscriptione sanctæ Crucis. Nam ut sacramentum corporale fiebat tactu sanctæ Crucis, ita sacramentum instrumentale, ut ita dicam, fiebat appositione, & impressione signi ejusdem sanctæ Crucis. Atque ita censet vir doctissimus Marca lib. 5. Hist. Beneharn. cap. 25. Vide *Signum*.

Crux collaria, quæ collo appenditur, ἐγκόλπιος, Episcoporum scilicet apud Osbernum in Vita sancti Elphegi Archiepiscopi Cantuariens. num. 40.

Crux triumphalis, dicta Durando lib. 1. Ration. cap. 1. num. 41. *quæ in plerisque locis in medio Ecclesiæ ponitur. Crux triumphalis*, Crux Dominica, quam *Veram Crucem* vulgò dicimus, apud Vincentium Belvacens. lib. 32. cap. 97. In Charta Balduini II. Imp. Constantinop. an. 1247. fit mentio *Crucis triumphalis*, quam Byzantio in Franciam ad S. Ludovicum Regem misit

idem Princeps. Vide Addit. ad Matth. Paris pag. 108. & Notas ad Willharduinum pag. 311.

Cruces vice terminorum, in agrorum confiniis, non semel occurrunt. Charta fundationis Abbatiæ S. Guillelmi in deserto an. 838. *Omnia hæc cum omni integritate, sicuti à Misso genitoris nostri Caroli Leydrath Archiepiscopo traditum est in arboribus per Cruces & terminationes assignatum fuit.* Liber mirabilis, seu Tabularium Abbatiæ Conchensis in Ruthenis Ch. 1. *Per concava loca, & sicut mons dividitur per Cruces quas manibus nostris posuimus & ibi construximus.* Charta Calixti PP. an. 1120. pro Ecclesia Matisconensi apud Chiffletium in Tornutio: *Infra quos videlicet terminos, sicut per Cruces juxta terræ consuetudinem distincti sunt, captiones, deprædationes, — penitus prohibemus.* Charta an. 1177. pro Libertatib. Villæ Pruliacensis: *Si aliquis ex justitia nostra alicui de burgo intra Cruces injuriam intulerit, &c.* Id est, intra banleucam. Vide Catellum in Hist. Occitan. pag. 786. Doubletum in Hist. Sandionysiana lib. 3. cap. 12. pag. 835. Mabillonium tom. 5. Vitarum SS. Ordinis S. Bened. pag. 90. Hist. Monasterii S. Nicolai Andegav. pag. 59. Ingulfum pag. 856. 878. 881. Thomasserium in Consuetud. Bituric. pag. 143. &c. Hispani porro *Encruzijada*, appellant, vias duas quæ ad unam Crucem tendunt, vel desinunt. Vide Thomasserium in Consuetud. localib. Bituricensib. lib. 1. cap. 16. 57.

Fidantiam de prima, secunda & tertia Cruce, appellant Fori Arragonenses, & Vitalis Oscensis Episc. apud Hier. Blancam in Comment. Rer. Arag. cùm quis idoneum fidejussorem tenebatur dare. Siquidem in villa illa in qua morabatur, invenire non poterat qui in ea hæreditatem, id est, prædia vel immobilia possideret, jurando quòd non poterat habere, alium tenebatur è duobus proximioribus oppidis dare. Quòd si neque id, tunc se tradere debebat custodiæ creditoris. Et hanc veteres Fidantiam, de prima, secunda, & tertia Cruce appellabant, nempe à lapideis vel ligneis crucibus, quæ ad locorum portas, seu ad bivia poni solent. Martinus Didacus *Daux* Justitia Aragon. in Observantiis lib. 4. tit. de Fidejussorib. §. 29. *Fidancia de Cruce dicitur, qui habet bona sufficientia.* Fori Oscenses an. 1247. fol. 8. *Ipsa fidantia debet esse infantionia, & etiam quòd sit hæres de illo loco, secundùm quod judicat Forum: quòd si fortè habere non poterit de illo loco, donet eam de Cruce. Si pignoratus non potest dare fidantiam de loco ubi habitat pignorator, det eam de prima Cruce: quam si habere non potest, jurando quòd non potest, det de secunda Cruce: quam si adhuc habere non potest, jurando quòd non potest habere, det eam de tertia Cruce: quam si habere non potest, tradat se custodiæ Curiæ, quousque jus compleat conquerenti.*

Cruces erigere. Statutum 2. Westmonasteriense cap. 37. *Quia multi tenentes erigunt Cruces in tenementis suis, aut erigi permittunt, in præjudicium Dominorum suorum, ut tenentes per privilegia Templariorum & Hospitaliorum tueri se possent, contra capitales dominos feodorum: statutum est, quòd hujusmodi tenentes capitalibus dominis aut Regi incurrantur.*

Cruces erectæ, in magnatum funeribus, iis locis, in quibus pausabant, qui feretrum deducebant: quod docent etiamnum stantes in eo itinere Cruces, quod à Lutetia Parisiorum ad Monasterium Sandionysianum ducit, in quo Regum Franciæ humo reconduntur cadavera. Liber Miraculor. S. Wandregisili, de ejusdem Sancti reliquiis: *Ipso autem fluvii ponte beatissimis cum corporibus transito, in loco ubi pausaverant, Crux lignea à fidelibus populis ponitur.* Thomas Walsinghamus an. 1291. de Reginæ Angliæ, Edw. I. uxoris funere: *In omni loco & villa quibus corpus pausaverat, jussit Rex Crucem miro tabulatu erigi ad Reginæ memoriam, ut à transeuntibus pro ejus anima deprecetur, in qua Cruce fecit imaginem Reginæ depingi.*

Crucem assumere dicebantur, qui ad sacra bella profecturi Crucis symbolum palliis suis assuebant & affigebant, in signum votivæ illius expeditionis, cujus originem Concilio Claromontano sub Urbano II. adscribunt Scriptores omnes Rerum Hierosol. & alii passim.

Accipiebantur autem Cruces ab Episcopis, Abbatibus, & majoris dignitatis Prælatis, cujus moris exempla proferunt Guibertus lib. 2. Gestor. Dei cap. 2. Otto Frisingensis lib. 1. de Gestis Frideric. cap. 37. 40. Joinvilla in Hist. S. Ludovici, Willharduinus num. 22. Matth. Westmonasteriensis an. 1187. Godefrid. Monach. an. 1188. Malbrancus lib. 11. de Morin. cap. 12. & alii sine numero.

Variè porro in his expeditionibus sacris Cruces vestimentis suis affixere Peregrini. Nam in Hierosolymitanis, eas in dextris scapulis posuere. Urbanus II. PP. apud Robertum Monachum lib. 1. Hist. Hierosolymit. *Qui verò voti compos ingredi voluerit, inter scapulas (Crucem) retro ponat.* Tudebodus lib. 1. *Franci audientes talia eloquia, protinus in dextra fecere Cruces suere scapula.* Iisdem consona habent cæteri Scriptores Rerum Hierosolymitanar. præterea Lupus Protospata an. 1096. Galterus Tervan. in Vita Caroli Comitis Flandr. cap. 3. Willelmus Neubrig. lib. 3. cap. 23. Gesta Ludovici VII cap. 3. Villharduinus num. 22. &c. Quibus hæc addo ex Poëmate MS. inscripto *le Roman du Renard*:

Mais comert que il en doie estre,
La Crois est en m'epaule destre,
L'escharpe & bordon li aportent, &c.

Erant Cruces illæ ut plurimùm sericæ, vel auro textæ, ac denique ex quolibet panno in *chlamydibus, aut birrhis, sive tunicis*, seu *in vestibus superamictis*, allutæ, ut habent Guibertus lib. 2. cap. 5. Fulcherius Carnotens. lib. 1. cap. 1. & Baldricus Dolensis. Sed ut plurimùm earum color erat coccineus, ut est apud Annam Comnenam lib. 10. Alex. pag. 284. Postmodum in ea quam anno 1188. Philippus Franciæ & Henricus II. Angliæ Reges inierunt Hierosolymitana expeditione, *prædicti Reges in susceptione Crucis, ad cognoscendam gentem suam, signum evidens sibi & suis providerunt. Rex namque Franciæ & gens sua susceperunt Cruces rubeas, & Rex Angliæ cum gente sua suscepit Cruces albas, & Philippus Comes Flandriæ suscepit Cruces virides.* Ita Hovedenus, & alii à nobis laudati ad Alexiadem pag. 350.

In expeditione, quæ contra Manfredum Siculum, tanquam hæreticum decreta est an. 1264. Crucem detulere Peregrini *partitam* ac *divisam*, cujus pars una albi, altera rubei erat coloris. Chronicon MS. quod extat in Tabulario S. Maglorii Parisiensis:

L'an mil deux cens soixante-quatre
S'alla Charles li Rois combatre,
En Puille encontre Mainfroy,
Alors fu une Croiserie,
Dont on portoit la Crois partie.
Les Crois furent si come semble,
De blanc & de vermeil ensemble.

In aliis aliquot expeditionibus sacris, ad discrimen Hierosolymitanarum, non in scapulis, sed alibi allutæ Cruces leguntur. Verbi gratiâ, in ea quæ contra Albigenses suscepta est, in pectore eas detulere Peregrini, ut observant Rigordus an. 1213. Chronicon Andrense an. 1212. & Chronicon Flandriæ vernaculum cap. 13. Nicolaus de Braia in Ludovico VIII.

Vexilloque Crucis munito pectore Regis,
Tota cohors Procerum signo se munit eodem.

Et Chronicon MS. Tabularii S. Maglorii Parisiensis:

Et lors fist l'en un Croisement,
Dont l'en portoit la Croiz devant.

In prælio contra Mauros Hispanos anno 1212. Christiani pariter Crucem in pectore detulere, ut est in Epistola Arnoldi Archiepiscopi Narbonensis, quam descripsit Ughellus in Episcopis Sabinensibus pag. 191. In ea expeditione quam Saxones adversus vicinas quasdam gentes idolorum cultui deditas suscepere, Cruces ii assumpserunt

sumpserunt, quæ *non simpliciter vestibus assutæ erant, sed à rota subter posita in altum protendebantur*, ut ait Otto Frising. lib. 1. de Gestis Frid. cap. 40.

Ut porro Crucesignati, domo excedentes, solenni ritu, cum Ecclesiastica Processione deducerentur extra Parochiæ fines, vide in verbo *Peregrinatio*.

Crucis privilegium, seu Crucesignatorum, multiplex fuit: Summi quippe Pontifices ac Principes, quò fideles ad expeditiones Hierosolymitanas subeundas pro Terræ-Sanctæ tuitione provocarent, eos identidem variis donavere privilegiis, in quibus sequentia recensentur.

A debitis persolvendis induciæ eis concedebantur, donec rediissent ab expeditione, vel ad aliquot definitos annos, ut est in Constitutione S. Ludovici mensis Octob. an. 1245. tom. 6. Spicilegii Acheriani pag. 467. & apud Rigordum pag. 26. &c.

Ab usuris pecuniarum sibi à creditoribus creditarum exempti pariter erant, ex Conciliis Lateranensi IV. & Lugdunensi. Vide Otton. Frisingensem lib. 1. de Gest. Friderici cap. 35. Rigordum an. 1188. Gesta Innocentii III. pag. 77. &c.

A collectis & talliis erant immunes, nisi illæ essent reales. Vide Concil. Lugdun. an. 1245. apud Matth. Paris, & Spicileg. Acher. tom. 6. pag. 466. 467. Sed &

Licebat Crucesignatis terras sive possessiones suas inconsultis dominis, Ecclesiis vel personis Ecclesiasticis, vel aliis quoque fidelibus pignori dare, ex Rescripto Eugenii PP. apud Ottonem Frising. lib. 1. de Reb. Frider. cap. 35. & Will. Neubrig. lib. 3. cap. 23.

Eorum bona & personæ post Crucem assumptam erant in protectione B. Petri & summorum Pontificum, atque adeo omnium Prælatorum, ut est in eodem Concilio Lugdun. & Lateranensi IV. apud Rogerum Hovedenum pag. 639. Petrum Fontaneum nostrum in Consilio cap. 17. §. 7. 14. Chopin. lib. 3. de Sacra Polit. tit. 4. §. 15. &c.

Eorum lites ac causæ agitabantur in foro Ecclesiastico. Vide Innocent. III. lib. 15. Epist. 197. Gervasium Dorobern. pag. 1522. tom. 6. Spicilegii Acheriani pag. 467. 468. veterem Consuetudinem Normanniæ cap. 45. Sammarthanos in Archiepisc. Rotomagens. sub an. 1267. & quæ notamus ad Stabilimenta sancti Ludovici pag. 180.

Cessabant tamen ejusmodi privilegia in casibus criminalibus. Vide eadem Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 82. Consuetud. Britan. art. 666. & Regestum 31. Chartophylacii Regii fol. 7. & 8.

Cùm igitur ejusmodi Crucesignatorum privilegia non creditoribus modò, sed ipsis etiam Crucesignatis damnosa essent, ut quæ æs alienum propter ingruentes necessitates contrahendi facultatem iis adimerent, inducta postmodum in eorum favorem, & creditorum, in contractibus publicis, *Renunciatio privilegio Crucis*, vel *Crucesignatorum*, quam iis verborum formulis conceptam legere est in Charta an. 1273. in Regesto Comitum Inculismensium: *Renuncians per fidem in hoc facto exceptioni doli mali, actioni in factum, omni privilegio Crucesignatorum & Crucesignandorum indulto & indulgendo, &c.* Et in alia vernacula an. 1272. in eodem Regesto: *Et ont renoncié au privilege de Croix prise ou à prendre, au benefice de division, à l'aide de fait, à l'Epistre Velleien.* In alia denique an. 1278. *Renuntiantes —— immensæ donationi, & cuilibet ingratitudini, & privilegio Crucis sumptæ & sumendæ, &c.* Occurrunt ejusmodi formulæ in Chartis aliis apud V. Cl. Ægid. Menagium in Originib. Gallic. pag. 830. 831. Gul. Prynneum in Libertat. Angl. tom. 2. pag. 981. &c. His videntur addenda quæ habet Statutum Philippi Pulcri an. 1303. quod describptum legitur in Regesto 36. Chartophylacii Regii, Charta 133. *Item ordinamus quòd siquis expressè & ex certa scientia renuntiaverit privilegio exercitus Crucis, novæ bastidæ, seu quinquennalium induciarum, in instrumento debiti, vel alterius contractus expressi, non possit ex tunc se juvare dicto privilegio.*

Cruces binas in vestibus deferre jubentur hæretici sponte conversi, in detestationis veteris erroris argumentum, in Concilio Tolosano an. 1229. can. 10. *alterius coloris quàm sint vestes eorum, unam à dextris, alteram à sinistris.* Ita in Concilio Biterrensi an. 1233. can. 4. Tarraconensi an. 1242. Biterrensi an. 1246. in Consilio Archiepisc. Narbon. cap. 26. &c.

Crux, pro acie militari, quæ nostris olim *Scala* & *Scara*. Laurentius Veronensis de Bello Balearico:

Inde viris nummi veniunt, Baleaque ruina,
Pisanos equites cunctos jugulare, simulque
Constitit in totis circumdare noctibus agmen:
Tresque Cruces noctis quibus alternare labores
Continuos possent, & se recreare quiete,
Sub tribus egregie generosis distribuerunt.
Ergo Crucis primæ curam Gualandus habebat,
Gualando genitus, fuit Ildebrande secundæ
Tradita cura tibi, Otti pulcherrima proles.
Præsidet extremæ Leo, clara propago Leonis.
Hi loricati sociis Comitatibus ibant
Murales aditus crebro terrore petentes, &c.

Fratres Crucis. Levoldus à Nortoff in Chron. Markano an. 1309. *Eo anno Crucesignati, qui Fratres Crucis vocabantur, in diversis terris & nationibus se per turmas collegerunt, & ad Romanam Curiam concurrerunt intendentes, ut dicebant, mare transire in subsidium Terræ Sanctæ. Sed cùm venirent Avenionem vel ad mare, divisi ab invicem per vias diversas redierunt.* Iidem qui *Pastorelli*. Vide in hac voce, & supra *Crucifratres*, & in verbo *Stauria*.

CRYPTA, *Cripta*, Locus subterraneus, quomodo *Cryptas* usurpat Ulpianus in leg. 1. §. 5. D. Uti Possid. Gloss. S. Benedicti cap. de Civitatibus. *Cripta*, ῥαγη, f. βαῖτης. Gloss. Lat. Græc. *Crupta*, Βαῖτης. Hesichio verò, βέτης, est τὸ ἀπόκρυφον μέρος τῦ ἱεροῦ. At unde vox βέτης, & βαίτης, planè incertum. Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccles. cap. 6. *Cryptæ sunt specus subterraneæ, dictæ à profunditate abrupta, sicut & Crepidines dicimus abruptas summitates quorumlibet corporum.* Senator lib. 4. Epist. 51. *Caveas illas saxis pendentibus absidatas, ita juncturis absconditis in formas pulcherrimas convenisse, ut cryptas magis excelsi montis crederes, quàm aliquid fabricatum esse judicares.* Gregorius Turon. lib. 10. Hist. Franc. cap. 31. *Ac per cryptas & latibula cum paucis Christianis per eum conversis mysterium solennitatis diei Dominici clanculò celebrabat.* Vide Gregor. Magn. lib. 9. Epist. 38. Anastasius Biblioth. in S. Hadriano PP. *Constituit Monasterium SS. Hadriani atque Laurentii, quod in ruinis marcescebat à priscis temporibus, & tanquam crypta à sæcularibus inhabitabatur.* Sed & in *cryptis* condita & sepulta Martyrum & aliorum corpora, docent S. Hieronymus lib. 12. in Ezechiel. cap. 40. Gregorius Turon. lib. 1. Hist. cap. 39. &c.

Cryptæ potissimùm appellantur Oratoria & Sacella subterranea, cujusmodi plurima etiamnum occurrunt in vetustioribus ædibus sacris, quæ in quibusdam provinciis *Crouptes* dicuntur. Gregorius Turon. lib. 1. Miracul. cap. 8. *In qua Basilica est crypta abditissima, &c.* Cap. 43. *Hujus enim altare, positis in altum pulpitis, locatum habetur, cujus pars inferior in modum cryptæ ostio clauditur.* Cap. 50. *Hic in crypta Basilicæ B. Joannis sub altari est sepultus.* Adde eundem lib. 4. Histor. cap. 12. Hist. Episcoporum Autissiod. c. 44. *Patefecit quoque mediam cryptam ipsius cocleæ ad introitum commeantium.* Cap. 45. *Ambonem ibi vilem aspiciens, cryptis honestè compositis desuper honorificè constructum locavit.* Cap. 52. *Parietes Chori Ecclesiæ vitreavit, deinde cryptas antea nimium tenebrosas geminis ingressibus illustravit.* Lanfrancus in Decretis pro Ord. S. Benedicti sect. 12. cap. 3. *Egresso toto Conventu, accepta absconsa, si nox est, vadit per cryptam, & cætera membra Monasterii.* Cap. 4. *Circumeat omnia altaria in cryptis, & quæ ex utraque parte Chori subtus sunt.* Anselmus

Leod. cap. *65.* seu potiùs Ægidius Aureævallis Monachus:

Cujus præscriptam titulavi nomine criptam.

Hariulfus lib. 4. Chron. Centul. c. 18. *Unde & cryptam satis insignem condidit, —— quam consecrare obtinuit ad honorem S. Dei Genitricis Mariæ. In qua crypta per 4. quæ ibi sunt altaria —— Sanctorum reposuit pignora.* Infrà: *Quarum* (reliquiarum) *multitudine decoratur majus altare cryptæ Centulensis.* Aimoinus lib. 2. de Mirac. S. Benedicti cap. *6.* *Cryptas ipsius Ecclesiæ ingressa est, in quibus pretiosi Patris nostri Benedicti oratorium habetur.* Candidus Monachus Fuldensis apud Browerum lib. 2. Antiq. Fuld. cap. 2.

Arcubus atque interpositis hinc inde columnis
Binas magnificè erexit pulcro ordine cryptas:

Infrà, cryptas istas *spelæi* & *antri* appellatione donat:

Nec minus hoc speleum capitis in vertice gestat
Altare, &c.

Et mox:

In parte Occidua constructum cernitur antrum, &c.

Will. Thorn pag. 1992. *Ut ista Collecta —— in Missa sanctæ Mariæ in criptis habeatur perpetuò.* Vide Ditmarum lib. *6.* pag. *66.* Baldricum in Chron. Cameracensi lib. 3. cap. 19. Ughellum tom. *6.* pag. 867. &c.

Cripta, pro Crypta, in Charta an. 1157. apud Ughellum tom. 5. pag. 1529. *Consecravimus griptam majoris Ecclesiæ, quæ est sedes Reatini Episcopatus, cum majori altari in eadem gripta posito, &c.* Adde tom. *6.* pag. 269.

Cryptatim, In modum & ad instar cryptæ, seu porticus cameratæ. Nam *cryptæ* Latinis Scriptoribus sunt porticus subterraneæ, quæ ideo etiam *Cryptoporticus* dicuntur Vitruvio, Plinio, Sidonio, & aliis: & cryptas cum porticibus jungit Spartianus in Adriano. Ado Viennensis in Chron. *Non multò post venerabilis etiam Bonifacius Pontifex Ecclesiam S. Michaëlis Archangeli nomine constructam dicavit in summitate Circi, cryptatim miro opere altissimè porrectam.* Auctor Mamotrecti ad Legendam ejusdem S. Michaëlis: *Cryptatim, id est, per cavernas sive cryptas porrectam & extensam.* Vide Baron. ad 8. Maii. Sidonius lib. 1. Epist. 5. *Vel certè pervii pontes, quos antiquitas à fundamentis ad usque aggerem, calcabili silice crustatum crypticis arcubus fornicavit.* Gregorius Turonens. lib. 1. de Mirac. cap. 38. *Crypta super eos miro opere fabricata est, quæ in arcuum modo transvoluta, firmissima stabilitate subsistit.* Hieronymus Præfat. in Daniel. *Cùm & quasi per cryptam ambulans, rarum desuper lumen aspicerem.* Monachus S. Mariani an. 1024. *Quam* (Ecclesiam) *protinus idem Præsul cœpit majore ambitu ac cryptarum curvaturis, quadris lapidibus certatim reædificare.*

Cryptatus, In cryptæ modum fornicatus. Vitæ Abbatum S. Albani pag. 92. *Cum atrio & subaula, quæ Palatium regium, quia duplex est & cryptata, dici potest.*

CUADA. Gloss. Arabico-Lat. *Ros, Cuada.*

CUBA, Cisterna, Syris. Hieronymus in Vita S. Pauli Eremitæ cap. 5. *In cisterna veteri, quam gentili sermone Syri Cubam vocant, quinque caricis per singulos dies sustentabatur.* Vide eumdem ad cap. *6.* Hierem.

CUBA, Cupa, labrum, Gall. *Cuve.* Ratherius Veron. in Itinerario: *Cubam frumento onerari præcepit.* Hepidannus de Vita S. Wiboradæ cap. 20. cujus lemma sic concipitur, *Qualiter dissoluta cuba, ejus precibus rejuncta est*, in ipso textu *tyna*, pro *cuba* ponitur. Occurrit præterea apud Monach. Sangallensem in Carolo M. lib. 1. cap. 17. Tabularium Conchensis Abbatiæ in Rutenis Ch. 252. *Cum mansione, cum trolio, cum tonnas, cum cubas, cum hortos, &c.* Ch. 298. *Cum ipsa vinea & cum ipsas cubas, &c.*

Cuba, alia notione, fortè pro *cumba*, Locus subterraneus. Rufinus Monachus S. Sabini apud Ughellum in Placentin. Episc. *Ad pedes B. Sabini est altare S. Martini —— in alia cuba, juxta Orientem, sepulcrum SS. Victoris, Domnini, &c.*

Cuba, in Glossario Cambronensi, *extrema pars navis, dicta quòd incubet aquis. Cumba verò dicitur lectica, à cubando.* Vide Cumba.

CUBARE *ova*, pro, *ovis incubare*, ex Gall. *Couver*, apud Fridericum II. lib. 2. de Arte venandi cap. 7. *De tempore cubationis avium rapacium certi non sumus, —— opinamur tamen ipsas cubare ova sua infra 40. dies.*

CUBIA, idem quod *Excubia*: Gallis, *la Garde.* Charta Libertatum Baugiaci an. 1250. apud Guichenon. & Charta Libertatum Saigiaci an. 1280. apud Perardum pag. 510. *Item si cubia vel excubia alicui imposita fuerit, & eam per se, vel per idoneum substitutum non impleverit, vel fecerit, nobis in 3. solidis teneatur.* Charta Libertat. Jasseronis apud eundem Guichenonum: *Non tenentur nos juvare ad guerras nostras, —— nec cubiam vel excubiam in castris nostris facere.*

CUBICULARIS. Sosipater Charisius lib. 1. Instit. Grammat. & ex eo Beda lib. de Orthogr. *Cubicularius, custos cubiculi: Cubicularis verò, lectus cubiculo aptus. Cubiculares & tricliniares lecti*, apud Lampridium in Heliogabalo. Vide *Cubilaris.*

Cubicularis puella, in Vita B. Mathildis Reginæ num. 4.

CUBICULARIUS. Papias, ex Sosipatro: *Cubicularius, custos cubiculi.* Gloss. Græc. Lat. Κοιτωνίτης, *Cubicularius.* Præsertim verò ita appellati Eunuchi, quòd præcipuum illorum fuerit munus, ut ait Corippus,

Conservare domum, sanctumque intrare cubile.

Gloss. Lat. Græc. *Cubicularius*, εὐνοῦχος. Lex penult. Cod. de Præpositis sacri cubiculi: *Cùm quis dederit Eunuchum sacri cubiculi ministeriis adhæsurum.* Scholiastes Juliani Antecess. ad cap. 83. *Quæsitum est, & quid Cubicularii non sunt servi? & dictum est, immo & constitutio posita est Leonis, ut mox oblatus fuerit aliquis Eunuchus Principi, mox in ipsa oblatione fiat liber.* Evagrius lib. 4. Οἱ τοῖς βασιλικοῖς ἐξυπηρετούμενοι κοιτῶσι, οὓς εὐνούχους ἡ συνήθεια καλεῖ. Sed & à cubiculi custodia εὐνούχους appellatos indicat Novella 98. Leonis: Καὶ τῆς εὐνῆς αὐτόπτης φύλακας εἶναι, τοῦτο γὰρ ἡ κλῆσις ἐγγυᾶται.

Cubicularios Regum Franciæ 1. & 2. stirpis aliquot commemorant Scriptores, ac *Eberonem* sub Childeberto Austrasiæ Rege, *Faraulfum* sub Chilperico I. *Eberulfum*, sub eodem Chilperico, & *Chundonem*, sub Gunthranno, Gregorius Turon. lib. 7. cap. 13. 18. 21. lib. 10. cap. 10. *Bertharium*, sub Theodorico II. Fredegarius cap. 38. *Austrapium*, sub Dagoberto I. vetus Charta pro Monasterio S. Dionysii apud Miramontium. *Adalgisum*, sub Carolo Magno Eginhardus, Poëta Saxonic. & alii ad an. 782. *Reginfredum*, sub eodem Carolo, Annales ejusdem Eginhardi an. 791. *Rothbernum*, sub Carolo Calvo, an. 852. Audradus in Revelat. &c.

Cubicularii, apud Julianum Antecessor. Constitut. 60. *Chartularii*, scilicet *sacri cubiculi*, intelliguntur, ut est apud veterem Scholiastem.

Cubicularius tonsuratus, in familia Summi Pontificis, in Ordine Romano, ad discrimen *Cubicularii Laici*, cujus etiam meminit idem Liber. *Tonsurati* autem munus erat circa vestes Ecclesiasticas, ut Laïci circa quotidianas. *Laico* autem, ut est in eodem Libro, *hæc cura est præscripta, ut sella Pontificis in sacrario sit parata, donec ille veniat celebraturus divina Mysteria.* De Tonsurato, idem alio loco: *Pontifex autem per manus Subdiaconorum mutat vestimenta hoc ordine: defert ea plicata Cubicularius tonsuratus, accepta de manibus Ostiarii.* Eligebantur autem Cubicularii isti Pontificii ex Schola Cantorum. Idem Ordo Romanus: *Primùm in quacumque schola reperti pueri bene psallentes tollantur inde, & nutriantur in Schola Cantorum, & postea fiant Cubicularii. Si autem Nobilium filii fuerint, statim in cubiculo nutriantur, & hanc accipiant potestatem ab Archidiacono, ut liceat eis super linteum villosum sedere, quod mos est ponere super sellam equi.* Ceremoniale Roman. lib. 1. Sect. 2. *Hos sequuntur quatuor nobiles pilea quatuor supra baculos quosdam deferentes, qui Scutiferi honorarii vocantur Cubicularii.*

Cubicularii, iidem qui apud nos *Capellani*, Sacellorum,

seu *Cubiculorum*, de quibus mox, custodes. Anastasius Bibl. in S. Leone I. PP. *Hic constituit super sepulcra Apostolorum custodes, qui dicuntur Cubicularii, ex Clero Romano.*

Cubicularius Ecclesiæ, Ædituus, *Mansionarius*. Itinerarium S. Willibaldi num. 25. *Et primo anno illuc veniens, Cubicularius fuit Ecclesiæ: & in secundo Decanus erat in Monasterio.*

Cubicularius novæ Romæ. Ita indigitatur quidam Monachus apud Ughellum tom. 5. Italiæ Sacræ pag. 1505. *Hilarius Sacerdos & Monachus, & magnæ Ecclesiæ novæ Romæ Cubicularius.* Quæ quidem dignitas alia non videtur ab ea quam Κυβουκλεισίου appellat Pachymeres lib. 12. cap. 2. qua etiam donatus fuit Romanus quidam Κυβουκλήσιος τῆς τοῦ Θεοῦ ἁγίας καὶ μεγάλης Ἐκκλησίας, Πρωτομηνυτὴς τοῦ βασιλικοῦ ξενῶνος τοῦ Μυρελαίου καὶ παράδοξος, cujus liber περὶ ὀξέων laudatur à viro doctissimo Petro Lambecio lib. 6. Comment. de Bibl. Cæsarea pag. 141. ut & Joannes Cameniata, cujus narrationem de Excidio urbis Thessalonicæ edidit Leo Allatius, in cujus Epigrapha dicitur Κληρικὸς καὶ κουβουκλείσιος. Hujus etiam dignitatis Ecclesiasticæ meminit Balsamon ad Concil. VI. can. 7. Sed quæ illa fuerit, haud omnino promptum est definire, cùm de ea sileat Codinus in Catalogo dignitatum Ecclesiæ Sophianæ. In Concilio Nicæno II. act. 1. & 4. memoratur Cosmas Diaconus, Νοτάριος καὶ Κυβουκλείσιος τοῦ εὐαγοῦς Πατριαρχείου. In Act. 5. κουβουκλεισίων dicitur. Eadem fortè dignitas quæ ὁ Κυβουκλής appellatur in Catalogo dignitatum S. Sophiæ Medoniano, ubi ejus officium sic describitur: Ὁ Κυβούκλης, ἵνα βαστᾷ τὸ δικανίκιον τοῦ Ἀρχιερέως, ὅταν περιπατῇ. Ita *Cubuclesius* fuerit Capellanus Patriarchæ. Vide *Cubicularius*.

Cubicularius, interdum idem qui *Camerarius*, seu Thesauri Regii custos. Ita apud Ealredum in Vita S. Edwardi Confess. cap. 2. num. 9. *Camerarius accessit ad thecam, in qua æs Regium servabatur.* Et mox: *Hoc enim Cubicularii nomen erat, &c.* Adde Vitam S. Wlstani Episcopi Wigorn. apud Capgravium cap. 2. Ughellum tom. 1. pag. 121. &c.

CUBICULUM, Cubile, lectus. Vita S. Joannis Traguriensis Episc. *Nec secus toto vitæ suæ cursu fuit usus thalami proprii cubiculo, quod à Cubiculariis ejus egregiè paratum spernebat, —— & admisso secretiùs paupere eum in memorato cubili locabat.*

Cubiculum, Tumulus, sepulcrum, cubile, quomodo *lectus* eadem notione dicitur. Liber Miraculorum S. Andeoli apud Columbum in Episcopis Vivariensibus lib. 2. pag. 202. *Cùm frequens oratio esset cuncto populo, ut dominus cubiculum servi sui revelaret, &c.*

Cubiculum, Oratorium, Capella. Paulinus Epist. 12. ubi templum S. Felicis Nolanum describitur: *Cubicula intra porticus quaterna longis Basilicæ lateribus inserta, secretis orantium, vel in lege Domini meditantium, præterea memoriis religiosorum ac familiarium accommodatos ad pacis æternæ requiem locos præbent. Omne cubiculum binis per liminum frontes versibus prænotatur.* Anastasius Bibl. in Marcellino: *Hic sepultus est in Cœmeterio Priscillæ, in cubiculo claro.* In Symmacho PP. *Fecit autem oratoria 2. S. Joannis Evangelistæ & S. Joannis Bapt. ——quæ cubicula omnia à fundamento perfecta construxit.* In Sergio: *Hic tectum & cubicula quæ circumquaque ejusdem* (S. Petri) *Basilicæ sunt —— studiosiùs innovavit ac reparavit.* Ita *cubiculum* hac notione usurpat Anonymus de Locis SS. cap. 1. Καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς τρούλας εἰς τὸ ἔδαφος τῆς γῆς ἔναι κουβούκλιον πέτρινον ὡραιότατον. Cap. 15. Ἔναι τὸ μνημεῖον τῆς Ραχὴλ μὲ κουβούκλιον πέτρινον. Vide Descriptionem nostram ædis Sophianæ numero 39.

Cubiculum, idem quod *Camera*, Ærarium, Thesaurus Principis, seu locus ubi reconditur: Κοιτὼν Annæ Comnenæ lib. 2. Alexiad. pag. 56. Ita usurpat non semel Senator lib. 4. Epist. 51. lib. 5. Epist. 14. 39. 44. lib. 11. Epist. 15. Inde *Cubicularius*, Regii ærarii custos. Vide *Bibliotheca*.

Cubiculum secretum, Latrina, quam *Chambre aisée* appellant aliquot ex nostris Consuetudines municipales. S. Eulogius lib. 2. Memorial. Sanctor. cap. 1. *Cùm ad purgandum alvum secretius cubiculum peteret.* Vide *Privata*.

CUBICULUS, pro *Cubiculum*. Itinerarium Burdegalense: *Ibi etiam constat cubiculus, in quo* (Salomon) *sedit, & Sapientiam scripsit: ipse verò cubiculus uno lapide est tectus.*

CUBIERTA, vox fori Hispanici. Martinus Didacus *Daux* Justitia Aragon. lib. 2. Observantiar. Regni Aragon. tit. de Probationib. §. 4. *Vel poterat petere pecuniæ aliquam quantitatem, vel alia, quod fuerat pactum in fide, vel pro cubierta, non admittetur hoc ad probandum per testes, &c.* Lib. 9. eod. tit. §. 17. *Si dicatur quòd instrumentum fuerit factum pro cubierta, non admittitur probatio cum aliis testibus, &c.*

CUBILA, *Poculorum genera*, apud Papiam MS. Edit. habet *Cubia copulorum genera.*

CUBILARIS, Prædium rusticum, villa. Charta Alarici Regis Aragon. æræ 608. ex Tabulario S. Joannis Pennensis apud Bivarium ad Pseudomaximum pag. 570. & Martinezium in Hist. Pinnatensi lib. 2. cap. 6. *Insuper ego Rex do illum cubilarem, qui nominatur Arancela, &c.* Occurrit non semel in Charta Sanctii Majoris Regis Navarræ æræ 1052. apud Sandovallium in Episcopis Pampilonensib. pag. 32.

CUBILE, Cubiculum. Cassianus lib. 4. cap. 12. *Considentes intra cubilia sua, & operi ac meditationi studium impendentes.* S. Hieronym. Epist. 22. *Et quia nocte extra orationes publicas in suo cubili unusquisque vigilat, &c.* Paulinus Nat. 5.

> *Ergo Dei ductu capit in regione remota*
> *Compluvium, angusto brevia inter tecta cubili.*

Berengosius Abbas lib. 3. de Invent. S. Crucis cap. 2. *Sed & cubile ejus aureis seris instructum & insignitum, nobilitatem in ea* (D. Helena) *quasi Romanorum testabatur.* Vide Cassiod. lib. 6. Epist. 13. Leonem Ost. lib. 3. Chron. Casin. cap. 26. al. 28. & Heraldum in Adversariis. pag. 64.

Cubilia, *Promptuaria*, in Glossis MSS. ad Canones Conciliorum.

CUBIO, *Masculus*, in Gloss. Isid. & apud Joan. de Janua.

CUBITAL, Ἀγκωνόδεσμος, in Glossis Lat. Græc. MSS. S. Germani Paris.

CUBITALE, *Super quod cubitum, vel cervicem reclinamus, ut aurealia, id est, pulvinaria*, Ugutioni. Glossæ antiquæ MSS. *Pulvinar, Cubitale.*

CUBITARE, Cubito inniti. Hugo Parisiensis de Instit. Novitiorum: *Alii caput jactant, comam excutiunt, vestimenta adaptando componunt, & latera cubitando, pedesque extendendo ridiculam satis ostentationis formam fingunt.* Vide *Accubitare*.

CUBITORIUM. Ceremoniale Cencii Camerarii lib. 2. *Transiens autem Pontifex per ipsam Basilicam, intrat cameram suam, ubi in scypho argenteo à Camerario Presbyterio, eoque sicut in Nativitate Domini, erogato, surgit, & ducitur à Magistro Senescalco & Pincerna in locum qui dicitur Cubitorium.* Ubi Alemannus in Dissertat. de Lateranensib. Parietinis cap. 4. *Cubitorium*, ait fuisse lectum, qui Pontifici sternebatur sub tribunali, nempe summo triclinii, in quo cum Clero & Proceribus epulari solebat, loco, quasi fortè *accubitorium*.

CUBITUS, Versura, flexus, Græcis ἀγκών. Auctor incertus inter Agrimensores: *Pentigonum, quod interpretatur cubitos quinque.* Vide Plin. lib. 3. cap. 13. ubi de Ancona.

Cubitus usualis. Will. Brito in Vocab. MS. *Cubitus, mensura geometrica, à qua differt cubitus noster usualis.* Id observare est ex auctore Auroræ, ubi de Arca Noë:

> *Hæc mensura fuit geometrica quæ facit archam,*
> *Non aliter caperet tanta tot illa silex.*
> *Hic cubitus quo mensor habet geometricus uti,*

Senos seu novem fertur habere pedes.
Sed cubitus noster, quem communis tenet usus,
Ex uno constat dimidioque pede.

Apud Heronem in Belopœecis cubitus geometricalis est digitorum 24. Apud Vitruvium pes duas tertias partes cubiti continet, hoc est, digitos sexdecim. Dimensio per cubitos familiaris fuit Hebræis, ut ex Libris sacris colligitur.

Cubitus terræ, Modus agri, in Charta an. 1152. tom. 11. Spicilegii Acheriani pag. 335.

Cubitus candelæ, in veteri Charta apud Catellum lib. 5. Rer. Occitan. pag. 873.

CUBUCELLUM. Vetus Charta apud Ughellum tom. 5. pag. 1539. *Oratorium S. Pantaleonis super pusterula, cum scala marmorea, & duobus cubucellis, uno terrineo, & alio solarato, subtus tunc castellum Ponte, &c.*

CUBUCLARIUS, pro *Cubicularius.* Vetus Inscriptio Romæ, IIII. I. M. LIVIUS. AUGUSTAE. L. AMARANTHUS. SUPRA. CUBUCLARIOS. Alia: DIS. MANIBUS. POLYBI. CUBUCULARI. Sic Græci κουβύκλειον, pro *Cubiculum* dixerunt, uti observatum à Meursio. Vide suprà *Cubicularius Novæ Romæ.*

CUBULUS, Mensura vinaria apud Hungaros. Vide Innoc. III. PP. lib. 15. Epist. 7.

CUCUBA, Noctua, apud Papiam. Ita emendat Meursius pro *cucuma*: unde *Cucubare* in Carmine de Philomela quod Ovidio ascribitur. Hesychius κοκκύβα, ἡ γλαύξ. Ita etiam emendat idem Meursius: hinc κουκουβαῖος, cæsius, noctuinus, apud Scholiastem Oppiani. Nostri *Coucous* Cuculos vocant.

CUCUCIA. Vide *Cugucia.*

CUCUFA. Vide *Cuphia.*

CUCULATA. Gloss. Arabico-Lat. *Lodix, cuculata.*

CUCULLUS, *Cuculla, Cucullio. Cucullus*, Vestis nota Scriptoribus Latinis, qua scilicet caput operiebatur. Vetus Scholiastes Juvenalis *Cucullum* esse ait *galerum fuscum & horridum ardeliunculum, quales sunt latrunculorum. Nocturni cuculli*, apud eumdem Juvenalem Sat. 6. qui *nocturnales* Sidonio lib. 7. Epist. 16. *Cucullus talaris*, apud Guibertum lib. 2. Hist. Hier. cap. 8.

Cuculla, femin. gen. dicitur præterea id genus vestis aliquot Scriptoribus, sed ævi inferioris, S. Ambrosio Serm. ult. S. Hieronymo de Testamento Hilarionis, Paulino in Epist. ad Citherium, Ennodio, & aliis: sed præsertim iis qui monachicam vestem faciunt. Vita S. Deicoli Abb. Lutrensis num. 9. de eodem Sancto: *Succinctus cuculla, non cucullo.*

Cucullarum monachicarum forma varia fuit pro temporum ratione. Cassianus de Habitu Monachi lib. 1. cap. 4. *Cucullis perparvis usque ad cervicis humerorumque demissis confinia, quibus tantùm capita contegant, indesinenter diebus utuntur ac noctibus.* Additio 1. Capit. cap. 2. *Ut mensura cucullæ duobus consistat cubitis.* Ardo in Vita S. Benedicti Abbatis Anianæ num. 40. *In habitu quoque dissimiles fecerat multorum consuetudo: siquidem nonnullis usque ad talos cucullæ pendebant. Quamobrem vir Dei uniformem cunctis tenendum Monachis instituit modum, ut non ampliùs à duobus cubitis excederet mensura, vel usque ad genua pertingere possent.* Apologia Henrici IV. Imp. pag. 230. *Cuculla est tunica talaris, & cucullata atque manicata, habens speciem Crucis per quatuor partes extensæ, &c.*

Cucullam autem, & *Casulam*, & *Capam* vocitatam apud Monachos constat. Papias: *Cuculla per diminutivum dicitur à Casula, quasi minor cella.* Infrà: *Cucullus, genus vestis monachalis, quam Capam dicimus.* Theodemarus in Epist. ad Carolum Magn. *Cucullam nos esse dicimus, quam alio nomine Casulam vocamus. Et inde est quòd in hieme villosam, in æstate puram aut vetustam Beatus Pater habendam instituit, quia scilicet hoc genus indumenti solet vilius intexi. Illud autem indumentum quod à Gallicanis Monachis Cuculla dicitur, nos Capam vocamus.* Ut capa caput tegebat, ita & cuculla. Ugutio: *Cucullus vel Cuculla, vestis caputiata, & lata, humeros tamen & caput tegens instar capucii.* Papias: *Cucullus, generis masculini, velamen nigrum vel venetum capitis est.* Poëta seu Grammaticus ævi infimi MS. post Vocabularium W. Britonis:

Dic Monachi cullam vestem fore, sive cucullam.
Vestis lata tegens caput, armos, esto cucullus.

Gregorius Turon. lib. 7. Hist. cap. 39. *Dum obtecto capite fugere niteretur, extracto quidam gladio, caput ejus cum cucullo decidit.* Vide Addit. 1. ad Capit. Caroli M. cap. 35.

Nec desunt qui *Cucullam* cum *Flocco* confundunt. Gloss. Lat. Gall. *Cuculla, Froc, ou Coule de Moine.* At Clemens V. in Concilio Viennensi discrimen inter utramque vestem statuit: *Cucullæ nomine habitum longum & amplum, sed manicas non habentem: nomine verò Flocci habitum longum qui longas & amplas habet manicas, nos intelligere declaramus.* Vide Haëftenum pag. 474. & in V. *Culla.*

Cuculla memorialis, Cuculla quam deferre jubebantur Canonici Regulares, qui Ordinem regularem Canonicorum, sine Abbatis licentia deseruerant, & monasticum susceperant: ii enim in Choro ultimi sedere, *in memoriam* (unde adjectivum) & pœnam desertionis jubebantur. Quippe id erat contra Sanctiones Ecclesiasticas. Concilium Aquisgran. *Ne Canonici cucullas Monachorum induant.* Ratherius Veron. in Apologet. de Clericis in Abbatiam introductis: *Cocullum nemo illorum portet.* Urbanus II. PP. can. 2. 19. qu. 3. *Præcipimus ut redeat, & deinceps memorialem cucullam deferat, & ultimus in choro maneat.* Perperam editum *cellulam*, apud Steph. Tornac. Epist. 1. ubi hic canon laudatur. Innocentius III. PP. lib. 2. Ep. 12. de Canonico qui habitu Regularium Canonicorum rejecto, sine Abbatis sui licentia monasticum susceperat Ordinem: *Ad Ecclesiam redire priorem —— compellas, ubi & memorialem cum cucullam deferre facias, & ultimum in choro manere.* Et in Cap. Intelleximus. de ætate & qualit. ord. *Ultimus in Choro manendo cucullam ad memoriam delaturus.* Narratio de ejusmodi Canonico qui cucullam induerat: *Nuper te, frater Rigranne, Canonicum dimisi, & modò cucullatum video*, in Appendice ad Capitul. n. 88. Vocem *memorialis* eadem notione usurpat Vita S. Theodardi Archiepiscopi Narbon. apud Catellum in Hist. Occitan. p. 752. ubi *memorialis conditio* dicitur, quæ in memoriam rei alicujus imposita dicitur.

Cuculla Ecclesiastica, qua in sacris Liturgiis utuntur Diaconi & Sacerdotes Monachi, in Statutis antiq. Ord. Cartusiensis 1. part. c. 37. §. 27. cap. 43. §. 6. cap. 46. §. 1. Statut. an. 1368. 3. part. c. 5. §. 20.

Coculla, in Capitulis Theodori Cantuar. Archiep. c. 2. *Septem dies velat caput coculla sua.* Vide ejusdem Pœnitentiale c. 3.

Cocullumpédo, & *Pedocucullum*, in Notis Tyronis pag. 157.

Cucullare, idem quod *Monachizare*, Cucullâ obtegere, κουκουλλόνειν apud Demetrium Zenum in Batrachom. Liber de Fundat. Monast. Gozecensis p. 230. *Laïcus erat, se tonsuraverat, se cucullaverat.* Will. Westmonast. an. 1254. *Loco eorum qui recesserant, indignos cucullavit.* Hinc

Cucullati appellati S. Æmilianus Confessor, & Petrus Abælardus ab aliquot Scriptoribus, uti observatum ad Alexiadem pag. 349. i. Monachi. Certè ita usurpat Petrus Cellensis lib. 7. Epist. 14.

Cucullio. Gloss. Lat. Gr. *Cuculio*, σκεπαστόν. ubi Casaubonus reponit σκέπαστρον, id est, quo caput tegitur.

Cucullio viatorius, Cucullus quo peregrè proficiscentes utebantur. Capitolinus in Heliogab. *Qui nocte vagabatur obtecto capite cucullione viatorio.*

Cucullio mulionicus, quo muliones utebantur, apud Lampridium in Heliogab.

CUCUMA, Vas æreum in quo aqua calefit, aut aliquid maceratur, lato ventre instar cucumeris. Gloss. vet. *Cucuma*, θερμοφόρον. Gloss. Ælfrici: *Cucumas*, Cyperen hpep.

i. æreus lebes. Ugutio: *Cucuma, à sono ferveris, sicut & cacabus, i. vas aneum desuper coopertum, in quo aqua vel cibus coquitur.* Acta SS. Juliani & Basilissæ c. 5. *Dii vestri aut ærei sunt, aut lapidei: si ærei sunt, meliores sunt illis cucumæ, quæ ad usus hominum ex ipso metallo fiunt.* S. Ambros. in Vita S. Agnetis c. 2. *Dii autem tui ærei sunt, ex quibus cucumæ meliùs fiunt ad usus hominum.* Historia Miraculi S. Georgii in Puero Paphlagone n. 27. Τὸ τῦ θερμοῦ ἀγγεῖον, ὅπερ εἰωθεν ὁ ἐπιχώριος διάλεκτος κυκούμιον καλεῖν, &c. Vide Fortunatum in Vita S. Germani Episc. Paris. c. 4. Collationem Legis Mosaïcæ tit. 1. Casaubonum ad Theophrasti Characteres p. 219. & Meursium in κυκούμιον.

Cucumellum, diminutivum à *Cucuma*, inter sacra ministeria vulgò reponitur. Indiculus rerum quas Paulus Cirtensis Episcopus tradidit Felici Flaminii curatori, apud Baronium an. 303. n. 12. *Calices 2. aurei, item calices 6. argentei, cucumellum argenteum, lucernæ argenteæ 7. &c.* Petrus Diac. lib. 4. Chron. Casin. c. 90. *Concas duas librarum octo, cucumellum librarum sex.*

Cucumula, Minor cucuma, apud Cyprianum lib. 1. Vitæ S. Cæsarii Arelat. n. 13.

CUCUMERARIUM. Gloss. Ælfrici Saxon. *Pomarium, vel cucumerarium:* æppel-hyr. i. pomorum domus.

CUCURBA. Isidorus lib. 10. Orig. & ex eo Papias: *Spiræ, funes quibus in tempestatibus utuntur, quos nautici suo more Cucurbas vocant.* In aliis exemplaribus habetur *curcubas*. Gloss. Arabico-Lat. *Corcuba, lorum.* Ita emendant viri docti, pro *lorcum*. Vide *Cucurma, Curcuma.*

CUCURBITA, *Ventosa unde trahitur sanguis*, Joanni de Janua. Vox Celso & Medicis notissima.

CUCURBITARE, Cucurbitam, seu *ventosam* adhibere, more Medicorum, instrumentum nempe concavum in cucurbitæ formam effictum, cùm flamma corporibus adhibetur. Cælius Aurelianus lib. 2. de Tardis passion. *Post cucurbitationem, atque dropacis usum, &c.* Vide Gariopontum l. 3. c. 24. & Gorræum in Definition. medic. verbo Σικύα. Nescio an ea significatione *cucurbitare* intelligant Glossaria, an verò sequenti. Gloss. Lat. Gr. *Cucurbitat*, σικυάζει. Gloss. Gr. Lat. Σικυάζω, *Cucurbito*.

Cucurbitare, Uxorem alterius adulterio polluere: propriè de vassallo qui domini uxorem adulterio polluit, & ejus ventrem instar *cucurbitæ* inflat, i. imprægnat. Henrici Imp. Edictum, cui titulus, Quot testes sunt necessarii ad probandam ingratitudinem: *Si vasallus inhonestis factis atque indecentibus machinationibus dominum offenderit, —— vel si eum cucurbitaverit, seu in campestri bello suum dominum dereliquerit, feudo privabitur.* Liber Feudor. lib. 1. tit. 5. §. 1. lib. 2. tit. 38. §. 57. lib. 5. tit. 2. §. 1. *Si fidelis cucurbitaverit dominum, id est, cum uxore ejus concubuerit, —— vel si cum filia, &c.* Ubi vetus Interpres Gallicus MS. *Si avient que le vassal gise charnellement avec la feme du Seigneur dont il tient fié, il pert son fié. Si geve laidement à li, ou si gist avec la niece du Seigneur, &c.* Vide Stabilim. S. Ludov. lib. 1. c. 50. Continuatorem Nangii an. 1314. & Consuetud. Andegav. art. 193.

CUCURMA. Joannes de Janua: *Cucuma vel Cucurma dicitur quoddam genus clavæ.* In l. 1. D. ad Leg. Aquil. *Si clava percussit aut cucuma.* Ita etiam legitur in Collatione Legum Mosaïc. tit. 1. Vide *Curcuma*.

CUCURUM, Pharetra, corytus, theca sagittarum, ex Germ. *Koker*, theca. Capitulare de Villis c. 64. *Et ad unum quoque carrum, scirtum, & lanceam, cucurum, & arcum habeant.* κούκουρον Græcis inferioris ævi, Constantino in Tacticis p. 10. Cedreno p. 441. & aliis à Rigaltio & Meursio laudatis Scriptoribus.

CUCUSSIUS. Vide *Cugus*.

CUCUTIA. Vide *Cugus*.

CUCUTIUM. Trebellius Pollio in Claudio: *Bardocucullum unum, cucutia villosa duo, &c.* Cucullorum speciem hîc auguratur Casaubonus. Vide Salmasii Conjecturas p. 344.

CUDA. Charta an. 857. apud Ughellum to. 1. Ital. Sacr. p. 815. *Et per jam dictum callem descendit in fossatum, quod vulgari nomine dicitur Cuda.*

CUDIS, in Gloss. Lat. Gall. *Coing à faire monnoye*, Instrumentum, quo moneta cuditur.

CUDREACH, Hybernis, Plegius, seu fidejussor, quem quis post tergum suum, vel post se relinquit. Nam qui petit aliquem remitti ad Curiam domini sui, debet fidejussorem dare, & relinquere in Curia, à qua petit hominem replegiari, si scilicet replegiatio fuerit admissa per judicem. Hæc Skenæus ad cap. 8. §. 4. Quoniam attach. *Relinquet ibidem unum Culreach, scilicet unum plegium, &c.*

CUETELLA, Ugutio: *Lagarum, quoddam genus cibi, quod priùs in aqua coquitur, postea in oleo frigitur; & sunt lagana de pasta quasi quædam membra sliaa, quæ quando in oleo statim friguntur, postea melle condiuntur, (condiuntur) illa vulgò dicuntur Cuetella, ista Lassaaia: & dicuntur sic, quia sunt suavia ad comedendum, &c.*

CUFA. Gloss. Lat. Gr. *Cufa*, κωμάσια. Est autem κωμάσιον, cerebri pars superior in cameræ formam effecta. Atque inde fortè *cofiarum* etymon petendum, ejusmodi scilicet capitis tegumenti, quod vulgò *Coiffe* dicimus, quòd supremam capitis partem, seu cerebrum tegat: quomodo *Cervellerium* appellarunt nostri eam Capitis armaturam quæ caput & cerebrum tegit. Vide *Cuphia*, & *Cervellerium*. At Salmasius ad Hist. Aug. pag. 390. pro κωμάσια, restituendum κωμωσία censet.

Cufa, Cucurbita, σικύα, ventosa. Glossæ MSS. ad Alexandrum Iatrosoph. *Ceber, id est, Cufa, quæ dicitur Ventosa.* Matth. Silvaticus: *Sicia, ventosa, cuffa, cucurbita chirurgicorum.* V. Gariopont. l. 1. c. 5. 8. 9. &c. & *Cuphia*.

CUGUS, Gallis *Cocu*, vel, *Coucou*, *Cornard*, Occitanis *Couyoul*, nostris olim *Couz*. Lexicon Lat. Gall. *Niminvir, Couz, c'est de qui sa femme fait avouterie.* Usatici Barcinonenses MSS. cap. 67. *Si quis — appellaverit aliquem Cugus, propter bannum emendet ad Principem 20. unciis auri.* Usatica Regni Majoric. an. 1248. *Si quis dixerit alicui Cugus, vel Renegat, & statim ibi aliquod damnum acceperit, non teneatur respondere alicui domino, vel ejus locum tenenti.* Joannes de Condato MS.

Ce fu li kaquis de pute aire.

Occitanis *Cougot*, idem valet ac *Cagot*, *Casart*, iners, piger: cujusmodi sunt viri, quorum uxores mœchantur iis tacentibus, quos ideo *Argas* vocabant Longobardi. Vide in *Arga*.

Has verò voces nostri unde usurparint, non planè constat, etsi plurimi in eam concedant sententiam, ut ita dictos censeant adulterarum conjuges, à cuculis avibus, quæ in aliarum avium nidis ova edunt. Nam *Cucus*, pro *Cuculus* inferior ætas dixit, uti in Glossario Arabico Lat. restituit Meursius, pro *Tucus*. *Cucus, quem Spani Cuculum vocant, à voce propria nominatus.* Suidas: κόκκυξ, εἶδος ὀρνέυ, ὃ παρ' ἡμῖν κοῦκκος. At nostri olim non *Cocu*, sed *Coux* dicebant, ita ut *Cocu*, vox sit *Coux* repetita, tametsi istius etymon haud planum sit. Apud Philippum Bellomanerium quæstio proponitur de eo qui alium interfecerat, quòd sibi exprobrasset *d'avoir geu ô se feme, & l'avoir fait Cos*. *Le Roman de la Roze:*

Suis-je mis à la Confrairie
Saint Arnoul le Seigneur des Coux.

Vide quæ de vocis etymo conjectarunt viri doctissimi Ægidius Menagius, & Oct. Ferrarius in voce *Becca*.

Cucussus, *Cucutiatus*, idem quod *Cugus*. Petrus Rex Aragonum in Constitutionibus Catalaniæ MSS. *Statuimus, quòd si quis uxorem, quæ nondum 15. annum explevit, defloratam exiens de terra nostra per 7. annos reliquerit, si postea fortè eam accusaverit, id est, cucussum fecerit, non teneatur, nec pœnam aliquam patiatur.* Infrà: *Et hac ipsa ratione ipse accusatus, id est, cucutiatus fuerit, &c.*

Cucucia, *Cuguoia*, Adulterium, vel raptus virginum, aut viduarum: propriè Placitum, quod in Gallia *Raptus* dicitur. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 99. *De rebus & possessionibus Cucuciorum, si maritis nolentibus erit facta*

cucucia, ipsi & eorum Seniores æqua portione habeant partem totam adulterantium conjugum. Si verò, quod absit, maritis volentibus, & præcipientibus sive assentientibus fuerit facta ipsa cucucia, illorum talium jus & justitiam habeant integriter illorum Seniores. Alibi: *Cùm verò ambo simul fuerint, & eam* (uxorem) *maritus sæpe & sæpius aggravaverit & molestaverit, vel malè inductam secum habuerit, & hac ratione ipse accusatus cucutiatus fuerit, nullo modo ipsa increpetur, aut in aliquo puniatur.* Charta Raimundi Comitis Paliarensis an. 1055. edita à V.C. Stephan. Baluzio: *Valentiam filiam vestram in conjugio accipio, & vobis manifestè convenio, ut eam semper cum honore teneam, sicut homo debet tenere suam legitimam uxorem, & nunquam eam dimittam, dum vixero, nisi propter cucuciam, quam ipsa mihi faciat, & ipsa cucucia mihi sit probata à me legaliter, & manifestè convicta, & non sit facta per meum assensum, nec per meum consilium, nec per meum stabilimentum. Lenocinium,* in Glossis antiquis MSS. dicitur *esse uxoris meretricatio mariti consensu.* Vide *Licentia mala.* Charta Hugonis *de Belpin* Militis, qua Gaucerando *de Pinos* vendit villam *de Pi* in Ceritania an. 1238. *Et ostem, & cavalcatas, & sequis, & cucucias, & exorquias, & homicidia, & intestationes, & arsinas, &c.* Alia Rogerii Comitis Fuxensis 13. Kl. Madii 1250. *Enfranquimus omnes & singulos homines & feminas de valle de Meranges & eorum proles in perpetuum de Exorquia, Intestia, Arsena, & Cucugia, —— & de questis —— justitiis, monetaticis, exceptis exercitibus & cavalcatis, &c.* Alia an. 1304. *Item pronuntiamus quòd Vicarius Ceritaniæ det tertiam partem de his quæ habebunt ratione justitiarum, exorquiarum, cogociarum & arsinarum ab hominibus Ceritaniæ, &c.* Alia vetus Charta Hispanica MS. *Ego Minimill D. de Plano de Curtis accipio per te Oliba Comitem meum Seniorem ad fevum —— meum alod de Placurt —— & ego Oliba Comes —— & sic totum dono & firmo & laudo, videlicet homicidias, cugucias, firmancias & justitias quæ ibi esse possunt, &c. Facta est scriptura 5. Kl. Aug. an. 22. regnante Leutario filio Lodenarii.* In alia Charta, *Cugucia* videtur reddi per *raptum virginum & viduarum.* Michaël Carbonellus in Chron. Hisp. fol. 97. *Especialment los enfranqui quels vene los usos e costums mals: ço es intesties, exorquies, cucucies, e arsies, hon encara lo bovatge, rebotvage, e herbage à tots aquells qui volgueren e comprar ne pogueren.* Vide tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 268. 270.

CUJUSMODI, pro *qualibuscumque*, utitur crebrò S. Augustinus. Vide lib. 2. de Ordine cap. 14.

CULBARE, *Substillare*, σταλγουρεῖν, in Gloss. Græc. Lat. Ibid. σταλγουεία, *Culbicio*, *substillatio*.

CULCA, *Culcare*, *Exculcator*. Vide *Collocare*.

CULCITARUM, vel *Culcitrarum exactiones*, quæ fiebant à vassallis & tenentibus ad dominorum exceptiones, cùm peregrè ibant. Quæ quidem *culcitarum præbitiones* Comitibus, vel Tribunis, aliisve Magistratibus fieri vetantur in leg. 2. 3. Cod. Theod. de Salgamo hospitibus non præbendo. Charta Willelmi Nothi Regis Angl. pro fundatione Abbatiæ S. Trinitatis Cadomensis an. 1082. *Sed & gablum & consuetudinem culcitrarum, quod in eadem parte burgi habebat, Ecclesiæ S. Trinitatis ascribit.* Charta Communiæ Bituricensis an. 1281. *Ab omni tolta, tallia, & botagio, & culcitrarum exactione quieti & liberi erunt.* Charta Hugonis Decani Autissiodorensis an. 1280. in Tabular. Eccles. Autissiodor. fol. 249. *Item consuetudinem de culcitris tradendis, quotiescumque Decanum, vel Camerarium, seu alios Canonicos ad locum illum declinare contigerit, & ibidem pernoctare, remittimus.* Tabularium Fossatense: *Tenentes dictas terras de quarta debent culcitras & linteamina ad opus D. Abbatis & ejus familiæ, quando pernoctat ibidem.* Charta Beatricis Abbatissæ B. Mariæ Suession. an. 1232. pro Communia Aisiaci: *Item si contingat nos Abbatissam in dicta villa jacere, homines villæ tenentur nobis ministrare in qualibet hostisia culturam* (f. culcitram) *& pulvinar ad petitionem Majoris, vel alicujus Scabinorum, ubi viderit bona fide quòd haberi possit, &c.* Regestum Castri Lidi in Andibus fol. 47. *Quando Dominus Susæ vel Domina ad Susam venerint, Praco debet quærere paleam & bucham, & culcitras, & lintea, & napas, & cyphos per domos burgensium, per amorem, non per feodum: & debet quærere ea quæ necessaria fuerint in hospitio Domini.* Charta Alani Episcopi Autisidior. apud Sammarthanos: *Si Episcopus venerit in villam, vel hospites ei supervenerint, accipiet patellam, cacabum, scutellas, aphos, culcitras, quissinos, & pannos ad jacendum.* Tabularium Fiscanense fol. 67. *Et 2. corveias ad opus fœnorum suorum, & accommodationem culcitrarum & linteaminum meorum, & foragium vinorum meorum, &c.* Charta an. 1210. in Chron. Andrensi: *Consuetudinaliter solebamus habere apud Hames —— dimidiam frescengam, tres bustellos avenæ, unam culcitram, quoties supervenirent hospites.* Charta Philippi VI. Regis Franc. an. 1340. *Quòd fuerint in possessione & saisina talis libertatis & immunitatis quod dictus Archiepiscopus existens in villa Remensi, aut gentes suæ, lectos, culcitras, cussinos, coopertoria, aut alia lectorum estoramenta, in domibus istorum conquerentium capere nequeunt, nisi ad hoc eorundem conquerentium voluntas occurrat, &c.* Compotus Præpositurae Parisiensis pro termino Ascensionis an. 1333. per Joannem de Milone Præpositum Parisiens. *De Præpositura Montislerici: De hallagio, —— de pondere & costuma bestiarum, de egruno, de arrivagio, —— de trubla, —— de costuma culcitrarum, &c.* Majus Tabularium Corbeiense, ubi de juribus Abbatis: —— *Item pluisour de ledite vile li doivent coutes à court, quant il en sont semons.* Charta an. 1247. apud Perardum in Burgundicis: *Que nuls ne en nostre venue, ne sens nostre venue, ne pregne à Rouvre, geline, ne pucin, —— ne coutte, ne cuissin, ne charroi, &c.* Acta Murensis Monasterii pag. 39. *Adducit etiam ante Nativitatem Domini duo plaustra ligni, & ter in anno lectos hospitibus præstabit.* Charta an. 1312. in 48. Regesto Tabularii Regii num. 179. *Tam in corveis, quàm in captione culcitrarum, & aliis quibuscumque, &c.* Neque, opinor, aliud fuit servitium, cujus non semel mentio in Charta Grodegangi Episcopi Metensis an. 765. apud Meurissium: *Debent autem curtim indominicatam muro circumdare, vineas vallo munire, vigilare, lectos dare, arare, &c.* Adde Chartam Libertatum villæ S. Hilarii an. 1324. in Probat. Hist. Castilionensis.

Culcitram auferre, jure *Mortuæ manus*. Magnum Chronicon Belgicum an. 1133. de Adalberone Episcopo Leodiensi, qui *Mortuæ manus* jus in sua diœcesi extinxit: *Maxima pax Leodiensium hoc tempore fuit: unde de nocte dicitur orare solitus hic Episcopus pro grege sibi commisso ante fores diversarum Ecclesiarum, ubi semel vidit mulierem flentem mortem mariti sui, & præsertim propter mortuum maritum culcitram suam auferri ab Episc.*

Culcitra puncta, Gall. *Coute pointe*, quam perperam vulgus *Courtepointe* vocat. Ebrardus in Græcismo cap. 12.

Estque Thoral lecto quod supra ponitur alto,
Ornatus causâ, quod dicunt Culcita puncta.

Perperam editum *picta* in Editione Lugdunensi an. 1490. Rainaudus Abbas Cistercìensis in Institutis ejusdem Ordinis cap. 29. *Nullus ferat secum in via punctam culcitram ad jacendum, nisi is cui in Capitulo concessum fuerit.* Ubi Manriquez perperam *pulvinum sellæ equestri impositum* interpretatur.

Culcitrarum usum ac nomen à Gallis primùm promanasse, sunt qui putant, ex hoc Plinii loco lib. 1. cap. 18. *Sicut in culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent, Galliarum hoc & tomenta pariter inventum.*

CULDEI. Vide *Colidei*.

CULEATA. Charta an. 1290. in Tabulario S. Maglorii Parisiensis fol. 96. *Habent mortuum nemus tam in communi, quàm in defenso, quoquo modo ceciderit, remota culeata.*

CULFUM, Sinus maris, Italis *Golfo*, nostris *Golfe*. Occur-

rit non semel apud Sanutum lib. 2. part. 4. cap. 25.

CULINA. Isid. Gloss. *Culina, latrina, secessum.* Gloss. Lat. Græc. *Conclavis & Culina*, ἀφεδρών, ἀπόπατος. *Culina*, ἀπόπατος. *Culina*, λυτρών. Gloss. Græc. Lat. ἀπόπατος, *Culina, Recessum.*

Culina, Polyandrium. Aggenus de Limitibus agror. lib. 1. *Sunt in suburbanis loca publica inopum destinata funeribus, quæ loca Culinas appellant.* An hac notione sumatur *Culina* in veterib. Inscript. apud Gruter. 24. 2. 49. 3. plane incertum.

CULUSTA. Fragmentum Petronii: *Nam mihi nihil novi potest afferri, sicut ille feri culusta mel habuit praxim.*

CULLA, *Genus vestis Monachorum, unde Cuculla, idest, parva Culla, & Cullatus, culla indutus.* Ita Joan. de Janua, qui addit *Cullam* idem esse quod *Cuculla*, sic dicta, quasi minor *culla*. Poëta infimi ævi MS.

Dic Monachi cullam vestem fore sive cucullam,
Vestis lata tegens caput, armos, esto cucullus.

Certè in Ordine Cistertiensi Moniales amplum & latum pallium, quo in majoribus Festis utuntur, etiamnum *Coule* vocant. *Le Roman de Vacces MS.*

Du chef de son braier une clef deffermerent,
Et cole & estamine, & un froc en osterent.

Vide *Cuculla.*

CULMEN, Tectum domûs, nostris *Comble.* Gloss. Lat. Græc. *Culmen*, ὀροφή. Servius ad Ecl. 1. *Culmen* dici ait tectum, quòd veteres ædificia culmis tegerent, id est, paleis è messibus. Ita etiam Iso Magister in Glossis ad Prudentium. Lex Bajwar. tit. 9. de Incendio domorum, cap. 1. §. 2. *De scuria verò liberi, si conclusa parietibus, & pessulis cum clave munita fuerit, cum 12. sol. culmen componat.* Cap. 6. *Si quis —— liberi culmen ejecerit, domino domus cum 40. sol. componat.* §. 2. *Si eam columnam à qua culmen sustentatur — ejecerit, &c.* Beda in Vita S. Cuthberti Episcopi Lindisfarn. num. 29. *Culmina verò* (habitaculo) *de lignis informibus & fœno superposuit.* Charta Edgari filii Malcolmi Regis Scotor. tom. 1. Monastici Anglic. pag. 45. *Quæ* (Ecclesia) *cùm per 15. annos deserta sine tecto durasset, eam Monachi culmine imposito revocaverunt, & per tres annos possederunt.*

Culmen, Titulus honorarius summorum Magistratuum, qui crebrò occurrit in Constitutionibus Impp. in utroque Codice.

Culmen, Culmus, calamus: Gallis, *Chaume.* Tabularium S. Egidii Pontis Audomari: *Habet — unam dietam ad garbas quadrigandum, unam ad poma terendum, unam ad culmen colligendum.*

CULMITES, *pro Divites ponitur.* Papias.

CULMO *subnixa, connixa.* Traditiones Fuldenses lib. 1. trad. 5. & lib. 2. trad. 16. 21. 28. 42. 43. *Firmissimam habeatis potestatem culmo subnixam.* Alibi: *Hoc sit actum coram testibus subterpositis culmo subnixum.* Tradit. 11. *Firmissimamque habeatis potestatem stipulatione subnixam.* Unde liquet *culmum* & *stipulationem* idem sonare. Est autem *culmus* idem quod stipula. Gloss. Lat. Græc. *Culmus*, καλάμη, σταχύς. Will. Brito in Vocab. MS. *Stipulæ sunt folia seu vaginæ quibus culmus ambitur, atque fulcitur, ne pondere fruges* cuetr.* Vide *Stipulatio.*

CULPAM *facere*, Culpam expiare, agnoscere. Hugo Flaviniac. in Chron. an. 1097. *Pro retentione culpam fecit, & absolutus est.* Infrà: *Multo tempore à nobis excommunicatus, tandem culpam fecit apud Conedam, & absolutus à nobis est.*

Culpa gravis, & *gravior*, dicitur non modò gravius Monachi delictum, quod graviori pœna expiatur, sed etiam ipsa pœna qua punitur. Joannes Monachus lib. 1. Vitæ S. Odonis Abbatis Cluniac. *Ab illis non solùm est auditus, verùm è contra sub gravi culpa adjudicatus.* Bernardus Monach. in Consuetud. Cluniac. MSS. cap. 60. *Nec silendum est quòd omnis qui ei qui in gravi culpa est, loquitur, aut signum facit sine Abbatis jussu, dignus est poni in eadem culpa.* Udalricus lib. 3. Consuet. Cluniac. c. 8. de Abbate: *Sibi soli repositum est, ut quemlibet fratrem mittat, ut aiunt, in culpam graviorem.* Quæ autem sit ista *culpa*, seu potiùs pœna *gravior*, pluribus docet cap. proximè seq. Vide Statuta Ord. Præmonstrat. dist. 2. c. 2. dist. 3. cap. 1. 2. 3. 4. 5. 10. Stat. Prædic. &c.

CULPARE, Delinquere. Capitulare Pipini Regis Italiæ c. 17. & Lex Longobard. lib. 2. tit. 56. *Pro satisfactione hominis illius contra quem culpavit, &c.*

CULPATURA, Culpa, delictum. Charta Sanctii Regis Navarræ æræ 1125. apud Sandovallium in Episcopis Pampilon. pag. 76. *In diebus verò mercati, si homines sanctæ Mariæ cum aliis hominibus in illo mercato culpaturam fecerint, habeat sancta Maria medietatem de calumnias, & senior mercati alteram medietatem.*

Culpatura, Cæsio, scissio, ex Gallico *Coupeure.* Rogerus Hovedenus pag. 784. *Qui autem forisfecerit in foresta Regis de viridi, sive per culpaturam, sive per esbrancaturam, sive per foditionem turvarum, sive per excoriationem moræ, sive per culpationem desub nemore, sive per essartum, &c.*

CULPONES, vel *Culponei*, Papiæ & Ugutioni, *Rustica calciamenta.* Romualdus Salernitanus Archiepiscopus in Chronico MS. an. 1132. *Sacramenta Ecclesiæ, id est, sanctum chrisma, in suis peronibus deridendo, seu culponibus fundebant.*

CULTELLARE, *Cultellatæ vestes*, de vestibus, quas Franci nostri subinde in ligulas incidere solent: *Tailladerles habits, Habits tailladez.* Cæsarius Heisterbach. lib. 4. Mirac. c. 15. *Superbia verò sic in eis regnavit, ut cogitare non sufficerent, quali modo vestimenta sua inciderent, stringerent, atque cultellarent.* Idem lib. 5. cap. 45. *Dæmonem in specie viri, tunica cultellata contra se stare conspexit.* Lib. 10. cap. 11. *Erat indutus vestibus purpureis atque cultellatis.* Et mox: *Concedam tibi unam lingulam pallii mei.*

Ejusmodi vestium scissuras, quæ frequentes fuere apud nostros, damnarunt passim Scriptores. Vita S. Gerlaci Eremitæ cap. 9. *Milites de percussione & scissura vestium, de oppressione pauperum, de vanitate alearum, — arguebat.* Chronicon Vosiense: *Dehinc repertæ sunt pretiosæ ac variæ vestes designantes varias omnium mentes, quas quidam in sphærulis & lingulis minutissimè frepantes, picti Diaboli formam assumunt.* De ejusmodi vestibus sic statuit Jacobus I. Rex Aragon. in Constitutionibus Cataloniæ MSS. *Item statuimus quòd nos, nec aliquis subditus noster non portet vestes incisas, listatas, vel tropatas, nec portet aurum vel argentum, nec aurifrigium, nec setam sudam, nec sembellinum, nec erminium, nec lutriam, nec aliam pellem fractam, nec affiblays cum auro vel argento, sed erminium, vel lutriam integram simplicem solummodo in longitudine incisam circa capucium capæ, & operturas manicarum, quæ dicuntur Brassaleres, & in capitibus manicarum, & in mantellis similiter & cotis, sive garnariis.* Balduinus de Condato MS.

—— Et quis homs es tu,
Qui voisi faitement vestu
De draps ouvers & fenestrez,

Ejusmodi scissæ vestes Clericis potissimùm interdicuntur in Concilio Melfitano can. 13. & Remensi can. 2.

Cultellare agrum, Frontino de Limitib. agror. *est agrum eminentiorem ad planitiem redigere*, & quasi cultello decidere tumores. *Cultellatus ager*, est libratus, & ad planitiem exæquatam redactus. Vide Salmasium ad Solinum pag. 690.

CULTELLUS, Dentale, dens aratri: Plinio, *Culter prædensam proscindens terram:* nostris *Coultre.* Lex Salica tit. 29. §. 12. *Si quis cultellum alienum furaverit, &c.* Vide *Cultellare.*

Cultellus, Inter arma bellica recensetur in Mandato Regis super juratis ad arma: *Unusquisque habeat cultellum.* Rigordus an. 1214. *Habebant cultellos longos, graciles, triacumines, quolibet acumine indifferenter secantes, à cuspide usque ad manubrium, quibus utebantur*

tur pro gladiis. Coustilles vulgò. Chronicon MS. Bertrandi Guesclini :

Et s'avoient coustilles, qui bien furent tranchans.

Infrà :

Chacun lance deus cos, ains qui fussent finez,
Puis traient les coustilles par vive poesté.

Hinc

Cultellarii, Milites ejusmodi cultellis instructi. Statutum Raimundi Comitis Tolosæ an. 1152. apud Catellum in Comitibus Tolosanis pag. 218. 219. *Si quis aliquem hominem malum, quem Cultellarium dicimus, cum cultellis euntem nocte causâ furandi occiderit, nullum damnum patiatur propter hoc.* Occurrit passim infrà. *Coustillers* appellantur à Froissarte 1. vol. cap. 19. Monstrelleto 3. vol. pag. 29. Berrio in Historia Caroli VII. pag. 144. 156. & Ravestano in Tacticis pag. 81. Vide *Cultellus, Cutellus, Coterellus.*

Cultelli barbarini. Statuta antiqua Ordinis Cartusiensis 2. part. cap. 19. §. 21. de Mercenariis : *Cultellos barbarinos non portent, &c.* E Barbaria seu Africa fortè allatos.

Cultelli, in alis avium. Fridericus II. Imp. lib. 2. de Arte venandi cap. 24. *Pennæ majores alarum, tam coopertæ, quàm illæ quæ cooperiunt, quas cooperientes vocamus Vanos, & coopertas vocamus Cultellos, sunt planæ, non crispæ, amplæ, & duræ. Cousteaux* ejusmodi pennas etiamnum vocant.

CULTRUM, *Patella*, Joanni de Janua. *In cultrum posita, collocata*, dicuntur apud Vitruvium lib. 10. c. 14. ea quæ perpendiculariter sunt collocata, ita ut opponantur planis.

CULTURA, Ager cultus, Gallis, *Couture.* Gloss. Lat. Græc. *Cultura*, Γεωργία, γεωπονία. Lex Wisigoth. lib. 10. tit. 1. §. 9. *De silvis quæ indivisæ forsitan resederunt, —— & fortasse fecerit culturas.* Adde §. 13. Polyptychus Floriacensis : *Nonus mansus est indominicatus, ubi habet culturas 5. & pratum, & silvas, & aquas cum farinario.* Fulcherius Carnot. lib. 3. Hist. Hieros. cap. 37. *Hic potitur vineis, ille culturis.* Sugerius de Reb. à se gestis cap. 12. *Culturas nostras quas ibidem habebamus dominicas —— colonis qui ibidem inhabitarent, censuales fecimus.* Charta Gaufredi Comitis Andegav. apud Chopin. lib. 3. de Sacra polit. tit. 1. §. 8. *Terram quoque quam pater meus bubus propriis excolebat, & dicebatur Cultura Comitis.* Fleta lib. 2. cap. 71. §. 3. *Quot campi, & quot sunt culturæ in dominico, & quot acræ arabiles in qualibet cultura.* Occurrit hæc vox passim in utroque significatu, apud Gregor. Turon. lib. 6. Hist. cap. 20. lib. 9. cap. 24. Ingulfum pag. 888. Silvestrum Giraldum lib. 1. Itinerar. Cambriæ cap. 2. Hemereum in Augusta Viromand. pag. 228. in Probat. Hist. Vergiac. pag. 145. apud Doubletum pag. 882. Vassorium in Hist. Noviomensi pag. 925. Perardum pag. 17. 21. 22. 47. in Miraculis sancti Vedasti num. 10. &c. Habetur etiam pluries apud Agrimensores, locis à Rigaltio indicatis.

Cultura sæpe sumitur pro modo agri qui colitur & aratur. Tabularium S. Remigii Remensis : *Sunt ibi culturæ tres ubi possunt seminari inter utramque sationem, siguli, frumenti, hordei, modii 116.* Chronicon Valcidiorense pag. 526. *Ipse verò Comes quæ eidem Abbatiæ ab eodem Rege conferebantur, ibidem replicavit, & designatis 95. terræ mansis, culturis 10. cum magnis redditibus, &c.* Baldricus Noviom. lib. 1. cap. 25. *Mansos 60. culturas 11. Ecclesias 11. &c.* Κυλτούρα, eadem notione in Diplomate Rogerii Comitis Siciliæ apud Ughellum tom. 1. pag. 1023.

Costura, idem quod *Cultura*, ex Gallico *Couture*, in Charta Hugonis Comitis S. Pauli an. 1229. *Et duo arpenta terræ in costura nostra desuper Volengiatum. Maistre Vacces en son Roman de Rou MS.*

N'y a beuf ne charuë, ne villain en arée,
Ne vigne prooignie, ne couture semée.

Le Roman du Renard MS.

La sus emmi cele couture,
Me faites une sepulture.

Cultura, Cultus, adoratio, in leg. un. Cod. Theod. de Imag. Imp.

CULVERTAGIUM. Matth. Paris an. 1212. *Rex Francorum omnes cum equis jussit sub nomine culvertagii convenire, ne crimine læsæ majestatis damnum exhæredationis incurrere viderentur, &c.* Infrà : *Rex Joannes brevi suo ad Vicecomites jussit ut nullus remaneat qui arma portare possit, sub nomine culvertagii, & perpetuæ servitutis.* Ibidem : *Nihil magis quàm opprobrium culvertagii metuentes, &c.* Eadem habet Matthæus Westmonasteriensis an. 1213. Vide Gul. Prynneum in Libertat. Angl. tom. 2. pag. 269. Vox servitutem quandam ignominiosam denotans Francis perinde ac Anglis, sed incertæ & ignotæ prorsus significationis utriusque gentis peritioribus. Nam vix est ut quampiam ex prolatis à Spelmanno in *Nidering*, ut & à Watsio, Somnero, & Twisdeno sententiis amplectar, qui à *culum vertere*, seu fugam arripere, vocis etymon accersunt, nullo sanè fundamento. Si tamen cum aliis divinationi liceat indulgere, *culvertagium* idem valet hoc loco quod *confiscatio*, feudorum scilicet. Nam in Consuetudine Solensi tit. 10. art. 8. *Couvrir le feu de son fivatier*, seu ignem sui vassalli operire, dicitur dominus, cùm ex defectu vel delicto aliquo, vassallorum feudalium feuda ac tenementa in manu sua ac potestate ponit. Verba autem *sub nomine culvertagii*, idem sonant quod Sub pœna confiscationis.

CULULLI, *Calices fictiles.* Papias.

CUMACUS. Epistola Valeriani apud Pollionem in Claudio : *Fibulam auream, cumacum cypream unam.*

CUMADA. Capitulare de Villis cap. 42. *Unaquæque villa —— habeat —— catenas, cramaculos, delaturas, secures, id est, cumadas, terebras, &c.* Ubi legendum indubiè *cuniadas* ex Gallico *Coignée*, securis. Vide *Cuneata.*

CUMATILIS, vox formata ex Græc. κῦμα, fluctus ; unde Commodianus, de Neptuno :

Patet esse Deum cumatilem illo paratu.

CUMBA, Cymba, navis, seu potiùs navis species. Glossar. Arabico-Latinum : *Lembus, navicula brevis dicta & Caupulus, & Cumba, & Lintris.* Papias : *Cumba, navicula, locus navis.* Glossar. Græco-Lat. Σκάφη, τὸ πλοιάριον, *Alveum, Alveus, cumba.* Alibi : Ἀκάτιον, *cumba.* Gloss. Saxon. Ælfrici : *Cumba, vel caupolus, &c.* Lexicon MS. Regium : κύμβαι, πλοῖα φέρει, Ῥωμαίοις. Ugutio : *Cumba & Cimba, ima pars navis & vicinior aquis, sic dicta quòd aquis incumbit, unde & ipsa navis, & præcipuè parva dicitur.* Festus Avienus in Descript. Oræ maritimæ :

—— Cumbis turbidum latè fretum
Et beluosi gurgitem Oceani secant.

Flodoardus lib. 14. Carm. 18.

Sistere sic triduo cogens sine gurgite cumbam.

Alibi :

Applicitas quæ littoribus propellere cumbas
Insurgunt.

Utitur & Prudentius lib. Peristeph. Hym. 2. 25. Occurrit etiam in Notis Tyronis. Hinc fortè κομβάριον navigium majus, apud Constantin. Porph. in Basilio cap. 42. Τεσσαράκοντα πλοίων μεγίστων, ἃ Κομβάρια λέγεται. Cap. 43. Εἴκοσι κομβάρια. Utitur etiam Leo Imp. in Tactic. cap. 18. §. 140. (qui à Saracenis vocabulum accersit, dicto cap. 18.) & cap. 19. §. 70. ut & Cedrenus pag. 580. 581. Edit. Reg. & Zonaras in Basilio. κομπάριον idem Constantinus dixit lib. 2. de Themat. cap. 11. pag. 106.

Cumba, Hispanis *Comba*, est Curvatura, Vasconibus locus declivis & propensus, qui in vallem desinit. Gloss. Lat. MS. Regium Cod. 1013. & Glossæ Isidori. *Gumba, cuneus, crypta. Cripa*, in Glossis Isidori. Alii pro *Cuneus*, legunt *Cuniculus*. Anglo-Saxonibus etiam *Comb* est vallis montibus undique obsita, quemadmodum veteribus Britannis *Kum*, ut observat Camdenus in Dammoniis. Sic autem dicta, quòd *Cumbæ*, seu navigii ita nuncupati,

nuncupati, quod cavum est, & longius, speciem referat: seu ab alveo navis, qui Cumba etiam dicebatur. Historia fundat. Monaster. Miratorii in diœcesi Lugdunensi MS. *Tempore verò præcedente D. Guerricus prædicti Humberti filius anno 1156. cumbam Ossei, & omnem terram prædictæ cumbæ circumquaque adjacentem prædictis fratribus vendidit.* Tabularium Bellilocense in Lemovicibus num. 85. *Mansos meos in Bretenis dimitto tres — ita quidem dimitto, ut frater meus Ratbodus teneat ad obedientiam S. Stephani ad sacrarium denarios 2. de vinea in Tiberia intrante in illa cumba.* Eadem habentur in Charta an. 1131 tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 311. Vetus Charta apud Perardum in Burgundicis pag. 116. *Et in circumvolvitur per rupes, infra quas cumba permaxima tendens ad cursum Susionis, & per ipsum cursum pergit usque ad terram, unde fluunt olle.*

Comba, eadem notione. Charta Henrici Comitis Augi tom. 2. Monastici Anglic. pag. 920. *Wertham cum comba juxta forestam meam, &c.* Chron. Besuense pag. 640. *Et pro tali commercio dedit illi 25. sol. & unam combam, quam plantaverat.* Occurrit præterea in aliquot Chartis apud Duchesnium in Probat. Hist. Vergeiacensis pag. 135. 143. & Guichenonum in Probat. Hist. Sabaud. pag. 5. *Le Roman de Garin MS.*

Por chevauchier le bruel de Selve longue,
Si descendirent les une basse combe.

Hinc *Altacomba* in Sabaudia, & *Combalonga* in Consorannis, Monasteria seu Abbatiæ, nomen accepere, quod in altis, profundis, & longis vallibus exstructæ sint. Vide *Catacumbæ*.

Cumba. Theloneum Monasterii S. Bertini: *Carteia de cumbis fulconum, 2. den.*

Subcumbus, Terminus cavus. Latinus de Terminis: *Terminus si subcumbus positus fuerit, limitem ostendit: quidam maximè per convallia pergunt. Si autem in plano subcumbus positus fuerit, ubi vallis non sit, in proximo ante se claudet finem.* Alius Agrimensor: *Terminus decum x. habuerit, quadrifinium exponet: si succumbum fuerit, limitem ostendit, aut vallem desiderat.*

CUMBRI. Vide *Combri*.

CUMBUS. S. Audoënus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 5. *Arrepto Eligius sarculo cœpit—terram sanctis effodere manibus: mox reperit cumbum sanè veterrimum tegentem corpus sacratum.* Ubi legendum puto *tumbum*, seu *tumulum*, id est, *tumbam*.

CUMERA, *Vas frumentarium de festucis.* Ugutio.

CUNA. Vide *Cuva*.

CUNCTALIS, *Generalis.* Papias.

CUNCTIGENA, Omnis generis, in Decretis Synodi Ænhamensis an. 1009. can. 22. *Nequitia cunctigenæ, &c.*

CUNCTIPOTENS, pro *Omnipotens. Cunctipotentia*, in Prologo ad Vitam S. Turiani Episcopi Dolensis.

CUNCTUS, *Scyphus, patera.* Ita Papias MS. Edit. habet *Cundus*.

CUNEATA, Gall. *Coignée*, Securis. Tabularium Vindocin. Ch. 54. *Favente Hilgodo fratre suo Securi, sive ut vulgus loquitur, Cuneata cognominato.* Vide Meursium in κώνιον, & suprà in *Cumada*.

CUNEUS, Sigillum ferreum, quo nummi cuduntur. Gallis *Coin*: à cudendo dictum censet Cokus ad Littletonem sect. 335. Alii à cunei figura, & probabiliùs. Lexicon Gr. MS. Ἀργυροκοπεῖον, ἐν ᾧ κόπτεται τὰ νομίσματα, ὃ νῦν ἴμαντρον καλοῦσι. Leg. σήμαντρον. Matth. Paris an. 1248. *Cuneus monetalis: Cunei emolumentum.* Monastic. Angl. tom. 2. pag. 308. 313. *Carucatam terræ, quæ jacebat olim ad cuneos monetæ.* Adde Will. Thorn in Chron. pag. 1816. Fleta lib. 1. c. 22. §. 5. *Fabricatores cuneorum.* §. 6. *Fabricatores falsæ monetæ sine cuneo.* Vide *Moneta*.

Sæpe etiam sumitur pro ipso jure cudendi monetam, in Assisis præsertim Hierosol. MSS. *Le chief Signor a Cour, Coins, & Justice, qui est la haute Cour.* Passim ibi.

Cuneus, Species vel forma panis. Chron. Windesem. Busc hii lib. 2. cap. 43. *Uno cuneo, hoc est, albo pane, modicisque cibariis in hebdomada sustentabatur.* Picardi *Cuignet* etiamnum appellant, panem lacte subactum, & in varios angulos formatum. Auctor Mamotrecti 7. Levit. *Collyridis, id est, panes similagineos triangulos, vel circulos.*

Cuneus, Latinis, est instrumentum ferreum, aut ligneum, quo finduntur ligna. Vita S. Joannis Episc. Traguriensis: *Accedentes autem plures prioribus, adjectis ferreis palis & cuneis, submovere illum* (lapidem) *non potuerunt.* Miracula S. Richarii Abb. lib. 1. cap. 1. *Cùm findere tentassent cum malleis & cuneis, & omni hujus generis machinamento, &c.* Vide Ordericum Vital. lib. 8. pag. 698. & Meurs. in κωνία.

CUNICULARIA, Vivarium cuniculorum, Gallis, *Lapiniere*, *Garenne*. Occurrit non semel in Fleta lib. 2. cap. 52. §. 12. cap. 71. §. 12. cap. 72. §. 14. &c.

CUNICULUS. Vide *Dusiculus*.

CUNITÆ, Hæretici, quorum auctor *Cunus* quidam, in Anglia noti an. 1147. M. Chron. Belgic.

CUPA, Vas vino condendo paratum, Latinis, à *Koupar* Anglis; nostris, *Cuve*. Lucanus lib. 4. de Bello civ.

—Ratem vacuæ sustentant undique cupæ.

Vide Petrum Bles. Epist. 63. *Navis capacitatis 40. cuparum*, in Novella Valentiniani de Navicularis amnicis. Nos dicimus, *Un Vaisseau de 40. tonneaux*. Gloss. Ælfrici: *Cupa*, Tunne.

Cupa, *Cuppa*, *Coppa*. Hesychius: κύββα, ποτήριον. Gloss. Lat. Gr. *Cupa*, βοῦτις μεγάλη, ἣν τινὲς γαυλὸν καλοῦσιν. Est autem γαυλὸς, certa navigii species: & apud Hesychium, κῦπαι, εἶδος τι νεώς, pariter esse dicuntur. At apud Heronem Mathematicum, κοῦπα, & βοῦτις, pro vasis vinariis sumuntur, sed *cupa* major est *butti*. Recentioribus verò *Cupa* & *Cuppa*, usurpantur pro poculo, seu vase potorio, quod videtur sic appellatum, quòd *Cupæ* formam referat. Nostri *Coupe* vocant. Vita sanct Guidonis Abbatis Pomposiani: *Cuppam qua bibebat Abbas, ab eo sibi petiit porrigi. Cuppæ aureæ & argenteæ*, in Constitut. Siculis lib. 3. tit. 36. §. 1. Liber de Contemptu mundi:

Insignesque thori, cupæ, cyphique decori.

Vide Lupum Ferrariensem Epist. 85. & Salmasium ad Hist. Aug. pag. 253.

Cuppa, eadem notione, & apud Simeon. Dunelmens. Charta Æthelstani Regis Angl. tom. 1. Monastici: *Tria tapetia, & duas coppas argenteas cum cooperculis. Cuppas* vocat mox idem Dunelmensis. Eckeardus junior de Casib. S. Galli cap. 1. *Coppam auream Domini tui —pincernæ meo confestim offero.* Suprà *cantharum* appellavit. Chronicon Casinense lib. 3. cap. 57. (al. 58.) *Coppas duas argenteas deauratas cum nigello librarum 15.* Romualdus Salernitanus in Chronico MS. *Scrinium Hugolini Boni Comitis fregerunt, & ex eo coppam unam argenteam, & privilegium quod Rex Imperatori fecerat, asportarunt.* Otto Morena: *Et ipsi unam copam auri & denariis plenam ipsi Regi portaverunt.*

Cupa ad reponendam Eucharistiam. Necrologium Eccl. Parisiensis Id. Aug. *Dedit nobis Calicem aureum cum patena ponderis 4. marcarum auri, de quo facta fuit cuppa ad reponendum Eucharistiam.* Charta Anglica apud Prynneum in Libertatib. Angl. to. 3. p. 798. *Mandatum est Justiciario Hiberniæ quod in singulis Ecclesiis Cathedralibus Hiberniæ inveniat unam cuppam ad Eucharistiam in ea reponendam.*

Cuppa. Charta Henrici III. Regis Angl. apud Prynneum in Libertatib. Eccl. Anglic. tom. 2. pag. 834. *Cùm ex consuetudine approbata & obtenta habere consuevimus palefridos & cuppas Episcoporum & Abbatum regni cedentium & decedentium, &c.* Habentur similes aliæ Chartæ aliquot tom. 3. hujusce juris Regii testes. Vide *Heriotum*.

Cupa, Mensura frumentaria. Charta anni 1241. tom. 10.

Spicileg. *Super fexterali, & corda, ferro, pondere, & cuppis.*

Cupa octavalis. Consuetudines MSS. Solemniaci in Arvernis: *Omnes homines de dicta communitate debent molere unum sextarium bladi pro una cupa octavali, persolvenda de tali blado, quo persolvi consuevit, nec debent desengranari.*

Copa, Mensura frumentaria minutior, vox pariter formata à *Cupa*. Charta Alphonsi Comitis Tolosani an. 1144. pro Montalbanensibus apud Catellum lib. 2. Rerum Occitanar. cap. 17. *Usus talis est: de duobus sextariis avenæ quam asportabunt extranei ad vendendum, habeat dominus unam copam, de uno sextario mediam copam. ——de saumata salis —— habeat dominus unam copam.* Charta an. 1246. in lib 1. Feodorum Burbonensis dominii fol. 96. *Gerardus de Beria duas copas ordei sisenals, & 2. denarios, &c.* Infrà: *B. Raimundi 4. copas sisenals siliginis, &c.* Occurrunt hæc verba pluries.

Coponagium, *Copponagium*, Jus exigendi ejusmodi *copas* ex frumentariis mercibus, quæ in mercatis veneunt. Charta Odonis Ducis Burgundiæ an. 1266. apud Perardum p. 511. *Item homines dictæ villæ ad præstandum, leida & pedagio penitus sunt immunes: coponagium verò debent die mercati solvere tantummodo, & non aliis diebus. Copponagii* mentio occurrit in aliquot aliis Tabulis apud Guichenonum in Probat. Hist. Bressensis pag. 64. 107. & in Genealogia Dominorum *de Thoiré*, pag. 231.

Cupella, Minor cupa. Epistola Bonifacii Archiepisc. Moguntini: *Vice osculi duas cupellas vini Celsitudini vestræ ——transmisimus.*

Cupellus, vel *Cupella*. Vasis potorii species, ex *Cupa*, aut à Græco κύπελλον, quod Hesychio est εἶδος ποτηρίου ᾠωτό. ubi fortè legendum ᾠωτό, in formam ovi. Alii à Germanico, *Kübel* deducunt. Gloss. Lat. Græc. *Cupillum*, γευστήριον, f. γευστήριον, poculum quo vini gustus capiebatur, apud Athenæum: *Gustatorium*, in Fragmento Petronii de Cœna Trimalcionis. Apitius lib. 1. cap. 2. *Piper tritum cum melle despumato in cupellum conditi modo mittito.* Alia Editio habet *cupellam*.

Cupella, Vas potorium. Vita S. Paterni Episcopi Abrincat. cap. 5. *Potum per cupellas dispositum evellere voluerunt.* Est etiam *cupella*, parva cupa apud Gregorium Turon. lib. 2. de Mirac. cap. 35.

Cupellus, Mensura frumentaria. Libertates MSS. villæ S. Desiderii in Campania an. 1228. *Molendina habebit dominus in dicta villa bannalia, & erunt cupelli rationabiles & mensurabiles, quorum cupellorum sexdecim faciunt sextarium.*

Cupa, *Cuppa*, Tributi vel pensitationis species apud Occitanos, eadem fortè quæ *coponagii*. Charta an. 1292. apud Sammarthanos in Episcopis Magalonensib. *Quantum ad cupas & leudas.* Usatica, seu Leges Municipales MSS. urbis Monspeliensis cap. 71. *Quilibet habitator Montispessulani pro domo, vel locali suo, cujuscumque sit pretii, debent salvare cuppas & lesdas, & Bajulus Montispess. debet ei laudare illam domum vel locale.* Vernaculum sic concipitur: *Casquun habitaire de Monp. slier per maison & per logal sien de qel prés que sia petit o gran, deu saluar copas e leidas, &c.* Et cap. 91. *Captalarius non debet præstare Lesdam vel cuppas, nisi pro ea parte pro qua pertinet ad eum lucrum jam Curiæ acquisitum.* Vernacul. *Captalier non deu donar leidas ni copas, sinon per aqella parte per la qal azel perten lo captal, o per aqella part per laqal parten azel la gazanh que a dona.* Charta anni 1231. in Regesto Comitum Tolosæ: *Item petebat medietatem* del cop, *qui datur ab illis qui vendunt bladum in villa Galliacensi ad pilam.* Infrà: *Abbas autem & Monasterium Galliacense habebit tertiam partem in toto blado quod colligitur del cop ab illis qui vendunt bladum in villa Galliaci.* Charta Libertatum oppidi de Meneto in Biturigib. an. 1260. *De tous blez de sextier une cope de laide, &c.*

Cupa, Urna, arca sepulcralis. Vetus Inscriptio Romæ: *D. M. D. Apuleius Ionicus fecit Eutychiæ sorori suæ & Eutycheti filio ejus. in hac cupa mater & filius positi sunt.* Vetus Scheda apud Ughelium tom. 2. Ital. sacræ pag. 247. *In alia cuba juxta Orientem sepulcrum SS. Victoris, Dominici, &c.* Vide *Cuba*.

Cupus, pro *Cupa*, in veteri Charta sub Justiniano scripta apud Brisson. de Formul. pag. 647.

Cupata domus, in modum *cupæ* seu *cupellæ* tecta, in Charta an. 1356. in Hist. Bononiensi Ghirardacci lib. 1. pag. 25. Vide *Cupella*.

CUPERIA. Charta Ildephonsi Comitis Tolosæ apud Catellum in Comitib. Tolos. pag. 192. *Et feminæ cuperiæ quæ salem voluerint revendere, emant ad salinum, &c.*

CUPHIA, *Cofea*, *Coffia*, *Coifa*, *Cucufea*, Tegmen capitis, quod caput totum ambiebat. Ugutio: *Caleptra propriè dicitur Cuphia equi.* Olim virorum maximè, nunc mulierum, Gallis, *Coife*.

Cuphia. Papias: *Cydaris, mitra, tyara, pileus sacerdotalis, cuphia.* Alcuinus de Offic. divin. ait Græcos *pileos*, *id est, cuphias gestare in capite, dum assistunt altaribus.*

Cuphia. Joan. de Janua: *Caleptrum est propriè cufia* (al. *Cuphia*) *equi.*

Coffia, *Cofia*. Chronicon Vosiense cap. 74. *Mitras in capite gestabant juvenes utriusque sexus, quas vocabant Bonetos, post Capellos de lino, vel Coffias, dehinc Capellos de pilis cameli.*

Cofea. Fortunatus in Vita S. Radegundis cap. 13. *Stapionem, camisas, manicas, cofeas, fibulas, cuncta auro, quædam gemmis exornata——sancto tradit altari.*

Cucufa, eadem notione. Gesta Guillelmi Majoris Episcopi Andegav. cap. 22. *Omnibus ornamentis Pontificalibus, etiam casula, & mitra albis, videlicet de bougran revestiti, & etiam propter unctionem, cucufati quadam magna cucufa subtus mitram.* Occurrit rursum infrà, & in ejusdem Statutis Synodalibus an. 1314. Regestum Parlamenti Paris. sign. B. fol. 44. inter Aresta an. 1277. *A distantia unius leugæ venient pedites in caligis ad domum dicti Militis, in tunicis sine zonis, sine capuciis & sine cucufis, &c.* Occurrit etiam apud Continuatorem Nangii an. 1326. & in Statutis Collegii Navarrei an. 1315. apud V. Cl. Joan. Launoium in Hist. ejusdem Collegii pag. 29.

Cucufatus, Cucufâ caput tectus, in Synodis Rotomagensib. an. 1299. & 1313. can. 1.

Σκουφίας dixit Codinus de Offic. cap. 2. num. 52. Corona pretiosa σκυτία, capitium. Galli etiamnum dicimus *Scoufion*. Vide Pseudo-Chronicon Luithprandi pag. 322.

Coifis hodie etiam caput operire *Servientes ad legem* in Anglia, testantur Spelmannus & Watsius, ad tonsuram cælandam Clericalem, uti opinatur idem Spelmannus, indeque vulgò vocari *Sergeants of the coife*.

Cofiarum ferrearum meminit Froissartes 4. vol. cap. 38. *Cottes de fer, Gamelets, Coiffettes d'acier.* Guill. Guiart an. 1301.

> *Bouclièrs és poins, coifes laciées,*
> *Et blanches espées sachiées.*

Idem an. 1304.

> *Armés de cotes à leur tailles,*
> *Et de bons hauberjons à mailles,*
> *De fors gans, de coiffes serrées,*
> *De gorgieres, & d'espées.*

Le Roman de Garin:

> *Parmi la coiffe de blanc hauberc saffré.*

Charta Odardi Dom. Hamensis an. 1328. *Haubregon, bachinet, coiffete, ou plate, ou autre armeure semblable.*

Hoc porro tegumento Clerici caput operiebant, præsertim cùm itineri se se committebant: nam aliàs id iis vix indultum. Constitutio Ottoboni apud Lindwodum, seu Concil. Londinense an. 1268. can. 5. de habitu Clericorum: *Clerici non nisi in itinere constituti unquam aut in Ecclesiis, vel coram Prælatis suis, aut in conspectu*

communi hominum publicè infulas suas, vulgò Cloyphos (Lindwodus legit *Coyfas*) *vocant, portare aliquatenus audeant vel præsumant.* Alibi: *Quin tamen hujusmodi cloypham vel tenam portare possit in bursa, vel crumena sua ad utendum de nocte.* *Coifam* Clericis etiam tribuit Matth. Paris an. 1259. *Willelmus de Bussey— cùm non posset objectis respondere, quia multis irretitus erat sceleribus, voluit ligamenta coifæ suæ solvere, ut palam monstraret tonsuram se habere Clericalem.* At in Constitutione Petri Episcopi Rutenensis in insula Cypro an. 1313. *Cofiæ* interdicuntur Clericis, cap. 8. *Et repertus portare cofiam, solvat pro pœna 2. solidos, & perdat cofiam.*

CUPIDENARIUS, *Mercator, cupidus denariorum.* Ita nugatur Ugutio, pro *Cupediarius.*

CUPIDITIA, pro *Cupiditas.* Ratherius Veronensis Episc. in Synodica ad Presbyter. *Qui cupiditiâ æstuant, qui invidiâ vel odio tabescunt.*

CUPIENTIA, Ἐπιθυμία, in vett. Glossis, Cupido.

CUPILLUM. Gloss. Lat. Græc. *Cupillum*, κυστίδιον.

CUPLA. Papias: *Cuplæ in tectis domorum, quòd copulent in se luctantes.* Addit Joan. de Janua derivari à *copulare*, & *luctantes* appellari, quòd erecti invicem se teneant more luctantium. Vide Philandrum ad Vitruvium lib. 4. cap. 2.

Cupla, Copula canum venaticorum, Gall. *Couple.* Capitula Caroli Magni an. 879. c. 15. *Ut Episcopi & Abbates & Abbatissæ cuplas canum non habeant, nec falcones, nec accipitres.* Capitula Placitor. Coronæ sub Ricardo I. Rege Angl. apud Hovedenum: *Qui — canes duxerint sine copula per forestam ——— Regis, — erit in misericordia Regis.* *Copula*, est ἁλυσίδιον, in Gloss. Lat. Græc. id est, interprete Suida, πλοκίον ἱμὸς περὶ τὸν τράχηλον. Ovid. 7. Metamorph.

Copula detrahitur canibus.

Et lib. 5. Trist.

Utque canem pavidæ nactum vestigia cervæ
Luctantem frustra copula dura tenet.

Nemesianus in Cynegetico:

Libera nunc primùm consuescant colla ligari,
Concordes & ferre gradus, clausique teneri.

Συνδυάζειν τὰς κύνας, apud Xenophontem de Venat. cap. 20. Vide Sidon. lib. 8. Epist. 6. Roger. Hoveden. pag. 785. & in verbo *Discopulare.* *Le Roman de Garin MS.*

Cueilliez ces coples por ces chiens retenir.

CUPPA. Vide *Cupa.*

Cuppa Mazerina. Vide *Mazer.*

CUPPULA, Tholus, trullus, fornix rotundus in altum porrectus, & in modum *cupæ* effictus: *Cupola*, Italis; *Coupele*, Gallis. Occurrit apud Baron. an. 682. n. 41. Matthæus Villaneus lib. 3. cap. 42. *Una folgore cadde in Roma, & percosse il campanile di santo Petro, & abbate la cupola.* Ita apud Hesychium κουπήϊον, est καμάρα ἡ ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν γινομένη, tegumentum curruum in *cupæ* formam cameratum.

Cuppula. Charta Eberhardi Archiepiscopi Saltzburgensis an. 1246. apud Wiguleum Hondium tom. 2. pag. 69. *Nudi salis libram dimidiam cuppularum —— in salina nostra tradidimus annuatim.* Vide *Cupa.*

CUPRUM, Latinis *Cyprum*, sive *æs Cyprium*, vel etiam quodlibet æs: nostris *Cuivre.* Spartianus in Caracalla: *Ex ære & cupro cancelli superpositi esse dicuntur.* Chronicon Abbatiæ S. Trudonis lib. 1. *Item Cruciculas aureas 3. argenteas 6. ex cupro 2. &c.* Occurrit apud Vegetium de Re veterinaria non semel, & apud alios Scriptores. Hinc *Cupratus, Cupreus*, apud Ebrardum Betun. in Græcismo cap. 25. Commendatur verò præsertim cuprum Hispanicum. Gesta Francor. usque ad Robertum Reg. MSS. ex Bibl. Loiselliana, an. 1014. *Chorum etiam psallentium tabulis Hispanici cupri circumdedit opere fusili.* *Hispanicum metallum* paulò ante appellatur.

CUPTARE, Papiæ, *Cupere multùm.*

Alia notione vocem usurpat Pactus Legis Salicæ tit. 61. §. 1. *De eo qui chrenecrudam* peragit, de qua suprà: *Et postea debet in casam suam intrare, & de quatuor angulis terræ pulverem in pugno colligere, & postea in durpello stare, & intus casam cuptare debet, & sic de sinistra manu trans suas scapulas jactare super proximiorem parentem.* Lex Salica recentior habet: *Et stare in durpilo, hoc est, in liminari, & intus captare, &c.* Ubi Wendelinus *cuptare* idem esse vult quod Belgis, *Kuppen*, obtegere, occultare, ita ut ille se intra casam ab aliorum conspectu se submovere debeat. Nec scio an à *captare* quæ in aliis Editionibus occurrit, vox nostra *Cacher*, pro *occultare*, deduci debeat.

CUPUS. Vide *Cupa.*

CUR, pro *quia*, usurpat Lucifer Calaritanus pag. 24.

CURA, Dignitas seu munus Curionis, *Cure.* Concilium Rotomagense an. 1072. *Venduntur Curæ Pastorales, scilicet Ecclesiæ Parochiales.* Stephanus Tornacensis Epist. 179. *Laborat & murum se opponit contra filios inobedientiæ, qui extra claustrum sub obtentu parrochialium Curarum morari desiderant atque mori, &c.* Ubi plura in hanc sententiam. Braulio Cæsaraugustanus in Vita S. Æmiliani cap. 5. *Quapropter in Ecclesia Bergegii Presbyteri est functus officio. Tunc relictis quibus deditì esse solent istius ordinis, nostri quidam homines temporis, sanctam impartiebatur Curam, &c.*

Cura, Domus Curionis. Odo Cluniac. lib. 3. Collat. p. 243. *Timentes eos, in Curam Ecclesiæ diverterunt.*

Cura, in Monasteriis, qui curam hospitum habet, seu *Hospitalis.* Statuta Monastica in Vitis Abbatum S. Albani: *In æstate statim post Fratrum refectionem, & gratiarum actionem, in locutorio hospitum divertant, seu in alio quolibet loco sibi deputato, Cura cum ipsis existente, qui propter Ordinis disciplinam, hora illa cum eis remaneat.* Infrà: *Hora vespertina semper remaneant, Cura cum ipsis remanente, qui cum ipsis manducet, &c.* Eadem nempe forma, qua *Cura Palatii*, dignitas de qua mox, *Cura Prætorii*, genus servi apud Trebellium Pollionem, *Cura Epistolarum*, inter officia Præfecti urbis in Notitia Imperii, *Cura domus*, in Capitul. Caroli Magni lib. 6. c. 127. *Cura haræ*, pro subulco, apud Ovid. in Epist. Penelop.

Cura-pacis, apud Anianum ad leg. 1. Cod. Theod. de Pignorib. in qua *Præfectus pacis* is dicitur, qui Græcis εἰρηνάρχης. Vide Jacobum Gotofred. ad hanc legem.

Cura Palatii, Dignitas Palatina, cui Senator lib. 7. Epist. 5. Palatinorum ædificiorum instaurandorum, & de novo extruendorum curam potissimùm incubuisse ait: qua qui donatus à Principe fuerat, *aurea virga decoratus inter obsequia numerosa ante pedes regios primus incedebat.* Ejusmodi est dignitas illa apud Reges nostros, *Intendant des bastimens du Roy.*

Certè quidquid fit de *Cura Palatii*, cujus muneri ædificia Palatina incumbebant, apud Gothicos fortasse Italiæ Reges, alia fuit istius dignitatis functio apud Augustos Byzantinos, quantùm conjecturâ licet assequi, qua donatos Apollinarem & Saturninum sub Constantio tradit Ammianus lib. 14. & 22. De Apollinare: *Paulò antè agens Palatii Cæsaris Curam.* De altero: *Saturninus ex Cura Palatii.* Idem lib. 31. *Tribunus Æquitius, cui tunc erat Cura Palatii credita.* Sidonius carm. 23.

Intra aulam soceri mei expetitus,
Curam cùm moderatus es Palatii.

In Codice Theod. *Cura Palatii* mentio occurrit, jungiturque *Tribuno & Comiti Stabulorum* in leg. unic. de Comitib. & Trib. Schol. & leg. 1. Qui à præbit. tyronum excusentur. Sed quod illius potissimum fuerit munus, non omnino constat: etsi probabile sit eosdem fuisse ejusmodi officiales, qui postmodum *Curatores Palatiorum*, vel qui *Præpositi Palatii* appellati sunt. At Alamannus existimat eum qui vulgò *Cura Palatii*, & postmodum *Curopalates* appellatus est, esse qui Scriptoribus aliis *Præfectus Prætorianorum* indigitatur, quique Prætorianis

militibus præerat : idque potissimùm elicit ex Procopio in Hist. Arcana scribente Justinum Principem custodem Palatii constitutum ab Anastasio Augusto : Α'ρχοντα γὰρ αὐτὸν Α'ναστάσιος Βασιλεὺς καταστήσατο τῶν ἐν Παλατίῳ φυλάκων. Quæ quidem dignitas eadem est quæ *Curopalatæ*. Nam cæteri Scriptores hac donatum passim tradunt. Evagrius lib. 5. cap. 1. Γ'εγόνος τὴν φυλακὴν τῆς αὐλῆς ἐμπεπιστευμένος, ὃν Κουροπαλάτην ἡ Ρωμαίων λέγει φωνή. Vigilius PP. Epist. 15. *Sed & Justinum Exconsulem & Curapalatii.* Cujus quidem dignitatis auctoritas magna erat, ut quæ primas ab Augustali teneret, ut habent Theophylactus Simocatta lib. 3. cap. 18. S. Nicephorus in Breviario pag. 16. primæ Edit. Photius in Biblioth. &c. Corippus lib. 1. de Laud. Justini junioris :

Par extans curis, solo diademate dispar
Ordine pro rerum, vocitatus Cura palati.

Et lib. 2.

Dispositorque novus sacræ Baduarius aulæ
Successor soceri, factus mox Cura Palati.

Hinc viros primarios, & qui proxima Augustos attingebant necessitudine & affinitate, hac potissimùm donatos legimus, in Chronico Alexandrino pag. 868. apud Luithprand. in Legatione, Zonaram pag. 82. 127. 166. &c. Apud Gregorium Turon. lib. 2. Hist. cap. 8. Aëtius *Curam Palatii gessisse dicitur*, quo loco meminit *Joannis Cura-Palatii.*

Curopalatas Iberiæ Principes appellatos docemur ex Constantino de Adm. Imp. cap. 43. 45. & Zonara pag. 178.

Curopalates. Paulus Diac. lib. 4. Chron. Casin. cap. 108. *Maurum quoque Curopalatem Palatii Imperatoris Constantinopolitani.*

Choropalasius, eidem cap. 17.

Corpalatius, apud Baldricum in Histor. Hierosolymitana pag. 93.

Corpalasius, apud Petrum Tudebodum lib. 1. Vide *Major domus.*

CURADIA. Charta an. 1149. apud Petrum Mariam Campum in Hist. Eccl. Placentinæ in Regesto 2. part. Ch. 41. *Super causa quæ vertebatur inter D. Theobaldum Episcopum Placentiæ ex una parte, & Consules & Commune Placentiæ ex alia, de pedato Florenciolæ, de advocatia, & curadia, &c.*

CURAGENDARII, qui & *Curiosi*, in leg. 1. Cod. Theod. de Curiosis, *qui Curas agunt*, in leg. 2. 4. & 5. eod. *Curam publicam agentes*, in veteri Formula. Historia S. Clementis Episcopi : *Post mysteria autem facta, prostravit se ad pedes B. Clementis Theodora, dicens, virum suum curas agentem secretorum Domini nostri J. C. cæcitatem incurrisse oculorum amborum, & utrarumque aurium auditum perdidisse.* Cùm is nimirum ad Christianorum collectas venisset, inspecturus quid in iis ageretur. Passio S. Bonifacii Martyris edita ab Holstenio : *Habens sub se septuaginta & tres Procuratores, qui curas agebant in possessionibus ejus.* Vide *Curiosus.*

CURAGULUS, Curam gerens. Glossæ MSS. *Curagulus, sollicitus.* Gloss. Isidori, *Curagulus, curiosus.* Quæ verba videtur hausisse à Prisciano lib. 4. Partitionum, qui tamen non dicit idem sonare *Curagulum*, ac *Curiosum*, sed vocem utramque à *Cura* derivari. Charta Edmundi Regis tom. 2. Monastici Anglic. *Ego Edmundus — Rex Anglorum, & Curagulus multarum gentium.*

CURANDERII telarum, in Charta an. 1337. in M. Pastorali Eccl. Paris. pag. 368. *Curatores*, Λαχανισταί, seu πλύται, Theophilo Antecessori.

CURANTIA, Acquisitio. Charta Philippi Episc. Pictav. an. 1236. apud Bessium in Episcop. Pictav. pag. 82. *Si verò in dicta Ecclesia aliquem monachando, seu consensu proprio aliquo modo acquisitiones, sive curantias fecerit, eidem permanebunt propriæ : & si Capellanus ibidem fecerit sumptibus propriis acquisitiones, seu curantias, eidem & successoribus suis remanebunt.*

CURARE, Ε'νταφιάζειν, Curare funus, lavare, ungere, sepelire, & omnia præstare quæ requiruntur ad sepulturam. Palladius cap. 10. *Quem cùm ego curassem, & linteis sancti corpus involvissem, & deposuissem, &c.* Vide *Procurare.*

CURATA. Vide *Curatura.*

CURATORES, in civitatibus dicti qui rebus venalibus pretia imponebant, Curialibus præerant, vectigalibus ac tributis persolvendis invigilabant, ut est in *Curatoris civitatis* formula apud Senatorem lib. 7. Epist. 12. Ex qua præterea Curatores civitatibus à Principibus datos docemur : quod firmant etiam aliquot veteres Inscriptiones apud Gruterum. Capitolinus in Antonino Philosopho : *Curatores multis civitatibus è Senatu dedit.* Reditus etiam civitatis colligebant : unde & Λογισταὶ dicti. Gloss. S. Benedicti cap. de Magistr. *Curator*, φροντιστὴς, ἢ λογιστής. Glossæ Nomicæ MSS. Κουράτωρ, φροντιστής. Julius Firmicus lib. 5. cap. 1. *Faciet — Curatores vel principales civitatum publicis rationibus præpositos, Rationales & qui fiscales rationes fideli semper officio exigant. Curatores pecuniæ publicæ, ærarii*, in aliquot Inscriptionibus : *Curatores urbis*, aut *civitatis*, nudè in aliis. *Curator civitatis*, in Actis Proconsularibus Martyrii SS. Didymi & Theodoræ num. 1. *Curator urbis*, apud Ammian. lib. 14. Apud Augustinum lib. 3. Contra Crescon. cap. 29. ex Actis Munatii Felicis : *Flaminis perpetui Curatoris Coloniæ Cirtensis* : in Collat. 1. contra Donat. cap. 1. fit mentio *Curatoris celsæ Carthaginis : Curatoris Alexandriæ*, apud Pollionem in Æmiliano : *Curatoris Aquini*, apud Spartianum in Pescennio, &c.

Megas Curator, Dignitas in aula Byzantina. Habetur tom. 1. Histor. Francor. Epistola Childeberti Regis inscripta *Viro glorioso Meganti Curatori* : qui, nisi fallor, non alius est ab eo qui *Curator Imperialium domorum* dicitur in Hist. Miscella, lib. 18. Κουράτωρ τῶν βασιλικῶν οἴκων, Theophani pag. 220. τῶν θείων οἴκων, in Novella Tiberii Imperat. cap. 1. Agathias lib. 5. de Anatolio : Α'νὴρ ἐς τὴν τῶν ὑπάτων ἀξίαν τετιμημένον, ἢ φρόντιζε τὸ φροντίζειν ἤθελε, ἢ ἐπιμέλειαν τῶν Βασιλέως οἴκων τε ἢ κτημάτων ἀρχὴν εἰληχότα, κουράτωρας δὲ τούτους καλοῦσι Ρωμαῖοι. Tradit Theophanes pag. 412. Nicephorum Imperatorem præcipua subditorum prædia εἰς τὴν βασιλικὴν κουρατωρείαν redegisse, id est, Magno Curatori subjecisse, qui eorum reditus fisco inferret. Extat apud Gregorium Magnum lib. 8. Epistola (quæ est 7.) inscripta *Theodoro Curatori*, ex qua colligitur Curatorem dignitate admodum illustrem, militesque illius quodammodo imperio fuisse subditos. *Summus Curator*, occurrit in veteri Inscriptione 431. 1. sed alius fortè à *Magno Curatore.*

Curator divinæ & dominicæ domus, in leg. ult. Cod. de Quadrienn. præscript. & Nov. 1. Justin.

Curatores verò singulorum *Palatiorum* non semel memorant Scriptores Byzantini : *Curatorem Palatii Hormisdæ*, sexta Synodus Act. 1. & Chronicon Alexandrinum pag. 868. 870. *Curatorem Palatii Manganorum*, Leo Grammaticus pag. 496. *Curatorem Palatii Antiochi*, Chronicon Alexandr. pag. 870. *Curatorem Palatii Marinæ*, Theophanes an. 35. Justiniani. Ita porrò appellati, non quòd ipsorum Palatiorum curam haberent, sed ærariorum quæ in iis reposita erant, & asservabantur, quod ex Scriptoribus Byzantinis licet colligere. Vide Henr. Valesium ad Evagrium lib. 5. cap. 18.

Curatores operum publicorum,
Curatores ærarii,
Curatores annonæ,
Curatores aquarum,
Curatores viarum,
Curatores Calendarii,
Curatores ædium, &c. habent passim veteres Inscriptiones, quas indicant Index Scaligeri, & Jurisconsultorum Libri.

Curatores domus vetantur esse Clerici & Monachi, id est, *villici*, in Capitulis Caroli Magni lib. 6. cap. 122. Vide Meursium in Κουρατωρεία.

Curatores regionum, in veteri urbis Constantinop. descript. in Inscriptionibus apud Gruterum pag. 250. 251. apud Capitolinum in Antonino Philosopho, &c.

CURATORICII *equi*. Lex 29. Cod. Theod. de Annona & trib. *Ut vicenis solidis, qui in præteritum pro equis curatoriciis petebantur, duo solidi detrahantur.* Meminit præterea l. 2. eodem Cod. de Equorum collat. *Equorum qui curatoricio nomine flagitantur.* Ubi ejusmodi equos dictos putat Jacobus Gotofredus, quòd iis uterentur *Curatores*, & *Curagendarii*, vel *Palatini*, qui *ad agendas curas reipublicæ* in provincias destinabantur. Vide alias ejusdem conjecturas ad has Leges.

CURATORIUM, Ædes curatoris. Lexic. Græc. MS. Reg. Cod. 2062. Κουρατωρεῖον, ἐν ᾧ ὁ κουράτωρ.

CURATURA, vel *Curata*, telonei species ex mercibus in nundinis distractis. Charta Berengarii Imp. an. 916. apud Ughellum tom. 4. pag. 794. in Episcopis Cremonensibus: *Placita custodire, mansionatica facere, portatica tollere ac telonea, ac curatam publiciter erigere quærebat.* Infrà: *Aut Curatam aut portaticum ibi tollat nemo, &c.* Ita pag. 817. At

Curatura, scribitur in Charta Henrici Imp. ibidem pag. 808. Alia Ardoini Regis Italiæ an. 1011. apud Guichenonum in Biblioth. Sebusiana p. 249. *Omnem districtum, mercata, teloneum, curaturam, &c.* Alia Anselmi Archiepiscopi Mediolan. an. 1100. apud eundem Ughellum, & Puricellum pag. 482. *Stabilitur quoque & communi institutione à nobis laudatur, quatenus ibi sit mercatum annuale omnium rerum fluens & venale, ex quo nullus præsumat curaturas quærere, &c.* *Turadia*, perperam pro *Curadia*, editum apud eundem Puricellum p. 519. *Coloneum, (l. teloneum) quod vulgò Turadia dicitur, sive Portenaticum.* Sed &

Currita, perperam, ni fallor, exaratum legitur in Charta Lotharii III. Imp. an. 1133. apud eundem Ughellum & Cælestinum in Episcopis Bergomensib. *Theloneum videlicet, quod Currita vulgariter dicitur, de omni mercato quod infra civitatem fit, &c.* Ut &

Curritura, in Charta Friderici I. Imp. an. 1156. apud eundem Ughell. ibidem. *Cum usibus, conditionibus, fodro, districto, atque teloneo, quod vulgò Curritura dicitur, ubicumque mercatum fuerit, &c.* At unde dictum ejusmodi teloneum non planè assequor, nisi debitum illud fuerit civitatum *Curatoribus*, tametsi extremis sæculis ejusmodi dignitatis vix mentio occurrat.

CURATUS, Curio, Sacerdos Ecclesiæ, vulgò, *Curé*. Thomas Walsinghamus pag. 275. *Docuit etiam decimas & oblationes subtrahendas Curatis, si constaret subjectum aut Parochianum melioris vitæ fore quàm Curatum suum.* Charta Joannis Regis Franc. an. 1363. de Episcopo Parisiensi: *Inter alias dignitates prælatus est & quasi Curatus Regum Franciæ.*

CURBACULUM, Instrumentum ad capiendas aves tempore nivium, ex paucis virgulis confectum, interiùs concavum, & in parte postrema acutum, habens ostiolum, quod in terra jacet, coopertum palea, quod cum uno vimine in terram infixo elevatur, & posterius percutit avem ad escam intrantem, quæ intus est, quam aliunde accipere nequit, cùm sit undique terra tectum. Petrus de Crescentiis lib. 10. de Agricult. cap. 28.

CURCINBALDUS, *Curceboldus*, Vestis species. Odo Cluniacens. lib. 2. de Vita S. Geraldi cap. 23. *De suo quoque vestimento, videlicet curcimbaldo indutum latenter extra tentoria deduci fecit.* Wolphardus Presb. lib. 1. de Vita S. Walburgis num. 19. *Curceboldum, quem priùs ad texendum erexerat, flexis digitulis texere cœpit.* Quidam Codd. habent *curciboldum*: alii *cuciboldum*. Innocentius III. PP. lib. 1. Epistol. pag. 31. Edit. Venetæ, & 29. Edit. Colon. de Canonicis Regularibus: *Cortibaldum insuper, subaros quoque in hieme, sotulares habeant in æstate, caligas tam lineas quàm laneas, & scafones similiter habeant duplicatos, capas nigras singuli de mantellario habeant vel nadivo, pelles agninas albas, &c.* Ex his emendanda Acta Murensis Monasterii pag. 33. *De stola sancti Desiderii, & thurciboldo ejus, & caligula ejus.* Legendum enim *curcinbaldo*, ut & in Querimonia Berengarii Vicecomitis Narbonensis adversus Guifredum Archiepisc. Narbon. *Non chlamydes neque capas polemitas, non cyclades, non dalmaticas, non curcballi, non lignum dominicum, &c.* Ubi leg. *curcinbaldos*.

CURCULIÆ. Papias: *Curculias nautæ suo more vocant quibus in tempestatibus utuntur.* Eadem habent Ugutio & Joan. de Janua.

CURCUMA, Capistrum, κούρκουμον Hesychio & Achmeti cap. 271. Vegetius lib. 2. Mulomed. cap. 33. *Curcumam constrictam oportet imponi, ne depravet dentes & labia.* Hanc vocem restituunt viri docti in leg. unic. Cod. Nulli in frenis, &c. Vide Meursii Gloss. & *Cucurba*.

Curcuma, *Sandalium*, in Lexico Chaldaico, apud Cujac. lib. 11. Obs. cap. 10.

CURELLUM. Charta an. 1185. pro pedagiis pontis Avenionensis: *De bove 1. denar. de bacone 1. den. de curello 4. den. &c.* ubi quidam *currum* interpretantur.

CURERHET, *Chureregth*, Curia recti, forum judiciarium, in quo jus seu *rectum* dicitur. Charta Roberti Comitis Flandriæ in Tabulario sancti Bertini: *Quicumque in præfata villa Poperinghem de furto aut falsis nummis, vel de alio crimine, præter quod pertinet ad curerhet, convicti fuerint, ad Abbatem tota terra ipsius, & tertia pars substantiæ devolvatur.* Alia an. 1201. ibidem: *In villa & terra de Poperinghem chureregth, sicut Charta ejusdem avi nostri testatur, habeatis, & forum in eadem villa, & consuetudines, &c.* Vide *Chora*.

CURESCET. Vide *Ciriscet*.

CURFODI. Vide *Turfa*, *Zurb*.

CURIA, *Meretrix*: unde,

Curia jus curat, meretrix est Curia dicta.

Ita Joan. de Janua. Vide Meursium in κύρζα.

CURIA, Dignitas vel officium Curionis, *Cure*. Jacobus de Vitriaco in Histor. Occid. cap. 22. de Præmonstratensibus: *Habent autem Curias & Prioratus, non solum hominum, sed & feminarum, in quibus tam Clerici quàm Laïci, secundùm quod eis à superioribus injungitur, commorantur.*

CURIA, Senatus civitatis, cujus Magistratus *Decuriones*, & *Curiales* dicuntur in Cod. Theod. & Justin. de Decurionib. passim, in Gloss. Lat. Græc. Βουλὴ, βουλευτήριον. Gloss. Græc. Lat. Βουλευτήριον, *Curia, ordo*.

Institutæ porrò *Curiæ* fuerunt in municipiis exemplo Senatus Romani, κατὰ τῆς βασιλευούσης πόλεως μίμησιν, ut est in Justiniani Novella 38. unde & Senatus nomen iisdem inditum. S. Ambrosius 2. ad Timoth. *Quos constat in societatem Romanorum receptos, ut de cætero appellarentur Romani, idcirco necesse est eos Curiam habere, in quam more Romanorum penulati conveniant.* Senator lib. 6. Epist. 3. *Curiales etiam verberat, qui appellati sunt legibus Minor Senatus.* Idem lib. 9. Epist. 2. *Non enim incassum vobis Curiam concessit antiquitas, non inaniter appellavit Minorem Senatum, nervos quoque vocitans ac viscera civitatum.* Ausonius in Mosella:

——— *Quos Curia summos*
Municipum vidit proceres, propriumque Senatum.

Adde S. Agustinum in Psalm. 121. Marculphus lib. 2. form. 37. *In civitate illa adstante viro illo laudabili Defensore, & omni Curia illius civitatis.* Vide Bertherium lib. 1. Pithan. cap. 10. Jacobum Gotofred. ad tit. Cod. Theod. de Decurion. & Jurisconsult.

Curiæ obnoxius dicitur, qui *ad munera curialia*, aut *ad Curiam devocatur*, ut est in leg. 7. & 11. Cod. Theod. de Episc. Nam olim pœnæ genus fuit *Curiis* mancipari, quòd gravissima Curialibus onera incumberent, quibus ex eo nec *Curiam* deserere fas erat, lege 122. Cod. Theod. de Decurion. &c. Anastasius in S. Bonifacio: *Nec servum Clericum fieri, nec obnoxium Curiæ. Pœnitentiæ, vel Curiæ, vel cuilibet conditioni obnoxius*, apud Gregorium Magnum lib. 2. Ind. 10. Epist. 25. S. Ambrosius Epist. 17. *Ministri Ecclesiæ retrahuntur à munere sacro, & Curiæ deputantur.* Concilium Ticinense sub Benedicto VIII. PP. *Ecce Clericos Curiæ & servos legibus traditos, num mutire fas erit? Si servi sunt patres, servi*

erunt & filii: servient itaque cum filiis patres in Curia, id est, curam super his tantùm in publico habebunt, quæ ad solam Ecclesiæ utilitatem forensem pertinebunt. *Nulli obnoxius civitati*, in Edicto Theoder ci cap. 64. *Curialis conditio*, in Capitulis Caroli Magni lib. 6. c. 126. At Valentinianus l. 66. Cod. Theod. de Decurionib. vetuit supplicii loco quempiam in Curiam adgregari, mitti, addici. Adde l. 108. infrà.

Curia, nudè, pro foro sæculari sæpe sumitur. Jura & Consuetudines Normanniæ cap. 53. *Laïcalis Curia est congregatio eorum certo loco & die assignato per quos jus est super querelam contentionis placitantibus exhibendum.* Anastasius in S. Silvestro PP. *Hic constituit, ut nullus Clericus propter causam quamlibet in Curiam introiret, nec ante judicem cinctum causam diceret, nisi in Ecclesia.* Lex Longobard. lib. 2. tit. 51. §. 12. *Nemo Clericus, vel Diaconus, vel Presbyter pro qualibet causa intret in Curiam, nec ante judicem causam dicere præsumat: quoniam omnis Curia à cruore dicitur & immolatione simulacrorum.* Hildebertus Cenomanensis Episcop. Epist. 30. *Reos tormentis afficere, vel suppliciis extorquere confessionem, censura Curiæ est, non Ecclesiæ disciplina.* Ivo Carnonotensis Epist. 22. *Calumniatoribus meis——respondere non subterfugiam, vel in Ecclesia, si Ecclesiastica sunt negotia, vel in Curia, si sunt curialia.* Epist. 53. de quodam Clerico: *Verberatum, spoliatum per manus servorum trahi fecistis ad carcerem, & Curiæ traditum nulla consolatione refovistis.* Epist. 137. *De Curia autem in causis Clericorum vitanda, &c.* Adde cap. *Novimus.* Extra. de Verbor. signific. Ita Clerici *Curiæ tradi dicuntur*, cùm de crimine, quod vitæ dispendio luitur, accusantur, in Vita S. Anselmi Lucensis Episcopi num. 8. & apud Willelmum Neubrig. lib. 1. cap. 19. Vide Capit. Caroli Magni lib. 5. cap. 228. &c.

Curia Baronis, Anglis, est locus pedaneus, in quo dominus feudi intra limites feudi sui jurisdictionem in tenentes suos exercet. *Baro* enim in hac significatione à Domino feudi nihil differt. Ita Cowellus. Leges Edwardi Confess. cap. 9. *Barones verò qui suam habent Curiam de suis hominibus, videant ut sic de eis agant, quatenus erga Deum reatum non incurrant, & Regem non offendant.* Mox: *Si quis Baronum justitiam non habet, in hundredo ubi placitum habitum fuerit, ad propinquiorem Ecclesiam, ubi judicium Regis erit, determinandum est.* Adde cap. 21. 55. Leges Malcolmi II. Regis Scotiæ: *Nullus Baro vel Comes——receptabit malefactorem aliquem——infra dominationem suam sub pœna amissionis Curiæ suæ in perpetuum.* Assisiæ Hierosol. *Il y a au Royaume de Hierusalem 4. Baronies & plusieurs autres Seigneuries, qui ont Cour, Coin, & Justice.* In Statutis Alexandri II. Scotiæ Regis, cap. 14. Barones non possunt tenere Curias suas, nisi Vicecomes Regis, aut serviens Vicecomitis nomine, intersit, ad videndum si Curia rectè tractetur: & in omnibus eorum Curiis 4. placita reservantur ad Curiam Regis, videlicet de raptu mulieris, de incendio, de murdro, & de roboria, quæ dicitur rapina. Qualiter autem Dominus seu Baro perdat Curiam suam, docent pluribus Leges Baronum Scoticorum, seu Quon. Attach. cap. 8. & 9. Agitur etiam de Curiis Baronum ibid. cap. 34. Britton. cap. 27. ubi Rex loquitur: *En Countés avons-nous double Court, une des plees de nostre peas, lequel tiennent nos Coronnes & les Suters,* (sectatores) *& dount les Coroners seulement ont record. Et si avons Court come Court de Baron, & dont les Suters sount chargez de jugement, & n'ont point de records hors de leur Court, &c.* Extat in Libro Anglico inscripto *Justice of peace*, forma procedendi in Curiis Baronum, pag. 82. & seqq.

Curia Capitalis. Charta Edw. II. Regis Angl. tom. 2. Monastici Anglic. pag. 271. *Cum omnibus libertatibus, liberis consuetudinibus, & omnibus aliis rebus ad capitalem suam Curiam de Worle pertinentibus.* Alia ibidem p. 326. *Dedi etiam totum manerium de Thorne, cum capitali Curia & virgulto, &c.*

Curia Christianitatis, Brittoni pag. 46. v. *Cour Chrestienne*, aliis *Cour de Chrestiemé*, Jurisdictio Ecclesiastica, forum Ecclesiasticum, in quo causæ ac quæstiones, quæ ad religionem pertinent, agitantur. Quippe ex leg. 1. Cod. Theod. de Religione, *quoties de religione agitur, Episcopos convenit judicare, cæteras verò causas, quæ ad ordinarios cognitores vel ad usum publici juris pertinent, legibus oportet audiri.* Ita in leg. ult. de Episcopali judicio eod. Cod. in Nov. Valentiniani III. de Episcop. judicio, &c.

Religionis porro voce Episcopi deinceps jurisdictionem suam adeo porrexerunt, ut ordinariis judicibus nihil ferè judicandum relinquerent; ex quo subinde graves querimoniæ exortæ de Ecclesiasticis judicibus, qui Ordinariorum jurisdictionem contra fas sibi adscribebant ac usurpabant: de quibus vide Chartam an. 1204. *De interceptionibus Clericorum adversus Do. Regis Jurisdictionem*, in nupera Conciliorum Ecclesiæ Rotomag. Editione, Regestum Parlamenti signatum *Olim* fol. 63. Librum Jacobi de Cugneriis Advocati Regii an. 1329. cui titulus, *Hæc sunt gravamina & usurpationes, quæ & quas Prælati Franciæ, & aliæ personæ Ecclesiasticæ Regni Franciæ vel eorum officiales & judices pro ipsis fecerunt & faciunt in præjudicium jurisdictionis temporalis D. Regis, Baronum & aliorum subditorum suorum dominorum temporalium:* & Responsionem Cardinalis Bertrandi ad eundem librum: Brittonum in Legib. Angl. cap. 3. Philippum Bellomanerium cap. 61. 66. veterem Consuetud. Franciæ, Will. Stanfordium lib. 2. de Placit. Coronæ cap. 41. & seqq. Guliel. Prynneum in Libertatib. Angl. passim, &c. Ad jurisdictiones denique istas Episcopales hæc spectant Guilielmi Neubrigensis lib. 2. cap. 16. *Nempe Episcopi dum defendendis magis Clericorum libertatibus vel dignitatibus, quàm eorum vitiis corrigendis resecandisque invigilant, arbitrantur obsequium se præstare Deo & Ecclesiæ, si facinorosos Clericos, quos pro officii debito, Canonicæ rigore censuræ coërcere vel nolunt, vel negligunt, contra publicam tueantur disciplinam.*

Curiæ igitur *Christianitatis* amplissima fuit jurisdictio, cùm quæstionum ac causarum omnium, quæ non modò res Ecclesiæ, sed & sacramenta, & quidquid ex iis dubietatis oriretur, spectant, cognitionem sibi arrogasset. Cognoscebat enim

De causis Clericorum ac tonsuratorum. Vide Appendicem Codicis Theodos. Constit. 6. 17. Capitul. 3. an. 811. c. 1. veterem Chartam apud Diago de Comitib. Barcin. lib. 2. c. 31. Bractonum lib. 5. tract. 5. c. 2. §. 5. c. 10. §. 1. &c. Petrus de Cugneriis in Gravaminibus, ait Prælatos, ut jurisdictionem suam augerent, & omnium pæne ad se causas traherent, *solere facere magnam multitudinem tonsurarum pueris ætate minoribus.*

In rebus criminalibus Clericorum judex Ecclesiasticus non habet jurisdictionem, sed tantùm judicii executionem, v. gr. degradationem. Vide Matth. Paris pag. 113. & Bracton. lib. 5. tr. 5. cap. 9. §. 3.

De causis spiritualibus, vel spiritualitati annexis, &c. Vide Bracton. lib. 5. tract. 5. cap. 2. §. 5.

De decimis, & aliis Ecclesiæ proventibus. Vide eundem Bractonum lib. 5. tract. 5. cap. 2. §. 5. cap. 10. §. 1. 6. cap. 16. §. 1.

De causis, in quibus fidei aut sacramenti interpositio occurrit. Vide Matth. Paris pag. 113. Bract. lib. 4. tract. 1. cap. 12. Assisias Hierosol. cap. 20. Concilia Rotomagensia pag. 185. &c.

De Hæreticis. Vide Matth. Westmonast. pag. 333. & Gariellum in Episcop. Magalon. pag. 275.

De infractura Ecclesiæ vel atrii, de læsione Clerici, de oppressione & violatione feminæ. Vide Consuetud. S. Audomari an. 1127. in Probat. Hist. Guinensis pag. 194.

De advocationibus Ecclesiarum. Vide Regiam Majestat. lib. 1. cap. 2.

De privilegiis Crucesignatorum. Vide eundem Bract. lib. 5. tract. 5. cap. 9. §. 1. Stabilimenta S. Ludovici

lib. 1. cap. 82. &c. nuperam Edit. Concilior. Rotomagensis Ecclesiæ pag. 179. 180. 181.

De causis matrimonialibus, dotibus, & earum accessoriis. Vide Joannem Sarisber. Epist. 89. Regiam Majest. lib. 1. cap. 2. Matth. Westmonast. an. 1247. pag. 333. Matth. Paris pag. 113. 488. Bractonum lib. 5. tract. 5. cap. 2. §. 2. cap. 10. §. 1. cap. 12. §. 3. Stabilimenta sancti Ludov. lib. 1. cap. 18. 131. Assisias Hierosol. cap. 20. Rocchum Pirrum tom. 1. pag. 145. Concilia Rotomagensia pag. 185.

De adulteriis. Vide eundem Rocchum Pirrum in Notit. Eccles. Sicil. tom. 1. pag. 125. veteres Chartas apud Ughellum tom. 7. pag. 400. 1327.

De bastardia, legitimatione, seu de natalium jure. Vide Regiam Majestatem lib. 2. cap. 50. §. 4. cap. 59. §. 4. Bractonum lib. 4. tract. 3. cap. 19. lib. 5. tract. 5. cap. 6. §. 1. cap. 19. §. 1. Matth. Paris pag. 488. veterem Consuetud. Norman. cap. 27. Gul. Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 2. pag. 393. &c.

De Testamentis & causis testamentariis. Vide Regiam Majest. lib. 1. cap. 2. Matth. Paris pag. 113. 488. Bractonum lib. 2. cap. 26. §. 2. lib. 4. tract. 1. cap. 12. lib. 5. tract. 5. cap. 2. §. 3. cap. 10. §. 1. 2. 4. Fletam lib. 2. c. 57. §. 13. Assisias Hierosol. cap. 20. Foros Beharn. Rubr. de *Jugiament*, art. 8. Rocchum Pirr. pag. 145. Sed per Aresta Paris. 11. Januar. 1355. 18. Novembr. & Decemb. 1372. 14. Novemb. 1376. 15. Decemb. 1377. &c. dictum fuit, Regem de jure & usu habere præventionem in cognitione testamentorum omnium in regno suo decedentium.

De catallis quæ sunt de testamento vel matrimonio. Vide Concil. Insulæ bonæ an. 1205. Bractonum lib. 5. tract. 5. c. 2. §. 5. 6. cap. 5. §. 1.

De usuris. Vide Matth. Paris pag. 113. Matth. Westmonast. pag. 333.

De feudis & tenementis datis in liberam eleemosynam. Vide Bracton. lib. 5. tract. 5. §. 1. cap. 10. §. 1. Inter querelas quas Barones Franciæ Regi Ludovico VII. detulerunt contra usurpationes Ecclesiasticorum, illa est: *Quòd Clerici trahunt causam feodorum in Curiam Christianitatis, propter hoc quod dicunt, quòd fiduciæ vel juramentum fuerunt inter eos, inter quos causa vertitur, & propter hanc occasionem perdunt Domini justitiam feodorum suorum. Responsio. In hoc concordati sunt Rex & Barones, quòd bene volunt quòd ipsi cognoscant de perjurio, & transgressione fidei: sed nolunt quòd cognoscant de feodo. Et si convictus fuerit de perjurio, vel transgressione fidei, injungant eis pœnitentiam: sed propter hoc Dominus non perdet justitiam feodi, nec propter hoc se capient ad feodum.*

Curiæ Dominicales, Germanis *Dinckæf*, quæ Dominis villarum vel territoriorum competunt: de iis Zazius part. 11. de Feud. §. 3.

Curia inferior, seu *Baronis*, *Cour basse*, in Consuetud. Aquensi tit. 14. art. 1.

Curia Major, sic appellata apud Beneharnenses Curia illa, in qua residebant Episcopi duo, totidem Abbates, cum provinciæ magnatibus, qui de majoribus & publicis negotiis, & de vassallorum litibus supremo judicio dijudicabant, ut auctor est Marca lib. 5. Hist. Beneharn. cap. 3. num. 2. Vide Foros Beneharnenses Rubr. *de Cort Major*, ubi de illius jurisdictione, & eundem Marcam lib. 4. Hist. Beneharn. cap. 17. num. 6. lib. 6. cap. 23. num. 3. cap. 24. num. 7.

Stare in Curia, & *in Curia detineri*, apud Venetos, quid sit, docent Statuta Venetorum edita à Jacobo Theupulo Duce an. 1242. lib. 1. cap. 51. Quippe debitor qui judicis sententia ad solutionem debiti condemnatus erat, submonebatur & citabatur per ministerialem à Duce, ut in Curia staret, & debitum exsolveret intra 8. dies, aut pignus vel *vadium* daret. Quòd si juri non staret, capiebatur, & detinebatur in Curia. *Stare autem in Curia sic intelligimus* (verba sunt Statuti) *ut in territorio Ecclesiæ S. Marci per dies 30. stet, ita ut pontem aliquem non transeat: quòd si recedens pontem aliquem transierit, Dux faciat eum capi, & in carcerem retrudi, ubi erit per 30. dies. Si verò à Curia non recesserit, sed præfato modo in Curia & in territorio S. Marci steterit, & creditori suo infra eosdem 30. dies non persolverit debitum, debet in carcerem retrudi usque ad alios 30. dies: quibus expletis, si debitum non persolverit, jurabit manifestare quidquid habet, quòd Dux accipiens dabit illud creditori. Pro his verò quæ defecerint creditori suo de suo debito, faciet debitor cartulam promissionis, & jurabit quòd de omnibus quæ lucratus fuerit, tertiam partem creditori suo dabit, usque quo redditum erit debitum universum. Alioquin stabit in carcere, donec hæc faciat aut persolvat.* Id postea immutatum à Francisco Dandolo Duce, lib. 6. cap. 14. eorundem Statutorum, ubi *stare in Curia*, est *remanere reclusus in carceribus Communis Venetiarum*, ubi incarcerari solent debitores, de quo exire non possit, nisi post 2. menses: quibus exactis, stare debet in Curia S. Marci per alios 2. menses, ex qua exire ei non licet: quòd si exeat, vel pontes transeat, à Duce rursum in carcerem conjicitur, in quo per alios 2. menses detinetur, si debitum non solverit.

Curiam tenere, eadem ferme notione habent Libertates urbis Barcinonensis à Petro Rege Aragon. concessæ an. 1283. *In electione est creditoris vel convenire principalem debitorem, vel fidejussorem, salvo quòd possit tenere Curiam per unum annum.*

Curia pedis pulverizati. Vide *Pede pulverosi*.

Curia publica. Formulæ veteres apud Bignonium cap. 3. *Gestis municipalibus cum Curia publica & defensore prosequi & alligare deberem.* Id est, *la Cour assemblée*.

Curiam reddere, dicitur dominus aut vassallus, cùm ad vassallum, aut Dominum lis ante alterutrum intentata remittitur. *Rendre la Cour*, in Consuetudine Andegavensi art. 79. 80. & Cenomanensi art. 9. Regestum Parlamenti B. fol. 67. *Cùm — tenens locum Comitis Campaniæ Curiam sibi reddi petiisset, &c. Curiam repetere, amittere* fol. 70. Occurrit passim in hoc Regesto.

Curia Franciæ, in Charta Galcheri de Castellione Comitis Porceani & Comitis Stabuli Franciæ 20. Febr. an. 1316. apud Duchesnium in Probat. Hist. Castilion. pag. 209. videtur fuisse Magnatum ac Procerum Francicorum Conventus post mortem Ludovici Hutini Regis ad Regni gubernationem coactus, donec Clementia Regina ad partum veniret: ubi hæc verba subinde repetita notanda: *Par jugement de nos grans Seigneurs: Par le jugement de la Cour de France: Et avons encore promis — loyaument & en bonne foi, & en nom de nos grans Seigneurs dessusdiz, que si-tost comme on commencera à escrire & à seeller au nom de cellui ou de ceus qui le Royaume de France deveront gouverner, nous leurs baillerons Lettres seellées, &c.*

Curia de Arcubus, ita appellatur Curia Archiepiscopi Cantuariensis Londini, quòd teneatur juxta *Ecclesiam B. Mariæ de Arcubus*, ut Rastallus auctor est: quæ quidem *Curia, Fama celebris*, dicitur in Synodo Cantuariensi an. 1295. in Præfat. Ea autem Synodus continet Statuta Roberti Winchelsei Archiepiscopi Cantuariensis *pro meliori* ejusdem *suæ Curiæ regimine*: ubi *Consistorium de Arcubus* appellatur cap. 2. 32. &c.

Curia Rogationum. Libertates villæ Martelli in Lemovicibus an. 1219. apud Justellum: *Nemo debet vendere ad talum res extraneas, nisi per concessum procuratoris particularis in Curia Rogationum, & qui fecerit, pro justitia 60. solidos dabit.*

CURIA, Prædium rusticum, possessio, *Curtis*, *mansus*. Charta Leonis IX. PP. apud Meurissium in Episc. Metensib. pag. 355. *Cum Ecclesia & decimatione in villa sive Curia quæ vocatur Rumeliacum.* Charta Ruperti senioris Comitis Palatini Rheni an. 1380. apud Freherum lib. 2. Originum Palatin. *Curtes sive Curias in Nuwenhoffe prope villam Altripf.* Speculum Saxonicum lib. 2. art. 54. §. 3. *Ubi pretium Pastori solvitur de mansis,*

seu curiis. Art. 49. *Vnusquisque tenetur partem Curiæ suæ sepire*. Art. 50. *Qui curiam sepit virgis, &c*. Adde art. 48. §. 7. & Wichbild Magdeburg. art. 124. §. 1. art. 126. §. 1. Chronicon Laurishamense pag. 91. *Tres Abbatiæ curias, videlicet Obbenheim, Wibelingen, Cingen regiæ potestati in concambium tradidit*. Et infrà: *Præter hæc etiam fratrum utilitati consulens, 2. huobas cum area in Winenheim sitas, multa pecunia ab hæredibus comparatas, itemque Curiam cum vineis in Hophenheim ipsorum victualibus adjecit*. *Curia Marsnensis* in Diplomat. Friderici I. an. 1152. apud Miræum in Donat. Belgic. Burchard. de Casib. sancti Galli cap. 8. *In hac pestilentia, fideles hujus Ecclesiæ possessiones nostras dividebant, optimos mansus curiarum nostrarum eligebant*. Cap. ult. & alibi non semel utitur. Lib. 2. Feud. tit. 51. *Quidam Capitaneus in quadam Curte sua beneficium dedit militibus, & postea eandem curiam vendidit*. Charta Cunradi Regis in Privileg. Eccles. Hamburg. pag. 178. *Insuper duas curtes Wiselam & Goganheim —— matri suæ dedit, hac interposita rationis constantia, ut non ex jure beneficii easdem curias teneant, sed, &c*. Adde pag. 190. Vide præterea Diploma Joannis Comitis Holsatiæ an. 1330. apud Pontanum lib. 7. Hist. Danicæ pag. 452. Conradum Uspergens. an. 1209. Albertum Stadensem an. 1105. 1112. &c.

Curia, Atrium, impluvium, quod vulgò *Cour* dicimus. Ebrardus in Græcismo, c. 10.

Curia planities in terris; Curia Regum:
Sed Curtis propriè dicitur Canonicorum.

Leges Edwardi Confess. *Si (reus) fugiendo domum Sacerdotis vel curiam ejus intraverit, eamdem securitatem & pacem habeat, quam & apud Ecclesiam: dum tamen domus Sacerdotis & curia ejus in fundo Ecclesiæ consistant*. Ita passim Scriptores, Vita Ludovici Pii an. 811. Cæsarius Heisterb. lib. 4. Mirac. cap. 76. 77. 94. lib. 5. cap. 28. lib. 8. cap. 96. lib. 11. cap. 63. lib. 12. c. 5. Speculum Saxon. lib. 3. art. 51. §. 2. Thwrocz. 1. part. Chron. Hung. cap. 41. &c.

Curia, Ambitus, incinctus domus. Charta Ludovici Regis Franc. an. 1120. pro Monasterio Sandionysiano apud Duchesnium in Hist. Drocensi pag. 220. *Curia etiam & propriis domibus Beatorum Martyrum in eadem curia perennem indulgemus libertatem, vicariam omnimodam in curia ipsa, & curiæ domibus conferimus*. Quod verò *Curia* hìc dicitur, *Curtis Monasterii* appellatur Joanni Diacono lib. 4. Vitæ S. Gregorii cap. 197.

CURIA, Regius Comitatus, vulgò, *la Cour*. Monachus Sangallensis lib. 2. cap. 41. *In qua etiam cunctis in Palatio ministrantibus, & in Curia Regia servientibus, juxta singulorum personas, donativa largitus est*. Guntherus lib. 4. Ligurini:

Nec tamen emissa tantorum plebe virorum
Vel Princeps vacuus, vel Curia sola remansit.

Et mox:

Sive novi veniant, seu qui venire recedant,
Semper inexhausta celebratur Curia turba.

Curia, nudè pro Papali, vulgò *la Cour de Rome*. Gesta Abbatum S. Germani Autissiodor. c. 15. *Pro qua postulatione —— missus fuit ad Curiam: sed Papa postulationem hujusmodi non admittens, &c*. Rythmi antiqui de origine Monasterii Pratensis in Flandria:

Bis perrexit ad Curiam formam nequiens habere,
Paucam habebat monetam, nihil poterat præbere,
Et qui nihil potest dare, non est opus in Curia.
Bonum facit variare plures atque pecunia.

Adde Joannem Sarisber. lib. 5. Policrat. cap. 16. Michaëlem Scotum lib. 4. Mensæ philosophicæ cap. 30. & alios passim.

Curiæ præterea dicti illi solennes Regum Conventus, quos in præcipuis anni festivitatibus celebrabant, advocatis omnibus Regni Magnatibus & Prælatis: iisque *Curiarum* nomen inditum, quòd ut plurimùm majoris momenti negotia in ipsis disceptarentur, & lites ac controversiæ Magnatum dirimerentur. Eæ porro *Curiæ solennes* appellantur apud Hariulphum lib. 4. cap. 6. Petrum de Vineis lib. 3. Epist. 1. 21. Thwroczium part. 1. cap. 15. 17. in Charta an. 1129. apud Duchesnium in Hist. Drocensi pag. 221. &c.

Curiæ generales, apud eundem Petrum de Vineis lib. 3. Epist. 5. 77. in Chronico Longipontis pag. 8. in Histor. Cortusior. lib. 6. cap. 2. &c.

Curiæ augustales, in Vita S. Ermenoldi Abbatis lib. 1. cap. 3. num. 3.

Curiæ publicæ, in Diplomate Friderici II. Imp. an. 1220. apud W. Hedam in Episc. Traject.

Curia Paschalis, quæ in festo Paschatis tenebatur, apud S. Anselmum lib. 2. Epist. 26.

Curiæ istæ indicebantur, & *banno* seu edicto publico Magnates, Prælati, & urbium ac civitatum nuncii totius Regni ad eas submonebantur. Hinc *Curia indicta*, quæ *Corte bandita*, Scriptoribus Italis dicitur. Fridericus II. Imp. apud Petrum de Vineis lib. 3. Epist. 1. *Apud Parmam solennem Curiam duximus indicendam, ad quam ab Vrbe citra omnes urbium Italiæ nuncios invitamus*. Ep. 5. *Indicta etiam Moguntina Curia generali, &c*. Adde Epist. 76. & Arnoldum Lubec. lib. 3. cap. 9.

In his porro Curiis quid potissimùm ageretur, multis prosequitur Richardus de S. Germano in Chronico an. 1233. ut & Anonymus de Gestis Friderici II. Imp. p. 852. ubi earum magnificentiam describit: de qua adjungam quæ habet Ditmarus lib. 4. pag. 36. *Celebrata proxima Paschalis solennitas in Quidilingeburg à Rege* (Henrico Imp.) *ubi quatuor ministrabant Duces, Henricus ad mensam, Conradus ad Cameram, Hecil ad Cellarium, Bernhardus equis præfuit*. Albertus Argentin. an. 1356. *Eodem anno venit Carolus Imperator ad civitatem Metensem in Adventu Domini celebrans ibidem Natalem Domini: fueruntque ibi Electores & Officiales seu Ministrales Imperii, quorum quilibet ministrabat Imperatori sedenti in mensa in officio seu ministerio suo proprio. Quilibet autem veniebat super equo usque ad mensam. Descendentes verò de equo coram mensa, histrionibus & mimis dabatur equus, & aliæ plures solennitates fiebant ibi, &c*.

Interdum ob angustias civitatum seligebantur ad ejusmodi solennes Curias amplæ planities, in quibus & tentoria, & ædes, & Palatia ex lignis tumultuario opere erigebantur, ut in illa Curia solenni, quam ad Moguntiam tenuit Fridericus I. an. 1182. apud Arnoldum Lubec. loco proximè laudato, ubi multa perinde habet de harum Curiarum magnificentia, in qua *officium Dapiferi seu Pincernæ, Camerarii seu Marschalci, non nisi Reges, vel Duces, aut Marchiones administrabant*.

Reges ac Principes in hisce occasionibus coronati procedebant, & sacris Liturgiis intererant, & conviviis publicis, *in tribus solennitatibus*, ut est apud Gillebertum Lunicensem Episcopum de Usu Ecclesiastico sub finem: cujus moris passim extant exempla apud Scriptores: in Gestis Dagoberti Regis cap. 51. in Annalib. Francor. Metensib. an. 837. apud Witikindum lib. 2. pag. 32. Wipponem an. 1039. Conradum Uspergens. pag. 305. Edit. 1540. Godefridum Mon. S. Pantaleon. an. 1231. 1235. Rogerum Hoveden. pag. 491. Will. Neubrigensem lib. 4. cap. 42. Hermannum Monach. lib. 3. de Miracul. S. Mariæ Laudun. cap. 22. Ordericum Vitalem lib. 4. pag. 515. 516. 669. 699. Ivonem Carnotens. Epist. 66. Continuatorem Florentii Wigorn. an. 1126. Turpinum cap. 20. Albertum Aqu. lib. 12. cap. 7. Gaufridum Monemuthensem lib. 5. cap. 5. lib. 7. cap. 4. Sugerium in Ludovico VI. pag. 318. in Legibus Alfonsinis part. 2. tit. 5. lege 5. apud Ægidium de Roya an. 1313. in Chron. Flandr. cap. 52. apud Prynneum in Libertatib. Angl. to. 1. p. 1248. & alios à nobis laudatos Scriptores in Dissertat. 5. ad Joinvillam, & in Descript. ædis Sophianæ num. 43.

Corona verò eorum capitibus imponebatur inter sacræ Liturgiæ solennia ab Archiepiscopis vel Episcopis, ut observare est ex iis quæ habent S. Anselmus ad Ernulphum

phum Priorem, lib. 3. Epist. 90. Eadmerus lib. 4. Hist. Novor. pag. 105. Ivo Carnotensis Epist. 66. 67. 84. Joan. Sarisberiensis Epist. 34. Baldricus lib. 3. Hist. Camerac. c. 55. Bromptonus an. 1125. p. 1016. Will. Neubrigens. lib. 1. cap. 18. &c. Hinc solennes isti Regum Conventus

Curiæ Coronatæ appellantur in Charta Ludovici VI. Regis Franc. an. 1128. pro Communia Laudunensi: *Dies Coronæ Regis*, apud Eadmerum lib. 4. & Hugonem de Cleeriis de Senescallia Franciæ; denique *Coronamentum* nudè apud eundem Hugonem.

Descripta legitur Charta S. Ludovici Regis an. 1260. in Tabul. S. Dionysii, qua duas coronas aureas cum lapidibus pretiosis, quæ à Rege Philippo avo pro coronandis Regibus & Reginis Franciæ, olim factæ, in Thesauris Regiis servabantur, & unam coronulam auream cum lapidibus pretiosis, quam consueverat Rex die coronationis suæ in prandio deportare, Abbati & Conventui S. Dionysii custodiendas, & in Thesauro Ecclesiæ deponendas statuit, ut de ipso Thesauro cum aliis indumentis & ornamentis regalibus pro coronandis Regibus & Reginis Franciæ assumantur, &c. Extat alia in hanc rem Matthæi Abbatis S. Dionysii m. Octob. ejusdem an. quæ quidem Chartæ de Coronationibus Regum in præcipuis festivitatibus accipiendæ sunt.

Curiam tenere, seu solennem Conventum celebrare, apud Turpinum de Carolo Magno cap. 20. Petrum de Vineis lib. 3. Epist. 77. in Addit. ad Willelm. Gemeticensem pag. 327. &c.

Curiæ generales Aragonum, de Foro, celebrantur de biennio in biennium. Has Rex in quocunque loco regni ad arbitrium convocat: cui soli intersunt qui revera Baroniam habent. His præest Justitia Aragonum, &c. Vide Michaëlem *del Molino* in Repertorio Fororum Aragon. pag. 79.

Curia Gallorum. Vide *Roncalia.*

Curia Jesu Christi, vel *Dei*. Godefridus Monachus S. Pantaleon. an. 1188. *Lætare Hierusalem, Curia celeberrima apud Moguntiacum celebratura totius Teutonici regni Capitaneis, tam de Clero, quàm de ordine Laïcali, præsente Henrico Cardinale, quæ à Serenissimo Imperatore & filio ejus Rege Curia Jesu Christi antè fuit intitulata.* Quòd nempe indicta esset ad decernendam *Cruciatam* contra Saracenos. *Curiam Dei* dictam scribit Silvester Giraldus lib. 2. de Expugn. Hibern. cap. 26.

Curia plenaria. Hugo Flaviniacensis in Chron. pag. 242. *Eodem anno Aymo reddidit 3. solidos censuales —— de terris in circuitu castri ad jus Ecclesiæ Flaviniacensis pertinentibus in festivitate S. Petri, in plenaria Curia, quos retinuerat pluribus annis, &c.* Charta Willelmi Nothi Regis Angl. in Monastico Anglic. tom. 1. p. 44. *Et ut Curiam suam plenariam & Wrech in terra sua habeant, concedo.* Charta Henrici II. Reg. Angl. tom. 2. pag. 281. *Et Curiam suam plenariam, præterquam de furtis & de propriis hominibus ipsius Comitis, &c.* Charta Petri Comitis Bigorræ in Regesto Bigorræ fol. 13. *Curia namque ibi erat magna & plenaria.* In Tabulario Vindocinensi fol. 250. extat Judicatum, *plenaria Curia vidente.* Chron. MS. Bertrandi *du Guesclin:*

Et toute sa vaisselle face amener droit là,
Pour ce que Cour plainiere ce dit tenir voudra.

Curiam autem *plenam* & *plenariam* propriè vocabant, quæ constabat pluribus *Paribus*, seu vassallis judicibus. Id potissimùm discimus ex Consuetudine Belloquercensi art. 5. *Le Seigneur de fief, qui a un homme de fief, que l'on dit communément de Court, ou plusieurs hommes de fief, que l'on dit pleine Court, il a Justice de Vicomte: & s'il n'a qu'un homme de fief, il peut emprunter hommes pour faire ses Jugemens.*

Magna Curia, à Friderico II. Imp. instituta, cui præsidebat Magister Justitiarius, qui in Curia cum Imperatore commorabatur, & cum 4. assessoribus judicibus de crimine læsæ majestatis, de feudis, de appellationibus ordinariorum, seu delegatorum interjectis, de causis Curialium, seu eorum qui Curiam sectabantur, &c. cognoscebat. Vide Constit. Sicul. lib. 1. tit. 37.

CURIALES, *iidem & Decuriones*, ait Isidorus lib. 10. cap. 4. *Et dicti Curiales, quia civilia munera procurant.* Senator lib. 9. Epist. 2. *Curiales, quibus à provida gubernatione nomen est.* Gloss. Græc. Lat. Βελδτής, *Decurio, Curialis.* Πολιτικοὶ δικασταὶ, in Novellis Justiniani. Salvianus lib. 3. *Quanquam non solùm injuria contemnamus Deum, qua contemni à servis suis Curiales solent.* Infrà: *Quid aliud est Curialium, quàm iniquitas?* Idem l. 5. *Quæ enim sunt non modò urbes, sed etiam municipia atque vici, ut non quot Curiales fuerint, tot tyranni sint?* Maximè verò

Curiales dicuntur, qui *Curialium* oneribus & præstationibus obnoxii sunt & adscripti, apud Jurisconsult. Vide Edictum Theoderici c. 27. 52. 69. 113. 126. & Legem Wisigoth. lib. 5. tit. 4. §. 19. Πραγματευόμενοι, in Concilio Calchedon. Act. 13. Ἐπῆλθον αὐτὴν τὴν πόλιν, καὶ λαβὼν ἀπὸ Νικαίας πραγματευομένους, κατέπαυσεν ἐκεῖ. Ubi Interpres *Curiales* vertit.

Curiales dicuntur etiam *Homines Curiæ, Hommes de Cour*, in Consuetudine Belloquercensi. Charta an. 1275. in Tabulario S. Flori Arvern. *Si verò aliquis de prædicta familia nostra —— tale crimen committeret, per quod cognitum Curiam nostram debere decapitari vel puniri, judicatus hujusmodi per Curiales nostros traderetur Curialibus vestris ad ipsius judicati sententiam exequendam.* Statuta Philippi Pulcri Regis Franc. an. 1302. art. 3. pro reformatione Regni: *Et volumus quòd in Parlamento & Curia per Curiales nostros tractentur.* Vide Ægid. Aureæ Vallis Monachum cap. 26.

Curiali jure feudum possidere dicitur, qui illud possidet sine homagio, ut Ministeriales. Vide Jus feudale Saxonum cap. 32. §. 2.

Curiales, Palatini, Magnates, Regum Officiales, & cæteri qui Principum Curias sectantur, vulgò *Courtisans*. Gloss. Lat. Gall. *Aulicus: Curjaux.* Sueno de Legib. Curialib. Danicis cap. 5. *Priscorum autem Curialium, qui & nunc Militari censentur nomine, hæc vigebat consuetudo, &c.* Petrus Damiani lib. 2. Epist. 3. *Sicut ii qui Ecclesiæ militando promoti sunt, vocantur ex more Pontifices: ita qui famulando Principibus fiunt, dicuntur à Curia Curiales.* Will. Tyrius lib. 20. cap. 25. *Ibi verò occurrentibus ei magnis sacri Palatii Principibus, cum maximo Curialium numero.* Lib. 22. cap. 4. *Si famulorum & Curialium numerositatem scripto comprehendere tentemus.* Charta Simonis Comitis Leicestriæ an. 1211. qua donat Raimundo de Cadurco castrum *de Tornes, consilio Procerum & Curialium suorum.* Alia an. 1126. *Actum est hoc sub præsentia strenui Comitis Theobaldi & ejus Curialium apud Vitriacum.* Libertates concessæ villæ Montisbrusonis à Guigone Comite Forensi an. 1223. MSS. *Si aliquis de Curialibus, vel de familia Comitis verberaverit aliquem de villa, &c.* Vide Joannem VIII. PP. Epist. 199. Constit. Sicul. lib. 1. tit. 9. tit. 37. tit. 29. §. 2. &c.

Magnus Curialis, Dignitas in civitatibus. *Grand Curial de Baugé, d'Yenne*, apud Guichenonum in Probat. Hist. Bressensis pag. 51. 59.

Curialis. Bulla Benedicti VIII. PP. Ind. 1. apud Ughellum in Episc. Portuensib. *Concedimus vobis & vestris successoribus in perpetuum de civitate Portuense duos piscatores, & duos Curiales, quales vos eligere volueritis de ipsis hominibus qui ibidem fuerint.* Et infrà: *Ipsi namque duo piscatores & duo Curiales ulteriùs nullam dationem aut servitium facient.* Ubi *Curiales* iidem videntur quos *Hospites* & *Mansionarios* vocabant: *Curiæ* & præstationibus ac muniis *Curialibus* obnoxii.

Curialis. Joan. de Janua: *Comis, suavis, curialis.* Henricus Huntindonensis de Contemptu mundi cap. 1. *Gillebertus versibus & prosa & habitu curialissimus.*

Curialitas. Joan. de Janua: *Comitas, curialitas, vel suavitas.* Alibi: *Facetia, Curialitas.* Gallis *Courtoisie.* Metellus in Quirinalibus:

Ut convivarum primo summoque suorum,
Et curialitate se vivere mandat adhuc.

Nangius in S. Ludovico pag. 365. *Eos adtrahebat ad pacem & benevolentiam suis curialitatibus & auxiliis opportunis.* Rodericus Toletan. lib. 5. de Reb. Hispan. cap. 2. *Quos curialitate, affabilitate & bonis moribus sic instruxit, &c.* Hist. Cortusiorum lib. 7. cap. 4. *Tantæ curialitatis & largitatis, ut vix sibi equum & tunicam retineret.* Charta vernacula an. 1399. in Hist. Vergiacensi lib. 5. cap. 4. *Les longs & agreables services & curialitez qu'elle m'a fait au temps passé.* Vide Guichenonum in Episcop. Bellicensib. pag. 44. 79. & Hemereum in Aug. Virom. pag. 202.

Curialitas Angliæ & Scotiæ. Ea olim, nescio an & hodie, inoleverat in Anglia Lex, quâ, qui uxorem duxerat feodo simplici vel talliato saisitam, illa extincta, si liberi qui ex eorum matrimonio nati fuerant, seu mas, seu femina, vel stante matrimonio, vel post uxoris mortem obiissent, feodo illo frueretur ad vitam. Quæ quidem Lex *Curialitas Angliæ* ideo dicta, quòd in eo tantummodò regno locum haberet, inquit Littleton sect. 35. cujus lemma concipitur, *Curtesie d'Angleterre.* Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 645. *Lequel Sire Jean (le Spenser) engendra sur ly un fis, ou une fille que moruft, issi ke aprés la mort Jeanne, Sire Jean le Despenser tint le maner du Chastel per la Curtaysie de Engleterre.*

Neque tamen in Anglia duntaxat locum habuit *Curialis* seu officiosa Lex illa, sed & in Scotia, atque adeo in burgagiis. Leges Burgorum Scoticorum c. 44. cujus lemma est, *De curialitate Scotiæ in burgo: Si aliquis capiat burgagium cum aliqua in liberum maritagium, & cum ea genuerit masculum vel feminam, & casu contingente moriatur uxor viri illius, & post mortem si filius vel filia vivat, vel moriatur, vir illo burgagio omnibus diebus suis vitæ gaudebit, &c.* Vide *Tenens*, & *Viduitas*: præterea Skenæum de Verbor. significat. in verbo *Curialitas.*

Curialiter, Comiter, humaniter, *Courtoisement*: more *curialium, à la maniere des Courtisans.* Auctor de Disciplina Scholarium cap. 4. *Quæsivit cujas esset, secumque me adduxit, curialiter consolans, &c.* Adde cap. 5. Fulbertus Carnotens. Epist. 21. *Qui noster neque Monachus sit, neque Clericus, & plures habeat testes curialiter agitandi, (f. agendi) quàm monasticè vivendi.* Nangius in S. Ludovico pag. 356. *Et omnia necessaria — abundanter & curialiter ministrari fecit.* Occurrit non semel in Hist. Cortusiorum, lib. 4. cap. 10. lib. 6. cap. 7. lib. 7. cap. 19. &c. Huic voci opponitur alia,

Incurialiter, in Concilio Avenionensi an. 1326. can. 4. *Manus temerarias ad capiendum Clericos aliásque personas Ecclesiasticas incurialiter —— extendere non vereantur.* Ubi vir doctus ad marginem, f. *inciviliter*, sed perperam.

CURIALIS. Charta Aldegastri, filii Sylonis Regis Ovetensis, an. 781. *Quatuor tapetes, & tres vasos Salomoniegos, & duodecim curiales argenteas, & unum (aquimanile) argenteum.* Ubi Sandovallius editor vertit, *doze eucharas de plata, y un aguamanil de plata.* Proinde *aquimanile* deest in Lat. Est autem *Euchara*, Hispanis, *Cochleare*, nostris *Cueilliere.*

CURIARIA, Prædium, *Curia*, Curtis. Charta Baresoni Regis Sardiniæ an. 1164. apud Ughellum tom. 4. p. 1203. *Dabo etiam operi S. Laurentii duas curiarias, quas consules Januæ praelegerint in tota Sardinia, ex quarum reditibus ipsa Ecclesia perficiatur.*

CURIATIO, Curia, seu Comitatus, vel etiam *Curia solennis.* Concilium Budense an. 1279. cap. 2. de vestib. Prælatorum: *Cùm ad exercitus, seu curiationes, aut expeditiones ex certis & necessariis causis eos contigerit proficisci.*

CURIATOGA, *id est, advocatio juridica.* Papias.

CURITIS, pro *Curtis.* Occurrit non semel in Diplomate Mathildis Comitissæ an. 1078. apud Franc. Mariam in Mathilde.

CURIOSUS, Κυριωσός, Palladio in Vita Chrysostomi pag. 15. Edit. V. Cl. Emerici Bigoti. Gloss. Basil. Κυρίοσος, εἶδος ἀξιώματος. Sic autem appellabantur qui delecti ex *Memorialibus*, atque etiam ex *Agentibus in rebus*, ab Imperatoribus, per singulas provincias, modò duo, modò singuli, annuum munus acturi mittebantur, qui & cursui publico invigilarent, ne videlicet citra evectionem quis eo uteretur, & omnia quæ geri in Republica viderent, ad Principis notitiam deferrent. Unde rectè Scaliger ad Manilii lib. 5. dixit *Curiosos* idem munus obiisse quod in Gallia *contrarotulatores* dispositorum equorum, *les Controlleurs des Postes.* In Notitia Imperii occurrunt *Curiosi cursus publici præsentalis, & Curiosi per omnes Provincias*, sub dispositione Magistri Officiorum: *Curiosi litorum*, in Novella Theod. & Valent. de Tribut. fiscal. Curiosorum fit etiam mentio apud Firmicum lib. 3. cap. 13. Tertullianum lib. de Fuga in persecut. Athanasium Apolog. 2. Suidam in Vita Chrysostomi, &c. qui cùm multiplici nequitia & concussionibus infamarentur, sublati demum sunt à Juliano Imp. De his pluribus agit præterea titulus Codicis Theod. de Curiosis, & ibi Jacobus Gotofredus.

Curiosi apud Ordericum Vitalem lib. 8. pag. 704. videntur iidem qui *Curiales.*

Curiosi & Correctores Fratrum Ordinis Grandimontis, in Aresto Parlam. Paris. 15. Jan. 1322.

CURITA. Vide *Curritura.*

CURITZE, Modius, Slavorum linguâ, apud Helmodum lib. 1. cap. 88.

CURMEDIA, Servitutis species in Germania, quæ ejusmodi erat, ut obeunte aliquo obnoxiæ conditionis, dominus jus haberet rem quam vellet, in illius bonis, verbi gratiâ equum, vestem, annulum, &c. seligere, sibique asserere. Quæ species est *laudimii*, seu *relevii*, Germanis *Chur muari* dicta, ut auctor est Rosentalius lib. de Feudis cap. 2. §. 39. cap. 6. §. 131. Cæsarius lib. 4. Miracul. cap. 62. *Cui cùm Conversus responderet, Talis homo eum (pullum equinum) nobis legavit; ait Præpositus, utrum ex devotione, vel ex aliquo jure legavit eum? Respondit Conversus, Ex decessu illius emersit, nam uxor ejus, eò quòd esset de familia nostra, jure Curmediæ illum obtulit.* Charta Caroli IV. Imp. an. 1349. apud Willelm. Hedam pag. 360. 1. Edit. *Super solutione census, ceræ, pecuniæ, vestium, equorum, pecorum, & jurium (vulgariter Cormede) aut aliarum quarumcumque rerum quæ in vita vel post mortem cujuslibet hominis, conditionis hujusmodi (servituti obnoxii) Episcopis & Prælatis ac Ecclesiasticis personis hactenus dari consueverunt.* Huc etiam pertinet Diploma Henrici Imp. & Cunegundis pro Fundatione Monasterii S. Michaëlis Bambergensis apud Bruschium de Monast. Germ. pag. 87. Hæc servitus, inquit Molanus lib. 3. de Canon. c. 36. multis in locis primùm redempta fuit pecuniâ, deinde ex magna summa in parvam est derivata, & paulatim per negligentiam & rebellionem evanuit. Vide *Catallum melius.*

CURMEN, Κύρμι, Dioscoridi lib. 2. cap. 110. aliis *Furmen*, Potus quidam ex hordeo, similis zytho. Gloss. Lat. Græc. *Curmen*, ζῦθος ἀπὸ σίτου. Occurrit apud Ulpianum. Vide Salmasium ad Inscriptionem Herodis pag. 51. & Camdenum in Agro Dorbiensi.

CURRABIUS, Species navis. Laurentius Diaconus Veronensis de Bello Balearico lib. 1. pag. 899.

Hoc variæ fiunt diverso robore naves,
Gatti, Drumones, Carabi, celeresque Galeæ,
Barcæ, Currabii, Lintres, grandesque Saginæ,
Et plures aliæ variantes nomina naves.

Ubi fortè legendum *Cursarii*, vel *Currarius.* Vide in hac voce.

CURRALE, Curtis atrium. Fori Oscæ an. 1247. f. 5. *Qui pignorat boves, bravos, (branas) equas, vacas, vel oves, & miserit eos in currali, peytet pro calonia 60. sol. &c.*

CURRAX, in leg. 18. D. de Ædil. Edict. ut *Vigilax* eodem loco.

CURRERE dicebantur, qui ob crimen aliquod per urbem traducebantur. Charta R. Abbatis Caroffensis an. 1308. ex Regesto 2. Philippi Pulcri Regis Franc. num. 11. in Tabulario Regio: *Item adulter & adultera si deprehensi fuerint in adulterio, si inde factus fuerit clamor, vel per homines fide dignos convicti fuerint, vel confessi in jure, quilibet in centum solidis pro justitia puniatur, vel nudi currant per bastidam, & sit optio eorundem. — Item quicumque aliquid valens duos solidos vel infra de die vel de nocte furatus fuerit, currat villam cum furto ad collum suspenso, & in quinque solidos pro justitia puniatur, & restituat furtum cui furatus est, &c.* Vide *Trotare*.

CURRERIUS, Apparitor, *Sergant*. Charta an. 1258. apud Petrum Mariam Campum in Hist. Placentinæ Ecclesiæ, in Regesto 2. part. Ch. 98. *Citatis dictis vicinis, & ipsis Templariis per parabolam Currerii (communis ostiatim, ad quos ista divisio pertinere videbatur.*

CURRICULUM, Annus, *le Cours d'un an*, nostris: quomodo *anni*, & *annorum curricula* non semel in Cod. Theod. Vetus Diploma profert *Diago* in Comitibus Barcinon. lib. 2. cap. 34. quod sic clauditur: *Actum est hoc annorum Dominicæ Incarnationis quater quinquagenis & quinquies, quinis lustris, & tribus curriculis, mensibusque quinque peractis.* Ubi innuitur annus 1028. nam quater 50. conficiunt 200. rursum quinquies 200. conficiunt 1000. quinque lustra 25. tria curricula, 3. annos.

Curriculum, Semita, via. Charta donationis Ecclesiæ Cornutianensis edita à Suaresio: *In pronao velum lineum — ante secretarium, vel curricula, vela linea rosulata pensilia habentia arcus duos.*

CURRICULÒ, *Celeriter*. Papias.

CURRILES *aquæ*, & *incurriles*, quæ fluunt, *cursum* habent, aut non habent, in Chartis Alfonsi VI. Regis Hispan. apud Antonium *de Yepez* in Chron. Ordinis sancti Benedicti tom. 6. pag. 489. b. 490.

CURRITORES, iidem qui *Cursores*, infrà. Tudebodus libro 1. Hist. Hierosol. pag. 788. *Cœperunt Curritores nostris anteire, donec pervenerunt ad Eracleam.*

Curritores, Proxenetæ, nostris *Couretiers*. Curia Generalis Catalaniæ in villa Montis-albi an. 1333. sub Alphonso Rege Arag. MS. *Mercator vel draperius, & eorum negotiatores seu factores — hoc idem observari jubemus in Curritoribus & peleriis — qui pels o robes recipiunt ad vendendum, &c.* Vide *Cursor*, *Corraterius*.

CURRITURA. Vide *Curatura*.

CURRODREPANUS, vox hibrida, Currus falcatus; ex *Currus*, & Δρέπανον, *falx*. Extant apud Anonymum *de Rebus bellicis*, subjectum Notitiæ Imperii, *Expositiones Currodrepani, Currodrepani singularis, & Currodrepani clypeati*, quas consulere poterit qui volet.

CURSA, Gall. *Course*, Excursus militaris, incursio, præda ipsa, in Capitul. Sicardi Princip. Benev. in Præfat. Vide *Cursus*.

CURSARII, Prædones maris, nostris *Corsaires*, Piratæ. Leges Alfonsinæ part. 2. tit. 14. l. 18. *Mas por razon de furto no deve matar, ni cortar membro ninguno, fueras ende si fuesse ladron conocido, que manifestiamente toviesse caminos, e que robasse otros en la mar, con navios armados, aquien dizen Cursarios, &c.* Tit. 26. leg. 31. *Cursarios fazen muchas vegadas grandes daños sobre mar, matando los omes, e prendiendo los, e robando les lo que traen, &c.* Epistola Gregorii PP. apud Matth. Paris an. 1234. *Cursarii & piratæ nimis impediunt subsidium Terræ Sanctæ.* Utuntur idem Paris an. 1245. Jacobus à Vitriaco in Hist. Occident. cap. 2. Sanutus lib. 1. part. 5. cap. 2. &c. Ita Græco-Barbaris Κουρσάριος, in Gloss. Meursii. Ex quo emendare licet Glossas Βασιλικῶν, pag. 5. Ἴσαυροι, οἱ φονεῖς, ἅρπαγες οἱ καὶ οἱ κοσσάριοι, legendum enim κουρσάριοι. Vide *Cursor*, & *Cursus*.

Cursaria. Vide *Cursoria*.

CURSITORES, iidem qui *Cursores*, *Coureurs*. Apud

Glossar. Pars I.

Ordericum Vitalem lib. 9. pag. 731. 732.

CURSOR, Tabellarius, isve qui ad aliquid perferendum mittitur. Gloss. Græco-Lat. *Exercipes*, Ταχυδρόμος, δρομεὺς καὶ κούρσωρ. Gloss. Lat. Græc. *Cursor*, δρομεύς. Vetus Inscriptio Trevirensis, apud Browerum in Treveri:

Nuncius augusti, velox pede, cursor ut aura.

In alia Christiana Inscript. apud eundem: *Ursacius cursor Dominicus.* Lupus Ferrar. Epist. ult. *Cursor noster, donec veniamus, pauperis apud vos locum implebit.* Matthæus Paris an. 1276. *Cum — contra Regem tenere ausi fuissent, & paulò ante cursorem Regis apprehendissent, & sibi manum amputassent.* *Cursores ordinis*, Tabellarii, in Nomastico Cisterciensi pag. 335. Vide Fabrotum in Gloss. ad Cedrenum verbo Κούρσωρ, & Casaubonum ad Spartianum.

Cursores, ut est apud Academicos Cruscanos, *sono detti in Roma i Mandatarii publici del Papa, che intimano i Cardinali à Concistoro, & ad alli atti publici, &c.* Concilium Avenionense an. 1279. can. 4. *Si Officiales vel locorum domini quilibet sæculares, seu eorum Cursores aut Bannerii ceperint Clericum aliquem, &c.*

Cursores, Tacticis, dicuntur qui aciem in prœliis antecedunt. Vide Leonem in Tacticis cap. 4. §. 20. cap. 7. §. 36. & alios quos laudat Meursius in Gloss. Qui iis præerat, Πρωτοκούρσωρ dictus.

Cursores, Qui agmen Imperatorii comitatus præcedebant, & in Palatio cum Decanis, Lampadariis, Mensoribus, & aliis militabant. Corippus lib. 3. de Laud. Justini:

——— *Jamque ordine certo*
Turba Decanorum, Cursorum, in rebus Agentum, &c.

Lampadariis adjunguntur in leg. ult. Cod. de Divers. offic. de quibus idem Corippus:

——— *Prænuntius ante*
Signa dedit Cursor posita de more lucerna.

Ubi tamen alii legunt *lacerna*. De iis etiam intelligendus Philostorgius lib. 2. cap. 4. Videntur id muneris obiisse quod in Regum nostrorum Palatio *les Guides des Chemins*, qui Comitatum Regium præcurrunt, ne quod in viis impedimentum obstet, quibus qui præest, *Capitaine des Guides* dicitur. Qui cursoribus Palatinis præerat, *Præpositus cursorum* dicitur in vetere Inscriptione: *Sep. Aug. lib. Zibi Præp. Cursorum.*

Cursores, Ταχυγράφοι, ὀξυγράφοι, Joanni Euchaïtarum Episcopo pag. 16. Ταχέως γράφοντες apud Eunapium in Proæresio, & Damascium in Vita Isidori: Notarii, qui notis verba cursim expediunt, in leg. 33. D. Ex quibus causis majores. Ita describuntur à Nicolao de Clemangis Epist. 109. *Cessavit igitur cum dictatu antiqua scribendi formula, qua perfectam ac rite formatam litteram cum certa distinctione clausularum notisque accentuum tractim antiquarii scribebant, & surrexerunt scriptores, quos Cursores vocant, qui rapido juxta nomen cursu properantes, nec per membra curant orationem discernere, nec pleni aut imperfecti sensus notas apponere, &c.* Sidonius lib. 9. Epist. 11. *Tribuit & quoddam dictare celeranti scribarum sequacitas saltuosa, compendium, &c.* Vide *Brodiator*.

Cursarii videntur appellari in Fleta lib. 2. cap. 36. §. 1.

Cursores, Proxenetæ, qui aliis *Curaterii*, & *Curritores*. Libertates Barcinonæ an. 1283. *Quòd aliquis non possit repetere aliquam rem ab illo qui emerit eam per cursorem publicum, & publicè, nisi restituerit pretium.* In alio capite *Corredores* & *Curritores* dicuntur.

Cursatores, eadem notione in Charta Libertatum Caroffensis oppidi in Biturigib. an. 1194. apud Thomasserium.

Cursor publicus, Præco, qui subhastationi præest. Jacobus I. Rex Aragon. in Foris Oscæ an. 1247. fol. 2. *Tamen si voluerit pignoratus quòd bestia illa ponatur in manu cursoris publici, & vendatur, pretium illud tribuatur pignoratori.* Fol. 3. *Si ille qui misit in pignore hæreditatem sæpe dictam, non habuerit unde possit eam redimere, dicit Forus, Per buccam Justitiæ mittatur ipsa hæreditas in manu Cursoris, & ex illa die qua fuerit posita in manu Cursoris usque ad 30. dies vendatur, &c.* Observantiæ Regni

Aragon. lib. 6. tit. de Generalib. privileg. §. 39. *Et facta est venditio sine traditione, & sine carta, & sine arra, & sine cursore, &c.* Lib. 8. tit. de Contumacia, §. 12. *Et post 30. dies cursor faciat fidem de præconizatione.* Lib. 9. tit. *Declarationes* §. 2. *Cursor seu Sagio.*

Cursores, Baccalarii. Vide *Baccalarius.*

Cursores, apud Nicolaum Uptonum lib. 1. de Militari officio cap. 9. dicuntur *Nuncii peditantes* Imperatorum, Regum, & Principum, *quorum officium est pedibus transire, qui insuper portant arma Dominorum suorum in pixidibus depicta, pendentibus in suis cingulis, sive cinctoriis supra renes. Nec eis & est permissum suorum Dominorum alio aliquo loco portare. Et isti possunt esse Milites propter peritiam in officiis habitam, non tamen sunt nobiles, & vocantur Milites Caligati, ut C. de Nuptiis, L. A caligato, per Accursium.* Vide *Prosecutor.*

Cursores de oreia, qui dicantur apud Cæsaraugustanos, vide Michaëlem *del Molino* in Repertorio Foror. Aragon. pag. 79.

Cursor equus, *Coursier*, in Consuetudine Andegavensi art. 47. & Cenomanensi art. 55. Willelmus Malmesburiensis lib. 2. de Gestis Angl. cap. 6. *Equos cursores plurimos, cum phaleris fulvum, ut Maro ait, mandentes sub dentibus aurum.* Guntherus lib. 7. Ligurini:

Non tamen aut galea muniri tempora curat,
Aut cursoris equi, quo prælia semper agebat,
Officio fungi, &c.

Constitutio Caroli Crassi pro Expeditione Romana an. 884. *Bini ducantur equi, unus currens, alter ambulans.* *Cursorii equi*, apud Ingulfum pag. 878.

CURSORIÆ, Naves expeditiores, veloces, Isidoro lib. 19. cap. 1. *Navires de courses.* Sidonius lib. 1. Epist. 5. *Ticini cursoriam (sic navigio nomen) ascendi, qua in Eridanum brevi delatus, &c.* Willelmus Brito lib. 7. Philippid. pag. 171.

Septuaginta rates, quibus est Cursoria nomen.

Naves cursoriæ Rigordo an. 1213. Rogerus Hovedenus in Ricardo I. *Anno eodem applicuerunt ibi naves & busciæ plusquam 500. exceptis galeis & cursoriis, quæ multæ fuerunt.* Bromptonus habet *cursariis.* Vide Scaligerum ad Auson. lib. 2. cap. 6. *Couraux* videntur appellari à Guiarto:

Engins r'ont de part & d'autre,
De fust parfais & achevez,
En nez & en couraux levez,
Desquiex grosses pierres eschappent.

CURSUS *limitis*, *Cursorius terminus*, *Cursorium*, voces Agrimensorum, apud quos ita dicitur limes, terminus procurrens, quomodo se exporrigit in latitudinem vel longitudinem. Vide Glossarium Rigaltii ad Agrimensores.

CURSUS, Officium Ecclesiasticum, seu series Orationum, Psalmorum, Hymnorum, & cæterarum precationum, quæ quotidie in Ecclesia decantantur, quam à D. Hieronymo, Damasi PP. rogatu, dispositam scribit Honorius Augustodunensis lib. 3. cap. 1. Concilium Calchutense an. 787. cap. 7. *Ut omnes Ecclesiæ publicæ canonicis horis cursum suum cum reverentia habeant.* Asserus de Ælfredi reb. gest. *Post hæc cursum diurnum, id est, celebrationes horarum, &c.* Item: *Libellum, in quo diurnus cursus & Psalmi scripti habebantur.* Beda lib. 4. de Gest. Angl. cap. 18. *Accepit & præfatum Joannem Abbatem Britanniam perducendum, quatenus in Monasterio suo cursum canendi annuum — edoceret.* Abbo lib. 2. de Bell. Paris.

Qui missas, cursusque sacros illic celebrassent.

Eckeardus Junior de Casib. S. Galli cap. 3. *Plerumque cursus & Missas negligebat.* Cap. 4. *Matutinas deinde Laudes, cursum de S. Cruce —— persolventes.* Passim Scriptores, Gregorius Turon. lib. 5. Hist. cap. 21. lib. 8. cap. 15. lib. 10. cap. 19. lib. 1. de Mirac. cap. 11. de Gloria Confess. c. 38. Anastasius in S. Thelesphoro PP. S. Bonifac. Moguntin. Epist. 17. Cæsarius Heisterbach. lib. 1. cap. 6. Vita S. Bertilæ cap. 2. 6. Vita S. Alberti Gambron. num. 12. Leo IV. PP. de Cura Pastorali, initio: S. Audoënus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 20. Jonas lib. 2. Vitæ S. Joann. Abbat. Reomaens. cap. 7. Lib. de Miracul. S. Quintini cap. 18. Willelm. Malmesb. lib. 2. de Gest. Angl. cap. 4. Hariulfus lib. 4. cap. 35. Vita S. Odon. Abbat. Clun. lib. 1. pag. 27. Vita S. Geraldi Auriliac. lib. 2, cap. 9. Baudovinia in Vita S. Radegundis cap. 18. &c. Wandelbert. in Vita S. Goaris, Hist. Episc. Saltzburg. pag. 250. Fortunat. in Vita S. Germani Episc. Paris. cap. 63. 76. idem lib. 2. Poëm. 19. & in Vita S. Radegundis cap. 4. 11. 18. 22. Beda lib. 1. de Wiremuthensi Monast. cap. 14. Riculfus Suessionensis in Constit. cap. 3. Vita Burchardi Wormaciensis Episcopi, Vita S. Valarici cap. 26. Vita S. Goaris cap. 4. 5. Vita S. Serenici cap. 9. 15. Vita S. Fructuosi Episc. Bracar. cap. 13. Vita S. Eparchii cap. 17. Vita S. Nicetii Lugd. Episc. pag. 97. Honorius Augustod. lib. 2. cap. 63. 65. Amalarius de Ord. antiph. cap. 1. Regulæ SS. Patrum parte 2. cap. 5. Regula S. Macarii cap. 9. S. Ferreoli c. 12. S. Columbani cap. 7. 10. S. Aureliani ad Virgines c. 38. Sic δρόμος, Græcis Vide Joan. Phocam. cap. 1.

Regula & cursus sancti Benedicti, in Charta S. Drausii Episcopi Suessionensis.

Cursarius, *Cursinarius*, Liber Ecclesiasticus continens *Cursum*, seu Officium Ecclesiasticum. Acta Murensis Monasterii pag. 10. *Lectionarius autem vetustus, & Cursarius antiquorum, & Liber regulæ, &c.* Alibi: *Sunt & duo Cursinarii, & tres Benedictionales libri.*

CURSUS, Excursus, præda quæ in ipsis excursibus capitur. Gregorius Magnus lib. 12. Epist. 23. *Hostem collectum habet, —— & si huc cursum Deo sibi irato mittere voluerit, vos loca ipsius, quantum vos Dominus juverit, deprædamini, &c.* Ubi *mittere cursum*, nihil aliud sonat quàm *mittere ad prædam*, seu prædatores. *Cursus* enim, ut Tacticis Græcis κοῦρσος, prædam sonat. Leo in Tactic. cap. 12. §. 27. Ἀπὸ κουρσόρων, ἤγουν τῶν εἰς κοῦρσον πεταζομένων στρατευμάτων. Joannes Cananus: Ὅτι τε τῆς πόλεώς τε τὸν πλοῦτον —— εἰς διανομὴν παρέδιδη, καὶ κοῦρσος τοῖς Μουσουλμάνοις. Et mox: Οἱ ἐπισήμονες εἰς τὰ κοῦρσα. Hinc Κουρσεύειν, prædari. Historia Bellisarii MS. Λεηλατοῦν, κουρσεύουσιν τοὺς χώρες τῶν Ρωμαίων. Alia suggerunt Rigaltius, Meursius, & Fabrotus in Glossariis Gr.

Cursus. Fori Morlanenses art. 32. de Homicida: *Si verò istas leges dare nequiverit, quidquid habet, sit in cursu meo, & sepeliatur subtus mortuum.* Ubi legendum, *in incursu meo.* Vide *Incursus.*

Cursus equorum, Ἱπποδρόμιον. Libertates concessæ Villæ-Franchæ ab Archembaldo D. Burbonensi an. 1217. *Dom. Archimbaudus & Agnes ejus uxor constituerunt cursum equorum apud Villam Francham in crastinum nundinarum quæ sunt in octabis Pentecostes, & dederunt illi qui cursum lucraretur unam marcham argenti, & illi qui eos equaret ad pontem de Baria 5. sol.* Vide Thomasserium in Consuetud. Bituric. lib. 1. c. 100. 101.

Cursus monetæ. Vide *Moneta.*

CURSUS, *Cursus publicus*, Vehicularius, cujus Augustum auctorem memorat Suetonius in Aug. cap. 49. Trajanum, Aurelius Victor Schotti cap. 13. De cujus usu, & cæteris ad hanc rem pertinentibus, vide Titulum de Cursu publico in Cod. Theod. & quæ ibi notavit Jacobus Gotofredus, Casaubonum ad Spartianum, Savaronem ad Sidon. &c.

Cursuales equi, Ad cursum publicum destinati, in l. 64. Cod. Theod. de Curs. & apud Senatorem lib. 4. Epist. 47. lib. 5. Ep. 5. *Qui ad continuos cursus constituti sunt*, lib. 1. Ep. 29. *Cursualis tractus*, apud eundem lib. 4. Ep. 47. *Cursuale ministerium*, apud eundem Senatorem lib. 5. Ep. 5. *Præpositi cursus publici*, in leg. 35. Cod. Theod. de Curs. l. 9. de Curios. *Primi quibus cursus publici cura sollicitudoque mandatur*, Firmico lib. 3. c. 4. *Mancipes cursus publici*, l. 15. de Curs. &c. Gregor. Magn. lib. 3. Dial. c. 8. *Andreas — qui quondam in stabulis itinerum cursum servaverat equorum.* Extat Dialogus Theodori Abucaræ scriptus Περὶ τοῦ τῶ δρόμου Ἐμέσης.

CURTALINUS. Vide *Cohortalis*, *Cortis*.

CURTAMISIA. Historia de Fratrib. conscriptis tom. 2. Alamannicorum Goldasti: *Unicuique fratrum pellicium cum pelle—curtamisia dari præcepit*. An *cum pelle & curta camisia*?

CURTANA, *Curtein*, S. Edwardi Confessoris Angl. Regis gladius, vel ensis, qui in Regum Anglorum coronatione à Cestrensi Comite præfertur, cuspide acieque retusus, in signum misericordiæ populis à Rege præstandæ, unde nomen. Matthæus Paris de Apparatu nuptiarum Henrici III. an. 1236. *Comite Cestriæ gladium S. Edwardi, qui Curtein dicitur, ante Regem bajulante, in signum quòd Comes est Palatinus, & Regem si oberret habeat de jure potestatem cohibendi.* Id etiam juris spectasse Ducem Lancastriæ docet Processus factus ad coronationem Regis... 2. *Joannes Rex Castiliæ & Legionis, Dux Lancastriæ, coram dicto D. Rege & Consilio suo comparens clamavit, ut Comes Leicestriæ officium Senescalciæ Anglicæ, & ut Dux Lancastriæ ad gerendum principalem gladium D. Regis vocatum Curtana, & ut Comes Lincolnensis ad scindendum & secandum coram ipso D. Rege sedente ad mensam dicto die coronationis, &c.* apud Edw. Cokum ad Littleton. sect. 35. De hoc ense sic etiam Poëta nostras neotericus Morellus in Triumpho Henrici Magni:

Ces lames de Damas, ces coutelas chantez,
Ce branc que nos guerriers portoient à leurs costez,
Soûs des titres pompeux bruient dedans l'Histoire,
Mais Joyeuse, Corto, Flamberge, Dordonnois,
Rompié, Durandal, & Courtin le Danois,
Cedent à son taillant, & bien plus à sa gloire.

Neque id Anglis duntaxat familiare fuit, ut ensis Regius peculiari interdum nomine donaretur. Nam similia narrantur de ense Regio Danico apud Saxonem lib. 2. *Biarco utebatur præstantis acuminis, insitatæque longitudinis gladio, quem Lovi vocabat.* Lib. 4. *Erat Regi insitati acuminis gladius Skrep dictus, qui quodlibet obstaculi genus uno ferientis ictu medium penetrando diffinderet.* Et lib. 7. *Haldenus avitos à matre gladios recepit, quorum alter Liusingus, alter Hwyntingus ob collimati acuminis nitorem vocabulum habuit.* Ita Arthuri Britonum Regis gladius *Caliburne* dictus, ut auctor est Rogerus Hovedenus in Ricardo I. Vide Garassum in Sacris Remensibus cap. de ense Regio, & infrà in verbo *Durandal*.

CURTARE, Gloss. Lat. Græc. *Curtatus*, κολοβός. Gloss. Græc. Lat. κολοβὸς, ὁ μέρος τοῦ σώματος ἀφῃρημένος, *mutilus*, *truncus*. *Comam alieni caballi turpare, aut caudam curtare*, in Legib. Wisigoth. lib. 8. tit. 4. §. 3. *Curtatus caballus*, in Lege Burgund. tit. 73. §. 3. cui cauda decisa est. *Curtus canis*, apud Auctorem Queroli. *Membris decurtare*, in Epistola inter Sugerianas 59. Vide *Decorticare*, *Caudatus*.

CURTESTA. Otto Morena in Hist. Rerum Laudensium pag. 18. *Papienses verò iterum viriliter pugnantes, omnes Mediolanenses tunc debellassent, ac maxima curtesta eos cepissent, nisi Dominus sua pietate——quandam pluviam eis tribuisset, &c.*

CURTI. Tudebodus lib. 4. Hist. Hierosolym. pag. 794. *Saracenos, Publicanos, & Azymitas, & Curtos, & Persas, & Agulanos, & alias multas gentes.* Horum meminit rursum sub finem libri 5. pag. 814. Populi ita appellati, sed qui ii fuerint, & an nomen factionis sit, ut *Publicani*, & *Azymitæ*, mihi non constat: nisi iidem fuerint cum Turcis, quomodo vocem hanc usurpare constat Albertum Argentin. pag. 141. *Eo tempore Humbertus Delphini, qui per annum erat inter Curtos, &c.— Rex enim Curtorum, cùm venisset Delphinus in terram suam, &c.* Vide Hist. nostram Franco-Byzantinam lib. 8. cap. 6. ubi de hac Delphini expeditione.

CURTI. Tabularium Abb. Conchensis in Ruthenis. Ch. 415. *Et habet censum ad Calendas duos solidos de curtos, & 2. gallinas, ——& in Augusto duos solidos de curtos, & unum porcum, &c.*

CURTIS, *Curtina*, *Curtisanus*, *Curticula*, *Curtarii*, &c. Vide *Cortis*.

CURTORIA. Charta Henrici II. Regis Angliæ pro Monasterio de Bernaio in Norman. in 106. Regesto Tabularii Regii Ch. 84. *Videlicet villam quæ dicitur S. Albini, & Ecclesiam ejusdem villæ, fagetum, logias, curtoriam, cum suis appendiciis, &c.*

CURUADA. Vide *Corvata*.

CURVARE. Vide *Cravare*.

CURVATURA. Index errorum Valdensium §. 25. *Omnia paramenta Episcoporum, infulas, chirothecas, curvaturam, annulos* (reprobant.) Legendum fortè *paraturam*, nisi *curvaturæ* nomine intelligatur pedum Episcopale incurvum.

CURUCHA, Navis, aliàs *Carrucha*, nostris *Carrache*. Gildas in Epist. sect. 15. *Itaque de illis ad sua remeantibus emergunt certatim de curucis, quibus sunt trans Styticam vallem evecti, quasi in alto Titane, &c.* Polydori Virgilii Editio *carruchis* præfert; Editio Joan. Josselini *curucis*.

CURVIS. Vetus Charta Longobardica in Chronico Monasterii S. Sophiæ Beneventani pag. 613. *In primis casas cum curvibus & ortis, melinio, balneo, seu clausuris, &c.* Videtur legendum *curtibus*.

CURULLUM, Supellectilis mensariæ species. Tabularium Monasterii S. Andreæ Viennensis: *Ut quicunque Cœnobita deinceps sacrilegium facere ausus fuerit, subripiendo de Refectorio cyffum, aut curullum, aut mantile, aut quodlibet utensile refectorii, ultimus maneat ubique velut fur.*

CUSCHA, Charta an. 1158. apud Ughellum in Archiepiscopis Mediolan. *cum——campis, pratis, vineis, cuschis, gerbis, &c.* Fortè *taschis*. Vide *Tascha*.

CUSIRB, Isidoro in Gloss. *Consuere*. Italis *Cucire*, Gallis, *Coudre*. Gloss. Græc. Lat. Περιεράπτω, *suo*, *cusio*. *Cusuere*, ῥάπτειν, in Gloss. Lat. Græc. Gloss. Arabico-Lat. *Insuo*, *sagitto*, *cosuo*. *Cusare* dixit Pelagius in Vitis Patrum: *Faciebat quoque plectam de ipsis palmis, & cusabat usque ad horam sextam.* Occurrit præterea lib. 2. de Miracul. S. Bertini cap. 5.

CUSORES *linarii*, in leg. 1. de Excusat. artif. lib. 10. Τῶν λινυφίων κυνίστῳ, qui cudunt lina. Cujac.

CUSPUS, Ligneum sandalium. Gloss. Lat. Græc. *Cuspus*, ξύλινον σανδάλιον. Glossæ Basilicωn: κοῦσπος, ξυλόπεις. Regula Magistri cap. 81. de calceis Monachorum. *Ad Nocturnos verò in æstate ligneos cuspos utantur, ne inquinatis pedibus ad suum revertentes stratum, lectorum sagos coinquinent.* Ita Codex Regularum apud Menardum.

Græcis recentioribus, κοῦσπος, est *Cippus*, genus tormenti quo servi torquentur. Glossæ Basilic. Ποδοκάκκη, ξύλον τὸ ἐν εἱρκτῇ ἐν ᾧ τοὺς πόδας ἐμβάλλοντες ἔχουσιν, ὃ παρὰ Ῥωμαίοις καλεῖται κοῦσπος. Gloss. Lat. Græc. *Cippus*, ποδοκάκκη. Vide Gloss. Meurs. & Fabroti ad Cedrenum.

CUSSINUS, Pulvinus, Gall. *Coussin*. Occurrit apud Arnoldum Lubecens. lib. 3. cap. 29. in Speculo Saxon. art. 22. §. 4. art. 24. §. 2. in Chronico Centulensi Hariulfi lib. 3. cap. 3. in Vita B. Dodonis *de Hasch* Ord. Præmonstr. num. 2. in Chronico Abbatiæ S. Trudonis lib. 1. pag. 350. apud Michaëlem Scotum lib. 4. Mensæ Philosophicæ cap. 43. &c. Ex quibus emendandum Testamentum Riculfi Episcopi Helenensis an. 915. *Facistergio uno, cessinos pallio uno, &c.* Legendum enim *cussinos*. Videtur autem vox hæc Gallica *Coussin*, efficta quasi *Coessin*, derivarique à *Coite*, culcita. Vide in *Cottus*.

Cusinus. Epistola Incerti ad Pipinum, tom. 2. Histor. Francor. pag. 664. *Dirigo munuscula parva, non tamen parvo voluntatis affectu, id est, cusinos 2. &c.*

CUSSOLS, Species tributi, ac pensitationis. Curia Generalis celebrata Barcinone an. 1291. à Jacobo II. Rege Aragon. MS. *Item quòd Clerici & Milites non teneantur solvere in Ilerda, vel in aliis locis leudas, pedagia, vel cussols de reditibus eorum propriis.*

CUSTAMENTUM. Vide *Custus*.

CUSTODIÆ, Vigiliæ, excubiæ Latinis Scriptoribus. Decretio Chlotarii II. Regis cap. 1. *Decretum est ut quia in vigilias constitutas nocturnos fures non caperent, eo quod per diversas intercedente conludio scelera prætermissa custodias exercerent, centenas fieri.* Infrà: *Capitale tamen qui perdiderit, à Centena illa accipiat absque dubio, hoc est, de secunda & vel tertia custodia.*

Sumitur etiam pro ea obligatione qua tenentur vassalli *excubias* facere in castris dominorum, quas vulgò *Gardes* vocant. Regestum Castri Lidi in Andibus fol. 22. *Hi sunt homines qui debent custodiam apud Castrum Lidi. Dominus Montis aurei per duos menses, &c.* Fol. 26. *Hi sunt qui debent garde apud Castrum Lidi. Alainnus de Semblençai duos menses, &c.* Fol. 37. *Comes habet in terra de Corcillon hostem, custodiam, talliatam, &c.* Vide *Warda*.

Custodia, idem qui *Circa*, *Circator*, qui vigilias circa Monasterium noctu obit. Vita S. Aicadri Abbatis Gemeticensis cap. 28. *Quadam nocte ille pastor egregius vigilias divinas super gregem dominicum faciens, fratribus omnibus præter custodias soporatis, vidit, &c.*

Custodia, sic Monasterium suum, seu *Custodis* Monasterii dignitatem vocant Franciscani, quo modo Græcis φυλακαὶ dicuntur mulierum Monasteria, apud Palladium in Hist. Lausiaca cap. 15. Οἱ μὲν γὰρ πάντα διασκορπίσας ἐδωκεν ἀσκητηρίοις, καὶ Ἐκκλησίαις, καὶ φυλακαῖς. Idem cap. 39. Οἰκονομοῦντες τὰ τῶν γυναικῶν Μοναστήρια καὶ φυλακάς. Adde cap. 144.

Custodia, Dignitas Custodis Ecclesiastica, apud Ughellum tom. 4. pag. 410.

Custodia dicitur, quoties judex officialibus suis reum custodiendum tradit, quæ *Custodia officii* dicitur in leg. 2. Cod. Theod. de Exhib. reis, & l. 4. de Abolit.

Custodia terræ. Vetus Inquesta in Regesto Philippi Aug. Herouvalliano fol. 163. *Hugo de Bolcio tenet custodiam terræ suæ, unde debet duos menses de custodia.* Infrà: *Unde debet exercitum & equitationem ad custum domini, & unum mensem de custodia ad suum.* Vide *Stagium*.

Custodia. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis an. 1295. *Item aliud Omelium,* (Homeliarium) —*incipiens, præter ea quæ scribuntur in custodiis, Dominica prima Adventus, in illo Evangelio, &c. præter ea quæ scribuntur in custodia.* —— *Item novum sanctorum Ricardi de Ely, incipiens in translatione S. Thomæ Martyris, quasi in primis custodiis, & initio aliarum legendarum anni, & finit in legenda S. Edmundi Archiepiscopi.*

Custodia, Theca, Gall. *Custode*. Charta an. 1321. apud Catellum in Hist. Occit. pag. 901. *Et unum amictum, & quædam palla, & 2. custodiæ, & quidam manipulus de aurefrisio, &c.* Petrus de Alectis Episcop. Senogalliensis in Itinerario Gregorii XI. *Reservata Eucharistia, repositaque per suas manus sacratissimas in custodia.* Occitanis, *Custodio* exponitur, *coffre ou poitrine d'animal, Squelete*, in Dictionario Occitanico Goudelini.

CUSTODIARIUS, Ugutioni & Joan. de Janua, *Custos*. Vetus Inscriptio: *Sanctissimo. Herculi. invicto. corpor. custodiar. L. Curtius, &c.*

CUSTODIRE Festum, seu observare festum alicujus Sancti; quomodo *Garder une Feste* dicimus. Anonymus de Miraculis S. Bertini cap. 14. apud Mabillonium: *Nulla istic antiquitus de præfato Christi martyre custoditio agebatur solennitatis, nisi tribus lectionibus totidemque responsoriis.* Infrà: *Aram ipsius Martyris in eodem* (Oratorio) *jussit constitui, & ex tunc omni anno ejus natalem in albis cum omni devotione decentissimè custodiri. Observare*, cap. 29.

Custodire se se invicem dicuntur virgines Deo sacratæ, in Capitulari 1. Caroli Magni incerti anni c. 20. tanquam vitæ testes: *Ut virgines Deo sacratæ simul habitantes invicem se custodiant, nec passim vagando Ecclesiæ lædant existimationem.* Vide *Syncellus*, & *Concellaneus*.

CUSTOS, Presbyter aut Clericus, cui Ecclesiæ seu templi cura incumbit, æditu us, qui *Custos Ecclesiæ* dicitur in Ordine Romano. Adrevaldus lib. 1. de Miraculis S. Benedicti cap. 26. *Excubitorum officium sacris templis dicatum non modò modernis temporibus constat: verùm prisca ætate sub B. Moyse à Domino legimus tabernaculo sacrato custodum munia subrogata: quæ processu temporis à sancto Propheta, necnon Rege mirabili David, ampliori dispositione ordinata, morem nobis nostræque religioni, ut ita dixero, suggessere. Et quidem vetusta ætas idem officium per successionem prolis excipiebat: nostra verò non propagatione prolis, sed magis puritate vitæ, morumque probitate Officiales admittit, &c.* Custodis munus sic describit S. Isidorus in Regula cap. 19. *Ad custodem sacrarii pertinet cura vel custodia templi, signum quoque dandi in vespertinis nocturnisque officiis, vela, vestesque sacræ, ac vasa sacrorum, codices quoque, instrumentaque cuncta, oleum in usus sanctuarii, cera & luminaria.* Similia habentur ex Concilio Toletano lib. 2. Decret. tit. 27. c. 2. & apud Bernardum Præpositum Papiensem lib. 1. tit. 19. cap. 1. Walafridus Strabus de Vita S. Othmari cap. 11. *Presbyter quidam —— dum in eadem Ecclesiæ Custodis officium gereret, nocturnæ quietis tempore præficiendis luminaribus Basilicam solitus introire, &c.* Udalricus lib. 3. Consuet. Cluniac. cap. 8. *Custodi Ecclesiæ, quando sunt omnia signa pulsanda pro anniversario cujusque, &c.* Willelmus Abbas Andrensis in Chron. *Quidam ejusdem loci æditu us, quem nostro more Custodem vocamus.* Eadmerus lib. 1. Vitæ S. Anselmi Arc. Cantuar. cap. 20. *Riculphus Secretarii, id est, Custodis, officio in ipso Cœnobio fungebatur.* Adde cap. 33. Ea notione occurrunt *Custodes Basilicarum*, seu *Ecclesiarum*, apud Julianum Antecessor. Constit. 61. in Lege Longobard. lib. 2. tit. 55. §. 18. l. 3. tit. 10. §. 1. in Capitulis Caroli Magni lib. 5. cap. 229. apud Matth. Paris an. 1244. & in Vitis Abbatum S. Albani pag. 35. Will. Thorn. pag. 1937. Paulum Warnefrid. lib. 5. de Gestis Langobard. cap. 40. Baron. an. 872. num. 15. &c. Adde Gregorium VII. PP. lib. 2. Epist. 10.

Custos altaris, idem qui *Custos Ecclesiæ*. Charta Isarni Tolosani Episcopi, apud Catellum lib. 5. Rerum Occitan. *Statuo & firmo cum Hunaldo Abbate Moissiacensi de loco S. Saturnini, quem ego laudo & committo domino Hugoni Abbati Cluniacensi & Hunaldo suprascripto.* —— *hoc videlicet pacto, quòd habendum semper retineo quartam partem omnium oblationum Ecclesiæ supradicti Martyris, & proprium custodem altaris, & victum ipsius custodis de Claustro accipiendum, & domum ad opuscustodis prope ostium Ecclesiæ, &c.*

Custodes, in Collat. I. Carthagin. c. 132. 224. dicuntur, qui Notariis vel Exceptoribus publicis ac delectis adjunguntur, ne quid contra veri fidem in acta referant: *Qui Notariis & Exceptoribus videntur appositi*, ut est in Collat. II. c. 19. Adde c. 53.

Custos Angliæ, qui aliàs *Gubernator*, *Rege absente*, nostris *Regent*. Florentius Wigorn. & Simeon Dunelmensis an. 1067. Rex *Guillelmus Normanniam repetiit* —— *fratremque suum Odonem Bajocensem custodes relinquens, &c.* Tradit Matthæus Westmonaster. an. 1254. Henrico III. in Vasconia agente, *Reginam & Richardum* (Cornubiensem) *Comitem regni custodes* fuisse: Henricus Knyghton Comitem Cornubiæ *Gardianum terræ Angliæ* constitutum anno 1284. ab Edwardo I. in Vasconiam proficiscente: & Seldenus, Joannem Bedfordiæ & Humfredum Glocestriæ Duces, quibus vicissim regimen Angliæ, Henrico Rege V. in Galliis agente, permissum est, *Custodes Angliæ* vocitatos. Sic Arthurus Princeps Walliæ *Custos Angliæ* constitutus est, Henrico Rege VII. ex Anglia profecto. Sic Petrus Gavestonus *Custos Angliæ* erat, Edwardo II. Rege in Galliis agente. Sic alii. Adde Chronicon Flandr. cap. 74. Sed & Hiberniæ Prorex, *Custos Hiberniæ*, & dignitas ejus, *Hiberniæ Custodia*, stylo solenni, Joannis & Henrici III. Regum maximè ævo nuncupabatur.

Custodes Regni, dicti etiam apud nostros, qui postmodum *Regentes*, in Epist. 116. ex Sugerianis. Extat Charta

Philippi III. Regis an. 1270. data in Castris juxta Carthaginem, descripta à Duchesnio in Probat. Hist. Castilioneæ pag. 69. qua, si quid sibi humanitus contingeret, fratrem suum Carolum *Custodem Regni* constituit, donec Ludovicus filius Regis filius annum 14. complevisset. Vide *Regens.*

Custos Assisarum, in Fleta lib. 1. cap. 20. §. 22.

Custos Cambii, apud Anglos, in Fleta lib. 1. cap. 22. §. 12. Liber Rubeus Scacarii Dublinensis apud Jacob. Waræum in Antiquit. Hibernicis c. 25. *Magister Guillelmus de Wimundham Custos Cambiorum Dom. Regis in Anglia.*

Custodia captorum, ad quam tenebantur ex Lege, urbium aut oppidorum incolæ. Charta Ludovici Comitis Blesensis & Claromontis pro villa Creduliensi, seu *de Creil*, an. 1197. *Nullus Creduli manens extra villam corvatam faciet. Custodiam captivorum quito, &c.* Eadem habentur in Charta Communiæ Britulienʃis an. 1224. Vide *Escapium, Priso.*

Custodes castrorum vel maneriorum Regis, in Fleta lib. 1. cap. 20. 114. qui aliàs *Villici.*

Custos ciborum, Officium in Coquina Regia, in Ordinat. Hospitii sancti Ludovici Regis Franc. an. 1269. vulgò, *Garde-manger.*

Custodes civitatis ad recognitiones debitorum accipiendas deputati, in Fleta lib. 2. cap. 64. §. 2. 7.

Custodes Communiæ, Major & Scabini urbis, penes quos observationis Chartæ Communiæ cura incumbebat, in Charta Communiæ Belnensis an. 1202. apud Perardum pag. 275. & Valliaci an. 1187. tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 325. Vide Chron. Flandr. cap. 76.

Custos corporis Regis, Qui vestium Regis curam habebat, *Vestiarius.* Helgaudus in Roberto Rege Franc. *Evocat sui corporis custodem, & ut aliud sibi ejusdem generis deferat ornamentum, humillimis verbis imperat.*

Custos Crucis, Cui sacræ, ut opinor, Crucis Christi Hierosolymis in sancta Anastasi servandæ cura incumbebat, ut in aliis Ecclesiis reliquiarum Martyrum custodia penes eos erat, qui *Custodes Martyrum*, & *Martyrarii* nuncupati sunt. Victor Tunnensis in Chron. in Anastasio: *Elias Episcopus Hierosolymitanus — exilio traditur, & pro eo Joannes Crucis custos Episcopus ordinatur.* Ubi Theophanes pag. 134. Καὶ ἐχειροτονήθη Ἰωάννης ἀπὸ σταυροφυλάκων. Sanè Francis nostris Hierosolymitanum regnum obtinentibus, hocce titulo, Dominicam crucem servabat Canonicus sanctæ Anastaseos. Vide Gretzer. de Cruce pag. 256. & 2584.

Custos Dominicorum Regis, apud Anglos, in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 278. id est, Domanii Regii.

Custos domus infirmorum, Officium Monasticum, idem quod *Infirmarii*, de quo Chronicon S. Trudonis lib. 10. pag. 464.

Custos Dormitorii, in Libro MS. Ordinis S. Victoris Parisiensis cap. 68. Cui Dormitorii Monastici cura incumbit.

Custos Ecclesiæ. Vide suprà *Custos.*

Custodes Ecclesiarum & sanctorum locorum, in leg. 26. Cod. Theod. de Episcop. quam legem de Ecclesiis & locis sanctis Palæstinæ interpretantur viri docti. Vide Baron. an. 381. num. 16. & in verbo *Warda.*

Custodes seu *Magistri & Custodes Forestarum & Aquarum*, in Statuto Philippi Pulcri pro reformatione Regni an. 1302. art. 7. nostris, *Maistres des Eaux & Forests de France.* Vide *Forestarius.*

Custodes gaolarum, seu carcerum, quorum munus fuit quandoque in feodo, & quædam *Serjantia* reputabatur, ut est in Fleta lib. 1. cap. 26. §. 5.

Custodes Gaugeriæ, in Itinere Camerarii Scotici cap. 1. Vide *Gaugeria.*

Custodes hostiorum in itineribus, qui virgam portant coram Justitiariis de Banco, de quibus Fleta lib. 2. c. 39. & Statutum 2. Westmonasteriense cap. 48.

Custos laboris, in Monasteriis, qui Monachorum labori invigilat, in Usibus antiquis Ord. Cisterciensis c. 75.

Custos Martyrum. Vide *Martyrarius.*

Custos meretricum. Charta Roberti Ducis Normanniæ Richardi filii, in Regesto Normanniæ sign. P. in Camera Computorum Paris. *Et prædictus Baldricus & Regardator & Panagator mearum forestarum habens tantum in donis & liberationibus reguardi & panagii, quantum unus ex magistris Reguardatoribus & panagatoribus meis per totam Normanniam & * custorum meorum ad justitiam gladii mei pertinentium, & custos meretricium publicè venalium in lupanari de Roth & Marescallus meus, quando moror Roth. habens unaquaque die pro ordinationis mea Roth. de liberatione 6. panes, & 6. fercula coquinæ, & unum sextarium vini, &c.*

Custodes Monetæ, in Statutis Davidis II. Regis Scotiæ cap. 46. §. 2. qui Monetæ cudendæ præfectus est, nostris, *Garde de la Monnoie.* Statuto S. Ludovici Regis, *le Garde la Monnoie devoit jurer, que il gardera bien & loiaument la Monnoie, & que les Trousseaux & les Piles que li tailleur d'icelle monnoie lui baudra, que il les gardera bien & loiaument, & ne les baillera à nulli, fors que as monnoiers qui la monnoie monnoieront.* Custodes Monetæ in unaquaque officina monetaria ad duos reduxit Carolus V. Regens, 27. Febr. an. 1359.

Custodes nundinarum Campaniæ, in Statuto Philippi Pulcri an. 1302. pro reformatione Regni §. 7. qui quidem ut plurimùm ex Militari & Nobilium ordine erant, & mercatorum qui ad has nundinas confluebant, lites & controversias dirimebant. In Regesto Magnorum dierum Campaniæ fol. 34. 35. mentio fit Joannis *de Breonne*, & Guillelmi *de Villarcey* Militum Custodum nundinarum Campaniæ, quo loco hæc habentur: *Ratione custodiæ & officii nundinarum prædictarum, quòd secundùm usus & consuetudines dictarum nundinarum, si custodes earumdem nundinarum ponunt, vel poni faciunt in prisionem aliquem debitorem de corpore nundinarum, ad requisitionem alicujus mercatoris, si evadat à dicta prisione sine voluntate & assensu dicti mercatoris, dicti custodes ratione dicti officii, & Dominus Campaniæ, cujus personam repræsentant, in casu isto tenentur reddere & solvere, seu reddi & solvi facere mercatori prædicto suum debitum, ratione cujus dictas nundinas frequentantes erant & fuerant in tali prisione.* De Nundinis verò Trecensibus, ita Monachus S. Mariani an. 1189. *In crastinum ejusdem festi* (S. Magdalenæ) *Trecæ civitas populosa, referta opibus, tectis amplissima, repentina conflagratione ferè funditus est eversa. Celebrabantur ibi nundinæ, in quibus diversas congesserant opes, qui de diversis partibus confluxerant institores.* Vide Statuta 2. Roberti I. Regis Scotiæ cap. 20. & infrà in verbo *Nundinæ.*

Custodes Ordinis appellantur *Decani* in Ordine Cisterciensi, ut observat Haeftenus lib. 3. Disquisit. Monast. tract. 6. disq. 4. Vide Ughellum tom. 4. pag. 1209. Historia depositionis Arnulfi Remensis Archiepiscopi: *Habitaque ratione totius summæ Synodi, dignitas prælaturæ ac potestas quasi judiciaria stetit penes Archiepiscopum Signinum* (Senonensem,) *quem & ætas & vitæ meritum ac scientia commendabat. Arnulfus autem venerabilis Episcopus* (Aurelianensis) *Ordinis custos, ac omnium gerendorum interpres declaratus est, eo quòd inter omnes Galliarum Episcopos sapientia & eloquentia clarior haberetur.* Consuetud. Eoveshamensis Cœnobii in Anglia: *A Celerario igitur singulis diebus debent venire in Refectorium 72. panes monachiles, quorum quilibet erit ponderis 65. solidorum: ex quibus singuli Monachi singulos percipient: Prior & per duplum, nisi cum Abbate comederit. Nihilominus qui ad superiorem mensam, & Custos Ordinis, sederit, duplum: qui Missam majorem celebraverit, duos, &c.*

Custodes & Gardiani pacis, in Anglia, qui à Rege statuuntur, ut in delinquentes contra pacem Regiam animadvertant, eamque curent & tueantur. Hi sub Edw. III. *Justitiarii pacis* appellari cœpere. Multi horum, ait Spelmannus, in singulis urbibus & Comitatibus, cùm è majori nobilitate, tum è minori, à Cancellario seu Custode

magni sigilli Angliæ designati. Prima institutione duo vel tres solummodo, & juxta Statutum 13. Ricardi II. non ultra sex: sed aucto in dies eorum munere, reperti demum sunt 60. atque eo amplius in uno aliquo Comitatu, ad hoc sustinendum. Erant olim *pacis custodes* à populo electi in Comitatibus; nonnulli ex tenuræ ratione, & quidam virtute officii, de quibus Lambardus Eirenar. lib. 1. cap. 3. Vide *Paciarius*, in *Pax*.

Custos Palatii. Quidam Ludovicus hac dignitate donatus, inter *Ministeriales* subscribit Chartam Lotharii Imp. an. 1131. apud Duchesnium in Probat. Hist. Luxemburg. pag. 34. Idem fortè qui *Cura Palatii*.

Custodes quinque portuum Angliæ. Vide *Baro*.

Custos puerorum Regis, *Maitre des Pages du Roy*. Guillelmus Carnotensis de Vita & Miracul. S. Ludovici: *Dominus Petrus de Lauduno Miles Custos puerorum Domini Regis Philippi*.

Custos puerorum, *infantium*, seu eorum qui adhuc pueri Monasterio oblati erant, Magister, qui iis præfectus est: nam *Custodes* propriè juvenum & puerorum dicuntur, ut ex Tullio annotat Servius. Horatius:

Imberbis juvenis tandem custode remoto
Gaudet equis, *&c.*

Udalricus lib. 1. Consuetud. Cluniac. c. 41. *Et singuli* (Fratres) *sedent in sedili suo caput cooperti, juvenes qui in custodia sunt, juxta custodes suos, de quibus summopere cavetur, ne simul ita sedeant, ut non habeant inter se probabilem & boni testimonii mediatorem*. Lib. 3. c. 6. ait *Circatores*, *Magistros puerorum*, *juvenum Custodes*, subesse Priori Claustrali. Hariulfus lib. 4. Chron. Centul. c. 14. *Ut humilitatis ejus constantia certiùs nosceretur, factus est puerorum Custos, ut qui Dei judicio pastor animarum erat eligendus*. *Custodes infantum*, apud Florentium Wigorn. pag. 631. Vide Consuetud. Floriacensis Monast. pag. 399. Chron. Trudonense lib. 3. 6. 8. pag. 381. 400. 439. S. Bonifacium Mogunt. Epist. 17. & Haëftenum lib. 4. Disquisit. Monast. tract. 1. disquisit. 6.

Custodia pupillorum, quæ dominos feudales spectat in vassallis. Duplex autem est, altera *Regalis*, altera feudalis. *Garde noble Royale*, *& garde noble Seigneuriale*, in Consuetudine Normanniæ art. 214. *Custodia pupillorum Regalis* illa est quæ ad Regem ipso jure devolvitur ratione feudorum ab eo nudè pendentium, qui non modò ejusmodi feudorum pupilli vassalli, sed etiam aliorum feudorum & *rupturarum* ab aliis dominis feudalibus pendentium redditibus fruitur, teneturque tanquam bonus paterfamilias & tutor ædificia ac prædia in bono statu continere, pupillumque juxta ejus natalium prærogativam alere & educare. Dominus verò feodalis iis tantummodo feodis nobilibus vassallorum gaudet, quæ ab ipso nudè pendent, ut est in eadem Consuetudine Norman. art. 215. & 216. Jus feudale Saxonum art. 18. §. 6. *Dominus etiam est tutor pueri in bonis, quæ de ipso tenet infra annos pueriles, dum nulli contulit hoc emolumentum: & debet inde reditus accipere, donec puer ad annos perveniat suprascriptos, infra quos puer se neglegere non valebit, si à domino non potuerit investiri*. Charta Libertatum Angliæ an. 1215. *Si autem alicujus hæres talium fuerit infra ætatem, & fuerit in custodia, dominus ejus non habeat custodiam ejus, nec terræ suæ, antequam homagium ejus ceperit, perdat Curiam, & postquam talis hæres fuerit in custodia, & ad ætatem pervenerit, scilicet viginti & unius anni, habeat hæreditatem suam sine relevio, & sine fine: ita tamen quòd si ipse, dum infra ætatem fuerit, fiat Miles, nihilominus terra remaneat in custodia dominorum suorum usque ad terminum prædictum. Custos terræ hujusmodi hæredis qui infra ætatem fuerit, non capiat de terra hæredis, nisi rationabiles exitus, & rationabiles consuetudines, & rationabilia servitia, hæc sine destructione & vasto hominum vel rerum*, *&c.* De custodia Regali, hæc etiam habet Willelmus Malmesbur. lib. 5. de Ricardo Cestrensi Comite pag. 157. *Erat ille tunc pro ætate parvulus, & Regis fidei tutelæque accommodatus*. De *Custodiarum exitibus spectantibus ad coronam*, rationes ineibantur, ut est apud Matthæum Paris pag. 258. 277.

Custodias istas Regales Rex aliis donare, vel vendere ut plurimùm consuevit, qui de iis computa ad pupillorum commodum reddunt, ut est in Consuet. Norman. art. 215. Matth. Paris an. 1231. pag. 253. *Ad hæc Rex dixit Comitem præfatum de se tenere in capite, & vacantes custodias Comitum & Baronum & eorumdem hæredum ad suam Coronam usque ad ætatem legitimam pertinere: unde sibi licere proposuit tales custodias, cui voluerit vendere vel conferre*. Idem an. 1245. pag. 445. *Obiit — Gilbertus de Humfrevilla parvulum suum quemdam relinquens hæredem, cujus custodiam statim concessit Rex Comiti Legecestriæ*. Idem an. 1257. *Concessa fuit Reginæ custodia terræ Willelmi de Cantelupo, quæ priùs concessa fuerat Edwardo, & custodia terræ Willelmi Longaspathæ*. De ejusmodi custodiis pupillorum vide præterea eundem Matthæum Paris pag. 253. Rogerum Hovedenum pag. 549. Leges Malcolmi Regis Scotiæ cap. 1. §. 3. Regiam Majestatem lib. 2. cap. 41. 42. & seqq. Quoniam attachiamenta cap. 18. Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 115. veterem Consuetudinem Normanniæ cap. 33. novam art. 129. 213. & seqq. Bractonum lib. 2. cap. 35. §. 1. 6. cap. 37. §. 1. 3. 5. Fletam lib. 1. cap. 9. §. 2. Brittonem c. 66. Littletonem sect. 103. & seqq. & sect. 125. Christophorum de S. Germano de Consuetud. Angl. cap. 7. pag. 25. Froissartem 4. vol. cap. 90. pag. 271. Thomam Smith de Republ. Angl. lib. 2. cap. 4. Chopinum lib. 1. de Domanio tit. 1. num. 18. lib. 3. tit. 19. num. 8. 9. 10. Camdenum in Britannia pag. 108. Edit. 3. &c.

Custos regalis. Ita indigitatur Samuël Abbas S. Joannis Reomaënsis sub an. 691. in Catalogo Abbatum ejusce Monasterii. Vide Conjecturas Petri Roverii de hac nomenclatura num. 93.

Custos Regis Ingelrannus subscribit cum aliis Proceribus Præceptum Philippi Regis Franc. an. 1060. Regis Philippi I. quo vix septennis Rex erat. Vide *Bajulus*.

Custodes saltuum villarumque regiarum, in Chronico Fontanellensi cap. 1. pag. 194. iidem qui *Saltuarii* ac *Villici*.

Custodes sepulcrorum. Julius Firmicus lib. 3. c. 11. *Pollinctores, & funerarios, mortuorum cadaverum custodes, aut sepulcrorum faciet janitores*. Lib. 4. c. 1. *Faciet quoque pauperes, miseros, destitutos, —— custodesque sepulcrorum*, *&c.* Vide cap. 6. *Monumentorum custodes*, lib. 8. cap. 26. In Concilio Parisiensi III. can. 9. *Degeneres servi, qui sepulcris defunctorum pro qualitate ipsius ministerii deputantur*. Vide leg. 2. Cod. Theod. de Sepulcr. violat. Alii Christianis fuere *Custodes sepulcrorum*, qui scilicet corpora, reliquias, & confessiones Martyrum custodiebant. Ademarus Cabanensis in Abbatibus S. Martial. Lemovicensis pag. 272. *Et intra 15. dies crypta aurea cum gemmis à novo restaurata est à Josberto custode sepulcri* (S. Martialis) *Monacho*. Vide *Martyrarius*.

Custodia sigillorum regalium. Statutum Philippi Regis anni 1302. pro Reformatione Regni: *Item volumus, & tenore præsentium sancimus, quod sigilla Senescalliarum & Bajuliarum, Vicariarum, & Judicaturarum regni nostri de cætero non vendantur, sed in custodia tradantur personis legalibus & bonæ famæ*. Idem Statutum legitur à Philippo Rege, 13. Maii an. 1347. in Regesto *Olim* fol. 20.

Custodes silvarum. Vide *Forestarius*.

Custos summariorum & carectarum Regis, in Fleta lib. 2. cap. 14. §. 4.

Custodes vinearum, in Lege Burgundion. Addit. 1. tit. 1. §. 3. Vide *Messarius*.

Custos vini. Vide *Vinarius*.

Custodiam dare, Species infeudationis, fortè ad vitam. Bene-

Benedictus Abbas in Hist. Henrici II. Regis Angliæ: *Tradidit autem Do. Rex Willelmo filio Aldelmi Dapifero suo civitatem Wexfordiæ in custodia, cum omnibus pertinentiis suis, & statuit ut subscripta in posterum pertinerent ad servitium Wexfordiæ, Arkelow cum pertinentiis suis, &c.* Infrà: *Tradidit autem ibidem Dom. Rex Roberto le Poër in custodiam civitatem Waterfordiæ cum omnibus pertinentiis suis, & statuit ut hæc subscripta in posterum pertinerent ad servitium Waterfordiæ, &c.* Rursum: *Postquam autem Dom. Rex apud Oxenford in prædicto modo terras Hiberniæ, & eorum servitia divisisset, fecit omnes quibus custodias commiserat, homines suos, & Joannis filii sui devenire, & jurare iis ligeantias & fidelitates de terris Hiberniæ.* Vide *Feudum Gardiæ.*

CUSTRIX, Officium, seu dignitas in Monasteriis feminarum, ut *Custodis* in virilibus, cui scilicet incumbebat Ecclesiæ cura: occurrit hac notione apud Wolfardum Monachum lib. 3. de Vita S. Walburgis cap. 2.

Custrix, Abbatissa. Formulæ vett. Lindenbrogianæ 21. 22. *Ubi inlustris Abbatissa ill. custrix praeesse videtur, unà cum norma plurima ancillarum ibidem consistentium.*

CUSTUMA, *Custumare*, *Custumarius*. Vide *Consuetudo.*

CUSTUS, *Costus*, *Costagium*, *Constamentum*, Expensæ, impensæ, ex Gallico *Coust*, Hispan. *Costa*. Matth. Paris an. 1244. *Ad proprium suum custum ipsum compellent.* An. 1258. *Sine omni custu apponendo.* Occurrit apud Will. Thorn non semel, & in Prob. Hist. *des Chastaigners* p. 53.

Costus, ex Anglico & Cambro-Britannico *Cost*, sumptus. Regiam Majest. lib. 3. cap. 3. *Si res talis fuerit, quòd expensas, aut costum, vel sumptus exigat necessarios.*

Custagium, in Fleta lib. 2. cap. 1. §. 27.

Costagium. Statuta secunda Roberti I. Scotorum Regis cap. 19. §. 10. *Et reserventur semper mercatori sua damna & costagia necessaria & rationabilia, &c.* Knyghton an. 1357. *Convenerunt dare Duci 100. mille scutorum pro suis costagiis.* Hist. Prioratus Wigmoriensis tom. 2. Monastici Anglic. *Et vesquit entre les Chanoines à ses costages demeines.* Ibidem: *Més aprés il l'achevy à ses costages demeines.* Et mox: *Laquelle il fist tost perfere à ses costages.* Id est, propriis impensis.

Constangium, seu fortè *Coustangium*, in Chronico Senoniensi cap. 16. *Unde contigit Abbatem ipsius Monasterii constangiis dictorum armatorum ita attritum, &c.* Octavianus de S. Gelais in Viridario honoris:

Lesquels aprés merveilleuse coustange
En cestui cas acquirent grand loüange.

Custancia, in Domesdei, in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 306. *Dictum manerium reddit duas firmas in pane & cervisia, & custancias pistrini & bracini, &c.*

Constamentum, eadem notione, unde vocabula priora à *constare* deducunt viri docti. Scriptum de servitiis Militum Norman. post Ordericum Vitalem: *Richardus filius Rou, 1. Mil. —— uno die cum constamento suo, & deinceps cum constamento Comitis.* Occurrit ibi pluries. Henricus Huntindonensis de Contemptu mundi cap. 6. *Quibus jam dudum magni constamenti servitium impendere jocundum mihi videbatur.* *Costement*, apud Willharduinum num. 101.

CUT, Tributi species apud Scotos. Leges Burgorum Scoticorum cap. 59. *Et sciendum est quòd stallangiator non potest habere lot, cut, vel cavel, ullo tempore de aliquo mercimonio cum burgense, nisi infra nundinas.*

CUTARIA. Charta an. 1179. exarata Papiæ, MS. *Cum omnibus honoribus, conditionibus, districtis, albergariis, fodris, bannis, collectis, cutariis, & aliis rebus, &c.* In alia an. 1298. *Fodris, bannis, teloneis, curadiis, & aliis rebus.* Idem valet ac *Conredium.* Vide in hac voce.

CUTELLUS, pro *Cultellus*, ex Gallico *Couteau*. Will. Brito lib. 5. Philipp.

——*Et nudis agitur res dura cutellis.*

Lib. 8.

Hastis nil agitur, gladius, solusque cutellus.

Liber Ordinis sancti Victoris Parisiensis MS. cap. 25. *Pro signo cutelli, &c.*

CUTICA, Cutis, cuticula. Lex Longobard. lib. 1. tit. 7. §. 2. *Si quis alii plagam fecerit in capite, ut cutica tantùm rumpatur, quàm capilli cooperiunt, &c.* Occurrit rursùm tit. 8. §. 16. Dantes in Inferno cant. 32.

Alhor li prese per la cutticagna.

Id est, per capillos.

CUTIONES, vel *Cuciones*, inquit Marcellus Empir. cap. 9. & 15. *bestiolæ sunt multipedes, cute dura & solida, quæ tactæ complicant se in orbem pilulæ rotundissimæ; Polypodes Græci appellant.* Nostri *Clauspories* vocant, sed malè, ait Salmasius ad Solinum, pro *Clausporcs*. Certè *Porcelliones* dicuntur Cælio Aureliano lib. 1. de Tardis passion. cap. 4. *Porceilets* Campanis nostris, atque inde vocem *Coche*, pro porca, & *Cochons*, pro porcello deducunt viri docti.

CUTIS *olearia*, perperam, ni fallor, scribitur pro *butis olearia*, in Charta plenariæ securitatis apud Brissonium lib. 6. Formul. pag. 647.

CUTIS. Vide *Crinis.*

CUVA, Cupa, ex Gall. *Cuve*. Domesdei tit. Cestria: *Quando Rex ibi veniebat, reddebat ei unaquaque carrucata 200. hestas & unam cuvam plenam cervisiæ.* Ubi Spelmannus perperam *cunam* legit. Vitæ Abbatum S. Albani: *Unam majorem cuvam de drasco.* Alibi: *Cuva plena aquæ.* Rursum: *Quidquid in corpore repertum est, in quadam cuva repositum est.* Vide *Cupa.*

CYBURIUM. Vide *Ciborium.*

CYCLAS, Vestis, undique clausa per extremum ambitum, sinuosa, & dum terram verrebat, circulum quempiam efficiens, unde nomen à Græco κύκλος inditum videtur. Papias: *Ciclas, genus vestis, à rotunditate dicta, sursum stricta, deorsum ampla.* Gloss. Saxon. Ælfrici: *Cyclas, vel oraria*, Oplay. Saxonibus Opl est limbus. Gloss. Græc. Lat. Κύκλας, ἡ περὶ τῶν χλαινῶν περουεα κύκλῳ, *limbus*. Ibid. πέζα, ἡ κυκλάς, *limbus*. Isidorus lib. 19. Orig. cap. 24. *Circumtextum est, quod Græcè κυκλὰς dicitur, de quo Virgilius:*

Et circumtextum roseo velamen acantho.

Circumtextum autem dictum, quia est rotundum pallium. In vocis origine aberrat Guillelmus Brito lib. 9. Philippid. qui à *Cycladum* insularum incolis primò adinventas ejusmodi vestes putavit:

Stamina Phœnicum, serum, Cycladumque labores.

Cyclas autem propriè feminarum fuit. Britannicus ad Satyr. 6. Juvenal. *Cyclas vestis est muliebris tenuissima & rotunda.* Hanc pronubis tribuit Sidonius lib. 1. Epist. 5. *Jam cyclade pronuba.* Regino an. 753. *Sed & Bertradam conjugem ipsius Regis, indutam cycladibus regiis.* Et Monachus Pegaviensis an. 1096. *Juditha Comitissa filia Uratislai Boiemici Regis, coronata, & auro textis induviis regaliter adornata, processit, & coronam auro gemmisque insignitam, & cycladem auro textam, instar Dalmaticæ, & preciosissimi operis, quam sub mantello ferebat, etiam auro texto induta.* Cosmas Pragensis an. 1086. *Et imposuit diadema super caput ipsius, & ejus conjugis Zuatawæ cyclade regia amictæ.* S. Althelmus de Laude virgin.

Et peplo chlamydis, necnon cycladibus ornat.

Et alibi, de S. Anastasia:

Ut nullus membris posset auferre cyclades.

Vide Lampridium in Alexandro, Vopiscum in Saturnino, Chilienum in Vita S. Brigidæ virg. cap. 1. num. 9. Chronicon Reichersperg. an. 753. &c.

Cyclas virorum etiam fuit. Anonymus in Revelatione corporis S. Austremonii: *Podera quoque & cyclades, quarum amiciebantur tegmine, nivium superabant candorem.* Matth. Paris an. 1236. de civibus Londoniensibus: *Sericis vestimentis ornati, cycladibus auro textis circundati.* Joannes Monachus Majoris Monasterii lib. 1. Hist. Gaufredi Ducis Norman. describens cerimonias in Militia ejusdem Ducis observatas, tradit, post corporis ablutionem, *Gaufredum bysso retorta ad carnem indutum, & cyclade auro texta supervestitum.* Joann.

Sarisber. lib. 8. Policrat. cap. 12. *Alter solis lineis brumæ horrores excludit, & dum omnia gelu constricta rigent, tenui sudat in cyclade.* Anonymus vernaculus in Ritibus creationis Militum *de Balneo*, *cyclade* pariter novitios tyrones vestiri solitos refert, apud Edwardum Byssæum: *Il sera amendé, c'est assavoir avec un couverton d'or, appellé Sigleton.* Et infrà, *avec le singleton.* Sed & vestem militarem facit Chronicon Bertrandi Guesclini MS.

Voit son frere venir, qui Hanry ot a nom,
Qui devant sa bataille venoit sur un Gascon,
Armez de haubregon, couvert d'un singlaton,
C'estoit Hanris armés à loy de champion.

Istiusmodi vestimenti non semel etiam meminit *le Roman de Garin MS.*

Si a vestu un hermin peliçon,
Et par desseure un vermeil ciglaton,
Mantel a riche, qui n'est mie trop lon.

Alio loco:

Vent & engage tes aluës & tes fiés,
Emprunte pailles, & ciglatons plaiés,
L'or & l'argent, les mars, les deniers.

Le Roman de Roncevaux MS.

Hascons couvert d'un vermoil syglaton.

Fatendum tamen his locis pro pretioso panni genere ex quo conficiebantur, cyclades interdum usurpari: unde Ebrardus Bethuniensis in Græcismo *cycladem*, pannum esse dixit:

Est cyclas pannus, circundat cyclada pontus.

Joan. Bromptonus: *Portabant autem diversi generis species pretiosas, aurum & argentum, pallia oloserica, purpuram, siclades, ostrum, & multiformium vestium ornamenta.* Et Knyghtonus an. 1392. *Vestibus cultioribus, aureis & argenteis, velvetis, syndonicis sicladibus, aliisque pretiosis, &c.* Ubi fortè legendum *syndonibus.* Necrologium Ecclesiæ Parisiensis Idib. Aug. *Dedit nobis unum cyclatum pretio 12. libr.* Charta Aldephonsi Imp. Hispaniæ æræ 1191. apud Antonium *de Yepez* in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 7. *In ornatum Ecclesiæ trium marcarum pretio, tres frontales, duos de ciclaton, infulas tres, unam de ciclaton, aliam de palio, duas dalmaticas palias, unam capam de ciclaton, duo vestimenta linea cum stolis & manipulis, &c.* Monasticum Anglic. tom. 3. pag. 316. *Capa Joannis Maunself, de panno aureo qui vocatur Ciclatoun.* Adde pag. 314. &c. Computum Stephani *de la Fontaine* Argentarii Regii an. 1352. *Pour une piece de chigaton de Luques achetée, &c.*

CYCLUS, Circulus, κύκλος. *Cyclum orbis peragrare Sol & Luna* dicuntur, apud Victorinum Afrum de Principio diei, pag. 199.

Cyclo curare, Certo modo ac methodo curare, cùm imperata dierum aliquot abstinentia, aut præscripto corporis exercitio, non primo saltu aut impetu proceditur, sed ordine servato per augendi ac minuendi status vices. Occurrit apud Vegetium lib. 2. de Re veterinaria cap. 5. 6. Cælium Aurelian. lib. 1. Tardarum passion. cap. 1. Octav. Horatianum lib. 2. Rer. medic. cap. 15. &c. Hoc genus curationis, Græci Περιοδεία vocant. Περιοδεύειν, *Cyclo curare*, apud Pelagonium cap. 187. & 333. Interdum quolibet modo ac methodo curare, apud Eumelium cap. 535. 653. 654.

Cyclus metasyncriticus, &

Cyclus resumptivus, voces Medicorum, de quibus idem Cælius Aurelian. lib. 1 Chron. cap. 1.

Cyclus Paschalis, ad Lunæ ætatem investigandam, & diem Paschatis inveniendum. Vide Isidorum lib. 6. cap. 17. Durandum lib. 8. Ration. c. 13. Scaligerum lib. 2. de Emendat. temporum, Bucherium ad Canones Paschales in Præfat. Gassendum in Kalendario Rom. cap. 4. &c.

Cyclus aureus, de quo Compotistæ passim, & sequentes Versus in MS. Thuano, quos hîc apponam, ne pereant:

Prima dies Iani, quæ janua dicitur anni,
Taurum tenet, ne posterus ordo vacillet.
Majori numero debetur tertius ordo,
Sicque minor sequitur, majori continuatur
Per duodena loca, non est hæc regula vera.
Undeno Februi numerum conjunge sequentem.
Sunt quoque sex menses, Julius prior, atque sequentes,
His, quamvis crescat, undenis summa propinquat.
Octavo minor numerus sequitur, nec continuatur,
Octavo succedentem conjungit a in an.
October quintus prope debet habere sequentem,
Nonarum quartis duodeni denique mensis
Terdecimum numerum conjunctos atque secundum.
Linea sola tamen nemo sic esse recuset:
Tali quippe modo componitur Aureus ordo.

Cyclum, seu κύκλον Græci vocabant Indictionem: ἐπινέμησιν verò κύκλου, id est, *partitionem circuli*, annum Indictionis. Vide Henricum Valesium ad Evagrium lib. 5. cap. 33.

CYFUS, aut *Cyphus*, Scutula, vel *Scyphus.* Burchardus de Casib. sancti Galli cap. 7. *Præter 14. cyfos lampadum.* Occurrit passim. Vide *Crater.*

CYGNOS habendi, jus non omnibus erat. Tabularium sancti Bertini Ch. 83. *Super jure habendi cygnos in mera, & super jure tendendi retia ad capiendas aves in mera eadem, &c.*

CYMBALUM, Campana, qua Monachi cientur ad refectorium, quæque appenditur in claustro, ut observat Durandus lib. 1. Ration. cap. 4. num. 11. & Chronicon Abbatiæ S. Trudonis lib. 9. pag. 460. *Cymbalum refectorii*, lib. 4. Histor. Vezeliacensis pag. 643. Lanfrancus in Decretis pro Ordin. S. Benedicti cap. 1. *Cantata Nona exeant, Prior ad percutiendum cymbalum, Hebdomadarii coquinæ & cæteri qui servituri sunt ad injuncta sibi officia.* Alibi: *Qua* (Nona) *cantata, pulsato cymbalo à Priore, pergant omnes in refectorium.* Vita S. Willelmi Abbat. Roschild. num. 20. *Horâ refectionis accessit ad cymbalum, & percusso cymbalo convocavit Conventum.* Liber Ordinis sancti Victoris Parisiensis MS. cap. 11. *Pertinet ad Cellerarium ut auferat malleolum, qui pendet ad cymbalum.* Occurrit crebriùs in Ordine Romano, in Ordine conversationis monasticæ cap. 11. & in Vitis Abbat. S. Albani.

Cymbalum etiam pulsatum ad mortuos indicat Gregorius Magnus lib. 1. Dialog. cap. 9. Vita & obitus S. Leonis IX. PP. apud Ughellum tom. 8. *In cujus obsequio B. Petri cymbalum à semetipso, nullo cogente, sonare cœpit.* Ad Ecclesiam perinde accitos *cymbalo* Monachos, colligitur ex Vita S. Telliai Episcopi Landavens. cap. 2. apud Capgrav. & Boland. 9. Febr. *Cymbalum* denique in Choro etiam statuit Beletus de Divin. offic. cap. 86. & ex eo Durandus loco citato.

CYMBILIA, pro *Cimelia*, apud Anastasium Bibl. in Severino PP. pag. 47. *Sigillaverunt omne vestiarium Ecclesiæ, seu cymbilia Episcopi.*

CYMBOLA. Vita S. Heldradi Abbatis Novalicensis num. 24. *Ob frequentiam itaque populi, custodibus per Ecclesias deputatis, unus de ipsius Monasterii clientibus ad B. Heldradi Oratorium accedens, cymbolam à custode petiit, sed non impetravit. Instinctu igitur diaboli, custode nesciente, cymbolam de altari furtiva temeritate capere præsumpsit.* Ubi vir doctissimus Henschenius *symbolam* legendum censet, esseque aut intelligi rei alicujus esculentæ oblationem, quæ super altare fieri solita esset à tenuioris fortunæ Fidelibus.

CYNEBOT, vox Anglo-Saxonica: idem quod Cyneȝild & Ceneȝild, compensationis pars quæ populo debetur ob Regis cædem. Saxonibus Cyn, est gens, boð, & ȝild compositio. Vide *Botha*, & *Geldum.* Leges Athelstani, & Concilium Grateleanum an. 928. can. 3. de Regis cæde: *Ipsum natale ejus pertinet cognationi, & cynebot ipsius, terræ nationi.*

CYNEDOMAS. Leges Athelstani Regis apud Bromptonum pag. 845. & Concilium Grateleanum an. 928. cap. 13. *Regis weregildum est cum Anglis in jure publico triginta millia thrimsa, id est, trium, quindecim millia*

thrimsa sunt de wera & quindecim millia cynedomas, id est, regiæ censuræ. ipsum natale ejus pretium pertinet cognationi, & cynebot ipsius terræ nationi. Est autem Anglo-Saxonibus Cẏneꝺome, imperium, regnum, Cẏneꝺomaſ, fasces, dignitas, magistratus.

CYNOCAUMA, Æstus Caniculæ, ex Græc. κυνόκαυμα. Ruricius Episcopus Lemovicensis lib. 1. Epist. 17. *Et sic inundatio roris aspergit, ut contracti frigore, vel coacti apricitatem ignis plurimi diebus cynocaumatis quærimus.*

CYPIACUS. Vide *Cippus.*

CYPIARIUM. Vide *Manupiarium.*

CYPRENSE *opus.* Liber anniversariorum Basilicæ Vaticanæ apud Joan. Rubeum in Vita Bonifacii VIII. PP. p. 345. *Quinque aurifrygia, quorum tria sunt opere Cyprensi nobilissima, & unum est de opere Anglicano, &c.——item 4. camisas de cortina, cum pectoralibus & gramiciis de opere Cyprensi.*

CYPRIANA. Ita annuum festum S. Cypriani vocabant Carthaginenses, quod ii ad ejus ædem sacram, ante urbem ad littus maris sitam, solenni cultu celebrabant: quo etiam nomine donabatur à nautis insignis quædam ac periculosa tempestas, quæ in mari circa id festum ferè semper oriebatur. Vide Procopium lib. 1. Vandal. cap. 20. & 21.

CYPRINUM *metallum*, Cuprum, æs Cyprium: in Cypro enim prima æris inventio fuit, ut ait Plinius lib. 34. cap. 2. unde *ærosam* & πολύχαλκον appellarunt veteres, ut auctor est Festus. *Cyprini clavi*, Palladio. *Acutum Cyprinum*, clavus æreus, apud Innocent. Agrimensorem. *Acus Cyprea*, in Epistola Valeriani apud Pollionem. *Cypria trabs*, pro ærea, apud Horatium. Anastasius in Leone III. PP. p. 139. *Alias fenestras ex metallo Cyprino reparavit.* Idem pag. 128. *Necnon & fenestras ipsius Ecclesiæ ex metallo Cypsino decoravit.* Sed ibi legendum *Gypsino* censet Salmasius: est enim *Gypsum* specularis lapis, quo erant decoratæ fenestræ, διόπτρες καὶ διαφανής. Vide *Cuprum.*

CYPSINUM. Vide *Cyprinum.*

CYREATH, vox Anglo-Saxonica, Jusjurandum electum, id scilicet quod quis cum aliis conjuratoribus, è majori numero selectis præstat, cui opponitur *Rimeath*, quod vide. Leges Athelstani c. 15. *Et jurent quòd illud pecus N. intertiatum in peculio suo natum sit sine rimath, & stet thes Cyreath, id est, jusjurandum electum super 20. den.*

CYRICSEAT. Vide *Ciricseat.*

CYRIUS, Dominus, ex Græco Κύριος. Aldhelmus Abbas Malmesburiensis: *Ad doxam onomatis Cyrii:* πρὸς δόξαν ὀνόματος κυρίου.

CYROGRAPHUM. Vide *Chirographum.*

CYROGRILLUS. Vide *Chirogrillus.*

CYULA. Vide *Ceola.*



ADDENDA
ET
EMENDANDA.

A.



Asuoren-eed. *Lin.* 2. Daniæ, *lege* Scaniæ. *post* ſubtraxiſſe, *ſcribe :* Adde lib. 5. cap. 15. lib. 7. c. 3. 6. 15. lib. 9. c. 9. 12.

Abba, Πίτα, in Gloſſ. Lat. Græc.

Abbas. *P.* 9. *l.* 72. *poſt* populi *adde :* Joan. Villaneus lib. 9. cap. 93. *Nel detto anno i Capitani di Genova, e l'Abao del popolo, & la podeſta, &c.* Sed & obſervat Octavius Ferrarius in Originibus Linguæ Italicæ, Brixiæ Decurionum primores, & Mediolani Collegiorum & Sodalitiorum, imò mercatorum atque opificum Præfectos, Abbates etiamnum appellari. *Abbate del Collegio*, apud Dantem in Purgat. cant. 26.

Ibidem pag. 11. *l.* 48. *poſt* obtineant *adde :* De ejuſmodi Abbatibus ita Berchtoldus Conſtantienſis an. 1095. *Lutolfus ſanctiſſimi Leonis Papæ filius, ſanctaque Tullenſis Eccleſiæ Decanus, Monaſterium Clericorum, quod Canonicum Romani cognominant, in quo Clericos ſecundùm Regulam S. Auguſtini vivere profeſſos congregavit, quibus & Præpoſitum ejuſdem profeſſionis præfecit, quem Epiſcopus loci in Abbatem eidem congregationi ſolenniter conſecravit. Eſt enim conſuetudo in illis partibus, ut Præpoſiti congregationum ejuſmodi, Abbates nominentur, & in Abbates conſecrentur : hoc tantùm excepto, quòd baculos non portant.*

Pag. 12. *l.* 54. *poſt* tenebat *ſubde :* Capitul. an. 823. cap. 8. & lib. 2. cap. 8. *Abbatibus quoque & Laïcis ſpecialiter jubemus, ut in Monaſteriis quæ ex noſtra largitate habent, Epiſcoporum conſilio & documento ea quæ ad religionem Canonicorum, Monachorum, Sanctimonialium pertinent, peragant, & eorum ſalubrem admonitionem in hoc libenter audiant, & obediant.*

Ibidem l. 70. *poſt* iſti Abbates *adde :* ipſimet regebant Monachos ipſos. Hinc querela S. Bonifacii in Epiſt. ad Cuthbertum Archiepiſc. Cantii, & in Concilio Cloveshovenſi an. 747. can. 5. *Illud hoc quod Laïcus homo, vel Imperator, vel Rex, aut aliquis Præfectorum, vel Comitum in ſæculari poteſtate fultus ſibi per violentiam rapiat Monaſterium de poteſtate Epiſcopi, vel Abbatis, aut Abbatiſſæ, & incipiat ipſe vice Abbatis regere & habere ſub ſe Monachos, & pecuniam poſſidere, quæ fuit ſanguine Chriſti comparata, &c.* Atque ii.

Ibid. l. 73. *poſt* Abbatis *adde :* quem legitimum vocat Capitulare Sueſſionenſe an. 744. c. 3. ad diſcrimen Abbatis Militaris.

Ead. pag. l. antepenult. poſt cap. 42. *adde :* Tabularium Flaviniacenſis Monaſterii : *Flaviniacenſis Cœnobii, ubi venerabilis vir Sarulfus Decanus vice Warini Comitis cum norma Monachorum honorificè militat.* Vetus Catalog. Abbatum ejuſdem Abbatiæ: *Marianus ſucceſſit an.* 845. *Indict.* 7. *& Wlfado ſedem reliquit. Quo migrante Warinus Comes dono Imperatoris Karoli præfuit vice Abbatis, & ſub eo Sarulfus Decanus, & poſt eum Gothſerus Abba ſucceſſit : quo defuncto, Hugo ſucceſſit* 16. *anno Caroli.*

Ibid. p. 13. *l.* 43. *poſt* cap. 321. *adde :* Extat apud Paſchaſium Radbertum in Epitaphio Walæ Abbatis Corbeïenſis lib. 2. cap. 2. ejuſdem Walæ ad Ludovicum Pium de Eccleſiis in Beneficium Laïcis datis gravis expoſtulatio.

Ibidem p. 13. *l.* 63. *poſt* deſerviatur. *adde :* Huc pertinet Nota adjecta capiti 1. Capitularis Aquiſgran. 1. an. 803. quam in librum 1. retulit Tillius : *Tempore Adriani PP. & Karoli Mag. Imp. quando Paulinus Epiſcopus tenuit vices Apoſtolicæ Sedis in Aquis, fuit factum iſtud Capitulum propter hoc, quia Laïci homines volebant* (al. *ſolebant*) *dividere Epiſcopia, & Monaſteria ad illorum opus, & non remanſiſſet ulli Epiſcopo, nec Abbati, nec Abbatiſſæ, niſi tantùm ut velut Canonici & Monachi viverent.*

Hîc porro abuſus non intra Occidentis fines ſe ſe continuit, ſed & poſtmodum in Orientem tranſiit. Editus eſt pronuper à viro ſingularis eruditionis Joanne Baptiſta Cotelerio Regio Linguæ Græcæ Profeſſore, Joannis Antiocheni Patriarchæ, qui ſub ſæculi dodecimi initium vixit, opuſculum, quo demonſtrare conatur, ὅτι οἱ τὰ μοναστήρια διὰ δωρεῶν λαμβάνοντες, εἴτε ἀρχιερατικῶν, εἴτε βασιλικῶν, καὶ ἐκ τῶν μοναστηρίων κέρδη ἔχοντες, ἀσεβοῦσιν. Ubi pauca ſuperfuiſſe innuit Monaſteria ſua tempeſtate, quæ viris Laïcis ad vitam, vel ad duorum aut trium hæredum, quo modo apud nos precariæ dari ſolebant, non collata eſſent ab Principibus : graviterque invehitur in ejuſmodi Χαριστικαρίους, ſic enim appellat, quos noſtri *Beneficiarios :* adeo ut mirum ſit Theodorum Balſamonem ad can. 13. VII. Synodi, Antiocheni iſtius Præſulis ſcripta improbare auſum fuiſſe, virum ſacris initiatum. Ita nempe hac ætate Principum ſuorum auſis nefariis applaudere ſoliti erant Pontifices ipſi.

Ibidem. Pag. 14. *l.* 44. *poſt* conceſſere. *adde :* Epitaphium Gotofredi Epiſc. Magalonenſis apud Gariellum :

Militibus tulit Eccleſias, Comiteſque coëgit
Se verſis vicibus ſubdere Præſulibus.

Vide Joan. Sariſber. Epiſt. 28.

Ibidem p. 15. *l.* 52. *poſt* firmavit *adde :* Vide Statuta ejuſdem Ord. diſt. 2. c. 1. diſt. 4. c. 1.

Pag. 15. *poſt lin.* 65. *adde :*

Abbas Præbendarum. Charta Fundationis duarum Præbendarum in Eccleſia Folliacenſi ad Corbeïam an. 1211. in Spicilegio Acheriano tom. 13. pag. 333. ſic inſcribitur : *Radulfus Dei gratiâ Archidiaconus Pontivenſis, & dictus Abbas Præbendarum ſancti Matthæi apud Corbeïam, &c.*

Poſt l. 74. *adde :*

Abbates denique dictos, licet impropriè, Decanos rurales, ſcribit Joan. de Deo in Pœnitentiario lib. 5. cap. 11.

Abdomire, Ἀφυπνῶν, in Gloſſ. Græc. Lat.

Abeuvrare, Adaquare animalia, in Foris Aragon. lib. 4. f. 85. v. *Abbrever.*

Abintimus, & *Abintimas, atis, Interiùs habitans, & secretarius, qui scit secreta nostra & intima cordis.* Ugutio.

Abjudicare. *Pag.* 20. *l.* 2. *post* abjudicavere *adde:* Albertus Stadensis an. 1180. *Imperator Henrico Duci abjudicavit omne fœdum quod ab Imperio tenuit.*

Abjurare. *Pag.* 21. *l.* 22. *post* cap. 82. *scribe:* Charta Joan. Regis Angl. apud Dugdalum in Antiquitatib. Warwicensis provinciæ pag. 672. *Rex Vicecomiti Oxon. Mandamus tibi quod Anketiellum Manvers, qui captus fuit pro saisina sigilli Roberti de Veteriponte, abjurare facias terram nostram, & ipsum postea sine dilatione mittas ad mare, per aliquos de tuis, qui videant quod exeat à terra nostra, &c.*

Ibid. l. 29. *post* tom. 2. *adde:* Joan. Sarisber. Epist. 128. Stephanum Tornacens. Epist. 43. Albertum Stadensem an. 1181. Gullelm. Prynneum in Libertatibus Angl. tom. 3. pag. 358.

Ablinguare. *Lege* Ablingere. *& infrà, post* radatur, &c. *scribe:* ubi non probo emendationem appositam, *abluatur.* Aliis verbis dixit Theodorus Archiep. Cantuar. in Capit. c. 51. *Si super altare stillaverit calix, sorbeat Minister stillam.*

Abocatura. Statuta Veronensia lib. 4. cap. 181. *Pro qualibet scotatura vel abocatura alicujus vegetis, &c.*

Abocellus. *In fine adde: Abocellis* semel ac iterum in lib. 2. MS. de Miracul. S. Victoris.

Abominosus, βδελυκτός. *Vox abominosa,* apud Diomedem lib. 3. Grammat.

Abonatus, ex Hispanico *Abonado,* Præditus. Fori Aragon. lib. 1. tit. de Suprajunctariis: *Quod officia suprajunctariæ concedantur personis notabilibus, honorabilibus, & abonatis, aptis & sufficientibus ad regendum dicta officia.*

Abracadabra. *post* ΔΑΙΜΟΝΟΣ *adde:* Istius fortè Paulinæ mentio est in Romana Inscript. apud Gruter. 716. 7. ULPIA. PAULINA. MATER. INFELICISSIMA. CONTRA. VOTUM. PIETATIS. POSUIT.

Abrenuntiare. *In fine adde:* Capit. 1. an. 811. c. 5. *Quid sit quod unusquisque Christianus in Baptismo promittat, vel quibus abrenuntiet.* Adde Capitul. 2. ejusdem an. c. 9. & Epistolam generalem ad Episcopos Regni, ejusdem anni.

Absconsa. *l.* 9. *post* 213. *adde:* in lib. Usuum Ordinis Cisterciensis cap. 20. 53. 68. 87. 93. 94. 100.

Absentare. *lin.* 2. *adde:* Alanus de Insulis in Planctu naturæ: *Cætera verò quæ thalamus secretior absentabat, meliora fides esse loquebatur.* id est, occultabat.

Lin. 28. *post* Sacerdotem *adde:* Alanus lib. 4. Anticlaud. pag. 61.

——*Simili non omnis gloria quarto*
Absentatur equo.

Lin. 30. *post* &c. *adde:* Aliud sonat in Gloss. Lat. Græc. Absentatio, ἀποσύνθεσις.

Absida. *Pag.* 26. *l.* 62. *post* obsides *adde:* Vide Alcuinum Poëm. 3.

Pag. 27. *l.* 7. *post* collocavit *adde:* Guibertus lib. 1. de Pignerib. Sanctor. cap. 2. §. 2. *Is ante absidis frontem, inter altare videlicet ac absidem —— pro officio acturus astiterat.* Anselmus Episcop. Havelberg. lib. 3. Dial. cap. 1. *Et quoniam omnium vestrum excellentiæ placuit, ut in hac sancta Basilica S. Sophiæ iterum conveniremus, in cujus absida nunc sedemus, &c.*

Absolvere. *Pag.* 28. *l.* 10. *adde:* Lib. Usuum Ord. Cisterc. cap. 70. 99.

Absque, Præterquam. Aurel. Victor Schotti in Augusto: *Felix adeo, absque liberis, tamen simulque conjugio.* In Caligula: *Immaturo absque Octaviani interitu.* In Hadriano: *Apud Baias tabe interiit anno Imperii absque mense vicesimo secundo.* Utitur etiam non semel Ammianus, ut & alter Victor in Vitellio, Vespasiano, & Theodosio,

Abundat. *In fine adde:* Fori Oscæ an. 1247. *Sed si fuerit partitio facta cum carta, tunc abundat.*

Abuti. *Lin.* 19. *post* usurpat —— *adde:* S. Hieronym. in 4. Esaiæ: *Abutendum est hoc testimonio & adversum Ecclesiæ feminas, quæ ambulant collo extento, & nutibus loquuntur oculorum. In fine adde:*

Abusus, Defectus. Alanus lib. 4. Anticlaud. cap. 3.

Non erit à propriis exclusus dotibus ejus
Cultus, & in nullo formæ patietur abusum.

Acampanare, In *campum* educere, *Mettre les bestes aux champs.* Fori Aragon. lib. 4. pag. 85. v. *Quod possint prædictis pendentibus litigiis ganata sua depascere, abeuvare, acampanare, lignare, carbonare, arbores scindere, &c.*

Acannizare. Fori Oscæ Jacobi I. Regis Arag. fol. 16. *Quicumque acannizaverit vaccam vel bovem, si bos vel vacca fecerit damnum casu fortuito, dum acannizatur, cujus est amittat ipsum bovem vel vaccam, nisi acannicetur causâ nuptiarum.* Picardi etiamnum dicunt *Acanner,* cùm aliquem conviciis incessunt. Quasi canem in aliquem concitare.

Accaptare. *P.* 33. *l.* 17. *post* remisit *adde:* Vide Histor. Episcoporum & Comitum Engolismensium c. 33.

Accessor. *In fine adde:* & in Sermone Roberti de Sorbona de Conscientia.

Accidentia, idem quod *Escaëta,* hæreditas, *Eschoite.* Charta Roberti Comitis Drocarum an. 1219. *Quæ videlicet prædicta masura ad me descendit ex accidentiis Aanoridis uxoris meæ, &c.*

Accinctor. Regestum Castri Lidi in Andibus fol. 47. *Habet quoque in Longo-alneto versuram omnibus diebus cum uno Milite & suis accinctoribus,* id est, famulis, qui latus cingunt.

Accipitrum *captura. Adde in fine,* Cæterum observare licet in Capitul. an. 819. cap. 8. & in lib. 4. Capit. cap. 21. *in compositionem Wirgildi ea dari quæ in lege continentur, excepto accipitre & spata: quia propter illa duo aliquotiens perjurium committitur, quando majoris pretii quàm illa sunt, esse jurantur.*

Accolæ. *Lin.* 34. *adde:* Spicilegium Acherian. tom. 13. pag. 261. Vide *Acla.*

Accolligere. Vide *Colligere.*

Accursa, *Exilium,* Ugutioni.

Accursare. Statuta Veronensia lib. 3. cap. 58. *Monetam grossam vel minutam accursatam, seu quæ accursabitur in futurum in civitate Veronæ, &c.* Id est, cui dabitur *cursus,* quæ in usu communi erit.

Accusa. *Lin.* 1. *post* 1345. *adde:* Passim in Legibus civilib. Veronensibus.

Acedia. *Lin.* 8. *post* Monachos *adde:* Melancholiæ species quæ Monachorum propria est, atque ita appellatur à S. Hieronymo Epist. 4. *Sunt qui humore cellarum, immoderatisque jejuniis, tædio solitudinis, ac nimia lectione, dum diebus ac noctibus auribus suis personant, vertuntur in melancholiam, & Hippocratis magis fomentis, quàm nostris monitis indigent.*

Pag. 39. *l.* 22. *post* cap. 31. *adde:* Alcuinum lib. de Virtutib. & vitiis cap. 32. & Alanum de Insulis in Summa de Arte prædicatoria cap. 7.

Acephali. *Pag.* 39. *post l. ult.*

Acephali præterea dicuntur Monachi, quorum Abbas vel Prior defunctus est, apud Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 3. pag. 636.

Aciculus. Ugutio: *Acia, dolabrum, quasi acutè scindens, unde Aciola dicitur: & dicitur hæc Acies, etis, pro securi qua Cementarii utuntur: unde hic Aciculus dicitur: unde Gregorius Nazarenus* (sic in MS.) *Scio, inquit, antequam esset vel astare super quo asciculus non descendit.* Vide *Ascia.*

Acla. *Lin.* 5. *post* dabit *adde:* in Charta Chilperici Regis apud eundem pag. 146. *Unà cum terris, domibus, ædificiis, mancipiis, alcis, vineis, campis, pratis, &c. Ibidem in fine adde:* Ubi, aut fallor, *acla,* contractum ex *accola,* pro *manso accola.* Vide *Accola.*

ACOISIA. Vide *Assisia.*

AÇOR, Accipiter, vox Hispanica. Observantiæ Regni Aragon. lib. 7. tit. de Venatorib. *Quicumque furatus fuerit açoren, ancipitrem, aut falconem, &c.*

AÇOTARE, Flagellare, vox Hispanica. Fori Oscæ an. 1247. fol. 33. *Etsi fortè persolvere non poterit, açotetur.* Fori Aragon. lib. 9. tit. de Lenonib. *Açotentur per civitates, villas, & loca, quibus prædicta evenient.*

ACRA, Extrema, ex Græco ἄκρα. Vita Alcuini: *Non istum verberibus* (puerum Alcuinum) *quia rudis adhuc est, acris pedum tantum, in quibus duritia inest calli, tonsione cultelli castigemus.*

ACTIO. *Pag.* 47. *l.* 15. *post* cap. 2. *adde*: Catalog. summor. Pontific. edit. ab Henschenio in Prolegom. tom. 9. in S. Xisto: *Hic constituit ut infra actionem Sacerdotis, incipiens populus Hymnum decantaret, Sanctus, Sanctus, &c.*

ACTIONATOR. *In fine adde*: Charta Ludov. II. Imp. apud Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 224. *Ut nullus Dux, Comes, Gastaldio, aut aliquis publicus actionator, &c.*

ACUCULA. *Lin.* 16. *post* deportare *adde*: Hieronym. in cap. 3. Esaiæ: *Habent acus mulieres quibus ornatorum crinium compago retinetur, ne laxiùs fluant, & insparsos dissipentur capillos.*

ACUTA. *Lin.* 9. Vide Mich. Scotum Mensæ Philosoph. cap. 7.

Lin. 14. *post* semel *adde*: Noti sunt Aretæi & aliorum Medicorum libri Περὶ ὀξέων παθῶν, & Cælii Aureliani *de Acutis.* Vide Humelbergium ad Sereni Sammonici c. 2.

ADCORDABILES. *In fine adde*: Vide Consuetud. localem Castellaniæ Bellijocensis apud Thomasserium lib. 1. cap. 97. & pag. 208.

ADDEXTRARE. *Lin.* 6. *post* altare *adde*: Vita Gregorii PP. X. *Et per loca insignia regni sui, per quæ ipsum contingebat transire, addextratoris officium exhibens reverenter.* Infrà: *Sicut ipsum Pontificem addextrarat per urbem.*

ADECERDITÆ, Hæretici qui dicebant *Christo descendenti ad inferos, omnem animarum multitudinem occurrisse ei, & credidisse ei, & liberatam fuisse.* Ita Auctor Prædestinati lib. 1. hær. 79.

ADEMPRUM. *Pag.* 56. *l.* 10. *post* 225. *adde*: Foros Aragon. lib. 4. fol. 85. v. *Sub fin.* in Ademprare, *adde*: ex Observantiis Regni Aragon. lib. 9. tit. Actus Curiar. §. 8.

ADEPS. *Lin.* 14. *post* sumpsit *adde*: Adeps verò differt à sepo vel sevo: sevum enim animalium pinguitudo est, plusque terrestris naturæ participans, & cùm refrixit, glaciatur & fragile est, atque ægrè liquefit, liquatum vero celerrimè densatur: adeps autem contrario modo se habet, nam liquidior est, minusque duratur. *Infrà dele* conficiendis candelis, *& lege* lucernis.

ADEVANTAGIA, idem quod Gallis *Avantage*, quod ultra partem recipitur. Verbi gratiâ in Foris Aragon. lib. 5. est titul. *De adevantagiis quas uxore præmortua, vel ipsa superstite, vir aut ejus successores habere debent.* Alter, *De rebus sive adevantagiis quas vir & ejus hæredes habere debent ante partem.*

ADFIGERE. *In fine adde*: Tabularium Casauriense: *Quia Dom. Luitprandus Rex in suo Capitulari affixit, ut quicumque de re sua, &c.* Charta alia ex eodem Tabulario: *Ea iterum Domnus Ludovicus Imp. in sua capitula affixit, ut ubi ex utraque parte Ecclesiasticum fuisset, rectores earundem Ecclesiarum, si se familiariter pacificare velint, licentiam habeant.*

ADFIGURARE, pro *Figurare.* Utitur Diomedes lib. 1. Art. Grammat.

ADGRESSURA, pro *grassatura*, (qua voce utitur Suetonius) apud Ulp. l. 4. tit. 2. lib. 10.

ADFILIARE. *Pag.* 57. *post l.* 11. *scribe*:

Desafiliare, Exhæredare. Fori Oscæ an. 1247. fol. 24. *His rationibus pater potest desafiliare filium suum, si viderit patrem captum, —— si noluerit pater vel mater afiliare illum, vel hæredem facere, &c.*

ADJECTAMENTUM, in l. 242. D. de Verb. sign. *additamentum*, in l. 7. D. de Legat. 2. & alibi.

ADJUDICARE, idem quod *judicare*, de qua voce suo loco, Cedere, donare per testamentum, *extremo judicio.* Charta Caroli Crassi Regis an. 880. apud Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 236. *Si quis aliquid adjudicaverit, vel aliquo modo donaverit, vel Monasterium emerit, liberè & absolutè possideat.*

ADJURARE. *Lin.* 7. *post* conquirendæ *scribe*: Andreas Suenonis lib. 4. Legum Scaniæ cap. 12. Eligendi sunt 12. *prudentes bondones, de quibus præsumi possit, ut non velint, etiam in causa propria, pejerare, ut exortam super possessione quæstionem suo dirimant sacramento: illi defensione, cui possessionem adjuraverint, concedenda.* Videtur legendum *abjuraverint.* Vide *Abjurare.*

ADMIRABILIS, Titulus concessus Comitibus, apud Leonem Magnum Epist. 8. Græcis θαυμασιώτατος. Vide *Silentiarius.*

ADMODUM. *Adde in fine*: Neque fortè aliter hæc vox sonat in Decretione Childeberti Regis c. 4. in Epistola Ludovici Pii ad Sicharium, & in aliquot Formulis veteribus: nisi usurpetur pro *amodò*, quod volunt viri docti. Vide Paulinum Aquileiensem in Epistola ad Carolum Magnum præfixa lib. 1. contra Felicem Urgelitan.

ADMORTIZATIO. *In fine adde*: Charta an. 1270. *Theobaldus de Bellomonte amortizavit tanquam quintus dominus feodi venditionem quam Petrus de Vemarcio Miles fecit in Ecclesia S. Genovefæ de domo sua de Vemarcio, cum porprisio, jure, & dominio quocunque.* Tabular. S. Genovefæ Paris. an. 1277. *Guido Buticularius armiger de Dravello venditionem & amortizationem nemoris de Minleio cum fundo ipsius nemoris —— Ecclesiæ S. Genovefæ factam à Philippo de Brunaio armigero, & Mabilia ejus uxore tanquam primus dominus feodi laudavit & concessit.*

ADOPTARI. *Lin.* 41. *post* 59. *adde*: Jure Aragonum, ex Foris Oscæ an. 1247. *omnis homo cujuscunque conditionis sit, licèt habeat filios legitimos, potest inter eos constituere filium adoptivum: qui post mortem patris tenebitur æqualiter cum legitimis* (ad) *ejus debita persolvenda, & cum eis tanquam legitimus sortietur.*

ADORATORES. Alypius Antiochenus in Descript. orbis cap. 18. *Ditimi enim* (Æditumi,) *& Sacerdotes, & Ministri, & aruspices, & adoratores, & divini optimi habundant.* Vide ibi Jacob. Gotofredum.

ADRAMIRE. *Pag.* 68. *l.* 57. *post* facere *adde*: Chronicon Petri IV. Reg. Aragon. cap. 31. *E Don Pedro de Exerica trames los ab un porter nostre lettres de dementiments e de arramiments de batailles.* Ubi Cod. MS. *arremiments* præfert.

ADSOLARE. *Lin.* 11. *post* obsoletans *adde*: Fori Oscæ Jacobi I. Reg. Aragon. an. 1277. *Nec etiam debent deteriorare aliquid de commissis; quod si fecerint, debent totum reficere, quod per eos fuerit assolatum.* Id est, destructum.

ADVENTOR. *Lin.* 4. *post* dedit *adde*: Vita S. Afræ: *Videns honestos viros, existimans adventores impudicos, paravit cœnam, &c.* Vide Juretum ad Symmachi lib. 1. Epist. 41.

ADVIVERE. *Lin.* 8. *post* 57. *adde*: S. Hieron. lib. 1. Contra Jovinianum, & Epist. 50.

ADULARIUS. *In fine adde*: Vide Foros Oscæ an. 1247. fol. 16. in Foris Aragon. fol. 58. v.

ADULTERIUM. *Lin.* 1. *post* fornicatio *adde*: Glossæ antiquæ MSS. *Stuprum, Adulterium in virgine perpetrandum.*

Pag. 75. *l. penul. post* passim *adde*: in Concilio Autisidiod. can. 23. Turonensi II. can. 14. in Capitul. Compendiensi an. 757. can. 14.

Pag. 67. *l.* 6. De pœnis adulterii multa congessit Stephanus Stephanius in Notis ad Saxonem Grammat. pag. 122.

Ibid. l. 18. *post* adulterum, &c. *scribe* : S. Hieronym. Epist. 83. cap. 2. explicans verba S. Pauli, dicentis oportere Episcopum esse unius uxoris virum : *Quidam coactè interpretantur uxores pro Ecclesiis, viros pro Episcopis debere accipi, & hoc in Nicæna quoque Synodo à Patribus esse decretum, ne de alia ad aliam Ecclesiam Episcopus transferatur, ne virginalis pauperculæ societate contempta ditioris adulteræ quærat amplexus.*

ADUNARE. *In fine adde* :
Adunantia, pro Collecta, Congregatione, in Statutis Veronens. lib. 1. cap. 46.

ADVOCATUS, *Pag.* 90. *l.* 13. *post* cap. 33. *adde* : Joan. Sarisberiensem lib. 7. Policrat. cap. 17. & Epist. 125.

ÆDIFICARE. *L.* 2. *post* instruere *adde* : S. Hieronymus lib. 3. in Ruffinum cap. 5. *Duas Epistolas—per hoc fere biennium interpretatus sum, & in ædificationem Ecclesiæ legendas nostræ linguæ hominibus dedi.*

ÆNEA. *In fine lege* : Lib. 1. cap. 2. lib. 3. c. 8. & nostram Constantinopolim Christianam, ubi de æde S. Michaëlis.

ÆQUIDICI *versus*, Γ'σύλεκτοι, qui singulis propositionibus ἀντιθέτοις apparant versus dictiones, apud Diomedem lib. 2. Art. Grammat.

ÆQUIPARABILIS, Comparandus. Præfatio Caroli M. ad Capitulare Aquisgranense an. 789. *Non ut me ejus Sancti æquiparabilem faciam, &c.*

ÆRA. *Pag.* 93. *l.* 22. *post* Mabillonium *adde* : & in veteri Collectione edita à V. Cl. Jacobo Petito.

Lin. 32. *post* Hildericum *adde* : Perperam porro *Ira*, pro *Era*, scribitur in Formula 16. ex Baluzianis: *Ut lex mundana Theodosiano corpore arbitratus discernit, me impleturum esse polliceor, data Edictione de inscriptionibus accusatoribus recrescant Theodosiano nono in ira prima, &c.* Est enim titulus 1. lib. 9. Codicis Theod. de Accusationibus & inscript.

Lin. 48. *sic lege* : anno 1349. ut est in Foris Aragon. lib. 4. tit. de Tabellionib.

Lin. 50. *post* desiit *adde* : in Archiepiscopatu Tarraconensi an. 1180. Chronicon præfixum Usaticis MSS. Barcinonensibus : *Deinde regnavit Ludovicus filius ejus annis 29. quo sublato de medio, cœpit regnare Ludovicus filius ejus minor, qui etiam regnavit annis 44. & de festo S. Joannis Bapt. usque in diem sancti Luch* (f. Lucæ) *quo die celebratum fuit Concilium apud Terraconam à Domino Berengario Tarraconæ Archiepiscopo cum Episcopis & Clericis sui Archiepiscopatus, quorum consilio & præcepto annus Domini institutus scribi in omnibus Chartis per totum Archiepiscopatum. Tunc verò currebat annus* 1180.

ÆRAMEN. *In fine* : Adde Formulam 7. ex Baluzianis.

ÆSTIVALE. *Lin.* 18. *adde* : Fori Aragon. lib. 4. tit. de Cerdonibus : *Possint facere sotulares magnos & parvos, stivales, hosas, & aliud opus quodcunque de pellibus hircorum, arietum, &c.*

ÆTAS *legitima. In fine adde* : Vide Brissonium lib. 3. Selector. cap. 2.

ÆVUM. *In fine* : Utitur non semel uterque Victor : sed & veteres. Virgilius :

Et nunc æquali tecum pubesceret ævo.

AFFARE. *Lin.* 25. *post* affare *adde* : Ita nostri etiam usurparunt. Joannes Abbas Laudun. in Speculo Historico MS. lib. 11. cap. 35. *Entre lesquels il i eust un Escuier de noble affaire, qui se voüa à S. Denys.* Vide tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 380.

AFFIBULARE. *Lin. pen. post* dissolvere *adde* : apud Alanum de Insulis in Planctu naturæ initio, & in Anticlaudiano lib. 1. cap. 7.

AFFILATORIA, Cos qua rasoria acuuntur. Usus antiqui Ordinis Cisterciensis cap. 85. de Rasuris : *Forcipes, rasoria, & affilatorias custos eorum acuat & præparet.*

AFFOLARE. *Pag.* 102. *l.* 4. *post* emendabitur : Charta Beatricis Abbatissæ B. Mariæ Suession. an. 1231. *Quòd in rescussione percutiatur aliquis, vel sanguis vel plaga inferatur alicui, vel aliquis affoletur, aut etiam occidatur, &c.*

AFFORARE. *Lin.* 2. *post* constituere *adde* : Charta Petri II. Regis Aragon. an. 1350. *Et faceremus posse nostrum totaliter, quòd dicta moneta Jaccensis sit aforata & taxata cum moneta Barcinonens. & Regalium valentiæ ad rationem 18. denar. Barcinonens.*

AFFRESINUS. Hist. Episcop. & Comitum Engolism. cap. 35. *Quatuor stolas, 8. manipulos, 5. albas, & unam de affresina.* Expressit Gall. *Orfrais*, aurifrigium.

AFFROIAMENTUM. Liber Anglicus inscriptus *Justice of peace* pag. 76. v. *Aggregatis sibi quamplurimis malefactoribus ignotis, & pacis Domini Regis perturbatoribus armatis, & modo guerrino arraiatis ad magnum numerum, injuriam sibi factam, ut dicitur, per suam propriam potestatem, quasi regalem potestatem vindicando & corrigendo magnum affroiamentum ad tunc & ibidem quampluribus de populo Domini Regis fecit, sicque causa illius congregationis tota patria ibidem magnum terrorem tunc ibidem sustinuit, &c.* Rectiùs *affraiamentum* scribitur pag. 78. v. *Magnum affraiamentum ibidem faciendo in contemptum Regis, &c.* Gallis, *Effroy*.

AGELLARIUS, *Rusticus*, Ugutioni.

AGENDA. *Pag.* 106. *l.* 45. *in fine adde* : Guigonem in Statutis Cartusiens. c. 11. §. 1. c. 14. §. 1. 4. & Statuta antiqua ejusd. Ord. 1. part. c. 5. §. 35.

AGER. *Lin.* 11. *post* p. 588. *adde* : & tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 289. *In fine adde* : Vide *Acra*, *Campus*.

AGERE. *Lin.* 3. *post* faciant *scribe* : Rabanus Maurus lib. contra Judæos cap. 53. ubi de S. Ambrosii cum Theodosio concertatione de Judæorum Synagoga : *Atque ita obtinuit, ut illa quæ statuta fuerant, revocarentur : nec priùs ad altare accedere voluit, nisi fide sua Imperator illum agere debere testaretur. Cui Episcopus : Ergo ago fide tua. Respondit Imperator : Age fide mea. Qua sponsione iterata, securus peregit Sacerdos divina mysteria.*

AGILOLFUNGI. *In fine adde* : Ab Agilolfungis istis Welphones prodiisse existimat Rhenanus lib. 2. Rer. German. pag. 88.

AGIUS. *Lin.* 7. Ex his emendenda formula 14. ex Baluzianis : *Agino Salomon pro sapientia bene scripsit hanc sententiam, &c.* Legendum enim *agio*, vel *agios*, aut *agius*.

AGNELLARII, Quibus agnorum nutriendorum cura incumbit. *Agnellaria*, locus ubi agni educantur. Statuta antiqua Ord. Cartusiensis 2. part. cap. 19. §. 8. *Et aufertur præcisè omnis spes dispensandi super possessionibus vel reditibus extra terminos habendis : nisi tam urgens & inevitabilis necessitas, quod in majus detrimentum inde accideret. Quòd si statutum tam solenniter firmatum rumperetur, & nisi fortè in agnellariis & cellariis, ubi magna necessitas appareret, &c.* Infrà, §. 11. *In terris agnellariorum nemo præsumat facere aliquam culturam sine licentia Capituli Generalis, excepto quod hortus ibi poterit haberi.*

AGNOMENTUM, pro *agnomen*, dixit Apuleius in Apologia.

AGNUS *Dei. Lin.* 20. *post* differit *adde* : Laudatur etiam Alfonsi Cicarelli de Menavia *Tractatus de origine, benedictione, consecratione, & virtutibus agnorum Dei*, in Biblioth. MSS. Labbei pag. 228.

AGOMANUS. Glossæ Isidori : *Particus, negotiator, qui per partes vendit, qui Institor & Agomanus dicitur, quòd in diversa manus agat.*

AGONIZATORIUM, Certamen. Liber Dodanæ manualis cap. 41. *Ne me damnent vel reprehendant quòd sim temera in tali subintrare agonizatorio acumine laboris, ut tibi aliquid de Deo dirigere audeam sermonis.*

AGRANUS, *pro agro accipitur : unde Anianus in expositione supra Matthæum : Qui agrum aut agranum suscipiat.* Ita Ugutio.

AGRARIUS. *Lin.* 3. *post* de Janua *adde* : Victor in Ma-

ximiano: *Ortus parentibus agrariis.* Sigebertus an. 1160. *Nolens vexare agrarios, milites, nec burgenses, nec rusticorum multitudinem.*

ACRICOLERE, Agrum colere. Tabular. Prioratus Neronis Villæ fol. 28. *In vinea quam agricolit Prior de Puisols, &c.*

AGULA. *Lin.* 1. *post* Lat. *adde:* Legendum fortè *Agalma.* Vide in hac voce, & in *Agagula.*

AIN. *Lin.* 3. Huc fortè pertinent ista Alcuini Poëm. 3. de quodam Anglo-Saxonum Rege:

Tertius accepit sceptrum regnator opimum,
Quem clamant IN, incerto cognomine gentes,
Qui nunc imperium Saxonum jure gubernat.

AISANTIA. *Lin.* 4. *post* commoditas *scribe:* Tabular. Abbat. Reigniacensis Ord. Cisterc. *Per omnia sua nemora inter Choram & Cosam jacentia atque posita suorum pastionem porcorum, transitum, percussum, sine pretio & panagio, & omnes usus, quos Aisancias vocamus, perpetuò donavit,* an. 1147. In alia Charta an. 1153. ibid. *Et usus quos Aasancias vocamus.*

ALADMA. Fori Jacobi Reg. Arag. an. 1307. ubi de Judæis: *Præterea ut omnia & singula præmissa observentur & compleantur, statuimus quod quolibet anno jactentur seu imponantur aladma, & nitdui, prout melius & firmius & solennius possit fieri secundùm legem & observantiam Judæorum, cum rotulo Thore, seu Legis, pridie mensis Octobris, in Synagoga majori cujuslibet loci, præsenti tota aliama, vel majori parte ipsius, & in locis ubi non habent Synagogam, jactentur dicti aladma & nitdui in schola, vel in alio ubi faciunt orationem, ut omnes Judæi teneant & observent omnia supradicta per totum illum annum.*

ALBA. *Pag.* 121. *l.* 37. *post* candor *adde:* Cæsarius Arelat. Serm. 15. *Quando in nobis sacri baptismatis dona vacuavimus, quando in nobis niveos holosericæ nuptialis amictus concidimus, &c.*

Pag. 122. *l.* 16. *post* sunt *adde:* Alcuinus Poëm. 3.

Dum mergi meruit baptismi gurgite felix,
Post albas igitur morbo correptus egrescit,
Donec mortali clausit spiracula vitæ.

Lin. 39. *lege:* *Albæ*, Hebdomada quæ Pascha vel Pentecosten subsequitur: nam & *Albas Pentecostes* dixit Theodorus Cantuar. Archiepisc. in Pœnitentiali cap. 13. *Octo dies Neophytorum*, in Epist. Anonymi de celebratione Paschæ tom. 9. Oper. S. Hieron. Nominis rationem, &c.

ALBAGIA. *Lin.* 3. *post* invaditur *adde:* Huc fortè spectant ista ex Chronico Petri IV. Reg. Aragon. lib. 3. cap. 13. extremo: *E puix faën donar de rems, e a navegar con mes poguen, e per albahines quæ y stinguen en mar tro lo diumenge sequent.* Ubi Cod. MS. *albaxines* præfert.

ALBANELLUS, Avis auguralis species, de qua sic Joannes Sarisberiensis lib. 1. Policr. cap. 13. *Si avis quæ vulgò dicitur Albanellus, prætervolans viam à sinistris, feratur ad dextram, de hospitii hilaritate non dubites.*

ALBARRANEUS, Albanus, Extraneus, ex Hispan. *Albarran, hombre no casado.* Fori Oscæ an. 1247. f. 32. *Et si homicida & homo mortuus fuerint Domini Regis, vel albarraneus, licèt fiat homicidium in villa vel in castro,— debet reddi homicida bajulo Domini Regis.* Fori Aragon. lib. 9. tit. *De forma diffidamenti: Et aliqui vagabundi, extranei, albarrani, ignoti, & alii, &c.*

ALBARANUM, *Lin.* 2. *post* Albala *scribe:* *Albara*, & *Albaran*, Raimundo Montanerio in Chron. Reg. Aragon. cap. 204. Fori Oscæ an. 1247. fol. 22. *Per oblivionem longi temporis, vel amissionem apocarum, quæ Albaran vulgariter appellantur.*

ALBARDA, Clitella, stragulum, vox Hispanica. Fori Oscæ an. 1247. fol. 34. *Nullus qui furatus fuerit asinum, sine capistro aut albarda, habet tornam, nec testes qui pro eo testificantur, &c.*

ALBESIA, *Genus scuti, quia album.* Ugutio.

ALBUFFERIA. *Lin.* 4. *adde:* Charta alia an. 1248. apud *Diago* in Hist. Regni Valentiæ lib. 7. cap. 44. *Quod possitis retinere in Olla 60. Saracenos ad opus 30. barcharum albuferæ, & 40. Saracenos ad opus bruginarum, cum uxoribus & filiis & filiabus suis, & tota posteritate eorum in perpetuum.*

ALÇARE. Jacobus I. Rex Arag. in Foris Oscæ an. 1247. fol. 5. *Debet dare bonam & sufficientem fidantiam, quòd teneat ipsum pignus de manifesto, & quod non se alcet cum illo pignore.* Fol. 9. *Clericus pro debito aliquo quod debeat Laico, nullo modo potest se alçare ad Episcopum: sed pro tota alia causa quæ pertineat ad Ecclesiam, aut ad ordinem suum, bene potest se alçare ad Episcopum.* Observantiæ Regni Aragon. lib. 2. tit. *Ne vir.* §. 22. *Si Clericus dicat coram Judice sæculari, quòd est in possessione alicujus rei, non potest se alçare ad suum judicem ad probandam suam professionem, &c.*

ALCAYDUS. *Lin.* 22. *adde:* ex Observantiis Regni Aragon. lib. 9. tit. *Articuli inquisitionis: Alcaydi meretricum & uxoratorum*, fol. 41. Edit. 1624.

ALCHERIA. *In fine adde:* Ubi innuit Foros Oscæ an. 1247. fol. 30. *Nisi in alcaçaria tendam locatam teneat, &c.*

ALCIBALANUS, *dicitur instrumentum lucernarium visibus aptum.* Ugutio.

ALDEA. *Lin.* 4. *post* 9. *adde:* in Foris Aragon. lib. 4. tit. de Notariis.

ALDEOLA. Observantiæ Regni Aragon. lib. 8. tit. de Appellationib. §. 4. *Usque ad miserrimam aldeolam finis illius partis regni.*

ALECANA, *Meretrix gratiâ quæstus.* Ugutio.

ALEMBICUM. *Post* Arabica *adde:* ut quidam censent: nam alii à Græco ἄμβιξ, vasis species, de qua præ cæteris Casaubonus in Athenæum, & Scaliger in Catalect.

ALFARDA. *Lin.* 2. *post* Aragon. *scribe:* Lib. 4. tit. *de Alfardis: Vidimus contineri quòd propter defectum & nimiam elongationem alfardarum exolvendarum, cequiæ & braçales remanent repletæ & obstructæ terra, sordibus & immunditiis, &c.* Mox, *Alfarderii*, collectores alfardarum. Vox Hispanica, quæ tributum Principi debitum sonat.

ALFERUS. *Lin.* 1. *post* Vexillarius *adde:* *Alferazes seu signiferi*, in Charta Gregorii X. PP. an. 1275. apud Petrum Mariam in Regesto part. 2. Hist. Eccl. Placentinæ.

ALGOZILUS. *Lin.* 15. & Foros Aragon. lib. 1. tit. *de officio Alguazili.*

ALIAMA, *In fine scribe:* Vide in *Aladma*, & Observantias Regni Aragon. lib. 2. tit. de Foro competenti §. 3.

ALIENIGENÆ. *Pag.* 134. *lin.* 14. *post* Rastallus *scribe:* Vide Prynneum in Libertat. Angl. tom. 2. pag. 1003.

ALITHINUS. *Pag.* 135. *lin.* 3. *post* vocat *adde:* Alypius Antiochenus in Descript. orb. cap. 17. §. 12. *Quomodo & Lydda purpuram altinam.* Leg. *alitinam.* Ita cap. 30. *Purpuram bonam alicem*, pro *alitinam.*

ALLEGARE. *Lin.* 11. *post* allegasti *adde:* Cæsarius Arelatens. Serm. 12. *Si apud aliquam personam potentem velles aliquam causam allegare necessariam, &c.*

ALLELUYA. *Pag.* 137. *in fine:*

Alleluyaticè, Cum *Alleluya.* Ordinarius MS. Eccles. Rotomag. *Responsoria de Horis alleluyaticè dicantur.*

ALMONETA, Auctio, Hispanis *Almoneda*, nostris *Encant.* Occurrit non semel in Foris & Observantiis Regni Aragon. lib. 4. tit. de Emptione, &c. §. 7. & alibi.

ALMUDAÇAFI, Officiales civitatum in Hispania, quorum officium inter cætera est, *pares ponderare & vinum mensurare*, ut est in Observantiis Regni Aragon. lib. 7. tit. de Moderatione rerum venalium §. 1. Adde lib. 9. tit. de Salva infantion. §. 13. & Foros Aragon. lib. 9. tit. de Prohibita inquisit.

ALMUDAYNA. *Lin. pen. post* 333. *adde:* & apud Petrum IV. Regem Arag. in Chron. lib. 3. cap. 21.

ALMU-

ALMUGAVARI. *Lin.* 22. *post* cap. 16. *adde*: Raimundus Montanerius in Chron. Reg. Arag. passim.

Lin. ult. Almugavarorum verò cohortes *Almugavariam* appellat idem Montanerius cap. 170. & alibi non semel.

ALMUNIA. *In fine adde*: Observantiæ Regni Aragon. lib. 5. tit. de Jure dotium, §. 4. *Tamen si Miles vel Infantio habent unam almuniam vel turrim, censetur una hæreditas cum toto hæreditamento adjuncto illi almuniæ, vel turri.*

ALODIUM. *Pag.* 147. *lin.* 1. *ante* &c. *adde*: Fredericum Sandeum in Consuetudines feudales Gelriæ tit. 1. cap. 1. §. 17. 18. 19. 20. & seqq.

ALPES. *Pag.* 150. *lin.* 12. *post* passim *adde*: præterea à Rainardo Abbate Cisterciensi in Institut. cap. 57.

Ibidem post lin. 43. *scribe*:

Alpes, Altitudo. Paschasius Radbertus in Epitaphio Vualæ Abbatis Corbeiensis lib. 1. cap. 16. *Ubi jubebat mihi nostrum sternere lectum*, (in agri sulcis) *quorum latera hinc inde pulcris nos ambiendo fovebant fulcris, dum equi sella in medio posita, quæ unam mihi alpem ad caput præbebat, alteram illi*

ALSARE, Rebellare, Hispan. *Levantar.* Gall. *Souslever.* Charta Jacobi Regis Aragon. an. 1276. apud *Diago* in Hist. Regni Valentiæ lib. 7. cap. 66. *Posse Saracenorum crescit in regno Valentiæ, & alsaverunt se jam tria castra in ipso regno, & exspectant quotidie auxilium, de quo sumus certi quòd debet eis venire, &c.*

ALTANUM. Jus Vicentinum lib. 1. *Lignum fructiferum, de cossa viride, vel altanum, &c.*

ALTARE. *Pag.* 152. *lin.* 35. *post* Charta *adde*: Gaufredi Episcopi Parisiensis in Tabulario S. Mariæ Longipontis: *Damus eis altare, & quod ad altare pertinet, villa quæ dicitur Orceacus.* Alia, &c.

Pag. 154. *lin.* 30. *post* 76. *adde*: præterea V. C. Jacobus Petitus post Pœnitentiale Theodori pag. 596. 601. 625. 630. 631. 632. 633. 635. —*In fine adde*:

Altare, Basis phylacteriorum, seu capsellarum, in quibus reconduntur reliquiæ. Vetus Scheda apud Browerum lib. 8. Annal. Trevir. num. 114. *Capsam auream cum altari supposito, innitentem 4. columnis argenteis: & aliam item capsulam modicam altari superpositam, &c.* Ademarus Cabanensis tom. 2. Bibl. Labbei pag. 272. *Idem Josbertus iconem auream S. Martialis fecit sedentem super altare, & manu dextra populum benedicentem, &c.* Hist. Episcop. & Comitum Engolismensium cap. 35. *Duas tabulas eburneas cum argento, duplex argenteum Psalterium, duo altaria argentea, & in fine suo thuribulum argenteum.*

ALTARARIUS. *In fine*: Epistola MS. Innocentii VI. PP. *Paulus de Scrofano Canonicus dictæ Basilicæ, qui fuerat in ea auctoritate nostra Altarius* (sic) *deputatus, videns quòd dictis Canonicis & Capitulo de oblationibus hujusmodi disponentibus pro eorum libito & voluntate, ipse inaniter gereret Altarii nomen, hujusmodi altariatus officium sponte & liberè resignavit.*

ALTE & *Bassè*. *Lin.* 5. *post* voluntati *adde*: Charta Gregorii X. PP. apud Petrum Mariam Campum in Regesto part. 2. Histor. Eccl. Placentinæ num. 156. *Memoratus Guido cum ejulatu non modico, —— se alt & bas, sine tenore, modo vel conditione aliqua nostris mandatis exponens, &c.*

ALTERARE, Mutare. Will. Neubrigensis lib. 2. de Gest. Pontific. Anglor. pag. 245. *Adolescens alteravit habitum apud Diberst, tunc exiguum Cœnobium.*

ALTERCARI. *Post lin.* 15. Isidorus Hispalensis in S. Fulgentio: *Est & liber altercationis ejus, quo de fide cum Transamundo Rege idem Fulgentius disputavit.*

ALTERUTRARE. *In fine scribe*: Henricus Aquilonipolensis in Adolpheide cap. 5.

——*Sors se alterutrare solet*,

ALTERITAS. *Scribe in fine*: Adde Alanum de Insulis in Planctu naturæ pag. 284. ult. Edit.

ALTREARE. Regestum de Censib. Bigorræ, ex Camera Comput. Paris. fol. 5. *Lo casal de Putance altreavit se Comiti Petro, sicuti alii Milites de Baregia.*

ALYRUMNÆ. *Lin.* 5. *post* cognominat *adde*: hinc emendandus Michaël Scotus lib. 2. Mensæ Philosophicæ cap. 21. *Philometer Rex Gothorum, quasdam mulieres Triagas, quas Gothi Alarinas vocant, suspectas habens, &c.* Legendum enim *magas*, & *Alyrumnas*.

In fine adde: Et Stephanum Stephanium in Notis ad Saxonem Grammat. pag. 45. & seqq.

AMA. Ugutio: *Strix, gis, nocturna avis, de sono vocis dicta, quando enim clamat, stridet. Hæc avis à vulgo dicitur Ama, ab amando parvulos: unde & lac præbere fertur lactentibus.*

AMBIFARIE. *Lin.* 2. *post* partibus *adde*: Utitur Apuleius in Apologia. *Ambifariè* dixit, &c.

AMBITUDO, pro *Ambitus*, dixit Apuleius in Asclepio.

AMICARE. *In fine adde*: M. Justinus Lippiensis in Lipiflorio pag. 131.

Hic canit, auditum dulcedine vocis amicans.

Et pag. 136.

Ægros, captivos, nudos, hostes, & egenos
Visitat, absolvit, vestit, amicat, alit.

AMBO. *Pag.* 164. *post lin.* 1. *adde*: S. Fulgentius Homil. 10. *Dum sanctæ prædicationis, jubente nunc sancto Patre, altissimum conscendimus thronum, vestris immolaturi sensibus verbi Dominici sacrificium, Dei primitus expectamus eloquium; qui loquentem facit mutum, ut cùm nos gradus conscendimus absidæ, ipse descendat de throno cælorum, qui inclinavit cælos & descendit, &c.*

AMBUDT. Andreas Suenonis lib. 13. Legum Scaniæ cap. 6. de oppressione ancillæ: *Ad sex orarum satisfactionem vel seni juramenti defensionem interdum illicitus attingit concubitus cum ancilla, puta, quæ servilibus exempta operibus, societatis, & honoris, & obsequii dignioris intuitu, assidendi dominæ suæ officium est adepta, unde quoque* Ambudt *linguâ patriâ nominatur.*

AMIANTI. *In fine adde*: Scribit S. Hieronymus ad cap. 41. Ezechiel. ἀμίαντον *genus esse ligni, vel ligni habens similitudinem, quod quanto plus arserit, tanto mundius invenitur.*

AMICTORIUM. *Lin.* 3. *post* publico *adde*: S. Hieron. in 3. Esaiæ: *Habent sindones, quæ vocantur Amictoria: & vittas, quibus crines ligantium, quas appellant* ταινίας.

AMICUS. *In fine adde*:

Amicæ, Concubinæ, meretrices, *Amici*, Lenones. Fori Aragon. lib. 9. de Lenonib. *Statutum—quòd aliqua persona cujuscunque status vel conditionis existat, non teneat, nec tenere audeat, aut possit publicè vel occultè in lupanaribus, sive burdeles, nec alibi concubinas vulgariter vocatas Amigas, ad quæstum sive lucrum illicitum.* Mox: *Lenones vel concubinarios vulgariter vocatos amigos.* Vide Martial. lib. 7. Epigr. 69. & alios.

AMIGDALA. Statuta Ecclesiæ Morinensis cap. 8. apud V. Cl. Jacob. Petitum: *Si ab Ecclesia Morinensi absque dispensatione Decani & Capituli absentaverint per majorem partem Quadragesimæ, valorem dictarum amigdalarum Bursario seu Receptori bursæ obituum restituere seu reddere ad plenum tenentur.*

AMISSURA, Submonitio, admonitio, citatio. Charta an. 1226. pro Abbatissa S. Mariæ Suession. *Per hanc autem compositionem quitavit dictus Vicecomes omnes citationes & omnes amissuras dictis hospitibus & hominibus in perpetuum.* Alia Radulfi Comitis Suession. an. 1233. pro Communia Nantoliensi: *Ut tunc mihi vel servienti meo amissuras emendabit.*

AMOR. *Lin.* 1. *post* cautiones *adde*: uti vocantur à S. Hieronymo Epist. 17.

AMPHIMALLUS. *In fine adde*: & S. Hieronymus Epist. 28. extrema, præter Grammaticos Græcos.

ANABOLADIUM. *Lin.* 8. *post* amiciri *adde*: Apud Esaiam cap. 3. *Mutatoria & pallia*, Symmachus transtulit ἀναβόλαια, id est, *ornamenta vestium muliebrium quibus*

humeri & pectora proteguntur, ut est apud Hieronymum.

ANACHORETÆ. *Lin.* 4. *post* Eustoch. *adde* : *Qui soli, inquit, habitant per deserta, & ab eo quòd procul ab hominibus recesserint, nuncupantur.*

ANARGYRI. *Adde in fine*, & Nicol. Myrepsum sect. 10. cap. 183.

ANATHEMA. *Pag.* 181. *lin.* 9. *post* est *adde* : *Anathemabilis Arrius*, apud auctorem Prædestinati pag. 167. *Anathemabilis liber*, pag. 186.

ANCA. *Lin.* 3. *adde* : Jacobus Stephanescus Cardinal. libro 2. de Coronatione Bonifacii VIII. PP. cap. 11.

——*Pars aurea pubes*
Infremit alipedum, nudari vestibus ancas,
Purpureasque dolet fronti decedere vittas.

ANGARIZARE. *Pag.* 190. *post* Vocabular. *adde* Eddius Stephan. in Vita S. Wilfridi cap. 7. *Dona mihi maxima promittentes, si te subterfugientem Episcopum angarizarem, & ad Apostolicam sedem tendentem retinerem.*

ANGELUS. *In fine adde* :

Angelorum ignota nomina fingi vel nominari vetat Concil. Laodic. can. 35. Sola enim *Michaëlis*, *Gabrielis*, & *Raphaëlis* agnoscit Ecclesia. Capitulum Aquisgran. an. 789. can. 16. lib. 1. Capit. c. 16. Synodus Romana sub Zacharia PP. Quibus interdum *Uriel* adjungitur. Vide Rhenanum lib. 3. Rer. German. pag. 149. Altaserram ad Ferrandum Diac. pag. 124. Stephan. Baluzium ad lib. 1. Capitul. c. 16. &c.

ANGELICA *vestis*. *Pag.* 192. *lin.* 13. *post* Angelica: *adde* : & quòd *vivant angelicè*, *& sint in carne sine carne*, ut loquitur S. Hieronymus Epist. 7. Carmen de Laude vitæ monasticæ :

Comparo gyranti solenniter omnia cælo :
Insuper Angelicis comparo spiritibus.
Qui semper SANCTUS *triplicata voce resultant,*
In terris Monachi quod modulantur idem.

Lin. 27. *post* ἰσαγγελοῦμενοι *adde* : Hinc Monachorum *cælestis vita* dicitur S. Hieronymo Epist. 41. & in Vita S. Pauli Eremitæ.

ANNONA. *Post lin.* 21. *scribe* :

Annona tultitia. Tabular. Prioratus de Domina in Delphinatu Ch. 211. *In festivitate S. Johannis unum multonem optimum, per messiones tascham qualis contigerit*, 12. *sextarios annonæ inter toltitiam & tavernam.* Rursum : *Inter toltizam & tavernam.*

ANNOTICUS, pro *Anniculus*. Capitulare Saxonum an. 797. cap. 11. *Illud notandum est quales debent solidi esse Saxonum, id est, bovem annoticum, utriusque sexus autumnali tempore, sicut in stabulum mittitur, pro uno solido.*

ANNUS. *Pag.* 202. *lin.* 29. *post* &c. *subde* : Legi nuper Chartam originalem *Tetbaldi Palatii Comitis*, ex Tabulario Ecclesiæ Carnotensis, quæ sic clauditur : *Data 5. Idus Januarii, Indictione 6. anno à Passione Domini millesimo 83. Regni autem Philippi 23. Scripta manu Ingelranni Carnotensis Ecclesiæ Decani & Cancellarii.* At hîc evidenter Passio sumitur pro Incarnatione : nam annus 1083. fuit 23. Philippi Regis, & Indict. 6.

Ibidem. *Pag.* 206. *lin.* 2. *post* Incarnationis *adde* : Proinde qui annus 1059. dicitur in hac Charta, erit annus 1060. anni initio ducto vel à Nativitate, vel à Kalendis Januarii. Quam quidem annos Christi putandi rationem obtinuisse in diœcesi Remensi, docet Charta Guidonis Abbatis Monasterii S. Basoli, quæ sic clauditur : *Datum & actum in Monasterio nostro S. Basoli prædicto, sub anno Domini secundùm cursum Ecclesiæ Remensis* 1390. 13. *die mensis Junii, Indictione* 12. *Pontificatus sanctissimi in Christo Patris ac Domini nostri Domini Clementis divina providentia Papæ VII. anno* 12. Qui quidem annus secundùm nostrum putandi morem erat adhuc 1389. quo 12. Indictio currebat, & Clementis VII. Antipapæ annus 12. Electus quippe fuerat à Concilio Basileensi 20. Septemb. an. 1378.

Pag. 237. *post lin.* 41. *scribe* :

Annus novus. S. Maximus Taurinensis Hom. de Kalendis Januarii : *Grave utique eorum cor est, atque omni impietate depressum, qui per sacrilegos logos divinis monitis illudentes, vana diligunt, & falsa sectantur, & post omnia ad offensionis plenitudinem dies ipsos Annum novum vocant. Quamquam non inconvenienter secundùm se, Novum appellant annum : quoniam per nefandas ferias de honestate falsa turpitudo & perversitas innovatur. Novum vocant annum, quasi novi aliquid aut cælum tunc ostendat, aut terra. Novum annum Januarias appellant Kalendas, cùm vetusto semper errore & horrore sordescant.*

ANORMALUS, pro *anomalus*, vel contra *normam*, id est, regulam. Alanus de Planctu naturæ : *Qui autem à regula Veneris exceptionem facit anormalam, Veneris privetur sigillo.* Utitur alibi semel ac iterum.

ANS. Smaragdus in Grammatica MS. *Feminini generis sunt hæc, ars, arx, ens, bas, cals,* (calx) *dos, faux, &c.* ubi Glossa interlinearis ad vocem *ans*, habet, id est, *talar.* Alibi : *Ans, generis feminini.*

ANSULA. S. Fulgentius Homil. 66. *Tenet hujus medicinalis stationis ansulas pater interpellans pro filia sua.— Mulier verò de causa pudica, de fide secura, sic tetigit ansulam stationis, ut antè statueret profluvium sanguinis, quàm vox clarescerct confitenti. Aperitur statio, sentit ægrota, & non intelligit turba. Non sonat ansula, & procedit de odio medicina.*

ANTELOQUIUM, Πρωτολογία, de eo qui primas in loquendo partes obtinet. Utitur Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. ult.

ANTIA. *In fine adde* : aliàs *Antiæ* dicuntur crines capitis posteriores. Apuleius lib. 1. Florid. de Apolline : *Jam primùm crines ejus præmulsis antiis, promissis capronis anteventuli & propenduli.*

ANTICIPITER, pro *accipiter*, in Foris Oscæ an. 1247. fol. 36. *Si quis furatus fuerit anticipitrem vel falconem, &c.*

ANTIDOTUM. *Lin.* 4. *post* avancement *adde* : S. Hieron. Epist. 151. *Vidi ego nauseam & capitis vertiginem antidoto, quæ appellatur πικρά, sæpe sanari.* Vide eundem in cap. 51. Esaiæ.

ANTIGARIÆ. Fori Oscæ an. 1247. fol. 5. *Si equus, equa, mulus ——fuerit ab aliquo cui fidejusserit pignoratus, & qui eum posuit, noluerit subvenire, jurante fidejussore qui eum posuit, solvat de antigariis pro qualibet noctium 5. arrovas hordei, &c.*

ANTILOGIUM, Altercatio, ἀντιλογία. Fulgentius Placiades de Virgiliana continentia : *Omisso ergo antilogii circuitu, cœpti operis aggrediamur exordium.*

ANTIPHONA. *Pag.* 243. *lin.* 48. *post* ἀντίφωνα *adde* : Eddius Steph. in Vita S. Wilfridi cap. 44. *Aut quomodo juxta ritum primitivæ Ecclesiæ consono vocis modulamine, binis adstantibus choris, persultare responsoriis antiphonisque reciprocis instruerem.* Alcuinus Poëm. 3.

Præsentem ergo diem cuncti celebremus ovantes,
Et reciproca Deo modulemur carmina Christo.

ANTISTITIUM. *Lin.* 1. *post* hanc vocem *adde* : *Præsulatus vel Primatus*, in Gloss. MSS. S. Germani Paris. Cod. 524.

ANTOR, pro *auctor*, Primus venditor. Occurrit passim in Foris Aragon. Vide lib. 6. tit. de Furto.

ANXIONARIUS. Auctor de Disciplina Scholarium c. 4. *O quàm proficiens est sanitatique consentaneum secundùm facultatem in unum componere, ne artocopi mucore anxionarius anhelitum infirmet, & vini insipidi acor cordis secreta confundat, —— & quod deterius est, ne assiduis incursibus ingrassetur anxionarius.*

APICULARII, Qui jure *abollagii*, de quo suprà, in silvis dominorum gaudent. Regestum Castri Lidi in Andibus f. 27. *Comes habet etiam summam mellis, & 4. solidos de Apiculariis. Aurilleurs* dicuntur, voce ex *Apicularius* formata, fol. 55. Ex quo sequentia descripsi-

mus : *Borel & Chrestien du Burau ont l'aurillerie par tote la Forest de Burçai & de Cloipas : & ont chascun doze Mansais ou premier pasnage, & poent prendre les ées en cette maniere. Se les ées sont en crous de chesne ou d'autre arbre, l'aurilleor poent escrouser l'arbre, où eles seront. Et se il ne les poent aveir, pour escrouser, il poent l'arbre estroissier à doze pied de haut, se il ne les poent avoir autrement. Et se il trovent aucun emblant ées en la forest, cil qui i seront trové, feront au Seignor 60. sols Cen. d'amende, & li aurilleor auront lor ées.*

Apiculus, *Ligamen quo filacteria dependent : & pro filis accipitur. Apicere, ligare.* Ugutio.

Apiternus, *Qui rebus caret mundanis.* Ugutio.

Aplanes. *Sub fin. adde :* Vide Joan. Sarisber. lib. 2. Policrat. cap. 16.

Apocopus. *Post finem adde :*

Apocopare, Abscindere, ἀποκόπτειν. Alanus in Planctu naturæ : *Aureus tamen crinis —— qui nec forficis apocopatus industria, nec intricaturæ manipulis colligatus, &c.* Infrà : *Hujus crinis tanta fuerat forficis demorsione succisus, ut apocopationis figura ferè in vitium transmigraret.* Lib. 3. Anticlaudiani cap. 1.

Tonsuræ non mordet apocopa finem.

Apocrisiarius. *Pag. 255. lin. 45. post* Legatus *adde :* vel potiùs *Sacrista*. Bernardus Mon. in Constitut. Cluniac. MSS. cap. 53. *De principali Ecclesiæ custode, qui vulgò Sacrista, dignius verò & honorabilius Apocrisiarius vocatur.*

Apostolicus. Lin. 5. post ageret *adde :* S. Hieronym. Epist. 54. *Apud nos Apostolorum locum Episcopi tenent.* Et Epist. 85. de Episcopis : *Ubicunque fuerit Episcopus, sive Romæ sive Engubii, —— omnes Apostolorum successores sunt.*

Pag. 261. lin. 39. post successor *adde :* Simili etiam etymo *Amicum*, quasi *animi custodem* dictum scripsit Alcuinus Epist. 4.

Apostolicatus. *Post* initio *adde :* & apud Ottonem Morenam in Hist. Rerum Laudensium pag. 9. 101.

Appar. *Lin. 39. post* obiret *adde*, scripsit.

Apparitio. *In fine adde :* & Maximum Taurin. in Homil. in Vigiliis Natalis Domini.

Applicare. *Pag. 267. lin. 41. post* num. 9. *adde :* & Paschasium Radbertum in Epitaphio Vualæ Abb. Corbeïensis lib. 1. cap. 16.

Applicare. *Post* S. Willibaldi num. 9. *adde :* & Eddium, Stephanum in S. Wilfrido cap. 62.

Appositio, Ferculum, Missus, *Més*, Gallicè. Charta an. 1148. apud Puricellum in Basilica Ambrosiana pag. 704. *Porcellos verò plenos quandoque in prima appositione, & carnem porcinam frigidam in tertia appositione habebant, &c.*

Apprehendere. *In fine subde :* Willelmus Malmesburiensis in Vita S. Aldhelmi Episcopi cap. 4. *Hæc, ut reor, & his similia brevi temporis intercapedine apprehendi nequaquam possunt.*

Apprenticii. *Adde sub finem :* habetur porro *indentura*, seu formula *apprenticietatis* in Carta feodi pag. 163. seu in Libro Anglico inscripto *Justice of peace.*

Appruare. *Ad finem scribe :* Vide Guil. Prynneum in Libertatib. Eccl. Anglic. tom. 3. pag. 174.

Apratare, Agrum in pratum redigere. Charta Stephani Episcopi Eduensis an. 1177. in Tabul. Abb. Reigniac. Ord. Cisterc. *Dederunt & concesserunt —— in loco qui dicitur Cesant, omnem terram planam, & prata quæ ibi sunt, & quidquid adhuc ibi poterit apratari. Concesserunt etiam illis omne booletum, & quidquid ibidem poterunt extirpare vel essartare.* Charta Gaufredi Comitis Andegav. an. 1062. ex Tabul. S. Florentii veteris : *De pratis verò eis abstulerunt, sive in terra sua apprataverunt avus noster & avunculus, &c.*

Aqua. *Pag. 274. lin. 7. post* pag. 148. *scribe :* Vide præterea Nomocanonem seu Pœnitentialem Græc. tom. 1. Monumentor. Eccl. Græcæ cap. 130. & 436.

Lin. 5. post nostræ *adde :* S. Hieronym. Epist. 73. cap. 3. *Aquarum laudes & baptismi prædicemus.*

Lin. 43. adde : Vide Puricellum in Basilica Ambrosiana pag. 1155.

Pag. 280. lin. 24. Vide Gul. Prynneum in Libertat. Angl. tom. 2. in Append. pag. 20.

Aquaduellus. Fori Oscæ an. 1257. fol. 5. *Potest pignorare tabulam illam quæ stat supra molendinum, in loco qui dicitur Aquaduello, & refrenat aquam quòd non exeat aliunde, sed quòd vadat ad canales, & faciat molas molere, ut de cibaria faciat farinam.* Hispanis, *Aquedar*, est sistere, continere.

Aquarius. *Pag. 285. lin. 1. post* aquam *adde :* S. Hieron. Epist. 27. cap. 4. *Et Gabaonitas ob dolos & insidias fœderis impetrati, in aquarios lignariosque damnavit.* Ex Josue cap. 9. ubi *aquarii* sunt *qui aquas portant.*

Aquila, *in fine adde :*

Aquilam in dorso figurare. Saxo-Grammat. lib. 9. *Interea Sivardus ac Biarnus cum 400. navium classe supervenientes, bellum Regi manifesta provocatione significant : idque statuto tempore executi, comprehensi ipsius dorsum plaga aquilam figurante affici jubent, sævissimum hostem atrocissimi alitis signo profligare gaudentes, nec vulnus impressisse contenti, laceratam salivere carnem.* Ubi Stephanus Stephanius Saxonis Interpres, eum viguisse morem scribit apud Anglos, Danos, aliasque nationes boreales, ut victor ignominia summa debellatum adversarium afflicturus, gladium circa scapulas ad spinam dorsi adigeret, costasque amplissimo per corporis longitudinem facto vulnere, utrimque à spina separaret, quæ ad latera deductæ alas repræsentarent aquilinas : ejusmodi verò vulnus in Glossario Islandico *Bloderne*, sive *Bladugle* & *Blodrisil* appellari. In hanc rem Scriptores Islandicos laudat.

Aquilini. *Lege* Aquili, Dæmones qui in similitudine aquilæ apparent, apud Papiam & Joan. de Janua. Martianus Capella lib. 2. *Diis quos Aquilos dicunt.* Saxo Grammat. lib. 2. Hist. Dan.

Silvanis coëunt Aquili.

Et lib. 8. *Quem Comitibus foris præstolari jussis, ingressus, duos eximiæ granditatis Aquilos conspicatur.*

Arada, Aratio. Jacobus I. Rex Aragon. in Foris Oscæ an. 1247. *Debet etiam habere duas bestias de arada cum suis apparatibus, si faciat laborare* Id est, aratorias.

Arbor. *Pag. 293. lin. 34. post* Chablis : Eadem videntur quæ *Vergisans* appellantur in Charta Caroli Regis an. 1447. apud Thomasserium in Consuet. Bituricens. pag. 411. *Attendu que le bois mort, & mortbois ne peut servir ausdits Supplians sinon pour chauffer & ardoir, & que le vergisant & assummetté, est gros bois vieil, qui ne peut servir en aucune partie des edifices, sinon seulement à faire poultres, pousteaux, & solleaux, &c.*

Arbustariæ. *Lin. 1. post* Charta *adde :* Arnolfi Regis an. 894. apud Puricellum in Monument. Basilicæ Ambrosianæ pag. 264. *Nec ullas publicas functiones, aut redhibitiones, vel inlicitas occasiones, aut illas quas Arbustaritias vocant, ex rebus jam dicti Monasterii —— exigere audeat.* Alia, &c.

Arcarius. *Lin. 9. post* notione *adde :* apud Alcuinum Epistola 105. *Megenfridus regalis Palatii Archarius* inscribitur : & in ipso contextu, *fidelissimus dispensator thesaurorum* indigitatur.

Arcatores, Sagittarii, *Archers*, apud Ottonem Morenam in Historia Rerum Laudens. pag. 55. 69. 79. 110.

Arce. *Lin. penult. post* arx *adde :* nam & arcem translatè pro eo quod summum est, & eminet, frequenter usurpasse veteres Scriptores constat. Locos collegit Stephanius in Notis ad Saxonem Grammat. pag. 194. 223. Adde Foros Regni Aragon. fol. 128. v. a.

Arcella. *Adde :* Guigo II. Prior Cartusiensis in Statutis ejusdem Ordinis cap. 50. § 1. *Domus in qua fiunt casei, quam vocamus Arcellam.* Eadem verba habentur in antiquis Statutis ejusdem Ordinis part. 3. cap. 18. § 3. Vide *Fromageria.*

Arcella pastoris, in iisd. Statut. part. 3. cap. 28. *In arcella pastoris, & in furno nullus ingreditur.*

ARCESSITIO. *In fine adde:*

Accersio, in Libello precum Marcellini & Faustini pag. 65. *Sed hic vir sanctus, licèt sit sæpenumero afflictus, tamen propria accersione requievit.* Ubi leg. fortè *accersitione*, vel *arcessitione*, id est, morte. Certè *Accersitio* etiam hac notione usurpat Julianus Toletanus Episcopus lib. 1. Prognostic. cap. 18.

ARCHANUS, pro *Archangelus*, licentiâ plusquam Poëticâ, ut solet, dixit Fridegodus in sancto Wilfrido cap. 48.

Archanus Michaël nitido lampabilis ore.

ARCHERIA. *Pag.* 298. *lin.* 10. *post* le Roy *adde:* Vide Thomasserium in Consuetud. Bituricens. pag. 431.

ARCHICHORUS, Præcentor, qui Choro, dum sacra Liturgia peragitur, præest, *qui tient le Chœur.* Bernardus Mon. in Consuetud. Cluniac. MSS. cap. 15. de Armario: *Eodem modo facit, cùm tenet Chorum in Festis in Albis, quod non licet ei qui in Dominicis & privatis solennitatibus Archichorus extitit.* Occurrit apud eundem eodem cap. & cap. 22. 37. & alibi non semel.

ARCHIEPISCOPUS. *Lin.* 13. *post* acceperunt, *adde:* quæ quidem hausit ab Isidoro lib. 7. Orig. cap. 12. ubi loquitur juxta disciplinam sæculi sui, ut pluribus observat Marca in Dissertat. de Primatu Lugdun. num. 47. Aliàs enim *Archiepiscopus* est qui Metropolitanus, & sub se Episcopos habet.

Lin. 29. *post* Calchedonensi, *adde:* & Damasus PP. in Libello precum Marcellini & Faustini pag. 66.

ARCHILEGATUS. Epistola Gregorii VII. PP. ad Hugon. Abbat. Cluniacens. in Bullario Cluniac. pag. 18. *Ut inde per singulos annos B. Petro, & ejus Apostolicæ Sedi in præsentia Romani Pontificis, aut ejus Archilegati Romæ, aut ubi ipse jusserit, octo diebus ante vel post Kalendas Maii, una Romana uncia auri in pensionem reddatur.*

ARCHILIUS. Fridegodus in sancto Wilfrido cap. 53.

Noviter increpitans pigrum decus archiliorum.

ARCHIPATER. *Post lin.* 4. *adde:* Alcuinus Poëm. 176.

Hanc pius Archipater Metensis gloria plebis
HRogandus Præsul magno sacravit honore.

ARCHIPRESBYTER. *Ad finem scribe:*

Archipresbyter Capellanorum, in Ecclesia Placentina, de quo & ejus electione extat Charta Jacobi Prænestini Episcopi an. 1236. apud Petrum Mariam Campum in Histor. Eccles. Placentin. part. 1. pag. 392.

ARCHITRICLINIUM, in Monasteriis. Bernardus Mon. in Consuetud. Cluniac. MSS. cap. 48. *Quæ* (benedictio) *dum dicitur, interim præfatus Dapifer stat ultimus ante architriclinium, & postea facit ante & retro.*

ARCHITRICLINUS. *In fine adde:* Vide *Festum Architriclini.*

ARCHIVOLTUM. Jus Vicentinum lib. 4. *Teneantur reparare & facere archivoltum, seu receptaculum subtus terram, quod excipiat omnem spurcitiam, &c.* Ex Ital. *arco*, & *volto*. Vide *Volta.*

AREA. *In fine adde:*

De area ad aream, voces Fori Aragon. quarum vis ita exponitur in Observantiis Regni Aragon. lib. 6. tit. de generalib. privileg. §. 35. *In Aragonia, in omnibus villis contiguis habentibus terminos, possunt alteri in alterotermino de area ad aream pascere bestias, & alios greges, excepto in loco qui dicitur Balaar: in quo etiam possunt pascere, quando illi de villa cujus est, pascuntur,* Mox §. seq. *Quod dicitur de area ad aream, intellexerunt quidam, ut etiam arram primam possent transcendere, villam totam, & ex alia parte villæ pascere, quod non est verum, nec usitatur, quia alia pars villæ remanet hominibus villæ contiguæ ex alia parte, & intelligitur de area ad aream, de sole ad solem: nam de nocte non possunt ut prædicitur, quin fiat decollatio, imò debent redire suagata ad aream villæ vel prope qualibet die, si voluntfacere nocte sequenti, &c.* Vide titul. de Pascuis §. 2. 4. 8.

ARELLÆ. Jus Vicentin. lib. 1. *Nulla persona in dictis garbis debeat facere seu ponere arellas, pastas, vel rostas, &c.*

ARENA. *Pag.* 317. *lin.* 8. *adde:* Vide *Puteulanus.*

ARENARII. *Statim scribe:* Præfatio ad Libellum precum Marcellini & Faustini: *Cum omnibus perjuris & arenariis quos ingenti corrupit pretio, Lateranensem Basilicam tenuit, &c.* Infrà: *Tunc Damasus cum perfidis invitat arenarios, quadrigarios, & fossores, omnemque Clerum, cum securibus, gladiis & fustibus, & obsedit Basilicam, &c.*

ARENÇATA, Modus agri, vel vineæ. Fori Oscæ an. 1247. fol. 23. *Villana debet habere per suas dotes unam domum coopertam, in qua sint 12. bigæ, & unam arençatam vinearum, & unum campum in quo possit seminare unam arrovam tritici in voce linaris.*

ARENGA. *Lin.* 7. *post cap.* 15. *adde:* Nota sunt quæ Accursius de Legibus & Plebiscitis ridiculè scripsit, *ubi populus* (ita enim loquitur) *pulsabatur cum campana ter, Ad harengam, Ad harengam.*

Lin. 22. *post* Ægid. Menag. *adde:* Octav. Ferrarius.

ARGENTUM. *In fine adde:*

Argentum, Pecunia, quomodo *Argent* vulgò dicimus. Utitur auctor Prædestinati lib. 3. pag. 184.

ARIENÇUS. *In fine adde:* Fori Oscæ an. 1247. sub Jacobo I. Rege Aragon. *Pecuniam pro homicidio solutam Rex debet habere, tamen justitia habet nonam partem, & sagiones los arienços.*

ARISTATO. *Sub fin. adde:* Vide Gul. Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 1. pag. 1188.

ARMAMENTA, Utensilia, supellex. Bernardus Mon. in Consuetudinib. Cluniac. MSS. *Si evenerit ut signum audiat ad horam ullam regularem, & adhuc sit positus intra septa murorum, armamentis vix depositis revertitur ad Horam, &c.*

ARMIGER. *Pag.* 334. *lin.* 24. *post* Magn. *adde:* quæ quidem manutergia *Camisias librorum* vocant Statuta antiqua Cartusiensia 1. part. c. 41. §. 36.

ARNA. Fori Oscæ an. 1247. fol. 16. *Et si apes fecerint damnum, paret eis in horto aut in vinea arnam cum melle, & unam cantaram: & cùm apes fuerint ibi congregatæ, cooperiat eas panno, & sic teneat eas pignoratas, &c.*

ARREVUM. Vide in *Tapiale.*

ARROVA, Hispanis mensuræ frumentariæ species, Amphora, Nebrissensi. Fori Oscæ an. 1247. fol. 5. *Solvat de antigariis pro qualibet noctium 5. arrovas ordei.* Occurrit alibi.

ARS. *Pag.* 342. *lin.* 23. *post* vocantur, *adde:* ut & Sacerdos Grammaticus hoc nomine, apud Alcuinum lib. de 7. Artib. cap. 1.

ARSENALIS. *Adde in fine:* Ægid. Menagium, & Octav. Ferrarium in Orig. Ital.

ARTICULUS. *Adde:* Vide Hugonem Flaviniacensem. pag. 160.

ARTUATIM, *Membratim*, in Gloss. Isid. *Artuatim concisus*, apud Jul. Firmicum lib. 8. cap. 8. *Artuatim obtritus*, apud Saxonem Grammat. lib. 13.

ARUNDO, Canalis, aqualiculus. Marçwardus Abbas Fuldensis: *Videns etiam quia fons aqueductus antiquitate & vetustate defecisset, —— habiles canales adaptavi, & per plumbeas arundines meatum fontis constantissimè reparari feci.*

ASACIUM. Contract. datior. Bergom. lib. 7. cap. 16. *Item quod asacium, seu calmodrium fiat secundùm formam statutorum, &c.*

ASCEMARE. Contract. datior. Bergom. lib. 8. cap. 14. *Item quòd non possit ascemari, extrahi, vel diminui vinum de aliqua vegete.* Ital. *Scemare*, est diminuere. Vide *Semus.*

ASINARIUS. *post* Lat. *adde:* Bernardus Mon. in Con-

fuet. MSS. Cluniac. cap. 8. *Asinarios qui ligna de silvis deferunt.*

ASPERSORIUM, Vas in quo aqua est benedicta, quo plebs in Ecclesia aspergitur, in Statutis antiq. Ord. Cartusiensis 1. part. cap. 8. §. 3. *Et interim Procurator portat aquam in aspersorio.*

ASPRUM. Vita B. Berardi Episcopi Marsorum in Prologo, apud Ughellum tom. 1. pag. 966. *Puellam in cujus gutture asprum fixum fuerat, de mortis periculo signo Crucis liberavit.*

ASSETARE. Contract. datior. Bergom. lib. 1. cap. 88. *Dictam quantitatem immediatè assetare ad partitum, &c.* *Assetatura*, ibid. Ex *Assidere*. Vide *Assisa*.

ASSISA. *Pag.* 362. *lin.* 18. *post* Vide *adde:* Foros Aragon. lib. 4. tit. *Quod sisa, &c.* &

Pag. 364. *post lin.* 10.

Assisia videtur sumi pro adscripta temporis nota actis Notariorum, in Foris Aragon. lib. 4. tit. de Depositis: *Scribantur in dicto libro omnia deposita—— & hoc cum assisia, sive Calendario quo prædicta fient.* Nam hîc *Calendarium* idem valet quod *data.*

ASTA. *In fine adde:*

Astadius, eadem notione. Charta Ildefonsi Comitis Tolosani an. 1144. ex Reg. 19. Tabularii Regii Ch. 97. *De uno quoque casale qui habeat 6. astadios in latitudine, & 12. in longitudine, habeat dominus 12. den. accapite, & omni anno ad Mart. servitium 12. den. & reacapte, quando evenerit.*

ATHERA. *In fine adde:* S. Hieron. in Genesim: *Porrò* ἀθὴρ *venationem magis potest sonare, quàm fruges: tametsi moris sit Ægyptiorum,* ἀθὴρ *etiam Far vocare, quod nunc corruptè Atheram nuncupant.*

ATTENSATICUM, idem quod *Tensamentum*. Jus Vicentin. lib. 1. pag. 121. *Nec præsumat alicui forensi præstare aliquid ratione attensatici, sive protectionis, &c.*

ATILLIA, Utensilia, instrumentum rusticum, Gall. *Outils*. Charta Edw. I. Regis Angl. apud Gul. Prynneum in Libertat. Angl. tom. 3. pag. 312. *Remaneant — duo equi caracterii cum caretta, & 36. boves cum 4. carrucis & atiliis.* Passim ibi.

ATORNARE, Instruere, adornare; nostris olim *Ateurner*. Bernardus Mon. in Consuetud. Cluniac. MSS. cap. 53. *Oratorium quoties oportuerit cortinis lineis sive laneis palliis, tapetibus quoque & bancalibus atornare.* Vide *Atturnatus.*

AVENTURA. *Pag.* 386. *lin.* 2. *post* decursiones *scribe.* Charta Henrici Regis Angliæ apud Gul. Prynneum in Libertatib. Eccl. Anglic. tom. 3. pag. 466. *Concessimus eis de gratia nostra speciali, quod torneamenta aliqua, aventuræ, justæ, seu ejusmodi hastiludia non fiant de cætero in villa prædicta, seu per 5. milliaria circumquaque.* Adde pag. 1100.

AUDITORIUM. *Pag.* 385. *lin.* 35. *post* c. 80. *adde:* præterea Statuta Ord. Præmonstrat. dist. 1. c. 14.

AUGUSTALITER. Charta Caroli Calvi apud Puricellum in Monumentis Basilicæ Ambrosianæ pag. 223. *Eidem venerando Pontifici & intimo fideli nostro augustaliter donamus, &c.*

AVIATICUS. *Lin.* 13. *post* 70. *adde:* & in veteri Charta apud Puricellum in Basilica Ambrosiana pag. 429.

AVINENTIA, Conventio, conniventia. Fori Aragon. lib. 8. tit. de Donation. *Non possit—nec pactum, compositionem, vel avinentiam facere nobiscum, aut cum aliquo alio, &c.*

AVIS. *Lin.* 13. *adde: Aves nobiles*, dicuntur in alia apud V. C. Dion. Salvagnium Boissium lib. de Placito Dominico pag. 62.

AVIS *S. Martini*. *In fine adde:* Aliàs Normannis nostris *Avis S. Martini* appellatur vulgò Alcyon, avis in mari notissima, quam alii *Drappier*, & *Martinet pescheur* vocant. Vide Robertum Constantin. in Supplem. Linguæ Lat. verbo *Alcion.*

AVOCULUS, idem quod *abocellus*, de qua voce suprà, Cæcus, in Miraculis B. Gregorii X. PP. semel ac iterum, editis à Petro Maria Campo in Histor. Eccles. Placentina.

AVOLORII. *In fine adde:* Vide Foros Aragon. lib. 3. tit. Familiæ herciscundæ, & tit. de Communi dividundo.

AUREOLA. *Post* ornabatur *adde:* Alanus in Anticlaudiano lib. 4. cap. 8.

Vel quos aureolæ munus non excipit, omnes
Laurea communi fretos mercede coronat.

AURICULARIS. *Pag.* 394. *lin.* 13. *post* de eo *adde:* Huc spectant ista ex Apuleio lib. de Mundo: *Erant divisa officia in Comitatu Regio; sed & inter eos Aures regiæ, & Imperatoris Oculi quidam homines vocabantur.*

AURIGRAPHUS. *Lin.* 9. *post* confirmavit: Adde Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 283.

AURIS. *Pag.* 399. *lin.* 12. *post* art. 6. *adde:* in Foris Aragon. lib. 9. tit. de Lenonib.

AURISCALPIUS. Auctor Præfationis in Marcellini & Faustini Libellum precum: *Quem in tantum matronæ diligebant, ut matronarum auriscalpius diceretur.*

AURISIA. *Lin.* 1. *post* tenebræ *adde:* Alanus de Insulis contra Valdenses cap. 58. *Sunt multæ species fallaciæ visus: una est, quando non videmus, quod oculis præsentatur, quæ dicitur Aurisia, id est, avidentia, qua percussi fuerunt qui Elizæum quærebant.*

AUTUMNARE. *In fine adde:*

Autumnare, Maturescere, in Glossis MSS. S. Germani Paris. Cod. 524.

AUXILIUM. *Pag.* 412. *lin.* 4. *adde:* De ejusmodi auxiliis ab Episcopis exactis ab Ecclesiasticis suæ diœceseos in supradictis casibus, agunt multis Bartholomæus Bellencinus in Tractatu de Caritativis subsidiis, & Augustinus Barbosa de Officio & potestate Episcopi part. 3. allegat. 87. &c.

AXOVAR. *In fine adde:* Fori Oscæ an. 1247. fol. 23. *Vir & uxor non possunt vendere hæreditatem, quam parentes uxoris in axovario dederunt filiæ, quando nupsit, ante susceptionem prolis.* Vide Observantias Regni Aragon. lib. 5. de Jure dotium §. 1. 15. & tit. de Secundis nuptiis §. 5.

AYEC. *In fine adde:* Fori Oscenses an. 1247. fol. 15. *De homine qui vadit per mercatum aut villam cum sua bestia, & non dixerit Ayech, vel simile verbum & facit damnum ille, vel sua bestia, &c.*

AZA, Inter arma vetita recensetur in Legib. Italic. Jus Vicentin. lib. 3. de Armis vetitis, & Statuta Veronensia lib. 3. cap. 3. *Vel rangeno, vel aza, vel plumbato, &c.*

AZARDUM. *In fine adde:* Charta an. 1288. apud Cherubinum Ghirardaccum in Hist. Bononiensi lib. 9. pag. 279. *Sæpe contingit quòd illi qui ludunt ad azarum in scalis, & in platea communis Bononiæ, & etiam qui caseum incidunt, iracundiæ calore succensi contra Deum & matrem ejus ignominiosa verba proferunt, &c.* Infrà, *lusores azardi, & bescazaria, &c.* De vocis etymo vide conjecturas Anton. Mornacii ad leg. ult. Cod. de Religios. & sumptib. funer. Cobarruviæ in *Azar*, & Octav. Ferrarii in Originib. Ital. in verbo *Zara.*

AZCONA, Genus teli. Fori Oscæ an. 1247. ubi de hastiludio: *Ita tamen quòd non ponat in bofordo ferrum azconæ, dardi, vel lanceæ, &c.*

AZEMILA. *Lin* 8. *post* Azemilis *adde:* Observantiæ Regni Aragon. lib. 6. tit. Interpretationes, &c. §. 5. *Et de azemilis est sciendum, quòd nullus nisi illi qui tenent terram pro honore, habet azemilas, à loco, scilicet pro qualibet cavaleria unam azemilam, vel 60. sol. pro qualibet azemila: & est in voluntate hominum tradere azemilas, vel 60. sol. pro qualibet. Sed si tradant azemilas, tenetur Richus homo providere azemilis & nunciis, & restituere facto servitio, nisi mortuæ fuerint. Si verò denarios pro azemilis dederint, non tenetur quidquam reddere.* Et titulo de Privilegio generali, §. 21. eod. libro: *Azemilas autem nobilis, & non alius debet habere.* Agitur autem hîc de Azemilis quas præstare nobiles debebant Regi *hostem* facienti. Adde lib. 6. tit. de Condition. Infantion. §. 6.

B.

BACCA. — in *Baccile*, *adde*: Bernardus Mon. in Consuetud. Cluniac. MSS. cap. 77. *Introducuntur famuli à Camerario per Auditorium in coquinam regularem cum baccilibus & manutergiis, ut faciant optimum ignem.* Lanfrancus, &c.

BACETA, Mensura olei apud Italos. Statuta Veronensia lib. 3. cap. 83. *Ubi dicit unum minale, intelligatur quod idem juris sit in una baceta olei.* Vide *Baccus*.

BACHARDI, *Bachardorum secta*, circa an. 1204. Hermannus *de Lerbeke* in Chron. Comit. Schawenburg. pag. 26. *Hujus Brunonis tempore, quidam fuit de secta Bachardorum, Deo & hominibus detestabilis, Bachardus nomine, speciem gerens magnæ sanctitatis, sed plenus malitia homo, &c.* Vide *Beghardi*.

BACO. *In fine scribe:*

Baconales porci, in Tabulario Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 81.

BACTROPERATÆ. *Lin.* 28. *post* cap. 3. *adde*: S. Hieronym. Epist. 1. initio: *Non pera tibi sumenda, non virga: affatim dives est, qui cum Christo pauper est.*

BACULUS. *Pag.* 429. *lin.* 30. *post* observare *scribe*: At baculo seu virgæ Regiæ *manus* quam Justitiæ vocant, addi tum primùm cœpta post annum 1300. quantum colligi datur ex Regum nostrorum sigillis, apud Tillium, apud quem primus Ludovicus Hutinus ejusmodi virga, & exinde cæteri qui subsecuti sunt Reges, insigniti conspiciuntur.

BAFFA. *In fine adde*: Occurrit in Statut. Veronens. lib. 1. cap. 35.

BAIA, Palma. S. Hieronym. lib. 2. Contra Jovinianum, cap. 9. de Sacerdotibus Ægyptiis: *Cubile iis de foliis palmarum, quas Baias vocant, contextum erat, &c.* Vox etiam recepta apud Græcos recentiores. Hesychius: Βαΐα, ῥάβδος φοίνικος, καὶ βάϊον. Vide Salmasium ad Solinum pag. 410. Allatium de Hebdomadib. Græcor. pag. 1441. Innocent. Cironium lib. 3. Observat. Juris Canon. c. 3. Meursium, & Codini Interpretes.

BALARE. *Lin.* 37. *post* lib. 10. cap. 39. *adde*: Præcepta Synodalia Petri de Collemedio Archiepisc. Rotomag. an. 1145.

BALCONES. *In fine adde*: Hinc *balconato*, ædem balconibus instructam dicunt Itali. *Domus balchionata & cupata*, in Charta an. 1356. apud Ghirardaccum lib. 1. Hist. Bonon. pag. 25.

BALOSELLA. Contract. datior. Bergom. l. 2. cap. 88. *Item quod de coppis, — balosellis, calcina, & aliis laboreriis forciatis, &c.*

BALZANUS. *In fine adde*: Vide Octav. Ferrarium in *Baio*, & *Balzano*, & suprà in *Baucens*.

BANCUS. *In fine post* πάγκος, *adde*: & VV. CC. Ægidium Menagium & Oct. Ferrarium, in *Abaco*, & *Banco*.

BANDELLUS. *Post* infrà *adde*: & in Præceptis Synodalibus Petri de Collemedio Archiep. Rotomag.

BANNUM. *Pag.* 456. *post lin.* 18. *scribe*:

Bannus sacer, Limites intra quos Ecclesiæ immunitas definitur. Extat in Cluniacensi Bullario pag. 25. Designatio sacri banni, seu limitum districtus Monasterii Cluniacensis: *Placet etiam nobis, vobisque placeat suademus, — huic loco — quosdam certos limites immunitatis ac securitatis circumcirca undique assignare, ipsosque limites sacri banni.* Infrà: *Itaque termini sacri banni sunt hi, &c.*

Pag. 466. *post lin.* 3. *adde*:

Banleva, apud Arnulfum Lexoviensem Epist. 3. ex iis quæ habentur tom. 13. Spicilegii Acheriani.

Bannizatus. *Pag.* 461. *adde in fine*: Bulla Paschalis II. PP. an. 1106. pro Ecclesia S. Mariæ de Caritate: *Ego apostolica auctoritate præcipio & bannizo, quatenus infra ambitum terminorum, qui hîc inferiùs subscripti sunt, — violentiam qualibet occasione inferre præsumat.* Id est, sub pœna banni, vel excommunicationis.

BARBARICUM. *Pag.* 474. *post lin.* 1. *adde*: & Epist. 58. ad eundem Damasum: *Nunc barbaro Syriæ limite teneor.* Sed & idem in Tradit. Hebraïc. ait Alexandrum Polyhistorem, & Cleodemum cognomento Malchum Græco sermone *Barbaram Historiam* scripsisse, in qua res Africanas retexuisse innuit.

BARBARINUS. *Lin.* 22. *post* fluxerint *adde*: licèt *Barbarinos* Saracenos Africanos appellet non semel Anonymus de Miracul. S. Fidis cap. 13.

BARBATUS. *Pag.* 477. *lin.* 68. *post* ventilantes, &c. *adde*: Statuta Ord. Præmonstrat. dist. 4. cap. 11. *In Ecclesiis verò, in quibus Conversi sunt adeo rebelles, quòd nolunt cappas griseas & barbas ordinatas habere, de cætero non recipiantur Conversi, donec recepti cappas griseas receperint, & barbas habuerint ordinatas.*

In fine, post ventilantes *adde*: Extant de hac Barbatorum Grandimontensium insolentia Diplomata Joannis Regis Angl. apud Gul. Prynneum in Libertatib. Eccl. Anglic. tom. 3. pag. 23.

BARLOTHERIUS. Statuta Veronensia lib. 2. c. 187. *Ars barloteriorum.* Italis, *Barilotto*, idem est quod Gallis *Barillet*, doliolum.

BARO. *Pag.* 490. *lin.* 12. *post* emendabunt *scribe*: Scribit præterea Henricus Lebretus in Hist. Montalbanensi pag. 225. Consules, ejusdem urbis Barones se se inscribere.

BARO. *Pag.* 494. *lin.* 51. *post* 659. *adde*: & Gul. Prynneum in Libertat. Angl. tom. 2. pag. 618.

BAROSELI. Statuta Veronensia lib. 3. cap. 23. *Milites Rectorum facere debent bona fide & diligentia custodias noctis per omnes contratas in corpore civitatis, & similiter Caput Baroselorum cum suis barchetis in Burgo S. Zenonis.* Vide *Barigildus*.

BATALIA. *In fine*: Vide Foros Aragon. lib. 4. tit. de Probationib.

BATALLUM. *Adde in fine*, & *Tondere*.

BATIFFOLLUM. *Ad finem scribe*: Vide Octav. Ferrar. in *Bastone*.

BEANUS. *Ad finem subde*: Sed & in Academia Parisiensi *Bejaunium* appellant, quod Scholastici de novo venientes, pro jucundo adventu sodalibus solvunt. Vide Hist. Academiæ Paris. tom. 4. pag. 249. 266. 274. 674. 957.

BELLUM. *Pag.* 521. *lin.* 20. *post* belli. *adde*: Charta Fundationis Monast. de Bello in Angl. à Willelmo Notho, apud Gul. Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 1. pag. 1192. *Et quia in hoc loco ubi sic constructa est Ecclesia, mihi victoriam præstitit in bello, ob victoriæ memoriam ipsum locum appellare volui.*

Pag. 522. *lin.* 30. *post* publico *scribe*: Vetus Inscriptio 161. *Post victoriam Gothicam, ipsis eorum Regibus celeritate mirabili conflictu publico superatis atque prostratis, &c.*

BENE. *Adde in fine*: Vide observata à Bernardo Aldreto lib. 2. de Orig. Linguæ Castellanæ pag. 194.

BENEDICTIO. *Pag.* 523. *lin.* 44. *post* hanc vocem εὐλογία, *adde*: vox usurpata ab Apuleio in Hermetis Asclepio: *Tanti operis effector & restitutor Deus, ab omnibus qui tunc erunt, frequentibus laudum præconiis, benedictionibusque celebretur.*

Benedictio apud Hebræos, &c.

Pag. 524. *post lin.* 61. *scribe*:

Benedictiones Evangelicæ, inter quas ea est quæ à Sacerdote sacra faciente, Diacono Evangelium lecturo impertitur. Vide Statuta antiqua Ord. Cartusiensis cap. 42. §. 4.

Pag. 525. *lin.* 8. *post* Christianos *adde*: S. Hieronymus Epist. 85. de Diaconis: *Etiam in Ecclesia Romæ Presbyteri sedent, & stant Diaconi: licet paulatim increbrescentibus vitiis, inter Presbyteros absente Episcopo sedere Diaconum viderim, & in domesticis conviviis benedictiones* (coram) *Presbyteris dare.*

Pag. 526. lin. 42. post S. Victoris *adde :* & in Ordinario Præmonstrat. cap. 15. pag. 904.

Pag. 527. lin. 46. post præterea *adde :* S. Hieronymus Epist. 132.

Beneficiati Chori, in Ecclesia S. Petri Romæ, Clerici diversi à Canonicis, de quibus consule Bullam Nicolai PP. III. apud Bzovium an. 1280. num. 5.

BENEFICIUM. *Pag. 534. lin. 2. post* præbenda *adde :* Cæterùm Clericatus & dignitates Ecclesiasticas, tanquam *terrenæ militiæ officia*, indignis ab Episcopis olim concessas queritur S. Hieronymus adversus Jovinianum lib. 1. cap. 19. *Dicam aliquid quod forsitan cum multorum offensa dicturus sum : sed boni mihi non irascentur, quia eos peccati conscientia non remordebit. Interdum hoc & Pontificum vitio accidit, qui non meliores, sed argutiores in Clerum allegunt, & simpliciores quosque, atque innocentes inhabiles putant, & affinibus vel cognatis quasi terrenæ militiæ officia largiuntur, sive divitum obediunt jussioni, quodque his pejus est, illis Clericatus donant gradum, quorum sunt obsequiis deliniti.*

BENNA. *Adde sub finem :* Vide Rhenanum lib. 2. Rer. German. pag. 97.

BERBIX. *Pag. 537. lin. 20. adde :* & Gul. Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 1. pag. 1103.

BERGKEESE. Vetus Charta apud Browerum in Antiq. Fuldensib. lib. 3. cap. 11. *Singulis annis caseos grandes Bergkeese vocatos Fuldensibus Fratribus in oblationem transmittebat.*

BERLIA. *In fine adde :* ubi consulendus idem vir doctissimus lib. de Usu Feudor. cap. 34. pag. 145.

BERLINA, ex Ital. *Ferro rotondo nel quale si mette il collo de malfattor.* Jus Vicentin. lib. 3. *Fustigetur, vel ad berlinam ponatur.*

BERODERIUS, in Jure Vicentino, passim : idem qui aliis *Beroarius.* Vide in hac voce.

BERSA. *Pag. 537. post lin. 20. adde :*

Bersura, Jus *bersandi* in forestis domini. Regestum Castri Lidi in Andibus fol. 47. *Habet quoque in longo alneto bersuram omnibus diebus, cum uno Milite, & suis accinctoribus.*

BERTONIA. *Adde in fine :* & apud Guil. Prynneum in Libertatib. Ecclesiæ Anglic. tom. 3. pag. 108.

BETAGII. *In fine adde :* Liber Niger Ecclesiæ Lismorensis apud Jacob. Waræum in Antiquit. Hibernicis cap. 30. *Memorandum quòd qualibet caruca de Betagiis, quolibet anno debet arare domino* (Episcopo) *unam acram ad seisinam* (seisonem) *frumenti, & unam acram ad seisinam avenarum, &c. Item Betagii debent trahere blada domini.* In Charta Edw. II. Regis an. 1316. distinguuntur à Tenentibus. Unde verò sic dicti, videtur ignorasse idem Waræus, contentus annotasse vocem esse labii Hibernici.

BETOLA. Contract. datior. Bergom. lib. 4. cap. 41. *Quod betolæ & tabernæ possint teneri ubique in locis consuetis.*

BESCAZARIA. Statutum Communis Bononiensis an. 1288. apud Ghirardaccum lib. 9. Hist. Bonon. p. 279. *Quòd lusores azardi & bescazariæ, & incisores casei in ipsis scalis —— morari non possint, &c.*

BESTIARE, Pecus. Fori Oscæ an. 1247. fol. 31. *Si verò bestiare extraneum, sive oves, transitum fecerit per terminos alicujus Infantionis, &c.*

BEVRATORIUM, Gall. *Abbrevoir*, ubi adaquantur animalia, in Statut. Veronens. lib. 5. cap. 23.

BIBLIOTHECA. *Lin. 7. post* compositum. *adde :* Ipse Hieronymus Epist. 6. *Et quoniam, largiente Domino, multis sacræ Bibliothecæ codicibus abundantes, &c.*

BIGOTUS. *In fine scribe :* Vide Octav. Ferrarium in *Becca.*

BIGA. Fori Oscæ an. 1247. *Si per homines servitii, sive signi Regis, in murum villæ tigna sint immissa, —— quæ tigna Bigæ apud Aragones appellantur, &c.* Alibi : *Villana debet habere per suas dotes unam domum coopertam, in qua sint 12. bigæ.*

BIMARITUS, Qui bis conjugium iniit, apud S. Hieron. lib. 1. in Ruffinum sub finem.

BINDÆ. *Lin. 8. post* capucio, &c. *adde :* Urbanus IV. PP. in Regula Militiæ S. Mariæ Bononiens. apud Ghirardaccum tom. 1. *Pellibus utantur agninis, & habeant bindas aut ligaturas simplices, &c.*

BISCHATIA. Statuta Veron. lib. 4. cap. 12. *Quæcumque dicta sunt de ludo taxillorum, eadem intelligantur de ludo bischatiæ, & quocumque ludo alio fortunæ.*

BISCOTA. Statuta Veronensia lib. 4. c. 33. *Nec aliquod vas calcinatorium, seu moltirorum, nec biscotarum ponere, &c.*

BISSEXTUS. *Lin. 10. post* affaire *scribe :* Joan. Molinetus in Calendario fol. 101.

Pource que Bissextre eschiet,
L'an en sera tout desbauchiet, &c.

BISTERIUM. Contract. datior. Bergom. lib. 6. cap. 48. *Desigillaverint aliquem cochonum, vel aliquam spinam, vel moverint aliquam bisteriam existentem super vegetibus, &c.*

BISTORNIA. Contract. datior. Bergom. lib. 2. cap. 8. *De bistorniis burgi, & de aliis bistorniis, &c.* Vide *Bisturris.*

BISUS. *Adde in fine :* Vide Origines Linguæ Italicæ VV. CC. Ægidii Menagii, & Octav. Ferrarii in *Bigio.*

BLANDUM. Observantiæ Regni Aragon. lib. 5. tit. de Jure dotium, §. 29. *Item, si certum possit esse & probari, quòd maritus pecuniam, quàm mutuò recipit, vel blandum, vel aliam rem expendit in necessariis domus, in comedendo vel bibendo, &c.*

BLAVA. *Lin. 14. post* in vino, &c. *adde :* Vide Histor. Eccles. Placentinam lib. 15. pag. 77. & Statuta Veronensia lib. 8. cap. 78.

BLUNDUS. *In fine adde :* De vocis etymo, vide Octav. Ferrarium in *Biondo.*

BOA. S. Hieronymus in S. Hilarione : *Draco miræ magnitudinis, quem gentili sermone Boas vocant,* (Dalmatæ) *ab eo quòd tam grandes sint, ut boves glutire soleant.*

BOALAGE. Jacobus I. Rex Aragon. in Foris apud Exeam an. 1265. & Observantiæ Regni Aragon. lib. 6. tit. de Privilegiis Militum §. 13. *Richi homines, Milites, nec etiam Infantiones Aragonum teneantur dare sibi vel successoribus suis boalage, nec herbage.* Vide *Bovagium.*

BOALARE. *In fine adde :* Observantiæ Regni Aragon. lib. 6. tit. de General. privileg. §. 35. *Possunt alteri in altero termino de area ad aream pascere bestias & alios greges suos, excepto loco qui dicitur Boalar, in quo non possunt pascere, quando illi de villa cujus est, pascuntur.* Et lib. 7. tit. de Pascuis, §. 1. *Nota quòd Boalar non potest fieri sine licentia Regis : tamen bene possunt homines loci facere aliquod vetatum, seu boalare modicum, quantum unam balistatam, vel quasi, in quo non possint depascere animalia vicinarum, &c.* Vide Foros Aragon. lib. 3. tit. de Pascuis.

BOARIUS, Pastor boum. Jus Vicentin. lib. 1. *Non teneatur emendare aliquid boariis, bestiariis, vel tenentibus agnos & boves in domo, &c.*

BOÇALIS *pullus*, in Foris Aragon. lib. 8. tit. *Ut emissarii, sive guaranyones, vel pulli boçales, occasione aliquarum executionum nequeant pignorari.* Hispanis *boçal*, novitium sonat.

BOCCARAN, idem quod *Bogrannum.* Statuta antiq. Cartusiens. part. 2. c. 32. §. 2. *Casulas de Boccaran & de serico albo sustinemus.* Adde Statuta an. 1368. ejusdem Ord. 2. part. c. 1. §. 8.

BOCHALUS, Vas vinarium, in Statut. Veron. lib. 4. c. 116. *Bochale.* in Contract. datior. Bergom. lib. 8. cap. 32. Vide *Bauca.*

BOCHETA. Tabularium Monast. Reigniacensis Ordinis Cisterciens. an. 1208. *Dedi —— 5. bochetas juxta ripam clausuræ domus Cellarii de Vallibus, usque ad duas tessatas in latitudinem aquæ capiendas.* In alia Charta : *In aqua nostra de Autissiodoro 60. bochetas in ripa, scilicet juxta Cellarium de Vallibus ad duas tesas ripæ ex parte Cellarii faciendas.*

Bocia. Jus Vicentin. lib. 1. *Pro una bocia à molendino denarios sex.*

Bofordum. Vide *Bohordicum.*

Boga. *Adde :* Fori Oscæ Jacobi I. Regis Arag. an. 1247. fol. 18. *Et secundùm forum non tenetur ibi aliquid pediare, aut per bogas sive sitas aliquid demonstrare, quia non sunt talia loca, quæ aliter possent dividi. Bogæ terminorum*, in Observantiar. lib. 8. tit. de Pascuis §. 10.

Bohordicum. *Pag.* 577. *lin.* 24. *post* referrent *adde :* Jacobus I. Rex Aragon. in Foris Oscæ an. 1247. fol. 16. ubi de hastiludiis : *Ille qui jactaverit ad tabulatum, quodcumque damnum fortuitò fecerint, non teneatur respondere : ita tamen quòd non ponat in bofordo ferrum azconæ, dardi, vel lanceæ, nec acutum, nec truncatum, &c.* Charta Edw. I. apud Prynneum in Libert. Eccles. Anglic. tom. 3. pag. 1152. *Torneamenta, justas, burdeicias, sive alia hastiludia, &c.*

Bondus. *Pag.* 583. *lin.* 12. *post* permanebitis *scribe :* Vetus Inquesta apud W. Dugdalum in Antiquit. Warwici pag. 665. *Et etiam si aliqui de hujusmodi Custumariis exierint de dominio, & noluerint plus trahere moram ibidem, solebant venire in Curiam, & sursum reddere in manum domini tenuram suam bondagii, cum omnibus equis suis masculis, & pullis masculis, & carrectam ferro ligatam, porcis masculis, panna sua integra lanea non formata, & meliorem suam ollam æneam, & exire, & trahere moram ubicumque voluerit, sine calumnia domini, & ipse cum omni sequela esse liber in perpetuum.*

Bonitas. *Pag.* 585. *lin.* 2.

Bonitas, Felicitas, beatitudo, apud Alypium Antiochenum in Descript. orbis cap. 2. Vide *Malitia.*

Bonna. *Pag.* 586. *lin.* 14. *post* &c. *scribe :* præterea Guliel. Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 3. pag. 358.

Booletum. Vide in *Apratare.*

Bossellagium. *In fine adde :* Regestum Castri Lidi in Andibus fol. 31. *Illuc ubi steterit in villa de honore Archiepiscopi Gervasii ad vendendum bladium suum, cum bossellagio suo reddente liberabitur servo per totum honorem Archiepiscopi Gervasii.*

Borda. *Pag.* 589. *lin.* 14. *post* ria *adde :* Regestum Castri Lidi in Andib. fol. 24. v. *Et in nemore S. Martini bordagium terræ quod tenet Helie Brullou.*

Borra. *In fine adde :*

Borratium, Vestis ex *borra* seu tomento confecta, coactilis, *Gambeso.* Hist. Episcopor. & Comitum Engolismensium cap. 19. *Arnaldus (Comes Petracoricensis) cognomento Borratio, pro eo quia cum ipsa veste lupum diabolicum homines devorantem appetiit, & manibus gestans militibus occidendum præbuit.*

Bort. *In fine adde :* Jacobus I. Rex Aragon. in Foris Oscensib. an. 1247. fol. 16. *Si quis furatus fuerit arborem plantatam in vinea, aut horto alicujus quæ sit fructifera, est ibi calonia 60. solid. — & si fuerit filius bort, aut ramus abscissus qui exeat de illa arbore, de die habet caloniam 5. solid. & de nocte 60. sol. &c.* Ubi *filius bort* appellari videtur ramus in arbore non legitimus, id est, qui à radice vel trunco exeat.

Bota. *Lin.* 12. *post* calceatus *adde :* Statuta Ord. Præmonstrat. dist. 1. c. 9. *Omni tempore lectionis in nocturnalibus botis esse possunt.*

Ibidem lin. 13. *post* calceatus, &c. *adde :* Constitut. Ord. Prædicat. distinct. 1. cap. 10. *Ocreas non habebimus, nec chirothecas. Botta extra septa Monasterii non portentur.*

Botglaria, Armorum species. Libertates Bergeraci in Vasconia : *Item armaturæ, utpote enses, lanceæ, scuta, botglaria, loricæ, platæ, pilleus ferreus, &c.*

Botis. Jus Vicentin. lib. 1. *Faciant quòd pontes, degoræ ac botes in civitate constituantur, &c.*

Bova. *In fine adde :* Jus Vicentin. lib. 4. *Habere & tenere bovas aptas & ordinatas levandi vel adjuvandi navigii causâ, &c.*

Bovata. *Pag.* 598. *lin.* 13. *post* Anglicis *scribe :* Vide Gul. Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 3. pag. 447.

Bozola, Mensura liquidorum, in Jure Vincentino lib. 3. Vide *Buttis.*

Bracale. Charta scripta an. 10. Edw. I. apud Guliel. Prynneum tom. 3. Libertat. Eccles. Anglic. pag. 1244. *Mittimus ad vos quandam cedulam —— cujus transcriptum—— inventum fuit in bracali L. quondam Principis Walliæ, &c.*

Brace. *Pag.* 602. *lin.* 1. *post* cap. 72. *adde :* Ita etiam Britton in Legib. Angl. pag. 76. 77. quasi mulierum duntaxat *brassandi*, seu cerevisiam conficiendi, ars fuerit.

Brachiale. *Lin.* 26. *post* Romani *scribe :* Vigilius Tapsensis lib. 2. Contra Palladium : *Qui etiam torque, ut asseritur, & brachiali, impietate Gothica prophanatus, more indutus gentilium, ausus sit in prospectum exercitus prodire Romani.*

Brachium. *Lin.* 5. *post* pag. 1361. *scribe :* Bulla Nicolai IV. PP. an. 3. de censibus Ecclesiarum in Regno, & Campania, & maritima : *In Episcopatu Anagniensi Episcopus ipse in unoquoque festo coronationis D. Papæ debet 60. brachia panni, & 200. scutellas, &c.* 20. *sol.* Occurrit ibi pluries.

Branda. *Post lin.* 11. *adde :* Regestum Castri Lidi in Andibus fol. 47. *Brandam verò supradictæ forestæ ad necessaria suorum hominum quietè possidet.*

Bravus. Fori Aragon. lib. 8. pag. 146. v. *Qui pignorat boves bravos, equas, vaccas, vel oves, &c.* Fortè *branas*, sterile jumentum. Vide in hac voce.

Brazzadellus, in Charta an. 1303. apud Petrum Mariam Campum in Regesto 3. part. Hist. Eccles. Placentinæ pag. 273.

Brenta, Vasis vinarii species, in Statut. Veron. lib. 4. cap. 113. 117.

Breve. *Pag.* 619. *post lin.* 62. *scribe :* Libertates urbis Sacri Cæsaris in Biturigib. an. 1327. *Nullus eorum qui quondam servientes erant, de proprietate sua quam vendet, aliquam dabit consuetudinem, vel imbreviaturas.*

Briga. *Lin.* 25. *post* tençon *adde :* Observantiæ Regni Aragon. lib. 8. tit. de Homicidio, §. 26. *Quòd si fuerint in una brica, & unus illorum ibi aliquem interfecerit, &c.*

Brochelerium, Inter arma vetita, in Jure Vicentino lib. 3. *Scuto, brochelerio, vel alio insigni armorum defensibilium, &c.* Ital. *Brochiere*, est parma. Vide *Brochia.*

Brocheta, in Jure Vicentino lib. 1. inter mensuras & pondera enumeratur.

Bromosus. *Lin.* 11. *post* interpretatur *adde :* Gariopontus lib. 1. cap. 12. *Unde eructant frequenter calidum, brumosum, fumosum, ut est odor piscium crudorum.*

Brozium, Mensura carbonum, in Contract. datior. Bergom. lib. 5. cap. 4.

Bucca, Os. Concilium Lateranense an. 1077. ubi Gregorius VII. de Exemptione Cluniacensis Monasterii : *Nec etiam aliquis Legatus meus supra illum locum & Monasterium unquam buccam suam aperiat, aliquamve exerceat potestatem.* Fori Oscæ Jacobi I. Regis Aragon. an. 1247. *Et si non fuerit per buccam justitiæ factum, &c.* Occurrit alibi, & in Bullario Cluniacensi pag. 22 23.

Buffetus *panis*, in Statut. Veronens. lib. 4. cap. 109. Panis siligineus, Ital. *Pane buffeto.*

Bugata. Contract. datior. Bergom. lib. 2. cap. 8. *De omnibus vasis lapideis, de bugatis, de brontio, &c.*

Bulla. *Pag.* 638. *lin.* 13. *post* transmisit *adde :* ubi, ut & apud Anastasium, *Bullæ* dicuntur, quas alii *Lunulas* vocant. S. Hieronym. in cap. 3. Isaiæ : *Habent mulieres in Lunæ similitudinem bullulas dependentes, quas nos ad Ecclesiæ ornamenta transferimus, quæ illuminantur Sole justitiæ.*

Bulla. *Pag.* 643. *lin.* 33. *post* in bullis *adde :* Porro in Bullis Summorum Pontificum electorum, & necdum consecra-

consecratorum, eorum nomen non inscriptum docet Gregorius X. in Bulla an. 1272. apud Petrum Mariam Campum in Regesto part. 2. Hist. Eccles. Placentinæ num. 118. hisce verbis: *Nec mireris quòd bulla non exprimens nomen nostrum est appensa præsentibus, quæ ante consecrationis & benedictionis nostræ solennia transmittuntur: quia ii qui fuerunt hactenus in Romanos electi Pontifices, consueverunt in bullandis literis ante suæ consecrationis munus modum hujusmodi observare.*

BULLIRE. Vetus orbis Descriptio cap. 17. §. 7. *Ascalon & Gaza, civitates eminentes, & in negotio bullientes.* Vide *Ebullire.*

BURATELLUM, Cribrum farinarium. *Buretel*, Guioto Pruvinensi: locum vide in *Bren*. Gerardus Maurisius ad calcem Historiæ Eccelini:

Hic Buratus nomine verè nuncupatur,
Nam per ipsum cholera sæpius purgatur,
Ut farinæ furfures buratellum cernit,
Sic per istum quilibet cuncta mala spernit.

BURGAGIUM. *Lin.* 46. *scribe*: & Gul. Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 3. pag. 437.

BURGARIUS, Burgensis, vulgò *Hospes*. Vide in hac voce. Charta fundat. Monasterii S. Stephani de Fonteneto in Normannia sub Willelmo Notho, in Regesto 106. Tabul. Reg. Ch. 370. *Do & decimam omnium redditionum mearum, —— & unum burgarium cum omnibus consuetudinibus suis: & si aliquis in domo ipsius burgarii quodcumque mercatum fecerit, unde aliqua exeat consuetudo, concedo ut totum habeant Monachi prædicti.*

BURGATORES. *Lin.* 6. *post* §. 6. *adde*: Similia habet Joannes Britto cap. 10. cui *Burgessours* dicuntur.

BURGHARD. *Adde in fine*: Vide Octav. Ferrarium in *Baloardo.*

BURGIMAGISTER. *Lin.* 2. *post* Burger-meister *scribe*: Henricus Aquilonipolensis de Primordiis Lubicanæ urbis lib. 1. cap. 5.

Schultetum huc habuere usque hic, vel Burgimagistrum,
Jam cum Consulibus Burgimagister erat.
Seu Protoconsul, seu dicendus Burgimagister.

BURICUS. *Lin.* 10. *post* appellant *adde*: & Epist. 26. cap. 3. *Ubi* (videris) *ferventes buricos, mannos, comatulos pueros, pretiosas vestes, &c.*

C

CABALLARIA. *Pag.* 667. *lin.* 5. *adde*: Vide Foros Aragon. lib. 7. tit. de *Cavalleriis.*

CABANNARIA, Ædes rustica, capanna, vel cabanna, vel prædium rusticum. Vetus precaria, &c. *Dele* Ager, &c.

CABEÇALARII, Executores testamentorum. Fori Oscenses Jacobi I. Reg. Aragon. an. 1247. fol. 13. *De spondalariis, vel cabeçalariis, aut testibus, qui eos fecit aut constituit, qualicumque loco facit eos, ibi habet se juvare de eis, &c.* Infrà: *Et si cabeçalarii volunt partire, possint partire, &c.* Et fol. 14. *In quibus testamentis spondalarii debent conscribi, qui Cabeçalarii seu Manumissores ab aliquibus nuncupantur.* In Observantiis Regni Aragon. lib. 5. habetur titulus, *de Tutoribus, manumissoribus, & cabeçalariis.*

CAÇIARE. *Pag.* 672. *post lin.* 9. *scribe*:

Caça. Fori Oscæ an. 1247. sub Jacobo I. Rege Aragon. *De cane de caça, si alicujus canis occiderit ipsum, quantamcumque caçam dominus canis mortui poterit probare, quòd una die occiderit canis ejus, tantam caçam debet emendare dominus canis unaquaque die domino canis mortui, aut quòd reddat canem homicidam, quia talis est sua calonia.*

CACAFERRI. *In fine adde*: Vide Angelum Paleam in Antidotar. Mesuæ cap. 41. extremo.

CACHUS. Vetus Scheda de Translatione S. Austremonii tom. 2. Bibl. Labbei pag. 505. *Ubi pro reverentia B. Martyris plurima reliquit insignia, scilicet cachos crystallinos, & lapides pretiosos, &c.* Sed legendum *scacos*. Vide in hac voce.

CAFICIUM. *In fine*: Vide Foros Aragon. lib. 4. de Deposito.

CALAMARE, *Calamos post messores colligere.* Ugutio.

CALAMAULÆ, *Fistulæ organorum*, Ugutioni.

CALAMARIUM. *Lin.* 5. *post* encaustum *adde*: S. Hieronym. in cap. 10. Ezechiel. Καλαμάριον, *ab eo quòd illo calami recondantur. Nos Atramentarium, ex eo quòd atramentum habeat, dicimus. Multi significantiùs Thecas vocant, ab eo quòd thecæ sunt scribentium calamorum.*

CALCHERA, Fornax in qua uritur calx, in Contract. datior. Bergom. lib. 2. cap. 27. 29.

CALMERIUM. Statuta Veron. lib. 4. cap. 74. *Ultra quantitatem ordinatam vel ordinandam in calmerio faciendo quolibet anno, — pro ipsis pretiis in dicto calmerio contentus, &c.* Fuit itaque indiculus pretiorum rebus vendendis statutorum. Contract. datior. Bergom. lib. 7. cap. 18. vocant *Calmedrium.*

CALUMNIA. *Pag.* 690 *lin.* 2. *adde*: & Observantias Regni Aragon. lib. 6. tit. de Conditione Infantionat. §. 23.

CAMELOTUM. *Lin.* 12. *post* de camelino *adde*: Statuta Ord. Præmonstrat. dist. 1. cap. 13. *Ita quòd ipsæ cappæ grisea non sint camelinæ.*

CAMERA. *Pag.* 701. *lin.* 33. *post* vocat *scribe*: ut Aquas Sextias, Petrus Alectensis Episcopus Senogalliensis in Itinerario Gregorii XI. PP. initio.

CAMINATA. *Lin.* 20. *post* pag. 410. *scribe*: Hermannus *de Lerbeke* in Chron. Comit. Schawenburg. pag. 41.

CAMISIA. *Lin.* 4. *post* nostras *adde*: S. Hieronymus de veste Sacerdotali, ubi de talari tunica: *Volo pro legentis facilitate abuti sermone vulgato. Solent militantes habere lineas, quas Camisias vocant, sic aptas membris, & adstrictas corporibus, ut expediti sint vel ad cursum vel ad prælia, dirigere clypeum, ensem librare, & quocumque necessitas traxerit.*

CAMPANA. *Pag.* 712. *post lin.* 27. *scribe*:

Campanetta, eadem notione. Vide in *Cascaviellus.*

CAMPARIUS. *In fine adde*: Vide Jus Vicentin. lib. 1. & Contract. datior. Bergom. lib. 18. cap. 7.

CAMPENSES. *In fine adde*: Ita etiam dicti Donatistæ hæretici, S. Hieronymo Epist. 57. quos *Campitas* vocat sub finem libri Adversus Luciferianos. Vide *Campitæ.*

CAMPIO, pro *Cambio*, Permutatio. *Cambionis liber, sive estimii*, in Jure Vicentino lib. 1. *Debeat bene & rectissimè dictos & æstimandos, & in libro campionis sive estimii civitatis Vicentiæ conscribi facere, &c.*

CANASTER, Μιξοπόλιος, in Gloss. Græc. Lat.

CANDIDA. *Lin.* 3. *post* calliculas *adde*: S. Hieronym. Epist. 9. *Quæ pullam tunicam, nigrosque calceolos, candidæ vestis & aurati socci depositione sumpsisti.* Idem Epist. 34. *Et dedicatio ossium Martyris candida tibi vestimenta reddiderit.*

CANDIDATUS. *Lin.* 39. *post* candidatos *adde*: Constantii S. Hieronymus in Vita S. Hilarionis, ut, &c.

CANIPA. Jus Vicentin. lib. 4. *Exonerare & collocare plaustra vini in canipa, &c.* Contract. datior. Bergom. lib. 6. cap. 2. *Canepam* vocant, ex Ital. *Caneva.* Vide in hac voce.

CANON. *Pag.* 751. *lin.* 1. *post* Eccles. *adde*: & in Præfat. ad Evangel. *Ibidem post lin.* 2.

Canonem, Vetus Testamentum appellat S. Hieronymus Epist. 28. *Canonem Hebraïcæ veritatis, excepto Heptateucho, quem nunc in manibus habeo, pueris tuis & Notariis dedi scribendum.* Lib. 1. in Jovinianum: *Sed nunc*

nobis de Canone omne certamen est. Ita in Prologo libror. Regum.

CANONICUS. *Pag.* 754. *lin.* 69. *post* cap. 69. *adde:* Petrum Mariam Campum in Regesto part. 2. Hist. Placentinæ Ch. 12. 60.

Ibidem. Pag. 755. *lin.* 42. *post* Parochiales *scribe:* Nudè interdum *Cardinales* dicuntur. Charta Franconis Episcopi Nivernensis in Tabulario Eccles. S. Cyrici Nivernens. *Per consilium nostrorum fidelium, Canonicorum scilicet, Cardinalium, & Archipresbyterorum, atque forensium Sacerdotum, amicorum etiam & fidelium Laïcorum, &c.*

Ibidem. Pag. 758. *post lin.* 13. *scribe:*

Extat denique in Tabulario Eccles. Autisiodor. Charta Decani & Capituli ejusdem Ecclesiæ an. 1423. qua Claudio *de Beauvoir* Militi Domino *de Chastelux, Tanquam Ecclesiasticæ rei indefesso protectori & augmentatori industrio* concedit, *quòd amodo & deinceps perpetuis temporibus, & sui successores hæredes masculi domini temporales dicti loci de Chastelux successivè habeant, & percipiant fructus & redditus unius præbendæ ejusdem Ecclesiæ, sicut & cæteri Canonici ejusdem Ecclesiæ, dum & quoties idem Dominus Claudius & sui post ipsum, ut præfertur, successores ad ipsam Ecclesiam personaliter accesserint, & in eadem Ecclesia interfuerint altera horarum dictæ Ecclesiæ decantando: quam intrare licebit eisdem cum superpellicio, vel absque superpellicio, aut statu quo maluerint pro suæ libito voluntatis.*

CANONIZARE. *Lin.* 43. *post* approbare *adde:* Anonymus de Berengarii damnatione: *Quorum* (Conciliorum) *nullum Romani Pontifices per se, sed per Legatos suos canonizaverunt.*

CANTATRICES. *Lin.* 4. *post* Pauli *adde:* de quibus etiam S. Hieron. in cap. 9. Hierem. *Hic mos usque hodie permanet in Judæa, ut mulieres sparsis crinibus, nudatisque pectoribus, voce modulata, omnes ad fletum concitent.*

CAPANNA. *In fine adde:* Vide Foros Aragon. lib. 3. tit. de Pascuis.

CAPELLANUS. *Pag.* 789. *post lin.* 7. *scribe:* Histor. Episcop. & Comitum Engolismensium cap. 37. *Cùm autem Ludovicus* (VII.) *Rex ad Aquitanicas partes veniret, Lambertus Episcopus,* (Engolismensis) *ut accepimus, dixit Regi quòd Engolismenses Episcopi Capellani Regum Franciæ fuerunt, ex quo Ligerim ad partes Aquitanicas transirent: quod Ludovicus non contradixit.*

CAPILLI. *Pag.* 793. *lin.* 43. *post* finebant *adde:* S. Hieronym. Epist. 48. ad Sabinianum cap. 3. *Moris est in Ægypti & Syriæ Monasteriis, ut tam virgo quàm vidua, quæ se Deo voverint, & sæculo renuntiantes, omnes delicias sæculi conculcarint, crinem Monasteriorum Matribus offerant desecandum, &c.*

Ibid. Pag. 794. *lin.* 40. *post* mortem *adde:* Fori Oscæ an. 1247. fol. 24. *Si dixerit publicè quòd mentitur, aut traxerit per capillos, &c.*

CAPIBREVIUM. *In fine scribe:* Vide Foros Aragon. lib. 4. tit. de Tabellionibus.

CAPITALE. *Pag.* 749. *post lin.* 64. *scribe:*

Capitagium, alia notione. Charta Henrici III. Angl. apud Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 2. pag. 826. *Mandatum est —— quòd prædictum festum* (S. Edwardi) *—— vice regia teneant, & solenniter celebrent ad custum Regis & capitagium Regis & Reginæ, scilicet de 36. ob. unciæ nomine eorum offerri, & platam auri ponderis unius unciæ nomine Regis offerant, &c.*

CAPITAL, Præcipuus. Nicolaus PP. ad Carolum Calvum, de Joanne Erigena: *Parisius in studio cujus Capital jam olim fuisse perhibetur, morari non sinatis.* Glaber lib. 3. cap. 8. de M. Heriberto Aurelianensi: *Capitale Scholæ tenebat dominium.*

CAPITELLUM. *Lin.* 8. *post* Regum *adde: Columnarum deaurata capita*, apud Hieronymum Epist. 8. & Epist. ad Gaudentium: *Auro fulgent capita columnarum.*

CAPITEGIUM. *Lin.* 11. *scribe: Capiteregium* scribitur apud Rainaldum, ad calcem tom. 3. an. 1279. num. 19. ut & in Charta an. 1347. apud V. Cl. Dion. Salvagnium Boissium lib. de Placito Dominico pag. 10. *Item quidquid dicta Francesia, tanquam hæres dicti patris sui, & dictus Guigo ejus vir nomine dictæ uxoris habent & possident in mandamento Belligardi — ad placitum unius capiteregii usque ad valorem* 18. *denariorum bonorum Viennensium in mutatione domini vassalli solvendum dicto domino Dalphino & successoribus suis ad opus Dominæ Dalphinæ.* Alibi *Velum* appellatur.

CAPITIUM. *Lin.* 10. *post* collum *scribe:* S. Hieronym. de Veste sacerdotali, de tunica talari: *In superiori parte qua collo induitur, aperta, quod vulgò Capitium vocant.*

CAPITOLIUM. *Lin.* 11. *post* erant *adde:* S. Hieronymus adversus Luciferianos cap. 1. *Manifestum est vestram Ecclesiam, quæ ab Arrianis, id est, à Gentilibus, Episcopos suscepit, non tam Episcopos recipere, quàm de Capitolio Sacerdotes.* Et cap. 5. *Homo edoctus in Capitolio*, Paganus.

CAPITOLIUM. *Pag.* 808. *lin.* 65. *post* cap. 3. *subde:* Chronicon Mindense Meibomii pag. 120.

CAPSA. *Pag.* 816. *post lin.* 24. *adde:*

Capselarius. Statuta Veron. lib. 1. cap. 28. *Quòd nullus Capselarius à festa de his videlicet qui vadunt cum capsis vendendo confortinos, scaletas, cielas, & similia, quæ pueri vocant Festam, &c.*

CAPSACES. *Lin.* 4. *post* minuetur *adde:* S. Hieronym. Epist. 10. ad Furiam: *Farina seritur, & olei capsaces nascitur.* Adde Epist. 22. cap. 15.

CAPUT. *Pag.* 825. *lin.* 58. *post* universum, &c. *scribe:* Fori Oscæ an. 1247. fol. 36. *Ita tamen quòd in hujusmodi emptione Principis dominium non defraudetur, quod vulgariter dicitur Caput mansum.*

CARACALLA. *Lin.* 6. *post* cuculla *adde:* S. Hieronym. Epist. 128. *Et efficitur palliolum miræ pulcritudinis perstringens fulgore oculos, in modum caracallarum, sed absque cucullis.*

CARANCO, *Capa ugo.* Ita Ugutio MS.

CARBO. *In fine scribe:*

Carbonare, Carbonem conficere, in Foris Aragon. lib. 4. fol. 85. v. Edit. 1624.

CAPLEVATORS. *Adde in fine:* Fori Aragon. Edit. 1624. fol. 11. Fori Oscæ an. 1247. fol. 4. *Ecce hîc offero sufficientem fidantiam de directo, aut bonum caplevatorem super pignus meum, &c. Capleuta*, in iisdem Foris Aragon. lib. 1. tit. de Suprajunctariis fol. 34. v.

CARDINALITER, À cardine in cardinem. Julius Firmicus lib. 4. Math. *Sol in principalibus genituræ cardinibus collocatus, si fortunæ locum cardinaliter viderit, magnam & nobilem genituram decernit.*

CARCERARIUS. *In fine adde:*

Carcerarii, Infirmi, ægroti, lecto detenti, seu clinici, quomodo *Chartriers* nostri olim dicebant, seu *Estre en chartre.* Testamentum cujusdam Sibyllæ civis Remensis an. 1270. *Item pauperibus carcerariis & verecundis parochiæ S. Hilarii Remensis* 12. *lib. &c. Item pauperibus carcerariis S. Petri veteris* 12. *libr. &c.*

CARIA. *Pag.* 840. *l.* 18. *post* nuptiarum, &c. *adde:* Libertates concessæ Nemausensi civitati à Carolo VIII. Rege Franc. an. 1483. *Item quòd in dicta civitate non possit fieri chavaricum pro eo quòd alter ex dictis habitantibus convolet ad secundas nuptias.*

CARITAS. *Pag.* 842. *lin.* 49. *post* dilectio *adde:* Ita tamen extraordinaria illa convivia vel refectiones peragebantur, *ut solennes dies non tam ciborum abundantia, quàm spiritus exultatione celebraretur*, ut ait S. Hieronymus Epist. 19.

CAROLA. *Statim scribe:* Statuta Ord. Præmonstrat. dist. 1. cap. 9. *Porro in claustro Carolæ vel hujusmodi scriptoria aut cista cum clavibus in dormitorio, nisi de Abbatis licentia nullatenus habeantur.*

CARRUCA. *Lin.* 13. *post* carperemus *adde:* S. Fulgen-

tius Homil. 56. *Dicuntur Imperatores terreni inter carrucas diversas, quarum sessione utuntur, habere carrucam in qua nullus sedeat, quæ vocatur Angelica. Ista carruca, non tantùm Angelica, sed & Dominica.* Vide S. Hieronym. ad cap. 66. Esaiæ.

CASALE. *In fine scribe :*

Casale ostendere, Familiam & natales suos in jure probare. Observantiæ Regni Aragon. lib. 9. tit. de Salvis Infantionum faciendis §. 4. *Illi qui faciunt salvam* (Infantionatus) *non tenentur ostendere casale suis convicinis, quia hoc non pertinet ad eos petere, sed ad dominum Regem, cùm ipse certificari voluerit de casali illorum, &c.* Adde Foros Aragon. lib. 7. tit. de Conditione Infantionatus, & tit. seq.

CASATUS. *Lin.* 38. *post* feodatus *subde :* Necrolog. S. Stephani Autissiodor. *Pridie Nonas Aug. Gaufridus Comes Cabilonensis, hujus Ecclesiæ casatus, apud castrum suum Donziacum Monachus factus obiit.*

CASTIFICARE. *In fine adde :* & Maximum Taurin. Homil. in Vigiliis Natalis Domini.

CASTOR. *In fine adde :*

Castrones. Jus Vicentin. lib. 1. *Habere vel tenere oves, moltones, castrones, vel agnellos, &c.*

CATAMANE. *In fine adde :* Utitur etiam Gariopontus lib. 3. Passion. cap. 58.

CATAMODICUM. *In fine adde :* Gariopontus lib. 3. Passionar. cap. 34. *Et urinam digerunt catamodicum, cum sanierum veluti fæce, &c.* Adde cap. 49. 69. lib. 5. cap. 12.

CATENA. *In fine adde :*

Catena, Tributum, pensitatio. Vide Cherubinum Ghirardaccum lib. 6. Hist. Bononiensis pag. 192.

CATHEDRA. *Pag.* 891. *lin.* 52. *post* Episcopatus *adde :* In Notitia Episcopor. Africanor. apud Victorem Vitensem lib. 4. de Persecut. Vandal. Edit. Chiffletianæ, habentur non semel hæc verba : *Cathedræ quæ Episcopos non habuerunt.*

Cathedrales. In fine adde : Hist. Episcopor. & Comitum Engolismensium cap. ult. *Ex quo urbem ingrediebatur, cum cathedralibus, in choro omnibus horis, & maximè in Matutinis Deo psallebat communi voce, &c.*

CATHEGORIALIS *ordo*, apud Henricum Aquilonipolensem in Lubecca lib. 1. cap. 17. 19. 20. Canonicorum Regularium.

CATHEZIZARE. *In fine adde :* Ordinarius MS. Ecclesiæ Rotomagensis, in Sabbato Pentecost. *Finita oratione, casulam exuat Presbyter, & pergant ad Fontes, sicut prænotatur, cum ampullis chrismatis, & olei; candelabris, Cruce, cereo, de quo loco instituto mittatur in Fontes. Interim dum Lectiones leguntur, infantes tres cathezizentur, si infans, vel plures fuerint ad baptizandum, mittatur de chrismate & oleo in Fontes : sin autem, nihil de chrismate & oleo in Fontes mittatur.*

CAUSA. *Lin.* 3. *post* πονδῶς. *adde :* Gariopontus lib. 3. Passion. cap. 4. *Omnes causæ vesicæ ex renum indignatione fiunt, &c.* Ita lib. 4. cap. 6. 7. 17. lib. 5. cap. 1. 2. 5.

Ibid. Pag. 907. *l.* 47. *post* δαιμονιζόμενοι *adde :* atque ita usurpavit Passionarius Galeni, cujus auctorem Gariopontum volunt, lib. 1. cap. 11. de Anteneasmo, maniæ specie, qua qui laborant, à Latinis *Percussores*, ab aliis *Causarios* appellari observat : ubi perperam editum in 1. Edit. Lugdun. an. 1526. *Causanos.* In Basileensi verò an. 1531. absunt hæc verba, *alii Causarios.*

CAUSIA. *Lin.* 6. *post* vinea *adde :* Vetus Interpres Vegetii Catalanicus MS. habet hoc loco : *Los antigos dixeron Vineas halas que agora en el uso de los barbaros laman cautibus.*

CAUSON. *In fine adde :* Aliàs Græcis καύσων, est ventus urens. Vide Hieron. in cap. 19. Ezech.

CAUTIO. *Lin.* 4. *post* 27. *adde :* S. Hieronym. in cap. 58. Esaiæ : *Cunctaque nomina, quæ vulgò appellant Cautiones, irrita fieri.*

CELLARIUM. *Post lin.* 8. *adde :* In veteri orbis Descriptione cap. 42. Campania dicitur *Cellarium Romæ.*

CENONES, apud Cataphrygas hæreticos, seu Montanistas, habebantur secundo loco, cùm primo Patriarchas, tertio Episcopos ponerent, ut est apud S. Hieron. Epist. 54. ubi quidam Codd. habent *Iconomos*, seu OEconomos.

CENTENARIUM, Canalis, &c. *lin.* 2. *post* Aquæductus *adde :* fistula nempe, quam Vitruvius lib. 8. cap. 7. *Centenariam* vocat, quòd, ut explicat Philander, lamina plumbea, antequam in rotundationem flectatur, lata sit digitos centum, ut *Quinquagenaria*, lata 50. &c.—

Ibid. lin. 11. *post* Romanam, *dele reliqua.*

CENTONIZARE. *Lin.* 5. *post* centonizavit *scribe :* Sigebertus de Scriptor. Eccles. in Beda : *Centonizavit etiam expositionem in Cantica Canticorum, collectis sententiis de Libris Gregorii PP. per diversa Opera illius.*

CERTUDINALITER. Vita Gregorii X. PP. *Nam tot audierat, & certudinaliter visu perceperat de eodem, &c.*

CERVELLERIUM. *Pag.* 939. *lin.* 18. *post* 1602. *scribe :* Scripsit præterea tractatus varios, *de Notitia conjunctionis mundi terrestris cum cælesti, de Dispositione utriusque mundi, & de Præsagiis stellarum elementaribus*, qui asservantur in Bibliotheca San-Germanensi Paris. Vide Statuta Veronensia lib. 3. cap. 31.

CERVULA. *Lin.* 33. *post* videantur *adde :* Maximus Taurinensis in Serm. in Kal. Januar. *Nunquid non universa ibi falsa sunt, & insana, cùm se adeo formati homines aut in pecudes, aut in feras, aut in portenta transformant.*

CESA. Jus Vicentinum lib. 1. *Si quis fuerit inventus incidendo vel accipiendo alienas cesas, vel folia de alienis surgis, &c.* Gallis *Taillis.* Vide *Concides.*

CESPES. *Lin.* 1. *post* rusticum. *adde :* S. Cyprianus Epist. ad Donatum : *Exilis ingenii angusta mediocritas tenues admodum fruges parit, nullis ad copiam fœcundi cespitis culmis ingravescit.*

CHALDÆI. *Lin.* 12. *post* domui *adde :* Hieronym. in Daniel. cap. 2. *In Chaldæis* γενεθλιαλόγους *significari puto, quos vulgus Mathematicos vocat. Consuetudo autem & sermo communis Magos pro maleficis accipit, qui aliter habentur apud gentem suam, eo quòd sint Philosophi Chaldæorum, & ad artis hujus scientiam Reges quoque & Principes ejusdem gentis omnia faciunt.*

Chartæ Ecclesiasticæ. Adde in fine : S. Hieronym. in Epitaphio Marcellæ : *Petunt & impetrant Ecclesiasticas epistolas, ut communicantes Ecclesiæ discessisse viderentur.* Ubi formatæ & commendatitiæ intelliguntur. Idem Epist. 11. ad Ageruchiam : *Cùm in chartis Ecclesiasticis juvarem Damasum Romanæ urbis Episcopum, Orientis atque Occidentis synodicis consultationibus responderem, &c.* Ubi *chartæ Ecclesiasticæ* generatim dicuntur, quæ in causis ac rebus Ecclesiasticis exarantur. Idem lib. 2. Invectivar. in Ruffin. *Et sub nomine cujusdam amici Damasi Romanæ urbis Episcopi ego petar, cui ille Ecclesiasticas epistolas dictandas tradidit.*

CHARTARIUM, Archivum, chartophylacium, locus in quo chartæ & documenta domestica reconduntur. S. Hieron. lib. 3. in Ruffinum cap. 5. *Si à me fictam epistolam suspicaris, cur eam in Romanæ Ecclesiæ chartario non requiris?*

CHLAMYDATI. *In fine adde :* S. Hieronym. Epist. 3. *Referret, inquam, alius, quòd in Palatii militia, sub chlamyde & candenti lino corpus ejus cilicio tritum sit.* Sanctus Fulgentius Homil. 60. de S. Laurentio : *Ignea carruca, quam præcedunt officia pretiosa, non chlamidati, non scutati & sericati, sed cæci illuminati, &c.*

CHRISTIANITAS. *Pag.* 977. *lin.* 25. *post* confessionem, &c. *subde :* Charta S. Benedicti Abbatis Clarevallensis an. 1145. in Tabulario Eccles. Autissiod. *Nec etiam aliquam decimam Episcopus, servientes & homines Comitis tam per se quàm Ecclesiasticos ministros per Christianitatem submonebit, &c.*

Cibaria, Frumentum, bladum. Fori Oscæ an. 1247. fol. 5. *Et faciat molas molere, ut de cibaria faciat farinam.* Fol. 20. *Et cibariam molendo faciat ex ea farinam.*

Cifra. *Post lin. 25. scribe:* Henricus Aquilonipolensis in Lubecca lib. 2. cap. 11.

Ut pupa præsumpsit aquila esse, asinus leo quondam,
Simia regnatrix, cifra figura fore.

Cinericii. *Adde in fine:* At S. Hieronymus Epist. 53. ad Vigilantium *Cinerarios* dictos scribit: *Os fœtidum rursum aperire, & putorem spurcissimum contra sanctorum Martyrum proferre reliquias, & nos qui eas suscipimus, appellare Cinerarios & Idololatras, qui mortuorum hominum ossa veneremur.* Ita *Cineres Joannis Baptistæ adorare* dixit idem Hieron. Epist. 17. Vide *Concineratio.*

Circa. *Pag. 992. lin. 65. post* cap. 4. præterea S. Hieronymus Epist. 22. cap. 15. ubi de Cœnobitis: *Et quia nocte extra orationes publicas in suo cubili unusquisque vigilat, circumeunt cellulas singulorum, & aure apposita quid faciant, diligenter explorant, &c.*

Pag. 993. lin. 65. scribe:

Circarias vocant Præmonstratenses districtus *Circatoris*, seu Visitatoris. Vide Statuta ejusdem Ord. dist. 3. c. 11. dist. 4. cap. 1. 2. 8.

Circanea, *Avis quædam circuitum faciens in volando.* Ugutio.

Circenses, pro *Circus*, non semel usurpat Alypius Antioch. seu vetus auctor Descript. orbis cap. 32. de Nicomedia: *Habet autem & Circenses, structuram valde bonam.* Adde cap. 33. 43.

Ciriolus, pro *Cereolus.* Charta an. 1197. apud Petrum Mariam Campum in Hist. Eccles. Placent. *Dare singulis annis 12. ciriolos ceræ, quisque illorum quantitatis unius libræ ceræ.*

Circulus. *Lin. 2. post* frequens *adde:* S. Hieronym. *Dum audientiam & circulum lumina jam in plateis accensa solverent, &c.*

Circuli ferrei. In fine scribe: Adde S. Hieronym. Epist. 22. cap. 12.

Cirpus. Charta Philippi de Monteforti Dom. Tyri pro Communia villæ de Castris in Occitania an. 1264. *Quilibet de dicta universitate volens potest in ipsa villa de castris facere seu tenere, vel exercere salinum pro voluntate sua, dummodo nobis & nostris successoribus pro quolibet salino exercitores illius salini solvant pro censu annuo quolibet duo sextaria salis, & suos cirpos, prout est hactenus usitatum.*

Civetator. Statuta Veronensia lib. 5. c. 108. *Nullus venator, civetator, vel aucupator intrare debet terras alienas, &c.* Qui cum viverra venatur.

Civitas, Urbs Episcopalis, cùm cæteræ *Castra* vel oppida dicerentur, uti attigimus in v. *Castrum.* Innocentius III. apud Petrum Mariam Campum in Regesto part. 2. Historiæ Eccles. Placentinæ Ch. 55. *Proviso congrue tam Episcopo, quàm Clericis civitatis, si tamen civitas sit dicenda, postquam Episcopalem amiserit dignitatem, &c.*

Civilitas. *In fine adde:*

Civilitas, Πολιτική. Apuleius de Philosophia: *Civilitatem, quam πολιτικὴν vocat Plato.*

Clamare. *Pag. 1004. lin. 65. post* accusantur, *adde:* quippe apud Monachos, ut est in Carmine de Laude vitæ monasticæ, edito à Sirmondo in Notis ad Goffridum Vindocin.

Lex communis habet visas mox prodere culpas,
Ut nascens vitium pœna sequens resecet.

Clapa. Charta an. 1258. apud Petrum Mariam Campum in Regesto part. 2. Hist. Eccles. Placentinæ num. 98. *Et posuimus terminum unum lapidem signatum signo Crucis suprà & infrà, locatum supra clapam vivam eodem signo Crucis signatam.* Occurrit rursum infrà.

Classicum. *Pag. 1010. lin. 1. post* extulimus *adde:* Bulla Gregorii XI. pro Collegio Gregoriano Bononiensi an. 1372. apud Ghirardaccum lib. 23. Hist. Bonon. *Una Capella cum campanili & duabus campanis, quæ per modum classis pulsari valeant temporibus opportunis, construatur.*

Claviga, *Clavica.* Charta an. 1258. apud Petrum Mariam Campum in Regesto part. 2. Histor. Eccles. Placentinæ num. 98. *Volentes terminare & dividere lectum seu fundum rivi Templariorum à molendino ipsorum usque ad clavigam communis de Canalibus, &c.* Et num. 11. *Clavicam etiam aquæ, quam vobis concessit.* Jus Vicentin. lib. 1. *Stratæ, aquæductus, clavicæ, fossata, &c.* Statuta Veronensia lib. 5. cap. 1. *De & super clavicis, viis, sive stratis, &c.*

Claustrum. *Pag. 1114. lin. 32. post* quadrata *scribe:* Carmen de Laude vitæ monasticæ edit. à Sirmondo ad Goffrid. Vindocin.

Quadratam speciem structura domestica præfert,
Atria bis binis inclyta porticibus.
Quæ tribus inclusæ domibus, quas corporis usus
Postulat, & quarta quæ domus est domini.
Quarum prima domus servat potumque cibumque,
Ex quibus hos reficit juncta secunda domus.
Tertia membra fovet vexata labore diurno,
Quarta Dei laudes assiduè resonat.

Claustrum. *Pag. 1114. post lin. 51. scribe:* Henricus Aquilonipolensis in Adolpheide c. 12.

Christiparæ claustrum in Kylo Dux struxit Adolphus.

Clerici. *Pag. 1119. lin. 3. post* appellantur *adde:* S. Hieronymus Epist. ad Nepotianum: *Igitur Clericus qui Christi servit Ecclesiæ, interpretetur primò vocabulum suum, & nominis definitione prolata, nitatur esse quod dicitur. Si enim κλῆρος Græcè, sors Latinè appellatur, propterea vocantur Clerici, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus sors, id est, pars Clericorum est.*

Ibidem. Lin. 14. post 49. adde: ut & Epiphanius Cypri Episcop. Epistola 60. inter Epist. S. Hieronym. cap. 1.

Clinici. *Lin. 4. post* Paralyticus *adde:* S. Hieronymus Epist. 27. cap. 2. *Quis clinicorum non ejus facultatibus sustentatus est?* Epist. 30. cap. 3. *Quem nudum, clinicum, non Fabiolæ vestimenta texerunt?*

Clunifragium. Gariopontus lib. 1. cap. 12. de Melancholia: *Et fit ex veneni potu, vel canis rabidi morsu, vel ex frequenti clunifragiorum, seu calidorum antidotorum acceptione.*

Clusa. *In fine adde:*

Clusella, Arx, castellulum in clusis ædificatum. Statutum Raimundi Comitis Tolosæ an. 1223. contra Albigenses: *Et omnes cabanæ suspectæ à communi castrorum habitatione remotæ, & speluncæ inforciatæ, & clusellæ in locis suspectis & diffamatis destruantur, vel obturentur.*

Cocha, Stipes, truncus arboris, nostris *Choque.* Regestum Castri Lidi in Andibus fol. 49. *Ipse habet chaufagium suum in haiis de nemore mortuo, & ad faciendum suum herbergamentum, cum visione servientis Domini. Postea homines domini Matthæi habent cocham & le scot, & ramum caducum tali modo, quòd si serviens domini fortè invenerit, & ipso capiat: pro ramo fide sua liberabitur.*

Cochonus. Contract. datior. Bergomens. lib. 6. cap. 46. *Qui desigillaverint aliquem cochonum, vel aliquam spinam, &c.* Ital. *Coccon, Coperchio della botte*, operculum.

Coket. *Lin. 1. post* species *adde:* fortè ex Latino *Concha:* nam *Concha* mensura aridorum fuit, uti in hac voce docemus.

Colare, Fluere, *Couler.* Fori Oscenses an. 1247. fol. 31. *De molendino quod colat de nocte & de die, molendinarius tenetur quod amittitur emendare.*

Colarium, idem quod *Collare*, Ornamentum Eccle-

siasticum quod Sacerdotis aut Diaconi collo aptatur. Historia Episcoporum & Comitum Engolismensium cap. 35. *Tres tunicas, septem amictus argenteos, & aureos, colarium unum, 4. stolas, 8. manipulos.*

Coleres. *In fine adde:* Humores biliosi, fortè ex Gr. χολέες. Passionarius sub nomine Galeni editus lib. 1. cap. 2. de Cephaloponia: *Et tunc ex stomacho fit capitis dolor, tunc malfactio & nausea fit ex cholerum collectione in stomacho.* Adde cap. 5. 7. 9. & 10. lib. 2. cap. 16. 32. 36. 38. &c. Utuntur non semel ejusce ævi Medici hac voce, quam nuper ex MSS. Codd. restituerunt apud S. Augustinum tom. 1. eruditi Benedictini in præclara illa sancti Doctoris Operum Editione, quæ sub prælo est.

Collerius. Regestum Castri Lidi in Andibus fol. 39. *Pedagium porcorum: quisque porcus, ob. collerius conductus ob. collerius sine pretio, nihil, &c.* Ita fol. 45. v.

Colligere. *In fine adde:*

Colligere diem. Concilium Remensis Provinciæ apud sanctum Quintinum an. 1235. MS. *Consensit Concilium quòd Dom. Remensis non tenetur respondere super homicidio—nec super alia, nisi fuerit in defectu, si non colligit diem coram Dom. Rege, &c.* Alibi: *Cùm non fuerit in defectu, nec reputet eum Dom. Rex, si non colligit diem coram ipso contra eos, &c.* Rursum: *Se recesserunt in partem, & habito consilio, in hoc convenerunt, quòd diem illam colligerent, &c.*

Comes. *Pag.* 1087. *lin.* 4. *post* pag. 282. *subde:* Theobaldus III. in Charta originali ex Tabulario Ecclesiæ Carnotensis an. 1083. sic inscribitur: *Ego Teibaldus Palacii Comes, &c.*

Ibidem. Lin. 48. *post* Franciæ *scribe:* Habetur in Tabulario S. Florentii veteris Andegavens. Charta Gaufridi Comitis Andegavens. an. 1062. cujus initium ita concipitur: *In nomine Domini, notum facere volumus. Ego Gaufridus ipsius gratiâ non pauci populi sui Princeps, & Francorum Regis Comes, &c.*

Comitia. *Lin.* 24. *post* 1350. *subde:* apud Hermannum Lerbekium in Chron. Comitum de *Schowenberg*, non uno loco, Henricum Aquilonipolensem in Adolpheïde cap. 3. & de Primordiis Lubicanæ urbis cap. 2. in Chronico Mindensi ab H. Meibomio edito non semel.

Commaticus. *In fine adde:* & Epist. 21.

Commendatitiæ. *Pag.* 1113. *lin.* 17. *post* apud *adde:* Hieron. Epist. 48. cap. 5.

Compago. Gariopontus lib. 3. Passion. cap. 26. *Multa enim intervalla atque spatia sunt intrinsecus membrorum, multæque compagines, unde antè excoquitur virtus medicaminum, quàm perveniat ad locum qui patitur.* Lib. 4. cap. 1. *Sciaticos apprehendimus primùm ex parvo dolore ossis, qui de ilio descendit in vertebrum coxæ, sive in compaginem.*

Companagium. *In fine adde:* Statuta Hospitalis sancti Lazari Placentini an. 1214. apud Petrum Mariam Campum in Regesto 2. part. Ch. 62. *Simul in Refectorio uno conveniant, edentes & bibentes de eodem pane, vino, & eodem companatico.*

Comparagium. Charta an. 1230. in Tabular. Abbatiæ Frigidimontis fol. 92. *Eadem vinea debet 4. sextarios vini pro comparagio dominis de Noëtel.* Fortè idem valet quod Gallis *Comperage.* Vide *Filiolaticum.*

Computum. *Lin.* 28. *post* computator *subde:* S. Hieronymus in Quæst. Hebraïc. *Ipsi enim erant doctores, computatores & magistri, sive ad festivitates celebrandas, sive ad cætera.*

Concinnare. *Lin.* 5. *post* interpreti *scribe:* S. Hieronym. Epist. 26. cap. 6. *Vel lucernas concinnant, vel succendunt focum, pavimenta verrunt, &c.*

Conditio. *In fine adde:*

Condictus. Henricus à Gandavo scribit Gerardum Monachum sancti Quintini in Insula, edidisse Antiphonas & Responsoria pro festo S. Elizabeth Turingicæ, iisque Hymnos adjecisse Petrum Canonicum sancti Autberti Cameracensis, & composuisse etiam *Cantica quæ vulgò Condictus vocant.*

Conditio, pro ipsis verendis, apud Sueton. in Augusto, Capitolinum in M. Antonino, & Lampridium in Heliogabalo.

Confessiones. *Pag.* 1162. *lin.* 20. *post* vocant *adde:* Hist. Translat. S. Austremonii: *Hæc demonstratio facta fuit subtus majus altare, in inferiori crypta, quæ vocatur Confessio.*

Confessor. *Pag.* 1165. *lin.* 25. *post* Deo *adde:* S. Hieron. in Quæst. in Genesim: *A confessione itaque nomen Confessoris est dictum: verumtamen hic confessio pro gratiarum actione, aut pro laude, accipitur, ut frequenter in Psalmis & in Evangelio, &c.* Idem in cap. 5. Esaiæ: *Omnis lingua cunctarum gentium barbararum non in Synagogis, sed in Christi Ecclesiis confitetur Deum.*

Confratria. *In fine subde:* Helias de Rossiaco in Abbatib. S. Martialis Lemovicens. *Exactionem quam Episcop. Lemovicensis vel Canonici sub nomine confratriæ à populo violenter expetebant, —— irritam fecit.*

Confusaneus, pro *Confusus*, apud Gellium l. 20. c. 11.

Congeste, pro *Confusè*, Sine ordine. Capitolinus in M. Antonino: *Et quidem hæc breviter & congestè. Congestim* dixit Apuleius in Apologia.

Conjurare. Vetus Inquesta an. 1228. apud Petrum Mariam Campum in Hist. Eccles. Placent. lib. 17. *De Fratribus dicit, quòd nescit aliquid emendandum in eis, nisi quòd conjuraverunt simul, excepto Joanne & Magistro Alberto, & inde debuit esse instrumentum, sed nescit utrum sit destructa illa conjuratio, vel non.* Vide *Confratria.*

Consolatio. *Lin.* 24. *post* continentur. *subjunge:* Atque hac notione usurpatur in variis Tabulis apud Browerum in Antiq. Fuldensib. pag. 207. 269. 270.

Consortes. *In fine adde:*

Consortales stratæ, in Jure Vicentino lib. 1. quæ juxta *consortes* protenduntur.

Consul. *Lin.* 66. *post* ignoraretur. Ita Bolandus in Præfat. tom. 1. cap. 4. §. 3. ad hæc verba Polemei Silvii in Laterculo: *Ab urbis exordio mille & ducentis completis annis Posthumiano & Zenone Consulibus, Asterio Consule tanquam primus annus incipit*; rectè conjectat Protogenem qui Constantinopoli designatus est Consul cum Asterio an. 449. hîc non adscribi, quòd necdum Romæ, ubi Silvius scribebat, qui Constantinopoli Consul designatus fuisset, sciretur. Idem Silvius suffectos Consules, & Prætores designari solitos 5. Non. Januarii scribit. —— *Ibidem lin.* 61. *post* Panvinius *adde*, Godefridus Henschenius tom. 3. Act. SS. pag. 216.

Conternare. *Vitulam conternantem*, apud Isaiam cap. 15. v. 5. Hierem. cap. 48. v. 14. Μόσχοι τριετίζουσαι vertunt Græci Interpretes.

Convivium. *Lin.* 23. *post* Cyrici *scribe:* Charta Beatricis Abbatissæ B. Mariæ Suession. an. 1232. pro Communia Aisiaci: *Nos quitavimus dictis hominibus totam talliam quam Ecclesia nostra consuevit accipere super eos, & 4. libras nigrorum, quas Ecclesiæ nostræ debebant de conviviis & tensamentis.*

Coraculum. Statuta Veronensia lib. 4. cap. 33. *Nec apud ipsum flumen habeo per tres perticas aliquod coraculum, dugale, vel fossatum, &c.*

Corona. *Pag.* 1225. *lin.* 14. *post* coronæ *adde:* Statuta Ord. Præmonst. dist. 1. c. 15. *Nullus vestiatur antequam tonsuram habeat Clericalem, nisi in illis Ecclesiis ubi Abbates habent à Domino Papa indulgentiam specialem suis Monachis faciendi coronas.*

Coscinus, Mensura annonaria, in Charta Alexandri IV. PP. apud Petrum Mariam Campum in Hist. Eccles. Placentina, in Regesto Privileg. pag. 364.

Cota. *Pag.* 1246. *lin.* 10. *post* faciat *scribe:* Charta an. 1428. in Histor. Eccles. Placentina lib. 17. *Item dicit*

quòd fratres bene intersunt divinis officiis & in decenti habitu cum cappis & cottis, &c. Statuta Synodalia Alberici Episcopi Placentini an. 1298. *In decenti habitu, scilicet in cappa clausa, vel cotta, &c.* Bulla Nicolai III. PP. apud Bzovium an. 1280. num. 5. *Lineis togis superpelliceis, sive cottis.*

CREDENTIA. *Pag.* 1257. *lin.* 30. *post* dies *subde:* Charta Libertatum villæ sancti Laurentii super Barenjonem an. 1234. art. 11. *In villa autem sancti Laurentii habebimus creditionem in cibis ad nostrum & uxoris nostræ opus ad dies 15. completos persolvendum.*

CREPITUDO. Gariopontus lib. 3. Passionarii cap. 34. *Emanatio sanguinis, & venarum, & renum crepitudo & loco dolenti deducitur.* Cùm crepant.

CUCULLA. *Pag.* 1288. *lin.* 3. *post* est *scribe:* M. Justinus Lippiensis in Lippiflorio:

Vestis longa tegit corpus, caput ampla cucculla.

CURIA. *Pag.* 1311. *lin.* 22. *post* præterea *adde:* Statuta Ordinis Præmonstratens. dist. 4. cap. 2. 10.

CYMBALUM. *Post lin.* 10. *adde:* Constitut. Ordinis Præd. dist. 1. cap. 5. *Postmodum pulsetur cymbalum, si cibus sit paratus.*

FINIS PARTIS PRIMÆ.

